

"Conuers Francis"
autograph on end
paper

2359
12

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY.

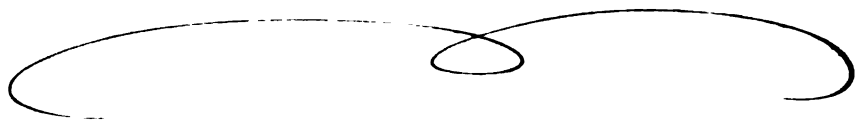

C. Francis. ~

1859.

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 865) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;
ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDIT NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
HERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUIUSQUE VOLUMINIS AM-
PLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXVI.

SYNESIUS EPISC., THEODORUS MOPSUESTENUS, S. ARSENIUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM.

IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUIETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

BR
60
.M38
t.66
cop. 2

7193
152

SÆCULUM V.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΗΝΗΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

SYNESII

EPISCOPI CYRENES

OPERA QUÆ EXSTANT OMNIA.

EDITORE ET INTERPRETE DIONYSIO PETAVIO,

SOCIETATIS JESU PRESBYTERO.

ACCEDUNT

THEODORI MOPSUESTENI EPISCOPI

S. ARSENI EREMITÆ

SCRIPTA VEL SCRIPTORUM FRAGMENTA QUÆ SUPERSUNT

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNÉ

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE

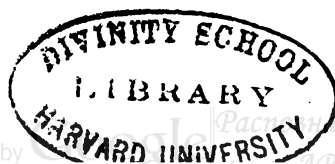
TOMUS UNICUS

VENTI 11 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFERM NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE.

1859

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LXVI CONTINENTUR.

THEODORUS MOPSUESTENUS.

Commentarius in XII prophetas minores.	Col. 105
Fragmenta in Genesin.	633
Expositio in Psalmos.	647
— In Jobum.	698
— In Canticum canticorum.	699
Commentarii in Novum Testamentum.	702
Fragmenta Dogmatica.	969

SYNESIUS EPISCOPUS PTOLEMAIDIS.

Oratio de Regno.	1054
De Dione	1111
Calvitii encomium.	1167
De Providentia.	1210
De insomniis.	1282
Epistolæ.	1322
Homiliæ.	1562
Catastasis.	1566
Constitutio.	1574
De dono astrolabii.	1578
Hymni.	1587

S. ARSENIUS EREMITA.

Doctrina et exhortatio.	1615
Apophthegmata.	1622
Ad nomicum tentatorem.	1622

Ex Typis MIGNÉ, au Petit-Montrouge.

DE THEODORI MOPSUESTENI

VITA ET SCRIPTIS

COMMENTATIO HISTORICA THEOLOGICA.

SCRIPSIT

OTTO FRIDOLIN FRITZSCHE

THEOLOGICÆ LICENTIATUS.

(Hæc, sumptibus librarie Orphanotrophei MDCCCXXXVI.)

PRÆFATIO.

Schola Antiochena, quæ a Dorotheo et Luciano, presbyteris, sub finem sæculi tertii condita est, cum ea via incederet quam priores doctores Antiocheni inierant, theologiam sensim ac paulatim ita studiis suis persecuta est, ut indole sua peculiari admodum splendeat summamque viam in Ecclesiam Græcam exhibuerit. Frustra enim Ecclesiæ Græcæ, veteris maxime, rationes perspicere conaberis, nisi theologiam Antiochenam probe cognoveris. Nec nimium dixi, imo tota theologia Græca, quæ quidem quid sibi vellet sciebat neque infausto torpore tenebatur, me iudice per temporum decursum tripartita erat, Alexandrina, Antiochena et quæ mediam quamdam viam iniiit. Cum igitur tanta vis scholæ Antiochenæ fuerit, maxime dolendum quod non ea luce qua Alexandrina collustrata est. Hæc demum ætate de ea nonnulli VV. DD. accuratius disputaverunt, qui quanquam in nonnullis peccaverunt, magna sua laude hæc studia excitaverunt.

Ego vero quo diutius in historia ecclesiastica perscrutanda versabar et quo magis vim ac gravitatem scholæ Antiochenæ perspiciebam, eo majori studio in ejus res inquisivi, quæ in maxima monumentorum historicorum penuria ita quodammodo dilucidari possunt, ut quales diversis temporibus singuli scholæ illius doctores fuerint anquiras. In hac vero perdifficili disquisitione, et tempora probe discernenda, et ea quæ singulorum doctorum propria sunt neque in ipsam scholam cadunt.

Quæ cum ita sint, operæ pretium me facturum putavi, si in rebus Theodori Antiocheni, Mopsuestiæ episcopi, qui theologiam Antiochenam ad eam quam nacta est perfectionem evexit, meam qualemcunque curam collocarem atque de ejus vita, scriptis, Scripturæ sacræ interpretatione, doctrina, postremo de ejus fati post fata accuratius commentarer. Accipe, Lector benevole, hanc primam de Theodoro commentationem (*) eamque bipartitam. Ac vitam quidem Theodori in tanta monumentorum historicorum paucitate nemo describere potest; quæ vero de vita hujus viri certe aut probabiliter dici posse videntur sedulo congressi et examinavi, ne levioribus quidem rebus, ut par erat, omisissis.

Quo pauciora de viro quodam clarissimo edax tempus reliqua fecit, eo majori studio ea etsi levissima congerere decet atque perscrutari, quo qualis fuerit si non docere, conjectura certe assequi possis. Magnus enim vir vel ex iis, paucis licet, quæ de eo reliqua facta sunt cognosci potest. Vir doctus autem et clarissimus Ecclesiæ doctor fere libris suis censi potest, de quibus si satis accurate disputaveris, ejus res magna ex parte illustraveris. Quanquam ne tum quidem hujusmodi disputatio inutilis est, si librorum illorum fere pauca fragmenta supersunt. Quid quod ex solis eorum titulis aliquid efficias? Ad Theodorum autem ut revertar, difficillimum erat ac magni laboris, de ejus scriptis exponere, cum quæ huc pertinerent nondum satis accurate congesta atque examinata essent, ipsa vero disquisitio, quam nullus vir doctus usque adhuc tam late patere voluit, in tanto veterum silentio spinosa esset, in qua ne optarem potius quam docerem cavendum erat. Non solum autem quæ historica fide digna essent inquisivi, verum etiam hæc ipsa recte intelligere atque ex iis ea quæ recte effici posse

(*) Quæ de Theodori commentariis in Psalmos et in libros Novi Testamenti disputavi, ea integra fore superflue separatim edidi, ut honores Licentiatii theologiæ rite impetrarem.

viderentur, efficere studii; qua in re ut haberem cui jure inniterer Theodorea accuratissime etiam atque etiam pertractanda erant. Sed ne plura a me requiras quam quæ præstare volui aut potui, de argumento hujus commentationis, paucis edisseram.

Præmissa brevi disputatione de Theodori scriptorum numero, fortuna, quam temporum decursu experta sunt, deque versionibus, ea singula ordine recensui deque iis disserui. In quo primum quos libros et quo tempore singulos Theodorus scripsisset quærebatur: illud imprimis propter veterum in citandis libris incuriam et negligentiam haud raro difficile dictu erat, hoc interdum tantum constitui poterat. De commentario in XII prophetas minores, qui solus ætatem videtur tulisse, eadem fere quæ Ang. Maius et Victor de Wegnern, VV. DD., in Prolegomenis disputaverunt, denuo accuratius pertractavi. Alia correxi, alia adjeci, alia amplificavi, alia denique contraxi.

Plerorumque Theodori librorum fragmenta quædam supersunt, quæ si tantummodo commemorassem, neque vero accurate perlustrassem, opera mea parum fructuosa esset. Sed spuria verbo tantum notavi; ubi nihil monui, genuina illa fragmenta censeo. Ubiore vero de singulis disputatione me supersedere posse putavi. Præterquam enim quod multa eorum breviora ac leviora sunt, quam de quibus multis disseras, res valde ambigua est nec nisi ab eo judicanda cui sentiendi et scribendi genus Theodori familiare est. Alia certissime Theodori sunt, alia ab eo certe non abhorrent. Omnino veteres audiendi erant, a quorum auctoritate non nisi gravissimis de causis recessi. Neque vero in hac de fragmentis disquisitione acquievi, sed diligenter etiam investigavi quæ de argumento et indole singulorum librorum dici posse viderentur. Qua in disputatione plura reperies unde qualis Theodorus fuerit cognosci potest, quanquam in his per hujus libri rationes brevitati studii.

Multos errores cum veterum tum recentiorum deprehendi, sed horum quidem peccata quantum fieri potuit tacite correxi. Supervacanea silentio prætermisi. At vero in hujusmodi studiis errare in proclivi est, et quanquam summam fidem indefessumque studium adhibui, haud dubie subinde in errores incidi. Sed correctione gaudebo. Omnino vero quid præstiterim apud viros harum litterarum peritos judicium esto.

Scribendam Halæ, d. XXII m. Septembr. a. 1836.

O. F. FRITZSCHE.

DE THEODORI MOPSUESTENI

VITA ET SCRIPTIS

COMMENTATIO HISTORICA ET THEOLOGICA

PARS PRIOR. — DE THEODORI VITA (a).

Theodorus Antiochiæ, quæ caput erat Syriæ A (Critica hist. chronol. in *Annales Baronii*. Antv. 1705, fol., ad a. 427) disseruit. Discedo tamen à v. d., neque a. 429, sed sub exitu anni 428 Theodorum obiisse credo. Ad a. 428 jam multi, quos adii, v. d. ejus mortem retulerunt, sed conjiciendo potius quam ratiocinando; alii autem, ut Henr. Norisius (Op. omnia, I [Veronæ 1729 fol.], p. 291

infra laudabo. J. Christoph. Meisneri *Diss. de Theodoro Mopsuesteno* (Witteb. 1714) cujusmodi sit nescio.

(a) De Theodoro ejusque rebus multa allata sunt in Fabricii *Bibl. Gr.* ed. Harl., vol. X, p. 346 sq. Inter eos qui ejus vitam pluribus persecuti sunt, præ cæteris nominandi Lenain de Tillemont (*Mémoires pour servir à l'histoire eccl. des six premiers siècles*, t. XII [Venet. 1752, 4], p. 433 sq.) et J. Matthias Schroeckh (*Kirchengeschichte* t. XV [Lips. 1790], p. 176 sq.). Hic in Theodorum lenior, ille asperior, uterque emendanda et addenda reliquerunt. Multi præterea nonnulla tantum Theodorea accuratius illustrarunt, quorum plerosque

(b) Antiochenus sæpissime dicitur. Cf. v. c. Phot. c. CLXXVII, 38, 4. Fabricio l. I., p. 396, et Forlosia in Kollarii ad Lambecii *Comment. de bibl. Cæs. Vindob.* supplement. l. I, p. 174, testibus, etiam Hagiopolites dicitur; me vero nullum locum legere memini, in quo ita nominetur.

(c) Cf. Chrysost. Opp. ed. Montf., I, p. 36.

sq.), infirmis nixi rationibus, ad a. 427. — Theodoret. *H. e.* v, 39 : Πάντε καὶ ἐκατὸν ἐτῶν ἦδε ἡ ἱστορία περιέχει χρόνον, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀραίου λύτης, δεξαμένη δὲ πέρασ τῶν ἀξιεπαίνων ἀνδρῶν Θεοδοῦρου καὶ Θεοδοῦτου τὴν τελευταίην. Praef. Eusebicus. . . . μέχρι τοῦ (i. τῆς) Κωνσταντίνου Θεοφιλοῦς βασιλείας τὰ ταῖς Ἐκκλησιαῖς συμβεβηκότα συνέγραψεν. ἐγὼ δὲ τῆς συγγραφῆς ἐκείνης τὸ τέλος ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ποιήσομαι. Eusebii *Historia* finitur narratione de Licinio devicto (a. 324. [325?]) ac de medio sublato (a. 325). Theodoretus autem, ubi l. i, c. 1, Maxentio, Maximino et Licinio tyrannis de medio sublatis, Ecclesiae procellam sedatam fuisse perhibuit, ad res Arianas narrandas aggreditur. Neque vero officendum ex illis locis, quod Pagi effecit, rationem illorum 105 annorum ab a. 325 ineundam esse. Sane quidem Licinius a. 325 suspendio sublatus est, sed jam ante, postquam Licinius victus imperio se abdicavit, Constantinus solus imperator erat, et male Theodoretus a morte Licinii non memorabili illa, sed quam Eusebius memorare potuit (a), *Historiae* suae initium cepisset. At memorabilis erat victoria de Licinio reportata, qua imperium apud solam Constantiam esse coepit. Multo minus Theodoretus priori illo loco se ab eo anno, quo Arius in synodo Nicæna damnatus esset, *Historiam* enarrasse indicavit. Hoc enim praeterquam quod perspicue enuntiasset, ille locus ideo ad trutinam exigi non potest, quod alloquin ab a. fere 319 *Historiam* suam inchoasse atque ita secum ipse pugnare Theodoretus censendus esset. Recte tamen illo modo loqui potuit, quia paucis praemissis primum res Arianas narravit. Itaque posteriori illo loco utpote perspicuo illiusque *Historiae* prioribus nixus capitibus, accuratius enim ea narratur, quæ syn. Nicænam (d. xx m. Mai. aut Jun. 325) praecesserunt quæque haud dubie magnam partem a. 324 gesta sunt, Theodoretum ab a. 324 illorum annorum rationem iniri voluisse probabiliter dixeris. Jam si annos 105 annis 324 addis, annus 428, duo enim anni 105 et 324 incompleti pro completo numerandi, efficitur et quidem ejus exitus, quo Theodorus mortuus est (b). Huic autem ratiocinationi major fides eo adjicitur, quod Theodotus ep. Antioch., qui paulo post Theodorum obiit (cf. Theodoret. *H. eccl.* v, 39), si non sub exitu a. 428, certe initio a. 429 mortuus est. Marius Mercator anno 429 eum sanctæ memoriæ episcopum appellavit: cf.

A p. 650, cl. p. 648, unde eum a. 428 obiisse verisimilius. Eodem denique nos ducit epistola Theodoreti ad *Dioscurum* a. 448 (v. Pagi l. l. ad a. 423) data (ed. Hal. IV, p. 1145 sq.), in qua dicit se Antiochiæ sub ep. Theodoto per sex annos et per tredecim sub ep. Joanne docuisse, jam septimum annum, quo sub ep. Domino doceam. — Episcopatum, in quo triginta sex annos transegit (cf. Theodoret. *H. eccl.* v, 39), Theodorus aut exiit a. 392, aut ineunte 393 adeptus est. Eum a. 382, aut 383, presbyterum Antiochenum factum esse, Tillemontii l. 4., p. 436, est conjectura, haud absurde illa quidem verbis Joannis ep. Ant. ap. Facund. 11, 2: *Quinque et quadraginta annis clare in doctrina præfulsit* — — *quinquaginta pene annis fortiter repugnantem cunctis hæresibus* — firmata, admodum tamen dubia. Natus est a. 350, siquidem priores duæ Chrysostomi ad *Theodorum* epistolæ recte ad a. 369 referuntur. Cf. Chrysost. *Opp.* I, p. 39, — *νῦν, ὅτε οὐπὲν εἰκοστὸν ἄγεις ἔτος*. Eum certe illo fere tempore in lucem editum esse, rationes, quibus cum Chrysostomo tenebatur (v. inf.), argumento sunt. Et videtur sane Chrysostomo duobus tribusve annis inferior fuisse. Itaque *senectute cana debilitatus* (cf. Hesych. in *Act. c. Const.* II, A. V; *Hard. Conc.* III, p. 104 et p. 432, in *Pelag. pap. ep.* III, ad *Eliam et Istric ep.*) senex septuaginta fere et octo annorum obdormivit.

Fratrem habuit Polychronium, S. Zebinae ascetæ discipulum et æmulum, post Apamensem episcopum (c); Pzanium, virum nobilem, qui in magistratu erat, cognatum (ἀνεψιόν) (d). Cum vitam quæstuariam scholastici sive caudidici, quam tum fere inire solebant qui ad amplos honores publicos accedere cupiebant, amplecti vellet, Libanio, clarissimo illius temporis sophista, præceptore rhetoricæ una cum Chrysostomo et Maximo, post Seleucia in Isauria ep., usus est (e). Juvenis dives, ut erat, vitæ delicias et elegantiam neutiquam sprexit, quanquam laudis cupidus profanis litteris assidue studuit (f). Aliter vero Chrysostomus, Theodori amicus, qui licet et ipse nobili loco natus esset atque eandem vitæ rationem quam Theodorus ingredi stauisset, mox tamen fori strepitus pertæsus, in Meletii, ep. Antioch., disciplinam tres per annos se tradidit, quo res Christianas accuratius pernosceret. Baptizatus deinde anagnostes erat. Sed haud ita multo post desiderio, quo aliquandiu jam tenebatur, satisfecit seque ad

(a) Eusebius igitur re vera et de Theodoreti etiam sententia *Historiam* suam tantum usque ad a. 324 pertexuit, omissis sane initiis litis Arianæ.

(b) Facundo dicitur post centum et viginti sive defunctionis annos damnatus esse. Cf. libr. *C. Marcian. schol.* (Galland. *Bibl. Patr.*, XI, p. 813). Sed Facundus numero, quem ratandum dicunt, usus est, cui inniti non licet. Cf. l. c., p. 816, *Ed. fæd. cath.*, p. 817.

(c) Cf. Theodoret. *H. rel.* c. 24, *H. eccl.* v, 39. Permulta in catenis ed. et ined. in V. T. Polychronii nomine notata leguntur, sed an Apamensem

jure tribuantur mihi nondum satis constat. Haud pauca certe Polychronii diaconi sunt, qui nonnullas catenas consarcinavit. Nuper Ang. Majus in *Scriptor. vet. nov. collect.* e Vat. edd. ed. I (Romæ 1825. 4), 2, p. 105 sq. multa commentariorum Polychronii in *Danielem* edidit. Cæterum v. Fabric. l. l., p. 362, 363.

(d) Cf. Chrysost. ep. 204, III, p. 714.

(e) Cf. Socrat. *H. e.* vi, 3; Sozom. *H. e.* viii, 2. Andrathium philosophum docuisse Theodorum temere v. d. cl. l. l. perhibuerunt; Phot. c. 96.

(f) Cf. Chrysost. I, p. 36.

monachos, qui in Antiochiæ vicinia versabantur, contulit. Tunc vero Theodoro et Maximo, quorum hic etiam studiis forensibus sese dederat, persuasit, ut vili illa vita quæstuarium relicta monasticam amplecterentur (a). Quamquam monachi antequam fierent eos accuratius doctrinam Christianam edoctos et baptizatos esse probabile est. Quidquid est, Theodorus, Chrysostomi eloquentia victus, quo erat animo fervido novam vitæ rationem summo studio persecutus est. *Quis enim celerem tuam, sinceram et fervidam ad bona conversionem non admiratus est? Epularum quippe luxuria neglecta, vestium magnificentia contempta, omnis fastus conculcatus. Omne externæ sapientiæ studium confestim ad divina effata transferebatur, totæ dies legendo, precando totæ noctes transigebantur. Paternæ dignitatis nulla memoria, divitiarum nulla recordatio. Genua autem complecti et ad fratrum pedes accedere, hoc omni nobilitate sublimius iudicabas.* Ita Chrysostomus (b). Frustra Theodorum multi hortabantur, ut musea frequentaret. Quid vero, respondit, *si breve per tempus vitam male transigam? Quomodo accedam ad eum, qui dixit: « Ne cunctaris ad Dominum converti neque differas de die in diem (c)? »* Totus in monasticis studiis cum amicis erat ducibus Carterio et Diodoro, qui tum monasterio (asceterio), in quod se contulerant, præerant. Carterius claruit asceta, Diodorus

eruditione. At vero gravius onus juvenilis Theodori ardor in se suscepit, quam quod ferre posse videretur. Hermionem enim pulchritudine captus (d) monasterio relicto, in quo nondum diu versabatur (e), urbem ac pristina studia repetiit et de nuptiis parandis cogitavit (f). In quo cave ejus levitatem accuses. Pius erat et doctus, sed amoris ludibrio obcæcatus, amicis præsertim nonnullis instigantibus, facile sibi persuasit, matrimonium, quod Deus hominibus non interdixisset, se etiam posse inire (g). Nihil non quod optas ratiocinando efficias. Sed Chrysostomus probe perspexit, qui Theodorus tum affectus esset, ejusque ratio, monacho, qui Christo se mancipasset, matrimonium, quod iniret, non jam incolume esse (h), Theodoro et post probata est et antea probata esset, nisi amoris viuculis constrictus fuisset. Multi Theodori vicem dolebant, sed nemo magis quam Chrysostomus. Neque vero de eo desperavit (i), imo dicendo et scribendo quo tandem modo posset (j), ut se ab infaustis inceptis abstinere graviter eum monuit. Tum quidem eum bis per litteras adiit (k). Utraque epistola summo oratore digna præclaris sententiis et præceptis abundat, utraque amoris et sollicitudinis plena et quantumvis dissimilis ad persuadendum accommodatissima. Ac priori quidem quid spectaverit ipse sub ejus sine his fere verbis enuntiat: Scio te peccata tua confiteri

¹ Eccli. v, 8.

(a) Cf. Socr. l. 1.; Soz. l. 1.

(b) Cf. Chrys. l. 1., v. etiam p. 4, τὸν κόσμον τῆς διανοίας τῆς σῆς — εἰ τις ὅτε ἔλαμπεν ἤδει καλῶς οὐκ ἂν ἐστέναιε —; p. 4, 27.

(c) Cf. Chrys. l. 1., p. 40.

(d) Cf. Chrysost. l. 1., p. 22.

(e) Cf. Chrysost. l. 1., p. 36, μηδὲ σὲ ταραττέτω τὸ ταχέως καὶ παρ' αὐτὴν ἐμποδισθῆναι τὴν ἀρχήν.

(f) Cf. Chrys. l. 1. p. 38; Sozom. l. 1.

(g) Cf. Chrysost. l. 1.

(h) Cf. Chrysost. l. 1., δίκαιος ὁ γάμος, σύμφημι καγὼ — σοὶ δὲ οὐκέτι δυνατόν τὰ δίκαια τοῦ γάμου φυλάξαι· τὸν γὰρ ἐπουρανίω συναφθέντα νομοφίω τοῦτον μὲν ἀφείναι, γυναικὶ δὲ ἐκτὴν συνάψαι, μοιχεύει τὸ πρῶτον, καὶ μοιχεύει αὐτὸν γάμον καλῆς, μᾶλλον δὲ καὶ μοιχεύει· τοσοῦτον δευτέρον, ὅσην κρείττων ἀνθρώπων θεός· μηδὲ τίς σε ἀπατάτω λέγων· γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ὁ θεός· οἶδα τοῦτο καγὼ· γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ μοιχεύειν ἐκώλυσεν, ὃ σὺ ποιεῖν ἐθέλεις. — Itaque Theodororum maximum peccatum commisisse gravibus verbis enuntiavit, cf. v. c. p. 4. — πυνθῶ — ψυχῆς ἐρήμωνισιν ἱερῶς καὶ ναοῦ χριστοφύρου καθάρσειν καὶ ἀφανισμόν. p. 2. — ὁ διάβολος τοσοῦτον ἰσχυροῦς, ὡς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐκείνης καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς εἰς ἔσχατον σε κακίας κατενεγκείνη. — p. 23. — καὶ ὁ μακ. Δαυὶδ ἔπεισε πτωχὸν τοιοῦτον, ὅπερ καὶ σὺ νῦν.

(i) Cf. Chrys. l. 1., p. 41

(j) Cf. Chrys. l. 1., p. 34.

(k) Leguntur hæc duæ epistolæ, ad quas lectorem jam sæpius adduxi, in Chrys. Op. ed. l. 1., p. 4-

C 42, sed unam tantum commemorat Hesych. l. 1., p. 103., Sozom. l. 1. (V. πρὸς τὸν πρῶτον γράφει ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐπιστολὴν δευτέραν, quæ post Θεόδωρον in ed. Rob. Stephani leguntur, recte adulterina judicavit et expunxit Valesius. Haud dubie a scriba inserta sunt, qui Sozomenum priorem tantum illam epistolam memorare vidisset), Act. c. Const. II, V. l. 1., p. 122. (— epistola — multorum versum —). Justinian. in edict. adv. III capit., Hard. Conc. III, p. 320, et hi omnes, ut mihi quidem videtur, priorem intellexerunt. Sententia certe Savilii, Montf. al., qui Sozomeni verba ad posteriorem retulerunt epistolam, rejicienda est. Jam ex his colligas, quanti Tillemontii opinio æstimanda sit, qui cum ab illis scriptoribus unius tantum et posterioris quidem, ut sibi persuaserat, Chrysostomi ad Mopsuestenum epistolam mentionem factam esse vidisset, solam posteriorem epistolam ad Mopsuestenum, priorem ad alium Theodorum datam esse conjectavit. Interna argumenta, quibus v. d. opinionem suam firmasse sibi visus est, quam vana sint verissime Montf. in monito ostendit. Præterea duæ illæ epistolæ a Leontio (*) p. 686, Isid. Hispal. in Chron. et Niceph. Callist. H. e. xiii, 2. — πρὸς τὸν (θ.), ἐκπεσόντα ὁ — Χρ. οὐ μίαν (carp. Sozomenum), ἀλλὰ καὶ δευτέραν πέμπει ἐπιστολήν· memorantur et in omnibus mss. posterior πρὸς τὸν αὐτὸν θ. scripta esse dicitur. Theodori lapsi responsio ad Chrysostomum, l. p. 804 sq., insulsi Græculi commentum est.

(*) Leontius primo advocatus Byzant., deinde, ut videtur, monachus Palæstinensis, non confundendus est cum Leontio Nestorianis. V. Cyrill. Scythopol. Vit. S. Saxe, Cotelier. Eccl. Gr. monum, III, p. 344. sq. Juvenis a Nestorianis non laud procul absuit, cf. Galland. Bibl. XII, p. 685, 689, post vero orthodoxam doctrinam toto animo amplexus est. Omit haud inulto post initium sæc. vii, cf. l. 1., p. 641. Fuit vir doctissimus et subtilis, de quo vulgo iniquus judicant. Frugi sunt ejus libri, sed ex parte et fere Latine tantum editi. Collecti notisque illustrati in Galland. Bibl. t. XII leguntur. Fausa Leontii uuper Ang. Maius l. 1. t. 1, primus publici juris fecit.

teque miserrimum arbitrari, sed majus quid requiro, ut tibi persuadeas, te vera poenitentia justificari posse. Theodoro igitur proinde quasi peccatorum suorum gravitatem persentisceret, probavit, non esse, quod animum desponderet eique gravibus argumentis vitæ emendationem commendavit. Brevior est altera epistola, qua hoc imprimis egit, ut omnia dilueret, quibus Theodorus in vitam suam rationem excusaret aut defenderet. Chrysostomum spes non fefellit; Theodorus enim iterum victus amico cessit et in monasterium rediit.

Jam ad ea tempora accedimus, quibus una cum Chrysostomo se totus Diodoro duce sacris Litteris, exegeticis imprimis, dabat (a). Ad Diodori (b) autem exemplum se ita conformavit, ut Leontius (c) illum haud inepte malorum Theodori et impietatis auctorem, ducem et patrem dixerit. Quamquam, ut par erat, præceptoris vestigia non ita pressit, ut nihil peculiare sibi vindicaret, imo quæ acceperat suo ingenio ulterius persecutus est atque ulterius etiam progressus esset, nisi ejus audacia coercita fuisset. Etenim cum etiamnum juvenis ab iis quidem profectus, quæ Diodorus præceperat, Diodoro multo tamen audacior Psalmos interpretatus esset eorumque paucissimos proprie ad Christum retulisset, multos jam tum offendit (d), ita ut post ma-

(a) Cf. Theodoret. *H. e.* v, 39; Domn. ap. *Fac.* viii, 5; Jean. ap. *Fac.* ii, 2.

(b) De Diodoro v. quæ congestit Fabric. l. i., VIII, p. 362 sq.

(c) *V. l. c.*, p. 686.

(d) Hesychio l. c., p. 104, si fides est propter interpretationem Psalmorum, *culpatus et periclitatus contraria sibi dixit, non ex voluntate, sed compulsus omnium querimoniis et codicem ipsum delere pollicitus latenter conservabat Judaicæ impietatis vitium. Igni enim sua commentaria simulans tradere, malitiose abscondere illecebram conabatur. Sed tam multum acerbitalis virus in Theodoro evonuit, ut eo solo auctore illa ita plane ut narravit Theodoro accidisse vix credas. Quamquam Theodorum tum a multis male audivisse certum est.*

(e) Cf. Gennad. *De viris ill.*, c. 12. Melet. in Steph. Baluzii *Nova coll. concil.* (Paris. 1707. F.) p. 875. Quod Joannes ep. Antioch. Theodorum Flaviani, ep. Antioch., discipulum amantissimum dixit, cf. *Fac.* 2, 2, id eo factum existimo, quod Flaviano episcopo Antiochiæ presbyter erat.

(f) *V. de eo Franc. Walch Ketzehistorie IV, p. 410 sq. — Theodor. ap. Fac. ix, 3: Cujus rei gratia et tales et tantas persecutiones sustinemus? aut quis ignorat semper adversum nos ab hæreticis bellum agi? omne metallum et omnem (l. omne v. sq.) locum desertum repletum est ex nostris hominibus propter doctrinam pietatis.*

(g) Annis fere 387, 388, maxima Antiochiæ concitata est seditio, quæ vix tandem Chrysostomi etiam ope, qui homilias viginti et unam tum habuit (II, p. 1-224), sedata est.

(h) Cf. *Fac.* viii, 4.

(i) Sæpius Theodorus hæreticorum laudatur oppugnator cf. Cyrill. Alex. in *Act. c. Const.* II, V, l. i., p. 109. (*Fac.* 5, 5), Joan. ap. *Fac.* 2, 2, al., Ibas in *Justinian. ep.* in Bandinii catal. codd. mss. *Bibl. Med. Laur.* l. p. 184. (*Fac.* 2, 5.), Theodoret. *H. e.* v, 39. — πάσης μὲν ἐκκλησίας διδάσκαλος, κατὰ πάσης δὲ φάλαγγος ἀρετικῆς ἀρτιστεύσας. — (Gregor. M. ep. vi, 34, cum scriberet, Sozomeni *Historiam* ab apostolica sede non recipi, *quoniam*

magisque ad Diodoream interpretandi rationem accederet. Conceptam maculam in illa tempestate brevi eluit et aliquot annis post presbyter Antiochenus constitutus est (e).

Tum vero miserrima erat Ecclesiæ facies. Hæreticorum, Arianorum in primis, factiones repulsæ quidem erant, nec tamen extinctæ, atque etiam tum orthodoxorum et hæreticorum dissidia et pugnæ vigeabant, quibus tum multæ Ecclesiæ vexabantur, tum Antiochena. Antiochiæ enim quam multas turbas schisma Meletianum (f) excitaverit quis nescit? Antiocheni autem leves erant atque seditiosi (g). Sed Theodorus munere suo adductus docendo et concionando (h) Ecclesiæ saluti optime consuluit. Præterea libris gravissimus orthodoxiæ vindex exstitit (i). Ac tum quidem libros *De incarnatione et Adversus Eunomium* scripsit, quamquam eum alios etiam libros, commentarios præsertim in *Scr. sac.*, tum confecisse verisimilimum.

Antiochia Tarsum migravit, sed, ut opinor, paulo post Diodori, Tarsensis tum ep., potissimum auctoritate episcopus creatus est (j). Successit Olympio, Mopsuestiæ (k) episcopo. Episcopatu autem cum optime fungeretur et scriptis sacras Litteras persequeretur, magis magisque inclaruit. Concilio Constantinopolitano, quod a. 394, propter litem

multa mentiatur et Theodorum Mopsuestiæ nimium laudet, errore Sozom. pro Theodoret. scripsisse dum v. d. observarunt.)

(j) Hesych. l. c.: *Antiochia relicta in Tarsum tranamigravit, ex qua in Mopsuestiam transit ordinatus in ea episcopus.* — Leont. l. c.: *Antium hunc (Th.), cum vellet rapere oculum Ciliciæ Tarsum, postquam Diodorus — ab hac vita recessit (a. 394), a Theophilo Alex. prohibitum fuisse, ne hoc auderet; ad eum enim legationem miserunt, qui tyrannidem patiebantur. Famam retulit Leontius eamque mea quidem sententia non prorsus vanam. Quid vero, si eo animo Tarsum profectus esse visus est et vero etiam profectus est, ut Diodorum, dilectum præceptorem, qui a morte haud procul abesset, episcopus exciperet? Sed Diodoro mortuo eum jam ipse episcopus esset, de episcopatu Tarsensi sibi acquirendo vix cogitavit.*

(k) Mopsuestia (Μόψουστια cf. Strab. 14, c. 5; Cic. *Ep. ad div.* 3, 8, h. e. Mopsi domicilium, etiam Mopsos dictum: cf. Plin. *H. n.* 5, 22, [27.] *Mopsos liberum, Pyram impositum.* Nomen accepit a Mopso, conditore, quem Argivorum regem et clarissimum augurem fuisse traditum est, cf. Cic. *De divin.* 1, 40, *De nat. deor.* 1, 3; Tertull. *De anima* c. 46. *Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut — Mopsi in Sicilia (l. Cilicia).* — Nonnulla alia congestit Henr. Noris. l. i. l. 1 (p. 84-816). Celebris urbs erat in Cilicia secunda. Nomen urbis scriptores interdum depravatum exhibuerunt sed depravationis origo haud obscura est. Syris (v. *Assem. Bibl.* cr. 1, p. 400), Μοψουστια dicebatur, unde Græcis et Latinis interdum μ insertum est, Μοψουστια, cf. Sozom. *H. e.* 8, 2. Nicephori Caten., in *Octat.* 11, p. 44, 226., Mompuestia (Mompuestenus, Mompuestinæ, sed l. Mompuestiæ); cf. Vigil. Const. Hard. l. I, III, p. 242, 243, 244. (Act. conc. Chalced. X, Hard. l. I, II, p. 515. Mompuestiæ, Paris. Mampuestiæ); Marius Mercator autem cum adjectivum inodo *Mansistenus*; cf. l. c. p. 615, 625, modo *Mampuestinus* p. 700, modo *Mampuestenus* p. 702, formaret, vagam urbis appellationem, quæ in vulgi ore versabatur, secutus est. Cæterum Theodorus interdum

Agaphi et Bagadii habebatur, quorum uterque episcopatum Bostrensem sibi vindicabat, interfuit (a), ac tum quidem Theodosium imperatorem ejus doctrinam, quem in ecclesia concionantem audivisset, admiratam ejusque colloquio delectatum esse (b) existimo. Aliquanto post Chrysostomo cum rebus adversis confictanti frustra quidem, sed quam tamen potuit maxime una cum Pzaniae studuit optulari (c). Omnino qua erat auctoritate res ecclesiasticae, quae tum in Oriente agebantur, ad eum pertinebant et cum multis Ecclesiae Orientalis doctoribus necessitate conjunctus erat (d).

Non omnem dum viveret haeretici erroris suspicionem effugit (e). Episcopus enim cum nescio quo tempore in ecclesia Antiochena quaedam de Christi naturis (f) pronuntiasset, quae minus recte habere viderentur, tantas vulgi turbas excitavit, ut satius duceret post paucos dies dicta sua publice retractare. Ita vulgi cupiditatem exstinxit (g). Ecce prima

episcopi nomine omissa tantummodo Θ. (δ) τῆς Μοψουεστίας appellatur; cf. Theodoret. *H. e. v.*, 27, Latine Th. Mopsuestiae; cf. Fac. xii, 5, atque etiam Th. Mopsuestenus; cf. Fac. c. *Mocian. schol.* p. 815. Mira vero Victoris de Weguern (*Theodori Ant. quae supersunt* I, [Berol. 1834], p. xviii.) est opinio, Antiocheni nomine Theodorum ipsum solum in librorum suorum titulis esse notasse, ab aliis autem de urbe, cui episcopus praefuisset, denominatum esse.

(a) Cf. Harduin. l. I. l. p. 956.

(b) Cf. Joan. ap. Fac. II, 2, qui deinde adjicit: *Jam vero et a vestro imperio (Theodosii II), pro sui reverentia et spirituali sapientia ei saepius attestatum est et vestris litteris honoratus est.*

(c) Cf. Chrys. ep. 112. III, p. 655; VI, p. 550; Fac. vii, 7. — καὶ πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης πᾶς ἐσχρατίας ἀπενεχθῶμεν, ἐπιλαθῆσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνάμεθα, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς καὶ εὐκρινούς καὶ ἀδόλου, τῆς τε ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς. ἦν τε ἐπέδειξω νῦν· οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ὅσα καὶ εἰπεῖν καὶ ποιῆσαι ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδασας. — cl. ep. 204. III, p. 713. Chrysostomum litteras laudis plenas ad Theodorum Mopsuestenum dedisse, male negatur in Act. c. Const. II, V, l. I., p. 122, Justinian. edict. l. c., p. 517, 519.

(d) De Theophilo ep. Al. v. Domn. ap. Fac. viii, 5, Cyrillus ep. Al. ad quem Jobi interpretationem misit, primo Theodorum saepius laudibus ornavit. Cf. Fac. III, 6, Cyrill. Op. ed. Aubert, V, ep. p. 195, οὗς (Διοδ. καὶ Θεοδ.) ἦν ἀμεινον οὐκ ἔκαινεῖν, post vero cum lites Nestorianae exortae essent, haeretici eum exagitavit. Cf. Cyrill. Op. l. c., p. 197, 198, al., imo singulari libro oppugnavit (v. inf.). Memorabilis est locus Cyrilli, qui ap. Fac. III, 5 (IV, 5, viii, 6) ita habet: *Et hos quidem labores (Theodori) nullus ausus est increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est; contra in Act. c. Const. II, V, l. I. p. 109, quos quidem labores nollet aliquis increpare, magis autem decreto vestro studium honoraret, si inesset eis dogmatum rectitudo.* Haec versionis diversitatem cave existimes fraude effectam esse. Ipsa Cyrilli verba alteri interpreti et priori quidem opinio, fraudi erant. — Gregorius Nazianz. noverit nostrum, sed quas ad eum epistolam misisse dicitur v. v. c. Fac. vii, 7, ex ad Theodorum ep. Tyaneum scriptae sunt, ut recte jam syn. Const. II, V, l. c., p. 109. et Justinian. in edict. l. c., p. 517 monuerunt.

(e) Non omnino recte Joan. ap. Fac. II, 2. — nullam alicubi detractionem ab orthodoxis in vita suscipiens (Th.) — et Leont. *De sectis* Act. sive

A quasi vestigia controversiae, ut ita dicam, nestorianae! Profecto jam tum ea erat in Ecclesia orientali doctrinae diversitas, quae infaustam illam litem creavit. Alexandrini tota sua indole ab Antiochenis diversi et a diversis principiis theologicis profecti non nisi ad tempus orthodoxiae vinculo cum illis contineri poterant. Haereticis debellatis quam inter se distarent magis magisque intellectum est.

At vero Theodorus diversitatem illam nondum satis perspexit ideoque vituperatus facile eo ductus est, ut quae ambigue dicta visa essent retractaret. Nihilominus in ipso Theodoro, quo nemo constanter atque etiam aulacior Antiochenorum viam persecutus est, primaria lites Nestorianae ratio quaerenda est ac facilis conjectura erat, in bello, quod jam Ecclesiae Orientali in duas maxime partes disjunctae instaret, Theodori nomen incolume esse non posse (h). Jam cum Occidentalis etiam Ecclesiae invidiam eo sibi contraxisset, quod Pelagianorum

lectione IV (v. Thilo, V. S. R., Codex apocryph. N. T. I. p. LXXXI, n. 66) l. c., p. 636: — καὶ οὐδαὶς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν (Διοδ. x. Θεοδ.) ἐπελάθετό τινος αὐτῶν, ἀλλ' ἐγκώμια ἔγραψαν εἰς αὐτοὺς πολλοί· καὶ Βασίλειος γὰρ αὐτοὺς ἐγκωμιάζει καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.

(f) Ipsa Theodori verba, quae offensioni fuissent, in Act. c. Const. II, V, l. c., p. 99, afferuntur, sed utrum illa ex libro secundo *De incarnatione* (v. inf.) an ex illa oratione sumpta sint certo non dixerim. Theodorum tum vocem θεοτόκος vituperasse Leonatius c. *Nestor. et Eutych.* l. III, l. c., p. 686, perhibet, conjectura credo a Nestorii illius vocabuli vituperatione petita. Quidquid est, Theodori de Christi naturis dicta tum multis offendisse certum esse debet.

(g) Cf. Joan. in Act. conc. Ephes. Hard. I, p. 1529. ap. Fac. x, 2, Cyrill. l. c., p. 197. — ληθοῖς αὐτῶν (Θ.) βαλόντες ποτὲ ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ τολμήσαντά τι παραφθέγγεσθαι βραγύ. (?)

(h) Disceptandum erat, utrum jam Alexandrinorum an Antiochenorum theologia orthodoxa esset. Haec autem ex ipsa Antiochenorum indole nata sensim ac paulatim radices egit, cujus Theodorus non auctor, sed gravissimus dux existit. Itaque in Ecclesia Orientalibus exclamatum: *Αὐξήτω ἡ πίστις Θεοδώρου· οὕτω πιστεύομεν ὡς Θεόδωρος.* Cf. Cyrill. l. c., p. 197, et Theodori orthodoxia diutissime quam fieri potuit maxime vindicata. Quod vero Alexandrinorum furor primo in Nestorium potissimum se convertit, id rationibus illius temporis, non causae Theodori bonitatitribuendum. — Caeterum multi procul dubio Theodoro tum Antiochiae tum Mopsuestiae erant discipuli, sed ad eos Nestorium referendum esse nego. Est enim manifestum, Theodorum Nestorii magistrum utpote Nestoriani erroris auctorem a veteribus vocari; cf. Fac. II, 2; III, 4; II, 4; VII, 7; x, 1; II, 5; XI, 1. cl. l. IX, 3; XI, 7; Justinian. ep. Bandin. l. I, p. 169; cl. p. 182; Cyrill. l. c. p. 197, 198. (Theod. Raithu ed. Carp-zov. Helmst. 1779. 4. p. 27, οὐδὲ ἦν (Nest.) τοῦ Κλίμακος (Θεοδ.), τοῦ δὲ Σαμουαρείως (Παύλου) ἀπόγονος. In encomio Arab. in *Jacobitis* Theodorus Nestorii ex sorore nepos dicitur. Cf. Assen. B. or. I, p. 60). Sed multa debet Nestorius Theodoro, cujus et libros legitur quemque ipsum etiam cognoverit. Cf. Joan. in Act. conc. Ephes. I, p. 1529. Quod teste Evagrio *H. E.* 1, 2, Theodulus retulit, Nestorium a 428. Constantinopolin proficiscentem Mopsuestiae Theodorum convenisse, non quidem cum temporum ratione pugnat (Garner. *Diss. I. Historia Theodoretii* c. 4, 4, v. s.), sed ideo susce-

patrocinium susceperat (a), in tempore sane a. 428 A in Ecclesiae pace (b) supremum diem obiit. Vix enim mortuus erat, cum magna cupiditate in eum zaviretur (c). At centum demum et viginti quinque annis post, Ecclesia multis rixis et turbis conquassata, ejus memoria anathemate obsignari potuit.

De ingenio Theodori paucis absolvam. Non caruit illud fervore, sed ita, ut mentis omnia rite ponderantis tranquillitas semper praevaleret illumque fervorem comperceret. Egregiae multae animi dotes, neque tamen singulare ingenium, quale est paucissimorum hominum, quos divino afflatu concitatos dixeris. Magna industria, non contemnenda litterarum, in primis sacrarum copiae (d). Sed philosophiae interiores recessus videtur non penetrasse. Ne multa. Ab aliis inventa facili negotio sua fecit, optime perspexit, amplificavit etiam iisque addidit nova.

Talis cum esset non novam quidem viam aperuit, liberiorem tamen scholae Antiochenae disciplinam, quae ejus ingenio maxime erat consentanea, et Scr. s. interpres (e) et dogmaticus (f) clarius et accuratius persecutus est.

Tum theologi multum temporis in disputationibus polemicis consumebant atque in Orientis plagis Ariani maxime et Apollinaristae confutandi erant. Sed ipsa doctrina ecclesiastica de Christo θεανθρώπου, quae vindicanda erat, duas cautiones habebat, unam, ne Christi naturas confunderes, al-

rum habeo, quod additur, Nestorium Theodori C doctrina tum audita a recte pietate deflexisse.

(a) De rationibus, quae Theodoro cum Pelagianis intercesserunt, infra disputabo.

(b) Cf. v. c., Fac. II, 1, 2; x. 1.

(c) Jam Mar. Merc. l. c., p. 709, Theodorum, inquit, omnes fere Catholici haeticum esse cognoscunt.

(d) Sozom. l. I., Θ. ἀνὴρ καὶ τῶν ἱερῶν βιβλῶν καὶ τῆς ἄλλης παιδείας ῥητόρων τε καὶ φιλοσόφων ἱκανὸς (ἱκανὸς;) ἐπιστήμων. Paulo post πολυτίτωρ dicitur.

(e) De Theodoro interprete disputarunt, sed minus accurate, Rich. Simon (*Hist. crit. des principaux commentateurs du N. T.* Rotterd. 1693. p. 443 sq.; R. Simons: *krit. Schriften über das N. T.* — übers. von — Cramer. I, Halle 1776, p. 466, 467, J. Franc. Buddeus (*Isag. Hist. theol. in theologiam universam.* Lips. 1730, p. 1404 sq.); J. A. Ernesti

teram, ne eas ita dirimeres, ut duplicem personam afferres. Theodorus autem haud scio an eo quod posterius vitium incurrit, haeticos illos melius etiam refellerit. Armis, quae sobria et philosophia et ars Script. sacr. interpretandi sibi suppeditasset, adversarios ita adortus est, ut non facile eis locum relinqueret, quo evadere possent. Accidit autem ei, ut interdum nimius esset in asseverando disputaretque argutius quam verius. Ita in disputandi fervore ei excidere potuerunt, quae improbare ipse, cui rei Facundus in Theodori defensione haud parum tribuit. Disputavit autem, more illorum temporum, acerbissime (g).

Etiam orator non indisertus fuisse dicitur atque sane credibile est, Theodorum pro rostris sacris de rebus theologicis non male dixisse, neque tamen ab iis ornamentis eum instructum fuisse probabile, quibus orator magnus censetur (h).

Maxime scriptor excelluit et magis etiam laudandus esset, si minus verbosus esset ejusque oratio lenius fluere.

Omnino vero Theodorus in summis Ecclesiae Graecae doctoribus numerandus est. Multum valuit dum viveret, cum vero diem obiisset majorem etiam vim in Ecclesiam exhibuit. Quid multa? Caret Ecclesia Graeca Augustino suo, sed pauci doctores Graeci Theodoro majus momentum in eam habuerint.

(*Opusc. theol.* Lips. 1792, p. 450 sq.), J. Georg. Rosenmüller (*Historia interpretationis libror. sacr. in ecclesia*, III. Lips. 1807, p. 250 sq.); Muentzer (*Ueber die Antiochen. Schule in Staedlini et Tzschirneri Archiv für alle und neue Kirchengesch.* I. 1. Lips. 1813, p. 17 sq.) et Ang. Maius l. I. VI (Rom. 1832), p. 15 sq. Nonnulla, quae hic pertineant, infra disseram. Ven. Sieffertus (*Th. Mopsu. V. T. sobrie interpretandi vindex.* Regimonti, 1827, 8, p. 40 sq.) de Theodori typologia bene exposuit.

(f) Theodori doctrinam optime enarravit A. Neander, V. S. R. (*Allg. Gesch. der Christl. Religion u. Kirche* t. II).

(g) Eo etiam haud immerito a Leontio l. c., p. 686, notatur, quod acerbius in commentariis suis in sanctos doctores invectus sit.

(h) De indole sacrorum illius temporis oratorum v. C. Ullmann, V. S. V. (*Gregorius v. Naz. der Theologe.* Darmst. 1825, p. 183 sq.)

PARS POSTERIOR. — DE THEODORI SCRIPTIS (a).

Theodorus non quidem plus decem millia, permultos tamen libros conscripsit (b). Sed *Commentario in XII prophetas minores* excepto, nobis certe

(a) Pauca tantum de iis nonnulli scriptores veteres occasione data litteris consignarunt. Primus quod

(b) Joan. ap. Fac. II, 2, cupide Theodorum contra Proclum defendens. — Post multa, inquit, certa-

D pauca tantum eorum fragmenta reliqua facta sunt, quod in tantis turbis de Theodoro vix mortuo excitatis mirum videri non potest. Nihil quidem ego-

soiam Ebediesu, ep. Sobensis, Nestorianus († a. 1318), in librorum omnium ecclesiast. catalogo, ed. ab

mina et post decem millia libros adversus haereses conscriptos, — periclitatur quae haeticorum suorum sustinere. o

rent, qui primo ut publice damnaretur summo quo A poterant studio nitebantur (a); eo tamen factum est, ut ejus libri in multorum suspitionem caderent et magis magisque contemnerentur. A multis vero cum Theodori accusandi causa lecti essent (V. v. c. lb. ap. Fac. vi, 3), ab ejus amicis occultati post rarius in iniquorum manus venerunt (cf. Leont. l. c. p. 690). Sæculo sexto medio maximum certe partem etiam tum Græce supererant, sed post sensim ac paulatim perierunt. Antea raro transcripti, post tantum non omnino neglecti sunt. Nimirum fere solis Catenis Theodori quaedam fragmenta inserta sunt, non prorsus illa quidem spernenda, sed quæ plerumque parum ad res ejus dogmaticas faciunt. Præterquam enim quod Theodorus in commentariis suis raro ad rationes dogmaticas respexit, Catenarum auctores fere ea tantum hæreticorum transcribere ausi sunt, quæ cum ecclesiastica doctrina conciliari posse viderentur (v. v. c. proœm. cat. in Joan. ed. a Corderio).

ed. ab Abrahamo Echellensi. Rom. 1653. multo vero accuratius ab Jos. Sim. Assemano in *Bibl. Or.*, III, 1, p. 3 sq. (A. F. Pfeiffer *Asseman's Or. Bibl. — in einen Auszug gebracht*. Erlang. 1777, II, p. 337 sq.), Theodori libros recensuit, sed eos tantum quos Nestoriani de Græcis in Syriacum sermonem vertierant, quanquam præter illos Theodorum paucissimos conscripsisse verisimillimum est. Posterioribus vero temporibus accuratius de Theodori scriptis disputarunt du Pin (*Nowvelle Bibliothèque des auteurs ecclés.*, t. III, Par. 1693, p. 91, 92); Caveus (*Scriptor. eccl. historia litteraria*, C Colon. Allobr. 1720, p. 247 sq.); Tillemont (l. l. XII, p. 444 sq.); Fabricius (l. l. X, p. 352 sq.); Ceillier (*Hist. générale des auteurs sacrés et eccl.*, t. X, Par. 1742, p. 492 sq.); Schroeckh (l. l. xv, p. 189 sq.) et Ang. Maius (l. l. I, p. XIX sq. VI, p. vi sq.), inter quos Tillemont, Fabricius et ex aliqua parte Maius etiam excellent. Præterea Assemanus l. l., p. 30 sq., ad Ebediesu catalogum plura de illis attulit. Sieffertus l. l., p. 24 sq., de iis libris disseruit, quos Theodorus de V. T. scripsit. Sed disquisitio de fragmentis Thi Mi, quam le Bret programmati Tubing. a. d. XXI Decbr. 1790. p. p. præmisit, fere nihil continet nisi brevissimam narrationem de Thi vita deque rebus Theodoreis post ejus mortem gestis.

sustinere. — Graviter enuntiavit, quam turpe esset, virum, qui permultis libris hæreticos impugnasset, hæreticum damnari, atque animo commotus ut erat, numero, quem rotundum appellant, eoque magno usus est. (Cf. Joan. ap. Fac. viii, 1. — decem millia adversus nos mala minantur — decem millia talia et his similia invenimus. — 8, 4, 11, 1. — agonibus — decem millibus. Fac. x, 4. — ex innumeris ejus (Thi) libris. — Omnino proptor, ut Romanorum sexcenti, sæpe adhiberi in vulgus notum est. Cf. I Cor. iv, 15, 14, 19. Hinc intelligitur, quid sibi velit passio decem millium martyrum apud Alexandriam in monte Ararath crucifixorum, Hadriano et Antonio regnantibus. Cf. Act. sanct. Jun. IV, p. 182). Sed Pelagium pap. ep. 3, ad *Eliam et Istris ep.*, Hard. l. l. III, p. 430: «Ecco quales plus quam decem millia librorum Th. scrip- tisque perhibetur, hæc loci vis fugit, quem miror quod nonnulli v. d., ut Norisius l. l. I, p. 295, seculi sunt. — Vide Ebediesu l. l., p. 31 sq.

Præterea caute utere Catenis, ne Theodoro perpe- ram tributa Theodorea habeas. Graviora sunt reli- qua fragmenta, quæ, cum Theodori aut accusandi aut defendendi causa allata sint, ejus doctrinam optime illustrent. Sed ejus adversariis fidem dene- gavit Fr. Muenther (*Fragm. Patr. Græc.*, I, Hafn. 1788, p. 118), cum jam Theodorus ipse de libris suis ab Apollinaristis interpolatis (ap. Fac. x, 1), conquestus esset. Perperam. Nam ut hic quidem quid de illa Apollinaristarum fraude statuendum videatur omittam (v. infr.), illa fragmenta et Theo- dori indoli et inter se bene conveniunt, nonnulla etiam eadem in diversis scriptoribus afferantur. Neque vero diffiteor, interpretes nonnulla obscu- rius, vel etiam minus accurate Latine vertisse, quanquam Theodori mentem fere facili negotio adipiscaris.

Constat Nestorianos plerosque libros Theodori, quem gravissimum doctrinæ suæ auctorem seque- rentur (b), in linguam Syriacam transtulisse (c)

(a) Duæ leges, quarum altera Theodosius et Va- lentinianus imperatores Nestorii libros, qui igni tradendi essent, legi vetuerunt (v. Act. conc. Ephes., p. iii; Hard. l. l. I, p. 1716), altera Theo- dosius non solum de Nestorii, verum de Theodori etiam libris idem constituit. V. Act. conc. Chalced., p. ii, l. I, II, p. 673, 674, ex parte in Act. c. Const. ii, v, l. I. III, p. 104 sq., et in Pelagii ep. 3, ad *Eliam*, l. l. III, p. 453, leguntur, ita tamen ut Diodori et Theodori nomina fraude adjecta sint. (Theodos. et Valentinian. ap. Fac. viii, 3. — «Ne quis adversus eos, qui in ejus (Ecclesiæ) pace defuncti sunt, quidquam de cætero tale præsumat.») Patet ex his, Ang. Maium l. l. I, p. xxii, præcipuum amissionum Theodori librorum causam mala ab illis legibus repetiisse. Sed non Pelagium illas leges adulterasse (Sieffert, l. l., p. 25) certum est.

(b) Interpretem Scr. s. in primis maximi eum fecerunt; v. v. c. Assem. *Bibl. Or.* III, 1, p. 342, 448, 452; III, ii, p. 227, ideoque damnati sunt, qui ejus commentarios non recipere. V. Assem. l. l., III, 1, p. 30, 84, 85, 342.

(c) Paulo post Theodori obitum exstiterunt Edessæ maxime (de schola Edessena v. Ven. Cæs. a Lengerke *De Ephræmi Syri arte hermeneutica*. Regimont., 1831, p. 82 sq.), qui ejus libros de Græco in Syriacum transferent, quos eo potissimum consilio ductos esse, ut, Nestorio damnato, Theo- dori auctoritate pro sua doctrina propugnarent credibile est. Cf. Liberat. *Brev.* c. 10, Procl. in Act. conc. Const. ii, vi, l. I., p. 142 (120), cl. p. 144. Liberat. I, c. 10: «Ut ipsa eorum (antiquorum Patrum, maxime Diodori et Theodori) volumina malitiose in Syrorum linguam et Armeniorum atque Persarum transferrent.» Et Leont. l. c., p. 687: «Libros tuos ii qui tuæ sectæ sunt in sermone Chaldaicum et Armenicum vertent, non nisi Syriacam illorum librorum versionem intellexerunt. Cæterum jam tum omnes fere Theodori libros, quos Ebediesu recensuit, versos esse probabile est. Illæ autem versiones sensim ac paulatim corruptæ sunt, interdum etiam dedita opera. Sic Abulbircat testatur, versionem commentariorum in *Evangelia* a Jacobitis reformatam esse, rejectis iis quæ ad Nestorianam hæresin spectarent. Cf. Euseb. Renaudot. *Liturg. Or. Coll.* II, p. 622. Sed Nestorianos Theodoro libros quosdam supposuisse non credo. Syriacæ illæ versiones post Arabice reddite sunt.

usque religiose usos esse, neque dubito quin apud eos non solum innumera Theodori fragmenta, verum integros etiam libros invenire possis, quorum aditus ut nobis tandem aliquando detur optandum est. Ad hoc enim usque tempus unum tantum, quod sciam, fragmentum Syriacum, quod Latine exhibe-

tur infra inter Theod. fragmenta in Joannem, publici juris factum est (Assemani *Bibl. Or.* III, 1, p. 323).

His præmissis, de singulis scriptis, quæ propter argumentum in quinque genera dispescui, dicendum.

CAPUT I.

DE DUOBUS THEODORI LIBRIS ARGUMENTI HERMENEUTICI.

Quæstio de allegorica Scripturæ sacræ Interpretatione, quæ jam antea mota erat, Theodori etiam ætate et fructuosius quidem agitata est. Nimirum cum allegorica interpretatio pluribus doctoribus Christianis ideo maxime se probasset, quod ita dubiis Scr. S. locis honorem adjicere liceret, qui allegoriarum usus primo cautius in auxilium vocabatur, sensim ac paulatim latius vagabatur, usque dum Origenes allegoricas rationes accuratius illustrare conaretur. Quanquam vero jam tum interdum intellectum est, quam dubia atque infirma ratio Origeniana esset, neque Origenes tamen satis accurate refutatus est, nihil enim egit Nepos suo *Ἐλέγχο ἀλληγοριστῶν* (cf. Euseb. *H. e.* VII, 24), neque melius allegoriarum ratio enucleata. Imo posteriores Patres Græci, etsi non ea qua Origenes licentia in Scr. S. grassabantur, in universum tamen Origenem plus minus secuti sunt. At contrariam plane rationem inierunt Patres quidem Antiocheni, qui exegeticam formulam a Patribus (Antiochenis) acceptam ratione et via ita excoluerunt, ut jam ab illis interpretibus plane distarent. Non licet quidem accuratius enarrare, quæ temporum decursu Antiochiæ Scr. S. fuerit interpretatio, probabiliter tamen conjicias, cum priores ipsum N. T. secuti plerumque historicam explicationem inissent, nec prorsus tamen allegorias repudiassent, Eusebium Emes., Diodorum Tars. et magis etiam Theodorum allegoriis plane rejectis historicæ Scr. S. exposuisse. Ita vero ne de auctoritate Scr. S. detraherent ac doctrinæ Christianæ damnum afferrent, ad typicam interpretandi rationem confugerunt, non quidem ab se inventam illam, accuratius tamen explicatam. Jam non arduum erat edisserere quam arcta esset V. T. cum rebus Christianis necessitas. Cæterum jam ex his intelligas, qui Theodorus cum de V. T. in universum, tum de auctoritate nonnullorum ejus librorum liberalius sentire potuerit, imo debuerit.

Theodorus singulari eoque satis amplo libro al-

legoristas, Origenem præcipue, refellit. Idem enim haud dubie liber est, quem Ebediesu l. c. p. 34, *quinque tomos adversus allegoricos* (v. etiam p. 19, dixit, et Fac. III, 6, *librum de allegoria et historia contra Origenem scriptum* (v. et. 1, 2, IV, 4; *Liberat. Brev.*, c. 24). Patet ex l. Fac. III, 6, ubi breve libri fragmentum legitur, eum et ad Cerdonem quemdam et aliquanto post interpretationem Psalmorum (v. inf.) scriptum esse, sed quam viam in eo Theodorus ingressus sit non liquet. Quanquam non obscurum est, eum cum allegoristas impugnet, suam etiam interpretandi formulam exposuisse. Diversus erat Diodori liber *Τίς διαφορά θεωρίας καὶ ἀλληγορίας* (cf. Suid. s. v. *Diod.*), cujus argumentum hoc fuisse: diversas inter se esse allegoriam, qua historica veritas aut tollatur aut fere nihil nisi involucrium alius plane rei sit, et theoriam, qua, salva veritate historica, typicum etiam sensum in verbis inesse emergat: in universum quidem mihi cum Cæs. a Lengerke l. I., p. 145, 146, convenit, sed quod idem v. d. docuit, *θεωρίαν* interpretationem vere mysticam indicare, eo illa sententia neutiquam firmatur. Sane voc. *θεωρία*, de cujus origine v. ill. Lobeck. *Aglaoph.* I, p. 14, latissime patet et a Patribus de interpretatione allegorica, morali, typica, denique mystica adhiberi poterat (v. Suicer. *Theol. eccl.* s. v. *θεωρία*, et Cæs. a Lengerke l. I. p. 147 sq.), sed Diodoro notio ejus satis definita et distincta esse debebat. Itaque non dubito quin *θεωρίαν* non nisi typicam interpretationem, quippe quæ ex meditatione rerum cælestium et œconomix Scr. S. manaret, vocaverit (a). In eo autem illi libri diversi erant, quod cum Diodorus non nisi diversitatem interpretationis typicæ et allegoricæ explanasset, Theodorus quid inter historicam et allegoricam explicationem interesset docuit.

Etiam liber *De obscura locutione* (cf. Ebediesu l. I., p. 34) videtur argumenti hermeneutici fuisse, sed quale fuerit conjiciendo enucleare non audeo.

(a) Socrat. *H. e.* VI, 3: *Ἐπιτὴν τῶν γραμμάτων τῶν θεῶν προσέχων Γραφῶν τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρέψμενος.* Pari modo de Diodoro Sozom. *H. e.* VIII,

2. Sed hi voc. *θεωρία* allegoricum sensum indicant.

CAPUT II.

DE THEODORI IN LIBROS V. T. COMMENTARIIS.

In V. T. lectitando et interpretando multum Theodorus temporis et studii collocavit, et cum nec tardo nec timido ingenio esset, plura nova de eo invenit et protulit. Quid de singulis nonnullis libris censuerit infra dicam, omnino autem V. T. libros in historicos, propheticos et qui pro doctrina hominum scripti essent distribuit. Ad hos, quorum scriptores prudentiæ, non prophetiæ gratiam accepissent, retulit Proverbia, Ecclesiasten, Salomonis libros, et Jobum (cf. Act. c. Const. II, IV, 68, l. c., p. 86, 68, p. 88). Sed Canticum canticorum plane despexit, et duos libros Paralipomenon atque Esdras repudiavit. Cf. Leont. l. c., p. 687. Eos autem libros, quibus minorem aut nullam etiam auctoritatem statuit, aliter ac reliquos interpretatus est. Horum enim verbis cum etiam atque etiam in hæreret, illorum ea quæ minus sibi quadrare videbantur audacissime reprehendit. Ipsa autem interpretatio interdum quidem bene comparata erat, nova etiam, sed ut reliqui interpretes Græci Ecclesiæ veteris, ita Theodorus etiam intellectum V. T. non multum adjuvit, cum linguæ Hebrææ ignarus, solam LXX interpretationem, quam maximi faciebat, comparatis reliquis Græcis versionibus nonnullisque interpretibus illustraret. Tantam vero molestiam ejus lingua et in dolos ei creavit, ut quod nulla peccavit excusandus potius quam vituperandus sit. Habet tamen suas virtutes. Cæterum singulos suos commentarios, quos libris distinxit (a), ad viros quosdam misit, quorum tamen unus tantum duove qui fuerint scimus.

A. *Commentarius in Psalmos.*

Inter omnes Theodori libros commentarius in *Psalmos*, quem, Ebediesu teste l. c., p. 31, quinque tomis ad Cerdonem ejusque fratrem scripsit, tempore primum locum sibi vindicat. Nimirum cum Theodorus ipse ap. Fac. III, VI, (10, 4, 5) dicat, se ea quæ scripta essent in *Psalmos etiam prima cæterorum omnium scripsisse*, quod idem Hesych. l. c., p. 104, testatur, in errore versari *Chron. Edessen.*, quod XLVI Assem. l. I, I, p. 409, Theodorum anno 714 (403, 401?) Scripturas S. interpretari incepisse narrat, jam ex eo intelligitur, quod plures Theodori libros multo ante illum annum compositos esse nihil certius est. Sed rumori, cu-

(a) Sed tomorum, quos Ebediesu commentariis tribuit, ratio non in Theodoro, sed in interpretibus Syriacis quærenda.

(b) Adduco lectores, more Theodori, ad LXX interpretationem V. T.

(c) Barbari Catenam (*Aurea in L Davidicos ps. doctorum Græc. Catena. — Interprete Dan. Barbaro Venet. 1569.*), quæ Theodori Antioch. etiam paucis contexta est (v. Thom. Ittig. *De bibliothecis*

Ajus Leontius l. c., p. 686, meminit, e hunc, inquit, aiunt non amplius quam decem et octo annos natum in Scripturas debacchatum esse: non enim nisi debacchationes Scripturarum interpretationes, quas in eas composuit, appellare possum, fidem derogo. Verissime Tillemont. l. I., p. 444: « Mais il en avait près de vingt (sc. ans) avant sa seconde retraite (v. s.); et il n'y a pas d'apparence qu'il eust encore rien écrit. » In fragmentis autem commentarii juvenis eruditio et audacia deprehenditur, non pueri imperitia et lascivia. Fortasse Chrysostomi altera ad Theodorum epistola rumorem illum effecit.

Pleraque commentarii fragmenta viros d. hucusque latuerunt. In Act. c. Const. II, IV, tribus illis 20-22, p. 78, exceptis, de quibus ad comment. in XII prophetas dicendum, duo tantummodo fragmenta leguntur 23 (de ps. XXI, 17, 18 (b)) et 24, p. 79 de ps. LXVIII, 21; nam quæ 19, p. 77, et v, p. 94, inveniuntur, ea ex libris *De incarnatione sumpta sunt*; unum ad ps. XLIV in *Facundo IX, 1*; per multa contra continet *Expositio Patrum Græc. in Ps., a Balth. Corderio S. J. ex vetustissimis S. Cæs. Maj. et seren. Bavaræ ducis mss. codd. ἀντιόχεις concinnata, in paraphrasin, commentarium et catenam digesta, Latinitate donata et adnotationibus illustrata, tomis III, Antverp. 1643, 46 fol. (c)*. Sed de singulis tomis singulatim disserendum.

Ac primus quidem tomus Θ. Ἀντιόχεις nonnulla exhibet p. 8 (de ps. I, 1); 272 (de ps. VV); 276 (XV, 8); 296 (XVI, 11, 12); 328 (XVII, 8); 374 (XXXII); 575 (XXXII, 1). Præterea quædam solo Theodori nomine notantur, quæ sintne Theodori Heraclotæ an Mopsuesteni constitui non posse Sieffert l. I., p. 30, qui hac catena non ita ut debebat usus est, perperam perhibet. Imo Theodoretæ sunt, quæ p. 15 (fortasse quæ ibidem Theodoretæ tribuuntur Theodori sunt), 44, 137, 165, 189, 199, 200, 215, 260, 275 leguntur (d), sed reliqua p. 32 (de ps. II, 7), 195 (IX, 16), 330 (XVII, 11), 963 (XLIX), cur Mopsuesteni esse neget nulla ratio est. Cæterum quæ Schulze in edit. Theodoretæ, I, p. 792, 793, ex cod. Flor. de ps. XXX, 3, attulit, ea Theodori esse admodum probabile.

D In altero Catenæ tomo per multa Theodori afferun-

et catenis Patrum. Lips. 1707, 8, p. 658), in pluribus bibliothecis frustra quæsi.

(d) Nominum Theodoretæ et Theodori, cum per compendium scriberentur, confusio proclivis erat. Cf. Montf. *Palæogr. Gr.*, p. 347. Sed major negligentia in cod. DCXVII bibl. Vatic. observatur. In quo legitur interpretatio continua in Ps. Θεοδορίου Ἀντιόχεις, sed quæ Theodoretæ est. Cf. Ang. Mai. l. I, I, p. xxii.

tur, quorum pleraque Mopsuesteno vindicanda sunt. Sane Catenarum fides fere non magna, in multis etiam Theodorus Heracleota, Diodorus et Theodoretus cum Mopsuesteno conveniunt, hujus tamen lingua interpretandique ratio fere manifestis notis dignosci potest. Quid vero? Ut alias difficilior Theodorea odoraris, ea quæ ex commentariis in Ps. petita sunt investigare nihil est negotii. De Psalmis enim cum breviores sint et ad diversas res referri possint, illi interpretes minus consentiunt, maxime autem Theodorus plerumque ab illis dissidet, qui hic quidem multa novavit. Illa vero Theodori fragmenta cum in Theodoretis et Th. Heracleotæ commentariis (pars hujus Heracleotæ commentarii in Catena Corderii singulis psalmis præmissa est) non legantur, sed cum illis fere pugnent (v. v. c. de ps. LXVII dicta), præsertim ubi quo singuli psalmi pertinent edisseritur, contra inter se et illis quæ de Theodoro Psalmorum interprete accepimus belle conveniant, Mopsuesteni esse certum est. Cæterum hæc etiam Catena communi catenarum labe infecta est atque haud pauca fragm. perperam quibusdam interpretibus tribuantur; sic nonnulla Theodoretis in Th. Heracleotæ commentariis leguntur, ideoque nolim præfracte contendere, omnia quæ non spuria aut certe dubia indicabo, haud dubie Theodori esse. Possunt nonnulla falso Theodori nomine, alia contra Theodori male alius nomine notata esse; ita quæ p. 574 Theodoretis afferuntur, videntur Theodori esse; sunt ea tamen levioris momenti, quæ cujusnam sint non multum refert. In his Catenæ auctoritatem sequi tutius est, quam conjectando nugari. OEdipo enim opus est. De singulis fragm. ut jam loquar, spuria sunt quæ p. 241 (v. p. 254), 291, 296 ('Ολοκαυτώματα —), 402 (Οὐδὲ γάρ —), 632 (Συμπαλαμβάνει —) leguntur; reliqua huc referenda p. 185 sq. (Οὐκ ἔστι λέγει —), 215 (v. p. 210), 235, 252 (v. p. 248), 268, 269, 275, 288 (v. p. 283), 365, 475, 597, 675, omnia videntur Theodoretis esse; dubia vero habuerim p. 57, 182 (Ταῦτα δὲ —), 189, 270 (v. Theodoret. Opp. I, p. 1035), 298 (εἰς ζωὴν —), 295, 297, 319 (Οὐτός φησιν —), 551, 568 (Ταῦτά σου —), 451; quæ præterea Theodori afferuntur, ea, paucis exceptis, Mopsuesteno assignare non dubito. Horum autem cum magna copia sit, nunc quidem ad ea tantum quæ mihi præ cæteris notatu digna videntur, lectoris animum advertere placet: p. 25, 27 (de ps. LII, 5, 7), 35 (LIII, 1), 54, 61 (LIV, 3, 14). Poste-

rior l. uberior etiam in cod. 1 Theodoretis se insinuavit (cf. Theodoret. Opp. I, p. 963), 91, 94 sq. (LV, 3, 7. Posteriori l. de discrimine disseritur quod inter LXX et Symmachi interpretationem V. T. intercedat. V. præf. p. 200, 503), 132, 134 (LVII, 4, 5; cf. quæ ad hæc l. adnotant Th. Heracl. p. 126 et Theodoret.), 140 (LVII, 11, 12), 158, 159, 162, 166 (LVIII, 8, 12, 13), 180, 181, 182 (LIX, 4-6), 357 (LXVII, 19), 411 (LXVIII, 28), 469, 471, 478 (LXXI, 5, 7, 17), 502 (LXXII, 10), 532 (LXXIII, 4), 551, 552, 555, 556 (LXXIV, 3, 7, 9. In ultimo l. pro Βαβυλώνιο leg. Ἀσσύριοι. Cæterum cf. quæ ad h. l. Theodoret. et Th. Heracl. adnotant), 630 (LXXVII), 635, 642 (LXXVII, 8, 49), 664 (LXXVIII, 13). Sed in iis, paucis illis, quæ ad ps. LXXXI-C passim Theodori nomine notantur, Theodorum non agnovi. Nonnulla eorum haud dubie Theodoretæ sunt.

De fragmentis in tertio tomo Theodori nomine allatis p. 230-542 difficilior dicta. Sex Theodoretis sunt, p. 230, 307, 361, 450, 515, 516; novemdecim, meo quidem iudicio, a Mopsuesteno prorsus abhorrent: p. 319, 321, 348, 359, 362, 363, 377, 408, 407, 408, 445, 447 (v. p. 443), 448, 462, 489, 491, 510 (v. p. 508), 512, 513, et quæ restant XLIII nihil peculiare habent quo eorum auctorem dignoscas atque omnino nullius fere momenti sunt. Suspicio pleraque eorum Th. Heracl. aut, quod magis placet, Diodori esse. Cf. fragm. Diodori in t. II, p. 705-962.

Fragmenta Mopsuesteni insunt in Cat. ined. cod. X bibl. Coislin. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 58, et in Cat. ined. cod. XVII bibl. Marc. Venet. Cf. Jac. Morellii bibl., Marc. Venet. *Bibl. mss. Gr. et Lat.*, I (Bassani 1802), p. 33. Caveus l. I., p. 249, « Exstat, inquit, apud cl. Galeum argumentum longum in psalmo XLV (a), in quo breviter percurrit historiam Judæorum a tempore captivitatis usque ad Antiochum et Oniæ fugam in Ægyptum. »

Ut jam indolem hujus commentarii plane singularem paucis describam, dicendum primum, quantum id quidem fieri potest, quid Theodorus et de psalmis in universum et de singulis ps. statuerit. Is vero omnes ps. a Davide, quem sæpissime prophætæ nomine insigniavit, repetiit (b), et psalmorum inscriptiones rejecit (c), ideoque non mirandum quod singulorum ps. ὑποθέσεις nova et quæ in multis a prioribus interpretibus recederet ratione constituit. Ac recte quidem secundum Theodorum psalmos propter eorum argumentum in quatuor genera distri-

(a) Hoc argumentum, in codice Vaticano reperiunt cum aliis Mopsuesteni fragmentis in Psalmos edidit Ang. Mai, qui notat apud Caveum et Fabric. errore typographico scriptum fuisse 45 pro 54. Edit.

(b) Etsi in nullo fragm. hoc perspicue enuntiavit, eo tamen certum est, quod plures psalmos qui aliorum dicuntur esse, Davidicos assert. Cf. v. c. ps. LXXXI, Corder. *Cat.* II, p. 497, quodque Cosmas Ind. *Copl.*, de quo infra pluribus dicemus (*Christianorum opinio de mundo*, l. v, Galland, *Bibl. Patr.* XI, p. 482, 483), eandem sententiam accuratius exposuit. Quæ hic eadem Theodorum statuuisse existima.

(c) Leont. l. c., p. 687: « Inscriptiones hymnorum et canticorum et canticorum penitus ejecit. » Recte. Nec unquam enim inscriptionum in fragmentis rationem habuit, ac ne potuisset quidem de singulis quibusdam ps., ita ut statuit statuere, si inscriptiones genuinas, i. e. fide dignas, habuisset. Eas igitur post adjectas esse censuit, quæ tantum non omnes nugæ afferent. Theodoretus, qui sæpius Theodorum, nomine ejus non addito, impugnavit (cf. v. c. ps. I, p. 603, 1123), mea sententia etiam p. 605-606. ad Theodorum respexit.

buas. Alios *historicos* appellare placet, quorum nimirum causa ac ratio in ipsis rebus Davidis populi Hebræi sita erat. Huc referendi sunt ps. xxi, lxi, quibus David ad Deum preces fudit, cum ab Absalomo premeretur (v. Act. conc. Const. II, IV, 22, 23. Cord. Cat. II, p. 422, 424), ps. lxxi, quo sibi ac successori sapientiam a Deo expetiit (v. l. I., p. 466), ps. lxxvii, quem cecinit, cum arcam fœderis ad se adduceret (v. l. I., p. 335), ps. ix, xv, quibus populi persona sibi accommodata gratias agit de hostibus finitimis a Deo punitis (v. l. I., I, p. 272. Act. conc. Const. II, IV, 21). Major est numerus psalms *propheticorum*, quibus eos velim intelligas, qui fausta nonnulla et infausta, quæ populo Hebræo usque ad tempora Machabaica obtingerent, portenderunt. Diversa tamen ratio est prophetarum et Davidis. Illi enim satis perspicue res futuras nuntiant, hic fere de rebus utpote factis loquitur. Sed hoc Theodoro parum negotii accessivit. Statuit nimirum, Davidem, qui non tam futura prædixisset quam ea ut facta adhibuisset, fere in omnibus illis ps. populi personam suscepisse (a), et jam rationes dispexit, in quibus non quidem Davides sed populus constitutus esset, cum illis ps. sua vis fuisset. Itaque populus diversis temporibus diversis in locis constitutus felix lætatur, Deo gratias agit, Deum celebrat, infelix mœret, Deum invocat et implorat, vel etiam de Deo dubius hæret, Davides propheta interpretis personam gerit. Theodorus autem hac ratione non solum magnam varietatem illis ps. adjecit, verum quodammodo etiam dramaticam vim, cum præsertim eorum rationes accuratissime reperisse et enucleasse sibi videretur. Ad tria vero ps. propheticos retulit. Alii enim ad cladem spectant Hiskia tempore Assyriis a Deo inflictam, ps. xxxii (— *προφητεύων* — Δαβὶδ ὡς περ τινα ἐπινέκτων ὕμνον — τὸν ψαλμὸν ἀνεβόησε. — V. Cord. Cat. I, p. 574), LI, LII, LIII (v. l. I. II, p. 7, 25, 35); LXXIV (— *προφητεύει* — ὡς ἐκ προσώπου κοινοῦ πάντων τὴν εὐχαριστίαν — ἀναφθεγγόμενος. V. l. I., II, p. 550); alii ad res Judæorum *Babylonicas*, ps. lxx (— *προαγορεύει* [ἐκ τοῦ λαοῦ λέγων προσώπου] — ὅσα τε καὶ ὅσα παύονται, λέγων καὶ ὅτι εἰς δῖρθωσιν αὐτοῖς ἔσται τοῦ βλου τὰ τῶν συμφορῶν, ὑπαινίττεται δὲ ἅμα καὶ τὴν ἐπάνοδον. V. l. I. p. 438); LXXII (— ὡς ἐκ προσώπου ἐκείνων λέγοντος, οἷα εἰκὸς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν συμφορῶν αὐτοῦς λογισμένους ἀτοπώτατά τε καὶ ἀπρεπῆ περὶ Θεοῦ μεταγινώσκειν ἐπὶ τούτοις μετὰ τὴν ἐπάνοδον. v. l. I. p. 497); LXXVI (— λέγει — ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου ὡσαυτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον λεγόντων τὰ τότε συμβάντα καὶ τίνα ἐλογίσαντο. v. l. I., p. 588); LX (— *προαγορεύει* — οὕτω τὸν ψαλμὸν ἐκφωνῶν ὡσαυτε αἰτούντων ἐκείνων τυχεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ὁμοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον προυπισχυόμενος. v. l. I., p. 198); LXXIV (— *προαγορεύων* — ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου ταῦτά φησιν ἅπερ εἰπεῖν αὐτοῖς ἤρμοσταν τῆς ἐπάνοδου μέλλουσιν

A ἀπολαύειν. v. l. I., p. 265); LXV (— *προαγορεύει* τὴν ἐπάνοδον. — φησὶν — ἐκ [προσώπου] μόνων τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαστῶν τε καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν. v. l. I., p. 287); LXXX. (τὴν — ἐπάνοδον — *προαγορεύων* ἐπὶ εὐχαριστίαν ἅπαντας — *προτρέπεται*. — v. l. I., p. 691); plures vero ad res Machabaicas, ps. LIV (v. l. I., p. 61); LIX (v. l. I. p. 185); LXXI (v. l. I., p. 219); XLIII (v. l. I., p. 530); LV, LVIII (— ἐκ τῶν Μαχκαβαίων προσώπου λέγων ὅσα ἐκείνοις εἰπεῖν ἤρμοσταν ἐν ταῖς συμφοραῖς. v. l. I., p. 88, 152); LVI (— φησὶν — ὡς ἐπὶ γεγενημέναις νίκαις κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχαριστούντων [τῶν Μαχκαβαίων], εἰ καὶ ὡς ὀλίγου τινὸς ὄντος ἔτι τοῦ περιλαμβανομένου κακοῦ. v. l. I., p. 110); LVII (*vafritiā*, qua Demetrius rex et Tryphon contra Judæos uterentur prædixit; v. l. I., p. 129); LXVIII, LXXVIII (*Προαγορεύων* — διηγέται τῶν συμφορῶν τὸ μέγεθος — συνήθως μόντοις ἐξ ἐκείνων. — v. l. I., p. 395, 660); LXXIII, LXXIX (τῶν Μαχκαβαίων — διηγέται τὰς συμφορὰς, ὡς ἂν ἐκείνων λεγόντων τὸ τε μέγεθος τῶν τότε περιεχόντων αὐτοῦς κακῶν καὶ ἀπαλλαγῆναι τὸν θεὸν ἐπὶ τούτοις ἀξιούντων. v. l. I., p. 529, 675). Cæterum eos etiam quorum eadem erat ὑπόθεσις, eo Theodorus admodum variavit, quod variis iis subdidit rationes. Alios deinde psalmos ipse et *hicos* appellavit, quibus Davides modo omnibus hominibus (ps. XLVIII), modo solis Judæis (ps. XLIX; v. l. I. I, p. 963; p. LXXVII, v. l. I. II, p. 631) virtutis studium commendasset. Sed horum etiam ratio inter se valde diversa erat. Quatuor denique psalmos *messianos* habuit (ps. VIII. Leont. in Mai. l. I. VI, p. 311; Act. conc. Const. II, IV, 19; v. p. 94; ps. XLIV; v. Fac. IX, 1). Non satis recte Leont. (Galland. *Bibl.* XII, p. 687): «*Omnes psalmos Judaice ad Zorobabelem et Ezechiam retulit, tribus tantum ad Dominum rejectis.*» Nam Theodorum haud dubie secutus est Cosmas Indicopl. l. I., p. 483: — ὁ Δαυὶδ ἡξιώθη ἐκ πνεύματος προοιπεῖν περὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ψαλμοὺς δ' τὸν β', καὶ τὸν η', καὶ τὸν μδ', καὶ τὸν ρθ', ὅλους τοὺς δ' δι' ὅλου εἰς αὐτὸν εἰρηκώς.

Jam eos psalmos recensui de quibus quid Theodorus statuerit ex fragmentis cognoscitur. Eum reliquos etiam ad quatuor illa genera retulisse satis credibile est. Cf. *Cosm. Ind.* l. I., p. 483: «*Ἦνικα — ἐκινεῖτο ἐκ τοῦ πνεύματος προοιπεῖν τε ἢ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, ἢ περὶ τῆς ἐπάνοδου αὐτῶν, ἢ περὶ ἡθῶν διδασκαλικά, ἢ περὶ προνοίας, ἢ περὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ.*» Omnino vero omnes psalmos, quamvis sua cuique primaria ratio ac vis fuisset, ad omnium utilitatem compositos esse censuit. Cf. *Cord. Cat.* II, p. 496; I, p. 574. Cæterum in interpretando more suo versatus est. Fere scriptoris sententiam aliis verbis repetiit, sed imaginum linguæque rationes accuratius explicavit, ideoque in his lectores sæpius ad hoc commentarios allegat.

Profecto novam viam Theodorus ita persecutus est, ut nostram admirationem in se non convertere

(*) Cf. *Cord. Cat.* II, p. 265.

non possit. Sane quidem audax erat. Quis vero audaciam in juvene jure reprehendat? At quæ inceptis per temporis rationes ulterius prosequi non potuit. Commentarius ille jam tum et magis etiam postea orthodoxis stomachum movit. Cf. Hesych. l. c. (a), Leont. l. c., Fac. III, 6: — « Impugnatores S. synodi (Chalced.) ob hoc de illo ista jactare, quod in interpretatione psalms quædam moraliter exposuisse dicatur, quæ in Christum magis dicta debent intelligi. » Theodorum, ita illi, qui Judaicæ psalms historię justo magis aptasset, vaticinia de Christo evacuasse. Sed ipse etiam post ingenue professus est, se in psalmis explicandis multa peccasse. V. ap. Fac. III, 6: — « Non autem quantum oportuerat habuimus circa istam rem (interpr. psalmsorum) diligentiam. Passi enim sumus quæcunque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti, siquidem et multas immutationes illo tempore quæ nostra sunt susceperunt, quas non est præsentis temporis enarrare; ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima et maxime illa quæ prima sunt. » Duo his verbis enuntiavit, unum, se cum libros *adv. allegoristas* scripsisset, in multis aliter atque antea sensisse; alterum, a se magis negligenter composita esse plurima in psalmis, illa maxime quæ prima essent, i. e. præfationem, v. infra; statuerit vero postea de nonnullis psalmis aliter, nonnulla etiam loca aliter enarraverit. Primaria profecto Theodori prioris et posterioris diversitas in interpretatione locorum sita erat in Nov. T. citatorum, de qua haud dubie pluribus in illa præfatione disputaverat. At cum suos in psalmos commentarios vituperaret, neque ad typicam suam interpretationem, quam post constantissime secutus est et quæ Judaicæ impietatis reprehensionem nentiquam cepit, neque ad quatuor illos psalmos quos proprie ad Christum retulisset (b), respicere potuit. Quid igitur? Prior Theodorus, si quatuor illos psalmos exceperis, Psalmorum loca in N. T. ad res Christianas per rerum opportunitatem accommodata esse statuit (cf. Act. C. Const. II, 14, 22, 23 [Cosm. Ind. l. c., p. 486: — Ὅσα δὲ ἑτέρα ἐξέλαβον οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῶν ψαλμῶν, οὐχ ὡς εἰς

αὐτὸν κυρίως εἰρημμένα ἐξέλαβον, ἀλλ' ὡς ἀρμύζοντα τῇ ὑπόθεσει. v. et sq.]; adde quod in fragmentis nulla typicæ interpretationis vestigia reperi); quod cum V. T. vim minuere multisque offensioni esse intellexisset, posterior Diodorum magis secutus arctiori vinculo V. cum N. T. *typorum* ope connexuit.

B. *Commentarii in libros V. T. historicos.*

In *Genesin* copiosum Theodorus scripsit commentarium. Cf. Ebediesu l. I. p. 31; Act. conc. Const. II, 14, 57-62. — ex l. quinto — quarto — *De creatura*, » Joan. Philoponi *De mundi creatione* (Gallandii *Bibl. Patr.* t. XII) 4, 8: — Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὴν γένεσιν — 6, 9. — ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν — » Leont. Byz. l. c., p. 690: — quæ vane elaboravit in *Genesin*, » Phot. c. 38: — οὐ ἡ ἐπιγραφὴ ἐρμηνεία τῆς κτίσεως. ἐν τόμοις ἐπὶ τῆ πρώτῃ βίβλος ἐπεραίνετο. » His locis unus idemque Theodori liber designatur. Phot. l. I: — Ὅν (Θ.) καὶ πλείστας εὐθύνας Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος (qui Theodori τὰ εἰς τὴν γένεσιν memorat v. s.), ὡς αὐτὸς φησι, τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας ἐν οἰκείῳ τῷ εἰς τὴν κτίσιν πονήματι εἰδείθη σπουδαίως εἰςπραττόμενος. Cf. et. c. 44, 240: — ἐν πολλοῖς ἀξίως τὸν μέγαν ἀποδείξει (sc. Joan. Phil.) Θεοδώρου καὶ Θεόδωρον τὸν (fort. l. Θεόδωρου τοῦ) Μοψ. εἰ καὶ μὴ ἐν πᾶσιν, οἷς ἐπατιῖται, ἀλλ' οὖν οὐκ ἐν ὀλίγοις ἐπιλαμβάνεται δικαίως). Græcis enim primus Pentateuchi liber et ἡ κτίσις et ἡ γένεσις dicebatur. Prius voc. Theodorus adamavit. Cf. ad Am. 6, 9, 10, p. 227 ed. de Wegn.: Παρίοικε τὸ ἐν τῇ κτίσει, ἐνθα περὶ τῶν συνθηκῶν λέγει: ἄς Ἀδάμ, τε καὶ Ἰακώβ — (*Genes.* xxx). *Mich.* v, 6, p. 366. (c) Infelici conatu Siefert. l. I., p. 32, quæ Ebediesu et reliqui de tomis illius commentarii referunt inter se conciliavit. Scilicet quæ Ebediesu de tomis perhibet hoc uno credo nituntur, quod tot tomis librum contineri dixit, quot voluminibus exemplar Syriacum constaret. Sic Ebediesu teste commentarius in *XII prophetas* duobus tomis constat, uno liber *De incarnatione*, sed horum ille nullis, hic quindecim libris distinctus est. Sed Theodorus ut nonnullos alios, ita hunc etiam in *Genesin* commentarium li-

(a) Non dubito quin Theodorus etiam, cum in præf. in ps. I, p. 603, scriberet: Διαφόροις — ἐντυχῶν ὑπομνήμασι, καὶ τοὺς μὲν — εὐρών, τοὺς δὲ πᾶσαν ἱστορίαν τὴν προφητείαν ἀρμύζοντας, ὡς Ἰουδαίοις μᾶλλον τὴν ἐρμηνείαν συνηγορεῖν ἢ τοῖς τρωφίμοις τῆς πίστεως — nostrum indigitaverit. (b) Haud spernenda esset Vict. de Wegnern. l. c., p. xxvii, conjectura: — Rectius fortasse dixerimus, illud Theodori sui ipsius vituperium psalmos spectare eos, quos non typico sed proprio sensu Christum tangere statuerat, » nisi constaret, Theodorum post etiam illos psalmos ita interpretatum esse, et ipsum illum l. de ps. viii et libris *De incarnatione* sumptum esse. Cæterum haud obscurum est, cur quatuor illos psalmos sensu proprio de Christo interpretatus sit neque vero ita ut reliquos psalmos, quorum loca in N. T. ad res Christianas referuntur. Præterquam enim quod auctoritas N. T. (cf. Cosm. Ind. l. c., p. 483, καὶ γὰρ καὶ Δεσπότης Χριστὸς; καὶ οἱ ἀπόστολοι φαίνονται καὶ ἐκ τῶν 8 ψαλμῶν λαβόντες μαρτυρίαν περὶ αὐτοῦ et quæ seq.) et consensus

priorum interpretum aliquid apud eum valuit, illi psalmi præclare indolem Christi θεανθρώπου, in quem omnino quadrarent, describere videbantur. Cf. fragm. Theodori de illis ps. et Cosm. Ind. l. c., p. 483-487. Hoc vero in reliquis secus erat, qui cum manifesto non toti ad Christum spectare possent, ratio exigebat, ne singulas eorum partes eo traherentur. Cf. Cosm. Ind. l. c., p. 486: Τούτους ψ. εἰς τὸν Δεσπ. Χρ. καὶ μόνον εἶπεν· οὐ γὰρ ἐκοινοποίησι τὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ μετὰ τῶν δούλων, ἀλλ' ἴδια τὰ τοῦ Δεσπότης ὡς Δεσπότης ἐξείπεν καὶ τὰ τῶν δούλων ὡς δούλων. Et paulo post: — Paulus μεταφράσας τὴν γρηῃσιν (Mosis) ὡς ἀρμύζοντα εἰς τὴν ἴδιαν ὑπόθεσιν· οὐδὲν γὰρ ἀρμύζουσι τὰ λοιπὰ τῶν ψ. εἰς τὸν Δεσπ. Χρ., ἐξ ὧν τινα ἐξέλαβον (Theod. ad *Zach.* ix, 9.) Sed cum quatuor illos psalmos ita explicaret, minus sibi constitit. (c) Siefert. l. I., p. 32 sq., qui in Nicephori Catena nonnulla fragmenta de reliquis etiam Pentateuchi libris superesse animadvertisset, Theodorum duo inter se diversos in *Genesin* commen-

bris distinctit, quorum primus, Photio teste, septem tomis constabat. Tillemont. l. l. p. 445: « — un (tome) sans doute pour chaque jour. » Theodorus cum librum ita distingueret, haud dubie primæ hebdomadis rationem habuit. Cf. et. Cyrill. Alex. lib. vii *Glaphyrorum in Genesin*.

Recte Phot. c. 38, ubi τὴν ἐρμηνείαν τῆς κτίσεως memoravit, τὴν δὲ φράσιν, inquit, οὕτως λαμπρὸς (sc. Θ.) οὕτως λίαν σαφῆς, φεύγων δὲ τὸν δυνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἐρμηνείαν ποιούμενος. Ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα καὶ ἄχαρις πως καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος: nec minus tamen recte Ebediesu commentarium illum methodo et speculatione elaboratum vocat. Quamvis enim in eo stylum et sententias quasdam jure reprehenderes, ita tamen ni fallor comparatus erat, ut ex eo potissimum quid Theodorus interpretando et philosophando posset, appareret, idque non miraberis, si quantum Genesin fecerint ac quam multa ex ea repetierint probe perpenderit. Pro diverso autem argumento Genesin, cui summam auctoritatem tribuit, diversæ interpretatus est. Ipse quidem in iis quæ de mundi origine deque hominibus nondum dispersis disputavit, Geneseos auctoritate niti sibi visus est, permulta tamen ab ea aliena protulit, quæ non tam ex ea ellicuit, quam aliunde accepit (a). Quanquam cum verbis justo magis inhæreret, ipse etiam multa mira ex ea eruit. Magna autem licentia historiam lapsus primorum hominum persecutus est atque hic præcipue vanum illud studium cernitur, quo dubia et plane incerta mire conjectando certissima reddidit. Multo brevior erat alterius Geneseos partis interpretatio, in primis propter typos memorabilia. Typi autem, quos in prophetis certis quibusdam licet remotioribus rationibus niti dicas, hic quidem fere a solo interpretis arbitrio pependerit. Quid multa? Ille commentarius, in quo Theodorus haud raro de via ecclesiastica declinavit, nostri indolem et doctrinam

tarios exaravisse opinatus est, alterum philosophicum ab Ebediesu, Phot., Joan. Phil. et in Act. conc. Const. memoratum, alterum exegeticum, qui ad reliquos etiam Pentateuchi libros pertinisset. Neque enim, si ille ad amplius opus pertinisset, primam tantum partem in Genesin conscriptam ab Ebediesu memoratam fuisse. Quasi vero Theodorus singulos Pentateuchi libros non singulis commentariis persequi potuisset! Sed non male conjiceres illam ἐρμηνείαν τῆς κτίσεως uberiorem eamque philosophicam disputationem de prioribus Geneseos capitibus fuisse, nisi Ebediesu maxime verba impedimento essent.

(a) Sic Theodorus etiam mensi Nisan mundi creationem assignavit, quod ex iis intelligitur, quæ de hac Ephræmi sententia conguessit Cæs. a Lengerke l. l. p. 20, 21.

(b) Qui hujus cap. locus admodum torsit Cotelierium (*Eccles. Græc. monum.*, III, p. 571) ita habet: Καὶ εἰ συνυπέστησαν οἱ ἄγγελοι τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῆ, θαυμαστὸν εἰ πέντε μῶνας (cod. εἰπέν τε. Cotel. conj. εἰπέν, 5°) ἡμέρας ἐν τῷ ἰδῶι μεμένη-

A optime illustrabat, nec mirum, quod in reprehensionem incurrit ac temporis injuria interiit. Itaque ex sententia nobis obtigit, quod Joannes Philoponus (*Περὶ κοσμοποιίας λόγ. ἐκτά*, Galland. *Bibl.* XII, p. 471 sq., qui liber non ante a. 610 scriptus est) vehementer sane in Theodorum, inauditorum satorem, invectus est. Præterquam enim quod ex ejus in *Genesin* commentario nonnulla excerpsit, quanquam non ubique, ut videtur, ad verbum, plura etiam memoravit, quæ ad ejus doctrinam faciant. Cf. I, 12 (b); II, 21, XXII, 3; IX, 10, 11. Neque hic prætereunda Cosmæ Indicopl. *Topographia Christ.* Galland. *Bibl.*, XI, p. 401 sq., scripta ferme post a. 535, de qua non satis recte Phot. c. 36 judicavit. Cosmam Nestorianum fuisse et in multis Theodorum esse secutum primus recte observavit La Croze (*Hist. du Christianisme des Indes*, I, p. 40 sq.); idque magis iis firmatur quæ Semler (*Hist. eccles. selecta capita* I, p. 421 sq.) ex *Topographia* illa excerpsit, quanquam accuratius etiam doceri potest. Sed cum Theodorus et Cosmas, etsi doctrina similini, dissimiles tamen essent tempore, indole atque eruditione, æque sane jucundum atque utile est utrumque inter se componere, quod alieno certe loco hic facerem. Ut caute tamen illam *Topographiam*, quæ Theodorea aperiat, adhibeas moneo. Cæterum conjectura haud improbabilis dicas Joannem Phil., qui Theodori assecclas sæpius carpit, ad Cosmam etiam respexisse.

C Priusquam jam commentarii illius fragmenta quæ supersunt recenseam, de Catenis, quibus maxime continentur, pauca præmittenda. Quarum mira est *Cathena s. explicatio locorum qui in Pentateucho subobscurioribus occurrunt, ex antiquis Græcorum theologis deprompta. Ex quibus quorundam hactenus nihil est in lucem editum: Franc. Zephyro Florentino interprete. Item Cathena explanationum vet. s. Patrum in omnia tam V. quam N. Test. cantica: ab Antonio Carafa e Græco in Lat. sermonem conversa* (c). Colon. Agripp. 1572, 8. Zephyrus ipse profitetur, se in translatione con-

D κεν ὁ διάβολος τάγματι, εἴπερ ἄρα καὶ ταύτας, καὶ εἰς τὴν τοσαύτην εὐθύς ἅμα τῷ γενέσθαι κακίαν καὶ τὸν τοῦ ἀνθρώπου φθόνον ἀπόλλισθεν. H. e. (Joannes Theodorum refutat): « Si (tua sententia) angeli una cum cælo et terra facti sunt, mirum, quod diabolus per quinque tantum dies in suo ordine permansit (statuit enim Theodorus, protoplastos sexto die factos, post sex horas ipsa meridie cum primum esurirent seductos ficus edisse ac tribus horis post paradiso pulsos esse. Cf. Joan. Phil. I, 12; Mar. Merc. c. 1, p. 704), si nimirum etiam hos (dies in suo ordine mansit. Hæc bene addita, nam de Theodori sententia diabolus jam ante diem sextum peccavit ideoque in terram dejectus est) et statim post ortum in tantam nequitiam et in hominis invidiam (quam contra hominem alebat) prolapsus est. »

(c) Hæc in Cantica catena accuratior et auctior Gr. et Lat. legitur in Corder. *Cat. in Ps.*, III, p. 853 sq. Alia tantummodo sunt, quæ ad Jonæ preces leguntur. Nihil in ea inveni quod Theodoro Mousuesteno probabiliter tribueres.

sulto nonnulla præterisse aut quia supervacanea A viderentur aut in alios sensus distorta. Præterea magna in vertendo usus est licentia, alia male versa, alia tam obscure, ut theologi Græci sententiam ægre eruas. Nominatur in indice theologorum Græc. etiam Theodorus. Quæ sola p. 35 hæc notatione leguntur, eorum alia Diodori sunt, alia Theodoret. Cf. Theodoret. qu. 22, 23, in *Genes.* I, p. 38, 39. Cum post in Catena plura modo *Theo.*, modo *Theod.* notentur, quorum quædam Theodori sunt, utrum interpres hujusmodi notatione innuerit, Theodoretum Theodorumve, incertum. Pleraque tamen Theodoret. sunt, Theodorea post afferam. Præterea sunt in his, quorum scriptor in tanta catenæ confusione et negligentia incertus est, cum præsertim permulta eorum brevissima et nullius fere momenti sint. Sed Theodoro vindicaverim p. 51 B (de Gen. iv, 14, 15), 107 B (49, 27) (*Theo.*); de reliquis nolo disputationem parum fructuosam ingredi (a). *Aloysii Lippomani, Meton. episc., Catena in Genesim ex auctoribus eccles. plus minus LX, iisque partim Græcis, partim Latinis comæsa. Lugd. 1657, fol.*; præcipue pannis interpretum Latinorum, eorumque medii ævi, contexta est. Quæ Theodori continet non ubique, ut velles, translata sunt. Theodoret. autem sunt, quæ p. 395 Theodoro tribuuntur. Cf. Theodoret. qu. 64, I, p. 75, 74. Omnium optima et uberrima est *Σειρα ενος και πεντηκοντα υπομνηματιστων εις την Οκτατευχον και τα των Βασιλειων ηδη πρωτον τυποις εκδοθεισα αξιωσει μεν του ευσεβεστατου και γαληνστατου ηγεμονος πασης Ουγκροβλαχιας κυριου κυριου Γρηγοριου Αλεξανδρου Γκικα επιμεληη δε Νικηφορου Ιερομοναχου του Θεοτοκου. Τομ. πρωτος την Πεντατευχον περιχωρ. Ερ Λεψια της Σαξονιας. Ερ τη τυπογραφια του Βρεττικοφ. Επει μψοδ. Τομ. δευτερος τον Ιησουν του Ναυη, τους Κριτας, την Ρουθ και τας τσσαρας βασιλειας περιχωρ. — Ετ. μψορ,* in qua fere omnia Theodori in Genesim fragmenta aliis in libris servata et vero etiam nova quædam leguntur (b). Sed quod p. 318 Theodori affertur de Gen. xxvi, 2, Theodoret. est; cf. qu. 77, I, p. 89; quodque p. 125 ei tribuitur (Lippom. Cat., p. 256, ex parte?) de v, 29, Cyrillo Alex. (cf. ejus Opp. ed. Aubert. I, p. 27) vindicandum. Cæterum in iis quæ nomine 'Αδελου, notantur, videntur nonnulla Theodori latere.

Sex fragm. in Act. conc. Const. II, I. I., exhibit, quorum tria etiam in Vigiliis constit. 58-60 leguntur, omnia ad priora Genes. capita pertinent, ea vero quæ Joan. Philop. I. c. I, 8, 16 — XVIII, 22; II, 15, 18-20, excerpit, ad primos Genesios versus. Reliqua fragm., quorum nonnulla Theodoro fortasse perperam tribuuntur, hæc sunt : de

(a) Quæ p. 67 B de Gen. I, 26, 32, Theod. leguntur et in Lippomani Cat. p. 564 Theodoro ascribuntur, videntur Theodoret. esse. In edito Theodoret. desunt.

(b) Cod. XV bibl. mss. Marc. Venet. Octateu-

Genes. I, 17, in Niceph. Cat. p. 34 (in Lippom. Cat. p. 62 male Theodoro tribuitur); I, 26, quo uberius explicatur, qui homo κατ' εικόνα Θεου creatus sit, in Theodoret. *Quæst. in Gen. I, p. 29 sq.* (in Zephyr. Cat., p. 30, ex parte, perperam in Lippom., p. 87, et Niceph. Cat., p. 47, Theodoro ascribitur. Cf. Joan. Philop. I. c., 6, 9, 14 — 17, ubi ex parte neque ad verbum citatur, sed aliud etiam additur); II, 2, 3, in Theodoret. I. c., p. 37 sq. (Niceph. Cat. p. 57 sq., quæ aliud etiam brevissimum fragm. continet, Zeph. Cat. p. 34, ex parte); II, 7, in Niceph. Cat. p. 63; aliud brevissimum in Lippom. Cat. p. 118; II, 8); in Niceph. Cat. p. 66 (in Lippom. Cat. p. 124); II, 19, in Niceph. Cat. p. 75 (paucis demptis et additis in Lippom. Cat. p. 150-162); III, 21, in Lippom. Cat. p. 153; III, 6, in Niceph. Cat. p. 83; III, 7, in Niceph. Cat. p. 86 (Zeph. Cat. p. 45; Lippom. Cat., p. 176, ex parte); III, 8, in Theodoret. I. c., p. 43 (Niceph. Cat. p. 88; Zeph. Cat., p. 50, ex parte [cf. Joan. Phil. I. c., I, 12, p. 485]); III, 10, in Lippom. Cat., p. 185; III, 17, in Niceph. Cat., p. 98; III, 21, in Theodoret. I. c., p. 53 (Niceph. Cat., p. 101; Zeph. Cat., p. 50; Lippom. Cat., p. 210 [cf. Joan. Phil. I. c.]); III, 22, in Lippom. Cat. p. 212; III, 24, in Theodoret. I. I., p. 55 (Niceph. Cat. p. 105; Zeph. Cat., p. 51; ex parte in Act. conc. Const. II, IV, 62; Lippom. Cat., p. 214); VII, 19, in Joan. Phil. I. c., I, 13, 18, 8; in Niceph. Cat., p. 234; XIX, 31, 32, ib. p. 255; XX, 5, ib. p. 260; XXVII, 3, ib. p. 329; Zeph. Cat., p. 83; XXVIII, 18, 19, in Niceph. Cat., p. 351 [Siefert. I. I., p. 45], sed in Zephyr. p. 86, et Lippom. Cat., p. 634, Diodoro tribuitur; XXX, 39, in Niceph. Cat., p. 376, sed Diodori est in Zeph., p. 88, et Lippom. Cat. p. 663; XXXII, 4, in Niceph. Cat. p. 391 (Zephyr. Cat., p. 90, Diodor.); XXXII, 24, in Niceph. Cat., p. 396; XXXII, 25, 26, ib. p. 397; XXXII, 28, ib. p. 399; XXXIX, 4, in Lippom. Cat. p. 773 (fortasse Theodoret. est; cf. ejus quæst. 98); XLIV, 5, in Niceph. Cat., p. 478 (v. de eo Ernesti *Theolog. Biblioth.*, II, p. 395); XLIV, 15, in Lippom. Cat., p. 834; XLIX, 4, in Niceph. Cat., p. 510; XLIX, 11, 12, ib. p. 524, 526 [Siefert. I. I., p. 83, 84]; Zeph. Cat., p. 106.

Utrum Theodorus reliquos etiam Pentateuchi libros et libros Josuæ, Judicum, Ruth ac Regum commentariis illustraverit necne difficile dictu. Ebediesu I. c., p. 31, solius Samuelis uno tome ad *Mamarianum* explicatis meminit; sed fragmenta Theodori in Catenis ined. esse dicuntur, in cod. V et VI bibl. Coisl. « Cat. in Levit., Num., Deut., Jos., Jud. et Ruth. » V. Mont. *B. Coisl.*, p. 41, 42; in cod. VII, « Cat. in Jos., Jud., Ruth. et IV Regg. » V. Montf. I. I., p. 45; in cod. XV Bibl. manusc.

chus cum catena. De hac Catena Morell. I. I., p. 30: « Catena fere tota exstat in illa uberiore codice DXXXIV Marciano comprehensa, necnon in copiosissima illa, quam Nicephorus Theoloci a. 1772 Lipsiæ vulgavit. »

Marc. Venet., « Octateuchus cum catena. » V. A. Morell. l. l., p. 29; in cod. XVI, « Cat. in libros Regg. » V. Morell. l. l., p. 34; in cod. XIX bibl. Med. Laur., « Expositio quorundam ss. virorum S. Scr. » — « Theodori quatuor fragm. p. 56, 57 B, 58, 64 B, in l. l. Regg. » Cf. Bandin. l. l., I, p. 158, et A. Maius l. l., I, p. XXI. « In Levit., inquit, in Num., Jos., Judd., Ruth, libros IV Regg., ad odas biblicas citatur Mopsuest. tum in aliarum bibliothecarum tum in Vaticanæ codd. » Pauca in Nicephori et Zephyri catenis Theodori nomine afferuntur: de Exod. IV, 21, in Niceph. Cat., p. 603; XX, 25, ib. p. 786; XXIII, 26, ib., p. 821. (Zeph. Cat., p. 147, 148, Diod.) (docet, hominibus vitæ terminum a Deo neutiquam esse constitutum); XXV, 9, ib. p. 834 (Zeph. Cat. p. 145, Diod.); XXV, 30, XXVI, 35, ib. p. 843, 857. (Zeph. Cat., p. 146), ad Leviticum duo inveniuntur fragmenta quæ Theodoro an Diodoro jure tribuas vix dicas; ad c. XII, ib. p. 1029 (Διοδώρου, sed cod. Alex. Θεοδ., Διοδ.; Zeph. Cat. pag. 171, Theo.); ad c. 13, ib. pag. 1034 (Θεοδ., sed cod. Alex. Διοδ.); unum ad Deuter. XXXIII, 8, p. 1659 (a), unum ad Jos. VII, 5, ib., II, p. 44; duo ad Judd., p. 210; de XIII, 25, p. 226; de XVI, 17; unum ad II Reg. XXII, 41, ib. p. 614; sed hoc me iudice ex interpretatione ps. XVII, 44, sumptum est. Cf. Corder. Cat. in ps. I, p. 330. Recte dubites an Theodorus libros Jos., Judic. et Ruth enarraverit. Possunt pauca illa fragmenta errore Theodoro tributa (Sieffert. l. l., p. 35), possunt etiam ex alio Theodori libro deprompta esse, idque eo probabile sit, quod reliqua fragm. in Nicephori Catena Θεοδώρου, hæc Θ. Μοψ. dicuntur. Pari modo fragm. in reliquos illos V. T. libros ex aliis Theodori libris petita esse statuerem, cum præsertim Catenas ineditas non multo plura continere probabile sit, nisi Theodorum illos libros, qui pro indole sua sibi maximi momenti essent et quos pertractasset, explicuisse, multo esset credibilis. Quanquam quæ est horum librorum in doles ab aliis diversa, non nisi singula uberius exposuit. *Theodori ep. Mopsu. vulgo commentatoris, quæstiones in Scripturam, et, Theodori commentatoris quæstiones et responsiones*, quæ duobus codd. Syriacis bibl. Vatic.

A continentur (cf. *Assem. Bibl. Or.*, II, p. 478), ex his potissimum Theodori commentariis excerptas esse suspicor.

C. *Commentarii in prophetas.*

Theodorus quatuor prophetas majores interpretatus est. Cf. Ebediesu l. c., p. 32. Commentarii in Isaiam fragm. continet Cat. ined. Nicolai Muzani, Cyprî archiep., post Byzantii pontif. (sæc. XII), de qua v. Bandin. l. l., I, p. 17 sq. Temere Caveus l. c., p. 262, et J. Lud. Schulze (Opp. Theodoretî I, p. 38) suspicati sunt, commentariorum Theodoretî in Isaiam quos Jac. Sirmondus ex catenis Gr. excerpserit (ed. Hal., II, p. 165-402), plurima Theodoro tribuenda esse. Ego quidem nihil reperi, quod recte ei vindicarem. « In Jeremiam Nicol. Alemanus ad Procop. p. 107. » Fabric. l. l., p. 357. Theodorus, qui inter explicatores in Cat. ined. in *Ezechielem*, de qua v. Bandin., l. l., I, p. 21, memoratur, fortasse Mopsuestenus est.

Omnium Theodori librorum commentarius in XII prophetas (Θ. Ἀντιοχείας ἐρμηνεία εἰς τοὺς προφήτας), quem, teste Ebediesu l. c., p. 31, duobus tomis ad Mar Tyrium scripsit, solus temporis injuriam effugit. De codicibus (b) quibus continetur, hæc accipe: Primo loco is codex Vaticanus nominandus, qui, ut Maius narrat, fuit olim cujusdam dignitate πρωτοσηκρήτης, deinde Joannis cardin. Florentini Salviati, post in Romanorum Columnensium bibliothecam, denique in Vaticanam Maio præfecto perlatus est. Est optimus, membranæ sæculi circiter undecimi, ejusque scripturæ brevissimum specimen Maius in tabula l. l., tomo I, præmissa exhibuit (c). Alter codex Vaticanus est chartaceus Maioque recens scriptus illiusque lectiones ita referre dicitur, ut ex eo exscriptus videatur. Caret commentario in *Zachariam* (d). Quippe in eo Theodorus plura disputavit, quæ scriba, orthodoxus scilicet, denuo chartis mandari noluit. Ang. Maius, qui primus Theodori in XII prophetarum commentarium integrum l. l., VI, p. 1-298, Græcè edidit (t. I, p. II, p. 41-104), non nisi commentarios in Jon., Nahum, et Abd. integros, commentariorum autem in Amos, Zach., Os. (—I, 8) et Hagg. (—I, 1) sola initia addita translatione sua Latina

(a) Quæ in Zephyri Cat. Theo. p. 209, 223, in Niceph. Cat. p. 1422, 1636, Diodoro ascribuntur.

(b) Disputarunt de iis Fabric. l. l., p. 358, 359; Ang. Maius l. l., p. XXII, XXIII (VI, p. VI sq.), et Vict. de Wegnern l. l., p. XI sq.

(c) Fabric. l. l., p. 358: « Exstat etiam (codex) in bibl. Medicea atque jam ante aliquot annos editionem ejus sperare jussit Anselm. Bandurius. » (Cf. Fabr. l. l., VII, p. 614). At Bandinio hujusmodi codex ignotus. Recte puto Maius Fabricii errorem manifestavit, Bandurium illum ipsum cod. Vatic., qui tum Florentiæ fuisset, respexisse, Fabricium vero cum Bandurium se commentarium illum beneficio Cosmi III, ducis Etruriæ, cujus bibliothecam rexisset, editurum spondidisset, falso putasse, codicem illum in bibl. Medicea exstare.

(d) Mai l. l., I, p. XXIII. — « Hujus operis (comment. in XII proph.) codices qui manu versaverint tres saltem cerno viros, quorum primus est

Franc. Turrianus (ad Const. ap., II, 20; Pro epp. pont. p. 254), a quo Romæ degente Vaticanum ipsum cod. (intell. posteriorem) lectum augurari licet. » [de Wegnern l. c., p. XII: « Posterioris (cod. Vat.) etiam Franc. Turr. — tanquam a se lecti (in notis ad Const. ap., II, 20) mentionem injicit. » !] Turrian. illum commentarium legit et nonnulla ejus transtulit, sed falsa est Maii conjectatio, eum cod. Vat. (posteriori) usum esse, quandoquidem etiam commentarium in *Zachariam* legit. Cf. Fr. Torrens De S. pontificis supra conc. auctorit., l. III (Florentiæ, 8), p. 99, De residentia pastor., p. 38 (brevis Theodori locus de Zach. IX, 8, Latine legitur); Fr. Turriani S. J. Adv. Magd. Centuriatores pro canon. app. et epistol. decret. pontif. apost., l. V (Col. 1573, 4); v. 21, p. 621; præterea Turrian. IV, 10, p. 456, Theodori interpretationem memorat, et II, 20, (Pro ep. pont.), p. 254, 255, brevem locum de Agg. II, 12, 14, Latine exhibuit.

inseruit (a)), priore illo cod. Vat. usus est, nulla recentioris ratione habita. Omnino textus, quem exhibuit, purus dicendus, quamquam Interdum editoris ἀποβίαιαν desideras. — Duos codd. continet bibl. Cæsarea Vindobon. Uterque chartaceus nec antiquus (alter cod. XVIII Kollario [v. ejus ad Pet. Lambecii *Comment. de bibl. Cæs. Vind.*, l. VIII, *Suppl.* l. v. Vindob. 1790, p. 164]) sæculo quinto decimo scriptus dicitur; alter c. LV (CLXIII) Dan. de Nessel [*Catal. codd. mss. Gr. b. Vind. Vind.* 1690, p. 135], et Lambecio [*Catal. codd. Vindob.*, IV, p. 160, ed. Kollar. IV, p. 360], a quibus l. l. descriptus est, mediocriter antiquus habetur, sed ejus ætatem sæculum XVI vel ad summum inventæ artis typographicæ tempora haud excedere observat de Wegn. l. c., p. XIII, et teste Forlosia (in Kollar. — *Suppl.*, l. i, p. 174), et alter alteri tam similis est, quam ovum ovo, atque ex eadem scriptus manu videtur. > Hoc vero utcumque est, in magna eorum similitudine dubitari non potest, quin ex uno eodemque fonte fluxerint. Hunc autem fontem priorem cod. Vatic. esse et eo probabile est, quod prior ille codex Vindob., teste Gentilottio, Cæsar. biblioth. quondam præfecto, ab Apostolo Zeno, Veneto, Carolo VI imperatori a. 1723 dono oblatus est (cf. Kollar. — *Suppl.* p. 164) et magis etiam propter textum quem exhibent. Ac primum in omnibus tribus codd. ad Theodori minus orthodoxam interpretationem Zach. I, 7 — 11, eadem tria scholia, quibus lector quidam catholicus Theodoreis opinionibus correctionem adhibuit, adjecta sunt. V. Mai. ad Zachariæ cap. 1; Kollar. l. l., p. 171, 172; de Wegn. l. c., p. 537, 538, 542. Tum vero summa est textus similitudo. Melior est in cod. Vat. ut antiquiore. Nonnulla quidem ex eo pejor quam ex Vindob. exhibita sunt, sed hoc aut Maii negligentia tribuendum (sic nonnulla ap. Mai. exciderunt; cf. p. 295, de Wegn. p. 547, οὐ γὰρ ἔν — — ἵππους λέγει; de Wegn. p. 603; p. 564, de Wegn. p. 670, al.), aut ex eo explicandum, quod attentus scriba manifestos quos perspexit errores suis chartis non inseruit. (Cf. Mai. p. 148, οἰκονομήσαντες! de Wegn. p. 273, κοινωνήσαντες; p. 327, λοιποῖς! de Wegn. p. 603, λόγοις, al.) Reliquarum textus diversitatum causa ac ratio in transcribendo sita est. Raro dubitabis, quem codicem sequaris. Sed quot maxime rem continet, loca mutilata et corrupta cod. Vat. maxima sane constantia in cod. Vindob. leguntur; quod cum satis manifestum sit, has tantummodo lectiones procul dubio depravatas referre placet: ad Os. IV, 15, ἐπαγομένην; VI, 4, κἀν οὐδέ; XIII, 13, διηρημένους; Joel. II, 20, βρόμος; II, 28-32, λαβύσσα; III, 18, αἱ εἰθυῖται - δωρεαί; Am. V, 13,

ἀξιοῦσιν; Abd. I, 1, οὐ καλῶς; Mich. V, 10-14, ματαιεῖς, ἐξῆς; VI, 3, παρέσχητε (*leg. παρέσχητε*); VI, 8, ποιῆ, ἦ; VI, 14, φάγεσε, ἐγκλίσειν; Habac. II, 11, εἰκωθότας; II, 14, ἐπάγοντι; Soph. I, 14, οἰκονομήσαντες; Zach. I, 21; ταῦτα; XIV, 1, παραγένηται. Ex priore illo cod. Vindob. pauca transcripsit Forlosia in Kollar. — *suppl.*, p. 170-175, qui adolescens totum commentarium Latine vertit, sed hanc versionem non edidit, veritus ne maleficorum minus æquas calumnias immeritus subiret. V. Kollar. l. l., p. 169; plura vero ex posteriore Siefert, l. l., p. 59 et p. 42-71, hic illic. Nuperrime integrum commentarium eodem cod. usus Vict. de Wegner l. l. edidit, neque ita tamen ut velles. V. *Allg. Lit. Zeit.*, 1836, n. 64, 65. — Duos commentarii illius codd. Venetiis Montfalconi vidit, alterum in Grimanorum bibl., alterum in bibl. Meletii Timpaldi, Græcor. autist., archiep. Philadelph. Cf. Montf. *Diarium Ital.* (Par. 1702. 4), p. 39, 46; *Bibl. bibl. manuscr. nova*, I, (Par. 1739, fol.), p. 478. Sed suspicor alterorū horum ab Apostolo Zeno (v. s.) Vindobonam transmissum esse. — et Septimus codex ap. Gerasinum Blachum in Galia fuit, teste Combefisio (*Bibl. concion.*, I, p. 44 (b)). Atque hunc cod. inspexit etiam, ut puto, Steph. ab Altimara (Lequinius), qui in *Panoplia*, p. 435, ait se legisse Mopsuesteni comm. in *XII proph.* A. Mai. l. l., VI, p. VII. — Denique codex Romæ in bibl. Vallicelliana esse dicitur. Cf. Possevin. *App.* III, p. 27. Sed Maio teste constat paginis duodecim et tenue est interpretationis in Oseam (n. 13 fragmentum, ad quod Sam. Tenulium respexisse cum ad Nicol. Heinsium scriberet: «Vidistin' unquam Theodori Ant. fragmentum in proph. Oseam. In Latio mihi descripsi.» Cf. Burmanni *Sylog. epp.*, II, p. 801, non dubium.

Commentarium illum Theodori Mopsuesteni esse nihil est certius (b) ac temere eum Ludov. du Four de Longuerne abbas de Jardo, juniori cuidam Theodoro (Galatæ, Mopsuestiæ ep., ut videtur, qui sæculo VI medio obiit; cf. Jacob. Le Long. *Bibl. s. J.*, p. 985), et Oudinus (*Comment. de scriptor. eccles. antiquis*, II, p. 451) Theodoro Daphnopatæ, qui sæc. XI medio vivebat, tribuerunt. Primum enim Theodori in *XII proph.* commentarius ab Ebediesu et in Act. conc. Const. II, IV, citatur, tum ille in omnibus codd. Theodori dicitur *Antiocheni*, deinde in eo ipso sæpius mentio fit commentarii in *Psalms*, v. c. ad Zach. IX, 9, quem constat nostrum scripsisse, denique dicendi interpretandique ratio Theodorea est. Utramque in eo eam invidentibus, quam in Theodori fragmentis procul dubia genuinis quamque in universum recte Photius c. IV, 177, 38, descripsit (v. etiam Leont. l. c., p. 686,

sumpta sunt. Posteriora (p. 282 B. III-XIV) eadem sunt quæ in Corderii catena in *Joannem* p. 16-31 leguntur.

(c) Pluribus hæc de re disseruerunt Ang. Maius *Præf. ad Mopsuestenum* et Vict. de Wegner l. l., p. XV sq.

(a) Omnia Græce et Latine denuo edidit in *Nova Bibliotheca Patrum*, tom. VII, Romæ 1854, 4. Edit.

(b) Paris. 1662, 8 voll. In primo tantum tomō (p. 281-283) nonnulla Theodori fragmenta leguntur quæ ex principio Commentarii in *Evangel. Joannis*

cl. iis quæ Theodorus in præf. ad Os., ad Soph. 1, 4-6, III, 3, dixit). Illa autem tam peculiaris est, ut quid Theodori sit quidve minus facile videas. Illud vero morari nos non potest, quod tria loca, quæ in act. conc. Const. II, IV, 20-22 (Vigil. Const. 21-23) et ex principio commenti (a), quod in *XII proph.* scripsit, — post alia infert, — post alia infert, afferuntur, in illo commentario non leguntur. Sententiæ certe quas continent Theodoræ sunt, sed facile fieri potuit, ut unus alterve Theodori liber pro altero citaretur. Jam cum locus qui in illis act. 23 sequitur, ad ps. XXI pertineat, probabile tria illa loca e commentario in *Psalms*, et quidem ex ejus principio (b) de prompta esse, cum præsertim duo posteriora 21, 22, ad ps. xv et XXI spectent. Sed de nupera Maii sententia I. I. præmisit Theodorus commentario generale aliquod præmium in minores prophetas, propter reverentiam fortasse erga concilium, in codd. omissum. Idem enim et Theodoretum fecisse et verba etiam καθ' ἃ πρόσθεν ἐφθην εἰπών (v. comment. p. 1), si ante ἐν ψαλμοῖς interpungatur (ita haud dubie interpungendum), haud rem in alio opere dictam denotare. Si scribamus pro Εἰς ἐλεγχόν τῶν x. τ. λ., Εἰς ἐλ. οὐδ' τῶν x. τ. λ., hanc unam particulam satis illud præmium indicare. Equidem quamvis præmium ad Tyrium præmissum fuisse credam, mihi tamen nondum persuasi, illa tria loca (Maius et de Wegn. de uno tantum loquuntur, sed posteriora duo loca ex eodem libro sumpta esse et illum paulo post excepsisse qui ea excerpsit verbis, *post alia infert* indicavit) ex eo petita esse.

Hire nuper Vict. de Wegnern I. c., p. xxii sq. evincere studuit, Theodorum juvenem cum Psalmos explicisset et fortasse etiam prophetas majores, XII prophetas minores interpretatum esse. Attulit hanc in rem loc. Theodori ad *Zach.* IX, 9: Ὁπεροῦν (sc. τῶν χρόνων τὴν ἐναλλαγὴν ποικίλην εἶναι ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς) διὰ πολλῶν ἡμεῖς ἐν τε τῇ τῶν ψαλμῶν ἐρμηνείᾳ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐδειξάμεν αὐτάρκως, et in it. præf. in Os. Hoc ex priore I. sequi, cum Theodorus quod universæ S. Scripturæ proprium esse dicat, in Psalmorum et prophetarum interpretatione a se expositum testetur. Sed Theodorus cum juvenis Psalmos explicaret, accuratius linguæ rationes exposuit, eoque magis quo minus hujusmodi res ab aliis interpretibus illustratas esse videbat. Quare iterum etiamque lectorem uberius in Psalmorum interpretatione disputata inspicere jubet. Quanquam hoc unum istam conclusionem conficit, quod cur de illa temporum euallage præcipue in Psalmorum prophetarumque enarratione

(a) Voc. *commentum*, quod in Act. conc. Const. II sæpius legitur Maio juuice I. I., librario debetur, qui non intellexerit litteræ compendium cum superposita lineola. Contra Vict. de Wegn. I. I., p. xvi. *commentarium* levi ingenii lusu in *commentum* opprobrii causa mutatum esse opinatur. Male uterque. Commentum senioris temporis vocabulum est, quo v. c. ipse Fac. III, 6. usus est. Pompeius *commentum* artis Donati (ed. Fr. Lindemann. Lips.

A ageret ratio erat. Non cautius alter locus allatus. Davidis et prophetarum vaticinia interno quodam vinculo contineri dicit Theodorus, sed de suis in ea commentariis hoc valere ne obscure quidem innuit. De verbis καθ' ἃ πρόσθεν ἐφθην εἰπών supra dictum. Nolim in re tam lubrica quidquam pro certo affirmare, sed Theodorum presbyterum XII prophetas aliquanto post Psalmos (v. quæ de comm. in *Psalms* supra adnotavi) explanasse statuerim.

Codicum, non editorum bonitate factum est, ut ille commentarius minus corrupte editus sit. Utraque editio comparata facili negotio plerosque errores qui in eum irrepserunt, de medio tollere potes. De nonnullis tantum locis corruptis hic iudicium meum qualecunque interponere placet. Os. I, 2, prophetas multa nova fecisse atque inaudita Theodorus dicit, quo hominum curiositatem excitarent sibi que docendi occasionem pararent. Ita Oseam scortum in matrimonium duxisse. Ἡ δὲ, inquit ed. de Wegn. p. 10, τοῦ γινομένου καινότης ἀφορμὴν ἐδίδου τῷ προφήτῃ τὰ προσήκοντα λέγειν πρὸς αὐτοὺς, πρὸς τῷ (cod. Vindob., τὸ c. Vatic.) καὶ πολλῇ τῇ παραθέσει μείζονα φαίνεσθαι τὸ τὸν θεὸν αἰρεῖσθαι οὕτως ἀγνωμόνων ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατεῖναι, εἰ γε καὶ τὸν προφήτην θαυμαστὸν ἦν — εἰς πόρνης ὀμίλιαν χωρεῖν. De Wegn. conj. πρὸς τῷ x. πολλῶ — μείζον ἀναφαίνεσθαι. Leg. — πρὸς τὸ (v. v. c. p. 250) x. πολλῇ τ. π. μείζον ἀναφ., i. e. quo majus multa etiam comparatione appareret. Æque bene ac v. c. p. 230, πολλῇ πολιορκία, p. 242, πολὺς θάνατος, p. 244, π. θρηῆνος, p. 652, π. εὐκοσμία, habet πολλῇ παρ. comparatio multis rationibus instituta, idque cur dictum sit sequentia indicio sunt. — Os. VI, 3, pro μεταβαλόντα leg. μεταβαλόντος. — Os. VI, 6, p. 58. pro εὐτελέσ vereor ne ἔλσω restituendum sit. — Os. XIII, 10, pro καίτοιγε scribe κατά τὸ γάρ, et paulo post pro κρίνει κρίνει ac pro ἐπὶ τοῖσιν ἐπὶ τοῖσιν. Ibid. — ὡς ἂν μὴ ἀντιπράττειν ὁμῖν τὰ κάλλιστα ὑπὲρ ὡμῶν διαπραττομένοις δοκοῖν. Sed cod. Vat. — ὑπὲρ ἑαυτῶν διαπραττομένοις. — Hæc bene per ironiam dicta. De Wegn. debebat διαπραττόμενος scribere. — Os. XIII, 15, ἐπειδὴ τοῖνον αἰχμαλ. — Conj. ἐπ. τονῶν αἰχμ. — Joel. II, 2, πάντα καθεστῶτα, malim πάντα καθεστῶτας. — Amos. Proæm., εἰτ' οὖν τοὺς λοιποὺς τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης. — Pro λοιποὺς leg. censeo περιόικους. — Am. VII, 1-3, μείζον (cod. μείζονα) ἱλασμοῦ — τὸ πλήθος. — Am. VII, 4-6, καθ' ἣν (δικην) ἄπιστοι δικάζειν ἐκθεσ τοῖς ἀνθρώποις (cod. ἀνθρωπίνους). — Abd. vers. 4, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐσομένων ὡσπερ εἰ (codd. ὡς περὶ. Mai. et de Wegn. conj. ὡς

1820, 8) scripsit. Exstitit ex illa voce Itatorum *il commento*.

(b) Cf. Leont. I. c., p. 690, — et præmeditationem excecantem in s. Ps. (cod. Vat., τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν Ψαλμῶν τυφλοποιὸν προθεωρίαν). Theod. ap. Fac. III, 6: — magis negligenter composita sunt plurima (sc. in Ps. a me), et maxime illa *quæ prima sunt*. Itaque illa loca ex hac προθεωρία sumpta esse credo.

παρά) τινος λαλοῦντος ὄπῃκουον — Abd. 12-14, Ἐπιθῆς ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ ἐφησθῆς λέγει: — Jon. p. 154, διὰ post τὴν παράδοξον ταύτην ἐργασίαν errore natum delendum. — Jon. 1, 2, fort. leg. — ἢ μὴ μεταβαλομένοις (codd. μεταβαλομένους) — Jon. 1, 3, ὡς αὐτοῦ μὴ (codd. τό γε) ἐπιφαίνεσθαι ἐν (ἐν in codd. deest) τοῖς ἐκεῖ τόποις μηδὲ — ἀνεχομένου. — Mich. 1v, 13, τὴν ἀπώλειαν λογιεῖ (cod. Vat. λογιῖ, cod. Vindob. ἀναλογιεῖ. De Wegn. legi manu ἀναλογιεῖς (?)) τῷ θεῷ — Nah. 11, 8, — διήλλαττεν (codd. διήλλαττων) — Nah. 111, 15, 'Ἄλλ' οὐδὲν ἔσται σοι πρὸς σωτηρίαν μηχάνημα τότε, τούναντίον μὲν οὖν ὥσπερ εἰς τινα πηλὸν ἐμπέσει τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, δίκην ἀχύρων ἐν ποιήσει πλίνθων συμπατουμένων τε καὶ συναφυρομένων τῷ πηλῷ (codd. ἐμποιήσει πλίνθων συμπατούμενον τε καὶ συναφυρομένον (!) τ. π.) ἐν ἅπασιν τοῖς τότε φυρομένοις (codd. φυρομένοις) κακοῖς καὶ αὐτός. H. e. « Verumtamen tum nulla tibi erit salutis machinatio, imo veluti in lutum incidens in malorum magnitudine et palearum instar, quæ cum lateres conficiuntur, conculcantur et luto commiscentur, omnibus illius temporis malis et ipse commisceberis. » — Habac. 11, 4, Ὡστε (codd. ὡς) εἰ καὶ τις ὀκνήσειε — Hab. 11, 15, τὸν οἶνον καὶ τὸ πίνειν αὐτὸν ἐπὶ τῆς συμφορᾶς (codd. τὰς συμφορᾶς) λέγει. — Zach. 1, 7, τῶν μὲν Ἰσραηλιτῶν τὴν ταχύτητα τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ δὲ τῶν πυρῶν (c. Vat. ἄλλοι δὲ πυρῶν (?), c. Vind. ἀλλὰ δὲ πυρῶν) τὸν θυμὸν, ὃν κατὰ. — Zach. 1x, 9, 10, μισοῦσόν ἐστι καὶ τὸ παρά (τ. π. omittunt codd.) τῷ μ. Δ. Sed Joel. 111, 16-18, verba ai εἰκασθῆναι — *δαρσαί*, lectoris cujusdam interpretamentum, in textum male invasisse suspicor.

De commentarii indole, laude et vitiiis multus est Ang. Maius l. 1., Præf., p. xv sq.; ego paucis absolvam. Solet Theodorus ubi, quo tempore propheta vaticinatus sit, quas res prædixerit, et qua ratione ejus effata cum rebus Christianis continerentur dicere, plerumque ipsa prophætæ verba ex LXX interpretatione (a) afferre eaque explicare. Cum vero sententiæ verborum enucleandæ maxime esset intentus, missa ἀκριβολογία de rebus quæ πρὸς τὸ νόημα nihil facerent, v. c. de urbibus ignotis, quæ et ubi fuissent (cf. Am. vi, 9, 10; p. 227, 1x, 7, al.), interdum prophetarum quas putabat sententiæ tantummodo aliis verbis reddidit, sæpius tamen suam interpretationem linguæ et rerum rationibus etiam munire studuit, præcipue vero imagines haud raro recte quidem exposuit. Aliorum interpretum sententiæ raro attulit, rarius refutavit. Quemadmodum autem permulta, quibus suas explanationes firmavit, fundamento carent, cui recte inniti possis, ita vaga etiam et in Theodori arbitrio sita est

(a) Hanc versionem maximi fecit, Syriacam contra flocci pendit. Illam viros linguæ Hebrææ et Scripturæ peritissimos et pontifici populoque Israelitico probatos conficisse eamque ab apostolis receptam jam in Ecclesia adhiberi (πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον νομίζουσιν, οἱ μὲν Ἑβδομήκοντα — διεσφάλλοντο περὶ λέξιν, οἱ καὶ πρὸ πάσης ἐρμηνείας ἤθεσαν

A ratio, cur effata modo ad res Judæorum Assyrias, modo ad Babylonicas, modo ad Machabaicas retulerit. Ipsi in has illasve prophetæ verba melius quadrare videbantur. Sed quidquid ei videbatur, id in tanta interpretationis licentia ex verbis eruere non arduum erat. Quamquam hoc magis a reliquis V. T. interpretibus Græcis commissum non tam Theodoro quam tempori quo vixit vitio vertendum. Voluit licentiam coercere, sed non potuit, et dum alios jure licentiæ postularet, ipse alia ratione licentiæ vitium incurrit. Sed commentarius doctrinæ Theodori rectius cognoscendæ aliquatenus inservit. Etsi enim prophetas quæ Judæis usque ad tempora Machabaica acciderent portendisse statuit, quodam tamen vinculo prophetarum effata cum rebus Christianis consociavit, cum aliis rationibus, tum eo commotus, quod loca V. T. in N. ad res Christianas referrentur. Atque hujusmodi loca ubi interpretatur, fere uberius exponit quid de V. T. sentiat et quæ horum locorum, quæ primo quidem alias res futuras indicassent, ratio cum rebus Christianis sit, typorum ope explanat. — Clare et perspicue cum scribere vellet, easdem sententiæ etiam atque etiam repetiit, et periodis usus est quas ægre primo obtutu perspicias. Ita stylus verbosus, salubrosus et obscurus redditus. In periodis autem constituendis verbisque eligendis ea constantia versatus est, quam vix in ullo alio scriptoreprehendas. Cæterum oratio Græca laudabilis.

C D. Commentarii in Jobum, Ecclesiasten et Canticum canticorum.

Theodori in Jobum commentarii (cf. Act. conc. Const. 11, 1v, 63-67); Leont. l. c., p. 690, « — quæ vane elaboravit — in librum contra Job, » Ebedi. l. c., p. 31 : « — Job duobus tomis ad Cyrillum Alexandr. » dubito an, exceptis iis quæ in Act. conc. Const. 11, l. 1. leguntur, multa atatem tulerint. Memoratur tamen Theodorus in Cat. ineditis inter explicatores; cf. cat. Vatic. vetustior et quædam altera recentior, cod. I Vincentii Pinelli. Cf. Possevini *Apparat.* s. 11, p. 269, 270; Cat. cod. XXI bibl. Marc. Venet.; cf. Morell. l. 1., 1, p. 58; Cat. cod. CXCIV bibl. Coisl.; cf. Montf. *B. Coisl.*, p. 247; Cat. cod. XXVII bibl. Med. Laur.; cf. Bandin. l. 1., 1, p. 52. Sed catena primo loco posita eadem videtur esse quam A. Maius l. 1., 1, p. xxii, unum Theodori locum eundemque ex ejus in *Zachariam* commentario petitum continere perhibet.

Theodori de libro Jobi sententiæ (v. fragm. in Act. conc. Const. 11, l. 1. et Leont. l. c., p. 687), quæ sane orthodoxis stomachum movere debebat, huc redit. Jobus a scriptore libri probe discernendus. Ille homo erat barbarus, Edomita genere, et

πάντως τὸ ἐν τῇ θεῖᾳ καίμενον γραφῇ — p. 252), hanc vero a Syro quodam ignoto profectam esse. Præterea sæpius (p. 263) in θαυμαστὸς μυθολόγους τῶν Σύρων et Συριακούς τε καὶ παρώδεις μύθους invehit, cujusmodi verbis haud dubie Ephraemum etiam notavit. Cf. omnino Habac. 11, 11; Soph. 1, 4-6; 111, 1, 2.

probus, cujus historia « maxima et clara in ore omnium similiter ferebatur, non solum Israelitici generis, sed et aliorum; quem etiam clariorem Dei testimonium faciebat, quod factum est ad prophetam, » hic gentilium fabulis imbutus erat et humana prudentia. Et hic quidem si vitam Jobi, ut erat, enarrasset, librum composuisset hominum moribus emendandis aptissimum, neque iis qui de Script. S. non ea qua decet reverentia judicant occasionem præhuisse ipsi Jobo conviciandi. Quid enim? Num cadit in virum honestum mira illa execratiō cap. III consignata? Sed alia etiam finxit, v. c. Jobum filiam Ἀμαθίας κέρας (XII, 14) appellasse. Scilicet superbia elatus, ut lectores Græcicam suam eruditionem cognoscerent, illa addidit. Omnino tragœdi instar librum scripsit, quo cupiditati gloriæ sibi parandæ satisfaceret, « non cogitans quod multa differentia est inter historiam justī secundum divinæ Scr. et simplicitatem et subtilitatem propositam et inter verba superflua et ad probationem conficta. » Quemadmodum enim tragœdi re quidem nituntur, quæ in vulgi ore versatur, quo fabula majorem veritatis speciem referat, sed ut suam tantum artem et sapientiam in componendis tragœdiis probent, personas fingunt easque ea loquentes faciunt, quibus ipsi clariores fiant, ita ut laus aut vituperatio verborum non in personas illas, sed in fabulæ scriptorem conferatur: sic ille etiam cum in historiam B. Jobi incidisset, gloriæ causa librum conscripsit neque commenta fugit. Itaque diabolus cum Deo introduxit certantem (I, 7-12; II, 2-6), sermones, quibus multa peccavit, prout libuit, modo justo tribuit, modo amicis (c. III-31); deinde Elihu accessit, qui multis opprobriis Jobum affectit (c. XXXII-XXXVII), neque erubuit divinæ personæ ceti figmentum tribuere (c. XLI) et « nominationem filiae ex fabulis paganis arreptam B. Jobo applicare. » (XLII, 14.)

Ex his facile colligas qui hic Theodori commentarius a reliquis diversus fuerit. Neque Christiana in Jobo reprehendit, et scriptorem audacter vituperavit, in hoc unum intentus, ut veram Jobi historiam erueret, quæ hominibus usui esset.

Ecclesiasten uno tomo deprecante Porphyrio interpretatus est, teste Ebediesu I. c., p. 32. Sed cum Canticum canticorum commentario illustrasse pervulgata quidem, minus tamen probabilis est sententia, quæ tantum abest ut iis quæ in Act. conc. Const. II, IV, 68-71, leguntur, quibusque originem suam debet, firmetur, ut reprobetur. Scribit autem

A Theodorus ad amicum necio quem, sc. cum antea Canticum canticorum propter ejus indolem legere noluisset, amici litteris provocatum majorem jam in eo posuisse diligentiam, licet initio oscitans frequenter et dormitans illud perlegisset. Jam quid de eo sentiat exponit, sed ita ut ea, quorum pauca tantum media et fortasse etiam extrema intercederint, neque commentario præmissa neque in eo ipso disputata esse appareat. Præterea ex commentario illa desumpta esse qui ea excerpserit ne verbo quidem innuit, sed hæc sola Leontio I. c. p. 687: « — Cant. C. — — libidinosè pro sua et mente et lingua meretricia interpretans, sua supra modum incredibili audacia ex libris S. abscedit; » Pelagio pap. ep. 3, ad Eliam et Ista. ep. (Hard. I. c., p. 438): « Cum Th. Cant. C. vellet exponere et non ad commenta, sed potius ad deliramenta laboraret, per hunc librum Æthiopiæ reginæ blanditum fuisse professus est, quod Theodoretus (cf. præf. in C. C., II, p. 2, 3) reprehendens, nomen quidem ejusdem Theodori supprimit, sed tamen vesaniam patetefecit; » et Pachymæræ in paraphr. ep. 9 Dionys. Areop. (Opp. D. A. ed. Balth. Corder., II, Antverp. 1654, fol., p. 169) « — δι' ἃ (φιλήματα) δὴ καὶ ὁ Μωϋ. Θ: ὁδ. ἀφρόνως τὸ βιβλίον διέβαλλε. » observata fuisse in aperto est. Canticum cant. autem, quod plane despexit Theodorus, uberius vix explicuerit. Quid igitur? Mea quidem sententia illa in epistola quadam (v. inf.) disseruit. Cæterum de Canticum cant. ita statuit: Cum Salomo, quem propter sapientiam gentiles et Judæi prædicabant et vero etiam timebant, Ægyptiam fugiendam quidem ipso patrio colore deformi, magis vero fugiendam utpote genere Chami ortam, in matrimonium duceret, Judæorum odium sibi contraxit, legum patriarum contemptor. Itaque carmen condidit, quo et uxori gratior esset et vituperatores ad silentium redigeret, atque indicavit se nuptiarum non poenitere, sed lætari. Sunt autem duo tenenda, unum, carmen non ad impudicitiam adhortari: cur enim Salomo, cui etiamsi non scripsisset potestas impudicitiae erat, carmen ideo composuisset? alterum, non laudandum esse utpote propheticum, quod si esset, mentio Dei alicubi facta esset. Sicut Plato postea de amore convivium scripsit, ita Salomo propter nuptias illas hoc canticum convivale cecinit. « Unde nec Judæis nec nobis publica lectio unquam Cantici canticorum facta est, tanquam domesticus et nuptialis Salomonis convivii cantus opprobria sponsæ sonans. »

CAPUT III.

DE THEODORI IN LIBROS N. T. COMMENTARIIS.

Novum Testamentum, cujus oratio et res minus difficultatis exhibent, multo feliciter Theodorus quam Vetus interpretatus est. Sobrietas, qua plura V. T. interpretum commenta ita reprobavit, ut laus ei haud deneganda sit, neque hic defuit, et persæpe sane non ea singulis in locis reprehendit, quæ alio-

rum interpretum, ut Cyrilli Alex., subtilitas vel etiam argutia. Præterea in interpretando eam verborum, locorum et rerum diligentissime rationem habuit, ut interpretationem historicam grammaticam, quæ quidem in illa tempora caderet, iniisè censendus sit. Bene vero more suo singulis verbis

etiam atque etiam inhaesit, cum verendum esset, ne sobrius qui erat N. T. sensus dogmatico explicatu difficile minus aperiret. Quamquam eum, in primis cum Paulinas Epistolas explicaret, in his haud raro peccasse et Chrysostomo inferiori fuisse existimo. Neque enim eo erat ingenio, quo reconditos D. Pauli motus et sensus assequaris. Verbo ut dicam, Chrysostomus theologicus erat interpres; Theodorus, grammaticus.

Theodorus autem cum non totum N. T. explicaverit, minus accurate Nestoriani in universum ejus expositionem N. T. frequenter legere jubentur; cf. Ass. l. 1., III, 1, p. 342.

A. *Commentarii in Evangelia.*

Theodorum Evangelia Matthæi, Lucae et Joannis interpretatum esse certum est. Memorat ejus *Enarrationes turbidas et blasphemias in Evangelium Matthæi*, Joann. et Luc. Leont. l. c. p. 690; et Ebediesu l. c. p. 32, refert eum Matthæum uno tomo ad Julium, Luc. et Joannem duobus t. ad Ensebium explicavisse (a). Titulus Ἐπιτομὴματα εἰς—videtur fuisse. Cf. Corder. Cat. in Joan., p. 437. (Vict. Ant. in Cat. Possini in Marc., p. 4.)

Fragmenta commentarii in Matth. hæc supersunt: duo ap. Fac. III, 4 (de Matth. VIII, 5-13; ejus pars alia versione legitur in Act. c. Const. II, IV, 51, 52 [ex l. quarto *Comment. sec. Matth.*], Vigil. Const. 52, 53); IX, 2 (de Matth. XVI, 3, quo etiam l. Joan. VIII, 19; XIV, 9, 8; XVI, 24, 25; XII, 13, explicantur. Sed videtur ex libro quodam Theodori dogmatico depromptum esse): duo etiam, illo excepto, in Act. c. Const. II, IV (b) 55, 56 (c). (Vig. C. 56, 57), plura vero in Catena Græc. Patrum in Matth. a Petro Possino, S. J., s. litter. Tolos. prof. ed., t. I (Tolosæ 1646, fol.), p. 13 (de Matth. I, 18); 31 (II, 16); 45 (III, 16); 46 (IV, 2); 77 (V, 40); 136 (X, 5); 141 (X, 16); 194 (XIII, 33); 202 (XIV, 1); 322 (XXIV, 29); 330 (XXIV, 48, 49); 338 (XXV, 28); 350 (XXVI, 26); 305 (XXIII, 45. Hoc Θ. Ἀντιοχῶνς dicitur (d), illa Θ. Μοψουστῶν). — Teste Combefisio (*Biblioth. concionat.* I, p. 44, 45) multa Theodori Antiocheni et Mopsuesteni fragmenta in Catena Regia in Matthæum leguntur. Præterea fragm. leguntur in Catenis ined., in codd. XXXIII, XXIV, CXCIV bibl. Coisl. (cf. Montf. *Bibl. Coisl.*, p. 67, 75, 248); in cod. CXX bibl. Venet. S. Mich. (cf. Mittarell. *Cat. mss. Venet. S. Mich.*,

p. 1145); brevissima denique in cod. XXXIII (Evangelia cum uberrima plurimorum Patrum Catena.) Plut. VI, bibl. Med. Laur. Cf. Bandin. l. 1., I, p. 159.

Commentarii in Lucam unum fragm. in Act. c. Const. II, IV, 18 (de Luc. III, 22; Vig. Const. 19) legitur, alterum in Balth. Corderii Catena in Lucam (Antverp. 1628, fol.), p. 326 (ad Luc. XI, 33); sed explicatur haud dubie Marc. IV, 21. Similiter disputat in Cat. Possini in Matth., p. 63, de Matth. V, 15, Theodorus monachus, qui etiam presbyter dicitur. Qui fuerit, niger an albus homo nescio. Frustra Caveum, Fabricium et alios adii. Conjecturam, nostrum sub hoc nomine latere, cui opinioni quæ illi in Cat. Possini. p. 35, 214, tribuuntur non repugnarent, nisi monachum illum interpretem in Catenis ined. sæpius et solum et una cum nostro memorari vidissem (Cf. Montf. l. 1. p. 67, 247, 248; 77, 275; Fabr. l. 1., p. 359). Sed fragm. continent Catena ined. codd. CCI b. Coisl. Cf. Montf. l. 1., p. 251, cod. XLII bibl. Vind.; cf. Lambecii *Comment.*, ed. Kollar., III, p. 166.

Quæ Theodori fragmenta Frid. Muenther, vir summus, in libro: *Fragmenta Patrum Græc.*, Fasc. I, Hafn. 1788, 8, p. 72 seq., præmissa brevi de Theodoro dissertatione, primus edidit et illustravit, ea omnia, uno duobusve excerptis, meo quidem judicio ex commentariis in Lucam desumpta sunt.

Muenther cum in quinque illis fragmentis Theodorum Julianum impugnasse animadvertisset, scripsisse eum censuit librum contra Julianum hoc fortasse titulo: Θ. Μ. κατηγορία πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (cf. l. c., p. 91); quæ conjectura probata Harlesio (cf. Fabric. l. 1., p. 359), Schræckhio l. 1., p. 213, A. Maio l. 1. I, p. XXI, mihi quidem satis infirma videtur, cum et nemo veterum de istiusmodi libro quidquam prodiderit et quo in libro Theodorus illa disputare potuerit facile doceas. Verba autem primo illorum fragmentorum præmissa docent quidem, Theodorum plura quam quæ excerpta sunt contra Julianum scripsisse, eum integrum librum adversus illum composuisse non docent. Præterea vero manifestum est, ea non titulum libri Theodori continere, sed ejus esse, qui illa excerptis. Illud etiam Muentheri conjecturam aliquatenus infringit, quod illa fragm. in Catena exhibita sunt atque in iis ipsis istiusmodi

(a) In synodo Diamperina 1599, act. III, decr. 14, damnata est expositio Evangeliorum, eamque Theodori fuisse, cujus expositio Evangeliorum Syriaca in Oriente admodum in usu esset, satis probabiliter dixit La Croze *Hist. du Christian. des Indes*, I, p. 362; *Theol. epist. Lacroz.*, III, p. 30.

(b) Præterea in iisdem act. duo fragm., ex interpretatione Ev. sec. Matth. afferuntur: 26 (de Matth. IV, 14; Vig. C. 27); 40 (de Matth. III, 17; Vig. C. 40), quorum illud ex l. i. *De incarn.*, hoc ex libro *Ad baptiz.* sumptum esse verisimillimum. Omnino illa citandi ratione nihil incertius.

(c) Hoc fragm. dicitur *Ejusdem ex libro quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit*. Jam Tillemont. l. 1., p. 674, cujus verbis Mai l. c., I, p. XXVII, et de Wegn. l. c., p. XVII. male usi sunt,

recte perspexit, illud fr. ex comment. in Matth. sumptum esse. Verba « quod — introduxit » non titulum libri (de Wegn. l. c., Sieffert l. 1., p. 27), sed sententiam continent, quæ in ipso fragm. inest. Cf. N. 14, 15, 16, al. Potest illud fr. ex comm. in *Genes.* desumptum esse, quod Sieffert. l. c. opinione sua nisus nimis fidenter dixit, sed multo est verisimillius v. « ej. ex libro » verbis τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν existitisse, quam quod nonnulla excidisse, opineris.

(d) Fabric. l. 1., p. 358: « — in qua (Cat. Possiniana) etiam Theodorus Antiochenus epistola ad Anastasium consulem citatur ad Matth. XV, 28. » Ego vero hunc l. frustra quæsi. Postea ex Combefisio (*Bibl. concionat.* I, p. 44) intellexi Fabricium Catenam Possinianam cum Regia confudisse.

libri nullum indicium est. Quid multa? Theodorus illa in commentario in *Lucam* disseruit. Sunt enim omnia propter loca quædam Lucæ disputata (nam ut etiam quæ primo fragmento continentur disputaret, Theodorum l. Luc. II, 32, provocatum esse facilius credas quam quod eo ipso qui ea excerpserit commotus sit, ut ex istiusmodi Theodori libro illud fragm. Catenæ insereret), et ut in hoc commentario Theodorus commenta Juliani, qui præ cæteris Evangelia adortus erat, refelleret, res ipsa monebat. Cæterum, mea quidem sententia, neque uno tenore nec multis locis, sed duobus tantum tribusve contra Julianum uberius disseruit. Cf. titul. illor. fragm. et comment. in *XII proph.* Obiter moneo, quædam Juliani epistolæ, in qua in Diodorum sæviit, ap. Fac. IV, 2, legi.

Præterea Muenther duo Theodori fragmenta ex cod. Vindob. LXXI, Catenam in Lucam exhibente, desumpta l. c., p. 138 sq. edidit, quorum posterius sine dubio ex Theodori in *Joannem* commentariis depromptum est, fortasse etiam prius (vide infra).

Pura fragmenta commentarii Theodori in *Joannem* ætatem tulerunt, quorum quinque in Act. conc. Const. II, IV, leguntur: 13-15 (ex interpr. Ev. sec. Joan. libro sexto [al. septimo]. Vigil. Const. 14-16, de Joan. XX, 17, 22, 28); 33, 34 (— de libro primo, Vigil. C. 33, 34; Corder. Cat. in Joan. p. 61, de Joan. I, 50); hæc vero in Catena Patrum Gr. in Joan. a Balth. Corderio edita: in præfatio longum est Mopsuesteni fragm. (in Cat. cod. XXVII bibl. Marc. Venet., a Corderiana diversa, sine auctore positum; cf. Morell. l. I., p. 49), quo nota illa Patrum opinio, cur Joannes Ev. suum scripserit, exponitur, p. 17 (idem p. 16, de Joan. I, 3. De eodem loco aliud fragm. ex Vaticana Ev. Cat. transcripsit Ang. Mai. ad Phot. *Amphiloch.* l. c. 33, l. I., p. 225), 18, 19, 21 (I, 4, 6); 23 (Latine paulo uberius ap. Fac. IX, 3, de Joan. I, 10); 27, 31 (I, 15, 14); 49 (I, 32-34). Idem haud dubie est, quod Muenther l. c., p. 142 sq., ex cod. Vindob. LXXI et Ang. Maius l. I., VI, p. XXII, ex Vaticana in Luc. Cat. ined. Nicephori exhibuerunt, quanquam alterum altero in nonnullis uberius est. In diversis autem catenis quædam inverso ordine leguntur. Catenarum enim auctores ea quæ excerpserunt interdum non solum in compendium redegerunt, verum etiam inverso ordine exhibuerunt, ideoque aliam verborum structuram inierunt. Cf. Theodoret. in Corder. Cat. in Ps. II, p. 438, ad ps. LXX, 1; p. 449 (LXX, 18); p. 537 (LXXIII, 15); p. 550 (LXXIV, 1); 568 (LXXV, 3); 571 (LXXV, 6, 7); 595 (LXXVI, 11-15), al. Illud vero fragm. ex commentario in Joan. sumptum esse ex eo intelligitur, quod in Corder. Cat. in Joan. multo accuratius legitur et verborum complexio genuina est. Præterea in l. Joan. I, 32-34 optime quadrat; 56, 60 (I, 41, 46);

75 (II, 14-19); 88, 102 (III, 5, 21); 121, 122 (IV, 9, 10 sq.); 142, 148, 164, 168 (V, 2, 17, 35, 45); 171, 172, 174, 176, 181, 183, 186 (VI, 3, 5, 6, 9, 12, 29, 33, 39); 209 (VII, 19); 228, 229, 237 (VIII, 21, 23, 42); 248, 254, 258, 260 (IX, 3, 17, 27, 41); 263, 269, 271 (X, 1 sq.; XVII, 22); 277, 278, 279, 281, 284, 286 (XI, 2, 5, 6, 15, 21 sq., 28); 288, 289 (XI, 34, 35. Minus recte v. Neander l. I. II, p. 933, dubitavit, an prius fragm. genuinum esset. Hoc enim l. Theodorus ideo Christo inscitiam tribuere non potuit, quod Christus, qui ante Lazarum mortuum esse dixerat v. 11, tum quidem suam præscientiam comprobaverat); 300 (XI, 56); 304 309, 319, 320 (XII, 9-11, 23, 24, 35, 36); 354, 356, 342, 343, 348, 349 (XIII, 10, 13, 23-27, 33, 34); B 553, 358, 359, 360, 366, 369 (XIV, 1, 9, 10, 15, 16, 20); 379, 381, 388 (XV, 4, 8, 26); 392, 401, 403 (XVI, 8, 26, 30); 428 (XVIII, 30); 437 (XIX, 17); 454, 455 (XX, 14)(a). Præterea fragm. sunt in Catenis ined. codd. XX, XXIII, CXCIV bibl. Coisl. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 65, 68, 248; cod. XXVII biblioth. Marc. Venet. Cf. Morell. l. I., I, p. 49; cod. XXXIII, plut. VI, biblioth. Med. Laur. Cf. Bandin. l. I., I, p. 161.

Theodorum Evangelium Marci singulari commentario persecutum esse cum per se minus probabile sit, tum veterum silentio reprobatur. Nec negligendus Victor Antioch., qui se frustra commentarios in *Marcum* inquisivisse asserit. Cf. Catena Græc. Patr. in ev. sec. Marc., collectore et interpr. Petro Possino (Romæ 1673 fol.), p. 4. Idem refert l. c., p. 279, Theodorum l. Marc. XIII, 5-8, Luc. XXI, 10, 11, Math. XXIV, 7, de συντελεσται τοῦ αἰῶνος intellexisse (recte; cf. fragm. Theodori in Lucam quod incipit *Τοιαῦτα πολλὰ κίς*, infra), unde intelligitur, quod per se satis verisimile est, Theodorum in hoc illove Evangelio interpretando haud raro reliquorum rationem habuisse. Itaque non mirum, quod catena Possiniana duo fragm. continet, p. 62, 91, quibus Theodorus l. Marc. III, 4, IV, 26-29, illustravit, nec Theodori verbis in Cat. Cord. in Joan., p. 437, offenderis — καθὰ εἰρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστάς; ὑπομνήμασιν. Nimirum quæ de Marci Evangelio disserenda erant, apte in reliquorum Evangeliorum commentariis disputavit.

Assemanus l. I., III, 1, p. 523, ex Salomonis ep. Bassoræ libro, qui est *De fine pauperum dæmonum et peccatorum*, Syriacum Theodori fragm. transcripsit, quod cum nonnisi verbis Theodori comment. in *Evangel.* citetur, ad cuiusnam Evangelii interpretationem pertinuerit ægre dicas.

B. *Commentarii in Acta apostolorum et Epistolas N. T.*

Commentarii in *Acta apostolorum*, quem Theo-

(a) Theodoro in Corderii Cat. in Joan. ev., Joan. c. XXI, vers. 24, 25, spurios dici errore perhibuit

Credner l. I., I, p. 235. Omnino illam sententiam in Theodoro me nusquam legere memini.

dorus, Ebediesu teste l. c., p. 32, ad Basilium (a) scripsit, unum fragm. in Act. concilii Const. II, IV, 16 (— libro primo. Vigil. Const. 17; Pelagii pap. ep. 3, ad Eliam, l. c., p. 429, 430), de Act. II, 38, invenitur. Meminit hujus commentarii et expositionis quarumdam Epp. Pauli Abulbarcat. *De div. offic.*, c. 7. Cf. Assem. l. I., p. 30.

Omnes Pauli Epistolas et Epistolam ad Hebræos a Theodoro explicatas esse (Ep. ad Rom. ad Euse-lium, duas ad Cor. rogatu Theodori, Epp. ad Gal., Eph., Philipp., Coloës. rog. Eustratii, Epp. ad Thess. rog. Jacobi, Epp. ad Timoth., ad Petrum, Epp. ad Tit. et Philem. rog. Cyrini, Ep. ad Hebr. ad Cyrinum) perhibet Ebediesu l. c., p. 32, 33. Leontius l. c. (Mai. l. I., VI, p. 299) memorat τὴν παραζήτησιν ejus, ἣν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίων Ἐπιστολὴν πεποιήται καὶ μὴν καὶ εἰς τὴν (?) πρὸς Κορινθίους καὶ Γαλάτας. — Cum Theodoretus in Præf. in Pauli Epp. scriberet: — Ἀθάβητας με τυ-χὸν καὶ θρασύτητος γράφονται μετὰ τὸν δαίνα καὶ τὸν δαίνα, τοὺς τῆς οἰκουμένης φωστῆρας, τῆς ἀποστο-λικῆς ἐρμηνείας κατατολμώντα, haud dubie etiam ad Theodorum respexit, sed errore observant Ca-veus l. I., p. 248, et Assem. l. I., p. 32, auctore Theodoro omnes Pauli Epistolas a Theodoro fuisse explicatas esse. — Fragmenta sunt in Cat. ined. cod. CCIV, et, ut videtur XXVIII, XXX, biblioth. Coisl. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 264, 83, 84. — Euthalius, qui sæc. V medio vixit, quem Patrem verbis, καθ' ἐκάστην συντόμως Ἐπιστολὴν (τοῦ Παύ-λου) ἐν τοῖς ἐξῆς προτάξομεν τὴν τῶν κεφαλαίων ἐκ-θεσιν, ἐνὶ τῶν σοφωτάτων τινὶ καὶ φιλοχριστιαν Πατέρων ἡμῶν πεπονημένην (Galland. *Bibl.*, X, p. 247) innuerit nescitur. Si recte, ut credo, l. p. 250 illi Patri tribuitur, sequitur tantummodo cum an. 396 textum Epistolarum Paulinarum capi-tulis distinxisse. Neque enim ex verbis — ἐμαρτύ-ρησεν — Παῦλος — πέμπτη ἡμέρα κατὰ Συρομα-κεδόνας Παρέμου μῆρδος, ἥτις λέγοιτο ἂν παρ' Αἰ-γυπτίους Ἐπιφί ε', παρὰ δὲ Ῥωμαίους ἢ πρὸ τριῶν Καλανδῶν Ἰουλίων —, ut Millius (*Proleg. in N. T.*, n. 906) certo concluderim, in Syria eum Ægypto vicina vixisse. Sed Millius l. I., n. 906, 907, illo in primis loco nisus, ab Euthalio Mopsuestenum

A Intelligi conjecit, qui et vir doctissimus fuisset et Syrus, et ante an. 396 episcopus et Epistolarum Paulinarum interpres, cujus denique nomen cur omissum esset, ratio probabilis reddi posset. Mihi hæc conjectura, quæ si vera esset nonnulla Theo-dori in Euthalio reperires, non satis probabilis vi-detur; non tamen habeo, quo eam plane pro- sternam.

Commentarii in *Epistolam ad Romanos* fragmen-tum de 1, 2, 3, præbet Fac. III, 6; plura in itinere Italico ex codd. et Catenis Vatic. exscripsit N. C. Kallius (v. Muent. l. I., p. 78), nondum, quantum scio, edita. Fragmenta continet Cat. ined. cod. Vindob. XLVI. Cf. Lambec. l. I., III, p. 175. A'ia edidit Ang. Maius in *Spicilegii Romani* tom. IV, p. 499. Errat autem Fabricius, qui l. I., p. 359, quædam ex commentariis in Ep. ad Rom., in I ad Corinth. et I ad Timoth. a Vigilio afferri perhibet. Cf. Vigil. Const. 35, 42, 43, et Act. conc. Const. II, IV, 35, 42.

Unum fragmentum commentarii in *Ep. ad Hebr.* in Act. conc. Const. II, IV, 32 (Vigil. Const. 32, Pelag. p. ep. 3, ad Eliam l. c., p. 430) legitur. Quod ibidem 46 (Vig. CP. 47) ex interpretatione *Ep. ad Hebr.* affertur, ex libro XII *De Incarr* sumptum est

Theodorum Epistolas septem catholicas inter-pretatum esse, Bandini l. I., III, p. 585, est et Ang. Maii l. I., I, p. XXI, opinio, quæ hoc uno, nullo sane nititur argumento, quod in Cat. cod. V, pl. VI, bibl. Laur. Med. inter explicatores illarum Epi-stolarum memorantur Th. Heracl., *Th. alter*; cf. Band. l. I., I, p. 102. Quid quod Cosmas Indic. l. I., p. 535, — οὕτε εἶς, inquit, αὐτῶν (πάντων τῶν ὑπομνηματισάντων τὰς θείας Γραφάς) λόγον ἐποίησατο τῶν Καθολικῶν? Cæterum non dubium quin Theodorus si non omnes Epistolas catholicas, Leontii enim verbis (Gall. *Bibl.* l. c., p. 687), «ob quam causam (sc. quia Jac. V, 14, patientia Jobi celebratur), ut arbitror, ipsam Epistolam Jacobi et alias deinceps aliorum catholicas abrogat et anti-quat, » certo niti non licet, quatuor certe ut Eccle-sia Antiochena (cf. Montf. *Opp. Chrys.*, VI, p. 308, 309), rejecerit.

(a) Hunc Basilium episcopum Raphanæ fuisse credo, qui synodo Constantinopolitanæ an. 381 subscripsit, eundemque in Chrysostomi libris *De*

sacerdotio commemorari, verisimillimum est. Cf. Montf. *Opp. Chrysost.*, I, p. 361.

libri nullum indicium est. Quid multa? Theodorus A illa in commentario in *Lucam* disseruit. Sunt enim omnia propter loca quædam Lucæ disputata (nam ut etiam quæ primo fragmento continentur disputaret, Theodorum l. Luc. II, 32, provocatum esse facilius credas quam quod eo ipso qui ea excerpserit commotus sit, ut ex istiusmodi Theodori libro illud fragm. Catenæ insereret), et ut in hoc commentario Theodorus commenta Juliani, qui præ cæteris Evangelia adortus erat, refelleret, res ipsa monebat. Cæterum, mea quidem sententia, neque uno tenore nec multis locis, sed duobus tantum tribusve contra Julianum uberius disseruit. Cf. titul. illor. fragm. et comment. in *XII proph.* Obiter moneo, quædam Juliani epistolæ, in qua in Diodorum sæviit, ap. Fac. IV, 2, legi.

Præterea Muenther duo Theodori fragmenta ex cod. Vindob. LXXI, Catenam in Lucam exhibente, desumpta l. c., p. 138 sq. edidit, quorum posterius sine dubio ex Theodori in *Joannem* commentariis depromptum est, fortasse etiam prius (vide infra).

Plura fragmenta commentarii Theodori in *Joannem* ætatem tulerunt, quorum quinque in Act. conc. Const. II, IV, leguntur: 13-15 (ex interpr. Ev. sec. Joan. libro sexto [al. septimo]). Vigil. Const. 14-16, de Joan. XX, 17, 22, 28; 33, 34 (— de libro primo, Vigil. C. 33, 34; Corder. Cat. in Joan. p. 61, de Joan. I, 50); hæc vero in Catena Patrum Gr. in Joan. a Balthe. Corderio edita: in præfatione longum est Mopsuesteni fragm. (in Cat. cod. XXVII bibl. Marc. Venet., a Corderiana diversa, sine auctore positum; cf. Morell. l. I., p. 49), quo nota illa Patrum opinio, cur Joannes Ev. suum scripserit, exponitur, p. 17 (idem p. 16, de Joan. I, 3. De eodem loco aliud fragm. ex Vaticana Ev. Cat. transcripsit Ang. Mai. ad Phot. *Amphiloch.* l. c. 33, l. I., p. 225), 18, 19, 21 (I, 4, 6); 23 (Latine paulo uberius ap. Fac. IX, 3, de Joan. I, 10); 27, 31 (I, 15, 14); 49 (I, 32-34). Idem haud dubie est, quod Muenther l. c., p. 142 sq., ex cod. Vindob. LXXI et Ang. Maius l. I., VI, p. XXII, ex Vaticana in Luc. Cat. ined. Nicephori exhibuerunt, quanquam alterum altero in nonnullis uberius est. In diversis autem catenis quædam inverso ordine leguntur. Catenarum enim auctores ea quæ excerpserunt interdum non solum in compendium redegerunt, verum etiam inverso ordine exhibuerunt, ideoque aliam verborum structuram inierunt. Cf. Theodoret. in Corder. Cat. in Ps. II, p. 438, ad ps. LXX, 1; p. 449 (LXX, 18); p. 537 (LXXIII, 15); p. 550 (LXXIV, 1); 568 (LXXV, 3); 571 (LXXV, 6, 7); 595 (LXXVI, 11-15), al. Illud vero fragm. ex commentario in Joan. sumptum esse ex eo intelligitur, quod in Corder. Cat. in Joan. multo accuratius legitur et verborum complexio genuina est. Præterea in l. Joan. I, 32-34 optime quadrat.; 56, 60 (I, 41, 46);

75 (II, 14-19); 88, 102 (III, 5, 21); 121, 122 (IV, 9, 10 sq.); 142, 148, 164, 168 (V, 2, 17, 35, 45); 171, 172, 174, 176, 181, 183, 186 (VI, 3, 5, 6, 9, 12, 29, 33, 39); 209 (VII, 19); 228, 229, 237 (VIII, 21, 23, 42); 248, 254, 258, 260 (IX, 3, 17, 27, 41); 263, 269, 271 (X, 1 sq.; XVII, 22); 277, 278, 279, 281, 284, 286 (XI, 2, 5, 6, 15, 21 sq., 28); 288, 289 (XI, 34, 35. Minus recte v. Neander l. I., II, p. 935, dubitavit, an prius fragm. genuinum esset. Hoc enim l. Theodorus ideo Christo inscitiam tribuere non potuit, quod Christus, qui ante Lazarum mortuum esse dixerat v. 11, tum quidem suam præscientiam comprobaverat); 300 (XI, 56); 304, 309, 319, 320 (XII, 9-11, 23, 24, 35, 36); 334, 336, 342, 343, 348, 349 (XIII, 10, 13, 23-27, 35, 34); 353, 358, 359, 360, 366, 369 (XIV, 1, 9, 10, 15, 16, 20); 379, 381, 388 (XV, 4, 8, 26); 392, 401, 403 (XVI, 8, 26, 30); 428 (XVIII, 30); 437 (XIX, 17); 454, 455 (XX, 14) (a). Præterea fragm. sunt in Catenis ined. codd. XX, XXIII, CXCIV bibl. Coisl. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 65, 68, 248; cod. XXVII biblioth. Marc. Venet. Cf. Morell. l. I., I, p. 49; cod. XXXIII, plut. VI, biblioth. Med. Laur. Cf. Bandin. l. I., I, p. 161.

Theodorum Evangelium Marci singulari commentario persecutum esse cum per se minus probabile sit, tum veterum silentio reprobatur. Nec negligendus Victor Antioch., qui se frustra commentarios in *Marcum* inquisivisse asserit. Cf. Catena Græc. Patr. in ev. sec. Marc., collectore et interpr. Petro Possino (Romæ 1673 fol.), p. 4. Idem refert l. c., p. 279, Theodorum l. Marc. XIII, 5-8, Luc. XXI, 10, 11, Matth. XXIV, 7, de συντελεῖα τοῦ αἰῶνος intellexisse (recte; cf. fragm. Theodori in Lucam quod incipit *Τοιαῦτα πολιτικάς*, infra), unde intelligitur, quod per se satis verisimile est, Theodorum in hoc illo Evangelio interpretando haud raro reliquorum rationem habuisse. Itaque non mirum, quod catena Possiniana duo fragm. continet, p. 62, 91, quibus Theodorus l. Marc. III, 4, IV, 26-29, illustravit, nec Theodori verbis in Cat. Cord. in Joan., p. 437, offenderis — καθὰ εἰρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους εὐαγγελιστὰς ὑπομνήμασιν. Nimirum quæ de Marci Evangelio disserenda erant, apte in reliquorum Evangeliorum commentariis disputavit.

Assemanus l. I., III, 1, p. 523, ex Salomonis ep. Bassoræ libro, qui est *De fine pauperum dæmonum et peccatorum*, Syriacum Theodori fragm. transcripsit, quod cum nonnisi verbis *Theodori comment. in Evangel.* citetur, ad cuiusnam Evangelii interpretationem pertinuerit ægre dicās.

B. Commentarii in Acta apostolorum et Epistolas N. T.

Commentarii in Acta apostolorum, quem Theo-

(a) Theodoro in Corderii Cat. in Joan. ev., Joan. c. XXI, vers. 24, 25, spurios dici errore perhibuit

Credner l. I., I, p. 235. Omnino illam sententiam in Theodoro me nusquam legere memini.

dorus, Ebediesu teste l. c., p. 32, ad Basilium (a) scripsit, unum fragm. in Act. concilii Const. II, IV, 16 (— libro primo. Vigil. Const. 17; Pelagii pap. ep. 3, ad Eliam, l. c., p. 429, 430), de Act. II, 38, invenitur. Meminit hujus commentarii et expositionis quarundam Epp. Pauli Abulbarcat. *De div. offic.*, c. 7. Cf. Assem. l. I., p. 30.

Omnes Pauli Epistolas et Epistolam ad Hebræos a Theodoro explicatas esse (Ep. ad Rom. ad Euse- lium, duas ad Cor. rogatu Theodori, Epp. ad Gal., Eph., Philipp., Coloss. rog. Eustratii, Epp. ad Thess. rog. Jacobi, Epp. ad Timoth., ad Petrum, Epp. ad Tit. et Philem. rog. Cyrini, Ep. ad Hebr. ad Cyrinum) perhibet Ebediesu l. c., p. 32, 33. Leontius l. c. (Mai. l. I., VI, p. 299) memorat τὴν παρεξήγησιν ejus, ἣν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν πεποιήται καὶ μὴ καὶ εἰς τὴν (?) πρὸς Κορινθίους καὶ Γαλάτας. — Cum Theodoretus in Præf. in Pauli Epp. scriberet : — Αὐθαδέας με τυ- χὸν καὶ θρασύτητος γράφονται μετὰ τὸν δαίνα καὶ τὸν δαίνα, τοὺς τῆς οἰκουμένης φωστῆρας, τῆς ἀποστο- λιτικῆς ἐρμηνείας καταταλμῶντα, haud dubie etiam ad Theodorum respexit, sed errore observant Ca- vews l. I., p. 248, et Assem. l. I., p. 32, auctore Theodoro oīnes Pauli Epistolas a Theodoro fusc explicatas esse. — Fragmenta sunt in Cat. ined. cod. CCIV, et, ut videtur XXVIII, XXX, biblioth. Coisl. Cf. Montf. *Bibl. Coisl.* p. 264, 83, 84. — Euthalius, qui sæc. V medio vixit, quem Patrem verbis, καθ' ἐκάστην συντόμως Ἐπιστολὴν (τοῦ Παύ- λου) ἐν τοῖς ἐξῆς προτάζομεν τὴν τῶν κεφαλαίων ἐκ- θεσιν, ἐνὶ τῶν σοφωτάτων τινῶν καὶ φιλοχρίστων Πατέρων ἡμῶν πεπονημένην (Galland. *Bibl.*, X, p. 247) innuerit nescitur. Si recte, ut credo, l. p. 250 illi Patri tribuitur, sequitur tantummodo cum an. 396 textum Epistolarum Paulinarum ca- pitulis distinguisse. Neque enim ex verbis — ἐμαρτύ- ρησεν — Παῦλος — πέμπτη ἡμέρα κατὰ Συρομα- κεδόνας Παρέμου μηρός, ἥτις λέγοιτο ἂν παρ' Αἰ- γυπτίους Ἐπιφί ε', παρὰ δὲ Ῥωμαίους ἢ πρὸ τριῶν Καλανδῶν Ἰουλίων —, ut Millius (*Proleg. in N. T.*, n. 906) certo concluderim, in Syria eum Ægypto vicina vixisse. Sed Millius l. I., n. 906, 907, illo in primis loco nisus, ab Euthalio Mopsuestenum

(a) Hunc Basilium episcopum Raphanæ fuisse credo, qui synodo Constantinopolitanæ an. 381 subscripsit, eundemque in Chrysostomi libris *De*

A intelligi conjecit, qui et vir doctissimus fuisset et Syrus, et ante an. 396 episcopus et Epistolarum Paulinarum interpres, cujus denique nomen cur omissum esset, ratio probabilis reddi posset. Mihi hæc conjectura, quæ si vera esset nonnulla Theo- dori in Euthalio reperires, non satis probabilis vi- detur; non tamen habeo, quo eam plane pro- sternam.

Commentarii in *Epistolam ad Romanos* fragmen- tum de 1, 2, 3, præbet Fac. III, 6; plura in itinere Italico ex codd. et Catenis Vatic. exscripsit N. C. Kallius (v. Muent. l. I., p. 78), nondum, quantum scio, edita. Fragmenta continet Cat. ined. cod. Vindob. XLVI. Cf. Lambec. l. I., III, p. 175. Alia edidit. Ang. Maius in *Spicilegii Romani* tom. IV, p. 499. Errat autem Fabricius, qui l. I., p. 359, quædam ex commentariis in Ep. ad Rom., in I ad Corinth. et I ad Timoth. a Vigilio afferri perhibet. Cf. Vigil. Const. 35, 42, 43, et Act. conc. Const. II, IV, 35, 42.

Unum fragmentum commentarii in *Ep. ad Hebr.* in Act. conc. Const. II, IV, 32 (Vigil. Const. 32, Pelag. p. ep. 3, ad Eliam l. c., p. 430) legitur. Quod ibidem 46 (Vig. CP. 47) ex interpretatione *Ep. ad Hebr.* affertur, ex libro XII *De Incarr* sumptum est

Theodorum Epistolas septem catholicas inter- pretatum esse, Bandini l. I., III, p. 585, est et Ang. Maii l. I., I, p. XXI, opinio, quæ hoc uno, nullo sane nititur argumento, quod in Cat. cod. V, pl. VI, bibl. Laur. Med. inter explicatores illarum Epi- stolarum memorantur Th. Heracl., Th. alter; cf. Band. l. I., I, p. 102. Quid quod Cosmas Indic. l. I., p. 535, — οὗτε εἶς, inquit, αὐτῶν (πάντων τῶν ὑπομνηματισάντων τὰς θείας Γραφὰς) λόγον ἐποίησατο τῶν Καθολικῶν? Cæterum non dubium quin Theodorus si non omnes Epistolas catholicas, Leontii enim verbis (Gall. *Bibl.* l. c., p. 687), «ob quam causam (sc. quia Jac. V, 11, patientia Jobi celebratur), ut arbitror, ipsam Epistolam Jacobi et alias deinceps aliorum catholicas abrogat et anti- quat, » certo niti non licet, quatuor certe ut Eccle- sia Antiochena (cf. Montf. *Opp. Chrys.*, VI, p. 308, 309), rejecerit.

sacerdotio commemorari, verisimillimum est. Cf. Montf. *Opp. Chrysost.*, I, p. 361.

CAPUT IV.

DE SCRIPTIS THEODORI DOGMATICIS.

Ut libros dogmaticos Theodorus conscriberet, A p. 303, 306; quatuor *e l. decimo*, Fac. ix, 3, Leont. l. c., p. 306 (g) (Act. c. C. ii, v, p. 94, 95); unum *e l. undecimo*, Act. c. C. ii, vi, p. 168; decem *e l. duodecimo*, Leont. l. c., p. 306-308 (Act. c. C. ii, iv, 46 [Fig. CP. 47]; v, p. 95; iv, 47 [Fig. CP. 48]; v, p. 98; iv, 48 [Fig. CP. 49]) (Act. c. C. ii, vi, p. 169, Fac. ix, 3); sex *e l. tertio decimo*; Leont. l. c., p. 308, 309 (h) (Act. c. C. ii, iv, 53, Vig. CP. 54); Fac. iii, 2; tria *e l. quarto decimo*; Leont. l. c., p. 309 (Act. c. C. ii, iv, 54; Vig. CP. 55); Act. c. C. ii, iv, 17 (Vig. CP. 18); quatuor *e l. quinto decimo*, Act. c. C. ii, v, p. 96, 97 (iv, 43, — *ex l. duodecimo*. Male; vide Leont. l. c., p. 309); iv, 27 (Vig. CP. 28, Leont. l. c.); Fac. ix, 3(i). Restat unum, quod sciam, fragm. in Act.

A. De incarnatione libri quindecim.

Quos de incarnatione (a) libros quindecim (cf. Fac. ix, 3; Gennad. *De viris illust.*, c. 12) adversus Apollinaristas et Eunomianos (Arianos) (cf. Gennad. l. l., Fac. x, 1, 9, 3) Theodorus presbyter Antiochenus scripsit (b), et ampli, ad xv enim millia versusum continuisse dicuntur (cf. Fac. x, 1; Gennad. l. l.), et gravissimi fuerunt. Sed B pauca eorum fragmenta interitum fugerunt eaque hæc sunt (c): unum, *e libro primo*, Act. conc. Const. ii, iv, 25 (Vig. CP. 26), nisi sequentia etiam, quod credo (26, *De interp. Evangelii libro primo*) huc pertinent, duo *e l. secundo*, ib. 49, 50 (Vig. CP. 50, 51 (d)); unum *e l. quinto*, Fac. ix, 3; unum *e l. sexto*, Fac. ix, 3; quatuor *e l. septimo*, Leont. l. c., p. 300-305 (e) (Act. c. C. ii, iv, 30); tria *e l. octavo* Leont. l. c., p. 305 (f) (Act. C. C. ii, iv, 29 [Vig. CP. 30]; vi, p. 169; Justinian. ep. adv. eos qui tria cap. propugnant, Bandin. l. l., l, p. 185); tria *e l. nono*, Fac. ix, 5; Leont. l. c.,

(a) Titulum *Περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λόγ. ιβ'*, fuisse credo (cf. Fac. ix, 3, *De incarnatione Filii Dei*), non ut Fabric. l. l., p. 353. putat, II. ἐν. τοῦ Μονογενοῦς. Nostræ sententiæ nec Leontius, qui per contemptum Theodori *κατὰ ἐρ. τ. Κυπλοῦ ἡμῶν γ. X. λόγ.* (cf. Ang. Mai. l. l., VI, p. 300., citat; cf. infra *Κατὰ Βασίλειον*, et Cyrill. Alex. Opp. ed. Aubert. V, ii, ep. p. 198), nec Gennad. l. l., *De incarn. Domini* officiant. E. v. l. l., p. 35, unum tantum *De incarnatione* memorat. Cæterum inutilis et a Tillemontio l. l., p. 446, et Fabricio l. l., p. 353, jam satis reprobata Garnerii est opinio, qua a libris *De incarnat.*

non diversum est opus Theodori, quod a Facund. iii, 2, *Codicis mystici* nomine laudatur. Nam et Facundus hæc duo opera manifesto discriminat et mysticum a Theodoro *sene scriptum* esse testatur Hesych. (cf. Act. C. Const. ii, v, l. c., p. 104), ut qui tum illud opus mysticum dici potuerit sileam.

(b) Gennadius qui hos solos Theodori libros commemorat, c. Th., inquit, *Antiochenæ Ecclesiæ presbyter*, vir scientia cautus et lingua disertus scripsit. — Vana est Miræi et J. Bened. Carpzovii (Th. Raithu libell. *De incarn.* Gr. et Lat. Helmst. 1779 iv, p. 8) opinio a Gennadio Th. Raithuensem intelligi. Sed jure illud ex Genn. verbis elici ipsius Theodori verba in principio operis de Apollinario et ejus hæresi (Ante xxx enim jam hos annos *De inc. Dom. codicem* conscripsimus) argumento esse possunt. (c) Ea quæ Leont. C. *Nest. et Eutychn.*, l. iii, de his Theodori libris excerpit Ang. Mai. l. l., vi, p. 300 sq., separatim prius Græce edidit. Ad hunc

igitur l. in his Leontii lectorem adlego. Nonnulla etiam eorum fragmentorum quæ Act. C. C. ii continent, in Pelag. II papæ ep. 3, *ad Eliam*, l. c., p. 428, 429, leguntur.

(d) Hæc duo fragm. junctim in uberiori leguntur, quod ex Theodori oratione Antiochiæ habita sumptum esse dicitur. Cf. Act. C. C. ii, v, p. 99 (v. s. p. 14, n. 2).

(e) P. 502, num. 1 med. leg.: δ γὰρ τὴν ἐνοικήσιν ἐργάζεται τοῦ Θεοῦ καὶ δ τῶ (leg. τὸν) λόγῳ τῆς οὐσίας (ratione habita essentiali) ἀπανταχοῦ παρόντα τὰ καὶ σφόδρα εὐαριθμήτοις ἐκ τῶν ἀπάντων ἐνοικούντα γνωρίζει, εὐδοκίᾳ λέγω, τοῦτο πάντως καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον χαρακτορίζει.

(f) Num. 6 leg.: Πανταχόθεν ἀρα δῆλον, ὡς — ἀφαρμόζον, ἐκάστης τῶν φύσεων ἀδιαλύτως ἐφ' ἑαυτῆς μενιάσῃ.

(g) Num. 12 leg.: — ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ περὶ παντὸς ἀνθρώπου εἴρηται —

(h) Errone in Maii ed. ex τοῦ ιβ' λ. pro ἐκ τ. ιγ' λ. legitur. Cæterum cognoscitur ex primo fragm., Theodorum in nobilissimo loco I Timoth. iii, 16, δς, non δ aut Θεός legisse.

(i) Ex iis quæ Cyrillus Al. in libro deperdito, quo Diodori et Theodori doctrinam de incarnatione refutavit, exhibuit, quædam Theodori in Act. C. C. ii, iv et v afferuntur. Nec sunt tamen omnia, quæ dicuntur, Theodorea, sed nonnulla Diodori, qui error non debet offensionis esse (v. s.). Noti vero illa hanc ob rem dubiæ fidei habere. Nimirum Theodorea, quæ maximam partem ex ejus libris *De incarn.* sumpta sunt, aliorum testimonio satis perspicue

Apollinarium (Fac. III, 2), apparet, Theodorum post libros *De incarnatione* intra xxx annos usque dum de Apollinario ejusque hæresi scriberet, nullos libros adversus Apollinarium edidisse. Quid vero? Num statui potest, eum postea illis libris Apollinarium impugnasse? Nec rectius contendas, eum primum contra Apollinarium, tum de incarnatione scripsisse. Facund. quidem III, 2, — *in opere quod contra Apollinarem edidit*; — IX, 4, *quarto adv. Apollin. I.*; et Leont. (Mai. I. I., VI, p. 310, 311) *ἐκ τοῦ λ. τῶν κατὰ Ἀπολλινάρου αὐτῷ γραφέντων, ἐκ τ. λ. τῶν κατὰ Ἀπ.*, manifesto hos libros a libris *De incarn.* discernere videntur; sed cum ipse Leontius I. c., p. 299, se nonnisi libris *De incarn.* usum esse narret (ἐπιπέθη δὲ μόλις καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπινοῶν τε μυρίων τῆν Κατὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως βιβλίον εὐρεῖν δεδυνήμεθα, σφόδρα γὰρ παραπεφυλαγμένως τὰ αὐτοῦ τοῖς ἀμυήταις ἐκιδόναι θαρροῦσι, τοῦτου ἔνεκεν τὰ Κατὰ τῆς ἐνανθρ. τοῦ Σωτῆρος αὐτῷ εἰρημένα μόνα ἐν τῷ παρόντι συλλέξασθαι δεδυνήμεθα), ut aliter statuas illorum auctoritate non moveor. Multa vero flagas, quæ errorem eorum parere potuerunt. Sic fieri potuit ut Theodori assectæ, cautione vel aliis de causis adducti, duos illos libros adversus Apollinarium (potissimum? solum?) scriptos separatim divulgarent. Fragmenta ipsa hæc sunt: tredecim a I. tertio Act. c. C. II, IV, 1 (*ex III libro c. — Apollinarium*; Vig. CP. 1; Justiniani ep., Bandin. I. I., I, p. 174, 175, Leont. I. I., p. 310); 2-7, 9 (Vig. CP. 2-7, 9); 10 (Vig. CP. 10; Leont. I. c.; Justiniani ep., Band. I. I., I, p. 171); 11, 12 (Vig. CP. 11, 12); Fac. III, 2; Justiniani ep., Band., I, p. 175; sex e, I. quarto, Fac. IX, 4; Leont. I. c., p. 309 (Justiniani ep., Band., I, p. 170); Act. c. C. II, IV, 8 (Vig. CP. 8; Leont. I. c., p. 310; Justiniani ep., Band., I, p. 172); Leont. I. c., p. 311 (Justiniani ep., Band., I, p. 177; alterum dicitur *ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἡ' ψ.* sumptum esse; Act. c. C. II, IV, 19 [Vig. CP. 20], *De interpret. octavi ps.*; sed cave Theodori in *Psalms* commentarios intelligas), Justiniani ep., Band., I, p. 182.

Quam viam Theodorus in singulis libris ingressus sit dici non potest. Fragmenta enim cum ejus aut impugnandi aut defendendi causa exhibita sint, in una fere eademque re versantur et nihil nisi brevissimi Theodoreæ disputationis panni sunt. Quamquam verbosus Theodorus hic rei argumento adductus quid eadem iterum iterumque repetendo posset videtur expertus esse. Ipse narrat (Fac. X, 1) se « Arii et Eunomii de incarnatione delicta nec

non etiam Apollinarii vanam præsumptionem per totum opus *De incarnatione* examinasse, ut nihil, sicut sua ferret opinio, præterisset ex his quæ et ad firmitatem ecclesiasticæ orthodoxiæ pertinerent et ad convincendam eorum impietatem. » Gennadio autem teste, I. I., in libris *De incarn.* « ratione purissima et testimoniis Scripturarum » ostendit, Jesum Christum « plenitudinem et deitatis et humanitatis habuisse, » et docuit « hominem duabus tantum substantiis. i. e. anima et corpore, constare, sensumque et spiritum officia esse animæ ingenta. » Idem addit, eum « quartum decimum librum proprie de increata et sola incorporea dominaque omnium S. Trinitatis natura de creaturam ratione disserentem pro sensu cum auctoritate S. Scripturarum explicuisse, quinto decimo vero volumine totum operis sui corpus citatis etiam Patrum traditionibus confirmasse et communitivisse. » Ex his quam disputandi rationem in universum secutus sit perspicitur. Ita vero meo judicio rem instituit, ut suam ipsius sententiam accuratius explicaret, defenderet, firmaret, adversariorum autem decreta non certo quodam ordine, sed hic illic de industria adoriretur. In ultimo libro suam doctrinam Patrum testimoniis firmavit et re ipsa commotus et ideo quod adversarii suæ sententiæ Patrum commendationem adjunxerant (a). Existimo autem, eum Apollinarii doctrinæ, quæ in tanto præsertim auctoris lumine periculosior videretur, magis quam Eunomii rationem habuisse. Refellit tamen etiam Eunomium idque qui factum sit conjiciendo licet assequi, probabilius tamen, qui Apollinarium impugnaverit disputes. Apollinarius vero, vir litteris Græcis quam maxime imbutus, affirmavit quidem Christo, Deo et homini, personæ unitatem tribuendam esse, sed quam rationem ut mysterium animo perciperent in Ecclesia tum inierant improbat. Ex duobus perfectis (τελειοίς) unum effici non posse, h. e. duas personas unam fieri non posse cum sibi persuasisset, ecclesiastica formula ideo ei displicuit, quod ea duce Christo nonnisi Verbo unitas competeret duplicemque Christum et duos filios esse statuendum esset. Itaque orthodoxis ἀνθρωπολατρῶν (Athan. *De incarn.* sub fin., Gregor. Naz. or. 51, I, p. 742 ed. Clemencet., hominolarum, Fac. IX, 3), nomen non depegandum censuit. Ipse autem ut conjunctione utriusque Christi naturæ unitatem personæ Christo vindicaret, idque intellectui humano aptaret, duce philosophia Platonica, quam imberbat, fortasse veterum etiam Patrum exemplum intuitus,

in mediis Diodoreis collocatum est. Cæterum librum illum Cyrilli esse temere negavit Fac. III, 6, 3, v. v. c. *Liberati Brev.* c. 10.

(a) Cf. Eunom. *Apol. Opp.* Basil. M. ed. Garn., I, p. 622; Basil. *adv. Eun.* I, I, p. 211, 212. Majori jure Apollinarius Patrum auctoritatem in auxilium vocare poterat. Origenes enim primus Christo humanum *voûv* etiam atque etiam vindicavit, atque hæc doctrina, quæ non poterat non placere, illo potissimum duce in Ecclesia recepta est.

facile in eam sententiam ductus est, ut cum homo tribus partibus constaret, humanam Christi naturam duabus tantum constituisse (τῶ σώματι et τῆ ψυχῇ ἀλόγῳ), divinam vero locum τοῦ νοῦ, τῆς φύσεως λογικῆς occupasse crederet, ita ut ὁ κυριακὸς δυνάμει unam personam effecisset. Hanc doctrinam non quidem ex Scriptura sacra haustam, quæ tamen in nonnullis Scr. S. locis (Joan. 1, 14, I Cor. xv, 47, al.) clare inesse videretur, facili negotio cum Scr. S. conciliavit, cum præsertim quæ aut divinæ aut humanæ Christi naturæ competere, de toto Christo prædicare soleret. Sed hinc factum est, ut adversarii Apollinario, quem non intellexissent, plures opiniones tribuerent quæ ab eo alienæ erant (a). Quanquam eum, ut Theodoretus *Fab. hæ.* iv, 8; *H. e.* v, 3, refert (cf. Greg. Naz. *ep. ad Cleod.* 1. II), περὶ τῆς θείας φύσεως κισθῆλοις χρητάμενον λόγους βαθμούς τινας ἀξιωματῶν γενῆσαι, atque ita vulgarem veterum sententiam, qua Christus et Spir. S. Deo Patre inferiores habebantur, revocasse cur neget non video. Sed protulerint adversarii (Theodoret. *Fab. hæ.* iv, 8,) asperiore, quam quo Apollinarius voluit, sensu illam sententiam.

Inter eos qui tum Apollinarium refutarunt, Theodorus quodammodo eminuit, cujus ut indoles et doctrina, ita etiam impugnandi ratio ab illis diversa erat (b). Vereor autem ne hæc pugna ei fatalis exstiterit. Nam cum Apollinarius Christi naturas summa necessitudine connexisset, imo confudisset, Theodorus quo indole sua ducebatur, majori etiam rationis perspicuitate eas ita diremit, ut hæreticum errorem non effugeret. Omnino vero summa erat utriusque viri diversitas. Inferior erat Theodorus eruditione animique perspicacitate, doctus tamen et ingeniosus. Apollinarius pro ingenio suo acuta ac poetica Platonis regula formatus, Theodorus natura sua ad Aristotelis sobrietatem fereba-

(a) Cæterum veteres non miror, quod Apollinarium Eutychianismi accusarunt. Sobrius Sahg (*De Eutychianismo ante Eutych.*, Wolfenb. 1723. p. 97) Apollinaristas Eutychianis proximos habuit. Sed magna doctrinæ eorum est diversitas. Uterque enim eorum dux, a diversis initiis profectus, diversis necessitatibus et rationibus ductus est.

(b) Optime Athanasium *dogmaticæ* Apollinaristas refutasse existimo (v. Mæhler *Athan. d. Gr.*, II, p. 271 sq.). Gregorii, Nazianzenus (v. Ullmann. I. I., 401 sq.) et Nyssenus (v. Schroeckh I. I., XIV, p. 58 sq.). pro oratoria sua indole hujusmodi pugnis minus apti, Apollinari decreta nec ea qua par erat cura investigarunt nec profligarunt. Epiphanius autem hæc. LXXVII more suo de Dimoiritis etiam disseruit.

(c) Phot. c. 4. — Θ. Ἀντιοχείως ὑπὲρ Βασιλείου κατὰ Εὐνομίου ἐν λόγοις κε'. c. 177. (ed. Andr. Schott. Rothom. 1653, p. 399.) — δ καὶ κατ' Εὐνομίου ἐν εἰκοσι καὶ ὀκτώ λόγοις (κη'). Facilis erat error. Ultra lectio vera sit non dixerim) οὐκ ἀγενῶς ἀγωνισάμενος καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ θεοποσίτου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀληθείας κρατῦνων δόξαν. Photium his l. duos diversos libros innuere vana est Assemani l. I., p. 36, opinatio. Leont. l. c. (Ang. Mai., l. I., VI, p. 299.) — τὰ τε ὑπὲρ Εὐνομίου κατὰ Βα-

tur. Ille optimus Platonius, hic non satis acutus Aristotelicus. Ille minus præjudicati attulit, hic facile auctoritati cessit. Theodorus vero recte evincere studuit, hominem duabus tantum partibus (substantiis) constare. Hoc enim probato Apollinari doctrina nulla erat. Sed an in hac lubrica disquisitione satis feliciter versatus sit dubitare licet. Præterea arcissimæ illi naturarum Christi connectioni vel potius conversioni, quam Apollinarius somniaret, cum multa adversari tum ipsam naturam divinam multis probavit. Sed eum argumenta ex opere Christi contra Apollinarium repetisse non credo. Maxime Scr. S. auctoritate nitebatur. Suam doctrinam cum Scr. S. belle convenire, in qua de Servatore dicta modo ad divinam, modo ad humanam ejus naturam, idque maxime pertineant, cum Apollinario totam Scr. S. pugnare. Sed l. Joan. 1, 14, non nisi accurata disputatione de ratione Verbi Dei hominem inhabitantis Apollinario e manibus extorquere potuit.

B. Libri contra Eunomium.

Ebediesu l. ..., p. 33, 34, Theodori *duos tomos adversus Eunomium et unum tomum pro Basilio* memorat, quos amplum illum *contra Eunomium* librum, quem Photius se legisse testatur (c) cujusque fragmentum in *Fac.* ix, 3 (— ab opere *De incarn.* — ad aliud, quod contra Eunomium editum — ubi decimo libro —) legitur, fuisse, et ideo C credo quod Eunomium vix tam multis refutavit, et qua ut a Nestorianis in duo opera divideretur, libri moles et argumentum videtur effecisse. Quanquam hanc sententiam ipsa etiam Photii verba tuentur (d). De libri origine et indole hæc accipe.

Eunomius, magnus ille Arianorum antesignanus (e), cum *Apologiam* (f), quam paulo antequam Cyzici episcopus fieret (360) (g), nescio qua re provocatus (h) scripserat, a Basilio male refutatam

σιλείου τοῦ πάνου, οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν πάσης κατηγορίας μεσσην ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογία.

(d) Vanissima est Cavei l. c., p. 248, opinio, a libris *contra Eunomium pro Basilio* fortasse non diversos fuisse libros contra Apollinarium. (v. s.)

(e) Hujus viri, in multis egregii, res inimicorum potissimum rabie multis nebulis obvoluntæ sunt, D quæ ut quoad fieri potest tandem aliquando dissidentur optandum. Cum fructu cf. Fabric. l. I., IX, p. 207 sq., qui plurima, quæ huc pertinent, congestit; Basnag. *Thesaur. monum. eccles.*, I, p. 172 sq. (Vogt, *Bibl. hæres.* I, p. 484 sq.); A. Neander l. I., II; C. Rud. G. Klose *Gesch. und Lehre des Eunomius*. Kiel, 1855.

(f) Primum edita est a Fabricio l. I., VIII, p. 262, deinde in Op. Basil. ed. Garn., I, p. 618 sq.

(g) Basilius c. *Eun.* l. I., (Op. I, p. 209, 210) Eunomio nec Seleuciam, in quam urbem Ariani vocati non venissent (a. 359), neque Constantinopoli, ubi Ariani superiores fuissent (a. 360) et civitates inter se partiti essent, ipse autem ἀδελφὸς τῆς ἀσθείας τὴν Κύριον retulisset, apologia opus fuisse dicit, ut dolo eam confectam esse demonstraret. Hinc nisi claudicat Basilius demonstratio, illo tempore *Apologia* scriptam esse emergit.

(h) Doli postulatam a Basilio l. I., p. 209; scd

esse vidisset (a), adversario eo majori cupiditate obviam ivit, quo magis suis studiis orthodoxi officerent. Sed hoc ipsum suis partibus illatum damnatum in causa fuisse credo, ut nova Eunomii *Apologia* (b) post Basilii demum mortem (c) in lucem prodiret. Tres, qui tum Eunomium oppugnassent, memorat Photius c. 4-7, quorum primus Gregorius Nyssenus, pietate etiam adductus, fratrem duobus libris defendit (d). Non multo post Theodorum Eunomium etiam tum superstitem impugnasse verisimile est. Photio autem recte puto Theodorus, qui sit ταῖς διανοαῖς καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασι λίαν πυκνὸς καὶ ταῖς γραφικαῖς ἄριστα πλουτῶν μαρτυρίας, dicitur κατὰ λέξιν σχεδὸν τῶν Εὐνομίου λόγων τῆν ἀνασκευὴν ποιεῖσθαι, ἀμαθῆ τε λίαν τῶν τε θύραθεν μαθημάτων καὶ πολλῶν μᾶλλον τῆς καθ' ἡμᾶς θεολογίας διὰ πολλῶν ἐπιδείκνυς. Propugnavit pro doctrina ecclesiastica atque ita Ecclesiae viam tenuit, ut solius Leontii (v. s.) opprobrio occasionem præbuisse videatur. Eum autem Eunomium, quo

multis causis, quæ Basilium facile latuerunt, ad apologiam provocari potuit, præsertim cum manifesto etiam ad Semiarianos in ea resperxit.

(a) Basilium Ἀναρρητικὸν τοῦ ἀπολογητικοῦ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου (l. III, l. I., p. 207 sq.) fere anno 368 scripsisse ex his colligas: I. Eunomium in Basilio confutando non minimam partem suæ partem insumpsisse narrat Gregor. Nyss. *C. Eun.* I (Opp. Paris, 1638, II, p. 286); καὶ οὐδὲν, inquit, ἀπεικὸς, τὸν ἐν τοσαύταις ἐτῶν Ὀλυμπιάσι πονήσαντα πλέον τι τῶν αὐτόθεν ἐπιβαλόντων παρασκευάσασθαι. Hæc sane non ad vivum usque ressecanda, sed nisi ineptiit Greg. Nyss., Eunomius multo post (ferme a. 380) in arenam descendit. II. Basilium autem non statim, sed aliquanto post Eunomii *Apologiam* oppugnasse non solum ex v. Basilii *adv. Eun.* I, l. I., p. 210, πῶς οὖν ἀπολογία ἐστὶ καιρὸς ἦν τότε; intelligitur, sed totus etiam Basilii Ἀναρρητικός ita comparatus est, ut cum scriberetur, orthodoxorum partes invaluisset perspicias. At quo tempore Eunomius *Apologiam* composuit regnarunt Ariani. Ita vero fere ad a. 368 ducimus, cui sententia III Basilii v. l. I., p. 207, — ἡμεῖς — παντελῶς ἀγύμναστοι τοῦ τοιοῦτου εἶδους τῶν λόγων ὄντες — belle conveniunt. — Libros quartum et quintum illius Ἀναρρητικῶν non Basilii esse jam ex iis elucet, quæ Garner. l. I. p. LXIII sq. disserunt. Rupp (*Gregor's des B. v. Nyssa Leben und Meinungen.*, Lips. 1834, 8, p. 134): « Ich halte diese beiden letzten Bücher für die kurze Abweisung des Eun., welche der Nyssener auf der Synode zu Constantinopel dem Gregor v. Naz. und Hieronymus (*De viris ill.*, 128) : D *v. Greg. Nyss.* — ante paucos annos mihi et Gregorio Naz. contra Eunomium legit libros) vorgelesen haben soll, von welcher Photius (c. 6, 7.) zu berichten scheint. (at. Phot. duo eaque ampliora Gregorii scripta memorat. Omnino brevem Nysseni dissertationem Rupp excogitavit) Alle Gründe, welche sie dem Basilium zuzuschreiben verbieten, sprechen für Greg. v. Nyssa, und ich glaube, Schræckh, der diese Gründe XIII, 58, angiebt (p. 58. sermo est de indole librorum III Basilii, pauca vero quæ Schræckh. l. I. p. 56, 57, post Garnerium l. c. contra ultimorum libr. authentiam attulit, aliud atque in prioribus esse in iis genus scribendi, improbari voc. γέννημα de Filio Dei usurpatum, Sp. S. Deum vocari, iis Ruppianæ conjectura nihil probatur, ist nur deshalb nicht auf den Gedanken gekommen, sie dem Nyss. zu vindiciren, weil kein Codex etwas darüber sagt. ! Nihil hac dis-

animi perspicacitate, constantia ac philosopha eruditione inferior, superior litteris biblicis et ecclesiasticis erat, omnium optime adortum esse haud temere conjicias, sed sæviit etiam in eum et nescio quæ absurda in eum conjecit (Theodoret. *Fabul. hæc.* IV, 3).

C. De Spiritu sancto libri.

Duobus tomis *De Spiritu S.* (cf. Ebediesu l. c., p. 33) videtur Theodorus τοὺς Πνευματομάχους impugnasse. Leont. *De sectis* IV (Gall. *Bibl.* l. c., p. 636) : — οἵτινες (Διοδ. κ. Θεοδ.) ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρειανούς καὶ Μακεδόνην καὶ Ἀπολλινάριον —.

D. De Apollinario et ejus hæresi liber.

Si vera sunt quæ de libris illis Theodori adversus Apollinarianum supra dixi (col. 58), dubitari non potest, quin liber qui Facundo x, 4, *De Apollinario et ejus hæresi* (e), Ebediesu l. I., p. 35, *De assumente et assumpto* dicitur, unus idemque sit. Nam de assumente et assumpto Theodorus nonnisi contra Apollinarianum scribere potuit, neque causa

putatione vidi levius. Est autem Ruppianæ opinatio his maxime de causis rejicienda: I. Gregorius duobus tantum libris Eunomium oppugnavit. (v. inf.) II. A Nysseno alienum est illorum librorum dicendi et disputandi genus. Nolo singula afferre, est enim res manifesta, nisi forte Gregorius Gregorium exiit. Copiosus est, oratoris lenociniis delectatur, at in illo quisquis fuit conclusio excipit conclusionem, ideoque sententiis crebrum, verborum parcum jure eum dicas, sed ea est ejus orationis indoles, quam oratoria Gregorii virtus nunquam suam agnovisset. III. Uterque eandem doctrinam defendit, sed Gregorius nonnulla hujus viri argumenta ægre adhibuerit. IV. Libri illi magis contra Eunomianos quam contra Eunomium videntur scripti esse. V. Gregorius prologum, epilogum aliaque nonnulla illis libris adjecisset, unde scriptorem agnosceres. Ne multa, ejusmodi est illa conjectura, quæ nemini in mentem venire debet. Sed quæ Phot. c. 5 de Sophronii defensione Basilii contra Eunomium refert, apprime in hos libros quadrant, ideoque eos particulam illius operis esse haud improbabili conjicias. Sophronius autem idem opinor fuit, cujus Hieronym. *De script. eccl.*, c. 134, meminit. Certe quo jure eum Caveus l. I., p. 358, sæculo vi assignaverit non assequor.

(b) Ἡ ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία. Cf. Greg. Nyss. l. I., p. 297.

(c) Cf. Greg. Nyss. l. I., p. 285.

(d) Tribus libris Nyssenum Eunomium impugnasse dixit Rupp l. c., quorum posteriores (λόγ. ἀντιρρητικὸν πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεθῆ ἐβ'. II, p. 284 sq., λόγος ἀντ. π. Ε. τ. δ. ἐβ' [ita hic liber male notatur] II, p. 724 sq.), paulo post brevem illum priorem (v. s.), quem v. d. ex Hieron. l. allato, credo ut haberet cui Pseudo-Basilianus libros tribueret, extricavit compositi essent. Nugæ. Nam cum liber, qui duodecimus male dicitur, ultimus Nysseni contra Eunomium sit, eum nonnisi duos illos libros contra Eunomium scripsisse ex ipsius Nysseni v. conclusas l. c., p. 724-726. Hæc cum Photio et Hieronymo belle concinunt. Illi duo libri illi ob oculos erant, huic prior vel ut magis credo prioris pars recitabatur. Patet autem ex Hieron. l. I., partem saltem prioris l. a. 381 absolutam fuisse. Fortasse post demum Gregorius eum absolvit et in lucem edidit. Alterum scriptis, cum Eunomius denuo suam sententiam propugnasset.

(e) Male Tillemont. l. I., p. 446: « C'est sans doute l'ouvrage contre Apollinaire dont on parle assez souvent et dont on cite le IIIe et le IVe livre. »

est cur plures eum quam duos libros adversum Apollinarium edidisse statuas. Haud raro autem iisdem libris varii tituli tribuebantur. Fortasse Nestoriani libro, quo de assumpte et assumpto accurate edocebantur, illam inscriptionem indere mauerunt, quam titulo Apollinari memoriam recollere. Unum quod superest fragmentum ex libri principio desumptum exhibet Fac. l. l., ex quo eum triginta annis post libros *De Incarn.* scriptum esse cognoscitur. Narrat vero Theodorus, Apollinarius, quorum nullus scriptis certamen suscipere ausus esset, infirmos athletas imitatos esse et calidos, qui fortiores, contra quos certare non possent, insidiis et machinamentis evertere conarentur. Scripsisse eos inter se procul dubio quædam inepta, quæ nunquam dixisset, v. c. quod oporteat putare et dicere duos filios, quamvis in libris *De incarn.* ubique contrarium plane docuisset, eaque suis scriptis inseruisse, quæ familiaribus aliquando etiam suis demoustrassent, quo se impietatis convincerent. Unum autem ex suis, qui fide dignus ab illis habitus esset, qui ista perlegeret, sibi quæ scripta fuissent renuntiasset. Ex his colligi potest, Theodorum hoc libro accuratissime suam de incarnatione sententiam exposuisse, quo calumniandi occasionem demeret. An jure adversarios pessimæ illius fraudis iusimulaverit dubito. Neque enim ipse calumnias, quas putat, perscriptas, legit et fieri potuit, ut adversarii ad illa tantum loca, quorum quidem numerus non exiguus erat, animum advertere juberent, propter quæ Theodorum jure impietatis accusare sibi videbantur, ipsi autem quæ ex iis efficerentur paucis verbis enuntiarent, v. c. quod oporteat duos filios dicere. Quomodo-

et cumque autem est, quæ supersunt Theodori fragmenta, idem opprobrium quod Theodorus in Apollinaristas, Facundus in Acephalos coniecit, in illam adversariorum fraudem incidisse nego. Vide supra (col. 24).

E. De miraculis libri.

Unicus locus, quo quam suam indolem Servator v. θέλω, καθαρῶσθητι Matth. viii, 3, ostenderit exponitur, ἐκ τῶν εἰς τὰ θαύματα λόγου β', afertur in Act. conc. Later. (a. 649), Hard. l. l., III, p. 896, et a Maximo Opp. II, p. 91. Illi λόγοι autem non orationes (Schroëckh l. l., XV, p. 207, Reden?) erant, sed, ut recte Tillem. l. l., 445, libri *De miraculis Jesu Christi*, nisi, quod valde suspicor, omnino ex catalogo Theodoretorum librorum expungendi sunt. Fortasse eos minus accurata citandi ratio peperit illeque locus ex commentario in *Matth.* sumptus est.

F. Contra magiam Persicam libri tres.

Libros tres *Περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς καὶ τῆς ἢ τῆς εὐσεβείας διαφοράς* ad Mastubium, Armenum (ἐξ Ἀρμενίας ὁρμώμενον), chorepiscopum scriptos, Theodoro Mopsuesteno propter opiniones Nestorianas maxime in libro tertio conspicuas et propter commentum de ἀποκαταστάσει τῶν ἀμαρτωλῶν, cui scriptor faveret (a), recte vindicavit Photius, c. 81; cf. Ebediesu l. c., p. 34, duo t. *adversus Magiam*; Leont. l. c., p. 689, — *deliramenta tua contra Magusæos* (b); — p. 690, — *quæ contra Magusæos scripsit*. — Photius l. l., ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐκτίθεται τὸ μαρὸν τῶν Περσῶν δόγμα, ὃ Ζασράδης (c) εἰσηγήσατο, ἦτοι περὶ τοῦ Σαρδάμ (d), ὃν ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, ὃν καὶ τύχην

(a) In hac sententia an Theodorus fuerit male dubitat J. Augustin. Dietelmair (*Comment. fanat. de rer. omn. ἀποκαταστάσει hist. antiquior.*, Altorf. 1769, 8, p. 244, 245). Cf. Theod. fragmentum in Evang. Joannis ab Assemano Syriace editum, infra; Leont. l. c., p. 687, al.

(b) Voc. *Magusæi*, ex Syriaco ortum serioribusque Græcis adamatum, idem plane notat quod *Magi*. Interdum Persas in universum, Magis deditos significat, cf. v. c. Basil. ep. 258, Opp. III, p. 394. Suid. *Μαγεία καὶ ἀστρολογία ἀπὸ Μαγουσαίων ἤρξατο*. Οἱ γὰρ τοὶ Πέρσαι Μαγῶν ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν ὀνομάζονται· καὶ Μαγουσαῖοι οἱ αὐτοί.

(c) Intelligendus Zoroastres. Sed illud Ζασράδης nullo pacto ferri potest. Qui enim σ ante ρ existiterit? Imo aut Ζασράδης (Theodoret. *Græc. aff. cur.* IV, p. 935) legendum, aut, quod magis credo, Ζασράδης (ita in Kleukeri *Anhang zum Zend-Avesta*, I, p. 190, ex Phot. ed. Genæv. 1611), nomen et legitime factum et facile in Ζασράδης corruptum. De variis formis nominis Zoroastræ v. Gesenius V. S. R. (*De inscriptione Phœnicio-Græca*. Hal. 1825, p. 19, 20). Ea autem nominum Zeretoschtro (*Zere aurum, figurate salus, Teschire stella*, v. Kleuker *Zend-Avesta* III, p. 4) et Ζωροάστρης dissimilitudo est, ut qui hoc ex illo ortum sit non perspiciam. Quid vero si Græci barbarum illud nomen ita mutarunt, ut Græce factum Græca etymologia, hic quidem satis apta (ζωρός, ἀστήρ) niteretur? Nonnihil commendationis huic sententiæ eo accedit, quod veteres Græci satis constanter usurpant nomina Ζωροάστρης, Ζωροάστρης, cum recentiores, qui nomen alia

viam acceptum nonnisi de barbaro Græcum fecerunt, neutiquam inter se conveniant. Quod Diogene Laert. teste (in Proœm.) Dinon et Hermodorus μεθερμηνεύμενον τὸν Ζωροάστρη ἀπροσδιόγηται dixerunt, id mera conjectura nititur. Hujusmodi alia veterum v. in Gesenii *Geschichte der hebräischen Sprache und Schrift*, p. 224.

(d) Zeruane Akerene (*tempus infinitum*). Male Thom. Hyde *Hist. relig. vet. Pers.*, Oxon., 1700, p. 297, 79, 495, Abrahamum intellexit, quem errorem falsa verborum Photii interpretatio genuit.

(e) Zoroastres ipse quidem Zeruanus, tempus nullis finibus circumscriptum, summum principium esse statuit, sed cum illud ejusmodi esset, cuius notio non cogitando, nedum scribendo animo concipi posset, rarissime de eo in *Zend-Avesta* sermo fit. Ita vero hic illic hanc genuinam Zoroastræ sententiam evanuisse merumque dualisimum locum occupasse credibile. At aliter se habuit tempore Theodori, ad quem accuratior etiam notitia illius principii pervenit. Etenim fieri non potuit, quin desiderium, quo ductus in eo in primis animus humanus plura per sæcula occupatus erat, ut rationes infiniti et finiti accuratissime enuclearet, ad Persas pertineret easque præsertim ad summum suum principium animadvertere juberet. Ita ejus notio aliquatenus certe definita et usui communi magis adaptata. Recte quidem Zeruane ἀρχηγὸς πάντων dicitur, sed ne quis illum eum animo informaret cuius notionem Christianorum Deus complecteretur, Theodorus suis ipsius rationibus nixus eum τύχην nominavit. Vos, inquit, constituistis quidem

καλεῖ, καὶ ὅτι σπένδων, ἵνα τέχνη τὸν Ὀρμισθαν (a), ἔτεκεν ἐκείνον καὶ τὸν Σατατάν (b) καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αἰμομηξίας (c) καὶ ἀπλῶς τὸ δυσσεβῆς καὶ ὑπεραιοχρον δόγμα κατὰ λέξιν (d) ἐκθείς, ἀνασκευάζει ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ. Addit Photius, eum in reliquis libris piam doctrinam initio a mundi creatione capto cursim exposuisse. In his vero, mea sententia, ita versatus est, ut postquam de mundi creatione fusius disseruisset, in duo æva a Deo tempora distributa esse diceret; alterum præparationis vim habuisse, perfectionis alterum; posterioris ævi initium Christum fuisse, qui pro indole sua docendo, agendo, patiando hominum necessitatibus ita succurrisset, ut jam via ad salutem pateret: ad hunc enim scopum omnia Deo moderante dirigi; aliquando autem Christum iterum venturam, quo omnia mala auferret.

Eo vero consilio Theodorum hos libros conscripisse existimo, ut Christianos edoceret et roboraret, fortasse etiam Zoroastræ asseclis doctrinam Christianam commendaret (e). Tum enim multi Zoroastræ sectatores in diversis Asiæ terris degebant, quod v. c. de Cappadocia Basil. ep. 258, III, p. 394, 395 (Strab. xv, 3) testatur, Persici autem Christiani per Magorum inprimis invidiam admodum vexabantur. Cf. Soz. Hist. eccl. II, 9 sq.; Socrat. Hist. eccl. 7, 18, sq.; Theodoret. Hist. eccl. v, 38 (f).

G. De perfectione regiminis.

Theodorum totum *De perfectione regiminis* (verba Syriaca male transtulit Assem. *De perf. operum*) confecisse solus Ebediesu l. I., p. 34, testis est.

H. *Contra defensores peccati originis libri quinque.*

Qua occasione, quo anno et adversus quos Theodorus quinque libros *De peccato originali* conscri-

psimum principium, sed quod hanc unam vim habuit, ut inferiora duo principia in lucem ederet. Nihil ei præterea ad illa principia et res creatas. Itaque jure illud τύχην cæcam fortunam dicas, idque magis exinde patet, quod invitum Satanam protulit. (V. σπένδων, ἵνα.— satis ambigua sunt, sed ideo credo, quod res ipsa non certa ac definita notionem absolveretur. Præterea nescimus, qua imagine illum Zernanis partem descripserint. Vulgo σπένδ. vert.: libationem faciens, ego vero nonnisi fundendi notionem verbo indiderim, ut emanationis ratio obtinuerit.) At vero Magi ita potius videntur argumentati esse: Ut habeas in quo acquiescas, summo principio opus est, quod per se ejusmodi est, ut id mente non complectaris. Protulit ut quæ videmus existentem duo principia inferiora, utraque primo bona, sed alterum præclaram indolem in pravitatem convertit. Ita omnium quæ sunt causa et ratio est. Neque vero cæcam fortunam in omnium fastigio collocamus, sed ea est extremi illius altitudo ut nec quale sit neque ejus rationes ad duo illa principia, ad res creatas nullæ esse possunt, assequatur nisi ineptus.

(a) *Ormuzd, Ormaz, Hormisda.* Theodorus tantum, quod sciam Ὀρμισθας dixit, sed Hormisdas nomen de hominibus sæpius dictum ex eodem fonte fluxit, Ὀρομάζης Plut. *De Is. et Os.* (Moral. ed. Wyttenb., II, p. 513); Ὀρομάσθης Diog. Laert. Proem.

(b) Ahriman. V. Kleuker l. I., p. 5.

(c) Hujusmodi opprobria post in Magorum disciplinam cecidisse in magno Patrum consensu (cf.

A pserit, cf. Phot. c. 177 : Θ. Ἄντ. πρὸς τοὺς λέγοντας φύσει καὶ οὐ γνώμῃ πταίνει τοὺς ἀνθρώπους — ἐν λόγ. πέντε, Ebedi. l. c., duo t. *adversus asserentem peccatum in natura situm esse*, Mar. Merc. v. inf.; ambigitur nec quam rationem inierit a viris d. expositum esse video.

Phot. l. I. : Πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦτο τὸ νόσημα νενοσηκότας γράφει τὸ βιβλίον, ὧν καὶ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγὸν λέγει γενέσθαι ἐκείθεν μὲν ὀρμώμενον. τοῖς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπιχωριάζοντα τόποις καὶ συντάττοντα λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιθησῆς αὐτῷ αἰρέσεως, διαπέμπειν τοῖς τὸ πατρῶον ἔδαφος οἰκοῦσιν, ὅφ' ὧν καὶ πολλοὺς ἐκείσθι πρὸς τὸ οἰκεῖον φρόνημα ἐλκύσαι, ὡς καὶ Ἐκκλησίας ὄλας τοῦ ἀποπηματος πληρωθῆναι (g). Ἄρα μὲν ἐκ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, οὐ γὰρ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε ὀνομάζει εἴτε ἐπὶνομάζει, τοῦτον καὶ πέμπτον Εὐαγγέλιον προσηναπλάσαι λέγει ἐν ταῖς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίνου βιβλιοθήκαις ὑποπλατόμενον εὐρεῖν, καὶ ἀπόσασθαι μὲν τῆς θείας καὶ παλαιᾶς Γραφῆς, ἣν οἱ Ὁ συνεληλυθότες ἐκδεδώκασι μεταφρασίαν καὶ ὅη καὶ τὴν Συμμάχου καὶ Ἀκύλα καὶ τῶν ἄλλων, ἰδίαν δὲ ταῖν καὶ καινὴν ἐπαρθῆναι συντάξει, μήτε τῆς Ἑβραίων ὡσπερ ἐκεῖνοι ἐκ παιδὸς ἀσκηθέντα, μήτε τὸν τῆς θείας Γραφῆς νοῦν ἐκδιδαχθέντα, Ἑβραίων δὲ τισὶ τῶν χαμαιπατῶν ἐαυτὸν ἐκδεδωκότα ἐκείθεν θαρρήσασθαι ἰδίαν ἐκδοσὶν ἀναγράφειν. His verbis Hieronymum notari non est quod pluribus doceam. Permiram Andr. Schotti ad Phot. l. I., Norisii l. I., I, p. 91, Basnagii l. I., p. 14, Tillemontii l. I., p. 448, opinionem, infestam esse ejus appellationem Ἄρα μὲν ἢ ἀρά ductam recte exposuit Cavous l. I., p. 248, cum manifesto Aramæus dicatur (h). De quinto illo Nazaræorum evangelio v. Hieron. *ad Matth.* XII, 13 (ed. Martian.

Potter ad Clem. Alex. Strom. III, 2, p. 515) male neges cum Hydio l. c. p. 297; v. etiam quæ Gesenius *De inscr. Phœnic. Gr.*, p. 17, adnotavit.

(d) Concludo ex his, Theodorum quædam scripta, quæ Zoroastre nomine circumferrentur ob oculos habuisse. Cf. Euseb. *Præp. ev.*, I, 10.

(e) Idem Theodoretus iis spectavisse videtur, quæ se contra Magos scripsisse refert. Cf. Theodoret. ep. 113. IV, p. 1191. in *Levit.* ab in., I, p. 176.

(f) Tillemontius, qui Theodorum *presbyterum* Magos impugnasse putat l. I., p. 447, levissimum nititur argumento. « Dans le titre, inquit, il (sc. Photius) ne qualifie Théodore que prestre (?); ainsi il fit cet ouvrage avant son évêcopat. »

(g) Conferenda cum his quæ Marius Merc. l. c., p. 615, de origine Pelagianismi narrat, in quibus illud dubium, an Rufinus, natione Syrus, Aquileiensis ille intelligendus. Fusc hac de re disputavit Fontanin. in *Hist. lit. Aquil.*, I, v, c. 18, § 4, 415 sq., sed cum huic l. assequi non poterim, nolo jam meam sententiam interponere. In utramque partem a Norisio l. I., I, p. 11 sq., et Garnerio ad *Mar. Merc.*, I, p. 130 sq., *Diss. de primis auctor. et defens. hæc. Pelag.*, c. 3, disputatum. Nuperrime Joseph. Honorius Marzuttini in *Diss. de Turanti Rufini presb. Aquil. fide et religione*. Patav. 1835, 8, Rufinum Aquilei. cum Syro male confusum esse contendit. V. *Biblioteca Italiana*, n. CCXL, p. 369 (Mediol. 1835).

(h) Thom. litigium dissert. scripsisse de Aramo scriptore eccles. anti-pelagiano, obscurissimo

IV, p. 47); *Dial. III adv. Pelag.*, init., p. 533; A (*cf. Cav. l. l., Basn. l. l., Neander l. l., II, p. 1360, De scriptor. eccl., s. v. Jacob. Cf. Schott. Isag. in libros N. T., p. 8 sq.; Credneri Beiträge zur Einl. in die bibl. Schr., I, p. 388 sq. Nova autem Hieronymi bibliorum translatio inimicis ejus satis commodam vituperandi occasionem dedit. V. v. c. Rufin. invest. II, Opp. Hier. IV, p. 444. Quos libros de nova hæresi in patriam misisse dicitur Hieronymus, nulli alii esse possunt quam tres *Dialogi adversus Pelagianos* (IV, p. 483 sq.), scripti a. 415. Intelligitur ex illis quæ Photius retulit, Theodorum contra Occidentales in Oriente versantes scripsisse, ac novæ, quam putaret hæresin, auctorem Hieronymum, qui Occidentem etiam viro suo infecisset, habuisse. Photius autem ubi illa perhibuit, hæresis illius doctrinam Theodorum secutus his paucis complexus est: 1) homines φύσει πρότερον ἀγαθούς ἐν τῇ φύσει, corrupta jam et mortali facta per Adami peccatum, καὶ οὐκ ἐν τῇ προαιρέσει κερτήσθαι τὴν ἀμαρτίαν. 2) Ne recens natos quidem infantes a peccato liberos esse, cum ob Adami peccatum natura ἀμαρτωλή facta ad omnes ejus posteros propagetur. Cf. ps. L, 7, al. Baptism., cœn. sacr., quod utrumque sacramentum infantibus præbeatur. 3) Nullum hominem justum esse. Cf. ps. cxlii, 2, al. 4) Ne Christum quidem quatenus naturam peccatricem assumpsisset, peccati immunem esse, quanquam ei alibi σχήματι μόνῳ incarnationem tribuissent. 5) Matrimonium, vel certe coitus cupiditatem et seminis emissionem omniaque hujusmodi, quibus genus nostrum propagetur, corruptæ naturæ esse. Postquam deinde Theodorum optime interdum præcipue legitima Scr. S. interpretatione hæc refutasse, sed in Nestorii et Origenis errores incidisse observavit, de his sententiis Theodoreis disserit: ab initio quidem Adamum mortalem factum esse, sed ut peccatum odissemus Deum simulasse, quasi propter peccatum pænæ loco mors imposita esset: duplicem esse peccatorum remissionem. Denique Theodori genus dicendi recte descripsit.*

At vero Photio non prorsus convenit cum Mario Mercatore, qui « Theodori de secundo codice libr. IV et III contra s. Augustinum defendentem originale peccatum et Adam per transgressionem mortalem factum catholice disserentem, » quatuor fragmenta Latine vertit l. c., p. 702 sq. (leguntur etiam in Noris. l. l., I, p. 93 sq.). Tribus prioribus fragmentis docet Theodorus, biblicis imprimis nitens argumentis, Adamum mortalem creatum nullumque esse peccatum originale; ultimo vero æterna post resurrectionem supplicia esse negat.

In hac Photii et Marii Mercatoris dissensione disputatur a viris doctis, utrum contra Hieronymum an contra Augustinum Theodorus scripserit

pariter ac celeberrimo, quæ in heptade dissert. appendici dissert. *De hæresiarchis ævi apostolici* subjuncta, p. 466 sq. legatur, auctor mihi est J. Franc.

(*cf. Cav. l. l., Basn. l. l., Neander l. l., II, p. 1360, 1361*); quid quod Garnerius conjectura Theodorum mendacii vel malæ fraudis, qua libros contra Hieronymum scriptos post immutatos adversus Augustinum edidisset, accusavit? Garnerio aliquanto melius Norisius l. l., I, p. 88 sq.: « Pelagiani cum se ab Hieronymo et Augustino adversariis scriptis vellicari cognovissent, Theodori Mopsuesteni patrocinium implorarunt, ad quem etiam Hieronymi *Dialogos* recens quidem publicatos detulere. Ille scientia tumidus, quo solus sapere videretur, aliorum ingenia despiciens, sua tantum probabat: quare contra tres Hieronymi libros satis justum volumen in quinque libros digestum proculdit. » P. 88. Idem v. d. Augustini etiam libros *De peccat. merit. et remiss.*, et ep. 89, ad Hilarium, Theodorum impugnasse putat. « Hieronymum enim in fine *Dialogorum* pauca tantum verba pro peccato originali astruendo habere, laudare vero pro ea re operosa Augustini volumina *De pecc. m. et rem.*, in Asiam ad se delata; Theodorum autem cum hæc legisset, haud dubie illa quævisse, præsertim cum ex Photii excerptis constet, eum ea impugnasse, quæ apud Augustinum tantum de originis reatu explicata legantur. Profecto Pelagium ejusque discipulos laudata Augustini volumina una cum epistola ad Hilarium, in synodo Diospolitana lecta, ad novum sectæ patronum misisse. » P. 99. Denique illos Theodori libros anno fere 416 conscriptos esse existimat propter Photii verba — λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιήσεως αὐτῶ ἀίρέσεως —, et ideo quia Zosimi litteris encyclicis, an. 418 publicatis, et, Mario Merc. teste, ad Orientales Ecclesias missis ac per totum orbem subscriptionibus SS. Patrum roboratis, Theodorus vix ausus fuisset contra orthodoxam sententiam tam multa scribere. Theodorum Cælestium contra Hieronymum defendisse verbo monuit Baumgarten-Crusius, *Lehrbuch der christl. Dogmengesch.*, p. 323. Vir plane singularis latius vellem suam sententiam exposuisset.

Ut jam quid mihi videatur dicam, Theodorum paulo post exortam litem Pelagianam libros illos confecisse, sed neque Hieronymi neque Augustini scripta legisse affirmo. Illud Hieronymi memoria indubitatum redditur, hoc vero cum inde pateat, quod Theodorus Latine nescivit, tum eo certum est, quod neque in fragmentis neque in iis quæ de libris illis accepimus hujus rei ullum vestigium est. Quanquam Hieronymus *Dialogis* suis tantummodo negavit, posse hominem si vellet sine peccato esse et facilia esse Dei præcepta. Imo si quam rationem Theodorus in disputando secutus sit, probe memineris, dubitare non licet quin Pelagiani statim post synodum Diospoli mense Decembr. anni 415 habitam quæ litem illam continerent ei per litteras (a) significaverint, iis adjectis quæ in illa

Bjddens *Isag. in theol. univers.*, p. 952.

(a) Fieri potuit ut illo tempore ipse Cælestius Theodorum adiret; nihil tamen affirmo.

synodo acta erant (v. acta ex Augustino collecta in Harduin. l. 1., I, p. 2009 sq., Fuchs, *Biblioth. der Kirchenvers.*, III, p. 328 sq.), Theodorus autem suum putaverit impia nonnullorum de humana natura decreta scribendo diluere. Hæc sententia, per se probabilis, his maxime nititur argumentis: Pelagium de actis illius synodi excerptisse, quæ divulgarentur, certum est (cf. August. *De gestis Pelagii*, c. 39); eam Theodorus quæstionum tum motarum cognitionem habuit, quam nonnisi ex litteris, quæ breviter eas enarrant, hauserit: contumeliæ, quibus Hieronymum affectit Theodorus ex hoc solo fonte manaverint. Quod vero pessime sane Hieronymus illius hæresis ἀρχηγός, imo auctor, qui sua labe Occidentales etiam Ecclesias contaminasset, appellatur, ne hoc quidem quale sit obscurum. Pelagiani enim, qui ad Theodorum litteras dederunt et quorum furor tum in Hieronymum in primis conversus erat, res antea in Occidente gestas quam fieri posset maxime oblivioni tradere studebant, ne Occidentis auctoritas Orienti fraudi esset. Cæterum haud importunæ fortasse Theodoro illæ Hieronymi contumeliæ erant, in cuius notitiam non tum primum venerit. Certe ter Hieronymus Antiochiæ morabatur (a. 374, 378, vel 379, 385), et si tum Theodoro innotuit, ejus odium eo quod Paulini partes sequebatur, incurrit. Post vero Origenem temere adortus est.

Quæ si recte disputavimus, Theodorum a. 316, aut saltem a. 317, de peccato originali scripsisse manifestum est (a). Aliter vero Tillenont. l. 1., p. 449, Garnerium partim secutus: « Il le (ouvrage) fit après les loix de l'an 418 contre les Pelagiens (*rescriptum Honorii, pridie Kal. Maias 418 datum*, legitur in August. Opp. X, app., p. 70; Salviani Opp., Bremæ 1688, 4, p. 374 sq.), puisqu'il prétendoit que la crainte de la puissance empeschoit de parler contre ses adversaires; et ce fut assez vraisemblablement après l'an 421, durant le temps que son diocèse servoit de retraite à Julien et aux autres évêques Pelagiens, et peut-estre à Pelage mesme, qui estoit particulièrement animé contre S. Jérôme et pouvoit bien s'y estre retiré, après avoir esté chassé de Jerusalem. Que si la manière dont Photius rapporte qu'il y parloit de S. Jérôme nous obligeoit de croire qu'il en parloit comme d'un homme vivant, il faudroit mettre cet ouvrage en 419 ou 420. » Verum Theodori ille locus (Marc. Merc. l. c., p. 703), in quo, ubi *mirabilem peccati originalis assertorem* absurdæ interpretationis Scr. S. dogmatumque perversitatis accusavit, « potentia, inquit, metus nullum contra sinebat effari,

(a) Nihil huc pertinet, quod in *Chron. Edess.* hæresis asserentium peccatum naturæ insitum esse, dicitur a. 423 emersisse. Cf. Assem. l. 1., I, p. 402. Hoc eo credo nititur, quod illo fere tempore Cœlestius, Julianus alique Pelagiani se Constantinopolin ad Nestorium contulere.

(b) Julianum Mopsuestiæ, ubi octo libros contra Augustinum scripsit, usque ad Theodori mortem

sed tantummodo taciti, qui div. Scripturarum habebant notitiam, detrahebant, » nihil huc facit. Neque enim legum publicarum potentia intelligenda, sed austeritatis Hieronymi atque auctoritatis, qua in homines grassabatur; v. etiam statim seqq.: « *Novissime* vero in hanc dogmatis recidit novitatem, qua diceret— »

At vero nondum de Mario Mercatore diximus. Quanquam hic quidem, cui facili errore Theodorus de peccato originali nonnisi contra Augustinum disputare potuisse videretur, morari nos non potest. Sed memorat tamen Theodorus *sapientissimos defensores peccati originalis* l. c. Potuit de Augustino quædam comperisse; hoc affirmo, eum in Hieronymum potissimum, utpote hæresis illius ducentem, tela sua conjecisse.

Si Theodorus singulis quinque libris quinque illas adversariorum sententias, quas attulit Photius, diluit, rei argumento adductus eadem sæpius repetiit. Summa quæstio, a qua reliqua suspensa erant, in Adamo versabatur, quem mortalem creatum nihil importuni humanæ naturæ importasse docendum erat. Argumentis usus est maxime exegeticis; titubavit tamen ejus l. Genes. II, 17, interpretatio et eam sententiam proeudit, quæ facile multos offenderet. Aptæ erant ab illa quæstione nonnullæ aliæ, v. c. de baptismi vi, in quas fortasse nondum satis accurate inquisierat. Omnino lites Pelagianæ ejus doctrinam amplificaverunt. Summa autem diversitas Theodorum inter peccati originalis assertores intercessit. Ille augustius de natura humana sentire suetus, exegeticis et iis argumentis quæ sobria ratio suppeditasset rem absolvit; hi pectoris motibus conciti et rebus ecclesiasticis ducti via ac ratione philosopha decreta sua persecuti sunt.

Restat, ut de rationibus dicam quibus Theodorus post cum Pelagianis junctus erat. Plures autem Pelagiani Italia pulsi, aliis locis pressi, a. 422 ad Theodorum, quem sibi favere cognovissent, profecti sunt. Julianum, ep. Eclanensem, « cum sociis et participibus et συναγαπητοῖς suis magno nisu ad eum tanquam ad Christianorum dogmatum prædicatum magistrum tetendisse (b) » Marius Merc. l. c., p. 625, testatur, sed Cœlestium etiam (v. v. c. Schroeckh. l. 1, XV, p. 92, Baumgarten-Crusius l. 1.) et Pelagium (v. Tillenont. l. c.) Mopsuestiam se contulisse haud absurde conjicias. Tum vero primum Pelagianos Nestorio innotuisse atque infastum cum eo commercium iniisse credo. Sed Theodorus usque ad mortem cum iis fecit (c), neque unquam, quod sibi Tillenontius l. 1, p. 440,

versatum esse male opinatus est Norisius l. 1., I, p. 219. Cf. Mar. Merc. l. c., p. 625.

(c) In universum Pelagii doctrinam haud improbabili, Pelagianorum pater æque male dicitur ac Pelagii asseclam eum appelles. Omnino Nestorini eum secuti sunt pluribusque Assemanus l. c. probavit, Chalæos Nestorianos de originis peccato usque adhuc male sentire.

persuasit (a), Julianum anathematizavit. Nihil v. A d. hoc Marii Merc. I., p. 625, « Agnoscat — Julianus ex hac translatione (symboli Theodori), si legere non fastidierit, manente apud — Theodorum illa qua eum diximus mala fide secum Nestorium decepsisse, etiam sibi magis suoque dogmati — esse contrarium, seque etiam post de Cilicia abscissum ab eo in episcoporum provinciae suae conventu anathemate esse damnatum. » At vero Julianus ex symboli translatione agnoscere jubetur, sibi Theodorum contrarium esse seque post abitum de Cilicia ab eo in episcoporum provinciae conventu anathemate esse damnatum. Hinc illa opinio tum demum stare posset, si Julianus in symbolo nomine damnatus esset. Imo Marius Merc. hoc sibi vult: Cilicia ab Juliano relicta episcoporum provinciae erat conventus, in quo Theodorus symbolum suum legit, quod alia perverse, sed de Adamo catholice docuit. Eos qui aliter sentirent anathemate damnavit atque ita etiam Julianum. Hanc loci illius interpretationem veram esse cum ipsum symbolum, quod plura de Adamo continet quae Marius Merc. in suam sententiam interpretari poterat, tum ea argumento sunt, quae Marius Merc. de symbolo disputavit. Perversam ejus de incarnatione doctrinam damnavit, de peccato originis nihil adjecit. Adde quod aliter si statuis difficultatibus implicaris, ex quibus te aegre expedias. Illum vero episcoporum conventum propter lites Pelagianas actum esse minus probabile. Caeterum ex Mario Merc. non certo concludere licet, symbolum illud post Juliani demum de Cilicia abitum conditum esse. Tum non factum, sed lectum est.

1. Libri mystici.

Libros mysticos, cf. Hesych. I. c., p. 104, — *mysticos sermones* —, quos Fac. III, 2, *codicem mysticum* dixit, Ebediesu I. c., p. 35, *tomum de arcanis* (minus recte Asseman. *De sacramentis* vertit), Theodorus *senex* scripsit (cf. Hesych. I. c.). Brevissimum tertii decimi libri fragmentum, quo Paulus Samosatensis, qui Christum purum hominem habuisset, angelus diaboli dicitur, attulit Fac. I. I., et Hesychius ad illos respiciens praesumpsisse

(a) « — Après qu'il (Julien) fut parti de ce pays, les évêques de la province ayant tenu un concile

eum narrat « libros componere adversus Dominum Dei apparitionem. » Neque vero de incarnatione solum illis libris expositum fuisse existimo, sed in universum de arcanis Christianis. Cui sententiae eo nonnihil commendationis adjicitur, quod Simeon presb. et monach. Nestor. saec. XIII nonnulla de sacra coena et baptismate refert (cf. Asseu. *Bibl. Or.* III, 1, p. 563), quae Theodorus in libro *De profundis*, qui nullus nisi de quo sermo est, esse potest, docuisse perhibetur. Nugas quidem a Theodoro vix profectas: panis eucharistici a Christo in coena consecrati particulis singulis apostolis distributis, solum Joannem suam particulam usque ad Pentecosten conservasse, ex qua tanquam ex fermento apostoli panem confecerunt, quo primam liturgiam in caenaculo celebrarent. Ita fermentum sacrum ex uno in alterum panem eucharisticum per Adæum et Marim apostolorum discipulos ad Syros Orientales traductum, quod sanctissime asservetur. Porro aquam, quae ex latere Christi effluxisset ab Joanne in urceo collectam fermentum alterum aquae baptismalis fuisse et ab eodem Adæo Syris Orientalibus traditam: sed sive liber corruptus est, sive, idem enim illud ipse Joannes tradere dicitur, male intellectus, in eo de sacramentis etiam sermo fuit. Caeterum Nestoriani posteriores in multas nugas delapsi sunt. Cf. v. c. Thilo, *cod. N. T. apocr.*, I, p. xxxii sqq.

K. Epistola.

Denique epistolas hic commemorato, quoniam ex parte certe argumenti dogmatici fuerunt. Photium Theodori epistolas legisse ex cod. 177 cognoscitur. Ebediesu I. c., p. 35, — *librum Margaritarum*, in quo ejus epistolae collectae sunt. Unum fragm. ex epistola ad Artemium Alexandr. presb. secunda, quod de Trinitate agit, exhibuit Fac. III, 5; tria epistolae ad Dominum, in quibus de naturarum Christi *ένώσει κατά εύδοξίαν* disseritur, ex Anastasii presb. eclogae *χρήσεων δογματικῶν* attulit Jacob. Sirmond. ad Fac. IX, 3. Theodorum autem de Cantico canticorum mea sententia in epistola quadam pluribus exposuisse jam supra p. 61, 62 (col. 47) dixi.

D contre les Pelagiens, Theodore s'y trouva avec les autres et y prononça des anathèmes contre Julien. »

CAPUT V.

DE THEODORI SCRIPTIS ARGUMENTI PRACTICI.

Ad Theodori scripta, quae practica appellari licet, duo hymni referendi essent, si recte ei tribuerentur. Sed eorum alter Ephraemi est (cf. Assem. I. I., I, p. 60) et ut hymnus, qui, Assem. I. I., II, p. 488, teste, in cod. quodam Syr. bibl. Vatic. inest. magis Theodorus sit ego quidem valde

vereor. In Theodoro nemo facile ingenium poeticum agnoscat. Rectius vero haec scripta ei vindicanda:

A. *Tomus de sacerdotio*. Cf. Ebedi. I. ..., p. 83.

B. *Tomus ad monachos*. Cf. Ebedi. I. I., p. 34.

C. *Oratio de legislatione.*

Theodorum hac oratione finem suis lucubrationibus imposuisse perhibet Ebedi. l. c., p. 35. Assemanus l. c. innuere videtur orationem εἰ Παλαιῆς καὶ Καινῆς Διαθήκης εἰς ὃ νομοθέτης in Chrysost. Op. ed. Montf., VI, p. 403 sq., si non Chrysostomi, eam Theodori esse, quam Ebediesus memorasset. At vero neque Chrysostomi (cf. Montf. l. l., p. 400 sq.) nec Theodori est. Ab hoc enim illius indoles plane abhorret. Orator ille nescio quis τὴν ἀγίαν παρθένον καὶ θεοτόχον Μαρίαν πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν appellavit, p. 415, et πολέμους αὐ βραβάρους, qui extinguendi essent memoravit p. 413, atque hæc quidem et alia hujusmodi orationem illam Justiniani ætate aut non multo nost conscriptam esse argumento sunt.

D. *Liber ad baptizandos.*

Liber qui in Act. conc. Const. II ad baptizandos, Facundo IX, 3, male, ad baptizatos, et Mario Merc., vocabulo κατηχισμός perperam Latine facto, *catacismus* dicitur (a), sermones erant ad baptizandos habiti (b), in quibus Theodorus temporum rationibus adductus illud multis cavit, ne baptizandi de Christi naturis ac persona male sentirent. Ita vero in adversariorum reprehensionem incurrit, quorum studio hæc libri illius fragm. debemus: Mar. Merc. l. c., p. 704 (primo alia versione Fac. IX, 3, item media Act. C. C. II, IV, 35; Vig. C. 35); Act. C. C. II, IV, 36-39 (Vig. C. 36-39); 41, 42 (Vig. C. 41-43); 40 (Verbis ex interpr. sec. Matth. Ev. ne decipiaris. Vig. C. 40); Act. V, p. 98. Si non in omnibus, in pluribus tamen hujus libri exemplaribus propter argumenti necessitudinem fuisse credo Theodori:

- 1) Interpretationem symboli CCCXVIII SS. Patrum, cujus fragmentum legitur in Act. C. C. II, IV, 31 (Vig. C. 31; Pelag. ep. 3, Ad Eliam, l. c., p. 430), et
- 2) Symbolum. Hoc certe in illo libro fuisse Theodori adversarii testantur, Fac. III, 5, quandoquidem sermonibus non nisi sermones ad baptizandos intelligunt. Jam vero hunc librum unum eundemque fuisse existimo, qui ab Ebedi. l. c., p. 33 *tomus de fide* dicitur. Sed de famoso illo Symbolo pluribus dicendum.

(a) Titulus libri hic fuit: Κατηχισμός (vel Κατηχίσεις, cf. Chrysostom. Opp. ed. Montf. II, p. 225) πρὸς τοὺς βαπτίζομενούς, h. e., τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας. V, quæ disputavit Toutlée Opp. Cyrill. Hieros. Par. 1720, I, p. cxvi.

(b) Cf. Mar. Merc. l. c., p. 704, ex octavo sermone *catacismi*. — Act. C. C. II, V, p. 98, in *allocutionibus, quas fecit ad baptizandos*. — Nec alius nisi hic liber Theodori sermones sunt, quos ejus adversarii memorant. Fac. III, 5.

(c) Græce legitur in Act. C. Eph. l. c., p. 1515 sq. [Walch. *Bibl. symb. vetus*. Leingovix 1770, 8, p. 205 sq.], Latine, diversæ autem sunt versiones, ap. Mar. Merc. l. c., p. 626 [Walch. l. l., p. 206 sq.], in Act. C. Eph. l. c., in iisdem, sed alia versione in Steph. Baluzii *Nova coll. concil. cum suppl.* ad coll. Phil. Labbei., Paris. 1707, p. 532

A Antonius et Jacobus, presbyteri, qui cum litteris commendatitiis ab Anastasio et Photio, presbyteris Nestorianarum partium studiosis, acceptis Constantinopoli Philadelphiam venerant, ἐκβεβύτην τινα δογμάτων ἀσεθῶν secum attulerunt, cui ut hæretici nonnulli (τινὲς τῶν ἀπὸ Λυδίας ὀρμωμένω ἀρετικῶν, Quartodecimani) ad ecclesiasticam formulam redituri subscriberent curarunt. Hæc a Charisio, presbytero et œconomo ecclesiæ Philadelphensium, ad concilium Ephesinum delata, quod pœna interposita cavit, ne quis hæreticum ad aliud ac Nicænum Symbolum adduceret neve quæ ista fidei expositio præciperet, sentiret. Cf. Act. C. Ephes. act. VI, Hard. l. l., I, p. 1511 sqq. Hac de re acta Chalcedone rursus relecta, cf. Act. C. Chalc. l. l. II, p. 246 sq. Sed quæ in illis actis exhibetur præva fidei expositio, ea in Act. C. Const. II, IV, 71, Theodori Mopsuesteni affertur atque ad eandem haud dubie etiam Leont. Byz., l. c., p. 687, respexit. At vero Theodori eam esse negavit Fac. III, 2, cum in Act. syn. Eph. ei non tribueretur et Cyrillus Orientalibus scripsisset: « Prolata est in s. syn. Eph. definitio veluti a Theodoro deposita, sicuti offerentes dicebant » (v. etiam Cyrill. Opp. l. c. p. 200). Addit præterea III, 5, Theodorum, cujus contra hæreticos pugnas et studium rectorum dogmatum Cyrillus laudasset, Trinitatem negare non potuisse. Nugæ. Neque enim obscurum est, cur Theodorus Ephesi illo modo taxatus sit. Nam nondum eo usque clarissimi viri, paucis annis ante mortui, reverentia evanuerat, ut non satius videretur ejus memoria intacta doctrinam rejicere, idque veredictum esse ipsa Cyrilli illa verba documento sunt. Quanquam jam Marius Mercator l. c., p. 626, illud Symbolum Theodori esse testis est gravissimus. Ipsa autem Symboli (c) indoles prorsus Theodorea est, sive ad doctrinam respicis; attende v. c. ad vocc. *δεσπότης, συνάφεια*, ad rationem qua duplex Christi persona negatur, et ad ea quæ de utroque Adamo ac de utraque καταστάσει præcipiuntur; sive ad orationem (d). Cæterum non temere Theodorus potestatem Symboli confiendi sibi sumpsisse existimandus est. Cf. Binghami *Origin. eccl. cont. Grischov.* I, Hal., 1751, p. 118 sq. Illud autem egit, ut novum suum Symbolum ad temporis necessitates plane compositum,

sq. et app. Mar. Merc. l. c., p. 664, in Act. C. Chalced. II, l. c., p. 247 sq. [Walch. l. c., p. 200 sq.]; in Act. C. Const. II, l. c. Ultima autem verba, *πᾶς ὁ μὴ ποῶν τὴν ἀγίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα* — non Theodori esse, sed propter usum Symboli in Ecclesia Philadelphensi esse adjuncta facile intelligitur. Desunt etiam in vers. ap. Mar. Merc. l. c., p. 626, et in Act. C. II, l. c.

(d) Theodoro Symbolum recte tribuerunt Garner. ad Mar. Merc.; Zorn. *Opusc. S* I, p. 202; Walch. l. c., p. 213; Schroeckh l. c., XVIII, p. 264; al. Vana sunt quæ contra monuit Basnag. *Thes. monum.*, I, p. 14, § 10: « Nestorio tribuit (symbolum) Manuel Caleca l. II *Contra Græcos*, Bellarm., III, 5, *De Christo*, et Petav. l. X, *De Incarn.*, c. 9, § 4. » Fabric. l. l., p. 560. In Bellarm. et Petav. l. c. nihil hujusmodi. Calecæ quæ huc pertineant non legi.

his imprimis hæreticorum erroribus præclusis in quos incidere tum proclive esset, genuinam fidem animis insingeret.

E. Liturgia.

Theodori liturgiam veterum solus Leont. l. c., p. 687, Græca ex codd. attulit Euseb. Renaudotius *Liturg. Or. coll.* II, p. 582: Τολμᾶ (Θ.) καὶ ἕτερον κακὸν τῶν εἰρημένων οὐ δεύτερον. Ἀναφορὰν γὰρ σχεδιάζει ἐτέραν παρὰ τὴν πατρόθεν ταῖς ἐκκλησίαις παραδεδομένην, μήτε τὴν τῶν ἀποστόλων αἰδεσθεῖς (a), μήτε τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου (b) ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι συγγραφείσαν λόγου τινὸς κριτῶν ἀξίαν· ἐν ἡ ἀναφορᾷ βλασφημιῶν, οὐ γὰρ εὐχῶν τὴν τελευτὴν ἀνεπλήρωσεν· posterioribus vero temporibus Nestoriani (c) sæpissime commemorant, nec dubito quin Theodorus temporum rationibus adductus liturgiam condiderit, quod cuique episcopo licuit. Cf. Bingh. l. l. I, p. 117. Omnino vero ejus æquales in rebus liturgicis, quæ emendatione egere vi-

derentur, operam collocasse accepimus. Sed quaeritur utrum illa Theodori liturgia, quæ apud Nestorianos in usu est (d) quamque Renaudot. l. l., II, p. 616-621, Latine exhibuit (e) genuina integer sit, an vero minus. Difficilis hæc quaestio eo difficilior redditur quod Renaudotius recentissimis codd., altero mutilato, altero mirum in modum interpolato usus est. Cf. l. l., p. 566. Auguror tamen nonnulla tantum, quæ Nestorianismum redolere viderentur interpolando dempta esse.

Omnino de liturgiis veterum (f) tria tenenda: primum earum antiquissimas sensim ac paulatim extitisse; alterum, clarissimos Ecclesiae doctores, quorum liturgiæ laudantur, non tam novas cudisse quam quæ in usu essent plus minusve auxisse atque emendasse; tertium, has ipsas etiam auctas atque emendatas liturgias cum multo usu tererentur, tempore majores minores subiisse mutationes. Ex quibus efficitur, Theodori liturgiam, ut genuina

Sed Facundum Nestorio illud ascribere errore perhibuit Walch. l. c. — Ἐκδόσαν πίστεως περὶ τῆς ἁρθῆς ὁμολογίας; ἤτοι περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος Justinio Martyri, in cuius Opp. legitur ed. Paris. 1636, fol. [Colon. 1686, fol.], p. 372 sq. male tributam esse certum est (v. c. Oudin. l. l. I, p. 199); eam vero a Theodoro Mops. profectam esse multis docere studuit Jablonski in *Theol. epistol. Lacroz.*, l. p. 193 sq. Tantum non omnia, quæ v. d. disseruit, nugatoria sunt, nec necesse est, ut hanc opinionem, quam a quoque, qui Theodorum satis noverit, repudiatum iri confido, refutem; sed quid mihi de memorabili illa fidei expositione videatur dicam. Ego vero propter l. p. 386: Εἶπατε ἡμῖν, οἱ τὸν Χριστιανισμὸν προσδεύειν προσποιούμενοι, οἱ ἐπ' ἀναιρέσει τῶν δύο φύσεων τὰ τοιαῦτα καὶ ζητοῦντες καὶ προτὶσχομένοι, οἱ τὰ τῆς κράσεως καὶ συγχύσεως καὶ τῆς ἀπὸ σώματος εἰς θεότητα μεταβολῆς ἵνα κραθῆ τὰς τοιαύτας ἐπαπορήσεις προαγματεύομενοι, οἱ ποτὲ μὲν εἰς σάρκα τὸν Λόγον τετραβῆθαι λέγοντες, ποτὲ δὲ τὴν σάρκα εἰς Λόγον οὐ σωθῆναι: — quo quidem solo scriptor adversarios, qui alii ac Monophysitæ esse vix possunt (v. omnino p. 383-387), impugnat, eam haud multo post sæc. v medium compositam esse affirmo atque huic sententiæ rationes belle respondent, quibus scriptor videtur cum Nestorianismo junctus fuisse. Sed hac de re diversimode disputatum. Sic le Quien (*Diss. Damasc.* Opp. Joan. Damasc. I, p. LXII) in Expositione fidei nonnisi Nestoriani veneni indicia atque argumenta deprehendit, nulla contra Nestorianisini sic dicti vestigia Salig (*De Eutychie. ante Eut.*, p. 358). Neuter recte. Imo si modo memineris, Nestorianismum eo tantum ab orthodoxa formula discrepare, quod Christi naturæ tanta perspicuitate rationis, cujus discriminare proprium est, discernuntur, ut duplicem Christi personam, etsi invitus asseras, a quo errore facile alii nascuntur, eum tamen interpretando cum orthodoxia conciliari posse, non sane indicandum, scriptorem illum in pluribus Nestorianum sese prodere neque eo offensus quod fidei illa Expositio a pluribus veteribus (cf. Fabric. l. l., VII, p. 65), quorum nullus Leontio Byz. antiquior est, genuinis Justinii M. fetus habitus est (*). Quæ ille nescio quis p. 381-385 disputavit, manifesto Nestoriana sunt eaque arte ad orthodoxorum sensus trahere vel ideo non licet, quia in solos Monophysitas invecus est. Ne multa,

erat ille Nestoriana formula initiatus, fortasse schole Antiochenæ discipulus (Muenther in *Staudlini et Tzschirneri Archiv für Kirchengesch.*, I, p. 25), qui a contentionum strepitu aliquatenus remotus libello suo paci consulere studuit. Itaque etiam atque etiam inculcat, quam reconditum sit Incarnationis mysterium, atque ab eorum temeritate abhorret qui illud prorsus perspexisse sibi videntur. Oratione usus est hic illic verbosa, in qua multum diligentia posuit. Quid quod Atticam elegantiam æmulatus est? cf. v. c. p. 572, ὕμν. p. 375, al., ὕμν., p. 385, ὕμν., p. 381, δοξάζειν, putare. Eos, ad quos locutus est, modo τοὺς τῆς Ἐκκλησίας τροφίμους; p. 375; modo τοὺς Ἐκκλησίας οὐεῖς; p. 375; modo τοὺς Ἐκκλησίας παῖδας, p. 382, appellavit. Reliqua notata digna, dogmatica imprimis ne longus sim, hic prætereo.

(a) Hæc quæ sit nesciunt. Mea sententia ea intelligenda quæ tunc vulgo in usu erat ejusque originem illius temporis credulitas ab apostolis repetit. Nec minus probabile eandem eam fuisse, cujus pannos ex genuinis Chrysostomi scriptis collegit Bingh. l. l., v, p. 193 sq.

(b) Superest Basilii liturgia Græcæ, Syriacæ et Coptice, sed in diversis linguis admodum inter se discrepat. V. Renaud. l. l., p. 1 sq.; p. 57 sq.; II, p. 548 sq. (Op. Basil. ed. Garn., II, p. 674 sq.). Sane interpolata est variasque temporum injurias experta, sed cur neque illam neque adeo ullam aliam a Basilio profectam esse dicas non video. Illud modo rite perpendas velim, qua ratione novæ liturgiæ confectæ sint.

(c) Sohensem eam, quæ in libris missalibus nec vero in Theodori operibus esset omisisse credo. Alius argumenti erat tomus *De arcanis* (sacramentis), ad quem Assem. al. librum *ad baptizandos* et liturgiam retulerunt. Vide supra.

(d) Assemano teste l. l., III, II, p. 228, exstat in omnibus missalibus Nestorianorum libris. B. s. legitur in codd. Amidensibus; cf. Assem. l. l., I, p. 581, 583.

(e) Fabric. l. l., X, p. 361: « Fragmenta ex liturgia Syriacæ et Lat. ap. Rich. Sim. ad Gabriei. Philadelphia, p. 148 sq. » Errorem Renaudoti l. l., II, p. 625. correxit Assem. l. l., III, II, p. 228, additis verbis Syriacis.

(f) Cum fructu cf. de his Bingh. l. l. v. p. 111 sq.

(*) In Justinii Opera fortasse propter primæ verba Ἰκωνῶ; τὸν κατὰ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων λήβαντες ἐλεγγον — εἰς ἰσχυρισμῶν.

sit, integram non esse (a), quanquam quæ dempta a quæve addita sint incertum. Ut vero quid de authenticitate statuendum explicemus, paulo altius repetendum. Nestorianorum quatuor sunt liturgiæ, quarum prima SS. apostolorum (Adæ et Maris) dicitur (v. Renaud. l. l. II, p. 584-597). Usitatissima est, antiqua etiam, sed temporum decursu valde mutata (cf. v. c. p. 588, ubi sacerdos Mariam orat, ut prose Filium deprecetur). Secunda est Diodori, nondum quantum scio edita. Renaudotium, qui nullam Diodori liturgiam fuisse dixerat l. l., II, p. 569, 575, 622, quemque La Croze *Hist. du Christ. des Indes*, I, p. 322 (Cf. ejus *Remarques sur l'hist. du Chr. des Indes*, Halle 1757, p. 15) secutus erat, refutavit Assem. l. l. III, I, p. 29, 30; vide etiam p. 236. Tertia Theodori a Dominica prima Annuntiationis usque ad Dominicam Palmarum celebrata, eo imprimis a prima differt, quod sacerdos prolixius loquitur. Quarta denique Nestorii (Renaud. l. l. II, p. 626-638), quinquies singulis annis celebrata, eandem quam Theodori indolem refert, nisi quod verbosior est. Est quidem

(a) Hæc conjectura, siquidem conjecturam dicis, quod per se certum est, immerito Renaudotio l. l., p. 578, inutilis neque ullis argumentis fundata

antiqua, sed Nestorio perperam tribuitur. Quanquam cur hoc factum sit, vestigia quædam veteris liturgiæ Constantinopolitanæ produunt, quæ in ea videntur inesse. Jam cum prima illa et quarta (de secunda nihil loquimur) falso ad auctores quosdam referantur, idem in tertiam cadere male concludas. Illud enim non nugati sunt Nestoriani, imo facile errorem admiserunt. Vulgaris illa et a Patribus accepta liturgia facile ab apostolis, altera aliunde ut videtur allata facile a Nestorio repetita. Sed cum Theodorum liturgiam composuisse constet, ego quidem illam ei ascripserim. Ultra tamen probabilitatem progredi non audeo. Ex interna liturgiæ indole hanc in rem nihil efficitur. Nam ut de lingua sileam, doctrina in libris liturgicis nec dogmatica perspicuitate enucleatur neque ea asfertur nisi quæ in cœtu, cui destinati sunt, recepta est. Nestorianismi autem indicia manifesta non solum Nestorii illa liturgia, ut Renaud. l. l. p. 643, 644, existimat, sed reliquæ etiam continent, ea nimirum quæ in liturgias cadere possunt.

dicitur. Argumenta credo sat multa suppeditabunt varii Nestorianorum libri missales.

EXCERPTUM

EX LEONIS ALLATII DIATRIBA DE THEODORIS

(NUM. LXV.)

(Edidit et notis illustravit card. Angelo Mai, in *Bibliotheca nova Patrum*, t. VI, p. 116.)

Theodorus Mopsuestenus Diodorum Tarsi episcopum audiit, et Flavianum Antiochenæ Ecclesiæ antistitem; eorumque dogmatibus enutritus et clare atque fortiter elaborare edoctus, ut ait Dominus Antiochenus ad Theodosium imperatorem, et Joannes in sua ad concilium Orientalium epistola, hæreticorum catervis immissus est. Fuit Joannis Constantinopolitani episcopi condiscipulus, eruditique Nestorium, ut præter alios habet Evagrius *Histor. eccles.* lib. 1, cap. 2, et Anthiochenæ Ecclesiæ tum ipse Theodorus, tum Nestorius, exstitere presbyteri. Sed Theodorum Mopsuestenum episcopum concionantem Antiochiæ audiebat Nestorius adhuc presbyter, insignis et ipse in docendo, ut Gennadius cap. 53 testatur, et ex tempore declamator. Atequam episcopatus præset, in eremum secedens solitariam vitam egit, sed mundi illecebris et luxuriæ sordibus pellectus, quam amplexatus fuerat vitæ vale dicens, in mundum confugit, et desertor factus est: postmodum dictis Chrysostomi resipiscens, delictorum veniam impetrat, et deser-

tum vitæ institutum denuo exosculatus, usquequo licuit continuavit. Tandem episcopus factus, in pace catholicæ communionis, non solum sine ulla querela, sed etiam cum gloria magna defunctus, ut notat Facundus Hermianensis *pro trium capitulorum defensione* lib. VIII, cap. 1, ex Joanne Antiocheno, agonibus adversus Arianos, et Eunomianos, et alios hæreticos plurimis per omnem suam vitam ubique decoratur, et a synodo Chalcedonensi, a Joanne Constantinopolitano atque Gregorio Nazianzeno, superstes, et post obitum, a Joanne et Domno Antiochenis, et tota synodo Orientalis, atque Cyrillo Alexandrino, et Proclo Constantinopolitano contra adversariorum calumnias multiplici ratione defenditur. Et sane, cum adhuc in vivis esset, ob dogmata neminis offensionem incurrisse probat quoque Leontius *De sectis* act. IV, 3. *Περὶ δὲ τοὺς χρόνους ἐκαίνους ἐγένοντο δύο ἄνδρες μεγάλοι, Διόδωρος ὁ Ταρσοῦ ἐπίσκοπος, καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουστίας, οἱ τινες ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρειανούς, καὶ Μακεδόνην, καὶ Ἀπολλινάριον, καὶ τὴν ἄλην*

quaces denso suam hæresim confirmare conati sunt, A opera Theodori Mopsuesteni, qui multo pejora, quam Nestorius ejus discipulus blasphemavit. Nos igitur sequentes sanctos Patres nostros, et volentes rectam fidem sine ulla macula conservare, hortamur vos, ut hujus quoque blasphemias examinantes, de eo et sectatoribus ejus sententiam feratis: nam præter innumera alia, quæ impie in Christum Deum nostrum maledicta evomuit, id quoque protulit, alium esse Deum Verbum, alium Christum qui ab animi perturbationibus, et carnis cupiditatibus, molestiam ipsi exhibentibus, paulatim ut a deterioribus desistens, actuum profectu in melius evaserit, inculpataque optimæ vitæ ratione usus sit, qui ut purus homo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizatus, per baptismum gratiam Spiritus sancti consecutus, B adoptione sit dignatus, et ad similitudinem regis imaginis Christus in persona Dei Verbi adoratus; et post resurrectionem animo constanti, et peccatorum vacuo fuerit. Præterea pronuntiavit eam fuisse Verbi cum Christo unam, quæ est ab Apostolo dicta viri cum muliere: « Et erant duo in una carne. » Theodori item prava dogmata prosequitur Hesychius presbyter Hierosolymitanus in *Historia ecclesiastica*, cujus verba recitantur in V synodo, collat. 5, et alii.

Scriptis innumera prope volumina, in quibus cum aliorum hæreses oppugnat, tum ipse alias et μέζοντι τῷ μέτρῳ parturit, et cum Apollinarem refellit, Nestorii impli dogmata expromit. Joannes Antiochenus, et synodus Orientis *Ad Proclum Constantinopolitanum*, ut est apud Facundum lib. VIII, cap. 4: *Nimis animæ nostræ vulneratæ sunt, quia non solum nos viventes tales calumnias ab his, qui conturbare volunt Ecclesiam continûe sustinemus, sed etiam qui bene de vita profectus est beatus Theodorus, qui quinque et quadraginta annis clare in doctrina præfuit, et omnem hæresim expugnavit, et nullam ulicubi detractionem ab orthodoxis in vita suscipiens, post longi temporis hinc discessum, et post multa certamina, et post decem millia librorum adversus hæreses scripta, et postquam in conspectu sacerdotum et imperatorum et populorum probatus est, periclitatur quæ hæreticorum sunt sustinere, et illis proximis prædicari.* Nos ex tot libris, illos quos adnotare datum fuit, commemorabimus. Primumque sibi locum habeat Ἑρμηνεία τῆς κτίσεως, Interpretatio creationis. Legit eam Photius in *Bibliotheca* cod. 38. Ἀνεγνώθη Θεοδώρου Ἀντιοχείως οὗ ἡ ἐπιγραφή, Ἑρμηνεία τῆς κτίσεως. Ἐν τόμοις ἑπτὰ ἡ πρώτη βιβλος ἐπεραίνετο. Τὴν δὲ φράσιν οὐδὲ λαμπρὸς, οὐδὲ λίαν σαφής. Φευγῶν δὲ τὸν δυνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἑρμηνείαν ποιούμενος· ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἄχαρίς πως καὶ ἀπῆδης εἶναι δοκεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοφουεστίας. *Lectus Theodori Antiocheni liber est cum hac inscri-*

ptione, Interpretatio creationis. Liber primus septem tomis absolvabatur. Stylus illi neque illustris neque valde perspicuus. Fugiens vero, quantum in ipso est allegorias, et historiarum duntaxat expositionem tractans, eadem identidem repetit, et ingrutus atque molestus legenti accidit: quin et Nestorii sententiam, quamvis illo prior fuerit, tacite vomit. Hic est Theodorus ille Mopsuestiæ. Multa hujusce videre est in catenis Græcis in *Genesis*. Hujus expositiones non usquequaque probatæ sunt a Philopono in *Hexaemeri* expositione. Photius ibidem: Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοφουεστίας, ὃν καὶ πλεῖστας εὐθύνας Ἰωάννης ὁ Φιλόπωνος, ὡς αὐτὸς φησι, τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας ἐν οἰκείῳ τῷ εἰς τὴν Κέλσιν πονήματι ἐδειχθη σπουδαίως εἰσπραττόμενος. Hic est Theodorus ille Mopsuestiæ, a quo sæpenumero constat Joannem Philoponum, ut ipsemet fatetur, rationem hujusmodi interpretationis bona fide ac serio exegisse in suo *De universi creatione opere*. Et apertius cod. 43: Βασιλεὺς τῷ Μεγάλῳ, ἀντιπίπτων δὲ δι' οὐλοῦ τῷ Μοφουεστίας Θεοδώρῳ, ὃς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἐνστήσάμενος, Ἑρμηνείαν τῆς κτίσεως τὸ βιβλίον ἐπέγραψεν· οὗ τὰς δόξας διελέγχων ὁ Φιλόπωνος τὴν ἐναντίαν ἐτρέπετο. Atque ut *Basilio Magno Philoponus plurimum fere consentit, sic per omnia Theodoro Mopsuestiæ repugnat, qui idem argumentum aggressus, Interpretationem creationis librum inscripsit, cujus opiniones Philoponus reprehendens contra nisus est.* Et quod magis est, in V synodo generali, collat. 4, ea tanquam hæretica, et piis auribus noxia condemnantur. Unde etiam colligitur opus in plures libros fuisse divisum (a).

Psalmos quoque Davidicos commentario et expositionibus adornavit. Ex hisce expositionibus quædam recitantur, quibus illius hæresis, et cum Nestorio consensus convincitur, ex commentario scilicet in psalmos VIII, XXI, et LXVIII, in V synodo generali, collat. 4, et in psalmum XLVIII, a Facundo Hermianensi lib. IX, cap. 4, ut Theodorum ab hæresi defendat. Quod an recte præstiterit, aliorum esto judicium. Nos aliter sentire cogimur, qui scimus has in psalmos expositiones etiam ab ipso Theodoro non fuisse usquequaque probatas. Multa enim sibi effugisse, ut incipienti, quæ maturiore castigatione indigeant, scribit idem ipse *ad Cerdonem* lib. *De allegoria et historia adversus Origenem* apud Facundum lib. III, cap. 6, et lib. X, cap. 1: *Ego quidem quod nostra sic laudes, non alii cuiquam imputo, quam amicitia, quam circa nos habes, quam etiam in multis et magnis rebus semper ostendisti: et maxime quoniam ea quæ scripta sunt in psalmos miraris, quæ etiam primo cæterorum omnium scripsimus. Non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem diligentiam; passi enim sumus quæcunque incipientes, ut evenit, in imperitia scribendi constituti: siquidem et multas immutationes, illo*

(a) Non in creationem tantummodo, id est in *Genesis*, scripsit Theodorus, verum etiam in alios libros V. T. Mibi occurrebant in Vaticanis codi-

cibus sparsim ejusdem auctoris fragmenta id est in *Exodum*, in *Numeros*, in *Josue*, in *Judices*, in *Isaiæ* *Ezechiæque preccs*, in *odas*.

tempore quæ nostra sunt susceperunt, quas non est A
presentis temporis enarrare : ex qua causa magis
negligenter a nobis composita sunt plurima, et maxime
illa quæ prima sunt. Neque negat id Facundus lib.
1, cap. 5 : *Theodorus ultro semetipsum reprehendens in expositione Psalmorum confessus est, quod negligenter a se composita fuerint plurima, et maxime illa quæ prima sunt, et perhibuit aliqua in suos libros ab Apollinaristis immissa.* Rem vero nobis, ut sese habuit, ingenue narrat Hesycheus presbyter Hierosolymitanus in *Historia ecclesiastica* : *Et iterum bene conversari, iterum in clericatu esse cepit, et Antiochia relicta in Tarsum transmigravit, ex qua in Mopsuestiam transitit, ordinatus in ea episcopus, nondum Deo volente manifestam impietatis illius prædicationem fieri. Prima autem elementa suæ doctrinæ ex Judaico vaniloquio incipiens, codicem in prophetiam Psalmorum conscripsit, omnes de Domino prædicationes abnegantem. Culpatus vero et periclitatus, contraria sibi dixit non ex voluntate, sed compulsus omnium querimoniis, et codicem ipsum delere pollicitus, latenter conservabat Judaicæ impietatis viaticum : igni enim sua commentaria simulans tradere, malitiose abscondere illecebram conabatur : tempus quidem plurimum, in exiguo loco prava loquens, qui esset merito latebat.* Exstat nunc quoque Theodori Antiocheni ἐξήγησις continuata eis τὸν ψαλτήρα, in psalterium expositio, in bibliotheca Vaticana, in Escuriali Regia, et alibi. Quam ipse vidi, incipit in psalmo secundo, ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀσεδῶν τὸν πρῶτον συμπεράνας ψαλμόν (a).

Necnon ex ejusdem commentario in *Cantica canticorum* recitantur nonnulla in V synodo generali, collat. 4. Quid vero ipse de eo libro senserit, ex eodem audiamus : *Cum me piguisset Cantica canticorum perlegere, quoniam neque secundum prophetica speciem exposita sunt, neque secundum historiarum traditionem, sicut scriptura Regnorum, neque demonstrativa admonitione studii utuntur, nescio quomodo tuarum litterarum præceptum, de Cantico canticorum exigens a nobis irrecusabiliter causam, fecit me circa eam diligentior, violenter quidem. Et sic, nec enim cessavi, et initio ipso lectionis, quasi studiosa alacritate oscitans frequenter, et dormiens, sicut convivio codicis nuptialis, et hoc γ)
regali, percantatus, etc.* Reliqua videri possunt in eodem concilio, collat. 4.

(a) Vidit Allatius codicem Vaticanum 617, ubi reapte, initio ducto a psalmo secundo, commentarius dicitur Theodori Antiocheni. Sed tamen errorem non agnovit Allatius ; est enim is commentarius Theodoretæ, non Theodori, ut ego legens comperi, erroremque in ipso Vaticano indice emendandum manu mea curavi. Imo vero codicis mendum diligenter me jam coarguisse memini in præfatione ad priorè editionem tomæ I *Script. vet.* p. xxii. Utique Mopsuesteni plurimæ partes genuinæ commentarii in *Psalmos* editæ postea fuerunt in Corderii catena ; sed plurimæ adhuc latent in codicibus, tantoque numero, ut id Mopsuesteni opus propemodum in integrum restitui posse videatur ; quod me facturum, vita comite, conjunctis etiam partibus Corde-

Ex ejusdem etiam commentario in *duodecim prophetas* quædam recitantur in eadem synodo, collat. 4. Et exstant ad hunc diem in *Oream* P., *Eis Eleychon* τῶν ἀδασανίστω; ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειρούντων φωναῖς· in *Ioelem* P., Πρόκειται ἡμῖν τοῦ μακαρίου Ἰωὴλ τοῦ προφήτου τῆς σαφηνεῖας ἀπάρξασθαι νῦν· in *Amos* P., Πρόδηλον οὖν ἐστὶ καὶ ὁ μακάριος Ἀμώς ὁ προφήτης, ὃν ἐρμηνεύειν Θεοῦ χάριτι· in *Abdiam* P., Ἀπεχθῶς ἀνωθεν Ἰδοῦμαίσι πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔρχομαι· in *Jonam* P., Εἰς καὶ αὐτὸς τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Νέας ὑπάρχων Θεός· in *Michæam* P., Παραπλήσια τοῖς περὶ τὴν Ὠσηῆ, καὶ Ἀμώς, καὶ τοὺς λοιποὺς ὁπόσοι· in *Nahum* P., Νενεὺ πόλις ἦν μεγάλη, πλήθει τε κομῶσα, καθὼς ἡ θεία διδάσκει Γραφή· in *Abbacuc* P., Ἡδὴ τοῦ Ἀσσυρίου μὲν τῶν δέκα φυλῶν αἰχμαλώτους εἰς τὴν οἰκειαν ἀπαγαγόντος χώρον· in *Sophoniam* P., Οὐ πόρρω τοῦ μακαρίου Ἀμβακούμ τῷ χρόνῳ τὴν προφητείαν ταύτην· in *Aggæum* P., Ὠσηῆ μὲν, καὶ Ἰωὴλ, καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαῆας οἱ μακάριοι προφήται κοινὸν πρὸς ἅπαντα (b).

In exponendis quoque Novi Testamenti voluminibus sedulam operam collocavit. Hinc ex ejus commentario in *Matthæum* lib. 1 et 1V, quædam recitantur in eadem synodo, collat. 4, et apud Facundum, lib. III, cap. 2.

Ex commentario item in *Lucam* quædam ipsius afferuntur in eodem concilio, et complura in catenis Græcis in *Lucæ Evangelium*.

C Quemadmodum et ex commentario in *Joannem* lib. 1 et lib. VI, pleraque, et a Facundo lib. IX, cap. 3, quædam.

Expositionis ejusdem in *Acta apostolorum* meminit Justinianus imperator in Edicto de fide orthodoxa, cujus principium est, *Εἰδότες ὡς οὐδέν.* Τὸ δὲ χειρὸν εἶναι ἐν τῇ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων γενομένη παρ' αὐτοῦ δῆθεν ἐρμηνεία συγκρίνων ὁ αὐτὸς Θεόδωρος τὸν Χριστόν. *Quod autem deterius est, etiam in expositione, quam in Acta apostolorum composuit, idem Theodorus comparat Christum, etc.* Ex hujus expositionis libro 1, referuntur aliqua in eadem synodo, collat. dicta.

Illius etiam expositionem in *Epistolam ad Romanos* meminit Facundus, lib. III, cap. 6. Et ex iisdem quædam adducit. Ex eadem interpretatione quædam recitantur in quinta synodo collat. dicta (c).

Scriptis quoque librum seu commentarium in rianis, spondere ausim.

(b) Nescio cur Allatius reticeat de Zacharia et Malachia. Utique Zacharias deest in codice Vat. 618, quem solum vidisse Allatium puto. Ibidem tamen Malachias non deerat. Nos vero tandem adepti Columnensem codicem pervetustum cum integerrimo commentario Mopsuesteni ad XII prophetas (quem codicem pretio emptum in Vaticano pluteos intulimus), præclarissimum hoc Mopsuesteni opus vulgavimus in *Script. vet.* tomæ VI ; et nuper demum Latinitate quoque totum donavimus.

(c) Partem expositionis hujus in *Ep. ad Rom.* insignem Græce nos edidimus in *Spicil. Rom.* t. IV, p. 499-573.

ἀγενῶς ἀγωνιάμενος, καὶ τὴν Βασιλείου τοῦ Ἀ
 Οσπεσιῶ, μᾶλλον δὲ τῆς ἀληθείας, κρατύων δέξαν.
Idem hic Theodorus ille est, qui adversus Eunomium libris octo et viginti non segniter depugnavit, et sancti Basilii vel ipsiusmet veritatis sententiam confirmavit. Et cod. 138, ejusdem operis meminit, de Eunomii adversus Basilium scripto edisserens: Οὐ περιτυχόντες Θεόδωρος, καὶ Γρηγόριος Νύσσης, καὶ Σωφρόνιος, ὧν ἐμνήσθημεν ἄνωθεν, πολλαῖς αἰκίαις λόγων λωθησάμενοι, οὐδὲν ἤττον τοῦ προτέρου νεκρὸν, καὶ πάσης ἀπόζοντα ἀκαθαρσίας τῷ γεγεννηκότι ἀπέρριψαν. *In quod incidentes Theodorus, et Gregorius Nyssenus, atque Sophronius, quorum supra est a nobis facta mentio, multis sermonum plagis non secus quam prius aliud conficientes, jam præ impuritate olidum in auctorem suum projecerunt.* An ex hoc vel superiori opere decerpta sunt, quæ recitat Facundus lib. ix, cap. 3, quis, cum neutrum exstet, dijudicabit?

Adversus Origenem de allegoria et historia ad Cerdonem. Unde et Origenianorum odium incurrit. Facundus lib. iii, cap. 6.

Adversus eos qui asserunt peccare hominem natura non voluntate, libros quinque. Legit Photius in Bibliotheca cod. 177: Ἀνεγνώσθη βιβλίον οὗ ἡ ἐπιγραφή, Θεοδώρου Ἀντιοχείως, ὁ Μοψουστίας δὲ ἐστίν, ὡς ἀπὸ τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν, Πρὸς τοὺς λέγοντας, φύσει καὶ οὐ γνώμῃ πταίνει τοὺς ἀνθρώπους. Διαπεραίνεται μὲν αὐτῷ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἀγὼν ἐν λόγοις πέντε, πρὸς δὲ τοὺς ἀπὸ δύσεως τοῦτο τὸ νόσημα νεοσθηκῶτας γράφει τὸ βιβλίον, ὧν καὶ τῆς αἰρέσεως ἀρχηγὸν λέγει γενέσθαι. Ἐκεῖθεν μὲν ὀρμώμενον, τοῖς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπιχωριάζοντα τόποις, καὶ συντάττοντα λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιηθείσης αὐτῷ αἰρέσεως, διαπέμπειν τοῖς τὸ πατρῶον ἔδαφος οἰκοῦσιν· ὅψ' ὧν καὶ πολλοὺς ἐκεῖσε πρὸς τὸ οἰκίσιν φρόνημα ἔλκυσαι, ὡς καὶ Ἐκκλησίας ὅλας τοῦ ἀποπήματος πληρωθῆναι. *Lectum est opus Theodori Antiocheni, qui Mopsuestenus ille episcopus est, ut ex quibusdam epistolis cognovimus, hoc titulo: Contra asserentes peccare homines natura, non voluntate. Ea disputatio quinque libris absolvitur, quos adversus occidentales hac labe infectos scripsit. Inde enim oriundum hæresis hujus auctorem in orientis modo regionibus versuri, librosque de recens abs se excogitata hæresi compositos ad populares suos in patriam transmittere narrat, ut jam ibi multos per hanc artem in suam periraxerit sententiam, inlegrasque adeo Ecclesias absurdis illis imbuerit opinionibus (a). Pete reliqua ab eodem. In hoc etiam multa non sana inspersisse idem Photius adnotavit, et qualisnam fuit in eo opere expressit.*

Opus mysticum. Ex cujus libro tertio decimo recitat Facundus lib. iii, cap. 4, verba contra Paulum Samosatenum.

Quod Deus peccatum docuit, et mortem introdu-

xit. Ex eo nonnulla adducuntur in concilio V generali, collatione 4 sæpius laudata.

Librum item ad baptizandos. Ex quo nonnulla afferuntur in V synodo, collat. dicta, et aliqua recitat Facundus lib. ix, cap. 3, ex libro ad baptizatos. Idemne id fuerit, au diversum opus?

De Incarnatione libros xv. Decimo quinto namque libro ipsum totum opus *De Incarnatione* conclusit, ut refert Facundus lib. ix, cap. 3. Eorum argumenta recenset Gennadius *De vitris ill.* cap. 12: *Theodorus Antiochenæ Ecclesiæ presbyter, vir scientia cautus, et lingua disertus, scripsit adversus Apollinaristas et Eunomianos De Incarnatione Domini libros quindecim, ad quindecim millia versuum continentes. In quibus ratione purissima, et testimoniis*

Scripturarum ostendit Dominum Jesum, sicut plenitudinem deitatis, ita plenitudinem humanitatis habuisse. Docet et hominem duabus tantum substantiis constare, id est anima et corpore, sensumque et spiritum non alteram substantiam, sed officia esse animæ ingenua, quibus spirat, quibus rationalis est, quibus sensibile facit corpus. Quartum decimum autem hujus operis librum propriis de increata et sola incorporea dominaque omnium sancta Trinitatis natura, et de creaturarum ratione disserens, pio sensu cum auctoritate sanctorum Scripturarum explicuit; quinto decimo vero volumine, totum operis sui corpus, citatis Patrum traditionibus, confirmavit et communiavit. Meminit Justinianus in Edicto *De fide orthodoxa*: Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο φύσεων μιᾶν δύναμιν, ἦτοι δυναστείαν λέγων, ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν φανερός ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τούτῳ ἀκολουθεῖ τοῖς εἰρημένοις αἰρετικοῖς, Θεοδώρῳ μὲν λέγοντι ἐν τοῖς περὶ ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διαφόροις λόγοις ἀσεβῶς ἐκθεθεῖσι, Νεστορίῳ δὲ ἐν πολλοῖς συγγράμμασιν. *Quin et cum duarum naturarum unam virtutem sive potentiam auctor epistolæ asserit, plane se prodit hæreticarum assertionum sectatorem, Theodori quidem, qui idem diversis De Incarnatione libris impte editis affirmat: Nestorii vero in variis scriptis, etc.* Et Cyrillus Alexandrinus (t. V, part. II, p. 198), in epistola ad clericos et Lamponem presbyterum: Ἡτιῶντο δὲ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀνατολῆς ὡς ἀποσιωπήσαντας μὲν δῆθεν τὸ Νεστορίου ἄνομα, καὶ προσποιουμένους αὐτὸν ἀποστρέφεσθαι, μεταπηδῆσαντας δὲ ἐπὶ τὰ Θεοδώρου βιβλία τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐν οἷς πολλῆς χαλεπώτεροι τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν εἰσι κεῖμεναι· πατήρ γὰρ γέγονε τῆς Νεστορίου κακοδοξίας, καὶ τὰ αὐτοῦ λαλήσας ὁ δυσσεβῆς ἐν τούτοις γέγονεν, ἐν οἷς νῦν ἐστίν. *Accusabant autem orientales episcopos, quasi tacentes quidem Nestorii nomen, et dissimulantes eum aversari, transilientes autem ad Theodori libros De Incarnatione, in quibus multo pejores Nestorii blasphemias positæ sunt; pater enim fuit Nestorii perfidiæ, et illius dogmata elocutus, irreligiosus in his factus est, in quibus modo est.* Multa impia ex lib. I, II, VII, VIII, XII, XIII, et

(a) Hoc Theodorum libro vulnerasse, si fieri potuisset, S. Hieronymum ob ea quæ adversus Pelagianos scribebat, jamdiu philologi agnoverunt.

xiv recitantur in V synodo. Vide etiam Facundum qui sæpiissime illius operis testimoniis utitur. Ea tamen inserta esse ab hæreticis, et Apollinaristis potissimum, testatur idemmet Theodorus, in principio operis, cui titulum fecerat: *De Apollinari et ejus hæresi*. Verba ejus referuntur a Facundo lib. x, cap. 1: *Ante triginta enim jam hos annos De Incarnatione Domini codicem conscripsimus usque ad quindecim millia versuum pertinentem. In quo Arii et Eunomii de hac re delicta, necnon etiam Apollinari unam præsumptionem per totum illud opus examinavimus, ut nihil, sicut mea fert opinio, præterirem ex his quæ ad firmitatem ecclesiasticæ orthodoxiæ pertinerent, et ad convincendam eorum impietatem. Sed hi qui omnia facillime præsumunt, et præterea rursus ab Apollinario, qui princeps hujus hæresis fuerat, instituti, omnibus quidem similiter sententibus opus nostrum manifestum fecerunt, si quo modo aliqua invenirent valentia ad convincendum ea quæ in eo sunt scripta. Quoniam vero nullus contra certamen scriptis suscipere præsumebat, imitati sunt infirmos athletas et callidos eos, dum non possunt contra fortiores certare, insidiis qui et machinamentis quibus possunt conantur evertere. Scripserunt enim ipsi inter se procul dubio quædam inepta, quæ a nobis unquam minime dicerentur. Denique hæc ipsa in medio nostrorum scriptorum in quadam parte interposuerunt, et suis familiaribus demonstraverunt; aliquando autem et nostris, qui per facilitatem suam omnia pronis animis audiebant, et hoc quasi documentum, sicut putabant, nostræ impietatis, videntibus præbebant. Unum autem ex his scriptis erat, duos filios dicere. Sic enim nos fecerunt in hoc opere dicentes, quod oporteat putare et dicere duos filios, et vehementer nos istum sermonem defendere, dum nos in illa scriptura ubique manifeste diceremus, quod non oporteat duos filios dicere. Necesse erat ergo non solum inepta, sed etiam infirma illa scripta audientibus apparere, quoniam neque firma ratione neque convenienti hæc possibile erat ostendi; et ab illis idcirco infirmis erat conscriptum, quatenus ille qui scripserat, facilis inde convinci potuisset. Unus ergo ex nostris propter multam facilitatem hæc nostra esse credidit scripta, et hujus rei gratia dignus fide ab illis creditus est qui ista perlegerat, et renuntiavit nobis ea que fuerant scripta. Cum ergo audissemus, culpavimus quidem illum, quod contra nos dictis sermonibus credidisset de his rebus, quas sæpius et in Ecclesia et privatim dicentes nos audivit, cum fideiorem scriptis nostram vocem judicare debuerit ad documentum nostræ sententiæ, quam in dogmatibus nostram votum est conservare. Hinc concludit Facundus: *Accepisti, clementissime imperator, quo livore semper, et qua fallacia institutores Eutychnorum synusiastæ insidiati fuerint dictis Theodori, et quomodo tentaverint levissimorum catholicorum mentes a doctrina ejus avertere, ut non solum prave interpretarentur ea quæ ille recto sensu docebat obversum eorum stultitiæ, verum etiam libros ejus inter-**

*posita falsitate corrumperent. At ille hinc vel eorum malitiam, vel facilitatem catholicorum fiducialiter arguebat, quod palam prædicaret in Ecclesia Christi quæ sanæ doctrinæ congruerent, et vox ejus fidelior scriptis esset ad documentum suæ sententiæ. Absentis enim scripta, quæ corrumpi ab inimicis Ecclesiæ possunt, vocis ejus testimonio præferri non debuerant. Et lib. ix, cap. 3: *Nam cui bene sentienti non sufficeret ad cognoscendam Theodori fidem, ipse solus ejusdem operis titulus? Quis enim eum audiens condidisse libros De incarnatione, aut, ut proprie hoc exprimam, minus quidem Latino, sed necessario verbo, sicut a Græcis dicitur, de inhumanitate Filii Dei, duos eum putet filios prædicasse? Nam qualiter Filium Dei, id est Deum Verbum, non hominem quoque diceret, quem diceret inhumanatum? De titulo hoc Σαρκώσεως καὶ ἐνανθρωπήσεως, et de eo inter orthodoxos atque heterodoxos discrimine, repetere quæ supra diximus. Advertendum interim est, cum Gennadii verba ad Theodorum Raithenum presbyterum Possevinus transfert, asseritque hunc librum e Græco in Latinum Godefridum Tilmannum vertisse, et Margarinum Bignæum in sanctorum Patrum bibliothecam inseruisse tom. I editionis II Parisiensis, eum non uno modo labi. Hic etenim Antiochenus, qui *De incarnatione Domini* libros xv scripsit, longe diversus est a Theodoro Raitheno: et liber Theodori Raitheni *De divina œconomia*, et modo carnis a Deo assumptæ, in quo de Manete, Paulo Samosateno, Apollinari, Theodoro Mopsuesteno, Nestorio et Eutychete agitur, et versus a Tilmanno, longe alius est ab hoc Theodoro Antiocheni in quindecim libros diviso. Et Antiochenum hunc Theodorum Mopsuestenum esse, et non Raithenum, pluribus modis ex Photio aliisque probatur. Et plane Theodori Mopsuesteni libri *De incarnatione*, quod ipse sciam, non exstant (imo prorsus perierunt). Vide quæ infra dicimus de Theodoro Raitheno.**

De Persarum magia libros tres. Legit Photius in Bibliotheca cod. 81: *Ἀνεγνώσθη βιβλιόδειριον Θεοδώρου Περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς, καὶ τίς ἡ τῆς εὐσεβείας διαφορά, ἐν λόγοις τρισί· προσφωρεῖ δὲ αὐτοὺς πρὸς Μαστούδιον ἐξ Ἀρμενίας ὀρμύμενον, χωρεπίσκοπον δὲ τυγχάνοντα· καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐκτίθεται τὸ μαρὸν τῶν Περσῶν δόγμα ὃ Ζασράδης εἰσηγήσατο, ἧροι περὶ τοῦ Ζαρουάμ, ὃ ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, ὃν καὶ τύχην καλεῖ· καὶ ὅτι σπένδων, ἵνα τέχη τὸν Ὀρμισδαν, ἔτεκεν ἐκεῖνον καὶ τὸν Σατανᾶν· καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αἰμομιξίας· καὶ ἐπὶ τὸ δὲ δυσσεβῆς καὶ ὑπερταχρον δόγμα κατὰ λέξιν ἐκθελεῖ ἀνασκευάζει ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ· ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς δυσὶ λόγοις τὰ περὶ τῆς εὐσεβοῦς διερχεται πίστεως, ἀπὸ τῆς κοσμογονίας ἀρξάμενος, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς χάριτος ὁμοίως, καὶ ἐπιτροχάδην διελθὼν· οὗτος δ' ὁ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας εἶναι δοκεῖ· τὴν τε γὰρ Νεστορίων ἀρεσιν, καὶ μάλιστα ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ ἐπικρατύων προσαναφωρεῖ· ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἀμαρτωλῶν ἀποκατάστασιν τραπεύεται. Lecti sunt Theodori De persica magia, et quid*

a pio cultu differat, libelli tres, quos Mastubio Armeno, chorepiscopus agenti, inscribit. Ac primo quidem libro exponit nefandum Persarum dogma, quod Zaratras induxit; sive de Zarum, quem principem omnium facit, et fortunam etiam appellat; hinc libatione oblata, ut Hormisdam gigneret, et illum et Satanam præterea genuisse; de eorum insuper sanguinis mitione (incestis nuptiis); denique ubi simpliciter impium et perobscenum dogma ad verbum proposuit, priore illud libro refellit. Reliquis duobus de fidei pia doctrina tractat, ductoque a mundi creatione exordio, ad ipsam legem gratiæ pari modo cursim dilabitur. Hic Theodorus ille Mopsuestenus esse creditur; Nestorii enim hæresim maxime libro tertio confirmans proclamat. Quin et impiorum in pristinum statum restitutionem confugit.

Adversus Juliani Apostatæ calumnias in Christianos, laudatur in catena Græca ad Lucam (a): Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῶν Πρὸς τὰς κατὰ χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου. Ex commentariis Theodori Mopsuesteni adversus Juliani desertoris criminationes in Christianos.

Epistolam ad Dominum laudat Anastasius in ecyloge Χρήσεων δογματικῶν his verbis: Θεοδώρου Μοψουεστίας ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς. Theodori Mopsuesteni ex epistola ad Dominum (b).

Epistolam ad Artemium Alexandrinum presbyterum. Ex ea recitat aliqua Facundus lib. III, cap. 3.

Epistolam ad Joannem Chrysostomium, qua Chrysostomianæ respondet post lapsum. Quod cum non intellexissent epistolatores Gesneriani vertenter: Antigramma contra Joannem Chrysostomum. Inveniturque ms. passim in bibliothecis Italiæ sub hoc titulo: Θεοδώρου τοῦ ἐκπεσόντος ἀντίγραμμα πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Theodori lapsi responsio ad litteras S. P. N. Joannis Chrysostomi. P., Πάντοτε οἱ ἐν εὐθείᾳ λιμέσαι κομιζόμενοι. Et sane inconsiderate loquuntur qui lapsum hunc a Theodoro Mopsuesteno distinguunt, cum unus idemque sit, et lapsus iste, et Theodorus Mopsuestenus, necnon Theodorus Antiochenus, quod plerique cum non essent subodorati, diversum fecere. Et de his postremis satis abundeque esse videtur conjectura et suspicio inter alios Photii. Epistolam Savilius in appendicem ad opera Chrysostomi retulit, namque ad illam pertinent duo libelli Chrysostomiani Πρὸς τὸν ἐκπεσόντα τοῦ ἐναρέτου Βλου. Non potest esse, inquit rigidus ac tetricus censor, Theodori frigidum hoc ineptum et pene ridiculum σύνταγμα, quem Sozomenus πολυστορα fuisse, et liberalibus disciplinis excultum tradit. At plane ridiculum non esse, stultus ipse et lacrymæ quibus ubique inundatur, non patitur. Potius ridiculus est Savilius, ut aibat

Nicolaus Alemannus, qui risum quaerit in lacrymâ Theodori penitentis, sibi que fortasse permisit in viri docti lugubri lamentatione sacundæ frigiditates et leporum ineptias. Verum sicuti Theodorus lacrymans hoc opus profudit, neque frigidum est, neque ineptum, sed ut illud Savilius politulum vellet atque limatum, sic esset plane ridiculum.

At, inquit, Sozomenus Theodorum πολυστορα fuisse scribit, adde etiam ῥητόρων ἱκανῶς ἐπιστήμονα. Respondet Alemannus doctissime: Verum πολυστορα appellatur, non sacundus et eloquens, sed is qui litteris multis præditus, rerumque plarium ac varia scientia sit, ut A. Gellius ait de Appione vocato πολυστορα (c). Cyrillus autem (contra Jul. lib. x, p. 342), ut Clementis Alexandrini facultatem dicendi, et eruditionem suis nominibus exprimeret, ἐλλόγιμον illum vocavit, et πολυστορα, quas voces ipse explicat alibi (lib. vii, p. 231). Κλήμης ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ πολυμαθής, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βίθος. Neque vero etiam qui in oratoribus versatus est, et summos rhetores audivit, ut Theodorus Lihanium, statim eloquens disertusque evasit. Nec enim ille naturam ad id accommodatam habuit, neque operæ pretium duxit eam arte limare, ut in suis illis monumentis, quæ vidimus, plane declarat. Legimus vero quædam diversorum ejus operum ἀποσπασμάτια, aliquot psalmodiarum enarrationes, et integros in prophetas minores commentarios, quos nisi Savilius in promptu habeat, consulat in citatis locis Photium, qui ejusdem aliquot opera legit, atque ita censuit: Τὴν δὲ φράσιν οὐδὲ λαμπρὴν, οὐδὲ λιαν σαφῆς ταύτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἀχαρὶς πως, καὶ ἀρῆς εἶναι δοκεῖ. Stylus illi neque nobilis, neque admodum perspicuus est. Eadem identidem repetit, et ingratus atque molestus legentibus accidit. Et alibi (cod. 177): Ἀσαφῆς δὲ ἐστὶ, καὶ τοὶ λέξει οὐ ξενίζουσι χρώματος, ἀλλὰ τῷ σχοινοτενεῖσι χρῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον περιόδους καὶ παρεμβολαῖς ἀλλεπαλλήλοις, δι' ὧν καὶ εἰς μῆχιστον ὁ νοῦς ἀποτείνεται τῶν προκειμένων, τῷ τε τῶν ὀνομάτων ταῖς πλαγαῖς καὶ ταῖς μετοχικαῖς λέξεσι πλεονάζειν, τὰ αὐτὰ τε πολλάκις, καὶ μηδὲ σὺν κόσμῳ ἐπανακυκλεῖν, καὶ τὰς ἐπαναλήψεις πλεόν τῶν διηγήσεων, ὅπερ ἀμέθεον παντελῶς ταῖς περιστάσεσι μεμεστῶσθαι, καὶ τοῖς τοιοῦτοις οὐκ ὀλίγοι ζόφον τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων κατασκευάζει. Etsi autem dictionibus utatur non inanis, obscurus tamen est: tum quia ut plurimum immodice prolizas habet periodos, et interpositiones crebras, per quas etiam sensus quam longissima a re proposita recedit; tum etiam quia nominum obliquis ac participiis redundat, et res easdem frequenter, neque id satis ornate, volvit ac revolvit, tum denique quia repetitiones illius pluribus, quam narrationes ipsæ, quod omnino sine methodo fit, rerum adjunctis refertur

lomo VII, p. 69.

(c) Gell. V, 14. Sequitur autem vulgarem lectionem Allatii, pro Plistonices, ut nunc legitur in Gellii contextu.

(a) Reapse ex catena in Lucam codicis Pal. Vat. XX, edidit ætate nostra sex quæ ibi erant hujus operis fragmenta vir perdoctus Fed. Muenterus præsul Hafniensis.

(b) Duo nos fragmenta protulimus in Script. ret.

sunt, atque ob hujusmodi causas non parum obscuritatis scriptis ejus aspergit. Si hoc igitur est Theodori dicendi genus, hæc de qua agimus epistola, ipsissima Theodori est (a).

Pergit Savilius: Neque cujusquam, ut opinor, illius ætatis esse potest hoc σύνταγμα, cum et tunc et aliquot post sæculis Chrysostomi cognomen ignotum fuisse videatur, ut ex Georgio Alexandrino qui post ducentos minimum annos vixit, constare potest. Qua ætate auditum sit nomen Chrysostomi, fusius alibi diximus, subdit Alemannus, ut hic repetere opus non sit. Addimus ad illa modo hæc: Licet Chrysostomus antequam in solitudinem veniret, sæpe suæ eloquentiæ specimen ediderit, ut in illa *De Valentiniano imperatore ejusque liberis* oratione, quam Libanius est admiratus, tamen proprius ad veritatem accedit, ut postmodum illa ἐπιτομή data Chrysostomo sit. Et primo vel ab Antiochenis, ut Metaphrastes ait, vel a Byzantinis eidem concionanti, tam honorifice sit acclamatum. Theodorus vero scripsit ad Chrysostomum dum adhuc in solitudine versaretur. Codex vero Vaticanus DLXVI, ex quo Savilius descriptam habuit hanc Theodori epistolam, perantiquus est, sed nomen Chrysostomi admisit ex margine; nam codices DLXIX, et MCCCCLV, eam παρενθήκην non habent. Qui sicuti Joannis ἐπιτομῆς non officiant, sic ille prior Savilio nihil plane suffragatur ad Theodori epistolam impostura notandam.

Aliam imposturam observat. Circa finem, inquit, compellat Chrysostomum *patrem*, cum tamen, nisi fallor, juvenis Chrysostomus ad Theodorum sine tubio juvenem, ut qui nondum attigerat annum ætatis suæ vicesimum, scripserit. Sic enim compellat Theodorus: Θεοφιλέστατε ἀδελφε καὶ πατερ· καὶ γὰρ ὡς πατέρα ἐπιγράφεσθαι, καὶ ὡς ἀδελφῶ τὰ προσθεῖα δοῦναι, οὐδέποτε ἀμφέβαλλον. Et de sodali, et coetaneo suo Libanius in libro *Περὶ τῆς ἐπιστοῦ τύχης* sic habet: Κριστίνῳ μάλα ἐχρώμην Ἑρακλεώτη νεανίσκῳ, ἧς ἡλικιώτης ὢν ἐμὸς, πατέρα με ζήτητο προσορῶν, τοῖς ἐμοῖς νόμοις ἐν μελίσσοι καὶ ἐλάττοσι παιθόμενος. Quid ergo mirum si Theodorus Chrysostomum non absolute *patrem* nomi-

nat, sed etiam fratrem appellat? Patrem non longo ætatis progressu, sed maturitate, prudentia, et consilio; neque enim sæmel partes egit patris apud Theodorum Chrysostomus, et cum ad vitæ monasticæ institutum suscipiendum allexit, ut narrant Socrates et Sozomenus, et cum ambo adhuc pueri Libanium Athenis audiebant, ἤνιχα σοι πολλὰ παρήνουν εἰς μουσεῖα φοιτῶντι. Cum, inquit, nulla te admoneram in ludum litterarium ventilantem. Hujus vero generis admonitores, qui vel ad meliorem frugem alios revocarent, vel religionis doctrina erudirent, etiamsi laici ordinis essent, patres vocatos nemo eruditus ignorat. Caesarius Gregorii Nazianzeni frater, licet instituto medicus, et officio quæstor, ab amicis quos in dialogo alloquitur sæpe πατήρ φιλότακος salutatur, quoniam ut Clemens Alexandrinus in primo *Stromatum* ait, αὐτίκα πατέρας τοὺς κατηχήσαντας φασί, statim eos patres appellamus, a quibus doctrina imbuti sumus. Et videtur πᾶς ὁ παιδευόμενος, ut idem subdit, filius est quicumque instituitur, id est merito nuncupatur. Origenes Gregorio Neocesariensi scribere consueverat, ut est in *Philocalia* cap. 13: Καίπε ἐν Θεῷ, κύριέ μου σπουδαῖότητα, καὶ αἰδεσιμώτητα υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὀριγένους. Vocat quidem κύριον ob generis nobilitatem, υἱόν vero ob institutionem. Paulinus Christianus (b) Ausonio gentili ita scribit:

Hanc cum tenere discimus, possumus tibi

C Non exhibere, id est patri,
Cui cuncta sancta jure chara nomina
Debere me voluit Deus?
Tibi disciplinas, dignitatem, litteras,
Linguae, togæ, famæ decus,
Provectus, altius, institutus debeo,
Patrone, præceptor, pater.

Quemadmodum παῖδα Timotheum, ad quem Dionysius Areopagita, vocat. Sed Chrysostomus in exsilium proficiscens, singulari charitatis declaratione, quos etiam per Evangelium genuerat Christo filios, patres dicit: Ἐν σώμα ἐσμεν, οὐ σώμα κεφαλῆς, οὐ κεφαλὴ σώματος χωρίζεται· διειργόμεθα τῷ τόπῳ, ἀλλ' ἐνούμεθα τῇ ἀγάπῃ· οὐδὲ θάνατος διακόψαι δύνησεται· κἂν γὰρ ἀποθάνῃ μου τὸ σῶμα, ζῆ ἡ ψυχή, καὶ μέμνηται τοῦ δήμου· ὑμεῖς ἐμοὶ πατέρες. Πῶς

(a) Recusa fuit hæc Theodori lapsi epistola in Maurina Chrysostomi editione t. I, p. 891 seqq. Jam vero Montfauconium, qua libertate solet, inconstantem eam ut insulsi Græculi commentum damnat, atque in Savilio sententiam pedibus it, tum propter styli, ut ait, genus, tum ob illos et Chrysostomi et patris titulos, qui Savilio scrupulum non immerito injecerunt. Nolo equidem apologiam hujus scripti agere, sed certe Montfauconium si hanc ineditam Allatii diatribam vidisset, mitius fortasse ac temperatius judicium protulisset. Nam quod attinet ad Chrysostomi vocabulum, probat Allatius sero id in codicibus epistolæ huic fuisse additum; patris vero titulum morali latoque tantum sensu poni a Theodoro, patet ex ejus verbis circa finem, ἀδελφε καὶ πατερ, frater ac pater. Nam Theodorus patrem simul fratremque dicit Chrysostomum, quod de juvene quoque benemerente et amante apte dici posse, nemo negabit.

D Ego vero observo, etiam illud in epistola recitatum Jonæ exemplum, ubi dicit Theodorus: Οὐτε δὲ ἐκεῖνο διὰ μισανθρωπίαν ἐλυπήθη, ἀλλ' ἐκινδύνευε, μὴ τῆς φιλανθρωπίας μέρος, διαβολὴν κατὰ τοῦ ἀποστόλου ὡς ψεύστον ἐργάσεται. Neque vero ille quod odio homines haberet indoluit, sed periclitatus est ne clementiam mittentis se, in crimen mendacii verteret; locus, inquam, hic non valde ablitit ab illo Theodori in genuino ad Jonam commentario, quem nos edidimus (Jon. iv, 2), ἔτι τε ἐντεῦθεν αὐτῷ περιέσται τὸ ψεύστον τινὸς καὶ ἀπατεώσους δόξαν λαβεῖν· se fallacis hominis ac deceptoris famam adepturum. Hæc breviter exercitii gratia disserere libuit, ita tamen ut litem sub iudice libenter relinquam.

(b) In editione Muratorii poem. X, 79. Jam vero ad hanc editionem notæ mihi sunt Viti Juvenatii viri cl. mss. adnotationes doctæ ac perquam severæ, et luce dignæ.

ὁρῶν δύναμαι ἐπλαθῆσθαι; Ὑμεῖς ἐμὸι πατέρες, Ἄ υμεῖς ἐμὸι ζωῆ, ὕμεῖς ἐμὸι εὐδοκίμῆσις. *Unum corpus sumus, neque caput a corpore, neque corpus a capite separatur. Etiamsi loco dividimur, sed charitate conjungimur; ego a vobis nec morte divellar: nam etsi corpus meum moriatur, anima mea vivit, et memoriam vestri tenebit; vos mihi patres. Quomodo vestrum obliviscar? Vos mihi patres, vos mihi vita, vos mihi gloriatio.* Qua nota charitatis Chrysostomi erga suos, etiam homiliam tertiam in *Acta apostolorum* insignitam invenies.

Parum oppido Savilio erat, ut frigidulis hisce rationibus Theodori epistolam Calvinianis Lutheranisque adversam exhibilaret, nisi aliud ejusdem putidum munimentum, suis favens sectariis, veluti ab ovo excitasset; nam ait ex Vaticana bibliotheca depromptum Theodori Ἀντίγραμμα, si legitimum est, et non spurium, plane diversum esse ab oratione a Sozomeno memorata, quam videtur Theodorus a Chrysostomo minime provocatus, vel ante reditum, vel in ipso reditu ab eremo in sui excusationem adornasse. Quænam isthæc Theodori oratio est, quam quæsito auctore Sozomeno sibi fingit Savilius? Acutus sane homo! Ut audivit Theodorum monachum excucullatum nescio quid in sui excusationem attulisse, statim egregiam aliquam lucubratiunculam subodoratus est, ita plane adornatam, ut decebat monachum desertorem, Deo cui se devoverat renuntiantem, castitati et continentię vale dicenti, nuptias et connubia quæritantem. Si Theodori orationem ea capita completentem alicubi in bibliothecis Savilii reperisset, multo libentius in gratiam sectariorum edidisset, quam hanc epistolam, quæ monasticam asserit disciplinam, castitatis observantiam, vota Deo a monachis nuncupanda, sancteque solvenda, peccatorum exhomologesim, pœnitentię lacrymas, et suffragiorum efficacitatem, quam epistolam ita stonachatur et nauseat, ut ob id frigidam, ineptam et ridiculam eam appellet. Sed, quæso, videamus quæ fuerit Savilio causa somniandi illam Theodori orationem. Neque enim Sozomenus, quem citat, hoc ait; sunt quippe hæc ejus verba (lib. viii, 2): Ἄλλ' οὗτος μὲν ἤνικα τὴν ἀρχὴν ἐνέτυχε τοῖς θεοῖς νομοῖς, καὶ ἱεροῖς ἀνδράσι ἐμίλησεν, ἐπήνεσε αὐτὴν τὴν ἀγωγὴν καὶ κατέγνω τῶν ἀστυκῶν· οὐ διήρκεσε δὲ τὴν αὐτὴν προθυμίαν ἔχων. Μεταμεληθεὶς δὲ πρὸς τὸν πρότερον βίον ἐλκετο, οἷα δὲ εἰκός, ἐναντίοις λόγοις κοσμήσας τὸ σπουδαζόμενον ἐκ παλαιῶν ὑποδειμάτων; ἦν γὰρ πολυῖστωρ, εἰς τὴν πόλιν ἐπανήθην. *Hic vero Theodorus ab initio quidem cum in sacras leges incidisset, et cum sanctis virtus conersaretur, hoc vitæ genus approbat, ac sæculare damnabat; sed in eodem hoc proposito non perstitit. Sed tamen pœnitentia ductus, ad priorem vitæ consuetudinem retractus fuit, et quod est consentaneum, contrariis argumentis propositum suum ornans, ex*

(a) In editione Sirmondi, epist. 16, quem Theodoretum pro Theodoro ac Diodoro librum non recen-

vetorum exemplis, erat enim variae ac multae lectionis, in urbem reversus est. Nullam hic orationem Sozomenus memorat a Theodoro compositam, sed tantum innuit rationes aliquas ab eo inter consulendum, deque suo discessu cum monasterii præfecto statuendo forte adductas. Quæ num etiam ab eo adductæ fuerint, certo se scire Sozomenus aperte negat, sed credibile id esse ait, οἷα εἰκός, atque probabile, et verosimile. En tibi Savilium plane pueriliter deceptum. In Sozomeno nos alio ex capite fidem desideramus; nam Theodoro plus æquo addictus, in ejus lapsus narratione fucum veritati fecisse videtur. Id igitur animadvertendum hic est, non solum Justiniani temporibus fuisse Theodori studiosos, qui ejus lapsum et hæreses ὑποκορῆσαι, et mitiorem in partem interpretari conarentur, ut Facundus Hermianensis episcopus in duodecim libris *De tribus capitulis*, Basilius Cillix, Leontius, et alii; sed ejus etiam æquales et synchronos hoc idem summo studio curasse. Nam Theodoretus in epistolis (a) affirmat, scripsisse se βιβλίον ὑπὲρ Διοδώρου καὶ Θεοδώρου, ἐν ᾗ τὴν κατ' αὐτῶν γεγεννημένην γραφὴν διέλυεν, οὐ δέισας τῶν κατηγορῶν τὴν δυναστείαν. *Librum pro Diodoro et Theodoro, in quo illatas eis accusationes refellebat, nihil veritus accusatorum potentiam.* Hunc librum innuit Justinianus in suæ fidei professione: Θεοδώρητος ὁ πολλοὺς ὑπὲρ Θεοδώρου λόγους τε καὶ ἐπαίνους ἐκτείνας. *Theodoretus qui multos libros pro Theodoro scripsit, laudesque ejus copiose celebravit.* In quibus quam præclare de Theodoro senserit, colligi potest, cum ex ejus epistolis, ubi ἄγιον sanctum illum nominat, tum etiam ex ultimo *Historiæ ejus ecclesiasticæ* libro et capite, ubi magnis illum laudibus extollit. Hæc eadem nimirum de Theodoro sentiebat Sozomenus, quare vehementer fides historica vacillat, ubi Theodori lapsum ita prosequitur, ut nullum intelligas crimen in eo, quem Chrysostomus centies ἐκπεπρωμέναι repetit. Ἐκπτώσις autem ecclesiasticis scriptoribus est, ut ait Cæsarius paulo ante laudatus, Ἡ ἐξ ἀρετῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὑποπόσθησις, καὶ ἡ ἐκ παρθενίας ἐπὶ λαγνείαν ὁρμῆ. *Cum a virtute ad vitia, et a pudicitia ad luxuriam receditur ac diffinitur.* Neque vero Theodorus antequam ab eremo discederet, ita erat omni voto solutus, ut referre pedem, retroque respicere posset. In mentem ei Chrysostomus revocat τὰς πρὸς Χριστὸν συνθήκας, *cum Christo spirituale conjugium.* Ipse vero Theodorus in hac epistola· Εὐξασθε, τίμιοι Πατέρες, μνησθῆναι μου τῆς καλῆς ὁμολογίας, ἣν ὠμολόγησα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων· *Orate, venerandi Patres, ut illa mihi ante oculos versetur promissio, quam coram Deo vel angelis, et hominibus spondidi.* Quid ergo subdit Sozomenus de honesto licitoque matrimonio, quod Theodorus ineditaretur? Curnam etiam γάμον illud nominat? Nam Chrysostomus *ad Theo-*

set Garnerius dissert. 2, cap. 9 inter opera Theodoretum deperdit.

dorum ita scribit : *Τίμος, φησίν, ὁ γάμος, καὶ ἡ πόλις ἀμάρτος· οὐ δὲ οὐκέτι δυνατόν τὰ δίκαια φυλάξαι τοῦ γάμου· τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναφθέντα νομίμῳ, τοῦτον μὲν ἔσσαι, γυναίκε δὲ αὐτὸν συνάψαι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα ἔστι· καὶ μυριάκις αὐτὸν γάμον καλῆς·* At, inquis, honorabile connubium, et torus immaculatus¹. Tibi vero matrimonii jura nequaquam convenire possunt. Si quis enim celesti se sponso conjungat, deinde eo repudiato se mulieri copulet, adulterium committit, licet illud contentiose decies millies matrimonium appelles. Igitur qui Theodori lapsum ad rationem veritatis revocare velit, unum Chrysostomum audiat, necesse est, ex quo rem sic habeat. Theodorus non diu postquam Christo nomen dederat, φροντίζεῖν πραγμάτων πατρῶων cogitur; et dum facta sibi tantisper facultate a monasterii B praefecto, in urbe versatur, in transversum agitur, et carnis illecebris irretitus, Hermionem, quam ardentissime adamaverat, etiam matrimonio sibi conjungere parabat. Hic primus Theodori jam monachi lapsus in luxuriæ cœnum, ut Chrysostomus ipse notat, τῆς σῆς ψυχῆς τὸ πρῶτον πεσοῦσης πτώμα. Antequam vero in eremum secederet, immerito ejusdem cœni et impudiciæ a Savilio insimulatur, qui perperam accepit in malam partem illud εἰς μουσεῖα φοιτῶντι, putatque μουσεῖα fuisse Antiochiez loca voluptatibus et lascivie dicata, quæ Theodorus adolescens frequentaret, cum ibi Chrysostomus usitato Græcis vocabulo ludum litterarium nominet, quemadmodum in epistola prima (edit. t. I, p. 28) ad eundem Theodorum de Urbani Phœnicis filio idem nomen ad rem litterariam significandam sumit : Οὗτος τὸ μὲν πρῶτον ἐρῶσθαι πολλάτα ἐν τοῖς μουσεῖοις διατριβαῖς εἰπὼν· Hic primum quidem longum vale dicens scolasticis exercitiamentis, suis deinde visus est inutilis, quoniam ut statim Chrysostomus addit : Πρὸ ὥρας τῶν περὶ τοῦ λόγου πόνων ἀποπηδήσας μηδὲν ἐκείθεν καρπίσασθαι ἔδυσθη· Præpropere litterariis laboribus se subdaxit, ita ut inde nihil utilitatis perceperit. Et in psalium quartum : Οὐκ εἰς μουσεῖον ἀπέναι· οὐδὲ παιδαγωγούς μισθῶσαι καὶ ῥήτορας καὶ σοφιστάς· Neque opus est ludum adire litterarium, neque mercede pædagogos conducere, neque rhetoras, neque sophistas. Sed eo minus errare Savilius eo in loco debuerat, quod vocī μουσεῖα conjunxit auctor verbum φοιτῶν, quod Græci scriptores ita ex usu ad studia transtulerunt, ut inde discipulos φοιτητάς appellarint.

Denique, ne hoc etiam dissimulemus, epistolæ Chrysostomianæ 112, male Savilius inscribit, Θεόδωρον ἐπισκόπον. Nempe ignorat, quanta fuerit inter Patres de illa epistola controversia sub Justiniano imperatore, reponendumque omnino esse Θεόδωρον ἐπισκόπον, isque est Mopsuestenus hic de quo agimus, ut affirmant Liberatus Carthaginensis diaconus, et Facundus Ilermianensis lib. vii, 7, qui integram eam epistolam Latinitate donatam

suo scripto inseruit. Facundus vero ejus epistolæ testimonio urget adversarios Theodori Mopsuesteni. Liberati, et Facundi antiquis codicibus, bene respondent Vaticani epistolarum Chrysostomi codices DCCXII, et MCXCIV. Justinianus autem imperator in *Libello confessionis fidei* unicam videtur legisse Chrysostomi ad Theodorum epistolam, eam nimirum quam ad eum lapsum dederat; aliam vero, quæ ejusdem laudes contineret, non agnoscere. Patres autem Constantinopolitani secundi concilii, licet eam Chrysostomo non abdicent, aliter tamen de illa judicant, quam fautores Theodori Mopsuesteni. Nam inquit : *Sin autem aliquis concedat ad ipsum Theodorum scriptam eam fuisse, certum est quod Joannes, qui per totum suum pontificatum veritatis verbum recte tractavit, ignorans tales blasphemias conscripsisse Theodorum, hujusmodi ad eum litteras dederat.* Alii duos narrant Theodoros, Ecclesiæ Mopsuestenæ præpositos, et ad posteriorem fuisse datam eam Chrysostomi epistolam volunt. Theophanes in chronologia : *Ἡ δὲ τοῦ Χρυσοστόμου ἐπιστολὴ ἡ πρὸς Θεόδωρον Μοψουστίας, οὐχὶ πρὸς τὸν πρῶτον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσχατον γενόμενον ἔστιν·* Chrysostomi epistola ad Theodorum Mopsuestenum, non ad senioremem ejus Ecclesiæ episcopum, sed ad juniorem data fuit. Verum errat Theophanes : nam Theodorus Junior, genere Galata, supremum diem vitæ egit, ut perspicue declarant, et sæpe repetunt acta concilii Mopsuesteni, anno Justiniani imperatoris vicesimo, scilicet centesimo quadagesimo et amplius ab obitu Joannis Chrysostomi. Neque diptycha illius Ecclesiæ in eadem synodo recitata alium habent Theodorum post Antiochenum illum lapsum. Sed esto, fuerit alius, cujus nomen a tabulis illis ecclesiasticis exciderit, is vero etiam vix erit statim a lapso, ita ut inter eos nullus intercesserit alius Ecclesiæ Mopsuestenæ præsul, et de hoc Theophanes intelligat, ne hac quidem ratione stabit illius sententia : nam Chrysostomus in exilio moritur etiam tum superstite Theodoro Antiocheno lapso, qui longe post sub Theodosio Juniore, exacto Ecclesiæ præsulatus sexto atque tricesimo anno, suum diem obiit, ut quinto *Histor.* libro extremo narrat Theodoretus. Imo vero neque hæc epistola, quia Chrysostomi est, et ad Theodorum Mopsuestenum data, aliquid suffragari potest fautoribus illius, quod Justinianus timent ac Theophanes. Nam ut patres, qui ob causam trium capitulorum Constantinopoli convenerant, atque alios, latere potuit impietas Theodori, sic aliquando Chrysostomum honorificentioribus verbis de illo scribentem. Certe latuit summos ejus tempestatis in oriente doctores et ecclesiarum antistites, Nectarium Constantinopolitanum, Theophilum Alexandrinum, Flavianum Antiochenum, Gregorium Nyssenum, Amphiloichium Iconii, Palladium Cæsariensem, et alios quibuscum Theodorus consedit, ac sententiam dixit in Constantinopolitano celebrato imperatoribus Ar-

¹ Hebr. xiiii, 4.

radio tertium, et Honorio secundum consilibus, scilicet paulo ante quam Joannes Chrysostomus Ecclesie Constantinopolitane administrationem capesseret.

Subjungamus hoc quoque: Roberto Balforeo in adnotationibus ad *Theodorum Raihenum* videtur alius esse Theodorus Mopsuestenus, quem pleno ore Nicephorus lib. XIV *Eccl. histor.* cap. 30, et Theodoretus lib. V extremo laudant. Hoc tamen ex iis quæ diximus falsum esse deprehenditur, et potissimum cum ad tempora quintæ generalis synodi nullus alius fuerit Mopsuestenus Theodorus, præter hunc, idque abunde probatum sit in synodo Mopsuestena; id quod episcopi secundæ Cilicum provinciæ, et plures alii ex diptychis Mopsuestenæ Ecclesiæ, et probatissimorum hominum testimoniis probant, Theodori veteris, illius scilicet de quo nunc scribimus, nullam esse mentionem; et alium Theodorum, qui in fine diptychorum scriptus erat, ex Galatia oriundum, ante tres annos mortuum fuisse. Ergo de hoc secundo non sunt verba Theodoretii. Qui enim tot ante annos defunctus, hujus sub Justiniano viventis meminisse potuit? Et cum usque ad hujus recentioris tempora nullus alius fuerit, certa sunt Theodoretii verba de vetere Theodoro Mopsuesteno. Nicephorus verba Theodoretii et sententiam exscribit, neque de alio sermonem habet, quam de quo Theodoretus ipse locutus fuerat. Facessat igitur alius hic Theodorus recentior a Balforeo et aliis excogitatus, et tantopere a Theodoro laudatus.

Hujus præterea Theodori (nam erit operæ pretium hoc adnotare, sive ob Nestorianam hæresim, sive ob aliam causam) apud Syros tanta fuit auctoritas, et cultus, ut quam plurima illius in propriam linguam transtulerint. Quenam vero illa fuerint, Ebediesu episcopus Sobæ et Armeniæ in *Catalogo librorum ecclesiasticorum*, quem ille scripsit lingua Syriaca, in hunc modum expressit. Verba illius ita reddidit linguarum orientalium peritissimus Abrahamus Ecchellensis (a): *Theodorus commentator composuit quadraginta et unum tomum, qui sunt*

(a) Recedit postea emendatiorem hunc catalogum, notisque plurimis illustravit Jos. Sim. Assemanus in sua *Bibliotheca orientali*, t. III, a quo meliora aliquot sumenda judicavi.

(b) Id est (ceu explicat Assemanus) quorum moles tanta est, ut centies et quinquagies libros propeletarum omnium superet.

(c) Ecchellensis *Turim*, Assemanus *mar Tyrium*. Ego suspicor legendum, pro Syriaco titulo *mar, Martyrium*. Etenim *Martyrius*, qui fuit deinde patriarcha Antiochenus, cœvus fuit laudatorque Chrysostomi, ideoque etiam Mopsuesteno contemporaneus. Consule nostram *Novam biblioth.* PP. IV, ubi est pars panegyrici in Chrysostomum ab hoc *Martyrio* dicti. Sane *Turis* monachus legitur apud prædictum Ecchellensem p. 73, sed omittit hunc Assemanus, qui eum scribere debuisset inter capp. 87 et 88. Omisit autem, quia errorem esse agnovit Ecchellensis, de cujus aliis mendis admonet nos tomo prædicto p. 4 et 4.

(d) *Estratea* Allatius ex Ecchellensi p. 29, qui etiam in indice id mendum repetiverat, quo errore ex mæcenate *Eustratio*, fecit *Estrateam* auctorem.

A prophetæ centum et quinquaginta (b), quorum singuli constant triginta capitibus. Item expositionem in quinque libros Moysis, quam tribus complexus est tomis, mirum in modum elucubratam, ad magnum Alphæum. Psalmos quoque Davidis exposuit tribus libris, ad Cerdonem et fratrem ejus. In duodecim prophetas duobus tomis commentatus est, ad mar Tyrium (c). In Samuelem commentatus est uno tomo, ad Mamarianum. In Jobum quoque duobus tomis, ad Cyrillum Alexandrinum. In Ecclesiasten unico libro commentatus est, deprecante Porphyrio. Exposuit etiam Isaiam, Ezechielem, Jeremiam et Danielem, singulos singulis tomis complectens, quibus finem imposuit suis elucubrationibus in Vetus Testamentum.

Matthæum uno exposuit tomo, ad Julium; Lucam vero et Joannem duobus tomis, ad Eusebium; Acta apostolorum uno complexus est tomo, ad Basilium; Epistolam ad Romanos exposuit, item ad Eusebium; Ambas vero Epistolas ad Corinthios duobus tomis exposuit ac dilucidavit, deprecante Theodoro. Eustratius (d) postulavit expositionem quatuor epistolarum quas commemoraturus sum, nempe Epistolæ ad Galatas, et ad Ephesios, et ad Philippenses, et ad Colossenses. Binas autem ad Thessalonicenses, deprecante Jacobo exposuit. Item duas ad Timotheum, supplicante Petro; et deprecante Cyrino commentatus est in Epistolas ad Titum, et Philemonem. Direxitque ad eundem commentarios in Epistolam ad Hebræos; adeoque quinque tomis imposuit finem commentariis in Epistolas Apostoli. Conscripsit præterea librum De sacramentis, et De fide alium, unum tomum De sacerdotio, et duos De Spiritu sancto, unum De incarnatione, duos contra Eunomium. Item duos contra asserentes in ipsa natura positum esse peccatum: duos (tres) contra magiam, unum ad monachos, unum de obscura locutione, unum De perfectione operum (e), quinque adversus eos qui Scripturas figurate interpretantur, unum pro Basilio, et unum De assumpte et assumpto. Item librum unum quem inscripsit Margaritarum, et illum qui ejus complectitur epistolas. Demum tractatum De legislatione, quo finem suis imposuit lucubrationibus (f).

Menda Ecchellensis non agnovit Allatius, linguarum orientalium, ut videtur, imperitus; cujus hortatu cæteroquin se hunc catalogum edidisse narrat Ecchellensis in præf. p. 27.

(e) Ecchellensis *De perfectione regiminis*.

(f) De Mopsuesteni scriptis sedulo nos quoque diximus in præf. tomi I prioris editionis *Script. vet.*, ex quo loco non memorata nonnulla cognosci possunt ab Allatio, et præcipue ex Fabr. cum Harl. *B. G. t. X*, p. 346 sqq., id est *liturgia, hymnus, quæstiones biblicæ, commentarius in Marcum de miraculis Christi*. Item nos *Script. vet.* VII, p. 73, fragmentum protulimus Θεωδῶρος περὶ Νεστοριανῶν, qui tamen Raihenus fortasse, non Mopsuestenus, intelligendus est. Tum vero in tomo VI *Script. vet.* post commentarios in XII minores prophetas, alia Mopsuesteni copiosa fragmenta atteximus, quæ postea plena manu cumulatari sumus. Item tom. I, in cit. præf. diximus quam frustra multi dixerint (nunc tamen Allatium excipio) Mopsuestenum scripsisse decem millia librorum. Quis enim jam nescit, *myriadem* dici a Grecis pro plurimo numero, ut a Latinis *sexcenta*?

THEODORI MOPSUESTENI

COMMENTARIUS

IN DUODECIM PROPHETAS MINORES

ANG. MAII PRÆFATIO

(Præfixa editioni Græcæ anni 1832 in *Scriptorum veterum nova Collectione*, tom. VI.)

I. Theodori Mopsuestiæ episcopi *Commentarios ad prophetarum XII*, quos minores dicimus, *vaticinia* ante septennium edere cœpi, impressis videlicet tribus brevioribus, cum prologis aliquot. Nunc integrum tanti interpretis opus editurus, illas quoque leviores partes associandas putavi, ne Theodorus videlicet sua membra desideret, quæ in tomi angulo jamdiu distracti collocata, et cum idem tomus recuderetur omissa, nusquam quærentibus hodie apparent. Hoc suscepto consilio, illa pariter procemii mei repetenda pars fuit, quæ de hoc Theodori opere loquitur, prætermittenda tamen de reliquis ejusdem operibus *disputatione*. Theodorus igitur nobili genere Antiochiæ natus est, Libanii in eloquentia, Flaviani ac Theodori et Carterii in theologia discipulus, philosophicis quoque doctrinis abunde instructus, et ob multiplicem scientiam polyhistor dictus, Joan. Chrysostomi condiscipulus ac familiaris; quo hortatore Theodorus prioris a se luxuriæ blandimenta depulit; Theodoretæ (utinam non et Nestorii ac Barsumæ!) magister; hæreseon, Origenis, Arii, Apollinaris, Eunomii, Persicæ etiã magiæ et Juliani Apostatæ oppugnator; ab Orientalibus sapientiæ mare, et Scripturarum interpretæ κατ' ἐξοχὴν dictus, universæ Ecclesiæ doctor interdum appellatus, et Magni denique cognomento donatus (a). Atque ego statim confiteor Theodori scripta variis erroribus fuisse conspersa; justeque eum in hæreseos, si non pertinacem culpam, certe errantiam vocatum, tum quia id ipse auctor interdum confessus est (b); tum quia graviora sunt quam ut elevari possint testimonia in eum dicta a S. Cyrillo in *Epistola ad Proclum*, a Leontio *Contra Nest.* lib. III, a Maximo in opusculis p. 91, a Justiniano in sacra epistola et in illa prolixiore quam primus Bandinius edidit; a Theodoro Raithunensi in opusculo *De incarn.*, a Mario Mercatore in *Actis*, ab Hamartolo in *Chronico inedito*, a Photio in *Bibliotheca* et in epistolis, et a generali quinto concilio totis actionibus quarta et quinta, et canone duodecimo, necnon in pontificum maximorum magni Gregorii (c), et præsertim Pelagii II (d) epistolis: nec Vigilium prætereo, qui, etsi principio damnare Mopsuestenum voluit, ne plurimos episcopos huic faventes gravius offenderet, deinde tamen, ad scripta certe quod attinet, damnanti synodo assensus est, atque errores singulos mirabili constituto coarguit. Mitto alios minoris plerumque nominis accusatores; mitto hodiernos oppugnatores, quos inter Norisium in *Pelagiana historia*; quamvis et multi defensores sunt, præsertim liberioris sententiæ homines. Sed mihi equidem parum placet illorum institutum, qui hominum a vetere Ecclesia damnatorum, neotericis conatibus orthodoxiam vi obtrudunt. Quanquam et pii interdum theologi id consilium secuti sunt, ita ut ex. gr. Origenem Halloixius, Stavolus adhuc ineditus Cæsariensem Eusebium copiosis scriptis defenderint. Sane ad Mopsuesteni tutelam Occidens prope universus cum Africa olim conspiraverat: quare et tristissimum illud schisma exarsit Aquileiense episcoporum Theodoro patrocinantium, quod Romani pontifices vix tandem aliquando post clx annos exstinxerunt (e). Tum exstant Facundi Hermianensis in Africa episcopi volumina duodecim, et alia duo ejusdem scripta; et præterea complura veterum testimonia sunt (Theodoretæ libæque puta), quæ Theodoro laudem affundunt. Sed certe ad Latinos laudatores quod attinet, audiendus Pelagius II papa in disertissimis *ad Eliam patriarcham schismaticum* et *ad Istriæ episcopos litteris* (f):

(a) Socrat. v, 3; Sozom. viii, 2; Evagr. i, 2; Facund. ii, 2; Gennad. xii; Theodoret. *Hist. eccl.* v, 40; Leont. *contra Nest.* iii, et *De sect.* act. 4; Niceph. xiiii, 30.

(b) Apud Facund. iii, 6, x, 5; Hesych. fragm. *hist.* in concil. V, ed. Colet. tom. IX, p. 248; Li-

berat. *Breviar.* cap. 4.

(c) Ep. i, 25, ii, 51, vii, 34.

(d) Hard. *Concil.* tom. III, p. 430.

(e) *Monum. Aquil.* ind. chron.

(f) Hard. *Concil.* tom. III, p. 430.

Latini homines Græcitatibus ignari, dum linguam nesciunt, errorem tarde cognoverunt; quorum constantia, quousque verum cognoscerent, a certamine non quievit. Causa rei tantæ fuit, quod episcopi illi præconia et scripta Theodori in Chalcedonensi, ut falso putabant, concilio probata, in Constantinopolitano deinde damnata ægre ferebant.

H. *Commentarium ad XII prophetas minores*, quem nunc edere aggredior, in duobus offendi Vaticanæ bibliothecæ codicibus, altero qui fuit olim cujusdam dignitate πρωτοσκηπτης, deinde vero Joannis cardinalis Florentini Salviati; postea in Romanorum Columnensium bibliothecam transiit; denique ad codices Vaticanos ante decennium, me præfecto, accessit. Is est codex membraneus pervetustus, sæculi circiter undecimi, integerrimus et emendatissimus. Alter codex ad Vaticanam collectionem jam diu perti- nens, chartaceus et recens, commentarioque ad Zachariam carens, cujus rei non dubiam causam paulo post recitabo. Jam hic recens adeo vetustioris illius lectionem sequitur, ut ex eodem exscriptum valde arbitrer. Ego certe nullam recentioris rationem habui, sed præstante antiquo semper sum usus. Satis itaque mihi ad curandam editionem in Pontificia bibliotheca subsidii fuit; sed quia tamen par thesaurus alibi quoque exstat, non gravabor notitiam exterorum codicum, quæ mihi indaganti occurrit, paucis exponere. In primis Cæsaris bibliotheca Vindobonensis duos habet Theodori in XII prophetas codices, quorum alterum sub numero CLXIII descripsit Lambecius (a); de altero huic plane simili proluxe Forlosia (qui de editione quoque cogitavit) loquitur apud Kollarium in supplementis p. 167. Atque hi duo Vindobonenses chartacei sunt, nec antiqui: quin adeo secundus delatus ex Italia fuit ab Apostolo Zeno Vindobonam: satis autem apparet apographum esse veteris codicis Columnensis, nunc Vaticanæ; quandoquidem tria illa scholia a Kollario edita, quibus in Zachariæ prophetæ margine theologus Græcus nescio quis castigat quasdam Theodori nostri sententias, ea, inquam, scholia in marginibus Columnensis codicis exstant, atque ad litteram cum illis editis congruunt. Jam quia commentarius Mopsuesteni in Zachariam criminationi alicui patere visus est, idcirco illum Vaticanæ recentioris codicis scriptor præter- misit: quod ego consilium minime probo; neque enim periclitatur Ecclesiæ status, sicubi forte Mops- uestenus audacia vel novitate interpretandi paulo liberius vagatur. Quintus codex Venetus est a Montfauconio (b) in Grimanorum bibliotheca observatus. Sextus æque Venetus est, quem idem Montfau- conius (c) apud Meletium Typaldum vidit. Septimus codex apud Gerasinum Blachum in Gallia fuit, teste Combefisio (d). Atque hunc codicem inspexit etiam, ut puto, Stephanus ab Altimura (Lequinus) qui in Panoplia p. 433, ait se legisse Mopsuesteni *Commentarios in XII prophetas*. Octavi codicis notitiam pri- mus, ut arbitrator, prodidit Possevinus (e), qui exstare eum dixit Romæ in bibliotheca Vallicelliana; quem ego codicem cum observarem, deprehendi esse tenuæ interpretationis in *Oseam* fragmentum, paginis duodecim constans, usque ad secundi capitis versiculum tertium decimum. Huius porro præclari operis codices qui manu diutius versaverint, tres saltem comperio viros; quorum primus est Franciscus Tur- rianus (f), a quo Romæ degente Vaticanum ipsum codicem lectum augurari licet. Secundus est Samuel Tenulius, qui in litteris ad Nic. Heinsium (g) ait se in Latio descripsisse sibi Theodori Antiocheni in *Oseam* fragmenta; quæ locutio ejus facit ut existimem loqui Tenulium de codice Vallicelliano, qui reapse nihil habet, ut diximus, præter breve in *Oseam* fragmentum. Tertius est Anselmus Bandurius, qui in conspectu operum Nicephori quem Fabricius vulgavit (h), ait p. 626, se inter cætera editurum Theo- dori quoque Mopsuesteni in prophetas XII commentarium. Jam quia Bandurius se id beneficio Cosmi III, ducis Etruriæ, cujus ipse bibliothecam regebat, facturum spondit (quanquam fidem neque Bandurius Florentiæ neque Forlosia Vindobonæ liberaverunt), putabat Fabricius (i) codicem ejus operis in biblio- theca Medicea exstare. Nunc autem ejusmodi codicem Bandurio ignotum videmus; ex quo sequitur ut in Medicea bibliotheca non fuerit. Revera Bandurius nil aliud ait nisi se id opus e bibliothecis eruisse, quas inter paulo ante Vaticanam commemoraverat: et quidem si de sua Medicea loqueretur, Mopsueste- num apud se habere dixisset. Tum vero et ille codex Salvatorum, nunc Vaticanus, illa adhuc ætate Florentiæ apud veteres dominos, ut credo, fuit; qua in urbe ad Bandurii notitiam manusque facile venit.

III. Age vero, de auctore operis quominus dubitemus, testis adest in cunctis, qui noti sunt, manuscriptis codicibus constans titulus Θεωδώρου Ἀντιοχείου, Theodori scilicet patria Antiocheni. Sed quia non unus fuit Antiochiæ natus Theodorus, ecce nobis Photius (j) quatuor

(a) Tom. IV, p. 359, ed. nov.

(b) *Diar. Ital.* p. 39, et *Bibl. mss.* p. 478.

(c) *Diar. Ital.* p. 46, *Bibl. mss.* p. 478.

(d) *Bibl. conc.* tom. I, p. 44.

(e) *Appar.* tom. III, cod. Vallic. p. 27.

(f) Ad const. ap. II. 5; pro epp. pont. II, 20, IV, 10, v. 21; *De auct. summ. pont.* lib. III, ed. Florent. p. 99. Et primo quidem loco late disputat

Turrianus de interpretandi genere, quo utitur Mopsuestenus, atque id non immerito castigat; satisque demonstrat totum a se in XII prophetas commentarium fuisse lectum.

(g) Burman. *Syllog.* tom. II, p. 801.

(h) *Bibl. Gr.* ed. nov. tom. VII, p. 614.

(i) Tom. X, p. 358.

(j) Codd. IV, XXXVIII, LXXXI, CLXXVII.

reccensens opera Theodori Antiocheni nomine insignita, Mopsuestenum diserte intelligendum esse docet; primo quidem loco dicens: 'Ὁ δὲ Μοψουστίας γεγωνῶς ἐπίσκοπος οὗτός ἐστιν, ὀμαι· secundo autem loco: Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ Μοψουστίας· tertio loco post memoratum de magia Persarum Theodori Antiocheni opus, subdit: Οὗτος δ' ὁ Θεόδωρος, ὁ Μοψουστίας εἶναι δοκεῖ (et quidem docet in re certa dici solitum apud Græcos quosdam auctores, demonstrat Montfauconius *præf. ad Euseb. comm. in Ps. cap. x*); quarto denique loco: Ἀνεγνώσθη βιβλίον, οὗ ἡ ἐπιγραφή Θεοδώρου Ἀρτιοχέως· ὁ Μοψουστίας δὲ ἐστὶν, ὡς ἀπὸ τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν· *Lectus est liber Theodori Antiocheni; hic autem ille est Mopsuestiæ episcopus, ut ex quibusdam epistolis mihi innotuit.* Ergo duo hinc noticimus, nempe tum codices quoque veteres operum Mopsuesteni, nedum eos quos nunc habemus, præ se tulisse Theodori Antiocheni nomen; tum quoties in his id nomen prope per antonemasiam occurrit, intelligendum esse Mopsuestenum. Porro autem quod noster Theodorus in *xii prophetas* scripserit, diserte affirmat Syrus Ebediesus in catalogo: præterquam quod ejus operis titulus in concilio etiam quinto (a) scribitur; quem tamen postremum locum ad trutinam deinceps vocaturus sum. Præterea quod opus Mopsuesteni in manibus habeamus, inde etiam cognoscimus, quia in exordio *commentarii ad Oseam* et alibi non semel declarat auctor se in *Psalms* quoque scripsisse: porro a Mopsuesteno illustratum fuisse Psalterium, notissimum est. Sed enim nihil æque demonstrat germanas esse Mopsuesteni has prophetarum minorum explanationes, quam ipsum scribendi genus, quod veterum de eo testimoniis sine ulla dubitatione respondet. In primis cernimus hunc auctorem sequi maxime litteram et historiam, atque omnem allegoriam studiosissime fugere: rursus nullo vitio æque laborare, quam permultarum repetitionum in eadem interdum pagina ingestarum: quæ sane tautologia delicatis auribus multo est molestissima. Idem longis periodis involvitur, atque incipit, diu pendet, vel insertis novis sententiis longe recedit, ita ut legenti vel interpretanti salebrosus interdum fiat. A Mopsuesteno dum Scripturas arbitrio suo explanaret reprehensas atque irritas sæpe fuisse antiquiores interpretes ait Leontius *contra Nest. iii, 11*. Ejus vero nunc moris persequentem demonstrationem in his commentariis videmus. Item Scripturæ permultas auctoritates a Mopsuesteno citari solitas ait Photius; quod ab eo verissime dictum commentarii nunc docent. Sed enim quod ait Tillemontius (b) Mopsuestenum universa Biblia complexum memoria fuisse, cujus rei testem citat Leontium *De sectis act. iv*; errat plane vir doctus non intellectis Leontii verbis τὴν ἄλλην Γραφήν ὑπερμημάτισεν. Sane pro ἄλλην legendum esse ὄλην, res ipsa clamat, et revera Leontii interpretes explicant *universa*. Verumtamen ὑπερμημάτισεν non *memoria retinebat*, sed *commentatus est* significat. Quare dicendum, *ad universa Biblia commentatus est*. Imo plerosque omnes auctoris quem edimus characteres, in Theodoro Photius deprehendebat. Sic enim cod. *xxviii*: Φεύγων τὸν ἠνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας, καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἐρμηνεῖαν ποιοῦμενος· ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα, καὶ ἔχαρις πως καὶ ἀήδης εἶναι δοκεῖ. Tum cod. *iv*, Ἔστι δὲ μὲν φράσιν ἐν πανύ λαμπρός· ταῖς δὲ διανοίαις καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασιν λίαν πυκνός, καὶ ταῖς γραφικαῖς ἀριστα πλουτῶν μαρτυρία. (Photius codice item sexto densitate sententiarum Theodori innuit.) Denique cod. *clxxvii*: Ἀσαφής δὲ ἐστὶ, καὶ τοι λέξει οὐ ξενιζούση χρώμενος· ἀλλὰ τῷ σχοινοτενέσι χρῆσθαι ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον περιόδους καὶ παρεμβολαῖς ἀλλεπαλλήλους, δι' ὧν καὶ εἰς μῆκιστον ὁ νοῦς ἀποτείνεται τῶν προκλειμένων, ταῖς τε τῶν ὀνομάτων πλαγίαις καὶ ταῖς μετοχικαῖς λέξεσι πλεονάζειν, τὰ αὐτὰ τε πολλάκις καὶ οὐδὲ σὺν κόσμῳ ἐπανακυκλεῖν, καὶ τὰς ἐπαναλήψεις πλεόν τῶν διηγήσεων (ἄπερ ἀμέθοδον παντελῶς) ταῖς περιστάσεσι μεμεστῶσθαι, καὶ τοῖς τοιοῦτοις, οὐκ ὀλίγον ζόφον τῶν αὐτοῦ γραμμάτων κατασκευάζει. Porro ad fugam allegoriarum quod attinet, cui Mopsuestenus ubique studet, ipse scilicet sibi est consentaneus, qui opus contra Origenem atque allegoricos scripsit (c). Profecto Origenem sine limite allegoricis interpretationibus indulgisse, eoque instituto sacram doctrinam et historiam pessum sæpe dedisse, atque innumera errorum portenta invexisse, nemo est qui neget. Morbum hunc ingeniosissimi Origenis satis præsenserat pater ejus, Christi inclytus martyr Leonidas, qui, ut tradit Eusebius (d), admonescerat filium ne ultra obvium sensum in divinis Scripturis quidquam requireret, μὴ τῆς προφανοῦς διανοίας περαιτέρω τι ζητεῖν παραινῶν. Et quidem ego contra Origenis audaciores aliquot allegorias, locos nonnullos Patrum incognitos producturus in lucem aliquando sum. Cæsariensis Eusebius Origenis perstudiosus apologeticus scripsit pro allegoricis hujus interpretationibus; cujus rei certiores nos facit Ebediesus in catalogo (e), qui addit Eusebii id opus refutatum fuisse a Theodoro. Quare jam nemo mirabitur, nihil omnino allegorico sensu apud nostrum auctorem dici. Cæteroqui quod attinet ad Augustini (f) seu potius Pauli dictum, quod omne Vetus Testamentum figura sit Novi, quodque omnia ad Christum postea venturum relata fuerint, Theodori quoque nostri constans sententia est tum in prologis tum etiam alibi. Profecto allegoricum et anagogicum et quodvis mysticum interpretandi genus nemo pius per se contemnet, quod ipsis apostolis Patribusque apostolicis haud inusitatum videmus. Cæteroquin quatenus procedendum sit, id demum prudentes decernent, qui neque

(a) Act. 4, p. 211.

(b) *Mém. eccl.* tom. XII p. 451.

(c) Ebediesus catal. cap. 19, Facund. iii, 6; Liberat. cap. 24.

(d) *Hist. eccl.* VI, 2.

(e) Cap. 11.

(f) *De Gen. ad litt.* I, 1.

tota credulitatis frena laxabunt, neque committent ut non tam interpretari videantur quam vim Scripturis inferre : quasi non sit piaculum sacram doctrinam depravare, et ad voluntatem suam oracula trahere repugnantia. Nonnulli interim tantum sibi sumpsere, ut quidquid ipsi vellent, Scriptura sentiret. Et tamen magnus Hieronymus (a) commemoratis vetustiorum aliquot in *Zachariam prophetam* commentariis mysticis, statim subdit se historiæ Judæorum tropologiam miscuisse Christianorum, ut ædificaret supra petram et non super arenam, ac stabile jaceret fundamentum quod Paulus architectus posuisse se scribit.

IV. Reliquum est ut suborientes quasdam contra authenticam operis, seu potius de auctore ejus, dubitationes rellam. In quintæ synodi actione quarta, multarum adversus Theodorum criminationum vicissima hunc habet titulum : *Theodori Mopsuesteni ex principio commentarii (b), quod in duodecim prophetas scripsit, abnegans prophetias de Christo esse prædictas ; sed non volentes (loquitur Mopsuestenus) ista considerare, voces omnes trahere ad Dominum tentant Christum, ut et quæ de populo facta sunt, simili modo intelligerent, et risum præstarent Judæis, quando ex scriptorum sequentia nihil ad Dominum Christum pertinentes ostendunt voces.* Pergit deinde Mopsuesteni accusator cap. 21 et 22 proferre aliquot psalmodum locos, e quibus vaticinium exclusum conqueritur a Mopsuesteno. Jamvero *Commentarii in XII prophetas* sine dubio initium interpretatio Osæ est, non tam quia id ordo ipse in codicibus docet, quam quia sic ait primis verbis auctor. Atqui in hoc, quod dixi, initio nullum consonum synodico illi testimonio verbum est. Quid ergo? idcircone de auctore dubitare licet? minime gentium. Cum enim aliunde exploratissimum sit, commentarii hujus Mopsuestenum esse auctorem, sequitur ut in synodico codice pro *Commentario in XII prophetas, Commentarius in Psalmos* reponendus sit; isque error vel Callonymo concilii notario seu eclogario, qui ibi recitat, ascribendus est; vel certe postea in synodicos codices, quorum nullus satis antiquus superesse videtur, irrepsit. Synodi quintæ Græcus vel saltem Latinus codex mihi nullus ad manum est, in quo lectionem vestigem : præsertim quia synodi hujus acta pleraque perierunt. Ergo interim, donec synodicus codex aliquis meliorem fortasse lectionem offerat, ego quidem ad removendam hanc contradictionem sequentibus utar argumentis. Titulus ille *ex principio commentarii in XII prophetas* prorsus videtur esse obreptitius; quidquid enim ibi præcedit aut sequitur, id e Theodori *Commentario in Psalmos* desumitur : præcedit enim *ejusdem ex interpretatione octavi psalmi*; sequitur *ejusdem in psalmum vicesimum primum*. Et postea *ejusdem de interpretatione LXVIII psalmi*. Sed quod caput est, loci ipsi, qui sub falso titulo *Commentarii in XII prophetas* citantur, universi e Psalmis petuntur, atque intermedii sunt inter octavum et vicesimum primum psalmum, qui laudatur in subsequente titulo; nempe proferuntur e psalmis XII et XV, et ex ipso XXI; qua ex re apparet synodicum eclogarium nihil aliud ibi recitare quam locorum seriem ex *Commentario Mopsuesteni in Psalmos* ordinatim excerptorum. Et quidem in Psalmis maxime interpretandis ansam criminationibus obtulerat Mopsuestenus, qui juvenili in iis audacia exsultaverat : nam si certe vera narrat Leontius lib. III, 15, *contra Nest.*, psalmos omnes ad Zorobabelem et Ezechiam retulerat, tribus tantum Christo Domino reservatis. Tum Hesychius historicus apud concil. V, act. v, de Mopsuesteno sic loquitur : *Prima elementa suæ doctrinæ ex Judaico vaniloquio incipiens, codicem in prophetiam psalmodum conscripsit, omnes de Domino prædictiones abnegantem.* Neque tamen externo testimonio opus est, cum ipsum auctorem habeamus scripta sua in psalmos præcipue sic accusantem in epistola quadam apud Facundum III, 6 : *Ea quæ scripta sunt in psalmos miraris, quæ etiam prima cæterorum omnium scripsimus : non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem diligentiam : passi enim sumus quæcunque incipientes, ut evenit, in imperitia scribandi constituti : siquidem et multas immutationes ab illo tempore quæ nostra sunt susceperunt, quas non est præsentis temporis enarrare : ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima, et maxime illa quæ prima sunt.* Iterum ipse Facundus x, 5 : *Theodorus ultro semetipsum reprehendens in expositione Psalmorum, confessus est quod negligenter a se composita fuerint plurima, et maxime illa quæ prima sunt.* Sane si de uno opere hic loquitur Facundus, utique apparet, Theodorum ex sua Psalmorum interpretatione præcipue vituperavisse principium operis (de quo scilicet principio apud textum synodicum sermo est). Sed esto sane æmbiguum, utrum apud Facundum vocabulum *prima* significet *primordia operis*, an potius *scribendi initium*; minime vero dubia est Leontii auctoritas *contra Nest.* lib. III, 43, ubi scripta Mopsuesteni vituperans, in his recenset *τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τυφλοποιὸν προθεωρίαν* : sic enim edidi ex Græco codice Vaticano, quæ verba in Turriani Latinitate, quæ sola hactenus edita fuerat, sic habent, *et præmeditationem excæcantem in sacros Psalmos*. Sane Turrianus interpretari potuisset *præfationem* : quis enim nescit, argumenta seu præfationes Græcarum vel orationum vel hujusmodi lucubrationum appellari *προθεωρίας*? Valde igitur censeo synodicum eclogarium respexisse ad præfationem *Commentarii Psalmorum*, in qua Theodorus liberiore ingenio luserat, et quædam contra mysticos figuratosve sensus audacius effuderat (puta illa verba synodici testimonii), quæ deinde ipsemet retractavit, ut ait Hesychius. Denique no

(a) *Prolog. ad comm. in Zach.*

(b) Concil. hic et alibi *commentii*; sed malo id

esse mendum librarii qui non intellexerit litteræ compendium cum superposita lineola.

magnopere mirandum est, si forte unum pro altero Mopsuesteni opus recitatum fuit, si certe constat non id solum esse commissum, verum et ejus titulos interdum fuisse valde perversos. Nonne enim leonius libros Theodori *De incarnatione et Commentarios in Jobum*, propterea quod insanis sententiis et damnificis referti erant, inscripsit seu appellavit *κατὰ ἐναντιοπαρήσας*, *adversus incarnationem*, et *κατὰ τὸν Ἰώβ*, *adversus Jobum*? Profecto id in ipso concilio quinto ex odio vel certe notariorum errore factum justissime asserit in adnotationibus ad notitiam Theodori nostri (a) Tillemontius, cujus hæc verba sunt : *Dans le cinquième concile (b), entre les passages cités de Théodore de Mopsueste pour justifier sa condamnation, on en trouve un cité de son commentaire sur saint Matthieu ; et à la teste du suivant il y a, ejusdem ex libro quod Deus peccatum docuit et mortem introduxit. Théodore n'a point assurément donné ce titre à aucun de ses ouvrages : et il faut que ce soit une erreur qu'on prétend tirer de quelqu'un de ses livres, et sans doute du Commentaire sur saint Matthieu, nommé immédiatement auparavant, si nous lisons ex eodem libro*. Prorsus ita superius nos diximus, locum illum, qui dicitur ex *Commentario in XII prophetas*, referendum esse ad citatum in præcedentibus Psalterii librum. Hæc, inquam, peremptoria demonstratio est adversus eos qui synodicum testimonium nobis objecerint. — Sic olim ego disputaveram, ut *proœmium in Psalmos* pro *proœmio in XII prophetas* scribendum esse in synodo suaderem. Nunc illud in mentem venit, fieri posse ut generale aliquod proœmium in *minores prophetas* olim extiterit Theodori nostri, quod in codicibus non sit conservatum, propter reverentiam fortasse erga concilium a quo fuit illud vituperatum. Certe a Theodoro, qui Theodorum in eorumdem prophetarum interpretatione valde sectatur, generalem prologum præscribi videmus : tum in textu nostro Theodori si pro εἰς Ἐλεγγον τῶν, etc. scribatur εἰς Ἐλεγγον οὖν τῶν, etc., hæc una particula, quæ fortasse tum est subducta cum priora resecarentur, satis indicaret generale a Theodoro proœmium fuisse præpositum. Illa etiam verba p. 1, v. 5. *καθ' ἃ πρόσθεν ἔφθην εἰπὼν* (si certe interpungatur ante ἐν ψαλμοῖς, secus si postea) haud rem in diverso opere dictam, sed in præsentē scripto denotant : quod si ita est, generalis prologus necessario intelligitur, qui sine dubio tam copiosus in *XII prophetas commentariis* videtur fuisse convenientissimus.

V. Nunc quo ingenio, qua ratione, quo fine Theodorus hos ad prophetas commentarios instruxisse videatur, sobria cum brevitate dicendum est. Atque in primis secundum Theodori felixque ingenium mirari licet, qui de penu suo pleraque omnia sumit, neminem imitatur, nedum expilat. Cumque hi prophetæ præ omnibus sacrorum Bibliorum partibus sint obscurissimi, ita ut sine interprete prorsus legi non possint, Theodorus tanta eos facilitate, tam naturali pronoque decursu edisserit, ut ipse non verba legere, sed in prophetæ cujusque mentem, oculorum aciem intendere videatur. Quamobrem non sine causa a multis arcem interpretum tenere dictus est. Neque vero Theodorus vel Hebraicum textum vel Syriacam ex Hebræo derivatam interpretationem, vel Origenis *Hexapla*, in censum vocat : imo Syriacam interpretationem (Antiochenus licet homo) ejusque anonymum interpretem non semel vellicat pp. 185, 194, 202; quippe Græco LXX Interpretum textu contentus, hunc unum osculatur ac sequitur, propter summam, ut ait, seniorum illorum peritiam atque sapientiam, et propter apostolorum auctoritatem, qui hanc versionem Christianis neophytis commendaverunt (pp. 185, 194, 202). Neque ipsam Hebræorum linguam Theodorus calluit, a qua nullum mutuatur lumen; et præterea p. 91 : *Αἰνῶν*, inquit, *ἡμεφάν* significare *phosphorum in lingua Hebræorum* : quo dicto, non scientia propria, sed aliena auctoritate, de vocabulo Hebraico judicare se demonstrat. Rursus p. 185, cum Græcorum Interpretum discordia sit a Syro in vocabuli Hebraici explicatione, ipse quidem Græcos sequitur, non quasi grammaticali ductus vi, sed reverentia. Quare non recte collineat apud Rosenmullerum (c) Ernestius, qui suspicatur ideo judaizantem visum fuisse Christianis Mopsuestenum, quod secundum textus Hebraicos interpretationem fecisset. Neque Theodorus (secus ac hodierni critici pompaticè quidem, sed non sine confusione atque impedimento legentium faciunt) multiplicem eruditionem, multorumve auctorum nomina congerit; imo cum forte controversia incidat de urbibus Bothro, Tharsis, atque Anomone, disputationem quantocius abruptit noster, quominus a suo propheta ne latum quidem unguem discedat. Ex tot autem ante se Bibliorum explicatoribus, ne unum quidem nominatim appellat; anonymos nunquam fere sine vituperatione commemorat, veluti pp. 71, 141, 222, 254. Qui vero sint isti anonymi, ex Hieronymi, qui fuit Mopsuesteno nostro coævus, *Prologo ad Oseam* intelligere fortasse licet, qui ait ante se prophetarum minorum fuisse interpretes Origenem, Apollinarem, Pierium, Eusebium Cæsariensem, ac Didymum. Hos igitur, vel ex his aliquos, a Theodoro reprehendi suspicor. Nam de ipso Hieronymo cogitandum vix puto, non tam quia coætaneus, ut dixi, erat, quam quia commentarios Latinos a Græci sermonis homine lectos vix est credibile. Immensum prope opus, nunc deperditum, ad prophetas minores Origenes scripserat : quare magnopere arbitror id præcipue Mopsuesteno, propter diversam interpretandi indolem, displicuisse. Sed ne Pierii quidem vel Apollinaris vel Didymi aliquid superest: denique et Eusebii *Demonstrationis evangelicæ* liber xviii, in quo de Osea quædam disputaverat, periit.

a) *Mém. eccl.* tom. XII p. 674.

(b) *Ed. Coleti* tom. IX, v. 221. cap. 56.

(c) *Hist. interpr.* part III, p. 266.

VI. Nunc quia de iis dixi, qui Theodorum in his exponendis prophetis præcesserunt, liceat breviter nonnullos quoque, qui Theodorum subsecuti sunt, commemorare; priscos, inquam, quorum scripta ad nos pervenerunt: sunt enim (ut omittam Judaicos et brevissima Hesychnii capita) Græci tres, Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus; Latini item tres, Hieronymus, Rufinus atque Remigius: quorum ego commentarios lectitans, Theodoretum quidem Mopsuesteni assecram esse videbam, in prologis quandoque etiam plagiarium: sed tamen neque acumine neque ubertate cum hoc comparandum. Cyrillus grandem totum commentariorum suorum implevit, in quibus plurima moralia dicit ac mystica. Theophylactus denique sequioris ævi homo pauca ut puto de suo profert, sed ex antiquorum lucubrationibus litterales, morales, mysticas expositiones, pro sui temporis more, desorat. In Latinis Hieronymus singulari sua præstantia eminet; omnes enim ingenii, eloquentiæ doctrinæque thesauros ad suas in hos prophetas expositiones contulit. Post quem Rufinus prophetarum quinque aggressus interpretationem, copiosam potius moralemque paraphrasin fecit, et in prologo iniquum de Hieronymo iudicium tulit, cujus orationem vel per allegorias Origenis vel per fabulosas Judæorum traditiones totam defluxisse ait. Tertius Remigius Antisiodorensis est, qui sæculo nono sub Carolo Calvo floruit. Hujus *Commentarios ad XII prophetas minores* anno 1545 Joannes Hentenius edidit, qui deinde in *Lugdunensem PP. Bibliothecam* translati fuerunt. *Commentarium* vero in *Oseam* necessario se omisisse Hentenius ait, quia hunc unicus, quem nactus erat, codex desiderabat. Ego vero antiquum codicem Vaticanum perlustrans in *Oseam* quoque *commentarium* Remigii reperi, mutilum tamen, nempe usque ad capitulum quintum necdum expletum. Neque is defectus membranarum est, quæ, ut fit, exciderint: etenim in qua pagina *Oseas* imperfectus desinit, ibidem incipit *Joël*: unde cognoscimus antiquum amanuensem nonnisi hanc Remigiani *Commentarii in Oseam* partem præ manibus habuisse. Jam etsi Hentenius magnis laudibus a se editos commentarios effert, ego tamen Remigium in caloniis potius ἐμπνεύεας quam in principibus numerem; quod de aliis etiam commentationibus ejus ad sacra Biblia qua editis qua ineditis æque iudico. Certe illud frequens etymologiarum studium parum utile est vel solidum. Attamen aliud mihi Remigii opus est observatum, profana eruditione valde saturum, cujus hercle editionem, cum otium fuerit, non negligam. Interim tam rari codicis copiam nactus, nolui committere ut hæc inedita pars *Commentarii ad Oseam* diutius in tenebris delitesceret. Itaque in parte mei voluminis, unde aliam canonici generis lucubrationem eieceram, hoc Remigii supplementum locavi.

VII. Sed jam oratio revertatur ad Theodorum, cujus si plurimas expositionum harum laudes detexere velim, vel infinitus sim, vel certe perpetuum commentarii ejus commentarium adornare deberem. In primis auctor universam vaticiniorum materiam mente complexus, mire inter se commiscet, invicemque illustrat, et cum prophetis majoribus, præsertim vero cum Psalmis Davidicis passim connectit. Prologorum vero dignitas, excursuum sive amplificationum ubertas, quæstionum acumen, locorum difficillimorum spontanea ac ludibunda propædum explicatio legentes philologos magnopere, ut spero, oblectabit. Exempli causa, Amosi verba cap. 1, 3: *Super tribus sceleribus Damasci et super quatuor non convertam*, felicissime noster atque ex indole orientalium idionatum explicat sic: *Dicit super tribus et quatuor, nempe pro multis. Nam quia numerus post unum et duo pluralis dicitur, verbo tribus multos denotat, verbo autem quatuor multitudinem exaggerat.* Rursus ad verba Michææ cap. v, 5: *Suscitabuntur super eum septem pastores, et octo morsus hominum*, post irrisam nonnullorum interpretum vanitatem, ait simpliciter *septem* more biblico intelligi de perfecto seu magno numero, *octo* autem de ejus excessu. Idque illuminat Domini verbis Petro dicentis, ut non septies peccata dimitteret sed septuagies septies; et illis Ecclesiastæ, *Da partem septem necnon et octo*; de quibus mystica quædam et persubtilia commentatur Ambrosius libro v, in *Lucam* n. 49: quem Ambrosii locum Cimmeriis tenebris obsitum Maurini editores ægre declarant; Mopsuestenus autem prædicta verba simpliciter verèque explicat: *Munifice da egentibus, neque in hoc abundare recuses.* Et universum quidem Testamentum Vetus præparationem Novi fuisse, atque omnia a Deo ad venturum Christum directa, sincere sancteque multis locis Theodorus fatetur, v. gr. p. 1, 69, 72, 111-116, 120, 208, præcipue vero in *prologo ad Jonam*: cujus prophetæ grande illud intra cetum viventis miraculum, quod quidam recentes critici scelerate derident (ne Christo quidem Matth. xii, 40, credentes), nonnulli allegorice tantum admittunt, vel prophetæ somnium existimant, alii ex fabulis ethnicorum, puta de Andromeda, vel de Hercule qui Neptunii canis visceribus evasit incolumis, conglutinatum dicitant; pie Theodorus, ut mos est Ecclesiæ Patrum et catholicorum, summaque cum reverentia amplectitur nec de eo quæstionem ullam fieri patitur. Ut autem mentis Theodori, qua prophetias de Christo tradit, illustre specimen dem, non recusabo in gratiam illorum qui Græce nesciunt (quandoquidem Latinam interpretationem ab hoc volumine exclusi, quam liberiori otio absolvendam perpoliendamque reservo) luculentum tractum Latine ponere ad illa Joëlis verba cap. ii, 28-31: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo; et vaticinabuntur. Et dabo prodigia in caelo et super terram, sanguis*

nem et ignem et vaporem fumi; sol vertetur in tenebras, et luna in sanguinem, ante quam veniat dies Domini magnus et illustris. Ibi, inquam, post alia dicta Theodorus disputat sic: *Verba hæc beatus Petrus Judæos alloquens de Spiritus sancti adventu usurpavit convenientissime, quandoquidem prisca lex futurorum omnium quædam umbra fuit. — Et illa quidem vetera parvum quid erant et tanquam adumbratum; ita ut secundum hyperbolen potius quam secundum rei veritatem, dicta fuerint, sed ipsa demum dictorum veracitas in Christo Domino effectum manifeste habuit; quo tempore magna omnia et terrifica noaque et mira præ cunctis priscae legis eventibus apparuerunt: ita ut Vetus Testamentum ænigmatis loco fuerit, rerum autem sub Christo Domino gestarum magnitudo veritatem demum stiterit. Atque ita beatus aiebat David de populo: Non est derelicta anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem¹: quod sane de re tum gesta intelligi nequit, sed metaphorice atque hyperbolice dicitur ereptus populus de periculo atque pernicie. Rei porro ipsius vaticiniique veritas in Christo Domino palam facta est, cum propter resurgendi virtutem neque anima ejus diu apud inferos corpore sejuncta mansit, neque corpus corruptionem ullam passum fuit, quod non solum figuram propriam retinuit, in qua mortuum fuerat, verum etiam ad immortalem incorruptibilemque naturam transiit. Quamobrem priora illa, ænigma fuerunt; hæc posteriora, veritas. Beatus igitur Petrus verbis illis tanquam olim metaphorice non sine causa dictis, nunc autem eventum verum in gesta re consecutis, usus est; ita ut nunc magis præsentibus esset credendum, quam de priscis illis obstupescendum. Et paulo infra: Cuncta verissima in Christo Domino evaserunt; nam et sol vere obtenebratus fuit, et luna pariter; magnaque et multa cælo terraque prodigia acciderunt; et Christi Domini salutaris sanguis visus est; et ignis spectrum, quod descendens Spiritus vim significabat; cui præcessit fumi vapor, qui eventuras crucifixoribus penas portendebat. Tunc etiam Spiritus sancti gratiæ cuncti participes facti sunt, multisque ac variis charismatibus insigniti: quare alii prophetabant, alii plurima edebant miracula, ob asserendam gestæ rei magnitudinem, et Christi Domini seu fidem seu gloriam constabiliendam. Quod olim igitur metaphorice propheta vel hyperbolice dixerat, nunc manifestam habet significatarum rerum veritatem; imo verba infra res ipsas sunt. Cur itaque hoc vaticinium itemque reliqua, quotquot de aliis dicta a prophetis sunt, de Christi Domini incarnatione beati apostoli intellexerint, hanc merito quam diximus causam credere licet. Sic enim et antiquarum rerum historia minime ficta apparet, et magnitudo præsentium ex illarum comparatione magis coarguitur; atque illud undique apparet, res nimirum veteris legis ad Novi Testamenti eventus referri: adeo tamen priora posterioribus cedere, quantum corpore umbram deteriorem esse par est, etsi ad hoc quadrare videtur. Hactenus Theodorus; cui astipulantem dabo Rufinum, qui in Commentario ad Osee verba cap. xi, 1, *Ex Ægypto vocavi Filium meum*, sic scribit: *Quod de populo dictum esse prophetiæ textus ostendit, hoc etiam ad personam Domini nostri Jesu Christi posse transferri, apostolica monstravit auctoritas; per quem videlicet ea quæ Judæis data erant divini pietatis insignia, et cumulatis nobis conferrentur et gratius. Ne illud quoque non dicendum est, quod prophetarum ordo apud Theodorum diversus a communi in Græcis editionibus est, illi vero conformis quem Latina vulgata retinet. Ea porro versiculorum distinctio, quam veterici invexerunt, quamque jam mutare ob pervulgatum usum non expedit, absurda sæpe et contra orationis sententiam cognoscitur: quod vitium in majoribus quoque capitulorum sectionibus quandoque admissum videmus; quæ omnia Theodori sermo, qui diversis utitur pausis, emendat. Atque hanc capitum divisionem inconsulte admodum factam in Ciceronis quoque orationibus, demonstrasse me olim memini, cum Verrinarum partes ex antiquissimo Vaticanæ bibliothecæ palimpsesto ederem. Sed tamen Theodorus non idcirco aliter contextum biblicum discriminandum demonstrat, quod ipse ullam capitum versiculorumque sectionem faciat; est enim in codice continua scriptura (etsi ego in editione discriminaui); sed quia dum aliter exorditur orationem, itemque aliter claudit, quam Vulgatus textus præ se fert, diversam respirationum sectionumque rationem se agnovisse demonstrat.**

VIII. Superest ut Theodorum, quatenus a recto tramite videtur deflectere, coarguamus; haud illius quidem diatribæ more quæ inter scripta Chrysostomi ad Theodorum lapsum legitur, sed leni potius admonitione legentium ut periculosam quandoque ipsius ἐπιμνηστικὴν caveant. Est enim peculiare Theodori institutum, ut prophetas historice explicet, id est ut vim passim vaticiniorum de Veteris Testamenti rebus hominibusque intelligat ac interpretetur: atque in his nominatim minoribus prophetis captivitatem semper ac postliminium Judæorum præ oculis habet; in duobus autem postremis, Zacharia scilicet et Malachia, tempora quoque Machabæorum agnoscit; ad Christum autem ejusque Ecclesiam non nisi fere propter veriore pleniorisque ἐξέβασις, id est eventum, vaticinia refert, ut in recitato exemplo cognovimus, rursusque ad Michæam v, 2, ubi de promissionibus a Deo Davidi factis noster disputat; et ad Zachariam ix, 10, ubi vaticinium inter Zorobabelem et Christum dividi posse negat. Atqui hæc ratio non immerito Græcis Latinisque Patribus ipsisque etiam conciliis suspecta atque improbata fuit: sunt enim reapse vaticinia multa, quæ Christum unice, nemine interposito, spectant; neque Theodori auctoritas tanta est, neque ejus acumen tam singulare credendum, ut quod alii Patres, tales tantique viri, sublimiore illo tantummodo sensu prædictum putarunt ac docuerunt, huic arbitrato suo de rebus primum

¹ Psal. cv. 10.

editione, nos primi Græce in sextum *Scriptorum veterum* tomum contulimus. Lectores ergo utantur feliciter novis his celeberrimi SS. Bibliorum commentatoris divitiis, quas pontificiæ bibliothecæ codicibus acceptas debent : meminerintque, rerum quidem historiam ne in prophetis quidem esse perimendam, ut Cyrillus ipse et Chrysostomus et Gregorius PP., aliique Patres monent : Christum tamen præcipue ejusque Ecclesiam, qui est sacræ Scripturæ scopus, nostræque salutis negotium, præ oculis habeant.

Est autem ordo, quem codex Vat. tenet, commentariorum Theodori apud nos hic :

In Oseam p. 4.

In Joelem p. 68.

In Amosum p. 91.

In Abdiam p. 140.

In Jonam p. 150.

In Michæam p. 170.

In Nahumum p. 210.

In Habacucum p. 231.

In Sophoniam p. 249.

In Aggæum p. 269.

In Zachariam p. 284.

In Malachiam p. 283.

Sequuntur fragmenta in *Psalms* p. 390 ; et in *Joannis Evangelium* p. 396-408.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΩΣΗΕ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

THEODORI ANTIOCHENI COMMENTARIUS IN OSEAM PROPHETAM.

¶ Contra eos qui temere prophetica verba tractanda suscipiunt, atque ut viam posterioribus muniam, aggrediar, Deo adjutore, ad res propheticas explanandas, capto initio ab Osea, qui et princeps inter reliquos prophetas ætate est. Nam ex quo beatus David, sicut ego in superioribus dixi, cunctas quæ populo eventuræ erant rerum publicarum conversiones manifeste in psalmis enarraverat, silentium intermedia tempora occupavit, quia scilicet nihil ab illo vaticinante prætermissum fuerat. Sed enim statim ac tempus adfuit, quo cæperunt adversa pati decem tribus, Assyriis eas prementibus, donec funditus avitis eversas sedibus Sennacherimus in extranea loca transtulit ; cum jam, inquam, factum esset initium calamitatum, quas genti impendere multo ante David prædixerat ; Ezechiæ nimirum ætate, qui Judæ et Benjaminis tribubus imperitabat ; divina gratia, rebus jam instantibus, prophetas publice misit, primumque in his Oseam, qui quidquid divinitus illis eventurum erat nuntiaret : quique in memoriam veluti revocans prædictas olim a Davide calamitates, harum mox futurarum culpam Israelitis imponeret, a Dei cultu ac notione jam pridem aversis, atque ad idola dæmones-

¹⁻² I m. θεϊδθεν.

(1) Videlicet in commentario suo *ad Psalmos*, cujus ingentes reliquias nos volumine hoc exhibimus.

(Cod. Column. XLV, p. 1.) Εἰς ἔλεγχον τῶν ἀβασανίστως ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειρούντων φωναῖς, καὶ μὴν καὶ πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐξῆς, ἀρξώμεθα τῆς τῶν προφητικῶν σαφηνείας, Θεοῦ διδόντος, ἀπὸ τοῦ Ὡσηῆ τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, ὃν καὶ πρῶτον εἶναι τῷ χρόνῳ συμβέβηκε τῶν λοιπῶν προφητῶν · τοῦ γὰρ μακαρίου Δαυὶδ, καθ' ἃ πρόσθεν εἴθη ἐπιπῶν (1), ἐν ψαλμοῖς ἀπάσας τὰς περὶ τὸν λαὸν ἐσομένας μεταβολὰς ἐπιπῶν προδήλως, σιγῇ μὲν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον κατεῖχεν, ἅτε ἀρκούντως ἅπαντα προειρηκότος · κείνου · ἐπειθὲ δὲ ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν συνέβη καθ' ὃν ἤρξαντο κακῶς πάσχειν αἱ δέκα φυλαὶ, τῶν Ἀσσυρίων αὐτὰς πολιορκούντων ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς τῶν οἰκείων τόπων ὁ Σενναχηριμ ἀφελὼν εἰς ἄλλοτρίους μετέψικισε τόπους. Τὰ τε πόρρωθεν τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ προειρημένα περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων χαλεπῶν, τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἰδέχεται · ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεχίαν ἐγένετο καιρῶν, τῆς Ἰουδα φυλῆς βασιλεύοντα σὺν τῇ Βενιαμίν, προεβάλετο τῶν πραγμάτων ἐγγύθεν ὄντων ἢ θεία χάρις τοὺς προφήτας, καὶ πρὸ γε τῶν λοιπῶν τὸν Ὡσηῆ μηνύοντα τὰ περὶ αὐτοὺς θεῖθεν ¹⁻² ἐσόμενα, (p. 2) καθάπερ τινὰ ὑπόμνησιν ποιούμενον τῶν παρὰ τῷ Δαυὶδ πάλαι τε εἰ-

ρημένων καὶ πρόπαλαι, ὡς ἂν τῶν τε ἐσομένων χα-
 λεπῶν τοὺς Ἰσραηλίτας ἀποφθίνειν αἰτίους, ἀπο-
 στάντας μὲν τῆς περὶ τὸν Θεὸν θεραπείας τε καὶ γνώ-
 σιως, περὶ δὲ τὰ εἰδῶλα καὶ τοὺς δαίμονας ἅπασαν
 ἔχοντας τὴν σπουδὴν· δηλῶν τε ποιήσειεν ὅτι οὐκ ἔχ-
 νους συντυχίας γίγνεται ταῦτα· πόβρωθεν δὲ εἰρητό
 τε καὶ προῦριστο τῷ Θεῷ γενέσθαι, τὴν τούτων αὐ-
 τῶν ἐπισταμένῳ κακίαν, καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς ὄντινα
 τρόπον προσῆκεν οἰκονομεῖν εἰδότεί σαφῶς, εἰς προ-
 παρσκευὴν τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ δειξέως τε καὶ
 παρουσίας· ὥστε γὰρ δῆλον ἅπασιν γενέσθαι ὅτι τὴν
 περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίαν διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν προσδο-
 κώμενον φανήσεσθαι ποιεῖται, ἐκδίδωσι μὲν τὰς δέκα
 φυλάς τῆ τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ· φυλάττει δὲ
 ἐπὶ τῶν τόπων τὴν Ἰουδα μόνην, ἐξ ἧσπερ ἤμελλεν ὁ
 Δεσπότης ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ σάρκα Χριστός· Ἦν
 περ οὖν εἰς αἰχμαλωσίαν ὑστερον ἀπελθοῦσαν διὰ τὰς
 αὐτῶν ἐκεῖνων παρανομίας ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ τοῦ
 βασιλεύσαντος τῶν Βαβυλωνίων, ἐπανελθεῖν παραδόξως
 πεποίηκεν· ἐπανελθόντων μὲν καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν φυλῶν
 τινῶν ἀκριθιμῆτων ἐξ ἑκάστης, τῆς Ἰουδα δὲ μόνης
 ἐπαναχθεῖσης ἄλλῃ· ὡς ἂν γένοιτο δῆλον ὅτι πῶς
 μὲν βουληθεὶς ὁ Θεὸς καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐπ-
 αναγαγεῖν ὁμοίως ταύτῃ· (ρ. 5) ἀμελήσας δὲ τῶν
 λοιπῶν, περὶ ταύτην ἅπασαν ἔθετο τὴν φροντίδα,
 ἄφ' ἧσπερ ἤμελλεν ὁ Δεσπότης ἀναδεικνύσθαι Χρι-
 στός, ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων φανόμενος σωτήριᾳ· κατὰ
 δὲ τοῦτον τὸν λόγον καὶ αἱ τῶν προφητῶν μηνύσεις
 ἐτίγγανον ἀναγκαῖαι, δηλοῦσαι ὅτι πάλαι τε δεδομέ-
 να τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰρημένα,
 νῦν λαμβάνει πέρας, ἀπορρήτως ἅπαντα οἰκονομοῦν-
 τας· τὰ περὶ αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακά-
 ρος Ὡσηὲ ποιῶν ὁ προφήτης, τὰ περὶ τὸν λαὸν ὑπὲρ
 ὧν ἡσέβουν κατὰ θεῖαν ἐσόμενα βουλήν μηνύει σα-
 ρῶς· ἀρχεται δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'. — « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ
 τὸν τοῦ Βεηρὶ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ
 καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιῶ βασιλέων Ἰουδα, καὶ ἐν
 ἡμέραις Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ἰωὰς βασιλέως Ἰσραήλ. »
 Ὡς ἐπιγραφή τίς ἐστὶν αὕτη τοῦ βιβλίου περιεκτικῆ,
 δηλοῦσα τὸν τε προφήτην ὅπερ ἐστὶ τὰ εἰρημένα, καὶ
 τὸν καιρὸν καθ' ὃν εἰρήκει ταῦτα· λόγον δὲ Κυρίου τὴν
 ἐνέργειαν ἀπανταχοῦ λέγει τὴν ἐφ' ὅσῃ δῆποτε γιγνο-
 μένην· ὡς τὸ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐσπερε-
 ῶθησαν, » ἵνα εἴπῃ ὅτι τῇ ἐνέργειᾳ συνέστησαν τῇ
 θεῖᾳ· θεῖαν δὲ ἐνέργειαν κἀναυῖθα λέγει κατ' ἣν
 ἀποκάλυψις τῶν ἐσομένων ἐγένετο τῷ προφήτῃ· ἄφ'
 ἧσπερ αὐτῷ καὶ τὸ λέγειν τε καὶ μηνύειν τὰ ἐσόμενα
 δύναμις ὑπῆρχεν· εἰς δῆλωσιν δὲ ἀκριβεστέραν, καὶ
 τὸ τοῦ Πατρὸς προστιθεῖν ὄνομα· ἀναγκαιῶς δὲ λέ-
 γει καὶ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ περὶ κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν
 τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ θεῖον ἐμνήσει τὰ ἐσόμενα·
 (ρ. 4) λέγει δὲ ὅτι καθ' ὃν καιρὸν Ὀζίας τε ἐβασί-
 λευε καὶ Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιᾶς· ἄφ' ὧν
 σκοπήσειεν ἂν τις εἰκότως ὅτι οὐκ ὑπὸ μίαν τιὰς ἀρ-
 μονίαν συγγέγραψεν τὸ βιβλίον ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐν
 διαφόροις καιροῖς τὰς περὶ τῶν ἐσομένων ἀποκαλύ-
 ψεις δεχόμενος, ἐποίητο τῶν ἐσομένων τὴν μηνύειν·

A que perquam studiose conversis; 2 atque ut idem
 palam faceret, haud casu aliquo hæc mala contin-
 gere, sed multo ante edicente ac decernente Deo,
 cui et Israelitarum improbitas explorata erat, et
 simul comperta ratio, qua cum his agendum erat,
 ob viam parandam Christi Domini ostensioni at-
 que adventui. Deus etenim ut omnes certiores la-
 ceret, se populi curam gerere propter eum qui ex
 hujus genere oriturus expectabatur, idcirco tradi-
 dit decem tribus Assyriacæ captivitati, unicum ve-
 ro retinuit in suis sedibus Judæ tribum, de qua
 Dominus exiturus erat secundum carnem Christus.
 Quam item captivam deinceps abductam propter
 pares iniquitates a Nabuchodonosoro Babylonio-
 rum rege, redire mirabiliter voluit; quicum etiam
 de reliquis tribubus exiguus numerus postliminio
 reversus est; interim dum una Judæ tribus cum
 suo populo omni in patriam se recepit: quo perspi-
 cum fieret, volenti Deo possibile fuisse reliquas uni-
 versas haud secus quam istam revocare: verum tamen
 neglectis cæteris, ad hanc unam curas suas contulis-
 se, ex qua Dominus proditurus erat Christus, cum
 denique pro communi salute conspiciendum se da-
 ret. His ita se habentibus, prophetarum quoque
 vaticinia necessaria erant, quorum ope notum fie-
 ret, pœnas olim a Deo decretas atque a beato Da-
 vide prædictas, nunc demum inflictum iri, arcana
 Dei providentia cunctas populi vices moderante.
 Atque ob hanc videlicet causam beatus quoque pro-
 pheta Oseas manifeste significat quæ Deo mandante
 eventura populo erant propter ejus impietatem.
 Sic autem incipit:

ὧν ἡσέβουν κατὰ θεῖαν ἐσόμενα βουλήν μηνύει σα-
 ρῶς· ἀρχεται δὲ οὕτως·

CAP. I.

Vers. 1. — « Verbum Domini quod factum est ad
 Oseam filium Beerī, in diebus Ozīæ et Joathamī et
 Achazī et Ezechiæ regum Judæ, et in diebus Jero-
 boamī Joaso nati 3 regis Israelis. » Hic titulus qui-
 dam est, libri argumentum habens, sinulque decla-
 rans et a quo propheta et quo tempore dicantur hæc.
 Verbum autem Domini pro vi divina ubique dic-
 cit Scriptura, quacumque in re se exserat. Velut il-
 lud: « Verbo Domini cæli firmati sunt », quasi dicat,
 vi divina eos fuisse compactos. Porro vim divinam hic
 quoque dicit, a qua futurorum revelatio prophetæ fit,
 dicendique virtus exhibetur atque ante significandi
 quæ ventura erant. Jam ob sui pleniorē notitiā,
 Patris quoque nomen ascribit: tum etiam necessario
 tempus adnotat, quo secundum impertitam sibi divi-
 nitus revelationem res posteras præcinebat. Præfuit
 igitur tempus quo regnaverunt Ozias et Joathamus et
 Achazus et Ezechas. Unde quisvis cognoscere queat,
 haud una continuatim serie scriptum fuisse hunc a
 propheta librum, sed prout variis temporibus futuro-
 rum notiones excipiebat, sic vaticinia edidisse; facta
 haud semel earumdem rerum mentione prodivinīs ad
 se oraculis, quæ in populo vulgabat, ut hunc futurū

* Psal. xxxii, 6.

admoneret. Similiter beatum quoque Davidem eodem argumento complures cecinisse psalmos videmus, quorum singulos pro celesti mentis illustratione atque spiritali admonitione compositos ad vulgi usum pronuntiabat: et ipse videlicet earumdem rerum revelationes sæpe recipiens, et consequenter evulgans, quotiescunque his oraculis dignus habebatur. Jam ubi dixit Oseas quinam essent Judæ reges, quo tempore ad prophetandum divina gratia excitatus fuit, ait etiam illum qui Israeli, id est decem tribubus, tunc imperabat Jeroboamum, Joasi filium, nepotem Joachasi, Jehu abnepotem: quem postremum ad Achaabi ejusque domus pœnam Deus excitaverat per prophetam Elisæum: eidemque promiserat fore ut posteri ejus usque ad quartam generationem regno potirentur: 4 quorum quidem tertius erat Jeroboamus, Joasi filius, Joachasi nepos; quartus autem fuit Zacharias, Jeroboami filius, qui post sex regni menses obiit, in quo exitum habuit divinum vaticinium; translata deinceps regia dignitate a Jehu genere ad Sellemum, qui haud ejusdem cognationis erat. Cum itaque capessivisset Israelis regnum Jeroboamus, et Ozias Hierosolymis imperaret, cladibus cœperunt affici decem tribus, donec eas prorsus servitio addictas migrare coegit rex Assyriorum. Quare commodo tempore vaticinatum venit Oseas, præsagiorum beati Davidis memoriam reficiens, atque ea jam proxima nuntians, quæ multo ante de ipsis prædicta fuerant. Pergit autem dicere:

ἀρχὴν οἱ τῶν δέκα φυλῶν, ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς σιλεύς· ὥστ' ἂν εἰκότως κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπὶ προρρήσεων ὑπομνησκόνα τοῦ μακαρίου Δαυὶδ, καὶ μνημονεύοντα ἐγγύθεν ἐσόμνα τὰ δὴ πόρρωθεν εἰρημμένα περὶ αὐτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα φησὶν·

VERB. 2. — « Initium verbi Domini ad Oseam. » Patet, hinc Dei cœpisse fieri ad illum revelationes: qui mandat ei ut conjugem meretricem ducat, ex eaque liberos procreet: cujus rei causam quoque addit, « Quia, inquit, fornicans fornicabitur terra a Domino. » Sane Deus quædam a prophetis facienda curat, quæ multis præter decorum esse videntur: veluti cum Isaiam coram omnibus jussit nudum et excalceatum incedere. Sed hoc et alia ejusmodi evidenti consilio peracta fuerunt. Nam quia plerique audire sermones oscitanter solemus; gestorum vero atque visorum novitate terremur, præsertim si hæc absona a facientis more sint; merito Deus propter Hebræorum incredulitatem dat sæpe operam ut talia prophetæ faciant; nempe ut percussum novitate operum vulgus, causam rerum discat atque officium doceatur. Mandavit ergo prophetæ ut meretricem uxorem duceret: porro novum erat feminam ejusmodi a propheta assumi in matrimonii convictum: id quod eum 5 reapse Deus facere jusserat. Et prophetæ quidem licet legitimum conjugii societatem optare. verumtamen is scortum etiam sibi copulatum, pudicitiam, ut par erat, edocuit. Necessæ porro erat mirari omnes, quod vir officii valde studiosus, omissis quæ pudicitia laude florebat, nuptias meretricis appetiviss-

Α ὑπομνησκόμνος τε περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας, καὶ δὴ καὶ λέγων αὐτὰς πρὸς τὸν λαόν, εἰς δῆλωσιν τῶν ἐσομένων· ὅνπερ δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ εἶπεν τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν φαίνεται πλείστους ψαλμοὺς εἰρηκῶς, ὧν ἕκαστον κατὰ τὴν ἐγγιγνομένην ἀποκαλύψιν τε αὐτῷ καὶ ὑπομνησιν τῇ τοῦ πνεύματος ἐνεργείᾳ συνετίθει τε καὶ πρὸς τὴν ἐτέρων ἐξεφώνει χρεῖαν· αὐτὸς τε περὶ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεις δεχόμενος πολλάκις καὶ λέγων ἀκολουθῶς, ὁσάκις δὲ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεων ἠξιοῦτο· εἰρηκῶς δὲ τοὺς τῆς Ἰουδαίας βασιλείας, ὀπνηίκα πρὸς τὸ προφητεύειν διηγήρειν ἡ θεία χάρις τὸν Ὡσηέ, λέγει καὶ τὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἐστὶ τὸν ἐν δέκα φυλαῖς βασιλεύοντα τότε Ἰεροβοάμ, τὸν τοῦ Ἰωὰς υἱόν, ἐγγονον δὲ τοῦ Ἰωάχαζ, ὃς υἱὸς ἐγεγέννητο τοῦ Ἰηοῦ, ὃς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ τε Ἀχαάβ καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οἰκίας διὰ τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου προβαλόμενος, ὁ Θεὸς ὑπέσχετο ἄχρι τετάρτης διαδοχῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας ἔσεσθαι τοὺς ἐξ αὐτοῦ γιγνομένους· Ἰν τρίτος μὲν ἦν ὁ Ἰεροβοάμ, (p. 5) υἱὸς μὲν τοῦ Ἰωὰς, ἐγγονος δὲ τοῦ Ἰωάχαζ· τέταρτος δὲ γέγονε Ζαχαρίας ὁ τοῦ Ἰεροβοάμ υἱός, ὃς ἐπὶ ἐξ βασιλεύσας τοῖς μῆσι τετελεῦτήκεν· πέρας μὲν ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας λαθούσης τῆς θείας, μεταστάσης δὲ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἰηοῦ τῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν Σελλήμ, οὗ τῆς αὐτῆς ὑπάρχοντα συγγενείας· παρεληλύθει μὲν οὖν εἰς τὴν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείαν ὁ Ἰεροβοάμ, Ὁζίου βασιλεύοντος τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῦ κακῶς πράττειν ἔλαβον τὴν αἰχμαλώτους λαβῶν μετίψικεν ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς· τὴν προφητείαν τὸν Ὡσηέ παρεληλύθει, τῶν τε ἐγγύθεν ἐσόμνα τὰ δὴ πόρρωθεν εἰρημμένα περὶ αὐτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα φησὶν·

C Στίχ. β'. — Ἀρχὴ λόγου Κυρίου πρὸς Ὡσηέ. Ἰ δὴ- λον ὅτι ἐντεῦθεν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποκαλύψεως ἤρξατο ὁ Θεός· κελεύει τε αὐτῷ γυναῖκα πόρνην ἀγαγέσθαι, καὶ δὴ καὶ τεκνώσασθαι ἐξ αὐτῆς· καὶ τὴν αἰτίαν προστίθει· « Διότι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ Κυρίου. » Τὸ μὲν οὖν παρασκευάζειν τινὰ τῶν οὐχ ἄρμόδιων εἶναι δοκούντων τοῖς πολλοῖς τοὺς προφήτας ποιεῖν τὸν Θεόν, ὡς τὸν Ἡσαῖαν γυμνὸν ἀνυπόδητον ἐκέλευσεν ἐν μέσῳ παριέναι πάντων, (p. 6) καὶ ὅποσα δὴ τοιαῦτα, πρόδηλον ἔχει τὴν αἰτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν μὲν λόγων παρέργως ἀκούειν εἰσθαμεν, ἐκταραττόμεθα δὲ πρὸς τὴν τῶν γινομένων τε καὶ ὀρωμένων καινότητα· καὶ μάλιστα ὅτ' ἂν ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ ποιούντος ὑπάρξη, εἰκότως ὁ Θεὸς διὰ τὸ τῶν Ἰουδαίων δυσπειθῆς παρασκευάζει πολλάκις τοὺς προφήτας τοιαῦτά τινα διαπράττεσθαι, ἵν' ἐκ τῆς τῶν γινομένων καινότητος ἐπιστρεφόμενοι πῶς οἱ τοῦ λαοῦ μανθάνωσι τε τὴν αἰτίαν καὶ παιδεύωνται τὸ δέον. Ἐκέλευσε τοίνυν τῷ προφήτῃ πόρνην ἀγαγέσθαι γυναῖκα· καινὸν γὰρ ἦν τὸν τὸν προφήτην ἐλέσθαι γυναῖκα τοιαύτην εἰς γάμου λαβεῖν κοινωνίαν, ὅπερ οὖν αὐτῷ ποιῆσαι προσέταξεν ὁ Θεός· ἐπειδὴ αὐτῷ τε τῷ προφήτῃ εἰς κοινωνίαν γάμου γυναῖκα λαβεῖν κατὰ νόμον ἔξην· τὴν τε πόρνην λαμβάνων σωφρονεῖν ἐπειθεν ὡς εἰκός· ἀνάγκη γὰρ ἦν ξενίζεσθαι μὲν ἅπαντας, ὅτι ἀνὴρ τῷ προσ-

φροντος πολλήν ἐπιμέλειαν ἔχων, καταλιπὼν τὰς ἐν αἰσθητικῇ πως εἶναι δοκούσας, εἰς γάμου κοινωνίαν εἰς τοὺς πόρνην λαβεῖν· ἡ δὲ τοῦ γιγνομένου καινότης ἀφορμὴν δίδου τῷ προφήτῃ τὰ προσήκοντα λέγειν πρὸς αὐτοὺς· πρὸς τὸ δὲ πολλῇ τῇ παραθέσει μερίζονα φαίνεσθαι τὸ τὸν Θεὸν αἰρεῖσθαι οὕτως ἀγκυρόμενων ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατένει· εἰ γε καὶ τὸν (p. 7) προφήτην θαυμαστὸν ἦν ἐπιλημμένου τοῦ προσήκοντος εἰς πόρνης ὀμίλιαν χωρεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, ἐπιμελούμαι τῶν Ἰσραηλιτῶν πορνικῶν τρόπων πάντοτε ἐπιδειγμένων περὶ ἐμὲ, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἄχρι τοῦ δεῦρο ταύτην ἐπιτεινόντων τὴν γνώμην, καὶ παρὰ πάντας ἀνθρώπους αὐτοὺς εἰς οἰκονομία εἰλόμην τὴν ἐμὴν· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐλεγχον τῆς περὶ ἐμὲ γνώμης ἀκριβῶς παρέξονται τὴν ἐπαγομένην αὐτοῖς ὑπ' ἐμοῦ τιμωρίαν· ὅτε τῇ αἰμαλωσίᾳ παραδιδόμενοι παντελῶς ταύτης ἀπαλλοτριούνται τῆς γῆς· ἐν ἧ περ οἰκοῦντας ἐπιμελείας τε τῆς ἐμῆς ἀξιομένους ἐπὶ τῶν νόμων μένειν ἐκέλευσα τῶν ἐμῶν· ὅνπερ δὴ τρόπον καὶ ταῖς γυναῖξιν ἔθος εἰς κοινωνίαν λαμβανόμεναις, ἐπὶ τῶν γαμικῶν μένειν νόμων· ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, οὐ τὴν προσήκουσαν τῶν γιγνομένων ἀσθησὶν ἔχουσιν, οὐδ' ὧν ποιούσιν, τοῦ γιγνομένου καινότητι ἐλεγχον τῆς παρ' αὐτῶν

A set. Jamvero rei hujus novitas occasionem prophetae praebebat, quae opus erat Judaeis dicendi; praetereaque gravi exemplo monstrandi, quale quantum esset consilium Dei, qui tam ingratorum hominum curam ultro suscepisset: siquidem et prophetam mirum erat, qui frugi vitam elegerat, ad scorti nuptias prorueret. Videlicet et ego, inquit Deus, Israelitis studeo, qui meretricio prorsus more mecum agunt, singulisque hactenus diebus hanc mentem retinent; quos tamen ego praeter ceteris hominibus in meam familiaritatem receperam. Sed enim hi paulo post de animo erga me suo coarguentur a poena quam eis imponam, cum traditi captivitati, funditus hac regione evertentur, quam huc usque beneficio meo incolentes, jussi fuerant meis praecipis obtemperare: haud secus quam feminas in conjugium assumptas, nuptialibus legibus insistere mos est. Praeter haec omnia, hi haud justum gestarum rerum sensum habent, neque cum animis suis reputant quid vel faciant vel meritis possuri sint. Quare age tu, propheta, facinorosi novitate susceptam ab his absurditatem coargue.

οὐδ' ὧν πείσονται δικαίως· φέρε δὴ σὺ, προφήτα, τῇ πραττομένης ποιῆσαι ἀτοπίας.

Στίχ. γ'-ε'. — Πείθεται δὲ τούτοις ὁ προφήτης, καὶ ἀγεται πρὸς γάμον πόρνην, ἧς καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν πατέρα λέγει, ὡς μὴ πλάσμα ψιλὸν τι δοκοῖ τὸ λεγόμενον, ἱστορία δὲ ἀληθῆς πραγμάτων· γίνεται δὲ αὐτῷ καὶ υἱὸς ἐκ ταύτης, ὃν ἐκέλευσεν Ἰεζραὴλ ὀνομασθῆναι· ὅτω δὲ τὸ χωρίον ἐλέγετο ἐν ᾧ τε Ναβουθαὶ τὴν παράνομον ὑπομεμένηκε σφαγῆν· (p. 8) καὶ μὴν καὶ Ἰεζάβελ κατεσφάγη, δίκας τῆς ἐπ' αὐτῷ εἰσάκουσα παρανομίας· οὕτην τε καὶ ἅπαν τὸ γένος τοῦ Ἀχαάθ ἀντὶ τῆς παρανομίας ταύτης κατὰ πρόσταγμα θεοῦ ἀπολέσαντος τοῦ Ἰηοῦ. Ἐμικρὸν γάρ, φησὶν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὴλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ· ἀνθ' ὧν γάρ, φησὶν, εἰς βασιλείαν ὑπ' ἐμοῦ προχειριθεὶς ὁ Ἰηοῦ, ἅπαν τοῦ οἴκου Ἀχαάθ ἀπόλεσεν τὸ γένος, ὑπὲρ τε τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς παρανομίας ἦν κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ ἐπὶ τοῦ προῤῥηθέντος τετόλμηκε τόπου· εἶτα οὐ σωφρονισθεὶς ἐπὶ τούτοις, οὐδ' ἀφ' ὧν ἴσχυσε καθ' ἐτέρων παρανεμνησάτων ἐφυλάξατο τὴν παρανομίαν· ἅπαντες δὲ οἱ ἐφεξῆς τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεύσαντες τὴν τοῦ Ἀχαάθ ἐμμήσαντο γνώμην· μετ' οὐ πολὺ δὴ πᾶσαν παύσω τοῦ Ἰσραὴλ τὴν βασιλείαν· ἐπεὶ μὴ δὲ οἶόν τε ἦν οἰκίον ἔχειν βασιλεία τοὺς ὑπὸ τὴν αἰμαλωσίαν τυγχάνοντας τοῦ λοιποῦ. Ἐντυρίψω δὲ καὶ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ· ἐκ τοῦ μέρους πᾶσαν αὐτῶν καλέσας τὴν χώραν· ἵνα εἴπη ὅτι· Πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν ἀπραχτον ἐργάσομαι ἰργασάμενος, λέγει δὲ τοῖς Ἀσσυρίοις.

Στίχ. ζ'-ι'. — Εἶτα λέγει ὅτι γέγονεν αὐτῷ καὶ θυγάτηρ ἐκ τῆς αὐτῆς γυναῖκος, ἣν « οὐκ ἠλεημένην » (p. 9) κληθῆναι κελεύει, ὑπόμνημά τι παρεχομένην διὰ τῆς οὐκείας προσηγορίας τοῦ μηδενὸς ἔλεος τεύξεσθαι τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ἐπὶ παντελεῖ δὲ παραδοθῆσεσθαι αἰμαλωσίᾳ, οὐ τῇ δυνάμει τῶν πολεμίων, ἀλλ' αὐ-

VERS. 3-5. — Morem jusso gerit propheta, scorto nubit, cujus etiam nomen patremque notat; ne forte quod dictum est, purum figmentum, sed ut vera historia habeatur. Nascitur ei quoque filius ex hac conjuge, quem Jezraelem vocari jubet. Ita vero dicebatur fundus, ubi Nabuthes iniqua nece periit: et quidem etiam Jezabel ibidem caesa fuit, ut patratu illic sceleris poenas penderet, quia videlicet ipsam cum universa Achaabi familia propter illam impietatem divino mandato Jehu leto dedit. « Brevi, inquit, poenas sanguinis apud Jezraelem fusi repositam a Jehu domo, sineinque imponam regno Israelis: » quia, ait, Jehu ad regni honorem a me proventus, cunctam quidem Achaabi stirpem delevit, propter scelus atque maleficium, quod praedicto in loco contra Nabuthem fuerat patratum: verumtamen ipse non satis hinc emendatus, ne ab iis quidem se contulit criminibus, quae in caeteris reis vindicaverat: cunctique qui postea fuerunt Israelis reges, mores Achaabi imitati sunt. Ergo ociter universum Israelis regnum exstinguam. Nam fieri non poterat ut ii regem haberent, qui deinceps in captivitate vitam erant acturi. « Conteram quoque arcum Israelis in valle Jezraelis, » a parte universam ipsorum regionem appellans: nempe ait, se cunctas illorum vires irritas redditurum in patrio solo, hostibus eos subjicientem, nempe Assyriis.

ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑποχειρίους τοῖς πολεμίοις

VERS. 6-10. — Deinde ait propheta natam sibi ex eadem femina filiam, quam « absque misericordia » vocari jubet; quae satis admoneret per suam ipsius appellationem fore ut nullam Israelitae consequerentur misericordiam, sed generali servitio irretirentur, haud equidem hostium viribus, verum

ipsius Dei manifeste pugnantis. Hoc enim significant verba « adversans adversabor illis. » Atque ut magis, inquit, demonstram, voluntate mea hæc illis accidere, addam Judæ mentionem, cujus contra miserebor, cum in idem discrimen ab Assyriis vocabitur, qui Israellem faciunt captivum : servaboque illum virtute mea, non arcu vel ense aut bello, neque ullo prorsus hominum auxilio fretum, sed mea solius vi tanto periculo ereptum. Id quod revera contigit, angelo noctu centum octoginta millia Assyriorum acervatim occidente; **7** ita ut reliqui se in fugam conjecerint, incolæ autem Hierosolymorum liberam salutem consecuti sint. Paritur rursus alter filius, quem dictorum causa confirmandorum jubet vocari « non populus meus; » causamque nominis addit: « Quippe vos haud jam populus meus eritis, neque ego vester ero (Deus): » vos enim a cura mea deinceps alieni eritis, quos ego tanquam extraneos impendentibus tradam adversitatibus. Deinde adjungit, « numerum filiorum Israelis fuisse veluti immensurabilem maris arenam et innumerabilem. » Majus quippe miraculum erat, et manifestum divinæ iræ argumentum exhibens, si tanti numeri populum in captivitatem confertim dederet, nemine in tanta multitudine ad ferendam openi idoneo.

Deinde, uti mos est prophetis, et quidem etiam beato Davidi, cum molestis dulcia nuntiandi, conversionemque ad lætiora, propter malis laborantium solamen: « Et erit, inquit, in loco ubi dictum illis fuerat, Vos non populus meus, iidem vocabuntur filii Dei viventis. » Sic etiam beatus David de Assyriacis rebus locutus, ad extremum addit: « Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem populi sui, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel: » docens adfore tempus, quo captivitatem eorum Deus expediat. Nunc idem dicitur, futurum scilicet ut ubi Israelitæ vocati fuerant « Non populus, » id est a Dei providentia abjecti; ibidem appellentur filii Dei viventis, id est ejus amicitiam recuperent. Et præclare dicitur « in loco isto » ex quo postquam illos Deus translulerat, in eundem rursus erat reducturus. Subjicit igitur ad majorem sui dicti declarationem, **VERS. 11** — « Et congregabuntur in unum filii Judæ atque Israelis, facientque sibi principatum unum, et ascendent de regione. » Nempe ait fore, ut depulso a Judæ tribu Babylo-nici servitii jugo, **8** una omnium libertas sit, atque omnes sub uno sint principatu, haud jam ut antea divisi, sed unius imperii ditioni obnoxii, cui præsit Judæ tribus; et qui de hoc genere sunt, in regia dignitate constituentur. Deinde addit. « Quia magna dies Jezraelis. » Nam cum dixit pœnas ab eis datum iri, hoc intellexit, fore nimirum ut postquam suorum scelerum causa male mulctati fuerint, tum deum terribilis veluti atque illustris

¹ Psal. xiiii, 7.

Α τοῦ γε αὐτοῖς πολεμοῦντος τοῦ Θεοῦ προδήλως· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. » Εἰς μείζονα δὲ ἀπόδειξιν τοῦ γνόμη, φησὶν, ἐμῆ ταῦτα γίνεσθαι περὶ αὐτοὺς, παρέξομαι τὰ κατὰ τὸν Ἰούδα, οὓς ἐλέησω τε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῶν ἐκείνους αἰχμαλωτευσάντων τὰ ὅμοια κινδυνεύοντας παθεῖν· καὶ περισώσω τῇ δυνάμει τῇ ἐμῇ, οὐ τόσῳ καὶ ξίφει καὶ πολέμῳ, ἀλλ' οὐδὲ τινι ἀνθρωπίνῃ συμμαχίᾳ βοηθημένους καθάπαξ, μόνη δὲ τῇ ἐμῇ δυνάμει τὸν τοσοῦτον κίνδυνον διαφεύγοντας· ὅπερ δὴ καὶ γέγονεν, ἀγγέλου διὰ τῆς νυκτὸς ἀθρόον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἀνελόντος· ὡς τραπήναι μὲν πρὸς φυγὴν τοὺς λοιποὺς, ἀνανεύρητον δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ δέξασθαι τὴν σωτηρίαν. Τίττεται δὲ πάλιν καὶ ἕτερος υἱὸς, ὃν εἰς τὴν τῶν εἰρημένων βεβαίωσιν, « οὐ λαὸν » κελεύει κληθῆναι· καὶ τὴν αἰτίαν λέγει· « Ὅτι ὑμεῖς οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἶμι ὑμῶν· » ὑμεῖς τε γὰρ ἀπαλλοτροιωθήσεσθε τῆς ἐμῆς κηδεμονίας λοιπὸν, καγὼ δὲ ὡς ἀν ἄλλοτρίους ὄντας τοῖς ἐπιχειρούμενοις ἐκδώσω κακοῖς· εἶτα ἐπάγει· « Ὅτι ἦν ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἐκμετρηθήσεται, (p. 10) οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται· » μείζον γὰρ ἦν τὸ θαῦμα καὶ σαφὴ τῆς θείας ὀργῆς τὸν ἐλεγχον παρεχόμενον, εἰ τοσοῦτους ὄντας ἀθρόον αἰχμαλωτῆρα παρείδου, μὴδὲν ἐξ αὐτῶν τοσοῦτων ὄντων ὠφέλεισθαι ὅλους τε ὄντας.

Εἰθ' ὅπερ ἔθος τοῖς προφήταις, καὶ μὲν καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυτῷ τὸ ἐν μέσῳ τῶν λυπηρῶν καὶ τὰ ἡδέα μνησθεῖν, τὴν τε ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολὴν ἐπὶ ψυχῶν γωγία τῶν ἐν τοῖς χεῖροσι γινόμενων, « Καὶ ἔσται, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐβλήθη αὐτοῖς, οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαυτῷ τὰ κατὰ τοὺς Ἀσσυρίους εἰπὼν, ἐπάγει· « Τίς δύσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι Κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακώβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραὴλ » δεικνύς ὅτι ἔσται κείριος, ὀπνήσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν λύσει πάντως αὐτοῖς ὁ Θεός· τὸ γὰρ αὐτὸ δὴ κἀνταῦθ' αὖ φησὶν, ὅτι « Ἐνθα δὴ ἐκλήθησαν οὐ λαὸς, τοῦτ' ἐστὶ ἀπεβλήθησαν τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς, ἐνταῦθα δὴ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος· ἵνα εἴπη, Τεύξονται πάλιν τῆς οικειώσεως τῆς ἐμῆς· καλῶς εἰπὼν τὸ ἐν τῷ τόπῳ, ἅψ' οὐπερ αὐτοὺς ἀφελὼν εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανάγειν ἡμελλεν πάλιν· ἐπάγει γοῦν εἰς μείζονα τοῦ λεγομένου σαφήναιαν· Στίχ. ια' — « Καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, (p. 11) καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς. » Λέγει δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίαν τῶν τῆς Ἰούδα φυλῆς, μία τις ἀπάντων γενήσεται ἐλευθερία· ὅτι δὴ ὑπὸ μίαν ἔσονται τὴν ἀρχὴν, οὐκέτι διηρημένοι, καθάπερ πρότερον, ὑπὸ μίαν δὲ ὄντες τὴν ἀρχὴν· τῶν πάντων μὲν ἡγεῖσθαι τὴν Ἰούδα φυλὴν, ἐν βασιλείᾳ δὲ καὶ ἀρχῇ καθεστάναι τοὺς ἐξ ἐκείνης τυγχάνοντας τῆς φυλῆς· εἶτα ἐπάγει, « Ὅτι μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ὑπὲρ τοῦτου δώσουσι δικαίως,

ποῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τούτων δὴ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἀ
πρόσθεν αὐτῶν ἀσεβείας πεπονηθῶτων κακῶς, φοβερά
τις ἔσται καὶ ἐπίδοξος ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν παρὰ
πάντων ἀνθρωπίνην ἐλπίδα, τῆς ἐπανόδου τεύξονται
ἐπὶ τὰ οἴκια· καὶ τίς ἡ ἀπόδειξις;

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α', β'. — « Εἴπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, λαός
μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, Ἥλασημένῃ. » Εἴπατε
ἀντὶ τοῦ Ἑρεῖτα, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐναλλαγῆσεται αὐτοῖς
τὰ ὀνόματα. Ἄρμῳσι γὰρ αὐτοῖς, φησί, τὸ λαὸς λέ-
γεσθαι καὶ Ἥλασημένῃ, ὡς ψικιωμένοις τε καὶ τῆς
φιλανθρωπίας ἀπολαύουσι τότε τῆς ἐμῆς· εἶτα ἀπὸ
τῆς προκειμένης εἰκόνας, τοῦ λόγου τὴν ἀφορμὴν λα-
βοῦν· « Κρίθητε, φησί, πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν κρί-
θητε· ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, κατὰ οὐκ ἀνήρ αὐ-
τῆς. » Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς προκειμένης εἰκόνας, (p. 12)
εἰδὼλλον ὅτι μητέρα μὲν τὴν πόρνην καλεῖ, τέκνα δὲ
τὰ ἐξ αὐτῆς ὡς εἰκὸς γεννηθέντα· ἐνταῦθα δὲ μη-
τέρα μὲν λέγει τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἣν
ἔνωθεν ὥσανει μνηστευσάμενός τε καὶ συνάψας ἑαυτῷ
τῇ κηδεμονίας ὑπερβολὴ ἐξήγαγέ τε τῆς Αἰγύπτου,
καὶ ἐλευθερίας ἀξιώσας εἰς τὴν ἔρημον ἤγαγεν, ἐπὶ
τῷ τῆν θεοσέβειαν ἐκπαιδεύσαι εἰς μείζονα σχέσιν
ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· καθὰ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ φησί·
« Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ἧς ἐκτήσω ἀπ' ἀρ-
χῆς, ἐλυτρώσω ῥάβδον κληρονομίας σου. » Τέκνα
δὲ ταύτης τὸν κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτῆς συστάνα
λαόν· ὡς γὰρ οἱ πατέρες οἱ τότε λέγονται τῶν μετὰ
ταῦτα· « Οἱ γὰρ πατέρες ὑμῶν, φησί, τὸ μάννα
ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον. » Οὕτω καὶ μη-
τηρ ἡ ταύτης συναγωγὴ καλοῖτο ἂν δικαίως, ἀφ'
ἧσπερ τὸ μετὰ ταῦτα σύστημα γέγονε τῶν Ἰουδαίων·
ἀκιδίλων ὄν αὐτοὺς τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρόπου, κα-
λῶς φησὶν ὅτι, Ἐνωθεν ἔσπε μοχθηροί, καὶ τῇ μη-
τρὶ σαφῶς ἐοικότες τῇ οἰκίᾳ. Εἰ γοῦν τις τὰ τῶν
τότε κρίνει καὶ τὰ νῦν, πολλὴν αὐτῶν εὐρήσει σα-
φῶς τὴν συγγένειαν· ἐκείνων μὲν μετὰ τὸ τοσοῦτων
καὶ τηλικούτων τυχεῖν ἀγαθῶν, τολμησάντων μόσχον
τε κατασκευάσαι καὶ εἰπεῖν, « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου,
Ἰσραὴλ, οἱ ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » ὑμῶν
δὲ καθ' ὁμοίότητα ἐκείνων καταλελειπῶτων μὲν τὴν
γνώσιν τὴν ἐμὴν, τοῦ τοσαύτην ὑμῶν πάντοτε πε-
πονημένου κηδεμονίαν, (p. 13) ἐπὶ δὲ τὴν τῶν εἰδῶ-
λων θεραπεῖαν τραπέντων· ὥστ' ἂν ἀρμόδιως ὑμᾶς
παριελασθῆναι τῇ πόρνῃ· ἐπεὶ μήτε ὑμῖν οὕτω δια-
πειμένοις ἀρμόδιον τὸ ἐμοὺς εἶτι καλεῖσθαι· ἐγὼ τε
ἀπηλλοτριωμένος ὑμῶν ἐξ αὐτῶν δεικνυμαι τῶν
πραγμάτων· τοιγαροῦν τί;

Στίχ γ'-ε'. — « Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ
προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μασ-
τῶν αὐτῆς. » μακρὰν γὰρ αὐτοὺς ἐμαυτοῦ καταστήσω
διὰ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ διὰ τῆς πόρῳ τῶν τόπων
ἀπαγωγῆς· ὡς μηκέτι θεωρεῖν αὐτὴν παρ' ἐμοὶ τὴν
πορνείαν ἐκτελοῦσαν τὴν οἰκείαν· μήτε μὲν τὴν
μοιχείαν ἦν μετὰ πολλῆς ἐργάζεται τῆς ἀκολασίας,
ἄπισαν ἑαυτὴν προθεῖσα τοῖς εἰδώλοις· τοῦτο γὰρ
λέγει· τὸ ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς, ὡς ἐν τῶν

^α Psal. LXXIII. 2.

(2) Hæc nominibus... significat, in Græco desunt. EBIT.

A evadat dies illa, qua præter omnem humanam
spem reditum in patriam consequentur. Quænam
vero est ejus rei demonstratio?

CAP. II.

VERS. 1, 2. — « Dicitе fratri vestro, Populus
meus; et sorori vestræ, Misericordiam consecuta. »
Dicitе, pro Dicitis: scilicet ait fore ut illis immu-
tentur nomina: nominibus autem facta signifi-
cat (2). Congruet enim ipsis, ait, vocari Populo,
et Clementiam consecuta; tanquam familiaribus et
clementia mea tunc fruentibus. Deinde a proposita
imagine ansam dicendi capiens, « Ferte inquit,
ferte sententiam contra matrem vestram; quia ipsa
haud uxor mea, nec ego vir ejus. » Jam secundum
dictam imaginem perspicuum est, matrem ab eo
vocari meretricem illam, filios autem sine dubio
eos qui de eadem nati erant. Sed tamen hic ma-
trem dicit Judæorum synagogam, quam superiore
tempore tanquam sibi desponsam atque copulatam
eximia providentia eduxerat ex Ægypto, ac liber-
tate dignatus in deserto usque transtulerat; ut
ibi eam doceret pietatem erga se majore cultu ac
specie expromere. Sicuti etiam beatus ait David,
« Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti
ab initio. Redemisti virgam hæreditatis tuæ^{α.β.} »
Synagogæ vero liberos ait, generatum ex ea popu-
lum. Reapse illius temporis homines dicuntur
parentes recentiorum: « Nam patres 9 vestri,
inquit, manducaverunt manna in deserto, et mor-
tui sunt. » Sic etiam matris nomine congregatio
hæc jure appellabitur, ex qua postera gens Judæ-
orum propagata est. Exprobrans itaque illis morum
improbrietatem recte ait: Fuiatis ab antiquo pravi,
vestræque matri apprime similes. Jam si quis vetera
cum præsentibus conferet, multa inde eliciet ac
perspicuam similitudinem: nempe quod illi tot
tantisque beneficiis affecti, conflato audaciter vi-
tulo, dixerint: « Hi sunt dii tui, Israel, qui te ex
Ægypto eduxerunt. » Vos vero, Deus inquit, illo-
rum exemplis usi, abjecta notitia mei, qui tantam
vestri sollicitudinem gessi, ad idolorum cultum
conversi estis: quo fit ut apte vobis accommodetur
meretricis imago. Jamvero vos hac animorum pra-
vitate imbutos haud par est diutius meos vocari:
et quidem ego a vobis abalienatus sum. Quid
ergo?

VERS. 3-5. -- « Auferam fornicationem ejus a
conspectu meo, et adulterium ejus e medio ube-
rum ejus. » Scilicet procul me gentem hanc
abigam, projectam in captivitatem atque ad
longinqua loca translata: ne diutius apud me
videam scortationes ejus et adulteria cupidissime
admissa, dum se idolis totam addicit. Id enim
significat « e medio uberum ejus, » tanquam si
scorta per nimiam lasciviam cum amatoribus suis

ita versentur. Atque his consentanea prosequitur : A
 « Ut eam vestibus spoliem, faciamque ut in diebus
 natiuitatis ejus. » Omni ornatu, inquit, detracto,
 quem ei propter meum studium circumdederam, in
 speciem illam restituum, qua utebatur cum pri-
 mum in Ægypto crevit, in angustiis nimirum
 atque laboribus atque acerbo seruitio degens.
 Natiuitatem enim ejus appellat tempus illud, quo-
 niam Judaicæ nationis tunc initia fuerunt. « Et
 ponam eam quasi solitudinem, et statuam eam
 quasi **10** terram aqua carentem. » Sic nimirum ab
 omni re bona derelictam, veluti desertam terram
 atque inaquosam, omnisque fructus expertem.
 « Sitiique eam perimam » omnibus orbatam bonis,
 eorumque oppido cupidam, nullius tamen potentem.
 « Liberorum ejus non miserebor, quia germina scortationum sunt : scortata est enim mater eorum, turpiter egit quæ peperit eos. » His vero exercitio malis nulla prosequar misericordia ; secus ac olim in Ægypto me gessi : quoniam isti parem matri suæ mentem induerunt. Mater enim dum ejusmodi olim contra me animum gerit, ignominia perfudit partus suos, qui maternam malitiam imitati sunt. « Quia dixit : Ibo post amatores meos, qui dant mihi panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et linum meum, et oleum meum, et omnia quæ mihi usui sunt. » Cuncti enim dæmoniorum famulatu se addixerunt, atque his bona sua accepta referunt, quæ mea tamen evidentiter beneficia sunt, qui res omnes creavi. Jam amatores eorum dæmonas dicit, ut dæmonum declarat libidinem perdendi homines ; atque horum furiosum erga dæmonas studium, quos deorum instar atque ut omnium bonorum auctores impudenter colebant.
 « **11** monas εἶπεν, (p. 15) ὡς ἂν καὶ τὴν ἐκείνῳ ἐκφῆσειεν θρωπῶν, καὶ τούτων τὴν μανικὴν περὶ ἐκείνους τοῦς τῶν ἀγαθῶν περιέπειν ἐτέλμων.

VERS. 6-8. — « Propter hoc ecce ego sepiam viam ejus vallo, et obstruam exitus ejus, ita ut semitam non inueniat. » Quamobrem inevitabilibus irretiam eos malis. Veluti si quis intro conclusus, viis undique obstructis, multaque sude circumvallatis et asperis, impossibilem haberet exitum : sic bellorum pondere et captivitate et angustiis ex ea consequentibus nullum inuenient malorum exitum. « Et sectabitur amatores suos, neque tamen apprehendet eos ; quæret eos, neque inueniet. » Tunc invocabunt dæmonum, quos coluerunt, auxilium ; quin tamen opis quidquam nanciscantur. **11** « Dicitque : Revertar ad priorem virum meum, quicum beatius quam præsentem tempore vixi. » Errorum suum tum denique agnoscent, secumque melius actum fore, si cultui meo adhæsisent, quam si ad dæmonum superstitiones semet demisissent. « Quippe haud noverat ipsa se frumentum a me acceptum tulisse, vinoque et oleo, argento et auro a me fuisse repletam. Interim ipsa argenteas aureasque oblationes Baali dicavit. » Discent denique magna se inscitia laboravisse, dum idolis bonorum

πορῶν δι' ὑπερβολὴν ἀκολασίας τοὺς μαστοὺς τοὺς ἰδίους τοῖς ἐρασταῖς παρεχουσῶν· καὶ καθ' ἑξῆς τὰ ἀκόλουθα λέγων· « Ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν καθὼς ἐν ἡμέραις τῆς γεννήσεως αὐτῆς. » Πάντα τὸν κόσμον, φησὶν, ἀφελὼν, ὃν διὰ τῆς ἐμῆς αὐτῆ περιέθηκα κηδεμονίας, ἐν ἐκείνῳ καταστήσω τῷ σχήματι, ἐν ᾧ περ ἦν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου το πρῶτον συστάσα, ὅτε ἐν ἀνάγκαις ἦν καὶ πόνοις καὶ δουλείᾳ πικρᾷ· γένησιν γὰρ αὐτῆς τὸν καιρὸν ἐκείνον καλεῖ· (p. 14) ἐπειδὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς ἀρχὴ τῆς συστάσεως ὁ καιρὸς ἦν ἐκεῖνος. « Καὶ θῆσω αὐτὴν ὡς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἄνυδρον. » Οὕτως παντὴ ἐστερημένην ἀγαθοῦ, ὥσπερ ἡ ἔρημος καὶ ἄνυδρος γῆ καρπῶν ἀμοιρὸς ἐστὶ παντελῶς. « Καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει· » πάντων ἐστερημένην τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐφιεμένην μὲν αὐτῶν ὡς εἰκὸς, τυγχάνουσαν δὲ οὐδενός. « Καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστὶν· ὅτι ἐξέπῶρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, καθήσχυνεν ἡ τεκούσα αὐτά. » Ἐν δὲ τοσοῦτοις ἐξεσταζόμενων κακοῖς ἔλεον οὐ ποιήσομαι· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου τότε πεποίηκα, ἐπειδὴ οὗτοι τε ἀνάλογα τῇ μητρὶ πεφρονήκασιν τῇ οἰκίᾳ· καὶ ἡ μήτηρ δὲ αὐτῶν ἀνωθεν τοιαύτην ἐπιδειξαμένη περὶ ἐμὲ τὴν γνώμην, ἀσχύνη καὶ τὰ τεχθέντα ἐξ αὐτῆς περιέβληκεν, ὅτε μιμησάμενα τὴν μητρῴαν κακίαν. « Ὅτι εἶπε, Πορεύσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τὸ ελαιὸν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. » Ἐκδειδύκασιν γὰρ ἅπαντες ἑαυτοὺς τῇ τῶν δαιμονίων θεραπείᾳ, παρ' αὐτῶν ἔχιν ἅπαντα εἰπόντες ὅποσα περ αὐτοῖς πρόσ- ἐστιν ἀγαθὰ, ἃ προσθήλωσιν ἔχουσι παρ' ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων· ἐραστάς δὲ αὐτῆς τοὺς δαί-
 « **12** monas εἶπεν, (p. 15) ὡς ἂν καὶ τὴν ἐκείνῳ ἐκφῆσειεν θρωπῶν, καὶ τούτων τὴν μανικὴν περὶ ἐκείνους τοῦς τῶν ἀγαθῶν περιέπειν ἐτέλμων.

Στίχ. 5-7. — « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλῳ, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὐρη. » Τοιγαροῦν ἀδιεξοδεύτοις αὐτοὺς περιβαλὼν κακοῖς τούτου γε ἔνεκον, ἵν' ὥσπερ εἶ τις ἐνδον ἀπειλημμένος τῶν τε ὁδῶν ἀνυποκομημένων, καὶ σκόλῳ πολλοῖς διειλημμένων καὶ χαλεποῖς, ἀδύνατον ἔχοι τὴν ἐξοδὸν· οὕτω τῇ βαρύτερῃ τῶν πολέμων τῇ τε αἰχμαλωσίᾳ καὶ ταῖς ἐκείθεν κατασχεθέντες ἀνάγκαις μηδεμίαν εὐρίσκουσαν διέξοδον τῶν κακῶν. « Καὶ διώξεται τοὺς ἐραστάς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ παραλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσῃ αὐτούς, καὶ οὐ μὴ εὐρη αὐτούς. » Τότε καλέσουσι μὲν εἰς βοήθειαν οὐδ' ἐθεράπευσον δαίμονας. Περιέσται δὲ αὐτοῖς κέρδος ἐκείθεν οὐδέν. « Καὶ ἔρει, Πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου, τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἡ νῦν. » Τότε δὴ τὴν πλάνην ἐπιγνώσονται τὴν οἰκίαν, καὶ ὡς ἄμεινον ἦν αὐτοῖς τῆς ἐμῆς ἀντέξεσθαι θεραπείας, ἢ περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην εἰλεῖσθαι. « Καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν (p. 16) σίτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ελαιον, καὶ ἀργύρον καὶ χρυσίον ἐπέληθυνα αὐτῇ. Αὐτὴ δὲ ἀργυρὰ καὶ

χρῶσ' ἐποίησε τῆ βαδάλ. » Μαθήσονται τε ὡς πολλὴν ἅσπασαν τὴν ἀγνοίαν ἐνόσους, ἐκείνοις λογιζόμενοι τῶν προσόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν· ἅπερ οὖν αὐτοῖς σαφῶς παρ' ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων θαυμάσιως ἐχορηγεῖτο, οὐ καρποῦς παρέχοντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἐκ τε τῆς κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐξόδου, καὶ μὴν καὶ κατὰ πολλῶν ὕστερον ἀφορμῶν ἐτέρων· ἀφ' ὧν οὐκ ὠκνοῦν ἐδώκα κατασκευάζοντες ἑαυτοῖς, σεμνὴν τινα διὰ τὴν τῆς ὕλης πλεονεξίαν τὴν θεραπείαν αὐτῶν ἠγεῖσθαι.

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω καὶ κομῶμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὕραν αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν πολλὴν ἐν αὐτοῖς ἐργάσσομαι τὴν ἀκαρλίαν· ἐν ᾧ δὴ μάλιστα καιρῶ τὴν πρόσδοκίαν αὐτῶν τῆς ἀπολαύσεως ἔχουσιν, τότε δὴ πάντας αὐτῶν ἀθρόον ἀφαιρούμενος τοὺς καρποῦς, τῆ ποικιλίᾳ τῶν ἐιωθῶτων λυμαινίσθαι τοὺς τοιοῦτους, ἐρυσίβη, ὅλον εἰπεῖν, καὶ χαλάβη, καὶ τοῖς τοιοῦτοις, ὅποσα ἀθρόον συμδάντα πωλάειν τῶν φαινομένων καρπῶν παντελῆ ἀπώλειαν εἰργασταί· ὥστε ὃν οὐκ ἔγνωσαν αἴτιον αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν, τῆ ἐπαγομένη τιμωρίᾳ, καὶ τῆ τῶν δοθέντων ἀφαιρέσει, γινῶναι σαφῶς. « Καὶ ἀφελούμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀθόνά μου, (p. 17) πῶ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. » Πάντα ἑπεία διαφόρως αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ χορηγούμενα ἐκόσμησε τε καὶ εὐπρεπεστέρους ἐδείκνυ τῶν τῆς ἀπολαύσεως λοιπῶν ἀνθρώπων, ταῦτα ἀφελῶν, ἀτιμωτέρους ἐργάσσομαι πάντων. « Καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς· καὶ οἶδεις οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτὴν ἐκ χειρὸς μου. » Ὡστε διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμῆς σαφεστέρην ἅπασιν αὐτῶν γενέσθαι τὴν παρανομίαν ἣν εἰργάζοντο, ἀρεστώτες μὲν ἐμοῦ, τῆ τῶν δαιμόνων δὲ προσεχόντες θεραπείᾳ· ὧν ἐπ' ἔβριση βαρυτάτας δέχονται παρ' ἐμοῦ τὰς τιμωρίας, οὐδὲ μίδς ὑπ' αὐτῶν βοηθείας ἀξιούσθαι οἷοί τε ὄντες· ἐπεὶ καὶ κρείττων πάσης τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ τιμωρίας τῆς ὀνείμας. « Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς ἐορτάς αὐτῆς, καὶ τὰς νομηνίας αὐτῆς, καὶ τὰ Σάββατα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς κτηνῶν αὐτῆς. » Οὐδὲ γοῦν πανηγύρεως καὶ ἐορτῆς ἣ τινος εὐφροσύνης ἔξουσιν ἐτι καιρὸν, ἅτε τῆ ἀιχμαλωσίᾳ παραδιδόμενοι, καὶ ταῖς τῶν κατεχόντων ἀνάγκαις πιεζόμενοι ποικίλως. « Καὶ ἀφανιῶ ἄμπελον αὐτῆς, καὶ τὰς συκῆς αὐτῆς, Ὅσα, εἶπε, μισθώματά μου ἐστὶ ταῦτα ἃ ἐδώκαν μοι οἱ ἐρασταί μου. » (p. 18) Πάντας δὴ τοὺς καρποῦς αὐτῶν ἀφελούμαι, ὧν τὸς δαίμονες ἐλογίζοντο τὴν δόσιν. « Καὶ θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον. » Ὡστε τὴν ἀφαιρέσειν αὐτῶν μεγίστην εἶναι μαρτυρίαν τῆς παρανομίας αὐτῶν τῆς πρόσθεν, καθ' ἣν τοῖς δαίμοσιν ἐλογίζοντο ἐκεῖνα, ὧν καὶ τῆς δόσεως καὶ τῆς ἀφαιρέσεως κύριος ἦμην ἐγώ. « Καὶ καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετά τῆς γῆς. » Εἰς λύμην αὐτὰ προθήσω πᾶσιν, ὥστε μηδὲν εἰς κο-

τῶν ἀπόνασθαι τοῦτους· θηρία γὰρ ἀγροῦ, καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ, καὶ ἔρπετά γῆς, τὸ πολύτροπον εἰπεῖν ἐβουλήθη τῶν λυμαινέσθαι μελλόντων αὐτοῖς πολεμίων· ἐπειδὴ τὸ μὲν θηρίον, τῆ ὠμότητι βλάπτειν ἐπινομ· τὰ πετεινὰ δὲ, τῷ πᾶσιν ἐφίπτασθαι οἷς ἂν ἐθέλῃ ῥαδίως· τὰ ἔρπετά δὲ, τῆ βαρύτητι τῆς λύμης.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — « Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας

ΠΑΡΟΛ. ΓΑ. LXXVI.

A suorum causam imputarent, quæ tamen a me, rerum omnium auctore, abunde ipsis suppeditabantur; neque enim fruges tantummodo iis suffeci, verum etiam argentum atque aurum tum exeuntibus ex Ægypto, tum aliis postea permultis eventibus. At vero ipsi conflatis ex hac materia idolis, non dubitarunt vani cultus observationem, ob metalli præstantiam, plurimi facere.

VERS. 9-12. — « Propterea revertar, et tollam triticum meum in tempore suo. » Grandem scilicet ipsis creabo sterilitatem; nam quo potissimum tempore frui bonis sperant, tunc omni repente erepto eis fructu, consuetorum varietate damnorum obruam, rubigine (puta), grandine et hujusmodi aliis, quæ subito ingruentia, sæpe frugibus jam sese ostendentibus supremum exitium inferunt, ut, quem honorum suorum auctorem non agnovissent, ex impacta saltem pœna, et rei datæ ablatione manifeste cognoscant. « Et auferam vestimenta mea, et linteamina mea, ne operiant ignominiam ejus. » Quæcunque a me multifariam collata ornabant eos, et lautiores cæteris faciebant qui hæc possident hominibus, hæc inquam auferens, despectissimos omnium præstabo. « Et nunc revelabo immunditiam ipsius in conspectu amatorum ejus, et nemo eruet eam de manu mea. » Atque ita ultio mea manifestiorem **12** cunctis reddet culpam qua se irriterunt, dum me derelicto ad dæmonum cultum se contulerunt: cujus causa, gravissimas palam luent pœnas, nulla dæmonum ope potiri valentes; etenim inflicti illis a me supplicii longe validior vis est. « Et avertam cunctas lætities ejus, et neomenias ipsius ac Sabbata, omnesque solemnitates. » Neque solemnitatis igitur neque ullius festi, neque cujuslibet gaudii tempus deinceps eis erit, jam videlicet captivitati traditis, et dominorum violentia varie pressis. « Et destruiam vineam ejus ac ficus, de quibus ipsa dixerat: Hæ sunt mercedes meæ, quas mihi amatores mei dederunt. » Cunctos plane fructus eis eripiam, quos acceptos dæmonibus referabant. « Atque ea ponam in testimonium. » Nempe hæc spoliatio maximum erit testimonium præteritæ iniquitatis, qua bona illa a dæmonibus se habere dicebant, quorum tamen dandorum et auferendorum arbiter ego eram. « Et vorabunt ea feræ agri, et volatilia cœli, et reptilia terræ. » Cuncta passim vastanda objiciam, ita ut nihil utile superfuturum iis sit. Agri feris, cœli avibus, terræ serpentibus varietatem denotare voluit hostium, qui illos pessum erant daturi. Nam feræ quidem sævitia nocendo imminent: aves iis quæ volunt facile involant: serpentium denique gravissimum nocumentum est.

VERS. 13, 14. — « Et ulciscar super eam dies

5

Baalim, quibus nempe his idolis immolabat : et in aures suas moniliaque sua circumponebat : suosque amatores sectabatur, mei oblita, dicit Dominus. » Hæc nimirum patientur, pœnas luendo, propterea quod idolis adhæserint, quibus sacrificia quoque obtulerunt, et solemnitates illorum cultui dedicarunt, plurimum circumponentes ornatum, cœtusque celebres ad dæmonum superstitionem convocantes, nullam vero mei memoriam retinentes. Dicit autem **13** Baalim, loco idolorum, in parte omnia complexus : tum et amatores more solito dicit pro dæmonibus ; constat enim, in idolorum obsequio reapse dæmones cultos fuisse. « Idcirco ego seducam illam, et instar deserti ponam. » Captivitati eam tradam, inquit, ita ut bonis omnibus spoliata vegetur in viis, quas antea nesciebat, nunc autem calamitose decurrere cogitur. Mox tamen pœnæ decreto conversionem quoque in melius commiscet, qui est prophetarum mos, sic etiam beatum Davidem imitantium, qui sæpe in Psalmis calamitates pariter dicebat, et solutionem pollicebatur. Veluti cum in tricesimo psalmo ait : « Miserere mei, Domine, quoniam tribulor. Turbati sunt in furore oculi mei, et anima mea ac venter meus. Quia defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus ¹⁰. » Tum et deinde alia his similia. Paulo post tamen, dicere pergens, ait : « Benedictus Dominus, qui mirificavit misericordiam suam in civitate munita. » Et mox item alia hujusmodi. Multa his paria in Psalmis comperire est, quæ prophetæ necessario studio faciebant, non modicam audientibus creantes utilitatem : namque ut calamitatis prædictione territarent, bonorum autem denuntiatione in spem erigerent.

Vers. 15. — Quid ergo ait? « Et loquar ad cor ejus. » Solabor, inquit, illam quæ inconsolabilibus conflictatur malis. « Et dabo ei possessiones suas ibidem. » Restituam illam in priorum bonorum usum, captivitate liberans. « Et vallem Achor ad aperiendam intelligentiam ipsius. » Ita ut quæcumque illo in loco perpessi fuerunt, ea deinceps ad restitutionem in meliorem statum et priorum cladum sublevationem vertantur. Sentient enim, ut par est, ex hac in melius conversione, quod et illa tristia non incuria mea experti fuerint, sed quia cadendo oportuit illos peccatorum **14** suorum sensum percipere. Nam « vallem Achor, » locum dicere videtur, in quo præsertim gravissimam acceperant belli cladem : ex qua consecuta fuerat captivitas cum propria malorum sequela. Atque ex hæc loci parte, totam videtur ipsorum designare regionem : in qua postquam innumera ab hostibus mala perpessi fuerant, in captivitatem denique ab iisdem abducti fuerunt. « Et humiliabitur illic juxta dies infantie suæ, et juxta dies ascensionis ipsius de terra Ægypti. » Quoniam superbie nomine indigitat

¹⁰ Psal. xix, 10.

τῶν Βααλίμ, ἐν αἷς ἐπέθευεν αὐτοῖς, καὶ περιτιθέτω τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς, καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει Κύριος. » Ταῦτα δὲ πείθονται δίκας διδόντες ὑπὲρ ὧν τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον, οἷς δὴ τὰς θυσίας τε προσῆγον, καὶ πανηγύρεις ἐπὶ τῇ τούτων θρησκείᾳ συνίστων, κόσμον τε περιτιθέμενοι πλείστον, (p. 19) καὶ πανηγύρεις συνιστῶντες ἐπὶ τῇ τῶν δαιμόνων θεραπείᾳ, ἐμοῦ δὲ μνήμην ἔχοντες οὐδεμίαν· λέγει γὰρ τοῖς μὲν Βααλίμ τοῦτ' ἐστὶ τοῖς εἰδώλοις, ἐκ μέρους τὰ πάντα λέγων· ἐραστὰς δὲ συνήθως ὀνομάζει τοὺς δαίμονας· εὐδελον γὰρ ὅτι ἐν τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ δαίμονες ἦσαν οἱ θεραπευόμενοι παρ' αὐτῶν. « Διὰ τοῦτο ἐγὼ πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἔρημον. » Αἰχμαλωσίᾳ παραδώσω, φησὶν, ὥστε αὐτὴν πάντων ἔρημον ὄσαν τῶν ἀγαθῶν πλανᾶσθαι κατὰ τὰς ὁδοὺς, ἃς πρότερον οὐκ εἶδυτα, νῦν ἀνύειν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ἠναγκάζετο· εἶτα καταμίγνυσιν τῇ ἀποφάσει τῆς τιμωρίας καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, καθὼς ἔθο; τοῖς προφήταις ποιεῖν, μιμουμένοις καὶ κατὰ τοῦτο τὸν μακάριον Δαυὶδ, ὃς ἐν Ψαλμοῖς ὁμοῦ τε πολλάκις τὰς συμφορὰς εἰσεγε, καὶ τὴν λύσιν ὑπισχεῖτο· ὡς ὅταν ἐπὶ τοῦ τριακοστοῦ λέγῃ ψαλμοῦ· « Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι θλιβομαι· ἐταράχθησαν ἐν θυμῷ οἱ ὀφθαλμοί μου, ἡ ψυχὴ μου καὶ ἡ γαστήρ μου· ὅτι ἐξέλιπεν ἐν δούρῃ ἡ ζωὴ μου, καὶ τὰ ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς. » Καὶ καθ' ἑξῆς τὰ ὅμοια τούτοις· εἶτα προβαίνων τοῦ λόγου κατὰ βραχεία φησὶν· « Εὐλόγητός Κύριος, ὅτι ἐθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν πόλει περιοχῆς· » καὶ καθ' ἑξῆς δὲ τὰ ὅμοια τούτοις· πολλὰ δὲ τοιαῦτα ἐπὶ τῶν Ψαλμῶν εὔροι τις ἂν· ἅπερ οὖν ἀναγκαιῶς ἐζήλωσαν οἱ προφῆται, (p. 20) πολλὴν τοῖς ἀκούουσι παρεχόμενοι τὴν χρείαν· ὡς ἂν διὰ μὲν τῶν τῆς συμφορᾶς βημάτων φοβέων· διὰ δὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίας, εὐέλπιδας ποιεῖν.

Στίχ. 16. — Τί οὖν φησι; « Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς. » Παρακαλέσω, φησὶν, αὐτὴν μετὰ τοῦτο, ἀπαραμυθῆτοισ παλαίουσαν τοῖς κακοῖς. « Καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν. » Ἀποκαταστήσω πάλιν αὐτὴν ἐπὶ τὴν τῶν προτέρων ἀπώλυσιν, τῆς αἰχμαλωσίας ἐκσπάσας. « Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. » Ὡστε ὅποσα κατ' ἐκείνον πεπόνθασι τὸν τόπον, συντελέσαι λοιπὸν αὐτοῖς εἰς βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν προειληφῶτων πταισμάτων· αἰσθησονται γὰρ, ὡς εἰκός, ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς, ὅτι καὶ τῶν λυπηρῶν οὐκ ἐπειρήθησαν δι' ἀμείλιαν ἐμὴν, ἀλλ' ἐπιειθῆ πταίσαντας αἰσθησὶν ἐχρῆν τῶν ἀμαρτημάτων λαβεῖν τῶν οἰκείων· τὸ γὰρ « κοιλάδα Ἀχώρ, » τόπον ἔοικε λέγειν ἐν ᾧ δὴ μάλιστα τὴν βραρυτάτην ἐδέξαντο τοῦ πολέμου τροπὴν· ὡς ἀκολουθήσαι τὴν τε αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰ ἐκείθεν κακὰ λοιπὸν· ὡς εἰκός, ἐκ μέρους κατὰ τὸ εἰωθὲς πᾶσαν αὐτῶν καλῶν τὴν (p. 21) χώραν· ἐν ᾗ πλείστα ὄσα παρὰ τῶν πολεμίων ὑπομεμνηχότες κακὰ, ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Ἀιγύ-

που. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπερηφανίαν λέγει τὸ ἀποστῆναι ἅ τε καὶ ἀμελήσαι τοῦ Θεοῦ, ταπεινώσιν λέγει τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ προσήκοντος· καὶ τὸ ὡς δεσπότην τε καὶ κριτὴν καὶ Κύριον τῶν ἀπάντων φοβεῖσθαι δικαίως· τοιούτων οὖν, φησὶν, ἐν τῷ καιρῷ τεύξεται τῆς συμφορᾶς, καθ' ὁμοίωτα τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον γενομένων, οἳ τῇ τῶν κλίνων ἐργασία συντριβόμενοι, ἐπίγνωσάν τε ὄθεν προσῆκε τὴν τούτων εὐρέσθαι λύσιν· καὶ ἐβόησαν ἅπαντες πρὸς Θεόν· ὥστε αὐτὸν ἐπινεύσαντα ταῖς τῶν βούωντων αἰτήσεις μετὰ μεγάλου τοῦ θαύματος παρασχεῖν αὐτοῖς τὴν οἰκίαν βοήθειαν. Καθ' ὁμοίωτα δὲ, φησὶν, ἐκεῖνων ἔσται καὶ τὰ νῦν· οὕτω σωφρονιζομένων τε ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐπιγνωσκόντων τὸν αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· καὶ αἰτούων μὲν τὴν βοήθειαν ἐκείθεν, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐκολίας τυγχάνοντων αὐτῆς.

Στίχ. ις'-κ'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ· καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλίμ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς· καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν (p. 22) οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. » Τότε δὲ, φησὶν, ἐπιγνώσονται κηδεμόνα οἰκεῖον, καὶ πάντων ἀποστάντες τῶν λοιπῶν, τῇ θεραπείᾳ προσέξουσι τῇ ἐμῇ, πάσης τῆς τῶν εἰδώλων ἀφιστάμενοι θεραπείας· ὡς μηδεμίαν μνήμην αὐτοῦς ἔχειν ἐκεῖνων ἔτι, μηδέ τινα λόγον αὐτῶν ποιῆσθαι τοῦ λοιποῦ· τὸ δὲ, « Οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ, » ἐπειδὴ Θεὸς ἦν ὁ ταῦτα λέγων, οὐκέτι, φησὶν, τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἐπιθήσουσι τοῖς Βααλίμ· ἅτε τῆς μὲν ἀπάτης κηωρισμένοι τῆς ἐκεῖνων, πρὸς ἐμὲ δὲ ὄραν ἐγνωκότες τοῦ λοιποῦ τὸν ὄντως Θεόν. « Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἑρπετῶν τῆς γῆς. » Τοῦς πρότερον, φησὶν, αὐτοῖς ἐπιβουλεύοντας, καὶ πολεμίας ἔχοντας πρὸς αὐτοῖς, παρασκευάσω τὴν πρὸς αὐτοῦς ἐλθεῖν φίλιαν. « Καὶ τόξον καὶ βόμβαϊαν καὶ πόλεμον συντρέψω ἀπὸ τῆς γῆς. » πάσης αὐτοῦς πολέμου πείρας ἐκτός καταστήσω. « Καὶ κατοικῶ αὐτοῦς ἐπ' ἐλπίδι. » παρασκευάσω δὲ ἐκ τῶν προσγινομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, καὶ περὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρηστότερα ἐλπίζειν. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ ἐν τῷ αἰῶνα· καὶ μνηστεύσομαι ἑμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν κρίμασι καὶ ἐν ἐλέφ καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Ἐν τῇ οἰκειότητι σε πάλιν κατατάξω τῇ ἐμῇ· παρέξω δὲ σοι, φησὶν, (p. 23) τὴν οἰκίαν τὴν ἐμὴν, ἐπιμελούμενός τε τοῦ δικαίου, καὶ κολάζων τοὺς ἠδικηκότας σε κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, κρίνων τε ἅπασιν μετὰ τοῦ δικαίου· καὶ μὴν καὶ ἐλέφ καὶ κατὰ σὲ διοικῶν. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Δέξομαι τὴν προσῆκε Θεῷ, καὶ δεσπότην ἐπιγνωσκόντων οἰκεῖον.

Στίχ. κα'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, ἐπακούσομαι τῶν οὐρανῶν, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ σίτῳ καὶ τῷ σίτῳ καὶ τῷ ἐλαίῳ· καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ· καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐλέησω τὴν οὐκ ἠλεσημένην· καὶ ἐρῶ τῷ οὐ λαῷ μου, ἡδῆ μου εἶ σὺ· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, Κύριος ὁ Θεὸς μου εἶ συ. » Τότε δὲ πολλὴν ἔξετε καὶ τῶν καρπῶν τὴν

A apostasiam neglectumque Dei, humiliationem vicissim dicit officii proprii cognitionem, justumque Dei, ut principis, judicisque ac Domini, timorem. Hunc ergo, ait, calamitatis tempore fructum nanciscetur, prout olim in Aegypto usuvenit, cum opere latericio faciendo attriti, agnoverunt undenam malorum solutionem petere deberent; cunctique ad Deum clamaverunt; quo facto, Deus annuens clamantium precibus, non sine grandi miraculo suum eis auxilium suppeditavit. Præsentia, inquit, pari ac illa vetera conditione stent: his videlicet calamitate emendatis, et eum qui causa bonorum est agnoscentibus, indidemque opem poscentibus, pronaque impetrantibus facilitate.

B

VERS. 16-20. — « Eritque die illa, dicit Dominus, vocabit me vir meus, et non vocabit me diutius Baalim. Auferamque nomina Baalim ex ore ejus, nec recordabuntur ulterius nomen eorum. » Tunc proprium, inquit, curatorem agnoscent, cunctisque aliis omissis, ad cultum meum accedent, ab omni idolorum obsequio recedentes; in tantum ut nullam illorum memoriam retineant, vel minimam posthinc curam gerant. Quod vero ait, « Non vocabunt me amplius Baalim, » quoniam Deus erat qui 15 ita loquitur, Haud ultra, inquit, nomen meum Baalim imponent; quandoquidem ab idolorum errore regressi, ad me in posterum didicerunt respicere verum Deum. « Curaboque eis fœdus die illa cum feris agri, et cum cœli volucris, et cum terræ reptilibus. » Illa, inquit, quæ ipsis antea insidiabantur, et hostili animo erant, dabo operam, ut eisdem amicitia jungantur. « Arcumque et gladium ac bellum tota regione conteram. » Nempe illos omni belli molestia expediam. « Et habitare eos faciam cum spe. » Dabo operam, ut ex jam impetratis bonis, meliora etiam se postea consecuturos sperent. « Et sponsabo te mihi in sempiternum: et sponsabo tibi in justitia, in judiciis, et in misericordia, et in miserationibus. » Te, inquam, in amicitiam meam reponam, tibi que familiaritatem meam restituum; æquo jure agens, et eos qui tibi captivitatis tempore injurii fuerunt puniens, justumque de omnibus judicium ferens, res tuas denique benigne regens. « Et sponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Vos, inquam, in necessariorum numero posthinc habebō, qui et mihi credidistis prout Deo par est, meque vestrum Dominum agnovistis.

οἰκίωσιν ὑμῶν λοιπὸν πεπιστευκότων τέ μοι καθὼς

VERS. 21. — « Eritque die illa, dicit Dominus, exaudiam cœlum, et cœlum exaudiet terram, et terra exaudiet triticum et vinum et oleum, et hæc exaudient Israel. Seramque eam mihi in terra, et miserebor ejus cujus non eram misertus. Dicamque populo non meo, Populus meus es tu: et ipse dicet, Dominus Deus meus es tu. » Tunc certe multam habebitis frugum ubertatem: etenim ær,

editione, nos primi Græce in sextum *Scriptorum veterum* tomum contulimus. Lectores ergo utantur feliciter novis his celeberrimi SS. Bibliorum commentatoris divitiis, quas pontificiæ bibliothecæ codicibus acceptas debent : meminerintque, rerum quidem historiam ne in prophetis quidem esse perimendam, ut Cyrillus ipse et Chrysostomus et Gregorius PP., aliique Patres monent : Christum tamen præcipue ejusque Ecclesiam, qui est sacræ Scripturæ scopus, nostræque salutis negotium, præ oculis habeant.

Est autem ordo, quem codex Vat. tenet, commentariorum Theodori apud nos hic :

In Oseam p. 1.

In Joelem p. 68.

In Amosum p. 91.

In Abdiam p. 146.

In Jonam p. 150.

In Michæam p. 170.

In Nahumum p. 210.

In Habacucum p. 231.

In Sophoniam p. 249.

In Aggæum p. 269.

In Zachariam p. 284.

In Malachiam p. 263.

Sequuntur fragmenta in *Psalms* p. 390 ; et in *Joannis Evangelium* p. 396-408.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΩΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΩΣΗΕ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

THEODORI ANTIOCHENI COMMENTARIUS IN OSEAM PROPHETAM.

1 Contra eos qui temere prophetica verba tractanda suscipiunt, atque ut viam posterioribus muniam, aggrediar, Deo adjutore, ad res propheticas explanandas, capto initio ab Osea, qui et princeps inter reliquos prophetas ætate est. Nam ex quo beatus David, sicut ego in superioribus dixi, cunctas quæ populo eventuræ erant rerum publicarum conversiones manifeste in psalmis enarraverat, silentium intermedia tempora occupavit, quia scilicet nihil ab illo vaticinante prætermissum fuerat. Sed enim statim ac tempus adfuit, quo cœperunt ad-versa pati decem tribus, Assyrii eas prementibus, donec funditus avitis eversas sedibus Sennacherimus in extranea loca transtulit; cum jam, inquam, factum esset initium calamitatum, quas genti impendere multo ante David prædixerat; Ezechiæ nimirum ætate, qui Judæ et Benjaminii tribubus imperitabat; divina gratia, rebus jam instantibus, prophetas publice misit, primumque in his Oseam, qui quidquid divinitus illis eventurum erat nuntiaret: quique in memoriam veluti revocans prædictas olim a Davide calamitates, harum mox futurarum culpam Israelitis imponeret, a Dei cultu ac notione jampridem aversis, atque ad idola dæmones-

(Cod. Column. XLV, p. 1.) Εἰς ἐλεγχὸν τῶν ἀβασανίστως ἐπιβάλλειν ταῖς προφητικαῖς ἐπιχειροῦντων φωναῖς, καὶ μὴν καὶ πρὸς κατασκευὴν τῶν ἐξῆς, ἀρξώμεθα τῆς τῶν προφητικῶν σαφηνείας, Θεοῦ διδόντος, ἀπὸ τοῦ Ὡσηῆ τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, ὃν καὶ πρῶτον εἶναι τῷ χρόνῳ συμβέβηκε τῶν λοιπῶν προφητῶν· τοῦ γὰρ μακαρίου Δαυὶδ, καθ' ἃ πρόσθεν εἴπθη εἰπὼν (1), ἐν ψαλμοῖς ἀπάσας τὰς περὶ τὸν λαὸν ἐσομένας μεταβολὰς ἐπίλοντος προδήλως, σιγῇ μὲν τὸν ἐν μέσῳ χρόνον κατεῖχεν, ἅτε ἀρκούντως ἅπαντα προειρηκότος· ἕκτερου· ἐπειδὴ δὲ ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν συνέβη καθ' ὃν ἤρξαντο κακῶς πάσχειν αἱ δέκα φυλαὶ, τῶν Ἀσσυρίων αὐτάς πολιορκούντων ἕχρισ ὁ παντελῶς αὐτάς τῶν οἰκείων τόπων ὁ Σενναχηρείμ ἀφελὼν εἰς ἀλλοτρίους μετέψικισε τόπους. Τὰ τε πόρρωθεν τῷ μακαρίῳ Δαυίδ προειρημένα περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων χαλεπῶν, τὴν ἀρχὴν ἐντεῦθεν ἐδέχετο· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεχίαν ἐγένετο καιρῶν, τῆς Ἰούδα φυλῆς βασιλεύοντα σὺν τῇ Βενιαμίν, προεβάλετο τῶν πραγμάτων ἐγγύθεν ὄντων ἡ θεία χάρις τοὺς προφήτας, καὶ πρὸ γε τῶν λοιπῶν τὸν Ὡσηῆ μὴνύοντα τὰ περὶ αὐτοὺς θεῶθεν ἰσοόμενα, (p. 2) καθάπερ τινὰ ὑπόμνησιν ποιούμενον τῶν παρὰ τῷ Δαυίδ πάλαι τε εἰ-

¹ 1 m. θεῶθεν.

(1) Videlicet in commentario suo ad *Psalms*, cujus ingentes reliquias nos volumine hoc exhibebimus.

ρημένων καὶ πρόβαται, ὡς ἂν τῶν τε ἐσομένων χα-
λεπῶν τοὺς Ἰσραηλίτας ἀποφηνεῖεν αἰτίους, ἀπο-
στάνας μὲν τῆς περὶ τὸν Θεὸν θεραπείας τε καὶ γνώ-
σεως, περὶ δὲ τὰ εἶδωλα καὶ τοὺς δαίμονας ἅπασαν
ἔχοντας τὴν σπουδὴν· δηλῶν τε ποιήσειεν ὅτι οὐκ ἐκ
τινος συντυχίας γίγνεται ταῦτα· πόρρωθεν δὲ εἰρητό
τε καὶ προώριστο τῷ Θεῷ γενέσθαι, τὴν τούτων αὐ-
τῶν ἐπισταμένῃ κακίαν, καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς ὄντινα
τρόπον προσήκεν οἰκονομεῖν εἰδοῖσι σαφῶς, εἰς προ-
παρασκευὴν τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ δεξιῶς τε καὶ
παρουσίας· ὥστε γὰρ ὅλην ἅπασιν γενέσθαι ὅτι τὴν
περὶ τὸν λαὸν κηδεμονίαν διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν προσδο-
κώμενον φανήσεσθαι ποιεῖται, ἐκδίδωσι μὲν τὰς δέκα
φυλάς τῇ τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ· φυλάττει δὲ
ἐπὶ τῶν τόπων τὴν Ἰούδα μόνην, ἐξ ἧσπερ ἤμελλεν ὁ
Δεσπότης ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ σάρκα Χριστός. Ἡ-
περ οὖν εἰς αἰχμαλωσίαν ὕστερον ἀπελθοῦσαν διὰ τὰς
αὐτῶν ἐκαίνων παρανομίας ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ τοῦ
βασιλεῦσαντος τῶν Βαβυλωνίων, ἐπανελθεῖν παραδόξως
πεποίηκεν· ἐπανελθόντων μὲν καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν φυλῶν
τινῶν εὐαριθμητῶν ἐξ ἐκάστης, τῆς Ἰούδα δὲ μόνης
ἐπαναχθείσης ὅλης· ὡς ἂν γένοιτο δηλόν ὅτι ἡδύνατο
μὲν βουληθεὶς ὁ Θεὸς καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ἐπ-
αναγαγεῖν ὁμοίως ταύτῃ· (p. 3) ἀμελήσας δὲ τῶν
λοιπῶν, περὶ ταύτην ἅπασαν ἔθετο τὴν φροντίδα,
ἀφ' ἧσπερ ἤμελλεν ὁ Δεσπότης ἀναδείκνυσθαι Χρι-
στός, ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων φανούμενος σωτηρία· κατὰ
δὲ τοῦτον τὸν λόγον καὶ αἱ τῶν προφητῶν μηνύσεις
ἐτίγγανον ἀναγκαίαι, δηλοῦσαι ὅτι πάσαι τε δεδομέ-
να τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ εἰρημένα,
νῦν λαμβάνει πέρας, ἀπορρήτως ἅπαντα οἰκονομοῦν-
τες τὰ περὶ αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακά-
ριος Ὡσηὲ ποιῶν ὁ προφήτης, τὰ περὶ τὸν λαὸν ὑπὲρ
ὧν ἡσέβουν κατὰ θεῖαν ἐσόμενα βουλήν μηνύει σα-
φῶς· ἀρχεται δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'. — « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ
τὸν τοῦ Βεθρὶ, ἐν ἡμέραις Ὀζίου καὶ Ἰωάθαμ
κκι Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιου βασιλέων Ἰούδα, καὶ ἐν
ἡμέραις Ἰεροβοάμ υἱοῦ Ἰωᾶς βασιλέως Ἰσραήλ. »
Ὡς ἐπιγραφὴ τίς ἐστιν αὕτη τοῦ βιβλίου περιεκτικῆ,
δηλοῦσα τὸν τε προφήτην οὗπερ ἐστὶ τὰ εἰρημένα, καὶ
τὸν καιρὸν καθ' ὃν εἰρήκει ταῦτα· λόγον δὲ Κυρίου τὴν
ἐνέργειαν ἅπανταχοῦ λέγει τὴν ἐφ' ὅτῃ δῆποτε γιγνο-
μένην· ὡς τὸ, « Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερε-
ώθησαν, » ἵνα εἴπῃ ὅτι τῇ ἐνεργείᾳ συνέστησαν τῇ
θείᾳ· θεῖαν δὲ ἐνέργειαν κἀνταῦθα λέγει κατ' ἣν
ἀποκαλύψας τῶν ἐσομένων ἐγένετο τῷ προφήτῃ· ἀφ'
ἧσπερ αὐτῷ καὶ τὸ λέγειν τε καὶ μηνύειν τὰ ἐσόμενα
δύναμις ὑπῆρχεν· εἰς δὴ λωσιν δὲ ἀκριβεστέραν, καὶ
τὸ τοῦ Πατρὸς προστιθεῖν ὄνομα· ἀναγκαίως δὲ λέ-
γει καὶ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ περ κατὰ τὴν ἀποκαλύψιν
τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ θεῖσθαι ἐμήνυε τὰ ἐσόμενα·
(p. 4) λέγει δὲ τὸ καθ' ὃν καιρὸν Ὀζίας τε ἐβασί-
λευε καὶ Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιᾶς· ἀφ' ὧν
σκοπήσειεν ἂν τις εἰκότως ὅτι οὐκ ὑπὸ μίαν τινὰ ἄρ-
μονίαν συγγέγραψεν τὸ βιβλίον ὁ προφήτης, ἀλλ' ἐν
διαφόροις καιροῖς τὰς περὶ τῶν ἐσομένων ἀποκαλύ-
ψεις δεχόμενος, ἐποιεῖτο τῶν ἐσομένων τὴν μηνύσειν·

A que perquam studiose conversis; 2 atque ut idem
palam faceret, haud casu aliquo hæc mala conti-
gere, sed multo ante edicente ac decernente Deo,
cui et Israelitarum improbitas explorata erat, et
simul comperta ratio, qua cum his agendum erat,
ob viam parandam Christi Domini ostensioni at-
que adventui. Deus etenim ut omnes certiores la-
ceret, se populi curam gerere propter eum qui ex
hujus genere oriturus expectabatur, idcirco tradi-
dit decem tribus Assyriacæ captivitati, unicam ve-
ro retinuit in suis sedibus Judæ tribum, de qua
Dominus exiturus erat secundum carnem Christus.
Quam item captivam deinceps abductam propter
pares iniquitates a Nabuchodonosoro Babylonio-
rum rege, redire mirabiliter voluit; quicum etiam
de reliquis tribubus exiguus numerus postlimini-
reversus est; interim dum una Judæ tribus cum
suo populo omni in patriam se recepit: quo perspi-
cium fieret, volenti Deo possibile fuisse reliquas uni-
versas haud secus quam istam revocare: verumtamen
neglectis cæteris, ad hanc unam curassuas contulis-
se, ex qua Dominus proditurus erat Christus, cum
denique pro communi salute conspiciendum se da-
ret. His ita se habentibus, prophetarum quoque
vaticinia necessaria erant, quorum ope notum fie-
ret, pœnas olim a Deo decretas atque a beato Da-
vide prædictas, nunc demum inflicto iri, arcana
Dei providentia cunctas populi vices moderante.
Atque ob hanc videlicet causam beatus quoque pro-
pheta Oseas manifeste significat quæ Deo mandante
eventura populo erant propter ejus impietatem.
Sic autem incipit:

ὧν ἡσέβουν κατὰ θεῖαν ἐσόμενα βουλήν μηνύει σα-

CAP. I.

VERS. 1. — « Verbum Domini quod factum est ad
Oseam filium Beerii, in diebus Ozis et Joathamii et
Achazi et Ezechie regum Judæ, et in diebus Jero-
boami Joaso nati 3 regis Israelis. » Hic titulus qui-
dam est, libri argumentum habens, simulque decla-
rans et a quo propheta et quo tempore dicantur hæc.
Verbum autem Domini pro vi divina ubique di-
cit Scriptura, quacumque in re se exserat. Velut il-
lud: « Verbo Domini cæli firmati sunt », quasi dicat,
vi divina eos fuisse compactos. Porro vim divinam hic
quoque dicit, a qua futurorum revelatio prophetæ fit,
dicendique virtus exhibetur atque ante significandi
quæ ventura erant. Jam ob sui plenioris notitiam,
Patris quoque nomen ascribit: tum etiam necessario
tempus adnotat, quo secundum impertitam sibi divi-
nitus revelationem res posteras præcinebat. Præfinit
igitur tempus quo regnaverunt Ozias et Joathamus et
Achazus et Ezechas. Unde quivis cognoscere queat,
haud una continuatim serie scriptum fuisse hunc a
propheta librum, sed prout variis temporibus futuro-
rum notiones excipiebat, sic vaticinia edidisse; facta
haud semel earundem rerum mentione pro divinis ad
se oraculis, quæ in populo vulgabat, ut hunc futuri

° Psal. cxxiii, 6.

admoneret. Similiter beatum quoque Davidem eodem argumento complures cecinisse psalmos videmus, quorum singulos pro cœlesti mentis illustratione atque spiritali admonitione compositos ad vulgi usum pronuntiabat: et ipse videlicet earumdem rerum revelationes sæpe recipiens, et consequenter evulgans, quotiescunque his oraculis dignus habebatur. Jam ubi dixit Oseas quinam essent Judæ reges, quo tempore ad prophetandum divina gratia excitatus fuit, ait etiam illum qui Israeli, id est decem tribubus, tunc imperabat Jeroboamum, Joasi filium, nepotem Joachasi, Jehu abnepotem: quem postroimum ad Achaabi ejusque domus pœnam Deus excitaverat per prophetam Elisæum: eidemque promiserat fore ut posteri ejus usque ad quartam generationem regno potirentur: **¶** quorum quidem tertius erat Jeroboamus, Joasi filius, Joachasi nepos; quartus autem fuit Zacharias, Jeroboami filius, qui post sex regni menses obiit, in quo exitum habuit divinum vaticinium; translata deinceps regia dignitate a Jehu genere ad Sellemum, qui haud ejusdem cognationis erat. Cum itaque capessivisset Israelis regnum Jeroboamus, et Ozias Hierosolymis imperaret, claudibus cœperunt affici decem tribus, donec eas prorsus servitio addictas migrare coegit rex Assyriorum. Quare commodo tempore vaticinatum venit Oseas, præsagiorum beati Davidis memoriam reficiens, atque ea jam proxima nuntians, quæ multo ante de ipsis prædicta fuerant. Pergit autem dicere:

ἀρχὴν οἱ τῶν δέκα φυλῶν, ἄχρις οὗ παντελῶς αὐτὰς σιλεύς· ὡς· ἂν εἰκότως κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπὶ προβήσεων ὑπομνησκοντα τοῦ μακαρίου Δαυὶδ, καὶ μνημονεῦοντα ἐγγυθεν ἐσόμενα τὰ ἢ πόρρωθεν εἰρημένα περὶ αὐτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα φησὶν·

VERB. 2. — « Initium verbi Domini ad Oseam. » Patet, hinc Dei cœpisse fieri ad illum revelationes: qui mandat ei ut conjugem meretricem ducat, ex eaque liberos procreet: cujus rei causam quoque addit, « Quia, inquit, fornicans fornicabitur terra a Domino. » Sane Deus quædam a prophetis facienda curat, quæ multis præter decorum esse videntur: veluti cum Isaiam coram omnibus jussit nudum et excalceatum incedere. Sed hoc et alia ejusmodi evidenti consilio peracta fuerunt. Nam quia plerique audire sermones oscitanter solemus; gestorum vero atque visorum novitate terremur, præsertim si hæc absona a facientis more sint; merito Deus propter Hebræorum incredulitatem dat sæpe operam ut talia prophetæ faciant; nempe ut perculsum novitate operum vulgus, causam rerum discat atque officium doceatur. Mandavit ergo prophetæ ut meretricem uxorem duceret: porro novum erat feminam ejusmodi a propheta assumi in matrimonii convictum: id quod eum **¶** reapse Deus facere jusserat. Et prophetæ quidem licebat legitimi conjugii societatem optare. verumtamen is scortum etiam sibi copulatum, pudicitiam, ut par erat, edocuit. Necesse porro erat mirari omnes, quod vir officii valde studiosus, omissis quæ pudicitia laude florebat, nuptias meretricis appetiviss-

ἂ ὑπομνησκόμενός τε περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας, καὶ ἢ καὶ λέγων αὐτὰς πρὸς τὸν λαόν, εἰς δῆλωσιν τῶν ἐσομένων· ὅνπερ ἢ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν φαίνεται κλειστός ψαλμοῦς εἰρηκώς, ὧν ἕκαστον κατὰ τὴν ἐγγιγνωμένην ἀποκάλυψιν τε αὐτῷ καὶ ὑπόμνησιν τῆ τοῦ πνεύματος ἐνεργεία συνετίθει τε καὶ πρὸς τὴν ἐτέρων ἐξεφώνει χρεῖαν· αὐτός τε περὶ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεις δεχόμενος πολλάκις καὶ λέγων ἀκολούθως, ὁσάκις δὲ τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεων ἤξιοῦτο· εἰρηκώς δὲ τοὺς τῆς Ἰουδαίας βασιλέας, ὀπηνίκα πρὸς τὸ προφητεῖν διήγειρεν ἡ θεία χάρις τὸν Ὡση, λέγει καὶ τὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τοῦτ' ἐστὶ τὸν ἐν δέκα φυλαῖς βασιλεύοντα τότε Ἰεροβοάμ, τὸν τοῦ Ἰωὰς υἱόν, ἔγγονον δὲ τοῦ Ἰωάχαζ, ὃς υἱὸς ἐγεγόνει τοῦ Ἰηοῦ, ὃς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ τε Ἀχαάβ καὶ πάσης αὐτοῦ τῆς οἰκίας διὰ τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου προβαλόμενος, ὁ θεὸς ὑπέσχετο ἄχρι τετάρτης διαδοχῆς ἐπὶ τῆς βασιλείας εἶσθαι τοὺς ἐξ αὐτοῦ γιγνομένους· Ἦν τρίτος μὲν ἦν ὁ Ἰεροβοάμ, (p. 5) υἱὸς μὲν τοῦ Ἰωὰς, ἔγγονος δὲ τοῦ Ἰωάχαζ· τέταρτος δὲ γέγονε Ζαχαρίας ὁ τοῦ Ἰεροβοάμ υἱός, ὃς ἐπὶ ἐξ βασιλεύσας τοῖς μῆσι τετελεύτησεν· πέρας μὲν ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἐπαγγελίας λαβούσης τῆς θείας, μεταστάσης δὲ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Ἰηοῦ τῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν Σελλῆμ, οὗ τῆς αὐτῆς ὑπάρχοντα συγγενείας· παρεληλυθει μὲν οὖν εἰς τὴν τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείαν ὁ Ἰεροβοάμ, Ὁς οὖν βασιλεύοντος τῆς Ἰερουσαλήμ· ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῦ κακῶς πράττειν Ἐλαβον τὴν αἰχμαλώτους λαβὼν μετόπισεν ὁ τῶν Ἀσσυρίων βατὴν προφητεῖαν τὸν Ὡση παρεληλυθέναι, τῶν τε

Στῆχ. β. — Ἀρχὴ λόγου Κυρίου πρὸς Ὡση. Ἐδῆλον ὅτι ἐντεῦθεν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποκαλύψεως ἤρξατο ὁ θεός· κελεύει τε αὐτῷ γυναῖκα πόρνην ἀγαγέσθαι, καὶ ἢ καὶ τεκνώσασθαι ἐξ αὐτῆς· καὶ τὴν αἰτίαν προστίθει· « Διότι ἐκπορνεύουσα ἐκπορνεύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὅπισθεν τοῦ Κυρίου. » Τὸ μὲν οὖν παρασκευάζειν τινὰ τῶν οὐχ ἄρμοδιων εἶναι δοκούντων τοῖς πολλοῖς τοὺς προφήτας ποιεῖν τὸν θεόν, ὡς τὸν Ἡσαϊαν γυμνὸν ἀνυπόδητον ἐκέλευεν ἐν μέσῳ παριέναι πάντων, (p. 6) καὶ ὅποσα ἢ τοιαῦτα, πρόδηλον ἔχει τὴν αἰτίαν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πολλοὶ τῶν μὲν λόγων παρέργως ἀκούειν εἰώθαμεν, ἐκταραττόμεθα δὲ πρὸς τὴν τῶν γινόμενων τε καὶ ὀρωμένων καινότητα· καὶ μάλιστα ὅτ' ἂν ἀπὸ τῆς τῆς τῆς τοῦ ποιούντος ὑπάρξῃ, εἰκότως ὁ θεὸς διὰ τὸ τῶν Ἰουδαίων δυσπειθῆς παρασκευάζει πολλάκις τοὺς προφήτας τοιαῦτά τινα διαπράττεσθαι, ἢ ἐκ τῆς τῶν γινόμενων καινότητος ἐπιστρεφόμενοι πως οἱ τοῦ λαοῦ μανθάνωσι τε τὴν αἰτίαν καὶ παιδεύονται τὸ δέον. Ἐκέλευσε τοίνυν τῷ προφήτῃ πόρνην ἀγαγέσθαι γυναῖκα· καινὸν γὰρ ἦν τὸ τὸν προφήτην ἐλθεῖν γυναῖκα τοιαύτην εἰς γάμου λαθεῖν κοινωνίαν, ὅπερ οὖν αὐτῷ ποιῆσαι προτέταξεν ὁ θεός· Ἐπειδὴ αὐτῷ τε τῷ προφήτῃ εἰς κοινωνίαν γάμου γυναῖκα λαθεῖν κατὰ νόμον ἐξῆν· τὴν τε πόρνην λαμβάνων σωφρονεῖν ἐπειθεν ὡς εἰκός· ἀνάγκη γὰρ ἦν ξενίσεσθαι μὲν ἅπαντας, ὅτι ἀνήρ τῷ προσ-

ἕκοντος πολλὴν ἐπιμέλειαν ἔχων, καταλιπὼν τὰς ἐν A
 αἰωνότητι παῖς εἶναι δοκούσας, εἰς γάμου κοινωνίαν
 εἰς τοὺς πόρνην λαβεῖν· ἡ δὲ τοῦ γιγνομένου καινότης
 ἀφορμὴν ἐδέχθη τῷ προφήτῃ τὰ προσήκοντα λέγειν
 πρὸς αὐτούς· πρὸς τὸ δὲ πολλῇ τῇ παραθέσει μελίζονα
 φαίνεσθαι τὸ τὸν θεὸν αἰρεῖσθαι οὕτως ἀγνωμόνων
 ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατεῖναι· εἰ γε καὶ τὸν
 (p. 7) προφήτην θαυμαστον ἦν ἐπιλημμένον τοῦ προσ-
 ἕκοντος εἰς πόρνην ὀμίλλαν χωρεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν,
 φησὶν, ἐπιμελοῦμαι τῶν Ἰσραηλιτῶν πορνικὸν τρό-
 πον πάντοτε ἐπιδεδειγμένων περὶ ἐμὲ, καὶ καθ' ἑκά-
 στην ἡμέραν ἀχρι τοῦ δεῦρο ταύτην ἐπιτεινόντων τὴν
 γνώμην, καὶ παρὰ πάντας ἀνθρώπους αὐτούς εἰς οἰ-
 κειότητα εἰλόμην τὴν ἐμήν· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐλεγχον
 τῆς περὶ ἐμὲ γνώμης ἀκριβὲς παρέξονται τὴν ἐπαγο-
 μένην αὐτοῖς ὑπ' ἐμοῦ τιμωρίαν· ὅτε τῇ αἰχμαλω-
 σίᾳ παραδιδόμενοι παντελῶς ταύτης ἀπαλλοτριούνται
 τῆς γῆς· ἐν ἧπερ οἰκοῦντας ἐπιμελείας τε τῆς ἐμῆς
 ἀξιομένους ἐπὶ τῶν νόμων μένειν ἐκέλευσα τῶν
 ἐμῶν· ὅνπερ δὴ τρόπον καὶ ταῖς γυναῖξιν ἔβρα εἰς
 κοινωνίαν λαμβανομέναις, ἐπὶ τῶν γαμικῶν μένειν
 νόμων· ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, οὐ τὴν προσήκουσαν
 τῶν γινόμενων ἀσθησὶν ἔχουσιν, οὐθ' ὧν ποιοῦσιν,
 οὐθ' ὧν παύονται δικαίως· φέρε δὴ σὺ, προφήτα, τῇ
 πρᾶττομένης ποιήσαι ἀτοπίας.

set. Jamvero rei hujus novitas occasionem pro-
 phetae praebebat, quae opus erat Judaeis dicendi;
 praetereaque gravi exemplo monstrandi, quale quan-
 tum esset consilium Dei, qui tam ingratorum homi-
 num curam ultro suscepisset: siquidem et prophe-
 tam mirum erat, qui frugi vitam elegerat, ad scorti
 nuptias prouere. Videlicet et ego, inquit Deus,
 Israelitis studeo, qui meretricio prorsus more me-
 cum agunt, singulisque hactenus diebus hanc men-
 tem retinent; quos tamen ego prae caeteris hominibus
 in meam familiaritatem receperam. Sed enim hi paulo
 post de animo erga me suo coarguentur a poena
 quam eis imponam, cum traditi captivitati, fundi-
 tus hac regione evertentur, quam huc usque beneficio
 meo incolentes, jussi fuerant meis praecipulis obtin-
 perare: haud secus quam feminus in conjugium as-
 sumptas, nuptialibus legibus insistere mos est. Prae-
 ter haec omnia, hi haud justum gestarum rerum
 sensum habent, neque cum animis suis reputant
 quid vel faciant vel merito passuri sint. Quare
 age tu, propheta, facinoris novitate susceptam ab
 his absurditatem coargue.

οὐθ' ὧν παύονται δικαίως· φέρε δὴ σὺ, προφήτα, τῇ
 πρᾶττομένης ποιήσαι ἀτοπίας.

Στίχ. γ'-ε'. — Πείθεται δὴ τούτοις ὁ προφήτης,
 καὶ ἄγεται πρὸς γάμον πόρνην, ἧς καὶ τὸ ὄνομα καὶ
 τὸν πατέρα λέγει, ὡς μὴ πλάσμα ψιλόν τι δοκοῖ τὸ
 λεγόμενον, ἱστορία δὲ ἀληθῆς πραγμάτων· γίνεται
 δὲ αὐτῷ καὶ υἱὸς ἐκ ταύτης, ὃν ἐκέλευσεν Ἰεζραήλ C
 ὀνομασθῆναι· οὕτω δὲ τὸ χωρίον ἐλέγχετο ἐν ᾧ τε Na-
 βουθαὶ τὴν παράνομον ὑπομεμνήμεν, σφαγήν· (p. 8)
 καὶ μήν καὶ Ἰεζάβελ κατεσφάγη, δίκας τῆς ἐπ' αὐτῷ
 εἰνούσα παρανομίας· οὕτην τε καὶ ἅπαν τὸ γένος
 τοῦ Ἀχαάβ ἀντὶ τῆς παρανομίας ταύτης κατὰ
 πρόσταγμα θεοῦ ἀπολέσαντος τοῦ Ἰηοῦ. « Μικρὸν
 γὰρ, φησὶν, καὶ ἐδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραήλ ἐπὶ
 τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου
 Ἰσραήλ. » ἀνθ' ὧν γὰρ, φησὶν, εἰς βασιλείαν ὑπ'
 ἐμοῦ προχειριθεὶς ὁ Ἰηοῦ, ἅπαν τοῦ οἴκου Ἀχαάβ
 ἀπόλεσεν τὸ γένος, ὑπὲρ τε τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς
 παρανομίας ἣν κατὰ τοῦ Ναβουθαὶ ἐπὶ τοῦ προρῆ-
 θέντος τετέλεμμε τόπου· εἶτα οὐ σωφρονισθεὶς ἐπὶ
 τούτοις, οὐδ' ἀφ' ὧν ἴσχυσε καθ' ἐτέρων παρανευ-
 μηκότων ἐφυλάξατο τὴν παρανομίαν· ἅπαντες δὲ οἱ D
 ἐφεξῆς τοῦ Ἰσραήλ βασιλεύσαντες τὴν τοῦ Ἀχαάβ
 ἐμιμήσαντο γνώμην· μετ' οὐ πολὺ δὲ πᾶσαν παύσω
 τοῦ Ἰσραήλ τὴν βασιλείαν· ἐπεὶ μὴ δὲ οἶόν τε ἦν
 οἰκίον ἔχειν βασιλέα τοὺς ὑπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν
 τυγχάνοντας τοῦ λοιποῦ. « Συντρίψω δὲ καὶ τὸ τόξον
 τοῦ Ἰσραήλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραήλ. » ἐκ τοῦ
 μέρους πᾶσαν αὐτῶν κατέσας τὴν χώραν· ἵνα εἴπη
 ὅτι Πᾶσαν αὐτῶν τὴν δύναμιν ἀπρακτον ἐργάσομαι
 ἐργασάμενος, λέγει δὲ τοῖς Ἀσσυριοῖς.

VERS. 3-5. — Morem jusso gerit propheta, scorto
 nubit, cujus etiam nomen patremque notat; ne forte
 quod dictum est, purum figmentum, sed ut vera histo-
 ria habeatur. Nascitur ei quoque filius ex hac conjuge,
 quem Jezraelem vocari jubet. Ita vero dicebatur
 fundus, ubi Nabuthes iniqua necesse periit: et quidem
 etiam Jezabel ibidem caesa fuit, ut patris illi sce-
 leris poenas penderet, quia videlicet ipsam cum uni-
 versa 6 Achaabi familia propter illam impietatem
 divino mandato Jehu leto dedit. « Brevi, inquit,
 poenas sanguinis apud Jezraelem fusi roscam a
 Jehu domo, sineque imponam regno Israelis: »
 quia, ait, Jehu ad regni honorem a me proventus,
 cunctam quidem Achaabi stirpem delevit, propter
 scelus atque maledicium, quod praedicto in loco
 contra Nabulhem fuerat patrum: verumtamen ipse
 nou satis hinc emendatus, ne ab iis quidem se con-
 tinuit criminibus, quae in caeteris reis vindicaverat:
 cunctique qui postea fuerunt Israelis reges, mores
 D Achaabi imitati sunt. Ergo ociter universum Isra-
 elis regnum exstinguam. Nam fieri non poterat ut ii
 regem haberent, qui deinceps in captivitate vitam
 erant acturi. « Conteram quoque arcum Israelis in
 valle Jezraelis, » a parte universam ipsorum regio-
 nem appellans: nempe ait, se cunctas illorum vires
 irritas redditurum in patrio solo, hostibus eos subji-
 cientem, nempe Assyriis.

ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑποχειρίους τοῖς πολεμίοις

VERS. 6-10. — Deinde ait propheta natam sibi
 ex eadem femina filiam, quam « absque misericor-
 dia » vocari jubet; quae satis admoneret per suam
 ipsius appellationem fore ut nullam Israelitae con-
 sequerentur misericordiam, sed generali servitio
 irretirentur, haud equidem hostium viribus, verum

Στίχ. ς'-ι'. — Εἶτα λέγει ὅτι γέγονεν αὐτῷ καὶ
 θυγάτηρ ἐκ τῆς αὐτῆς γυναίκος, ἣν « οὐκ ἠλεημένην »
 (p. 9) κληθῆναι κελεύει, ὑπόμνημά τι παρεχομένην διὰ
 τῆς οἰκείας προσηγορίας τοῦ μηδενὸς ἔλεος τεύξεσθαι
 τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ἐπὶ παντελεῖ δὲ παραδοθῆσεσθαι
 αἰχμαλωσίᾳ, οὐ τῇ δυνάμει τῶν πολεμίων, ἀλλ' αὐ-

ipsius Dei manifeste pugnantis. Hoc enim significat verba « adversans adversabor illis. » Atque ut magis, inquit, demonstrum, voluntate mea hæc illis accidere, addam Judæ mentionem, cujus contra miserebor, cum in idem discrimen ab Assyriis vocabitur, qui Israelem faciunt captivum : servaboque illum virtute mea, non arcu vel ense aut bello, neque ullo prorsus hominum auxilio fretum, sed mea solius vi tanto periculo ereptum. Id quod revera contigit, angelo noctu centum octoginta millia Assyriorum acervatim occidente; 7 ita ut reliqui se in fugam conjecerint, incolæ autem Hierosolymorum liberam salutem consecuti sint. Paritur rursus alter filius, quem dictorum causa confirmandorum jubet vocari « non populus meus; » causamque nominis addit: « Quippe vos haud jam populus meus eritis, neque ego vester ero (Deus): » vos enim a cura mea deinceps alieni eritis, quos ego tanquam extraneos impendentibus tradam adversitatibus. Deinde adjungit, « numerum filiorum Israelis fuisse veluti immensurabilem maris arenam et innumerabilem. » Majus quippe miraculum erat, et manifestum divinæ iræ argumentum exhibens, si tanti numeri populum in captivitatem confertim dederet, nemine in tanta multitudine ad ferendam opeim idoneo.

Deinde, uti mos est prophetis, et quidem etiam beato Davidi, cum molestis dulcia nuntiandi, conversionemque ad lætiora, propter malis laborantium solamen: « Et erit, inquit, in loco ubi dictum illis fuerat, Vos non populus meus, iidem vocabuntur filii Dei viventis. » Sic etiam beatus David de Assyriacis rebus locutus, ad extremum addit: « Quis dabit ex Sion salutare Israel? Cum averterit Dominus captivitatem populi sui, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel: » docens adfore tempus, quo captivitatem eorum Deus expediat. Nunc idem dicitur, futurum scilicet ut ubi Israelitæ vocati fuerant « Non populus, » id est a Dei providentia abjecti; ibidem appellentur filii Dei viventis, id est ejus amicitiam recuperent. Et præclare dicitur « in loco isto » ex quo postquam illos Deus transtulerat, in eundem rursus erat reducturus. Subjicit igitur ad majorem sui dicti declarationem, Vers. 11 — « Et congregabuntur in unum filii Judæ atque Israelis, facientque sibi principatum unum, et ascendent de regione. » Nempe ait fore, ut depulso a Judæ tribu Babylo-nici servitii jugo, 8 una omnium libertas sit, atque omnes sub uno sint principatu, haud jam ut antea divisi, sed unius imperii ditioni obnoxii, cui præsit Judæ tribus; et qui de hoc genere sunt, in regia dignitate constituentur. Deinde addit, « Quia magna dies Jezraelis. » Nam cum dixit poenas ab eis datum iri, hoc intellexit, fore nimirum ut postquam suorum scelerum causa male mulctati fuerint, tum deum terribilis veluti atque illustris

⁷ Psal. xiii, 7.

Α τοῦ γε αὐτοῖς πολεμοῦντος τοῦ Θεοῦ προδήλως· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Ἀντιτασσόμενος ἀντιτάξομαι αὐτοῖς. » Εἰς μείζονα δὲ ἀπόδειξιν τοῦ γνώμη, φησὶν, ἐμῆ ταῦτα γίνεσθαι περὶ αὐτοὺς, παρέξομαι τὰ κατὰ τὸν Ἰούδα, οὗς ἐλέησω τε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῶν ἐκείνους αἰχμαλωτευσάντων τὰ ὅμοια κινδυνεύοντας παθεῖν· καὶ περισώσω τῇ δυνάμει τῇ ἐμῇ, οὐ τόσῳ καὶ ξίφει καὶ πολέμῳ, ἀλλ' οὐδέ τινι ἀνθρωπίνῃ συμ-μαχίᾳ βοηθουμένους καθάπαξ, μόνη δὲ τῇ ἐμῇ δυνάμει τὸν τοσοῦτον κίνδυνον διαφεύγοντας· ὅπερ δὴ καὶ γέγονεν, ἀγγέλου διὰ τῆς νυκτὸς ἄθροον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας τῶν Ἀσσυρίων ἀνελόντος· ὡς τραπήναι μὲν πρὸς φυγὴν τοὺς λοιποὺς, ἀνανεῖ-βητον δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ δέξασθαι τὴν σω-τηρίαν. Τίχεται δὲ πάλιν καὶ ἕτερος υἱός, ὃν εἰς τὴν τῶν εἰρημένων βεβαίωσιν, « οὐ λαὸν » κελεύει κληθῆναι· καὶ τὴν αἰτίαν λέγει· « Ὅτι ὑμεῖς οὐ λαὸς μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν· ὑμεῖς τε γὰρ ἀπαλλοτριωθή-σεσθε τῆς ἐμῆς κηδεμονίας λοιπὸν, κἀγὼ δὲ ὡς ἂν ἄλλοτρουός τις εἴη τοῖς ἐπικειμένοις ἐκδώσω κακοῖς· εἶτα ἐπάγει· « Ὅτι ἦν ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ ἐκμετρηθήσε-ται, (p. 10) οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται· » μείζον γὰρ ἦν τὸ θαῦμα καὶ σαφὴ τῆς θείας ὀργῆς τὸν ἐλεγχον παρεχόμενον, εἰ τοσοῦτους ὄντας ἄθροον αἰχμαλωσίᾳ παρεδίδου, μὴδὲν ἐξ αὐτῶν τοσοῦτων ὄντων ὠφε-λεῖσθαι οἴους τε ὄντας.

С Εἶθ' ὅπερ ἔθος τοῖς προφήταις, καὶ μὲν καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ ἐν μέσῳ τῶν λυπηρῶν καὶ τὰ ἡδέα μνηύειν, τὴν τε ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἐπὶ ψυχα-γωγίᾳ τῶν ἐν τοῖς χεῖροσι γινόμενων, « Καὶ ἔσται, φησὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐλήθη αὐτοῖς, οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, αὐτοὶ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰ κατὰ τοὺς Ἀσσυρίους εἰ-πὼν, ἐπάγει· « Τίς δώσει ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐν τῷ ἐπιστρέφει Κύριον τὴν αἰχμα-λωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται Ἰακώβ, καὶ εὐφρανθήσεται Ἰσραὴλ » δεικνύς ὅτι ἔσται και-ρός, ὁπνίκα τὴν αἰχμαλωσίαν λύσει πάντως αὐτοῖς ὁ Θεός· τὸ γὰρ αὐτὸ δὴ ἀναταῦθ' αὖ φησὶν, ὅτι Ἐνθα δὴ ἐκλήθησαν οὐ λαός, τοῦτ' ἔστι ἀπεβρίφησαν τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς, ἐνταῦθα δὴ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος· ἵνα εἴπῃ, Τεύξονται πάλιν τῆς οικειώ-σεως τῆς ἐμῆς· καλῶς εἰπὼν τὸ ἐν τῷ τόπῳ, ἀφ' οὗπερ αὐτοὺς ἀφελὼν εἰς τὸν αὐτὸν ἐπανάγειν ἤμελλ-λεν πάλιν· ἐπάγει γοῦν εἰς μείζονα τοῦ λεγομένου σαφήνεια· Στίχ. ια' — « Καὶ συναχθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰούδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, (p. 11) καὶ θήσονται ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναβήσου-ται ἐκ τῆς γῆς. » Λέγει δὲ ὅτι μετὰ τὴν εἰς Βαβυ-λώνα αἰχμαλωσίαν τῶν τῆς Ἰούδα φυλῆς, μία τις ἀπάντων γενήσεται ἐλευθερία· ὅτι δὴ ὑπὸ μίαν ἔσον-ται τὴν ἀρχὴν, οὐκέτι διηρημένοι, καθάπερ πρότε-ρον, ὑπὸ μίαν δὲ ὄντες τὴν ἀρχὴν· τῶν πάντων μὲν ἡγεῖσθαι τὴν Ἰούδα φυλὴν, ἐν βασιλείᾳ δὲ καὶ ἀρχῇ καθεστάναι τοὺς ἐξ ἐκείνης τυγχάνοντας τῆς φυλῆς· εἶτα ἐπάγει, « Ὅτι μεγάλη ἡμέρα τοῦ Ἰερραήλ. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ὑπὲρ τοῦτου δώσουσι δίκας,

ποῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τούτων δὴ τῶν ὑπὲρ τῆς A
πρόσθεν αὐτῶν ἀσεθείας πεπονητότων κακῶς, φοβερά
τις ἔσται καὶ ἐπίδοξος ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν παρὰ
πέπασαν ἀνθρώπινην ἐλπίδα, τῆς ἐπανόδου τεύξονται
ἐπὶ τὰ οἰκεία· καὶ τίς ἢ ἀπόδειξις;

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α', β'. — « Εἰπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, Λαός μου· καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, Ἥλεημένη. » Εἰπατε ἀντὶ τοῦ Ἑρεῖτε, ἵνα εἴπη ὅτι ἐναλλαγῆσεται αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Ἀρμόσει γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, τὸ Λαὸ λέγεσθαι καὶ Ἥλεημένην, ὡς ὤκειωμένοις τε καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαύουσι τότε τῆς ἐμῆς· εἶτα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἰκόνας, τοῦ λόγου τὴν ἀφορμὴν λαβῶν· « Κρίθητε, φησὶ, πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν κρίθητε· ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ γὰρ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. » Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς προκειμένης εἰκόνας, (p. 12) εὐδὴλον ὅτι μητέρα μὲν τὴν πόρνην καλεῖ, τέκνα δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς ὡς εἰκὸς γεννηθέντα· ἐνταῦθα δὲ μητέρα μὲν λέγει τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, ἣν ἀνωθεν ὡσαυτε μνηστευσάμενός τε καὶ συνάψας ἑαυτῷ τῇ κηδεμονίας ὑπερβολῇ ἐξήγαγε τὴ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἔλευθερίας ἀξιώσας εἰς τὴν ἔρημον ἤγαγεν, ἐπὶ τῷ τὴν θεοσέδειαν ἐκπαιδεῦσαι εἰς μείζονα σχέσιν ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· καθὰ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ φησὶ· « Μνήσθητι τῆς συναγωγῆς σου ἧς ἐκτίσω ἀπ' ἀρχῆς, ἐλυτρώσω ῥάβδον κληρονομίας σου. » Τέκνα δὲ ταύτης τὸν κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτῆς συστάντα λαόν· ὡς γὰρ οἱ πατέρες οἱ τότε λέγονται τῶν μετὰ ταῦτα· « Οἱ γὰρ πατέρες ὑμῶν, φησὶ, τὸ μάννα ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον. » Οὕτω καὶ μη- C
τηρ ἡ ταύτης συναγωγὴ καλοῖτο ἂν δικαίως, ἀφ' ἧσπερ τὸ μετὰ ταῦτα σύστημα γέγονε τῶν Ἰουδαίων ἠκευμένων οὖν αὐτοῦς τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρόπου, καλῶς φησὶν ὅτι, « Ἄνωθεν ἐστὲ μοχθηροὶ, καὶ τῇ μητρὶ σαφῶς εἰκότεος τῇ οἰκείᾳ. Εἰ γοῦν τις τὰ τῶν τότε κρίνοι καὶ τὰ νῦν, πολλὴν αὐτῶν εὐρήσει σαφῶς τὴν συγγένειαν· ἐκείνων μὲν μετὰ τὸ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τυχεῖν ἀγαθῶν, τοιμησάντων μόσχον τε κατασκευάσαι καὶ εἰπεῖν, « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » ὑμῶν δὲ καθ' ὁμοιότητα ἐκείνων καταλελειπότων μὲν τὴν γῶσιν τὴν ἐμὴν, τοῦ τοσαύτην ὑμῶν πάντοτε πεπονημένου κηδεμονίαν, (p. 13) ἐπὶ δὲ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπειᾶν τραπέντων· ὡστ' ἂν ἀρμόδιως ὑμᾶς παρεικασθῆναι τῇ πόρνη· ἐπεὶ μήτε ὑμῖν οὕτω δια- D
κειμένοις ἀρμόττον τὸ ἐμοὺς εἶτι καλεῖσθαι· ἐγὼ τε ἀπληροτρωμένος ὑμῶν ἐξ αὐτῶν δεικνύμαι τῶν πραγμάτων· τοιγαροῦν τί;

Στίχ. γ'-ε'. — « Καὶ ἐξαρῶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. » μακρὰν γὰρ αὐτοῦς ἑαυτοῦ καταστήσω διὰ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ διὰ τῆς πόρνης τῶν τόπων ἀπαγωγῆς· ὡς μηκέτι θεωρεῖν αὐτὴν παρ' ἐμοὶ τὴν πορνείαν ἐκτελοῦσαν τὴν οἰκείαν· μήτε μὲν τὴν μοιχείαν ἣν μετὰ πολλῆς ἐργάζεσθαι τῆς ἀκολασίας, ἀπασαν ἑαυτὴν προθεῖσα τοῖς εἰδώλοις· τοῦτο γὰρ λέγει· τὸ « ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς, » ὡς ἂν τῶν

¹ Psal. LXXIII. 2.

(2) Hæc nominibus... significat, in Græco desunt. EDIT.

A evadat dies illa, qua præter omnem humanam spem reditum in patriam consequentur. Quænam vero est ejus rei demonstratio?

CAP. II.

VERS. 1, 2. — « Dicite fratri vestro, Populus meus; et sorori vestræ, Misericordiam consecuta. » Dicite, pro Dicitis: scilicet ait fore ut illis immutentur nomina: nominibus autem facta significat (2). Congruet enim ipsis, ait, vocari Populo, et Clementiam consecutæ; tanquam familiaribus et clementia mea tunc fruentibus. Deinde a proposita imagine ansam dicendi capiens, « Ferte inquit, ferte sententiam contra matrem vestram; quia ipsa B
haud uxor mea, nec ego vir ejus. » Jam secundum dictam imaginem perspicuum est, matrem ab eo vocari meretricem illam, filios autem sine dubio eos qui de eadem nati erant. Sed tamen hic matrem dicit Judæorum synagogam, quam superiore tempore tanquam sibi desponsam atque copulatam eximia providentia eduxerat ex Ægypto, ac libertate dignatus in desertum usque transtulerat; ut ibi eam doceret pietatem erga se majore cultu ac specie expromere. Sicuti etiam beatus ait David, « Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Redemisti virgam hæreditatis tuæ¹. » Synagogæ vero liberos ait, generatum ex ea populum. Reapæ illius temporis homines dicuntur parentes recentiorum: « Nam patres 9 vestri, inquit, manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt. » Sic etiam matris nomine congregatio hæc jure appellabitur, ex qua postera gens Judæorum propagata est. Exprobrans itaque illis morum improbitatem recte ait: Fuistis ab antiquo pravi, vestræque matri apprime similes. Jam si quis vetera cum præsentibus conferet, multa inde eliciet ac perspicuam similitudinem: nempe quod illi tot tantisque beneficiis affecti, conflato audaciter vitulo, dixerint: « Hi sunt dii tui, Israel, qui te ex Ægypto eduxerunt. » Vos vero, Deus inquit, illorum exemplis usi, abjecta notitia mei, qui tantam vestri sollicitudinem gessi, ad idolorum cultum conversi estis: quo fit ut apte vobis accommodetur meretricis imago. Jamvero vos hac animorum pravitare imbutos haud par est diutius meos vocari: et quidem ego a vobis abalienatus sum. Quid ergo?

VERS. 3-5. -- « Auferam fornicationem ejus a conspectu meo, et adulterium ejus e medio uberum ejus. » Scilicet procul me gentem hanc abigam, projectam in captivitatem atque ad longinqua loca translata: ne diutius apud me videam scortationes ejus et adulteria cupidissime admissa, dum se idolis totam addicit. Id enim significat « e medio uberum ejus, » tanquam si scorta per nimiam lasciviam cum amatoribus suis

ita versentur. Atque his consentanea prosequitur : A
 « Ut eam vestibus spoliem, faciamque ut in diebus
 nativitatis ejus. » Omni ornatu, inquit, detracto,
 quem ei propter meum studium circumdederam, in
 speciem illam restituam, qua utebatur cum pri-
 mum in Ægypto crevit, in angustiis nimirum
 atque laboribus atque acerbo sœrvitio degens.
 Nativitatem enim ejus appellat tempus illud, quo-
 niam Judaicæ nationis tunc initia fuerunt. « Et
 ponam eam quasi solitudinem, et statuam eam
 quasi 10 terram aqua carentem. » Sic nimirum ab
 omni re bona derelictam, veluti desertam terram
 atque inaquosam, omnisque fructus expertem.
 « Sitique eam perimam » omnibus orbatam bonis,
 eorumque oppido cupidam, nullius tamen potientem.
 « Liberorum ejus non miserebor, quia germina scortationum sunt : scortata est enim mater eorum, turpiter egit quæ peperit eos. » His vero exercitos malis
 nulla prosequar misericordia ; secus ac olim in Ægypto me gessi : quoniam isti parem matri suæ meutem induerunt. Mater enim dum ejusmodi olim contra me animum gerit, ignominia perfudit partus suos, qui maternam malitiam imitati sunt. « Quia dixit : Ibo post amatores meos, qui dant mihi panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et linum meum, et oleum meum, et omnia quæ mihi usui sunt. » Cuncti enim dæmoniorum famulatu se addixerunt, atque his bona sua accepta referunt, quæ mea tamen evidenter beneficia sunt, qui res omnes creavi. Jam amatores eorum dæmonas dicit, ut dæmonum declaret libidinem perdendi homines ; atque eorum furiosum erga dæmonas studium, quos deorum instar atque ut omnium bonorum auctores impudenter colebant.

μονας ελεπεν, (p. 15) ὡς ἂν καὶ τὴν ἐκείνων ἐκφῆσειεν σπουδῆν, ἣν περὶ τῆς ἀπωλείας ἔχουσι τῶν ἀνθρώπων, καὶ τούτων τὴν μανικὴν περὶ ἐκείνους γνώμην· καθ' ἣν ὡς θεοῦ τε καὶ πάντων αὐτοῖς αἰτίους τῶν ἀγαθῶν περιέπειν ἐτόλμων.

VERS. 6-8. — « Propter hoc ecce ego septimam viam ejus vallo, et obstruam exitus ejus, ita ut semitam non inveniat. » Quamobrem inevitabilibus irretiam eos malis. Veluti si quis intro conclusus, viis undique obstructis, multaque sude circumvallatis et asperis, impossibilem haberet exitum : sic bellorum pondere et captivitate et angustiis ex ea consequentibus nullum invenient malorum effugium. « Et sectabitur amatores suos, neque tamen apprehendet eos ; quæret eos, neque inveniet. » Tunc invocabunt dæmonum, quos colerunt, auxilium ; quin tamen opis quidquam nanciscantur. ¶ « Dicetque : Revertar ad priorem virum meum, quicum beatius quam presenti tempore vixi. » Errorum suum tum denique agnoscent, secumque melius actum fore, si cultui meo adhæsisissent, quam si ad dæmonum superstitiones semet demisissent. « Quippe haud noverat ipsa se frumentum a me acceptum tulisse, vinoque et oleo, argento et auro a me fuisse repletam. Interim ipsa argenteas aureasque oblationes Baali dicavit. » Discent denique magna se inscitia laboravisse, dum idolis bonorum

πορῶν δι' ὑπερβολὴν ἀκολασίας τοὺς μαστοὺς τοὺς ἰδίους τοὺς ἐρασταὺς παρεχουσῶν· καὶ καθ' ἐξῆς τὰ ἀκόλουθα λέγων· « Ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν καθὼς ἐν ἡμέραις τῆς γεννήσεως αὐτῆς. » Πάντα τὸν κόσμον, φησὶν, ἀφελὼν, ὃν διὰ τῆς ἐμῆς αὐτῆ περιέθηκα κηδεμονίας, ἐν ἐκείνῳ καταστήσω τῷ σχήματι, ἐν ᾧ περ ἦν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου το πρῶτον συστάσα, ὅτε ἐν ἀνάγκαις ἦν καὶ πόνοις καὶ δουλείᾳ πικρᾷ· γένεσιν γὰρ αὐτῆς τὸν καιρὸν ἐκείνον καλεῖ· (p. 14) ἐπειδὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς ἀρχὴ τῆς συστάσεως ὁ καιρὸς ἦν ἐκείνος. « Καὶ θήσω αὐτὴν ὡς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς γῆν ἄνυδρον. » Οὕτως παντὸς ἐστερημένην ἀγαθοῦ, ὥσπερ ἡ ἔρημος καὶ ἄνυδρος γῆ καρπῶν ἀμοιρὸς ἐστὶ παντελῶς. « Καὶ ἀποκτενῶ αὐτὴν ἐν δίψει· » πάντων ἐστερημένην τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐφιεμένην μὲν αὐτῶν ὡς εἰκὸς, τυγχάνουσαν δὲ οὐδενός. « Καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἐλεήσω, ὅτι τέκνα πορνείας ἐστὶν· ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν, κατήσχυνεν ἡ τεκοῦσα αὐτά. » Ἐν δὲ τοσοῦτοις ἐξεταζομένων κακοῖς ἔλεον οὐ ποιήσομαι· ὅπερ οὖν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου τότε πεποίηκα, ἐπειδὴ οὗτοι τε ἀνάλογα τῇ μητρὶ πεφρονήκασι τῇ οἰκείᾳ· καὶ ἡ μήτηρ δὲ αὐτῶν ἄνωθεν τοιαύτην ἐπιδειξαμένην περὶ ἐμὲ τὴν γνώμην, αἰσχύνη καὶ τὰ τεχθέντα ἐξ αὐτῆς περιέβληκεν, ἅτε μιμησάμενα τὴν μητρῶσαν κακίαν. « Ὅτι εἶπε, Πορεύσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν μου, τῶν διδόντων μοι τοὺς ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου, καὶ τὰ ἱμάτια μου, καὶ τὰ ὀθόνιά μου, τὸ ελαιόν μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. » Ἐκδεδώκασι γὰρ ἅπαντες ἑαυτοὺς τῇ τῶν δαιμονίων θεραπείᾳ, παρ' αὐτῶν ἔχειν ἅπαντα εἰπόντες ὅποσα περ αὐτοῖς πρόσκειται ἀγαθὰ, ἃ προσθήκως ἔχουσι παρ' ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων· ἐραστὰς δὲ αὐτῆς τοὺς δαι-

Στίχ. 7-η'. — « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοφι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρη. » Τοιγαροῦν ἀδιεξοδεύτους αὐτοὺς περιβαλὼν κακοῖς τούτου γε ἔνεκον, ἵν' ὥσπερ εἴ τις ἐνδον ἀπειλημμένος τῶν τε ὁδῶν ἀνωκοδομημένων, καὶ σκόλοφι πολλοῖς διελημμένων καὶ χαλεποῖς, ἀδύνατον ἔχοι τὴν ἐξοδὸν· οὕτω τῇ βαρύτητι τῶν πολέμων τῇ τε αἰχμαλωσίᾳ καὶ ταῖς ἐκείθεν κατασχεθέντες ἀνάγκαις μηδεμίαν εὐρίσκειον διέξοδον τῶν κακῶν. « Καὶ διώξεται τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ παραλάβῃ αὐτούς· καὶ ζητήσει αὐτούς, καὶ οὐ μὴ εὕρη αὐτούς. » Τότε καλέσουσι μὲν εἰς βοήθειαν οὐς ἐθεράπευον δαίμονας. Περιέσται δὲ αὐτοῖς κέρδος ἐκείθεν οὐδέν. « Καὶ ἐρεῖ, Πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἡ νῦν. » Τότε δὴ τὴν πλάνην ἐπιγνώσονται τὴν οἰκείαν, καὶ ὡς ἀμεινον ἦν αὐτοῖς τῆς ἐμῆς ἀντέχεσθαι θεραπείας, ἣ περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην εἰλεῖσθαι. « Καὶ αὐτὴ οὐκ ἔγνω ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν (p. 16) σίτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ελαιόν, καὶ ἄργυρον καὶ χρυσίον ἐπέβηνα αὐτῇ. Αὐτὴ δὲ ἄργυρὰ καὶ

χρυσά ἐποίησε τῇ Βαβλ. » Μαθήσονται τε ὡς πολλῶν A
 τῶν ἀγνοίων ἐνόσουν, ἐκεῖνοις λογιζόμενοι τῶν
 προσόντων ἀγαθῶν αὐτοῖς τὴν αἰτίαν· ἅπερ οὖν αὐ-
 τοῖς σαφῶς παρ' ἐμοῦ τοῦ ποιητοῦ τῶν ἀπάντων
 διαρκῶς ἐχορηγεῖτο, οὐ καρποὺς παρέχοντος μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἐκ τε τῆς κατὰ τὴν
 Αἴγυπτον ἐξόδου, καὶ μὴν καὶ κατὰ πολλῶν ὑστερον
 ἀφορμῶν ἐτέρων· ἀφ' ὧν οὐκ ὠκνοῦν εἰδῶλα κατα-
 σκευάζοντες ἑαυτοῖς, σεμνήν τινα διὰ τὴν τῆς ὕλης
 πλεονεξίαν τὴν θεραπεῖαν αὐτῶν ἠγεῖσθαι.

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω καὶ κο-
 μούμαι τὸν σῖτόν μου καθ' ὄραν αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν
 πολλὴν ἐν αὐτοῖς ἐργάσσομαι τὴν ἀκαρπλίαν· ἐν ᾧ δὴ
 μάλιστα καιρῷ τὴν προσδοκίαν αὐτῶν τῆς ἀπολαύ-
 σεως ἔχουσιν, τότε δὴ πάντας αὐτῶν ἀθρόον ἀφαιρού- B
 μενος τοὺς καρποὺς, τῇ ποικιλίᾳ τῶν εἰωθῶτων λυ-
 μαίνεσθαι τοῖς τοιούτοις, ἐρυσίθῃ, οἷον εἰπεῖν, καὶ
 χαλᾶζῃ, καὶ τοῖς τοιούτοις, ὅποσα ἀθρόον συμβάντα
 πολλαίαι τῶν φαινομένων καρπῶν παντελεῖ ἀπό-
 λειαν εἰργασται· ὥστε δὴ οὐκ ἔγνωσαν αἰτίον αὐ-
 τοῖς τῶν ἀγαθῶν, τῇ ἐπαγομένῃ τιμωρίᾳ, καὶ τῇ
 τῶν δοθέντων ἀφαιρέσει, γίνωμαι σαφῶς. « Καὶ
 ἀφελούμαι τὰ ἱμάτιά μου, καὶ τὰ ὀνόματά μου, (p. 17)
 τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσημοσύνην αὐτῆς. » Πάντα
 ὅποσα διαφόρως αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ χορηγούμενα ἐκό-
 σμημι τε καὶ εὐπρεπεστεροῦς εἰδείκνυ τῶν τῆς ἀπο-
 λούσεως λοιπῶν ἀνθρώπων, ταῦτα ἀφελῶν, ἀτιμο-
 τέρους ἐργάσομαι πάντων. « Καὶ νῦν ἀποκαλύψω
 τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἐραστῶν αὐτῆς·
 καὶ σιδεῖς οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτὴν ἐκ χειρὸς μου. » C
 Ὅστε διὰ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμῆς σαφεστέραν ἅπασιν
 αὐτῶν γενέσθαι τὴν παρανομίαν ἣν εἰργάζοντο,
 ἀφεστῶτες μὲν ἐμοῦ, τῇ τῶν δαιμόνων δὲ προσ-
 ανέχοντες θεραπεῖα· ὧν ἐπ' ἕβησι βαρυτάτας δέχονται
 παρ' ἐμοῦ τὰς τιμωρίας, οὐδὲ μιᾶς ὑπ' αὐτῶν βο-
 θείας ἀξιούσθαι οἷοί τε ὄντες· ἐπεὶ καὶ κρείττων
 πάσης τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ τιμωρίας
 ἡ δύναμις. « Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς εὐφροσύνας
 αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς ἐορτάς αὐτῆς, καὶ τὰς νομη-
 νίας αὐτῆς, καὶ τὰ Σάββατα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς
 πανηγύρεις. » Οὐδὲ γοῦν πανηγύρεως καὶ ἐορτῆς ἡ
 τις εὐφροσύνης ἔξουσιν ἐτι καιρὸν, ἅτε τῇ αἰχμα-
 λωσίᾳ παραδιδόμενοι, καὶ ταῖς τῶν κατεχόντων ἀνάγ-
 καῖς πιεζόμενοι ποικίλως. « Καὶ ἀφανῶ ἀμπλον
 αὐτῆς, καὶ τὰς συκᾶς αὐτῆς, Ὅσα, εἶπε, μισθώματά
 μου ἐστὶ ταῦτα ἃ ἐδωκάν μοι οἱ ἐρασταί μου. » (p.
 18) Πάντας δὴ τοὺς καρποὺς αὐτῶν ἀφελούμαι, ὧν
 τοὺς δαίμοσιν ἐλογίζοντο τὴν δόσιν. « Καὶ θήσομαι
 αὐτὰ εἰς μαρτύριον. » Ὅστε τὴν ἀφαιρείαν αὐτῶν
 μεγίστην εἶναι μαρτυρίαν τῆς παρανομίας αὐτῶν
 τῆς πρῶθην, καθ' ἣν τοῖς δαίμοσιν ἐλογίζοντο ἐκεῖνα,
 ὧν καὶ τῆς δόσεως καὶ τῆς ἀφαιρέσεως κύριος ἦμην
 ἐγώ. « Καὶ καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ,
 καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς. »
 Εἰς λύμην αὐτὰ πρῶθην πᾶσιν, ὥστε μηδὲν ἐξ αὐ-
 τῶν ἀπόνασθαι τοῦτους· θηρία γὰρ ἀγροῦ, καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ, καὶ ἐρπετὰ γῆς, τὸ πολύτερον εἰπεῖν
 ἐβουλήθη τῶν λυμαίνεσθαι μελλόντων αὐτοῖς πολεμίων· ἐπειδὴ τὸ μὲν θηρίον, τῇ ὀμότητι βλάπτειν
 ἔπιεμον· τὰ πετεινὰ δὲ, τῷ πᾶσιν ἐπίπτασθαι οἷς ἂν ἐθέλῃ ῥαδίως· τὰ ἐρπετὰ δὲ, τῇ βαρύτητι τῆς λύμης.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — « Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας

snorum causam imputarent, quæ tamen a me,
 rerum omnium auctore, abunde ipsis suppedita-
 bantur; neque enim fruges tantuminodo iis suffeci,
 verum etiam argentum atque aurum tum exeun-
 tibus ex Ægypto, tum aliis postea permultis even-
 tibus. At vero ipsi conflatis ex hac materia idolis,
 non dubitarunt vani cultus observationem, ob
 metalli præstantiam, plurimi facere.

VERS. 9-12. — « Propterea revertar, et tollam
 triticum meum in tempore suo. » Grandem scilicet
 ipsis creabo sterilitatem; nam quo potissimum
 tempore frui bonis sperant, tunc omni repente
 B erepto eis fructu, consuetorum varietate damnorum
 obruam, rubigine (puta), grandine et hujusmodi
 aliis, quæ subito ingruentia, sæpe frugibus jam
 sese ostendentibus supremum exitium inferunt, ut,
 quem honorum suorum auctorem non agnoverant,
 ex impacta saltem pœna, et rei datæ ablatione ma-
 nifeste cognoscant. « Et auferam vestimenta mea,
 et linteamina mea, ne operiant ignominiam ejus. »
 Quæcunque a me multifariam collata ornabant
 eos, et lautiores cæteris faciebant qui hæc possi-
 dent hominibus, hæc inquam auferens, despectis-
 simos omnium præstabo. « Et nunc revelabo
 immunditiam ipsius in conspectu amatorum ejus,
 et nemo eruet eam de manu mea. » Atque ita ultio
 mea manifestiorem 12 cunctis reddet culpam qua
 se irretiverunt, dum me derelicto ad dæmonium
 cultum se contulerunt: cujus causa, gravissimas
 palam luent pœnas, nulla dæmonum ope potiri
 valentes; etenim inflicti illis a me supplicii longe
 validior vis est. « Et avertam cunctas lætities ejus,
 et neomenias ipsius ac Sabbata, omnesque solem-
 nitates. » Neque solemnitatis igitur neque ullius
 festi, neque cujuslibet gaudii tempus deinceps eis
 erit, jam videlicet captivitati traditis, et dominorum
 violentia varie pressis. « Et destruum vineam ejus
 ac ficus, de quibus ipsa dixerat: Hæ sunt mercedes
 meæ, quas mihi amatores mei dederunt. » Cunctos
 plane fructus eis eripiam, quos acceptos dæmonibus
 referebant. « Atque ea ponam in testimonium. »
 D Nempe hæc spoliatio maximum erit testimonium
 præteritæ iniquitatis, qua bona illa a dæmonibus se
 habere dicebant, quorum tamen dandorum et
 auferendorum arbiter ego eram. « Et vorabunt ea
 feræ agri, et volatilia cœli, et reptilia terræ. »
 Cuncta passim vastanda objiciam, ita ut nihil utile
 superfuturum iis sit. Agri feris, cœli avibus, terræ
 serpentibus varietatem denotare voluit hostium,
 qui illos pessum erant daturi. Nam feræ quidem
 sævitia nocendo imminet: aves iis quæ volunt
 facile involant: serpentium denique gravissimum
 nocumentum est.

VERS. 13, 14. — « Et ulciscar super eam dies

Baalim, quibus nempe his idolis immolabat : et in aures suas moniliaque sua circumponebat : suosque amatores sectabatur, mei oblita, dicit Dominus. » Hæc nimirum patienter, pœnas luendo, propterea quod idolis adhæserint, quibus sacrificia quoque obtulerunt, et solemnitates illorum cultui dedicarunt, plurimum circumponentes ornatum, cœtusque celebres ad dæmonium superstitionem convocantes, nullam vero mei memoriam retinentes. Dicit autem **13** Baalim, loco idolorum, in parte omnia complexus : tum et amatores more solito dicit pro dæmonibus ; constat enim, in idolorum obsequio reapse dæmones cultos fuisse. « Idcirco ego seducam illam, et instar deserti ponam. » Captivitati eam tradam, inquit, ita ut bonis omnibus spoliata vagetur in viis, quas antea nesciebat, nunc autem calamitose decurrere cogitur. Mox tamen pœnæ decreto conversionem quoque in melius commiscet, qui est prophetarum mos, sic etiam beatum Davidem imitantium, qui sæpe in Psalmis calamitates pariter dicebat, et solutionem pollicebatur. Veluti cum in tricesimo psalmo ait : « Miserere mei, Domine, quoniam tribulor. Turbati sunt in furore oculi mei, et anima mea ac venter meus. Quia defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus ¹⁰. » Tum et deinde alia his similia. Paulo post tamen, dicere pergens, ait : « Benedictus Dominus, qui mirificavit misericordiam suam in civitate munita. » Et mox item alia hujusmodi. Multa his paria in Psalmis comperire est, quæ prophetæ necessario studio faciebant, non modicam audientibus creantes utilitatem : namque ut calamitatis prædictione terrarent, bonorum autem denuntiatione in spem erigerent.

Vers. 15. — Quid ergo ait? « Et loquar ad cor ejus. » Solabor, inquit, illam quæ inconsolabilibus conflictatur malis. « Et dabo ei possessiones suas ibidem. » Restituam illam in priorum bonorum usum, captivitate liberans. « Et vallem Achor ad aperiendam intelligentiam ipsius. » Ita ut quæcumque illo in loco perpessi fuerunt, ea deinceps ad restitutionem in meliorem statum et priorum cladum sublevationem vertantur. Sentient enim, ut par est, ex hac in melius conversione, quod et illa tristitia non incuria mea experti fuerint, sed quia cadendo oportuit illos peccatorum **14** suorum sensum percipere. Nam « vallem Achor, » locum dicere videtur, in quo præsertim gravissimam acceperant belli cladem : ex qua consecuta fuerat captivitas cum propria malorum sequela. Atque ex hæc loci parte, totam videtur ipsorum designare regionem : in qua postquam innumera ab hostibus mala perpessi fuerant, in captivitate denique ab iisdem abducti fuerunt. « Et humiliabitur illic juxta dies infantie suæ, et juxta dies ascensionis ipsius de terra Ægypti. » Quoniam superbiæ nomine indiguit

¹⁰ Psal. xxx, 10.

Α τῶν Βααλίμ, ἐν αἷς ἐπέθυσεν αὐτοῖς, καὶ περιτίθετο τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς, καὶ ἐπορεύετο ὅπως τῶν ἑραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει Κύριος. » Ταῦτα δὲ παῖσονται δίκας διδόντες ὑπὲρ ὧν τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον, οἷς δὴ τὰς θυσίας τε προσήγον, καὶ πανηγύρεις ἐπὶ τῇ τούτων θρησκείᾳ συνίστων, κόσμον τε περιτιθέμενοι πλείστον, (p. 19) καὶ πανηγύρεις συνιστῶντες ἐπὶ τῇ τῶν δαιμόνων θεραπείᾳ, ἐμοῦ δὲ μνήμην ἔχοντες οὐδεμίαν· λέγει γὰρ τοῖς μὲν Βααλίμ τοῦτ' ἔστι τοῖς εἰδώλοις, ἐκ μέρους τὰ πάντα λέγων· ἑραστάς δὲ συνήθως ὀνομάζει τοὺς δαίμονας· εὐδὸλον γὰρ ὅτι ἐν τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ δαίμονες ἦσαν ἐν θεραπευόμενοι παρ' αὐτῶν. « Διὰ τοῦτο ἐγὼ πλανῶ αὐτήν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἔρημον. » Αἰχμαλωσίᾳ παραδώσω, φησὶν, ὥστε αὐτὴν πάντων ἔρημον οὔσαν τῶν ἀγαθῶν πλανᾶσθαι κατὰ τὰς ἰδοὺς, ἃς πρότερον οὐκ εἶδου, νῦν ἀνύειν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ἠναγκάζετο· εἶτα καταμίγνυσιν τῇ ἀποφάσει τῆς τιμωρίας καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, καθὼς ἔθος τοῖς προφήταις ποιεῖν, μιμουμένους καὶ κατὰ τοῦτο τὸν μακάριον Δαυὶδ. ὃς ἐν Ψαλμοῖς ὁμοῦ τε πολλάκις τὰς συμφορὰς ἔλεγε, καὶ τὴν λύσιν ὑπισχέτο· ὡς ὅταν ἐπὶ τοῦ τριακостоῦ λέγῃ ψαλμοῦ· « Ἐλέησάν μου, Κύριε, ὅτι θλίβομαι· ἐταράχθησαν ἐν θυμῷ οἱ ὀφθαλμοί μου, ἡ ψυχὴ μου καὶ ἡ γαστήρ μου· ὅτι ἐξέλιπεν ἐν δούλῃ ἡ ζωὴ μου, καὶ τὰ ἔτη μου ἐν στεναγμοῖς. » Καὶ καθ' ἑξῆς τὰ ὅμοια τούτοις· εἶτα προβαλὼν τοῦ λόγου κατὰ βραχέα φησὶν· « Εὐλόγητός Κύριος, ὅτι ἠθαυμάστωσε τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν πολλῇ περιοχῇ; » καὶ καθ' ἑξῆς δὲ τὰ ὅμοια τούτοις· πολλά δὲ τοιαῦτα ἐπὶ τῶν Ψαλμῶν εὑροί τις ἂν· ἄπερ οὖν ἀναγκαιῶς ἐξήλωσαν οἱ προφῆται, (p. 20) πολλὴν τοῖς ἀκούουσι παρεχόμενοι τὴν χρείαν· ὡς ἂν διὰ μὲν τῶν τῆς συμφορᾶς ῥημάτων φοβοῖεν· διὰ δὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίας, εὐέλπιδας ποιοῖεν.

Στίχ. 15. — Τί οὖν φησὶ; « Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς. » Παρακαλέσω, φησὶν, αὐτὴν μετὰ τοῦτο, ἀπαραμυθῆτος παλαίουσαν τοῖς κακοῖς. « Καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκεῖθεν. » Ἀποκαταστήσω πάλιν αὐτὴν ἐπὶ τὴν τῶν προτέρων ἀπώλειαν, τῆς αἰχμαλωσίας ἐκπάσας. « Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς. » Ὥστε ὅποσα κατ' ἐκεῖνον πεπόνθασιν τὸν τόπον, συντελέσαι λοιπὸν αὐτοῖς εἰς βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν τῶν προειληφότων πταισμάτων· αἰσθῆσονται γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἐκ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς, ὅτι καὶ τῶν λυπηρῶν οὐκ ἐπειράθησαν δι' ἀμέλειαν ἐμὴν, ἀλλ' ἐπισιθὴ πταίσαντας αἰσθησὶν ἐχρῆν τῶν ἀμαρτημάτων λαβεῖν τῶν οικειῶν· τὸ γὰρ « κοιλάδα Ἀχώρ, » τόπον εἰκοι λέγειν ἐν ᾧ δὴ μάλιστα τὴν βρρυτάτην ἐδέξαντο τοῦ πολέμου τροπῆν· ὡς ἀκολουθήσαι τὴν τε αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰ ἐκεῖθεν κακὰ λοιπὸν· ὡς εἰκὸς, ἐκ μέρους κατὰ τὸ εἰωθὸς πᾶσαν αὐτῶν καλῶν τὴν (p. 21) χώραν· ἐν ἣ πλείστα ὅσα παρὰ τῶν πολεμίων ὑπομμενηκότες κακὰ, ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπίτης αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύ-

πλου. » Ἐπειδὴ γὰρ ὑπερηφανίαν λέγει τὸ ἀποστῆναι αὐτὸν καὶ ἀμελεῖσθαι τοῦ Θεοῦ, ταπεινωσιν λέγει τὴν ἐπιγνώσιν τοῦ προσήκουτος· καὶ τὸ ὡς δεσπότην τε καὶ κριτὴν καὶ Κύριον τῶν ἀπάντων φοβεῖσθαι δικαίως τοιοῦτων οὖν, φησὶν, ἐν τῷ καιρῷ τεύξεταί τῆς συμφορᾶς, καθ' ὁμοίωτα τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον γενομένων, οἳ τῆ τῶν πλίνθων ἐργασίᾳ συντριβόμενοι, ἐπέγνωσαν τε ὅθεν προσῆκε τὴν τούτων εὐρέσθαι λύσιν· καὶ ἐδόθησαν ἅπαντες πρὸς Θεόν· ὥστε αὐτὸν ἐπινεύσαντα ταῖς τῶν βοῶντων αἰτήσσει μετὰ μεγάλου τοῦ θαύματος παρασχεῖν αὐτοῖς τὴν οἰκείαν βοήθειαν. Καθ' ὁμοίωτα δὲ, φησὶν, ἐκείνων ἔσται καὶ τὰ νῦν· οὕτω σωφρονιζομένων τε ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ ἐπιγνώσκόντων τὸν αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· καὶ αἰτούντων μὲν τὴν βοήθειαν ἐκείθεν, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐκολίας τυχερόντων αὐτῆς.

Στίχ. 15'-κ'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ· καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλίμ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς· καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν (p. 22) οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. » Τότε δὲ, φησὶν, ἐπιγνώσονται κηδεμόνα οἰκείου, καὶ πάντων ἀποστάντες τῶν λοιπῶν, τῆ θεραπείᾳ προσέξουσιν τῇ ἐμῇ, πάσης τῆς τῶν εἰδώλων ἀφιστάμενοι θεραπείας· ὡς μηδεμίαν μνημὴν αὐτοῦς ἔχειν ἐκείνων ἔτι, μηδὲ τίνα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι τοῦ λοιποῦ· τὸ δὲ, « Οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ, » ἐπειδὴ θεὸς ἦν ὁ ταῦτα λέγων, οὐκέτι, φησὶ, τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἐπιθήσους τοῖς Βααλίμ· ἅτε τῆς μὲν ἀπάτης κεχωρισμένοι τῆς ἐκείνων, πρὸς ἐμὲ δὲ ὄρῳ ἐγνωκότες τοῦ λοιποῦ τὸν ἔνταξ Θεόν. « Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἔρπετῶν τῆς γῆς. » Τοὺς πρότερον, φησὶν, αὐτοῖς ἐπιβουλεύοντας, καὶ πολεμῶς ἔχοντας πρὸς αὐτοῦς, παρασκευάσω τὴν πρὸς αὐτοῦς ἐλθεῖν φιλίαν. « Καὶ τόξον καὶ βρομφαίαν καὶ πόλεμον συντρέψω ἀπὸ τῆς γῆς· » πάσης αὐτοῦς πολέμου πείρας ἐκτός καταστήσω. « Καὶ κατοικῶ αὐτοῦς ἐπ' ἐλπίδι· » παρασκευάσω δὲ ἐκ τῶν προσγινομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, καὶ περὶ τῶν μετὰ ταῦτα χρηστότερα ἐλπίζειν. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ μνηστεύσομαι ἑμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν κρίμασι καὶ ἐν ἐλέμῃ καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Ἐν τῇ οἰκειότητι σε πάλιν κατατάξω τῇ ἐμῇ· παρέξω δὲ σοι, φησὶ, (p. 23) τὴν οἰκίωσιν τὴν ἐμὴν, ἡ τι μελόμενός τε τοῦ δικαίου, καὶ κολάζων τοὺς ἠδικηκότας σε κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, κρίνων τε ἅπασιν μετὰ τοῦ δικαίου· καὶ μὴν καὶ ἐλέμῃ τὰ κατὰ σὲ δικαίων. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Δέξομαι τὴν προσῆκε Θεῷ, καὶ δεσπότην ἐπιγνώσκόντων οἰκίωσιν.

Στίχ. κα'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῇ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ στίχῳ καὶ τῷ ὄνῳ καὶ τῷ ἐλαίῳ· καὶ αὐτὰ ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ· καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἡλεημένην· καὶ ἔρω τῷ οὐ λαῷ μου, Λαός μου εἶ σύ· καὶ αὐτὸς ἔρει, Κύριος ὁ Θεός μου εἶ σύ. » Τότε δὲ πολλὴν ἔξετε καὶ τῶν καρπῶν τῆν

apostasiam neglectumque Dei, humiliationem vicissim dicit officii proprii cognitionem, justumque Dei, ut principis, judicisque ac Domini, timorem. Hunc ergo, ait, calamitatis tempore fructum nanciscetur, prout olim in Aegypto usuvenit, cum opere latericio faciendo attriti, agnoverunt undenam malorum solutionem petere deberent; cunctique ad Deum clamaverunt; quo facto, Deus annuens clamantium precibus, non sine grandi miraculo suum eis auxilium suppeditavit. Præsentia, inquit, pari ac illa vetera conditione sient: his videlicet calamitate emendatis, et eum qui causa bonorum est agnoscentibus, indidemque opem poscentibus, pronaque impetrantibus facilitate.

B

Vers. 16-20. — « Eritque die illa, dicit Dominus, vocabit me vir meus, et non vocabit me diutius Baalim. Auferamque nomina Baalim ex ore ejus, nec recordabuntur ulterius nominum eorum. » Tunc proprium, inquit, curatorem agnoscent, cunctisque aliis omissis, ad cultum meum accedent, ab omni idolorum obsequio recedentes; in tantum ut nullam illorum memoriam retineant, vel minimam posthinc curam gerant. Quod vero ait, « Non vocabunt me amplius Baalim, » quoniam Deus erat qui 15 ita loquitur, Haud ultra, inquit, nomen meum Baalim imponent; quandoquidem ab idolorum errore regressi, ad me in posterum didicerunt respicere verum Deum. « Curaboque eis sœdus die illa cum feris ægri, et cum cœli volucribus, et cum terræ reptilibus. » Illa, inquit, quæ ipsis antea insidiabantur, et hostili animo erant, dabo operam, ut eisdem amicitia jungantur. « Arcumque et gladium ac bellum tota regione conteram. » Nempe illos omni belli molestia expediam. « Et habitare eos faciam cum spe. » Dabo operam, ut ex jam impetratis bonis, meliora etiam se postea consecuturos sperent. « Et sponsabo te mihi in sempiternum: et sponsabo tibi in justitia, in judiciis, et in misericordia, et in miserationibus. » Te, inquam, in amicitiam meam reponam, tibi que familiaritatem meam restituum; æquo jure agens, et eos qui tibi captivitatis tempore injurii fuerunt puniens, justumque de omnibus judicium ferens, res tuas denique benigne regens. « Et sponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Vos, inquam, in necessariorum numero posthinc habebō, qui et mihi credidistis prout Deo par est, meque vestrum Dominum agnovistis.

οἰκίωσιν ὑμῶν λοιπὸν πεπιστευκότων τῷ μοι καθὼς

Vers. 21. — « Eritque die illa, dicit Dominus, exaudiam cœlum, et cœlum exaudiet terram, et terra exaudiet triticum et vinum et oleum, et hæc exaudiet Israel. Seramque eam mihi in terra, et miserebor ejus cujus non eram misertus. Dicamque populo non meo, Populus meus es tu: et ipse dicet, Dominus Deus meus es tu. » Tunc certe multam habebitis frugum ubertatem: etenim aer,

me volente, imbrem telluri demittet; quippe coelum pro aere dicit, veluti cum caeli volucres dicit, nempe illas quæ aerem sūdunt. Terra autem rite irrigata fructus suos abundanter præbebit: quorum lauto Israel usu fruetur, id est terræ honorum. Faciamque ut **16** propriam regionem denuo incolant, qua antea privati fuerant; atque ita ibi degentes cultum mihi exhibebunt. Id enim significant illa verba, « Seram eam mihi in terra: » metaphorā a seminatoribus sumpta dicere volens, se illos tota rursus regione patria sparsurum, in qua secure habitabunt, debitisque erga me officiis fungentur. Quæ quidem ita evenient, quia res vestræ, me curante, meliore conditione esse cœperunt; adeo ut misertum sit illius quæ extra misericordiam fuerat; factusque sit populus, qui antea non erat populus. Atque ita jure optimo his fiet, quia et ipsi veteri errore relicto, debitum suum agnoscent, claraque voce dicent, solum esse ipsorummet vere Dominum ac Deum, eum qui omnium creator est, specialeinque eis curam suam cœlitus tribuit.

CAP. III.

VERS. 1. — « Dixitque mihi Dominus: Adhuc vade, et dilige mulierem diligentem mala et adulteram: haud secus quam Deus filios Israelis diligit, dum ipsi ad deos alienos respiciunt, diligentque cupidias et vinacea. » Hinc quoque exploratum fit, quod multoties diximus, non ad descriptionis formam, unoque tenore, prophetarum oracula fuisse conscripta, sed ex intervallo dictata, secundum acceptarum tempora revelationum: quarum instinctu ad populum necessario verba faciebant, divinis illuminationibus consecrati. Nam cum superius enarrasset oblatam sibi illarum rerum ob populi vituperationem imaginem, merito nunc revelationem alteram pariter exponit, quam utpote a Deo sibi immissam, nequit reticere. Etenim verba, « Dixit mihi Dominus, » hoc significant, nimirum Dei loquentis vocem veluti esse, factam illam sibi **17** divinitus revelationem. Mandavit ergo mihi mulierem habere adulteram, et cujusvis malorum generis operatricem: ut hæc etiam representatio quædam sit mentis, quam ego erga Israelis filios retinere studui, quanquam omni improbitati deditos, suumque aperte adulterium ostentantes; qui diis falso apud ethnicos reputatis student; magnopere satagentes constitutas illic religiones exsequi: id enim significant verba « cupidias cum vinaceis; » quasi dicat panes varie laboratos, cum passis nimirum uvis, admistis bellariis, quos more suo quodam idolis offerebant: nam « cupidias cum vinaceis appetere, » dictum est pro voluptate quam honorandis idolis capiunt. Porro superiora dicta fuere præsertim ad decem tribuum reprehensionem, quarum populus derelicto Deo, se idolis addixerat: hæc autem ad reprehensionem pariter illorum

A ἀφθόναν· ὁ μὲν γὰρ ἄηρ κατὰ γνώμην ἐμὴν παρέξει τῇ γῆ τὸν ὑετὸν· οὐρανὸν γὰρ τὸν ἀέρα καλεῖ· ὡς καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἕταν λέγει, ἵνα εἴπῃ τὰ τέμνοντα τὸν ἀέρα· ἡ δὲ γῆ ὡς εἰκὸς ἀρδομένη τοὺς καρποὺς ἀφθόνως πρὸξεται τοὺς οἰκείους· ἐκ δὲ τούτων ἀφθονοῦν ὁ Ἰσραὴλ τὴν ἀπέλαυσιν κτήσεται τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀγαθῶν· παρασκευάσαι τε πάλιν αὐτοὺς τὴν γῆν οἰκεῖν τὴν ἰδίαν, ἥσπερ οὖν ἀφηρέθησαν πρόσθεν, ὡς ἂν (p. 24) αὐτόθι διάγοντες τῆς ἐμῆς ἐπιμελοῖντο θεραπείας· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Σπερῶ αὐτὴν ἐμαυτῷ ἐπὶ τῆς γῆς· » ἐκ μεταφορᾶς τῶν σπειρόντων βουλῆθεις εἶπεν, ὅτι Κατὰ πάσης αὐτοὺς ἐκτενεῖ πάλιν τῆς γῆς τῆς οἰκείας, μετὰ ἀσφαλείας τε οἰκοῦντας ἐν αὐτῇ, καὶ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων ἀντεχομένους λοιπὸν· ἔσται δὲ ταῦτα, ἐπειδὴ μεταβολὴν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ καθ' ὕμῃς διὰ τῆς κηδεμονίας δέχεται τῆς ἐμῆς· ὡς ἐλεεῖσθαι μὲν τὴν οὐκ ἠλεημένην· λαὸν δὲ εἶναι τὸν οὐ πρότερον λαόν· ὅπερ οὖν εἰκότως αὐτοῖς προσέσται, ἐπειδὴ κάκεινοι τῆς πρότερον ἀποστάνας πλάνης ἐπιγνώσκονται τε τὸ δόον, καὶ μετὰ λαμπρῆς ἐροῦσι τῆς φωνῆς, ὅτι αὐτὸς δὴ μόνος ἐστὶν αὐτῶν ὄντιος Κύριός τε καὶ Θεός, ὁ τῶν ἀπάντων μὲν ποιητής καὶ ὁσπόστης, ἰδίαν δὲ αὐτοῖς ἀνωθεν τὴν οἰκείαν νείμας κηδεμονίαν.

ΚΕΦ. Γ.

Στιχ. α'. — « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Ἐπιπορεύθητι καὶ ἀγάπησον γυναῖκα ἀγαπῶσαν πονηρὰ καὶ μοιχαλίν· καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσι ἐπὶ θεοῦ ἄλλοτρίους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. » Εὐθὺς δὲ πολλάκις εἰρηκίμεν κἀντέθειν, ὅτι μὴ ἐν συγγραφῇ εἶδει κατὰ μίαν ἀρμονίαν συγγέγραπται τὰ τῶν προφητῶν· διηρημένως δὲ (p. 25) εἴρηται κατὰ τὸν τῶν ἀποκαλύψεων ὧν ἐδέξαντο καιρὸν· ἐφ' αἷς καὶ τὰ πρὸς τὸν λαὸν ἀναγκαίως προσήγοντο λέγειν ταῖς ἀποκαλύψεσιν ἐπόμενοι ταῖς θείαις· εἰρηκῶς γὰρ τὴν λῆψιν τῆς κατ' ἐκεῖνα εἰκότος ἐπ' Ἐλεγχον τοῦ λαοῦ θηθέντα, δικαίως ἐτέραν ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα διηγείται πάλιν, ἣν παρὰ Θεοῦ δεξάμενος ἐκτίθεται ἀναγκαίως· τὸ γὰρ, « Εἶπε Κύριος πρὸς με, » τοῦτο δηλοῖ, Θεοῦ λέγοντος εἶναι φωνὴν τὴν γενημένην ἀποκάλυψιν αὐτῷ θεϊθῶν· Εἶπεν οὖν μοι, φησί, περὶ γυναῖκα ἔχειν μοιχαλίδα καὶ παντοῖαν ἐργάτειν κακῶν· ὡς ἂν μίμησις εἴη καὶ τοῦτο τῆς γνώμης, ἣν περὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἀποσώζειν ἐσπουδάκα, πάση μοχθηρίᾳ συζῶντας, καὶ σαφῆ τὴν ἐαυτῶν ἐπιδεικνυμένους μοιχείαν· οἱ περὶ διαφόρους ἐσπουδάκασιν θεοὺς τοὺς παρὰ τοῖς ἔθνεσι νομισθέντας ψευδῶς, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὸ τὴν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην θεραπείαν προσάγειν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐπέμματα μετὰ σταφίδων· ἵνα εἴπῃ ἄρτους οὐς ποικίλους κατασκευάζοντες σταφίσι τε καὶ τοῖς τραγήμασι μιγνύντες, κατὰ τι τῶν περὶ ταῦτα ἐχόντων ἔθος, προσέφερον τοὺς εἰδῶλοι· τὸ γὰρ ἐ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων, ἂντι τοῦ, ὅτι ἡδονῆς ἐστὶν αὐτοῖς ταῦτα ποιεῖν ἐπὶ τιμῇ τῶν εἰδῶλων. (p. 26) Ἔστι δὲ αὐτῷ τὰ μὲν πρότερα εἰρημένα πρὸς Ἐλεγχον μᾶλλον τῶν δεκαφυλῶν· οἱ καταλειπότες τὸν Θεὸν τοῖς εἰδῶλοις προσείχον· ταυτὶ δὲ πρὸς Ἐλεγχον τῶν τῆ βα-

σελείς προσηκόντων τῆς Ἰουδαίας · οὐ τὸν ναὸν ἔχοντες παρ' αὐτοῖς, καὶ δὴ καὶ τινα σπουδὴν διὰ τε πανηγύρεων καὶ θυσῶν ἐνδεικνύμενοι περὶ τὸν ὄντως Θεόν, μοιχευομένης οἰκῆν τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεῖαν συνήπτον τῇ ἐνδείξει τῆς περὶ τὸ Θεῖον σπουδῆς.

Στιχ. β'-ε'.—Εἶτα λέγει· «Καὶ ἐμισθωσάμην ἐμαυτῷ πέντε καὶ δέκα ἀργυρίου, καὶ γομῶν κριθῶν, καὶ νεβὲλ ὄβνου» τῇ ἀκριβολογίᾳ χρησάμενος εἰς δὴλωσιν τοῦ γεγονότος ὄντως· ἀναγκαῖον δὲ καὶ τοῦ «ἐμισθωσάμην» τὸ ὑπόδειγμα, ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ μεγάλας δωρεαῖς τε καὶ μισθοῖς τοὺς Ἰουδαίους αὐτῷ συνῆψεν. «Καὶ εἶπον πρὸς αὐτήν, Ἡμέρας πολλάς καθίσῃ ἐπ' ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐπὶ σοί, καὶ οὐ μὴ πορνεύσῃς, οὐδὲ μὴ γένη ἀνδρὶ.» Ὡς ἂν καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπ' ὄλιγον, ἀλλ' ἐπὶ μακρῷ τῷ χρόνῳ προσέχειν τε αὐτῷ βουληθέντος τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῖς ὑποσχόμενος τὴν οἰκίαν· οὕτως τε αὐτοῦς βουληθέντος μὴ πρὸς τὰ εἰδῶλα νεύειν, ἐπὶ δὲ τῆς περὶ αὐτὸν μείνειν εὐνοίας. Εἶτα λέγει· «Ὅσοι ἡμέρας πολλάς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντως βασιλεύς, οὐδὲ ὄντως ἀρχόντος (p. 27), οὐδὲ οὐσίας θυσίας, οὐδὲ ὄντως θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων.» Ὡς γὰρ ἐκείνης οὐκ ἐπὶ τῶν συνθηκῶν μεινάσης τῶν οἰκείων, τῆ δὲ πορνικῆ γνώμῃ πρὸς ἑτέρους νευσάσης, οὕτως ἐνταῦθα λέγει, διὰ Παρόμοια δὴ καὶ τῶν Ἰουδαίων περὶ ἐμὲ πεποιηκότων, τιμωρίαν αὐτοῖς ἀνάλογον ἐπάξω, ἐφ' ἱκανῷ μὲν τῷ χρόνῳ παραδοὺς αἰχμαλωσίᾳ, παρασκευάσας δὲ πάντων τῶν κατὰ τὴν χώραν τὴν οἰκίαν ἐρήμους εἶναι παντελῶς· ὡς βασιλεύς μὲν οἰκείου ἑκτὸς εἶναι καὶ ἀρχόντος, ὅτε ὑφ' ἑτέρῳ βασιλεῖ τεταγμένους, ὑπερ αἰχμαλώτους γεγονότας δουλεύειν ἀνάγκη· ἀφαιρεῖσθαι δὲ αὐτῶν καὶ τὰς θυσίας καὶ τὴν τοῦ θυσιαστηρίου χρεῖαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν· διὰ τὸ γεγονότας αἰχμαλώτους πόρρω καθεστῶναι τῶν τόπων ἐν οἷς ἱερατεύειν Θεῷ νομιζόμενοι ὑπῆρχον, ἀμοιρεῖν δὲ καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς ἀπορουμένοις διὰ τῶν προφητῶν δηλώσεως· οὐπὲρ οὖν πρότερον ἐτύγχανον ποικίλως. «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαυὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν.» Τηρκαῦτα, φησὶν, ἀσθόμνοι τῶν οἰκείων κακῶν, μεταβαλοῦνται τὴν γνώμην, τὴν τοῦ Θεοῦ μετιόντες γνώσιν τε καὶ θεραπεῖαν σπουδῆ· καὶ δὴ καὶ βασιλεία στέρξουσιν ἔχειν τὸν ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς· (p. 28) ταῦτα γὰρ ὡς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐσόμενα λέγει, ὅτε ὑφ' ἐνὶ βασιλεῖ τῷ Ζοροβάβελ ἐτύγχανον ἔπαντες ἐκ τοῦ Δαυὶδ καταγομῆν, οὐκέτι ζηλοῦντες τὴν γνώμην ἐκείνην, καθ' ἣν ἀποστῆσαι τῆς βασιλείας τῶν διαδόχων τοῦ μακαρίου Δαυὶδ, αἱ δέκα φυλαὶ βασιλέας εἶλοντο ἑτέρους. «Καὶ ἐκστῆσονται ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.» Εἰς ἐκστασιν δὲ καταστήσονται πάντες τῇ ὑπερβολῇ τοῦ θαύματος, ἀναλογιζόμενοι ὅπως αὐτοῖς ἀγαθὸν διὰ τῆς προνοίας τῆς θείας, ἐνεγένετο τυχεῖν· ἐν δὲ τούτοις καὶ τὰ πρὸς Ἐλεγχον τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν εἰπῶν, κοινὸν λοιπὸν πρὸς ἅπαντας ποιεῖται τὸν λόγον, ποτὲ μὲν τούτους, ποτὲ δὲ ἐκείνους, ποτὲ δὲ ἅπαντας ἐλέγχων κοινοῖ.

A pertinent, qui in Judææ regno vivebant : namque et hi, quanquam templum apud se haberent, necnon aliquam observantiam solemnitatum ac sacrificiorum præ se ferrent in veri Dei honorem, nihilominus instar adulteræ, idolorum cultam, cum demonstratione studii erga Deum copulabant.

VERS. 2-5. — « Et mercede conduxī eam mihi quindecim argenteis, et coro hordei ac mensura vini. » Minuta hac locutione utitur ad veræ rei gestæ demonstrationem. Item opus fuit « mercedis » exemplo, quia Deus quoque magnis donis atque mercedibus Judæos sibi addixerat. « Dixique ei : Dies multos exspectabis me, et ego te ; et non fornicaberis, neque viro eris. » Quasi Deus quoque non paucisper, sed diuturno tempore Judæos velit sibi adhrerere, quibus vicissim curam suam promittit : ita mandans quominus ad idola declinent, sed erga se benevolentiam retineant. Postea dicit : « Quia dies multos sedebunt filii Israelis sine rege, et sine principe, et sine **IS** sacrificio, et sine altari, ac sine manifestationibus. » Namque, ut si illa mulier in fœdere suo non permansisset, sed meretricio animo ad alios declinasset : ita hic dicit, Si paria Judæi mihi fecerint, pœnam iis dignam imponam, longo quidem tempore captivitati tradens, et omnium patriæ regionis rerum faciens egentes : rege scilicet vel principe proprio expulso, ipsisque alteri regi suppositis, cui captivos factos servire necesse erit : simulque auferri sacrificiorum ritum, et altaris usum, et sacerdotale omne ministerium, quia captivi procul iis locis consisterent, ubi Deo sacra facere legitimum erat, et dubiorum quoque solutione, quæ prophetarum ore fiebat, carerent, quaque antea multifariam fruebantur. « Et post hæc revertentur filii Israelis, et quærent Dominum Deum suum, et Davidem regem suum. » Tunc, inquit, malorum suorum sensu tacti, sententiam commutabunt, et Dei scientiam cultumque studiosè asciscunt. Sed et regem habere optabunt ex Davidis successione. Hæc enim ceu post reditum eventura dicit, cum sub uno rege Zorobabele exstiterunt omnes, ex Davide stirpem ducente ; deposita jam sententia illa, qua olim a beati Davidis regis successoribus deficiente decem tribus, alios sibi delegerant. « Et stupebunt super bonis ejus in novissimis diebus. » Exstasim quamdam patientur omnes summa rerum admiratione, reputantes qualia illi quantaque bona a Dei providentia consecuti sint. His ad incolarum Judææ reprehensionem dictis, communem deinde ad omnes orationem convertit, modo hos, modo illos, modo cunctos simul ob-jurgans.

CAP. IV.

A

ΚΕΦ. Δ'.

Vers. 1-5. — **19** Idcirco ait : « Audite verbum Domini, o Israelis filii, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ : non est enim veritas, et non est misericordia, neque scientia Dei in terra. Male dictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt terram, et sanguis sanguini commistus est. » Age, jam audite, inquit, iudicio vobiscum disceptantem Deum, atque ostendentem quali quantaque malitia providentiam ejus remunerati sitis. Nemo quippe vestrum veritatis curam gerit, neque ullam claritatis erga homines rationem habet : siquidem ne de Dei quidem scientia solliciti estis ; sed fraus et execrabilia prorsus opera, homicidium, furtum atque adulterium passim in terra exercentur ; mutisque cædibus tantopere indulgetis, ut semper cum præcedentibus cruor subsequens misceatur. « Propter hoc lugebit terra, et minuetur cum omnibus qui habitant eam. » In luctu terra omnis versabitur, propter ingruentium malorum magnitudinem : dum ii tam immunitate ab hostibus trucidantur, ut non nisi exiguus incolarum numerus supersit : id enim valent verba, « Minuetur terra cum habitantibus eam. » — « Cum feris agri, cum reptilibus terræ, et cum cæli volucribus. » Tropice more suo dicit, fore ut cum plebe principes quoque ejusdem pereant, qui ferarum instar infirmioribus nocebant : et ceu aves quædam diripiendis pauperibus subito involabant ; vel denique serpentium ritu proximos quosque vulnerare studebant. « Maris quoque pisces deficient. » Cuncti, ut uno verbo dicam, qui, tanquam mare pisces, sic terram replebant, funditus disperibunt. His addit : « Ut nemo vel iudicetur, vel arguatur quisquam. » **20** Tanta, inquit, omnium rerum vastitas erit, ut neque deinceps judex supersit, nec qui aliorum crimina corrigat : cunctis una captivitatis calamitate æque obrutis. « Populus autem meus tanquam sacerdos, cui contradicitur : » dignitate omni decedens, nulloque jam habitus respectu dignus : veluti si quis sacerdos in controversiam incidat, et deponatur, atque apud omnes dehonestetur. « Et infirmus erit interdiu. » Diutissime in infirmitate versabitur incumbentium malorum. « Et infirmus erit propheta tecum noctu. » Et qui falsis antea prædictionibus ad vos decipiendos abutebantur, plerique omnes infirmabuntur ; ab obruente eos calamitate, nocturnis veluti tenebris occupati, fraudis suæ inutile jam molimen cernentes. « Nocti assimilavi matrem tuam. » Adeo hæc in inscitia atque errore semper versatur !

Vers. 6-8. — « Visus est populus meus tanquam non habens scientiam. » Vos quoque ejusdem imitatores facti, nullam scientiæ meæ rationem habuistis. « Quia et tu repulisti scientiam, repellam te ego quoque, quominus sacerdotio mihi fungaris. » Sicuti vos scientiam meam mente vestra eje-

Στήλ. α'-ε'. — Διό φησιν· « Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅτι κρείσσιν τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν· διότι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ἀρὰ καὶ ψεῦδος, καὶ φόνος, καὶ κλοπὴ, καὶ μοιχεία κέχυνται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἵματα ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν. » Ἄλλὰ γὰρ ἐπὶ τούτοις, φησὶν, ἀκούσατε κρινομένου τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς καὶ δεικνύοντος οἷοις τε καὶ ἡλίκοις αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν ἡμεῖψασθε κακοῖς· φροντίζει μὲν γὰρ ἀληθείας οὐδεὶς ἐν ὑμῖν, ἀλλ' οὐδὲ φιλανθρωπίας ὑμῖν λόγος· (p. 29) ἐπεὶ μηδὲ τῆς θείας γνώσεως ἔχετε φροντίδα· ἀπάτη δὲ καὶ τὰ πάσης ἄξια κατάρως, φόμος τε καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία διὰ πάσης γύδην ἐπιτελεῖται τῆς γῆς· τοσαύτην ὑμῶν ἔχοντων περὶ τὸ φονεῖν ἀλλήλους τὴν σπουδὴν, ὥστε ἀεὶ τοῖς προεληφόσι τῶν καθ' ἑξῆς μιγνύναι τὰ αἵματα. « Διὰ τοῦτο πενήθει ἡ γῆ, καὶ σμικρυνθήσεται σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » Ἐν πένθει πᾶσα γῆ γενήσεται διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγινομένων αὐτοῖς κακῶν· οὕτω τῶν πολεμίων ἀναιρούντων αὐτοὺς ἀφειδῶς, ὥστε εἰς ἐλάττωσιν περιεστῆναι τῶν οἰκούντων τὸν ἀριθμὸν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Σμικρυνθήσεται ἡ γῆ σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » — « Σὺν τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ τοῖς ἑρπετοῖς τῆς γῆς, καὶ σὺν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. » Τροπικῶς λέγει κατὰ τὸ εἰωθὸς, ὅτι συναπολοῦνται καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς δυνατοὶ τοῖς λοιποῖς, οἱ θηρίων τε δίκην ἐπιπραζόντες τοῖς ἀσθενεστέροις· καὶ ὡσπερ τινὰ πτηνὰ ἀθρόον, ταῖς τῶν πενήτων ἀρπαγαῖς ἐπιόντες· καὶ οὐχ ἤττον ἑρπετῶν βλάπτειν ἐσπουδαχότες τοὺς πέλας. (p. 30) « Καὶ ἰχθύες τῆς θαλάσσης ἐκλείψουσιν. » Ἄπαντες, συντόμως εἰπεῖν, οἱ καθ' ὁμοίότητα τῶν τῆς θαλάττης ἰχθύων πληροῦντες τὴν γῆν ἄρδην ἀπολοῦνται. Τούτοις ἐπάγει· « Ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζηται, μήτε ἐλέγχηται μηδεὶς. » Τοσαύτη δὲ, φησὶν, ἅπαντα ἐρημία καθέξει, ὡς μήτε τὸν δικάζοντα εἶναι λοιπὸν, μήτε τὸν τὰ ἐτέρων διορθούμενον πταίσματα· μᾶτ' τῆς αἰχμαλωσίας συμφορᾶς κατεχομένων ἀπάντων ὁμοίως. « Ὁ δὲ λαὸς μου ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεύς· πάσης ἀποπεσῶν τῆς πρόσθεν ἄξιως, καὶ οὐδενὶ λόγῳ φαινόμενος ἄξιος· ὡσπερ ἂν εἴ τις ἱερεύς εἰς ἀντίβρῃσιν πεσὼν, ἀθετοῖτο τε καὶ ἀτιμάζοιτο παρὰ πάντων. » Καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας. » Ἐπὶ πλείστον ἐν ἀσθενείᾳ ὑπὸ τῶν ἐπιχειμένων γενήσεται κακῶν. « Καὶ ἀσθενήσει προφήτης μετὰ σοῦ νυκτός. » Καὶ οἱ ταῖς προβήσεσι δὲ τοῖς ψευδέσι πρὸς ἀπάτην ὑμῶν πρότερον κεχρημένοι, ἐν ἀσθενείᾳ πλείστοι καὶ αὐτοὶ γενήσονται· ὑπὸ τῆς κατεχούσης αὐτοὺς συμφορᾶς, ὡσπερ νυκτερινῶν τινι περιβαλλόμενοι σκοτῶ, καὶ τῆς ἀπάτης ἄχρηστον ἑαυτοῖς τὴν ἐπιτήδευσιν ὀρῶντες. « Νυκτὶ ὡμολόωσα τὴν μητέρα σου. » Οὕτως ἐν ἀγνοίᾳ καὶ πλάνῃ καθεστῶσαν ἀεὶ.

Στήλ. ζ'-η'. — « Ὁμοιώθη ὁ λαὸς μου ὡς οὐκ ἔχων ἐπίγνωσιν. » Ἐμιμήσαθε δὴ ταύτην καὶ ὑμεῖς, οὐδένα τῆς ἐπιγνώσεως τῆς ἐμῆς ἔχοντες λόγον. « Ὅτε καὶ σὺ ἐπίγνωσιν ἀπόσω, ἀπόσωμαι (p. 31) σε καὶ γὰρ τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι· » ὡσπερ δὲ ὑμεῖς ἀποδεβήκατε τὴν γνώσιν ἑαυτῶν τὴν ἐμὴν, οὕτω καὶ γὰρ τῆς

περὶ ἐμὲ θεραπείας ὑμᾶς ἐκβαλῶ, μακρὰν δὲ τῆς αἰχμαλωσίας ποιήσας τῶν τόπων, ἐν οἷς ιερατεύειν ὑμᾶς προσήκον ἦν ἐμοί. Τοῦτο λέγει τὸ, « Ἐπίσωμαί σε τοῦ μὴ ιερατεύειν μοι. » Ἐπειδὴ γὰρ κοινὸν ἀπάντων κέρδος ἡ ιερατεία, καθὼς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, διὰ τοῦτο ὀφείλει ὡσπερ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, οὕτως καὶ τῶν τοῦ λαοῦ προσφέρειν ἀγνοημάτων· εἰκότως ἀπαντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ιερωσύνης λέγει, πεπαυμένης ἐκείνης· ἐπειδὴ ὡσπερ γινομένη κοινὸν εἶχε τὸ κέρδος, οὕτω καὶ παυομένη κοινήν ἀποτελεῖ τὴν ζημίαν. « Καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου· ἐπιλήσομαι τέκνων σου χάγῳ. » Παραλογισαμένους τὰ νόμιμα τὰ ἐμὰ, ἐν οὐδενὶ ποιήσομαι λόγῳ. « Κατὰ τὸ πλήθος αὐτῶν, οὕτως ἤμαρτόν μοι. » Καὶ γὰρ πολλοὶ τινες καὶ ἀναριθμητοὶ διὰ τῆς κηδεμονίας γεγονότες τῆς ἐμῆς, θεὸν ἐπιγινώσκουν τὸν ταύτης αὐτοῖς αἰτιῶν γεγονότα τῆς δωρεᾶς· οἱ δὲ ἀνάλογον τῷ πλήθει τῶν εὐκείῳ τὴν εἰς ἐμὲ παρανομίαν ἐπεδείξαντο, πολλήν τινα καὶ ἀμέτρητον αὐτὴν ἐργασάμενοι. Τί οὖν; « Τὴν ἕξιν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. » Ἀπὸ τῶν προτέρων ἀγαθῶν εἰς χειρόνων πείραν αὐτοὺς καταστήσω. « Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται. » (p. 32) Ἰνα εἴπη ὅτι, Τοιαῦτα δὲ ὁ λαὸς ὁ ἐμὸς ἡμαρτηκῶς εἰς ἐμὲ, ἀνάλογον ὧν πεποίηκε λήψεται τὸν καρπὸν τοιούτων ἐπολαύσας καρπῶν, οἷά περ ἔσπειρε· τὸ γὰρ « Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, » ἀντὶ τοῦ, Τοιούτων ἀπολαύσουσιν οἱ τοῦ λαοῦ μου οἷά περ ἡμαρτον.

Στῆ. θ-ια'. — « Καὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν λήξονται ἄλλοι ψυχὰς αὐτῶν. » Ἰπὲρ γὰρ ὧν ἡμαρτανον εἰς ἐμὲ, δι' ἑτέρων δώσουσι δίκην τῶν ἐπιέναι μελλόντων αὐτοῖς πολεμίων. « Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαὸς, οὕτως καὶ ὁ ἱερεὺς. » Ἐν τοσαύτῃ συγχύσει τε καὶ συμφορᾷ διὰ τῆς αἰχμαλωσίας γενήσονται, ὡς μηδὲ μίαν εἶναι ιερατεύοντός τε καὶ τοῦ ὑπὸ τὴν ιερωσύνην διαφορὰν· ἅτε μηδεὶς μὲν τῶν ἐν ιερατεία θεῖα προσήκοντων γινομένου τότε, πάντων δὲ τῆς αἰχμαλωσίας συμφορᾷ περιεπιμένον ὁμοίως. « Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ διαβόλια αὐτῶν ἀνταποδώσω αὐτοῖς. » Τιμωρήσομαι γὰρ αὐτοὺς ἀνάλογα οἷς τε ἐβουλεύοντο ἐπιτελεῖν καὶ προήρηντο. « Καὶ φάγονται καὶ οὐ μὴ ἐμπληθῶσιν. » Ἀπαυστον ἔξουσι τῶν κακῶν τὴν πείραν, αἰετὸς τοῖς πρώτοις προστιθεμένων ἑτέρων· ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ εἰπὼν τῶν ἐπειδ' ἂν φαγόντες μὴ κορεθῶσιν, ἐσθιόντων πάλιν· ἵνα εἴπη ὅτι καὶ οὗτοι ἐν πείρᾳ γενήσονται τῶν κακῶν· καὶ τῶν προτέρων γεγονότων, (p. 33) πάλιν ἔσται δεύτερα· πέρας δὲ τῶν γινομένων οὐκ ἔσται· τὸ γὰρ « φάγονται » κἀνταῦθα εἶπεν ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέροις « Ἀμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, » ἀντὶ τοῦ, Πειραθῆσονται. « Ἐπόρνευσαν καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσιν. » Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστησάν μου παντελῶς, οὐδὲν αὐτοῖς εἰς θεὸν ἐκδήσεται. « Διότι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φυλάξαι πορείαν· καὶ οἶνον καὶ μέθυμα ἐδέξατο καρδία λαοῦ μου. » Ἀμελήσαντες γὰρ τοῦ Θεοῦ παντελῶς, πολλὴν ἐπιμέλειαν τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα ἐποιοῦντο σπουδῆς· ὥστε μεθύνοντας αὐτοὺς τοῖς κακοῖς, μηδὲ ἀίσθησιν τῆς παρανομίας λοιπὸν ἔχειν τῆς ἰδίας.

cistis, sic ego quoque vos a cultu meo expellam, procul vos propter captivitatem ab iis locis submovens, in quibus rem mihi sacram a vobis sacri constitutum fuerat. Hoc significant verba, « Repellam te quominus sacerdotio fungaris mihi. » Nam quia commune lucrum est sacerdotium, prout beatus Paulus ait, ac propterea debet sacerdos tum pro se, tum etiam pro populi iguorantiis offerre⁴⁴: merito cunctos de sacerdotio expelli dicit, si quando hoc desinit: nam sicuti dum existit, communem præbet utilitatem, sic desinens, commune detrimentum parit. « Et oblita es legis Dei tui; obliviscar filiorum tuorum et ego. » Eos qui legitima mea transgredientur, nihili aestimabo. « Secundum multitudinem **21** eorum, sic peccaverunt mihi. » Cum multi, imo innumerabiles, ob providentiam meam facti essent, æquum profecto erat, ut hujus muneris auctorem cognoscerent; at illi contra, parem numero suo iniquitatem adversus me exprompserunt, multam scilicet et infinitam patrantes. Quid ergo? « Gloriam eorum in ignominiam commutabo. » A prioribus bonis dejectos, pejora faciam experiri. « Peccata populi mei comedent. » Quasi dicat, Talia populus meus cum in me peccaverit, congruum factis suis fructum percipiet; tales nempe fructus capiens, quale semen jecit. Nam locutio, « Peccata populi mei comedent, » perinde est atque, Talibus perfuetur populus meus, qualia peccavit.

VERS. 9-11. — « Et in iniquitatibus eorum accipient alii animas ipsorum. » Namque ob ea quæ in me peccarunt, ultionem ab aliis patientur hostibus, qui consurgent. « Et erit sicut populus, sic sacerdos. » In confusionem tantam calamitatemque devenient propter captivitatem, ut nulla sit sacerdotis ab eo qui sub sacerdotio est discrepantia; quatenus nihil tunc ad sacerdotale ministerium pertinens fiet, cunctis servitutis infortunio indifferenter correptis. « Et ulciscar super eos vias eorum, et cogitationes eorum reddam ipsis. » Puniam eos congrua his, quæ cogitarunt facere ac voluerunt, vindicta. « Et comedent, et non replebuntur. » Indesinenter mala experientur, aliis alia excipientibus. Utilitur autem metaphora eorum qui comestione non satiati, rursus comedunt; ut dicat

D fore ut hi etiam mala experiantur; et peractis prioribus, fore ut posteriora superveniant: nullumque finem impositum iri. Nam verbum « comedent » hic item eo sensu dicit quo in superioribus, « peccata populi mei comedent, » id est, Experientur. « Fornicati sunt, et non recte eis erit. » Nam quia a me omnino recesserunt, nihil iis bene eveniet. « Quoniam Dominum **22** dereliquerunt, et fornicando inhaerent. Fornicationem, vinum et ebrietatem cor populi mei excepit. » Quippe Deo prorsus neglecto, multam circa idolorum diligentiam exprompserunt: adeo ut malis ebriati, ne sensum quidem iniquitatis suæ habeant.

⁴⁴ He' p. vii. 12.

Vers. 12-14. — « In auspiciis interrogabant, et in virgibus suis annuntiabant ei. » More, inquit, ethnicorum agebant, qui dæmones interrogabant, sive horum sacerdotes, ex auspiciis discere volentes quæ ipsis opus erant : quorum erat consuetudo ut virgibus quibusdam utentes, fraudulentè ad interrogata responderent. « Spiritus fornicationis decipit eos, et fornicati sunt a Deo suo. » Fornicariam habentes mentem, ad errorem a Deo prorsus aversi declinaverunt. « Super vertices montium sacrificabant, et super colles accendebant thymiamam : subtus quercum et populum et umbrosam arborem, quia bonum erat umbraculum. » Deinde ad montes collesque currebant, ibique dæmonibus sacrificia faciebant, magnasque et umbrosas arbores deligebant, ubi suas perversitates peragerent ; magnum quid et sanctum putantes esse arborum amplitudinem ac densitatem, et suæ impietati commodum existimantes. « Ideo fornicabuntur filiae vestrae, et sponsæ vestrae adulteræ erunt. Et non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatae, et super sponsas vestras cum adulteraverint : quoniam et ipsi cum meretricibus conversabantur, et cum iuuitatis immolabant. Et populus intelligens adhærebat meretrici. » Dignas delictis vestris pœnas dabit, cum vobis potiti hostes, filiabus vestris ac uxoribus supra inferent, quorum ego factorum nullam geram sollicitudinem ; quia merito hæc patiemini, qui **23** fornicario errore vos irretivistis, conjurantes simul, ut me derelicto ad idola accedatis ; in tantum, ut multi ex vobis constitutas quoque apud ethnicos initiationes susceperint, et sacrificia his consueta tanquam pro grandi aliquo bono peragant. Atque ut summam dicamus, universus populus, qui maxime omnium cordatus esse debuerat, et Deum ceu proprium creatorem agnoscere, illorum societatem prætulit, qui hanc improbam intemperantemque fornicationem patrabant, a Deo aversi, et dæmonibus cultum exhibentes.

Vers. 15-19. — « Tu vero, Israel, ne ignores, et, Juda ne pergatis in Galgala, neque in domum On ascendatis, et ne juretis viventem Dominum. » Ne sic, inquam, omnes pessimo laboretis inscitiae morbo, ut in Galgala ad adorandum veniatis constitutum illic idolum ; et simuletis honorare tanquam æternum illum qui verus Deus non est. Cum scire oporteat, impossibile esse hæc simul consistere : multa enim est differentia æterni Dei ab idolo, quod heri manus hominum fabricaverunt : confitentique æternum Deum prorsus esse abstinendum ab iis qui sicte hanc gerunt obtusam appellationem : cujusmodi est On idolum, cujus fanum aditis, haud convenientem ei cultum deferentes. « Quoniam sicut vacca asilo percussa, insanivit Israel. » Vaccæ instar naturalis cupidinis motu ad

(3) Cod. σου, fortasse pro μου. Vulgatus Lat. λεγ. Lat. ου, non. Sed Theodorum nostrum legis ap-

Στίχ. 12-14. — « Ἐν συμβόλοις ἐπηρώτων, καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῷ. » Ἄ κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος ἐποίουν, λέγει, ὅτι οἱ μὲν ἐπηρώτων τοὺς δαίμονας, εἶτε τοὺς τοῦτων ἱερέας, διὰ συμβόλιον μανθάνειν βουλόμενοι, τί τῶν αὐτοῖς ἀναγκαίων· οἱ κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτοῖς ῥάβδοις τισὶ κεχρημένοι μετὰ ἀπάτης τῶν ἐρωτήσεων τὴν ἀπόκρισιν ἐποιούντο. « Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξεπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Πορνικῆ χρησάμενοι γνώμη, πρὸς πλάνην εἶδον ἀποστάντες τοῦ Θεοῦ παντελῶς. « Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων ἐθυσίαζον, (p. 34) καὶ ἐπὶ τοὺς βουνούς ἔθουον ὑποκάτω δρυὸς καὶ λεύκης καὶ δένδρου συσκιάζοντος, ὅτι καλὸν σκέπη. » Εἶτα ἐπὶ τὰ ὄρη τε καὶ τοὺς βουνούς ἀνέτρεχον, αὐτοῖσι θυσίας ἐπιτελοῦντες τοῖς δαίμοσι· καὶ δένδρων τὰ μέγιστα τε καὶ σύσκια ἐκλεγόμενοι, αὐτοῖσι τὴν ἀπάτην ἐπλήρουν τὴν οἰκείαν, μέγα τι καὶ σεμνὸν νομίζοντες εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ἀπὸ τῶν δένδρων σκιᾶς· ὥστε καὶ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐπιτηδείως ἔχειν αὐτὰ νομίζειν. « Διὰ τοῦτο πορνεύουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύουσι· καὶ οὐ μὴ ἐπισκεψώμαι ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅτι ἂν πορνεύσουσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν ὅτι ἂν μοιχεύωσιν· ὅτι καὶ αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνεφέροντο, καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθουον· καὶ ὁ λαὸς ὁ (3) συνὺν συνεπλέκετο μετὰ πόρνῆς. » Ἀναλόγους δὴ τοῖς πλημμελήμασι τοῖς οἰκείοις δώσετε τὰς δίκας· ἐπεὶ δὲ ἂν κατασχόντες ὑμῶν οἱ πολέμιοι, εἰς τὰς προσηκούσας ὑμῖν θυγατέρας τε ἐξυβρίζωσι καὶ νύμφας· ὧν γινομένων οὐδένα ποιήσομαι λόγον· ἐπεὶ περ δικαίως ὑπομενεῖτε ταῦτα, συμφυρέντες τῇ πορνικῇ πλάνῃ, καὶ κοινωνίαν ποιησάμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐπὶ τῷ καταλίπειν μὲν ἐμὲ, προσέγειν δὲ τοῖς εἰδώλοις· (p. 35) ὥστε τελεῖσθαι μὲν πολλοὺς ἐξ ὑμῶν τὴν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι νονομισμένην μῆσιν· θυσίας δ' ἐπ' ἐκείνοις ὡς ὑπὲρ μεγίστων τιῶν ἐπιτελεῖν ἀγαθῶν· ἅπας τε, ἀνυπόμωτος εἰπεῖν, ὁ λαὸς ὁ μάλιστα πάντων συνίεναι τὸ δέον ἄφελων καὶ Θεὸν ἐπιγινώσκειν τὸν ἑαυτοῦ ποιητὴν, τὴν μετὰ τοιούτων εἴλετο κοινωνίαν οἱ τὴν μοχθηρὰν ταύτην καὶ ἀκόλαστον ἐξετέλουσαν πορνείαν, Θεοῦ μὲν ἀποστάντες, δαίμοσι δὲ προσανέχοντες θεραπείαν.

Στίχ. 15-19. — « Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνοεῖ, καὶ Ἰούδα μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον Ὀν, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον. » Ἀλλὰ γὰρ μὴ οὕτω πάντες χαλεπὴν νοσεῖτε τὴν ἀργονίαν, ὥστε ἀνίεναι μὲν εἰς Γάλγαλα ἐπὶ θεραπείᾳ τοῦ αὐτοῦ ἰδρυμένου εἰδώλου, προσποιεῖσθαι δὲ τιμῶν τὸν ἄτιδον καὶ ἔντως ἔντα Θεόν· δέον εἰδέναί, ὡς συνίεναι ταῦτα ἀλλήλοις, τῶν ἀδυνάτων· πολλὴ δὲ διαφορὰ ἀτίδου τε Θεοῦ καὶ εἰδώλου τοῦ χθῆς ὑπ' ἀνθρωπείων κατασκευασθέντος χειρῶν· καὶ ὡς τῷ γε τὸν ἄτιδον ὀμολογοῦντι Θεὸν ἄφραστῆναι προσήκον εἶναι πάντων πεπλάσμενως τὴν ὀνομασίαν ἐπαγομένην ταύτην· οἶδον κέρ ἔστι τὸ Ὀν εἶδωλον· οὐπερ εἰς τὸν οἶκον εἴατε, τὴν οὐχ ἄρμοδιαν αὐτῷ προσάγοντες θεραπείαν. « Ὅτι ὡς δάμαλις παροιστρώσα παροιστρήσεν Ἰσραὴλ. » Δίκην γὰρ δαμάλειος κινήσει τῆς φησὶν ὁ, prout habet etiam codex nobilissimus Vat. 1209.

εικῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀταξίαν νευσάτης. (p. 36) ἀπέστητε μὲν τῆς δουλείας τῆς ἐμῆς, ἀκολάστῳ δὲ γνῶμῃ πρὸς τὴν τῶν εἰδώλων ἐνεύσατε θεραπείαν. « Nūn νεμήσει αὐτοὺς Κύριος ὡς ἀμὸν ἐν εὐρυχώρῳ. » Διασκορπίσω τοίνυν αὐτοὺς τῆδε κάκεισε περιάγων τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ, ὡς μηδὲν ἀμνοῦ διαλλάττειν ἐν μεγίστῃ χώρῃ διατρέχοντός τε καὶ πλανωμένου καὶ τὴν οἰκίαν ἐπιζητούντος μητέρα· τὸ γὰρ σκορπίσειν λέγει, ἀπὸ τῶν διανεμομένων (4) τι ἀφεθῶς καὶ διασκορπιζόντων. « Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραΐμ. » Τὴν πρὸς τὰ εἰδῶλα εἰλοντο κοινωσίαν· Ἐφραΐμ γὰρ πολλαχῶς τε ἐτέρωθεν κἀνεῦθε ἐκ μέρους τὸν Ἰσραὴλ ὀνομάζει, ἐκ τῆς δυνατωτέρας φυλῆς ἐν ταῖς δέκα τὴν ὀνομοσίαν τιθεὶς· ὡς τὸ, « Υἱοὶ Ἐφραΐμ ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες τόξοις. » — « Ἐθῆκαν ἑαυτοῖς σκάνδαλα. » Αὐτοὺς ἐπενόησεν ἑαυτῶ τὰς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐκτροπὰς· πῶς καὶ τίνα τρόπον; « ἤρῃτισε Χαναταίους, » τὴν ἐκεῖνων ζηλώσας ἀσέβειαν. « Πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν. » Ἐντεῦθεν παντελῶς ἐνεύσαν πρὸς τὸ χεῖρον. « Ἠγάπησαν ἀτιμίαν ἐκ φρυάγματος αὐτῆς. » Πολλῇ τῇ ἀπονοίᾳ (p. 37) χρυσάμενοι, καὶ τῇ ὑπεροψίᾳ τῇ κατ' ἐμοῦ, τὴν τῶν εἰδώλων εἰλοντο θεραπείαν, ἢ πάσης αὐτοῖς ἀτιμίας πρῶξενος ἔσται. « Συστροφή πνεύματος αὐτοὺς συρρεῖ ἐν ταῖς πέτρῳσιν αὐτῆς. » Ὡς γὰρ ἰπτάμενον τὸ ὄρειον ταῖς πέτρῳσι ταῖς οἰκείαις τὸ ἀέριον ἐλαύνον πνεῦμα, μετάρσιον αἶρεται τῇ πτῆσει, οὕτως ὑπὸ τῆς ὀργῆς οὗτοι ληφθέντες τῆς ἐμῆς, ὡσανεὶ μετέωροι γεγονότες, μετὰ πολλῆς ἀπαχθῆσονται τῆς ὑβρεως εἰς αἰχμαλωσίαν. « Καὶ καταισχυνθήσονται ἐκ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν. » Ὅστε αὐτοὺς τότε ἀσθησὶν στήρια τῶν εἰδώλων εἶχον σπουδῆν.

ΚΕΦ. Ε΄.

Στίχ. α'-ε'. — « Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ Ἰσραεῖς, καὶ προσέχετε, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως, ἐνωτίξασθε. » Δῆλον ὅτι πάλιν ἐνταῦθα ἐξ ἀποκαλύψεως ἐτέρας ἀρχῆν τῆς παρουσίας διαλέξεως ποιεῖται, πρὸς τε τοὺς ἱερέας καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς τῆς βασιλικῆς οἰκίας ἅπαντας λέγων. « Διότι πρὸς ὑμᾶς ἔστι τὸ κρίμα. » Ὑμᾶς γὰρ ἐλήλυθα ὑπὸ τὴν κρίσιν ποιησόμενος τὴν ἐμὴν, καὶ δίκας ὑπὲρ ὧν τετολμήκατε ληψόμενος παρ' ὑμῶν. « Ὅτι παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταδύριον, ὃ οἱ ἀγρευόντες τὴν θῆραν κατέπηξαν. » (p. 38) Διαφόρους, φησὶν, ὑποβουλὰς κατὰ τῶν προφητῶν ἐτεκτῆνασθε τῶν ἐμῶν, δίκην τῶν τὰ δίκτυα ἀπλούντων ἐπὶ θῆραν τῶν ἀγρευομένων, διαφόροις αὐτοὺς περιβάλλειν ἐσποῦδακότες κακοῖς· σκοπιὰν γὰρ, τῶν προφητῶν τὸν σύλλογον λέγει· ὡς παρὰ τῷ Ἐζεκιήλ τὸ, « Σκοπὴν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » — « Ἐγὼ δὲ παιδεύτης ὑμῶν εἰμι. » Ἄλλ' ἐπειδὴ δυσχεραίνοντες ἐφ' οἷς ἐμήνουν ὑμῖν ἐκείνοι τὰ ἐσόμνα, τοιαῦτα κατ' αὐτῶν ἐμηχανάσθη, αὐτοὺς ἐπέξω τὴν τιμωρίαν, παιδείων ὑμᾶς· ἐφ' οἷς ἡμαρτήκατε, ἦν καὶ ἄκοντες ὑποδέξεσθε πάντως. « Ἐγὼ ἐγνων τὸν Ἐφραΐμ, καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἔπεισιν ἀπ' ἐμοῦ, » καὶ γὰρ ἐπίσταμαι τὰ γινόμενα παρ' αὐτῶν ἀκριβῶς, ἅτε πάντοτε αὐ-

A incontinentiam tendentis, a servitio meo discessistis, lascivaque mente ad idolorum cultum deflexistis. « Nunc pascet eos Dominus quasi agnum in laitudine. » Dispertiar itaque illos, hac et illac circumagens in hostium incursione, adeo ut ab agno non differant qui in spatiosa regione oberrat matrem suam requirens. Nam pascet, pro dispertietur, ait, capta metaphora ab iis qui profuse dispertiuntur aliquid atque dispergunt. « Particeps 24 idolorum Ephraim. » Scilicet cum idolis communicavit. Et sæpe alibi et nunc etiam Ephraimum pro Israele dicit, ex potentiore inter decem tribus nomen assumens, sicut illud : « Filii Ephraimi intendentes ac jaculantes arcubus ¹⁹. » — « Scandala sibi posuerunt. » Ipse sibi conversionem ad deteriora excogitavit. Quamobrem, vel quomodo? « Provocavit Chanaanæos, » illorum impietatem æmulatus. « Fornicantes fornicati sunt. » Exin in pejus omnino ruerunt. « Dilexerunt ignominiam ob fastum eju. » Multa utentes insania et adversus me superbia, idolorum religionem amplexi sunt, quæ omnimodam ipsis ignominiam asperget. « Turbo spiritus quasi sibilus extollet eos in alis suis. » Sicut volucer, aereum spiritum alis suis impellens, in sublime volando fertur : sic isti ab ira mea correpti, et quasi per aerem raptiati, multa cum violentia in captivitatem abripientur. « Et probro afficientur ex altaribus suis. » Tunc demum intelligent, stulto se ac noxio circa idolorum altaria studio defunctos.

B C λαβεῖν ὅτι ματαίαν· καὶ ἐπιβλαβῆ τὴν περὶ τὰ θυσια-

CAP. V.

VERS. 4-5. — « Audite hoc, sacerdotes, et attendite, domus Israel, et domus regis, auscultate. » Manifestum est, hinc quoque rursus, ex alia revelatione initium sequentis dictionis facere, sacerdotes simul, et Israelem, et regis familiarum cunctos alloquens. « Quia vobis iudicium est. » Ad vos enim veni ut iudicium meum exerceam, et pœnas de ausibus vestris lata sententia sumam. « Quia laqueus facti estis in specula, et quasi rete in liabyrio extensum, quod venatores prædæ causa 25 prædam extendunt, diversis illos implicare malis studuistis. Nam speculam appellat prophetarum cœlum; veluti apud Ezechielem : « Speculatorem dedi te domui Israelis ¹⁹. » — « Ego vero cruditor vester sum. » Sed quia vos, moleste ferentes quæ illi vobis eventura caneant, talia adversus eos machinati estis, equidem peccatis vestris pœnam imponam, quam inviti licet sine dubio patiemini. « Ego novi Ephraimum, et Israel a me non abest. » Opera enim illorum probe scio, utpote qui nunquam illis non adsum. « Quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. »

¹⁹ Psal. LXXVII, 9. ²⁰ Ezech. III, 17.

(4) Græce νέμω refertur ad διανέμω. Sed Latine non ita se haberet *pascet ad dispertietur*.

Vidi illos prorsus a me recessisse, et idolorum A religione se polluisse. « Non dederunt cogitationes suas ut revertantur ad me, quia spiritus fornicationis ipsis inest, et Dominum non cognoverunt. » Neque respicientibus mens fuit ad me revertendi, quia in vitium toto homine incurrerunt, nullum mei respectum habere volentes. « Et humiliabitur arrogantia Israelis in faciem ejus. » Atqui vanitatis hujus atque arrogantiae, qua adversus me insanierunt apostasia sua a me, et accessu ad idola, dignas luent poenas, cum suam depressionem spectabunt, in quam me ulciscens devenient. « Et Israel atque Ephraïmus infirmabuntur in iniquitatibus suis. Judas pariter cum ipsis infirmabitur. » Cuncti communiter peccantes, communiter quoque poenam perferent, propterea quod adversus scientiam meam injurii fuerunt. Sic etiam beatus ait Paulus : « Eorum, qui veritatem in injustitia detinent¹⁴; » nempe eorum, qui veritati faciunt injuriam sua ad vitium perversione.

VERS. 6-9. — « Cum ovibus suis ac vitulis pergunt ad quærendum Dominum, et non inveniunt eum; etenim ab ipsis declinavit, postquam Dominum dereliquerunt. » Etiam si hostias adduxerint, his putantes propitium sibi Numen reddere, nihil inde 26 proficiunt, Deo prorsus aversante; quandoquidem eo dimisso, idolis totos se dederunt. « Quia filios alienos sibi genuerunt. » Nam et cum gentibus præter præscriptum conjugia miscentes, ex alienigenarum copula liberos susceperunt. Ergo hinc etiam omnimodam illorum cum alienigenis commisionem ostendit, quia ex his etiam liberi ipsis nati sint. Hoc enim illis impropertat etiam beatus David dicens : « Et commisit sunt inter gentes¹⁵. » — « Nunc devorabit eos rubigo, necnon hæreditates ipsorum. » Dicit nimirum se tanquam rubigini traditurum eos exitio cum patrimonio universo. « Cingite buccina super colles, sonate super excelsa, prædicate in domo On. » Cunctis, inquit, locis, ubi impietatem vestram patrastis, omissis consuetis ritibus, clamate potius, quo vobis eventura mala portendatis. Quænam hæc? « Obstupuit Benjamin, Ephraïm in desolatione fuit, in diebus correptionis. » Benjamin nomine, Judææ regnum dicit; Ephraïmo autem, decem denotat tribus. Neque vero ait illum obstupuisse, hunc autem desolatum; sed de utroque communiter utrumque dicit, nempe quod obstupescant et desolabuntur. « In diebus correptionis, » id est in hostium incursu, quos ipse adducet, ut populi sui perversitatem palam castiget. Obstupescant ergo, ait, mirantes subitam rerum suarum catastrophem, in qua funditus destruentur, me hostes eis immittente, et peractam ab ipsis transgressionem puniente. Jam rem communem diæresi dici, passim comperire est etiam apud beatum Davidem, velut cum ait : « Die clamavi, et nocte coram te¹⁶; » non ait se interdium

τοῖς παρῶν. « Δίδοι νῦν ἐξεπόρνευσεν Ἐφραΐμ, ἐμίανθη Ἰσραὴλ. » Οὐδα τοίνυν αὐτοὺς τέλει ἀποστάντας ἐμοῦ, καὶ ἐν τῇ τῶν εἰδώλων μιανθέντας λατρεῖα. « Οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν, ὅτι πνεῦμα πορνείας ἐστὶν ἐν αὐτοῖς· τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. » Οὐδὲ γὰρ μεταβαλλόμενοι γνώμῃν ἔσχον τοῦ νεῦσαι πρὸς ἐμὲ, ἀπειθῆ παντελῶς πρὸς τὸ χεῖρον ἐξώκειλαν, οὐδένα λόγον ἐθέλοντες ἐμοῦ ποιεῖσθαι. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. » Ἄλλὰ γὰρ ταύτης δὲ τῆς καρινίας καὶ τῆς ὕβρεως ἦν ἐπαφῶν οἰνον ἀποστάντας ἐμοῦ, καὶ προσανέχοντες τοὺς εἰδώλοις, ἄζϊαν δώσουσι δίκην, αὐτοὶ θεαταὶ τῆς οικείας γινόμενοι ταπεινώσεως, εἰς ἣν διὰ τῆς τιμωρίας καταστήσονται τῆς ἐμῆς. « Καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραΐμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν » (p. 39) καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν. » Ἄπαντες κοινῇ πλημμελοῦντες, κοινῇ καὶ τὴν τιμωρίαν ὑπομενοῦσιν, ὑπὲρ ὧν τὴν γνώσιν ἠδίκουν τὴν ἐμὴν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος τὸ, « Τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων » ἵνα εἴπῃ, Τῶν τὴν ἀλήθειαν τῇ πρὸς τὸ χεῖρον ἀδικούντων ἐκτροπῇ.

Σελ. 5-9. — « Μετὰ προβάτων καὶ μίσχων πορεύονται τοῦ ἐκζητῆσαι τὸν Κύριον, καὶ οὐ μὴ εὐρωσιν αὐτόν· ἐκκέκλικε γὰρ ἀπ' αὐτῶν, ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον. » Κἀν θυσίας δὲ προσάγωσι, τούτοις ἐξίλειοῦσθαι νομίζοντες τὸ θεῖον, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἔξρουσι πλέον, ἐκτετραμμένου πάντως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ὑπὲρ ὧν ἀφέντες αὐτόν, παντελῶς τοὺς εἰδώλοις προσείχον. « Ὅτι τέκνα ἀλλότριον ἐγέννησαν ἑαυτοῖς. » Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἔθνεσι παρὰ τὸ διατεταγμένον ἐπιμιγέντες, ἐξ ἀλλοφύλων ἐτεχνώσαντο ἐπιμιξίας· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ ἐγκαλεῖ λέγων· « Καὶ ἐπιμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι. » Κἀνταῦθα τοίνυν τὴν παντελῆ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἐπιμιξίαν δηλοῖ, τὸ τέκνα αὐτοῖς ἐξ αὐτῶν γενέσθαι. « Νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίθη καὶ τοὺς κληρῶν αὐτῶν. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι Δίκην τε ἐρυσίθης αὐτοῦς τε καὶ τὰ προσόντα αὐτοῖς ἅπαντα παραδώσει φθορᾷ. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνούς· ἤχησατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ἄν. » Ἐν ἅπασιν δὲ, φησὶ, τοῖς τόποις ἐν οἷς τὴν ἀσέβειαν ἐργάζεσθαι τὴν οικεῖαν, (p. 40) ἀφέντες τὰς συνήθεις σπουδᾶς, βοήσατε μᾶλλον, τὰ περὶ ὑμᾶς ὑπὲρ τούτων ἐσόμενα μνηύοντες κακὰ. Ποία ταῦτα; « Ἐξέστη Βενιαμὴν, Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο ἐν ἡμέραις ἐλέγχου. » Ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ Βενιαμὴν τὴν τῆς Ἰουδαίας λέγει βασιλείαν· ἐκ δὲ τοῦ Ἐφραΐμ τὰς δέκα μνηύει φυλάς· οὐ τοῦτο δὲ λέγει, ὅτι ὁ μὲν ἐξέστη, ὁ δὲ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο· ἀλλ' ἵνα κοινῇ ἐπ' ἀμφοτέρων εἴπῃ τὸ συναμφοτέρων, ὅτι ἐκοπήσονται καὶ εἰς ἀφανισμόν ἴσονται· καὶ ἐν ἡμέραις τοῦ ἐλέγχου· λέγει δὲ ἐν τῇ ἐφοδῶ τῶν πολεμίων, ἦν ἐπάξει, τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐλέγχων προδηλῶς. Ἐκοπήσονται οὖν, φησὶν, ἐκπληττόμενοι τῆς περὶ αὐτοὺς μεταβολῆς τὸ ἀθρόον, ὑφ' ἧς ἀφανισθήσονται παντελῶς· ἐμοῦ τοῦς τε πολεμίους αὐτοῖς ἐπάγοντος, καὶ τὴν ἐπιτελουμένην

¹⁴ Rom. 1, 18. ¹⁵ Psal. cv, 36 ¹⁶ Psal. lxxiv, 1, 2.

παρ' αὐτοῖς ἐλέγγοντος παρανομίαν· τὸ δὲ τὸ κοινὸν A κατὰ διαίρεσιν λέγειν, εὐροὶ ἂν τις συνεχῆς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ· ὡς ὅταν λέγῃ· « Ἡμέρας ἐκέκραξα, καὶ ἐν νυκτὶ ἐναντίον σου »· οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μὲν βοῶν λέγων, ἐ, νυκτὶ δὲ ἐναντίον φθέγγεσθαι τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, ὅτι· Ἡμέρας καὶ νυκτὶς ἐκέκραξα ἐναντίον σου· κατὰ διαίρεσιν τοίνυν εἶπε τὸ κοινόν· οὕτω κἀναυθα λέγει τὸ, « Ἐξέστη Βενιαμὴν, Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο »· ἵνα εἴπῃ ὅτι κατὰ κοινού ἐξέστησάν τε καὶ εἰς ἀφανισμόν γεγόνασιν. « Ἐν ταῖς φυλαῖς Ἰσραὴλ εἶδεξα πιστά. » (p. 41) Ταῦτα δὲ ἐπάγων αὐτοῖς, ἐλέγξω τῶν ἀπειλῶν τῶν ἐμῶν τὸ ἀληθές καὶ βέβαιον, αἷς διὰ τῶν προφητῶν γινόμεναις ἠπίστον· αἰσθήσονται δὲ ἐκ τῆς πείρας ὅτι πάντα ἦν πιστά τε καὶ ἀψευδῆ τὰ λεγόμενα.

Στίχ. 1'-19. — « Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς B μετατιθέντες ὄρια. » Ὅσπερ γὰρ οἱ τὰ σημεῖα τῆς τῶν χωρῶν διαιρέσεως ἀφαιροῦντες λυμαίνονται τοῖς τῆς δεσποτείας δικαίοις, οὕτως ὁμεῖς, φησί, πολλῆς εὐσεβῆς διαιρέσεως μεταξὺ ἐμοῦ τε καὶ τῶν εἰδώλων, τῷ προσήκειν μὲν ἐμοὶ τὴν Θεοῦ τιμὴν τε καὶ ὀνομασίαν, ἐκσίνους-δὲ οὐδ' ὄλω, ἀρραγῆ δίκαια πολλοῖς τε καὶ ποικίλοις διηρημένα τρόποις, τὸ γε ἐφ' ὑμῖν διελύσατε, τὴν ἐμοὶ προσοῦσα ὀνομασίαν τε καὶ τιμὴν περιέψαντες ἐκσίνους. « Ἐπ' αὐτοῖς ἐκχύω ὡς ὕδωρ τὸ ὄρημά μου. » Φοβερὰ γ' οὖν τινι χρῆσομαι τῇ κατ' αὐτῶν ὄρημῃ τετοληχότων τοιαῦτα, δίκην ὕδατος ἐπικλύσας αὐτοῖς τῷ πλήθει τῶν πολεμίων. « Κατεδυνάστευσεν Ἐφραΐμ τὸν ἀντιδικὸν αὐτοῦ, καταπάτησε τὸ κρίμα. » Οὐδένα λόγον εἶχον τοῦ δικαίου· ἕκαστος δὲ καθὼς ἴσχυεν ἤδικει τὸν ἑτερον, C κεπατηκότες τὸ δίκαιον, καὶ μηδένα τούτου ποιούμενοι λόγον· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Κατελίπετε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον (5). » (p. 42) Ἴνα εἴπῃ, ὅτι· Λόγον οὐδένα ἔχετε τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς φιλανθρωπίας· καὶ ἀντιδικὸν δὲ, τὸν ἀδικούμενον ὁ Κύριος φαίνεται καλῶν· ὡς τὸ, « Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ »· τοῖς ἀδικουσι παραινῶν πάσῃ δυνάμει τοὺς ἀδικουμένους ὑπ' αὐτῶν θεραπεύειν. « Ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Ταῦτα δὲ διαπράττοντο ἐξέτε περὶ τὴν τῶν εἰδώλων προσανέχριν εἰλοντο θεραπεΐαν, ὅτε μηδένα τῶν νόμων τῶν ἐμῶν καὶ τοῦ προσήκοντος ἐτι ποιούμενοι λόγον. « Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ ὄσκι Ἰούδα. » D Ἐν πολλῇ ταραχῇ διὰ τῶν πολεμίων αὐτοῖς καταστήσω, ὥσπερ τιμὴ βαρεῖ κέντρον ταῖς ἐκσίνους ὀδύνας κλητῶν αὐτοῦ· εὐδῆλον γὰρ ὅτι οὐχὶ τὸ μὲν τῷ Ἐφραΐμ, τὸ δὲ τῷ Ἰούδα λέγει· κατὰ κοινού δὲ ἀμφοτέροις τὴν τε ταραχὴν ἐποιεῖσιν καὶ τὸ κέντρον φησί, καθὼς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰδείξαμεν.

Στίχ. 19'-18. — « Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ· καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους, καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρείμ· καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ρύσασθαι ὑμᾶς. » Τότε δὴ τῶν οἰκείων αἰσθήσονται

A clamare, et noctu coram Deo loqui; sed alit potius, Interdium noctuose clamavi coram te. Ergo per figuram diæreses rem communem dixit. Sic etiam hoc loco ait: « Obstupuit Benjamin, Ephraim in desolatione fuit; » ut communi 27 ambobus dictione dicat, Obstupuerunt et desolati sunt. « In tribubus Israelis ostendi fidelia. » Hæc nimirum illis impingens, minarum mearum veritatem firmitatemque comprobabo, quibus a prophetarum intentatis ista non crediderunt: sentient autem experimento edocti fidelia omnia ac veracia fuisse quæ dicta fuerant.

Vers. 10-12. — « Facti sunt principes Judæ quasi terminos transferentes. » Quemadmodum illi, qui divisionum in campis signa auferunt, domini juri nocent: sic vos, inquit, cum tanta esset inter me atque idola intercapedo, quatenus mihi debetur honor et nomen divinum, illis vero nequaquam; firma jura, multisque ac variis distincta modis, vos quidem pro virili parte dissolvistis, nomen meum honoremque idolis attribuendo. « Super eos effundam quasi aquam impetum meum. » Terribili quodam impetu ferar in eos, qui talia sunt ausi, aquæ instar eos inundans multitudine hostium. « Oppressit Ephraïmus adversarium suum, conculcavit judicium. » Nullam justitiæ rationem habuerunt: unusquisque pro viribus vim injustam alteri intulit, jus conculcantes ac pro nihilo habentes. Sicut Dominus in Evangeliiis: « Dereliquistis charitatem et judicium ac misericordiam¹⁷; » pro eo ac dicat: Nihil pensi habetis charitatem, justitiam, ac benignitatem. Nam et adversarium videtur dicere Dominus pro eo qui læsus fuit; velut: « Esto benevolus adversario tuo celeriter¹⁸; » monet scilicet offensores ut omnino contentur abs se læsos placare. « Quia cœpit abire post vana. » Ita quippe se gerebant, ex quo idolorum superstitioni se addixerunt, omnia legum mearum observantia, omnique officio. « Et ego quasi conturbatio Ephraïmo, et 28 quasi stimulus Judæ. » In grandi eos hostium causa perturbatione constituam, belli doloribus quasi gravi stimulo illos compungens. Porro satis constat, quod haud alterum de Ephraïmo dicat, alterum de Juda, sed communem ambobus minatur conturbationem ac stimulum, ut jam in superioribus demonstravimus.

Vers. 13-15. — « Et vidit Ephraïmus languorem suum, et Judas dolorem suum. Et abiit Ephraïmus ad Assyrius, misitque legatos ad regem Jarim, et ipse non potuit sanare vos. » Tunc enim mala sua persentient: hæc enim appellat languorem atque

¹⁷ Luc. xi, 42. ¹⁸ Matth. v, 25.

(5) Animadvertite præclaram lectionem ἔλεον, eujus vestigia alibi non inveniebam, ne in Vaticano quidem prænobili 1209, nec in Vulgato. Præclaram

dixi, imo pretiosam lectionem, quia misericordia argumentum fructusque est caritati, quæ id præcedit.

dolorem: cum videlicet captivus abducetur ad Assyrios Ephraïmus: qui ad Ægyptiorum quidem regem legatos miserat, sed nullam inde opem impetraverat. « Et non desinet vester dolor; quoniam ego quasi panthera Ephraïmo, et quasi leo domui Judæ: ego rapiam et vadam et tollam, nec qui eruat erit. » In continuis perseverabitis malis; etenim tanquam panthera leoque vobis ero, multa vos cum celeritate rapiens et abducens per hostium incursionem; quin vos aliquis incumbens malis possit subtrahere. « Ibo et revertar ad locum meum, donec disperseant. » Consentaneum propositæ similitudini hoc quoque dicit: quandoquidem ferarum hujusmodi hic mos est, ut cum velocitate rapiant, et quod occurrerit auferant; mox ad speluncam suam abeant, ibique devorent prædam atque consumant. Ergo ad pantheram et leonem hæc quoque verba retulit, pro eo ut diceret: Postquam vos hostium manu prædatus fuero, et captivos fecero, mecum ipse habitabo, neque ad gestam rem respiciam, nulloque modo vobis opitulabor, donec ab oppressoribus vestris supremam exitium patiamini. « Tunc demum convertentur, et faciem meam requirent. » Tunc sane et illi resipiscentes operam meam implorabunt.

ἐπιστρέψουσι καὶ ζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου. » δεήσονται τῆς ἑμέης.

CAP. VI.

29 VERS. 1-3. — « In tribulatione sua mæne vigila-
bunt ad me dicentes: Revertamur ad Dominum Deum nostrum; quia ipse percussit, et sanabit nos; vulneravit, et medebitur nobis: sanos nos præstabit post biduum, tertia die resurgemus, vivemusque coram illo, et sciemus. » Propter incumbentes ipsis tribulationes multa cum celeritate ad me current; magnopere confidentes, fore ut qui eos percusserim, pariter omnino sanem, et acceptis convenientem vulneribus medicinam faciam, cito admodum et expedite res eorum prosperitati restituens. Hoc enim denotant verba: « Sanabit nos post biduum, et tertia die resurgemus. » Tam brevi, inquit, nos sanabit, ut ad summum biduo vel triduo in antiquam nos reponat valetudinem. Dictio vero « Et sciemus » ponitur pro, Meliore conditione erimus. Veluti illud: « Notas mihi fecisti vias vitæ¹⁹, » id est, In vita me constituisti. « Persequamur, ut cognoscamus Dominum. » Studiose scientiam ejus conquiramus. « Quasi paratum diluculum inveniemus eum. » Adjutorium ejus nanciscemur quasi diluculum, quasi nimirum e tenebris res nostræ in lucem transferantur. « Venietque ad nos quasi imber telluri matutinus aut serotinus. » Uberem præbebit bonorum largitionem, veluti de terra fructus proveniunt, quæ omni tempore idoneum imbrem obtinuerit.

παρέξει τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν, δίκην τῶν ἐκ γῆς ἐπιτηδείου τυγχάνη τοῦ ὕετοῦ.

VERS. 4-7. — « Quid faciam tibi, Ephraïme? quid faciam tibi, Juda? Misericordia vestra quasi

κακῶν· τοῦτο γὰρ λέγει νόσον καὶ ἐδύνην· ὅτι ἂν ἀπάγηται μὲν αἰχμάλωτος εἰς τοὺς Ἀσσυρίους ἢ Ἐφραΐμ, ἀποστέλλων δὲ πρέσβεις ἐπὶ τὸν τῶν Αἰγυπτίων βασιλέα, (p. 43) μὴδὲ μίαν ἐκείθεν κομίζηται βοήθειαν. Ἐ Καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ἐδύνη· διότι ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων ἐν τῷ οἴκῳ Ἰουδα· καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι καὶ πορεύσομαι καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. » Ἐν ἀπαύστοις μενεῖτε κακοῖς, ἐπειδὴ ὡς ἂν ἢ πάνθηρ τε καὶ λέων ὑμῖν ἔσομαι, μετὰ πολλῆς ὑμᾶς τῆς ἐξύτητος ἀρπάζων τε καὶ ἀπάγων διὰ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου· οὐδενὸς ἀπαλλάττειν ὑμᾶς τῶν ἐπιχειμένων κακῶν οἶοι τε ἄντος. Ἐ Πορεύσομαι καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὐ ἀφανισθῶσι. » Ἀκολουθῶς τῇ εἰκόνι τῇ προκειμένῃ καὶ τοῦτο ἐπήγγαγεν· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων θηρίων ἴδιόν ἐστι μετὰ ἐξύτητος μὲν ἀρπάζειν τε καὶ ἀφαιρεῖν τὸ προσπίπτον, ἀπίεσαι δὲ ἐπὶ τὴν μάνδραν τὴν οἰκειαν, εἶτα αὐτόθι κατεσθίειν τε καὶ καταναλίσκειν τὸ ληφθέν· πρὸς οὖν τὸ ὡς πάνθηρ καὶ λέων, ἀπέδωκε καὶ τοῦτο· ἀντὶ τοῦ, Ἀρπάσας ὑμᾶς διὰ τῶν πολεμίων, καὶ αἰχμαλώτους καταστήσας, κατ' ἑμαυτὸν ἔσομαι, οὐκ ἐπιστραφόμενος πρὸς τὰ γινόμενα, οὐδὲ τινα νέμων ὑμῖν βοήθειαν, ἀχρι ἂν ὑπὸ τῶν κατεχόντων παντελῆ τὴν ἀπίλειαν ὑπομείνητε. Ἐ Καὶ

Τότε γὰρ δὴ κάκεινοι μεταβαλλόμενοι τῆς βοηθείας

KEΦ. Γ'.

Στιχ. α'-γ'. Ἐν θλίψει αὐτῶν προσορθριούσι πρὸς με λέγοντες· Ἐπορευθῶμεν καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς τὴν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτὸς πέπαικεν καὶ ἴασται ἡμᾶς, πατάξει καὶ μοιούσεται· (p. 44) ὑγιαίνει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσομεθα, καὶ ζησόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. Ἐ Ἵπὸ γὰρ τῶν ἐπιχειμένων αὐτοῖς θλίψεων μετὰ πολλῆς ὀρηήσουσιν ἐπ' ἑμὲ τῆς ἐξύτητος· σφόδρα γε θαρρῶντες ὅτι πατάξας αὐτοὺς καὶ ἴασται πάντως, θεραπείαν τε ἐπάξω τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτοῖς κατάλληλον τραύμασι, μετὰ πολλῆς τῆς ἐξύτητος καὶ τῆς εὐμαρείας εἰς διόρθωσιν ἁγῶν παντελῆ τὰ κατ' αὐτούς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Ἐγίασει ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσομεθα· ὡς τῶς γὰρ ἡμᾶς, φησι, συντόμως ἴασται, ὥστε ἐν δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις τὸ μῆκιστον, εἰς τὴν παλαιὰν ἡμᾶς ἀποκαταστήσῃαι πάλιν εὐπραγίαν· τὸ δὲ, Ἐκαὶ γνωσόμεθα, ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἀπολαύσει τῶν κρειττόνων ἔσομεθα· ὡς τὸ, Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῷ ζῆν με κατέστησας. Ἐ Διῶξομεν τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον. » Μετὰ σπουδῆς αὐτοῦ τῆς γνώσεως ἐπιμελησόμεθα. Ἐ Ὡς ἔρθρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. Ἐ Τευξόμεθα γὰρ αὐτοῦ τῆς βοηθείας δίκην ὄρθρου, ὡς ἂν ἐκ σκότους εἰς φῶς μεταβαλλόντα τὰ ἡμέτερα. Ἐ Καὶ ἤξει ἡμῖν ὡς ὑστὸς πρώϊμος τῇ γῆ. » Ἀφθονον ἀναδιδόμενον καρπῶν, ὅτι ἂν κατὰ πάντα καιρῶν

Στιχ. δ'-ζ'. — (p. 45) Ἐ Τί σοι ποιήσω, Ἐφραΐμ; τί σοι ποιήσω, Ἰουδα; τὸ δὲ ἔλεος ὑμῶν ὡς νεφέλη

¹⁹ Psal. xv, 11.

πρωινή, καὶ ὡς ὄρσας ὄρθρινή πορευομένη. Ἄρχῃ A
 τις ἑτέρα καὶ αὐτῇ διαλέξεως, ἣν πρὸς τὸν λαὸν ὁ
 προφήτης ἐποίησατο, ἐξ ἧς ἐδέξατο ἀποκαλύψεως,
 τὴν ἀφορμὴν τοῦ λόγου λαβών. Τί δὲ προσηκνέον ὑμῖν,
 φησὶ, παρ' ἐμοῦ γενέσθαι, οὕτως παρανομεῖν ἐσπου-
 δασαίν; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐλεεῖν ὑμᾶς θέλω· τὰ δὲ
 πραττόμενα παρ' ὑμῶν οὐκ ἐφ' ἵνα γίνεσθαι τοῦτο, τὴν
 τιμωρίαν ἀναγκαιῶς ἔλκοντα ἐφ' ὑμᾶς· κἂν εἰ δὲ (6)
 ἐλεεῖν ὑμᾶς ἐβουλεύομην, ἀνάγκη ταύτην ἀτελῆ μέ-
 νειν ἐφ' ὑμῖν τὴν γνώμην, ἀφ' ὧν διαπράττεσθε
 ἀφανῆ γιγνομένην πάντως· ὡς ἂν εἰ νεφέλη τις ἢ
 ὄρσας· ἔωθεν πρὸς ὀλίγον φανέντα, παραχρῆμα δια-
 λυθεῖ. « Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν,
 ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου. » Καί-
 τα γε, φησὶν, ἐγὼ καὶ τοῖς προφήταις τοῖς ἐμοῖς,
 οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀπέστελλον χρείας, θανάτου
 πρόσθενος ἐγιγνόμην· ἐπειδὴ ἐγὼ μὲν αὐτοὺς ὑπομι-
 μνήσκω ὑμᾶς περὶ τῶν δούτων ἐκέλευον· ἐκείνοι
 δὲ κειθόμενοι μὲν ἦσαν πρὸς ὑμᾶς· αὐτοὶ δὲ οὐτε
 τῶν λεγομένων οὐτε τοῦ πέμποντος ἐμοῦ τινὰ ἔχον-
 τες αἰδῶ, ποικίλοις αὐτοὺς περιεβάλλετε θανάτοις· τὸ
 οὖν, « Ἀπεθέρισα, καὶ ἔκτεινα αὐτοὺς (p. 46) ἐν
 ῥήματι στόματός μου, » ἀντὶ τοῦ, Ἄτιος αὐτοῖς δι'
 ὧν ἐπέτατον ποιεῖν ἐγιγνόμην τοῦτου· οὐ γὰρ τοῦτο
 λέγει, ὅτι αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκειᾶς φωνῆς τοιαῦτα διετίθει
 τοὺς προφήτας, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι, δι' ὧν ἐπέτατον
 αὐτοῖς πρὸς ὑμᾶς παραγίνεσθαι, μικρῶν γε τοῦτο
 αὐτῶν εἰργασθῆναι· οἷον ἐστὶ καὶ παρὰ τῷ μακα-
 ρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡμῶν ἀπὸ
 τῆς ὁδοῦ σου. » οὐχ ὅτι αὐτοὺς ἐξέκλιεν, ἀλλὰ τῷ C
 συγχωρῆσαι πρὸς τοσοῦτων πείραν αὐτοὺς ἐλθεῖν
 κακῶν, αὐτῷ προσλογιζόμενος τοῦ γιγνομένου τὴν
 αἰτίαν. « Καὶ τὸ κρίμά μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται. »
 Ἄλλ' οὐ γὰρ ἀνεκδίκητον ταύτην ὑμῶν ἑάσω τὴν
 παρανομίαν· λήψομαι δὲ δίκας παρ' ὑμῶν· ὥστε ἐξ
 ὧν ὑπομένειν μέλλετε κακῶν, φωτὸς ἐνδηλότερον
 ἅπασι γενέσθαι, ὅτι τῇ εἰς τοὺς προφήτας γεγενη-
 μένῃ παρ' ὑμῶν παρανομίᾳ κρίνω, τοῖς τοσοῦτοις
 ὑμᾶς περιέβληκα κακοῖς· καὶ δεῖκνυσι ὅτι οὐκ ἀλό-
 γως αὐτὸ διαπράττεται, « Διότι ἔλεον θέλω ἢ θυσίαν,
 καὶ ἐπίγνωσιν θεοῦ ἢ ὀλοκαύτωμα. » Ἐγὼ μὲν γὰρ
 ὡς καὶ θυσῶν καὶ ὀλοκαυτωμάτων προτιθεῖς τὸ εὐ-
 τελὲς ὑμῖν ποιῆσαι, καὶ πρὸς ἐπίγνωσιν ἀγαγεῖν τὴν
 ἐμὴν, ἐπέμπεον τοὺς προφήτας· ἐπειδὴ δὲ τοιαῦτα
 αὐτοὺς διατιθέντες κακοῖς ἠμείβεσθε τὰ παρ' ἐμοῦ D
 γινόμενα, δώσετε τῶν παρανομημάτων δίκην δι-
 καιαν· (p. 47) ἔλεον γὰρ τὸ καὶ ὑπὲρ τῶν πασχόντων
 κακῶς τιμωρίαν περιβάλλειν τοὺς ἀδικούντας. « Αὐτοὶ
 δὲ εἰσιν ὡς ἄνθρωπος παραβαίνων διαθήκην, ἐκεῖ
 καταφρόνησάν μου. » Μεμνήκατε γὰρ ἐπὶ τῆς βά-
 σσεως (7) τῆς οἰκειᾶς, τῶν μὲν ἄνωθεν ὑμῖν συντε-
 θέντων πρὸς ἐμὲ λόγον οὐδένα ποιούμενοι, καταπαφρονήκοτες
 ὑμᾶς περὶ τοῦτου τῶν προφητῶν ἀνελεῖν.

Στίχ. 7'-α'. — ἘΓάλγαλα πόλις ἐργαζομένη μά-
 ταια. Ἄττια δὲ τούτων ὑμῖν ἢ ἘΓάλγαλα, παρ' ἧ

* Psal. XLIII, 10.

(6) Cod. οὐδέ, quod visum est corrigendum,
 quatinquam plerumque codex est emendatissimus,
 ἄρτιαque et optima manu scriptus.

nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens.)
 Hoc quoque alterum allocutionis initium est, quam
 ad populum fecit propheta, ex accepta revelatione
 occasionem dicendi sumens. Quid oportuit, inquit,
 a me vobis fieri, qui tam studiose 30 peccastis?
 Equidem vestri misereri vellem, sed facinora vestra
 non sinunt, quæ necessariam poenam vobis attra-
 hunt: etiamsi enim misericorditer vobiscum agere
 cogitem, carere hanc effectu voluntatem meam
 oportet, quia facta vestra frustraneam prorsus effi-
 cient. Veluti si quæ nebula aut ros mane brevi ap-
 pareat, statim dissolvitur. « Propterea succidi pro-
 phetas vestros, et occidi eos verbo oris mei. »
 Profecto ego, inquit, etiam prophetis meis, quos
 utilitatis vestræ causa mittebam, necis ministrator
 fui: siquidem ego illos admonere vos de officio
 vestro mandabam; et illi quidem vos adhortaban-
 tur; sed vos contra, nullam sive dicentium sive
 mei mittentis reverentiam habentes, variis eos
 mortibus affecistis. Itaque vocabula « Succidi, » et,
 « Occidi eos verbo oris mei, » ponantur pro, Causa
 ego his fui rei hujusmodi propter impositum ipsis
 mandatum. Non ergo ait, se voce propria sic inter-
 fecisse prophetas, sed quia, Propter demandatum
 iis apud vos officium, ipse propemodum neces illas
 exsecutus sum. Velut etiam apud beatum Davidem:
 « Declinasti semitas nostras a via tua: » non quod
 ipse semitas declinaverit, sed quia permisit in tan-
 tum illos devenire malorum, ideo sibi rei causam
 quodammodo attribuit. « Et iudicium meum quasi
 lux egredietur. » Atqui non impunem prævarica-
 tionem hanc vestram esse sinam; nam poenas a
 vobis reposcam; ita ut ex iis quæ patiimini malis,
 luce clarius eunctis fiat, me vestrum adversus pro-
 phetas crimen ulciscentem, tantis vos malis im-
 plicisæ. Cæteroque ut ostendat se non absque ra-
 tione id agere, « Quia misericordiam, inquit, volo
 et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam ho-
 locausta. » Etenim ego ceu si vellem sacrificiorum
 quæque et holocaustorum vilitatem 31 vobis sua-
 dere, atque ad mei agnitionem adducere, prophetas
 mittebam. Nunc quia sic illos tractantes, malam
 mihi retributionem obtulistis, justam peccatorum
 vindictam perferetis. Nam misericordiæ officium
 quoque est, propter eos qui male sunt passi, sup-
 plicium injuriosis decernere. « Ipsi autem tanquam
 homo pæctum transgrediens, illic me contempse-
 runt. » Vos autem in transgressione vestra perse-
 verastis, neglecto quod mecum pepigistis antiquo
 fœdere, meque prorsus despecto, adeo ut prophetas
 quoque id vobis commemorantes interfeceritis.

quæque id vobis commemorantes interfeceritis.

VERS. 8-11. — ἘΓάλγαλα civitas quæ operatur
 vana.) Causa horum vobis Galgala, apud quam

(7) Ita cod. βάσσεως, seu mendose, ut arditror, pro
 παραβάσσεως.

noxiam vanumque idolorum studium expromitis. Sic enim et in superioribus dixit, « Ne abieritis in Galgala civitatem; neque vana operemini, » ait, ut quæ in ea patrantur, significet. « Quæ conturbat aquam. » Illi qui limpiditatem et puritatem piæ religionis, in mei agnitione apparentem, idolorum admistione inquinant. « Et fortitudo tua, viri piratæ. » Quæ vim suam videlicet in errantium damno demonstrat; quemadmodum mos est piralis, aliorum damnis incumbere, suasque vires in cæterorum perniciæ ostendere. « Celarunt sacerdotes viam, occisione Sicima peremerunt, quia iniquitatem patravrant¹¹. » Exemplo vult illorum nequitiam explanare: Quia, patres vestri, inquit (dicit autem Jacobi filios Levim ac Simeonem), postquam fornicariam injuriam sorori suæ illatam viderunt, tanta rei indignatione exarserunt, ut oblique quidem ac subdole Sicimitas sint allocuti, amicitiam simulant: id enim innuunt verba: « Viam celarunt, » sed idoneo captato tempore, cunctos uno impetu propter illud flagitium interemerunt. « In domo Israelis vidi horribilia; 32 ibi fornicationem Ephraimi. » Et res quidem illorum ita se habuit. Nunc vero in universo Israele plena horroris aspecti; fornicationem universalem, non corporis, sed corruptæ animæ atque a Deo apostaticæ. « Contaminatus est Israel, et Judas omisit messem suam. » Cuncti ad prævaricationem spectabant, idolorum cultu polluti; cuncti infirmum ac profligatum salutis suæ negotium esse ostendebant. Nam veluti si quis agricola peractis seminationibus, et jam frugibus messem postulanti- bus, mox ignaviæ se dederet, agricolationem suam pessumdaret, præteritum omnem laborem inertia sua futilem redderet: sic vos, inquit, tot tantisque bonis positi, egressi Ægypto, emenso deserto, lege accepta, promissam terram adepti, et in conveniente religioni loco constituti; cum jam fructus oportebat ad Deum ferre, tunc omnia vestri gratia acta, per malitiam vestram cassa effecistis: omnia videlicet post tot taliaque beneficia fructuum redditione, factaque ad vitium universali atque omnimoda perversione. Paria his apud Isaiam: « Expectavi ut faceret uvam, fecit autem spinas¹². » — « Incipe fruges colligere, cum ego convertero captivitatem populi mei, et Israelæ sanavero. » Quamobrem vobis novo initio opus est, quod ego per summam benignitatem vobis concedam, dum præter spem omnem humanam de captivitate vos reducam. Nam certe si volueritis ad meliorem vitam intendere, novo vobis initio opus est; ut si denique acceptorum munerum magnitudine pudefacti, in virtutis studio deinceps versemini, id vobis facilitare liceat. Nam verbum « Incipe » dicit pro. Incipere poteris, cum volueris ad officium spectare. Nunc vero quid?

ἑτέρας δεήσει· ἵνα κἀν γοῦν τῶν τότε δωρεῶν αἰσχυνθέντες τὸ μέγεθος, περὶ τὴν τοῦ κρείττονος αὐ-
 τῶς ἐπιμέλειαν τρέψητε τοῦ λοιποῦ, τότε μὲν δὴ τοῦτο, φησὶν, ποιεῖν ὑμῖν ἐξέσται· τὸ γὰρ ἐ « Ἀρχου, »
 λέγει ἀντὶ τοῦ, « Ἀρξασθαί· δυνήσῃ, βουληθεὶς πρὸς τὸ δέον ἰδεῖν. Νῦν δὲ τί;

¹¹ Gen. xxxiv, 27 sqq. ¹² Isa. v, 4.

(8) Videtur d'esse μή, vel scribendum esse ὄτ' ἐν εἰδῶν.

τὴν ἐπιβλαβὴ καὶ μάταιον περὶ τὰ εἰδῶλα σπουδῆν
 ἐπιδείκνυσθε· οὕτω γὰρ καὶ ἀνωτέρω λέγει, « Μὴ εἰσ-
 πορεύεσθε εἰς Γάλγαλα τὴν πόλιν· καὶ ἐργάζεσθε,
 λέγει, μάταια, » τὰ ἐν αὐτῇ γιγνόμενα σημαίνων.
 « Ταράσσουσα ὕδωρ. » Οἱ τὸ διεΐδεις καὶ καθαρὸν τῆς
 εὐσεβείας ἐν τῇ γνώσει διαφανόμενον τῇ ἐμῇ, τῇ
 τῶν εἰδῶλων ἐπιβολοῦντες ἐπιμιξίᾳ. « Καὶ ἡ ἰσχὺς
 σου ὡς ἀνδρὸς πειρατοῦ. » Ἡ πᾶσαν τὴν δύναμιν
 τὴν οικεῖαν ἐν τῇ τῶν ἀπατωμένων ἐπιδείκνυται
 βλάβῃ· ὅν δὴ τρόπον καὶ τοῖς πειραταῖς ἔθος ἐστὶ
 περὶ τὴν ἑτέρων ἐσπουδακίαν βλάβην, καὶ τὴν οικεῖαν
 δύναμιν διὰ τῆς ἑτέρων διαδείκνυσθαι ἀπωλείας.
 « Ἐκρυψαν ἱερεῖς ὄδον· ἐφόρευσα Βίκιμα· ὅτι ἀνο-
 μίαν ἐποίησαν. » Ἐκ παραθέσεως βούλεται τὴν τοῦ-
 τῶν ἐπιδείξαι κακίαν· Ὅτι οἱ μὲν πατέρες, φησὶν, ἐξ
 ὀμότεροι (λέγει δὲ τοὺς υἱοὺς Ἰακώβ, Λευὶ τε καὶ
 Σιμεὼν), ἵνα (8) πορνικὴν ἐπήρειαν ὑπομείνισαν
 ἴδωσιν αὐτῶν τὴν ἀδελφὴν, (p. 48) τοσαύτην ἔσχον
 τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῷ γεγονότι, ὥστε λαθραίως
 μὲν καὶ μετὰ δόλου διαλεχθῆναι τοῖς Σικιμίταις προ-
 ποιούμενοι φιλίαν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ἐκρυψαν
 ὄδον· » καιροῦ δὲ λαδόμενοι, πάντας κατ' αὐτὸν ἀνεῖλον
 ὑπὲρ τοῦ γεγονότος. « Ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ εἶδον
 φρικώδη, ἐκεῖ πορνεῖαν τοῦ Ἐφραῖμ. » Καὶ τὰ μὲν
 ἐκείνων, φησὶ, τοιαῦτα· νῦν δὲ ἐν ἅπαντι τῷ Ἰσραὴλ
 φρίκης εἶδον μοσὰ, πορνεῖαν ἀπάντων οὐκ ἐν σώματι
 συστάσαν, ἀλλ' ἐν διαφορᾷ ψυχῆς καὶ ἀποστάσει
 Θεοῦ. « Ἐμίανθη Ἰσραὴλ, καὶ Ἰουδας ἀφῆκε θερι-
 σμὸν αὐτοῦ. » Πάντες πρὸς μίαν εἶδον παρανομίαν τῇ
 τῶν εἰδῶλων μιανθέντες θρησκείᾳ· καὶ πάντες ἀτελεῖ
 καὶ διεφθαρμένην τὴν ἑαυτῶν ἀπέδειξαν σωτηρίαν·
 ὡς γὰρ εἰ τις γεωργὸς τελειωθέντων σπερμάτων, καὶ
 τοῦ καρποῦ τὸν θηρισμὸν ἀπαιτοῦντος, ἤδη πρὸς βί-
 θυμίαν ἰδὼν, ἀπολείπει μὲν τὰ γεωργηθέντα, κενὸν
 δὲ πάντα τὸν προεληφθέντα πόνον διὰ τῆς οικείας ἀπο-
 φθηνεῖν βριθυμίας· οὕτως ὁμοίως, φησὶ, τοσούτων καὶ
 τηλικούτων ἀπολελευκότες ἀγαθῶν, ἐξηληλυθότες
 Αἰγύπτου, διαβάτες τὴν ἔρημον, νόμον δεξάμενοι,
 τὴν γῆν ἀπειληφότες τὴν ἐπηγγελμένην, τὸν τῇ
 θρησκείᾳ πρόποντα κτησάμενοι τόπον· ὅτε τοὺς καρ-
 ποὺς ἔχρῃν λοιπὸν (p. 49) τῷ Θεῷ προσκομίζουσιν,
 τότε πάντα τὰ ὑπὲρ ὑμῶν γεγονότα περιττὰ διὰ τῆς
 ἑαυτῶν ἀπεδείξατε κακίας· ἀφέντες μὲν τὸ ἀποδι-
 δόναί τῷ Θεῷ τοὺς ὑπὲρ τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων
 εὐεργεσιῶν καρποὺς, περὶ δὲ τὴν τοῦ χείρονος ἐκτρο-
 πὴν ἀσκοληθέντες ἄλοι δι' ὧλων· ὁμοίον ἐστὶ τοῦτω
 καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐα· « Ἐμείνα ἵνα ποιήσῃ
 σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθα. » — « Ἀρχου τρυγῆν
 σεαυτῷ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ
 λαοῦ μου, ἐν τῷ ἰᾶσθαί με τὸν Ἰσραὴλ. » Ὅστε δεῖν
 ὑμῖν πάλιν ἑτέρας ἀρχῆς, ἣν δι' ὑπερβάλλουσαν φι-
 λανθρωπίαν ἐγὼ παρέβην, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ὑμᾶς
 παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐπανάγων ἐλπίδα· τότε δὴ
 λοιπὸν πρὸς τὸ κρείττον ὄρᾳν ἐθέλοιτε, ἀρχῆς ὑμῖν

Στιχ. α'-δ'. — « Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραΐμ, καὶ ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι εἰργάσαντο ψευδῆ. » Πρόδηλος ἅπανιν ἡ παρανομία ἦν εἰργάσεσθε ἅπαντες, καὶ ὅτι ἀποστάντες μου, πρὸς τὸ ψεῦδος ἐωρᾶτε, (p. 50) διὰ τῆς τιμωρίας ἦν ὑπομενεῖτε δικαίως ὑπὲρ ὧν παρενομεῖτε τοιαῦτα· πῶς, καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Καὶ κλέπτης πρὸς αὐτὸν εἰσελεύσεται, ἐκδιδύσκων ληστής ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ὅπως συνῶσιν ἄλλοι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. » Ὡς γὰρ ἂν εἰ τις κλέπτης ἢ ληστής ἐν ὁδῷ ποτε περιτυγῶν ἐκδύσειεν τοὺς προστυχόντας, καὶ εἰς οἰκίαν εἰσελθὼν τὰ ἐνόητα λάβοι· οὕτως, φησὶν, ἐπελθόντες ὑμῖν οἱ πολέμιοι ἅπαντα τὰ τε κατ' οἰκίαν τὰ τε ἐξω προσόντα ὑμῖν αἰροῦσιν, τὰ μὲν ἀφαιροῦντες, τὰ δὲ ἀφανίζοντες παντελῶς· ὥστε ἅπαντας ὑμᾶς ὑπὸ τῆς συμφορᾶς καταχομῆνους, ἄσματα θρήνου μεστὰ κατὰ ταυτὸν ἄδειν, ὀδυνωμένους τε κατὰ καρδίαν ἐπὶ τοῖς γινόμενοις, καὶ ὀλοφυρομένους δι' ὀλοφυρικῶν ῥημάτων ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν τῶν συμβαινουσῶν ὑμῖν. « Νῦν ἐκύκλωσεν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπέκτανει τοῦ προσώπου μου ἐγγύοντο. » Ἀπάντων δὲ τῶν μετὰ πολλῆς αὐτῶν ἐπιτετελεσμένων τῆς κακίας μνήμην λαθὼν, περιβαλὼν μεγίστους αὐτοὺς κακίας ἀνάλογον οἷς βουλευόμενοι μετὰ πολλῆς ἀναιδείας ἐπ' ὕψει διεπράττοντο ταῖς ἐμαῖς. « Ἐν ταῖς κακίαις ἠὲ φρασαν βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἄρχοντες. » (p. 51) Ὡστε πολλὴν τοῖς ἐναντίοις εἶτε βασιλεῦσιν εἶτε ἄρχουσιν ἠδονὴν ἐγγενέσθαι, οἱ κατακρατήσουσι τε αὐτῶν καὶ αἰχμαλώτους λήψονται, ὑπὲρ ὧν τε διεπράττοντο κακῶν· καὶ ὅτι δὴ τὴν ἐμὴν ἀφέντες γνώσιν, τὴν ψευδῆ καὶ ἀπατηλὴν τῶν δαιμόνων μετῆσαν θρησκείαν. « Πάντες μοιχεύοντες ὡς κλίβανος καυόμενος εἰς πέψιν. » Συμφώνως γὰρ ἅπαντες τῆς γνώσεως ἀποστάντες τῆς ἐμῆς μοιχικῆν τίνα γνώμην ἀνεδέξαντο, πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων ἀποκλίναντες θεραπείαν· καὶ δίκην κλίβανου πρὸς πέψιν ἐκκεκαυμένου, μετὰ θερμῆς τιнос τῆς προθυμίας πρὸς τὴν ἀπολαίαν βέποντες ἐκείνην. « Κατακαύσει αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φλογός. » Ἀλλὰ γὰρ ἐξ αὐτῆς δὲ ταύτης καταναλωθήσονται τῆς γνώμης. « Ἀπὸ φουράσεως στείτος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτὸ ὄλον, αἱ ἡμέραι τῶν βασιλείων ὑμῶν. » Ὡς γὰρ εἰ στέας ληφθέν τε καὶ ἐμβληθὲν ἀλεύρω ζυμοί τε καὶ ἐναποτελεῖ τὸ σύμπαν, οὕτως ἐξότε περ τὴν παράνομον ταύτην κατεστήσασθε βασιλείαν, ἀπὸ τοῦ Ἰεροβοὰμ λαθόντες τὴν ἀρχὴν, πρὸς τὴν αὐτὴν γνώμην τῆς κακίας ἅπαντες ἐνεύσατε ὁμοίως.

Στιχ. ε'-θ'. — « Ἦρξαντο ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου. » Οἱ τε γὰρ ἄρχοντες αὐτῶν μέθαις καὶ οἰνοφλυγίαις προσεῖχον, ἀκράτῳ κατὰ πάντων ὡς ἐκ τοιαύτης παροινίας τῷ θυμῷ κεκρημένοι. (p. 52) « Ἐξέτειναν τὴν χεῖρα αὐτῶν μετὰ λοιμῶν. » Πρὸς πλεονεξίαν ἐώρων, κοινωνίαν ἐλόμενοι πρὸς ἅπαντας τοὺς διεφθαρμένους τὸν τρόπον. « Διότι ἀνεκαύθησαν ὡς κλίβανος αἱ καρδία αὐτῶν, ἐν τῷ καταρράσσειν αὐτοὺς ὄλην τὴν νύκτα. » Ἐξεκαλίοντο γὰρ δίκην κλίβανου τὴν διάνοιαν ἐκ τῆς μέθης ἧς δι' ὅλης ἐπετήδευον τῆς νυκτός. « Ὑπνοῖ Ἐφραΐμ ἐνεπλήσθη. » Ὡς ἐκ μέθης τοίνυν τοιαύτης δίκην τῶν ὑπνω βαρεῖ καταχομῆνων, οὐδένα τοῦ προσήκοντος ἐποιοῦντο

33 Vers. 1-4. — « Et revelabitur iniquitas Ephraimi, et Samaritæ malitia, quia operati sunt mendacium. » Quam operamini omnes nequitiam, dum a me digressi ad mendacium spectatis, ea manifesta cunctis fiet a pœna, quam merito ob hæc flagitia luētis. Quam ob rem, aut quomodo? « Et fur ingreditur ad eum, latro spolians in via, ut concinant canentes in corde suo. » Nam veluti si quis fur aut latro in via aliquando occurrerit viatores spoliēt, et ædes ingressus, rem domesticam auferat: sic, inquit, supervenientes vobis hostes, omnia quæ sive domi sive extra possidetis capient, partim asportantes, partim funditus consumentes; ita ut vos omnes calamitate pressi, cantilenas lamento plenas simul concinatis, cum gemitibus cordis ob hujusmodi eventum, et cum vocis ululatibus, propter infortuniorum gravitatem quæ vos corripuerunt. « Nunc circumdederunt eos cogitationes suæ; coram facie mea factæ sunt. » Jam vero omnium ab ipsis patratorem malitiam in memoriam revocans, gravis eos malis irretiam; merito quidem propter multam qua præ oculis meis ita egerunt impudentiam. « Iniquitatibus suis lætificaverunt reges, mendaciis suis principes. » Contigit enim, ut hinc multam tum reges tum principes caperent voluptatem; qui idecirco eos superabuunt, captivosque abducent, propter peccata adamussim quæ commiserunt; et quia scientia mei ommissa, falsum et fraudulentum dæmonum cultum asciverunt. « Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus ad coquendum. » Concorditer omnes a scientiæ mei recedentes, adulterinam veluti sententiam susceperunt ad dæmonum cultum declinandi; clibanique instar ad coquendum 34 succensi, fervido quodam animi impetu ad illud flagitium decurrerunt. « Exuret eos in flamma. » Sed enim hoc ipso consilio suo consumentur. « Fermento arvinæ, donec fermentetur totum, dies regum vestrorum. » Veluti si quis sumptam arvinam in farinam conjiciat, tota hæc fermentatur, et universam in massam perficit: ita ex quo illegitimum hoc constituistis regum, capto initio abs Jeroboamo, in unam eandemque sententiam cuncti pariter conspirastis.

D Vers. 5-9. — « Cœperunt principes furere a vino. » Principes eorum crapulæ et ebrietati indulgebant, ira immodica adversus omnes tanquam crapulati utentes. « Extenderunt manum suam cum pestilentibus. » Avaræ cupiditati mentem intenderunt, inita cum pessimis omnibus societate. « Ideo exarserunt ut clibanus corda eorum, dum tota nocte agitantur. » Mentem more clibani inflammatam gerebant a crapula, cui tota nocte vacarunt. « Somno repletus est Ephraïmus. » Ergo tanquam ex crapula hujusmodi somno gravi correpti, nullius honesti officii curam gerebant. « Mane factum est, et succensa est quasi ignis lux: calefacti sunt

omnes quasi clibanus ardens. » Die succedente, A rursus in eodem opere erant, quasi igne inflammati, et quasi clibanus calefacti, atque ad turpia facta incitati. « Et ignis devoravit iudices eorum. » Meritam ergo pœnam sustinent, dum igni veluti, quicumque apud eos regnabant, hostili sunt traditi cœdi. « Cuncti reges eorum ceciderunt. » Exitio et cœdi omnes tradentur. Cur? « Nemo erat inter eos, qui invocaret me. » Quia una mente erant, nullumque prorsus habere mei respectum volebant. « Ephraïmus commistus est populis. » Hoc etiam beatus impropere David, dicens: « Commisti 35 sunt inter gentes 23. » Interdictum quippe per legem eis omnino erat, quominus alienigenis commiscerentur; ideoque id merito hic etiam illis exprobrat. « Ephraïmus factus est subcinericius panis, qui non reversatur. » Adeo inconversus in eadem permansit malitia, sicut ille manere solet immobilis in quocunque ponitur loco. « Comederunt alieni robur ejus. » Sustinet ergo debitam punitionem: sceleste enim alienigenis commistus, ab ipsis funditus exterminabitur. « Ipse autem nescivit; cani effluerunt ei, et ipse ignoravit. » Quia in officii sui ignorantia perseveravit, ne a longævitate quidem ad bonam frugem converti passus, idcirco hæc perpetietur.

ἐκείνων ἀφανισθήσεται παντελῶς. « Αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω. » Ἐπειδὴ γὰρ διαμεμένηκην ἐπὶ τῆς τῶν προσηκόντων ἀγνοίας, οὐδὲ τῷ μακρῷ χρόνῳ πρὸς τὸ δέον ἐλόμενος ἰδεῖν, διὰ τοῦτο παύεται τοιαῦτα.

VERS. 10-12. — « Et humiliabitur arrogantia Israelis in facie ejus, nec reversi sunt ad Dominum Deum suum, et non quæsierunt eum in omnibus his. » Quoniam itaque erga Deum contumeliosi fuerunt, dum sic impudenter ac pertinaciter dæmonum superstitioni adhæserunt, illorumque sequelam vero Deo antetulerunt, videbunt humiliatorem suam, quam merito sustinent, postquam ne in catastrophe quidem ad Deum inclinare voluerunt. « Eratque Ephraïmus quasi columba insipiens, non habens cor: Ægyptum invocabant, et ad Assyrios abierunt. » Qualis est columba, quæ ne de pullis quidem suis sollicita est; quibus sibi ablati, iisdem locis nidificare rursus solet, futurorum improvida, quia æque eripi poterunt: sic et isti se habuerunt, nullum sensum exitii sui capientes, sed expectantes Ægyptorum auxilia, quæ non impetrarunt; dum interea grandi cum potestate Assyrii eos abducebant captivos in regionem suam. « Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum: quasi volucres cœli detraham eos. » Fugere ab illorum, inquam, servitute prorsus non 36 licebit; quia ego, reti veluti, decreto meo illos comprehensos, in captivitatem quasi totidem aves abducam. « Castigabo eos ipso suæ tribulationis auditu. » Tanta illis inferam mala, ut vel ipsa permolesta eventurorum malorum auditio sufficiat ad correptionem.

23 Psal. cv, 35.

λόγον. « Πρωτὶ ἐγενήθη, καὶ ἀνεκαύθη ὡς πυρὸς φέγγος· πάντες ἐθερμάνθησαν ὡς κλίβανος καυόμενος. » Ἡμέρας δὲ ἐπιλαμβάνουσης, τῶν αὐτῶν ἤπτοντο πάλιν, ἀναπτόμενοι τε δίκην πυρὸς, καὶ ὡσπερ τις κλίβανος διαθερμαίνόμενος τε, καὶ διεγειρόμενος πρὸς τὴν τὴν ἀτόπουν ἐργασίαν. « Καὶ πῦρ κατέφαγε τοὺς κριτάς αὐτῶν. » Κατάλληλον τοίνυν ὑπομένουσι τὴν τιμωρίαν, δίκην πυρὸς πάντων τῶν ἀρχεῖν ἐν αὐτοῖς ὑπελημμένῳ τῇ τῶν πολεμίων παραδιδόμενων σφαγῇ. « Πάντες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἔπεσον. » Ἀπωλεῖσθαι καὶ σφαγῇ παραδοθήσονται πάντες. Τίνος ἔνεκεν; « Οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπικαλούμενος πρὸς με. » Ἐπειδὴ καὶ σύμφωνον εἶχον τὴν γνώμην, οὐδένα λόγον ἐμοῦ ποιεῖσθαι καθάπαξ ἐθέλοντες. « Ἐφραῖμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτὸς συναναμίγνυτο. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος αὐτοῦ αἰτιάται Δαυιδ λέγων· (p. 55) « Καὶ ἐπεμίγησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι. » Καὶ γὰρ ἦν ἀπειρημένη παντελῶς αὐτοῖς ἐκ τοῦ νόμου ἡ πρὸς τοὺς ἄλλοτριους ἐπιμιξία· εἰκότως οὖν αὐτοῖς ὀνειδίξει· κἀνταῦθα τοῦτο. « Ἐφραῖμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος. » Οὕτως ἀμετάβλητος τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς αὐτῆς μεμνηκῆς κακίας, ὡσπερ ἐκεῖνο μένει εἰσθεν ἀμετακίνητον ἐφ' οὐπερ τέτακται τόπου. « Κατέφαγον ἄλλοτριον τὴν ἰσχύν αὐτοῦ. » Ὑπομένει τοίνυν ἀνάλογον τὴν τιμωρίαν· παρανομῶς γὰρ τοῖς ἄλλοτριοῖς ἐπιμιγεῖς, ὑπ' αὐτῶν ἔγνω· καὶ πολιὰ ἐξήγησεν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔβλεπε τὴν ἀνάλογον ἀπόδοσιν.

C Στίχ. ι'-ιβ'. — « Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξεζήτησαν αὐτὸν ἐν πᾶσι τούτοις. » Ὑπὲρ ὧν τοίνυν ἐξῆθρυσαν εἰς τὸ θεῖον, οὕτως ἀναιδῶς καὶ ἀμεταθέτως περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἐσχηκότες θεραπείαν, καὶ τὴν περὶ ἐκείνων σπουδὴν προτιμήσαντες τῆς περὶ τὸ θεῖον Θεοῦ, βέβηται τὴν ταπεινώσιν τὴν οἰκίαν, ἣν ὑπομένουσι δικαίως, (p. 54) οὐδὲ ἐκ μεταβολῆς νεύσαι πρὸς τὸν Θεὸν βουλευθέντες. « Καὶ ἦν Ἐφραῖμ ὡς περιστέρα ἄνου οὐκ ἔχουσα καρδίαν· Ἀἴγυπτον ἐπεκαλοῦντο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύθησαν. » Οἱαπῆρ ἔστιν ἡ περιστέρα μὴδὲ τῶν οἰκείων γεννημάτων ποιουμένη λόγον· ὧν ἀφαιρουμένη, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τόπων νεοττεύειν εἰσθεν πάλιν, οὐδὲ μίαν D ἔχουσα προμήθειαν τῆς ἀφαιρέσεως τῶν γεννωμένων· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι γεγόνασιν, ἀσθησιν τῆς ἀπωλείας οὐ λυμβάνοντες τῆς οἰκίας, ἀλλ' ἀναμένοντες μὲν τὴν ἐκ τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν, ταχχάνοντες δὲ οὐθενός· ἅτε μετὰ μεγάλης τῆς δυναστείας τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλώτους αὐτοὺς ἀπαγόντων ἐπὶ τὰ οἰκεία. « Καθὼς ἂν πορεύονται, ἐπιθαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίκτυόν μου· καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἄξω αὐτοὺς. » Διαφυγεῖν αὐτοὺς, φησὶ, τὴν ἐκείνων αἰχμαλωσίαν, τῶν ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὡσπερ τινὶ δικτύῳ τῇ ἀποφάσει περιθαλῶν αὐτοὺς, δίκην πετεινῶν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπάξω. « Παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. » Τοιαῦτα δὲ αὐτοῖς ἐπάξω κακὰ, ὥστε καὶ τὴν ἀκοὴν τῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς κακῶν βαρυντάτην οὔσαν, ἀρκεῖν εἰς παιδείαν αὐτοῖς.

Στιχ. γ'-ις'. — Καὶ τί τὸ τούτων αἰτιον πάλιν λέγων· « Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· δαί-
 λαιοὶ εἰσιν (p. 55) ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ· ὑπὲρ γὰρ
 τῆς εἰς ἐμὲ παρανομίας πείσονται ταῦτα· ἐγὼ δὲ
 ἐλυτρώσαμην αὐτούς, καὶ αὐτοὶ καταλόγησαν κατ'
 ἐμοῦ ψευδῆ. » Καὶ γὰρ ἀνωθεν ἐγὼ μὲν αὐτούς εὖ
 ἐποίησα, αὐτοὶ δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην περὶ ἐμὲ ἐπ-
 εδείκνυντο τὴν οἰκειαν· ἀπήλλαξα μὲν γὰρ αὐτούς τῆς
 ὑπὸ Αἰγυπτίου δουλείας, ἐκείνοι δὲ πᾶν ὅ τι βλάσφη-
 μον ἐφθέγγοντο εἰς ἐμέ· ποτὲ μὲν μόσχον ἐργάζε-
 νοι καὶ λέγοντες· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ
 ἐξήγαγόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου. » ποτὲ δὲ ἐπὶ ἐπά-
 ταξ πέτρων, καὶ ἐρρύθησαν ὕδατα, καὶ χειμάρροι
 κατακλύσθησαν, « Μὴ ἄρτον δονήσεται δοῦναι, ἢ
 ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; — Καὶ οὐκ
 ἐδόθησαν πρὸς με αἱ καρδίαι αὐτῶν. » Νεῦσαι δὲ πρὸς
 με εὐκρινεῖ τῇ διανοίᾳ, καὶ ἀναμείναι τὴν παρ'
 ἐμοῦ ἑωρεῖν, εἰς νοῦν οὐκ ἐβάλλοντο. « Ἀλλὰ ὠλόλυ-
 ζον ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν· ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατ-
 ἐτίμωντο. » Τούναντιον μὲν οὖν καὶ εἰς τὴν γῆν τῆς
 ἐπαγγελίας εἰσεληλυθότες, καὶ τῆς παρ' ἐμοῦ δο-
 θείσης αὐτοῖς ἀναπαύσεως τετυγηκότες (κοίτην γὰρ
 αὐτῶν τοῦτο καλεῖ), μηδένα λόγον ἐμοῦ ποιούμενοι,
 περὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἠσυχολοῦντο θεραπεῖαν, ὁλολύ-
 ζοντές τε καὶ κατατεμνόμενοι κατὰ τὸ παρ' ἐκείνοις
 εἰθισμένον· ἄπερ οὖν ἐπλήρουν, αὐτοῖς λογιζόμενοι
 τῶν δεδομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν παρ' ἐμοῦ τὴν χορη-
 γίαν. « Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοί. » (p. 56) Ὑπὲρ δὲ
 τούτων ὧν εἰς ἐμὲ παρηγόμιον δέξονται παρ' ἐμοῦ
 τὴν πρῶτον παιδείαν αὐτάρχη. Διδάσκει δὲ αὐ-
 τοὺς ὡς παρηγόμιον τοιαῦτα ποιῶντες. « Καὶ ἐγὼ
 κατίσχυσα τοὺς βραχίονας αὐτῶν, καὶ εἰς ἐμὲ ἐλο-
 γίσαντο πονηρά. » Καὶ ὅτι ὁ μὲν τὴν ἰσχὺν ἅπασαν
 αὐτοῖς παρέχων κατὰ τῶν πολεμίων ἤμην ἐγὼ· εἰ
 δὲ πᾶν ὅ τι ἄτοπον κατὰ ἀσθεῖας μεστὸν μετήσαν
 ἀσθεοῦντες εἰς ἐμέ. « Ἐπεστράφησαν εἰς οὐθέν. »
 Μεταβαλομένους γὰρ αὐτοὺς διὰ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς
 τιμωρίας τῆς ἐμῆς ἔδειξα ὄντας τὸ μηθέν. « Ἐγέ-
 νοντο εἰς τόξον οὐ τεταμένον. » Ὅστε μηδὲν αὐτοὺς
 διαλλάττειν τόξου οὐκ ἐντεταμένῃν ἔχοντος τὴν νευ-
 ράν, ὅπερ ἀνεφαλές ἐστι τῷ πολεμοῦντι, μέχρις ἂν
 ἐπὶ τούτου τοῦ σχήματος ἦ· οὕτως ἔσονται ἀπρακτοὶ
 κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἀσθενεῖς· τοῦτο οὖν λέγει τὸ,
 « Ἐπαιδεύθησαν ἐν ἐμοί, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Οὐχ ὁμολο-
 γοῦντας ὧν ἔλαβον παρ' ἐμοῦ τὴν ἀπόλαυσιν τῇ ἐπὶ
 τῷ χεῖρον μεταβολῇ, τὸ δέον αὐτοὺς ἐκπαίδευσαν, σαφῆ
 τῆς παρανομίας αὐτῶν παρεχόμενος αὐτοῖς τὴν ἀπό-
 δεῖξιν. « Πισοῦνται οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ,
 εἰ· ἀπαυδαῖαν γλώσσης αὐτῶν. » Οὗτοι μὲν οὖν
 ἀσθενήσουσιν· οἱ πολέμιοι δὲ τοσαύτην ἔξουσι κατ'
 αὐτῶν τὴν ἰσχύν, (p. 57) ὥστε καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν σὺν τοῖς λοιποῖς ἀναλεῖν, ὑπὲρ ὧν ἀπαυδαῖως
 ἐφθέγγοντο κατ' ἐμοῦ.

ΚΕΦ. Η'.

Στιχ. α'-γ'. — « Οὗτος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ
 Αἰγύπτου ἐπὶ φάρυγγι αὐτῶν ὡς γῆ ἄβατος, ὡς
 σάλας, ὡς ἀεὶς ἐπ' οἶκον Κυρίου. » Ταῦτα δὲ πεί-
 σονται μιμησάμενοι τῶν πατέρων αὐτῶν τὴν γνώ-
 μην, οἱ κατὰ τὴν Αἰγύπτου ἐξεφαυλίζον τὰς εἰς αὐ-

²⁶ Exod. xxxii, 4. ²⁷ Psal. lxxvii, 19.

VERS. 13-16. — Atque horum causam mox di-
 cens, « Vae eis, inquit, quoniam resillierunt a me!
 Infelices sunt, quia impie egerunt in me: utique
 propter suas erga me offensas, hæc patientur.
 Equidem eos redemeram, at ipsi locuti sunt con-
 tra me mendacia. » Olim ego eis bene feceram, at
 ipsi ingrati adversus me extiterunt. Subdixi eos
 servitio Ægyptiorum, at ipsi nullum blasphemiae
 genus adversus me non dixerunt, nunc fabricato
 vitulo dicentesque: « Hi dii tui, Israel, qui te
 Ægypto eduxerunt²⁶: » nunc postquam (Moyses)
 petram percusserat, et aquæ effluerant, et tor-
 rentium instar inundaverant, adhuc tamen dice-
 bant: « Num Dominus dare panem poterit, men-
 samque apparare populo suo²⁷? — Neque ad me
 clamaverunt corda eorum. » Ad me vero sincera
 mente declinare, et donativum expectare, non co-
 gitarunt. « Sed ululabant in cubilibus suis: super
 tritico et vino secabantur. » Contra vero, ne postea
 quidem quam in promissam terram devenerant,
 data a me ipsis requie potiti, hanc enim cubile
 eorum nuncupat, nihil de me solliciti, dæmonum
 superstitioni vacabant, ululantes semetque scan-
 tes, pro more illic consueto: quæ dum agerent,
 accepta ferebant dæmonibus bona illa quæ ego lar-
 gitus fueram. « Eruditi fuerunt a me. » Ob hæc au-
 tem quæ contra me peccaverunt, congruam suffi-
 cientemque me auctore castigationem nanciscentur.
 Porro eis demonstrat, quod ita se gerentes pecca-
 verint. « Ego roboraveram brachia eorum, at ipsi
 in me cogitaverunt malitiam. » Ego enim vero robur
 omne iis adversus hostes indideram, at ipsi turpe
 quodlibet³⁷ et impietate scatens cum offensa mea
 patravērunt. « Conversi sunt in nihilum. » Conver-
 sos illos, ob iram meam pœnamque a me imposi-
 tam, nihil esse ostendi. « Facti sunt quasi arcus
 minime intentus. » Ita ut nihil differant ab arcu
 intentum nervum non habente; qui sane inutilis
 bellatori est, quandiu hac conditione est. Sic erunt
 inertes adversus hostes atque imbecilli. Hoc itaque
 significant verba, « Eruditi sunt a me; » nempe eos
 non confitemes honorum a me acceptam possessionem,
 imo in pejus conversos, debitum officium
 docui, perspicuam iniquitatis suæ faciens illis de-
 monstrationem. « Cadent principes eorum gladio
 propter imperitiam linguæ suæ. » Hi ergo infirma-
 buntur: hostes autem tam validis erunt viribus,
 ut etiam illorum principes cum reliquis sint in-
 terfecturi; propterea quod inscite adversus me
 verba effutiebant.

CAP. VIII.

VERS. 1-5. — « Hæc est subsannatio eorum in
 terra Ægypti in gutture eorum, ut terra invia, ut
 tuba, ut aquila super domum Domini. » Hæc sanc
 patientur, dum parentum suorum imitantur sen-
 tentiam, qui in Ægypto teruncii æstimabant ac-

cepta a Deo beneficia : nam locis inviis similes erunt, desertioni omnimodæ traditi, in qua constituentur dum tuba bellica clamose super eos clangit, et imminentem hostium incursum nuntiat, qui quidem quam citissime aderunt, more aquilæ prædæ suæ subito involantis. Sic utique et hostes advenient, qui populum destruent, et Dei domum inflammabunt. Hoc autem addidit, ob iræ ostendendam magnitudinem, quod nempe ne propriæ quidem domui parceret, sed excidio eam præter reliqua hostibus tradet. **38** Deinde cur hæc eventura sint declarans : « Quia transgressi sunt, inquit, fœdus meum, et contra legem meam scelestè egerunt. » Etenim absurdum existimavi, postquam hi pactum meum violaverant, et omni impietate adversus legem meam prævaricati fuerant, templo parcere, quod isti gressu suo inquinaverant atque polluerant. « Ad me clamabunt : Deus, cognovimus te. » Tunc rebus ipsis, et imposita a me his pœna convicti, potentiam meam fatebuntur iaviti. « Quia Israel aversatus est bona, inimicum persecuti sunt. » Merito hæc patientur, qui conlatis a me beneficiis ingrati fuerunt. Atqui eo tempore, quo ego illis openi tuli, facile admodum hostes suos superarunt.

VERS. 4-6. — « Sibimetipsis regnaverunt, non per me imperaverunt, et mihi minime notificaverunt. » Tantopere insanierunt, ut datum a me regem exauctorantes, ipsi proprium sibi regem constituerunt, nihil jam de jure meo solliciti : id enim denotat dictio : « Nequaquam notificaverunt. — Argentum suum, et aurum suum fecerunt sibi idola, ut dispereant. » Et institutum a me regnum, et legitimam religionem aboleverunt, ut regnum sibi proprium constituerent. Dicit vero illud decem tribuum, cujus initium Jeroboamus, qui et juvenecas primus ipsis fabricavit : hæcque consentanea regni novi absurditati idola multa ac varia ex auro argentoque sibi efformarunt ; a quibus aliud nihil quam exterminium suum consequentur. Et quoniam illis regni novi institutionem exprobravit, unde juvenecarum facinus ortum erat, consequenter addit : « Abjice vitulum, Samaria ; concitatus est furor meus adversus eos. » Recede a juvenecarum impio cultu ; neque enim mediocriter patrato scelesti **39** irascor. « Quousque tandem emundari non poterunt in Israele ? Idolum hoc artifex fecit, et non est Deus. » Siccine, ne temporis quidem diurnitas te docuit officium tuum ? neque tantæ impietatis maculam eluisti ? sed idola manuum humanarum opus admiraris, quæ sæne quandonam dii credi poterunt, cum talem habeant existentiae suæ causam ? « Propterea fallax est vitulus tuus, o Samaria. » Nondum itaque potuisti cognoscere, juvenecarum fabricam tibi causam aberrandi a Deo exstitisse, quam ob rem justo eas odio prosequi debeas ?

κλήνης σοι τῆς ἀπὸ Θεοῦ γέγονεν αἰτία, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο χρῆναι μισεῖν αὐτὰ δίκαιως ;

Α τοὺς γεγενημένας παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεάς· ἀβάτῳ γὰρ ἔσονται παραπλήσιοι, τῇ ἐρημίᾳ παραδοθέντες παντελεῖ, εἰς ἣν καταστήσονται, τῆς πολεμικῆς σάλπιγγος ἐπ' αὐτοὺς ἠχοῦστος μέγα, καὶ τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδὸν μέλλουσαν γυμνίζουσης, ἢ μετὰ πολλῆς αὐτοῖς ἐπελεύσεται τῆς δέξυττος, δίκην ἀετοῦ ἀθρόον ἐπισταμένου τοῖς θηρωμένοις· οὕτω γὰρ δὴ καὶ οἱ πολέμιοι ἐπελεύσονται, τοὺτους τε ἀφανίζοντες, καὶ τὸν οἶκον πυρπολοῦντες τὸν θεῖον· τοῦτο δὲ προστέθεικεν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς ὀργῆς, ὅτι μηδὲ τοῦ οἴκου φείδεται τοῦ οἰκείου, ἐκδίδους αὐτὸν εἰς ἀφανισμόν μετὰ τῶν λοιπῶν τοῖς πολεμίοις· εἶτα καὶ ἀνθ' οὗτο ταῦτα γενήσεται δηλῶν· « Ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου ἠέδθησαν. » Ἐπεὶ καὶ ἄποπον ἡγούμην τούτων παραβάτων τὴν διαθήκην τὴν ἐμὴν, καὶ παντελῶς εἰς τὸν νόμον ἡσεθηκότων τὸν ἐμὸν, τοῦ οἴκου φείδασθαι ὃν ἐβρόβουν τε καὶ ἐμόλυνον τῇ ἐπιθάσει τῆς οἰκείας. « Πρὸς ἐμὲ κεκράξονται· Ὁ Θεὸς, ἐγνώκαμέν σε. » (p. 58) Τότε ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, ἀκοντες τὴν δύναμιν ὁμολογήσουσι τὴν ἐμὴν. « Ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστρέψατο ἀγαθὰ, ἐχθρὸν κατεδίωξαν. » Πείσονται μέντοι τοιαῦτα δίκαιως οἱ περὶ τὴν δόσιν τῶν ἀγαθῶν τῶν παρ' ἐμοῦ γεγονότες ἀγνώμονες· καίτοι γε ὁπότε παρεῖχον αὐτοῖς τὴν ἐμὴν βοήθειαν μετὰ πολλῆς τῆς εὐμαρείας κρατοῦντες τῶν ἐχθρῶν τῶν οἰκείων.

Στίχ. δ'-ε'. — « Ἐαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ ἤρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. » Οὕτω δὲ με παντελῶς παρελόγησαντο, ὡς καὶ τὸν παρ' ἐμοῦ δοθέντα βασιλέα παραγραφάμενοι, αὐτοὶ βασιλείαν κατεστήσαντο ἰδίαν, οὐδένα τῶν περὶ ἐμὲ ποιησάμενοι λόγον· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Οὐκ ἐγνώρισαντο. — Τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδῶλα, ὅπως ἐξολοθρευθῶσιν. » Καὶ τὴν μὲν παρ' ἐμοῦ βασιλείαν, τὴν τε περὶ τὸν νόμον παραγράψαντο θεραπεύειν, βασιλείαν δὲ ἰδίαν καταστήσάμενοι (λέγει δὲ τὴν ἐπὶ τῶν δέκα φυλῶν γενοῦσαν, ἀρξαμένην ἀπὸ τοῦ Ἰεροβοάμ, ὃς καὶ τὰς δαμάλεις πρῶτος αὐτοῖς κατεσκεύασεν, ἀκόλουθα τῇ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς βασιλείας ἀποσιγῆ διαπραττόμενοι, (p. 59) εἰδῶλα πολλὰ τε καὶ ποικίλα τὰ μὲν ἐκ χρυσοῦ κατεσκεύασαν, τὰ δὲ ἐξ ἀργύρου· ἀφ' ὧν οὐδὲν ἕτερον ἄλλ' ἢ τὸν ἀφανισμόν κερδανοῦσι τὸν οἰκείον· καὶ ἐπειδὴ τὴν τῆς βασιλείας αὐτοῖς ὠνεῖδισε καινουργίαν, ὅθεν δὴ κατὰ τῶν δαμάλων ἐτόλμηθη πρῶτον, ἀκόλουθως ἐπάγει· « Ἀπόβριψον τὸν μόσχον σου, Σαμάρεια· παρωδύνηθι ὁ θυμὸς μου ἐπ' αὐτοῦς. » Ἀπόστηθι δὴ τῆς περὶ τὰς δαμάλεις ἀσεβείας· οὐδὲ γὰρ ὡς ἔτυχεν ὠργισμαὶ ἐπὶ τῇ τῶν γεγονότων παρανομίᾳ. « Ἐως τίνος οὐ μὴ δύνωνται καθαρισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραὴλ ; Καὶ αὐτὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ Θεός ἐστιν. » Ἄλλ' οὐδὲ ὁ μακρὸς χρόνος ἐξεπαίδευσέ σε τὸ δέον ; οὐδὲ ἀπέθου τῆς τοσαύτης ἀσεβείας τὸν ῥύπον ; κέχνηας δὲ περὶ εἰδῶλα ἐξ ἀνθρωπίνων γινόμενα χειρῶν, ἃ πότε ἂν εἰκότως νομισθεῖεν θεοὶ, τοιαύτην ἔχοντα τῆς ὑπάρξεως τὴν αἰτίαν ; « Διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου, Σαμάρεια. » Καὶ οὐ δεδύνησαι συνιδεῖν ὅτι ἡ τῶν δαμάλων κατασκευὴ

Στίχ. 7-ε. — « Ὅτι ἀνεμόφθορά ἐστι, καὶ ἡ κα-
ταστροφή αὐτῶν ἐκδέχεται αὐτά· δράγμα οὐκ ἔχον
ισχὺν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον· ἐάν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλό-
τριαι καταφάγονται αὐτά. » Διαλλάττει γὰρ οὐδὲν
τῶν γεννημάτων ἐκείνων, (p. 60) ἀ ὑπὸ καύσωνος
ἀνέμου ξηρανθέντα τε καὶ διαφθαρέντα, ἀχρηστοι παν-
τελῶς ἐσσι· πρὸς διατροφήν ἀνθρώποις· φθορά μὲν
γὰρ αὐτὰ διαδέχεται καὶ ἀπίωεια· ἔστι δὲ ἀνωφελὲς
ἀνθρώποις, ἄλευρον εἰς διατροφήν ἐπιτήδειον οὐ δυνά-
μενον ποιῆν· εἰ δ' ἄρα τι καὶ γένοιτο, ὡς φαῦλον
εἰς βρώσιν προστίθεται ἀλόγων· τὸν αὐτὸν γὰρ δὴ
τρόπον καὶ ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεία ἐπιπλαθῆς μὲν
ἐσσι· καὶ ὄνησιν παρέχουσα οὐδὲ μίαν· ὥστε εἰ τι καὶ
περίσσει ὑμῖν ἐτέρωθεν, τῶν πολεμίων ἔσται καὶ
τοῦτο κέρδος διὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν ἀσέβειαν. « Κατ-
επόθη Ἰσραὴλ· νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκευὴ
ἀχρηστον· ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. » Παν-
τελῆ γὰρ ἀφανισμὸν ὑπὲρ τούτων ὑπομνεῖτε, λη-
φθέντες ὑπὸ Ἀσσυρίων ὥσπερ τι σκεῦος παντελῶς
ἀχρηστον ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἔεσθε, οὐδενὸς ἀξιούμε-
νοι λόγου. « Ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὸν ἐμοί. » Ἐπέδωκαν
εἰς κλήθος διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας, καὶ οὐδένα ποιῆ-
σθαί μου λόγον ἐθέλοντες, τοσοῦτων ἀγαθῶν ὄντος
αὐτοῖς αἰτίου, αὐθαδείᾳ πάντα διεπράττοντο κατὰ τὸ
δοκοῦν ἑαυτοῖς· τοῦτο γὰρ ἐσσι τὸ, καθ' ἑαυτὸν.
« Ἐφραῖμ δῶρα ἠγάπησεν. » Καὶ οὐδὲ τοῖς παροῦ-
σιν ἀρκούμενοι πρὸς πλεονεξίαν ἑώρων. « Διὰ τοῦτο
παράδοθήσεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Εἰκότως ἄρα ὑπὸ
τοῖς ἔθνεσιν γεγονότας αἰσθήσονται ὧν τε ἠέθουσαν εἰς
ἐμὰ, ὧν τε ἠέθουσαν. (p. 61) « Νῦν εἰσδέχομαι αὐ-
τούς. » Ἀναμνήσθη γὰρ αὐτούς ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων
χώρῃ· εἰς ἐκείνην διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἔλκων αὐτούς,
ὥστε τῶν ἀσέβημάτων τῶν οικειῶν αἰσθῆσιν λαβεῖν
τότε· πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Καὶ κοπάσουσι μι-
κρὸν τοῦ χρεῖν βασιλεῖα καὶ ἀρχοντας. » Παύσονται
γὰρ τοῦ τὰς παρανόμους ταύτας βασιλείας τε καθ-
ιστάται καὶ ἀρχῆς, τῇ αἰχμαλωσίᾳ παιδευόμενοι τε, καί-
κας.

Στίχ. ια'-ιδ'. — « Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραῖμ θυσια-
στήρια, εἰς ἀμαρτίας ἐγένοντο αὐτῶ. » Καὶ γὰρ εἰ-
κότως ὑπομνεῖται ταῦτα, ὑπὲρ ὧν τὴν ἀσέβη βασι-
λείαν κατεστήσαντο ἐκείνην· ἐπειδὴ ταύτην εὖρον
ἔδον τοῦ πολυεῖδῃ τῶν εἰδώλων εὐρεῖσθαι τὴν θερα-
πείαν, πολλὰ τε ἑαυτοῖς ἐγείρει καὶ ποικίλα θυσια-
στήρια, ἐν οἷς δὴ μάλιστα πλημμελήσαντες δικαίως
δώσουσι δίκας. « Καταγράφω αὐτῶ πλῆθος, καὶ τὰ
ὄνειμα αὐτοῦ. » Τοῦτο γὰρ δὴ τῶν θυσιαστηρίων τὸ
πλῆθος καὶ τῶν νόμων τῶν καινῶν ὧν εὗραντο περὶ
τῆν τῶν εἰδώλων θρησκείαν, ὥσπερ ἔγγραφοί τινα
κατηγορίαν ἀποθήσομαι κατ' αὐτῶν δικαίαν, ἐπὶ τοῖς
τοσοῦτοις παρανομήμασι τὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτῶν ἐξ-
άγων. « Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθη θυσιαστήρια τὰ ἡγαπη-
μένα. » Καὶ γὰρ δὴ καὶ τὰ θυσιαστήρια ἀ πολλὴν
τὴν ἀγάπην ἐπεδείκνυντο καὶ τὴν σπουδὴν, (p. 62)
ὅπῃ τῶν πολεμίων γενήσεται ἐξουσίαν. « Διότι
ἐάν θύσῃ θυσίαν καὶ φάγῃ κρέα, Κύριος οὐ προσ-
δέχεται αὐτά. » Εἰ γὰρ δὴ καὶ πειρώμενοι θυσίαις
ἐξιλίσσεσθαι τὸ θεῖον, ἀπηγγεῦμένοι τῶν ἐν ταῖς θυ-
σίαις κρεῶν, κατὰ τὸ εἰωθὸς, οὐδὲ τούτων ἔσται τις λό-

VERS. 7-10. — « Quia corrumpit (semina) ventus,
excipiet ea subversio. Culmus farinæ efficiendæ
vim non habens : quam si forte fecerit, vorabunt
eam alieni. » Haud differt (idololatria) a germini-
bus illis, quæ æstuoso vento exsiccata et corrupta,
nutriendis hominibus prorsus sunt inepta : etenim
corruptio et exitium manet hæc : sunt quippe in-
utilia, quia farinam alendo aptam ex se promere
nequeunt ; nam si forte hinc aliquid efficiatur, id
jumentis pabuli causa projicitur. Pari namque ra-
tione, idolorum servitus noxia est, et nullam certe
utilitatem suppeditat. Quod si quid aliunde vobis
supersit, id quoque lucro hostibus cedit, propter
hærentem vobis impietatem. « Devoratus est Israel ;
nunc factus est in nationibus quasi vas inutile ;
quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. » Supremum
quippe exterminium hanc ob causam patiemini,
mancia Assyrii facti : vasis instar ad omnia in-
utilis inter alienigenas versabimini, et flocci flemini.
« Germinavit apud seipsum mihi. » Cum in mul-
titudinem providentia mea excrevisset, neque id-
circo me pensi habere vellent, qui tantorum ipsis
honorum causa exstiti, cuncta audacter agebant
libito suo : id enim denotat dictio, « apud seipsum.
— Ephraïmus munera dilexit. » Ne his quidem quæ
sibi aderant contenti, plus habere satagebant.
« Idcirco tradetur nationibus. » 40 Digne profecto
sub jugo hostium positi agnoscent quæ in me im-
pie egerint, et quæ inique patraverint. « Nunc ex-
cipiam eos. » Expectabo scilicet eos in regione
Assyriorum, in quam captivos pertrahendos curabo,
ut tum demum impietatum suarum sensum capiant.
Sed quamobrem, et quomodo? « Et aliquandiu
cessabunt ab ungendo regem ac principes. » Desi-
nent hæc impia regna principatusque constituere,
captivitate eruditi, et nequitia suæ sensu concepto.
καὶ τῆς παρανομίας αἰσθῆσιν λαμβάνοντες τῆς οι-

VERS. 11-14. — « Quia multiplicavit Ephraïmus
altaria, facta sunt ei in peccatum. » Merito hæc
patiuntur, postquam impium illud regnum consti-
tuerunt, atque hanc viam excogitarunt multiformem
sibi adinveniendi idolorum culturam ; nec non
multa ædificandi sibi diversaque altaria, apud quæ
potissimum delinquentes justas poenas persolvent.
« Scribam ei multitudinem, et legitima ejus. »
Hanc enim altarum multitudinem legumque nova-
rum, quas invenerunt circa idolorum culturam,
justæ adversus eos accusationis instar, scripto
comprehensam, habebō : quibus verbis sententiam
ob tanta crimina de illis fert. « Velut aliena compu-
tata sunt altaria dilecta. » Namque et altaria, quæ
multo digna amore studioque videbantur, sub hos-
tium venient potestatem. « Quia si immolaverint
hostiani, et comederint carnes, Dominus non susci-
piet eas. » Nam etsi forte hostiis conentur placare
Deum, gustatis sacrificiorum ritu solito carnibus,
nulli hoc Deo curæ erit, neque ullam peccatorum
gratificabitur remissionem. « Nunc recordabitur

iniquitates eorum, et ulciscetur peccata eorum.) Memor eorum quæ impie egerunt, non propitiabor illis, sed dignas peccatis ipsorum poenas imponam. « Ipsi ad Ægyptum se converterunt, 41 et apud Assyrios polluta comedunt. » Inter has ærumnas petent quidem ab Ægypto auxilium, at nullum inde emolumentum capient; sed captivi in Assyriam abacti, servitutis experientur mala. « Et oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra. Et Judas multiplicavit urbes munitas: et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illarum. » Creatori suo nullum deferre obsequium voluerunt, sed delubra ædificaverunt ob idolorum culturam. Mox urbes insuper mœnibus communire tentabant, quasi aliquod malis remedium ita inventuri. Sed neque hæc eis proderunt hilum: tantam enim tamque terribilem, hostium manu, illis pœnam infligam, quæ ignis instar cunctos consumens, a fundamentis propemodum urbes ipsorum cunctas delebit. τῶν κακῶν ὄνησι δὲ αὐτοὺς οὐδὲ ταῦτα οὐδέν· ἐπειδὴ ἐπιπέδη ἐπὶ αὐτῶν καὶ οὕτω φοβερὰν αὐτοῖς τὴν διὰ τῶν πολεμίων ἐπέβη τιμωρίαν, ὥστε πυρὸς δίκην ἅπαντας ἐπινεμομένην, μόνον οὐκ ἐκ βάθρων ἀπάσας αὐτῶν ἀφαιρῶσαι τὰς πόλεις.

CAP. IX.

VERS. 1-4. — « Noli lætari, Israel, noli exsultare sicut populi, quia fornicatus es a Domino Deo tuo. » Nequaquam deest vos, æque ac reliquos homines, lætari ac gaudere: etenim illi nullam acceperunt doctrinam quæ ad veram ipsos religionem ducere posset: vos autem post disciplinam multam, Deique notitiam, mente læva a scientia vobis tradita recedentes, ad idolorum cultum deflexistis. « Dillexisti munera super omnem aream tritici. » Utique etiam primitias frugum omnium dæmonibus obtulisti, quibus datorum tibi honorum causam imputabas. « Et area ac torcular non novit eos. » Meritam referetis pœnam, fructuum privationem. « Non habitaverunt in terra Domini. » Ne in terra quidem vobis concessa manebitis. Namque « habitaverunt » dicit pro « habitabunt, » consuetudine temporum enallage utens, sicut apud beatum 42 quoque Davidem id sæpe usu venire nos demonstravimus. « Habitavit Ephraïmus in Ægypto, et apud Assyrios polluta comedunt. » Postquam exules in Ægypto fueritis, illinc omnes ad Assyriacam captivitatem transferemini. « Non libaverunt Domino vinum, nec ei placuerunt. » Et servendarum utique ad idola oblationum studium tantum ac liberalitatem præ se gerebant, ut ex omni area primitias illis darent: verumtamen bonorum omnium datori Deo, ne vini quidem libamina offerre unquam voluerunt, nec quidquam agere quod Deo jucundum esse potuisset, pro dantis certe proposito. Nam sicut ait beatus David: « Jucundum sit ei eloquium meum⁴⁴; » id est dulce et acceptabile videatur; ita hoc loco, « Non placuerunt ei, » dicitur pro, Nihil ei gratum facere unquam voluerunt. Deinde ut demonstret,

⁴⁴ Psal. ciii, 34.

A γος τῷ Θεῷ, οὐδὲ τινα ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς τῶν παρανομημάτων χαριεῖται λύσιν. « Nūn μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσεται τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Μεμνημένος γὰρ ὢν ἡσέβουν, Πρωὶ μὲν αὐτοῖς οὐκ ἔσομαι, ἀναλόγους δὲ τῶν παρανομημάτων αὐτοῖς ἐπέβη τὰς τιμωρίας. « Αὐτοὶ ἀπέστρεψαν εἰς Αἴγυπτον, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἀκάθαρτα φάγονται. » Ἐν δὲ τούτοις τοῖς δεινοῖς αἰτήσουσι μὲν ἐξ Αἰγύπτου βοήθειαν, ὠφέλειαν δὲ ἐντεῦθεν καρπώσονται οὐδὲ μίαν, αἰχμάλωτοι τὴν ἀπαγόμενοι εἰς Ἀσσυρίους, καὶ τῆς ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ πειρώμενοι κακίας. « Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ἠκοδόμησε τεμένη· καὶ Ἰουδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας· καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν. » Τοῦ μὲν γὰρ πεποιηκὸς αὐτοὺς λόγον ἔχειν οὐκ ἐβούλοντο, τεμένη δὲ ἐπὶ τῇ τῶν ἐιδώλων ἠκοδόμου θεραπεῖα· εἶτα ἐπὶ τούτοις τὰς πόλεις τείχεσιν ὀχειροῦν ἐπειρῶντο, ὡς ἂν τούτῳ τινὰ λύσιν ἐδρήσοντες (p. 63)

B τριαυτῆν καὶ οὕτω φοβερὰν αὐτοῖς τὴν διὰ τῶν πολεμίων ἐπέβη τιμωρίαν, ὥστε πυρὸς δίκην ἅπαντας ἐπινεμομένην, μόνον οὐκ ἐκ βάθρων ἀπάσας αὐτῶν ἀφαιρῶσαι τὰς πόλεις.

ΚΕΦ. Θ'.

Στίχ. α'-δ. — « Μὴ χαίρει, Ἰσραὴλ, καὶ μὴ εὐφραίνου καθὼς οἱ λαοί, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. » Οὐ τοῖνυν παρακλησίως τοῖς λαοῖς ἀνθρώποις ἄρματόν ὑμῖν εὐφραίνεσθαι καὶ χαίρειν· ἐπειδὴ οἱ μὲν οὐδὲ μίαν ἐδέξαντο διδασκαλίαν πρὸς εὐσέβειαν αὐτοὺς ἄγειν οἷαν τε οὖσαν· ὑμεῖς δὲ μετὰ πολλῆν παιδείαν τε καὶ ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, μοχθηρὰ γνώμη τῆς προσεγγουσίας ὑμῖν γνώσεως ἀποστάνας, ἐπὶ τὴν τῶν ἐιδώλων ἐτέραπτε θεραπεῖαν. « Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πᾶσαν ἄλωνα σίτου. » Καὶ δὴ καὶ ἀπαρχὰς ἐξ ἀπάντων προσήγετε τοῖς δαίμοσιν, αὐτοῖς λογιζόμενος τῶν δοθέντων τὴν αἰτίαν. « Καὶ ἄλων καὶ ληθὼν οὐκ ἔγνω αὐτοῦς. » Δώσετε τοῖνυν δίκην ἄζλων, τῶν καρπῶν τὴν ἀφαίρεσιν. « Οὐ κατήχησαν ἐν τῇ γῇ τοῦ Κυρίου. » Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς δοθείσης ὑμῖν μενεῖτε· τὸ γὰρ, « οὐ κατήχησαν, » ἀντὶ τοῦ, οὐ κατοικήσουσι, τῇ ἐναλλαγῇ τοῦ χρόνου συνήθως χρησάμενος, καθὰ καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ἐν πολλοῖς ἡμῖν δίδεικται τοῦτο. « Κατόκησεν Ἐφραῖμ Αἴγυπτον, καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. » (p. 64) Φυγάδες δὲ ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον γηγόντες, ἐκείθεν ἄκοντες τῇ τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίᾳ παραδοθήσεσθε πάντες. « Οὐκ ἔσπεισαν τῷ Κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐχ ἤδυναν αὐτῷ. » Καὶ περὶ μὲν τὰς τῶν ἐιδώλων προσφορὰς τσαυτῆν ἐπιδείκνυντο τὴν σπουδὴν καὶ τὴν φιλομίαν, ὥστε ἀπὸ πάσης ἄλωνος αὐτοῖς ἀπαρχὰς διδόναι· τῷ δὲ Θεῷ τῷ πάντων αὐτοῖς αἰτίῳ τῶν ἀγαθῶν, οὐδὲ σπονδὰς οἴνου προσάγειν εἴλοντο πώποτε, οὐδὲ τι ποιῆσαι τῶν δευξῆδειν ἠδύνατες τὸν Θεὸν διὰ τὴν τῶν ποιούντων πρὸς Θεοῦ ὡς γὰρ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ, « Ἦθυσθη αὐτῷ ἡ διαλογὴ μου, » ἀντὶ τοῦ, Ἦθυσθη αὐτῷ καὶ προσηγῆς φανείη· οὕτως ἀνασῖθα λέγει· « Οὐχ ἤδυ-

ναν αὐτοῦ, ὡς ἀντί τοῦ, οὐδὲν τῶν αὐτῶ κεχαρισμένων A
εἶσαντο πάλποτε ποιῆσαι. Ἔπειτα δεικνύς ὅτι ἀναδίδων
αὐτοῖς τὴν γνώμην λέγει, οὐ μὴν τοῦ θεοῦ βούλησις
εἰρηπορεύου·

« Αἱ θεαταὶ αὐτῶν ὡς ἄρτος πένθους αὐτοῖς· πάν-
τες οἱ ἐσθίωντες αὐτὸν μαινθήσονται. » Τοῦτουτον δὲ
ἀπέστραψεν τοῦ δεῖσθαι θυσίων, ἢ ταῦταις ὀφείσθαι
τὴν οικίαν τιμῆν, ὥστε κἂν εἰ προσάγαγον θυσίας,
οὐδέξεται καὶ τὰς θεός· ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ τις τοῖς
πένθουσι προσάγαγοι τροφήν, χαλεπήν ἡγοῦνται τῶν
δοξαφθῶν ἀπασι τῶν ἡδῶν τὴν ἔψιν, τῆ τοῦ πένθους
μνήμη νοσεύμενοι, (p. 65) καὶ οὐδὲ προσέσθαι τὴν
προκαρμάνην ἀνεχόμενοι τροφήν· καὶ πᾶς δὲ ὅστις οὐκ ἐν
πέθει μετακαρῶν ἀναγκαζόμενος τροφῆς, ὥσπερ
τινὰ ριασίων ἢ λύμην ἡγοῦμενος τὴν τροφήν, οὐ
προσέσθαι ταύτην· ὅτι τὰς προσαγομένους αὐτῶ θυ-
σίας, εἰ δὴ τι φοιᾷτο ποιεῖν ἐθέλοιεν, ὅρῃ ὁ θεός·
ἡδέως μὲν αὐτὰς παρὰ τῶν εὐγνωμόνων προσαγομέ-
των δεχόμενος, χαλεπήν δὲ τῆς προσκομιδῆς τῶν
φαιλίων καὶ τὴν ἔψιν εἶναι νομίζων, τῆ μνήμῃ τῆς
ἀσεβείας, ἢ συζῶντες, ἐν εἰρηνοῦσι τινὶ προσάγειν
δοκοῦσι τὴν θυσίαν. « Δόξα οἱ ἄρτοι αὐτῶν, ταῖς ψυ-
χαῖς αὐτῶν, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. »
Πᾶσα τὸν προσκομιδῆ ἦν ἂν ποῦνται, εἰς αὐτοῖς
ἀποστραφῆσεται, δεκτῆ θεῷ κατ' οὐδένα γινόμενῃ
τρόφῳ· τῷτο γὰρ λέγει, τὸ, « οὐκ εἰσελεύσονται εἰς
τὸν οἶκον Κυρίου, » ἀντί τοῦ, οὐκ ἔσται δεκτὰ θεῷ,
οὐδὲ παρόντα αὐτὰ τῷ Κυρίῳ λογισται, πόρρωθεν
ἀποπερπόμενος ὡς ἐξ ἀσεβοῦς προσαγομένα γνώμης.
Ὡς γὰρ ὁ θεός πρὸς τὸν Κάιν κακῶς προσκεκομιχότα
λέγει· « Πρὸς σὲ ἢ ἀποστραφῆ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις
αὐτοῦ, » ἀντί τοῦ, οὐκ ἀπέστραφται τὰ προσκομι-
σθέντα, καὶ αὐτὸς αὐτῶν ἔσο κύριος· ἐγὼ δέδεγμαί
καθὰπᾶς οὐδὲν οὕτως ἐνταῦθα λέγει· « Οἱ ἄρτοι αὐ-
τῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, » ἀντί τοῦ, τὰ προσκομιζό-
μενα παρ' αὐτῶν, αὐτοῖς ἔσται, οὐκ ὄντα θεῷ δεκτά·
ἄρτους δὲ ὠνόμασε τὰς προσφορὰς, ἐκ μέρους ἀπά-
σας λέγων τὰς προσφορὰς, (p. 66) ἐπειδὴ καὶ ἄρτους
προσφέρειν εἰώθεσαν ὡς καὶ ἀνωτέρω φησιν· « Ἠγά-
πτησαν πέμματα μετὰ σταφίδων. »

Στίχ. ε-ζ. — « Τί ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πανηγύ-
ρειας, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Κυρίου; » Τοιοῦτοι
δὲ περὶ θεῶν γεγονότας, τίνα ἀποφυγὴν εὐρήσετε
τῶν κακῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν ἧπερ ἂν
ἢ πανηγυρὶς τε καὶ ἑορτὴ τις ἐπιτελεῖται τῷ θεῷ D
ἐπὶ τῇ ἀναίρεσει τῆ ἡμετέρας, ὡς ἂν ἐθρῶν αὐτοῦ
καὶ πολεμίων κατασφαττομένων δικαίως; « Διὰ
τοῦτο ἰδοὺ πόρευσονται ἐκ ταιλαπιωρίας Αἰγύπτου,
καὶ ἐκδέξεται αὐτοῖς Μέμφις, καὶ θάψαι αὐτοῖς
Μαχμάς· τὸ ἀργύριον αὐτῶν βλεθρὸς κληρονομήσῃ
αὐτὸ, ἀκάνθαι ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. » Ὑμεῖς
μὲν γὰρ μετὰ πολλὴν ταιλαπιωρίαν ἦν ὑπομενεῖτε εἰς
τὴν Αἴγυπτον ὡς ἐπὶ τίνα καταφεύγοντες σωτηρίαν
ἐκαστασθήσεσθε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰς τὴν παρ'
ἐκείνων ἀπαγομένους αιχμαλωσίαν· διελεύσεσθε δὲ
τὰς τῆς Αἰγύπτου πόλεις, ποικίλων ὑμᾶς διαδεχο-
μένων κινδύνων· τοῦτο γὰρ λέγει, « Μέμφις καὶ
Μαχμάς, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι διελεύσεσθε τῆς Αἰγύπτου

se illorum mentem increpare, non autem Deum re-
bus hujusmodi delectari, ait :

« Sacrificia eorum quasi panis luctus ipsis
erunt; omnes qui comedent eum contaminabuntur. »
Tantum abest, ut Deus sacrificiis indigeat, vel his
contineatur honor ejus, ut etiamsi aliquis ei hostias
offerat, non sit has recepturus Deus. Sed quemad-
modum si quis iugentibus alimenta afferat, ni-
hilominus tristem existimant horum aspectum,
qui omnibus jucundus est, quia luctus sui memoria
compunguntur, neque attingere oblatos cibos vo-
lunt; rursusque quemadmodum quisquis in luctu
versans, si cibum capere forte adigatur, habet
hunc piaculi ac detrimenti loco, neque ori admo-
vere patitur: ita Deus oblata sibi sacrificia (si
quis ita agere voluerit) spectat sane libenter et
recipit quæ a benevolis dantur; sed molestum sibi
judicat oblationis, quæ a malis sunt, aspectum;
atque ob impietatis, in qua illi versantur, mem-
oriam, ironice illi quodammodo videntur hostiam
offerre. « Quia panes eorum, animabus ipsorum: non
intrabunt in domum Domini. » 43 Quælibet ergo
oblato quam fecerint, ad ipsos revertetur; nam
Deo certe nullatenus acceptabilis erit: sic enim
valent verba, « Non intrabunt in domum Domini; »
id est, Deo accepta non erunt, neque sibi præsen-
tia reputabit, sed longe repellet, ceu cum malo
mentis habitu oblata. Nam sicut Caino Deus prave
offerenti dixit: « Ad te conversio ejus, et tu domi-
naberis illius²⁷, » id est, Ad te revertuntur oblata,
tu horum esto dominus; ego enim nihil prorsus
admisi: ita hoc etiam loco ait: « Panes eorum,
animabus ipsorum; » id est, Quæ ipsi attulerint,
sunt illis, quia Deo non sunt acceptabilia. Panum
autem nomine nuncupavit oblationes, ex parte
cunctas appellans oblationes; nam et reapse pa-
nes offerri consueverat; sicut et in superioribus
dixit: « Offerebant placentas cum vinaceis. »

VERS. 5-7.—« Quid facietis in die solemnī, in die
festivitatis Domini? » Tales cum erga Deum fue-
ritis, quodnam effugium invenietis malorum die
illa, qua solemnem veluti conventum ac festum ce-
lebrabit Dominus ob vestrum peractum supplicium,
qui tanquam ejus adversarii et hostes jure merito-
que perempti fuistis? « Quapropter ecce abibunt
de miseria Ægypti, et excipiet eos Memphis, et
sepeliet eos Machmas. Argentum eorum possidebit
interitus, spinæ in tabernaculis ipsorum. » Enim-
vero vobis post miseriam quam pertulistis in vestro
ad Ægyptum, quasi ad salutis locum, perfugio,
abstrahemini illinc ab Assyriis ad servendam apud
ipsos servitutem. Pertransibitis Ægypti urbes,
varia permutantes pericula: nominat autem « Mem-
phis et Machmas, » ut dicat transituros eos per
Ægypti urbes, afflictos et perditos ab Assyriis.
Peribunt autem simul vestra omnia; tantaque ve-

²⁷ Gen. 14, 7.

stras urbes atque regiones occupabit solitudo, ut illic nemine habitante spinæ succrescant. 44 « Veniunt dies ultionis, veniunt dies retributionis. » Hæc autem tunc perferes, propinquante jam tempore, quo tuam oportet impietatem ulcisci, et iniqua opera tua remunerari. « Et sedebit Israel tanquam propheta insanians, tanquam homo spiritu agitatus. » In tantum malorum devenies, ut nihil differas a falsa propheta in gravem exstasim mali spiritus operatione conjecto, ac ne illa quidem sentientia quæ ante pedes sunt. Adeo dejectus mente eris, propter malorum gravitatem! Cur? « Multitudine iniquitatum tuarum multiplicata fuit insania. » Quia nempe multa cum iniquitate vixisti, teque omnino idolorum insanix addixisti.

αἰσθησιν ἔχοντος· οὕτως ἔξω τῶν σαυτοῦ φρενῶν ἐκ τοῦ μεγέθους γενήσῃ τῶν κακῶν· τίνας ἐνεκεν, « Ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη μανία. » Ἐπειδὴ πολλῇ μὲν ἀδικία συνέζης, πολλῆ δὲ τῇ περὶ τὰ εἰδωλα μανίᾳ σαυτὸν ἐκδεδώκεις παντελῶς.

Vers. 8-10. — « Scopus Ephraimus cum Deo: B propheta laqueus tortuosus super omnes vias ejus. » Operiret sane te esse cæteris exemplar et quasi scopum honesti, Deoque juvante docere alios virtutem, quam tu ipse a Deo didiceras; sed contra factus es ad vitium via; ita ut nihil a tristi laqueo differas incurrentibus periculo. Sic omnibus impietatis regula existis. « Insaniam in domo Dei sui defixit. » Idololatria universam terram promissionis implesti: nam Dei domum terram promissionis appellat, utpote a Deo habitatam. « Corrupti sunt sicut in diebus collis. » Cuncti a virtute ad vitium conversi estis, mentis corruptionem experti haud dissimilem illis qui in deserto irreligiosi fuerunt, quique vitulo confiato dicebant: « Hi sunt dii tui, o Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti »²⁸. C Nam « dies collis » tempus illud appellat. Igitur haud secius illis corrupti estis, id est, parem illis morbum contraxistis. « Recordabitur iniquitates eorum, ulciscetur peccata eorum. » Consequenter itaque, revocata iniquitatum vestrarum memoria, sumet de vobis pœnas, peccatis vestris congruas. « Quasi uvam in deserto inveni Israelem, et quasi ficum in 45 ficulnea præcoccem patres vestros vidi. » Equidem tantum exprompsi erga patres vestros affectum, quantum quisque experitur, si forte in deserto uvam videat præter omnem spem oculis oblatam, vel ficum in arbore ante consuetum tempus exstantem. « Ipsi autem intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles. » Qui ad adorandum idolum declinaverunt, a me semet abalienarunt, nulla re alia quam confusione dignos se ostendentes, quoniam a Deo tantorum illis bonorum auctore ad idolum transfugerunt, a quo nihil boni acceperant. Quare et abominabiles facti, sub hostium suorum jugum missi sunt. Postquam hæc de illis dixit, addit:

ἔχθοροις πεπτωκότες τοῖς οικείοις. Ταῦτα πεοὶ ἐκεῖνων εἰπὼν, ἐπάγει·

²⁸ Exod. xxxii, 4.

(9) Cod. σοσιπόν.

Δ τὰς πόλεις, συντριβόμενοι τε καὶ ἀπολλύμενοι ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων· ἀπολείπεται δὲ καὶ τὰ προσόντα ὁμῶν ἅπαντα· τὰς τε πόλεις ὑμῶν καὶ τὰς χώρας τοσαύτη καταλήφεται ἔρημια, (p. 67) ὥστε ἀκάνθας αὐτόθι φύεσθαι μηδενὸς οἰκοῦντος. « Ἦκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεώς σου, ἤκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀναποδόσεώς σου. » Ὑπομεινὲς δὲ ταῦτα τότε ἐγγίζοντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν ἐκδικηθῆναι σου χρεὴ τὴν ἀσέβειαν, καὶ ἀποδοθῆναι σοὶ πρόποντα ὧν διαπραττόμενος ἠσέβησες. « Καὶ καθίσεται Ἰσραὴλ ὡς περὶ ὁ προφήτης ὁ παρεξσητήκως, ἄνθρωπος ὁ πνευματοφόρος. » Ἐν τοσοῦτοις δὴ γενήσῃ τοῖς κακοῖς, ὥστε μηδὲν ἀπεικέναι ψευδοπροφήτου, εἰς ἔκστασιν πολλὴν ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἠνεργείας καταστάνας, καὶ οὐδὲ τῶν παρόντων

Στίχ. 11-1. — « Σκοπὸς Ἐφραὶμ μετὰ Θεοῦ - προφήτης παγίς σχολία ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. » Ἐχρῆν μὲν γὰρ σε σκοπεῖν εἶναι τοῦ καλοῦ ἐτέροις, καὶ μετὰ Θεοῦ διδάσκειν τοὺς λοιποὺς τὸ δέον, ἅτε παρ' αὐτοῦ μαθηκόμενος τοῦτο· γέγονας δὲ τὸ ἐναντίον ὁδοῦ ἅπασιν τοῦ χειρόνος· ὥστε μηδὲν ἀπεικέναι χαλεπῆς παγίδος κινδύνῳ περιβαλλούσης τοὺς ἐμπύπτοντας· οὕτως ἅπασιν νόμος ἐγίνου τῆς ἀσεβείας. (p. 68) « Μανίαν ἐν οἰκῷ Θεοῦ αὐτοῦ κατέπηξεν. » Εἰδωλολατρείας γὰρ πᾶσαν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐπλήρωσας· οἶκον γὰρ Θεοῦ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καλεῖ, ὡς οἰκουμένην ὑπὸ Θεοῦ. « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας βουνοῦ. » Καὶ μετέστητε πάντες ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χειρόν, διαφθορὰν ἐνοιῶν ὑπομεμενηκότες, οὐδὲν ἀπαικίαν τῶν ποτῶν κατὰ τὴν ἔρημον ἀσθεσιάντων, οἱ μόνον ποιήσαντες ἔλεγον· « Οὗτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἐξήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. » ἠμέρας γὰρ τοῦ βουνοῦ· τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καλεῖ. Ἀκολουθῶς οὖν ἐκεῖνοις διεφθάρητε, ἀντὶ τοῦ, τὴν αὐτὴν ἐκεῖνοις ἐδέξασθε νόσον. « Μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, ἐκδικήσει ἀμαρτίας αὐτῶν. » Ἀκολουθῶς τοίνυν μνήμη τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν ποιησάμενος, λήψεται δίκας παρ' ὑμῶν ἀναλόγως ὅτις ἡμαρτήκατε εἰς αὐτόν. « Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὔρον τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ὡς σύκον (9) ἐν συκῇ πρῶτιμον εἶδον πατέρας αὐτῶν. » Ἐγὼ μὲν οὖν τοσαύτην ἐπεδειξάμην περὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν διάθεσιν, μεθ' ὅσης ἀν' ἧ ἐν ἐρήμῳ σταφυλὴν εἶδοι τις παρὰ πᾶσαν εὔρων ἐλπίδα, ἡ σύκον ἐπὶ τοῦ δένδρου πρὸ τοῦ εἰλωθότος φανὲν καιροῦ. « Αὐτοὶ δὲ εἰσῆλθον πρὸς Βεελφεγὼρ, καὶ ἀπηλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην, καὶ ἐγένοντο ὡς οἱ ἐδδελυγμένοι. » Οἱ πρὸς τὴν τοῦ εἰδωλοῦ προσκύνησιν νεύσαντες (p. 69) τὴν ἀλλοτριώσιν εἶλοντο τὴν ἀπ' ἐμοῦ, οὐθὲν ἕτερον ἢ αἰσχύνης ἑαυτοὺς πάσης δεικνύντες ἀξίους, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ τοῦ τοσοῦτον αὐτοῖς ἀγαθῶν αἰτίου γεγόνωτος, ἐπὶ εἰδωλον μετέστησαν, οὐ μηδὲν εἰλήψασαν ἀγαθόν· ὅθεν δὲ καὶ βδελυκτοὶ γεγόνασιν, ὁπὸ τοῖς

Στίχ. ια'-ιβ'. — « Ἐφραϊμ ὡς θρνεον ἐξεπετάσθη. » Α Βυλόμενος ἐκεῖνο στήσαι τὸ, « Ἐφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνου. » Ἀκολουθῶς γὰρ δὴ, φησιν, καὶ οὗτοι τοῖς πατράσι τοῖς ἑαυτῶν μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν ἧς ἔτυχον παρ' ἐμοῦ, θρνεύου δίκην ἀπέπετσαν τῆς γνῶμης. « Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τοκετῶν καὶ ὠδίων καὶ συλλήψεων. » Εἶτα τοιαῦτα ἀσεβοῦντες, μακαριστοὺς ἑαυτοὺς νομιζοῦσιν εἶναι ἐπὶ τῇ πολυπληθείᾳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἐκ τοκετῶν καὶ ὠδίων καὶ συλλήψεων. » ἐπειδὴ ἐκ συλλήψεως καὶ ὠδίνος καὶ τοκετοῦ πρόβεισι τὸ τικτόμενον. « Διότι καὶ ἐὰν ἐκθρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἕξ ἀνθρώπων. » Οὐ συλλογίζονται ὅτι καὶ εἰς ἄκραν ἀφίκοιντο τὰ τικτόμενα τελείωσιν, οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τούτου γενήσεται πλεον· περιαχθήσονται γὰρ ταῖς τοῦ πολέμου σφαγαῖς εἰς ἀτεκνίαν. « Διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς, διότι ἀρήκα αὐτούς. » Ἐμοῦ γὰρ τῆς κηδεμονίας αὐτοὺς χωρίσαντος τῆς ἐμῆς, βλεθρὸς αὐτοὺς μένει καὶ ἀπόλειπαι. « Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. » (p. 70) Καίτοι γε τοσαύτη μοι τις ἦν ἡ σχέσις περὶ αὐτοὺς τὸ πρότερον, ὥστε νομίζειν ἐξ αὐτῶν εἶναι με· τοιαύτην τε περὶ αὐτοὺς ἔχειν τὴν γνῶμην, ὅταν εἰκὸς ἔχειν τοὺς ἐκ τῶν ὠδίων ὑπεληφῶτας εἶναι. « Ἐφραϊμ ὃν ἐτρόπον εἶπον εἰς θῆραν παρέστη τὰ τέκνα αὐτοῦ· καὶ Ἐφραϊμ τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ. » Ἀλλὰ τοιαύτην ἔχοντός μου περὶ αὐτοὺς πρότερον τὴν σχέσιν, ἐπειδὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἐτρέψαν παντελῶς, τάναντια αὐτοῖς τῶν πρόσθεν συμβήσεται, καὶ ὡσπερ θῆρα ταῖς τῶν πολεμίων χερεὶ παραδοθήσονται· ὃφ' ὧν κεντούμενοι τε ἀναρεθήσονται καὶ τιτρωσόμενοι πάντες. « Δὸς αὐτοῖς, Κύριε· τί δώσεις αὐτοῖς; δὸς αὐτοῖς μήτραν ἀτεκνοῦσαν καὶ μαστοὺς ξηρούς. » Δικαίαν δὲ καὶ ἀρμότουσαν ταύτην ὑπομένουσι τιμωρίαν, τὸ ἀτεκνίᾳ τε αὐτοὺς περιβληθῆναι, καὶ τὰ τικτόμενα ἐκτρέφειν μὴ λάβοι.

Στίχ. ιε'-ιζ'. — Εἶθ' ὡς ἂν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς ἐπαχθῆσόμενα δικαίως εἰπὼν, ἐπάγει λοιπὸν τὰ ἐξῆς· « Πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν ἐν Γαλγάλοις· ὅτι ἐκεῖ αὐτοὺς ἐμίσησα διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηδεύματων. » Αὐτόθι πᾶν εἶδος ἀσεβείας μετήσσαν, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ ἐμίσησαν τοιαῦτα πράττοντας δικαίως. « Ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐκβαλῶ αὐτούς. » Τῆς γῆς, φησὶ, τῆς ἐπαγγελίας αὐτοὺς· ἐκβαλῶ· οἶκον ἐξουτοῦ καλῶν γῆν πᾶσαν, ὡς ἐν αὐτῇ διάγειν ἐλόμενος. (p. 71) « Οὐκέτι μὴ προσθῶ τοῦ ἀγαπήσασαι αὐτούς· πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀπειθεῖντες. » Δένω δὲ βέβαιον ἔχων περὶ αὐτοὺς τὸ μῖσος, ἐπειδὴ πάντες μὲν νενεύκασιν εἰς ἀπειθειαν· ἡγούνηται δὲ μάλιστα τῶν κακῶν οἱ ἄρχοι ἐν αὐτοῖς δοκοῦντες. « Ἐπόνεσεν Ἐφραϊμ, τὰς ρίζας αὐτοῦ ἐξηράνθη· καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκη. » Ἐκ μεταφορᾶς τῶν δένδρων εἶπεν ὅτι ἄρῃν ἀπολοῦνται, καθ' ὁμοίότητα ἐκείνων δὲ τῆς ρίζης διαφθαρείσης ξηραίνεται παντελῶς, καρπὸν οὐκέτι φέρειν ὅλα τε ὄντα. « Διότι ἐὰν καὶ τεκνώσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. » Ἀφανῶ γὰρ δὴ καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν ἄπαντας, φησὶν. « Ἀπόσταται αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ εἰσῆχουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Ἄλλοτρίους γὰρ πάντας αὐτοὺς τῆς οἰκείας

VERS. 11-14. — « Ephraimus quasi avis avolavit. » Vult nimirum ostendere illud : « Corrupti sunt sicut in diebus collis. » Isti enim æque ac patres eorum post tantam meam providentiam, avis instar a sententia propria avolarunt. « Gloriæ ipsorum a partibus, ab uteris, et a conceptibus. » Deinde cum tanta peccaverint, beatos se existimant ob populi multitudinem : id enim denotatur per verba ; « partibus, uteris, conceptibus ; » quandoquidem ex conceptu, uteri gestatione, partuque res nata existit. « Propterea, quantumvis filios suos enutrierint, absque liberis sicut inter homines. » Non considerant, quod etiamsi ad perfectum statum nati filii pervenerint, nihil inde lucrabuntur : etenim belli cædibus ad orbitatem redigentur. « Sed et vae eis, quoniam eos dereliqui ! » Me illos patrocinio meo spoliante, exitium ipsos manet atque perditio. « Caro mea ex eis. » Attamen ego olim tanto eos affectu diligebam, ut me quasi consanguineum ipsorum existimarem : talique erga eos animo essem, quales eos esse oportet qui ab aliquo naturam suam acceperunt. « Ephraimus, quemadmodum vidi, 46 in prædam obtulit filios suos. Ephraimus, inquam, eduxit ad interfectionem filios suos. » Nihilominus, etiamsi tam bene erga eos affectus antea fuerim ; quia mox ad nequitiam omnimodam declinaverunt, contraria prioribus experientur, ac veluti præda hostium manibus tradentur, a quibus omnes vulneribus confossi interibunt. « Da eis, Domine. Quid eis dabis ? Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia. » Justam convenientemque perferent hujusmodi pœnam, nempe ut sterilitate multentur, nec liberos enutrire queant ; donec, tales cum sint, generali interitu pereant.

VERS. 15-17. — Dein postquam juste a Deo intelligenda ipsi mala edixit, subjungit reliqua. « Omnes nequitiae eorum in Galgalis, quia ibi exosos habui eos propter malitiam adinventionum. » Ibi omne genus impietatis sectati sunt, ideoque eos ita se gerentes merito odi. « De domo mea ejiciam eos. » De terra, inquit, promissionis eos expellam ; domum suam appellans universam regionem, quia ibi habitare decreverat. « Haud ultra addam ut diligam eos : cuncti principes inobedientes. » Iram adversus eos retinebo, quia cuncti ad inobedientiam deflexerunt : duces vero ad malitiam sunt, qui principatum inter eos tenere videntur. « Doluit Ephraimus, radices ejus exsiccatae sunt. » Sumpta ab arboribus metaphora, dicit funditus illos perituros, quemadmodum illæ corrupta radice prorsus exarescunt, neque ulterius fructum ferre valent. « Quod et si genuerint, interficiam desiderabilia uteri eorum. » Cunctos, inquit, ex eis natos perdam. « Abjiciet eos Deus, quia non audierunt eum, et erunt vagi in nationibus. » Alienos faciet omnes a cura sua, qui noluerunt ei auscultare, et ad pœnitentiam respicere. Quamobrem bello capti, apud extraneos captivi erunt, et hac illac

circumagi et errare propter extremam egestatem **A** ἐργάζεται κηδεμονίας, οὐ βουληθέντας ἀκούσαι τε αὐτοῦ καὶ πρὸς μεταμέλειαν ἰδεῖν· ὑπὲρ ὧν δὴ ληφθέντες, αἰχμάλωτοι παρὰ τοῖς ἀλλοτρίοις ἔσονται, τῆδε κάκειο περιάγειν τε καὶ πλανᾶσθαι ὑπὸ τῆς ἄγαν ἐνδίας ἠναγκασμένοι.

CAP. X.

VERS. 1-2. — **47** « Vitis frondosa Israel. » Ob populi sui multitudinem haud est dissimilis Israel viti palmitibus plurimis maximisque comanti. « Fructus ejus abundans. » Multitudo eorum quotidie augetur, multis inde nascentibus ob lautam felicitatem. « Juxta ubertatem fructuum suorum multiplicarunt altaria. » Hi tamen exuberantiam populi, quam Dei benedictione erant adepti, remunerati sunt grandi impietatis incremento : parem enim numero suo, in idolorum honorem altarium copiam extruxerunt. « Quot erant terræ suæ bona, totidem statuit simulacra. » Multis terræ bonis fruentes, pro his simulacra honorandis idolis erexerunt. « Corda sua dividerunt. » Tantaque illorum erga idola exstitit devotionis insania, ut mens ipsorum circa idolorum studium varia fuerit, aliis hæc, aliis illa idola colentibus. « Nunc interibunt. » Justam perferent ob hæc punitionem. « Ipse suffodiet altaria eorum. » Etenim neglectus ab eis Deus omnia hæc subvertenda curabit, quæ impie ad idolorum cultum erexerant. « Male eveniet titulis eorum. » Hi quoque

πάντων τούτων, ἀ μετὰ ἀσεβείας ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων αὐτῶν. » Ἀσθενήσουσι δὲ κάκεινα καθαίρεθῆσαι.

VERS. 3-5. — « Propterea nunc dicent : Non est **C** rex nobis, quis non timuimus Deum. Rex autem quid faciet nobis? Loquens verba quasi prætextus, fœdus disponet. » Nunc enim inconsiderantiam suam agnoscent, qua regem sibi delegerunt præter Dei voluntatem : et quod omisso timore Dei, vanum quoddam et illegitimum regnum sibi constituerunt, adversus Davidis successionem juxta Dei promissum regnantem : ideoque et hoc ipsorum regnum deletum est, omnesque captivitati traditi ; nullumque **48** ipsis a rege suo emolumentum exstitit. Nihilominus hic (rex) fraudulentis verbis utens, improbum fœdus quoddam cum illis iniecerat, nempe a Deo recedendi, et fabricatas a se juvenecas adorandi. « Orietur sicut gramen judicium in inculto agro. » Judicabit Deus facinus illorum iniquum, pœnam tantam ob id eis imponens, ut efflorescat quodammodo, gravissimumque et terribile visurum sit Dei contra hos judicium : haud aliter quam repente natum in deserto solo gramen, multum statim incrementum capit. « Apud vitulum domus On morabuntur, qui habitant Samariam. » Assidebunt utique omnes cultis a se juvenecas, ingredientibus malis, opis alicujus illinc impetrandæ spe. « Quia luxit super eum populus ejus. » Sed nullam inde referet utilitatem : imo potius et ipsas lugebunt juvenecas, dum illarum destructionem spectant, terribilem enimvero, hostium manibus perpetratam. « Et quemadmodum illum irritaverant, gaudebunt super gloria ejus. » Multam hostes

KEΦ. Ι΄.

Στίχ. α'-β'. — « Ἀμπελος εὐκλήματουσα Ἰσραὴλ. » Διήλλαττεν οὐδὲν ὁ Ἰσραὴλ τῷ πλήθει κλήμασι πλείστοις τε καὶ μεγίστοις κομώσης ἀμπέλου. « Ὁ καρπὸς εὐθύνων αὐτῆς. » Καὶ ἐπεδίδοσαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς πλήθος, (p. 72) πολλῶν ὄντων τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς εὐπραγίαν. « Κατὰ τὸ πλήθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ, ἐπλήθυνεν θυσιαστήρια. » Οἱ δὲ τὴν πολυπληθίαν, ἐν ἧπερ διὰ τῆς εὐλογίας καθίσταντο τοῦ Θεοῦ, ἡμείβοντο ἀσεβείας ἐπιτάσει πολλῇ ἀνάλογον γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ **B** τοῦ οἴκελου, ἐπὶ τιμῇ τῶν εἰδώλων ἀνίστων θυσιαστήρια. « Κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ, ὑποδόμησεν στήλας. » Καὶ πολλῶν ἀπολαύοντες τῶν ἐκ τῆς γῆς ἀγαθῶν, στήλας ἀντ' ἐκείνων ἐπὶ θεραπείᾳ τῶν εἰδώλων ἀνίστων. « Ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν. » Καὶ τοσαύτη τις ἦν αὐτῶν ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα μανία, ὥστε διαιρεῖσθαι τὴν δίκαιαν αὐτοῖς ἐν τῇ περὶ τὰ εἰδῶλα σπουδῇ, τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δὲ ἐκεῖνα θεραπεύειν ἐσπουδακότων. « Νῦν ἀφανισθήσονται. » Ὑπομενοῦσι δὲ δίκαιαν ὑπὲρ τούτων τὴν ἀπόλειαν. « Αὐτὸς κατασχάψει τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. » Ὁ γὰρ ἀμελοῦμενος παρ' αὐτῶν Θεός, αὐτὸς ἀνατροπὴν ἐργάσεται ἀνίστων θεραπείᾳ. « Ταλαιπωρήσουσιν αἱ στήλαι

Στίχ. γ'-ε'. — « Διότι νῦν ἐροῦσιν· Οὐκ ἔστι βασι- **C** λεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Θεόν· ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν ; λαλῶν ῥήματα προφάσεις διαθήσεται διαθήκη. » Νῦν γὰρ αἰσθήσονται τῆς ἐαυτῶν ἀβουλίας, μεθ' ἧς ἐβλοντο βασιλεῖα παρὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ· (p. 73) καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν οὐ φοβηθέντες τὸν Θεόν, βασιλείαν ἀνέδειξαν κενὴν τινα καὶ παράνομον, ἀπεναντίας τῇ τοῦ Δαυὶδ διαδοχῇ κατ' ἐπαγγελίαν βασιλευσῆ θείαν, ἀφῆρηται μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεία, αἰχμαλωσίᾳ δὲ παραδίδονται πάντες· κέρδος δὲ αὐτοῖς ἐκ τοῦ βασιλέως προσγένονεν οὐδέν· τούναντιον μὲν οὖν ἀπατηλοῖς χρησάμενος ῥήμασι, διαθήκην μοχθηρὰν τινα μετ' αὐτῶν ἐποίησατο· ὥστε ἀποστή- **D** ναι μὲν τοῦ Θεοῦ, προσκυνεῖν δὲ ταῖς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθείσαις δαμάλεσι. « Ἀνατελεῖ ὡς ἀγρῶστις κριμα ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Κρινεῖ γὰρ ὁ Θεὸς τὴν παράνομον αὐτῶν τὴν ἀνομίαν, τοιαύτην ἐπαγαγὼν αὐτοῖς ἀντι τούτου τὴν τιμωρίαν, ὡς ἀθήσαι τε, καὶ μεγίστην τινὰ καὶ φοβερὰν φανῆναι τὴν κατ' αὐτῶν γενομένην κρίσιν τοῦ Θεοῦ· οὐχ ἦττον ἢ ἀγρῶστις ἀθρόον φρεῖσα πολλὴν ἐν χέρσῳ ποιήσασα τὴν ἐπέδοσιν τὴν οἰκίαν. « Τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου Ὅν παροεκήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν. » Προσεδρεύσουσι μὲν γὰρ ἔκωντες ταῖς θεραπευομέναις ὑπ' αὐτῶν δαμάλεσι τῶν κακῶν ἐπεληλυθότων, ἐλπίζοντες τοῦ τινὸς τυχεῖν βοηθείας ἐκεῖθεν. « Ὅτι ἐπένησεν ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν. » Ὅνησιν δὲ ἐντεῦθεν δέξεται οὐδεμίαν· τούναντιον μὲν οὖν καὶ αὐτὰς πενήθουσαί τε δαμάλεις, (p. 74) τὴν καθαίρειν αὐτῶν ὁρῶντες φοβερὰν τινα ταῖς τῶν πολεμίων γινομένην χερσίν.

« Καὶ καθὼς παρεπίκραναν αὐτὸν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ. » Πολλῇ μὲν γὰρ οἱ πολέμιοι χρῆσονται κατὰ τῶν εἰδώλων τῇ ἀτιμίᾳ· πολλῆς δὲ τινος πλησθήσονται τῆς ἠδονῆς ὀρώντες αὐτῶν ἀφηρημένην τὴν δόξαν, ἣν τὸ πρότερον εἶχον ψευδῶς κατὰ τοὺς ἑσπουδακῶσιν αὐτὰ θεραπεύειν· ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Μὴ ἐπιχαρησάσθαι μοι οἱ ἐχθροὶ μου· » ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἠσθεῖεν, τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ἐκδάντα θεασάμενοι εἰς ἐμέ· οὕτως ἐνταῦθα λέγει τὸ, « Ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Ἦσθήσονται ὀρώντες αὐτὰ τῆς δόξης ἀφηρημένα τῆς οἰκείας. « Ὅτι μετῴκηθησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν ἀφηρημένην ὀρῶσιν τὴν δόξαν ἣν πρόσθεν εἶχον οὐ δικαίως.

Στίχ. 5-7. — « Καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δῆσαντες, ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρὶμ. » Οἱ γὰρ δὴ πρότερον αὐτὰ θεραπεύειν δοκοῦντες, ἐπιχειρούμενους τοὺς Ἀσσυρίους ὀρώντες, ἅτε ἐκ χρυσοῦ κατασκευασμένας τὰς δαμάλεις συντριφαντές τε καὶ συνδήσαντες, ὡς ἂν εἰ χρυσοῦ κοινὸν ἀποκομίζειν μὲλλοντες ἀποίσουσιν ὡσπερ τι ξένιον τῷ βασιλεῖ τῷ Αἰγυπτίων, βοήθειαν εὐρέσθαι τινα προσδοκῶντες ἐκεῖθεν· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πολλαχοῦ φαίνεται ὀνειδίζων ὁ προφήτης, ὅτι τὴν παρὰ τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν ἀνέμενον ματαιῶς. (p. 75) Τί δὲ γενήσεται; « Ἐν ὄματι Ἐφραὶμ δέξεται αἰσχύνην. » Ὑπὲρ γὰρ τῆς δόσεως καὶ τῆς τοῦ ξενίου προσκομιδῆς, αἰσχυνθήσεται ὁ Ἐφραὶμ, ὡς οὐδὲν ὠφελήσας, ἀλλὰ μάτην τῇ σπουῇ χρησάμενος ταύτῃ. « Ἐν τῇ βουλῇ αὐτοῦ αἰσχυνθήσεται Ἰσραὴλ. » Ἀποτεύξεται τῆς προσδοκίας ὡς εἰκὸς τῆς οἰκείας. « Ἀπέβριψε Σαμάρεια βασιλέα ἑαυτῆς ὡς φρύγανον ἐπὶ προσώπου ὕδατος. » Τῆς μὲν γὰρ μηχανῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποίεσονται κέρδος οὐδὲν· κρατηθήσονται αἰχμάλωτοι πάντες, ληφθέντος αὐτῶν καὶ τοῦ βασιλέως, ὃς δίκην φρυγάνων ἐν ὕδατι φερομένων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ληφθεὶς, εἰς τὴν ἀλλοτριαν ἀπαχθήσεται χώραν, ἀγόμενος ἥπερ ἂν τοὺς λαοῦσι δοκῇ. « Καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ὄν, ἀμαρτήματα τοῦ Ἰσραὴλ. » Παύσεται ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεία, δι' ὧν ἡμάρτανεν εἰς θεοὺς ὁ Ἰσραὴλ. « Ἀκανθαὶ καὶ τρίβολοι ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν. » Ἐν τῷ αὐτῷ γενήσεται ἔρημις, ὡς μηδενὸς ἐπιβαίνοντος, ἀκάνθας καὶ τρίβλους ἐν τοῖς τῶν θυσιαστηρίων εἶναι τόποις. « Καὶ ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι, Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσσετε εἰς ἡμᾶς. » Ἐπιθυμήσουσιν ὑπὸ τούτοις γεγονότες σύντομον ὑπομεῖναι τὴν ἀπώλειαν, (p. 76) ἣ τῶν κατὰ μέρος ἀνέχεσθαι τιμωρίων.

Στίχ. 8-11. — « Ἀφ' οὗ οἱ βουνοὶ ἤμαρτον Ἰσραὴλ. » Ἐντεῦθεν αὐτοῖς καὶ ἡ περὶ τὸ ἀμαρτάνειν γέγονε σπουδή, ἐκ τοῦ τὸν θεὸν ἀφέντας περὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἔχειν θεραπείαν. « Ἐκεῖ ἕστησαν. » Ἄλλὰ γὰρ παύεται αὐτῶν ἡ παρανομία διὰ τῆς τιμωρίας. « Οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνοῦ. » Ἀφελεῖ γὰρ αὐτοὺς ἡ αἰχμαλωσία τῆς περὶ τοὺς βουνοὺς σπουδῆς· ὡς μηκέτι μὲν ἐν τῇ τῶν βουνῶν εὐρίσκεισθαι θεραπείαν, ἠσυχολῆσθαι δὲ περὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας κακὰ. « Πόλεμος ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθεν. » Ταῦτα γὰρ ἔσται ὑπὲρ ὧν ἠδίκουν, καὶ ἠσέθουν ἐπενεχθέντος αὐτοῖς τοῦ πολέμου τῶν

A idolis facient ignominiam, multaque veluti redudabunt voluptate, dum ereptam his gloriam conspiciat, quam antea, fallacem licet, habebant abs suorum adorantium studio. Sicut beatus ait David : « Ne supergaudeant mihi inimici mei »; ac si dicat : Ne jucundentur, dum suos adversus me successus vident. Ita hoc loco, « Gaudebunt super gloria ejus, » ponitur pro, Jucundabuntur videntes idola proprio honore spoliata. « Quia migraverunt ab eo. » Cunctiam enim suam ablatam gloriam vident, quam immerito antea tenebant.

B VERS. 6-8. — « Atque ipsum alligantes tulerunt munera regi Jarim. » Qui antea colere idola videbantur, nunc irruptionem Assyriorum videntes, fabricatas auro juvenecas conterent 49 atque colligabunt, ut tanquam profanum aurum deferant munus regi Ægyptiorum, aliquid inde opis sperantes. Id enim videtur eis sæpe exprobrare propheta, quod ab Ægyptiis auxilium frustra exspectarent. Quid autem fiet? « In domo Ephraimus capiet ignominiam. » Propter oblationem munusque illud confundetur Ephraimus, nullo emolumento potitus, sed eo officio temere functus. « In consilio suo verecundabitur Israel. » Expectatione sua merito frustrabitur. « Abjicit Samaria regem suum sicut sarmentum super faciem aquæ. » Machinationis illius ac facinoris nullum referent lucrum; tenebuntur captivi omnes, rege quoque ipsorum capto: qui tanquam sarmenta in aquis agitata, ab Assyriis comprehensus in alienam asportabitur terram, hac illac circumductus prout victoribus libitum fuerit. « Et disperdentur aræ On, peccatum Israel. » Cessabit idolorum cultura, quorum causa peccavit Israel contra Deum. « Spinæ ac tribuli ascendent super altaria eorum. » In tanta erunt hæc solitudine, ut nemine jam accedente, spinæ ac tribuli in altarium locis futuri sint. « Et dicent montibus: Operite nos; et collibus: Cadite super nos. » Optabunt sub his sepulti compendiarium perpetui exitium, potius quam particulatim puniri.

C ἐροῦσι τοῖς ὄρεσι, Καλύψατε ἡμᾶς, καὶ τοῖς βουνοῖς, Πέσσετε εἰς ἡμᾶς. » Ἐπιθυμήσουσιν ὑπὸ τούτοις γεγονότες σύντομον ὑπομεῖναι τὴν ἀπώλειαν, (p. 76) ἣ τῶν κατὰ μέρος ἀνέχεσθαι τιμωρίων.

D VERS. 9-11. — « Ex quo colles sunt, peccavit Israel. » Hinc eis exstitit peccandi voluntas, quia nempe Deo relicto, in collibus superstitionem idolorum exercebant. « Ibi steterunt. » Sed ecce scelus eorum desinit propter punitionem. « Non comprehendet eos in colle. » Scilicet eos captivitas a frequentandis collibus prohibebit: atque in collium religionibus jam non inveniuntur, captivitatis ærumnis occupati. « Bellum 50 illis iniquitatis supervenit. » Hæc illis evenient ob injustitiam atque impietatem, bellum inferentibus Assyriis. « Juxta desiderium eorum, corripiam eos. » Addu-

cam eis itaque mala, quæ corripiendo sufficiant, a quibus eruditi propria peccata agnoscent. Et congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. Grandem hostium multitudinem adversus eos congeram: corripiam eos quia et me neglexerunt, et idolis adhæserunt. Ephraïmus vitula docta diligere contentionem. Instar vitulæ resilientis, et superare domitores volentis, sic iste a Deo recessit, nec ipsi servitutis socio cedens. Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. Omnem ei formositatem detrahā, qua superbiebat. Ascendam super Ephraïmum. Tanquam vitulæ contentiosæ insistant viribus meis. Reticebo Judam. Judam omitam, id est calamitatibus exerceri sinam, nullo auxilio suppeditato. Sicut est apud beatum Davidem: « Ne taceas a me²⁰, » id est, ne me omittas, dum asperis versor in rebus. Roborabitur ei Jacob. Ostendam vires meas universo Israeli: neque enim obscurum est, Jacob atque Israelis nominibus totam Judæorum gentem nuncupari, ex sui progenitoris duplici appellatione ita nominatam: qui antea dictus Jacob, post visionem Israel est appellatus. Sicut etiam apud beatum Davidem: « Elegit Davidem servum suum, sustulitque eum de gregibus ovium; et post sætantes accepit eum; pascere Jacob servum suum, et Israelem hæreditatem suam²⁰; » ambabus appellationibus Judaicam gentem sine dubio dicens.

προβάτων, ἐξόπισθεν τῶν λοχουομένων προσελάβετο Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ· ἀμφοτέραις ταῖς προσηγορίαις τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος εἰρηκότι σαφῶς.

Vers. 12-15. — Seminate vobis ad justitiam, metite ad fructum vitæ. Facite ergo omnimodæ justitiæ opera; ex his enim seminibus fructum vitæ metere licet. Accendite **51** vobis scientiæ lumen. Dum tempus habetis, veritatis scientiam acquirite: ante punitionis tempus, quantum fieri poterit, pœnitentia redimite malorum perpessionem. Quærite Dominum, donec vobis veniant fruges justitiæ. Omni cura id satagite quod Deo placet, ut vobis justitiam lucrari contingat. Cur dissimulastis impietatem, et fructum ejus vindemiastis, fallacem fructum comedistis? Desinite facere qualia olim egistis, dissimulantes reticentesque in tanta quæ fiebat impietate, cum contra ei irascendum fuisset, ex qua fructum errore ac nocumento plenum carpsistis. Quia sperasti in curribus tuis, in exercituum tuorum multitudine; ecce oriatur perditio populo tuo, et omnes munitiones tuæ destruentur. Tu quidem existimabas

²⁰ Psal. xxvii, 1. ²⁰ Psal. lxxvii, 76.

(10) Animadvertamus præclaram lectionem ἄρμασι, *curribus*, quam reapse requirit versiculi contextus et mos biblicus geminandi sententiam in hemistichiis. Confirmatur hæc lectio *curribus* ab Arabico interprete in Polyglottis, necnon ab Italica vetere, et a Gr. Alex. et Barber. apud Sabaterium. Atamen ipse codex celebrat Vat. 1209, cum ejus Romana editio, et communi Græco textu, habent ἀμαρτήμασι, *peccatis*. Veteres autem versiones

Ἀσσυρίων. Παθεύσω αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου. Ἐπάξω τοῖνυν αὐτοῖς κακὰ παιδεύειν αὐτοὺς ἀρκούντως δυνάμενα· δι' ὧν παιδευθέντες αἰσθήσονται τῆς ἑαυτῶν κακίας. Καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. Πολὺ γὰρ πολεμίῳ πλήθος ἐπ' αὐτοὺς ἀβροῖσω, παιδεύω αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν ἐμοῦ τε ἡμέλου, καὶ τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον. Ἐφραΐμ δάμαλις δεδιδαγμένη ἀγαπᾶν νεῖκος. Δίχην δαμάλεως ἀποσκιρτώσης καὶ κατακρατεῖν τῶν δαμαζόντων ἐβελούσης, οὕτως ἀφιστάμενος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐκ εἰκων τῷ συζύγῳ τῆς δουλείας. Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. Πᾶσαν αὐτῆς ἀφελῶ τὴν εὐπρέπειαν, ἐφ' ἣ μέγα ἐφρόνει. (p. 77)

Ἐπιβιδῶ τῷ Ἐφραΐμ. Ὄσανεὶ δαμάλεως ἐριστικῆς ἐπιθήσομαι κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐμὴν. Παρασωπήσομαι τὸν Ἰούδαν. Παραπέμφομαι Ἰούδαν ἐν κακοῖς ἐξεταζόμενον, οὐδὲ μίαν αὐτῷ νέμων βοθητιανόν ἐστι παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, Μὴ παρασωπήσης ἀπ' ἐμοῦ, ἀντὶ τοῦ, Μὴ παραπέμψῃ τὰ κατ' ἐμὲ, ἐν χαλεποῖς ἐξεταζόμενον πράγμασιν. Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. Ἐπιδείξομαι τὴν ἰσχύον τὴν ἐμὴν παντὶ τῷ Ἰσραὴλ· οὐ γὰρ ἄδηλον ἐστὶ καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τὸ ἔθνος ἅπαν καλεῖται τῶν Ἰουδαίων, ἐκ τοῦ προπάτορος αὐτῶν ἀμφοτέραις ὀνομαζόμενον ταῖς προσηγορίαις· ὅς λεγόμενος πρότερον Ἰακώβ, μετὰ τὴν ὄπτασιν Ἰσραὴλ ἐπεκλήθη· ὡς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ· Ἐξελέξατο Δαυὶδ τὸν δούλον αὐτοῦ, καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν αὐτῶν, ποιμαίνειν Ἰακώβ τὸν δούλον αὐτοῦ, καὶ

Στίχ. ιβ'-ιε'. — Στείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, καὶ θερίσατε εἰς καρπὸν ζωῆς. Πράττετε τοῖνυν ἅ πάσης δικαιοσύνης ἐστὶν ἔργα· (p. 78) ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων σπερμάτων ἔνεστι ζωῆς θερίσαι καρπὸν. Φωτίσατε ἑαυτοὺς φῶς γνώσεως. Ἐως ἐστὶ καιρὸς, τῆς ἀληθείας μετέλθετε τὴν γνῶσιν, πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς τιμωρίας, ἐν ᾧ δυνατὸν μεταμεληθέντας, κερδᾶναι τῶν κακῶν τὴν πείραν. Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἰλθεῖν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. Φροντίδα πᾶσαν ποιήσαθε τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων, ὡς ἂν προσγένοντο ὑμῖν καρπώσασθαι τὴν δικαιοσύνην. Ἴνα τί παρεσωπήσατε ἀσεβείαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτραυγήσατε, ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ; Παύσαθε δὴ τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν· ὅποια δὴ τὸ πρότερον ἐποιεῖτε, παραπεμπόμενοι τε καὶ ἰσχυρίζοντες ἐπὶ ἀσεβείᾳ γιγνομένη τσοαῦτη, δέον ἀγαχατεῖν ἐπ' αὐτῆ, ἥς τὸν καρπὸν ἐκομίσαθε ἀπάτης καὶ βλάβης μετόν. Ὅτι ἤλπισας ἐν τοῖς ἄρμασι (10) σου, ἐν πλήθει δυνάμεών σου· καὶ ἐξαναστήσεται

atque ipse Hebraicus textus, plus minus ad Græcam communem lectionem accedunt. Sed et aliam varietatem non reticimus. Retro enim p. 44, v. ult. in textu biblico erat σκοπόν, prout vulgo in editionibus Græcis; at Mopsuestenus in commentario demonstrabat se legisse σύκον *ficum*, quam verissimam Mopsuesteni lectionem confirmant Ital. Lat. vet. *ficum*, vulgata Lat. *prima roma ficulneæ*, et sic Orientales variarum linguarum textus.

ἀπάλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετειχισμένα A σου ἀφανισθήσεται. » Σὺ μὲν γὰρ ὦσον τὴν δύναμιν ἀρκεῖν σοι τὴν οἰκειαν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐναντίων πόλεμον · πρὸς τούναντιον δὲ πάντα ἐκδέβηκεν, ἀπωλείας κατεχοῦσης πάντα τὸν λαόν, ὡς καὶ τὰς τετειχισμένας καθαιρεθῆναι πόλεις. « Καθὼς ἠφανίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀρβεθὴ ἐν ἡμέραις πολέμου · (p. 79) μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν · οὕτως ποιήσω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν. » Ὅσοιον γὰρ δὴ τότε ὑπέμειναν ἀφανισμὸν ἐκεῖνοι, βαρυτάτου μὲν αὐτοῦς (sic) ἀφανισμοῦ γεγονότος καὶ τοῦ πολέμου, ἀναيرهθέντων δὲ σὺν τοῖς τέκνοις τῶν γεννησάντων τοιοῦτον ὑπομεινέτε καὶ νῦν ὑμεῖς οἱ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνάλογον τῆς κακίας ὑμῶν δεχόμενοι τιμωρίαν · εἰκοι δὲ τι λέγειν μετὰ πολλῆς ἐπιμέλειας κατὰ αὐτῶν γεγονὸς κατὰ τὸν B καιρὸν ἐκεῖνον · οὐ γνωρίμου τυγχάνοντος αὐτοῖς ὡς εἰκόσ ἐποιήσατο μῆμῃν · ὅτι οἶα δὴ πεποιθήκατε τότε δι' ὑπερβάλλουσιν κακίαν, τοιαῦτα πείσεσθε νῦν ὑμεῖς δικαίως.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Στίχ. α'-δ. — Ὁρθροῦ ἀπεβρίψαν. » Μετὰ πολλῆς πεσοῦνται τῆς ταχύτητος. « Ὡς ὄρθρος (11) ἀπεβρίφη βασιλεὺς Ἰσραὴλ. » Δίειν ὄρθρου πρὸς ὄλιγον φανέντος, εἶτα παυσομένου, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πεσεῖται. (p. 80) « Διότι νῆπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν · καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα αὐτοῦς, οὕτως ἔρχοντο ἀπὸ προσώπου μου · αὐτοὶ τοῖς Βααλίμ ἐθύον καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἐθύμιων. » Νήπιον καλεῖ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν Αἰγύπτου καιροῦ, ὁπνίκα συνεστά- ναι τε καὶ τῆς ἐπιμελείας ἤρξατο τυγχάνειν τῆς θείας. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, εὐθύ καὶ κατὰ πρώτας ἀρτι συνιστάσθαι ἀρξαμένων πολλῶν ἐποικήσαν τὴν πρόνοιαν, ὥστε αὐτοῦς καὶ ἐκαστάσαι τῆς Αἰγύπτου · οἱ δὲ ἀνάλογον τῇ περι αὐτοῦς ἀγάπῃ τε καὶ ἐπιμε- C λεία τὴν ἑαυτῶν ἐπεδείξαντο κακίαν, εὐθύς ἀποστάντες ἐμοῦ, καὶ τραπέντες ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ δὴ καὶ τοῖς εἰδώλοις ἄπασαν τὴν ἐμὴν προσήκουσαν νεύμαντες σπουδῆν. « Καὶ ἐγὼ συνεπέδισα τὸν Ἐφραῖμ. » Καίτοι γε διεσπαρμένους ὑπὸ τῶν κακῶν κατὰ τὴν Αἰγύπτου, ἐγὼ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐμῆς εἰς ταῦτον συνήγαγον. « Καὶ ἀνέλαθον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. » Καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτὸν κατὰ τὴν δύναμιν ἠξίωσα τὴν ἐμῆν. « Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι λαμαὶ αὐτοῦς. » Οἱ δὲ ἐπιγνώναί με τὸν τοσοῦτον αὐτοῦς ἀπαλλάξαντα κακῶν, οὐκ ἐβουλήθησαν. « Ἐν διαφορᾷ ἀνθρώπων ἐδάκρυσα αὐτοῦς, ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. » Οὐδ' ὅτι κατὰ τὸν νόμον ἀνθρώπων διαφθεῖρεσθαι μέλλοντας ἐξέσπασα πάντας αὐτοῦς, ἀποβρίθως τῇ ἀγάπῃ συσφιγξας τῇ ἐμῇ. « Καὶ ἔσομαι ὡς βακίζων ἀνθρώπων ἐπὶ τὴν σιαγόνα αὐτοῦ. » Οὕτω βαρείας αὐτοῖς ἐποίησα τὰς πληγὰς καὶ τὰς τιμωρίας ἀντὶ τῆς ἀφροσύνης ταύτης, ὥσπερ οὖν βαρὺ κατὰ προσώπου δέχεσθαι φερομένης πληγᾶς. « Ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτόν, καὶ δυνήσομαι αὐτῶν. » (p. 81) Τρέψω γὰρ ἐμαυτὸν ὄλον εἰς τιμωρίαν αὐτοῦ, ἵνα τοῦτ' ᾗ οὖν, γνολή τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμῆν.

Στίχ. ε'-ζ'. — « Κατέφυκεν Ἐφραῖμ Αἰγύπτου · καὶ Ἀσσοῖρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ. » Αὐτοὶ μὲν γὰρ φυγάδες ἐπὶ τὴν Αἰγύπτου ἀπελεύσονται, οἰόμενοι τῶν Ἀσσυρίων κερδαίνειν τὴν ἐφοδὸν · ὀνήσουσι δὲ οὐδὲν · ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἐμὸν δοκοῦν κατακρατήσουσι

sufficere tibi vires tuas ad hostile bellum; sed omnia contra evenerunt, quia populum universum corripuit pernicies; in tantum ut cunctæ etiam munitæ civitates sint deletæ. « Sicut vastatus fuit Salmana in domo Arbelis belli tempore, matre super filios allisa: sic faciam vobis, domus Israelis, a conspectu malitiæ vestræ. » Quale tunc pertulerunt illi excidium, gravi facta ruina ac bello, interfectis una cum liberis genitoribus, tale nunc quoque nunc experiemini, o filii Israelis, congruam malitiæ vestræ luentes supplicium. Videtur autem dicere insignem aliquam sævitiam per illud tempus ab illis actam, de qua ipsis cognita, ut credendum est, facit mentionem: nempe dicens, Qualem tunc perpetrastis summam nequitiam, talem nunc ultionem merito patiemini.

CAP. XI.

VERS. 1-4.—52 « Mane abjecti sunt. » Valde velociter cadent. « Ceu matutinum tempus abjectus fuit rex Israelis. » Velut mane brevi apparens, et mox desinens, ita rex eorum cadet. « Quia puer Israel, et ego dilexi eum. Et ex Ægypto vocavi eos, sic abierunt a facie mea: ipsi Baalim immolabant, et sculptilibus adolebant. » Puerum appellat Israel, a tempore quo fuit in Ægypto, cum in populum excrescere cœpit, et cura divina frui. Ego, inquit, statim et tunc primum incipientis consistere multam gessi providentiam, ita ut etiam Ægypto extraxerim: illi autem æqualem amori meo ac patrociniis suam expromperunt nequitiam, statim a me discedendo, et ad vitium declinando, totumque suum, quod mihi debebant, studium idolis impendendo. « Et ego colligavi Ephraimum. » Dispensos sub ærumnis per Ægyptum, ego cura mea in unum congregavi. « Suscepique eum in brachium meum. » Congrua meæ potentie tutela dignatus sum. « Et non cognoverunt quod sanarem eos. » At ipsi me, qui tantis eos liberavi malis, agnoscere noluerunt. « In corruptela hominum traxi eos vinculis charitatis meæ. » Cum lege hominum perituri fuissent, eripui ipsos omnes, arcano modo amori meo copulans. « Eroque velut exalapans hominem in maxilla ejus. » Tam graves illis imponam plagas et castigationes propter hanc insaniam, quam molestum est recipere in faciem inflictas verberationes. « Respiciam ad eum, eique D valebo. » Totum me convertam ad castigationem ejus, ut sic certe fortitudinem meam cognoscat.

53 VERS. 5-7. — « Habitavit Ephraimum in Ægypto, Assyrius ipse rex ejus fuit. » Ipsi quidem profugi ad Ægyptum ibunt, putantes se Assyriorum incursionem vitare, sed hilum non proficient: etenim me volente, omnino illis potentur Assyrii.

(11) Deest in Bibliis ὡς ὄρθρος. Attamen et interpunctio codicis, et commentarius ad Biblia referunt.

causam eis itaque mala, quæ corripiendo sufficiant, a quibus eruditi propria peccata agnoscent. Et congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. » Gaudium hostium multitudinem adversus eos congeram: corripiam eos quia et me neglexerunt, et idolis adhæserunt. « Ephraïmus vitula docta diligere contentionem. » Instar vitulæ resilientis, et superare domitores volentis, sic iste a Deo recessit, nec ipsi servitutis socio cedens. « Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. » Omnem ei formositatem detraham, qua superbiebat. « Ascendam super Ephraïm. » Tanquam vitulæ contentiosæ insistentem viribus meis. « Reticebo Judam. » Judam omitam, id est calamitatibus exerceri sinam, nullo auxilio suppeditato. Sicut est apud beatum Davidem: « Ne taceas a me²⁰, » id est, ne me omittas, dum asperis versor in rebus. « Roborabitur ei Jacob. » Ostendam vires meas universo Israeli: neque enim obscurum est, Jacob atque Israelis nominibus totam Judæorum gentem nuncupari, ex sui progenitoris duplici appellatione ita nominatum: qui antea dictus Jacob, post visionem Israel est appellatus. Sicut etiam apud beatum Davidem: « Elegit Davidem servum suum, susulitque eum de gregibus ovium; et post scetantes accepit eum; pascere Jacob servum suum, et Israelem hæreditatem suam²¹; » ambabus appellationibus Judaicam gentem sine dubio dicens.

προβάτων, ἐξόπισθεν τῶν λοχευομένων προσελάβετο Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ · ἀμφοτέραις ταῖς προσηγορίαις τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος εἰρηκότε σαφῶς.

VERS. 12-15. — « Seminate vobis ad justitiam, metite ad fructum vitæ. » Facite ergo omnimodæ justitiæ opera; ex his enim seminibus fructum vitæ metere licet. « Accendite **51** vobis scientiæ lumen. » Dum tempus habetis, veritatis scientiam acquirite: ante punitionis tempus, quantum fieri poterit, pœnitentia redimite malorum perpersionem. « Quærite Dominum, donec vobis veniant fruges justitiæ. » Omni cura id satagite quod Deo placet, ut vobis justitiam lucrari contingat. « Cur dissimulastis impietatem, et fructum ejus vindemiastis, fallacem fructum comedistis? » Desinite facere qualia olim egistis, dissimulantes reticentesque in tanta quæ fiebat impietate, cum contra ei irascendum fuisset, ex qua fructum errore ac nocumento plenum carpsistis. « Quia sperastis in curribus tuis, in exercituum tuorum multitudine; ecce oriatur perditio populo tuo, et omnes munitiones tuæ destruentur. » Tu quidem existimabas

²⁰ Psal. xxvii, 1. ²¹ Psal. lxxvii, 76.

(10) Animadvertamus præclaram lectionem ἄρμασι, *curribus*, quam reapse requirit versiculi contextus et mos biblicus geminandi sententiam in hemistichiiis. Confirmatur hæc lectio *curribus* ab Arabico interprete in Polyglottis, necnon ab Italica vetere, et a Gr. Alex. et Barber. apud Sabaterium. Attamen ipse codex celebrat Vat. 1209, cum ejus Romana editio, et communi Græco textu, habent ἀμαρτήμασι, *peccatis*. Veteres autem versiones

Ἀσσυρίων. « Παθεύσω αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου. » Ἐπάξω τοὺν αὐτοῖς κακὰ παιδεύειν αὐτοὺς ἀρκούντως δυνάμενα · δι' ὧν παιδευθέντες αἰσθήσονται τῆς ἐαυτῶν κακίας. « Καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. » Πολὺ γὰρ πολεμίων πλήθος ἐπ' αὐτοὺς ἀθροίσω, παιδεύω αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν ἐμοῦ τε ἡμέλου, καὶ τοῖς εἰδύλοις προσεῖχον. « Ἐφραΐμ δάμαλις δεδιδαγμένη ἀγαπᾷ νεῖκος. » Δίκην δαμάλεως ἀποσκικριώσης καὶ κατακρατεῖν τῶν δαμαζόντων θεολούσης, οὕτως ἀφιστάμενος τοῦ Θεοῦ καὶ οὐκ εἰκων τῷ συζύγῳ τῆς δουλείας. « Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. » Πᾶσαν αὐτῆς ἀφελῶ τὴν εὐπρέπειαν, ἐφ' ἣ μέγα ἐφρόνει. (p. 77) « Ἐπιβῶ τῷ Ἐφραΐμ. » Ὄτανεὶ δαμάλεως ἐριστικῆς

ἐπιθήσομαι κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐμὴν. « Παρασιωπήσομαι τὸν Ἰούδαν. » Παραπέμφομαι Ἰούδαν ἐν κακοῖς ἐξεταζόμενον, οὐδὲ μίαν αὐτῷ νέμων βοήθειαν· οἶόν ἐστι παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Μὴ παρασιωπήσης ἀπ' ἐμοῦ, » ἀντὶ τοῦ, « Μὴ παραπέμψῃ τὰ κατ' ἐμὲ, ἐν χαλεποῖς ἐξεταζόμενον πράγμασιν. » Ἐνισχύσει αὐτῷ Ἰακώβ. « Ἐπιβίβομαι τὴν ἰσχύον τὴν ἐμὴν παντὶ τῷ Ἰσραὴλ · οὐ γὰρ ἄδηλον ὅτι καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τὸ ἔθνος ἅπαν καλεῖται τῶν Ἰουδαίων, ἐκ τοῦ προπάτορος αὐτῶν ἀμφοτέραις ὀνομαζόμενον ταῖς προσηγορίαις · ὅς λεγόμενος πρότερον Ἰακώβ, μετὰ τὴν ὀπτασίαν Ἰσραὴλ ἐπεκλήθη · ὡς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ · « Ἐξελέξατο Δαυὶδ τὸν δούλον αὐτοῦ, καὶ ἀνέλαθεν αὐτὸν ἐκ τῶν ποιμνίων τῶν αὐτοῦ, ποιμαίνειν Ἰακώβ τὸν δούλον αὐτοῦ, καὶ

Στὶχ. 1β'-1ε'. — « Στείρατε ἑαυτοὺς εἰς δικαιοσύνην, καὶ θερίσατε εἰς καρπὸν ζωῆς. » Πράττετε τοίνυν ἅ πάσης δικαιοσύνης ἐστὶν ἔργα · (p. 78) ἐκ γὰρ τῶν τοιούτων σπερμάτων ἐνεστί ζωῆς θερίσαι καρπὸν. « Φωτίσατε ἑαυτοὺς φῶς γνώσεως. » Ἔως ἐστί καιροῦ τῆς τιμωρίας, ἐν ὅσῳ δυνατὸν μεταμεληθέντας, κερδᾶναι τῶν κακῶν τὴν πείραν. « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἰλεῖν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. » Φροντίδα πᾶσαν ποιήσασθε τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων, ὡς ἂν προσγένοιτο ὑμῖν καρπώσασθαι τὴν δικαιοσύνην. « Ἴνα τί παρεσιωπήσατε ἀσεβείαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρογγύσατε, ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ; » Παύσασθε δὴ τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν · ὅποια δὴ τὸ πρότερον ἐποιεῖτε, παραπεμπόμενοι τε καὶ ἡσυχάζοντες ἐπὶ ἀσεβείᾳ γιγνομένην τοσαύτην, δέον ἀγανακτεῖν ἐπ' αὐτῆς, ἥς τὸν καρπὸν ἐκομίσασθε ἀπάτης καὶ βλάβης μεστὸν. « Ὅτι κηλίσις ἐν τοῖς ἄρμασί(10) σου, ἐν πλήθει δυνάμεών σου · καὶ ἐξαναστήσεται

atque ipse Hebraicus textus, plus minus ad Græcam communem lectionem accedunt. Sed et aliam varietatem non reticēbimus. Retro enim p. 44, v. ult. in textu biblico erat σκοπόν, prout vulgo in editionibus Græcis; at Mopsuestenus in commentario demonstrabat se legisse σύκον *ficum*, quam verissimam Mopsuesteni lectionem confirmant Itala Lat. vet. *ficum*, vulgata Lat. *prima roma ficulneæ*, et sic Orientales variarum linguarum textus.

ἀπόλειπα ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετειχισμένα σου ἀφανισθήσεται. » Σὺ μὲν γὰρ ἔφου τὴν δύναμιν ἀρκεῖν σοὶ τὴν οἰκίαν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐναντιῶν πόλεμον· πρὸς τούναντίον δὲ πάντα ἐκδέβηκεν, ἀπωλείας κατεχούσης πάντα τὸν λαὸν, ὡς καὶ τὰς τετειχισμένας καθαιρεθῆναι πάσεις. « Καθὼς ἠφανίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἀρθεὴλ ἐν ἡμέραις πολέμου· (p. 79) μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν· οὕτως ποιήσω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν. » Ὅποσον γὰρ δὴ τότε υπέμεναν ἀφανισμῶν ἐκεῖνοι, βαρυτάτου μὲν αὐτοῦς (sic) ἀφανισμοῦ γεγονότος καὶ τοῦ πολέμου, ἀναιρεθέντων δὲ σὺν τοῖς τέκνοις τῶν γεννησάντων· τοιοῦτον ὑπομενεῖτε καὶ νῦν ὑμεῖς οἱ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀνάλογον τῆς κακίας ὑμῶν δεχόμενοι τιμωρίαν· εἴποιε δὲ τί λέγειν μετὰ πολλῆς ὀμότητος παρ' αὐτῶν γεγονὸς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· οὐ γνωρίμου τυγχάνοντος αὐτοῖς ὡς εἰκὸς ἐποίησατο μῆμηρ· ὅτι Οἶα δὴ πεποιθήκατε τότε δὲ ὑπερβάλλουσαν κακίαν, τοιαῦτα πείσεσθε νῦν ὑμεῖς δικαίως.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ὅρθρον ἀπεβρίφην. » Μετὰ πολλῆς πεσοῦνται τῆς ταχύτητος. « Ὡς ὄρθρος (11) ἀπεβρίφη βασιλεὺς Ἰσραὴλ. » Δίκην ὄρθρου πρὸς ὀλίγον φανέντος, εἶτα παυσομένου, ὁ βασιλεὺς αὐτῶν πεσεῖται. (p. 80) « Δίτις νῆπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτόν· καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα αὐτούς, οὕτως ἔρχοντο ἀπὸ προσώπου μου· αὐτοὶ τοῖς Βααλίμ ἐθύον καὶ τοῖς γλυπτοῖς ἐθύμιον. » Νήπιον καλεῖ τὸν Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν Αἴγυπτον καιροῦ, ὅπνιχα συνεστάνα τε καὶ τῆς ἐπιμελείας ἤρξατο τυγχάνειν τῆς θείας. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, εὐθὺς καὶ κατὰ πρώτης ἀπὸ συνίστασθαι ἀρξαμένον πολλὴν ἐποικήσαμην τὴν πρόνοιαν, ὥστε αὐτοὺς καὶ ἐκσπάσαι τῆς Αἰγύπτου· οἱ δὲ ἀνάλογον τῇ περι αὐτοὺς ἀγάπῃ τε καὶ ἐπιμελείᾳ τὴν αὐτῶν ἐπεδείξαντο κακίαν, εὐθύς ἀποστάντες ἐμοῦ, καὶ τραπέντες ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ δὴ καὶ τοῖς εἰδώλοις ἄπασαν τὴν ἐμὴν προσήκουσαν νείμαντες σπουδήν. « Καὶ ἐγὼ συνεπέδισα τὸν Ἐφραΐμ. » Καίτοι γε διεσπαρμένους ὑπὸ τῶν κακῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον, ἐγὼ διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐμῆς εἰς ταῦτόν συνήγαγον. « Καὶ ἀνέλαβον αὐτόν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. » Καὶ τῆς ἐπιμελείας αὐτὸν κατὰ τὴν δύναμιν ἤξίωσα τὴν ἐμὴν. « Καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι ἰαμαὶ αὐτοῦς. » Οἱ δὲ ἐπιγνώναί με τὸν τοσοῦτον αὐτοὺς ἀπαλλάξαντα κακῶν, οὐκ ἐβουλήθησαν. « Ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων εἴλωσα αὐτούς, ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. » Οὐδ' ὅτι κατὰ τὸν νόμον ἀνθρώπων διαφθεῖρεσθαι μέλλοντας ἐξέσπασα πάντας αὐτούς, ἀποβρήτως τῇ ἀγάπῃ συσφίγξας τῇ ἐμῇ. « Καὶ ἔσομαι ὡς ραπίζων ἀνθρώπων ἐπὶ τὴν σιαγόνα αὐτοῦ. » Οὕτω βαρείας αὐτοῖς ἐποίησα τὰς πληγὰς καὶ τὰς τιμωρίας ἀντὶ τῆς ἀφροσύνης ταύτης, ὥσπερ οὖν βαρὺ κατὰ προσώπου δέχεσθαι φερομένας πληγὰς. « Ἐπιδέψομαι πρὸς αὐτόν, καὶ δυνήσομαι αὐτῷ. » (p. 81) Τρέψω γὰρ ἐμαυτὸν ὅλον εἰς τιμωρίαν αὐτοῦ, ἵνα αὐτῷ γ' οὖν, γνώη τὴν ἰσχὺν τὴν ἐμὴν.

Στίχ. ε'-ζ'. — « Κατόκησεν Ἐφραΐμ Αἴγυπτον· καὶ Ἀσσοῦρ αὐτὸς βασιλεὺς αὐτοῦ. » Αὐτοὶ μὲν γὰρ φυγάδες ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἀπελεύσονται, οἰόμενοι τῶν Ἀσσυρίων κερδαίνειν τὴν ἐφοδὸν· ὀνήσουσι δὲ οὐδέν· ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἐμὸν δοκοῦν κατακρατήσουσι

sufficere tibi vires tuas ad hostile bellum; sed omnia contra evenerunt, quia populum universum corripuit pernicies; in tantum ut cunctæ etiam munitæ civitates sint deletæ. « Sicut vastatus fuit Salmanna in domo Arbelis belli tempore, matre super filios allisa: sic faciam vobis, domus Israelis, a conspectu malitiæ vestræ. » Quale tunc pertulerunt illi excidium, gravi facta ruina ac bello, interfectis una cum liberis genitoribus, tale nunc quoque nunc experiemini, o filii Israelis, congruam malitiæ vestræ luentes supplicium. Videtur autem dicere insignem aliquam sævitiam per illud tempus ab illis actam, de qua ipsis cognita, ut credendum est, facit mentionem: nempe dicens, Qualem tunc perpetrastis summam nequitiam, talem nunc ultionem merito patiemini.

CAP. XI.

VERS. 1-4.—52 « Mane abjecti sunt. » Valde velociter cadent. « Ceu matutinum tempus abjectus fuit rex Israelis. » Velut mane brevi apparens, et mox desinens, ita rex eorum cadet. « Quia puer Israel, et ego dilexi eum. Et ex Ægypto vocavi eos, sic abierunt a facie mea: ipsi Baalim immolabant, et sculptilibus adolebant. » Puerum appellat Israel, a tempore quo fuit in Ægypto, cum in populum excrescere cœpit, et cura divina frui. Ego, inquit, statim et tunc primum incipientem consistere multam gessi providentiam, ita ut etiam Ægypto extraxerim: illi autem æquale amori meo ac patrocínio suam exprompserunt nequitiam, statim a me discedendo, et ad vitium declinando, totumque suum, quod mihi debebant, studium idolis impendendo. « Et ego colligavi Ephraimum. » Dispersos sub ærumnis per Ægyptum, ego cura mea in unum congregavi. « Suscepique eum in brachium meum. » Congrua meæ potentiæ tutela dignatus sum. « Et non cognoverunt quod sanarem eos. » At ipsi me, qui tantis eos liberavi malis, agnoscere noluerunt. « In corruptela hominum traxi eos vinculis charitatis meæ. » Cum lege hominum perituri fuissent, eripui ipsos omnes, arcano modo amori meo copulans. « Eroque velut exalapans hominem in maxilla ejus. » Tam graves illis imponam plagas et castigationes propter hanc insaniam, quam molestum est recipere in faciem inflictas verberationes. « Respiciam ad eum, eique valebo. » Totum me convertam ad castigationem ejus, ut sic certe fortitudinem meam cognoscat.

53 VERS. 5-7. — « Habitavit Ephraimus in Ægypto, Assyrius ipse rex ejus fuit. » Ipsi quidem profugi ad Ægyptum ibunt, putantes se Assyriorum incursionem vitare, sed hilum non proficient: etenim me volente, omnino illis potentur Assyrii.

(11) Deest in Bibliis ὡς ὄρθρος. Attamen et interpunctio codicis, et commentarius ad Biblia referunt.

Cur vero patientur hæc? « Quoniam noluerunt A converti. » Quia firmiter in malitia sua perseverarunt, nullam præ se ferre mutationem volentes. « Et debilitatus est gladio in civitatibus suis, et cessavit manibus suis. » Itaque pugnando cum hostibus nihil valebunt, neque ullam salutis partem civitatibus suis conferent: quia arma omnia omnique apparatus bellicus, invalidus supervacuusque videbitur, me resistente ob eorum nequitiam, pœnæque causa adducente ipsis Assyrios. « Et comedent de cogitationibus suis. » Consilio suorum fructum capient, digno affecti supplicio. « Et populus ejus suspensus in incolatu suo. » Non enim manebunt in proprio incolatu, neque tutum sibi habitaculum habebunt, quoniam eos omnes tanquam pendulos nullamquæ basim habentes, subito corripit Assyrius in captivitatem abiget. « Et Deus super pretiosa ejus irascetur, et non exaltabit eum. » Quidquid apud eum pretiosum est, et affectu dignum videtur, hoc Deus furere suo destruet, donec ad extremam miseriam cunctos redigat.

δοκεῖ, τοῦτο ὁ θεὸς ἀφανίζει τῷ θυμῷ τῷ οικείῳ γελν.

VERS. 8, 9. — « Quid tibi faciam, Ephraime? protegam te Israel? » Quid a me tibi fieri oportet ob talia tantaque mala? Ferrene opem in maximis malis constituto? « Quid tibi faciam, Ephraime? Sicut Adamæ tibi faciam, et sicut Seboimo. » C Auxilio certe te dignum non judico; contra vero dignum tibi impositum iri supplicium cognosco, si catastrophon illam patieris, quæ Sodomez, Gonorrahæ, et Adamæ et Seboimo 54 contigit. « Conversum est cor meum, pariter conturbata est pœnitudo mea: non agam secundum iram furoris mei, non sinam deleri Ephraimum. » Sed enim quanquam vos apprime dignos pœna hujusmodi esse comperio, meam de vobis sententiam nuto; et conturbatus quodammodo a calamitate vestra, ad pœnitentiam trahor, ut a furore deinceps desinam, neque vos sinam supremo exitu interire. « Quoniam Deus ego sum, et non homo in medio tui. » Deus quippe sum omnium creator, et rerum omnium tanquam mearum tutor: neque ulla tenus vestri similis et illorum qui inter vos versantur. « Sanctus, et non ingrediar civitatem. » Ego alienus sum humanis cunctis rebus ac superior: non dego in urbibus humano more, neque illic incolatum vobiscum tenere soleo. Quamobrem neque voluntatum vestrarum sum particeps, neque malitiæ in qua vivere satagitis. Nam contra potius, etiamsi debitu subitari eratis supplicium, per summam tamen misericordiam do operam ut id nequaquam patiamini.

VERS. 10-12. — « Post Dominum ambulabunt. » Prædictæ veluti Dei locutioni hoc sublexit additamentum propheta, ita ferme dicens, oportere in

πάντως αὐτῶν ἐκείνοι. Ταῦτα δὲ πεποισται διὰ τὴν ; « Ὅτι οὐκ ἠθέλησαν ἐπιστρέψαι. » Ἐπειδὴ ἀνένδοτοι μεμνήκασι ἐν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ, μεταβολὴν οὐδὲ μίαν ἐπιδείξασθαι βουλευθέντες. « Καὶ ἠσθένησεν ἐν ῥομφαίᾳ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ, καὶ κατέπαυσεν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν οὐδὲν ἰσχύουσιν μαχομένοι πρὸς τοὺς πολεμίους, οὐδὲ τινα παρέχουσι ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι σωτηρίαν· ἐπειδὴ πάντα τὰ ὄπλα, καὶ πᾶσα παρασκευὴ πολεμικῆ ἀπονοῶν καὶ περιττὴ φανίζεται, ἀντιπράττοντες μὲν αὐτοῖς ἐμοῦ διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν, ἐπείγοντος δὲ αὐτοῖς ἐπὶ τιμωρίᾳ τοὺς Ἄσσυριούς. « Καὶ φάνηται ἐκ τῶν διαβουλίων αὐτῶν. » Τῶν οικείων βουλευμάτων ἀπολαύσουσι, τιμωρίαν ὑπομένοντες ἀξίαν. « Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπικεκραμένος ἐκ τῆς κατοικίας αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ μενοῦσιν ἐπὶ τῆς οικήσεως τῆς ἰδίας, οὐδὲ ἀσφαλὲς τὸ κατοικητήριον ἔξουσι τὸ αὐτόθι· ἐπειδὴ πάντας αὐτοῦ ὥσπερ ἐκκεραμῆς ὄντας, καὶ οὐδὲ μίαν ἔχοντας βᾶσιν, ἄθροον συναρπάσας ὁ Ἄσσύριος εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάξει. (p. 82) « Καὶ ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ τίμια αὐτοῦ θυμωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσει αὐτόν. » Πᾶν γὰρ ὃ τίποτε παρ' αὐτῷ τίμιον τε καὶ σπουδῆς ἀξίον εἶναι ὡσπερ πρὸς τὴν ἐσχάτην ταπεινώσιν ἅπαντας ἀγα-

Στίχ. η', θ'. — « Τί σε διαθῶ, Ἐφραῖμ; ὑπερασπίω σου, Ἰσραὴλ; » Ἀλλὰ γὰρ τί με προσήκεν ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις κακοῖς διαπράξασθαι περὶ σε; βοηθήσῃ σοὶ ὡς ἐν μεγίστοις ἐξεταζομένῳ κακοῖς; C « Τί σε διαθῶ, Ἐφραῖμ; ὡς Ἄδαμα θήσομαι σε καὶ ὡς Σεβοείμ. » Ἄλλ' ἐκείνου γε οὐκ ὄντα σε ἀξιον τυχεῖν εὐρίσκω· τούναντιον μὲν οὖν ἐκ τῶν πεπραγμένων δικαίαν ἐπαχθησομένην σοι τιμωρίαν εὐρίσκων, εἰ τὴν καταστροφὴν ὑπομείνειας ἢ ἢ πρὸς Σόδομά τε καὶ Γόμορα καὶ Ἄδαμα καὶ Σεβοείμ γενέσθαι τότε συνέδη. « Μετεστράφη ἡ καρδία μου, ἐν τούτῳ συνεταράχθη ἡ μεταμέλειά μου· οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἔγκυραλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραῖμ. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ταύτης ὑμᾶς ὄντας ἀξίους εὐρίσκων τῆς τιμωρίας, μεταβέβλημαι τὴν διάνοιαν ἐφ' ὑμῖν, καὶ συνεταραγμένος πως τῇ ὄψει τῆς ὑμετέρας συμφορᾶς, πρὸς μεταμέλειαν ἔλκομαι, ὥστε με ἀποστῆναι μὲν τοῦ θυμοῦσθαι λοιβὸν, (p. 83) μὴ ἀνέχεσθαι δὲ καταλιπεῖν ὑμᾶς ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδιδομένους. « Διότι θεὸς ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἀνθρώπος ἐν σοί. » Θεὸς γὰρ εἰμι ὁ πάντα τε πεποικῶς, καὶ πάντων ὡς οικείων κηδόμενος ἔργων, κατ' οὐδὲν ὑπάρχων παραπλήσιος τοῖς καθ' ὑμᾶς τε καὶ ἐν ὑμῖν στρεφομένοις. « Ἄγιος, καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. » Ἐγὼ γὰρ ἀπὸ λαγαμαί τε καὶ ὑπέρχειμαι πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων· οὐκ ἐν πόλει διαγών κατὰ νόμον ἀνθρώπων, οὐδὲ τὰς αὐτόθι διατριβὰς μεθ' ὑμῶν εἶθισμένος ποιέσθαι· ὄθεν οὐδὲ κοινωνῶ τῆς γνώμης ὑμῖν καὶ τῇ κακίᾳ ἣ συζῆν ἐσπουδάκατε· τούναντιον

Στίχ. ι'-ιβ'. — « Ὅπισω Κυρίου πορεύσονται. » Ὁς ἐπὶ τῇ προκειμένῃ τοῦ Θεοῦ φωνῇ τὴν ἐπαγωγὴν ὁ προφήτης πεποιήθη ταύτην, τοιοῦτό τι λέγων,

δοι Ἐκασθαι δὲ λοιπὸν προσήκει τῷ τοιοῦτῳ, καὶ πάντα κρᾶττειν κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ οὕτως ἡμέρῃ τε ὄντι καὶ φιλανθρωπῶν περὶ ἡμᾶς. « Ὡς λέων ἐρεύξεται, καὶ ἐκοθήσονται: τέκνα ὑδάτων. » Εἰ γὰρ δὴ τοιοῦτους παράσχοιμεν ἑαυτοὺς, δίκην λείοντός τινος φοβεροῦ τοῖς κτήνεσιν, ἐξόλαει τὴν οἰκίαν φωνὴν ἐπὶ πάντας ἐκείνους, οὗς δίκην ὑδάτων ὑμῖν κατὰ τὸ πλῆθος τὸ οἰκεῖον ἐπεληλυθότας, εἰς ἐκστάσιν πάντας καταστήσει: τῷ φόβῳ τῷ οἰκείῳ. (p. 84) « Καὶ ἤξουσιν ὡς ὄρνισον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περισσερὰ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων· καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος. » Πανταχόθεν γὰρ αὐτοὺς ἐπανάζειν, τῆς κατεχούσης ἀπαλλάξας αἰχμαλωσίας, καὶ τοὺς τε παρὰ Ἀσσυρίους αἰχμαλώτους, τοὺς τε ἐν Αἰγύπτῳ τε φυγάδας, δίκην ὄρνέων ἀποκαταστήσειν πάντας εἰς τὰ οἰκεία ὁ Θεὸς ὑπισχνεῖται. « Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ οἴκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα· νῦν ἔγνων αὐτοὺς ὁ Θεός· καὶ λαὸς ἅγιος κληθήσεται Θεοῦ. » Πρότερον μὲν γὰρ ἐπειδὴ πρὸς τὸ ψεύδος καὶ τὴν τῶν εἰδώλων ἀποκλιναντες θεραπεΐαν ἐν ἀσεβείᾳ διήγον ἅπαντες, οὐδένα τὸν παρ' ἐμὲ ποιούμενοι λόγον, ἀναγκαιῶς αὐτοὺς τοὺς κακοὺς περιέβληκα ἐκείνοις· μεταμελομένους δὲ καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδόντας, οἰκειώσομαι ἅπαντας (τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ἐγὼ αὐτοὺς »)· καὶ ἐξ αὐτῶν ἔμοι φανήσονται τῶν πραγμάτων ὄντες, ἅτε τοσούτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν διὰ τῆς ἐμῆς ἀξιούμενοι βοηθείας· τὰ μὲν δὴ παρ' ἐμοῦ τοιαῦτα παρέχειν ἔταμος ἐγώ. Τί δέ;

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Στίχ. α'-δ'. « Ὁ δὲ Ἐφραΐμ πονηρὸν πνεῦμα. » Ἰνα εἴπῃ, προαίρεσις μοχθηρὰ· πνεῦμα γὰρ πολλαχοῦ καλεῖ τὴν προαίρεσιν· ὡς τὸ, « Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν »· καὶ, « Πνεῦμα εὐθείας ἔγκαινισσον ἐν τοῖς ἔγκάτοις μου »· Καὶ Χαλῆθ ὁ τοῦ Ἰεφονί, (p. 85) καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, δι: « Ἐγενήθη πνεῦμα ἔτερον ἐν αὐτῷ. — Ἐβίωξε αὐσαυνα ὀλην τὴν ἡμέραν. » Διηνεκῶς γὰρ ἐπετελεῖ τοιαῦτα, ἃ καύσινος δίκην λυμαινομένου τοῖς καρποῖς, ἐπάγειν αὐτοῖς ἦν αὐτάρκην τὴν φθορὰν. « Κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυναν. » Καὶ πλῆθος εἰδώλων κατεστήσαντο ἀνωφελῶν παντελῶς καὶ βλάβης μεγίστης αἰτίων. « Καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον (12) εἰς Αἰγύπτου ἐνεκορεύετο. » Εἶτα κακοὺς ὑπὲρ τούτων περιπεπωκῶς, ποτὲ μὲν δι' Ἀσσυρίων, ποτὲ δὲ δι' Αἰγυπτίων ἤλαπτεν ἀγαθοῦ τινος τεύξεσθαι· καὶ πρὸς ἐκείνους μὲν φιλίας συνθήκας ἐβούλετο ποιῆσθαι, παρὰ δὲ τούτου συμμαχίαν ἤτει· ὠφελετο δὲ ἐξ ἀπάντων πούτων οὐδέν. « Καὶ κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς Ἰούδαν τοῦ ἐκδικῆσαι τὸν Ἰακώβ. » Ὁ γὰρ Θεὸς αὐτὸς ἤκει διὰ τῶν πραγμάτων κριθήσμενος πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐδικαῶν τὰ μὴ θεόντως αὐτοῖς πεπραγμένα· τὸν Ἰακώβ γὰρ κἀναυθα λέγει τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ὅπερ οὖν καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν τοῦ προπάτορος αὐτῶν ὀνομασίαν, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέραις εἰδείξαμεν· ὅθεν ἐπάγει· « Κατὰ τὰς ὁδοὺς

A posterum Deum sectari, atque omnino agere secundum Dei beneficium tam erga vos clementis atque benigni. « Quasi leo rugiet, et formidabunt filii aquarum. » Si tales nosmet exhibuerimus, ipse more leonis bestialis terribilis, vocem suam emittet contra illos omnes, qui ritu aquarum multitudine sua ingruunt, eosque attonitos omnes terrore suo faciet. « Et venient quasi avis ex Ægypto, et quasi columba de terra Assyriorum: et collocabo eos in domibus suis, dicit Dominus. » Undique enim se eos redacturum, a captivitatis pressura liberos, tum qui apud Assyrios erant captivi, tum qui in Ægyptum profugerant: avium instar cunctos ad priora revocaturum promittit Deus. « Circum-dedit me mendacis Ephraimus, et impietate domus Israelis ac Judæ. Nunc novit eos Deus, et populus sanctus vocabitur Dei. » Antea quidem, quoniam ad falsitatem atque idolorum obsequium impie omnes declinaverant, nullum mei respectum habentes, necessario eos malis illis irretivi: sed nunc resipiscentes, et melioris frugis studiosos, familiares mihi omnes faciam. Id enim proleto locutio illa, « Novi eos. » Et quidem in numero esse meorum, facta ipsa docebunt, quoniam tot tantaque bona me adjuvante assequuntur. Certe ad hujusmodi ipsis exhibenda beneficia paratus sum. Quid porro?

C

CAP. XII.

Vers. 1-4. — « Ephraimus autem malus spiritus. » Mala nimirum voluntas: nam spiritum sæpe appellat voluntatem; veluti: « Spiritus fornicationis deceptit eos »; et, « Spiritum rectum innova in visceribus meis »; et, « Chaleb Jephoni filius, et Jesus Navi, quoniam « spiritus alius fuit in illo ».— « Persecutus est æstus tota die. » Semper enim talia agebat, quæ more æstus frugibus noxii, asferre ipsis perniciem poterant. « Inania et vana multiplicaverunt. » Magnum numerum idolorum constituerunt, inutilium prorsus, imo maximi detrimenti causam præbentium. « Et fœdus cum Assyriis inibat, et oleum in Ægypto mercabatur. » Deinde in hæc mala conjectus, modo ab Assyriis, modo ab Ægyptiis sperabat boni aliquid consequi: et cum illis quidem amicitia fœdus jungere volebat, ab his autem belli societatem petebat: sed nihil ab his omnibus est consecutus. « Et iudicium Domini cum Juda, ut ulciscatur Jacob. » Deus ipse venit, factis utique iudicium de illis peracturus, et quæ præter officium egerunt vindicaturus. Nam Jacob hoc quoque loco dicit universam Judæorum gentem, quæ et Jacob et Israel appellabatur, de sui progenitoris nomine, ut jam in superioribus diximus. Unde addit: « Juxta vias ejus, et juxta adinventiones ejus reddet ei. » Pro eo ac

²¹ Ose. iv, 12. ²² Psal. l, 12. ²³ Num. xiv, 24; xxvii, 18.

(12) Cod. ἔλεον.

dicat : se congruam peccatis eorum pœnam imposturum. Deinde et progenitoris exemplo, horum redarguit improbitatem. « In utero supplantavit fratrem suum. » Profecto ille ante etiam natiuitatem portendit eo corporis motu fraudem, qua affecturus erat primogeniti jura. « Et in laboribus suis valuit erga Deum. » Multos perpressus labores ac fraudes, non sustinuit a Dei benevolentia recedere. « Et viribus valuit cum angelo (luctari), et potens fuit. » Fratris insidias suspicans, visione angeli dignatus fuit, cum quo luctari visus, potens apparuit. Ac res illius ita se habuerunt. Quid vero ejus posterii? « Fleverunt, et me deprecati sunt. » In luctu omnes versantur, precibusque nituntur ærumnas avertere, quibus ob suam impietatem premuntur. Quænam est hæc? « In domo On inuenerunt me. » Idolorum cultui vacabant, nomine meo colentes illa quæ huic appellationi jus nullum habebant. Illic, inquam, quasi præsentem me colebant, qui aberam. Ergo dictio, « In domo On me inuenerunt, » ponitur pro: Quasi ibi me præsentem inuenissent, quem coli ab ipsis tanquam Deum oportebat, interim idolo exhibebant appellationem simul et honorem Dei. « Et ibi facta sunt verba ad eos. » Sententiam illic propter impie facta justam audierunt.

VERS. 5-8. — « Et Dominus Deus omnipotens erit memoriale ejus. » Sed enim in talia incidet, unde verum Deum cognoscere discet, ejusque maximam omni tempore memoriam retinebit, **57** qui et ipsos creauit, et beneficiis continuis persecutus est, et nunc etiam criminibus impietos castigando nititur ad meliorem frugem convertere. « Et tu ad Deum convertere, misericordiam et iudicium custodi, et appropinqua Deo tuo semper. » Genuinam itaque ostende ad Deum conversionem; charitas erga homines, et justitia tibi curæ sint: da operam ut semper cum Deo sis: cujus si cultum retinueris, merito fructum inde capies; ita tamen ut ab idolorum obsequio prorsus abstinereas. « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis; opprimere præpotenter dilexit. » Postquam eos prædictis verbis ad conversionem invitauerat, rursus hic malitiam exprobrat. Nihil meliores, inquit, apparuistis Chananzæis, quibus Deus regione ob ipsorum impietatem nequitiamque eiecit, vos illuc introduxit. Nihilominus vos ad injustitiam incumbitis, multæque studio infirmiores opprimitis, quos vestræ potentia viribus male mulctatis.

VERS. 8, 9. — « Et dixit Ephraïmus: Verumtamen diues effectus sum, inveni solamen mihi. » Atqui injuste congesta pecunia, gaudet diuitiis suis, quarum dulcem usum existimat. « Nullus labor ejus inuenitur ipsi, propter iniquitates quas peccauit. » Atque reputare debuerat, omnia hæc quæ injustis coaceruauit laboribus, peritura omnino fore, propter ini-

αυτου, και κατα τα επιτηδεύματα αυτού ανταποδώσει αὐτῷ. » Ἦνα εἴπῃ ὅτι ἀνάλογον ὧν πταίουσιν αὐτοῖς ἐπάξει τιμωρίαν· εἶτα και κατά παράθεσιν τοῦ προπάτορος τὴν τούτων ἐλέγχει κακίαν. « Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυνσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » (p. 86) Ὁ μὲν γὰρ και πρὸ τῆς γεννήσεως ἐνεδείκνυτο τῷ σχήματι τὴν ἀπάτην, μετ' ἧς ἡμελλεν ἀντιποιοιθῆσθεσθαι τῶν πρωτοτοκίων. « Καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἴσχυσε πρὸς θεόν. » Καὶ πολλοὺς ὑπομεμενηκῶς πόνοους τε και πλάνας, τῆς πρὸς θεὸν οὐκ ἠνέσχετο εὐνοίας ἐκστῆναι. « Καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, και ἡδυνήθη. » Καὶ δὴ και τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ὑφορώμενος, ὀπτασίας ἡξιώθη ἀγγέλου, πρὸς ὃν παλαίει δοκῶν ὠρθὴ δυνατός· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκείνου τοιαῦτα· τὰ δὲ τούτων τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκείνου ὅποια; « Ἐκλαυσαν και ἐδεήθησάν μου. » Ἐν δάκρυσιν ἀπαντές εἰσι και δεήσεσιν, ἀπαλλαγὴν αἰτοῦντες τῶν κακῶν ἐν οἷς ὑπὲρ τῆς ἀσθεσίας ἐξετάζονται τῆς οικείας· ποίας ταύτης; « Ἐν τῷ οἴκῳ ὧν εὐρόν με. » Περὶ γὰρ τὴν τῶν εἰδώλων ἡσυχολοῦντο θεραπείαν, ἐν ὀνομασίᾳ μὲν τιμῶντες ἐμῇ τοὺς οὐδὲν αὐτῇ προσήκειν οἶους τε ὄντας· ὡς αὐτόθι δὲ παρόντα τιμῶντες ἐμὲ τὸν οὐ παρόντα· τὸ οὖν, « Ἐν τῷ οἴκῳ ὧν εὐρόν με, » ἀντὶ τοῦ, Ὡς ἐκεῖ με παρόντα εὐρισκόντες· ὃν τιμᾶσθαι παρ' αὐτῶν ὡς θεὸν ἐγρήν, οὕτω τῷ εἰδώλῳ προσήγον τὴν τε ὀνομασίαν και τὴν τιμὴν τοῦ θεοῦ. « Καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. » Αὐτόθι δὲ τὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ ὧν ἠρέθουν ἐδέξαντο δικαίαν.

Στίχ. ε'-η'. — Ὁ θεὸς ὁ κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. » (p. 87) Ἀλλὰ γὰρ περιπεσεῖται τοιούτοις ἀφ' ὧν ἐπιγνώσεται τὸν ὄντως θεόν, μεγίστην τε αὐτοῦ διαπαντός ἐξεῖ τὴν μνήμην, δὲ πεποικῆ τε αὐτοῦς, και εὐηργέτηκε πάντοτε, και δὴ και νῦν ἀσεδήσαντας παιδεύσας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβαλεῖ κατὰ τὴν δύναμιν τὴν οικείαν. « Καὶ σὺ ἐν θεῷ σου ἐπίστρεψον· ἔλεον και κρίμα φυλάσσου· και ἐγγίξε πρὸς τὸν θεόν σου διαπαντός. » Ἰνυσίαν τοίνυν ἐπίδειξαι τὴν ἐπὶ θεὸν μεταβολὴν, και ἐπιμελοῦ ψιλανθρωπίας και τοῦ δικαίου· σπουδαζε δὲ ἀεὶ τῷ θεῷ συνέναι και τῆς μὲν περὶ τοῦτον ἀνεχόμενος θεραπείας, ὅπερ οφείλεσθαι ταύτην συμβέσθηκε δικαίως· τῆς δὲ περὶ τὰ εἰδῶλα σπουδῆς ἀνεχόμενος παντελῶς. « Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας· καταδυναστεύειν ἠγάπησε. » Εἰς ἐπιστρέφειαν αὐτοῦς δι' ἐκείνων ἐκκαλεσάμενος, ὀνειδίζει πάλιν αὐτοῖς τὴν κακίαν ἐναυθῶσα. Ἀπεδείχθητε γὰρ, φησὶν, οὐδὲν ἐλαττούμενοι τῶν Χαναανίων, οὐδὲ ἐκβαλῶν τῆς χώρας ὁ θεός, διὰ τὴν περιοῦσαν αὐτοῖς ἀσθεσίαν τε και κακίαν, ὅμᾳς ἀντεισῆγαγεν· οὕτω πρὸς ἀδικίαν τε βλέποντες, και μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τοῦς ἀσθενεστέροους κατὰ τὴν προσοῦσαν ὁμῖν ἐκθλίβοντες δυναστείαν.

Στίχ. η'-θ'. — « Καὶ εἶπεν Ἐφραῖμ· Πλὴν πεπλοῦτήκα, εὐρηκα ἀναφυγὴν ἑμαυτῷ. » Εἶτα ἐξ ἀδικίας συλλέγων χρήματα, ἡδεται ἐπὶ τῷ πλουτεῖν, (p. 88) και δὴ και τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπόλαυσιν ἡδεῖαν ἠγείται. « Πάντες οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὐρεθήσονται αὐτῷ δι' ἀδικίας ἧς ἤμαρτεν. » Δέον ἀναλογισασθαι ὅτι πάντα δὴ ταῦτα ἃ μετὰ παρανόμων συνήγαγε πόνων, ἀπ-

ολεῖται πάντα ὑπὲρ τῆς ἀδικίας μεθ' ἧς αὐτὰ συν-
 ἤγαγεν· ἐπειδ' ἂν Θεὸς τῶν παρανομημάτων, ἐν οἷς
 ἐξεταζόμενοι διετέλουν, δίκας αὐτοὺς εἰσπράττεσθαι
 βούληται. « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου ἀνήγαγόν σε
 ἐκ τῆς Αἰγύπτου. » Ἐδεῖ δέ σε πάσης ἀπέχεσθαι ἀδι-
 κίας τῆς κατὰ τῶν πενήτων, ἀναλογιζόμενον ὅτι σε
 ἐν δουλείᾳ καθεστῶτα πικρῶ, ἐξέβαλον τῆς Αἰγύπτου.
 « Ἔτι κατοικίω σε ἐν σκηναῖς καθὼς ἐν ἡμέρᾳ ἐορ-
 τῆς. » Καὶ δὴ καὶ οἰκησίν σοι παρέσχον, ἵνα εἴπη
 τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας τὴν ἀπολαύσιν, ἐορτάζειν σοι
 παρεσχὼν ἐν τῇ τῶν προσγεγονότων ἀπολαύσει· τὸ
 γὰρ « κατοικίω, » ἀντὶ τοῦ, κατήκισα, λέγει, τῇ
 ἐναλλαγῇ τοῦ χρόνου συνήθως χρησάμενος· σύνθεσις δὲ
 τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ψαλμῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως· οἷόν
 ἐστι· τὸ, « Ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ ὁ Κύριος
 εἰσήκουσέ μου, » οἷς ἐπάγει· « Ἐσπέρας καὶ πρωῶ
 καὶ μεσημβρίας διηγῆσομαι, καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰσα-
 ακούσεται τῆς φωνῆς μου· καίτοι γε τὸ « εἰσα-
 ἤκουσε » τῷ « εἰσακούσεται » οὐκ ἀκόλουθον· εἰ γὰρ
 γέγονε, τί δὴ γενέσθαι αἰτεῖ; Ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον
 τὸ, (p. 89) « καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσέ μου, » λέγει
 ἀντὶ τοῦ, εἰσακούσεται· καὶ ὅπως καὶ πολὺ καὶ κεχυ-
 μένον ἐν τοῖς Ψαλμοῖς ἐκ τοῦ ἰδιώματος εὐρίσκειται τοῦ
 Ἑβραϊκοῦ· ὁθεν δὴ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις, ὡς
 εἰκόσ, τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο εὐροί τις ἂν· ὡς ὅταν λέγῃ·
 « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, » ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν,
 ἀχθήσεται.

Στίχ. ι'-ια'. — « Καὶ ἐλάλησα πρὸς τοὺς προφή-
 τας· καὶ ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προ-
 φητῶν ὠμωιώθην. » Ἐγὼ δὴ τότε καὶ προφήτας
 ἀνέδειξα, καὶ ὁπτασιῶν ἤξισα τοὺς τότε πλειστῶν,
 πλουτρόπως τε ἐπιφαινόμενος τοῖς τότε δικαίοις,
 Μωϋσεῖ τε λέγω καὶ Ἰησοῦ τῷ Ναυῆ καὶ τοῖς κατ'
 ἐκείνους· ἅπαντα δὲ ταῦτα πράττειν αἰρούμενος προ-
 θύμως, ὧν ἐχρῆν μεμνημένους ἀρκεῖσθαι τοῖς δο-
 θεῖσι, μὴ μετὰ ἀδικίας ἀφαιρουμένους τὰ ἐτέρων.
 « Εἰ μὴ Γαλαὰδ ἐστιν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἐν Γαλα-
 λους. » Ταῦτα δὴ φησιν· Εἰ μὲν ἐκ Γαλαὰδ ὑμῖν
 ὑπῆρχε καὶ Γαλαῶν (ἵνα εἴπη, ἐκ τῶν εἰδώλων),
 εἶχεν ἂν τινα ἀπολογία ὑμῖν τὰ νῦν πραττόμενα· εἰ δὲ
 μήτε ἐκ Γαλαὰδ ὑμῖν, μήτε ἐκ Γαλαῶν, τουτέστιν,
 εἰ μὴ ἐκ τῶν εἰδώλων ὑμῖν προσέγονε, πῶς οὐ πρό-
 βηλον ὅτι τῷ ψεύδει προστετήκατε; Νῦν τὴν ἀλήθειαν
 ἀφέντες, ἀποστάντες μὲν τοῦ εὐεργέτου, νεύσαντες
 δὲ πρὸς τοὺς ὠφεληκότας οὐδὲν· εἶτα τοῦτοις μετὰ
 τῶν παρ' ὑμῖν ἀρχόντων τὰς θυσίας ἐπιτελοῦντες·
 (p. 90) ἀπὸ γὰρ « Γαλαὰδ » καὶ « Γαλαῶν » τὰ
 εἰδῶλα λέγει. Ὡς καὶ ἀνωτέρω φησὶ, « Μὴ εἰσπο-
 ρεύεσθε εἰς Γάλαλα, » ἵνα εἴπη, Μὴ περὶ τὰ εἰδῶλα
 ἔχετε, ἀπὸ τοῦ τόπου τὰ ἐν αὐτοῖς; θεραπεύόμενα λέ-
 γων· οὕτως καὶ ἐνταῦθα Γαλαὰδ μέμνηται καὶ Γα-
 γάλων, ἐν οἷς πολλή τις ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπεία
 ἐγίνετο· ἀπὸ οὖν τῶν τόπων τὴν τῶν εἰδώλων σημαί-
 νει θεραπείαν· τοῦτο λέγων, ὅτι τοσοῦτων ὑμῖν ὑπαρ-
 ξάντων παρ' ἐμοῦ, ἐκ δὲ τῶν δαιμόνων καὶ τῶν
 εἰδώλων οὐδενός, ἐξ ἀπάτης ἄρα καὶ τῆς περὶ τὸ
 ψεῦδος ῥοπῆς, ἐμοῦ μὲν ἀφροστήκατε, περὶ δὲ τὰς
 ἐκεῖνα ἔχετε θυσίας. « Καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν

quitate qua ea collegerat : nempe cum Deus cri-
 minum, quorum illi sunt convicti, pœnas sumere
 volet. « Et Ego Dominus Deus tuus eduxi te ex
 Ægypto. » Sane oportebat abstinere te ab oppri-
 mendis injuste pauperibus, reputantem quod in
 amara servitute cum degeres, Ægypto te abegi.
 « Adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut
 in die solemnitatis. » Quin etiam habitaculum tibi
 obtuli, id est, promissæ terræ jucundum usum,
 festalem tibi lætitiā 58 præbens in honorum tuo-
 rum usufructu. Namque « habitare faciam, » posuit
 pro, habitare feci, solita temporum enallage utens :
 quem morem esse quoque Psalmorum, satis jam
 demonstravimus. Veluti est illud : « Ego autem ad
 Deum clamavi, et Dominus exaudivit me 24. » Qui-
 bus addit : « Vespere et mane ac meridie narrabo et
 annuntiabo, et vocem meam exaudiet. » Atqui prius,
 « exaudivit, » subsequenti, « exaudiet, » non est con-
 sentaneum. Nam si factum est, cur fieri postulat? Sed
 enim prius illud, « et Dominus exaudivit me, » dicit
 potius pro, exaudiet me. In summa, sæpe pœ-
 simque hic Hebraicus idiotismus occurrit. Quare et
 apud prophetas, ut par est, rem eandem observare
 cuilibet licebit; veluti : « Ut ovis ad occisionem
 ductus est 25, » pro, ducetur.

VERS. 10-11. — « Et locutus sum ad prophetas,
 et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophe-
 tarum assimilatus sum. » Ego et prophetas tunc
 protuli, et visionibus plurimis illius temporis ho-
 mines dignatus sum, et multifariam justis illis ap-
 parui, Moysi inquam, et Jesu filio Navi, et contem-
 poraneis. Quæ cum omnia libenter fecissem, oportebat
 sane horum memores, datis esse contentos, neque per
 injustitiam aliena rapere. « Si Galaad non est, utique
 falsi fuerant in Galgalis. » Hoc dicit : Siquidem ex
 Galaad et Galgalis vobis superesset, id est, ex idolis,
 haberent fortasse defensionem aliquam vestra opera;
 sin vero neque ex Galaad neque ex Galgalis, id est,
 si nihil ab idolis vobis accessit, quidni sit exploratum
 vos rei falsæ adhæsisse? Nunc veritatem deseruistis,
 a benefactore vestro recessistis, atque ad nihil profuturos
 (deos) accessistis, quibus sacrificia cum principibus
 vestris offertis. Nam « Galaad » et « Galgalorum » no-
 minibus idola dicit. Sicut et retro ait : « Ne abeat in
 Galgala, » id est, Ne ad idola accedatis, a loco, cultos
 illic deos dicens : hic pariter Galaad 59 mem-
 orat et Galgala, in quibus idolorum cultus frequen-
 tabatur; a locis, inquam, idolorum cultum denotat.
 Summa autem sermonis est : Quod tantis a me accep-
 tis beneficiis, nullis vero a dæmonibus atque idolis,
 sequitur ut fraude illecti et falsitatis affectu,
 a me recesseritis, et illorum sacrificia frequen-
 tetis. « Et altaria eorum quasi testudines in solo
 campestri. » Nullum capietis vestri erga illa studii
 emolumentum, quia hæc omnia manu ho-

²⁴ Psal. LIV, 17. ²⁵ Isa. LIII, 7.

atium destruct Dens. Nam quia testudo sub aquis A habitare solita, in sicco deprehensa prorsus perit : hoc exemplo voluit altarium excidium designare.

ὁ Θεός· ἐπειδὴ γὰρ ἡ χελώνη ἐν ὕδατι εἰώθε διατῆσθαι, ἐν χέρσῳ δὲ ληφθεῖσα διαφθείρεται πάντως, τῶν θυσιαστηρίων ἐδουλήθη τῷ ὑποδείγματι τὴν διαφθορὰν ὑποδείξει.

VERS. 12-14. — Sed ecce denuo ex majorum comparatione demonstrans nepotes peccare, « Fugit, inquit, Jacob in campum Syriae, et servivit Israel ob uxorem, et in uxore fuit observans. » Maluit ille propter virtutem et primogeniti benedictionem, domo profugus per Syriam vagari, et apud Labanum servitutem perferre : et cum gravi ærumna ad nuptias pervenire uxoris, ne Chanaanæam duceret præter patris sui voluntatem : tantamque ærumnam exantlavit, ut instituta majorum servaret, et Dei circa uxorem ducendam placitum : quod contra fecerat frater ejus, Chanaanæis uxori-bus ductis præter Dei et parentum voluntatem. « Et per prophetam eduxit Dominus Israelæm de terra Ægypti : et per prophetam servatus est. » Quoniam post illa omnia descenderat Israel in Ægyptum, tantam posteriorum ejus tutelam Deus gessit, ut prophetæ Moysis ministerio cunctos ex Ægypto reduxerit ; quos etiam in deserto providentia sua conservavit, donec in promissam terram induceret. « Ad iracundiam me provocavit Ephraïmus et exacerbavit. » Tales cum fuerint progenitores, et illorum gratia tot hi a me bona sint consecuti, nihilominus iram mihi 60 maximam commoverunt, ingratos mihi se præbentes tanto C benefactori ; atque ad idola potius conversi, a quibus nihil lucri perceperant. « Et sanguis ejus super eum effundetur. » Quapropter in ipsum recidet delictorum pœna. « Et opprobrium ejus restituet ei Dominus, juxta Ephraïmi sermonem. » Calumniam, quam impietate sua Deo aspersit, justas luet pœnas congruasque verbis quæ contra eum jactavit.

CAP. XIII.

VERS. 1-3. — « Justificationes accepit et ipse in Israel, sed eas apposuit Baali, et mortuus est. » D Nam cum ipse ex lege Moysis religionis colendæ ritus accepisset, ad Baalim cunctos transtulit, debitum mihi ex lege cultum in idola conferens : quo facto, mortem sibi indixit. « Et nunc addiderunt ad peccandum, et fecerunt sibi conflatilia ex auro argenteoque suo in forma idolorum, quæ sunt ab artificibus confecta opera. » Perseverarunt in impietate, idola aurea et argentea humanarum manuum artificio fabricantes. Mox hujusmodi erga idola studium quousque tandem intenderunt ? « Inmolate, ajunt, homines, quia vituli defecerunt. » Ita ut post tot sacrificia quæ ex brutis animalibus obtulerant, non contenti victimarum illarum multitudinem, homines quoque sacrificiorum materiam effecerint. Sic etiam beatus ait David : « Et immolaverunt filios suos ac filias suas dæmonibus 36. »

³⁶ Psal. cv, 37.

ὡς χελῶναι ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Ἔσται γὰρ ὑμῖν οὐκ ἔν δφελος τῆς περὶ ἐκεῖνα, φησί, σπουδῆς, ἐπειδὴ ἅπαντα ταῦτα παντελῶς ἀφανίσει διὰ τῶν πολεμίων

Στῆ. 13'-18'. — Καὶ πάλιν τῇ τῶν προγόνων παραθήσει δεικνύς αὐτοὺς ἀσεβοῦντας, « Ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο. » Ἐπλετο μὲν γὰρ ἐκεῖνος δι' ἀρετὴν καὶ τὴν τῶν πρωτοτοκίων εὐλογίαν, τῶν οικείων φυγὰς γεγονῶς περὶ τὴν Συρίαν εἰλεῖσθαι, καὶ ὑπομένειν μὲν τὴν παρὰ τῷ Λαβάν δουλείαν· (p. 91) μετὰ τάλαιπωρίας δὲ πολλῆς καὶ πρὸς γάμον ἔλθειν γυναικὸς, ἵνα μὴ Χαναναίαν ἀγάγηται παρὰ τὸ πατρὶ δοκοῦν· καὶ τοσαύτην ὑπέμεινεν τάλαιπωρίαν, φυλαττόμενος τὸ παρὰ τὰ νόμιμα τῶν προγόνων καὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ γυναικῆ ἀγαθέσθαι ὅπερ οὖν πεποίηκεν ὁ ἀδελφὸς ἐκεῖνου, Χαναναίας ἀγαγόμενος παρὰ τὸ Θεῷ τε δοκοῦν καὶ τοῖς γονεῦσι. « Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλάχθη. » Ἐπειδὴ δὲ μετ' ἐκεῖνα πάντα κατελήλυθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, τοσαύτην τῶν ἐξ ἐκεῖνου κηδεμονίαν ἐποίησατο, ὥστε τῇ τοῦ προφήτου Μωϋσέως ὑπουργίᾳ ἀναγαγεῖν τε ἅπαντας ἐκ τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον αὐτοὺς διὰ τῆς ἐπιμελείας φυλάξαι τῆς οἰκείας, ἄκρι τοῦ καὶ εἰς τὴν γῆν εἰσαγαγεῖν τῆς ἐπαγγελίας. « Ἐθύμωσέ με Ἐφραῖμ καὶ παρώργισεν. » Τοιούτων δὲ γεγονότας προγόνων, καὶ τοσούτων δι' ἐκεῖνος παρ' ἐμοῦ τετυχηκότας ἀγαθῶν, εἰς ὀργὴν με κατέστησαν πλείεστην, ἀγνώμονες μὲν περὶ ἐμὲ γεγονότες τὸν τοσαῦτα αὐτοὺς εὔ πεπονηκότα· περὶ δὲ τὴν τῶν εἰδώλων τραπέντες θεραπείαν, ὧν οὐδὲν εἰλήφασιν κέρδος. « Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται. » Τοιγαροῦν ἐπ' αὐτὸν ἢ ὅπερ τῶν παρανομημάτων τραπήσεται τιμωρία. (p. 92) « Καὶ τὸν ὀνειδισμόν αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ Κύριος κατὰ τὸν λόγον Ἐφραῖμ. » Τῆς διαβολῆς ἧς διὰ τῆς οἰκείας ἀσεβείας προσετρίψατο τῷ Θεῷ, δίκα αὐτὸν εἰσπράξεται δικαίας, ἀνάλογον οἷς ἐφθέγγετο κατ' αὐτοῦ.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στῆ. α'-γ'. — « Δικαιώματα ἔλαβε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Ἰσραὴλ· καὶ ἔθετο αὐτὰ τῷ Βαβλ καὶ ἀπέθανε. » D Δεξάμενος γὰρ αὐτῆς ἐκ τοῦ νόμου Μωϋσέως τὰς διατάξεις ὧν πράττειν προσήκον ἦν αὐτὸν, εἰς τὸν Βαβλ περίεστησεν ἀπάσας, τὴν ἐμοῦ προσήκουσαν κατὰ νόμον θεραπείαν ἐπ' ἐκεῖνα μεταγαγὼν· ὅπερ ὧν δὴ θανάτου πρόξενος γέγονεν ἑαυτῷ. « Καὶ νῦν προσέθεντο τοῦ ἀμαρτάνειν, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοὺς χωνευτὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργυροῦ αὐτῶν κατ' εἰκόνα εἰδώλων, ἔργα τεκτόνων συντελεσμένα αὐτοῖς. » Ἐπιμεμενήκασιν δὲ τῇ ἀσεβείᾳ, τὰ μὲν ἐκ χρυσοῦ, τὰ δὲ ἐξ ἀργύρου εἰδῶλα κατασκευάσαντες ἀνθρωπίναις γεγονότα χερσίν· εἶτα τοσαύτην περὶ ταῦτα ἐπιδεικνύνται τὴν σπουδὴν, ὥστε τί ; « Αὐτοὶ λέγουσι· Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλελοιπασιν. » Ὅστε μετὰ πολλὰς θυσίας ἅς διὰ τῶν ἀλόγων προσήγαγον, οὐκ ἀρκεσθέντας τῷ πλῆθει τῶν θυμάτων ἐκείνων, εἶτι καὶ εἰς ἀνθρώπους μεταστῆσαι τῆς θυσίας τῆς

ἐπιχέρισιν· οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· Ἀ
 « Καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας
 αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις. » — Διὰ τοῦτο ἔσονται ὡς νε-
 φελὴ πρωινή, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη,
 (p. 93.) καὶ ὡς ἀράχνη ἀποφυσωμένη λαλιὰ ἀπὸ
 ἄλωνος, καὶ ὡς ἀμίς ἀπὸ ἀκρίδων. » Ὅσπερ γὰρ
 νεφέλη τις ἢ δρόσος ἐπιθινή διαλυθεῖσα παντελῶς
 ἀφανίζεται, ἀράχνη τε ἐν ἄλῳ καθεστῶσα ὑπὸ συ-
 στροφῆς ἀνέμου, καὶ μὴν καὶ ἀμίς βραχεῖα πρὸς
 ἄλιγον φανεῖσα ἀπὸ πτήσεως ἀκρίδων, οὕτως ἀβρόν
 ἀφανισθήσεθε πάντες ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς.

Στίχ. δ'-ζ'. — « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου, στε-
 ρεῶν οὐρανὸν καὶ κτείζων γῆν· οὐ αἱ χεῖρες ἔκτισαν
 πάντα τὰς στρατίας τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐ παρέδειξά
 σοι τοῦ πορεύεσθαι σε ὀπίσω αὐτῶν· καὶ ἐγὼ ἀνήγα-
 γόν σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου· καὶ Θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ
 γνώσῃ· καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. » Μάλιστα
 δέ σοι τὴν τιμωρίαν ἐποίησα (13) τὴν προκείμενὴν
 δικαίως, ὅτι πρὸς τὰ εἰδωλα νένευκας ἀποστάς ἐμοῦ,
 ὡς ποιητῆς τῶν ἀπάντων ὧν, τῶν τε κατ' οὐρανὸν
 καὶ τῶν κατὰ γῆν, ὅπνικα σε ἐξήγαγον τῆς Αἰγύ-
 πτου, τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων ἐκεῖ-
 νων, τῆς τε κατεχομένης ἀπαλλάττων δουλείας, καὶ
 τὴν ἐμὴν εἰδέναι διδάσκων δύναμιν, παρενεγγύησα
 σαφῶς ἐτέρῳ μὲν μηδενὶ μὴ τῶν κατὰ γῆν, μὴ τῶν
 κατ' οὐρανὸν φωστῆρων νέμειν τὴν Θεοῦ προσηγο-
 ρίαν, ἐμὲ δὲ μόνον ὁμολογεῖν τε καὶ εἰδέναι Θεόν, ὡς
 καὶ σώζειν, καὶ ἀπαλλάττειν τῶν ἐπικειμένων κακῶν
 δύναμιι μόνος, ὅτε τῶν ἀπάντων Κύριος ὑπάρχων·
 (p. 94.) ὡς ἂν μὴ λόγους εἶναι καὶ ῥήματα νομίζῃς τοὺς
 νόμους τοὺς ἐμοὺς, ἐκ δὲ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγ-
 μάτων συγχειμένους δικαίως. « Ἐγὼ ἐπολιμαίνον σε ἐν
 τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῇ ἀοικῆτω κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν. »
 Ἐξαγαγὼν δέ σε τῆς Αἰγύπτου, καὶ κατὰ τὴν ἔρημον
 τῇ ἐμαυτοῦ κηδεμονίᾳ διήγαγον ἐν ἀοικῆτῳ γῆ· καὶ ἐν
 ἡ δὴ νομαὶ θηρίων τε ἦσαν καὶ ἔρπετων, οὐδένος
 ὑστρηθῆναι τῶν ἀναγκαίων ἐάσας. « Καὶ ἐνεπλή-
 σθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐ-
 τῶν· ἐνεκεν τούτου ἐπελάθοντό μου. » Εἶτα εἰσελη-
 λυθότες εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τοσοῦτων
 παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα ἀπολελαυκότες ἀγα-
 θῶν, μεγάλοι τε παρὰ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην
 δειχθέντες ἀνθρώποις, διὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐξ ἐμοῦ
 γεγονότων, οὐκέτι μνήμην εἶχον ἐμοῦ τοῦ δωδωκότος
 αὐτοῖς τῶν τοσοῦτων ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν.

Στίχ. ζ'-θ'. — « Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς ὡς πάνθηρ καὶ
 ὡς κέρδαλις κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων. » Τοιγαροῦν
 ὅσῳ πάνθηρος αὐτοὺς καὶ παρδάλις, μετὰ πολλῆς
 τῆς ἐξύτης συντρέθων τε καὶ ἀπολλύς, ὑπὸ τὴν
 τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίαν ἐλάσω πάντας. « Ἀπαν-
 τήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπορομένη. (p. 95.) » Καὶ
 εἰκὴν ἄρκου τῶν γεννημάτων στερηθείσης τῶν οἰ-
 κειῶν, καὶ ἐπὶ πολλῆς τῆς ἐπ' ἐκείνοις ἀπορίας τοῖς
 ἀπαντῶσι λυμαινομένης, πλείστων ὄσων αὐτῶν ἐργά-
 σομαι τὸν φόβον. « Καὶ διαβήξω συγκελισμὸν καρ-
 δίας αὐτῶν. » Καὶ πάντας δὲ τοὺς διαλογισμοὺς αὐ-
 τῶν ὡς παρ' ἑαυτοῖς συνέχοντες, μετὰ πολλῆς ἡσέ-

« Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut
 ros antelucanus præteriens, et quasi aranei tela
 turbine exsufflata de area, et sicut vapor a locu-
 stis. » Sicut enim nebula aliqua aut ros matutinus
 dissolutione prorsus disparent, et aranei tela quæ
 forte in area sit, venti **61** turbine abripitur,
 Itemque levis vapor brevi apparens abs locustarum
 volatu : sic vos repente omnes ab ira mea de-
 struemini.

VERS. 4-6. — « Ego autem Dominus Deus tuus,
 qui firmavi cælum, et terram condidi, cujus manus
 creaverunt omnem militiam cœli; quique hanc
 haud tibi ostendi ut ambulares post eam; ego in-
 quam eduxi te Ægypto; tu vero nullum Deum
 præter me habebis; neque qui te salvet, excepto
 me. » Supradictam quidem potissimum penam tibi
 merito inferam, quia declinasti ad idola, deserto
 me; qui cum sim creator omnium cœlique et terræ,
 quo tempore te Ægypto eduxi, tanta cum miracu-
 lorum illorum multitudine ac magnitudine, servi-
 tutis pressura sublevans, et potentie mee notitiam
 te docens, tunc, inquam, palam mandavi tibi, ut
 nulli rei terrestri nullique cœlesti luminari appel-
 lationem Dei tribueres, meque solum confitereris
 ac scires esse Deum, qui et salvare et eripere ex
 instantibus malis, utpote omnium Dominus, solus
 queo. Quamobrem cave ne veluti sermones quos-
 dam ac verba existimes esse leges meas, sed po-
 tius rerum veritate recte concretas. « Ego pavi te
 in deserto, in terra inhabitabili, juxta pascua eo-
 rum. » Postquam te Ægypto eduxi, in deserto
 quoque providentia mea te sum comitatus. In terra
 habitatoribus cassa; ubi cum nihil aliud esset
 præter ferarum et serpentium pascua, nihil tibi
 necessarium deesse sivi. « Et saturati abunde sunt,
 et elevata sunt corda eorum, ideoque mei sunt
 obliti. » Post hæc promissam terram ingressi,
 tantisque præter quamlibet humanam spem, bonis
 fruentes, et magnam præ cæteris mundi incolis
 nomen adepti, propter mea circa ipsos opera; at-
 tamen mei memores non fuerunt, qui tantam his
 bonorum copiam contuleram.

D VERS. 6-9. — **62** « Eroque illis ut panthera,
 et sicut pardus in via Assyriorum. » Propterea
 pantheræ more parique, velociter admodum eos
 conteram perdamque, cunctos videlicet in Assy-
 riorum trahens captivitatē. « Occurrā eis quasi
 ursæ destituta catulis. » Ursæ more, cui sui sublati
 sint catuli, et ob grave illorum desiderium quot-
 quot occurrerint discerpentis, ego quoque magnam
 eorum occisionem faciam. « Et dirumpam con-
 clusionem cordis eorum. » Et eorum omnes cogi-
 tationes, quas intra se continentes, studiose
 admodum peccabant, supervacuas ac vanas per
 inflictam penam coarguam. « Et devorabunt eos

ibi catuli silvæ, et bestiæ agri discerpent eos. » Sic eos variis cædibus consument hostes; veluti leones de saltu, aut aliæ hujusmodi feræ, subito irruentes dentibus omnes lacerarent. » Corruptioni tuæ, Israel, quis auxiliabitur? » Tantis fractus perditusque malis, quodnam auxilium invenies?

τούτοις θηρία, ἀθρόα τοῖς ὁδοῦσιν ἐπιπεσόντα διασπάσειεν ἅπαντας. « Τῇ διαφθορᾷ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει σοι; » Ἀλλὰ γὰρ ὑπὸ τοσούτων διαφθειρόμενός τε καὶ ἀπολλύμενος κακῶν, τίνα ἂν εὐροῖς βοήθειαν;

VERS. 40-41. — « Ubi hic rex tuus? Nunc salvet te in omnibus urbibus tuis. Judex esto tuus, de quo dixisti: Da mihi regem et principem: dedique tibi regem in ira mea. » Neque enim ex regio aut militari regimine quidquam lucraberis: erit quippe et hoc invalidum ad defensionem, repugnante me. Nam cum mihi placuisset dare vobis præsidem Samuelem, virum justum et omni virtute præditum, qui sacerdotium simul et principatum populi administraret, vos eum omnino deposuistis; æque ac reliquas gentes, oportere vos habere regem dicentes, qui vobis usui esset ad bella contra alienigenas. Atqui tempus adest, quo inconsiderantiam vestram agnoscetis: nihil enim vobis proderunt hi qui regnare apud vos videntur, siquidem vestræ omnes urbes una eademque ruina corruent. Nemo igitur tibi judex erit, quasi immeritam **63** ab inimicis aggressionem patiaris; neque ullum in hoc rerum statu auxilium præbebit, quanquam hoc potissime regum erga suos officium est, ut injurias eorum ulciscantur: nunc vero hostes mirum quantum regibus vestris potentiores sunt. Sed tamen cum petistis, tanquam aliquid boni accepturi, regis dignitatem, indignans ego licet vestræ voluntatis improbitati, nihilominus ut regem haberetis induisi, ne forte viderer vestræ optimæ deliberationi contradicere: toleravi, inquam, in ira mea. Et nunc pariter iratus tum illi veteri tum posterioribus vestris iniquitatibus, meum vobis auxilium subduxi, siquique vos ex ipsis discere rebus, quanto melius fuerat ab illis, quos ego pro vestra salute elegeram, semper gubernari, quam regiæ vos committere potestati.

VERS. 42-44. — « Vortex iniquitatis Ephraïmus, cum occulto peccato suo; dolores quasi parturientis venient ei. » Et quia in omnibus demonstratis (namque Ephraïmi nomine, more suo, tanquam ex parte totum dicit) vehementem quemdam impetum ac sædultatem multifariam impie agendi peccandique adversus me, mentisque vestræ cogitatio in delicto tota desiguitur (hoc enim dicit occultum peccatum, nempe quia animi deliberationes ignotæ externis sunt), propterea, inquit, in tot tantasque incidetis pœnas, ut quasi mulier in partu dolens, futuri sitis propter ingruentium malorum crucialus. « Hicne filius tuus prudens? » Hæcne sapientiæ vestræ opera, qui discernere nescivistis, quantum intersit inter gratiam meam ac tutelam, et declinationem ad idola atque ad opera voluntati meæ

δουν τῆς ἐπιμελείας, περιττοὺς ὄντας καὶ ματαίους, διὰ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς ἐλέγξω τιμωρίας. « Καὶ φάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι δρυμοῦ, καὶ θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. » Οὕτως γὰρ αὐτοὺς τῇ τῆς σφαγῆς ποικιλίᾳ καταναλώσουσιν οἱ πολέμιοι, ὡσανεὶ λόντες τινες ἐκ δρυμοῦ, ἢ τίνα ἕτερα παραπλήσια

Στίχ. ι', ια'. — « Ποῦ ὁ βασιλεὺς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σου· καὶ κρινάτω σε, ὃν εἶπας, Δός μοι βασιλέα καὶ ἀρχοντα, καὶ ἔδωκά σοι βασιλέα ἐν ὀργῇ μου. » Οὐδὲ γὰρ ἐκ βασιλικῆς ἐπιμελείας ἢ στρατηγίας ἀπολείπει τι κέρδος· ἔσται γὰρ καὶ οὗτος ἄτονος εἰς βοήθειαν, ἀντιπράττοντος ἐμοῦ· καίτοι γε [κατὰ τὸ γὰρ] ἐμοὶ δοκοῦν ἡγούμενόν σου τὸν Σαμουὴλ ἄνδρα δίκαιον, καὶ μετὰ πάσης ἀρετῆς τὴν τε ἱερουσύνην καὶ τὴν ἡγεμονίαν διέποντα τοῦ λαοῦ, παρεγράψασθε παντελῶς, (p. 96) παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι φήσαντες δεῖν ἔχειν βασιλέα, ὃς ἀρχέσει πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πολέμους τοῖς ἄλλοις· ἀλλὰ γὰρ ἔχει καιρὸς, ἐν ᾧ τῆς ἀβουλίας αἰσθησθεσθε τῆς οὐκίας· οὐ γὰρ τι ὄφελος παρέξουσιν ὑμῖν οἱ βασιλεῦσιν ἐν ὑμῖν δοκοῦντες, ἅτε πασῶν τῶν ἐν ὑμῖν πόλεων ὑπὸ μίαν ἀπώλειαν πεσομένων· οὐ τοίνυν οὐδέ τις αὐτῶν κρινεῖ σοι, ὡς ματαίαν παρὰ τὸν πολέμιον ἐπανάστασιν ὑπομένοντι, καὶ τίνα παρέξει βοήθειαν ἐπὶ τούτους· ἐπειδὴ τοῦτο πρὸς τοὺς οὐκίους τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος ποιεῖν εἰς τὴν τῶν ἀδικουμένων βοήθειαν· πολέμιοι δὲ οἱ νῦν πλείστον ὄσον τῶν βασιλευόντων ἐν ὑμῖν ὄντες δυνατώτεροι· ὀπηρῆκα δὲ ἤτετε ὡς ἐπ' ἀγαθῷ ληψόμενοι τοῦ βασιλείου τὴν ἀρχὴν, θυμούμενοι· ἐπὶ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης τῆς ὑμετέρας, ὅμως ἐπέτρεψα λαβεῖν τὸν βασιλέα, ὡς ἂν μὴ ἀντιπράττειν ὑμῖν τὰ κάλλιστα ὑπὲρ ἑαυτῶν διαπραττομένοις δοκοῖν. « Καὶ ἀνέσχον ἐν τῷ θυμῷ μου. » Θυμούμενοι, δὲ καὶ νῦν ἐπὶ τε ἐκείνῃ καὶ ταῖς καθεστῆς παρανομίαις ὑμῶν, ἀφείλον μὲν ὑμῶν τὴν ἐμὴν συμμαχίαν· εἶστα δὲ ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν μαθεῖν τῶν πραγμάτων, πόσω δὲ ἄμεινον ὑμῖν ἦν ὑπὸ τοῖς παρ' ἐμοῦ προχειριστέοις ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἀγεσθαί πάντοτε, ἢ βασιλικῇ πιστεύειν αὐτοὺς δυναστείᾳ.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — « Συστροφή ἀδικίας Ἐφραῖμ ἐν κεκρυμμένῃ ἁμαρτίᾳ αὐτοῦ· (p. 97) ὠδίνες ὡς τικτούσης ἤξουσιν αὐτῷ. » Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἐδείχθητε (ἀπὸ γὰρ τῶν Ἐφραῖμ εἰωθότως ὡς ἀπὸ μέρους λέγει τὸ πᾶν) πολλὴν τίνα τὴν συστροφὴν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἔχοντες τῶν ποικίλων ἀσεθεῖν τε καὶ ἁμαρτάνειν εἰς ἐμὲ, ἐν μελέτῃ τε τῇ κατὰ διάνοιαν ἐστὶν ὑμῖν τὸ ἁμαρτάνειν (τοῦτο γὰρ ἐγκεκρυμμένην ἁμαρτίαν λέγει, τὸ τὰ τῆς ψυχῆς βουλευόμενα ἀδηλα τοῖς ἐκτὸς ὑπάρχειν), ὑπὲρ δὲ τούτων, φησὶ, τοιαύταις περιπεσεισθε τιμωρίας, ὥστε δίκην γυναικὸς ὠδύσεως ἐν τῷ τίκτειν συνέχεσθαί τοις τῶν ἐπέληλυθότων ὑμῖν κακῶν ὀδύνας. « Οὗτος ὁ υἱὸς σου ὁ πρόνιμος; » Ταῦτα τῆς συνέσεως ὑμῶν τὰ ἔργα, οἳ οὐκ ἰδυνήθητε διακρίναί πόσον ἐστὶ τὸ διάφορον ἐμοὶ τε ἀρέσκειν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν εἶναι τὴν ἐμὴν, ἢ

πρὸς τὰ εἰδωλα νεύειν, καὶ τάναντία τοῖς ἐμοὶ δο-
κούσαι; « Διότι νῦν οὐ μὴ ὑποστῆ ἐν συντριβῇ τέκνων
αὐτοῦ. » Τοιγαροῦν τοιαῦτα βουλευσάμενοι, ἐνεργεῖν
οὐ δυνήσεσθε τὴν ἀπίθειαν τὴν οικείαν. Ἐἴτα τῶν κα-
κῶν ὑπισχνούμενος, καθὼς εἶπθε, τὴν λύσιν, ἐπάγει·
« Ἐκ χειρὸς ἕδου ῥύσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θανάτου λυ-
τρώσομαι αὐτούς. » Ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ πάντα ταῦτα
κατεδύσας αὐτούς τῇ τιμωρίᾳ, (p. 98) ἐξ αὐτοῦ μι-
κροῦ τοῦ θανάτου πάντας ὑμᾶς ἐξέλωμαι παρὰ πᾶσαν
ἀνθρωπίνην ἐλπίδα. « Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ
τὸ κέντρον σου, ἕδῃ; » « Ὅστε σοι τότε λέγειν ἐξεῖναι
ταῦτα τὰ ῥήματα, ὁρῶν τὴν τῶν ποικίλων ἐκείνων
θάνατον ἐπαγαγόντων σοι τὴν τιμωρίαν, λέγει δὲ τῶν
Ἀσσυρίων. « Παράκλησις κέρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν
σου. » Τεύξη γὰρ παρακλήσεως ἐπὶ τοῖς τοσούτοις
κίχλις, ἧ νῦν μὲν ἀδηλός ἐστὶ σοι τέως, ὄψει δὲ αὐ-
τὴν ἐξ αὐτῶν τότε τῶν πραγμάτων.

Στίχ. ιε'. — « Διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστε-
λεῖ. » Τινὲς οὕτως ἐνόησαν ὅτι τῶν Ἰσραηλιτῶν κατ-
ήγαγε μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν τὰς δέκα φυλάς, τοὺς δὲ
τῆς Ἰουδαίας ἀφήκε· τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώμην γέ-
γονε τῷ Ἀσσυρίῳ, ὅς γε ἡβουλήθη τὴν τε Ἱερουσα-
λήμ καὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας τὰ ὅμοια διαθεῖναι·
ἐκωλύθη δὲ τῇ δυνάμει τῇ θείᾳ καὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου
πληγῇ· ὥστε οὐκ αὐτὸς διέστειλεν, ἀλλ' ἡβουλήθη τὸ
μέγεθος τῶν κακῶν εἰπεῖν ὁ προφήτης, ἐν οἷς ἐξετα-
σθήσονται ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου ληφθέντες, εἰς ἀπόδει-
ξιν ὧν αὐτοῖς; ὁ θεὸς παρέξει, τιμωρεῖσθαι μέλλον
ὑστερον ἐκείνους· ἐπειδὴ *τοῖνον* αἰχμαλώτους αὐ-
τοὺς λαθῶν ὁ Ἀσσύριος διέσπειρεν αὐτούς τῆδε κά-
καισε ἐνοκίσις διαφόροις τόποις, ὡς ἂν μὴδὲ ἀλλή-
λοις παρέχειν τινὰ δύναιντο συμμαχίαν, (p. 99) μὴδὲ
ἐκ συμφωνίας περὶ τῆς ἐκείθεν ἀπαλλαγῆς βουλευόντο
εἶ· οὕτω δὲ λέγει καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ· « Τὰς δια-
σποράς τοῦ Ἰσραὴλ ἐπισυνάξει· » ἵνα εἴπῃ ὅτι
διεσπαρμένους αὐτοὺς τῆδε κάκεισε ἐπανάξει παρὰ
πᾶσαν ἐλπίδα· καὶ ἐτέρωθεν οὐ· « Εἰπάτωσαν δὲ οἱ
λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς
ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ
ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης· »
δηλῶν ὅπως ἦσαν πολλαχοῦ διεσπαρμένοι· τοῦτο δὲ
λέγει κἀνταῦθα ὅτι Οὗτος ὁ λαθῶν ὑμᾶς αἰχμαλώτους,
καὶ εἰς ἄλλοτριαν χώραν ἀπαγαγὼν, εἰς πολλοὺς παι-
κίλους διέσπειρε τόπους· ὡς ἂν μὴ ἐπὶ ταυτὸν ἡθρο-
σμένοι παράκλησιν ἔχειν τινὰ δοκοῖτε· ἐπιτείνονται δὲ
τόπους.

Ταῦτα εἰρηκῶς εἰς ἀπόδειξιν τῆς τε δυνάμεως καὶ
τῆς ὠμότητος ἤπειρ ἐχρήσατο κατ' αὐτῶν ὁ Ἀσσύριος,
ἐπάγει· « Ἐπάξει Κύριος ἀνέμου καύσωνα ἐκ τῆς
ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηρανεῖ τὰς φλέβας αὐτοῦ,
καὶ ἐξηρημώσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ, καὶ πάντα αὐτοῦ
τὰ σκευῆ τὰ ἐπιθυμητά. » Ἐπάξει γὰρ αὐτῷ πολέ-
μιον· λέγει δὲ τὸν τῶν Βαβυλωνίων βασιλέα ὅς ὡσπερ
ἐκ τίνος πόρρωθεν κειμένης χώρας, δίκην ἀνέμου
καύσωνος ἀθρόον ἐπελθὼν, ὅλον αὐτὸν ἀφανιεῖ διόλου·
τὴν τε εὐπραγίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν τῶν προσόντων ἀγα-
θῶν ἀφθονίαν, εἰς ἐρημίαν μεταστήσας· καὶ πάντα

contraria? « Quamobrem nunc non subsistet in
contritione filiorum suorum. » Propterea cum talia
deliberaveritis, tolerare perditionem vestram non
poteritis. Exin porro malorum, **64** ut solet, pro-
mittens solutionem, pergit dicere : « De manu in-
ferni liberabo eos, de morte redimam eos. » Jam
vero post hæc omnia, pœna jam eruditos, ex ipsa
propemodum morte vos omnes eruiam, præter omnem
humanam spem. « Ubi ultio tua, mors? ubi stimu-
lus tuus, inferne? » Tunc a te dici hæc verba lice-
bit, cum multiforem illum interitum cernes ho-
minum, qui tibi pœnam intulerunt, nempe Assy-
riorum. « Consolatio abscondita est ab oculis
suis. » Habebis certe malorum tantorum solamen,
quod nunc tibi adhuc ignotum est, sed ex ipsis
B demum rebus gestis innotescet.

VERS. 15. — « Quia hic inter fratres dividet. »
Nonnulli existimarunt Assyrium abduxisse in ca-
pivitatem decem tribus, sed Judææ incolas dimisisse.
Atqui de hoc non cogitavit Assyrius, qui imo vo-
luit Hierosolymis et Judææ incolis paria facere, sed
divina potentia impeditus fuit et angeli clade. Non
ergo ille divisit, sed propheta nihil aliud dicere vult
quam malorum gravitatem, quibus exercebuntur
capti ab Assyrio; vultque demonstrare cujusmodi
Deus dabit supplicia, cum suo tempore faciet illo-
rum castigationem. Etenim reapse Assyrius captivos
Israelitas hac illac dispersit diversis locis, quomi-
nus ullum præstarent mutuum auxilium, neque
collatis consiliis de reditu illinc cogitarent. Sic
etiam beatus David ait : « Dispersiones Israelis con-
gregabit »; nempe ut dicat : Dispersos eos hac et
illac, præter omnem spem adunabit. Et alibi : « Dic-
cant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de
manu inimici, et de regionibus congregavit eos, a
solis ortu et occasu, ab aquilone et mari »; ita
significans fuisse illos multis locis dispersos.
Ergo hic quoque dicit : Hic qui vos captivavit, et
in alienam regionem deportavit, multis variisque
vos sparsit locis, ne **65** in eadem statione adunati
solamen aliquod habere videremini, sed augeri
vobis potius ærumnam voluit in diversitate locorum
constitutis.

δὲ μᾶλλον ὑμῖν τὰ κακὰ κατὰ διαφόρους διηρημένοις
D Jam vero his dictis ob vim sævitiamque ostenden-
dam, qua usi fuerunt adversus eos Assyrii, prose-
quitur : « Adducet Dominus urentem ventum ex de-
serto super ipsum, et siccabit venas ejus, et fontes
ejus desolabit, atque omnia vasa ejus desiderabilia. »
Adducet ei hostem : dicit autem Babyloniorum regem,
qui tanquam ex aliqua longinqua regione, in venti
urentis similitudinem repente superveniens, uni-
versum Israellem omnino delebit; ejusque prosperi-
tatem, bonorumque affluentiam, in vastitatem cou-
vertet; ejusdemque omnes facultates, et quidquid

⁷⁷ Psal. CLXVI, 2. ⁷⁸ Psal. CVI, 2.

majori pretio habebatur funditus destruet. Nam verbis, « Ubi ultio tua, mors? ubi stimulus tuus, inferne? » subjungitur: « Propterea hic inter fratres dividet, » et reliqua; ita tamen ut intermedia sint verba fide: « Consolatio abscondita est ab oculis tuis; » significante propheta, eventurum illud quod eatenus latebat. Sed enim postquam ipsorum in meliorem statum dixit conversionem, loquitur rursus de mox correptura eosdem pœnali calamitate.

CAP. XIV.

Vers. 1-3. — « Destruetur Samaria, quoniam in Deum suum rebellavit. Gladio cadent; tum illorum lactentes solo allidentur; et fete ipsorum scindentur. » Tunc ergo, inquit, prædicta beneficia insperato conferet Dominus captivis. Sed ante illud tempus corripiet eos exitium gravissimum, propterea quod contraria Deo fecerint: namque acerbissimum experientur bellum, in tantum ut ne lactentium quidem parvulorum **66** miserturi sint hostes, neque mulierum gravidarum. Age vero postquam eos eventurorum malorum commemoratione satis ad modestiam composuit, nunc promissioni insistens quam in superioribus fecit, futuramque illis molestiarum solutionem portendens, ait: « Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quoniam infirmatus es in iniquitatibus tuis. » Age jam, respice modo ad Deum; et voluntatem ejus considerans, in quantam veneris ob delicta tua infirmitatem cognosce: et cum insperato incumbentium malorum solutionem sis nactus, da operam ut debitis officiis in posterum defungaris. « Tollite vobiscum verba, et convertimini ad Dominum Deum vestrum. Dicite ei: Potes omne auferre peccatum; ut ita non assumatis iniquitatem, sed capiat bona. » Hos quodammodo sermones inter vos in mutuo serite, quibus omnes per omnia ad Deum tendatis; certa-que fide credatis posse Deum vestra omnia peccata delere, si certe vos pœnitentes in contingentibus viderit calamitatibus: atque jam omni impietate ommissa, uberem impetrabit bonorum a Deo largitionem. Simulque invicem exhortemini, ad perpetuos illi hymnos et gratiarum actiones ob ea quæ possidetis bona, attollendos.

Vers. 4-8. — « Assur non salvabit nos; super equos non ascendemus; haud ultra dicemus opificiis nostris: Dii nostri estis. » Non enim Assyrii deinceps indigebimus auxilio, facti jam ei superiores ob divinum patrocinium. Neque equis utentes ad fugam spectabimus; adest enim auxiliator Deus. Tum et ab illo errore procul postea erimus, eos quos ipsi fecimus, deos appellandi. « Quia in te miserebitur pupilli. » Date operam ut una cum benivolo sinceroque erga Deum affectu, egentium quoque misereamini. « Sanabo habitationes eorum; diligam eos manifeste, quia aversus **67** est furor meus ab eis. » Si ita, inquit, te gesseris, audies Deum hæc promittentem atque facientem, teque in

A δὴ τὰ προσόντα αὐτῷ, καὶ πολλῆς ἤξιωμένα τῆς σπουδῆς ἀφανιεῖ καθάπαξ· πρὸς γὰρ τὸ, « Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου, ᾄδῃ; » ἐπῆκται· « Διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ, » καὶ τὰ ἐξῆς· ὥστε εἶναι διὰ μέσου, τὸ « Παράκλησις κρυπταὶ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου, » δηλοῦντος, ὅτι γενήσεται τοῦτο ὃ νῦν αὐτοῖς ἀδελόν ἐστι τέως. Εἶτα τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν εἰρηκῶς, λέγει πάλιν τὴν νῦν καθέξουσαν αὐτοὺς τιμωρίαν.

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Στίχ. α'-γ'. — Ἐφανισθήσεται Σαμαρεία, ὅτι ἀντέστη πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς· ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται, καὶ τὰ ὑποτίθια αὐτῶν ἐδαφισθήσονται, καὶ αἱ ἐν γαστρὶ αὐτῶν ἔχουσαι διαβραχθήσονται. Τότε μὲν οὖν, φησὶν, ἐκεῖνα παρέξει παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τοῖς γεγονοσίην αἰχμαλώτοις· πρὸ δέ γε ἐκεῖνων καταλήφεται νῦν αὐτοὺς ἀπόλεια βαρυτάτη, ὑπὲρ ὧν ἐναντία εἶλοντο τῷ Θεῷ· πολέμου γὰρ ἐν πεῖρᾳ καταστήσονται πικροτάτου, ὡς μήτε τῶν ἐτι γαλακτοτροφουμένων παιδίων ἔλεον εἶναι πολεμίους, μήτε μὴ τῶν γυναικῶν τῶν ἐγκύων· καὶ ἐπειδήπερ αὐτοὺς τῆ μνημῆ τῶν καταληφόμενων αὐτοὺς κακῶν ἐσωφρόνισεν αὐτάρκως, ἀκολουθῶν τῆ ἐπαγγελίᾳ ἣν ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἐποίησατο, (p. 100) τὴν ἐσομένην αὐτοῖς λύσιν τῶν λυπηρῶν μηνύων, ἐπάγει· « Ἐπιστρέφηθι, Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου, διότι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις σου. » Ἄλλὰ γὰρ νῦν δὴ νεύσαν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τὰ αὐτῷ δοκοῦντα ἀναλογισάμενος, ὑπὲρ ὧν ἠσθέεις, εἰς ὄσην κατηνέχθης ἀσθένειαν· καὶ λαβὼν παρ' ἐλπίδα τῶν προσπεπωκότων κακῶν τῶν λύσιν, ἐπιμελεῖσθαι λοιπὸν σπούδαζε τοῦ προσήκοντος, « Ἀναλάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, καὶ ἐπιστρέφητε πρὸς Κύριον τὸν Θεόν ὑμῶν· εἶπατε αὐτῷ, Δύνασαι πᾶσαν ἀπαρτεῖν ἀμαρτίαν· ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ ἵνα λάβητε ἀγαθὰ. » Τοιοῦτοις δὲ τισὶ πρὸς ἀλλήλους χρήσασθε τοῖς λόγοις, δι' ὧν νεύσετε μὲν ὄλοι δι' ὄλων πρὸς Θεόν· ἀναμφίβολον δὲ ἐξετε τὴν πίστιν, τοῦ πάσας ἀφαιρεῖν ὑμῶν τὰς ἀμαρτίας αὐτάρκως ἔχειν τὸν Θεόν, εἴπερ οὖν ὑμᾶς μεταμελούμενους ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν ἴδοι κακοῖς· ὡς ἂν μῆκέτι πρὸς ἀσθεῖαν νεύοντες, ἀφθονον ἔχοιτε τῶν ἀγαθῶν παρὰ Θεοῦ τὴν χορηγίαν· καὶ προτρέψασθε πάντες ἀλλήλους διηνεκεῖς αὐτῷ τοῦς ὕμνους καὶ τὰς εὐχαριστίας ὑπὲρ τῶν ὑπαρξάντων ὑμῖν ἀποδοῦναι **D** καλῶν.

Στίχ. δ-η'. — Ἐσσοῦρ οὐ μὴ σώσῃ ἡμᾶς, ἐφ' ἔπιπαι οὐκ ἀναδησόμεθα, οὐκέτι οὐ μὴ εἶπομεν, Θεοὶ ἡμῶν, τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν. Ὅσπερ γὰρ τῆς τοῦ Ἀσσυρίου λοιπὸν δεησόμεθα βοήθειας, ἀνώτεροι καθεστῶτες αὐτοῦ διὰ τὴν θέαν κηδεμονίαν· οὕτε ἔπιποις χρησάμενος νεύσομεν πρὸς φυγὴν· πάρεστι γὰρ ὁ βοηθῶν Θεός· πόρρωθεν δὲ ἐσόμεθα καὶ τῆς πλάνης ἐκείνης λοιπὸν, ὥστε τὰ παρ' ἡμῶν γινόμενα θεοὺς ὀνομάζειν. « Ὅτι ἐν σοὶ ἐλεήσει ὄφρα νόν. » Ἐπιμελεῖσθε δὲ μετὰ τῆς εἰς Θεὸν εὐγνωμοσύνης, καὶ τῆς εἰς τοὺς δεομένους συμπαθείας. « Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν, ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως, ὅτι ἀπέστρεψεν ἡ ὀργή μου ἀπ' αὐτῶν. » Εἰ γὰρ δὴ τοιαῦτα, φησὶ, ποιεῖς, ἀκοῦση τοῦ Θεοῦ

ταῦτα ἐπαγγελλομένου τε περὶ σοῦ καὶ ποιούντος· **A** καὶ ὅτι ἀποδώσει μὲν σοὶ τὴν παλαιάν οικησιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας· Ἰσραὴν δὲ καὶ ὁμοίαν περὶ πάντας ἐπιδείξεταί τὴν ἀγάπην, ὅτε πᾶσαν ὄργην ἀφελὼν ἀφ' ὁμών. « Ἔσομαι ὡς δρόσος τῷ Ἰσραὴλ. » Οὕτως αὐτὸν ἐκτρέφει τῆ παρ' ἐμοῦ κηδεμονίᾳ, ὡσπερ ἡ δρόσος ἐκτρέφειν εὖθε τοὺς καρπούς. « Ἀνοθήσει ὡς κρῖνον. » Ἐπίδοξος ἔσται παρὰ πᾶσι. « Καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὡς ὁ Λιβάνος. » Εἰς πολυπληθίαν ἐπιδώσει, δίκην ἐκείνου ταῖς κείροις στενοχωρουμένου. « Πορεύονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. » (p. 101) Ἐκταθήσονται ἐπὶ πλεῖστον εὐπραγίας οἱ ἐξ αὐτοῦ. « Καὶ ἔσται ὡς ἐλαία κατακαρπός, καὶ ἡ ὄσφρασσία αὐτοῦ ὡς λιθάνου. » Αὐτός τε διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀεὶ θάλλων ἔσται τοῖς καρποῖς, καὶ λιθανωτοῦ δίκην ἡδὺς τοῖς ἀκούουσι τὰ περὶ αὐτοῦ ἀγαθά. « Ἐπιστρέψουσι καὶ καθιοῦνται ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ, καὶ ζήσονται, καὶ στηριχθήσονται σίτιν. » Ἐπανελεύσονται ἀπολαύσουσι τῶν οικειῶν, καὶ διαμενοῦσι ἀφθονον τῶν καρπῶν ἔχοντες τῇ ἐμῇ κηδεμονίᾳ τὴν χορηγίαν. « Καὶ ἐξανθήσει ὡς ἄμπελος τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ὡς οἶνος **B** ἄμπελος τε ἀνθούσα, καὶ οἶνος ὁ κατὰ τὸ ἕρος τοῦ Λιβάνου γίνεσθαι εἰωθός.

Στχ. θ'-ι'. — « Τῷ Ἐφραϊμ, τί αὐτῷ ἔτι καὶ ἐδώλοισ; Ἐγὼ ἐταπεινώσα αὐτὸν, καὶ ἐγὼ κατισχύσω αὐτόν. » Οὐκέτι δὴ σοὶ κοινωνίαν οὐδεμίαν προσήκεν εἶναι πρὸς τὰ εἰδωλα, ἐπειδὴ μηδὲ δεσθῆσθαι ἐκείνων· ἐγὼ γὰρ ἕπερ τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς σ ταπεινώσει περιβαλὼν, μεταμεληθέντα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς ἀνδείξῃ εὐπραγίας. « Ὡς ἄρκευθος πυκάζουσα ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὐρήσεται. » Ἐπειδὴ ἀειθαλὲς ἔστι τὸ δένδρον τοῦτο· λέγει δὲ ὡς ἐκεῖνο διὰ παντὸς τὴν ἐκ τῶν φύλλων ἔχει κόμην, οὕτως ἔσονται καὶ οὗτοι διηνεκῆ τῶν ἀγαθῶν ἔχοντες τὴν ἀφθονίαν, ὧν αὐτοῖς διὰ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀπολαύσεις προσέσται. (p. 102) Ἀκολουθῶν δὲ πᾶσι τούτοις ἐπηγγαγὴν ὁ προφήτης· « Τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; ἡ συνετός, καὶ γνώσεται αὐτά; δὲ εὐθείαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιαι πορεύονται ἐν αὐταῖς. » Ἄλλὰ γὰρ ὄντως ἂν τις ἀποφαινοίτο σοφὸν καὶ συνετὸν εἶναι τὸν τῶν εἰρημένων ἔχοντα τὴν γνώσιν, καὶ περὶ ταῦτα ἐσπουδακότα, ἀφ' ὧν ἐξέσται κεχωρισμένους τε αὐτοὺς τοῦ κακοῦ καὶ σπουδῇ μετιόντας τὸ καλόν, ἐν ἀπαλλαγῇ μὲν τῶν χειρόνων, ἐν ἀπολαύσει δὲ καθιστάναι τῶν κρείττωνων· ἐπειδὴ περ ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πραττόμενα, ὀρθότητος γέμει πολλῆς, μεθ' ἧς καὶ πταίουσιν ἐπάγει τιμωρίαν· καὶ μεταμελομένους, περισώζειν ἐπίσταται· δικαίους τε ἀποφαινοίτο ἂν τις τοὺς ἐν τούτοις ὄντας, καὶ ἐξ ἑκατέρου τούτων ὠφελείσθαι ἐπισταμένους· καὶ ἀσφρονεστερόων μὲν ἐν ταῖς τιμωρίαις γινομένων, εἰς προτροπὴν δὲ ἀρετῆς λαμβάνοντας πῶν ἐκ τῆς μεταμελείας προσγινομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπολαύσιν· ἀσεβεῖς δ' ἂν ἀπόφθινοιο κατὰ πάντα καὶ παντοίων (ἀξίους κακῶν) ἐκείνους, οἳ μηδὲν ἰσχύουσιν τούτων, τῇ πρὸς τὸ χεῖρον προστετηκότες βολῇ, καὶ συνιέναι διὰ τούτα τῶν δεόντων οὐδὲν οἰοί τε ὄντας. — Ἐρημηγία Ὡσεὶ τοῦ προφήτου.

Vers. 9-10. — « Ephraïmo, quid ei ulterius et idolis? Ego humiliavi eum, et ego roborabo eum. » Nullam jam tibi esse communionem cum idolis docet, quia nec illis prorsus indigebis. Ego vero, qui ob illorum studium te humiliaveram, postea poenitentem veteri prosperitati restitui. « Sicut juniperus condensa, ita fructus tuus ex me invenietur. » Quia hæc arbor semper virescit, ait: Sicut illa semper foliorum coma frondescit, sic et istos fore in perpetua honorum ubertate, quorum usus eis a mea providentia continget. Consentaneæ vero his omnibus, addit propheta: « Quis sapiens, et intelliget ista? quis intelligens, et cognoscet hæc? quia rectæ viæ Domini, **68** et justi ambulabunt in eis. » Reapse exploratum est, illos esse sapientes atque intelligentes, qui prædictarum rerum scientiam habent, et earumdem studio tenentur; quarum præsidio sejuncti a vitio, et virtutis participes, deteriora vitabunt, et fruentur melioribus. Nam cuncti Dei actus rectitudine multa redundant, qua dirigente peccatoribus quoque poenam infert; et postea poenitentes, salvare scit. Jam vero justos illos esse compertum est, qui hoc vitæ genere sunt, et utrinque juvari sciunt: qui modestiores a castigationibus facti, hortamentum sibi ad virtutem judicant, bonorum post poenitentiam impetratorum usufructu. Impios autem esse constat omnino, et quibuslibet malis dignos illos, qui nihil horum cognoscere valent, ob constantem suam ad vitium inclinationem; et propterea quidquam honestum ac debitum intelligendi haud compotes. Commentarius in Oseam prophetam (explicit.)

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΩΗΛ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN JOELEM PROPHETAM.

Propositum nobis est beati Joelis explanationem nunc exordiri. Est vero sermonum ejus argumentum, ut generaliter dicam, idem quod omnium prophetarum, eventura populo prædicere satagentium, pro collata ipsis hac in re sancti Spiritus gratia: quorum prophetarum primus, quemadmodum retro aiebam, beatus David olim, imo valde antiquitus, et multo ante rerum exitum, cuocia populo diversis temporibus eventura edixit: quod idem a reliquis etiam prophetis factum est, qui antiquiore admodum tempore ab illo dicta, posterius affirmarunt, paulo nimirum ante ipsarum rerum eventum, ut simul et de prædictis admonerent omnes, et ea jam in proximo esse asserentes, vaticiniorum demonstrarent veritatem. Cumque varia essent, variisque contingentia temporibus, quæ a beato diximus prædicta Davide, necessario unumquemque prophetam plerumque ea dicere apparet, quorum sibi propinquior demonstrabatur exitus. Connectebant autem, consentanea quadam rei serie ad id deducti, nonnulla etiam posthinc futura, sed hæc ipsa a beato Davide dicta. Beatus itaque Oseas quæ ab Assyriis ac Babyloniis eventura posterius populo erant, dicit; emendare hunc connitens rerum illarum mentione. Joel vero eandem ipse quoque res commemorat; quippe per idem tempus vivens quo Oseas, atque in eodem argumento versari spiritali revelatione permotus. Addit etiam quæ post reditum Babylone statim Judæis contigerunt, cum gens Scythica eis supervenit, cujus dux Gog erat, omnesque funditus extinguere volebat. Cateroquin Judæi, Deo suppetias ferente, victores exstiterunt: qua de re beatus quoque David in Psalmis verba fecit.

λυθεν, οὐπερ οὖν οἱ περὶ τὸν Γῶγ ἐξήρχον, ἄρδην ἅπαντας ἀπολέσαι βουλόμενον· ὠφθησαν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τῆ θείᾳ συμμαχίᾳ κρείττους ἐκείνων· εἰρηται δὲ καὶ περὶ τούτων τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς.

CAP. I.

VERS. 1-5. — « Verbum Domini, quod factum est ad Joelem Bathuelis filium. » Hic pariter titulus quidam est, æque ac apud Oseam, demonstrans prophetam ex revelatione ipsi oblata divinitus commotum, quæ sequuntur dicere ad populi utilitatem directa. « Audite hoc, senes, et auribus percipite, omnes habitatores terræ, si facta sunt talia in diebus vestris. » Quasi ad dicta audienda seniores, excitare prædictionis terrore conatur; quare et initium verborum suorum capit a minis. Ad omnes certe, inquit, terræ incolas prædicationis sermo-

(p. 103) Πρόκειται μὲν ἡμῖν τοῦ μακαρίου Ἰωὴλ τοῦ προφήτου τῆς σαφηγείας ἀπάρξασθαι νῦν· ἔστι δὲ ὑπόθεσις αὐτοῦ τῶν λόγων, κοινῶς εἰπεῖν, ἢ καὶ πάντων τῶν προφητῶν, τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα μὴνύειν ἐσπουδακότων, κατὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτοῖς περὶ τοῦτο τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν· ὡς ἀρχὴ μὲν γέγονε, καθὰ καὶ πρότερον ἔφη, ὁ μακάριος Δαυὶδ πάλαι καὶ πρόπαιλαι καὶ πολὺ πρὸς τῆς τῶν πραγμάτων ἐκδόσεως ἅπαντα τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκῶς· τὸ αὐτὸ καὶ παρὰ τῶν λοιπῶν ἐγένετο προφητῶν τὰ παρ' ἐκείνου πρὸ πολλῶν ῥηθέντα τῶν χρόνων ὕστερον λεγόντων, καὶ πρὸς αὐτῆ ἡ τῶν πραγμάτων ἐκδόσει μικροῦ· ὡς ἂν ὁμοῦ τε τῶν προειρημένων ὑπομνήσκουσιν ἅπαντας, καὶ δὴ πλησίον ἐσόμενα λέγοντες, τῶν προειρημένων μὴνύουσιν τὴν ἀλήθειαν· διαφόρων δὲ ὄντων, καὶ κατὰ διαφόρους συμβάντων καιροὺς ἐκείνων, ἃ τῷ μακαρίῳ πρόσθεν ἔφραμεν εἰρησθαι Δαυὶδ, ἀναγκαίως τῶν προφητῶν ἕκαστος κατὰ μὲν τὸ πλεῖστον ἐκεῖνα φαίνεται λέγων, ὡς ἐγγύθεν ἐπ' αὐτῶν ἢ ἐκθασίς ἐδηλοῦτο πραγμάτων (p. 104)· συνῆπτον δὲ ἐκ τίνος ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο προαγόμενοι, καὶ τινὰ τῶν μετὰ τοῦτο ἐσομένων, εἰρημένα δηλονότι καὶ τὰ αὐτὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ· ὁ γ' οὖν μακάριος Ὡσηεὶ τὰ παρὰ τε τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ὕστερον περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα λέγει, σωφρονίζουσιν αὐτοὺς τῆ μνήμῃ πειρώμενος ἐκείνων· ὁ δὲ Ἰωὴλ μὲμνηται μὲν καὶ αὐτὸς τῶν αὐτῶν, ἅτε καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τῷ Ὡσηεὶ γεγονώς, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν εἰπεῖν κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν πνευματικὴν ἐπιτετραμμένος· προστίθησι δὲ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον εὐθύς αὐτοῖς γεγονότα· ὁπνίκα Σκυθικὸν μὲν ἔθνος αὐτοῖς ἐπέληλυθεν,

ΚΕΦ. Α.

Στίχ. α'-γ'. — « Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ἰωὴλ τὸν τοῦ Βαθουήλ. » Προγραφή τίς ἐστὶ καὶ αὕτη παραπλησίως τῷ Ὡσηεὶ, δηλοῦσα ὅτι ἐξ ἀποκαλύψεως τίνος ἐγγενοῦσας αὐτῷ, θεῖοθεν κινούμενος λέγει τὰ ἐξῆς, εἰς ὠφέλειαν συντείνοντα τοῦ λαοῦ. « Ἀκούσατε ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν, εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν. » Ὡς ἂν ἄβυσσώτερον διακειμένους περὶ τὰ λεγόμενα, (p. 105) διεγείρειν τῷ φόβῳ τῶν μὴ νοσημένων πειρᾶται, ὥστε καὶ προοίμιον αὐτῷ τῶν λόγων εἶναι τὴν ἀπειλήν· πρὸς ἅπαντας δὲ,

φησὶ, τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας τῆς ἐπαγγελίας ποιούμαι τὸν λόγον· καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων πρὸς τοὺς ἐν ὑμῖν πρεσβυτέρους, καὶ τι καὶ πλέον εἰδέναι διὰ τὸν μακρὸν ὀφειλοντας χρόνον, εἰ δὲ τι τοιοῦτο γεγονός, ἢ κατὰ τὸν ὑμέτερον καιρὸν, ἢ κατὰ τὸν τῶν ὑμετέρων πατέρων ἐπίστασθε, ὅποια δὴ νῦν ὑμῖν ἐποιοῖσι θεός, ἐπὶ μακρῷ μὲν ὑμῶν ἀνασχόμενος τῷ χρόνῳ, ἀνεχόμενος δὲ μηκέτι, ἐπεὶ μηδὲν ὑμᾶς ἐκ τῆς ἀνεξικακίας ὠφελουμένους ὄρᾷ, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ προκόπτοντας ἐπὶ τὸ χεῖρον. « Περὶ αὐτῶν τοῖς τέκνοις ὑμῶν διηγήσασθε, καὶ τὰ τέκνα ὑμῶν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς γενεὰν ἐτέραν. » Τοιοῦτο γὰρ δὴ τῶν νῦν ἐπελευσισμένων ὑμῖν τὸ μέγεθος κακῶν, ὥστε δεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν διαδόχων τῶν οικειῶν εἰς τοὺς μετέπειτα παραπέμψαι τὴν γνῶσιν, δοῦναιτο κάκεινους.

Στίχ. 8'-ε'. — « Τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης κατέφαγεν ἡ ἀκρίς· καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς ἀκριδος κατέφαγεν ὁ βρούχος· καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἐρυσίθη. » Τροπικῶς βούλεται τὰ ἐπεληλυθότα αὐτοῖς εἰπεῖν κακά· καὶ ὡς αἰ τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ πρότερα ἐπετείνετο· ἐληλυθε μὲν γὰρ, φησὶ, Θεγλαφασάρ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς, ὃς δίκην κάμπης οὐκ ὀλίγα μέρη τῶν προσηκόντων ὑμῖν ἐδήλωσεν· (p. 106) μετ' ἐκείνον Σαλμανασάρ ὡσπερ ἀκρίς τις πλέον ἐπινομηθεῖς τὰ ὑμέτερα· ἐπ' ἐκείνους Σενναχηρείμ βρούχου δίκην κοινὸν ἀφανισμόν ἐπάγων ταῖς δέκα φυλαῖς Ἰσραὴλ· ἐπεληλυθεν ὡσπερ τις ἐρυσίθη πρὸς τοὺς λοιποὺς ὁ Βαβυλώνιος, ὃς καὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας λαβὼν, κοινὸν ἀπάντων τῆς αἰχμαλωσίας πεποίηκε τὸ κακόν· εἶτα τί βούλεται τούτων ἡ μήνυσις; ἢ Ἐκνήφατε, οἱ μεθούοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην· ὅτι ἐξηῆται ἐκ στόματος ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. » Ἀποθέσθε δὴ τὴν μέθην, ὑφ' ἧς κατεσχόμενοι νῦν διὰ τὴν πρὸς τὸ χεῖρον ῥοπήν, οὐδὲ συνορᾶν ἐθέλετε τὸ δέον· καὶ μετὰστῆτε εἰς δάκρυα καὶ θρήνην, εἴ πως τῇ μεταμελείᾳ τὴν παλαιὰν ἀποσμήξετε μέθην· ἐπειδὴ γὰρ οὐκέτι χαίρειν ὑμᾶς καὶ εὐφραίνεσθαι τὰ συμβησόμενα ἐξ, ἄμεινον εἰς μεταμέλειαν τῇ τε θρήνῃ χρῆσασθαι καὶ τοῖς δάκρυσιν, ὡς ἂν ἐντεῦθεν κουφισμὸς τις ὑμῖν γένοιτο τῶν κακῶν· εἶτα μηνύων ὑπὲρ ὅτου ταῦτα, φησὶν·

Στίχ. 5'-θ'. — « Ὅτι ἔθνος ἀνέβη ἐπὶ τὴν γῆν μου ἰσχυρὸν καὶ ἀναριθμητὸν· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, λέοντες· καὶ αἱ μύλαι αὐτοῦ, ὡς σκύμου αὐτοῦ. » Ἐπεληλυθῶσι γὰρ τῇ χώρῃ τῇ ἐμῇ πολέμιοι πολλοὶ τε καὶ δυνατοὶ, οἱ λέοντων οὐδὲν ἀφαστήκασιν, τοῖς ὀδοῦσι καὶ ταῖς μύλαις ταῖς οικείαις κατασφαττόντων τε καὶ καταναλισκόντων τῶν κτηνῶν τὰ ἐμπύπτοντα, (p. 107) οὕτως ἀφανίζοντές τε καὶ χειρούμενοι τοῖς ὄπλοις. « Ἔθετο τὴν ἀμπελὸν μου εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὰς συκᾶς μου εἰς συγκλασμόν. » Πάντα τὸν Ἰσραὴλ, ὃν ἀμπελὸν δίκην περιεῖπον, καὶ ἐκ τῆς ἐπιμελείας ἐγκαλλωπίζων τῆς ἐμῆς, ἠφάνισέ τε καὶ ἀπώλεσε παντελῶς σὺν ταῖς ἐν μέσῳ συκαῖς, ὃς συνέτριψεν ἀπάσας· ἀνίττεσθαι δὲ βούλεται τοὺς ἐν αὐτοῖς ὑπερέχοντας πλοῦτῳ τε καὶ δυνάμει, ἐκ τοῦ τὰ τοιαῦτα δένδρα ὑπερφέρειν τῶν φυ-

nem instituo, in primis vero 70 ad seniores, qui plura scire ob suam longævitatē debent, rogo, inquam, an par aliquid vel ætate vestra vel patrum vestrorum contigisse sciatis, quale nunc vobis Deus facturus est, qui longo quidem tempore vos sustinuit, sed jam diutius non tolerabit, quia nihilo vos meliores ob patientiam suam effectos videt, imo contra in deterius etiam ruentes. « Super hoc filii vestris narrate, et filii vestri filiis suis, et filii eorum generationi alteri. » Tanta enim est eventurorum nunc vobis malorum magnitudo, ut vos oporteat per successores vestros ad posteros notitiam transmittere, quo rerum gestarum novitas illos quoque modestiores possit efficere.

Ἰν' ἡ τῶν πραγμάτων καινότης τῇ ἀκοῇ σωφρονίζειν

VERS. 4-5. — « Residua erucæ comedit locusta, et residua locustæ comedit bruchus, et residua bruchi comedit rubigo. » Figurata vult superventura ipsis dicere mala, et quod semper priora posterioribus augebuntur. Venit enim, inquit, Theglaphasar Assyriorum rex, qui erucæ instar non paucas rerum vestrarum partes pessumdedit. Post illum Salmanasar, ceu quædam locusta magis adhuc vestras opes depopulatus est. Deinde Sennacherimus quasi bruchus generale exitium decem tribubus intulit. Postremus omnium tanquam rubigo supervenit Babylonius (Nabuchodonosor) qui Judææ quoque incolis captis, communem fecit captivitatis ærumnam. Porro quid sibi vult harum rerum denuntiatio? « Expergiscimini, ebrii, ex vino vestro, et plorate, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem, quia ablatum est ex ore vestro gaudium et lætitia. » Pellite ebrietatem, qua nunc occupati, propter vestram ad vitia proclivitatem, quod factu opus est haud vultis conspiciere: et ad lacrymas ploratumque convertimini, si forte poenitentia antiquam abstergere poteritis ebrietatem. Nam quia gaudere vos ulterius atque lætari non sinunt casus, melius est poenitentes. 71 ploratu lacrymisque uti, ut hinc vobis levatio aliqua maiorum contingat. Deinde significans quamobrem hæc, pergit dicere :

VERS. 6-9. — « Gens enim ascendit super terram meam fortis et innumerabilis; dentes ejus, leonis, et molares ejus, ut catuli leonis. » Supervenerunt regioni meæ hostes multi ac validi, a leonibus nihil differentes, qui dentibus suis molaribusque conterunt atque consumunt quæcunque obviam sunt animalia. Sic nimirum hostes armis suis invadunt atque devastant. « Posuit vineam meam in dissipationem, et ficulneas in confractionem. » Universum Israelē, quem quasi vitē colebam, meaque cura ornabam, destruxit funditusque perdidit, cum interpositis ficulneis, quas omnes confregit. Vult autem innuere eminentiores inter Israelitas divitiis atque potentia, quoniam hæc arbores extolli supra vitis plantas videntur. « Scrutando scrutatus est illam, albos fecit palmites ejus. » To-

tam illam invadens sic evulsit et in servitum abduxit, ut captivi homines nequaquam differrent a palmitibus albescentibus planeque exsiccatis postquam vitis subversa fuit. « Planget ad me plus quam sponsa sacco accincta super virum virginalem suum. » Tunc iniquitatis suæ sensum percipient, et cum magnis ad me respicient gemitibus, quæ ipsis evenerunt mala deplorantes; haud secus quam mulier nuper nuptiis copulata, mox repente privata viro, cui graviorem facit dolorem privationis celeritas. « Ablatum est sacrificium et libatio de domo Domini. » Hic manifeste eventura a Babyloniis mala significat: tunc enim desiit solita fieri in Dei templo liturgia, cum et ædificium combussit Babylonius, et cives omnes captivavit.

δηλωσ τὰ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων προσέσμενα αὐτοῖς μὲν ἡ κακὰ · τότε γὰρ ἐπαύσατο ἡ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἐκτελούμενη λειτουργία, ὀπτηνίκα τὸν τε οἶκον ἐνέπηρσεν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως αἰχμαλώτους ἔλαβεν ἅπαντας.

72 Vers. 10-13. — « Lugete, sacerdotes qui altari ministratis, quoniam miserum est triticum, exsiccatum vinum, imminutum oleum, confusi agricolæ. Lugete, prædia, propter triticum et hordeum, quia perit messis agri, vitis exaruit, sculnæ sunt inimiciatæ, arbor malogranata et palma et malus et omnia ligna agri exaruerunt. » Congruus sacerdotibus et altaris ministris luctus, quia generalis sterilitas campos tenet, unde primitias ac decimas percipientes, rei necessariæ copiam habent. Congruus haud minus luctus terræ quoque frugibus carenti, unde agricolis creatur confusio, quia frustra laboraverunt: pariterque cunctis terræ prædiis, quia nullum terræ proventum, nullum arborum partum more solito collectum videre est. « Quoniam gaudium confuderunt filii hominum. » Pro eo ut dicat: Namini adest lætandi occasio, prudenti scilicet nisi in talibus tantisque malis luctum agat. Per hæc omnia demonstrat gravissimam sterilitatem Israelitarum regioni contigisse, duplicemque ærumnam fuisse, hostibus scilicet eam pessime devastantibus, et ipsa terra frugum fertilitatem negante. Quid ergo post hæc?

πολεμίων τε αὐτοῦς διατιθέντων τὰ χεῖριστα, καὶ τῆς γῆς πᾶσαν ἀρνησαμένης τῶν καρπῶν τὴν φορὰν. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις;

Vers. 13-16. — « Accingite vos et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis dum in Dei ministerio versamini, quia recessit a domo Dei vestri sacrificium et libatio. » Præ omnibus decet vos potissimum, sacerdotis fungi sortitos, sacco vestiri, neque id unquam deponere, sive cubetis, sive etiam rem sacram peragatis; sed gemitibus luctuque indulgere; propterea quod qui rite Deo exhibebatur cultus omnino desiverit. « Sanctificate jejunium. » Quoniam sanctum dicitur, quidquid est selectum et a multitudine separatum, ideo « Sanctificate jejunium » dicit, id est ad hæc vos comparate, omniaque omnibus et prorsus sejuncti, dedite vos ac disponite ad jejunii observantiam. « Prædicat cultus officium. » Indicite omnibus, ut humanis

τῶν τῆς ἀμπελοῦ δοκεῖν. « Ἐρευνῶν ἐξηρεύθησεν αὐτὴν, καὶ ἐβρίβεν · ἐλεύκασε τὰ κλήματα αὐτῆς. » Πᾶσαν αὐτὴν ἐκπεριελθὼν οὕτως ἀνέσπασεν τε καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπήγαγεν, ὡς μὴδὲν ἀπεικίναται πάντας κλημάτων λευκανθέντων παντελῶς μετὰ τὴν ἀμπελον ἐκπασθῆναι. « Θρηνησεὶ πρὸς με ὑπὲρ νόμφην περιεζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν παρθενικόν. » Τότε τῆς παρνομίας αἰσθήσονται τῆς οἰκείας, καὶ μετὰ μεγάλων νεύσουσι πρὸς με τῶν θρηῶν ἀνακεκλαυσμένοι τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς κακὰ · οὐχ ἤτεον ἡ γυνὴ νεωστὶ συναφθεῖσα πρὸς γάμον, εἶτα ἀθρόον ἀποβαλοῦσα τὸν ἄνδρα, ἢ βαρύτερον τὸ πάθος τῆς ἀφαιρέσεως ἐργάζεται ἡ δούτις. (p. 108) « Ἐξήρται θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. » Ἐνταῦθα προ-

βλεπόμενα αὐτοῖς μὲν ἡ κακὰ · τότε γὰρ ἐπαύσατο ἡ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ ἐκτελούμενη λειτουργία, ὀπτηνίκα τὸν τε οἶκον ἐνέπηρσεν ὁ Βαβυλώνιος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως αἰχμαλώτους ἔλαβεν ἅπαντας.

Στίχ. 1-13. — « Πενθεῖτε, οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, ὅτι τεταλαιπώρηκε σίτος, ἐξηράνθη οἶνος, ὠλιγόθη ἑλαιον, κατησχύνθησαν γεωργοὶ θρηνεῖτε, κτήματα ὑπὲρ πυροῦ καὶ κριθῆς, ὅτι ἀπόλωλε τρυγητὸς ἐξ ἀγροῦ ἡ ἀμπελος ἐξηράνθη, καὶ σκακὰ ὀλιγόθησαν· βοῖα καὶ φοίνιξ καὶ μῆλον καὶ πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ ἐξηράνθησαν. » Ἀρμόττων μὲν οὖν τοῖς ἱερατεῦσιν τῷ θυσιαστηρίῳ ὁ θρηῶν, ὅτι παντελὴς ἀφορία κατέχει τὰς πεδιάδας, ἀφ' ἧν τὰς τε ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκατίας κομιζόμενοι, τῶν ἀναγκαίων εἶχον τὴν ἀφροῖαν· ἀρμόττων δὲ οὐχ ἤτεον θρηῶν καὶ τῆ γῆ πάντων ἀφρημένη τῶν καρπῶν ὡς καὶ τοῖς γεωργοῦσι τὴν γῆν, ἀσχύνην ἐντεῦθεν περιγίγνεσθαι, ὅτι δὴ πεπονήκασι μάτην καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας κτήμασιν ὁμοίως, ὅτι μήτε τῶν ἀπὸ γῆς γιγνομένων, μήτε (p. 109) τῶν ἐν δένδροις τικτομένων εἰσκομιζόμενόν τι κατὰ τὸ εὐπορὸν δύνατον ἰδεῖν. « Ὅτι κατησχύναν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. » Ἴνα εἶπῃ ὅτι μὴδὲν πρόσσετον ἀφορμὴ τοῦ χαίρειν, ἀσχυνομένοις εἰ μὴ πενθοῖεν ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις κακοῖς· διὰ πάντων δὲ τούτων ἀκαρπία βαρυτάτη κατελήφθη δεικνυσι τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν χώραν, ὡς εἶναι διπλοῦν τὸ κακόν· Ἰσραηλιτῶν τὴν χώραν, ὡς εἶναι διπλοῦν τὸ κακόν·

πᾶσαν ἀρνησαμένης τῶν καρπῶν τὴν φορὰν. Τί οὖν ἐπὶ τούτοις;

Στίχ. 14-16. — « Περιζώσασθε καὶ κόπτεσθε, οἱ ἱερεῖς, θρηνεῖτε οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηρίῳ, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν σάκκοις λειτουργοῦντες Θεῷ· ὅτι ἀπέσχηκεν ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδὴ. » Ἐφ' ἅπασιν δὲ μάλιστα πρέπον ὑμῖν τοῖς εἰς τὴν ἱερωσύνην προβεβλημένοις περιθῆσθαι μὲν σάκκον, οὐκ ἀπαροῦντας αὐτὸν, οὔτε εἰ καθυδοῖτε, οὔτε μὴν εἰ τὴν λειτουργίαν ἐκτελοῖτε τὴν θεῶν· θρηῶν δὲ προσανέχειν καὶ κοπεῖν, ὑπὲρ ἧν ἅπαντα πέπαιται ἡ καθηκόντως ἀπονεμομένη τῷ Θεῷ θραπεία. « Ἀγιάσατε νηστείαν. » Ἐπειδὴ ἅγιον λέγεται τὸ ἐξαιρετόν καὶ τῶν πολλῶν κεχωρισμένον, « Ἀγιάσατε νηστείαν » λέγει, ἀντὶ τοῦ, πρὸς ταύτην (p. 110) ἑαυτοὺς ἐκτάξατε, καὶ πάντων ἀρέμενοι τε καὶ χωρισθέντες παντελῶς, ἀφορίσατε καὶ τάξτε πρὸς τὴν ταύτης ἐκπλήρωσιν ἑαυτοῦς. « Κηρύξατε θεραπείαν. » Καὶ

μηνύσατε πλεον, ὅπως ἂν τῶν ἀνθρωπείων ἀφείμενοι ἅ
πραγμάτων, τῇ τοῦ Θεοῦ προσανέχουσιν θεραπείᾳ.
« Συναγάγετε πρεσβυτέρους, πάντας τοὺς κατοικοῦντας
τὴν γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὑμῶν, καὶ κεκράξατε πρὸς
Κύριον ἐκτενῶς, Οἶμοι, οἶμοι, οἶμοι εἰς ἡμέραν, ὅτι
ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου. » Καὶ πάντα· δὴ ἐπὶ τῆς ὑμε-
τέρας χώρας ἠγείσθη· τῶν λοιπῶν ὡς εἰκόσ, κοινῇ
μὲν εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον ἐπείχθητε τοῦ Θεοῦ, ἐν
δοῶν περ ὑμῖν ἔστιν ἄδεια τοῦ εἰσιέναι· μετὰ πολλῶν
δὲ ἀναβοήσατε τῶν στεναγμῶν· τοῦτο γὰρ λέγει,
« Οἶμοι, οἶμοι, οἶμοι· » εὐχόμενοι μὴ εἰς πείραν
ἐλθεῖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣν οὐ πάρῳ συμβέβηκεν
εἶναι κατὰ τὴν ἀπειλήν τὴν θεῖαν. « Καὶ ὡς ταλαι-
πωρία ἐκ ταλαιπωρίας ἦξει. » Ὡς ἂν μὴ ἐπαλλήλους
ὑμῖν περιπαιεῖν ἐγγένηται τοῖς κακοῖς. « Ὅτι κατ-
έναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν βρώματα ἐξηράνθη,
καὶ ἐξ οἴκου Θεοῦ ὑμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. » Ἵνα
μὴ ἀδότῳ γένησθε τῶν καρπῶν ἐκείνων, ὅτι πολλὴ
μὲν τις ἔσται καὶ μεγίστη τῶν καρπῶν ἡ ἀφορία·
προσεθήσεται δὲ τὸ χεῖριστον ἀπάντων τὴν πᾶσαν
ἀφῆρησθαι τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ τὴν καθήκουσάν τε
καὶ ὀφειλομένην τῷ Θεῷ (p. 111) θεραπείαν, ἢ πλεί-
στης ὁσας εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς πληροῦν ἡδύνατο
τοῖς πρὸς τὸ θεῶν ὀρώνας.

Στίχ. ιζ'-κ'. — « Ἐσκήρτησαν δαμάλις ἐπὶ ταῖς
φάτναις αὐτῶν. » Αἰταὶ μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς κατεχούσης
ἐνδείας συναλαυνόμεναι πρὸς τὸ σκίρτην τε νεύουσι
καὶ παρᾶττεσθαι, ὑπὸ μὲν τῆς φύσεως τὴν τροφήν
ἐπιζητοῦσαι, ὑπὸ δὲ τοῦ μὴ παρῆναι τὸ τρέφον, πρὸς
ἑτακτον κινούμεναι σκίρτησιν. « Εὐρωτίασε αἰτοδοχεῖα
ἀπὸ τῶν χρυσμάτων αὐτῶν. » Ἐπειδὴ ἔθος περιχρῆσθαι
τοῦ οἴτου τὰς ἀποθήκας ἀσφαλείας ἔνεκεν, οὐκ ἐνόητων,
φησὶ, τῶν ἐμβαλλομένων, εὐρωτία ὁ ἐπιχρῆόμενος ἔξει
πῆλός, ἐκ τοῦ μηδὲν ἀποτίθεσθαι καθάπαξ. « Ἡφανί-
σθησαν θησαυροί. » Πᾶς τόπος ὄντινα δὴποτε εἰσδέ-
χασθαι καρπὸν εἰωθῶς, περιττός ἔσται, οὐκ ὄντων
τῶν ἐμβαλλεσθαι ὀφειλόντων. « Κατεσχάψαν λη-
νοί. » Περιτταὶ καὶ αὐταὶ φανοῦνται, οὐδενὸς εἰσκο-
μιζόμενοι. « Ὅτι ἐξηράνθη οἴτος, τί ἀποθήσομεν
ἐαυτοῖς ; » Ἀπὸ μέρους τοῦ οἴτου τοὺς πάντας εἰπεῖν
ἰθουλήθη καρπούς· εἰς γὰρ βεβαίωσιν τῶν προειρη-
μένων τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι τῶν καρπῶν παν-
τελῶς ἀφῆρημένων, περιττός πᾶς ἔσται τόπος δέχ-
σθαι τοὺς καρπούς εἰωθῶς, (p. 112) οὐκ ὄντων τῶν
ἀποτίθεσθαι μελλόντων. « Ἐκλαυσε βουκόλια βοῶν,
ὅτι οὐχ ὑπῆρχε νομὴ αὐτῶν καὶ τὰ ποιμνία τῶν
προβάτων ἠφανίσθησαν. » Ἀφῆρηται τῶν κτηνῶν
ἡ συνθήκη κατὰ χώραν τροφῆς. « Πρὸς σὲ, Κύριε,
βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε τὰ ὄρατα τῆς ἐρήμου,
καὶ πῆλός ἀνῆψε πάντα τὰ ξύλα τοῦ ἀγροῦ. » Κοινῇ
δὲ πάντες ἐπὶ τοὺς κατέχουσι κακοῖς παρὰ σοῦ τῶν
τηλοπόυτων καρπῶν αἰτήσομεν τὴν λύσιν, ὅτι δίχην
πρὸς ἅπαντα ἡ χώρα σὺν τοῖς ἐνοῦσαι δένδροις ἠφά-
νισται· ὄρατα γὰρ « τῆς ἐρήμου » λέγει τοὺς ἐν
τοῖς ὄρεσι τόπους πρὸς σπερμάτων καταβολὴν ἐπιτη-
θείους ὄντας, οὗς εἰώθασιν κοινῇ λόγῳ « ὀροπέδια »
καλεῖν· Ἵνα οὖν εἴπη· ὅτι πᾶς τόπος καὶ πᾶν ξύλον
ἠφάνισται, ὡς ὑπὸ πυρὸς τίνος καταπεφλεγμένα.
« Καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου ἀνέβλεψε πρὸς σὲ, ὅτι

negotia omissis, Dei civitati celebrando intersint.
« Congregate senes, omnesque terrae incolae ad
domum Dei vestri, et clamate ad Dominum vabe-
menter: Heu mihi! heu mihi! heu mihi in die!
quia prope dies Domini. » Et omnes, qui in regione
vestra praecedere aliis ob aetatem debent, coadu-
nantes, quos et reliquos sequi par est, gregatim
Dei domum ingredi impellite, quandiu vobis adhuc
ingrediendi copia est. Cum multis autem clamato
gemitibus; id enim praedicta locutio heu mihi, heu
mihi, heu mihi, significat; orantes ne diem illam
experiri cogamini, quae haud procul abest, juxta
divinam comminationem. « Et quasi miseria de
miseria veniet. » Ne sine intercaedine malis
corripiamini. « Quia ante oculos vestros alimenta
exaruerunt, item de domo Dei vestri gaudium atque
laetitia. » Ne spectatores malorum illorum sitis,
quia multa erit imo maxima frugum sterilitas.
Pessimus omnium accedet cumulus, cessatio omni-
moda in Dei templo congrui debitiue Deo cultus,
qui gaudio plurimo atque laetitia replere poterat
honesti studiosos.

VERS. 17-20. — « Subsultaverunt juvencae in
praesepibus suis. » Hae quippe premente fame
coactae, subsultare ac perturbari incipient, nate-
raliter alimentum quaerentes; qua negata, ad in-
conditas subsultationes moventur. « Computru-
erunt horrea ab unctionibus suis. » Quia mos erat
ungendi apothecas tritici, causa conservationis, si
deficiet quidquid illuc ingerendum erat, putrescet
illitum lutum, cum nihil omnino sit inlus reposi-
tum. « destructi sunt thesauri. » Quilibet locus
recipere fruges solitus, supervacaneus erit, cum
non sint quae reponi debeant. « Suffossa sunt tor-
cularia. » 74. Hae quoque videbuntur superflua,
cum nemo quidquam afferat. « Cum arefactum sit
tritium, quid nobis reponemus? » A parte, id est
ad antea dictorum confirmationem hoc dicere vult,
nempe quod frugibus cunctis ablatis, supervacuum
erit omnis locus iis excipiendis consueto more pa-
ratus, cum quod reponatur desit. « Fleverunt ar-
menta boum, quia non erant eis pascua: et greges
ovium disperierunt. » Jumentorum consueta per
agros alimenta defecerunt. « Ad te, Domine, cla-
mabo, quia ignis consumpsit speciosa deserti, et
flamma cuncta ligna agri succendit. » Cuncti simul
in tantis constituti malis, a te poscimas illorum
solutionem, quia velut igne universa regio cum
suis arboribus vastata est. Nam « deserti speciosa »
dicit locos in montibus seminationi idoneos, qui
vulgari loquela dici solent « planitiae montanae. »
Vult ergo dicere, omnem locum omneque ligni
genus tanquam igne fuisse inflammatum. « Sed et
bestiae agri ad te suspexerunt, quoniam arefactae
sunt aquarum scaturigines. » Pereunt, inquit, sicut
jumenta, fontibus jam, ob pluviae defectum, aquam

emittere non valentibus. Postquam igitur lato sermone exposuit malorum multitudinem, similia prædictis subtextit.

CAP. II.

VERS. 1-3. — « clangite tuba in Sione, prædicate in monte sancto meo, congregentur omnes habitatores terræ, quia adest dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbiniis. » Tubæ itaque signo dato, juxta ritum legitimum, 75 cunctos ad Sionem montem congregate, ubi mihi cultum exhiberi mos est; illic ineam inplorantes misericordiam, quia hæud procul est quam Deus comminatus est dies, quæ cunctos tenebris atque caligine opplere potis est; adeo ut videre nihil possint, utpote rebus omnibus nebula ac turbine obvolutis. Recte autem ad Sionem montem omnes advocat, in quo lex Mosaica coli Deum debere constituit. Quare et decem tribus derelicto loci ejus divino cultu, juvenicem secundum Jeroboami consilium, eumdem detulerunt. Nunc itaque hortatur, ut ab insania illa recedentes, ad Sionem montem respiciant, et ad universalem Dominum ibi coli jussum, ut sic ab imminentibus sibi malis liberari impetrent. Revera hoc contigisse sub Sennacherimo, Ezechia regnante in Judæa, illius loci incolis comperire est. « Quasi mane expandetur super montes populus multus et fortis: similis ei non fuit a sæculo, et post eum non adjicietur usque ad annos in generationes generationum. » Ceu mane, quod suo tempore universam occupat terram, innumerabilis quidam hostium populus superveniet, omnes occupans montes, cui neque similis fuit antea, neque facile erit postea. « Ante faciem ejus ignis vorans, et post eum exurens flamma. » Cuncta in circuitu ascensu suo destruet, velut ignis. « Quasi hortus voluptatis terra coram eo, et post eum campus desolatus. » Quos locos nondum invasit, ii videntur hæud horto dissimiles, tum incolarum multitudine, tum elegantia ædificiorum: verumtamen post illius adventum, totam illam statim amœnitatem deletam videre est. « Neque est qui sit incolumis ab eo. » Difficile ergo est quemquam illius impetum effugere.

νότος δὲ ἀθρόον ἄπασαν ἐκείνην ἀφανίζομένην ἔστιν ἰδεῖν τὴν εὐπρέπειαν. « Καὶ ὄνασώζομενος οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ. » Χαλεπὸν γ' ὄν τινι διαφυγεῖν τὴν ὄρμην τὴν ἐκείνου.

76 VERS. 4-8. — « Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: et quasi equitatus, sic persequentur. Sicut sonitus curruum super vertices montium exsillent, et sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam, et velut populus multus ac fortis in acie inetruclus. » Particula, « sicut, » non similitudinis causa ponitur, sed narrative. Quale est illud: « Sicut (quam) bonus Israeli Deus⁷⁵, pro, « bonus. »

⁷⁵ Psal. LXXII, 1.

(14) Videmus pulchram lectionem συναχθήτωσαν confirmatam a subsequente commentario, nec non in lect. var. Græc. apud polyglott., pro communi

Ἀ ἐξηράνθησαν ἀφ᾽ ἑσῆς ὕδατων. » Ἀπολείται, φησί, τῶν δίψαι τὰ κτήνη, τῶν πηγῶν ἐκ τῆς ἄγαν ἀνομβρίας ὕδαρ οὐ δυναμένων ἐκπέμπειν· εἶτα τῇ πλατύτητι δηλώσας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος, ἐπάγει τὰ ὅμοια τοῖς προκειμένοις.

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. α'-γ'. — « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών, κηρύξατε ἐν βρει ἀγίῳ μου, καὶ συναχθήτωσαν (14) πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. » (p. 113) διότι πάρεστιν ἡ ἡμέρα Κυρίου· ὅτι ἐγγύς ἡ ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης. » Τῇ τοίνυν σημασίᾳ τῆς σάλπιγγος κατὰ τὸ νόμιμον ἔθος χρησάμενοι, πάντας ἐπὶ τὸ Σιών συναγάγετε ἄλλοι, ἐνθά μοι τὴν θρησκείαν ἀποδιδόσθαι ἔθος· αὐτόθι τὸν ἔλεον αἰτοῦντες τὸν θεόν, ἐπειδὴ οὐ πόρρω συμβέβηκεν εἶναι τὴν ἠπειλημένην ὑμῖν ἡμέραν παρὰ τοῦ θεοῦ, ἡ σκότους αὐτάρχεις καὶ γνόφου πάντας πληροῦν, ὡς ἐν νεφέλῃ τινι καὶ ὀμίχλῃ πάντα καθεστῶτα ὄραν οὐχ οἴους τε ὄντας· καλῶς δὲ ἐπὶ Σιών ἄπαντας καλεῖ, ἐν ᾧ περ κατὰ τὸ Μωσαϊκὸν ἔθος θεραπεύεσθαι τέτακτο τὸ θεῖον· ὡς ἂν καὶ τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἀπολελοπότας μὲν τὴν αὐτόθι τοῦ θεοῦ θεραπεύειν, ταῖς δαμάλει δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἰεροβοάμ προσανέχοντας συμβουλήν, ἐντρέψῃ· νῦν γοῦν τῆς μανίας ἀποστάνας ἐκείνης, πρὸς τὸ Σιών ἄλλοι ἰδεῖν, καὶ τὸν τοῦ παντός Κύριον αὐτόθι θεραπεύεσθαι τεταγμένον, ἐν οὕτω τῶν προσδοκωμένων αὐτοῖς κακῶν λάθοιεν τὴν λύσιν· τοῦτο γὰρ δὴ καὶ προσγεγόνος ἐπὶ τοῦ Σιναχηρείμ Ἐζεκίου βασιλεύοντος τῆς Ἰουδαίας τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον οἰκοῦσιν, εὖροι τις ἂν προδήλωσ. « Ὡς ὄρθηρος χυθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρός· ὁμοῖος αὐτῷ οὐ γέγονε ἀπὸ τοῦ αἰῶνος· καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσεται, ἕως ἐτῶν εἰς γενεάς γενεῶν. » (p. 114) Δίχην γὰρ ὄρθηρου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἄπασαν πληρώσαντος τὴν γῆν, ἀναριθμητὸς τις ἐπελεύσεται λαὸς τῶν πολεμίων ἄπαντα πληρῶν τὰ ὄρη, ᾧ μήτε γέγονε παραπλήσιος πρότερον, ἀλλ' οὐδὲ ἔσται βραδίως. « Τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ. » Ἄπαντα κυκλόθεν διὰ τῆς οἰκείας ἐπιτάσεως ἀφανιεῖ, δίχην πυρός. « Ὡς παράδεισος τρυφῆς ἡ γῆ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ πεδῖον ἀφανισμοῦ. » Οὐδὲν γὰρ οὕτω τόπος ἐπέληλυθεν, ἴδοι τις ἂν παραδείτου μηδὲν ἀπεικίχτας, τῷ τε πλήθει τῶν οἰκούντων, καὶ τῷ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλει· παραγεγο-

των, καὶ τῷ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλει· παραγεγο-

Στίχ. δ'-η'. — « Ὡς ὄρασις ἵππων, ἡ ὄρασις αὐτῶν· καὶ ὡς ἵππος, οὕτω καταδιώξονται· ὡς φωνὴ ἄρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐξαλοῦνται· καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρός κατεσθίουσης καλάμην· καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασόμενος εἰς πόλεμον. » Τὸ, « ὡς, » οὐ κατὰ ὁμοίωσιν λέγει, ἀλλὰ κατὰ ἀφήγησιν· ὅλον ἔστι τὸ, « Ὡς (15) ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ θεός, » ἀντὶ τοῦ, « Ἀγαθός· » τοῦτο γὰρ

συναχθήτωσαν.

(15) Pace tua, Theodore, aio videri mihi hoc loco ὡς particula admirandi.

ἡ κἀνταῦθα λέγει· ὅτι πολλὴν μὲν ἔστιν ἰδεῖν αὐτῷ προσεῦσαν τὴν ἑκκλήσιον· (p. 115) φοβεροὶ δὲ τινες οἱ ἐπὶ τῶν ἑκκλήσιον ἐλαύνοντες κατὰ τῶν ἐναντιῶν· ἀρματὰ δὲ αὐτῷ πλείστα ἀχρι τῶν ὑψηλοτάτων χρωμάτων ταῖς ἐφόδοις· ἀπεικασί τε οὐδὲν πυρὸς ἐπινεμομένου καλάμην, οὕτως ἅπαντας ἐπιόντες οὗς βούλονται τόπους· εἰσὶ γὰρ πολλοὶ τινες καὶ ἄγαν ἀνδρείοι, παντὸς μᾶλλον εἰς πόλεμον παρεσκευασμένοι. « Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί· πᾶν πρόσωπον ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Πλείστους γ' οὖν ὡς εἰκὸς διὰ τῆς οικείας ὁρμῆς ἀφανιοῦσιν· ὥστε δοκεῖν ἅπαντας τοὺς ὑποπεπτωκότας αὐτῷ εἰκέναι χύτρα ὑπὸ πυρὸς κατακεκαυμένη· καὶ ἐπιμένων τῷ διηγέσθαι τὰ κατ' αὐτὸν, ὡς ἂν μείζονα τοῖς ἀκούουσιν ἐνθεῖη τὸν φόβον· « Ὡς μαχηταὶ δραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμιστὰ ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη. » Μετὰ πολλῆς μὲν ὀξύτητος ἐπὶ τὰς μάχας ὁρμῶσι· μετὰ πολλοῦ δὲ τοῦ θράσους καὶ τοῖς τεύχεσιν ἐπαλεύσονται τῶν πόλεων, οὐδὲ τὴν ἐκείθεν ὑπορούμενοι βλάβην. « Ἐκαστος ἐν τῇ αὐτοῦ ὁδῷ πορεύεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρίβους αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ οὐκ ἀφέξεται. » Συντεταγμένοι κέρχρηται τῷ πολέμῳ, οὐδενὸς δεξιὰ οὐδὲ ἀριστερὰ ἐκκλίνοντος πώποτε· ἀλλ' ἕκαστος μὲν τὴν ὀρισιμένην τε καὶ τεταγμένην ἀνύστος ὁδόν· πάντων δὲ μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας ἐπὶ τὸν πόλεμον τὴν ὁρμὴν ποιουμένων. (p. 116) « Καταβαρυνόμενοι ἐν τοῖς ὅπλοις αὐτῶν πορεύσονται, καὶ ἐν τοῖς βέλεισι αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν. » Μέγιστον καὶ τοῦτον πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πρὸς πόλεμον παρεσκευασθαι, τὸ μηδὲ πώποτε τῶν ὅπλων ἔξω γίνεσθαι τῶν οικείων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Οὐτε ὁδοποροῦντες ἀποτιθενται τὰ ὅπλα, ἦδον αὐτῶν ἀνεχόμενοι τοῦ βάρους, ἢ ἄοπλοι δεικνύμενοι τοῖς ὀρῶσιν· οὔτε εἰ πρὸς ἀνάπαυσιν νεύοιεν ποτε, ἔξω τῶν ὅπλων γίνονται τῶν οικείων· τὸ γὰρ πεσοῦνται, ἀντὶ τοῦ ἀναπεσοῦνται καὶ ἀνακλιθῆσονται· λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πορεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ, πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου. πάντοτε δὲ ἐν ὅπλοις τε εἰσι καὶ πολέμοις.

Στίχ. θ'-ια'. — « Τῆς πόλεως ἐπιλήψονται, καὶ ἐπὶ τῶν τοιχῶν αὐτῶν δραμοῦνται, ἐπὶ τὰς οικείας ἀναθήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. » Μετὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμεως χειροῦνται τὰς πόλεις, οὐδὲ ἀνατρέχειν ὀκνοῦντες μετὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τὰ τεῖχη· εἰσεληλυθότες δὲ ἅπασαν ἐπιμένονται τὴν πόλιν, ὥστε καθ' ἕκαστην οἰκίαν καὶ διὰ θυρῶν καὶ διὰ θυρίδων εἰσεῖναι, ἐπὶ τῷ πάντα ἀφελεῖν τὰ ἐνόητα· τὸ γὰρ, « ὡς κλέπται, » τοῦτο λέγει, ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τῷ πάντα ἀφελεῖν καὶ κλέψαι. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, (p. 117) καὶ τὰ ἀστρα δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. » Ἔοικε μὲν ὁ προφήτης ὑπερβολικῶς τὰ πολλὰ λέγειν, εἰς μείζονα ἐκπλήξιν τῶν ἀκούοντων· ἐπειδὴ ὁποῖά ποτ' ἂν ἦ τὰ λεγόμενα, λείπεται τῶν ἔργων· ὁ δὲ ἔστι κἀνταῦθα, οὐ τὰ στοιχεῖα λέγων συγχυθῆσθαι καὶ μετατιθεσθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἐν κακοῖς ἐξεταζομένοις ἰδῶν ἔστι τὰς ὑπολήψεις πρὸς τὴν κατέχουσαν μεθίστασθαι πολλὰς ἀνάγκη· τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι συγχύσεως μὲν πληροῦνται, ἐπιόντες

Id enim etiam hoc loco dicit, multum nempe conspici comitantem ei equitatum. Sunt autem ii terribiles qui equis insidentes irruunt in hostes. Currus item ei plurimi, usque ad sublimia decurrantes. Nihil porro differunt ab igne stipulam depascente: adeo cunctos quos volunt pervadunt locos. Plurimi sunt et strenui, atque apprime ad bellum instructi. « A facie ipsius conterentur populi: omnis vultus quasi adustio ollæ. » Plurimos itaque, ut par est, impetu suo destruent; adeo ut cuncti sub eo cadentes visuri sint ollæ ab igne tostæ similes. Tum pergens adhuc de eo loqui, ut majorem audientibus incutiat metum: « Ut bellatores, inquit, current; quasi viri pugnaces mœnia conscendent. » Multa cum celeritate in prælia ruent; multa item cum audacia urbium muris insilient, spreto illine damni periculo. « In sua quisque via graditur, neque a propria deflectit semita, nec a fratre suo discedit. » Ordinata utuntur acie, nemo dextrorsum aut sinistrorsum usquam declinat: sed singuli definitam imperatamque terunt viam: omnes vero summa concordia ad prælium ruunt. « Armis suis gravati incedent, et in jaculis suis cadent, et non finientur. » Hoc quoque plurimum interest ob demonstrandam ad bellum promptitudinem, si quis nunquam extra propria arma sit. Dicit enim: Ne in itinere quidem arma deponunt, libentius eorum pondus gerentes, quam se inermes spectantibus exhibentes: nam neque si forte pausam aliquam capiant, sine armis suis sunt. Etenim, cadent, posuit pro, procident aut recumbent: dicere volens, quod armati et incedunt et recumbunt: ideoque pulchre addidit, et non finientur, id est nullum finem bellandi agnoscunt, in armis semper præliisque versantur.

λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πορεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ, πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου.

VERS. 9-11. — « Urbem capient, et super mœnia ejus discurrunt; domos conscendent, et per fenestras intrabunt quasi fures. » Magnis viribus urbes domant, neque non audent currere ad mœnia cum armis, et per januas fenestrasque ingredi, ut quidquid est intus auferant: hoc enim significat locutio, « quasi fures, » pro, Ad omnia auferendum et furandum. « A facie ejus confundetur terra, commovebitur cœlum, sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ recondent splendorem suum. » Videtur propheta hyperbolice multa dicere, ut majore audientes pulset terrore. Nam cuiusmodi sint hæc verba, minora rebus sunt. Apparet autem hoc etiam loco prophetam haud ita loqui quasi elementa confundantur et transferantur, sed quia mos est eorum qui malis exercentur, mentis ideas ad suas præsentēs sæpe angustias transferre. Dicit igitur fore ut homines confusione replentur, Domino in terram adventante. Videtur ergo illis, qui talia a Deo in terra patiuntur, et cœlum concuti, et sol ac luna et sidera jam non

emittere non valentibus. Postquam igitur lato sermone exposuit malorum multitudinem, similia prædictis subtextit.

CAP. II.

Vers. 1-3. — « Clangite tuba in Sione, prædicare in monte sancto meo, congregentur omnes habitatores terræ, quia adest dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis. » Tubæ itaque signo dato, juxta ritum legitimum, 75 cunctos ad Sionem montem congregate, ubi mihi cultum exhiberi mos est; illic ineam implorantes misericordiam, quia hæud procul est quam Deus comminatus est dies, quæ cunctos tenebris atque caligine opplere potis est; adeo ut videre nihil possint, utpote rebus omnibus nebula ac turbine obvolutis. Recte autem ad Sionem montem omnes advocat, in quo lex Mosaica coli Deum debere constituit. Quare et decem tribus derelicto loci ejus divino cultu, juvenis secundum Jeroboami consilium, eundem detulerunt. Nunc itaque hortatur, ut ab insania illa recedentes, ad Sionem montem respiciant, et ad universalem Dominum ibi coli jussum, ut sic ab imminentibus sibi malis liberari impetrent. Revera hoc contigisse sub Sennacherino, Ezechia regnante in Judæa, illius loci incolis comperire est. « Quasi mane expandetur super montes populus multus et fortis: similis ei non fuit a sæculo, et post eum non adjicietur usque ad annos in generationes generationum. » Ceu niane, quod suo tempore universam occupat terram, innumerabilis quidam hostium populus superveniet, omnes occupans montes, cui neque similis fuit antea, neque facile erit postea. « Ante faciem ejus ignis vorans, et post eum exurens flamma. » Cuncta in circuitu ascensu suo destruet, velut ignis. « Quasi hortus voluptatis terra coram eo, et post eum campus desolatus. » Quos locos nondum invasit, ii videntur hæud horto dissimiles, tum incolarum multitudine, tum elegantia ædificiorum: veruntamen post illius adventum, totam illam statim amœnitatem deletam videre est. « Neque est qui sit incolumis ab eo. » Difficile ergo est quemquam illius impetum effugere.

νότος δὲ ἀθρόον ἅπασαν ἐκείνην ἀφανίζομένην ἔστιν ἰδεῖν τὴν εὐπρέπειαν. « Καλεπὸν γ' οὖν τινι διαφυγεῖν τὴν ὁρμὴν τὴν ἐκείνου. »

76 Vers. 4-8. — « Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: et quasi equitatus, sic persequentur. Sicut sonitus curruum super vertices montium exsillent, et sicut sonitus flammæ ignis devorantis stipulam, et velut populus multus ac fortis in acie inestructus. » Particula, « sicut, » non similitudinis causa ponitur, sed narrative. Quale est illud: « Sicut (quam) bonus Israeli Deus²⁹, » pro, « bonus. »

²⁹ Psal. LXXII, 1.

(14) Videmus pulchram lectionem συναχθήτωσαν confirmatam a subsequente commentario, nec non in lect. var. Græc. apud polyglott., pro communī

ἄξηράνθησαν ἀφ᾽ εἰσεῖς ὕδατων. » Ἀπολείται, φησὶ, τῷ δέψει τὰ κτήνη, τῶν πηγῶν ἐκ τῆς ἄγαν ἀνομβρίας ὕδωρ οὐ δυναμένον ἐκπέμπειν· εἶτα τῇ πλατύτητι δηλώσας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος, ἐπάγει τὰ ὅμοια τοῖς προκειμένοις.

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. α'-γ'. — « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών, κηρύξατε ἐν ὄρει ἁγίῳ μου, καὶ συναχθήτωσαν (14) πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. (p. 113) διότι πάρεστιν ἡ ἡμέρα Κυρίου· ὅτι ἐγγύς ἡ ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης. » Τῇ τοίνυν σημασίᾳ τῆς σάλπιγγος κατὰ τὸ νόμιμον ἔθος χρησάμενοι, πάντας ἐπὶ τὸ Σιών συναγάγετε ὄρος, ἐνθα μοι τὴν θρησκείαν ἀποδίδουσι· ἔθος· αὐτόθι τὸν ἔλεον αἰτοῦντες τὸν θεῖον, ἐπειδὴ οὐ πόρρω συμβέβηκεν εἶναι τὴν ἠπειλημένην ὑμῖν ἡμέραν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ σκότους αὐτάρχεις καὶ γνόφου πάντας πληροῦν, ὡς ἐν νεφελῇ τινὶ καὶ ὀμίχλῃ πάντα θαβαστώτα ὄρβην οὐχ οἶους τε θύσας· καλῶς δὲ ἐπὶ Σιών ὄρος ἅπαντας καλεῖ, ἐν ᾧ παρ κατὰ τὸ Μωσαϊκὸν ἔθος θεραπεύεσθαι τέτακτο τὸ θεῖον· ὡς ἂν καὶ τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἀπολελοπότας μὲν τὴν αὐτόθι τοῦ Θεοῦ θεραπείαν, ταῖς δαμάλεσι δὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἰεροδοῦμ προσανέχοντος συμβουλήν, ἐντρέψῃ· νῦν γοῦν τῆς μανίας ἀποστάντας ἐκείνης, πρὸς τὸ Σιών ὄρος ἰδεῖν, καὶ τὸν τοῦ παντός Κύριον αὐτόθι θεραπεύεσθαι τεταγμένον, ἔν' οὕτω τῶν προσδοκωμένων αὐτοῖς κακῶν λάθοιεν τὴν λύσιν· τοῦτο γὰρ δὴ καὶ προσγεγὸς ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ Ἐζεκιῖον βασιλεύοντος τῆς Ἰουδαίας τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκείνου οἰκοῦσιν, εὖροι τις ἂν προδήλωσεν. « Ὡς ὄρβρος χυθῆσεται ἐπὶ τὰ ὄρη λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρός· ὁμοῖος αὐτῷ οὐ γέγονεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος· καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσεται, ἕως ἐτῶν εἰς γενεάς γενεῶν. » (p. 114) Δίκην γὰρ ὄρβρου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἅπασαν πληρώσαντος τὴν γῆν, ἀναρτήμητός τις ἐπελευσεται λαὸς τῶν πολεμιῶν ἅπαντα πληρῶν τὰ ὄρη, ᾧ μήτε γέγονε παραπλήσιος πρότερον, ἀλλ' οὐδέ ἔσται ῥαδίως. « Τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πῦρ ἀναλίσκον, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ. » Ἄπαντα κυκλόθεν διὰ τῆς οἰκείας ἐπιβάσεως ἀφανιεῖ, δίκην πυρός. « Ὡς παραδείσος τρυφῆς ἡ γῆ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ πεδῖον ἀφανισμοῦ. » Οὐκ μὲν γὰρ οὕτω τόπους ἐπελήλυθεν, ἴδοι τις ἂν παραδείτου μηδὲν ἀπεικότας, τῷ τε πλήθει τῶν οἰκούντων, καὶ τῷ τῶν οἰκοδομημάτων κάλλει· παραγεγο-

ἰδεῖν τὴν εὐπρέπειαν. « Καὶ θνασώζομενος οὐκ ἔστι·

Στίχ. δ'-η'. — « Ὡς ὄρασις ἵππων, ἡ ὄρασις αὐτῶν· καὶ ὡς ἵππος, οὕτω καταδιώξονται· ὡς φωνὴ ἀρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων ἐξαλοῦνται· καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρός κατεσθίουσης καλάμην· καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς πατασσόμενος εἰς πόλεμον. » Τὸ, « ὡς, » οὐ κατὰ ὁμοίωσιν λέγει, ἀλλὰ κατὰ ἀφήγησιν· οἷόν ἐστι τὸ, « Ὡς (15) ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ θεός, » ἀντὶ τοῦ, « Ἀγαθός· » τοῦτο γὰρ

συγγυθῆσαν.

(15) Pace tua, Theodore, aio videri mihi hoc loco ὡς particulam admirandī.

ὅς κἀναυθα λέγει· ὅτι πολλὴν μὲν ἔστιν ἰδεῖν αὐτῶν προσῶσαν τὴν ἵππων· (p. 115) φοβεροὶ δὲ τινες οἱ ἐπὶ τῶν ἵππων ἐλαύνοντες κατὰ τῶν ἐναντίων· ἔρματά τε αὐτῶν πλεῖστα ἄχρι τῶν ὑψηλοτάτων χρώμενα ταῖς ἐφόδοις· ἀπειοκασί τε οὐδὲν πυρὸς ἐπινεμομένου καλάμην, οὕτως ἅπαντας ἐπιόντες οὐς βούλονται τόπους· εἰσι γὰρ πολλοὶ τινες καὶ ἄγαν ἄνδραιοι, παντὸς μᾶλλον εἰς πόλεμον παρεσκευασμένοι. « Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ συντριβήσονται λαοί· πᾶν πρόσωπον ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Πλεῖστους γ' οὖν ὡς εἰκὸς διὰ τῆς οικείας ὀρμῆς ἀφανιούσιν· ὥστε δοκεῖν ἅπαντας τοὺς ὑποπεπτωκότας αὐτῶν τοικεῖναι χύτρα ὑπὸ πυρὸς κατακεκαυμένη· καὶ ἐπιμένων τῶν διηγείσθαι τὰ κατ' αὐτὸν, ὡς ἂν μείζονα τοὺς ἀκούουσι ἐνθεῖη τὸν φόβον· « Ὡς μαχηταὶ δραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες πολεμισταὶ ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη. » Μετὰ πολλῆς μὲν ὀξύτητος ἐπὶ τὰς μάχας ὀρμῶσι· μετὰ πολλοῦ δὲ τοῦ θράσους καὶ τοῖς τείχεσιν ἐπελεύσονται τῶν πόλεων, οὐδὲ τὴν ἐκεῖθεν ὑφορώμενοι βλάβην. « Ἐκαστος ἐν τῇ αὐτοῦ ὀδῷ πορεύεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρίβους αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ οὐκ ἀφέξεται. » Συνταταγμένοι κέχρηται τῷ πολέμῳ, οὐδενὸς δεξιὰ οὐδὲ ἀριστερὰ ἐκκλίνοντος πώποτε· ἀλλ' ἕκαστου μὲν τὴν ὀρισιμένην τε καὶ τεταγμένην ἀνύστος ὀδὸν· πάντων δὲ μετὰ πολλῆς τῆς συμφωνίας ἐπὶ τὸν πόλεμον τὴν ὀρμὴν ποιουμένων. (p. 116) « Καταδαρυνόμενοι ἐν τοῖς ὅπλοις αὐτῶν πορεύσονται, καὶ ἐν τοῖς βέλεσιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν. » Μέγιστον καὶ τοῦτον πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πρὸς πόλεμον παρεσκευασθαι, τὸ μηδὲ πώποτε τῶν ὅπλων ἔξω γίνεσθαι τῶν οικειῶν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Ὅυτε ὀδοποροῦντες ἀποτιθενται τὰ ὅπλα, ἴδιον αὐτῶν ἀνεχόμενοι τοῦ βάρους, ἢ ἄοπλοι δεικνύμενοι τοῖς ὀρώσιν· οὔτε εἰ πρὸς ἀνάπαυσιν νεύοιεν ποτε, ἔξω τῶν ὅπλων γίγνονται τῶν οικειῶν· τὸ γὰρ πεσοῦνται, ἀντὶ τοῦ ἀναπεσοῦνται καὶ ἀνακλιθῆσονται λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πορεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ, πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου. πάντοτε δὲ ἐν ὅπλοις τέ εἰσι καὶ πολέμοις.

Στίχ. θ'-ια'. — « Τῆς πόλεως ἐπιλήφονται, καὶ ἐπὶ τῶν τειγῶν αὐτῶν δραμοῦνται, ἐπὶ τὰς οικείας ἀναθήσονται, καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται. » Μετὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμεως χειροῦνται τὰς πόλεις, οὐδὲ ἀνατρέχειν ὀκνοῦντες μετὰ τῶν ὅπλων ἐπὶ τὰ τεῖχη· εἰσεληλυθότες δὲ ἅπασαν ἐπιnéμονται τὴν πόλιν, ὥστε καθ' ἕκαστην οἰκίαν καὶ διὰ θυρῶν καὶ διὰ θυρίδων εἰσεῖναι, ἐπὶ τῶν πάντα ἀφελεῖν τὰ ἐνόητα· τὸ γὰρ, « ὡς κλέπται, » τοῦτο λέγει, ἀντὶ τοῦ, ἐπὶ τῶν πάντα ἀφελεῖν καὶ κλέψαι. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ, καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, (p. 117) καὶ τὰ ἀστρα δύοσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν. » Ἔοικε μὲν ὁ προφήτης ὑπερβολικῶς τὰ πολλὰ λέγειν, εἰς μείζονα ἐκπλήξιν τῶν ἀκούοντων· ἐπειδὴ ὁποῖα ποτ' ἂν ἦ τὰ λεγόμενα, λείπεται τῶν ἔργων· ἔηλος δὲ ἔστι κἀναυθα, οὐ τὰ στοιχεῖα λέγων συγχέσθαι καὶ μετατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἐν κακοῖς ἔχεταιζομένοις ἴδιόν ἔστι τὰς ὑπολήψεις πρὸς τὴν κατέχουσαν μεθίστασθαι πολλάκις ἀνάγκη· τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι συγχύσεως μὲν πληροῦνται, ἐπιόντος

A Id enim etiam hoc loco dicit, multum nempe conspici comitantem ei equitatum. Sunt autem ii terribiles qui equis insidentes irruunt in hostes. Currus item ei plurimi, usque ad sublimia decurrentes. Nihil porro differunt ab igne stipulam depascente: adeo cunctos quos volunt pervadunt locos. Plurimi sunt et strenui, atque apprime ad bellum instructi. « A facie ipsius conterentur populi: omnis vultus quasi adustio ollæ. » Plurimos itaque, ut par est, impetu suo destruent; adeo ut cuncti sub eo cadentes visuri sint ollæ ab igne tostæ similes. Tum pergens adhuc de eo loqui, ut majorem audientibus incutiat metum: « Ut bellatores, inquit, current; quasi viri pugnaces mœnia conscendent. » Multa cum celeritate in prælia ruent; multa item cum audacia urbium muris insilient, spreto illinc damni periculo. « In sua quisque via graditur, neque a propria deflectit semita, nec a fratre suo discedit. » Ordinata utuntur acie, nemo dextrorsum aut sinistrorsum usquam declinat: sed singuli definitam imperatamque terunt viam: omnes vero summa concordia ad prælium ruunt. « Armis suis gravati incedent, et in jaculis suis cadent, et non finientur. » Hoc quoque plurimum interest ob demonstrandam ad bellum promptitudinem, si quis nunquam extra propria arma sit. Dicit enim: Ne in itinere quidem arma deponunt, libentius 77 eorum pondus gerentes, quam se inermes spectantibus exhibentes: nam neque si forte pausant aliquam capiant, sine armis suis sunt. Etenim, cadent, posuit pro, procident aut recumbent: dicere volens, quod armati et incedunt et recumbunt: ideoque pulchre addidit, et non finientur, id est nullum finem bellandi agnoscunt, in armis semper præliisque versantur.

λέγει· βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πορεύονται καὶ ἀνακλίνονται· διὸ καλῶς ἐπήγαγε, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν· ἀντὶ τοῦ, πέρας οὐκ ἴσασιν τοῦ πολέμου.

VERS. 9-11. — « Urbem capient, et super mœnia ejus discurrunt; domos conscendent, et per fenestras intrabunt quasi fures. » Magnis viribus urbes domant, neque non audent currere ad mœnia cum armis, et per januas fenestrasque ingredi, ut quidquid est intus auferant: hoc enim significat locutio, « quasi fures, » pro, Ad omnia auferendum et furandum. « A facie ejus confundetur terra, commovebitur cœlum, sol et luna obtenebrabuntur, et stellæ recondent splendorem suum. » Videtur propheta hyperbolice multa dicere, ut majore audientes pulset terrore. Nam enicuinodi sint hæc verba, minora rebus sunt. Apparet autem hoc etiam loco prophetam haud ita loqui quasi elementa confundantur et transferantur, sed quia mos est eorum qui malis exercentur, mentis ideas ad suas præsentēs sæpe angustias transferre. Dicit igitur fore ut homines confusione repleantur, Domino in terram adventante. Videtur ergo illis, qui talia a Deo in terra patiuntur, et cœlum concuti, et sol ac luna et sidera jam non

relucere, malorum scilicet gravitate patientibus A eripiente lucis sensum. « Et Dominus dabit vocem suam ante faciem exercitus sui : quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia opera verborum ejus : magnus enim dies Domini, magna et illustris valde, et quis sustinebit eam ? » Loquatur præter facta hæc ipse Dominus, cujus voluntate, hæc propter vestram nequitiam patiemini : **78** quamobrem tunc vos noveritis totam hanc ejus esse aciem, cujus voluntate movetur. Scietis etiam quanta sit verborum ejus vis, olim loquentis, cum vos verbis non credebatis, quæ postea in rem contulit ; ostenditque, quemlibet sermonem ejus perinde esse ac forte opus : quandoquidem adeo magna et illustris est supervenientium vobis malorum dies. Tunc res pro divina voluntate fiet, nec quisquam malorum illorum ferre poterit molem. Quibus verbis postquam hostium graves vires exposuit, subjungit :

τὴν γνῶμην τὴν θεϊαν, ὡς μὴδὲ εἶναι τινα δυνατὸν τῶν τότε γινομένων κακῶν ὑποφέρειν τὸ μέγεθος· θαγγησάμενος δὲ τῶν πολεμίων τὴν βαρύτητα ἐν τούτοις, ἐπάγει·

Vers. 12-14. — « Et nunc dicit Dominus Deus vester : Convertimini ad me toto corde vestro, in jejuniis et in fletu et in planctu, et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra : et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus et misericors est, et longanimis ac multæ misericordiæ, et flexibilis super iniquitatibus. » Sed enim quamquam res ita se habeant, agesis cuncti studia nostra a vitio ad virtutem convertamus, cuncti, inquam, tota mente ad Deum inclinemur, jejuniis, fletu et planctu occupati ; neque vestes nostras scindamus, qui mos vester sæpe est sine animi affectu ; sed corda vestra pandite, Deoque nuda exhibete, ut vetere malitia deposita, vestram circa Deum mentem demonstratis. Neque enim est incredibile, cum sit valde benignus, et multa erga peccantes patientia uti solitus, fore ut mala retrahat quæ vobis imponere cogitabat. « Quis novit, num convertatur, et pœniteat, et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et oblationem Domino Deo vestro ? » Quamquam haud vobis omnibus id exploratum esse contingit, qui conscientia vestra vulneramini, attamen apprime nobis constare oportet, quod si convertamur atque ad eum declinare voluerimus, ipsum quoque pœnitebit malorum **79** quæ nobis se illaturum ostenderat ; nobisque potius futuro tempore beneficia largiurum : hanc enim dicit benedictionem : quorum beneficiorum primum erit notitia, quod copia nobis sit sacrificia ac libationes ei ritu solito offerendi. Perspicuum est enim Deum dici benedicere, cum suis donis bene alicui facit. Deinde addit :

λογὸν γὰρ ὅτι εὐλογεῖν λέγεται ὁ Θεός, τῷ ταῖς οικείαις εὐεργετεῖν δωρεαῖς· ὅθεν καὶ εὐλογίαν τὴν τοιαύτην κέκληκε δωρεάν. Εἶτα ἐπάγει·

Vers. 15-18. — « Clangite tuba in Sione, sanctificate jejunium, prædicate cultum, congregare

αὐτοῦ τὰ κατὰ γῆν· δοκεῖ δὲ τοῖς ἐν τῇ γῆ τοιαῦτα πάσχουσι παρ' αὐτοῦ, καὶ ὁ οὐρανὸς σαλευέσθαι, καὶ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη, καὶ τὰ ἄστρα μηκέτι φαίνειν, τῆς τῶν κακῶν βαρύτητος ἀφαιρουμένης τῶν πασχόντων τοῦ φωτός τὴν ἀσθησιν. « Καὶ Κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου δυνάμεως αὐτοῦ· ὅτι πολλὴ ἐστὶ σφόδρα ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ· ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ· διδοὶ μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα· καὶ τίς ἐστὶν ἱκανὸς αὐτῆς ; » Ἐπιφθέγγεται δὲ τοῖς γινομένοις καὶ ὁ Θεός, ὅπερ οὖν γνῶμην ταῦτα διὰ τὴν οικείαν πείσειθε κακίαν· ὥστε τότε μὲν ὑμᾶς γνῶναι πᾶσαν αὐτοῦ τὴν παράταξιν ταύτην οὖσαν, ὅπερ οὖν κεινῆται γνῶμην· γνῶναι δὲ καὶ ὅση ἐστὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἡ ἰσχύς, πάλαι μὲν εἰρηκότος ὅτε περ ἠπιστεῖτε τοῖς λεγομένοις· ὕστερον δὲ αὐτὰ ἐξάξοντος εἰς ἔργον, (p. 118) καὶ δεῖξαντος ὅτι πᾶς λόγος αὐτοῦ ἔργον ἐστὶν ἰσχυρόν· ὅτι τε οὗτος μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς ἡ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν κακῶν ἡμέρα· τότε ἔσται κατὰ

Στίχ. 18'-18'. — « Καὶ νῦν λέγει Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, Ἐπιστράφητε πρὸς με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ καὶ ἐν κλαυθμῷ καὶ ἐν κοπετῷ· καὶ διαρρήξτε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν· καὶ ἐπιστράφητε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν· ὅτι ἐλεῆμων καὶ οἰκτιρῶν ἐστὶ, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος· καὶ μετανῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις. » Ἄλλὰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων, φέρε δὴ πάντες μεταβαλώμεθα τὸν λογισμὸν ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ νεύσωμεν ἅπαντες ὁλοκλήρῳ τῇ διανοίᾳ πρὸς Θεὸν, νηστείας τε καὶ κλαυθμῷ καὶ κοπετῷ περημένοι· καὶ μὴ τὰ ἱμάτια τὰ ἑαυτῶν διαρρηγνύντες, διόπερ ἔθος ὑμῖν οὐκ ἐκ διαθέσεως πολλάκις ποιεῖν τὰς καρδίας δὲ ἑαυτῶν διανοίγοντες τε καὶ γυμνάς προσάγοντες τῷ Θεῷ· ὡς ἂν τὴν παλαιὰν ἀποθέμενοι κακίαν, ὅλοι γένησθε τῆς περὶ αὐτὸν ἀντεχόμενοι γνῶμης· οὐ γὰρ ἀπεικός, ἄγαν ὄντα φιλόανθρωπον καὶ πολλῆ τῇ ἀνεξικακίᾳ (p. 119) περὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας κεχηρμένον, μεταγνῶναι ἐπὶ τοῖς κακοῖς, οἷς ἐπαγαγεῖν ὑμῖν ἐβουλεύσατο. « Τίς οἶδεν εἰ ἐπιστρέψει καὶ μετανοήσει καὶ ὑπολείψεται (16) ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν θυσίαν καὶ σπονδὴν Κυρίῳ πρὸς Θεῷ ὑμῶν ; » Εἰ γὰρ καὶ μὴ πᾶσιν ὑμῖν δῆλον εἶναι τοῦτο συμβέβηκεν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως πλητομένοις τῆς οικείας, ἀλλὰ σφόδρα γε εἰδέναι προσέχεν ἡμᾶς, ὡς εἰ μεταβαλωμέθα τε καὶ νεύσαι βουληθείημεν πρὸς αὐτὸν, μεταμεληθήσεται μὲν καὶ αὐτὸς ἐφ' οἷς καθ' ἡμῶν ἀπεφάνητο· χαριεῖται δὲ ἡμῖν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ τῶν οικείων ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν· τοῦτο γὰρ εὐλογίαν φησὶν· ὡν πρῶτον ἡμῖν ἔσται γνώρισμα τὸ μεταβαλεῖν τῆς ἐξουσίας τοῦ θυσίας τε καὶ σπονδᾶς αὐτῷ κατὰ τὸ εἰωθὸς προσάγειν· εὐθὺς

Στίχ. 15'-17'. — « Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐν Σιών, ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε

(16) Cod. 1, manu ὑπολείψεται, at 2, ὑπολείφεται quæ est communis lectio.

λαὸν, ἀγιάσατε Ἐκκλησίαν, ἐκλέξασθε πρεσβυτέρους, συναγάγετε νήπια θηλάζοντα· μαστούς· ἐξελεθῶντα μαστούς ἐκ τοῦ κοιλῶνος αὐτοῦ, καὶ νύμφη ἐκ τοῦ σπαστοῦ αὐτῆς. » Τοιαύτη γὰρ, φησί, καὶ οὕτω φιλοκροῦσθε τὴν γῆν τοῦ Θεοῦ κεχρημένου, οὕτω ποιητέον ἡμῖν· τὸ πάντα μὲν ἐπὶ τὸ Σιών ὄρος ταῖς τῶν σαλπείγγων συναγαγεῖν σημασίας· (p. 120) ἀφορῶσαι δὲ καὶ κηρύξαι νηστείας ἐπὶ θεραπείᾳ τοῦ Θεοῦ· συναγαγεῖν δὲ ἅπαντα τὸν λαὸν, ὡς ἂν ἀθροισθέντας εἰς Ἐκκλησίαν ἐκτάξειαν ἑαυτοὺς ἐπὶ τῇ μεταμελείᾳ τῆς γνώμης· παρόντων μὲν τῶν παλαιωτέρων καθ' ἡλικίαν, παρόντων δὲ καὶ τῶν νεωτέρων ἀκρι τῶν θηλάζοντων· καὶ μὴ τῶν νεωστί γεγαμηκότων ἀφαισθημένων τῆς γαμικῆς εὐφροσύνης διὰ τὴν τῆς μεταμελείας ἐπιμέλειαν· ὥστε συντόμως εἰπεῖν ἅπαντα ἡλικίαν καὶ πάντα ὄντιναοῦν ἐν ὅπῃ δῆποτε καθ' ἑστώτα παρῆναι τῇ μεταμελείᾳ, τῶν λοιπῶν ἀφαισθημένων ἀπάντων. « Ἀνὰ μέσον τῆς κρηπίδος καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κλαύσονται οἱ ἱερεῖς οἱ λειτουργοῦντες Κυρίῳ· καὶ ἐροῦσι, Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ ὄψῃ τὴν κληρονομίαν σου εἰς ὄνειδος, τοῦ μὴ κατάρξαι αὐτῶν ἔθνη· ὅπως μὴ εἰπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι, Ποῦ ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῶν; » Πάντες δὲ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου στάντες οἱ πρὸς τὸ τῆς ἱερουσῶνης ἔργον προεβλημένοι, καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν ἐπεταγμένοι τὴν θέλειαν, μετὰ κλαυθμῶν αἰτεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν καταλλαγὴν· ὡς ἂν φεῖσαι τότε τοῦ λαοῦ τοῦ οικείου, καὶ μὴ παντελῶς αὐτοὺς ἐκδοῖν τῇ τῶν ἐθνῶν ἐξουσίᾳ, μηδὲ καταλίπειν παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ὀνειδισμένους, ὅτι δὴ μάτην ἐπὶ τῇ πρὸς Θεὸν σφμυνομένη οἰκειώσει. Τούτοις ἐπάγει· « Καὶ ἐξήλωσε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἐφείσατο τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. » (p. 121) Οὐχ ὡς ἦδη γεγονὸς μνησθῆναι, ἀλλὰ ἐπὶ ἐσόμενον λέγων. Ζηλώσει γὰρ καὶ φείσεται ὑμῶν, φησί, εἰ μεταμελομένους τε ἴδοι, καὶ τὰ προκείμενα ποιούντας· ἐνήλλακται δὲ ὁ χρόνος κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν ἴδιωμα, ἀντὶ τοῦ φείσεται τὸ Ἐφείσατο εἰπόντος· ὅπερ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν Ψαλμῶν ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν· πρὸ δὲ τῆς ἑξουσίας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἑβραίων ἐπὶ τῶν ἑβραίων γὰρ ὅτι οὐ γεγονότα λέγει, ἐξ ὧν μετὰ τὴν μήνυσιν ταύτην αὐτοῖς ἐπέκληθε τὰ κακά.

Στίχ. 18'-20'. — « Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος καὶ εἶπεν τῷ λαῷ αὐτοῦ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστέλλω ὑμῖν τὸν σῖτον καὶ τὸν οἶνον καὶ τὸ ἐλαιον· καὶ ἐμπλησθήσεσθε αὐτῶν, καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐδέτις εἰς ὀνειδισμόν ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ τὸν ἀπὸ βορρᾶ ἐκδιώξω ἀπ' ὑμῶν· καὶ ἐκδιώξω αὐτὸν εἰς γῆν ἀνυδρον· καὶ ἀφανῶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην· καὶ τὰ ὄπισθεν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην· καὶ ἀναθήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται ὁ βρόμος αὐτοῦ. » Τὸ ἐ ἀπεκρίθη Κύριος καὶ εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, Ἀποκριθήσεται καὶ ἐρεῖ, ἐνήλλαγμένου κἀνταῦθα τοῦ χρόνου· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τὴν τε τῶν καρπῶν ἀφθονίαν ὑμῖν μεταμεληθεῖσιν ἀποδώσει πάντως, τοὺς πολεμικοὺς τε τροπώσειται τοὺς ὑμετέροισι, ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὁ Θεός· (p. 122) καθὰ καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ προλέγων, πρῶτον μὲν εἶπεν· « Σοὶ πρόπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλήμ. » — « Καὶ ἄγιος ὁ ναός σου, θαυμαστός ἐν δικαιοσύνῃ σου. » δεικνύς· ὅτι τὰ ἐπαναλεύσονται εἰς

populum, sanctificate Ecclesiam, elige senes, congregare parvulos ubera sugentes: egrediatu r sponsus de cubili suo, et sponsa de thalamo suo. Quoniam Deus tam elemente sententia est, hoc nobis faciendum superest: tubarum nimirum signis cunctos ad Sionem montem convocare: decernere ac praeedicare jejunium in honorem Dei: universum populum congregare, ut in Ecclesia adunati ad poenitentiam mentis se comparent: adstantibus aetate grandioribus, adstantibus item parvulis, usque ad ubera sugentes: nec non novis nuptis a conjugali gaudio ad poenitentiae studium conversis: uno verbo, omni aetatis gradu et cujusvis loci incola accedente ad poenitentiam, reliquo omni praetermisso negotio. « Inter vestibulum et altare praeerunt sacerdotes ministri Domini, et dicent: Parce, Domine, populo tuo, et ne des haereditatem tuam in opprobrium, ne dominantur eis nationes; ne inter gentes dicatur: Ubinam est Deus eorum? » Conci ante altare consistentes, qui sacerdotii funguntur munere, et divinae liturgiae sunt addicti, cum fletu postulent a Deo propitiationem, ut tunc parcat populo suo, neque eum potestati nationum tradat, neque his irridendum permittat, quasi inaniter Dei familiaritate gloriemur. 80 His addit: « Et zelatus est Dominus terram suam, et pepercit populo suo. » Haec hoc tanquam factum asserit, sed futurum dicit. Zelabitur enim, inquit, et parcat vobis, si poenitentes viderit, et supra dicta feceritis; est vero temporis enallage, cum idiotismo Hebraico dicente propheta: Pepercit, pro, Parcat; id quod imitatione Psalmorum fieri, alibi ostendimus. Constat enim non de re acta dici, quandoquidem reapse mala juxta praedictionem ipsis supervenerunt.

ποιούντας· ἐνήλλακται δὲ ὁ χρόνος κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν ἴδιωμα, ἀντὶ τοῦ φείσεται τὸ Ἐφείσατο εἰπόντος· ὅπερ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν Ψαλμῶν ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν· πρὸ δὲ τῆς ἑξουσίας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ἑβραίων ἐπὶ τῶν ἑβραίων γὰρ ὅτι οὐ γεγονότα λέγει, ἐξ ὧν μετὰ τὴν μήνυσιν ταύτην αὐτοῖς ἐπέκληθε τὰ κακά.

VERS. 18-20. — « Et respondit Dominus, dixitque populo suo: Ecce ego mitto vobis frumentum et vinum et oleum, et replebimini eis: et non dabo vos ultra ad opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone est, procul faciam a vobis, et expellam eum in terram aquis carentem. Et disperdam faciem ejus in mare primum, et posteriora ejus in mare novissimum. Et ascendet putredo ejus, et ascendet fetor ejus. » Verba « respondit Dominus et dixit, » ponuntur pro, Respondebit et dicet, permutato hic quoque tempore. Dicere quippe vult, fore ut poenitentibus vobis abundantiam frugum sine dubio concedat, vestrosque hostes in fugam conjiciat; quod revera post reditum Deus praestitit. Sicut etiam beatus David, populi reditum praedicans, primo quidem ait: « Te decet hymnus, Deus, in Sion, et tibi reddetur votum in Hierusalem; » — « Et sanctum templum tuum, mirabile in aequitate tua; » demonstrans reddituros in propria, solitumque Deo eukum in templo rursus reddituros. Et post haec,

⁶⁶ Psal. LXIV, 2 sqq.

addit: « Visitasti terram, et inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam, » et reliqua; ubertatem dicens quæ tunc illis obveniet. Eodem modo hic etiam, postquam annonæ copiam daturum se dixit, ait: Non sinam vos gentibus diutius subesse. Nam verba, « Non dabo vos nationibus ulterius ad opprobrium, » hoc significant. **§1** Imo etiam pœnas de aggressoribus vestris sumam, eosque vastitati supremoque exitio tradam. Nam primo per Babylonios puniam Assyrios: postea Babylonios Persarum manu prorsus extinguam: tantumque illorum excidium faciam, ut ritu morientium et occisione occisorum, sanies eorum ac fetor neminem lateat: nam putredo et fetor hoc dicunt, tanquam nuper mortuorum et cadaverum projectorum. Tum et verbum, « ascendet, » pro, Audietur, dicit. Horum vero omnium quænam causa est? « Quia magnificata sunt opera tua. » Demonstrabit quippe Dominus operum suorum magnitudinem hostium punitione. Dehinc consentaneæ ait:

εἰ; « Ὅτι ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα αὐτοῦ. » (p. 123) παρ' αὐτοῦς τιμωρίᾳ. Ἐἴτα ἀκολουθῶς ἐπάγει·

VERS. 21-27. — « Confide, terra; gaude et lætare, quoniam magnificavit Deus, ut faceret. Lætate, jumenta campi, quia germinarunt prata deserti: quia lignum edidit fructum suum, vitis et ficulnea protulerunt vigorem suum. » Gaudio gestiet terra ob Dei operum magnitudinem, accepta ab eo frugum fecunditate: neque secius jumenta campi copiosam pascui habentia fruitionem; præterque hæc omnia, ligni quoque fructus copiosus præbebitur indigentibus eo. « Et filii Sionis, gaudete atque lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis escas ad justitiam, pluetque vobis imbrem matutinum ac serotinum, sicut antea. Et implebuntur aræe frumento, et redundabunt torcularia vino et oleo. » Quæ antea dixit ereptum iri, ea nunc danda affirmat. Cuncti enim qui circa Sionem montem sunt congregati, et convenientem Deo cultum exhibent, lætari merentur, frugum abundantia potiti, quam juste ipsis peccatorum suorum pœnitentibus Deus attribuit; quibus etiam imbrum tempestivam sufficientemque usuram exhibebit; adeo ut germinantia tellure semina, et lignorum **§2** fructus multa cum exuberantia illis obveniant. « Et reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus, et rubigo, et eruca: fortitudo mea magna quam misi ad vos. Et comedetis vescentes, et saturabimini, et laudabit nomen Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum; et non confundetur populus meus in sempiternum. Et cognoscetis quia in medio Israelis ego sum: et ego Dominus Deus vester, et non est alius præter me. Et non confundetur ultra populus meus in sempiternum. » Quanta igitur de necessariis supervenientes hostes varie ac multifariam consumpserat (patet enim locustæ nominibus, ac bruchi, et rubiginis, et erucæ, hostes denotari) totidem ego restituum, ut sic vos lautum habentes datarum rerum usum, debitos retribuatis Deo hymnos, propter

τὰ οικεῖα, καὶ ὅτι τὴν συνήθη θεραπείαν ἐν τῷ νεφῶ πάλιν ἀποδώσουσι τῷ Θεῷ· μετὰ δὲ τοῦτο ἐπάγει· « Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτὴν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτῆσαι αὐτὴν, » καὶ τὰ ἐξῆς· τὴν ἀφθονίαν λέγων τὴν τότε προσεσομένην αὐτοῖς· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀναυθα εἰπὼν τῆς εὐθηνίας τὴν ἀπόδοσιν, λέγει ὅτι Οὐκ ἐάσω ὑμᾶς ὑπὸ τοῖς ἔθνεσιν εἶναι οὐκέτι· τὸ γὰρ « Οὐ δώσω ὑμᾶς ἐν τοῖς ἔθνεσιν οὐκέτι εἰς ὀνειδισμόν, » τοῦτο λέγει. Ἀλλὰ γὰρ καὶ δέκας λήψομαι, φησί, παρὰ τῶν ἐπεληλυθόντων ὑμῖν, ἠρημίᾳ τε αὐτοῦς καὶ ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδιδούς· πρῶτον μὲν γὰρ διὰ Βαβυλωνίων τιμωρήσομαι Ἄσσυριους· μετ' ἐκεῖνο δὲ Βαβυλωνίους διὰ Περσῶν παντελῶς ἀπολέσω· τοσαύτην δὲ αὐτῶν ἐργάσομαι τὴν ἀπώλειαν, ὥστε δίκην τῶν ἀποθησχόντων τε καὶ παντελῶς νεκρουμένων, τὴν τε σῆψιν αὐτῶν καὶ τὴν δυσωδίαν μηδένα διαλαθεῖν· τὴν γὰρ σαπρίαν καὶ τὸν βρόμον, τοῦτο λέγει, ὡς ἐπιτεθηκότων ἤδη καὶ νεκρῶν κειμένων· τὸ δὲ « ἀναθήσεται, » ὅτι Πᾶσιν ἐξάκουστος ἔσται, φησί· τούτων δὲ πάντων αἰτίων Δείξει γὰρ τῶν οικειῶν ἔργων τὸ μέγεθος ὁ Θεὸς ἐν τῇ

Στίχ. κα' - κζ'. — « Θάρσει, γῆ, χαίρου καὶ εὐφραίνου· ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι· θάρσειτε, κτήνη τοῦ πεδίου, ὅτι βεβλάστηκε τὰ πεδία τῆς ἐρήμου· ὅτι ἐξύλον ἤνεγκε τὸν καρπὸν αὐτοῦ· ἄμπελος καὶ συκὴ ἔδωκαν τὴν ἰσχύν αὐτῶν. » Ἐν εὐφροσύναις μὲν οὖν ἔσται ἡ γῆ ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γιγνομένων, ἀπειληφύια τῶν καρπῶν τῶν οικειῶν τὴν φορὰν· οὐδὲν ἤττον καὶ τὰ τοῦ πεδίου κτήνη θαψίλῃ τῆς νομῆς ἔχοντα τὴν ἀπόλαυσιν· καὶ πρὸς ἅπασί γε ὅτι καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐξύλων καρπὸς θαψίλης παρέχεται τοῖς δεομένοις. « Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίρετε, καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ τῷ Κυρίῳ Θεῷ ὑμῶν· ὅτι ἔδωκεν ὑμῖν βρώματα εἰς δικαιοσύνην· καὶ βρέξει ὑμῖν ὑετὸν πρῶτον καὶ ὄψιμον καθὼς ἐμπροσθεν· καὶ πλησθήσονται αἱ ἄλωνες σίτου, καὶ ὑπερεκχυθήσονται αἱ ληνοὶ οἴνου καὶ ἐλαίου. » Ἄ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἶπεν ἀφηρηθῆσαι, ταῦτα νῦν ἀποδίδουσαι λέγει· πάντες γὰρ, φησὶν, οἱ περὶ τὸ Σιών ὄρος συλλεγόμενοι τε, καὶ τὴν καθήκουσαν τῷ Θεῷ πληροῦντες θεραπείαν, δίκαιοι εἶεν ἂν εὐφραίνεσθαι, τὴν ἀφθονίαν τε τῶν καρπῶν ἀπολαβόντες, (p. 124) ἦν δικαίως αὐτοῖς μεταμεληθεῖσιν ὑπὲρ ὧν ἤμαρτον παρέσχηκεν ὁ Θεός, καὶ ὅτι τῶν ὑετῶν αὐτοῖς εὐκαιρον καὶ αὐτάρχει παρέξεται τὴν χρεῖαν· ὥστε καὶ τὰ ἐκ γῆς φυόμενα τῶν σπερμάτων, καὶ τοὺς ἐκ ἐξύλων καρπούς, μετὰ πολλῆς αὐτοῖς προσγίνεσθαι τῆς περιουσίας. « Καὶ ἀναποδῶ ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν ὧν κατέφαγεν ἡ ἀκρις καὶ ὁ βρούχος καὶ ἡ ἐρουσίδη καὶ ἡ κάμπη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη ἦν ἐξαπέστειλα εἰς ὑμᾶς· καὶ φάγεσθε ἐσθιοντες, καὶ ἐμπλησθήσεσθε, καὶ αἰνεῖσθε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὃς ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια· καὶ οὐ μὴ κατατρίχυνθῃ ὁ λαός μου εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ ἔγω εἰμι· καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι πλην ἐμοῦ· καὶ οὐ μὴ κατατρίχυνθῃ ὁ λαός μου ἔτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Ὅποσα τοίνυν ἐπεληλυθότες

οἱ πολέμιοι τῶν προσηκόντων κατανάλωσαν διαφόρως τε καὶ ποικίλως· ἐβδηλον γὰρ ὅτι ἀκρίδα καὶ βροῦχον καὶ ἐρυσίθην καὶ κάμπην ταῦτα καλεῖ· ταῦτα ὑμῖν ἀποκαταστήσω, ὥστε ὑμᾶς πλουσίαν ἔχοντας τῶν δεδομένων τὴν ἀπόλαυσιν, ὄφειλομένους ἀποδιδόναι· τῷ Θεῷ τοὺς ὕμνους, ὑπὲρ ὧν δὴ μεγάλων καὶ θαυμαστῶν πεποίηκεν εἰς ὑμᾶς· ὡς μηκέτι μὲν ὑμᾶς τοσοῦτοις περιπεπτωκότες κακοῖς· (p. 125) ἀκριθὴ δὲ ἐπίγνωσιν, ὅτι ἐν ὑμῖν εἰμι· ἅτε καὶ δεσπότης ὑμῶν

Στίχ. κη'-λβ'. — « Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνυπνίοις ἐνυπνιασθήσονται· καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται· καὶ γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσι· καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ· ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται· ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπε Κύριος· καὶ εὐαγγελιζόμενοι οὗς Κύριος προσκέκληται. » Περὶ δὴ πᾶσι, φησὶ, πλουσίαν τὴν κηδεμονίαν τὴν ἐμὴν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου· τῶν ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Πνεύμα μὲν ἅγιον μοναδικόν ἐν ὑποστάσει κενωρισμένως τῶν λοιπῶν, Θεοῦ τε ἂν καὶ ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐπισταμένον (17)· Πνεῦμα ἅγιον καὶ πᾶν ὃ τι δὴ ποτε τοιοῦτο, τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν διάθεσιν καλοῦντων· ὡς καὶ ψυχὴν ὅτ' ἂν ἐπὶ Θεοῦ λέγῃ, (p. 126) « Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου· » τὴν διάθεσιν γὰρ λέγει καθ' ἣν ἐμίσησι τὰς ἑορτάς· τοιοῦτόν ἐστι, « Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῆ εὐθείᾳ· » κηδόμενος γὰρ μου, φησὶ, διὰ πολλὴν ἀγαθότητα παρέξεις ταῦτα· τοιοῦτόν ἐστι τὸ, « Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ· » ἵνα εἴπῃ, Τὴν περὶ ἐμὲ κηδεμονίαν μὴ ἀφέλης· καὶ ὅσα τρωαῖτα, ἵνα μὴ μηχανώμενος εἰς οὐδὲν δεῶν τὴν Γραφήν· τοιοῦτο δὴ τι κἀνταῦθ' ἔφησιν, ὅτι Οὕτω πλουσίαν τότε τὴν κηδεμονίαν ὑμῖν παρέξω τὴν ἐμὴν, ὥστε ἅπαντας ἀξιουμένους ὀπτασιῶν δύνασθαι· καὶ περὶ τῶν ἐσομένων μηνύειν· ἐφ' ἅπασιν δὲ ἐν οὐρανῷ τε καὶ ἐπὶ γῆς ἐργάσονται θαυμαστά, φόνον πολλῶν τῶν ἐναντίων, τὴν τε κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ τὴν θείαν ὑπεμφαίνουσαν ὄργην· μεταδληθήσονται δὲ καὶ ἥλιος εἰς σκότος καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα κατὰ τὴν τῶν ὁρώντων ὑπόνοιαν· ἦν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπιγινωμένων αὐτοῖς ὑπομένουσι κακῶν· καὶ ταῦτα δὴ γενήσεται πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣν ἐπιφανῆ διὰ τῆς τῶν

A grandia ac mirabilia quæ, vestri causa patravit. Jamque vos diutius non erubescetis, quasi absque auxilio a me destituti, in ejusmodi ærumnas incurreritis: plenamque poteritis ex rebus ipsis notitiam capere, me inter vos versari, qui reapse Dominus vester et tutor solus sum.

αἰσχύνεσθαι ἐφ' οἷς ἀδοθήθητοι παρ' ἐμοῦ μεμενήκατε, δύνασθαι ὑμᾶς ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβεῖν τὴν καὶ κηδεμῶν μόνος ὑπάρχων.

Vers. 28-32. — « Et erit post hæc: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem; et prophetabunt filii vestri et filia vestra: senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt. Sed et super servos meus et ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, et prophetabunt. Et dabo prodigia in celo et super terram, sanguinem et ignem et vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et illustris. Et erit: omnis qui invocaverit nomen Domini, salvabitur; quia in monte Sion et in Hierusalem salvus erit, sicut dixit Dominus: et evangelizati quos Dominus vocaverit. » Præstabo cunctis, inquit, amplam tutelam meam: id enim denotant verba, « effundam de Spiritu meo. » Cæteroque sub Vetere Testamento nesciebant homines Spiritum sanctum in persona propria distinctum a cæteris, Dei Spiritum, et ex Deo: sed Spiritum Dei, et Spiritum sanctum, et aliam quamlibet hujusmodi appellationem, pro Dei gratia et providentia atque affectu accipiebant: sicut animam cum ea de Deo dicitur; veluti, « Neomenias vestras et sabbata vestra odit anima mea⁴¹; » videlicet (animam) pro affectu dicit, quo solemnitates oderat. Tale est et illud: « Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam⁴²; » curam quippe mei gerens, inquit, cum bonitate multa mihi hæc præbebis. Item illud: « Spiritus sanctum tuum ne auferas a me⁴³; » id est, ne tuam a me providentiam submoveas: et quotquot sunt locutiones hujusmodi, ne scriptum nostrum absque ulla utilitate producamus. Sic etiam hoc loco ait: Tam amplam vobis exhibebo tutelam meam, ut omnes visionum facti compotes, significare aliquid de rebus futuris queant. Præter hæc omnia vero, in celo et super terram mirabilia faciam, multam hostium occisionem ac punitiorem: imo et fumi vaporem, qui divinam præfigurat iram. Vertentur autem sol in tenebras, et luna in sanguinem, juxta spectantium phantasia, quam ob malorum gravitatem experientur. Atque hæc evenient ante diem illum, quem hostium punitio reddet illustrem. Inter quæ omnia, consequentur tamen salutem hi qui divinum nomen

⁴¹ Isa. 1, 14. ⁴² Psal. cxlii, 10. ⁴³ Psal. l, 13.

(17) Audacius dicere hoc videtur Mopsuestenus de Spiritu sancto, quasi ignoto prorsus cunctis sub lege Moysis hominibus; quanquam se aliquatenus mox corrigat, citata Petri apostoli concione. Controversiam hanc theologicam mira eruditione more suo pertractat summus Petavius *De Trinitate* lib.

ii, 7. Prolatis in medium Patrum plurimis testimoniis, quibus addendus videtur etiam Josephus in *Hypomnestico* lib. ii, cap. 66 et 67. Nos vero de hac re iterum dicturi sumus ad Aggæum atque ad Zachariam, ubi liberiores hanc sententiam suam Mopsuestenus repetet.

invocaverint, qui et in montem Sionem ac Jerusalem ascendunt incolomes: quandoquidem hæc Deus promisit, et nuntiarum concessit illis, quotquot ad hunc reditum vocavit. Atque hic est obivus locutionis hujus sensus.

84 At enim beatus Petrus eam adhibuit Judæos alloquens⁴⁴, de sancti Spiritus descensu, jure admodum; namque umbra futurarum omnium rerum lex fuit: tum et populus Dei providentia dignus habebatur, propter eventuum expectationem in Christi Domini adventu. Erantque res quidem illorum omnes exiguae, et tanquam in umbra contingentes, adeo ut quod ad illos attinet, hyperbolice potius dicta fuerint, quam re ipsa se haberent. Sed dictorum veritatem exitum suum habuisse compertum est in Christo, quo tempore grandia omnia, et terrore plena, vereque nova et inexpectata fuere, et mirum quantum superiora iis quæ in lege facta sunt: adeo ut res Veteris Testamenti ænigmatis locum teneant; veritatis autem, rerum sub Christo actarum magnitudo. Sic beatus David de populo dicit, quod derelicta non fuerit anima ejus in inferno, neque caro ejusdem viderit corruptionem⁴⁵: quod in rerum natura cogitari non potest; sed metaphorice sive hyperbolice dicit ereptum fuisse periculo corruptionis. Attamen dictarum rerum veritas in Christo Domino apparuit, cujus neque animæ derelinqui contigit in inferno, revocata nimirum in corpus propter resurrectionem: neque corpus corruptionem ullam expertum est: ita ut non solum propriam retinuerit figuram, in qua mortuum fuerat, sed etiam in immortalem incorruptibilemque naturam translatus sit: ita ut vetera illa sint ænigma, Christus autem veritas. Quamobrem ea locutione usus est etiam beatus Petrus, quasi olim quædam ob causam metaphorice dicta fuerit, nunc autem verum exitum in ipsis rebus nacta sit, ut multo magis oporteat præsentibus credere, quam olim ea res admirationi erat.

Cum vero multa hujusmodi in divina Scriptura ferantur, consimile hoc quoque manifeste est. Nam Dominus Deus secundum veterem consuetudinem Judæos prophetæ **85** ore alloquens, suam abunde præstituram curam affirmabat, et reliqua quomodo antea explanavimus: evenerunt autem vere omnia in Christo Domino, quia et sol obtinuerat, et luna cum illo: et grandia in caelo, multaque etiam in terra exstiterunt prodigia: et salutaris sanguis Christi Domini visus est: et ignis figura, advenientis Spiritus operationem significans, cui etiam præcessit funi vapor, ob illam portendendam pœnam quæ audaces crucifixoſ correptura erat. Tunc sane participaverunt omnes sancti Spiritus gratiam, variis ac multis charismatibus

Α εναντίων ἐργάζεται τιμωρίας· ἐν οἷς ἅπασι τεύξονται τῆς σωτηρίας οἱ τὴν ὀνομασίαν ἐπικαλούμενοι τὴν θεῖαν· οἱ καὶ ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών καὶ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀναθήσονται σεσοσμένοι· ἐπειδὴ ταῦτα ἐπηγελάτο τε θεὸς, καὶ εὐαγγελισασθαι δέδωκεν ἐκείνοις, (p. 127) ὁπόσους εἰς τὴν ἐπάνοδον προσκέκληκε ταύτην. Ἡ μὲν δὴ πρόχειρος τῆς λέξεως ἔννοια αὕτη.

Ὁ δὲ γε μακάριος αὐτῇ Πέτρος ἐχρήσατο πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθόδῳ, μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ σκιὰν μὲν ἀπάντων τῶν μελλόντων εἶχεν ὁ νόμος· κηβεμονίας δὲ ὁ λαὸς ἤξιούτο διὰ τὴν τῶν φανησομένων προσδοκίαν ἐν τῇ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίᾳ· καὶ ἦν τὰ μὲν ἐπ' ἐκείνων μικρὰ πάντα καὶ ὡς ἐν οὐκίᾳ γινόμενα· ὥστε καὶ ὑπερβολικῶς εἰρησθαι μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα εἶχεν· ἢ δὲ τῶν εἰρημένων ἀλήθεια τὴν ἐκδασιν ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ Δεσπότης λαμβάνουσα Χριστοῦ, ὀπηνίκα πάντα ἦν μεγάλα καὶ φόβου μεστὰ, καινὰ τε ὄντως παράδοξα, καὶ πλείστον ὅσον ὑπερβαίνοντα τὰ ἐν νόμῳ γινόμενα· ὡς αἰνίγματος μὲν τὰ ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τάξιν ἐπέχειν, ἀληθείας δὲ εἶναι τῶν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ γινομένων τὸ μέγεθος· οὕτως ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ περὶ τοῦ λαοῦ, ὅτι *Ὅχι ἐγκαταλείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἔθνη, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν*· ὅπερ οὐκ ἐπὶ τῶν πραγμάτων νοεῖσθαι δυνατόν, μεταφορικῶς δὲ ἦτοι ὑπερβολικῶς λέγει, ὅτι ἐξῆρθη κινδύνου ἡ διαφθορᾶς· ἢ δὲ τοῦ πράγματος ἀλήθεια τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Δεσπότης (p. 128) δείκνυται Χριστοῦ, ὅτι οὐτε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καταλείφθηναί γέγονε εἰς ἔθνη ἀποκαταστάσαν τῷ σώματι διὰ τῆς ἀναστάσεως· οὐτε τὸ σῶμα διαφθοράν τινα ὑπομεμένηκεν· ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ οὐκείου μείναι σχήματος, ἐν ᾧ δὲ τετελεῦτηκεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον μεταστῆναι φύσιν· ὡς εἶναι ἐκεῖνο μὲν αἰνίγμα, τοῦτ' δὲ ἀλήθειαν· διόπερ ἐχρήσατο τῇ φωνῇ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, ὡς ἂν τότε μὲν κατὰ τινα αἰτίαν μεταφορικῶς εἰρημένη, νῦν δὲ ἀληθῆ τὴν ἐκδασιν ἐπ' αὐτῶν λαβοῦσα τῶν πραγμάτων· ὥστε καὶ πολλῶ πλείον δεῖν τοῖς νῦν πιστεύουσιν, ἢ τότε ἰθαύμαζον ἐκεῖνο.

Πολλῶν δὲ τοιούτων ὄντων ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς, παρόμοιον προδήλως ἐστὶ καὶ τὸ παρόν· ὁ μὲν γὰρ Δεσπότης θεὸς κατὰ τὴν τότε συνήθειαν Ἰουδαίους διαλεγόμενος διὰ τοῦ προφήτου, τὴν οὐκείαν αὐτοῖς παρέχεσθαι δαψιλῶς ἔλεγε κηδεμονίαν, καὶ τὰ ἐξῆς δὲ καθ' ὃν ἡρμηνεύκαμεν τρόπον· ἐκδέθηκε δὲ ἅπαντα μετὰ τῆς ἀληθείας ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· ὅτι καὶ ἥλιος ὄντως ἐσκοτίσθη, καὶ σελήνη δὲ σὺν ἐκείνῳ· καὶ μεγάλα μὲν ἐν οὐρανῷ, πολλὰ δὲ ἐν τῇ γῆ γέγονε τέρατα· αἰμὰ τε ἀνεφάνη τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τὸ σωτήριον· καὶ πῦρ κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ φοιτήσαντος Πνεύματος τὴν ἐνέργειαν μηνύον, ὅπερ οὖν καὶ ἀτιμῆς προσηγοῖτο καπνοῦ, εἰς ἐλεγχὸν τῆς καταληψομένης τοῦς τὸν σταυρὸν τετολυμηκότας τιμωρίας· (p. 129) τότε δὲ καὶ μετέσχον ἅπαντες τῆς

⁴⁴ Act. II, 16. ⁴⁵ Psal. xv, 10.

τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ποικίλων τε καὶ πολλῶν χαρισμάτων ἀφ' ὧθεντες· ὧν οἱ μὲν προηγόρευον τὸ μέλλον, οἱ δὲ πλεῖστα ὅσα κατειργάζοντο εἰς πίστωσίν τε τοῦ μεγέθους τῶν γινομένων, καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς δόξης τῆς περὶ τὸν Δεσπότην Χριστόν· ὡς τοῦτο δὴ τὸ πάλαι διὰ τοῦ προφήτου μεταφορικῶς ἢ ὑπερβολικῶς εἰρημένον, πραγμάτων τὴν δεῖξιν, μετὰ τοῦ καὶ ἐλαττοῦσθαι τῶν πραγμάτων τὸν λόγον· ἢ μὲν οὖν αἰτία, εἴτε ταύτης τῆς φωνῆς, εἴτε καὶ τῶν λοιπῶν, ὁπόσας ἐφ' ἐτέρων εἰρημένας παρὰ τοῖς προφήταις, εἰς τὴν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν ἐξέλαβον οἰκονομίαν οἱ μακάριοι ἀπόστολοι, τοιαύτη τις ἂν ὑποληφθεῖη (18) δικαίως· ὡς ἂν καὶ ἡ τῶν τότε πραγμάτων ἱστορία φαίνοιτο μὴ πεπλασμένη, καὶ τῶν νῦν τὸ μέγεθος ἐκ παραθέσεως ἐκείνων ἐλέγχοντο μᾶλλον· δεικνύσιστό τε ἀκριβῶς διὰ πάντων, ὅτι ἔσται μὲν τις ἐκείνων οἰκειότης πρὸς ταῦτα· λείπεται δὲ ὅμως τοσοῦτον τῶν παρόντων τὰ προειληφτότα, ὅσον σκεῖν λείπεσθαι σώματος ἀνάγκη, κἂν εἰ προσήκειν αὐτῷ τι δοκοίη (19). (p. 130) Ὁ δὲ γε προφήτης ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον διὰ τῶν προφθιέντων ἐμήνυσεν, τὰ τε προσεσόμενα αὐτοῖς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀγαθὰ ποικίλως, ἀκολουθότατα ἐξῆς ἐπέχει.

ΚΕΦ. Γ.

Στίχ. α'-γ'. — «Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὡς ἂν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰουδα καὶ Ἱερουσαλὴμ, συναΐξω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ· καὶ διακριθήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, οἱ διεσπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν γῆν μου καταδιέλιοντο· καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κλήρους· καὶ ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, καὶ τὰ κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ οἴνου καὶ ἔπινον.» Δέγει δὲ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐν τούτοις μηνύων, τῶν τε περὶ τὸν Γῶγ τὴν ἀνοδον, ἣν ποιήσονται μετὰ πολλοῦ πλήθους ὀρμήσαντες κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὴν ἀπώλειαν ἣν ὑπὲρ τοῦ τολμήματος ὑπομενοῦσι τούτου. Ἐπειδ' ἂν γάρ, φησίν, ἐπαναγάγω ὑμᾶς ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, συνελεύσεται μὲν πολλὰ πολλαχόθεν ἔθνη ἐφ' ὑμᾶς· λέγει δὲ, ὅτι «Συναΐξω πάντα τὰ ἔθνη,» οὐχ ὅτι αὐτοὺς ἄγειν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἴτα αὐτοὺς τὴν πρόθεσιν εἰς ἔργον ἐκβαλεῖν τὴν οἰκειαν· ἐτιμωρήσασθαι δὲ ἐπιχειρηχότας τῆ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀνόδι· καὶ πεποιήκασιν μὲν οὐδὲν ὧν ἐβούλοντο εἰς τοὺς Ἰουδαίους, φοβερὰν δὲ τινα καὶ παράδοξον ὑπομεινῆκασιν (p. 131) τῆ τοῦ Θεοῦ βροπῆ τὴν τιμωρίαν· διὰ τοῦτο αὐτοὺς συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη λέγει· τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι εἴτα αὐτοὺς τῆ μοχθηρᾷ ἐαυτῶν χρήσασθαι γνώμῃ, καὶ ὀρμῆσαι κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἂν αὐτόθι δίκας αὐτοὺς εἰσπραξάμενος, τῆς τε περὶ τὸν λαόν κηδεμονίας καὶ τῆς ἐμαυτοῦ (20) δυνάμεως ἐπέδειξιν παρὰ δόξαμα πᾶσιν. Εἰπὼν γ' οὖν, «Συναΐξω πάντα τὰ ἔθνη,» ἐπέγαγεν, «Καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς

digni sunt habiti: quorum alii prædicebant futura, alii plurima patrabant prodigia ob rerum gestarum confirmandam magnitudinem, et gloriam Christi Domini ostentandam. Quo fit ut hoc olim a propheta metaphoricè aut hyperbolice dictum, nunc manifestam habeat rerum ostensionem, ita tamen ut verba a rebus superentur. Causa igitur, cur sive hanc locutionem, sive reliquas, quotquot de aliis subjectis apud prophetas dictæ sunt, de Christi Domini incarnati mysterio beati apostoli intellexerint, causa, inquam, hæc merito existimari potest. Atque ita nec veterum rerum historiam constat esse conflictam; et præsentium magnitudo comparatione illarum magis arguitur: atque ex his omnibus accurate demonstratur, quamdam intercedere illarum cum his necessitudinem; sic tamen ut præterita tantum a præsentibus superentur, quantum umbra a corpore debet, quanquam illa huic aliquantum congruat. Age vero, propheta postquam a Babylone reditum prædictis verbis portendit, necnon varia eventura per illud tempus Israelitis bona, consentanea admodum ita pergit dicere.

CAP. III.

86 VERS. 1-3. — «Quia ecce ego in diebus illis et tempore illo, cum convertero captivitatem Judæ et Hierusælem, congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat: et disceptabo cum eis ibi super populo meo, et hæreditate mea Israelæ, qui dispersi sunt in nationibus. quæ regionem meam dividerunt: et super populum meum miserunt sortes: et tradiderunt pueros meretricibus, et puellas vendebant pro vino ut biberent.» Significat quæ Israelitis post reditum erant eventura, Gogique incursionem, quam cum ingenti multitudine adversus Hierusalem faciet, et cladem quam ob hanc audaciam erat experturus. Nam postquam, inquit, reduxero vos Hierusalem, multæ undique conspirabunt contra vos gentes. Dicit autem: «Congregabo omnes gentes,» non quod ipse sit eas adducturus, sed quod iis permissurus propositum proprium exsequi. Et quidem illos puniit qui Israelitarum reditui infesti fuerunt: neque tamen illi voluntati suæ obsequi valuerunt contra Judæos, sed terribilem potius et insperatam a Dei viribus pœnam retulerunt. Propterea dicit se congregasse omnes gentes, nempe dicere volens, sivilisse ut sua perversa uterentur sententia, et contra Hierusalem impetum facerent, ut sumpto illic de iis supplicio, et tutelæ erga populum, et suæ potentia specimen exhiberet. Jam postquam dixit, «Congregabo omnes gentes,» addidit: «Et deducam eas in vallem Josaphat,» id est, Eo loco, inquit, agam eos adversus Hierusalem, ibidemque

nempe quod prophetiæ non nisi secundum effectum. κατ' ἐκβασιν, ad res Christianas spectaverint.

(20) Cod. ἐαυτοῦ.

(18) Cod. λειφθ.

(19) Dicit hæc cum didascalica dignitate Theodorus; quæ tamen merito omnibus non placuerunt,

ultionem quasi concinnans pro populo meo, pro dignitate puniam, ob ipsorum facinora, quod nempe illum quaqueversus spargere voluerint, regionemque partiri in qua **87** meo juri obnoxia habitabat, et ipsos simul incolas sortito dividere : per summum denique scelus illorum quoque pueros atque puellas in prostibulis ponere, ut suam expleant libidinem, multamque haberent pergræcandi copiam. His circa Gogum dictis, pergit porro : ἀποδίδοσθαι· ὡς ἂν δὴ ἐκεῖνων εἰς πόρνas τε τὴν οἰκειαν ἀκολασίαν ἐκπληροῦσιν, καὶ πολλὴν ἔχουσιν τῆς μέθης τὴν ἀφθονίαν· ταῦτα τῶν περὶ τὸν Γῶγ ἔνεκεν εἰρηκῶς, ἐπάγει·

VERS. 4 8.—*Verum quid mihi et vobis, Tyrus et Sidon et tota alienigenarum Galilæa? Nunquid ultionem vos retribuetis mihi? aut iram in corde retinetis adversus me? Cito velociterque reddam vicissitudinem vobis super capita vestra; pro eo quod argentum meum aurumque cepistis, et selecta quæque ac pulchra in delubra vestra intulistis, et Judæ filios filiosque Hierusalem vendidistis filiis Græcorum, ut ejiceretis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos: et convertam retributionem vestram in capita vestra: et vendam filios vestros ac filias vestras in manus filiorum Judæ: vendentque eos in captivitatem genti longinquæ; quoniam Dominus locutus est.* » Quandoquidem Gogi exercituum adversus Hierusalem visa incursione, Tyrus Sidonique et omnes finitimi alienigenæ, idoneum tempus oblatum sibi existimaverant perdeni funditus Israelitas, quibus clam irascebantur, propter bella secum gesta, et illorum Deo adjuvante victorias; idcirco ait: Vos autem cur iræ tenaces, et occasionem nacti voluntatem vestram explendi, cur, inquam, contra mei juris populum audaciam sumitis? Certe velim sciatu cito vestrum hoc consilium puniturum; propterea quod illorum opes cunctas capientes, in templa vestra contulistis: insuper et ipsorum filios vendidistis, non sine spe populum universum finibus suis expellendi: cujus facinoris mihi pœnas dabit: namque illos ex angustiarum suarum pressura expediam, imo et hostium nunc victores efficiam: **88** ut sic vos remunerer pro vestris adversus eos facinoribus; filiique vestri ac filiæ in servitutem rapiantur, ac procul dividendantur, unde recuperare sit vobis impossibile. His veluti vaticinio suo interpositis circa Tyrios ac Sidonios, cunctosque finitimos, qui per illud tempus Gogo ad Judæorum perniciem faverant, sermonis sui seriem prosequitur sic: θείs, ὡς ἂν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐπιχειρηκῶς ἀπωλεῖx, ἔχεται τῆς οἰκειᾶς ἀκολουθίας, καὶ φησι·

VERS. 9-12.—*Prædicatæ hæc in gentibus, sanctificate bellum, suscite pugnatores, accedite et ascendite, omnes bellatores: concidite aratra vestra in gladios, et falces vestras in lanceas: infirmus dicat, Fortis ego sum: congregemini et venite, omnes gentes de circuitu, et illuc coacervemini:*

τὴν κοιλίada Ἰωσαφάτ· τούτέστιν, Ἐκεῖ αὐτοὺς ἄξω εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτόθι ὡς περ τινα δίκην πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐμοῦ συγκροτήσας τιμωρήσομαι δικαίως, ὑπὲρ ὧν κατ' αὐτῶν διεπράξαντο, ἀπανταχοῦ τε αὐτοὺς διασπείραι βουληθέντες, καὶ διελεῖσθαι μὲν τὴν γῆν ἐν ἧσπερ κατὰ γνώμην ἔχουν τὴν ἐμὴν ἐμοὶ προσήκουσαν· διελεῖσθαι δὲ κληρῶ καὶ αὐτοὺς ἐκεῖνους· τετολημάσι δὲ πρὸς ἅπασιν καὶ τοὺς ἐξ αὐτῶν εἴτε παῖδας εἴτε καὶ κόρας

Στχ. 8-η. — « Καὶ τί ἐμοὶ καὶ ὑμῖν, Τύρος καὶ Σιδὼν καὶ πᾶσα Γαλιλαία ἀλλοφύλων; Μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδίδοτέ μοι, ἢ μνησικαχεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί; Ὅξέως καὶ ταχέως ἀνταποδώσω τὸ ἀνταπόδομα ὑμῶν εἰς κεφαλὰς ὑμῶν· ἀνθ' ὧν τὸ ἀργύριον ἐλάβετε, καὶ τὰ ἐπιλεκτά καὶ τὰ καλὰ εἰσηνέγκατε εἰς τοὺς ναοὺς ὑμῶν· καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα καὶ τοὺς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ ἀπέδοσθε τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων, (p. 132) ὅπως ἐξώσητε αὐτοὺς; ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ αὐτοὺς ἐκ τοῦ τόπου, οὗ ἀπέδοσθε αὐτοὺς ἐκεῖ, καὶ ἀνταποδώσω τὸ ἀπόδομα ὑμῶν εἰς τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· καὶ ἀποδώσομαι τοὺς υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς χεῖρας υἱῶν Ἰούδα· καὶ ἀποδώσονται αὐτοὺς εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς ἔθνος μακρὰν ἀπέχον, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς περὶ τὸν Γῶγ ἐπιόντας ἐωρακότες τὴν Ἱερουσαλήμ, Τύριοι τε καὶ Σιδωνιοὶ, πάντες τε οἱ περιοικοὶ τῶν ἀλλοφύλων, καιρὸν ἔχουν ψήθησαν τοῦ παντελῶς ἀπολέσαι τοὺς Ἰσραηλίτας, μνησικακοῦντες αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν πεπολεμηκασί τε πολλάκις, καὶ κεκρατήκασιν αὐτῶν διὰ τῆς θείας βοήθης, τοῦτο λέγει· Ὑμεῖς δὲ τίνας ἔνεκεν μνησικακοῦντες, καὶ καιρὸν εὐρόντες τοῦ τὰ δοκοῦντα διαπράξασθαι, τοιαῦτα κατὰ τῶν ἐμοὶ προσηκόντων τετολημάκατε; Ἰστε γὰρ ὅτι ὀξέως ὑμῖν ἐπάξω τὴν ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης τιμωρίαν, ἀνθ' ὧν ἅπαντα τὰ προσόντα τούτοις λαθόντες, εἰς τοὺς ναοὺς εἰσηνέγκατε τοὺς ὑμετέροους· ἔτι δὲ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν διαπωλήσαντες, ἐλπίδι τοῦ πάντας αὐτοὺς τῶν ὀρίων ἐκβαλεῖν τῶν οἰκειῶν· ὡς περ οὖν ἡμᾶς εἰσπράξομαι δίκας· (p. 133) ἀπαλλάξω γὰρ τοὺς τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀνάγκης· νῦν δὲ καὶ κρείττους ἐργάσομαι τῶν πολεμίων· ὥστε καὶ ὑμῖν ἀποδοῦναι, ἀνθ' ὧν εἰς αὐτοὺς τετολημάκατε, λαβεῖν τοὺς τε υἱοὺς ὑμῶν καὶ τὰς θυγατέρας αἰχμαλώτους· καὶ δὴ καὶ ἀποδόσθαι αὐτοὺς μακρὰν ποῦ, ὅθεν οὐδὲ δυνατόν ὑμῖν αὐτοὺς ἀνασώσασθαι ἔτι· ταῦτα πρὸς τοὺς Τυρίους τε καὶ Σιδωνίους καὶ τοὺς περιοικοῦντας ἅπαντας παρεν- συμπράξει τοῖς ἀμφὶ τὸν Γῶγ ἐπὶ τῇ κατὰ τῶν Ἰουδαίων

Στχ. 9-β. — « Κηρόξετε ταῦτα ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἀγιάσατε πόλεμον· ἐξεγείρατε τοὺς μαχητάς· προσαγάγετε καὶ ἀναβαίνετε, πάντες ἄνδρες πολεμιστᾶς· συγκόψατε τὰ ἄροτρα ὑμῶν εἰς ῥομφαίας, καὶ τὰ δρέπανα ὑμῶν εἰς συρομάκτας· ὁ ἀδύνατος λεγέτω, ὅτι Ἰσχύω ἐγὼ· συναθροίξεσθε καὶ εἰσπορεύεσθε,

πάντα τὰ ἔθνη, κυκλόθεν, καὶ συνάχθητε ἐκεῖ· ὁ A
 πρὸς ἔσται πολεμιστῆς. » Ὡς γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω,
 ὅτι Συνάξω αὐτοὺς διὰ τὴν προρρήθειαν αἰτίαν, οὐ-
 τω κἀναυθα ὡς ἂν αὐτοὺς αὐτοῖς ἐγκαλεούμενος.
 Ἄπαντες δὲ, φησὶν, ὁποσοὶ ταύτην ἔχετε τὴν γνώ-
 μην κατὰ τῶν ἔμοι προσηκόντων, μετὰ πολλῆς μὲν
 συνάχθητε τῆς σπουδῆς· συγκροτήσατε δὲ πρὸς αὐ-
 τοὺς πόλεμον· (p. 134) καὶ δὴ καὶ τὰ τῆς γεωργίας
 ὄργανα εἰς ὄπλων μετάρθετε χρῆσιν, ὡς ἂν ἀρκούντα
 μὲν ἔχοιτε τὰ ὄπλα τῷ πλήθει τῶν ἐπιόντων· διὰ
 πλειόνων εὐκολον ὑμῖν εἶη, καθὰ προήρησθε, πάντων
 ἐργάσασθαι τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ἀπώλειαν. Εἶτα τοῦ
 διεγείρει πρὸς τὸν πόλεμον αὐτοὺς τὴν αἰτίαν λέγων·
 « Ἐξεγείρεσθε καὶ ἀναβαινέτω πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν
 κοιλάδα Ἰωσαφάτ, ὅτι ἐκεῖ καθῶ τοῦ διαφρίσαι
 πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν. » Πᾶσι γὰρ ὑμῖν κατὰ ταυ-
 τὸν συνελθεῖν βουλομένοις κατὰ τῶν τὴν Ἱερουσαλήμ
 οἰκούντων, ἐπιτρέπω τοῦτο ποιεῖν· ὡς ἂν αὐτόθι δί-
 κας ὑμᾶς εἰσπράξαιμην τοῦ τε τολμήματος καὶ τῆς
 ἀκρίτων θανάτου. Τί οὖν;

Στίχ. 17. — « Ἐξαποστείλατε ὀρέπανα, ὅτι παρ-
 ἔστηκεν ὁ τρυγητὸς· εἰσπορεύεσθε, πατεῖτε, διότι πλή-
 ρης ἡ ληνὸς, ὑπερχεῖται τὰ ὑπόλημα· ὅτι ἐπληθύνθη
 τὰ κακὰ αὐτῶν. » Τοσοῦτος γὰρ ἔσται φόνος αὐτῶν
 καὶ τοσαύτη πτώσις πάντων αὐτῶν κατ' ἀλλήλων ὀπι-
 ζομένων, ὥστε τοῖς τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσιν ὑμῖν μὴ
 πολέμου δεῖν· ἀλλὰ γὰρ οἴεσθαι τρυγητὸν τινα παρῆ-
 ναι, ἐν ᾧ ὑπερ ὀρεπάνων χρεῖα δὲ καὶ τῶν πατούντων
 τὴν ληνὸν, ὡς ἂν ἐκθλιδόμενος οἶνος ἐκέρη· τοιοῦτο
 γὰρ ὅθι τι καὶ νῦν γίνεται· (p. 135) ἐπειδὴ γὰρ ὁ
 πόλεμος τῇ δυνάμει κατορθοῦται ἐμῇ, καὶ πάντες
 ἔκκεινται ταῖς σφαγαῖς, ὑμᾶς χρὴ παρόντας ὄραν
 τρυγητοῦ μὲν δίχην ὡς περ τινὰς βότρυας τεμνο-
 μένους τε, καὶ ἐπ' ἀλλήλους πίπτοντας ταῖς σφα-
 γαῖς· καθ' ὁμοιότητα δὲ ληνοῦ πατουμένης ὑπερχεό-
 μενον τὸ τῶν ἀναιρουμένων αἷμα· αὕτως αὐτῶν τὰ
 κακὰ πληθυνθήσεται, καὶ τοσοῦτος αὐτῶν ὁ φόνος
 γενήσεται, οὐχ ὑμῶν πολεμούντων, ἀλλ' ἐκείνων εἰς
 ἀλλήλους τὰς οἰκίας τρεπόντων δεξιάς, κατὰ τὸ δο-
 κῶν ἔμοι. Εἶτα καὶ τὰ ἐξῆς ἀκολουθῶς λέγει.

Στίχ. 18-21. — « Ἦχος ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι
 τῆς δίχης, ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι
 τῆς δίχης. » Φοβεροὶ γὰρ ἦχοί τινες ἐκ τοῦ πλήθους
 τῶν ἀναιρουμένων ἐπὶ τῆς κοιλάδος γενήσονται ταύ-
 τῆς, ἐν ᾗ δὲ τὰς δίκας αὐτοὺς εἰσπράξομαι τοῦ καθ'
 ὁμῶν τολμήματος· κοιλάδα γὰρ δίχης τὴν τοῦ Ἰω-
 σαφάτ ἐκάλεσεν, ἀπὸ τῆς τιμωρίας τῆς αὐτόθι μελ-
 λούσης ἐπάγεσθαι ἐκείνοις παρὰ τοῦ Θεοῦ. « Ὁ ἥλιος
 καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι, καὶ οἱ ἀστέραις δύσουσι
 τὸ φέγγος αὐτῶν. » Ἀκολουθῶς εἶπεν, ὅτι τοῖς
 ἀναιρουμένοις οὐκ ἔσται φῶς· ὅπως δὴ ταῦτα γενή-
 σεται θηλών, ἐπάγει· « Ὁ δὲ Κύριος ἀνακράξεται
 ἐκ Σιών· ἀνακράξεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει
 φωνὴν αὐτοῦ, καὶ οἰσθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ·
 ὁ δὲ Κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ ἐνισχύσει
 Κύριος τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ
 Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, κατασκοπῶν ἐν Σιών ἐν ὄρει
 ἁγίῳ μου. » (p. 136) Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ὁ
 ἐν Σιών προσάγεσθαι τὴν νόμιμον θεραπείαν τάξας

A qui mansuetus erat, fiat bellator. » Sicut antea
 dixerat, se illos ob prædictam causam collecturum,
 ita nunc more imperantis idem eisdem dicit.
 Cuncti, inquit, qui hac mente estis adversus meos,
 multa cum festinatione congregemini, bellum con-
 tra hos conflate, et ipsa agriculturæ instrumenta
 ad armorum usum accommodate, ut sufficientem
 multitudini militum armorum copiam habeatis. Sic
 aucto numero, facile vobis erit, prout vultis,
 Israelitarum omnium excidium perpetrare. Deinde
 causam exponens, ob quam illos ad bellum susci-
 taverit, « Consurgant, inquit, et ascendant omnes
 gentes in vallem Josaphat, quia ibi sedebam ut judicem
 omnes gentes in circuitu. » Omnes vos, qui simul
 vultis adversus Hierusalem incolas præliari, id ego
 ut agatis sinam; quia illic pœnas de audacia et fac-
 cinore isto sumam, omnes quaqueversus variis
 mortibus absumens. Quid ergo?
 ἐπιχειρήσεως ταύτης, ἀπαντας πανταχόθεν ποικίλοις

Vers. 13. — « Mittite falces, quoniam adest vindem-
 ium: introite, calcate, quia plenum est torcular, redun-
 dant supposita solia. » Tanta erit illorum occisio, tan-
 taque strages hostium in mutuam cædem arma
 vertentium, ut vobis Judææ incolis pugnare non
 sit necessarium: vindemiam quamdam instare pu-
 tetis, cui recidendæ falcibus opus est: item opus
 erit calcantibus torcularare, ut expressum vinum
 effluat: nam et nunc simile quid fieri contingit.
 Quia enim bellum potentia mea feliciter geritur, et
 omnes cædibus contrahuntur, vos quidem specta-
 culo adesse decet, spectantes tanquam in vindemia
 racemorum instar veluti cæsos, et mutuis stragibus
 lumi prostratos, et quasi de torculari calcato ef-
 fluentem occisorum sanguinem. Sic eorum mala
 cumulabuntur; tantaque fiet ipsorum occisio, haud
 pugnantibus vobis, sed illis contra se mutuo dexteras
 prosequitur.

Vers. 14-17. — « Sonitus exauditi sunt in valle
 iudicii, quia prope est dies Domini in valle iudicii. »
 Nam sonitus quidam terribiles ex occisorum in hac
 valle multitudine sient, in qua pœnas ab eis repo-
 scam sui contra vos ausus. Etenim iudicii vallem
 dicit Josaphati vallem, a pœna quæ illic a Deo
 hostibus imponenda eret. « Sol et luna simul ob-
 scurabuntur, et stellæ retrahent splendorem suum. »
 Non incongrue dicit, occisis lumen defuturum.
 Quomodo autem hæc sient declarans, ait: « Domi-
 nus autem de Sione clamabit; clamabit, et ex Hie-
 rusalem dabit vocem suam: et cœlum ac terra
 concutientur. Dominus autem parcat populo suo, et
 roborabit Dominus filios Israelis. Et scietis quia
 ego Dominus Deus vester, habitans in Sione in
 monte sancto meo. » Ipse, inquit, Dominus, qui
 sibi in Sione legitimum cultum exhiberi constituit,
 magnam adversus hostes vocem emittet, a qua
 cœlum ac terra quassari propemodum videbuntur,

ob eventuum mirabilitatem, tantamque stragem tam **90** inopinate editam, Dei opera, interim suis parcentis, fortesque in conspectu hostium ostendentis : ut omnibus manifestum fiat ipsum vere Deum esse universalem, et Dominum illum in Sione monte coli solitum.

VERS. 18-21. — « Et erit Hierusalem sancta, et alienigenæ non transibunt per eam amplius. Et erit die illa, stillabunt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, et omnes emissiones Judæ fluent aquis : et fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem funicularum. » Sanctam esse Hierusalem ex rebus ipsis gestis constabit, nemine abhinc alienigena ad illam ascendere audente. Cunctis autem Judæis promissam terram incolentibus honorum ubertas erit, quia et montes et colles multos ipsis ac varios fructus præbent; fontes item consuetam aquarum suarum copiam suppeditabunt; solita dicens ex Dei templo dona erogari, et indidem affluentes uberes honorum divitias accedentibus illuc, et debita Deo officia complere satagentibus. Hic est enim qui a propheta dicitur de domo Domini fons egressurus. Hic, inquam, tantus erit, ut usque ad longinquos copiam suam extensurus sit. Mox postquam dixit : « Et Ægyptus desolabitur, et Idumæa similiter ob sua contra vos facinora, et propter multos ex vobis contra fas interfectos, » addit : « Et Judæa in sua firma felicitate habitabitur a propriis incolis in Hierusalem. » Quibus superaddit : « Et requiram sanguinem eorum, quem inultum esse non sinam. Et Dominus habitabit in Sione. » Quasi dicat : Quotquot adversus Israelitas aliquid aggressi fuerint, supremis afficiam suppliciis. Et permanebo cum istis, præsentiam meam arcana providentia demonstrans, quam copiosam in omne ævum abhinc eidem præstabo.

(21 Verba αὶ εἰωθῆται. . . δωρεὰν, lectoris cuiusdam interpretamentum, in textum male invasisse

ἄαυτῷ, μεγάλην κατ' αὐτῶν ἀφήσει τὴν φωνήν· ἀφ' ἧς δὴ μικροῦ καὶ οὐρανοῦ δόξει συσσεῖσθαι, καὶ γῆ ἐκ τοῦ παραδόξου τῶν γιγνομένων, καὶ τῆς τοσαύτης σφαγῆς οὕτω παραδόξως ἐκτελουμένης, ἣν ποιήσεται Θεὸς, τῶν οικείων φειδόμενος, καὶ ἰσχυροῦς αὐτοῦς κατὰ τῶν ἐναντιῶν ἀποδεικνύς· ὡς ἂν ἅπασι γένοιτο δῆλον, ὅτι ὄντως οὗτος δὴ Θεὸς τῶν ἀπάντων, καὶ Κύριος ὁ ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιών θεραπεύεσθαι εἰωθῶς.

Στῆχ. ιη'-κα'. — Καὶ ἔσται Ἱερουσαλήμ ἁγία· καὶ ἀλλογενεῖς οὐ διελεύσονται δι' αὐτῆς οὐκέτι· καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυθίσονται γάλα· καὶ πᾶσαι αἱ ἀφείσεις Ἰουδα ῥυθίσονται ὕδατα· καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. » Ἡ μὲν γὰρ Ἱερουσαλήμ ἁγία ἐξ αὐτῶν φανήσεται τῶν πραγμάτων, οὐδενὸς ἐπιβαίνειν αὐτῇ ἀλλοτρίου τολμῶντος ἔτι· ἅπασι δὲ Ἰουδαίοις ἐπὶ τῆς γῆς οἰκοῦσι τῆς ἐπαγγελίας πολλή τις ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν ἔσται, ὡς καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καρποῦς δὴ πολλοὺς τινὰς καὶ ποικίλους παρέχειν αὐτοῖς· τὰς πηγὰς τε συνήθως τῶν οικείων ὕδατων (p. 157) παρέχειν τὸν πλοῦτον [αὶ εἰωθῆται ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ θείου χορηγεῖσθαι δωρεὰν (21)], καὶ πηγάζειν ἀφθονον τῶν ἀγαθῶν τὸν πλοῦτον τοῖς αὐτόθι τε εἰσιούσι, καὶ τὰ καθήκοντα τῷ Θεῷ πληροῦν ἐπουδαχοῦσι· ταύτην γὰρ λέγει πηγὴν ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεσθαι· τοσαύτη τις ἔσται ὥστε ἄχρι καὶ τῶν πόρρωθεν τὴν φιλοτιμίαν ἐκτείνειν. Ἐἴτα εἰπὼν ὅτι « Καὶ Ἀίγυπτος ἀφανισθήσεται, καὶ ἡ Ἰδουμαία δὲ σὺν ἐκείνῃ, ὑπὲρ ὧν πεπράχασί τε καθ' ὑμῶν, καὶ πολλοὺς ὑμῶν ἀδίκως ἀνείλον· » ἐπάγει· « Ἡ δὲ Ἰουδαία ἐν βεβαίῳ τῆς οικείας εὐπραγίας ἔσται οἰκουμένη ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν οικείων. » Οἷς προστίθησι· « Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθωώσω· καὶ Κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών. » Ἴνα εἴπη· Τούτῃ τε ἐπιχειροῦντάς τι κατ' αὐτῶν ἔτι τιμωρίαις περιβαλῶ ταῖς ἐσχάταις, διαμενῶ τε ἐν αὐτοῖς δεικνύς ἑμαυτὸν τοῦ λοιποῦ διὰ τῆς ἀπορρήτου κηδεμονίας, ἣν πολλὴν τινα παρέχων αὐτοῖς εἰς τὸν ἔπειτα διατελέσω χρόνον.

suspiciatur Otto Frid. Fritzsche, *De Theod. Mops. Vita et scriptis*, p. 57, Halæ, 1836, 8. Edit.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΜΩΣ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

IN AMOSUM PROPHETAM COMMENTARIUS.

Πρόδηλον μὲν οὖν ὅτι καὶ μακάριος Ἀμῶς ὁ προ-
 φήτης, ὃν ἐρμηνεύειν Θεοῦ χάριτι πρόκειται νῦν
 ἡμῖν, περὶ τῶν τῷ λαῷ συμβησομένων διὰ πάσης
 μικροῦ τῆς προφητείας (p. 138) λέγει, ἃ τε παρὰ
 τῶν Ἀσσυρίων πείσονται πρότερον αἱ δέκα φυλαὶ
 μηνύων, καὶ ἃ περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰούδα
 φυλὴν, εἴτ' οὖν τοὺς λοιποὺς (22) τοὺς τῆς βασιλείας
 ἐκείνης, ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων γίνεσθαι ἡμελλεν·
 τούτου δὲ λόγος ἦν τοῖς προφήταις οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ'
 ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν περὶ τὸν λαὸν ἐπιμέλειαν ὑπὲρ τῆς
 τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ δείξεως ὁ Θεὸς ἐποιεῖτο, ἐπὶ
 κινήσει τῆ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ κατὰ τὸν οἰκεῖον
 γεννησομένης καιρὸν· τούτου γὰρ ἔνεκεν αὐτοὺς καὶ
 ἀφώρισε τῶν ἐθνῶν, καὶ περιτομῇ διέκρινε, καὶ οἰ-
 κείαν ἔχειν παρεσκεύασε χώραν, καὶ ἀφωρισμένως
 ἐν τῷ βρεῖ τῷ Σιών διὰ τῆς νομικῆς διατάξεως τὴν
 περὶ αὐτὸν προσέταξε ποιεῖσθαι θεραπείαν, ἵν' ἐκ
 τοιούτων κατὰ τὰς προφητικὰς μηνύσεις, καὶ τὴν
 ἀνωθεν ἐπὶ τούτοις περὶ τὸν λαὸν γεγεννημένην διά-
 τάξιν, φανεῖς ὁ Δεσπότης Χριστὸς, δῆλον ἅπασιν
 ἐργάσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ὅτι οὐχ ὕστερον ἐκαινοτό-
 μησεν ὁ Θεὸς τὴν ἀπάντων ἀνθρώπων σωτηρίαν,
 ἀλλ' ἀνωθεν καὶ πρὸ μακρῶν τῶν χρόνων τοῦτο
 προωρησμένον κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον ἔχων παρ'
 ἑαυτῷ, ἐξελέξιστο μὲν τὸν Ἀβραάμ, συνέστησε δὲ τὸ
 ἐξ ἐκείνου γένος, ἐπιμέλειαν δὲ αὐτοῦ καθ' ὃν εἰρή-
 καμεν παποιήται τρόπον· ἵν' ἐξ αὐτῶν ὕστερον ὁ
 Δεσπότης Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ἐπὶ τῇ πάντων
 ἀνθρώπων φανεῖς σωτηρίᾳ, (p. 139) δῆλος ὑπάρχη
 κατὰ τὸν ἀνωθεν ὀρισμὸν ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν παρ-
 εληλυθῶς.

Ἵπὲρ δὴ τούτων καὶ μετοικισθῆναι τὸν λαὸν διὰ
 τῆς αἰχμαλωσίας παρεσκεύασεν ὅλον, καὶ ἐπανήγα-
 γεν ἐξ αὐτῶν οὓς ἐβούλετο, ὧν περ οὖν ἠγεῖτο ἡ
 Ἰούδα φυλὴ μόνη, ἡ πᾶσα τὴν ἐπάνοδον δεξαμένη,
 ἐπειδὴ περ ἐξ αὐτῆς ἡμελλεν ἀναφαίνεσθαι τὸ κατὰ
 σάρκα ὁ Δεσπότης Χριστὸς· τῶν λοιπῶν γάρτοι
 φυλῶν ἀφ' ἐκάστης ἐπίδομοι ταύτη, συνανήλθον
 ὀλίγοι· ἵνα διὰ μὲν τῆς γεγεννημένης αἰχμαλωσίας
 καὶ τῆς ἐπάνοδου τούτου ἀποτελεσθεῖσης τὸν τρόπον,
 δῆλος γένηται τῆς περὶ τὸν λαὸν ἐπιμελείας ὁ σκο-
 πὸς τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ φανησομένου γε ἐξ αὐτῶν
 ἐπὶ τῇ πάντων ἀνθρώπων σωτηρίᾳ πάντα ποιῶντος·
 ὥστε δὲ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν παντελῆ καταστάντας
 ἐπιμεγῆναι τοῖς ἔθνεσι τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομε-
 μνηχότας ἐκείνην, χώραν δὲ μηκέτι μήτε τὴν ἐπ-
 ἄνοδον ἔχειν, μήτε τὸν ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν χω-

(22) Pro λοιποῖς legendum videtur περιόχους.

91 Perspicuum est beatum quoque Amosum prophetam, ad quem interpretandum, Deo favente, nunc aggredimur, de futuris populi (Hebræi) casibus per universam fere prophetiam loqui : ea scilicet innuere, quæ primo ab Assyriis passuræ erant decem tribus mala ; tum etiam illa quæ Hierosolymis, Judæque tribui, cæterisque regni ejus partibus a Babyloniis eventura erant. De his autem rebus non sine causa prophætæ verba faciebant, sed quia Deus curam eximiam populi gerebat, propterea quod Christus Dominus ad communem omnium hominum peragendam salutem suo tempore adventurus erat. Idcirco Hebræos Deus ab ethnicis separavit, et circumcissione distinxit, et propriam habere voluit regionem, seorsumque in Sion monte ex legitima forma religiosum sibi ab eis cultum exhiberi mandavit. Sic enim futurum erat, ut secundum propheticas promissiones atque olim ordinatam congruenter his vaticiniis populi administrationem, Christus Dominus in orbem veniens cunctos mortales certiores faceret, haud nuper demum de salute hominum procuranda Deum cogitavisse ; sed cum antiquitus longisque ante temporibus id apud se, teste beato Paulo, habuisset decretum, segregavisse sibi Abrahamum, ex eoque gentem conflasse, curamque hujus, sicuti jam dictum est, gessisse ; ut ex hoc postea genere Christus Dominus secundum carnem ⁶⁶ pro communi apparens salute, manifeste videretur secundum vetera decreta ad redemptionis opus venisse.

Propterea quoque populum universum in captivitatē abducendum curavit Deus, ex eaque revocandam partem populi quam ipse voluit, cujus deinde principatum **92** sola tenuit Judæ tribus, quæ universa reditu digna fuit, quoniam ex ipsa orturus erat cum carne Christus Dominus : nam de reliquis tribubus pauci e singulis redierunt. Sic enim tum e captivitate, tum e reditu hac ratione curato patefaciendus erat divinæ circa populum Providentiæ scopus, hæc omnia satagentis propter inde venturam universalis salutis auctorem Christum. Ergo ne Judæi captivitatē illam perpessi, spe omni deposita, confunderentur gentibus ; sibi-que patriam, aut reditum ad illam, haud jam superesse crederent ; neve suæ ab ethnicis secretionis obliviscerentur ; olim ore prophetarum tum futu-

ram captivitatem significavit Deus, tum ex eadem postliminium : ut hac spe retenti, ubi accidisset captivitas, reditum expectarent, qui reapse eo quem diximus modo ac superscriptam ob causam contigit. Quamobrem olim et jamdiu hæc a beato Davide compluribus in psalmis dicta fuerant : propinquante autem gerendarum rerum tempore prophetas misit divinus favor, nunç quidem impendentia ab Assyriis præcinentes mala, mox autem Babylonicam superventuram Judæis calamitatem significantes : post hæc omnia tamen spondentes reditum ; nihitque eorum, quæ per id tempus scire commodum erat, rescentes. Porro rerum superiorum exitus prognosticis consentaneus, fidem faciebat fore ut postea quoque prædicta, siñe dubio ad vaticinii normam evaderent.

Hinc fit ut prophetæ cuncti et res Assyriacas et subsecutas mox Babylonicas loquantur : nam etsi hæc diversæ fuerunt incursiones, Assyriis primo, deinde Babyloniis expeditionem facientibus ; hisque eventibus aliquantum temporis spatium interpositum fuit, nihilominus una fuit universalis captivitas, orsa ab Assyriis contra 93 decem tribus ; absoluta vero contra reliquas, quæ regnum Judæ constituebant, a Babyloniis urbis expugnatoribus. Idcirco cæteri etiam prophetæ hæc portendunt, atque in his omnis eorum sermo versatur ; si paucas aliquot res excipias, neque a prædictis valde discrepantes, quas obiter appinxerunt. Sic facit etiam hic, quem in manibus habemus, propheta, qui suum omni vaticinium ad mala ab Assyriis Babyloniisque Israeli Judæque inferenda manifeste convertit : ita tamen ut breviter circa proœmium quædam etiam damna commemoret, quæ a finitimis populis sub idem tempus passuri erant Israelitæ. Sic autem Deus demonstrabat, haud se crudelitate aliqua vel incuria vel consilii volubilitate populum Assyriaca ac Babylonica calamitate implicuisse ; sed quia hunc a sceleribus revocare studebat : quandoquidem etiam finitimos, qui huic populo injurii fuerant, eodem tempore pœnæ subjecit : in quos haudquaquam animadvertisset, nisi populum suum plurimi faceret. Quare Deus in peccantium supplicio declarat suam erga electos curam, quibus plagas imponit haud sævitia vel contemptu vel odio exstimulatus, sed providentiæ causa et erudiendi emendandique studio, atque ut ad frugem meliorem revocet. Hoc est igitur libri argumentum.

Atque ita omnia quæ ad populum spectant dixit propheta, et breviter etiam significavit, quidnam adversus proximis urbi populis Babyloniis apprimè imposituri eadem occasione essent, propter illorum erga electos injurias ; cujus rei jam causam diximus. Edit autem vaticinium haud Hierosolymis sed in ethnicorum locis, circa fines Israelis prope Bethelis fanum, ubi hostias idolis Israelitæ litabant.

Α ρισμόν, ἀνωθεν διὰ τῶν προφητῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐσομένην ἐμήνυε καὶ τὴν ἐπάνοδον ἐπ' ἐκείνη· ἵνα ταῖς ἄλλοις κρατούμενοι ταύταις, καὶ μετὰ τὴν συμβῆσαν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐπάνοδον ἀναμείνωσιν· ἡπερ οὖν καὶ γέγονε καθ' ὃν ἐφαμέν τε τρόπον, καὶ ὑπὲρ ἧς εἰρήκαμεν αἰτίας. (p. 140) Διὰ τοῦτο πάλας μὲν καὶ πρόπαλαι τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ εἰρητο ταῦτα διὰ πολλῶν τῶν ψαλμῶν· ἐγγίζοντος δὲ τοῦ καιροῦ τῶν πραγμάτων, τοὺς προφήτας ἀνέδειξεν ἡ θεία χάρις, νῦν μὲν ἐφεστῶτα τῶν Ἀσσυρίων μηνύοντας τὰ κακὰ, ἀθίς δὲ ἐπ' ἐκείνους τὰ παρὰ Βαβυλωνίων ἐσομένα δηλοῦντας· ἐφ' ἅπανσι τε λέγοντας τὴν ἐπάνοδον, ἑτέρα τὰ ὅσατα τῶν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνων γεγονότων μηνύεσθαι προσῆχον ἦν· ἐπει δὲ ἡ τῶν προτέρων ἐκθασίς ἀκολούθως ταῖς προρρήσεσι γιγνομένη, πίστις ἦν τῶν μετὰ ταῦτα προειρημένων τε, κατὰ τὴν πρόρρησιν ὡς εἶδος ἐσομένων.

Ἐνεύθεν ἅπαντες τὰ τε παρὰ τῶν Βαβυλωνίων γεγονότα φασίν· ἐπειδὴ καὶ εἰ διηρημέναι τὰς ἐφόδους ταύτας γεγενησθαι συνέβη, πρότερον μὲν Ἀσσυρίων ἐπεληλυθότων, Βαβυλωνίων δὲ ὑστερον, τῶν τε πραγμάτων καιρὸς εἰς γέγονεν ἐν μέσῳ, ἀλλὰ μία γε ἦν ἡ παντελής αἰχμαλωσία, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων περὶ τὰς δέκα φυλάς, περαιωθείσα δὲ περὶ τὰς ὑπολοίπους, αἱ τῆς Ἰουδα βασιλείας ἐτύγγανον, ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίων πολιορκίας. Τούτου μὲν οὖν ἕνεκεν οἱ τε λοιποὶ ταῦτα μηνύουσι, καὶ περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν εἶχον τοῦ λόγου σχολῆν· (p. 141) πλὴν ὅσα βραχέα οὐ πολὺ γε τούτων ἀπεσπασμένα προσετίθεσαν τοῖς λεγομένοις· ποιοῖνκα δὲ τι τοιοῦτο καὶ ὁ παρῶν προφήτης, τὴν μὲν προφητείαν ἅπασαν ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐσομένην παρὰ τὴν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων πεποιτημένους προδήλωσεν· ἐν βραχείσιν δὲ κατὰ τὸ προοίμιον ἐπιμνησθεὶς καὶ τῶν ὅσα περὶ τοὺς περιόικους πολλὴν τοῖς Ἰσραηλίταις τὴν ἐπήρειαν, κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμελλεν γίνεσθαι καιρὸν· ὡς ἂν δῆλον ποιήσεις, ὅτι οὐκ ἀφειδίξεν τινὲ καὶ ἀμελεία καὶ μεταβολῇ γνώμης ταῖς τε τῶν Ἀσσυρίων καὶ ταῖς τῶν Βαβυλωνίων ἐκδέδωκε συμφοραῖς τὸν λαόν, ἐπανορθώσασθαι δὲ αὐτῶν τὰς ἀσθελείας βουλόμενος· ὅς γε καὶ τῶν περιόικων τοὺς ἡμαρτηχότας εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν αὐτὸν ἐτιμωρήσατο χρόνον· οὐκ ἂν ποτε δίκαις ὑπὲρ τούτων εἰσπραξάμενος ἐκαίνους, εἰ μὴ πλείστον τινα τούτων ἐποιεῖτο τὸν λόγον· ἀλλ' ἐν μὲν τῇ τῶν ἡδικηχότων τιμωρίᾳ τὴν περὶ τούτους εἰδείκνυ κηδεμονίαν· τὰ δὲ περὶ τούτους αὐτοὺς κακὰ δῆλος γέγονεν ἐπάγων οὐκ ἀφειδίξεν τε καὶ ὑπεροφία καὶ μίσει, ἀλλ' ἐπιμελεία τε καὶ σωφρονισμῷ καὶ διορθώσει καὶ τῇ ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπαναγωγῇ· ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις αὕτη τοῦ βιβλίου.

(p. 142) Οὕτω μὲν ἅπαντα τὰ περὶ τὸν λαόν εἰρηχότος τοῦ προφήτου, ἐν ὀλίγοις δὲ μηνύοντος ἃ κατὰ τὸν καιρὸν καὶ μάλιστα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων περὶ τοὺς ἀστυγεῖτοντας ἡμελλε γίνεσθαι, ὑπὲρ ὧν εἰς αὐτοὺς πεπλημελήκασαν, δι' ἣν ἔφην αἰτίαν· ποιεῖται δὲ καὶ τὴν προφητείαν οὐκ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν ἐθνῶν τόποις πλησίον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Βαιθῆλ τε τῷ ἱερῷ, ἐνθα δὴ τοῖς εἰδώλοις ἐπετέλειον

οὐ τοῦ Ἰσραὴλ τὰς θυσίας· ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἱερουσαλήμ προφητεύων, οὐκ ἂν ἐγένετο ὄηλος, οὔτε τῶ Ἰσραὴλ οὔτε τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ἐφ' οἷς ἡμελλε λέγειν περὶ αὐτῶν· ἐπι μὴδὲ ἐπιβαίνειν τῆς Ἱερουσαλήμ ἡνεϊγέτο τις ἐκείνων· ἐν δὲ τοῖς προρῆθ-θεῖσι τόποις τὴν προφητείαν ποιούμενος, ἀναγκαίως καὶ τῶ Ἰσραὴλ καταφανῆς ἦν καὶ τοῖς ἔθνεσιν οἱ γε κλησίον ἦσαν· καὶ πολλάκις ἐκ τῆς περὶ τὰ εἰδωλα θεραπειᾶς ἐπεμίγνυντο ἀλλήλοις· ὡς ἂν ἅπαντες, περὶ ὧν τοὺς λόγους ἐποικεῖτο, εἰδῶσιν τε τὰ περὶ αὐτῶν λεγόμενα, καὶ πρὸ τῶν πραγμάτων δεξάμενοι τὴν προφητείαν, ἐγγύθεν τε ἰδόντες τὴν ἐκβασιν, μίξζονα τὴν πίστιν ἔχοιεν τῆς ἐνεργούσης ἐν τοῖς προφήταις χάριτος θείας.

Τὸ μὲντοι γε παρὰ τινῶν λεγόμενον, ὅτι Ὀζίαν τὸν βασιλέα οὐκ ἠλεγξαν οἱ προφῆται τοῖς σῆς ἱερουσύνης ἔργοις ἐπιχειροῦντα, καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἐπαύθησαν ἅπαντες τοῦ προφητεύειν, (p. 143) σφόδρα μοι μυθώδες εἶναι φαίνεται μάλλον· ἦ τε γὰρ τοῦ Ὡσηὲ βίβλος οὕτως ἔχει· « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηὲ τὸν τοῦ Βεθρὶ ἐν ἡμέραις Ὀζίου, » καὶ τὰ ἐξῆς· παρὰ Ἡσαΐα τε τῶ προφήτῃ οὕτως φησὶν· « Ὅρασις ἦν εἶδεν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμώς, ἦν εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου, » καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ παρὰ τῶ παρόντι δὲ προφήτῃ οὕτω φησὶν· « Λόγοι Ἀμώς οἱ ἐγένοντο ἐν Καριαθαρὶμ ἐκ Θεκούε, οὗς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα. » Πῶς οὖν οἷόν τε ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ὀζίου πεπαῦσθαι τῆς προφητείας κατ' ἐκείνων λόγον, ὅποτε καὶ Ὡσηὲ καὶ Ἡσαΐας καὶ Ἀμώς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν οικειῶν βιβλῶν δηλοῦνται ἐν ἡμέραις Ὀζίου πεποιεμένοι τὴν προφητείαν; Πρὸς τῶ κάκεινο δῆλον εἶναι, ὅτι οὔτε κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀποκάλυψιν ἐλέγξαι κελεύόμενοι τὸν Ὀζίαν, ἀνεβάλλοντο ἂν ποτε οἱ προφῆται, ταῖς θεῖαις ἀποκαλύψει πειθόμενοι μάλλον, ἢ τὸν κλημμελοῦντα αἰδούμενοι βασιλέα· μὴ τετυχηκόσι τε πρὸς τοῦτο ἀποκαλύψωσι; οὐδεὶς ἂν μέμφαιτο δικαίως, οὐκ ἐπιχειρηκόσι πράγματι μὴ ἐξ ἀποκαλύψωσι θείας αὐτοῖς διεθέντι, οἱ γε διὰ πάντων εἰσέθεσαν ταῖς πνευματικαῖς ἀποκαλύψεσιν ἐπόμεινοι, κατ' ἐκείνας μὲν καὶ λέγειν τι καὶ μὴ λέγειν· παρ' ἐκείνας δὲ μῆτε λέγειν μῆτε σιγᾶν οὐκ ἂν ποτέ (p. 144) τι, οὔτε μῆτε εἰπεῖν ἐλόμενοι παρ' ἐκείνας· τοῦτο μὲν οὖν παρὰ πολλοῖς (23) οὐκ οἶδ' ὅπως φερόμενον, καὶ σφόδρα μοι δόξαν ἐναντίως ἔχειν ταῖς τῶν βιβλῶν γραφαῖς, σωπῆ παραδραμεῖν οὐ καλῶς ἔχειν ἡγησάμεν· τοῦ δὲ βιβλίου τῆς προφητείας παντὸς περὶ τε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν Ἰούδα ἡσυχολημένου, καὶ τὰ τοῖσι τε κάκεινοις συμβάντα, πρότερον μὲν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ὑπὸ Βαβυλωνίων ὑστερον, ἐν ὀλίγοις δὲ κατὰ τὸ προοίμιον μνήμην ἔχοντος τῶν εἰς τοὺς περιοίκους συμβησομένων κακῶν, τῶν μὲν περὶ τὸν λαὸν αἰτίαν εἶναι φαμεν, ἦν καὶ πρότερον εἰρήκαμεν, ὑπὲρ ἧς δὲ πᾶσαν ἐνεῖμεν αὐτῶ τὴν οικειῶν κηδεμονίαν ὁ θεός, διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν ἀναδείκνυ-

(23) Hanc, quam reprehendit Theodoros opinio- nem, prae se ferunt Chrysostomus ad Isaia: cap. vi; Hieronymus epist. 18, 1, et Procopius item in

A Nam si Hierosolymis vaticinatus esset, res neque Israeli innotuisset, neque populis reliquis, de quibus erat verba facturus; quorum nemo Hierosolyma ventitare solebat: 94 praedictis contra in locis vaticinans, necessario tum Israeli tum finitimis ethnicis innotescebat, qui saepe ob idolorum cultum invicem frequentabant. Sic cuncti, quorum causa sermones sererebat, et ea quae de se dicebantur resciebant; cognitoque ante res gerendas vaticinio, moxque viso exitu, firmiorem fidem inspicienti prophetae divinae gratiae adhibitori erant.

B Age vero quod aiunt nonnulli, Oziam regem a prophetis reprehensum non fuisse cum sacerdotii munera obire ausus est; atque ob eam causam propheticum spiritum cunctis esse subtractum; valde id mihi fabulosum videtur. Nam et Osee liber sic habet: « Verbum Domini quod factum est ad Oseam Beerii filium in diebus Oziae, » et reliqua. Tum apud Isaiam prophetam sic dicitur: « Visio oblata Isaiae Amosi filio, quam contra Judam urbemque Hierosolymorum vidit, sub Ozia rege, » et reliqua. Et praesenti in libro denique sic: « Sermones Amosi, qui facti sunt in Cariatharim de Thecue, quos vidit super Hierosolymis in diebus Oziae Judae regis. » Qui igitur fieri potest, ut in Oziae diebus divinarum vis prophetis erepta fuerit, quemadmodum istorum interpretum opinio fert; siquidem et Oseas et Isaias et Amosus in suorum librorum titulis, se in diebus Oziae prophetavisse declarant? Tum vero exploratum est, si divina forte revelatione prophetae jussi fuissent Oziam castigare, nequaquam id fuisse recusaturos, divino potius lumini obtemperantes, quam peccatorem regem reverentes: sin autem de objugando rege haud divinitus fuerunt admoniti, nemo eos merito vituperet, qui rem non attigerint, quam eis divina revelatio non demonstraverit. Est enim prophetarum perpetuus mos spiritalibus revelationibus obsequendi, sive ex earum instinctu loquendum sit, sive tacendum: ita ut praeter illas neque dicant quiddam, neque reticeant, atque ab iis ne latum quidem 95 unguem discedere soleant. Hanc igitur opinionem, quae nescio cur multorum mentes pervasit, quaeque mihi sacris Litteris magnopere adversari videtur, silentio praeterire haud aequum existimavi. Jam universi hujus vaticinii liber circa Israelem et Judam vertitur, nempe circa utriusque adversitates, quae primo ab Assyriis, deinde a Babylois contigerunt. Breviter etiam mentionem initio complectitur malorum quae finitimos correptura erant. Et quidem cur Hebraeo populo haec evenerint, causam diximus in praecedentibus, Deo curam suam illi impendente, propter

commentario ad praedictum Isaiae locum. Sane objugatum a sacerdotibus Oziam dicit sacer textus, non a prophetis.

enum, qui inde exorturus erat secundum carnem, Christum Dominum, communis salutis parentem. Præponuntur autem reliquis res finitimis populis eventuræ, ut palam fiat nihil Deum contra suum populum fecisse sævitiæ commotum; quandoquidem de iis, qui hunc afflixerant, pœnas reposcit. Sed jam initium faciendum libri est, qui ita se habet :

CAPUT I.

VERS. 1, 2. — « Sermones Amosi, qui facti sunt in Cariatharim de Thecue, quos vidit super Hierosolymis, in diebus Oziaë Judæ regis, et in diebus Jeroboami Joaso geniti, regis Israelis, ante terræ motum biennio. » Verba hæc, sicuti in cæteris prophetis diximus, tituli cujusdam vice funguntur, qui libri scopum et continentiam et auctorem ælatemque declarat. Neque est mirandum quod dixerit, *Sermones* quos vidit super Hierosolymis, etsi casus quoque narraturus erat Israeli, id est **96** decem tribubus, necnon finitimis populis eventuros : sic enim egit, quia potissimas omnium res urbis Hierosolymorum existimabat, nempe ejus populi, qui ex Judæ tribu constabat, sicuti jam in superioribus diximus : cum interim cæterorum ratio in prædicti gratiam haberetur. Sic ergo a principali re, vaticinii sui causam ostendit, quod ita exorditur : « Dominus de Sion locutus est, ex Hierosolymis vocem suam emisit. Luxerunt pascua pastorum; exaruit Carmeli cacumen. » Mire admodum his verbis loqui cœpit; nam quia non Hierosolymis, sed in illis loquebatur locis, quos ethnici regnumque Israelis occupabant, statim prudenter addidit, « De Sion locutus est, ex Hierosolymis vocem suam emisit : » ne forte auditores rerum a se dicendarum cultis per ea loca dæmonibus causam imputarent; imo potius universi agnoscerent, se Dei voluntate verba illa facere; qui cum omnium factor Dominusque sit, congruam sibi religionem in Sione monte exhiberi legitimis ritibus jusserat : idemque prophetam ad hæc dicenda nunc excitaverat, suoque tempore vaticinia in rem collaturus erat. Jam verba, « Luxerunt pascua pastorum, exaruit Carmeli cacumen, » significant fore ut cum prædictis finitimi omnes non sine suis ducibus ad luctum vertantur : et quidem etiam Israel cum illis, quos Carmeli cacumen appellavit, quia circa locum illum incolebant, ac præter omne officium superbia exultabant. Deinde subdiviso particulatim sermone, de singulis finitimis pergit dicere.

« κορυφήν » ὠνόμασεν τοῦ Καρμήλου, ὡς περὶ ἐκεῖνον κεκρημένους. Εἶτα μερίζων τὸν λόγον ἀνὰ μέρος,

VERS. 3-5. — « Dixitque Dominus : Super tribus sceleribus Damasci et super quatuor non aversabor eam, quia serris ferreis prægnantes Galaaditidas disseuerunt. Ignem immittam **97** in Azaelis domum, qui fundamenta filii Aderi consumet. Damasci vectes confringam, disperdam incolas agri, quorum etiam tribum succidam de viris Charran :

(24) Obscurus videbatur Hieronymo hic prophetæ locus perspicue atque indubitanter explanabit.

Α θβαι μέλλοντα τὸ κατὰ σάρκα Δεσπότην Χριστὸν ἐπὶ τῇ πάντων φανούμενον σιτηρίᾳ· προτεθεισῶαι δὲ τῶν λοιπῶν τὰ περὶ τοὺς περιοίκους ἐσόμενα, εἰς ἔλεγχον τοῦ μῆδὲ τὰ κατὰ τὸν λαὸν ἀφειδίᾳ τὸν Θεὸν πεποιθῆσθαι· ὅπου γὰρ καὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς παρανομίας δίκαας εἰσπράττεται· ἐτέρους· ἀρκτεῖον δὲ τοῦ βιβλίου λοιπὸν ἔχοντος οὕτως·

ΚΕΦ. Α΄.

Στίχ. α΄, β΄. — « Λόγοι Ἀμώς, οἱ ἐγένοντο ἐν Καριαθαρὶμ ἐκ Θεκούε, οὗς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἐν ἡμέραις Ὁζίου τοῦ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ τοῦ Ἰωᾶς βασιλέως Ἰσραήλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. » (p. 145) Τοῦτο μὲν οὖν, καθὰ καὶ τοῖς λοιποῖς εἰρήκαμεν προφήταις, προγραφῆς τινας τάξιν ἐπέχει, δηλοῦσης τί ποτε βούλεται ἡ βίβλος, παρ' ὅτου τε καὶ περὶ τίνων εἰρηται καὶ πότε· θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ λόγοι εἶπεν οὗς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· καίτοι γε μέλλων κάκεῖνα λέγειν ὅποσα περὶ τὸν Ἰσραήλ, τοῦτ' ἔστι τὰς δέκα γέγονε φυλάς, καὶ μὲν καὶ περὶ τοὺς περιοίκους οὐχ ἤττον· ἀλλ' ὡς ἂν κυριώτατον μὲν ἀπάντων ἠγούμενος εἶναι τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, εἶτ' οὖν τὸν περὶ αὐτὸν λαὸν· ἦν δὲ οὗτος ἡ τοῦ Ἰούδα φυλή, καθὼς ἐν τοῖς πρώσθεν εἰρήκαμεν· τῶν λοιπῶν δὲ ἐξ ἀκολουθίας λεγομένων τε καὶ γιγνομένων δι' ἐκεῖνον· οὕτως ἀπὸ τοῦ κυριώτατου τῆς προφητείας ἐδήλωσε τὴν αἰτίαν· ἀρχόμενος μὲνοι πῆς προφητείας, οὕτω φησίν· « Κύριος ἐκ Σιών ἐφθέγγετο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ· καὶ ἐπέστησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων· καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφή τοῦ Καρμήλου. » Θαυμασιώτατα ἐντεῦθεν ἤρξατο τοῦ λόγου· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις ἐφθέγγετο τοῖς τόποις, οἱ τῶν τε ἐθνῶν καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραήλ ἐτύγγανον ὄντες, εἰκότως προτέθεικε τὸ, « Ἐκ Σιών ἐφθέγγετο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ. » ὡς ἂν μὴ τὰς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον θρησκευομένοις δαίμοσιν ἐπιγράφειν· ἄλλοιεν οἱ ἀκούοντες τῶν λεγομένων τὴν αἰτίαν· (p. 146) εἶδεν δὲ ἅπαντες ὅτι γνώμη Θεοῦ ταῦτα φθέγγεται, ὅς τῶν ἀπάντων ποιητῆς τε καὶ Κύριος ὢν, ἐν τῷ Σιών δρει τὴν καθήκουσαν αὐτῷ θρησκείαν κατὰ τὴν νομικὴν διαταξίν πληροῦσθαι προσέταξ· τῷ τε προφῆτῃ νῦν εἶπειν ταῦτα διδοῦς, καὶ κατὰ καιρὸν τῶν μηνυομένων τὴν ἔκδοσιν εἰς ἔργον ἐκφέρων· τὸ δὲ, « Ἐπέστησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφή τοῦ Καρμήλου, » ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐκεῖνον πάντες τε οἱ περιοικοὶ σὺν τοῖς ἠγούμενοις μεταστήσονται εἰς πένθος· καὶ μὴν καὶ τοῦ Ἰσραήλ σὺν ἐκείνοις, οὗς οἰκοῦντας τὸν τόπον, καὶ εἰς οὐδὲν θεὸν τῇ ὑπεροχῇ

Στίχ. γ΄-ε΄. — « Καὶ εἶπεν Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶ ἀσεβείαις Δαμασκού καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν (24) οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτήν, ἀνθ' ὧν ἔπριζον ἐν πρὶοσι σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν. Καὶ ἀποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ, καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἀδέρ· καὶ συντρίψω μοχλοὺς Δαμασκού· καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου

locus epist. 53, 8. Sed en Mopsuestenus more suo

Ὦν· καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρῶν· καὶ αἰχμαλωτευθήσεται λαὸς Συρίας ἐπὶ κλητός, λέγει Κύριος. » (p. 147) Τὸ « ἐπὶ ταῖς τρισὶ καὶ τέσσαρσι » λέγει ἀντὶ τοῦ, ταῖς ἄγαν πολλαῖς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μετὰ τὸν ἕνα καὶ δύο ἀριθμὸς πληθυντικὸς καλεῖται (25), « τρισὶ » μὲν λέγει ταῖς πολλαῖς, « τέσσαρσι » δὲ τὴν ἐπίτατιν τοῦ πλήθους. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πολλὰς ἀσεβείας τῆς Δαμασκοῦ παρεῖδεν ἐπιμένοντας δὲ καὶ ἐπὶ πλείστον ἐκτείνοντας τὴν ἀσέβειαν, μὴ ἀποστρέφουσαι καὶ μισεῖν οὐκέτι δυνατόν. Εἶτα καταλιπὼν τὰς λοιπὰς αὐτῶν παρανομίας, τήνεις τοὺς Ἰσραηλίτας παρ' αὐτῶν γεγενημένην λέγει· ὡς ἂν δεῖξαιεν ὅτι καὶ πολλὰ ἠσεβήκασι, ἀλλ' ὑπὲρ τούτων μάλιστα αὐτοὺς τιμωρήσεται, ὧν πολλὴν ποιεῖσθαι ἐσπούδακε τὴν κτηδεμονίαν. Τὸ οὖν, « τῶν Γαλααδιτῶν, » ἐκ μέρους βούλεται τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰπεῖν· ἐπειδὴ τοῦ Ἰσραὴλ μέρος ἦν ἡ Γαλαὰδ. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, τοσαύτην ἐξέτειναν κατ' αὐτῶν τὴν παρανομίαν, ὡς καὶ τὰς ἐγκύους αὐτῶν σιδηροῖς πρίοσι διατέμνειν (ἔοικε δὲ τοῦτο λέγειν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ὠμότητος αὐτῶν, δι' ἣν οὐδὲ τῶν ἐγκύων φερίδοντο, ἦτοι πρίοσι ὄντως αὐτὰς ἡ ξίφεισιν ἀνατέμνοντες πολέμου νόμῳ· ὅπερ οὖν εἶπεν « ἐν πρίοσι σιδηροῖς, » εἰς μείζονα ἔμφατιν τοῦ γινομένου), ὑπὲρ δὲ τούτων, φησὶν, αὐτοῖς ἐπάξω τοὺς ἀφανίζοντας, (p. 148) ὡς καὶ τὰ βασιλεία αὐτῶν καθαιρεθῆναι· τοῦτο γὰρ λέγει· « θεμέλια υἱοῦ Ἀδὲρ· » πᾶσάν τε τῆς μητροπόλεως αὐτῶν τὴν ἰσχύν ἀφαιρέθῃαι· ὅπερ δηλοῖ τὸ « Συνητρίφω μογλοῦς Δαμασκοῦ· » καὶ δὴ καὶ πάντα τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀφανῶ, ὥστε καὶ τοὺς ἐκ τῆς Χαρρῶν παροικούντας αὐτοῖς ἀφανίσαι, πολλὴν αὐτοῖς ἐκ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὑποπεπονημένης παρέχειν βοήθειαν· καὶ συντόμως εἰπεῖν, ἅπαντας τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης, οἷς ἐπὶ κλην ὄνομα Συρία, αἰχμαλωσίᾳ παντελεῖ παραδώσω.

Στίχ. 5'-η'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Γάζης καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἔνεκεν τοῦ αἰχμαλωτεῦσαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν Σολομῶν, τοῦ συγκεῖσαι εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. » Τὸ αὐτὸ λέγει κἀνταῦθα, ὅτι Πολλὰς ἀσεβείας ἐργασαμένων καὶ ἐπιμένοντων τῇ μοχθηρίᾳ τῆς γνώμης, οὐκ ἀνέξομαι εἶτι· μάλιστα δὲ αὐτοὺς τιμωρήσομαι, ὑπὲρ ὧν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλώτους λαθόντος τοὺς τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ὑπὸ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν πεποιηκότες ἐξουσίαν, ὡς καὶ πλείστον αὐτοὺς ἐπὶ τούτου δαμῆναι τοῦ σχήματος, ἐπεληλυθότες οὗτοι ἀφελθὼν τε τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην πολέμου νόμῳ, καὶ συνήγακασαν ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἀπελθεῖν πάλιν. Καὶ γὰρ κἀνταῦθα πλημμέλειαν αὐτῶν λέγει ἦν περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας (p. 149) εἰργάσαντο. Τί οὖν; « Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τελεῖα Γάζης, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικούντας ἐξ Ἀζώτου, καὶ ἐξαρθήσεται φυλὴ ἐξ Ἀσκάλωνος, καὶ ἐπάξω τὴν χειρὰ μου ἐπὶ Ἀκκαρῶν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ κατὰ λοιποὶ τῶν ἄλλοφύλων, λέγει Κύριος. » Τὴν αὐτὴν ἐπάξω καὶ τοὺς τιμωρίαν, φησὶ. Πῦρ γὰρ κἀνταῦθα ἔδν πολέμου λέγει ὡς ἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπιτιμωμένον·

B captivus abducetur populus Syriæ nuncupatus, ait Dominus. » Dicit autem super tribus et quatuor, nempe pro, Multis. Nam quia numerus post unum et duo pluralis dicitur, verbo *tribus* multos denotat, verbo autem *quatuor* multitudinem exaggerat. Significat autem se multa Damasci scelera neglexisse: verumtamen cum ejus cives in impietate perstarent eamque cumularent, jam fieri non posse quin eos a se repelleret atque odio prosequeretur. Exin cæteris eorum sceleribus omissis, illud commemorat quod adversus Israelitas commiserant: nempe ut ostendat, etiamsi hostes multa peccaverint, tamen eos potissime se puniturum populi sui causa, de quo magnopere sollicitus erat. Igitur Galaaditidas feminas dicens, partem pro toto appellat; pars enim Israelis Galaad. Causa puniendi fuit, quod tantum adversus Israelem scelus exprompserant, ut ipsas populi hujus prægnantes serris ferreis dissecuerint. Videtur autem hoc dicere ut hostium crudelitatem demonstret, qui ne gravidis quidem feminis peperissent, sive eas reapse serris, sive gladiis more belli conciderint: ita ut locutio *serris ferreis* ad prægravandam facinoris emphasim adhibeatur. Quamobrem, inquit, immittam eis hostes, a quibus cuncti ceu igne absumentur; et quidem regia quoque ipsorum sedes delebitur; hoc enim innuit dictio *Fundamenta Ader*: atque omne metropoleos eorum robur subtraham; id quod significat dictio, « *Vectes Damasci confringam.* » Ita demum eos omnes funditus destruem, ut finitimos quoque Charran incolas simul deleam, quorum scilicet vires Damasco videbantur validum præsidium exhibere. Ut breviter dicam, cunctos regni ejus incolas, qui Syriæ vocabulo indigitantur, servitio addicendos curabo.

98 VERS. 6-8.— « Hæc ait Dominus: Super tribus Gazæ sceleribus et super quatuor, non aversabor eos, propterea quod ipsi mancipaverint captivitatem Salomonis, ut eam concluderent in Idumæam? » Id ipsum hic quoque dicit; nempe quod illos sceleribus cumulandis deditis, atque in animi pravitate obfirmatos, jam diutius non feret, imo potissimum puniet, quia cum Salomon in captivitate Idumæos redegisset, atque Israelis ditioni adjecisset, ita ut Idumæi diu in hac conditione permanserint, illi supervenientes, captivitatem illam jure belli dissolverint, hosque iterum in Idumæam secedere jusserint. Nimirum hinc etiam propheta arguit hostium scelus adversus Israelitas. Quid ergo? « Immittam in mœnia Gazæ flammam, quæ illam a fundamentis consumet: delebo Azoti cives: Accaroni populum destruem: Accaroni manus inferam: reliquæ alienigenarum peribunt, dicit Dominus. » Eisdem his quoque pœnas, inquit, imponam. Nam et hoc loco ignem pro bello dicit, quod scilicet hostes ceu flamma vorabit, Gazæ mœnibus exitium inferet, cunctamque ur-

(25) Notissimum est Græcos præter singularem ac pluralivum, duali quoque uti numero.

bem a fundamentis subruet, ejusque incolas perdet, cum Azoti Acalonisque civibus. Neque ipsi Accaroni, inquit, parcam. Memorata scilicet Gaza, quæ satrapiarum exterarum princeps erat, generaliter prædicit eventuram cunctis alienigenis cladem. Quamobrem subdit: « Alienigenarum reliquiæ peribunt, ait Dominus: » quo dicto breviter significat fore ut omnes exteri pereant; sicuti in superioribus populum universum, Syriæ nomine nuncupatum, in servitutem redactum iri prædixit, etc.

VERS. 9, 10. — « Hæc ait Dominus: Super tribus Tyri sceleribus et super quatuor, non aversabor eam, propterea quod concluderunt captivitatem Salomonis in Idumæam, et 99 non sunt recordati fœderis fratrum. Et immittam ignem in mœnia Tyri, et devorabit fundamenta ejus. » Cum hæc diu, inquit, patienter tulerim, jam diutius prolongantes impietatem suam non feram; præsertim quia Salomonis captivos in Idumæam transferendos curarunt, commune hoc scelus habentes cum alienigenis. Atqui captivis hæc minime facere debuerunt, fœderis memores, quod Salomon et illorum rex amicabiliter inter se contraxerant; cujus prorsus immemores, nunc ita se gesserunt: propter quod me volente hostis adveniens, mœnia eorum subvertet, totamque urbem destruet. ὕπερ ὧν δὴ κατὰ γνώμην ἐμὴν ἐπελθὼν ὁ πολέμιος, πόλιν.

VERS. 11, 12. — « Hæc dicit Dominus: Super tribus Idumææ sceleribus et super quatuor, non aversabor eam, propterea quod ipsi persecuti sint gladio fratrem suum. Et vulvam humi labefactavit, et rapuit in testimonium horrorem suum, et impetum servavit usque ad victoriam. » Cum plurimæ peccantes tulerim, jam ulterius delinquentes non feram; præsertim quia bellum adversus Israelitas commoverunt, neque cognitionem cum illis reveriti sunt, et quod ex fratribus utriusque progeniti essent, ex Esau videlicet atque Jacob. Id enim denotat dictio *fratrem suum*. Jam verba, *vulvam humi labefactavit*, dicit pro, interemerunt omnes et humi prostraverunt: quod perinde erat atque in maternam vulvam peccare. Nam quia fratres nuncupavit, utpote ex fratribus natos, vulvæ excidium appellavit fratrum occisionem, quasi isthoc modo in communem matrem peccassent. Patrarunt autem adversus illos horribilia, quo majus testimonium crudelitatis suæ spectantibus perhiberet. Sed et impetu multo ac vehementi in eos irruerunt, odium suum ad finem 100 usque contra eos demonstrantes: nam « servavit usque ad victoriam, » hunc sensum habet. Propter hæc autem quid? « Et immittam ignem in Thæman, et vorabit fundamenta mœnium ejus. » Thæman Idumæorum erat urbs spectabilior. Adducam itaque illis bellum,

ἃς περιελεῖ μὲν τῆς Γάζης τὰ τεῖχη, ἐκ βάθρων δὲ ἅπασαν ἀνασπάσει τὴν πόλιν, ἀφανιεῖ τε τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν μετὰ τῶν τῆν τε Ἀζωτον καὶ τὴν Ἀσκάλωνα οἰκούντων· οὐκ ἀφέξομαι δὲ οὐδὲ τῶν ἐν Ἀκκάρει· μνημονεῦται γὰρ τῆς Γάζης ὡς ἐξαρχούσης τῶν ἐν τοῖς ἄλλοφύλοις σατραπειῶν· κατὰ κοινού λέγει τὴν τιμωρίαν ἅπασιν ἐπελεύσεσθαι τοῖς ἄλλοφύλοις· ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ ἀπολούνται οἱ κάταλοιποι τῶν ἄλλοφύλων, λέγει Κύριος· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Συντόμῳ ἅπαντας ἀφανιῶ τοὺς ἄλλοφύλους, ὡσπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις αἰχμαλωτευθῆσεσθαι ἐφη πάντα τὸν λαὸν τὸν ἐπέκλητον Συρίας.

Στίχ. θ', ι'. — « Τάδε λέγει Κύριος: Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Τύρου καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὴν, ἀνθ' ὧν συνέκλεισαν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ οὐκ ἐμνήθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Τύρου, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς. » Καὶ γὰρ καὶ τοῦτων ἐπὶ πολλῷ, φησὶν, ἀνασχόμενος, (p. 150) ἐπὶ πλεῖστον ἐκτεινόντων τὴν ἀσέβειαν οὐκ ἀνέξομαι τὴν οἰκειαν, καὶ μάλιστα γὰρ πάντων ὅτι τὴν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωσίαν εἰς τὴν Ἰδουμαίαν παρεσκευάσαν, κεκοινωνηκότας τῆς παρανομίας αὐτῆς τοῖς ἄλλοφύλοις· οὗς ἐχρῆν μάλιστα ἀποσχίσθαι τοῦτι τοιοῦτον διαπράξασθαι, εἰς μνήμην ἐληλυθότας τῶν συνθηκῶν, ἃς ὁ τε Σολομῶν καὶ ὁ αὐτῶν βασιλεὺς ὑπὲρ φιλας ἐποίησαντο πρὸς ἀλλήλους, ὧν οὐδένα ποιησάμενοι λόγον, τοιαῦτα πεπράχασι νῦν· τὰ τεῖχη τε αὐτῶν περιελεῖ, καὶ πᾶσαν ἀφανιεῖ τὴν

Στίχ. ια', ιβ'. — « Τάδε λέγει Κύριος: Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις τῆς Ἰδουμαίας καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὴν, ἐνεκεν τοῦ διώξαι αὐτὸν ἐν βομφαίᾳ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἤρπασεν εἰς μαρτύριον φρίκην ἑαυτοῦ· καὶ τὸ ὄρημα αὐτοῦ ἐφύλαξεν εἰς νίκος (26). » Πλεῖστα ὅσα ἠσεθηκότας ἐνεγκῶν, ἐπὶ πλεῖστον ἀσεβοῦντων οὐκ ἀνέξομαι· καὶ μάλιστα γὰρ ὑπὲρ ὧν πόλεμον κατὰ τὸν Ἰσραηλιτῶν ἐκίνησαν, οὐδὲ τὴν συγγένειαν αἰσχυνθέντες τὴν πρὸς αὐτοῦς, καὶ ὅτι ἐξ ἀδελφῶν ἦσαν αὐτοὶ τε καὶ οὗτοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, οἱ δὲ ἐκ τῶν Ἰακώβ καταγόμενοι· τοῦτο γὰρ εἶπε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· « τὸ δὲ, ἐλυμήνατο μήτραν ἐπὶ τὴν γῆν, » λέγει ἀντὶ τοῦ, Κατέσφαξαν ἅπαντας καὶ εἰς γῆν κατήνεγκαν· ὅπερ ἦν εἰς τὴν τεκοῦσαν αὐτοῦς μήτραν πλημμελούντων· (p. 151) ἐπειδὴ γὰρ ἀδελφοὺς ὠνόμασεν ὡς ἐξ ἀδελφῶν τετεγγμένους, λύμην μήτρας ὠνόμασε τὴν τῶν ἀδελφῶν ἀναίρεσιν, ὡς ἂν εἰς τὴν κοινήν μητέρα τοῦτω λυμηνάμενων τῷ τρόπῳ. Πεποιήκασι τε, φησὶν, εἰς αὐτοῦς φρίκης μετὰ, ἵνα μείζονα τὴν μαρτυρίαν τῆς ἑαυτῶν ὀμότητος παράσχωνται τοῖς ὀρωσι· καὶ δὴ καὶ ὄρημῃ πολλῇ τινι καὶ σφοδρᾷ κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντο, ἄχρι τέλους τὴν αὐτὴν τοῦ μίσους· περὶ αὐτοῦς ἐπιδειξάμενοι γνώμην· τὸ γὰρ, ἐφύλαξεν εἰς νίκος, » τοῦτο λέγει. Ἵπερ δὲ τοῦτων τί; « Καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς θαιμάν, καὶ καταφάγεται θεμέλια τευχῶν αὐ-

(26) Nobis placeret magis lectio Complutensis εἰς νεῖκος, ad contentionem.

της. » Θαιμάν των Ἰουμαίων ἦν ἡ περιβλεπτος πόλις. Ἐπάξω τούτων αὐτοῖς, φησί, τὸν πόλεμον, ὃς τὴν μεγίστην αὐτῶν καὶ βασιλικωτάτην πόλιν παντελῶς ἀφανεί, ἐκ βάθρων αὐτὴν μετὰ τῶν τειχῶν ἀνασπάσας.

Στίχ. 13-15. — « Τάδε λέγει Κύριος. Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἀμμῶν καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς, ἀνθ' ὧν ἀνέσχιζον εἰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν, ὅπως ἂν πλατύνοι τὰ ὄρια αὐτῶν. Καὶ ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Ραββά· καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς μετὰ κρουγῆς ἐν ἡμέρᾳ πολέμου, (p. 152) καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελείας αὐτῆς, καὶ πορεύσεται Μελχὸμ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτοὶ καὶ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, λέγει Κύριος. » Τὰ ὅμοια δὲ καὶ περὶ τούτων εἰπῶν, ὑπὲρ τούτου μάλιστα ἀνανακτεῖν λέγει κατ' αὐτῶν, ὅτι τῶν Ἰσραηλιτῶν τὰς ἐγκύους ἀνέσχιζον, τὴν Δαμασκηῶν ὠμότητα μιμούμενοι· ἐλπίζει τοῦ ἀπολλύειν μὲν ἅπαν τὸ ἔθνος διὰ τῆς εἰς τὰς ἐγκύους παρανομίας· κτῆσθαι δὲ τὴν ἐκείνων χώραν, ὡς ἂν μείζονα τὴν οἰκίαν ἐργάσαιντο τὴν οἰκίαν. Ἐπλευσεται δὲ, φησὶν, ὑπὲρ τούτων ὁ πόλεμος, πάντα μὲν ἀφελὼν τῆς Ραββά τεῖχη, ἣ μητροπόλις αὐτῶν ὑπάρχει· ἐκ βάθρων δὲ ἀνασπῶν τὴν πόλιν, καὶ τοσοῦτον ἐξάπτων κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον, ὡς ἀφορήτους ἐπὶ τοῖς γινομένοις τὰς τῶν πασχόντων ὀλουγὰς ἀποτελεῖσθαι· αὐτὴ μὲν οὖν ἐκώλειαν ὑπομενεῖ παντελῆ· τὸ δὲ εἰδῶλον αὐτῶν Μελχὸμ οὕτω προσαγρευόμενον ἀπαχθήσεται αἰχμάλωτον κάκεινο οὖν ἅπασιν τοῖς τε ἱερατεύουσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τοῦ λαοῦ.

KEΦ. Β.

Στίχ. α'-γ'. — « Τάδε λέγει Κύριος. Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Μωὰβ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτὸν, ἀνθ' ὧν κατέκαυσαν ὅσα βασιλείας Ἰουμαίας εἰς κόνιν. » Ὅτι μὲν οὖν διὰ πάντων τῶν λοιπῶν παρανομίας λέγει τῶν ἐθνῶν, ὃς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμχανήσαντο, δηλόν· οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα τῶν προκειμένων ἐναλλάξας ἀκολουθίαν, (p. 153) ἐπ' ἐκδιχίᾳ τοῦ βασιλέως Ἰουμαίας ἐπάγειν ταῦτά φησιν· ὃς γε καὶ Ἰουμαίους τὰ ὅμοια ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἠπειλητικῶς ὥπται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ μὲν τῶν Ἰουμαίων βασιλεὺς ἠβουλήθη ποτὲ πρὸς εἰρήνην καὶ φιλίαν νεῦσαι τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀνανακτῆσαντες δὲ ἐπὶ τούτοις οἱ Μωαβίται ἐπιστρατεύσαν ἐς κατὰ τῆς Ἰουμαίας ἀπεχθείᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ νενικηχότες ὡσπερ τινὰ θυσίαν ἐπινίκιον τοῖς εἰδώλοις τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουμαίας προσήγαγον τὴν σφαγὴν, ἐτι καὶ ὀλοκαυτώσαντες αὐτὸν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ. Τοῦτο οὖν λέγει τὸ, « Κατέκαυσαν ὅσα βασιλείας Ἰουμαίας εἰς κόνιν, » τὴν προσαγωγὴν λέγων καὶ τὴν σφαγὴν ἐφ' ἧσπερ ὡσπερ ὀλοκαυτοῦντες αὐτὸν εἰς κόνιν αὐτοῦ τὰ ὅσα μεταβελήχασιν· ὀργίζεσθαι μὲν οὖν κατὰ τῶν Μωαβιτῶν λέγει, ὑπὲρ τῆς αἰτίας δι' ἣν ἀπεχθείᾳ τῇ πρὸς τοὺς Ἰσραηλιτὰς τοσαύτην ἐπεδείξαντο κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουμαίας τὴν ὀργήν. Ὑπὲρ δὲ τούτων τί; « Ἐξαποστειλῶ πῦρ ἐπὶ Μωὰβ, καὶ καταφάγεται θεμέλια τῶν πόλεων αὐτοῦ· καὶ ἐναποθανεῖται ἐν ἀδυναμίᾳ Μωὰβ μετὰ φωνῆς καὶ μετὰ κρουγῆς σάλπιγγος· καὶ ἐξολοθρευῶ κριτὰς ἐξ αὐ-

A quod maximam illorum et imperiosissimam urbem prorsus consumet, atque a fundamentis cum mœnibus suis convellat.

VERS. 13-15. — « Hæc dicit Dominus : Super tribus sceleribus filiorum Ammonis et super quatuor non aversabor eos, propterea quod dissecuerint prægnantes Galaaditarum, ut dilatarent terminos suos. Et succendam ignem super mœnia Rabbæ, et devorabit fundamenta ejus cum ululatu in die belli, et conquassabitur in die consummationis ejus. Et ibit Melchom in captivitate, sacerdotes ejus principesque simul, dicit Dominus. » Paria de his quoque dicens, irasci tamen potissimum illis dicit, quia Israelitarum prægnantes dissecuerant, Damascenorum sævitiam imitati; sperantes scilicet totam gentem perdere per hoc adversus fetas scelus: illorum insuper regionem possidere, ut latiore incolatum haberent. Sed superveniet, inquit, ob hæc hostis, qui Rabbæ mœnia destruet, quæ erat illorum metropolis. Porro urbe a fundamentis perente, tantoque ardente bello, intolerabiles ob eam rem extollentur patientium ululatus. Urbs itaque supremum exitium experietur: ipsorum autem idolum, Melchom appellatum, abducetur pariter captivum cum sacerdotibus cunctis ac principibus populi.

C

CAP. II.

101 VERS. 1-3. — « Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Moab et super quatuor non aversabor eum, eo quod combusserit ossa regis Idumææ usque ad cinerem. » Quod in reliquis cunctis dicat nationum iniquitates, quas contra Israël molitæ sunt, exploratum est. Et quidem hoc item loco baud mutato sermonis tenore, ob vindicandum Idumææ regem hæc se adjungere ait; cum tamen in superioribus paria interminatus Idumæis videatur. Sed quia rex Idumææ aliquando voluit pacem amicitiamque cum Israelitis componere, indignati ob id Moabitæ bello appetiverunt Idumæam odio Israelitarum: et cum victores exstitissent, ceu victorale quoddam sacrificium idolis suis regis Idumææ obtulerunt mactationem, imo ipsum et holocaustum in ara fecerunt. Id enim valent verba, « Combusserunt ossa regis Idumææ usque ad cinerem, » oblationem dicens et cædem, in qua ipsum holocausti ritu cremantes, ossa ejus in cinerem redegerunt. Ait ergo Deus, indignari se Moabitæ, quia odio Israelitarum, tantam adversus Idumææ regem iram exseruerunt. Quid inde porro? « Immittam ignem in Moab, et devorabit fundamenta urbium ejus. Et morietur in virium infirmitate Moab cum clamore et clangore tubæ. Et disperdam judices ab eo, ejusdemque principes omnes interficiam cum ipso, dicit Dominus. » Adventabit enim, inquit, hostis cunctas eorum civitates vastaturus; adeo ut ad extremam redacti miseriam, neque ferendæ

magnitudini infictorum malorum pares, cum clamore magno inter bellicarum tubarum clangorem mortem oppetitur sint. Atque ut summam dicam, tantum erit illorum exitium, **102** ut neque iudex eorum aliquis neque princeps superfuturus sit, cunctis eodem tempore occisione deletis.

καὶ πάντας ἀρχοντας αὐτοῦ ἀποκτενῶ μετ' αὐτοῦ, λέγει Κύριος. Ἐπελεύσεται γάρ, φησὶν, ὁ πολέμιος, πάσας αὐτῶν ἀφανίζων τὰς πόλεις· (p. 154) ὡς εἰς ἐσχάτην κατενεχθέντας ἀσθένειαν, καὶ μηδὲ ἀρκούντας πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν, μετὰ μεγίστης τινὸς φωνῆς τε καὶ κραυγῆς τῶν πολεμικῶν σαλπείγων θάνατον ὑπομῖναι· συντόμως τε εἰπεῖν, τοσοῦτος θλεθρος αὐτῶν ἔσται, ὡς μὴ κριτὴν αὐτῶν μηδὲ ἀρχοντα περιλειφθῆναι μηδένα, πάντων αὐτῶν ἀπολωλότων καθάπαξ.

VERS. 4, 5. — Sic autem narratis quæ finitimis eventura erant ob ipsorum adversus Israelitas iniquitatem, convertit se mox propheta ad res populo quoque suo eventuras; demonstrans quod sicut illi puniendi erant ob suam contra populum peculiariter Deo addictum iniquitatem; ita etiam populus pœnam non effugiet ingrati sui erga Deum animi. Meminit vero in primis tribus Judæ, quam præcipue pœna dignam censet, propterea quod circa Dei templum habitans, nihilo tamen minus irreligiosa erat. Sic autem fatur: « Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus filiorum Judæ et super quatuor non aversabor eos. » Peccantes hos sæpenuero odisse se dicit, quia in impietate sua perseverarunt. Mox etiam pœnæ causam dicit: « Propterea quod abjecerint legem Domini et mandata ejus non custodiverint. Et deceperunt eos vana (idola) sua quæ fecerant, post quæ abierant patres eorum. » Namque et hi nullam mandatorum meorum rationem habere voluerunt, et idolorum cultui se addixerunt, consentanea patribus suis facientes.

Quid ergo? « Immittam ignem in Judam, et Hierusalem fundamenta vorabit. » Perdam, inquit, hostium manu cunctos regni illius cives, et Hierusalem cum ipsis. Exploratum est prophetam hæc de Babylonis dicere, qui Hierusalem demoliti sunt, et Judæ tribum captivam transtulerunt. Cæterum in sequentibus, de Israelis, id est decem tribuum malis loquens, Assyrios ut par est nominat, qui tribus illas abduxerunt captivas. Quamobrem apparet unam veluti existimari a propheta populi captivitatem ab Assyriis ac Babyloniis peractam: quanquam reapse alii fuere qui decem tribus ceperunt, **103** Assyrii scilicet: Babyloni autem, qui Judæ tribum abstulerunt: et quidem tempus aliquod intercessit: sic tamen universi populi contigit compleri captivitatem, cœptam a decem tribubus, et in Judæ tribu absolutam. Quare et prophetæ eventuras popule res denuntiantes, modo illos, modo hos memorant, quia ambo populum unum constituunt, atque ad unam communiter captivitatem traducti fuerunt; etiamsi hæc distinctis temporibus contigit.

VERS. 6-8. — « Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Israelis, et super quatuor non aversabor eum. » Postquam dixit, se illos propter continuata peccata juste aversari, narrat in sequentibus illorum iniquitates plurimas: « Propterea quod vendiderunt

τοῦ, καὶ πάντας ἀρχοντας αὐτοῦ ἀποκτενῶ μετ' αὐτοῦ, λέγει Κύριος. Ἐπελεύσεται γάρ, φησὶν, ὁ πολέμιος, πάσας αὐτῶν ἀφανίζων τὰς πόλεις· (p. 154) ὡς εἰς ἐσχάτην κατενεχθέντας ἀσθένειαν, καὶ μηδὲ ἀρκούντας πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν, μετὰ μεγίστης τινὸς φωνῆς τε καὶ κραυγῆς τῶν πολεμικῶν σαλπείγων θάνατον ὑπομῖναι· συντόμως τε εἰπεῖν, τοσοῦτος θλεθρος αὐτῶν ἔσται, ὡς μὴ κριτὴν αὐτῶν μηδὲ ἀρχοντα περιλειφθῆναι μηδένα, πάντων αὐτῶν ἀπολωλότων καθάπαξ.

Στίχ. δ, ε'. — Οὕτω δὲ τὰ τοῖς περιόκιοις συμβησόμενα ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας παρανομίας εἰρηκῶς ὁ προφήτης, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὰ τῷ λαῷ συμβησόμενα, δεικνύς ὅτι ἐκεῖνοί τε ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς ἀδικίας ἡμελλον τιμωρεῖσθαι, ὡς ἂν εἰς Θεὸν ὅπερ προσήκειν αὐτοὺς συνέβαινε τοῦτο πλημμελοῦντες τῷ τρόπῳ· οὗτοι τε οὐ διαφεύζονται τὴν τιμωρίαν ἀγνώμονες περὶ Θεὸν γεγονότες· μέμνηται μέντοι πρότερον τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὡς ἂν μάλιστα τιμωρίας ἀξίῳν, ὑπὲρ ὧν περὶ τὸν ναὸν τυγχάνοντες τὸν θεῖον, οὐθενὸς ἦτον ἡσέβουν· λέγει δὲ οὕτως· « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις υἱῶν Ἰούδα καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτοὺς. » Ἡσεθηκότας καὶ τούτους πολλὰκις μισεῖν λέγων, ἐπειδὴ ὅπερ ἐπιμεμνήκασι τῇ ἑαυτῶν ἀσεβείᾳ· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τιμωρίας, « Ἐνεκεν τοῦ ἀπίστασθαι αὐτοὺς τὸν νόμον Κυρίου, (p. 155) καὶ τὰ προσταγμάτα αὐτοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο· καὶ ἐπλάνησεν ἑαυτοὺς τὰ μάταια αὐτῶν ἃ ἐποίησαν, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέρες αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν. » Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τῶν μὲν νόμων καὶ τῶν προσταγμάτων τῶν ἐμῶν οὐθένα λόγον ποιεῖσθαι ἠθούλοντο, τῇ δὲ τῶν εἰδώλων προσανείχον θεραπείᾳ, ἀκόλουθα τοῖς ἑαυτῶν ἐργαζόμενοι πατράσι. Τί οὖν; « Ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ Ἰούδα, καὶ καταφάγεται θεμέλια Ἰερουσαλήμ. » Ἀφανιώ, φησὶ, διὰ τῶν πολεμίων τοὺς τε τῆς βασιλείας ἅπαντας ἐκείνης, καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ σὺν αὐτοῖς. Ἐδδῆλον δὲ ὅτι περὶ τῶν Βαβυλωνίων ταῦτά φησιν· ἐκεῖνοί γάρ τὴν τῆς Ἰερουσαλήμ καθήγαγον, καὶ τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἔλαβον αἰχμαλώτους· καίτοι γε ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τὰ εἰς τὸν Ἰσραὴλ, εἰτ' οὖν τὰς δέκα φυλάς, μηνύων κακὰ, τῶν Ἀσσυρίων ὡς εἰκὸς ἐπιμémνηται, ὅπερ οὖν αὐτοὺς καὶ αἰχμαλώτους λαβόντες ἀπῆλθον· ὡς δῆλον εἶναι ὅτι μίαν τινὰ αἰχμαλωσίαν ἠγείτα τὴν περὶ τὸν ναὸν ὑπὸ τῆς Ἀσσυρίων γεγεννημένην καὶ τῶν Βαβυλωνίων· εἰ καὶ ἕτεροί μὲν ἦσαν οἱ τὰς δέκα λαβόντες φυλάς, οἱ Ἀσσύριοι, λέγω· Βαβυλώνιοι δὲ οἱ τοὺς τῆς Ἰούδα λαβόντες φυλάς· καὶ τις καὶ χρόνος ἐν μέσῳ γεγόνει· ἐπειδὴ τοῦ παντὸς λαοῦ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦτον συνέβη πληρωθῆναι τὸν τρόπον· ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῶν δέκα, περαιωθείσαν δὲ εἰς τοὺς τῆς Ἰούδα φυλάς, ἐξαγγέλλοντες, ποτὲ μὲν ἐκείνων, ποτὲ δὲ μέμνηται.

Στίχ. ζ, η'. — « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσεβείαις Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσομαι αὐτόν. » Εἶτα εἰρηκῶς ὅτι ὑπὲρ ὧν ἐπιτεταμένως ἡσέβουν ἀποστρέφεται δικαίως, λέγει καθέξῃς καὶ τὰ τούτων πλημμελήματα πλεῖστα

γε ὄντα. « Ἀνθ' ὧν ἀπέδοντο δίκαιον ἀργυρίου. » Δίκαιον οὐ τὸν κατ' ἀρετὴν λέγει νῦν, ἀλλὰ τὸν ὕπερ ἐπὶ τῆς κινουμένης ἀμφισθητήσεως δίκαια προσῆν· ἵνα εἴπη ὅτι χρημάτων προεδίδουσαν τοὺς τοῖς δικαίους ὠχυρωμένους· καὶ ἐπιτείνων τὸ λεγόμενον, « Καὶ πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χεῖρον τῆς γῆς. » Ἄχρι γὰρ τοσοῦτου, φησὶ, τὴν αἰσχροκερδίαν ἐξέτειναν τὴν ἑαυτῶν, ὥστε τῶν πενήτων προδιδόναι τὸ δίκαιον ὑπὲρ εὐτελεστάτων λημμάτων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « ὑποδημάτων τῶν πατούντων ἐπὶ τὸν χεῖρον τῆς γῆς, » ὅπερ ἦν ἔλεγχος σαφῆς τοῦ μηδένα λόγον ποιεῖσθαι τοῦ δικαίου, εἴ γε καὶ ἐπ' εὐτελέσει αὐτὰ λήμμασι διεπράττοντο εὐκόλως. « Καὶ ἐκονοῦλιζον εἰς κεφαλὰς πτωχῶν. » Τῶν αὐτῶν λέγει, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐπήμυνον αὐτοῖς δίκαια αἰτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ προσέπληττον ἀδεῶς. Ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ ὀδὸν ταπεινῶν ἐξέκλιναν. » Καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτοῖς, φησὶν, ὀρθῶς ἐχόντων, (p. 157) μετέτρεπον εἰς τούναντιον τὴν κρίσιν, ἀμελοῦντες αὐτῶν διὰ τὴν ταπεινότητα. « Καὶ υἱὸς καὶ πατήρ αὐτοῦ εἰσπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν· καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινοῖς παραπετάσματα ἐπίου ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἔπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Δι' ὑπερβολὴν ἀσελγείας οὐδένα λόγον οὐδὲ τῆς φύσεως ποιούμενοι νόμον, πατήρ τε καὶ υἱὸς ἀδεῶς συνεμίγνυντο ταῖς αὐταῖς· τοσαύτης βλασφημίας παραίτητοι γινόμενοι τῷ Θεῷ, ὃν ἐπικαλεῖσθαι ἐδόκουν· καὶ δὴ σκηνὰς ἐξ ἱματιῶν κατασκευάζοντες ἄλλοθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ οὐδὲ τὴν ἐγγύτητα ἐντροπόμενοι τῶν ἁγίων, τὴν τε ἀκολασίαν ἐξεπλήθρουν ταύτην· καὶ ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἐπηρείας οὐς πολυτρόπως ἠδίκουν, ἑορτὴν τινα μετὰ μέθης ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ συνίσταν οἴκῳ.

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Ἐγὼ δὲ ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐτῶν· οὗ ἦν καθὼς ὕψος κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, καὶ ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρῦς· καὶ ἐξῆρα τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν· καὶ ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ περιήγαγον ὑμᾶς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη, τοῦ κατακληρονομήσαι τὴν γῆν Ἀμορραίων· καὶ ἔλαβον ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, (p. 158) καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν. » Καὶ ταῦτα διεπράττεσθε, τῶν εὐεργεσιῶν οὐ μεμνημένοι τῶν ἐμῶν, οὐθ' ὅτι τὸν Ἀμορραῖον οὕτως μέγαν τε ὄντα καὶ δυνατὸν παντελῶς ἠράνισα, οὐδὲ λείψανον αὐτοῦ τι καταλιπὼν ἐπὶ τῆς γῆς· οὐδ' ὅτι δουλεύοντες ὑμᾶς ἐξῆγαγον ἐξ Αἰγύπτου· οὐδ' ὅτι κατὰ τὴν ἔρημον τεσσαράκοντα ὑμᾶς ἔτη διέθρεψα ποικίλως· ὥστε τὴν τῶν Ἀμορραίων γῆν τὴν οὐθὲν ὑμῖν προσήκουσαν εἰς κτήσιν παρασχεῖν· ἐφ' οἷς ἅπασι προφητικῆς τε χάριτος ἐνίοις ὑμῶν ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ κοινῶ μεταβέδωκα· καὶ δὴ καὶ τινὰς τῶν ἐν ὑμῖν ἐπελεξάμην, ὡς ἂν ἐπιμελεστέρω τε καὶ κρείττονι προσανέχοιεν βίβῳ, κόσμον ἅπασι φέροντες τοῖς λοιποῖς. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα πρόδηλα πᾶσιν ἦν, ὁμοίως εἰπὼν· « Μὴ οὐκ ἔστι ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; » Οὐ γὰρ δυνατὸν ὑμῖν, φησὶν, ἀρνεῖσθαι ταῦτα οὕτως ἔχοντα.

A argento justum. » Justum nunc non dicit hominem virtute ornatum, sed illum cui in litium controversia jus æquum reddendum erat. Ait igitur propter pecuniam proditos fuisse homines, quibus æquitas juris favebat. Intendensque adhuc verba ait : « Et pauperem propter calceamenta quæ terræ pulverem calcant. » Usque adeo, inquit, turpe lucrum suum ampliaverunt, ut pauperum jus propter villissima munera venderent. Id enim valeant verba, « Propter calceamenta, quæ terræ pulverem calcant, » quod sane indicium manifestum erat, nullam æqui haberi rationem, si tam facile ob vilia munuscula ita se gerebant. « Et pugno verberabant capita pauperum. » Loquitur de iisdem, aitque non solum defensos non fuisse jus petentes pauperes, sed licenter etiam verberatos. Unde addit : « Et viam humilium declinabant. » Cumque illorum acta recte se haberent, contrariam sententiam tulerunt, despiciatui habentes ipsorum humilitatem. « Et filius ac pater ejus ingrediebantur ad eandem puellam, ut contaminarent nomen Dei sui. Et vestimenta sua funiculis alligantes, 104 faciebant velamina juxta altare : et vinum de calumniis bibebant in domo Dei sui. » Propter immanem libidinem, naturæ leges pensi non habebant, paterque ac filius proterve iisdem feminis miscebantur : tantæ se blasphemix apud Deum reos facientes, quem invocare videbantur. Quin etiam papiliones ex suis vestibus sibi apud altare tendebant, ne loci sancti quidem propinquitatem reverentes, ibique hanc libidinem explebant. Tum de pauperum damno, quos multiplici injustitiâ vexabant, sollicitudinem sibi quodammodo non sine crapula intra Dei domum constituiebant.

Vers. 9-12. — « Et tamen ego sum qui exterminavi Amorrhæum a facie eorum, cujus altitudo sicut cedri proceritas erat, et robur ut quercus : absque fructu fructum ejus desuper, et radices ejus subter. Ego sum qui vos de regione Ægypti eduxi, et quadraginta annis in deserto circumduxi, ut Amorrhæorum regionem possideretis. Assumpsique de filiis vestris in prophetas, et de juvenibus vestris in sanctificationem. » Vos, inquam, talia patrastis beneficiorum meorum immemores : nec quod ego Amorrhæum talem tantumque ac potentem prorsus destruxerim, nullis ejus relictis in terra vestigiis : nec quod vos servituti mancipatos de Ægypto eduxerim : nec annis quadraginta multifariam vos in deserto aluerim, donec Amorrhæorum regionem nullo humano jure ad vos pertinentem potestati vestræ tradidi. Præter hæc omnia, nonnullos vestrum, publicæ utilitatis causa, prophetiæ quoque gratiæ feci participes : denique et ex vobis aliquos delegi, qui accuratiori meliori-que vitæ generi addicti, ornamento cæteris essent. Et quia hæc omnibus perspicua erant, pariter addit : « Nunquid non ita est, filii Israelis, dicit Dominus? » Profecto hæc verissima, negari a vobis

Machmas sepeliet. » Propterea igitur ad eos loquitur, ut pœnæ suæ causam cognoscant. « Qui thesaurizant iniquitatem et miseriam in regionibus suis. » Multam enim et immodicam adversus pauperes iniquitatem exercuerunt, multimodis eos afficientes injuriis.

τιμωρίας αὐτῶν τὴν αἰτίαν. « Οἱ θεσραυρίζοντες ἀδικίαν καὶ ταιλαιπωρίαν ἐν ταῖς χώραις αὐτῶν. » Πολλῆ γάρ τινι καὶ ἀμετρήτῳ κέρηται τῇ κατὰ τῶν πενήτων ἀδικίᾳ, διαφόρως αὐτοὺς περιβάλλοντες ταῖς ἐπιρραῖαις.

VERS. 11, 12. — « Propterea hæc dicit Dominus : Tyrus, et in circuitu terra tua desolabitur, et detrahatur ex te fortitudo tua, et diripientur regiones tuæ. » Ea propter, inquit, adducet vobis Assyrium Deus, qui Tyrum, et universam tuam in circuitu terram, id est proximos omnes, in solitudinem rediget : in tantum, ut nulla spes tibi reliqua salutis sit, tali tantoque hoste obsidente : qui post omnia finitimorum absumpta, tuam quoque regionem prædando depopulabitur, ut nihil tibi æstimabile superfuturum sit. Deinde gravitatem quoque exitii quod patientur significat. « Hæc dicit Dominus : Quemadmodum si extrahat pastor de ore leonis duo crura aut extremum auriculæ, sic eruentur filii Israelis, qui habitant Samarizæ, ex adverso tribus Damasci. » Tanta, inquit, vestra fiet ruina, ut paucis admodum salvatis, res nihil differre videatur, ac si ove a leone comprehensa et adeo consumpta, vix exiguæ ejus partes a pastore possint oro leonis excidentibus colligi : quas quidem is continuit, utpote excarnificatas et alimoniz non idoneas. Illoc enim denotatur per duo crura et extremum auriculæ. Sic nimirum pauci oppido et humiles ex hoc **109** bello supererunt, de illis nempe qui Samariam incolunt ex adverso Damascenorum ; quos perinde ac se, ab hostibus mactari videbunt. Namque et Tyri antea et nunc Damasci meminit, ut magnitudinem malorum ostendat ; et quod nemo ne de finitimis quidem in Assyriorum incursione evadet. Tunc enim evenit quod in præmio patefecerat, nempe omnium illorum exitium.

κακῶν · ὅτι μὴδὲ τῶν περιοίκων ἔνεστί τινα ἐν τῇ εἶχεν αὐτῷ χώρῳ τὸ λεγόμενον ἀπάντων ἐκείνων ἐν προοιμοῖς δεδηλωκότε τὴν ἀπώλειαν.

VERS. 13-15. — « Sacerdotes, audite et contestamini in domo Jacob, dicit Dominus Deus omnipotens ; quia in die qua ulciscar et super altaria Bethelis, et suffodientur cornua altaris, et humi decidit : et conteram atque percutiam domum pinnatam super domum æstivam : et peribunt domus eburnæ, aliæque multæ dissipabuntur, dicit Dominus. » Hæc, inquit, ii præcipue audiant qui impio idolorum sacerdotio funguntur : ut hinc jam discant, quod cum Deus a populo pœnas impietatis exiget, tunc omnia etiam idolorum altaria suffodientur, belli ludibrium effecta. Nam verbo Bethel idola dicere voluit, a parte totum. Dicit autem suffossum iri cornua altaris et humi casura, quia tota illorum magnitudo, et tota pompa, quam a sacrilegorum adorantium cura habebant, funditus destruetur. Nam et illorum, inquit, domos a fundamentis convellam. Porro pinnatam dicit pro hiemalem, quia

θην, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐτιμωρήσαντο τῆς Αἰγύπτου · ὡς καὶ παρὰ τῷ Ὁσθῆ φησιν, ὅτι Πορεύονται ἐκ ταιλαιπωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μάμρις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μαχμάς. Διὰ τοῦτο οὖν πρὸς ἐκείνους φησὶν, ὡς ἂν μαθεῖν ὀφείλοντας τῆς

Στίχ. ια'-ιβ'. — « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεός · Τύρος καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ καταξεί ἐκ σοῦ τὴν ἰσχύ σου, καὶ διαρπαγήσονται αἱ χώραι σου. » Ὑπερδὴ τούτων, φησὶν, ἐπάγει τὸν Ἀσσύριον ὕμιν ὁ Θεός, ὃς Τύρον τε καὶ πᾶσάν σου τὴν περικειμένην γῆν, ἵνα εἴπη, πάντας τοὺς περιοικοῦντας, ἐρήμους ἐργάσεται · ὡς μηδεμίαν ἐλπίδα μὴδὲ σοὶ σωτηρίας ὑπολελειφθαι ὑπὸ τοσοῦτου πολιορκουμένου πολεμίου · (p. 164) ἀφανίσας γὰρ ἅπαντα τὰ τῶν περιοίκων, ἅπασαν καὶ σοῦ δι' ἀρπαγῆς ποιήσεται τὴν χώραν · ὡς μὴδὲν περιλειφθῆναι τῶν λόγου πως ἀξίῳ εἶναι δοκούντων ἐν σοί. Εἶτα καὶ τῆς ἀπώλειας αὐτῶν ἧς ὑποστήσονται τὴν βαρύτητα σημαίνων, « Τάδε λέγει Κύριος, Ὁν τρόπον ὅτι ἂν ἐκσπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος λέοντος δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου, οὕτως ἐκσπασθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρείᾳ κατέναντι φυλῆς Δαμασκοῦ. » Τοσαύτη γὰρ ὕμῶν, φησὶ, γενήσεται ἡ ἀπώλεια, ὥστε ἄγαν ὀλίγων περισωθέντων, μὴδὲν ἀποεικέναι τὸ πρῶγμα προδάτου ληφθέντος τε ὑπὸ λέοντος καὶ καταναλωθέντος ἐπὶ τοσοῦτου, ὥστε μόγις βραχέα τινὰ μέρη ἐξ αὐτοῦ δυνηθῆναι τὸν ποιμένα ἐκπεπωκότα τοῦ στόματος τοῦ λέοντος λαβεῖν · καὶ ταῦτά γε, ὧν ὑπεροπῆ ὡς ἀσάρκων τε καὶ πρὸς τροφήν οὐκ ἐπιτηδεῖων · τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, δύο σκέλη ἢ λοβὸν ὠτίου · οὕτως ὀλίγοι τινὲς καὶ εὐτελεῖς ἐν τῷ πολέμῳ περιλειφθήσονται τούτῳ, ἐκ τῶν τὴν Σαμαρείαν οἰκούντων κατέναντι τῶν Δαμασκηῶν · ὡς ὁμοίως ἑαυτοῖς ἀπολλυμένους βίβονται ὑπὸ τῶν πολεμίων. Καὶ γὰρ καὶ τῆς Τύρου πρότερον καὶ νῦν τῆς Δαμασκοῦ μνήμην ἐποίησατο, ἵνα ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῶν τῶν Ἀσσυρίων ἐφόδῳ διαφυγεῖν · (p. 165) καὶ γὰρ

Στίχ. ιγ'-ιδ'. — « Τερεῖς, ἀκούσατε καὶ ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, λέγει Κύριος ὁ Θεός ὁ παντοκράτωρ · διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅτι ἂν ἐκδικῶ ἀσεθείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτόν · καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθὴλ · καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν · καὶ συντρίψω καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινόν · καὶ ἀπολοῦνται οἱ οἶκοι οἱ ἐλεφάντινοι, καὶ ἀφανισθήσονται ἔτεροι πολλοί, λέγει Κύριος. » Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἀκουέτωσαν μάλιστα πάντων οἱ τὴν ἀσεθεῖ τοῖς εἰδώλοις πληρουίντες ἱερατεῖαν · ὡς ἂν ἐντεῦθεν ἤδη μάθοιεν ὅτι ὅπου ἂν δίκας εἰσπράττηται τῆς ἀσεθείας τὸν λαὸν ὁ Θεός, καὶ τὰ θυσιαστήρια πάντα κατασκαφήσεται εἰδώλων, ἔργον τοῦ πολέμου γινόμενα · τὸ γὰρ Βαιθὴλ ἀπὸ μέρους ἠβουλήθη τὰ εἰδῶλα εἰπεῖν τὸ δὲ, « Κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, » ἵνα ὅτι πᾶν τὸ μέγεθος αὐτῶν, καὶ πᾶσα ἡ περιφάνεια ἣν εἶχον ἐκ

ἐκ τῆς τῶν ἀσεβῶς θρησκαιῶν αὐτοῖς ἐπιμαλείας, ἅ de domo loquitur undique circumsepta propter frigiditatem externam vim. Vult autem dicere, ubique se demolituras domos, ita ut neque æstivæ partes illarum remaneant, neque hiemales. Imo etiam nobiliores apud eos ædes prorsus destruat; id enim innuit vocabulum eburnæ; quæ item multis cum aliis corrumpit, eo quod unum adversus cunctas decretum Dei latum sit.

ἐλεφαντίνους, οἱ μετὰ πολλῶν ἐτέρων περσύνται, ὅτι μίαις ἀποφάσεως κατὰ πάντων ἐκφερομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλεις τῆς Βασανιτιδος, αἱ ἐπὶ τῷ ὄρει Σαμαρειας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας, καὶ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν. Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως κίωμεν. » Ἐντεῦθεν τρέπει πρὸς τὰς γυναῖκας τὸν λόγον, αἱ πρὸς ἀπρακτον καὶ ὑπερήφανον νεύσασαι βίον, τοὺς τε πένητας ἠδίκουν ἐκ τῆς περιούσιας δυναστείας· τούτῳ συγκεχρημένοι, καὶ δὴ καὶ κατάρχουσαι τῶν ἀνδρῶν τῶν οικειῶν, εἰς ὑπουργίαν ἀπρακτῶν ἐχρῶντο πραγμάτων· οἷόν τι καὶ παρὰ τῆς Ἰεζάβελ ἐφαίνετο γεγονός, ὅτε ὁ μὲν Ἀχαάθ τῆν ἀντιβῆσθιν ἠδέσθη τὸ Ναβουθαὶ δίκαιαν οὖσαν· ἡ δὲ μιαιφῶ καὶ ἀναιδέϊ καὶ φονικῷ τρόπῳ χρωμένη, οὐδὲ ἀνελεῖν ὠκνησε τὸν Ναβουθαί, ὡς ἂν ἀφέλοιτο αὐτοῦ τὸν ἀμπελώνα, ὃν εἰκότι λόγῳ δίδόται οὐκ ἠνεύχετο· καλεῖ δὲ αὐτὰς δαμάλεις μὲν τῆς Βασανιτιδος, ὡς ἂν ἑγρίων μάλιστα καὶ ἀνημέρων οὐσῶν τῶν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ τρεφομένων δαμάλειων· (p. 167) εἰρηκῶς δὲ τὴν εἰς τοὺς πένητας αὐτῶν ἀδικίαν, ἐπύργαγε τὸ. Αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἑαυτῶν, Ἐπίδοτε ἡμῖν ὅπως κίωμεν· ἵνα εἴπη ὅτι οὐδὲ τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσιν, οὓς ἐχρῶν ὡς ἡγουμένους αἰδεσθαι διὰ τὴν τῆς φύσεως τάξιν, ὀκνοῦσαι πρὸς τὴν ἀσελγειαν τὴν ἑαυτῶν ἀποκεχρησθαι· μόνον δὲ οὐκ ἐπιτάττουσαι αὐτοῖς ἅπαντα ποιεῖν ὅποσα περ ἂν πρὸς τὴν αὐτῶν ἀσελγειαν συνέργη. Τί οὖν; « Ὁμνύει Κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, δίδει ἡμέρας ἐρχονται ἐφ' ὕμῃς, καὶ λήθονται ὕμῃς ἐν ὄπλοις· καὶ τοὺς μεθ' ὑμῶν εἰς λέσθητας ὑποκαίωμένους ἐμβαλοῦσι· καὶ ἐξενεχθήσεσθε γυμνοὶ, γυνὴ καὶ ὁ ἀνὴρ ἀπέναντι ἀλλήλων· καὶ ἀπορρίψησεσθε εἰς τὸ ὄρος Ἀρμανά, λέγει Κύριος. » Ἀπεφῆνατο, φησὶν, ὁ Θεός, ἃ μὴδὲ μεταβολὴν δυνατὸν δεῖξασθαι· τούτο γὰρ τὸ ὁμνύει δηλοῖ· ὅτι παρέσται καιρὸς ἐν ᾧ τούτων δώσετε δίκας· ἐπελεύσονται γὰρ ὑμῖν πολέμοι, οἱ λαβόντες ὑμᾶς αἰχμαλώτους, ἀνηκέστοις ἐμβαλοῦσι κακοῖς, ὥστε κατὰ ταυτὴν πάντων τῶν περιόντων νῦν ἀγαθῶν γυμνωθέντας, ὁμοῦ τὰς τε τοιαῦτα ἐργαζομένας γυναῖκας, καὶ τοὺς ὑπηρετομένους αὐταῖς πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀνδρας αἰχμαλώτους· ἐπὶ τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπαχθῆναι χώραν. Ἀρμανά γὰρ τὸ Ἀρμενίων ὄρος καλεῖ, (p. 168) ὅπερ ὑπὸ τὴν Ἀσσυρίων ὃν ἐτύγγανε τότε βασιλείαν.

Στίχ. δ'-ζ'. — « Εἰσέλθετε εἰς Βαιθῆλ, καὶ ἠνομήσατε· καὶ εἰς Γάλγαλα, καὶ ἐπληθύνετε τοῦ ἀσεβῆσαι· καὶ ἠνέγκαστε πρὸς θυσιάς ὑμῶν, καὶ εἰς τὴν τριημερίαν τὰ ἐπιδέκασα ὑμῶν· καὶ ἀνέγνωσαν ἕξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν. » Ἐνταῦθα καὶ περὶ τὰ εἰδῶλα αὐτοῖς σπουδῆν ἐνειδίξει· τούτο γὰρ λέγει τὸ, « Εἰς Βαιθῆλ καὶ εἰς Γάλγαλα εἰσέλθετε· »

ΠΑΤΡΟΙ. ΓΑ. LXVI.

CAP. IV.

VERS. 1-3.—**110.** « Audite verbum hoc, vaccae Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, et conculcatis egenos, quæ dicitis dominis vestris: Date nobis ut bibamus. » Abhinc ad mulieres convertit sermonem, quæ inertæ ac superbo vitæ generi intentæ, pauperibus injurias faciebant præpotentia sua. Tali more utentes, et viris suis etiam dominantes, his abutebantur ad indigna patranda auxiliariis: quod factum a Jezabele apparuit, cum Achaabus contradictionem reverit est, utpote justam, Nabuthis; illa autem scelesto et impudente cruentoque modo utens, ne occidere quidem dubitavit Nabuthem, ut ejus vineam usurparet, quam ille æqua de causa concedere recusaverat. Vocat autem ipsas vaccas Basanitidis, quia feroces admodum sævæque nutriebantur illo in loco vaccæ. Jam postquam dixit de iniquitate erga pauperes, addit: Quæ dicunt dominis suis. Date nobis ut bibamus: nempe ut significet, illas ne viris quidem suis, quos ut rectores revereri naturæ lege oportebat, verecundari ad luxuriam suam abuti: illis propemodum imperantes omnia facere quæ ipsarum libidini favebant. Quid igitur? « Jurat Dominus per sanctos suos, quoniam dies veniunt super vos, et tollent vos in armis, et eos qui vobiscum sunt in ollas succensas injicient: et ejiciemini nudi, mulier atque vir, coram invicem; et projiciemini in montem Armanam, dicit Dominus. » Decrevit Dominus rem quæ mutari non potest: hoc enim denotat verbum « jurat; » tempus adfore quo de his pœnas dabit: supervenient enim vobis hostes, qui vos captivos intolerantis **111** irretient malis: quia nempe cunctis simul spoliati bonis, cum pravi moris mulieribus, et cum subservientibus ad peccandum viris, captivi ad Assyriorum regionem ducemini. Armanam vero dicit montem Armeniorum, qui tunc in ditone Assyriorum erat.

VERS. 4-6.—« Introistis in Bethel, et impie egistis: in Galgala, et multiplicastis prævaricationem; Attulistis mane victimas vestras, in triduum decimas vestras. Et legerunt deforis legem, et invocaverunt confessionem. » Hoc loco sedulitatem erga idola illis exprobrat; id enim valent verba, « in Bethel atque Galgala introistis; » ita idolorum cultum

de more significans : et quidem alacriter admodum A prævaricantes, sacrificia sedulo attulistis. Jam « in triduum » dicit, vel tres dies intelligens ob ostendendam frequentiam qua sacrificia offerebant; vel peculiarem aliquem modum, quo sacrificia apud idola peragebant. Illuc autem decimas quoque intulistis, et legem quamdam pro libito vestro legistis; et fœdera super hac apud idola fecistis: atque ut summam dicam, omnia illa quæ vos decebat secundum divinam legem Hierosolymis præstare Deo, hæc in prædictis locis erga idola, ex institutionum mearum norma fecistis. Quibus præclare subjungit: « Annuntiate, quoniam hæc dilexerunt filii Israelis, dicit Dominus. » Omnibus exploratum sit istorum erga idola studium, ut simul constet quamobrem poenas luerint. Quid vero? « Et ego dabo vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indigentiam panum in omnibus locis vestris; et non revertemini ad me, dicit Dominus. » Equidem multam faciam vestri contritionem, et plurima necessariorum rerum egestate premiam; neque tamen idcirco emendati ad me declinabitis. Nam dentium stuporem dicit, pro 112 gravi contritione; sicut etiam apud beatum Davidem: « Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum: mulas leonum confregit Dominus ». » Vult scilicet summam contritionem dicere et quasi ad dentium stuporem devenituram.

των συνέβλασεν ὁ Κύριος · βουλομένην τὴν ὑπερβάλλουσαν εἰπεῖν συντριβὴν, ὡς ἄχρι τῶν ὀδόντων καὶ τῶν γομφίων.

Vers. 7-10. — « Et ego prohibui a vobis imbre[m], cum adhuc tres menses superessent ad messem. Et pluam super unam civitatem, et super alteram civitatem non pluam: pars una compluta est, et pars, super quam non pluit, aruit. Et convenient duæ civitates in civitate[m] unam ut bibant aquam, et non satiabuntur. Et vos ad me non estis reversi, dicit Dominus. » Subtraxi autem vobis imbrem, quamobrem in maximam sterilitatem incidistis; nam locutio, tribus ante messem mensibus. hoc significat: etenim eo toto intervallo continuata siccitas, universalem frugum facit perniciem, quæ neque ali neque pinguescere queunt: prohibet denique, quominus idonea armentis pascua suppetant. Reliqua autem pro more contingente dicit: quia in nimis siccitatibus, aeris quoque sæpe contingit aliquem fieri turbinem, et exiguam pluviam sparsis decidere locis, cujus tamen nulla est erga frugum incrementum utilitas. Non dabitur ergo vobis usui sufficiens pluviarum copia, sed vix tenuis particula erit, ut alius quidem locus humectari videatur, alius omnino sit aridus, nihil fruges juvante hac exigua ministracione. Evidenter vero defectum imbrium depinxit, dum ait civitates simul duas vel tres turmatim abituras in locum, ubi

46 Psal. LVI, 7.

(27) Cod. συναθροισθήσεται.

ἐκ τούτου εἰωθότως τὴν περὶ τὰ εἰδωλα θεραπείαν δηλών· καὶ μετὰ πολλῆς μὲν ἡσεβείτε τῆς προθυμίας· προσήγετε δὲ σπουδῇ καὶ τὰς θυσίας· τὸ δὲ, « εἰς τὴν τριημερίαν, » ἢ διὰ τριῶν ἡμερῶν, εἰπεῖν βούλεται, εἰς δὴλωσιν τοῦ συνεχῶς τὴν προσαγωγὴν τῶν θυσιῶν ποιείσθαι, ἢ τρόπον τινὰ καθ' ὃν τὰς θυσίας ἐπέτελλον τότε τοῖς εἰδώλοις. Αὐτόθι δὲ καὶ τὰς δεκάτας προσεφέρετε, καὶ νόμον τινὰ ἀνεγινώσκατε τὸν ὑμῖν δοκοῦντα· τὰς συνθήκας ἐπ' αὐτῶν πρὸς τὰ εἰδωλα ποιούμενοι· καὶ συντόμως εἰπεῖν ἅπαντα δὴ ἃ προσήκον ἦν ὑμᾶς κατὰ τὸν νόμον τὸν θεῖον ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀκοπληροῦν τῷ θεῷ, ταῦτα ἐν τοῖς προρρήθεισι τόποις καὶ περὶ τὰ εἰδωλα κατὰ μίμησιν τῶν ἐμοὶ διατεταγμένων ποιούντες· οἷς καλῶς ἐπάγει· « Ἀπαγγεῖλατε ὅτι ταῦτα ἡγάπησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος ὁ Θεός· ἡ γενέσθω δὴ πᾶσι καταφανὴς αὐτῶν, ἢ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῇ, ὡς ἂν καὶ ὑπὲρ ὅτου διδάσαι δίκα, (p. 169) γένοιτο δῆλον. Τί γάρ; « Καὶ ἐγὼ δώσω ὑμῖν γομφιασμὸν ὀδόντων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἔδειαν ἄρτων ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπιστρέψετε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Καὶ γὰρ καὶ συντριβὴν ὑμῶν ἐργάσασμαι πλεῖστην, καὶ τῇ τῶν ἀναγκαίων ἐνδείᾳ περιβαλῶ· καὶ οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ σωφρονισθέντες νεύσετε πρὸς με· γομφιασμὸν γὰρ ὀδόντων τὴν ἄγαν συντριβὴν λέγει· ὡς καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Ὁ Θεὸς τοὺς ὀδόντας αὐτῶν συντριψέι ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, τὰς μύλας τῶν λεόντων ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, ὡς ἄχρι τῶν ὀδόντων ἐσομένην

C. Στίχ. ζ'.-ι'. — « Καὶ ἐγὼ ἀνέσχον ἐξ ὑμῶν τὸν ὑετὸν πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θερισμοῦ· καὶ βρέξω ἐπὶ πόλιν μίαν, ἐπὶ δὲ πόλιν μίαν οὐ βρέξω· μέρος μὲν βραχέσταται, καὶ μέρος ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται· καὶ συναθροισθήσονται (27) δύο καὶ τρεῖς πόλεις εἰς πόλιν μίαν τοῦ πίνειν ὕδωρ, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι· καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Ἀφεῖλον δὲ ὑμῶν καὶ τὸν ὑετὸν, ὥστε ἀκαρπία περιπέσειν μεγίστη· τὸ γάρ· « πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θερισμοῦ, » τοῦτο λέγει· ἐπειδὴ ἢ ἐκ τότε ἄχρι τέλους γινομένη ἀβροχία, πανταχῇ μὲν τῶν καρπῶν ἐργάζεται τὸν ἀφανισμόν, οὔτε ἐκτρέφεσθαι, (p. 170) οὔτε πιαίνεσθαι οἶων τε θντων· κωλύει δὲ καὶ τὴν ἐπιτηδαιαν τοῖς κτήνεσι νομῆν ἀναδίδεσθαι ἐκ τῆς γῆς· τὰ δὲ ἐξῆς ἀπὸ τοῦ εἰωθότος λέγει· ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἄγαν ἀβροχίαις συμβαίνει τινὰ πολλὰκις γίνεσθαι συστροφὴν μικρὰν τοῦ ἀέρος· καὶ τινὰ ὑετὸν εὐτελῆ κατὰ τινὰς διηρημένους γίνεσθαι τόπους· ὧν οὐδὲν ὄφελος πρὸς τὴν σύστασιν ἐστὶ τῶν καρπῶν· οὐ δοθήσεται τοίνυν ὑμῖν αὐτάρκτης πρὸς τὴν χρεῖαν τῶν δετῶν ἢ χορηγία, ἀλλὰ βραχὺ τι κατὰ μέρος γενήσεται· ὡς τὴν μὲν δοκεῖν βεβρέχθαι, τὴν δὲ καθάπαξ εἶναι ξηρὰν· τοῖς καρποῖς δὲ ὄφελος ἐκ τῆς βραχείας καταγωγῆς προσγίνεσθαι μηδὲν· μάλιστα δὲ εἶδειξε τὴν ἀβροχίαν τῷ εἰπεῖν, ὅτι καὶ πόλεις ἐπὶ τὸ αὐτὸ δύν

τε καὶ τρεῖς πολλάκι· γενόμενα ἀπελεύσονται εἰς ἅνθρωπον ἐν ᾧ ἡ μάχη ἐκείνη· οὐ τὴν μάχην ἀπασαν οὐδ' οὕτως κομιζόμενοι, βραχείας δὲ τίνος φυγαγωγίας ἀπολαύοντες ἐκείθεν. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τούτων ἔσονται ἐκείνων, φησὶ, βελτίους. Ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν πυρῶσι καὶ ἐν ἰκτερίῳ, καὶ ἐπληθύνω τὸν ἀσέβησαι. Ἐπί τῶν ὄψεων ὑμᾶς περιέβαλον ποικίλαις, ὑμεῖς δὲ ἐπετεινέτε τὴν ἀσέβειαν. Ὁδὸς ἐπληθύνετε κήπους ὑμῶν καὶ ἀμπελώνας ὑμῶν καὶ συκῶνας ὑμῶν καὶ ἐλεῶνας ὑμῶν κατέφαγεν ἡ κάμητι· καὶ οὐδ' οὕτως· ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Ἐπί πάντας ὑμῶν ἠφάνισα τὴν κάμητι τοὺς καρπούς· μεμνήκατε δὲ οἱ αὐτοὶ καὶ οὕτως. Ἐξῆραπέστελα εἰς ὑμᾶς θάνατον ἐν ὁδοῖς Αἰγύπτου, καὶ ἀπέκτεινα ἐν βομφαίᾳ τοὺς νεανίσκους ὑμῶν μετὰ αἰχμαλωσίας ἔκτανον σου· (p. 171) καὶ ἀνήγαγον ἐν πυρὶ τὰς περιετρίβλους ὑμῶν ἐν τῇ ὁρῇ μου, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Καὶ καταπαρευγόμενος δὲ ὑμᾶς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ἐλπίδι σωτηρίας, αὐτόθι περιεβαλὼν θανάτους τε καὶ σφαγαίς· ἔτι καὶ τοὺς περιλιμπανομένους ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων δὴ τῶν προσόντων αὐτοῖς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάγων· ἅπαν τὰ ἐκ τῶν πολεμίων ὑμῶν ἐπαγομένη τιμωρίᾳ· μετανοήσατε δὲ οὐδὲ τότε.

Στῆ. ια'-ιγ'. — Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα· καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξεσκατμένος ἐκ πυρός· καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. Τὸ τελευταῖον παντελῆ τὴν ἐρημίαν ὑμῶν ἐπήγαγον παραπλησίως Σόδομοις τε καὶ Γόμορροις· ὥστε ὑμᾶς δικην δαλοῦ κατακαρτελέμενου πεπυρῶσθαι τε καὶ περιβεβληθῆσθαι τὰς ἐπαχθεῖσι κακοῖς· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ τούτων σωφρονισμόν τινα δεδύνησθε δεῖξασθαι. Τόσαυτα εἰρηκῶς, ὡς ἐπιχθόντων αὐτοῖς οὐ γέγονασι βελτίους, ἐπάγει· εἰ δὲ διὰ τοῦτο οὕτως ποιήσω σοι, Ἰσραὴλ· πλὴν ὅτι οὕτως ποιήσω σοι, ἐτοιμάζω τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ· διότι ἰδοὺ ἐγὼ στερεῶν βροντὴν καὶ κίτριον πνεῦμα· καὶ ἀπαγγέλλω εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτῶν· ποιῶν ὄρθρον καὶ ὄμιχλην, καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς· Κύριος ὁ Θεός, (p. 172) ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. Ἄλλ' εἰ καὶ ποιοῦνται γεγονότες περὶ ἐμὲ, ἀλλ' ἔγωγε μετὰ τὴν πείραν τῶν κακῶν ἐκείνων, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστῆσαι βουλεύομαι τὰ καθ' ὑμᾶς, εἴπερ οὖν τότε σωφρονέστεροι ἐκ τῶν τοσούτων γεγονότες κακῶν νεύσαι πρὸς ἐμὲ βουληθεῖητε· ὁ γὰρ τὸ ἀέριον πνεῦμα μαλακῶν τε ὄν καὶ διαλελυμένων χαυνόν τε καὶ ἀραιὸν παντελῶς ἐπὶ τοσούτων συστρέφειν δυνάμενος, ὥστε καὶ τὸν ἐκείθεν ἀποτελούμενον κτύπον τῆς βροντῆς ἀνέποιστον εἶναι τοῖς κατὰ γῆν, ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τὸν καθ' ὑμᾶς μεταβολὴν ἐργάσομαι πλείστην, ἐκ τῶν ἀνεπίστατων ὑμῶν σωτηρίαν ἐκφαίνων μεγίστην· μηνύω τὰ σοὶ Κύρον τὸν Περσῶν βασιλέα, ὃς παρ' ἐμοῦ προχειρισθήσεται ἐπὶ τοῦτο, ὡς ἀν' ἐπίστατων ὄντων κρατήσας, λύσειεν τε ὑμῶν τὰ κατέχοντα κακὰ, καὶ ἐπιανελεῖν καλεῖσθαι εἰς τὰ οἰκεία· ὁ γὰρ τὸν ὄρθρον ἐργαζόμενος ἐκ σκοτούς, καὶ ὄμιχλην συνίστασθαι τε ἐῶν, καὶ ὑπὸ ταῖς ἀνατολαῖς διαλύων τοῦ ἡλίου, ἐν ὕψει τε καὶ ὑπεράνω πάντοτε τυγχάνων τῆς γῆς, ὁ αὐτὸς διαλύσω μὲν ὑμῶν ὡς περὶ τὴν σκοτίαν τὰς συμ-

aquam inveniri didicerat; neque quantum sibi usui foret illinc reportaturas, breve illic solamen expertas. Neque vos idcirco meliores stemini. Percussi vos ardore et aurugine, et impietatem vestram multiplicastis. Variis vos mortibus implicui, vos vero impietatem auxistis. Quos multiplicastis hortos vestros, et vineas vestras, et ficeta vestra, et oliveta vestra, devoravit eruca; et ne sic **113** quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. Fructus ego omnes vestros eruca absumpsi; vos tamen iidem qui antea mansistis. Im misi vobis mortem in via Ægypti, occidique gladio juvenes vestros, cum equorum vestrorum captivitate; et traduxi ignem per castra vestra in ira mea; et ne sic quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. Profugos vos ad Ægyptum spe salutis, illic mortibus cædibusque implicabo: insuperque reliquos omnes ex vobis cum omni re sua familiarum in captivitatem abducendos curabo: vestram omnem multitudinem igne veluti consumens, per hostilem persecutionem. Et ne tunc quidem resipiscetis: te ὑμῶν τὸ πλῆθος ὡς περ τινὲς πυρὶ καταναλίσκων

Vers. 11-13. — Subverti vos, sicut subvertit Deus Sodoma et Gomorrha, et facti estis sicut torris erutus de igne; et ne sic quidem reversi estis ad me, dicit Dominus. Postremo generalem vobis vastitatem intuli æque ac Sodomis et Gomorrhis; fecique vos, torris instar ardentis, molestis implicari et exuri calamitatibus; sed neque ab his emendationem aliquam potuistis accipere. His dictis, quod nempe ob eos casus, non sint facti meliores, addit: Quapropter sic faciam tibi, Israel: postquam sic fecero tibi, præpara te ut invoces Deum tuum, Israel. Quia ecce ego firmans tonitruum, et creans spiritum, et annuntians hominibus Christum eorum: faciens mane et nebulam, et gradions super excelsa terræ, Dominus Deus, nomen ei Omnipotens. Sed quanquam tales erga me fuistis, ego tamen postquam illa mala experi fueritis, res vestras in meliorem statum convertere cogito. Si ergo modestiores ab his malis effecti, respicere ad me volueritis; sicut aeris spiritus cum sit mollis et resolutus, levis rarusque omnino, nihilominus adeo in turbinem convolvi potest, ut editus illinc tonitruum fragor terræ incolis fiat intolerabilis; **114** ita etiam ego maximam in vobis conversionem rerum faciam, ex insperato maximam vobis salutem ostentans. Denuntio itaque tibi Cyrum Persarum regem, qui a me idcirco eligetur, ut, maximo imperio potitus, sinem malis vestris imponat, et reditum in propria imporet. Nam qui maue facio de tenebris, et nebulam confari sino, quam ortu solis dissipio, sublimisque omnino supra terram residen, idem ego vestras ærumnas quasi tenebras quasdam dissolvam, et quasi diem, prosperitatis voluptatem faciam illucescere, et quavilibet vobis molestam gravitatem dispellens, hac mea providentia palam me cunctis superiorem osten-

dam : suam etenim Dominus factorque omnium. Sic igitur per universalia illa a se facta, praesentium fecit fidem. Non est autem mirandum, quod christum appellaverit Cyram; quandoquidem non unctos tantummodo, sed electos quoslibet hoc indigitare vocabulo Scriptura solet. Velut illud : « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari »⁹⁹. » Christos enim hoc loco non unctos dicit, sed ipsum Abrahamum, qui electus tantummodo fuerat.

στῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύσθε· περὶ τὸν Ἀβραάμ, ὡς δὲ ἐξελεγεμένους μόνον.

CAP. V.

VERS. 1, 2. — « Audite verbum istud, quem ego scilicet assumo super vos, planctum : domus Israelis cecidit, non adjiciet amplius ut resurgat : virgo Israelis projecta est in terram suam, non est qui erigat eam. » Significata in praecedentibus malorum solutione, minatur iterum more suo punitionem; hac quidem terrens et ad modestiam componens, illa autem ad poenitentiam invitans. Fletu, inquit, dignae res vestrae sunt : lapsu gravissimum propter vestras praevagationes corrupistis, unde sublevatum **115** iri nulla spes, cum tanta sit tristitium casuum magnitudo. « Propterea haec dicit Dominus : Ex qua urbe egrediebantur mille, relinquuntur in ea centum : et ex qua egrediebantur centum, relinquuntur in ea decem domui Israelis. » Tanta enim vestri ab hostibus strages fiet, ut vix centum de mille, vix decem de centum in unaquaque urbe comperendi sint. « Propterea haec dicit Dominus domui Israelis : Querite me, et vivetis : et nolite querere Bethel, et in Galgala nolite intrare, et ad puteum juramenti ne ascendatis, quia Galgala captivata captivabuntur : et Bethel erit quasi non existens. » Consulo igitur vobis ut ad me spectetis, abstineatis a Bethel et Galgalis et a puteo juramenti, ad quae nunc concurritis, idola et daemones illis locis adoraturi ; scitote enim, haec omnia vobiscum in solitudinem redactum iri. « Querite Dominum, et vivetis : ne Josephi domus succendatur ut ignis, qui devoret eam ; et non erit qui exstinguat domum (ardentem) Israelis. » Omissis illis, Deo adhaerete, ne poenitentia a Deo, quasi ignis, vos omnes comburat : neque, si Deus mala haec vobis immiserit, invenire defensorem vobis licebit.

VERS. 7-9. — « Qui facit in excelso iudicium, et justitiam in terra posuit. » Haud decet vos quibuslibet Dei ad vos minis vel promissionibus fidem negare : ipse enim est qui iudicium atque justitiam in excelso exercet, tum etiam in terra collocavit. Nimirum dicit : Hic est, qui vobis patientibus injuriam ab hostibus jus reddere potest ; et illos

⁹⁹ Psal. civ. 5.

A φορὰς· ἐκφανῶ δὲ ἡμέρας δίχην τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἡδονῆν· πᾶσαν τε ἀντιπράττουσαν ὑμῖν βαρύτητα ἀφελῶν, ἐπιδείξω διὰ τῆς περὶ ὑμᾶς κηθεμονίας σαφῶς ἰμαυτὸν ὑπερκειμένον τῶν ἀπάντων· (p. 173) ἅτε Κύριός τε καὶ ποιητὴς τῶν ἀπάντων ὑπάρχων· δι' ὅλου δὲ ἐκ τῶν καθόλου παρ' αὐτοῦ γεγνημένων ἐπιστώσατο τὰ παρόντα. Οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ χριστὸν κέκληκε τὸν Κύρον, οὐ τοὺς χειρισμένους μόνον, πάντας δὲ τοὺς ἐξελεγεμένους ὅπως ποτὲ ταύτη καλεῖν εἰκωδῶς τῇ φωνῇ· ὡς τὸ, « Μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν γὰρ ἐν ταῦθα οὐ χειρισμένους καλεῖ τοὺς

B

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. α', β'. — « Ακούσατε τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς θρήνον· οἶκος Ἰσραὴλ ἐπέσεν· οὐκέτι μὴ προσῆθι τοῦ ἀναστῆναι· παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς· οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτήν. » Μηνύσας διὰ τῶν προκειμένων τὴν λύσιν τῶν κακῶν, ἀπειλεῖ πάλιν καθὼς εἶπθε τὴν τιμωρίαν· διὰ ταύτης μὲν φοβῶν τε καὶ σωφρονίζων, δι' ἐκείνου δὲ πρὸς μετάνοιαν ἐκκαλούμενος. Θρήνον δὲ, φησὶν, ἀξία τὰ καθ' ὑμᾶς· πατώκατε γὰρ διὰ τὰς οικίας παρανομίας πτώμα μέγιστον, ἀφ' οὗ μὴδὲ λύσιν ἐνεστὶν ἐλπίζειν κατὰ γὰρ τὸ μέγεθος τῶν συμβάντων. « Διότι τάδε λέγει Κύριος· Ἐκ πόλεως ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατὸν· καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατὸν, ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ δέκα τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Τοσαύτη γὰρ ὑμῶν γενήσεται ὑπὸ τῶν πολεμίων ἢ σφαγῆ, ὥστε μόλις μὲν ἑκατὸν ἀπὸ χιλίων, μόλις δὲ δέκα ἐξ ἑκατῶν καθ' ἑκάστην (p. 174) εὕρισκασθαι πόλιν. « Διότι τάδε λέγει Κύριος πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ· Ἐκζητήσατέ με, καὶ ζήσεσθε· καὶ μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ, καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε, καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου μὴ ἀναβαίνετε· ὅτι Γάλγαλα αἰχμαλωτευομένη αἰχμαλωτευθήσεται, καὶ Βαιθὴλ ἔσται ὡς οὐχ ὑπάρχουσα. » Συμβουλευῶ τοίνυν ὑμῖν ἰδεῖν μὲν πρὸς ἐμὲ, ἀποστῆναι δὲ Βαιθὴλ τε καὶ Γαλιλάων καὶ τοῦ φρέατος τοῦ ὄρκου, ἐν οἷσπερ συντρέχετε νῦν, εἰδὼλά τε καὶ δαίμονας θεραπεύοντες ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, εὐ εἰδότες ὡς ἐρημία καὶ ταῦτα λήψεται πάντα μεθ' ὑμῶν. « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσεσθε· ὅπως μὴ ἀναλάβῃ ὡς πῦρ ὁ οἶκος τοῦ Ἰωσήφ, καὶ καταφάγη αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσεων τὸν οἶκον Ἰσραὴλ. » Ἀφήμενοι δὲ τούτων, θεῶν προσανέχετε, ὥστε μὴ τὴν τιμωρίαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δίχην πρὸς ἅπαντας ὑμᾶς κατασφίξει· οὐ γὰρ οἶόν τε, ταῦτα ὑμῖν ἐπιπέμποντος τοῦ Θεοῦ, εὐρεθῆναι τὸν ἀμῦναι δυνάμενον.

Στίχ. ζ'-θ'. — « Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, καὶ δεκασιούνην εἰς γῆν ἔθηκεν. » Οὐδὲ γὰρ ἀπιστεῖν ὑμᾶς προσῆκε τινὲ τῶν ἀπειλούμενων ἢ ὑπισχυομένων ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ οὗτός ἐστιν ὁ κρίμα καὶ δικαιοσύνην εἰς ὕψος τε ποιῶν καὶ εἰς γῆν τιθεῖς· ἵνα εἴπη, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ ἀδικουμένοις ὑμῖν ὑπὸ τῶν πολεμίων κρίναι δυνάμενος· καὶ τιμωρήσασθαι

μὲν τοὺς τοσαῦτα ὑμῖν ἐπάγοντας κακὰ, δεῖξαι δὲ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν κρίσιν, (p. 175) ἦν ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ποιεῖται. Μεγάλῃν τε οὖσαν καὶ παντὸς γέμουσαν θαύματος. Καὶ εἰς πῖστωσιν τῶν αὐτῶν, ἐπάγει πάλιν· « Ὁ ποιῶν πάντα καὶ μετασφραδίζων. » Καὶ γὰρ καὶ ποιεῖν ἅπαντα οὐκ ὄντα, καὶ γεγονότα μεταβάλλειν εἰς ὃ τι βούλεται, δύναται βῆδῖως. « Καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρωὶ σκιὰν θανάτου, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσκοτίζων. » Οὗτος κινδύνους θάνατον ἐπάγοντας εἰς εὐφροσύνην λαμπρὰν τινα καὶ ἡδεῖαν μεταβάλλειν αὐτάρκης· τοὺς ἐν λαμπρότητι τε εἶναι δοκοῦντας, σκότῃ διὰ τῶν συμφορῶν περιβάλλειν δύναται βῆδῖως· βούλεται γὰρ κἀνταῦθα ἐκ τῶν καθόλου στυσησῆαι, ὅτι αὐτάρκης καὶ τὰ κατ' αὐτοῦς ὡς βούλεται μεταβαλεῖν· καὶ ποτὲ μὲν ἐκ συμφορῶν εἰς εὐημερίαν μεταγαίνει· ποτὲ δὲ ἐξ εὐημερίας εἰς συμφορὰς καθιστᾷ. « Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ. » Οὗτος ὁ καὶ τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ αἴρων τε ἐκ τῶν νεφελῶν καὶ κατὰ πάσης ἐκχέων τῆς γῆς, αὐτάρκης καὶ νῦν τὴν τῶν Ἀσσυρίων στρατιάν, θαλάττης μέγεθος μιμουμένην, ἐφ' ὑμᾶς διὰ τῆς ὀργῆς ἐκχέει τῆς οικείας, ὅς τῶν ἀπάντων Κύριος ὄν, αὐτάρκης τὰ δοκούντα ποιεῖν. « Ὁ διαίρων συντριμμὸν ἐκ' ἰσχύων, καὶ τάλαιπωρίαν ἐπὶ ὄχρωμα ἐπάγων. » Οὗτος καὶ θλίψιν τὴν ἐνοχλοῦσαν διαλύων, (p. 176) ἰσχυροὺς ἀπεργάζεται καὶ τοὺς ἐκ τῶν κακῶν ἠσθενηκότας· τάλαιπωρίας τε τοὺς ἄγαν δοκοῦντας μεγάλη δύνασθαι ἀθρόον πληροί· ὅς βουληθεὶς καὶ τὰ καθ' ὑμᾶς μετέβαλε τε ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὸ χεῖρον· καὶ πάλιν ἐκ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸ κρείττον βουληθεὶς μεταβαλεῖ βῆδῖως.

Στίχ. ε', ια'. — « Ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καὶ λόγον ὄσιον ἐβδελύξαντο. » Ἀρχεται λοιπὸν ἐντείνων τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐξηγεῖσθαι. Τοὺς μὲν οὖν προφήτας ἐν διορθώσει τὰς παρανομίας αὐτῶν ἐλέγχειν προστατομένους ἐμίσησαν· ἐβδελύττοντο δὲ καὶ ὀπίσσω ἐλεγον αὐτοῖς, συμβουλευόντες χωρίζεσθαι μὲν τῶν κακῶν, αἰρεῖσθαι δὲ τὰ κρείττω· τὸ δὲ ἐν πύλαις οὕτω φησὶν· Ἔθος ἦν τὸ παλαιὸν καὶ τὰς τῶν ἀναγκαιοτάτων πραγμάτων βουλὰς τοὺς κατὰ πόλιν ἐν ταῖς πύλαις ποιεῖσθαι· καὶ τοῖς ἐχθροῖς προσβευομένοις περὶ τίνος, πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐκείνοῖς ἀποκρίνεσθαι τοῖς τόποις· (p. 177) καὶ δὴ καὶ τὰς μείζους τῶν κρίσεων αὐτόθι ποιεῖσθαι, ὡς ἂν ἅπανσι τοῖς κατὰ τὴν πόλιν εἰσιούσι τε καὶ ἐξιοῦσι δι' αὐτῆς καταφανῆ γίγνοιτο τὰ πραττόμενα. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Οὐ καταισχυρθήσονται ὅτ' ἂν λαλῶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐν πύλαις· » ἀπειθῆ αὐτόθι τὰς ἀποκρίσεις τὰς πρὸς τοὺς ἐξῴθει ἐπαυόντο· « Καὶ ἠδολέσχον κατ' ἐμοῦ οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ· » ὡς αὐτόθι τὰς πλείστας εὐθεῶν αὐτῶν ποιεῖσθαι συνόδους. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἐνταῦθα τοὺς ἐν πύλαις ἐλέγχοντας λέγει, ὡς ἂν τῶν προφητῶν αὐτόθι τὰ κατὰ γνώμην θεῖαν κηρύττειν αὐτοῖς ἐσπουδακότων· ἔνθα δὴ καὶ πᾶσιν ἐγένετο καταφανῆ τὰ λεγόμενα.

A quidem punire qui tanta inferunt mala; demonstrare autem justitiam atque judicium, quod pro vobis regionis hujus incolis exseret, magnum atque excelsum et omni mirabilitate plenum. Confirmansque dicta, ait: « Qui facit omnia, et transformat. » Revera enim et omnia facere ex nihilo, et facta transmutare, ut **116** voluerit, expedite potest. « Qui convertit in mane tenebras mortis, et diem nocte obtenebrat. » Ipse potest mortalia pericula in splendidum jucundumque gaudium convertere; et eos qui in splendore versari videntur, ærumnarum tenebris facile obruere. Vult enim hoc loco ex generalibus concludere, posse Deum res quoque illarum pro suo libito commutare; et modo ex ærumnis in prosperitatem, modo contra ex prosperitate in ærumnam transferre. « Qui vocat aquam maris, et effundit super faciem terræ, Dominus Deus, nomen ei Omnipotens. » Ipse, qui maris aquam nubibus attollit, et per universam terram effundit valet nunc etiam Assyriorum exercitum, amplitudinem maris imitantem, contra vos ira sua effundere, cum sit Dominus universalis, et quidquid sibi libuerit peragere valens. « Qui dividit contritionem super fortitudinem, et miseriam super munitionem adducit. » Ipse pressuram molestam sublevans, validos reddit etiam illos, qui calamitatibus sunt debilitati: vicissimque subita miseria complet qui magnis viribus pollere videntur. Is cum voluit, res vestras a meliore statu transtulit ad deteriorem: rursusque si quando voluerit, in meliorem facile revocabit.

Vers. 10, 11. — « Odio habuerunt in portis arguentem, et sermonem sanctum abominati sunt. » Abhinc rursus incipit iniquitates illorum exponere. Prophetas quidem, peccata ipsorum coarguere atque emendare a Deo jussos, oderant: et abominabantur quæcumque hi apud eos concionabantur, hortando ad vitiorum fugam, et virtutis amorem. Dictio autem in portis, sic intelligenda. Mos priscus fuit, gravissimæ cujusque rei consultationes a civibus in portis urbis fieri; et hostium etiam de re aliqua legationibus, **117** iisdem in locis respondere. Imo etiam majora judicia ibidem exercebant, ut cunctis urbem ingredientibus vel egredientibus tractata negotia innotescerent. Propterea beatus dicit David: « Non confundentur cum loquentur inimicis suis in portis²¹: » quia ibi responsiones exteris dabant. Item: « Et garriebant adversus me qui sedebant in porta²²: » utpote qui plerumque illic cœtus suos habere solebant. Pari nunc modo arguentes in portis dicit, quasi ibi curarent prophetæ voluntates Dei prædicare, ubi cunctis quæ dicebantur manifesta fiebant, neque civibus tantum, verum etiam exteris si quando ad urbem venirent. Deinde in sequentibus de iniquitatibus illis loquitur, quas et antea dixerat.

²¹ Psal. cxxvi, 5. ²² Psal. lxxviii, 13.

« Idcirco, pro eo quod pæno pauperem percutiebatis, et dona electa accepistis ab eo, domos levigato lapide ædificastis, in eis non habitabitis : vineas desiderabiles plantastis, et vinum earum non bibetis. » Quoniam mala pauperibus inflixistis, et eorum quæque optima diripuistis, ædesque speciosas ex injusta compilatione ædificastis, necnon agros multa sedulitate excoluistis; probe scitote vos his cum iniustitia acquisitis non fruuturos : nam nec in illis domibus permanebitis, neque ex huiusmodi agris fruges percipietis.

μετὰ πολλῆς ἐξειργάσασθε τῆς ἐπιμελείας· εἴ ἴστε ὡς οὐκ ἀπολαύσετε τῶν οὕτως ἐξ ἀδικίας περιγεγόντων ὑμῖν· οὐτε γάρ ἐπὶ τῶν οὐκων μνεῖτε ἐκείνων, οὐτε μὲν τοὺς τῶν τοιοῦτων ἀγρῶν ὑποδέξεσθε καρπούς.

Vers. 12-15. — « Quia cognovi multa scelera vestra, et gravia peccata vestra : iustitiam vos conculcantes, accipientes pacta pretia, pauperes in portis deprimentes. » Haud me latet multitudo ac magnitudo scelerum et peccatorum vestrorum, neque quod munera cum iustitia commutastis, quibus acceptis, pauperum iudicia contra veritatem prævaricati estis. Atque hic etiam portarum mentionem intulit, iuxta quod antea diximus. « Ideo qui intelligit, tempore illo tacebit, quia tempus malum est. » Ergo cum pœna minaciter vobis prædicta advenerit, ii qui intelligere prout par **IIS** est sciunt, malorum veluti magnitudine attoniti, malunt silentium tueri, tempus hoc esse putantes quo illa longe ante prædicta eventura erant. « Querite bonum et non malum, ut vivatis; et sic erit vobiscum Dominus Deus omnipotens. Sicut dixistis, odite malum et diligite bonum, et restituite in portis iudicium : ut misereatur Dominus Deus omnipotens reliquiarum Iosephi. » Verumtamen quandiu tempus superest, consulo vobis omnibus ut a vitio recedatis, et virtutem amplectamini. Sic enim vobis continget prosperitate frui, Deo suam præstante tutelam, propterea quod honesto studentes, a deteriore via resististis. Et si veteri mutata sententia in portis more solito iusta volueritis exercere iudicia, consequemini divinam clementiam, quæ plurimos vestrum salvabit. Iosephum autem hic dicit decem tribus, a præcipua inter illas, Ephraimi dico, qui filius Iosephi fuit.

θείας φιλανθρωπίας περισιζούσης ὑμῶν τοὺς πλειστους· (p. 179) Ἰωσήφ δὲ ἐνταῦθα τὰς δέκα λέγει φυλάς, ἀπὸ τῆς ἡγουμένης ἐν αὐτοῖς, τῆς τοῦ Ἐφραΐμ λέγῳ, ὅς ἦν υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ.

Vers. 16-18. — « Propterea dicit Dominus Deus D omnipotens : In omnibus plateis planctus, et in omnibus viis dicetur lamentatio, vae! vae! » Sed quia prædictas monitiones pensari non habuistis, lamentationum ac planctuum plena erit urbs et regio, propter editæ ab hostibus stragis magnitudinem. « Vocabitur agricola ad luctum et planctum, et ad illos qui lamentari sciunt, et in cunctis viis planctus; quia transibo per medium tui, dicit Dominus. » Agricola etiam omisso agresti opere, planctibus variis et luctibus et lamentationibus occupabuntur, editam simul lugentes ab hostibus stragem, et terræ infructuositatem. Hæc autem pa-

Α μενα, οὐ τοῖς οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξωθεν, ὅπως ποτὲ εἰς τὴν πόλιν ἀφικνουμένοις· εἶτα καὶ καθέξῃς τὰς παρανομίας λέγων ἐκείνας, ὅς καὶ πρόσθεν εἰρήκει· « Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλιζετε πτωχῶν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτοῦ, οἴκους ξεστοῦς ψυχοδομήσατε, καὶ οὐ μὴ οἰκήσητε ἐν αὐτοῖς· ἀμπελώνας ἐπιθυμητοῦς ἐφρυτεύσατε, καὶ οὐ μὴ πίητε τὸν οἶνον αὐτῶν. » Ἐπειδὴ ἐπετρέβετε μὲν τοῖς πτωχοῖς τὰ κακὰ, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς δι' ἀρπαγῆς ποιούμενοι, οἴκους τε εὐπρεπεῖς ἐκ τῆς ἀδίκου κατεσκευάσατε συλλογῆς, καὶ δὴ καὶ ἀγροῦς

Στίχ. 13'-15'. — « Ὅτι ἔγνω πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυρὰ αἰ ἀμαρτίαι ὑμῶν, καταπατοῦντες τὸ δίκαιον, λαμβάνοντες ἀλλάγματα, καὶ πίνοντας ἐν πύλαις ἐκλίνοντες. » Οὐδὲ γὰρ με λήθηθεν τὸ πλήθος καὶ τὸ μέγεθος τῶν τε ἀσεβειῶν καὶ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν ὑμετέρων· οὐδ' ἔστι τὸ δίκαιον ἀντηλλάτεσθε χρημάτων· (p. 178) ἀ παρὰ τῶν ἀδικούντων κομιζόμενοι, τὰς τῶν πενήτων κρίσεις εἰς τὸν ἀναγνόντων ἐτρέπετε τῆς ἀληθείας· κἀνταῦθα δὲ τὸ « ἐν πύλαις » προσέθηκεν, κατὰ τὸ πρόσθεν εἰρημένον ἡμῖν. « Διὰ τοῦτο ὁ συνίων ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σιωπήσεται· ἔστι καιρὸς πονηρῶς ἔστι. » Ἐπαγγελίης τοίνυν τῆς ἀπειλούμενης τιμωρίας ὑμῖν, ἅπαντες οἱ τὸ δέον συνιέναι οἱοῖ τε ὄντες, ὥσπερ ἐκπεπληγμένοι ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν κακῶν, ἀξιοῦσιν ἡσυχίαν παρεῖναι, τὸν καιρὸν ὑπαιληφότες καθ' ὃν ἔπεσθαι πῶρρωθεν μεμνηνταὶ ταῦτά. « Ἐκζητήσατε τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε· καὶ ἔσται μεθ' ὑμῶν οὕτως Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν ἐρόπων εἰπατε· Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήκαμεν τὰ καλὰ, καὶ ἀποκαταστήσατε ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἐλεήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς καταλοιπούς τοῦ Ἰωσήφ. » Ἀλλὰ γὰρ ἐν ὅσῳ τοῦτο καιρὸς, συμβουλεύω πᾶσιν ἀποσθῆναι μὲν τοῦ χείρονος, ἐλέσθαι δὲ τὸ κρεῖττον· οὕτω γὰρ ὑμῖν προσέεται τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀπόλαυσις, τοῦ θεοῦ τὴν οἰκεῖαν παρέχοντος κηδεμονίαν, ὑπὲρ ὧν ἐλόμενοι τὰ καλὰ, ἀπεστράφητε τὰ χείρω· καὶ εἰ γε τὴν παλαιὰν ἀλλάξαντες γνώμην, ἐν ταῖς πύλαις κατὰ τὸ εἰρηθὸς τὰς κρίσεις ἐθέλατε ποιῆσθαι δικαίας, τεύξεσθε τῆς

Στίχ. 15'-17'. — « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· Ἐν πάσαις πλατείαις κοπετὸς, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς βρήθησεται θρήνος, Οὐαί, οὐαί. » Ἐπειδὴ δὲ οὐ τούτων ὑμῖν λόγος, θρήνων καὶ κοπετῶν ἔσται μεστὰ τὰ τε κατὰ πλιν καὶ κατὰ χώραν, ἀπὸ τοῦ πλήθους τῆς γινομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀφαγῆς. « Κληθήσεται γεωργὸς εἰς πένθος καὶ εἰς κοπετὸν καὶ εἰς εἰδδὸς θρήνον· καὶ ἐν πάσαις ὁδοῖς κοπετὸς· διότι διελευσομαι διὰ μέσου σου, λέγει Κύριος. » Καὶ γεωργοὶ δὲ τῶν κατὰ γῆν ἀφόμενοι ἔργων, περὶ κοπετοῦς καὶ πένθη καὶ θρήνων ἀσχοληθήσονται ποιμίαν, τὴν τε σφαγῆν τῶν πολεμίων καὶ τῆς γῆς τὴν ἀκαρπίαν κατὰ ταῦτα

θηροῦντες· ταῦτα δὲ πείσονται Θεοῦ διὰ τῶν πολεμίων εἰς μέσους αὐτοῦ εἰσιόντος, καὶ τοῖς τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις περιβάλλοντος κακοῖς. « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου· καὶ ἵνα τί ὑμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς. » Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ πρὸς τὸ χεῖρον παντελῶς ἐκτετραμμένοι, ὡσανεὶ ψευδομένων ἐφ' οἷς ἐμήνουν τῶν προφητῶν, ἐτόλμων λέγειν, ὅτι Ἐλθέτω δὴ τὰ κακὰ ἃ φατέ καὶ μηνύετε, εἰ δὴ τις ἀλήθεια πρόσεστι τοῖς λόγοις ὑμῶν· τοῦτο λέγει· Ἐλεεινότετοι, φησὶν, ἐστὲ τὴν ἡμέραν (p. 180) ἐκείνην ἐπιζητοῦντες, ἦν οὐ πιστεύοντες ἐλεύσεσθαι, ὤψεσθε τῇ πείρᾳ, ζοφερὸν ὑμῖν τῷ πλήθει τῶν κακῶν ἐπάγουσαν σκότος· εἶτα καὶ ὑποδείγματι τὸ εἰρημένον πιστούμενος.

A timentur, Deo per medios illos cum exercitu hostili transeunte; et talibus tantisque malis obruente. « Væ desiderantibus viam Domini! Cur vobis hæc dies Domini? Ipsa quidem haud lux est, **119** sed tenebræ. » Quoniam multi improbitati prorsus dediti, quasi falsa prophetæ vaticinantur, dicere audebant: Veniant sane quæ vos dicitis ac portenditis mala, si certe verbis vestris veritatis aliquid inest; ait nunc propheta: Miserabiles apprime estis; qui diem illam expetitis, quam venturam non credentes, experimento videbitis quantas vobis per malorum multitudinem adducet tenebras. Deinde similitudine etiam dictum suum confirmans;

B

Στίχ. ιθ'-xγ'. — « Ὅν τρόπον ἐάν ἐκφύγη ἄνθρωπος ἐκ προσώπου τοῦ λέοντος, καὶ ἐμπέσῃ αὐτῷ ἡ ἄρκτος; καὶ εἰσπηδήσῃ εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἀπερείσῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τοίχον, καὶ δάξῃ αὐτὸν ὄχι σκότος ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ φῶς; καὶ γνώφος οὐκ ἔχων φέγρος αὐτῆς; » Δι' ὑποδείγματος γὰρ ἡθουλήθη τῆς ἡμέρας τὴν χαλεπότητα ἐπιδειξαι. Ὡς γὰρ εἰ τις, φησὶ, καθ' ὄδον μὲν ἀκούσας λέοντος ἐφοδῶν, ἐπὶ τὴν πόλιν καταδράμοι· ἐμπεισῶν δὲ ἄρκτω κατὰ τὴν πόλιν τοὺς ἐμπύκτοντας λυμαινομένην, ἐπὶ τὴν οἰκίαν εἰσπηδήσας τὴν οἰκίαν, λύσιν εὐρεῖσθαι τινὰ τῶν γακῶν ἐπιζῆ· εἶτα πως ἐπὶ τινι χρεῖτῃ τῷ τοίχῳ προσαγαγῶν τὴν χεῖρα τὴν εἰσάγειν, ἄθρόον ὑπὸ ὄψεως δηχθεῖν, οὐκ ἀνάγκη τῷ ἰσχυρῷ μετὰ τοσαύτην πείραν κακῶν καὶ θόρυβον τοσοῦτον, ἀφύκτω περιπατωκῶτι τῇ πληγῇ τοῦ ὄψεως, σκότος εἶναι τὴν ἑτέροις φαινομένην ἡμέραν; οὐδὲ διορῶν μένοι τῶν παρόντων ἐκ τῶν ὄφθαλμῶν ὁρῶντι τῶν οἰκείων; (p. 181) οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἀκούσαντες μὲν πανταχόθεν τῶν πολεμίων τὴν ἐφοδὸν ἐπὶ τὴν πόλιν εἰσελεύσεσθε· ἐκ δὲ τοῦ κατ' αὐτὴν θορύβου διαταραχθέντες, ὄν ἀνάγκη τῶν πολεμίων ἐφαστῶν γίνεσθαι ἐν αὐτῇ, εἰς τοὺς οἴκους εἰσελεύσεσθε τοὺς οἰκείους, περιέσται δὲ οὐθὲν οὐδὲ ἐκ τούτου πλέον ὑμῖν, ἐκ τῶν μυκῶν τῆς οἰκίας ἐπὶ τὴν ἀγματολοσίαν ἐξερχόντων ὑμᾶς τῶν πολεμίων. Πῶς δὴ τοῖς ταῦτα πάσχουσιν, οὐ σκότος εἶναι τὴν καιρὸν ἐκεῖνον ἀνάγκη; Εἶτα εἰς τὴν τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἀπόδειξιν ἐπάγει· « Μεμίσσηκα, ἀπίσμαι τὰς ἑορτὰς ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ ὀφρανθῶ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν. » Διὰ δὲ τὴν τοῦ τρόπου μοχθηρίαν ὑμῶν, καὶ τὰς ἑορτὰς ἃς ἐπιτελεῖν ἐπὶ τιμῇ δοκεῖτε τῇ ἐμῇ διὰ μίσους ἔχω, καὶ οὐ προσέμαι ταύτας. « Διότι ἐάν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι· καὶ σωτηρίους ἐπιφανείας ὑμῶν οὐκ ἐπιδέξομαι. » Ἐάν θυσίας οὖν ἢ ὀλοκαυτώματα προσφέρητε, τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς ἐμῆς σωτηρίας ἐλπίζοντες διὰ τούτων λαβεῖν, οὔτε δέξομαι, ἀλλ' οὐδὲ προσέξω τοῖς γινομένοις ὄλω. Τί οὖν; « Μετάστησον ἀπ' ἐμοῦ ἦχον ὤδων σου, καὶ ψαλμὸν ὀργάνων σου οὐκ ἀκούσομαι. » Παῦσαι δὴ καὶ τὰς ἐκ τῶν ψαλμῶν ὤδας ἐπ' ἐμοὶ ποιούμενος, ἐπεὶ μηδὲ τούτου μοι λόγος.

VERS. 19-23. — « Quemadmodum, inquit, si fugiat homo a facie leonis, et occurrat ei ursa; et festinet ingredi domum, et dum innititur manibus suis super parietem, mordeat eum coluber; nunquid non tenebræ dies Domini, et non lux? et caligo et non splendor in ea? » Hac similitudine voluit diei illius terribilitatem ostendere. Veluti, inquit, si quis in via audiens leonis incursum, urbem versus difugiat: tumque in ursam, quæ circa urbem occurrentes laniabat, incidens, in domum suam spe mali vitandi properet; moxque ibi necessitate aliqua parieti manum suam impingens, repente a colubro mordeatur; nonne huic, post tantam malorum experientiam tantumque periculum, inevitabili demum colubri morsu icto, diem illam, quæ cæteris lux apparet, tenebras videri necesse est? ita ut nihil coram oblatum propter malorum angustias cernat, mortem vero propemodum oculis suis præsentem spectet? Sic omnino vos, inquit, audita hostium quaqueveraus incursione, ad urbem vosmet recipietis: ibi vero tumultu turbati, quem fleri imminentibus hostibus necesse est, domos vestras introibitis, sed ne id quidem plus vobis proderit: ex angulis enim ædium extractos abducent vos hostes in captivitatem; jam vero talia patientibus, quid nisi tenebras diem illam videri necesse erit? Posthinc ob illorum improbitatem demonstrandam, addit: « Odi, repuli festivitatem vestras, et non **120** odorabor in cœtibus vestris. » D Propter morum vestrorum improbitatem, solemnitates etiam quas ad mei honorem celebrare creditis, odio habeo, neque eas excipio. « Quod si mihi obtuleritis holocausta et sacrificia vestra, non suscipiam, et salutare conspectus vestri non respiciam. » Etiamsi igitur sacrificia vel holocausta obtuleritis, salutem ex respectu meo sperantes ob hæc impetrare, non admittam, neque quidquid feceritis pensi habebō. Quid ergo? « Transfer a me sonitum carminum tuorum; psalmum organorum tuorum non audiam. » Desine psalmodum carmina mihi componere, quoniam ne hæc quidem mihi cordi sunt.

VERB. 24-27. — « Et volvetur quasi aqua judi- A
cium, et justitia quasi torrens invius. » Dum ve-
stram considero vitam, et secundum hanc judicium
meum de vobis instituo, justissimam video a me
vobis impositum iri punitionem, quam reapse vobis
omnibus adducam, quasi torrentem amplitudine
sua prorsus intransibilem. « Num hostias et sacrificia
obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, o do-
mus Israelis? » Quod nulli curæ mihi victimæ sint,
inde vos potissimum poteratis cognoscere, quod
quadraginta annis in deserto, nihil hujusmodi a
patribus vestris exegi: et tamen ego perpetuam
illorum curam gessi. « Et admisistis tabernaculum
Molochi, et sidus dei vestri Rhemphan, simulacra
quæ vobis formastis. Et transferam vos ultra Da-
mascum, dicit Dominus Deus, cui nomen Omnipoten-
s. » Vos tamen de honestate cogitare nolentes,
sacrificiis delinire me speratis, qui cæteroqui nullam
mei rationem habetis, sed idolis studiose adhære-
tis. Molochum vero dicit adoratum ab eis idolum:
tabernaculum vero Molochi, id est idoli templum,
frequentatis, eique curam impenditis: imo et sideris
cultui vacatis, cui Dei appellationem attribuistis.
121 Hebraicæ linguæ periti aiunt hunc esse luci-
ferum. Quin adeo apud simulacra etiam, quæ ves-
tris manibus fabricastis, tempus omne consumistis.
Jamvero qui idolis adhæretis, et nullam religionis
meæ sollicitudinem geritis, placare me tamen sac-
rificiis speratis, quæ nihil certe vobis proderunt;
abducemini enim in loca a vestris sedibus longe
distantia; id enim vocabulo Damasci innuit, nempe
a parte, quælibet loca longinqua. Beatus ergo
Stephanus in sanctorum apostolorum Actibus, tes-
timonio hoc in sermone ad Judæos utens, transfo-
ram vos ultra Babylonem, ait ²². loca hic designata
apertius nominans. Et quia a Deo apostatæ circa
idola tempus terebant, addit:

τῆ μαρτυρίᾳ ταύτῃ χρῆσάμενος, μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, ἔρη, τοὺς ἐν ταῦθα μηχανομένους
τόπους σαφέστερον εἰρηκῶς (28). Καὶ ἐπειδὴ περὶ ταῦτα τὴν σχολὴν ἔσχον ἀφεστῶτες Θεοῦ, ἐπάγει·

CAP. VI.

VERB. 1, 2. — « Væ contemnentibus Sionem, et
confidentibus in monte Samariæ! » Sed enim vos
infelicissimi, quī Sionem montem et excultum in
ipso Deum deseruistis; Samariæ vero constitutis
que illis idolis attenditis! « Vindemiarunt primi-
tias gentium, et ingressi sunt sibi ipsis, domus
Israël. » Non reputantes quanta vobis contulit
ille qui in Sione monte omnem sibi exhiberi cul-
tum jussit Deus; nec quod plurimas gentes earum-
que principes cædens et omnino destruens, in-
gressum in ea loca vobis incolatumque concessit.
« Transite in Chalanem, et videte; et ite inde in

²² Act. vii, 43.

(28) Ita Stephanum cum Amoso breviter ingenueque concillat Theodorus. Placet autem hic Grotius: « Lucas rem magis spectans quam verba, ultra Babylonem ait; recte, nam Assyria et Armenia, in quam transportati fuerunt Israelitæ, ultra

Στήλ. κδ'-κζ'. — « Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὕδωρ κρίμα,
καὶ ἡ δικαιοσύνη ὡς χειμάρρους ἀβατος. » Πρὸς γὰρ
τὸν βίον, (p. 182) φησίν, ὁρῶν τὸν ὑμέτερον, καὶ
κατ' ἐκεῖνον τὴν κρίσιν τῶν καθ' ἑμᾶς ποιούμενος,
ὁρῶ δικαιοσύνην ὑμῖν ἐπαχθισομένην τὴν τιμωρίαν,
ἣν καὶ ἐπάξω πᾶσιν ὑμῖν, χειμάρρου δίκην ἀδιε-
οδοῦτου διὰ τὸ μέγεθος παντελῶς. « Μὴ σφέγια καὶ
θυσίας προσηγάκατε τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ,
οἶκος Ἰσραὴλ; » Ὅτι γὰρ μηδεὶς μοι θυσίων λόγος,
ἐκείθεν μάλιστα εἶδέναι προσῆχον ἦν ὑμᾶς, ἀφ' ὧν
ἐπὶ τεσσαράκοντα τοῖς ἔτεσι κατὰ τὴν ἔρημον, τοιοῦτο
μὲν παρὰ τῶν πατέρων ἤτησα τῶν ὑμετέρων οὐδέν·
αὐτὸς δὲ ἐπιμέλειαν αὐτῶν τὴν προσήκουσαν ποιού-
μενος διετέλλον. « Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκητὴν τοῦ
Μολδχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάν,
τοὺς τύπους οὓς ἐποίησατε ἑαυτοῖς· καὶ μετοικιῶ
ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, λέγει Κύριος ὁ θεός, ὁ
Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ, » Ἄλλὰ γὰρ συλλογιζε-
σθαι τὸ δέον οὐ βουλόμενοι, θυσίαις με ἐκμελλίτεσθαι
προσδοκᾶτε, ἄνδρες ἐμοῦ μὲν οὐδένα ποιούμενοι
λόγον, τοῖς εἰδώλοις δὲ προσανέχιν ἐσπουδακότες·
Μολδχ γὰρ εἰδῶλον λέγει παρ' αὐτοῖς θρησκευόμενον·
σκητὴν δὲ τοῦ Μολδχ, ἵνα εἴπη, ὅτι Περιέπετε τοῦ
εἰδώλου τὸν ναδὸν, καὶ περὶ τοῦτον ἔχετε· καὶ θὴ καὶ
περὶ ἄστρου θεραπειᾶν ἀσχολεῖσθε, Θεοῦ προσηγορίαν
αὐτῷ περιτεθεικότες (p. 183) φασι δὲ τὸν ἑωσφόρον
οὕτω κατὰ τὴν Ἑβραίων καλεῖσθαι γλῶτταν· καὶ θὴ
καὶ περὶ τὰ εἰκονίσματα ἃ ταῖς ἑαυτῶν κατεσκευά-
σατε χεροῖ, περὶ ταῦτα τὴν πᾶσαν ἀγετε σχολὴν·
εἶτα εἰδώλοις προσανέχοντες, καὶ μηδένα τῆς ἐμῆς
θεραπείας ποιούμενοι λόγον, ἐκμελλίτεσθαι με προσ-
δοκᾶτε ταῖς θυσίαις, ὧν οὐθὲν ὑμῖν γενήσεται ὄφε-
λος· ἀπαχθῆσθε γὰρ αἰχμάλωτοι εἰς τόπους κοί-
λας τῶν περὶ ὑμᾶς ἀφεστῶτας τόπων· τὸ γὰρ, « Δαμα-
σκοῦ, » τοῦτο λέγει· ἵνα ἀπὸ μέρους τοῖς ἄγαν ἀπαι-
κίτους εἴπη τόπους ὁ γοῦν μακάριος Στέφανος ἐν
ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πρὸς Ἰουδαίους

ΚΕΦ. Γ.

Στήλ. α', β'. — « Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενοῦσι Σιών, καὶ τοῖς
πεποιθόσιν ἐπὶ τὸ βρος Σαμαρείας. » Ἄλλὰ γὰρ
ἐλεινότετοι πάντων ἔστέ, οἱ τὸ μὲν Σιώνδος καὶ τὸν
ἐν αὐτῷ θρησκευόμενον παρεγράψασθε θεόν· τῇ
Σαμαρείᾳ δὲ καὶ τοῖς αὐτοῖσι ἰδρυμένοις προσέχετε
εἰδώλοις. « Ἀπετρύγησαν ἀρχὰς ἐθνῶν, καὶ εἰσῆλθον
ἑαυτοῖς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ. » Οὐκ ἀναλογισάμενοι
ἤλκια παρέγγεν ὑμῖν, ὅς ἐπὶ τοῦ Σιών βρους ἄπασαν
αὐτῷ προσάγεισθαι τὴν θρησκείαν (p. 184) προστάξας
ὁ θεός· οὐδ' ὅτι πλεῖστα ὄσα ἔθνη τε καὶ τοὺς τού-
των ἀρχοντας περικόψας τε καὶ ἀφελῶν παντελῶς,
τῆν ἐν τοῖς ἐκείνων τόποις εἰσδόν τε καὶ οἰκησύν

Damascus et Babylonem sunt. » Neque displicet Vatablus qui interpretatur Hebraicum *רְשׁוֹתֵי הַתְּיָבָה* in regionem a vestra remotissimam. Conf. etiam Simon. lex.

παρίσταν ὁμῶν· καὶ θεϊκῆς τῆς θείας δωρεᾶς τὸ μέγεθος ὁπίσθον ἐστὶ, « Διάβητε πάντες καὶ ἴθετε εἰς Χαλάνην, καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Αἰθῶν τὴν μεγάλην, καὶ κατέβητε ἐκεῖθεν εἰς γῆν τῶν ἀλλοφύλων, τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλείων τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὑμετέρων ὀρίων. » Περιέλθετε γάρ, φησὶ, τῶν τε ἀλλοφύλων καὶ πάντων δὴ τῶν περιοίκων τὴν χώραν· καὶ δὴ καὶ τὰς μεγίστας τῶν ἐν αὐτοῖς πόλεων ἰδόντες, δοκιμάσατε τῆς τε χώρας τῆς ὑμετέρας τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλάτος, καὶ δὴ καὶ τῆς ἐκεῖνων· ὡς ἂν ἐκ παραθέσεως γνοίητε ὅσην ὑμῖν παρὰ πάντας ἐκεῖνους εἰς οἰκισιν δέδωκε γῆν, ὡς ἂν μετὰ πολλῆς ἐπ' αὐτῆς διάγοιτε τῆς εὐρυχωρίας· εἶτα πάλιν ἐνειδίζει τὰς ἀτόπους πράξεις αὐτοῖς.

Στίχ. γ-η'. — « Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακῆν, οἱ ἐγγιζόντες καὶ ἐραπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν· οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ κατασκαπάλωντες ἐπὶ ταῖς στρωμναῖς αὐτῶν· οἱ ἐσθιόντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ μέσου βουκολίων γαλαθηνά· οἱ ἐπικροτοῦντες πρὸς τὴν φωνὴν τῶν ὀργάνων, ὡς ἐσώτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. » (p. 185) οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι· καὶ οὐκ ἔπασχον ἐπὶ τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσῆφ. » Ἄλλα γὰρ ὑμεῖς εἰς πείραν ἐλεύσεσθε τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἢ μέγιστον ὑμῖν ἐσμὲν ἐπάγει κακῶν· οἱ τὰ μὲν Σάββατα μετιέναι προσποιεῖσθε, οὐκ εὐσεβείας ἔνεκεν, ἀλλ' ὥστε εἰς παρανομίαν καταχρήσασθαι τῇ ἀρχῇ· πολλὴν δὲ ἄχρι τῶν κλινῶν καὶ τῆς ἐν αὐταῖς στρωμνῆς τὸν τε πλοῦτον ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν ἀσέλγειαν, ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἀρπαγῆς, ἐρίφους τε καὶ βόας καὶ παντοῖα κατεσφάττετε ζῶα ὀργάνων τε ὡδαῖς καὶ κρότοις χειρῶν· οἱ δὲ πίνοντες τὸν διυλισμένον ὡς ἂν πλείονος ὑμῖν ἐμπορεῖσθαι δυνατὸν ὑπάρχη· καὶ δὴ καὶ μύροις καταχρήσατο ἐκλεκτοῖς· καὶ ταῦτα δὴ μετῆετε, διαμένειν ὑμῖν τὴν ἀπολαυσιν αὐτῶν προσδοκῶντες, καὶ οὐδὲ πώποτε ὑμῶν ἀποστήσεσθαι, οὐκ ἀναλογιζόμενοι τε οἷαν τινὰ ὑπὲρ τούτων ὑπομένετε τὴν τιμωρίαν· συντριβὴν γὰρ τοῦ Ἰωσῆφ κἀνταῦθα πάλιν ἀπὸ μέρους τοῦ πάντας λέγει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι εἰς ἔννοιαν οὐ λαμβάνετε τὴν νῦν συντριβὴν, ἣν ὑπὲρ τούτων ὑπομένετε. (p. 186) « Διὰ τοῦτο νῦν αἰχμάλωτοι ἔσονται ἀπ' ἀρχῆς δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρημετισμὸς Ἰσραὴλ ἐξ Ἐφραῖμ· ὅτι ὤμοσε Κύριος καθ' ἑαυτοῦ λέγων· Κύριος ὁ θεὸς τῶν θυγάμεων, διότι βδελύσσομαι ἐγὼ πᾶσαν τὴν ὕβριν Ἰσραὴλ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μεμίσσηκα, καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. » Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἔνα λόγον τῶν ἀπειλούμενων ποιεῖσθε, αὐτῇ τῇ πέρη γινώσσεσθε τῶν μηνυομένων τὴν ἀλήθειαν· ἀπαχθῆσεσθε γὰρ ἅπαντες αἰχμάλωτοι ὑπὸ ἀρχόντων δύναμιν περιεβλημένων πολλῆν· ὥστε καὶ τὴν παρασκευὴν ὑμῖν τὴν πολεμικὴν σὺν τοῖς ἵπποις ἀφανισθῆναι παντελῶς· ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν ὑμῶν τὴν παρανομίαν βδελύττεται θεὸς, ἣν ἐφ' ὕβρει γε αὐτοῦ πληροῦν οὐκ ὄκνετε· ὥστε καὶ τὰς πόλεις ὑμῶν καὶ τὰς χώρας τῆς ἀσεβείας πεπληρωσθαι ταύτης, εἰκότως οἰκούντων ἀφανιεῖ· εἶτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μεγέθους τῆς ἐνδοξείας ἐν οἰκίᾳ μιᾷ, ἀποθανοῦντα· καὶ ὑπολείψθη-

Emath magnam; et descendite hinc in terram alienigenarum, et ad optima quæque regni horum; si latiores termini eorum terminis vestris sunt. » Peragrate 122 enim, inquit, alienigenarum et finitimorum omnium regionem; et postquam maximas ipsorum urbes lustraveritis, æstimate vestræ regionis magnitudinem ac latitudinem præ illis, ut comparando noseatis, quantam vobis præ illis omnibus ad habitandum terram concesserit, ut in ea spatiosè admodum vitam degeretis. Postea rursus improbos illorum actus vituperat.

Vers. 3-8. — « Venientes in diem malam, propinquantes et attingentes falsa Sabbata; dormientes in lectis eburneis, et lascivientes in stratis suis; comedentes hædos de gregibus, et lactentes vitulos de medio armentorum; plaudentes ad vocem organorum, quasi stabiles res existimarunt et non fugaces; bibentes vinum defæcatum, et unguentis primis peruncti; et nihil patiebantur super Josephi contritione. » Verumtamen vos diem illam experiemini, quæ maximum vobis malorum examen adducet: qui Sabbata observare simulatis, non religionis gratia, sed ut ad peccandum otio abulamini; multum insuper in lectis etiam stratisque luxum lasciviamque ex pauperum rapina ostentantes, hædorum quoque ac boum, et cujusvis generis animalium macellum instruitis; et inter organorum cantica et manuum plausus vinum apponitis defæcatum, quo bibere largius possitis; denique unguentis quoque selectis unguimini. Hæc autem faciebatis, sperantes constantem illorum usum, et nunquam vobis defuturum; nec reputare voluistis qualis et quanta vobis pœna foret sustinenda. Nam Josephi contritionem hic quoque dicit partem pro Israele toto; id est, in mentem vobis non venit contritionis, quam nunc ea propter patimini. « Ideo nunc captivi erunt sub principatu dynastarum; et auferetur hinnitus equorum ex Ephraïmo. Quia juravit Dominus per semetipsum dicens: Dominus Deus 123 virtutum, abominor ego contumeliam Jacobi, et regiones ejusdem odi, destruamque urbem cum omnibus incolentibus ipsam. » Quia minas flocci facitis, experimento ipso agnosceitis prædictionum veritatem; abigimini enim captivi omnes sub principibus magna potestate præditis; quare omnis vester apparatus bellicus cum equis prorsus disperibit. Nam quia vestram omnem nequitiam abominatur Deus, quam in ejus contumeliam consummare non dubitatis, ita ut urbes æque ac regiones sceleribus his redundent, merito urbes vestras omnes ac regiones cum incolis vastabit. Deinde ob ostendendam solitudinis magnitudinem ait:

ἀπάσας ὑμῶν σὺν ταῖς χώραις τὰς πόλεις μετὰ τῶν ἐρημώσεως λέγει·

Vers. 9, 10. — « Et erit, si remanserint decem viri in una domo, morientur; et remanebunt reliqui;

et sament domestici eorum ; et conabuntur efferre A domo ossa eorum ; et dicet iis qui præsunt domui : Num adhuc apud te est ? Et dicet : Nequaquam. Et dicet : Tace, ut non nomines nomen Domini. » Profecto his dictis inest obscuritas multa ad explanandum ; videturque locus similis illi in Genesi ⁶⁶, ubi de conventionem sermo est Labani et Jacobi inter se, circa ovium partus, utros horum hic vel ille haberet ; nam certe et illud laborat in verbis obscuritate, nec nisi interpretando, sensus ejus deducitur ad claritatem. Oportet autem et præsens dicti sensum exponere, obscura dictione nobis recitatum. Nimirum hæc ait propheta, significare volens maximam fore vasitatem. Nam sæpe, inquit, in ampla ac numerosa familia vix decem remanebunt homines, cæteris belli multifariam interfectis, quomodo et in superioribus dixit, de centum decem superfuturos ; et de mille, centum. Tum mortuis, inquit, cæteris, ii qui superfuerint, sedulam dabunt operam ut omnia extinctorum corpora quæ intus jacent, efferant ac sepulturæ tradant. Hoc autem ait, quia multimodis **124** in bello strages fiunt, et varie occisi in diversis ædium partibus jacent : acciditque interdum, ut hoc rerum statu partes quoque ædium nonnullæ convellantur et in corpora decidant. Ideo etiam, conantur, dixit ; ut significet laboriosum nec facile habere negotium eos qui cadavera omnia mandare sepulturæ voluerint. Deinde ait : lassitudine confecti ob elatorum cadaverum multitudinem, verba quædam facient, mutuo altercantes, num omnia exportata sint corpora, an adhuc aliqua inseputa jaceant ; et quidem demui præsidentes denotat illos qui ex universo numero, decem remanserant : quasi ergo mutuis sermonibus ita loquentes introducit. Postquam vero cuncta efferre et sepelire cadavera potuerint, tum demum nullum jam remanere de extinctis cognoscent, dum altum ædium silentium videbunt, ob occisorum multitudinem et inquilinorum solitudinem, paucis admodum relictis in tam magna domo tantoque habitantium numero. Quare taciturni in talibus tantisque malis fient ; ac prope amissa voce, propter ærumnæ summam gravitatem, mente tum revolvant, quænam tam dirorum malorum causa exstiterit : quod nempe, divino cultu neglecto, contemptoque universalis Domini nomine, idolis se addixerint, idcirco hæc sibi evenisse mala, captivitatem, ædium ruinam, interfectorum multitudinem, habitantium solitudinem. Addit ergo quasi ad dictorum confirmationem :

ειδύλοισ, (p. 189) ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἐπελήλυθε τὰ κακὰ, αἰχμαλωσία τε, καὶ οἰκων κατὰπτωσις, καὶ πληθος ἀναιρεθέντων, καὶ οἰκούντων ἐρημία· ἐπάγει γοῶν ὡσπερ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημίων·

VERS. 11-13. — « Ideo ecce Dominus mandat, et percutiet domum magnam ruinis, et domum parvam scissionibus. » Quasi causam dicens, cur tantus futurus sit labor mortuorum corpora efferendi

σονται οἱ κατάλοιποι, καὶ λήφονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν· καὶ παραβιώνται τοῦ ἐξενεγκεῖν τὰ ὄσπρ αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου· καὶ ἐρεῖ τοῖς προεστηκόσι τοῦ οἴκου· Εἰ ἐτι ὑπάρχει παρὰ σοὶ· καὶ ἐρεῖ· Οὐκέτι· καὶ ἐρεῖ· Σίγα· ἔνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου. » (p. 187) Ἔστι μὲν ἐκ τῆς ἐρμηνείας ἀσάφεια πολλὴ συμπεπλεγμένη τῷ ῥητῷ· καὶ παρῳικέ τε τῷ ἐν τῇ κτίσει, ἔνθα περὶ τῶν συνθηκῶν λέγει, ὡς Λάβαν τε καὶ Ἰακώβ ἐποίησαντο πρὸς ἀλλήλους, ἐπὶ τῶν προβάτων τὰ τιτούμενα, τὰ μὲν τοῦτον, τὰ δ' ἐκεῖνον ἔχειν· ἐπεὶ κάκεινο ἀσάφες μὲν ἐστὶν ἐν τῇ λέξει· ὁ δὲ νοῦς ἐπὶ τῆς ἐρμηνείας δέχεται τὴν σαφήνειαν· ἀνάγκη δὲ καὶ τούτου τὸν νοῦν ἐκθεῖναι, ἀσάφως δηλούμενον ἐν τῇ λέξει· βούλεται γὰρ εἰς ἀπόδειξιν τῆς καταληφομένης αὐτοῖς ἐρημίας ὡς ἄγαν οὐσης μεγίστης τούτου εἰπεῖν, ὅτι Πολλάκις, φησὶν, ἐξ οἰκίας μεγίστης πολυανθρώπου μόγις ὑπολειφθήσονται δέκα, τῶν λοιπῶν ἀναιρεθέντων ἐν τῷ πολέμῳ ποικίλως· οἷόν τι καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρωσι φησὶν, ὅτι ἐκ μὲν τῶν ἑκατῶν, δέκα μενοῦσιν· ἑκατὸν δὲ, ἐκ τῶν χιλίων. Εἶτα, φησὶν, ἀποθανόντων τὰ σώματα καὶ ἔνδον κειμένων ἐξενεγκεῖν τε καὶ παραδοῦναι ταφή· τούτο δὲ λέγει ὡς καὶ τοῦ πολέμου πολυτρόπους ποιοῦντος τὰς σφαγὰς, καὶ τῶν ἀναιρουμένων ποικίλως ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς οἰκίας κειμένων· ὡς ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει καὶ τινῶν τῶν τῆς οἰκίας μερῶν καταστωμένων τε καὶ πιπτόντων τοῖς σώμασι· (p. 188) διδὲ καὶ τὸ, παραβιώνται, εἶπεν· δεικνύς ὅτι παραθεβιασμένον καὶ οὐκ εὐκολον ἐπιχειροῦσι πρᾶγμα, τὰ σώματα ἅπαντα βουλόμενο· ταφή παραδοῦναι· εἰτὰ φησὶν· Ἀπειπόντες πρὸς τὸ τῶν ἐξενεχθέντων πληθος νεκρῶν, λόγους δὲ τινὰς ποιήσονται πρὸς ἀλλήλους διαμφισθητοῦντες· εἰτε ἄρα πάντα ἐξηνεγκται τὰ σώματα, εἰτε καὶ ἐτι εἰη κείμενα ἄταφα· προεστηκότας γὰρ τῆς οἰκίας αὐτοῖς τοὺς ὑπολειφθέντας ἐξ ἁπάντων λέγει τοὺς δέκα, οἷόν εἰπεῖν ὡς ἂν πρὸς ἀλλήλους ἐροῦντάς τε ταῦτα· ἐπειδ' ἂν γὰρ αὐτοῖς ἐγγένηται πως πάντα τε ἐκβαλεῖν καὶ ταφή παραδοῦναι τὰ σώματα, γινώσκονται μὲν οὐκέτι ὄντας νεκρούς· ὀρώντες γὰρ τὴν κατέχουσιν τὸν οἶκον ἡσυχίαν ἐκ τε τοῦ πληθους τῶν ἀπολωλότων καὶ τῆς τῶν οἰκούντων ἐρημίας, ἄγαν ὑπολειφθέντων ὀλίγων ἐξ οἰκίας τε τοσαύτης καὶ πληθους τῶν οἰκούντων αὐτήν· σιωπῇ δὲ τινὶ κατασχεθέντες ἐπὶ τοσοῦτοις καὶ D τηλικούτοις γεγονόσι κακοῖς· καὶ μόνον οὐκ ἀφωνήθησαν διὰ τὴν τῶν ἐπεληλυθότων κακῶν ὑπερβολὴν, ἀναλογιζοῦνται τότε δὲ τῶν γεγονότων τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κακῶν τὴν αἰτίαν· καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν δι' ἀμελείας ἔσχον τὴν τοῦ θεοῦ θεραπείαν, ἀπωσάμενοί τε τὴν ὀνομασίαν τοῦ πάντων Κυρίου, προσκένεσχον

Στίχ. 12-13. — « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν. » Ὡς γὰρ τὴν αἰτίαν λέγει, δι' ἣν τοσοῦτος ἔσται πόνος τοῦ τὰ σώματα τῶν

⁶⁶ Gen. 11x, 21.

ἐποθανόντων ἐξεγεθέντα παραδοθῆναι ταφή, Προσέταξε, φησίν, ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο πάντα οἶκον μέγαν τε [καὶ] μικρὸν, τὸν μὲν μερικαῖς παραδώσει βλάβαις· τοῦτο γὰρ λέγει, ῥήγημασι· τὸν δὲ τοῖς καθόλου· τὸ γὰρ, θλάσματα, τοῦτο θηλοῦ· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν μὲν μέγαν θλάσματα, τὸν δὲ μικρὸν ῥήγημασι πατάσσει· ἀλλ' ὅτι οὔτε μέγας οἶκος διαφεύξεται τὴν τιμωρίαν, οὔτε βραχύς· διαφόρως δὲ, οἱ μὲν ἐκ μέρους δέξονται τὴν βλάβην, οἱ δὲ καὶ κατενεχθήσονται πανταλῶς· οἷα δὴ γίνεσθαι πέφυκεν ἐν πολέμῳ καὶ πολιορκίᾳ πολλῇ. Καὶ τὸ τῶν εἰρημίων ἀναντίρρητον δεικνύς ἐπάγει· «Εἰ διώξονται ἐν πέτραις Ἰσραὴλ.» Ἄλλ' οὔτε Ἰσραὴλ τις κατὰ πετρῶν ἐλάσειεν ἄν, ἀλλ' ἔνθα συνεργεῖν τὸν τόπον συμβαίνει τῷ δρόμῳ Ἰσραὴλ· ἄν ὑμῖν ἐπεγένετο ταῦτα, εἰ μὴ τὴν αἰτίαν αὐτοὶ παρέσχετε τοῦ τοιαῦτα παθεῖν. «Εἰ παρασηκώσονται ἐν θηλείαις.» (p. 190) Ὁδὸ μὲν οὐδὲ ἐν μέσῳ θηλειῶν Ἰσραὴλ γεγονότας, ἡσυχίαν ἀγάγειν, παρουσῶν τῶν δέξασθαι τὴν ἐξ αὐτῶν ὀρμὴν ὠλων τε οὐσῶν· ὥστε οὐδὲ τοὺς πολεμίους ἡσυχίαν ἀγαγεῖν ἐφ' ὑμῖν δυνατὸν, τὴν ἀφορμὴν διὰ τῆς παρανομίας δεδωκότων ὁμῶν τοῦ τοιαῦτα γενέσθαι παρ' αὐτῶν εἰς ὑμᾶς. «Ὅτι ἐξετρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν.» Nῦν γὰρ, φησίν, ἀφ' ὧν διεπράξασθε, πείσεσθε τοιαῦτα, εἰς ὀργὴν συγκινήσαντες τὸν Θεόν, ὥστε κρίναι τε τὰ καθ' ὑμᾶς· καὶ ἐπειδὴ δικαίαν οἶδεν ὑφέξοντας τὴν τιμωρίαν, τὴν τοσαύτην ἐπαγαγεῖν ὑμῖν τῶν κακῶν τὴν πικρίαν· λέγει δὲ πάλιν καὶ τὰ παρ' αὐτῶν οὐ δεόντως γινόμενα, ὅτι ἐν δὴ τὰ προῤῥηθέντα ἐπελεύσεται αὐτοῖς κακά· «Οἱ εὐφραίνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀγαθῷ, οἱ λέγοντες· Οὐκ ἐν τῇ ἰσχυί ἡμῶν ἔχομεν κέρατα;» Ταῖς μὲν γὰρ τῶν προφητῶν συμβουλαῖς προσέχειν οὐκ ἐθέλετε ὑπομιμνήσκοντων ὑμᾶς ἀμαρτάνοντας, καὶ ἐπαναγόντων ἐπὶ τὸ δέον· τῇ δὲ οικείᾳ δυνάμει λογισάμενοι τὸ πάντοτε πάντων κεκρατηκέναι τῶν βαρύτερα, ὡς ἂν ἀρκοῦντες καὶ νῦν ἀντιστῆναι τοῖς

A ac sepultura tradendi, propterea Deus, inquit, domos omnes seu magnas seu parvas, partim aliquo detrimento afficiet; id enim denotatur **125** verbo scissionibus; partim universali, nam verbum ruinis hoc dicit. Neque tamen divise dicit, domum magnam ruinis, parvam scissionibus percutiet; sed, neque magnam domum, neque exiguam absque poena fore: ceterum diverse, alias quidem domos detrimentum passuras, alias omnino fore prosternendas, prout in bello diuturnaue obsidione usuvenit. Et dictorum certitudinem ostendens, subdit: « Si persequantur in petris equi. » Nemo certe equos per petrasaget, sed illuc potius ubi locus favore equorum cursui potest. Sic ne vobis quidem hæc contigissent, nisi causa patiendi ea per vos exstitisset. « Si reticbunt ad feminas. » Neque profecto in medio feminarum equi quiescent, præsentibus illis quæ illorum impetum admittere possunt. Sic neque hostes ad vos aggrediendum inertes erunt, vestris peccatis occasionem præbentibus ut ita contra vos se gerant. « Quia convertistis in furorem iudicium, et fructum justitiæ in amaritudinem. » Nunc en, inquit, vestris digna factis hæc patiimini, Deo ad iram commoto ut iudicio de vobis decernat, et quia vos poenam meritos scit, hanc malorum vobis infereat amaritudinem. Mox denuo inhoneste ab iis acta recitat, quorum causa prædicta mala evenient. « Qui nullo bono verbo lætamini, qui dicitis: Nonne ex nostra fortitudine cornua habemus? » Prophetarum consiliis non vultis auscultare, qui vos peccantes commonefaciunt, atque ad honestum revocant, sed vestris viribus semper tributentes de hostibus cunctis victoriam, nihili æstimatis minarum gravitate, quasi nunc quoque obsistere hostibus valeatis. Quid ergo?

ἐχθρῶν, ἐν οὐδενὶ τῶν ἀπειλουμένων τίθεσθε τὴν πολεμίους. Τί οὖν;

VERS. 14. — « Idcirco en ego suscito adversus vos, domus Israelis, gentium exercitum, qui vos conterent, quominus ingrediamini in Æmath, et usque ad occidentis torrentem. » **126** Ob has ergo cogitationes vestras, omnium quotquot ubique sunt potentium Dominus, hostes vobis suscitabit, qui maximam vobis malorum vim adducent, ita ut ab Æmath (dicit autem locum terminalem finitimis illorum objectum) usque ad finium vestrorum extremitatem, universalis futura sit calamitas. Ergo loquitur sub regnis Jeroboami Joaso geniti, cujus reapse ætate hic ipse propheta vixit: « Constituit (Jeroboamus Joasi filius) fines Israelis ab introitu Æmath, usque ad mare occidentale⁵⁵, » ita ut constet fines Israeliticos fuisse, qui his nominibus denotantur. Dicere autem vult, mala illinc initio ducto, vos quoque omnes correptura, quia nemo hostium manus evadere poterit. Atque hinc ex rebus ipsis cognoscetis, ne præterito quidem tempore quidquam vos, absque Dei potentia,

Σελ. 18. — « Δίδοι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιγεῖρω ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, φησὶ Κύριος ὁ Θεός, στρατιῶν ἔθνος· καὶ ἐκθλίψουσιν ὑμᾶς τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Αἰμάθ, (p. 191) καὶ ἕως τοῦ χειμάρρου τῶν δυσμῶν. » Ὑπερ δὴ ταύτης ὑμῶν, φησὶ, τῆς γνώμης, ὁ πάντων τῶν ἀπανταχοῦ δυνατῶν Κύριος, ἐπεγερεῖ τοὺς πολεμίους ὑμῖν, μεγίστην ἐπάξοντας τῶν κακῶν τὴν πείραν, ὡς ἀπὸ Αἰμάθ (λέγει δὲ τόπον ὄριον προκειμένου τῶν αὐτοῖς προσηκόντων) ἄχρι πέρας τῶν ὄριων ὑμῶν ἀπαντας περισχεῖν τὸ κακὸν λέγει γοῦν ἐν ταῖς Βασιλείαις περὶ Ἰεροβοάμ τοῦ Ἰωάς, ἐφ' οὐπερ καὶ ὁ προφήτης γέγονεν οὗτος αὐτός· « Ἀπεκατέστησε τὸ ὄριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσοδοῦ Αἰμάθ ἕως τῆς θαλάσσης τῆς πρὸς ἐσπέραν. » Ὅς δὴλον εἶναι ὅτι πέρας τῶν Ἰσραηλιτικῶν ὄριων ἦν τὰ ταῖς ὀνομασθεῖς δηλούμενα ταύταις· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Ἐκείθεν ἀρξάμενον τὸ κακὸν πάντας ὑμᾶς ἐπελεύσεται, ὡς μηδενὸς δυνηθέντος τῶν πολεμίων τὰς χεῖρας διαφυγεῖν, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀσθησῖν ὑμᾶς λαθεῖν, ὅτι οὔτε πρότερόν τι κατὰ τῶν πολε-

⁵⁵ 14 R. g. xiv, 25.

adversus hostes valuisse. Ecce enim nunc, subtracto illius auxilio, in tanta malorum pressura versamini. Hic subnectit propheta revelationem quam vidit, ad dictorum suorum confirmationem.

CAP. VII.

VERS. 1-3. — « Hæc ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce fetus locustarum, et ecce bruchus unus, Gog rex. Et erit, si compleverit vorare fenum terræ. Et dixi: Domine, Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacobum? quoniam modicus est. Pœniteat te, Domine, super hoc: Non erit, dixit Dominus Deus. » Vidisse se aut locustarum bruchorumque multitudinem: et illæ quidem Assyrios, hi vero Babylonios denotabant, quia venturi erant, et omnia quasi locustæ et bruchi consumpturi. Sed cum vidi, inquit, multitudinem talem omni terræ fructui vastando parem; procidens, inquit, veniam postulavi peccatis nostris dari, cernens perditarum rerum numerositatem, et superstitem paucitatem. Imo vero de reliquarum quoque desperavi salute, nisi Deus peccatis nostris propitiatus, rem in melius commutaret. Verumtamen non admisit precem hæc Deus, quia majorem peccatorum nostrorum numerum existimavit, quam ut misericordiam vellet impertiri. Jam nemo miretur quod Gogum regem memoret: etenim et antea Assyriis, et Babylonis postea, multi de Scythicis quoque populis auxiliares belli erant, quorum rex erat Gogus; cuius facit mentionem non tanquam belli ducis, sed tanquam regnatoribus suppetias ferentis. Scimus autem Assyrium prius, et deinde Babylonium, multis imperavisse populis: quos omnes cum satrapis suis seu regliis præfecturis, non est incredibile bello socios interfuisse. Aliam rursus recitat abhinc revelationem.

οικειών, εἴτε ὄν βασιλειῶν, οὐκ ἀπεικὸς ἦν καὶ παρεῖναι καὶ συμπράττειν αὐτοὺς τῷ πολέμῳ. Εἶτα πάλιν ἑτέραν ἀποκάλυψιν λέγει·

VERS. 4-9. — « Sic ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce vocavit iudicium in igne Dominus; et devoravit abyssum multam; et devoravit partem. Et dixi: Domine, desine modo. Quis suscitabit Jacob, quia modicus est? Pœniteat te, Domine, super hoc! At hoc non fiet, dicit Dominus Deus. » Vidi, inquit, rursus Deum vocantem iudicium, quo res hominum judicare solet: namque horum omnia severe et multa cum inquisitione scrutandi mos ei est. Porro in igne vocavit, quia tali pœna digna facta existimavit. Quo igne Israelitarum multitudinem (quam abysso comparat) cum absumi viderem, rursus exclamavi, deminutionem aliquam mali postulans. Nihilominus Deus non annuit. Sed jam tertiam quoque narrat revelationem. « Sic ostendit mihi Dominus: ecce vir stans super murum adamantinum, et in manu ejus adamas. Et dicit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? Et dixi: adamantem. » Et dixit Dominus ad me:

μῶν δίχα τῆς θείας ἰσχύσατε ροπῆς· καὶ νῦν ἐν πεσαύτῃ πείρᾳ κατέστητε κακῶν, ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἔξω γεγόνατε· τοῦτοις ἀποκάλυψιν προσετίθειν ἦν εἶδεν ὁ προφήτης εἰς βεβαιώσιν τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. Ζ΄.

Στίχ. α'-γ'. — (p. 192) « Οὕτως εἰδείξέ μοι Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἐπιγονὴ ἀκριδῶν ἐρχομένη ἐπιθνή, καὶ ἰδοὺ βρούχος εἰς, Γῶγ ὁ βασιλεὺς· καὶ ἴσται, ἐὰν συντάληση τοῦ φαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς· καὶ εἶπον· Κύριε, Κύριε, πᾶσι γενοῦ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ, ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένοιτο, λέγει Κύριος. » Τεθεάσθη γὰρ ἀκριδῶν τε καὶ βρούχων λέγει πλῆθος, ὧν τὸ μὲν τὸν Ἀσσυρίον, τὸ δὲ τὸν Βαβυλωνιον ἐδήλου, ὡς ἂν ἐπελευσομένων τε καὶ ἀφανισούτων ἅπαντα, ἀκρίδος τε καὶ βρούχου δίκην· Ἄλλ' ὡς εἶδον, φησί, τὸ πλῆθος αὐταρχεῖς ὄν ἅπαντα ἀφανίσαι τὸν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενον καρπὸν, προσπεσῶν, φησὶν, ἦτησα συγγνώμην δοθῆναι τοῖς πταίσμασι τοῖς ἡμετέροις, ὁρῶν μὲν τῶν ἀπολομένων τὸ πλῆθος, ὁρῶν δὲ τῶν περιλειφθέντων τὴν ὀλιγότητα· ἀνέλπιστον δὲ λαοπνῆγούμενος καὶ τῶν μεμενηκότων τὴν σωτηρίαν, εἰ μὴ θεὸς ἴλωσι τοὺς ἁμαρτήμασι γεγυνώσκῃ τοῖς ἡμετέροις, ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβάλοι τὰ πράγματα· οὐκ ἐδέξατο δὲ, φησὶ, τὴν δέησιν ταύτην ὁ θεός, ἐπειδὴ μείζον ἴλασμοῦ τῶν ἁμαρτηθέντων αὐτοῖς ἠγεῖτο τὸ πλῆθος· οὐ γὰρ δὲ θαυμάζειν εἰ εἶπε, « Γῶγ ὁ βασιλεὺς, » ἐπειδὴ καὶ Ἀσσυριοὺς πρότερον, καὶ Βαβυλωνίους μετ' ἐκεῖνο, πολλοὶ καὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν συνέπραττον εἰς τὸν πόλεμον· ὧν περ οὖν ἐδασίλευεν ὁ Γῶγ, οὐπερ ἐμνημόνευσεν οὐχ ὡς ἄρχοντας τοῦ πολέμου τότε, ἀλλ' ὡς τοὺς ἄρχουσι συμμαχοῦντος· οὐ γὰρ ἄδραον ἔτι καὶ ὁ Ἀσσύριος πρότερον ἐθνῶν πολλῶν ἐκράτει, (p. 193) καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ Βαβυλωνίος· οὗς ἅπαντας μετὰ τῶν σατραπῶν τῶν

Στίχ. δ'-θ'. — « Οὕτως εἰδείξέ μοι Κύριος ὁ θεός· καὶ ἰδοὺ ἐκάλεισεν τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος, καὶ κατέφαγε τὴν ἀβυσσον τὴν πολλήν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα· καὶ εἶπον· Κύριε, κόπασον δὴ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. — Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει Κύριος ὁ θεός. » Ἐθεασάμην γὰρ, φησὶ, πάλιν τὸν θεόν, καλοῦντα τὴν δίκην καθ' ἣν ἅπασι δικάζειν εἴθε τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ ἀκριβείας τε καὶ ἐξετάσεως πολλῆς τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομεῖν εἰσθῶς· ἐκάλεισε δὲ ἐν πυρὶ, ἐπειδὴ τοιαύτης τιμωρίας ἠγεῖτο τὰ πεπραγμένα· ἀφ' οὗ δὴ, φησὶ, τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν πλῆθος ἀβύσσῳ παρεοικὸς καταναλισκόμενον ἰδὼν, πάλιν ἐβόησα γενέσθαι τινὰ μείωσιν αἰτῶν τοῦ κακοῦ· ἀπεφῆνατο δὲ ἕσσεσθαι τοῦτο θεός. Ἄλλὰ καὶ τρίτην ἀποκάλυψιν λέγει· « Οὕτως εἰδείξέ μοι Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἀνήρ ἐστηκώς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου· καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Τί σὺ ὄρᾳς, Ἀμώς; Καὶ εἶπα· Ἀδάμαντα.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς μέ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραὴλ· οὐκ ἔτι μὴ προσθῶ τοῦ παρελθεῖν αὐτόν· καὶ ἀφανισθήσονται οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος· καὶ αἱ τελεταὶ Ἰσραὴλ ἐρημωθήσονται· (p. 194) καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰεροβοάμ ἐν βομφαίῃ· Ἔδειξε γάρ μοι τινα, φησὶν, ἐπ' ἀδαμαντίνου τείχους ἐστῶτα, ἔχοντα ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀδάμαντα· ἦν δὲ ταῦτα σημεῖα τοῦ στερέθῃν καὶ ἄλυτον ἐξενηγέχθαι κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόφασιν, ἅτε τοῦ ἀδάμαντος τῆ στερέθῃται τὰ λοιπὰ νικῶντος. Μετὰ πάσης τοίνυν, φησὶ, τῆς στερέθῃτος ἐπέβω τῷ λαῷ τὰ κακὰ, οὐκ ἔτι παρατρέχειν αὐτοῦ τὰς παρανομίας ἀνεχόμενος· ἀφανισθήσονται δὲ οἱ βωμοὶ πάντες, ἐν οἷς ἐπὶ τῆ τῶν εἰδώλων θεραπείῃ τὴν ἡδονὴν ἐκαρποῦντο· καὶ πάντα δὴ, φησὶ, συντόμως ἐρημίζε παραδοθήσεται ὅποσα νῦν παρ' αὐτῶν ἐπὶ θρησκείῃ τῶν δαιμόνων πληροῦται· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τοῦ βασιλεύοντος ὁμίον νῦν Ἰεροβοάμ ἀφανιῶ τῷ πολέμῳ τὴν δύναμιν. Ἔοικε δὲ οἶκον Ἰεροβοάμ ἐνεκῶθα τὴν βασιλείαν ἅπασαν λέγειν, ἐκ τοῦ κρατούντος ἅπαν σημήνας τὸ ἔθνος, δῆλον γὰρ ὄντος ὡς ἐν ταῖς μετὰ τὸν Ἰεροβοάμ χρόνοις ἡ τῶν (28*) Ἀσσυρίων ἐφοδος γέγονε κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ.

Στίχ. ι'-ιγ'. — Τοιαῦτα δὴ τοῦ προφήτου μεμνηυκτός ἐπαλεύσεσθαι τῷ ἔθνει τοῦ Ἰσραὴλ, ὑπὲρ ὧν ἠσέθουν τε καὶ παρενόμουν ποικίλων, Ἀμεσίας ὁ ἐν Βαιθὴλ ἱερατεύων καὶ τῆς τοσαύτης ἀσεβείας ἡγούμενος παντὶ τῷ λαῷ, συνιδὼν ὡς ἐπὶ πλέον ταῦτα κενὰ τοῦ προφήτου λεγόμενα, (p. 195) ἀμελεστέρους εἶναι περὶ τὴν τοῦ εἰδώλου θεραπείαν παρασκευάσει τοὺς πλείστους, ἅτε τῷ φόβῳ προκατεχομένους τῶν μνησομένων παρὰ τοῦ προφήτου, πειράται μὲν αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἰεροβοάμ ἐπὶ τὸν προφήτην παρεξύναι, ὡς πλείστα ὅσα κατὰ τε αὐτοῦ καὶ πάσης αὐτοῦ λέγοντα τῆς βασιλείας· καὶ δεῖ μὴδὲ τὴν ἀκοὴν οὖν τε ὑπενεγκεῖν τοῦ μεγέθους τῶν ἀπειλούμενων ἔσεσθαι παρ' αὐτοῦ· μὴνυε γὰρ θάνατον μὲν τοῦ βασιλέως, αἰχμαλωσίαν δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ· ἦν δὲ τὸ περὶ τοῦ βασιλέως προδήλως ψευδές, ἔπει μὴδὲ εἰρητό πού τι τοιοῦτο τῷ προφήτῃ· συνέπλεξεν δὲ ὁμοῦς αὐτὸ τῆ περι τὸν λαὸν ἀποφάσει, ὡς ἂν τούτῳ μᾶλλον παροξύνειεν τὸν βασιλέα· ὡς δὲ οὐκ ἔσχε τὸν βασιλέα πειθόμενον ὁ Ἀμεσίας, δεισαντὰ τι κατὰ τοῦ προφήτου ποιῆσαι κακὸν, ἀφ' ὧν ἐγκώκει παρὰ τε Ἡλίου καὶ Ἐλισσαίου προφητευόντων τε ἤδη καὶ γεγονότων· καὶ μάλιστα ἐπειδὴ γνώμη τοῦ Ἐλισσαίου, Ἰηοῦ τὸν προπάτορα τὸν ἑαυτοῦ ἐπ' ἐκδικίᾳ τῆς Ἰεζάβελ τε καὶ Ἀχαάβ παρανομίας παρεληλυθότα εἰς τὴν βασιλείαν ἠπίστατο, ἥ καὶ εἰς αὐτὸν ἐλήλυθεν ἀπὸ τῶν πρὸς ἐκείνων γεγενημένων ἐπαγγελιῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς λοιπὸν τῆ οἰκείᾳ ἀσθελείᾳ πρὸς τὸν Ἀμὸς ὁ Ἀμεσίας φησὶν· Ὁ ὄρων, βιάδιζε, ἐκχώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίῃ, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις· εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκ ἔτι προσθήσεις τοῦ προφητεύουσι· ὅτι ἀγίασμα βασιλείας ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστι βασιλείας. (p. 196) Εἰρωνικῶς ἐφη τὸ, Ὁ ὄρων· ἐπειδὴ γὰρ οὕτως ἐκάλουν τοὺς

A Ecce ego impono adamantem in medio populi mei Israel; nequaquam ultra addam ut pertranseant eum. Et destruentur aræ risus, et initiationes Israelis desolabuntur; et consurgam adversus domum Jeroboami cum gladio. > Demonstravit mihi quemdam, inquit, super adamantino muro stantem, qui manu item adamantem tenebat. Porro hæc erant indicia firmæ atque insolubilis a Deo latæ adversus Israelitas sententiæ, nimirum uti adamas duritie sua omnia superat. Cum omni igitur, inquit, firmitate adducam populo mala, nec diutius dissimulare peccata ejus poterat. Destruentur autem aræ omnes, apud quas idola colendo voluptatis fructum capiebant. Et omnia ut breviter dicam vastitati tradentur, quotquot nunc ab ipsis ob dæmonem culturam fiunt. Quin et universam regnantis nunc Jeroboami potentiam bello pessumdabo. Videtur autem hic domum Jeroboami dicere pro toto regno; ex principe gentem totam significans. Porro exploratum est Jeroboami temporibus evenisse Assyriorum expeditionem contra Israeliam.

VERS- 10-13. — Cum hæc propheta genti Israelis eventura prædixisset, propter varias perpetratas impietates atque nequitias, Amesias qui apud Bethel sacerdos erat, et tanti sceleris populo universo dux, animadvertens quod si ea ulterius propheta dicere pergeret, signiores in idolorum cultu plurimos faceret, quippe qui vaticiniorum prophetæ jam tenebantur metu, conatus est regem Jeroboamum in prophetam concitare, quasi plurima adversus ipsum totumque regnum dicentem; quarum minarum ne auditu quidem tolerari immanitatem posse; prædicere enim regis mortem, et universi populi captivitatem. Manifestum id tamen mendacium erat, ad regem 129 quod attinet; nihil enim ejusmodi propheta dixerat; verum Amesias id calide dictis de populo implicuit, ut regem magis exasperaret. Cum rem tamen regi non persuaderet, timentis prophetam lædere, propter ea quæ evenisse noverat sub prophetis nuperis Elia atque Elissæo; præcipueque quia voluntate Elissæi Jeum avum suum ob ulciscendum Jezabelis et Achaabi scelus, ad regnum assumptum sciebat, quod usque ad se, juxta factas illi a Deo promissiones, devenerat; post hæc, inquam, propria instinctus audacia ita ipse Amesias cum Amoso expostulavit. > O videns, perge, recede in regionem tuam, et ibi vivè, et ibi prophetabis. Et in Bethel non adjicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio regis est, et domus est regni. > Ironice dixit, > o videns. > Quia enim sic vocabant prophetas, utpote peculiare quasdam visiones, Deo per revelationem operante, videntes; sicut etiam in Regum libris dicitur²², a populo appellari prophetam, qui antea dicebatur videns²³: ironice, inquam, dicit, > o vi-

²² 1 Reg. ix. 9.

(28*) Cod. ἦτευν.

adversus hostes valuisse. Ecce enim nunc, subtrahito illius auxilio, in tanta malorum pressura versamini. Hic subnectit propheta revelationem quam vidit, ad dictorum suorum confirmationem.

CAP. VII.

VERS. 1-3. — « Hæc ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce fetus locustarum, et ecce bruchus unus, Gog rex. Et erit, si compleverit vorare fenum terræ. Et dixi: Domine, Domine, propitius esto. Quis suscitabit Jacobum? quoniam modicus est. Pœniteat te, Domine, super hoc: Non erit, dixit Dominus Deus. » Vidisse se ait locustarum bruchorumque multitudinem: et illæ quidem Assyrios, hi vero Babylonios denotabant, quia venturi erant, et omnia quasi locustæ et bruchi consumpturi. Sed cum vidi, inquit, multitudinem talem omni terræ fructui vastando parem; procidens, inquit, veniam postulavi peccatis nostris dari, cernens perditarum rerum numerositatem, et superstitum paucitatem. Imo vero de reliquiarum quoque desperavi salute, nisi Deus peccatis nostris propitiatus, rem in melius commutaret. Verumtamen non admisit precem hæc Deus, quia majorem peccatorum nostrorum numerum existimavit, quam ut misericordiam vellet impertiri. Jam nemo miretur quod Gogum regem memoret: etenim et antea Assyriis, et Babyloniiis postea, multi de Scythicis quoque populis auxiliares belli erant, quorum rex erat Gogus; cujus facit mentionem non tanquam belli ducis, sed tanquam regnatoribus suppetias ferentis. Scimus autem Assyrium prius, et deinde Babylonium, multis imperavisse populis: quos omnes cum satrapis suis seu regis præfecturis, non est incredibile bello socios interfuisse. Aliam rursus recitat abhinc revelationem.

οικειών, εἴτ' οὖν βασιλείων, οὐκ ἀπεικὸς ἦν καὶ παρεῖναι καὶ συμπράττειν αὐτοὺς τῷ πολέμῳ. Ἐἶτα πάλιν ἑτέραν ἀποκάλυψιν λέγει·

VERS. 4-9. — « Sic ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce vocavit iudicium in igne Dominus; et devoravit abyssum multam; et devoravit partem. Et dixi: Domine, desine modo. Quis suscitabit Jacob, quia modicus est? Pœniteat te, Domine, super hoc! At hoc non fiet, dicit Dominus Deus. » Vidi, inquit, rursus Deum vocantem iudicium, quo res hominum judicare solet: namque horum omnia severe et multa cum inquisitione scrutandi mos ei est. Porro in igne vocavit, quia tali poena digna facta existimavit. Quo igne Israelitarum multitudinem (quam abysso comparat) cum absumi viderem, rursus exclamavi, deminutionem aliquam mali postulans. Nihilominus Deus non annuit. Sed jam tertiam quoque narrat revelationem. « Sic ostendit mihi Dominus: ecce vir stans super murum adamantinum, et in manu ejus adamas. Et dicit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? Et dixi: adamantem. **128** Et dixit Dominus ad me:

Α μίων δίχα τῆς θείας ἰσχύσατε ῥοπήσ· καὶ νῦν ἐν τεσαύτῃ πείρᾳ κατέστητε κακῶν, ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ βοηθείας ἐξω γέγονατε· τούτους ἀποκάλυψιν προσετίθησιν ἦν εἶδεν ὁ προφήτης εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημέτων.

ΚΕΦ. Ζ΄.

Στίχ. α'-γ'. — (p. 192) « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἐπιγονὴ ἀκριδῶν ἐρχομένη ἐπιθήνη, καὶ ἰδοὺ βροῦχος εἰς, Γῶγ ὁ βασιλεὺς· καὶ ἔσται, ἐὰν συντελέσῃ τοῦ φαγεῖν τὸν χόρτον τῆς γῆς· καὶ εἶπον· Κύριε, Κύριε, πλεως γενοῦ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ, ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένοιτο, λέγει Κύριος. » Τεθεσθαι γὰρ ἀκριδῶν τε καὶ βροῦχων λέγει πληθος, ὧν τὸ μὲν τὸν Ἀσσύριον, τὸ δὲ τὸν Βαβυλωνιον ἐδήλου, ὡς ἂν ἐπελευσομένων τε καὶ ἀφανιούντων ἅπαντα, ἀκριδος τε καὶ βροῦχου δίκην· Ἄλλ' ὡς εἶδον, φησὶ, τὸ πληθος αὐταρχες ὄν ἅπαντα ἀφανίσαι τὸν ἐκ τῆς γῆς ἀναδιδόμενον καρπὸν, προσπισῶν, φησὶν, ἤτησα συγγνώμην δοθῆναι τοῖς πταίσμασι τοῖς ἡμετέροις, ὧρῶν μὲν τῶν ἀπολομένων τὸ πλῆθος, ὧρῶν δὲ τῶν περιλειφθέντων τὴν ὀλιγότητα· ἀνέλπιστον δὲ λοιπὸν ἡγούμενος καὶ τῶν μεμενηκότων τὴν σωτηρίαν, εἰ μὴ θεὸς πλεως τοῖς ἀμαρτήμασι γεγονώς τοῖς ἡμετέροις, ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβάλῃ τὰ πράγματα· οὐκ ἐδέξατο δὲ, φησὶ, τὴν δέσιν ταύτην ὁ θεός, ἐπειδὴ μείζον ἰλασμοῦ τῶν ἀμαρτηθέντων αὐτοῖς ἤγειτο τὸ πλῆθος· οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν εἰ εἶπε, « Γῶγ ὁ βασιλεὺς, » ἐπειδὴ καὶ Ἀσσυριοὺς πρότερον, καὶ Βαβυλωνίους μετ' ἐκεῖνο, πολλοὶ καὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν συνέπραττον εἰς τὸν πόλεμον· ὦνπερ οὖν ἐβασίλευεν ὁ Γῶγ, οὐπερ ἐμνημόνευσεν οὐχ ὡς ἀρχοντας τοῦ πολέμου τότε, ἀλλ' ὡς τοῖς ἀρχουσι συμμαχοῦντος· οὐ γὰρ ἄδηλον ὅτι καὶ ὁ Ἀσσύριος πρότερον ἐθνῶν πολλῶν ἐκράτει, (p. 193) καὶ μετ' ἐκεῖνον ὁ Βαβυλωνίος· οὗς ἅπαντας μετὰ τῶν σατραπῶν τῶν ἐπιπέτρων αὐτοῦ ἐκράτειν αὐτοῖς τῷ πολέμῳ. Ἐἶτα πάλιν

Στίχ. δ'-θ'. — « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος ὁ θεός· καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσεν τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος, καὶ κατέφαγε τὴν ἄβυσσον τὴν πολλήν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα· καὶ εἶπον· Κύριε, κόπασον δὴ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. — Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται, λέγει Κύριος ὁ θεός. » Ἐθεασάμην γὰρ, φησὶ, πάλιν τὸν θεόν, καλοῦντα τὴν δίκην καθ' ἣν ἅπασα δικάζειν εἴωθε τοῖς ἀνθρώποις, μετὰ ἀκριβείας τε καὶ ἐξετάσεως πολλῆς τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομεῖν εἰσθῶς· ἐκάλεσε δὲ ἐν πυρὶ, ἐπειδὴ τοιαύτης τιμωρίας ἤγειτο τὰ πεπραγμένα· ἀφ' οὗ δὴ, φησὶ, τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν πλῆθος ἀβύσσῳ παρσοικὸς καταναλισκόμενον ἰδὼν, πάλιν ἐθέσθαι γενέσθαι τινὰ μείωσιν αὐτῶν τοῦ κακοῦ· ἀπεφῆνατο δὲ ἐσεσθαι τοῦτο θεός. Ἄλλὰ καὶ τρίτην ἀποκάλυψιν λέγει· « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐστηκώς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου· καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Τί σὺ ὄρᾳς, Ἀμώ; Καὶ εἶπα· Ἀδάμαντα.

Και εἶπε Κύριος πρὸς μέ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραὴλ· οὐκ ἔτι μὴ προσώ τὸ παρελθεῖν αὐτόν· καὶ ἀφανισθήσονται οἱ βωμοὶ τοῦ γέλωτος· καὶ αἱ τελεταὶ Ἰσραὴλ ἐρημωθήσονται· (p. 194) καὶ ἀναστήσομαι ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰεροβοάμ ἐν βόμφαίῳ· Ἔδειξε γὰρ μοι τινα, φησὶν, ἐπ' ἀδαμαντίνου τείχους ἐστῶτα, ἔχοντα ἐπὶ τῆς χειρὸς ἀδάμαντα· ἦν δὲ ταῦτα σημεῖα τοῦ στερέβαν καὶ ἄλυτον ἐξηνηχῆθαι κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀπόφασιν, ἅτε τοῦ ἀδάμαντος τῆ στερέβότητι τὰ λοιπὰ νικῶντος. Μετὰ πάσης τοίνυν, φησὶ, τῆς στερέβότητος ἐπέσω τῷ λαῷ τὰ κακὰ, οὐκ ἔτι παρατρέχειν αὐτοῦ τὰς παρανομίας ἀνεχόμενος· ἀφανισθήσονται δὲ οἱ βωμοὶ πάντες, ἐν οἷς ἐπὶ τῆ τῶν εἰδώλων θεραπείῃ τὴν ἕδονην ἐκαρποῦντο· καὶ πάντα δὴ, φησὶ, συντόμως ἐρημῆ παραδοθήσεται ὑπόσα νῦν παρ' αὐτῶν ἐπὶ θρησκείῃ τῶν δαιμόνων πληροῦται· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν τὴν βασιλευμένον· ὁμῶν νῦν Ἰεροβοάμ ἀφανιῶ τῷ πολέμῳ τὴν δύναμιν. Ἔστω δὲ οἶκον Ἰεροβοάμ ἐνταῦθα τὴν βασιλείαν ἄπασαν λέγειν, ἐκ τοῦ κρατούντος ἅπαν σημήνας τὸ ἔθνος, δῆλον γὰρ ὅτι ὡς ἐν ταῖς μετὰ τὸν Ἰεροβοάμ χρόνοις ἡ τῶν (28') Ἀσσυρίων ἐφοδος γέγονε κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ.

Στίχ. ι'-ιγ'. — Τοιαῦτα δὲ τοῦ προφήτου μεμνημένος ἐπιλεύσεισθαί τῷ ἔθνει τοῦ Ἰσραὴλ, ὑπὲρ ὧν ἠσέθουν τε καὶ παρενόμουν ποικίλων, Ἀμεσίας ὁ ἐν Βαιθὴλ ἱερατεύων καὶ τῆς τοσαύτης ἀσθείας ἡγούμενος παντὶ τῷ λαῷ, συνιδῶν ὡς ἐπὶ πλέον ταῦτα καρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενα, (p. 195) ἀμελεστέροις εἶναι περὶ τὴν τοῦ εἰδώλου θεραπείαν παρασκευάσει τοὺς πλείστους, ἅτε τῷ φόβῳ προκατεχομένους τῶν μνησομένων παρὰ τοῦ προφήτου, πειράται μὲν αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἰεροβοάμ ἐπὶ τὸν προφήτην παρεξύναι, ὡς πλείστα ὅσα κατὰ τε αὐτοῦ καὶ πάσης αὐτοῦ λέγοντα τῆς βασιλείας· καὶ οὐ μὴδὲ τὴν ἀκοὴν οἶόν τε ὑπενεγκεῖν τοῦ μεγέθους τῶν ἀπειλούμενων ἰσασθαι παρ' αὐτοῦ· μῆνυει γὰρ θάνατον μὲν τοῦ βασιλέως, αἰχμαλωσίαν δὲ παντὸς τοῦ λαοῦ· ἦν δὲ τὸ περὶ τοῦ βασιλέως προδήλους ψευδές, ἔπει μὴδὲ εἰρηστὸ πού τι τοιοῦτο τῷ προφήτῃ· συνέπλεξεν δὲ δόξασ αὐτὸ τῆ περι τὸν λαὸν ἀποφάσει, ὡς ἂν τούτῳ μᾶλλον παροξύνειεν τὸν βασιλέα· ὡς δὲ οὐκ ἔσχε τὸν βασιλέα πειθόμενον ὁ Ἀμεσίας, δεισαντὰ τι κατὰ τοῦ προφήτου ποιῆσαι κακόν, ἀφ' ὧν ἐγνώκει παρὰ τε Ἡλίου καὶ Ἐλισσαίου προφητευόντων τε ἦδη καὶ γεγονότων· καὶ μάλιστα ἐπειθὴ γνώμη τοῦ Ἐλισσαίου, Ἰηοῦ τὸν προπάτορα τὸν ἑαυτοῦ ἐπ' ἐκδικίᾳ τῆς Ἰεζάβελ τε καὶ Ἀχαὰβ παρανομίας παρεληλυθότα εἰς τὴν βασιλείαν ἠπιστάτο, ἡ καὶ εἰς αὐτὸν ἐλήλυθεν ἀπὸ τῶν πρὸς ἐκεῖνον γεγενημένων ἐπαγγελιών παρὰ τοῦ Θεοῦ· αὐτὸς λοιπὸν τῆ οἰκείᾳ ἀσθελείᾳ πρὸς τὸν Ἀμῶν ὁ Ἀμεσίας φησὶν· Ὁ ὀρῶν, βιάδιζε, ἐκχώρησον σὺ εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ καταβίῃ, καὶ ἐκεῖ προφητεύσεις· εἰς δὲ Βαιθὴλ οὐκ ἔτι προσθήσεις τοῦ προφητεῦσαι· ὅτι ἄγλασμα βασιλέως ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστι βασιλείας· (p. 196) Εἰρωνικῶς ἐφη τὸ, Ὁ ὀρῶν· ἐπειθὴ γὰρ οὕτως ἐκάλουν τοὺς

A Ecce ego impono adamantem in medio populi mei Israelis; nequaquam ultra addam ut pertranseant eum. Et destruentur aræ risus, et initiationes Israelis desolabuntur; et consurgam adversus domum Jeroboami cum gladio. » Demonstravit mihi quemdam, inquit, super adamantino muro stantem, qui manu item adamantem tenebat. Porro hæc erant indicia firmitatis atque insolubilis a Deo latæ adversus Israelitas sententiæ, nimirum ut adamas duritie sua omnia superat. Cum omni igitur, inquit, firmitate adducam populo mala, nec diutius dissimulare peccata ejus patiar. Destruentur autem aræ omnes, apud quas idola colendo voluptatis fructum capiebant. Et omnia ut breviter dicam vastitati tradentur, quotquot nunc ab ipsis ob dæmonum culturam fiunt. Quin et universam regnantis nunc Jeroboami potentiam bello pessumdabo. Videtur autem hic domum Jeroboami dicere pro toto regno; ex principe gentem totam significans. Porro exploratum est Jeroboami temporibus evenisse Assyriorum expeditionem contra Israeliam.

VERS. 10-13. — Cum hæc propheta genti Israelis eventura prædixisset, propter varias perpetratas impietates atque nequitias, Amesias qui apud Bethel sacerdos erat, et tanti sceleris populo universo dux, animadvertens quod si ea ulterius propheta dicere pergeret, signiores in idolorum cultu plurimos faceret, quippe qui vaticiniorum prophetæ jam tenebantur metu, conatus est regem Jeroboamum in prophetam concitare, quasi plurima adversus ipsum totumque regnum dicentem; quarum minarum ne auditu quidem tolerari immanitatem posse; prædicere enim regis mortem, et universi populi captivitatem. Manifestum id tamen mendacium erat, ad regem 129 quod attinet; nihil enim ejusmodi propheta dixerat; verum Amesias id calide dictis de populo implicuit, ut regem magis exasperaret. Cum rem tamen regi non persuaderet, timentis prophetam lædere, propter ea quæ evenisse noverat sub prophetis nuperis Elia atque Elissæo; præcipueque quia voluntate Elissæi Jeum avum suum ob ulciscendum Jezabelis et Achaabi scelus, ad regnum assumptum sciebat, quod usque ad se, juxta factas illi a Deo promissiones, devenerat; post hæc, inquam, propria instinctus audacia ita ipse Amesias cum Amoso expostulavit. « O videns, perge, recede in regionem tuam, et ibi vivè, et ibi prophetabis. Et in Bethel non adjicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio regis est, et domus est regni. » Ironice dixit, « o videns. » Quia enim sic vocabant prophetas, utpote peccatiosas quasdam visiones, Deo per revelationem operante, videntes; sicut etiam in Regum libris dicitur⁸⁸, a populo appellari prophetam, qui antea dicebatur videns⁸⁹: ironice, inquam, dicit, « o vi-

⁸⁸ 1 Reg. ix. 9.

(28') Cod. ἦταν.

dens, » pro, » qui hæc nuntias, abi hinc in terram Judæ, qua certe in regione constabunt tibi quæ dicis : modo ab his locis abstinas, ubi omnia ad Israelitici regni jus pertinent; neque tibi fas est homini de tribu Judæ hic diversari, et pro libito loqui, nostrumque regnum conturbare.

των δὲ ἐνταῦθα τόπων ἀπόσχου, ἐπειδὴ ἀφώρισται πάντα τὰ ἐνθάδε τῆ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλείᾳ· καὶ οὐ θεμιτόν σοι ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς ὄντι ἐνταῦθα παρῆναι τε καὶ λέγειν τὰ δοκοῦντα, διαταράττειν τε τὴν βασιλείαν οὕτω τὴν παρ' ἡμῖν.

Vers. 14-17. — Ad quæ propheta pro facta sibi divina revelatione respondit : « Neque propheta eram, neque prophetæ filius. » Haud ego quævis artem quamdam eam rem didici, nec veluti hæreditatem a patre accepi : nam divinæ gratiæ hoc negotium est, et iis quos Deus voluerit contingit. « Eram autem caprarius ego, et sycamina vellicans. » Id est pascendis capris occupatus, nec non terram pro facultate colens. Sycamina pro ficibus dicit, sicut etiam beatus David : « Occidit grandine vitem eorum, 130 et sycaminos eorum pruina 27. » Patet autem, cum vitibus non sycamina, sed ficibus periisse, ab eo dici. Vocabulum item « vellicans » pro sarriens dicit et opera excolens. Voluit autem particulari hac sycaminorum mentione dicere se pascendis capris et ovibus et agriculturæ deditum semper fuisse. Verumtamen Deus me ab ovibus, inquit, abstractum (unde constat, cum pariter capras ovesque pavisse) prophetare jussit, et omnibus significare, quæ populo imminerent a Deo : quæ quidem non mearum erat virium ut scirem, sed solius docentis Dei, ob demonstrandam oraculorum veritatem. Nunc audi, quæ ad te attinent; tu quidem mihi mandas ut a prophetando his in locis abstinere, ne plebem ad has audiendas doctrinas congregem. Sed scias velim, cuncta a me dicta exitum habitura. Venient hostes, qui præter multa alia quæ patrabunt mala, tua quoque abutentur uxore in media urbe, inhoneste eam violantes : nati tui occidentur omnes cum aliis qui loca ista possessuri sunt. « Tuque in terra immunda morieris. » Tu ipse morieris apud extraneos homines et scelestos (id enim valent verba, in terra immunda), ad quos cum reliquis omnibus captivus duceris. His dictis, revelationem quoque his de rebus acceptam subjungit.

« ἀκαθάρτῳ »), εἰς οὗς μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμάλωτος ἀπαχθήσῃ πάντων· ταῦτα εἰρηκῶς, τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτῶν δευχθεῖσαν ἀποκάλυψιν ἐπάγει.

CAP. VIII.

Vers. 1-3. — « Ostendit enim mihi Dominus : et ecce vas aucupis. Et dixit Dominus mihi : quid tu vides, Amos ? Et dixi : Vas aucupis. » Jam vero significabat visio, fore ut instar avis aucupii arte captæ, universus Israel comprehensus atque captivus abduceretur, quin aliquis eum de manu tenentium possit eripere; quod si captus a 131 visco passer aufugere jam non poterit, ita cum visco validior sit aggredientium potentia, comprehendat

27 Psal. LXXVII, 47.

προφήτας, ὡς ἐξαιρέτους τινὰ; ὅβεις κατ' ἐνέργειαν θεῖαν δι' ἀποκαλύψεως ὄρωντας (καθὰ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις φησὶν, ὅτι τὸν προφήτην ἐκάλεε ὁ λαός, « ἐμπροσθεν ὁ βλέπων »), εἰρωνικῶς εἶπε τὸ, « ὄρων, » ἀντὶ τοῦ, ὁ ταῦτα ἐπαγγελλόμενος. Ἄπιθι δὴ ἐνταῦθεν εἰς τὴν Ἰουδα γῆν, ἐν ἧ δὴ χώρα ἔξει σοι ταῦτα λεγόμενα.

Στίχ. 14-17. — Πρὸς ἃ δὴ ὁ προφήτης κατὰ θεῖαν ἀποκάλυψιν ἀπεκρίνατο ταῦτα· « Οὕτε προφήτης ἤμην, οὔτε προφήτου υἱός. » Οὕτε γὰρ ὡς τέχνην τινὰ μεμάθηκα ταύτην, οὐδ' ὡς κληρονομίαν ἰδεῖν τὴν τοῦτο παρὰ τοῦ πατρός· ἐπειδὴ χάριτός ἐστι τὸ ἔργον θείας, καὶ προσγίνεται οἷς ἂν αὐτὸ προσεῖναι βούληται θεός. « Ἦμην δὲ αἰπόλος ἐγὼ καὶ συκάμινα κνίζων· » ἵνα εἴπῃ περὶ νομῆν τε αἰγῶν ἀσχολούμενος, καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον τὴν γῆν γεωργῶν· συκάμινα μὲν γὰρ ἀντὶ τοῦ σῦκα λέγει· καθὼς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ φησὶν· « Ἀπέκτεινεν ἐν χαλάζῃ τὴν ἀμπέλον αὐτῶν, καὶ τὰς συκαμίνας αὐτῶν ἐν τῇ πάχῃ· » (p. 197) εὐδῆλον γὰρ ὅτι μετὰ τῶν ἀμπέλων οὐ συκάμινα ἀλλὰ συκάς ἀπολωλέναι ἐδήλου· τὸ δὲ, « κνίζων, » ἀντὶ τοῦ περισκάλων λέγει· καὶ γεωργῶν· ἡθουλήθη δὲ ἐκ μέρους τῶν συκαμίνων εἶπεν, ὅτι τῶν νέμειν αἰγῶν καὶ γεωργεῖν προσανείχον ἀεί. Ἄλλὰ με τῶν προβάτων, φησὶν, ἀποσπάσας ὁ θεός (ὡς δῆλον εἶναι ὅτι τὸ, « αἰπόλος, » εἶπεν, ὡς ἂν κατὰ ταυτὸν καὶ αἰγῶν καὶ προβάτων νέμω), προφητεύειν ἐκέλευσε καὶ μνηστέον ἅπασιν τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα παρ' αὐτοῦ· ἄπερ οὐκ ἐμὸν ἦν εἰδέναι, ἀλλὰ τοῦ διδάσκοντος μόνου θεοῦ, εἰς γε ἀπόδειξιν τῆς τῶν εἰρημίων ἀληθείας. Ἄκουε δὴ τὰ περὶ σουτοῦ· αὐτὸς μὲν γὰρ μοι κελεύεις ἀποστῆναι τοῦ προφητεύειν ἐνταῦθα, ὡς ἂν μὴ δῆμιος ἐπὶ τὴν ἀκρῶσιν τῶν τοιούτων συλλέγοιμι διδασκαλίῳ. Ἰσθὶ δὲ πάντα γενησόμενα τὰ βῆθέντα παρ' ἐμοῦ· ἐπελεύσονται γὰρ οἱ πολέμιοι, οἱ πρὸς πολλοὺς ἑτέροις οἷς ποιήσουσι κακοῖς, καὶ τῇ σῆ γυναικὶ χρῆσονται μέση τῇ πόλει ἀτίμως ἐξυβρίζοντες εἰς αὐτήν· οἱ ἐκ σοῦ τε σφαγήσονται πάντες σὺν πολλοῖς ἑτέροις, ἢ προσούσᾳ καὶ σοι γῆ ἐν μέτρῳ παραδοθήσεται ἑτέροις τοῖς μέλλουσι τὰ ἐνθάδε κατέχειν. « Καὶ σὺ ἐν γῆ ἀκαθάρτῳ τελευτήσεις. » Τελευτήσεις δὲ αὐτὸς παρ' ἄλλοφύλοις ἀνθρώποις (p. 198) καὶ παρανέμοις (τούτο γὰρ λέγει

D

ΚΕΦ. Η'.

Στίχ. 1-3. — « Ἐδειξε γὰρ μοι, φησὶ, Κύριος· καὶ ἰδοὺ ἄγγος ἰξευτοῦ· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· τί σὺ βλέπεις, Ἄμώς; Καὶ εἶπον· Ἄγγος ἰξευτοῦ. » Ἐδήλου δὲ ἡ ὅβεις ὅτι δικὴν ὀρνέου ἰξευτοῦ ληφθέντος· τέχνη ἅπας ὁ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν πολεμίων συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπαχθήσεται, οὐδενὸς αὐτῶν τῶν κατεχόντων ἀφαιρεῖσθαι οὐδὲν τε ἔντος· ὡσπερ οὖν οὐδὲ τὸ ληφθὲν ὑπὸ τοῦ ἰξοῦ στρουθίου ἀποστῆναι δυνατὸν λοιπὸν, ἐπειδὴ παντὸς ἰξοῦ δυνατώτερον ἢ τῶν ἐπι-

όντων δυναστεία, καθέξει τε αὐτοὺς καὶ εἰς τὴν Αἰσχυρῶσαν ἀπάξει. Ἐπάγει γοῦν· « Καὶ εἶπεν Κύριος πρὸς με· Ἦκει τὸ πέρασ ἐπὶ τὸν λαόν μου Ἰσραήλ· οὐκέτι μὴ προσῶ τοῦ περιλαβεῖν αὐτόν· καὶ ὀλοῦνται τὰ φανώματα τοῦ ναοῦ. » Τὴν γὰρ τῶν δειχθέντων εἶπε δύναμιν. Ἦκει τοίνυν, φησὶν, ὁ καιρὸς καθ' ὃν τῇ τιμωρίᾳ παραδοθήσονται πάντες· καὶ παύσεται δὲ μετ' ἐκείνων καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ τῆς ἀσεβείας καὶ ἡ τῆς παρανομίας ἐπιμέλεια πάσης· οὐ γὰρ εἶ ἀνέξομαι παρατρέχειν αὐτῶν τὰ κακὰ, καὶ ἀνεκδίκητα τοιαῦτα ὄντα ἐξῆ· ἀψηταί μέντοι καὶ τοῦ ναοῦ τὸ κακόν, ἐπειδὴ σὺν τῇ πάντων ἀπωλείᾳ πυρὶ παραδοθήσεται καὶ ἐκεῖνος. Δῆλον δὲ ἔστιν, ὃ πολλὰκις ἐφην, ὅτι ἐν τῇ μηνύσει τῶν κακῶν, κἀν τὰ περι τὸν Ἰσραήλ λέγῃ, (p. 199) ἀλλ' ἐπισυνάπτει καὶ τὰ τῆς Ἰουδα φυλῆς ἐπὶ τῶν Βαβυλωνίων ἐσόμνα, ὅτε δὴ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀλώσιναι καὶ τὸν ναὸν ἐμπρησθῆναι συνέβη. « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, πολὺς ὁ κακτωκὴς· ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβρίβωσι σιωπῆν. » Τότε δὴ, φησὶ, πολὺς μὲν ἀπανταχοῦ γενήσεται θάνατος, καὶ ἀναριθμητοὶ τῶν πιπτόντων ἔσονται αἱ σφαγαί, τῶν μὲν ἀνηρημένων, τῶν δὲ αἰσχυρῶν ληφθέντων· σιωπῆ δὲ ὅπου τῆς θγαν ἐρημίας καθέξει τὰ πάντα. Ἔπειτα πάλιν ὑπόμνησιν τῶν παρανομῶν ὧν ἐπετέλουν ποιεῖται.

Στίχ. 8-18. — « Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἐκθλιβόντες εἰς τὸ πρὸν πένθητα, καὶ καταδυναστεύοντες πτωχῶν ἀπὸ τῆς γῆς· οἱ λέγοντες· Πότε διελεύσεται ὁ μῆν, καὶ ἐμπολήσομεν; καὶ πότε ἦξει τὰ Σάββατα, καὶ ἀνοίξομεν θησαυροὺς, τοῦ ποιῆσαι μικρὸν τὸ μέτρον, καὶ μεγαλῶσαι σταθμίον, καὶ ποιῆσαι ζυγὸν ἀδικόν, τοῦ κτεῖσθαι ἐν ἀργυρίῳ πτωχοὺς, καὶ ταπεινὸν ἀνθ' ὑποδημάτων, καὶ ἀπὸ πάσης πράξεως ἐμπορευσόμεθα; » Ταῦτα δὴ, φησὶ, μάλιστα πάντων εἰρησθαι πρὸς ὑμᾶς νομίσαστε, οἱ διὰ παντὸς μὲν ταῖς ἀδικίαις κεχρημένοι δυναστεύοντες εἰς τὴν τῶν πενήτων ἀδικίαν, ἀναμένοντες δὲ ἐκάστου μηνὸς τὴν συμπλήρωσιν ἐπὶ τῷ τὰς παρανομίαις τῶν οἰκείων δανεισμάτων ἐργασίας συλλέξαι· ἀναμένετε δὲ καὶ τὰ Σάββατα, οὐχ ἵνα τῷ θεῷ ἔορτάσητε ἐν αὐτοῖς, (p. 200) ἀλλ' ἵνα τὴν ἐμπορίαν διαφιλετέραν ποιήσησθε, ἀποχρησάμενοι τῷ καιρῷ τῆς ἐορτῆς, θησαυροὺς τε ἑαυτοῖς ἀδικίαις συλλέξητε, μέτρα τε καὶ σταθμῖα μικρὰ καὶ μεγάλα ποιοῦντες, ὡς ἀν' ἑκατέρους πρὸς τὴν ἑαυτῶν κεχρημένοι καπηλείαν, συλλέξητε ἀργύριον ἐκ τῆς τῶν πενήτων ἀδικίας, λημμάτων μὲν οὐδὲ τῶν εὐτελεστάτων ἀπεχόμενοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἀνθ' ὑποδημάτων· » ἀπὸ παντὸς δὲ συναλλάγματος σκοποῦντες εἰ ὑμῖν προσγενήσεται κέρδος· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἀπὸ πάσης πράξεως ἐμπορευσόμεθα. » Κατὰ δὲ ταύτης ὑμῶν τῆς ὑπερηφανίας (ὑπερηφανίαν γὰρ ὀνομάζει τὴν εἰς τοὺς πένθητας ἀδικίαν, ἣν εἰργάζοντο μὴ συλλογιζόμενοι τοῦ θεοῦ τὴν δίκην) ἀπόφασιν ἐξήνεγκε βεβαίαν ὁ θεὸς καὶ ἀμετάπτωτον· τὸ γὰρ, « ὀμνύει Κύριος, » τοῦτο δηλοῖ, ὡς οὐ παραδώσει λήθη παντελῶς τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα· μόνον δὲ οὐχὶ πᾶσαν συγκινήσας τὴν γῆν, τοσοῦτοις τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ περιβαλεῖται πᾶσι κακοῖς, ὥστε πένθει κατέχεσθαι πάντας, ἐπὶ τῷ μεγεθῆι τῆς ἐπελθούσης αὐτοῖς συμφορᾶς· δίκην γὰρ τοῦ κατ' Αἴγυπτον ποταμοῦ πλημμυροῦντός τε καὶ

A Israelitas et in servitium deportabit. « Et dixit Dominus mihi : Venit finis super populum meum Israellem; non adjiciam ultra ut pertranseam eum; et ululabunt lacunaria templi. » Demonstratarum sibi rerum vim dicit. Venit ergo, ait, tempus quo de omnibus pœnæ sumentur, et eorum cessabit libertas atque potentia; simulque desinet ipsorum impietas, et omne irreligiositatis ac peccati studium: non enim jam patiar dissimulare illorum nequitiam, neque hæc inulta sinam. Templum quoque attinget calamitas, quia et ipsum in communi exitio igne inflammabitur. Porro apparet, quod jam sæpe dixi, in prædictione malorum, etiamsi de Israele sit sermo, attamen a propheta connecti etiam ea quæ tribui Judæ a Babyloniis imminebant, quo tempore et Jerusalem capi et incendi templum contigit. « Illa die, dicit Dominus, multi cadentes. In omni loco projiciam silentium. » Tunc, ait, ubique erit mors, et innumeræ cadentium erunt cædes, partim occisorum, partim in captivitate abductorum. Silentium denique propter summam solitudinem omnia occupabit. Deinde rursus iniquitatum, quas frequentabant facit mentionem.

VERS. 4-14. — « Audite hæc, qui conteritis mane pauperes, et opprimitis in terra egenum; qui dicitis : Quandonam transibit mensis, et negotiabitur? Quandonam venient Sabbata, aperiemusque thesauros, ut faciamus mensuram parvam, et augemus pondus, faciamusque stateram injustam, ut possideamus pecunia pauperes, et egenum pro calceamentis, et omni venditionis genere negotiemur? » Hæc vobis maxime dicta existimate, qui injustis semper oppressionibus pauperes atteritis, exspectantes cujusque mensis finem ob exigendos iniquos usurarum vestrarum quæstus: qui **132** item exspectatis Sabbata, non ut Deo per hæc feriemini, sed ut utiliorem mercaturam faciatis, abutentes festali tempore; atque ut injustos thesauros vobis coacervetis, et measuras atque stateras parvas magnasque faciatis, ut utrisque in nundinis vestris utamini: quo pecuniam ex pauperum oppressionibus corradas, ne a villissimis quidem muneribus abstinentes; id enim denotat dictio, pro calceamentis; atque ex qualibet mercatura aliquid lucrari curantes. Id quippe valent verba: omni venditionis genere negotiemur. Jam adversus hanc vestram superbiam (superbiam enim nominat injustitiam contra pauperes, quam perpetrabant, de Dei vindicta non cogitantes) firmum tulit Deus decretum atque immutabile. Nam dictio, jurat Dominus, hoc significat, quod omnino oblivioni non tradet facta illorum: imo toto veluti terrarum orbe commoto, tantis eos per hostium incursionem obruet malis, ut omnes in luctu futuri sint, magnitudine pressi calamitatis. More enim Ægyptiaci fluminis inundantis et mox recedentis, invadet vos hostis generaliter vastans, comprehensensque captivos ad suam regionem

asportabit. Tunc vero, inquit, sol meridie obscuratus videbitur iis qui in angustiis versantur; tenebrisque omnes se teneri putabunt propter malorum magnitudinem. Tunc omissis vitiosis solemnitatibus, luctui vacabitis: et pro antiquis canticis, largo fletui indulgebitis: pro mollī veste, sacco induemini presentium malorum indice: et veterē capitis ornatu omisso, calvitiam malis vestris congruam esse putabitis. Cuncti, ut summam dicam, tanquam in luctu dilecti unigeniti propter excruciantem dolorem degētis, incumbētium vobis malorum magnitudinem complorantes. Tum et alia præter hæc eventura, graviora **133** adhuc significans propheta, Venient, inquit, dies, quibus non penuria tantum cibi potusque laborabitis, sed et gravissimam aliam patiemini penuriam, quia nempe nullum impetrabitis divinum oraculum, ex eorum numero, quæ per prophetas fieri solebant, ad ærumnosorum solatium. Ait enim mirum, quod etiam apud beatum Oseam prophetam dicitur: « Sædebunt filii Israelis sine rege, sine magistratu, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine oraculis: » quibus verbis significat cuncta hæc captivitatis Babylonicæ tempore fuisse sublata. Idem vero nunc propheta nuntiat, nempe: ærumnis trademini, et tunc prophetas expetitis, quos nunc negligitis; scire cupientes num aliqua in melius commutatio vos maneat. « Commovebuntur aquæ a mari usque ad mare: a borea ad orientem discurrant quærentes verbum Domini, neque id invenient. » Id est, omnia illa Israelis innumera multitudo sparsim ubique agitantur, quærens an uspiam propheta aliquis appareat, Dei voluntate nuntians sibi eventura; quem tamen tunc non invenient. Deinde, peribit, ait, funditus quidquid nunc præstantissimum vobis videtur et desiderabile: peribunt vestræ nunc omni cura custoditæ virgines: peribunt etiam formosissimi juvenes. Hæc autem quam ob causam patiemini? « Qui jurant per propitiationem Samariæ, dicuntque: Vivit Deus Dan; et vivit Deus tuus, Bersabea: et cadent, et non resurgent. » Quia derelicto Deo omnium Domino, Samariæ idola venerari studuerunt, eaque deorum nominibus appellaverunt; ideo corrueant lapsu prorsus irreparabili. Deinde aliam recitat revelationem:

Σαμαρείας, καὶ λέγοντες· Ζῆ ὁ θεὸς Δάν, καὶ ζῆ ὁ θεὸς σου Βερσαβέ· καὶ πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ ἀναστῶσιν ἔτι. » Ὑπὲρ ὧν ἀφέντες θεὸν τὸν τοῦ παντός Κύριον, τὰ ἐν Σαμαρείᾳ εἰδωλα θεραπεύειν ἐσπεύον, καὶ ταῦτα ἐκάλουν θεούς· ὑπὲρ τούτων πεσοῦνται πτώμα ἀδιόρθωτον παντελῶς. Εἶτα πάλιν ἀποκάλυψιν ἑτέραν λέγει·

CAP. IX.

134 Vers. 1-3. — « Vidi Dominum stantem super altare. Et dixit: Percute super propitiatorium, et commovebuntur vestibula. Et dixit: Incide in capita omnium: et reliquos ex ipsis gladio occidam, non effugiet ex eis, qui fugerit: neque salvabitur ex eis, qui incolumis evaserit. » Vidi,

¹ Ose. iii. 4.

ἅπαντας ὑμᾶς ἀπολλύς, καὶ δὴ καὶ λαβῶν αἰχμαλώτους ἐπὶ τὴν οἰκειαν ἀπέξει χώραν. Τότε δὴ, φησὶν, ὁ μὲν ἥλιος (p. 201) ἐν τῷ μεσαίᾳ τῆς ἡμέρας ἀφανῆς εἶναι δόξει τοῖς ἐν ἀνάγκαις καθεστῶσι· σκότος δὲ ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς δόξει κατέχειν, διὰ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν. Καὶ πᾶς μὲν παρανόμους ἑορτὰς ἀφέντες, τῷ πένθει προσέξετε· ἀντὶ δὲ τῶν παλαιῶν ἡμαρτιῶν θρήνην χρῆσασθε πολλῶν· ἀντὶ δὲ τῆς μαλακῆς ἐσθῆτος, σάκκον περιθήσεσθε ἐπὶ τῷ πένθει τῶν παρόντων κακῶν· τοῦ δὲ παλαιοῦ κόσμου τῆς κεφαλῆς ἀμελήσαντες, τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τριχῶν, ὡς ἐν τοσοῦτοις ὑμῖν ἀρμώζειν οἰήσεσθε τοῖς κακοῖς· ἅπαντές τε, συντόμως εἰπεῖν, ὡς ἐπὶ πένθει μονογενοῦς υἱοῦ ἡγαπημένου διατελέσετε ὑπὸ τῆς κατεχούσης ὀδύνης, τῶν περιεχόντων ἑαυτοὺς κακῶν θρηνοῦντες τὸ μέγεθος· καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἐπὶ τούτοις ἐσόμενα, ὡς βαρύτερα θηλῶν ὁ προφήτης, « Παρέσονται γὰρ, φησὶν, ἡμέραι, ἐν αἷς οὐκ ἔνδεια τροφῆς τε καὶ ποτοῦ περιπεσεῖσθε μόνον, ἀλλὰ γὰρ τὴν βαρύτερην ἔνδειαν ὑπομενεῖτε, οὐδὲ μᾶζ φωνῆς ἀξιούμενοι θείας, τῆς διὰ προφητῶν εἰωθυίας γίνεσθαι ἐπὶ φυγαγωγῆς τῶν ἐν δεινοῖς καθεστῶτων. » Λέγει δὲ τὸ καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ ῥηθὲν Ἰσαὴ ἐν τῷ προφῆτῃ, (58) ὅτι· « Καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἀρχοντος, οὐδὲ ὄσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων » (p. 202) ἐν οἷς σημαίνει τὸ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τὴν ἐν Βαβυλῶνι γενομένην ἅπαντα αὐτῶν ἀφαιρεθῆναι ταῦτα. Τὸ αὐτὸ δὴ καὶ νῦν ὁ προφήτης δηλοῖ, ὅτι Παραδοθήσεσθε τοῖς κακοῖς· τότε τοὺς προφήτας ἐπιζητεῖτε ὧν νῦν ἀμελεῖτε· καὶ ἐπιθυμοῦντες μαθεῖν εἴ τινα μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον δέξεται τὰ καθ' ὑμᾶς. « Σαλευθήσεται γὰρ, φησὶν, τὰ ὕδατα ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀνατολῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν. » Ἰνα εἴπῃ ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἀπειρον ποικίλως διατραχθήσεται ἀπανταχοῦ, ζητοῦν ποῦ τις προφήτης φανείται κατὰ γῶμην Θεοῦ μνησίων αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα· οὐπερ οὖν οὐ τεύζονται τότε. Εἶτα, φησὶν, ἀφανισθήσεται παντελῶς πᾶν ὃ τὸ κάλλιστον ὑμῖν φαίνεται νῦν καὶ σπουδῆς ἀξίον. Ἀπολοῦνται μὲν γὰρ αἱ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας νῦν παρθενεύομεναι παρ' ὑμῖν, ἀπολοῦνται

δὲ καὶ οἱ ἐπὶ νεότητι μάλιστα θαυμάζομενοι· πείσεσθε δὲ ταῦτα ὑπὲρ τίνος; « Οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ Ἰλαστοῦ Κύριον, τὰ ἐν Σαμαρείᾳ εἰδωλα θεραπεύειν ἐσπεύον, πτώμα ἀδιόρθωτον παντελῶς. Εἶτα πάλιν ἀποκάλυψιν

ΚΕΦ. Θ'.

Στ.χ. α'-γ'. — « Εἶδον τὸν Κύριον ἐφ' ἑστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ εἶπε· Πάταξον ἐπὶ τὸ Ἰλαστήριον, (p. 203) καὶ σεισθήσεται τὰ πρόπιλα· καὶ δέσποφον εἰς κεφαλὰς πάντων, καὶ τοὺς καταλοίφους αὐτῶν ἐν βομφαίᾳ ἀποκτενῶ· οὐ μὴ διαφύγῃ ἐξ αὐτῶν φεύγων, καὶ οὐ μὴ σωθῇ ἐξ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. »

μενος. Ἐθεασάμην γάρ, φησίν, ἐστὼτα μὲν πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν Θεόν, ὄηλον ὅτι τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ· λέγοντα δέ μοι πληῆσαι τὸ ἱλαστήριον, ἵνα εἴπῃ, τὸ θυσιαστήριον· ἱλαστήριον γάρ αὐτὸ καλεῖ ὡς ἐπὶ ἱλασμοῖς τῶν θυσιῶν προσαγομένων· ἐν δὲ τῷ κελευσθῆναι κατὰ τὴν προφήτην, σημεῖον τοῦ πληγήσεσθαι τε αὐτὸ καὶ πείσεσθαι. Ἐπάγει γοῦν· « Καὶ σεισθήσεται τὰ πρόπυλα » ἵνα ἐκ μέρους εἴπῃ, ὅτι ἅπας ὁ ναὸς διασαλευθήσεται ἅμα τῇ πληγῇ ταύτῃ· ἐπεὶ περ ἀνάγκη ἦν κοινοῦσθαι τῆς βλάβης τοῦ θυσιαστηρίου τὸν οἶκον ὅλον. Σημεῖά τε, φησίν, ἐνθεσ τινὰ ταῖς ἀπάντων κεφαλαῖς, ὡς ἂν εἴη γνώρισμα τοῦ ἐνεσθῆναι ἤδη κατασσημένῳ πάντα, ὡς παραδοθησόμενος μὲν τῇ ἀπωλείᾳ, οὐδενὸς δὲ διαφευξομένου τὸν κίνδυνον ἐκείνου. Ὡς γάρ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σημεῖον δέδωκε τὸ ἐπὶ τῶν φλιῶν τοῦ αἵματος, εἰς διακρίσιν τῶν τε ἀπολλυμένων καὶ τῶν σωζομένων· οὕτως ἐνεσθῆναι κελεύει σημεῖον αὐτὸν τε ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς ἀπάντων ποιῆσαι κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν θείαν, εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πάντας παραδεδόσθαι τῷ θανάτῳ· (p. 204) οὐπερ πρὸς βεβαίωσιν ἐπάγει, ὅτι καὶ εἰς τὸν ἕδην κατενεχθῶσιν, ἐκείθεν αὐτοὺς ἀνέλκω· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, ἐκεῖ αὐτοὺς καταγάω· καὶ εἰς τὰς διαδοῦσεις κρυθῶσι τοῦ Καρμήλου (ἵνα εἴπῃ τῶν ὀρύων, ἐκ μέρους λέγων τὸ πᾶν), ἀνιχνεύσας αὐτοὺς πάντας παραδώσω τῇ αἰχμαλωσίᾳ· καὶ ἐπὶ τῇ βάθῳ ἀπέλωσι τῆς θαλάσσης, διὰ τῶν ἐκείθεν αὐτοὺς ἀπολώθῃ θηρίων· καὶ μετὰ τὸ πληθεῖ δὲ τῶν κακῶν ὧν πείσονται πάντες εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθέντες, ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐντολὴν τὴν ἐμὴν ἀπολοῦνται ὡς εἰκός· οἷς ἐπάγει·

Στίχ. 8-9. — « Καὶ στηριῶ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς κακά, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθά. » Ἄντι τοῦ, Ἐπιμένω προσέχων αὐτοῖς, οὐχ ὥστε τινὸς αὐτοῖς ἀγαθοῦ μεταδοῦναι, ἀλλ' ὥστε εἰς παντοίαν αὐτοὺς καταστήσαι πείραν κακῶν· ἐπειδή περ τοιούτων ἑαυτοὺς ἀξίους διὰ τῶν ἔργων ἀπέστησαν τῶν οἰκίων. « Ἐστὶ γάρ, φησὶ, Θεὸς ὁ τοῦ παντὸς ποιητὴς τε καὶ Κύριος, ὃς ἅπασαν μὲν αὐτάρκης καταλεῖσσει τὴν γῆν διὰ μόνης ἀφῆς· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τῆς γῆς ἐργάζεται ταύτης, ἀποφάσει τιμὴ πᾶσαν αὐτὴν σαλεύων καὶ πρὸς ἔρημιαν πολλὴν καθιστὰς, ὡς πείθει πάντας κατασχεθῆναι τοὺς οἰκοῦντας αὐτὴν· ἐπειδὴ βίβλην τοῦ κατ' Αἴγυπτον ποταμοῦ ἐπιπλῶν αὐτοῖς ὁ πολέμιος πολλοὺς ἀνελεῖ, καὶ παρὰ σῦρας εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἀπάξει τοὺς λοιποὺς. » (p. 205) εἶτα εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημῶν, « Ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς θεμελιῶν. » Οὕτως, φησὶ, ὁ πάντοτε μὲν ἐν οὐρανῷ δεκνόμενος, οὐπερ ἀνεῖσι τε ἀεὶ καὶ διδάγει, πάντων ὑπερχειόμενος, ἅπαντα δὲ βεβαίῳ ὀπόμενος ἂν ἐπὶ γῆς ποιεῖν ἐπαγγέλλεται πάντως· αὐτὸς ὁ τὸ μὲν ὕδωρ τῆς θαλάσσης λαμβάνων τε καὶ ἐπὶ γῆς ἐκχέων ἀπάσης· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ νῦν διαπρατόμενος, τὸ τὸν Ἀσσύριον θαλάσσης προσεικότα τῷ πλῆθει ἐπαγαγῆναι τῇ γῇ τῇ ὑμετέρᾳ· ταῦτα γάρ ἔργα Θεοῦ τοῦ πάντων Κυρίου τε καὶ ποιητοῦ· εἶτα βουλόμενος τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐκ τῆς περὶ αὐτοὺς ἐπιδειξάτω γνώμης τοῦ Θεοῦ, ἐπάγει·

PATROL. GR. LXVI.

inquit, stantem super altare Deum; super illud videlicet quod Hierosolymis erat; et mandantem mihi ut propitiatorium percuterem, quod pro altari dicit; propitiatorium nempe appellatum, quia ibi sacrificia fiebant ad propitiandum. Quod autem jubetur propheta illud percutere, indicium erat fore ut reapse percuteretur et caderet. Addit ergo: « Et commovebuntur vestibula, » ut nominata parte dicat totum templum quassatum iri hac percussione: necesse enim erat ut altaris detrimentum universo templo commune fieret. Et signa, inquit, in omnium capitibus pone, ut indicia sint, jam abhinc omnes signatos esse, ut exitio tradantur, quin periculum illud quisquam effugiat. Sicut enim in Ægypto signum Deus dedit sanguinem postibus domorum illitum, ob distinguendos neci addictos a salvandis: ita nunc mandat prophetæ ut signum quoddam in capite omnium imprimat, juxta divinam revelationem, ut cunctos morti traditum iri demonstret. Quod ut confirmet, addit: Etiamsi usque ad infernum descenderint, inde eos educam: et si ascenderint usque in cœlum, inde eos detrahā: et si in cavernis abscondantur Carmeli (id est montium, partem dicens pro universitate), ego eos vestigans captivitati tradam; et si in maris profunditatem abierint, belluis ibi latentibus **135** cumsumam. Et post tot quæ passi fuerint mala, turmatim omnes in captivitatem abducti, illic meo jussu merito peribunt. His addit:

VERS. 4-6. « Et obfirmabo oculos meos super illos in mala, et non in bona » Pro eo ac si dicat: Perseverabo illis instare, nec boni aliquid imperit, sed eos omne malorum genus faciam experiri; quandoquidem horum se dignos operibus suis comprobarunt. Est enim Deus creator omnium ac Dominus, qui universum potest vel solo tactu quassare orbem terrarum. Atque hoc idem huic quoque regioni faciet, decreto quodam totam concutiens, atque in vastam solitudinem redigens, ita ut ejus incolæ omnes luctu corripiantur. Nam instar fluvii Ægyptiaci, invadens eos hostis, multos interficiet, et reliquos vi pertrahens in captivitatem abiget. Tum dicta confirmans: « Qui ædificat in cœlo ascensionem suam, et promissionem suam super terram fundat. » Hic, ait, qui semper in cœlo se ostendit, quo ascendit ibique degit, cunctis supereminens, omnia confirmans quæcumque in terra se omnino facturum promiserit: hic qui aquam de mari extollit et in universam terram effundit: idem nunc quoque agit, dum Assyrium, multitudine sua mare exæquantem in regionem vestram immittit. Sunt enim hæc Dei opera Domini universalis et creatoris. Deinceps, ut ex hac Dei sententia recordiam Israelitarum coarguat, addit:

Vers. 7. — « Nunquid ut filii Æthiopum vos A estis mihi, filii Israelis? » Num similes filiis Æthiopum apud me vos constitui; quibus ego quidem nihil peculiare contulisse videor. « Nonne Israellem de terra Ægypti eduxi? » Neque enim, sicuti vos de Ægypto sumens, acerbo illo servitio exemi, talisque ac tantæ et nihil ad vos pertinentis regionis dominos feci; ita par aliquid Æthiopiis fecisse visus sum. « Et alienigenas de Cappadocia, et Syros de Bothro? » Bothrum nonnulli aiunt **136** dici pro iis quæ nunc appellantur Caræ, alias vero Charran. Ego vero hac superflua disquisitione omissa, quæ nihil sensui intelligendo prodest, quicunque demum hic denotetur locus, presentis textus significatum exponam. Quippe haud dicit: Alienigenas ex Cappadocia eduxi, et Syros ex Bothro; sed contrarium potius affirmat, se nempe nullum ejusmodi beneficium aliis contulisse, cujusmodi Israelitis; ita ut hos oportuisset gratiorem præ cæteris animum erga Deum conservare. Namque et illud exploratum est, quod si forte etiam ulos pari modo in libertatem vindicasset, omnino providentiam quamdam circa eosdem adhibuisse diceret, cujus providentiæ scopos cunctis facile esset compertus. Sed enim Israellem, non simpliciter tantum ex Ægypto eduxit, sed multa cura illi adstitit, quo idoneum redderet, ut ex ipso salus universalis appareret Christus Dominus.

Ergo quid demum dicit? Migrationes multæ de locis in alia loca fuerunt; veluti Tharræ, qui beati Abrahami pater fuit, quique de regione Chaldæorum egressus, in Charran migravit, atque ibi deinde mortuus est. Unde et contigit ut postea Abrahamus transiret in Palestinam. Constat etiam beatum Jacob cum universa progenie in Ægyptum incolatum suum transtulisse. Simile quiddam et aliis contigit, ut credibile est: et quidam de Capadocia egressi, et ad loca alienigenarum migrantes, misti sunt illis, parsque eorum evaserunt. Ex Bothro item ad Syros alii transgressi, apud eos manserunt, et cum ipsis coaluerunt. Volens itaque Deus dicere **137** nemini se tanta beneficia largitus, quanta Israelitis, primo aut se eos haud illo ordine apud se habuisse, quo Æthiopes, a parte scilicet cunctas gentes denotans: tum dicere pergit se nullius parem unquam curam gessisse; Solos enim vos Ægypto eduxi multis cum miraculis et insperato prorsus agendi modo: deduxique in talem tantamque regionem, cujus vos dominos feci quanquam nullo jure ad vos pertinentis. Neque tamen ad prædictam terram eo modo pervenistis, quo alienigenæ ex Cappadocia miscelli, vel Syri de Bothro, venerunt; etenim hi migrationes

(29) Βόθρον hic intelligere videtur nomen proprium Theodoris probabilis fortasse, quam Hieronymus, qui appellativum apud LXX judicabat in comm. ad hunc locum. En verba: *Pro Cyrene, Aquila et quinta editio ipsum verbum Hebraicum*

Στίχ. ζ. — « Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθίοπων ὑμεῖς; ἐστέ μοι, υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; » Οὐ παρακλησίους Αἰθίοψιν ἐθέμην ὑμᾶς ἐμαυτῷ; οἷς γε οὐδὲ φαίνομαί τι νείμας ἐξαίρετον ἐγώ. « Οὐ τὸν Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου; » Οὐδὲ γὰρ ὡσπερ ὑμᾶς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου λαβὼν, τῆς τε δουλείας ἀπήλλαξα τῆς πικρᾶς ἐκείνης, καὶ γῆς ἀπέφηνα τοσαύτης τε καὶ τοιαύτης κυρίου τῆς οὐ προστιχούσης ὑμῖν. οὕτω δὲ τι περὶ Αἰθιοπίας ὤφθην τεποιηκώς. « Καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ Βόθρου (29); » Τὸ μὲν ἐκ Βόθρου (p. 206) τινὲς ἔφασαν λέγεσθαι, τούτέστιν, ἐκ Καρῶν (30) τῆς νῦν οὕτω λεγομένης, ποτὲ δὲ Χαβρᾶν· περιττὴν δὲ οὖσαν τῶν ἀκριβολογῶν ταύτην ἀφεῖς, τῷ μηδὲν πρὸς τὸ νόημα συντελεῖν, ὅστις ποτὲ ἂν ὁ δηλούμενος τόπος ἐν τούτοις ἦ, τὸ σημαινόμενον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐρῶ· οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τοὺς ἀλλοφύλους ἀνήγαγον ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους ἐκ Βόθρου· τὸ γὰρ ἐναντίον βούλεται δεικνύναι, ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο παρέσχεν ἑτέροις, οἷον δὴ τούτοις, ὥστε μείζονα καὶ παρὰ τούτων τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτὸν παρὰ πάντας χρῆναι φυλάττεσθαι· δήλου γε ὄντος κάκεινον, ὡς εἶπερ ἀναγαγὼν ἦν καὶ ἑτέρους παρακλησίους τούτοις, πάντως ἂν τινα καὶ πρόνοιαν ἔλεγε περὶ αὐτοῦ εὐγενῆσθαι, μετὰ τοῦ καὶ τῆς προνοίας τὸν σκοπὸν εὐγνωστον ἅπασιν εἶναι· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐχ ἀπλῶς ἀνήγαγε τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' ὥστε διὰ πολλῆς ἀγαγὼν τῆς ἐπιμελείας, ἐπιτήδειον ἐργάσασθαι πρὸς τὸ ἐκείθεν τὴν ἀπάντων φανῆναι σωτηρίαν, τὸν Δεσπότην Χριστόν.

C Τί οὖν ἐστὶν ὁ φησι; Μεταστάσεις πλείοται γέγονασι ἐκ τόπων εἰς τόπους· οἷον δὲ τι καὶ παρὰ τοῦ θάβρα τοῦ πατρὸς τοῦ μακαρίου γέγονεν Ἀβραάμ, ἀξελθόντος μὲν ἐκ γῆς Χαλδαίων, ἐληλυθότος δὲ εἰς Χαβρᾶν, εἶτα τετελευτηκότος αὐτόθι· ὅθεν δὲ καὶ μεταστῆναι γέγονε λοιπὸν τὸν Ἀβραάμ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην· οὐκ ἄδηλον δὲ ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ μετὰ πάντων (p. 207) τῶν προσσηκόντων αὐτῷ ἐπὶ τὴν Αἰγύπτου μετέστη. Τοσοῦτο δὲ τι γέγονε καὶ περὶ ἑτέρους ὡς εἰκός· καὶ τινες ἐκ Καππαδοκίας ὁρμώμενοι, ἐπὶ τοὺς τόπους τῶν ἀλλοφύλων μεταστάντες, ἐγκατεμίγησαν ἐκείνοις καὶ γεγόνασιν αὐτῶν μέρος· ἐκ Βόθρου τε πάλιν εἰς Σύρους ἕτεροι μεταστάντες, παρ' αὐτοῖς τε διέμειναν, καὶ τὴν ἐπιμείζονα ἐδέξαντο τὴν πρὸς ἐκείνους· βουλόμενος τοίνυν εἰπεῖν ὁ Θεός, ὅτι μηδὲν τοιαῦτα δεδιώρηται, ὅποιά περ αὐτοῖς, εἶπε μὲν, ὅτι Οὐχ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐκ μέρους τὰ ἔθνη βουλόμενος ἅπαντα εἰπεῖν· καὶ ὅτι μὲν ἐκ τῶν αὐτῶν ἐξιώσας ὤπται ποτε· Ἀνήγαγον γὰρ, φησίν, ὑμᾶς μόνους ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μετὰ πολλῶν μὲν θαυμάτων, πολλῆς δὲ παραδοξοποιίας· ἤγαγόν τε εἰς γῆν τοσαύτην καὶ τηλικαύτην, ἧς ὑμᾶς ἀπέφηνα κυρίου οὐδὲν ὑμῖν προσσηκούσης· οὐ μὴν οὐδὲ εἰς ταύτην οὕτως ἐληλύθατε, ὡσπερ οἱ ἀλλοφύλοι ἐκ Καππαδοκίας ἐπιμεμιγμένοι, ἢ ἐκ Βόθρου κ.τ.λ. Σύρους·

(30) Videlicet ex Hebraico חַרְר.

μεταστάσεις γάρ τινες ὑπομεμενήκασι· ἐκεῖνοι, οὐδὲν ἐχούσας παράδοξον, οὐδέ τινα ἐμὴν ἐξαιρετον ἐπιμελείαν δεικνύσας περὶ αὐτούς· πρὸς τῷ καὶ ἐν προσηλύτων τάξει διάγειν αὐτούς, παρ' ὁσπέρ εἰσιν· ὁμᾶς δὲ δῆλον μὲν μεθ' ὧσων ἐξέβαλον τῶν θαυμάτων· ὅπως δὲ διήγαγον τὴν ἔρημον, ὅπως δὲ εἰσήγαγον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, (p. 208) ὅσης δὲ ὁμᾶς γῆς παποίηκα κυρίους, ἅπαντας τοὺς ἐπ' αὐτῆς πρότερον ὄντας ἀνελῶν· ὅσης δὲ καὶ διετέλεσα μεταδοῦς ὑμῖν ἐπιμελείας παρὰ πάντας ἀνθρώπους· ὑπερῶν ἄγαν ὀφειλοντες αἰδῶ μοι νέμειν τινὰ, οὐδένα λόγον τῶν ἐξ ἐμοῦ γεγενημένων εἰς ὁμᾶς ἐπιθεδαιγμένοι φαίνεσθε. Τί οὖν;

A quasdam fecerunt, nihil mirabile habentes, neque ullum meum præ se ferentes peculiarem favorem: præterquam quod isti in proselytorum ordine sunt apud illos, quibuscum versantur. At enim vos quantis ego prodigiis liberaverim, notissimum est: quomodo per desertum deduxerim, quomodo in promissam terram introduxerim, et quantæ vos possessores regionis fecerim, omnibus qui illam antea incolebant peremptis: quantam denique vobis præ cunctis hominibus et quam constantem curam impenderim. Quorum omnium causa, cum eximium mihi deberetis obsequium, nullum tamen beneficiorum erga vos meorum respectum ostendistis. Quid ergo?

Στίχ. η'-ε'. — Ἰδοὺ οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἀμαρτωλῶν· καὶ ἐξαρῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· πλὴν ὅτι εἰς τέλος οὐ μὴ ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει Κύριος. Ἐπεὶ μὲν οὖν ταύτης τῆς ἀγνωμοσύνης ἀφελῶ τε ὁμᾶς τῆς γῆς, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπάξω τὴν οὕτω πονηρὰν βασιλείαν· οὐ μὴ ἀνέξομαι παντελῆ τὸν ἀφανισμόν ὑμῶν ἀπεργάσασθαι, μεμνημένος τῆς γνώμης τῆς ἐμῆς μεθ' ἧς τοσαύτην ἐνεῖμα τὴν ἐπιμελείαν. « Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λικμήσω δὲ οἶκον Ἰσραὴλ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὃν τρόπον λικμάται ἐν τῷ λικμῷ· καὶ οὐ μὴ πείσῃ σύντριμμα ἐπὶ τὴν γῆν. » Δίκην γὰρ τῶν λικμώντων ἄλωνα καὶ χωρίζοντων τοῦ ἀγύρου τὸν σίτον, παραδώσω μὲν ὁμᾶς εἰς αἰχμαλωσίαν τοῖς ἔθνεσι· παντελῆ δὲ ὑμῶν τὸν ἀφανισμόν οὐκ ἐργάσομαι, περισώζων οὐς ἂν ἀλίους δοκιμάσω τοῦ τῆς σωτηρίας ταύτης τυχεῖν. « Ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσουσι πάντες ἀμαρτωλοὶ τοῦ λαοῦ μου, (p. 209) οἱ λέγοντες, Οὐ μὴ ἐγγίση οὐδέ μὴ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς τὰ κακὰ. » Ἀφανιστὴν γὰρ τῷ πολέμῳ δὲ πρὸς τὸ χεῖρον νεύοντα, καὶ οὐκ ολομένους κατὰ τὰς τῶν προφητῶν μηνύσεις ἐπελεύσεσθαι τι τῶν λυπούντων αὐτούς. Οὕτω δὲ πάντων τὰ ἐπελευσόμενα τῷ λαῷ μὲν ὡς κακὰ, ἅτε παρὰ τῶν Ἀσσυρίων περὶ τὰς δέκα συμβαίνειν φελλε φυλᾶς, ἅτε παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ὕστερον εἰς τοὺς λοιπούς, μηνύει καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον αὐτῶν μετ' ἐκεῖνο μεταβολὴν, καὶ φησὶν·

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτήν, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος· ὅπως ἐκζητήσωσθε με οἱ κατὰλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἐφ' ἃ ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτὰ, λέγει Κύριος ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα. » Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τὴν τῶν λυπηρῶν πείραν μεταβαλῶ πάντα ἐπὶ τὸ κρείττον, καὶ ἀνεγερῶ τοῦ Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν βασιλείαν· καὶ πάλιν ἐξ αὐτῆς ἡγούμενον δώσω παντὶ τῷ λαῷ· ὡς μὴ μόνον τούτων τοὺς ὑπολειφθέντας, ἀλλὰ γὰρ καὶ πολλοὺς τῶν ἐναντιῶν ὑπὸ τῆς γινομένων ἐπιλήξεως κινουμένων Θεὸν ὁμολογήσαι τὸν τοῦ παντός ποιητὴν τε καὶ Κύριον· ταῦτα γὰρ ἀποφαίνεται ὁ καὶ πρὸς πέρας ἄξων αὐτὰ θεός· ἐναυθα μὲν οὖν τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος λέγει, ὅτι δὴ βασιλεῖα ἐκ τοῦ Δαυὶδ ὄντα τὸν Ζοροβάβελ ἐπανέστης ἐπὶ τὰ οἰκία ἡμελλόν ἅπαντες ἔχειν· (p. 210) ὁ μόντοιγε μακάριος Ἰακώβος ἐν ταῖς Ἠράξαι

B peccans, et auferam illud a facie terræ: verumtamen non in finem auferam domum Jacob, dicit Dominus. » Propter hunc sane ingratum animum, auferam vos de terra, et in captivitatem expellam tam nequam regnum; non tamen patiar plenum vestri consummari exitium, memor voluntatis meæ, qua tantam vobis curam impendi. « En ego præcipiam, et ventilabo domum Israelis, quemadmodum ventilatur in ventilabro, et non cadet fragmentum super terram. » Ritu ventilantium in area, et secermentium a palea triticum, tradam vos gentibus in captivitatem; haud vero absolutam vestri perniciem **138** faciam, conservans illos quos hanc impetrandi salutem dignos iudicabo. « Gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabunt neque venient super nos mala. » Bello enim eos perdam, qui improbitati sunt dediti, et non credunt fore ut juxta prophetarum vaticinia triste aliquid sibi eveniat. Postquam sic hactenus, eventura populo mala propheta prædixit, tum quæ ab Assyriis decem tribus passuræ erant, tum quæ postea reliqui a Babylois, prædicat etiam ipsorum post illa in melius conversionem, atque:

Vers. 11, 12. — « Die illa suscitabo tabernaculum Davidis quod cecidit, et reædificabo illud sicut dies sæculi, ut exquirant me reliqui hominum, et gentes omnes, super quibus invocatum est nomen meum, dicit Dominus qui hæc omnia facit. » Age vero post molestiarum perpersionem, omnia in melius mutabo, et prostratum Davidis regnum excitabo: rursusque ex ipso dabo ducem universo populo: ita ut non hi solum ruinæ superstitēs, sed alii multi de numero contrariorum, rerum harum stupore perculti, Deum confessuri sint universi mundi factorem ac Dominum. Quippe hæc palam decernit is qui eadem ad exitum perducet Deus. Hic igitur res circa reditum Babylone agendas dicit; et quod regem Davide oriundum Zorobabelem omnes in propria reduces habituri sint. Beatum quinetiam Jacobum in sanctorum apostolorum Actibus de Christo Domino hanc eandem locutionem usur-

passæ appareat⁴⁴. quoniam et verum exitum tunc habuerat cum reapse collapsum Davidis regnum resurrexit, omnique veterè corruptela abjecta, perfectum statum recuperavit. Tunc enimvero cepit regnum posteriorum Davidis firmitatem, parem diebus æternis, **139** quia perpetuum statum obtinuit. Præterea et Dei quoque notitiam apud reliquos homines cunctasque gentes diffundendam fuisse, res ipsæ gestæ verum demonstrarunt. Quamobrem prophætæ quidem vox res post reditum eventuras hactenus dixit: attamen dictorum veritas, et firmitas, et immobilitas, ac perpetuitas, in Christo Domino ostensa et consistens, justam beati Jacobi dicto auctoritatem præbuit.

δεικνύμενόν τε καὶ συστάει δικαίαν εὐλαβείαν ἐκ τοῦ μακαρίου Ἰακώβου τῆς φωνῆς τὴν χρῆσιν (31).

Deinde et generaliter prædicens quæ tunc Israelitis eventuræ erant prosperitates, cæterorum ritum prophetarum dicit, adfore illis omnimodam frugum copiam, ita ut coæcervatas aræ fruges exceptura sit vindemia, maturis semper concessis fructibus; et ipsa propemodum montibus collibusque copiam suppeditantibus, et omni re bona affluentibus. Captivitatem populi dissolvam, ut securi sint, et postliminio fruantur, et suas urbes in antiquam formam restaurent, et agricolæ terræ a se cultæ fructus percipiant. Firmiter eos in sua patria stabilitam; id enim sonat dictio: «Et plantabo eos in terra eorum;» ethon sinam ulterius extra patriam regionem fieri, cujus ipsos ab initio dominos feci. Nam verba, «Et non evellentur ultra de terra sua, quam eis dedi,» hoc significant; id est procul illa non amandabuntur, prout tunc venerat cum propria captivitate tanquam velamine impediti, ne aspicere quidem patriam suam poterant. Hoc est, inquit, decretum opusque Dei rerum omnium creatoris ac Domini. μηδὲ ὄρῶν δύνασθαι τὴν οἰκίαν γῆν, Ταῦτα θ. φησίν, καὶ Κυρίου.

⁴⁴ Act. xv, 16.

(31) Hic, et alibi, et præsertim in *Prologo ad Joannam*, videmus Theodorum nostrum haud ita *λουδοῦστρονα* esse, ut quibusdam interdum visus fuit,

A τῶν ἁγίων ἀποστόλων (59) ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ φαίνεται τῇ φωνῇ συγκαταχρησμένος ταύτῃ, ὅτε καὶ τῆς ἐκδασιν ἀληθῆ λαβοῦση τότε ὀπηνίκα ὄντως ἡ βασιλεία πεπρωκυία τοῦ Δαυὶδ ἀνέστη, καὶ πᾶσαν ἀποβαλοῦσα σάθρωσιν ἐν τελειότητι κατέστη· τότε δὴ καὶ τὴν βεβαίωσιν εὐλαβῆν ἡ βασιλεία τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς, παραπλησίαν ταῖς τοῦ αἰῶνος ἡμέραις, ὅτε περὶ ἐν διηνεκεῖ τὴν σύστασιν εἶχεν· καὶ μὲν καὶ τὸ τὴν ἐπίγνωσιν τὴν θέλαν ἐγγενέσθαι τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων καὶ πᾶσι δὲ τοῖς ἔθνεσιν, ἐπ' αὐτῶν ὤπται τῶν πραγμάτων τὸ ἀληθές· ὥστε εἰρησθαι μὲν παρὶ τοῦ προφήτου τὴν φωνὴν τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἐσόμενα μηνύοντος τῶς· τὸ δὲ τῶν εἰρημῶν ἀληθές; καὶ βέβαιον καὶ ἀτάλευτον ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ

B Εἶτα καὶ καθόλου μηνύων τὰ τότε αὐτοῖς περιεσόμενα καλὰ, παραπλησίως τοῖς λοιποῖς προφήταις λέγει τὸ καὶ τῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν αὐτοῖς προσέσθαι παντελῶς, ὡς τοὺς ἐξ ἄλλων συλλεγομένους καρποὺς διαδέχεται τὴν τρύγην, ὠρίμων μὲν αὐτοῖς ἀποδιδόμενων τῶν καρπῶν, (p. 211) μόνον δὲ οὐχὶ καὶ τῶν ὄρων καὶ τῶν βουνῶν πολλὴν αὐτοῖς παρεχόντων τὴν ἀφθονίαν, κλειστά τε ὅσα ἐκφυόντων καλὰ. Καὶ τὴν μὲν αἰχμαλωσίαν λύσω, φησίν, τῷ λαῷ, ὥστε λαβόντας τε ἀδειαν, καὶ γερονότας ἐν τοῖς οἰκίαις, καὶ τὰς οἰκίας κατὰ τὸ παλαιὸν ἀνορθῶσαι σχῆμα, καὶ τὴν γῆν κατεργασαμένους τὸν ἐξ αὐτῆς κομίζεσθαι καρπόν. Ἐν βεβαίῳ τε αὐτοῖς καταστήσω τῆς οἰκίας γῆς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, «Καταφυτεύσω αὐτοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτῶν,» καὶ οὐκ ἐτάσω τῆς οἰκίας ἐξω γενέσθαι χώρας ἐτι, ἥσπερ οὖν αὐτοῖς κυρίου ἀπέφηνα τὴν ἀρχὴν· τὸ γὰρ, «Οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκέτι ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν ἧς ἔδωκα αὐτοῖς,» τοῦτο δηλοῖ· ἵνα εἴπῃ ὅτι οὐ γενήσονται αὐτῆς ἐτι πόρρω· ὥστε τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὡσπερ τιμὴ κατεχόμενοι σκέπη, ἀπόφασίς τε καὶ ἔργον Θεοῦ τοῦ ποιητοῦ τε πάντων

sed prophetarum de Christo vaticinia agnoscere et explicare.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΒΔΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN ABDIAM PROPHETAM.

140 Inimici jamdiu Israelitarum Idumæi erant, valdeque hi optabant illorum excidium, atque eorumdem adversis casibus lætabantur: imo cum ipsorum quoque hostibus perpetuo conspirabant,

Ἀπεχθῶς ἄνωθεν Ἰδουμαῖοι πρὸς τοὺς Ἰσραηλιτάς ἔσχον, περὶ πολλοῦ τε αὐτῶν ποιούμενοι τῆν ἀπώλειαν, καὶ ἐπὶ ταῖς προσγγινομέναις αὐτοῖς ἡδύμενοι: συμφοραῖς, ὥστε καὶ συμπράττειν (p. 212)

πρὸς ἅπαντα τοὺς ἐπιούσιν αὐτοῖς, ἤδη ποτὲ κατὰ
 θείαν συγχώρησιν ἐν πείρᾳ καθίσταντο κακῶν· γεγό-
 νησαν γὰρ Ἰσραηλίται μὲν ἐκ τοῦ Ἰακώβ κατάγοντες
 ἡ δὲ γένος, Ἰουμαῖοι δὲ ἐκ τοῦ Ἡσαῦ, ἀδελφοὶ δὲ
 ἦσαν οὗτοι υἱοὶ τοῦ Ἰσαάκ· καὶ ἐπειδὴ κατὰ θείαν
 κρίσιν τῶν πρωτοτοκίων ἐπὶ τὸν Ἰακώβ μεταληλυ-
 θότων, διὰ μίσους τε εἶχεν αὐτὸν ὁ Ἡσαῦ, καὶ
 ἀναλεῖν καιροῦ λαβόμενος ἠβούλετο, παρασκευάζει
 μὲν τὸν Ἰακώβ εἰς τὴν Χαρρὸν ἀπελθεῖν ἢ μήτηρ,
 ὡς ἂν κέρθων γεγονότος λωφῆσειεν ἢ ὄργῃ τοῦ Ἡσαῦ·
 καὶ δὴ καὶ θείας προνοίας ἀξιώθει· ὁ Ἰακώβ παν-
 τελοῦς διέφυγε τοῦ ἀδελφοῦ τὴν βλάβην· μεταλήλυθε
 δὲ ὁμοῦ εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν ἢ ἔχθρα· διέμεναν τε οἱ
 ἐκ τοῦ Ἡσαῦ κατάγοντες τὸ γένος Ἰουμαῖοι πολε-
 μίως πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἔχοντες ἐκ τοῦ Ἰακώβ
 καταγομένους, ὡς ἔφη ἡδὴ· ποικίλως τοίνυν τὴν
 κατ' αὐτῶν ἔχθραν ἐπιδεικνύμενοι, οὐθὲν ἤττον τὴν
 αὐτὴν ἐπεδείξαντο γνώμην καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεί-
 νων, καὶ ὃν Ἀσσυρίους τε Ἰσραηλίταις, καὶ Βαβυ-
 λωνίους ὑπερον τῇ τε Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῖς τῆς
 Ἰουδα φυλῆς ἐπαλθεῖν συνέθη· ὥστε καὶ πλείστα
 ὄσα ἐπὶ τε τῶν Ἰουδαίων ἀπωλείᾳ τοῖς Βαβυλωνίοις
 συμπράξει· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰ κατὰ Βα-
 βυλῶνα προφητεῖων λέγει μὲν· « Ἐπὶ τῶν ποταμῶν
 Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν, » καὶ
 τὰ ἐξῆς· δι' ὧν ἐδεικνυ τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν
 ἐκείνην αὐτοῖς συμβεβηκότα κακὰ· (p. 213) ἐπειδὴ
 οὐ καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον αὐτῶν μεταβολὴν ἡμελλε
 ρηνύειν, ἐπάγει· « Μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν
 Ἐδῶμ τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλὴμ, τῶν λεγόντων Ἐκ-
 κενούτε, ἐκκενούτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς· » ἐβ-
 ἠλον γὰρ ὅτι υἱοὺς Ἐδῶμ τοὺς Ἰουμαίους λέγει,
 ἀμφοτέρας ταύταις καλουμένους ταῖς προσηγορίαις,
 ὡς πολλοῦ τε ἐκ τῆς θείας ἔνεστι μαθεῖν Γραφῆς·
 καὶ οὐδὲν ἤττον ἐκ τῆς τῶν Βασιλευδῶν ἱστοριῶν, ὅτι
 Ἄμεσις ἐπάταξε τὸν Ἐδῶμ ἐν πολέμῳ· εἶτα ἀπ-
 ὅστειλε μὲν πρὸς τὴν Ἰσραὴλ βασιλείᾳ, ἐπὶ πόλεμον
 αὐτὸν ἐκκαλούμενος· ὁ δὲ ὑβριστικῶς ἀποκρινόμενος
 πρὸς αὐτὸν, πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ τοῦτο φησι· « Πα-
 τάξας ἐπάταξας τὴν Ἰουμαίαν· καὶ ἐπῆρε σε ἡ καρ-
 δία σου ἢ βαρεία· » οὗς ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἶναι τοῦ
 Ἐδῶμ ἔφη, Ἰουμαίους ἐν τούτοις εἰπὼν· Μνή-
 σθητι τοίνυν, φησι, τῶν Ἰουμαίων, ὅποια δὴ κατ'
 ἡμῶν πεποιθήσασιν, οἱ τὸν καιρὸν τῆς συμφορᾶς τῆς
 ἡμετέρας, πρόφασιν τῆς αὐτῶν ἐποίησαντο κακίας·
 ὥστε τοῖς ἐπεληλυθόσιν ἡμῖν συνεπιτρέχειν, εἰ πως
 ἀπασαν ἐκ βάρων ἀνασπάσειαν τὴν πόλιν, καὶ μὴ δὲ
 λείψανον αὐτῆς τε καταλίπωσιν ἐτι· καὶ ἐπάγει·
 « θυγάτηρ Βαβυλῶνος· ἡ ταλαίπωρος, μακάριος ὅς ἀν-
 ἀποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου, (p. 214) ὁ ἀνταπ-
 ἔδωκας ἡμῖν· » δεικνύς ὅτι τότε δὴ καὶ Ἰουμαίους
 ὑπὲρ τῆς γνώμης ἐκείνης ἐπάξει τὴν τιμωρίαν ὁ
 Θεός· ὅσηνίκα δὴ τὴν μὲν Βαβυλωνίων κατασπάσει
 δυναστείαν, τὴν βασιλευμένην πόλιν αὐτῶν ἅμα τῷ
 τε βασιλεῖ καὶ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν παραδοῦς τοῖς
 Πέρσαις (32), ὥστε καὶ παθεῖν παρ' αὐτῶν ἐκεῖνα ἅπερ
 οὖν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ πεποιθήσαν ἤδη· Ἰσραηλίταις δὲ τῆς κατεχούσης ἀπαλλάξας αἰχμαλωσίας εἰς τὴν
 οἰκείαν χώραν ἐπαναγάγῃ πάλιν.

postquam Deo permittente Israelitæ variis cladibus
 affici ceperant. Porro Israelitæ a Jacob genus tra-
 hebant, Idumæi ab Esau, qui fratres erant Isaac
 geniti. Jam quia divino iudicio jus natu majoris
 ad Jacob transierat, atque ob id invisum habebat
 Jacobum Esau, eumque interficere, si occasio tu-
 lisset, moliebatur, dedit operam mater ut Jacob
 Charras peregrinaretur, dum interim eo submoto
 quiesceret Esau furor. Et Jacob quidem divina
 providentia tectus plane vitavit impendens a ger-
 mano exitium; sed tamen manavit in posteros
 horum odium: retinueruntque Esau progenies
 Idumæi hostiles animos adversum Israelitas de
 Jacob, ut dixi, progenitos. Cumque multifariam
 jam prodidissent simultatem illam, tum etiam men-
 tem suam aperuerunt quo tempore Assyrii contra
 Hierosolyma Judæque tribum, expeditionem fece-
 runt. Tunc sane plurima ad Judæorum perniciem
 fecerunt, cum Babyloniiis conspirantes. Quare et
 heatus David res Babylonicas prædicens ait: « Su-
 per flumina Babylonis, illic flevimus », et reliqua.
 Quibus verbis mala per illam captivitatem Judæis
 eventura significavit. Verumtamen quia meliorem
 quoque rerum ordinem restituendum dicturus erat,
 addidit: « Memento Domine filiorum Edomi, qui in
 die Hierosolymorum aiebant: Exinanite, 141
 exinanite a fundamentis urbem. » Perspicuum est
 filios Edomi a Davide intelligi Idumæos, qui utra-
 que appellatione utebantur, ut sæpenumero ex di-
 vina Scriptura cognoscere licet; et quidem ex
 Regnorum libris historicis. Quarta enim historia
 dicit ab Amesia cæsum fuisse in acie Edomum,
 deinde missam ab eo legationem ad Israelis regem,
 ut ad prællum eum provocaret; hunc autem cum
 stomacho respondisse illi inter cætera: « Extulit
 to superbia cordis tui, propterea quod clade affe-
 ceris Idumæam. » Quos in superioribus dixit Edomi
 filios, nunc Idumæos dicit historia. Itaque David,
 Memento, ait, quanta Idumæi contra nos fecerint,
 qui calamitatis nostræ tempore abusi sunt tanquam
 ansa ad suam expromendam malitiam; qui que hos-
 tilibus nostris vires addiderant, ut universam a
 fundamentis eruerent urbem, nihilque in ea reliquum
 esse paterentur. Addiditque: « Filia Babylonis mi-
 sera! Felix qui reddet tibi retributionem quam
 nobis retribuisti! » significans fore ut eodem tem-
 pore Idumæis quoque ob huiusmodi ipsorum men-
 tem pœnas Deus imponeret: nimirum quo tem-
 pore Deus Babyloniurum imperium eversurus erat,
 regionisque horum urbem cum rege cunctisque in-
 colis, Persarum potestati traditurus, ut ab his eo
 jure tractarentur, quod ipsi pridem contra Hiero-
 solyma exercuerant: expeditis interim captivitate
 Israelitis atque in patriam restitutis.

•• Psal. cxxxi, 1. " IV Reg. xiv, 10. " Psal. cxxxvi, 8.

(32) Sub Cyro.

Quandoquidem ergo Deus correptura Israelitas A mala prophetarum ore sæpe prædixerat, primo quidem ab Assyriis imponenda, iterum a Babylo- niis cum universus Israel migrare patria jassus est; et quia valde, ut dixi, per id tempus Idumæi cum hostibus consenserunt, dum idoneam nacti occu- sionem se crederent perdendi funditus omnes quicumque de Israelitica stirpe essent (qua in re et Idumæi sine dubio Deo adversabantur, qui Jaco- bum majoris natu privilegio dignatus fuerat 142 cunctosque hujus posteros peculiari magna que cura complectebatur; et ipsos Israelitas magnopere mœrere par erat, quia posteri ejus qui divino decreto primogeniti tulerat benedictionem, hæc patiebantur ab iis qui cum suo parente benedictione divina exciderant), ob hæc, inquam, necessario Deus beatum prophetam excitavit Abdiam, qui universo suo vaticinio eventuram Idumæis pœnam significaret, cum Deo aliquando visum foret res Israelitarum in pristinam prosperitatem vindicare; a servitio scilicet expedire, sæque patriæ red- dere, ut Hierosolyma instaurarent templumque reficerent: in quo maxime decebat iterum congregari eos, ut ibi legitimis erga Deum religionibus operarentur. Et quidem nunc haud exiguo mœren- tibus solatio erat horum eventuum prædictio; tum vero post vaticiniorum exitum multo magis credituri erant, hæc olim Dei voluntate prædicta, et deinde verba in rem collata fuisse. Quæ res utraque comprobabat Dei erga eos providentiam; certioresque eisdem faciebat, hæc a Deo vaticinia C fuisse edita gentis gratia, de cujus incolumitate magnam, ut sæpe dixi, curam gerebat.

αὐτοὺς κηδεμονίας ἐλεγχος τοῦ Θεοῦ· ὥστε οὐκ ἀδύλον μὴνυσιν· οὐ δὴ πολλὴν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, ὡς πολλάκις ἐφην, ἐποιεῖτο τὴν ἐπιμέλειαν ὁ Θεός.

Vers. 1. — « Visio Abdiæ. » Nihil hujus vocabuli vis differt a dictione: « Sermo Domini. » Quippe sermonem Scriptura appellat eam virtutem, per quam spiritali munere notitiam rerum futurarum prophetæ excipiebant. Visionem scilicet dicit pro divina revelatione, cujus ope illis contingebat, ut arcanorum scientiam consequerentur. Nam quia et theorias quasdam inenarrabiliter spiritali opera in animam excipiebant prophetæ, tum etiam doctrinam futurarum rerum tanquam ab aliquo loquente audiebant, pro sancti Spiritus agente in iis vir- tute; idcirco et visionem dicit Scriptura et sermo- nem Domini; imo etiam, ut mihi videtur, auditum: propterea quod 143 spiritalis doctrinæ notitiam, auditionis cujusdam instar, recipiebant. Quare beatus quoque Isaias propheta ait: « Domine, quis credidit auditui nostro? » nempe notitiæ rerum nobis demonstratarum, et quas divinitus edocui- sumus. Convenientissime item beatus Paulus hanc divinitus protulit locutionem: « Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei: » significans haud aliter accidere posse prophetis auditionem

Ἐπειδὴ τοίνυν πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεός τὰ καταληψόμενα τοὺς Ἰσραηλίτας ἐφην κακὰ, πρό- τερον μὲν ὑπὸ Ἀσσυρίων, ὑπὸ Βαβυλωνίων δὲ μετ' ἐκεῖνο, ὅτι τε αἰχμάλωτος ἄπας ὁ Ἰσραὴλ τοῦτον ἀπαχθήσεται τὸν τρόπον· πολλὴν δὲ, ὡς ἐφην, ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐκεῖνων τὴν οἰκείαν ἐπεδείξαντο συνερ- γίαν Ἰδουμαῖοι, καιρὸν ἐπιτήθειον εἰληφέναι νομί- σαντες εἰς τὸ πανωλεθρὶ πάντας ἀπολέσαι τοὺς ἐκ τῆς Ἰσραηλιτικῆς ὠρμημένους συγγενείας· ὅπερ ἦν Θεῷ πολεμουμένων προδήλως, ὅς τὸν τε Ἰακώβ τῆς τῶν πρωτοτοκίων ἤξιωσεν εὐλογίας, καὶ πάντων τῶν ἐκεῖθεν καταγομένων πολλὴν τινα καὶ ἐξαιρετοῦ πεποιημένος διατετέλεκε τὴν ἐπιμέλειαν· ἀθυρεῖν τε ἐπὶ τοῦτοις εἰκός ἦν τοὺς Ἰσραηλίτας, εἰ ἐκ τοῦ τὴν εὐλογίαν τῶν πρωτοτοκίων κατὰ θεῖαν κομισαμένου ψῆφον καταγόμενοι, (p. 215) τοιαῦτα πάσχοιεν παρὰ τῶν ἐκ τοῦ προπάτορος οἰκεῖον τῆς εὐλογίας ἀπο- βληθέντων τῆς θείας ἀναγκαίως τὸν μακάριον προ- φῆτην Ἀβδίαν ἐπὶ τούτῳ κεκίνηκεν ὁ Θεός, ὡς ἂν διὰ πάσης αὐτοῦ τῆς προβόρῃσεως τὴν καταληψόμε- νην Ἰδουμαίους μὴνύσειεν τιμωρίαν· ὅτην ἴνα ἂν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταγαγείν τὰ Ἰσραηλιτῶν δοκιμάσῃ Θεός, ἐπαναγαγῶν τε αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῆ χώρα πάλιν ἀποδοίδους τῆ οἰκείας, ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομήσαι, καὶ τὸν ναὸν ἐν αὐτῇ κατασκευάσαι, ἐν ᾧ δὴ μάλιστα προσῆκεν αὐτοὺς συνίεναι πάλιν, τὴν καθήκουσαν ἐκ τῆς νομικῆς διατάξεως ἀποπληροῦντας αὐτοὶ τῷ Θεῷ θρησκείαν· νῦν τε γὰρ οὐ μικρὰς τῶν εὐτέων μήνυσιν τὴν ψυχῶ- γωνίαν παρέχειτο τοῖς ἀδικουμένοις· καὶ μετὰ τὴν τῶν μνησθέντων ἕκαστον, ἐτι μᾶλλον ἐπέειθε τὸ γνώμη Θεοῦ πάλαι τε ταῦτα εἰρηθῆσαι· καὶ πρὸς ἔρ- γον ὑστερον ἐκδοθῆναι, ἥπερ ἦν ἄμφω τῆς περὶ εἶναι ὅτι προμνηθεῖα τοῦ λαοῦ καὶ ταύτην ἐποιεῖτο τὴν

Ἐπίχ. α'. — « Ὅρασις Ἀβδιῶ. » Ὁδὲν κατὰ τὴν δύναμιν διαλλάττει τοῦτο, (p. 216) τοῦ, « Λόγος Κυρίου. » Λόγον γὰρ τε Κυρίου τὴν ἐνέργειαν ὀνο- μάζει τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν τῆ πνευματικῆ χάριτι τὰς ἀποκαλύψεις οἱ προφῆται τῶν ἐσομένων ἐδέχοντο· καὶ ὄρασιν τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καλεῖ τὴν ἀποκάλυψιν τὴν θεῖαν, καθ' ἣν ἐγένετο αὐτοῖς τῶν ἀδύλων θέ- χασθαι τὴν γνῶσιν· ἐπειδὴ γὰρ καὶ θεωρίας τινὰς ἀποβόρῃως διὰ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐδέχοντο τῆς οἰκείας οἱ προφῆται, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐρομένων ὡς παρὰ τινος λαλοῦν- τος ὑπήκουον, κατὰ τὴν ἐγγινομένην αὐτοῖς ἐνέργειαν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· διὰ τοῦτο καὶ ὄρασιν αὐτὸ καὶ λόγον Κυρίου καλεῖ· καὶ ἀκοὴν δὲ ὡς εἰκός, ἅτε τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας, ὡπερ ἀκοὴ τινι, δεχομένων τὴν γνῶσιν· ἴδεν καὶ ὁ μακάριος Ἰσαίας ὁ προφήτης φησὶ· « Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῆ ἀκοῆ ἡμῶν; » ἢ ἢ ἐφην, τῆ γνῶσει τῶν διεχθέντων ἡμῶν, καὶ ὡν ἐδιδάχθημεν θεῖον· ἀκολουθῶντα δὲ καὶ ὁ μα- κάριος Παῦλος ταύτην τε θετικῶς τὴν φωνὴν ἐπήγα- γεν· « Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἐκὸς διὰ βήμα- τος Θεοῦ· » δεικνύς ὅτι οὐκ ἄλλως δυνατὸν τὴν τοιαύ-

142 Isa. LIII, 1. 143 Rom. I, 17.

την ἀκοὴν προσγίνεσθαι τοῖς προφήταις, ἀλλ' ἡ διὰ Α τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείας· καὶ ὁ μακάριος δὲ φησι Δαυὶδ· «Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, ἀνοιξὼ ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου· ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ὑποθεῖς τὴν ἀκοὴν καὶ δεξιόμενος θειόθεν τὴν γνῶσιν, διαπορθμεύσω τοὺς ἀνθρώπους· τῶν προσηκόντων τὴν διδασκαλίαν· κἀνταῦθα τοῖνυν ἐπειθὴ εἶπεν Ὁρασις Ἀβδίου, (p. 217) ὁ προγραφή τις παραπλησίως τοῖς λοιποῖς ἦν τοῦ βιβλίου δῆλωσιν ἔχοντας οὕτως ἦν τὰ λεγόμενα, ὅπως τε τοῦ τοιαῦτα λέγειν δύναμιν εὐληφότες, ἀρχεται τῶν τῆς προφητείας ῥημάτων οὕτως·

« Τότε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ. » Δηλῶν περὶ ὧν ἡ προφητεία γίγνεται. « Ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ τοῦ Κυρίου. » Τῶν δὲ ἐσομένων, φησὶ, κατὰ τὴν Ἰδουμαίαν ἀδελῶν μὲν θντων ἀνθρώποις, μετὰ πολὺν δὲ ἐσομένων τὸν χρόνον, παρὰ τοῦ Θεοῦ δέδεγμα τὴν διδασκαλίαν· εἶτα τίς ἀκοή; « Καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλε. » Περιοχὴν λέγει τὸ κύκλω τι περιέχον, οἷον τεῖχος ἢ τι τοιοῦτο· οὕτω λέγει τὸ, « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; » ἵνα εἴπῃ, Εἰς πόλιν τετειχισμένην, τουτέστι περιεχομένην τῷ τείχει κύκλω· Ταύτην οὖν, φησὶν, ἤκουσα τὴν ἀκοὴν, ὅτι ὡσπερ τινα περιοχὴν τὸ πρόσταγμα ἐξαπέστειλε τὸ οὐρανόθεν εἰς τὰ ἔθνη ὁ Θεός, ἅπαντας αὐτοῦς ἐν κύκλω κατὰ τῆς Ἰδουμαίας συλλέγων. « Ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον. » Κατὰ ἀποσιώπησιν τὸ λέγων· νοεῖται, ἵνα ἦ, Καὶ περιοχὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν λέγων· « Ἀνάστητε καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὴν εἰς πόλεμον. » (p. 218) ὡσανεὶ τοῦ Θεοῦ ταῦτα λέγοντός τε καὶ καλεούτος, καὶ πανταχόθεν ἐπ' αὐτὴν τὰ ἔθνη συλλέγοντός· καὶ δὴ καὶ στρατηγεῖν αὐτοῖς μέλλοντος ἐν τοῖς κατὰ τῆς Ἰδουμαίας πόλεμοις· οἷόν τι καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ· « Τίς ἀπάξει με εἰς πόλιν περιοχῆς; καὶ τίς ὀδηγήσει με ἕως τῆς Ἰδουμαίας; Ὅχι σὺ ὁ Θεὸς ὁ ἀπώσαμένους ἡμᾶς; » ἵνα εἴπῃ, ὅτι « Ὁ Θεός μοι εἰς τοὺς κατὰ τῆς Ἰδουμαίας στρατηγήσει πολέμου. » Ἰδίωμα δὲ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ εὐροί τις ἀνκατὰ ἀποσιώπησιν σημαίνεσθαι τὸ λέγων· ἢ λέγοντες· ἢ τι τοιοῦτο· οἷόν ἐστι τὸ, « Ἴνα τί ἐφράξαζαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχόντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμούς αὐτῶν, καὶ ἀποβρίψωμεν ἀπ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· » καὶ γὰρ κἀνταῦθα κατὰ ἀποσιώπησιν τὸ λέγοντες· νοεῖται, εἰς δῆλωσιν τῆς γνώμης, μεθ' ἧς τὴν παράνομον ἐκείνην ἐργάζοντο πρᾶξιν· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, « Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι με ἐκέκραξα, καὶ εἰσήκουσέ μου· Κύριε, ῥύσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· » κατὰ ἀποσιώπησιν γὰρ κἀνταῦθά φησι τὸ λέγων, ἵνα ἦ· « Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι με ἐκέκραξα λέγων· Κύριε, ῥύσαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ χειλέων ἀδίκων καὶ ἀπὸ γλώσσης δολίας· » (p. 219) τὸ γὰρ « εἰσήκουσέ μου, » διὰ μέσου κατὰ ἀναπόδοσιν εἴρηται τοῦ παντός· οὕτως

hujusmodi, nisi a sancti virtute Spiritus. Tum etiam beatus David ait : « Inclino ad parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam » : nempe, Quam aure præbita divinitus hausero cognitionem, eam mox ad homines perferam, ut officiorum fiat disciplina. Igitur quod hic dicitur « Visio Abdiæ, » is est quidam (ut in cæteris prophetis usuenit) titulus libri, qui nomen ejus præ se fert a quo ista dicuntur, simulque innuit quam auctor virtute loquendi imbutus, verborum propheticorum hoc initium faciat :

« Hæc dicit Dominus Deus Idumææ. » Significatur ii, de quibus prophetia sit. « Auditionem audivi a Domino. » Adversos Idumææ casus, arcanos adhuc hominibus, sed tamen post diutinum tempus eventuros, a Deo edoctus sum. Jam quæ res audita? « Et septem inter gentes misit. » Septem dicit quo aliquid circumcluditur, murum puta, aut aliquid hujusmodi. Sic ait Scriptura : « Quis deducet me in urbem septi? » id est in urbem munitam, seu muro circumdatam. Ergo hanc, ait, audivi auditionem, a Deo scilicet missum præceptum ejus, septi instar, ad cunctas orbiculatim gentes contra Idumæam congregandas. « Surgite et consistamus contra eam belligerantes. » Sub reticentia intelligitur « dicens, » nempe septum inter gentes misit, dicens : « Surgite et consistamus contra eam belligerantes. » Tanquam si 144 Deus hæc diceret juberetque, et undique contra Idumæam gentes colligeret, imo belli gerendi ducem se fore reciperet. Veluti etiam beatus David : « Quis me transferet in urbem septi? quis me deducet usque in Idumæam? nonne tu, Deus, qui nos repulisti? » Nempe ait, Deum sibi ducem futurum bellorum contra Idumæam. Hunc loquendi modum observare licet apud beatum eundem Davidem, cum per reticentiam intelligitur « dicens » vel « dicentes, » aut locutio ejusmodi. Veluti : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum. » Nam et hic per reticentiam vox « dicentes » intelligitur, ad consilii patefactionem, quo impium illud susceperunt facinus. Simile et illud : « Ad Dominum cum tribulaver clamavi, et exaudivit me. Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. » Hic quoque sub reticentia innuitur « dicens, » Nimirum : « Ad Dominum cum tribulaver clamavi, dicens : Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. » Nam quod medium interponitur « exaudivit me, » id utrique membro responsionem facit. Sic igitur hoc loco dicit, « congregavisse Deum gentes, » eevocæ quadam, præcepto suo, easque ad bellum Idumææ inferendum concitavisse. Deinde

⁶⁶ Psal. xlviii, 5. ⁶⁶ Psal. cviii, 11. ⁶⁷ Psal. ii, 1.

hælo veluti indicto, pergit loqui contra Idumæam. Ἄ σὺν κἀνταῦθα λέγει· « Ὅτι συνέλεξεν ὁ Θεὸς ἐκ ἔθνη, ὡσπερ τινὶ φωνῇ τῷ ἐπιτάγματι τῷ οἰκίῳ διεγείρων αὐτοὺς εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἰδουμαίας πόλεμον· εἶτα ὡς τὸν πόλεμον δηλώσας, ἐπάγει πρὸς τὴν Ἰδουμαίαν αὐτὴν.

VERS. 2-4. — « Ecce minimam dedi te in gentibus; vehementer contempta es. » Magna tui, inquit, cæde edita, ad modicam te gentem redigam, ita ut omnium minima fias, multaue ignominia noteris; hostium numero oppressa, atque innumeris malis obruta. Quænam porro rei causa fuit? « Superbia cordis tui te extulit incolentem rupium 145 specus, in sublimi habitaculo stantem, animoque tuo volutantem. Quis me in terram detrahet? » Quandoquidem Idumæi montana in regione degabant, hoc fere dicit: Ingentes admodum spiritus geris, quia scopulorum recessus occupas, ibique spatiosam ac maximam, ut certe arbitraris, stationem tenes: et sane neminem fore credis qui te præsentī prosperitate dejicere queat. Quamobrem quæ dicta sunt, patieris; ut sentias frustra temet aliquid esse putasse, invita Dei voluntate. « Etiam si aquilæ instar alta petas, et si mediis in astris nidum statuas, illinc ego te detrahā, dicit Dominus. » Sublimis feraris licet, aquilæ more quæ montes supervolare procul solet; in mediis quamvis sideribus gloriæ tuæ magnitudo te colloset, viribus meis minime obsistes, statim ac te deturbare voluero.

VERS. 5-7. — « Si fures ad te venissent nocturnive latrones, ubinam projecta fuisses? nonne furati essent sufficientia sibi? Et si vindemiatores ad te ingressi fuissent, nonne tibi racemum reliquissent? Quomodo lustratus est Esau, deprehensaque sunt occulta ejus? » Si fures aliqui, clam noctu furari soliti in domum tuam irrupissent, paucis direptis fortasse discessissent; tu tamen haudquaquam ædibus pulsus fuisses; tuis enim te laribus ii qui furto tumultuario aliquid diripiunt spoliare non possent. Item si qui vindemiæ causa vineam introissent, nihilominus partem aliquam fructus in vine reliquissent. Verumtamen rei nunc tibi eventuræ alia ratio est: supervenient enim hostes, qui tantopere tui potentur, ut omnia tua scrutati, nihil tibi, reconditum licet, incolume esse sinant. Adeo cuncta in eorum potestatem devenient, qui quidquid libitum fuerit depopulati, tum demum abscedent. Deinde ob mali gravitatem declarandam ait: « Usque ad terminos tuos dimiserunt te viri omnes fœderis tui; obsisterunt tibi; vires suas contra te intenderunt. » Qui jure 146 amicitie mutique præsidii tecum antea copulati erant, statim ac calamitatis tuæ gravitatem senserint, ad hostium partes transibunt; cumque his cœspirantes finibus tuis te propellent, dum hostibus gratificantur, atque in captivitatem extrudent. Hi lotis viribus adversabuntur, atque hostibus suspectas ferent. Id ipsum alibi denuo dicit: « Homines tui pacifici, qui tecum epulis accumbebant, insidias tibi collocaverunt. Nulla est prudentia

Στιχ. β'-δ. — « Ἰδοὺ ὀλιγοσπὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἠτιμωμένος εἶ σὺ σφόδρα. » Πολλὴν σου, φησί, διὰ τῶν πολεμίων τὴν σφαγὴν ἐργασάμενος, εἰς ὀλίγους σου περιστήσω τὸ ἔθνος· ὥστε πάντων ἐλάττονας εἶναι καὶ ἐν ἀτιμίᾳ καθεστάναι πολλῇ· ὡς ὑπὸ πολλῶν τε παπολιορκημένον καὶ μυρίους περιβληθέντα κακοῖς· εἶτα τίς ἡ αἰτία; « Ἡ ὑπερηφανία τῆς καρδίας σου ἐπήρσε σε κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὄραις τῶν πετρῶν, ὑψῶν τὴν κατοικίαν αὐτοῦ· λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Τίς με κατάξει ἐπὶ τὴν γῆν; » Ἐπειδὴ γὰρ θρεῖον ὤκουν χώραν οἱ Ἰδουμαῖοι, μᾶλλον τοῦτο λέγει, ὅτι Ἀμείτρως ἐπήρθης τὴν δίκαιον, ἐν καταδύσει μὲν οἰκῶν πετρῶν, πολλὴν δέ σου καὶ μεγίστην, ὡς φου, πεπειθῶς τὴν οἰκισιν· καὶ δὴ καὶ οἴομενος οὐκ ἂν ποτε ἔσεσθαι τὸν δυνάμενος σε τῆς προσούσης ἐκβαλεῖν εὐπραγίας· ὑπὲρ ὧν δὴ παίσθη τὰ εἰρημένα, ἵνα αἰσθη μάτην οἴομενος εἶναι τι θείας ἀντιπραττούσης βουλῆς. (p. 220) « Ἐάν μετωρισθῆς ὡς ἀστὸς, καὶ ἐάν ἐνὰ μέσον τῶν ἀστρῶν θῆς νοσσιάν σου, ἐκεῖθεν κατάρξω σε, λέγει Κύριος. » Ὅστε κἀν αὐτοῦ δίκην εἰς ὑψὸς ἀρθῆς, ὅς παλὺ τῶν ὀρῶν ὑπερίπτασθαι πέφυκε, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀστρῶν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς περιφανείας σαυτὸν καταστήσῃ, οὐκ ἀρνήσεις πρὸς τὴν δύναμιν τὴν ἐμὴν, ὅτι ἂν σε κατασπῆν ἐθέλω.

Στιχ. ε'-ζ'. — « Εἰ κλέπτει εἰσῆλθον πρὸς σέ, εἰ λησταὶ νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπεβρίφης; οὐκ ἂν ἐκλεψάν· τὰ ἱκανὰ αὐτοῖς; καὶ εἰ τρυγητὰ εἰσῆλθον πρὸς σέ, οὐκ ἂν ὑπελιποντο ἐπιφυλλίδα; πῶς ἐξερευνήθη Ἡσαῦ, καὶ κατελήθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα; » Εἰ μὲν οὖν κλέπτει τινὲς οἱ λεληθῶτως ἐν ταῖς νυκτὶ ληστεύειν εἰσθῶτες εἰς τὴν οἰκίαν ἐπεισῆλθον τὴν σὴν, βραχέα τινὰ λαθόντες, τυχὸν ἐξήλθον ἂν· σὺ δὲ οὐκ ἂν ἀπεβρίφης τῆς οἰκίας, ἐπειδὴ τῆς οἰκίσεώς σε ἀποστρεφῖν οἱ διὰ ληστείας τὰ προστυχόντα ἀφελόμενοι οὐκ ἠδύνατο· καὶ ἐπὶ τρύγην δὲ τινες εἰς ἀμπελῶνα εἰσεληλυθότες, πάντως ἂν τινα καρπὸν κατέλιπον ἐν ταῖς ἀμπελοῖς· τὸ δὲ γὰρ νῦν σοι συμβησόμενον οὐ τοιοῦτον ἔσται· ἐπελεύσονται γὰρ πολέμοιοι οἱ τοσοῦτόν σου κατακρατήσουσιν, ὥστε ἅπαντα ἐξερευνήσαντες τὰ προσόντα σοι, μηδὲ τῶν κεκρυμμένων ἀκέραιον ἀφεῖναι τι παρὰ σοί· οὕτω πάντα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἔσται τὴν ἐξέινων, (p. 221) καὶ πάντα δοκούντα ἀπαλεύσονται λαθόντες· εἶτα εἰς ἐλεγχον τῆς ἐπιτάσεως τοῦ κακοῦ· « Ἔως τῶν ὀρίων σου ἐξαπέστειλάν σε πάντες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου· ἀντέστησάν σοι, ἠδυνήθησαν πρὸς σέ. » Καὶ γὰρ καὶ οἱ πρότερον συνθήκας, φιλίας τε καὶ συμμαχίας ἔχοντες πρὸς σέ, θεασάμενοι σου τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος, οὕτω τῆς τῶν ἐναντίων ἔσονται μοίρας, ὥστε σε σὺν ἐκείνοις πάντων ἐξωθῆναι τῶν ὀρίων τῶν σῶν, χάριτι τῶν πολεμίων ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὠθούοντας· οἱ καὶ ἀντιστήσονται σοί, καὶ δυνήσονται τοῖς πολεμίοις συμπράττοντες τίς σὺς· καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐτέρως λέγων· « Ἄνδρες εἰρηνοκῶν σου οἱ συνεστῆντες σοι, ἐθηκαν ἔνδρα ὑποκάτω

σου· οὐκ ἔστι σύνθεσις ἐν αὐτῷ. » Οἱ φίλιαν ἀσπα-
ζόμενοι πρὸς σὲ καὶ ἄλων σοι κοινωνοῦντες, αὐτοὶ σοι
λόγους ὑφανοῦσιν, εἰς ἀπώλειαν ἄγοντες, ἐπειδὴ δι'
ὑπερβάλλουσαν ἄνοιαν οὐδὲ διακρίνειν τοὺς ὄντως
φίλους ἐπίστασαι τῶν ἐχθρῶν.

Στίχ. η'-ια'. — « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύ-
ριος, ἀπολώ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ σύνεσιν
ἐξ ἔθρους Ἡσαῦ· καὶ πτοηθήσονται οἱ μαχηταὶ σου
ἐκ Θαϊμάν, ὅπως ἐξαρθῆ ἄνθρωπος ἐξ ἔθρους Ἡσαῦ,
διὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἀσέβειαν τὴν εἰς τὸν ἀδελ-
φόν σου Ἰακώβ· καὶ καλύψει σε αἰσχὺν, (p. 222)
καὶ ἐξαρθῆσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἀπολοῦνται δὴ πάν-
τες οἱ ἐν ὑμῖν περὶ τὰ πολεμικὰ σοφοὶ τε καὶ δυνατοὶ
τινες ἀγχοῦντες εἶναι· οἱ τε μέγα φρονούντες ἐπι-
ταῖς μάχαις ἐν Θαϊμάν, ἡ μεγίστη τῶν πόλεων εἶναι
λοκαί τῶν ὑμετέρων· νικηθέντες τῷ φόβῳ τῶν ἐπι-
επιλυθότων κακῶν εἰς πτόησιν καταστήσονται καὶ
δ:ίλιαν· τοσαύτη τῶν ἀνθρώπων ἀπώλεια γενήσεται
τῶν ὑμετέρων, ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς
ἰδίους ἐκ τοῦ Ἰακώβ κατάγοντας τὸ γένος, ὃς ἀδελ-
φὸς ἦν τοῦ ὑμετέρου προγόνου, παρανομίαις ἐκδεδώ-
κατε ταῖς σφαγαῖς· ὑπὲρ δὲ τούτων αἰσχὺν τε
κριθλήθησῃ, καὶ πανταλὴ τὴν ἀπώλειαν ὀπομε-
νίς. « Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἀνέστης ἐξ ἐναντίας ἐν
τῆμέρᾳ αἰχμαλωτευόντων ἀλλογενῶν δυνάμει αὐτοῦ·
καὶ ἀλλότριαι εἰσῆλθον εἰς πόλιν αὐτοῦ, ἐπὶ Ἰερου-
σαλήμ ἔβαλον κλήρους, καὶ σὺ ἦς ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν. »
Τῶν δὲ ἐπαλευσομένων σοι κακῶν ἐξ ἐκείνου δέδεξαι
τὴν ἀπόφασιν, ἐξότε περ τοιαῦτα κατὰ τῶν ἀδελφῶν
τετραμνηκῶν οὐκ οὐκίαι· ὅτε μὲν ἀλλότρια αὐτοὺς
αἰχμαλωτεύουσι ἐλάμβανον, σὺ δὲ ἀνέστης ἐξ ἐναντίας·
εἶνα εἴπη· Ἐν τῇ τῶν ἐχθρῶν ἐταξας σαυτὸν μερίδι·
καὶ ἀλλογενεῖς μὲν αὐτῶν εἰς τε τὰς λοιπὰς πόλεις
εἰσῆλθον, καὶ πρὸς ταῖς λοιπαῖς, καὶ τὴν Ἰερουσα-
λήμ· καὶ δὴ καὶ κλήρω τὰ ἐνόητα διενείμαντο
πάντα· σὺ δὲ ἐκοινωνεῖς τοῖς τοιαῦτα τολμῶσιν.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — « Καὶ μὴ ἐπίθῃς ἡμέραν ἀδελφοῦ·
σου ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτριῶν. » (p. 223) καὶ μὴ ἐπίχαιρα
ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰούδα ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· καὶ
μὴ μεγαλοβρῆμονησῃς ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως αὐτῶν·
μηδὲ εἰσελθῇς εἰς πόλιν λαῶν ἐν ἡμέρᾳ πόνων αὐτῶν·
καὶ μὴ ἐπίθῃς· καὶ σὺ ἐπὶ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐν
τῆμέρᾳ δέσθρου αὐτῶν, μηδὲ συνεπιθῆς ἐπὶ τὴν δύνα-
μειν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν· μηδὲ ἐπιστῆς
ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασω-
ζομένους ἐξ αὐτῶν, μηδὲ συγκλείσῃς τοὺς φεύγοντας
αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Τὸ « μὴ ἐπίθῃς » ἀντὶ
τοῦ, ἵνα μὴ ἐφησθῆς, λέγει· ἵνα μὴ ταῦτα, φησί,
ποιῆς· ἀπολοῦσθαι γὰρ τοῖς ἀνωτέροις εἰπεῖν βούλεται,
ὅτι Ἐπὲρ τούτων δώσεις δίκην, καὶ τὴν μηνυομένην
ἐπισημαίνεις τιμωρίαν· ἐπειδὴ ἐπέχαιρες ταῖς τοῦ ἀδελ-
φοῦ συμφοραῖς· καθ' ὃν ἐκείνοι καιρὸν τὴν ὑπὸ τῶν
ἀλλοτριῶν ὑπέμενον ἀπώλειαν· καὶ ἐν ἀνάγκαις αὐ-
τῶν ἐξεταζομένων ἐφθέρῃου βήματα, ὅσα εἰκὸς ἐπὶ τῇ
αὐτῶν ἡδόμενος ἀπώλειᾳ· τὸ γὰρ « μεγαλοβρῆμο-
νήσῃς » τοῦτο λέγει· καὶ ἐν ἀνάγκαις ὄντων ἐκείνων
εἰσῆλθεις καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν λοιπῶν, τὰ
ἐνδοχόμενα κακὰ διαθήσων αὐτούς· κὰν εἴ τινες δὲ
αὐτῶν διαφυγεῖν πως εἴδοντο, τὴν σωτηρίαν τούτων

A ejus. » Qui tecum amicitia juncti, communi mensa
utebantur, machinationes tibi struxerunt quæ in
perniciem ducerent, quia pro tua summa stultitia ne
germanos quidem amicos ab inimicis discernere
nostii.

VERS. 8-11. — « Illa die, inquit Dominus, pes-
sum dabo sapientes in Idumæa, intellectum in
monte Esau : cadent bellatores tui e Thæman, ita
ut exterminetur homo ex monte Esau, propter
cædem atque nequitiam quam in Jacob fratrem
tuum exseruisti : ignominia oppleberis, atque in
æternum deleberis. » Leto occumbent quicumque
apud vos rei bellicæ periti feruntur vel fortitudinem
jactant; quique præliis in Thæman pugnantis glo-
riantur, quæ maxima videtur urbium vestrarum;
hi metu instantium malorum fracti, animos ultro
despondebunt. Tanta fiet civium vestrorum cla-
des ! propterea quod ipsi fratres vestros, ex Jacob
progenitis, qui vestri progenitoris germanus fuit,
immeritis cladibus affecistis. Idcirco, inquam, pro-
biter suffundemini, supremumque exitium adibitis.
« Ex quo die adversarius constitisti; quo die
alienigenæ in captivitatem redigebant potentiam
ejus; extraneique ingrediebantur portas ejus,
superque Hierosolyma sortes mittebant; tu quoque
eras tanquam unus ex illis. » Eventurorum tibi
malorum eo tempore causam tibi conciliasti, ex
quo adversus fratres tuos talia facere ausus es :
cum extranei servitio eos mancipabant, 147 tu
ex adverso constiteras, id est te in hostium partes
conjeceras. Utique alienigenæ cunctas urbes, atque
in his Hierosolyma, occupaverunt; manubiasque
sortibus diviscrunt; tu vero talia audentium parti-
iceps eras.

VERS. 12-14. — « Neque despicias fratris tui
diem, in die alienigenarum; neque læteris super
Judæ filii in die feræ eorum; neque superbe lo-
quaris in die calamitatis eorum; neque ingrediaris
portas populorum in die cladis eorum; neque des-
picias congregationem eorum in die quo interibunt;
neque invelharis in potentiam eorum in die
quo peribunt; neque steteris in exitibus eorum, ut
evadentes perdas; neque fugam eorum impedias in
die calamitoso eorum. » Verbum « despicias » pro,
Ne delecteris, usurpat, id est : Cave talia facias.
Superioribus enim consonans dictis, significat fore
ut pœnas pro his maleficiis des, prædictamque
animadversionem perferas, quia lætatus es fratrum
tuorum adversis casibus, quo tempore hi ab hosti-
bus vastabantur : dumque angustiis vexarentur,
verba effutabas, quæ solent ii qui alieno exitio
gaudent. Hoc enim significat « superbe loqui. »
Atque in eorum pressuris tu urbem cum hostibus
ingrediebaris, ut fratrum cladem augeres. Quod si
qui forte viam fugæ nanciscerentur, in qua unice
spem salutis collocabant, hos tu quoque perdere
satagebas; capiens nimirum profugos, ac punicu

tibus tradens. Hoc enim significat, « Neque steteris in exitibus eorum, ut evadentes perdas, neque fugam eorum impediās in die calamitatis eorum. » Atque horum dicitur generalis sententia hæc est, quia fratrum tuorum Israelitarum exitio lætatus es; quia suppetias hostibus contra illos tulisti, malisque eorumdem gavisus es; atque eos pro facultate tua detrimentis affecisti; idcirco paratum tibi lues supplicium. Quare addit:

ἤσθης ἐπὶ τοῖς αὐτῶν κακοῖς, διαφόροις τε αὐτοῖς ταῖς κακοῖς, ὑπὲρ τούτων δὴ τὴν μέλλουσαν ὑπομνεῖς

148 Vers. 15-17. — « Quia prope est dies Domini super omnes gentes. Quæ aliis fecisti, eadem tibi fient; retributio tua retribuetur in caput tuum. » Adest enim tempus quo Deus puniet omnes qui aliquando Israelitis male fecerunt. Et quidem tibi præ cæteris gravem imponet pœnam, paremque maleficiis quæ in fratres tuos commisisti. « Quia quemadmodum bibisti super montem sanctum meum, sic bibent omnes populi vinum: bibent et ascendent; eruntque sicut non existentes. » Nam et ipse propterea quod contra montem ineam incolasque ejus invectus es, supplicio non carebis. Qui sententiæ tuæ factorumque participes fuerint, iidem pœnæ quoque socii erunt, internevio traditi exitio, ita ut ab iis non differant qui nulli sunt. Nam verba « bibisti » et « bibent, » animadversionem significant in Idumæam aliosque hostes expromendam. Veluti, « Calix in manu Domini plenus misto. Et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen sæx ejus non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ⁶⁶. » Memorat autem montem sanctum suum, significans fore ut propter crimina adversus eum montem incolasque ejus patrata, pœnæ obnoxii fiant Idumæi: et qui cum eorum consiliis rebusque gestis conspiraverunt, iidem ad supplicii societatem vocentur, capitalique vindicta puniantur. « In Sion autem monte salus erit et sanctitas, et possidebit Jacob qui se possederant. » Vobis itaque sociisque consiliorum vestrorum hæc accident. Incolumes autem erunt, atque omni adversitate carebunt in monte Sion qui antea bellis appetebantur: atque ita mons ille propter horum securitatem sanctus videbitur: imo vero cunctis dominabuntur, qui se antea devicebant, Jacob posterius; quibus nimirum vos nuper vestricque socii molesti armis fuistis.

Vers. 18-21. — « Et erit domus Jacob ignis, et domus Joseph flamma: et domus Esau stipula: **149** et succendentur in eis, vorabuntque eos. » Sic, inquit, Idumæos omnes superabunt Israelitæ, ut instar ignis stipulam absumentis, eosdem belli vi deleturi sint. « Et non erit flammiger in Esau domo, quia Dominus locutus est. » Quoniam ignem dixit Israellem Esau fore, veluti si omnes ejus opes bello esset consumpturus, idcirco non erit, inquit, flammiger in Esau domo: id est nemini Idumæo

πορίζεσθαι προδοκῶντες, καὶ τούτους ἀπολλύειν ἐσπούδαζες, συλλαμβανόμενός τε τοὺς φεύγοντας ἐξ αὐτῶν καὶ παραδιδούς τιμωρίῃ· τούτο γὰρ λέγει ἐπὶ. « Μὴ ἐπιστῆς ἐπὶ τὰς διεκδοχὰς αὐτῶν ἐξολοθρευσα: τοὺς ἀνασωζομένους ἐξ αὐτῶν, (p. 226) μὴ δὲ συγκλείσης τοὺς φεύγοντας αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως· » δι' ὧν βουλόμενος εἰπῆν, ὅτι Ὑπὲρ ὧν ἤσθης ἐπὶ τῇ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπωλείᾳ ἀδελφῶν ὄντων σῶν, καὶ δὴ καὶ τοῖς πολεμίοις συνέπραξας κατ' αὐτῶν, καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν οἰκίαν δύναμιν περιβέβληξας τιμωρίαν. Ὅθεν ἐπάγει·

Στίχ. ιε'-ιζ'. — « Διότι ἐγγύς ἡμέρα Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη· ὃν τρόπον ἐποίησας, οὕτω ἔσται σοι· τὸ ἀνταποδομὰ σου ἀνταποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλὴν σου. » Ἦκει γὰρ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἅπαντας μὲν τιμωρήσεται τοὺς ὅτιδήποτε πεπραχέντας εἰς αὐτοὺς, μάλιστα δὲ πάντων βαρεῖαν ἐπάξει σοι τὴν τιμωρίαν, ἀνάλογόν σοι τὴν συμφορὰν ἐπάγων οἷς πεποίηκας κατ' αὐτῶν. « Διότι ὃν τρόπον ἔπιες ἐπὶ τὸ ὄρος μου τὸ ἅγιον, πίνονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον· πίνονται καὶ ἀναθήσονται, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. » Αὐτός τε γὰρ ὑπὲρ ὧν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἕμὸν τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ τοιαῦτα τετόλμηκας, δίδεξαι τὴν τιμωρίαν· οἱ κοινωήσαντές τε σοι τῆς γνώμης ταύτης καὶ τῶν πράξεων, ὡς εἰκὸς κοινωήσουσι τῆς τιμωρίας, παντελεῖ ληφθέντες ἀπωλείᾳ, (p. 225) ὡς μὴδὲν ἀποικίνας τῶν καθάπαξ οὐκ ὄντων· τὸ μὲν γὰρ ἐπίεις ἔστι καὶ πίνονται, ἢ τὴν τιμωρίαν ὀρθοῦσιν αὐτοῖς τε ἐπαχθησομένην καὶ τοῖς λοιποῖς· ὡς τὸ, « Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἴνου ἀκράτου, πλήρες κεράσματος· καὶ ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τούτο· πλὴν ὁ τραγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκένωθη· πίνονται πάντες οἱ ἄμαρτωλοὶ τῆς γῆς· » τὸ δὲ ἐπὶ τὸ ὄρος μου τὸ ἅγιον, ἢ καὶ εἶπη· Ὑπὲρ ὧν εἰς τὸ ὄρος τὸ ἕμὸν εἰς τε τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐτῷ τοιαῦτα τετόλμηκατε, δίδεξαι τὴν τιμωρίαν· οἱ κοινωήσαντές τε σοι τῆς γνώμης ταύτης καὶ τῶν πράξεων, ὡς εἰκὸς κοινωήσουσι τῆς τιμωρίας, παντελεῖ ληφθέντες ἀπωλείᾳ. « Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιών ἔσται ἡ σωτηρία, καὶ ἔσται ἅγιον, καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κληρονομήσοντας αὐτούς. » Περὶ μὲν οὖν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς κοινωηχότας ὑμῖν τῆς γνώμης, ταῦτα γενήσεται· περιωθήσονται δὲ καὶ πάσης ἀνάγκης ἔξω γενήσονται ἐν τῷ ὄρει τῷ Σιών πρότερον πολεμηθέντες· ὥστε ὄντως αὐτὸ διὰ τῆς τούτων βοήθειας ἅγιον φανῆναι· ἐπεὶ καὶ πάντας τοὺς πρότερον αὐτῶν κεκρατηκότας ὑποχειρίους ἔξουσιν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, οὗς ἐπολεμεῖτε ἐνθεν ὑμεῖς μετὰ τῶν λοιπῶν.

Στίχ. ιη'-κα'. — « Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακώβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ φλόξ, ὁ δὲ οἶκος Ἠσαῦ εἰς καλὰ μὴν· καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτούς, καὶ καταφάγονται αὐτούς. » (p. 226) Οὕτω γὰρ κρατήσουσιν ἅπαντων οἱ Ἰσραηλιταὶ τῶν Ἰδουμαίων, ὥστε δίκην πυρὸς καλὰ μὴν ἀναλίσκοντος ἅπαντας αὐτούς ἀφανίσαι τῷ κράτει τοῦ πολέμου. « Καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος τῷ οἴκῳ Ἠσαῦ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν. » Ἐπειδὴ πῦρ ἔφη τὸν Ἰσραὴλ ἔσεσθαι τῷ Ἠσαῦ, ὡσεὶ πάντας ἂν

⁶⁶ Psal. cxxiv, 9.

αὐτοὺς ἀναλίσκειν μέλλοντα τῷ πολέμῳ, διὰ τοῦτο
 οὐκ ἔσται πυρφόρος, φησὶ, τῷ οἴκῳ Ἰσαῦ· ἀντὶ τοῦ,
 οὐθεὶς ἔσται ἐν αὐτοῖς ὅς διαθεῖται ἐν δυνήσεται τοὺς
 Ἰσραηλίτας κακόν· ἀλλὰ πείσονται μὲν παρ' αὐτῶν
 ὅ τὰ τυχόντα· ἀμύναι δὲ ἑαυτοῖς, ἢ ποιήσαι τι πρὸς
 βλάβην ἐκείνων, οὐ δυνήσονται καθάπαξ οὐδέν· ἃ δὴ
 πάντα γενήσεται πάντως, ἐπειδὴ Θεὸς ἔστιν ὁ ἀπο-
 φηγάμενος γενέσθαι· καὶ ἐπειδὴ περ ἐν τοῖς ἀνωτέροις
 ἔφη ὅτι κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς
 κατακληρονομήσοντας αὐτοὺς, πλατύτερον αὐτὸ βου-
 λόμενος εἰπεῖν, λέγει ὅτι οἱ μὲν ἐν Ναγέβ Ἰσραηλίται
 κατακληρονομήσουσι τοὺς προσήκοντας τόπους τῷ
 Ἰσαῦ· οἱ ἐν Σιφληᾷ δὲ τοὺς τῶν ἀλλοφύλων κομιτοῦν-
 ται δὲ καὶ τὴν οἰκειαν χώραν ὡς εἰκός· οἱ μὲν τοῦ
 Ἐφραῖμ τὸ τῆς Σαμαρείας πεδῖον· τὴν Γαλααδίτιν
 δὲ ὁ Βενιαμίν· τῆς τε μετοικίας αὐτῶν τῆς ἐπὶ τὰ
 οἰκεία, ἀρχὴ μὲν αὐτοῖς γενήσεται ἡ Σαρεφθῶν χώρα·
 τέλος δὲ ἡ Ἐφραθά· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι πάντας
 τῶν Χαναναίων τοὺς ἐν μέσῳ καθέξουσιν τόπους, οὐσ-
 περ οὖν καὶ πρότερον εἶχόν· (p. 227) οὕτω δὲ καὶ τὰς
 ἐν Ναγέβ πόλεις ἑαυτῶν ὑποδέχονται ἀπάσας ἀπαν-
 τες, συντόμως εἰπεῖν, οἱ τῷ Σιών θρεῖ προσήκοντες,
 καὶ τὴν αὐτόθι τῷ Θεῷ προσήκουσαν θρησκείαν ἐκτε-
 λῶντες· αὐτοὶ τε πάσης τεύχονται σωτηρίας· καὶ
 μεγίστην τινὰ τοῖς τοῦ Ἰσαῦ τὴν τιμωρίαν ἐπάξου-
 σιν, ἀνθ' ὧν κενόνοσιν παρ' αὐτῶν· οἷς ἐπήγαγεν
 ἅπανσιν ἐν αὐτῷ συμπεράνας τὴν προφητείαν· « Καὶ
 ἔσται τῷ Κυρίῳ ἡ βασιλεία. » Ἴνα εἴπη, ὅτι διὰ
 πάντων ὧν τε εὐ πάσχουσιν Ἰσραηλίται καὶ ὧν ὑπομένουσι,
 δίκαις δίδόντες οἱ παρανενομηκότες εἰς αὐτοὺς,
 φαίνεται βασιλεὺς ἀληθὴς ὁ Θεός, ὁ Κύριός τε καὶ ποιητὴς
 τῶν ἀπάντων, κατ' ἐξουσίαν ἃ βούλεται περὶ τε
 τοὺς οἰκείους καὶ περὶ τοὺς ἄλλοτριούς εἶναι δοκούντας ποιῶν.

licebit male facere Israelitis; sed illi quidem ab his
 quælibet perpetientur, quin tamen injurias ulcisci
 queant, vel quidquam ad illorum perniciem moliri.
 Hæc adamussim omnia fiant; Dei enim oraculo fu-
 tura esse dicuntur. Et quoniam in superioribus
 dixit, fore ut domus Jacob eos possideat, qui se
 possederant; explicatius jam id dicere volens ait,
 Israelitas Nagebi incolas hæreditatis jure capturos
 proximos Esau locos; Siphelæ item cives Israelitas,
 regionem alienigenarum occupaturos: præterquam
 quod patriam quoque regionem, uti par est, obti-
 nebunt; nempe Ephraimitæ Samarizæ planitiem,
 Benjamitæ Galaaditidem. Jamvero postliminii eo-
 rum initium regio Sareptæ erit, finis Ephratha.
 Nempe ait possessuros eos intermediam omnem
 Chananeorum regionem. Cunctas item finitimas
 Nagebi urbes recuperabunt omnes hi, ut summa-
 tim dicam, qui Sion monti sunt proximi, ibique
 legitimam persolvunt Deo religionem. Atque hi
 summam salutem adepti, maximas ab Esau posteris
 injuriarum veterum reposcent pœnas. Quibus om-
 nibus addit prophetizæ clausulam: « Et erit Domino
 regnum. » Videlicet tum Israelitarum prosperitate,
 tum implorum hostium supplicio, Deus vere rex
 comprobabitur, Dominusque et creator omnium,
 qui seu suorum, seu etiam illorum, qui videntur
 alieni, pro suæ voluntatis arbitrio, vitam fortunas-
 que temperat.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΙΩΝΑ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN JONAM PROPHETAM.

Εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης
 ὑπάρχων Θεὸς ὁ Δεσπότης καὶ Ποιητὴς τῶν ἀπάντων,
 πρὸς ἕνα σκοπὸν ὄρων, τὰ τε κατ' ἐκείνην ἑκονόμησε
 καὶ τὰ κατ' αὐτὴν· πάλαι μὲν ἔχων βεβουλευμένον
 παρ' ἑαυτῷ τὸ τὴν μέλλουσαν ἐκφῆσαι κατάστασιν,
 (p. 226) ἥσπερ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κατὰ τὸν Δεσπότην
 Χριστὸν ἀνίδειξεν οἰκονομίᾳ· ἀναγκαῖον δὲ νομίσας,
 ἐν ταύτῃ δὴ, τῇ παρουσίᾳ λέγω, πρότερον ἡμᾶς γενέ-
 σθαι, εἶθ' ὕστερον εἰς ἐκείνην μεταστῆναι διὰ τῆς ἐκ
 νεκρῶν ἀναστάσεως· ὡς ἂν ἐκ παραθέσεως μᾶλλον
 γρηγορημένων τῶν τε δειχθησομένων τὸ μέγεθος ἀγαθῶν·
 εἶθ' ὡς ἂν τοῦτο γένηται ὄφελον, καὶ μὴ καινόν τι νο-
 μίζοιτο ὕστερον βεβουλευσθαι τε καὶ δεδοκιμασθαι
 περὶ ἡμῶν, διὰ πολλῶν μὲν ἤδη καὶ ἐτέρων ἐναπ-
 ἔθετο τοῖς ἀνθρώποις τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ τὴν παρ-
 ουσίαν, ὥστε πάντας Ἰουδαίους πόρρωθεν ἀπεκδέχε-

150 Unus idemque Veteris ac Novi Testamenti
 Deus, Dominus et creator omnium, uno scopo sibi
 proposito, illius pariter atque hujus temporis curam
 gessit: olim quidem habens firmum apud se pro-
 positum futurum rerum statum ad exitum perdu-
 cendi; cujus initium Christi Domini incarnatione
 fecit: necessarium tamen judicavit, præsentem
 antea conditionem nos experiri, tum ad futuram
 transferri per resurrectionem a mortuis, nempe ut
 ex comparatione magis nobis innotesceret promissorum
 magnitudo bonorum. Deinde quo id consilium
 palam feret, neque aliquid novi excogitatum
 postea decretumque videretur, aliis quoque per
 multis indiciis Christi Domini adventum hominibus
 portenderat, ita ut Judæi omnes hunc jamdiu
 exspectarent. Neque id minus ex oraculis Abra-

hamo Davidique editis conficiebatur, quibus promiserat; illi quidem, fore ut omnes gentes in semine ejus benedicerentur; huic autem, fore ut posteris ejus perpetuum regnum attribueretur. Quæ itaque secundum populi existimationem significabant illum, cujus causa hæc res efficiendæ erant, ea reapse in Christi Domini incarnatione comperta sunt exitum habere: in quo etiam gentibus vere contigit benedici, et perpetuum inconcussumque generis regnum fieri. Propterea etiam Dei providentia circa populum multa fuit, quoniam omnes promissionum dictarum memores, exoptatum Christi Domini præstolabantur adventum. Atque hæc causa fuit, cur plurima in Vetere Testamento Deus secundum ejusmodi administraverit rationem; ita ut gesta illa tum ejus temporis **151** hominibus maximam præberent utilitatem, tum etiam significationem haberent gerendarum postea rerum: præterquam quod excellentia simul quam plurima Novi præ Vetere Testamento apparitura erat. Compertum est igitur hoc modo, vetera esse typum quemdam posteriorum, non sine aliqua eorumdem imitatione, et cum idoneo suis temporibus usu: sed tamen re ipsa demonstrantia, quantopere illa præsentibus minora fuerint.

Deus igitur ex Ægypto Israelcm eduxit, omnique illa acerba servitute expedit; editaque ingenti primogenitorum cæde, hinc rem Israeliticam integræ salutis restituit: quos populos miraculo etiam discriminavit, dum Hebræos, nihil simile Ægyptiis pati voluit: id quod accidit ob cruoris in postibus aspersionem. Hæc, inquam, multum ejus ætatis Israelitis emolumentum exhibuerunt, quibus ejusmodi bonofruidatum fuit. Id autem portendebat, typi scilicet instar, fore ut Christus Dominus liberaret nos haud ex Ægypti servitio, sed mortis atque peccati: quod quidem nobis Christus præstitit proprii sanguinis aspersione. Hoc enim ille pro omnibus fuso, et nece pro nobis obita, mortuorum resurrectionem patravit; fecitque ut nos omni hac servitute soluti, immortalitatis et incorruptibilitatis et impeccantiæ bonum reciperemus: quo impetrato, haud jam promissam terram, ut illi, incoleremus, sed in regno versaremur cælorum. Jam quantum hæc ab illis differunt! Israelitæ ad breve temporis spatium bona illa consequerentur; nos hæc, quæ multa sunt et maxima, cum æterna utilitate tenemus: id quod ex omni rerum ipsarum natura comportum est: Sic etiam peccantes in eremo Israelitas pœnæ subiecit Deus, ut his veluti exemplaribus peccatorum formidinem nobis incuteret, quorum causa in deteriorem solemus conditionem incidere.

μου· ὡς ἂν ἐν τισι τύποις παιδεύων ἡμᾶς δεδοικέναι περιβαλεῖν.

152 Id quod beatus docet Paulus dum ait: « Hæc omnia illis in imagine contingebant; scripta autem sunt ad eruditionem nostram, in quos

σθαι ταύτην· οὐδενὸς δὲ ἦν τὸν ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ἀδραμ καὶ τὸν Δαυὶδ εἰργασταὶ τοῦτο, πρὸς οὓς ἐπαγγελίας ἐποίησατο, τὸν μὲν, ἔτι ἐνευλογηθήσεται ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη· τὸν δὲ, ὅτι διηνεκῆ παρέξει τοῖς ἐξ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν· ἄπερ οὖν τῷ μὲν δοκεῖν τὸν λαὸν ἐμήνυε τὸν ἐφ' οὐπερ ταῦτα πληροῦσθαι ἡμελλεν· ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκονομηθέντων ἐδείκνυτο λαβοῦσα τὸ πέρασ, ἐφ' οὐπερ καὶ τὸ ἐνευλογηθῆναι τὰ ἔθνη γέγονεν ἀληθῶς, καὶ διηνεκῆ δὲ καὶ ἀσάλευτον εἶναι τῷ σπέρματι τὴν βασιλείαν· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡ περὶ τὸν λαὸν ἐπιμέλεια τοῦ Θεοῦ πολλὴ τις γέγονεν, (p. 229) ἐπειδὴ πάντες ἐπὶ ταῖς ἐπαγγελίαις φυλαττόμενοι ταῖς εἰρημέναις, τὴν προσδοκωμένην παρουσίαν ἀνέμενον τοῦ Δεσπότην Χριστοῦ· ἀλλὰ γὰρ ταύτης ἐνεκεν τῆς αἰτίας πλείστα ὅσα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατὰ τούτων ὑπονόμησε τὸν τρόπον, ὡς ἂν καὶ τοῖς τότε μεγίστην τὰ γινόμενα παρέχοιτο τὴν ὠφέλειαν, καὶ μήνυσιν τινα τῶν πραγμάτων ἔχη τῶν ὑστερον δειχθησομένων· μετὰ τοῦ καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν δευτέρων πρὸς τὰ πρότερα πλείστην τινα φανήσεσθαι οὖσαν· εὐρίσκειν τε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τύπος τις τὰ παλαιὰ τῶν ὑστερον, ἔχοντα μὲν τινα μίμησιν πρὸς ταῦτα, μετὰ τοῦ καὶ χρεῖαν ἐν τοῖς οἰκείοις παρέχεσθαι καιροῖς· δηλούμενα δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὅποσον ἡλάττωνται ταῦτα.

Ἐξήγαγε μὲν οὖν τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς καὶ πάσης τῆς πικρᾶς ἐκείνης ἀπήλλαξε δουλείας· ἐργασάμενος δὲ θάνατον τῶν πρωτοτόκων πολλῶν, διὰ τοῦτο τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν περιέσσωσε παντελῶς· ἄπερ οὖν καὶ σημείῳ διέκρινε πρὸς τὸ μὴδὲν παραπλήσιον τοῖς Αἰγυπτίοις παθεῖν· ἦν δὲ τοῦτο ἡ ἐπὶ τῶν φλῶν τοῦ αἵματος χρίσις· ταῦτα δὲ πολλὴν μὲν τοῖς Ἰσραηλιταῖς γινόμενα τότε παρέχετο τὴν ὠφέλειαν, τοῖς γὰρ καὶ ἐν ἀπολαύσει τοιοῦτων καθισταμένοις· προσσημαίνετο δὲ πως ὡς ἐν τύποις τὸ καὶ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οὕτως ἡμᾶς ἀφαιρήσεσθαι οὐ τῆς Αἰγύπτου δουλείας, ἀλλὰ τῆς τε τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας· (p. 230) ἄπερ οὖν ἡμῖν παρέσχε τῆ χρίσει τοῦ αἵματος τοῦ οἰκείου· τοῦτο γὰρ ὑπὲρ ἀπάντων ἐκχέας, καὶ τὸν θάνατον ὑποστάς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰργασάτο τε τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, καὶ παρέσχεν ἅπανσιν ἡμῖν τὸ, πάσης τῆς ἐνταῦθα δουλείας ἀπαλλαγῆσιν, ἀπακδέχεσθαι τῆς τε ἀθανασίας καὶ τῆς ἀφθαρσίας καὶ τῆς ἀναμαρτησίας τὴν ἀπόλαυσιν· μεθ' ὧν οὐ γῆν ἐπαγγελίας οἰκήσομεν, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν ἐσόμεθα βασιλείᾳ· ὅποσον δὲ τούτων πρὸς ἐκεῖνο τὸ διάφορον, καὶ ὅτι ἐκεῖνων μὲν ἐπ' ὀλίγον ἐγένετο τὸ κέρδος, τούτων δὲ μεγίστων τε ὄντων καὶ πολλῶν διηνεκῆς ἡ ὠφέλεια τοῖς λαβοῦσιν προσέσται, ἐξ αὐτῶν ἅπανι δῆλον καθέστηκε τῶν πραγμάτων· οὕτω καὶ τοὺς ἐπταικότας τῶν Ἰσραηλιτῶν τιμωρίας ἐπέβαλεν ἐπὶ τῆς ἐρήνης ἁμαρτίαν, ὡς ἰκανὴν τε οὖσαν τοῖς χεῖροσιν ἡμᾶς

Τοῦτο δὲ ὁ μακρὸς δῆλοι Παῦλος λέγων· « Ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκεῖνοισ· ἐγράφη δὲ πρὸς νοουσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰῶνων κατήν-

τησαν. Ὁὕτω δὲ τῆς νομικῆς διατάξεως, ταῖς τε Ἀ
 θυσαίαις καὶ τῷ αἵματι τῶν ἀλόγων ζώων ἔταξεν ὠφε-
 λῆσθαι τοὺς χρωμένους· (p. 231) ἴν' ἐκ παραθέσεως
 ἡμῖν τὸ πιστεύειν μερίζωνς προσῆ, ὅτι μεγίστων
 ἀγαθῶν ἐν τῷ αἵματι τευξόμεθα τοῦ Δεσπότου Χρι-
 στοῦ· ὄθεν ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· Ἐἰ γὰρ τὸ
 αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδῶς δαμάλεως βαν-
 τίλζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς
 σαρκὸς καθαρότητα, πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χρι-
 στοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἁμῶν ἐαυτὸν προσ-
 νεγκεν τῷ Θεῷ, καθαρῶς τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ
 νεκρῶν ἔργων; Ἐκ γὰρ τῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ
 διαφορᾶς πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα, ἀρκούντως ἡμᾶς ἐπι-
 στάσατο, ὅτι πολλῶ πλεον ἡμᾶς τούτοις προσῆκε
 πιστεύειν ἢ ἐπ' ἑκαίνους ἐπίστευον οἱ τότε· καὶ κατὰ
 τὴν ἔρημον δὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν δι' ἀπειθειαν ταῖς
 τῶν ὄφρων ἀπολλυμένων πληγαῖς, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς
 τῷ μακαρίῳ Μωσῆ χαλκοῦν ἀπεργάσασθαι ὄφιν, ὡς
 ἀν' ἐπ' αὐτὸν ἀποδλέποντας οἱ πληττόμενοι τῆς βλά-
 θης τῶν πληττόμενων ῥάβδιαν δέχοντο τὴν λύσιν· θυ-
 ναμένου μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλήττεσθαι παντελῶς
 ἔξω ποιῆσαι, ἢ ἑτέραν γοῦν τινα εὐρέσθαι τῆς κλη-
 γῆς ἰατρείαν· βουληθέντος δὲ ἐν ἀπεικονισματι τῶν
 πληττόμενων τῆς βλάβης δέχεσθαι αὐτοὺς τὴν λύσιν·
 ἵνα μὴ σφόδρα θαυμάζωμεν εἰ τῷ θανάτῳ τοῦ Δε-
 σπότου Χριστοῦ λύων τὸν θάνατον ὁ Θεός, (p. 232)
 ἀθάνατον ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως παρέχεται τὴν
 ζωὴν· ὄθεν καὶ ὁ Κύριός φησι· Καὶ καθὼς Μωσῆς
 ὤφρασε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὤφρασθαι δεῖ
 τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν
 μὴ ἀποληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον· δεικνύς ὅτι
 ὄντα τρόπον τότε τῶν πληττόμενων τὸ μίμημα τὴν
 ἀπὸ τῆς πληγῆς ἰατρὴν βλάβην, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον
 καὶ νῦν ὁ πᾶντας ἀνθρώπους ἐπινεμόμενος θάνατος,
 ἐπὶ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ γεγονώς, οὐκ αὐτῷ μόνον,
 ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τοῦ θανάτου παρέξει
 τὴν λύσιν.

Ὁὕτω δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν μακάριον γέγονεν Ἰωνᾶν
 τὸν προφήτην, ὃν, Ἰουδαίων ἀπειθοῦντων καὶ προσέ-
 σθαι τὰς προφητείας οὐκ ἐθελόντων, ἐπὶ τὰ ἔθνη
 μεταλθεῖν παρεσκευάσεν ὁ Θεός· εἶτα διὰ τριῶν τε
 ἡμερῶν καὶ νυκτῶν παραδόξως ἐπὶ τοῦ κήτους αὐτὸν
 διασώσας, ἤγαγέ τε εἰς τὴν πόλιν τὴν μυρίων πλήρη
 κακῶν· καὶ παρεσκευάσε κηρύξαντα τὴν μετάνοιαν,
 σωτηρίας ἅπασιν τοῖς αὐτοῖσι πρόξενον γενέσθαι· ἴν'
 ἐκ παραθέσεως μὴ ἀπιστοῦμεν, εἰ καὶ ὁ Δεσπότης
 Χριστὸς διὰ τῶν ἰσων καιρῶν ἀδιάφορος φυλαχθεῖς,
 καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἐν ἀθανάτῳ ζωῇ κοινήν
 ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ταῦτα γὰρ ἀπειθοῦντων Ἰου-
 δαίων, τὴν ἐκ τῆς μετανοίας παρέχεται σωτηρίαν· ὄθεν
 καὶ ὁ Κύριος ποτὲ μὲν φησιν· Ὅσπερ γὰρ ὁ Ἰωνᾶς
 ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας ἐποίησε καὶ
 τρεῖς νύκτας, (p. 233) οὕτω δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
 ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ποιῆσαι τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς
 νύκτας· ποτὲ δὲ· Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται
 καὶ κατακρινούσι τὴν γενεάν ταύτην, ὅτι ἤκουσαν τοῦ
 κηρύγματος Ἰωνᾶ· καὶ ἰδοὺ πλεον Ἰωνᾶ ὧδε·

A termini saeculorum devenerunt⁶⁹. » Atque ita legalli-
 bus institutis curavit, ut illi cum fructu, victimis et
 brutorum animantium sanguine uterentur: atque ut
 eo exemplo fides nostra roboraretur, fore nimirum
 ut bona maxima per Christi Domini sanguinem
 consequeremur. Quare beatus ait Paulus: « Si enim
 sanguis taurorum et hircorum, et cinis vitulae as-
 persus, qui eo utuntur sanctificat ad carnis emun-
 dationem: quanto magis sanguis Christi, qui per
 aeternum spiritum Deo se obtulit immaculatum,
 conscientiam nostram a mortuis operibus perpur-
 gabit⁷⁰? » Nam Deus per Christi Domini a brutis
 animantibus differentiam satis nos facit certiores,
 multo nos magis novis his debere confidere, quam
 illi veteribus confidebant. Jam cum Israelitae in
 B eremo propter suam incredulitatem colubrorum
 morsibus interirent, mandavit Deus beato Moysi,
 ut æneum conficeret colubrum; quem qui vulnérati
 respicerent, damni sui medicinam facilem recepturi
 erant. Atqui cum Deo liceret vel Israelitas a mor-
 sibibus omnino defendere, vel aliam quamlibet suppe-
 ditare ictus medelam; nihilominus eos voluit a
 mordentium imagine remedium referre: quo minime
 miraremur, si morte Christi Domini Deus mortem
 destruens, immortalem nobis per corporum resur-
 rectionem compararet vitam. Quare et Dominus
 ait: « Sicuti Moyses exaltavit serpentem in solitu-
 dine, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis
 qui credit in illum non pereat, sed habeat vitam
 æternam⁷¹. » Quibus verbis docet, sicut olim mor-
 dentium imago damnium vulneris persanabat, sic
 nunc mortem, quæ omnes homines 153 depasce-
 batur, postquam ea Christo Domino accidit, non
 huic solum, sed cunctis hominibus mortis remedium
 esse allaturam.

« Sic etiam contigit beato prophetae Jonæ, quem
 Judæis incredulis, neque ejus oracula recipientibus,
 ad gentes transgredi jussit Deus; deinde tribus diebus
 totidemque noctibus mirabiliter intra cetum con-
 servavit incolumem, perduxitque in urbem immu-
 nis sceleribus redundantem: nempe ut is poenitentiam
 prædicans, conciliator salutis incolis fieret; nos autem hoc exemplo eruditi minime ne-
 garemus, Christum Dominum pari temporis spatio
 sine corruptione servatum; qui mox e mortuis ad
 immortalem vitam revocatus, communem cunctis
 ethnicis (Judæis interim incredulitatem retinenti-
 bus) poenitentiae merito salutem exhibuit. Unde et
 Dominus aliquando dixit: « Sicut enim Jonas in
 ventre ceti tres dies totidemque noctes transegit:
 ita oportet Filium hominis tres dies in corde terræ
 totidemque noctes manere⁷². » Aliquando vero:
 « Viri Ninivite consurgent, et generationem hanc
 condemnabunt; propterea quod ipsi pronas aures
 prædicanti Jonæ præbuerunt: ecce autem plus

⁶⁹ 1 Cor. x, 11. ⁷⁰ Hebr. ix, 13. ⁷¹ Joan. iii, 4. ⁷² Matth. xii, 40.

quam Jonas hic est. Porro rerum imitatio evidenter constat; quanquam multa est priscarum a novis discrepantia. Profecto Judæi præsentibus, haud secus quam illi veteres, in incredulitate perseverant; dum salutarem gentes recipiunt prædicationem. His evidenter de causis beati Jonæ persona excitata est. Alioqui enim non tam incredulus Deo perstitisset propheta, ut nihil eorum faceret quæ jubebatur, præsertim quum ad tot hominum curandam salutem mitteretur. Sed neque ita incredulum experiri eum opus erat marinam illam calamitatem, celo nimirum obijci, prodigiose intra hunc servari, multo vero prodigiosius illinc exitum nancisci. Quippe Deo licebat aliter ad officium cogere renuentem incredulumque prophetam: sicut ab eo factitatum novimus ¹³, quo tempore Moyses apostolatus ministerium **154** devitabat; itidemque cum Jeremias ejusdem operis magnitudinem extimescebat ¹⁴. Plane igitur constat, libitum fuisse Deo tam insolitis tamque miris casibus Jonam exercere, quo typum eum exhiberet gerendarum in Christo Domino rerum, ita ut hanc ob causam per tam incredibilem novitatem deductus, dignus fide evaderet, propterea quod tanti operis figuram in semetipso gerebat.

Præcipuam itaque prodigiorum, quæ beato Jonæ acciderunt, causam hanc dicere licet: proximam alteram, quæ de typo similiter manat. Necessè enim erat haud mediocriter animum despondere prophetas, qui continenter ad populum a Deo missi futura canebant, imponendasque pœnas minitabantur, et quidquid demum emendandis moribus conduceret, magna sedulitate præstabant: cæteroqui nihil proficiebant, obtinente Israelitarum malitia adversus ea studia prophetarum, quos Deus illorum causa excitaverat. Quamobrem hi merito jam inutilem existimabant laborem suum, ac de rebus humanis prorsus desperabant, nempe, quia ethnici quidem in vitia constanter ruerent; ille autem populus, qui ad divinam videbatur delectus scientiam, impietas et morum colluvie haud ethnicis cederet. Mæstos itaque Deus prophetas ut recrearet, qui omnium utique hominum multam gerit curam, peculiarem tamen providentiam electis impendit, sæpenumero significavit illis futuram in Christi Domini adventu conversionem humanorum morum: quo tempore omnes divinæ gratiæ instinctu a vitio ad virtutem respectari erant. Tum ad extremum hoc quoque admirabile in propheta Jona patravit opus ad omnium prophetarum eruditionem atque solatium: quos re ipsa certiores fecit de indubio Christi **155** adventu, et de omnium hominum per id tempus ad bonam frugem reditu; Judæis inletem valde ad vitia incumbentibus, Deo ita permitte ob demonstrandum mentis humanæ liberum arbitrium ac fragilitatem; sed denique sub Christi

Α δὴλον ὅτι ἔστι μὲν τις μίμησις τῶν πραγμάτων, πολὺ δὲ τὸ διάφορον τούτων πρὸς ἑκείνα· καὶ ὅτι παραπλησίως μὲν οὗτοι τοῖς τότε Ἰουδαίοις ἀπιστοῦντες μενοῦσι, δέξεται δὲ τὰ ἔθνη τὴν ἐκ τοῦ κρυφύματος σωτηρίαν. Ἐπὶ δὴ τούτοις σαφῶς ὁ μακάριος προδέβληται Ἰωνᾶς· οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ προφήτης οὕτως ἔμεινεν ἀπειθῆς τῷ Θεῷ, ὡς μὴ ἐλέσθαι τι ποιῆσαι τῶν εἰρημένων αὐτῷ· καὶ ταῦτα ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τοσοῦτον πεμπόμενος ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐδὲ ἀπειθοῦντα πειραθῆναι πάντως τὴν κατὰ τὴν θάλατταν ἦν ἀνάγκη κακῶν· ὥστε καὶ ἐμβληθῆναι κήτει, καὶ ἐπ' (33) αὐτοῦ παραδόξως σωθῆναι, καὶ παραδοξότερον ἔτι τὴν ἐκείθεν ἀνάδυσιν ὑπομείναι· δυναμένου γε τοῦ Θεοῦ ἐτέρως ὀκνοῦντα καὶ ἀπειθοῦντα τὸν προφήτην ἐπὶ τὸ θεῖον ἰγεῖραι· ὡς περ οὖν αὐτὸν ἐπὶ τε τοῦ Μωσῆως Β ἔργω μὲν ποιοῦντα ὀκνοῦντος πρὸς τὴν ὑπουργίαν τῆς ἀποστολῆς· ἐπὶ τε τοῦ Ἰερεμίου φεύγοντος ὁμοίως κάκεινου τῆς ὑπουργίας τὸ μέγεθος· (p. 234) ἀλλὰ γὰρ διὰ πραγμάτων οὕτω καινῶν τε καὶ παραδόξων προδήλων τὸν μακάριον Ἰωνᾶν ἀγαγεῖν ἐβουλήθη, ἐπειδὴ τύπον αὐτὸν τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἡμελλεν ἀποφαίνειν· ὡς ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας διὰ τοσαύτης ἀπίστου καινότητος ἐνεχθεὶς, ἀξιώπιστος γένοιτο, τοῦ τοσοῦτου πράγματος τὸν τύπον ἐκφαίνων ἐν αὐτῷ.

Προηγουμένη μὲν οὖν τῶν κατὰ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν οὕτως παραδόξων γεγονότων ταύτην αἰτίαν εἶποι τις ἂν· ἐπομένην δὲ κάκεινον ἐκ τοῦ τύπου τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαν· ἀθυμεῖν γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀνάγκη τοὺς προφήτας ἦν, ὅτι συνεχῶς πρὸς τὸν λαὸν παρὰ C τοῦ Θεοῦ πεμπόμενοι, ἐμήνυον τε αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὰς ἐπαχθισμένας τιμωρίας ἡτελεύτων· καὶ πάντα δὴ τὰ πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν συντελοῦντα κατὰ πολλῆς διεπράττοντο τῆς σπουδῆς· ἦν οὖν δὲ πλεῖστον οὐδὲν, τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν κακίας ἀντιπραττούσης· τῇ δὲ τῶν προφητῶν ἐπιμελείᾳ παρὰ τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς γινομένη· ἀφ' οὗ δὴ καὶ περιττὸν ὡς εἰκόθεν φροντο τὸν αὐτῶν εἶναι πόνον· καὶ δὴ καὶ πρὸς ἀπόγνωσιν παντελῆ τῶν ἀνθρωπειῶν ἐχώρου πραγμάτων· ὡς τῶν μὲν ἔθνων πρὸς τὸ χεῖρον ἀπαξ νευόντων, τῶν δοκούντων δὲ εἰς τὴν γνῶσιν ἐξελέχθαι τὴν θείαν, (p. 235) οὐδὲν ἐλαττοῦμένου τῇ τε ἀσεβείᾳ καὶ τῇ τὸν τρόπῳ μοχθηρία ἐκείνων· οὕτω δὲ διακειμένους αὐτοὺς ψυχαγωγῆσαι βουλόμενος ὁ D Θεός, ὁ πολλὴν μὲν πάντων ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἐξαιρέτων δὲ τινα νέμων τοῖς αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν, πολλάκις μὲν ἐδήλωσεν αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τῆς δόξου τοῦ Δεσπότην Χριστοῦ γενησομένην μεταβολὴν τῶν ἀνθρωπειῶν πραγμάτων, ὅτε δὴ πάντες ἡμελλον ἐκ τοῦ χείρονος θείᾳ χάριτι νεύειν ἐπὶ τὸ κρείττον· τελευταῖον δὲ καὶ τὴν παρόδοξον ταύτην ἐργασίαν τὴν κατὰ τὸν προφήτην Ἰωνᾶν πεποιθῆται, εἰς διδασκαλίαν τε καὶ ψυχαγωγίαν πάντων τῶν προφητῶν δι' ὧν ἔργοις ἐπειθεν αὐτοὺς, ὡς ἀληθῆ μὲν ἔσται τὰ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν· καὶ ὅτι πάντες ἀνθρωποὶ θείᾳ χάριτι τότε μετελεύσονται πρὸς

¹³ Exod. 11, 1 ¹⁴ Jer. 1, 6.

(33) Ita cod. non ὑπ'.

την οσον· νυν μὲν Ἰουδαίων ἀνευδότης ἐχόντων περι-
την τοῦ χείρονος αἵρεσιν, διὰ τὸ συγχωρεῖν οὕτω τὸν
θεὸν, εἰς ἐλεγγον τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεώς τε
καὶ ἀσθενείας· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ
παρουσίας ὅτι ἂν τὴν οικεῖαν βούληται δεικνύναι
χάριν ὁ θεός, ἀπάντων ἀνθρώπων τῶν διαπαντός
πρὸς ἀσέβειαν νεύοντων, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον λαμ-
βανόντων βοήθην· ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν,
ὅτι « Συνέκλεισεν ἡ Γραφή τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν,
ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν » (p. 236) δεικνύς ὅτι ἐκ τῶν
ἐπαυδουμένων βοήθην, ἵνα μάθωμεν ὅτι θείας χάριτος
τὸ κρείττον.

Τούτου γε ἀπέδειξεν αὐτάρκη παρέσχετο τοῖς προ-
φήταις τὰ παρόντα, ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἰωνῶν μάλιστα
τούτου χρήναι δειχθῆναι νομίζων· ὅς τύπον ἐν ἑαυτῷ
τινα τῶν περι τὸν Δεσπότην ἐσομένων παρέσχε τὸν
Χριστόν· ἀποστέλλει μὲν γὰρ αὐτὸν εἰς Νινευθὴ τὴν
πόλιν, μεγάλην οὖσαν καὶ πολυανθρωποτάτην, καὶ
τῶν ἐν Ἀσσυριοῖς βασιλεῖα τυγχάνουσαν· ἐν ἧ πάν-
τες πρὸς ἀσέβειάν τε ἔωρον, καὶ μοχθηρῶ προσ-
ανεῖχον βίῳ, τρυφαίς τε καὶ ἀνίσει καὶ ἀκολασίαις
καὶ πάσῃ συζῶντες παρανομίᾳ· κελεύει δὲ τὴν τῆς
πόλεως μηνύσαι καθαίρεσιν, εἰ μὴ νεύσειαν πρὸς τὸ
θεόν· εἶτα παρασκευάσει πάντας ἐκείνους ἄθροον φω-
νῆς ἀκηκοῦσας τοῦ προφήτου, ὃν οὐχ ὅστις ἦν ἠπί-
στηντο, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ θαυμάτων φανέντα εἶδον,
ὥστε ἐκκλησῆν αὐτοῦ τινα λαβεῖν· ἐντεῦθεν μεταθε-
μένους τῆς πρόσθεν γνώμης ἀπὸ μόνης τῆς ἀπειλῆς
πρὸς τὸ κρείττον ἰδεῖν, ἐθνικούς τε ὄντας καὶ οὐδὲν
ἐδασκαλίας εἶδος εἰς θεοσέβειαν ἠκούσης πρότερον
ἔδειγμένους· ὡς ἂν δηλώσειαν ἐκ τῶν παρόντων,
(p. 237) ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς τοῦ
Δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας ἅπαντα τὰ ἔθνη τῇ
εἰκεῖα χάριτι νεύσαι παρασκευάσει πρὸς τὸ κρείττον,
κἂν ἀπειθεῖν ἐθέλωσιν Ἰουδαῖοι τῇ τῆς εὐσεβείας
διδασκαλίᾳ.

Ἐντεῦθεν ὁ μακάριος προφήτης ἐκ τῶν παρόν-
των συνειδώς ὡς τῆς ἐσχάτης ἄξιον φανοῦνται τιμη-
ρίας Ἰουδαῖοι, ἐκ τοσαύτης διδασκαλίας μηδεμίαν
δεξιμένοι διόρθωσιν, εἰ Νινευθὴ ἀσεβεία συζῶντες
καὶ στρεφόμενοι, ἄθροον ἐκ μηνύσεως μόνης μετα-
θέμενοι φαίνονται πρὸς τὸ κρείττον· καὶ ὅτι τούτων
ἤ πρὸς ἀπέδειξιν γιγνομένων τῶν κατὰ τὸν Δεσπό-
την ἐσομένων Χριστόν, τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πολλῶν
πλέον συμβήσεται, ὅπου ἂν τὰ μὲν ἔθνη τῇ θεῖα κα-
λούμενα χάριτι βέπη πρὸς τὴν εὐσεβείαν, Ἰουδαῖοι
δὲ μένωσιν ἀπειθεῖς καὶ μὴ δεχόμενοι τὸν Δεσπότην
Χριστόν, οὗ τὴν μήνυσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἀνωθεν
φερομένην εἶχον παρ' ἑαυτοῖς· ὅτι τε ἐντεῦθεν κλη-
ρονομοὶ μὲν ἀποφανθήσονται τῆς βασιλείας τῶν οὐ-
ρανῶν οἱ πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντες ἄνθρωποι, ἐξω-
σθήσονται δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης διὰ τὴν οικεῖαν
ἀπειθεῖάν τε καὶ ἀσέβειαν Ἰουδαῖοι, καίτοι γε ὄξαν-
τες ἐν τοσαύτῃ διδασκαλίᾳ τοῦ κρείττονος γεγενῆ-
σθαι, ἀναγκαίως ἠθόμεναι, πένθους ἄξιον πανταχόθεν
ἑρῶν τὸ πρᾶγμα, καὶ συναλγῶν μὲν Ἰουδαίους εἰκό-
τως. (p. 238) τοιοῦτοι τε οὖσι καὶ τοσαῦτα μέλ-

A adventum, quo tempore suam Deus gratiam pato-
facturus erat, cuncti homines, qui nunc prorsus
impietati dediti erant, ad virtutem cursum directuri
erant. Quare etiam beatus Paulus ait, conclusisse
Deum omnia sub peccato, ut fide justificemur⁷⁵,
significans quemadmodum a majoribus nostris ad
sectanda vitia inclinati fuerimus; quo scilicet cog-
nosceremus gratia nobis opus esse ad discernen-
dam atque anteponendam cuius rei virtutem.

Quarum rerum idoneam in praesenti demonstra-
tionem prophetis exhibuit, eam scilicet quam in Jo-
nae praecipue casibus exprimendam curavit, qui
quamdam rerum in Christo Domino efficiendarum
imaginem in se ipso gestavit. Mittit enim eum
Deus in magnam urbem Niniven, populo copiosis-
simam, Assyriorum regiam sedem; cujus cuncti
cives non sine religionis contemptu pravum vita-
genus agitabant, otio, luxuria, intemperantia, atque
omnimodis vitiis diffluentes: jubetque ut urbis
excidium nuntiet, nisi incolae ad officium conver-
tantur. Exin curavit Deus, ut ii repente omnes
audita prophetae voce (quem antea minime nove-
rant, neque nunc prodigiis communiter cernebant,
ita ut ejus admiratione aliqua percellerentur), cura-
vit, inquam, Deus ut priore ingenio mutato, mina-
rumque vi impulsus, ad saniora consilia mentem
intenderent quantumvis ethnici, et qui nullam ve-
rae pietatis speciem hactenus praese tulerant. Res
ergo praesens docebat, fore ut eadem ratione circa
Domini Christi adventum populi omnes, vi gratiae
ejus, de virtutis studio cogitarent: Judaeis licet
obstinata incredulitate doctrinam pietatis respuen-
tibus.

156 Quamobrem beatus propheta ex praesenti
re cognoscebat, fore ut extremo viderentur suppli-
cio digni Judaei, qui tanto a magisterio nullam vit-
emendationem contraxerant; dum interim Ninivita
omni quondam improbitate polluti ac volutantes,
statim solo praedicationis terrore ad meliorem fru-
gem traducti fuissent. Cumque haec intelligeret
feri, ob ea significanda quae circa Christi Domini
adventum futura erant; rem multo graviorem even-
turam videbat, cum ethnici divina gratia vocati
ad pietatem confluerent; Judaeis nihilominus incre-
dulitatem suam retinentibus, neque Christum Do-
minum recipientibus, cujus caeteroqui significatio-
nem atque doctrinam caelitus immissam apud se
habebant; atque hinc regni caelestis haeredes de-
claratum iri homines, qui ubique terrarum habita-
rent; exclusum autem iri ab hac donatione pro-
pter suam incredulitatem impietatemque Judaeos,
qui tamen videbantur in tam inclyto virtutis ma-
gisterio versari. Haec necessario prophetae animi
torquebant, luctuosum usquequaque negotium

quam Jonas hic est. Porro rerum imitatio evidenter constat; quanquam multa est priscarum a novis discrepantia. Profecto Judæi præsentibus, haud secus quam illi veteres, in incredulitate perseverant; dum salutarem gentes recipiunt prædicationem. His evidenter de causis beati Jonæ persona excitata est. Alioqui enim non tam incredulus Deo perstitisset propheta, ut nihil eorum faceret quæ jubebatur, præsertim quum ad tot hominum curandam salutem mitteretur. Sed neque ita incredulum experiri eum opus erat marinam illam calamitatem, ceto nimirum obijci, prodigiose intra hunc servari, multo vero prodigiosius illinc exitum nancisci. Quippe Deo licebat aliter ad officium cogere reuuentem increduliumque prophetam: sicut ab eo factitatum novimus⁷², quo tempore Moyses apostolatus ministerium **154** devitabat; itidemque cum Jeremias ejusdem operis magnitudinem extimescebat⁷³. Plane igitur constat, libitum fuisse Deo tam insolitis tamque miris casibus Jonam exercere, quo typum eum exhiberet gerendarum in Christo Domino rerum, ita ut hanc ob causam per tam incredibilem novitatem deductus, dignus sive evaderet, propterea quod tanti operis figuram in semetipso gerebat.

Præcipuam itaque prodigiorum, quæ beato Jonæ acciderunt, causam hanc dicere licet: proximam alteram, quæ de typo similiter manat. Necesse enim erat haud mediocriter animum despondere prophetas, qui continenter ad populum a Deo missi futura caneant, imponendasque pœnas minitabantur, et quidquid demum emendandis moribus conduceret, magna sedulitate præstabant: cæteroque nihil proficiebant, obtinente Israelitarum malitia adversus ea studia prophetarum, quos Deus illorum causa excitaverat. Quamobrem hi merito jam inutilem existimabant laborem suum, ac de rebus humanis prorsus desperabant, nempe, quia ethnici quidem in vitia constanter ruerent; ille autem populus, qui ad divinam videbatur delectus scientiam, impietate et morum colluvie haud ethnicis cederet. Mæstos itaque Deus prophetas ut recrearet, qui omnium utique hominum multam gerit curam, peculiarem tamen providentiam electis impendit, sæpenumero significavit illis futuram in Christi Domini adventu conversionem humanorum morum: quo tempore omnes divinæ gratiæ instinctu a vitio ad virtutem respecturi erant. Tum ad extremum hoc quoque admirabile in propheta Jona patravit opus ad omnium prophetarum eruditionem atque solatium: quos re ipsa certiores fecit de indubio Christi **155** adventu, et de omnium hominum per id tempus ad bonam frugem reditu; Judæis interim valde ad vitia incumbentibus, Deo ita permitteute ob demonstrandum mentis humanæ liberum arbitrium ac fragilitatem; sed denique sub Christi

δηλον ὅτι ἐστὶ μὲν τις μίμησις τῶν πραγμάτων, πολὺ δὲ τὸ διάφορον τούτων πρὸς ἐκεῖνα· καὶ ὅτι παραπλησίως μὲν οὗτοι τοῖς τότε Ἰουδαίοις ἀπιστοῦντες μενοῦσι, δέξεται δὲ τὰ ἔθνη τὴν ἐκ τοῦ κηρύγματος σωτηρίαν. Ἐπὶ δὴ τούτοις σαφῶς ὁ μακάριος προβέβηται Ἰωνᾶς· οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ προφήτης οὕτως ἔμεινεν ἀπειθῆς τῷ Θεῷ, ὡς μὴ ἐλέσθαι τι ποιῆσαι τῶν εἰρημένων αὐτῷ· καὶ ταῦτα ἐπὶ σωτηρίᾳ γε τοσούτων πεμπόμενος ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐδὲ ἀπειθοῦντα πειραθῆναι πάντως τῶν κατὰ τὴν θάλατταν ἦν ἀνάγκη κακῶν ὥστε καὶ ἐμβληθῆναι κῆτει, καὶ ἐπ' (33) αὐτοῦ παραδόξως σωθῆναι, καὶ παραδοξότερον ἐτι τὴν ἐκείθεν ἀνάδυσιν ὑπομείναι· δυναμένου γε τοῦ Θεοῦ ἐτέρως ὀκνοῦντα καὶ ἀπειθοῦντα τὸν προφήτην ἐπὶ τὸ δῶρον ἐγείρει· ὡπερ οὖν αὐτὸν ἐπὶ τε τοῦ Μωσῆως **B** ἐγνωμεν ποιοῦντα ὀκνοῦντος πρὸς τὴν ὑπουργίαν τῆς ἀποστολῆς· ἐπὶ τε τοῦ Ἰερεμίου φεύγοντος ὁμοίως κάκεινου τῆς ὑπουργίας τὸ μέγεθος· (p. 234) ἀλλὰ γὰρ διὰ πραγμάτων οὕτω καινῶν τε καὶ παραδόξων προδήλως τὸν μακάριον Ἰωνᾶν ἀγαγεῖν ἐβουλήθη, ἐπειδὴ τύπον αὐτὸν τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἡμελλεν ἀποφαίνειν· ὡς ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας διὸ τσαύτης ἀπίστου καινότητος ἐνεχθεὶς, ἀξιώπιστος γένοιτο, τοῦ τοσούτου πράγματος τὸν τύπον ἐκφαίνων ἐν αὐτῷ.

Προηγουμένην μὲν οὖν τῶν κατὰ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν οὕτως παραδόξων γεγονότων ταύτην αἰτίαν εἶποι τις ἂν· ἐπομένην δὲ κάκεινην ἐκ τοῦ τύπου τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαν· ἀθυμεῖν γὰρ οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀνάγκη τοὺς προφήτας ἦν, ὅτι συνεχῶς πρὸς τὸν λαὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενοι, ἐμήνουν τε αὐτοῖς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὰς ἐπαχθησομένας τιμωρίας ἠπειλοῦν· καὶ πάντα δὴ τὰ πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν συντελοῦντα κατὰ πολλῆς διεπράττοντο τῆς σπουδῆς· ἦνυσαν δὲ πλείοι οὐδὲν, τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν κακίας ἀντιπραττούσης· τῆ δὲ τῶν προφητῶν ἐπιμέλειά παρὰ τοῦ Θεοῦ παρ' αὐτοῦς γινομένη· ἀπ' οὗ δὴ καὶ περιττὸν ὡς εἰκελὸς φροντο τὸν αὐτῶν εἶναι πόνον· καὶ δὴ καὶ πρὸς ἀπόγνωσιν παντελῆ τῶν ἀνθρωπειῶν ἐχώρου πραγμάτων· ὡς τῶν μὲν ἐθνῶν πρὸς τὸ χεῖρον ἀπαξενούστων, τῶν δοκούντων δὲ εἰς τὴν γνῶσιν ἐξελέχθαι τὴν θείαν, (p. 235) οὐδὲν ἐλαττούμενων τῆ τε ἀσεθείᾳ καὶ τῆ τῶν τρόπων μοχθηρίᾳ ἐκείνων· οὕτω δὴ διακειμένους αὐτοὺς ψυχαγωγῆσαι βουλόμενος ὁ Θεός, ὁ πολλὴν μὲν πάντων ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἐξείρετον δὲ τινα νέμων τοῖς αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν, πολλάκις μὲν ἐδήλωσεν αὐτοῖς τὴν ἐπὶ τῆς δειξέως τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ γενησομένην μεταβολὴν τῶν ἀνθρωπειῶν πραγμάτων, ὅτι δὴ πάντες ἡμελλον ἐκ τοῦ χείρονος θείᾳ χάριτι νεύειν ἐπὶ τὸ κρεῖττον· τελευταῖον δὲ καὶ τὴν παράδοξον ταύτην ἐργασίαν τὴν κατὰ τὸν προφήτην Ἰωνᾶν πεποιήσαι, εἰς διδασκαλίαν τε καὶ ψυχαγωγίαν πάντων τῶν προφητῶν δι' ὧν ἔργοις ἐπειθεν αὐτοὺς, ὡς ἀληθῆ μὲν εἶσται τὰ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν· καὶ ὅτι πάντες ἀνθρώποι θείᾳ χάριτι τότε μετελεύσονται πρὸς

⁷² Exod. 11, 1   ⁷³ Jer. 1, 6.

(33) Ita cod. non ὅτι.

το ὄσον· νῦν μὲν Ἰουδαίον ἀνευδότως ἔχοντων περὶ τὴν τοῦ χειρῶνος αἵρεσιν, διὰ τὸ συγχωρεῖν οὕτω τὸν Θεὸν, εἰς ἐλεγχοῦ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεώς τε καὶ ἀσθενείας· ἐπὶ δὲ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας ὅτι ἂν τὴν οικεῖαν βούληται δεικνύναι χάριν ὁ Θεός, ἀπάντων ἀνθρώπων τῶν διαπαντός πρὸς ἀσέβειαν νευδόντων, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον λαμβανόντων ῥοπήν· ὡς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν, ὅτι « Συνέκλεισεν ἡ Γραφή τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν » (p. 236) δεικνύς ὅτι ἐκ τῶν προειληφόντων τὴν ἐπὶ τὸ χειρὸν τῶν ἀνθρώπων ἐπαυδύθημεν ῥοπήν, ἵνα μάθωμεν ὅτι θείας χάριτος τὸ κρεῖττον.

Τούτου γε ἀπόδειξιν αὐτάρκη παρέσχετο τοῖς προφῆταις τὰ παρόντα, ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἰωνῶν μάλιστα τοῦτο χρήναι δεχθῆναι νομίζων· ὅς τύπον ἐν ἑαυτῷ τινὰ τῶν περὶ τὸν Δεσπότην ἐσομένων παρέσχε τὸν Χριστόν· ἀποστέλλει μὲν γὰρ αὐτὸν εἰς Νινευθὴ τὴν πόλιν, μεγάλην εὖσαν καὶ πολυανθρωποτάτην, καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίοις βασιλεῖα τυγχάνουσαν· ἐν ἣ πάντες πρὸς ἀσέβειάν τε ἔωρων, καὶ μοχθηρῶ προσεζῆχον βίῳ, τρυφαίς τε καὶ ἀνέσεισι καὶ ἀκαλασίαις καὶ πάσῃ συζῶντες παρανομίᾳ· κελεύει δὲ τὴν τῆς πόλεως μηνύσαι καθαιρέσιν, εἰ μὴ νεύσειαν πρὸς τὸ ὄσον· εἴτα παρασκευάσει πάντας ἐκείνους ἄθρον φωνῆς ἀκηχόστας τοῦ προφήτου, ὃν οὐχ ὅστις ἦν ἠπίσταντο, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ θαυμάτων φανέντα εἶδον, ὥστε ἐκκληξίν αὐτοῦ τινὰ λαβεῖν· ἐντεῦθεν μεταθεμένους τῆς πρόσθεν γνώμης ἀπὸ μόνης τῆς ἀπειλῆς πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν, ἰθνηκοῦς τε ὄντας καὶ οὐδὲν διδασκαλίας εἶδος εἰς θεοσέβειαν ἠκούσης πρότερον ἐδεργμένους· ὡς ἂν δηλώσειαν ἐκ τῶν παρόντων, (p. 237) ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας ἅπαντα τὰ ἰθνη τῆ εὐχέλῃ χάριτι νεύσει παρασκευάσει πρὸς τὸ κρεῖττον, καὶ ἀπειθεῖν ἐθέλωσιν Ἰουδαῖοι τῇ τῆς εὐσεβείας διδασκαλίᾳ.

Ἐντεῦθεν ὁ μακάριος προφήτης ἐκ τῶν παρόντων συνειδώς ὡς τῆς ἐσχάτης ἄξιου φανούνηται τιμωρίας Ἰουδαῖοι, ἐκ τοσαύτης διδασκαλίας μηδεμίαν δεξιμένοι διόρθωσιν, εἰ Νινευθίται ἀσεβεία συζῶντες καὶ στραφόμενοι, ἄθρον ἐκ μηνύσεως μόνης μεταθέμενοι φαίνονται πρὸς τὸ κρεῖττον· καὶ ὅτι τούτων ἡ πρὸς ἀπόδειξιν γιγνομένων τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην ἐσομένων Χριστόν, τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο πολλῶν λόγων συμβήσεται, ὅπότε ἂν τὰ μὲν ἰθνη τῇ θεῷ καλούμενα χάριτι ῥέπη πρὸς τὴν εὐσεβείαν, Ἰουδαῖοι δὲ μένωσιν ἀπειθεῖς καὶ μὴ δεχόμενοι τὸν Δεσπότην Χριστόν, οὗ τὴν μήνυσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἄνωθεν φερομένην εἶχον παρ' ἑαυτοῖς· ὅτι τε ἐντεῦθεν κληρονομοὶ μὲν ἀποφανθήσονται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οἱ πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντες ἄνθρωποι, ἐξωσθήσονται δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης διὰ τὴν οικεῖαν ἀπίθειάν τε καὶ ἀσέβειαν Ἰουδαῖοι, καίτοι γε δόξαντες ἐν τοσαύτῃ διδασκαλίᾳ τοῦ κρεῖττονος γεγενῆσθαι, ἀναγκάως ἡθόμεναι, πένθους ἄξιον πανταχόθεν ἱρῶν τὸ πρᾶγμα, καὶ συναλγῶν μὲν Ἰουδαίους εἰκότως. (p. 238) τοιοῦτοι τε οὔσι καὶ τοσαῦτα μέλ-

A adventum, quo tempore suam Deus gratiam patofacturus erat, cuncti homines, qui nunc prorsus impietati dediti erant, ad virtutem cursum directuri erant. Quare etiam beatus Paulus ait, conclusisse Deum omnia sub peccato, ut fide justificemur⁷², significans quemadmodum a majoribus nostris ad sectanda vitia inclinati fuimus; quo scilicet cognosceremus gratia nobis opus esse ad discernendam atque anteponendam cuius rei virtutem.

Quarum rerum idoneam in praesenti demonstrationem prophetis exhibuit, eam scilicet quam in Jonæ praecipue casibus exprimentam curavit, qui quamdam rerum in Christo Domino efficiendarum imaginem in se ipso gestavit. Mittit enim eum Deus in magnam urbem Niniven, populo copiosissimam, Assyriorum regiam sedem; cujus cuncti cives non sine religionis contemptu pravum vitæ genus agitabant, otio, luxuria, intemperantia, atque omnimodis vitiis diffluentes: jubetque ut urbis excidium nuntiet, nisi incolæ ad officium convertantur. Exin curavit Deus, ut ii repente omnes audita prophetae voce (quem antea minime noverant, neque nunc prodigiis communitum cernebant, ita ut ejus admiratione aliqua percellerentur), curavit, inquam, Deus ut priore ingenio mutato, minarumque vi impulsus, ad saniora consilia mentem intenderent quantumvis ethnici, et qui nullam veræ pietatis speciem hactenus præ se tulerant. Res ergo praesens docebat, fore ut eadem ratione circa Domini Christi adventum populi omnes, vi gratiae ejus, de virtutis studio cogitarent: Judæis licet obstinata incredulitate doctrinam pietatis respuentibus.

156 Quamobrem beatus propheta ex praesenti re cognoscebat, fore ut extremo viderentur supplicio digni Judæi, qui tanto a magisterio nullam vitæ emendationem contraxerant; dum interim Ninivitanoni quondam improbitate polluti ac volutantes, statim solo praedicationis terrore ad meliorem frugem traducti fuissent. Cumque hæc intelligeret fieri, ob ea significanda quæ circa Christi Domini adventum futura erant; rem multo graviorem eventuram videbat, cum ethnici divina gratia vocati ad pietatem confluerent; Judæis nihilominus incredulitatem suam retinentibus, neque Christum Dominum recipientibus, cujus cæteroqui significationem atque doctrinam cœlitus immissam apud se habebant; atque hinc regni cœlestis hæredes declaratum iri homines, qui ubique terrarum habitarent; exclusum autem iri ab hac donatione propter suam incredulitatem impietatemque Judæos, qui tamen videbantur in tam inclyto virtutis magisterio versari. Hæc necessario prophetae animum torquebant, luctuosum usquequaque negotium

⁷² R. III xi, 32.

cernentis, vicemque Judæorum ut par erat dolentis, qui tanta dignitate cum essent, in talia ruituri erant. Rursus propheta mœrebat, quia præsentī Ninivitarum comparatione digniores pœna fiebant Judæi : tum in posterum districto repudio dimittendi erant, præ reliquis ubique terrarum existentibus populis ad religionis veræ doctrinam accessuris. Nam si beatus Paulus luget eorum rejectionem, ac supremo se occursurum supplicio libenter eorum causa ait, ut his ad officium revocatis efficeret non inutilem tantam Dei providentiam : « Vere enim in Christo dico, non mentior, testimonium perhibente mihi conscientia mea in Spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ; quorum **157** adoptio est in filios, et gloria et testamentum et legislatio et cultus et promissiones; quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen ¹⁶. » Nonne hinc constat, prophetas quoque eadem animi affectione præditos, ingenuisse super his atque luxisse, debantur?

Propter hoc fugam quoque propheta maturavit, sperans se necessitatem vitaturum faciendæ ad Ninivitas prædictionis, atque hinc impediturum quominus ea contingerent, quæ manifestam Judaicæ malitiæ patefactionem allatura erant. Jam quæ consecuta sunt, dictis meis suffragium addunt. Namque Ninivites, qui tanta alacritate ad virtutem montem converterant, bellicam expeditionem adversus Israelitas paulo post susceperunt; reliquisque etiam in captivitatem abactis, summa vi vastitatem Hierosolymis ipsis inferre conati sunt : quam ob rem pœnas quoque maximas Deo luerunt, quas qui prædixerat Nahumus propheta, scriptis quoque commendavit. Igitur Jonæ propheta, necnon ea quæ per id tempus Ninivitis acciderunt, significationes divinæ gratiæ fuerunt, cujus impulsu tam proclivem cuncti ad virtutem conversionem experti sunt. Nahumi vero propheta demonstrat eorundem Ninivitarum improbitatem, cujus instinctu tanta mala capessiverunt, justasque demum scelorum omnium pœnas sustinuerunt. Atque hæc, quæ beato Jonæ olim acciderunt, vel de eodem dicta sunt, ea, inquam, omnia in Novo postea Testamento instaurata, sicuti jam dixi, jure meritoque videre est. Age vero res illas, quæ tunc gestæ libelloque commendatæ fuerunt, et quæ ei tempori plurimum emolumentum atque usum exhibuerunt, ex eisdem singillatim cognoscemus, quarum jam interpretationem Deo auspice aggrediemur.

CAP. I.

158 VERN. 1. 2. — « Et factum est verbum Domini ad Jonam Amathi filium dicens : Surge et vade Niniven in urbem magnam, atque ibi prædica-

¹⁶ Rom. xi, 1 sqq.

λοισι ὑπομένειν· ὑδύρομενος δὲ εἰ καὶ νῦν ἐκ τῆς τῶν Νινευιτῶν παραθέσεως, τιμωρίας ἕξιοι φαίνονται· καὶ μετὰ τοῦτ' ἔτι παντελῆ τὴν ἀποβολὴν ὑπομένειν, παραθέσει τῶν τε ἀπανταχοῦ γῆς ὄντων ἐθνῶν προσεῖναι τῇ τῆς εὐσεβείας μαλλόντων διδασκαλίᾳ· εἰ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος ὀδύρεται αὐτῶν ἀποβολῆν, καὶ τὴν ἐσχάτην ἔφασκε τιμωρίαν ὑπομένειν ἡδέως, ὥστε τοῦτους πρὸς τὸ δέον ἰδόντας, μὴ τὴν τοσαύτην ἐπ' αὐτοῖς γεγεννημένην ἐπιμέλειαν παρὰ τοῦ Θεοῦ περιττὴν ἀποφῆναι· « Ἀλήθειαν γὰρ λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυροῦσθε μοι τῆς συνειδησεώς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου· τυχόμεν γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτοὺς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, ὁκνῆσθε εἶναι Ἰσραηλίται· ὧν ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ διαθήκη καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ εἰ ἐπαγγελία· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν· » πῶς οὐ πρόδηλον ἐστὶ τὴν αὐτὴν ἔχοντες καὶ οἱ προφῆται γνώμην, ὠδύροντο τε ἐπὶ τοῦτοις καὶ ἐθρήνον, εἴτε τῶν τότε γιγνομένων ἔνεκεν, εἴτε καὶ τῶν μνηνομένων ἕστασαι ὕστερον, sive ob ea quæ evenerant, sive ob ea quæ porten-

Ἰπὲρ γὰρ τοῦτου καὶ τὴν φυγὴν ὁ προφήτης ἐλάτο, οἰόμενος διαφεύξεισθαι τε τὴν πρὸς τοὺς Νινευίτας μῆνυσιν, καὶ κωλύσειν τὰ ἐνεῦθεν ἐσόμενα, (μ. 239) ἀφ' ὧν δὴ σαφῶς ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐπιδείκνυτο κακία· Διεγχοσ δὲ τῶν εἰρημένων τὰ μετὰ ταῦτα· Νινευίται γὰρ οἱ μετὰ τοσαύτης ἐτοιμότητος τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον δεξιόμενοι μεταβολὴν, ἐπιστρέψουσιν τε μετ' οὐ πολλὸν τοῖς Ἰσραηλίταις, καὶ τοὺς λοιποὺς αιμαλώτους λαβόντας, πλείστην ἔσχον καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα πορθῆσαι σπουδὴν· ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τιμωρίαν ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Θεοῦ μεγίστην, ἣν Ναούμ ὁ προφήτης μεμνηστικῶς καταλλοίπειν ἐν βιβλίοις· ὥστε τὴν μὲν τοῦ Ἰωνᾶ προφητείαν, καὶ τὰ τότε περὶ τοὺς Νινευίτας γεγονότα, μῆνυσιν τῆς θείας χάριτος εἶναι, καθ' ἣν οὕτω βλάβαν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ἐδέξαντο πάντες· τὴν δὲ τοῦ Ναούμ δόλῳσιν ἔχειν τῆς αὐτῶν ἐκείνων μοχθηρίας, ἀφ' ἧς ἐπιχειρήσασθε τε τοσοῦτοις κακοῖς, καὶ τιμωρίαν ὑπὲρ ἀπάντων ἐδέξαντο τὴν ἄξιαν· καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἀπάντων τῶν περὶ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν γεγονόντων τε πρότερον καὶ εἰρημένων, ὕστερον ἐπὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, καθὰ πρόσθεν εἰδείκνυμεν, εἰκότως γνῶσι τις ἄν· τὰ δὲ γε τότε γεγονότα τε καὶ διὰ τῆς τοῦ βιβλίου δηλούμενα συγγραφῆς, ἃ δὴ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνων μεγίστην τοῖς τότε τὴν τε ὠφέλειαν παρέσχετο καὶ χρεῖαν, ἐξ αὐτῶν εἰσόμεθα τῶν κατὰ μέρος, ὧν περὶ οὖν καὶ ἐρμηνείας ἀπόμειβα Θεοῦ διδόντος.

ΚΕΦ. Α'.

ΣΤΙΧ. α', β'. — (p. 240) « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθὶ λέγων· Ἀνάστηθι καὶ πορεύθητι εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν τὴν μεγάλην, καὶ

κῆρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀνέβη κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν πρὸς με. » Ἀποκάλυψιν θείαν ἐδέξατο, φησίν, Ἰωνᾶς ὁ προφήτης εἰς Νινευὴ τὴν πόλιν ἀπαλθεῖν τε καὶ κηρύξαι ἐν αὐτῇ, ὡς μεγάλα γε αὐτῶν παρανομούντων, καὶ τοιαῦτα οἷα ἱκανὰ τῷ μεγεθῆι συγκινήσαι τὸν Θεόν· μεγίστην δὲ ἄγαν οὖσαν τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ κλήθους στενοχωρουμένην, καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίοις ἀπασῶν τότε περιφανεστέραν οὖσαν, ἀναγκαζὸν ἦν ἐξ ἀκοῆς τοῖς κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ἐγνώσθαι· ὅθεν δὴ καὶ ὡς ἐπὶ γνωρίμην αὐτὸν ἀποστέλλει πόλιν, ὡς οὐκ ἔψει γε ἄλλ' ἀκοῆ μόνον αὐτὴν εἰδῶτα· ἐνταῦθα μὲν οὖν τοῦτο μόνον φησίν, ὅτι « Κῆρυξον ἐν αὐτῇ· » ὁῖον δὲ ὡς ἐπὶ τοῦτω γε ἐπέμπετο, ἐπὶ τῷ καὶ τὴν καταστροφὴν ἀπειλήσαι· τῇ πόλει, καὶ νοθεύσασαι τοὺς οἰκούντας ἀπαντας πρὸς μετάνοιαν ἰδεῖν, ὡς οὕτω γε κερδανούοντας τῆς πώλειος τὴν καταστροφὴν· τῆς θείας Γραφῆς τὰ πολλὰ συντέμνειν εἰσθυίας, ὅτ' ἂν τοῖς ἀναγιγνώσκουσι τὰ ἀκόλουθα συλλογίζεσθαι δυνατόν ὑπάρχη· οὕτω γὰρ ἐπειδὴ ἐνταῦθα εἶπε, « Κῆρυξον ἐν αὐτῇ, » ἀπέστειλε τὸν προφήτην τοῦτο μόνον εἰπῶν ὁ Θεός, (p. 241) καὶ οὐ διδάξας ὅτι ποτὲ κηρύξαι προσήκον ἦν αὐτόν; οὐθ' ὅτ' ἂν λέγῃ, « Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ κατασκαφῆσεται, » ἐκεῖνο μόνον εἰπεῖν ὁ προφήτης ἐκελεύσθη, ἄλλ' ὥστε τῇ μνηύσει τῆς καταστροφῆς βελτίονας αὐτοῦ ἀπεργάσασθαι· ἐλπίδα λαβόντας τοῦ, εἰ μεταμεληθεῖεν, κερδᾶναι τὴν ἀπειλήν· ἐπεὶ καὶ περιττόν ἦν ἀπειλεῖν τὴν καταστροφὴν, εἰ γενέσθαι πάντως αὐτὴν ἐχρῆν, οὐθὲν τῆς ἀπειλῆς κέρδος· ὥστε ἡ μεταβαλομένους γούν κερδᾶναι τὴν τιμωρίαν, ἢ μὴ μεταβαλομένοις δικαίως αὐτὴν ἐπαχθεῖσαν παρὰ Θεοῦ ἐκ τῆς αὐτῶν δεικνύσθαι κακίας.

Στίχ. γ'. — Ταῦτα δὲ καὶ ὁ προφήτης εἰδὼς, *Θαρσεῖς*, φησίν, *ἔφυγεν ἐκ προσώπου Κυρίου*· οὐκ ἂν γε τοῦτο πεποιθῶς εἰ τὴν καταστροφὴν ἐσομένην πάντως ἠπίστατο, καὶ ἐπὶ τοῦτω γε ἀπεστάλθαι, ὡς ἂν μνηύσειον μόνον ἐσόμενον τὸ τοσοῦτο κακόν, οὐθενὸς ἐσομένου καθάπαξ βελτίονος ἐντεῦθεν. *Θαρσεῖς* δὲ οἱ μὲν ἔφασαν λέγεσθαι τὴν Ταρσὸν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἔκφωνησιν ἔγγυτητος, ὡς ἔοικε, *πλανηθέντας*. Ταρσὸς μὲν γὰρ *παραθαλασσία πόλις* οὐκ ἔστιν· τὴν δὲ *προσηγορίαν* ταύτην εἰς δῆλωσησιν *παραθαλασσίων πόλεων* εἰωθεν ἡ θεία λέγειν *Γραφή*· ὡς παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, *Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θαρσεῖς*· ὅπερ οὖν ἐπὶ μὲν τῆς *παραθαλασσίας* (34) πόλειος καὶ παρ' αὐτὴν ἐχούσης ἐστὼτα τὰ πλοῖα (p. 212) λέγεσθαι δυνατόν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀπικρισμένης ὅσον περ ἡ Ταρσὸς ἀφροσύνα φαίνεται τῆς θαλάσσης, οὐδαμῶς ἀρμόττον· ἕτεροι δὲ τὴν *Ῥόδον* ἔφασαν· ἄλλ' ἔγωγε πάσαν τὴν ἀκριβολογίαν ταύτην περιττὴν εἶναι πρὸς τὸ προκείμενον νομίζω, ἅτε τοῦ κατὰ τὸν προφήτην διηγήματος ἐρρωμένου δὴ πάντως ὁμοίως, ἤτινα δῆποτε εἰ τις εἶναι νομίζοι τὴν πόλιν· ἐπισημαντέον δὲ ἐκεῖνο μᾶλλον, ὅτι οὐκ εἶπεν, *Ἐφυγεν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' Ἐκ προσώπου Κυρίου*· οὐ γὰρ Θεὸν φεύγειν ὁ προφήτης

A ca, quod ejus scelerum clamor ad me usque conscenderit. » Oraculum, inquit, divinum Jonas propheta accepit, ut abiret in urbem Ninivea, ibique prædicaret; cujus cives tantopere tamque graviter peccabant, ut Dei iracundiam commoverint. Jam cum illa urbs maxima esset et populo confertissima, atque Assyriacarum omnium illustrissima, necesse erat eam fama Judæis innotuisse: quare et Deus prophetam veluti ad cognitam urbem mittit, haud visu tamen sed auditu tantummodo notam. Hic autem unum hoc dicit, nempe ut in ea prædicet. Atqui insuper constat missum eum fuisse ad minitandum quoque urbi excidium, admonendosque incolas omnes, ut de pœnitentia cogitarent, ceu si hoc pacto urbis eversionem vitaturi essent. B Solent enim divinæ Scripturæ multa congestim dicere, quotiescunque legentibus ratiocinio colligere consequentia licet. Neque sane cum in præsentem dixit, « Prædica, » hoc uno verbo prophetam instructum misit Deus, quin simul doceret, quænam ab eo posthinc prædicanda essent. Neque cum dixit, « Tres adhuc dies, et Ninive subvertetur, » id tantummodo propheta dicere jussus fuit, sed dare operam ut prædicatione excidii ad saniores eos mentem revocaret; spe oblata, si ipsos pœniteret, fore ut minas irritas redderent. Alioqui inutile fuisset minitari exitium, si id necessario eventurum erat. Hic erat ergo minarum fructus, nempe ut vel pœnitentes ultionem effugerent, vel pertinaces cognoscerent juste inflictas a Deo pœnas ob hanc ipsam illorum improbitatem.

159 VERS. 3. — Harum, inquit, rerum propheta gnarus, « fugiebat a facie Domini in Tharsis » Porro id omnino non facitavisset, si exitium sine dubio futurum nosset, et si unico ad calamitatem nuntiandam missus fuisset, ita ut nihil boni consequeretur. Jam Tharsis nonnulli aiunt significare Tarsum, nominis propinquitate ut videtur decepti. Tarsus enim haud est maritima urbs: illo autem nomine maritimas urbes designare Scriptura solet, veluti apud beatum Davidem: « Vento valido conteres naves Tharsis »: id quod de maritima urbe naves apud se habente dici potest; remotæ autem, ceu Tarsus est, a mari, non congruit. Alii Rhodum intelligunt. Ego vero omnem hanc curiositatem existimo supervacaneam, ac prophætæ historiam æque firmam, quamlibet quisque civitatem cogitet. Klud potius animadversione dignum est, quod non dixerit, Fugit a Deo, sed, a facie Domini. Neque enim propheta se a Deo fugere opinabatur, quem omnium Dominum creatoremque sciebat, atque ubique præsentem credebat. Sed quoniam in Sion moute universum sibi cultum adhiberi Deus jussert, opinione quadam Judæis immissa, quasi ibi incoletet, suumque ibidem aspectum revelaret

⁷⁷ Psal. XLVII, 8.

(34) Ita hic cod. iou. Al supra ia.
PATROL. GR. LXVI.

(quare et Hierosolyma et regio omnis promissa A dicebatur ob eam causam tentorium Dei, ceu si hanc universam occuparet incolatu suo Deus, eademque oculis perlustraret); idcirco a facie Domini fugisse prophetam ait Scriptura, qui excesserat ea regione, in qua semet Deus revelabat. Nempe his verbis in aliam quamvis remotam terram recessisse propheta dicitur : qui reapse ita se gesserat, ceu si in judaica regione manenti appariturus omnino Deus esset, seque ad iussa facienda excitaturus : contra si procul feret, caritutum se molestia sperabat : 160 quasi nimirum aliis in locis Deus semet revelare non pateretur. Atque ita Judæi, dum captivi detinerentur, victimarum quoque vel cujusvis religionis Deo exhibendæ nullum fructum esse putabant : ceu si Deus illis in locis neque apparere neque honorem religiosum sibi adhibitum soleret admittere. Perspicuum porro est prophetam ad id negotium torpuisse, propterea quod eum Deus quidem non sine præclara spe mitterebat (neque enim unius excidii causa nuntiandi misisset, nisi hinc quoque boni aliquid moliretur extundere); sed tamen ipse valde absurdum putabat, si forte homo subito superveniens his qui se antea non noverant, continuo nebulonis cujusdam et circulatoris famam contraheret : id quod ipsemet in consequentibus mox sermonibus satis ostendit.

των ἄγαν δὲ ἀτόπων εἶναι νομισσας εἰ πρῶτον ἀνθρώποις ὄφθεις τοῖς οὐ πρότερον αὐτὸν ἐπισταμένοις, εὐθύ τινας ψεύστου καὶ ἀπατεῶνος ἀπενέγκοιτο δόξαν· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς μετέπειτα διὰ τῶν οἰκείων δηλῶν φαίνεται ῥημάτων.

VERS. 4-6. — Hac de causa descendit Joppen C propheta, deprehensaque navi Tharsis versus tendente, naulum exsolvit contumaciæ suæ, et cum reliqua turba conscendens Tharsis navigabat, ceu si ibi divina molestia liber esset futurus, quia Deus alienis in regionibus minime sibi occursurus esset, neque necessitatem certi loci adeundi impositurus. Jam ubi in altum progressus fuit, declaravit illi Deus quam inutilem quamque stultam fugam capessivisset; graviorem enim commovens ventum, tantam in mari conflavit procellam, ut infringi navis periclitaretur, quæ vim fluctuum non ferebat. Hinc pavor navigantes, ut par erat, corripuit; et apud suum quisque creditum deum, quem patria religione colebat, præsens vitæ discrimen elatis clamoribus deprecabatur. Tum se intendente procella, sarcinas quoque quotquot impositiæ fuerant de more in mare jaciebant, si forte onere levata navis periculum evaderet. His addit Scriptura : « Jonas autem in sentinam navis descenderat, ibique dormiens 161 stertebat. » Non quod post commotam tempestatem in inferiora navis dormitum descenderit : esset enim ridiculum, si tanta perturbatione coorta, cunctisque de salute periclitantibus, ipse somno se tradidisset : verumtamen id egerat statim ac navim conscendit ; at

ζῆτο, πάντων αὐτὸν δεσπότην καὶ ποιητὴν εἶναι νομίζων, καὶ πανταχοῦ παρῆναι πιστεύων· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ Σιών θροῦς ἄπασαν αὐτῷ προσάγεσθαι τὴν λατρείαν προσέταξεν ὁ Θεὸς, ὑπόνοιαν Ἰουδαίους ἐνθετικῶς ὡς αὐτόθι γε καὶ οἰκῶν καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ποιούμενος τὴν οἰκίαν· καὶ σκῆνωμα δὲ τοῦ Θεοῦ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἦ τε πόλις Ἱερουσαλὴμ ἐλέγετο, καὶ ἡ γῆ δὲ πᾶσα τῆς ἐπαγγελίας, ὡς ἂν ἐν ἀπάσῃ τε οἰκοῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ πᾶσαν αὐτὴν ἐφορῶντος· διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου πεφρευγῆναι λέγει τὸν προφήτην, τὸν τῆς χώρας ἐκείνης ἐν ἧπτε ἐποιεῖτο τὴν οἰκίαν ἐπιφάνειαν ὁ Θεὸς ἐκθάνατα, εἰς ἀτέραν τινὰ καὶ ἀπαρκισμένην χώραν ἀπελθεῖν οὕτω δηλῶν· τοῦτο γὰρ ὁ προφήτης ἐποιεῖ· ὡς ἀκρι μὲν ἐν ἐκείνῃ διῆγε τῇ χώρᾳ ἐπιφαινομένου πάντως (p. 245) αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ διεγείροντος αὐτὸν ἐφ' ὄπερ ἰβούλετο· εἰ δὲ πόρρω γένοιτο, καρδαίων τὴν ἐνόχλησιν ἐκείνην· ὡς ἂν μὴδὲ ἐπιφαινέσθαι ἐν ἐτέροις τόποις ἀνεχομένου τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντες, περιττὰς ἠγοῦντο καὶ τὰς θυσίας καὶ τὴν λατρείαν ἄπασαν τὴν τῷ Θεῷ προσαγομένην, ὡς αὐτοῦ μὴ ἐπιφαινέσθαι ἐν τοῖς ἐκεῖ τόποις, μὴδὲ δέχεσθαι τὰ αὐτόθι εἰς τὴν αὐτοῦ πληρούμενα τιμὴν ἀνεχομένου· δηλὸς δὲ ἦν ὁ προφήτης πρὸς τὸ πρᾶγμα ὀκνῶν, διὰ τὸ συνορᾶν μὲν ὡς ἐπὶ τισιν αὐτὸν ἀποστέλλει πάντως χρησταῖς ἐλπίσιν· οὐκ ἂν γε ἐπὶ δὴ μόνῃς πέμψας αὐτὸν καταστροφῆς· εἰ μὴ τι καὶ ἀγαθὸν ἐντεῦθεν οἰκονομεῖν ἰβούλετο·

εἰ μὴ τι καὶ ἀγαθὸν ἐντεῦθεν οἰκονομεῖν ἰβούλετο·

Στίχ. δ'-ε'. — Κατέβη μὲν οὖν εἰς τὴν Ἰόππην ὁ C προφήτης ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας· αὐτόθι δὲ πλοῖον ἐπὶ Θαρσεῖς ἀπὸν εὐρῶν, τὸν τε μισθὸν δίδωκε τῆς ἀπονοίας, καὶ ἐμβὰς μετὰ τῶν λοιπῶν (p. 244) ἐπὶ Θαρσεῖς ἐξέπλει· ὡς ἂν αὐτόθι τὴν ἐνόχλησιν μέλλων ἐκκλίνειν τὴν θείαν, οὐκ ἐπιφαινομένου τε αὐτῷ ἐν ἄλλοτρίοις τόποις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιγόντος ἐπὶ τὸ προκειμενὸν ἀπελθεῖν· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν θάλασσαν ἐγένετο πλέων, δηλὸν αὐτὸν ὄον (35) ὁ Θεὸς στί περιττὴν τινα καὶ ματαίαν ὑπέμενε τὴν φυγὴν, σφοδρὸν πνεῦμα κινήσας, τοσοῦτον ἐπὶ τῆς θαλάσσης εἰργάσατο τὸν κλύδωνα, ὥστε καὶ συντριβῆναι κινδυνεύειν τὸ πλοῖον οὐ φέρον τῶν κυμάτων τὴν βίαν· φόβος ἐκ τούτου τοὺς ἐν αὐτῷ εἰληφεν ὡς εἰκός· ἔκαστός τε πρὸς δὲν ἠγείτο θεῶν, καὶ ὕπερ θρησκουεῖν εἰῶθει, τῇ φωνῇ κερχημένος ἀπαλλαγὴν ἤτει τοῦ παρόντος γενέσθαι κινδύνου· ἐπιτεινομένου δὲ τοῦ κλύδωνος, καὶ τὰ ἐνόντα τῷ πλοίῳ κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῖς χειμαζομένοις ἀπέβριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, εἰ πως κουφισθὲν διαφύγοι τὸν κίνδυνον τὸ πλοῖον. Τοῦτοῖς ἐπάγει· « Ἰωνᾶς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοιλίην τοῦ πλοίου, καὶ ἐκάθευδεν ἐκεῖ καὶ ἔργαχεν. » Οὐκ ὅτι μετὰ τὸ ἐκεῖνα γενέσθαι εἰς τὸ πλοῖον κατελθὼν ἐκάθευδεν· γελοῖον γὰρ εἰ ταραχῆς τοσαύτης γενομένης καὶ πάντων περὶ τῆς σωτηρίας κινδυνεύοντων τῆς οἰκείας, εἰς ὕπνον αὐτὸν ἐκείνος εἰδίδου· ἀλλὰ γὰρ

(35) Ita Cod.

τοῦτο μὲν εὐθύς ἐπιθάς πεποίηκε τοῦ πλοίου· ἡ δὲ Ἐπιθάς ἡ γράφη τὰ κατὰ τὸν κλύδωνα διηγησαμένη, ὕστερον ἐπήγαγε τὰ παρὰ τοῦ προφήτου κατ' ἐκείνον (p. 245) γενόμενα τὸν καιρὸν· ὅτι τε ὁ πρῶτος ὡς ἐν ταραχῇ τοσαύτη καθεύδοντα τὸν προφήτην ἰδεῖν ἀπεληλυθὺς, δεῖχγερὰ τε αὐτὸν, καὶ ἐθαύμαζεν ὅτι τοσοῦτου γινόμενου κακοῦ, μηδεμίαν ἀσθησιν ἔχοι τῶν κατακτόνων αὐτοὺς κακῶν, ἀλλ' ὡς ἀδείξαι πολλῇ καθεύδει τε καὶ βέγγει· ὑπεμνήσκει δὲ αὐτὸν ἀναστάντα τὸν θεὸν καλεῖν τὸν ἴδιον, εἰ πως ὑπ' αὐτοῦ γούν διασωθεῖεν.

Στίχ. 7-9. — Ὡν δὲ ὁ μὲν προφήτης οὐδὲν διεπράττετο· τοιοῦτο σφαλερὸν εἶναι νομίζων δεήσεις προσάγειν τούτῳ οὐπερ πεφεύγει. Ἐπεταίετο δὲ τοῦ κλύδωνος τὸ κακὸν· ἐδοκίμασαν λοιπὸν κλήρω διαγινῶναι τὸν τοῦ παρόντος αἰτιον κακοῦ· τοῦτο δὲ ἐδήλου μὴ κοινὸν κατὰ πάσης θαλάσσης εἶναι τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ περὶ αὐτὸ γε μόνον τὸ πλοῖον τὴν σύμπασαν ταραχὴν κινεῖσθαι· ἀφ' οὐπερ οἱ ἐν αὐτῷ λογιζόμενοι τὴν αἰτίαν, κλήρω διαγινώσκουν τὸν αἰτιον ἐθούλοντο τῶν κακῶν· τυχὸν καὶ τοῦ Δεσπότη Θεοῦ ταύτην αὐτοῖς ἐμβεβληχότος τὴν διάνοιαν, ὡς ἂν ἀκολούθως τὰ λοιπὰ γε πραχθεῖη· οἱ μὲν γὰρ ἐχρήσαντο τοῖς κλήροις· ἐδείκνυτο δὲ ὁ μακάριος Ἰωνᾶς τῶν γεγονότων αἰτιος· ἐφ' ᾧ δὴ καὶ θαυμάσαντες οἱ ναυτικοὶ λοιπὸν, εἰ τοιοῦτό τι πεπραγμένον αὐτῷ τυγχάνοι· ὥστε καὶ τοσοῦτον γεννησάι κακὸν, μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἐπιτιμήσεως καὶ μονονουχί δικαστικῆ λοιπὸν κεχηρμένοι τῷ σχήματι, (p. 246) ὡς ἂν πρὸς ἄνθρωπον καταδικασμένον ἤδη τῷ κλήρω διαλεγόμενοι, ἀπήτην μαθεῖν ὅ τι περ αὐτῷ πεπραγμένον εἴη, τί δὲ καὶ ἐπιτήδευμα μετῆι, ὅθεν τε ἐρχοιτο, καὶ ὅποι περ ἄπειαν, ἐκ ποίας τε ὁρμάται χώρας, καὶ ὅτινι ἔθνεϊ προσήκει τῶν ἀνθρώπων· πρὸς οὓς σαφῶς ἀπεκρίνετο· « Δούλος Κυρίου ἐγὼ εἰμι, καὶ Κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέβομαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἕρπᾶν. » Ὡς γὰρ ἐκείνων περὶ εἰδῶλα ἐχόντων, αὐτοὺς τὸ τῆς οικίας θρησκείας ἐξαίρετον ἐδήλωσεν εἰπὼν ὅτι δούλος εἴη τοῦ Θεοῦ, τούτῃστι φροντίδα ἔχων πᾶσαν τῆς θεραπείας ἐπιμελεῖσθαι τοῦ αὐτοῦ· αὐτὸ γὰρ δὴ κατὰ τὸ κοινὸν εἶπε, Δούλος, καθ' ὃ καὶ τοὺς ναύτας ἦν ἀνάγκη δούλους εἶναι τοῦ Θεοῦ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότας· εἶτα καὶ τὸ ἰδιάζον λέγων τοῦ Θεοῦ ὃν ἐθρησκευσεν, τὸν τοῦ παντός, φησὶ, ποιητὴν ἐγὼ σέβομαι, ὃς καὶ οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ πάντων ποιητῆς ἐστίν.

Στίχ. 10-13. — Ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες ἀκηχότες ταῦτα, ὡς ἂν τοῦ πάντων ποιητοῦ κατ' αὐτῶν κεινηγμένου· ὅθεν καὶ τὸν προφήτην ἠρώτων· Τί τοῦτο ἐποίησας; καὶ ἐπειδὴ περ ἔγνωσαν αὐτὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ πεφευγῆναι τὴν ὑπόμνησιν ἐκκλίνοντα τὴν ἐκείθεν, εἶτα τῷ παρόντι σὺν αὐτοῖς περιπεπωκέναι κακῶν, (p. 247) ὡς ἂν γνοίη πανταχοῦ παρόντα τε τὸν θεόν, καὶ ὁμοίως ἀπανταχοῦ τὰ δοκοῦντα ἐργαζόμενον, καὶ μηδὲ οἷόν τε εἶναι φυγεῖν τὸν τοιοῦτον· πρὸς αὐτὸν δὴ λοιπὸν τὸν προφήτην φασίν· « Τί σοι ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; » Ἐκ γὰρ τῶν εἰρηγμένων τὰ περὶ αὐτὸν ἰγνωκότες, καὶ ὅτι ὑπέρβτης τε καὶ προφήτης ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ τὰ

A Scriptura postquam procellam narravit, postremo loco dixit, quæ propheta priore tempore fecerat. Pergit porro dicere, ut gubernator ad prophetam videndum venerit, qui in tanta omnium trepidatione dormiebat; eumque excitaverit, miratusque fuerit, quod in eo procinctu nullum ipse ingruentium malorum sensum perciperet; sed veluti profunda securitate stertens dormiret. Ergo illum admonuit, ut expergiscens deum suum invocaret, si forte ab eo servarentur.

VERS. 7-9. — Sed enim cum propheta nihil ejusmodi ageret, quia intutum existimabat precibus eum obtundere a quo fugiebat; cumque vis tempestatis augesceret, decreverunt nautæ, quisnam esset ejus mali auctor, sortito exquirere. Hinc satis intelligimus haud generalem fuisse toto mari procellam, sed circa illud unum navigium undarum strepitum desævisse: qua re ad suspicandam causam commoti nautæ, calamitatis ejus reum sibi discernendum sortibus putaverunt: Domino fortasse Deo hanc illis cogitationem ingerente, ut consequenter reliqua peragerentur. Ergo cum nautæ sortes jecissent, beatus Jonas præsentis adversitatis causa demonstratus est. Id quod deinde nautæ mirantes, quodnam scilicet ille tam grave facinus admisisset, ut tanti mali auctor existeret, et jam vehementi objurigatione ac prope judiciali formula utentes, atque hominem ceu jam sorte damnatum arguentes, certiores fieri volebant, quidnam ipse patrasset, quam artem profiteretur, unde digrederetur, quonam tenderet, qua patria oriundus esset, vel cui hominum genti affinis. Quibus ille aperte respondit: « Servus Domini ego sum, Dominum Deum cæli colo, qui 162 mare et aridam fecit. » Nam quia illi idololatæ erant, peculiarem ipse religionem suam declaravit, dum se Dei servum dixit; studiosum nempe summopere cultus, qui eum decebat, præstandi. Neque enim generali quadam ratione se dixit « servum, » cujusmodi alios quoque nautas opus erat Dei esse servos, a quo fuerant creati. Deinde et singularem notionem edidit ejus Dei cui erat devotus; nimirum ait se colere Deum a quo cælum, terra, mare, resque omnes creatæ fuerunt.

VERS. 10-13. — Quo audito, expaverunt homines, quod nimirum universæ naturæ conditor contra se commotus fuisset. Quamobrem prophetam sciscitabantur, quodnam crimen patravisset. Mox ubi hunc fugere a Deo cognoverunt, atque ab ejus admonitionibus declinare; ideoque in præsentem cum ipsis calamitatem incurrisse, ut cognosceret Deum ubique interesse, nulloque loco non sua placita facere, neque fieri posse, ut mortalis quisquam ab ejus potestate discedat; prophetam deinde nautæ rogabant: « Quid tibi faciemus ut mare nobis sedetur? » Nam ex dictis cognita hominis persona, nempe quod famulus et propheta

Dei esset; cum facta quoque verbis consentanea comperissent, ab eo discere voluerunt, quid a se fieri oporteret ob impetrandam presentis mali fugam. Porro addit Scriptura, mare vehementius ferbuisse, fluctusque majores extulisse; tempestatibus scilicet incrementum significans, cujus causam negligere nautæ non poterant. Deinde addit: « Dixitque eis Jonas, Tollite me et jacite in mare, quod illico vobis sedabitur: novi enim procellam ingentem hanc mei causa vobis excitatam. » Ego, inquit, horum vobis origo malorum sum: quare suadeo ut me in profundum mergatis, quo pœnas dem culpæ meæ in Deum, vosque necis laqueo expedianini. Verumtamen illi periculosum **163** existimantes talem virum Deique familiarem in mare temere abjicere, dabant strenue operam, si fieri posset ut ad litus navim appellentes, prophetam exponerent. Sed cum id assequi nequivissent, graviorque maris æstus fieret, præfati apud Deum rei, quam acturi erant, excusationem, ita demum prophetam in mare dejecerunt.

Vers. 14-16. — Quippe ait Scriptura: « Exclamaverunt ad Dominum: Ne pereamus, Domine, ob hujus hominis vitam, neque sanguinem innocuum nobis imputes, quia tu, Domine, prout tibi libitum fuit rem gessisti. » Ne pœnas, inquit, de nobis sumas, quasi hominem justum sine causa in mare jecerimus; nobis enim magnopere in votis erat hominem conservare: sed aliter tibi visum inde constat, quod aucta procella, haud nos sivisti salutem hominis consulere. His pro se apud Deum peroratis, Jonam mari miserunt; atque illic procellæ omnis fervor quievit: unde et gravi terrore correpti sunt vectores, supremi Domini potentia agnita, qui mare pro libito commoverat, eodemque mox libito quietum præstiterat. Exin additur, quod « et Domino sacrificaverint, et vota conceperint. » Non quod ibi statim Domino sacra fecerint; neque enim in navi hostias oblaturi erant: sed Scriptura significat, vectores illos plane ab idolis defecisse, seque Dei cultui addixisse; fide data, se deinceps in ejus famulatu futuros, debitasque victimas immolatuuros. Id enim significat vota concipere.

ὁπέσχογτο τοῦ λοιποῦ τῆς αὐτοῦ δουλείας ἀνθέξεσθαι, γὰρ λέγει τὸ, *ἠέξαγτο εὐχάς.*

CAP. II.

Vers 1-7. — Porro Jonas mari per diu jactabatur, donec Deus ceto grandi mandavit, ut naufragum devoraret: cujus in ventre tres dies mansit tresque noctes incorruptus plane propheta: ita ut ipse mirans suam intra cetum incolumitatem et integritatem, **164** dum ibi ceu in domuncula quadam tute degit, conversus ad preces est, quas ex ceti ventre ad Deum fudit: quarum precum hæc verba sunt: « Clamavi ad Dominum Deum meum, qui me exaudivit: emissam de ventre inferi clamoris mei vocem auscultasti. » Gravissima pressura irretitus,

ἅ πράγματα συνάδοντα τοῖς λεγομένοις ἐγνωκότες, παρ' αὐτοῦ μαθεῖν ἐβουλήθησαν τί δὴ προσήκεν αὐτοῦ διαπράξασθαι καὶ ἀπαλλαγῆναι τοῦ παρόντος κακοῦ. Καὶ ἐπάγει: ὅτι « Ἡ θάλασσα ἐπορεύετο καὶ ἐξήγειρε μάλλον κλύδωνα: » δεικνύς ὅτι προσθήκην ἔειπε τῶν χειμῶνος ἐδέχετο, ὡς ἂν μὴ ἐν ἀμελείᾳ οἱ κατὰ τὸ πλοῖον θεῖον τὸ γινόμενον. Εἰτά φησι: « Καὶ εἶπεν Ἰωνᾶς πρὸς αὐτούς: Ἄρατε καὶ ἐμβάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν: διότι ἔγνωκα ἐγὼ ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων οὗτος ὁ μέγας ἐστὶν ἐφ' ὑμᾶς. » Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησί, τούτων αἴτιος ὑμῖν εἰμι τῶν κακῶν: συμβουλεύω δὲ ὑμῖν ῥίψαι με εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς ἂν ἐγὼ δόξην δίκας ὑπὲρ ἡμᾶρτον εἰς Θεόν, αὐτοὶ τε λύσιν τῶν κατεχόντων λάβοιτε κακῶν: ἀλλ' ἔχεινοι γε σφαλερῶν εἶναι νομίζοντες

ἄνδρα τοσοῦτον καὶ Θεῷ προσήκοντα εἰς θάλατταν ἀπλῶς ἐκρίπτειν, ἐπιλοίεισκον εἰ πως οἶδόν τε ἐπὶ τὴν γῆν ἐπανελθόντες, οὕτως τοῦ πλοίου τὸν προφήτην ἐξαγαγεῖν. (p. 248) ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἠδύναντο ἐπιτεινούσης αὐτοῖς τὸν χειμῶνα τῆς θαλάσσης, ἀπολογησάμενοι τῷ Θεῷ ὑπὲρ οὗ δὴ πράττειν ἡμελλόν, οὕτω τῇ θαλάσῃ τὸν προφήτην ἐβάλαν.

Στίχ. 18-19. — Λέγει γὰρ οὕτως: « Καὶ ἀνεβόησαν πρὸς Κύριον καὶ εἶπαν: Μηδαμῶς, Κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκεν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ δῶξῃς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον: διότι σὺ, Κύριε, ὅν τρόπον ἐβούλου πεποίηκας. » Μὴ γὰρ δὴ, φησί, τιμωρίαν ἡμῖν ἐπαγάγῃς, ὡς ἂν δίκαιον μάτην ῥίπτουσιν εἰς θάλασσαν, ἐπειδὴ ἡμῖν μὲν ἦν περὶ πλείστου σωθῆναι τὸν ἄνδρα: οὐ γέγονε δὲ τοῦτο, ὡς εἰσὶ σοὶ μὴ δοκοῦν, ἀφ' ὧν ἐπιτεινόμενος ὁ κλύδων ποιεῖν ἡμᾶς τὰ εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου οὐκ εἶα: οὕτω τε διὰ τούτων ἀπολογησάμενοι τῷ Θεῷ τῶν ῥημάτων, ἐνέβαλον τὸν Ἰωνᾶν εἰς τὴν θάλασσαν: καὶ εὐθύς ὁ κλύδων ἔπαυσαστο: ὥστε καὶ φόβῳ μεγάλῳ κατασχεθῆναι τοὺς ἄνδρας, θεασαμένους τὴν ἐξουσίαν τοῦ πάντων Κυρίου, ὃς καὶ συνεκίνησε τὴν θάλασσαν ὡς ἐβούλετο, καὶ βουληθεὶς αὐτὴν εὐθύ καὶ παραχρῆμα πᾶσαν εἰς γαλήνην μετέστησεν. Εἰτα ἐπάγει, ὅτι « Καὶ ἔθυσαν τῷ Κυρίῳ καὶ ἠέξαντο εὐχάς: » οὐχ ὅτι παρὰ αὐτὰ ἔθυσαν τῷ Κυρίῳ λέγων: οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πλοίου θυσίας ἡμελλόν ἐπιτελεῖν: ἀλλ' ἵνα εἴκη ὅτι τῶν εἰδώλων παντελῶς ἀποστάντες, ἀνέθεσαν αὐτοῦς τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ, (p. 249) καὶ αὐτῷ τε καὶ τὰς καθηκούσας προσάξειν θυσίας: τοῦτο

D

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. 1-7. — Ὁ μὲν οὖν Ἰωνᾶς ἐπὶ πλείστον ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐφέρετο: προσέταξε δὲ ὁ Θεὸς κῆτει μεγάλῳ ἐπὶ τῆς θαλάσσης φερόμενον καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν, ὑπερ ἐν τῇ κοιλίᾳ τρεῖς ἡμέρας τε καὶ νύκτας πεποίηκεν ἀδιάφθορος παντελῶς ὁ προφήτης: ὥστε καὶ αὐτὸν θαυμάσαντα, ὅτι περ ἀδολογίας ἐπὶ τοῦ κήτους πεφύλακται: καὶ ἀδιάφθορος παντελῶς, ὡς ἐν οἰκίσκῳ τινὶ μετὰ πολλῆς τυγχάνοντα τῆς ἀσφαλείας, ἐπὶ προσευχῇν τραπήναι, ἦν ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους ἀνέπεμπε τῷ Θεῷ. Τὰ δὲ τῆς προσευχῆς ῥήματα τοῦτον ἔχει: τὸν τρόπον: « Ἐβόησα πρὸς

Κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ εἰσθήκῃ μου· ἐκ κοιλάδας ἄβου κραυγῆς μου ἤκουσας, φωνῆς μου. » Ἐν βαρυτάτῃ θλίψει τυγχάνων καὶ ἐν αὐτῷ γε τῷ ᾄδῃ γεγονώς τῇ τῶν κακῶν ἀπογνώσει, ἐβόησά τε πρὸς σὲ καὶ οὐκ ἀπέτυχον τῶν αἰτήσεων. « Ἀπέρριψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ με ἐκύκλωσαν· πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διήλθον. » Ἀποφυγόντα γὰρ τὴν ὑπουργίαν τὴν σὴν, ἐμπεισὲν τε τῇ θαλάττῃ πεποιήκας, καὶ πολλοῦ τινος πειραθῆναι τοῦ κλύδωνος· ὅψ' οὐ δὴ ἄγαν ταρταρομένῃς τῆς θαλάττης ποταμῶν δίκην ἐντεῦθεν ἐπέβρει μοι τῶν κυμάτων τὰ ὕδατα. (p. 250) « Καὶ ἐγὼ εἶπον· Ἀπῶσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου· ἄρα προσθήσω τοῦ ἐπιβλέπει πρὸς ναὸν τὸν ἅγιόν σου; » Ἐπὶ γοῦν τῆς τῶν κακῶν ἀμυχανίας ἐκβεβλήσθαι τῆς προνοίας ὡμῆν τῆς σῆς, καὶ οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα λοιπὸν τοῦ γενόμενος ἐν τῷ ναῷ σου τῷ ἁγίῳ τὴν καθήκουσαν ἀποτίσαι σοι θρησκείαν· ἅτε πόρρω τε αὐτοῦ τυγχάνων, καὶ βαρυτάτοις περιεστοιχισμένος κακοῖς. « Περιεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου. » Αὐτῆς μου τῆς ψυχῆς καθέκω τῶν περιεχυμένων ἢ ταραχῆ. « Ἄδυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτῃ. » Τὸ τελευταῖον ὑπ' αὐτῆς κατεπόθη τῆς ἀδύσσου. « Ἐδῶ ἡ κεφαλὴ μου εἰς σχισμὰς ὀρέων. » Διαλάττειν τε οὐδὲν ἐδόκουν ἐμαυτῷ τοῦ ἐν διαίρεσει ὀρέων βαρυτάταις ληφθέντος, εἶτα τῶν ὀρέων ἐπὶ ταυτὸν συνεληλυθότων, οὐδεμίαν ἀποφυγῆς εὐρίσκοντι λοιπὸν ἐλπίδα. « Κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι. » Εἶτα ἐκεῖθεν διεδέξατό με τὸ κῆτος, καὶ γῆν τινα οἰκεῖν ἐδόκουν, ἐξ ἧς ἀποφυγεῖν τῷ κατεχομένῳ δυνατὸν οὐδαμῶς ὑπῆρξεν· ἀβλαθῆς μὲν ἔνδον τῇ θεῷ ἂν γένοιτο οὐχ εὐρίσκων.

Στίχ. η'-ια'. — « Καὶ ἀναθήτω ἐκ φοροῶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σὲ, Κύριε, ὁ Θεός μου. » Ἀλλὰ γὰρ μόνῃς τῆς σῆς ἐστὶ δυνάμει τῆς ὑπειλημμένης αὐτόθι φοροῶς ἀπαλλάξαι μου τὴν ζωὴν. (p. 251) « Ἐν τῷ ἐκλείπει ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου, τοῦ Κυρίου ἐμνήσθην. » Μικροῦ γὰρ ἀφίεις τῇ ἀπορίᾳ τὴν ψυχὴν, τὴν σὴν ἦττον βοήθειαν. « Καὶ ἔλθοι πρὸς σὲ ἡ προσευχὴ μου εἰς ναὸν ἅγιόν σου. » Αὐτὸς τέ μου δέξαι τὴν προσευχὴν ἐν τῷ ναῷ καθεστὼς τῷ οἰκεῖν, οὐδὲν σε τῆς διαστάσεως τῶν τόπων ἀμύνει μοι κωλυούσης. « Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψεῦδη, ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον. » Οἱ μὲν γὰρ τὴν ναυτικὴν μετιόντες ἐργασίαν, καίτοι γε εἰδῶλοις προσέχοντες, καὶ περὶ τὴν ἀπάτην ἐκείνην ἠσυχολημένοι, ἠβουλήθησάν μου τινα ποιήσασθαι φειδῶ· νικηθέντες δὲ ὑπὸ τῶν κακῶν, τῆς γνώμης ἀπέστησαν ἐκείνης, ὁρῶντες οὐκ ἐν αὐτοῖς βιωτῶν, εἰ μὴ τῆς ἐγγύτητος ἀπαλλαγείν τῆς ἐμῆς. « Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως θύσω σοι, ὅσα ἠυξάμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτήριον τῷ Κυρίῳ. » Ἀλλὰ γὰρ πανταχόθεν μόνῃ τῇ χάριτι τῇ σῇ φυλαχθεὶς, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου λαθῶν, ὕμνους τε καὶ εὐχαριστίας ἀποτίσω σοι, ὑπὲρ ὧν τῇ προνοίᾳ διασέσωμαι τῇ σῇ. Τὰ μὲν δὴ τῆς εὐχῆς τοῦ προφήτου ῥήματα ταῦτα· τὸ δὲ κῆτος Πνεύματι θεῷ τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν ξηρὰν ἤμεσεν, καθὼς ἐδόκει τοῦτο γενέσθαι τῷ Θεῷ· τῆς γὰρ ἐσχάτης ἐστὶν ἀνοίας τοσοῦτων τῶν

atque in ipsis inferis, desperatis scilicet malis, versans, clamavi ad te; neque irrita fuit postulatio mea. « Projecisti me in profundum maris cor, undæque me concluderunt; omnes æstus tui fluctusque super me transierunt. » Qui perfuga eram ab obedientia tua, curasti ut in mare inciderem, ibique ingentem experirer procellam: qua dum mare, fluminis instar, agitur, ego quidem aquarum vorticibus quaqueversus obruebar. « Et ego dixi: Rejectus sum procul oculis tuis. Num denuo videbo templum sanctum tuum? » His me malis cum expedire nequirem, exclusum me reputabam a providentia tua; nullamque præterea spem fovebam, fore ut in templum tuum reversus legitima perfungerer religione. Quippe illinc longissime aberam, gravissimis implicitus calamitatibus. « Ofusæ mihi sunt aquæ usque ad animam. » Circumstantium malorum terrores ad ipsam animam penetraverunt. « Ima me vallavit abyssus. » Denique gurgite absorptus sum. « Caput meum in fissuras montium demissum est. » Nihil mihi differre videbar ab iis qui in cavernis montium altissimis detinentur, ita ut coeuntibus in se montibus, nulla spes evadendi reliqua sit. « Descendi infra humum, cujus vectes æterna retinacula sunt. » Tum ibi me excepit cetus, intra quem terram quamdam videbar incolere, unde evadere delento homini prorsus non licebat. Cæteroque incolumis intus divino nutu servor, quanquam exitum nullum nanciscor.

προνοίᾳ φυλαττόμενος, τὴν ἐκεῖθεν τε ἐκδύειν ἤτις

165 VERS. 8-11. — « Utinam se emergat a corruptione vita mea ad te, Domine Deus meus! » Tuæ profecto tantummodo virtutis est, a tenaci illo exitio eripere animam meam. « Cum jam me desereret spiritus meus, Domini memor fui. » Cum jam in angustiis animam agerem, tuam poposci opem. « Veniat utinam ad te in templum tuum oratio mea! » Ipse excepisti preces meas tuo in templo residens; nihil te locorum distantia, quominus mihi ferres opem, prohibuit. « Qui vanitatibus dant operam atque mendaciis, misericordiam dereliquerunt. » Hi que nauticam vitam exercent et idola observant, atque ejusmodi fraudulentis vacant, optarunt quidem mihi quodammodo parcere: verumtamen adversitate victi, de sententia sua decesserunt: certiores facti haud sibi vitam superfuturam, nisi a mea se vicinia sejungerent. « Ego vero cum voce laudis atque præconii sacrificabo tibi: quæcunque novi solvam, pro salute recepta, tibi, Domine. » Equidem tua sola gratia servatus et morte ereptus, hymnos tibi et gratiarum actiones reddam, qui curæ tuæ salutem acceptam fero. Atque hæc fuit prophetæ oratio. Cetus autem a sancto Spiritu inprocius Jonam in litore evomuit, sicuti Deo visum erat ut fieret. Summæ enim insanix foret, post tot circa Jonam patrata miracula, præcipueque post retentam intra ceti viscera vitam, prophetæ demum

codem ex ceto exitum humano ingenio intelligibi- A
leni, aut nostra voce explicabilem, reputare.
του κήτους έξοδον πολυπραγμονεῖν τοῦ προφήτου, λογισμῶ τε αλεσθαι καταλαμβάνειν ἀνθρωπίνω, καὶ διὰ
φωνῆς τῆς ἡμετέρας λέγειν ὅπως ἐγένετο.

CAP. III.

VERS. 1-4. — Jam ubi in littore propheta stetit, rursus Deus præcepit illi ut Niniven iret, idque ibi prædicaret quod eidem antea in mandatis dederat. Unde potissimum demonstratur, 166 haud simpliciter Jonæ Deum mandavisse ut prædicaret: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur» (quanquam id breviter sic videtur Scriptura dicere); verum etiam ut minaciter quæ eventura erant significaret, nisi pœnitentes cives a vitiis recederent. Idcirco ait: «Prædica ibi prædicationem, de qua tecum antea locutus sum.» Quibus verbis universam illi doctrinam innuit, qua superiore sermone præceperat ut Ninivitas imbueret. Porro autem propheta experientia rerum jam eruditus festinabat ut Dei jussis obtemperaret. Ait vero Scriptura «urbem illam fuisse maximam coram Deo:» nempe significat, eam divina providentia fuisse auctam: atque ita nos docet, quominus humanum quidquam putemus in gloriam venire posse, nisi id Deus cura sua dignetur. «Erat autem, inquit, veluti iter trium dierum:» haud sane intelligens tantam ejus fuisse longitudinem; sed quod tot diebus opus esset ad eam circumeundam, atque ad ejusdem speciem, si quis vellet, curiosè observandam. Subdit ergo: «Cœpitque Jonas progredi intra urbem quasi itinere unius diei.» Narrat scilicet, prophetam urbem ingressum, atque in ejusdem parte quadam prædicare oram, circumisse tandiu, donec unam veluti insumpsit diem, prædicans atque dicens: «Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur;» et reliqua quæcunque ab eo dici par erat in singulis urbis partibus ad civium eruditionem.

VERS. 5-9. — His addit: «Et crediderunt incolæ Ninivite Deo.» Cœpta per prophetam in quadam urbis parte prædicatione, celeriter admodum inter omnes diditus sermo significatur; ita ut vulgo homines certam ex dictis suscipientes sententiam, consternati magnopere monitis obtemperaverint. Præterea, quod Ninivite cives Deo crediderint, id satis indicat, haud simpliciter dixisse prophetam, «Adhuc tres dies, 167 et Ninive subvertetur.» Neque enim ob hanc unam voculam credere Deo poterant, si homo peregrinus ipsisque prorsus incognitus exitum minatus esset, nihil autem præterea addidisset: neque docuisset auditores, quo mittente venisset. Sed enim exploratum est, prophetam et Dei meminisse omnium Domini, et se vissum ab eo confirmavisse: et præconium exitii fecisse, atque ad pœnitentiam esse adhortatum: quarum rerum notitia imbuti, merito dicti sunt credidisse Deo; cujus decretum magisteriumque excipientes, propheta voce nuntiatum, ad virtutem

ΚΕΦ. Γ΄.

Στίχ. α'-δ'. — Μέντοι γε Θεός ἐπὶ τῆς ζῆρας γε-
νώσει τῷ προφήτῃ πάλιν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Νινευὴ κα-
λεῖται, καὶ κηρύξει δὴ ἐκεῖνα ἃ πρόσθεν αὐτῷ εἶρητο
παρ' αὐτοῦ· ἀφ' οὗ δὴ μάλιστα δαίχονται ὅτι οὐχ
ἀπλῶς εἶπεν αὐτῷ κηρύττειν· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ
Νινευὴ καταστραφήσεται· ἢ εἰ καὶ μετὰ συντομίας
αὐτὸ λέγειν οὕτως ἢ θεία δοκεῖ Γραφή· ἀλλ' ὥστε
καὶ δηλῶσαι ὅτι ἀπειλεῖ ταῦτα συμβῆσθαι, εἰ μὴ
μεταμεληθεῖεν ἀποστάντες τοῦ χειρόνος· διό φησιν·
Κήρυξεν ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἔμπροσθεν ὃ
ἐγὼ ἐλάλησα πρὸς σέ· ἅπασαν αὐτῷ σημαίνω
τὴν διδασκαλίαν ἣν ἐπέταξεν ἐν τοῖς πρόσθεν αὐτῷ
πρὸς τοὺς Νινευίτας ποιῆσασθαι. Ὁ μὲν δὴ προφή-
της ἅτε τῇ περίρῳ λοιπὸν σωφρονισθεὶς ἠπείγετο πρὸς
πέρας ἀγαγεῖν τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ προσταχθέντα·
λέγει δὲ ὅτι· εἰ ἡ πόλις ἦν μεγίστη τῷ Θεῷ, ἢ ἵνα εἶπῃ
ὅτι τῇ θείᾳ προνοίᾳ εἰς μέγεθος αὐξηθεῖσα· ὡς διδά-
ξειεν ἂν ἡμᾶς μηδὲν οἰεσθαι δυνατόν εἶναι κατὰ τὸν
βίον (p. 253) τοῦτον εἰς περιφάνειαν καταστῆναι, μὴ
Θεοῦ παρέχοντος τὴν οἰκίαν κηδεμονίαν. Ἐν δὲ,
φησιν, ὡσεὶ ἡ πορεία ὁδοῦ ἡμερῶν τριῶν· Οὐχὶ τὸ
μῆκος αὐτῆς τοσοῦτον εἶναι λέγων, ἀλλ' ὡς τοσοῦτων
ἡμερῶν δεομένου τοῦ πᾶσαν αὐτὴν ἐκπεριελθεῖν τε ἐν
κύκλῳ καὶ κατιδεῖν ὅσα τίς ἐστιν βουλομένου σαφῶς.
Ἐπάγει γοῦν· Καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς τοῦ εἰσπορευέ-
σθαι εἰς τὴν πάλιν ὡσεὶ πορείαν ἡμέρας μίαις· ἢ
ἵνα εἶπῃ, ὅτι εἰσεληλυθὼς εἰς τὴν πόλιν ὁ προφήτης,
καὶ κατὰ τινος μέρους ἀρξάμενος τῆς πόλεως ἐκ-
περιῆει τε αὐτὴν, καὶ ὡσεὶ μίαν ἡμέραν πεποίηκε
κηρύττων τε καὶ λέγων, ὅτι· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι καὶ
Νινευὴ καταστραφήσεται, ἢ καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ὅπσοι
λέγειν αὐτὸν καθέκαστον μέρος τῆς πόλεως πρὸς τοὺς
παρόντας ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῶν ἀκούοντων ἀκολουθῶς
ἐνήν.

Στίχ. ε'-θ'. — Τούτοις ἐπάγει· Καὶ ἐπίστευσαν
οἱ ἄνδρες Νινευὴ τῷ Θεῷ· δεικνύς ὅτι ἐκ τοῦ μέ-
ρους τῆς πόλεως ἀρξάμενος τοῦ προφήτου ποιῆσθαι
τὸ κήρυγμα, εἰς ἅπαντας τε ὁ λόγος διεδόθη μετὰ
πολλοῦ τοῦ τάχους· καὶ δὴ πάντες ἀναμφίβολον ἐπὶ
τοῖς λεγομένοις τὴν γνώμην δεξάμενοι μετὰ πολλοῦ
τοῦ φόβου τοῖς λεγομένοις ἐπαίθοντο· δαίχονται δὲ
καὶ τὸ, ὅτι ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὴ τῷ Θεῷ, ἢ ὅτι
οὐχ ἀπλῶς τοῦτο μόνον ἔλεγεν, ὅτι· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι
καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται· ἢ οὐ γὰρ ἀπὸ μόνης
ταύτης τῆς φωνῆς πιστεύειν εἶχον τῷ Θεῷ, (p. 254)
ἄνδρς ξένου καὶ ἀγνώστου αὐτοῖς παντελῶς τὴν κα-
ταστροφὴν μὲν ἀπειλοῦντος, προστιθέντος δὲ οὐδὲν,
οὐδ' ὅφ' ὅτου παρ' ἀπειταλμένους εἰη διδάσκοντος τοὺς
ἀκούοντας· ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι καὶ Θεοῦ ἐμμένητο τοῦ
πάντων Κυρίου, καὶ ἀπεισάλαθαι ἔλεγε παρ' αὐτοῦ·
καὶ τὸ κήρυγμα ἐποιεῖτο τῆς καταστροφῆς, πρὸς
μεταμέλειαν αὐτοῦ ἐκκαλούμενος· ὡν περ οὖν δεξά-
μενοι τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως πιστεύειν ἐλέγοντο
τῷ Θεῷ· οὗ τὴν τε ἀπόφασιν καὶ τὴν διδασκαλίαν

ἐξέλιμνοι κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν πρὸς τὸ κρείττον εἶδον· ὥστε καὶ πολλὴν τινα καὶ σύντονον τὴν μεταμέλειαν ἐπέδειξασθαι· νηστεῖαν γὰρ ἀνὰ τὴν πόλιν ἐκήρυξαν, ὡς φησι, καὶ σάκκουσ πάντες ἐνδυσάμενοι μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, πανθικῶν κεχρημένοι τῷ σχηματι, ἴσω γενέσθαι τὸν Θεὸν αὐτοῖς ἐξήτουν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄχρι τοῦ βασιλέως ἐληλυθὺς ὁ λόγος, οὐδὲ ἐκεῖνος ἀμελήσας φαίνεται τοῦ πράγματος· ἀλλὰ μικρὰ τοῦ βασιλικῆς φροντίσας ἀξιώματος, τὸν τε θρόνον ἀφείλε τὸν οἰκεῖον, καὶ τὴν βασιλικὴν στολὴν ἀπορρίψας, σάκκον καὶ αὐτὸς περιθέμενος, ἐπὶ σποδοῦ καθεζόμενος διετέλει· προστάγματά τε ἐξῆς παρὰ τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν κατ' αὐτὴν (36) ἀρχόντων ἐξετέθη τοῦ μὴ τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κρὸς ὑπερσεῖαν αὐτοῖς τεταγμένα ζῶα παντοίας τε τροφῆς καὶ ποτοῦ διαμένειν ἐκτός· καὶ οὐ μέγχι τούτων (p. 255) ἔστησαν τὴν μεταμέλειαν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν κάλαι κακῶς αὐτοῖς πραττομένων ἀποστάντες, κάσης τε τῆς εἰς ἐτέρους ἀδικίας χωρισαντες αὐτοὺς, σφόδρα γε ἀνέμενον τὸ καὶ τὸν Θεὸν ἐφ' οἷς ἀπεφῆναι κατ' αὐτῶν μεταγόντα λύσαι τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν παντελῶς· «Τίς γάρ, φησὶν, οἶδεν εἰ μετανοήσει καὶ παρακληθήσεται ὁ Θεός, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολύμεθα;» ἄπερ οὖν οὐχ οἶόν τε λέγειν αὐτοὺς μὴ ἐκ τῶν τοῦ προφήτου δεδιδαγμένους φωνῶν· τοῦτο δὴ καὶ γεγενῆσθαι φησὶν ὁ προφήτης· καὶ ἐπειδήπερ εἶδεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀποστάντας μὲν τῶν χειρόνων, νεύσαντας δὲ πρὸς τὸ κρείττον, ἔλυσε καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασιν ἔνπερ οὖν ἐξενήσκει κατ' αὐτῶν.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-δ'. — «Ἐπὶ τούτοις ἐλυπήθη, φησὶν, ὁ Ἰωνᾶς λύπην μεγάλην καὶ συνεχυθῆ.» Εἰκότως· διαταράττετο γὰρ ὡς ἀπατεῖνος καὶ ψεύστου δόξαν μέλλων ἀποφέρεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὅτι ὁ μὲν εἰσω τριῶν ἡμερῶν ἠελησεν ἔσεσθαι τὴν καταστροφὴν· ἐγένετο δὲ οὐδέν· εἶτα καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέψας ἔλεγεν· «Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ἦσαν ἐτι ὄντος μου ἐν τῇ γῆ μου; διὰ τοῦτο προέφησα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσεῖς, διότι ἔγνων ὅτι σὺ ἐλεήμων εἶ καὶ οἰκτιρῶν, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις.» Σαφῶς γὰρ ἐδήλωσεν ὅτι τοῦτο καὶ τῆς φωνῆς αὐτῷ γέγονεν αἴτιον, (p. 256) τὸ εἰδέναι ὅτι φιλόανθρωπος ὢν, εἰ μεταβαλομένους ἴδοι, τὴν ἀπόφασιν πάντως ἀλλάξει τὴν οἰκείαν· ὅτι τε ἐντεῦθεν αὐτῷ περιέσται τὸ ψεύστου τινός καὶ ἀπατεῖνος δόξαν λαβεῖν παρ' αὐτοῖς· ὅθεν ἐπάγει· «Καὶ νῦν, Δέσποτα Κύριε, λάβε τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν με μᾶλλον ἢ ζῆν με.» Διὰ δὲ τούτου, φησὶ, τὸν θάνατον αἰρετώτερον κρινῶ τοῦ μετὰ δόξης τοιαύτης ζῆν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Ὁ μὲν οὖν Θεὸς ὁ καὶ πρὸς τοὺς μετανοοῦντας φιλόανθρωπος καὶ τοῖς οἰκείοις ἡμερος ἄγαπ, ἐντροπικῶς ἐπιτιμῶν τῷ προφήτῃ φησὶν· «Εἰ σφόδρα λελύπησαι;» ἀντὶ τοῦ, «Ἐοικας ἀθυμεῖν τοσοῦτων σεσωσμένων· δέον ἀντιστοῦν τῇ ὑπολήψει τῇ σου τοῦ τὴν πάντων σωτηρίαν, καὶ αἰρετώτερον νομίζειν αὐτόν σε τοιοῦτον ὑποληφθῆναι, ἢ τοσοῦτων ἀπέλειαν γεγενῆσθαι.

Στίχ. ε'-η'. — Ὁ δὲ προφήτης ἐξεληλυθὺς τῆς

resipuerunt, ita ut multæ vehementisque pœnitentiæ signa ediderint. Jejunium enim per civitatem, ut ait, indixerunt, saccumque omnis ætas induit, lugubri habitu Dei clementiam implorantes. Cumque ad ipsum usque regem sermo devenisset, ne is quidem rem parvi fecit; sed regia spreta dignitate, throno relicto, regalique veste abjecta, saccum et ipse induit, atque in cinere sedit: scriptumque a rege edictum est et a civitatis principibus, ut non solum homines, verum etiam jumenta illorum servitio addicta omni pabulo potuque carerent. Neque hactenus illorum pœnitentia stetit; sed omni ante actæ vitæ maleficio omisso, mutisque imposito injuriis sine, magnopere sperabant, fore ut ipse quoque Deus pœnitens perlatum decretum funditus auquaret. «Quis enim, inquit Scriptura, novit num forte immutetur mitigeturque Deus, atque ab æstu furoris sui recedat, nobis incolumibus?» Quæ sane dici ab eis non potuerunt, nisi propheticis vocibus fuissent edocti: id quod reapse factum propheta dicit. Jam postquam eos cognovit Deus vitis ommissis ad virtutem tendere, decretum ipse quoque quod in eos tulerat abrogavit.

ἄπερ οὖν οὐχ οἶόν τε λέγειν αὐτοὺς μὴ ἐκ τῶν τοῦ προφήτου δεδιδαγμένους φωνῶν· τοῦτο δὴ καὶ γεγενῆσθαι φησὶν ὁ προφήτης· καὶ ἐπειδήπερ εἶδεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀποστάντας μὲν τῶν χειρόνων, νεύσαντας δὲ πρὸς τὸ κρείττον, ἔλυσε καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασιν ἔνπερ οὖν ἐξενήσκει κατ' αὐτῶν.

CAP. IV.

168 VERS. 1-4. — «His gestis, pergīt Scriptura dicere, magnum contraxit Jonas mœrorem, eique animus perturbatus est.» Neque immerito. Timebat enim ne vani et mendacis opinionem apud Ninivitas acquireret: quandoquidem ipse quidem futurum minatus erat intra tres dies excidium; nihil autem inde consecutum est. Mox Deum suspiciens aiebat: «Nonne hic erat sermo meus, dum adhuc in patria regione versarer? ideoque fugam in Tharsis maturaveram; quia te clementem noveram et misericordem, patientem admodum et indulgentem, atque obliviscendis injuriis facilem.» Perspicue demonstrat hanc sibi fugæ causam fuisse, quia mutatum iri decretum noverat, si Deus clementissimus immutari vidisset homines; se vero fallacis hominis ac deceptoris famam aucupaturum. Quare ait: «Nunc, potens Domine, spiritum mihi eripe, quia mori mihi quam vivere satius est.» Optabilior enim mihi, inquit, mors est, quam in hac hominum opinione versari. Tum Deus pœnitentium amator, suisque admodum mitis, pudorem Jonæ incutiens, increpuit dicens: «Num tibi magnopere dolet animus?» Nempe mœrere videris, quod tanta hominum multitudo conservata sit. Atqui deberes communem salutem æqui bonique consulere præ fama tua; tuique nominis maculam, quam tot hominum exitium, malle.

VERS. 5-8. — Tunc urbe propheta egressus,

coram resedit, tuguriolo ibi constructo : in quo manens, nunquid præterea civitati fieret, observabat : minarum enim gravitatem secum reputans, existimabat hinc aliquid consecuturum. Mox jussit Deus ut cucurbita repente nata tugurium totum, in quo propheta versabatur, umbra obtegeret : **169** quare Jonas putabat quamdam se domum habere densitate foliorum circumseptam. Et quidem ponia quoque affatim undique dependentia maximam animo præbebant oblectationem. His, inquam, propheta magnopere lætabatur. Sed enim dum eo miraculo, rei que aspectu atque usu fruitur, dum multa ob id voluptate perfunditur, atque hac sibi recreatione beatus videtur ; divino repente nutu vermiculus plantæ innatus, hanc confestim corrumpit atque exsiccavit. Jam hunc vermiculum Scriptura matutinum vocat, ut significet genus serpentis matutino tempore Deo volente in arbore geniti, hanc penitus exsiccavisse : ita ut orto mox sole, vehemens in Jonam solaris flammæ inciderit radius. Pergit Scriptura dicere : « Præcepit Deus spiritui calido urenti ut sæviret in Jonæ caput ; qui animo concidens jam vitam respuebat. » Ita vero intelligimus hæc consuetum hunc fuisse calorem, sed flammam gravissimam divino consilio immisissam ; cujus causa majorem solito patiens propheta sensum, vehementius angebatur, parumque aberat, quin vitam amitteret vi caloris. Hoc enim significat « vitam respuebat. » Ait igitur Deo : « Melius mihi mori quam vivere. » Quibus verbis hoc quodammodo aiebat : Malorum mihi solamen hæc planta fuit ; sed eadem mox defecit. Ego vero præter famam pessimam, caloris quoque molestiam et discrimen patior. Quidni igitur mori malim quam vivere, qui tantis obluendor malis ?

κακῶν ἔχειν τὸ φυτὸν· εἶτα ἄθροον τὸ μὲν ἀπελήλυθεν, τοῦ καύσωνος τὴν βαρύτητα καὶ τὸν ἐνοχλοῦντα κίνδυνον ἐντεῦθεν· πῶς οὖν οὐ τοῦ ζῆν βέλτιον τὸ ἀποθανεῖν, εἰ τοσοῦτοις μέλλοιμι παλαίειν κακοῖς ;

Vers. 9-11. — Quamobrem ait illi Deus : « Num tu magnopere mœres propter cucurbitam ? » quo respondente, se mortiferis angi doloribus (adeo jucundam fecerat prophetæ arborem Deus, idemque tantam de illius exitio tristitiam creaverat, ut hoc exemplo mœrorem hominis de civitatis salute injustissimum coargueret) ; subdit Deus : **170** « Tune tantopere cucurbitæ causa mœres, qui eidem excolendæ nullum laborem impendisti ? una enim nocte repente nata, illico una nocte interitum passa est ; me vero cur magis non decuit miserari Niniven, tanti populi civitatem, ut duodecim ibi sint myriades hominum, qui lævam a dextera non discernunt ? » Pueri nimirum infantes intelligendi sunt, qui reapse lævæ dextræque discrimen nullum agnoscent ; quique ob ætatis infirmitatem nulla de re judicare queunt ; ideoque ne culpæ quidem obnoxi fuerunt, ætate nondum patiente. Sic autem Deus locutus est ob declarandam incolarum copiam, tibi enim infantium tantus erat numerus, quantus demum adultorum cogitandus est ? Jam cæteris prætermisissis, Deus lactentium memoravit numerum, quorum sine dubio propter innocentiam nullum

πόλεως, ἐκαθέζετο κατάντικρον, σκηνήν αὐτοῦ ποιήσας, καὶ ὑπὸ ταύτην διάγων, ἄχρις ἰδοὶ τί ποτε ἔρα γένοιτο πλεόν περι τὴν πόλιν· τῆς γὰρ ἀπειλῆς τὸ μέγεθος ἀναλογιζόμενος ὑπελάμβανε τι τὸ τυχόν καὶ ἐσεσθαι μετὰ τοῦτο· εἶτα προσέταξεν ὁ Θεὸς κολοκύνθαν ἀθρόον ἐκφυεῖσαν, ἅπασαν τὴν σκηνήν ἐν ἧπερ ἦν ὁ προφήτης πληρῶσαι σκιάς· (p. 257) ὡς καὶ αὐτὸν δοκεῖν οἰκίας τινὸς σκέπην ἔχειν τῷ πλήθει τῶν φύλων· καὶ δὴ καὶ τὸν καρπὸν πανταχόθεν ἀθρόον ἐκκρεμάμενον, πλείστην τινὰ παρέχειν αὐτῷ τὴν ψυχαγωγίαν· ἦσε τοῦτο τὸν προφήτην ὡς εἰκὸς τερφθέντα τῷ παραδόξῳ τῆς τε θείας καὶ τῆς χρείας τοῦ γεγονότος· ὡς δὲ πολλὴν ἐπὶ τῷ πράγματι τὴν ἡδονὴν ἔσχε, καὶ ἀρκοῦσάν τινα κομιζέσθαι τὴν ψυχαγωγίαν ἐντεῦθεν ἐδόκει, ἀθρόον πάλιν ἐπιτάγματι **B** θείῳ σκώληξ ἔγγεγονώς τῷ φυτῷ ἅπαν ἀθρόον αὐτὸ ἀνήλωσέν τε καὶ ἐξήρανε παντελῶς· τὸ γὰρ « σκώληκι ἐωθινή » λέγει, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἐωθεν προστάγματι θείῳ σκώληξ ἀθρόον ἐκφυεῖς ἐπὶ τοῦ φυτοῦ ἀπεξηράνευ ἅπαν· ὥστε ἀνατελειαν τοῦ ἡλίου σφοδρότατην αὐτῷ τοῦ ἡλιακοῦ καύσωνος ἐπιπεσεῖν τὴν ἀκτίνα. Λέγει γοῦν, ὅτι « Προσέταξεν ὁ Θεὸς πνεύματι καύσωνος συγκαλοῦντι, καὶ ἐπάταξεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰωνᾶ, καὶ ὠλιγοψύχει, καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· » δεικνύς ὅτι οὐ κατὰ τὸ εἰλωθὸς οὐδὲ ὁ καύσων ἐγένετο, ἀλλὰ προστάγματι θείῳ βαρυτάτην αὐτῷ τὴν φλόγα ἐπεμψεν, ὡς ἂν μείζονα τοῦ συμβάντος τὴν αἰσθησὶν λαβὼν ἐτι μάλλον ἀλγῆσειεν ὁ προφήτης, μικροῦ γοῦν ἀφίενα τὴν ψυχὴν ὑπὸ τοῦ καύσωνος κινδυνεύων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, « Καὶ ἀπελέγετο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. » Ἐφη πρὸς τὸν Θεόν· « Καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν ἢ ζῆν. » (p. 258) Τοιοῦτό τι λέγων, ὅτι Ψυχαγωγίαν τινὰ τῶν συνεχόντων ἔδοξα ἐγὼ δὲ τῇ μοχθηρίᾳ τῆς ὑπολήψεως προσεκτεσάμεν ἐντεῦθεν· πῶς οὖν οὐ τοῦ ζῆν βέλτιον τὸ ἀποθανεῖν,

Στίχ. 9-11. — Διὸ δὴ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· « Εἰ σφόδρα λελύπησαι ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ ; » Τοῦτου δὲ εἰπόντος, ἕως θανάτου λυπεῖσθαι (οὕτως αὐτῷ καὶ ἐράσιμιον εἶδει τὸ φυτὸν ὁ Θεός, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ φυτοῦ λύπην αὐτῷ μείζονα πεποιθεῖεν ἐγγενέσθαι, ἐπὶ τῷ παραθέσει μείζονος αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως λύπην ἐλέγξει κάκιστα γεγεννημένην), ἐπάγει· « Εἶτα σὺ μὲν, φησί, τοσοῦτον ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης ἠλγησας, οὐδένα κάματον εἰς τὴν σύστασιν αὐτῆς εἰσενεγκῶν ; ἐν νυκτὶ γὰρ ἀθρόον γεγονυῖα, ἀθρόον ἐν νυκτὶ καὶ τὴν ἀκώλειαν δέδεκται· ἐμοὶ δὲ πῶς οὐ πλείονα ἀρμόττον φεῖδω Νινευὴ τῆς πόλεως ἔχειν, τῆς οὕτω μεγίστης, ὡς δώδεκα μυριάδας αὐτὴν οἰκεῖν ἀνθρώπων οὐκ ἐγνωκότων δεξιὰ ἢ ἀριστερά ; » ἵνα εἴπῃ, Νηπίων· τοιούτους γὰρ οὐκ ἐγνωκότας δεξιὰ ἢ ἀριστερά λέγει, τοὺς διὰ νηπιότητα οὐκ ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων διακρίσειν ἔχοντας, οὐδὲ ἐν ἀμαρτίαις ποτὲ ὡς γεγονότας, ἀτε τῆς ἡλικίας οὐ δεχομένης τοῦτο· (p. 259) λέγει μὲν γὰρ αὐτὸ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πλῆθους τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν· ἔθα γὰρ τοσοῦτο τῶν νηπίων ἦν τὸ πλῆθος, πῶσον δὴ τῶν τελείων ἀνθρώπων ἦν ; Τοὺς δὲ γε λοιποὺς ἅπαντας παραλίπων ὁ Θεός,

τὸν τῶν νηπίων εἶπεν ἀριθμὸν· οἱ ὁμολογουμένως ἄ
ἐφαίνοντο, οὐκ ὄντες ἄξιοι τοῦ τι κακὸν παθεῖν,
ἀτε μὴδὲ ἡμαρτηκότες τι τέως· οὐ γὰρ δὴ, φησὶν,
εἰποὺς ἂν ἔτι καὶ τοσούτων ἀριθμὸν νηπίων οὐθὲν
ἡμαρτηκότεων ἀπολίσθαι προσήκον ἦν· ὥστε κἂν εἰ
μὴ τῶν τελείων φειδῶ, γοῦν τῶν νηπίων μνησθῆναι
μᾶλλον ἐχρῆν, ἐπὶ τῷ μὴδὲν κακὸν τὴν πόλιν παθεῖν.
Προσέθηκε δὲ τὸ, « καὶ κτήνη πολλά· » ὡς ἂν καὶ
τούτων ἀβλιβῶν φυλάττεσθαι ὀφειλόντων δικαίως
τοῖς ἐπὶ τῆς πόλεως διασωζομένοις τῶν ἀνθρώπων.

erat pœnæ meritum. Nemo certe dixerit simpli-
cium parvulorum tantam multitudinem æquo jure
fuisse perdendam. Quamobrem etiamsi forte adul-
torum nulla fuisset miseratio, puellorum utique
meminisse oportuit, quo nihil mali urbi fieret.
Adjecit Deus, « et jumenta multa; » ceu si me-
rito hæc quoque servari incolumia debuissent, ob
civium, quibus erat parcitum, commoditatem.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΙΧΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN MICHÆAM PROPHETAM.

ΚΕΦ. Α΄.

Ἐτέχ. α', β'. — Παραπλήσια τοῖς περὶ τῆς Ἰουδαίας
καὶ Ἀμαῖς καὶ τοὺς λοιποὺς ὅποσοι ταυτὰ τούτοις
προεφήτευσαν, δὴλὸς ἔστι καὶ ὁ μακάριος προφη-
τεῶν Μιχαίας· τὰ γὰρ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα παρὰ
τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων πνευματικῆ
κινούμενος τῇ χάριτι καὶ αὐτὸς προαγορεύειν πει-
ρᾶται, εὐθὺς ἐκ προοιμίων κοινὸν περὶ παντὸς τοῦ
Ἰσραὴλ (p. 260) ποιούμενος τὸν λόγον, τῶν τε δέκα
λέγων φυλῶν, ὧν τὴν Σαμαρείαν ἐξάρχειν συνέβαινε,
καὶ τῶν δύο ὧν περὶ οὐκ ἦ Ἱερουσαλήμ ἤγειτο· φαί-
νεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς καιροὺς προφητεῶν
ἐκατονταετηρίων, τουτέστιν ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ
καὶ Ἐζεκιῶν τῶν βασιλείων Ἰουδα. « Ἐν γὰρ ταύ-
ταις ταῖς ἡμέραις γεγενῆσθαι λόγον Κυρίου φησὶ
πρὸς Μιχαίαν τὸν Μοραϊθίτην· » τουτέστιν ἐνεργείας
τετευχηκέναι θείας. Τίνος ἕνεκεν; « Ὑπὲρ ὧν εἶδε
περὶ Σαμαρείας καὶ περὶ Ἱερουσαλήμ· » ἵνα εἴπη,
Παντὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, τῆς τε βασιλείας
τῶν δέκα φυλῶν, καὶ τῆς τῶν δύο ὧν περὶ ἤγεισθαι
τὴν Ἰουδα συνέβαινε φυλῆν, τῶν ἐκ τοῦ μακαρίου
Δαυὶδ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν γεγενημένην ἐπαγγελίαν
βασιλευσόντων αὐτῆς· ὑπὲρ δὲ τούτων καὶ τῶν περὶ
αὐτοὺς ἐσομένων ἐνεργεία θεία τὴν ἀποκάλυψιν δεξά-
μενος ὁ Μιχαίας λέγει ταῦτα, ἅπερ οὐκ εἶπεν ἐπὶ
τῆς ἀποκαλύψεως ἐδιδάχθη τῆς θείας, ἀρξάμενος οὕ-
τως· « Ἀκούσατε, λαοὶ πάντες, λόγους. » Ἀκο-
λούσθε τὸ « λαοὶ πάντες, » ἵνα εἴπη, Πᾶς ὁ Ἰσραὴλ
ὁ ταῖς δύο βασιλείαις προσήκων· ὅθεν ἐπήγαγε·
« Καὶ προσεχέτω ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ· »
τουτέστιν ἡ Ἰσραηλιτικὴ χώρα πᾶσα· εἴτ' οὐκ οἱ
ταύτην οἰκοῦντες, ἀνωθεν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας
ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ δεδομένης αὐτοῖς. (p. 261)
« Καὶ ἔσται Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν εἰς μαρτύριον. »
Διαλέγεται δὲ, φησὶν, ὑμῖν δι' ἡμῶν ὁ Θεός, διαμαρ-
τυρίαν τινὰ περὶ τῶν ἐσομένων ποιούμενος· ἐπειδὴ

B

CAP. I.

Vers. 1, 2.— Similia Osee et Amoso et reliquis,
quotquot his paria prophetaverunt, apparet beatum
quoque vaticinari Michæam. Etenim eventura popu-
lo ab Assyriis atque 171 Babylonis spirituali
perinotus gratia ipse quoque prædicere nititur, statim
ab exordio communem de universò Israele ser-
monem instituens, de tribubus, inquam, decem,
quarum regni caput erat Samaria, et de duabus
quarum metropolis Hierusalem. Patet autem iisdem
quibus superiores prophetavisse temporibus, id est
diebus Joatham, Achaz, et Ezechiæ regum Judæ;
etenim « his diebus ait factum esse verbum Domini
ad Michæam Moraithitem, » id est se divinam ex-
pertum esse operationem. Cur? « Ob ea quæ vidit de
Samaria et Hierusalem, » de universo scilicet Israe-
litico populo, seu de decem tribuum regno, et de
duabus quarum principatum tenebat ipsa Judæ tri-
bus, beati Davidis posteris juxta Dei promissum in
ea regnantibus: de quibus eorumque rebus, accepta
divinitus revelatione Michæas hæc dicit, quæ Deo,
ut diximus, revelante didicerat, sic exordiens:
« Audite verba, populi omnes. » Consentaneæ,
« populi omnes, » ut universum Israël denotet qui
ad regna duo pertinebat. Quamobrem addidit:
« Attendatque terra, et omnes qui in ea sunt, » id
est Israelitica tota regio, sive ejus incolæ, quo-
rum illa patribus divino promisso tradita fuit.
« Et erit Dominus Deus vobis in testimonium. »
Loquitur vobis per nos Deus, testimonium quod-
dam rebus futuris dans; ex quo vos sæpe ad ho-
nesta adhortatus, nullam in melius conversionem
perspexit. Quare apparet illum quidem nihil ve-
stræ utilitatis causa non molitum, vos vero nihilo
meliores fieri voluisse, sed mala in vos tantum-
modo provocasse. « Dominus de domo sancta sua »

Necessarium additamentum « sancta ; » nam quia generatim omnes alloquitur, multus autem erat apud decem tribus idolorum cultus, cujus causa fanis etiam constructis, dæmones honoribus divinis colendos curabant, recte dixit : **172** « Dominus de domo sancta sua, » demonstrans se ad omnes communiter verba facere, ob id a Deo missus qui Hierosolymis domum habet suam, quam sanctam propter insitam ei virtutem definit. Postea pergit dicere :

τοὺς δαίμονας, καλῶς προσέθηκε τὸ, « Κύριος ἐξ οἴκου αἰγίου αὐτοῦ, » δηλῶν ὅτι κοινῇ πρὸς ἅπαντας ποιῆται τοὺς λόγους, παρὰ Θεοῦ ταῦτα εἰπεῖν ἀπεσταλμένος τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ τὸν οἶκον ἔχοντος τὸν ἴδιον ὄν καὶ ἔχον διὰ τῆς ἐνεργείας ἀπέφηνε τῆς οικείας. Εἶτα καὶ προστίθεται :

VERS. 3-5. — « Quia ecce Dominus egreditur de loco suo : et descendet atque ascendet super excelsa terræ. Et commovebuntur montes subter eum, et valles liquecent sicut cera a facie ignis, et sicut aqua quæ decurrit in præceps. » Procedens enim ex illo, inquit, monte Deus, habitationis suæ locum ostendit, eumque universæ Israelitarum regioni dominari dicit, quam propheta alloquitur. Conturbabit autem proceres ejus ; hos enim montes ob suam eminentiam appellat ; necnon et reliquos omnes : nam valles classem hominum humiliorum nominat. Patet autem baud divisim dicere montes commotos et liquefactos valles, sed Hebraico idiomatismo quem sæpe docuimus, per diæresim dicit commune, quod nempe omnes proceres reliquamque plebem divina ira corripiet, commovens destruensque ceræ more igni admotæ : pertrahetque ad pœnam instar aquæ vehementis impetuose ex alto ad inferiora ruentis. Horum autem causa est : « Propter scelus Jacob hæc omnia, et propter peccatum domus Israelis. » Mox addit : « Quodnam scelus Jacob ? nonne Samaria ? Et quodnam peccatum domus Judæ ? nonne Hierusalem ? » Illorum quidem manifesta erat impietas qui Samarizæ congregabantur ad idolorum cultum, cujus præcipue causa illic ædificata fana habebant. Sed et horum iniquitas haud minus constabat, qui Hierosolymis templum apud se habentes, hoc despecto, ab idolorum cultu non abstinebant. Deinde punitiones enumerans :

δηλ., οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, (p. 263) οὐδὲ τὸν ναὸν αἰσχυρόμενοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀπειχοντο θεραπείας· εἶτα τὰς τιμωρίας ἀπαριθμούμενος·

173 **VERS. 6-9.** — « Et ponam Samariam quasi pomorum custodiam, et quasi plantationem vineæ : et detrahiam in voraginem lapides ejus et fundamenta ejus revelabo. » Constituam Samariam in solitudinem vastam, ita ut campi instar in ea agricolentur, et tuguria ibi fiant ob pomorum custodiam : etenim ego ædificia ejus omnia destruam a fundamentis evertens ; ex quo illa omnia sequentur. « Et omnia sculptilia ejus concidentur. » Tunc etiam vanorum officiorum suorum excidium cernent, deleta scilicet cernent ab hostibus quæ fabricaverant idola. « Et omnes mercedes ejus igne comburentur. » Exuretur igne ornatus omnis idolis circumpositus atque templis, quem illi quasi mercedem

πολλάκις ὡμῖν τὰ προσήκοντα διαλεχθεὶς, οὐδὲ μίαν μεταβολὴν δεξαμένους ἐπὶ τὸ κρεῖττον εἶδεν· ὡς ἂν φαίνοντο ὁ μὲν πάντα τὰ πρὸς ὑμετέραν πεποιηκῶς ὠφέλειαν, ὑμεῖς δὲ οὐδὲν θελήσαντες ἑαυτῶν γενέσθαι βελτίους, ἐφαλκυσάμενοι δὲ μόνον ἐφ' ἑαυτοὺς τὰ κακά. « Κύριος ἐξ οἴκου αἰγίου αὐτοῦ. » Ἀναγκαῖα ἢ προσθήκη· ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ἅπαντας κοινῇ διαλέγεται, πολλῇ δὲ ἦν ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα τῶν δέκα φυλῶν θεραπεία, ἐφ' ἣ καὶ οἴκους κατασκευάσαντες, ὡς θεοὺς διὰ τῶν εἰδώλων θεραπεύειν ἐπειρώοντο αἰγίου αὐτοῦ· δηλῶν ὅτι κοινῇ πρὸς ἅπαντας ποιῆται εἶτα καὶ προστίθεται :

Στίχ. γ'-ε'. — « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· καὶ καταθήσεται καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς γῆς· καὶ σαλευθήσεται τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· καὶ αἱ κοιλᾶδες ταχίσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς (p. 262) καὶ ὡς ὕψωρ καταφερόμενον ἐν καταβάσει. » Προῶν γὰρ ἐκ τοῦ ὄρους ἐκείνου, φησὶν, ὁ Θεὸς, τῆς οἰκήσεως τῆς οικείας τόπον ἀπέφηνεν, ἀπάσης μὲν κατακρατήσεται τῆς γῆς τῆς Ἰσραηλιτικῆς, λέγων, πρὸς ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, ἐν ταραχῇ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ καταστήσει δυνατοὺς, τούτους γὰρ ὄρη διὰ τὸ ὑπερέχον καλεῖ, καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ ἅπαντας· κοιλιάδας γὰρ τοὺς ταπεινοτέρους ὀνομάζει, δίκην κηροῦ πυρὶ προσωμιληκῶτος καταναλισκῶν αὐτοὺς· δήλου γε ὄντος ὅτι οὐκ ἐκείνους μὲν σαλεύσει λέγει, τὰς κοιλιάδας δὲ τήξεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἴδιωμα τὸ Ἑβραϊκόν, ὃ πολλάκις ἀπεδείξαμεν, κατὰ διαίρεσιν λέγων τὸ κοινόν, ὅτι πάντας καὶ δυνατοὺς καὶ τὸν λοιπὸν ὄρημον ἐπειλεύσεται ἡ ὄργη ἢ θεία, σαλεύουσα τε αὐτοὺς καὶ ἀφανίζουσα δίκην κηροῦ πυρὶ προσωμιληκῶτος· κατασπάσει τε αὐτοὺς εἰς τιμωρίαν, δίκην ὕδατος σφοδροῦ τε καὶ βραχέου ἐξ ὕψους ἐπὶ τὰ κατώτερα φερόμενον. Ἡ δὲ τούτων αἰτία, « Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ πάντα ταῦτα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ. » Εἶτα ἐπάγει· « Τίς ἡ ἀσέβεια Ἰακώβ ; οὐχ ἡ Σαμάρεια ; καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα ; οὐχ ἡ Ἱερουσαλήμ ; » Ἐκείνων τε γὰρ ἡ ἀσέβεια δήλη ἐν Σαμαρείᾳ συλλεγομένων ἐπὶ τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ, οὐ δὴ μάλιστα τοὺς ἐπὶ τούτῳ κατασκευασμένους εἶχον ναοῦ· καὶ τούτων δὲ ἡ παρανομία οὐχ ἦττον οὐδὲ τὸν ναὸν αἰσχυρόμενοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀπει-

Στίχ. ζ'-θ'. — « Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὄπωροφυλάκιον ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτεῖαν ἀμπελώνας· καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύψω. » Καταστήσω δὲ Σαμάρειαν εἰς ἐρήμωσιν πολλήν, ὥστε χώρας δίκην γεωργεῖσθαι, σκηνάς τε ἐπ' αὐτῆς θεῖναι ἐπὶ φυλακῇ τῶν καρπῶν· ἀφανῶν γὰρ αὐτῆς τὰς οἰκοδομὰς παντελῶς ἐκ βῆθρων αὐτὰς ἀνασπάσας· ἀφ' οὗ δὴ πάντως ἕψεται κάκεινα. « Καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι. » Τότε δὴ καὶ τῶν ματαίων πόνων ἑαυτῶν βίονται τὴν ἀπώλειαν, καθαιρούμενα ὑπὸ τῶν πολεμίων ὄντων εἰς ἀ κατασκευάσαν εἰδῶλα. « Καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ. » Πάντα τὸν κόσμον τὸν περιειμένον τοῖς τε εἰδώλοις

καὶ τοὺς ναοὺς ἀφανιοῦσιν ἐν πυρὶ, ὡς περ τινα μισθῶν ἐτέλουν τοῖς δαίμοσι. « Καὶ πάντα τὰ εἰδωλα αὐτῆς θήσομαι εἰς ἀφανισμόν· διότι ἐκ μισθωμάτων πόρνης συνήγαγε, καὶ ἐκ μισθωμάτων πόρνης συνέστρεψε. » Πορρικῆ γὰρ χρησάμενος γνώμη, καὶ ἀποστάτης μὲν ἐμοῦ, νεύσαντες δὲ πρὸς τὰ εἰδωλα, μισθωμάτῃ τινι τῆς ταυτῶν ἀθροίζοντες πορνείας, προσέφερον ἐκεῖνα τῇ τῶν εἰδῶλων θεραπείᾳ, ἃ δὴ πάντα κατὰ ταυτὸν ἀφανιῶ. « Ἐνεκεν τούτου κόψεται καὶ θρηγήσει, πορεύεται ἀνυπόδετος καὶ γυμνή. » (p. 264) Ἐν θρήνοις ἔσται καὶ κοπετοῖς αἰχμαλωσίᾳ παραδοθεῖσα μεγίστη· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « γυμνή καὶ ἀνυπόδετος, » ὅτι οὕτως αἰχμάλωτος ἀπαχθήσεται, παντὸς ἀφαιρεθεῖσα τοῦ προσόντος αὐτῇ κόσμου. « Ποιήσεται κοπετὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων σειρήνων· ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς· διότι ἤλθεν ἕως Ἰούδα, καὶ ἤψατο ἕως πύλης λαοῦ μου ἕως Ἱερουσαλήμ. » Τὸ « ὡς δρακόντων καὶ σειρήνων » λέγει κατὰ τὸ μυθολογούμενον παρ' ἐνόις· τοῦτο βουλούμενος εἰπεῖν, ὅτι ἐκεῖνα δὴ τὰ ἐν μύθῳ παρὰ τῶν πολλῶν λεγόμενα, ἐπ' αὐτῶν ὑπομενοῦσι τῶν ἐργῶν, τῷ βαρεῖαν αὐτοῖς ἐπαχθῆναι παρ' ἐμοῦ τὴν Ἰούδα μετελεύσεται ἀποτροπὴ καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ.

A quamdā dæmonibus persolvebant. « Et omnia idola ejus ponam in perditionem, quia ex mercedibus meretricis congregavit, et ex mercedibus meretricis convertit. » Meretricia mente a me recedentes, et ad idola accedentes, mercedes quasdam ex ipsorum coacervantes fornicatione, idolorum cultui offerebant : quæ ego omnia simul disperdam. « Propter hoc planget et lamentabitur, ibit discalceata et nuda. » In lamentis erit et luctibus captivitati maximæ tradita; id enim significant verba « nuda et discalceata; » nempe quod hoc modo captiva abducetur, omni suo ornamento spoliata. « Faciet planctum quasi draconum, et luctum quasi filiarum sirenarum. » Verba quasi draconum et sirenarum, ait secundum nonnullorum fabulas; dicere volens fore ut illa quæ in fabulis apud multos jactantur, ipsi re vera sustineant, dum ego gravem iis pœnam imponam, quæ a Samaria incipiens, ad Judam perveniet, et ipsam attinget Hierusalem; quoniam et hanc postremo Babylonii ceperunt.

B ipai re vera sustineant, dum ego gravem iis pœnam imponam, quæ a Samaria incipiens, ad Judam perveniet, et ipsam attinget Hierusalem; quoniam et hanc postremo Babylonii ceperunt.

Στίχ. ε'—γ'. — « Οἱ ἐν Γεθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ ἐν Ἀκείμ, μὴ ἀνοικοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα. » Ἐπὶ τοῦς περιόικους τῶν ἐθνῶν τρέπει τὸν λόγον· περὶ ὧν καὶ ὁ μακάριος Ἀμὼς ἔφη, ὡς τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰσραηλίταις πεισομένων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κάκειων· Οἱ τοίνυν, φησὶν, ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσι, μὴ μεγάλα φρονεῖτε, τὰς τούτων ὀρώντες συμφορὰς, μηδὲ πολλὴν ἐπ' αὐτοῖς ἐγείρετε γέλωτα. « Γῆν κατασπάσασθε εἰς καταγέλωτα. » Ἀρμόττον γὰρ ὁμῖν κατασπάσασθαι κόνιν, (p. 265) ὑπὲρ ὧν ἐτέροις ἔσεσθε γέλως. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Κατοικούσης καλῶς, καθελῶ τὰς πόλεις αὐτῆς. » Ὅπως γὰρ ἀνομισητε εὐ τὰς πόλεις οἰκεῖν τὰς ἰδίας ὡς ἐν ἀσφαλεῖ καθεστῶτες, ὄψεσθε πασῶν τὴν καταίρεσιν. « Οὐκ ἐξῆλθε κατοικοῦσα Αἰνὰν κόψεσθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς. » Ἀλλὰ κάκεινοι, φησὶν, ὀρώντες ἐκ γειτόνων ὄντας τοῦς Ἰσραηλίτας, καὶ τοιαύταις περιπεπωκότας κακοῖς, οὐκ ἐβουλήθησαν προελθόντες τῶν ἰδίων, κοινωνῆσαι τοῦ πένθους αὐτοῖς, ἠδόμενοι δὲ ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς αὐτῶν διετέλουν κάκεινοι. Τί οὖν; « Διήψεσθε ἐξ ὁμῶν πληγὴν ὀδύνης. » Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἄλλοτριῶς οὐ συνηγγήσατε κακοῖς, αὐτοὶ πληγὴν ὀδυνηρὰν δεξάμενοι, δικην δώσετε τῆς μοχθηρᾶς γνώμης ἐκείνης, καθ' ἣν τοῖς ἄλλοτριῶς ἐφῆδεσθε κακοῖς. « Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦση ὀδύνας; » Καὶ γὰρ οὐδὲ οἶδόν τε ἀγαθοῦ τινος μετέχειν τοῖς ἐν ὀδύναϊς οἰκοῦντας, διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπενεχθέντων αὐτοῖς κακῶν. Ἐἶτα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ρηθέντος· « Ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλαις Ἱερουσαλήμ, φόφος ἀρμάτων καὶ ἰππευόντων. » Τοιαύτη γὰρ, φησὶν, ἐπὶ πάντας ἔσται ἡ ὀργὴ φειδῶ κυκλωμένης ὑπὸ τε ἀρμάτων καὶ ἰππων καὶ πάσης τῆς πολεμίας χειρὸς.

174 Vers. 10-13. — « Qui in Geth, nolite magnificari; et qui in Acim, nolite reedificare ex domo in risum. » Finitimos populos hic respicit sermo, de quibus etiam beatus Oseas aiebat, fore ut paria Israelitis ii quoque ab Assyriis paterentur. Qui ergo, inquit, in urbibus illis versamini, ne superbiatis dum Israelitarum ærumnas spectatis, neque altum cachinnum super his extollatis. « Terra aspergite derisionem vestram. » Congruum vobis aspergite pulverem, quia cæteris risui eritis. Cur, aut quomodo? « Destruam civitates ejus, quæ bene habitat. » Qui bene creditis civitates vestras habitare, quasi tuto in loco constituti, harum omnium destructionem videbitis. « Non est egressa habitatrix Ænan, deplorare domum proximam sibi. » Illi quidem videntes propinquos suos Israelitas, tantis malis mersos, his gratulantes perstabant. Quid ergo? « Accipietis ex vobis plagam doloris. » Sed quia alienis non condoluistis malis, ipsi quoque acerbam accipientes plagam, pœnas improbæ illius mentis dabitis, qua alienis gavisus estis malis. « Quis faciet bonorum initium, si habitat in doloribus? » Profecto fieri nequit, ut ii aliquo bono fruantur, qui in doloribus versantur, incumbente ipsis malorum mole. Mox dicta confirans : « Quia descenderunt mala a Domino in portas Hierusalem, strepitus curruum et equitatus. » Tanta, inquit, ingruet in omnes ira Dei, ut ne Hierosolymis quidem parcendum sit, curribus et equitatu et omni hostili vi obsessis.

τού Θεοῦ, ὥστε μὴδὲ τῆς Ἱερουσαλήμ τότε γενέσθαι
 Vers. 13-15. — Postea sermonem convertit ad Lachis urbem regni Judæ, peccatorum multitudinem redundantem, atque : « Quæ habitas Lachis, princeps peccati hæc est filix Zionis; quia in te inventa

Στίχ. γ'—ε'. — (p. 266) Ἐἶτα ἀποστρέφει τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Λάχεις πόλιν ὅσων τῆς Ἰούδα βασιλείας καὶ πολλῶν παρανομῶν μεστὴν, καὶ φησιν· « Κατοικοῦσα Λάχεις, ἀρχηγὸς ἁμαρτίας αὐτῆ ἐστὶ τῇ θυ-

sunt scelera Israelis. » Scito et tu, inquit, quæ tibi **175** evenient mala, quæ malitiæ dux fuisti urbi Hierusalem (nam filiam Sionis hanc nominat), nihil differens a Samaria mentis tuæ perversitate. « Propterea dabis emissarios super hæreditatem Geth, domos vanas : domus vanorum in vacuum factæ sunt regibus Israelis. » Eapropter tu quoque captivitatem sustines ; nam « dabis emissarios » dicit pro, Mittis in captivitatem, tui causa paria incolis Geth passura, cunctis quæ ad impietatem struxisti ædificiis tibi pereuntibus ; quemadmodum apud Samariam quoque dejecta sunt fana idolorum. « Usque ad hæredes tuos te adducam. » Hæc patris, me tibi hostes adducente, qui tui erunt hæredes. « Quæ habitas Lachis, hæreditas usque ad Odollam veniet, gloria filiæ Sionis. » Hi Lachis ipsam tenebunt, et usque ad Odollam extendent hæreditatem suam, id est totam occupabunt promissam regionem. Et super hæc, illa etiam gloriosa propter conditum in ea templum, capietur Hierusalem.

ἔξουσι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας· (p. 267) πρὸς οἷς ληφθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ.

Nonnulli dixerunt, hæc loqui prophetam contra Lachis, quia regem Amessiam occiderat : nam primo ejusmodi in illa urbe facinus fuit proprii regis occidendi ; cum apud decem tribuum regnum id sæpe jam accidisset. Atqui hoc totum fabulosum falsumque videre est, ab iis excogitatum qui prophetica verba non intellexerunt. Nam nec primus Judæ tribus regum Amessias proditione fuit interemptus ; nam Joasus pater ejus antea hoc modo fuerat extinctus, ut Regum historia tradit ¹⁸, dicens : « Insurrexerunt servi Joasi, et conjuratione in eum structa, percusserunt eum : » quos quidem ipse Amessias, illius filius, regno potitus postea cepit, patrem suum ulciscens : de quo ipso ait Scriptura : Et factum est, postquam regnum in Amessias manu confirmatum fuit, percussit servos suos qui ipsius **176** percusserant ¹⁹. Præterea Amessiam non videntur Lachis cives occidisse. Sic enim scriptum est : Et revoluta est contritio adversus Amessiam in Hierusalem, qui fugit in Lachis. Missique sunt post eum homines ad Lachis, qui ipsum ibi interfecerunt, sublatumque in equo, Hierosolymis sepelierunt. Ex quo manifeste ostenditur consurrexisse adversus eum quosdam de Hierosolymis, fugientemque in Lachis missis hominibus occidisse. Sic ergo evidens fabula convicta est. Porro Lachis propheta alloquitur, in ejus nomine, tanquam in parte, res Judæ regno eventuras narrans : quemadmodum et de Samaria locutus est ; utpote qui de utroque simul regno et visionem viderat et loquebatur, sicut vaticinii exordium perspicue ostendit. Jam de Lachis sic pergit propheta dicere :

Vers. 16. — « Decalvator et tondetor super

A γατρὶ Σιών· ὅτι ἐν σοὶ εὐρέθησαν αἱ ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραήλ. » Ἰσθὶ δὴ καὶ σὺ, φησὶ, τὰ συμβησόμενά σοι κακὰ, ἢ τῆ Ἱερουσαλήμ (θυγατέρα γὰρ Σιών ταύτην ὀνομάζει) ἡγεμόνι ἦσθα τῶν κακῶν, οὐδὲν διαλλάττουσα τῶν περὶ τὴν Σαμάρειαν τῆ τῆς ἀσεβείας γνώμη. « Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γῆθ, οἴκους ματαίους· οἴκοι ματαίων εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραήλ. » Ὑπὲρ δὲ τούτων τὴν αὐτὴν αἰχμαλωσίαν ὑπομένεις καὶ σὺ· τὸ γὰρ « δώσεις ἐξαποστελλομένους, » λέγει ἀντὶ τοῦ, Ἄποστέλλεις εἰς αἰχμαλωσίαν, ἐξ ἑαυτῆς τὰ αὐτὰ μὲν πεισομένη τοῖς τὴν Γῆθ οἰκοῦσιν, πάντων δέ σοι τῶν ἐπ' ἀσεβείᾳ κατασκευασμένων οἴκων διαφθειρομένων· ὄνπερ δὴ τρόπον καὶ οἱ κατὰ τὴν Σαμάρειαν διεφθάρησαν οἴκοι τῶν εἰδώλων. « Ἔως τοὺς κληρονόμους ἀγάγω σου. » Ὑπομένεις δὲ ταῦτα ἐμοῦ τοὺς πολέμιους ἀγοντος, οἱ τῶν σῶν ἀγαθῶν ἔσονται κληρονόμοι. « Κατοικοῦσα Λάχεις, κληρονομία ἕως Ὀδολλάμ ἔξει, δόξα τῆς θυγατρὸς Σιών. » Οἱ καὶ τὴν Λάχεις κτήσονται, καὶ ἄχρῃ Ὀδολλάμ τὴν κληρονομίαν ἐκτενοῦσι τὴν οἰκίαν· ἵνα εἴπη, Πᾶσαν καθ-καὶ ἡ ἐπίδοξος εἶναι δοκοῦσα διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ναὺν

Τινὲς δὲ ἔφασαν πρὸς τὴν Λάχεις λέγειν ταῦτα τὸν προφήτην, ὡς τὸν Ἄμεσσιαν ἀνελοῦσαν τὸν βασιλέα· ἐπειδὴ τοῦτο πρῶτον ἐτολμήθη παρ' αὐτοῖς τὸ οἰκεῖον ἀνελεῖν βασιλέα, πρότερόν γε ἐν τῇ πᾶν δέκα φυλῶν βασιλείᾳ τούτου γεγονότος πολλάκις· ἔστι δὲ πανταχῶθεν μῦθον καὶ πλάσμα τὸ βῆθ ἐν ἰδεῖν, ἠρρημένον ἀπὸ τῶν τὴν προφητικὴν οὐ νενοηκότων φωνῶν· C οὔτε γὰρ Ἄμεσσιος πρῶτος ἐκ τῶν τῆς Ἰουδα βασιλευσάντων φυλῆς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνηρέθη, Ἰώας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρότερον ἀναιρεθέντος οὕτως, ὡς ἡ τῶν Βασιλείων ἱστορία δηλοῖ λέγουσα, ὅτι· Ἄνέστησαν οἱ δοῦλοι τοῦ Ἰώας, καὶ ἐποίησαν σύνδεσμον, καὶ συνῆψαν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐπάταξαν αὐτόν· οὐσπερ οὖν καὶ Ἄμεσσιος ὁ τούτου υἱὸς παρελθὼν εἰς τὴν βασιλείαν εἶπεν ὑστερον, τὸν φόνον ἐκδικῶν τοῦ πατρὸς τοῦ οἰκείου· περὶ οὗ καὶ αὐτοῦ φησὶ· Καὶ ἐγένετο ὡς ἐκραταιώθη ἡ βασιλεία ἐν τῇ χειρὶ Ἄμεσσιου, ἐπάταξε τοὺς παῖδας αὐτοῦ τοὺς πατάξαντας τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ τὸν Ἄμεσσιαν δὲ οὐχ οἱ ἐν Λάχεις ἀνελόντες φαίνονται· λέγει γὰρ οὕτως· Καὶ συνεστράφη σύντριμμα ἐπὶ Ἄμεσσιαν ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐφυγεν εἰς Λάχεις, καὶ ἐθανάτωσαν αὐτὸν ἐκεῖ· καὶ ἦραν ἐπὶ τὸν ἵππον, (p. 268) καὶ ἐτάφη ἐν Ἱερουσαλήμ· σαφῶς δηλώσας ὅτι ἐπανεστήσαν αὐτῷ τινες ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, οἱ καταφυγόντα εἰς τὴν Λάχεις ἀποστείλαντες ἀνεῖλον. Τοῦτο μὲν οὖν ἀντικρως φαίνεται πλάσμα· πρὸς δὲ τὴν Λάχεις ὁ προφήτης ποιεῖται τὸν λόγον, ἐξ ἐκείνης ὡς ἀπὸ μέρους τὰ περὶ τὴν Ἰουδα βασιλείαν συμβησόμενα λέγων· ὄνπερ οὖν τρόπον καὶ τὰ περὶ Σαμάρειαν εἶπεν· ὡς ὑπὲρ ἀμφοτέρων καὶ ἑωρακῶς, καὶ λέγων, καθὰ τὸ προοίμιον εἰρηλοῦ σαφῶς· πρὸς τὴν ἀκολουθῶν ὁ προφήτης ἐαυτῷ φησὶ·

Στίχ. 15'. — « Σῦρησαι καὶ κεῖραι ἐπὶ τὰ τεκνα σου

¹⁸ IV Reg. 21, 20   ¹⁹ IV Reg. 14, 5.

τὰ τρυφερά· ἐμπλάτουνον τὴν ξύρησίν σου ὡς ἀετὸς, ἅ
 ὅτι ἠχμαλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ. » Πενθεῖν γάρ σοι,
 φησὶν, ἀρμόττον τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν σῶν· οἱ πρό-
 τερον μὲν ὡς ἐν οἰκείοις μετὰ πολλῆς διήγον τῆς
 τρυφῆς, νῦν δὲ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας πειραθήσονται
 κακῶν· τὸ δὲ, « Πλάτουνον τὴν ξύρησίν σου ὡς ἀετὸς, »
 λέγει, ἐπειδὴ ἅπαντα κατὰ καιρὸν ἀποβάλλειν τοῦτι
 τὸ ἥρνεον τὰ οἰκεία λέγεται περὰ. Ἔϊτα καὶ λέγει,
 κατὰ τὸ εἰωθὸς, τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-γ'. — « Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους,
 καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν· καὶ
 ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ· » (p. 269) ἀνεῖ
 τοῦ, Διστέλουν τοιαύτας ἐν ἑαυτοῖς συστρέφοντες ἐν-
 νοίας, ἀφ' ὧν τούτους ἑαυτοῖς ἀπεγένησαν τοὺς κό-
 πους, ἀνατυπούντες μὲν ἐπὶ τῆς κοίτης τῆς ἰδίας τῶν
 ἀτόπων τὴν ἐργασίαν· ἡμέρας δὲ γενομένης, πέρας
 ταῖς μοχθηροῖς αὐτῶν ἐπιτιθέντες βουλευμασι. « Διότι
 οὐκ ἦσαν πρὸς τὸν Θεὸν χείρας αὐτῶν· καὶ ἐπεθύ-
 μουν ἀγροῦς, καὶ διήρπαζον ὄρφανους, καὶ οἴκους
 κατεδυναστέουσιν, καὶ διήρπαζον ἄνδρα, καὶ τὸν οἶκον
 αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » Πρὸς μὲν
 γὰρ Θεὸν ἀφορᾶν οὐκ ἐβούλοντο, οὐδὲ τινα λόγον τῶν
 παρ' αὐτοῦ νομοθετημένων ποιεῖσθαι· περὶ δὲ τὰς
 τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας ἠσυχολοῦντο, καὶ τῶν ἀπρο-
 στασιασῶν καὶ πεινήτων διήρπαζον τὰ κτήματα, εἰς
 ἀποκον τῇ ἑαυτῶν κατακεχρημένοι δυναστεία. « Διὰ
 τοῦτο τάδε λέγει Κύριος Ἰδοῦ ἐγὼ λογιζομαι ἐπὶ
 τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἀρητε τοὺς τρα-
 χήλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ τορευθῆτε ὄρθοι· ἐξαίφνης,
 ὅτι καιρὸς πωνηρὸς ἐστίν. » Ὑπὲρ δὲ τούτων ὑμῶν
 τῶν τε βουλευμάτων καὶ τῶν πράξεων τοιαύτην ὑμῖν
 δυνατὸν· διαμενεῖτε δὲ συγκεκαμμένοι παντελῶς καὶ
 κάτω νεύοντες ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν ἐπικειμένων
 κακῶν.

Στίχ. δ', ε'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται
 ἐφ' ὑμᾶς παραβολὴ καὶ θρηνηθήσεται θρῆνος, ἐν
 μέλει λεγόντων· Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν, με-
 ρὲς λαοῦ μου κατεμετρήθη (p. 270) ἐν σχοινίῳ· καὶ
 οὐκ ἦν ὁ κωλύσων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέψαι· οἱ ἀγροὶ
 ὑμῶν διεμετρήθησαν. » Τότε δὲ θρῆνος ὑμῖν ὀδυνη-
 ρὸς ἀρμόσει· τὸ γὰρ « ἐν μέλει » τοῦτο λέγει. Ὅν ποιή-
 σεσθε τὴν ἑαυτῶν θρηνοῦντες ταλαιπωρίαν, ὀρώντες τὴν
 μερῶα τὴν οἰκείαν, τουτέστι τὴν ὑμῖν προσήκουσαν
 γῆν ὑπὸ ἀλλοτρίων κατεχομένην τε καὶ διαιρουμέ-
 νην οὐδενὸς ἔντος τοῦ κωλύειν ταῦτα γινώμενα δυνα-
 μένου, τοὺς τε ἀγροῦς ὑμῶν οὐδὲ ἐκ πλεονεξίας κατεσχί-
 κατε, ὀρώντες ὑμῶν μὲν ἀφαιρουμένους, ἐν διανομῇ δὲ
 ἑτέροις παραδεδωμένους. Ἔϊτα ἐπάγει· « Διὰ τοῦτο οὐκ
 ἔσται σοι βάλλων σχοινίον κλήρυ. » Ἐπειδὴ τὸ σχοι-
 νίον ἐπὶ τῆς διαμετρήσεως εἴθε λέγειν, ἀπὸ τῶν ἐν
 τῷ μετρεῖν τῆς σχοινοῖς κεχρημένων· ὡς δὲ ἂν λέγη·
 « Σχοινία ἐπέπεσόν μοι ἐν τοῖς κρατίστοις· » ἵνα εἴπῃ,
 ὅτι Διεμετρήθη μοι καὶ ἐπέλαχεν ἐν κλήρῳ τὸ κάλ-
 λιστον μέρος τῆς γῆς· τοῦτο λέγει, ὅτι ὅψεσθε τὰ
 ὑμέτερα ἑτέροις μὲν λαμβάνοντας καὶ διαμετροῦν-
 τας, ὑμέτερον δὲ ἐξ ἀπάντων ὑπάρχον οὐδὲν· ἐν ὑμῖν
 οὐν οὐδεὶς ἔσται μετρῶν, οὐδὲ κλήρον βάλλων· ἐπειδὴ

filios delicatos tuos : dilata calvitium tuum, sicut
 aquila, quoniam captivi abducti sunt ex te. » Lu-
 gere enim te oportet captivitatem tuorum, qui antea
 tanquam in patria delicate vivebant, nunc vero
 captivitatis mala gustabunt. Jam, « Dilata calvitium
 tuum ut aquila, » ait, quia hæc avis certo tempore
 cunctas suas abjicere traditur pœnas. Deinceps
 more suo causam malorum recitat.

CAP. III.

Vers. 1-3. — « Facti sunt cogitantes labores, et
 operantes mala in cubilibus suis, et luce matutina
 consummabant ea. » Id est, has animo versabant
 cogitationes, unde ipsis hi parti sunt labores, ima-
 ginantes in lecto suo protervos actus, et mox illu-
 cescente die consilia improba in rem conferentibus.
 « Quoniam non extulerunt ad Deum manus suas, et
 concupiebant agros, et diripiebant virum ac domum
 ejus, virum, 177 inquam, et hæreditatem ejus. »
 Namque ad Deum respicere nolebant, neque ullam
 mandatorum ejus rationem habebant, et alienæ rei
 inhiabant, et pauperum ac patrocinio carentium
 facultates diripiebant, potentia sua ad iniquitatem
 abutentes. « Propterea hæc dicit Dominus : Ecce
 ego cogito super tribum istam mala, ex quibus non
 auferetis colla vestra, et non ambulabitis erecti
 subito, quia malum tempus est. » Propter vestra
 hæc consilia et actus, talem vobis pœnam edicam,
 ex qua respirare vobis non licebit ; sed curvi om-
 nino manebitis et humo proni sub incumbentium
 malorum pondere.

Vers. 4, 5. — « Illa die sumetur super vos pa-
 rabola, et planctus plangetur in cantico, dicendo :
 Misera miseri facti sumus : pars populi mei funi-
 culo dimensa est, et non erat qui prohiberet eum
 ut averteretur. Agri vestri divisi fuerunt. » Tunc
 vos acerba lamentatio decebit : nam « canticum » id
 denotat, quod cantabitis vestram deplorantes mi-
 seriam, portionem vestram videntes, id est vestri
 juris regionem, ab alienis occupatam atque divi-
 sam, nemine id prohibere valente ; et agros quos
 præpotenter obtinueratis, vobis ereptos cernentes,
 et alios dominos vestra sibi partientes. Deinde
 addit : « Ideo non erit vobis jacens in hæreditate
 funiculus. » Quoniam funiculus in dimensione
 dici solet, quia illo utuntur homines ad dimetiend-
 dum ; velut ait Psalmista : « Funiculi mihi cecide-
 runt in optimis » ; » ac si dicat : Dimensum mihi
 fuit, et optima terræ pars hæreditati obtigit ; idcirco
 ait : Bona vestra cernentis ab aliis capi atque dis-
 tribui ; vobis autem nihil esse reliquum. Sic igitur
 nemo inter vos erit qui dimetiatur vel sortem jac-
 ciat, quia vestra omnia auferentur, et aliena fient.
 Vos, inquam, ex tot opibus nullius rei possessionem

⁶⁶ Psal. xv, 6.

retinebitis, sed omnia in aliorum **178** dominatum transire videbitis : alios, inquam, pro suo quæsito jure, bona vestra inter se tribuere.

VERS. 6, 7. — « In Ecclesia Domini nolite flere lacrymis, neque lacrymentur super his; non enim abjiciet opprobria qui dicit : Domus Jacob ad iram provocavit Spiritum Domini. » Nolite ergo in cœtibus vestris lacrymari sine pœnitentia, sed dolentes tantummodo de malorum vestrorum gravitate : et cum Deo propemodum expostulando, dicentes : Non nos soli Deum irritavimus, neque nos tantum pro ave nos gessimus. Quid ? Cæteri quidem pro libito nos vexant, nos vero soli passivi ? Atqui ex his verbis nullam vos utilitatem capietis; neque ob hanc querelam vitabitis malorum experimentum, atque a maledicendo ob superventia mala cessabit. Hæc, inquit, nolite facere. « Si hæc sunt ordinationes ejus, nonne boni sunt sermones ejus cum ipso, rectique procedunt ? » Illud potius considerate, Deum qui talia vobis intulit, nihil debitum omisisse; sed et idoneis verbis vos esse allocutum, et sæpe officium docuisse, et futuræ pœnæ prædictione a maleficiis vos retrahere voluisse. At vos dicitis auscultare renuentes, verborum Dei rectitudinem et æquitatem manifeste comprobastis, qui primo quidem emendare vos voluit prædictionibus ; sed postquam non obtemperastis, necessario vobis non pœnitentibus veritatem dictorum suorum comprobavit. εδειξате σαφώς, οί πρότερον μὲν ὑμᾶς βελτιοῦν ἠβούλοντο ὁμῖν οὐ μεταμεληθεῖσι τὴν ἀλήθειαν ἐπέδειξαν τὴν οἰκείαν.

VERS. 8-10. — Deinde amplians invectionem, ait : « Et antea populus meus cum inimicitia restitit contra pacem suam. » Sed vos jam olim inimicitiam quamdam, hostilemque adversus me sententiam auscepistis, obedire dictis nolulistis, vestræque pacis magis, quam alterius cujuslibet, adversarii exististis. Ergo vestræ contumaciæ lucrum **179** cepistis præsens bellum. « Pellem ejus excoriaverunt, ut spem eriperent, contritionem belli. » Quidquid sinit apud pauperes eripuitis, omnemque illorum bonam spem præcidistis : quam ob causam belli hujus contritionem adversus vos concitastis. Cur, vel quomodo ? « Propterea duces populi mei ejicientur ex ædibus deliciarum suarum, propter malas adinventiones suas ejecti sunt. » Cuncti qui principari videntur sua in populum dominatione, et in pauperes iniquitate, ejicientur domibus in quibus deliciabantur, ubi plurimas pauperum opes coacervaverant; et hanc nequitiam suæ pœnam luent, quod earum rerum possessu excident, quas injuste obtinuerant. Quid ergo ? « Propinquate montibus æternis. » Surge et proficiscere, quia non hic tibi requies propter immunditiam : corrupti estis putredine : fugistis, nemine persequente. Vobis itaque ne pugnandi quidem adversus hostes prætextus supererit, quoniam his a Deo ob nequitiam vestram traditi fuistis. Proficiscimini ergo ad hostium fines, quos

πάντα μὲν ὑμῶν ἀφαιρηθήσεται, ἔσται δὲ ἐτέρων· καὶ ὑμεῖς μὲν ἐκ πολλῶν κτημάτων ἔσσεθε κύριοι οὐδενός, (p. 271) ἔβασθε δὲ αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐτέρων γιγνόμενα δεσποταίαν, καὶ ἐτέρους κατ' ἐξουσίαν διανεμομένους τὰ ὑμέτερα.

Στίχ. 5, 6. — « Ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ δακρύετε δάκρυσιν, μηδὲ δακρυέτωσαν ἐπὶ τούτοις· οὐ γὰρ ἀπόσεται ὀνειδὴ λέγων· Οἶκος Ἰακώβ παρώργισεν Πνεῦμα Κυρίου. » Μὴ τοίνυν συνιόντες δάκρυσιν κέχρησθε οὐ μεταμελείας, ἀλλ' ἀλγούντες μὲν ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν συμβεβηκότων ὑμῖν κακῶν, τρόπον δὲ τίνα καὶ αἰτίαςιν προσάγοντες τῷ Θεῷ, καὶ λέγοντες, ὅτι Οὐχ ἡμεῖς μόνον Θεὸν παρωργίσσαμεν, οὐδὲ παρ' ἡμῶν μόνων τὰ ἄτοκα πέπρακται. Τί δὲ; οὐν; ἕτεροι μὲν τὰ δοκοῦντα ποιοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ πάσχομεν μόνον; Οὐδὲ γὰρ ἔσται τι, φησὶν, ἐκ τούτων τῶν βημάτων ὄφελος ὑμῖν, οὐδὲ ἐκ τῆς αἰτίαςιν ταύτης διαφευξέσθε μὲν τῶν κακῶν τὴν πείραν, παύσασθε δὲ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ὀνειδίζόμενοι κακός· ταῦτα μὲν οὐν, φησὶ, μὴ ποιεῖτε. Τί δέ; « Εἰ ταῦτα ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἔστιν, οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοὶ εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀρθοὶ πεπρωμένοι; » Ἐκεῖνο δὲ μάλλον ἀποδείξτε. ὅτι ὁ ταῦτα ἐπάγων ὑμῖν Θεός, οὐδὲν παραλέλοιπε τῶν δεόντων· ἀλλὰ καὶ λόγοις ἐχρήσατο τοῖς προσήκουσι πρὸς ὑμᾶς· καὶ ἐδίδαξεν ὑμᾶς πολλάκις ἃ δεῖ ποιεῖν· καὶ τῇ μηνύσει τῆς μελλούσης τιμωρίας ἀποστῆσαι τῆς κακοπραγίας ὑμᾶς ἠβουλήθη· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐβελήσαντες προσέχειν τοῖς λεγομένοις, (p. 272) τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν δικαιοκρασίαν ἐπιμνήσει, ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐπίσθητε, ἀναγκαιῶς

Στίχ. 7-10. — Εἶτα καὶ ἐκτείνων τὴν κατηγορίαν· « Καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου εἰς ἐχθρὰν ἀνέστη κατ' ἐναντίον τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. » Ὑμεῖς δὲ ἀνοθεὶν ἐχθρὰν τινὰ καὶ πολεμίαν γνώμην εἰσεσθε πρὸς ἐμὲ, παῖθεσθε μὲν τοῖς λεγομένοις οὐκ ἐθέλοντες, πολεμοῦντες δὲ τῇ οἰκείᾳ εἰρήνῃ μάλλον ἤπερ ἐτέρῳ τῆς γούν ἀπειθείας τῆς ἑαυτῶν κέρδος εἰλήφατε τὸν παρόντα πόλεμον. « Τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέβδρασαν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα, συντριμνὸν πόλεμον. » Πάντα τὰ περιόντα τοῖς πέντησιν ἀφηρεῖσθε, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀγαθὴν ἐξεκόπτετε ἐλπίδα· ὑπὲρ ὧν δὴ τοῦ παρόντος πολέμου τὴν συντριβὴν καθ' ἑαυτῶν κεκινήκατε. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Διὰ τοῦτο οἱ ἠγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἀποβρυφήσονται ἐκ τῶν οἰκιῶν τρυφῆς αὐτῶν· διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. » Ἀπαντες γὰρ οἱ ἐξάρχοντες δοκοῦντες διὰ τὴν δυναστείαν ἐν τῷ λαῷ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς πέντητας ἀδικίας, ἐξωσθήσονται τῶν οἰκῶν οἷς ἐνετρυφῶν, πλοῦτον ἐκ τῶν πέντητων συλλέγοντες πλείστον· (p. 273) οἱ καὶ δίκα τῆς μοχθηρᾶς πράξεως δώσουσι, τὸ ἐξω γενέσθαι τούτων δεσποτείας, ἃ κακῶς προσεκτήσαντο. Τί οὖν; « Ἐγγίσατε ὄρεσιν αἰωνίαις. » Ἀνάστηθι καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις ἕνεκεν θαλασσίας· διεφάρητε φθορᾶ· κατεδιώχθητε, οὐδενός διώκοντος. Οὐχ ὑπολείπεται τοίνυν ὑμῖν οὐδὲ μάχης πρὸς τοὺς πολεμίους πρόφασις, ὑπὸ Θεοῦ παραδεδομένοις διὰ τὴν μοχθηρίαν τὴν οἰκείαν· ἀπειτε δὲ

ἐπὶ τὰ ὄρια τῶν πολεμίων, ἃ πόρρωθεν ὑμῖν ἠγέρθη- A
 πισεν ὁ Θεός, ὡς ἂν μετὰ αἰχμαλωσίας οἰκοίητε ἐν
 αὐτοῖς· τυχεῖν γάρ σε τῆς ἐνταῦθα ἀναπαύσεως, τῶν
 ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὑπὲρ ὧν ἀκαθαρσίᾳ συνεζήτε
 πολλῇ κατὰ τε τὴν ἀσέβειαν, κατὰ τε τὴν τῶν πρά-
 ξων μοχθηρίαν, τῆ τῶν πολεμίων διαφθορᾷ παρ-
 εδόθητε εἰς ἣν συναυλῆσθε, οὐκ ἀνθρώπων ὑμᾶς
 ἀπαγόντων, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ τὴν τιμωρίαν ὄρισαντος
 ταύτην ὑμῖν.

Στίχ. ια'-ιγ'. — Καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τῶν πε-
 πραγμένων αὐτοῖς διαφθορᾶς, « Πνεῦμα ἱστῆσθε
 ψευδές· » γέγονε δέ σοι, φησί, πάντων αἰτίον τὸ
 πιστεῦσθαι τῇ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάτῃ. « Ἐστά-
 λαξέ σοι εἰς οἶνον καὶ μέθυσμα. » Ἐκεῖνου γὰρ ἀπ-
 εστάλαξέ σοι ταυτηνὴν τὴν τιμωρίαν, ἀφ' ἧς μεθύοντος
 διενήνοχας οὐδὲν, τῇ ποικιλίᾳ περιαιγόμενος τῶν κα-
 κῶν· ἰδεῖξασθε (p. 274) δὲ καὶ ἐτέρωθε ὅτι τὸν οἶνον
 ἐπὶ τῆς τιμωρίας λέγει. « Καὶ ἔσται ἐκ τῆς σταγόνης
 τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ
 σὺν πᾶσιν. » Ἐκ δὲ ταύτης τῆς κακῶς ὑμῖν ἐγγενο-
 μένης ἀπάτης τῶν ψευδοπροφητῶν, ἅπαντες εἰς τὴν
 παρούσαν ἡθροίσθητε τιμωρίαν, ἣν οὐδαμῶς διαφυ-
 γεῖν ὑμῖν δυνατόν. « Ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς
 καταλοίπους τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ θῆσθαι τὴν
 ἀποστροφὴν αὐτῶν. » Ἄπαντας τοίνυν ὑμᾶς, τοὺς τε
 πρότερον ληφθέντας ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τοὺς
 ὕστερον, ἀναμενῶ τῇ τοσαύτῃ παραδιδόμενους τιμω-
 ρίᾳ, εἰς ἣν κατὰ ταυτὸν τῶν τόπων ἀφαιρηθέντες τῶν
 οἰκίων, ἀποστραφῆσθε εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγόμε-
 νοι. « Ὡς πρόβατα ἐν θλίψει, ὡς ποίμνια ἐν μέσῳ
 κούτης αὐτῶν ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων. » Τοσοῦτο
 γὰρ ὑμῖν ἐμπιστεῖται δέος ἐκ τῆς ἐφόδου τῶν πολε-
 μίων, ὥστε μηδὲν ὑμᾶς ἀπεικίναί προβάτων, ἃ
 καθεύδοντα ἄθροον ἐπιστάνας λύκου, εἰς ταραχὴν τε
 καθίστανται καὶ δέος, περὶ τῆς σωτηρίας ἀγωνίαν
 ἀναγκαζόμενα τῆς οἰκείας. « Ἀνάθηθι διὰ τῆς κο-
 πῆς πρὸ προσώπου αὐτῶν· διέκοψαν καὶ διῆλθον
 πύλιν, καὶ ἐξῆλθον δι' αὐτῆς· καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς
 αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Βα-
 βυλώνιοι ἐπὶ πολὺ τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκοῦντες,
 (p. 275) μηχανήμασι τὴν πόλιν λαβόντες διένεμον τὸ
 τεῖχος, οὕτω τε τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸν ἑαυτοῖς
 πραγματευσάμενοι, ἅπαντας μετὰ τοῦ βασιλέως διὰ
 τῆς πύλης ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξήγαγον· τοῦτο
 λέγει· Ἄνιθι δὴ, φησί, καὶ ὄρα τὸ τεῖχος σου δια-
 τετμημένον, ὃ διακόψαντες οἱ πολέμιοι ματαίαν σοι
 τὴν ὑποπτέουμένην ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν πεποιθήκασιν·
 ἅπαντας γὰρ τοὺς ἐν τῇ πόλει μετὰ τὴν τῶν πεπρω-
 κῶτων ἀναίρεσιν, διὰ τῆς πύλης, ἣν ἀνάγειν οὐκ
 ἐβούλεσθε, λαβόντες αἰχμαλωτοὺς ἐξῆλθον, προηγούμενου
 τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ βασιλεύειν αὐτῶν πρότε-
 ρον δοκούντος. Καὶ πῶς ταῦτα ποιῆσαι δυνησονται οἱ πολέμιοι;
 « Ὁ δὲ Κύριος ἠγήσεται αὐτῶν· »
 ἐπειδὴ Θεὸς αὐτοῖς ἐν τοῖς καθ' ὑμῶν στρατηγεῖ πολέμοις.
 Εἶτα καὶ ὑπὲρ ὧν ταῦτα πείσονται πάλιν
 λέγων·

KEΦ. Γ.

Στίχ. α'-δ'. — « Καὶ ἐρεῖ· Ἀκούσατε δὴ, αἱ ἀρχαὶ
 τοῦ Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ· οὐκ
 ὑμῖν ἔστι τοῦ γνῶναι τὸ κρίμα; » Συμπράξει γὰρ,
 φησί, καθ' ὑμῶν τοῖς πολέμοις, ταύτας ὑμῖν τὰς
 αἰτίας ἐπάγων, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς τε ἐξάρχον-

A multo antea vobis paravit Deus, ut illic captivi in-
 colatis; nam te hoc loco diutius quiescere, impossi-
 bile est; quandoquidem propter vitæ vestræ impu-
 ritatem sive irreligiose sive improbe agendo,
 hostibus vestris ad perniciem traditi estis, ad
 quam ducemini; haud hominibus vos trahentibus,
 sed ipso Deo qui hanc vobis pœnam decrevit.

VERS. 11-15. — Tum causam corruptelæ illorum
 dicens: « Spiritus, inquit, statuit mendacium. »
 Causa tibi horum omnium fuit, fidem adhibuisse
 falsorum prophetarum fraudi. « Stillavit tibi in
 vinum et ebrietatem. » Ex illo tibi instillavit hanc
 B punishmentem, qua factus es ebrius similis, malorum
 variorum multitudine circumactus. Et quidem alibi
 nos ostendimus, vinum dici a Scriptura interdum
 pro punishmente. 180 « Et erit, de stilla populi hu-
 jus, congregatione congregabitur Jacob cum om-
 nibus. » Ob hanc autem male vobis insinuatam a
 falsis prophetis fraudem, cuncti simul ad hanc
 adacti pœnam fuistis, quam non licet effugere.
 « Suscipiendo suscipiam reliquos Israells, in id ipsum
 ponam aversionem eorum. » Cunctos ergo vos tum
 antea captos ab Assyriis, tum postea, expectabo
 tali pœnæ contraditos, ad quam propriis avulsi se-
 dibus avertimini, in captivitatem abrepti. « Sicut
 oves in tribulatione, quasi greges in medio cubilis
 sui, exsiliunt ex hominibus. » Tantus vobis ingruet
 C pavor ab hostium incursu, ut haud dissimiles futuri
 sitis ovium quæ dormientes, irruente repente
 lupo, tumultu et consternatione turbantur, de sa-
 lute sua trepidare coactæ. « Ascende per divisionem
 ante faciem eorum; dividerunt et transierunt por-
 tam, et per eam excesserunt: et rex eorum exivit
 ante ipsos. » Postquam Babylonii Hierusalem diu
 obsæderunt, expugnataque demum urbe machinis
 mania dividerunt, atque ingressu sibi patefacto,
 cunctos una cum rege per portam in captivitatem
 expulerunt; hoc ait: Ascende, vide murum tuum
 divisum, quem hostes demolientes vanam tibi spe-
 ratam ab hoc salutem effecerunt. Omnibus enim in
 urbe superstitibus, post occisorum stragem capti-
 vatis, per portam quam reserare nolulistis, exierunt,
 D præeunte in captivitatem illo qui antea rex eorum
 esse videbatur. At enim quomodo hæc hostes patrare
 poterunt? « Dominus dux illorum erit. » Dominus
 imperatoris vice fungitur apud inimicos vestros.
 Deinde cur hæc patiantur, rursus ait.

181 CAP. III.

VERS. 1-4. — « Et dicet: Audite, principes Ja-
 cob, et reliqui domus Israelis: nunquid non vestrum
 est cognoscere iudicium? » Auxiliabitur, inquit,
 vestris hostibus; has vobis obijciens causas, et
 cunctis principibus vestris, et reliquis, dicens

retinebitis, sed omnia in aliorum **178** dominatum transire videbitis : alios, inquam, pro suo quæsito jure, bona vestra inter se tribuere.

VERS. 6, 7. — « In Ecclesia Domini nolite flere lacrymis, neque lacrymentur super his; non enim abjiciet opprobria qui dicit : Domus Jacob ad iram provocavit Spiritum Domini. » Nolite ergo in cœtibus vestris lacrymari sine pœnitentia, sed dolentes tantummodo de malorum vestrorum gravitate : et cum Deo propemodum expostulando, dicentes : Non nos soli Deum irritavimus, neque nos tantum pro ave nos gessimus. Quid? Cæteri quidem pro libito nos vexant, nos vero soli passivi? Atqui ex his verbis nullam vos utilitatem capietis; neque ob hanc querelam vitabitis malorum experimentum, atque a maledicendo ob superventilia mala cessabit. Hæc, inquit, nolite facere. « Si hæ sunt ordinationes ejus, nonne boni sunt sermones ejus cum ipso, rectique procedunt? » Illud potius considerate, Deum qui talia vobis intulit, nihil debitum omisisse; sed et idoneis verbis vos esse allocutum, et sæpe officium docuisse, et futuræ pœnæ prædictione a maleficiis vos retrahere voluisse. At vos dicitis auscultare renuentes, verborum Dei rectitudinem et æquitatem manifeste comprobastis, qui primo quidem emendare vos voluit prædictionibus; sed postquam non obtemperastis, necessario vobis non pœnitentibus veritatem dictorum suorum comprobavit. εδειξατε σαφώς, ὅτι πρότερον μὲν ὑμᾶς βελτιοῦν ἠβούλοντο ὁμῖν οὐ μεταμεληθεῖσι τὴν ἀλήθειαν ἐπέδειξαν τὴν οἰκίαν.

VERS. 8-10. — Deinde amplians invectionem, ait : « Et antea populus meus cum inimicitia restitit contra pacem suam. » Sed vos jam olim inimicitiam quamdam, hostilemque adversus me sententiam suscepistis, obedire dictis nolulistis, vestræque pacis magis, quam alterius cujuslibet, adversarii exististis. Ergo vestræ contumaciæ lucrum **179** cepistis præsens bellum. « Pellem ejus excoriaverunt, ut spem eriperent, contritionem belli. » Quidquid fuit apud pauperes eripuitis, omnemque illorum bonam spem præcidistis : quam ob causam belli hujus contritionem adversus vos concitastis. Cur, vel quomodo? « Propterea duces populi mei ejicientur ex ædibus deliciarum suarum, propter malas adinventiones suas ejecti sunt. » Cuncti qui principari videntur sua in populum dominatione, et in pauperes iniquitate, ejicientur domibus in quibus deliciabantur, ubi plurimas pauperum opes coacervaverant; et hanc nequitiam suæ pœnam luent, quod earum rerum possessu excident, quas injuste obtinuerant. Quid ergo? « Propinquate montibus æternis. » Surge et proficiscere, quia non hic tibi requies propter immunditiam : corrupti estis putredine : fugistis, nemine persequente. Vobis itaque ne pugnandi quidem adversus hostes prætextus supererit, quoniam his a Deo ob nequitiam vestram traditi fuistis. Proficiscimini ergo ad hostium fines, quos

πάντα μὲν ὑμῶν ἀφαιρηθήσεται, ἔσται δὲ ἐτέρων· καὶ ὑμεῖς μὲν ἐκ πολλῶν κτημάτων ἔσσεθε κύριοι οὐδενός, (p. 271) ἔβασθε δὲ αὐτὰ ὑπὸ τὴν ἐτέρων γιγνόμενα δεσποταίαν, καὶ ἐτέρους κατ' ἐξουσίαν διανομομένους τὰ ὑμέτερα.

Στίχ. 5, 7. — « Ἐν Ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ δακρύετε δάκρυσιν, μηδὲ δακρυέτωσαν ἐπὶ τούτοις· οὐ γὰρ ἀπώσεται ὀνειδῆ λέγων· Οἶκος Ἰακώβ παρώργισεν Πνεῦμα Κυρίου. » Μὴ τοίνυν συνιόντες δάκρυσιν κέχρησθε οὐ μεταμελείας, ἀλλ' ἀλογούντες μὲν ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν συμβεβηκότων ὑμῖν κακῶν, τρόπον δὲ τίνα καὶ αἰτίαισι προσάγοντες τῷ Θεῷ, καὶ λέγοντες, ὅτι Οὐχ ἡμεῖς μόνον Θεὸν παρωργίσσαμεν, οὐδὲ παρ' ἡμῶν μόνων τὰ ἄτοπα πέπρακται. Τί δήποτε οὖν; ἕτεροι μὲν τὰ δοκοῦντα ποιοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ πάσχομεν μόνον; Οὐδὲ γὰρ ἔσται τι, φησὶν, ἐκ τούτων τῶν βημάτων βρελος ὑμῖν, οὐδὲ ἐκ τῆς αἰτίαςσεως ταύτης διαφεύξεσθε μὲν τῶν κακῶν τὴν πείραν, παύσεσθε δὲ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ὀνειδισόμενοι κακοῖς· ταῦτα μὲν οὖν, φησὶ, μὴ ποιεῖτε. Τί δέ; « Εἰ ταῦτα ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἔστιν, οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοὶ εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀρθοὶ πεπρωμένοι; » Ἐκεῖνο δὲ μάλλον ἀποβλέψατε, ὅτι ὁ ταῦτα ἐπάγων ὑμῖν Θεός, οὐδὲν παραλέλοιπα τῶν δεόντων· ἀλλὰ καὶ λόγοις ἐχρήσατο τοῖς προσήκουσι πρὸς ὑμᾶς· καὶ ἐβόησεν ὑμᾶς πολλάκις ἅ δὲ ποιεῖν· καὶ τῇ μηνύσει τῆς μελλούσης τιμωρίας ἀποστῆσαι τῆς κακοπραγίας ὑμᾶς ἠβουλήθη· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐβελήσαντες προσέχειν τοῖς λεγομένοις, (p. 272) τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν δικαιοκρασίαν ἐκμηνύσει, ἐπειθεῖ δὲ οὐκ ἐπειθήσεται, ἀναγκαιῶς

Στίχ. 9-11. — Εἶτα καὶ ἐκτείνων τὴν κατηγορίαν· « Καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου εἰς ἐχθρὰν ἀντίστη κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. » Ὑμεῖς δὲ ἀνοθεὶν ἐχθρὰν τινὰ καὶ πολεμίαν γνώμην εἴλασθε πρὸς ἐμὲ, παῖθεσθε μὲν τοῖς λεγομένοις οὐκ ἐθέλοντες, πολεμοῦντες δὲ τῇ οἰκείᾳ εἰρήνῃ μάλλον ἤπερ ἐτέρῳ τῆς γούν ἀπειθείας τῆς ἑαυτῶν κέρδος εἰλήφατε τὸν παρόντα πόλεμον. « Τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέβειραν, τοῦ ἀφελεῖσθαι ἐλπῖδα, συντριμῶν πόλεμον. » Πάντα τὰ περιόντα τοῖς πένθινοι ἀφηρείσθη, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀγαθὴν ἐξεκόπητε ἐλπῖδα· ὑπὲρ ὧν δὴ τοῦ παρόντος πολέμου τὴν συντριβὴν καθ' ἑαυτῶν κεκινήκατε. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον; « Διὰ τοῦτο οἱ ἠγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἀποβριφίσονται ἐκ τῶν οἰκιῶν τρυφῆς αὐτῶν· διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. » Ἀπαντες γὰρ οἱ ἐξάρχοντες δοκοῦντες διὰ τὴν δυναστείαν ἐν τῷ λαῷ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς πένθητας ἀδικίας, ἐξωσθήσονται τῶν οἰκῶν οἷς ἐνετρώφωσαν, πλοῦτον ἐκ τῶν πενθίων συλλέγοντες πλεῖστον· (p. 273) οἱ καὶ δίκα τῆς μοχθηρᾶς πράξεως διώσουσι, τὸ ἐξω γενέσθαι τούτων δεσποταίας, ἃ κακῶς προσεκτέησαντο. Τί οὖν; « Ἐγγίσατε ὄρεσιν αἰωνίαις. » Ἀνάστηθε καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις ἕνεκεν θαλασσίας· διεφθάρητε φθορᾷ· κατεδιώχθητε, οὐδενός διώκοντος. Οὐχ ὑπολείπεται τοίνυν ὑμῖν οὐδὲ μάχης πρὸς τοὺς πολεμίους πρόφασιν, ὑπὸ Θεοῦ παραδομένοις διὰ τὴν μοχθηρίαν τὴν οἰκίαν· ἀπτε δὲ

ἐπὶ τὰ ὄρια τῶν πολεμίων, ἃ πόρρωθεν ὑμῖν ἤντρε-
πισεν ὁ Θεός, ὡς ἂν μετὰ αἰχμαλωσίας οἰκοίητε ἐν
αὐτοῖς· τυχεῖν γὰρ σε τῆς ἐνταῦθα ἀναπαύσεως, τῶν
ἀδυνάτων· ἐπειδὴ ὑπὲρ ὧν ἀκαθαρσίᾳ συνεζήτε
πολλῇ κατὰ τε τὴν ἀσέδειαν, κατὰ τε τὴν τῶν πρά-
ξεων μοχθηρίαν, τῇ τῶν πολεμίων διαφθορᾷ παρ-
εδόθητε εἰς ἣν συναυέουθε, οὐκ ἀνθρώπων ὑμᾶς
ἀπαγόντων, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ τὴν τιμωρίαν ὄρισαντος
ταύτην ὑμῖν.

Στίχ. ιϛ'-ιγ'. — Καὶ τὴν αἰτίαν λέγων τῆς τῶν πε-
πραγμένων αὐτοῖς διαφθορᾶς, « Πνεῦμα ἱστοῦσε
ψευδές· » γέγονε δέ σοι, φησί, πάντων αἰτίον τὸ
πιστεύειν τῇ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάτῃ. « Ἐστά-
λαξέ σοι εἰς οἶνον καὶ μέθυσμα. » Ἐκεῖνου γὰρ ἀπε-
εστάλαξέ σοι ταυτηνὴν τὴν τιμωρίαν, ἀφ' ἧς μεθύοντος
διενήνοχας οὐδὲν, τῇ ποικιλίᾳ περιηγόμενος τῶν κα-
κῶν· εἰδείξαμεν (p. 274) δὲ καὶ ἐτέρωθε ὅτι τὸν οἶνον
ἐπὶ τῆς τιμωρίας λέγει. « Καὶ ἔσται ἐκ τῆς σταγόνης
τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ
σὺν πᾶσιν. » Ἐκ δὲ ταύτης τῆς κακῶς ὑμῖν ἐγγενο-
μένης ἀπάτης τῶν ψευδοπροφητῶν, ἅπαντες εἰς τὴν
παροῦσαν ἠθροίσθητε τιμωρίαν, ἣν οὐδαμῶς διαφυ-
γεῖν ὑμῖν δυνατόν. « Ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς
καταλοιπούς τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τὸ αὐτὸ θήσομαι τὴν
ἀποστροφὴν αὐτῶν. » Ἄπαντας τοίνυν ὑμᾶς, τοὺς τε
πρότερον ληφθέντας ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τοὺς
ὑστερον, ἀναμενῶ τῇ τοσαύτῃ παραδιδόμενος τιμω-
ρίᾳ, εἰς ἣν κατὰ ταυτὸν τῶν τόπων ἀφαιρηθέντες τῶν
οἰκείων, ἀποστραφῆσεσθε εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαγόμε-
νοι. « Ὡς πρόβατα ἐν θλίψει, ὡς ποίμνια ἐν μέσῳ
κόιτης αὐτῶν ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων. » Τοσοῦτο
γὰρ ὑμῖν ἐμπεισθεῖται δέος ἐκ τῆς ἐφόδου τῶν πολε-
μίων, ὥστε μηδὲν ὑμᾶς ἀπεικίναί προβάτων, ἃ
καθεύδοντα ἄθρόον ἐπιστάντος λύκου, εἰς ταραχὴν τε
καθίστανται καὶ δέος, περὶ τῆς σωτηρίας ἀγωνίαν
ἀναγκαζόμενα τῆς οἰκείας. « Ἀνάθητι διὰ τῆς κο-
πῆς πρὸ προσώπου αὐτῶν· διέκοψαν καὶ διήλθον
πόλιν, καὶ ἐξήλθον δι' αὐτῆς· καὶ ἐξήλθον ὁ βασιλεὺς
αὐτῶν πρὸ προσώπου αὐτῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Βα-
βυλωνῖοι ἐπὶ πολὺ τὴν Ἱερουσαλὴμ πολιορκοῦντες,
(p. 275) μηχανήμασι τὴν πόλιν λαθόντες διένεμον τὸ
τείχος, οὕτω τε τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸν ἑαυτοῖς
πραγματευσάμενοι, ἅπαντας μετὰ τοῦ βασιλέως διὰ
τῆς πύλης ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐξήγαγον· τοῦτο
λέγει· « Ἀνιθὶ δὴ, φησί, καὶ ὄρα τὸ τεῖχος σου δια-
τετμημένον, ὃ διακόψαντες οἱ πολέμιοι ματαίαν σοι
τὴν ὑποπτευομένην ἐντεῦθεν ἀσφάλειαν πεποιθήκασιν·
ἅπαντας γὰρ τοὺς ἐν τῇ πόλει μετὰ τὴν τῶν πεπω-
κότων ἀναίρεσιν, διὰ τῆς πύλης, ἣν ἀνάγειν οὐκ
ἐβούλεσθε, λαθόντες αἰχμαλωσίους ἐξήλθον, προηγουμένου
τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ βασιλεύειν αὐτῶν πρότε-
ρον δοκούντος. Καὶ πῶς ταῦτα ποιῆσαι δυνησονται οἱ
πολέμιοι; « Ὁ δὲ Κύριος ἤγγισται αὐτῶν· »
ἐπειδὴ Θεὸς αὐτοῖς ἐν τοῖς καθ' ὑμῶν στρατηγεῖ
πολεμίοις. Ἔτα καὶ ὑπὲρ ὧν ταῦτα πείσονται πάλιν
λέγων·

ΚΕΦ. Γ.

Στίχ. α'-δ'. — Καὶ ἐρεῖ· Ἀκούσατε δὴ, αἱ ἀρχαὶ
τοῦ Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ· οὐχ
ὑμῖν ἔστι τοῦ γῆναίαι τὸ κρίμα; » Συμπράξει γὰρ,
φησί, καθ' ὑμῶν τοῖς πολεμίοις, ταύτας ὑμῖν τὰς
αἰτίας ἐπάγων, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς τε ἐξάρχον-

A multo antea vobis paravit Deus, ut illic captivi in-
colatis; nam te hoc loco diutius quiescere, impossi-
bile est; quandoquidem propter vitæ vestræ impu-
ritatem sive irreligiosæ sive improbe agendo,
hostibus vestris ad perniciem traditi estis, ad
quam ducemini; haud hominibus vos trahentibus,
sed ipso Deo qui hanc vobis pœnam decrevit.

VERS. 11-15. — Tum causam corruptelæ illorum
dicens: « Spiritus, inquit, statuit mendacium. »
Causa tibi horum omnium fuit, fidem adhibuisse
falsorum prophetarum fraudi. « Stillavit tibi in
vinum et ebrietatem. » Ex illo tibi instillavit hanc
punitionem, qua factus es ebrius similis, malorum
variorum multitudine circumactus. Et quidem alibi
nos ostendimus, vinum dici a Scriptura interdum
pro punitione. 180 « Et erit, de stilla populi hu-
jus, congregatione congregabitur Jacob cum om-
nibus. » Ob hanc autem male vobis insinuatam a
falsis prophetis fraudem, cuncti simul ad hanc
adacti pœnam fuistis, quam non licet effugere.
« Suscipiendo suscipiam reliquos Israells, in id ipsum
ponam aversionem eorum. » Cunctos ergo vos tum
antea captos ab Assyriis, tum postea, expectabo
tali pœnæ contraditos, ad quam propriis avulsi se-
dibus avertimini, in captivitatem abrepti. « Sicut
oves in tribulatione, quasi greges in medio cubilis
sui, exsiliunt ex hominibus. » Tantus vobis ingruet
pavor ab hostium incurso, ut haud dissimiles futuri
sitis ovium quæ dormientes, irridente repente
lupo, tumultu et consternatione turbantur, de sa-
lute sua trepidare coactæ. « Ascende per divisionem
ante faciem eorum; dividerunt et transierunt por-
tam, et per eam excesserunt: et rex eorum exivit
ante ipsos. » Postquam Babylonii Hierusalem diu
obsederunt, expugnataque demum urbe machinis
mœnia dividerunt, atque ingressu sibi patefacto,
cunctos una cum rege per portam in captivitatem
expulerunt; hoc ait: Ascende, vide murum tuum
divisum, quem hostes demolientes vanam tibi sper-
ratam ab hoc salutem effecerunt. Omnibus enim in
urbe superstitibus, post occisorum stragem capti-
vatis, per portam quam reserare nolulistis, exierunt,
D præeunte in captivitatem illo qui antea rex eorum
esse videbatur. At enim quomodo hæc hostes patrare
poterunt? « Dominus dux illorum erit. » Dominus
imperatoris vice fungitur apud inimicos vestros.
Deinde cur hæc patientur, rursus ait.

181 CAP. III.

VERS. 1-4. — « Et dicet: Audite, principes Ja-
cob, et reliqui domus Israelis: nunquid non vestrum
est cognoscere iudicium? » Auxiliabitur, inquit,
vestris hostibus; has vobis objiciens causas, et
cunctis principibus vestris, et reliquis, dicens

debaissе vos apprime officium vestrum discernere, A vitium aversari, virtutem amplecti, quoniam hæc omnia ego vos docueram tum legis constitutione, tum aliis quæ sæpe ob hunc finem edixi. « Vos autem odio habetis bonum, et appetitis malum, diripitis eorum pelles desuper eis, et carnes ex ossibus eorum. » Vos vero contrarium doctrinæ acceptæ facitis, aversantes bonum, perpetrantes mala, totamque vestram in pauperes humilioresque exercentes iniquitatem, cunctas eorum multimodis diripiendo facultates. Quid ergo? « Sicut populi mei carnes comederunt, et pelles ei detraxerunt, et ossa comminuerunt, et conciderunt sicut carnes in lebete, et sicut carnem in olla: sic ad Dominum clamabunt, qui non exaudiet eos, avertetque faciem suam ab ipsis tempore illo, quoniam nequiter egerunt in adinventionibus suis. » Quia vos, inquit, omnia pauperibus arripuistis, varie illos fraudantes, opprimentes atque conterentes, ideo facta hostium incursione invocabitis quidem necessitate premente Deum, nullum tamen impetrabitis ab eo auxilium: imo ne respicere quidem vos volet, et instantibus omnino malis contradet, propterea quod tam indigna, tamque plena injustitiæ operari vos cognovit. Jam postquam dixit quæ fecerint, 182 et quæ sint propterea passuri, quia falsorum prophetarum verbis crediderunt, contra ipsos denovo falsos prophetas sermonem convertit, et ait:

παντελώς δὲ τοῖς κατέχουσιν ἐκδιδούς κακοῖς, ἐπειδή χάσι (p. 277) σύνοιδεν ὑμῖν· εἰρηκῶς δὲ ἅ τε ἔπραττον, καὶ ἅ πείσονται ὑπὲρ τούτων, τοῖς τῶν ψευδοπροφητῶν πεπιστευκότες λόγοις, ἐπ' αὐτοὺς πάλιν τοὺς ψευδοπροφήτας τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησὶ·

Vers. 5-7. — « Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, et prædicant eis pacem; atqui hæc tradita non est ori eorum. » Hæc de falsis prophetis dicit Deus, qui multifariam fraudibus populum ab honesto abducentes, eum propemodum vorant fabulationibus suis et actibus, ad ea illos provocantes quorum causa punitioi sunt obnoxii. Constantem autem pacem illis nuntiabant, et quod peccatorum suorum causa nihil mali forent passuri, juxta verba prophetarum. Sed enim haud sincera mente loquentes, pacem meam nuntiabant, quam promittere edocti a me non fuerant. Unde quid confecerunt? « Sanctificaverunt super eos bellum. » Dum pacem nuntiant, bellum ipsi concitaverunt, quod contra eos fieri definierunt. « Propterea nox vobis ex visione erit, et tenebræ vobis erunt ex divinatione: et occumbet sol super prophetas, et obtenebrabitur super eos dies. Et confundentur qui vident somnia, et risu erunt arioli, et obtrecebunt iis omnes; quia non erit qui illos audiat. » Pro eo quod se videre et divinare, populum decipientes, simulabant, tenebris ipsi et eis credentes cuncti obruentur: adeo ut ne sol quidem splendere eis videndus sit magnitudine malorum obtenebratis: et hi qui eas visiones videre et narrare simulant, pudore confundentur, rebus contra illorum affirmationem testantibus: tum et iustus de iis risus existet,

τας ἐν ὑμῖν καὶ τοὺς λοιποὺς λέγων, ὅτι Πάντων μάλιστα ὑμᾶς ἐγρήν διακρίνειν τὸ δέον, καὶ ἀποστρέφεται μὲν τὸ χειρὸν, αἰρεῖσθαι δὲ τὸ κρείττον, ἅτε ἀπάντων μὲν τοῦτο παρ' ἐμοῦ δεδιδασγμένων διὰ τῆς νομικῆς διατάξεως καὶ τῶν λοιπῶν, ὅποσα δὴ πρὸς τοῦτο ποιεῖχα πολλάκις. (p. 276) ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν ἐξουσίαν παρεληλυθότων ταύτην. « Οἱ δ' ἐτι μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ, ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπὸ αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. » Οἱ δὲ τούναντιον ὧν ἐδιδάχθητε διαπραττεσθε, ἀποστρέφόμενοι μὲν τὰ καλὰ, ἐργαζόμενοι δὲ τὰ χεῖρω, καὶ πᾶσαν εἰς τοὺς πένητάς τε καὶ εὐτελεστέρους ἀδικίαν ἐπιθεικνόμενοι τῷ πάντα τὰ προσόντα αὐταῖς ἀραιρεῖσθαι ποικίλω. Τί οὖν; « Ὅν τρόπον κατέφαγον Β τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστᾶ αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέρισαν ὡς σάρκας εἰς λέθητα, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτραν, οὕτως κεκράζονται πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν, καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν ἐν τῇ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ' ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐπ' αὐτοῖς. » Ἐπειδὴ γάρ, φησὶν, ὑμεῖς πάντα τὰ τῶν πνήτων ἀφηρησθε, ποικίλω αὐτοὺς ἀδικοῦντες καὶ ἀρχοντες καὶ συντριβόντες, διὰ τοῦτο τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων γιγνομένης καλέσετε μὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τὸν Θεόν, οὐδεμίᾳ δὲ τεύξεσθε τῆς ἐκείθεν βοήθειας· ἀλλὰ μὲν εἰ μὴδὲ προσδλέπειν ὑμῖν αἰρούμενος, τοιαῦτα ἄποκα καὶ τοσαύτης ἀδικίας μεστὰ πεπραχόσθαι, καὶ ἅ πείσονται ὑπὲρ τούτων, τοῖς τῶν ψευδοπροφήτων λόγῳις, ἐπ' αὐτοὺς πάλιν τοὺς ψευδοπροφήτας τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησὶ·

Στίχ. ε'-ζ'. — « Τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας τοὺς πλανῶντας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτοῖς εἰρήνην· καὶ οὐκ ἔδοθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν. » Ταῦτα δὲ, φησὶ, περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν λέγει Θεός, οἱ διαφόρως ταῖς ταυτῶν ἀπάταις ἐξάγοντες τοῦ προσήκοντος τὸν λαόν, μονονοχὶ καθήσθιον αὐτοὺς αὐτοὶ δι' ὧν ἔλεγόν τε καὶ ἔπραττον, ἐπὶ ταῦτα αὐτοὺς ἐκκαλοῦμενοι ὑπὲρ τὴν τοσαύτην ἡμελλον δέχεσθαι τιμωρίαν· διετέλου γάρ εἰρήνην αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, καὶ ὡς οὐδὲν ὑπὲρ ὧν ἀμαρτάνουσι πείσονται κακόν, κατὰ τὰ ὅηματα τῶν προφητῶν· ταῦτα δὲ οὐ κατὰ γνώμην τὴν ἐμὴν ἐπηγγέλλοντο εἰρήνην, ἣν οὐκ ἐδιδάχθησαν λέγειν παρ' ἐμοῦ. Ἄφ' ὧν δὴ τι πεποιθήκασι; « Ἠγίασαν ἐπ' αὐτῶν πόλεμον. » Ἐπαγγελλόμενοι D γὰρ εἰρήνην· πόλεμον αὐτοῖς ἐπήγειραν, ὃν ἀφώρισαν εἰς τὸ κατ' αὐτῶν γενέσθαι. « Διὰ τοῦτο νῦς ὑμῖν ἔσται ἐξ ὀράσεως, καὶ σκοτία ὑμῖν ἔσται ἐκ μαντείας· καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα· (p. 278) καὶ καταισχυθησονται οἱ ὀρῶντες τὰ ἐνύπνια, καὶ καταγελασθησονται οἱ μάντιες, καὶ καταλαλήσουσι κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοί· διότι οὐκ ἔσται ὁ ἐπακούων αὐτῶν. » Ὑπὲρ δὴ τούτων ὧν ὀρᾶν τε καὶ μαντεῦεσθαι προσπειοῦντο τὸν λαόν ἀπατῶντες, σκοτίε αὐτοὶ τε καὶ οἱ πειθόμενοι περιδληθησονται πάντες· ὥστε αὐτοῖς μὴδὲ τὸν ἥλιον φαίνειν δοκεῖν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν ἐσποτισμένοι· αὐτοὶ τε γὰρ οἱ

τὰ τοιαῦτα ὄρξην τε προσποιούμενοι καὶ λέγειν, αἰσχύνῃ περιβληθήσονται, τῶν πραγμάτων ἐναντίων οἷς ἐφασκον δεικνυμένων· γέλωτος τε πολὺς ἐπ' αὐτοῖς· παρὰ πάντων γενήσεται, οὐδενὸς οὐδὲ προσέχειν ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις ἐθέλοντος, διὰ τὸ τῆς περὶ αὐθεῖν ὄσων αὐτοῖς διὰ τῆς ἀπάτης τῆς ἰδίας γεγόνασιν αἵτιοι κακῶν.

Στίχ. η'-ια'. — « Ἀλλὰ μὴν ἐγὼ ἐνεπλήσθην ἰσχύος ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος καὶ δυναστείας τοῦ ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσεβείας αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἰσραὴλ ἁμαρτίας αὐτοῦ. » Ἐγὼ δὲ πᾶσαν ἐκείνην τὴν ἀπάτην ἀφείς, πνεύματος ἁγίου πλήρης γεγωνῶς, διακρίνειν τε ἐπίσταμαι τὸ δέον, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἰσχύος καὶ τῆς παρῆρησίας προάγομαι, τὸν λαὸν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτέ τε καὶ ἡσέθησεν ἐλέγγειν, εἰδὼς ὅτι τοῦτο αὐτοῖς λυσιτελήσει μᾶλλον εἰς σωφρονισμὸν, τῇ τε μνήμῃ τῶν ἁμαρτηθέντων καὶ τῇ ἀπειλῇ τῶν ἐσομένων, πρὸς τὸ δέον ἐνάγεσθαι δυναμένους. « Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἡγούμενοι οἴκου Ἰακώβ, (p. 279) καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. » Ὑπὲρ δὴ ταῦτα τούτου, φησὶ, κοινὸν πρὸς τε τοὺς ἡγούμενους καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας ποιῶμαι τὸν λόγον, ὀνειδίζων ὑμῖν τὰ πεπραγμένα. Ποῖα δὴ ταῦτα; « Οἱ βδελυσσόμενοι κρίμα, πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες. » Οἱ τὸ μὲν κεκριμένως διαγινώσκουν ἐκ τοῦ κακοῦ τὸ κρεῖττον ἀποστρεφόμενοι, ἐν διαβολῇ δὲ τιθέμενοι καὶ τὰ παρ' ἐτέρων λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα εἰς δέον, ὥστε καὶ τοῖς ἡμῶν προφητῶν ἀπειθεῖν λόγους. « Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασι, καὶ Ἱερουσαλήμ ἐν ἀδικίαις. » Πεπληρώκατε πᾶσαν αὐτὴν φόνων καὶ ἀδικίας. « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο λέγοντες· Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἔστιν; οὐ μὴ ἐπέβη ἐφ' ἡμᾶς κακὰ. » Οἱ μὲν γὰρ ἐξῆρχοντες οὐδένα τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι λόγον ἐθέλοντες, χρημάτων ἐν ταῖς κρίσεσιν ἐπώλουν τὸ δίκαιον· οἱ δὲ ἐν τῷ Ἰσρατεῦσιν καθεστῶτες, ἐξ ἀδικίας χρήματα τῆς προφάσεως τῆς ἰσρατείας, ὥσπερ τινὰς μισθοῦ συλλέγειν ἐπειρώοντο· καὶ μὴν καὶ οἱ ψευδοπροφῆται τοῖς χρήμασιν ἠδόμενοι, πρὸς τὴν κεχαρισμένην τοῖς παρχουσι τὰς μαντείας ἐποιούοντο· εἶτα τὸσαῦτα ἐργαζόμενοι κακὰ, προσεποιούοντο τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαι, (p. 280) θεῶν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν λέγοντες· καὶ οὐχ οἶδον τε εἶναι τοιούτων ἡξιωμένους, πειραθῆναι τῶν κατὰ γνώμην Θεοῦ παρ' ἡμῶν μνησσομένων κακῶν. Τί οὖν;

Στίχ. ιβ'. — « Διὰ τοῦτο δι' ὑμᾶς Σιών ὡς ἀγρὸς ἀποτριπθήσεται, καὶ Ἱερουσαλήμ εἰς ὄπισθοφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου εἰς ἄλσος δρυμοῦ. » Ἐπειδὴ τοίνυν τοῖς μὲν ἡμετέροις ἀπειθεῖτε λόγους κατὰ γνώμην Θεοῦ γιγνομένοις, τοῖς ψευδοπροφῆταις δὲ προσέχοντες τὸσαῦτα ἀσεβείας καὶ καὶ παρανομίας καθ' ἐκάστην ἄπαντες ἡμέραν ἐπιτελεῖτε, διὰ τοῦτο εἰσαθεῖτε τῶν ἡμετέρων λόγων τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι τὸσαῦτα τις ἐρημία καταλήφεται τότε Σιών ὄρος καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πόλιν, ὡς τὸ μὲν ἀγροῦ δίκην γεωργεῖσθαι, τὴν δὲ σκηνῆς διαλλάττειν μηδὲν ἐπὶ ὀπισθίων φυλακῇ κατεσκευασμένης, τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῇ πανταχόθεν κατεβρῆμιμένων, πᾶν τε, συντόμως εἰπεῖν, τὸ ὄρος ἐν ὄψει ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκός ἐστιν, οὐδὲν διοίσει τόπου συμφύτου, τὸσαούτων ἐκ τῆς ἐρημίας ἀναδιδομένων αὐτόθι φυτῶν. Ἀλλὰ γὰρ ἄγρ:

A nemine jam verbis eorum præbere aurem volente, postquam experimento didicerunt, quantarum eis ærumnarum, fraude sua, causa exstiterint.

VERS. 8-11. — « Verumtamen ego repletus sum fortitudine in spiritu Domini, et iudicio ac **183** potestate, ut annuntiem Jacob impietates ejus, et Israeli peccata ejus. » Ego vero omni illa fraude exclusa, spiritu divino plenus, discernere honestum valeo, multoque cum robore ac fiducia pergo populum de peccatis atque impietatibus coarguere; sciens id illis ad emendationem profuturum, quia peccatorum memoria et futuri comminatione ad bonam frugem perducere poterunt. « Audite hæc, duces domus Jacob et reliqui domus Israelis. » De hoc, inquit, communem orationem ad duces reliquosque omnes habeo, facta vestra vobis exprobrans. Quænam vero hæc? « Qui abominamini iudicium, et omnia recta pervertitis. » Qui a malo bonum distinguere recusatis, calumniantes insuper aliorum recte dicta et facta, usque adeo ut ne nostris quidem, qui prophetæ sumus, verbis credatis. « Qui ædificatis Sionem in sanguinibus, et Hierusalem in iniquitatibus. » Qui eam replestis cædibus et injustitia. « Principes ejus cum muneribus iudicabant; et sacerdotes ejus cum mercede respondebant; et prophetæ ejus cum argento divinabant, et super Dominum requiescebant dicentes: Nonne Dominus in nobis est? non venient super nos mala. » Principes nullam æqui juris rationem habere volentes, vendebant id in iudiciis. Tum et sacerdotes, pecuniam injustam, sacerdotii prætextu, ceu mercedes quasdam colligere nitebantur. Denique falsi etiam prophetæ, pecunia delectati, ad gratiam vaticinia edebant donantibus. Talibus vero ac tantis onerati peccatis, simulabant se Deo addictos, Deumque in se habere: nec fieri posse aiebant ut tanto Dei munere præditi mala illa experirentur unquam, quæ a nobis prophetis portentuntur. Quid ergo?

VERS. 12. — « Ideo, vestri causa, Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem quasi custodia **184** pomarii erit, et mons templi quasi lucus in saltu. » Quoniam itaque nostris discreditis verbis, quæ ex Dei sententia protulimus, et falsis prophetis assentiantes, tot iniquitates ac prævaricationes quotidie committitis; propterea nostrorum verborum veritatem cognoscetis; quia tanta tunc in Sione monte et in imposita ei civitate solitudo fiet, ut ille quidem agri instar arandus sit, hæc autem haud dissimilis futura sit tugurio custodiendis pomis erecto; urbanis nempe ædificiis ubique prostratis: atque ut compendio dicam, mons in quo domus Dei est, nihil a plantato loco differet, tot illis propter solitudinem pullulantibus plantis. Jam vero narratis hactenus inflictis Israelitis pœnis, dicit

deinceps res eorum post capturam futuras; nimirum quantam habituri sint in melius conversionem. Quem morem fuisse reliquorum prophetarum, nominatimque beati Davidis, sæpe ostendimus: nimirum prædicendi post ærumnarum cruciatum jucunda; deinde rursus tristia dicendi, ut hac continua memoria, utroque modo eos erudirent, corripientes tristium mentione, hortantes autem nuncio rerum benigniorum, spem erga Deum fovere. Dicit ergo:

CAP. IV.

VERS. 1—3. « Et erit novissimis diebus conspicuus mons domus Domini, præparatus in verticibus montium, et sublimis super colles. Et properabunt ad eum populi, perguntque gentes multæ, et dicent: Venite, ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob. Et demonstrabunt nobis viam ejus, et ibimus in semitis ejus: quia de Sione egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit inter 185 populos multos, et arguet gentes fortes usque in longinquum. » Verumtamen postquam mala perpassi fuerint, primo quidem ab Assyriis captivati, deinde a Babyloniis; tanta fiet hoc in loco rerum conversio, ut conspicuus omnibus futurus sit mons, in quo Deus habitare existimatur, et cunctis sublimior montibus plurimumque hos excedens, omnesque colles, propter manifestatam divinæ tutelæ in eo gloriam. Multi quoque extranei multis ex locis concurrent ad hunc Dei montem, in quo videlicet habitare Deus creditur, ut hinc doceantur quomodo eos componere mores oporteat, et ex norma honestatis vivere: ita ut lex fiat etiam extraneis, illa quæ hoc loco regnat lex; putentque omnes se Dei vocem audire, qua jubentur secundum instituta civitatis Jerusalem vivere. Sic autem merito existimabunt, spectantes evidentem Dei potentiam, dum multos ex iis qui male nobis fecerunt ad suum judicium pertrahit, arguitque validissimos etiam, quantumvis procul abesse videantur, ob illatas nobis injurias; pœnasque illis imponit facinoribus ipsorum dignam.

καίαν, ἐλέγχων τε καὶ τοὺς ἄγαν εἶναι δοκοῦντας εἰς ἡμᾶς πεπλημμελήχασι, καὶ δὴ καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάγων τῶν τετολημμένων ἀξίαν.

Miror autem eos qui affirmarunt, dicta hæc a propheta de rebus Israelitis eventuris, postquam Babylone reversi fuissent; addentes etiam, typum quemdam eas fuisse rerum sub Christo Domino gerendarum. Atqui hos ego, quatenus populi reditum Babylone his verbis designari aiunt, ceu optime dicentes laudo. Quod autem typus quidam in iisdem lateat rerum Christi Domini, haud scio quomodo id affirmare animum induxerint: constat enim typum imitationem esse quandam ejus rei, cujus esse dicitur typus; dictio autem: « De Sione egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem, » multum abest a Christi propositione, qui disertis verbis Samaritanam dixit⁶¹: « Mulier, crede mihi, quia venit

⁶¹ Joan. 17, 21.

αὐτοῦ τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς συμφορὰς εἰρηκῶς, λέγει λοιπὸν καὶ οἷα τὰ περὶ αὐτοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔσται, ὅσην τε ἔξει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν ὅπερ οὖν εἰωθὸς ἔν τοις λοιποῖς προφήταις (p. 281) καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ, πολλάκις ἐδείξαμεν, τὸ μὴ νύειν μετὰ τὴν τῶν χαλεπῶν πειραν τὰ ἡδέα, εἴτα πάλιν λέγειν τὰ λυπηρὰ, ἵνα τῇ συνεχείᾳ τῆς μνήμης δι' ἀμφοτέρων αὐτοὺς παιδεύσει, σωφρονίζοντες μὲν τῇ μνήμῃ τῶν λυπηρῶν, προτροπόμενοι δὲ τῇ μνήμῃ αὐτῶν χρηστοτέρων τῆς ἐλπίδος ἀντέχεσθαι τῆς θείας. Λέγει τοίνυν·

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ οἴκου Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν· καὶ σπεύσουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοὶ, καὶ πορεύσεται ἔθνη πολλὰ· καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε καὶ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ· καὶ δεῖξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ· ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ· καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως μακρὰν. » Ἄλλα γὰρ μετὰ τὴν πειραν τῶν κακῶν ἐν ἧπερ γενήσονται, πρότερον μὲν ὑπὸ Ἀσσυρίων αἰχμαλωτισθέντες, ὑπὸ Βαβυλωνίων δὲ ὕστερον, τοσαύτη μεταβολὴ περὶ τὸν τόπον γενήσεται τοῦτον, ὥστε περιφανὲς ἅπασιν τὸ ὄρος γενέσθαι, ἐν ᾧπερ οἰκεῖν ὑπειλήπται Θεός, ἀπάντων τε ὑπερκεῖμενον δεῖχθῆναι τῶν ὀρέων, καὶ πλεῖστον ὅσον ὑπεράνω πάντα μὲν ὄρη, πάντα δὲ βουνούς, διὰ τὴν ἐκ τῆς θείας κηδεμονίας ἐν αὐτῷ γινομένην ἑξάν· συναχθήσονται δὲ πολλοὶ πολλαχόθεν καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπειγόμενοι τοῦτο δὴ τοῦ Θεοῦ καταλαβεῖν τὸ ὄρος, (p. 282) ἐν ᾧπερ οἰκεῖν δοξάζεται Θεός· ἐνταῦθα τε παιδεύθησονται ὅν δὴ τρόπον προσήκειν αὐτοὺς πολιτεύεσθαι, ὅπως τε βιοῦν κατὰ τὸ δέον· ὥστε νόμον εἶναι καὶ ταῖς ἐτέρωθι τὸν ἐνταῦθα κρατοῦντα νόμον, φωνῆς τε θείας δοκεῖν ἀκοῦειν ἀπαντας, ἀφ' ἧς προσήκει τοῖς Ἱερουσαλήμ πολιτεύεσθαι νομίμως· ταῦτα δὲ οἰήσονται δικαίως, ὁρῶντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἣν ἐπιδείχεται, πολλοὺς τῶν κακῶς διατεθεικότων ἡμᾶς ὑπὸ τὴν κρίσιν ἄγων τὴν οἰσχυροῦς, καὶ εἰ πόρρωθεν εἶναι δοκοῖεν, ὑπὲρ ὧν

Ἐθαύμασα δὲ τοὺς εἰρηκῶτας λελέχθαι μὲν ταῦτα τῷ προφήτῃ ἐπὶ τῶν περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐσομένων, ἐπειδ' ἂν ἐπανάγεσθαι μέλλωσι τῆς Βαβυλωνίων, φήσαντας δὲ τύπον αὐτὰ τινα καὶ τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην ἔχειν Χριστὸν· οὐς οὖν μὲν τὴν ἐκ Βαβυλωνίους ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ σημαίνεσθαι ἔφασαν ἐν τούτοις, ὡς κάλλιστ' ἄ γε εἰρηκῶτας ἐπαίνω· ὅτι δὲ τύπον τινὰ τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην ἔχει Χριστὸν, οὐκ οἶδα ὅπως προφήχθησαν εἰπεῖν, δῆλου γὰρ ὅτι ἅπας τύπος μίμησιν ἔχει τινὰ πρὸς ἐκεῖνο οὐπερ λέγεται τύπος· τὸ δὲ ἐκ Σιών ἐξελεύεσθαι νόμον, καὶ λόγον Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, (p. 283) πολὺ γὰρ ἀφέστηκεν τῆς τοῦ Χριστοῦ διατάξεως, ὅς σαφῶς εἰρηκε πρὸς τὴν Σαμαρείτην· « Πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι ἐρχεται ὥρα, ὅτε

οὐτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὐτε ἐν τῷ ὄρει τοῦτω προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ· » καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, « Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· » σαφῶς γὰρ ἀπεφάνητο καταλυθῆσεσθαι τὴν περὶ τὸν τόπον ἀκριβολογίαν παντελῶς, καὶ μηδένα λόγον εἶσθαι τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ μᾶλλον ἢ ἐτέρωθι προσκυνεῖν· ἐπειδὴ ἅπαντες παιδευθέντες ἀσώματον εἶναι τὸ Θεῖον, μετὰ τοιαύτης αὐτῷ προσκυνεῖν μέλλουσι τῆς διανοίας· ὡς ὅπου ποτ' ἂν αὐτὸ διαπράττωνται, οὐδὲν ἀλλοιότερον ποιοῦντες· περὶ μὲν δὴ τῆς ἐπανόδου τῆς ἀπὸ Βαβυλώνας ἀρμοστόντως λέγοιτο ἂν, « Ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ, » ἐπειδὴ ἄπεδόθησαν Ἰσραηλιταὶ τότε τῷ τόπῳ τῷ Σιών, ὥστε κατὰ τὴν νομικὴν διάταξιν, τὴν διατεταγμένην θρησκείαν αὐτοῖσι πληροῦν, ἣν ἐτέρωθι γε ὄντες πληροῦν οὐκ ἠδύνατο· ὡς καὶ λέγειν ἐπὶ τῆς Βαβυλώνας ἔντας· « Πῶς ἔσομεν τὴν ψῆδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; » Τύπον δέ γε πῶς ἂν ἔχει ἡμεῖς τὰ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὅσπερ ἡ διάταξις ἡμῶν ἀπανταχοῦ πληροῦσθαι τὴν θείαν βούληται λατρεῖαν, τρόπον, καὶ οὗ τόπῳ διακρινόμενων (p. 284) τῶν εὖ τε καὶ χεῖρον αὐτὴν πληροῦντων;

Στίχ. δ, ε'. — Ἄλλ' ὁ γε προφήτης τῇ προρῳήσει τῶν προκειμένων ἐπισυνάπτων τάδε, φησὶν ὅτι· Κατακόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰ δόρυα αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ μάθωσι πολεμεῖν. » Δεικνύς ὅτι παύσεται μὲν ἅπας πόλεμος, εἰρήνη δὲ πάντα καθέξει· ὥστε καὶ τὰ πολεμικὰ ὄργανα εἰς τὴν τῶν γεωργικῶν σκευῶν χρῆσιν τρέπειν λοιπὸν, ὡσπερ ἦν τῶν μενόντων τῶν πολεμικῶν, πεπαυμένου τοῦ πολέμου, τῆς γεωργίας δὲ ὡς ἐν εἰρήνῃ κρατεῖν ὀφειλοῦσης. Εἶτα λέγει, ὅτι· « Καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν· » σημαίνων ὅτι πάντες ἀπολαύσουσι τῶν οἰκείων πόνων, ὡς ἐν εἰρήνῃ οὐδεὶς ὄντος τοῦ φοβεῖν αὐτοὺς καὶ ἐκταράττειν δυναμένου λοιπὸν, καὶ μεθιστάντος τῶν τόπων τῶν οἰκείων. Καὶ ἐπειδὴ παράδοξα τὰ λεγόμενα ἦν, καλῶς ἐπήγαγεν· « Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησε ταῦτα· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι ταῦτα ἀπεφάνητο Θεὸς γενέσθαι, καὶ γενῆσεται πάντως. « Ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύονται ἕκαστος ἐν ὁδῶν αὐτοῦ· » (p. 285) ἡμεῖς δὲ πορευόμεθα ἐν ὁδοῖσι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα. » Πάντες μὲν γὰρ ὡς ἐν εἰρήνῃ καθεστῶτες, τὰ προσήκοντα αὐτοῖς ἔργα διαπράττονται λοιπὸν· οἱ μὲν ἐπὶ γεωργίαν, οἱ δὲ ἐπὶ θαλασσοργίαν τρεπόμενοι, οἱ δὲ ἐφ' ἥτινα δὴποτε τέχνην, ἣν ἂν ἕκαστος μετῶν τυγχάνῃ· κοινὴν δὲ ἅπαντες ἔξομεν ἔργον ἅπαντα τὸν ἐξῆς χρόνον. Καὶ ἐπιβεβαιῶν αὐτὰ πάλιν λέγει·

Στίχ. ς-η'. — « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει Κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσεδέξομαι, καὶ οὐς ἀπώσαμην· καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν· καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει Σιών, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα. »

61 Psal. cxxvii, 4.

A hora, quando neque Hierosolymis, neque **186** in monte hoc adorabitis Patrem. » Tum causam assignans : « Spiritus, » inquit, « est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare : » perspicue docens solutum iri omnino loci ejus scrupulosam observantiam ; nullique in posterum curæ fore utrum Hierosolymis potius quam alibi adoretur ; quia omnes incorporeum esse Deum edocti, tali eum cum mente adoraturi sunt ; et quidquid ubivis fecerint, perinde alienum non fore. Verumtamen de reditu quidem e Babylone convenienter dici potuit : « De Sione egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem ; » quia tunc restituti fuerunt Israelitæ in Sionis stationem, ut ibi legalia instituta et præscriptum cultum comple- B rent, quem alibi positi 'facitare non poterant : unde et Babylone degentes aiebant : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena *? » Quomodo autem hæc, inquam, figura sint rerum Christi Domini, cujus institutio pari ubique ratione Dei adorationem fieri vult ; modo tantum, non loco, differentibus invicem qui bene vel secus id officii præstant ?

VERS. 4, 5. — Porro autem propheta supradictæ prædictioni aliam subnectit, nempe : « Et concident gladios suos in vomeres, et hastas suas in falces, et non discent ultra belligerare : » demonstrans scilicet omne bellum desitutum, et pacem ubique fore : quamobrem etiam bellica instrumenta in rustica utensilia conversum iri deinceps, bellico illorum usu cessante, quia finitis bellis, agricultura pacis comes ubique regnabit. Mox ait : « Et sedebit unusquisque sub vite sua, et unusquisque sub ficu sua ; et non erit qui terreat : » significans, cunctos laboribus suis fruituros, nemine ut in pace usuvenit eos terrere aut perturbare jam valente, et patriis locis abstrahere. Tum quia paradoxa dicta hæc erant, recte addidit : « Os Domini omnipotentis **187** hæc locutum est : » scilicet hæc Deus decrevit fieri, sientque omnino. « Quia omnes populi ambulabunt unusquisque in via sua ; nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei nostri in æternum et ultra. » Omnes, utpote in pace constituti, congrua sibi opera facient, alii ad agri culturam, alii ad maritimam negotiationem conversi, D alii ad quamlibet artem, quam quisque profitendam delegerit : commune tamen opus cuncti deinceps habebimus, secundum Dei præscripta in omne ævum futurum vivere. Atque hæc confirmans ait : τὸ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ πολιτεύεσθαι λοιπὸν εἰς

VERS. 6-8. — « Diebus illis, dicit Dominus, congregabo eam quæ contrita est, et eam quæ ejecta fuerat suscipiam, nec non quos repuleram. Et ponam contritam in residuum, et repulsam in gentem validam. Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, abhinc et usque in æternum. » Tunc sanè,

inquit, maximis malis attritos, atque a providentia A
mea propriisque scdibus submotos, rursus in per-
tinentem ad eos regionem reducam; et eos qui an-
tea pessumdati erant, tutela mea sic custodiam, ut
ex his Israeliticum totum genus propagandum
denuo sit. Hoc enim dicit « residuum »; potentiores-
que prae multis ostendam, qui ob suam nunc infir-
mitatem patria sunt extorres. Permanebitque Deus
in monte Sion, potentiam suam demonstrans inco-
larum tutamine, nec non poena quam eis inferre
bellum volentibus impositurus est. Nam quod ait
in aeternum, patet totum aevum dicere pro valde
diu. Neque enim ignoramus, rursus eos sub Ma-
chabaeis eversionem quamdam expertos, maximam
vero et prorsus irreparabilem, postquam, ob suum
adversus Christum Dominum facinus, a Romanis
pertulerunt captivitatem, patria pulsati, et in diutina
servitute constituti. Hactenus quidem reditum Ba-
bylone narrat populi, et quae per illud 188 tem-
pus obvenerunt ei prosperitates. Posthinc vero
rursus molestiarum facit mentionem, futuras alias
enumerans calamitates. Quamobrem ad Hierusalem
orationem convertens, sic ait: « Et tu, turris gre-
gis, squalens filia Sionis. » Quod filiam Sionis
Hierusalem nominet, exploratum est, sic eam per-
petuo prophetis ac beato Davide appellantis; veluti
cum hic dicit: « Ut annuntiem omnes laudationes
tuas in portis filiae Sionis ». Quamobrem indu-
cium est, non ad Sedeciam, quod nonnulli nescio
cur sibi persuaserunt, sed ad Hierusalem converti
hic a propheta sermonem; quam cum filiam Sionis
de more dixisset, merito turrim gregis nuncupat,
utpote inter omnes Israeliticas urbes celsiorem, et
propter omnium ad eam concursum, sive ob illic
exercendum Dei cultum, sive ob auxilium quod inde
sperabant, quia Deus illic habitare praesumebatur.
Squalentem contumeliose dicit, velut peccati praed-
ore obsitam, et gregi ad vitium factam exemplar,
cum contra oporteret ad virtutem praerire. « Con-
tra te veniet, et ingredietur principatus primus,
regnum Babylonis, o filia Hierusalem. » Propter
delicta apud te patrata, superveniet tibi maximus
valdeque potens rex Babylonis, qui tibi talia infe-
ret mala qualia a potentis regis adventu fieri par
est.

των οὐ δεόντων ἐν σοὶ πραττομένων, ἐπελευσεται σοι
νος, ὃς διαθήσει σε, οἷα εἰκὸς δυνατὸν ἐπεληλυθότα

Vers. 9, 10. — « Et nunc car in malis versaris?
Nonne tibi rex tuus erat? Aut consilium tuum pe-
nit, quoniam te occuparunt dolores quasi partu-
rientis? » Jam vero cur tu in mala tanta prolapsa
es? Equidem et regem nabebas, qui tibi dux belli
defensorque esset; quem et idcirco olim elegeras,
deposito (Samuele) quem ego tibi dominari consti-
tueram. Tum etiam plurimos apud te habere puta-
bas prudentia praestantes viros. Quomodo ergo in
mala tanta incurristi, quibus correpta nihil differs

¹⁸⁸ Psal. 12, 15.

Tότε δὴ, φησὶ, τοὺς ὑπὸ τῶν μεγίστων κακῶν συντρι-
θέντας, καὶ τῆς τε προνοίας τῆς ἐμῆς καὶ τῶν τόπων
ἀποστάντας τῶν ἰδίων, ἐπανάξω πάλιν εἰς τοὺς καθ-
ήκοντας τόπους· καὶ τοὺς μὲν πρότερον συντετριμμέ-
νους οὕτω τῇ ἐμαυτοῦ διαφυλάξω προνοίᾳ, ὥστε ἅπαν
τὸ γένος τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἐξ αὐτῶν ἀύξηθῆναι πάλιν·
τοῦτο γὰρ λέγει· « ὑπόλειμμα »· δυνατωτέρους τε
πολλῶν ἀποφανῶ τοὺς δι' ἀσθένειαν νῦν τῶν τόπων
ἀποβληθέντας τῶν οἰκειῶν· διαμενεὶ τε θεὸς ἐπὶ τοῦ
δρους τοῦ Σιών, (p. 286) τὸ κράτος ἐπιδεικνύμενος
τὸ οἰκεῖον διὰ τῆς περὶ τοὺς ἐνοικούντας κτδαιμονίας,
τῆς τε τιμωρίας ἣν ἐπάγειν μέλλει τοῖς πολεμῆν ἐθέ-
λουσιν αὐτοῖς· τὸ γὰρ « καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα, » εὐδηλον
ὅτι δι' ὅλου τὸ μέχρι πολλοῦ λέγει· οὐ γὰρ ἄδελον ὡς
ἐδέξαντο μὲν τινα πάλιν ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων μετα-
βολῆν, μεγίστην δὲ καὶ ἀδιόρθωτον παντελῶς, ὅτε
κατὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ τετολμηχότες, τὴν ὑπὸ
Ῥωμαίων ὑπέμειναν αἰχμαλωσίαν παντελῶς, τῆς τε
γῆς ἐξορθέντες τῆς οἰκειᾶς, καὶ ἐν δουλείᾳ καθιστώ-
τες μακροῦ· μέχρι δὲ τούτου τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάν-
οδον λέγει τοῦ λαοῦ, τὰ τε κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν
αὐτοῖς προσεσόμενα ἀγαθὰ. Ἐντεῦθεν δὲ πάλιν τῶν
λυπηρῶν ποιεῖται τὴν μνήμην, τὰς ἐπελευσομένας
αὐτοῖς συμφορὰς διηγούμενος· ἔθεν δὴ πρὸς τὴν
Ἱερουσαλήμ αὐτὴν ἀποστρέφων τὸν λόγον, οὕτω φησὶ·
« Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου, αὐχμώδης θυγάτηρ Σιών. »
Ἵτι θυγάτηρ Σιών τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνομάζει, ὅτλην,
συνεχῶς καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ
οὕτως αὐτὴν καλοῦντος· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· « Ὅπως ἂν
ἐξαγγελίῳ πάσας τὰς αἰνέσεις σου, ἐν ταῖς πύλαις
τῆς θυγατρὸς Σιών· » ὡς ἀναμφίβολον εἶναι τὸ μὴ πρὸς
Σεδεκίαν, ὃ τινες οὐκ οἶδ' ὅπως ὤφθησαν, πρὸς δὲ τὴν
Ἱερουσαλήμ ἀποστρέφοντα ποιεῖσθαι τὸν λόγον ἐν-
θάδε τὸν προφήτην· (p. 287) ἣν θυγατέρα Σιών κατὰ
τὸ εἰωθὸς προσιπῶν, εἰκότως πύργον ὀνομάζει τοῦ
ποιμνίου· ἅτε πάντων τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξέχουσαν
καὶ πάντων ἐπ' αὐτὴν κατατρεχόντων, διὰ τε τὴν
ἐκτελουμένην αὐτῷ τῷ Θεῷ θεραπείαν, καὶ τὴν
βοήθειαν ἣς ἤλπιζον ἐκεῖθεν τυγχάνειν, ὡς ἐκεῖ διά-
γειν ὑπειλημμένον τοῦ Θεοῦ· αὐχμώδης δὲ αὐτὴν ὀνει-
δίζων φησὶν, ὡς δίκην αὐχμῶδῃ τῇ ἀσεβείᾳ συνεχομέ-
νην, καὶ δὴ παντὶ τῷ ποιμνίῳ τῶν χειρόνων καταρ-
χουσαν, δέον ἐν τοῖς κρείττοσιν ἡγεῖσθαι· « Ἐπὶ σὲ
ἤξει, καὶ εἰσελεύσεται ἡ ἀρχὴ ἡ πρώτη βασιλεία ἐκ
D Βαβυλῶνος, τῇ θυγατρὶ Ἱερουσαλήμ. » Ἵπερ γὰρ
βασιλεὺς μέγιστος καὶ ἄγαν δυνατὸς ὁ τῆς Βαβυλῶ-
ποιεῖν βασιλεία.

Στίχ. 9, 1. — Καὶ νῦν ἴνα τί ἐγνων κακὰ; μὴ
βασιλεὺς οὐκ ἦν σοι; ἢ ἡ βουλὴ σου ἀπίστετο;
ὅτι κατεκράτησάν σου ὠδίνες ὡς τικτούσης. »
Ἄλλὰ γὰρ ὑπὲρ ὅτου, φησὶν, εἰς σοσαύτην κα-
κῶν κατηρέχθης πείραν; ἢ γε καὶ βασιλεὶς ἐκέ-
κτησο στατηγῆν ἐν τοῖς ὑπὲρ σοῦ πολέμοις δυ-
νάμενον· ὃν καὶ ἐπ' αὐτῷ γε εἶλου τούτῳ παραγρα-
φάμενη τὸν ἄρχην παρ' ἐμοῦ τεταγμένον ὑμῶν· καὶ
ἐν συνείσει δὲ πρωτεύοντας ἐκέκτησο πλείστους, ὡς
ζου· πῶς οὖν ὑπὸ τηλικούτων περιελεῖψαι κακῶν,

δρ' ὄν κεκρατημένη διαλλάττεις οὐδὲν ἐπὶ τοκετῷ ἄ
 γυναικὸς ὠδινούσης; ὄν οὐκ ἂν ποτε πεύραν εἰλήφεις,
 εἰ τοῖς νομίμοις ἐποπούδαζες ἔπρεσθαι τοῖς ἐμοῖς·
 (p. 289) ὅπερ ἐπειδὴ μὴ πεποίηκας, « Ὀδίνε, καὶ
 ἀνδρίζου, καὶ ἐγγίξε, θυγατερ Σιών, ὡς ἡ τίκτουσα. »
 Ὑπόμνε τὰς ἐπικαιμέννας ὠδίννας, καὶ ἐν αὐταῖς δια-
 καρτέρει δίκην τικτούσης, προσεγγίζουσα ταῖς ἐκ τοῦ
 τίκτειν ὠδίναις. « Διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ
 κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ἕως Βαβυλώνας. »
 Πέρας γὰρ εἰληψε τὰ κατὰ σέ, καὶ ληφθήσῃ μὲν ἐκ
 τῆς πόλεως εἰς αἰχμαλωσίαν· ἀπαγομένη δὲ εἰς τοὺς
 τυχόντας τόπους, ἐβρίμμενι διάξεις, οἷα εἰκὸς αἰχμά-
 λωτος ἐπαγομένη, ἀρχίς ἂν εἰς αὐτὴν γένοιτο τὴν
 Βαβυλώνα, ἐν ἧπερ διάγειν σε μετὰ τῆς συμφορᾶς
 ἀνάγκη τῆς οἰκείας· εἶτα τὴν τιμωρίαν εἰρηκῶς,
 πάλιν λίγει τὴν λύσιν· « Ἐκεῖθεν ῥύσεται σε, καὶ
 ἐκεῖθεν λυτρώσεται σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς
 ἐχθρῶν σου. » Ἄλλ' ἐπειδ' ἂν εἰς ἐκείνους αἰχμά-
 λωτος ἀφίκη τοὺς τόπους, ἀφ' ὧν οὐδὲ μία σοι λύσεως
 ἐλπίς ὑποφάσεται, παραδόξου τεύξε τῆς θείας βρη-
 θείας, ἢ, κατὰ τὴν οἰκειαν δύναμιν, τῆς τε αἰχμαλω-
 σίας καὶ τῆς τῶν κατεχόντων ἀπαλλάξῃ σε δυνα-
 στείας.

Στίχ. ια'-ιγ'. — « Καὶ νῦν ἐπισυναγθήσεται ἐπὶ σέ
 ἔθνη πολλὰ, καὶ λαοὶ λέγοντες· Ἐπιχαρούμεθα, καὶ
 ἐπόψονται ἐπὶ Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. » (p. 289)
 Τότε δὴ ἔθνη Σκυθικὰ πολλὰ τε καὶ ἀνημέρα (λέγει
 δὲ τοὺς περὶ τὸν Γῶγ), τὴν εὐπραγίαν οὐ φέροντες
 καὶ τὴν ἐπάνοδον τὴν σὴν, ἐπελεύσονται σοι, μάλα
 προσδοκῶντες βλάβειν τὰ δοκούντα ἑαυτοῖς ἐπὶ σοὶ
 καταπράξασθαι κακά. « Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν
 λογισμὸν Κυρίου, καὶ οὐ συνῆκαν τὴν βουλήν αὐτοῦ,
 ὅτι συνήγαγεν αὐτούς, ὡς δράγματα ἄλωνος. » Πε-
 πλῆνται δὲ τὴν ἐφοδον, τῷ τε πλήθει καὶ τῇ δυνάμει
 τῇ οἰκείᾳ θαρβρόντες, καὶ οὐκ εἰδότες τοῦ ἡμετέρου
 Θεοῦ τὴν γνῶμην· ὅς διὰ τοῦτο συνεχώρησεν αὐτοῖς
 ἐπὶ τὸν πόλεμον τοῦτον βουληθεῖσιν ἐξελεῖθαι, ἵνα τὴν
 τε περὶ ὑμᾶς ἐπιδείξῃ κηδεμονίαν, καὶ τὴν οἰκειαν εἰς
 αὐτούς ἐλέγξῃ δύναμιν, δίκην θειρομένων δραγμα-
 των καὶ εἰς ἔλινα ἀποτιθεμένων, πάντας αὐτοὺς ταῖς
 σφαγαῖς τῶν ὑμετέρων χειρῶν ἐκδιδοῦς· καὶ ὡς
 τοῦτω γε πάντως ἐσομένην θαρβῶν, λέγει πρὸς τοὺς
 Ἰσραηλίτας· « Ἀνάστηθι καὶ ἄλλα αὐτούς, θύ-
 γατερ Σιών. » Λαβοῦσα δὲ, φησιν, αὐτούς ὑποχει-
 ρίους τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ, πάντας αὐτούς ὡς ἐν
 ἄλωνι διαφόροις σύντριψον καὶ κατανάλωσον ταῖς
 σφαγαῖς. « Ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ
 τὰς ὀπλάς σου θήσομαι χαλκᾶς. » Δέδωκα γάρ σοι
 δύναμιν οὐχ ἥττον σιδηρῶν κεράτων, ἀμύνεσθαι τοὺς
 ἐναντίους ἀρκοῦσαν, καὶ πατεῖν μᾶλλον ἢ ὀπλάς τις
 χαλκᾶς· χρώμενος πατήσεσθαι ἂν. (p. 290) « Καὶ
 κατατῆξαι ἐν αὐταῖς ἔθνη, καὶ λεπτυνεῖς λαοὺς πολ-
 λούς· καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ
 τὴν ἐσχὴν αὐτῶν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Ταῦτη
 δὴ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι χορηγούμενη βοήθῃ πάντας
 αὐτούς ἀφανιεῖς παντελῶς, πλείστους γε θύνας, καὶ
 παντὸς τοῦ πλῆθους αὐτῶν τὴν ἀπώλειαν λογιεῖ (58)

A 189 muliere in partu dolente? quæ nunquam
 experta fuisses, si legem meam observandam cu-
 rassas. Quod cum non feceris, audi : « Dole, et vi-
 riliter age, et appropinqua, filia Sionis, sicut par-
 turiens. » Perfer ingruentes dolores, in iisque con-
 stanter age quasi parturiens, propinquantibus par-
 tus doloribus. « Quia nunc egredieris de civitate,
 et habitabis in campo, et venies usque Babylo-
 nem. » Finis rerum tuarum est, et ex urbe in
 captivitatem deportaberis : abducta vero in quæ-
 libet loca, projecta jacebis, ut captivæ conditio
 fert, donec ad ipsam usque Babylonem perveneris,
 in qua te habitare calamitate tua obrutam necesse
 est. Tum post narratam pœnam, ejusdem solutio-
 nem connectit : « Inde te liberabit, inde te redimet
 Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum. »
 Sed posteaquam captiva in ea loca deveneris, unde
 tibi evadendi nulla spes affulgebit, mirabile expe-
 rieris ultra vires tuas Dei auxilium; id est, ille vi
 propria te servitio et oppressorum expedit domi-
 natione.

VERS. 11-13. — « Et nunc congregabuntur super
 te gentes multæ populique, dicentes : Insulemus ;
 respiciant in Sionem oculi nostri. » Tunc Scythicæ
 gentes numerosæ et sævæ (dicit vero Gogum) pro-
 speritatem tuam reditumque æquo animo non fe-
 rentes, invadent te, velle sperantes facile se quas
 voluerint tibi ærumnas imponere posse. « Et ipsi
 non cognoverunt cogitationem Domini, neque intel-
 lexerunt consilium ejus, quod nempe adunaverit
 eos quasi manipulos aræ. » Expeditionem fecerunt
 numero viribusque suis confidentes, sed Dei nostri
 sententiam nescientes; qui eos idcirco sivit hoc
 cupide bellum contra vos suscipere, ut providen-
 tiam erga vos suam ostenderet, et vires proprias
 exsereret, demessorum instar manipulorum 190
 et in arca repositorum, universos illos vestrarum
 manuum cædi contradens. Atque hac re sine dubio
 eventura lætatus, dicit Israelitis : « Surge et tritura
 eos, filia Sion. » Hos tibi virtute Dei subjectos,
 tanquam in arca variis contere et consume cædi-
 bus. « Nam cornua tua ponam ferrea, et ungulas
 tuas ponam æreas. » Contuli tibi haud minorem
 cornibus ferreis vim, qua propulsare adversarios
 valeas, eosque magis concutere quam si quis un-
 gulis æreis præditus esset. « Et his contabefacies
 conteresque populos multos; et Deo consecrabis
 multitudinem illorum; et fortitudinem eorumdem
 Domino universæ terræ. » His tibi a Deo concessis
 viribus hostes omnes prorsus disperdes, quanquam
 plurimo numero; et universæ ejus multitudinis
 excidium Deo imputabis, qui cum totius terræ sit
 Dominus, totam illorum pro suo libito fortitudinem
 exsufflabit. Deinde hostium aggressionem narrao,
 ejus causa quæ supra sunt dicta patientur, ait :

(58) Cod. Vat. λογιῆ, cod. Vindobon ἀναλογιεῖ, De Wegn. legi mavult ἀναλογιεῖς (?).

τῷ Θεῷ, ὃς ἀπάσης Κύριος ὢν τῆς γῆς, ἀπασαν αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν ἀφανιεῖ τὴν ἰσχύν· εἶτα τὴν τῶν ἐναντίων ἐπιχειρήσιν λέγων ὑπὲρ ἧς δὴ τὰ ῥηθέντα ὑπομένουσιν·

CAP. V.

A

ΚΕΦ. Ε΄.

VERS. 1, 2. — « Nunc sepimento sepietur filia : obsidionem posuerunt vobis : virga percutient in maxilla tribus Israelis. » Hæc patientur, inquit, quia numero viribusque suis fidentes venerunt, sapientes vos et circumdantes ceu quadam sepe multitudine sua, ut comprehensos omnes funditus perdant; ac propemodum maxillis vestris potentia suæ verbera infligentes. Mox etiam belli ducem dicit, ut ostendat hæc esse eventura, propterea quod eis imperabit ille qui voluntate Dei ad id officium est promotus. « Et tu, Bethlehem domus Ephrathæ, nequaquam minima es, ut sis in millibus Judæ : ex te mihi exiet qui sit princeps in Israele; et egressionis ejus **191** ab initio, a diebus æternitatis. » Nam qui nunc Bethlehem oriendus rex vester est, etiamsi vos exiguis videmini numerus præ illo hostium, meo tamen favore et viribus, contra hostium bellum, multorum licet atque potentium, abunde sufficiet: quandoquidem cœlitus ei hæc electio obvenit, jam inde ab eo tempore, quo Davidi Deus promisit fore ut successoribus ejus regnum conservet. Quare et hic ab ea promissione in regnum provectus, par erit præsentium malorum sustinendæ moli. Loquitur scilicet de Zorobabele: hic enim tunc erat Israelitarum rex. Davide oriundus, per tempus redivit Babylone, et Gogi adversus Hierusalem expeditionis.

Ἰσραηλιτῶν, ἐκ τοῦ Δαυὶδ καταγόμενος, ὁπηνίκα ἦτε ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνωδος ἐγίνετο, καὶ οἱ περὶ τὸν Γῶγ τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπελθεῖν ἐπεχείρησαν.

Sed tamen illud quoque manifestum est, quod etiamsi de Zorobabele, secundum præcedentium tenorem, dicta sint hæc, qui de Davidis posteris erat, nihilominus verus dictorum terminus in Christo Domino exitum habuerit; quia et tota Davidi facta promissio de regni continuatione, videtur priore significato successores ejus denotare in regno Israelis; re tamen vera Christum Dominum incarnatum portendit, qui de Davidis successoribus ortus, verum et immutabile regnum tenet. Atque hoc ex octogesimo præsertim octavo psalmo cognoscere quivis manifeste potest; ubi affirmat, regni promissiones ad ipsius posteros successores pertinere. De quibus tamen dicit: « Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, et justitias meas profanaverint, et mandata mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eis ⁸⁴. » Certe patet convenire hæc Davidis successoribus Israelis regibus futuris; quos quidem peccantes puniturum **192** se spondet, non tamen regno omnino excludendum. Pergit autem denotare Christum Dominum

Στίχ. α', β'. — « Νῦν ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ ἐν φραγμῷ· συνοχὴν ἔταξεν ἐφ' ὑμᾶς· ῥάβδῳ πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραήλ. » Τοιαῦτα δὲ πείσονται, φησὶν, ὑπὲρ ὧν τῷ τε πληθεὶ καὶ τῇ δυνάμει θαρρόντες τῆ οἰκείᾳ ἐπεληλύθασιν, περιφράττοντες ὑμᾶς καὶ περιβάλλοντες ὡς περ τινὶ φραγμῷ τῷ πληθεὶ τῷ οἰκείῳ, ὡς ἂν συνέχοντες ἄρδην ἀπωλ[έ]σοιεν ἅπαντας, καὶ μόνον οὐκ ἐπ' αὐτὰς ὑμῖν τὰς σιαγόνας τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως ἐπάγοντες τὰς πληγὰς. Εἶτα καὶ τὸν ἡγούμενον τοῦ πολέμου φησὶν, ὡς ἂν δεῖξειεν ὅτι ταῦτα γενήσεται διὰ τὸ ἄρχειν αὐτῶν τὸν γνώμη Θεοῦ πρὸς τοῦτο ἡγμένον. « Καὶ σύ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ὀλιγίστος εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Ὁ γὰρ ἐκ τῆς Βηθλεὲμ νῦν βασιλεύων ὑμῶν, (p. 291) καὶν εὐαρίθμητοί τινες εἶναι δοκοῖτε πρὸς τοὺς πολεμίους, τῇ ἐμῇ γε ῥοπή τε καὶ δυνάμει. μάλα γε πρὸς τὸν τῶν ἐναντίων πόλεμον πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν ἀρκέσει· ἐπειδὴ περ ἄνωθεν αὐτοῦ τὴν προβολὴν ταύτην τετάχθαι συμβέβηκεν· ἐξότε περ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπηγγεῖλατο Θεός, ὅτι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν φυλάξει τὴν βασιλείαν· ἐξ ἐκείνης δὲ καὶ οὗτος τῆς ἐπαγγελίας προβεβλημένος εἰς τὴν βασιλείαν, ἀρκέσει πρὸς τὸ μέγεθος τῶν παρόντων κακῶν· λέγει δὲ τὸν Ζοροβάβελ· οὗτος γὰρ ἦν ὁ τότε βασιλεύων τῶν

ἦτε ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνωδος ἐγίνετο, καὶ οἱ περὶ τὸν Δῆλου γε ὄντος ἐκείνου, ὅτι καὶ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκ τῆς τῶν προκειμένων ἀκολουθίας εἴρηται ταῦτα, ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ καταγομένου διαδοχῆς, ἀλλὰ τὸ γε ἀληθὲς τῶν εἰρημῶν πέρας τὴν ἔκθεσιν ἐληφεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἡ πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελία περὶ τοῦ βασιλεύσειν τοὺς ἐξ αὐτοῦ γενομένην, δοκεῖ μὲν κατὰ πρῶτον λόγον σημαίνειν τοὺς κατὰ διαδοχὴν ἐξ αὐτοῦ γεγόντας βασιλέας τοῦ Ἰσραήλ· τῇ ἀληθείᾳ δὲ τὸν Δεσπότην Χριστὸν τὸ κατὰ σάρκα μνηύει, ὃς ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς γεγὼς, (p. 292) ἀληθῆ καὶ ἀπαρασάλευτον ἔχει τῶν ἀπάντων τὴν βασιλείαν. Καὶ τοῦτό γε ἀπὸ τοῦ ὀγδοηκοστοῦ καὶ ὀγδόου ψαλμοῦ σαφέστερον γνοίη τις ἂν, ἔθνα δὴ σημαίνει μὲν τὸ τὰς βασιλείας ἐπαγγελίας τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐσομένοις προσήκειν· περὶ ὧν δὴ φησιν· « Ἐὰν ἐγκαταλίπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσι, καὶ τὰς δικαιοματὰ μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου μὴ φυλάξωσιν, ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἑλεός μου οὐ μὴ διασπείρω ἀπ' αὐτῶν. » Ταῦτα γὰρ εὐδῆλον ὅτι τοῖς καθ' ἑξῆς ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ καταγομένοις τε μέλλουσι βασι-

⁸⁴ Psal. LXXXVIII, 51-54.

λεύειν τοῦ Ἰσραὴλ ἀρμόσειεν ἂν, οὓς παιδεύειν μὲν ἀμαρτάνοντας ὑπισχνεῖται, οὐ μὴν παντελῶς ἐξωθεῖσθαι τῆς βασιλείας· μὴνύει δὲ προβαίνων τὸν κατὰ σάρκα Δεσπότην Χριστὸν, ἐφ' οὐπερ τῶν ἐπαγγελιῶν τῶν οικειῶν ἀληθῆς ἔδειξε τὸ πῆρας ὁ Θεός· τὸ γὰρ, «Θῆσμαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη καθηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα,» πρόδηλον ὡς ἐπ' οὐδενὸς μὲν τῶν διαδόχων ἔξει χώραν λεγόμενα· (p. 293) σαφῶς δὲ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ δείκνυσι τὴν βασιλείαν διηνεχῆ τε καὶ ἀσάλευτον, μετὰ πολλῆς μὲν τῆς δυνάμεως, πολλῆς δὲ τῆς λαμπρότητος, εἰς τὸν ἔπειτα διαμένον· οὕτω καὶ τὴν παροῦσαν μαρτυρίαν ἀρμόττουσαν μὲν κατὰ τὸ ἀληθές καὶ ἀναντιρρήτου τῶν πραγμάτων ἴδοι τις ἂν ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φωνήν· λεγομένου ἐκ τοῦ Δαυὶδ βασιλεύειν τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν θείαν· ὅθεν δὴ καὶ νῦν ὁ προφήτης, ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ αὐτὴν ἐξελίφειν εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἔλεγε τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος, καὶ τὴν ἔξοδον τῶν περὶ τὸν Πῶγ, τὴν τε ἐπενεγθεῖσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, ἀκολούθως μέμνηται καὶ τοῦ κατ' ἐπαγγελίαν θείαν ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς τὴν ἀρχὴν αὐτῶν τότε πεπιστευμένου, ὡς ἂν δείξειεν καὶ τὰ διὰ τούτου περὶ τὸ ἔθνος κατορθωθέντα, διὰ τὴν ἡδὴ γεγεννημένην πρὸς τὸν Δαυὶδ ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχυρὰν ἐλιφέναι· ὅθεν καὶ εἶπεν τὸ, «Αἱ ἔξοδοι τὰ ἀνωθεν εἰρημένα τε καὶ ἐπηγγελμένα, παρὰ τοῦ Θεοῦ προεβλέπετο· τοῦτον εἰς τὴν ἀρχὴν δυνήθηναί τε πεποίηκε τοιαῦτα. Εἶτα ἐπάγει·

Στίχ. γ', δ'. — «Διὰ τοῦτο δώσει αὐτοὺς ἕως καιροῦ τικτούτης τέξεσαι.» Ὀδίνειν καὶ τίκτειν πολλάκις ἡ θεία λέγει Γραφή (p. 294) τὸ ἐν μέσῳ τῶν δεινῶν παράδοξον τὴν θείαν ἀναφανείσθαι βοήθειαν· οὕτω λέγει τὸ, «Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθωμεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας ὃ ἐποίησας ἐπὶ τῆς γῆς· «ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἰσραὴλ ἐφοβοῦμεθά σε, συνελάθωμεν ἐν αὐτοῖς τὴν ἀπόβροχόν σου χάριν, ἀφ' ἧς διὰ πολλῶν ὠδίνων ἐν τῷ μεγέθει τῶν κακῶν σωτηρία ἡμῖν ἀπετέχθη παράδοξος· κἀνταῦθα τοίνυν ὡς ἂν τῆς Ἱερουσαλήμ συλλαβούσης τε ἐκ τῆς θείας χάριτος καὶ τὴν δωρεὰν ἀποτεκούσης ταύτην, ἀφ' ἧς αὐτοὶ τε περιεσώθησαν, καὶ παντελῆ τὴν ἀπώλειαν ἐδέξαντο οἱ πολέμιοι, τοῦτο λέγει ὅτι τοὺς ἐναντίους παραδίδει ἀπωλεῖα, ἐπειδὴ τῇ Ἱερουσαλήμ μετὰ πολλῶν ὠδίνων, ἃς ὑπέμεινεν ἐν τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ, ἀπετέχθη τοῦ Θεοῦ δωρεά· «Καὶ οἱ ἐπιλοιποὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς οὐλοὺς Ἰσραὴλ.» Τότε γὰρ δὴ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανεληθόντες, κοινὸν ἠγάθονται βασιλεῖα τὸν Ζοροβάβελ· οὐκέτι ἰδίᾳ μὲν ἀρχομένων τῶν δέκα φυλῶν, τῆς δὲ Ἰούδα μόνης μετὰ τῆς Βενιαμίν τοὺς ἐκ τοῦ Δαυὶδ βασιλείας κατὰ τὸ πρόσθεν ἐχούσης, ἀλλὰ πάντων ἕνα βασιλεῖα τὸν Ζοροβάβελ ἡγουμένων λοιπῶν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἰσὴν λέγει· «Καὶ συν-

A incarnatum, in quo promissionum suarum veritatem exitum habuisse ostendit Deus. Nam verba : «Ponam in sæculum sæculi semen ejus; et thronum ejus sicut dies cœli; et semen ejus manebit in æternum; et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum», notissimum est de nemine successorum Davidis dici potuisse : perspicue autem Christi Domini regnum perpetuum ostendere, et immobile multa cum virtute multoque splendore in posterum tempus perseveraturum. Atque ita præsens testimonium, conveniens quidem secundum veritatem atque evidentiam actarum rerum compericium in Christo Domino, juxta evangelicum textum : sed tamen dici etiam de posteris Davidis, qui per tempora secundum Dei promissionem reges Israelis exstiterunt : unde nunc etiam propheta de Zorobabele merito intellexit. Nam cum de rebus post reditum Babylone loquatur, et de Gogi incursione, consentanee meminit et illius de Davidis stirpe hominis, cui tunc principatus traditus erat; ut ostendat, quæcumque hic ad salutem gentis fecerit, ea ex Dei ad Davidem promissione vim accepisse. Unde et dixit : «Egressiones ejus ab initio, a diebus æternitatis;» quibus verbis significat, quod supra dictum fuit atque promissum, id Deum reapse pronuntiavisse, atque ab initio ut fieri posset, constituisse. Postea addit :

B

C VERS. 5, 4. — «Propterea dabit eos usque ad tempus, quo pariens pariet.» Parturire et parere sæpe dicitur divina Scriptura, cum in mediis calamitatibus divinum insperato auxilium affulget. Sic ait: «Propter timorem tui, Domine, in ventre concepimus, et parturivimus ac peperimus spiritum salutis quem in terra fecisti»; ut dicat: Quia 193 te timuimus, concepimus in nobis ineffabilem gratiam tuam, a qua per multos dolores in malis maximis salus nobis mirabiliter parta est. Igitur hoc quoque loco, quasi Hierusalem ex divina gratia concepisset, atque hoc donum peperisset, cujus beneficio ipsi salvi exstitissent, hostes contra funditus periissent, ait se inimicos exitio traditurum, quoniam urbi Jerusalem post dolores multos quos pertulit in hostium incursu, mirabile partum est Dei donum. «Et reliqui fratres ejus convertentur ad filios Israelis.» Tunc omnes a captivitate redueces, communem existimabunt regem Zorobabelem: haud diutius seorsum decem tribubus sub regno constitutis, solis vero Judæ ac Benjaminii tribubus reges de Davidis stirpe ut antea habentibus; sed cunctis unum regem Zorobabelem abhinc agnoscenlibus. Sic etiam beatus Osens aiebat: «Et congregabuntur filii Judæ et filii Israelis in id ipsum, con-

⁹⁹ ibid. 30, 33. ¹⁰⁰ Luc. 1, 52. ¹⁰¹ Isa. xxvi, 18.

stituentque sibi regnum unum ⁸⁸. » Tum et beatus David : « Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in id ipsum ⁸⁹ ! » concordiam ipsorum futuram circa reditus tempus his verbis significans, quam conservabant sub uno rege constituti deinceps. Hoc itaque pariter loco propheta ait : « et reliqui fratres : » pro eo ac dicat : Cuncti qui extra Judæ tribum sunt, conjungentur cum reliquis Israelis filiiis, unum eundemque regem habentes. « Et stabit et videbit et pascet gregem suum cum fortitudine Dominus : et in gloria nominis Domini Dei sui erunt ; quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ. » Erit, inquit, per ejus temporis regem propria cura pascens Deus, qui et illos illustres nomine suo efficiet : constanterque per universam terram multa cum admiratione laudabitur, quia tot tantaque pro iis fecit, **194** qui illius nomen participant ; qui sunt Israelis filii : quos nunc quidem de captivitate præter omnem spem reduxit : postea vero victoriam paucorum illorum numero patrabit, quæ innumerabilem fortium virorum multitudinem, per hos humiles paucosque, sua virtute omnino profligabit.

γαις αὐτοῖς νίκην καταπραττόμενος αὐτήν, ἀφ' ἧς καὶ εἰς πολεμικὴν ἐμπειρίαν παρεσκευασμένων, διὰ τὴν οἰκειαν τροπῶσεται δύναμιν.

Sic autem cum ea dixisset, quæ post reditum Babylone futura erant, quæ nimirum sub Zorobabele, Davidis stirpe orto, juxta Dei promissionem regnante, ipsis sine dubio contingerent, promissis propriis fidelem Deum volens propheta ostendere, et multam iis, quæ secundum ejusdem beneplacitum sunt, robur præbentem, rerum Zorobabelis exemplo utitur. Cæterum quia multo serius hæc eventura videbantur, scilicet a Babylone reditus, et Gogi post illum reditum expeditio ; commemorat propiora, et quæ haud remotum exitum habitura erant, res nempe Assyriorum sub Ezechia ; ut ex proximis, seu non multo post futuris, fidem iis conciliaret quæ longa post tempora forent. Constat autem hæc prædixisse prophetam, ut liber ostendit, diebus Joatham, et Achazi, et Ezechiæ ; ita ut vaticinium prope absit ab Ezechiæ rebus. Sed tamen tunc portendebat, et quasi ante pedes proponebat exitum omnium, coram iis qui cum ante rem gestam exceperant prophetiæ vocem, eventum quasi proximum aspiciebant ; ut sic ostenderet rerum Ezechiæ proximarum, cum illis Zorobabelis multo post futuris, cognationem ; atque ex utrisque palam faceret, quanta esset divinarum promissionum vis. Unde non tunc tantummodo cum habebant Israelitæ Zorobabelem ducem, sed antea quoque cum Ezechias ipsis dominaretur, ex Dei promissione ipse pariter principatum assecutus, tantus exercitus adversus Jerusalem veniens nihil valuit efficere, quia

⁸⁸ Ose. 1, 11. ⁸⁹ Psal. CXXII, 1.

(39) Cod. αὐτό.
(40) Ita Cod.

αχθῆσονται· οἱ υἱοὶ Ἰουδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, (p. 295) καὶ θήσονται ἑαυτοὺς ἀρχὴν μίαν. » Καὶ ὁ μακάριος ὁ Δαυὶδ· « Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν καὶ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό ! » τὴν ὁμόνοιαν αὐτῶν τὴν ἐσομένην κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν ἐν τούτῳ σημαίνων, ἣν ἀπέσπασον ὑφ' ἐνὶ τῷ βασιλεύοντι καθεστῶτες λοιπόν. Ὁμοίως οὖν κἀναυθα ὁ προφήτης λέγει, ὅτι « Καὶ οἱ λοῖποὶ τῶν ἀδελφῶν, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι πάντες καὶ οἱ τῆς Ἰουδα φυλῆς ἐκτὸς συναχθῆσονται τοῖς λοιποῖς υἱοῖς τοῦ Ἰσραὴλ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἡγούμενον βασιλέα. « Καὶ στήσεται καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ Κύριος· καὶ ἐν τῇ δόξῃ ὀνόματος Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσιν· διότι νῦν μεγαλυνοῦνται ἕως ἄκρων τῆς γῆς. » Ἔσται δὲ, φησὶν, ὁ διὰ τοῦ τότε βασιλεύοντος ἅπαντας τῇ οἰκειᾷ κηδεμονίᾳ ποιμαίνων Θεός, ὃς καὶ ἐπιδόξους αὐτοὺς διὰ τὴν ὀνομασίαν ἐργάσεται τὴν οἰκειαν· διαμνεῖ τε κατὰ πάσης τῆς γῆς μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ἀνομιούμενος, ἐφ' οἷς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πεποίηκε περὶ τοὺς τὴν αὐτοῦ μετιόντας ὀνομασίαν, λέγω δὴ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ· νῦν μὲν αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ πᾶσαν ἐπανάγων ἐλπίδα· μετ' ἐκεῖνο δὲ ἐν ὀλίγον ἀναριθμητὸν τι πλῆθος ἐρρῶμενων ἀνδρῶν, (p. 296)

Ἄλλὰ γὰρ οὕτω τὰ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ὑπάρχοντα αὐτοῖς εἰρηκῶς, ἃ τοῦ Ζοροβάβελ κατ' ἐπαγγελίαν Θεοῦ ἐκ τοῦ Δαυὶδ αὐτῶν βασιλεύοντος περιγενέσθαι πάντως ἤμελλεν αὐτοῖς, ἐπειδὴ ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς οἰκειαῖς προσέχοντα τὸν Θεὸν ὁ προφήτης ἐβουλήθη δεῖξαι, πολλὴν τοῖς κατὰ τὸ αὐτῷ (39) γεδοκοῦν γιγνομένων παρέχοντα τὴν ἰσχύον, ἀποδείξει τοῖς κατὰ τὸν Ζοροβάβελ χρησάμενος· ἔδοκει δὲ μετὰ πολὺ ταῦτα γίνεσθαι, τὰ τε τῆς ἐπανόδου λέγω τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος, καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκεῖνην εἰς τοὺς περὶ τὸν Γῶγ γεγονότα· μέμνηται τῶν ἐγγύς καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν ἐκδασιν λαμβανόντων, λέγω δὴ τῶν περὶ τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τοῦ Ἐζεκιῶ συμβάντων, ἐν ἑκ τῶν ἐγγύθεν καὶ μετ' οὐ πολὺ γιγνομένων, τῶν μετὰ μακροὺς ἐσομένων τοὺς χρόνους παράσχηται τὴν πίστιν· εὐδῆλον γάρ ὅτι ταῦτα προηγόρευεν ὁ προφήτης. ὡς ἡ Βίβλος δηλοῖ, ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ καὶ Ἀχαζ καὶ Ἐζεκιῶ· ὥστε οὐ πόρρωθεν ἢ πρόβῃσις ἦν τῶν κατὰ τὸν Ἐζεκιῶν· ἀλλὰ γὰρ ἐμήνηε τότε καὶ παρὰ πῶδας ἐλάμβανε τὴν ἐκδασιν πάντων, οἱ (40) πρὸ τῶν πραγμάτων τῆς προφητείας ἔτυχον δεδεγμένοι (41) φωνῆν, (p. 297) ἐγγύθεν ὀρώντων τὴν ἐκδασιν· ἐν οὕτω δειξῆ τῶν κατὰ τὸν Ἐζεκιῶν ἐγγύθεν ὄντων, πρὸς τὰ τοῦ Ζοροβάβελ μετὰ πολλῶν τῶν χρόνων ἐσόμενα, τὴν συγγένειαν· δηλόν τε δι' ἀμφοτέρων ποιήσῃ πῶσις τις ἦν τῆς ἐπαγγελίας ἢ ἰσχύς τῆς θείας· ἀφ' ὧν οὐ τότε μόνον (ὅτε) τετύχηκεν ὁ Ἰσραὴλ ἡγούμενου τοῦ Ζοροβάβελ, ἀλλὰ καὶ πρότερον ὅτε περὶ ὁ Ἐζεκιῶ αὐτῶν ἐδασίλευε, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν θεῖαν καὶ αὐτὸς

(41) Cod. δεδ-ιγ.

εις την ἀρχὴν παρελθὼν, στρατοπέδου μὲν ἐπεληλυ-
θῶτος τοσούτου τῆ Ἱερουσαλήμ, ἀνῦσαι δὲ δυνήθεντος
οὐδὲν, διὰ τὸ τὴν θείαν προσεῖναι βοήθην τῷ κατὰ τὴν
ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν ἔχοντι τοῦ Ἰσραήλ·
καίτοι γε τῆς τῶν δέκα φυλῶν βασιλείας οἱ αὐτοὶ γε
μετὰ πολλῆς κεκατήκασι τῆς εὐμαρείας, οἱ μετὰ
τὴν κατ' ἐκείνων νίκην ἐπεληλυθότες τῆ Ἱερουσα-
λήμ, μεγίστην ἐκ τῆς τοῦ ἀγγέλου πληγῆς ἐδέξαντο
τὴν τιμωρίαν. Φαίνεται γὰρ καὶ ἐν ἐκείνοις λέγων ὁ
Θεός, ὅτι Ὑπερασπῖω τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ
διὰ Δαυὶδ τὸν δοῦλόν μου· δεικνύς ὅτι τῶν ἐπαγγε-
λιῶν τῶν πρὸς ἐκεῖνον μεμνημένος, καὶ τὰ νῦν αὐτὸς διαπαράξεται, συνεργῶν τῷ τότε τὴν βασιλείαν ἔχοντι τοῦ
Ἰσραήλ, λέγω δὴ τῷ Ἐζεκιᾷ.

Στίχ. ε', ζ'. — Εἰρηκῶς τοῖνον τὰ κατὰ τὸν Ζορο-
βάβελ, ὡς ἔφη, πόρρωθεν ὄντα, ἀναγκαίως διὰ τὴν
τῶν πραγμάτων συγγένειαν, εἰς τὴν τῶν προκειμέ-
νου σύστασιν, μέμνηται τῶν κατὰ τὸν Ἀσσύριον
ἐπὶ τοῦ Ἐζεκιῶ γεγονότων, καὶ φησιν· (p. 298)
« Καὶ ἔστα αὐτῇ ἡ εἰρήνη, ὅτ' ἂν ὁ Ἀσσύριος
ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅτ' ἂν ἀποβῇ ἐπὶ τὴν
χώραν ὑμῶν. » Τοῦτο γὰρ δὴ, φησιν, ὅπερ τότε διὰ
τοῦ Ζοροβάβελ πεποίηκεν ὁ Θεός, παύσας μὲν το-
σοῦτον πόλεμον, εἰρήνην δὲ ἰσχυρὰν δεδωκώς τοῖς
οἰκειοῖς, τοῦτο δὴ καὶ κατ' ἐκεῖνον ἐργάσεται τὸν
καιρὸν μετ' οὐ πολὺ γενησόμενον, ὅπνικα ἂν ὁ Ἀσ-
σύριος ἐπέλθῃ τῆ Ἱερουσαλήμ· τότε γὰρ δὴ παρα-
δόξως μὲν τὸ τοσοῦτο τροπώσεται πλῆθος· παράδοξον
δὲ τοῖς οἰκειοῖς παρέξει τὴν εἰρήνην, Ἐζεκιῶ βασι-
λεύσαντος ἐκ τῆς τοῦ Δαυὶδ διαδοχῆς κατὰ τὴν ἐπαγ-
γελίαν τὴν θείαν. Ἔττα λέγων τὰ ἐσόμενα· « Καὶ
ἐπεγεροθήσονται ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτώ
δήγματα ἀνθρώπων· καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ
ἐν βομφαίᾳ, καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρωῦ ἐν τῇ τάφρῳ
αὐτῆς. » Τὸ, « ἑπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτὼ δῆγματα ἀν-
θρώπων, » μυθωδέστερόν τινες νενοήκασιν· ἐπὶ τὰ
μὲν ποιμένας, προφῆτας ἀριθμοῦντες ἑπτὰ· ὀκτὼ
δὲ δῆγματα, Ἐζεκιῶν μετὰ τῶν ὑπηρετουμένων
αὐτῷ πρὸς τὴν βασιλείαν, λέγοντες· οὐς οὐδ' οἰτινές
εἰσιν οἱ ὀκτὼ δεδύνηται λέγειν, ἀπόφασις δὲ τὸν λό-
γον ἐπιστώσαντο τὸν οἰκείον· εἰ δὲ τοὺς ὑπηρετου-
μένους τῆ βασιλείᾳ τις λέγειν ἐθέλοι, καὶ πολλῶ
κλειούς τῶν ὀκτὼ γενέσθαι δυνήσονται. (p. 299) Ἀλλὰ
πεποίηκε τὴν πλάνην τοῖς οὕτω νενοήκασιν, τὸ μὴ
πρὸς τὸ ἰδίωμα τῆς θείας Γραφῆς ἀπιδεῖν, ἀναγκα-
σθῆναι δὲ ἐντεῦθεν μύθους ἀναπλάσαι γραῶδεις, ἵνα
τι δόξωσι λέγειν. Ἰδίωμα δὲ ἐστὶ τῆς θείας Γραφῆς
τὸ τὸν τέλειον ἀριθμὸν ἐνίοτε καλεῖν ἑπτὰ· τὸ δὲ
ὑπὲρ τοῦτο, ἀνθ' ὑπερβολῆς· λαμβάνειν· ἐπειδὴ γὰρ
ἐν ἑξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν
γῆν, τῇ δὲ ἑβδόμῃ κατέπαυσεν (ὥστε καὶ ἀργεῖν Ἰου-
δαίους τὸ σάββατον διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν), ἅπας τε
ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς ἐν ταῖς ἑπτὰ ταύταις ἀνα-
κυκλοῦσθαι εἴωθε, πάντων ἀρχομένων μὲν ἀπὸ πρῶ-
της, ληγόντων δὲ εἰς τὴν ἑβδόμην, μετὰ δὲ τὴν ἑβδό-
μην, αὐτοῖς ἐπὶ τὴν πρώτην ἀνατρεχόντων· διὰ ταύτην ἡ θεία Γραφή τὴν αἰτίαν, ἑπτὰ μὲν τὸ τέλειον
καὶ ἀπηρετισμένον καλεῖ, ὀκτὼ δὲ, ὡς εἶπον, τὴν ὑπερβολὴν.

Οὕτως ὁ Θεός λέγει τὸ, « Ἐπτὰ ἐκδικούμενα παρα-

divinum aderat **195** auxilium ei qui ex Dei pro-
missione regnum Israelis tenebat. Quamquam vero
iidem hostes decem tribuum regnum tam facile
subjugaverant, nihilominus cum post illam victo-
riam Jerusalem aggressi essent, ab angelo cladem
passi sunt. Exploratum est enim tunc quoque di-
xisset Deum: Urbem hanc et propter me et propter
Davidem servum meum defendam; demonstrans,
quod promissorum Davidi memor, nunc quoque
idem præstabit, operam præbens regnum Israelis te-
nenti, id est Ezechie.

VERS. 5, 6. — Postquam itaque dixisset res Zo-
robabelis adhuc sua ætate remotas, necessario ob
eventuum cognationem, ad propositionis confirma-
tionem, memorat expeditionem Assyriorum sub
Ezechia, aitque: « Et erit hæc pax, quando Assyrius
venerit in terram vestram, et quando ascenderit in
regionem vestram. » Quod aliquando faciet Domi-
nus per Zorobabelem, tantum sedans bellum, vali-
dissime pacem suis concedens; id ipsum illo tem-
pore nobis propinquo faciet, quando Assyrius veniet
contra Hierusalem: tunc enim mirabiliter tantam
profligabit multitudinem: insperatam autem suis
concedet pacem, Ezechia regnante, ex Davidis suc-
cessoribus, secundum divinam promissionem. Mox
futura dicens: « Et consurgent adversus eum septem
pastores, et octo morsus hominum. Et pascent
Assyrium in gladio, et terram Nebrodi in fovea
ejus. » Septem pastores, et octo morsus hominum,
fabulosius nonnulli intellexerunt, dum septem
pastores, septem numerant prophetas; octo autem
morsus, Ezecliam cum suis regni administris esse
aiantes; nam nec qui sint hi octo, dicere potuerunt,
solaque adfirmatione sermoni suo fidem fecerunt.
Quod si revera de regni administris cogitare quis
velit, multo plures quam octo esse poterunt. Sed
196 enim error his qui ita cogitarunt, ideo obre-
psit, quia non considerato divina Scripturæ idioti-
simo, coacti sunt fabulas confingere aniles, ut
aliquid dicere viderentur. Est autem divinæ Scri-
pturæ idiotismus, perfectum numerum interdum
appellare septenarium; quidquid autem ultra septe-
narium est, pro excessu habere. Nam quia sex
diebus fecit Deus cælum et terram, et septimo
requievit (quare et Judæi hanc ob causam in sab-
bato otiantur); totus autem dierum numerus intra
hoc septenarium revolvi solet, cunctis a primo in-
cipientibus, et in septimum desinentibus; et post
hebdomadam denuo ad primum recurrentibus; hac
de causa divina Scriptura, septem appellat id quod
est perfectum et absolutum; octo autem, ut dixi,
excessum.

Ita Deus ait: « Septem vindictas exsolvet ⁹⁰. »

⁹⁰ Gen. iv, 15.

Ut dicat: Qui occiderit illum ob summa crimina, A maximam aliquam plenamque ipsi impositam compariet pernam persolvere. Simile quid apud Ecclesiastem: « Da partem septem, imo et octo ⁹¹. » Ut dicat: Abunde tribue indigentibus, et ne renuas hac in re excedere. Hinc beatus Petrus: « Quoties in me peccabit frater meus, et dimittam illi? num usque septies ⁹²? » septenarium dicens numerum ut sufficientem. Quem ab eo magnopere superari volens Dominus, subdidit: « Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. » Consimile quiddam hic quoque dicit. Namque Assyrium cum exercitu suo advenientem, magna atque gravissima angeli ministerio irretivit Deus punitione: multis enim interfectis, in fugam se reliqui conjecerunt; et locorum multifariam præda effecti, sexcenta passi sunt multifariam mala atque a multis, dum fugientes facile admodum adorirentur, et deprehensos occiderent. Postremo multa cum ignominia rex eorum ad propriam ditionem reversus, a liberis suis interemptus fuit: ut exploratum **197** sit, punitionem illis inflictam a Deo gravissimam; nec illis solum ab angelo circa Hierusalem percussis, sed reliquis etiam qui gravi timore correpti indidem fugiebant. De quibus etiam beatus dicit David: « Pones eos dorsum; in reliquiis tuis præparabis vultum eorum ⁹³. » Hoc significans, fore ut omnes in fugam convertantur; commoveatque iram suam etiam in superstitibus Deus. Hoc igitur vult hoc loco dicere, dum septem pastores suscitatum iri ait; declarat scilicet divinæ punitionis gravitatem, quam perfectam plenamque per angeli cladem adduxit illis Deus.

γῆν, κινήσει δὲ τὴν ὄργην τὴν οἰκείαν καὶ κατὰ ἐνθάδε βούλεται λέγειν, ἑπτὰ μὲν ποιμένας ἐπεγεροῦσθαι λέγων· ἵνα δηλώσῃ τῆς θείας τιμωρίας τὴν βεβρότητα, ἣν τελείων τε καὶ ἀπειρητισμένην διὰ τῆς

Octo hominum morsus dicit, ut cumulum incubitorum post fugam illinc malorum denotet, multis per ea loca hominibus, utpote qui in sedibus propriis perstabant, fugientes perdentibus; necnon et illos qui in patriam se putabant evasisse, quibuscum regem quoque a suis liberis interimis contigit: quam rem elegante vocabulo dixit hominum morsus, ut ab angeli punitione distingueret. Postea dicere pergit: « Et pascent Assyrium in gladio, et terram Nebrodi in fovea ejus. » Ut dicat gladio consumendum Assyrium, qui propriam quoque regionem cernit vastatam: quod reapse malum passus postea a Babylonis est. Jam terram Nebrodus illam nuncupat, quia illis in locis Nebrodus gigas, qui regiam dignitatem apud ipsos obtinuit, magnusque visus est apud ejus temporis homines, virium suarum conscientia elatus. Sic enim ait Creationis liber: « Hic fuit gigas venator coram Deo. Propterea dicent: Sicut Nebrodus gigas venator coram Deo: » fuitque caput regni ejus Babylon. Quia igitur hujus causa superbiebant Assyrii, ceu magnis præstantes viribus, utpote a tali viro pro-

λύσει· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὁ ἀναίρων αὐτὸν ὑπὲρ ἀνηκίστων πταισμάτων, μεγίστην τινὰ καὶ ἀπειρητισμένην αὐτῷ τιμωρίαν ἐπιχειρήσασθαι εὐρεθήσεται λύων· τοιοῦτόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ Ἐκκλησιαστῇ τό· « Ἄδς μερίδα τοῖς ἐπτά, καὶ γὰρ τοῖς ὀκτώ· » ἵνα εἴπῃ, Φιλοτίμως δίδου τοῖς δεομένοις, μηδὲ ὑπερβολῇ περὶ τοῦτο χρῆσθαι παραιτούμενος· ἐντεῦθεν ὁ μακάριος ἔφη Πέτρος· « Ποσάκις, ἐὰν ἀμάρτη εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; » ὡς ἀρκοῦντος, τὸν τέλειον εἰπὼν ἀριθμόν· ὃν ὑπερβῆναι κατὰ πολλὴν περιουσίαν βουλόμενος ὁ Κύριος, ἐπήγαγε τὸ, (p. 300) « Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ. » Τοιοῦτο δὲ τι κἀναυθὰ φησιν· ἐπεληλυθὸτα γὰρ τὸν Ἀσσύριον μετὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ οἰκείου, μεγάλῃ μὲν τινι καὶ βαρυτάτῃ, διὰ τῆς B ὑπουργίας τοῦ ἀγγέλου, περιδιέβληκεν ὁ Θεὸς τῇ τιμωρίᾳ· πολλῶν δὲ ἀναιρεθέντων, εἰς φυγὴν τε ἐτρέπησαν οἱ λοιποὶ, καὶ τοῖς κατὰ τόπους εὐάλωτοι γεγονότες, πλείστα ὅσα πεπόνθασιν ἐν διαφόροις καὶ παρὰ διαφορῶν, τῶν ὡς ἂν φεύγουσι μετὰ πολλῆς ἐπιόντων τῆς εὐμαρείας καὶ τοὺς ἐμπίπτοντας ἀναιρούμενων· τὸ τελευταῖον δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀτιμίας ὁ βασιλεὺς αὐτῶν εἰς τὴν χώραν ἀπεληλυθὼς τὴν οἰκίαν, ὑπὸ τῶν υἱῶν ἀνηρέθη τῶν ἰδίων· ὡς φαίνεσθαι τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπαχθεῖσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ βαρυτάτην, οὐ μόνον διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου πληγέντων περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν λοιπῶν τῶν μετὰ πολλοῦ τοῦ θεοῦ πεφευγῶτων τε ἐκεῖθεν καὶ ποικίλως ἀναιρεθέντων· περὶ ὧν δὲ καὶ C ὁ μακάριος Δαυὶδ, « ὅτι θῆσεις αὐτοὺς νῶτον, ἐν τοῖς περιλοίοις σου ἐτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν· » τοῦτο δηλῶν, ὅτι τραπήσονται μὲν ἅπαντες εἰς φυτῶν ὑπολειμμένων ὁ Θεός. (p. 301) Τοῦτο τοίνυν τοῦ ἀγγέλου πληγῆς ἐπήγαγεν αὐτοῖς ὁ Θεός.

Ὄκτώ δὲ δῆγματα ἀνθρώπων, ἵνα τὴν ὑπερβολὴν εἴπῃ τῶν καταληφόμενων αὐτοὺς κακῶν μετὰ τὴν ἐκεῖθεν φυγὴν, διαφορῶς τῶν τε κατὰ τόπον ἀνθρώπων καὶ τῶν πρὸς αὐτῇ γε αὐτῶν τῇ χώρᾳ καθεστῶτων, τοὺς τε φεύγοντας ἀπολλύντων, καὶ τοὺς ἐν τοῖς τόποις καταπεφευγέναι δοκοῦντας τοῖς ἰδίοις· μεθ' ὧν ἀναιρεθῆναι καὶ τὸν βασιλέα ὑπὸ τῶν υἱῶν συνέβη τῶν ἰδίων· ὁ καὶ καλῶς ἀνθρώπων εἶπε δῆγματα, ἀντιδιαστέλλων αὐτὰ τῇ διὰ τοῦ ἀγγέλου τιμωρίᾳ. Εἶτα ἐπάγει· « Καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ ἐν βόμφαλᾳ καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῇ τάφρῳ D αὐτῆς· » ἵνα εἴπῃ ὅτι, εἴπειτα τε καταναλωθήσεται ὁ Ἀσσύριος, καὶ τὴν γῆν τὴν οἰκίαν ἔσεται δηουμένην, ὅπερ οὖν καὶ πέπονθεν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ὑστερον· γῆν γὰρ τοῦ Νεβρώδ ἐκεῖνην ὀνομάζει, ὡς ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις τοῦ Νεβρώδ γεγονότος, τὰ βασιλείᾳ τε ἔχοντος ἐκείνων, ὃς μέγας ἐφαίνετο παρὰ τοὺς τότε ἀνθρώπους ἐπὶ δυνάμει φρονῶν. Οὕτω γὰρ ἡ τῆς Κτίσεως βίβλος φησιν· « Οὗτος ἦν γίγας κυνηγὸς ἐναντίον Κυρίου· διὰ τοῦτο ἐρῶσιν, ὡς Νεβρώδ γίγας κυνηγὸς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ· » καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν· ἐπειδὴ τοῖ-

⁹¹ Eccli. xi, 2. ⁹² Matth. xviii, 21.

ων ἐξ ἐκείνου μέγα ἐφρόνουν οἱ Ἀσσύριοι, ὡς μεγάλοι τὴν δύναμιν, ἅτε ἐκ τοιοῦτου καταγόμενοι, τοιοῦτο τοὶ ὁ προφήτης εἶπεν ἠβουλήθη, ὅτι ἡ τῶν δοκούντων ἀνδρείων εἶναι χώρα, πᾶσα ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ὑπὸ πολεμίων ἀναيرهθήσεται, οὐδὲ ὑπὸ τῆς ἰσχύος ὠφελουμένων τῆς οἰκείας ἐφ' ἣν μέγα ἐφρόνουν. διὰ τὴν ὀργὴν τὴν θείαν. Ἀκολούθως μέντοι γε τοῖς εἰρημένοις ὁ προφήτης, « Καὶ ῥύσεται σε, φησὶν, ἐκ τοῦ Ἀσσοῦρ, ὅτ' ἂν ἀπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅτ' ἂν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὄρια ὑμῶν. »

Στίχ. 5-8. — Ἐἶτα εὐαγγελισάμενος τοῖς Ἰσραηλίταις τὸ μηδὲν ὑπὸ τοῦ Ἀσσυρίου πείσεσθαι κακόν, ἐπάγει· « Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν ὡς δρόσος παρὰ Κυρίου ἐπιπίπτουσα, καὶ ὡς ἄρνες ἐπ' ἄγρωσιν, ὅπως μὴ συναχθῇ μηδεὶς, μηδὲ ὑποστῇ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. » Οἱ γὰρ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπολειφθέντες ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, εἴτ' οὖν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῶν γεροντότων, αἰδέσιμοι φανούνται πᾶσι τοῖς ἐκτὸς, καὶ πολλῆς ἀξιοῦ σπουδῆς, οὐχ ἤττον ἢ δρόσος ἐστὶ ποθεῖν τοῖς γεωργοῖς κατὰ καιρὸν κατασφρομένη τὸν οἶκον· (p. 305) διοίσουσι τε οὐδὲν προβάτων ἀγρωσιν νεμομένων, οὕτως ἅπαντα τῶν ἀπολωλῶτων τε καὶ πεφευγῶτων ἐπιόντες τὰ λάφυρα· ὡς καὶ θεός τις ἀπαν ἐγγενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις τοῦ μηδένα ποτὲ ἐπιχειρήσαι τῷ κατ' αὐτῶν πολέμῳ. « Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς λέων ἐν τοῖς κτήνεσι τοῦ δρυμοῦ, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίοις προβάτων· ὃν τρόπον ὅτ' ἂν διελλῆ καὶ διαστελας ἀρπάσῃ, καὶ μὴ ἦ ὁ ἐξαιρούμενος· ὠφθηθήσεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοῖς θλίβοντάς σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. » Καὶ διοίσετε, φησὶν, οὐδὲν λέοντος φοβεροῦ τοῖς κτήνεσιν· οὕτως ἅπασιν τοῖς ἄλλοτριῶσι ὄντες φοβεροὶ λοιπὸν, διὰ τὴν τοῖς Ἀσσυρίοις ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιγενομένην πληγὴν· ὡς γὰρ ἂν εἰ τις λέων (σκύμνον γὰρ πάλιν τὸ αὐτὸ λέγει, τὸ τοῦ λέοντος γέννημα οὕτω καλῶν), ποιμνὴ προβάτων ἀθρόον ἐμπεσὼν, τὴν οἰκείαν, οὕτως τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις ἀπωλεῖας ἐπινεχθεῖσιν τοῖς ἐπιχειρηκόσιν ὑμῖν

Στίχ. 9-12. — Ταῦτα περιέσσει τοῖς Ἰσραηλίταις διὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων πληγῆς εἰρηκῶς ὁ προφήτης, ἐξεξῆς καὶ τὴν κατ' αὐτῶν τῶν Ἀσσυρίων τιμωρίαν πλεονέστερον λέγει. Κατὰ γὰρ ἐκεῖνον δὴ τὸν καιρὸν, φησὶν, πάντας τοὺς τε ἵππους καὶ τὰ ἄρματα ἀφανιεῖ· (p. 304) ἵνα εἴπῃ· Τὴν ὀπλιτικὴν παρασκευὴν ἀχρηστον ἀποφανεῖ πᾶσαν· ἀπολεῖ δὲ σου τὰς πόλεις ἀπάσας, καὶ εἰ τινες ἰσχυραὶ τε καὶ μετὰ πολλῆς τετειχισμένοι τῆς ἀσφαλείας ἐν αὐταῖς εἶναι δοκοῖεν· συναπολεῖ δὲ αὐταῖς καὶ πάντα ὅπου περ διὰ τῆς δαιμονικῆς μετῆς (42) θεραπείας· τὰ γὰρ φάρμακά σου, τοῦτο λέγει, ἵνα εἴπῃ τὰς ἐπιπόδας καὶ τοὺς εἰωνισμούς, καὶ ὅπου δὴ τοιαῦτα ἔθος ἦν γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς· οὐ τοῖνον οὐδὲ τοὺς ἀποφθεγομένους ἐξῆς εἶσι τοὺς ταῖς μαντείας καὶ χρησμοῖς κεχρημένους· ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰδωλά σου πάντα καὶ τὰς στήλας ἀφανισμῷ παντελεῖ παραδώσει· ὡς μηδὲ βουλομένη σου δυνατόν εἶναι τὰ αὐτὰ τοῖς πρόσθεν ποιεῖν καὶ προσκυνεῖν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν τῶν ὑμετέρων (42) Cod. μετιεῖς.

A geniti, hoc fere dicere voluit propheta, quod quæ fortium virorum **198** videbatur esse patria, ea tota ab hostibus pessumdabitur, nihil ei suis viribus profuturis quibus superbiebat, propter divinam iram. Consentaneæ demum prædictis propheta, « Liberabitque te, inquit, ab Assyrio cum venerit in terram vestram, et cum ad fines vestros ascenderit. »

VERS. 7-9. — Deinde gratum nuntium Israelitis canens, fore ut nihil mali ab Assyriis patiantur, addit : « Et erunt reliquæ Jacob in gentibus in medio populorum multorum, quasi ros a Domino cadens, et quasi agni super gramen, ut non congregetur quispiam, neque subsistat in filiis hominum. » Etenim qui relictus fuerint in Judæa sive Hierusalem, venerabiles extraneis cunctis videbuntur, multoque digni studio, haud secus quam agricolis gratus est ros tempore proprio decidens : similesque apparebunt ovibus depascentibus gramen ; sic enim peruentium atque fugientium carpent exuvias : ex quo timor fiet cunctis hominibus, quominus eos bello quaterere velint. « Et erunt Jacob reliquæ in gentibus in medio populorum multorum, ut leo in jumentis silvæ et ut catulus leonis in gregibus pecorum, qui cum transierit et dividens rapiat, non est qui eruat. Exaltabitur manus mea super tribulantes te, et omnes inimici tui interibunt. » Haud dissimiles leoni eritis bestiis tremendo : adeo cunctis extraneis posthinc terribiles, propter cladem Assyriis vestri causa illatam. Nam sicut leo (catulum autem rursus dicit eundem, leonis natum sic appellans) gregi ovium repente indicens, quotquot ex his voluerit pro suis viribus rapit, ita vos fortiores hostibus vestris abhinc esse reputabimini, quoniam tanta pernicies aggressoribus vestris obvenit.

ὅπου βούλεται ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν ἰσχύον ἀρπάσῃ δυνατώτεροι νομισθήσεσθε τοῦ λοιποῦ, ἅτε τοιαύτης ἐπελθεῖν.

VERS. 10-15. — Postquam hæc Israelitis evenitura, plagæ causa Assyriis impositæ, propheta **199** edixit, deinde eorumdem Assyriorum pœnam latius narrat. Namque illo tempore, ait, cunctos equos currusque destruet Dominus ; ut dicat : Universum bellicum apparatus præstabit inutilem : cunctasque tuas urbes perdet, quanquam ex his aliquæ satis firmæ multoque munitæ præsidio esse videantur : cum iisque peribunt quotquot tu dæmoniaco cultu prosequeris : nam vocabulo veneficia id denotat ; nempe incantationes, auguria, et quæcunque hujusmodi apud eos fieri consuevit. Ergo ne respondentes quidem per oracula erunt, sive divinationibus oraculisque utentes : quia idola tua omnia titulosque supremo tradet exitio : ita ut ne si volueris quidem, veteres ritus tuos frequentare valeas, et opificia manuum vestrarum adorare. Excidentur etiam luci, in quibus superstitiones vestras agitis : civitates denique omnes destruem. Atque ut

summatim dicam, ira ac furore commotus maximam gravissimamque vobis pœnam imponam atque perniciem, quia mea nolulistis abstinere terra; sed hanc quoque præter beneplacitum meum depopulari voluistis. Jam ubi de futura pœna Assyriorum dicendi finem fecit, propter illorum adversus Hierusalem ausum, ad populum verba convertit, nunc opportune ingratum illius animum reprehendere aggrediens. Quin adeo tribunal quoddam statuens propheta, sic ait :

πει πρὸς τὸν λαὸν τὸν λόγον, ἐν καιρῷ νῦν μάλιστα δὴ καὶ κριτήριόν τι καθίζων ὁ προφήτης οὕτω φησίν·

CAP. VI.

VERS. 1-5. — « Surge et judicio discepta eum montibus, et audiant colles vocem tuam. Audite, colles, judicium Domini, nec non valles fundamenta terræ, quia judicium Domino cum populo suo, et cum Israele disceptabit. Sed quia tot tantisque in eos collatis a Deo beneficiis, ingratum nihilominus animum retinent, cujus causa etiam Babylonicam pertulerunt captivitatem, sane perfibenter judicium institutam inter Deum et illos : sumamque judices montes et colles vallesque, quæ antea innumerabilem illam exceperunt Assyriorum multitudinem Hierusalem agredientium, per omnes extra locos dispersam : unde plurimus urbis incolas timor incessit; dein repente tot habuerunt circa se projecta cadavera hominum tanta nuper superbia elatorum. Digni certe fide testes hi erunt in judicio, qui et spectatores fuerunt. Mox tanquam pro tribunati sedens, et jam convicta Israelitarum vecordia, coram judicibus rerumque testibus, introducit postea dicis causa Deum ipsum eis dicentem : « Popule meus, quid feci tibi, aut in quo molestus tibi fui ? Profecto res Assyriaca quæ fuerit, constat, et qualis vos providentiæ meæ demonstratio existitistis. Superest ut mihi dicatis, num parum vel multum a me contristati fueritis, num aliquando nocuerim, aut omnino molestus vel gravis visus vobis fuerim. Mox, quasi nihil contra hæc hiscere audentibus, « Responde mihi, » inquit, quasi dicat, Fare age si quid habes; admittam enim, si verum loqueris. Tum cum illis prorsus silentibus conscientia sua convictis, et Dei verba nullatenus falsitatis arguere valentibus, pergit dicere : « Quia eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis redemi te; et misi ante faciem tuam Moysen et Aaronem et Mariam. » Num ergo hæc mihi retribuisti, quia te in sperato tam acerba liberavi servitute, Moyses, Aarone, ac Maria ministris ac ducibus tanti beneficii utens? « Popule meus, memento, quid cogitaverit contra te rex Moabita, et quid responderit ei Balac Moabitarum rex; et 201 quid responderit ei Balaam filius Beori, de Schœnis usque ad Galgala, ut agnoscatur justitia Domini. » Jam tu fac memineris Balaci quoque regis Moabitarum, qui ad se contra vos vocavit Balaamum; hic autem primo quidem ire

ρων· Ἐκκοπήσεται δὲ καὶ τὰ ἄλλα ἐν οἷς τὰς θρησκείας ἐπιτελεῖτε τὰς οικείας, τὰς τε πόλεις ὑμῶν ἀπάσας ἀφανῶ· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, ὄργῃ καὶ θυμῷ χρησάμενος, μεγίστην καὶ βαρυστάτην ὄμην τὴν τε τιμωρίαν ἐποίησα καὶ τὴν ἀπώλειαν, ὑπὲρ ὧν ἀποσχέσθαι τῆς χώρας οὐκ ἠβουλήθητε τῆς ἐμῆς, ἀλλὰ γὰρ ἠλπίσατε παρὰ τὸ ἐμοὶ δοκοῦν ἐρημῆ παρὰ διδοῦναι καὶ ταύτην. Καὶ ἐπειδὴ συνεπέρανε τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς Ἀσσυρίων τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν ἐπελοῦεν τετολμήκασι τῇ Ἱερουσαλήμ, (p. 305) τρέτην ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐλέγχειν ὑπειληφώς. Καὶ

ΚΕΦ. Γ΄.

Σ-ίχ. α'-ε'. — « Ἀνάστηθι, κριθῆτι πρὸς τὰ ὄρη καὶ ἀκουσάτωσαν βουνοὶ φωνὴν σου· ἀκούσατε, βουνοὶ, τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ διελεγχθήσεται. » Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιούτων, φησὶ, τῶν παρὰ Θεοῦ γεγονότων εἰς αὐτοὺς, οὐθὲν ἦττον ἐπὶ τῆς ἀγνωμοσύνης μένουσι τῆς οικείας, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ τὴν ἐκ Βαβυλώνης ὑπομένουσιν αἰχμαλωσίαν, ἥδιστα ἂν κρίσιν ποιησαίμην τοῦ τε Θεοῦ κἀκείνων· καὶ δέξομαι κριτὰς τὰ τε ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς καὶ τὰς φάραγγας, ἃ πρότερον μὲν ἐδέξατο τὸ ἀναριθμητὸν ἐκεῖνο τῶν Ἀσσυρίων πλῆθος ἐπεληλυθὸς τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ κατὰ πάντα τοὺς ἐξωθεν διεσπαρμένον τόπους· ἀφ' οὗ δὴ καὶ φόβος τοῖς κατὰ τὴν πόλιν, ὡς εἰκὸς, ἐπέκειτο πλείστος· εἶτα ἀθρόον νεκρὰ τὰ τοσαῦτα σώματα ἔρχεν ἐν ἑαυτοῖς ἐβρίμμένα τῶν πρὸ βραχέως μεγάλα φρονούντων· ἀξιώπιστοι γὰρ οὗτοι πρὸς τὴν κρίσιν ἔσσονται ταύτην, οἱ καὶ θεαταὶ τῶν γεγονότων. Εἴθ' ὡς ἂν κριτήριον καθίσας, καὶ δὴ πρόδηλον τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην ποιήσας ὑπὸ κριταῖς τοῖς καὶ μάρτυσι τῶν γεγονότων, εἰσάγει λοιπὸν ἐκ περιουσίας τὸν Θεὸν λέγοντα πρὸς αὐτούς· (p. 306) « Λαὸς μου, τί ἐποίησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; » Ἄλλὰ γὰρ τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἀσσύριον δῆλα, φησὶν, ὅπως ἔσχεν, ὅσην τε τῆς κηδεμονίας μου τῆς περὶ ὑμᾶς παρέσχῃτε τὴν ἀπόδειξιν· ἐπιτρέπω δὲ ὑμῖν λέγειν, εἰ τι μικρὸν ἢ μέγα πῶποτε λελύπησθε παρ' ἐμοῦ, εἰ πεποίηκά τι βλάπτων ὑμᾶς, εἰ λελύπηκα καθάπαξ, εἰ φορτικὸς ἐν τισιν ὤφθην ὑμῖν· εἴθ' ὡς ἂν οὐδὲ πρὸς ταῦτα φωνὴν ἐχόντων, « Ἀποκρίθητέ μοι, » φησὶν· Ἰνα εἴπη· Λέγε, εἰ τι ἔχεις· δέξομαι γὰρ, ἂν ἀληθεύων λέγῃς. Εἴθ', ὡς σεσιωπηκότων καθάπαξ διὰ τὴν συνειδήσιν, καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν τῶν εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐλέγχειν ψευδὲς, ἐπάγει· « Διότι ἀνήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσαίμην σε· καὶ ἐξ ἀπέστειλα πρὸ προσώπου τὸν Μωσῆν καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαρίας. » Ἄλλὰ μὴ τοῦτό μοι, ὅτι σε παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τῆς οὕτω πικρᾶς ἀπῆλλαξα δουλείας, Μωσῆ τε καὶ Ἀαρὼν καὶ Μαρίας ὑπηρέταις τε καὶ προηγουμένοις τῆς δωρεᾶς χρησάμενος ταύτης. « Λαὸς μου, μνήσθητι τί ἐβουλεύσατο κατὰ σοῦ Βαλὰκ βασιλεὺς Μωᾶδ· καὶ τί ἀπεκρίθη αὐτῷ Βαλαὰμ υἱὸς τοῦ Βεῶρ ἀπὸ τῶν σχολίων ἕως τοῦ

Γαλιλά, ὅπως γνωσθῆ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Κυρίου. » A noluit, mandato meo : postea profectus, nullatenus maledixit, sed prout ego volui benedixit. Quibus ex omnibus compertum vobis est, me rectum jus pro vobis semper persecutum contra adversantes vobis injuste, quos omnes absque ulla venia punivi.

κατὰ τὸ ἐπίταγμα ἐδούλετο τὸ ἐμόν· ἀπεληλυθὼς δὲ ὑστερον, κατηράσατο μὲν οὐδ' ὄλωσ, ἠύλόγησε δὲ κατὰ τὸ ἐμόλ γε δοκοῦν· ὥστε διὰ πάντων εὐδηλον ὑμῖν εἶναι, ὅτι αἰεὶ τὸ δίκαιον ὑπὲρ ὑμῶν ἐκίνησα κατὰ τῶν ἀδικεῖν ὑμᾶς ἐπιχειρούντων, πάντας τε αὐτοὺς κατὰ πολλῆς ἐτιμωρησάμην τῆς ἀφειδίας.

Στίχ. 5'-7'. — Καὶ ἐπειδὴ μηδεμίαν ἀντιβῆρην ἐδέχτο τὰ εἰρημένα, ὡς ἂν συνηγόρου τινὸς τάξιν τῶ λαῷ πληρὸν ὁ προσφῆτης, ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου τοιαύδε φησίν· « Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; » Ὡς γὰρ τοῦ λαοῦ τουτοῦ λέγοντος, οὕτω φησιν, ὅτι Ἐπειδὴ διὰ πάντων ἐλέγχομαι ἐπὶ πολλαῖς ταῖς εὐεργεσίαις ἀγνώμων γεγωνὼς, τί δὴ με ποιῆσαι προσῆκεν, ἵνα νῦν γοῦν ἐπιλάβωμαι τοῦ Θεοῦ, οὐπὲρ ἐμαυτὸν διὰ τῶν τρώπων ἐχώρισα τῶν οικείων; καὶ πῶς φανῶ τῶν αὐτῶ θουκούντων ἀντεχόμενος; « Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὀλοκαυτώμασιν, ἐν μόσχους ἐνιαυσίους; εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν χιλιάσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσι χιμάρων πιδῶν; εἰ δῖσιν πρωτότοκὰ μου ὑπὲρ ἀσεθείας μου, κερπῶν κοιλίας μου ὑπὲρ ἀμαρτίας ψυχῆς μου; » Ὡς γὰρ διαπορούντων αὐτῶν, ὅτι καὶ ποιῆσαι προσῆκεν αὐτοὺς ἐπὶ θεραπείᾳ τῆς τοσαύτης ἀγνωμοσύνης, οὕτω φησίν· (p. 308) Ἐξιλιάσομαι, φησιν, αὐτὸν ἄρα, εἰ προσαγάγοιμι ὀλοκαυτώματα μόσχων ἐνιαυσίων, ἢ [εἰ] χιλιάδας καὶ μυριάδας κριῶν τε αὐτῶ προσαγάγοιμι καὶ προβάτων, ἢ εἰ τὰ πρωτότοκα τῶν ἐμῶν γεννημάτων αὐτῶ προσαγάγω, ὡς ἂν τῆς ψυχῆς ἀφέλω τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἐμῆς; Πρὸς δὲ ταύτην τοῦ λαοῦ τὴν ἀπορίαν ἀποκρινόμενος ὁ προφήτης φησίν· « Ἀπηγγέλι σοι, ἀνθρώπε, τί καλὸν, καὶ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορευέσθαι σε ὅπως Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου; » Πάρεις δὴ, φησιν, ὀλοκαυτώματα καὶ θυσιῶν πλήθος καὶ πρωτότοκων προσκομιδὴν· εἰ δὲ σοι φροντίς ἐξιλιάσασθαι τὸ θεῖον, ἐκεῖνα διάπραξαι ἄπερ ἀνωθέν σοι προσέταξεν διὰ τοῦ Μωσέως ποιεῖν ὁ Θεός. Ποῖα δὴ ταῦτα; Ἴν' ἐβῆθην ἐφ' ἀπάντων ποιῆσθην κρίσιν καὶ τὴν δοκιμασίαν, καθ' ἣν ἐκλέγειν ὀφείλεις ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον, καὶ ἵνα πάσαν τὴν δυνατὴν σοι φιλοθυωπίαν τε καὶ συμπάθειαν ἐπιδεικνύμενος εἰς τοὺς πέλας διατελήσῃ, καὶ ἵνα παρσκευασμένος ἢ [ς] εἰς τὸ παντὶ τρώπων τὰ δοκοῦντα μετιέναι Θεῷ. Λέγει δὲ, συντόμως εἰπεῖν, τὸ ἐ Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· (p. 309) ἄπερ εἴρητο πάλα· οὐκ ἐκ Μωσέως· ταῦτα δὴ μέγιστά, φησὶ, προτιμότερα θυσιῶν ὄντα Θεῷ.

Στίχ. 8'-12'. — « Φωνὴ Κυρίου τῆ πόλει ἐπικληθήσεται, καὶ σώσει φοδομένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ δὴ ταῦτα, φησὶ, ποιήσῃ, φωνὴ τις Θεοῦ φανίσεται ἢ πόλις τὰ θουκούντα αὐτῶ ποιοῦσα, ἔργω τε τὸν νόμον ἐπιδεικνύσα τὸν θεῖον, ὥστε καὶ ἐπὶ παντὸς κινδύνου τῆς θείας ἀξιοσημείων κηδεμονίας τοὺς ἐν αὐτῇ καθεστῶτας, μηδενὸς λυπηροῦ δέχεσθαι πείραν· εἴτα παραινετικῶς πάλιν ὁ προφήτης τρέπει πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον· « Ἄκουε, τίς κοσμήσει πόλιν; μὴ πῦρ καὶ οἶκος ἀνόμου θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους

A noluit, mandato meo : postea profectus, nullatenus maledixit, sed prout ego volui benedixit. Quibus ex omnibus compertum vobis est, me rectum jus pro vobis semper persecutum contra adversantes vobis injuste, quos omnes absque ulla venia punivi.

VERS. 6-8. — Et quia nullam contradictionem verba hæc patiebantur, patroni veluti personam pro populo propheta sumens, hæc ait : « In quo apprehendam Dominum? suscipiam Deum excelsum? » Tanquam populo hoc dicente, sic ait : Quoniam multis beneficiis ingratus fui, quid nunc me facere oportet, ut Deum mihi recuperem, a quo moribus meis me sejunxi? Et quomodo placitorum ejus jam studiosus videbor? « Num apprehendam Dominum holocaustis, et vitulis anniculis? Num suscipiet Dominus mille arietes, vel decem millia pingvium hircorum? Num dabo primogenita mea pro impietate mea, fructum ventris mei pro peccato meo? » Quasi ambigentibus ipsis quid agere deceret ob recordia tantæ remedii, sic ait : Num illum placavero, si holocausta vitulorum anniculorum obtulero, vel millia aut decem millia arietum ei offeram atque ovium? Et si primogenita generationum mearum ei exhibeam, num ex anima mea peccatum delevero? Hæc vero populi dubitationi respondens propheta ait : « Nuntiatumæ tibi fuit, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te, nisi ut facias judicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ambulare post Dominum Deum tuum? » Omitte, inquit, holocausta et victimarum multitudinem, et primogenitorum oblationem. Quod si tibi curæ est Deum placandi, illa fac quæ tibi olim facere mandavit per Moysen Deus. Quænam hæc? Rectum in omnibus exercere judicium et discrimen, ut bonum malo præferas : quantam poteris benignitatem et misericordiam in proximos tuos expræmere; paratum te esse ut omnimode Dei voluntatem sequaris. Dicit in summa : « Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo, et tota mente tua, et tota anima tua : et diliges proximum tuum sicut te ipsum : » quæquidem dicta fuerant antiquis per Moysen. Hæc facito, inquit, quæ Deus præ victimis æstimat.

VERS. 9-12. — « Vox Domini civitati acclamabitur, salvabitque nomen ejus. » Hæc si fecerit, vox quædam Dei esse videbitur civitas, beneplacita ejus faciens; et opere divinam legem demonstrans : quo fiet ut in quovis periculo cives ejus divina tutela protecti, nullam molestiam capiant. Exin adhortando, rursus verba ad populum convertit propheta. « Audi, o tribus : et quis ornabit civitatem? Num ignis et domus iniqui thesaurizans thesauros iniquos, et contumeliæ injurias? »

» Matth. xii, 37.

Neque ignis ornare urbem valet, quam potius destruit: neque impius vir multo cum studio peccans; contumeliose et inique vivens, vitabit punitionem. Pessumdant enim, haud secus quam ignis, homines hujusmodi civitatem. « Num justificabitur in statera injustus, et in saccello pondera dolosa? de quibus divitias suas impietatis impleverunt, et habitantes in ea loquebantur mendacia, et lingua eorum exaltata est in ore ipsorum? » Sicut enim in anomala et inæquali statera justum cerni nequit, neque pondera fraudulenta et vitata recipi: ita nec illi qui opes suas ex iniquitatibus augent frui his poterunt. Nam isti omnes civitatis incolæ, cum fallacia viventes, **203** et superba utentes mente, nullamque Dei rationem habentes, necessario divinam vindictam experientur.

Ὑπερηφάνῳ κεχηρημένοι διανοίᾳ, ὡς μηδένα τῆς ἐπὶ τοῖς τοῖς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι λόγον, ἐξ ἀνάγκης ὑπὸ τὴν τιμωρίαν γενήσονται τὴν θείαν.

Vers. 13-16. — « Et ego incipiam te percutere: delebo vos in peccatis vestris. » Qui ita vivitis, ego castigatione mea percussis congruo peccatis vestris modo omnes pessumdabo. » Tu comedes, et non saturaberis. » Brevi enim partas opes tempore tenens, haud usque in finem iis frueris, quia tibi pœnæ causa eripientur. « Fientque tibi tenebræ, et declinabis, et non salvaberis. » Caligine veluti obrueris ultione mea, cujus vim declinare volens, non poteris. « Et quicumque salvati fuerint, gladio tradentur. » Etiamsi brevi fortasse tempore evadere videaris hostium ultionem, attamen omnino capieris. « Tu seres oleam, et oleo non ungeris; vinum cultura parabis, et non bibes vinum. » Belli stragi succumbens, ne laboribus quidem tuis, ut par est, frueris; quos omnes ab hostibus vastari consentaneum est. « Et delebuntur legitima populi mei, et omnia opera domus Achaabi. Et ambulastis in voluntatibus eorum, ut darem te in perditionem, et omnes habitantes in ea in sibilum, et opprobria populi mei accipient. » Tunc omnia colendorum idolorum legitima quæ observabatis, imitantes Achaabi et æqualium illi regum exempla; coacervata destruentur, et vos cum illis: quo fiet ut exteri omnes vestrum exitium spectantes exsibilent, et mirentur tantam vestræ fortunæ conversionem, vobisque exprobrent quod peccatorum vestrorum causa hæc patimini. Atque ita eventuram illis ultionem minatus, exin more suo dicit causas futurorum eventuum, sub lamenti figura narrationem instituens: decebat enim apprimere prophetam sub **204** gemituum forma, condolentem nimirum patientibus, et eorum sibi peccata sumentem. Quid ergo ait?

CAP. VII.

Vers. 1. — « Væ mihi! qui factus sum ut qui

Α και μετὰ ὕδρευς ἀδικίας; » Οὐτε γὰρ πῦρ οἶόν τε κοσμησαι πόλιν· τούναντίον γὰρ αὐτὴν ἀφανίζει· οὐτε γὰρ παράνομος ἀνὴρ και μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τὴν παρανομίαν ἐργαζόμενος, και πολλῆ μὲν ὕβρει, πολλῆ δὲ ἀδικίᾳ συζῶν, κερδαίνει τὴν τιμωρίαν· ἀφανιοῦσι γὰρ οὐχ ἤττον πυρὸς οἱ τοιοῦτοι τὴν πόλιν οἰκοῦντες. « Εἰ δικαιοῦσεται ἐν μαρσίππῳ στάθμια δόλου; ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐνέπλησαν, και ἐνοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλουν ψευδῆ, και ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν; » Ὡς γὰρ οὐχ οἶόν τε ἐν ἀνωμάλῳ τε και ἀνίσῳ ζυγῷ φανῆαι τὸ δίκαιον, ἡ στάθμια δεδωλεμένα και διστραμμένα εὐπαράδεκτα γενέσθαι, (p. 310) οὕτως οὐδ' οἱ τὸν πλοῦτον τὸν οἰκεῖον ἐκ παρανομῶν αὐξοντες ἀπολαῦσαι δυήσονται τῶν προσόντων· πάντες γὰρ οἱ

Β τοιοῦτοι πόλιν οἰκοῦντες, ψεύδει τε συζῶντες και

Στίχ. 13-15. — « Καὶ ἐγὼ ἀρξομαι τοῦ πατάξει σε, ἀφανῖν ὑμᾶς ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν. » Τοιαῦτα γὰρ ποιοῦντας τῆ τιμωρία πλήξας τῆ ἐμῆ, ἀπαντας ὑμᾶς ἀνάλογον ταῖς ἀμαρτίαις ἀπολῶ ταῖς ὑμετέροις. « Σὺ φάγεσαι (42) και οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. » Ἐπ' ὀλίγον γὰρ τῶν προσόντων μετασχῶν, οὐκ εἰς τέλος ἐξεῖς αὐτῶν τὴν ἀπόλαυσιν, ἀφαιρούμενος αὐτῶν διὰ τῆς τιμωρίας. « Καὶ συσκοτάσει ἐν σοὶ· και ἐκνεύσεις, και οὐ μὴ διασωθῆς. » Ὡς σκότῳ γὰρ περιβληθῆσθαι τῆ παρ' ἐμοῦ τιμωρία· και βουλόμενος ἐκκλίνειν τῶν κακῶν τὴν πείραν, οὐδαμῶς δυήσῃ. « Καὶ ὅσοι ἂν διασωθῶσιν, εἰς ῥομφαίαν παραδοθήσονται. » Κἂν γὰρ πρὸς βραχὺ πως διαφεύγειν δόξης τῆ τῶν πολέμων τιμωρία, καταληφθήσῃ πάντως. « Σὺ σπερείς ἐλαίαν, και οὐ μὴ ἀλείψῃ ἔλαιον· και ποιήσεις οἶνον, και οὐ μὴ πίης οἶνον. » Ὑποπεσῶν γοῦν τῆ σφαγῆ τοῦ πολέμου, οὐδὲ τῶν πόνων ἀπολαύσεις, ὡς εἰκόσ, τῶν οικείων, (p. 311) ἐπειδὴ πάντας αὐτοὺς ἀφανιοῦσιν, ὡς εἰκόσ, οἱ πολέμοι· τοῦτο γὰρ βούλεται δι' ἔλου λέγειν. « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου, και πάντα ἔργα οἴκου Ἀχαάβ· και ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν, ὅπως παραδῶ σε εἰς ἀφανισμόν, και τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συριγμόν, και ὄνειδῆ λαοῦ μου λήψονται. » Τότε γοῦν ἀπαντα ἃ ἐπὶ τῆ τῶν ἐιδῶλων θρησκείᾳ νόμιμα ἐφυλάττετε, μιμούμενοι τὰ παρά τε τοῦ Ἀχαάβ και τῶν κατ' ἐκείνων βασιλέων, ἐπεισυναχθέντα ὑμῖν ἀφανισθήσεται σὺν ὑμῖν· ὥστε ἀπαντας τοὺς ἐξῶθεν ὀρώντας ὑμῶν τὴν ἀπόλειαν συριγμῷ κεχηρησά: θαυμάζοντας τὴν τοσαύτην ὑμῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν, ὄνειδίζειν τε ὑμῖν ἐφ' οἷς ὑπὲρ τῆς παρανομίας πεπύθητε τῆς οικείας· ἐν δὲ τοῖς τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τιμωρίας τὴν ἀπειλὴν εἰρηκῶς, ἐξῆς πάλιν, κατὰ τὸ εἰωθὸς, λέγει τὰς αἰτίας τῶν ἐπάγεσθαι μελλόντων

ΚΕΦ. Ζ΄.

Στίχ. α'. — « Οἱμοι! ὅτι ἐγενήθην ὡς συνάγων κα-

λάμην ἐν ἀμήτω, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ οὐχ ὑπάρχοντος βότρου· τοῦ φαγεῖν πρωτόγονα ἐπεθύμησεν ἡ ψυχὴ μου. » Ἀλλὰ γὰρ θρηνεῖν ἐπεισὶ μοι τοσαύτην τὴν ἐπὶ τῷ χεῖρον βότρη βλέποντι τοῦ λαοῦ, (p. 312) ὡς μηδένα δικαιοσύνης ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνεσθαι καρπὸν· τοιοῦτο γοῦν τι πάσχειν ἐπ' αὐτοῖς προάγομαι, οἷον ἂν εἴ τις πάθοι γεωργός, ἢ ἐν καιρῷ θερισμοῦ παντελῶς τῶν καρπῶν ἀπολωλότων, καλὰ μὲν τινὰ ἀντὶ δραγμάτων εὐτελεῖ συλλέγειν ἀναγκαζόμενος, ἢ ἐν ταῖς τῶν καρπῶν εὐφορίας ἐκπίπτειν εἰσθε τῶν δραγμάτων· ἢ τρυγητοῦ παρόντος βότρου μὲν οὐχ εὐρίσκων, ἐπιφυλλίδας δὲ τινὰς βραχείας συλλέγων· ἐπεὶ καὶ νῦν τοῦ καιροῦ, μετὰ τοσαύτην κηδεμονίαν τε καὶ ἐπιμέλειαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενημένην εἰς αὐτοὺς, ἀναγκαίως τῆς τε θεοσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς τοὺς καρποὺς ἐπιζητοῦντος, σπανίζον ἐν ἅπασιν αὐτοῖς παντελῶς εὐρίσκω τὸ καλόν· οὐδὲ γοῦν ἀπαρχὴν τινὰ ἐν αὐτοῖς ἀναφαίνωμένην ἔστιν ἰδεῖν· ἐπιθυμία δὲ μοι πλείστη καθέστηκε τοῦτι τοιοῦτον ἰδεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς τῶν καρπῶν τελειότητος εἰσθαμὲν ἀπαρχὰς λαμβάνειν, τοῦτο δὲ ἔστι καὶ τὰ πρωτότοκα· ὅθεν ὁ μακάριος Δαυὶδ· « Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτου, ἀπαρχὴν παντὸς πόνου αὐτῶν ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ· » τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀκαρπίας ἐπιθυμία με κατέσχευεν εὐρεῖν τι ἐν αὐτοῖς, ἀπαρχῆς τάξιν ἐπέχειν δυνάμενον.

Στίχ. β'-δ'. — (p. 313) Καὶ ἐπιμένων τοῖς ὄδυρμοῖς· « Οἱμοὶ ἡ ψυχὴ, ὅτι ἀπόλλωεν εὐλαθῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει· πάντες εἰς αἵματα δικάζονται, ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλίβῃ· ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτοιμάζουσιν· ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτὴς εἰρηγικῶς λόγους ἐλάλησε, καταπόσιον ψυχῆς αὐτοῦ ἔστι. » Πῶς γὰρ οὐ θρηνεῖν ἄξιον, ὅτι φόβος μὲν Θεοῦ παρ' αὐτοῖς οὐδαμοῦ; ὅθεν οὐδὲ ἔστιν εὐρεῖν τὸν ἐπιμελεῖσθαι τοῦ προσήκοντος ἐθέλοντα· πάντα δὲ αὐτοῖς περὶ φόβων γυμνάζεται τὰ ἐγκλήματα, οὐκ ἀνεχομένοις μικρὰ πταίνειν, ἀλλ' ἄχρι φόβων τὰς χεῖρας ἐκτεινόντων τὰς ἰδίας· ἕκαστος τε αὐτῶν ὡς ἂν ἔχη δυνάμειος ὀδύνας καὶ ἀνάγκαις περιβάλλειν τὸν ἑγγὺς πένητα πειράται, παρεσκευασμένοι τε περὶ τὴν τῶν κακῶν εἰσιν ἐργασίαν· εἶτα ἐπὶ τοῦτοις ὁ μὲν ἐν τῷ ἄρχειν καθεστῶς, ἀμελῶν τοῦ προσήκοντος χρήματα ζητεῖ, καὶ τοῦτοις διακρούεται τῶν ἀμαρτανόντων τὰς ἀδικίας· ὁ δὲ τοῦ κρίνειν εἰληφῶς τὴν ἐξουσίαν, ἀφείλε τὸ δίκαιον ὀρίζειν, θεραπευτικοῖς κέχρηται ῥήμασιν· ὡς ἂν διὰ τούτων ἑαυτῷ περιποιήσειεν ἀδικα κέρδη, πρὸς δὲ δὴ τεταμένον ἔχει τὴν λογισμὸν τῆς ψυχῆς. « Καὶ ἐξελοῦμαι τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν, ὡς σὴς ἐκτρύγων καὶ βαλίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέραις σκοπιᾶς σου. » (p. 314) Ὑπερ δὲ τούτων ἐν παντελεῖ σε καταστήσω τῶν ἀγαθῶν ἐνδεία, δίκην σὴτος, διὰ τῶν πολεμίων πᾶν ἀφανίζων ὁ τι καλόν ἔστιν ἐν σοί· ὡς γὰρ ἔσῃ ἐν κανόνι ξύλου γεγωνῶς, ἔδωκ βαλίζων, ἅπαν αὐτὸ κατεσθίει καὶ ἀναλίσκεται ταῖς κατὰ μέρος διαφθοραῖς, οὕτω κατὰ μικρὸν ἅπαντα ἡμῶν ἀφελῶν τὰ ἀγαθὰ· κατὰ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ δὴ τὸ

stipulam in messe colligit, et racemulos in vindemia, cum non sit botrus. Primitiva comedere desideravit anima mea. » En mihi lugere subit, tantam populi ad malum inclinationem videnti, ut nullus apud eos justitiæ fructus appareat. Perinde igitur ego patior atque agricola, si messis tempore cunctæ illi fruges depereant, vilemque stipulam loco manipulorum cogatur colligere : vel certe in fructuum abundantia, manipulorum penuria laboret ; vel vindemia instante, botros nullos comperiat, sed vix breves racemulos colligat. Sane hoc tempore, post tantam a Deo impensam curam ac sedulitatem, necessario demum pietatis atque virtutis fructus exspectans, rara apud ipsos omnino comperio bona opera ; nam nec primitias aliquas apud eos videre est, quanquam id maxime optabam. Etenim sicut ex maturis fructibus primitias solemus sumere, id est primitivos ; unde et beatus David : « Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Chami⁶⁶ ; » hoc dicere propheta vult : In magna sterilitate, cupiditas me incessit inveniendi aliquid apud ipsos quod primitiarum loco esset.

VERS. 2-4. — Et plorantibus insistens : « Væ mihi, anima, quia perit pius de terra, et qui emendate agat in hominibus non est : omnes de sanguinibus iudicio contendunt, unusquisque proximum suum pressura premit, ad malum manus suas parat. Princeps poscit, iudex pacifica verba loquitur, desiderium animæ ejus est. » Quicquid digne plorandum sit, siquidem nullus Dei timor apud eos usquam est? quo fit, ut nemo qui officium sequi velit inveniat. Cuncta horum crimina in cædibus versantur, quia non sustinent levia peccare, sed ad homicidia manus intendunt : unusquisque pro viribus, doloribus angustiisque proximos sibi pauperes irretire conatur, et ad patranda scelera alacres sunt. Præterea princeps æquitatis immemor, pecuniam poscit, atque ob hanc dissimulat peccantium iniquitates : iudex autem, ommissa juris dictione, blandis utitur sermonibus, ut his injusta sibi lucra conciliet, ad quæ animi cogitationem intentam habet. « Et auferam bona eorum, quasi tineæ comedens, et ambulans super regulam in die speculationis suæ. » Ob hæc in absoluta te constituam bonorum egestate, more tineæ, hostium manu quidquid est apud te præclarum destruens. Nam sicut tineæ in ligni trabecula existens, via gradiens totam illam vorat atque consumit, particulatim corrumpens, sic ego paulatim bona vestra auferam ; et postea, secundum tempus quo magnitudinem peccatorum vestrorum speculatus fuero, congruum factis supplicium inferam. « Væ ! væ ! ultiones lux venerunt ; nunc erunt fletus eorum. » Venit dies, quo tu pec-

⁶⁶ Psal. LIV, 36.

catorum pœnas des; quorum causa nunc te flere A
debet, quia ex inlatis malis sentis quantum tibi
nocueris tuo in vitium lapsu.

Ἡμερῶν σου ἐν τῷ ἁμαρτημάτων ὑμετέρων, ἀνάλογον ἐπάξω τοῖς πρᾶττομένοις τὴν τιμωρίαν. «Ὁὐαὶ, οὐαὶ, ἐκδικήσεις σου ἦκασι· νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν.» Παραγέγονεν ἡ ἡμέρα τοῦ δοῦναι σε δίκην τῶν πλημμελημάτων, ὑπὲρ ὧν δὴ νῦν σε προσέτιξε δακρῦσαι διὰ τῶν ἐπαγομένων κακῶν ἀισθανόμενον, ὅσπον ἐλυμαίνου σαυτῷ τῇ περὶ τὸ χεῖρον ῥοπή.

VERS. 5-7. — Et futurorum malorum magnitudinem demonstrans: «Nolite credere, inquit, amicis; neque speretis a ducibus: ei, quæ tecum cubat, cave quidquam concredere: quia filius contumeliam facit patri, et filia consurgit adversus matrem suam, nurus 206 adversus socrum suam; et inimici hominis, cuncti domestici ejus.» Nemo tuuc alteri auxiliabitur, non amicus amico, non princeps subdito, non vir uxori, non filio pater, non matri filia, non nurui socrus: nam calamitatis magnitudo de sua quemque salute anxium esse cogens, necessario cunctos inimicitia inter se committit, nemine de alterius utilitate cogitante, dum unusquisque plurimi facit salutem suam. Deinde rursus post ærumnarum prædictionem, more solito conversionem in melius nuntiâns, «Ego autem, inquit, ad Dominum aspiciam, expectabo Deum salvatorem meum: audiet me Deus meus.» Sed quamvis tales tantæque sint calamitates, de Dei patrocinio non desperabo: constanter ad ipsum respiciam, salutem inde expectans, quam etiam mihi sine dubio præbebit; eum, qui in hujusmodi calamitatibus petit auxilium, exaudiens.

αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἀναμένων· ἦν καὶ παρέξει μοι τὴν βοήθειαν ἀκούσας.

VERS. 8-11. — «Ne læteris, inimica mea, super me, quia si cecidi, consurgam: si ambulavero in tenebris, Dominus illuminabit me.» Licebit mihi aliquando ad inimicos meos, præcipueque ad Iduæos dicere: Vanum est de lapsu meo vos lætari: surgam de casu, Deo adjuvante: elsi quasi per medias tenebras in malis gradiar, luce mihi splendidius affulgebit Dei auxilium. «Iram Dei portabo, quoniam peccavi ei, donec causam meam judicet, et peragat judicium meum. Educet me in lucem, videbo justitiam ejus.» Iram ejus, et molestias inde manantes propter peccata expertus sum. Concedet tamen mihi conversionem in melius, ipse mihi jus reddens de iis quæ a cunctis inimicis meis pertuli inique, mihi que quod æquum est adjudicabit: meque adeo in priorum bonorum splendore collocabit, ut manifesta atque 207 indubia appareat Dei voluntas, qua de juris æquitate sollicitus, ab incumbentibus malis me sublevavit, et qui mihi temere injuriam faciebant juste punivit, id enim denotant verba: «Videbo justitiam ejus.» Et, «Aspiciet inimica mea, et operietur confusione, quæ dicit mihi: Ubi est Dominus Deus tuus?» Tunc eam pudebit, quod mihi exprobraverit, nullum me habere a Deo auxilium, dum videbit arcanum ejus erga me patrocinium. «Oculi mei spe-

Στίχ. ε'-ζ'. — Καὶ δεικνὺς τῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς κακῶν τὸ μέγεθος, «Μὴ καταπιστεύετε ἐν φίλοις, μὴ δὲ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγουμένοις· ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλαξι τοῦ ἀναθέσθαι τι αὐτῇ· διότι υἱὸς ἀτιμάζει πατέρα, θυγάτηρ ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, νόμφη ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς· ἔχθροὶ ἀνδρὸς πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.» Οὐδὲ μίᾳ δὴ, φησὶν, οὐδὲν παρ' οὐδενὸς ἔσται τότε ἡ βοήθεια· οὐ φίλῳ παρὰ φίλῳ, οὐκ ἀρχομένῳ παρὰ ἀρχοντος, (p. 315) οὐκ ἀνδρὶ παρὰ γυναικὸς, οὐκ υἱῷ παρὰ πατρὸς, οὐ μητρὶ παρὰ θυγατρὸς, οὐ νόμφῃ παρὰ πενθερᾶς· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ περὶ τῆς ἰδίας ἕκαστον ἀναγκάζουσα ἀγωνιᾶν σωτηρίας, ἀναγκαιῶς πάντας ἐχθροὺς ἀλλήλων ἀποδείκνυσιν, οὐδενὸς τὸ τῷ πέλᾳς χρησιμὸν σκοπεῖν δυναμένου, διὰ τὸ μέγιστον ἡγεῖσθαι, εἰ ἑαυτῷ τινα περιποιήσῃ σωτηρίαν. Ἔτᾳ μετὰ τὴν τῶν κακῶν μήνυσιν εὐαγγελιζόμενος πάλιν συνήθως τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν· «Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπιδύσομαι, ἐπιμενῶ ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτήρῳ μου· ἐσχοῦσεται μοι ὁ Θεὸς μου.» Ἄλλὰ γὰρ καὶ τοσοῦτων ὄντων καὶ τηλικούτων τῶν κακῶν, οὐκ ἀπογνώσομαι τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν· μενῶ δὲ πρὸς αὐτὸν ὄρω, καὶ παρ' πάντως ἐν ταῖς ἀνάγκαις ἐκείναις, αἰτούντος αὐτοῦ

Στίχ. η'-ια'. — «Μὴ ἐπιχαίρει μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι· διότι ἐὰν καὶ πορευθῶ ἐν τῷ σκότει, Κύριος φωτισεῖ μοι.» Ἐξέσται δὴ μοι τότε καὶ πρὸς τοὺς ἐμοὺς, καὶ μάλιστα γὰρ πάντων πρὸς τοὺς Ἰδουμαίους λέγειν, ὡς Περιττὸν ὑμῖν τὸ ἐφθδεσθαί μοι πεσοῦση· ἀναστήσομαι γὰρ τοῦ πτώματος τῇ ῥοπῇ τῇ θεῖᾳ· ὥστε εἰ καὶ δίκην σκότους ἐν μέσῳ πεπόρευμαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ φωτὸς μοι λαμπρότερα γενήσεται τοῦ Θεοῦ ἡ βοήθεια. «Ὀργὴν Κυρίου ὕπισσω, (p. 316) ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ, ἕως δικαίωσιν τὴν δίκην μου, καὶ ποιήσῃ τὸ κρίμα μου· καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.» Τῆς μὲν γὰρ ὀργῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντεῦθεν λυπηρῶν ὡς ἡμαρτηκῶς ἐπειράθη· παρέξει δὲ μοι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, αὐτό; μοι δικάσας ὑπὲρ ὧν πέπονθα παρὰ πάντων τῶν ἐχθραίνοντων ἀδίκως, καὶ δὴ καὶ ἀπονείμας μοι τὸ δίκαιον ἐν τῇ κρίσει· οὕτω τέ με ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν οὐρανῶν καθιστὰς ἀγαθῶν, ὥστε πρόδηλόν τε καὶ ἀναμφίβολόν μοι γενέσθαι τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν τοῦ δικαίου φροντίσας, ἐμὲ τε τῶν περιεχόντων ἀπήλλαξε κακῶν, καὶ τοὺς ἡδίκηχότας με μάττην ἐτιμωρήσατο δικαίως· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, «Ὀψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.» Καὶ, «Ὀψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ καλύψει αὐτὴν αἰσχύνη, ἡ λέγουσα πρὸς με· Ποῦ Κύριος; ὁ Θεὸς σου.» Τότε δὴ αἰγλῶν-

Στίχ. η'-ια'. — «Μὴ ἐπιχαίρει μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι· διότι ἐὰν καὶ πορευθῶ ἐν τῷ σκότει, Κύριος φωτισεῖ μοι.» Ἐξέσται δὴ μοι τότε καὶ πρὸς τοὺς ἐμοὺς, καὶ μάλιστα γὰρ πάντων πρὸς τοὺς Ἰδουμαίους λέγειν, ὡς Περιττὸν ὑμῖν τὸ ἐφθδεσθαί μοι πεσοῦση· ἀναστήσομαι γὰρ τοῦ πτώματος τῇ ῥοπῇ τῇ θεῖᾳ· ὥστε εἰ καὶ δίκην σκότους ἐν μέσῳ πεπόρευμαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ φωτὸς μοι λαμπρότερα γενήσεται τοῦ Θεοῦ ἡ βοήθεια. «Ὀργὴν Κυρίου ὕπισσω, (p. 316) ὅτι ἥμαρτον αὐτῷ, ἕως δικαίωσιν τὴν δίκην μου, καὶ ποιήσῃ τὸ κρίμα μου· καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.» Τῆς μὲν γὰρ ὀργῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντεῦθεν λυπηρῶν ὡς ἡμαρτηκῶς ἐπειράθη· παρέξει δὲ μοι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, αὐτό; μοι δικάσας ὑπὲρ ὧν πέπονθα παρὰ πάντων τῶν ἐχθραίνοντων ἀδίκως, καὶ δὴ καὶ ἀπονείμας μοι τὸ δίκαιον ἐν τῇ κρίσει· οὕτω τέ με ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν οὐρανῶν καθιστὰς ἀγαθῶν, ὥστε πρόδηλόν τε καὶ ἀναμφίβολόν μοι γενέσθαι τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν τοῦ δικαίου φροντίσας, ἐμὲ τε τῶν περιεχόντων ἀπήλλαξε κακῶν, καὶ τοὺς ἡδίκηχότας με μάττην ἐτιμωρήσατο δικαίως· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, «Ὀψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.» Καὶ, «Ὀψεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ καλύψει αὐτὴν αἰσχύνη, ἡ λέγουσα πρὸς με· Ποῦ Κύριος; ὁ Θεὸς σου.» Τότε δὴ αἰγλῶν-

Θησται ἐφ' οὓς ἄνευθεῖ μοι, ὡς οὐδεμιὰς τυγχάνουσι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας, ὁρῶν αὐτοῦ τῆς περὶ ἐμὲ κηδεμονίας τὸ ἀπόβρῆτον. « Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπέφονται αὐτῇ. » Οὐ γὰρ αὐτὸς μόνον ἀπαλλαγῆσθαι τῶν κακῶν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς τῶν ἐχθραίνωντων μοι τιμωρίας ὄψομαι. « Νῦν ἔσται εἰς καταπάτημα ὡς πηλὸς ἐν τοῖς ὄδοις ἡμέρα ἀλοιφῆς κλίθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. » Καταπατηθῆση γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων πηλοῦ δίκην ἐν ὁδοῖς τε ἢ ἐπὶ κλίθου τῶν ὁδοποροῦντων παπουμένου, καὶ ἐπὶ κλίθου ἐργασία διαμαλευτομένου ποικίλως, (p. 317) ὅπερ οὖν τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐργαζομένοις ἔθος ἐπὶ κλειστον ποιεῖν, ὡς ἂν λεανθεῖς πρὸς τὴν προκειμένην ἐπιτηθεώτερος γένοιτο χρεῖαν. Τοιαύτη καὶ σοῦ, φησί, κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἐξάλειψίς ἔσται, τουτέστιν οὕτως ἐξαλειφθῆση ὑπὸ τῶν ἐπιόντων σοι πολεμίων, ποικίλως καταπατούντων τὲ σε καὶ συντριβόντων μετὰ πολλῆς τῆς ἀφειδίας.

Στίχ. 13, 14. — « Ἀπόωσται νόμιμά σου ἡ ἡμέρα ἐκείνη. » Ἐρήμωσιν, φησὶν, ὑπομεινεῖς παντελῆ· τούτο γὰρ δηλοῖ τῶν νομίμων ἢ ἀφαίσεις· ἐπειδὴ πάσης πολιτείας καὶ ἀρχῆς συνεστώσης μὲν, ἀνάγκη τὰ νόμιμα κρατεῖν, οἷσπερ οὖν εἰδῶσιν οἱ κατ' αὐτὴν κεχρησθῆαι· ἐρημίας δὲ καὶ αἰχμαλωσίας καταλαβούσης, ἀφανίζεσθαι τῶν νόμων ἀνάγκη τὴν τάξιν· ἐπάγει γ' οὖν· « Καὶ αἱ πόλεις σου ἤξουσιν εἰς συγκλεισμένων καὶ διαμερισμῶν Ἀσσυρίων. » Τὴν γὰρ εἰλίαν τῆς τῶν νομίμων ἀφαιρέσεως δηλοῖ εἰρηκῶς ὅτι Ἀσσύριοι καθελούσιν τε τὰς πόλεις, καὶ διαμεριεῦνται κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς. « Καὶ αἱ πόλεις σου αἱ ὄχυρα ἔσονται εἰς διαμερισμῶν ἀπὸ Τύρου ἕως τοῦ ποταμοῦ Συρίας, καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ τοῦ θρῶος ἕως τοῦ θρῶος. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι πάντων τούτων κρατήσουσιν οἱ Ἀσσύριοι τῶν πόλεων· τούτο δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀμώς δηλοῖ, τὰ καταληφόμενα ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων κακὰ τοὺς περιόικους λέγων· « Ἡμέρα ὕδατος καὶ θυροῦ (44)· καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμῶν μετὰ τὴν κατοικοῦντων αὐτῆν, (p. 318) ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηθευμάτων αὐτῶν. » Ἐξελεύσεται γὰρ ὑμῖν πλῆθος πολεμίων, δίκην ὕδατος ἐπικλύσον ἅπαντας, ἀφ' οὗπερ αὐτοὶ τε πολλῆς κληρωθήσονται τῆς ταραχῆς· καὶ πάντα δὲ τὰ ὑμέτερα σὺν ὑμῖν ἀφανισθήσεται, ἐπειδὴ τῶν πραττομένων ὑμῖν τιμωρίαν ταύτην ὑφέξετε δικαίαν· εἰρηκῶς δὲ τῶν ἐχθραίνωντων αὐτοῖς πολυτρόπως τε αὐτοὺς λελυπηκότων ἐν τούτοις τὴν τιμωρίαν, τρέπει λοιπὸν πρὸς τὸν λαὸν τὸν λόγον.

Στίχ. 15-17. — « Ποίμαινε τὸν λαόν σου ἐν ῥάβδῳ φυλῆς σου, πρόβατα κληρονομίας σου, κατασκηνοῦντας κατὰ μόνας δρυμόν. » Ἀλλὰ γὰρ σὺ, φησὶν, ἀπληραγμένος μὲν θυροῦν καὶ ταραχῆς καὶ πολέμων, ἐν εἰρήνῃ δὲ τυγχάνων, κατὰ τὸ δέον ἄγειν σπουδαζέσασιν· ἐπειδὴ σὲ κτήσιν οικεῖαν λογισάμενος ὁ θεὸς ἀφειδέ τῶν πολεμίων, καὶ κεχωρισμένους ἀπάντων δίκην προβάτων σὺν ἀδείᾳ νέμεσθαι δέδωκεν ἐν τοῖς οἰκίαις. « Ἐν μέσῳ τοῦ Καρμῆλου νεμήσονται τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐξοδίας σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου δειξώ αὐτοῖς θαυμάτια. » Ἀπολύψον-

et habebat illud. » Ego enim non seruis solum Hebraeorum, sed etiam inimicorum meorum supplicium videbo. « Nunc erit in conculcationem et lutum viarum. Dies lituræ lateris : delictio tua dies illa. » Conculcaberis ab hostibus luti ritu in viis quod a turba itinerantium calcatur, et ad usum lateris varie mollitur, quemadmodum ii plerumque faciunt qui eam artem exercent, ut mitigata materia ad usum illum sit aptior. Talis tui quoque erit per illud tempus delictio, id est delictus ab hostibus varie conculcantibus te, et crudeliter admodum conterentibus.

VERS. 12, 13.—« Expellet legitima tua, dies illa. » Solitudinem, inquit, universalem patieris. Id enim denotat legitimum ablatio; nam quandiu durat potentia aliqua et principatus, necesse est legitima quoque perseverare, quibus ii uti solent qui in ea republica sunt; verum facta captivitate, legum ordinem tolli necesse est. Addit igitur : « Et urbes tuæ venient in conclusionem divisionemque Assyriorum. » Auferendorum causam legitimum dicit, quod Assyrii debebunt urbes, et pro libito suo partientur. « Et urbes tuæ munitæ partitionem patientur a Tyro usque ad Syriæ flumen, et a mari ad mare, et a monte ad montem. » Id est, Cunctis istis potentur Assyrii urbibus. Hoc etiam propheta Amos significat, dum mala quæ ab Assyriis finitimi patientur dicit. « Dies aquæ ac tumultus. Eritque terra in destructionem cum habitatoribus suis, qui erunt fructus adinventionum eorum. » Superveniet vobis hostium multitudo, aquæ instar cunctos inundans : unde vos multa perturbatione implebimini, et vestra omnia vobiscum destruentur, quia factorum vestrorum justam hanc pœnam luetis. Jam postquam hactenus dixit inimicorum varieque eos excruciantium pœnam, convertit in sequentibus ad populum verba.

VERS. 14-17. — « Pasce populum tuum virga tua, oves hæreditatis tuæ, solitatem habitantes in saltu. » Sed jam tu, inquit, a tumultu, perturbatione et hostibus liber, et in pace versans, da operam ut honeste te geras; quoniam te Deus possessionem suam reputans, eruit ex hostibus, et seorsum ab omnibus, quasi oves cum securitate pasci concessit in patria. « In medio Carmeli pascentur Basanitidem et Galaaditidem, secundum dies sæculi : et secundum dies egressionis tuæ de terrâ Ægypti ostendam eis mirabilia. » Recuperabunt loca propria, sicut olim Ægypto egressi multa cum

Amos. viii, 12.

(44) Animadvertamus apud Mopuestenum trium præcedentium verborum biblicum additamentum, PATROL. GR. LXVI.

quod agnoscit etiam interpres Arabicus in polyglottis. 13

potentia obtinuerunt. Neque enim priscis minora A erunt, quæ nunc mirabilia ipsorum causa operabor. « Videbunt gentes, et confundentur super omni fortitudine sua. » Quæ horum gratia fient, incutiendo pudori idonea erunt illis qui antea bellum inferre voluerant, quia hos a divino patrocinio tanta vi munitos videbunt. « Imponent manum ori suo. » Mirantes scilicet gestarum rerum magnitudinem. « Aures eorum obsurdescent. » Ne audita quidem tolerare poterunt rerum, ut dixi, gestarum magnitudinem. « Lingent pulverem sicut serpentes qui terram 209 attrahunt. » Nihil autem rebus vestris jam adversari valentes, in terram corrudent more serpentium qui circa illam voluntur. « Te nebuntur in conclusione sua. » Non modicas angustias patientur, hostibus eos in cædem concludentibus. « In Domino Deo nostro obstupescant, et a te formidabunt. » Magnitudine rerum vestri causa a Deo patrarum, extasim quamdam patientur, pavore coincidentes, et vos in posterum non dubitabunt nonnisi a Deo talem adeptos esse providentiam.

VERS. 18, 19.— Deinde post prædictionem eventurorum ipsis bonorum, gratiarum quamdam actionem ad hæc omnia in sequentibus Deo exsequitur: « Quis Deus ut tu, qui auferis iniquitatem, et transis peccata reliquiarum hæreditatis tuæ? » Nunc cum maxime a rebus ipsis demonstratum C est, et magnum te Deum esse, et cunctos benignitate auferare, et peccata dimittere, et dissimulare impietates, et erga tuorum reliquias liberalitatem tuam expromere. « Et non retinuit in testimonium iram suam, quoniam volens misericordiam est. » Neque enim justam quam habebat adversus vos iram diu retinere passus est, quanquam ea jure optimo uti potuit: etenim sæpe nobis contestatus fuerat quæ passuri ob peccata nostra essemus; quanquam nos ininarum admonitionem pensi non habuimus. Verumtamen ille cuncta vicit misericordia sua, quam super omnia exaltare solet. « Ipse convertetur et miserebitur nostri, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra. » Nam qui nos in captivitate abegit, sua denuo misericordia D tens, nos reduxit, delens omnino peccata nostra, et veluti in abyssum quamdam ea projiciens, unde illa exurgere et adversus nos prævalere nunquam poterunt. Denique horum omnium causam recitans, « Dabis, inquit, veritatem tuam Jacob, misericordiam Abrahamo, sicut jurasti 210 patribus nostris, juxta dies priores. » Cuncta hæc, inquit, fecisti memor promissionum tuarum, quas patribus nostris, temporibus priscis pro tua constante liberalitate fecisti: promissiones, inquam, illas tunc eis fecisti, quæ nunc erga nos illorum posteros a te in rem collatæ fuerunt.

ται, φησι, τοὺς τόπους τοὺς σκελούς, καθὰ καὶ τὸ πρότερον ἐξηγηθότες τῆς Αιγύπτου μετὰ πολλῆς κατέσχον αὐτοὺς τῆς δυναστείας· οὐ γὰρ Ἐλαττον τῶν τότε καὶ νῦν ἄξια θαύματος ἔσται τὰ περὶ αὐτοὺς γινόμενα παρ' ἐμοῦ. « Ὄφεται ἔθνη καὶ αἰσχυνοθήσεται ἐκ πάσης τῆς ἰσχύος αὐτῶν. » (p. 319) Ἰκανὰ γὰρ ἔσται τὰ περὶ αὐτοὺς γινόμενα, καὶ τοὺς πολεμεῖν πρότερον αὐτοῖς ἐγνωκότας εἰς πολλὴν περιβαλεῖν αἰσχύνην, ὀρώντας τῇ θεῖᾳ κηδεμονίᾳ τοσαύτης ἐπειλημμένους δυνάμεως. « Ἐπιθήσονται ἐπὶ τὸ σόμα αὐτῶν. » Θαναμάζοντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γινόμενων. « Τὰ ὕδα αὐτῶν ἀποκωφθήσεται. » Οὐ δὲ ἀκοῆ φέρειν ἔδυσσονται τῶν γιγνομένων τὸ μέγεθος. « Λεῖψουσι χοῦν ὡς ὄφις σύροντες γῆν. » Ἄνυειν δὲ ἐπὶ τοῖς περὶ ὕμῶν γινομένοις δυνάμενοι πλέον οὐδὲν, ὄφρων δίκην εἰς γῆν πεσοῦνται περὶ ταύτην εἰλούμενοι. « Συσχεθήσονται ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν. » Ὑπομενοῦσι συνοχὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν, συγκλειόντων αὐτοὺς εἰς σφαγὴν πολεμίων. « Ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἔκοτήσονται, καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ. » Ἐπὶ γὰρ τοῦ τῷ μεγέθει τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ γινόμενων εἰς ἔκστασιν τινα πεπτωκότας, φοβεροὺς καὶ ὕμῶν λοιπὸν νομοῦσι τοσαύτης ἡξιωμένους τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας.

Στίχ. ιη', ιθ'. — Εἶτα μετὰ τὴν μήνυσιν τῶν προσεσομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ὡς εὐχαριστίαν τινα ἐξ ἀπάντων προσάγει τὰ ἐξῆς τῷ Θεῷ· « Τίς Θεὸς ὡσπερ σὺ, ἐξαίρων ἀδικίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας τοῖς καταλοίοις τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; » Nῦν εἴπερ ποτὲ ἄλλοτε ἐξ αὐτῶν δέδειξαι τῶν πραγμάτων, μέγας Θεὸς δυνάμει τε καὶ φιλανθρωπίᾳ πάντας νικῶν, (p. 320) καὶ λύων μὲν ἀμαρτήματα, παραπεμπόμενος δὲ ἀσεβείας, εἰς δὲ τοὺς ὑπολοίπους τῶν οἰκείων τὴν φιλοτιμίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν οἰκειαν. « Οὐ συνέχευεν εἰς μαρτύριον ὀργὴν αὐτοῦ, ὅτι θελητῆς ἔλεός ἐστιν. » Οὐδὲ γὰρ τὴν ὀργὴν ἦν δικαίαν εἶχε καθ' ἡμῶν, κατέχειν ἐπὶ πλείστον ἠνέσχετο, καίτοι γε δικαίως ἀν' αὐτῆ χρησάμενος· ἐπειδὴ πολλὰ μὲν ἡμῖν διεμαρτύρατο, περὶ ὧν φησὶ πεσοῦμεθα πταίοντες, οὐδαμῶς δὲ τῷ σωφρονισμῷ τῶν ἀπειλῶν προσεσχέχαμεν· τῷ ἔλεῳ δὲ ἅπαντα νενίκηκε τῷ οἰκείῳ, ὃν ἔργον αὐτῷ πάντων ὑπερτιθέναι πάντοτε. « Αὐτὸς ἐπιστρέφει καὶ οἰκτείρησει ἡμᾶς· καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρίψονται εἰς τὰ βάθη D τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν. » Ὁ γὰρ ἀποπέμφας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, οἰκείῳ πάλιν ἔλεῳ χρησάμενος, ἡμᾶς ἐπανήγαγεν, παντελῶς ἡμῶν ἀφανίσας τὰς ἀμαρτίας, καὶ ὡσπερ εἰς τινα βυθὸν αὐτάς καταβρίψας, ἀφ' οὐπερ αὐτάς ἀνανεῦσαι τε καὶ ἰσχύσαι καθ' ἡμῶν οὐκ ἔνεστι τοῦ λοιποῦ. Καὶ τὴν αἰτίαν ἀπάντων λέγων, « Δώσεις ἀλήθειάν σου τῷ Ἰακώβ. ἔλεον τῷ Ἀβραάμ, καθάπερ ὤμοσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν. » Ἄπαντα γὰρ ταῦτα, φησὶ, πεποίηκας, (p. 321) τῶν ἐπαγγελιῶν μνησθεὶς τῶν οἰκείων, ὧν πρὸς τοὺς πατέρας σου, ἡμετέρους κατὰ τοὺς ἀνωθεν πεποίησαι χρόνους φιλοτιμίᾳ τινὶ βεβαίᾳ· καὶ τὰς πρὸς ἐκείνους ὑποσχέσεις τότε πεποιημένος, καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν τῶν ἐξ ἐκείνων εἰς ἔσθον αὐτὰς ἐκβαλῶν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΝΑΟΥΜ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN NAHUMUM PROPHE TAM.

Ἡ Νινευὴ πόλις ἦν μεγάλη, ἐλήθει τε κομῶσα, ^A καθὼς ἡ θεία διδάσκει· Γραφή, καὶ τῶν ἐν Ἀσσυρίοις περιφανεστάτη κασῶν, ἐν ἧ τὰ τε βασιλεία ἐτύχωνεν ὄντα, καὶ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τὰς πλείστας ἐποιεῖτο διατριβὰς· ἀλλὰ γὰρ οὗτοι, λέγω δὲ τοὺς οὐκ οὐκόντας τὴν Νινευὴν, βουλομένου μὲν τοῦ Θεοῦ τῆς οἰκίας χάριτος ποιήσασθαι τὴν ἀπόδειξιν, καθὼς σφαιρότερον ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰωνᾶ προφητείας ἔζημεν εἰπόντες, ἀπὸ μόνῃς ἀπειλῆς ὑπὸ ἀγνώστου γινομένης ἀνδρός, τοσοῦτω κατεσχέθησαν τῷ δέει, ὥστε μετὰ πολλοῦ τοῦ τῆς μεταβληθέντες πρὸς τὸ κρείττον ἵεσθαι· ἐπειδὴ δὲ ἐνδίδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν προαίρεσιν ἐπιδείξει τὴν οἰκίαν, τοσαύτη μὲν ἐγρήσαντο μοχθηρὰ γνώμη, τοσαύτη δὲ ὠμότητι καὶ τρόπου κακίᾳ, (p. 322) ὥστε πάντας μὲν τοὺς τῶν δέκα φυλῶν ἐπιστρατεύσαντες αἰχμαλώτους λαβεῖν προθήσαντες τε αὐτῶν τὰς πόλεις, καὶ τὰ προθέντα αὐτοῖς δι' ἄρπαγῆς ποιησάμενοι πάντα, ὁρμησάμενοι δὲ καὶ μέχρι τῆς Ἱερουσαλήμ, ἣν καὶ αἰρήσειν γινομένης τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντες θεραπείας.

Καὶ τὴν γέγονε παραπλήσιον τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ ποτὲ γεγενομένοι, ὅτε Φαραὼ τε ὁ βασιλεὺς ἐν αὐτοῖς, καὶ πάντας δὲ οἱ Αἰγύπτιοι διὰ σπουδῆς εἶχον τὸν τε Ἰακώβ καὶ τὸν Ἰωσήφ, καὶ πάντας τοὺς προσήκοντας αὐτοῖς κατὰ γένος, ἄρρη ταύτην αὐτοῖς ἀποσώζειν τὴν γνώμην παρεσκεύαζεν ὁ Θεός· ὡς δὲ ἐπεδέδωκεν μὲν εἰς πλῆθος ὁ λαὸς, ἐπειγεν δὲ ὁ τῆς ἐξόδου καιρὸς, ἐνδίδωκε τῷ τε Φαραὼ καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις τὴν αὐτῶν περὶ ἐκείνους ἐπιδείξει κακίαν, ὥστε καὶ πάσῃ χρήσασθαι σπουδῇ πάντας αὐτοὺς ἄρρη ἀνελεῖν· ἀφορμὴ δὲ ταύτη χρῆσάμενος οὕτως αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὁ Θεὸς τῆς Αἰγύπτου. Τοῦτο γοῦν ὁ μακάριος λέγων ^C Δαυὶδ, « Ἀπέστειλε βασιλεὺς, » φησὶ, « καὶ ἔλυσεν αὐτὸν. ἄρχων λαοῦ καὶ ἀφῆκεν αὐτόν· κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἄρχοντα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ· τοῦ παιδεῦσαι πάντας τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ ὡς αὐτὸν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίαι· » λέγει δὲ τὴν περὶ τὸν Ἰωσήφ τιμὴν τε καὶ σπουδὴν ὑπὸ τοῦ Φαραὼ γεγονυῖαν· οἷς ἐπάγει· (p. 323) « Καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον, καὶ Ἰακώβ παρώκησεν ἐν γῆ Χάμ· καὶ ἠύβησε τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταίωσεν αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. » Καὶ ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἰακώβ εἶπε τὴν εἴσοδον, καὶ ὅπως εἰς πλῆθος ἐπαυδαῖσιν οἱ τοῦ λαοῦ πάντες, ἐπάγει· « Μετέστρεψε τὴν καρδίαν αὐτοῦ τοῦ μισησθαι τὸν λαὸν αὐτοῦ, τοῦ δολιοῦσθαι ἐν

Ninivē urbs magna fuit, populi numero abundans, et Assyriacarum omnium illustrissima, ubi regia palatia erant, rexque Assyriorum plurimo anni tempore versabatur. Porro hujus urbis cives, volente Deo suae gratiae ostensionem facere, sicuti jam planius diximus dum ad beati Jonæ prophetiam commentaremur, Ninivitæ, inquam, ob unius ignoti hominis minas, adeo metu correpti fuerunt, ut celeriter admodum resipiscentes, ad virtutem spectaverint. Postquam vero indulsit eis Deus, quominus propositum suum exsequeretur, tanta usi sunt pravitate animi, tanta crudelitate et malitia morum, ut suscepta bellica contra decem tribus expeditione, omnes in captivitatem abduxerint; vastisque harum urbibus et opibus ubique direptis, adusque Hierosolyma propinquaverint, quam urbem capere nitebantur, sine ulla vel templi vel religionis, qua ibidem Deus colabatur, reverentia.

ἑσπευδον, οὐδεμίαν αἰδῶ τοῦ τε ναοῦ καὶ τῆς αὐτόθι

Tunc simile quid contigit atque olim in Ægypto versantibus, ubi principio quidem Pharaō rex omnesque Ægyptii studio impenso Jacob et Josephum cunctamque horum cognationem fovebant, quoad eis Deus hanc mentem conservavit. Sed ²¹¹ postquam in multitudinem excrevit populus, iustabatque demigrandi tempus, Pharaonem sicut Deus atque Ægyptios suam expromere contra Hebræos malitiam, ita ut omni vi niterentur eos tribus extinguerent: qua occasione Deus utens Israelitas Ægypto eduxit. Rem his verbis beatus narrat David: « Misit rex, inquit, et solvit eum; princeps populi, et dimisit eum. Constituit eam dominum domus suae, et principem omnis possessionis suae, ut erudiret principes ejus sicut se ipsum, et senes ejus prudentiam doceret. » Loquitur scilicet de Josepho, deque honorificentia et officiis quibus eum prosecutus est Pharaō. Post hæc addit: « Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob accola fuit in terra Chami. Et auxit populum suum vehementer, roboravitque eum præ inimicis ejus. » Jam ubi Propheta narravit Jacob ingressum, quantumque in numerum populus universus crevisset, subdit: « Convertit cor illius ad odio habendum populum suum, insidiasque struendas servis suis. » Significans, Deo permittente, immutatos animos Ægy-

⁹⁹ Psal. civ, 20-22. ¹⁰⁰ Ibid. 25, 24. ¹ Ibid. 25.

ptiorum cum rege suo, qui jam deinceps oderant Israelitas, eosque internecioni destinabant. Exin vero demigrationem narrat beatus David.

Nunc quoque Deus pariter primo quidem gratiæ suæ edidit luculentam demonstrationem, dum Assyriorum regem cunctosque Ninives incolas ad meliora convertit : haud multo post autem, cum iis concessisset ut suam malitiam declararent, sicut eos arma contra Israelitas commovere, ita ut decem tribus vastaverint, et Hierosolyma obsederint, tanta insania ruentes quasi ipsi Deo bellum quodammodo inferrent. Sed enim hic statim illis gravissimam manu angeli plagam imposuit ; versosque in fugam reliquos variis irretivit calamitatibus : quoad in ditionem suam cum **212** summa ignominia regressus Sennacherimus, Assyriorum illa ætate rex, necem a propriis liberis percussus est. Deinde gentis quoque imperium funditus delevit Deus qui per Babylonios obsidendam Niniven vastandamque curavit : adeo ut innumerabili populo frequens civitas et nobilissima atque regina, captiva fuerit ac desertissimæ solitudini tradita. Nam sicuti priore tempore, de quo beatus Jonas propheta loquitur, suæ gratiæ indicium Deus fecit, dum repente Assyrios omnes ad virtutem convertit : ita nunc eosdem sceleribus iterum deditis, maximo et horrendo ultionis genere affectit : utraque re generatim homines erudiens, ut et gratiæ ejus magnitudinem noscant, siquando vult suam in homines benevolentiam exponere : et vindictæ terrorem, siquando hac dignos existimat, qui pervicacem peccandi sententiam retinent.

Ἐθέλη περὶ τοὺς ἀνθρώπους τὴν οἰκείαν ἐπιδείκνυσθαι φιλοτιμίαν, καὶ τῆς τιμωρίας τὸν φόβον δεῖν αὐτῆς ἀξίους εἶναι νομίζῃ τοὺς ἀδιόρθωτον ἐπὶ τῷ πταίειν ἔχοντας τὴν γνώμην.

Illud igitur Jonas propheta declarat, hoc Nahum, ultionem vaticinans multifariam in eos exserendam, qui tanta superbia adversus Israelitas ac Hierosolyma usi fuerant, necnon contra universalem, qui colebatur ibidem, Deum. Unde omnibus claruit, haud permissurum Deum fuisse hæc Israelitis mala ab Assyriis accidere, nisi hæc perpeti ob suam impietatem dignos se præbuisent. Age vero postquam Hebræi passi sunt niala ab Assyriis impacta, illamque pertulerunt captivitatem, dum impietatis suæ pœnas penderent ; consequenter Deus ad eos, qui calamitates illas conflexerant, iram suam transtulit, consilii vesaniam punitens, quo ausi fuerant contra Deum ejusque familiares arma capere. Igitur Israelitas quidem, cum **213** pœnæ obnoxios ob impietatem et peccata sua, sic affligi permisit ; Assyrios autem qui crimine proprio Hebræis molesti fuerant, necessario punivit ac ultus est, propterea quod animi vesania ac pravitate ducti, in tantum sceleris venerant, ut quantum in

(45) Ninives a Babylonis capturam et destructionem narrat Diodorus Siculus lib. II, 24, et 28 ; prædixerat sanctus Tobias cap. XIV, 6. Ætate demum

Α τοὺς δούλους αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἄλλοι οὗτοι τοῦ Θεοῦ ἐνδόντος μετεβλήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι σὺν τῷ βασιλεὶ πάντες, ὥστε καὶ διὰ μίσους ἔχειν τοὺς Ἰσραηλίτας, καὶ βούλεσθαι παντελῶς αὐτοὺς ἀνελεῖν. Οἷς τὰ τῆς ἐξόδου λοιπὸν ὁ μακάριος ἐπάγει Δαυὶδ.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀναυθα πρότερον μὲν τῆς οἰκείας χάριτος ἐπίδειξιν ποιούμενος ὁ Θεὸς, ἀθρόων τού τε βασιλείως τῶν Ἀσσυρίων καὶ πάντων δὲ τῶν κατὰ τὴν Νινευὴ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολὴν γενέσθαι πεποίηκε μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐνδοὺς αὐτοῖς τὴν οἰκείαν ἐκφῆσαι κακίαν, εἰσαε τοιαῦτα περὶ τοὺς Ἰσραηλίτας παρ' αὐτῶν γενέσθαι, ἀφ' ὧν ἐπόρθησάν τε τὰς δέκα φυλὰς, καὶ ἐπεστράτευσαν τῇ Ἱερουσαλὴμ, μετὰ πολλῆς ὀργῆσαντες τῆς ἀπονοίας, ὡς καὶ αὐτῷ γε μικροῦ πολεμήσοντες τῷ Θεῷ· ἀλλὰ Β γὰρ εὐθὺ μὲν βαρυνάτην αὐτοῖς διὰ τοῦ ἀγγέλου τὴν πληγὴν ἐπέγαγεν ὁ Θεὸς, τρέψας δὲ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν πολυτρόποις περιβέβληκε τοὺς κακοὺς· (p. 324) καὶ τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῆς οἰκείας χώρας γεγὼς μετὰ πολλῆς τῆς ἀτιμίας Σενναχηριμ ὁ τότε τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς τὴν ὑπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν ὑπομεινέμενος σφαγῆν· εἰδ' ὕστερον καὶ παντελῶς αὐτῶν τὴν βασιλείαν καθείλεν, διὰ τῶν Βαβυλωνίων πολιορκηθῆσαι παρ' αὐτῶν παρασκευάσας τὴν Νινευὴ, ὥστε τὴν πολυανθρωποτάτην καὶ περὶφανῆ καὶ βασιλίδα, αἰχμάλωτόν τε γενέσθαι καὶ εἰς ἐρημίαν καταστῆναι παντελῆ (45)· ὡς γὰρ ἐν τοῖς προτέροις, ἀπερ ὁ μακάριος Ἰωνᾶς ὁ προφήτης διηγείται, τῆς χάριτος τὴν ἐπίδειξιν ὁ Θεὸς ἐποίησατο τῆς οἰκείας, ἀπαντας αὐτοὺς ἀθρόον μεταθεῖς ἐπὶ τὸ κρείττον, C οὕτως ἐναυθα τὴν κακίαν ἐπιδειξαμένους τὴν οἰκείαν, μεγίστην τιμὴν καὶ φοβερὰ περιβέβληκε τῇ τιμωρίᾳ· δι' ἀμφοτέρων ἀπαντας παθεῖν ἀνθρώπους, ὡς ἂν καὶ τὸ τῆς χάριτος αὐτοῦ μέγεθος εἰδεῖν ὅπου ἂν

Ἐκεῖνα μὲν οὖν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης διηλοῖ· ταυτὶ δὲ ὁ Ναὺμ, τὴν τιμωρίαν λέγων τὴν ποικίλωσ αὐτοῖς ἐπάγεισθαι μέλλουσαν, ὑπὲρ ὧν τοσοῦτον φρονήματι κατὰ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐχρήσαντο καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, (p. 325) τοῦ τε ἐν αὐτῇ θεραπευομένου τῶν ὄλων Θεοῦ· δι' ὧν ἀπασιν ἐγένετο δῆλον, ὅτι οὐτ' ἂν ἐκεῖνα παθεῖν συνεχώρησε παρ' αὐτῶν τοὺς Ἰσραηλίτας, εἰ μὴ τοῦ τοιαῦτα παθεῖν δι' ὧν ἐσέβουν αὐτοὶ παρέσχον αὐτοὺς ἀξίους· καὶ ἐπειδὴ πεπόνθασιν οὗτοι τὰ παρ' ἐκείνων αὐτοῖς ἐπαχθέντα καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπερμεινέμεναι ἐκείνην, δίκας τῆς ἀσεβείας δίδόντες τῆς οἰκείας, ἀκολούθως ὁ Θεὸς ἐπὶ τοὺς τοιαῦτα πεποιηκότας μετὰ τὴν ὀργὴν τιμωρούμενος αὐτοὺς, ὑπὲρ ὧν μοχθηρὰ γνώμης πεποιηκασί τε καὶ τετολμήκασι κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αὐτῷ προσηκόντων· τοὺς μὲν γὰρ Ἰσραηλίτας ὡς ἀξίους τοιούτων ὑπὲρ ὧν ἐσέβουν τε καὶ ἡμάρτανον εἰς παθεῖν, τοὺς δὲ ἐκ τῆς οἰκείας μοχθηρίας τοιαῦτα κατ' αὐτῶν πεποιηκότας, ἀναγκαίως ὤηγε τῇ τιμωρίᾳ, δίκας αὐτοὺς εἰσπραττόμενος,

nostra enormes illius ruinæ ac monumenta effodiuntur Gallorum sumpibus et industria.

ὑπὲρ θεοῦ ἀπονοίας τε καὶ μαθηρίας γνώμης ἀλλόμενοι πρὸς τοσοῦτον ἐξώκειλαν ἀσεθείας, ὥστε καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν ἄρασθαι πόλεμον τὸ γε ἐπ' αὐτοῖς ὡσπερ γὰρ ὁ Ἀβδίου τὴν κατὰ τῶν Ἰδουμαίων λέγει τιμωρίαν, ἣν ὑπομένειν ἡμιλλαν ὑστερον μετὰ τὴν ἐπὶ Βαβυλώνας ἐπέμβον τοῦ λαοῦ, ὑπὲρ ὧν πεπλημμελήκεσαν εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ εἰς τε τοὺς οἰκούντας αὐτὴν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, δὴλον τῆ μνηύσει ποιῶν ὅτι κατὰ γνώμην θεοῦ τὰ περὶ αὐτοὺς γενήσεται τότε, οὕτως ὁ μακάριος Ναοὺμ ἐπὶ τῆς βίβλου ταύτης τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς Ἀσσυρίοις παρὰ τοῦ θεοῦ τιμωρίαν φησιν, (p. 326) ἤνεπε οὖν καὶ διὰ Βαβυλωνίων ὑπέμειναν ὑστερον· δηλῶν καὶ αὐτὸς ὅτι κατὰ γνώμην θεοῦ καὶ παθεῖν ταῦτα οἱ Ἰσραηλίται διὰ τὴν οικείαν συνεχωρήθησαν ἀσέβειαν· καὶ Ἀσσύριοι γε τῆς ἀπονοίας τῆς ἑαυτῶν κατὰ καιρὸν ἀνέλογον οἷς πεπλημμελήκεσαν δώσουσι δίκην. Τὰ μὲν δὲ τῆς ὑποθέσεως τοῦ βίβλου ταῦτα προσεκτεῖον εἰς τοὺς κατὰ μέρος λοιπόν.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'. — « Ἀἴμμα Νινευθ, βίβλιον ὀράσεως Ναοὺμ τοῦ Ἐλχεσαίου. » Τοῦτο μὲν οὖν ἡ εἰωθὺς ἐπιγραφή τῶν προφητικῶν· τοῦ λήμματος δὲ σαφηνίσιαι προσήκει τὴν διάνοιαν· ἔν μὲν γὰρ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ τοῖς τῶν τοιοῦτων ἡξωμένοις τὴν οικείαν παρείχετο χάριν· καθὼς ὁ μακάριος Παῦλος φησιν· « Ἐχόντες δὲ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐπίστευσα, διδ καὶ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διδ καὶ λαλοῦμεν. » δεικνύς ὅτι τῆς αὐτῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος οἱ τε πάλαι μεταίχον, καὶ οἱ τῷ τῆς Καινῆς Διαθήκης ὑπαρητούμενοι μυστηρίῳ· διάφοροι δὲ πρὸς τὸ κατεπεῖγον τῆς χρείας ἐπεταλοῦντο αἱ ἐνέργειαι· « Διαίρεσις γὰρ, » φησὶ, « χαρισμάτων εἰσι, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. » Διάφορα μὲν εἶναι τὰ διδόμενα λέγων, ἔν δὲ τὸ παρέχον ἅπαντα Πνεῦμα. Εἰπὼν γοῦν καὶ τὸν τῶν χαρισμάτων κατάλογον, « Ἡ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, » καὶ τὰ ἐξῆς (p. 327) ἐπάγει· « Ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἔν καὶ αὐτὸ Πνεῦμα διανοῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται. » δεικνύς ὅτι ὅφ' ἐνὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἅπαντα ἐνεργεῖτο· καλύτεροποι δὲ καὶ κατὰ τὴν χρείαν ἐνεγίνοντο αὐτοῖς ἐνέργειαι, καθ' ἃς τὴν ἀποκάλυψιν ἐδέχοντο τῶν ἀναγκαίων. Ἐκστάσει μὲν οὖν ἅπαντες ὡς εἰκὸς τῶν ἀπορρητοτέρων ἐδέχοντο τὴν γνώσιν, ἐπαίπερ ἐνῆν αὐτοῖς ταῖς ἐννοιαῖς πόρρω που τῆς παρούσης καταστάσεως γεγονότας, οὕτω δυνηθῆναι τῆ τῶν δεικνυμένων θεωρίᾳ προσανέχειν μόνῃ· εἰ γὰρ ἡμᾶς ὡχ οἶόν τε ἀκριβῆ παρὰ τῶν παιδευόντων δέχεσθαι τὴν μάθησιν, εἰ μὴ πάντων ἑαυτοὺς ἀποσπάσαντες σὺν ἀκριβεῖα πολλῇ προσέχοιμεν τοῖς λεγομένοις, ἢ ποῦ γε τὰς οὕτω φοβεράς τε καὶ ἀπορρήτους θεωρίας δυνατὸν ἦν αὐτοῖς ὑποδέχεσθαι, μὴ τῷ λογισμῷ πρότερον κατὰ τὸν τῆς θεωρίας καιρὸν ἐξισταμένοις τῶν παρόντων; Οὕτω τὸν μακάριον λέγει Πέτρον ἐν ἐκστάσει γεγονότα τὴν σινδὸνα ἰδεῖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταφερομένην· ἐπειδὴ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις πρότερον αὐτοῦ τὴν διάνοιαν ἀποσπᾶσα τῶν παρόντων,

A ipsis erat bellum Deo indixerint. Jam sicuti Abdias Idumæis canit punitionem, quam deinde passuri erant, post Hebræi populi Babylone reditum, ob ea quæ adversus Hierosolyma eorumque incolæ antea deliquerat; significans omnino fore, ut hæc a Dei voluntate illis eveniant: ita beatus hoc libro Nahum super venturas Assyrii a Deo pœnas recitat quas reapse a Babylonis perpassi sunt postea: ipsæ pariter ostendens, quemadmodum Dei iutu et hæc contingere Israelitis permissum fuerit; et ipsi demum Assyrii scelera sua tempore idoneo supplicii expiaturi essent. Et libri quidem argumentum ejusmodi est. Nunc ad singula explananda incumbendum est.

B

CAP. I.

VERB. 1. — « Lemma, assumptio, Ninives, liber visionis Nahumi Elcesæi. » Hic quidem consuetus librorum prophetiarum titulus est: vocabuli tamen lemma notionem enucleare, pretium operæ erit. Unus erat sanctus Spiritus, qui horum innumerum dignis suam gratiam suppeditabat, teste beato Paulo: « Habentes autem eundem Spiritum fidei, sicuti scriptum est: Credidi, propterea locutus sum; et nos qui credimus, idcirco loquimur. » Quibus verbis significat, eadem sancti Spiritus gratia tum veteres illos potitos, tum etiam recentiores qui Novi Testamenti mysterio operam suam locaverunt. Diversæ vero pro instantia operis præstabantur facultates: « Divisiones 214 enim, inquit, gratiarum sunt, idem tamen Spiritus. » Diversa dona ait, unum nihilominus, qui omnia suppeditat, Spiritum. Imo et gratiarum catalogum recitat: « Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ juxta eundem Spiritum. » Tum reliqua subdit: « Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus dividens seorsum singulis prout vult. » Omnia scilicet ab uno Spiritu fieri confirmat; cæterum varias, prout res postulat, facultates dari, quarum ope gravissimarum rerum notitiam excipiebant prophetæ. Itaque exstant quidem omnes, ut credible est, ad sublimiorum rerum cognitionem comparabantur. Oportebat enim eorum mentes a præsentī natura procul abesse, ut uni possent revelatarum rerum contemplationi vacare. Nam si fieri nequit, ut nos accurate a præceptoribus imbuamur doctrina aliqua, nisi animis ab omni evagatione cohibitis, sedulo dictis mentem intendamus: num prophetæ terrificas adeo atque inenarrabiles visiones percipere potuissent, nisi mentem antea, nempe sub ipsum visionis tempus, abalienatam terrenis habuissent? Sic beatum Petrum Scriptura dicit in exstasi positum vidisse sindonem de caelo demissam. Spiritus enim gratia mentem ejus primo abstraxit terrestribus, tum

² II Cor. iv, 13. ³ I Cor. xii, 6. ⁴ Ibid. 8. ⁵ Ibid. 11.

ipsum idoneum reſtudit demonstratarum rerum intuitui. Ac veluti in somno dum tantisper a præsenti corporis conditione degredimur, revelationum imagines animo recipimus : sic prophetæ migratione quadam mentis sub sancti Spiritus constituti gratia, oblatas mox res contemplabantur.

Jam vero in hac positis conditione interdum quidem tale exhibebat magisterium sancti Spiritus gratia, ut sibi viderentur audire quodammodo aliquem loquentem eosque erudiantem; eoque pacto imbuebantur rerum quæ opus erant cognitione. Sicque revera beatus Petrus animadversa sindone, audire insuper existimabat **215** vocem sibi dicentem : « Consurgens, Petre, exade et manduca ⁴. » Hinc etiam Isaias propheta ait : « Domine, quis credidit auditui nostro ? » auditus nomine appellans exhibitam sibi divinitus revelationem, siquidem ceu loquentem aliquem auscultare se arbitrabatur. Interdum etiam post aliquam visionem sibi oblatam, loquentis vocem exaudiebant. Veluti beatus Petrus sindonem simul carnebat, et rerum, quæ sibi dicebantur, doctrinam excipiebat. Quin adeo beatus quoque Isaias, cum aiebat se Deum seraphimque videre ⁵, voces pariter ad se missas audiebat. Propterea Scriptura modo ait : « Sermo Domini qui factus ⁶ » est huic vel illi; sermonem appellans eam vim, qua ille qui erudiebatur, putabat se a voce quadam necessariis notionibus informari. Modo eadem Scriptura dicit : « Visio, quam vidit ⁷ » hic vel ille ⁸; revelationem hac appellatione designans, secundum quam propheta spectare aliquid credens, id quod sibi opus erat disciebat. Idem significat locutio : « Et fuit manus Domini super me ⁹. » Nam hic etiam manus Domini dicitur pro sancti Spiritus virtute; qua Deus veluti attingens prophetæ mentem, doctrinam ei tradebat necessariam. Ejusmodi quid significat etiam vox *lemma*, *assumptio*. Namque admirabile aliquid sæpenumero demonstrare prophetis volens Deus, subitam eis mentis faciebat conversionem, ut hoc animi habitu affecti, majore cum reverentia futurorum scientiam acciperent. Assumptionem itaque hanc dicit; quia Spiritus sancti gratia tanquam repente corripiens prophetæ mentem, convertit eam ad rei demonstratæ contemplationem. Pari ratione hic quoque dicitur : « Assumptio Ninives, liber visionis Nabunii Elcesæmi. » Nempe intelligitur prophetæ mens a sancti Spiritus gratia repente correpta, atque ad contemplationem rei revelatæ conversa; unde cognitum futuris Ninives casibus, scientiæ oblatæ nuntium propheta audientibus impertivit. Idcirco autem assumptionem simul et visionem ait, ut priore nimirum vocabulo declaret modum quo Spiritus **216** sancti vis se prodit; posteriore autem visionis vocabulo, demonstratorum oraculorum intuitum significet. Incipit autem sic :

VERS. 2, 3. — « Deus zelator et ultor Dominus, iracundus ultor Dominus, de inimicis suis ultionem

τότε προσανέχειν τῇ θεωρίᾳ παρεσκευάσας τῶν δεικνυμένων, ἢ ὡς περ ἐξω τῆς παρουσίας γινόμενοι καταστάσεως καθ' ὑπνους τῶν ἀποκαλυπτομένων δεχόμεθα τὴν θεωρίαν, οὕτω πως τῇ μεταστάσει τῆς διανοίας ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθιστάμενοι χάριτος, τῶν δεικνυμένων ὑποδέχονται τὴν θεωρίαν.

(p. 328) Ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει γινόμενοι αὐτοῖς ποτὲ μὲν τοιαύτην τινα παρείχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ χάρις, ὥστε δοκεῖν αὐτοὺς ὡς περ τινὸς λαλοῦντος ἀκούειν τε καὶ παιδεύεσθαι· οὕτω τε δέχεται τῶν ἀναγκαίων τὴν γνῶσιν· ὡς περ οὐκ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἐπὶ τῆς σινδόνης φωνῆς ἀκούειν ἰδοὺ λέγουστος πρὸς αὐτὸν· « Ἄναστας, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. » Ἐντεῦθεν καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας φησὶν· « Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; » ἀκοὴν καλίστας τὴν παρασχεθεῖσαν ἀποκάλυψιν αὐτῷ θεῖον, ἐπειδὴ ὡς περ τινὸς λέγοντος ἀκούειν ἰδοὺ. Ἔστι δὲ ὅτι καὶ τινα ὀπτασίαν ὁρῶντες μετ' ἐκείνης ἤκουον τῶν λεγομένων· ὡς ὅτι μακάριος Πέτρος ὁμοῦ καὶ τὴν σινδόνην εἶρα καὶ τῶν λεγομένων πρὸς αὐτὸν ἰδέχεται τὴν διδασκαλίαν· καὶ μὴν καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας ὅτι λέγει μὲν ἑωρακέναι τὸν Θεόν, καὶ τὰ σεραφίμ, ἤκουε δὲ καὶ τῶν πρὸς αὐτὸν γινόμενων φωνῶν. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν λέγει, « Λόγος Κυρίου ὃς ἐγένετο » πρὸς τόνδε ἢ τόνδε, λόγον καλῶν τὴν ἐνεργεσίαν, καθ' ἣν ἰδοὺ φωνῇ τινι διδασκόμενος παιδεύεσθαι τὸ δέον· ποτὲ δὲ, « Ὅρασιν, ἣν εἶδεν » ὃδε ἢ ὅδε, τὴν ἀποκάλυψιν οὕτω καλῶν, καθ' ἣν ὁρᾶν τι δοκῶν ἐπαιδαύετο τὸ προσήκον· τὸ αὐτὸ σημαίνει, κἀν, « Ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου, » λέγει (p. 329) καὶ γὰρ κἀνταῦθα χεῖρα Κυρίου τὴν ἐνεργεσίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζει· καθ' ἣν ὡς περ ἐφαπτομένη τῆς τοῦ προφήτου διανοίας τὴν διδασκαλίαν αὐτῇ παρείχεται τῶν ἀναγκαίων. Τοιοῦτο δὲ τι βούλεται καὶ τὸ « λῆμμα »· ἐκπλήξεως γὰρ τὸ γέμον πολλάκις ὑποδείξαι τοὺς προφήταις βολύμους ὁ Θεός, ἀθρόαν αὐτῶν τῆς διανοίας τὴν μετάστασιν ἐποιεῖτο, ὡς ἂν ἅμα τῇ τοιαύτῃ καταστᾶσει μετὰ μείζονος τοῦ φόβου τῶν μελλόντων δέχονται τὴν γνῶσιν· λῆμμα οὖν τοῦτο καλεῖ, ἐπειδὴ τοῦ Πνεύματος ἢ χάρις ὡς περ ἀθρόον ἐπιλαμβάνομένη τῆς τοῦ προφήτου διανοίας πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν αὐτὴν μεθίστη τῶν δεικνυμένων. Τὸ αὐτὸ δὲ κἀνταῦθα φησὶ· « Λῆμμα Νινευῆ, βιβλίον ὁράσεως Ναούμ τοῦ Ἐλκεσαίου. » ἵνα εἴπῃ ὅτι Πνεύματος χάριτος ἀθρόον ἢ τοῦ προφήτου ληφθεῖσα διάνοια πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνων μετέστη, δι' ὧν τὰ τῇ Νινευῆ συμβησόμενα μαθῶν, τὴν ἐκ τῶν δειχθέντων αὐτῷ διδασκαλίαν παρείχεται τοὺς ἀκούουσι· διὰ τοῦτο καὶ λῆμμα καὶ ὄρασις εἰρηκώς, ἵνα τῷ μὲν τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος δηλώσῃ, τῇ ὁράσει δὲ τῶν δειχθέντων αὐτῷ τὴν θεωρίαν. Ἀρχεται δὲ οὕτως·

Εἰς γ, γ'. — « Θεὸς ὁ ζῆλωτής καὶ ἐκδικῶν Κύριος, καὶ ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, καὶ ἐκδικῶν Κύριος

⁴ Act. x, 13. ⁵ Isa liii, 1. ⁶ Isa. vi, 2. ⁷ Jer. xl, 1. ⁸ Isa. i, 1. ⁹ Ezech. i, 3.

τοὺς ὑπαναντιοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτοὺς τοὺς ἄχθῶρους αὐτοῦ. » Ζῆλον καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν ὄργην, (p. 330) ἦν ἐπὶ τοῖς ἄγαν ἀτόπως γινομένοις παροξυνόμενος δέχεται κατὰ τῶν ἀσεβούντων· οὕτως λέγει τὸ, « Ἐίδεν Κύριος καὶ ἐξήλωσεν, καὶ παρωξύνθη δι' ὄργην υἱῶν αὐτοῦ καὶ θυγατέρων. » Κάνταῦθα τοίνυν ἐπειδὴ ὄργην ἤμελλε λέγειν παρὰ Θεοῦ κατὰ τῶν Νινευιτῶν κινήθεισαν, εἴτ' οὖν τῶν Ἀσσυρίων· ἐν γὰρ τῇ βασιλευσῶσιν πόλει τὸ ἔθνος ἅπαν ἠλοῖ· ὑπὲρ ὧν ἀσεβεία τε καὶ παρανομία πλείστη χηρσάμενοι, τοσαῦτα μὲν καὶ τηλικαῦτα κακὰ πολλοὺς τε ἐτέρους διέθηκαν, καὶ πρὸς ἅσπαι γε τοὺς Ἰσραηλίτας· ἐπεληλυθότες δὲ καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, μικροῦ γε πρὸς αὐτὸν ἤσαντο πόλεμον τὸν Θεοῦ· καλῶς ἐντεῦθεν ἤρξατο, « Θεὸς ζηλωτῆς » λέγων, ἀντὶ τοῦ σφόδρα παροργίζεσθαι ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις εἰδώς, καὶ μετὰ πολλῆς μὲν ἐκδικῶν τῆς ὄργης τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελουμένας ἀσεβείας, πάντας δὲ τοὺς ἐχθρὰν καὶ ἐναντίαν πρὸς αὐτὸν γνώμην αἰρουμένους τιμωρούμενός τε καὶ παντελῶς ἀφανίζων. Ἔττα ἐπειδὴ νῦν ταῦτα, φησὶ, πολλῆν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν περὶ αὐτοῦ ἐπίδειγμα ὄντα, ὅπνικα τῷ τοῦ μακαρίου Ἰωάννη κηρύγματι πεισθέντες πρὸς μετάνοιαν εἶδον· « Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχύς αὐτοῦ· καὶ ἀθῶων οὐκ ἀθῶσει Κύριος. » Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, ἀνεξικακεῖν οἶδεν καὶ παρορᾶν ἁμαρτημάτων τε καὶ ἀσεθειμάτων πλῆθος, ἐπειδὴ ἂν νεύσαντας ἴδῃ πρὸς μεταμέλειαν, (p. 331) οὕτως ἀρκούσαν ἐπίδεικνυται τὴν αὐτοῦ δύναμιν τῷ μεγέθει τῆς τιμωρίας, ἐπειδὴ ἂν ἀμετανόητα πταίνοντας ἴδῃ καὶ πρὸς ἄκρον ἀσεβείας ἐληλακότας, οὓς οὐκ ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων, οὐδὲ τῆς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι τιμωρίας, ἅτε ἐκ τῶν οικελίων πράξεων κατακρινόμενος.

Στίχ. 8, ε'. — Καὶ τίς ἡ τοῦτων ἀπόδειξις; « Ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Ὅδον καλεῖ τοῦ Θεοῦ τὴν πρᾶξιν· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων φησὶ πολλάκις· ὡς τὸ, « Γινώσκει Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων. » Ἐνταῦθα οὖν τοῦτο φησὶν δεῖ, Νῦν τοῦτο πράττειν ἐγνωκε, καὶ ἐπὶ τούτῳ δὴ τὴν ὁρμὴν ἔχει τὴν καθ' ὁμῶν, ὥστε ἅπαντα μὲν τὰ παρ' ὁμῶν συσσεισαι, παντελῆ δὲ ὁμῶν ἐπαγαγεῖν τὴν ἀπώλειαν. « Καὶ νεφέλαι κονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ. » Ἀκολουθῶν τῷ ἐπὶ ὁδῶν· εἰπεῖν, ἐπήγαγε, « Νεφέλαι κονιορτὸς ποδῶν αὐτοῦ »· ἐπειδὴ γὰρ ἐπεται τῷ μετὰ πολλῆς ὁρμῶντι τῆς κινήσεως τὸ κονιορτὸν βαδίζοντα κινεῖν, τούτου, φησὶ, κονιορτὸς ποδῶν αἱ νεφέλαι· ἵνα ἐπιφθῇ Ὅρμῶν ἐφ' ὁμᾶς, τὸν ἀέρα πάντα καθ' ὁμῶν συστρέφει· « Ἀπειλῶν θάλασση καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς ἐξηρημῶν. » Αὐτάρκης δὲ καὶ μόνῃ φωνῇ θάλασσαν τε ξηρᾶναι καὶ ποταμοὺς σὺν ἐκείνῃ, δηλῶν δεῖ οὐδὲς πόνος αὐτῷ τὸ ὑμέτερον σύστημα καὶ τὸ πλῆθος τὸ παρ' ὁμῶν ἀνελεῖν βουληθέντι. Ἔττα καὶ τοῦ γινομένου τὴν ἀπόδειξιν παρεχόμενος· « Ὠλιβῶθ ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος, (p. 332) καὶ πάντα τὰ ἐξανθούντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπεν· τὰ ὄρη ἐσεῖσθη ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου ἡ σύμπασα, καὶ

exigit Dominus, eosque de medio tollit. » Zelamine appellat iram quam Deus vesanis hominum actibus exacerbatus concipit adversus impios. Sic dicitur : « Vidit Dominus, zeloque excanduit, propter iram ad quam eum provocaverunt filii sui et filiarum ». » Par est nunc quoque Scripturæ locutio, dum iram Dei recitatura est contra Ninivitas sive Assyrios commotam (namque in urbe dominatrice universam gentem designat), quia summa impietate ac scelere usi, tot tantaque mala tum aliis multis intulerant populis, tum denique etiam Israelitis : quin adeo Hierosolyma adorti, ipsam propemodum Deum bello lacerassent. Quamobrem præclarum fecit initium propheta appellans Deum Zelatorem : nempe ut diceret, Qui magnopere irasci criminibus solet, multa que iræ vi quæ patrantur ab hominibus scelera vindicare, atque eos omnes qui hostili et adverso in eum animo sunt, pœnis irretitos exitio addicere. Deinde qui hæc nuper dixerat, idem multam a Deo benevolentiam erga Assyrios adhibitam ait, quo tempore beato Jonæ concionanti assentientes resipuerunt. « Dominus patiens ; magnum robur ejus. Absolvendo non absolvet Dominus. » Quantum enim, inquit, patienter ferre et dissimulare peccata ac scelera novit, siquando homines ad meliora converti viderit, tantumdem demonstrat vires suas in pœnæ magnitudine, siquando sine pœnitentiæ spe lapsos senserit, atque in malitiam sumnam provectos. Nimirum eos neque a criminatione liberat, neque a culpæ pœna ; quippe qui jam suismet actibus damnati sunt.

VERS. 4, 5.—217 Quænam porro est harum rerum demonstratio ? In consummatione et in commotione via ejus. » Viam dicit Dei actum ; quam locutionem de hominibus quoque sæpe usurpat Scriptura ; veluti : « Novit Dominus viam immaculatarum ». » Hoc loco ait, sibi id nunc propositum esse, atque idcirco in vos ruere, ut vestra omnia usquequaque commoveat, vobisque exitium inferat. « Nebulæ pulvis pedum ejus. » Consequenter, quia « viam » dixerat, addit, « Nebulæ pulvis pedum ejus. » Nam sicuti accidit ut is qui multo cum impetu currit, pulverem in incessu excitat : ita divinorum, inquit, pedum pulvis nebulæ sunt. Nempe significat a Deo in vos irruente universum aerem contra vosmet convoli. « Minitans mari, illudque exsiccans, et flumina cuncta devastans. » Qui potest scilicet unius ope vocis mare fluviosque pariter exsiccare. Quibus verbis Deus declarat perfacile sibi esse vestrum populum quantumlibet numero ingentem excindere, siquando voluerit. Deinde rei gestæ demonstrationem proferens : « Imminuta est, ait, Basanitis et Carmelus, et omnis Libani flos defecit : montes a Deo concussi fuerunt collesque commoti : tellus coram eo cum colonis suis inhibita est. » Enimvero

¹⁰ Deut. xxxii, 19. ¹¹ Psal. xxxvi, 18.

quidquid, inquit, vestris manibus passi sunt Israelitæ, ejus id omne voluntate contigit, qui illorum sceleri infensus sivit eos pati, quæcumque vobis patrare collibuit: quare haud vestrarum virum illa fuerunt, sed divini consilii opera. Proptereaque et Basanitibus et Carmelus et Libani decor exilio dati fuerunt, montesque propemodum et colles simul omnes commoti sunt. Atque ut summam dicam, cunctam ab aspectu suo terram illam cum incolis ejus submovit Deus, vitia illorum abominans.

VERS. 6-10. — « A facie iræ ejus quis sustinebit? furori iræ ejus quis resistet? Furor ejus **218** dissolvit principatus, petrae ab eo conteruntur. » Hinc enim vobis constat, neminem posse potestati Dei resistere, qui quidem par est conterendis imperiis maximis ac potentissimis, iisque funditus destruendis. Tum similia priorum dicens: « Bonus Dominus expectantibus eum in die tribulationis: novit ipse qui se pie colunt. » Est, inquit, clemens admodum et valde beneficus erga illos qui spem tuam in eo collocaverunt, ejusque minas reverentur. « In diluvio transeunte consummationem faciet. Qui eum irritaverint atque oderint, persequentur eos tenebræ. » Verumtamen ubi ad iram spectaverit, dignosque hac aliquos nactus fuerit, diluvium nescio quod impetu suo convehet, quo summam etiam improborum edet: cunctosque sibi adversantes, sibi que resistere audentes, tenebris multaque angustiis circumveniet per impositarum magnitudinem calamitatum. « Quid cogitatis contra Dominum? » Quænam, inquit, consilia in eum molimini? Nam bellum adversus Deum geri posse putatis? Sane ex quo primum Hierosolyma oppugnare coepistis, his Deum blasphemis lacessistis. « Consummationem ipse faciet; non vindicabit bis rem eandem in tribulatione. » Decreta quippe supremæ pernicie vestra, adeo violenter suam in vos voluntatem exproquetur, ut opus ei non sit iterato ictu ferire: subitum enim vel prima plaga interitum vobis pariet. « Quoniam usque ad fundamentum vastabuntur, ita ut omnia apud vos solitudo fiant. « Tortillis more scilicet devorabuntur, et sicut calamus ariditate occupatus. » Ejus instar herbae quæ seepibus circumplicatur, atque ab obtutis quibusque belluis consumitur, cuncti ab hostibus absumemini: aridique ritu calami, aggressorum vestrorum tanquam igne destruemini, quorum incursibus sustinendis pares non eritis.

ἀνάλογομένης κτηνῶν, καταναλωθήσεσθε πάντες ἀφανισθήσεσθε τῶν ἐπιόντων ὑμῖν· οὐδαμῶς ἀρκεῖν

219 **VERS. 11-15.** — « Ex te egressa est machinatio contra Dominum; improba atque hostilia consilia animo volvastis. » Ausus es hæc facinorose agitare et agere contra Dominum, armis urbem adorians divino templo præditam: eamque facile te capturum existimasti, quasi nihil a Deo

πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. » Καὶ γὰρ καὶ ὁπόσα, φησὶν, ὁμῶν ἐργαζομένων ἐπασχοῦσθε οἱ Ἰσραηλῖται, κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐγένετο· ὅς κἀτιγνώκως αὐτῶν διὰ τὴν ἀσέβειαν, εἰδέναι αὐτοὺς πάσχειν ἄπερ αὐτοῖς ἐπέγχετο ἐδοῦλασθε· ὥστε οὐχ ὑμετέρας δυνάμειος ἦν οὐδ' ἐκείνα, ἀλλὰ γνώμης ἔργα τῆς θείας· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ Βασανίτις καὶ ἡ Κάρμηλος καὶ τὰ σεμνὰ τοῦ Λιβάνου πρὸς ἀπώλειαν εἶβεν, ὅρη τε καὶ βουνοὶ μετρουὶ συνεκινήθησαν πάντες· καὶ, συντόμως εἰπεῖν, ἀπασαν τῆς προσέφειος τῆς οικείας ἀφελὲν τὴν γῆν ἐκείνην σὺν τοῖς οἰκοῦσιν αὐτήν, μισησας αὐτοὺς διὰ τὴν ἀσέβειαν.

Στίχ. 5-11. — « Πρὸ προσώπου ὀργῆς αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστήσεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; ὁ θυμὸς αὐτοῦ τῆκε ἀρχάς, καὶ πέτραι διεθρύθησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Ἐχετε τοίνυν ἐξ ἐκείνων τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι οὐδεὶς ὁ ἀνθίστασθαι δυνάμενος τῇ ὀργῇ τῇ θεῷ, αὐτάρκως ἔχοντι καὶ τοὺς ἐν μεγάλας δυναστείαις, καὶ τοὺς ἐν πλείστη καθεστῶτας ἰσχύϊ διαθρυβεῖν τε καὶ παντελῶς ἀφανίζειν. Καὶ τὰ ὅμοια τῶν πρόσθεν λέγων· « Χριστὸς Κύριος ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, (p. 333) καὶ γιγνώσκων τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν. » Ἔστι μὲν γὰρ, φησὶν, ἀγὰν φιλόανθρωπος καὶ ἀγὰν εἰδῶς εὐεργετεῖν τοὺς πρὸς αὐτὸν ὀρώντας, καὶ τὴν ἀπειλήν αὐτοῦ δεδοικῶτας. « Καὶ ἐν κατακλισμῷ πορείας συντέλειαν ποιήσεται· τοὺς ἐξεγερουσμένους καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος. » Ἐπειδ' ἂν δὲ πρὸς ὀργὴν νεύσῃ, ταύτης τινὰς εὐρηκῶς ἀξίους, κατακλισμὸν τινα διὰ τῆς ὀργῆς ἐπάγει τῆς οικείας, δι' ἧς παντελῆ μὲν ἐργάζεται τὸν ἀφανισμόν τῶν μοθηρῶν· ἀπαντας δὲ τοὺς ἐπανισταμένους αὐτῷ καὶ τολμῶντας αὐτῷ τι βούλεσθαι ἐναντίον, σκότῳ περιβάλλει καὶ ἀπορίξῃ πολλῇ τῷ μεγέθει τῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς κακῶν. « Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; » Ὅμοίαν τοίνυν, φησὶν, ἔχετε περὶ αὐτοῦ τὴν ἔννοιαν; ἢ μὴ νομίζετε δυνατὸν ὑμῖν εἶναι πολεμεῖν τῷ τοιοῦτῳ; ἀφ' οὗ δὴ καὶ πρότερον ἐπεληλύθατε τῇ Ἱερουσαλήμ, οὕτω τε βλασφημοῦς εἰς τὸν Θεὸν ἐξετείνετε λόγους. « Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσει, καὶ οὐκ ἐκδικήσει οὐδὲς ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. » Δοκιμάσας γὰρ ὁμῶν παντελῆ ποιῆσαι τὸν ἀφανισμόν, οὕτως ἄθροον τὸ δοκοῦν αὐτῷ καθ' ὁμῶν ἀπεργάζεται, ὥστε μὴ δεθῆναι δευτέρω αὐτὸν πληγῇ ἐπενεγκεῖν, ἀθροῶν δὲ ὑμῖν ἀπὸ τῆς πρώτης πληγῆς τὴν ἀπώλειαν ἐγγενέσθαι. « Ὅτι ἕως θεμελίου αὐτῶν χερσωθήσονται. » (p. 334) Ὅστε εἰς παντελῆ καταστῆναι πάντα τὰ παρ' ὑμῖν ἔρημια. « Καὶ ὡς σμῆλα περιπλεκομένη βρωθήσονται, καὶ ὡς κἀλμῃ ξηρασίας μεστή. » Δίκην δὲ ἐκείνης τῆς βοτάνης τῆς τοῖς φραγμαῖς περιπλεκομένης, εἶτα ὑπὸ πάντων τῶν προσπεσόντων ὑπὸ πολεμίων· κἀλμῆς τε δίκην ξηρᾶς ὡς ὑπὸ πυρὸς πρὸς τὴν ἔροδον αὐτῶν οἷοι τε δντες.

Στίχ. 12-15. — « Ἐκ σοῦ ἐβλεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου, πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Εἶτα δὴ τετόλμηκας τοιαῦτα βουλεύεσθαι κατὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ διαπρέξασθαι, ἐπελθὼν τῇ πόλει τῇ τὸν ναὸν ἔχουση τὸν θεῖον; οὔτε τε πρόχειρον ἐνόμισα; αὐτὴν ἀνελεῖν ὡς οὐδὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βοηθησά

δυναμένην, τί οὖν; ἢ τάδε λέγει Κύριος κατάρχων ὕδατων πολλῶν. » Ἄκουε τοίνυν ἄτινα ὑπὲρ τοῦ τολμήματος ἐκείνου νῦν ἀποφαίνεται Θεὸς ὁ πάντων Κύριος τῶν κατὰ γῆν ἐθνῶν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ὕδατων πολλῶν. » ἢ Καὶ οὕτως διασταλήσονται. » Ὡς γὰρ ἂν εἰ τις φθῆναι, ὕδωρ ἐξ ὕδατος ἐν τινι τόπῳ συνεστὼς μετὰ πολλῆς διασπασίσεως τῆς εὐμαρθείας, οὕτω πάντων ὑμᾶς ἀφοριεῖ τῶν ἐθνῶν ὁ Θεὸς παραβοῶς ἀπωλείας. ἢ Καὶ ἀκοὴ οὐκ ἐνεκουσθήσεται ἐτι· » ὡς μηδέτι σου μηδὲ ἀκοὴ εἶναι τοῦ παντελῶς ἀπολωλότες. ἢ Καὶ νῦν συντρέψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμούς σου διαβρήξω. » Πάντα γὰρ σου τὰ σκήπτρα, καὶ τὴν βασιλείαν ἣν ἔχων ἐδόκεις, συγκόψω· (p. 335) καὶ πᾶσαν τὴν δυναστείαν ἣν κατὰ τῶν ὑπογεγραμένων εἶχες, ὡς περ τίς δεσμοῖς αὐτοῦς τῆ ἐξουσίᾳ περιβάλλων τῆ οἰκείᾳ, παντελῶς διατέμω, ἅτε μετὰ τῆς ἀπωλείας ἣν ὑπομένεις πάσης σου τῆς βασιλείας καὶ τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐξουσίας ἣν καθ' ἑτέρων εἶχες ὡς εἰκὸς ἀφανιζομένης. ἢ Καὶ ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος. » Ταῦτα γὰρ περὶ σοῦ γενέσθαι κεκέλευεν ὁ Θεός. ἢ Ὅτι σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἐτι. » Ἐπειδὴ οἱ ὑπὸ βασιλείας ὄντες εἰώθασιν ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς ἅπαντα ἀναφέρειν, καὶ ἐκ τῆς ἐκείνων καλεῖσθαι προσηγορίας, ὡς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντας τὴν ἐκείνων, οὐκ ἐτι σου, φθῆσιν, ἢ ὀνομασία οὐδαμοῦ φανήσεται παντελῶς ἀπολωμένη. ἢ Ἐξ οὐκοῦ Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω γλυπτὰ, καὶ χωνευτὰ θήσονται ταφήν σου, ὅτι ἡτιμώθης. » Συναφανιῶ γὰρ σοὶ καὶ τὰ εἰδωλα, οἷς πολλὴν ἀπένεμες τὴν τιμὴν, ἅπερ ὡς περ τις ταφή σοὶ γενήσεται συναπολλύμενα, καὶ συναφανιζόμενα, καὶ μονοουχὶ συνθαπτόμενα τῆ ἀτιμῆς τῆ σῆ. ἢ Διότι ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες εὐαγγελιζομένου καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην. » Τότε δὲ, φθῆσιν, ἔσονται πολλοὶ οἱ ἀνὰ τὰ ὄρη τῆς Ἰερουσαλήμ ἀνατρέχοντες καὶ τὴν ἀπίλειαν εὐαγγελιζόμενοι πᾶσι τὴν σῆν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν καθέξουσιν αὐτοῦς εἰρήνην. ἢ Ἐξόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἐξορτάς σου, ἀποδος τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς σου, διότι οὐ μὴ προσθῶσιν ἐτι τοῦ διελθεῖν εἰς κατάλαιώσιν. » (p. 336) Ἐσο δὲ καὶ σὺ λοιπὸν ἐν ἡβοναῖς, καὶ τὰς καθηκούσας ἐξορτάς τε καὶ εὐχὰς τῷ Θεῷ μετὰ πάσης ἐκπλήρου τῆς σπουδῆς πάνυ γε θαρρῶν· ὡς οὐκ ἂν ἐπέλθοιεν ἐτι ἐπὶ τῷ τι διαφθεῖραι τῶν προσηκόντων ὑμῖν ἀπολωλότες ἀπαξ. Ἀπὸ ἐπάγει· ἢ Συντετέλεστοι, ἐξῆρται. ἢ Ἠφάνισται γὰρ, φθῆσιν, ὁ ταῦτα τολμῶν.

KEΦ. Β΄.

D

CAP. II.

Στίχ. α'-δ'. — ἢ Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ, ἐξαιρούμενος ἐκ θλίψεως. ἢ Θεία γὰρ τις ὄργη ὡς περ ἐμφυσήματι τινὶ παντελῶς αὐτὸν ἐσόβασε καθ' ἑμῶν ἐξαπτόμενον· ὡστε ἢ σε μηδεμίαν θλίψιν ἐντεῦθεν ὑποπειθεῖν λοιπὸν. Ταῦτα εἰς πρὸς τὸν Ἰούδαν εἰρηκῶς, ἐξορτάζειν ὀφειλοντα ἐπὶ τῇ τοῦ τοιαῦτα τετολμηκότος κατ' αὐτῶν ἀπωλείᾳ, τρέπει δὲ λοιπὸν πρὸς τοὺς Νινευίτας τὸν λόγον. ἢ Σκόπευσον ὁδόν. » Ὅρα δὲ, φθῆσιν, τοὺς ἐπιέναι σοὶ μέλλοντας. ἢ Κράτησον ὀσφύος. » Σύσφιζον πρὸς τοσαύτην ἐφοδὸν εἰ δύνῃ σαυτὸν. ἢ Ἄνδρισαι τῇ λεχῦτι σφόδρα. » Νῦν σου τὴν μεγάλην ἐκαίην ἐπιδείξαι δύναμιν. ἢ Διότι ἀπίστρεψεν Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραήλ. ἢ Ἀλλὰ γὰρ οὐ δυνατόν σοὶ τὰ ἐπιεινότερα

A juvenda foret. Quid ergo? Hæc sibi Dominus rector æquarum multarum. Audi porro quædam ausibus illis nunc pœnas decernat Deus cauctorum in orbe populorum Dominus. Ut enim collibet, inquit, licet congregatas alicubi aquas facillime separare: sic vos ab omnibus gentibus discernat Deus cum exitio tradet. Neque audietur diutius auditio. Na ut ne famam quidem ejus qui perit jam sis auditorus. Et nunc contritam avertam virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam. Cuncta enim scepra et imperium, quod habere videbaris, comminuum: universam potentiam tuam quam in subditos exercebas, et qua ceu vinculis populum hunc in tua dititione retinebas, omnino præcidam: omni scilicet dititione spoliaberis: vires atque potestas, quam in alias gentes exercebas, jam merito evanescent. Et præcipiet de te Dominus. Hæc fieri mandavit Deus. Naud seretur de tuo diutius nomine. Quoniam regum subditi solent ad reges suos omnia referre, atque ab illorum vocitari nominibus, quorum ditioni parent; haud diutius, inquit, nomen tui funditus pereuntis exstabit. De domo Dei tui eficiam sculptilia, ponamque constatiffa sepulcrum tuum, quia dehonestatus es. Destruam tecum idola, quibus multum tribuebas honorem; atque hæc, inquam, fient tanquam tumulus tibi, tecum scilicet perdita atque destructa, ac propemodum ignominie tue contumelata. Quamobrem ecce in montibus pedes læta nuntiantis, 220 pacemque prædicantis. Tunc, ait, multi per Hierosolymorum montes discurrunt, cladem tuam palam nuntiantes, suamque inde consequuturam pacem. Age, Juda, solemnitates tuas, redde Deo vota tua; quia jam nemo in posterum res tuas antiquabit. Esto et tu deinceps in deliciis, legitimasque solemnitates ac vota Deo persolve cum omnimoda solemnitate ac lætitia; neque enim amplius superveniet qui res tuas pessumdent, quandoquidem illi jam perierunt. Quare addit: Consummatus est atque sublatus. Destructus est, inquit, qui hæc ausus fuerat.

VERS. 1-4. — Ascendit qui insufflet in faciem ejus, qui de calamitate eripiat. Divina, inquit, ira ceu flatu quodam prorsus illum exstinxit, qui contra vos accensus fuerat: quare jam nullam hinc cladem suspicari poteritis. His Judam verbis allocutus, quibus eum jussit festum agere propter adversarii sui perniciem, sermonem deinceps ad Ninivitas convertit. Observa viam. Videsis quinam tibi superveniant. Lumbos roborata. Ad ejusmodi incursionem, si vales, sustinendam præcingitor. Viriliter admodum age. Nunc tuas illas ingentes ostende vires. Quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israelis. Profecto haud potes eventura mala vitare; nam quæ tu Israeli

fecisti, eadem Deus in caput tuum retorssit. A
 « Quare excutiendo excutierunt eos, et palmites
 eorum corruerunt, arma potentiae ejus ex homi-
 nibus. » Tantæ, inquit, erunt adversum te hostium
 vires, ut ritu eorum qui vestem excutunt, dignitate
 tua proterendus sis; atque omnia amissurus, qui-
 bus tu olim stipatus ac veluti famulatio cultus
 superbiebas. Prorsus 221 ut verba ad compendium
 incoferam, bellica omnis peritia tua cunctaque vis ex
 incolatu hominum exterminabitur. Deinde veterem
 eorumdem potentiam memorat, quæ ab illis contra
 fas exercita, nihil in præsentī profutura erat.
 « Viri strenui ignem ludibrio habentes. » Vos
 quondam, ait, tantis viribus pollebatis, ut ipsi
 flammæ certare non dubitaretis. « Habentæ cur-
 rum illorum, in die præparationis ejus; equites
 turbabuntur in viis. » Equis olim curribusque fi-
 dijstis, qui nunc inutiles sunt. Nam quo tempore
 Deo visum fuerit pœnam vobis infligere, trepidatio
 currus et equites occupabit, ita ut metu hostium
 nihil agere queant. « Confundentur currus, et in
 plateis collidentur. » In fugam, inquit, se con-
 jicient: hac autem trepidatione inter se collisi, ante
 hostium adventum pessum ibunt. « Aspectus eorum
 ut lampades igneæ, ut fulgura discurrentia. » Ironi-
 ce id dicit: nempe vos nihil fulgure differre
 vosmet putavistis, qui lucentibus armis præditi,
 vehementi impetu in hostes ferebamini.

« Η ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρὸς, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι. » (p. 338) Εἰρωνικῶς
 ἐπὶ διασυρμῶ τούτου λέγει· καίτοι γε, φησὶν, οὐδὲν ἀστραπῶν καὶ πυρὸς διαλλάττειν ἐνομιζέσθε ἐκλάμ-
 πονοῦντες τε τοῖς ὀπλοῖς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐπιόντες τοῖς ἐναντίοις.

Vers. 5-7. — « Fugæ interdii memores erunt opti-
 mates: in trepidatione sua festinabunt mœnia te-
 nere; propugnacula sua præparabunt. » Vester ille
 apparatus atque armatura in cassum fiet. Itaque
 omisso prælio fugam meditabimini: neque hac
 ipsa expedite utemini; sed cum ingenti consterna-
 tione currentes ob ingruentem hostium metum, ad
 mœnia, quæ sola reliqua erunt, festinabitis, pugna
 ob desperationem omissa: atque hinc tutelam ex-
 spectabitis, et ad consuetam murorum custodiam
 studio omni incumbetis. Quod verò gravius est,
 « Portæ urbium patuerunt, regia palatia concide-
 runt, opes revelatæ sunt. Ipsa ascendit, et ancillæ
 ejus præcedebant, ceu columbæ loquentes in corde
 suo. » Sed enim ne per fugii quidem 222 ad muros
 ulla vobis utilitas est; potentur enim civitate hos-
 tes, perque portas multa cum securitate ingre-
 dientur; regias domos a fundamentis evertent;
 opes tuas omnes atque thesauros dum diripiunt,
 publicos facient; quæcunque scilicet diligenti olim
 et arcana custodia servabas. « Et ipsa ascendit. »
 Ninivem scilicet dicit propheta. (Pro « ascendes »
 ait « ascendit, » more suo tempora commutans.)
 Ascendes, inquit, ad inimicum regem deducta, cap-
 tiva deinde mansura: cunctæque tibi subditæ ur-
 bes atque pagi (his enim ancillarum nomina facit)

« μὲνα κακὰ διαφυγεῖν, ἐπειδὴ ἂ πεποίηκας εἰς τὸν
 Ἰσραὴλ, εἰς τὴν κεφαλὴν ἐτρέψε τὴν σὴν ὁ Θεός.
 « Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ κλη-
 ματα αὐτῶν διέφθειραν, ὅπλα δυναστείας αὐτοῦ ἐξ
 ἀνθρώπων. » (p. 337) Τσαυτὴ γὰρ ἔσται κατὰ σοῦ
 τῶν πολεμίων ἡ δύναμις, ὥστε σε δίκην τῶν ἐκτινα-
 τόντων ἐσθῆτα, τῆς ἀξίας ἀποβαλεῖν τῆς οἰκειάς, ἀπο-
 λέσαι τε ἅπαντα ἐφ' οἷς ὡς κεκυκλωκόσι σε καὶ περὶ
 τὴν θεραπείαν ἠσχολημένοις τὴν σὴν μέγα ἐφρόνεις·
 καὶ, συντόμως εἰπεῖν, πᾶσαν σου τὴν πολεμικὴν ἐμ-
 πειρίαν καὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἐξ ἀπάντων ἀπολέ-
 σουσι τῶν ἀνθρώπων. Ἐἶτα καὶ τὴν παλαιὰν αὐτῶν
 ἐντίθεται δύγαμιν ἥπερ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο, ὡς
 οὐδὲν αὐτοὺς ὠφέλησους ἐν τῷ παρόντι καιρῷ.
 « Ἄνδρες δυνατοὶ ἐμπαίζοντες ἐν πυρὶ. » Ὑμεῖς
 ἦτε, φησὶν, οἱ δι' ὑπερβολὴν ἰσχύος οὐδὲ πυρὸς κατα-
 τολμᾶν ὄκνοῦντες. « Αἱ ἡνίαι τῶν ἁρμάτων αὐτῶν
 ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτοῦ, καὶ οἱ ἵπποις θορυθηθή-
 σονται ἐν ταῖς ὁδοῖς. » Οἱ μέγα ἐφ' ἵπποις τε φρο-
 νοῦντες καὶ ἄρμασιν, ἂ δὴ πάντα νῦν ὑμῖν ἄχρηστα
 φανεῖται· ἐν γὰρ τῷ καιρῷ καθ' ὃν παρεσκευάσται
 παρὰ Θεοῦ τῆς τιμωρίας ὑμῖν, θόρυβος καὶ τὰ
 ἄρματα καὶ τοὺς ἵππους καθέξει, οὐθὲν ἐπιτελεῖν διὰ
 τὸ δέος τῶν πολεμίων οἴους τε ὄντας. « Συγχυθήσεται
 τὰ ἄρματα, καὶ συμπλακῆσονται ἐν ταῖς πλατείαις. »
 Πρὸς φυγὴν γὰρ, φησὶν, ὀρμήσουσι πάντες· ὥστε
 ὅπῃ τῆς κατεχούσης αὐτοὺς ἀπορίας, ἀλλήλοισι αὐτοὺς
 συμπλεκομένους πρὸ τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων ἐαυ-
 τούς ἀπολλύειν. « Η ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμπάδες πυρὸς, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι. » (p. 338) Εἰρωνικῶς
 ἐπὶ διασυρμῶ τούτου λέγει· καίτοι γε, φησὶν, οὐδὲν ἀστραπῶν καὶ πυρὸς διαλλάττειν ἐνομιζέσθε ἐκλάμ-
 πονοῦντες τε τοῖς ὀπλοῖς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἐπιόντες τοῖς ἐναντίοις.

C Στίχ. ε'-ζ'. — « Καὶ μνησθήσονται οἱ μεγιστάνες·
 καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ κρατήσουσιν ἐν τῇ ἀπορίᾳ
 αὐτῶν καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐτοιμάσουσι
 τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. » Τὰ μὲν δὴ τῆς παρασκευῆς
 ὑμῖν ἐκείνης, καὶ τῆς δυνάμεως περιττὰ γενήσεται
 πάντα· τὸ πολεμεῖν δὲ ἀφέντες, φυγῆς λήψεσθε μνη-
 μνη· καὶ οὐδὲ ταύτῃ χρώμενοι τῷ δρόμῳ διὰ τὴν
 ὑπερβολὴν τοῦ ἐπικειμένου δόους τῶν πολεμίων ὑμῖν·
 ἀναδραμεῖσθε δὴ λοιπὸν ἐπὶ τὰ τεῖχη, τὸν μὲν πόλε-
 μον διὰ πολλῶν ἀπόγνωσιν ἀφέντες, τὴν ἐξ ἐκείνων
 δὲ προσδοκῶντες ἕξειν ἀσφάλειαν, καὶ δὴ καὶ περὶ
 τὰς εἰωθυῖας ἐπὶ τῶν τευχῶν φυλακὰς πᾶσαν ἕξετε
 τὴν ἀσχολίαν. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον· « Πύλαι τῶν πόλεων
 διηνολήθησαν, καὶ τὰ βασίλεια διέπεσε, καὶ ἡ ὑπό-
 στασις ἀπεκαλύφθη· καὶ αὕτη ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦ-
 λαι αὐτῆς ἤγοντο, καθὼς περιστερὰι φεγγόμεναι ἐν
 καρδίᾳ ἐαυτῶν. » Ἄλλὰ γὰρ οὐδὲ τῆς περὶ τὰ τεῖχη
 σπουδῆς ὑπερῶς τι γέγονεν ὑμῖν· κρατήσουσι γὰρ τῆς
 πόλεως οἱ πολέμοι, (p. 339) καὶ διὰ γε τῶν πυλῶν
 μετὰ πολλῆς εἰσελεύσονται τῆς ἀδείας· τὰ βασίλεια
 τε παντελῶς ἀφανιοῦσι· πᾶσαν τε σου τὴν ὑπαρξίν
 καὶ πάντας τοὺς περιόντας σοι θησαυροὺς δι' ἄρπα-
 γῆς ποιησάμενοι, καταφανῆ πᾶσιν ἐργάσονται, καὶ
 τὰ πάλαι σοι διὰ πολλῆς τε ὄντα φυλακῆς καὶ κειρῦ-
 φθαι δοκούντα. « Καὶ αὕτη μὲν ἀνέβαινε (46). » Πρὸς
 τὴν Νινευθὴ δὲ ὁ προφήτης φησὶν, ἀντι τοῦ, « Ἄνα-

θήση, τὸ « ἀνάβαινεν » εἰπὼν, καθὼς ἐναλλάττειν εἴωθε τὸν χρόνον. Ἀναθήση γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν τῶν πολεμίων ἀγομένη βασιλεία ὡς αἰχμάλωτος οὖσα λοιπὸν· καὶ πᾶσαι δὲ σου αἱ ὑπήκοοι πόλεις τε καὶ χῶραι, δούλας γὰρ ταύτας ὠνόμαζε, μακρὰ χαίρειν αἰχμαλωσίαν ἀχθήσονται πᾶσαι σὺν σοί, κατ' ἔννοιαν τε καὶ ὀδυρόμεναι συμφορὰς.

Στίχ. η', θ'. — Εἶτα τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν αὐτῶν φησι, διαιρῶν εἰς ταῦτα τὸν λόγον· καὶ ποτὲ μὲν ἐν οἷσις ἐξετασθήσεται κακοῖς διδάσκων, ποτὲ δὲ τὴν πάλαι προσούσαν αὐτοῖς ἐκτιθέμενος δυναστείαν· ὡς ἂν καὶ τοῦτο δὲ συμφορῶν αὐτῇ πάθος ἀεξήσειεν, εἰ ἀπὸ τοιούτων εἰς τοιαῦτα ἀφικνεῖσθαι μέλλει. « Καὶ Νινευὴ ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα αὐτῆς· καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπιδελπών. » Πάλαι μὲν γὰρ κολυμβήθρας μεγίστης διήλλαττεν οὐδὲν ὑπερχεομένης τῷ ὕδατι πανταχόθεν, (p. 340) καὶ πολλοὺς ἐν αὐτῇ τρεφοῦσης ἰχθύας· οὕτω πολλοὺ μὲν γέμουσα πλήθους οικείου· πολλοὺς δὲ ἐκ τῶν πολέμων αἰχμαλώτους ἔχουσα παρ' αὐτῆ· νῦν δὲ εἰς τοῦτο κατέστησαν τάλαιπωρίας, ὡς μηδὲ βραχυτάτον στήναι πρὸς τοὺς πολεμίους δυνάμενοι, πρὸς φυγὴν ἰδεῖν· εὐρίσκειτο δὲ οὐδεὶς τοῖς τοσοῦτοις ἔφορῶν κακοῖς, ἢ τίνα διόρθωσιν αὐτοῖς ἐπάγων. « Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυσίον. » Ἄπαντα δὴ λοιπὸν δι' ἀρπαγῆς οἱ πολέμοι τὰ παρ' αὐτοῖς ἐποιούνο. « Καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. » Ἀναριθμητὸν τίνα πλοῦτον αὐτῶν ἀφαιρούμενοι, ὅπερ ἔκοσμοῦντο τὸ πρόσθεν. « Βεδάρυνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκεῦη αὐτῆς τὰ ἐπιθυμητά. » Πολλὴν γοῦν μάλιστα τὴν σπουδὴν ἐποιούνο τὰ δοκοῦντα τίμια εἶναι, καὶ ἂ μετὰ πολλῆς ἔσχον τῆς ἐπιθυμίας ἀφελίσθαι παρ' αὐτῶν τὸ γὰρ ἐβεδάρυνται, ὁμοίον ἔστι τοῦ ἐν ταῖς Βασιλείαις, « Ἐβαρύνθη ὁ πόλεμος ἐπὶ Σαοῦλ, » ἵνα εἴπῃ ὅτι κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐπέκειντο μάλιστα οἱ πολέμοι· οὕτω κἀνταῦθα τὸ « βεδάρυνται » λέγει, ἵνα εἴπῃ ὅτι πλείων περὶ ἐκεῖνα ἢ σπουδὴ τοῖς πολεμίους ἐτίγνετο.

Στίχ. ι', ια'. — Ἐκτιναγμὸς καὶ ἀνατιναγμὸς, ἐκβρασμὸς καὶ καρδίας θραυσμὸς, καὶ ὑπόλοιποις γυνάτων, καὶ ὄφινες ἐπὶ πᾶσαν ὄσφυν, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὡς πρόσκαυμα χύτρας. « Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ποικίλοις ἐκ τῶν πολεμίων περιβληθήσονται τοῖς κακοῖς (p. 341) ἐκτιναττόμενοι καὶ ἐκβραζόμενοι· ὡς παντελῶς μὲν αὐτοῖς τῆς διανοίας σθεσθῆναι τὸν λογισμὸν· ἐκλελυμένους δὲ ὑπὸ τοῦ δέους μηδὲ στήναι δύνασθαι ῥῥῶδως, ἐν ὀδύναϊς τε κοιναῖς ἅπαντας εἶναι· καὶ συντόμως εἰπεῖν, τοιοῦτους ἐκ τῆς τῶν κακῶν ἀπορίας εἶναι, ὡς μηδὲν ἀποικνεῖναι κεκαυμένης χύτρας ὑπὸ πυρός. Καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν μνήμην ἄγων αὐτοῦς τῆς παλαιᾶς δυναστείας· « Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων καὶ ἡ νομὴ ἢ οὖσα τοῖς σκύμοις; » Ἄλλὰ γὰρ οἴχεται δὲ αὐτῶν καὶ ἡ νομὴ πᾶσα· καὶ γὰρ σκύμους τὸ αὐτὸ λέγει, τουτέστι τοὺς λέοντας· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι Πάλαι μὲν οἱ τὴν Νινευὴ κατοικοῦντες, λέοντων δίκην ἦτε πᾶσι τοῖς λοιποῖς φοβεροί, καὶ τὰ πανταχόθεν ἐκ τῶν πολέμων λαμβάνοντες ἤθρολιζετε παρ' αὐτοῖς· νῦν

A multum valere iubentes pristinum imperium tuum, servitio tecum addicentur; tacita cogitatione, columbæ more, suam pariter atque tuam moerentes calamitatem.

εἰποῦσαι τῇ προσούσῃ σοι πρότερον βασιλείᾳ, ἐπὶ τὴν περιστερὰς δίκην τὰς αὐτῶν τε καὶ σοῦ στενάζουσαι

VERS. 8, 9. — Deinde pristinam felicitatem dicit, sic distributo sermone, ut modo mala quibus illa cruciabitur narret, modo veterem commemoret dignitatem, nimirum ut incidens infortunium ideo gravior fiat, quod talis urbs ad talia devenerit. « Ninive, ut aquæ piscina aquæ ejus. Ipsi arrepta fuga nusquam substiterunt; nec erat qui aspiceret. » Olim quidem a piscina maxima non differabant, aquis undique affusis, multitudine piscium ibidem alita. Sic videlicet Ninive multitudine populi redundabat; multos quoque bello captos homines apud se habens. Nunc vero tanta adversitate sunt oppressi, ut ne brevissime quidem contra hostes in acie steterint, quominus se fugæ statim committerent. Porro autem nemo inventus est, qui his malis mentem intenderet, aut iisdem medicinam aliquam faceret. « Diripuerunt argentum, diripuerunt aurum. » Cunctas horum opes prædæ habuerunt hostes. « Neque erat finis ornamentorum ejus. » Innumeras divitias eripuerunt, quibus 223 antea ornabatur. « Aggravati sunt super omnem suppellectilem ejus desiderabilem. » Vehementi studio ad pretiosa quæque ruerunt, multamque diripiendi eam cupiditatem præ se tulerunt. Nam dictio *aggravati sunt*, idem significat atque in Regnorum libris: « Aggravatum est prælium contra Saulem », ut denotetur, illa potissimum parte vires hostium sese intendisse. Ita hic etiam *aggravati sunt* dicitur, ut intelligamus, potissimum hostium studium circa opes esse versatum.

VERS. 10, 11. — Excussio et redicussio, et ebullitio, et cordis confractio et genuum dissolutio, et dolores omnium renum, et facies eorum ut adustio ollæ. « Significat fore ut eos inimici variis afficiant malis, crebro excutientes, et ejicientes, ita ut universum iis exstinguatur mentis ratiocinium. Timore autem enerves ne stare quidem facile poterunt, et communibus quantentur angoribus: atque ut breviter dicam, tantis ob has clades prementur angustiis, ut ferventis ab igne ollæ haud dissimiles visuri sint. « Ubinam est leonum habitaculum, et pascua catulorum? » Perit leonum habitaculum, et omnia pascua eorum. Nam catuli iidem sunt atque leones. Significat autem, Ninives olim incolas leonum instar cunctis populis fuisse terribiles, et undequaque bellis sibi opes parasse. Nunc vero etiam Ninive, inquit, habitaculum vestrum perit, simulque quidquid opum illic antea congesta habuistis. « Quo abiit leo, ut ingrederetur? » Valde hoc irridenter. Nam quia Assyrii perpetuis in bellis versati fue-

¹⁴ | Reg. xxxi, 3.

rant, semperque aliquos veluti venando persecuti; A δὲ καὶ Νινευὴ τὸ κατοικητήριον ὑμῶν οὐχεται, καὶ Quoniam, inquit, dux vester abiit? in quam venationem profectus est? Utique dicit finem bellandi factum, et potentiam vimque pristinam fuisse depositam.

ὡς ἐπὶ τινὰ θήραν, Ἡσὺ δὲ, φησὶ, νῦν ἀπελήλυθεν ὁ κρατῶν ὑμῶν; ἐπὶ ποταμὸν ἀπελήλυθε θήραν; ἵνα εἰπῆ ὅτι πέπαιται τοῦ πολεμεῖν, ἀπέθετο τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τὴν πρόσθεν.

Vers. 12, 13. — 224 Idcirco addit: «ibi catuli leonum erant, nemine territante; leo venabatur catalis suis alimoniam, et catulorum suorum gratia suffocabat; venatione nidum suum complevit, cubile suum rapinis.» Antea quidem, ait, leonum more passim vim faciebatis, nullusque vos ab ea violentia deterrebat metus. Direptis alienis, ingentes vobis opes comparavistis, quibus vestri quoque liberi fruenterent. Occidistis, suffocastis populos, atque hos prædæ instar soboli vestræ utendos objectistis; rapina et scelere divitias vestras exaggeravistis. Quid porro? «En ait tibi Dominus omnipotens: Incendam fumo multitudinem tuam; leones tuos gladius absument; venationem tuam exterminabo; et non audientur ultra opera tua.» Ob ea scelera omnia, de te nunc ita edixit Deus, flammis atque pressuris plurimisque consumptum iri potestum intum; fortissimum quemque civium tuorum ab hostibus cæsum iri; quæcumque improbe coacervasti, vastatum iri; destructum iri denique dominatum tuum, nullamque tui mentionem deinceps futuram, quasi hominis qui aliquid fecerit, idemque mox funditus perierit.

CAP. III.

Vers. 1-5. — Deinde punitione dicta, malitiam rursus objurgat. «O sanguinaria civitas, tota mendax, iniquitate plena!» Patiimini hæc, inquit, quia semper cædibus indulistis, multosque mortales per fraudem atque mendacium injustis necibus irretire conati estis: veluti Rhapsaces falsis promissionibus nisus est Hierosolymorum cives urbe deducere¹⁴. «Non contrectabitur venatio.» Nempe haud amplius venandi occasio suppetet; multa que moliens, nihil efficere poteris. Idque ait sumpta metaphora ab iis qui curiosa aliquid contrectatione vestigant. Cur? «Vox verberum et 225 currusque ferventis, equitis agitantis, gladii splendidi, et armorum luce micantium, multitudinis vulneratæ, gravisque ruinæ.» Hæc vos, ait, pro superiore fortuna manent, verbera, et rotarum sonitus, et equorum persecutio, et enses, cum cæteris armis vel ipso splendore terribilibus, unde multi cædentur, multa que interfectorum funera erunt. «Et non erat (fnis) gentibus ejus.» Subditorum ejus mala non interquiescent, sed aliud ex alio consequetur. «Infirmandum in corporibus suis a multitudinis fornicationem.» Multis interfectis, ad paucos admodum redigetur illorum numerus. Hic

(p. 342) Σελ. 18, 19. — Διὸ ἐπάγει· «Ἐκεῖ σκύμνοι λέοντων, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν· λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμνοις αὐτοῦ, καὶ ἀπέπνιξε τοὺς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκλήσσε θήρας νοσσίαν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἄρπαγῆς.» Πρότερον μὲν γὰρ λέοντων δίκην ἐπήγχετε πᾶσι, καὶ φόβος ὑμᾶς τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν ἐπέτρεχε οὐδεὶς· δι' ἄρπαγῆς δὲ τὰ ἐτέρων ποιούμενοι, πλοῦτον ἑαυτοῖς συνελέγετε πλεῖστον, αὐτάρκη καὶ τοὺς ἐξ ὑμῶν εἰς ἀπόλαυσιν, ἀναιροῦντές τε καὶ συμπνίγοντες ἐτέρους, ὡς περ τινὰ θήραν τοὺς γεννήμασι συνελέγετε τοὺς οἰκειοὺς, ἐξ ἄρπαγῆς καὶ παρανομίας τὸν πλοῦτον αἰζόντες τὸν οἰκεῖον. Τί οὖν; «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πλῆθος σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται μάχαιρα· καὶ ἐξολοθρευθῶσι ἐκ τῆς γῆς τῆς θήραν σου· καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἔτι τὰ ἔργα σου.» Ὑπὲρ δὲ πάντων ἐκείνων ἀπεσφῆναι κατὰ σοῦ νῦν ὁ θεός, ὅτι ἐν πυρὶ μὲν ἀνελωθήσεται καὶ στενοχωρίᾳ πλεῖστη τὸ πλῆθος σὸν· τοὺς δὲ ἐν σοὶ δοκοῦντας εἶναι δυνατοὺς ἀνελοῦσιν οἱ πολέμιοι· ἀφανισθήσεται δὲ πάντα ὅσα συνέλεξας κακῶς, ὡς πᾶσαν μὲν σου καταλυθῆναι τὴν δύναμιν, ἀκουσθῆναι δὲ περὶ σοῦ μηκέτι μηθὲν, ὡς τι πεποιηκός καὶ ἀπολωλός καθάπαξ.

ΚΕΦ. Γ.

(p. 343) Σελ. α'-γ'. — Εἶτα τὴν τιμωρίαν εἰπὼν, ἐνειδίζει πάλιν τὴν κακίαν· «Ὡ πόλις αἱμάτων, ὀλη ψευδῆς, ἀδικίας πλήρης.» Πείσθε δὴ ταῦτα, φησὶν, ὑπὲρ ὧν περὶ φόβους ἄπασαν εἴχετε τὴν σχολήν, καὶ πολλοὺς ψεύδει τε καὶ ἀπάτῃ κεχρημένοι ἀδικεῖν ἐπειράσθε τὰ ἀνήμεσα· ἰδοὺ τι ὁ Ῥαφάακης ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἠκούει ὑποσχέσασθαι ἀγαθῶν αὐτοῦ ἐξαγαγεῖν βουλόμενος. «Ὁὐ φηλαφηθήσεται θήρα.» Ἴνα εἴπῃ ὅτι, οὐδέτι θήρας ἔξεισ καιρὸν, καὶ πολλὰ ζητήσας οὐκ ἰσχύσεις τι διαπράξασθαι· τοιοῦτον, ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ τῶν ἐπιμελῶς τι φηλαφῆζα ζητούντων, εἰρηκῶς. Διὰ τί; «Φωνὴ μαστίγων, καὶ φωνὴ σισαμοῦ προχῶν, καὶ ἵππου διώκοντος, καὶ ἄρματος ἀναθρόσσοντος, ἱππέως ἐλαύνοντος, καὶ στίλβουσης ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων ὀπλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως.» Ταῦτα γὰρ ὑμᾶς ἀντὶ ἐκείνων διαδέξεται, φησὶ, μάστιγες, καὶ κτύπος προχῶν, καὶ ἵππων ἐλασία, καὶ ἄρμάτων θόρυβος πολλός, καὶ ἱππέων δίωξις, καὶ ξίφη μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλων φοβερά καὶ ἰδοὺν τῇ λαμπρότητι τῇ οἰκείᾳ· ἀφ' ὧν δὴ πολλοὶ μὲν πληγῆσονται, πολλὸς δὲ θάνατος ἔσται τῶν ἀναιρουμένων. «Καὶ οὐκ ἦν τοὺς ἔθνεσιν αὐτῆς.» Καὶ οὐδὲ στήσεται τοὺς ὑπάρχουσιν αὐτῆς τὰ κακὰ, ἀλλ' αἰεὶ τι τὸ πρῶτον ἕτερον διαδέξεται κακόν. «Καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν

¹⁴ IV Reg. xviii, 28.

τοὺς σώμασιν αὐτῶν ἀπὸ πλῆθους πορνείας. » Ἡολ- A enim significatus est verborum *infirmabantur in corporibus suis*. Pauca, inquit, supererant corpora; causamque rei tradit multitudinem fornicationum. Hæc, ait, patientur, quia mirum quantum a Deo recesserunt. Atque hæc Dei placita merito ad exitum deducenda sunt.

τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦτ' ἐπράτειν ἄξιον τῶν δοκούντων αὐτῶ.

Στίχ. 8-7. — Εἶτα ὀνειδίζων ἐπάγει· « Ἡρόνη καλὴ καὶ ἐπιχαρὶς ἡγουμένη φαρμάκων. » Σὺ δὲ, φησὶν, ἦσθα ἡ τοῦ προσήκοντος ἐκτετραμμένη, εὐπρεπὴς μὲν ἑαυτῇ φαινομένη διὰ τὴν περιούσιαν δυναστείαν, ἐπιχαρὶς δὲ διὰ τοὺς ταύτης ἕνεκὲν οὐ θεραπεύειν ἐσπουδακότας, καὶ δὴ καὶ πάντων ἔαρχος τῶν τῆς ἀσεβείας ἐθῶν ἑτέροις ἐγγίνου. « Ἡ B πολυσοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλάς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς. » Ὀλόκληρα γὰρ ἔθνη καὶ φυλάς ὅλας τῇ ἐξουσίᾳ κατακεχηρμένη τῇ οὐκείᾳ, εἰς τὴν αὐτὴν σοὶ συμμετήγας ἀσέβειαν, καὶ πᾶσαν δὴ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδὴν. « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου· καὶ δεῖξω ἔθνησιν τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου, καὶ ἐπιβρίψω ἐπὶ σέ βδελυγμὸν, καὶ τὰς ἀκαθαρσίας σου· καθίσωμαί σε εἰς παράδειγμα. » Τοιγαροῦν ἐγὼ σοι, φησὶν ὁ Θεός, ἀνάλογον ταῖς τοιαύταις ἀτοπίαις ἐπέσω τὴν τιμωρίαν· περιβαλῶ γὰρ σε, φησὶν, αἰσχύνῃ παντοῖα, (p. 345) ὥσπερ ἂν εἰ τις αἰετίζεσθαι τινα μέλλων, ἀφελὼν τὴν ἐσθῆτα ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἐλκυσίειν ἄπασαν, ὡς αἰσχρὸν μὲν εἶναι τῆς γυμνώσεως τὴν θέαν, πικρὰν δὲ τοῦ σκισμοῦ τὴν προσδοκίαν· περιβεβλημένος δὲ τῇ ἐσθῆτι τὸ πρόσωπον, μὴδὲ διορᾶν τὰ προκείμενα δύνασθαι. Οὕτω δὲ, φησὶν, ἄπαντὰ σου τὸν κόσμον ἀφελὼν, εἰς ἀτιμίαν καταστήσας τὴν ἐσχάτην, τῇ τῶν πολεμίων ἐκδώσω τιμωρίαν, ὥστε πᾶσι μὲν τοῖς ἀπανταχοῦ περιφανῆ σου τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν ἀτιμίαν γενέσθαι, βδελυκτὴν δὲ σε καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἅπασι φαίνεσθαι μόνης, ὑπὲρ ὧν εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατενήνεξαι· πάτημά τε γεγονυῖα πάντων καὶ παράδειγμα τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας ἀποδειχθεῖσα τῇ ὑπερβολῇ τῶν κακῶν. « Καὶ ἔσται, πᾶς ὁ ὄρων σε, καταθίσει ἀπὸ σοῦ, καὶ ἐρεῖ, Δειλαία Νινευὴ, τίς στενάξει ἐπ' αὐτὴν, πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ; » Οἱ δὲ ταῦτα λοιποὶν ὁρῶντες, καὶ τὴν προσουσάν σοι πρόσθεν εὐπραγίαν εἰδότες σαφῶς, ἀποστάντες τῆς ὑπολήψεως ἐκελευσθεῖς ἡς εἶχον περὶ σοῦ, εἰς εἴσον τὸ κατὰ σοῦ μεταστήσουσι μέσος· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ « καταθίσει ἀπὸ σοῦ, » ὥστε καὶ ἐλεῖν σε τῶν κατεχόντων κακῶν, συλλογιζομένους ὡς οὐτε δυνατόν τινα ἐπέσιξαι; εὐδύραστα· τὴν ἐπιγεγονυῖάν σοι συμφορὰν, (p. 346) ἀλλ' οὐδὲ παράκλησιν τινα καὶ θεραπείαν εὐρεθῆναι· οἷόν τε τῶν τοσοῦτων κακῶν.

Στίχ. 9. — « Ἄρμωσαι χορδὴν, ἐτοίμασαι, μερὶς Ἄμμων, κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς, ὕδωρ πόλιος αὐτῆς· ἡ σὴ ἀρχὴ θάλασσα, καὶ ὕδωρ τὰ τελεῖ αὐτῆς. » Τινὲς Ἄμμων ἔφασαν ἐνταῦθα λέγεσθαι· τὴν ὀνομαζομένην νῦν Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου· καί τοι γε δῆλον ὅτι ἐγγύς που μετὰ τετραχόσια ἔτη τῆς προφητείας ταύτης Ἀλέξανδρος ὁ τῆς Μακεδονίας γέγονε βασιλεὺς, ὃς σὺν πολλοῖς ἑτέροις κατεσχηκῶς τῆς Αἰγύπτου, ἐπώνυμον ἑαυτῷ τὴν Ἀλεξάνδρειαν

VERB. 4-7. — Deinde convicians ait : « Meretrix pulchra et gratiosa, dux veneficiorum. » Tu, inquit, illa es quæ ab officio recessisti, quæque speciosa tibi ob imperium videbaris, gratiosa propter eos qui dominatus tui causa te colere certabant; et quidem cæteris quoque impiorum morum auctrix fuisti.

B « Quæ vendis gentes fornicatione tua, et tribus pharmacis tuis. » Gentes integras tribusque totas, potestate tua abutens, ad impietatis tuæ societatem pelfexisti. « Ecce ego super te, ait, Dominus Deus omnipotens; revelabo posteriora tua super faciem tuam : ostendam gentibus ignominiam tuam, regibus probrum tuum, jaciámque super te abominatióem et immunditiam tuam; statuum te in exemplum. » Quamobrem, ait Deus, congruas 226 huic vesaniæ pœnas imponam : cœperiam, inquit, te ignominia omnimoda, veluti cum quis aliquem excruciaturus detractam ei vestem in vultum congerit universam, ut turpe sit nuditatis spectaculum, amara autem cruciatuum expectatio; qui quidem capite vestibulo obvoluto, ne rem quidem præsentem cernere potest. Prorsus ita, ait, detracto omni ornatu tuo, in extrema te ignominia constitutam, hostibus puniendam tradam. Sic omni genti probrum tuum ac turpitudine exploratissima fiet : tuique nominis vel sola auditio cunctis erit abominabilis, postquam in tantam vilitatem decideris, proculcata ab omnibus, excessuque malorum ad summæ ignominie exemplum proposita. « Et erit, quicumque viderit, descendet a te, dicetque : Ninive infelix, quis illi ingemiscet? quodnam ei solamen conquiram? » Qui hæc in posterum viderint, ac superioris gloriæ tuæ probe meminerint, omnia illa de te æstimatione, odium misericordia commutabunt; id enim aiunt verba *descendet a te*; tuæque mala miserabuntur, mente reputantes fieri non posse ut digne quis inflictam tibi calamitatem deploret, aut solamen aliquod vel remedium excogitet.

D VERB. 8. — « Apta chordam, compara te, pars Ammon, quæ incolis flumina : aqua in circuitu ejus, initium ejus mare, aqua moenia ejus. » Nonnulli dixerunt Ammonem hic appellari Alexandriam Ægypti. Atqui compertum est, quadringentis circiter post hanc prophetiam annis Alexandrum Macedonum regem exstitisse, qui occupata cum aliis multis regionibus Ægypto, cognominem sibi Alexandriam condidit. Quod si quis dicat, ante hunc quoque exstitisse in

uo loco urbem nomine Ammonem, deque hac modo prophetam loqui; profecto, quod sæpe jam monui, supervacaneam **227** esse arbitrò super his rebus curiositatem; siquidem nihil ea confert ad rei propositæ intelligentiam. Quare subtilior de his disputatio, vana ostentatio hominum, qui videri volunt incertiorum locorum nomina interpretari. Illud est apud eos fabulosius, cum aiunt de Alexandria exitio prophetam loqui, ut ostendat nil mirum esse, si idem quoque Ninivæ acciderit. Neque enim solari verbis Niniven propheta vult. Porro ad solamen pertinet, alienæ calamitatis commemoratio, quasi hæc malis exercitum recreet. Revera mæstos consolari solemis mentione paria patientium, ne plus æquo animis concidant, quasi aliquid inusitati ipsi acciderit. Contra omnino exploratum est, prophetam eventuris Ninivæ malis veterem illius felicitatem adjungere, qua calamitas ejus comparatione gravior evaderebat. Sed hæc superfluitate quadam sermonis dicta sunt. Loci vero sententia est: Venit usque in Ægyptum Assyrius, multa ibi quoque mala patavit; et quidem profugos illuc Israelitas ibidemque degentes maximis incommodis affecit, ut Oseas propheta demonstrat: « Propterea ecce fugient ab adversitate Ægypti, recipiet eos Memphis, sepeliet eos Machmas ¹⁶. » Significat quæ ab Assyriis Ægyptum ingressis perpressur: erant profugi Israelitæ. Sicuti ergo in superioribus, postquam correptura Assyrios mala recitavit, ad Judæ tribum verba convertit, jubens eam festum agere, et pace in posterum frui, quandoquidem aggressori ejus exstingui contigerat; ita et nunc ad Ammonem Ægypti urbem loquela conversa ait: Sume citharam, multoque cum gaudio para te ad canendum fidibus Assyrii exitium tuamque pacem; tu quæ aquis undique cincta, mari fluviisque vallata, nihil inde protecta fueras ab Assyrii incursione; nunc demum universa tibi maleficii ab eo patiendi formido sublata est. Deinde addit:

τοῦ μὲν ζῆειν τὴν ἀπώλειαν, σοῦ δὲ τὴν εἰρήνην· ἡ πανταχόθεν ὕδατι περιβεβλημένη θαλάττη τε ὠχυρωμένη καὶ ποταμοῖς, ὄνησαι ἐκ τούτων οὐδὲν, (p. 348) ἐπεληλυθότος τοῦ Ἀσσυρίου· νῦν μέντοι γε πᾶσα τῆς ἐκείνου κακίας λέλυται σοι ἡ ὑπόνοια. Εἶτα ἐπάγει·

228 Vers. 9-12. — « Æthiopia atque Ægyptus D fortitudo ejus. Non est terminus fugæ tuæ. Phut et Libyes auxiliares ejus sunt. Ipsa in deportationem ibit captiva. Parvulos ipsius solo alident in viarum ejus capitibus. » Nam et hi, inquit, Æthiopes et Libes, cæterique quorum mentionem feci, fœdera tecum inierant, seque tibi in omni bellica necessitate adfuturos receperant. Verumtamen nihil opis hinc retulisti; dumque fugam maturares, capta es hostium manibus et abducta; qui sane ne parvulorum quidem tuorum miserti, exanimis abjicient passim in compitis, vario cædium genere enecatæ. Constat autem hic Æthiopas dici non illos longe dissitos, sed qui Ægyptiis sunt finitimi.

¹⁶ Ose. ix, 6.

πεποίηκεν· εἰ μὴ ἴδρα τις ἐκεῖνο λέγει ὅτι καὶ πρὸ τούτου πόλις ἦν αὐτόθι· Ἀμμῶν λεγομένη, περὶ ἧς τὰ νῦν ὁ προφήτης φησὶν· ἀλλὰ γὰρ, ὁ παλλάκις ἐφην, περιετὴν εἶναι τῶν τοιούτων ἡγούμαι τὴν ἀκριβολογίαν, ὅπου· ἂν μὴδὲν εἰς φανέρωσιν τῆς προκειμένης συντελῆ διανοίας· ὥστε καὶ ἐπίδειξιν τινα κενὴν εἶναι τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα ἀκριβολογίαν, ἵνα δὴ δοκῶσι τοὺς ἀδηλοτέρους ταῖς ὀνομασίαις ἐρμηνεύειν τόπους. Μυθωδέστερον δὲ ἐστὶ τὸ παρ' αὐτῶν λεγόμενον, ὅτι τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν ἀπώλειαν ὁ προφήτης λέγει· ὡς ἂν δείξειεν ὅτι μὴδὲν θαυμαστόν, εἰ καὶ περὶ τὴν Νινευὴ τι γέγονε τοιοῦτο· οὐ γὰρ ψυχαγωγεῖν ἐν τοῖς λόγοις ὁ προφήτης πειράται τὴν Νινευὴ· ψυχαγωγίας δὲ ἦν τὸ ἐτέρων συμφορὰς μεμνηθῆναι, ὡς ἂν ἐκ ταύτης ὁ πεπονθὼς παρακαλοῖτο. Εἰώθαμεν γοῦν ἐκ τῶν ὁμοίων, ὡς ἂν μὴ ἄγαν ἀθυμοῖεν, καινόν τι τὰ κατ' αὐτοὺς νομίζοντες εἶναι. Τούναντιον μὲν οὖν διὰ πάντων δηλὸς ἐστὶν ὁ προφήτης τῇ μηνύει τῶν προσεσομένων τῇ Νινευὴ κακῶν, τὴν παλαιὰν αὐτῆς συνάπτων εὐπραγίαν, ἀφ' ἧς δὴ μάλιστα τὸ συμβαῖνον αὐτῇ κακὸν αὐξάνεσθαι ἤμαλλον. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ἐκ περιουσίας εἰρήσθη· ὁ δὲ νοῦς τῶν ῥητῶν οὕτως ἐστὶν· Εἰσαγγέλυθεν ἀχρι τῆς Αἰγύπτου ὁ Ἀσσύριος, πλείστα καὶ τοὺς αὐτόθι διατιθεὶς κακὰ, ὥστε καὶ τοὺς ἐκπεφευγότας τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ αὐτόθι διάγοντας μεγίστας περιβαλεῖν συμφορὰς, ὡς ὁ προφήτης δείκνυσιν Ὡση· « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύονται ἐκ ταιλαπιωρίας Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις, καὶ θάψει αὐτοὺς Μασχμάς· » δηλον δὲ ἄπερ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰσαγγλυθῶτων εἰς τὴν Αἴγυπτον πάσχειν ἤμαλλον οἱ ἐπ' αὐτὴν καταπαφευγότες τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὡσπερ τοίνυν ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὰ καταληφόμενα τοὺς Ἀσσυρίους λέγων κακὰ, ἐπὶ τὸν Ἰούδα ἀπέστρεψε τὸν λόγον, ἐφορτάζειν αὐτῷ κελεύων ὡς ἐν εἰρήνῃ καθεστῶτι λοιπὸν, τῷ τὸν ἐπεληλυθότα αὐτῇ πολέμιον ἀνηρῆσθαι· οὕτω κἀνταῦθα ἐπὶ τὴν Ἀμμῶν πόλιν οὖσαν τῆς Αἰγύπτου τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησιν· Ἀνάλαβε κιθάραν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς παρασκευάσαι διὰ ταύτης

Στίχ. θ'-ιβ'. — « Αἰθιοπία ἡ ἰσχύς αὐτῆς καὶ Αἴγυπτος, καὶ οὐκέτι πέρας τῆς φυγῆς σου· Φοῦτ καὶ Αἰθιοπία ἐγένοντο βοηθοὶ αὐτῆς· καὶ αὐτὴ εἰς μετοικεσίαν πορεύεται αἰχμάλωτος, καὶ τὰ νῆπια αὐτῆς ἐδαφιούσιν ἐπ' ἀρχαῖς τῶν ὁδῶν αὐτῆς. » Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, φησὶν, Αἰθιοπῆς τε καὶ Αἰθιοπία καὶ πάντες δὴ ὦν πεποιημαὶ μνήμην, συμμαχίαν ἔθεντο πρὸς σὲ ἐν ἀπάσαις βοηθεῖν ἐπαγγελλόμενοι σοι ταῖς ἀνάγκαις· ὠφέλησαι δὲ οὐδὲ ἀπὸ τούτων οὐδὲν, περὶ φυγὴν τε ἀσχολουμένη καὶ αἰχμάλωτος ταῖς τῶν πολεμίων ἀπαγομένη χερσίν, οἱ οὐδὲ τῶν νηπίων τῶν παρὰ σοὶ φειδῶ ποιησάμενοι ἐβρίψασιν αὐτὰ νεκρὰ κατὰ πᾶσαν ὁδὸν πολυτρόποις ὑποβαλόντες σφαγαῖς. Εὐδῆλον δὲ ὅτι Αἰθιοπίας οὐ τοὺς πόρρω που ἀπωχισμῆ.

vous φησίν, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς ὀρόρους εἶναι συνέδανεν Α Αἰγυπτίοις. « Καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσιν κλήρους, καὶ πάντες οἱ μαγιστῆρες αὐτῆς δεθῆσονται χειροπέδας. » Ἄπαντα μὲν γὰρ τὰ παρὰ σοὶ τίμια ἀφελόντες οἱ πολέμιοι διενείμαντο κλήρους· καὶ τοὺς μέγα δὲ τῶν ἐν σοὶ δύνασθαι νομιζομένους χειροπέδας ἐμβαλόντες ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν εἴλωκον. (p. 349.) « Καὶ σὺ μεθυσθήσῃ. » Ἐπειδὴ τὸν οἶνον ἐπὶ τιμωρίας λαμβάνειν εἴωθε, βαρυτάτην, φησίν, ὑπομένεις τὴν τιμωρίαν· ὥστε δίκην μεθύοντος τῆθε κάκεισε περιαντλεῖσθαι τοῖς κακοῖς. « Καὶ ἔση παρωραμένη. » Λόγος δὲ οὐδενὶ γενήσεται· τῶν κατὰ σέ. « Καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῇ στάσις ἐξ ἐχθρῶν σου. » Ἐπιθυμῆσις δὲ τίνα ἀνεῖσιν τῶν κακῶν λαθεῖν, ὅποσα δὴ σοὶ παρὰ τῶν πολεμίων κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐπάγεσθαι μέλλει. « Πάντα τὰ ὀχυρωματὰ σου ὡς σὺ. » Καταλυθήσεται γὰρ παραπλησίως σοὶ πάντα ὅποσα δὴ πρὸς ἀσφάλειαν οἰκίαν πρότερον εἶχες. « Καὶ σκοποὺς ἔχουσι ἄν σαλευθῶσι, καὶ πεσοῦνται εἰς στόμα ἐσθιοντος. » Ηπειράσῃ δὴ διὰ πολλῶν ἀποσκοπεῖν τὰ ἐσόμενα, ἔπειδ' ἂν τῆς παρουσίας τῶν πολεμίων δέξῃ τὴν ἀκοήν· οἱ δὲ ὀνήσοισι σε οὐδέν· ἐκτραπέντες γὰρ τῶν ἐνταταλμένων πεσοῦνται ὑπὸ τοῖς πολεμίοις.

Στίχ. 17-18. « Ἴδου λαὸς σου ὡς γυναῖκες ἐν σοῖ τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοηγόμενοι ἀνοιχθήσονται πύλαι τῆς γῆς σου, καὶ καταφάγεται πῦρ τοὺς μοχλοὺς σου. » Πάντες σου, φησίν, οἱ κατὰ τὴν πόλιν ὑπήκοοι γυναικῶν δίκην ἐν ὀλολυγαῖς γενήσονται καὶ δέει· ἔπειδ' ἂν τὰς μὲν πύλας ὑπὸ τῶν πολεμίων ἴδωσιν ἀνοίγεισας· κεκρατημένην δὲ ὑπ' αὐτῶν τὴν πόλιν πάσης τῆς πρότερον αὐτῇ δοκούσης ἀσφαλείας προσεῖναι ὡς ὑπὸ πυρὸς ἀθρόον ἀναλωθείσης. (p. 350) « Ὑθωρ περιοχῆς ἐπίστασαι σεαυτῇ, καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων σου. » Πολλοὺς ἔθος ἐστὶ πρὸ τῶν τειχῶν τάφρους ἐργάζεσθαι μεγίστας, καὶ πληροῦν ταύτας ὕδατος, ὡς μὴ ῥάδιαν ἐπὶ τὰ τεῖχη τοῖς πολεμίοις εἶναι τὴν διάβασιν. Τοῦτο οὖν λέγει κἀνταῦθα· ὅτι, Ἐφέλχουσαι τὴν ἐκ τοῦ ὕδατος βοήθειαν, καὶ περιβάλε τούτῳ τὸ τεῖχος τὸ οἰκίον, καὶ πάντων τῶν εἰς ἀσφάλειάν σοι κατεσκευάσθαι δοκούστων, πολλὴν ποιῆσαι τὴν ἐπιμέλειαν, εἴ ποῦ τι ἐκ τούτων ὄφελος δέξαιο. Λέγει δὲ αὐτὰ εἰρωνικῶς διασύρων, ὡς οὐδενὶ βοηθῆσθαι κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ὀλων τε ὄντων. Ἐπάγει γοῦν· « Ἐμῶθι εἰς πηλὸν, καὶ συμπατήθητι ἐν ἀχύροις· κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθων· ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε μάχαιρα· καὶ καταφάγεται σε ὡς ἀκρίς, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βρούχος· ἐπλήθυνας ἐμπορίας σου ὑπὲρ τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ. » Ἄλλ' οὐδὲν ἔσται σοὶ πρὸς σωτηρίαν μηχανήμα τότε· τούναντιον μὲν οὖν, ὥσπερ εἰς τινα πηλὸν ἐμπέσῃ, τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, δίκην ἀχύρων ἐν ποιήσει πλίνθων συμπατουμένων τε καὶ συναναφυρομένων τῷ πηλῷ ἐν ἅπασιν τοῖς τότε φερόμενοις κακοῖς καὶ αὐτοῖς· ἀναλώσει μὲν γὰρ σε δίκην πυρὸς ὁ πολέμιος· ἀφανισθήσῃ δὲ σφαγαί· ποικιλίαι· βρούχου τε καὶ ἀκρίδος δίκην κατακαλλίσχοντές σε καὶ βαρεῖαν ἐξεργαζόμενοι σοὶ τῶν κακῶν τὴν πείραν· ἀπρακτος δὲ σοὶ πᾶς ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος γενήσεται, ὃν συνέλεξας ὡσπερ τοῖς ἀστροῖς ἀμιλλώμενος τοῦ οὐρανοῦ.

« Super præclara quæque ejus mittent sortes, cunctique optimates ejus manicis vincientur. » Omnia tibi pretiosa eripientes hostes, sorte inter se diviserunt, cunctosque qui apud te potentatu pollebant manicis injectis in captivitatem abduxerunt. « Et tu inebriaberis. » Quia vino significare punitiōnem Scriptura solet, gravissimam illi ait indictum iri pœnam, ut ebrii instar hinc inde obruatur adversitatibus. « Et despicietis. » Nulla tui ratio habebitur. « Et tu quæres tibi requiem ab inimicis tuis. » Optabis levamine aliquo malorum potiri, quæ tibi eo tempore ab hostibus tuis accident. « Omnes munitiones tuæ sicut tu. » Æque ac tu corruent omnia quæ olim tutelæ tuæ gratia tenebas. « Etiamsi speculatores habent, nihilominus quassatæ corruent in os vorantis. » Conaberis quidem multis exploratoribus ventura prænoscere, statim ac propinquantem hostem audieris, sed tamen custodium nullus fructus erit, namque ab imperatis stationibus dejecti in hostium potentatem incident.

Vers. 13-16. — « Ecce populus tuus tanquam femine apud te. Hostibus tuis patefient portæ 229 regionis tuæ; ignis aduret vectes tuos. » Omnes qui dicto tuo obtemperabant per urbem cives, feminarum ritu ululatus indulgebunt atque formidini, statim ac portas hostibus patentes viderint, captamque ab his urbem, cujus vetus omnis munitionis tanquam igne subito evanescet. « Aquam obsidionis attrahe tibi, obtine propugnacula tua. » Multorum mos est præ mœnibus foveas maximas effodere easque aquis complere, ne sit expeditus hostibus ad mœnia accessus. Id utique nunc ait: Pete ab aqua præsidium, atque hac circumda murum tuum; nihilque eorum prætermitte quæ tutelæ prodesse videntur; si forte hinc aliquid opæ impetrare queas. Loquitur vero ironice et subsannans, quoniam hæc nulli usui per id tempus futura erant. Ergo addit: « Ingredere lutum, conculcare in paleis, roborare super laterem: ibi vorabit te flamma, perdet te gladius, comedet te quasi locusta, gravaberis ut bruchus. Multiplicasti negotiationes tuas super astra cœli. » Verumtamen nulla tunc tibi ad salutem machinatio proderit; imo veluti in lutum in malorum barathrum incidet, et palearum instar quæ, cum lateres conficiuntur, conculcantur et luto immiscentur, omnibus illius temporis malis et ipse commisceberis. Quippe ignis instar absumet te hostis; cædibus variis peribis: bruchi et locustæ more superveniet tibi hostium agmen, qui te consument, acerbunisque tibi malorum sensum efficiet: otiosæ tibi erunt opes illæ, quarum numerum stellis cœlestibus parem congesseras.

ἐπελεύσεται σοὶ τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, (p. 531) ἀπρακτος δὲ σοὶ πᾶς ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος γενήσεται, ὃν συνέλεξας ὡσπερ τοῖς ἀστροῖς ἀμιλλώμενος τοῦ οὐρανοῦ.

VERS. 18-19. — « Bruchus irrumpit et volavit; exiit, quasi atelabus, commistus tuus: ut locusta quae insedit sarpem in die gelu. Ortus est sol, et illa volavit; neque cognitus est locus ejus. » Omnes, inquit, subditi tui, quos multis e locis contraxeras, incrementum, ut arbitraberis, virium tuarum (id enim significet vox commistus), bruchi ritu avolaverunt quaquaversus, diffugeruntque instar atelabi. Imitati sunt locustam quae hora gelida sarpem insidet: haec enim manet in statione immobilis a frigore, donec orto sole geluque resoluto, vim volandi recuperans, exiit, nullo sui vestigio relicto. Dicit autem: Hi pariter qui tibi antea metus causa obtemperabant, mox ubi adversa fortuna laboraveris, tanquam libertate recepta, cumcti a te evantes recedent. Deinde lugubriter generatimque propheta exclamat: « Vae illis dormitaverunt pastores tui; rex Assyrius consopivit potentis tuos. » Flebilis, ait, vos omnes: nam duces, ceu sopore quodam, punitione correpti ocubuerunt. Tale est illud apud beatum Davidem: « Dormitaverunt qui ascendebant equos⁴⁷. » Porro rege vestro neci tradito commortui sunt omnes qui apud eam dignitate praestabant. « Diffugit ad montes populus tuus, neque erat qui eum exciperet. » Sancti jam ad fugam spectabant, quoniam nemo reliquus erat qui praesenti malo suppetias ferret. « Non est confractionis medela. » Cura omnis atque emendatio malorum tuorum sublata est. « Vultus tuum intumuit. » Crevit calamitas tua, jamque est insanabilis. « Omnes qui rei nuntium audient, manibus plaudent super te. Ad quem enim non devenerat perpetua malitia tua? » Profecto populos omnes fama cladum tuarum oblectabit, hique manuum plausu quantopere pernicie tua betentur significabunt. Tu enim bellum adversus omnes susceperas, neminemque pro viribus molestia ac detrimento non afficiebas. Hinc tuus interitus commune gaudium omnibus attulit.

την ἡδονήν. Ἐπειδὴ γὰρ κοινὸν πρὸς ἅπαντας ἦρου τὸν πόλεμον, καὶ πάντα ὄντινασὺν βλάπτειν καὶ κοινὸν κατὰ τὴν δύναμιν ἔσπευδες τὴν οικείαν, διὰ τοῦτο κοινήν ἅπασιν ἡδονὴν ἔκ τῆς ἀπωλείας γενέσθαι συνέδη τῆς σῆς.

" Psal. LXXV, 7.

Στή. 18-19. — « Βρούχος ἔρρηκε καὶ ἐξῆλθε ὡς ἀτελάβος ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρίς ἐπιθεσηκυία ἐπὶ φραγμῶν ἐν ἡμέρᾳ πάγου· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀφῆλατο, καὶ οὐκ ἐγνώσθη ὁ τόπος αὐτῆς. » Πάντες, φησὶν, οἱ ὑπήκοοί σου οὐδὲ πολλαχθὲν συνήγαγες ἀξίων ὡς ἦου τὴν δύναμιν ἄναυτῶ, τοῦτο γὰρ λέγει· « σύμμικτος, » ὡσπερ τις βρούχος ἀπέστη σου παντελῶς, καὶ ἐξεπήδησεν ἀτελάβου δίκην· ἐμμήσατό τε ἀκρίδα ἐν πάγῳ, ἐπιθεσηκυίαν φραγμῶν, ἡ ἀκίνητος ἐκ τοῦ κρύου ἐπὶ τῆς σπάσεως μένωσα τῆς οικείας, ἡλίου φανέντος τε καὶ διαλύσαντος τὸν πάγον, ἀθρόον τῆς πτῆσεως τῆς οικείας ἀπαιληφύτα τὴν δύναμιν ἀπίπταται, οὐδὲν ἔχων τῆς στάσεως αὐτῆς καταλιπούσα τῆς πρότερον. Οὕτω γὰρ, φησὶ, καὶ οἱ οὗτοι πρότερον μὲν ὑπὸ σοὶ καθεστῆκεσαν τῶν δέου· καταλαβοῦσης δὲ σε τῆς συμφορᾶς, ὡσπερ ἐν ἐλευθερίᾳ τινὲ γεγονότες, τὴν ἐκ σοῦ χωρισμὸν ἀγαπήσουσιν ἕπαντες. Ἐτα ἑθνητικῶς ἐφ' ἅπασιν ὁ προφήτης λέγει· « Οὐαὶ αὐτοῖς· ἐνύσταξαν οἱ ποιμένες σου· βασιλεὺς Ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου. » (p. 352) Ἐθνητικῶν, φησὶν, εἴητοι πάντας ὑμεῖς· οἱ μὲν γὰρ ἠγούμενοι ὡσπερ ὑπὸ τῆς τιμωρίᾳ κατενεχθέντες παπτώκασι. Τοιοῦτον δὲ ἔστι καὶ τὸ παρὰ τῶν μακαρίων Δαυὶδ, « Ἐνύσταξαν οἱ ἐπιθεσηκότες ἱστούς. » Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁ ὑμέτερος ἀπωλεία παραδοθείς συναπίλασεν ἑαυτῶ πάντας τοὺς παρ' αὐτῶ δυναστεύοντας πρότερον. « Ἀπῆραν ὁ λαὸς σου ἐπὶ τὰ ἔρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος. » Πρὸς φυγὴν ἅπαντες εἶδον λοιπὸν, ἐπεὶ μηδεὶς ἦν ὁ βοηθεῖν δυνάμενος τοῖς παροῦσι κακοῖς. « Οὐκ ἔστιν ἰσσις τῆς συνεριθῆς. » Πᾶσα γὰρ θεραπεία τε καὶ διόρθωσις τῶν σῶν κτηνηται κακῶν. « Ἐφλέγμανεν ἡ πληγὴ σου. » ἠύξθη γὰρ σου τὸ κακὸν, ὥστε καὶ μένειν ἀνίστατον. « Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ, ἵσθι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπήλθεν ἡ κακία σου διὰ παντός; » Ἀλλὰ γὰρ οἱ πανταχοῦ τῶν περὶ σέ κακῶν δεξάμενοι τὴν ἀκοὴν ἠσθήσουσιν, τῶ κρείττω τῶν χειρῶν τῶν οικείων ἐπιδεικνύμενοι τῆς σῆς ἀπωλείας

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΒΒΑΚΟΥΜ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN HABACUCUM PROPHE TAM.

231 Postquam jam decem tribus Assyrius in suam regionem captivas abduxerat, et deinde expeditione adversus Hierusalem suscepta, terribilem

(P. 353) Ἦδη τοῦ Ἀσσυρίου τοὺς μὲν τῶν δέου φυλῶν αἰχμαλώτους εἰς τὴν οικείαν ἀπαγαγόντας, χῶσαν, ἐπιηλυθὸς δὲ τῆ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν

φοδερὰν ἐκείνην διὰ τοῦ ἀγγέλου πληγῆν δεξαμένου, μετὰ πολλῆς ὡς εἰκὸς ἐντεῦθεν τῆς ἀτιμίας ὑποστρέψαντος εἰς τὰ οἰκεία, ὁ μακάριος Ἀμβακούμ (47) ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν προφητείαν ποιεῖται ταύτην, εἰς δύο μερίζων τὸν λόγον, εἰς τε τὴν αἰτίαν τῶν ἐν τῷ λαῷ δυναστευόντων τε καὶ κρινόντων, οἱ πολλαὶ καὶ διαφόροι ταλαιπωρίας τοὺς πένητας περιέβαλλον, ὑπὲρ ὧν δὴ μάλιστα ἐπαχθήσεσθαι τὰ παρὰ τῶν Βαβυλωνίων αὐτοῖς μνημονεύει κακὰ· καὶ εἰς τὴν αὐτῶν τῶν Βαβυλωνίων κατηγορίαν ὡς κεκρατηκότων μὲν τῆς Ἰερουσαλήμ, οὐκ εἰς δέον δὲ τῷ κράτει χρησαμένων, πολλὴν δὲ τὴν ἀμετρίαν τῆς ὀμότητος κατ' αὐτῶν ἐπιδοδειγμένων· ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τούτους τιμωρηθήσεσθαι λέγει· ὥστε κατὰ γε τὴν διαίρεσιν ταύτην εἰκνεῖται τῷ ἐνάτω ψαλμῷ δοκεῖν αὐτοῦ τὴν προφητείαν, ὅς ἐστὶ μὲν εἰς τῷ ἀριθμῷ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκφωνήσεως, δύο δὲ ἐπὶ τῆς Ἰβραϊκῆς γλώττης, ἰδίαν ἑκατέρου τὴν ὑπόθεσιν ἔχοντος· ὡς τοῦ μὲν προτέρου ἀρχὴν μὲν εἶναι τὸ, « Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου »· πέρας δὲ τὸ, « Κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην αὐτοῖς, γνῶτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι εἰσι. » Τοῦ δευτέρου δὲ ἀρχὴν μὲν τὸ, « Ἰνα τί, Κύριε, ἀφέστηκας μακρόθεν; » (p. 354) ὑπεροφῆς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσι; » τέλος δὲ, « Τὴν ἐτακμασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου, > ρῖναι ὄρφανῷ καὶ ταπεινῷ, ἵνα μὴ προσθῆ ἔτι τοῦ μεγαλαυχεῖν ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς. » Τούτων δὲ ἐν μὲν τοῖς προτέροις τοὺς ἄλλοτριους αἰτιᾶται, λέγω δὲ τοὺς περιόικτας, ὡς πολλῇ τῇ κατ' αὐτῶν ὀμότητι χρησαμένους, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπιχθῆναι λέγει παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἐν δὲ τοῖς δευτέροις, τοὺς ἐν τῷ λαῷ τῷ τε πλούτῳ καὶ τῇ δυναστείᾳ ἐπ' ἀδικίαν καὶ βλάβην καὶ ἐπὶ ἡρείαν τῶν πενήτων κέχρημένους, οὓς καὶ αὐτοὺς οὐκ ἔξω τιμωρίας ἔσεσθαι φησι. Τοιοῦτο γὰρ τι καὶ νῦν ὁ μακάριος Ἀμβακούμ ὁ προφήτης ποιεῖ, μερίζων τὸν λόγον εἰς τε τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐπ' ἀδικίαν τῶν πενήτων τῇ προσοῦσθαι κέχρημένους δυναστείᾳ· τούτους γὰρ ἐν τοῖς προτέροις αἰτιασάμενος, λέγει καὶ τὴν ἐπαγομένην αὐτοῖς ὑπὲρ τούτου τιμωρίαν· καὶ εἰς τοὺς Βαβυλωνίους, ὧν καὶ αὐτῶν κλείεσθαι ὅσα διαθεσικῶν κακὰ τὸν λαὸν ἐπαχθησομένην ὑστερον τιμωρίαν μὴνύει. Ἀλλὰ γὰρ τοιαύτης τινὸς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων, τὰ κατὰ μέρος σκοπεῖτον λοιπόν. Πράττειται μὲν οὖν ἡ εἰσὼδα προγραφή τοῦ βιβλίου, « Τὸ λῆμμα ὃ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης »· ἀρχεται δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

D

CAP. I.

Στίχ. β'. — « Ἔως τίνος, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσης; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ σώσης; » (p. 355) Οὐχ ὡς αἰτίας τινα τῷ Θεῷ προσάγων ὁ προφήτης ταῦτα φησιν, ἀλλὰ καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐπὶ τῶν τινα διαπόρησιν ἐχόντων, ἧ καὶ ἀγανάκτησιν κινούντων δικαίαν κατὰ τῶν ποιούντων, ἐν αἰτιατικῷ λέγειν σχηματι τῶν πραττομένων τὴν ἀτοπίαν· οὕτω κἀνθάδε φησιν· ὥστε πρὸς οὖν καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ τὸ, « Ἰνα τί, Κύριε.

A illam ab angelo cladem acceperat, multaque, ut par erat, cum ignominia illinc in patriam regressus fuerat; beatus Habacucus hoc edidit de Judæa vaticinium, diviso in partes duas sermone; quarum priore principes judicesque incusat, qui multis variisque ærumnis pauperes implicuerant; quam ob rem præcipue eventura illis a Babyloniis mala memorat: altera vero pars Babyloniis ipsorum increpationem continet, qui Hierusalem potiti, haud recte victoria usi erant, sed multum crudelitatis excessum adversus Judæos exprompserant; cujus causa punitum iri dicit. Quare secundum hanc divisionem, videtur prophetia hæc nono similis psalmo, qui unus est in Græca interpretatione, duo autem in Hebræa lingua, cum suo quisque argumento. Et prioris quidem initium est: « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narabo omnia mirabilia tua. » Finis autem: « Constitue, Domine, legislatorem eis; sciant gentes quoniam homines sunt. » Alterius vero psalmi initium est: « Ut quid, Domine, recessisti longe, despicias in opportunitatibus, in tribulationibus? » Finis: « Præparationi cordis eorum attendit auris tua, judicare pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram. » Jam vero in priore psalmo alienigenas increpat, id est, finitimos, qui magnopere contra Judæos sævierant, ac propterea pœnam 232 ipsis a Deo inflictam dicit; in altero populi ditiores ac principes objurgat, qui pauperes iniquitate, detrimentis, injuriisque vexabant; atque hos etiam haud pœnam evasuros ait. Idem fere nunc agit beatus Habacucus propheta, bipartito sermone, primo quidem adversus eos qui pauperes injusta vi opprimebant: his enim apprime increpitis, eventuram delicto pœnam prædicit; deinde in Babylonios convertitur, qui cum innumera mala populo Judaico intulissent, punitionem ipsis impositum iri prædicit. Nunc postquam verborum prophetæ argumentum exposuimus, sequitur ut partes singulas consideremus. Præit solitus libello titulus: « Assumptio quam vidit Habacucus propheta. » Sic autem exorditur:

Vers. 2. — « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? » Non tanquam exposulans, hæc ait propheta, sed more illorum, qui in re aliqua anxii, vel etiam justa indignatione commoti, figurato ad exposulationem sermone de rerum actuum iniquitate queruntur. Ita scilicet hoc se loco gerit propheta. Sicut ergo beatus etiam ait David: « Ut quid, Domine, recessisti longe, despicias in

opportunitatibus, in tribulationibus? Dum extollitur impius, incenditur pauper¹⁸, et reliqua; haud Deum culpans ita loquitur, sed illis irascens qui talia agunt, et quodammodo exæstuanus, quod non cito pœnas debitas luerint. Ita et alibi: « Cur, Deus, repulisti in finem? iratus est furor tuus adversus oves pascui tui¹⁹? » Etenim magnitudine malorum populo illatorum attonitus, sic etiam hoc loco loquitur. Velut etiam beatus Jeremias dicit: « Cur via impiorum prosperatur, **233** beate agunt omnes reprobantes reprobrationes²⁰? » Nam ne iste quidem Deum accusans sic loquitur, sed indignans potius quod delictorum pœnas non pertulerint. Pari enim prophetæ omnes animo erant. Quin et illud apud beatum Davidem dictum: « Domine, in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes: justitia tua, sicut montes Dei; judicia tua abyssus multa²¹: » quæ nimirum dicit, benignitatem Dei demirans erga homines tanquam infinitam, et quod multam de viro justo gerat sollicitudinem, imperscrutabile dicens Dei examen et judicium, quo seras peccantibus pœnas imponit, quas sæpe differt, quanquam multa inter homines mala versentur. Eodem prorsus modo hic quoque dicit propheta, iniquitatum irascens principum populi, qui multam variamque pauperibus injuriam faciebant: magnopere quidem cognoscens digna esse supplicii ea quæ fiebant, dolens autem quod Deo ultionem diferente, multa adversus pauperes vigeret injustitia. Propterea, ceu qui sæpe expetiverat vindictam de iis capi tam prave agentibus, nihil vero impetraverat: « Usquequo, inquit, Domine clamabo, et non exaudies? » Nam sumpta sibi patientium injuste persona dicit: Quousque tandem miseriis multis exercitus clamo tuum exposcens auxilium, neque tamen id impetro?

σώσης; » Ἀναλαθῶν γὰρ τὸ τῶν ἀδικουμένων πρόσωπον λαῖς ἐξεπαζόμενος βῶν μὲν αἰτῶν τὴν σὴν βοήθειαν, οὐ

VERS. 3-5. — « Quare mihi ostendisti labores et dolores, videre miseriam et impietatem? » Nil aliud quotidie video nisi laborem atque pressuram, quam mala mente principes pauperibus inferre conantur. « Contra me factum est judicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur ad finem judicium. » Queror itaque quod sæpe vidi, nempe iudicio instituto, jus omnino contemni, sed respicientem personas iudicem, hunc sibi proponere sententiæ suæ scopum, cumulando scilicet **234** oppressi detrimentum. Hinc legum tuarum observantia negligitur, nullaque harum ratio habetur: nullius iudicii bonus est exitus, sed manifesta iniquitate laborat. « Quia impius prævalet adversus justum. » Qui igitur impie vivunt, et legitima tua pensi non habent, injuriarum omne genus pro sua præpotentia in egenos conferunt. Nam justum hoc loco dicit pro oppresso

ἀφέστηκας μακρόθεν, ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν θλίψεσιν; ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι τὸν ἀσεβῆ, ἐμπυρίζεται ὁ πτωχός, » καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ γὰρ τὸν Θεὸν αἰτιώμενος ταῦτα λέγει, ἀγανακτῶν δὲ κατὰ τῶν τοιαῦτα ποιοούντων, καὶ τινα τρόπον διαπορῶν, ἀν' ὅτου μὴ δίκας διδάσιν ὀξέως. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἴνα τί, ὁ Θεός, ἀπώσω εἰς τέλος, ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου; » Διαπορῶν γὰρ ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γεγονότων εἰς τὸν λαόν, κἀνταῦθ' αἰσι· καὶ πολλὰ δὲ τοιαῦτα εὖροι τις ἄν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας φησί· « Τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται, ἠὲ θήνησαν πάντες οἱ ἀθετοῦντες ἀθετήματα; » Οὐδὲ γὰρ οὐδ' οὗτος τὸν Θεὸν αἰτιώμενος λέγει, ἀγανακτῶν δὲ ἐφ' οἷς ἔπραττον ὅτι μὴ διδάσιν δίκας· ἐπεὶ περ οἱ προφήται πάντες ὁμοίως ἦσαν πεπεισμένοι, ἐκεῖνο δὴ τὸ παρὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ λεγόμενον· « Κύριε, ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ἑλεός σου, ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἡ δικαιοσύνη σου ὡς ὄρη Θεοῦ, τὰ κρίματά σου ἄβυσσος πολλή· » ἄπερ οὖν εἶπεν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐκπληττόμενος τοῦ Θεοῦ ὡς ἀμέτρητον οὖσαν, (p. 356) καὶ τοῦ δικαίου τὴν φροντίδα ὅτι πολλὰ γὰρ γὰρ ποιεῖται ταύτην· ἀνεφικτον δὲ εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν κρίσιν, καθ' ἣν οὐκ ὀξείας ἐπάγει τοῖς πταίουσιν τὰς τιμωρίας, ἀναβάλλεται δὲ αὐτὰς πολλάκις, καίτοι γε ἐν ἀνθρώποις πολλῶν πασχόντων κακῶς. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ προφήτης ἐνταῦθ' αἰσι, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ τῶν ἐν τῷ λαῷ δυναστευόντων, καὶ πολλὴν τινα καὶ πολύτροπον τοῖς πένησι τὴν ἐπήρειαν ἐπαγόντων· καὶ σφόδρα μὲν εἰδώς, ὡς τιμωρίας δέξια τὰ πραττόμενα, ἀθυμῶν δὲ ὅτι τὴν τιμωρίαν ἀναβαλλομένου τοῦ Θεοῦ, πολλὰ τις ἡ κατὰ τῶν πενήτων γίνεται ἀδικία. Διὰ τοῦτο ὡς ἄν πολλάκις αἰτήσας τοῦ Θεοῦ τὴν τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι τοῖς οὕτω διαπραττομένοις κακῶς, ἀνύσας δὲ πλέον οὐδὲν, « Ἔως τίνος, φησί, Κύριε, κεκράξομαι καὶ οὐ μὴ εἰσακούσης, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ οὕτω φησίν, ὅτι Ἀχρὶ τίνος ἐν ταλαιπωρίαις πλῆ- τυγᾶνω δὲ ταύτης;

Στίχ. γ'-ε'. — « Ἴνα τί μοι εἰδείξας κόπους καὶ πόνους ἐπιβλέπειν ἐπὶ ταλαιπωρίαν καὶ ἀσέθειαν; » Οὐδὲν γοῦν ἕτερον καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὀρῶ, ἀλλ' ἡ πόνον καὶ συντριβὴν, ἣν οἱ δυναστεύοντες ἀσεβεῖ τῇ γνώμῃ τοῖς πένησιν ἐπάγειν πειρῶνται. « Ἐξεναντίας μου γέγονε χρισίς, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει· διὰ τοῦτο διεσκέδασται νόμος, (p. 357) καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα. » Αἰτιώμαι γοῦν ἂν πολλάκις εἶδον, ὅτι δίκης συγκροτουμένης παρορᾶται μὲν παντελῶς τὸ δίκαιον, πρὸς σχήματα δὲ ὀρών ὁ δικαστὴς τούτῳ τὸ πέρας ποιεῖται τῆς δίκης, ἐπαύξων τῷ ἡδικημένῳ τὴν βλάβην· ἐντέθεν γοῦν ἡμέληται μὲν τῶν νόμων τῶν σῶν ἡ ἀκρίβεια, καὶ λόγος τούτων οὐθεὶς οὐδενί· δίκη δὲ οὐδεμία πέρας δέχεται χρηστῶν, ἀλλ' εἰς ἀδικίαν πρόδηλον κατανατᾷ. « Ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. » Οἱ γοῦν ἀσεβεῖς συζῶντες καὶ τῶν σῶν νομίμων οὐδένα ποιούμενοι λόγον, πᾶν εἶδος ἐπηρείας κατὰ τὴν οὐκίαν δυναστείαν ἐπάγουσι

¹⁸ Psal. x, 1.¹⁹ Psal. lxxiii, 1.²⁰ Jer. xii, 1.²¹ Psal. xxxv, 6.

τοὺς πενομένοις· δίκαιον γὰρ ἐνταῦθα τὸν ἀδικού-
 μενον πένητα καλεῖ, ὡς δικαίας γε τῆς ἐδικίας
 ταυζόμενον. « Ἐνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα
 διεστραμμένον. » Ἐντεῦθεν οὐδὲ παρὰ τοῦ κριτοῦ
 γινόμενον τι μὴ διεστραμμένον ἴδοι τις ἄν· ἐπειδὴ
 κάκεινος ἀμελῶν τοῦ δικαίου πρὸς τὸν δυναστεύοντα
 τὴν πᾶσαν ἔχει ῥοπήν. Ἐἴτα τὴν τῶν πραττομένων
 αἰτιασάμενος ἀτοπίαν ἐν τούτοις, ἐπάγει λοιπὸν τὴν
 τιμωρίαν· ὡς ἂν μετὰ τὴν ἐντευξίν τῶν πρὸς τὸν
 Θεὸν ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ἐγνωκώς τε αὐτὴν καὶ
 μηνῶν ἅπασιν δικαίως. « Ἴδετε, οἱ καταφρονηταί,
 καὶ ἐπιθλέψατε, καὶ θαυμάσατε· καὶ ἴδετε θαυμάσια,
 καὶ ἀφανίσθητε· διότι ἐργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς
 ἡμέραις, ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστευσήτε ἂν τις ἐκδι-
 ηγήται. » (p. 358) Ἀλλὰ γὰρ οὐκ εἰς τὸ παντελὲς
 ὑμῖν ἐξέσται· οἷαυτα ποιεῖν τῆς κρίσεως καταφρο-
 νοῦσι τῆς θείας· ὄψεσθε γὰρ θαυμαστήν τινα τιμω-
 ρίαν ἐπαγομένην ὑμῖν, καὶ πρὸς ἀφανισμόν ἀρχού-
 σαν παντελεῖ, ἐπειδὴ τοιαῦτα ὑμῖν ἐπάξει Θεός·
 τοῦτο γὰρ λέγει, Ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι, ὃ καὶ ἀπιστον
 ἂν ἐκ μόνης διηγήσεως γένοιτο πρὸ τῆς πείρας·
 ποῖον τοῦτο λέγων.

Στίχ. 5-7. — « Διότι ἐγὼ ἐγείρω τοὺς Χαλδαίους,
 τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν καὶ τὸ ταχινόν, τὸ πορευόμενον
 ἐπὶ τῇ πλάτῃ τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσαι
 σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ. » Ἐπάξω γὰρ ὑμῖν τοὺς Βα-
 βυλωνίους τῆς τοσαύτης ὑμῶν ἔνεκεν παρανομίας,
 ἔθνος ὠμότατον, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἐπιτε-
 λούν ἃ βούλεται, ὃ πᾶσαν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ
 δύναμιν μικροῦ γε ἐπελεύσεται τὴν γῆν, ὡς ἂν περι-
 βάλλοιτο κτήσιν, τὴν μηδαμόθεν αὐτῷ προσήκουσαν
 μηδαμῶς. « Φοβερός καὶ ἐπιφανής ἐστι, » πολλοῦ γέ-
 μων τοῦ φόβου καὶ καταφανής ἅπασιν ἐκ δύνασθαι
 μεγάλα. « Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἔσται, καὶ τὸ
 λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Οὐδὲν τῆς ἐτέ-
 ρου θεόμενου συμμαχίας, ἀλλ' αὐτὸς οἰκεία τῇ δυνάμει
 πάντα διαπραττόμενος, ὥστε καὶ κρίνειν καὶ κατα-
 κρατεῖν ὧν βούλεται, ἀθρόον τε ἦν ἂν ἐθέλῃ τιμω-
 ρίαν ἐπάγειν αὐτοῖς. « Καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδά-
 λεις οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ὄξυτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους
 τῆς Ἀραβίας, καὶ ἐξιπάσονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ,
 (p. 359) καὶ ὀρμήσουσι μακρόθεν· καὶ πετασθήσονται
 ὡς ἀετὸς πρὸ θυμῶν ἐπὶ τὸ φαγεῖν. » Ἴππικὸν μὲν αὐ-
 τῷ παρεσκευασμένον ἐστὶ πρὸς πόλεμον, παρδάλεων
 τε καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀραβίαν λύκων ὄξυτερον· οἱ
 δὲ ἵππεύοντες τοσαύτῃ πρὸς τὸ πολεμεῖν κέχρηται
 τῇ προθυμίᾳ, ὥστε θαρρόντας ἐπὶ γῆν ἐλαύνειν
 πόρρωθεν αὐτῶν ἀπικισμένοις δοκεῖν, ἀετοῦ δίχην ἐπὶ
 θήραν ἐτοίμου.

Στίχ. 8-10. — « Συντέλεια ἐπ' ἀσεβείας ἦξει ἀνθ-
 εστηκότας προσώπων αὐτῶν ἐξ ἐναντίας. » Οὗτοι
 πάντας τοὺς ἐν τῷ λαῷ, τὴν κατὰ τῶν πενήτων ἀσε-
 βειαν ἐπιδεικνυμένους παντελῶς ἀπολέσουσιν, οὐδὲ
 πρὸς τὸ βραχύτατον ἀντιδλέπειν αὐτοῖς, ἢ ἀνθίστα-
 σθαι τολμῶντας. « Καὶ συνάξει ὡς ἄμμος αἰχμαλω-
 σίαν· καὶ αὐτὸς ἐν βασιλεῦσιν ἐντροφήσει, καὶ τύ-
 ραννος παύγνια αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ὄχυρωμα
 ἐμπαίξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσεται αὐτοῦ. »
 Πολλοὺς μὲν οὖν αἰχμαλώτους ἐργάσεται, ἀναριθμή-
 τους οὐχ ἤττον ἢ ἄμμος· αὐτὸς δὲ τὴν ἰδίαν ἡδονὴν
 αὐξήσειεν τῷ πολλὰς καθελεῖν βασιλείας· ὧν τὸν

A paupere, qui justam impetrandi defensionem di-
 gnus erat. « Propterea egredietur iudicium per-
 versum. » Hinc nihil ne a iudice quidem nisi per-
 versum fieri quisquam videat; nam et iste, æqui-
 tate ommissa, ad potentem toto sui pondere inclinat.
 Deinde hanc operum sævitatem vituperans, pœnam
 mox subdit, quasi hanc in tractatu cum Deo reve-
 latione supernâ novisset, eamque merito cunctis
 portenderet. « Videte, contemptores, et respicite,
 et admiramini, et spectate mirabilia, et disperdi-
 nini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod
 non crederetis si quis narraret. » Verumtamen
 haud perpetuo hæc a vobis fieri poterunt divini
 iudicii contemptoribus: videbitis enim miram
 quamdam punitionem vobis impactam, et omnimodo
 B exitio parem; namque ita Deus vobiscum aget:
 quippe ita valent verba: Opus ego operabor, quod
 incredibile narratu videbitur, ante hujus experi-
 mentum. Quod quale sit, dicit.

VERS. 6-8. — « Quia ego Chaldæos suscito, gen-
 tem acerbam et velocem, quæ ambulat super lati-
 tudines terræ, ut possideat tabernacula non sua. »
 Adducam contra vos Babylonios, propter tantum
 scelus vestrum, gentem sævissimam, et ad id quod
 voluerit exsequendum expeditissimam, quæ viribus
 quibus pollet universam ferme terram occupabit,
 ut ea sibi subiciat, quæ nullatenus ad se pertine-
 bant. « Terribilis 235 et illustris est » multum-
 que terrorem afferens, notaque omnibus ob po-
 tentiæ suæ magnitudinem. « Ex ipsa iudicium ejus
 erit, et assumptio ejus ex ipsa egredietur. » Nul-
 lius auxilio indigens, sed suapte potentia cuncta
 exsequens, ita ut et decernat, et quod vult obti-
 neat, subitamque pro suo libito pœnam hostibus
 impingat. « Et exsiliunt plus quam pardi equi ejus,
 et velociores lupis Arabiæ. Et equitabunt equites
 ejus, et de longinquo irruent, et volabunt quasi
 aquila ad vorandum percita. » Equitatus est illi ad
 bellum paratus, pardis et Arabiæ lupis velocior.
 Tantus vero est equitum ad bellandum impetus,
 ut ad longinquas regiones alacriter discurrant, ac
 volare propemodum videantur iis qui procul ha-
 bitant, aquilæ instar quæ in prædam insilit.

VERS. 9-14. — « Consummatio in impios veniet
 resistentes faciei ipsorum ex adverso. » Hi cunctos
 de populo, qui adversus pauperes iniqui fuerunt,
 funditus perdent; nam ne brevissimo quidem tem-
 pore ex adverso intueri hostes aut iis obsistere
 audebunt. « Et congregabit quasi arenam captivi-
 tatem. Et ipse de regibus delicias capiet, et tyran-
 nus ludibria ejus: et ipse cuilibet munitioni illu-
 det; et struet aggerem, et capiet illam. » Multo
 itaque faciet captivos, imo innumerabiles quantum
 arena est. Ipse vero voluptatem suam cumulat
 multorum regnorum destructione, quam sine la-

bore multo et quasi ludens patrabit; atque eadem facilitate munitissimas quoque urbes arcesque obtinebit, struens expeditissime aggeres, atque omnia subruens sive mœnia sive aliud quidvis tutamen videtur. « Tunc mutabit spiritum, et pertransibit, et propitiabitur. » Verumtamen maximam hanc punitionem inspiciens Deus, et quidem a talibus talique animo præditis inflictam hominibus, suam adversus nos **236** iram omittet: et per medios nos, ut ita dicam, providentia sua transibit, veniam priscis peccatis indulget, et impositam horum causa pœnam remittet. « Hæc est fortitudo Deo meo. Nonne tu a principio, Domine Deus sancte meus? Et non moriemur? » Hoc est potentia opus, quod desuper pro nobis ostendit ille qui sanctus est, et omni rei existenti superior: quamobrem vivere quoque speramus, post pœnæ depulsionem. « Domine, ad iudicium rem hanc constituisti; et formavit me ut arguam disciplinam ejus. » Nempe ut erudiam correptione mea reliquos homines, ne securi peccent. Deinde ad ipsum Deum convertit sermonem: « Purus oculus tuus, ne mala videat, et contemplari molestias non poteris. » Multa tibi æqui juris cura est: quare male agentes spectare non sustinebis, et qui molestiarum aliis et contritionis auctores sunt. « Cur aspicias contemptores? Tacebisne, dum justum devorat impius? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia duces? » Non ergo spectare patieris eos qui punitionis tuæ contemptu hæc agunt; neque tantam iniquitatem dissimulabis, ut justis ab impiis propemodum devorentur. Alioqui videbimur a piscibus atque reptilibus duce carentibus nihil differre, nisi tu punitionis tuæ demonstratione, palam fias ceu præses noster et actuum omnium humanorum scrutator accuratus. καταπίνεσθαι ὑπὸ ἀσεβῶν· φανούμεθα γὰρ ἰχθύων τε καὶ ἑρπετῶν οὐκ ἔχοντων ἡγούμενον διαιλᾶττοντες, οὐδὲν, εἰ μὴ τῇ τιμωρίᾳ τῇ σῆ δῆλος γένοιο, ἐπιστατῶν τε ἡμῖν καὶ πᾶσαν ἐξέτασιν ἀκριθεῖ τῶν ἀνθρωπείων ποιούμενος πραγμάτων.

VERS. 15-17. — Postquam hæc omnia de Babylonis dixit, qui sæve admodum populum tractaverant, exponit deinceps hostis ejusdem potentiam, cujus ope quotquot vult malis innumeris facile irretit. « Hamo sustulit illum ad consumptionem, traxitque eum reti suo, et in sagenis suis adunavit. Propterea lætabitur et gaudebit; propterea **237** immolabit sagenæ suæ, et thurificabit reti suo. » Quasi hamo aliquo ac reti plurimos potentia sua circumveniens, supremo tradet exitio. Sic autem in potestatem suam cunctos rediget, ut et operibus suis gavisurus sit, ac propemodum quasi Deo aliquo viribus suis propriorum gestorum magnitudinem tributurus. Nam verba, « Immolabit sagenæ, et thurificabit reti, » dicit sumpta metaphorā ab iis qui in casu ejusmodi, gratias Deo referunt. Vult ergo dicere illum Dei instar imaginari omnia posse pro suo libito efficere; causamque exponens, « Quia in ipsis, inquit, incrassavit (48) God. Συναγωγᾷς.

Α ἀφανισμόν οὐ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου, ὡς ἂν παίζων δὲ ποιῆσεται βράδιως· μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐμαρείας καὶ τῶν ἄγων ὠχυρωμένων πόλεων τε καὶ φρουρίων κρατήσῃ, χῶμά τε ἐγείρων μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας, καὶ κατασπῶν πᾶν ἐλτε τείχος εἰθ' ἐτέρως πως ἠσφαλισθαὶ δοκοῦν. (p. 360) « Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ διελεύσεται, καὶ ἐξιλιάσεται. » Ἄλλὰ γὰρ μεγίστην τὴν ἐπαχθεῖσαν τιμωρίαν ἰδὼν ὁ Θεός, ἅτε παρὰ τοιούτων καὶ οὕτω διακειμένων ἐπαγομένην ἀνδρῶν, μεταβαλεῖ μὲν τὴν καθ' ἡμῶν ὀργήν· ὡσπερ δὲ εἰς μέσους ἡμᾶς τῇ κηδεμονίᾳ παρελθὼν, συγγκμῶν μὲν ὑπὲρ τῶν πάλαι πεπληγμελημένων δώσει, λύσει δὲ τὴν ἐπικειμένην ἡμῖν διὰ ταῦτα τιμωρίαν. « Αὐτὴ ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ μου· οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς, Κύρια ὁ Θεός μου ὁ ἅγιος; καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν. » Τοῦτο γὰρ τῆς σῆς δυνάμεως τὸ ἔργον, ὅπερ ἄνωθεν ἐπιδέδειξαι περὶ ἡμᾶς ἅγιος ὢν, καὶ πάντων ὑπερκεῖμενος τῶν ὄντων, ὑπὲρ ὧν δὲ καὶ ζῆσεσθαι προσδοκῶμεν, λυθείσης ἡμῖν τῆς τιμωρίας. « Κύριε, εἰς κρίμα τέταχας αὐτὸ, καὶ ἐπλασέ με τοῦ ἐλέγχειν παιδείαν αὐτοῦ. » Ἄνωθεν γὰρ με αὐτὸς εἰς τὴν τῶν ἀμαρτανόντων διέπλασας κρίσιν· ὡς ἂν καὶ παιδεύοιμι διὰ τῶν ἐλέγχων αὐτοῦς, ἔξω τῆς τοῦ πλημμυλεῖν καθίστασθαι ἀδείας· εἴτα πρὸς αὐτὸν ἀποστρέψας τὸν Θεὸν τὸν λόγον, « Καθαρός ὁ ὀφθαλμός σου τοῦ μὴ ὄρᾶν πονηρά, καὶ ἐπιβλέπειν ἐπὶ πόνους οὐ δυνήσῃ. » Πολλῆ φροντίς σοι τοῦ δικαίου· ὅθεν οὐδὲ βλέπειν ἀνέχῃ τοὺς τὰ πονηρὰ ἐργαζομένους, πόνων τε καὶ συντριβῆς ἐτέροις καθίσταμένους αἰτίους. (p. 361) « Τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ καταφρονουῦντας; παρσιωπήσῃ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον· καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἑρπετὰ οὐκ ἔχοντα ἡγούμενον. » Οὐ τῶν ἀνέχῃ θεωρεῖν τοὺς καταφρονῆσαι τῆς σῆς τιμωρίας τοιαῦτα διαπραττομένους, οὐδὲ παραπέμπασθαι τὴν τσαούτην ἀδικίαν, ὥστε δικαίου; μονουοχὲ ἔνεκεν τούτου θύσει τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ. » Ὡς γὰρ ἀγκίστρῳ τιλὴ καὶ ἀμφιβλήστρῳ τῇ οικείᾳ δυνάμει πλείστους ὄσους περιβαλὼν εἰς παντελῆ παραδίδωσιν ἀπίστείαν· οὕτω τε ἅπαντας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἀθροίζει τὴν οικείαν, ὥστε ἡδεσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις τοῖς ἰδίοις, κινδυνεύειν δὲ ὡς ἂν τινι Θεῷ τῇ οικείᾳ δυνάμει λογίζεσθαι τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων τὸ μέγεθος· (p. 362) τὸ γὰρ, « θύσει τῇ σαγήνῃ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ, » τοῦτο λέγει ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν εὐχαριστίαν ἀποτινύντων τῷ Θεῷ. Βούλε-

ται οὖν εἶπεν ὅτι μονοουχὶ Θεοῦ δίκην φαντάζεται ἅπαντα κατὰ τὸ δοκοῦν ἐαυτῷ ποιεῖν· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων· «Ὅτι ἐν αὐτοῖς ἔλλπανε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.» Τῆ γὰρ ἰσχυρῇ τῇ οἰκείᾳ λογίζεται τῶν κατωρθωμένων τὸ μέγεθος, ἀφ' ὧν δὴ προσγένονεν αὐτῷ τὸν πλοῦτον αὐξῆσαι τὸν οἰκεῖον· τοῦτο γὰρ λέγει, «Ἐλλπανε μερίδα αὐτοῦ.» Ἐντεῦθεν δὲ, φησὶ, καὶ πάντων δὴ τῶν δοκιμῶν τε καὶ ἐκλεκτῶν τὴν ἀπόλαυσιν ἔχει· ὅπερ ἐστὶ τὸ, «Καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά.— Διὰ τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφίβληστρον αὐτοῦ, καὶ διαπαντὸς ἀποκτείνειν ἔσθῃ οὐ φείσεται.» Ἐκ δὲ ὧν κατώρθωσε πολλὰκις θαρρῶν ἐστὶ τῆ οἰκείᾳ χρῆται δυνάμει, καὶ πολέμοις χρώμενος ἀπαύστοις, παλὺν ἀφειδῶς τῶν ἐμπιπτόντων ἐργάζεται τὸν φόνον· εἰρηκῶς δὲ τὰ παρὰ τοῦ Βαβυλωνίου γινόμενα, καὶ διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν εἰς τὸν λαὸν παρανομίαν αὐξήσας, ἐπάγει λοιπὸν

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. α΄-δ΄. — «Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν.» Ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν πολέμῳ καὶ πολιορκίᾳ τὴν τοῦ τείχους διαριουμένων φυλακῆν. «Ἐπὶ τῆς φυλακῆς, φησὶν, ἐγὼ στήσομαι τῆς ἐμῆς, ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦ ἐμοῦ προσήκοντος οὐκ ἐκστήσομαι, (p. 365) ἀλλὰ γὰρ ἐξομαι τούτου, ἐν ἀσφάλειᾳ γε πλεῖστη καθεστάναι νομίζων εἰ ταῦτα ποιήην. Καὶ σαφέστερον ποιῶν δὲ λέγει· «Καὶ σκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἐλεγχόν μου.» Βούλεται εἶπεν ὅτι, Ἔργον ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφορᾶν, καὶ τὰ ἐκείθεν γινόμενά τε καὶ δεκνόμενα δεγέσθαι, ἐντεῦθεν γὰρ μοι καὶ ἀσφάλεια πλεῖστη προσέσται. Διαμηνῶ τοίνυν, φησὶν, ἀφορῶν τί ποτε ἄρα περὶ τῶν γινόμενων ἀποφαίνεται Θεός, ὡς ἂν ταῦτα μαθὼν ἀποκριθῶμαι καὶ αὐτὸς τὰ δεικνύμενα τῷ λαῷ εἰς ἐλεγχόν τε αὐτῶν ἔξῃ. Ἄσπερ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τῶν ἐν τῷ λαῷ τὰς πλημμελείας εἰπὼν, ὡς ἐξ ἀποκαλύψεως ἐγνωκῶς θείας τὴν ἐπαχθησομένην αὐτοῖς διὰ τῶν Βαβυλωνίων τιμωρίαν φησὶν, οὕτω κἀνταῦθα τοῦ Βαβυλωνίου τὰς παρανομίας εἰρηκῶς, λέγει μὲν ἀναμένειν παρὰ τοῦ Θεοῦ μαθεῖν, ὃ τί ποτε καὶ περὶ τούτων ἀποφαίνεται· ἐπάγει δὲ ἔξῃ τὴν ἐπὶ τούτοις ἀποκάλυψιν αὐτῷ γεγονυῖαν. Διὸ φησὶ· «Καὶ ἀπεκριθῆ πρὸς με Κύριος, καὶ εἶπε· Γράψον ὄρασιν σαφῶς εἰς πυξίον, ὅπως διωκῆ ὁ ἀναγινώσκων αὐτά.» Ἀναμένει γὰρ εἰρηκῶς μαθεῖν ἄτινα περὶ τούτων ἀποφαίνεται ὁ Θεός, ταῦτα δὲ ἀποκρίσθαι πρὸς αὐτὸν φησὶ τὸν Θεόν· κελεύσαι μὲν αὐτῷ ὡς ἐν ὄρασει θεία εἰς πυξίον γράφαι τὰ δεικνύμενα, ἵνα πᾶσιν ἢ σαφῆ τε καὶ ὀφθαλμοῦ ἀνάγνωσιν τὰ εἰρημένα τε καὶ γεγραμμένα. (p. 364) Λέγει δὲ τὰ περὶ τοῦ Βαβυλωνίου ἐσόμενα, ἄσπερ ἔξῃ φησὶν. Εἶτα ἐπάγει· «Διότι ἐστὶ ὄρασις εἰς καιρὸν μακρὸν, καὶ ἀνατελεῖ εἰς πέρας καὶ οὐκ εἰς κενόν.» Τὰ μὲν γὰρ δειχθέντα οὐ παραντίχα ἐκθήσεται, ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ὃς ἀφέστηκε νῦν, ἔσται δὲ πάντως καὶ λήψεται πέρας· ἐπεὶ μηδὲ μάτην δέδεικται, ἀλλ' ὡς καὶ ἐσόμενα πάντως. «Ἐάν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτὸν, ὅτι ὁ ἐρχόμενος ἤξει καὶ οὐ μὴ χρονίση.» Ὅστε εἰ καὶ τις ὑπέρθεσις δόξειεν τῶν μηνυθέντων γίνεσθαι, τείως ἀναμείνατε πάντως αὐτά, ἐπιβῆ ἄσπερ ὡς ἐσόμενά τε καὶ ἐλευσόμενα

B

CAP. II.

VERB. 1-4. «Super custodia mea stabo, et supra petram ascendam.» Metaphora sumpta ab iis qui belli tempore et obsidionis custodiendi muri vices sibi distribuunt. «Super custodia, inquit, mea stabo;» pro eo ut dicat, Officio meo non deero, sed illud observabo: etenim valde tutum me existimabo, si ita me geram. Atque adhuc apertius loquens, «Et contemplantur, inquit, ut videam quid in me loquatur, et quid respondeam ad correptionem meam.» Dicere vult officii esse nostri ad Deum respicere, et quæ inde accidunt et ostenduntur, excipere. Hinc enim mihi plurimum tutamen erit. Perseverabo itaque spectans, quid forte Deus aliquando de rerum eventu revelet, ut hoc cognito, renuntiem ego quoque populo ostenta mihi ad illius futuram correptionem. Sicut autem in superioribus, postquam populi peccata recitavit, tanquam divina revelatione illustratus, imponendam populi pœnam dixit: ita etiam hoc loco, dictis Babylonii sceleribus, ait se exspectare a Deo monitionem, quid aliquando de his quoque patefacturus sit. Mox addit, quam super his acceperat revelationem. Idecirco ait: «Et respondit mihi Dominus dixitque: Scribe manifeste visa in buxo, ut persequatur qui legit ea.» Postquam dixit exspectare se a Deo moneri, quale de his oraculum reddat; hæc sibi a Deo responsa dicit: Jussisse videlicet tanquam ex divina visione in buxo scribere quæ ostensa fuerant, ut omnibus perspicua fierent ac patentia legentibus quæ dicta erant et scripta; nempe ea quæ a Babyloniiis eventura erant, et a se inferius dicenda. Tum addit: «Quia adhuc visio in longum tempus, et orietur in finem, et non in vacuum.» Etenim quæ ostensa sunt, haud statim exitum habebunt, sed post aliquod tempus, quod nunc abest, sed tamen omnino erit, ac finem accipiet: non enim hæc frustra revelata sunt, sed prorsus ut eventura. «Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit.» Quare etiamsi dilatio forte aliqua eorum quæ prædicta sunt, fieri videbitur, constanter interim exspectate: siquidem quæ futura eventuraque prædicta sunt,

ea, inquam, evenient sientque prorsus, neque in perpetuam dilationem incurrent. « Si se subtraherit, non bene placebit animæ meæ 239 super eum ; justus autem ex fide mea vivit. » Si quis ad fidem futuris rebus prædam torpuerit, et ancipiti animo erit, hic mihi valde est invisus : ego enim justum illum esse definio, qui promissionibus credit, et utilitatem ex eis capit.

Vers. 5, 6. — His circa revelationem dictis, atque ad credendum ostensis hortatus, deinceps visionem evolvens ait : « Vir autem præsumptuosus et contemptor atque superbus nihil perducet ad finem. » Probe ergo cognoscite hunc hostem vestrum, Babylonium designans, immodica arrogantia elatum, divinæque patientiæ contemptorem, et aliorum calamitatibus exultantem, hunc, inquam, dominationis suæ negotium felici exitu non conclusurum, sed terribilem quamdam a divina vindicta conversionem experturum. « Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et mortis instar est insatiabilis ; qui adunabit sibi omnes gentes, et cunctos populos ad se recipiet. » Qui quasi infernus a versus omnes vim suam extendit, passim interficiens, et mortis imitator nullam occisorum satietatem cepit, captivans plurimos, et ubique omnes sub suam potestatem redigens, hic formidabilem quamdam abs divina ira subversionem patietur. « Nonne hæc omnia parabolam adversus eum summent, et problema de ipso narrabunt ? dicentque : Væ qui sibi non sua multiplicat ! Quousque collare suum aggravabit vehementer ? » Cuncti postea quotquot ubique sunt, rerum ejus conversione attoniti, tanquam in parabola, dicent : Miserrimus ille omnium qui alienæ rei rapina suas opes auget, qui gravis subditis sit ob suæ sævitatis pondus : id enim significat dictio, *collare suum graviter aggravans*. Profecto haud poterit ad extremum usque hæc agere : namque id denotatur vocabulo *quousque*, quod in medio 240 positum, ad omnia refertur : quasi dicatur : Haud in perpetuum hoc statu erit, sed conversionem res ejus patietur, propter infligendam ipsi a Deo pœnam. λὲς γενήσεται τοιοῦτος, μεταβολὴν τῶν κατ' αὐτὸν τιμωρίαν.

Vers. 7-10. — Deinde qualiter quomodoque ea sicut dicit : « Quia subito consurgent qui mordeant eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam eis. » Emergent præter omnem expectationem hostes, damnis tuis intenti, bona tua omnia diripientes. « Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes reliqui populi, propter sanguinem hominum, et impietatem regionis ac civitatis, et cunctorum incolarum ejus. » Quemadmodum ipse impetu facto aliena rapuisti, ita vicissim tua diripientur ab iis qui puniendi tui causa relictis sunt. quia tu nempe plurimos Dei famulos interfecisti, et adversus Dei regionem ac civitatem impie egisti, contra omnes denique illius incolas, Nie-

μεμήνυται, ταῦτα δὴ ἔξει τε καὶ γενήσεται πάντως, οὐ μὴν εἰς ὑπέρθεσιν ἐμπεσεῖται παντοῦ. « Ἐὰν ὑποστελεῖται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτῷ · ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεώς μου ζήσεται. » Ὄστε εἰ καὶ τις ὀκνήσειε περὶ τὴν πίστιν τῶν ἐσομένων, καὶ ἀμφιβάλλων εἰ γενήσεται πάντως, σφόδρα μοι διὰ μίσους ἐστὶν ὁ τοιοῦτος · ἐπειδὴ δίκαιον ἐγὼ γὰρ ὀρίζομαι τὸν πιστεύοντά τε τοῖς ἐπιγγελημένοις, καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν κομιζόμενον ὠφέλειαν.

Στίχ. ε', ζ'. — Ταῦτα περὶ τῆς ἀποκαλύψεως εἰρηκῶς, καὶ προτρεψάμενος πιστεύειν τοῖς δεικνυμένοις, λοιπὸν ἐπάγων τὰ τῆς ὁράσεως οὕτω φησὶν : « Ὁ δὲ κατοικημένος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζῶν οὐθὲν οὐ μὴ περάνη. » Εἴ ἴστε τοῖνον, φησὶν, τουτονὶ τὸν πολέμιον τὸν ὑμέτερον · λέγει δὲ τὸν Βαβυλώνιον, (p. 365) τὸν ἀμέτρω τῷ οἰήματι κεχρημένον καὶ καταφρονούντα τῆς ἀνεξικακίας τῆς θείας, καὶ ἐν ταῖς ἐτέρων ἀλαζονευόμενον δυσπραγίαις, οὐκ εἰς πέρας μὲν οὖν τὰ ἐπὶ τῆς ἐαυτοῦ δυναστείας, φοβερὰν δὲ τίνα τῇ ἀπειλῇ τῇ θείᾳ τὴν μεταβολὴν ὑπομενούντα. « Ὅς ἐπλάτυνε καθὼς ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιμπλάμενος · καὶ ἐπισυνάξει πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐκδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς λαοὺς. » Ὁ γὰρ δίκην ἔδου κατὰ πάντων ἐκτείνας ἐαυτὸν, καὶ πάντας μὲν ἀναιρῶν, κατὰ μίμησιν δὲ θανάτου κόρον τῶν ἀναιρουμένων οὐκ ἔχων, χειρούμενός τε πλείστους, καὶ τοὺς πανταχόθεν ὑπὸ τὴν οἰκίαν ἄγασιν ἐξουσίαν, φοβερὰν τίνα τὴν μεταβολὴν διὰ τῆς ὀργῆς ὑπομενεῖ τῆς θείας. « Οὐχὶ ταῦτα πάντα παραβολὴν κατ' αὐτοῦ λήφονται, καὶ πρόδημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ ; καὶ ἐροῦσιν, Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἐαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ ! Ἔως τίνας οὐκ βαρύνων τὸν κλοῦδον αὐτοῦ στιβαρῶς ; » Ἀπαντες δὲ λοιπὸν οἱ πανταχοῦ τὴν κατ' αὐτὸν μεταβολὴν ἐκπληττόμενοι ὡς ἐν παραβολῇ, πάντες ἐροῦσιν · Ἐλεεινότητος δὲ πάντων ὁ τὰ ἐτέρων ἀφαιρούμενος, καὶ τὸν οἰκίον αἰξῶν πλούτον, ὁ βαρὺς τοῖς ὑπηκόοις διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀμότητος · τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « βαρύνων τὸν κλοῦδον αὐτοῦ στιβαρῶς. » οὐ γὰρ εἰς τὸ παντελὲς δυνήσεται τὰ τοιαῦτα ποιεῖν · τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἕως τίνος, ἵδ' διὰ μέσου κείμενον, (p. 366) πρὸς ἅπαντα ἀποδέδοται, ἵνα εἴπῃ, ὅτι Οὐκ εἰς τὸ παντελὲς δεξομένων, διὰ τὴν ἐπαγομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ

Στίχ. ζ'-ε'. — Εἶτα πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον λέγων, « Ὅτι ἐξαίφνης ἐξαναστήσονται δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπιβουλοὶ σου, καὶ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς διαρπαγὴν. » Ἀναφανήσονται γὰρ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα πολέμοι, λέγει δὲ τοὺς Πέρσας, οἱ ὡσπερ δήγμασι ταῖς ἐφόδοις ταῖς οἰκειαῖς διασπάσουσι σου τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, μετὰ πολλῆς μὲν τῆς ἐπιμελείας τὰ πρὸς βλάβον τὴν ἐργαζόμενοι · δι' ἀρπαγῆς δὲ καὶ τὰ σοὶ προσόντα τιθέμενοι πάντα. « Διότι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσι σε πάντες οἱ ὑπολειμμένοι λαοὶ δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς καὶ πόλεως καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. » Ὅσπερ γὰρ τρόπον αὐτὸς ἐπίων ἀφήρου τὰ ἐτέρων, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀφαι-

ρεθῆσεται καὶ τὰ σοι προσόντα παρὰ τῶν εἰς τιμω- A
ρίαν σὴν καταλελειμμένων· ὑπὲρ ὧν ἀνεῖλές τε
πλείστους τῶν τῷ Θεῷ προσηκόντων, καὶ ἠσέθησας
εἰς τὴν γῆν τὴν θείαν καὶ τὴν πόλιν, καὶ πάντα
δὴ τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν, λέγει δὲ περὶ τῆς Ἱε-
ρουσαλήμ καὶ τῶν κατ' αὐτὴν ἀπάντων. Εἴθ' ὡς ἂν
ἐπεμβαίνων αὐτῷ δικαίως πεπονθότει τοιαῦτα, λέγει
τὰς παρανομίας ὑπὲρ ὧν τὴν τοιαύτην δέδεκται τι-
μωρίαν· « Ὡς ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ, (p. 367) τάξαι εἰς ὕψος νοστίαν αὐτοῦ, τοῦ
ἐκπαστῆσαι ἐκ χειρὸς κακῶν! ἐβουλεύσω αἰσχύνῃν
τῷ οἴκῳ σου, συνεπέρας λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἐξ-
ήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου. » Αὐτὸς ἦσθα, φησὶν, ὁ ἀμέτρω
κεχρημένος τῇ πλεονεξίᾳ ἐπὶ τῷ τὸν πλοῦτον αἰεῖν
τὸν οἰκεῖον ἐκ τῶν ἀλλοτριῶν κακῶν, ὕψηλὴν τε τῆς
οἰκείας βασιλείας ἀποδείξαι τὴν σύστασιν· εἶτα B
ταῦτα μὲν ἐποίησας, ὅπως δ' ἂν δυνηθείσης τῶν ἐπ-
αγομένων σοι κακῶν ἀπαλλαγῇ εὐρασθαι τινα, συνιδεῖν οὐ
δεδύνησαι· ἀλλὰ γὰρ πολλοὺς ἀδικῶν παρανομῶν
τε εἰς ἅπαντας ἀδελῶς, οὐ πλοῦτον, ὡς σὺ, αἰσχύνῃν δὲ,
ὡς ἡ ἐκθασίς δεδήλωκε, τῷ οἴκῳ συνήγαγες τῷ
σαυτοῦ· ὑπὲρ γὰρ ἀπάντων ὧν διαπεπραγμένους ὤψαι,
τὴν τιμωρίαν δέδωκας ταύτην.

Στίχ. ια'. — « Διότι λίθος ἐκ τοίχου βεβήσεται,
καὶ κἀνθάρος ἐκ ξύλου φθέγγεται αὐτά. » Τοιγαροῦν
ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν κακῶν, καὶ ἐκ τῶν οἰκοδομῶν
ἃς κακῶς ἀνήγειρας ἀναπέμπονται ὡσπερὶ φωναὶ
τινες κατηγοροῦσαι τοῦ πλεονεξίαν, τῶν τε λί-
θων μονοουχί φωνῆν ἀφείντων κατὰ σοῦ τοιαύτην,
καὶ τῶν σκυλήκων δὲ σὺν αὐτοῖς ὁπόσους ἐν μέσῃς
ταῖς τῶν λίθων τε καὶ πλίνθων ἀρμογαῖς ἐμφωλεῦειν
ἔθος, ἡ καὶ ἐν μέσῃς παλλάκις εὐρίσκεισθαι τοῖς ξύ-
λοις· κἀνθάρον γὰρ ἐνταῦθα λέγει τὰ ἐν τε ξύλοις
εὐρίσκόμενα, (p. 368) ἐν τε τοίχοις ἐν μέσῳ τῶν
πλίνθων εἰωθότας ἐμφωλεῦειν, ὡς ἂν τις εἴποι ζωδ- C
φιά τε καὶ σκύληκας οὕτως ὀνομάζων, ὡς ἂν κοινή
ταύτη προσηγορίᾳ καλουμένων ἀπάντων τῶν τοιού-
των. Ἔστι δὲ τινα ἐν τοῖς καταγαλοῖς εἰωθότα μάλ-
λον ἐν μέσῳ τῆς νοτίδος εὐρίσκεισθαι ἃ κἀνθαρίδας
καλοῦσι· τινὲς δὲ ἔρασαν τὸν Σύρον πάσσαλον λέ-
γειν· ἀλλ' ἀνόητον εἶη ἂν ἀφέντας τῆς Ἑβραϊδος τὴν
φωνὴν καθ' ἣν ὁ προφήτης ἐφθέγγετο, ἦνπερ οὖν
ἡμῖν διὰ τῆς οἰκείας ἐρμηνείας σαφῆ κατέστησαν
ἄνδρες Ἑβδομήκοντα, δόκιμοι τε καὶ ἀκριβῶς τῆς
γλώττης ἐπιστήμονες ἐκεῖνης, Σύρω προσέχειν με-
ταβδληκότη τὴν Ἑβραίων εἰς τὴν Σύρων· εἶτα πολ-
λάκις τὸ πταίσμα τὸ οἰκεῖον, νόμον βουληθέντι θείναι
φωνῆς, ὃς δοκεῖ μοι, μὴ συνεῖς ὃ τί ποτε λέγει, τὸν
κἀνθάρον πάνυ γε εἰωθότα ἐμφωλεῦειν τοῖς τοίχοις D
τὸ « πάσσαλος » ταθεικῆναι, ἵνα δοκῇ τινα τὸ λεγό-
μενον ἀκολουθίαν ἔχειν· καίτοι γε πάσσαλον ἐκ ξύ-
λου φθέγγεσθαι ἀνακόλουθον ἔχον. ἐπειδὴ ἐκ τοίχου
μὲν ἐνδεχόμενον, ἐκ ξύλου δὲ οὐκέτι· οὐ γὰρ ὡσπερ
ἐκ λίθων συντίθεται τοίχος, οὕτως ἐκ πασσάλων
ξύλον.

Στίχ. ιβ'-ιε'. — Οὐ μέντοι γε προφήτης ἐπειδὴ καὶ
ἐκ τῶν τοίχων εἶτε τῶν ἐνιόντων αὐτοῖς ἔφη τὴν
κατηγορίαν γίνεσθαι κατ' αὐτοῦ, καλῶς ἐπήγαγεν·
« Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἵμασι, καὶ ἐτοιμάζων
πόλιν ἐν ἀδικίαις· οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παν-
τοκράτορος· (p. 369) καὶ ἐξέλιπον λαὸν ἱκανὸν ἐν
πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὀλιγοψύχητα, ὅτι πληθῆσε-

rusalem scilicet, et quidquid ad eam pertinebat.
Posthinc quasi ei juste insultans talia passo, sce-
lera recitat, quorum causa pœnam hujusmodi luit.
« O qui ampliat avaritiam malam domui suæ, ut
ponat in excelso nidum suum, ut eruat de manu
malorum! Cogitasti confusionem domui tuæ, con-
sumpsisti populos multos, et peccavit anima tua. »
Tu, inquit, immodica habendi cupiditate percitus,
ob opes tuas ex alienis damnis augendas, subli-
memque regni tui conditionem ostentandam; dum
hæc ageres, haud tamen potuisti discernere quo-
modo imponendorum tibi malorum pondus vitares:
sed multos interim lædens, atque in omnes secure
peccans; haud divitias, ut credebas, sed ignomi-
niam, ut reapse exitus ostendit, domui tuæ conci-
liasti; nam ob hæc omnia quæ fecisse te constat,
hanc pœnam persolvisti.

VERS. 11. — « Quia lapis de pariete clamabit,
et scarabæus de ligno loquetur ea. » Igitur 241
ex cumulo malorum, necnon ex ædificiis quæ con-
tra fas struxisti, voces veluti quædam mittuntur
quæ tuam avaritiam accusant, saxis ipsis propemo-
dum sic contra te clamantibus, necnon et ver-
mibus quotquot in mediis saxis laterumque jun-
cturis latitare solent, et intra ligna sæpe comperiri.
Etenim scarabæum hoc loco appellat animalcula
quæ in lignis occurrunt, et in muris intra lapides
lateresve cubitant, quasi, inquam, hoc nomine dicat
animalcula quævis et vermes, ceu si omnia com-
muni hac appellatione vocitentur. Sunt etiam sub-
terranea quædam in media præcipue rubigine in-
veniri solita, quas cantharidas vocant. Nonnulli
vero dixerunt apud Syrum interpretem paxillum
legi. Atqui stultum est ommissa Hebraica lingua,
qua propheta locutus est, cujus vocabulum propria
interpretatione septuaginta viri nobis declararunt,
probatum nimirum illi et ejus linguæ accurate periti,
Syro attendere qui Hebraicum scriptum ad Syro-
rum sermonem transtulit: qui sæpe errorem suum
pro linguæ regula vult obtrudere, quantum mihi
videtur, quid dicat minime intelligens: itaque pro
scarabæo passim in muris cubitare solito, paxillum
posuit, ut quamdam sermonis sequelam retinere
videretur. Atqui paxillum ex ligno loqui, non est
consentaneum: nam si ex muro potest, ex ligno
nequaquam: non enim sicut ex lapidibus murus
conficitur, ita ex paxillis lignum.

VERS. 12-15. — Ergo propheta, quandoquidem ex
muris et ex hærentibus illic animalculis accusationem
fieri contra Babylonium dixit, præclare addidit: « Væ
qui ædificat civitatem in sanguinibus, et præparat
urbem in iniquitatibus! Non sunt hæc a Domino
omnipotente. Et defecerunt populi multi in igne, et
gentes multæ animo conciderunt. Quia replebitur

terra, ut cognoscat gloriam Domini : quasi aqua multa **242** operiens maria. » Quis te non defleat urbes cædibus et iniquitatibus ædificantem? Neque enim cernis quænam tibi hujus rei causa a Deo inferentur mala. Tu quidem multos, quot nemo recitabit, quasi igne crudelitate tua consumpsisti : multos ad vitæ exitum intolerandis ærumnis deduxisti : quamobrem nunc hæc sustines : ut ita omnes per orbem terrarum homines agnoscant magnam Dei providentiam talia operantem, tibi que ob facinora tantam pœnam imponenti, peccatorum tuorum multitudini convenientem. Rursusque cum exprobratione : « O qui propinat, inquit, proximo suo subversionem turbidam, et inebriat ut inspiciat in speluncas eorum! » Dixi jam sæpe, vinum et ipsam potationem pro ærumnis dici. Tu ergo es, qui universis hominibus turbidum potum propinas, inebriare ac subvertere potantes omnino valentem, id est, gravissimum supplicium cunctis inferis. Hæc faciebas, inquit, dum aliena concupisceres, et alienos thesauros scrutareris, ut in rem tuam sevo- cares.

VERS. 16-18. — « Saturitatem ignominie de gloria bibe et tu : cor commovebor et concutior. » Quæ igitur aliis fecisti, dignus ipse pati es ; ut post omnem illam gloriam ignominia obrutus, nutans et concidens, quasi crapula quadam, a magnitudine punitionis fias. « Circumdedit te calix dexterae Domini, et aggesta est ignominia super gloriam tuam. » Adduxit tibi calicem suum Deus, pro eo ut dicat decretam a se pœnam, ut gloria tua in ignominiam plurimam undique in te congestam deinceps convertatur. « Quia impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terreat te, propter sanguines hominum, et impietates terræ et urbis ejusque incolarum. » Sicut enim adversus populum impie egisti, iunc pœnam lues, hostibus ferarum rita **243** tibi ingruentibus, atque in miseria multa constitueris ; propter homines a te Hierosolymis interfectos, et quia sceleste contra Dei regionem urbemque egisti, nemini parcens incolarum ejus. Jam postquam illi peccata adversus populum templumque exprobravit, consequenter subdit : « Quid prodest sculpitæ, quia sculpsit illud? Fecerunt illud confatæ, vanum simulacrum, quoniam confidit fictor in figmento suo, muta facere idola. » Tu quidem verum Deum negligebas ; peccabas secure contra res vel homines ad eum pesinentes ; ab idolis te adjuvum iri putabas : quod humanæ manus vano simulamento formaverant, tu adorare studebas, juvari te ad idolis mutis et humana manu formatis sperans.

ἐν ἀπατηλῇ τινι φαντασίᾳ θεραπεύειν ἑσπευδεις, ὠφελήθησθαί τι οἰόμενος ἀπὸ εἰδώλων ἀφάνων ἀνθρωπεύει πλάσθέντων χειρῶν.

VERS. 19-20. — Postea consentaneo sermone prosequitur : « Væ qui dicit ligno : Expergiocere, surge ; et lapidi : Extollere : nihil vero aliud quam

ταὶ ἡ γῆ τοῦ γινῶναι τὴν δόξαν Κυρίου, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης. » Οὐκ ἂν σε θρηνησοῖεν ἐκ φόνων καὶ ἀδικιῶν κατασκευάζοντα πόλεις ; Οὐ γὰρ συνεώρας ἄτινα ὑπὲρ τούτων ἐπενεχθήσεται σοὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ πολλοὺς μὲν τινὰς καὶ ἀμυθήτους ὡσπερ πυρὶ τῇ σαυτοῦ καταναλώσας ὠμότητι, πολλοὺς δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος ἡγαγεις τοῦ βίου ταῖς ἀνηκέστοις συμφοραῖς· ὑπὲρ ὧν δὴ ταῦτα νῦν ὑπομνεῖς, ὥστε ἅπαντας τοὺς κατὰ γῆν ἀνθρώπους ἐπιγινῶναι τῆς θείας οἰκονομίας τὸ μέγεθος τοιαῦτα ἐργαζομένης· οὕτω τέ σοι τῶ τοσαῦτα δυνηθέντι καὶ πεποιηκότι, φοδέρᾳν ἐπάγοντι τὴν τιμωρίαν, καὶ πρέπουσάν γε τῷ πλήθει τῶν ἡμαρτημένων ὑπὸ σοῦ. Καὶ πάλιν ὀνειδιστικῶς λέγων· « Ὡ ὁ ποτιζῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν, καὶ μεθύσκων ὅπως ἐπιθλήτη ἐπὶ τὰ σπῆλαια αὐτῶν. » Εἶπον πολλὰκις ὅτι τὸν οἶνον καὶ τὸ πίνειν αὐτὸν ἐπὶ τῆς συμφορᾶς λέγει. Σὺ οὖν, φησὶν, ἦσθα ὁ πᾶσιν ἀνθρώποις πόμα θολῶδες προσάγων, μεθύσκων τε καὶ ἀνατρέπειν τὸν πίνοντα δυνάμενον πανταλῶς· Ἰνα εἴπη, τιμωρίαν βαρυτάτην ἔπασιν ἐπάγων· ταῦτα δὲ, φησὶν, ἐποίησας τῶν ἄλλοτριῶν ἐπιθυμῶν, (p. 370) καὶ τοὺς θησαυροὺς τοὺς ἄλλοτρίους ἀνερευνώμενος καὶ σαυτοῦ ποιεῖν ἐθέλων.

Στίχ. 15-17. — « Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πῖς καὶ σύ· παρὸς αὐτὴν σαλεύθητι, καὶ σεισθήτι. » Ἄ τοίνυν πεποίηκας ἑτέροις, δίκαιος ἂν εἴης παθεῖν· Ἰν' ἐξ ἀπάσης ἐκείνης τῆς δόξης ἀτιμίας πληρωθεῖς, διασαλευόμενός τε καὶ καταπίπτων ὡς ὑπὸ τινος μέθης τῆς τιμωρίας διαμένονος ὑπερβολῆς. « Ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. » Ἐπήγαγε γὰρ σοὶ τὸ οἰκεῖον ποτήριον ὁ Θεός, ἵνα εἴπη τὴν ἐκ τῆς οικίας ἀποφάσεως τιμωρίαν, ὥστε σοὶ τὴν δόξαν εἰς ἀτιμίαν πλείστην πανταχόθεν ἀθροισομένην ἐπὶ σὲ μεταβεβληθῆσαι λοιπόν. « Διότι ἀσπίδια τοῦ Διδάνου καλύψει σε, καὶ ταλαιπωρία θηρίων ποθήσει σε, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσθεσίας γῆς καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. » Ὡς γὰρ εἰς τὸν λαὸν ἠσέθησας, νῦν δώσεις δίκην δικαίου, ὡσπερ ὑπὸ τῶν θηρίων τὸν τῶν δέσποτων σοὶ πολεμίων· εἰς φόβον καὶ ταλαιπωρίαν καταστήσει πολλὴν· ὑπὲρ ὧν ἀνεῖλες τε ἀνθρώπων κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἠσέβεις εἰς τε τὴν γῆν τὴν θείαν καὶ τὴν πόλιν, οὐδὲ μίαν τῶν οἰκούντων αὐτὴν φειδῶ ποιεῖσθαι βουλόμενος. Καὶ ἐπεσθῆπερ αὐτῷ τὴν εἰς τὸν λαὸν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν λαὸν ἀνεβίβασεν ἐν τούτοις πλημμύλειαν, ἀκολούθως ἐπάγει· « Τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλύφην αὐτό ; ἔπλασαν αὐτὸ κύνευμα φαντασίαν ψευδῆ, ὅτι πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ ποιῆσαι ἐδωλα κωφά. » Ἀλλὰ γὰρ ἡμέλεις μὲν, φησὶν, τοῦ δυτος Θεοῦ· (p. 371) καὶ ἐπλημμύλεις ἀδώς εἰς τὰ αὐτῷ γε προσήκοντα· ὑπὸ δὲ τῶν εἰδώλων ὠφελήθησθαι ἔθου· ὁ ταῖς ἀνθρωπίναις ἐργασίαις χερσὶν

Στίχ. 18, κ'. Εἶτα ἀκολούθως ἐπάγει· « Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ, Ἐκρηφον, ἐξεγέρθητι· καὶ τῷ λίθῳ, Ἰψώθητι· καὶ αὐτό· ἐστὶ φαντασία· τοῦτο δὲ ἐστὶν

Ελασμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, καὶ πᾶν πνεῦμα ἄφ' οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ· ὁ δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ εὐλαβεῖσθαι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Πῶς οὖν οὐκ ἐλασινώτατος εἶης ἂν ὡς ἐρηγοροῦσι τῷ ξύλῳ διαλεγόμενος, καὶ βοήθειαν ὡς ἐξ ὑψηλοῦ ζητῶν τοῦ εἰδώλου, ὃ φαντάζει μὲν τὸν ὄρωντα μόνον ὡς ἐξ ὕλης κατασκευασμένον τιρίας, ἔρημον δὲ ζωτικῆς πάσης ἐστὶ δυνάμεως; πολλῶ γὰρ ἦν ἄμεινόν σοι, τούτων μὲν καταφρονεῖν καὶ μηδένα λόγον αὐτῶν ποιῆσθαι, ἀναλογίζεσθαι δὲ τοῦ Θεοῦ τὸ μέγεθος, ἔχοντος μὲν φοδερὸν καὶ ἀπόρρητον ναὸν τὸ τῶν οὐρανῶν οἰκητήριον, κεκτημένου δὲ ναὸν καὶ ἐπὶ γῆς διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων χρείαν· πρὸς δὲ οὐ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς κατὰ γῆν ἀνθρώπους ἀφορῶντας, μετὰ πολλοῦ προσήκον ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἔνοιαν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἐκείνου. Ἐν μὲν δὲ τούτοις συνεπέριε τῶν προειρημένων ἡμῖν τὴν προφητείαν ὁ μακάριος Ἀμβακούμ, (p. 372) τῶν τε ἐν τῷ λαῷ καταδυναστευόντων τοὺς πένητας καθ' ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ τὴν ἐπαχθησομένην αὐτοῖς διὰ τῆς Βαβυλωνίων φόδου τιμωρίαν εἰπών. Καὶ μετ' ἐκείνου τὴν αὐτῶν τε τῶν Βαβυλωνίων εἰρηκῶς καὶ τὴν ὑμῶν τε ἢ περὶ τε τοὺς λοιποὺς καὶ τὴν Ἰερουσαλὴμ ἐχρήσαντο τοὺς τε οἰκούντας αὐτήν, ὅπως τε κακείνοι δικαιοσύνης οἰκίας δεδώκασι παρανομίας.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

Στίχ. α', β'. — Τρέπει δὲ ἐπὶ προσευχῆν ἐντεῦθεν τὸν λόγον, ἐν σχήματι προσευχῆς τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν λαὸν ἐσόμενα μηνύων ἀγαθὰ. Ἄρχεται δὲ οὕτως· « Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθη. » Ἀκοήν λέγει τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψιν· ὡσπερ καὶ ὁ μακάριος Ἰσαίας τὸ, « Τίς ἐπίστευσε τὴν ἀκοήν ἡμῶν; » καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ, « Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου; » ὡσπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις πεποιήμεθα μνήμην. Κἀνταῦθα τοῖων τοῦτο φησιν, διὲ Δεξιμῶς σου τὴν ἀποκάλυψιν, δι' ἧς ἐγνώρισας, ὅπως μὲν τιμωρῆσθαι τοὺς ἐν τῷ λαῷ παρανομοῦντας διὰ Βαβυλωνίων, ὅπως δὲ πάλιν τοῖς Βαβυλωνίοις ἀνάλογον οἷς πεπλημμελήκεσαν ἐπάξει τὴν τιμωρίαν, φόδου πᾶς ἐπληρώθη εἰκότως. (p. 375) « Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην. » Ἀναλογισάμενος γὰρ ὅσα ποικίλως διαπράττει περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξήκακία τε τῆ δεύση κεχρημένος, καὶ ἀδιορθῶτως πταίνοντας, μετὰ λόγου τοῦ προσήκοντος τιμωρούμενος, εἰς ἔκστασιν ἐλήλυθα ἐπὶ τῷ θαύματι τῶν οὕτως ἀποβήτως παρὰ τῆς σῆς οἰκονομουμένων σοφίας. « Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ. » Ἰδοὺ γὰρ καὶ νῦν ὡσπερ ἐν δύο ζώοις τοῖς τε ἐν τῷ λαῷ πλημμελοῦσι καὶ τοῖς Βαβυλωνίοις μετ' ἐκείνους, ἐξ ὧν περὶ ἐκατέρους πεποιήκας, τὴν τε δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν περὶ τὸ δίκαιον ἐπιμελείαν ἐγνώρισας σαυτοῦ. « Ἐν τῷ ἐγγίξειν τὰ ἐτη ἐπιγνώσθησῃ, ἐν τῷ παρῆναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ. » Nūn μὲν γὰρ αὐτὰ δι' ἀποκαλύψεως κατέστησας ἡμῖν γνώρισμα· παραγενομένου δὲ τοῦ καιροῦ, καθ' ὃ προσήκον αὐτὰ κατὰ τὸ δοκοῦν σοι πέρας λαβεῖν, μετὰ τὴν τε καὶ φασεστέραν αὐτοῖς ἔργοις τῆς οἰκίας δυνάμεως καὶ

phantasia est; id est auri argenteve lamina, nullusque in eo spiritus est. Dominus autem in templo sancto suo: reueratur a facie ejus universa terra. » Quidni ergo miserimus sis, qui lapidem ceu vigilantem alloqueris; et auxilium, quasi ex alto, ab idolo exposcis, quod phantasiam tantummodo spectanti obijcit, ceu pretiosa materia constans, sed tamen vi omni vitali caret? Multo tibi melius erat, hæc contempnere ac flocci facere; et cogitare potius de Dei magnitudine, qui tremendum arcanumque habet in cælo habitaculum, et in terris quoque templum possidet hominum usui accommodatum; ad quem non te solum, sed et omnes per orbem homines respicere multa cum reverentia oporteret, ejusque memoriam mente tenere. Atque in his conclusit illam de qua nos hactenus egimus prophetiam beatus Habacucus; principes simul qui pauperes opprimebant increpans, simulque inferendam illis a Babylonis pœnam 244 dicens. Postea Babyloniorum ipsorum narravit ævitiā, quam et in cæteros et contra Jerusalem ejusque cives exprompserant, et quo pacto et isti nequitia suæ pœnas meritas dederint.

ORATIO HABACUCI.

VERS. 1, 2. — Convertit deinde ad orationem verba propheta, et sub orantis specie eventura populo a Deo bona prædicit. Sic autem incipit: « Domine, audivi auditionem tuam, et timui. » Auditionem dicit factam sibi a Deo revelationem; sicut etiam apud beatum Isaiam: « Quis credidit auditioni nostræ? » Item beatus David: « Inclinabo in parabolam aurem meam: » ejus rei in superioribus quoque mentionem fecimus. Hoc igitur etiam loco ait: Accepta ego revelatione tua, qua me docuisti, quomodo puniturus sis Babyloniorum manu peccantes in populo, et quomodo vicissim Babylonis congruam delictis eorum pœnam sis impositurus; pavore sum repletus, et merito. « Domine, consideravi opera tua, et obstupui. » Considerans quanta multifariam feceris erga homines idonea patientia utens, et eos qui sine pœnitentia prolapsi sunt conveniente ratione puniens, stupore sum correptus, arcanæ tuæ providentiæ sapientiam admirans. « In medio duorum animalium cognosceris. » Ecce enim et nunc, quasi in duobus animalibus, id est populi peccatoribus, et mox in Babylonis, ex iis quæ circa utrosque fecisti, potentiam tuam atque sapientiam justitiæque curam ostendisti. « Cum appropinquerint anni, cognosceris; cum tempus aderit, demonstraberis. » Nunc hæc nota nobis revelando fecisti: sed adveniente 245 tempore, quo ea oportet te volente exitum habere, majorem ac manifestiorem potentia ac sapientia tuæ operibus ipsis facies demonstrationem. « Cum turbata fuerit anima mea, tu in ira misericordiae recordaberis. » Tunc summa tua apparebit benigni-

²⁴⁴ Isa. liii, 1. ²⁴⁵ Psal. xlvii, 5.

tas erga Judææ incolas, cum eos, propter inflictam peccatorum pœnam, turbatos animis et vix sui comites, misericordiæ tuæ memor, ærumnis subtrahes, et præter omnem humanam spem postliminio in patriam restitues.

κασι τιμωρίας διατεταραγμένον τὴν ψυχὴν καὶ οὐδὲ ἐν ἑαυτοῖς ὄντων, μνήμην τῆς φιλανθρωπίας τῆς οἰκείας ποιησάμενος, ἀπαλλάξεις τε αὐτούς τῶν κακῶν, καὶ ἐπανάξεις ἐπὶ τὰ οἰκεία παρα πάσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα.

VERS. 3-5. — « Deus de Thæman veniet, sanctus de monte umbroso. » Thæman dicit Idumææ metropolim : montem autem umbrosam, illum, in quo Hierusalem, utpote Dei protectionem undique sortitum. Tunc ergo apparebis de Thæman Idumæorum veniens, quos propter suas erga nos injurias jam puniveris; de sancto autem Sionis monte, quatenus eum reditu nostro clarissimum cunctis feceris. « Operuit cœlos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra. » Operum suorum magnitudine cœlum terramque replebit, in tantum ut cuncti ad hymnum convertantur, sapientiam ac magnitudinem gestorum ab ipso admirantes. Nam hoc etiam loco quod commune est per diæresim dicit, quem non infrequentem divinæ Scripturæ idiotismum esse ostendimus. Scilicet cœlos terramque ait virtute Dei opertós, ut omnia dicat : laudemque ejus propter res gestas ab omnibus cumulari oportere. « Splendor ejus quasi lux erit. » Adventu suo, inquit, cuncta lumine implebit. « Cornua in manibus ejus. » Ostendit habere se idoneas ad suos defendendos vires, et his infestos domandos : metaphoram porro ab animalibus quæ cornibus decertant, sumpsit. « Et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ. » Hæc nimirum faciet, 246 magnitudine suæ erga nos dilectionis utens. « Ante faciem ejus ibit verbum. » Rebus ipsis præit futuri revelatio, quæ cum omnibus a Deo prophetis facta fuerit, nunc mihi quoque haud secius oblata fuit. « Et egredietur ad correptionem per vestigia ejus. » Subsequitur vero opus ipsum; ita ut retroque modo erudiantur ad officium homines. Quæ res futurae sunt prædictæ, cæ postea nocte sunt exitum.

ὥστε δι' ἀμφοτέρων τοὺς ἀνθρώπους παιδεύεσθαι τὸ δέον· δι' ὧν τε προεῖρηται τὸ ἐσόμενον, καὶ εἰς ἔργον ἐκδέδωκεν ὑστερον.

VERS. 6-12. — « Stetit, et commota est terra. » Tantum apparens, terram commovet. Veluti est illud : « Deus stetit in synagoga eorum²⁴⁷; » id est in medio eorum apparuit. « Aspexit, et extanuerunt gentes : contriti sunt violenter montes, tabuerunt colles æterni a gressibus æternis ejus. » Vel solo aspectu gentes omnes pessumdat, et montes collesque conterit, qui tanto tempore vi propria videbantur perstare. Namque hæc cœlitis facere mos ejus est, et his operibus regiminis sui cursum demonstrare solet. « Pro laboribus vidi tabernacula Æthiopum, pavebunt tentoria terræ Madian. » Namque et olim cum in Ægypto serviremus, posteaquam tibi libuit nos ex illo servitio expedire, deserta vidimus et habitationes Æthiopum, ac Madianita-

σοφίας, τὴν ἐπίδειξιν ποιήσῃ. « Ἐν τῷ παραχθῆναι τὴν ψυχὴν μου, ἐν ὀργῇ ἑλέους μνησθήσῃ. » Τότε φανήσεται σου καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἡ ὑπερβολὴ περὶ τοὺς τῆς Ἰουδαίας, ὧν ὑπὸ τῆς ὀργῆς τῆς σῆς τῆς τε ἐπαχθείσης αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν πεπλημμελή-
 τῃς οἰκείας παρα πάσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα.

Στίχ. γ'-ε'. — « Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαϊμάν ἦξει, ὁ ἅγιος ἐξ ὄρους κατασκίου. » (p. 374) Θαϊμάν μὲν τὴν μητρόπολιν λέγει τῆς Ἰουδαίας· ὄρος δὲ κατασκίον τὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡσπερ πανταχόθεν τῆς θείας ἡξιωμένον σκέπη. Τότε οὖν φανήσῃ ἀπὸ Θαϊμάν τε τῆς Ἰουδαίας ἐρχόμενος, οὗς τιμωρήσῃ ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς πλημμελείας, καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου ὄρους τοῦ Σιών ὁ λαμπρὸν διὰ τῆς ἐπανόδου πᾶσιν ἐργάσῃ τῆς ἡμετέρας. « Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. » Τῷ γοῦν μεγέθει τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων καὶ οὐρανόσιν πληρώσει καὶ γῆν· ὥστε ἅπαντα πρὸς ὕμνον τρέπεσθαι λοιπὸν, θαυμάζοντας τὴν τε σοφίαν καὶ τὸ μέγεθος τῶν παρ' αὐτοῦ γινομένων. Κατὰ διαίρεσιν γὰρ κἀνταῦθα τὸ κοινὸν λέγει, ὅπερ οὖν ἐπὶ πολλῶν ἐδειξαμεν ἤδη ἰδίωμα τῆς θείας ὑπάρχον Γραφῆς. Καὶ γὰρ καὶ οὐρανοὺς καὶ γῆν κεκαλύφθαι λέγει τῇ ἀρετῇ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἴπῃ τὸ σύμπαν· καὶ τὴν αἴνεσιν αὐτοῦ τῶν γεγονότων ἔνεκεν παρὰ παντὸς χρῆναι πληροῦσθαι φησι. « Καὶ φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται. » Τῇ μὲν οὖν ἐπιφανείᾳ τῆς οἰκείας, φησὶ, ἅπαντα πληρώσει φωτός. « Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτῷ. »

(p. 375) Δείξει δὲ αὐτὸν ἀρχούντως ἔχοντα ἀμύνειν μὲν τοῖς οἰκείοις, χειροῦσθαι δὲ τοὺς ἐχθραίνειν αὐτοῖς ἐπιχειροῦντας· ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοῖς κέρασι μαχομένων ζῶων οὕτως εἰπῶν· « Καὶ ἔθετο ἀγάπησιν κραταῖαν ἰσχύος αὐτοῦ. » ἅπερ οὖν διαπράττεται διὰ τὸ μεγίστη τῇ περὶ ἡμᾶς ἀγάπῃ κεχρησθαι. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύεται λόγος. » πρὸ μὲν οὖν τῶν πραγμάτων, ἀποφαίνεται τὸ ἐσόμενον, ὅπερ οὖν πάντοτε διὰ τῶν προφητῶν ποιῶν, οὐχ ἦττον καὶ νῦν πεποιήκε δι' ἐμοῦ. « Καὶ ἐξελεύσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας αὐτοῦ. » Ἀκολουθεῖ δὲ καὶ τὸ ἔργον, κατὰ τὸ ἐσόμενον, καὶ εἰς ἔργον

Στίχ. ζ'-ιβ'. — « Ἔσθη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. » Φανεὺς μόνον σαλεύει τὴν γῆν· ὡς τὸ, « Ὁ Θεὸς ἔσθη ἐν συναγωγῇ θεῶν. » ἵνα εἴπῃ ὅτι ὠφθη ἐν μέσῳ αὐτῶν. « Ἐπέβλεψε, καὶ ἐτάκη ἔθνη· διεθρόβη τὰ ὄρη βίβη, καὶ ἐτάκησαν βουνοὶ αἰώνιοι πορείας αἰώνιους αὐτοῦ. » Ἀπιδῶν δὲ μόνον ἔθνη τε ἀπέλλυσεν ὄλα, καὶ ὄρη καὶ βουνοὺς διαθρόβηται ἐκ πολλοῦ γε συνεστάναι κατὰ τὴν ἰσχύν δοκοῦντα τὴν οἰκείαν· ἐπειδὴ ἀνοθεν αὐτῷ τοιαῦτα διαπράττεσθαι ἔργον, καὶ διὰ τοιούτων ἔργων τῆς οἰκονομίας τὴν πορείαν ἐπιδείκνυσθαι τῆς οἰκείας. « Ἄντι δὲ κόπων εἶδον σκηνώματα Αἰθιοπῶν, ποσηθήσονται σκηνὰ γῆς Μαδιάμ. » Καὶ γὰρ κάλαι πρότερον ὄπηνίκα κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἡμῶν δουλεύοντες, ὅτε βουληθεὺς ἀπῆλλαξας ἡμᾶς τῆς ὑπ' Αἰγυπτίοις δουλείας, εἶδον

²⁴⁷ Psal. LXXVI, f.

ἐρήμους τὰς οἰκήσεις Αἰθιοπῶν τε καὶ Μαδιηναίων, καὶ πάντων γε ὅποσοι τὴν ἐχθρὰν ἠροῦντο τότε τὴν καθ' ἡμῶν. « Μὴ ἐν ποταμοῖς ὀργισθῆς, Κύριε, ἢ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμὸς σου, (p. 376) ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου ; » Ἔθος σοι κατὰ ποταμῶν καὶ θαλάσσης τὴν ὀργὴν ἐπιδεικνυσθαι τὴν οἰκείαν· τὸ γὰρ « μὴ ἐν ποταμοῖς, » ἀντὶ τοῦ, Οὐκ ἐν ποταμοῖς καὶ θαλάσῃ πάντοτε τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν ἐπιδέδειξαι βουληθεὶς τὸν οἰκείον. Ἐπάγει γοῦν· « Ὅτι ἐπιδήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου σωτηρία. » Ὅτι ἂν γὰρ βουληθῆς, φησὶν, ὡσπερ ἐφ' ἵππων τινῶν ἐπιβαίνων ταῖς ἀοράτοις καὶ λειτουργικαῖς δυνάμεσιν ἐπιτάττει· οἱ δὲ πάντας μὲν ἀθρόως τιμωροῦνται τοὺς ἐναντίους· σωτηρία δὲ ἐντεῦθεν ἐπιγίνεται τοῖς σοῖς. « Ἐντείων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ τὰ σκῆπτρα, λέγει Κύριος. » Συνεχέει δὲ ταῖς τιμωραῖς κατακοντίζεις τοὺς ἐν βασιλείᾳ καὶ δυναστείᾳ καθεστάναι δοκοῦντας. « Ποταμοῖς ῥαγήσεται ἡ γῆ. » Ὅστε τῶν ποταμῶν τὴν ἀναίρεσιν ἐκ τῆς ὀργῆς ἀθρόον γινομένην τῆς σῆς διαῤῥῆξαι τὴν γῆν· ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ γῆ μειωθέντων υπομένειν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τῆς ἐπακολουθοῦσης ξηρότητος ὑστερον. « Ὁφονταί σε καὶ ὠδίνουσι λαοί. » Ἐν ὀδύνας ἔσονται πλείστοι, οὐδὲ τὴν πρόσφιν ἐνεγκεῖν δυνηθέντες τὴν σὴν. (p. 377) « Σχορπίζων ὑδάτα πορείας. » Ἀφανίζεις γὰρ βουληθεὶς ἅπασαν ὑδάτος διέξοδον. Ἐδῶκεν ἡ ἀβυσσος φωνὴν αὐτῆς, ὕψος φαντασίας αὐτῆς. « Τότε δὴ καὶ ἀβυσσος ὡσπερ τινὰ φωνὴν κατὰ τὸ μέγεθος ἀφήσει τὸ οἰκείον, τῷ νεύματι κλονουμένη τῷ σφ. » Ἐπῆρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔσται ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. Ἐπειδὴ δύνει λέγει τὸν ἥλιον τοῖς ἐν ἀνάγκαις, ἐνταῦθα τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τοῖς παρὰ σοῦ ἐν εὐπραγίᾳ καθισταμένοις φωτεινὰ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν φανεῖται ὁ ἥλιός τε καὶ ἡ σελήνη. « Εἰς φῶς βολίδες σου πορεύσονται. » περιφανῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος ἐπαῖξεις τὰς πληγὰς τοῖς ἐναντίοις. « Εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὄπλων σου. » Ἀστραπῆς δίκην ἐκλάμψει σου τὰ ὄπλα, ἢ αἰτή, ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἰσχύς. « Ἐν ἀπειλῇ σου ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ κατάξεις ἔθνη. » Πᾶσαν τὴν γῆν μετὰ τῶν οἰκούντων αὐτὴν ὀργισθεὶς ἀποφάσει μόνῃ παντελῶς ἀπολλύεις.

Στίχ. 15-16. — « Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ σου, τοῦ σῶσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Ἄπαντα γὰρ πράττεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ οἰκείου λαοῦ ἅτε ἐξειλεγμένων παρὰ σοῦ· χριστοὺς γὰρ ἐνταῦθα τοὺς ἐξειλεγμένους λέγει, οὐ τοὺς κεχρισμένους· ὡς ὁ μακάριος Δαυὶδ περὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, λέγων, « Μὴ ἄπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύσατε· χριστοὺς οὐκ ὡς κεχρισμένους, ἀλλ' ὡς ἐξειλεγμένους αὐτοῦς εἰρηκώς. (p. 378) » Ἐβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον. « Ὑπὲρ τοῦτου θανάτῳ περιβαλεῖς τοὺς ἐναντίους. » Ἐξῆγειρες δεσμοὺς ἕως τραχήλου εἰς τέλος. « Καὶ δεσμίους αὐτοῦς ἤττηθέντας ἀποφανεῖς. « Διέκοψας ἐν ἐσχάσει κεφαλὰς δυναστῶν. » Τοὺς πρότερον δυναστεύοντας οὕτω τῇ σαυτοῦ ὀργῇ

A rum, et quotquot tunc inimicitiam adversus nos susceperunt. « Num fluminibus iratus es, Domine, num (inquam) adversus flumina furor tuus, et contra mare impetus tuus? » Mos tibi est adversus flumina et mare iram tuam demonstrare; id est contra innumerabiles populos soles iratus potentiam tuam ostendere. Nam locutio, « num fluminibus, » ponitur pro, Non fluminibus atque mari iram semper furoremque tuum vis demonstrare. Addit itaque: « Quia ascendes super equos tuos; et equitatio tua, salvatio. » Nam cum volueris, inquit, tanquam equos quosdam conscendens, invisibilibus ministrisque virtutibus imperas: hæc vero cunctos subito puniunt adversarios: atque hinc populo tuo salus creatur. « Intendens intendes arcum tuum super **247** B sceptra, dicit Dominus. » Perpetuis castigationibus pulsas eos qui in regno ac potestate constituti videntur. « Fluminibus scindetur terra. » Fluminibus repente ab ira tua extinctis, terra scindetur. Mos enim est ut hoc terra patiat, imminutis aquis et consequente mox siccitate. « Videbunt te, et dolubunt populi. » Plurimi doloribus corripientur, neque ferre poterunt aspectum tuum. « Dispergens aquas itineris. » Præcludis, si forte volueris, omnem aquæ exitum. « Dedit abyssus vocem suam, altitudo phantasie ejus. » Tunc quidem abyssus etiam vocem quamdam pro sua magnitudine edet, nutu tuo concussa. « Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo. » Quoniam sol occidere dicitur angustiatis, nunc vult dicere fore ut illis, quos tu in prosperitate constituisti, sol et luna secundum propriam naturam splendidi appareant. « In luce jacula tua ibunt. » Splendide multaque cum claritate plagas adversariis tuis impones. « In splendores coruscationis armorum tuorum. » Fulguris instar splendebunt arma tua, id est contra hostes fortitudo. « In comminatione tua imminues terram, et in furore tuo detrahes gentes. » Universam terram cum incolis suis, cum iratus fueris, uno decreto pessum das.

D Vers. 13-16. — « Egressus es in salutem populi tui, ad salvandos christos tuos. » Omnia pro salute proprii populi agis, qui constat ex electis tuis: christos enim hic electos appellat, non vero unctos. Sicut beatus David de Abrahamo, Isaaco et Jacobo loquens: « Nolite, inquit, tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari²⁹; » christos videlicet eos appellans, non quia unctos, sed quia electos. « Misisti in capita iniquorum mortem. » Propterea adversarios morte occupabis. « Suscitasti vincula usque ad collum, in finem. » Superatos a te, vinctos etiam ostentabis. **248** C Præcidisti in stupore capita principum. » Eos qui antea dominabantur, tam vehementer ira tua concidisti, ut omnibus stupor fuerit. « Relaxabunt frena sua,

²⁹ Psal. civ, 15.

sicut pauper comedens in absconso. » Resolvere ora sua ad liberum sermonem non audebunt; sed more pauperis, qui subfuratus aliquid latenter comedit, ne forte deprehendatur, multo cum timore loquentur. « Et superduxisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas. » Immisisti invisibiles potestates tuas adversus hostium multitudinem, multam illis turbationem commoventes. « Custodivi, et expavit venter meus a voce orationis labiorum meorum, et ingressus est tremor in ossa mea, et subter me conturbata est habitudo mea. » Sæpe igitur circa mala quæ agebantur silentium tenere malens, et orationi vacare, futurorum eventuum revelatione accepta, timor mentem meam occupavit, et toto corpore contremui. « Requiescam in die tribulationis, ut ascendam ad populum incolatus mei. » Miratus sum audita incredibili per potentiam tuam re futura; quod nempe ex tali tribulatione tantisque malis, quibus in captivitate exercitus fui, requiem consequar et molestiarum depulsionem: quia etiam ad incolatus nostri locum pergam cum proprio populo.

διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἐξητάσθην, ἐν ἀναπαύσει τε παροικίαν τὴν ἡμετέραν ἀνελεύσομαι μετὰ τοῦ λαοῦ τοῦ οἰκείου.

Vers. 17-19. — « Quoniam ficus non fructificabit, et non erunt germina in vitibus, mentietur opus olivæ, et arva non afferent escam; destituit esca oves, et non sunt boves in præsepibus. » Videbam, inquit, iram quoque adversus contumaces terribilem, ob quam illos non hostilis tantum calamitas corripuit, sed etiam sterilitate omnimoda occupati fuerunt, nullum de germinibus lignisve carpere fructum valentes. Peribunt insuper jumenta omnia, pascui et alimoniam defectu. « Ego autem in Domino **249** exultabo, lætabor in Deo salvatore meo. » Et res quidem illorum ita se habebunt; nobis autem, te suppetias ferente, voluptas erit atque salus. Nam pronomen, ego, dicit in propria persona de universo populo; qui mos prophetarum perfruens est. Sicut etiam beatum Davidem preces pro communi populi persona facientem videmus; veluti cum ait: « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum ²⁴⁸, » Item: « Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat ²⁴⁷. » Hæc enim ex communi dicit captivorum persona; ita ut singuli prece hac commode uti queant. Eodem nunc modo propheta tanquam ex communi persona loquitur, quandoquidem et de communi utilitate agit. « Dominus Deus, virtus mea: et ponet pedes meos quasi cervi, et ad excelsa me deducit, ut viucam in cantico ipsius. » Is mihi in omnibus vires suppetiat, qui nos celeriter admodum captivitati subducet: nam more cervorum celerem inde faciemus reditum. Sublimes autem nos præ omnibus ostendet; ita ut nobis nihil aliud supersit, quam canticis atque hymnis Deum celebrare: quandoquidem vic-

Α σφοδρῶς διέτεμες, ὥστε ἅπανι ἐγγενέσθαι θαῦμα. « Σεισθήσονται ἐν αὐτῇ. » Σαλευόμενοι τιμωρίζ. « Διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν ὡς ἐσθίων πτωχὸς λάθρα. » Διανοίξαι τὸ στόμα αὐτῶν εἰς πεκαρῆρησι-σμένην οὐ τολμήσουσι λαλιάν· δίκην δὲ πένητος κελοφῆτος τι καὶ λαθραίως ἐσθίοντος ὡς ἂν μὴ ἀλῶ, μετὰ πολλοῦ φθέγγονται τοῦ δέους. « Καὶ ἐπέβιθασας τοὺς ἵππους σου ἐπὶ τὴν θάλασσαν ταρασσοντας ὕδατα πολλά. » Ἐπαφήκας τὰς ἀοράτους δυνάμεις τῶν πλήθει τῶν πολεμίων, μεγίστην αὐτοῖς ταραχὴν ἐνεργαζόμενας. « Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐποίηθη ἡ καρδία μου ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου· καὶ εἰσῆλθε τρόμος εἰς τα ὀστέα μου, καὶ ὑποκάτωδὲν μου ἐταράχθη ἡ ἔξις μου. » Πολλὰκις γοῦν ἐπὶ τοῖς πραττομένοις κακοῖς τὴν ἡσυχίαν ἄλλομενος ἀγαγεῖν τῇ προσευχῇ χρησάμενος, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐντεῦθεν ἀποκάλυψιν λαθῶν, φόβῳ τε κατεσχέθην τὴν διάνοιαν, καὶ τρόμος ὅλον με δι' ὅλου κατέσχευεν. (p. 379) « Ἀναπαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως τοῦ ἀναβῆναι εἰς λαὸν παροικίας μου. » Καὶ γὰρ ἐθαύμαζον μαθὼν πρᾶγμα ἀπιστον ἐσόμενον τῇ δυνάμει τῇ σῆ· ὅτι ἐκ τοσαύτης θλίψεως καὶ τοσοῦτων κακῶν, ἐν οἷς ἔσομαι καὶ ἀπαλλαγῇ τῶν δεινῶν· καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῇ χειρὶ.

Στίχ. ιζ'—ιθ'. — « Διότι συκὴ οὐ καρποφορήσει, καὶ οὐκ ἔσται γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις· ψεύσεται ἔργον ἐλαίας· καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρώσιν· ἐξέλιπεν ἀπὸ βρώσεως πρόβατα, καὶ οὐχ ὑπάρχουσιν βόες ἐπὶ φάτναις. » Ἐῶρων γὰρ, φησί, καὶ τὴν κατὰ τῶν ἐναντίων ὀργὴν φοβεράν τινα οὔσαν, ἀφ' ἧς οὐ τὰ ἐκ τῶν πολεμίων αὐτοῦς μόνον συνείχε κακὰ· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὸ ἀκαρπίας κατείχοντο παντελοῦς, οὐκ ἐκ γεννημάτων, οὐκ ἐκ ἐξῶν καρπὸν κομίσασθαι οἷοί τε ὄντες· προσπολλέσσονται δὲ καὶ τὰ κτήνη πάντα, ἐρημία νομῆς τε καὶ βρωμάτων. « Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτηρῇ μου. » Καὶ τὰ μὲν περὶ ἐκείνου ἔσται τοιαῦτα· ἡμῖν δὲ τῇ σῆ βοηθεῖα ἡδονὴ τε προσέσται καὶ σωτηρία· τὸ γὰρ, ἐγὼ δὲ, ἐκ προσώπου τοῦ οἰκείου περὶ τοῦ κοινοῦ λέγει λαοῦ, ὅπερ οὖν ἔθος πολλοῦ τοῖς προφήταις ποιεῖν· (p. 380) ὡς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ τὰς αἰτήσεις ἐκ προσώπου τοῦ αὐτῶν ποιούμενος φαίνεται· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· « Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα, μὴ καταισχυνηθῆν ἐν τὸν αἰῶνα· » καὶ, « Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ κραυγὴ μου πρὸς σὲ ἐλθέτω. » Ταῦτα γὰρ ἐκ τοῦ κοινοῦ λέγει τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων, ὡς ἂν ἐκάστου ἀρμολίως τῇ φωνῇ χρησαμένου ταύτῃ. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ νῦν ὁ προφήτης ὡς ἀπὸ τοῦ κοινοῦ λέγει ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ περὶ τῶν τῷ κοινῷ προσεσομένων διαλέγεται. « Κύριος ὁ Θεός μου· δύναμις μου καὶ τάξις τοῦ ποδῶν μου ὡσεὶ ἐλάφου· καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιβᾷ με, τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ψῆθῃ αὐτοῦ. » Αὐτὰς γὰρ ἔστιν ὁ τὴν ἐν ἅπασιν δυνάμιν μοι χαριζόμενος· ὃς ἀφελεί μὲν ἡμᾶς μετὰ πολ-λαῦ τοῦ τάχους τῆς αἰχμαλωσίας, δίκην ἐλάφου

²⁴⁸ Psal. xxx, 2. ²⁴⁷ Psal. ci, 2.

έξειαν τὴν ἐκεῖθεν ἀναχώρησιν ποιουμένους· ὕψη- A toriam nobis de hostibus, præter omnem humanam
λοτέρους δὲ ἡμᾶς πάντων ἀποφαίνει, ὥστε μηδὲν spem, concessit.
ἕτερον ἡμῖν ἀρμόττειν λοιπὸν, ἢ τὸ ἐν ψδαῖς καὶ ὕμνοις εἶναι τοῖς ὀφειλομένοις τῷ Θεῷ· ὕπερ ὧν τὴν
κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἡμετέρων νίκην παρὰ πᾶσαν ἀνθρώπινην ἐλπίδα δέδωκεν ἡμῖν.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΟΦΟΝΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ

COMMENTARIUS IN SOPHONIAM PROPHETAM.

Οὐ πόρρω τοῦ μακαρίου Ἀμβακούμ τῷ χρόνῳ τὴν B
προφητεῖαν ταύτην ὁ μακάριος πεποιήται Σοφονίας·
ἐπὶ γὰρ Ἰωσίου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, καθὼς
ἡ Βίβλος δηλοῖ, προφητεύει τὰ παρόντα· μεθ' ὃν
βραχέος διεληλυθότος χρόνου, (p. 384) ἐπεληλύθασί
τε τῇ Ἱερουσαλήμ οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ πλείστα ὅσα
κατὰ τὴν Ἰούδα διαθέντες φυλὴν, καὶ πολλοὺς μὲν
ἀνέλκοντες, πλείστους δὲ ἀπαγαγόντες αἰχμαλώτους,
αὐτὴν τε ἐπόρθησαν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δὴ καὶ
κυρὶ τὸν τε ναὸν τὸν θεῖον καὶ τῶν τῆς πόλεως οἰκο-
δομημάτων τὰ κάλλιστα κατέφλεξαν ἅπαντα· ἐτι καὶ
τὸ τεῖχος αὐτῆς παντελῶς καθελόντες, ὡς μηδὲ
ἀσφάλειάν τινα τοὺς ἐνοικοῦντας, εἴπερ οὖν τινες
συνήθης προγραφή τοῦ βιβλίου.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'-γ'. — ε' Λόγος Κυρίου ὃς ἐγένετο πρὸς
Σοφονίαν τὸν τοῦ Χουσι, υἱὸν Γοδολίου, τοῦ Ἀμαρίου,
τοῦ Ἐζεκίου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμώς βασι-
λέως Ἰούδα· ἐν οἷς δεδήλωκε τὸν τε προφήτην C
ὅστις ἐστὶ καὶ ὄθεν καταγόμενος καὶ ἐν τίνι καιρῷ
ποιεῖται τὴν προφητεῖαν. Ἀρχεται δὲ τῆς τῶν ἐσο-
μένων προρρήσεως οὕτως· « Ἐκλείψει ἐκλιπέτω
πάντα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος. » Γε-
γόνεσαν μὲν γὰρ αἰχμαλώτων παντελῶς αἱ δέκα φυ-
λαί· κεκρατηκότες δὲ ἐκείνων Ἀσσύριοι ἐπῆλθον
μὲν καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ ὡς αἰρήσοντες καὶ ταύτην.
Ὡς δὲ τὴν φοβεράν ἐκείνην ἐδέξαντο διὰ τοῦ ἀγγέ-
λου πληγῆν, μετὰ πολλοῦ μὲν τοῦ δέους εἶδον οἱ
λοιποὶ πρὸς φυγὴν ὅποσοι γε τῆς διὰ τοῦ ἀγγέλου
τιμωρίας γεγόνεσαν ἐκτός· ἐν εἰρήνῃ δὲ βαθεῖα τὰ
κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ γέγονεν ἐκ τούτου· ἐπειδὴ
τοῖσιν τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς τοὺς τε τὴν Ἱερουσα-
λήμ οἰκοῦντας, οὐ τῆς τιμωρίας τῶν Ἀσσυρίων τὸ
μέγεθος ἐσωφρόνισεν, οὐ τῶν δέκα φυλῶν ἐφόβησεν ἢ D
αἰχμαλωσία, μεμενῆχασι δὲ οὐδὲν ἑλαττον ἐκείνων πα-
ρανομία τε καὶ ἀσεβεία συζῶντες καὶ οὗτοι, ἀναγκαίως
ἐντεῦθεν ἤρξατο τοῦτο λέγων, ὅτι ἀνάγκη καὶ τοὺς
ὑπολοίπους ἐκλιπεῖν τοῦ λαοῦ, ἀφαιρεθέντας μὲν τῆς
γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ἀπαχθέντας δὲ εἰς αἰχμαλωσίαν·
ἐπειδὴ καὶ οὗτοι μεμενῆχότες, οὐδὲν ἐκείνων ἑλαττον
ὄφθησαν ἀσεβοῦντες. (p. 382) Καλῶς δὲ καὶ ἐν ἀπο-
φάσει τὴν μῆνυσιν ποιεῖται· ὡς ἂν δεικνύς ὅτι τού-

Haud procul beati Habacuci tempore prophetiam
hanc beatus fecit Sophonias: nam sub Josia rege
Judææ, sicut liber demonstrat, præsentia vaticinatur.
Post quem brevi interposito spatio, expeditionem
fecerunt adversus Hierusalem Babylonii plurimis-
que cladibus Judææ tribum affecerunt, interfectis
multis, plurimis in 250 captivitatem abductis,
ipsa vastata Hierusalem, templo divino inflaminato,
et pulcherrimis urbis ædificiis igne crematis: de-
nique mœnibus etiam funditus dirutis, ne quod
munimen incolæ, si forte aliqui vellent, habere
possent. Sequitur vero consuetus libri titulus.

ἐπιθυμοῖεν τούτου, δύνασθαι ἔχειν. Αὕτη μὲν οὖν ἡ

CAP. I.

VERS. 1-3. — « Verbum Domini, quod factum est
ad Sophoniam filium Chusi, filii (49) Godoliæ, filii
Amariz, filii Ezechiæ, in diebus Josiæ filii Amosi
regis Judææ. » Ex his demonstratur quis fuerit pro-
pheta et a quibus stirpem ducat, et quo tempore
prophetiam faciat. Exorditur autem futurorum præ-
dictionem sic: « Defectione deficiant omnia a facie
terræ, dicit Dominus. » Captivæ jam cunctæ erant
decem tribus; victores autem illarum Assyrii
aggressi sunt etiam Hierusalem, ceu hanc pariter
capturi. Postquam autem terribilem illam experti
sunt ab angelo cladem, reliqui cum ingenti metu,
quotquot extra angeli animadversionem fuerunt, in
fugam conversi sunt. Exin alta in pace fuit Hieru-
salem. Quoniam itaque Judææ tribum et Hierusalem
cives magnitudo pœnæ Assyriis impositæ non emen-
davit, nec decem tribuum captivitas terrefecit,
perstiteruntque haud minus illis injuste impieque
D viventes, hinc necessario exorsus est dicens, ne-
cesse fore ut reliqua etiam populi pars deficiat, de
terra promissionis abrepta, et in captivitatem tra-
ducta: quandoquidem hi etiam qui illic remanse-
rant, haud minus illis visi sunt peccatores. Egregie
autem cum absoluta sententia facit prædictionem,
ut ostendat dignos illos semet malis his, per ea
quæ gesserant, effecisse; unde et Deus talia de
251 iis decernere adductus sit. Jam postquam 60-

xistis, necessario nunc timebitis universalem Dominum, cum dignam poenam peccatis vestris imponet. Non enim abest tempus illud, imo proximum est, quo vos hostibus quasi victimas tradet: quos ille hostes proprio mandato ad hoc elegit vocavitque. Id enim significant verba, « sanctificavit vocatos suos, » quasi dicat habere se jam delictos, quos ad hanc hostiam maclandam vocavit; hostes nimirum intelligens, qui et vos immolabunt. « Et erit in die hostiæ Domini, et ulciscar super principes, et super domum regis, et super omnes qui induti sunt veste peregrina. Et ulciscar manifeste super vestibula in die illa, qui complent domum Dei sui impietate ac dolo. » Tempore illo puniam eos qui principes vestri videntur, ipsamque regis domum funditus destruam, quia in captivitate abducendus est is qui tunc rex vester videbitur: atque in omnes prorsus animadvertam, qui tantopere imitationi ethnicorum semet tradiderunt, ut etiam vestium illarum usum affectaverint, quæ a lege vetitæ, gentibus congruunt. Cunctos, inquam ante vestibula templi puniam, contra quod impie egerunt; dum illuc ingrederentur quidem ob simulandum cultum meum, sed nonnisi cum hypocrisi et dolo introire illuc auderent: siquidem nullam veræ religionis rationem habere voluerunt, sed idolis potius studiose adherere.

σεως δὲ καὶ δόλου ποιῆσθαι τὴν εἰσοδὸν τολμῶντες, εἴσθαι, τοὺς εἰδύλοισι δὲ προσωπεῖον σπουδῆς.

Vers. 10, 11. — « Et erit die illa, dicit Dominus, vox clamoris a porta cadentium, et ululatus a secunda, et contritio magna a collibus. » Tunc sane vox quedam terribilis exaudietur, a porta incipiens, propter hostes irrumpentes multamque occidionem **255** facientes. Excipiet vero vocem illam ululatus intolerabilis hominum per domos contritorum varieque pereuntium; insuperque eorum qui ad celsiora loca spe evadendi confugient (id enim dicit vocabulum *collibus*), neque tamen quidquam opis invenient, sed extremum supplicium perferent. Quibus consentanee subdit: « Plangite, qui habitatis concisam. » Nunc, inquit, lamentari dignum est habitatores Hierusalem, quam varia cæde incolarum hostes concident, ejusque ædificia perfringent, et inquilinos trucidabunt. « Quia universus populus assimilatus est Chanaan, disperierunt omnes qui elati erant argento. » Quandoquidem Chananæorum mores inuitati sunt, ideo par illis sustinere supplicium, pessumdati; quemadmodum scilicet et illi perierunt cum regionem Israelitis tradidit Deus. Simul peribunt cum reliquis, illi qui superbiebant, divitiis se fulvos cernentes: nullum a suis opibus emolumentum habebant, sed contra omnino bonis suis spoliati, pauperissimis similes fiunt.

ἐαυτοὺς, μηδὲν ἐκ τῆς εὐπορίας κέρδος λαβόντες· χαρπλήσιοι γεγονότες τοῖς παντελῶς πενομένοις.

(50) Ita hic cod.

(51) Cod. ἐκδικήσιν.

αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ἀμελῶς περὶ τὸ θεῖον ἐσχίκατε, νῦν γούν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀνάγκης φοβηθήσεσθε τὸν τοῦ παντὸς Κύριον, ὅτε τὴν τιμωρίαν ὑμῖν ἀξίαν ἐπάγει τῶν πλημμελημάτων· οὐδὲ γὰρ ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μάλα γε ἐγγύθεν ἐστίν, ἐν ᾧ περ ὑμᾶς τῇ τῶν πολεμίων παραδώσει θυσίᾳ, ὅς οἰκίῳ προστάγματι ἀφώρισέν τε καὶ κέκληκεν ἐπὶ τούτῳ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, ἐήγλασε (50) τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀφωρισμένους ἔχει τοὺς εἰς τὴν θυσίαν ταύτην κεκλημένους· λέγει δὲ τοὺς πολεμίους, οἱ καταθύσουσιν ὑμᾶς. « Καὶ ἔσται ἐν ἡμέρᾳ θυσίας Κυρίου, καὶ ἐκδικήσω (51) ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδιδυμένους ἐνδύματα ἄλλότρια· καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ πάντας; ἐμφανῶς ἐπὶ τὰ πρόπυλα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦντας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ἀσεβείας καὶ δόλου. » Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ καιρῷ τοὺς ἀρχεῖν ἐν ὑμῖν δοκεῦντας τιμωρήσομαι· ἀπὸν τε παντελῶς ἀφανῶ τοῦ βασιλέως τὸν οἶκον, αὐτὸς αἰχμαλωσίαν ἀπαγεσθαι μέλλοντος τοῦ τότε βασιλεύειν ὑμῶν δοκοῦντος· (p. 388) καὶ πάντας δὲ καθάπαξ τιμωρήσομαι τοὺς οὕτω πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μίμησιν ἑαυτοὺς ἐκδεωχότας, ὡς καὶ τῶν ἱματιῶν ζηλοῦν τὴν χρῆσιν τὴν τῷ νόμῳ μὲν ἀπηγορευμένην, τοὺς ἔθνεσι δὲ ἀρμοδίαν. Πάντας δὲ, φησὶ, περιφανῶς τιμωρήσομαι πρὸ τῶν τοῦ ναοῦ προθύρων, εἰς δὲ ἡσέβουν, εἰσιόντες μὲν τῷ δοκεῖν εἰς ἐμὴν θεραπείαν, μεθ' ὑποκρίσεις γὰρ τῆς μὲν εὐσεβείας οὐθένα λόγον ἐβούλοντο ποιῆ-

Στίχ. 1, 1α'. — « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, φωνὴ κραυγῆς ἀπὸ πύλης ἀποκεινούτων, καὶ ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας ἀπὸ τῶν βουνῶν. » Τότε δὲ φοβερὰ μὲν τις γενήσεται φωνὴ ἀπὸ τῆς πύλης λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, διὰ τῶν εἰσιόντων τε πολεμίων, καὶ πολλῶν ἐργαζομένων τὸν φόνον· διαδέξεται δὲ τὴν φωνὴν ἐκείνην ὀλολυγὴ τις ἀφόρητος τῶν κατ' οἰκίαν συντριβομένων τε καὶ ἀπολλυμένων ποικίλως, ἐπὶ καὶ τῶν ἐν ὑψηλοτέροις τόποις ἐλπιδι φυγῆς κατατρεχόντων (τούτο γὰρ λέγει ὁ βουνῶν), οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελίσθαι δυναμένων ἐντεῦθεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν ἐσχάτην δεχομένων τιμωρίαν. Οἱ ἀκολούθως ἐπάγει· « Θρηνεῖτε, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακεκομμένην. » Ἐνταῦθα δὲ, φησὶ, θρηνεῖν ἅπαντας ἀξίον τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἱερουσαλήμ, ἣν διεφόρων διὰ τῶν οἰκούντων κατακόψουσιν οἱ πολέμιοι, τὰς τε οἰκοδομὰς αὐτῆς διατέμνοντες, καὶ τοὺς κατοικοῦντας διασφάττοντες. « Διότι (52) ὠμοῖώθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναάν, ἐξωλοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ τῶν Χαναανίων ἐμυκήσαντο τὸν τρόπον, (p. 389) διὰ τοῦτο παραπλήσιως ἐκείνοις καὶ τὴν τιμωρίαν ἰδέξαντο ἀπολλύμενοι παντελῶς, ὅπερ δὲ τρόπον ἀπύλοντο κάκενοι ὀπηνήκα τοῖς Ἰσραηλίταις παρεδίδου τὴν γῆν ὁ θεός· συναφανισθήσονται γὰρ δὴ πάντες τοῖς λοιποῖς καὶ οἱ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ πλούτῳ θεωροῦντες τούναντίον μὲν οὖν ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῶν οἰκείων πα-

(52) Cod. διὰ τί.

Στίχ. ιβ'-ις'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἔξερευνησώ τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. » Ἐπειδὴ τοῖς τὰ ἐνδότατα καὶ σκότῳ πως κατειλημμένα ζῆ- τοῦσιν, ἔθος λύχνῳ κεκρήσθαι πρὸς ἀκριβεστέραν ἔρευναν τῶν ἀποκεκρυμμένων, τοῦτο λέγει, ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἔξερευνηθήσεται πάντα τὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὡς μηδὲν τῶν ἐνότων διαλαθεῖν τοὺς πολεμίους. Ὅπερ [F. ῥπερ] ἀκολούθως ἐπήγαγεν τὸ, « Ἐξωλοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ. » δεικνὸς ὅτι οὕτως πάντα τῶν εὐπόρων ἀφαιρεθήσεται τὰ θντα, οὐθενὸς λαθεῖν τῶν πολεμίων τὴν ἔρευναν δυναμένου. « Καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοῦς ἄνδρας τοὺς καταφρονοῦντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν, τοὺς λέγοντας ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, Οὐ μὴ ἀγαθοποίησῃ Κύριος, οὐδὲ μὴ κακώσῃ. » Τιμωρήσομαι γὰρ, φησὶ, τοὺτους, (p. 390) οἱ τῶν μὲν προσταγμάτων τῶν ἐμῶν καὶ τῆς θεραπείας καταφρόνουσαν παντελῶς τῆς ἐμῆς, ἀφ' ὧν δὴ φυλάττεσθαι καὶ διατηρεῖσθαι ἐκ πάσης ἰδύναντο ἐπιπείρας· διακειμένους δὲ ὅτι μὴ οἶόν τέ τι κακὸν αὐτοῖς ἐπενεχθῆναι τοιαῦτα παρανομοῦσιν· τὸ γὰρ, « Οὐ μὴ ἀγαθοποίησῃ Κύριος, » κατὰ ὑπόκρισιν ἀναγνωσκόντων, ἀντὶ τοῦ, Ἄγαθοποιήσῃ. « Καὶ ἔσται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς διαρπαγὴν, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν· καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς· καὶ καταφτεύσουσιν ἀμπελῶνας, καὶ οὐ μὴ πίωσι τὸν οἶνον αὐτῶν· ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἐγγὺς καὶ ταχεῖα σφοδρά. » Πᾶσα μὲν οὖν αὐτῶν ἡ δύναμις ὑπὸ τῶν πολεμίων περιαιρεθήσεται· ἀφανισθήσονται δὲ καὶ πάντες αὐτῶν οἱ οἴκοι· καὶ οὕτως τῶν οἰκῶν ἀπολαύσουσιν, οὐς μετὰ πολλῆς οἰκοδομησαντες ἐπιμελείας, οὕτε τῶν γεωργῶν τῶν οἰκείων λήθονται τὸν καρπὸν· ἐπειδὴ κάρεσιν καὶ πλησίον ἄγαν ἔστιν ἡμέρα τοῦ Θεοῦ, καθ' ἣν ἐκθίβεται πάντα ἔπερ οὖν ἀποπέφονται κατ' αὐτῶν ὁ Θεός. « Φωνὴ ἡμέρας Κυρίου πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται. » Μεμῆνυται γὰρ ὁ καιρὸς τῆς ἀποφάσεως τῆς θείας, πολλῆς πικρίας τε καὶ τραχύτητος γέμων. « Δυνατὴ ἡμέρα ὀργῆς. » Ἰσχυρὸς ἄγαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ θυμὸς. « Ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἄωρίας καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης, ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κρουγῆς (p. 391) ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυράς, καὶ ἐπὶ τὰς γωνίας τὰς ὑψηλάς. »

Στίχ. ις', ιη'. — Τότε γὰρ ἀνάγκη τε καὶ θλίψις ἔσται πολλή, καὶ θάνατος ἄωρος τῶν ἐν νηπία σφαιζομένων τῇ ἡλικίᾳ· ἀφανισμὸς τε ἀνθρώπων πολλός, ὡς ἐντεῦθεν ἅπαντας δοκεῖν σκότῳ, γνόφῳ ἢ τινι νεφέλῃ περιχευθῆναι καὶ ὀμίχλῃ· ἢ τε γὰρ πολεμικῆ σάλπιγγι, καὶ ἢ μετὰ ταύτης φωνῆ τῶν πολεμίων μέγιστον ἰχθήσει προσημαίνουσα τῶν τε ἰσχυρῶν πόλεων καὶ τῶν μεγίστων οἰκιῶν τὴν καθάρσιν. « Καὶ ἐνθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πορεύσονται ὡς τυφλοὶ, ὅτι τῷ Κυρίῳ ἐξήμαρτον· καὶ ἐκχεῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ὡς βλίβιτα. » Τῇ μὲν γὰρ ὑπερβολῇ τῆς θλίψεως διοίσοις τυφλῶν οὐδὲν· οὐδὲ τὰ πρὸ ποδῶν ὄραϊν οἶοι τε θντες· πεῖσονται δὲ ἅπαντα συντόμως εἰπεῖν, ἐπειδὴ περ ἄγαν ἠσέθησαν εἰς Θεόν· ὑπὲρ ὧν αἱματός τε ἐκχυσις ὡς ἐκ πολλοῦ γενήσεται φόνου· αἷ τε τῶν ἀποθνησκόντων σάρκες ἀτάφων μενόντων τῶν ἀναιρουμένων, ὡσεὶ κόπρος τις κατὰ παντὸς βίη-

ΠΑΤΒΟΛ. GR. LXVI.

VERS. 12-16. — « Et erit in die illa, scrutabor Hierusalem cum lucerna. » Quoniam eorum, qui intima et in tenebris condita quærun, mos est lucerna uti ad accuratiorem latentium rerum investigationem, idcirco sic loquitur, fore nempe ut multa cum sedulitate vestigentur res omnes Hierusalem, ut nihil opum ejus hostes lateat. Quo fit ut consentanee subjungat, « Disperierunt omnes elati argento; » significans fore ut cuncti divitum thesauri diripiantur, cum nihil hostium investigationem vitaturum sit. « Et ulciscar super viros, qui contemnunt custodias suas, qui dicunt in cordibus suis : Utique ne faciat bene Dominus, et non faciat male. » Hos, inquit, pernam qui præcepta mea cultumque omnino aspernantur, quibus custodiri ac servari ab omni detrimento poterant : contraque existimant fieri non posse ut mali aliquid eis accidat talia peccantibus. Nam dictio « Ne bene faciat, » figurate legenda est pro, bene faciet. « Et erit fortitudo eorum in dirptionem, et domus eorum in dissipationem : et ædificabunt domos, et non habitabunt in eis ; et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum, quia juxta est dies Domini magna, juxta est et velox nimis. » Universa, inquit, eorum fortitudo ab hostibus exstinguetur, destruentur cunctæ domus eorum : neque ædificiis fruuntur quæ sedula cura extruxerant, neque de arvis suis fructum carpent. Quoniam adest propeque est Dei dies, quo cuncta evenient quæ de illis decrevit Deus. « Vox diei Domini amara et dura posita est. » Prædicatur tempus divini decreti, amaritudine multa et asperitate plenum. « Potens dies iræ. » Validus admodum diei illius furor. « Dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies intempestivitatit et exitii, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clamoris super urbes muuitas et super angulos excelsos. »

VERS. 17-18. — Tunc enim angustiae erunt, et tribulatio multa, et immature mortes in tenera occisorum ætate, cædes hominum multa, ita ut abhinc videantur omnes tenebris, caligine, et nebula quadam ac turbine circumfundi. Nam et bellica tuba, et hanc subsecutus hostium clamor altissime resonabit, munitarum urbium ac palatiorum exitium portendens. « Et tribulabo homines, et ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt : et effundam sanguinem eorum sicut pulverem, et carnes eorum sicut stercorea boum. » Tribulationis excessu, non erunt cæcis dissimiles, ne illa quidem quæ ante pedes sunt videre valentes. Atque, ut summatin dicam, nihil non patientur, quia graviter in Deum peccaverunt. Ea propter et sanguinis effusio, tanquam multæ occisionis erit, et occisorum carnes, insepultis mortuis manentibus, quasi simus quidam omni loco jactabuntur. « Et argentum au-

15

rumque eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini, et igne zeli ejus consumetur universa terra : quia consummationem et festinationem faciet super omnes terræ habitatores. » Nihil ipsis proderunt divitiæ quas injuste coaccervaverunt, quia hæc omnia tempore illo divinæ cedent iræ, quæ ignis instar universam consumet terram, cunctos autem habitatores ejus multa cum festinatione pessumdabit. Deinde post malorum prædictionem, in spem illos pro more suo propheta erigens, perguit dicere :

πολλοῦ γε ἀπολέσει τοῦ τάχους. Εἶτα μετὰ τὴν μῆνυσιν φήτης ποιῶν, ἐπάγει :

CAP. II.

VERS. 1-3. — « Congregamini, simulque orate, gens inerudita, antequam statis ut flos pertransiens diurnus, antequam veniat super vos ira furoris Domini. » Agēs enim, omnes qui hactenus officii vestri disciplinam non excepistis, nunc congregati communes Deo preces extollite, ne forte floris instar repente marcescentis, supremum exitium patiamini, tota in vos irruente divina ira. « Querite Dominum, cuncti humiles terræ. » Vos qui præ cæteris terræ incolis, calamitatibus inflictis humiliati fuistis, nunc resumpto veræ pietatis studio, misericordiam implorate divinam. « Judicium operamini et justitiam querite. » Nunc facti justī debitis honestatis judices, discernentesque a deteriore melius, justitiæ date operam. « Querite mansuetudinem et respondete ea, ut protegami in die iræ Domini. » Mansuetudinem eligite et patientiam, secus ac olim injustæ pauperum oppressioni operam dedistis : 258 quin adeo spondete, morum horum fore vos studiosos : id enim valet dictio, « Respondete ea ; » ut tempore punitio-

nis consequamini aliquam a Deo opem. Postea recitat inferendas alienigenis castigationes, propter illorum adversus Israelitas iniquitatem, ut sic majorem Dei erga hos tutelam demonstrat.

ἀλλοτρίων τιμωρίας ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀδικίας κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ ποιήσονται τὴν ἀπόδειξιν.

VERS. 4-6. — « Quia Gaza diripietur, et Ascalon in desolationem, et Azotus meridie projicietur, et Accaron eradicabitur. » Alienigenæ omnes, propter ea quæ adversus vos egerunt, non vulgare supplicium perferent. Jam « meridie, » commune aliis vocabulum, dicit pro, manifeste, ita ut res neminem lateat : nam quæ de singulis dicit urbibus, sive Gaza, sive Ascalone, sive reliquis, communiter de omnibus dicit, cuncti diviso sermone, ut solet. Vult enim dicere cunctas alienigenarum urbes direptum destructumque iri, et omni sua proprietate dejectas supremum excidium passuras. « Væ qui habitatis funiculum maris, advenæ Cretenses! Verbum Domini super vos, Chanaan terra alienorum. Et perdam vos de habitatione. Et erit Creta pascua gregum, et ovile pecorum. » Quia maritimæ urbes illæ erant, ideo funiculum maris eas appellavit, sicut etiam beatus David ait his verbis : « Dabo tibi terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ : » pro eo ut dicat :

²⁵⁸ Psal. civ, 11.

σεται τόπου. « Καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ θνηθῆ ἔξελέσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ· διότι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ὅνσις αὐτοῖς οὐδεμία τοῦ πλοῦτου γενήσεται ἐν συνήγαγον ἀδίκως, (p. 392) ἐπειδὴ ταῦτα πάντα κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον δευτέρα τῆς ὀργῆς ἐσται τῆς θείας, ἡ πυρὸς δίκην πᾶσαν μὲν καταναλώσει τὴν γῆν, πάντας δὲ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν μετὰ τῶν κακῶν, εὐέλπιδας αὐτοὺς καθὼς εἰωθεν ὁ προ-

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. α'-γ'. — « Συνάχθητε καὶ συνδεθήτε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαιδευτον πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρας, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν θυμοῦ Κυρίου. » Ἄλλὰ γὰρ ἅπαντες ὑμεῖς οὐ μὲχρι τοῦ δεῦρο τῶν προσηκόντων οὐ δεξάμενοι παιδείαν, νῦν γοῦν συνελθόντες, κοινὰς τὰς δεήσεις τῷ Θεῷ παραγάγετε, ὡς ἂν μὴ δίκην ἄνθους ἀθρόον ἀφανισθέντος παντελῆ τὴν ἀιώλειαν ὑπομείνητε, ὀλοτελοῦς ἐφ' ὑμᾶς ἐνεχθείσης τῆς ὀργῆς τῆς θείας. « Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς. » Καὶ οἱ παρὰ πάντας τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ταῖς ἐπιπεχθείσαις ὑμῖν συμφοραῖς τεταπεινωμένοι, ἐπιμεληθέντες τῆς εὐσεβείας, τὸν ἔλεον αἰτήσατε τὸν θεῖον. « Κρῖμα ἐργάσαθε καὶ ζητήσατε δικαιοσύνην. » Νῦν ὄρθοι τοῦ προσηκόντος γενόμενοι κριταί, καὶ διακρίνοντες ἐκ τοῦ χειρόνος τὸ κρεῖττον ἐπιμελεῖσθε τοῦ δικαίου. (p. 393) « Ζητήσατε πραότητα καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου. » Ἐπιείκειαν ἔλεσθε καὶ ἀνεξικακίαν, ἀνθ' ἧς πρότερον κατὰ τῶν πενεστέρων ἐπετηδεύετε ἀδικίας, καὶ δὴ σύνθεσθε περὶ τὴν τούτων ἔχειν σπουδὴν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, » ὡς ἂν προσγένοιτο ὑμῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας τυχεῖν τινας παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Εἶτα λέγει τὰς κατὰ τῶν ἐπάγεσθαι μελλούσας ὡς ἂν μείζονα τῆς περὶ αὐτοὺς

Στίχ. δ'-ς'. — « Διότι Γάζα διηρπασμένη ἐσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκριφῆσεται, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεται. » Πάντες γὰρ οἱ ἀλλόφυλοι, ὑπὲρ ὧν καθ' ὁμῶν πεποιθήκασι, τιμωρίαν δέξονται οὐ τὴν τυχοῦσαν· τὸ γὰρ « μεσημβρίας » κατὰ κοινοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ, προδήλως, ὡς μηθέντα τὸ γινόμενον λαθεῖν· ἃ γὰρ περὶ ἐκάστης λέγει τῶν πόλεων, εἴ τε Γάζης, εἴ τε Ἀσκάλωνος, εἴ τε τῶν λοιπῶν, κατὰ κοινοῦ περὶ πασῶν λέγει διελὼν τῷ λόγῳ, καθὼς εἰωθε. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι πᾶσαι τῶν ἀλλοφύλων αἱ πόλεις διαρπαγῆσονται τε καὶ ἀφανισθήσονται, καὶ τῆς οἰκείας εὐπραγίας ἀπορρίφεισαι παντελῆ δέξονται τὴν ἀπώλειαν. « Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, πάροικοι Κρητῶν· λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς, Χαναάν γῆ ἀλλοφύλων· καὶ ἀπολωῖ ὑμᾶς ἐκ κατικίας· καὶ ἐσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. » (p. 394) Ἐπειδὴ παραλίους εἶναι τὰς πόλεις συνέβαινε, σχοίνισμα θαλάσσης αὐτὰς κέ-

κλημεν, ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ λέγων· « Σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναάν, σχολίσμα κληρονομίας ὑμῶν » ἵνα εἴπῃ, ὅτι εἰς κτῆσιν ὑμῖν ἀφοριῶ τὴν Χαναναίων γῆν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σχολίων μετρούτων τῶν τε διοριζόντων τὴν γῆν. Οὕτως οὖν κἀναυθα λέγει· « τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης, » ἀντὶ τοῦ, οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκούντες μερίδα. Τὸ δὲ « παρ-οικοι Κρητῶν » λέγει, ἐπειδὴ τινες ἐκ Κρήτης κατ' ἐμπορίαν αὐτοῖσι παραγεγόντες ὡς εἰς παραθαλασσίους πόλεις, οἰκεῖν ἐβλόντο παρ' αὐτοῖς. Ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἀμώς λέγει· « Κατακλίψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαβρῶν, » περὶ τῶν ἐκεῖθεν τῇ Δαμασκῷ παροικούντων λέγων· οὕτως γὰρ καὶ ἐναυθα παρ-οίκους Κρητῶν καλεῖ, ἵνα εἴπῃ τοῖς παρ' αὐτοῖς οἰκούντας Κρητῶν· βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι Ἀθλιώ-τατοι πάντων, πάντες ὑμεῖς οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκούντες μερίδα, μετὰ καὶ τῶν παροικούντων ὑμῖν Κρητῶν· ἀποπέφραται γὰρ κατὰ πάντων ὑμῶν ὁ Θεὸς τῶν οἰκούντων τὴν Χαναναίαν ἀλλοφύλων· ὅτι ὑμᾶς τε ἀπολέσει παντελῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν Κρητῶν παρ' ὑμῖν οἰκουμένην χώραν, νομῆ τε ποιμνίων καὶ οἰκῆσις προβάτων, διὰ τῆς ἐρημίας παραδώσει τῆς πολλῆς.

Στίχ. ζ'. — « Καὶ ἔσται τὸ σχολίσμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοιποῖς οἴκου Ἰούδα· ἐπ' αὐτοὺς νεμήσου-ται ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος, δειλῆς καταλύσουσι ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπέσκειται αὐ-τοῖς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχ-μαλωσίαν αὐτῶν. » (p. 395) Οἱ γὰρ περιωχόμενοι, φησὶν, ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, πάσης δὴ τῆς παρα-θαλαττίου καθέξουσι μερίδος, καὶ πᾶσαν αὐτὴν ὡς οἰκίαν νεμήσουσι χώραν, ὥστε τοὺς τῆς Ἀσκάλω-νος. Βούλεται δὲ ἐκ μιᾶς τᾶς ὄλας τῶν ἀλλοφύλων πόλεις εἰπεῖν, καθὼς εἰωθεν ἀπὸ μέρους τὸ ὄλον κα-λῶν, ὑφορημένους τῶν υἱῶν Ἰούδα τὴν ἰσχύν, μετὰ πλεοῦ τοῦ δέους τοῖς οἰκείοις διάγειν· τὸ γὰρ, « δει-λῆς καταλύσουσι, » τοῦτο λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ « μεσημβρίας » ἐβλήθη ἐπὶ τοῦ προφανῶς, τὸ « δει-λῆς » ἔλαθεν ἐπὶ τοῦ δέους· ὡς τῶν λανθανόντων φευγόντων μὲν τὸν ἡμερινὸν καιρὸν, ἐπὶ δὲ τὸν ἐσπέ-ριον κατατρέχειν εἰωθῶτων ἐπιπίδι τοῦ λαθεῖν. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται, ἐπειδὴν ἐπισκεψάμενος ὁ Θεὸς τοῖς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀπαλλάξειεν τε αὐτοὺς τῆς αἰχμα-λωσίας, καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα πάλιν μετὰ τῆς ἰδίας ἐπαναγάγοι βοθησίας.

Στίχ. η'-ι'. — Εἶτα ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐφ' ἐτέ-ρους μετάγων τὸν λόγον, « Ἦκουσα ὀνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμῶν ἐν οἷς ὀνει-δίζον ἦν λαὸν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὄρια αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος τῶν δυνά-μεων ὁ Θεός Ἰσραὴλ, ὅτι Μωάβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱὸς Ἀμμῶν ὡς Γομόρρα. » Καὶ τὰ παρὰ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμανιτῶν εἰς τοὺς ἐμοὺς γινόμενα ἔωρων, (p. 396) ἅτε ἔλεγον αὐτοῖς ὀνειδίζοντες ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς ἐμῆς ὠφελουμένοις θεραπείας, ὅσα τε αὐτοῖς κατὰ τὴν δύναμιν τὴν οἰκίαν ἐπήγον κακὰ· ὥστε καὶ μεθ' ὑπερβαλοῦσης τῆς μεγαλαυχίας τῶν ὀρίων ἐφάπτεσθαι τῶν ἐμῶν· ὡς ἂν αὐτοῖς προσήκειν ὀφειλόντων λοιπὸν· ὑπὲρ ὧν δὴ Σόδομων τε καὶ Γομόρρων μιμήσονται τὴν ἐρημίαν. « Καὶ Δαμασκὸς ἐκλείμεμένη ὡς θη-μωνιά ἄλωνος καὶ ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οἱ

Possessioni vestrae addicam Chananzorum regionem, sumpta metaphora ab iis qui funiculis metiuntur ac dividunt terras. Ita nunc etiam « funiculum maris » dicit, pro maritimae partis incolis. Denique « advenas Cretenses » dicit, quia nonnulli ex Creta mercaturae causa illuc progressi utpote ad urbes maritimas, ibi habitare maluerunt. Sicut etiam apud Amosum dicitur : « Concidam tribum ex viris Charran **, » loquens scilicet de illius regionis advenis circa Damascum incolentibus. Sic nunc quoque Cretensium advenas dicit, pro ea parte 259 incolarum quae Creta erat oriunda Vult ergo dicere : Infelicissimi omnium cuncti vos, qui maritimam partem habitatis cum Cretensibus advenis. Decrevit contra vos omnes Deus, o Chananzam habitantes alienigenae, perditurum se vos omnino, necnon a Cretensibus apud vos habitatam regionem (quae pascuum fiet gregum, et statio ovium) in solitudinem vastam rediget.

VERS. 7. — « Et erit funiculus maris reliquis de domo Judae : super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, ad vesperam requiescent a facie filiorum Judae, quia visitat eos Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem ipsorum. » Nam qui servati fuerint, inquit, de Judae tribu, totam tenebunt maritimam partem, illamque omnia quasi suam incolent regionem usque Ascalonem. Vult autem ex una cunctas alienigenarum urbes dicere, more suo a parte totum significans, timentes filiorum Judae fortitudinem, multo cum pavore in proprio solo degentes. Nam dictio, « Ad vesperam requiescent, » hoc significat. Sicut enim « meridie » pro manifeste, ita « vesperam » pro timore : quasi ii qui latere student diurnum tempus vitent, vespertino autem discurrere soleant, latitandi spe. Haec, inquit, erunt cum Deus Judae tribum visitans avertet eos a captivitate atque in patriam rursus auxilio suo restituet.

VERS. 8-10. — Deinde ab alienigenis ad alios sermonem transferens, ait : « Audivi opprobria Moab, et contumelias filiorum Ammon, quibus exprobrabant populo meo, et magnificabantur super terminos ejus. Propterea, vivo ego, dicit Dominus, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha. » Moabitarum quoque et Ammanitarum adversus meos videbam facinora, et quod eis conviciantes dicerent, nullum 260 iis fore emolumentum cultus mei ; quanta denique mala viribus suis intulerunt. Atque ita gloriabundi fines meos invaserunt, ceu futuros in posterum juris ipsorum. Quamobrem Sodomorum atque Gomorrhæ experientur vastitatem. « Et Damascus derelicta sicut acervus arcae, ac dissipata in aeternum. Et qui reliqui fuerint de populo meo diripient eos, et re-

** Amos, i, 8.

rumque eorum non poterit liberare eos in die iræ Domini, et igne zeli ejus consumetur universa terra : quia consummationem et festinationem faciet super omnes terræ habitatores. » Nihil ipsis proderunt divitiæ quas injuste coacervaverunt, quia hæc omnia tempore illo divinæ cedent iræ, quæ ignis instar universam consumet terram, cunctos autem habitatores ejus multa cum festinatione pessumdabit. Deinde post malorum prædictionem, in spem illos pro more suo propheta erigens, perguit dicere : πολλοῦ γε ἀπολέσει τοῦ τάχους. Ἐἴτα μετὰ τὴν μῆνυσιν φήτης ποιῶν, ἐπάγει :

CAP. II.

VERS. 1-3. — « Congregamini, simulque orate, gens inerudita, antequam fiat ut flos pertransiens diurnus, antequam veniat super vos ira furoris Domini. » Agesis enim, omnes qui hactenus officii vestri disciplinam non excepistis, nunc congregati communes Deo preces extollite, ne forte floris instar repente marcescentis, supremum exitium patiamini, tota in vos irruente divina ira. « Querite Dominum, cumcli humiles terræ. » Vos qui præ cæteris terræ incolis, calamitatibus inflictis humilisti fuistis, nunc resumpto veræ pietatis studio, misericordiam implorate divinam. « Judicium operamini et justitiam querite. » Nunc facti justi debitæ honestatis judices, discernentesque a deteriore melius, justitiæ date operam. « Querite mansuetudinem et respondete ea, ut protegami in die iræ Domini. » Mansuetudinem eligite et patientiam, secus ac olim injustæ pauperum oppressioni operam dedistis : 258 quin adeo spondete, morum horum fore vos studiosos : id enim valet dictio, « Respondete ea ; » ut tempore punitio- nis consequamini aliquam a Deo opem. Postea recitat inferendas alienigenis castigationes, propter illorum adversus Israelitas iniquitatem, ut sic majorem Dei erga hos tutelam demonstret. ἀλλοτρῶν τιμωρίας ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτοὺς ἀδικίας κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ ποιήσaiτο τὴν ἀπόδειξιν.

VERS. 4-6. — « Quia Gaza diripietur, et Ascalon in desolationem, et Azotus meridie projicietur, et Accaron eradicabitur. » Alienigenæ omnes, propter ea quæ adversus vos egerunt, non vulgare supplicium perferent. Jam « meridie, » commune aliis vocabulum, dicit pro, manifeste, ita ut res neminem lateat : nam quæ de singulis dicit urbibus, sive Gaza, sive Ascalone, sive reliquis, communiter de omnibus dicit, etsi divisio sermone, ut solet. Vult enim dicere cunctas alienigenarum urbes directum destructumque iri, et omni sua proprietate dejectas supremum excidium passuras. « Væ qui habitatis funiculum maris, advenæ Cretenses! Verbum Domini super vos, Chanaan terra alienorum. Et perdam vos de habitatione. Et erit Creta pascua gregum, et ovile pecorum. » Quia maritimæ urbes illæ erant, ideo funiculum maris eas appellavit, sicut etiam beatus David ait his verbis : « Dabo tibi terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ : » pro eo ut dicat :

Psal. civ, 11.

σεται τόπου. « Καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δυνηθῆ ἔξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου, καὶ ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ· διότι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ὅνῃσι αὐτοῖς οὐδέμια τοῦ πλοῦτου γενήσεται ἐν συνήγαγον ἀδίκως, (p. 392) ἐπειδὴ ταῦτα πάντα κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον δεύτερα τῆς ὀργῆς ἔσται τῆς θείας, ἡ πυρὸς δίκην πᾶσαν μὲν καταναλώσει τὴν γῆν, πάντας δὲ τοὺς ἐνοικοῦντας αὐτὴν μετὰ τῶν κακῶν, εὐέλπιδας αὐτοὺς καθὼς εἰωθεν ὁ προ-

ΚΕΦ. Β.

Στίχ. α'-γ'. — « Συνάχθητε καὶ συνδεδήθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαιδευτον πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρας, πρὸ τοῦ ἐπελθεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν θυμοῦ Κυρίου. » Ἄλλὰ γὰρ ἅπαντες ὑμεῖς οἱ μέχρι τοῦ δεῦρο τὴν πρὸς ἡμᾶς οὐ δεξάμενος παιδείαν, νῦν γοῦν συνελθόντες, καινὰς τὰς δέσεις τῷ Θεῷ παραγάγετε, ὡς ἂν μὴ δίκην ἄνθους ἀβρόσσου ἀφανισθέντος παντελῆ τὴν αἰσώλειαν ὑπομείνητε, ὀλοτελοῦς ἐφ' ὑμᾶς ἐνεχθείσης τῆς ὀργῆς τῆς θείας. « Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς. » Καὶ οἱ παρὰ πάντας τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ταῖς ἐπιπεχθείσαις ὑμῖν συμφοραῖς τεταπεινωμένοι, ἐπιμεληθέντες τῆς εὐσεβείας, τὸν ἔλεον αἰτήσατε τὸν θεῖον. « Κρῖμα ἐργάσασθε καὶ ζητήσατε δικαιοσύνην. » Νῦν ὁρθοὶ τοῦ προσήκοντος γενόμενοι κριταί, καὶ διακρίνοντες ἐκ τοῦ χείρονος τὸ κρείττον ἐπιμελεῖσθε τοῦ δικαίου. (p. 393) « Ζητήσατε πραότητα καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, ὅπως σκεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου. » Ἐπεικείαν ἔλεσθε καὶ ἀνεξικακίαν, ἀνθ' ἧς πρότερον κατὰ τῶν πενεστέρων ἐπετηδεύετε ἀδικίας, καὶ δὴ σύνθεσθε περὶ τὴν τούτων ἔχειν σπουδὴν τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Καὶ ἀποκρίνεσθε αὐτὰ, » ὡς ἂν προσγένοιτο ὑμῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας τυχεῖν τινος παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείας. Ἐἴτα λέγει τὰς κατὰ τῶν ἐπάγεσθαι μελλούσας ὡς ἂν μείζονα τῆς περὶ αὐτοὺς

Στίχ. δ'-ς'. — « Διότι Γάζα διηρπασμένη ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκριφῆσεται, καὶ Ἀκκαρῶν ἐκριζωθήσεται. » Πάντες γὰρ οἱ ἀλλοφύλοι, ὑπὲρ ὧν καθ' ὁμῶν πεποίησai, τιμωρίαν δέξονται οὐ τὴν τυχοῦσαν· τὸ γὰρ « μεσημβρίας » κατὰ κοινοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ, προδήλως, ὡς μὴθνα τὸ γινόμενον λαθεῖν· ἃ γὰρ περὶ ἐκάστης λέγει τῶν πόλεων, εἴ τε Γάζης, εἴ τε Ἀσκάλωνος, εἴ τε τῶν λοιπῶν, κατὰ κοινοῦ περὶ πασῶν λέγει διελθὼν τῷ λόγῳ, καθὼς εἰώθε. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι πᾶσαι τῶν ἀλλοφύλων αἱ πόλεις διαρπαγῆσονται τε καὶ ἀφανισθήσονται, καὶ τῆς οἰκειας εὐπραγίας ἀπορρίφεισai παντελῆ δέξονται τὴν ἀπώλειαν. « Οὐαὶ οἱ κατοικοῦντες τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, πάροικοι Κρητῶν· λόγος Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. Χαναὰν γῆ ἀλλοφύλων· καὶ ἀπολῶ ὑμᾶς ἐκ κατακίνας· καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. » (p. 394) Ἐπειδὴ παραλίως εἶναι τὰς πόλεις συνέβαινε, σχοίνισμα θαλάσσης αὐτὰς κέ-

κληκεν, ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ λέγων· « Σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναάν, σχοίνισμα κληρονομίας ὑμῶν » ἵνα εἴπῃ, ὅτι εἰς κτήσιν ὑμῖν ἀφοριῶ τὴν Χαναανίαν γῆν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν σχοίνω μετρούντων τῶν τε διορίζοντων τὴν γῆν. Οὕτως οὖν κἀναυθα λέγει· « τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης, » ἀντὶ τοῦ, οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκοῦντες μερίδα. Τὸ δὲ « πάροικοι Κρητῶν » λέγει, ἐπειδὴ τινες ἐκ Κρήτης κατ' ἐμπορίαν αὐτόθι παραγεγονότες ὡς εἰς παραθαλάσσιους πόλεις, οἰκεῖν εἴλοντο παρ' αὐτοῖς. Ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἀμώς λέγει· « Κατακύψα φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαβρᾶν, » περὶ τῶν ἐκεῖθεν τῇ Δαμασκῷ παροικούντων λέγων· οὕτως γὰρ καὶ ἐναυθα παροίκους Κρητῶν καλεῖ, ἵνα εἴπῃ τοῖς παρ' αὐτοῖς οἰκούντας Κρητῶν· βούλεται οὖν εἰπεῖν ὅτι Ἀθλιώτατοι πάντων, πάντες ὑμεῖς οἱ τὴν παραθαλάττιον οἰκοῦντες μερίδα, μετὰ καὶ τῶν παροικούντων ὑμῖν Κρητῶν· ἀποπέφτανται γὰρ κατὰ πάντων ὑμῶν ὁ Θεὸς τῶν οἰκούντων τὴν Χαναανίαν ἀλλοφύλων· ὅτι ὑμᾶς τε ἀπολέσει παντελῶς, καὶ τὴν ἐκ τῶν Κρητῶν παρ' ὑμῖν οἰκουμένην χώραν, νομῆ τε ποιμνίων καὶ οἰκησὶς προβάτων, διὰ τῆς ἐρημίας παραδώσει τῆς πολλῆς.

Στίχ. ζ'. — « Καὶ ἔσται τὸ σχοίνισμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοιποῖς οἴκου Ἰούδα· ἐπ' αὐτοὺς νεμήσονται ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος, δείλης καταλύσουσι ἀπὸ προσώπου τῶν υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπέσχεπται αὐτοῖς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. » (p. 395) Οἱ γὰρ περισσώζομενοι, φησὶν, ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, πάσης δὲ τῆς παραθαλαττίου καθέξουσι μερίδος, καὶ πᾶσαν αὐτὴν ὡς οἰκίαν νεμήσονται χώραν, ὥστε τοὺς τῆς Ἀσκάλωνος. Βούλεται δὲ ἐκ μιᾶς τᾶς ὄλας τῶν ἀλλοφύλων πόλεις εἰπεῖν, καθὼς εἰσθεν ἀπὸ μέρους τὸ ὄλον καλῶν, ὑφορωμένους τῶν υἱῶν Ἰούδα τὴν ἰσχύν, μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους τοῖς οἰκείοις διάγειν· τὸ γὰρ, « δείλης καταλύσουσι, » τοῦτο λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ « μεσημέριος » ἐλήφθη ἐπὶ τοῦ προφανῶς, τὸ « δείλης » ἔλαθεν ἐπὶ τοῦ δέους· ὡς τῶν λανθανόντων φευγόντων μὲν τὸν ἡμερινὸν καιρὸν, ἐπὶ δὲ τὸν ἐσπεριεν κατατρέχειν εἰσθόντων ἐλπίδι τοῦ λαθεῖν. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται, ἐπειδὴν ἐπισκεψάμενος ὁ Θεὸς τοῖς τῆς Ἰούδα φυλῆς ἀπαλλάξειεν τε αὐτοὺς τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ πρὸς τὰ οἰκία πάλιν μετὰ τῆς ἰδίας ἐπαναγάγοι βοθηθείας.

Στίχ. η'-ν'. — Ἐἶτα ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐφ' ἐτέρους μετὰ τὸν λόγον, « Ἦκουσα ὀνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κονδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμῶν ἐν οἷς ὠνείδιζον ἦν λαὸν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὄρια αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ Θεός· Ἰσραὴλ, ὅτι Μωάβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱοὶ Ἀμμῶν ὡς Γομόρρα. » Καὶ τὰ παρὰ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν εἰς τοὺς ἐμοὺς γινόμενα ἔωρων, (p. 396) ὅτε ἔλεγον αὐτοῖς· ὀνειδίζοντες ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς ἐμῆς ὠφελουμένοις θεραπείας, ὅσα τε αὐτοῖς κατὰ τὴν δύναμιν τὴν οἰκίαν ἐπήγον κακὰ· ὥστε καὶ μεθ' ὑπερβαύσεως τῆς μεγαλαυχίας τῶν ὀρίων ἐφάπτεσθαι τῶν ἐμῶν· ὡς ἂν αὐτοῖς προσήκειν ὀφειλόντων λοιπὸν· ὑπερ ὧν δὴ Σόδομων τε καὶ Γομόρρων μιμήσονται τὴν ἐρημίαν. « Καὶ Δαμασκὸς ἐκλειμμένη ὡς θημωνιά ἄλωνος καὶ ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οἱ

Possessioni vestrae addicam Chananaeorum regionem, sumpta metaphora ab iis qui funiculis metiuntur ac dividunt terras. Ita nunc etiam « funiculum maris » dicit, pro maritimae partis incolis. Denique « advenas Cretenses » dicit, quia nonnulli ex Creta mercaturae causa illuc progressi utpote ad urbes maritimas, ibi habitare maluerunt. Sicut etiam apud Amosum dicitur : « Concidam tribum ex viris Charran », loquens scilicet de illius regionis advenis circa Damascum incolentibus. Sic nunc quoque Cretensium advenas dicit, pro ea parte 259 incolarum quae Creta erat oriunda Vult ergo dicere : Infelicissimi omnium cuncti vos, qui maritimam partem habitatis cum Cretensibus advenis. Decrevit contra vos omnes Deus, o Chananaeam habitantes alienigenae, perditurum se vos omnino, necnon a Cretensibus apud vos habitam regionem (quae pasuum fiet gregum, et statio ovium) in solitudinem vastam rediget.

VERS. 7. — « Et erit funiculus maris reliquis de domo Judae : super ipsos pascentur in domibus Ascalonis, ad vesperam requiescent a facie filiorum Judae, quia visitat eos Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem ipsorum. » Nam qui servati fuerint, inquit, de Judae tribu, totam tenebunt maritimam partem, illamque omaem quasi suam incolent regionem usque Ascalonem. Vult autem ex una cunctas alienigenarum urbes dicere, more suo a parte totum significans, timentes filiorum Judae fortitudinem, multo cum pavore in proprio solo degentes. Nam dictio, « Ad vesperam requiescent, » hoc significat. Sicut enim « meridie » pro manifeste, ita « vesperam » pro timore, quasi ii qui latere student diurnum tempus viteant, vesperino autem discurrere soleant, latitandi spe. Haec, inquit, erunt cum Deus Judae tribum visitans avertet eos a captivitate atque in patriam rursus auxilio suo restituet.

VERS. 8-10. — Deinde ab alienigenis ad alios sermonem transferens, ait : « Audivi opprobria Moab, et contumelias filiorum Ammon, quibus exprobrabant populo meo, et magnificabantur super terminos ejus. Propterea, vivo ego, dicit Dominus, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha. » Moabitarum quoque et Ammanitarum adversus meos videbam facinora, et quod eis conviriantes dicerent, nullum 260 iis fore emolumentum cultus mei; quanta denique mala viribus suis intulerunt. Atque ita gloriabundi fines meos invaserunt, ceu futuros in posterum juris ipsorum. Quamobrem Sodomorum atque Gomorrhæ experientur vastitatem. « Et Damascus derelicta sicut acervus arcae, ac dissipata in aeternum. Et qui reliqui fuerint de populo meo diripient eos, et re-

20 Amos, i, 8.

sidui gentis meæ possidebunt eos. » Damascus etiam, inquit, quasi accervus in area contritus et conculcatus destruetur, atque ignobilis fiet, ex tumore maximo multaque superbia in imam detracta humilitatem : ita ut qui reliqui de meis fuerint, reditumque sortiti, cunctos sint direpturi, et alienas opes pro suis possessuri. « Hæc erunt eis pro contumelia sua, quia conviciati sunt et magnificati sunt super populum Domini omnipotentis. » Hæc, inquit, patientur propter suam adversus Deum audaciam, et propter contumelias quibus mihi populoque meo conviciati sunt, insultantes ei scilicet tanquam extremis malis demerso.

VERS. 11, 12. — « Apparebit Dominus super eos, et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum singuli de loco suo, cunctæ insulæ gentium. » Illustrem faciet ultionem suam Deus, ita ut alienigenas omnes cum cultis ab eis diis disperdat : quo fiet ut reliqui omnes ubique homines, in urbibus insulisque, Dei facinoribus attoniti, commune illi obsequium exhibeant, in sua quisque statione summam illius potentiam consistentes. « Et vos, Æthiopes, vulnerati gladio meo. » Vos quoque gladio a meis puniemini, propter ea quæ adversus hos peccastis. Æthiopes autem nunc etiam dicit illos Ægypto finitimos. Sic autem loquitur beatum imitans prophetam Amosum, qui dum Israelis nec non Hierusalem futurus casus recitat, meminit 261 simul alienigenarum, qualia scilicet passuri sint Damasceni, Tyrii, Idumæi, Ammanitæ, cæterique omnes quorum facit mentionem. Eodem igitur modo beatus Sophonias postquam eventura urbi Hierusalem a Babyloniis mala prædixit, memorat etiam quotquot his ab aliis gentibus clades erant per illud tempus superventuræ. Quapropter post ante dicta sermonem transfert ad Assyrios et Niniven, quia nimirum tunc Babyloniæ Assyriorum imperium deleverunt, regia ipsorum urbe Ninive subversa et vastitati omnimodæ tradita. Unde addit :

« Ἐν δὲ μετὰ τὰ προῤῥηθέντα ἐπὶ τοὺς Ἀσσυρίους τε καὶ τὴν Ἀσσυρίων καθείλον ἀρχὴν, τὴν βασιλεύουσάν ἐν αὐτοῖς πόλιν, (p. 398) τὴν Νινευὴ λέγω, ἐκπορθήσαντες τε καὶ ἐρημιά παντελεῖ παραδόντες. » Ὅθεν ἐπάγει :

VERS. 13-15. — « Et extendet manum suam super aquilonem, et perdet Assyrium, et ponet Niniven in desolationem inaquosam quasi desertum. Et pascentur in medio ejus greges, et omnes bestię terræ, et chamæleontes et ericii in præsepibus ejus cubabunt : et bestię clamabunt in foveis ejus, et corvi in portis ejus, quia cedrus altitudo ejus. » Profecto etiam ab Assyriis pœnas reposcam, qui tali cum proposito Hierusalem aggressi sunt. Et enim ipsorum regiam urbem Niniven adeo destruiam, ut plane deserta fiat, et in medio ejus pascentur greges, et feræ habitent, et quotquot animalia solent in desertissimis locis cubitare. Has autem justas

κατάλοιποι λαοῦ μου διαρπῶνται αὐτούς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς. » Καὶ ἡ Δαμασκός δὲ, φησὶν, ὡς ἂν θημωνιά ἐν ἄλωνι συντριβείσα ἀφανισθεῖη, οὕτως ἀφανὴς γενήσεται ἐξ ὄγκου μεγίστου καὶ ὑπερφηφίας πολλῆς εἰς ταπεινότητα καταχθεῖσα μεγίστην. ὥστε τοὺς ὑπολιμπανομένους τῶν ἐμῶν καὶ τῆς ἐπανόδου τυχόντας, ἐν διαρπαγῇ τε ποιήσασθαι πάντας αὐτούς καὶ κτήσιν ἰδίαν σχεῖν τὰ ἐκείνων. « Αὐτὴ αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὕβρεως αὐτῶν, διότι ὠνεῖδισαν καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐπὶ τὸν λαὸν Κυρίου παντοκράτορος. » Ταῦτα γὰρ, φησὶ, πέισονται ὑπὲρ ὧν ἐτόλμησαν εἰς Θεὸν, καὶ ἐξυθρίξιν ὀνειδίζοντες τοῖς ἐμοῖς ἐπ' ἐμολ κατεπαίρρομενοι αὐτῶν ὡς ἂν ἐν συμφοραῖς ὄντων ἐσχάταις.

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐπιφανὴς ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς. » (p. 397) καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τόπου αὐτοῦ πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. » Περιφανῆ τοίνυν ποιήσεται τὴν οἰκίαν ἐκδικίαν ὁ Θεός, ὥστε πάντας τοὺς ἄλλοτριους μετὰ τῶν παρ' αὐτοῖς θρησκειομένων ἀπολέσαι θεῶν. ἅπαντάς τε τοὺς πανταχοῦ λοιπὸν ἀνθρώπους, εἴ τε ἐν πόλεσιν εἴ τε ἐν νήσοις, πολλὴν ἐπὶ τοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ γινόμενοι τὴν ἐκπλήξιν λαβόντας, κοινὴν αὐτῷ τὴν προσκυνῆσιν ἀποδίδόναι, ἐν τοῖς ἰδίοις ἐκάστου τόποις ὁμολογούντος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν ὑπερβολὴν. « Καὶ ὑμεῖς, Αἰθίοπες, τραυματῖαι ῥομφαίας μου ἐστέ. » Καὶ αὐτοὶ δὲ ξίφει (53) διὰ τῶν ἐμῶν τιμωρηθήσεσθε ὑπὲρ ὧν πεπλημμελήκατε εἰς αὐτούς. Αἰθίοπας δὲ καὶ νῦν τοὺς πλησιάζοντας Αἰγύπτῳ λέγει. Ταῦτ' μὲν οὖν καθ' ὁμοιότητα τοῦ μακαρίου Ἀμῶς τοῦ προφήτου φησὶν, ὅς τὰ τε τῷ Ἰσραὴλ, τὰ τε τῇ Ἱερουσαλὴμ συμβησόμενα λέγων, μέμνηται καὶ τῶν ἄλλοτριῶν ὅποσα πέισονται καὶ αὐτοὶ, Δαμασκηνοὶ τε λέγω καὶ Τύριοι, Ἰδουμαῖοι καὶ Ἀμμανῖται, καὶ πάντες δὲ ὁπόσων πεποιήται μνήμην. τὸν αὐτὸν γὰρ δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Σοφονίας τὰ περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐσόμενα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐν τούτοις λέγων, μέμνηται καὶ τῶν ὄσα τοῖς ἄλλοτρίοις κατ' ἐκείνον συμβαίνειν ἤμελλεν τὸν καιρὸν. Ὅθεν

ἐπειδὴ τότε Βαβυλωνιοὶ ἐν αὐτοῖς πόλιν, (p. 398) τὴν Νινευὴ λέγω, ἐκπορθήσαν-

Στίχ. ιγ'-ιε'. — « Καὶ ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ βορρᾶν, καὶ ἀπολεῖ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσει τὴν Νινευὴ εἰς ἀφανισμόν ἀνυδροῦ ὡς ἐρημον, καὶ νεμήσεται ἐν μέσῳ αὐτῆς ποίμνια, καὶ πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες καὶ ἐχίνοι ἐν τοῖς φατώμασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται, καὶ θηρία φωνήσει ἐν τοῖς διορύγμασιν αὐτῆς, καὶ κίρακες ἐν τοῖς πυλώσιν αὐτῆς. διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς. » Καὶ γὰρ καὶ παρὰ τῶν Ἀσσυρίων τότε δὴ λήψομαι δίκας, μετὰ τοιαύτης γνώμης ἐπελθεῖν ἐπιχειροσάντων τῇ Ἱερουσαλὴμ. ἀφανιῶ γὰρ αὐτὴν καὶ Νινευὴ τῆς βασιλίδος πόλεως ὥστε γενέσθαι μὲν αὐτὴν ἐρημον παντελῶς, ἐν μέσῳ δὲ αὐτῆς ποίμνια τε νέμεισθαι,

καὶ θηρία διάγειν, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ ζῶα ὅποσα ἐν τοῖς ἀ
 ἔρημοτάτοις ἐμφωλεύειν εἰσθεν τόποις. Ταύτην γὰρ
 δώσει δίκην δικαίαν ὑπὲρ ὧν μέγα κατὰ πασῶν
 ἐφρόνει τῶν πόλεων, ὡσανεὶ κέδρου δίκην πρὸς τὰ
 λοιπὰ κρινομένης φυτὰ ὑπερφέρουσα τῶν ἀπάντων.
 « Αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια ἡ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι,
 ἡ λέγουσα ἐν καρδίᾳ αὐτῆς, Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι
 μετ' ἐμὲ ἔτι. » Εὐδὴλον δὲ ὅτι ἐκ τῆς πόλεως τῶν ἐνοι-
 κούντων τὸ φρόνημα λέγει· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῶν ἀψύ-
 χων λίθων ταῦτα φησιν. Αὕτη τολύων, φησὶν, ἔστιν
 ἡ φαυλίστρια, ἀντὶ τοῦ, ἡ πάντα μὲν ἐκφαυλιζουσα,
 (p. 399) καὶ μηθὲν εἶναι τοὺς λοιποὺς ἡγουμένη
 πρὸς ἑαυτὴν, ἀρκεῖν δὲ ἑαυτῇ πρὸς ἅπαντα ὑπειλη-
 φυῖα· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ « κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι, »
 ἀντὶ τοῦ, ἐλπίδα περὶ ἑαυτῆς ἔχουσα ὡς οὐδὲν οὐ-
 δέποτε πεισομένη παρ' ἑτέρου κακῶν· διακεμένη τε,
 φησὶν, ὡς μόνη τε οὔσα, καὶ οὐδὲν ἐν τῷ εἶναι κρινε-
 σθα· ἀξίων οὐσῶν τῶν λοιπῶν πόλεων πρὸς αὐτήν.
 Εἶτα ὀνειδιστικῶς ταῦτα εἶπων, καὶ τὴν κατὰ πάντων
 ὀνειδίσας ὑπεροψίαν αὐτῆς, κάλλιστα ἐπάγει· « Πῶς ἐγέ-
 νεο εἰς ἀφανισμὸν νομῆ κηρίων; πᾶς ὁ παραπορευό-
 μενος αὐτῆς συριεῖ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐτοῦ. »
 Ἄλλὰ γὰρ ὡς ὑπομεμένηκας τὴν μεταβολὴν, ὅπως
 δὲ εἰς ἔρημίαν καταστάς νομῆ γέγονας θηρίων; ὥστε
 τὰς χεῖρας, θαυμάζοντάς σου τὴν τοσαύτην μεταβολὴν·

dabit pœnas, quia contra omnes superbiebat civi-
 tates, quasi cedrus inter reliquas arbores caput ex-
 tollens. « Hæc est civitas vilipendens, quæ habitat
 in spe, quæ dicit in corde suo : Ego sum, et non
 est post me amplius. » Patet prophetam urbis no-
 mine incolarum superbiam denotare : neque enim
 de insensatis lapidibus hæc dicit. Hæc est ergo,
 inquit, urbs vilipendens, id est omnium contemp-
 trix, et omnes reliquas præ se flocci faciens, sibi-
 que ipsi ad omnia sufficere existimans. Id enim signifi-
 cant 262 verba « habitans in spe, » id est, spem
 fovens nihil unquam mali se abs quolibet passuram :
 unicam semet existimans, nullamque urbem esse
 dignam quæ secum comparetur. His non sine con-
 vicio dictis, ejusque adversus omnes superbia ob-
 jurgata, egregie addit : « Quomodo facta est in so-
 litudinem, in pascuum bestiarum? Onnis qui per
 eam transibit, sibilabit manusque suas commove-
 bit. » Hem qualem experta es conversionem, in tan-
 tum ut pascuum bestiarum evaseris, ut omnes qui
 juxta te transeunt, exsibilant, manusque suas erga
 te intendant, tantam mirantes conversionem! Quid
 vero dicentes?

ἅπαντας τοὺς παριόντας συριττεῖτε τε ἐπὶ σοὶ καὶ κινεῖν
 καὶ τί λέγειν;

ΚΕΦ. Γ'.

CAP. III.

Στίχ. α', β'. — Ἡ ὧν ἡ ἐπιφανὴς καὶ λελυτρωμένη
 πόλις· ἡ περιστέρα οὐκ εἰσήκουσε φωνῆς, οὐδὲ ἐδέ-
 ξατο παιδείαν, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπεποθεῖ καὶ πρὸς
 τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγισεν. » Ταῦτα, φησὶν, ἐροῦ-
 σιν, Ὅποση τις ἦν ἡ ταύτης περιφάνεια, ὅπως ἀπάν-
 των ἐκεχώριστο τῶν κακῶν; τοῦτο γὰρ λέγει, « λε-
 λυτρωμένη »· ὅποση τις αὐτῆς ἦν ἡ εὐπρέπεια;
 τὴν γὰρ περιστερὰν τοῦτο φησιν, ἐπειδὴ πως τερπνὸν
 ἐν ὀρνέοις εἶναι δοκεῖ τὸ ζῶον καὶ σοβαρῶς βαδίζον·
 οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Ἐὰν κοιμηθῆτε
 ἀνὰ μέσων τῶν κληρῶν, (p. 400) ἐκεῖ πτέρυγες περι-
 στερᾶς περιρρυγρωμένα, καὶ τὰ μετάφρενα αὐτῆς
 ἐν χλωρῶντι χρυσοῦ » ἀπολαβόντας τὴν γῆν τῆς
 ἐπαγγελίας, ἀπάντων φανεῖσθαι τοὺς Ἰσραηλίτας
 τερπνοτέρους λέγων τῆς τῆς περιστερᾶς ὁμοιώσει·
 οὕτω κἀνταῦθα εἰπεῖν ἠβουλῆθη, ἀντὶ τοῦ, ὡραία ἦ
 ἐπιτερπής· ὡς καὶ ὁ μακάριος Ναοὺμ ὀνειδίζων αὐ-
 τῇ λέγει τὸ, « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπιχαρίς. » Τοιαύτη,
 φησὶν, οὔσα, τῆς τοῦ πεμφθέντος πρὸς αὐτὴν προ-
 φήτου φωνῆς οὐκ εἰς τέλος ἤκουσεν, οὐδὲ παντελῆ
 τὴν ἐκεῖθεν ἐδέξατο διδασκαλίαν· πρὸς μικρὸν δὲ
 μεταβάλλεσθαι δοκοῦσα, αὐθις ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς ἀν-
 ἔδραμεν κακίαν· οὐδὲ γοῦν λόγον τινὰ τοῦ ἐδὸν προ-
 φῆτην ἀποστειλαντος ἐποίησατο Θεοῦ, οὐδὲ ἐδοκίμα-
 σεν αὐτῷ λοιπὸν προσανέχειν, τοιαύτην εὐληφῖα
 περᾶν. Τοῦναντίον μὲν οὖν ἀπέστη τε αὐτοῦ παντε-
 λῶς, καὶ πρὸς πόλεμον αὐτοῦ κατέστη, μετὰ τὴν
 τῶν δέκα φυλῶν ἀναίρεσιν ἐπεληλυθῖα τῇ Ἱερουσα-
 λῆμ, ἐν ἧπερ εἶναι τοῦ Θεοῦ συνέβαινε τὸν ναόν.
 Ἐνταῦθα πάλιν οἱ θαυμαστοὶ μυθολόγοι τῶν Σύρων,

Vers. 1, 2.— « O illustris et redempta civitas, col-
 umba! Non exaudivit vocem; non admisit discipli-
 nam; in Domino non est confisa, et Deo suo non ap-
 propinquavit. » Sic omnes, inquit, dicent : Quanta
 fuit hujus celebritas! quantum omni calamitato
 aberat! Id quippe denotat dictio, « redempta. » Quanta
 ejus pulchritudo erat! hoc enim denotat columbæ
 vocabulum, quod animal videtur inter aves apprime
 delectabile et cum dignitate incedens. Sic etiam
 beatus ait David : « Si dormiatis inter medios cle-
 ros, ibi alæ columbæ deargentatæ, et dorsum ejus
 cum pallore auri²⁰. » Dicit nimirum post acquisitam
 promissionis terram, Israelitas videri præ cæteris
 delectabiles, ad columbæ similitudinem. Ita hoc
 etiam loco dicere voluit pro pulchra et speciosa.
 Velut etiam beatus Nahumus ei convicians ait :
 « Meretrix pulchra et gratiosa²¹. » Talis cum es-
 set (Ninive) missi ad eam prophetæ noluit vocem
 usque ad finem audire, neque perfectam admisit
 disciplinam; sed tantisper visa converti, rursus ad
 eamdem recurrit nequitiam. Nihil pensi Deum ha-
 buit qui prophetam miserat, neque 263 illi obe-
 dire deinceps voluit, quanquam tale tantumque
 experimentum ceperat. Sed contra potius a Deo
 prorsus recessit, imo bellum in eum commovit,
 cum post decem tribuum excidium, Hierusalem
 adorta est, qua in urbe templum Dei erat. Kursus
 hic mirabiles Syrorum mythologi aiunt : *יונה*
 Syrorum lingua appellari columbam. Sophoniam
 igitur, voluisse hanc appellare prophetæ Jonæ ur-

²⁰ I. al. Lxxii, 14. ²¹ Nah. iii, 4.

hem, qui illic prædicavit : at Græcum interpretem columbam non sine errore dixisse. Sed enim quod non septuaginta viri erraverint, sed ipse potius Scripturæ Syrus interpres errores passus credendus sit, dictum a nobis antea satis fuit. Illud vero quomodo hi miri mythologi non intelligunt, quod per convicium dicit : « O illustris et redempta civitas, columba? » Hæc sunt enim et alia hujusmodi, veluti apud Nabumum : « Meretrix pulchra et gratiosa; » similiter nunc etiam exprobat illam qua antea gloriabatur formositatem. Verumtamen Jonæ prophetæ urbem, propterea quod ab illo salvata fuit, nunquam eam si conviciaretur, dixisset. At isti dictione non intellecta, ad Syriacas anilesque fabulas conversi sunt.

οὐκ ἂν ποτε ονειδίζων ἔφη· ἀλλ' οἱ μὲν οὐ νενοηκότεες τὸ εἰρημένον, ἐπὶ Συριακοῦς τε καὶ γραῶδεις ἐτράποντο μύθους.

VERS. 5-6. — Verum propheta consentaneæ sequentiâ quoque addit, priscam illius felicitatem ironice simul et cum convicio memorans : « Principes ejus in ea veluti rugientes leones. » Adeo potentes, et adversus omnes asperi. « Judices ejus ut lupi Arabiæ, nihil dimittebant in mane. » Ad rem conficiendam celeres, ut una eademque die cuncta concidant, nihilque non confectum in posterum relinquunt. « Prophetæ ejus spiritu perciti, viri contemptores. » Qui apud ipsam, inquit, vaticinari spondent, multo cum fastu visa sibi loquebantur. « Sacerdotes ejus contaminant sancta, peccant in legem. » Qui apud eos fungi sacerdotio videbantur, **264** contra legem meam contraque templum impie agebant; et quos obsequentes habebant, ad hæc ipsa scelera studiose concitabant. Quamobrem consequenter subdit : « Dominus autem iustus in medio eorum, et nihil ageret iniquum : mane proferet iudicium suum in lucem. » At enim nihil eis profuit illa iniquitas : namque in medio eorum versabatur Deus, etiamsi eum flocci faciebant : qui tamen magnopere justitiæ tenax, ne nunc quidem horum iniquitatem diu dominari sinet : etenim cum iniquum reputet impunes dimittere hujusmodi homines, properatum iudicium de his exercebit, publicamque imponet eis peccatorum punitionem. Nam duplicata dictio, « mane mane, » summam celeritatem denotat. Deinde rei effectum significans : « In corruptela, inquit, traxi superbos, dissipati sunt anguli eorum, desertas omnino faciam vias eorum, ita ut nemo illuc pertranseat : defecerunt civitates eorum, quia nemo superest vel inhabitat. » Corruptelæ tradidi illos propter superbiam : destruam cunctas ipsorum civitates, resque illorum ad tantam solitudinem redigam, ut ipsæ incognitæ futuræ sint transeuntium penuria; quod ipsum cunctis quoque orbibus eveniet, quia nullus deinceps incola invenietur in eis. Jamvero postquam his verbis Ninives desolationem ostendit, et Assyriaci imperii eversionem, vertit ad Judæos sermonem, aitque :

Ἰωνᾶ, φασί, λέγεται κατὰ τὴν Σύρων γλῶτταν ἢ περιστερά· ὁ μὲν οὖν προφήτης, Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου πόλιν αὐτὴν βούλεται λέγειν διὰ τὸ αὐτόθι κηρύττειν· ὁ ἑρμηνεύσας δὲ, περιστεράν αὐτὴν εἶπε διασφαλεῖς. Περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ τοῦς Ἑβδομήκοντα ἐσφάλλαι, (p. 401) τὸν δὲ εἰς τὴν Σύρων γλῶτταν ἑρμηνευκότα τὴν Γραφὴν πολλῶ δικαιότερον ἂν νομισθῆναι τοῦτο πεπονηῖναι, εἴρηται πρόσθεν ἡμῖν ἀρκούντως· ἐκεῖνο δὲ οἱ θαυμαστοὶ μυθολόγοι πῶς οὐ συνείδον ὅτι ονειδίζων τῇ πόλει λέγει, « Ὡ ἐπιφανῆς καὶ λευκρωμένη πόλις, ἢ περιστερά; » τοιαῦτα γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς, ὅσον ἐστὶ καὶ παρὰ τῷ Ναοῦμ τὸ, « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις »· ὁμοίως γὰρ αὐτῇ κἀνταῦθα ονειδίζει ἐφ' ἣ πρόσθεν ἐτεμνύνοτο εὐπρεπεῖα· Ἰωνᾶ δὲ πόλιν αὐτὴν τοῦ προφήτου διὰ τὸ ἐξ ἐκεῖνου σεσῶσθαι.

οὐκ ἂν ποτε ονειδίζων ἔφη· ἀλλ' οἱ μὲν οὐ νενοηκότεες τὸ εἰρημένον, ἐπὶ Συριακοῦς τε καὶ γραῶδεις ἐτράποντο μύθους.

Στίχ. γ'-ς. — Ὁ δὲ προφήτης ἀκολούθως καὶ τὰ ἐξῆς ἐπάγει, τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν αὐτῆς εἰρωνικῶς τε ἅμα λέγων καὶ ονειδιστικῶς· « Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ ὡς λέοντες ὠρούμενοι. » Οὕτω δυνατοὶ καὶ κατὰ πάντων θρασυνόμωτοι. « Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας, οὐκ ὑπελίποντο εἰς τὸ πρωῒ. » Ὅξεῖς περὶ τὸ πέρας ἐπιτιθεῖναι τοῖς πράγμασιν, ὥστε αὐθήμερον ἅπαντα τέμνειν, καὶ μηδὲν ἀτελεῖς εἰς τὴν ἐξῆς ἀφίεναι. « Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι ἄνδρες καταφρονηταί. » Καὶ οἱ ἐν αὐτῇ δὲ, φησί, μαντεύεσθαι ἐπαγγελλόμενοι, μετὰ πολλῆς ὑπεροφίας τὰ δοκοῦντα ἐφθέγγοντο. « Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν νόμον. » (p. 402) Καὶ οἱ δοκούντες δὲ παρ' αὐτοῖς ἱερατεύειν, εἰς τε τὸν νόμον τὸν ἐμὸν εἰς τε τὸν ναὸν ἠσέβουν, διεγείρειν ἐπὶ ταῦτα τοὺς πειθομένους αὐτοῖς πᾶσαν ἔχοντες τὴν σπουδὴν. Οἷς ἀκολούθως ἐπήγαγεν· « Ὁ δὲ Κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ποιῆσῃ ἄδικον· πρωῒ δώσει κρίμα αὐτοῦ εἰς φῶς. » Ἀλλὰ γὰρ οὐθὲν ὄφελος αὐτοῖς γέγονεν τῆς παρανομίας ἐκεῖνης· καὶ γὰρ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἐν μέσῳ Θεὸς ὑπῆρχεν, εἰ καὶ μηδένα λόγον αὐτοῦ ποιεσθαι ἐβούλοντο· ὅς πολλὴν ἔχων τοῦ δικαίου φροντίδα, οὐδὲ νῦν ἀνέξεται τῆς παρὰ τούτων ἐπιτελουμένης ἀδικίας ἐπὶ (πολὺ κρατούσης) ἄδικον δὲ ἠγγσάμενος τὸ ἀτιμωρήτους ἀφίεναι τοιοῦτους ὄντας, ὄφειλαν κρίσιν τῶν κατ' αὐτοὺς ποιῆσθαι, καὶ πρόδηλον αὐτοῖς ἐπάξει τὴν ὑπὲρ τῶν ἐπταισμένων τιμωρίαν· τὸ γὰρ « πρωῒ πρωῒ » τὴν ἄγαν ταχύτητα λέγει. Εἶτα τίνα τὰ ἐκ τούτου γινόμενα λέγων· « Ἐν διαφθορᾷ κατέσπασα ὑπερηφάνους, ἠφανίσθησαν γωνίαι αὐτῶν· ἐξηρημώσω τὰς ὁδοὺς αὐτῶν τὸ παράπαν τοῦ μὴ διδοῦεσθαι· ἐξέλιπον αἱ πόλεις αὐτῶν παρὰ τὸ μηδένα ὑπάρχειν μηδὲ κατοικεῖν. » Διαφθορᾷ μὲν γὰρ αὐτοὺς διὰ τὴν ὑπερηφάνειαν αὐτῶν παραδέδωκα· ἀφανῶ δὲ πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις· εἰς τοσαύτην τε ἐρημίαν ἄξω τὰ παρ' αὐτοῖς, (p. 403) ὥστε καὶ τὰς ὁδοὺς λοιπὸν ἀθλήσονται εἶναι ἐρημῆα τῶν διδοεόντων, ἥπερ οὖν παραδώσω καὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἀπάσας, ὥστε μηθένα οἰκοῦντα εὐρίσκεισθαι ἐν αὐταῖς. Ἀλλὰ γὰρ δηλώσας ἐν ταύ-

τοῖς καὶ τῆς Νινευῆ τὴν ἐρημίαν, τῆς τε τῶν Ἀσσυρίων ἀρχῆς τὴν καθαιρεῖν, τρέπει πρὸς τοὺς τῆς Ἰουδαίας τὸν λόγον καὶ φησιν·

Στίχ. ζ', η'. — « Εἶπον· Πλὴν φοβησθέ με, καὶ δέξασθε παιδείαν, καὶ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆτε ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῆς διὰ πάντα ὅσα ἐξέδικησα ἐπ' αὐτήν. » Ἥδη μὲν σὺν προλαβῶν διεμαρτυράμην ὑμῖν διὰ τῶν προφητῶν, ὥστε ἐν φόβῳ μὲν ἔχειν ἐμὲ, ἅτε βῆδῳ ὑμᾶς εἰ πταίοιτε καὶ τιμωρεῖσθαι δυνάμενον, δέξασθαι δὲ τὴν προσαγομένην ὑμῖν διδασκαλίαν ἐπαγγειλάμενος· οὕτε ἀφανίζεῖν ὑμᾶς, εἰ ταῦτα ποιοῖτε, τῆς προσώψεως τῆς ἐμῆς ἀφαιρεθέντας τῶν τόπων, ἐν οἷσπερ διατέτακται τῆς θεραπείας ὑμᾶς ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐμῆς· οὕτ' ἐτι διαπράξασθαι τούτων ἃ νῦν ἐπήγαγον ὑμῖν εἰς ἐκδικίαν ὧν πεπλημμελήκατε πολλάκις. « Ἐτοιμάζου, ὄρθρισον, διέφθαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλίς αὐτῶν. » Ἄλλ' ἐπειδὴ τότε τὸ δέον παρελίπετε καὶ πεπόνθατε τοιαῦτα, νῦν γοῦν ἑαυτοὺς εἰς τὸ δέον παρασκευάσατε εἰς τὸ μετὰ πάσης ἐπιμελείας τε καὶ σπουδῆς τῶν παρ' ἐμοῦ διατεταγμένων ἀντιέχεσθαι, ἅτε καὶ τῆς κηδεμονίας μου τῆς περὶ ὑμᾶς ἀπόδειξιν ἔχοντες τὸ πᾶσαν παντελῶς ἀφαιρεθῆναι τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν. « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, (p. 404) εἰς ἡμέραν ἀναστάσιώς μου εἰς μαρτύριον. » Καὶ διατελεῖτε δὴ πρὸς ἐμὲ ἀφορῶντες, καὶ τὴν παρ' ἐμοῦ βοήθειαν ἀναμένοντες ἦν κατὰ καιρὸν ὑμῖν παρέξω, ὡς ἐκ νεκρῶν ὑμᾶς ἀνίστην, καὶ ἀπαλλάττων μὲν τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανάγων δὲ πάντας ὑμᾶς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. Ταῦτα γὰρ πάλαι τε διὰ τῶν προφητῶν καὶ νῦν ὑμῖν ἐπήγγελλμαι παρέξειν, ὡς ἂν μαρτυρίαν τῆς ἀληθείας τῶν ἔδωκαν.

Στίχ. θ', ε'. — « Διότι τὸ κρίμά μου εἰς συναγωγὰς ἔθνων τοῦ εἰσδέξασθαι βασιλεῖς τοῦ ἐκχέαι ἐπ' αὐτοὺς πᾶσαν ὄργην θυμοῦ μου· διότι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ. » Τότε γὰρ δὴ μάλιστα σαφῆ τὴν κρίσιν ἐπιδειξομαι τὴν ἐμὴν ἦν ὑπὲρ ὑμῶν ποιήσομαι, τοὺς πανταχόθεν ἀθροισμένους τῶν ἔθνων ὑπὸ τιμωρίαν ἄγων· πολλοὺς γὰρ δὴ βασιλέας τε καὶ σατράπας σὺν τοῖς οἰκειοῖς στρατοπέδοις ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ χωροῦντας εἰσδέξομαι, τουτέστιν ἔλθειν ἄσω, ὥστε σαφῆ μὲν μου τὴν κηδεμονίαν τὴν περὶ ὑμᾶς αὐτῶν ποιῆσαι τῶν πραγμάτων· πολλὴν δὲ τινα τὴν ἐπ' αὐτοὺς ὄργην ἐκχέαι, πᾶσαν τε αὐτὴν κατ' αὐτῶν κινήσαι· ἐπειδὴ ὥσανε διὰ πυρὸς ἀναλώσω πάντας αὐτοὺς ζῆλω τινὶ λαμβανόμενος, ὅτι κατὰ τῶν οἰκειῶν τῶν ἐμῶν τεταλμῆχασι τοσοῦτον· (p. 405) λέγει δὲ τῶν περὶ τὸν Γῶγ ἔνεκεν, οὗς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπαληθύσοντας αὐτοῖς ἀναριθμήτους ὄντας ἀπώλεσεν ἅπαντας. « Ὅτι τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰς αὐτῶν, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα Κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. » Θαῦμα γοῦν κοινὸν ἅπαντας λήψεται τοὺς πανταχοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ καινότητι τῶν γινομένων, ὥστε ὥσανε μὴ γλώττη κεχρημένους τοὺς ἐν διαφόροις τε καθεστῶτας τόποις, καὶ εἰς διάφορα συντελούντας ἔθνη, συμφώνως Θεὸν τε ὁμολογεῖν τὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν Θεόν, ὥσπερ ὑφ' ἐνὶ ζυγῷ πάντας καταστάντας μακαριστὴν ἡγεῖσθαι τὴν ὑπ' αὐτῷ δουλείαν,

Vers. 7, 8. — « Dixi : Verumtamen timete me, et excipite disciplinam, atque ita non peribitis ex oculis illius, propter ea omnia, quæ ultus sum contra eam. » Jam pridem testatus vobis sum per prophetas, ut me timeretis, qui facile possum, si peccaveritis, punire; atque ut data monita recipere denuntiavi, nunquam vos, si ita vos gesseritis, me destructurum, neque a locis quos ego aspectu meo dignos judico, expulsurum: denique nihil eorum gesturum, quæ nunc peccatorum vestrorum multitudine **265** commotus ira vindice perpetravi. « Præparare, consurge diluculo, corrupta est frondositas eorum. » Sed quia tunc officium vestrum deseruistis, ideoque hæc pertulistis; nunc vosmet comparate ad obediendum mandatis **B** meis sedulitate omni ac studio; quippe qui meæ erga vos providentiæ demonstrationem habetis, hostium vestrorum potentiæ supremum exterminium. « Propterea exspecta me, inquit Dominus, in diem resurrectionis meæ in testimonium. » Ad me continenter respicite, meumque auxilium expectate quod suo tempore conferam, dum vos tanquam a mortuis suscitabo, et expediam captivitate, atque ad propria unumquemque loca reducam. Quippe hæc olim per prophetas, et nunc denuo collaturum me vobis spondeo, ut veritatis promissionum mearum testis vobis sit rerum exitus.

παρ' ἐμοῦ προηγορευμένων ἔχοιτε τῶν γινομένων τὴν

Vers. 9, 10. — « Quia iudicium meum ad congregationes gentium, ut corripiam reges, et effundam super eos totam iram furoris mei, quia in igne zeli mei consumetur universa terra. » Tunc maxime ultionem meam manifestam reddam, quam pro vobis facturus sum, cum gentes undique coarctatas pœnæ subjiciam. Multos enim reges atque satrapas cum suis exercitibus adversus Hierusalem irruentes excipiam, id est venire permittam, ut meam mox erga vos tutelam rebus ipsis demonstram: multam in eos iram effundam, totoque impetu intorquebo, quia tanquam igne omnes consumam zelo quodam correptus, propterea quod contra populum meum talia ausi sunt. Insuper de Gogi quoque exercitibus verba facit, quos post Israelitarum reditum cum infinito numero incursionem facientes perdidit. « Quia tunc convertam super populos linguam in generationes eorum, ut invocent omnes nomen Domini, **266** ut ei tanquam uno sub jugo serviant. » Admiratio omnes communis corripiet ubique gentium, propter actarum rerum novitatem, ita ut cuncti una veluti lingua utentes, qui diversis habitant regionibus, et in varias scissi sunt gentes, una voce Deum esse confiteantur, Israelitarum Deum, et tanquam uni jugo subjecti beatum existiment ei servire, et nimirum beneficia cernentes quibus ego vos dignaturus sum. « Usque a sinibus fluminum Æthiopiæ

excipiam supplicantes mihi : cum dispersis (meis) mihi victimas afferent. » Venient itaque, meoque servitio accedent, ab Æthiopum regionibus, qui vobiscum nunc captivitate dispersi, tunc autem reducibus, committere mihi victimas adducem. τῶν νῦν μὲν διεσπαρμένων ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, ἐπανελθυθῶτων δὲ τότε, κοινὰς μοι προσάξουσι τὰς θυσίας.

Vers. 11-15. — « In die illa non confunderis ab omnibus adinventionibus tuis, quibus impie egisti in me, quia tuuc auferam a te vilipendia contumeliæ tuæ, et ultra non adjicies ut glorieris super montem sanctum meum. » Illo quidem tempore nihil experieris eorum, quæ nunc impietatis tuæ causa patiens pudore plurimo obrueris. Cuncta enim quæ egistis, obsequium meum negligentes, mihi que omne genus injuriæ per idolorum servitutem inferentes, hæc inquam procul omnibus vobis faciam, pœnas simul ob ea vobis impositas auferens, ut vos deinceps in monte qui cultui meo est addictus, tali cum superbia non consistatis, mei quidem oblitii, cultum vero omnem exhibentes idolis. « Et relinquam in te populum mansuetum et humilem. » Reducam vos satis eruditos ex captivitate, ut jam mansuete humili terque viventes, pie cultu meo fungamini. Unde addit : « Et verebuntur a nomine Domini reliquiæ Israelis, et non facient iniquitatem, et non loquentur vana, et non inveniatur in ore eorum lingua dolosa, quoniam ipsi pascentur, et non erit **267** qui exterreat eos. » Perseverabitis autem vos reduces e captivitate nomen meum timori habentes, ab iniquitate omni abstinentes, et omni vitio purgati, cui antea fuistis obnoxii : cavebitis autem quominus cultum meum dolosa mente simuletis, dum idolis adhæretis. Hinc vobis continget ut secure prorsus pascamini, vestrisque bonis fruamini, atque in alta requie vivatis, nemine vos turbare vestrisque rebus abducere valente. Hæc illis post reditum fore vaticinatus, deinde addit : « Lætare valde, filia Sion ; prædica, filia Hierusalem ; exsulta et delectare toto corde tuo, filia Hierusalem ; abstulit Dominus peccata tua, redemit te Dominus de manu inimicorum tuorum ; regnat Dominus in medio tui : non videbis mala ulterius. » In omnimoda deinceps voluptate versare, o Hierusalem, cum omni lætitia et delectatione vitam exige : nam cum tua omnia peccata Deus deleverit, necessario te ab inimicorum potentatu subduxit, quibus eras subjecta dum justas pœnas lueres. Erit vero apud te abhinc Deus, per suum erga te patrociniū, proprium regnum demonstrans. Quare nulla jam ad te propinquare calamitas poterit.

ἀφέλιε δυναστείας, ὑψ' οὐς ἐπεπτώκεις, τῆς τιμωρίας εἰς σὲ κηδεμονίας τὴν οἰκείαν βασιλείαν δεικνύων ὡς

Vers. 16-20. — « Tempore illo dicet Dominus Hierusalem : Confide, Sion, non dissolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in te : potens salvabit te, et renovabit te charitatis sua, et lætabitur in te delectatione, quasi in die solemnī. Et congregabit confractos. » Tunc ab omni infirmitate tuebitur

ἅψ' ὧν αὐτοὶ γε ἀξιοῦσθαι μέλλετε παρ' ἐμοῦ. « Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι τοὺς ἰκετεύοντας, μετὰ τῶν διεσπαρμένων ὀσσοῦσι θυσίας μοι. » Ἐλεύσονται γοῦν τῇ δούλει προστρέχοντες τῇ ἐμῇ ἀπὸ τῶν Αἰθιοπίας μερῶν, οἱ μεθ' ὑμῶν δὴ

Στίχ. 1α'-1ε'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ κατασιχνυθῆς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδευμάτων σου ὧν ἠτέθης εἰς ἐμὲ, ὅτι τότε περιελῶ ἀπὸ σοῦ τὰ φραυλισματα τῆς ὑβρεώς σου, καὶ οὐκ ἔτι μὴ προσθήσῃς τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. » Κατ' ἐκείνον δὴ τὸν καιρὸν οὐχ ὑπομενεῖς οὐδὲν τῶν ὄσα διὰ τὰς ἀσεβείας σου πάσχουσα νῦν αἰσχύνῃ περιβέβλησαι πλεῖστη· πάντα γὰρ ὄσα πεποιήκατε ἐκφραλλίζοντες τε τὰ ἐμὰ, καὶ παντοίας ὑβρεώς μοι διὰ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα θεραπείας γινόμενοι πρόξενοι, (p. 406) περιελῶ δὴ ἐξ ἀπάντων ὑμῶν, ἅτε καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις ἐπαχθείσας ὑμῖν τιμωρίας ἀφαιρῶν ὡς μηκέτι μὴ δὲ ὑμᾶς ἐν τῷ ὄρει τῷ πρὸς θεραπείαν ἐμὴν καθεστῶτι μετὰ ὑπερηφανίας διάγειν τσαούτης, ἀμελοῦντας μὲν τῶν κατ' ἐμὲ, θεραπείαν δὲ πᾶσαν προσάγοντας τοῖς εἰδῶλοις. « Καὶ ὑπολείψομαι ἐν σοὶ λαὸν πρῶτον καὶ ταπεινόν. » Ἐπανάξω γὰρ ὑμᾶς πεπαιδευμένους ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ὥστε πραότητι καὶ ταπεινότητι συζῶντας δι' εὐλαθείας ἔχειν τὰ ἐμὰ. Ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου οἱ κατάλοιποι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, καὶ οὐ λαλήσουσι μάταια· καὶ οὐ μὴ εὐρεθῆ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία· διότι αὐτοὶ νεμήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοδῶν αὐτούς. » Διαμενεῖτε γὰρ οἱ ἐπανελθυθότες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐν φόβῳ μὲν ἔχοντες τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν, ἀδικίας δὲ ἀπεχόμενοι πάσης, καὶ τῶν ἀτοπιῶν καθαρεύοντες ἄς δὴ μετῆτε πρότερον· φυλάξεσθε δὲ τότε καὶ τὸ δολερὰ τῆ διανοίᾳ προσποιεῖσθαι μὲν τὴν ἐμὴν θεραπείαν, προσκείμεθα δὲ τοῖς εἰδῶλοις· ἐντεῦθεν γοῦν ὑμῖν προσέσται καὶ τὸ μετὰ πάσης ἀδείας νέμεσθαι τε καὶ ἀπολαβεῖν τῶν οικειῶν, ἐν ἀπάσῃ τε διάγειν ἀναπαύσει, μηδενὸς ὑμᾶς ἐκταράττειν τε καὶ ἀφιστᾶν τῶν οικειῶν τόπων οἴου τε ὄντος. Ταῦτα ὑποσχόμενος αὐτοῖς παρέσσεσθαι ἐκ τῆς ἐπανόδου, ἐπάγει λοιπὸν· « Χαῖρε, θυγάτηρ Σιών, σφόδρα· κήρυσσε, θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ, (p. 407) εὐφραίνου καὶ κατατέρπου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ· περιεῖλε Κύριος τὰ ἀδικήματά σου· λελύτρωται σε Κύριος ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου· βασιλεύει Κύριος ἐν μέσῳ σου· οὐκ ἔβηε κακὰ οὐκέτι. » Ἐν ἡδοναῖς δὲ λοιπὸν διαγε παντοίαις, ὧ Ἱερουσαλήμ, μετ' εὐφροσύνης καὶ τέρψεως διάγουσα παντελοῦς· ἀφελὸν γὰρ σου πάντα τὰ παρανομήματα ὁ Θεός, ἀναγκαίως σε καὶ τῶν ἐχθρῶν διδοῦσα δίκας· ἔσται τε Κύριος ἐν σοὶ λοιπὸν διὰ τῆς μὴδὲν ἔτι σοι προσεγγίσει οἶδόν τε εἶναι κακόν.

Στίχ. 1ς'-κ'. — « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐρεῖ Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ· Ὁράσει, Σιών, μὴ παρελθῶσαν αἱ χεῖρές σου· Κύριος ὁ Θεός σου ἐν σοὶ, δυνατὸς σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐπὶ σοὶ ἐν τέρψει ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐορτῆς, καὶ συνάξει τοὺς συνω-

τριμμένους. » Τότε δὲ πάσης ἐκλύσεως ἀπαλλάξει τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ Θεός, αὐτὸς αὐτὴν διὰ τῆς οικείας περισώζων δυνάμει, ἐν πολλῇ τε καθιστὰς εὐφροσύνη ἀνακαινεῖ τὴν περὶ ὑμᾶς ἀγάπην· τοιαῦτα δὲ πράττων τε καὶ ἐπιδεικνύμενος τῆς ὑμετέρας ἔνεκεν σωτηρίας, οἷάπερ ἐπεδείξατό ποτε μετὰ πολλῶν τεράτων τε καὶ θαυμάτων ἐξαγαγὼν ὑμᾶς τῆς Αἰγύπτου. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συντριβέντας ἀπαλλάξει τε τῶν κατεχόντων κακῶν, καὶ ἀποδώσει τοῖς οικείοις πάλιν. « Οὐαί, τίς ἔλαβεν ἐπ' αὐτὴν ὀνειδισμόν; Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἔνεκεν ἐμοῦ, λέγει Κύριος. » (p. 408) Ἄλλὰ γὰρ ἔλεεινότατο οἷ τι πεπλημμεληκότες εἰς αὐτὴν, εἰς οὗς ὑπὲρ ὑμῶν τὴν οικείαν ἐπιδείξεται δύναμιν ὁ Θεός· ὥστε καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀνομαστοὺς ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς γεγονόσιν ὑμῶν γε ἔνεκεν εἶναι. « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σώσω τὴν ἐκπεπισμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι· τιμωρήσομαι μὲν γὰρ ἐκείνους, περισώσω δὲ τοὺς ὑπὸ τηλικούτων κακῶν πισθέντας, τοὺς ἀπωσμένους τε τῶν οικείων ἐπαναξῶ πάλιν ἐπὶ τὰ οικεία. « Καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῆ· ὥστε αὐτοὺς ἐκ τῶν παρ' ἐμοῦ περὶ αὐτοὺς γιγνομένων ἐν θαύματι τε καὶ ἐπαίνους παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις εἶναι. « Καὶ καταισχυθήσονται ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὅτ' ἂν καλῶς ὑμῖν ποιήσω, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ὅτ' ἂν εἰσδέξομαι ὑμᾶς. » Περιβληθήσονται γὰρ αἰσχύνῃ πάσῃ οἱ ὑμέτεροι πολέμιοι, ἐπειδ' ἂν τὰ κάλλιστα περὶ ὑμᾶς διαπραττόμενος, εἰς τὰ οικεία πάλιν ὑμᾶς ἐπαναγάγω. « Διότι δώσω ὑμᾶς ὀνομαστοὺς, καὶ εἰς καύχημα ἐν πᾶσι τοῖς λοιποῖς τῆς γῆς, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν με τὴν αἰχμαλωσίαν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν, λέγει Κύριος. » (p. 409) Ὡσαῦτα γὰρ καὶ ἡλικαῦτα περὶ ὑμᾶς τε καὶ ὑπὲρ ὑμῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐργάσομαι τῶν ὑμετέρων, ὥστε ἀπαντας τοὺς πανταχοῦ διὰ μνήμης τε ἔχειν ὑμᾶς καὶ ἐπαίνων, (p. 409) θαυμάζοντας ᾧτινι δὴ τῷ τρόπῳ τῆς τοιαύτης αἰχμαλωσίας ὑμᾶς ἀπαλλάξας ἐπανήγαγον εἰς τὰ οικεία.

Δ Hierusalem Deus, ipse suam sua virtute salvabit, atque in multa hilaritate constituens, suam erga vos charitatem instaurabit: paria illis faciens et ostentans vestræ salutis causa, qualia olim ostentavit, cum non sine prodigiis multis atque miraculis Ægypto vos eduxit. Sic nunc etiam vos calamitate **268** contritos ab urgentibus malis liberabit, et in patriam restituet. « Væ, qui acceperit super eam opprobrium! Ecce ego facio in te propter me, dicit Dominus. » Profecto infelicissimi erunt qui aliquid adversus Hierusalem egerint, cujus gratia Deus potentiam suam expromet; in tantum ut apud omnes homines famosi evadatis ob collatam vobis cœlestem opem. « Tempore illo salvabo oppressam, et expulsam recipiam. » Puniam illos, salvabo autem tot malis obrutos, et sua patria expulsos postliminio in eam reducam. « Et ponam eos in gloriam, et famosos in universa terra. » Hos certe, ob ea quæ ipsorum causa feci, admiratione ac laudibus omnes homines prosequuntur. « Et confundentur tempore illo quando bene vobis fecero, et tempore quo suscepero vos. » Pudore omnino suffundentur inimici vestri, cum rebus vestris egregie consulens, in patriam vos restituam. « Quia faciam vos illustres atque nobiles inter reliquos omnes terræ populos, cum convertero captivitatem vestram coram vobis, dicit Dominus. » Tot tantaque circa vos proque vobis adversus vestros inimicos agam, ut ubique omnes memoraturi sint vos ac laudaturi, mirantes quomodo tali vos captivitate expeditos in patriam restituerim (54).

(54) Postquam de vero Sophonia egimus, in Hebræorum armarium Christianæque Ecclesiæ canonem recepto, non piget alium quoque commemorare sed apocryphum Sophoniam, quem citant Clemens Alex. Strom. lib. v, 11, et S. Athanasius

in S. Scripturæ synopsi n. 75. Imo et Virgilius Tolosanum grammaticus a nobis editus AA. class. t. V, p. 20, quædam Sufphonix Hebræi (falsi tamen) verba in sperato nobis recitat.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΓΓΑΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN AGGÆUM PROPHETAM.

Ὁσπερ μὲν καὶ Ἰωὴλ καὶ Ἀμώς καὶ Μιχαίας οἱ μακάριοι προφήται κοινὸν πρὸς ἅπαντα τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν ἐποιούντο τὸν λόγον, τοὺς τε τῶν δέκα φυλῶν ὧν ἐβασίλευεν ἡ Σαμάρεια, καὶ μὴν καὶ τοὺς τῆς Ἰουδα φυλῆς, τοὺς τε τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντας, ἀμφοτέρους ὁμοίως· ἐπὶ τε ταῖς ἀσεβείαις καὶ ταῖς

269 Beati prophetæ Oseas et Joel et Amosm atque Michæas ad universum pariter Israelitarum populum verba fecerunt, nempe et ad decem tribus, quarum metropolis Samaria erat, itemque ad Judæ conjunctim tribum civesque Hierosolymorum; quos omnes peccatis deditos et diversorum crim-

num reos æque objurgabant; adjectis impendentium malorum minis, si sine pœnitentia delinquerent: ceu reapse illis accidit, decem scilicet primo tribubus ab Assyriis, deinde Judæ tribui a Babylonis. Sed tamen cum his prædictionibus felicem quoque rerum conversionem spondebant prophetæ, nempe quod populus captivitate expeditus in patriam reversurus esset. Beatus autem Abdias pœnas Idumæis circa reditus tempus infligendas narrat. Beatus Jonas excidium Ninivitis minatur, nisi a sua malitia resipuerint. Beatus Nahumis Ninives obsidionem, universique imperii Assyriorum eversionem præcinit, quam a Babylonis experturi erant. Beati prophetæ Abacucus ac Sophonias posteaquam decem tribus Assyrii jam populati fuerant, suisque sedibus abreptas in captivitatem transtulerant, Judæ tribum, quæ sola erat reliqua, civesque urbis Hierosolymorum de sua iniquitate legumque violatione coarguunt, atque adfuturam aiunt a Babylonis ultionem, haud equidem sero pede, sed jam proximam, cum malorum omnium, quæ prædicta fuerant, cohorte: et sane propinquum rerum exitum Sophonias propheta canit.

διὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐπὶ τοῦτοις ἐπαχθισομένην αὐτοῖς τὸν χρόνον, ἀλλ' ὡς εὐθύ γε καὶ παραχρῆμα τῶν μηνυομένων κακῶν ἐπελευσομένων αὐτοῖς ἀπάντων, καὶ ἐγγυτέραν γε τῶν ἐσομένων τὴν ἔκδοσιν Σοφονίου μηνύοντος ἔσεσθαι τοῦ προφήτου.

270 Beatus vero Aggæus propheta, cujus nunc explanandi cum Dei gratia consilium a nobis susceptum est, vaticinium suum non modo circa recentem Hierosolymorum a Babylonis captorum calamitatem facit; verum etiam solutos jam servitute Israelitas, atque in patriam præter omnem humanam spem Dei gratia restitutos, oratione sua reduces alloquitur, qui in propriis laribus versabantur, tantoque beneficio mirabiliter usi fuerant; atque eorum in templi ædificatione segnitiam objurgat: quod templum ut ædificaretur, haud equidem sui causa tantam curam gerebat Deus, qui cæteroquin ait: « Cælum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum. Quæ est ista domus quam mihi ædificatis, ait Dominus; aut quisnam locus quietis meæ? » Profecto nihil non parvum est, si quæ diximus cum Dei magnitudine comparentur, quæ res omnes creatas tantum excedit, quantum homini nec fari licet. Verumtamen Deus, cui animarum cura est, Israelitarum potius causa de templi ædificatione tantopere laborabat. Nam quia in mandatis dederat, ut eo in loco temploque congregati congruum legitimis institutionibus cultum sibi persolverent; atque his cæremoniis exerceri a populo religionem volebat, ut apte illinc tempore suo ad communem peragendam salutem Christus Dominus in carne emergeret; ideo de hoc ædificio sollicitus necessario erat; nempe ut conventibus in eo celebrandis mores suos emendaret populus, cui præ cæteris, ut dixi, hominibus tantam Deus curam dignanter impertiebat. Nam sicuti sacrificia et cætera

A παρανομίαις ἐλέγχοντες αἶε διεπράττοντο ποικίλως· προστιθέντες δὲ καὶ τὰ ὑπὲρ τούτων αὐτοῖς ἀμετανοήτως πταίουσι συμβησόμενα κακὰ, τὰ τε ταῖς δέκα φυλαῖς πρότερον ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων συμβάντα, καὶ τὰ τοῖς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὑπὸ Βαβυλωνίων ὕστερον γεγονότα· οἷς περ οὖν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον αὐτῶν μεταβολὴν ἐπισυνῆπτον ταῖς προρρήσεσι ταῖς ἑαυτῶν, ὅτι τε ἀφεθέντες τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τὴν χώραν πάλιν ἀνελεύσονται τὴν οἰκίαν. Ἀθδίου μὲν τοῦ μακαρίου τὴν Ἰδομαίοις κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν ἐπαχθισομένην λέγοντος τιμωρίαν· Ἰωνᾶ δὲ τοῦ μακαρίου τὴν καταστροφὴν ἀπειλήσαντος Νινευίταις, εἰ μὴ τῆς ἑαυτῶν μεταβάλουτο κακίας· (p. 410) τοῦ μακαρίου δὲ Ναοῦμ σαφῶς τὴν τε πολιορκίαν τῆς Νινευῆ, καὶ τὴν καθαίρειν ἀπάσης τῆς τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας μηνύοντος προδήλως, ἦν ὑπὸ Βαβυλωνίων ἐμελλον ὑπομένειν. Ἀμβακούμ δὲ καὶ Σοφονίας οἱ μακάριοι προφήται ἤδη τῶν ἐν ταῖς δέκα φυλαῖς ἐκπορθηθέντων τε ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων καὶ παντελῆ τὴν τε αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐκ τῶν τόπων τῶν οἰκείων μετάστασιν δεξαμένων, τοὺς τῆς Ἰούδα φυλῆς μόνους, τοὺς τε ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντας, ἐπὶ ταῖς ἀσεβείας αὐτῶν ἐλέγχουσι καὶ ταῖς παρανομίαις, λέγοντες τὴν

παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, οὐ μετὰ πολὺν γε ἐσομένην ἄγγαιος δὲ ὁ μακάριος προφήτης, οὗ δὴ πρόκειται νῦν ἡμῖν Θεοῦ χάριτι ποιῆσθαι τὴν σαφήνειαν, οὐ τῆς αἰχμαλωσίας μόνον ἤδη γεγενημένης τῆς ὑπὸ Βαβυλωνίων τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπαχθείσης ποιείται τὴν προφητείαν, ἀλλὰ γὰρ ἀπαλλαγέντων μὲν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἤδη τῆς αἰχμαλωσίας, ἐπανηλυθῶτων δὲ πάλιν εἰς τὴν χώραν τὴν οἰκίαν παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπιδι χάριτι θεῶν, (p. 411) τοῖς λόγοις κέρηται τοῖς οἰκείοις, τοὺς ἐπανηλυθότας τε καὶ ἐπὶ τῆς οἰκείας διαγοντας χώρας τῆς τοσαύτης χάριτος παραδόξως τετυχηκότας ἐλέγχων ἐπὶ τῇ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ βραθυμίᾳ· οὐ τῆς οἰκοδομῆς πρόδηλον ὡς οὐχ ἑαυτοῦ γε ἔνεκεν εἶχε φροντίδα πολλὴν ὁ Θεός, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ φησιν· « Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον τοῦτον οἶκον οἰκοδομήσατέ μοι, λέγει Κύριος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ἐστί; » Καίτοι γε μικρὸν καὶ τοῦτο, εἰ πρὸς τὸ μέγεθος τὰ εἰρημένα σκοπεῖτο τὸ θεῖον, ἀπάντων γε τῶν ἐντων προδήλως ὑπερκεῖμενον, οὐδ' ὀπίσσω εἰπεῖν τε ἢ νοῆσαι δύναίτο ἄν τις. Ἄλλ' ὑπὲρ αὐτῶν γε τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν κηδόμενος, τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ πολὺν ποιείται τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ διετάξατο μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ τε τόπῳ καὶ τῷ ναῷ συνιόντας τὴν καθήκουσαν αὐτῷ τοῖς νομικοῖς παραγγέλμασιν ἀκολούθως ἀποδίδουσι θρησκείαν, διὰ πάντων δὲ τούτων ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἐβούλετο συνέχεσθαι τὸν λαόν, ὡς ἂν προσηκόντως ἐκείθεν κατὰ καιρὸν ὀφθαίη τὸν δέοντα ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὁ Δεσπότης τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸς, ἀναγκαιῶς τῆς κατασκευῆς ἐπιμέλειαν ἐποιεῖτο τοῦ ναοῦ, ὡς ἂν ὁ λαὸς διὰ τῆς

²² Isa. Lxvi, 1.

ἐν αὐτῷ συναγωγῆς τὴν βελτίωσιν δέχοιτο, ὑπὲρ ἀπάντων, ὡς ἐφην, ἀνθρώπων τῆς οὕτω πολλῆς τε καὶ μεγίστης ἀξιούμενος ἐπιμελείας· ὡς γὰρ θυσῶν ἀνέχεται καὶ τῶν ἄλλων δὴ τῶν τοιούτων ὁ Θεὸς, οὐθὲν τούτων δεόμενος καθάπαξ αὐτὸς διὰ τὴν ἡμετέραν χρεῖαν (p. 412) οὕτω καὶ τῆς περὶ τὸν ναὸν εἴχετο φροντίδος, οὐχ ἑαυτοῦ γε ἔνεκεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνων, οὓς αὐτόθι συνείναι τε καὶ τὴν καθήκουσαν τῷ Θεῷ θεραπείαν ἀποδιδόναι προσήκον ἦν ὑπὲρ ἀπάντων γε ἀνθρώπων, ὥσπερ οὖν ἐφθην πρόσθεν εἰπών. Ἔχει δὲ τινα καὶ μῆνυσιν ἐσομένων τῶ βιβλίον, τῶν περὶ τὸν Γῶγ φημι, ἦν ἀπ' αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον ἴδοι τις ἂν· ἀλλ' οὐτος μὲν ὁ τοῦ βιβλίου σκοπός. Προσεκτέον δὲ τοῖς κατὰ

A ejusmodi Deus recipit, non quia ipse his egeat, sed utilitatum nostrarum causa; sic etiam templi studium præ se ferebat, non equidem sui gratia, sed Judæorum, quos illic congregari justamque Deo religionem persolvere, præ 271 cæteris, ut paulo ante dixi, hominibus, æquum erat. Futurarum præterea rerum mentio aliqua in libello est; quarum notitiam ex ipsis scriptis cognoscere præstat. Hoc est igitur argumentum libri, qui jam singillatim explanandus est.

αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον ἴδοι τις ἂν· ἀλλ' οὐτός μὲν ὁ τοῦ βιβλίου σκοπός.

ΚΕΦ. Α'.

CAP. I.

Στίχ. α', β'. — « Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, μιᾷ τοῦ μηνὸς ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων· » ἐν δευτέρῳ μὲν ἔτει Δαρείου Περσῶν βασιλεύοντος τοῦ τετάρτου μετὰ Κύρον δεῦτε πρῶτος Μήδων τε καὶ Περσῶν κατὰ ταυτὸν ἐβασίλευσεν, ἐπανεληλυθῶτων ἡδὴ εἰς τὰ οἰκεῖα τῶν τε τῆς Ἰουδα φυλῆς καὶ τῶν λοιπῶν ὅποσοι περ αὐτοῖς συναεληθεῖν προθυμίαν ἔσχον, καὶ δὴ καὶ τῆς Ἰερουσαλήμ ἀπειληφότων τὴν οἰκίαν, Ἀγγαῖον τὸν μακάριον προφήτην ἀποκαλύψεως ἡξιώσθαι θείας φησὶν, ἐπὶ τῷ τῆν τῶν προσήκοντων διάλεξιν πρὸς τοὺς ἀνεληλυθότας ποιήσασθαι τῶν Ἰουδαίων, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τῆς οἰκοδομῆς καταμελοῦντας ἐλέγχει τοῦ ναοῦ, ὃν δὴ μάλιστα ἐπανεληλυθότας ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ πολλῆς ἀνεγείραι τῆς προθυμίας προσήκον ἦν. Ἐπισημαίνεται δὲ καὶ τὸν μῆνα καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐξ ἀποκαλύψεως θείας ὁ προφήτης ἐχρῆτο τοῖς πρὸς Ἰουδαίους λόγοις, ὡς ἂν τεταγμένως δεῖξειεν ὅπως μὲν αὐτοῖς (p. 413) τῆς οἰκοδομῆς ἀμελοῦσι τοῦ ναοῦ τὰ πράγματα διακρίσθαι συνδεδαινεύον, ὅσῃν δὲ μετάστασιν ἐπὶ τὸ κρείττον ἔλαβον ὀπνηνίκα τῆς περὶ τὸν ναὸν οἰκοδομῆς τὴν προσήκουσαν ἔχειν ἤρξαντο φροντίδα. Τίνα δὲ ἦν ἄπερ εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης ἐκελεύσθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν φησὶν. « Εἰπὸν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν λέγων· Ὁ Θεὸς λέγει Κύριος παντοκράτωρ λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν, Οὐχ ἔχει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἶκον Κυρίου. » Κελεύει γὰρ αὐτῷ πρὸς τε τὸν Ζοροβάβελ δεῦτε τῆς Ἰουδα φυλῆς ὑπάρχων, ἔκ τε τοῦ μακαρίου Δαυὶδ καταγόμενος κατὰ τὰς ἐπαγγελίας τὰς θείας ἐβασίλευε τότε τοῦ λαοῦ· καὶ μὴν καὶ πρὸς τὸν Ἰωσεδὲκ Ἰησοῦν, δεῦτε τῆς ἀρχιερωσύνης ἔργον ἀκολουθίᾳ γένους κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν διατάξιν ἐκ τοῦ Ἀαρῶν καταγόμενος ἐκτελεῖν ἐπιπίστευτο, εἰπεῖν ταῦτα ἄπερ οὖν ἐπ' ἐλέγχῳ τῆς περὶ τὸν ναὸν τοῦ λαοῦ βραθυμίας διδάξαι προσήκον ἦν. Ταῦτα γὰρ δὴ πρὸς τούτους μάλιστα ὡς ἡγουμένους εἰκότως ἐλέγχετο· ἅτε καὶ τῶν λοιπῶν διεγείρειν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ὀφειλοντας, φαίνεται οὐκ αὐτοῖς ἐν τῷ λόγῳ καταμεφόμενος, ἀλλὰ τῷ λαῷ· ὡς δὴλον εἶναι ὅτι οἱ μὲν τὴν προσήκουσαν εἶχον περὶ τὸ πρᾶγμα προθυμίαν, (p. 414) ἐκτελεῖν δὲ ἔπερ ἐβούλοντο ἀδυνάτως εἶχον, οὐκ ἐθέλοντος αὐτοῖς τοῦ ἀλέγχῳ τοῦ λαοῦ συντείνοντα λέγει, ὡς ἂν οὗτοι τε

B anno secundo Darii Persarum regis, quarti post Cyrum illum qui primus Medorum simul atque Persarum imperium tenuerat, cum jam in patriam se recepissent quotquot ex Judæ tribu et ex reliquis sponte cum illa redire voluerant, cumque ii Hierosolymorum urbem jam incolerent, beatus Aggeus propheta divina revelatione collustratus dicitur; ut is nimirum reduces Judæos de officiis admoneret, atque apprime negligentiam eorum in ædificando templo objurgaret, qui sane excitandi illius maximum studium debuissent expromere. Significat etiam mensem ac diem, quo secundum Dei revelationem propheta ad populum loqui orsus est; ut deinde ordinatim dicat quid eis acciderit ob neglectum templi ædificium; quantoque meliore in statu tunc fuerint, cum structuram illam alacri animo urgere cœperunt. Jam quænam iis propheta dicere a Deo jussus fuerat, in sequentibus declarat: « Loquere ad Zorobabelem Salathielis filium de tribu Judæ, et ad Jesum Josedeci filium sacerdotem magnum, dicens: Hæc ait Dominus omnipotens dicens: Populus iste dicit, Non venit tempus ædificandi domum Domini. » Mandat ei, ut Zorobabeli qui de Judæ 272 tribu ortus, et de beati Davidis posteris, juxta divinas promissiones regnabat in populo; item Jesu Josedeci filio, cui sacerdotalis operis, ob seriem generis juxta Mosaicam constitutionem, ut pote ex Aaron oriundo, administratio commissa fuerat, mandat hæc dicere quæ ad reprehendendam circa templum segnitiam apta erant. Porro hæc præsertim ducibus merito dicebantur, qui reliquum populum ad opus extimulare debebant: et nihilominus non tam duces quam populum objurgare propheta videtur; constabat enim duces convenientem operis curam gessisse, haud tamen voti compotes fieri, renuente populo ad id cooperari: quamobrem his ea quæ ad populi objurgationem pertinebant dicit, ut et ipsi magis ad opus excitarentur, et populum congruam correptionem acciperet, quo omni alacritate ædificii laboribus instarent, suisque ducibus multa cum docilitate obedirent, quatenus sibi hoc in negotio præciperent, tanquam Dei jussa facturis. λαοῦ πρὸς τοῦτο συμπράττειν· διότι τούτοις· ἐὰν ἐπ' ἄλλον ἐπὶ τὸ ἔργον διεγερθεῖεν, κακείνοι δὲ διόρθωσαι

λέξαινεο τὴν προσήκουσιν, εἰς τὸ πάσῃ τῇ προθυμίᾳ τὰ συντείνοντα εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ διαπράττεσθαι, καὶ μετὰ πολλῆς γε πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις τῆς ἐτοιμότητος, πρὸς ἅπαν ἂν αὐτοῖς περὶ τούτου κελεύωσιν, ὡς κατὰ βούλησιν θεῖαν τὸ ἐπιτάγμα ποιουμένοις.

VERS. 3-5. — Jam vero ad populi reprehensionem A conversus, præclare ex ipsorum simulata excusatione initium ducit, qua utentes, specioso cum prætextu existimabant se posse opus negligere. Aiunt enim, inquit, nondum tempus ædificandi templi adesse, ita ut merito cessare ab opere viderentur. Deinde falsam hanc defensionem coarguens ex nequitia ortam ad desidiam obtentum pergit dicere : « Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophætæ, dicens : Si tempus quidem vobis est habitandi in domibus vestris laqueatis, domus autem hæc deserta est ? » Deinde ait : Ad vestras quidem ædificationes sedulo incumbitis, quas non solum studiosa opera excitatis, verum etiam totis viribus exornatis : solius autem templi exstruendi tempus adhuc non adest ? Neque vos pudet, causam vobis eujuslibet boni Deum, in 273 tanta vastitate relinquere ? ita ut vestræ quidem domus non ædificentur tantummodo, verum etiam omni cum sedulitate exornentur ; area vero templi prorsus deserta sit, nihil vobis ad ejus structuram conferre volentibus. « Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens : Ponite corda vestra ad vias vestras. » Reputate, inquit, res vestras, et facta explorete, qui divinum templum negligitis ; et quænam vobis proinde contigerint. Patet autem prophetam vocabulo viæ, illorum opera, prout solet, designare.

VERS. 6-8. — Postea dicit : « Seminastis multa, et intulistis pauca : comedistis, et non ad saturitatem : bibistis, et non ad ebrietatem : induistis vos, et non estis calefacti in eis : et qui mercedes congregabat, coacervavit eas in sacculum pertusum. » Considerate, in quantam vestræ ignaviæ causa deveneritis egestatem et rei necessariæ penuriam : ita ut de multis seminibus exiguum fructum collegeritis, et neque esca neque potu neque vestimento satis frui potueritis, neque urgentem egestatem satiare, quia vobis necessaria omnia defuerunt. Hinc etiam pensiones vestræ, quotquot locandis agris vel aliis hujusmodi comparavistis, ad nihilum redactæ fuerunt : etenim pessumdatis fructibus, ne pensiones quidem a redemptoribus dari potuerint. Sicut autem in crumena aut paniculo aut quovis alio involucro, quod pertusum D fuerit, coacervari argentum nequit, quod omnino efflueret ac periret, sic etiam pereuntibus fructibus, vestras quoque pensiones deperire necesse fuit. « Hæc ait Dominus omnipotens : Ponite corda vestra ad vias vestras : ascendite in montem, et præcidite ligna, et deferte, ac templum ædificate, et delectabor in eo, et glorificabor, ait Dominus. » Eia ergo hæc reputantes, facite quæ hactenus neglexistis, 274 et de templo exstruendo solliciti estote, ligna præcidentes, ac reliqua ædificationi idonea multo cum animi fervore parantes. Ego

Στίχ. γ'-ε'. — Τρεπόμενος δὲ ἐπὶ τὸν Ἐλεγχον τοῦ λαοῦ, καλῶς ἐκ τῆς πεπλασμένης αὐτῶν ἀπολογίας ποιεῖται τὴν ἀρχήν, ἥπερ κεκρημένοι εὐπροσώπως καταμελεῖν ἐδόκουν τοῦ ἔργου. Λέγουσι γάρ, φησὶν, οὕτω παρῆναι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τὸν καιρὸν, ὡς ἂν δικαίως ἀμελοῦντες φαίνοντο τοῦ ἔργου. Εἶτα πεπλασμένην ἐλέγχων τὴν ἀπολογία ἐκ κακίας ἠδρημένην εἰς προκάλυμμα τῆς βραθυμίας, ἐπάγει : « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων Ἐἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκος οὗτος ἐξηρημωται ; » Εἶτ' ἀφ' οὗ φησὶν Ἐπερὶ μὲν τὰς οἰκοδομὰς τὰς οἰκείας οὕτως ἐσπουδάκατε, οὐ μόνον μετὰ πολλῆς αὐτὰς ἀνεγείροντες τῆς προθυμίας, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζοντες αὐτὰς σὺν πάσῃ δυνάμει Ἐπὶ δὲ ναῷ μόνῳ B καιρὸς οἰκοδομῆς οὐ παρέστιν ; οὐδὲ αἰσχύνεσθε τὸν πάσης ὑμῖν τῆς σωτηρίας αἴτιον ἐν τοσαύτῃ τυχεύοντα περιορῶντες ἐρημίᾳ. (p. 415) ὡς τὰ μὲν οἰκήματα ὑμῶν καὶ γεγονέαι μετὰ δὲ κεκαλλωπίσθαι μετὰ πολλῆς ἄγαν τῆς ἐπιμελείας, τοῦ ναοῦ δὲ τὸν τόπον ἐρημίᾳ παραδεδοῦσθαι ἐτι, μὴθὲν ὑμῶν εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ποιῆσαι καθάπαξ ἐλομένων. « Καὶ νῦν τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ Τάξτε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. » Ἀναλογίσασθε, φησὶ, τὰ καθ' ἑαυτοὺς καὶ δοκιμάσατε μὲν ἂ πεπράχατε, τοῦ ναοῦ καταβράθυμου τῶν θεοῦ, τίνα δὲ ὑμῖν ἐκ τούτου συμβέβηκεν. Εὐδελον γάρ ὅτι ὁδοὺς αὐτῶν τὰς πράξεις αὐτῶν καλεῖ, καθὼς εἶωθεν.

Στίχ. ζ'-η'. — Ἐἴτα λέγει : « Ἐσπεύρατε πολλὰ, καὶ εἰσηγήκατε ὀλίγα Ἐφάγετε, καὶ οὐκ εἰς πληρωμὴν ἔπιετε, καὶ οὐκ εἰς μέθην περιεβάλεσθε, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς καὶ ὁ τοὺς μισθοὺς συναγών, συνήγαγεν εἰς δεσμὸν τετραπημένον. » Ἐνοήσατε γάρ ἐν ὄσῃ διὰ τὴν βραθυμίαν ἐκείνην κατέστητε ἐνδεία τε καὶ σπάνει τῶν ἀναγκαίων ὡς ἀπὸ πολλῶν μὲν σπερμάτων βραχὺν συλλέγειν καρπὸν, ἀπαλαύειν δὲ μὴ τροφῆς, μὴ πότου, μὴ ἐνδυμάτων πρὸς κόρον τῆς κατεπειγούσης χρείας, ἅτε πάντων σπανιζόντων ὑμῖν τῶν ἀναγκαίων. Ἐκ δὲ τούτου καὶ τὰ μισθώματα ὑμῖν, ὡς εἰκόσ, ἔσαπερ ἐποίησθε ἀγροὺς τε ἐκμισθοῦντες, καὶ ὅπσα δὴ τοιαῦτα εἰς οὐδὲν ἐγένετο ὄφελος Ἐπειδὴ τῶν καρπῶν ἀπολλυμένων, οὐδὲ τὰ μισθώματα ὑμῖν παρὰ τῶν ἐκλαμβανόντων τελείσθαι δυνατόν ὑπῆρχεν. (p. 416) Ὡσπερ δὲ ἐν βλατανίῳ ἢ βράκει ἢ τινὶ ὄλως ἀποδέσμῳ εἰ τετραπημένον εἴη, συλλέγεσθαι ἀργύριον οὐδαμῶς δυνατόν, διεκπίπτειν καὶ ἀπολλύμενον πάντως, οὕτως τῆ τῶν καρπῶν ἀπωλείᾳ καὶ τὰ μισθώματα ὑμῖν συνδιαφθεῖρῆσθαι ἀναγκαῖον ὑπῆρχεν. « Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ Θέσθε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν ἀνάθητε ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ κόψατε ξύλα, καὶ ὀσατε, καὶ οἰκοδομήσατε οἶκον, καὶ εὐδοκήσω ἐν αὐτῷ καὶ ἐνδοξασθήσομαι, εἶπε Κύριος. » Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα ἀναλογισάμενοι, διορθώσαθε μὲν τὰ νῦν παρ' ὑμῶν ἀμελούμενα, καὶ φροντίσατε τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ Ἐξὺλα τε ἐκτεμόντες, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ τὰ πρὸς

τὴν οἰκοδομὴν ἐπιτέλεια μετὰ πολλῆς εἰσενέγκαντες ἅ τῃς προθυμίας· ἀρεθεὶς δὲ καὶ αὐτὸς τῇ γενομένῃ παρ' ὑμῶν οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ, τοιαῦτα εἰς ὑμετέραν εὐεργεσίαν ἐρῶ· ἴκσομαι, ἃ παρὰ πᾶσι με ποιήσει γνώριμον, ὡς μέγιστα τοὺς εὐνοίᾳ μοι κείθεσθαι βουλομένους δυνάμενον ὠφελεῖν.

Στίχ. θ'—ια'. — Εἶτα πάλιν ὑπομιμνήσκων αὐτοῦς ὧν τὸ πρότερον διὰ τὴν ῥαθυμίαν ὑπέμενον, καὶ εἰπόν, « Ἐπεβλέψατε εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα, καὶ εἰσηνέχθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτά. » Ἴνα εἴπη ὅτι· Οὐτε τοὺς καρποὺς ὑμῖν ἐκ τῆς γῆς παρέχεσθαι εἴων· καὶ τὰ δοκοῦντα γίνεσθαι, ἀπόλλυον. Ἐτέρως ἐπάγει· « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, (p. 417) Ἄνθ' ὧν ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ στελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἐπάξω ῥομφαίαν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σίτον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ἐπὶ πάντα ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πόρους τῶν χειρῶν αὐτῶν. » Βούλεται δὲ διὰ τούτων αὐτοὺς ὧν ἀμελοῦντες τοῦ ναοῦ πεπόνθησαν ὑπομνήσαι. Ὅτε γάρ, φησὶ, τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν ἔρημῳ τυγχάνοντα περιορῶντες, περὶ τὴν οἰκοδομὴν τῶν οἰκων ἐσπουδάσετε τῶν ἰδίων, τότε, φησὶν, ὃ τε ὑετὸς ἐπέτετο, καὶ ἡ γῆ τὸν καρπὸν οὐκ ἐδίδου, καὶ ὥσπερ τινὲ ξίφει πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἠφάνιζον καρποὺς, ἀπτόμενος καὶ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν πολλαίς, πάντα τε συντόμως εἰπεῖν ἀπολλύς ὑπὲρ ὧν ἐπονεῖτε. Ἐπὶ γάρ τῇ προτροπῇ τοῦ ἀναθίηαι καὶ κόψαι ξύλα ἐνεγκεῖν τε καὶ φρονέσαι τῆς οἰκοδομῆς, ταῦτα ἐπήγαγε, τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων φοβῶν αὐτοὺς μὴ ῥαθυμῶς δέξασθαι τὸ ἐπίταγμα. Ἐπάγει γοῦν·

Στίχ. ιβ'—ιδ'. — « Ἦκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ, τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, καὶ τῶν λόγων Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, καθότι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου Κυρίου. » Δεικνύς ὅτι οὐκ ἀνωφελεῖς οἱ λόγοι γεγόνασι πρὸς αὐτοὺς, πάντες δὲ τὴν ἐκ τῶν εἰρημένων φοθηθέντες ἀπειλὴν ἐνευσαν πρὸς τὸ δέον· (p. 418) ὥστε καὶ ἀποσταλέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν προφήτην εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς, « Ἐγὼ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος. » Ὡς ἂν δεξείεν ὅτι ἅμα μετεβάλλοντο τὸν τρόπον, καὶ περὶ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τὴν σπουδὴν ἔσχον, καὶ εὐθύς ἐπηγγεῖλατο Θεὸς ἐν ἅπασιν αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ παρασχεῖν κηδεμονίαν· τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ, « Εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος, » ἀντὶ τοῦ, συνών τε ὑμῖν καὶ κηδόμενος καὶ πᾶσαν χρεῖαν ὑμῖν πληρῶν. « Καὶ ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιήλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσηλθε, καὶ ἐποίησαν ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος Θεοῦ αὐτῶν. » Οὐ γὰρ ἐπηγγεῖλατο μόνον αὐτοὺς τὴν οἰκίαν κηδεμονίαν ὁ

A vero vicissim hoc vestro templi edificio delectatus, ea vobis beneficia conferam, quæ me palam ostendent, illos maxime juvare valentem qui benevolo obsequio mihi obediunt.

VERS. 9-11. — Rursus postea commemorans, quæ antea propter suam segnitiam pertulerunt, ait : « Respexistis ad multa, et facta sunt pauca, et illata sunt in domum, et exsufflavi ea. » Id est, Ne fruges quidem vobis a terra suppeditari sivi : et quæ natæ videbantur, eas pessumdedi. Tum pergit dicere : « Propterea hæc ait Dominus omnipotens. Quia domus mea deserta est, vos autem properatis unusquisque in propriam domum, idcirco abstinabit cælum a rore, et terra subtrahet procreationes suas vobis. Et inducam gladium super terram, et super montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et super omnia quæ tellus germinat, et super homines, et super jumenta, et labores quoslibet manuum vestrarum. » His verbis vult eis in memoriam revocare quæ ob neglectum templum mala pertulerant. Dum enim, inquit, templum meum in vastitate jacere sinentes, vestrarum ædium constructioni operam dábatis; tunc, inquit, imber prohibitus fuit, tellus fruges negavit, et quodam veluti gladio cunctos ego terræ fructus destruxi, hominibus quoque ac jumentis haud raro percussis; cunctis denique, ut summatim dicam, laboribus vestris pessumdati. Jam præter exhortationem ut ad præcidenda ac deferenda ligna ascenderent, et ædificii curam gererent, hæc addidit, præteritorum nimirum memoria terrens illos quominus segniter mandatum exciperent. Ad dit igitur :

VERS. 12-14. — « Et audivit Zorobabel Salathielis filius de tribu Judæ, et Jesus Josedeci filius sacerdos magnus, et reliqui omnes de populo, vocem Domini Dei sui, et sermones Aggæi prophætæ, prout miserat eum Dominus Deus eorum ad ipsos, timitque populus; a facie Domini. » Ostendit haud inaniter facta verba ad eos fuisse; etenim cuncti prædictas minas verentes ad ollicium redierant : ita ut missus a Deo propheta dixerit eis : « Ego vobiscum sum, ait Dominus. » Nempe ut ostendat, quod simul ac mores immutarunt, et ædificando templo studium impenderunt, statim Deus promiserit se patrociniuum ad omnia exhibiturum. Etenim hoc denotant verba : « Vobiscum sum, ait Dominus; » id est, Vobis adsum, consulens, et quidquid vobis opus est suppeditans. « Et suscitavit Dominus spiritum Zorobabelis filii Salathielis de tribu Judæ, et spiritum Jesu filii Josedeci, sacerdotis magni, et reliquorum de omni populo, qui ingressus est ad opus faciendum in domo Domini omnipotentis Dei sui. » Nimirum haud suum tantummodo patrociniuum promisit Deus, sed alacritatem simul ducum concitavit universique populi, ut cæteris cunctis

omissis ædificando templo vacarent, utque pro A
viribus ad finem opus perducerent. Posthinc alacritatem illorum magis adhuc confirmans, Deus prophetæ apparet, hæc dicens :

τέλος ἀφίκοιτο τὸ ἔργον. Εἶτα καὶ τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἐπὶ πλεονεπιβρόνων ὁ Θεὸς ἐπιφαίνεται πάλιν τῷ προφήτῃ ταυτὶ λέγων·

CAP. II.

VERS. 1-5. « Loquere Zorobabeli Salathielis filio de tribu Judæ, et Jesu Jesedeci filio, et reliquis omnibus de populo, dicens : Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua priore ? et quomodo videtis ipsam nunc, quasi non sit coram vobis ? Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus : confortare item, Jesu Josedeci filii, sacerdos magne : confortetur denique universus terræ populus, dicit Dominus omnipotens : **276** et Spiritus meus astitit in medio vestri. » Si quis vestrum, inquit, veterem domus sæpe gloriam novit, et qualia ego hujus causa sæpe fecerim, vel pro populo qui ejusdem sollicitudinem gessit, utique agnosceret quantum illa priora a præsentibus differant. Nunc plerique vestrum illa ignorantes, et præsentia tantum spectantes, nihil propemodum vos videre putatis, propter obsidentem templum hoc solitudinem seu ruinam. Veruntamen si perseverante alacritate ædificationi ejus instabitis, atque omnia ad ejus complementum studiose contuleritis, meam enimvero providentiam sentietis ; et quasi omne officium erga Dei templum præstiteritis, reliquorum beneficiorum compotes eritis. Eroque vobiscum, inquit, factis ipsis id demonstrans ; meamque gratiam consequimini, vobis quodammodo astantem vestrasque res administrantem atque regentem. Nam verba « Spiritus meus, » gratiam ab eo collatam significant.

Quandoquidem Spiritus sancti hypostasim propriam, tanquam in singulari persona agnitam apud Deum veteris Testamenti homines non agnoverunt ; cuncti autem ante Christi Domini adventum, et Deum et creationem sciebant, sed præterea nihil ; divina tunc Scriptura asseclas suos ita docente ; in invisibili autem creatura nihil unicum agnoscente, sed angelos atque virtutes cunctas appellante invisibiles ac ministrantes substantias, quas subservire per omnia tradebat divinis nutibus. Spiritum sanctum itaque in propria hypostasi apud Deum agnoscere nequibat : nam neque inter ministrantes numerari poterat quod erat unicum, neque cum Deo **277** collocari quidquid in peculiari persona consistere dicebatur : nihil enim hujusmodi tunc scitum erat ; sed id demum nos edocuit Christus Dominus, qui apostolis suis mandavit, « Euntes docete omnes

(55) Sequitur Theodori disputatio, quod veteris ætate Testamenti Spiritus sancti persona nota non fuerit ; quam suam opinionem idem nobis oggessit etiam retro p. 83. Atqui Nicetas Aquileiensis, Theodoro ferme contemporaneus, ex hoc ipso Aggæi loco contrariam Theodoro tenet sententiam in egregio *De Spiritu sancto tractatu*, quem nos ex Vaticano codice edidimus, in Script. Vct. tom. VII. Ait enim

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. α'-ε'. — « Εἶπον δὴ πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πρὸς πάντας τοὺς καταλοιπούς τοῦ λαοῦ, λέγων· Τίς ἐξ ὑμῶν ὡς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἔμπροσθεν ; καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχὶ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν ; καὶ νῦν κατίσχυε, Ζοροβάβελ, (p. 419) λέγει Κύριος· καὶ κατίσχυε, Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας· καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Εἰ γὰρ τις ὑμῶν, φησὶ, τὴν παλαιάν τοῦ οἴκου τούτου δόξαν ἠπίστατο, καὶ οἴαπερ τὰ περὶ αὐτὸν παρ' ἐμοῦ γεγονότα πολλάκις, εἴτε περὶ τὸν λαὸν τῆς ἐν αὐτῷ τελευμένης σπουδῆς ἔνεκεν, συνείδεν ἂν ὁπόση τῶν τότε καὶ νῦν ἐστὶν ἡ μεταβολή· νῦν γὰρ ἐκεῖνα μὲν οὐκ εἰδότες ὑμῶν οἱ πολλοὶ, τὰ παρόντα δὲ ὁρῶντες, ὡς ἂν οὐκ ὄντα διὰ τὴν κατέχουσιν αὐτὸν ἐρημίαν ὄρατε· ἀλλὰ γὰρ ἐπιμαίνατε τῇ περὶ τὴν οἰκοδομὴν προθυμίᾳ, καὶ πάντα δὴ μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιτελεῖτε σπουδῆς εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ ναοῦ· αἰσθήσεσθε γὰρ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας τότε, καὶ ὅσον τὰ καθήκοντα ἐν τῷ ναῷ περὶ τὸν θεὸν πληροῦντες, τεύξεσθε τοῦ λοιποῦ· ἔσομαι δὲ, φησὶν, ἐν ὑμῖν, δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δεικνύμενος, καὶ τὰ χάριτος τεύξεσθε τῆς ἐξ ἐμοῦ μόνον οὐκ ἐφεστῶσης ὑμῖν, οἰκονομούσης τε καὶ διοικουμένης τὰ καθ' ὑμᾶς· τὸ γὰρ Πνεῦμά μου, τὴν χάριν τὴν ἐξ αὐτοῦ λέγει.

Ἐπειδὴ Πνεύματος ἁγίου ὑπόστασιν ἴδιαν ὡς ἐν προσώπῳ γνωριζομένην οἰκείῃ παρὰ τὸν Θεὸν οἱ τῆς παλαιᾶς οὐκ ἠπίστατο Διαθήκης (55). (p. 420) πάντων τῶν πρὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας Θεὸν εἰδόντων καὶ κτίσιν, ἔτερον δὲ οὐδένα τε, καὶ τῆς θείας Γραφῆς τοῦτο παιδευοῦσης τοῦ οἰκίου ἐν τῷ τότε καιρῷ, ἐν ἄοράτῳ δὲ κτίσει μοναδικὸν μὲν οὐδὲν ἐπισταμένης· ἀγγέλους δὲ καὶ δυνάμεις κοινῶς καλοῦσης ἀπάσας τὰς ἀοράτους καὶ λειτουργικὰς οὐσίας, ὡς ὑπηρετεῖσθαι ἐν ἅπασιν ἐδίδασκε τοὺς νεύμασι τοῖς θεοῖς. Πνεῦμα τὸν ἅγιον ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει παρὰ τὸν Θεὸν εἶδέναι οὐκ ἠδύνατο· οὔτε γὰρ ἐν λειτουργικοῖς ἀριθμῶν οἶόν τε ἦν τὸ μοναδικόν, οὔτε Θεῷ συντάττειν ἐν ἰδίῳ τι λέγοντας προσώπῳ· ἐπεὶ μηδὲν ἤδρασαν τοιοῦτο· ταῦτα δὲ ἡμᾶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς ἐξεδίδαξεν, ὡς τοῖς ἑαυτοῦ παρέδωκεν ἀποστόλοις τὸ, « Πορευθέντες μαθητεύ-

p. 325 : *de Spiritu sancto, quod adsit ubique, dicit propheta ex persona Domini, « Ego in vobis, et Spiritus meus stat in medio vestrum. »* Ibidem alia recitat testimonia Jobi, Davidis, Salomonis. Quod argumentum laicius tractarunt alii Patres, de quibus videndus Petavius *De Trin.* lib. II, 7. De hac re rursus nos disseremus ad Zachariæ capitulum 11.

σατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα Ἀ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἅφ' ὧν δὴ μαθάνομεν Πατρός τε πρόσωπον ἴδιον, καὶ Υἱοῦ πρόσωπον ἴδιον, καὶ Πνεύματος ἁγίου πρόσωπον ἴδιον, τῆς θείας καὶ ἀϊδίου οὐσίας ἕκαστον τούτων εἶναι νομίζοντες ὁμοίως, ἅτε μιᾶς μὲν τῆς μαθητείας οὐσης ἦν ἐπὶ διδασκαλίᾳ τῆς θείας ἐξεπαίδεύοντο γνώσεως· ἐνδὲ δὲ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ἐπι- Πνεῦμα ἄγιον ἐν ἰδίῳ προσώπῳ καὶ ὑποστάσει ἰδίᾳ, κειχωρισμένως τοῦ Θεοῦ οὐκ ἠπίστατο· Πνεῦμα δὲ ἄγιον ἐκάλει, ἦτοι Πνεῦμα Θεοῦ, τὴν χάριν αὐτοῦ, ἣ τὴν ἐπιστάσιαν, ἣ τὴν κηδεμονίαν, ἣ τὴν περὶ τι διαθήσειν, ἣ εἰ τι τοιοῦτον· (p. 421) «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω;» Βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι Ἐξω τῆς ἐπιστάσεως σου γενέσθαι οὐ δυνατόν, ἐπειδὴ πάρει τοῖς πᾶσιν· ἐπάγει γοῦν πρὸς τὸν Θεόν, οὐκέτι Πνεύματος μεμνημένος· «Ἐάν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ·» Ἰνα εἴπῃ ὅτι Ὅπου ποτ' ἂν ὦ, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καθέ- ἴστηκα τὴν σὴν, καθ' ἣν ὅπως ἂν ἐθέλης τε τοῖς πᾶσι παρῶν τὰ κατ' ἐμὲ διοικεῖς· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῆ εὐθείᾳ·» Ἰνα εἴπῃ, Ἄγα- θότητι πάντοτε τὰ κατ' ἐμὲ διοικήσας, κατὰ ταύτην με καὶ νῦν ἐπανάξεις· «Τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἄγιον μὴ ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ,» Ἰνα εἴπῃ, Τὴν ἐξαίρετόν σου καὶ ἐξελεγμένην κηδεμονίαν ἀπ' ἐμοῦ μὴ ἀφέλης. Οὕτως καὶ ἐνταῦθα λέγει· «Καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφ- ἔστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν·» Ἰνα εἴπῃ, Ἡ χάρις ἣ ἐμῆ, καὶ ἣ περὶ ὑμᾶς διάθεσις συνέσται ὑμῖν, ἐφστωσά τε καὶ τὴν ἑαυτῆς ἡμῖν παρέχουσα ὠφέλειαν. Ὡς γὰρ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐκ ὑπόστασιν τινα, τὴν δὲ περὶ τι διάθεσιν οὕτως ὀνομάζων· οἷον ὅτ' ἂν λέγῃ, «Τὰς νεομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα μισεῖ ἡ ψυχὴ μου,» Ἰνα τὴν διάθεσιν εἴπῃ καθ' ἣν ἐμίσει τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα μοχθηρῶν ὄντων τὸν τρόπον· οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα λέγει· Ἀλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν ὑπερ- πλείονος εἰρήσθω τῆς ἀκριβείας.

Στίχ. 5-1. — (1) δὲ γε Θεὸς ἐπειδὴ διήγειρε μὲν ἐν τοῖς προειρημένοις τὸν λαὸν διὰ τοῦ προφήτου περὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς αὐτάρκως καὶ προθυ- μοτέρους ἐργάσατο, (p. 422) ἑώρα δὲ συλλογιζομέ- νους πόθεν ἂν αὐτοῖς προσγένοιτο τσαῦτα ἐπι πενο- μένοις ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφ' ὧν δυνατόν κατὰ τὸ προσῆκόν τε ἀπαρτισθῆναι τὸν ναὸν καὶ πᾶσαν αὐτῶ τὴν προσήκουσαν εὐπρέπειαν ἀποδοθῆναι, οἶαν δὴ τὸ πρότερον εἶχεν ἐν οἰκοδομαῖς τε καὶ σκεύεσιν ἁγίοις καὶ τοῖς λοιποῖς, ἐπάγει· «Θαρσεῖτε, μὴ δὴ φο- βεῖσθε.» Περὶ τούτων, φησὶ, καὶ πῶς ἐνεσσι, μὴ φοβεῖσθε. «Διότι τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι ἀπαξ ἐγὼ σεῖω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν· καὶ συσσειώσω πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν· καὶ κλήσω τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει Κύριος παντοκρά- τωρ· διότι μεγάλη ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου, ἣ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει Κύριος παντο-

gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti 22:» unde discimus Patris personam propriam, et Filii personam propriam, et Spiritus sancti personam propriam, unumquemque horum divinam ac sempiternam æque habere substantiam censes; quandoquidem una est doctrina, qua in divinæ scientiæ traditione imbuebantur: unum item baptisma in nomine horum collatum. At Scriptura vetus, ut dixi, Spiritum sanctum in propria persona, et in propria hypostasi, seorsum a Dei generali notione nescivit: Spiritum vero sanctum sive Spiritum Dei, gratiam ipsius vocabat, vel imperium ac providentiam, vel erga aliquid affectionem, vel quidvis huiusmodi. «Quo a Spiritu tuo ibo? et a facie tua quo fugiam 23?» Vult enim dicere fieri non posse, ut extra tuum imperium sim, quoniam omnibus rebus ades. Pergit itaque dicere de Deo ommissa Spiritus mentione: «Si ascendero in cælum, tu ibi es 24;» ubicunque fuero, sub potestate tua sum constitutus, qua quomocundocunque volueris cunctis præsens, res meas gubernans. «Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam 25;» id est, Bonitate tua res meas gubernans, hac ipsa me nunc reduces. «Spiritus sanctum tuum ne auferas a me;» id est peculiare selectumque patrocinium a me non auferas. Sic etiam hoc loco ait 27: «Spiritus meus astitit in medio vestri;» id est, Gratia mea meusque erga vos affectus vobiscum est, præsidens suamque vobis opem præbens. Sicut videlicet animam in Deo dicit, non quasi quamdam hypostasim, sed affectum erga aliquid ita nominans. Veluti cum dicit: «Calendas vestras, et sabbata odit anima mea 28;» affectionem 278 illam significans, qua illorum opera oderat improbis moribus præditorum. Ita Spiritum quoque dicit. Verum de his satis superque dictum sit.

VERS. 6-10. Et Deus quidem cum excitasset in prædictis populum per prophetam ad ædificii opus, satisque eum promptum effecisset, cernebat tamen eum reputantem, undenam sibi pauperi ex captivitate facultas foret digne templum exstruendi, et congruum ornatum addendi, qualem antea habuerat in structuris ac vasis sanctis et reliquis; ideoque addit: «Confidite, neque metuatis.» Hæc, inquit, quomodo futura sint, ne ambigatis. «Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc ego cælum concutio et terram ac mare et aridam: et commovebo omnes gentes: et implebo domum hanc gloria, dicit Dominus omnipotens: quia magna erit gloria domus hujus, posterior præ priore, dicit Dominus omnipotens: et hoc in loco dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, et pacem animæ in acquisitionem omni ædificanti, ut templum hoc exstruat.» De penuria necessariorum; inquit, ne solliciti sitis: ego

22 Matth. xxviii, 19. 23 Psal. cxlvi, 7. 24 Ibid. 8. 25 Psal. cxlii, 10. 27 Psal. l, 13. 28 Isa. i, 15.

enim cunctas pene commovens gentes, magno numero multisque præditas opibus, ad vos venire permittam. Dicit autem Gogi populum, quo adventuente, tunc maxime domus hujus gloria inclarescet propter meam tutelam: nam illorum argentum et aurum, et quidquid, ut summam dicam, ii habent, meum est, quoniam nihil in mundo meum non est, quia creatura omnis opus meum est: quæ ego ipsis erepta ad vos transferam, nullam iis injuriam faciens qui non sua possidebant; sed mea jure meritoque meis conferens; ita ut gloriam meam in hoc templo per ea quæ geram ostensurus sim, preces vestras **279** illic excipiens, vobisque adversus hostes vires suppedians, tales tantosque qui et omnem numerum exsuperant, et hellica peritia invicti sunt: quo fiet ut cunctis major appareat præsens, quam præterita templi hujus gloria: quia majus hoc videbitur facinus, quam prius illud sub Assyriis vel quibusdam aliis: propterea quod non multitudinem tantum, sed vigore etiam atque peritia præsentibus hostes priscis antecellant. Quibus omnibus virtute mea mirabiliter superatis, in omnimoda pace vivetis, tranquillo animo propter cujuslibet hostis depulsionem, plurimisque manubiis inde reportatis, quarum potiti facilem habebitis copiam pro vestro libito templum hoc exstruendi et in altum attollendi, ut decus suum habeat, propter eos qui orandi et cultum exhibendi causa convenient.

μοις προσόντων λάφυρα συναγαγόντες· ἃ περιποίησαντες ἑαυτοῖς, εὐκολον ἔχετε βουλευθέντες τὴν δυνάμει τοῦ τὸν ναὸν τοῦτον κατασκευάσαι τε καὶ ἀνεγείραι, ὡς ἂν τὴν οἰκίαν εὐπρέπειαν ἔχοι, τῆς τῶν ἐν αὐτῷ συνδόντων ἔνεκεν εὐχῆς τε καὶ θεραπείας.

VERS. 11-15. — Jam postquam prædictis omnibus satis eos adhortatus est, atque ad operam ædificandi impulsi, promissionibus etiam in spem erexit, fore ut multa beatitate fruantur facti hostibus superiores, et quod omnia ad templi ædificationem idonea habituri affatim sint. Cæterum recte illos posthinc victuros putavit, et in reliquis curaturos peccatorum suorum emendationem. Sic autem dicit: «Quarta et vicesima mensis noni, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggæum prophetam dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Interroga nunc sacerdotes legem dicens: Si sumpserit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem aut rem coctam aut vinum aut oleum, aut quemlibet cibum, num sanctificabitur? Responderuntque sacerdotes et dixerunt: Nequaquam. Dixitque Aggæus: Si tetigerit animo pollutus de omnibus his, num contaminabitur? Responderuntque sacerdotes: Contaminabitur. Responditque Aggæus, et dixit: Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus; et **280** sic omnia opera manuum eorum: et quicumque appropinquaverit illuc, contaminabitur. » Vult illos reprehendere, qui sacra vasa, et reliqua di-

κράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆλαι τὸν ναὸν τοῦτον. » Περὶ δὲ τῆς σπάνεως τῶν ἐπιτηδείων, φησὶ, μὴ φροντίζετε· μόνον γὰρ οὐχ ἅπαντα συσσεύσας τὰ ἔθνη, πολλὰ τε καὶ πολλοῦ γέμοντα πλοῦτου, ἐφ' ὑμᾶς ἔλθειν ἔασω. Λέγει δὲ τοὺς περὶ τὸν Γ' αἰῶνα, ὡς ἐληλυθότων τότε δὴ τῆς δόξης τοῦ οἴκου τοῦτου τὸ μέγεθος ἐκφανὲς ποιήσω διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς ἐμῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀργύριον τὸ προσὸν ἐκείνοις, (p. 423) καὶ τὸ χρυσίον, καὶ πάντα δὴ συντόμως εἰπεῖν τὰ προσόντα ἐκείνοις ἐμὰ· ἅτε δὴ πάντα ὄντα ἐμὰ· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἔργον ἢ κτίσις ἐμὸν· ἅπερ οὖν ἀφελῶν, εἰς ὑμᾶς μεταστήσω, οὐκ ἀδικῶν τοὺς ἔχοντας ὅτι γε εἶχον τὰ μὴ αὐτῶν· τὰ ἐμὰ δὲ εἰκότως διδοὺς τοῖς ἐμοῖς· ὥστε τὴν τότε δεικνυμένην περὶ τὸν οἶκον τοῦτον δόξαν

B ἀφ' ὧν διαπράττομαι, δεχόμενός τε ὑμῶν τὰς ἐν αὐτῷ δεήσεις, καὶ παρέχων ὑμῖν τὸ κατὰ τῶν πολεμίων κράτος, τοσούτων τε ὄντων καὶ τοιούτων, ὡς ἀριθμῶν μὲν αὐτοὺς τῷ πλήθει νικᾶν, ἀκαταμαχῆτους δὲ εἶναι διὰ δυνάμειν τε καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν· τοῖς πᾶσι δοκεῖν μείζονα φαίνεσθαι τῆς ποτὲ περὶ τὸν οἶκον τοῦτον φανεύσης δόξης· ἅτε καὶ τοῦ ἔργου μείζονος ὄντος ἢ πρότερον ἐπὶ τε τῶν Ἀσσυρίων, ἢ καὶ τινων ἐτέρων ἐγένετο· διὰ τὸ οὐ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ τοὺς νῦν ὑπεραίρειν τῶν πάλαι· ὧν δὴ πάντων τῇ ἐμῇ δυνάμει παραδόξως περιγεγονότες ἐν εἰρήνῃ παντελεῖ γενήσεσθε, ἀθρόοι δὲ τε ταῖς ψυχαῖς διαμένοντες διὰ τὸ παντὸς ἀπηλλάχθαι πολεμίου, καὶ πλεῖστα ὅσα ἐκ τῶν τοῖς πολε-

C Στίχ. ια'-ιε'. — (p. 424) Διὰ δὴ πάντων τῶν προειρηφώτων ἀρχοῦντως αὐτοὺς προτροφεύμενός τε καὶ παρορμήσας ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς, καὶ δὴ καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις εὐέλπιδας ποιήσας, ὅτι πολλῆς μεθέξουσι τῆς εὐπορίας κεκρατηχότες τῶν πολεμίων, ὡς ἂν ἅπαντα πρὸς τε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς ὃ τι ἂν ἐθέλοισιν ἄφθονα ἔχοιεν. Τοῦ λοιποῦ καλῶς ἔχειν ἠγήσατο καὶ τὴν ἐν ἐτέροις διάρθρωσιν αὐτοῖς προσαγαγεῖν ἐν οἵσπερ ἡμάρτανον. Λέγει δὲ οὕτως: «Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου μηνός, ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην λέγων· Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπερώτησον τοὺς ἱερεῖς νόμον λέγων· Ἐάν λάθῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψηται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου ἢ ἐψήματος ἢ οἴνου ἢ ἐλαίου καὶ παντὸς βρώματος, εἰ ἁγιασθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπον· Οὐχί. Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος· Ἐάν ἄψηται μεμιασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ πάντων τούτων, εἰ μιανθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς καὶ εἶπον· Μιανθήσεται. Καὶ ἀπεκρίθη Ἀγγαῖος, καὶ εἶπεν· Οὕτως ἐλάς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει Κύριος· καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ὅς ἐάν ἐγγίῃ ἐκεῖ (56), μιανθήσεται.»

(56) Ita Græcus textus, etiam Vaticanus, cum Arabico. Sed melius in Hebraico, Syro atque Lat. vulgato dicuntur contaminari omnia illic oblata.

Βούλεται μὲν αὐτοὺς ἐλέγχειν ὡς τῶν σκευῶν τῶν ἱερατικῶν, καὶ τῶν λοιπῶν δὴ τῶν τῆ τοῦ θεοῦ θεραπευτικῶν προσηκόντων ἀμελῶς καὶ προχειρῶς ἐφαπτομένους, καὶ οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους, (p. 425) ὑπὲρ οὗ δὴ τοῖς ἱεραῦσι προσαγαγεῖν τὴν ἐρώτησιν ταύτην προσέταξε τῷ προφήτῃ, ὅτε ἐν ἐκείνοις δὴ τὰ τοιαῦτα ἐν ἀμελείᾳ ποιεῖσθαι, ἢ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους. Κάλλιστα δὲ καὶ τὴν ἐρώτησιν ἀπὸ εὐτελεῶν ἐποίησατο, ἵνα μειζρόνως τὸ κατὰ τὰ σκεύη τὰ ἁγία πλημμέλημα αὐξήσῃ. Λέγει τοίνυν ὅτι, Ἐἴ τις κρέας ἁγίου τὸ ἀπὸ θυσίας ἢ τινος προσφορᾶς ἡγιασμένον ἐν μέρει τινὶ τοῦ ἱματίου ἐμβάλη τοῦ οἴνου, εἴτα τοῦτο δὴ τὸ ἄκρον ἐτέρου τινὸς ἀφεται οἴνου ἢ ἐλαίου ἢ ὅτου δὴ ποτε τῶν βρωτῶν, ἄρα ἁγίου ἔσται τὸ τοιοῦτο διὰ τὴν τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου ἀφῆν, ἐν ᾧπερ ἀπέκειτο τὸ κρέας; Οἱ δὲ ἀκολουθῶς ἔφασαν ὅτι μὴ ἁγίου γίνεταί τὸ τοιοῦτο, ὡς οὐκ αὐτάρκως ἔχοντος τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου διὰ τὸ ἐγκείμενον κρέας ἁγίου ἐτέρῳ βρωτῷ τὸν ἡγιασμὸν παρέχειν. Εἴτα πάλιν ἐρωτᾷ, Ἐάν δέ τις μεμιασμένος ἐφ' ὅτῳ δὴ ποτε ἀφῆται τῶν τοιούτων, μαινεῖ ἄρα πάντως αὐτὰ, ἢ οὐ; Οἱ δὲ ἔφασαν μαινεῖν. Ἐβουλήθη δὲ διὰ τούτων εἰπεῖν ὅτι, Ὅσπερ τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου, οὐ διὰ τὸ ἐπικείμενον ἁγίου ἀγιάζειν δύναται τὸ προσεγγίζον, ὁ μεμιασμένος δὲ ἀπτόμενος τῶν τοιούτων μαινεῖ πάντως αὐτὰ, οὕτω χρὴ νομίζειν καὶ ὑμᾶς ἀπτομένους προχειρῶς, (p. 426) καὶ οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβάσματος τῶν ἱερατικῶν σκευῶν, ἢ τῶν ὅπως ποτε τῷ θεῷ προσηκόντων, ὅτι οὐχ ὁ ἐνείκων ἡγιασμὸς ὑμᾶς ἀγιάζει, ὁ δὲ ὑμέτερος τρόπος μεμιασμένος ἂν ὄβριον προστρέβεται τοῖς ἁγίοις, εἴπερ οὖν αὐτῶν ἔξω τοῦ προσήκοντος ἐφαπτόμενοι φαίνοσθε. Ὅθεν καὶ ὁ προφήτης ἀποκρίνεται ὡς τοῦ θεοῦ εἰπόντος ὅτι, Τοιοῦτο δὴ καὶ τὸ παρ' ὑμῶν γινόμενον ἔστιν, ὅτ' ἂν ἀπτησθῆ τινος τῶν ἐμῶν προσηκόντων ἁγίων ὥστε προσῆκειν ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι πᾶς ἐγγίζων ἐμοὶ (ἐγγίζειν γὰρ ἐμοὶ λέγω, τὸ τῶν ἐμῶν προσηκόντων τε καὶ ἀνακειμένων ἐφάπτεσθαι) εἰ προχειρῶς καὶ ἐν ἀμελείᾳ καὶ καταφρονήσει τοῦτο ποιῆσθαι, οὐ μόνον οὐθενὸς ἀπολαύει κέρδους ἐκ τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ μολύνεται προσδοκούμενος καὶ προσδραπέτομενος, ὑπὲρ ὧν τῶν οὕτως ἁγίων ἦψατο προχειρῶς. « Ἐνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὄβριων ὀδυνηθῆσονται ἀπὸ προσώπου πονηριῶν αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγγοντας. » Λημμάτων αὐτῶν, ἵνα εἰπῆ ὡς ἐπελαμβάνοντο πράττοντες οὐ δεόντως. Ἐπὲρ γὰρ ὧν, φησὶν, ἐπεχειρεῖτε πράξεις ἐν ἀτοπίαις, ὄβριοι εἰς τοῦτο διανιστάμενοι, καὶ μετὰ πάσης τᾶ ἀτοπίας τῆς σπουδῆς ἐπιτελοῦντες, τῇ βαρύτητι τῶν προσεγεγονότων ὑμῖν περιπεπιτύκατε κακῶν, καὶ πολλῶ γὰρ πλέον ἐπειδὴ τὸν παρ' αὐτῶν προφητῶν ἐλεγχον οὐκ ἐδέχσθε. (p. 427) ἔδυσχεραίνετε δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς πύλαις ἐστῶτας, ὡς ἂν κοινήν ἄποι τὰς εἰσιούσας τε καὶ ἐξιούσας τὴν ἀπὸ τῶν λεγομένων προσάγειν ἐνδιόρθωσιν.

Στίχ. 15'-κ'. — « Καὶ νῦν θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ὑπεράνω πρὸς τοῦ θεῖου λίθου ἐπὶ λίθου ἐν τῷ ναῷ Κυρίου ἵνεως ἦτε ὅτε ἐνεβάλλετε εἰς κυψέλην εἰκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο δέκα σάτα χρυθῆς καὶ εἰσεπορεύετο εἰς τὸ ὑπολήμιον ἐξαντλήσαι πεντήκοντα μετρητὰς καὶ ἐγένοντο εἰκοσι ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν ἀφορίᾳ καὶ ἐν

vino cultui congrua negligenter indifferenterque tangebant, et non cum conveniente pavore : qua super re sacerdotes ipsos interrogari a propheta Deus jubet, in quorum arbitrio erat hæc vel negligenter vel cum debito metu tractare. Egregie vero interrogationem vilibus in rebus facit, ut adversus sacra vasa peccatum magis augeat. Ait igitur : Quodsi quis sanctam carnem de victima aut qualibet oblatione, in partem aliquam vestimenti sui conjecerit ; deinde hujus vestis summitas aliud aliquid contigerit sive vinum sive oleum, sive quamlibet aliam escam, num id, inquam, sanctum evadet propter summi vestimenti contactum, in quo caro reposita erat ? Illi vero congruenter responderunt, rem hujusmodi sanctam non fore, quatenus non sufficiebat vestis summitas, in qua caro sancta inclusa esset, comunicando alteri escæ sanctificationem. Mox denuo interrogat : Si quis quomodocunque pollutus res hujusmodi attigerit. num illas omnino contaminat ? Illi vero dixerunt : Contaminat. Voluit autem per hæc dicere, quod vestimenti quidem summitas propter rem sanctam inclusam sanctificare proximum aliquid nequeat ; sed quod homo pollutus si quid ejusmodi tangat, plane illud contaminet : ideoque credendum, quod si vos temere, et sine debita religione vasa sacra, vel quidquid divino cultui addictum est, tetigeritis, haud illorum sanctitas vos sanctificet, sed vita vestra inquinata contumelia in rebus sanctis aspergat, siquidem illas absque debita reverentia contrectare videamini. Quamobrem etiam propheta respondet, tanquam Deo loquente. hoc ipsum 281 ab iis fieri quotiescunque res sanctas cultui meo addictas tetigerint. Quamobrem scire debetis, quemlibet mihi propinquantem (scilicet quare autem mihi illum dico, qui res meas mihi hinc oblatas attingit), si temere ac socorditer aut contemptum id agat, non modo nullum ex contactu capere emolumentum, verum etiam inquinari non sine sua culpa ac damno, propterea quod temere res adeo sanctas contrectaverit. « Propter munera sua matutina dolebunt a facie iniquitatum suarum : et oderatis arguentes in portis. » Munera dicit quæ non recte agendo accipiebant. Propter improbos actus vestros, quos diluculo consurgentes, omnimoda sedulitate exercebatis, in gravia mala incidistis, præsertim quia prophetarum reprehensionem æquo animo non tulistis ; indignatus his dum in portis consisterent, ut communem cunctis ingredientibus et exeuntibus dictis suis suaderent emendationem.

VERS. 16-20. — « Et nunc ponite in cordibus vestris a die hac et supra, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini : quinquam fueritis, quando mittebatis in cypselum viginti sata, et siebant decem sata hordei : et ingrediebamini torcular ut bauriretis quinquaginta amphoras, et siebant viginti. Percussi vos sterilitate, et aeris corruptione, et gram-

enim cunctas pene commōvens gentes, magno numero multisque præditas opibus, ad vos venire permittam. Dicit autem Gogi populū, quo adveniente, tunc maxime domus hujus gloria inclarescet propter meam tutelam: nam illorum argentum et aurum, et quidquid, ut summam dicam, ii habent, meum est, quoniam nihil in mundo meum non est, quia creatura omnis opus meum est: quæ ego ipsis erepta ad vos transferam, nullam iis injuriam faciens qui non sua possidebant; sed mea jure meritoque meis conferens; ita ut gloriam meam in hoc templo per ea quæ geram ostensurus sim, preces vestras **279** illic excipiens, vobisque adversus hostes vires suppeditans, tales tantosque qui et ornem numerum exsuperant, et hellica peritia invicti sunt: quo fiet ut cunctis major appareat præsens, quam præterita templi hujus gloria: quia majus hoc videbitur facinus, quam prius illud sub Assyriis vel quibusdam aliis: propterea quod non multitudine tantum, sed vigore etiam atque peritia præsentis hostes priscis antecellant. Quibus omnibus virtute mea mirabiliter superatis, in omnimoda pace vivetis, tranquillo animo propter cuiuslibet hostis depulsionem, plurimisque manubiis inde reportatis, quarum potiti facilem habebitis copiam pro vestro libito templum hoc extruendi et in altum attollendi, ut decus suum habeat, propter eos qui orandi et cultum exhibendi causa convenient.

μοίσι προσόντων λάφυρα συναγαγόντες· ἃ περιποιήσαντες ἑαυτοῖς, εὐκολον ἔχετε βουληθέντες τὴν δύναμιν τοῦ τὸν ναὸν τοῦτον κατασκευάσαι τε καὶ ἀνεγείραι, ὡς ἂν τὴν οἰκίαν εὐπρέπειαν ἔχει, τῆς τῶν ἐν αὐτῷ συνιδόντων ἔνεκεν εὐχῆς τε καὶ θεραπείας.

VERS. 11-15. — Jam postquam prædictis omnibus satis eos adhortatus est, atque ad operam ædificandi impulit, promissionibus etiam in spem erexit, fore ut multa beatitate fruantur facti hostibus superiores, et quod omnia ad templi ædificationem idonea habituri affatim sint. Cæterum recte illos posthinc victuros putavit, et in reliquis curaturos peccatorum suorum emendationem. Sic autem dicit: « Quarta et vicesima mensis noni, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggæum prophetam dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Interroga nunc sacerdotes legem dicens: Si sumpserit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, et tetigerit summitas vestimenti ejus panem aut rem coctam aut vinum aut oleum, aut quemlibet cibum, num sanctificabitur? Responderuntque sacerdotes et dixerunt: Nequaquam. Dixitque Aggæus: Si tetigerit animo pollutus de omnibus his, num contaminabitur? Responderuntque sacerdotes: Contaminabitur. Responditque Aggæus, et dixit: Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus; et **280** sic omnia opera manuum eorum: et quicumque appropinquaverit illuc, contaminabitur. » Vult illos reprehendere, qui sacra vasa, et reliqua di-

Α κράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτερίζοντι, τοῦ ἀναστήλαι τὸν ναὸν τοῦτον. » Περι δὲ τῆς σπάνειας τῶν ἐπιτηδείων, φησὶ, μὴ φροντίζετε· μόνον γὰρ οὐχ ἅπαντα συσσεύσας τὰ ἔθνη, πολλὰ τε καὶ πολλοῦ γέμοντα πλοῦτου, ἐφ' ὅμας ἐλθεῖν ἐάσω. Λέγει δὲ τοὺς περὶ τὸν Γῶγ, ὧν ἐληλυθόντων τότε δὴ τῆς δόξης τοῦ οἴκου τοῦτου τὸ μέγεθος ἐκφανὲς ποιήσω διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς ἐμῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀργύριον τὸ προσὸν ἐκείνοις, (p. 423) καὶ τὸ χρυσίον, καὶ πάντα δὴ συντόμως εἰπεῖν τὰ προσόντα ἐκείνοις ἐμὰ· ἅτε δὴ πάντα ἄντα ἐμὰ· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἔργον ἢ κτίσις ἐμὸν· ἅπερ οὐκ ἀφελών, εἰς ὅμας μεταστήσω, οὐκ ἀδικῶν τοὺς ἔχοντας οἳ γε εἶχον τὰ μὴ αὐτῶν· τὰ ἐμὰ δὲ εἰκότως διδοὺς τοῖς ἐμοῖς· ὥστε τὴν τότε δεικνυμένην περὶ τὸν οἶκον τοῦτον δόξαν Β ἀφ' ὧν διακράττομαι, δεχόμενός τε ὑμῶν τὰς ἐν αὐτῷ δεήσεις, καὶ παρέχων ὑμῖν τὸ κατὰ τῶν πολεμίων κράτος, τοσοῦτων γε θνῶν καὶ τοιούτων, ὡς ἀριθμὸν μὲν αὐτοὺς τῷ πλήθει νικᾶν, ἀκαταμαχῆτους δὲ εἶναι διὰ δύναμιν τε καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν· τοῖς πᾶσι δοκεῖν μείζονα φαίνεσθαι: τῆς ποτὲ περὶ τὸν οἶκον τοῦτον φανεύσης δόξης· ἅτε καὶ τοῦ ἔργου μείζονος θνῶτος ἢ πρότερον ἐπὶ τε τῶν Ἀσσυρίων, ἢ καὶ τινῶν ἑτέρων ἐγένετο· διὰ τὸ οὐ πλήθει μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐμπειρίᾳ πολεμικῇ τοὺς νῦν ὑπερβαίνειν τῶν πάλαι· ὧν δὴ πάντων τῇ ἐμῇ δυνάμει παραδόξως περιγεγονότες ἐν εἰρήνῃ παντελεῖ γενήσεσθε, ἀθρόοι τε ταῖς ψυχαῖς διαμένοντες διὰ τὸ παντὸς ἀπηλλάχθαι πολεμίου, καὶ πλεῖστα ὅσα ἐκ τῶν τοῖς πολε-

C Στίχ. ια'-ιε'. — (p. 424) Διὰ δὴ πάντων τῶν προειρηφώτων ἀρκούντως αὐτοὺς προτρεψάμενός τε καὶ παρορμησας ἐπὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς, καὶ δὴ καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις εὐέλπειας ποιήσας, ὅτι πολλῆς μαθέσουσι τῆς εὐπορίας κεκρατηχότες τῶν πολεμίων, ὡς ἂν ἅπαντα πρὸς τε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ καὶ πρὸς ὅτι ἂν ἐθέλοισιν ἀφθονα ἔχοισιν. Τοῦ λοιποῦ καλῶς ἔχειν ἠγήσατο καὶ τὴν ἐν ἑτέροις διόρθωσιν αὐτοῖς προσαγαγεῖν ἐν οἵσπερ ἠμάρτανον. Λέγει δὲ οὕτως· ε Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου μηνός, ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπερώτησον τοὺς ἱερεῖς νόμον λέγων· Ἐὰν λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον ἐν τῷ ἀκρῷ τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, καὶ ἄψηται τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἄρτου ἢ ἐψήματος ἢ οἴνου ἢ ἐλαίου καὶ παντὸς βρώματος, εἰ ἁγιασθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶπον· Οὐχί. Καὶ εἶπεν Ἀγγαῖος· Ἐὰν ἄψηται μεμιασμένος ἐπὶ ψυχῇ ἀπὸ πάντων τούτων, εἰ μιανθήσεται; Καὶ ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς καὶ εἶπον· Μιανθήσεται. Καὶ ἀπεκρίθη Ἀγγαῖος, καὶ εἶπεν· Οὕτως ἐλάς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιον ἐμοῦ, λέγει Κύριος· καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ὅς ἐὰν ἐγγίῃ ἐκεῖ (56), μιανθήσεται. »

(56) Ita Græcus textus. etiam Vaticanus, cum Arabico. Sed melius in Hebraico, Syro atque Lat. vulgato dicuntur contaminari omnia illic oblata.

Βούλεται μὲν αὐτοὺς ἐλέγχειν ὡς τῶν σκευῶν τῶν ἱερατικῶν, καὶ τῶν λοιπῶν δὴ τῶν τῆ τοῦ θεοῦ θεραπεύειν προσήκοντων ἀμελῶς καὶ προχειρῶς ἐφαπτομένους, καὶ οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους, (p. 425) ὑπὲρ οὗ δὴ τοῖς ἱεραῦσι προσαγαγεῖν τὴν ἐρώτησιν ταύτην προσέταξε τῷ προφήτῃ, ὅτε ἐν ἐκείνοις ἴδεν τὰ τοιαῦτα ἐν ἀμελείᾳ ποιεῖσθαι, ἢ μετὰ τοῦ προσήκοντος δέους. Κάλλιστα δὲ καὶ τὴν ἐρώτησιν ἀπὸ εὐτελεῶν ἐποηήσατο, ἵνα μειζρόνως τὸ κατὰ τὰ σκευὴ τὰ ἅγια πλημμέλημα αὐξήσῃ. Λέγει τοίνυν ὅτι, Εἴ τις κρέας ἅγιον τὸ ἀπὸ θυσίας ἢ τινος προσφορᾶς ἡγιασμένον ἐν μέρει τινὶ τοῦ ἱματίου ἐμβάλη τοῦ οἴλαιου, εἴτα τοῦτο δὴ τὸ ἄκρον ἐτέρου τινὸς ἄφεται οἴνου ἢ ἐλαίου ἢ ὅτου δὴ ποτε τῶν βρωτῶν, ἄρα ἅγιον ἔσται τὸ τοιοῦτο διὰ τὴν τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου ἀφῆν, ἐν ᾧ περ ἀπέκλειτο τὸ κρέας; Οἱ δὲ ἀκολουθῶς ἔφασαν ὅτι μὴ ἅγιον γίνεται τὸ τοιοῦτο, ὡς οὐκ αὐτάρκτως ἔχοντος τοῦ ἄκρου τοῦ ἱματίου διὰ τὸ ἐγκείμενον κρέας ἅγιον ἐτέρῳ βρωτῷ τὸν ἡγιασμὸν παρέχειν. Εἴτα πάλιν ἐρωτᾷ, Ἐάν δέ τις μεμιασμένος ἐπ' ὅτῳ δὴ ποτε ἀφῆται τῶν τοιούτων, μαιίνει ἄρα πάντως αὐτὰ, ἢ οὐ; Οἱ δὲ ἔφασαν μαιίνειν. Ἐβουλήθη δὲ διὰ τοῦτων εἰπεῖν ὅτι, Ἄσπερ τὸ ἄκρον τοῦ ἱματίου, οὐ διὰ τὸ ἀκκαίμενον ἅγιον ἀγιάζειν δύναται τὸ προσεγγίζον, ὁ μεμιασμένος δὲ ἀπτόμενος τῶν τοιούτων μαιίνει πάντως αὐτὰ, οὕτω χρὴ νομίζειν καὶ ὑμᾶς ἀπτομένους προχειρῶς, (p. 426) καὶ οὐ μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβάσματος τῶν ἱερατικῶν σκευῶν, ἢ τῶν ὅπως ποτε τῷ θεῷ προσήκοντων, ὅτι οὐχ ὁ ἐκείνων ἡγιασμὸς ὑμᾶς ἀγιάζει, ὁ δὲ ὑμέτερος τρόπος μεμιασμένος ὡς ὕδριν προστρέφεται τοῖς ἁγίοις, εἴπερ οὖν αὐτῶν ἔξω τοῦ προσήκοντος ἐφαπτόμενοι φαίνουσθε. Ὅθεν καὶ ὁ προφήτης ἀποκρίνεται ὡς τοῦ θεοῦ εἰπόντος ὅτι, Τοιοῦτο δὴ καὶ τὸ παρ' ὑμῶν γινόμενον ἔστιν, ὅτ' ἂν ἀπτησθῆ τινος τῶν ἐμῶν προσήκοντος ἁγίων ὥστε προσήκειν ὑμᾶς εἰδέναι ὅτι πᾶς ἐγγίζων ἐμῶν (ἐγγίζειν γὰρ ἐμῶν λέγω, τὸ τῶν ἐμῶν προσήκοντων τε καὶ ἀνακειμένων ἐφάπτεσθαι) εἰ προχειρῶς καὶ ἐν ἀμελείᾳ καὶ καταφρονήσει τοῦτο ποιῶν, οὐ μόνον οὐθενὸς ἀπολαύει κέρδους ἐκ τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ γὰρ καὶ μολύνεται προσδοκούμενος καὶ προσδραπέτομενος, ὑπὲρ ὧν τῶν οὕτως ἁγίων ἦψατο προχειρῶς. « Ἐνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν ὀδυνηθήσονται ἀπὸ προσώπου πονηριῶν αὐτῶν, καὶ ἐμισεῖτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας. » Λημμάτων αὐτῶν, ἵνα εἴπη ὡς ἐπελαμβάνοντο πράττοντες οὐ δεόντως. Ἐπεὶ γὰρ ὧν, φησὶν, ἐπεχειρεῖτε πράξεις ἐξ ὁπίσθεν, ὀρθριοὶ εἰς τοῦτο διανιστάμενοι, καὶ μετὰ πάσης τῆς ἀποδοχῆς ἐπιτελοῦντες, τῇ βαρύντηι τῶν προσεγεγονότων ὑμῖν περιπετυκώκατε κακῶν, καὶ πολλῶν γε πλεόν ἐπειδὴ τὸν παρὰ τῶν προφητῶν ἔλεγχον οὐκ ἐδέξασθε. (p. 427) ἔδυσχεραίνετε δὲ πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς πύλαις ἐστῶτας, ὡς ἂν κοινὴν ἄπαισι τοῖς εἰσιούσι τε καὶ ἐξιούσι τὴν ἀπὸ τῶν λεγομένων προσάγειν ἐνδιόρθωσιν.

Στίχ. 15'-κ'. — « Καὶ νῦν θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ὑπεράνω πρὸ τοῦ θεοῦ εἶναι λίθον ἐπὶ λίθον ἐν τῷ ναῷ Κυρίου ὅτινεις ἦτε ὅτε ἐνεβάλλατε εἰς κυψέλην εἰκοσι σάτα, καὶ ἐγένετο δέκα σάτα κριθῆς καὶ εἰσπορεύετο εἰς τὸ ὑπολήθιον ἐξαντλήσαι πεντήκοντα μετρητὰς καὶ ἐγένοντο εἰκοσι ἐπάταξα ὑμᾶς ἐν ἀφορίᾳ καὶ ἐν

vino cultui congrua negligenter indifferenterque tangebant, et non cum conveniente pavore : qua super re sacerdotes ipsos interrogari a propheta Deus jubet, in quorum arbitrio erat hæc vel negligenter vel cum debito metu tractare. Egregie vero interrogationem vilibus in rebus facit, ut adversus sacra vasa peccatum magis augeat. Ait igitur : Quodsi quis sanctam carnem de victima aut qualibet oblatione, in partem aliquam vestimenti sui conjecerit ; deinde hujus vestis summitas aliud aliquid contigerit sive vinum sive oleum, sive quamlibet aliam escam, num id, inquam, sanctum evadet propter summi vestimenti contactum, in quo caro reposita erat ? Illi vero congruenter responderunt, rem hujusmodi sanctam non fore, quatenus non sufficiebat vestis summitas, in qua caro sancta inclusa esset, comunicando alteri escæ sanctificationem. Mox denuo interrogat : Si quis quomodocumque pollutus res hujusmodi attigerit. num illas omnino contaminat ? Illi vero dixerunt : Contaminat. Voluit autem per hæc dicere, quod vestimenti quidem summitas propter rem sanctam inclusam sanctificare proximum aliquid nequeat ; sed quod homo pollutus si quid ejusmodi tangat, plane illud contaminet : ideoque credendum, quod si vos temere, et sine debita religione vasa sacra, vel quidquid divino cultui addictum est, tetigeritis, haud illorum sanctitas vos sanctificet, sed vita vestra inquinata contumeliam rebus sanctis aspergat, siquidem illas absque debita reverentia contrectare videamini. Quamobrem etiam propheta respondet, tanquam Deo loquente. hoc ipsum **281** ab iis fieri quotiescunque res sanctas cultui meo addictas tetigerint. Quamobrem precari debetis, quemlibet mihi propinquantem (propinquare autem mihi illum dico, qui res meas mihi oblatas attingit), si temere ac socorditer aut contemptum id agat, non modo nullum ex contactu capere emolumentum, verum etiam inquinari non sine sua culpa ac damno, propterea quod temere res adeo sanctas contrectaverit. « Propter munera sua matutina dolebunt a facie iniquitatum suarum : et oderatis arguentes in portis. » Munera dicit quæ non recte agendo accipiebant. Propter improbus actus vestros, quos diluculo consurgentes, omnimoda sedulitate exercebatis, in gravia mala incidistis, præsertim quia prophetarum reprehensionem æquo animo non tulistis ; indignatus his dum in portis consisterent, ut communem cunctis ingredientibus et exeuntibus dictis suis suaderent emendationem.

Vers. 16-20. — « Et nunc ponite in cordibus vestris a die hac et supra, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini : quinquam fueritis, quando mittebatis in cypselen viginti sata, et siebant decem sata hordei : et ingrediebamini torcular ut hauriretis quinquaginta amphoras, et siebant viginti. Percussi vos sterilitate, et aeris corruptione, et gram-

dine omnia opera manuum vestrarum; et non reversi estis ad me, dicit Dominus. Apponite nunc corda vestra a die ista et supra, a quarta et vicesima noni mensis, et a die qua fundamenta jacta sunt templi Domini. Ponite in cordibus vestris, utrum adhuc cognoscetur super aream, et num adhuc viti et ficui et malogranato, et arboribus oleæ, quæ fructus negant, ex hac die benedicam. » Comparisone instituta superioris temporis, quo templi ædificationem negligebant, et præsentis quo urgere opus cœperant, ostendere voluit rerum quæ **282** ipsis obvenerant differentiam : et in quanta neglectus tempore versati fuissent sterilitate, et quanta bona experti postquam exstruendo templo multam contulissent sedulitatem. Ergo, inquit, reputate superiora tempora, cum nondum ædificandi templi curam susceperatis, in quibusnam rerum adjunctis versaremini, cum nimirum manipulos colligebatis viginti satorum fructui suppeditando idonea, vix autem exstabant decem propter frugum corruptelam. Et quidem etiam vitis fructum tantum colligebatis quantum amphoris quinquaginta implendis satis erat; attamen vix viginti efficiebatis, quia et hic ab aere exustus fuerat. Sane ego vobis immisi sterilitatis aerisque pestilentis plagas, quin etiam grandine vestros omnes labores perdididi : vos autem post illa quoque contumaciam vestram retinivistis. Sed ea, inquit, præteriti temporis sunt. Nunc vero considerate, quænam vobis ex illa die evenerint, qua ad templi ædificationem cœpistis incumbere : comperietis enim, neque areæ fructum, neque arborum, comparandum cum superiore : ex his enim antea nullus vobis proventus exstabat : postquam vero templi mei curam geritis, omnia vestra benedictionibus meis cumulans, uberem vobis effeci frugum usum. Jam postquam ita eos cohortatus fuerat, atque ad opus excitaverat veterum rerum memoria, et posteriorum adjectione, propter suam adhuc ambigentes penuriam, rursus animos eis addit dicens :

VERS. 21-23. — « Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum prophetam quarta et vicesima mensis, dicens : Loquere ad Zorobabelem Salathielis filium de tribu Judæ, dicens : Adhuc ego semel commoveo cælum et terram, ac mare et aridam. Et subvertam thronos regum, et perdam fortitudinem regis gentium, subvertamque currus et ascensores : et descendant equi et ascensores eorum, unusquisque cum gladio **283** adversus fratrem suum. » Similia prioribus dicit; talia quippe sunt verba : « Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum. » Atqui in superioribus apparet sæpe divinam revelationem accepisse prophetam, et secundum illam populo locutum. Sed nunc ait « secundo, » quia res Gogi denuo denuntiat, ut qui propter illarum magnitudinem discredabant, sententiam firmam susciperent, quoniam haud semel tantummodo, verum etiam secundo, denuntiabat eas

ἀνεμοφορία καὶ ἐν χαλάζῃ πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ὑμῶν· καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· τάξαιτε δὴ τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ἐπέκεινα, ἀπὸ τῆς τετραβδος καὶ εἰκάδος τοῦ ἐνάτου μηνός, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἐθεμελιώθη ὁ ναὸς Κυρίου· θέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν εἰ ἐτι ἐπιγνωσθήσεται ἐπὶ τῆς ἄλλω· καὶ εἰ ἐτι ἡ ἀμπελος καὶ ἡ συκὴ καὶ ῥοὰ καὶ τὰ ξύλα τῆς ἐλαίας τὰ οὐ φέροντα καρπὸν, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης εὐλογήσω. » Παραθέσει πάλιν τῶν τε πρότερον, ὅτε περ ἡμέλου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν νῦν ἐξότε περ σπουδάσειν ἤρξαντο περὶ τὸ ἔργον, ἠβουλήθη δεῖξαι τῶν γεγονότων περὶ αὐτοὺς τὴν διαφορὰν· καὶ ἐν ὅσῃ μὲν ἀμελοῦντες ἀφορία γεγονέσαν, ὅσων δὲ ἀγαθῶν ἐν πείρᾳ κατέστησαν, ἐπειδὴ τῆ τοῦ ναοῦ προσέχειν οἰκοδομῆ προθυμίαν ἔσχον πολλήν. Ἀναλογίσασθε οὖν, φησι, τὰ τῆς ἡμέρας ἀνώτερα, (p. 428) ὅτε οὕτω τῆς οἰκοδομῆς ἐφροντίζετε τοῦ ναοῦ, ἐν οἷοις ἦτε, ὅτι συνιλέγετε μὲν δράγματα ἰκανὰ καρπὸν εἰκοσι σάτων ἀποδιδόναι, μόγις δὲ ἐξεβιδото δέκα ἐκ τοῦ τοῦ καρποῦ διαφθάρθαι. Καὶ μὴν καὶ τῆς ἀμπελοῦ καρποῦ συνελέγετε πρὸς πεντήκοντα μετρητῶν ἀρκούντα φορὰν, καὶ μόγις ἐκομιζέσθε εἰκοσι διὰ τὸ κάκεινα ἐξηράνθαι τῷ ἀέρι· καὶ γὰρ μὲν ἐπήγαγον ὑμῖν πληγὰς ἀφορίας τε καὶ ἀνεμοφορίας, καὶ δὴ καὶ χαλάζῃ πάντας ὑμῶν ἠφάνισα τοὺς πόνους· ἐμένετε δὲ ἀκαμπτεῖς καὶ πρὸς ἐκεῖνα. Ἄλλα ταῦτα μὲν πρὸ τούτου, φησι. Ἀναλογίσασθε δὲ ἐπ' ἐκείνοις ὁλίπερ ὑμῖν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης προσέγεγονεν ἐν ἡπερ περὶ τὴν οἰκοδομὴν ἐσπουδάσατε τοῦ ναοῦ· εὐρήσατε γὰρ οὔτε τὸν τῆς ἄλωνος καρπὸν, οὔτε τὸν τῶν δένδρων, παραθέσει τῶν τότε ἐπιγνωσθῆναι δυνάμενον. Πρότερον μὲν γὰρ ὑμῖν οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐβιδото καρπός· ἐξότε δὲ περὶ τὸν ναὸν ἐσπουδάσατε τὸν ἐμὸν, πάντα εὐλογίας πληρώσας τὰ προσόντα ὑμῖν, ἀφθονον ἔχετε ἐποίησα τῶν καρπῶν τὴν ἀπόλαυσιν. Εἶτα τούτοις αὐτοὺς πάλιν προτρέψάμενος καὶ διεγείρας περὶ τὸ ἔργον τῆ μνημῆ τῶν παλαιῶν καὶ τῆ παραθέσει τῶν ὑστερον, διὰ τὴν πενιὰ ἀμφιβάλοντας ἐτι τὴν οικειὰν, παραθαρήνει πάλιν καὶ φησιν οὕτως :

(p. 429) Στίχ. κα'-χγ'. — « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην, ἐν τῇ τετραδί καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, λέγων· Εἶπὸν πρὸς Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, λέγων· Ἔτι ἀπὰς ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν· καὶ καταστρέψω θρόνους βασιλέων, καὶ ἐξολοθρεύσω δυνάμιν βασιλέως ἔθνων, καὶ καταστρέψω ἄρματα, καὶ ἀναβάτας· καὶ καταθήσονται ἵπποι καὶ ἀναβάται αὐτῶν, ἕκαστοι ἐν ῥομφαίᾳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις λέγει· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον. » Καίτοι γε φαίνεται ἐν τοῖς ἀνωτέροις πολλάκις ἀποκάλυφέν τε θεῖαν δεξάμενος ὁ προφήτης καὶ κατὰ ταύτην διαλεχθεὶς τῷ λαῷ. Ἄλλα τοῦτο φησιν « ἐκ δευτέρου, » ὅτι τὰ περὶ τοῦ Γῶγ νῦν πάλιν αὐτὸς ἐπαγγέλλεται, ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος ἀπιστώσῃ τῷ λεγομένῳ, ἀναμφίβολον δὲ ἔχουσι τὴν γνώμην, ἐκ τοῦ μὴ

μόνον ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον ἐπαγγελιασθαι τὰ αὐτῆ τὸν Θεόν. Εἶπε γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ὅτι Μονοουχὶ συσσεύσας ἅπαντα καταστροφὴν ἐργάσομαι πολλῶν βασιλείων θρόνοις βασιλικῶς κοσμουμένων, τὴν δυνάμειν τε πᾶσαν αὐτῶν ἀφανίζων, καὶ καταστρέφων τὰ ἄρματα σὺν τοῖς ἐπιναθετηκόσιν αὐτοῖς ὥστε εἰς ἀλλήλους αὐτοὺς συμπεσόντας, (p. 430) τοὺς τε ἱπποὺς καὶ τοὺς ἐπιθετηκότας τῶν ἱππων, ἀλλήλων γενέσθαι σφαγίας, καὶ πολλὸν ἀποτελεσθῆναι τὸν φόνον, ἀναιρουμένων αὐτῶν ὑπ' ἀλλήλων· ὅπερ σὺν ἐργάσομαι, ὥστε ὅλον ἐξ ἀπάντων γενέσθαι, ὅτι οὐ τῆς ὑμετέρας διὰ χειρὸς ἔργον ἢ τροπὴ τοῦ τελεσθαι τὸ πᾶν τῆς ἐμῆς.

Στίχ. κδ'. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, λήψομαι σε, Ζοροβάβελ, τὸν τοῦ Σαλαθιήλ τὸν δοῦλόν μου, λέγει Κύριος· καὶ θήσομαι σε ὡς σφραγίδα· διότι σε ἡρέτισα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Τότε δὲ, φησὶν, ὁ Ζοροβάβελ, τῆς οικείας ἀξιώσας ἠγούμενον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, πάντων κρατῆσαι παρασκευάσω· ὥστε ἐξ αὐτῶν ὄλον γενέσθαι τῶν ἔργων, ὅτι ψήφῳ τῇ ἐμῇ βασιλεύς τε ἦρησαι βεβαίως, καὶ ἀρσεκείᾳ τῇ ἐμῇ εἰς τὴν ἀξίαν προκεχειρίσαι ταύτην· παντὸς συνέντος ὃν βαδίσας ὅτι θνητῆναί σε ταῦτα οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν, εἰ μὴ κατὰ γνώμην ἐμὴν τὸ βασιλεύειν ἔχων, ἐμῇ τῇ ῥοπῇ καὶ τὴν τοσαύτην κατεπράξω νίκην. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ σφραγὶς ἐπιτιθεμένη ἀσφάλειάν τινα τοῖς ἐμβαλλομένοις παρέχειν δοκεῖ, τοῦτο λέγει, τὸ, « θήσομαι σε ὡς σφραγίδα, » ἀντὶ τοῦ, Δείξω σε ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν ἔντα παντὸς τοῦ λαοῦ, ὅτε τοσοῦτων τῇ ἡγεμονίᾳ τυγχάνοντος τῇ σῆ, ἐπειδὴ ψήφῳ πρὸς τοῦτο ἦρησαι τῇ ἐμῇ. Οὕτως καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγει· « Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός, » ἀντὶ τοῦ, Τοῦτον βεβαίως ἀπέδειξε πρόξενον ἅπασιν ἀνθρώποις τῶν μεγίστων αγαθῶν. (p. 431) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος· « Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε, » ἀντὶ τοῦ, Βεβαιούτέ μοι τὴν ἀποστολήν, ὑμεῖς οἱ πεπιστευκότας. Τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον κἀναυθα λέγει τὸ, « θήσομαι σε ὡς σφραγίδα, » ἀντὶ τοῦ, Βεβαίαν ἀποδείξω τὴν βασιλείαν τὴν σὴν ἐπ' ἀσφαλεῖ ἀπάντων τῶν οικείων, ἀρσεκείᾳ προβεδημένην τῇ ἐμῇ. Εἰκότως δὲ ἀπανταχοῦ κοινῇ πρὸς τε τὸν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν διαλεγόμενος, ἐνταῦθα πρὸς τὸν Ζοροβάβελ μόνον ἐποιήσατο τὸν λόγον, ἐπειδὴ περ τοῦ πολέμου τὴν ἡγεμονίαν τῷ βασιλεῖ μάλιστα προσήκειν ἐχρῆν. D

²⁹ Joan. vi, 27. ³⁰ I Cor. ix, 2.

A Deus. Dicit enim ei : En ego propemodum omnia concutiens, subversionem patrabo multorum regum thronis regalibus præditorum, omnem illorum potentiam destruens, et currus cum ascensoribus suis subvertens; ita ut invicem impingentes tum equi tum equorum ascensores, mutui occisores fiant, multamque cædem efficiant alter alterum interimentes. Quod quidem ego agam, ut palam omnibus fiat, haud manuum vestrarum opus hanc esse belli conversionem atque victoriam, sed potentia: meæ viribus omnia esse confecta. πολέμου καὶ ἡ νίκη, ὑπὸ δὲ τῆς δυνάμεως ἀποτε-

Vrs. 24. — « Die illa, dicit Dominus omnipotens, assumam te Zorobabelem Salathielis filium, servum meum, dicit Dominus : et ponam te tanquam signaculum; quia te elegi, dicit Dominus omnipotens. » Tunc vero te, ait, o Zorobabel, meo dignans auxilio ducem populi Israelitici, cunctis dominari faciam : ita ut ex ipsis operibus exploratum fiat, te suffragio meo regem stabilem electum, meoque beneplicito ad hanc assumptum dignitatem; ut nemo non facile intelligat te nullatenus talia potuisse patrare facinora, nisi voluntate mea rex factus, ope pariter mea victoriam tantam retulisses. Nam sicut signaculum impositum tutelam quamdam suppositæ rei conferre videtur, ideo dicit : « Ponam te tanquam signaculum, » id est, Ostendam te esse **284** tutelam totiusque populi firmamentum, qui talia ducatu tuo consecutus est, qui meo suffragio ad id officii electus es. Sic etiam in Evangeliiis dicitur : « Hunc enim Pater signavit Deus ²⁹, » id est, Hunc firmiter præbuit Deus datorem cunctis hominibus maximorum honorum. Tum et beatus Paulus : « Signaculum apostolatus nostri vos estis, » id est, Firmatis mihi apostolatatum vos qui credidistis. Eodem itaque modo hic etiam dicit ³⁰ : « Ponam te ut signaculum, » id est, Stabile ostendam regnum tuum, quod ob tuorum omnium tutelam, voluntate mea constitutum fuit. Jam cum ubique communiter Zorobabelem simul et Jesum allocutus sit, merito nunc Zorobabelem solum alloquitur, quandoquidem belli ducatus regi præcipue conveniebat.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN ZACHARIAM PROPHE TAM.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἀγγαίῳ προφήτῃ δηλός ἐστι καὶ ὁ μακάριος προφητεῶν Ζαχαρίας· ἐν ἔτει

Sub idem tempus, quo beatus Aggeus in prophetis versabatur, beatum etiam Zachariam vauit

nium suum cecinisse compertum est. Namque anno Darii secundo, ut ex ipsis cognoscere licet divinis Litteris, aiebat ille se post acceptam revelationem initium facere prophetandi; et nunc isto similiter. Quare post reditum Israelitici populi, qui Babylone in Judæam se recepit, prorsus constat utrumque prophetiam edere. Cum enim Cyrus, qui primus Persis simul et Medis imperitavit, reverti in patriam Judæis concessisset, non exigua vis populi in urbem Hierusalem atque in Judæam regressa est, duce Zorobabele. Atque hi reduces fundamenta templi jecerunt, in eoque altare excitaverunt. Sed enim postquam opus impediri cœptum est, partim molestorum hostium malitia, partim ipsa Judæorum desidia, **285** tunc beatus Aggæus propheta divina instinctus revelatione segnitiam illorum objurgabat, atque operis neglectum recordiæ eorumdem imputabat, qui privatos quidem lares non solum sedulo extruebant, verum omninoque elegantia exornabant; Dei vero habitaculum negligebant: et sic omnes ut instarent operi perurgebat; quam rem ipse prophetæ liber demonstrat.

Jam et beatus Zacharias, divina accepta revelatione, suis pariter prædictionibus confirmat populi reditum; fidemque insuper facit, fore ut rursus urbs Hierusalem proprium decus recuperet, rege ibi divina sententia electo, cœlestique gratia instructo, ita ut et urbem gubernet, et exterorum hostium bellis resistat: denique ait sacerdotium tenuo cum veteri hilaritate dignitatem suam recepturum. Atque ita reducibus quoque firmam fore in patria stationem suadebat: namque adhuc dubitare eos verisimile erat, utrum domi essent mansuri necne, sive propter acerbam captivitatem quam nunquam se perpessuros putavissent, sive propter ipsius reditus mirum prodigium. Denique etiam reliquos, qui adhuc in captivitate versabantur, redituros in Judæam spondebat; quæ res in primis stabile fore postliminium, his qui jam redierant, testimonii loco erat. Videtur autem complures diversasque revelationes vidisse, quarum singillatim vim enarrat. Significat etiam bellicam Gogi incursionem, ejusque futuram interneccionem; quippe ejus vires Judæi præter omnem spem debellaturi erant, rege Zorobabele ac duce. Mala quoque his superventura memorat, quæ Machabæorum ætate a Macedonici imperii successoribus contigerunt.

Μέμνηται δὲ καὶ τῶν μετ' ἐκεῖνο προσεσομένων αὐτοῖς λυπηρῶν, ἃ κατὰ τοὺς τῶν Μακκαβαίων αὐτοῖς ἐγένετο χρόνους ὑπὸ τῶν διαδόχων τῆς Μακεδονικῆς βασιλείας.

Neque est mirandum si qua jam præterita, tamen instar rei toturæ, in revelatione **286** ostenduntur: veluti cum quatuor cornua, quæ Israellem disperserant, contracta vidit propheta: namque hoc non futurum, sed jam peracta fuerat. Sive enim Assyrius, Babylonios, Medos, Persasque his quatuor cornibus innuit, ut nonnullorum opinio fert, satis

▲ γὰρ δευτέρῳ Δαριεῶ, καθὼς ἐξ αὐτῆς ἐστὶ μαθεῖν τῆς θείας Γραφῆς, ἐκεῖνός τε κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν ἀρξασθαι λέγει τῆς προφητείας, καὶ μὴν καὶ οὗτος ὁμοίως, ὡς μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς Βαβυλῶνος εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπαναχθέντος ἀμφοτέρους προδήλως φαίνεσθαι ποιούμενους τὴν προφητείαν. Κύριος γὰρ τοῦ πρώτου Περσῶν τε καὶ Μήδων κατὰ ταῦτόν βασιλεύσαντος ἐπανελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν ἐπιτρέψαντος χώραν, ἀνεληλυθεν (p. 432) μὲν κληθὸς εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδαίαν οὐκ ὀλίγον ἡγουμένου τοῦ Ζοροβάβελ, οἱ καὶ τοὺς θεμελίους κατεβάλλοντο τοῦ ναοῦ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἀνήγειραν ἐν αὐτῷ. Ὡς δὲ τὸ ἔργον ἀχθῆναι πρὸς πέρας ἐκωλύετο, νῦν μὲν διὰ τὴν τῶν ἐνοχλούντων αὐτοῖς κακίαν, αὐτίς δὲ διὰ τὴν αὐτῶν ἐκείνων βραθυμίαν, Ἀγγαῖος μὲν ὁ μακάριος προφήτης κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν ἐμείψατό τε αὐτοῖς περὶ τῆς βραθυμίας, καὶ μοχθηρῆς γνώμης ἀμελοῦντος ἐλέγξας τοῦ ἔργου, ἀφ' ὧν περὶ μὲν τοὺς ἑαυτῶν ἐσπούδαζον οἴκους, ὅπως ἂν αὐτοὺς μὴ ποιοῖεν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζοντο τῆς εὐπρεπειας, τοῦ δὲ οἴκου κατημέλουν τοῦ θείου, διήγειρεν ἅπαντας ἐπὶ τὸ ἔργον, ὡς αὐτὴ δείκνυσιν ἡ τοῦ προφήτου βίβλος.

Ζαχαρίας δὲ ὁ μακάριος κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν καὶ αὐτὸς ὁμοίως βεβαίῳ μὲν ταῖς οἰκείαις προβήσεσι τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ πιστοῦται δὲ τὸ καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ ἐπὶ τῆς οἰκείας εἶσεσθαι πάλιν εὐπρεπειας, βασιλέως τε ἐν αὐτῇ τοῦ κατὰ θείαν γεγεννημένου ψῆφον, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἡξωμένου, διέπωντός τε τὰ κατ' αὐτὴν καὶ προμαχοῦντος ἀπάντων εἰς τοὺς κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πολέμους· τῆς ἱερουσῆς τε πάλιν μετὰ τῆς παλαιᾶς φαιδρότητος τὸν οἰκίον ἀπολαβοῦσης κόσμον· ὡς ἂν διὰ τούτων καὶ τοὺς ἀνεληλυθότας ἤδη πείσειεν βεβαίαν (p. 433) αὐτοῖς ἐσομένην ἡγεῖσθαι τὴν ἐπὶ τῶν τόπων οἰκησιν, περὶ ἧς εἰκὸς ἦν αὐτοῖς καὶ ἐπανεληλυθότας ἀμφίβολον εἶναι τὴν γνώμην ἔχειν, εἰ μενοῦσιν βεβαίως, εἴτε διὰ τὴν γεγεννημένην βαρύτητα τῆς αἰχμαλωσίας, ἣν οὐκ ἂν ποτε ἤλπισαν ὑπομείνειν, εἴτε καὶ διὰ τὸ τῆς ἐπανόδου παράδοξον. Καὶ δὴ καὶ ἐτέρους τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων εἰ διδάξειεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπανελευσομένους· ὃ δὴ μάλιστα καὶ τοῖς ἀνεληλυθόσι τοῦ βεβαίου τῆς ἐπανόδου πίστις ἐγένετο. Φαίνεται δὲ πολλὰς τινὰς καὶ διαφόρους ἀποκαλύψεις βλέπων, ὧν ἐκάστης τὴν δύναμιν ἐξηγεῖται· μνησθεῖς δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Γῶγ τὴν ἐφοδον, τὴν τε ἀπίλειαν αὐτῶν ἐσομένην παντελῶς· καὶ ὅτι παραδόξως καὶ παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα κρατήσουσιν αὐτῶν Ἰουδαῖοι ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ βασιλευσόμενοι τε καὶ στρατηγούμενοι.

Θαυμάζειν δὲ οὐ προσήκειν, εἰ τίνα καὶ γεγονότα ἤδη, ὡς ἐσόμενα δι' ἀποκαλύψεως δηλοῖ· ὡς ὅταν λέγῃ, ὅτι τέσσαρα κέρατα διασκορπίσανται τὸν Ἰσραὴλ εἶδε συντριβόμενα. Ταῦτα γὰρ εὐδὴλον, ὅτι οὐκ εἶσεσθαι ἤμελλεν, ἀλλ' ἐγεγόνει. Εἰ μὲν γὰρ τὸν Ἀσσύριον καὶ Βαβυλῶνιον καὶ Μήδον καὶ Πέρσην σημαίνει διὰ τῶν τεσσάρων κερμάτων (p. 434) ὡς ὁ ἐνὶν βούλεται

λόγος, πρόδηλον μὲν ὅτι καὶ Ἀσσυριοὶ καὶ Βαβυλωνῶνιοι δεδώκεσαν ἥδη δίκας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον. Μήθους δὲ Κύρος καθέλιε· μεθ' ὃν τέταρτος γέγονε Δαρεῖος· παρὰ Περσῶν δὲ οὐδὲ γέγονε τι χαλεπὸν τοῖς Ἰσραηλίταις· τούναντιον μὲν οὖν εὖ ὑπὸ τῆς βασιλείας ἔπαθον ἐκείνης, πρότερον μὲν αὐτοὺς Κύρου τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ἀφέντος τῆς αἰχμαλωσίας, μετ' ἐκείνου δὲ Δαρείου τοῖς λοιποῖς τῶν Ἰουδαίων τοῦ ἀνελεθεῖν εἰς τὰ οἰκεία παρασχόντος τὴν ἔθειαν. Εἰ δὲ καὶ ἕτερα τὰς βούλοιτο σημαίνεσθαι τὰ τέσσαρα κέρατα κακῶς διατεθεικότα τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας καιροῦ, πρόδηλον ὅτι κάκεινα πέρας εἰλήφει. Ἄλλ' ἔστιν ὁ προφήτης τῶν τοιούτων διὰ τοῦτο μνημονεύειν, ὡς ἂν καὶ τῆς θείας χάριτος διὰ τοῦτο νῦν αὐτῷ τοῦτο δεικνύσης, ἔν' ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας αὐτὸς εὖ βεβαίαν ἔχη τῶν γεγονότων τὴν πίστιν, καὶ τοὺς ἀκούοντας δὲ ἀκριβῶς πεπεισθαι διδάσκη, ὅτι μένει μὲν ἡ τῶν λελυπηκότων αὐτοὺς τιμωρία· μένει δὲ καὶ αὐτοῖς βέβαια τὰ τῆς δοθείσης εὐεργεσίας. Εἴρηται δὲ ταῦτα ἡμῖν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ὁρώντες τινα μνησόμενα, ὡς ἂν ἐσόμενα, ἃ γέγονεν ἥδη, θαυμάζωμεν ἢ διαπορῶμεν περὶ τοῦ σχήματος τοῦ λεγομένου. (p. 435) Τὰ μὲν δὴ τῆς ὑποθέσεως ἐν τούτοις· κατὰ μέρος δὲ προσεκτέον λοιπὸν, καθὼς ἂν ἡ θεία χάρις διδῶ.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α'-δ'. — « Ἐν τῷ ὀγδόῳ μηνί ἔτους δευτέρου ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἐδδῶ, τὸν προφήτην, λέγων. » Τὸν μὲν χρόνον ἐδήλωσεν ἐν τούτοις καθ' ὃν ἔξισθῆ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας· τίνα δὲ ἄπερ ἐξελεύσθη πρὸς τὸν λαὸν εἰπεῖν, ἐξῆς ἐπάγει. « Ὁργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὄργην μεγάλην. » Πρέπον τῷ καιρῷ τὸ προοίμιον ἐποιήσατο ὁ προφήτης· ἐπειδὴ γὰρ νεαρὰν καὶ ἔναυλον τῶν τῆς αἰχμαλωσίας κακῶν εἶχον τὴν μνήμην, ἄρτι τε αὐτῆς ἀκαλλαγίντες καὶ εἰς τὰ οἰκεία ἐπανελεῖν δυναθέντες, εἰκότως πρὸ παντὸς λόγου τῆς συμφορᾶς αὐτοῦς ὑπομνήσκαι τῆς ἀρτίως γεγενημένης· ὡς ἂν τῇ μνήμῃ τῶν γεγονότων φυλάττοντο εἰς πείραν τῶν αὐτῶν καταστῆναι πάλιν. Ἰστέ γὰρ, φησὶν, ὄργισθεις ἡλίκεν τοῖς πατέρας τοῖς ὑμετέροις ἐπήγαγον τιμωρίαν, οἶων τε αὐτοῦς διὰ τὴν ἀπειθεῖαν ἐν πείρᾳ κατέστησα κακῶν, ἀφελῶν μὲν τῆς γῆς τῆς οἰκείας, ἀκαγαγῶν δὲ αἰχμαλώτους εἰς γῆν ἄλλοτριαν, ἣν εὖπω πρότερον εἶδον. « Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐπιστραφῆσμαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων· καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς οἱ πατέρες ὑμῶν οἷς ἐνεκάλουν αὐτοῖς οἱ προφῆται οἱ ἔμπροσθεν λέγοντες, (p. 436) Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ἀποστρέψατε δὴ ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν· καὶ οὐκ ἤκουσαν, καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακοῦσαί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἀλλὰ νῦν γοῦν ἀποστάντες τῆς

A constat Assyrios ac Babylonios ante id tempus poenas luisse. Medos item imperio a Cyro spoliatos scimus : post quem reliquus est quartus Darius. Porro a Persis nihil molestum Israelitis accidit ; imo omnia secus ab istorum regno experti sunt ; Cyro primum imperii auctore captivitatem solvente ; deinde Dario Judæis reliquis ut in patriam redirent largiente. Quod si quis aliud quid his quatuor cornibus, quæ Israelitis captivitatis tempore nocuerunt, significari arbitratur, constat id quoque jam tum finem fecisse. Sed enim videtur propheta illiccirco horum meminisse (divina scilicet gratia ob id ipsum hæc eadem ei demonstrante), ut a cœlesti revelatione certum ipse rerum peractarum testimonium acciperet, suosque auditores omnino certiores faceret de decreta inimicis eorum poena, et de beneficii impetrati constantia. Atque hæc ego non temere præfatus sum, sed ut dum in cursu interpretationis quædam forte ceu futura occurrant, quæ jam evenerant, ne miremur, neque de rei, quæ dicitur, oblata specie ambigamus. De prophetiæ argumento hactenus. Superest ut res singulas, prout divina gratia concesserit, persequamur.

CAP. I.

Vers. 1-4. — « Octavo mense anni secundi, imperante Dario, factus est sermo Domini ad Zachariam Barachiam, filii (57) Eddonis, prophetam. » His verbis tempus significat, 287 quo divina revelatione dignus habitus est : deinceps vero addit quæ ad populum loqui jussus fuit. « Grandi ira adversus parentes vestros iratus est Dominus. » Congruum tempori exordium propheta fecit ; nam quia recentem adhuc præsentemque malorum in captivitate exantlatorum retinebant memoriam ; quippe qui vix eam depulerant, vixque lares suos recuperare potuerant ; merito antequam aliud dicat, calamitatem iisdem refricat, quam nuper perpessi fuerant ; ut nimirum præteritorum malorum memores caverent utique ne in eadem rursus incidere. Nostis, inquit Deus, quantas ego iratus parentibus vestris poenas imposuerim, quantisque adversitatibus propter ipsorum contumaciam eos obruerim, patria spoliatos, in alienam regionem quam nunquam viderant serviliter abactos. « Dicesque eis, Hæc ait Dominus omnipotens : Revertimini ad me, dicit Dominus virtutum ; et ego convertar ad vos, dicit Dominus virtutum. Neque stalis ut patres vestri, quos reprehendebant superiores prophetæ dicentes : Hæc ait Dominus omnipotens : Recedite a viis vestris malis, atque a studiis vestris malis. Illi tamen mihi non obdixerunt, neque meis verbis aurem præbuerunt, ait Dominus omnipotens. » Nunc ergo onissa imitatione majorum vestrorum ad me re-

aspicite, meisque dictis ac monitis erecto oculo attendite, ut ego quoque vos respiciam, vestrique curam libenter geram. Ne patres vestros imitemini vehementer cavete, qui cum diu multumque a priscis prophetis admoniti fuissent atque exorati, quo scilicet a sua pravitate recederent, neque auscultare voverunt, neque ullam admonitionum rationem habere.

τῆς κακίας ἀποστῆναι τῆς οικείας, καὶ κερδᾶναι τὴν ὕπερ τῶν κακῶς πεπραγμένων αὐτοῖς τιμωρίαν, οὕτε προσέχειν οὕτε λόγον τινὰ ποιεῖσθαι τῶν διδασκόντων ἐβούλοντο.

VERS. 5, 6. — Patres vestri ubinam sunt? et prophetæ numi semper vivent? Eia meos sermones legemque meam excipite, quidquid ego videlicet præcipio in Spiritu meo servis meis prophetis, qui patres vestros comprehenderunt. » Profecto æquum est vos reputare, quod neque patres vestri jam supersint neque prophetæ: nam et hos et illos communis naturæ interitus interceptit, quominus vitam diutius propagarent. Et illi quidem e vivis excesserunt, contumaciæ suæ pœnam experti; prophetæ autem etsi hujus vitæ ōnem fecerunt, nihilominus verborum suorum veritatem factis comprobaverunt; quandoquidem vel ipsis mortuis vaticinia suum exitum æque habuerunt; quia hæc nimirum me jubente edita fuerant. His exemplis monitos ea, quæ prophetæ meo nomine aiunt, non parvipendere decet, imo his auscultare quæ spirituali gratia commoti loquuntur: nam neque dicta ab iis irritari queunt, neque vobis dictorum neglectus vacare periculo potest. His verbis compunctus populus, quorum veritati locuples facta testimonium dabant, sic respondit, ut docilitatem animorum suorum manifestam faceret. « Responderunt, inquit, atque dixerunt: Sicuti disposuit Dominus omnipotens facere nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis. » Verbum disposuit pro disposuerat ponitur: etenim haud de præsentis, sed de præterita re sermo est. Fatemur, inquit, quæ Deus nobis eventura portenderat, congruo facinoribus nostris decreto, ea nos revera expertos fuisse: quare vehementer nobis persuasum est dictorum divinorum veritatem esse certissimam. Hæc elocutus, revelationem deinceps propheta narrat sibi a Deo oblatam, ex qua cum ipse non dubiam publicæ felicitatis confirmationem percipit, tum sidenter auditoribus visa nuntiavit. Sic autem ait:

τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. Τούτων οὕτως εἰρημένων, αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς αὐτός τε ἀκριθῆ τῶν ἀκούουσι θαρρόντως εὐηγγελίζετο τὰ φαινόμενα. Λέγει δὲ οὕτως:

289 VERS. 7-10. — « Die vicesima quarta mensis undecimi, qui est sabbat, secundo Darii anno, sermo Domini factus est ad Zachariam Barachizæ, filii (58) Eddonis, prophetam, dicens. » Verba « Sermo Domini factus est » pro, divina revelatione ego dignus habitus sum, ponuntur; unde revelationem indicans: « Vidi per noctem, » inquit. Neque

μιμήσεως τῶν πατέρων τῶν οικείων, πρὸς με ἀποβλέψατε, καὶ πρὸς τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα ὑμῖν καὶ συμβουλευόμενα τεταμένον ἔχετε τὸ ὄμμα, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ἐφορᾶν ὑμῖν καὶ δι' ἐπιμελείας ἔχειν τὰ καθ' ὑμᾶς ἐλοιμήν· φυλάξαθε δὲ πᾶσαν μίμησιν τὴν πρὸς τοὺς πατέρας τοὺς ὑμετέρους· οἱ πολλὴν καὶ συχὴν παρὰ τῶν προφητῶν τῶν πρότερον γενομένων συμβουλίην δεξάμενοι καὶ παραίνεσιν. ὥστε

Στίχ. ε', ζ'. — «Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι; καὶ οἱ προφήται μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται; Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὸ νόμισμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν Πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, οἱ κατέλαβον τοὺς πατέρας ὑμῶν. » Καίτοι γε καλῶς ἂν ἔχοι κάκεινο ὑμᾶς συλλογίσασθαι, ὅτι οὕτε οἱ πατέρες ὑμῶν εἰσὶν ἔτι, οὕτε οἱ προφήται· προκατελάβετε δὲ κάκεινους καὶ τούτους ὁ κρινὸς τῆς φύσεως θάνατος, ἐπὶ πλείστον ἐκτεταμένην ἔχειν τὴν οικείαν ζωὴν οὐκ ἔων· (p. 437) ἀλλ' οἱ μὲν ἀπεπλήθυσαν τὴν ἐκ τῆς ἀπειθείας δεξάμενοι τιμωρίαν· οἱ προφήται δὲ καὶ παυσάμενοι τοῦ παρόντος βίου τῶν οικείων ρημάτων ἔργους ἐπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν· ἐπεὶ καὶ τετελευτηκότων αὐτῶν, οὐθὲν ἦτοον ἄπερ εἶπον εἰς πέρας ἐξήγετο, ἅτε κατ' ἐμὴν εἰρημένα γνώμην. Πρὸς δὲ τοῦτο ἀφορῶντας προσήκοι ἂν μὴ πάρεργα ποιεῖσθαι τὰ παρ' ἐμοῦ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενα· δέχεσθαι δὲ πάντα ὅσα περ ὑμῖν διὰ πνευματικῆς λέγουσι τῆς χρίτης· ἐπεὶ μήτε ψευθεῖναι οἶόν τι τῶν λεγομένων παρ' αὐτῶν, μήθ' ὑμῖν ἀκίνδυνον ἀμελεῖν ἐθέλουσι τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων. Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰκότως τοῖς ῥήμασιν οἱ τοῦ λαοῦ, ἅτε τῶν πραγμάτων τῆ τῶν λεγομένων ἀληθεία μαρτυρούντων ἀτάρκως, ἀπόκρισιν ἐποίησαντο, σαφῆ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐαυτῶν παρεχόμενοι τὴν ἀπόδειξιν. « Καὶ ἀπεκρίθησαν γὰρ, φησὶν, καὶ εἶπον· Καθὼς παρατέτακται Κύριος παντοκράτωρ τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν. » Τὸ « παρατέτακται, » Παρετέτακτο λέγει· οὐ γὰρ περὶ παρόντων διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν γεγονότων ἡδῆ. Ὁμολογοῦμεν, φησὶν, ὅτι οὐδ' ἄπερ ὁ Θεὸς ἀπεφάνετο γενέσθαι περὶ ἡμᾶς, ἀνάλογον οἷς ἐπράττομεν ἐκβαλῶν τὴν ἀπόφασιν, τοιαῦτα ἔτι καὶ πεπόνθαμεν ὥστε σφόδρα ἡμᾶς πεπεισθαι, (p. 438) ὅτι ἀναντιρρήτως τῶν παρὰ Θεοῦ λεγομένων ἡ ἀλήθεια· καὶ οὐκ ἀκίνδυνον ἡμῖν ἀμελεῖν βουλομένους

ἀποκάλυψιν λοιπὸν ὁ προφήτης διηγείται δευχθεῖσαν περὶ τὸν λαὸν ἀγαθῶν τὴν πίστιν ἐλάμβανε, καὶ τοῖς

Στίχ. ζ'-ι'. — « Τῆ τετράδι καὶ εἰκάδι, τῷ ἑνδεκάτῳ μηνί, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν σαβάτ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τῶν Βαρχαζίου, υἱὸν Ἐδδῶ, τὸν προφήτην, λέγων. » Τὸ « Ἐγένετο λόγος Κυρίου, » ἀντὶ τοῦ, Ἐποκαλύψεως ἡξιώθη θείας· ὅθεν τὴν ἀποκάλυψιν λέγων λοιπὸν, « Ἐώρακα, φησὶ, τὴν νύκτα. » Οὐ

γάρ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐδὲ Κύριος ἡμελλεν λέγειν
 « Ἐώρακα τὴν νύκτα· ἀλλὰ δηλονότι ὁ προφήτης
 φησὶ. Δι' ἐκεῖνου τοίνυν δηλώσας ἀποκάλυψιν αὐτῷ
 γεγενῆσθαι θεῖαν, ἐν τούτοις τὴν ἀποκάλυψιν, τίς
 ἐστὶ, διηγείται· διὸ λέγει· « Ἐώρακα τὴν νύκτα, »
 ἀντὶ τοῦ. Εἶδον ἀποκάλυψιν τοιάνδε. Εἶτα καὶ λέγει
 τοιαύτην ἥτις ἐστὶ. « Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιβεβηκώς
 ἵππον πυρρόν· καὶ οὗτος εἰστήκει ἀναμέσον τῶν
 ὄρεων τῶν κατασκίων· καὶ ὅπισω αὐτοῦ ἵπποι πυρ-
 ροὶ καὶ ποικίλοι καὶ λευκοὶ· καὶ εἶπον, Τί οὗτος,
 Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ καλῶν ἐν
 ἑμοί, Ἐγὼ δεῖξω σοὶ τί ἐστὶ ταῦτα· καὶ ἀπεκρίθη
 ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφρονηκώς ἀναμέσον τῶν ὄρεων, (p. 439)
 καὶ εἶπε πρὸς με· Οὗτοί εἰσιν οὓς ἐξαπέστειλε Κύ-
 ριος περιδεῦσαι τὴν γῆν· καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἄγ-
 γέλῳ Κυρίου τῷ ἐφρονηκῶτι ἀναμέσον τῶν ὄρεων, καὶ
 εἶπον, Περιωδεύσαμεν τὴν γῆν πᾶσαν, καὶ ἰδοὺ πᾶσα
 ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυχάζει. » Εὐδὴλον ὅτι πάντα δι-
 τὰ τῷ προφήτῃ δειχθέντα, γνωρίσματα τινων ὑπῆρχε
 πραγμάτων (59)· ὡς γὰρ ὁ Ἰωσήφ εἶδε δράγματα
 καὶ ἧλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας, ἕκαστον δὲ τούτων
 πράγματός τινος ἐσομένου δηλωσιν εἶχεν· καὶ ὁ Φα-
 ραὸς στάχυάς τε καὶ βλασ, τοὺς μὲν εὐπαθεῖς, τοὺς
 δὲ λεπτούς, ἦν δὲ καὶ ἐν τούτοις ἕτερα τὰ ἐκ τῶν
 δεικνυμένων σημερινόμενα· τὸ αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ
 προφήτης ταῦτα μὲν δι' ἀποκαλύψεως ὁρᾷ θείας,
 ἕκαστον δὲ τῶν δεικνυμένων αὐτῷ σημεῖόν τι καὶ
 δηλωσιν πράγματος εἶχεν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος
 Πέτρος εἶδε σινδόνα ἀπ' οὐρανοῦ καταφρομένην,
 μεστὴν παντοδαπῶν ζώων καθαρῶν τε καὶ ἀκαθάρ-
 των, τὰ φαινόμενα δὲ ἐτέρων τινῶν δηλωσιν εἶχε.
 Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας τὴν
 ἀποκάλυψιν διηγούμενος λέγει πρὸ τῶν ἄλλων ὅτι
 μέσον τῶν ὄρεων εἰστήκει τινων κατασκίων.

Πολλῆς δὲ πλάνης καὶ ἀνοίας ἐστὶ μεστὸν, καὶ οὐδὲ
 ἀσεβείας ἀφροσύνης, τὸ παρά τινων λεγόμενον, (p. 440)
 ὅτι τὸν Υἱὸν ἐώρα τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα· δήλου γε ὅ-
 τος ὅτι τῶν πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρου-
 σίας οὐθεὶς ἠπίστατο Πατέρα καὶ Υἱὸν (60), οὐ
 Πατέρα Θεὸν Υἱοῦ Θεοῦ πατέρα, οὐχὶ Υἱὸν Θεὸν υἱὸν
 Πατρὸς Θεοῦ, τοῦτο ὄντα ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ὅτε καὶ
 ὄντα ἐξ αὐτοῦ· ἐπειδὴ πατὴρ μὲν ὀνομασία καὶ υἱοῦ,

⁵¹ Gen. xxxvii, 6. ⁵² Gen. xli. ⁵³ Act. x, 11.

(59) Ἄφρον καὶ ἀγροικία· εἰ μὴ ἐκάθευδον καὶ
 ἀνῆπαρκα θνερα ἔβλεπον ἐκ μεταβολικῆς διεφθέρ-
 σεως, πάντως περὶ πραγμάτων αὐτοῖς οἱ λόγοι· ἀλλ'
 ὁ ἐρμηνεύων οὐ τοῦτο σκοπεῖ, πρόδηλον ὄν, ἀλλὰ
 περὶ ποίου καὶ τί τοῦ πράγμα ὁ σημαίνει ὁ λόγος.
*Insuper hoc et indoctum. Nisi forte dormiebant, et
 insubstantia somnia videbant ex melancholica
 animi affectione, propheta omnino de rebus loquuntur.
 At interpretres hoc, quævis evidens, non observat,
 sed quæ qualisque res sit quam sermo significat.*

(60) Scholion. Ἀνοῦστατε καὶ τῷ ὄντι πλάνη·
 οὐχ ὅτι οὐκ ἐγίνωσκον Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον
 Πνεῦμα, διὰ τοῦτο οὐκ ἐχρήσαντο ταῖς ὀνομασίαις,
 ἀλλ' ὅτι οὐ δυνατοὶ τοιαῦτα ἀκούειν, πρὸς οὓς ἔλεγον·
 διὰ τοῦτο ἄλλαις ὀνομασίαις ἰσαῖς τούτων ἐγίνω-
 ντο τὰ αὐτὰ δυναμένας· ἐπεὶ πόθεν ἐγνώμεν τὸν Θεὸν
 ἐν τρισὶ προσώποις, εἰ μὴ οὐ κἀπὸ τῶν προφητῶν;
*O amenissime vereque fallax! Non quod ignorarent
 (prophetæ) Patrem et Filium et Spiritum sanctum,*

A enim vel sermo Domini vel Dominus dicturus erat
 « Per noctem vidi. » Sed enim hic loqui prophetam
 constat. Igitur postquam ait divinam sibi accidisse
 revelationem, quænam ista fuerit pergit dicere.
 Ait: « Ego per noctem vidi, » pro, hoc ostentum vidi.
 Mox ejus rei rationem edisserit. « Ecce vir equo
 rufo insidens: hic in montium umbrosorum medio
 stabat: post eum equi rufi et varii et albi. Dixi-
 que: Quinam isti sunt, Domine? Dixitque mihi an-
 gelus qui in me loquebatur: Ego tibi rem hanc
 declarabo. Responditque vir ille qui inter medios
 montes constititerat, dixitque mihi: Hi sunt quos
 misit Dominus ad perlustrandam terram. Porro
 responderunt angelo Domini qui in mediis monti-
 bus stabat, dixeruntque: Terram universam per-
 ambulavimus, et ecce universa terra habitatur et
 quiete fruitur. » His ostentis prophetæ oblati sig-
 nificari facta nonnulla, nemo non videt. Nam sic
 ut Josephus manipulos vidit et solem et lunam et
 astra ⁴¹, quæ singula facti alicujus significationem
 habebant; itemque Pharaon spicas et boves partim
 crassas partim macie confectas ⁴², quæ pariter
 certum quid aliud innuebant; eodem modo etiam
 propheta res, quas diximus, divina revelatione
 spectat; sed tamen singula ostenta facti alicujus
 indicium afferebant. Sic etiam beatus Petrus sin-
 done: vidit cælo demissam ²⁹⁰. ⁴⁴ omnigenis bel-
 luis, tum mundis tum etiam immundis plenam, quæ
 visio aliud quid designabat. Hoc pacto Zachariæ
 quoque propheta revelationem suam proponens, ait
 in primis se virum vidisse equo rufo insidentem,
 qui in medio umbrosorum montium constitlerat.

ἄνδρα εἶδεν ἐπὶ ἵππον ἐπιβεβηκότα πυρρόν, ὃς ἀνα-

Multo autem errore ac dementia scætel, neque ab
 impietate abest quod nonnulli aiunt, Filium Dei a
 propheta hic visum: cum constet neminem qui
 ante Christi Domini adventum vixerit, agnovisse
 Patrem ac Filium, minime, inquam, Deum Patrem
 Dei Filii patrem, neque Filium Deum Dei Patris
 filium, eundem substantia ac Patrem, utpote ex
 ipso oriundum. Patris utique ac filii appellatio in

D idcirco horum nominibus non utebantur, sed quia
 intelligendis his non erant idonei homines apud quos
 verba faciebant, propterea paria his nomina pone-
 bant idem significantia. Alioquin undenam Deum in
 tribus personis cognovissent, nisi etiam a prophetis?
 Hanc sententiam quod SS. Trinitas ignota prorsus
 fuerit etiam prophetis, jam recitaverat Mopsue-
 stenus etiam ad Aggæi ii, 5. Jam vero notos Judæis
 Patrem et Spiritum sanctum, Filium ignotum, ait
 Photius Amphil. XLIII, 47. et CXC, 2. Sed inno-
 tuisse Danieli etiam Filium observant Hippolytus
 et Apollinaris in catena quam nos edidimus ad
 Dan. cap. iii, 92, 93. Porro Mopsuesteni sententia
 diserte refutatur ab iis quæ sunt apud Eusebium
*Hist. eccl. i, 2, 3, 4, et contra Marcellum i, 19, nec
 non toto pene opere Eclogarum proph.* (quod a cl.
 benemerentissimo viro Thoma Gaisfordio editum
 habemus.) Miror Petavium *De Trin.* ii, 7. non
 ponere satis notam Eusebii luculentam disputatio-

Vetere Testamento erat : Patre quidem generaliter Deo appellato hominum cura ejus fruentium ; his vicissim filiis appellatis, qui plus aliquid haberent propter Dei familiaritatem. Sed tamen Deum Patrem, ut jam dixi, Dei Filii, et Filium Deum Patris Dei, sciebat hominum illius ævi prorsus nemo. Etenim Deum tantummodo et creationem noverant quotquot ante Christi Domini adventum veram religionem edocti fuerant : Deum quidem sempiternam agnoscentes substantiam et rerum omnium causam ; **291** creationem autem, ut breviter dicam, res ab illo ex nihilo ad existendum productas. Idque satis demonstratur vel ex ipsis apostolis, qui in Domini adventu, longo tempore cum eo versati, Christum quidem eum confitebantur, prout ex multo magisterio didicerant ; Filium tamen, ea qua dixi ratione, Dei esse nesciebant : nisi quod peculiariter Dei Filium dicebant Christum, antiquiorum more sanctorum atque justorum. Hinc Philippus Domino aiebat : « Ostende nobis Patrem tuum, et sufficit nobis » ; ⁴⁴ quod nunquam dixisset, si quinam esset Filius, quinam item Pater, scivisset. Alioqui plane noverat invisibilem esse divinam naturam. Unde et Dominus illi dixit : « Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe » ; ⁴⁵ ostendens, quod ne ipsum quidem agnosceret, quem scire putabat : ideoque Patrem quoque videre postulavit, impossibilem rem cupiens. Subdit ergo Dominus : « Qui videt me, videt et Patrem meum » ; ⁴⁶ ostendens se, ad deitatem quod attinet, eundem esse ac Patrem, invisibilem pariter : eundemque esse utriusque conspectum. Alibi vero manifestius dixit illis Dominus : « Hæc in proverbii locutus sum vobis ; sed venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis, sed aperte Patrem vobis annuntiabo » ; ⁴⁷ significans quod tanquam in ænigmate Patris vocabulum audierant, de natura humana secundum eandem relationem id intelligentes ; at postea verum Dei Filium **292** agnitueros Deum ex Deo, substantialiter ex ipso existentem, eandem-

ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς ἢ Διαθήκης· πατὴρ μὲν κοινῶς κατὰ κηδεμονίαν τοῦ Θεοῦ λεγομένου τῶν τῆς ἐκείθεν ἐπιμελείας ἀξιομένων ἀνθρώπων, οὐδὲ τῶν ἐχόντων τι πλέον κατὰ οἰκειώσεις Θεοῦ· Πατέρα δὲ Θεόν, ὡς παρ' οὖν ἔφην ἦδη, Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ Υἱὸν Θεοῦ Θεοῦ Πατρός, ἠπίστατο τῶν τότε καθάπερ οὐδεὶς· Θεὸν γὰρ καὶ κτίσει μόνον ᾔδεσαν οἱ πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίας παιδεύομενοι τὴν εὐσέβειαν· Θεὸν μὲν τὸν ἄδειον γνωρίζοντες οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν· κτίσει δὲ πάντα συντόμως εἰπεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρεληλυθότα. Καὶ τούτου γε ἀπόδειξις αὐτάρκης ἐκ τῶν μακαρίων ἀποστόλων γένοιτο ἂν, οἱ ἐπὶ τῆς τοῦ Δεσπότης παρουσίας ἐπὶ μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονότες αὐτῷ, Χριστὸν μὲν αὐτὸν ὠμολόγουν, ἐγνωκότες διὰ πολλῆς διδασκαλίας· Υἱὸν δὲ, καθ' ὃν ἔφην λόγον, Θεοῦ οὐκ ἠπίσταντο· πλὴν ὅσον κατὰ οἰκειώσεις ἔλεγον Θεοῦ υἱὸν τὸν Χριστὸν κατὰ τὸ τῶν πρόσθεν ἔθος ἁγίων τε καὶ δικαίων (61). Ἐντεῦθεν ὁ Φίλιππος λέγει πρὸς τὸν Κύριον· « Δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν »· οὐκ ἂν γε τοῦτο εἰπὼν εἰ ἠπίστατο, τίς μὲν ὁ Υἱός, τίς δὲ ὁ Πατήρ· ἠπίστατο γὰρ πάντως, ὡς δὲ ἀθέατον ἢ θεία φύσις· (p. 441) ὅθεν καὶ ὁ Κύριος λέγει πρὸς αὐτόν· « Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε ; » δεικνύς ὅτι οὐδὲ αὐτὸν ἠπίστατο, ὃν εἰδέναι ζήτο. Καὶ τούτου γε ἕνεκεν καὶ τὸν Πατέρα ἰδεῖν αἰτεῖ, πράγματος ἐπιμέμνος· ἀδύνατον· ἐπάγει γοῦν· « Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· » δεικνύς ὅτι κατὰ τὴν θεότητα τοῦτο ἔστιν ὅπερ ὁ Πατήρ, ἀθέατος ὁμοίως ἐκείνῳ, καὶ ὄψις αὐτῆ ἐκείνου ἢ καὶ τούτου. Καὶ ἐτέρωθεν δὲ σαφέστερον πρὸς αὐτούς ὁ Κύριος λέγει· « Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν, ἀλλὰ παρήρσια περὶ τοῦ Πατρὸς ἀπαγγελάω ὑμῖν· » δεικνύς ὅτι ὡς ἐν αἰνίγματι τὴν τοῦ Πατρὸς ἤκουον φωνήν, ἐπὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κατὰ σχέσιν αὐτὴν ἐκλαμβάνοντες, γινώσκονται δὲ ἀληθῶς Υἱὸν ὅτ' ἂν γινῶσι Θεὸν ἐκ Θεοῦ κατ' οὐσίαν ὄντα ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ὄντα τὴν οὐσίαν ὅπερ ἐκεῖνος. Εἰ δὲ οἱ προφήται καὶ οἱ πρόσ-

⁴⁴ Joan. xiv, 8. ⁴⁵ Ibid. 9. ⁴⁶ Ibid. ⁴⁷ Joan. xvi, 25.

nem inter eos auctores qui ex Vet. Testamento Filii divinitatem astruxerunt. Jam præsens invectione fortasse sit adversus Hieronymum, qui Christum Dominum hoc loco agnoscit. Et quidem oppugnatum fuisse alio opere a Mopsuesteno Hieronymum, demonstrat Cavæus. Quanquam si fortasse nonnisi Græcos auctores legebat hic noster, respiciat ab ipso puto vel Hippolytum vel Origenem vel Didymum, quos appellat Hieronymus in præf. ad Zach. Denique non est dissimulandum, abs Hieronymo ad Dan. x. 21. xii, 1, non Christum, sed angelum apud Zachariam intelligi, sicut etiam a Theodoro, qui Mopsuesteno nostro solet subscribere.

(61) Mopsuesteni interpretatio hæc non est admittenda in confessione certe Petri : *Tu es Christus Filius Dei vivi*, etc. Etenim S. Hilarius *De Trin.* vi, 36 : *Non est, inquit, evangelica et apostolica fides, Filium Dei nomine potius quam natura credidisse. Si enim adoptione hæc nuncupatio est, et non idcirco Filius est, quia exierit a Deo ; quæro unde beatus Simon Barjona est confessus : Tu es Christus Filius Dei vivi ? Anne cum omnibus potestas*

sit per sacramentum regenerationis in filius Dei nasci ? Si secundum hanc nuncupationem Filius Dei Christus est, interrogo quid illud sit, quod Petro « non caro neque sanguis revelavit, sed Pater qui in cælis est ? » Generalis professio quid habet meriti ? aut quæ revelationis est gloria in publica conscientia ? Si ex adoptione Filius est, unde hinc in Petro beata confessio est, hoc Filio deserenti quod est commune sanctorum ? Ultra humanam autem intelligentiam se fides apostolica protendit. Pergit alia ibidem cumulare Hilarius, quæ brevier hic recitari non possunt. Consonat autem Hilario altera dogmatum basis S. Athanasius *De sent. Dionysii*, n. 8, et *Contra Arianos* orat. II, n. 18. 62, et alibi. Sic denique Petri verba de naturali Filio Dei Christo dicta intellexerunt summæ alii Patres Ambrosius, Augustinus, Cyrillus, Chrysostomus, quos Tirinus memorat ad *Matth.* xvi, 16. Nos igitur necessario hanc criticam adnotationem faciendam judicavimus, præsertim quia Græcus scholiastes, qui alia in Mopsuesteno notavit, nihil hoc in loco animadvertit.

θεν θη πάντες ήπισταντο Πατέρα και Υιόν, και δη Α τοῦτο ἐκ τῶν θείων ἐδιδάσκοντο Γραφῶν, πρὸ τῶν ἄλλων ήβδσαν ἀν οἱ ἀπόστολοι τοῦτο· ἀλλ' εὐδηλον ὡς οὐκ ήβδσαν, ἔμαθον δὲ ὀπνητικά τοῦ Πνεύματος ἔλαβον τὴν χάριν φοιτήσασαν ἐπ' αὐτοὺς μετὰ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνοδὸν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Ὅθεν και ὁ Κύριος φησι πρὸς αὐτοὺς, « Ἐτι πολλὰ ἔχω λέγειν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅτ' ἀν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνο τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, (p. 442) ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. » Εἰ δὲ τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς ήπισταντο, και δη και Πατέρα τὸν ὡς Θεὸν Θεοῦ Πατέρα, τί ἐπὶ τούτων μεζζον ήν, δ μανθάνειν ήμελλον ὑστερον; Τὴν τοίνυν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς οὔτε ήπιστατό τις τῶν πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ παρουσίας, οὔτε τις τῶν προφητῶν περὶ ταύτης διαλέγεται (62).

B

Ἐπει κάκεινο πάσης ἀνοίας ἐστὶ μεζζόν, ἀληθέστερον δὲ εἰπεῖν, φρονοβλαθείας, τὸ λέγειν ὅτι ὅτ' ἀν ἀγγέλου τε μέμνηται και Κυρίου, κατὰ τοῦτον ή Παλαιά τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ λέγει· οὐς ἐχρηῖν αἰσχυνθῆναι γοῦν, τοῦ μακαρίου Παύλου τὴν φωνὴν διαιρούντος ἐκ τῶν ἀγγέλων τὸν Υἱόν, και δεικνύοντος ὡς τούτου τε κάκεινον τὸ μέζον ἐστὶ και τωσῶτον, ὅσον γε ὑπερέτου και Δεσπότη. Αἰγει γοῦν οὕτω· « Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει, Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, και τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα· » πρὸς δὲ τὸν Υἱόν, « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ή ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, » δεικνύς ὅπως ἐστὶ τὸ διάφορον, Υἱοῦ τε και ἀγγέλων· και ὅτι μηδὲ συνελθεῖν οἶόν τε τὰς φωνὰς ἀλλήλαις ταύτας, τῶν μὲν ἀοράτων δυνάμειν και πρὸς λειτουργίαν ἐκτεταγμένων εἰκότως ἀγγέλων και λειτουργῶν, διὰ τὴν ὑπόκειραν καλουμένων εἰς τὴν ἐτύγχανον προβεβλημένα· τοῦ Υἱοῦ δὲ ταύτας μὲν οὐ προσιεμένου τὰς φωνὰς, μόνην δὲ ταύτην ἀναβεξμεμένου τὴν φωνὴν δικαίως, τὴν, « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, (p. 443) ῥάβδος εὐθύτητος ή ῥάβδος τῆς βασιλείας σου, » ὅπερ ἐστὶ λέγοντος ἀξίον βασιλέα Κύριον τῶν ἀπάντων, ἐν εὐθύτητι πάση τὸ πᾶν διοικούντα· πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον και μανικὸν τωσαύτης ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου τῆς διαφορᾶς ήμῖν ὑποδεικνυμένης, τολμᾶν συνάγειν τὰ ἀσύμβατα, και λέγειν και ἀγγελον και Κύριον δυνατὸν λέγεσθαι τὸν Υἱόν; Ἄλλ' εὐδηλον ὅτι D ὅπότε· ἀν τι τοιοῦτον ἐν τῇ θείᾳ φέρηται Γραφῇ, ἀγγέλου μὲν μέμνηται τοῦ πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκτεταγμένου τῶν δεικνυμένων· ἐπειθὲ πάντες εἰσὶ λειτουργικά πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρομεῖν σωτηρίαν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησι.

Κύριον δὲ ὀνομάζει οὐ τὸν ἀγγελον οὕτω καλῶν, ἐπὶ Θεὸν δὲ ἀναφέρων τοῦ γινομένου τὸ ἔργον· ὡσπερ οὖν και οἱ προφήται πολλάκις τὰ ἀρμόττοντα

que Patris substantiam habentem. Quod si prophe-
tæ et illi veteres cuncti novissent Patrem ac Filium,
idque a divinis Scripturis edocti fuissent, utique
apostoli præ cæteris scivissent. Sed constat eos
ignorasse, et tum demum didicisse, cum Spiritus
sancti gratiam receperunt in eos inmissam post
Christi Domini in cælos reditum. Unde et Dominus
aiebat illis⁶²: « Adhuc multa habeo vobis dicere, sed
non potestis portare modo; cum autem venerit ille
Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem. »
Quod si deitate Unigeniti scivissent, itemque Pa-
trem ceu Deum Dei Patrem, quid majus supererat
quod postea discerent? Igitur Unigeniti deitatem
nec quisquam novit ante Christi Domini adventum,
neque aliquis prophetarum de hac loquitur.

B

Insuper et illud putæ insipientiæ plenum est, imo,
ut verius dicatur, insanie, videlicet si quis dicat, quod
ubi angeli mentio fit ac Domini, ibi Vetus Scriptura
Filius Dei denotet. Atqui oportebat revereri beati
Pauli vocem distinguentis ab angelis Filium, et inter
hunc atque illos intervallum tantum ponentis, quan-
tum est inter famulum Dominumque. Sic ergo ait:
« Et ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos
spiritus, et ministros suos ignis flammam. Ad Filium
autem: Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi:
virga æquitatis, virga regni tui⁶³; » demonstrans
quanta sit differentia Filii ab angelis, et quod ne
comparari quidem hæc vocabula 293 inter se
possint: invisibilibus quidem potestatibus, et mi-
nistrando addictis, merito angelorum nomine et
ministerum propter ministerium appellatis, cui
sunt creati; Filio autem hujusmodi dictiones non
patient, unam verojuste admittente, id est: « Thronus
tuus, Deus, in sæcula, virga æquitatis virga regni
tui; » quod perinde est ac dicere sempiternum re-
gem Dominumque omnium, omni æquitate cuncta
regentem. Quidni igitur insipiens sit atque furio-
sum, tanta nobis a beato Paulo differentia monstra-
ta, copulare audere quæ componi nequeunt, ac di-
cere fieri posse ut angelus ac Dominus dicatur Fi-
lius? Plane igitur exploratum est, quod ubi hujus-
modi aliquid in divina Scriptura fertur, ibi de an-
gelo agitur ministerio eorum, de quibus sermo
addicto: ⁶⁴ quia omnes sunt administratorii spiri-
tus in ministerium missi propter eos qui hæredita-
tem capient salutis, ut beatus ait Paulus.

C

D

Dominium autem nominat, non quod angelum ita
appellet, sed ad Deum rei gestæ operam referens.
Veluti etiam prophetæ sæpe verba dicunt Deo

⁶² Joan. xvi, 12, 13. ⁶³ Hebr. i, 7, 8. ⁶⁴ ibid. 14.

(62) Scholion. Καὶ τοῦτο ἀμαθῶς νομίζεις. Ἡσαίας γὰρ ὡσπερ διὰ τοῦ τρισαγίου τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὑποφαίνει, οὕτω και διὰ τοῦ εἰπεῖν, και καλεῖται τῆς μεγάλης βουλῆς ἀγγελος, ἀγγελον αὐτὸν εἶναι λέγει, οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ κατὰ τὴν Δεσπότη τὴν αὐτοῦ· εἰ γὰρ ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ἀπὸ αἰτίου, ἀγγελός ἐστιν, ἀνήγγειλε γὰρ

ήμῖν τὴν σωτηρίαν· ὡς που και αὐτὸς φησιν, Ἄ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀνήγγειλα ὑμῖν· και μὴ παρὰ τραπε τὴν Ἀποστόλου ῥῆσιν δι' ἑτέραν εἰσαχθεῖσαν αἰτίαν. Hoc item imperite arbitraris. *Isaias enim sicut per trisagium tres personas indicat, ita etiam illis verbis: Hic appellatur magni consilii angelus (Isa. ix, 6), angelum ipsum esse dicit, non*

inconvenientia, non quod sibi dicta illa tribuant, sed A Deo causam eorum imputantes. Atque hoc statim ex præsentem propheta quispiam cognoscet. Nam postquam ait : « Verbum Domini factum est ad Zachariam, dicens, » addidit : « Iratus est Dominus adversum patres vestros ira magna. » Atqui consentaneum erat dicere : Factum est verbum Domini dicens : Iratus sum adversum patres vestros; ne verba Domini ad prophetam facta, de alio quodam viderentur domino dicere tanquam irato. Sed enim patet. quod cum dictio, « Factum est verbum Domini, » revelantem significet, addit mox verba propheta quæ Deus ipse locutus est; neque sua dicit, sed quæ Deus pronuntiavit, exponit. Eodem plane modo et cum angelum dixit, deinde etiam Dominum **294** nominat, angeli quidem vocabulo ministrum denotat; Domini vocabulo, illum qui per angelos illa fieri mandavit. Sed et illud exploratum est, angelos visibiliter hominibus apparentes, cum id Deo placuerit, humanam formam imitari solere, quæ congrua est cernentibus et revelationem excipientibus. Atque hoc ex Novo quoque Testamento condiscere quispiam potest. Etenim Christi Domini resurrectionem divina Scriptura narrans, ait angelum visum qui lapidem revolverat ¹. Mox describens quis esset, et quomodo visus, « Erat, » inquit, « facies ejus ut fulgur, vestimenta autem alba tanquam nix ². » Et post Domini in cælum reditum, hiantem ore stupentibus ad rei novitatem discipulis ³, « Ecce, » inquit, « duo viri astiterunt in veste candida. » Erant autem angeli, qui discipulos rem gestam docebant. Eodem modo nunc etiam angelum videt propheta a gratia missum obea administranda quæ humanæ salutis conferunt.

ἀνθρώπου μορφή ἄγγελον θεωρεῖ πρὸς ὑπουργίαν ὑπὸ τῆς χάριτος τεταγμένον τῶν εἰς σωτηρίαν ἔχόντων ἀνθρωπίνην.

Vers. 9, 10.—Species itaque externa angelum exhibebat; at ipsius adjuncta, significabant res quæ fiebant. Equum itaque inscenderat, ob significandum celeritatem, qua omnia exsequi invisibiles potestates solent Dei mandata. Rufus autem erat equus, ob iram denotandam, qua pro eis angelus contra alienos erat incensus. Inter montes denique umbratos constitit: et montes quidem celsam firmamque potentiam angeli administratorii demonstrabant; umbrosa autem qualitas, perfectionem quam præbere populo suo Deus promiserat. Interrogat ergo propheta: « Quid isti? » revelatione eum ad interrogandum impellente, ut edocendo via pandatur. « Respondit autem, inquit, angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sint hæc. » Dicit vero ipsum virum, quem insidentem equo rufo viderat. Idcirco etiam dixit, « Qui loquebatur in me, »

¹ Matth. xxviii, 2. ² Ibid. 3. ³ Act. i, 10.

secundum angelorum substantiam, sed secundum suam, id est Domini. Si enim missus fuit a Patre tanquam causante, angelus est; nuntiavit enim nobis salutem; ut alicubi ipse dicit: « Quæ audiri a Pa-

λέγουσι τῷ Θεῷ, οὐχ ἑαυτοῖς λογιζόμενοι τὰ λεγόμενα, ἐπὶ Θεῷ δὲ αὐτῶν ἀναφέροντες τὴν αἰτίαν. Καὶ τοῦτο γε εὐθύς ἐκ τοῦ προφήτου τοῦ παρόντος ἴδοι τις ἄν· εἰπὼν γὰρ ὅτι, « Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, » ἐπήγαγεν· « Ὀργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν ὄργην μεγάλην. » Καίτοι γε ἦν ἀκόλουθον εἰ (63) ἄρα εἰπεῖν ὅτι, Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν λέγων, Ὀργίσθη ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν· ὡς ἂν μὴ ὁ γεγινὼς λόγος τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην, περὶ ἐτέρου τινὸς φαίνεται κυρίου λέγων ὡς ὀργισθέντος. Ἄλλ' εὐδὴλον ὅτι τὸ, « Ἐγένετο λόγος Κυρίου, » τὸν ἀποκαλύψαντα εἰπὼν, (p. 444) ἐπάγει λοιπὸν τὰ ῥήματα ὁ προφήτης; ἄπερ αὐτὸς εἶπεν ὁ Θεός, οὐχ οικεῖα λέγων, τὰ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ λελεγμένα ἐκτιθέμενος. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅτ' ἂν ἄγγελον λέγη, εἶτα καὶ Κύριον ὀνομάζει, τῷ μὲν ἄγγέλῳ τὸν ὑπουργοῦντα δείκνυσιν, τῇ δὲ τοῦ Κυρίου φωνῇ τὸν ἐπιτάξαντα διὰ τῶν ἀγγέλων ἕκείνα γενέσθαι. Ἄλλὰ γὰρ εὐδὴλον ὅτι τοὺς ἀγγέλους αἰσθητῶς φαινομένους τοῖς ἀνθρώποις, ὅτ' ἂν τοῦτο δοκῇ τῷ Θεῷ, ἔθος ἀνθρώπων εἶδος μιμεῖσθαι, ὅπερ οικεῖόν ἐστι τοῖς ὄρωσι τε καὶ παιδευομένοις. Τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης οὐχ ἤττον μάθοι τις ἄν· τὰ γὰρ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ διηγουμένη ἡ θεία Γραφή λέγει, ἄγγελον ὤφθαι τὸν ἀποκυλλίσαντα τὸν λίθον· εἶτα διαγράφουσα οἷός τις ἦν, καὶ ὅπως ὤφθη, « Ἦν αὐτοῦ, » φησιν, « ἡ εἰδέα ὡς ἀστραπῆ, τὰ δὲ ἱμάτια λευκὰ ὡς χιών. » Καὶ μετὰ τὴν ἀνοδὸν δὲ τοῦ Κυρίου τὴν εἰς οὐρανὸν, κεχρησμένων πρὸς τὴν τοῦ γεγινότες καινότητά τῶν μαθητῶν, « Ἰδοὺ, » φησὶ, « δύο ἄνδρες εἰστήκεισαν ἐν ἐσθῆτι λευκῇ· » ἦσαν δὲ ἄγγελοι διδάσκοντες αὐτοὺς ἃ προσήκον ἦν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι· εἰδέναι. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα ἐν

Στίχ. θ', ε'. — Ἡ μὲν οὖν ἕως ἄγγελον ἐδήλου· τὰ περὶ αὐτὸν δὲ ἦν μηνυτικὰ πραγμάτων· Ἰπποῦ μὲν οὖν ἐπιβεβλήκει εἰς δῆλωσιν τοῦ τάχους, μεθ' οὗ πάντα ἐπιτελεῖν ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ἔργον ἐστὶν ἄπερ ἂν ἐπιτάτῃ Θεός· (p. 445) πυρρῶν δὲ, ὡς ἂν τὸν θυμὸν δεικνύῃ ὃν ὑπὲρ αὐτῶν εἶχεν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων. Ἐν μέσῳ δὲ κατασκιῶν ὀρέων εἰστήκει· τῶν μὲν ὀρέων, τὸ ὑψηλὸν καὶ στερρόν τῆς δυνάμεως τοῦ λειτουργοῦντος φανερόν ποιοῦντων· τῶν κατασκιῶν δὲ, δῆλωσιν ἔχόντων τῆς σκέπης ἣν παρέχειν ὁ Θεός εὐηγγελίζετο τῷ λαῷ τῷ οικείῳ. Ἐρωτᾷ μὲν οὖν ὁ προφήτης, « Τί οὗτοι; » τῆς ἀποκαλύψεως πρὸς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν κινήσεως, ὡς ἂν καὶ ὄβδον ἢ διδασκαλίαν λάβοι. « Ἀποκρίνεται δὲ, » φησιν, « ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἐγὼ δεῖξω σοὶ τί ἐστὶ ταῦτα. » Λέγει δὲ αὐτὸν τὸν ἄνδρα ὃν ἐπιβεδηκότα ἐπὶ ἵππον εἶδεν πυρρὸν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ, « ὁ λαλῶν

tre, nuntiavi vobis (=oan. xv, 15). » Cave ergo ne Apostoli dictum pervertas, quod aliam ob causam prolatum fuit.

(63) Ita cod.

ἐν ἑμοί, » λέγει, ἐπειδὴ οὐκ ἔξωθεν φερομένης ἤκουε ἄ φωνῆς, ἀλλὰ κατὰ ἀποκάλυψιν ἐναποτυπούμενης αὐτοῦ τῆ διανοίᾳ. Ὡς καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἤκουε τὸ, « Ἀναστὰς, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. » Εὐδῆλον δὲ ὅτι οὐκ ἐξ οὐρανῶν ἐφέρετο τοιαύτη φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἢ γὰρ ἂν καὶ πᾶσαν ἐπλήρωσε τὴν οἰκουμένην ἢ τοῦ λεγομένου γνώσις· ἐναπετυπούτο δὲ αὐτῷ ἢ φωνῆ, ὡς ἂν οὐρανόθεν πρὸς αὐτὸν γιγνομένη. Ὅτι δὲ τὸν λαλοῦντα ἀγγελον αὐτῷ, τὸν ἐπιβεδηκότα ἐπὶ τὸν ἵππον τὸν πυρρὸν λέγει, δῆλον· ὡς γὰρ εἶπεν, « Ἐγὼ δεῖξω σοι τί ἐστὶ ταῦτα, » ἐπάγει, « Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφρονητικῶς ἀναμέσον τῶν ὄρεων, καὶ εἶπεν πρὸς με· Οὗτοί εἰσιν οὗς ἐξαπέστειλε Κύριος περιοδεῦσαι τὴν γῆν· » (p. 446) σαφῶς δεῖκνυς ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ὄφθεις αὐτῷ ἀνὴρ ἐν μέσῳ τῶν ὄρεων τῶν κατασκίων, αὐτὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ· ὅς καὶ διδάξει αὐτὸν ὑπέσχετο, τίνα δὴ ταῦτα τὰ τῶν ἵππων· καὶ ἡ καὶ εἰδίδασκεν εἰπὼν καθ' ἑξῆς ὅτι, Οὗτοι εἰσὶν οἱ πέμπεσθαι εἰωθότες παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῷ τῆν γῆν ἅπασαν ἐκπεριέειναι, καὶ τὴν καθήκουσαν ἐκασταχοῦ πληροῦν λειτουργίαν κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ. Εὐδῆλον μὲν οὖν ὅτι περὶ ἀγγέλων φησὶν· ἀγγέλων γὰρ ἔργον τοῦτο· τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἵππους λέγει· ὅθεν καὶ ὁ ἐρμηνεύων, ἀπεστάλθαι λέγει τούτους· ἐπὶ τὸ περιοδεῦσαι τὴν γῆν, οὐ τοὺς ἵππους, ἀλλὰ τοὺς ἐπιβεδηκότας λέγων· ἀναγκαίως δὲ καὶ οὗτοι, ἅτε ἄγγελοι, ἐφ' ἵππων ὤφθησαν, κατὰ τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἐπιβεδηκότα τὸν πυρρὸν· τῶν μὲν ἵππων δηλούντων τὴν ταχύτητα τῆς λειτουργίας. Ἄλλοι δὲ πυρρὸν, τὸν θυμὸν ὄν κατὰ τῶν ἀλλοτρίων εἶχον, καὶ τῶν λευκῶν δὲ εἰς μήνυσιν τῆς περιεσομένης τοῖς Ἰσραηλιταῖς λαμπρότητος, ἐκ τῆς αὐτῶν ὑπουργίας, ἦν ἐκτελοῦντες οἱ ἄγγελοι, τὰς τε τιμωρίας ἐπάγουσι τοῖς τούτων ἀξίοις, καὶ τὰς δωρεὰς παρέχουσιν οὗς ἂν εὐαίτοις ἀμείβεσθαι θέλη Θεός.

Στῆ. ια', ιβ'. — Ἡ δὲ τῶν λεγομένων ἀπόδειξις, τὰ ἐξῆς. Ἐπεκρίθησαν γὰρ, φησὶν, τῷ ἀγγέλῳ Κυρίου τῷ ἐφροσῶτι ἀναμέσον τῶν ὄρεων, καὶ εἶπον· Περιωδεύσαμεν τὴν γῆν πᾶσαν· καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυχάζει. Ὅχι ἂν τοὺς ἵππους αὐτῷ ἀποκρίσθαι εἶπον· ποία γὰρ ἂν καὶ γένοιτο ἀπὸ ἵππων φωνή; (p. 447) ἀλλὰ δῆλον ὅτι τοὺς τῶν ἵππων ἐπιβεδηκότας λέγει, οἱ ἐν μορφῇ φαινόμενοι ἀνθρώπου, παραπλησίως τοῦ ἀναμέσον τῶν ὄρεων τῶν κατασκίων ἐφ' ἵππου φανέντος πυρρῶ, εἰκότως ἀνάλογον τῆ ἔξει τὴν πρὸς αὐτὸν ποιῆσθαι διάλεξιν ἡμελλον, ἀφ' ἧς δὴ καὶ ὁ προφήτης κατὰ ἀποκάλυψιν τῶν λεγομένων ἀκούων, τὴν ἐξ αὐτῶν διδασκαλίαν ἐδέχετο. Εὐδῆλον γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ ἀποκάλυψις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς θεωρούμενα, καὶ εἴτε ἐρώτησις, εἴτε ἀπόκρισις, εἴθ' ὅ τι δῆποτε, πάντα ἐπὶ τῆς ἀποκαλύψεως διετυπούτο· ὡς ἂν διὰ πάντων τὴν διδασκαλίαν ὁ προφήτης δεξάμενος, αὐτὸς τε πιστὴν περὶ τῶν ἐσομένων ἔχοι βεβαίαν, καὶ εἰς ἑτέρους ἐκφέροι τὴν ὠφέλειαν. Ἔοικε ἰὲ τὸν ἐπιβεδηκότα ἐπὶ τὸν ἵππον ἀναμέσον ὄρεων, ἀγγελον ἀνιέντεσθαι τὸν ἐφροσῶτα τῷ ἔθνει τῶν Ἰσραηλιτῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον, « Ἔστησεν ὄρια

quoniam haud extrorsum allatam vocem audiebat, sed vi revelationis **295** in mente propria impressam. Sicut etiam beatus Petrus verba illa audiebat· « Surgens, Petre, occide et manduca. » Patet nimirum haud de caelis allapsam hujusmodi ad illum vocem: alioqui universum mundum implesset dictæ rei notitia; sed in eo imprimebatur vox illa tanquam caelitus ad eum demissa. Quod vero angelum sibi loquentem dicit illum qui rufo equo insidebat, manifestum est. Nam postquam ait, « Ego tibi ostendam quid sint hæc, » addit, « Et respondit qui stabat inter montes, dixitque mihi: Isti sunt quos misit Dominus ut terram circumirent: » manifeste ostendens, illum qui apparuerat visum inter montes umbrosos, eundem esse qui in eo loquebatur, et qui ei receperat docturum esse quodnam hoc esset equorum negotium. Reapse autem postea docuit dicens, hos esse qui mitti solent a Deo ad circumueendam terram, et convenientem explendum ubique ministerium prout Dei voluntas tulerit. Constat igitur de angelis prophetam loqui; est enim hoc angeli officium: de his ergo, non de equis, verba facit: quamobrem et is qui respondit, missos hos fuisse ait ad circumueendam terram, haud equidem equos, sed equites dicens. Necessario autem hi quoque tanquam angeli equis insidentes apparuerunt, ad ejus normam qui equo rufo insidebat; equis videlicet ministerii celeritatem indicantibus; rufo autem colore iram qua in adversarios fervebat: denique et quidam albi, Israelitarum claritatem perquirebant, ex illorum ministerio futuram, quod revera angeli exercent, pœnas noxiis imponentes, beneficia vero illis quos Deus remunerari voluerit.

VERS. 11, 12. — Dictorum autem demonstratio in sequentibus fit. « Et responderunt, inquit, angelo Domini, qui stabat inter montes, atque dixerunt: Circumivimus universam terram; et ecce universa terra habitatur, et quiescit. » Haud equidem equos sibi **296** respondisse dicit; nam quænam equorum vox fuisset? Sed patet equites ab eo dici, qui in hominis figura oblatis, ad normam ejus qui inter montes umbrosos equo rufo insidens apparuerat, merito congruum speciei cum eo dialogum habituri erant; ex quo etiam propheta per revelationem quæ dicebantur audiens, rerum notitiam hauriebat. Constat enim quamlibet revelationem, et res in ea visas, sive interrogando fiat, sive respondendo, sive quomodolibet, haud aliter quam revelationis typo fieri: ut per hæc omnia propheta edoctus, tum ipse futurorum eventuum firmam fidem conciperet, atque aliis quoque utilitatem impertiretur. Porro videtur per illum equitem, innuere angelum Israelitarum genti præsentem, juxta dictum: « Constituit terminos populorum juxta numerum angelorum Dei ». Quoniam ergo reliqui angeli, curæ ut

¹¹ Deut. xxxii, 8.

par erat participes, de antedictis loquebantur, alii A vero etiam aiebant universam terram in quiete versari; ex his ille quoque occasionem nactus est, qui inter umbrosos montes apparebat, ceu populi sibi cura concredita, ac dolens veluti quod cum omnia quiete agerent, solius Hierusalem res turbarentur, occasionem, inquam, cepit preem quamdam et obsecrationem pro universo populo Dei offerendi. « Respondit enim, inquit, angelus Domini dixitque (ille scilicet qui inter montes consistebat; nam cæteri universam terram dixerant habitari et quietescere): Domine omnipotens, quousque non miseraberis Hierusalem, urbiumque Judæ, quas septuaginta jam annos aspernatus es? » Dicens propemodum: Cæteris gentibus omnibus, tutum præbes incolatum et quietem, in qua illas versari concedis; sola vero tua, ut videtur, Hierusalem et reliquæ Judæ civitates communi hoc non fruuntur munere. Sed quoniam rei hujus causa peccata exstiterunt, atque impietatis studium, 297 et contumacia, misericordia malis ejus medetur, et annorum numerum respiciens quibus his premuntur calamitatibus, sufficientem jam peccatis arbitrator punitionem mala hæc, quæ ipsos tanto tempore obruunt. Quamobrem clementia tua peccato omni deleto, pristinam redde prosperitatem, ut et Hierusalem juxta priorem formam ædificetur, et reliquæ Judæ civitates denuo consistant.

γραφάμενος ἅπαντα, καὶ τὴν παλαιὰν αὐτοῖς ἀποδοῦς πρῶτερον σχῆμα καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ Ἰουδα πόλεις αὐθις συστήναι.

Vers. 13, 17. — Insuper pergit dicere: « Respon- C ditque Dominus omnipotens angelo loquenti in me bona verba et sermones consolatorios. » Ostendit his verbis hanc esse orationem illius qui inter montes umbrosos loquebatur in eo: cui inquit respondisse Deum plenos benignitate sermones multorumque bonorum promissores, quique omnino ad consolandum sufficerent homines in tot tantisque angustiis versantes. Quibus verbis ipse angelus ad fiduciam erectus, significat prophetæ, quæ sibi Deus dixerat maxima bona spondens, quæ deinceps urbi Hierusalem conferet. « Dixitque mihi angelus qui in me loquebatur: Clama, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelatus sum Sion atque Hierusalem zelo magno. Et ira magna irascor ego super gentes quæ hostiliter invaserunt: quoniam ego modice iratus fui, ille autem sceleratam aggressionem fecerunt. Propterea hæc dicit Dominus: Revertar ad Hierusalem cum misericordia, et domus mea rursus ædificabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, et mensura extendetur adhuc in Hierusalem. Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me, Clama, dicens: Hæc ait Dominus omnipotens: Adhuc affluent civitates bonis, et miserebitur adhuc Dominus Sion, et eliget Hierusalem. »

Accepto, inquit, hoc a Deo responso angelus, tum ipse his dictis gavisus est, tum me quoque con-

ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. » Ὅπως οὖν οἱ λοιποὶ τῶν ἀγγέλων κοινωνοῦντες ὡς εἰκὸς τῆς φροντίδος περὶ τῶν προκειμένων διελέγοντο, οἱ καὶ ἐμήνυσαν αὐτῷ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν ἐν ἡσυχίᾳ καθεστάναι τότε· ἀφ' ὧν δὴ καὶ χώραν ἐκεῖνος λαβὼν ἀναμέσον τῶν κατασκήλων ὀρέων ὄφθεις, (p. 448) ὡς ἂν τὴν τοῦ λαοῦ φροντίδα πεπιστευμένους, καὶ τι καὶ παθὼν εἰ πάντα μὲν ἔστιν ἐν ἡσυχίᾳ, τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ διατετάρακται μόνον, εὐχὴν τινα καὶ δέησιν ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἔθνους προσάγει τῷ Θεῷ. « Ἀπεκρίθη γὰρ, φησὶν, ὁ ἀγγελὸς Κυρίου καὶ εἶπεν. » Ἐκεῖνος δὲ ὁ ἀναμέσον τῶν ὀρέων ἐφεστὼς, ὅπερ οὖν εἶπον οἱ λοιποὶ τὸ πᾶσαν τὴν γῆν κατοικεῖσθαι καὶ ἡσυχάζειν. « Κύριε παντοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὰς πόλεις Ἰουδα, ἃς ὑπερέιδες τοῦτο ἔδδομηχοστὸν ἔτος; » Μονοουχὶ λέγων, Πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ γῆν ἀσφαλῆ παρέσχες τὴν οἰκίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν, μὴ θ' ἦς ἔταξας διάγειν αὐτοῦς· μόνῃ δὲ ἡ σὴ ὡς ἔοικεν, Ἱερουσαλήμ καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ Ἰουδα πόλεις τῆς κοινῆς ταύτης οὐκ ἀπολαύουσι δωρεᾶς. Ἄλλ' ἐπειδὴ περ αἰτία τούτων αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα γέγονε, καὶ ἡ τῆς ἀσθεῖας ἐπιμέλεια, καὶ τὸ δυσπαιθέδες, ἐλέω δὴ τὰ κατ' αὐτὰς ἴσασαι, ἢ πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἔθνῶν ἀποβλέψας ἐν οἷς ἐν ταῖς συμφοραῖς γεγόναι ταύταις, ἀκούσαν ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον λόγισαι τὴν τιμωρίαν τῶν ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ περιεσχηκότων αὐτοῦς κακῶν· ἐλέω τε οἰκίω τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν παρα-

εὐπραγίαν· ὥστε καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκισθῆναι τὸ

Στίχ. 17, 17. — Πρὸς δὲ ταῦτα ἐπάγει· « Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος παντοκράτωρ τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοὶ ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς. » (p. 449) Ἔδειξε καὶ διὰ τούτου ὅτι αὐτοῦ τοῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκήλων τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ καὶ ἡ δέησις ἦν αὐτῇ· πρὸς δὲ λέγει τὸν Θεὸν ἀποκεκρίσθαι πολλῆς ἀγαθότητος γέμοντας λόγους, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν ἔχοντας ἐπαγγελίαν, καὶ ἱκανοὺς παντοίαν παράκλησιν τοῖς ἐν τοσοῦτοις τε καὶ τοιαύταις προσαγαγεῖν ἀνάγκαις. Ἐφ' οἷς δὴ καὶ ὁ ἀγγελὸς τὸ θαρρῆν λαβὼν, μὴνύει τῷ προφήτῃ οἷάπερ αὐτῷ εἰρητο παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν μεγίστων ἔχοντα ἀγαθῶν, ἃ περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπιδείξεται τοῦ λοιποῦ. Λέγει δὲ οὕτως· « Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἀγγελὸς ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἀνάκραγε, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐξήλωκα τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ζῆλον μέγαν· καὶ ὄργῃ μεγάλη ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα· ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἐν οἰκτιρμῷ, καὶ ὁ οἶκος μου ἀνοικοδομηθήσεται ἐν αὐτῇ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἔτι. Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἀγγελὸς ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἀνάκραγε, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει Κύριος ἔτι τὴν Σιών, καὶ αἰρετιεῖ ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ. »

(p. 450) Δεξιόμενος γὰρ, φησὶν, ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοιαύτην ὁ ἀγγελὸς, αὐτὸς τε ἐπὶ τοῖς λε-

γομένοις ἦσθη, καὶ ἐμὲ θαρρῆν ἐκέλευε περὶ πάντων A εἰς τὸ ἐξῆς· ὥστε καὶ θαρρῶντα μηνύειν ἅπασιν ὅτι σφόδρα ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ ὀργίζεται κατὰ τῶν τοσαύτην ὠμότητα ἐπιδειξαμένων εἰς αὐτούς· οἱ μείζονα τῆς ὀργῆς τῆς ἐμῆς τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας ἐπήγαγον κακίας· τοιγαροῦν ἁπάντων ἔνεκεν πολλῶν χρήσομαι περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ τῷ ἔλεψ· ὥστε καὶ τὸν οἶκον τὸν ἐμὸν ἐν αὐτῇ· γεγόντα τὴν συνήθη τοῖς ἐπ' αὐτὸν συνιούσιν ὠφέλειαν παρέχουσαί, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπὶ μείζον ἢ νῦν ἐκταθῆναι· καὶ πάσας δὲ, συντόμως εἶπειν, τὰς αὐτῆ προσσηκούσας πόλεις ἐν ἀφθονίᾳ καταστήναι πολλῶν· τότε γὰρ ἔλεψ χρήσομαι πολλῶν περὶ αὐτήν· δεδοκίμακα πᾶν ὃ τι χρῆσθον ἐργάσασθαι εἰς αὐτήν τε καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῆ τοῦ λοιποῦ. Ἐβδῆλον δὲ ὅτι ὅτ' ἂν λέγητο, « Ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην ἄλγισα, συνεπέθεντο δὲ εἰς κακά, » περὶ τε τῶν ἐκπαρορθήκτων αὐτὴν Βαβυλωνίων λέγων, καὶ τῶν ὅπως ποτὲ εἰς τοῦτο συμπραξάντων αὐτοῖς, τὴν γεννησομένην αὐτοῖς τιμωρίαν διὰ τούτων σημαίνει. Δεδώκεσαν μὲν γὰρ ἦδη Βαβυλωνίοι δίκας, καὶ καθήρτο μὲν αὐτῶν ἡ βασιλεία, εἰληπτο δὲ ἡ πόλις παντελῶς ὑπὸ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως· τετιμῶρητο δὲ οἱ συμπράξαντες αὐτοῖς Ἰδοῦμαῖοι τε καὶ οἱ λοιποὶ δὴ πάντες· ὥστε δῆλον ἐκεῖνο εἶναι τὸ παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως εἰρημένον, ὅτι πολλῶν μέμνηται γεγονότων ἦδη, (p. 451) βεβαιῶν αὐτὰ ταῖς οἰκειαῖς ἐπαγγελίαις ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ σφόδρα τούτων ἔδει τότε τοῖς Ἰσραηλίταις, ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ μετὰ τὴν σωτηρίαν ἔχουσι τὴν οἰκειαν· ὡς μὴ δὲ τὸν ναὸν τὸν θεῖον ἀρξαμένους πέρασ ἐκβαλεῖν, εἴτε διὰ τὴν ἐνόχλησιν τῶν ἐναντιῶν, εἴτε καὶ διὰ τὴν αὐτῶν βραθυμίαν ἀύξανομένην ὡς εἰκὸς τῇ τῶν πολεμίων κακίᾳ· δύο μὲν δὴ ταῦτα ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἐγνωκέναι ἐφη, ὅτι τε τοὺς ἡδικοκῆτας τὸν ναὸν τιμωρήσεσθαι ὁ Θεός, καὶ ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν παλαιὰν εὐπραγίαν ἀποκαταστήσει πάλιν.

Στιχ. ιη' - κα'. — Ἐπὶ βεβαιώσει δὲ ἀμφοτέρων ἀποκαλύψεως καθέξης ἐκτίθεται ἑτέρας, ἃς ἰδὼν αὐτός τε τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἦδη πίστιν εἶχε βεβαίαν· καὶ δὴ καὶ τοὺς τοῦ λαοῦ πάντας ἐπειθεὶν ἰμοίας ἠγεῖσθαι· καὶ πρώτην γὰρ περὶ τῆς τῶν ἐναντιῶν τιμωρίας λέγει, ἦνπερ οὐκ καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης ἀποκαλύψεως προτέραν εἶπεν. « Καὶ ἦρα τοὺς ἐφθαλμούς μου καὶ εἶδον τέσσαρα κέρατα· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με· Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος τέσσαρας τέκτονας· καὶ εἶπον, Τί οὗτοι ἐρχονται ποιῆσαι, Κύριε; Καὶ εἶπε, Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ κατέαξαν καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἦρεν κεφαλὴν· (p. 452) καὶ ἐξῆλθον αὐτοῖς τοῦ ὄξυναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν· τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ ἔθνη τὰ ἐπαυρόμενα κέρας ἐπὶ τὴν γῆν Κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν. » Οἱ μὲν οὖν μυθολογεῖν ἐθέλοντες, τέσσαρα κέρατα τὸν Ἀσσύριον καὶ τὸν Βαβυλώνιον τὸν τε Μῆδον καὶ τὸν Πέρσην φασίν.

fidere jussit de omnibus in futurum: ita ut possent cum fiducia 298 palam significare, Deum magnopere Hierusalem causa irasci adversus eos qui tantam adversus illam exercuerunt crudelitatem; qui majorem, quam ira mea tulisset, punitionem fecerunt adversus Israelitas. Horum itaque omnium causa multam expromam erga Hierusalem misericordiam: ita ut domus quoque mea, quæ illic est, consuetam convenientibus in ea utilitatem præbeat, et urbs Hierusalem majus adhat spatium sit occupatura, cæteræque, ut summam dicam, ei subjactæ urbes in multa rerum copia futuræ sint. Tunc enim multam exhibebo urbi Hierusalem benignitatem: quippe decrevi nihil non boni huic facere in posterum, nec non cæteris ad eam pertinentibus. Sine dubio autem, cum se irasci dicit gentibus, quæ Hierusalem hostiliter invaserant, cui ego modice iratus eram, ipsæ autem scelestam aggressionem fecerant, de Babyloñiis loquitur qui ipsam depopulati fuerant, deque aliis qui socii belli ejus fuerunt; et impendent illis pœnam his verbis significat. Sane jam pœnas luerant Babyloñii, eorumque regnum corrueat, et urbs a Cyro Persarum rege occupata fuerat. Idumæi quoque Babyloñiorum adjuutores reliquique omnes puniti fuerant. Quamobrem apparet illud quod nos in argumento commentarii diximus, multas hic res memorari quæ jam evenerant, quasque suis promissionibus confirmat Deus: his enim magnopere indigebant tunc Israelitæ, qui etiam post reditum de salute sua dubitabant: ita ut ne templi quidem ædificationi, quam cœperant, finem imponere curavissent, sive propter adversariorum molestiam, sive propter ipsorummet segnitiam, ab hostium malitia ut credible est auctam. Verumtamen duo hæc ex revelatione innotuisse ait, quod Judaici populi offensores puniturus sit Deus, et quod urbem Hierusalem in pristinam felicitatem restitutus.

Vers. 18-21. Jamvero ad utriusque rei confirmationem, duas alias posthinc exponit revelationes, 299 quas cum ipse vidisset, firmam circa res dictas fidem retinebat, et populo universo ut idem existimaret suadebat. Priorem quidem de adversariorum punitione recitat, quam etiam in superiore revelatione primam posuerat. « Et levavi oculos meos, et vidi quatuor cornua. Et dixi angelo in me loquenti: Quid sunt hæc, Domine? Dixitque mihi: Hæc sunt cornua, quæ disperserunt Judam et Israellem atque Hierusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fabros. Et dixi: Quid isti veniunt facere, Domine? Et dixit: Hæc sunt cornua quæ disperserunt Judam, atque Israellem confregerunt, et nemo illorum levavit caput: et exierunt isti ad ea acuenda in manibus suis. Quatuor cornua, gentes sunt quæ cornu extulerunt super terram Domini ut eam disperderent. » Qui ergo fabulas necitare volunt, quatuor cornua dicunt esse Assyrium, Babyloñium, Medum, ac Persam: considerare enim nolentes, sæpe numerum a divina Scriptura laud accurate

numeri causa dici, sed ob aliud aliquid significandum, appellationes numero accommodare contendunt; quamobrem vanas fabulas consequenter sequi coguntur, ut suum fictum commentum instruant: quod cum sæpe alibi passi sunt, tum in beati Michææ prophetia dicentis, consurrecturos adversus Assyrium septem pastores, et octo hominum morsus: septem quidem homines, pastores; octo autem homines, morsus numerare studentes⁸⁰; quod cum faciunt, multa risu digna ob hanc causam coguntur dicere. Pari modo hic quoque quatuor cornua dicunt esse quas nominavimus gentes: non reputantes, quod jamdiu Assyrius ac Babylonius pœnas dederant; Medi autem a Cyro deleti fuerant; Persæ denique nihil mali unquam Israelitis intulerant, imo potius captivitate eos dimiserant.

Β θήρητο· Πέρσαι δὲ οὐδὲν αὐτοὺς καθάπαξ ἡδικηκότας εὐρίσκονται, τούναντίον μὲν οὖν καὶ τῆς αἰγῆ· ὁλωσίας ἀφέντες.

300 Divina igitur Scriptura quatuor cornua non aliquos nominatim homines dicit; sed quia in quatuor partes distributum orbem dicimus, orientem, occasum, septentrionem, ac meridiem, commemorat sæpe hæc climata, ut quæ multis in locis sicut designet. Veluti cum dicit beatus David de Israelitis: «Dicant redempti a Domino, quos redemit de manu inimici, et de regionibus congregavit eos, ab oriente, ab occasu, a borea, et a mari⁸¹.» Atqui constat, quod nequaquam per quatuor orbis terminos dispersos Israelitas congregavit Deus, sed sub Babylonii tantommodo atque Assyrii servitutem servientes in propriam regionem restituit. Dicit autem Scriptura ab oriente et occasu et borea et mari, ut denotet quod multis locis dispersos congregaverit atque in patriam reduxerit. Sic ergo hic quoque quatuor cornua dicit, ut designet populos undecunque Israelitis hostiliter supervenientes, et omnimodis eis nocere volentes, sive hi Assyrii fuerint, sive Babylonii, sive Idumæi, sive Moabitæ, sive cæteri finitimi, sive denique alii quilibet. Ea propter quatuor etiam fabros videt, ut ministratorias potestates dicat, quasi variis ex locis supplicia iis populis adducentes, dum singulæ juxta Dei decretum ab illis pœnas reposcunt. Jam cornua «xacuere» dixit, pro, illa extenuare, atque omni asperitate spoliare; id est vires, quibus ii aggressores suffulti erant, eripere. Postquam hac revelatione pœnam offensorebus Israelitarum imponendam propheta affirmavit, aliam pergit narrare sibi factam revelationem, quæ urbis Hierusalem instaurationem demonstrabat. Sic autem dicit:

CAP. II.

301 Vers. 4-5. — «Levavi que oculos meos, et vidi, et ecce vir in cujus manu funiculus geometricus. Dixique ei: Quo tu pergis? Et dixit mihi: Ut dimittar Hierusalem, et videam quanta sit latitudo ejus et quanta longitudo. Et ecce angelus qui loque-

Α Οὐ γὰρ προσέχειν ἐθέλοντες, ὅτι πολλάκις τὸν ἀριθμὸν ἢ θεία Γραφή οὐκ ἀριθμοῦ γε ἔνεκεν ἀκριβοῦς γουμένη λέγει, ἐπὶ δηλώσει δὲ ἐτέρου τινός, φιλονεικοῦσι μὲν ἐφαρμόζειν ὀνομασίας τῷ ἀριθμῷ· μυθολογεῖν δὲ ὡς εἰκὸς ἀναγκάζονται εἰς τὴν τῶν πλασμάτων συνθήκην· ὅπερ οὖν πολλαχοῦ μὲν καὶ ἐτέρωθε πεπόνθασι, καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Μιχαίου προφητείας λέγοντος ὅτι, «Ἐγερθήσονται ἐπὶ τὸν Ἀσσύριον ἑπτὰ ποιμένες καὶ ὀκτώ δῆγματα ἀνθρώπων· ἑπτὰ μὲν ἀνθρώπους τοὺς ποιμένας, ὀκτώ δὲ ἀνθρώπους τὰ δῆγματα ἀριθμῶν φιλονεικούντες ἀναγκάζομενοι τε διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πλείστου γέλωτος βξία λέγειν. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον κἀνταῦθα τέσσαρα κέρατά φασι τοὺς προβρόθητάς ἡμῖν· οὐκ ἔννοοῦντες ὅτι πάλαι μὲν ὁ Ἀσσύριός τε καὶ ὁ Βαβυλώνιος δεδώκεσαν δίκας· Μῆθοι δὲ ὑπὸ Κύρου κα-

Ἡ δὲ θεία Γραφή τέσσαρα κέρατα οὐ ῥητοὺς τινὰς ἀνθρώπους λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τέσσαρα πέρατα μεμερίσθαι τὴν οἰκουμένην φαμὲν, ἀνατολάς τε καὶ δυσμᾶς καὶ ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, (p. 453) μὲνηται τῶν κλιμάτων τούτων πολλάκις τὸ πολλαχοῦ γινόμενον δηλοῦσα· ὡς ἐταν ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν· «Εἰπάτωσαν οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ Κυρίου, ὃς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς, ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης.» Εὐδῆλον γὰρ ὅτι οὐκ εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς οἰκουμένης διασκορπισθέντας τοὺς Ἰσραηλίτας συνήγαγεν ὁ Θεός, ὑπὸ Βαβυλωνίους δὲ καὶ Ἀσσυρίους μόνοις αἰχμαλώτους ὄντας εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανήγαγε γῆν. Λέγει δὲ ἡ Γραφή τὸ «ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης,» ἵνα εἴπῃ ὅτι τοὺς πολλαχῶθε διεσπαρμένους ἤθροισέ τε καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὰ οἰκία. Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα τέσσαρα κέρατα λέγει, ἵνα εἴπῃ τοὺς πολλαχῶθεν αὐτοῖς ἐπεληλυθότας καὶ παντοίως αὐτοὺς βλάβαι βουληθέντας, εἴτε Ἀσσυρίους εἴτε Βαβυλωνίους εἴτε Ἰδουμαίους, ἢ Μωαβίτας ἢ καὶ τοὺς λοιποὺς περσιόκους, εἴθ' οὐστίναις δήποτε ἐτέρουσ. Διὰ τοῦτο καὶ τέκτονας τέσσαρας βλέπει, ἵνα εἴπῃ τὰς λειτουργικὰς δυνάμεις, ὡς πολλαχῶθεν αὐτοῖς τὴν τιμωρίαν ἐπαναγαγούσας, ἐκάστων τοὺς παρ' αὐτοῖς κατὰ τὴν ἀπόφασιν τιμωρησάμενων τὴν θείαν. Τὸ δὲ «ὀξῦναι» τὰ κέρατα λέγει ἀντὶ τοῦ ἐκλεπτύναι αὐτὰ καὶ πάντα τὸν ὄγκον αὐτῶν ἀφελεῖν· ἵνα εἴπῃ τὴν περιειμένην τοῖς ἐπεληθοῦσι δυνάμειν ἀφανίσαι· ταῦτα δὲ τῇ ἀποκαλύψει τὴν τῶν ἡδικηκῶτων τοὺς Ἰσραηλίτας τιμωρίαν βεβαιώσας ὁ προφήτης, (p. 454) ἐτέραν ἀποκάλυψιν λέγει δειχθεῖσαν αὐτῷ δηλωτικῆν τῆς κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνανεύσεως. Λέγει δὲ ὁτως·

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. α'-ε'. — «Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμετρικόν· καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν, Ποῦ εὖ πορεύῃ; καὶ εἶπε πρὸς με, Διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦ ἰδεῖν πᾶλιν καὶ τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ πᾶλιν

⁸⁰ Mich. v, 5. ⁸¹ Psal. cvi, 2.

τὸ μῆκος. Καὶ ἰδοὺ ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ εἰστή-
 λει· καὶ ἄγγελος ἕτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν
 αὐτῷ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν λέγων, Δράμε καὶ λά-
 λησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον λέγων, Κατακάρ-
 πως κατοικηθήσεται Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ πλήθους ἀν-
 θρώπων καὶ κτηνῶν τῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς· καὶ ἐγὼ
 ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ
 εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Ἐπειδὴ τοῖς τὰς
 οἰκοδομὰς ἐργαζομένοις σχοινίῳ μετρεῖν ἔθος ἐπὶ τῆς
 γῆς, τὰ τε πλάτη καὶ τὰ μῆκη καὶ τοὺς τύπους τῆς
 οἰκοδομῆς, ἀναγκαιῶς ἄγγελον ὀρᾷ πάλιν κατὰ τὸ εἰω-
 θὸς ἐν ἀνθρώπου μορφῇ, σχοινίον κατέχοντα τοιοῦτο·
 ὃς ἐρωτηθεὶς κατὰ τὴν γινομένην ἀποκάλυψιν τῷ προ-
 φητῇ, ὅποι περ ἄπεισιν, μετρησάι ἐφη τῆς Ἱερουσα-
 λὴμ ἀπεινάι τὴν οἰκοδομήν, ὅποίαν τε καὶ ὅσην αὐ-
 τὴν γενέσθαι προσήκει. Ἐἶτα λέγει μὲν πρὸς τὸν
 ἄγγελον τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα, ὃν ἐν τοῖς ἀνωτέροις
 ἐν ἀνθρώπου μορφῇ καθήμενον εἶδεν ἐφ' ἵππου πυρ-
 ροῦ ἀναμέσον τῶν ὀρέων τῶν κατασκιῶν· (τοῦτο
 γὰρ ἡμῖν ἐκ τῶν προειληφθέντων ἐγένετο δῆλον, ὅτι
 τὸν αὐτὸν ἄγγελον ἀναμέσον τε ἑωρακέναι τῶν ὀρέων
 ἐφη, καὶ δὴ καὶ λαλεῖν ἐν αὐτῷ·) τοῦτον δὴ καὶ
 νῦν ἑωρακέναι φησὶν ἐστῶτα ὡς ἂν ἠδόμενον ἐπὶ τῷ
 γινομένῳ· (p. 455) καὶ ὅτι τὰ τῆς δεήσεως αὐτῷ
 τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πρὸς πέρας ἵκται, ἦν ὑπὲρ τε τῆς
 Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ἔθνους προσήγαγε τῷ Θεῷ, τῷ
 μὴ μόνον δειχθῆναι τὴν ἐπαχθισομένην τοῖς ἰδικη-
 κόσιν αὐτοῦς τιμωρίαν· ἀλλὰ γὰρ φανῆναι καὶ τὸν
 τὸ σχοινίον ἔχοντα τὸ γεωμετρικὸν σύμβολον τοῦ ἐν
 ἔργῳ τῆς πόλεως εἶναι λοιπὸν τὴν οἰκοδομήν. Ἐἶτα
 λέγει ὅτι ἕτερος ἄγγελος ἀποσταλεὶς ἐφη πρὸς αὐτὸν,
 ὥστε καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ τὸ γεωμετρικὸν ἔχοντι
 δηλονότι σχοινίον· οὕτω γὰρ αὐτὸν κέκληκεν ὡς ἐπὶ
 τῆς ἀποκαλύψεως εἶδεν ὁ προφήτης τῇ βῆσει τοῦ νε-
 ανίσκου δειχθέντα, εἰς δὴλωσιν τοῦ μετὰ πάσης ἰσχύος
 εἰς πέρας τὰ προκείμενα ἄξειν. Λέγει τοίνυν, φησὶν,
 ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντι ἀγγέλῳ,
 μετὰ τάχους τε θραμείν καὶ εἰπεῖν τῷ νεανίσκῳ, ὅτι
 σφόδρα μετὰ πολλῆς τῆς εὐθηνίας ἡ Ἱερουσαλὴμ οἰ-
 κηθήσεται ἀπὸ ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν τῶν ὑπηρε-
 τουμένων αὐτοῖς στενωχωρουμένη· ὡς ἂν ταῦτα γνοὺς
 ἐπὶ μείζον ἐκτείνειεν τῆς πόλεως τὸ τε πλάτος καὶ τὸ
 μῆκος ὀφειλοῦσης ἀρκεῖν τῷ πλήθει τῶν οἰκησόντων
 αὐτῆν. Παρέξομεν γὰρ αὐτῇ, φησὶ, πᾶσαν ἀσφάλειαν
 τὴν ἐξ ἐμοῦ μείζονα ἢ τείχος ἐκ πυρὸς κατεσκευα-
 σμένον παράσχοι ἂν αὐταρχεὶς ὃν συμφλέγειν τοὺς
 ἐπιόντας· φανήσομαι δὲ ἐπ' αὐτῶν ἔργων διὰ τῆς
 μίας τε εἶναι καὶ ἐπαίνους, ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν

batur in me stabat, et angelus alius egrediebatur in
 occursum ejus. Dixitque ei dicens : Curre et lo-
 quere adolescentulo illi, dicens : Copiose habitabi-
 tur Hierusalem a multitudine hominum et jumento-
 rum in medio ejus. Et ego ero illi, dicit Dominus,
 murus ignis, et in gloria ero in medio ejus. » Quan-
 doquidem mos est ædificantium funiculo terram
 metiri, latitudinem scilicet et longitudinem atque
 formas struendi ædificii, necessario angelum videt
 rursus more solito humana specie, funiculum hunc
 tenentem ; qui interrogatus, ut facta prophetæ re-
 velatio narrat, quonam abiret? ad dimittendam,
 inquit, Hierusalem ædificationem, qualem quantam-
 que eam fieri oporteat. Deinde ait angelo, qui in
 ipso loquebatur, quem in superioribus dictum est
 ab eo visum equo rufo insidentem inter montes
 umbrosos (etenim nobis ex ante dictis perspicuum
 fuit eundem esse, quem inter montes vidisse dix-
 rat, atque illum qui in ipso loquebatur.) Hunc, in-
 quam, nunc quoque vidisse ait stantem, et de re
 quæ gerebatur lætantem ; et quod ipsius ad Deum
 oratio scopum esset assecuta, illa nimirum quam
 pro Hierusalem et pro gente Deo obtulerat : cujus
 exitus erat, non solum pœnæ ostensio quam Deus
 inimicis impositurus erat, verum etiam visio angeli
 tenentis funiculum, quod erat indicium cœpti jam
 urbis ædificii. 302 Deinde ait alterum angelum
 missum, huic dixisse ut adolescentulo loqueretur
 geometricum habenti funiculum. Sic enim hunc no-
 minat, quemadmodum in revelatione viderat eum
 propheta speciem adolescentuli præ se ferentem,
 ob significandum robur omnimodum quo res pro-
 posita ad exitum deducetur. Ait igitur missus
 angelus loquenti in me angelo, ut celeriter cur-
 rat dicatque adolescentulo, fore ut magnopere
 multaque copia habitetur Hierusalem, ab homini-
 bus et jumentis operam his præbentibus prope
 angustiata : sicque ait, ut re cognita, in majus
 spatium extendat latitudinem urbis ac longitudi-
 nem, quæ incolarum multitudini sufficere debeat.
 Et quidem nos majus ei præsidium præbebimus,
 quam murus igne constructus exhiberet qui aggre-
 dientes valeret comburere. Nam me conspicuum
 factis ipsis et providentia erga ipsos efficiam : et
 D laudibus præconiisque celebrabor ob meorum erga
 eos magnitudinem beneficiorum.

εἰς αὐτοὺς κηδεμονίας· ὥστε παρὰ πᾶσιν ἐν εὐφη-
 μίᾳ αὐτῆν εὐεργεσιῶν.

(p. 456) Ἐπισημαντέον δὲ χάκειναι ἐν τῷ μέσῳ, ὅτι ὁ ἀποσταλεὶς ἄγγελος τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν
 αὐτῷ, τουτέστι τῷ ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων ἐπιβεηχότι
 τοῦ ἵππου τοῦ πυρροῦ, λέγει· Δράμε καὶ λάλησον
 πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον. » Εἰ δὲ κατὰ τοὺς μυ-
 θολογεῖν ἐθέλοντας ὁ ἐν μέσῳ τῶν κατασκιῶν ὀρέων
 φανείας, ὁ τοῦ Θεοῦ ἦν Υἱὸς, πῶς οἶόν τε ἦν τὸν ἄγ-
 γελον τοιμήσαι πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, « Δράμε καὶ λά-
 λησον πρὸς τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον, λέγων, Κατακάρ-
 πως κατοικηθήσεται ἡ Ἱερουσαλὴμ ; » Ἄγγελον μὲν

Illa quoque dictio animadvertenda est (inter)
 quod nempe angelus, angelo loquente in propheta,
 id est angelo inter montes, equo rufo insidenti,
 ait : « Curre et loquere adolescentulo illi. » Nam si
 juxta hos mythologos, is qui inter montes umbro-
 sos apparebat, Dei erat Filius, qui audere potuis-
 set illi dicere : « Curre et loquere adolescentulo illi
 dicens : Copiose habitabitur Hierusalem ! » Etenim
 angelum Filio Dei præcipere aliquid, impossibile
 est : et hoc credere, summæ impietatis est : at an-

gelum angelo significare quid agendum sit, nil mirum: nam et famulorum est invicem denuntiare voluntates dominicas, multoque magis hoc decet illos qui ab omnium Domino ad id mittuntur, prout nunc accidit. Namque angelo qui loquebatur in propheta, et pro urbe orabat, merito angelus missus ex sententia Dei, currere **303** ipsi imperat et loqui quæ opus erat adolescentulo, atque nuntiare preces ejus scopum esse assecutas, Deique voluntatem erga Hierusalem factam esse benignam: oportere autem ipsam propter impetratum Dei favorem, libenter jussibus obsequi; et celeriter admodum, ei qui ad ædificandam urbem missus fuerat, significare quæ Deus de ipsa decreverat.

οἷς ἐδεήθη παρὰ τῷ Θεῷ, μεθ' ἡδονῆς τε τοῖς τάχους τῷ ἐπὶ τὴν οἰκοδομὴν ἀποσταλέντι τῆς πόλεως

Vers. 6-7.— Age vero necessaria fiducia ab his ostentis propheta repletus exclamabat dicens: « O, o, fugite a terra boreali, dicit Dominus; quoniam a quatuor ventis cæli congregabo vos, dicit Dominus. Ad Sion salvi confugite, vos qui nunc apud filiam Babylonis incolitis. » Mandat etiam reliquis, qui adhuc in captivitate versantur, ut multa cum festinatione ad Sionis montem accurrant confidentes Dei promissionibus de Hierusalem, qui undecunque eos illuc se congregaturum sponderat. Atque hic rursus dicitur a quatuor ventis, haud aliquid numerum, sed potius undecunque denotat, ut Judæi qui adhuc Babylonicam regionem incolebant, ad urbem Hierusalem cuncti festinarent; in qua degentes stabili posthinc salute perfuerunt, Deo ipsos juxta promissa sua custodente: quia jam tum deleta fuerat Babylon, totaque Babyloniorum dominatio desiverat, Darii nimirum regis temporibus. Simul tamen prædicit de illis qui per illud tempus redituri erant. Nam reapse redierunt sub Dario non pauci: nihilominus jubet eos Babylone reverti, id est de captivitate quam a Babyloniis perpassi erant. Constat autem prophetam sub jussi figura prædictionem rei futuræ facere.

Vers. 8-12. — « Hæc enim ait Dominus omnipotens: Post gloriam inisit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tetigerit vos, quasi qui tangat pupillam oculi ejus. Quia ecce ego inferam manum meam super eos; et erunt prædæ iis qui servierant ipsis: **304** et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me. » Hæc ego, inquit, vobis efata recito, Dei qui sic est elocutus jussu, qui misit me gloriam ejus nuntiaturum, ac magnitudinem potentiae suæ, quam contra offensores vestros ostendet: tantopere iis succensens qui vos vexare voluerunt, quanto iis irasceret qui oculorum ipsius pupillas læderet. Patet autem Deum humano loquendi more eximiam providentiam suam denotare voluisse. Tam gravem, inquit, inimicis vestris pœnam inferam, ut ab illis expugnandi sint atque vastandi, quos antea famulorum loco habebant.

A γὰρ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ κελεύειν, τῶν ἀδυνάτων ἦν, καὶ νομίζειν δὲ τοῦτο τῆς ἐσχάτης ἐστὶν ἀσεβείας· ἀγγελὸν δὲ ἀγγέλω σημαίνειν τὸ πρακτέον, θαυμαστὸν οὐδὲν· ἐπειδὴ τῶν ὑπηρετῶν ἴδιον μὴ γίνεσθαι ἀλλήλοις τὰ δεσποτικὰ βουλεύματα, καὶ πολλῶ γὰρ πλέον τοὺς ἐπὶ τοῦτο πεμπομένους παρὰ τοῦ πάντων Κυρίου, οἶόν τι καὶ νῦν ἐγένετο· τοῦ γὰρ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος ἐν αὐτῷ τὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως προσαγαγόντος δέησιν, εἰκότως ὁ πεμφθεὶς ἀγγελὸς κατὰ γνώμην Θεοῦ, δραμεῖν αὐτῷ καὶ λαλῆσαι κελεύει τὰ προσήκοντα πρὸς τὸν νεανίσκον, ὡς ἂν εὐαγγελιζόμενος ὅτι περ αὐτῷ τὰ τῆς δεήσεως ἴκται πρὸς πέρας, καὶ δέδοται μὲν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ τῷ Θεῷ τὰ κρείττω· χρῆ δὲ καὶ αὐτὸν ὡς ἰσχύσαντα ἐφ' οὗ κελελευμένοις ὑπηρετεῖσθαι, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ γνωρίσαι τὰ περ αὐτῆς δόξαντα τῷ Θεῷ.

B Στίχ. 5-7. — Ἄλλὰ γὰρ ἀναγκαίως θάρσους ἐκ τῶν δειχθέντων ὁ προφήτης πληρωθεὶς ἐδόξα λέγων· « Ὡὦ, ψεύγετε ἀπὸ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος· (p. 457) διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος· εἰς Σιών ἀνασώζεσθε, οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος. » Κελεύει γὰρ δὴ καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ἔτι, μετὰ πολλῆς ἐκτρέχειν τῆς σπουδῆς ἐπὶ τὸ Σιών ὄρος, θάρρουντας τοῖς ἐπηγγεμένους τῷ Θεῷ περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὅς ὑπέσχετο πανταχόθεν αὐτοὺς εἰς αὐτὴν συνάξειν· κἀνταῦθα μέντοι πάλιν τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων οὐκ ἀριθμῶν τινα, ἀλλὰ τὸ πανταχόθεν δηλοῖ, ὡς ἂν θάρρουντες οἱ τὴν Βαβυλωνίαν οἰκοῦντες χώραν ἔτι τῶν Ἰουδαίων, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπείγοντο πάντες· οὐπὲρ διάγοντες βεβαίαν ἔξουσι τοῦ λοιποῦ τὴν σωτηρίαν, τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς οἰκίας αὐτοῦς φυλάττοντος ἐπαγγελίας, ὅτι μὲν καθηρέθη τότε Βαβυλῶν, καὶ πᾶσα πέπαντο ἡ Βαβυλωνίων ἀρχή, κατὰ τὸν Δαρείου τοῦ βασιλέως καιρὸν δῆλον· ἀλλ' ὅμως μὴνύων τοὺς κατ' ἐκεῖνον φελλοντας τὸν καιρὸν ἀνελεῖν. Καὶ γὰρ ἀνῆλθεν ἐπὶ Δαρείου οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν· ὅμως ἐκ τῆς Βαβυλῶνος αὐτοὺς ἐπανελεῖν κελεύει, ἵνα εἴπῃ τῆς αἰχμαλωσίας ἦν ὑπὸ Βαβυλωνίων ὑπομεμενῆκεσαν. Πρόδηλον δὲ ὡς ἐν ἐπιτάγματος σχήματι μῆνυσιν τοῦ ἐσομένου ποιεῖται.

C Στίχ. 7-8. — « Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅπισω δόξης ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς· διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν, (p. 458) ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ· διότι ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἔσονται σκῦλα ταῖς δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με. » Ταῦτα γὰρ ὑμῖν, φησὶν, εἰρημένα λέγω, τοῦ εἰρηκότος κελευσαντος Θεοῦ, ὅς ἀπέσταλκέ με τὴν δόξαν ὑμῖν γνωριούντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἧς ἐπιδείξεται κατὰ τῶν ὑμᾶς ἠδικηκότων· οὕτως ὀργιζόμενος ἐπὶ τοῖς τι λυπεῖν ὑμᾶς βουλομένοις, ὡς ἂν ὀργισθεῖν εἴ τις αὐτοῦ τὰς κόρας βλάπτει τῶν ὀφθαλμῶν· εὐδὴλον μὲν οὖν ὅτι ἀνθρωπίνως τὸ τῆς κηδεμονίας ἐξάλειπον εἰπεῖν ἠβουλήθη. Οὕτω δὲ βαρείαν ἐπάξω, φησὶ, τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ὑμετέροις τὴν τιμωρίαν, ὥστε ὑπ' ἐξέκτων ἐκπολιτοκρηθῆναι

τε καὶ κερθῆθῃναι οὗς τὸ πρότερον ἐν δούλων εἶχον τῆς· ὡς ἂν ἐξ αὐτῶν γένοιτο δῆλον τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμη Θεοῦ τοῦ πάντων Κυρίου εὐαγγελίζονται ταῦτα ὑμᾶς. Ἐἶτα καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀποστρέψας τὴν λόγον· θυγατέρα γὰρ τῆς Σιών τὴν Ἱερουσαλήμ εἶωθεν ὀνομάζειν· Ἐτέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγατερ Σιών· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκευάσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Ἐν ἡδοναῖς ἔσο τοῦ λοιποῦ, ἔξεις γὰρ με ἐν σοὶ τῇ κηδεμονίᾳ δεικνύμενον· Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαὸν, καὶ κατασκευάσουσιν ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώστη τὸν Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς σε· καὶ κατακληρονομήσει Κύριος τὸν Ἰούδα τὴν μερίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἁγίαν γῆν, (p. 459) καὶ αἰρετιεῖ ἐτι τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὅσαυτὴν δὲ, φησί, τὴν περὶ ὑμᾶς ἀπιδίζομαι κηδεμονίαν, ὥστε καὶ τῶν ἄλλοτριῶν πολλοὺς ἐφ' ὑμᾶς καταφυγεῖν, Θεὸν ὀμολογούντας ἑαυτῶν ἐμὲ τὸν παρ' ὑμῶν γνωριζόμενον· οἱ καὶ τῶν οικειῶν ἀποστάντες τόπων τὴν οἰκίαν αἰρήσονται τὴν ἐν σοὶ διὰ τὴν κηδεμονίαν τὴν ἐμὴν· τότε δὲ μάλιστα γνώσεσθέ με Θεοῦ γνώμη τοῦ πάντων Κυρίου ταῦτα ὑμῖν εὐαγγελιζόμενον, ὅς τῷ τε Ἰούδα τὴν παλαιὰν αὐτῶ μερίδα παρὰ πᾶσιν λαμπράν.

Στίχ. ιγ'. — Ἐἶτα ἀκολουθῶς ἐπάγει· Ἐύλαθεισθαι πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἐξεγγχεῖται ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. Ὡστε πᾶσιν ὁμοίως τοῖς τε οικείοις καὶ τοῖς ἄλλοτρίοις ἀρμύττειν δεδοικέναι λοιπὸν τὸν Θεόν, ὅς ἐκ τῶν ἀνωτέρων τόπων, οὗς οἰκεῖν τε εἶθε καὶ ἁγίους ἐκ τῆς οἰκῆσεως ἀποδεικνύει τῆς οικείας, κελίηται δὲ ἐπὶ βοήθειαν ἡμετέραν ἔλθειν, τοῦτον φοβεῖσθαι πᾶσιν ἀρμόττον τοῖς τε οικείοις, ὡς ἂν μὴ παρανομοῖεν καθάπαξ, καὶ τοῖς ἄλλοτρίοις ὡς ἂν μηδὲν περὶ τοὺς αὐτῶ προσήκοντας ἐπιχειροῖεν ἐτι. Οὕτω δὲ ταῖς ἀποκαλύψεσι ταῦταις τὰ ἐπὶ τῆς πρόσθεν ἀποκαλύψεως μηνυθέντα βεβαιώσας, ὅτι τετιμωρήσεται τοὺς ἐναντίους, καὶ ὅτι εὐποιήσει τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀπαντὰς τε τοὺς προσήκοντας αὐτῇ τῶν Ἰουδαίων, ἐφ' ἑτέρας ἀποκαλύψεως τρέπεται μάλα γε πρὸς τὸ προκειμένον ἀναγκαίας· ἐν αἰχμαλωσίᾳ μὲν γὰρ τυγχάνοντες, καὶ βασιλέως ἐστέρηντο καὶ ἱερώς, (p. 460) ἃ δὲ κυριώτατα πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους συγκράτησιν ἦν· τοῦ βασιλέως μὲν ἐν τε τοῖς πολέμοις καὶ τῇ τῶν λοιπῶν διοικήσει τὴν χρεῖαν παρεχομένου τὴν οἰκίαν, τοῦ ἱερώς δὲ τῶν τε δεήσεων καὶ τῶν ἱκεσιῶν καὶ πάσης θῆς Θεῷ προσηκούσης ἐξάρχοντος λειτουργίας. Ὅπερ οὖν καὶ ὁ προφήτης Ὡσηῖ προλέγων, Ἐπίσει ἡμέρας, φησί, ἃ πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος ἀρχοντος, οὐδὲ οὐσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος οὐσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων. Δεικνύει δὲ διὰ τῆς παρουσίας ἀποκαλύψεως ὁ Θεὸς τῷ προφήτῃ εἰς διδασκαλίαν παντός τοῦ λαοῦ, ὅτι καὶ ταῦτα ἃ δὲ μάλιστα τε ἦν καὶ πρῶτα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τοῦ κοινῶ συγκράτησιν, ὧν περὶ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας εἰκὸς ἐστέρηντο, ἀποδοθήσεται νῦν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἅτε τῆς πόλεως σὺν τῷ ἔθνει πᾶσαν τὴν εὐκοσμίαν ἀπολαμβάνειν μελλούσης τὴν οἰκίαν. Λέγει τοίνυν οὕτως·

Quamobrem ex ipso rerum eventu patefiet me Dei voluntate omnium Domini hæc vobis nunc denuntiare. Deinde ad urbem quoque sermonem convertens (nam filiam Sion solet Hierusalem appellare), « Lætare, » inquit, « et gaude, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. » Latitius posthinc incede; habebis enim me tecum, tutelæ vi demonstratum. « Confugientque gentes multæ ad Dominum die illa: eruntque ei in populum, et in medio tui habitabunt, et cognosces quod me omnipotens Dominus ad te miserit. Et possidebit Dominus Judam quasi partem suam in terra sancta, et eliget adhuc Hierusalem. » Tantam, inquit, vestri sollicitudinem præ me feram, ut alienigenæ quoque multi ad vos accursuri sint, Deumque me confessuri qui apud vos agnoscor. isti, inquam, a suis locis digredientes, habitare apud te valent, patrocinium meum exquirentes. Tum vero maxime vos cognoscetis me Dei omnium Domini voluntate hæc vobis nuntiare, qui et Judæ veterem terræ assignatæ partem restituet, totamque Hierusalem cunctis splendidam efficiet.

VERS. 13. — Deinde pergit dicere: « Timeat universa caro a facie Domini, quoniam consurrexit de nubibus sanctis suis. » Cunctos æque tum domesticos tum alienigenas timore Dei percellit deinceps decet, qui de supernis locis, quos incolere solet, quosque sanctos incolatu suo efficit, nunc vero ad opem nobis ferendam procedit. Hunc a suis omnibus timeri oportet, ut omnino non peccent; ab alienigenis autem, ne unquam postea populum ei addictum lædere ausint. Sic igitur postquam his revelationibus, res priore revelatione prædictas confirmavit, nempe quod adversarios puniet, et urbi Hierusalem bene faciet, nec non omnibus in ipsius ditione Judæis; ad alias transit revelationes huic proposito apprime congruas. Etenim in captivitate versantes, rege carebant ac sacerdote, qui ambo maxime ad firmam gentis constitutionem necessarij erant: ut rex nimirum bellis gerendis reliquisque regni usibus exsequendis operam suam navaret, sacerdos autem precibus et supplicationibus, et universæ Deo debitæ liturgiæ præset. Quod Oseas quoque propheta prædicens, « Quia dies multos, » inquit, « sedebunt illi Israelis sine principe, sine sacrificio, sine aitari, sine vatibus. » Presente vero revelatione ostendit prophetæ Deus ad totius populi eruditionem, fore ut hæc ipsa quæ ad continendam rempublicam maxima sunt et prima ac necessaria, quibus in captivitate carebant, ipsis a Deo reddantur: quia urbs nimirum cum gente omnem ornatum suum receptura erat. Sic ergo ait:

Θεοῦ, ἅτε τῆς πόλεως σὺν τῷ ἔθνει πᾶσαν τὴν εὐκοσμίαν ἀπολαμβάνειν μελλούσης τὴν οἰκίαν. Λέγει τοίνυν οὕτως·

⁹⁷ Osee. III, 4.

CAP. II.

A

ΚΕΦ. Γ.

VERS. 4-5. — « Et ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli Domini, et diabolus stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus **306** diabolo : Increpet Dominus te, diabole; et increpet te Dominus qui elegit Hierusalem. Nonne ecce hoc ut torris erutus de igne est? Et Jesus indutus erat vestibus sordidis, et stabat ante faciem angeli. Responditque, et ait adstantibus coram facie sua dicens : Auferte vestimenta sordida ab eo. Dixitque ei : Ecce abstuli iniquitates tuas; et induite eum podere, et imponite mitram ac cidarim mundam super caput ejus. Et circumjecerunt ei vestimenta : et imposuerunt mitram ac cidarim mundam super caput ejus. » **Necessario sacerdotii restitutionem in sacerdotis persona videt; neque enim sacerdotium per se visibile est, sed in iis tantum quibus illud gerere commissum est. Videt ergo Jesum sacerdotem magnum (porro magnum dicit illum qui successione jure, ministerium Aaroni attributum gerebat) angelo astantem, quoniam omnium hominum angelis cura commissa est; sicut etiam Dominus in Evangeliiis ait : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in caelis est ». » Tum et in Actibus beatorum apostolorum, « Angelus ejus est, » de beato Petro dixerunt quidam. **Necessario autem hic etiam coram angelo consistens apparet, id est coram illo cui curandus a divina voluntate commissus fuerat. Stabat item diabolus adversans ei, cujus negotium est hominum bono adversari. Hic, inquit, nocere illi tota opera satagebat, omni legitimo ministerio repellens, quod alioquin in captivitate peragere non licebat. Dicit autem hunc a Deo increpitum, qui Hierusalem peculiariter sibi asciverat : atque ita ostendit diabolicum omnem conatum Dei protectione fuisse compressum; qui postquam sibi propriam Hierusalem vindicaverat, necessario etiam sacerdoti dignitatis suae decus reddidit.****

γνωίη πᾶσαν τὴν ἀντίστασιν τὴν διαβολικὴν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ πεπαιυμένην ἠγρονομίας, ἀναγκαιῶς καὶ τοῦτῃ τῆς ἱερωσύνης ἀποδίδωσι τὴν εὐπρέπειαν.

307 Jam verba, « tanquam torris de igne erutus, » significant, quod Ceu si quis lignum mox igne consumendum, extractum servet incoluime: ita Deus hunc sacerdotem, igne veluti captivitatis correptum et mox comburi periclitantem, erui et urgentibus malis subluxi. Indutus porro erat vestimentis sordidīs Jesus, pro eo ac dicat illum captivitatis luctu obrutum (in quo versans extra omnino divinam liturgiam erat, et gravi servitio addictus), illum, inquam, juberi a Deo sordibus iis spoliari adstantium manu, id est liturgicarum virtutum opera; quæ divinæ voluntati obsequentes captivitatis veste illum exuerunt, omnique

Στίχ. α'-ε'. — « Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος τὸν Ἰησοῦ, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου· καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ· καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκ ἰδοῦ τοῦτο ὡς θαλῶς ἐξεσπασμένος κατὰ πυρὸς; Καὶ Ἰησοῦς ἦν ἐνδεδυμένος ἱμάτια ῥυπαρά, καὶ εἰστήκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου· καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἐστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ λέγων· (p. 461) Ἀφέτε τὰ ἱμάτια τὰ ῥυπαρὰ ἀπ' αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἰδοῦ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομίας σου· καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν ποδῆρη, καὶ ἐπίθετε μίτραν καὶ κίβριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ περιέβαλον αὐτὸν ἱμάτια, καὶ ἐπέθηκαν μίτραν καὶ κίβριν καθαρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. » Ἀναγκαιῶς δὴ τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἱερέως ὄρᾷ, ἅτε καὶ τῆς ἱερωσύνης οὐ καθ' αὐτὴν φαινομένης, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μεταχειρίζεσθαι τεταγμένων αὐτῆν. Ὁρᾷ τοίνυν Ἰησοῦν τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, μέγαν δὲ λέγει τὸν κατὰ διαδοχὴν τὴν τῷ Ἀαρὼν προσήκουσαν ἐκτελοῦντα λειτουργίαν, πρὸς ἀγγέλου μὲν ἐστῶτα, ἐπειδὴ πάντων μὲν ἀνθρώπων ἀγγελοὶ τὴν ἐπιστάσιαν εἶδον ἐπιτετραμμένοι (63)· καθὼς ὁ τε Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶν· « Οἱ ἀγγελοὶ αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐν τε ταῖς Πράξεσι τῶν μακαρίων ἀποστόλων, ὅτι· « Ἀγγελος αὐτοῦ ἐστίν, » περὶ τοῦ μακαρίου λέγοντες Πέτρου. Ἀναγκαιῶς δὲ καὶ οὗτος πρὸ προσώπου φαίνεται ἀγγέλου, τουτέστι τοῦ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ κατὰ θεῖαν ἐπιτετραμμένου βουλήν· εἰστήκει δὲ καὶ ὁ διάβολος τοῦ ἀντικεισθαι αὐτῷ, ὅπερ (64) ἔργον ἀντιπράττειν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοῖς. Οὗτος δὴ, φησὶ, καὶ τότε ἐπηρεάζειν αὐτῷ πᾶσαν εἶχεν σπουδὴν, ἐξωθῶν αὐτὸν τῆς τεταγμένης αὐτῷ λειτουργίας, (462) ἦν οὐδὲ ἐκτελεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας οἶδον τε ἦν. Λέγει δὴ τοῦτῃ τὸν Θεὸν ἐπιτιμῆσαι τὸν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκλεξάμενον, ὡς ἂν τοῦ Θεοῦ πεπαιυμένην ἠγρονομίας· ὅς τὴν Ἱερουσαλήμ

Τὸ δὲ, « ἰδοῦ τοῦτο ὡς θαλῶς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρὸς, » ἵνα εἴπῃ ὅτι, ὡς ἂν εἴ τις ξύλον μέλλον ὑπὸ πυρὸς καταναλίσκεσθαι ἄθροον, ἐκσπᾶσας ἀβλαβῆς τηρήσειεν, οὕτω δὴ καὶ τοῦτον ὡς ἐν πυρὶ τῆ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνάγκῃ καθεστῶτα καὶ καταφλεχθῆναι ὑπ' αὐτῆς μικροῦ κινδυνεύοντα ἐξέσπασά τε καὶ τῶν περιεχόντων ἀπήλλαξα κακῶν. Ἐνεδέδυτο δὲ, φησὶν, ἱμάτια ῥυπαρὰ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα εἴπῃ ὅτι, Τὸ περιεχόμενον ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν πένθος, ἐν ᾧπερ διῆγε παντελῶς ἔξω τῆς λειτουργίας ὑπάρχων τῆς θείας, ἐν βαρῦτητι καθεστῶς δουλείας, ταῦτα ἀφέλειν ἀπ' αὐτοῦ τοῖς ἐστηκόσιν ἐπιτάττει Θεός· τουτέστι, ταῖς ὑπηρετουμέναις λειτουργικαῖς δυνάμεσιν, ἅτε

66 Matth. xviii, 10. 66 Act. xii, 15.

(63) Observa Mopsuesteni, imo SS. Bibliorum, sententiam de angelis hominum custodibus.
(64) Num pro οὐπερ?

ταῖς θεαῖς ὑπηρετούμεναι βουλαῖ, ἀφελὸν τε αὐτοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὸ πένθος ἅπαν ἐκείνο, καὶ εἰς τὴν πόλιν ἐπανήγαγον τὴν οἰκίαν. Ἐἶτα τούτου γεγονότος, φησὶ πρὸς αὐτόν· Ἀφῆρηκα πάσας τὰς ἀνομίας σου· δηλῶν ὅτι τὰ τῆς αἰχμαλωσίας λέλυται κακὰ, ἐπειδὴ τῶν ἀμαρτιῶν ἀφέειλε τὴν μνήμην. (p. 463) Ἐἶτα ἐξῆς κελεύει τὸν ποδῆρην τε αὐτὸν ἐνδύσασθαι καὶ περιτεθῆναι τε αὐτῷ τὴν τε μίτραν καὶ τὴν κίβριν, εἰς ἐνδειξιν τοῦ τῆς ἱερωσύνης αὐτῷ λοιπὸν ἐπιτετράφθαι τὴν ἐξουσίαν· ὅπερ οὖν καὶ γέγονε κατὰ τὸ σύνθημα τῆ θεῖον. Ταῦτα εἰρηκῶς ὁ προφήτης εἰς ἐνδειξιν τοῦ τὴν ἱερωσύνην αὐτοῖς ἀποδεδοῦσθαι, καὶ τὸν ἱερεῖα πάλιν ἐπὶ τῆς συνήθους ἐξετάζεσθαι λειτουργίας, τὴν οἰκίαν περὶ τὸ πρᾶγμα παρῆρσιαν τε ἔχοντα καὶ ἐξουσίαν, ἐπάγει·

Στίχ. 5, 6. — « Καὶ ὁ ἄγγελος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν λέγων, Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύσῃ, καὶ ἐὰν τὰ προσταγμάτα μου φυλάξῃς, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου· καὶ ἐὰν διαφυλάσῃς τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων. » Ἀκολούθως ἀπειληφότι τῆς ἱερωσύνης τὴν ἐξουσίαν ταῦτα εἰρησθαί φησιν· ὡς ἂν γνοίη ὅπως αὐτὸν μεταχειρίζεσθαι προτήκε τὴν λειτουργίαν. Ἐὰν γὰρ, φησὶ, ἐπιμένης τῶν προστεταγμένων παρ' ἐμοῦ φροντίδα ποιούμενος, ἔση μὲν ἐν ἱερέως αὐθεντικῶν κρίνων τοῖς πᾶσι· καὶ τῇ αὐτῇ δὲ τῇ ἐμῇ τὴν προσήκουσαν φυλακὴν διὰ τῆς ἐπιμελείας προσάγων τῆς οἰκείας, παραπέμψεις δὲ καὶ εἰς διαδόχους τὴν τιμὴν, οἱ γενήσονται ἐν μέσῳ παντὸς τοῦ λαοῦ τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἐκτελοῦντες λειτουργίαν. Ἐἶτα καὶ τῆς βασιλείας τὴν ἀποκατάστασιν δηλῶν, οὕτω λέγει· (p. 464) « Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ καὶ οἱ πλησίον σου οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου· διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσίν. » Ἰνα εἴπη, Πρὸς σέ μοι ὁ λόγος, καὶ πάντας τοὺς σὺν σοὶ ἄρχειν τοῦ λαοῦ πεπιστευμένους, ἐν τε διδασκαλίᾳ καὶ ἐξηγήσει νομίμων, καὶ τῇ λοιπῇ τῶν εἰς θεοσέβειαν ἠκόντων λειτουργίᾳ· οὗς τερατοσκόπους διὰ τοῦτο καλεῖ, ὡς τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ παραδόξως γινομένων τὰς αἰτίας σκοπεῖν τε καὶ εἰδέναι οἴους τε ὄντας. Τί οὖν φησὶ;

Στίχ. 7, 8. — « Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν δούλον μου ἀνατολὴν· διότι λίθος ὃν ἔδωκα πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα ἐπτὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν. » Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, τὸν δούλον τὸν ἐμὸν, τὸν Ζοροβάβελ λέγων, καὶ ἀποκαθίστημι τῇ βασιλείᾳ, ἀνατολῆς οὐχ ἔττον λαμπρὸν τῇ τῆς (sic) ἐξουσίᾳ δεικνύς. Τοῦτον δὴ ὡσπερ τινὰ λίθον τίθημι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν αὐτῶν, ἐφ' ᾧπερ ἐστηρίχθαι σε χρὴ, παρέχοντα μὲν αὐτῷ τὴν ἐκ τῶν προσευχῶν καὶ τῆς ἱερωσύνης βοήθειαν, κομιζόμενον δὲ παρ' αὐτοῦ τὴν σπουδὴν, ἣν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐναντιῶν ἐπιδείκνυται πολέμοις, ὡς ἂν ἐν εἰρήνῃ διάγοντες ἐκτελοῖητε τὴν ἱερωσύνην δεόντως· θαρρῆν δὲ σε τούτῳ προσήκε τῷ λίθῳ, ἐπὶ μετέχειν αὐτὸν ὀφθαλμῶν νομίζοντα. Κἀνταῦθα δὲ τῷ ἐπὶ οὐκ ἐπὶ ἀκριβολογίας ἀριθμοῦ λέγει, ἀλλ' ἵνα εἴπη, ὅτι Δυνήσεται δὲ ταῦτα ὁ Ζοροβάβελ εἰς τὴν βασιλείαν παρ' ἐμοῦ προχειρισθείς, ἐπειδὴ πολλὴν τινα καὶ ἄρατον αὐτῷ παρέξω τὴν ἐσπῆραν τὴν ἐμὴν, (p. 465) καὶ τὴν ἐπιμελείαν ἀφ' ἧς τι γενήσεται

A prædicto luctu, et in propriam urbem redixerunt. Quo facto, cunctas, ait, abstuli iniquitates tuas; ita ostendens dissoluta esse captivitatis mala, quia peccatorum memoriam deleverat. Deinde jubet ut podere eum induant, mitram atque cidarim circumponant, ut ostendat traditam ei in posterum sacerdotii dignitatem: quod reapse divino decreto contigit. His dictis, ob significandam sacerdotii Israelitis restitutionem, et sacerdotem abhinc consueto ministerio destinandum fore, qui proprio officio confidenter et recto jure fungetur, perguit dicere:

B Vers. 6, 7. — « Et angelus Domini dicebat Jesu: Hæc ait Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et mandata mea servaveris, et tu domum meam iudicabis: et si atrium meum custodieris, et dabo tibi qui conversentur in medio stantium istorum. » Opportune ait dicta hæc fuisse homini qui sacerdotii dignitatem susceperat, ut idem agnosceret quomodo gerere ministerium deberet. Si enim perseveraveris, inquit, in præceptorum meorum observantia, manebit tibi sacerdotialis auctoritas iudicandi de omnibus. Et si atrio meo convenientem custodiam sedulitate tua adhibueris, 308 posteris quoque dignitatem tuam transmittes, qui in medio universi populi jure ad se pertinentem exercebunt liturgiam. Postea regni quoque instaurationem innuens, ait: « Audi, Jesu sacerdos magne, tu et proximi tui qui sedent ante faciem tuam, quia viri spectatores portentorum sunt. » Id est, Ad te sermo meus atque ad omnes quibus tecum populi principatus creditus est, ut magisterio legisque interpretatione fungamini, et reliquorum divino cultui addictarum ministerio: quos homines appellat portentorum spectatores, ceterum præter expectationem a Deo patrarum causas considerare et cognoscere idoneos. Quid ergo ait?

Vers. 8, 9. — « Ecce enim ego adduco servum meum, Orientem: quia lapis quem dedi ante faciem Jesu; super lapidem unum septem oculi sunt. » Ego enim, inquit, servum meum, id est Zorobabelem, regem constituo, soli orienti splendore parem ob dignitatis suæ amplitudinem. Hunc vero ceu quemdam lapidem propono coram oculis tuis, in quo te firmiter niti oportet, eidemque exhibere precum et sacerdotii auxilium, vicissimque ab eo ferre tutelam, quam bellis contra hostes gerendis rependit, ut pace fruentes sacerdotio rite fungamini. Confidere autem te huic lapidi oportet, et septem eum habere oculos existimare. Jam hoc etiam loco vocabulum septem haud de exacto numero ait, sed ut dicat Zorobabelem ad hæc validum fore, a me scilicet in regnum provectum; quia ei multam atque ineffabilem providentiam meam curamque impendam, qua majus incrementum capiet. « Ecce ego fodio foveam, dicit Dominus omnipotens, et cou-

trectabo omnem iniquitatem terræ illius die una. » Adeo illum potentem efficiam, ut omnes virtute sua bellica hostes fugans, quasi fovea quadam exitio eos obruat, meæ ultionis minister, propterea **309** quod mei juris terram violare voluerint, cui ego regem præesse statueram. Mox auxilii quoque magnitudinem ostendens, et quantopere a Zorobabelis ope bellica juvandi sint: « Die illa, dicit Dominus omnipotens, convocabit unusquisque proximum suum sub sicum suam. » Et hostes quidem, hoc duce illa patientur; qui autem de populi mei numero erunt, multa cum voluptate frugibus suis vescentur, ita ut etiam continuo ad mutua convivia invitent. Atque hactenus dictis regni et sacerdotii demonstrata instauratione, deinde ponit revelationem aliam necessariam prorsus post prædicta sibi oblatam. Sic ergo dicit:

ἱερωσύνης τὴν ἀποκατάστασιν δηλώσας, ἐξῆς τίθησιν αὐτῷ δειχθεῖσαν. Λέγει δὲ οὕτως:

CAP. IV.

VERS. 1-3. — « Et reversus est angelus qui loquebatur in me, et suscitavit me sicut suscitari solet homo de somno suo. Dixitque mihi: Quid tu vides? » Rursus angelum in se loquentem denotat illum humana forma præditum qui inter montes umbrosos equo rufo insidens apparuerat. Didicimus enim satis evideret, ex superioribus, prophetam de illo ipso in se loquente ubique verba facere, a quo nunc etiam se excitatum dicit, quasi somno quodam sopitum ob prædictarum rerum contemplationem; et de præsentem ostento interrogatum, quidnam videret: ut ipse videlicet visionem suam recitaret, ille autem ostenti sensum explanaret. « Et dixi: Vidi, et ecce candelabrum aureum, et lampas super ipso, et lucernæ septem super eodem, una dextrorsum, altera sinistrorsum. » Candelabrum quidem, indicium divinæ gratiæ est, in terra quidem succensæ, sed usque ad res ultra terram positas devenientis; quippe quæ omnia administrat: quam etiam **310** recte, ceu grandem atque illustrem, vidit auream totam, quia præ qualibet terrena materia pretiosissimum aurum est. Jam lampas illi imposita demonstrat radiantem ab alto super omnes terrigenas ex divina gratia lucem. Videt autem lucernas septem, ut perfectionem copiamque gratiæ ostendat; veluti superius aiebat Deus, « super uno lapide oculos septem, » ob significandam providentiæ suæ magnitudinem. Deinde narrat utrinque in candelabro oleas, dextrorsum unam, sinistrorsum alteram: quæ res regnum denotabat ac sacerdotium; quæ duo dignitatis culmina inter homines esse Deus constituit: et ab illo quidem negotia tractari, quæ ad præsentis vitæ statum sunt idonea; ab hoc autem homines usque ad Deum admoveri.

VERS. 4-7. — Postquam hæc angelo se vidisse dixit propheta, sic prosequitur: « Et interrogavi, dixique angelo, qui loquebatur in me, dicens: Quid sunt hæc, Domine? Responditque angelus qui

πλέον. « Ἴδου ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πάσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ. » Οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐργάσσομαι δυνατὸν, ὥστε πάντας διὰ τῆς ἐκείνου στρατηγίας τοὺς πολεμίους τρεπόμενος, ὥσπερ βόθρῳ τινὶ τῇ ἀπωλείᾳ περιβάλλειν διὰ τῆς ἐμῆς τιμωρίας. ὑπὲρ ὧν ἂν ἀδικεῖν ἔλυνται τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν γῆν, ἥσπερ οὖν ἔταξα προεστάναι τὸν βασιλέα. Εἶτα καὶ τὸ τῆς βοηθείας μέγεθος δεικνύς, οἶόν τε ἐκ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἀποκαύσουσι στρατηγίας, « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, συγκαλέσεται ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ. » Οἱ μὲν γὰρ ἐχθροὶ τούτου στρατηγούντος πείσονται ἐκεῖνα: οἱ δὲ τῷ λαῷ προσήκοντες τῷ ἐμῷ, μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἀποκαύσουσι τῶν οἰκείων καρπῶν, ὥστε καὶ συνεχῶς ἐπὶ ἐστίασιν συγκαλεῖν ἀλλήλους. Ἐν δὲ τούτοις τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς ἀποκαλύψιν μάλα γε ἀναγκαίως ἐπὶ τοῖς εἰρημείοις

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — « Καὶ ἐπέστρεψεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ, καὶ ἐξηγήσαί με, ὃν τρόπον ὅτ' ἂν ἐξεγερθῆ ἄνθρωπος ἐξ ὑπνου αὐτοῦ· καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; » Ἄγγελον πάλιν τὸν ἐν αὐτῷ λαλοῦντα δηλῶν ἐκείνον τὸν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ ἐν μέσῳ τῶν κατασείων ὀρέων ἐφ' ἵππου φανέντα πυρρόυ· μεταθήκαμεν γὰρ ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀκριβῶς, ὅτι ἐστὸν ἐκείνον ἐν αὐτῷ λαλοῦντα πανταχοῦ λέγει· (p. 466) ὃν καὶ νῦν φησιν ἐξεγείραι μὲν αὐτὸν ὡς ἂν ἐξ ὑπνου τινὸς κατεχόμενον τῇ τῶν ἡδῆ δειχθέντων θεωρίᾳ· περὶ δὲ τῶν νῦν δεικνυμένων πάλιν ἐρωτῶντα αὐτὸν ὅ τι ποτὲ βλέποι, ἵν' ὁ μὲν εἴπη τὴν ὄψιν, ὁ δὲ τῶν δειχθέντων δηλώσῃ τὸν νοῦν. Λέγει τοίνυν· « Καὶ εἶπον· Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυστῆ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἐπτά λύχνους ἐπάνω αὐτῆς· καὶ δύο ἐλαταὶ ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων. » Ἡ μὲν λυχνία, δῆλωσις τῆς θείας χάριτος ἐστίν, ἀπτομένης μὲν τῶν ἐπὶ γῆς, διηκούσης δὲ ἄκριτον ὑπὲρ γῆν πραγμάτων, ἅτε τῶν ἀπάντων ταύτη διοικουμένων· ἦν καὶ εἰκότως ὡς μεγάλην τε καὶ περιφανῆ· χρυστὴν ὅλην εἶδεν. Ἐπειδὴ χρυσοῦς ἀπασῶν τῶν ἀπὸ γῆς ὕλων ἐστὶ τὸ τιμιώτατον· τὸ δὲ ἐπάνω αὐτῆς λαμπάδιον δηλοῖ τὸ ἐκ τῆς χάριτος τῆς θείας ἐξ ὑψους ἅπαντας τοὺς ἐπὶ γῆς περιλάμπον φῶς· ἐπτά δὲ λύχνους ὀρεῖ, τὸ τέλειόν τε καὶ πλούσιον τῆς χάριτος δεικνύς· ὡς ἀνωτέρω λέγει, τὸ, « Ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἕνα ἐπτά ὀφθαλμοὶ εἰσιν, » ἵνα εἴπη τῆς ἐπιμελείας τῆς οικείας τὸ μέγεθος. Εἶτα ἐκατέρωθεν τοῦ λαμπαδίου ἐλαίας, τὴν μὲν ἐκ δεξιῶν, τὴν δὲ ἐξ εὐωνύμων· ὅπερ ἐδήλωσεν τὴν τε βασιλείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην, ἅπερ ἀκρότατα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις εἶναι δέδωκεν ὁ Θεός· ὡς τῇ μὲν διοικεῖσθαι τὰ πρὸς τὴν τοῦ παρόντος βίου κατάστασιν ἐπιτήδεια, τὴν δὲ αὐτάρχη τυγχάνειν εἰς τὸ προσάγειν ἀνθρώπους Θεῷ.

Στίχ. δ'-ζ'. — (p. 467) Ταῦτα πρὸς τὸν ἄγγελον ἐωρακέναι ὁ προφήτης εἰπὼν, ἐπάγει· « Καὶ ἐπρωτόησα, καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί· λέγων· Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; Καὶ ἀπεκρίθη

ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με λέγων· Οὐ γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα ; Καὶ εἶπον, Οὐχί, Κύριε. Καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς με λέγων· Οὗτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ λέγων, Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ἰσχυρί, ἀλλ' ἐν Πνεύματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὗτος δὴ ὁ ἄγγελος, ὃν ἐν αὐτῷ λαλεῖν ὁ προφήτης λέγει, οὗτος δὴ καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ δεήσεις ὤφθη ποιούμενος, ὡς πάντων μὲν τῶν κατὰ τὴν Ἰουδαίαν τὴν ἐπιστάσαν ἐπιτετραμμένους· ἀναγκαιῶς δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν αὐτῶν δεήσιν προσάγων τῷ Θεῷ. Ὅθεν καὶ ὁ προφήτης τοῦτον καὶ ἐρωτᾷ, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον μανθάνει· ἐπειδὴ πάντων τῶν δειχθέντων δήλωσιν ἐχόντων, τῆς περὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ἔθνος τοῦ Θεοῦ φιλοτιμίας, ἀναγκαιῶς ἤρμωσεν, παρὰ τούτου τὰ καθ' ἕκαστον τῶν δεικνυμένων, ὅπως ἔχει, μανθάνειν. Συντόμως οὖν εἶπεν αὐτῷ τῶν δειχθέντων τὴν δύναμιν· ὅτι τῆς χάριτός ἐστι δήλωσις τῆς θείας, ἣ καὶ τὴν τοῦ Ζοροβάβελ προεχειρίσαστο βασιλείαν· ὃς ὀκνοῦν μὲν δύναται καὶ καθ' ἑαυτῷ θεῷ προβεβλημένος, ταῦτα καὶ δύνασθαι ἔχει. Ὅθεν καὶ δεικνύς τῆς περὶ αὐτὸν δωρεᾶς αὐτὸν οὐδὲν κατοροῦν τῶν εἰς τὴν βασιλείαν ἠκόντων καὶ τὴν τοῦ λαοῦ προστασίαν. τῇ δὲ χάριτι τὸ μέγεθος, « Τίς εἰ σὺ τὸ ἔργον τὸ μέγα πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ τοῦ κατορθώσαι ; καὶ ἐξοίσω τὸν λίθον τῆς κληρονομίας, ἐσώθη χάριτος αὐτῆς. » (p. 468) Ἐπειδὴ γὰρ λίθον ὠνόμασε τὸν Ζοροβάβελ, ἔργον λέγει μέγα τοῦς ἀγὰν δυνατοῦς ἐν βασιλείᾳ τε καὶ στρατοπέδων καὶ ὀπληκῶν πλήθει. Τίς γὰρ δὴ, φησὶν, οὕτω μέγας ἐστίν, ἢ οὕτω μέγα δυνάμενος διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀπληκῶν καὶ τὴν τοῦ ὀπλιτικοῦ παρασκευὴν, ὥστε δυνηθῆναι ἀκεναντίας τι τοῦ Ζοροβάβελ ἰσχύσαι ; ὃν διάδοχον τῆς βασιλικῆς ἀποδείξας κληρονομίας, ἧς τὰς ἐπαγγελίας πρὸς τὸν προπάτορα τοῦ γένους ἐποιήσαμην, λέγω δὲ τὸν Δαυὶδ, ὅλον δι' ὅλου τῆς χάριτος πληρῶσω τῆς ἐμῆς. Τοῦτο γὰρ ἐσώθη λέγει χάριτος, ἀφ' ἧσπερ αὐτῷ ἀναγκαιῶς προσέσται τὸ μέγα ὑπὲρ τῶν οἰκειῶν στρατηγούντι δυνηθῆναι κατὰ τῶν ἐναντίων.

· Στίχ. 7-11. — Ἐτα τὰς ἐπαγγελίας τὰς περὶ αὐτὸν βεβαιῶν· « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων, Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· διότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μακράς ; » Αὐτὸς δὲ οὗτος καὶ τοῦ ἐμοῦ οἴκου τοὺς θεμελίους καταβαλόμενος, αὐτὸς αὐτὸν καὶ πρὸς πέρας ἔξει· ὥστε καὶ ἐκ τούτου πᾶσι δήλον γενέσθαι ὅτι γνῶμη Θεοῦ παραγέγονα ταῦτα προμηνύσων ὑμῖν. Μὴ τοίνυν μηδ' ὡς ἐν χρόνῳ πολλῷ τούτων γίνεσθαι μελλόντων ἀπιστήσητε τοῖς λεγομένοις· ἀνοήτατος γὰρ εἴη ἂν ὁ τὰς ἀποφάσεις τὰς ἐμὰς ἀτελεῖς νομίζων τῷ μηκέτι γίνεσθαι τοῦ χρόνου· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἐξουδένωσεν ἡμέρας μακράς· » ἐμοῦ δυναμένου οὐ· ῥαδίως πάντα καθὼς ἂν ἐβλήσω ποιῆν, (p. 469) μετὰ πολλῆς τε ἀγείν τῆς συντομίας

* Deest aliquid.

** Expungenda negatio, quam quidem non legit interpretes. Edit.

A loquebatur in me, atque mihi dicens : Non agnoscis quid sunt hæc ? Et dixi : Nequaquam, Domine. Et respondit, mihi que ait dicens : Iste est sermo Domini ad Zorobabelem dicens : Non in fortitudine magna, neque in viribus, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Iste angelus, quem in se loquentem propheta narrat, idem ille est qui visus fuit pro urbe Hierusalem deprecari, propterea quod Judæ incolæ omnes tutelæ ipsius commissi erant ; necessario simul pro illis quoque preces Deo offerens : quamobrem propheta hunc interrogat, et res singulas edocetur. Nam quia ostenta omnia eo tendebant, ut Dei erga urbem curam ingentem demonstrarent, necessario oportuit prophetam ab hoc angelo singularum visionum explanationem audire.

B Breviter ergo patefecit ei ostentorum vim ; hæc nimirum esse divinæ gratiæ manifestationem, quæ Zorobabelis quoque regnum constituerat : qui per se quidem propriisque viribus nullum regni 311 negotium expedire valeret, neque populo præesse ; sed tamen divina gratia promotus, ab hac agendi virtutem habet. Atque ut doni ejus magnitudinem ostendat, « Quis tu, inquit, mons magne, ante faciem Zorobabelis, ut prospere quilibet agas ? Et efferam lapidem hæreditatis, æqualitatem gratiæ ejus. » Quandoquidem lapidem appellavit Zorobabelem, montem dicit magnum potentes valde homines sive regni dignitate, sive bellica virtute, sive subditorum multitudine. Quis enim, inquit, tantus est tamque validus subditorum numero et armorum apparatu, ut adversus Zorobabelem hilum possit proficere ? quem regalis hæreditatis successorum designavi ; cujus rei promissiones progenitori stirpis, Davidi inquam, factas adamussim atque omnino gratia mea complebo. Id enim dicunt verba : Æqualitatem gratiæ : qua fretus necessario insitam vim habebit grandia belli adversus hostes patrare.

Vers. 8-10. — Postea promissiones de illo factas confirmans, ait : « Et factus est sermo Domini ad me dicens : Manus Zorobabelis fundaverunt domum istam, et manus ejus perficient eam. Et scietis quoniam Dominus omnipotens misit me ad vos. Quis enim despexit in dies longos ? » Idem hic qui domus meæ fundamenta jecit, idem eidem, inquam, coronidem imponet. Quare ex hoc quoque palam omnibus fiet, me voluntate Dei hæc vobis nuntiatorum venisse. Caveat igitur quominus dictis discredatis quasi multo tempore post eventuris : nam stultissimus foret, qui decreta mea irrita fieri prolixitate temporis existimaret. Id enim innunt verba, « despexit in dies longos : » ego enim facile queo omnia prout voluero facere, multoque compendio ad exitum res deducere quæ longum tempus desiderarent. Tum dicta confirmans, « Et lætabuntur, inquit,

atque videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabelis. » **312** Ne ergo, inquit, fidem dictis denegatis; horum quippe exitum videbitis, ac Irtabimini potentem ad omnia videntes Zorobabilem: nam stanneus lapis futuram ejus Deo juvante fortitudinem significat. Quamobrem causam etiam addit: « Septem hi oculi Domini sunt, universam terram specularantes. » Etenim qui cuncta inspicit ac regit salvatque copiose ac varie, idem est qui hæc de Zorobabele promisit et ad exitum perducturus est Nam hoc item loco vocabulum « septem » de perfecta re dicitur.

VERS. 11-14. - « Et respondi, dixique ei: Quid sunt duæ oleæ istæ, quæ a dextris candelabri et a sinistris? Et interrogavi secundo, dixique ei: Quid duo rami olearum in manibus duarum narium aurearum, quæ infundunt et retrahunt suffusoria aurea? Dixitque mihi: Non nosti quid sunt hæc? Et dixi: Nequaquam, Domine. Et dixit: Isti duo filii pinguedinis, qui universæ terræ Domino assistunt. » Interrogat quid sibi velint duæ oleæ, quarum una in dextra parte, altera in sinistra candelabri erat, sive lampadis super eo positæ? Quid item nati ex oleis duo rami? De quibus, audiit: Hi sunt duo filii pinguedinis, qui universæ terræ Domino assistunt. Nam quia duæ oleæ regni ac sacerdotii indicium erant, quæ duo in terra dominari Deus constituit, duos ramos ex olea enatos dicit Zorobabilem atque Jesum; quorum prior a divina gratia in regnum fuerat proventus; alter vero sacerdotii gratia divino ministerio addictus. Propterea pinguedinis quoque eos appellat filios, id est ex duobus maximis et apud homines honorandissimis ortos, regno ac sacerdotio; qui pariter Deo deservire jussi sunt omnium Domino. Atque hoc toto sermone, res Hierusalem gentisque Judaicæ maximum bonorum incrementum capturas demonstravit **313** propheta, hostibus illorum punitis, providentia plurima et omnimoda erga Israelitas a Deo exprompta; quoniam de captivitate redituri erant alii prope innumeri, qui adhuc in ea conditione tunc erant: dato demum Judæis regno ac sacerdotali dignitate, in illorum personis, quas divina gratia ad hæc officia promoverat. Sed enim, ne eximia bonorum prædictio ignaviores Israelitas faceret, ita ut divinis confidentes promissis, officium negligerent, revelationem posthinc videt, ex qua pavor illis incutiebatur, quo vitium fugerent, virtutem amplecterentur. Sic ergo dicit:

ἀγαθῶν, ῥαθυμοτέρους αὐτοὺς ἀπεργάσασθαι, θαρρόντας μὲν ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς θείαις, ἀμελοῦντας δὲ τοῦ προσήκοντος, ἀποκάλυψιν ὀρᾶ λοιπὸν δι' ἧς αὐτοῖς καὶ φόβος ἐνετίθετο πρὸς τὸ φεῦγειν μὲν τὰ χεῖρω, μετεῖναι δὲ τὰ κρεῖττω. Λέγει δὲ οὕτως:

CAP. V.

VERS. 1-4. — « Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce falx volans. Dixitque mihi: Quid tu vides? Et dixi: Video falcem volantem longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis

εἰς πέρας τὰ πολλοῦ δεόμενα τοῦ χρόνου. Καὶ βεβαίων τὸ εἰρημένον, « Καὶ χαρήσονται, καὶ ἔξονται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. » Μὴ τοίνυν ἀπιστεῖτε, φησὶ, τοῖς λεγομένοις· ἐπειδὴ καὶ ἔβρασε αὐτῶν τὸ πέρας, καὶ χαρήσεσθε τὴν περὶ πάντα δύναμιον ὀρώντες τοῦ Ζοροβάβελ· τοῦτο γὰρ λέγει τὸν κασσιτέρινον λίθον, τὴν περιεσομένην αὐτῶ δαγλῶν ἰσχὺν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν καὶ τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν· « Ἐπτὰ οὗτοι ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσιν, οἱ ἐπιθλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Ὅ γὰρ τὰ πάντα ἐφορῶν τε καὶ διοικῶν καὶ σώζων πλουσίως τε καὶ ποικίλως, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ταῦτα ὑποσχόμενός τε περὶ τοῦ Ζοροβάβελ καὶ πρὸς πέρας ἄξων· καὶ γὰρ κἀνταῦθα τὸ « ἐπτὰ » ἐπὶ τοῦ τελείου λέγει.

Στίχ. ια'-ιδ'. — « Καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Τί αἱ δύο ἐλαφαὶ αὗται αἱ ἐκ δεξιῶν τῆς λυχίας καὶ ἐξ εὐωνύμων αὐτῆς; Καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν, Τί οἱ δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυζωτήρων τῶν χρυσῶν τῶν ἐπιχεόντων καὶ ἐπαναγόντων τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς, Καὶ εἶπε πρὸς με, Οὐκ ὄλδας τί ἐστὶ ταῦτα; Καὶ εἶπον, Οὐχί, Κύριε· καὶ εἶπεν, Οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίστεως, οἱ παρεστήκασιν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Ἐρωτᾷ τί μὲν αἱ δύο βούλονται ἐλαφαὶ, ὧν ἡ μὲν ἐκ δεξιῶν, ἡ δὲ ἐξ εὐωνύμων ἐτύγχανε τῆς λυχίας, ἦτοι τοῦ ἐπ' αὐτὴν λαμπαβίου; τί δὲ οἱ ἐκπεφυκότες δύο κλάδοι τῶν ἐλαιῶν; (p. 470) περὶ ὧν ἠκούσεν· Οὗτοι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίστεως, οἱ παρεστήκασιν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς· ἐπειδὴ γὰρ αἱ ἐλαφαὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερωσύνης ἦσαν γνώρισμα, ἃς ἐπὶ γῆς κρατεῖν ἔταξεν ὁ Θεὸς, δύο κλάδους ἐκ τῶν ἐλαιῶν ἐκπεφυκότες λέγει τὸν τε Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἰησοῦν· ὧν ὁ μὲν ἐκ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν βασιλείαν παρήκτο, ὁ δὲ τῆ τῆς ἱερωσύνης χάριτι πρὸς τὴν λειτουργίαν προσεδέδλωτο τὴν θείαν. Διὰ τοῦτο καὶ πίστεως αὐτοὺς ἐκάλεσεν υἱοὺς, ἵνα εἴπη, Οἱ ἐκ τῶν μεγίστων καὶ τιμωτάτων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκπεφυκότες βασιλείας τε καὶ ἱερωσύνης· οἱ πάντες ὑπουργεῖν εἰσι Θεῷ τεταγμένοι τῷ πάντων Κυρίῳ. Διὰ πάντων μὲν δὴ τούτων τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, ὅτι μεγίστην ἐπίδοσιν εἰς τὸ κρεῖττον λήψεται δεδήλωκεν ὁ προφήτης· τιμωρομένων μὲν τῶν ἐχθραίνοντων αὐτοῖς, κηδεμονίας δὲ πολλῆς ἀξιουμένων ἐν ἅπασιν αὐτῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἃτε καὶ ἐπανιέναι ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μελλόντων ἐτέρων οὐκ ἐναριθμητῶν τινῶν, ὡς ἐπ' ἐκείνου τοῦ σχήματος εἶναι τότε συνέβαιεν ἐπὶ ἀποδοθείσης δὲ αὐτοῖς καὶ τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς ἀξίας, διὰ τῶν ἐκ τῆς θείας χάριτος ἐπὶ τοῦτο προβεβλημένων.

Ἄλλὰ γὰρ ὥστε μὴ τὴν ὑπερβάλλουσαν μήνησιν τῶν

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. α'-δ'. — « Καὶ ἐπέστρεψα καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου· καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ δρέπανον πετόμενον· καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις; καὶ εἶπον· (p. 471) Ἐγὼ ὄρω δρέπανον πετόμενον, μήκους πη-

χῶν εἰκοσι, καὶ πλάτους πηγῶν δέκα· καὶ εἶπε πρὸς Α
 με· Ἀὐτὴ ἡ ἀρὰ ἢ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πά-
 σης τῆς γῆς· διότι πᾶς ὁ κλέπτης ἐκ τούτου ἕως θανάτου
 ἐκδικηθήσεται· καὶ πᾶς ὁ ἐπιορκος ἐκ τούτου ἕως θανα-
 τούτου ἐκδικηθήσεται· καὶ ἐξοίωσ' αὐτὸν, λέγει Κύριός
 παντοκράτωρ· καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ
 κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνό-
 ματί μου ἐπὶ ψεύδει· καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ
 οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν καὶ τὰ ξύλα
 αὐτοῦ καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ. » Δρέπανον μὲν ὀρθῶ
 ἱκανὸν κάτωθεν τὰ προσπίπτοντα ἐκτέμνειν· πε-
 τόμενον δὲ, εἰς δῆλωσιν τοῦ ὀξέως· τὴν τιμωρίαν
 ἐπάγεσθαι τῆς θείαν τοῖς ταύτης ἀξίους· πλάτος δὲ
 καὶ μήκος, ὡς ἂν καὶ τῷ μεγέθει φοβήσκειν τοὺς
 ἀκούοντας. Λέγει δὲ τὴν τιμωρίαν ταύτην κατὰ τε
 κλεπτόντων καὶ ἐπιορκούντων κινεῖσθαι· δήλου γε
 ὄντος, ὡς οὐ ταῦτα μόνον ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις παρα-
 νομήματα, πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα, φόνος τε καὶ μοι-
 χεία, καὶ τὰ λοιπὰ δὴ, ἃ μὴδὲ ἀριθμεῖν βῆδιον. Τί
 οὖν ἐστὶν ὁ φησὶν; Εἰς δύο ταῦτα κυριώτατα μεμε-
 ρίσθαι τὰς ἐντολάς συμβέβηκε τὰς θείας, εἰς τε τὴν
 περὶ Θεοῦ γνώμην, καὶ εἰς τὴν περὶ τὸν πλησίον
 ἀγάπην· ὡς καὶ ὁ Κύριος εἰπὼν, « Ἀγαπήσεις Κύ-
 ριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ
 ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου·
 καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. » ἐπι-
 ἤγαγεν, (p. 472) « Ἐν ἐντολαῖς ταύταις ὁλος ὁ νόμος
 καὶ οἱ προφῆται κρέμναι. » βουλευθεὶς τοίνυν συν-
 τόμως εἰπεῖν τὰ τε εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὰ εἰς τὸν πλη-
 σίον, τῇ μὲν ἐπιορκίᾳ ὡς εἰς Θεὸν τεινοῦσθαι τὰς ἀσε-
 βείας πάσας, λέγω δὲ τὰς εἰς Θεὸν πλημμελείας,
 συλλήβδην λέγει· τῇ δὲ κλοπῇ, τὴν περὶ τὸν πλη-
 σίον· ἐπειδὴ γὰρ ἀφαίσεις τῶν οὐ προσόντων ἐστὶν
 ἡ κλοπή, κλοπὴν κοινῶς ὠνόμασε πᾶσαν τὴν τῶν
 ἄλλοτριων ἀφαιρῆσιν· ἵνα συντόμως εἴπῃ ὅτι ἡ ἀρὰ
 αὐτῆ μεγίστη τε καὶ φοβερά καὶ παντὶ γε ἐπιούσα,
 ἵτε εἰς Θεὸν τι ἀσεβοῖη, ἵτε εἰς τὸν πλησίον κατὰ τι
 πταίῃ. Λέγει δὲ ὅτι καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴ-
 κου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ
 καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ· ἵνα εἴπῃ, ὅτι μὲν Ἐἶπα τοιοῦτον
 ἀμετανοήτως πταίνοντι, « Ἡ τιμωρία ἢ θεία ἀχρις ἂν
 αὐτὸν σὺν ἅπασιν ἐξαλείψῃ τοῖς προσήκουσι. Διὰ δὲ
 τούτων αὐτάρκως φοβήσας αὐτοὺς, δείκνυσιν διὰ τῶν
 ἐξῆς ἀφηρημένην αὐτῶν τὴν ὑπὲρ τῶν παρεληλυθό-
 των ἁμαρτιῶν τε καὶ τιμωρίαν· ὡς ἂν μειζρόνως
 ἔχοιεν εἰδέναι, ὅτι τῆς τοῖς ἐπὶ προειληφῶσι χάριτος
 δοκούντων Θεῷ. Διὸ ἐπάγει·

Στίχ. ε'-η'. — « Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν
 ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλαψον τοῖς ὀφθαλ-
 μοῖς σου καὶ ἴδε τί τὸ ἐκπορευόμενον τούτου· καὶ εἶ-
 πον, Τί ἐστὶ; καὶ εἶπε, Τούτου τὸ μέτρον τὸ ἐκπο-
 ρευόμενον· καὶ εἶπαν, Αὐτὴ ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ
 τῇ γῆ· καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολιβδου ἐξαίρῶμενον·
 (p. 473) καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ
 μέτρου, καὶ εἶπεν, Αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἀνομία· καὶ ἔρρι-
 ψεν αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρου· καὶ ἔρριψε τὸ τάλ-
 λαντον τοῦ μολιβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. » Τὸν αὐτὸν

eubitorum decem. Dixitque mihi : Hæc est male-
 dictio quæ egreditur super faciem universa: terræ ;
 quia omnis fur abhinc usque ad mortem punietur,
 et omnis perjurus abhinc usque ad mortem iten-
 punietur. Et educam illam, dicit Dominus omni-
 tens, et ingreditur in domum furis, et in domum
 jurantis nomine meo super mendacio, et diversabit-
 tur in medio domus ejus, et consumet eam, et
 ligna ejus et lapides ejus. » Falcem videt idoneam
 deorsum secando quæcunque occurrerent ; volentem
 autem ob denotandum divinam pœnam cito inferri
 merentibus : denique ejus latitudinem longitudi-
 nemque dicit, ut magnitudine quoque audientes
 terrefaciat. Dicit vero hanc pœnam adversus fures
 et perjuros commoveri : quanquam alioqui constat
 haud hæc tantummodo versari inter homines pec-
 cata, sed et alia multa, homicidium puta, adulte-
 rium, et cætera quæ 314 haud facile numerari
 queunt. Quid ergo dicit? In hæc duo potissima dividi
 solent mandata divina, nempe in Dei scientiam,
 et in charitatem erga proximum. Quare et Domi-
 nus postquam dixit **, « Diliges Dominum Deum tuum
 ex toto corde tuo, ex tota mente tua, et ex omni-
 bus viribus tuis, itemque proximum tuum sicut
 te ipsum; » addidit : « In his mandatis universa lex
 pendet et prophetæ. » Volens itaque hoc loco bre-
 viter dicere quæ Deum quæque proximum spe-
 ctant ; perjurio quidem quod in Deum tendit, cunctas
 irreligiositates, id est adversus Deum peccata, com-
 pendio dicit : furto autem, quæ adversus proximum
 sunt. Nam quia furtum est rei alienæ ablatio, nunc
 furtum generaliter appellavit quidquid alteri au-
 fertur ; ut paucis significet maledictionem hanc
 esse maximam ac terribilem et culibet impenden-
 tem, sive is in Deum impius sit, sive proximum
 quomodolibet violet. Dicit autem fore ut ea male-
 dictio diversetur domi ejus, et consumat illam ac
 lapides ipsius ; id est, Dixi huic sine pœnitentia
 peccanti : Divina pœna eatenus perseverabit, donec
 peccatorem cum omni re sua consumat. Age vero
 postquam satis eos terrefecit, ostendit in sequenti-
 bus remissam fuisse præteritam illorum culpam at-
 que pœnam ; ut magis inde cognoscant, post impet-
 ratam præteritorum veniam, oportere eos diligen-
 tius Dei voluntati obsequi. Quamobrem addit :

τετυχότας προσήκοι ἂν ἐπιμελέστερον ἀντέχεσθαι τῶν
 Vers. 5-8. — « Et egressus est angelus qui lo-
 quebatur in me, dixitque mihi : Suspice oculis
 tuis, et vide hoc quod egreditur. Et dixi : Quid
 est? Et ait : Hæc est mensura quæ egreditur. Et
 ait : Hæc est iniquitas eorum in universa terra. Et
 ecce talentum plumbi elevatum: et ecce mulier una se-
 debat in mensuræ medio. Et dixit : Hæc est 315 ini-
 quitas. Et coniecit eam in medium mensuræ; et pro-
 jecit lapidem plumbi in os ejus. » Eundem videt rur-
 sus angelum, jubentem ei ut aspiceret quod in præ-

** Matth. xxii. 37, seqq.

ænti visione discurrere videbatur. Moxque propheta intuitus rogabat : Quidnam hoc est? Angelus vero respondit hanc esse mensuram pœnæ, quam perpeti merebantur Israelitæ morum suorum causa. Deinde plumbi talentum videt, quod et suapte natura grave est, et ingenti pondere urget, ut sic pœnæ gravitatem ostendat. Porro quamdam mulierem mensuræ insidentem videns, hanc ait esse peccatum; nam pro peccati modulo, pœnæ gravitas, ut par est, deputabatur. Deinde mulierem in mediam mensuram coniecit, plumbique talentum in ore ejus posuit, demonstrans, Deum tum peccatum tum consecratiæ ei pœnam simul sustulisse, totamque malorum gravitatem in illius os contulisse, quasi obstruendo impediendoque eam a præda, quo significet cunctas ei vires ablatas; ita ut ne vocis quidem suæ potestatem retineat; id est, ne forte Israelitis exprobret, ob ea quæ passi erant, derelictionem Dei, omnem quoque vocis facultatem illi ereptam. Sicut beatus ait David : « Muta sunt labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum iniquitatem ». Et hæc quidem vidit, ut ostenderetur Israelitarum iniquitates eorumque pœnas prorsus fuisse remissas. Nunc vero, ut palam fiat, pœnam Israelitis remissam, in eorum hostes fuisse collatam, pergit dicere :

VERS. 9-11. — « Et levavi oculos meos, vidique, et ecce duæ mulieres egredientes, et spiritus in alis earum. Et ipsæ habebant alas, ut sunt alæ upupæ. Et extulerunt mensuram inter terram ac cælum. Et dixi angelo, qui loquebatur in me : Quonam istæ mensuram deferunt? Dixitque mihi : Ad ædificandum ei domum in regione Babylonis et præparandum. Et ponent illam ibi super præparationem illius. » Videt **316** insuper duas mulieres, quæ celeriter admodum volabant; id enim valent verba, « spiritus in alis earum, » a quo veluti impulsæ velociorem faciebant volatum. Ea propter upupæ dicit ipsas habere alas, cujus avis celer est volatus. Hæ porro, inquit, mulieres illam pœnæ mensuram rapientes atque in altum efferentes, multa cum vehementia avolabant. Idcirco enim dixit, « inter terram ac cælum; » quia ex alto ad citima facilior velociorque est avium volatus. Quæsi vi itaque, ait, quonam illæ abirent, et quonam mensuram transferrent? cognovique ex angelo eam ab his transferri in regionem Babylonicam, ibi domum ei ædificare, ibidemque perpetuam habitaculam eidem definire, id est pœnam omnem Babyloneum se translaturum, quæ illic nunquam remissa perseverabit, secus ac vestra finem pœna nacta est. En autem ob dicta sua confirmanda, denovo orationem continuat.

μηρίαν πᾶσαν εἰς Βαβυλῶνα ἀπάξει, μένουσαν αὐτοῖς καὶ οὐ λυθησομένην ἔτι, ὄνπερ δὴ τρόπον λύσιν ἐδέξατο τὰ ὑμέτερα. (p. 475) Ἄλλὰ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, ἐπάγει πάλιν.

Ἄ ὄρξ πάλιν ἀγγελον, ἀπιθεῖν αὐτῷ καλεύοντα πρὸς τὸ ἐν τῇ ὄψει διατρέχειν τῇ παρουσίᾳ δοκοῦν. Ἐ'θ' ὁ μὲν προφήτης θεασάμενος ἤρετο, Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ὁ δὲ ἀπεκρίνατο, ὅτι μέτρον τοῦτο τῆς τιμωρίας ἦν ὑπομείναι προσήκον ἦν τοῖς Ἰσραηλίταις ὑπὲρ ὧν διεπράττοντο. Εἶτα θεωρεῖ τάλαντον μὲν μολίβδου, ὃ καὶ τῇ φύσει βαρὺ καὶ τῷ σταθμῷ πολλὸν ἔχον τὸν ὄγκον, ὡς ἂν οὕτω τῆς τιμωρίας δείξειεν τὴν βαρύτητα· γυναῖκα δὲ τινα καθεζομένην ἐπὶ τοῦ μέτρου, ἦν ἀνομίαν ἔφησεν εἶναι· ἐκ γὰρ τῆς ἀνομίας ὡς εἰκὸς ἢ τῆς τιμωρίας ἐγένετο βαρύτης· εἶτα αὐτὴν τε ἔβριψεν εἰς τὸ μέσον τοῦ μέτρου· καὶ τὸ τοῦ μολίβδου τάλαντον τέθεικεν ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῆς, δεικνύς ὅτι καὶ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης τιμωρίαν κατὰ ταυτὸν ἤρανισε, πᾶσαν ἐν τῶν κακῶν τὴν βαρύτητα εἰς τὸ ἐκείνης ἐπέθηκε στόμα, ὡς περ ἐμφράτων καὶ διακωλύων αὐτῇ τὴν λείαν, εἰς ἐνδειξιν τοῦ πᾶσαν αὐτῆς ἀφρηῆσθαι τὴν δύναμιν, καὶ μηδὲ φωνῆς ἔτι κυρίαν εἶναι, τῷ καὶ τοῖς ὀνειδίζουσιν αὐτοὺς πρότερον ἐφ' οἷς ἔπασχον ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταλελειμμένους, ἅπασαν ἀνηρῆσθαι τοιαύτην φωνήν· ὡς ὁ μακάριος λέγει Δαυὶδ· « Ἄλαλα γενηθήτω τὰ χεῖλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου ἀνομίαν. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἶδεν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ τὰ τε ἀνομήματα καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων τιμωρίας τῶν Ἰσραηλιτῶν παντελῶς ἀφρηῆσθαι. (p. 474) Δεικνύς δὲ ὅτι ἀφρηῆται μὲν αὐτῶν ἡ τιμωρία, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς μετενήνεκται τοὺς αὐτῶν, ἐπάγει·

Στίχ. θ'-ια'. — « Καὶ ἤρα τοὺς ὀφθαλμούς μου καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ δύο γυναῖκες ἐκπορευόμεναι, καὶ πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν· καὶ αὗται εἶχον πτέρυγας ὡς πτέρυγας ἔποπος· καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀναμέσον τῆς γῆς καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ· καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἀγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, Ποῦ αὗται ἀποφέρουσι τὸ μέτρον; Καὶ εἶπε πρὸς με, Οἰκοδομήσαι αὐτῷ οἰκίαν ἐν γῇ Βαβυλῶνος καὶ ἐτοιμάσαι· καὶ θήσουσιν αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ. » Θεωρεῖ δὴ λοιπὸν ἐπ' ἐκείνοισι δύο γυναῖκας, αἱ μετὰ πολλοῦ διέπταντο τοῦ τάχους· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « πνεῦμα ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, » ὅφ' οὐπερ ὡς ὠθοῦμεναι ὀξυτέραν ἐποιοῦντο τὴν πτήσιν· τοῦτου δὲ ἔνεκεν καὶ ὡς ἔποπος λέγει τὰς πτέρυγας αὐτῶν εἶναι, ἐπειδὴ ὀξεῖα τοῦ ὀρνέου ἡ πτήσις· αὗται δὲ, φησὶν, αἱ γυναῖκες, ἐκεῖνο τῆς τιμωρίας τὸ μέτρον ἀρπάσσασαι τε καὶ εἰς ὕψος ἀναγαγεῖσαι, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καθιπτάμεναι ἀπῆγον· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε τὸ, « ἀναμέσον τῆς γῆς καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ· » ἐπειδὴ ἐξ ὕψους ἐπὶ τὰ κατώτερα εὐμαρστετέρα τοῖς ὀρνέοις ἢ πτήσις καὶ ὀξυτέρα γίνεται. Ἡρόμην οὖν, φησὶν, ὅποι μὲν ἀπίοισιν, ὅποι δὲ ἀπάγοισιν τὸ μέτρον; Ἐγνων δὲ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ὅτι περ αὐτὸ εἰς τὴν Βαβυλῶνος ἀπάγουσι γῆν, ἀτόθι τε αὐτῷ οἰκίαν οἰκοδομήσουσαι, καὶ καὶ πᾶσαν αὐτῷ τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσουσαι· ἵνα εἴπη, ὅτι τὴν τιμωρίαν πᾶσαν εἰς Βαβυλῶνα ἀπάξει, μένουσαν αὐτοῖς καὶ οὐ λυθησομένην ἔτι, ὄνπερ δὴ τρόπον λύσιν ἐδέξατο τὰ ὑμέτερα. (p. 475) Ἄλλὰ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, ἐπάγει πάλιν.

⁶¹ Psal. xxx, 19.

ΚΕΦ. Γ.

A

CAP. VI.

Στίχ. α'-γ'. — « Καὶ ἐπέστρεψα καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοῦς μου, καὶ εἶδον τέσσαρα ἄρματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὀρέων· καὶ τὰ ὄρη ἦν ὄρη χαλκᾶ· ἐν τῷ ἄρματι τῷ πρῶτῳ ἵπποι πυρρόλοι, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες· καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι ψαροί· καὶ ἀπεκρίθην καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί, Τί ἐστὶ ταῦτα, Κύριε; καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με, Ταῦτά ἐστὶν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορευόμενοι παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς· ἐν ᾧ ἦσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆς· βορρᾶ· καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν· καὶ οἱ πυρρόλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου· καὶ οἱ ποικίλοι καὶ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐζήτουν καὶ ἐπέδλεπον τοῦ περιοδοῦσαι τὴν γῆν· καὶ εἶπε, Πορεύεσθε καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν· καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν· καὶ ἀνεδόθη καὶ ἀνεκάλεσέ με, καὶ ἐλάλησε πρὸς με λέγων, Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐπὶ γῆν βορρᾶ. »

Τέσσαρα ἄρματα λέγει, δηλῶν τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασι τῆς οἰκουμένης ἐφεστῶσας ἀοράτους δυνάμεις, καὶ κατὰ θεῖαν ἅπαντα διαπραττομένας βουλὴν. Διότι ὁ ἄγγελος ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ προφήτου τίνα δὴ ταῦτα εἴη, τέσσαρας ἀνέμους ἔφη τοῦ οὐρανοῦ τοὺς παρισταμένους τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὰ κλίματα τέσσαρας ἀνέμους εἶπεν τοῦ οὐρανοῦ τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι κλίμασι δυνάμεις, (p. 476) ἃς οὐρανίους οὐσας παρεστάναι λέγει τῷ Θεῷ, τουτέστι διηνεκῆ τὴν λειτουργίαν ἐτελούσας (ὁ 55) αὐτῷ· καλεῖ δὲ αὐτάς τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα εἴπη ἡμῶν ὑπερχειμένας· ὡς ὅτ' ἂν πετεινά λέγῃ τοῦ οὐρανοῦ, ἐπεὶ μηδὲν ὑπὲρ οὐρανόν ἐστι τῶν ἀοράτων καὶ λειτουργικῶν δυνάμεων· κέκληκε δὲ αὐτάς καὶ ἀνέμους εἰκότως, εἰς δῆλωσιν τοῦ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἅπανταχοῦ παραγίνεσθαι τοῖς συνθήμασι ὑπερητούμενας τοῖς θεοῖς. Ἐκ μέσου μὲν οὖν ὀρέων εἶδεν αὐτάς ἐκπορευόμενας, ὡς ἂν τὸ ὕψηλόν καὶ δυνατὸν δηλώσῃ τῶν φύσεων· τούτου δὲ ἕνεκεν καὶ χαλκᾶ εἶναι τὰ ὄρη ἔφη, ὥστε τὸ στερρόν αὐτῶν καὶ εὐτονον περὶ τὴν ὑπουργίαν δηλῶσαι. Τοὺς μὲν οὖν μέλανας ἐπὶ τὸν βορρᾶν ἐξέπεμψεν, τὴν καθ' ἑαυτὴν τῆ χροᾷ δηλούντας, ἐν ἧ ἵππερ ἤμελλον καθεστάναι πάντας τοὺς αὐτόθι δι' ἧς ἐπήγαγον αὐτοῖς τιμωρίας· περὶ ὧν καὶ φησὶν ὁ ἄγγελος, ὅτι « οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐπὶ γῆν βορρᾶ· » ἵνα εἴπη, ὅτι Ἀνάλογον τῷ θυμῷ τῷ ἐμῷ οἱ ἐπ' ἐκείνους ἀπελθόντες τοὺς τόπους ἅπαντα διεπράξαντο, μεγίσταις αὐτοῖς, καὶ οἷαις προσήκον ἦν, περιβαλόντες ταῖς τιμωρίας. Κατόπισθεν δὲ αὐτῶν τοὺς λευκοὺς οἱ τῶν Βαβυλωνίων ἀναιρουμένων καὶ σφοδραῖς περιβαλλομένων ταῖς τιμωρίας, συνήγγον τῷ ἀπίσει τῶν ἀναχωρήσαι τῆς αἰχμαλωσίας ὀφειλόντων, τὴν περιεσομένην αὐτοῖς λαμπρότητα τοῦ λοιποῦ τῆ χροᾷ δεικνύντας τῆ οἰκεία· (p. 477) οἱ πυρρόλοι δὲ

VERS. 1 8. — « Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi quatuor quadrigas egredientes de medio duorum montium, et montes erant montes ænei. In quadriga prima equi rufi, et in quadriga secunda equi nigri, et in quadriga tertia equi albi, et in quadriga quarta equi varii cinerei coloris. Et respondi dixique angelo qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, Domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, dixitque: Illi sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur ut assistant Domino universæ terræ. In qua erant equi nigri, egrediebantur super regionem aquilonis, et albi egrediebantur post eos: et rufi ibant ad regionem austri: et varii, seu cinerei coloris, egrediebantur, et considerabant ut irent circumire terram. 317 Et dixit: Ite et circumite terram. Et circumierunt terram. Clamavitque et vocavit me dicens: Ecce qui egrediuntur super regionem aquilonis, paraverunt furorem meum super regionem aquilonis. »

Quatuor quadrigas dicit, designans invisibiles quæ quatuor mundi climatibus præsident potestates, et divinam in cunctis exsequuntur voluntatem. Quamobrem angelus a propheta interrogatus quidnam hæc essent, quatuor esse ventos cæli ait Domino universæ terræ assistentes. Nam quia, juxta climatium numerum, quatuor ventos dixit cæli illas quæ sunt in quatuor climatibus potestates, eas utpote cælestes Deo assistere dicit, id est continuum huic ministerium exhibere. Nominat vero cælestes, id est supra nos positas: veluti cum dicit volucres cæli, quia nulla est supra cælum invisibilis ac ministratoria potestas. Ventos quoque recte eas appellavit, ut denotet multa ubique cum celeritate adesse ad obsequendum divinis jussibus. Porro de medio montium vidit eas proficiscentes, ut celsitatem potentiamque naturarum declaret. Ideo montes quoque æneos dixit, ut firmitatem illarum vigoremque ad ministerium demonstret. Equos igitur nigros ad boream misit, torvitatem colore significantes, in qua constituendi erant omnes illarum partium incolæ, propter infictas illis pœnas. De quibus angelus dixit, « qui ad boreæ regionem ibant. » id est, consentaneæ furori meo eos qui ad illa loca accesserunt, cuncta fecisse, maximas incolis et pro suo merito pœnas imponendo. Jam qui post illos decurrerunt equi albi, hi Babyloniis jam de medio sublati gravesque pœnas expertis, favebant libertati illorum qui de captivitate redituri erant: quorum futurum splendorem colore suo portendebant. 318 Tum rufi ad austri regionem pergebant, furorem veluti spirantes adversus eos qui illic Israelitas afflixerant. Post quos equi varii, seu cinerei coloris egrediebantur, deliberantes quoniam terra-

ram se abire oporteret. Significat autem reliquis etiam curam fuisse varium exhibere ministerium, quod varietate coloris sui innuebant, paratis observare nam quid esset præterea abs se præstandum, juxta Dei voluntatem, ad hostium poenam et Judaicæ gentis beneficium. Quibus ait : « Ite, et circumite terram. » Mox et addit : « Et circumierunt terram, » ostendens scilicet concessum illis ut curam suam ad exitum perducerent, et reapse ita se egisse.

γῆν· » εἶτα καὶ ἐπήγαγεν, « Καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν, » δεικνύς ὅτι καὶ ἐπετράπησαν τὴν οἰκίαν ἀγαγεῖν εἰς πέρας, καὶ ἐπιτραπέντες εἶχοντο τούτου.

VERS. 9-15. — « Et factus est sermo Domini ad me dicens : « Accipe quæ de captivitate sunt a principibus, et abs optimatibus ejus, et ab iis qui cognoverunt eam, ab Eldai, et a Tobia, et ab Ideo. Et ingredieris tu die illa in domum Josiæ filii Sophoniæ, qui venit de Babylone. Accipiesque argentum et aurum, faciesque coronam, et impones super caput Jesu, Josedeco geniti, sacerdotis magni. Dicesque ei : Hæc ait Dominus omnipotens : Ecce vir, cui nomen Oriens, et subter eum orietur. Et ædificabit domum Domini, et ipse accipiet virtutem, et sedebit ac dominabitur super throno suo. Et erit sacerdos a dextris ejus, et inter utrosque erit consilium pacificum. Corona autem expectantibus erit, et optimatibus ejus, et qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophoniæ, et in psalmum domui Domini. Et qui procul iis sunt venient, et ædificabunt in domo Domini : et scietis quia Dominus omnipotens misit me ad vos. Et erit, si exaudientes exaudieritis vocem Domini Dei vestri. »

ριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς· καὶ τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. »

Quemadmodum vero beatus Moyses Ægypto egressus, divino jussu accepit a populo quæ ad tabernaculi ædificium ornatumque conferebant, ita beatus quoque 319 Zacharias jubetur accipere a reducibus de captivitate, sive ducibus, sive quomodolibet largiendo idoneis, imo ab universis qui patriam recuperaverant. Optimates terræ dicit eos, qui ob suas divitias conferre aliquid huic usui valebant. Cognoscentes vero eam, dicit qui eam, id est patriam, recuperaverant, ceu qui præter spem, ea deperdita potiti erant. Sic nimirum a singulis pro sua copia offerentibus accipiendo, domum Dei conditum et pro dignitate exornatum iri. Recitatis vero aliquot etiam hominum nominibus ad id maxime idoneorum, mox jubet ad Josiæ Sophonia nati domum accedere, viri de Babylonica captivitate reversi, cæterosque omnes copia rerum et alacritate ad opus superantis. Ab hoc autem quidquid argenti auriqque collatum fuerit, coronam inde fieri vult sacerdotis capiti imponendam, ad sacerdotii ornatum ac decus. Hæc mox sacerdotis capiti imposita, moneri eum vult, ut de retro expositis rebus multis ac maximis fiduciamumat. Etenim divina sententiã virum apparuisse, cui ex rerum eventu nomen est Oriens; dicit vero Zorobabilem,

ἄξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου, ὡς θυμοῦ πνέοντες κατὰ τῶν αὐτῶν τοῖς Ἰσραηλίταις διατεθεικότων κακῶς· μεθ' οὓς οἱ ποικίλοι καὶ ψαρὸι ὠφθησαν ζητοῦντες, ὅποι ποτὲ ἀπελθεῖν αὐτοὺς δεοῖ τῆς γῆς. Ἀηλοῖ δὲ ὅτι καὶ τοῖς ὑπολειπομένοις φροντὶς ἦν πρὸς ποικίλην λειτουργίαν, κατὰ τὴν χροίαν ἐκτεταγμένοις ἰδεῖν μὴ πού τι καὶ ἕτερον ἔστιν γενέσθαι παρ' αὐτῶν ὠφελον, κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, εἰς τιμωρίαν τε τῶν ἐναντιῶν, καὶ εὐεργεσίαν τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἔθνους· πρὸς οὓς λέγει, « Πορεύεσθε καὶ περιοδεύσατε τὴν γῆν, » δεικνύς ὅτι καὶ ἐπετράπησαν τὴν φροντίδα τὴν

Στίχ. 9-15. — « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων· Λάβε τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων τῆς γῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν παρὰ Ἐλδαὶ καὶ παρὰ Τωβίου, καὶ παρὰ Ἰδέου· καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ εἰς τὸν οἶκον Ἰωσίου τοῦ Σοφορίου τοῦ ἡκοντος ἐκ Βαβυλῶνος· καὶ λήψῃ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ ποιήσεις στέφανον, καὶ ἐπιθήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδεκ τοῦ μεγάλου, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ Ἰδοῦ ἄνθρωπος, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου· καὶ αὐτὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται καὶ κατάρξει ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ· καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἐκ δεξιῶν, καὶ βουλή εἰρηνικὴ ἔσται ἀναμέσων ἀμφοτέρων· ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένοισι καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτὴν· καὶ εἰς χάριτα υἱοῦ Σοφορίου, καὶ εἰς ψαλμὸν οἴκῳ Κυρίου· καὶ οἱ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσι, (p. 478) καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου· καὶ γνώσεσθε ὅτι Κύριος ἔσται ἐὰν ἀκούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου

Ὅνπερ δὴ τρόπον ὁ μακάριος Μωσῆς ἐξεληλυθὼς τῆς Αἰγύπτου, κατὰ πρόσταγμα θεῶν εἴληφε παρὰ τοῦ λαοῦ τὰ πρὸς κατασκευὴν τε καὶ εὐχοσμίαν τῆς σκηνῆς συντελούντα, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας κελεύεται παρὰ τῶν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐληλυθότων, εἶτε ἡγουμένων, εἴτ' ὅπως δήποτε δι' εὐπορίαν ἐπιτηδεῖων πρὸς τούτου καὶ παρὰ πάντων δὴ τῶν ὄλων ἀπειληφότων τὰ οἰκία· χρησίμους μὲν γὰρ λέγει τῆς γῆς, τοὺς δι' εὐπορίαν συνεισενεγκεῖν τι τῇ χρεῖᾳ δυναμένους· ἐπεγνωκότας δὲ αὐτὴν, τοὺς ἀπειληφότας αὐτὴν, ὡς παρ' ἐλλείδας δεξαμένους ἦν ἀπολωλέκεσαν ἤδη· ὥστε παρὰ τούτων ἀπάντων ἐκάστω δὴ τὰ κατὰ δύνάμιν εἰσφέρειν λαβεῖν ἐπὶ τῷ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ γενέσθαι τε καὶ κοσμηθῆναι, καὶ κατὰ τὸ προσήκον. Εἰρηνικῶς δὲ καὶ τινῶν ὀνομασίας τῶν μάλιστα ὡς εἰκὸς ἐπιτηδεῖων, πρὸς τούτου κελεύει εἰς τὸν Ἰωσίου τοῦ Σοφορίου οἶκον εἰσεληλυθότα, ἐληλυθότος μὲν ἐκ τῆς κατὰ τὴν Βαβυλῶνα αἰχμαλωσίας καὶ αὐτοῦ, νικῶντος δὲ τοὺς ἄλλους καὶ εὐπορίᾳ καὶ τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα προθυμίᾳ. Καὶ δὴ κομισάμενον ἀργύριον τε καὶ χρυσίον ὅποσον ἀναδιδῶ, στέφανον ἐξ αὐτοῦ κατασκευάσει τὸν ἐπικεῖσθαι τῇ τοῦ ἱερέως ὀφειλοῦτα κεφαλῇ, εἰς τὴν τῆς ἱερωσύνης εὐχοσμίαν τε καὶ εὐπρέπειαν. (p. 479) Τούτου δὲ νενομῆτα ἐπιθεῖναι μὲν τῇ τοῦ ἱερέως κε-

φαλή, εἰπαὶν δὲ πρὸς αὐτὸν ὡς ἂν περὶ τῶν προκειμένων, πολλῶν τε θντων καὶ μεγίστων, ἔχοι θαρρῆν· ὅτι γνώμη θεῖα ἀνὴρ ἀναπέφανται, ὡπερ ἐκ τοῦ πράγματος ὄνομα Ἀνατολή. Λέγει δὲ τὸν Ζοροβάβελ, ὡς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας δι' αὐτῶν λαμπρὸν φανούμενον τῶν πραγμάτων· « Ἀνατελεῖ δὲ, φησὶν, ὑποκάτωθεν αὐτοῦ· » ἀντὶ τοῦ Πᾶσα λαμπρότης ἐξ αὐτοῦ περιέσται τῷ πλήθει τῶν Ἰουδαίων· τὸν τε γὰρ ναδὸν οὗτος οἰκοδομήσει, καὶ πᾶσαν ἐκ τῆς θείας βροπῆς ἀρετὴν περιθέμενος ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καθέδρας διαμενεῖ βεβαίως. Ἐκ τούτου δὴ σοὶ τὸ θαρρῆν περὶ τῶν προκειμένων περιέσται· ἔση γὰρ αὐτῷ μετὰ πολλῆς συνῶν τῆς τιμῆς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Ἔσται ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, » ὁμοιῶς ἐν ἀμφοτέροις, ὑμῖν κρατούσης· ὡς σοὶ τε τὰ πράγματα διὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας γίνεσθαι βίβω, ἐκεῖνόν τε διὰ τῆς σῆς ἱερουργίας πολλῆς τυγχάνειν τῆς θείας βροπῆς. Ὁ δὲ γε ἐκ τοῦ περιτεθέντος στεφάνου κόσμος, οὐκ αὐτοῦ μόνου, πάντῃ δὲ ἔπαινος ἔσται τοῦ πλήθους τῶν τε πρὸς τὴν θεῖαν ὀρώντων ἐλπίδα, καὶ τῶν νῦν τὰ ἐνδεχόμενα συμβαλλομένων πρὸς τὴν τοῦ οἴκου κατασκευὴν, καὶ πρὸ γε πάντων τοῦ Σοφονίου τοσαύτην ἐπιδεδειγμένον τὴν φιλοτιμίαν. Ἄ δὴ πάντα γέγονε τε καὶ γίνεται, ὡς ἂν διηνεχῆς ἦ τε τῶν ἱερῶν λειτουργία, καὶ οἱ διὰ τῶν συνιόντων ὕμνοι πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπληροῦσθαι δύναιτο. (p. 480) Καὶ γὰρ δὴ καὶ τῶν πῶρβουθεν θντων πλειστοὺς ὄσους συντρέχοντας βίψασθε, τα παρ' αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ οἴκου συνεισφέροντας οἰκοδομήν· ὡς ἐξ αὐτῶν πρόδηλον ἅπασι γενέσθαι τῶν πραγμάτων, ὅτι γνώμη Θεοῦ νῦν εὐαγγελιούμενος ὑμᾶς ἐλήλυθα ταῦτα, ἅπερ οὖν καὶ πρὸς πέρας ἐλεύσεται, ἔάνπερ διαμεινῆτε τοῖς νομίμοις ἐσπουδαχότες πείθεσθαι τοῖς ἐμοῖς.

ΚΕΦ. Ζ'.

Στίχ. α'-ε' — Μετὰ τοῦτο λέγει, τετάρτῳ ἔτει βασιλευόντος Δαρείου ἀπεστῆλθαι μὲν τινὰς παρ' ἐνίων τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλευόντων, πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἱερεῖς τε καὶ προφήτας· ὥστε ἐξιλιάσασθαι μὲν Θεὸν θυσίαις ὑπὲρ ὧν ἡμαρτηκόσι συνήδρασαν αὐτοῖς· ἐρωτῆσαι δὲ καὶ μαθεῖν εἰ τὸν οἰκεῖον ἀπέλιπε κόσμον ὁ τοῦ Θεοῦ ναδός, ὡς ἂν καὶ ταῖς καθηκούσαις ἐπὶ τῆ τοῦ θείου θεραπείᾳ χρῆσαιντο νηστεύσας. Ὅπερ οὖν καὶ παποιήκατιν ἐπὶ πλείοσι τοῖς ἔτεσιν ἤδη· γεγονότος δὲ τούτου παρ' ἐκείνων, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀπεσταλμένων παρόντων τε καὶ τὴν χρεῖαν ἐκπληροῦντων ἐφ' ἧπερ ἦσαν ἀπεσταλμένοι, δι' ἀποκαλύψεως οἷας τῷ προφῆτῃ κελυσθῆναι ταῦτα πρὸς τε τὸν λαὸν ἅπαντα τῆς γῆς· καὶ τοὺς ἱερεῖς διαλεχθῆναι· ἅπερ οὖν κάκεινους μαθεῖν παρόντας ἐχρῆν, ὡς ἂν τὸ λεγόμενον, μὴ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐληλυθόντων ἔχη διδασκαλίαν. Ἦν δὲ τὰ λεγόμενα ταῦτα· Ὁ σπουδὴ μοι, φησὶ, νηστεύοντας ὑμᾶς καὶ κομπομένους βλέπειν· οὐ γὰρ ἐν τούτοις τὴν ἑμαυτοῦ τίθεμαι θεραπείαν· ἐπὶ ἑβδομήκοντα γοῦν τοῖς ἔτεσιν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ γεγονότος, οὐδὲ μίαν ἐπέδειξασθε νηστείαν· (p. 481) καὶ ὁμοῦ οὐδὲν τοιοῦτο παρ' ὑμῶν αἰτήσας, μεταβαλομένους τῆς κακίας ἰδῶν, ἀποκατέστησα τοῖς οἰκείοις· εἴτε γὰρ φάγοιτε καὶ πίνοτε, εἴτε καὶ μὴ, ὑμετέρα μὲν τὸ φαγεῖν ἀπόλαυσις, ὑμετέρα δὲ καὶ τὸ μὴ φαγεῖν στερῆσις, ἐμοὶ δὲ λόγος τούτων οὐδεὶς. Καὶ δεικνύς

A ad regalem principatum ab ipsis rebus gestis splendide evectum. « Orietur autem, inquit, subter ipsum; » id est, Claritas omnis ex eo conflet populo Judæorum; nam templum hic ædificabit, et omni virtute Deo juvante ornatus in regali sede manebit firmiter. Hinc tibi confidere prædictis rebus licebit; etenim secum multo cum honore versaberis. Namque ita valent verba, « A dextris ejus erit, » concordia inter vos ambos perseverante, ita ut et res tuæ regalis potentatus ope fiant meliores, et ille propter tuum sacerdotium divino fulcimento fruatur. Jam et impositæ coronæ ornamentum haud tibi ipsi tantum, sed universo populo laudi 320 erit, divinam spem præ oculis habenti et nunc pro viribus ad templi ædificium stipem conferenti, Sophonia in primis tantum rei studium præ se ferente. Quæ omnia et facta sunt et fiunt, ut perpetuum sacerdotum sit ministerium, et congregatorum in templo hymni ad Deum extolli possint. Imo et longinquos plurimos huc concurrentes videbitis, symbolam suam ad templi ædificationem conferentes. Quare ex factis ipsis perspicuum omnibus fiet me Dei sententia hæc nuntiaturum ad vos venisse; quæ quidem exitum suum nanciscuntur, si vos certe legitimis meis obediens constanter fueritis.

C

CAP. VII.

VERS. 4-5. — Postea dicit quarto Darii regnantis anno missos fuisse aliquos a quibusdam qui inter alienigenas Israeliticæ genti imperitabant, ad sacerdotes in urbe Hierusalem atque prophetas, ut Deum sacrificiis placarent pro suis quorum consocii erant peccatis; atque ut exquirent num satis conveniente ornatu templum Dei instructum esset, quo ipsi ad Dei honorem congrua jejunia peragerent; quod pluribus jam annis fecerant. Quod cum illi egissent, præsentibus qui missi fuerant, et negotio cujus causa venerant peracto, per revelationem propheta jussus est hæc omnia apud universum terræ populum sacerdotesque enuntiare, quæ scilicet ipsos quoque scire oportebat; ut quæ dicerentur, non popularibus tantum, verum etiam advenis magisterio forent. Erant autem dicta hæc: Nil mea interest jejunantes vos et gementes videre; neque enim in his cultus mei rationem positam esse judico. Certe annis septuaginta captivitate detenti nullum jejunium observastis; attamen 321 nihil hujusmodi a vobis expetens, postquam vidi a nequitia respiscentes, in patriam postliminio revocavi. Nam seu vos comedatis atque bibatis, sive secus, vestra est comedendi voluptas, vestra item a comedendo abstinentia; mihi vero nulli res hujusmodi curæ sunt. Atque ut ostendat haud hunc primum hæc illis dicere: ὅτι οὐ νῦν ταῦτα πρῶτον φησι πρὸς αὐτούς·

Vers. 6-12. — « Nonne, ait, ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum qui fuerunt prius, quando Hierusalem populo opibusque affluebat: itemque oppida ejus finitima et montana et campestria incolis frequentabantur? » Hæc et olim, inquit, per prophetas olim dicebam, quo tempore Hierusalem domestica lautitia abundabat, cunctæque urbes ei subjectæ, quæ sive in montana sive in campestri regione, idonea populi multitudinem plenæ erant. Nihilo tamen minus vobis tunc aiebam me nullam jejunii vestri rationem habere, quod sine bono mentis habitu observabatis. Quænam vero mihi grata essent, quæque potissimum vobis factitanda, per prophetas vos docebam. « Judicium justum judicate, et misericordia ac miseratione utimini unusquisque erga fratrem suum, et viduam et pupillum, et advenam, et pauperem ne opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris. » Suasi vobis omni tempore justitiæ plurimam curam gerere, et compassione erga proximos uti, et omni pauperum ac derelictorum detrimento abstinere; item similitatem et iram mutuam vitare, deposita illarum quæ vulgo incidunt offensarum memoria. Profecto ego, jejunium vestrum renuens, hæc vobis agenda suadebam. « Et noluerunt attendere, et averterunt dementer dorsum suum, et aures suas aggravaverunt ne audirent, et cor suum contumax fecerunt ne obedirent legi meæ ac verbis quæ misit Dominus omnipotens in Spiritu suo per 322 superiores prophetarum manum. » Ne his quidem attendere voluistis, sed cum insaniam multa dicta illorum aversati estis. Id enim valent verba, « Averterunt dementer dorsum suum. » His quæ dicebantur aurem præbere nolulistis, mente prorsus obfirmata, quominus leges meas sequeremini, quas per superiores prophetas vobis explanabam. Quid vero hinc accidit?

Vers. 13, 14. — « Et processit ira magna a Domino omnipotente. » Propterea tantum sustinistis supplicium, quoniam ego jejuniis vestris contemptis hortabar vos ad legum debitam observantiam: at vos contra flocci fecistis leges meas. « Eritque, quemadmodum ipse dixit, nec ei auscultarunt, ita clamabunt, nec ego exaudiam, ait Dominus omnipotens. » Sicut illi dicta mea noluerunt audire, ita ego vicissim clamori eorum in angustiis constitutorum aurem non præbebo. Quid porro egi? « Propellam eos tanquam turbine inter gentes quas non noverant, et terra post eos desolabitur absque transeunte vel revertente: posueruntque terram electam in vastitatem. » Comminatus sum, vos omnes quasi venti procella maxima me dispersurum, et captivitati traditos ad regionem expulsurum quam antea ignorabatis, et vastitate terram vestram me obruturum prædixi, nemine postea illinc revertente, aut iter faciente,

Στίχ. 5'-12'. — « Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι εἰσὶν οὗς ἔλα-
λησε Κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν,
ὅταν ᾦν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦμένη καὶ εὐθηνούσα, καὶ
αἱ πόλεις αὐτῆς κυκλόθεν, καὶ ἡ ὄρεινὴ καὶ πεδινὴ
κατῴκειτο; » Ταῦτα δὲ, φησὶ, καὶ ἀλλὰ διὰ τῶν προ-
φητῶν ἔλεγον πρὸς ὑμᾶς, ὅπηνίκα ἐπὶ τε τῆς οἰκειᾶς
εὐθηνείας ᾦν ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ πᾶσαι αἱ ὑπ' αὐτὴν
πόλεις ὡσαύτως, ἅτε καὶ τῆς ὄρεινῆς καὶ τῆς πεδι-
νῆς χώρας τῆς προσηκούσης αὐταῖς πεπληρωμένης
τῶν οἰκούντων· καὶ ὁμοῦς ταῦτα τότε πρὸς ὑμᾶς ἔλε-
γον δεῖ μοι λόγος οὐδεὶς τῆς νηστείας ὑμῶν οὐκ
ἀγαθῇ γνώμῃ νηστεύοντων· τίνων δὲ μοι λόγος, ὡς
ἐπιμελεῖσθαι μάλιστα προσήκειν ὑμᾶς ἐδίδασκον διὰ
τῶν προφητῶν. « Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεον
καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον
αὐτοῦ, καὶ χῆραν καὶ ὄρφανον καὶ προσήλυτον καὶ
πέννητα μὴ καταδυναστεύετε· καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ
ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις
ὑμῶν. » Συνεβούλευον γὰρ ὅμιν ἅπανταχοῦ τοῦ δε-
καίου ποιεῖσθαι πρόνοιαν (π. 482), συμκαθεῖν τε
χρησθαι πρὸς τοὺς πέλτας, (p. 482) καὶ δὴ καὶ πάσης
βλάβης τῆς εἰς τοὺς πέννητάς τε καὶ ἀπροστασιάστους
ἀπέχεσθαι· καὶ μῆτιδος δὲ καὶ ὀργῆς τῆς κατ' ἀλ-
λήλων ἀφεστάναι, ἀφαιροῦντας τὴν μνήμην ἑαυτῶν
τῶν ἐν μέσῳ πως συμβάντων λυπηρῶν. Ἄλλ' ἐγὼ
μὲν τὴν νηστείαν παρωθούμενος, ταῦτα συνεβού-
λευον ὑμῖν. Τί δέ; « Καὶ ἠπειθήσαν τοῦ προσέχειν,
καὶ ἔδωκαν νῶτον αὐτῶν παραφρονούντα, καὶ τὰ ὕτα
αὐτῶν ἐθάραν τοῦ μὴ εἰσακούειν, καὶ τὴν καρδίαν
αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου
μου, καὶ τῶν λόγων ὡς ἐξαπέσταλκεν Κύριος παντο-
κράτωρ ἐν Πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ προφητῶν τῶν
ἔμπροσθεν. » Οὐδὲ τούτων δὴ λόγον ποιεῖσθαι ἠθέ-
λετε, ἀλλ' ἐκ παραφροσύνης μὲν πολλῆς παντελῶς
ἀπεστρέφεσθε τὰ λεγόμενα· τοῦτο γὰρ λέγει, « Ἐδω-
καν νῶτον αὐτῶν παραφρονούντα· » προσέχειν δὲ
τοῖς λεγομένοις οὐκ ἠθέλετε, κρίναντες καθάπεξ
ἀπειθῶς ἔχειν πρὸς τοὺς νόμους τοὺς ἐμοὺς, οὗς διὰ
τῶν προφητῶν τῶν πρόσθεν ὑμῖν ἐξηγούμην. Ἐφ'
οἷς τί γέγονε;

Στίχ. 13', 14'. — « Καὶ ἐγένετο ὀργὴ μεγάλη παρὰ
Κυρίου παντοκράτωρ. » Ἰπὲρ τούτων τὴν τοσαύ-
την ὑπομένηκατε τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν τὰς νηστείας
ὑμῶν παρωθούμενος ἐκεῖνα συνεβούλευον ὧν μάλι-
στα προσήκον ᾦν ὑμᾶς τῶν νόμων ἀντέχεσθαι. Λό-
γος δὲ ᾦν ὑμῖν τῶν νόμων οὐδεὶς τῶν ἐμῶν. « Καὶ
ἔπται, ὃν τρόπον εἶπε, καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ,
οὕτως κεκράζονται καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω, λέγει Κύ-
ριος παντοκράτωρ. » Ὅσπερ δὲ ἐκεῖνοι τῶν παρ'
ἐμοῦ λεγομένων ἀκούειν οὐκ ἠθελον, (p. 483) οὕτω
δὴ καὶ γὰρ γεγονότων αὐτῶν ἐν τοιαύταις ἀνάγκαις
βωῶντων οὐ προσέχον. Τί δὲ πεποίηκα; « Καὶ ἐκ-
βαλῶ αὐτοὺς ὡς ἐν λαίλαπι εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἃ
οὐκ ἔγνωσαν· καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν
αὐτῶν ἐκδιωδευόντος καὶ ἐξαναστρέφοντος· καὶ
ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς ἀφανισμόν. » Ἡπειδήσα
γὰρ ἅπαντας ὑμᾶς ὡσπερ εἰ συστροφῇ περιβαλὼν
ἀνέμου μεγίστη διασκορπίσαι τε, καὶ ἀιχμαλωτῆς
παρθοῦς εἰς χώραν ἀπαγαγεῖν ᾦν οὐκ ᾔδειτε πρῶτα-

ρον· αφανισμῷ τε περιδληθήσεσθαι τὴν γῆν ἀπεφηνάμην τὴν ὑμετέραν, οὐκ ἀναστρέφοντος ἐπ' αὐτῆς ἐτι τινός, οὐ διδοεύοντος διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐρημίαν. Ταῦτα δὴ καὶ ἠπειλήσα, φησί, καὶ πεποίηκα· ἦν ἐξ' ἐλεξάμην γῆν πρότερον εἰς κτήσιν ὑμετέραν, αφανισμῷ παραθέδωκα· τὸ γὰρ « κεκράζονται » καὶ « αφανισθήσεται, » ὡς ἐπὶ μέλλοντος λέγει, τὸ γεγονὸς ἐξηγουμένους, τὸν χρόνον κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐναλλάττων· ὁ πολλαχοῦ γινόμενον ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς παρὰ τε τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ καὶ τοῖς λοιποῖς προφήταις διὰ πολλῶν ἐδειξάμεν ἤδη. Ὅπερ οὖν καὶ δεδήλωκεν εἰπὼν, « Καὶ ἔταξαν γῆν ἐκλεκτὴν εἰς αφανισμόν· » ἔδειξε γὰρ ὅτι οὐ μέλλον πρᾶγμα λέγει, ἀλλὰ παρεληλυθὸς τε ἤδη καὶ γεγονός. Ἡβουλήθη δὲ δι' ὧν εἰπεῖν, ὅτι τὴν μὲν νηστείαν ὑμῶν παρητούμην κακῶς γινόμενὴν, συνεβούλευον δὲ ἅ προσήκον ἦν πράττεσθαι παρ' ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ τούτους μὴ προσείχετε, τοιαύτην ὑμῖν ἐπήγαγον τιμωρίαν. Ἄλλὰ τότε μὲν ταῦτά σῃσι· νῦν δὲ τί;

ΚΕΦ. Η'.

Στιχ. α'-ε'. — Ἐτάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν· καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτήν. » Μεταθέλωκά μου τὴν περὶ αὐτὴν σχέσιν, (p. 484) ὥστε καὶ ἄγαν ὀργίζεσθαι ὑπὲρ ὧν πέπονθε κατὰ τῶν ἡδικηκότων αὐτήν· καὶ ἐπιμένων τοῖς εἰρημένοις, « Ἐτάδε λέγει Κύριος, Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ· καὶ κληθήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή; καὶ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος, ὄρος ἁγίου. » Ἐπανάξω γὰρ μου τὴν περὶ τὸ ὄρος Σιών διάθεσιν, καὶ φανοῦμαι πάλιν διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς οἰκειάς ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· ἀποδείξω τε αὐτὴν πόλιν ὄντως συνεστῶσαν, καὶ ἐν εὐθηνίᾳ καθιστῶσαν πολλῇ· τὸ τε ὄρος ἐφ' οὗπερ ἡ πόλις οἰκοδομεῖται, ἁγίου ἀποδείξω, ὡς τῆς παρουσίας ἡξιωμένον τῆς ἐμῆς. Καὶ προστιθεὶς ἐτι τοῖς αὐτοῖς· « Ἐτάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ἐπι καθίσονται περισσότεροι καὶ περισσότεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν· καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων καὶ χορασίων πεζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς. » Οὕτως δὲ, φησὶν, ἀβλαστῆ φυλάξω τὴν πόλιν καὶ πάντας τοὺς οἰκοῦντας αὐτήν, ὥστε μὴ παραπλησίως τοῖς πρόσθεν ὑπὸ τῶν κατεχόντων κακῶν ἀώρους ὑπομένειν θανάτους· ὡς ἐν εὐθηνίᾳ δὲ πολλῇ τῆς πόλεως οὖσης, ἀναγκαίως καὶ τοῖς οἰκοῦσιν αὐτὴν παρεκτείνεσθαι τὴν ζωὴν· ὥστε καὶ ἀσθενούντας, διὰ τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς βακτηρίαις ἀναγκάζεσθαι εἰς τὴν τῆς πορείας βοήθειαν· (p. 485) ἔσται δὲ καὶ ἡ πόλις μεστὴ παιδαρίων τε καὶ χορασίων παιζόντων· εὐθηνουμένης γὰρ καὶ πολυανθρώπου πόλεως σημεῖον καὶ τοῦτο.

Στιχ. ς'-θ'. — Ἐπεὶ ἐπειδὴ πως πρὸς τὰ παρόντα ἀδύνατα ταῦτα εἶναι ἐφαίνετο, « Ἐτάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλοπίων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιον ἐμοῦ ἀδυνατήσῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ; » Ἄλλ' εἰ καὶ ἀδύνατα, φησὶ, ταῦτα ὑμῖν

propter summam locorum solitudinem. Hæc et comminatus sum, inquit, et peregi : quam elegeram antea terram ad incolatum vestrum, vastitati tradidi ; etenim verba, « clamabunt, » et, « desolabitur, » dicit tanquam de re futura, cum reapse de præterita loquatur, tempus more solito invertens : quod sæpe fieri tum apud beatum Davidem tum apud cæteros prophetas in divina Scriptura, jamdiu affatim demonstravimus. Quem ipsum tropum hic usurpat dicens : « Et posuerunt terram **323** electam in desolationem : » ostendit enim se non de re futura loqui, sed de præterita et jam peracta. Vult autem per hæc omnia dicere Deus, se jejunium vestrum renuere vitiose actum ; suasisse autem quæ vos facere oportebat ; et quia morem ei gerere nolulistis, tantam vobis imposuisse pœnam. Sed tunc quidem hæc, inquit, fuerunt. Nunc vero quid ?

CAP. VIII.

Vers. 1-5. — « Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelatus sum Hierusalem atque Sion zelo magno, furore magno zelatus eam sum. » Convertam meum erga illam affectum, ita ut magnopere calamitatum ejus causa injustis ejus inimicis irascar. Et sua dicta continuans inquit : « Hæc ait Dominus : Revertar ad Sion, et habitabo in medio Hierusalem. Et vocabitur Hierusalem urbs vera, et mons Domini omnipotentis, mons sanctus. » Reducam ad me meum erga Sionis montem affectum, meoque erga Hierusalem patrocinio innotescam ; efficiamque eam vere urbis nomine dignam, et multa fruentem rerum copia ; montemque ubi urbs condita, sanctum esse ostendam, utpote quem mea præsentia dignatus sim. Pergitque prædicta cumulare : « Hæc ait Dominus omnipotens : Adhuc sedebunt senes anusque in plateis Hierusalem, singuli baculos suos manibus tenentes præ dierum multitudine. Et urbis plateæ replebuntur puerulis puellisque ludentibus in plateis ejus. » Adeo incolumem servabo, inquit, urbem omnesque ibi incolentes, ut iniunxi, prout antea usuveniebat, immaturos obitus ab impendentibus malis exspectent ; ita ut urbe prosperitatem plurimam habente, civibus quoque vitæ spatium prorogetur : quo fiet ut vitæ longævitate cogantur baculis inniti ob incessus adjumentum. Erit item **324** urbs plena puerulis puellisque lusitantibus ; namque et hoc lautæ cum numeroso populo civitatis indicium est.

Vers. 6-9. — Deinde quia, præ præsentem rerum statu, impossibilia hæc videbantur, « Hæc ait (pergit dicere) Dominus omnipotens : Si impossibile videtur reliquiis populi hujus diebus illis, num coram me quoque erit hoc impossibile, dicit Dominus omnipotens ? » Etiamsi hæc impossibilia videantur his qui exiguitatem spectant nunc in urbe congregatorum : attamen mihi certe haud impossibile est tantam operari rerum conversionem, ut ex præsentemiseria ad prosperitatem plurimam et urbem et

ejus res omnes transferam. Atque ex semet possibilitatem promissæ rei confirmans, prosequitur dicens: Multos sane alios Israelitas pluribus ex locis ad hanc urbem contraham, qui adhuc in captivitate versantur, et a me patriæ terræ incolatui reddentur. Et propter meam erga illos sollicitudinem clarus sum, quia illos re ipsa populum meum esse ostendam, quatenus tali tantaque providentia mea fruuntur: vereque videbor illorum Deus, dum firmam meam exhibeo eis gratiam; meaque justitia utens cunctos puniam qui aliquando eos lædere ausi fuerint. Cumulat hæc promissa, dicens: « Hæc ait Dominus omnipotens: Roborentur manus vestræ qui auditis his diebus sermones hos ex ore prophetarum, jam inde a die quo fundata est domus Domini omnipotentis, et templum ædificari cœptum. » Age nunc, inquit, his promissis meis attendentes, quæ sæpe per prophetas vobis significavi, multa cum sedulitate domum meam absolvendam curate; reputantes, a quo tempore huic operæ incumbitis domus meæ ædificandæ, quanto meliores res vestræ evaserint.

προσέχοντες ταῖς ἐμαῖς, ἃς πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν πρὸς ὑμᾶς ἐποισάμην, μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας τὸν οἶκον ἐκπληρῶσαι σπεύσατε τὸν ἐμὸν, ἀναλογιζόμενοι ἐξότε περὶ ταῦτα ἐσχίκατε καὶ περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ οἴκου τοῦ ἐμοῦ, ὁπόσῃν τὴν ἐπὶ τὸ

VERS. 10. — 325 Deinde ex priorum comparatione conversionem ostendens: « Quia ante dies illos, inquit, merces hominum non erat in lucrum, et merces jumentorum nulla erat, et seu egredienti seu ingredienti nulla pax a tribulatione: et mittam omnes homines unumquemque super proximum suum. » Olim, inquit, et ante templi ædificationem in multa versabamini miseria, et ne ex jumentorum quidem vestrorum opera, neque ex multis laboribus lucrum aliquod reportabatis; nam infructuosa omnia vobis efficiebat pacis cujusvis desiderium, dum perpetuis variisque tribulationibus vexarentur omnes qui urbem vestram ingrediebantur aut inde exibant, id est urbis cives. Augebat autem tribulationem vestram, quod nulla pace utebamini, multis extra consurgentibus hominibus, dum ego me a vobis averteram. Per hæc autem videtur eodem sensu quo beatus Aggæus propheta, manifeste exprobrare illis ignaviam; memorabat enim Aggæus subnata illis mala, cum ad ædificationem torpebant; ostendebat simul quanta facta fuisset in melius conversio, postquam cœperant divini templi ædificium urgere. Idem hoc loco beatus Zacharias dicit, nempe vos multas expertos esse calamitates, dum templum negligebatis: sed postquam mulata sententia, debitam suscepistis templi curam, quid tum contigit? ἦτε, φησὶ, ταλαιπωρίας ἀμελοῦντες τοῦ οἴκου· ἐπειδὴ περὶ τὸν οἶκον σπουδῆν, τί γέγονε;

VERS. 14-15. — « Et nunc non juxta dies priores facio reliquiis populi hujus, dicit Dominus omnipotens, sed pacem ostendam. Vinca dabit fructum suum, et terra dabit germina sua, et cælum dabit rorem suum, faciamque ut reliquæ populi mei hæc omnia possideant. Et erit, sicut eratis maledictio

A καταφαίνεται ἀφορῶσι πρὸς τὴν ὀλιγότητα τῶν νῦν συνειλεγμένων ἐπὶ τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐκ ἐμοί γε ἀδύνατον τοσαύτην ἐργάσασθαι τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολὴν, ὥστε ἐκ τῆς νῦν ταλαιπωρίας εἰς εὐθηνίαν πολλὴν μεταστῆναι τὴν τε πόλιν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἅπαντα. Καὶ πιστωσάμενος ἐξ αὐτοῦ τὸ δυνατόν τῶν ἐπηγγελμένων, προστίθησι πάλιν ὅτι, Πολλοὺς μὲν καὶ ἐτέρους τῶν Ἰσραηλιτῶν πολλαχόθεν ἐπ' αὐτὴν συνάξω τῶν ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας ὄντων ἔτι, οὐς ἀποδώσω τῇ οἰκίῃ τῆς γῆς τῆς οικείας· ἔσομαι δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς κηδεμονίας γνωριζόμενος, ὡς ἐκείνους τε ἐκ τῶν πραγμάτων δεικνύσθαι αὐτῶν ὄντας θεόν, ἀφ' ὧν βεβαίαν τε αὐτοῖς παρέχω τὴν οικείαν χάριν, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ τῇ οικείᾳ κεχρημένος πάντας τιμωροῦμαι τοὺς ὅπως ποτὲ βλάπτειν αὐτοὺς ἐπιχειροῦντας. Ταῦτα ἐπισυνάπτει ταῖς ἐπαγγελίαις·

B « Τὰδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Κατισχυένωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκουόντων (p. 486) ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόματος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας τσεμελεῖται ὁ οἶκος Κυρίου παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ ὑποδόμηται. » Φέρε τοίνυν, φησὶ, ταύταις ταῖς ἐπαγγελίαις κρεῖττον μεταβολὴν ἐδέξατο τὰ ὑμέτερα.

Στίχ. 1'. — Εἶτ' ἐκ παραθέσεως τῶν προτέρων δεικνύς τὴν μεταβολὴν· « Διότι πρὸ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ὁ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς θνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχε, καὶ τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εισπορευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως· καὶ ἐξαποστελῶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἕκαστον ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Πάλαι μὲν γάρ, φησὶ, καὶ πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ ἐν πολλῇ καθειστήκατε ταλαιπωρία· καὶ οὔτε τῇ τῶν κτηνῶν τῶν ὑμετέρων ἐργασίᾳ προσκείμενοι ἐκ τῶν πολλῶν τι πόνων ἀπεφέρεσθε κέρδος· ἀνόνητα γὰρ ὑμῖν ἅπαντα ἐπολεῖ τὸ μηδεμίᾳ μὲν εἰρήνης ἀπολαύειν, ἐν θλίψει δὲ πάντοτε ἐξετάζεσθαι ποικιλίας ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως εἰσιόντας τε καὶ ἐξιόντας τῶν ἐν ὑμῖν, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐπὶ τῆς πόλεως ἀναστραφομένους. Ἡἴξαν δὲ ταῦτα ὑμῖν τὴν τε θλίψιν, καὶ τὸ μὴ ἐν εἰρήνῃ καθεστάναι, τὸ πολλοὺς ὑμῖν ἐπεγεῖρεσθαι τῶν ἐξωθεν ἀνθρώπων, διὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν ἐμὴν· ἔοικε δὲ ταῦτα κατὰ τὴν ἔνοιαν τοῖς τοῦ μακαρίου Ἀγγαίου τοῦ προφήτου σαφῶς (p. 487) ὄνει δίζων αὐτοῖς τὴν βραθυμίαν· ἐμνημόνευσε μὲν τῶν ἐπιγεγονότων αὐτοῖς κακῶν, ὅπηνα τῆς οἰκοδομῆς κατεβράβυμουν· ἐδήλωσε δὲ πόσῃν ἔσχε μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὰ κατὰ τοὺς ἐλομένους τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ φροντίζειν τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ κἀν ταῦθα ὁ μακάριος Ζαχαρίας λέγει, ὅτι Ἐν πολλῶν δὲ μεταβαλόντες τὴν γνώμην, τὴν προσήκουσαν ἔχετε

Στίχ. 1α'-1ε'. — « Καὶ νῦν οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν ἐγὼ ποιῶ τοῖς καταλοιποῖς τοῦ λαοῦ τούτου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἀλλ' ἢ δεῖξω εἰρήνην· ἢ ἀμπελος δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα αὐτῆς, καὶ οὐρανὸς δώσει τὴν δροσὴν αὐτοῦ· καὶ κατακληρονομήσω τοῖς καταλοι-

ποιος τοῦ λαοῦ μου πάντα ταῦτα· καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἦτε κατάρα ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οἶκος Ἰούδα, καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτως διασώσω ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθε ἐν εὐλογίᾳ. » Οὐχ ὅμοια τοῖς πρόσθεν τὰ νῦν περὶ τοὺς ἐπανελθούστας γενήσεται, οὐς ἐκ πολλῶν τῶν ἀπολομένων ὀλίγους περιλειφθέντας αὐξήσω πάλιν ἐγὼ καὶ πρὸς πλῆθος ἄξω, εἰρήνην τε αὐτοὺς πλῆρεις ἐργασάμενος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν καρπῶν εὐθηνίαν αὐτοῖς παρέχων, καὶ πάντων δὴ συντόμως εἰπεῖν τῶν ἀγαθῶν δωρούμενός αὐτοῖς τὴν ἀπόλαυσιν· ἔν ὥσπερ τὸ παλαιὸν τιμωρίας ἐφαίνεσθε πᾶσιν ἄξιτοι διὰ τὴν ὀργὴν τὴν ἐμὴν, (p. 488) οὕτως ἐκ τῆς ἐμῆς κηδεμονίας μακαριστοὶ φαίνοισθε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· καὶ πλέον παραθαβρύνων αὐτοὺς, « Θαρσύνετε καὶ κατασχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν. Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Ὁν τρόπον διενοήθη τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ παροργίσαι με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα, οὕτως παρατέταγμαί καὶ διανενόημαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ καλῶς ποιῆσαι τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Ἀποθέμενοι δὲ πάντα φόβον καὶ πᾶσαν ἀπόγνωσιν, ἐν εὐθυμίαις ἔσεσθε καὶ θάρσει πολλῇ· καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἔχεσθε τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ· εὐ εἰδότες ὅτι ὥσπερ πρότερον τιμωρίαν ἀπεφηνάμην καθ' ὑμῶν ὑπὲρ ὧν πλημμελεῖν τοὺς ὑμετέρους συνέβαινε ἐν ἐμῇ, καὶ ταύτην ἤγαγον εἰς πέρας, οὐ μεταβαλόμενος τὴν γνώμην· οὕτως νῦν τὰς ἐπαγγελίας εἰς πέρας ἄξω πάντως ὡς περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπεφηνάμην, καὶ πάσης δὲ τῆς Ἰούδα μεθέρουσι τῆς εὐετηρίας.

Στίχ. ις', ιζ'. — Καὶ δεικνύς ὃ τι ποτὲ ποιούντας προσήκε τῷ βεβαίῳ θαρρῆν τῶν ἐπαγγελιῶν· « Θαρσεῖτε, οὗτοι οἱ λόγοι οὓς ποιήσετε, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ κρίμα εἰρηνικῶν κρίνατε ἐν ταῖς πύλαις ὑμῶν· καὶ ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ πλησίον μὴ λογίζεσθε ἐν καρδίαις ὑμῶν, καὶ ὄρκον ψευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διότι ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » (p. 489) Θαρρῆτε δὲ τὰς ἐπαγγελίας ταῖς ἐμαῖς· εἰ τούτων δὲ ὄντων οὐκ συμβουλεύω πολλὴν ἔχου τὴν ἐπιμέλειαν, ἀδύνατος μὲν τὰ πρὸς ἀλλήλους διατιθέντες, ἀληθινῇ δὲ διανοίᾳ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀποσώζοντες φιλίαν, καὶ δὴ φροντίζετε πάσας τὰς ἐπιπιπτούσας φιλονεικίας διαλύοντες εἰς φιλίαν συναγεσθαι πρέπουσάν γε καὶ πρὸς εἰρήνην συνιοῦσαν, τῶν ἀμφισθητουμένων ποιούμενοι τὴν διάλυσιν, τὰ συμβαίνοντά τε παραλογίζεσθαι τῶν πταισμάτων, καὶ πᾶσαν ἔχουτε φροντίδα τοῦ μὴ μετ' ἐπιπορείας ὀμνύειν· ταῦτα γὰρ ἐμοὶ μὲν διὰ μίσους ἐστὶν ἄγαν· ὑμεῖς δὲ εἰ τοῖς λοιποῖς πειθόμενοι τοῖς ἐμοῖς βούλοισθε σπουδῇ διαπράττεσθαι τὰ παρηγγελμένα ὑμῖν ἀγαθῶν.

Στίχ. ιη', ιθ'. — « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς με λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Νηστεία ἡ τοῦ τετάρτου, καὶ νηστεία τοῦ πέμπτου, καὶ νηστεία τοῦ ἑξῆς, καὶ νηστεία ἡ τοῦ δεκάτου ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν καὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ ἑορτὰς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρόντων τῶν ἀλλοτριῶν οὐς οἱ τῶν ἐθνῶν ἀπεστάλκεσαν βασιλεῖς, παρ-

inter gentes, o domus Judæ et domus Israelis, ita salvabo vos, et eritis in benedictione. » Laud æque ac antiquioribus, ita posteris eveniet, quos ex multis exstinctis paucos relictos, rursus ego augebo et in multitudinem proveham, pace eos cumulans, et frugum copiam suppeditans; atque ut compendio dicam, omnium bonorum eisdem usum tribuens, ut sicuti olim pœna videbamini digni ob iram meam, ita propter patrocinium meum beati videamini cunctis hominibus. Et magis adhuc fiduciam eis augens, « Confidite, inquit, et roborentur manus vestræ: quoniam hæc dicit Dominus omnipotens: Quemadmodum cogitavi vos affligere, quia me patres vestri exacerbaverant, dicit Dominus omnipotens, neque tunc me pœnituit, ita constitui ac deliberavi diebus his bene facere urbi Hierusalem et Judæ domui. » Omni seposito timore et omni desperatione, in gaudio eritis multaque fiducia, studioseque admodum ad ædificationem templi incumbetis: probe scientes, quod sicut antea pœnam in vos exprompsi, propter patrum vestrorum adversus me iniquitates, atque illam reapse immobili sententia consummavi: ita nunc promissa mea prorsus exsequar, quæ de Hierusalem significavi deque universa Judæ tribu; quod nempe illa rerum copia diffluet, hæc multa felicitate fruetur.

Vers. 16, 17.—Atque ut suadeat debere eos, qui recte facerent, firmitati promissorum confidere, « Confidite, inquit; isti sunt sermones quos facietis: loquimini veritatem unusquisque ad proximum suum, et justum judicium judicate in portis vestris. Et unusquisque malum proximo suo ne machinemini in cordibus vestris, et mendax jusjurandum ne diligatis, quia hæc omnia odi, dicit Dominus omnipotens. » Confidite promissis meis; si certe consiliorum quæ vobis suasi rationem habueritis, sine dolo invicem tractantes, et verace mente mutuan charitatem servantes; et si operam dederitis, ut incidentibus jurgiis præcis in amicitiam coactis debitam et pacis sociam, et sublatis litibus offensas quæ occurrere solent neglexeritis; omni denique diligentia perjurium vitaveritis. Hæc enim ego vehementer odi. Vos vero si reliquis monitionibus meis obedientes, studiose eas observabitis, promissa vobis bona consequemini.

Vers. 18, 19. — « Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Jejunium quarti, et jejunium quinti, et jejunium septimi, et jejunium decimi erunt in domo Judæ in gaudium et lætitiā et bonas solemnitates; et lætabimini, et veritatem pacemque diligetis. » Quia in superioribus, propter alienigenarum præsentiam quos gentium reges miserant, reprobaverat Deus jejunium, et ea opera substituerat, quæ sacri

oportere censebat, ut suos simul et alienos qui A
aderant erudiret, necessario in subsequente mo-
nito sic loquitur, demonstrare volens haud se jeju-
nium simpliciter improbasse, sed illud tantum quod
incongrue fiebat: secus vero si convenienter agatur,
tunc se libenter excipere. Hoc ergo ait: Vos antea
pro peccatis vestris cum luctu jejunabatis, quorum
causa tantis correpti fuistis calamitatibus: nunc
autem reditum consecutis congruit vobis haud
cum luctu jejunium paragere, sed libenter jucunde-
que, festo dignum reputantes jejunium; quia nos
Dei propinquos facere idoneum est. Decebit enim
vos jejunare lætanter, si veritatis ac pacis respectum
habebitis. Atque ut ostendat bonorum magnitudinem
quorum gratia decet eos in solemnitate ac lætitia
jejunii uti, sic prosequitur:

καὶ εἰρήνης ποιήσαθε λόγον. Καὶ δεικνύς τῶν ἀγαθῶν
καὶ εὐφραينوμένων χρηθῆσαι ταῖς νηστείαις, ἐπάγει·

VERS. 20-23. 328 — « Hæc ait Dominus omni-
potens: Adhuc venient populi multi, et habitatores
urbium multarum. Et qui habitant unam convenient
ad alteram civitatem, dicentes: Euntes eamus ut
deprececur faciem Domini, ut quæramus faciem
Domini omnipotentis. Pergam et ego. » Nil mirum,
inquit, hæc apud vos contingere, siquidem multi
alienigenæ diversis in urbibus habitantes, ex una-
quaque urbe in unum coibunt: ita enim valet dictio,
« Qui habitant unam, convenient ad alteram civita-
tem. » Hi excitabant mutuoque hortabantur ad huc
adventandum, ut et ipsi in orando Deo perseverent,
atque ab eo quodlibet bonum expectent. Quare
alterutrum hortabantur dicentes: « Pergam et ego; »
id est, Unusquisque sedulitate ad hujusmodi opus
utens, ad par studium cæteros quoque excitabit.
Deinde dicit, plurimos ex multis diversisque genti-
bus ventaturos Hierusalem Deum propitiaturi pro
peccatis suis, et de qualibet ipsorum necessitate
deprecaturi. Mox addit: « Hæc ait Dominus omni-
potens: Diebus illis apprehendent decem viri ex
omnium gentium linguis, apprehendent, Inquam,
simpliam viri Judæi dicentes: Veniemus tecum,
quia audivimus Deum vobiscum esse. » Adeo illu-
strem faciet reliquiarum Israelis reditum, ut multi
diversis oriundi gentibus, et illius calamitatis partici-
pices, animadversa Dei erga populum suum provi-
dentia, apprehenso ipsorum quolibet, eo duce utan-
tar reditus ad urbem Hierusalem, cunctis satis ad
id concitatis ex evidenti notione quod vobis adsit
Deus, teste operum erga vos mirabilitate. Etenim
hoc etiam loco « decem viros » haud de numero dicit,
sed ut « multos » significet. Exin memorat gentes quæ
Dei timore ita se gerent, tum et alias quæ ob super-
biam suam nullius pensi rem hanc habebunt. Pro-
pterea dicit:

οὐκ ἐπὶ ἀριθμῷ λέγει, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ « πολλοί. » Ἐἴτα
εὐτοῦ δέει τοῦ Θεοῦ, τῶν δὲ δι' ὑπεροψίαν οὐ ποιησαμένων τούτου λόγον. Διὸ φησί·

(86) Ita Theodori codex hic et infra, consentiens
cum Hebræo et antiquis interpretibus. Attamen
Græcus textus, etiam Vaticanus, κατοικοῦντες πέντε

ἠτήσατο μὲν τὴν νηστείαν, ἀντιστήγαγε δὲ ἃ χρῆναι
πράττεσθαι ἀναγκαῖον ἤγειτο, ὡς ἂν καὶ τοὺς οἰκείους
κατὰ ταυτὸν καὶ τοὺς ἄλλοτριούς παρόντας παιδεύ-
σιν, ἀναγκαιῶς μετὰ τὴν τῶν καθεξῆς διδασκαλίαν
ἐπάγει ταυτὶ, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ τὴν νηστείαν
ἀπλῶς παραιτεῖται, (p. 490) ἀλλ' ὅτι ἂν γίνηται
μὴ δρόντως. Εἰ δὲ μετὰ τοῦ προσήκοντος γίγνηται,
καὶ μάλα γε αὐτὴν ἀποδέχεται γιγνομένην· τοῦτο
τοίνυν φησὶν ὅτι, Πρότερον μὲν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτη-
μάτων νηστεύοντες ἐπενθεῖτε τῶν οἰκείων, ὑπὲρ ὧν
δὴ καὶ τοσαύταις ἤτε περιδωλῆμένοι ταῖς συμφοραῖς·
νῦν δὲ ἐπειδὴ τῆς ἐπανόδου τετυχηκατε, ἀρμόττον
εἴη ἂν ὑμῖν πένθει μετεῖναι τὴν νηστείαν, ἀλλὰ μεθ'
ἡδονῆς τε καὶ εὐφροσύνης, ἑορτῆς ἄξιον τιθεμένοις
τὸ νηστεύειν ὡς αὐταρκεῖς ὄν οἰκειοῦν Θεῷ· ἀρμόσει

B γὰρ ὑμῖν τὸ μεθ' ἡδονῆς νηστεύειν, εἰ ἀληθείας τε
τὸ μέγεθος ἐφ' οἷς προσήκεν αὐτοῦς ἑορτάζοντάς τε

Στίχ. κ'-κγ'. — « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ·
Ἔτι ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολ-
λάς· καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες μίαν εἰς μίαν
πόλιν (86) λέγοντες, Πορευθῶμεν πορευόμενοι δεη-
θῆναι τοῦ προσώπου Κυρίου, καὶ ἐκζητήσαι τὸ πρό-
σωπον Κυρίου παντοκράτορος· πορεύσομαι κἀγώ. »
Θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν, φησὶν, εἰ παρ' ὑμῶν γίνοιτο
ταῦτα, ὅπου γε πολλοὶ καὶ τῶν ἄλλοτριῶν ἐν διαφό-
ροις πόλεσιν οἰκοῦντες, ἐπὶ ταυτὸν ἀφ' ἐκάστης πό-
λεως γεγυῖναι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « Συνελεύσονται
κατοικοῦντες μίαν εἰς μίαν πόλιν. » Διεγεροῦσι ἐξ
καὶ προτρέψονται ἀλλήλους εἰς τὴν ἐνταῦθα παρευ-
σιαν, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ διαμένοντες τε δεόμενοι τοῦ
Θεοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ πᾶν ὃ τι ἀναμένοντες ἀγαθόν·
C ὡσθ' ἕκαστον προτρέπομενον τὸν ἕτερον λέγειν,
(p. 491) « Πορεύσομαι κἀγώ, » ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἕκαστος
προθυμῆ τῇ περὶ τὸ πρᾶγμα κεκρημένος, ἐπὶ τὰ
ἴδια διεγερεῖ καὶ τοὺς ἄλλους· εἴτα ὅτι πλείστοι ὅσοι
ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἔθνων παρέσσονται εἰς τὴν
Ἱερουσαλήμ ἐξιλοῦμενοι τε τὸ θεῖον ἐπὶ ταῖς ἑαυ-
τῶν ἀμαρτίαις, καὶ πᾶν ὅτου ἂν θέοιντο παρ' αὐτοῦ
ζητοῦντες. Οἷς ἐπάγει· « Τάδε λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήψονται δέκα
ἄνδρες ἐκ πασῶν [τῶν γλωσσῶν] τῶν ἔθνων, καὶ
ἐπιλήψονται τοῦ κρασπέδου ἀνδρὸς Ἰουδαίου λέγον-
τος, Πορευόμεθα μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκόαμεν ὅτι ὁ
θεὸς μεθ' ὑμῶν ἐστίν. » Οὕτω γὰρ λαμπρὰν τῶν ὑπο-
λειπομένων ποιήσεται θεὸς τὴν ἐπάνοδον, ὥστε πολ-
λοὺς ἐκ διαφόρων ὄντας ἔθνων καὶ τῆς συμφορᾶς κε-
κοινωνηκότας ἐκείνης, θεασαμένους τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ
D τὸν λαὸν κηδεμονίαν, ἐπιλαβέσθαι τε ὅτου δήποτε τῶν
ἐξ αὐτῶν, καὶ ἡγουμένῳ χρῆσασθαι ἐκείνῳ εἰς τὴν ἐπὶ
τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπάνοδον διεγειρομένων αὐτάρκως
ἀπάντων ἐπὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γῶσιν ἀκριβῆ λαβεῖν τοῦ
μεθ' ὑμῶν εἶναι τὸν θεὸν διὰ τοῦ παραδόξου τῶν περὶ
ὑμᾶς γινομένων· καὶ γὰρ κἀνταῦθα τὸ « δέκα ἄνδρες »
μηνῆται τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τῶν μὲν ἐργασομένων

πόλεις εἰς μίαν. Sed in Complutensi deest πάντα,
quod tamen legebat Arabs interpretis.

ΚΕΦ. Θ'.

A

CAP. IX.

Στίχ. α'-δ. — « Αἴμμα λόγου Κυρίου ἐν γῇ Ἐδράχ· καὶ Δαμασκός θυσία αὐτοῦ· διότι Κύριος ἐφορᾷ ἀνθρώπους καὶ πάσας φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Ἡμάθ ἐν τοῖς ὄρειοις αὐτῆς. » Δαμασκηνοὶ μὲν γὰρ, φησὶν, οἱ τε τῆς Ἐδράχ καὶ τῆς Ἐμάθ, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς προσάξουσι τῷ Θεῷ θυσίας ὡς ἀν Δεσπότη τοῦ παντός, (p. 492) καὶ μὲν ἀνθρώπους ἐφορῶντι ὡς ἀν Ἔργα τε καὶ οἰκέτας ἰδίου, ἐξαίρετον δὲ νέμονται τὴν κηδεμονίαν τῷ Ἰσραὴλ. Ἐτύρος καὶ Σιδῶν, ὅτι ἐφρόνησαν σφόδρα· καὶ ἐκδομήσει Τύρος ὄχυρωμα αὐτῆς, καὶ ἰθησαύριζεν ἀργύριον ὡς χοῦν, καὶ χρυσίον ὡς πηλὸν ὀδῶν. Διὰ τοῦτο Κύριος κληρονομήσει αὐτούς, καὶ κατάρξει εἰς θάλασσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὐτὴ ἐν πυρὶ καταναλωθήσεται. » Τύριοι μέντοι καὶ Σιδῶνιοὶ ἐπειδὴ μεγάλῳ χρησάμενοι τῷ φρονήματι ὑπεραίδον τῆς ἐμῆς θεραπείας, καὶ ἀρκεῖν ἑαυτοὺς νομίσαντες τῆς τῶν τειχῶν ἐπιμελήσαντο ἀσφαλείας, χρυσὸν τε καὶ ἀργυρον πηλοῦ δίχην ἀθροίσαντες, ἀνάλογον τῆς ἀπονοίας τῆς οἰκείας δέχονται τὴν τιμωρίαν· κτήσαντες γὰρ αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ ταπεινώσει πάντας αὐτούς, ἐγγύθεν οὕτῃ τῇ θαλάσῃ πάντων αὐτῶν δύναμιν παραδοῦς· ἔσται δὲ αὐτῆ πυρὸς ἔργον ἐκ τῶν ἐπιόντων αὐτῇ πολεμίων. Ταῦτα περὶ Τύρου τε καὶ Σιδῶνος εἰπὼν, ἐπάγει·

Στίχ. ε'-ζ'. — « Ὀφεται Ἀσκάλων, καὶ φοθηθήσεται· καὶ Γάζα, καὶ ὀδυνηθήσεται σφόδρα· καὶ Ἀκκάρων, ὅτι κατησχύνθη ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς· καὶ ἀπολείται βασιλεὺς ἐκ Γάζης· καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικήσῃ· καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ· καὶ καθελῶ ὑβριν ἀλλοφύλων, καὶ ἐξαρῶ τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ τὰ βελύγματα αὐτῶν ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν· καὶ ὀπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν· καὶ ἔσονται ὡς χιλιάρχον ἐν τῷ Ἰούδα, καὶ Ἀκκάρων ὡς Ἰεβουσαῖος. » Βούλεται μὲν εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἀλλοφύλους ἐκδέχεται τιμωρία μεγίστη, (p. 493) παραλελοιπότας δὴ τὴν περὶ τὸν Θεὸν θεραπείαν. Λέγει δὲ αὐτὰ πικρῶς ἀπαριθμούμενος τὰς πόλεις· ὅτι φόβῳ μὲν Ἀσκάλων ληφθήσεται, ἐν ὀδύναις δὲ ἔσται Γάζα, Ἀκκάρων τε ἐν αὐτοῖς αἰσχυνθήσεται ἐφ' οἷς ἡμαρτε καὶ δοῦσα δίκην· ἀφανισθήσεται δὲ καὶ τῆς Γάζης ὁ βασιλεὺς, Ἀσκάλωνος μὲν οὐκ οἰκουμένης ἔτι· ἀλλοτρῶν δὲ τὴν Ἀζωτον οἰκούντων· ταῦτα δὲ ἐπήγαγεν οὐχ ὅτι τότε μὲν ἔσται, τὸ δὲ οὐ· ὅσον εἰπεῖν Γάζῃ τότε, καὶ τότε ὅσον εἰπεῖν Ἀσκάλωνι, ἀλλὰ κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα ἐν τῇ

329 Vers. 1-4. — « Assumptio verbi Domini in terra Edrach. Et Damascus sacrificium ejus. Quis Dominus inspicit homines et omnes tribus Israelis, atque Emath in finibus ejus. » Damasceni quidem, inquit, et Edrach incolæ atque Emath, multo cum studio Deo sacrificia accucent ceu omnium Domino, et homines speculanti ceu opera famulosque suos, peculiari vero Israele providentia tuenti. « Tyrus ac Sidon, quoniam sapientes fuerunt nimis. Et edificavit Tyrus munitiones suas, et thesaurizavit argentum ut pulverem, et aurum sicut lutum viarum. Propterea Dominus possidebit eos, et detrahet in mare fortitudinem ejus, et ipsa igne consumetur. » Tyrus quidem atque Sidonii, quia magna superbia elati cultum meum contempserunt, sibi que sufficere putantes, murorum securitatem procurarunt, aurumque et argentum luti instar coacervarunt, dignam insania sua poenam referent. Occupabunt enim eos Dominus, omnesque humiliabit, cunctam illorum substantiam propinquo mari contradens. Ipsa vero (urbs) ignis præda fiet ab irruentibus in eam hostibus. His de Tyro atque Sidone dictis, proseguitur:

Vers. 5-7. — « Videbit Ascalon, et timebit; et Gaza, et dolebit nimis; et Accaron, quoniam confusa est super ruina sua: et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur; et habitabunt alienigenæ in Azoto. Et destruam injuriam alienigenarum, et auferam sanguinem eorum de ore ipsorum, et abominaciones eorum de medio dentium ipsorum. Et relinquentur et isti Deo nostro; et erunt ut tribunus in Juda, et Accaron sicut Jebuseus. » Dicere vult fore ut alienigenas poena maxima corripiat, 330 quia nimirum Dei cultum dereliquerant. Varie autem poenas illas exponit, urbes enumerans: nempe quod Ascalon timore occupabitur, Gaza dolebit, Accaronem item pudebit, dum peccatorum suorum poenas luet: quin et Gazæ rex deponetur, et Azotum incolent extranei. Hæc autem elocutus est, non quia hoc quidem futurum esset, et aliud esset: quasi dicat Gazæ hoc, illud vero Ascaloni; sed idiotismo suo, quod commune est divisim dicit, nempe quod casus hujusmodi cunctis evenient alienigenis. Ideo post illam enumerationem addit: « Et destruam injuriam alienigenarum; » id est, illorum omnem ulciscar vesaniam. Puniam autem illos poena digna ob effusum Israelitarum sanguinem; idola simul omnia destruens, quæ ipsi adorare videbantur. Atque ita ex inflicto ipsis supplicio, multi ex his timore eventum correpti, ad Dei cultum confugient; qui vobiscum connumerabunt, tribuni quodammodo ordinem tenentes, dum se ad vestras partes adjungunt. Salvi autem fient, haud secus quam Jebuseus; quippe et hi Accaronis cives. Nam hic etiam, commemorata Accarone, quinq; satrapiarum homines ad pietatem conversos dicere vult; significans, fore ut

Israelitico populo connumerentur, neque ita salvi fiant, imminenti pœnæ subtracti, quicumque ex ipsis facti frugi ad rectam vitæ rationem spectaverint.

VERS. 8-10. — « Et præstabo domui meæ elevationem, quoniam in ea fiat cursus et recursus: neque superveniet eis ultra abactor, quia nunc vidi oculis meis. » Validum quoddam populo meo suscitabo auxilium, quod omnes extraneos longe submovebit, neque sinet fines familiarium meorum ingredi, ita ut nemo jam invadere audeat, neque regionem vexare ad me pertinentem; siquidem omnino prospicere iis decrevi, **331** et mea providentia dignari. Nam verba, « domui meæ, » de tota regione dicit Israelis, utpote ad se pertinente. Mox manifestus pandens, cujus opera hæc fient, et quisnam a Deo sit electus: « Lætare, inquit, magnopere, filia Sion; prædica, filia Hierusalem. Ecce rex tuus venit tibi justus et salvans: ipse humilis, et insidens jumento et pullo novello. Et perdam quadrigas ex Ephraïmo, et equum de Hierusalem: et dissipabitur arcus bellicus: eritque multitudo, et pax ex gentibus. » Gaude igitur, o Hierusalem, tanto rege tibi divinitus suppeditato, qui tibi aderit, salvare potens populum suum ob insitam sibi divinam vim, et omnimodam adversariis inferet punitionem: qui villi quidem animali insidet, ceu nuper de captivitate egressus, sed multam contrahet fortitudinem ex divina vi: in tantum ut ex Ephraïmo et Hierusalem cunctos adversariorum destructurus sit currus, et equitatum universum, et arcum bellicum. Pro eo ac dicat: Omnes profligabit hostes, ut nemo deiiceps adversarius Judaicæ regionis supersit. Perdet, inquit, magnum hostium numerum, ac pace omni privabit, contritos nimirum ac perditos bello quod ipsemet geret.

ἐναντίων, κατὰ τὰ τῆς χώρας εἶναι τῆς Ἰουδαίας ἐπιρήνης δὲ πάσης ἐκτὸς αὐτοῦ καταστήσει, ἅτε πολέμῳ.

Jam quod hæc de Zorobabele nunc dicantur, exploratum est. Attamen ego miratus sum nonnullus, qui in absurdas abeuntes opiniones, partem quidem dicti hujus de Zorobabele intelligunt, partem autem de Christo Domino: quod aliud nihil est, nisi inter Zorobabelem et Christum Dominum prophetiæ divisio; quæ summa insania est. Verus autem locorum hujusmodi sensus ille est, quem jam antea me dixisse scio, nempe quod umbra omnium Christi Domini rerum lex fuerit. Multa igitur mira acta, sive circa populum, sive circa nonnullos ad aliquod munus electos, **332** recitat hyperbolice de prædictis Scriptura, cum tamen dictio in sensu obvio veritatem non contineat: sed ea tur. demum vera comperiuntur, cum de ipso censentur Christo Domino, qui sublata ubique legis umbra, et propria veritate subintroducitur, jure meritoque hujusmodi quæque dictionum ostendit veritatem. Tale est illud Abrahamo dictum, quod

Α ἐκ τῶν πέντε σατραπειῶν νεύσαντας πρὸς τὸ δέον. εἰπεῖν ἠδουλήθη, δηλῶν ὅτι συναριθμήσονται τε τῷ λαῷ τῷ Ἰσραηλιτικῷ, καὶ περισωθήσονται ἔκπασθέντες τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας, ὅλ' ἂν ἐξ αὐτῶν σωφρονισθέντες νεύσῃσι πρὸς τὸ δέον.

Στίχ. η'-ι'. — Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι μηδὲ ἀνακάμπειν (p. 494) καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτοὺς οὐκέτι ἐξελαύων, δ.ὲ. ὅτι νῦν ἐώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. Ἰσχυρὰν δὲ τινα τοῖς ἐμοὶ προσήκουσιν ἀναστήσω βοήθειαν, ἣ πάντας τοὺς ἄλλοτριούς μακρὰν διώξεται, ἐπιβαίνειν τῶν ὀρίων οὐκ ἐῴσα τῶν ἐμοὶ προσήκόντων, ὡς μήτε ἐπιείαν τινα τολμᾶν ἐτι, μήτε ἐπὶ τὴν χώραν ἐλαύνειν τὴν ἐμοὶ προσήκουσαν· ἐπειδήπερ ἅπαξ ἐφορῶν αὐτοὺς ἔδοκίμασα, τῆς τε προνοίας ἀξιοῦν τῆς ἐμῆς· τὸ γὰρ « τῷ οἴκῳ μου, » πάσῃ τῇ χώρᾳ λέγει τοῦ Ἰσραὴλ ὡς αὐτῷ προσήκουσῃ. Εἶτα καὶ σαφέστερον ποιῶν δι' ὅτου περ ἔσται ταῦτα, καὶ τίς ὁ ἐπὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ προβεβλημένος· « Καίπερ σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλὴμ· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ δίκαιος καὶ σώζων· αὐτὸς πρῶτος καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον· καὶ ἐξολοθρεύσῃ ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν· καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνη ἐξ ἔθνων. » Εὐφραίνου τοίνυν, ὦ Ἱερουσαλὴμ, τοιοῦτου σοὶ βασιλέως παρὰ τοῦ Θεοῦ προβεβλημένου, ὃς παρέστη σοὶ περισώζειν τε δυνάμενος τοὺς οικεῖους διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ θείαν βοήθειαν, καὶ πᾶσαν τοῖς ἐναντίοις τὴν δικαίαν ἐπάγων τιμωρίαν· ὃς ἐπιβέβηκε μὲν ἐπ' εὐτελοῦς τοῦ ζώου, ἅτε νῦν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας παραγεγονῶς, πολλῆς δὲ ἐπιλήψεται δυνάμειος διὰ τῆς θείας βοήτης, ὥστε ἀπὸ τε τοῦ Ἐφραΐμ καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ πάντα μὲν τῶν ἐναντίων ἀφανίσαι τὰ ἄρματα, πάντα δὲ ἵππον καὶ πᾶν τόξον πολεμικόν (p. 495) ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντας τροπώσεται τοὺς πολεμίους, ὡς μηδὲν τῶν ἀφανιστῶν δὲ, φησί, καὶ πλῆθος πολὺ τῶν ἐναντίων, εἰσυντριβομένους τε καὶ ἀπολλυμένους τῷ παρ' αὐτοῦ

Ὅτι μὲν οὖν ταῦτα περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐνταῦθα λέγεται, δηλῶν. Ἐγὼ δὲ ἐθαύμασα τῶν ἐπ' ἀλλοκότους τρεπομένων διανοίας, καὶ τὸ μὲν τι μέρος ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐκλαμβανόντων, τὸ δὲ ἐπὶ Δεσπότου Χριστοῦ· ὅπερ οὐθὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ μεριζόντων τῷ Ζοροβάβελ καὶ τῷ Δεσπότῃ Χριστῷ τὴν προφητείαν. Ἔστι δὲ ταῦτα μὲν ἀνοίας τῆς ἐσχάτης· ὁ δὲ ἀληθὴς τῶν τοιοῦτων νοῦς, ἐκεῖνός ἐστιν ὃν καὶ πρόσθεν εἰρηκῶς οἶδα, ὅτι σιάν ὁ νόμος εἶχεν ἀπάντων τῶν κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν. Πολλὰ τοίνυν τῶν παραδόξως γινόμενων, εἴτε περὶ τῶν λαῶν, εἴτε τοῖς ἐπὶ τισὶν ἐκλαγέντας, λέγει μὲν ὑπερβολικώτερον ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων ἢ Γραφή, τῆς λέξεως κατὰ τὸ πρόχειρον τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἔχουσης· εὐρίσκειται δὲ ἀληθῆ τὰ τοιαῦτα, ὅτ' ἂν ἐπ' αὐτοῦ κρήνηται τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὃς ἐν ἅπασιν παύσας μὲν τοῦ νόμου τὴν σιάν, ἐπεισαγαγὼν δὲ τὴν ἀλήθειαν τὴν οικειαν, εἰκότως καὶ τῶν φρονῶν τῶν τοιοῦτων ἐπιδεικνῃσι τὴν ἀλήθειαν. Τοιοῦτός ἐστι τὸ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι

Ἐνευλογηθήσεται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη· ὁ θλῶϊ μὲν γὰρ τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγώνας· κατὰ τὸ πρόχειρον· ἡ ἀλήθεια δὲ τοῦ ῥήματος ἐπὶ τοῦ Δεσπότη συνίσταται Χριστοῦ, (p. 496) ἐφ' οὐπερ θνῶτας ἐνευλογηθῆναι γέγονε τὰ ἔθνη. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ, ἡ ἰσχυρία αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη καθηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. Ἐν τῷ μὲν γὰρ προχείρῳ δοκεῖ τοὺς διαδόχους λέγειν, ἐφ' ὧν διαμένειν ἡμελλεν ἡ βασιλεία· ἡ δὲ τοῦ πράγματος ἀλήθεια ἐπὶ τοῦ Δεσπότη δέικνυται Χριστοῦ, οὐ θνῶτας ἡ βασιλεία παντὸς μὲν ἡλίου λαμπροτέρα καθέστηκε, παντὸς δὲ οὐρανοῦ μονιμωτέρα. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ, ἡ οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἄδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν, ὁ περ ὑπερβολικῶς εἰρημέρον παρὰ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ ἐπὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας ὥπται γεγόνος ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Ὅθεν δὴ καὶ τῇ φωνῇ δικαίως ὁ μακάριος ἐχρήσατο Πέτρος λέγων ὅτι, ἡ οὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ἄδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.)

Πολλὰ τοιαῦτα εὖροι τις ἄν, ἡ μακρὸν λέγειν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡ πρότερον μὲν ὑπερβολικῶς ἐλέγετο, οὐκ ἔχοντα τοῦ λεγομένου τὴν ἀλήθειαν ἀκριβῆ, εὐρίσκεται δὲ οὕτως ἔχοντα, ὡς περ οὖν εἴρηται, ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ. Τοιοῦτο δὴ τι καὶ τοῦτο ἐστίν. Ὅ μὲν γὰρ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἔλεγεν ἐκ τῆς διαδοχῆς τοῦ Δαυὶδ κατὰ γνώμην θεοῦ ἡγουμένου τῶν Ἰουδαίων, ὡς περ δὲ τὸ πρῶτον ἀναντιρρήτων ἔχον ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ τὴν ἀλήθειαν· τοῦ μὲν γὰρ καὶ ἡ κατὰ τῶν ἐθνῶν τιμωρία μικρὰ, (p. 497) καὶ ἡ τῶν οἰκειῶν σωτηρία εὐτελής· ὅθεν καὶ ἀκολούθως ἐπάγει, ὅτι· Ἐξολοθρεῦσαι ἄρματα ἐξ Ἐφραϊμ καὶ Ἰππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὡς δεικνύς ὅτι πρὸς τοῦτο αὐτοῖς συμβαλεῖται τὸ τῶν πολέμων αὐτοῦς ἀπαλλάττειν. Ἀληθὲς δὲ ἡ φωνὴ κέφηεν ἐπὶ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἐφ' οὐπερ θνῶτας ἐνεσσι χαλεπὸν νόμιμόν τε χαρὰν καὶ διηνεκίαν ὅς θνῶτας δίκαιός· ἐστίν, ἅτε μετὰ τούτου πάση κρίνων τῇ οἰκουμένῃ καὶ θνῶτας, ὅ γε πάντας ἐξ ἀπωλείας εἰς σωτηρίαν μεταστὰς διηνεκίαν καὶ βεβαίαν. Ἐνταῦθα οὖν εἴρηται περὶ τοῦ Ζοροβάβελ συμμετρομένης τῆς φωνῆς τι· ἐφ' οὐπερ λέγεται τὰ γεγραμμένα· ἐν δὲ τοῖς Εὐαγγελίοις ἐπὶ τὸν Δεσπότην ἦχται Χριστόν, ὅς διὰ πάντων ὥπται, καὶ μέγας καὶ ὑψηλός καὶ δίκαιος καὶ σώζων καὶ μονίμους τὰς οἰκείας παρέχων εὐεργεσίας, ἀμεταθέτους τε παντελῶς καὶ μεταβολὴν οὐδεμίαν δεξασθαι δυναμένας. Τοῦτο μὲν οὖν ἀκολουθούσαντες τε καὶ πρέπον καὶ λέγειν καὶ νοεῖν. Τὸ δὲ μέρος μὲν αὐτοῦ λέγειν εἰρησθαι περὶ τοῦ Χριστοῦ, κατιόντας δὲ μεθίστασθαι ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Χριστόν ἀπ' ἐκείνου, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ ἀπὸ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, οὐδὲν ἕτερόν ἐστίν, ἢ πρῶτον μὲν ἀλλόχοτον δεικνύντων τὴν προφητείαν, εἶτα τὰς φωνὰς τὰς γραφικὰς ἐξ Ἰσομεριζόντων, εἰς τε τὸν οἰκείον καὶ τὸν Δεσπότην· ἐπει καὶ τὸ λέγειν εἰς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ τῷ Ζοροβά-

« Benedicentur in te et in semine tuo omnes gentes ».) Nempe obvius quidem sensus posteros ejus designat ; verumtamen dicti veritas in Christo Domino constat, in quo reapse benedici gentes contigit. Tale est etiam illud beato Davidi dictum : « Thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum. Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli ».) Obvio sane sensu videtur successores dicere, in quibus regnum perseveraturum erat : sed tamen rei veritas in Christo Domino apparet, cujus vere regnum sole quolibet splendidus est, et quolibet cælo constantius. Tale denique est : « Non est derelicta anima ejus in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem » ; quod hyperbolice dictum a beato Davide de Israelitarum populo, ipsa rei actæ veritate in Christo Domino conspectum est. Quare et hoc dicto usus est jure meritoque beatus Petrus dicens « Non fuisse derelictam animam ejus in inferno, neque carnem ejus vidisse corruptionem ».)

Multa hujusmodi comperire licet, quæ in præsententi percensere longum esset ; quæ dicta fuere hyperbolice, quoniam dictæ rei veritatem accuratam non continent ; sed tamen reapse ita se habent, ut diximus, in Christo Domino. Talis est hic, de quo agimus, locus. Propheta quidem de Zorobabele dicebat, homine de stirpe Davidis, Dei voluntate Judæorum duce ; sed res demum evidente veritate patuit in Christo Domino. Nam Zorobabel exiguus de gentibus pœnas sumpsit, et suorum tenuem salutem patravit ; unde mox addit : « Perdet currus ex Ephraïmo et equum ex Hierusalem ; » ostendens fore ut his actis contingat illis bello liberari. Verax autem dictio apparuit in Christo Domino, in quo vere licet lætari constante perpetuaque lætitia. Is enim vere justus est, quippe qui universum mundum judicat ; vereque salvat, quandoquidem omnes ex perditione ad salutem transtulit firmam atque perennem. Hic igitur de Zorobabele sermo est, coarctata dictione ad illum de quo Scriptura loquitur. Verum in Evangeliiis ad Christum Dominum trahitur ; qui per omnia visus est magnus, excelsus, justus, ac salvator, stabilia sua præbens beneficia, immobilia prorsus et nulli mutationi obnoxia. Sic, inquam, maxime consentaneum est et loqui et cogitare. At vero partem quidem vaticinii affirmare de Christo loqui ; et mox progrediendo transferre ad Zorobabelem ; rursusque ab hoc ad Christum, et denuo ad Zorobabelem a Christo Domino ; nihil est aliud quam primo quidem absurdam ostendere prophetiam ; deinde Scripturæ vocabula æquis partibus distribuere inter servum ac dominum. Namque et dicere, ob demonstrandum non convenire dicta Zorobabeli, dicere, inquam, apud prophetam legi,

Gen. xvi, 4   Psal. lxxviii, 38.   Psal. xv, 10.   Act. ii, 31.   Joau. xii, 15.

« Adventat, » cum tamen jam de captivitate rediisset cum reliquis Zorobabel, hoc satis frigidum superfluumque est, et hominis divinarum Scripturarum imperiti.

Certe et illud : « Tanquam ovis ad occisionem ductus est », non tanquam futurum, sed tanquam præteritum effertur : non enim dixit, ducetur, sed, « ductus est : » quare ne hoc quidem Christo Domino quadraret, juxta sapientissimorum horum ratiocinium, quos potius scire oporteret temporum variam enallagen apud divinam Scripturam ; quod nos copiose satisque in Psalmorum ac Prophetarum interpretatione 334 docuimus. Hoc autem loco ne usus quidem dictionis, si quis eam ad normam temporis exigat, Christi Domini adventui congruit ; hic enim post multum tempus futurus erat ; at propheta non ait, Aderit, quod de re futura dici oportebat, sed, « Adventat, » quod de rebus instantibus, et quæ illico fiunt, dici solet. Sane juxta horum interpretandi rationem, plura quoque alia invenientur supervacue apud prophetam posita : quia Jesu quoque nunc detrabi dicit sordida vestimenta, quæ captivitatis indicia erant ; quantum exploratum est ipsum pariter cum Zorobabele jam rediisse, captivitate liberum, et sacerdotali habitu indutum. Quamobrem et beatum Aggæum prophetam communiter tum Zorobabeli, tum Jesu, dicere apparet suscipiendam esse templi ædificandi curam ; pœnæque mensuram nunc ablatam, una cum Israelis peccato, sit Babylonem translata. Attamen jam Cyrus Persarum rex de captivitate populum emiserat, Babylonemque vastaverat. Porro constat dici hæc a propheta regnante Dario, qui fuit quartus a Cyro. Quare intempestivum fuisset, juxta talis sententiæ auctores, dicere auno fieri, quæ olim et multo tempore ante evenerant. Sed enim perspicuum est res quidem illas jam evenisse, prophetam vero revelatione illustratum easdem nunc cognoscere peractas fuisse : ut sic universus populus certior fieret, nihil eorum quæ acta fuerant, casu vel per se contigisse, sed divina voluntate ac decreto comparata esse quæcunque ipsa acciderant bona. Quamobrem haud absurdum est, nunc etiam de populi futuris casibus sub Zorobabelis regno, Dei sententia ad id electi, loquentem prophetam, dicere « Adventat justus et salvator ; » ut significet adesse illum ad id negotii, et a Deo regem electum, ut ea præset, quæ in subsequenitibus, pro populo ab eo peracta fuisse, dicit.

335 VERS. 10-12. — Sed hactenus a nobis ob tradendam accuratiorē doctrinam dictum sit. Jam propheta de Zorobabele loquens, deque eodem nunc

17 Isa. LIII, 7.

(66) Granditer libereque more suo criticas hermeneticas regulas tradidit hoc loco Theodorus ; quibus tamen, tum hic tum alibi, non nisi ex communiore

Α βελ προσήκειν τὰ εἰρημένα. ὅτι « ἔρχεται » ὁ προφήτης ἔφη, καίτοι γε πάσαι τοῦ Ζοροβάβελ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπανηλυθότος, (p. 498) Συχρολογίας ἐστὶ περιττῆς καὶ ἀπειρήτης τῶν θεῶν Γραφῶν.

Τὸ γοῦν, « Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, » οὐχ ὡσπερ μέλλοντος, ὡς περιγεγονότος δὲ ἤδη λέγει· οὐ γὰρ Ἀχθήσεται εἶπεν, ἀλλ' ἤχθη· ὡς οὐκ ἂν ἀρμόσειεν οὐδὲ τοῦτο τῷ Δεσπότη Χριστῷ κατὰ τὸν τῶν σοφωτάτων λόγον, οὐδὲ ἔχρην εἰδέναι τῶν χρόνων τὴν ἐναλλαγὴν ποικίλην οὖσαν ἐπὶ τῆς θείας Γραφῆς, ὅπερ οὖν διὰ πολλῶν ἡμεῖς ἐν τῇ τῶν Ψαλμῶν ἐρμηνείᾳ, καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως. Ἐνταῦθα μέντοι γε οὐδὲ ἡ χρῆσις τῆς φωνῆς, εἰ δὲ τις αὐτὴν κατὰ τὸν χρόνον κρίνει, ἀρμόττουσα τῇ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ παρουσίᾳ· ἡ μὲν γὰρ μετὰ πολὺν ἡμέλλεν γενέσθαι τὸν χρόνον, ὃ δὲ οὐκ ἔλαύσεται εἶπεν, ὅπερ ἤρμωσεν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος· εἶπεν, ἀλλ' « ἔρχεται, » ὅπερ εἰσθεν ἐπὶ τῶν ἐγγύς καὶ παραχρῆμα γινομένων λέγεσθαι. Κατὰ δὲ γε τοῦτον αὐτῶν τὸν λόγον πολλὰ καὶ ἕτερα περιττῶς εὐραθήσεται κείμενα παρὰ τῷ προφῆτῃ· ἐπεὶ καὶ τοῦ Ἰησοῦ νῦν ἀφαιρεῖσθαι λέγει τὰ ῥυπαρὰ ἱμάτια, ἅπερ ἦν δὴλωσις τῆς αἰχμαλωσίας, νῦν τε αὐτῷ τὸ ἱερατικὸν περιτίθεσθαι σχῆμα· καίτοι γε δῆλον ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ ἐηλύθει, ἀπαλλαγείς τε τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐν τῷ τῆς Ἱερουσλήμης σχήματι καθεστῶς. Ὅθεν καὶ ὁ προφῆτης μακάριος Ἀγγαῖος κοινή πρὸς τὸν Ζοροβάβελ καὶ πρὸς αὐτὸν φαίνεται λέγων τὸ χρῆμα· τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ φροντίσαι, καὶ τὸ μέτρον δὲ τῆς τιμωρίας νῦν ἀφαιρεθὲν μετὰ τῆς ἀμαρτίας τοῦ Ἰσραὴλ, φησὶν εἰς Βαβυλῶνα ἀπεινήχθαι. Καίτοι γε Κύρος μὲν ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς τῆς τε αἰχμαλωσίας ἀπέλυσε τὸν λαόν, (p. 499) καὶ τὴν Βαβυλῶνα κατέβη· φαίνεται δὲ ταῦτα ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως λέγων ὁ προφῆτης, ὃς τέταρτος ἦν ἀπὸ Κύρου· ὥστ' οὐκ εἶχε καιρὸν, κατὰ γε τοὺς τῶν τοιοῦτων νομοθέτας, νῦν λέγειν γίνεσθαι ἀπάλαι καὶ πρὸ πολλοῦ γεγονέναι τοῦ χρόνου· ἀλλ' ἐβδῆλον ὅτι τὰ μὲν πράγματα γέγονεν, ὁ προφῆτης δὲ δι' ἀποκαλύψεως ὄρα νῦν αὐτὰ γινόμενα, ὡς ἂν καὶ γεγονότων οἱ τοῦ λαοῦ μάθοιεν πάντες, ὅτι μηδὲν ἀπὸ ταυτομάτου γέγονε, θεῶν δὲ βουλήσει καὶ ὄρω ἐπιτετέλεσται δὴ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἀγαθὰ· ὥστ' οὐδὲν ἀπεικὸς ἦν, καὶ νῦν περὶ τῶν προσεσομένων τῷ λαῷ διὰ τῆς τοῦ Ζοροβάβελ βασιλείας κατὰ Θεοῦ γνώμην εἰς τοῦτο προχειρισθέντος· λέγοντα τὸν προφῆτην εἶπεν, ὅτι « ἔρχεται δίκαιος καὶ σώζων, » ὡς ἂν δηλώσειεν ὅτι ἐπὶ τοῦτοις πάρεστί τε καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐξελεχται παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸ ποιῆσαι ταῦτα, ἅπερ οὖν ἐν τοῖς ἐξῆς περὶ τὸν λαόν δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι φησιν.

Στίχ. ι'-ιβ'. — Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ἀκριβοτέραν εἰρήσθω διδασκαλίαν (66). Ὁ δὲ προφῆτης περὶ τοῦ Ζοροβάβελ λέγων, καὶ περὶ αὐτοῦ δὴ τὰ νῦν προφη-

norma sanctorum Patrum utemur. Conferantur certe in hoc Zachariæ capitulo Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus. Ad Joannis autem xii, 15, locum lo-

τεύων, εἰ καὶ τινὰ φαντασίαν ὡς προφήτης καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος περὶ τῶν μελλόντων εἶχεν, ἐπάγει· « Κατάρξει ὕδατων ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως διεκβολῶν γῆς. » Ὑπερβολικῶς καὶ τοῦτο κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰρηκῶς, ὅτι πολλῶν περιγενήσεται τῶν ἐναντιῶν, καὶ πολλὴν καθέξει χώραν, Ἰουδαίους τὴν οἰκῆσιν αὐτῆς παραδούς. Τοιοῦτός ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ὁ ἑβδομηκοστὸς α' ψαλμὸς, ἐν εὐχῆς σχήματι δῆλωσιν ἔχων τῆς κατὰ τὸν Σολομῶνα εὐετηρίας, ἐνθα φησὶν· « Πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν· (p. 500) καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης· οὐ γὰρ θηλονότι ὑπερβολικῶς εἴρηται καὶ ταῦτα; εἶτα ἐπάγει, « Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης σου ἐξάπεστεις δέσμιους σου ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ· καὶ καθίσεις ἐν ὀχυρώματι δέσμοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικεσίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι. » Ἐν ἄπασιν δὲ τοῖσι μάλιστα τὰ περὶ τὸν Γῶγ ἐσόμενα ἐν ταῖς τοῦ Ζοροβάβελ ἡμέραις μηνύει· πρὸς δὲ λέγει ὅτι πολλοὺς ἀνελῶν, καὶ πολλῶν αἵματα ἐκχέας, καὶ τῆ τῶν ἐναντιῶν ἀναίρεισει ὥσπερ τισὶ συνθήκαις βεβαιώσας ἐαυτῷ τὴν τοῦ λαοῦ βασιλείαν, ἀπαλλάξει μὲν ἅπαντας κινδύνων μεγίστων, ἐν οἷς ὥσπερ ἐν λάκκῳ τινὶ διάγουσιν ὕδωρ οὐκ ἔχοντι, ἵνα εἴπῃ, ἀπαρὰ μυσήτοις κακοῖς ψυχαγωγίαν ἔχουσιν οὐδεμίαν· διαμενεῖτε δὲ οἱ πάλοι δέσμοι τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας διάγοντες ἐν τοῖς οἰκείοις τῆ προεστῶτος ὑμῶν ἀσφαλείᾳ· ὥστε ἀν' ὧν πεπόνητα, ὁπνίκα ἐν ἀρχμαλωσῆαις ἦτε διάγοντες, μείζονά σου πολλῶν τῶν παρόντων ἀγαθῶν γενέσθαι τὴν ἀντίδοσιν.

Στίχ. ιγ-ιζ'. — Εἶτα ἀκολουθῶς ἐπάγει· « Διὰ τοῦτο ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τόξον, ἐπλησά τῷ Ἐφραῖμ· καὶ ἐξεγερῶ τὰ τέκνα Σιών ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς ῥομφαίαν μαχητοῦ. » Ἰούδα καὶ Ἐφραῖμ λέγει, ἵν' ἐκ μέρους τοῦ κυριωτάτου τὸ σύστημα τῶν Ἰουδαίων εἴπῃ. (p. 501) Ὡς τόξον τοίνυν ἐντεταμένον κατὰ τῶν πολεμίων ὑμᾶς ἐργάσομαι ἰσχυροῦς, ὥστε κατὰ πάντων τῶν ἐπεληλυθόντων ὑμῖν ἄλλοτριῶν μετὰ πολλῆς ὑμᾶς ὀρμήσαντας τῆς προθυμίας πολλὸν αὐτῶν ἐργάσασθαι τὸν φόνον· καὶ ὅσον εἰκόσ ἐξ ἀνδρὸς γενέσθαι ἐν μάχαις καὶ πολέμοις καὶ φόνοις τὸ ξίφος ἀεὶ γυμνάζοντος τὸ οἰκεῖον. Καὶ ὅθεν ταῦτα αὐτοῖς περιέσται δηλῶν, « Καὶ Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ὀφθήσεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βολῆς αὐτοῦ· καὶ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπίζει, καὶ ἐκπορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ· Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπίζει αὐτῶν· καὶ καταναλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχύσουσιν αὐτοὺς ἐν λίθοις σφενδόνης, καὶ ἐκπίονται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς ὄϊνον. καὶ πλήθουσι τὰς φιάλας ἐλαίου ὡς θυσιαστήριον. » Γενήσεται δὲ ταῦτα, φησὶν, ἐπειδὴ Θεὸς στρατηγῶν ὑμῖν φοβερόν κατὰ τῶν ἐναντιουμένων ὑμῖν ἀνατείνει τὸ ὄμμα, ἀστραπῆς δίκην ἐπιπέμπων αὐτοῖς τὰ ξίφη· καὶ ὥσπερ τινὶ

⁶⁶ Psal. LXXI, 5-8.

ganitur Augustinus in Joan. serm. 51. Chrysostomus item in Joan. homil. 66, Cyrillus. comm. in Joan. opp. T. IV, p. 698, denique Theophylactus opp. T.

vaticinans, siquidem phantasiam quamdam de futuris rebus ipse quoque ceu propheta habebat, addit : « Dominabitur aquis a mari ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ. » Hyperbolice hoc etiam more suo dicit, quod nempe multos superabit hostes, multamque obtinebit regionem, quam Judæis incolendam tradet. Talis est etiam apud beatum Davidem septuagesimus primus psalmus, sub precis specie declarans Salomonis prosperitatem, ubi ait : « Ante solem permanebit nomen ejus, et ante lunam per generationes generationum. Et dominabitur a mari ad mare, et a fluminibus usque ad terminos terræ⁶⁶. » Nonne et hæc hyperbolice dicta fuerunt? Mox subdit : « Et tu in sanguine testamenti tui emisisti captivos tuos de lacu aquam non habente et sedebitis in munitio- ne captivi Synagogæ : et pro uno die peregrinationis tuæ, duplicia tibi retribuam. » In his omnibus res præcipue Gogi futuras Zorobabelis ætate innuit : cui dicit fore ut, multis interemptis et multorum sanguine effuso, et adversariorum cæde, quasi fœdere quodam, populi sibi regno asserto, fore, inquam, ut omnes maximis periculis expediat, in quibus tanquam lacu quodam aquis carente degunt, id est in malis solatio omni et recreatione carentibus. Perseverabit autem qui olim eratis Judæi captivi, multa cum securitate in patria sub præsidis vestri tutela. Quare pro iis quæ passi estis captivitatis tempore, multo major vobis præsentium bonorum copia retribuetur.

336 Vers. 13-17. — Postea prosequitur : « Propterea tetendi te mihi, Juda, ut arcum ; replevi Ephraïmo. Et concitabo filios Sion adversus filios Græcorum, et attrahabo te tanquam gladium bellicum. » Judam atque Ephraïm dicit, ut a parte principaliore nationem Judæorum denotet. Quasi arcum itaque extentum adversus hostes faciam vos validos, ut multa cum alacritate contra omnes extraneos aggressores impetum facientes, copiosam illorum occisionem patretis : nempe prout viro deceret in pugnis bellisq et cædibus gladium suum vibrare consueto. Atque hæc undenam illis sint obventura docens, « Et Dominus, inquit, supra eos apparebit, et exhibit quasi fulgur sagitta ejus. Et Dominus Deus omnipotens tuba canet, et procedet in procella minarum suarum : Dominus omnipotens tuebitur eos. Et illos pessumdabunt, et obruent eos lapidibus funda ejaculatis, et bibent sanguinem illorum quasi vinum, et implebunt phialas oleo, sicut altare. » Fient hæc, inquit, quia Deus, bellorum vestrorum dux, terribilem adversus hostes oculum intendit, fulguris instar immittens eis gladios : et tanquam classico quodam, virtute sua, vos omnes ad bellum concitans, dux vester erit, minis suis

I, p. 673, ed. Ven., qui omnes prophetiam de Christo simpliciter intelligunt.

cunctos qualiens adversarios: tantasque vobis favore suo suppctias feret, ut incolumitate vobis manente, adversarios omnes interimatis, et lapidum ictibus obruat; sanguinem denique illorum propter nimiam effusionem propemodum bibere videamini, dum cædi illorum multa cum alacritate indulgetis. Atque ita post victoriam plenas oleo phialas, sacrificii instar Deo offeretis, ob demonstrandam (Dei) clementiam, a qua tantas vires impetratis. Mox subnectit fore ut Deus suos omnes salvet, ovium instar incolumes custodiens; cujus rei causam recitans, «*Quia lapides sancti, inquit, volvuntur super terram* 337 *ejus, quia si quid bonum, ejus; et si quid pulchrum, ejus.*» Multi enim, inquit, inter vos invenire est virtutis studiosos, qui cum reliquis hominibus in terra repere videntur, ignoti pluribus. At Deus horum gratia, ne reliquos quidem despiciet. Nam quidquid bonum pulchrumque est, opus illius est: ideoque sanctorum et virtutis sectatorum sibimet vindicans passiones, paratus est alteri quoque propter illos bene facere. Posthinc ubertatem quoque ipsi nuntians post hostium cædem, pergit dicere:

ἔστι καὶ ἑτέροις ὑπὲρ αὐτῶν εὐποιεῖν. Εἶτα καὶ εὐετηρίαν αὐτοῖς εὐαγγελιζόμενος μετὰ τὴν τῶν πολεμίων σ;αγήν, ἐπάγει:

CAP. X.

VERS. 1-5. — «*Petite a Domino pluviam opportunam, matutinam et serotinam. Dominus fecit phantasias, et imbrem hiemalem dabit eis, unicuique herbam in agro.*» Ab ipso postulate pluvias idoneas frugum proventui; qui multo cum terrore solitus aerem conturbare, et mentem omnium commovere terræ incolarum magnitudine phænomenorum, pluviam potest congruentem vobis suppeditare, ut omnia de tellure enascantur vobis necessaria; namque herbam generatim dicit pro quolibet fructu; veluti est illud: «*Germinet terra herbam feni* 338;» ubi constat cuncta denotari quæ de terra nascuntur germina. Deinde rursus salutaris monitionis causa, præterita mala commemorans, addit: «*Quoniam hi qui loquebantur, locuti sunt labores, et divini falsas visiones, et somnia fallacia narrabant, et vane consolabantur. Ideo arefacti sunt sicut oves, et afflicti sunt, quia non erat sanatio. Super pastores concitatus est furor meus, et agnos meus visitabo.*» Olim quidem, inquit, quando divinis attendebatis multa cum falsitate vobis omnia dicentibus, et prophetis vestris neglectis, dictis illorum potius credebatis; tunc vos insanabiles et inemendabiles 338 nactus, tanquam oves supplicis tradidi, pari ira adversus duces et adversus subditos utens, quæ et hos et illos simul perdidit. Atque hæc quidem ob illa tunc pertulistis.

VERS. 4-7. — Nunc vero quid? «*Et visitavit Dominus omnipotens gregem suum, domum Judæ,*»

338 Gen. 1, 11.

Α σάλπιγγι τῆ οικίας δυνάμει πάντας ὑμᾶς εἰς τὸν πόλεμον διεγείρας, προσηγήσεται ὑμῶν, τῆ ἀπειλῆ τῆ ἰδία πάντας σαλεύων τοὺς ἐναντίους· τοσαύτην τε ὑμῖν παρέξει διὰ τῆς οικίας συνεργίας τὴν βοήθειαν, ὥστε ὑμᾶς ἀβλαβεῖς διαμείναι, καὶ τοὺς ἐναντίους καταναλῶσαι πάντας· καὶ ταῖς τῶν λίθων καταχῶσαι βολαῖς, τὸ αἷμά τε αὐτῶν τῆ ὑπερβολῆ τῆς ἐκχύσεως μόνον οὐκ ἐκπιεῖν, πολλῇ τῆ τῆς ἀναίρεσεως αὐτῶν προθυμίᾳ κεχρημένους· ὥστε μετὰ τὴν νίκην πληρώσαντας ὑμᾶς ἐλαίου φιάλας, θυσίας δίκην τῷ Θεῷ προσκομίσει, (p. 502) εἰς ἔλεγχον τῆς φιλανθρωπίας δι' ἣν τετυχῆκατε τῆς τοσαύτης δυνάμεως. Τοῦτοις ἀκολούθως ἐπάγει, ὅτι πάντας τοὺς οικίους περιώσει Θεὸς, προβάτων δίκην ἀβλαβεῖς φυλάττων· καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, «*Διότι λίθοι ἅγιοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ· οὐκ εἰ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ· καὶ εἰ τι καλόν, αὐτοῦ.*» Πολλοὺς μὲν γὰρ ἐν ὑμῖν εἶναι συμβέβηκε, φησὶν, ἀρετῆς ἐπιμελομένους, οἱ μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς ἔρπειν δοκοῦσιν, ἀφανεῖς ὄντες τοῖς πολλοῖς· Θεὸς δὲ δι' ἐκείνους οὐδὲ τοὺς λοιποὺς περιόφεται· ἐπειδὴ πᾶν ὅ τι ἀγαθόν τε καὶ καλόν, ἔργον αὐτοῦ· διὸ δὴ καὶ τῶν ἁγίων καὶ πρὸς ἀρετὴν βλεπόντων οικειοῦμενος τὰ πάθη, ἑτοιμὸς

ΚΕΦ. Ι.

Στίχ. α'-γ'. — «*Αἰτεῖσθε παρὰ Κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν πρῶτον καὶ ὄψιμον· Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑετὸν χειμερινὸν δώσει αὐτοῖς, ἐκάστῳ βοτάνῃ ἐν ἀγρῷ.*» Παρὰ τούτου δὴ καὶ ὑετοὺς αἰτεῖτε ἐπιτηδείους εἰς τὴν τῶν καρπῶν φορὰν· ὅς εἰλωθῶ; μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου συστρέφειν τὸν ἄερα, καὶ φαντάζειν ἅπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῷ μεγέθει τῶν γινομένων· αὐτάρκης ὑετὸν ὑμῖν παρασχεῖν τὸν καθήκοντα, ὥσθ' ἅπαντα φύειν ἐκ τῆς γῆς τὰ ὑμῖν ἀναγκαῖα· βοτάνῃ γὰρ κοινῶς τοὺς καρποὺς λέγει· οἶόν ἐστι καὶ τὸ, «*Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου.*» εὐδὴλον γὰρ ὅτι κακέῃ πάντα λέγει τὰ ἐκ γῆς φύόμενα τῶν σπερμάτων. Εἶτα πάλιν ἐπὶ σωφρονισμῷ τῶν προεπιληφθῶτων αὐτοὺς ὑπομνησκῶν ἐπάγει· «*Διότι ἀπορθεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους· καὶ οἱ μάντις ὁράσεις ψευδεῖς καὶ τὰ ἐνύπνια ψευδῆ ἐλάλουν,* (p. 503) *μάταια παρεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐξηράνθησαν οἱ πρόβατα, καὶ ἐκακώθησαν, ὅτι οὐκ ἦν ἰσσις· ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμνοὺς μου ἐπισκέψομαι.*» Πάλαι μὲν γὰρ, φησὶν, ὀπηνίκα τοῖς μάντεσι προσεῖχετε μετὰ πολλοῦ τοῦ ψεύδους ἅπαντα διαλεγόμενοι ὑμῖν, καὶ δὴ τῶν μὲν προφητῶν ἡμελεῖτε τῶν ἐμῶν, τοῖς παρ' ἐκείνων δὲ λεγομένοις ἐπιθεσθε μᾶλλον, τότε δὴ ἀνιάτα τε καὶ ἀδιόρθωτα τὰ καθ' ὑμᾶς εὐρών, ὡσανεὶ πρόβατα τιμωραῖς ἐχέδεσκα, ἐνὶ τῷ θυμῷ, ἐπὶ τε τοὺς ἡγουμένους, ἐπὶ τε τοὺς ὑπηκόους χρησάμενος, ᾧ δὴ κακείνους κατὰ ταυτὸν ἀπέλεσα καὶ τοὺς· τότε μὲν δὴ καὶ τοιαῦτα ὑπὲρ ἐκείνων πεπόνθατε.

Στίχ. δ'-ζ'. — Νυνὶ δὲ τί; «*Καὶ ἐπισκέφεται Κύριος ὁ παντοκράτωρ τὸν ποιμνιον αὐτοῦ, τὸν οἶκον*

Ἰούδα, ἢ καὶ τὰ ἐξῆς, ὧν ὥστε μὴ μακύνειν, τὴν λέξιν ἄπασαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκτιθέναι παρείς, τὸν νοῦν ἐρῶ, Θεοῦ χάριτι, ταῖς προφητικαῖς λέξεσιν αὐτὸν εἰς τὴν τῶν ἐντυγχανόντων κατανήσιν ἐφαρμότων, λέγει γάρ, ὅτι Ἐπιμελήσομαι τοῦ οἴκου Ἰούδα οὓς ὥσπερ ποιμνιον ἴδιον ἐθέμην· γενήσονται δὲ ἰσχυροὶ κατὰ τῶν ἐναντίων ἐν τοῖς πολέμοις, μᾶλλον ἢ ἵππος ἰσχυρὸς ὑπὸ ἀνδρὸς πολεμιστοῦ κατὰ τῶν πολεμίων ἐξελαυνόμενος· ἐξ αὐτοῦ γάρ, λέγω δὴ τοῦ Ἰούδα, προεῖδον χρῆναι τὸν Ζοροβάβελ προβληθῆναι, κάκειθεν αὐτὸν λαβὼν εἰς τὴν βασιλείαν ἑταξα, ἰσχυρὸν τε αὐτὸν καὶ θυμοῦ πνέοντα κατὰ τῶν ἐναντίων εἰργασάμεν, ἐπειδὴ καὶ καθάπαξ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ὤρσα προεῖναι τοὺς ἄρχοντας, (p. 504) οὓς καὶ προηγεῖσθαι προσῆκεν ἐν τοῖς πολέμοις πάντοτε τοῦ λαοῦ· ἐπεὶ καὶ κατακρατήσουσιν οὕτω τῶν ἐναντίων ἐν τοῖς πολέμοις, ὥστε καταπατεῖν αὐτοὺς πληθὺ δίκην ἐν ὁδοῖς ὑπὸ τῶν διόντων πατουμένου· οὕτως ἐκκείσονται, φησὶν, οἱ πολέμοι πάσχοντες μὲν, ἀντιμυχανᾶσθαι δὲ δυνάμενοι οὐθέν· καὶ θαρροῦντες δὴ πρὸς πάντας παρατάξονται τοὺς ἐναντίους, τὴν θείαν αὐτοῖς παρεῖναι πιστεύοντες βοήθειαν· τότε αἰσχυρθήσονται μὲν τῶν πολεμίων οἱ ἐφ' ἵπποις μέγα φροσῦντες· φανήσονται δὲ οὗτοι μεγάλοι τε καὶ ἰσχυροὶ τῇ ἐμῇ βοήθειᾳ· οἶκον γάρ Ἰούδα καὶ οἶκον Ἰωσήφ, ἵνα εἴπῃ τὸν λαόν, ἐκ μέρους τὸν ὅλον ὀνομάζων· παρέξω τε αὐτοῖς ἀσφαλῆ τὴν ἐν τοῖς ἰδίοις οἰκησιν, ἐπειδὴ περ αὐτοὺς ἀγαπήσας ἐδοκίμασα αὐτοὺς τῆς ἐμῆς μὴ ἀποβαλεῖν προνοίας· ἴσους γὰρ αἶμα αὐτῶν, καὶ ἐν ἀνάγκαις τὴν ἐμὴν αἰτούτων βοήθειαν, ἀκούσομαι· καὶ κρατήσουσι μάχῃ τῶν ἐναντίων· τὸ γάρ ἐοῖ τοῦ Ἑβραίου, ἢ πάλιν ἀπὸ μέρους ἐναντίων νενικηκότας χαίρειν τῇ διανοίᾳ, μᾶλλον ἐμφορηθέντων οἴνου.

Στίχ. η'-ιβ'. — Ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν ἰδόντες, ἐν εὐφροσύναις γενήσονται διὰ τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν· ὥσπερ σάλπιγγι τοίνυν σημήνας ἄπαστας αὐτοὺς ἀθροίσω τε καὶ εἰσδέξομαι, ἀπολύων αὐτοὺς πάσης ἀνάγκης· ὥστε μετὰ ἀσφαλείας ἐν τοῖς οἰκείοις διάγοντας, εἰς πλῆθος ἐπιδοῦναι παρακλησίως τῷ πρόσθεν χρόνῳ (p. 505) στενωχωρούμενους τε ἐπὶ τῆς γῆς τῆς οἰκείας ὑπὸ τοῦ πληθους τοῦ οἰκείου, ἐν πολλοῖς διασπαρῆναι καὶ τῶν ἀλλοτρῶν, ὧν κατακρατήσαντες κτήσονται τε καὶ οἰκήσουσι τὴν χώραν· οἱ πάντες μνήμη τῇ ἐμῇ διὰ τὸ τῶν γενομένων μέγεθος, οὐ μόνον βλάψουσιν οὐδὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ποιήσονται· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, Ἐκθρέψουσι τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ ἐπιστρέψουσιν, ἢ ἀντὶ τοῦ, Ταῦτα ποιήσουσι, πρὸς ἐμὲ νεύσαντες καὶ τὴν γνώσιν τὴν ἐμὴν. Πανταχόθεν δὲ λοιπὸν τοὺς ἐξ αὐτῶν διασπαρμένους, εἴτε κατ' Ἀἴγυπτον, εἴτε ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων χώρα, μεταβαλόμενος ἐπανάξω εἰς τὰ οἴκια, ὥστε τοὺς τόπους οἰκεῖν τοὺς οἰκείους, μηδενὸς ἔξω τούτων διάγοντος· ἔτι· οἱ διὰ πολλοῦ παρελεύσονται πλῆθος, στενωχωρούμενοι μὲν τῷ πλῆθει τῶν ἐναντίων, κατακρατούντες δὲ αὐτῶν τῇ ἐμῇ δυνάμει, ὥστε καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀπολέσαι τὴν ἰσχύν, ἄπαστάς τε αὐτοὺς δίκην θαλάσσης κυματομένης ἀγριαυομένους καθ' ὕμῶν τιμωρησάσθαι, περιεστῆσαι τε τῇ οἰκείᾳ τιμωρίᾳ καὶ

et reliqua, quæ nunc, ne prolixus sim, cōtextum totum in præsentī recitare omittens, sensum ejus exponam, Deo favente, propheticois verbis hunc accommodans, ut eum lectores cognoscant. Ait enim: Sollicitus ero de domo Judæ, quam ut gregem mihi proprium reputo. Fient autem validi adversus hostes in bellis plus quam validus equus a bellicoso viro in hostes adactus. Ex hac enim domo, prævidi oportere Zorobabelem eligi; reque vera inde eum sumptum regîa dignitate donavi; validumque ipsum, et iram adversus hostes spirantem feci, quia prorsus de Judæ tribu decrevi procedere principes, quos semper populi duces esse in bellis decebit: namque hostes suos præliando superaturi sunt, ut eos conculcare luti instar possint quod in vils a transeuntibus teritur. Tanta, inquit, hostes clade afficientur, ut repugnare nequeant. At mei grandi fiducia contra adversarios omnes pugnabunt, divinum sibi affore auxilium credentes. Tunc pudebit hostes qui equis suis magnopere gloriantur: at isti magni fortesque apparebunt, ope mea ipsis suppeditata. Dicit enim domum Judæ et domum Josephi, ut populum denotet, a parte totum appellans. Efficiam vero ipsis tutum in patria incolatum: quoniam eos diligens, nolui ipsos providentia mea procul abjicere: sed illis semper adero, et in angustiis auxilium meum implorantes exaudiam; et in præliis superiores discedent 339 (nam cum Ephraimi tribum dicit, rursus a parte populum designat), ita ut victores cæde hostium magis gavisuri sint, quam illi qui vino pleni exsultant.

τὸν λαόν λέγει· ὥστε αὐτοὺς ἐκ τῆς σφαγῆς τῶν ἐμφορηθέντων οἴνου.

VERS. 8-12. — Hæc autem illi ipsorum videntes lætitiis incendent propter concessum sibi a Deo auxilium. Igitur quasi tuba signum canens cunctos congregabo et ad me recipiam, omni eos pressura liberans; quo fiet ut in patrio solo securi degentes, in multitudinem excrescant æque ac superiore tempore; in tantum ut in propria terra jam numero angustiati, ad multos dispergantur locos extraneorum, quos devincentes possidebunt, habitabuntque illorum regionem: qui omnes mei memores, ob actiarum rerum magnitudinem, non modo meis non nocebunt, verum etiam curam omnimodam eorumdem gerent. Id enim denotant verba, Nutriet filios eorum, et convertentur; id est, hæc agent, ad me meique notitiam animum convertentes. Cæterum quaqueversus eos dispersos, sive in Ægypto sive in Assyriorum regione, converso affectu reducam eos in patriam, ut suos singuli locos incolant, nemine extra hos deinceps degente. Ergo in magnum numerum excrescent: tum hostium multitudine angustiati, his nihilominus virtute mea superatis, cunctam illorum enervabunt fortitudinem; omnesque illos, quasi mare procellosum sævientes in perniciem vestram, contraria vice supplicio et cæde ad nihilum redigetis. Sic enim intelligenda sunt verba, (Et exsicabuntur profunda fluminum,) id

«i. tanti numeri hostes profligabunt. Et neque Assyrii vires adversus meos supererunt, neque Aegyptiis; quorum hi olim Judaeos in mancipio habebant; illi autem postremo captivos abduxerunt. Quomodo vero haec fient? «Et roborabo eos in Domino Deo suo, et in nomine ejus gloriabuntur, ait Dominus.» Nam validos eos efficiam 340 et hostibus cunctis invictos, ut nomine meo auxilioque gloriaturi sint. His dictis, prosequitur:

λέγει Κύριος. Ἐπειδὴ ἰσχυροὺς τε αὐτοὺς ἐργάζομαι καὶ ἀλήπτους πᾶσι τοῖς ἐναντίοις, ὥστε αὐτοὺς καὶ σεμνύνεσθαι ἐπὶ τῇ ὀνομασίᾳ καὶ τῇ βοηθείᾳ τῇ ἐμῇ. Ταῦτα εἰρηκῶς, ἐπάγει·

CAP. XI.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Vras. 1-3. — «Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus, quia optimates valde miseri facti sunt. Ululate, quercus Basanitidis, quia succisus est saltus consitus. Vox lugentium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia ipsorum. Vox rugientium leonum, quia debilitata est superbia Jordanis.» Quoniam dixerat se undecunqve eos congregaturum, nemp̄e ex Aegypto et ex Assyriorum regione, nihilque hujusmodi eos in posterum experturos; consentaneus deinceps ad eos qui dominatu opprimebant convertit sermonem dicens: O magui, et instar Libani magnitudine gloriantes cedrorum, fortitudinemque vestram ostentantes, nunc omissa familiarium meorum oppugnatione, quasi portas quasdam fines vestros pandite, cunctis liberum concedentes a vobis in patriam discessum, priusquam ignis instar ultio mea potentes vestros consumat; et ululare cogat infirmiores, dum potentium ruinam vident. Sic enim significat: «Ululet pinus, quia cecidit cedrus.» Nam conspecta potentium ruina, de se ipsis, ut par est, desperabunt. Aequae omnes qui aliqua gloriabuntur potentia ululabunt, videntes populi sui multitudinem tanquam consitum saltum vastatam, ignis instar ingruente eis divina punitione. Nam principes vestri in luctu erunt, qui meis familiaribus bellum indicere ausi sunt, suasque omnes vires succisas videbunt. Lamentabuntur vero, quasi leones qui suis confidebant viribus, dum cunctos miseria pressos 341 videbunt qui adversus Jordanem superbiebant. Nam quia Jordanes fluvius pars Judaeae erat, commemorato Jordane regionem Israelitarum significat propheta: tum quia Hierusalem in veterem restituetur prosperitatem, reddito genti sacerdotio ac regno; tum quia populus undequaque congregabitur; tum quia denique eorum hostes puniet Deus, et in plurimorum bonorum copia suos constituat. Quia adeo Zorobabeli ad regnum electo maximas suppedabit vires, quibus validi evadent contra hostes, devincent autem Gogi exercitum innumerabilem et antea invictum. Atque ut paveis dicam, cunctis quae haecenus dixit declaravit, quantus futurus sit Israelitarum in melius progressus.

καὶ τῶν περὶ τὸν Γῶγ ἀναριθμῶν τε ὄντων καὶ ἀμαχικῶν· καὶ συντόμως εἰπεῖν διὰ πάντων τῶν ἀρεθρόθεντων ἐγνωρίσεν ὁπίσθεν ἐπὶ τὸ κρείττον τὰ κατ' αὐτοὺς λήψεται τὴν ἐπίβουιν.

A σφαγῇ εἰς μὴδὲν τοὺς τοσοῦτους· τοῦτο γὰρ λέγει, «Καὶ ξηρανθήσεται πάντα τὰ βάθη ποταμῶν,» ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἀραβίαι τοὺς οὕτω πολλοὺς· οὗτε δὲ Ἀσσυριοὶς ἰσχύς ἐστὶ περιλειφθήσεται τοῦτι δύνασθαι κατ' αὐτῶν, οὗτε Αἰγυπτίοις, ὧν οἱ μὲν αὐτοὺς πάλαι εἶχον ἐν τῇ δουλείᾳ, οἱ δὲ ὑστερον ἀπήγαγον αἰχμαλώτους· ἀπαλλαγῆσονται γὰρ ἀπάντων. Τίνοι τῶν τρώων; «Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, (p. 506) καὶ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ καυχῆσονται,»

Στίχ. α'-γ'. — Διάνοιζον, ὁ Λιβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου· ὀλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος, ὅτι μεγιστάνες μεγάλως ἐταλαιπώρησαν· ὀλούξετε, ὄρυες τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπάσθη ὁ ὄρυμνος ὁ σύμφυτος· φωνὴ θρηγνόντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπώρηκεν ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν· φωνὴ ὀδυρομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπώρηκε τὸ φρούραγμα τοῦ Ἰορδάνου. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι, Πανταχόθεν αὐτοὺς ἔξω, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀπὸ τῆς Ἀσσυρίων χώρας, καὶ ὅτι μὴδενὸς ἐστὶ πειραθήσονται τοῦτου, ἀκολούθως λοιπὸν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τρέπει τὸν λόγον, τοῦτο λέγων· Οἱ μεγάλοι καὶ δίκην τοῦ Λιβάνου τῷ μεγέθει σεμνυνόμενοι τῶν κέδρων, τὴν ἰσχύν ἐπιδεικνύμενοι τὴν οἰκίαν, ἀποστάντες τοῦ ἐστὶ μάχεσθαι τοῖς ἐμοὶ προσήκουσιν, ὥσπερ τινὰς θύρας ἀνοίξετε τὰ ἐαυτῶν, πᾶσιν ἀδεῆ παρέχοντες τὴν ἀπ' ὑμῶν ἀναχώρησίν τε καὶ ἐπάνοδον εἰς τὰ οἰκία, (p. 507) πρὶν ἢ πυρὸς μὲν δίκην τὴν ἐμὴν τιμωρίαν τοὺς ἐν ὑμῖν ἀφανίσει δυνατοὺς, ὀλούξειν δὲ τοὺς ἀσθενεστέροισιν ὀρῶντας ἐν δυνατῶν τὴν πτώσει· τοῦτο γὰρ λέγει, «Ὀλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος.» Θεασάμενοι γὰρ τὴν τῶν δυνατῶν ἀπώλειαν, ἀπογνώσονται ὡς εἰκὸς ἐαυτῶν· καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τινὶ δυνάμει μέγα φρονούντες ὀλούξουσιν, ὀρῶντες τὸ οἰκεῖον πλήθος ὥσπερ ἐν σύμφυτον ὄρυμνον ἀφανιζόμενον, δίκην πυρὸς ἐπιπιπτούσης αὐτοῖς τῆς θείας τιμωρίας· Ἔσονται μὲν γὰρ οἱ ἐξάρχοντες ὑμῶν ἐν θρήνοις, ἀνθίστασθαι ἐστὶ τοῖς ἐμοὶ προσήκουσι τολμῶντες, ὀρῶντες ἅπασαν αὐτῶν τὴν ἰσχύν ἀπολλυμένην· θρηγήσουσι δὲ καὶ οἱ λεόντων δίκην τῇ οἰκείᾳ πεποθῆστας ἰσχύϊ, πάντας ὀρῶντες ἐν ταλαιπωρίαις θνας τοὺς μέγα πεφρονηκότας κατὰ τοῦ Ἰορδάνου. Ἐπειδὴ γὰρ μέρος τῆς Ἰουδαίας ἦν ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς, ἀπὸ τῆς τοῦ ποταμοῦ μνήμης τὴν χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν δεδήλωκεν ὁ προφήτης· ὅτι τε ἡ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν παλαιάν ἀποκατασταθήσεται εὐπραγίαν, ἀποδοθείσης μὲν τῆς τε Ἱερουσάλης καὶ τῆς τε βασιλείας τῷ Ἰθνηί, ἐπισυναχθέντος δὲ τοῦ λαοῦ πανταχόθεν· καὶ ὅτι τιμωρήσεται μὲν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς ὁ Θεὸς, ἐν ἀγαθῶν δὲ πλείστων ἀφθονίᾳ καταστήσει τοὺς αὐτοὺς. Ἄλλὰ καὶ ὅτι τῷ Ζοροβάβελ πρὸς τὴν βασιλείαν ἐξελεγεμένῳ πλείστην τινὰ παρέξει τὴν ῥοπήν, ἀπ' ἧς ἰσχυροὶ μὲν ἔσονται κατὰ τῶν ἐναντίων, περιγενήσονται δὲ

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εὖ ἐχρήσαντο Ἰουδαῖοι τῇ τε εὐ-
 πράγῃ καὶ τῇ εἰρήνῃ ἧς ἐπὶ πλείστον ἀπέλαυσαν, (p. 508) μεταβαλλόμενοι τε ἐνταῦθεν πρὸς τὸ χεῖρον
 ἐξώκειλαν, πρὸς τούναντίον μὲν αὐτοῖς ἐκδέδηκεν
 ἅπαντα· πολλῆς δὲ τις ἀκοσμία καὶ σύγχυσις αὐτῶν
 κατελίπεε τὸ ἔθνος, ὅτε τῶν νόμων ἀμελουμένων παρ'
 αὐτοῖς τῶν θείων· ἐνιοὶ γὰρ τῶν ὑποδεεστέρων πρὸς
 τοὺς ἀρχιερέας καὶ ἡγουμένους τοῦ λαοῦ παντὸς, μετὰ
 πολλῆς τε διέποντας αὐτὸν τῆς ἀκριβείας, ἐκ τοῦ
 πρὸς τὸ χεῖρον ῥέπειν, αὐτοὶ διηγάθησαν ὡς εἰκὸς,
 καὶ μὴδὲν κατ' αὐτῶν ἰσχύσαντες, διὰ τὴν παρὰ τῷ
 λαῷ ἔβξαν τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τοὺς βασιλεῖας ἐληλύθεισι
 τοὺς ἐκ τῆς Μακεδονικῆς διαδοχῆς τῶν κατὰ τὴν
 Συρίαν κρατοῦντας μερῶν, καὶ παρεσκευάσαν μὲν ἐν
 κινδύνοις τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν γενέσθαι, ἀνδρας
 νομίμως τε ἱερατεύοντας καὶ δοκιμῶς· μεθίστατο δὲ
 τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης εἰς ἑτέρους παρὰ τὴν τῶν θείων
 νόμων ἀκολουθίαν, κατὰ τὸ τοῖς βασιλεῦσι δοκοῦν·
 οἱ μονουχὶ πωλοῦντες τὸ ἔθνος τοῖς βασιλεῦσι, καὶ
 χρημάτων παρὰ τὸ δῶν τὴν προστασίαν ὠνούμενοι
 τοῦ λαοῦ, πλείστα μὲν ὅσα διεπράττοντο κακὰ, ἐν
 ἀκοσμίᾳ δὲ καὶ συγχύσει καθίσταν ἅπαντα τὸν λαόν·
 καὶ καταλέλυτο μὲν καθάπαξ ἡ τῶν νόμων ἀκριβεία,
 ἀντεισηγέτο δὲ ἀταξία τε καὶ τὸ πρὸς τούναντίον τοῖς
 θεοῖς νόμοις ἅπαντα γίνεσθαι· ὅπερ δὴ τούτων
 ἀπάντων μυριοὶ μὲν ὅσοι περιεβλήθησαν τοῖς κα-
 καῖς Ἰουδαῖοι· τῶν Μακκαβαίων δὲ ἐκ τοῦ μὴ φέρειν
 τὴν περὶ τὰ θεῖα πλημμέλειαν, μηδὲ ἀνεκτὸν ἡγεῖ-
 σθαι· ἡσυχάζειν, (p. 509) οὕτω μὲν παραβαينوμένων
 τῶν νόμων θείων, τοσαύτης δὲ ἀσεβείας ἀντεισαχθεί-
 σης τε καὶ πολιτευομένης, ἐν αὐτοῖς τὸν πρὸς τοὺς
 Μακεδονικῆς διαδοχῆς βασιλεῖας πόλεμον ἀναδεξαμέ-
 νων, οὐκ ὀλίγοι τινὲς τῶν εἰς τὸ ἔθνος τελούντων τὴν
 ἐκείνων ζηλώσαντες γνώμην ἐκoinώνησαν τοῦ προφ-
 ηθέντος πολέμου· καὶ γέγονε μὲν περὶ τὴν πόλιν
 καὶ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶν δὴ τὸ ἔθνος συντόμως
 εἰπεῖν μυρία ὅσα παρὰ τῶν Μακεδόνων κακὰ, ἃ μὴδὲ
 ἴβδιον εἰπεῖν· ἐδέξατο δὲ ταῦτα διόρθωσιν, ὅπηνίκα
 Θεὸς τῇ γνώμῃ τῶν περὶ τὸν Μακκαβαίων ἀρεσθαῖς,
 παρέσχεεν αὐτοῖς τὴν οἰκίαν βοήθειαν· ὥστε παρὰ
 πᾶσαν ἐλπίδα κεκρατηχότας ἐκείνους τῶν βασιλέων,
 καίτοι γε εὐαριθμήτους ὄντας καὶ πρὸς πολλὴν
 δύναμιν μαχομένους, δυναθῆναι τὴν πρέπουσαν εὐκο-
 σμίαν ἀποδοῦναι τῷ ἔθνει. Ἀναγκαῖατα δὲ καὶ τού-
 των τὴν γνώσιν δεξάμενος ὁ προφήτης ἐξ ἀποκαλύψεως
 αὐτῶν εἰς τοὺς ἐξῆς παραπέμπει τὴν γνώσιν ἐν τοῖς καθεξῆς
 τοῖς περὶ τούτων χρώμενος λόγοις. Ἀρχεται δὲ οὕτως·

Στίχ' δ', ε'. — «Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, ὁ
 Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς.» Ἔθος τῇ θεῖᾳ
 Γραφῇ πολλάκις προστακτικῶ σχήματι μνηύειν τὸ
 μέλλον, οἷόν ἐστι τὸ, «Χαίρε σφόδρα, θυγατερ Σιών»·
 καίτοι γε οὐδὲ ἐν ἐπιτάγματι κεῖται τὸ χαίρειν, ἐπεὶ
 μήτε παρόντων τῶν ἡδῶν δυνατὸν μὴ χαίρειν, χαί-
 ρειν τε οὐκ ἔνεστιν ἀπόντων τῶν ἡδῶν· ἀλλὰ μνηύ-
 σαι βουλομένη τὴν προσεσομένην αὐτοῖς ἡδονὴν ἐκ
 τῆς τοῦ Ζοροβάβελ ἡγεμονίας, προστακτικῶς τοῦ λό-
 γου πεποιήται τὴν ἀρχήν. (p. 510) Καὶ μετὰ βραχέα·
 «Αἰτεῖτε παρὰ Κυρίου ὕετὸν καθ' ὥραν πρῶτον καὶ
 ἑξῆς·» δήλου μὲν ὄντος ὡς οὐκ ἂν τις ἐν χρεῖᾳ
 ὢν παραλίποι τὸ αἰτεῖν, εἴπερ οὖν δεῖ δοθῆσθαι

A Sed quia Judæi non bene vel sunt felicitate ac
 pace qua diu fructi erant, et inde animo mutato ad
 vitium deflexerant, in contrarium eis cunctis cesserunt;
 multaque perturbatio et confusio gentem ipsorum occupavit,
 divinis nimirum legibus apud eos neglectis. Nonnulli enim humilioris conditionis
 homines, adversus pontifices et populi universi duces,
 quem omni cum diligentia administrabant, propter suam pravam agendi rationem inimicitias
 susceperunt, ut pronum factu erat; quibus cum prævalere non possent,
 propter virorum illorum apud populum majestatem, ad reges profecti sunt,
 qui ex Macedonia successione Syriæ provinciis imperabant;
 et pericula conflantur principibus suis, qui probe legitimeque sacerdotium gerebant;
 ita ut pontificatus ad alios homines transferretur præter legum
 divinarum ordinem, pro regum libito. Illi videlicet gentem suam
 propemodum regibus vendiderunt, et pecunia præter fas emerunt
 populi dominatum, et plurima mala invexerunt, populumque
 universum in perturbationem et confusionem conjecerunt. 342
 Tunc omnino desit legum observantia, successit autem iniquitas,
 et ut contraria legibus divinis cuncta fierent. Jam ob hæc omnia,
 innumeris malis Judæi correpti fuerunt. Tunc Machabæi non
 ferentes illatam religioni offensam, neque sibi quiescendum
 putantes divinis legibus tantopere violatis, tantaque invecta
 ac dominante impietate, in se bellum adversus Macedoniae
 successionis reges receperunt, et haud pauci de gente sententiam
 eorum æmulantes, prædictum bellum participarunt. Hinc urbi et
 Dei templo, et universæ, ut uno verbo dicam, genti mala innumera
 a Macedonibus illata fuerunt, quæ dici facile nequeunt. Sed
 enim his remedium adfuit, cum Deus Machabæorum proposito
 delectatus, suum illis adjunxit auxilium; ita ut præter omnem
 spem superatis regibus, quanquam pauci numero adversus
 magnum exercitum decertantes, decentem ordinem populo restituere
 potuerint. Apprime igitur necessariam rerum harum nactus
 propheta a divina revelatione cognitionem, prædicit populo
 futura; scriptamque horum ad posterum transmittit
 notitiam insequentibus ita loquens. Sic autem incipit:

Υἱας, 4, 5. — «Hæc ait Dominus omnipotens: Pasce oves
 occisionis.» Mos est divinæ Scripturæ sæpe modo imperativo
 futurum denotare, veluti est illud: «Lætare vehementer,
 filia Sionis.» Atqui lætitiâ imperari nequit; nam neque
 lætari non possumus si jucunda adsint; neque vicissim lætari
 possumus si absint jucunda. Verum Scriptura significare
 volens futurum Israelitarum gaudium ex Zorobabelis
 principatu, Imperative facit dicendi initium. Et paulo post:
 «Petite a Domino pluviam tempestivam, matutinam et
 serotinam.» Atqui perspicuum erat fore ut nemo pluvia
 indigens postulare omitteret, si certe se impetraturum sciret.

Sed tamen dicere volens copiose illis ac tempestate A pluviam Deum concessurum, imperativo modo prædictionem futuri facit. Eadem ratione nunc quoque, eventura populo mala imperativo modo vaticinatur, dicens videlicet: Hæc a me populo evenient, quem admodum nuper dixi; et tantis populus fruatur bonis, et Hierusalem copiis diffluet, et hostibus superiores evadent, ex quibus multas sibi colligent opes. Verumtamen quia non recte felicitate utentur, et ad pejus spectabunt, sub pastoribus futuri sunt talibus, a quibus ovium instar ad cædem agentur. Sicuti est apud beatum Davidem: «Æstimati sumus sicut oves occisionis⁷⁰»; quod de iisdem Judæis dictum fuit. Significat autem nulla eos Dei cura dignos futuros, sed omnia mala passuros, tanquam credi tantummodo addictos. Reique modum dicens: «Quas (oves), inquit, possessores sui jugulabant, et non eos pœnitebat. Judæorum videlicet reges domini, haud tanquam rei suæ parcebant, sed eos quasi hostes inclementer interficiebant. Id enim valet: Et non pœnitebat. «Et qui vendebant eos dicebant: Benedictus Dominus, quia divites facti sumus.» Qui tradiderant regibus gentem, et pecuniam inde conflaverant, tantum aberant ut talem tantamque avaritiam sibi ignominiam ascriberent, ut ob hujusmodi opes gratias Deo agendas putarent. «Et earum pastores nullum erga eas patiebantur affectum.» Traditi ad regendum fuerunt viris, qui nullam eis misericordiam exhibere volebant.

Vers. 6. — «Ideo non parcam ulterius terræ incolis, dicit Dominus.» Propterea hos deseram, nullaque mea providentia dignabor. «Et ecce trado homines, unumquemque in manum proximi sui, et in manus regis sui, et concident in terra Chanaan.» Sinam illos pati gravissima tum a scelestis inter suos, tum a regibus bello eos appetentibus, 344 quandoquidem senectipos, per hæc quæ agunt, dignos talia pati efficiunt. Sic omnes prope modum Judææ incolæ interficientur. Sic enim sonant verba: «Concident terram;» nullo a me præstito iis auxilio quo se hostium dominatui subtraherent. Ducamque eos ad cædem, cui ab operibus propriis addicti fuerunt, et quidem ut par est ante oculos Chanæorum. Nam verba: «Pascam oves occisionis,» ponuntur pro, ducam eas ad occisionem, non quod ipse occidam, sed quia permitto. Namque et hoc positum est in divinæ Scripturæ more, ut permissionem divinam tanquam rem actam dicat. Velut illud: «Declinasti semitas nostras a via tua⁷¹»; non quod Deus eas declinavisset, sed quia siverat ipsos iis passionibus corripere, quæ a recto officio eosdem deflectere idoneæ erant. «In terra vero Chanaan,» id est in conspectu alienigenarum. Molestius enim accidebat, illos qui veterem Judæorum

πάντως εἰδείη· ἀλλ' ὁμως βουλόµενος εἰπεῖν ὅτι, Ἄφθόνως ὁµὶν καὶ καθ' ἑώραν τὸν ὑπερὸν παρέξει θεὸς, ἐν σχήματι προστακτικῆ τὴν μῆνυσιν πεποιθῆται τοῦ ἰσοµένου. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κάταυθα τὰ περὶ τὸν λαὸν ἐσόµενα κακὰ προστακτικῶ σχήματι προλέγει, τοιοῦτό τι λέγων, ὅτι: Τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ περὶ τὸν λαὸν ἔσται οἰάπερ ἐφθην εἰπὼν· καὶ τοσούτων μὲν ἀπολαύσει τὸ ἔθνος ἀγαθῶν, ἐν τοσαύτῃ δὲ γενήσεται ἡ Ἱερουσαλήμ εὐθνήϊα, κατακρατήσουσι τε τῶν πολεµίων, ἀφ' ὧν δὴ καὶ πολὺν ἀθροίσουσι πλοῦτον· οὐκ εἰς δέον δὲ τῇ εὐπραγίᾳ χρῆσάµενοι, καὶ δὴ πρὸς τὸ χεῖρον ἰδόντες, ὑπὸ ποιμένας ἔσονται τοιοῦτους ὥστε δίκην προβάτων ἀγεσθαι ὑπ' αὐτοῖς εἰς σφαγὴν ἔκχειµένων· οἷόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, «Ἐλογίσθηµεν ὡς πρόβατα σφαγῆς,» περὶ τῶν αὐτῶν εἰρηµένων. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι: Οὐδεµιὰς ἀζηιωθήσονται ἐπιµελείας, πάντα δὲ πείσονται ὡς εἰς τὸ σφάττεσθαι µόνον ἐκδεδοµένοι. Καὶ τὸν τρόπον λέγων· «Ἄ οἱ κτησάµενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετεµέλονται.» Οἱ μὲν γὰρ κρατοῦντες αὐτῶν βασιλεῖς οὐχ ὡς αἰδίον ἐπεµελούντο κτημάτων, ὡς δὲ πολεµίους ἀνήρουν ἀνηλεῶς· τοῦτο γὰρ δηλαδὲ τὸ, οὐ μετεµέλονται. «Καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον, Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαµεν.» Οἱ δὲ ἀποδιδόµενοι τοῖς βασιλεῦσι τὸ ἔθνος, καὶ πόρους ἐκ τούτου συλλέγοντες, τοσούτον ἀπέχον τοῦ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ πλεονεξίᾳ, (p. 511) ὥστε καὶ εὐχαριστίας ἄξιον ἡγεῖσθαι τὴν τοιαύτην εὐπορίαν. «Καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς.» C Ἐπιστεύοντο δὲ αὐτῶν καὶ τὴν ἐπιστασίαν ἀνδρες οὐδένα ἔλεον αὐτῶν ποιεῖσθαι ἐθέλοντες.

Στίχ. 7. — «Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκέτι ἐπὶ τοῦς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος.» Ἵπὲρ τούτων αὐτοῦς ἀφήσω, μηδεµιὰς ἀξίων προνοίας τῆς παρ' ἐμοῦ. «Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποδίδωµι τοῖς ἀνθρώποις ἕκαστον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως αὐτοῦ· καὶ κατακόψουσιν εἰς τὴν γῆν Χαναάν.» Καταλιμπάνω δὲ αὐτοῦς πάσχοντας τὰ ἀνήκεστα παρὰ τε τῶν ἐν τοῖς οἰκείοις μοχθηρῶν, καὶ παρὰ τῶν βασιλέων ἐπιστρατεύοντων αὐτοῖς, ἐπειδὴ περ αὐτοῦς ἐξ ὧν πράττουσι, τούτων ἀξίους ἐργάζονται· οὕτω τε πάντες μὲν ἀνααιρεθήσονται μικροὺ οἱ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦντες· τοῦτο γὰρ λέγει, «Κατακόψουσι τὴν γῆν,» οὐδεµιὰς αὐτοῖς παρ' ἐμοῦ βοηθείας παρεχοµένης εἰς τὸ τῆς τῶν ἐναντιῶν ἐπικρατείας ἀπαλλαγῆναι· ἄξω δὲ τοῦς πρὸς τὴν σφαγὴν ἐκ τῶν οἰκείων ἔργων ἔκχειµένους, ὡς εἰκὸς ἀγεσθαι τοῖς τοιοῦτοις ἐπ' ὕψει τῶν Χαναανίων· τὸ γὰρ, «Ποιµανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς,» ἵνα εἴπῃ, ὅτι: Ἐπὶ τὴν σφαγὴν αὐτοῦς ἄξω, οὐχ ὡς αὐτοῦς ποιῶν, ἀλλὰ τῷ ἀφιέναι· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἔθος τῆ θείᾳ Γραφῇ τὸ τὴν συγχώρησιν τὴν θεῖαν ὡς πρᾶγμα λέγειν· (p. 512) οἷόν ἐστι τὸ, «Ἐξέκλινας τὰς τρίβους ἡµῶν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου,» οὐχ ὅτι: θεὸς ἐξέκλινεν, ἀλλ' ὅτι συνεχώρησεν παθεῖν ἄπερ αὐτοῦς ἐκτρέψαι τοῦ προσηκόντος ἦν ἱκανά. Τὸ δὲ, «Εἰς τὴν γῆν Χαναάν,»

⁷⁰ Psal. XLIII, 22. ⁷¹ Ibid. 19.

τουτέστιν ἐπ' ὄψεσι τῶν ἀλλοτρίων· βαρύτερον γὰρ **A** felicitatem conspexerant, nunc subito videre hos
 ἦν τὸ τοὺς τὴν παλαιὰν αὐτῶν εὐπραγίαν εἰδότες, **tot malis exercitos.**
 ἀθρόον ἰδεῖν ἐν τοιοῦτοις ἐξεταζομένους κακοῖς.

Στίχ. ζ', η'. — «Καὶ λήψομαι ἑμαυτῷ δύο ράβδους,
 τὴν μίαν ἐκάλεσα κάλλος, καὶ τὴν δευτέραν ἐπεκά-
 λεσα σχοίνισμα· καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα.» Ἄς δέ-
 δωκα αὐτοῖς, φησὶν, εἰς ἡγεμονίαν συντελοῦσας
 ἀρχάς, βασιλείαν τε καὶ ἱερωσύνην, αἷς δὴ μάλιστα
 κοσμησθῆναι τε αὐτοὺς καὶ συγκρατεῖσθαι πρὸς τὸ
 δέον ἐχρήν, ταύτας, ἐπειδὴ μοχθηροὶ τὸν τρόπον γε-
 γόνασιν, ἀφελῶν ἐξ αὐτῶν, ἡγήσομαι αὐτῶν ἐπὶ τι-
 μωρίᾳ λοιπόν· ὃ γὰρ εἶπεν ἄνωτέρω, «Ποιμανῶ τὰ
 πρόβατα τῆς σφαγῆς,» τοῦτο πάλιν ἐνταῦθα δευτε-
 ρῶν εἶπε, «Καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα. Καὶ ἐξαρῶ
 τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐν μηνὶ ἐνί.» Οὐδὲ ἐνταῦθα τὸ
 τρεῖς ἀριθμὸν βούλεται λέγειν, ἀλλ' ἐπειδήπερ ἀπὸ **B**
 Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὰκ μέχρις ἐκείνων τῶν καιρῶν ὑπὸ
 ἀρχιερεῦσιν ἐποιμαίνοντο δοκίμοι, ἅπαντας, φησὶν,
 ἐκείνους τοὺς ἱερέας τοὺς δοκίμους ὑφ' ἐνὶ τῷ
 καιρῷ παύσω, ὅτε δὴ πρὸς τὸ χεῖρον οὗτοι τραπέντες,
 ἀντὶ τῆς κρείττονος ἱερωσύνης καὶ νομίμου, τὴν χεῖ-
 ρονα καὶ παράνομον ἑαυτοῖς ἐπιλέξονται. Εἰωθότως
 γὰρ τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς κακὰ τῷ προσώπῳ τοῦ
 Θεοῦ περιάπτει, ὡς ἂν ἐν τιμωρίας εἶδει φαίνοιτο
 πέντα αὐτοῖς περιγεγονότα τὰ χεῖρα. Οὕτω καὶ ὁ
 μακάριος λέγει Παῦλος, (p. 513) ποτὲ μὲν, «Παρ-
 ἔδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν,» οὐχ ὡς τοῦ
 Θεοῦ παραδότος, ἀλλ' ἐν τιμωρίας μέρει τιθεὶς, καὶ
 τὴν χεῖρονα αἴρσειν τῶν πρὸς τοῦτο νεύοντων, ὡς ἂν
 τῶν τοιοῦτων ἀλλοτριουμένων μὲν τῆς θείας κηδε-
 μονίας, οὕτω δὲ ἀμεταμέλητον τὴν ἐν τῷ χεῖρονι **C**
 λαμβανόντων ῥοπήν. Κἀνταῦθα οὖν τοῦτ' φησὶν, ὅτι,
 Παυθήσεται μὲν ὑφ' ἐνὶ τινι καιρῷ· τοῦτο γὰρ λέγει
 τὸ, Ἐν μηνὶ ἐνὶ ἡ τῶν πάλαι καλῶς ποιμαίνοντων
 αὐτοὺς ἐπιστάσια· ἔσονται δὲ ὑπὸ τινος μοχθηροῦς
 καὶ παρανόμου τῆ προστασία ταύτης κερχήμενους
 «Καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτούς.» Ὅθεν
 δὴ μάλιστα μέγιστον κατ' αὐτῶν ἀναδέχομαι τὸ
 μῖσος, ὁρῶν αὐτοὺς ἀντὶ τοιοῦτων τοιαῦτα ἐλομένους,
 καὶ οὕτω ἐκβεληκότας μὲν τὰ κρείττω, ἐλομένους
 δὲ τὰ χεῖρω. Καὶ δεῖκνυς ὅτι δικαίαν αὐτοῖς ταύτην
 ἐπήγαγε τὴν τιμωρίαν, ἀνθ' ὧν αὐτοὶ γεγόνασιν οὐ-
 κεία μοχθηρὴ κακοί. «Καὶ γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν
 ἐπαρῶντο ἐπ' ἐμέ.» Τοιαύτη γὰρ, φησὶν, ἐχρησάμην
 γνώμη περὶ αὐτοὺς, ἐπειδὴ κάκαίνοι δίκην θηρίων **D**
 κατ' ἐμοῦ τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐξέτειναν· ἐπειδὴ ἔπερ
 εἰς τοὺς δοκίμους ἐπραττον ἱερέας, εἰς ἐμὲ προδήλως
 ἐτόλμων· οἶόν ἐστι τὸ πρὸς τὸν Σαμουὴλ, «Οὐ σὲ
 ἐξουθενώκασιν, ἀλλ' ἐμέ.»

Στίχ. θ', ι'. — «Καὶ εἶπον, Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς.»
 Ἐντεῦθεν τοῦ τε ποιμαίνειν αὐτοὺς ἀπίστην καὶ τοῦ
 τὴν προσήκουσαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ὡς προβάτων
 οὐκ εἶναι ποιεῖσθαι. Ἐδείξε δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἀνωτέροις
 τὸ «ποιμανῶ» ἐπὶ τοῦ Παραδώσω τῆ τιμωρία, λέγει.
 (p. 514) Ἐνταῦθα γοῦν σαφῶς τίθεικεν, τὸ «οὐ ποι-
 μανῶ,» τὸ μετ' ἐπιμελείας ποιμαίνειν σημαίνων, καὶ
 ἔτι ταύτην αὐτοῖς οὐχ ἔξει τὴν θεραπείαν. Ἐπάγει

Vers. 7, 8. — «Et sumam mihi duas virgas,
 unam appellavi decorem, et alteram funiculum, et
 pascam oves.» Quas dedi eis regimini aptas digni-
 tates, regnum ac sacerdotium, quibus potissimum
 ornari eos atque ad rectum morem conformari
 oportebat, has ego postquam pravo more esse cœ-
 perunt iisdem eripiens, ducam eos deinceps ad
 supplicium. Nam quod superius dixit, «Pascam
 oves occisionis;» nunc iterum ait: «Pasco oves. Et
 auferam tres pastores in mense uno.» Ne hoc loco
 quidem vocabulum (tres) significat numerum; sed
 quia abs Jesu Josedeci usque ad illa tempora a pon-
 tificibus probis recti fuerunt, Omnes, inquit, probos
 illos pontifices uno tempore desinere faciam, quo
 videlicet isti ad deterius conversi, pro meliore
 legitimoque sacerdotio, deterius et illegitimum
 malent. More enim solemnī 345 suo, quæ Judæis
 eveniebant, in Dei personam confert, ut sub pœnæ
 specie appareant omnes quæ illis contingunt cala-
 mitates. Sic etiam beatus Paulus modo ait: «Tra-
 didit illos Deus passionibus ignominia¹²;» modo
 autem: «Tradidit illos Deus reprobo sensui¹³;»
 non quod Deus reapse tradiderit, verum id pœnæ
 loco ponit, propter pejorem electionem illorum qui
 ad vitium spectabant; quasi ii a divina tutela alieni
 essent, quoniam adeo contumacem ad vitium ce-
 perant inclinationem. Hoc igitur etiam loco ait fore,
 ut ea rerum conditio uno quodammodo tempore
 desinat. Sic enim intelligenda sunt verba: Mense
 uno desinet honorum apud eos pastorum dignitas;
 et quibusdam subjicientur improbis, qui illegitime
 sacrum hunc magistratum tenebunt. «Et ægre feret
 illos anima mea.» Hinc ego maximo eos odio pro-
 sequar, videns eos talia præ talibus malentes, atque
 ita dimisso melioris rei studio, pejora sequi. Mox-
 que ostendit se justam illis adduxisse pœnam,
 propterea quod ipsi spontanea malitia improbi
 evaserant. «Siquidem animæ eorum rugiebant contra
 me.» Hoc, inquam, animo fui adversus illos, quia et
 illi ferarum instar contra me furorem suum ex-
 prompterunt: nam quidquid contra probos sacer-
 dotes egerunt, adversus me manifeste ausi sunt.
 Velut illud ad Samuelem: «Non te spreverunt,
 sed me¹⁴.»

Vers. 9, 10. — «Et dixi: Non pascam vos.»
 Abhinc ego desivi a pascendo vos, et congruam
 curam quasi ovibus propriis impertiendo. Demon-
 stravit insuper vocabulum, «pascam,» in superio-
 ribus dictum fuisse pro, supplicio tradam. Nunc
 vero manifeste posuit dictionem, «Non pascam,» si-
 gnificans regimen cum diligentia, et quod hoc illis
 non exhibebit officium. Addit ergo: «Quod moritur,

¹² Rom 1, 26. ¹³ Ibid. 28. ¹⁴ 1 Reg. viii, 7.

morietur; et quod deficit, deficiat; 346 et qui reliqui fuerint comedant unusquisque carnes proximi sui. Sinam, inquit, unumquemque ex propria malitia percipere punitiōnem, invicem consummentibus per contentiones, dimicationes, et insidiarum structuram. Et sumam virgam meam pulchram, et projiciam eam ob dispergendum testamentum meum, quod statueram cum omnibus terræ populis. Auferam probatissimum et optimum sacerdotium, humi jam prostratum ab iis qui oppugnaverant illud: quin et extraneos ab eo abalienabo. Nam extranei qui multo antea cum studio ad templum meum confluebant ob rituum reverentiam qui illic legitime perficiebantur, ipsi quoque a priore consuetudine recedent propter regnantem illic confusionem ac perturbationem, a solito templi accessu deterriti. Hoc enim significant verba, «dispergere testamentum meum, quod statueram cum omnibus terræ populis.» Dicit nimirum: Curabo ut desinat, quod ab extraneis etiam antea fiebat; propriæ scilicet personæ accommodans, quod ex aliorum malitia contingebat. Quamobrem iræ, ut summam dicam, pessima signa apparebunt.

Vras. 11, 12. — «Et fiet dispersio in die illa, et cognoscent Chananæi oves quæ me observant, quia sermo Domini est.» Tunc, inquit, desinet adversariorum erga templum meum obsequium, dissoluto sic scedere quod cum illis pepigeram: notique fient etiam extraneis quinam vere mei sint, et voluntatis meæ observandæ satis solliciti: et quod divinum decretum improbiis mala immittit; virtutis vero studiosis, licet paucis, curam multam impendit; ut vere appareat meam ipsis amicitiam lucro esse; quatenus tantam mei providentiæ sortiuntur, ut adversariis multis atque potentibus facile potiantur. Deinde ut ostendat egregios suorum mores, de Machabæis scilicet loquens, qui pro gente et pro divinis legibus bellum contra Macedonum 347 reges gesserunt, addit: «Et dicam eis: Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam, aut renuite.» Tantopere, inquit, probi erunt erga me firmique, ut ego fiducialiter eis dicere queam: Si vobis placet mihi esse subjectis, et meæ subesse potestati, utique præbete mihi benevolentiae obedientiæque vestræ remunerationem. Quod si molestum vobis est, ob vestrum erga me obsequium tot mala experiri, quot nunc ab hostibus perferre cogimini, publicam a dominio meo facite apostasiam. Namque id simile est Domini ad discipulos dicto: «Num vos quoque vultis abire?» quod sane haud eos avertendi causa a consortio siebat, sed ut hoc dicto firmiores efficeret. Pari modo nunc dicit, ut fiducialiter hanc illis optionem offerre: probe sciens fore ut malint molesta perpeti, quam meliore sorte fruente extra meum dominatum fieri.

⁷³ Joan. vii, 68.

γούν· Ἐ τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἐκλείπειν ἐκλείπτω, καὶ τὰ κατὰλοιπα κατεσσιέτω ἕκαστος τὰ σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Ἀφίημι δὲ, φησὶν, ἕκαστον ἐκ τῆς ἑαυτοῦ κακίας δέχεσθαι τὴν τιμωρίαν, αὐτῶν ἀλλήλου, ἀναλισκόντων, ταῖς τε ἔρισι καὶ ταῖς μάχαις καὶ τῇ τῆς ἐπιβουλῆς ἐμμελείᾳ. Καὶ ληψομαι τὴν βλάβην μου τὴν καλὴν καὶ ἀπορρίψω αὐτὴν τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Ἀφελῶ δὴ τὴν δοκιμασίαν καὶ ἀρίστην ἱερουσόνην, καὶ χαμαὶ που κειμένην ὑπὸ τῶν καταβαλόντων αὐτήν, ἀφ' ἧς μεταστήσω καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ ἔθνους πρὸς τούναντιόν. Οἱ γὰρ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων μετὰ πολλῆς πρότερον τῆς προθυμίας ἐπὶ τὸν ναὸν κατατρέχοντες τὸν ἐμὸν, αἰδοῖ τῶν αὐτοῦ νομίμως ἐκτελουμένων, ἀποστήσονται καὶ οὗτοι ταῦτα αὐτὰ ποιεῖν ὑπὸ τῆς κρατουσῆς τὰ αὐτοῦ συγχύσειός τε καὶ ἀκρομίας, ἀνιέναι συνήθως· εἰς τὸν ναὸν κωλυόμενοι. Τοῦτο οὖν λέγει, «διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς.» ἵνα εἴπῃ, ὅτι Παύσω τοῦτο γινόμενον, ὃ καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων ἐγίγνετο πρότερον· τῷ οἰκίῳ προσώπῳ πάλιν περιεπιθεὶς τὸ ἐκ τῆς ἑτέρας συμβαῖνον κακίας· ὥστε ὀργῆς αὐτοῦ, συντόμως εἰπεῖν, ἅπαντα τὰ χεῖρω φαίνεσθαι σημεῖα.

Στίχ. ια', ιβ'. — Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, (p. 515) καὶ γνώσονται οἱ Χαναανοὶ τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά με, διότι ὁ λόγος Κυρίου ἐστὶ. Τότε, φησὶ, παύσεται μὲν ἡ παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς τὸν ναὸν γινομένη θεραπεία, συγκαταλυόμενης ὡς εἶχε τούτῳ τῆς διαθήκης ἣν πρὸς αὐτοὺς ἐθέμην· ἔσονται δὲ γνώριμοὶ καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις οἱ ὄντως ἐμοὶ, καὶ πολλὴν τῆς τῶν ἐμῶν δοκούντων φυλακῆς ἔχοντες τὴν φροντίδα· καὶ ὅτι ὄρος τίς ἐστὶ θεὸς ὁ τοὺς μὲν μοχθηροὺς ἐκδοὺς τοῖς χεῖροσι, τῶν δὲ τὸ δέον ζητουμένων καὶ ὀλίγων ὄντων οὕτω πολλὴν ποιούμενος τῆς ἐμῆς οἰκειότητος αὐτῶν γίνεσθαι δῆλον· ἐξ ὧν τοσαύτης ἀξιοῦνται τῆς παρ' ἐμοῦ προνοίας, ὡς καὶ τῶν ἐναντίων πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν βλάβως κρατεῖν. Εἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὸ δόκιμον τοῦ τρόπου τῶν οἰκείων, λέγει δὲ τοὺς περὶ τῶν Μακκαβαίων, οἱ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν νόμων τῶν θείων πόλεμον πρὸς τοὺς τῶν Μακεδόνων εἰλοντο βασιλέας, ἐπάγει· Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστὶ, ὅτε τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπαιτήσαθε. Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἔσονται δόκιμοι περὶ ἐμὲ καὶ βέβαιοι, ὥστε θαρρόντα με πρὸς αὐτοὺς λέγειν ὅτι, Εἰ μὲν ἀρεστὸν ὑμῖν τὸ ὑπ' ἐμοῦ τε εἶναι καὶ τῆς ἐπιστασίας ἀξιοῦσθαι τῆς ἐμῆς, καὶ δὴ παρέχετε μοι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς ὑμετέρας τὸν μισθόν· εἰ δὲ βαρὺ τὸ πρὸς ἐμὲ νεύοντας τοσοῦτων πειρᾶσθαι κακῶν, ὅποσα περ ὑπομένειν ἀνάγκη, ἐπιστασίας ποιήσασθε τὴν παραίτησιν. (p. 516) Ὅμοιον γάρ ἐστι τῷ παρὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένῳ, «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;» ὅπερ οὐκ ἀποτρέπων αὐτοὺς συνεχίναί, λέγει, ἀλλὰ τῇ

φωνῆ βεβαιότερους δεικνύς. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἀνταῦθα λέγει, ὅτι θαρρῶν αὐτοῖς προτείνω τοῦτο, εἰδὼς ὅτι δέξονται τὸ δι' ἐμὲ πάσχειν κακῶς, ἢ ἐν ἀπολαύσει τῶν κρειττόνων εἶναι τῆς ἐπιστάσις ἐξω τυγχάνοντες τῆς ἐμῆς. Ἐπάγει τοίνυν· «Καὶ ἔστησαν τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἀργυρίου. Ὁὐκ ἀριθμῶν, ὅτι, Πολλὴν μοι τὴν εὐνοίαν ἀπέδωκαν τὴν οἰκείαν, αὐτῶν.

Στίχ. 13-15. — «Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Κάθεσθε αὐτοὺς εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ σκέψαι εἰ δόκιμόν ἐστιν, ὃν τρόπον ἰδοκίμασθην ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ ἔλαβον τριάκοντα ἀργυρίου, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον. » Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι Ὅσπερ χωνεῖται τιτὸν πειρασμῶν τῶν κακῶν περιέβληκα αὐτῶν τὴν περὶ ἐμὲ προαίρεσιν, ὥστε με ἰδεῖν εἰ οὕτως εἰσι δεδοκιμασμένοι περὶ ἐμὲ, ὥσπερ ἐγὼ περὶ αὐτῶν, τουτέστιν, εἰ οὕτω βεβαίαν ἔχουσι περὶ ἐμὲ τὴν εὐνοίαν, ὡς ἐγὼ δὴ βεβαίαν αὐτοῖς τὴν ἐπιστάσιαν παρέχω τὴν ἐμὴν. Ἐμβέβληκα τοίνυν αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· εἰκότως τὸ εἰς τὸν οἶκον· εἰπὼν, ὑπὲρ οὗ δὴ ἅπαντα τὸν ἀγῶνα ὑβριζομένου παρὰ τῶν πολεμίων ἔχον, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ διὰ τῆς χωνείας τῶν κακῶν ὤφθησαν δόκιμοι. (p. 517) Ἐἶτα τὴν τῶν οἰκειῶν εὐνοίαν εἰρηκῶς, ἀποδίδωσι τοῖς προτέροις τὸ λεῖπον· καὶ ἐπειδή περ εἶπεν ἐν τοῖς ἀνωτέροις, ὅτι «Ἐλαβον τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν καὶ ἐπέβριψα αὐτήν,» ἐπάγει· «Καὶ ἀπέβριψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν τὸ σχολίσμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην τὴν ἀνά μέσον Ἰούδα καὶ ἀνά μέσον Ἰσραὴλ. » Ἴνα εἴπῃ, ὅτι καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ περιέλιον αὐτῶν διὰ τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρόπου· κάλλος μὲν γὰρ κέκληκε τὴν ἱερωσύνην, ὡς εὐπρεπεῖς καὶ δοκιμοὺς ἐργαζομένην Θεῷ· σχολίσμα δὲ, τὴν βασιλείαν, ὡς διαμετροῦσαν καὶ διορίζουσαν τοῖς ὑπηκόοις τὸ πρέπον. Οἷόν ἐστι τὸ λέγον, «Σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναάν σχολίσμα κληρονομίας ὑμῶν,» ἀντὶ τῆς γῆς ἀπάσης, δέδωκα εἰς κληρονομίαν.

Στίχ. 16, 17. — Ἐἶτα δὲ δεικνύς ὅτι ἐπὶ πλεῖστον ἐν τοῦτοις στραφῆσονται τοῖς κακοῖς, ἐπάγει· «Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἐτι λάβεις σεαυτῷ σκευὴ ποιμνικὰ ποιμένος ἀπειροῦ· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ ποιμένα ἀπειρον ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλείπον οὐκ ἐπισκέψεται, καὶ τὸ ἐσκορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ κατευθῆν· τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐσκοτρεῖ. » Ἐνταῦθα πάλιν ἐν προστατικῷ σχήματι τὸ ἐσόμενον λέγει. Ἐπιμένει γὰρ, φησὶν, ἢ περὶ τὸν λαὸν ἐκ τῶν κακῶς ποιμαίνοντων ταλαιπωρία, οἱ μεταχειρίζονται τὴν ἱερωσύνην κακῶς· σκευὴ γὰρ ποιμνικὰ, ἀνήκοντα τῇ προβολῇ τῆς ἱερωσύνης ἐργα δηλοῦ, δι' ὧν ταύτην ἔθος ἐκτελεῖσθαι τὴν λειτουργίαν. Ἐπιλήφθησονται τοίνυν, (p. 518) φησὶ, τῆς ἱερωσύνης ἄνδρες οὐδεμίαν τοῦ πράγματος ἐμπειρίαν ἔχοντες, οὐδέ τι πράττειν τῶν θεόντων εἰδότες, οἱ οὕτε τὸ ἡσθητικὸς ἐπισκέπτονται, οὕτε τῶν ἀφισταμένων ζητήσιν ποιῶνται, θεραπείαν τε τοῖς κακαῶ-

A Subdit ergo. «Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos.» Ne hoc quidem loco dicit triginta quasi numerum, sed ut dicat: Multam mihi benevolentiam rependerunt, suumque constanter bonum animi affectum demonstraverunt.

οὐδὲ ἐνταῦθα λέγων τὰ τριάκοντα, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ καὶ διέμειναν τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύντες τὴν

VERS. 13-15.—«Dixitque mihi Dominus: Pone eos in conflatorio, et vide num probatum sit, sicut ego probatus sum erga eos. Et accepi triginta argenteos, et injeci eos in domum Domini in conflatorium.» Dicere vult: Ego ceu conflatura quadam tentatione malorum exploravi illorum erga me propositum, ut cognoscerem an ita sint erga me probati, quemadmodum ego illis; id est, num adeo firmam mihi servent benevolentiam, ut ego iis constans præbeo patrocinium meum. Conjeci ergo eos in domum Domini in conflatorium. Merito dixit «in domum Domini,» pro qua ab hostibus violata certamen omne susceperant. Ait nimirum illos in conflatorio malorum 348 visos esse probatos. Jam postquam suorum benevolentiam commemoravit, reliqua verba ad priores, id est ad extraneos, refert. Et quia retro dixerat: «Sumpsi virgam meam pulchram, et eam projeci,» addit: «Et projeci virgam meam alteram; funiculum, ut dispergerem fœdus meum cum Juda et cum Israele.» Id est, Regnum et hujus bona iis eripui propter morum improbitatem. Pulchritudinem enim appellavit sacerdotium, quod decoros probatosque facit Deo homines: funiculum vero regnum, quod dimittitur definitque subditis æquum jus. Veluti est illud: «Tibi dabo terram Chanaan funiculum hæreditatis vestræ;» pro, Terram Chanaan, vobis distribuens atque abs qualibet regione disterminans, vobis possidendam dedi.

τοῦ, Τὴν γῆν Χαναάν ὑμῖν διελών τε καὶ ἀφορίσας

VERS. 15, 16.—Postea ut ostendat diu illos in his fore malis, addit: «Dixitque mihi Dominus: Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti. Quia ecce ego suscitabo pastorem imperitum super terram: quod deficit non visitabit, et dispersum non requiret, et confractum non sanabit: carnem electorum vorabit, et talos illorum subvertet.» Rursus hic imperativa figura rem futuram dicit. Perseverat, inquit, miseria populi, malorum pastorum causa, qui malis artibus sacerdotium arripiunt. Nam vasa pastoralia, convenientia sacerdotali officio opera denotant, quibus solet liturgia peragi. Occupabunt itaque, ait, sacerdotium viri nullam rei peritiam habentes, bonum quodlibet facere nescii; qui neque infirmum visitabunt, neque absentes requirent, neque electorum carnem vorabunt: sed neque incolumiter in sua sanitate conservabunt, qui meliorem frugem heri potest, talosque

¹⁶ Psal. civ, 11.

morietur; et quod deficit, deficiat; 346 et qui reliqui fuerint comedant unusquisque carnes proximi sui. Sinam, inquit, unumquemque ex propria malitia percipere punitorem, invicem consummentibus per contentiones, dimicationes, et insidiarum structuram. Et sumam virgam meam pulchram, et projiciam eam ob dispergendum testamentum meum, quod statueram cum omnibus terræ populis. Auferam probatissimum et optimum sacerdotium, humi jam prostratum ab iis qui oppugnaverant illud: quin et extraneos ab eo abalienabo. Nam extranei qui multo antea cum studio ad templum meum confluebant ob rituum reverentiam qui illuc legitime perficiebantur, ipsi quoque a priore consuetudine recedent propter regnantem illic confusionem ac perturbationem, a solito templi accessu deterriti. Hoc enim significant verba, «dispergere testamentum meum, quod statueram cum omnibus terræ populis.» Dicit nimirum: Curabo ut desinat, quod ab extraneis etiam antea fiebat; propriæ scilicet personæ accommodans, quod ex aliorum malitia contingebat. Quamobrem iræ, ut summam dicam, pessima signa apparebunt.

Vras. 11, 12. — «Et fiet dispersio in die illa, et cognoscent Chananæi oves quæ me observant, quia sermo Domini est.» Tunc, inquit, desinet adversariorum erga templum meum obsequium, dissoluto sic fœdere quod cum illis pepigeram: notique fient etiam extraneis quinam vere mei sint, et voluntatis meæ observandæ satis solliciti: et quod divinum decretum improbis mala immittit; virtutis vero studiosis, licet paucis, curam multam impendit; ut vere appareat meam ipsis amicitiam lucro esse; quatenus tantam mei providentiæ sortiuntur, ut adversariis multis atque potentibus facile potiantur. Deinde ut ostendat egregios suorum mores, de Machabæis scilicet loquens, qui pro gente et pro divinis legibus bellum contra Macedonum 347 reges gesserunt, addit: «Et dicam eis: Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam, aut renuite.» Tantopere, inquit, probi erunt erga me firmique, ut ego fiducialiter eis dicere queam: Si vobis placet mihi esse subjectis, et meæ subesse potestati, utique præbete mihi benevolentię obedientięque vestræ remunerationem. Quod si molestum vobis est, ob vestram erga me obsequium tot mala experiri, quot nunc ab hostibus perferre cogimini, publicam a dominatu meo facile apostasiam. Namque id simile est Domini ad discipulos dicto: «Num vos quoque vultis abire?» quod sane haud eos avertendi causa a consortio siebat, sed ut hoc dicto firmiores efficeret. Pari modo nunc diei, se fiducialiter hanc illis optionem offerre; probe sciens fore ut malint molesta perpeti, quam meliore sorte fruentes extra meum dominatum fieri.

⁷⁰ Joan. vii, 68.

γούν· Ἐ τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνησκέτω, καὶ τὸ ἐκλείπειν ἐκλείπέτω, καὶ τὰ κατὰλοιπα κατασθιέτω ἕκαστος τὰ σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Ἀφίημι δὲ, φησὶν, ἕκαστον ἐκ τῆς ἑαυτοῦ κακίας δέχεσθαι τὴν τιμωρίαν, αὐτῶν ἀλλήλου, ἀναλισκόντων, ταῖς τε ἔρισι καὶ ταῖς μάχαις καὶ τῇ τῆς ἐπιβουλῆς ἐμμελείᾳ. Καὶ ληψομαι τὴν βλάβην μου τὴν καλὴν καὶ ἀπορρίψω αὐτὴν τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Ἀφελῶ δὴ τὴν δοκιμασίαν καὶ ἀρίστην ἱερωσύνην, καὶ χαμαὶ που κειμένην ὑπὸ τῶν καταβαλόντων αὐτὴν, ἀφ' ἧς μεταστήσω καὶ τὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ ἔθνους πρὸς τούναντιον. Οἱ γάρ ἐκ τῶν ἀλλοτρῶν μετὰ πολλῆς πρότερον τῆς προθυμίας ἐπὶ τὸν ναὸν κατατρέχοντες τὸν ἔμδν, αἰθεὶ τῶν αὐτόθι νομίμως ἐκτελουμένων, ἀποστήσονται καὶ οὗτοι ταῦτα αὐτὰ ποιεῖν ὑπὸ τῆς κρατοῦσης τὰ αὐτόθι συγχύσεως τε καὶ ἀκοσμίας, ἀνιέναι συνήθως εἰς τὸν ναὸν κωλυόμενοι. Τοῦτο οὖν λέγει, «Διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς.» ἵνα εἴπῃ, ὅτι Παύσω τοῦτο γινόμενον, ὃ καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρῶν ἐγίγνετο πρότερον· τῷ οἰκείῳ προσώπῳ πάλιν περιτιθεὶς τὸ ἐκ τῆς ἐτέρων συμβαῖνον κακίας· ὥστε ὀργῆς αὐτοῦ, συντόμως εἰπαῖν, ἅπαντα τὰ χεῖρω φαίνεσθαι σημεῖα.

Στίχ. 11, 12. — Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, (p. 515) καὶ γνώσονται οἱ Χαναανοὶ τὰ πρόβατα τὰ φυλασσόμενά με, διότι ὁ λόγος Κυρίου ἐστίν. Τότε, φησὶ, παύσεται μὲν ἡ παρὰ τῶν ἐναντίων εἰς τὸν ναὸν γινομένη θεραπεία, συγκαταλυομένης ὡς εἰδὸς τοῦτῃ τῆς διαθήκης ἣν πρὸς αὐτοὺς ἐθέμην· ἔσονται δὲ γνώριμοι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις οἱ ὄντως ἔμοι, καὶ πολλὴν τῆς τῶν ἔμοι δοκούτων φυλακῆς ἔχοντες τὴν φροντίδα· καὶ ὅτι ἕρος τίς ἐστὶ θεοῦ ὁ τοὺς μὲν μογθηροῦς ἐκδοὺς τοῖς χεῖροσι, τῶν δὲ τὸ δέον ζητουμένων καὶ ὀλίγων ὄντων οὕτω πολλὴν ποιούμενος τῆς ἐμῆς οικειότητος αὐτῶν γίνεσθαι δῆλον· ἐξ ὧν τοσαύτης ἀξιοῦνται τῆς παρ' ἐμοῦ προνοίας, ὡς καὶ τῶν ἐναντίων πολλῶν τε ὄντων καὶ δυνατῶν βράβως κρατεῖν. Εἶτα βουλόμενος δεῖξαι τὸ δόκιμον τοῦ τρόπου τῶν οἰκείων, λέγει· διὰ τοὺς περὶ τῶν Μακκαθαίων, οἱ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους καὶ τῶν νόμων τῶν θείων πόλεμον πρὸς τοὺς τῶν Μακεδόνων εἰλοντο βασιλέας, ἐπάγει· Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς· Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὁμῶν ἐστὶ, ὅσα τὸν μισθὸν μου, ἢ ἀπίπασθε. Οὕτω γάρ, φησὶν, ἔσονται δόκιμοι περὶ ἐμὲ καὶ βέβαιοι, ὥστε θαρρῶντά με πρὸς αὐτοὺς λέγειν ὅτι, Εἰ μὲν ἀρεστὸν ὁμῖν τὸ ὑπ' ἐμοῦ τε εἶναι καὶ τῆς ἐπιστασίας ἀξιοῦσθαι τῆς ἐμῆς, καὶ δὴ παρέχετε μοι τῆς εὐνοίας καὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς ὑμετέρας τὸν μισθόν· εἰ δὲ βαρὺ τὸ πρὸς ἐμὲ νεύοντας τοσούτων πειρᾶσθαι κακῶν, ὅποσα περὶ ὑπομένειν ἄναν κάζεσθε νῦν παρὰ τῶν πολεμίων, φανερὰν τῆς ἐμῆς ἐπιστασίας ποιήσασθε τὴν παραίτησιν. (p. 516) Ὅμοιον γάρ ἐστὶ τῷ παρὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένῳ, ἰ Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ οὐκ ἀποτρέπων αὐτοὺς συνεχίναί, λέγει, ἀλλὰ τῇ

φωνῆ βεβαιότερους δεικνύς. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ἀνταῦθα λέγει, ὅτι Θεαβρῶν αὐτοῖς προτείνω τοῦτο, εἰδὼς ὅτι δέξονται τὸ δι' ἐμὲ πάσχειν κακῶς, ἢ ἐν ἀπολαύσει τῶν κραιπνῶν εἶναι ἐπιστασίας ἔξω τυγχάνοντες τῆς ἐμῆς. Ἐπάγει τοῖνον· « Καὶ ἔστησαν τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἀργυρίου. » Οὐκ ἀριθμὸν δὲ, Πολλὴν μοι τὴν εὐνοίαν ἀπέδωκαν τὴν οἰκέαν, καὶ αὐτῶν.

Στίχ. 14-15. — « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Κάθεσθε αὐτοὺς εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ σκέψαι εἰ δόκιμὸν ἔστιν, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ ἔλαβον τριάκοντα ἀργυρίου, καὶ ἐνέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον. » Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ὡσπερ χωνεῖται τιτὴν τῶν πειρασμῶν τῶν κακῶν περιδέβληκα αὐτῶν τὴν περὶ ἐμὲ προαίρεσιν, ὥστε με εἰδῆναι εἰ οὕτως εἰσι θεδοκιμασμένοι περὶ ἐμὲ, ὥσπερ ἐγὼ περὶ αὐτῶν, τοῦτέστιν, εἰ οὕτω βεβαίαν ἔχουσι περὶ ἐμὲ τὴν εὐνοίαν, ὡς ἐγὼ δὴ βεβαίαν αὐτοῖς τὴν ἐπιστάσιαν παρέχω τὴν ἐμῆν. Ἐμδέβληκα τοῖνον αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωνευτήριον· εἰκότως τὸ εἰς τὸν οἶκον· εἰπὼν, ὑπὲρ οὗ δὴ ἅπαντα τὸν ἀγῶνα ὑβριζομένου παρὰ τῶν πολεμίων εἶχον, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ διὰ τῆς χωνείας τῶν κακῶν ὠφθησαν δόκιμοι. (p. 517) Ἐἶτα τὴν τῶν οἰκείων εὐνοίαν εἰρηκῶς, ἀποδίδωσι τοῖς προτέροις τὸ λείπον· καὶ ἐπειδήπερ εἶπεν ἐν τοῖς ἀνωτέροις, ὅτι « Ἐλαβον τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν καὶ ἐπέβριψα αὐτήν, » ἐπάγει· « Καὶ ἀπέβριψα τὴν ῥάβδον τὴν δευτέραν τὸ σχολίνισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην τὴν ἀνὰ μέσον Ἰούδα καὶ ἀνὰ μέσον Ἰσραὴλ. » Ἴνα εἴπῃ, ὅτι καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ περιεῖλον αὐτῶν διὰ τὴν μοχθηρίαν τοῦ τρόπου· κάλλος μὲν γὰρ κέκληκε τὴν ἱερωσύνην, ὡς εὐπρεπεῖς καὶ δοκίμους ἐργαζομένην Θεῷ· σχολίνισμα δὲ, τὴν βασιλείαν, ὡς διαμετροῦσαν καὶ διορίζουσαν τοὺς ὑπηκόους τὸ πρέπον. Οἶόν ἐστι τὸ λέγον, « Σοὶ δώσω τὴν γῆν Χαναάν σχολίνισμα κληρονομίας ὑμῶν, » ἀντὶ τῆς γῆς ἀπάτης, δέδωκα εἰς κληρονομίαν.

Στίχ. 16. — Ἐἶτα καὶ δεικνύς ὅτι ἐπὶ πλείστον ἐν τοῦτοις στραφήσονται τοὶς κακοῖς, ἐπάγει· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἔτι λάβε σεαυτῷ σκευὴ ποιμενικὰ ποιμένος ἀπείρου· διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγερῶ ποιμένα ἀπειρον ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλείπον οὐκ ἐπισκέψεται, καὶ τὸ ἐσκορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ κατευθύνῃ· τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. » Ἐνταῦθα πάλιν ἐν προστατικῷ σχήματι τὸ ἐσόμενον λέγει. Ἐπιμένει γὰρ, φησὶν, ἢ περὶ τὸν λαὸν ἐκ τῶν κακῶς ποιμαίνοντων τλαιπωρία, οἱ μεταχειρίζονται τὴν ἱερωσύνην κακῶς· σκευὴ γὰρ ποιμενικὰ, ἀνήκοντα τῇ προβολῇ τῆς ἱερωσύνης ἐργα θηλοῦ, δι' ὧν ταύτην ἔθος ἐκτελεῖσθαι τὴν λειτουργίαν. Ἐπιλήφθηται τοῖνον, (p. 518) φησὶ, τῆς ἱερωσύνης ἀνδρες οὐδεμίαν τοῦ πράγματος ἐμπειρίαν ἔχοντες, οὐδέ τι πράττειν τῶν δεόντων εἰδότες, οἱ οὕτε τὸ ἡσθενηκὸς ἐπισκέπτονται, οὕτε τῶν ἀφιστάμενων ζητήσιν ποιῶνται, θεραπείαν τε τοῖς κακῶ-

Subdit ergo. « Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. » Ne hoc quidem loco dicit triginta quansi numerum, sed ut dicat: Multam mihi benevolentiam rependerunt, suumque constanter bonum animi affectum demonstraverunt.

οὐδὲ ἐνταῦθα λέγων τὰ τριάκοντα, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ καὶ διέμειναν τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπιδεικνύντες τὴν

Vers. 13-15.— Dixitque mihi Dominus: Pone eos in conflatorio, et vide num probatum sit, sicut ego probatus sum erga eos. Et accepi triginta argenteos, et Injeci eos in domum Domini in conflatorium. » Dicere vult: Ego ceu conflatura quadam tentatione malorum exploravi illorum erga me propositum, ut cognoscerem an ita sint erga me probati, queniadinodum ego illis; id est, num adeo firmam mihi servent benevolentiam, ut ego iis constans præbeo patrocinium meum. Conjeci ergo eos in domum Domini in conflatorium. Merito dixit « In domum Domini, » pro qua ab hostibus violata certamen omne susceperant. Ait nimirum illos in conflatorio malorum 348 visos esse probatos. Jam postquam suorum benevolentiam commemoravit, reliqua verba ad priores, id est ad extraneos, refert. Et quia retro dixerat: « Sumpsis virgam meam pulchram, et eam projeci, » addit: « Et projeci virgam meam alteram; funiculum, ut dispergerem fœdus meum cum Juda et cum Israele. » Id est, Regnum et hujus bona iis eripui propter morum improbitatem. Pulchritudinem enim appellavit sacerdotium, quod decoros probatosque facit Deo homines: funiculum vero regnum, quod dimittitur definitque subditis æquum jus. Veluti est illud: « Tibi dabo terram Chanaan funiculum hæreditatis vestræ? » pro. Terram Chanaan, vobis distribuens atque abs qualibet regione disterminans, vobis possidendam dedi.

τοῦ, Τὴν γῆν Χαναάν ὑμῖν διεῶν τε καὶ ἀφορίσας

Vers. 15, 16.— Postea ut ostendat diu illos in his fore malis, addit: « Dixitque mihi Dominus: Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti. Quia ecce ego suscitabo pastorem imperitum super terram: quod deficit non visitabit, et dispersum non requiret, et contractum non sanabit: carnem electorum vorabit, et talos illorum subvertet. » Rursus hic imperativa figura rem futuram dicit. Perseverat, inquit, miseria populi, malorum pastorum causa, qui malis artibus sacerdotium arripient. Nam vasa pastoralia, convenientia sacerdotali officio opera denotant, quibus solet liturgia peragi. Occupabunt itaque, ait, sacerdotium viri nullam rei peritiam habentes, bonum quodlibet facere nescii; qui neque infirmum visitabunt, neque absentes requirent, neque medelam ægris ullam afferent: sed neque incolumium cura illis erit, ut in sua sanitate conserventur. Contra vero illorum qui meliorem frugem sectantur, carnes ipsas, si fieri potest, talosque

¹⁶ Psal. civ, 11.

comedunt, quomodolibet eos vexantes: et modo ipsis, modo eorumdem bonis nocentes; quia malæ vitæ homines **349** hostili animo sunt erga virtutis amatores. Quibus gravi cum stomacho inclamat, Dei plurimam ob res actas indignationem declarans: «Qui pascitis vana, qui derelinquitis oves! Gladius super brachium ejus, et super oculum ejus dextrum. Brachium ejus dextrum arescens areflet, et oculus ejus dexter excæcatus excæcabitur.» At enim haud impunita hæc, inquit, vobis erunt, qui pastoralis officio ad nequitiam utimini, et Dei populum occisioni tradiditis. Namque in brachiis oculisque pœnas luētis, illis quidem prorsus enervatis, his vero excæcatis. Dicere porro vult vires illorum omnes a divina punitione deletum iri, necnon inspiciendi cæteros facultatem. His subjungit:

φησιν, ὑμῖν τοῖς ἐπι κακῷ τῇ ποιμασίᾳ κεχρημένοις, καὶ πρὸς σφαγὴν ἐκδεδωκόσι τοῦ Θεοῦ τὸν λαόν· εἰς γὰρ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δώσετε δίκην, τῶν μὲν μαραινόμενων παντελῶς, τῶν δὲ ἐκτυφλουμένων· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν πᾶσα διὰ τῆς τιμωρίας ἀφαιρεθήσεται τῆς θείας, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ δοκεῖν ἐφόρῳ ἐτέροις. Τούτοις ἐπάγει·

CAP. XII.

Vers. 1-3. — «Assumptio verbi Domini super Israel. Dicit Dominus qui extendit cœlum, fundavit terram, et finxit spiritum hominis in eo.» Id est, Hæc per revelationem a Deo mihi patefacta recito, qui creator rerum omnium est, idemque hominem fecit, eique animam et ratiocinandi vim impertitus est. Quasi dicat Deum ut voluit consensisse ut hæc fierent, qui utpote omnium Dominus concedit hominibus, cum ei liberit, quod voluerint perficere. Quid ergo hic, quid, inquam, dicit? «En ego pono Hierusalem ut propylæa commovenda cunctis in circuitu populis, et in Judæa erit obsidio adversus Hierusalem.» Ego itaque, inquit, propter incolarum malitiam infirmitati tradidi plurimæ Hierusalem, ut cunctis volentibus liceat ipsam aggredi et prout liberit conculcare; unde etiam a Macedonibus regibus coortum **350** est bellum. «Et erit die illa ponam Hierusalem lapidem conculcatum ab omnibus gentibus. Quicumque conculcaverit eam, illudens illudet, et congregabuntur adversus eam omnes gentes terræ.» Hinc eam invadent alienigenæ; cunctisque invadentibus facultas erit faciendi ei quidquid voluerint; nam multi, rei hujus causa, contra eam conglobabuntur. Deinde recitatis calamitatibus, quæ Deo permittente evenerant, dicit futuram in melius conversionem, quam Deo volente experientur. συμφοράς ὡς κατὰ συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ γενομένης, λέγουσι τοῦ Θεοῦ βουληθέντος.

Vers. 4, 5. — «Die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum stupore, et ascensorem ejus amentia. Super domum autem Judæ aperiam oculos meos, et omnes equos populorum percutiam cæcitate. Et dicent tribuni Judæ omnes in cordibus suis: Inveniemus nobis incolas Hierusalem in Domino omnipotente Deo Ipsorum.» Verumtamen haud usque ad extremam eis a nialorum sensum intendi sinam, sed subitum cunctis præbebo auxilium; nempe per illos qui meo confidunt auxilio,

A μένοις ἐπάγουσιν οὐδεμίαν· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ὕγιων λόγος αὐτοῖς, ὅπως ἂν ἐπὶ τῆς οἰκείας μένοιαν εὐρωσίας· τούναντίον μὲν οὖν τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον ὁρώντων, καὶ τὰς σάρκας εἰ οἶόν τε, καὶ τοὺς ἀστραγάλους κατεσθίουσι, παντὶ τρόπῳ κακῶς αὐτοὺς διατιθέντες· καὶ τὰ μὲν αὐτοῖς, τὰ δὲ τοῖς προσήκουσιν αὐτοῖς λυμαινόμενοι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ χεῖρον βλέποντα, αὐτοὶ πολεμῶς ἔχουσι πρὸς τοὺς τοῦ θέντος ἔραστάς· οἷς καλῶς μετὰ ἀποδουσιτήσεως ἐπάγει πολλῆς, ἐμφαίνων τὴν ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἀγανάκτησιν τοῦ Θεοῦ πλείστην οὖσαν. «Ὡοὶ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ καταλελοιπότες τὰ πρόβατα· μάχαιρα ἐπὶ τοῖς βραχίονας αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ τὸν δεξιόν· ὁ βραχίων αὐτοῦ ξηραίνόμενος ξηρανήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ ὁ δεξιὸς ἐκτυφλούμενος ἐκτυφλωθήσεται.»

B φλωθήσεται. » Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἀτιμώρητα ταῦτα ἔσται, καὶ πρὸς σφαγὴν ἐκδεδωκόσι τοῦ Θεοῦ τὸν λαόν· εἰς γὰρ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς δώσετε δίκην, τῶν μὲν μαραινόμενων παντελῶς, τῶν δὲ ἐκτυφλουμένων· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν πᾶσα διὰ τῆς τιμωρίας ἀφαιρεθήσεται τῆς θείας, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ δοκεῖν ἐφόρῳ ἐτέροις. Τούτοις ἐπάγει·

ΚΕΦ. ΙΒ'.

Στίχ. κ'-γ'. — «Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· λέγει Κύριος ἐκτεινὼν τὸν οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν, πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ.» «Ἰνα εἴπη, (p. 519) Ταῦτα κατὰ ἀποκάλυψίν μοι δειχθέντα παρὰ τοῦ Θεοῦ λέγω, ὅς ποιητὴς μὲν ἀπάντων ἐστὶ τῶν ὄντων, αὐτὸς δὲ καὶ ἀνθρώπων παποίηκε, ψυχῆς τε αὐτῶ καὶ προθέσεως λογικῆς μεταδούς· Ἰνα εἴπη ὅτι ὡς ἠβουλήθη Θεὸς συνεχώρησε ταῦτα γενέσθαι, ὅς ἄτε πάντων Κύριος συγχωρεῖ καὶ ἀνθρώποις ὅπου· ἂν ἐθέλοι τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς ποιεῖν. Τί οὖν οὗτος; τί φησιν; «Ἰδοὺ ἐγὼ τίθημι τὴν Ἰερουσαλήμ ὡς πύργον σαλευόμενον πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔσται περὶ ἡμῶν ἐπὶ τῆς Ἰερουσαλήμ.» «Ἐγὼ τοίνυν, φησὶ, διὰ τὴν τῶν οἰκούντων κακίαν ἀσθενεῖα παραδέδωκα πλείστη τὴν Ἰερουσαλήμ, ὥστε πᾶσιν ἐξείναι τοὺς βουλομένους ἐπιέναι τε αὐτῇ καὶ σαλευεῖν ὡς ἂν ἐθέλοιεν, ὅθεν δὴ καὶ ὁ παρὰ τῶν Μακεδονίας βασιλέων αὐτοῖς ἐπεγήγερεται πόλεμος. «Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τὴν Ἰερουσαλήμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι· πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπαίξων ἐμπαίξεται, καὶ ἐπισυναχθήσεται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.» «Ἐντεῦθεν αὐτὴν ἐπιθήσονται μὲν ἀλλότριον, πᾶσι δὲ τοῖς ἐπιβαίνουσιν ἄδεια γενήσεται τοῦ πράττειν ἐς αὐτὴν ἅπερ ἂν ἐθέλοιεν, ἅτε καὶ πολλῶν ἀθροισθησόμενων ἐπ' αὐτὴν, τοῦτο γι ἐνεκεν· εἴτα εἰρηκώς τὰς λέγει λοιπὸν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, ἣν

Στίχ. δ', ε'. — «Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, πατάξω πάντα Ἰσραὴλ ἐν ἐκστάσει, καὶ τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφρονήσει· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰούδα ἀνοίξω τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ πάντας τοὺς Ἰσραηλῆτας τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀποτυφλώσει· καὶ ἐροῦσιν οἱ χιλιάρχοι Ἰούδα πάντες ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, (p. 520) Εὐρήσομεν ἑαυτοὺς τοὺς κατοικοῦντας Ἰερουσαλήμ ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν.» «Ἀλλὰ γὰρ οὐκ εἰς τέλος αὐτοῖς ἐπιτείνεσθαι ἐάσω τῶν κακῶν τὴν πείραν, ἀθρόαν δὲ ἅπασιν αὐτοῖς

παρέξω τὴν βοήθειαν, καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν ἔμην ὀρώντων βοήθειαν (βούλεται δὲ τῶν Μακκαβαίων εἰπεῖν) πᾶσαν τὴν ἰπικίην τῶν ἐναντίων καταπλήξω δύναμιν, ὥστε καὶ τοὺς ἐπιβεδηκότας αὐτῶν εἰς παντελῆ παραφροσύνην τῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἐμπεσειν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοὺς ἐναντίους ἐργάσομαι· τοὺς δὲ ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς, ἐξ ἧσπερ ἦσαν καὶ οἱ ἡγούμενοι τοῦ πολέμου Μακκαβαῖοι, τὴν τε ἐποψίαν καὶ τὴν κηδεμονίαν παρέξω τὴν ἔμην, ἅπαν τῶν ἐναντίων τὸ ἰπικίον ὡς ἂν τυφλώσει τινὶ περιβάλλον, καὶ οὕτως ἀπρακτὸν κατὰ τῶν ἐμοὶ προστηκόντων ποιῶν· τότε δὲ λοιπὸν οἱ ἡγούμενοι τοῦ Ἰουδα ἡσθήσονται ὅτι περ αὐτοὺς ἄδεια δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ πάλιν ἀνελεῖν τε εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ παρῆρσις καὶ ἐπιμελομένους ὧν προστήκον ἔστιν ἐπιμελεῖσθαι τοὺς καθεξῆς ἐπάγει·

Στίχ. 5-7. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους Ἰουδα ὡς θαλὸν πυρὸς ἐν καλάμῃ· καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κύκλον· καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ ἐτι καθ' ἑαυτὴν ἐν Ἱερουσαλήμ· (p. 521) καὶ σώσει Κύριος τὰ σκηνώματα Ἰουδα καθὼς ἀπ' ἀρχῆς· ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύχημα οἴκου Δαυὶδ, καὶ ἔπαρσις τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τὸν Ἰουδαν. » Τότε δὲ, φησὶν, οὕτως ἰσχυροὺς ἐργάσομαι τοὺς ἡγουμένους τῆς Ἰουδα φυλῆς κατὰ τῶν πολεμίων, ὥστε πάντας αὐτοὺς ταῖς πληγαῖς καὶ τῷ φόβῳ δίκην πυρὸς ἐπιπέμεισθαι ξύλοις ἐπιπεπτωκότας ἢ καλάμῃ· οὕτως πολλὸν ἐντεῦθεν τε κάκειθεν καὶ πανταχόθεν ἐργάσονται φόνον τῶν ἐναντίων· περιγενήσεται δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ τὸ ἐν εἰρήνῃ διάγειν λοιπὸν, μηδεμίαν δχλησιν ὑπὸ τῶν ἐναντίων δεχομένη, ἅτε πάντας ἐμοῦ τοὺς τῆς Ἰουδα φυλῆς, τοὺς τε προσήκοντας αὐτοῖς περιώζοντος καὶ ἐπὶ τὴν πρόσθεν ἐπανάγοντος εὐπραγίαν· τότε δὲ τοῦ μὲν μέγδα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ἀγαθοῖς, οἱ τε ἐκ τοῦ Δαυὶδ καὶ πάντες οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκούντες Ἰουδαῖοι παύσονται· αἰσθήσονται δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὅτι πρότερόν τε ἐν εὐπραγίαις ἦσαν ἐμοῦ βουλομένου, οὐθὲν ἐκ τῆς οἰκίας ἑαυτοῖς περιπολεῖν δυνάμενος οἶοι τε ὄντες, καὶ τῆς ἐμῆς ἀποβληθέντες κηδεμονίας διὰ τὴν ἑαυτῶν μοχθηρίαν ἠλέγχθησαν ἀσθενέστατοι τε ὄντες καὶ οὐδεμίαν ἑαυτοῖς βοήθειαν παρέχουν δυνάμενοι· καὶ ὅπως τοῦτο γενήσεται λέγων, « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὑπεράσπειε Κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ὡς Δαυὶδ· ὁ δὲ οἶκος Δαυὶδ ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτοῦ. » Αἰσθήσονται γὰρ τότε τῇ ἐμῇ βοήθειᾳ τοσοῦτον κατὰ τῶν ἐναντίων δυνάμενοι πάντες, (p. 522) ὡς πρὸ βραχίως ἀσθενεῖς, ἐν τοσαύτῃ γνωρίζεσθαι δυνάμει κατὰ τῶν πολεμίων, ἐν ὅσῃ περ ὥπια Δαυὶδ κατὰ τὸν οἶκόν του κειρὸν τῇ ὀσπῇ τῇ θεῖᾳ· ἔσται τε ζηλωτὸς ὁ οἶκος τοῦ Δαυὶδ πάλιν, καὶ θαυμαζόμενος, ἀφ' ὧν οἱ ἐκείθεν καὶ τῆς ἐκείνου φυλῆς τοῦ λαοῦ κροσεῶντες, τοσοῦτον ὠφθησαν ἰσχύοντες κατὰ τῶν ἀλλοτρίων, ὡς ἅπαντας καταφεύγειν ἐπ' αὐτοὺς ὡς ἐπ' οἶκον Θεοῦ, πολλὴν τοῖς καταφυγοῦσι παρέχοντα τὴν βοήθειαν, ἢ ὥσπερ ἐπὶ τινα ἄγγελον ἐπὶ πληγῇ κευφθέντα

Intelligit autem Machabæos, cunctam hostilis equitatus potentiam terrefaciam, ita ut equites omnimodo stupore ob malorum magnitudinem percillantur. atque hæc quidem inimicis faciam : at Judæ tribui, ex qua oriundi erant qui duces belli fuerunt Machabæi, providentiam curamque meam impendam, univrsam hostium equitatum quasi cæcitate obstruens. atque ita invalidum adversus meos familiares efficiens. Tunc vero duces Judæ gaudebunt datam sibi a Deo facultatem redeundi Hierusalem confidenter, ibique cum priore prosperitate habitandi, servatis omnibus quæ illic servari decet officiis, ab iis qui Deo sint placituri. Postea prosequitur :

μετὰ τῆς πρόσθεν αὐτὴν οἰκεῖν εὐθηνίας, ἀπάντων οἰκούντας αὐτότι, εἰ δὲ μέλλοιεν ἀρέσκειν Θεῷ. Καὶ

351 Vers. 6-8. — « Die illa ponam tribunos Judæ sicut torrem ignis in stipula ; vorabuntur a dextris et a sinistris omnes circa populos. Et habitabit Hierusalem adhuc per se in Hierusalem, et servabit Dominus tabernacula Judæ sicut ab initio, ne amplificetur jactantia domus Davidis, et elatio habitatorum Hierusalem super Judam. » Tunc sane, inquit, tam validos efficiam duces tribus Judæ adversus hostes, ut hos omnes vulneribus cædibusque consumant ; flammæ instar quæ in ligna vel stipulam incidit. Adeo multam hinc et illinc et ubicunque stragem edent inimicorum ! Tunc urbi Hierusalem in pace degere licebit, nullam ab hostibus molestiam patienti ; me scilicet Judæ tribum eique ad dictos salvante, et in priorem felicitatem vindicante. Tunc vero bonis suis superbire, Davidis posteri et incolæ Hierusalem Judæi, desinent : sentient enim ex rebus ipsis, se antea me volente felices fuisse, nihil tamen viribus propriis se acquirere potuisse : et mox a mea tutela desertos propter suam nequitiam, infirmissimos esse compertos, nullumque sibi subsidium ferre valentes. Quomodo autem id sit futurum dicens, « Et erit, inquit, die illa proteget Dominus habitatores Hierusalem. Et erit infirmus inter illos tanquam David, et domus Davidis tanquam domus Dei, ut angelus Domini coram ipso. » Sentient tunc ob auxilium meum tantopere omnes se valere adversus hostes, ut qui antea infirmi erant, tantum nunc exserant contra hostes vigorem, quantum visus est ætate sua David habere a divino instinctu. Eritque iterum optabilis admirabilisque domus Davidis, quia posteri hujus, et qui de Judæ tribu populo præerant, tantopere hostibus superiores fuerunt, ut passim homines ad eos accurrerint tanquam **352** ad domum Dei, multam confugientibus ad se tutelam præbentem ; vel tanquam ad quemdam angelum ad eandem hostium missum, quemadmodum scilicet Assiriis Hierusalem obsidentibus, ad Dei domum omnes confugerunt, atque illic contigit angelum missum tantam hostium multitudinem interimere. Quomodo autem id accidit, mox dicit :

τῶν ἐναντίων· ὅνπερ ἔη τρόπον ἦδη τῶν Ἀσσυρίων

ἐπεληλυθότων τῇ Ἱερουσαλῆμ, ἐπὶ τὸν οἶκόν τε κατέφυγον ἅπαντες τοῦ Θεοῦ, κάκειθεν αὐτοῖς περιέγυνε τὸ τὸν ἄγγελον ἐπεληλυθότα τοσοῦτο πλήθος ἀνελεῖν τῶν πολεμίων. Καὶ τίνα τρόπον ἔσται τοῦτο λέγων.

VERS. 9, 10. — « Et erit die illa quæram auferre omnes gentes quæ veniunt contra Hierusalem. Et effundam super domum David, et super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ et misericordiæ. » Tunc quidem omnes Hierusalem aggressores perdam. Super domum autem Davidis, id est super oriundos inde duces populi, omnesque ad Hierusalem ditionem pertinentes, multam meam gratiam ac benignitatem effundam, omne genus ipsis largiens patrocini. Ex quo quid accidet? « Et aspicient ad me quem transfixerunt. Et plangent super eum planctu magno tanquam super dilectum, et dolebunt dolore tanquam super primogenito. » Tunc qui antea tam contraria voluntati meæ facitave-
rant, tantaque audacia adversus me usi fuerant, Inconsiderantiam suam et iniquitatem agnoscent; adeo ut poenitentes grandem luctum sint acturi, quali scilicet is uteretur qui primogenitum suum lugeret. Deinde ait multos Hierusalem poenitentes cives planctus ejus fore participes, qui contraria honesto prius fecerant; sed nunc gentis ad virtutem conversionem cernentes, respiscere ut par erat a suis iniquitatibus volent. Pergit mox enumerare tribus, ostendens unamquamque illarum in luctu fore; summam vero omnes qui pejora secuti fuerant, nunc poenitentiam acturos. Nam quanta fuerat antea gentis ad deteriora declinatio, tanta postea sub Machabæorum ducatu in melius conversio
353 existit, ex quo divinum adepti erant auxilium. Quamobrem et hostes suos exstinxerunt, et in urbe ac Dei templo legitima ac sacerdotale officium decente cura tractari cœperunt; ac tum demum Judæi necessario respuerunt ab ea in quam mæsa incurrerant impietate ac legum inobedientia. Jam qui planctum dixerat et poenitentiam, idem conversionem quoque rerum in melius non reticuit, quæ nimirum tantam illam poenitentiam in cunctis commoverat.

λέσας δὲ τὸν κοπετὸν καὶ τὴν μεταμέλειαν, λέγει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, ἀφ' ἧς δὴ μάλιστὰ ἐκ τῆς τοσαύτης μεταμελείας ἐνεγένετο πᾶσιν.

CAP. XIII.

VERS. 1-7. — « Illa enim, inquit, die omnis locus apertus erit domui Davidis. » Id est, cuncti libenter illos duces excipient, cum omni ad eos alacritate confugientes, ut pios et adversus hostes divina palam ope adjutos. Deinde ostendens quomodo res religiosæ ad rectum statum per Machabæorum potentiam revertentur, curantibus illis vitiosa omnia destruere, et Deo placita instaurare, « Et erit, inquit, die illa, dicit Dominus, delebo nomina idolorum de terra, neque ulterius mentio illorum erit. Et pseudoprophetas ac spiritum impurum de terra auferam. » Tunc sane sub illorum præfectura omnis idolorum cultus auferetur, et omnis pseudoprophetarum fraus dissolvetur, nevisne audente quicquam hujusmodi attentare. Atque

Στίχ. θ', ι'. — « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ζητήσω ἐξῆραι πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐρχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλῆμ, καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαυὶδ καὶ ἐπὶ τοὺς οἰκοῦντας Ἱερουσαλῆμ πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. » Τότε γὰρ δὴ τοὺς μὲν κατὰ τῆς Ἱερουσαλῆμ ἐπιχειρηκότητας πάντας ἀφανιῶ· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Δαυὶδ, ἵνα εἴπῃ τοὺς ἐκεῖθεν ἡγουμένους τοῦ λαοῦ ἅπαντάς τε τοὺς τῇ Ἱερουσαλῆμ προσήκοντας, πολλὴν τὴν τε χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξωμαι τὴν ἐμὴν, πᾶν εἶδος αὐτοῖς παρέχων κηδεμονίας· ἀφ' οὗ δὴ τί γενήσεται; « Καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψονται ἐπ' αὐτῷ κοπετὸν ὡς ἐπὶ ἀγαπητῷ, καὶ ὀδυνηθήσονται ἐπ' αὐτῷ ὀδύνην ἕως ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Τότε δὲ οἱ τὰναντία τῶν ἐμοὶ δοκούντων ἐλόμενοι πρότερον, (p. 523) καὶ τοσαύτη πῶλην χρησάμενοι κατ' ἐμοῦ, τῆς ἀβουλίας καὶ τῆς παρανομίας αἰσθήσονται τῆς ἰδίας· ὥστε καὶ μεταμελομένους αὐτοὺς μεγάλῳ χρῆσθαι κοπετῷ, καὶ οἰωπερ ἂν τις χρήσαιτο ὀδυνώμενος ἐπὶ τελευταίῳ πρωτοτόκῳ. Ἔτᾳ λέγει μὲν ὅτι πολλοὶ τῶν τῆς Ἱερουσαλῆμ μεταμελόμενοι τοῦ κοπετοῦ μεθέξουσι τούτου, οἱ τὰναντία τῶν θεόντων αἰρούμενοι πρότερον, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ ἔθνους θεασάμενοι, μεταμέλεσθαι ὡς εἰκὸς ἐπὶ ταῖς παρανομίαις ἡμελλοῦν ταῖς ἰδίαις. Ἄγει δὲ καὶ καθέξῃς ἀπαριθμούμενος τὰς πάλαι, δηλῶν ὅτι ἐκάστη καθ' ἑαυτὴν χρήσεται τῷ πᾶθει, ἵνα συντόμως εἴπῃ ὅτι πάντας τοὺς τὰ χεῖρνα ἐλομένους μεταμέλεια λήψεται· ἐπειδὴ γὰρ πολλὴ μὲν τις πρότερον ἢ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐγεγόνει βροπή τοῦ ἔθνους, πολλὴ ὕστερον ἢ ἐκ τῆς τῶν Μακκαβαίων προστασίας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τετυχηκότων τῆς θαλάσσης βροπῆς· ὡς ἀναιρεθῆναι μὲν τοὺς ἐναντίους ὅπ' αὐτῶν, ἀποκαταστήσῃαι δὲ τῇ πόλει καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ ναφὶ τὴν εὐκοσμίαν, τοὺς νόμους τε πάλιν τοὺς θελοὺς τὴν τε τῆς ἱερωσύνης ἐπιμέλειαν τῆς προσηκούσης τυγχάνειν σπουδῆς, ἀναγκαίως ἄρα ἐκ τῆς μεταβολῆς μετεμειλοντο, ἐπ' οἷς πρόσθεν εἰς τοσαύτας ἀσθεσίας τε καὶ παρανομίας ἐξώκειλαν. Δη-
τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, ἀφ' ἧς δὴ μάλιστὰ

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στίχ. α'-ζ'. — « Ἐν ἐκείνῃ γὰρ, φησὶ, τῇ ἡμέρᾳ πᾶς τόπος ἔσται διανοιγόμενος τῷ οἴκῳ Δαυὶδ. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι πάντες ἐτοιμῶς ὡς ἡγουμένους προσδέξονται, (p. 524) μετὰ πάσης αὐτοῖς προθυμίας προστρέχοντες, ὡς εὐσπέσει τε καὶ ἰσχυροῖς τῇ θαλάσσει βροπῇ κατὰ τῶν ἐναντίων φανεῖσιν. Ἔτᾳ δεικνύς ὅπως καὶ τὰ τῆς θεοσεβείας ἐπὶ τὸ δέον διὰ τῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπικρατίας μεταστήσεται, παρασκευαζόντων ἀφανίζεσθαι μὲν ἅπαντα τὰ χεῖρνα, κρατεῖν δὲ τὰ τῷ Θεῷ δοκούντα, « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος Σαβαώθ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὄνοματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνηστὴρ· καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρώ ἀπὸ τῆς γῆς. » Τότε γὰρ δὴ διὰ τῆς ἐκείνων ἐπιστατίας πᾶσα μὲν ἢ τῶν εἰδώλων ἀφαιρεθήσεται

θεραπεία, πᾶσα δὲ καταλυθήσεται τῶν ψευδοπροφη-
 τῶν ἢ ἀπάτη, οὐδενὸς ἐπιτολμῶντος οὐδὲν ἐπιτη-
 δεύειν τοιοῦτο. Καὶ δεικνύς ὁπόση τις ἡ ἐπικράτεια
 γενήσεται τοῦ καλοῦ, φησὶν ὅτι εἰ τολμησεί τις παρ-
 ελθὼν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον προσποίησασθαι τι
 τῶν ἰσομένων μηνύειν ἐκ πνεύματος ἐνεργοίμενος
 ἄλλοτρίου, οὐδενὸς ἐπὶ τῷ τολμήματι τούτῳ καὶ τῷ
 παρανομήματι οὐδὲ παρὰ τῶν γεννησαμένων αὐτὸν
 συγγνώμης ἢ ἐλέου τεύξεται ἔτι· αὐτοὺς γὰρ ἐκείνοι
 μονονοχί συνδήσαντες αὐτὸν, ὑπὲρ δὴ φευδεῖ καὶ
 πεπλημένην προφητείαν κερήσθαι τολμᾷ, παραδώ-
 σουσι τιμωρίᾳ· οὕτως αἰσχρῆ μὲν περιδληθήσονται
 πάντες οἱ τηρικαῦτα τοιοῦτοις ἐπιχειροῦντες, πρὸς
 μεταμέλειαν δὲ νεύσουσι καὶ πένθος ἐκ τῶν ἐπιγίνο-
 μένων αὐτοῖς κακῶν. (p. 525) Τοῦτο γὰρ λέγει τὸ,
 « ἐνδύσονται δέβριον τριχίνην »· οἷόν ἐστι παρὰ τῷ μα-
 καρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Διέρρηξας δὲ τὸν σάκκον μου, καὶ
 περιέζωσάς με εὐφροσύνην »· ἵνα εἴπῃ, Τὸ πέν-
 θος περιεῖλον εὐφροσύνην καὶ πεπλήρωκας. Οἱ δὲ
 τοιοῦτοι, φησὶ, πρὸς μεταμέλειαν νεύσαντες, καὶ πεν-
 θικὸν περιθέμενοι σῆμα, ἀπαρνήσονται τὴν ἀπάτην
 τὴν οἰκείαν, λέγοντες, ὡς οὐτε Ἰσαί τι, οὐτε χρήσον-
 ται ἐπὶ τικεύτῳ, ἀσκοληθήσονται δὲ τοῦ λοιποῦ περὶ
 τὴν ἐργασίαν τῆς γῆς, ὅπερ οὖν καὶ ἐπιτηδεύειν εὐ-
 θις ἐκ πρώτης ἔμαθον ἡμέρας παρὰ τῶν γεννησαμέ-
 νων αὐτούς. Κἂν εἰ τινες δὲ αὐτοὺς ἔτι νεαρὰς φέ-
 ροντας τῶν τυκτησάντων αὐτοὺς τὰς πληγὰς ἔρω-
 τῶν, ὅθεν δὴ ταύτας ἐπιφέρουσι, ἐπαγγελοῦσι σα-
 φῶς οὐδὲν ἀρησάμενοι ὅτι ἐπιχειροῦντες οἷς οὐ
 δεξιμένοι τὰς μάστιγας παρ' ἐκείνων οἷς δὴ μάλιστα
 πάντων ἀγαπητοὶ τυγχάνειν ἐδόκουν, ἄτε γονεῦσι
 υἱοὶ, οἱ μηδεμίαν αὐτῶν φειδῶ πεποιήνται ἁμαρτανόντων,
 ἐπειδὴ τῆς εὐσεβείας τὴν ἐπιμέλειαν ἀνωτέ-
 ραν τῆς φυσικῆς ἔθεντο συμπαθείας.

Στίχ. ζ'. - Ἄλλὰ γὰρ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολὴν
 τῶν πραγμάτων εἰρηκῶς ὁ προφήτης, ὅπως τε τῆ τῶν
 Μακκαβαίων προστασίᾳ καθηρέθησαν μὲν οἱ ἑναν-
 τιοί, γέγονε δὲ ἐν εὐκοσμίᾳ τὸ ἔθνος πολλῇ, ὥστε
 πᾶσαν μὲν ἀσέβειαν ἐξ αὐτῶν καὶ παρανομίαν ἀν-
 ηγήσθαι, κρατεῖν δὲ πάντα γε ὅποσα τοῖς θεοῖς νό-
 μοις ἀκόλουθα συνέβαιναν εἶναι, ὡς περὶ ἐκ τῆς τοιαύ-
 τῆς ἀποκαλύψεως, ἦν ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 ἐδόδετο ἐνεργείας, ἔνθους τε γρονῶς, καὶ κατιδὼν
 ἀκριβῶς τὰ ἐσόμενα, οἷά τε ἐξ οἷων γενήσεται τὰ
 Ἰουδαίων, καὶ οἷαν μὲν ἐκ τῆς τῶν Μακκαβαίων
 προστασίας διόρθωσιν δέξεται τὰ κατ' αὐτοὺς, ἐν
 ὅσῃ δὲ γέγονεν ἀκοσμίᾳ (p. 526) ἐκ τῆς ἐκείνων
 μοχθηρίας οἱ παρὰ τῶν βασιλέων παρὰ τε τὸ πρέπον
 καὶ τὸ τοῖς νόμοις ἀκόλουθον τοῖς θεοῖς τὴν τε ἱερω-
 σύνην ἀναδεχόμενοι καὶ τὴν τοῦ λαοῦ προστασίαν, συγ-
 χύσεως μεγίστης πεπληρώκασιν ἅπαντα, μεγίστην
 τετὰ τὴν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τῇ μοχθηρίᾳ τῶν τοῦ το-
 σοῦτου κακοῦ γεγονότων αἰτίων δεξάμενος, τοιαύτη
 φησὶν· « Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ
 ἐπ' ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκρά-
 τωρ. » Προστακτικῶς πάλιν κἀναυθα τὸ ἐσόμενον
 μηνύει· καὶ ὡς περὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ξίφος τρέψας τὸν
 λόγον, Κινῆθητι δὴ, φησὶν, ὡ μάχαιρα κατὰ τε ἐκεῖ-
 νων τῶν οὕτω κακῶς τῇ προστασίᾳ χρησαμένων, καὶ

ut demonstrat quam late honestas dominatura sit,
 Nemo, inquit, illo tempore audebit, in medium pro-
 cedens, simulare aliquod vaticinium alieno spiritu
 iustinctus; neque enim quisquam ob id facinus
 atque scelus vel ab ipsis parentibus veniam aut mi-
 sericordiam consequeretur. Ipsi enim illi hunc pro-
 pmodum ligantes, falsa fraudulentaque 354 pro-
 phetia abuti ausum, supplicio traderent. Sic ignomi-
 nia quidem obruentur omnes qui tunc hæc scelera
 admiserint: de penitentia autem luctuque cogita-
 bunt propter ingruentes ipsis calamitates. Id enim
 significant verba: « Induentur pelle cilicina. » Sic-
 ut est apud beatum Davidem: « Conscidisti sac-
 cum meum, et circumdedisti me lætitia »; id est,
 luctu depulso, gaudio me complexisti. At hi, in-
 quit, ad penitentiam conversi, et lugubri induti
 habitu, imputatam sibi fraudem denegabunt dicen-
 tes, se nihil huiusmodi scire, neque talia unquam
 commissuros, sed colendæ deinceps terræ vacaturo-
 s; quod vitæ genus statim a pueritia abs paren-
 tibus suis didicerant. Quod si quis illos adhuc re-
 centibus plagis tumentes rogaverit, unde eas retu-
 lissent, fatebuntur aperte nihil negantes, quod
 alienum sibi officium usurpantes, propria in domo
 verbera illa ab iis acceperint, quibus præcipue cari
 esse videbantur, ceu liberi parentibus, qui peccan-
 tibus non pepercerunt, propterea quod religionis
 curam naturali compassioni prætulerunt.

προσήκον ἦν, ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς ἐαυτῶν εἶναι δε-
 δεξιμένους ἡν, ἐπὶ τῆς οἰκίας τῆς ἐαυτῶν εἶναι δε-

VERS. 7. — Age vero post nuntiatam rerum in
 melius conversionem, et quomodo in Macchabæo-
 rum principatu deleti fuerint hostes, et gens bene
 admodum composita, abjecta scilicet omni impietate
 ac nequitia, revocatoque divinarum legum stu-
 dio; ex huiusmodi revelatione, quam Spiritu san-
 cto operante acceperat, mente percipiens propheta,
 ac futura evidenter cernens, et quænam et ex qua-
 libus res Judæorum forent, et quantam sub Mac-
 chabæorum principatu emendationem naturæ es-
 sent; quantaque rursus perturbatio futura ob illo-
 rum improbitatem, qui a regibus, præter fas legiti-
 mum ac divinum, tum sacerdotalem dignitatem, tum
 etiam populi ducatum accipientes, maxima confu-
 sione omnia repleverunt; summa indignatione adver-
 sus 355 horum improbitatem commotus, qui tan-
 torum malorum causa fuerunt, in hæc verba erumpit:
 « Frames, consurge adversus pastorem, et super
 virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. »
 Rursus hoc etiam loco imperativo rem futuram
 significat; et quasi ad ipsum gladium verbis con-
 versis, Commovetur, inquit, o gladio, tum contra
 illos qui tam male principatu utuntur, tum etiam
 contra omnes qui genti nostræ jure societatis ad-
 dicti, favere illorum improbitati curarunt. « Per-

⁷⁰ Psal. cxix, 12.

cute pastorem, et dispergantur oves. » Tuo verbera necem Infor his qui tam male populi ducatu usi fuerant, totumque faventium illis cœtum, eodem cum illis ictu pœnaque disperse. His imperative dictis, ad rei futuræ prædictionem, pergit loqui, consentaneam prædictioni formam sermonis tenens : « Et convertam manum meam contra minutos pastores. » Si qui sub principum potestate fuerint, et impio illorum imperio favere voluerint, et ipsi quoque parte aliqua officii sibi concredita, prave se gerere cœperint, hos item puniam. Namque hos appellat minutos pastores. αὐτῶν τῇ μοχθηρᾷ προστασίᾳ βουλόμενοι, καὶ δὴ πεπιστεύσθαι, κατάρχειν ἐσπουδακτές τοῦ χείρονος, τοιούτους καλεῖ.

VERS. 8, 9. — Postea pœnæ æquitatem demonstrans, « Et erit, inquit, die illa in omni terra, dicit Dominus, duæ ipsius partes peribunt et deficiet, et tertia relinquetur in ea. Et traducam tertiam partem per ignem; et inflammabo eos ceu inflammatur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum. Dicamque : Populus meus hic est. » Quod hi justam patientur pœnam, res ipsa demonstrat, quoniam tantam fecerunt populi ad pejus declinationem, ut duæ populi partes ad vitium prolapsæ supplicio traditæ sint. Cæterum duas partes dicit, pro plurimis. Nihilominus haud pauci adhuc supererunt honestatis 356 amatores, quanquam hi pauciores illis: id enim denotatur a tertia parte: qui veluti igne quodam, inflictorum malorum gravitate probati, majus virtutis propriæ specimen dederunt, plurima passi mala, neque idcirco a meo deficientes amore: qui ad auxilium meum respicientes, eo digni fuerunt. Ego vero eos in numero meorum collocavi, meam spondens curam; illique vicissim suas res omnes dominatui patrociniisque meo concrediderunt. Exin denuo locutus de dominante malitia, culpa eorum qui male rebus præerant, et de inficta idcirco illis pœna, memorat vicissim tutelam suam quam sibi firme adherentibus largiturum promiserat.

τε γεγεννημένην ἐπικράτειαν τοῦ κακοῦ, τῇ τῶν κακῶς προσηκόντων μοχθηρίᾳ, καὶ τὴν ἐνεῦθεν ἐπαχθεῖσαν αὐτοῖς τιμωρίαν, ἀντιπαρτίθησι τὴν κηδεμονίαν ἣν τοῖς περὶ αὐτὸ μεμνηχόσι βεβαίως παρέσχετο.

CAP. XIV.

VERS. 1-4. — « Ecce dies Domini venit, et dividetur spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes adversus Hierusalem ad bellum; et capietur civitas, diripientur domus, et mulieres pollutentur: et egredietur dimidia pars civitatis in captivitatem: et pars reliqua populi mei non peribit de civitate. » Adest, inquit, tempus, quo plurima alienigenarum multitudo expeditionem faciet adversus Hierusalem, totamque intus spoliabunt. Et ipsa quidem ab hostibus capietur, diripientur vero omnia quæ in ædibus fuerint; tantaque victorea percellentur insania, ut ne a mulierum quidem corporibus violandis abstineant, plurimosque cives abducant captivos.

κατὰ πάντων τῶν ὄσων τῶ ἔθνεσι προσήκοντες συμπράττειν αὐτῶν ἐσπευδὸν τῇ μοχθηρίᾳ. « Πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήτω τὰ πρόβατα. » Τῇ γὰρ πληγῇ τῇ οικείᾳ θάνατον μὲν ἐπάγαγε τοῖς οὕτως κακῶς τῇ προστασίᾳ τοῦ λαοῦ χρησαμένοις, ἅπαν δὲ τῶν συμπραττόντων αὐτοῖς τὸ σύστημα ἅμα τῇ ἐκείνων πληγῇ διασκέδασον τῇ τιμωρίᾳ. Ταῦτα προστακτικῶς εἰρηκῶς εἰς τὴν τῶν ἐσομένων μήνυσιν, ἐπάγει τὰ ἔξῃς, ἀκόλουθον ἐπαγαγῶν τοῖς μνησόμενοις τοῦ λόγου τὸ σχῆμα. « Καὶ ἐπιστρέψω τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς μικροὺς ποιμένας. » Καὶ γὰρ καὶ εἰ τινες ὑπὸ τοῖς ἡγουμένοις εἶεν, συμπράττειν τε καὶ αὐτοὶ κατὰ τινὰ τάξιν τὴν δοκοῦσαν αὐτοῖς ἐπιτιμωρησάμενοι. Μικροὺς γὰρ ποιμένας τοὺς

Στίχ. η', θ'. — Εἶτα δεικνὺς τὸ τῆς τιμωρίας διαβασιον. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν πύσει τῇ γῆ, λέγει Κύριος, τὰ δύο αὐτῆς μέρη ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει, (p. 527) τὸ δὲ τρίτον ὑπολειφθήσεται ἐν αὐτῇ. » καὶ διάξω τὸ τρίτον διὰ πυρός· καὶ πυρώσω αὐτοὺς ὡς πυρῶται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον· αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶ· καὶ ἐρῶ, λαός μου οὗτός ἐστι· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, Κύριος ὁ θεός μου. » Ὅτι γὰρ, φησὶ, δικαίαν ὑπομενοῦσιν οἱ τοιοῦτοι τὴν τιμωρίαν, αὐτὸ δηλοῖ τὸ πρᾶγμα, οἱ τοσαύτην ἐποίησαν ἐπὶ τὸ χεῖρον τοῦ ἔθνους τὴν ἐκτροπήν, ὥστε τὰ δύο μέρη τοῦ λαοῦ βέβησαν πρὸς τὸ χεῖρον τιμωρίᾳ παραδοθῆναι· τὰ δὲ δύο μέρη φησὶν, ἵνα εἴπη τοὺς πλειστοὺς. Ἀλλὰ γὰρ οὕτως ὑπολειφθήσονται οὐκ ὀλίγοι τοῦ δέοντος ἔραστοι, εἰ καὶ ἐλάττους ἐκείνων οὔτοι· τοῦτο γὰρ λέγει « τὸ τρίτον. » οἱ ὡσπερ διὰ πυρός τινος τῶ μεγέθει τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς κακῶν δοκιμασθέντες, μείζονα τῆς ἀρετῆς τῆς οικείας παρέσχοντο τὴν ἀπόδειξιν, πλειστοὶ μὲν ὅσα ὑπομνησθέντες κακὰ, οὐδαμοῦ δὲ τῆς περὶ ἐμὲ ἐκστάντες εὐνοίας· οἱ δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν βοήθειαν εἶδον καὶ τετυχήκασιν αὐτῆς· ἐγὼ τε γὰρ αὐτοὺς οικείους ἐδέμην, τὴν κηδεμονίαν ὑποσχομένους τὴν ἐμὴν, καθεῖνοι δὲ ἐν ἐμῷ τὸ πᾶν ἔθεντο, τῇ τε δεσποσίᾳ καὶ τῇ προστασίᾳ τὸ πᾶν πιστεύσαντες τῇ ἐμῇ. Καὶ δὴ πάλιν εἰπὼν τὴν

D

ΚΕΦ. 14.

Στίχ. α'-δ'. — « Ἴδου ἡμέρα ἔρχεται Κυρίου· καὶ διαμερισθήσεται τὰ σκῦλά σου ἐν σοί, καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ Ἱερουσαλήμ εἰς πόλεμον, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, (p. 528) καὶ διαρπαγῆσονται αἱ οικίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ μου οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως. » Παραγίνεται γὰρ, φησὶ, καιρὸς ἐν ᾧ πλειστοὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιστρατεύσαντες τῇ Ἱερουσαλήμ, ἅπασαν αὐτὴν σκυλευσοῦσιν ἔθνον· καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθήσεται, διαρπαγῆσεται δὲ πάντα τὰ ταῖς οἰκίαις ἐνόντα, τοσαύτη τε οἱ ἐπιστεληλυθότες τῇ πόλει χρήσονται τῇ παροινίᾳ, ὡς μῆτε

τῆς εἰς τὰ σώματα τῶν γυναικῶν ὑδρεως ἀποσχέ-
σθαι, καὶ πλείστους ὄσους τῆς πόλεως αἰχμαλώτους
λαβεῖν· ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτω γινομένων διὰ τὴν
ἐξέρων κακίαν οἱ τῆς ἐμῆς εὐνοίας ἀντεχόμενοι,
ἀδελφεὶς ἐπὶ τῆς πόλεως τῇ κηδεμονίᾳ διαφυλάχθη-
σαν τῇ ἐμῇ. Ἐἶτα λοιπὸν ἐφεξῆς τὴν βοήθειαν λέγει
τὴν θεῖαν ἀφ' ἧς ἅπαντα αὐτοῖς ἐπὶ τὸ κρείττον τῇ
τῶν Μακκαβαίων προστασίᾳ μετέστη· Προηγήσεται
μὲν γὰρ, φησὶ, τῶν οικειῶν ὁ θεὸς ὡς περ ἐν παρα-
τάξει πολέμου νόμῳ, στρατηγῶν τε αὐτοῖς καὶ κατὰ
τῶν ἐναντίων παρατατόμενος. Σταθεὶς δὲ, φησὶ,
ἐπὶ τὸ τῶν Ἑλαιῶν ὄρος κατέναντι τῆς Ἱερουσαλήμ,
κλονήσει μὲν τὸ ὄρος, συκινήσει δὲ ἅπαντα τὰ πρὸ
τῆς πόλεως καὶ τὴν πόλιν αὐτήν· ὥστε δοκεῖν μὲν
ποικίλως διατεμένεσθαι τὸ ὄρος τῷ φόβῳ τοῦ κινήμα-
τος, δοκεῖν δὲ τὰ τότε πράγματα εἰκέναι τοῖς ἐπὶ
τοῦ σεισμοῦ γεγονόσιν, ὃν ἐπὶ τῆς Ὀζίου βασιλείας
κατὰ θεῖαν ὄργην ἀποτελεσθῆναι συνέθη. Λέγει μὲν
οὖν ἅπαντα ὑπερβολικῶς ὡς εἴθε, (p. 529) καὶ ὅτι
τῷ μεγέθει τῆς βοήθειας ἦν παρέχεται τοῖς οικείοις
τῇ τε κατὰ τῶν ἐναντίων ἀγανακτήσει ὡσπερ αὐ-
λεούιν ἅπαντα δόξει· ἐχρήσατο δὲ τῇ πρὸς τὸν Ὀζίαν
ὁμοιωτικῇ, ἐπειδὴ κάκεινος οὐδὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσ-
ήκων, ἐπεχείρησεν αὐτῆς ἐπιλαβέσθαι· ἐφ' ᾧ δὲ
καὶ τῷ μεγέθει τοῦ σεισμοῦ τὴν ἀγανάκτησιν τὴν οι-
κειῶν ὁ θεὸς ἐπαδείξατο. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ νῦν, φησὶν,
διὰ τοὺς ἀσεβεῖς γνώμῃ παρωσαμένους
μὲν τὴν νομικὴν εὐταξίαν, τῇ ἱερωσύνῃ δὲ παρὰ τὸ
πρέπον ἐπιπεχειρηκότας, πολλὴν ἐπαδείξεται τὴν
ἀγανάκτησιν ὁ θεὸς τὴν οικειῶν, συστειῶν ἅπαντα,
ἐπὶ τιμωρίᾳ μὲν τῶν ἐναντίων, σωτηρίᾳ δὲ τῶν οι-
κειῶν. Οἷς ἐπάγει·

Στίχ. 5-7. — « Καὶ ἔξει Κύριος ὁ θεὸς μου, καὶ
πάντες οἱ ἅγιοι μετ' αὐτοῦ. » Ἄπ' αὐτοῦ γὰρ δὴ,
φησὶ, τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων ὡσπερ πόρ-
ρωθῆν ποθεν εἰς βοήθειαν ἡμῶν ἐληλυθὸς ὁ θεὸς
φανείται, ἄγων τὸ οικεῖον στρατόπεδον ἅπαν οὖν
ἑαυτῷ. Λέγει δὲ τὰς ἀοράτους δυνάμεις· ταύτας
γὰρ καλεῖ τοὺς ἁγίους, αἱ πρὸς ἅπαντα αὐτῷ τὰ
δοκοῦντα ἐν τοῖς περὶ τοὺς ἀνθρώπους γινομένοις
ὕπηρετεῖσθαι εἰώθασιν. « Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ
ἡμέρᾳ, οὐκ ἔσται φῶς, ἀλλὰ ψύχος καὶ πάγος ἔσται
μιᾶ ἡμέρᾳ. » Οὐ φῶς ὄντως καὶ ψύχος καὶ πάγος
λέγει, ἀλλ' ὡσπερ εἰσθεν λέγειν, ὅτι ὁ ἥλιος σκοτι-
σθήσεται, καὶ δύσεται αὐτοῖς ὁ ἥλιος, καὶ ὅσα τοιαῦτα·
ὡς τῶν ἐν συμφοραῖς ὄντων οὐδεμίαν αἰσθησιν τοῦ
φωτὸς λαμβανόντων, ἀλλ' ὡσπερ ἐν σκότῳ τινὶ τότε
εἶναι δοκοῦντων. Οὕτω κἀνταῦθ' αὖ φησὶ· Δόξουσι μὲν
γὰρ ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῶν γινομένων οἱ ἄνθρωποι,
φησὶν, οὐδὲ φῶς ὄρᾳν, ὡσπερ δὲ ἐν ψύχει καὶ πάγῳ
ταραττόμενοι ἐν τρόμῳ τε καὶ κλόνῳ μενοῦσι, συν-
αράττοντες τοὺς ὀδόντας τῷ μεγέθει τῶν γενησομένων
κακῶν ἐκ τῆς ἐπιφανείας τῆς θείας· (p. 530) οἷόν
ἔστι καὶ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου λεγόμενον, « Ἐκεῖ ἔσται
ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. » — « Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνω-
στή τῷ Κυρίῳ. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι κατὰ γνώμην θεοῦ γε-
νήσεται τοιαῦτα, ἐπειπερ ἀρεστὸν αὐτῷ τὸ οὕτω ταῦτα
τότε συμβῆναι· οἷόν ἔστι τὸ, « Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας
αὐτοῦ· » ἀνεὶ τοῦ, ἄκωσῶσάτο αὐτοὺς καὶ ἀρεστοὺς
ἐνόμισεν ἑαυτῷ. Οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν λέγει γνωστὴν

A His nihilominus ita peractis ab aliorum malitia, hi
tamen qui in mei amore permanserint, incolumes
in civitate patrocínio meo custodientur. Deinde per-
git dicere divinam opem, qua omnia ipsis in melius
sub Macchabeorum principatu versa sunt. **357**
Præcedet, inquit, suis Deus tanquam in acie, lege
belli, dux factus et contra hostes instructus :
stansque, inquit, super monte Olearum ex adverso
Hierusalem, concutiet montem, commovebit ante
urbem omnia, ipsamque urbem : ita ut videatur
varie confringi mons motu eo pavefactus rerumque
casum similem esse terræ motui illi, quem sub Ozia
rege a divina ira concitari contigit. Dicit ergo omnia
hyperbolice, ut solet, et quod magnitudine auxilii
suis præbiti, et adversus hostes indignatione, om-
nia prope quassare videbitur. Usus est autem Ozia
similitudine, quoniam ille quoque nullatenus sa-
cerdotii particeps, hoc usurpare voluit : cuius rei
causa Deus terræmotus magnitudine indignationem
suam declaravit. Pari modo nunc quoque, inquit,
propter eos qui mente impia legitimum ordinem
prætergrediuntur, et sacerdotium contra fas usur-
pant, multam Deus ostendit indignationem suam,
elementa omnia commovens ad hostium pernam,
suorum vero salutem. His addit :

Vers. 5-7. — « Et veniet Dominus Deus meus,
et omnes sancti cum eo. » Ex magnitudine, inquit,
rerum gestarum, de longinquo veluti loco, ad au-
xilium nostrum veniens Deus apparebit, cunctum
sanctum secum agens exercitum, id est invisibiles po-
tentias; has enim sanctorum nomine appellat;
quæ ad omne ejus libitum, in humanis rebus mi-
nistrare solent. « Et erit die illa, non lux erit, sed
frigus et gelu erit una die. » Haud reapse lucem vel
frigus geluve dicit, sed potius more suo, fore ut
sol obscuretur, vel occumbat illis; aut alia hujus-
modi : quasi homines in calamitatibus versantes nul-
lum lucis sensum habeant, sed quibusdam tenebris
circumsepti videantur. Ita hic etiam ait : Casuum
magnitudine videbuntur homines ne lucem **358**
quidem aspicere, sed frigore geluque pulsati, in tre-
more et concussione manebunt, dentibus infren-
dentes, ob ingruentium malorum magnitudinem in Dei
adventu juxta Domini dictum : « Ibi erit stridor
dentium ». — « Et dies illa nota Domino. » Id est,
juxta Dei sententiam talia fient, quoniam ei libuit
hæc tunc evenire. Veluti illud : « Novit Dominus qui
sunt ejus » ; id est, familiares suos fecit, et in
charorum numero habuit. Sic diem æit notam Domi-
no, nempe ipsi gratam, quia ex ejus sententia die
illa fient talia, ad hostium punctionem, amicorum
autem salutem. « Et non dies neque nox, et post
vesperam lux erit. » Incumbentibus malis, tantæ

⁷⁰ Matth. viii, 12. ⁸⁰ II Tim. ii, 19.

omnibus offundentur tenebrae, ut nulla sit noctis a die distinctio: adeo tenebrae cuncta occupabunt! His tamen succedet (id enim innuit dictio: post vesperam), succede, inquam, lux, id est divinum auxilium: quia cuncta illa flunt ad hostium punctionem, ut suos ad se recipiat. Propter haec igitur addit:

είναι νυκτός τε καὶ ἡμέρας διαφορὰν· οὕτω σκότος γὰρ λέγει « πρὸς ἑσπέραν » φῶς, τούτεστιν ἡ ἀντίληψις ἡ θεία· ἐπειδὴ πάντα ἐκείνα διαπράττεται ἐπιτιμωρίᾳ τῶν ἐναντίων, ὡς ἂν τοὺς οἰκείους ἑαυτῷ περιποιήσῃεν. Διὰ τούτων ἐπάγει γοῦν·

Vers. 8-11. — « Et die illa egredietur aqua vivens ex Hierusalem. » Id est, tunc purum sacerdotium in urbe Hierusalem constituetur atque legitimum, nec non principatus Deo placens, et doctrina divinis legibus consentanea, quae non illius tantum temporis gentibus opportuna erit, verum etiam posteris. Nam mare primum priores dicit, postremum posteros. Quibus addit: « Estate et verno tempore ita erit, » id est, per omne tempus divino patrocinio perseverabit prosperitas. Sic, inquit, universa terra regem agnoscet et confitebitur unum Deum rerum omnium creatorem ac Dominum. Ipse enim per ea quae facit, suam demonstrat providentiam ac potestatem: perque terram omnes (id est gentis suae homines) perseverant deinceps omni errore **359** liberi, solum ipsam appellantes Deum. Exin diversos locos memorat, volens per omnia dicere, fore ut in parte qualibet nostrae regioni finitima constanter Deus agnoscat: ut atque adoretur, fraude omni atque impietate depulsa. Cum hac, inquit, Dei notitia habitabunt deinceps Hierusalem constanter omnes qui genti nostrae sunt devoti, nemoque in populo irreligiosus erit aut a Deo alienus. Sic enim valent verba, « Non erit ulterius anathema. » Nempe, ut beatus ait Paulus, « Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit ⁴¹. » Igitur nihil ejusmodi posthinc erit; quia nemo item abhinc erit a Deo alienus: cunctique habitabunt deinceps Hierusalem multa cum securitate, quam civitas a divina tutela assequetur propter suum virtutis studium. Atque in his finem facit de Macchabaicis rebus prophetia, et de illorum temporum casibus, et de futuris populi peccatis, et de malis adversariorum manu infligendis, nec non de cura quam Deus circa illos ostendet, honesti videlicet asseclis suum impendens auxilium. Exin vero resumit res ante tempora Macchabaica abs se dictas, ubi praestandis a Zorobabele genti Judaicae bonis recitatis, adjunxerat exercituum Gogi occisionem. Rerum harum hoc etiam loco resumit praedictionem, utpote proximum; ut illis etiam quae post plurimum intervallum eventurae erant, Macchabaicis, inquam, fidem facerent ea quae nuper circa Gogum acciderant: atque ita propheta vaticinium suum utiliore praedictione concluderet. Ait igitur:

εσόμενα τῷ ἔθνει κατὰ λέγων, προσέθηκε τῶν περι τὸν Γῶγ τὴν ἀναίρεισιν. Τούτων δὲ κἀνταῦθα πάλιν ἀναλαμβάνει τὴν μήνυσιν, ἅτε καὶ ἐγγύθεν ἐσόμενων, ὡς ἂν τοῖς τε μετὰ πλείστον γίνεσθαι μὲλ.

τῷ Κυρίῳ, ὡς ἀρεστὴν αὐτῷ, τῷ κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα ἐν αὐτῇ γενέσθαι, ἐπὶ τιμωρίᾳ μὲν τῶν ἐναντίων, σωτηρίᾳ δὲ τῶν οἰκείων. Ὅθεν ἐπάγει· « Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νύξ, καὶ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. » ἐπικρατούτων μὲν γὰρ τῶν κακῶν, τοσοῦτο περιχυθήσεται σκότος ἅπαντι, ὡς μηδεμίαν λήψεται τὰ πάντα· ἀκολουθήσει δὲ τούτοις (τούτο

Στίχ. η'-ια'. — « Καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλήμ. » Ἴνα εἴπῃ, τότε καθαρὰ ἱερωσύνη ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπιτελεσθήσεται καὶ νόμιμος, προστασία τε ἀρέσκουσα τῷ Θεῷ, καὶ διδασκαλία τοῖς νόμοις ἀκόλουθος τοῖς θείοις, ἥτις οὐ τοῖς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τοῦ ἔθνους ἐπιτηδεῖα μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα. Θάλασσαν μὲν γὰρ πρώτην τοὺς τότε λέγει· ἐσχάτην δὲ τοὺς μετ' ἐκείνους· οἷς προστέθεικεν δτι· « Ἐν θέρει καὶ ἐν ἔαρι ἔσται οὕτως. » (p. 531) Ἴνα εἴπῃ ὅτι κατὰ πάντα καιρὸν διὰ τῆς θείας κηδεμονίας ἐπικρατήσει τὰ κρείττω· οὕτω τε, φησὶ, κατὰ πάσης τῆς γῆς ἔσται βασιλεὺς γνωρίζομενός τε καὶ ὁμολογούμενος· μόνος εἶναι Θεός· ὁ τοῦ παντός ποιητὴς τε καὶ Κύριος· αὐτός τε γὰρ δι' ἑῶν ποιῆ, τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐπιδεικνύεται τὴν οἰκείαν· καὶ δὴ καὶ πάντες οἱ κατὰ γῆν (ἵνα εἴπῃ τοὺς τοῦ ἔθνους) διαμένουσι λοιπὸν φητ' ἀλλοιωμένοι μὲν πλάνης ἀπάσης, τὴν ὀνομασίαν δὲ μόνην τὴν αὐτοῦ καλοῦντες ὡς Θεοῦ. Ἔπειτα καὶ περὶ τόπων λέγει διαφόρων, βουλόμενος διὰ πάντων εἰπεῖν, ὅτι κατὰ παντὸς μέρους προσήκοντος τῇ γῆ τῇ ἡμετέρᾳ διαμενεῖ Θεός· γνωρίζομενός τε καὶ προσκυνούμενος, ἀπεληλαμένης πάσης πλάνης τε καὶ ἀσεβείας ἐξ ἡμῶν. Μετὰ ταύτης δὲ, φησὶ, τῆς γνώσεως καὶ οἰκήσουσι τὴν Ἱερουσαλήμ λοιπὸν ἅπαντες βεβαίως οἱ τῷ ἔθνει προσήκοντες τῷ ἡμετέρῳ, καὶ οὐθεὶς ἔσται λοιπὸν ἐν τῷ ἔθνει ἀσεβεῖς χαίρων, οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένος Θεοῦ· τοῦτο γὰρ λέγει, « Καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἔσται ἐτι. » Ὡς γὰρ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, « Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἦτω ἀνάθεμα. » οὐκ ἔσται οὖν, φησὶ, οὐκέτι τοῦτο· ἐπεὶ μηδὲ ἐστὶ τις λοιπὸν ἡλλοτριωμένος Θεοῦ· διαμενεῖ τε λοιπὸν οἰκουμένη ἡ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πάντων μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφαλείας, ἣν ὑπὸ τῆς θείας ἔξει κηδεμονίας διὰ τὴν τοῦ κρείττονος ἐπιμέλειαν. Ἐν μὲν δὲ τούτοις συνεπέρανεν τῶν Μακκαβαϊκῶν τὴν προφητείαν, καὶ τὰ κατ' ἐκείνον ἐσόμενα τὸν καιρὸν, τὰ τε παρ' αὐτῶν πλημμελεῖσθαι μέλλοντα, καὶ τὰ περὶ αὐτοὺς γενησόμενα παρὰ τῶν ἐναντίων, (p. 532) καὶ μὴν καὶ δόσην τινὰ τὴν περὶ αὐτοὺς ἐπιδειξεται κηδεμονίαν ὁ Θεός, τοῖς τοῦ καλοῦ προεστώσι τὴν οἰκείαν παρέχων ῥοπήν. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναλαμβάνει τὰ πρὸ τῆς τῶν Μακκαβαϊκῶν μηνύσεως αὐτῷ ῥηθέντα· ἐν οἷς τὰ διὰ τοῦ Ζοροβάβελ προσ-

⁴¹ 1 Cor. xvi, 22.

λαοσι τὸν χρόνον, λέγω δὲ τοῖς Μακκαθαίκοις, πίστεις ἢ τὰ πρόσφατον περὶ τὸν Γ'ὸν γινόμενα. καὶ τῷ προφήτῃ δὲ ἐγγένεται τὴν οικίαν προφητείαν εἰς χρηστοτέρων μηνῶν συμπεράναι. Λέγει τοίνυν·

Στίχ. 19-20. — « Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτώσις ἣν ἄρθει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. » Τοῦ γὰρ ἔθνους, φησὶν, ἐκείνου τοῦ μεγίστου τε καὶ ἀμαχητάτου περιέσονται τῆ θείᾳ δυνάμει· ὡς ἐστῶτων μὲν αὐτῶν τακῆναι τὰς σάρκας, οὐδὲ προβαίνειν ἐπὶ τὸν πόλεμον ἠωμένων, τῷ φθάνειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας· ἀπαρρηθῆσεται δὲ αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ βλέπειν ἰσχύς, ἐκ τοῦ μεγέθους τῶν καταλαμβανόντων αὐτοὺς κακῶν, μενουσί τε ἀφανοὶ διὰ τὴν τῶν συμδάντων ἀπορίαν· καὶ συντάμω, φησὶ, τοσαύτη αὐτοῦς ἀθρόα κατὰ θείαν ὀργὴν ἔκστασις λήψεται, ὥστε ἕκαστον ἐπὶ τὸν πλησίον τρέποντα τὴν οικίαν χεῖρα, μηδὲ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' οἰεσθαι ἀλλοτρῶν ἐφάπτεσθαι, ὡς κατὰ γε τὸ πλεῖστον ἔργον αὐτοῦς ἀλλήλων γενέσθαι, πλείονας τε αὐτῶν ὑπὸ τῶν οικείων ἢ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων πληττομένους πεσεῖν. (p. 533) Ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιοῦτοις κακοῖς ἐξεταζομένων ἐκείνων, παρατάξεται, φησὶ, καὶ Ἰούδας ἐν Ἱερουσαλήμ· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θαρρῶν ἐπὶ τὸν κατ' αὐτῶν ἐξελεύσεται πόλεμον ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ στρατηγούμενος, ὃς ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς βασιλεὺς αὐτῶν κατὰ θείαν ἀναδέδεικται κρίσιν· οὕτω τε κρατήσουσι τῶν ἐναντιῶν, ὥστε πάντα αὐτοῖς τὰ προσόντα, χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον καὶ ἐσθῆτα, καὶ ὅ τι ποτ' ἂν ἔχοιεν παρ' ἑαυτοῖς ἀγαθὸν, ταῦτα δὴ πάντα ἀφελόμενους τὸν οἰκεῖον αὐξῆσαι πλοῦτον. Τοῦτο γὰρ εἶπε, « Καὶ συνάξει τὴν ἰσχύν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν. » ἰσχύν αὐτῶν εἰπὼν τὰ προτόντα ἀφ' ὧν εἶχον τὸ δύνασθαι. Ὅθεν καὶ σαφηνίζων αὐτὸ, ἐπήγαγε· « Χρυσὸν τε καὶ ἄργυρον καὶ ἱματισμὸν εἰς πληθὺς σφόδρα. » Τοῦτοις ἐπάγει, ὅτι πολλή τις ἀπίλεια καὶ ἵππων ἔσται καὶ ἡμίονων καὶ καμήλων καὶ ὄνων καὶ πάντων τῶν προόντων αὐτοῖς κτηνῶν, ὅποσα παρ' ἐπιτήδεά πως ἑαυτοῖς εἰς τὸν πόλεμον νομίζαντες εἶναι, συλλαβόντες ἦγον μεθ' ἑαυτῶν. Ὁ μὲν δὲ θάνατος αὐτῶν, φησὶ, καὶ ἡ ἀπίλεια τοσαύτη τις ἔσται καὶ τοσαύτη· ὅποσοι δ' ἂν αὐτῶν περιωσθεῖεν, ἐπιγόντες τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐξ ὧν πεπόνθασι, νόμον θήσονται παρ' ἑαυτοῖς, διηλεκτικῶς ἀνιόντες ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν καθήκουσαν ἀποτινύναι τῷ Θεῷ προσκύνησιν, ἐπιτελεῖν δὲ καὶ τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, ἐπειδὴ τοῖς πόρρωθεν παραγινόμενοις ἐπιτήθεο; ὁ καιρὸς θερινὸς ὑπάρχων· καὶ πολλοὶ δὲ τῶν δει' ὑπεροψίαν οὐκ ἀποπληροῦντων ταῦτα, τιμωρίαν ἐπάξω, ἀβροχίᾳ καὶ τῇ ἐντεῦθεν ἀκαρπία καταδικάζων αὐτοὺς. (p. 534) ὡς ἂν αἰσθῶντο τῆς τοῦ πάντων Κυρίου τιμῆς ἀμελοῦντες. Κἂν οἱ τῆς Αἰγύπτου δὲ, κἂν εἰ τινες δὴ ποτε ταύτην ἀναδέξωνται τὴν γνώμην, τὴν αὐτὴν δώσουσι· τιμωρίαν· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι, πολλοὶ τῶν ἀλλοτρῶν ἐκπλαγέντες ἐπὶ τῷ μεγέθει τῶν γεγονότων πολλαχόθεν ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ συρρεύσουσι, τὴν καθήκουσαν τῷ Θεῷ προσκύνησιν ἀποδιδόντες, ὡς καὶ τιμωρίαν ἀπεκδέχεσθαι εἰ μὴ τοῦτο ποιοῖεν. Τοῦτοις ἐπάγει·

Στίχ. 21. — « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου ἅγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι· καὶ ἔσονται οἱ λέβητες ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου ὡς φιάλαι παρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου. » Βούλεται μὲν εἰπεῖν ὅτι· πολλὰ καὶ τῷ Θεῷ ἀνατεθῆσεται παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῶν λαφύρων, ἢ παρὰ τῶν πολεμίων

VERS. 19-19. — « Et hæc erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicumque militaverunt contra Hierusalem. » Gentis illius, inquit, maximæ et inexpugnabilis victores evadent divina virtute : tanquam si stantium illorum labescerent carnes, neque **360** ad pugnam procedere sinerent, Deo ipsorum impetum præveniente pænæ impositione. Auferetur quoque ipsis cernendi vis a magnitudine incumbentium malorum, mutique fient ob eventuum angustias. In summa, tanta illis a Deo ira mentis perturbatio incidet, ut singuli invicem manus afferentes, haud sentiant, sed extraneos pulsare se putent, stantque mutue cædis auctores, majorque illorum pars a suis quam a Judæis percussa cadat. Verum dum illi his malis implicantur, comparabit se ad prælium Judas in urbe Hierusalem, id est, audacter exiit ad hostium oppugnationem duce Zorobabele, qui rex ipsis divino judicio constitutus est. Atque ita poterunt hostibus, ut omnes eorum opes, aurum, argentum, vestem, et quidquid boni secum habuerint, diripientes ad suarum opum cumulum conferant. Sic enim significant verba : « Congregabit fortitudinem populorum omnium in circuitu, » fortitudinem illorum dicens opes a quibus vires accipiebant. Quod declarans, ait : « Aurumque et argentum et vestem valde plurimam. » His addit, multum fore equorum detrimentum, et mulorum, et camelorum, atque asinorum, omniumque apud eos jumentorum, quotquot bello utilia æstimantes, secum adducebant. Et interitus quidem illorum atque exitium tale erit. Quotquot autem ex ipsis salvî supererunt, agnoscentes Dei potentiam ex his quæ sunt passi, legem sibi nec statuent ascendendi perpetuo ad urbem Hierusalem, ibique debitum Deo obsequium persolvendi, nec non tabernaculorum festum agendi, quandoquidem iis qui de longinquo veniunt vernum tempus idoneum est. Multis autem superbe hæc negligentibus pœnas inferam, pluviam et ubertatem frugum negando, ut agnoscant se universalis **361** domini honorem neglexisse. Et si Aegypti incolæ, et si quidam alii hæc prava mente fuerint, pœnam similem perferent. Vult autem dicere, extraneos multos magnitudine eventuum territos, variis ex locis ad urbem Hierusalem concurrere, debitum Deo obsequium obiäturos; et nisi fecerint, pœnam relaturos. His addit :

VERS. 20. — « Die illa erit quod super frenam equi est, sanctum Domino omnipotenti. Et erunt lebetes in domo Domini sicut phialæ ante faciem altaris. » Fore dicit, ut complura Deo offerantur ab Israelitis de manubus quæ ex hostibus retulerint, multa sane et innumerabilia. Sicuti fecit beatus

om.
die
lan
ran
quo
suo
eio
y2
71

ex
ur
no
le
115
N
o
id
E
u
C
S
q
S
i
I
C
A
b
C
P
D
S
16
A
pl
po
inf
ost
au
Mac
bab
exer
etian
rum;
event
rent
ita pr
concl
εσόμεν
άνελα;

[The main body of the page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. The text is mostly horizontal lines of varying thickness and density, making it impossible to read.]

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΑΛΑΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN MALACHIAM PROPHETAM.

Τῶν μακαρίων προφητῶν Ἀγγαίου τε καὶ Ζαχα- **A**
 ρίου μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ
 κατὰ θεῖαν προφητευσάντων ἐνέργειαν, Ἀγγαίος
 μὲν ὁ μακάριος περὶ τε τῆς ναοῦ οἰκοδομῆς διελέ-
 κται τῷ λαῷ, καὶ δὴ καὶ τῶν περὶ τὸν Γ' ὡς μὲν
 τὴν ἀπώλειαν· ὁ δὲ μακάριος Ζαχαρίας ταῦτά τε λέ-
 γει, προστιθεὶς καὶ τὰ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους μετὰ
 πολὺν γεγονότα τὸν χρόνον, καὶ δὴ καὶ ἀποκαλύψει
 πολλὰς καὶ διαφόρους ἐκτίθεται, δι' ὧν τό τε ποικί-
 λον τῆς περὶ αὐτοὺς εὐεργεσίας ἐδήλωσε τοῦ Θεοῦ,
 καὶ διδασκαλίαν παρέσχετο, θεοσεβεῖα τε καὶ ἐπι-
 μελεῖα βίου προσάγειν αὐτοὺς δυναμένην αὐτάρκως.
 (p. 537) Ἐπειδὴ δὲ τῆς θείας προνοίας ἀξιοθύντες
 Ἰουδαῖοι, καὶ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδου, πλεί-
 στων τε ὄσων τετυχηκότες ἀγαθῶν, καὶ δὴ καὶ ἐν
 εὐπραγίᾳ καταστάντες πολλῇ, οὐκ εἰς δέον ἐχρή- **B**
 σαντο τῇ ἀνέσει, τὰ μὲν τῶν ἱερέων, τὰ δὲ καὶ τοῦ
 λαοῦ πλημμελοῦντος παντός, ὡς καὶ τὰς κατὰ νόμον
 ὤρισμένας θυσίας μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκτελεῖν,
 ἀναγκαίως ὁ παρῶν οὐτοσι προφήτης κατὰ θεῖαν
 ἐνέργειαν ἐπὶ τοῦτο προδηθείς, ἐλέγχει μὲν τῶν τε
 ἱερέων καὶ τοῦ λαοῦ τὰς πλημμελείας, ἃς αἰτινές
 εἰσιν, ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἀμεινον μάθοι τις
 ἄν· μὲνυεὶ δὲ καὶ τινα τῶν ἐσομένων. Ὄνομα δὲ
 τῷ προφήτῃ, κατὰ μὲν τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν, Ἀγ-
 γελος· κατὰ δὲ τὴν Ἑβραίων, Μαλαχίας· ἐπειδὴ
 μεταβολῇ τῇ εἰς τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν Ἀγγελος κέκληται ἀντὶ Μαλαχίου. Λέγει δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

CAP. I.

Στίχ. α', β'. — « Λήμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν **C**
 Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι κατὰ
 θεῖαν ἐνέργειαν ἐνεπιστεύθη τὸ τῆς προφητείας ἔρ-
 γον ὁ Ἀγγελος εἰς ἕλεγχον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπειδὴ κοινῇ
 ταύτῃ προσηγορίᾳ τοὺς τε ἱερέας καὶ τὸν λαὸν ση-
 μαίνειν ἤμελλεν· Ἰσραηλίται γὰρ ἅπαντες ἐλέγοντο
 κοινῶς· εἶτα μετὰ τὴν εἰωθυῖαν ταύτην προγραφὴν
 τῶν προφητικῶν βιβλίων, ἀρχεται τῶν οικειῶν λό-
 γων ὁ προφήτης οὕτως· « Θέσθε δὲ ἐπὶ τὰς καρδίας
 ὑμῶν. » Κάλιστα ὡς ἂν παραλελοιπόσιν ἄχρι τοῦ
 δεῦρο ἃ ποιεῖν αὐτοὺς προσήκον ἦν· κελυεὶ νῦν
 τὸ δέον εὖ λογισθαι, (p. 538) καὶ συνιδεῖν μὲν
 ἅπερ ἔπραττον, δοκιμάσαι δὲ ὅπως ἐξέβαινον τοῦ
 προσήκοντος, ὡς ἂν τινα καὶ διόρθωσιν ταῖς ἑαυτῶν **D**
 προσαγάγειν πλημμελείαις. Εἶτα μετὰ τὴν προ-
 τροπὴν καὶ τὴν παραινέσιν καθ' ἣν ἐπιμελεστέρους
 αὐτοὺς περὶ τὸ δέον εἰργάζετο, ἐπάγει· « Ἠγάπησα
 ὑμᾶς, λέγει Κύριος. » Καλῶς γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι πρὸς
 πάντων τὴν ἀγάπην λέγει τὴν οικειάν, ὡσανεὶ πρὸς
 ταύτην κρῖνοιτο μάλιστα ἐλεγχομένοις ἐπὶ τῇ φαι-

363 Cum beati prophetæ Aggæus ac Zacharias
 post populi Babylone reditum divino instinctu pro-
 phetarent, beatus quidem Aggæus de templi ædifica-
 tione disseruit cum populo, et Gogi etiam exitium
 prædixit; beatus autem Zacharias eadem dixit,
 adjectis etiam Macchabæorum rebus quæ multo
 tempore post evenerunt: tum et multas diversas-
 que revelationes addidit, quibus et beneficiorum
 Dei erga Judæos varietatem declaravit, et doctri-
 nam tradidit admovendo illos idoneam pietati
 morumque probitati. Sed quia divinam providen-
 tiam adepti Judæi nec non Babylone reditum, et
 plurima dein bona consecuti, multaque fruentes
 felicitate, haud bene hoc solatio sunt usi; sacer-
 dotibus nimirum ac populo universo peccante, ita
 ut ne statuta quidem sacrificia convenienter face-
 rent: necessario hic noster propheta divina ope-
 ratione ad hoc electus, sacerdotum pariter atque
 populi peccata redarguit: quæ cujusmodi fuerint,
 ex ipsis scriptis melius quispiam cognoscat. Quæ-
 dam etiam futura prædicat. Nomen autem prophe-
 tæ est Græcorum quidem lingua angelus, at He-
 bræorum Malachias; quoniam angelum ita dicere
 solent Hebræi. Quamobrem in Græcorum sermone
 angelus appellatur pro Malachia. Sic autem dicit:
 τὸν ἄγγελον οὕτω καλεῖν Ἑβραίοις ἔθος· ὅθεν καὶ

VERS. 1, 2. — « Assumptio verbi Domini super
 Israel in manu angeli ipsius. » Id est **364** di-
 vina operatione concreditum est prophetiæ opus
 angelo, ad Israelis reprehensionem: namque hoc
 nomine sacerdotes simul et populum denotare
 volebat: cuncti dicebantur communiter Israelites.
 Deinde post hoc solitum prophetiarum librorum
 præcæmium seu titulum, sic initium facit sermonum
 suorum propheta: « Ponite in cordibus vestris. »
 Egrege sic alloquitur illos qui hactenus debita
 officia neglexerant. Jubet ergo nunc quid opus facto
 sit cogitare, et quid egerint considerare, et quan-
 tum a rectitudine exorbitaverint, ut aliquam pec-
 catorum suorum emendationem curent. Mox post
 impulsus et adhortationem, qua eos diligentiores
 ad officium reddidit, prosequitur: « Dilixi vos,
 dicit Dominus. » Bene ingratis ante omnia memo-
 rat amorem suum, ut inde judicentur, de suorum
 morum pravitate convicti. « Et dixistis: In quo
 dixisti nos? » Atqui omnibus exploratum erat,

David post Goliathæ cædem gladium Deo dedicans. A Idem hic quoque dicit, nempe quod equorum frenos interemptis ablatos Deo offerent. Namque a freno tanquam a parte, reliqua arma et spolia denotat, quæ oblaturi erant; singulis pro suo proposito ex manubiis quod visum fuerit afferentibus. Unde addit, lebetes plurimos adductum iri quos hostes secum habuerant, utpote coquendis carnibus idoneos, quorum multitudo phialarum vice fungetur in domo Dei exposita. Vult autem frenis, armorum oblationem designare; lebetibus, divitiarum; more Scripturæ consueto a parte multitudinem denotandi, quotiescunque supervacaneam judicat partium accuratam enumerationem. Certe hic superfluum erat enumerare singillatim hastas, gladios; loricas, lebetes, et quidquid ad usum hominum est, verbi gratia catinos, pocula, et si quid aliud hujusmodi est. Sed a parte, ut nuper dixi, et sæpe adnotavi, se totum designare demonstrat. Jam ut ostendat oblаторum lebetum usum, sic prosequitur: εἰπεὶν πινάκια, ποτήρια, ἣ καὶ εἰ τι τοιοῦτο· ἐκ δὲ πλάκας, ἐδήλωσε τὸ πᾶν εἰπεῖν. Δεικνύς τῶν λεβήτων

VERS. 21. — « Eritque omnis lebes in urbe Hierusalem et apud Judam sanctus Domino omnipotenti. 362 Et venient cuncti immolantes, et summent inde, et coquent in eis. » Oblati quidem lebetes, sancti erunt, utpote oblati in posterum Deo. Commoditas vero hinc erit adducentibus victimas, copiam habendi ubi coquere oporteat, et sacrificia decenter perficere. Nonne enim in primo Regnorum sic loquitur divina Scriptura, dum narrat filiorum Heli iniquitatem? nempe quod veniebat puer sacerdotis, fuscinulam tridentem habens in manu sua, mittebatque fuscinulam in lebetem seu cacabum seu caldarium; et omne quod levabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi⁶². Vult ergo dicere, convenientibus ad Dei cultum in urbe Hierusalem copiam fore lebetum, quibus opus erat ipsis ad explendum sacrificiorum ritum. His addit: « Et non erit Chananæus ulterius in domo Domini omnipotentis die illa. » Quia infames erant Chananæi ob irreligiositatem morumque pravitatem, inquit sic propheta desituros deinceps cunctos de populo Israelitico ab impietate aut qualibet morum malitia, eventibus ipsis edocti quantum bonum sit pietas et virtutis studium. Sic etiam beatus Osee ait⁶³: « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis, opprimere præpotenter dilexit. Dixitque Ephraim: Verumtamen dives factus sum, inveni mihi solatium. » Scilicet Chananæorum nomine Israelitas illos appellat qui illicita agebant, Chananæorum mores imitantes. προσγορή, τοὺς Ἰσραηλίτας τὸ μὴ δέον διαπραττομένους καλέσας, ὡς ἂν τὸν ἐκείνων τρόπον μιμνήσκοντες.

⁶² I Reg. II, 15. ⁶³ Ose. XII, 7.

λῆφονται, πολλά τε ὄντα καὶ ἀριθμὸν νικῶντα· οἷον πεποίηκεν ὁ μακάριος Δαυὶδ μετὰ τὴν τοῦ Γολιάθ ἀναίρεσιν τὸ ξίφος ἀναθείς τῷ Θεῷ. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγει κἀνταῦθα, ὅτι καὶ χαλινούς ἵππων, οὗς τῶν ἀναιρεθέντων ἀφείλοντο, προσοίσεισι τότε τῷ Θεῷ· ἀπὸ γὰρ τοῦ χαλινού ὡς ἀπὸ μέρους ἠβουλήθη τὰ λοιπὰ ὄπλα τε καὶ λάφυρα εἰπεῖν, ἅπερ οὖν ἀνατιθέναι ἡμέλλον, ἐκάστου κατὰ τὴν οἰκίαν πρόθεσιν προσάγοντας τὸ δοκοῦν ἐκ τῶν λαφύρων. Ὅθεν ἐπάγει, ὅτι προσαχθήσονται καὶ λέθητες πλείστοι οὗς ἐπήγοντο οἱ πολέμοιοι, ἐπιτηδέους ἑαυτοῖς εἶναι νομίζοντας εἰς τὴν ἐψησιν τῶν κρεῶν, οἱ δὲ τὸ πλῆθος, φιαλῶν δίκην, ἔσονται τοῦ οἴκου προκειμένοι τοῦ Θεοῦ. Ἐβουλήθη δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ χαλινού τὰ ἀπὸ τῶν ὄπλων ἀνατιθέμενα εἰπεῖν, (p. 535) ἀπὸ δὲ τῶν λεβήτων τὰ ἀπὸ τῶν κτημάτων, ὡς εἴωθεν ἀπὸ μέρους τὰ πλείστα δηλοῦν ἡ θεία Γραφή, ὅτ' ἂν περιττὴν ἠγῆται τὴν κατὰ μέρος ἀκριβολογίαν· ἐπεὶ κἀνταῦθα περιττὸν ἦν τὸ ἀριθμεῖν δόρατα καὶ ξίφη καὶ θώρακας, λέθητάς τε καὶ τὰ ἐν ἀνθρώπων κείμενα χρήσει, οἷον τοῦ μέρους, ὡς εἰπόν τε ἦδη, καὶ ἐπιστημηγνάμην τῶν ἀνατιθεμένων τὴν χρείαν, ἐπάγει·

Στίχ. ια'. — « Καὶ ἔσται πᾶς ὀλέθης ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν τῷ Ἰούδα ἄγιος τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι· καὶ ἔξουσιν πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήφονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐψησοῦσιν ἐν αὐτοῖς. » Οἱ μὲν γὰρ προσκομισθέντες λέθητες, ψησιν, ἄγιοι ἔσονται, ἅτε ἀνακείμενοι λοιπὸν τῷ Θεῷ· ἀφθονία δὲ ἐντεῦθεν ἔσται τοῖς προσάγουσι τὰς θυσιάσεις, τῷ ἔχειν ὅποι προσήκεν ἐψησάσας τὰ τῶν θυσιῶν πληρῶσαι τὸ πρέπον· ἢ γὰρ οὐχ οὕτως ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν ἡ θεία λέγει Γραφή διηγουμένη τῶν υἱῶν Ἠλὶ τὴν παρανομίαν; ὅτι ἤρχετο τὸ παιδάριον τοῦ ἱερέως ὡς ἂν ἠψῆθη τὸ κρέας, καὶ κρέαγμα τριόδους ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ καθίει αὐτὴν εἰς τὸν λέθητα, ἢ εἰς τὴν χύτραν, ἢ εἰς τὸ χαλκίον· καὶ πᾶν ὃ ἀνάβαινεν ἐν τῇ κρέαγμα ἔλαμβανεν ἑαυτῷ ὁ ἱερεὺς; Τοῦτο οὖν εἰπεῖν ἠβουλήθη, ὅτι ἀφθονία λοιπὸν τοῖς ἐπὶ τῇ θεραπείᾳ τοῦ Θεοῦ συνιοῦσι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἔσται λεβήτων, ἐν οἷς προσήκεν αὐτοῖς τὴν ἐπὶ ταῖς θυσίαις χρείαν ἑαυτῶν ἐκπληροῦν. Τοῦτοις ἐπάγει· « Καὶ οὐκ ἔστι Χαναναῖος ἔτι ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος, (p. 536) ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. » Ἐπειδὴ ἐπιβεβλημένοι Χαναναῖοι τὸν τρόπον ἦσαν ἐπὶ τε ἀσεβείᾳ ἐπὶ τε ἠθῶν μοχθηρίᾳ, τὸντο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι παύσονται πάντες λοιπὸν οἱ τοῦ Ἰσραὴλ τοῦ πρὸς ἀσέβειαν ἢ τινα μοχθηρίαν νεύειν ἠθῶν, ἐξ αὐτῶν δεδιδραμένοι τῶν πραγμάτων ἠλίκοι ἀγαθῶν εὐσεβείας τε καὶ ἀρετῆς ἐπιμέλεια. Οὕτως καὶ ὁ μακάριος Ὡση λέγει· « Χαναάν, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, καταδυναστεύειν ἠγάπησε· καὶ εἶπεν Ἐφραΐμ, Πλὴν παπλοῦτηκα, εὐρηκα ἀναφυχὴν ἑμαυτῷ. » τῇ τῶν Χαναάν

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΜΑΛΑΧΙΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ.

COMMENTARIUS IN MALACHIAM PROPHETAM.

Τῶν μακαρίων προφητῶν Ἀγγαίου τε καὶ Ζαχα- A
ρίου μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ
κατὰ θεῖαν προφητευσάντων ἐνέργειαν, Ἀγγαίος
μὲν ὁ μακάριος περὶ τῆς ναοῦ οἰκοδομῆς διελέ-
κται τῷ λαῷ, καὶ δὴ καὶ τῶν περὶ τὸν Γῶγ μὲν
τὴν ἀπώλειαν· ὁ δὲ μακάριος Ζαχαρίας ταῦτά τε λέ-
γει, προστιθεὶς καὶ τὰ κατὰ τοὺς Μάκκαβαίους μετὰ
πολὺν γεγονότα τὸν χρόνον, καὶ δὴ καὶ ἀποκαλύψει
πολλὰς καὶ διαφόρους ἐκτίθεται, δι' ὧν τό τε ποικί-
λον τῆς περὶ αὐτοὺς εὐεργεσίας ἐδήλωσε τοῦ Θεοῦ,
καὶ διδασκαλίαν παρέσχετο, θεοσεβεία τε καὶ ἐπι-
μελεία βίου προσάγειν αὐτοὺς δυναμένην αὐτάρκως.
(p. 537) Ἐπειδὴ δὲ τῆς θείας προνοίας ἀξιοθέντες
Ἰουδαῖοι, καὶ τῆς ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδου, πλεί-
στων τε ὄσων τετυχηκότες ἀγαθῶν, καὶ δὴ καὶ ἐν
εὐπραγίᾳ καταστάντες πολλῆ, οὐκ εἰς δέον ἐχρή- B
σαντο τῇ ἀνέσει, τὰ μὲν τῶν ἱερέων, τὰ δὲ καὶ τοῦ
λαοῦ πλημμελοῦντος παντὸς, ὡς καὶ τὰς κατὰ νόμον
ἑρσιμμένας θυσίας μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκτελεῖν,
ἀναγκαιῶς ὁ παρῶν οὕτω προφήτης κατὰ θεῖαν
ἐνέργειαν ἐπὶ τούτῳ προβληθεὶς, ἐλέγχει μὲν τῶν τε
ἱερέων καὶ τοῦ λαοῦ τὰς πλημμελείας, ἅς αἰτινὲς
εἰσιν, ἐξ αὐτῶν τῶν γεγραμμένων ἄμεινον μάθοι τις
ἄν· μὲν δὲ καὶ τινὰ τῶν ἐσομένων. Ὄνομα δὲ
τῷ προφήτῃ, κατὰ μὲν τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν, Ἀγ-
γελος· κατὰ δὲ τὴν Ἑβραίων, Μαλαχίας· ἐπειδὴ
μεταβολῇ τῇ εἰς τὴν Ἑλλήνων γλῶτταν ἄγγελος κέκληται ἀντὶ Μαλαχίου. Λέγει δὲ οὕτως·

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. α', β'. — « Λήμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν C
Ἰσραὴλ ἐν χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ. » Ἴνα εἴπῃ ὅτι κατὰ
θεῖαν ἐνέργειαν ἐνεπιστεύθη τὸ τῆς προφητείας ἔρ-
γον ὁ ἄγγελος εἰς ἕλεγχον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπειδὴ κοινῇ
ταύτῃ προσηγορίᾳ τοὺς τε ἱερέας καὶ τὸν λαὸν ση-
μαίνειν ἤμελλεν· Ἰσραηλίται γὰρ ἅπαντες ἐλέγοντο
κοινῶς· εἶτα μετὰ τὴν εἰωθυῖαν ταύτην προγραφὴν
τῶν προφητικῶν βιβλίων, ἄρχεται τῶν οἰκειῶν λό-
γων ὁ προφήτης οὕτως· « Θέσθε δὲ ἐπὶ τὰς καρδίας
ὑμῶν. » Κάλλιστα ὡς ἂν παραλελοιπόσιν ἄχρι τοῦ
δεῦρο ἃ ποιεῖν αὐτοὺς προσήκον ἦν· κελεύει νῦν
τὸ δέον εὖ λογίσασθαι, (p. 538) καὶ συνιδεῖν μὲν
ἅπερ ἔπραττον, δοκιμάσαι δὲ ὅπόσον ἐξέβαινον τοῦ
προσήκοντος, ὡς ἂν τινὰ καὶ διόρθωσιν ταῖς ἑαυτῶν
προσαγάγοιεν πλημμελείαις. Εἶτα μετὰ τὴν προ-
τροπὴν καὶ τὴν παραινέσιν καθ' ἣν ἐπιμελεστέροισιν
αὐτοὺς περὶ τὸ δέον εἰργάζετο, ἐπάγει· « Ἠγάπησα
ὑμᾶς, λέγει Κύριος. » Καλῶς γὰρ τοῖς ἀγνώμοσι πρὸ
πάντων τὴν ἀγάπην λέγει τὴν οἰκειαν, ὥσανεὶ πρὸς
ταύτην κρῖνοιτο μάλιστα ἐλεγχόμενοι· ἐπὶ τῇ φασ-

363 Cum beati prophetæ Aggæus ac Zacharias
post populi Babylone reditum divino instinctu pro-
phetarent, beatus quidem Aggæus de templi ædifica-
tione disseruit cum populo, et Gogi etiam exitium
prædixit; beatus autem Zacharias eadem dixit,
adjectis etiam Macchabæorum rebus quæ multo
tempore post evenerunt: tum et multas diversas-
que revelationes addidit, quibus et beneficiorum
Dei erga Judæos varietatem declaravit, et doctrinam
tradidit admovendo illos idoneam pietatis
morumque prohibitam. Sed quia divinam providen-
tiam adepti Judæi nec non Babylone reditum, et
plurima deia bona consecuti, multaque fruentes
felicitate, haud bene hoc solatio sunt usi; sacer-
dotibus nimirum ac populo universo peccante, ita
ut ne statuta quidem sacrificia convenienter face-
rent: necessario hic noster propheta divina ope-
ratione ad hoc electus, sacerdotum pariter atque
populi peccata redarguit: quæ cujusmodi fuerint,
ex ipsis scriptis melius quispiam cognoscat. Quæ-
dam etiam futura prædicat. Nomen autem prophæ-
tæ est Græcorum quidem lingua angelus, at He-
bræorum Malachias; quoniam angelum ita dicere
solent Hebræi. Quamobrem in Græcorum sermone
angelus appellatur pro Malachia. Sic autem dicit:
τὸν ἄγγελον οὕτω καλεῖν Ἑβραίοις ἔθος· ὅθεν καὶ

CAP. I.

Vers. 1, 2. — « Assumptio verbi Domini super
Israel in manu angeli ipsius. » Id est 364
divina operatione conceditum est prophetiæ opus
angelo, ad Israelis reprehensionem: namque hoc
nomine sacerdotes simul et populum denotare
volebat: cuncti dicebantur communiter Israelitæ.
Deinde post hoc solitum prophetiarum librorum
proœmium seu titulum, sic initium facit sermonum
suorum propheta: « Ponite in cordibus vestris. »
Egregie sic alloquitur illos qui hactenus debita
officia neglexerant. Jubet ergo nunc quid opus factio
sit cogitare, et quid egerint considerare, et quan-
tum a rectitudine exorbitaverint, ut aliquam pec-
catorum suorum emendationem curent. Mox post
impulsum et adhortationem, qua eos diligentiores
ad officium reddidit, prosequitur: « Dilexi vos,
dicit Dominus. » Bene ingratum ante omnia memo-
rat amorem suum, ut inde judicentur, de suorum
morum pravitate convicti. « Et dixistis: In quo
dixisti nos? » Atqui omnibus exploratum erat,

quantorum ipsi bonorum auctor exstitisset, sive A antea gestis, sive postea sæpe numero, sive etiam nuper patris. Sed mos est divinæ Scripturæ vocem pro re adhibere, et hominum statum vel affectum voce designare. Velut illud: « Dixerunt: Quis videbit eos⁶⁶? » id est, ita se habuerunt, quasi eos nemo spectaret. Atqui nihil hujusmodi dixerant. Item: « Dixit enim in corde suo: Non movebor a generatione in generationem, sine malo⁶⁷. » Sic enim sese habebant, quasi nihil unquam mali essent passuri. Multaque ejusmodi quis inveniet, quæ cocervare non hujus temporis est. Sic ergo nunc etiam dicit: « Et dixistis: In quo dilexisti nos? » Quasi dicat: A me dilecti, et beneficiis sæpe affecti, improba ingrataque mente fuistis, quasi nec a me dilecti, neque ullo unquam beneficio donati. Dein facta dicit, unde hi cognoscere possent, quanta a Deo bona accepissent.

οὗτε ἡγαπημένοι παρ' ἐμοῦ, οὗτε τιδὸς τετυχηκότες ἀφ' ὧν ἐξῆν αὐτοὺς συνορᾶν ἡλικῶν ἔτυγον παρὰ τοὺς ἀλλοὺς ἀγαθῶν.

365 Vers. 3-5. — « Nonne frater erat Jacob Esau? dicit Dominus; et tamen dilexi Jacob, Esau autem odio habui. Et statui terminos ejus in desolationem, et hæreditatem ejus in domos deserti. Quia si dixerit: Idumæa eversa est, et revertemur atque ædificabimus deserta ejus: hæc ait Dominus omnipotens: Ipsi ædificabunt, et ego destruam. Et vocabuntur ipsi termini iniquitatis, et populus adversus quem stat in acie Dominus usque in sæculum. Et oculi vestri videbunt; et vos dicetis: Magnificatus est Dominus super terminos Israelis. » Nuper fuerant Idumæi puniti, et plurimas experti calamitates, propter mala quæ Israelitis intulerant, quo tempore Assyrii primum et postea Babylonii hostes supervenerant. Jamque hæc prædicta fuerant a beato Davide in Psalmis, ubi ait: « Memor esto, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem, qui dicunt: Exinanite, exinanite usque ad fundamenta ejus. Filia Babylonis misera⁶⁸! » Quibus verbis ostendit, Babylonios poenas daturus, propter illata Israelitis mala. Idumæi etiam cum iis punientur, qui in affligendis Israelitis socii ipsorum fuerunt. Idem postea prædixerat etiam beatus Abdias propheta. Nunc quia illa exitum habuerant, recentesque apud omnes erant inflictæ Idumæis a Deo poenæ, merito ex comparatione cum illis demonstrat suum erga Israelitas amorem, ab horum progenitoribus atque ab Idumæis sumpto initio. Erat enim illorum progenitor Jacob; horum autem, Esau. Dicit ergo, ambos fuisse fratres; cumque naturæ lex communia ipsis omnia faceret, progeniorem quidem vestram, inquit, dilexi, at illorum odi Esau: et usque in hodiernum diem perseveravi, amoris **366** erga vos, odii vero erga illos argumenta exhibere. Namque universam illorum re-

⁶⁶ Psal. LXXIII, 6. ⁶⁷ Psal. x, 6. ⁶⁸ Psal. CXXIV, 7.

(68) Variat hic interpunctio apud antiquos interpretes, aliis ante *Idumæam*, aliis post *pausantibus*.

λόττη τῶν τρόπων τῶν οἰκείων. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἡγάπησας ἡμᾶς; » δήλου παρὰ πᾶσι τυγχάνοντος ὁπόσων αὐτοῖς ἀγαθῶν αἴτιος ἐγεγόνει, εἴτε ἐκ τῶν πρόσθεν ὑπαρξάντων, εἴτε καὶ τῶν ὕστερον πολλακίς, καὶ δὴ καὶ τῶν πρόσφατον γεγονότων· ἀλλὰ γὰρ ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ τὴν φωνὴν ἐπὶ πράγματος λέγειν, καὶ τὴν τῶν τι ποιοῦντων διάθεσιν φωνῇ σημαίνειν· ὅσον τό· « Εἶπον· Τίς ἔμεται αὐτοῦς; » ἀντὶ τοῦ, Διέκειντο ὡς οὐδενὸς ἐφορῶντος τὰ γινόμενα· οὐ γὰρ δὴ ἔλεγον οὕτως· καὶ, « Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐ μὴ σαλευθῶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἀνευ κακοῦ. » Διέκειντο, γὰρ, φησὶν, ὡς οὐδὲν ὑπομενοῦντες πώποτε κακῶν· καὶ πολλὰ τοιαῦτα εἶποι τις ἂν, ἂ μὴ τοῦ παρόντος ἐστὶ συλλέγειν καιροῦ· οὕτως οὖν κἀνταῦθα λέγει τὸ, « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἡγάπησας ἡμᾶς; » ἀντὶ τοῦ, Ἀγαπηθέντες παρ' ἐμοῦ, καὶ εὖ πεπονηότες πολλακίς, μοχθηρᾶ καὶ ἀγνώμονι κεχρημένοι τῇ διανοίᾳ διέκεισθε, ὡς ἂν πώποτε ἀγαθῶ. (p. 539) Εἶτα λέγει τὰ πράγματα

Στίχ. γ'-ε'. — « Οὐκ ἀδελφὸς ἦν Ἡσαῦ τοῦ Ἰακώβ; λέγει Κύριος· καὶ ἡγάπησα τὸν Ἰακώβ, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· καὶ ἔταξα τὰ ὄρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμου· διότι ἐάνεστη, Ἡ Ἰδουμαία(68) κατέστρωπται, καὶ ἐπιστρέφωμεν καὶ ἀνοικοδομήσομεν τὰς ἡρημωμένας αὐτῆς, τότε λέγει Κύριος παντοκράτωρ, Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγὼ καταστρέψω· καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὄρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὧν παρατέτακται Κύριος ἕως αἰῶνος· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὧν ἔβηται, καὶ ὑμεῖς ἐρεῖτε, Ἐμεγαλύνθη Κύριος ὑπεράνω τῶν ὀρίων Ἰσραὴλ. » Πρόσφατον ἦσαν Ἰδουμαῖοι τιμιωρημένοι, καὶ πλείστων ὕσων ἐν πείρᾳ γεγονότες κακῶν, ὑπὲρ ὧν διατεθείκεσαν τοὺς Ἰσραηλίτας κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν Ἀσσυριοὶ τε αὐτοῖς πρότερον καὶ Βαβυλώνιοι μετὰ τοῦτο ἐπῆλθον. Ταῦτα δὲ προεῖρητο μὲν τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ ἐν Ψαλμοῖς· λέγει γὰρ, « Μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδὼμ τὴν ἡμέραν Ἰερουσαλὴμ, τῶν λεγόντων, Ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε ἕως τῶν θεμελίων αὐτῆς· θυγάτηρ Βαβυλώνης ἡ καταίπωρος. » ἐν οἷς ἔδειξεν ὅτι καὶ Βαβυλώνιοι δώσουσι δίκας ὑπὲρ ὧν αὐτοὺς διατεθείκασιν κακῶν· καὶ Ἰδουμαῖοι δὲ τιμωρηθῶσονται συμπράξαντες αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κακοῖς. Προεῖπε δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἀβδίου ὁ προφήτης μετὰ τοῦτο· ἀλλ' ἐπειδὴ νῦν εἰλήφει τὴν ἐκδασιν ἐκεῖνα, καὶ νεαρὰ παρὰ πᾶσιν ἦν ἡ μνήμη τῆς ἐπιγενομένης κατὰ τῶν Ἰδουμαίων παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίας, (p. 540) εἰκότως ἐκ παραθέσεως τῆς πρὸς ἐκεῖνους ἐνδείκνυται τὴν ἀγάπην ἑαυτοῦ τὴν περὶ τούτους, ἀπὸ τῶν προπατόρων τούτων τε καὶ τῶν Ἰδουμαίων τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος. Ἦν γὰρ τούτων μὲν Ἰακώβ, Ἡσαῦ δὲ ἐκείνων. Λέγει τοίνυν, ὅτι Ἀδελφοὶ μὲν ἦσαν ἀμώτεροι· τοῦ νόμου δὲ τῆς φύσεως κοινὰ πάντα αὐτοῖς ποιοῦντος, ἡγάπησα μὲν

Cum Græco conspirat Arabs, cum Hebraico Latino vulgatus.

τὸν ὑμέτερον προπάτορα, ἐμίσησα δὲ τὸν ἐκείνων τὸν Ἰσαῦ· καὶ δὴ διαμεμένηκα μὲν ἄχρι τοῦ δεῦρο, τῆς τε περὶ ὑμᾶς ἀγάπης, καὶ τοῦ περὶ ἐκείνων μίσους· τὴν ἀπόδειξιν παρεσχόμενος· πᾶσαν μὲν γὰρ αὐτῶν τὴν χώραν ἠφάνισα δι' ὑμᾶς, δικᾶς αὐτοὺς εἰσπραττόμενος ὡν καθ' ὑμῶν τετολόμηκασι· πᾶσαν δὲ αὐτῶν τὴν κτῆσιν μετέστησα εἰς ἔρημίαν, ἣν τοσαύτην αὐτοῖς ἐπήγαγον καὶ οὕτω χαλεπὴν, ὥστε κἄν εἰ μεταβαλλόμενοι ποτε βουλευθεῖεν διορθώσασθαι τὰ οἰκία, καὶ ἀνοικοδομήσαι τὰς ἡρημωμένας αὐτῶν πόλεις τε καὶ χώρας, μηθὲν δύνασθαι τοῦτο ποιῆν· ἀπεφηνάμην γὰρ καθ' αὐτῶν ἔρημίαν, καὶ οὐδαμῶς οἶόν τε συστήναι τὰ ἐκείνων πάλιν· ἐπειδὴ κἄν ἐπιχειρήσωσιν οἰκοδομήσαι, καταστρέψω πάλιν· ὥστε ἐκείνοις μὲν νοημα ἐπικεκλησθαι Ἄνομίας ὄντων, ἅτε ἐδοκίμασα πᾶν ὃ τι καλὸν διαπράττεσθαι, ὥστε αὐτοὺς ἐπιγῶναι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν τοσοῦτοις φαιδρύναντος ἀγαθοῖς τὰ ὑμέτερα.

Στίχ. 5. — (p. 541) Εἶτα ἐπιταίνων τὸ ἐγκλημα, Β ἔτι δὲ δοξάζει πατέρα, καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ φοβηθήσεται· καὶ εἰ πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Ὑἱὸν μὲν οὖν ἴδιον, φησὶ, τοιαῦτα διαπράττεσθαι, ἀφ' ὧν κόσμος τις καὶ σεμνολογία περιέσται τοῖς πατράσι· δούλων δὲ τὸ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους ὑπηρετεῖσθαι τοῖς δεσποτικῶς ἐπιτάγμασιν· ἐγὼ δὲ, φησὶν, εἰμὶ μὲν ὑμῶν Κύριος, ἅτε ἐκ τοῦ μη ὄντος ὑμᾶς εἰς τὸ εἶναι παραγαγῶν· δι' ὑπερβάλλουσας δὲ φιλανθρωπίαν τε καὶ χρηστότητα ὕψικωσάμην τε ὑμᾶς καὶ ἐδεξάμην υἱοὺς ἐμοὺς καλεῖσθαι· μεταδεδωκά τε ὑμῖν πατρῴας τοῦ πατέρα ὑμῶν ὀνομάζεις ἐμέ· ὁρῶ δὲ πρὸς οὐδέτερον ὑμᾶς ἐγγνωμονούντας· οὔτε γὰρ ὡς πατέρα τῆ καλοκαγαθία τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν οἰκείων σεμνύνειν ἐσπουδάκατε, οὔτε ὡς δεσπότην δεδοκίματες τῶν ἐπιταγμάτων φρονιζετε τῶν ἐμῶν. Οὕτω δὴ κοινὸν κατὰ πάντων τὸν ἔλεγχον ποιησάμενος, διορίζει καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, καὶ δὴ διαλεγόμενος πρὸς τοὺς ἱερέας οὕτω φησὶν· Ὑμεῖς, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ ὄνομά μου. Ὑμεῖς, φησὶν, οἱ τὴν λειτουργίαν ἐμπεισιτευμένοι τὴν θείαν, καὶ ὁδηγοὶ τοῖς λοιποῖς ὀφειλοντες εἶναι τῶν κρείττων, τοιαῦτα διαπράττεσθε ἀφ' ὧν οὐδενὸς ἄξιον ὄντα με λόγου δείκνυτε τοῖς τὰ παρ' ὑμῶν πραττόμενα ὄρωσι. Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἐφαυλίσασμεν τὸ ὄνομά σου; Ὁμοίως κἀνταῦθα λέγων τὸ εἶπατε, ἵνα εἴπῃ ὅτι, Ἐκ πολλῆς τῆς ἀπροσεξίας οὐδὲ ἀσθησῖν ἔχετε ἐπὶ τῷ τοσοῦτῳ πλημμελήματι, ἀλλὰ δέικεσθε ὡς οὐδὲν ἄστοπον διαπραττόμενοι, καίτοι γε τοσοῦτον ἐργαζόμενοι κακῶν.

Στίχ. 6. — Εἶτα λέγει καὶ τὸ γινόμενον· Ἐπροσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριον ἄρτους ἡλισθημένους. Ὁ γὰρ κατὰ τὴν τοῦ νόμου διδασκαλίαν, οὐδὲ κατὰ τὰς Μωσαϊκὰς διατάξεις, (p. 542) σὺν ἐπιμελείᾳ ποιείσθε τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν, ἀλλὰ κοινούς καὶ ὡς ἔτυχεν γεγονότας παρὰ τὸ διατεταγμένον λαβόντες, αὐτοὺς ἐπιτίθετε τῇ τραπέζῃ· λέγει δὲ ἡλισθημένους· τοὺς ζυμωτοὺς, ὃ προδήλιος ἐναντίον ἦν τῷ νόμῳ ἀζύμους ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου κελεύοντι προσέγεσθαι τοὺς ἄρτους, ζυμωτὸν δὲ μηδὲλως. Πα-

gionem vestri gratia desolavi, panes ab iis reposcens ob ea quæ in vos ausi sunt: tum et illorum prædia omnia in solitudinem verti, quam tantam tamque horridam iis intuli, ut etiamsi forte conversi voluerint aliquando semet emendare, et desertas urbes regionesque restaurare, nihil sint effecturi. Decrevi enim illorum locorum vastitatem, nec omnino fieri poterit ut res ipsorum reparentur. Nam si ædificare moliantur, ego rursus evertam: ita ut iis locis appellatio hæreat, Termini iniquitatis, utpote ab iniquitate desolatis. At vobis ita bene facere constitui, ut spectatores ipsimet facti honorum vobis collatorum, Dei potentiam agnoscat, qui tantis bonis vitam vestram lætificat.

Ὑπὸ παρανομίας ἡρημωμένοις· περὶ ὑμᾶς δὲ οὕτως ὑμᾶς θεατὰς γεγονότας τῶν δωρουμένων ὑμῖν ἀγαθῶν,

VERS. 6.—Deinde expostulationem intendens, « Filius, inquit, honorat patrem, et servus dominum suum timebit. Quod si pater ego sum, ubi est honor meus? et si Dominus ego sum, ubi est timor meus? ait Dominus omnipotens. » Filiorum quidem officium est, inquit, ea agere unde ornamentum quoddam et decus parentibus confletur: servorum autem multo cum metu herilibus subservire jussibus. Ego vero, inquit, Dominus vester sum, cui qui ex nihilo vos ad existendum produxi; et summa mea benignitate ac bonitate in meam familiaritatem recepi, et meos filios appellare vos sum dignatus, fiduciamque vobis induli ut Patrem me vocaretis. Cæterum vos nulla in re gratos video: nam neque ut patrem, vestrorum actuum honestate me honorare satagitis; neque ut Dominum verentes, mandata mea pensi habetis. Sic ergo communiter cunctis objurgatis, mox personas singillatim distinguit et actus; et sacerdotes quidem alloquens, sic ait: « Vos sacerdotes, qui despiciitis **367** nomen meum. » Vos, quibus divinum ministerium commissum est, quique duces cæteris ad virtutem esse debetis, ita vivitis, ut nullo me dignum respectu ostendatis iis, qui mores vestros observant. « Et dixistis: In quo despeximus nomen tuum? » Similiter hoc etiam loco ait « dixistis, » pro, Ob gravem scordiam vestram, ne sensum quidem tanti peccati habetis, sed ita animo affecti estis, quasi nihil incongruum gesseritis, quanquam tantam D culpæ molem sustinetis.

VERS. 7. — Mox et rem gestam narrat: « Obullistis altari meo panes pollutos. » Haud juxta legis doctrinam, neque juxta Mosaicæ constitutiones, accurate fecistis panum propositionem, sed communes et prout vobis occurrerunt præter fas sumentes, mensæ imposuistis. Pollutos autem appellat panes fermentatos; manifeste id enim contrarium legi erat azymos jubenti panes offerre, fermentatum nihil. Omnem enim, inquit, oblationem quam Deo afferetis, sine azymo facietis. Quod cum tam perspicuo

mandatum fuisset, contrariam erat panum fermem- A
 tatorum oblationi, cujus causa juste cum iis expo-
 sulat, ut legi prorsus contradicentibus. « Et dixi-
 stis: In quo polluimus ipsos? » Atque ita, inquit,
 agentes ne considerare quidem voluistis rei actæ
 absurditatem. Nam vocabulum « dixistis, » hic
 etiam pro animi affectione ponit: id est, quasi ni-
 hil feceritis, ita animo affecti estis, socorditer et
 absque sensu tantam patranes iniquitatem. « In eo
 quod dicitis: Mensa Domini despecta est, et res ei
 impositas despexistis. » Rursus hic quoque dum
 ait, « in eo quod dicitis, » pro actu affectum animi
 dicit: id est, dum ita vos agitis, nihil aliud mente
 agitare demonstratis, neque aliter vos esse affectos;
 vel quod mensa mea nullo sit digna respectu, ideo-
 que ne imponendorum quidem panum delectum B
 ullum habeatis: cujus rei indicium 368 est quod
 socorditer panum impositionem facitis, nullius pensi
 habentes legitimæ institutionis observantiam, quo-
 niam illos potissimum mensæ imponendos panes
 curare oporteret, ceu pro universo populo oblatos.
 Nam Deus mandaverat, ut sex numero essent, duas
 tribus in singulis agnoscendo, ut in sex panibus
 duodecim tribus reputarentur, pro quibus panum
 propositionem fieri jubebat.

ἄρτους ἐπιμελείας τυγχάνειν ἐχρῆν, ὡς τρόπον τινὰ
 ἐπέλευσεν αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ ἐξ εἶναι τὸν ἀριθμὸν, δύο
 δώδεκα παραλογίζοντο φυλά, ὑπὲρ ὧν δὴ τὴν πρόθεσιν

σαν γὰρ θυσίαν, φησὶν, ἣν ἂν προσφέρητε Κυρίῳ ἐν
 ποιήσετε ζυμωτῶν· οὐκ ἐπὶ οὕτω σαφῶς διατεταγμέ-
 νου ἐναντίον ἦν τῷ ζυμωτοῦ προσφέρειν τοὺς ἄρτους,
 ὑπὲρ οὗ δὴ αἰτιᾶται δικαίως αὐτοὺς ὡς τάναντία τῷ
 νόμῳ διαπραττομένους προδῆλως. « Καὶ εἶπατε, Ἐν
 τίνι ἡλισθήσαμεν αὐτούς; » Καὶ τοῦτο, φησὶν,
 ποιούντες, οὐδὲ συλλογίζεσθαι βούλεσθε τοῦ γινομένου
 τὴν ἀτοπίαν· τὸ γὰρ, « Καὶ εἶπατε, » κἀνταῦθα πά-
 λιν τὴν διάθεσιν λέγει· ἵνα εἴπη, ὅτι Ὡς οὐθὲν δια-
 πραττόμενοι διάκεισθε, ἀναισθησίᾳ καὶ ἀπροσεξίᾳ
 τὴν τοσαύτην ἐργαζόμενοι πλημμέλειαν. « Ἐν τῷ
 λέγειν ὑμᾶς, Τράπεζα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἐστὶ, καὶ
 τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδενώσατε. » Πάλιν κἀνταῦθα τὸ
 « ἐν τῷ λέγειν » οὕτω φησὶν, ὡς ἀντὶ πράγματος τὴν
 διάθεσιν δηλῶν· βούλεται γὰρ εἶπειν, ὅτι Τὸ ταῦτα
 ποιεῖν ὑμᾶς, οὐχ ἕτερόν τι κατὰ διάνοιαν ἔχοντας
 δείκνυσιν, οὐδ' ἑτέρως πως διακειμένους, ἀλλ' ἢ ὡς
 οὔτε τῆς τραπέζης τῆς ἐμῆς τυγχάνειν τινας ὀφειλύ-
 σης σπουδῆς, ἀναγκαιῶς τε καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων
 οὐδενὸς ὀφειλόντων ἀξίῳ εἶναι λόγῳ· (p. 543) τοῦτο
 δηλοῖ τὸ βραθύμας ὑμᾶς ποιεῖσθαι τῶν ἄρτων τὴν πρό-
 θεσιν, οὐ φροντίζοντας ὅπως ἂν κατὰ τὴν νομικὴν
 ἐπιτελεσθεῖη διάταξιν. Καὶ πρῶτον μὲν εἶπε τὸ τῶν
 ἄρτων, ὡς ἂν πρῶτον ἁμαρτήματα· ἐπειδὴ περ ἐκεί-
 νους μάλιστα τοὺς ἐπὶ τῆς τραπέζης προτιθεμένους
 ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ προσαγομένους· ἐπειδὴ περ
 φυλῶν ἐν ἑκάστῳ γνωριζομένων, ὡς ἂν ἐν τοῖς ἐξ αἰ
 ἐπέλευσε γίνεσθαι τῶν ἄρτων.

Veras. 8, 9. — Aliud quoque mox subdit illorum C
 peccatum. « Quoniam si obtuleritis cæcæm victimam,
 non est malum. Et si obtuleritis claudam
 vel ægrotantem, non est malum. » Dum ejusmodi,
 inquit, victimas offertis, peccare non existimatis.
 Et rei actæ absurditatem ostendens: « Offer id, in-
 quit, duci tuo, si excipiet, si suscipiet faciem tuam,
 dicit Dominus omnipotens. » Agesis, si per rei actæ
 absurditatem non agnoscis, fac periculum in offe-
 rendo principi gentis tuæ, et videsis num excipiat,
 num tui reverens hanc injuriam dissimulet. Non-
 me contra a te magis offensus quam honoratus,
 contumeliose te rejiciet cum tali oblatione tua?
 Demonstrata vero utraque absurditate tum panum
 tum victimarum, addit: « Nunc vero placate faciem
 Dei vestri, eumque deprecemini, ut vestri misereatur. D
 » Age jam abhinc priora emendate peccata, et
 his omiſſis, præteritorum etiam postulate a Deo
 veniam. Iis que merito timorem incutiens, « In vestris,
 inquit, manibus hæc sunt. » Recens est calamita-
 tam experientia, in quas paulo ante incidistis ob
 debiti officii negligentiam, quorum præcipue me-
 mores studium omne honestati debetis impendere.
 « An ex vobis suspiciam facies vestras? dicit Do-
 minus omnipotens. » Hinc 369 debetis cognosce-
 re, me ne nunc quidem vos peccantes, respectu
 dignos habiturum, nisi poenitendo delicta vestra
 emendetis.

Ἄφ' ὧν ὀφείλετε εἶδέναι, ὡς οὐδὲ νῦν ὑμᾶς ἁμαρτάνοντας αἰδεσθήσομαι, εἰ μὴ μεταμελεία τινὰ διόρθωσιν
 ἐπαγάγοιτε τοῖς πλημμελουμένοις παρ' ὑμῶν.

Στίχ. η', θ'. — Ἐξῆς δὲ ἐπάγει καὶ ἑτέραν αὐτῶν
 πλημμέλειαν. « Διότι ἐὰν προσαγάγητε τυφλὸν εἰς
 θυσίαν, οὐ κακόν· καὶ ἐὰν προσαγάγητε χωλὸν ἢ
 ἄρρωστον, οὐ κακόν. » Ἐν δὲ τῷ τοιαῦτα, φησὶ,
 προσφέρειν τῷ Θεῷ θυσίας ἐνεκεν, οὐχ ἁμαρτάνειν
 οἴεσθε· καὶ δείκνυς τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν·
 « Προσάγαγε δὴ αὐτὸ τῷ ἡγουμένῳ σου, εἰ προσδέξ-
 εται, εἰ λήφεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παν-
 τοκράτωρ. » Ἀλλὰ γὰρ εἰ μὴ κατὰ σαυτὴν συνορῆς τοῦ
 γινομένου τὸ ἄτοπον, παρὰ σθητὶ αὐτὸ προσαγαγεῖν
 τῷ τὴν ἡγεμονίαν ὑμῶν πεπιστευμένῳ· καὶ θέσσαι
 δὴ εἰ δέξεται, εἰ αἰδοῖ τῇ πρὸς σὲ κομιεῖται τὴν ὕβριν·
 οὐχὶ δὲ τούναντιον ὡς ἂν ὕβρισμένος παρὰ σοῦ μάλ-
 λον ἢ τετιμημένος, προσοβρίσας σε ἀποπέμφει μετὰ
 τοῦ προσκομισθέντος ὄντος τοιούτου; Δείξας αὐτῶν
 ἀμποτέρας τὰς ἀτοπίας τὴν τε ἐπὶ τῶν ἄρτων καὶ
 τὴν ἐπὶ τῶν θυμάτων, ἐπάγει. « Καὶ νῦν ἐξιλάσασθε τὸ
 πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, καὶ δεήθητε αὐτοῦ, (p. 544)
 ἵνα ἐλεήσῃ ὑμᾶς. » Ἀλλὰ γὰρ κἀν τοῖς μετὰ ταῦτα
 διωρθώσασθε τὰ πρόσθεν ὑμῶν ἁμαρτήματα, καὶ παυ-
 σάμενοι τοῦ τοιαῦτα διαπραττεσθαι, ἔτι ὑπὲρ τῶν
 παρεληλυθότων αἰτήσατε συγγνώμης τυχεῖν παρὰ τοῦ
 Θεοῦ. Καὶ φοβῶν εἰκότως· « Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέγονε
 ταῦτα. » Ἐγγύθεν γὰρ ἔχετε τῶν κακῶν τὴν παῖραν·
 οἷς οὐ πρὸ πολλοῦ περιπετώκατε διὰ τὴν τοῦ προσ-
 ἤκοντος ἀμέλειαν, ὧν τῇ μνήμῃ μάλιστα πᾶσαν ἔχειν
 ὑμᾶς ἐπιμελείαν προσήκει τοῦ καλοῦ. « Εἰ λήθομαι
 ἐξ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »

Στίχ. ι'—ιβ'. — « Διότι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. » Οὐ γὰρ χαλεπὸν μοι καὶ νῦν ἄβατον ὑμῖν ποιῆσαι τὸν ναὸν τὸν ἐμὸν, καὶ παῦσαι πάλιν ὑμᾶς τοῦ τῷ θυσιαστηρίῳ ὑπηρετεῖσθαι τῷ ἐμῷ, διαπραττομένους τοιαῦτα ὅπερ οὖν ἦδη πεποιήκα, παραδοὺς μὲν πυρὶ ναὸν, ἐπειδὴ πλημμελοῦντας ὑμᾶς ἀνήκεστα ἐώρων ἐν αὐτῷ· αἰχμαλωσία δὲ ὑμᾶς παραδοὺς, ἐν ἧ καθεστῶτες, οὐδὲν τῶν εἰς ἱερατικὴν λειτουργίαν ἠκόντων ποιεῖν οἶοί τε ἦτε. « Οὐκ ἔστιν θέλημά μου ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ θυσίαν οὐ προσδέχομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Ἐδὲ γὰρ ἴστε ὅτι ἄκρις ἂν τοιαῦτα διαπράττεσθε, ἀποστρέφομαι τε τὰ παρ' ὑμῶν γινόμενα, καὶ τὰς θυσίας ὑμῶν οὐ προσίεμαι· ὥστε οὐδὲ τὸ κέρδος ἀποίσεσθε, (p. 545) οὐπερ οὖν ἐλπιδὶ τῶν θυσιῶν τὴν προσκομιδὴν ποιεῖσθε. « Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν αὐτοῦ τὸ θυσίον μου δοξάσειεν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ· διότι μέγα τὸ θυσίον μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἀπανταχοῦ, φησί, γῆς τὴν ὀνομασίαν τὴν ἐμὴν ἅπαντες διώκουσιν οἱ ὅπου ποτὲ καθεστῶτες τῶν ἀνθρώπων· Θεὸν γὰρ σέβειν ἐσπούδακον ἕκαστος καὶ τὴν τοῦτου περιέπειν ὀνομασίαν, ὡς ἐν Δεσπότου τε καὶ Κυρίου ὅπερ οὖν ἔντος εἰμι ἐγώ· ὥστε εἰ καὶ πεπλανημένοι οἷς οὐ προσήκε τὴν ὀνομασίαν περιτιθέασιν τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν γε ὅπως περιέπουσιν ἅπαντες, καὶ ἐπ' ὀνόματι τῷ ἐμῷ τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσι, πάντων μέγιστον καὶ πάντων ὑπερέχον νομιζόντων τὸ θεῖον· ὑμεῖς δὲ τὸ παρὰ πᾶσιν οὕτω μέγα τε νομιζόμενον καὶ σεπτὸν ἐξυθρίζοντες φαίνεσθε· ἐπειδὴ ἐν τῷ τὴν τράπεζαν τὴν ἐμὴν κοινὴν ἠγεῖσθαι, καὶ μὴδὲν ἔχουσαν πλεόν τῶν λοιπῶν, τὰ τε ἐπιτιθέμενα μηδεμίαν ἀξία νομίζειν σπουδῆς, τοιαῦτά τέ μοι προσφέρειν, τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν προδήλως ἐνυθρίζοντες, φαίνεσθε ἐν οὐδενὸς μέρει τιθέμεναι τὸ θεῖον, ὃ παρὰ πᾶσιν οὕτω τε μέγα καὶ φοβερὸν ὑπελιηπται καὶ σεδάσμιον καὶ πάντων ὑπερέχον δικαίως.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — « Καὶ εἶπατε, Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστί· καὶ ἐξεφύσησα αὐτά, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εἶτα ὑμεῖς μὲν, φησί, σιμνώσατε ὡς ἐκ πόνου καὶ ἰδρώτων καὶ κακοπαθείας προσφέροντες ἰδίας, (p. 546) ἐγὼ δὲ αὐτὰ ἀπέβρυξα, τοσαύτην οὖσαν ὑμῶν τὴν ἐν τῇ προσκομιδῇ καταφρόνησιν θεωρῶν. « Καὶ εἰσφέρετε ἀρπάγματα, καὶ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα· καὶ προσφέρετε αὐτὰ εἰς θυσίαν· εἰ προσδέχομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς θυσίαις τοιαῦτα προσκομιζέτε, ἔτι μᾶλλον αὐτὰ ἀπεπεμπόμην ὡς φαῦλα καὶ ἐκ φαύλης προσφερόμενα γνώμης. Εἶτα καὶ νόμον τιθεῖς, « Καὶ ἐπικατάρατος ὃς ἦν δυνατὸς καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἄρσεν· καὶ ἡ εὐχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ· καὶ θύει διεφθαρμένα τῷ Κυρίῳ· διότι βασιλεὺς μέγας ἐγώ εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ τὸ θυσίον μου ἐπιφανὲς ἐν τοῖς ἔθνεσι. » Πᾶς δὲ, φησὶν, εὐχὴν ἐπὶ θυσίᾳ πεποιημένος, εἶτα εὐπρωῶν καὶ δυνάμενος ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ ποιμνίων προσάγειν ἄρσεν τε καὶ ὄχιμιον

A VERS. 10-12. — « Quoniam et in vobis claudentur ostia, neque succendetis altare meum gratis. » Non est enim mihi arduum, templum meum vobis inaccessum efficere, vobisque ministerio altaris mei interdicere, talia agentibus : quod reapse jam feci, igni templum tradendo, postquam vos intolerabiliter peccare in eo animadverti, nec non in captivitatem amandando, in qua constituti nihil ad sacerdotale ministerium pertineas agere poteratis. « Non est voluntas mea in vobis, dicit Dominus omnipotens ; neque victimam accipiam de manibus vestris. » Probe scitote, me quandiu ita vos geritis, aversaturum quidquid sit a vobis, neque sacrificia vestra admissurum : quamobrem ne emolumentum quidem reportabitis, cujus spe sacrificia adducitis. « Quoniam ab ortu solis usque ad occasum ejus, nomen meum honorificatur, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et mundum sacrificium. Quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. » Ubique, inquit, terrarum nomen meum cuncti sectantur cujusque regionis incolæ. Nam singuli Deum colere satagunt, ejusque nomen venerari ceu principis atque domini : cujusmodi revera ego sum : adeo ut, etsi error decepti nomen illis quos non decet imponunt, nihilominus nomen adhuc meum quodammodo honorant omnes, et in nomine meo sacrificia perficiunt, dum omnium rerum maximam et excellentissimam judicant divinitatem. Vos tamen rem omnium opinione magnam ac venerabilem contumelia prosequi videmini, quia dum mensam meam existimatis profanam, et nihil pluris quam alias, et quæ illic imponitis nullo delectu dignamini, et hæc mihi offerentes nomini meo manifeste injurii estis, hiuc, inquam, Deum 370 flocci fieri a vobis constat, qui omnium judicio magnus est et terribilis et augustus et res omnes merito excedens.

VERS. 13, 14. — « Et dixistis : Hæc ab ærumna sunt. Et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. » Deinde vos, inquit, gloriamini quasi ex labore, sudoribus, ærumnaque propria offerentes ; attamen ego hæc rejeci, tantum vestrum in offerendo contemptum videns. « Et inferebatis rapinas, et clauda, et languida, et ea sacrificii loco dabatis. Num ego ea recipiam de manibus vestris ? dicit Dominus omnipotens. » Quoniam hæc victimæ causa afferebatis, equidem ut vilia villique ex mento oblata respuebam. Mox et legem recitans : « Maledictus, » inquit, « qui dives erat, habebatque in grege suo masculum : et oratio ejus in ipso : et sacrificat corrupta Domino. Quia rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, nomenque meum illustre in gentibus. » Quicumque, inquit, precem facit sacrificando, et cum sit dives possitque ex suis gregibus offerre masculum, et probatum, et quod Deo offeratur dignum ; si id tamen minime offerat, sed vile aliquid et corruptum Deo

sacribet. is, inquam, summa dignus poena est : A quia Deo omnium dominatori, et cunctis hominibus ob propriae naturae magnitudinem cognito, copiam rei dignae habens, deteriorem offert.

καὶ οἶον προσάγεσθαι πρέπον Θεῷ· καὶ τοῦτο μὲν οὐ προσάγων, φαῦλον δέ τι καὶ διεφθαρμένον θύων τῷ Θεῷ, τῆς ἐσχάτης ἄξιός ἐστι τιμωρίας· ἐπειδὴ Θεῷ πάντων βασιλεύοντι, καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς οἰκίας ἐγνωσμένῳ φύσεως, εὐπορῶν ὧν δεῖ, προσάγει τὰ μὴ τοιαῦτα.

CAP. II.

ΚΕΦ. Β΄.

VERS. 1, 2. — « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes : Nisi audieritis, et nisi posueritis in corde vestro dare gloriam nomini meo, ait Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et maledicam benedictioni vestrae, et maledicam ei : et **371** dissipabo benedictionem vestram, et non erit in vobis, quia vos non ponitis in corde vestro. » En ego haec de vobis decerno, qui sacerdotali ministerio fungimini; quod nisi nunc velitis sedulo dictis meis attendere, et ministerii sedulitate debitam convenientemque Deo gloriam reddere, maximam vobis poenam inferam; et hunc honorem quo interim fruimini, in dedecus et ærumnarum experimentum convertam; vobisque omnem sacerdotalem detraham honorem, ita ut nemo vestrum dignitati huic succedat. Patet enim maledictionem dici pro poena et ærumnarum experimento : benedictionem vero, pro bonorum fruitione. Quamobrem sic sacerdotium quoque appellat, ceu bonorum multorum causam tum his qui illud possident, tum etiam illis quorum gratia id exerceri contingit.

VERS. 3, 4. — Deinde ob magis demonstrandam indignationem suam, « Ecce ego, ait, projiciam humerum, et dispergam ventriculum in facies vestras, et suscipiam vos in id ipsum. » Mandatum erat a lege, ut quasi electum aliquod, separaretur Deo humerus. Haud ultra igitur ne hoc quidem a vobis recipiam; etenim nulla re ego indigens, utilitatis vestrae gratia sic fieri constitueram. Nunc autem quia tantum mei contemptum ostenditis, ut me re tali honorare putetis, humerum nimirum mihi offerendo, vobis hunc retroago, ut indignationis meae argumentum vobis exhibeam. Sinam vero vos hoc etiam vesci cum animalium stercore; quoniam hoc a vobis in solemnitatibus offerri dignum est, quas nequitia polluitis; communemque ob ea quae egistis poenam adducam. Id enim significant verba, « suscipiam vos in id ipsum. » « Et scietis, quod ego Dominus miserim ad vos præceptum hoc, ut esset testamentum meum ad levitas, dicit Dominus omnipotens. » Tunc ex corripiente **372** vos ignominia poenaque accurate cognoscetis potentatum virtutemque meam; et quod ego bene facienti vobis causa jam inde ab initio ad sacerdotalem extuli dignitatem; hæc vobiscum fœdera componens, ut concesso a me fruentes honore, cuncta ad utilitatem ageretis illorum propter quos sacerdotium tenetis. Vos vero nullius hæc pensi habuistis, sed datum vobis conculcastis

Στίχ. α', β'. — « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὕτη πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἱερεῖς· Ἐάν μὴ ἀκούσητε καὶ ἐάν μὴ θέσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν τὸ δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ ἐξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσομαι αὐτήν, καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν· καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε ἐπὶ καρδίας ὑμῶν. » (p. 547) Ἄλλὰ γὰρ ἰδοὺ ταῦτα περὶ ὑμῶν ἀποφαίνομαι τῶν ἐπὶ τῆς ἱερατικῆς καθεστῶτων λειτουργίας· ὅτι εἰ μὴ νῦν γοῦν βουλευθεῖτε σπουδῇ τοῖς παρ' ἐμοῦ λεγομένοις προσέχειν, καὶ τῇ τῆς λειτουργίας ἐπιμελείᾳ τὴν προσήκουσαν τε καὶ ὀφειλομένην ἀποτίσαι τῷ Θεῷ δόξαν, μεγίστην ὑμῖν ἐπάξω τιμωρίαν, καὶ τὴν τιμὴν δὲ ταύτην ἧς ἀπολαύετε νῦν, εἰς ἀτιμίαν τε καὶ πείραν μεταστήσω κακῶν, πᾶσάν τε ὑμῶν τὴν ἱερατικὴν ἀφελῶ τιμὴν, ὡς μηδένα ἐξ ὑμῶν εἰς διάδοχον τῆς ἀξίας γενέσθαι ταύτης· εὐθὺλον γὰρ ὅτι κατάραν μὲν τὴν τιμωρίαν λέγει, καὶ τὴν πείραν τῶν κακῶν· εὐλογίαν δὲ, τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ὅθεν οὕτω καὶ τὴν ἱερωσύνην ὀνομάζει, ὡς πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίαν τοῖς τε ἔχουσι καὶ τοῖς ὑπὲρ ὧν ἐπιτελεῖσθαι συμβέβηκε ταύτην.

Στίχ. γ', δ'. — Εἴτα εἰς μερίζω ἐνδείξιν τῆς ἀγανακτήσεως τῆς οἰκίας· « Ἴδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὦμον, καὶ σκορπιῶ ἐνυστρον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. » Κεκελευσμένος ἦν ἐν τῷ νόμῳ ὡς τι ἐξαίρετον ἐκ τῶν θυσῶν ἀφαιρεῖσθαι τῷ Θεῷ τὸν ὦμον· Οὐκέτι οὖν, φησὶν, οὐδὲ τοῦτο δέξομαι παρ' ὑμῶν, ἐπεὶ μηδὲν θεόμενος εἰς ὠφέλειαν ὑμετέραν διαταξάμενος οὕτω γίνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ ἐν τοσοῦτοις τὴν περὶ ἐμὲ δεικνύντες ἀμέλειαν, τούτῳ με οἰσεθε τιμῆν, τῷ τὸν ὦμον ἀφαιρεῖν μοι, ὑμῖν αὐτὸν ἀποστρέφω, τῆς ἀγανακτήσεως ἔλεγχον παρεχόμενος τῆς ἐμῆς· ἐάσω δὲ ὑμᾶς καρποῦσθαι καὶ τοῦτο μετὰ τῆς κόπρου τῶν ζώων· ἐπειδὴ τοῦτο ὑμῖν ἐν ταῖς ἑορταῖς προσάγεσθαι πρέπον, (p. 548) ἅς τῇ κακίᾳ τῶν πραττομένων μολύνετε, κοινήν τε ἅπασιν ὑμῖν τὴν ὑπὲρ τῶν πραττομένων ἐπάξω τιμωρίαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, « λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. » — Καὶ ἐπιγνώσασθε διότι· ἐγὼ Κύριος ἐξαπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευίτας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Τότε ἐκ τῆς περιγνομένης ὑμῖν ἀτιμίας τε καὶ τιμωρίας αἰσθησεσθε ἀκριβῶς τῆς τε ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἐμῆς· καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν εὐποιοῦν ὑμᾶς βουλόμενος ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἱσρατικὴν παρηγάγον ἀξίαν, τοιαύτας τινὰς θέμενος πρὸς ὑμᾶς τὰς συνθήκας, ἵνα τῆς παρ' ἐμοῦ δοθείσης ἀπολαύοντες τιμῆς, ἅπαντα πρὸς τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν ποιῆτε ὑπὲρ ὧν μέτετε τὴν ἱερωσύνην· ὑμεῖς δὲ οὐδένα τούτων ἐποίησασθε λόγου,

ἀλλὰ τῆς τε δοθείσης ὑμῖν ὑπερίδατε τιμῆς, καὶ ἀμε- A
λείψ τοσαύτη τὴν ἐμὴν παραδεδώκατε λειτουργίαν.

Στίχ. ε'-ζ'. — Εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῆς Ιερουσόνης ἐκ τοῦ Ἀαρὼν εἴληψε τὴν ἀρχὴν, ὃς πρῶτος ἀρχιερεὺς κατὰ θεῖαν προβολὴν ἀπεδείχθη, ἐπάγει· « Ἡ διαθήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης· καὶ ἔδωκα αὐτῷ φόβον φοβεῖσθαι με. καὶ ἀπὸ προσώπου ὀνόματός μου σφάλλεσθαι αὐτόν· νόμος ἀληθείας ἦν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐκ ἠύρεθη ἐν χειρῶσιν αὐτοῦ· ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἀπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας· ὅτι χελεὶ ἱερώως φυλάσσεται γνώσιν, (p. 549) καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἀγγελος Κυρίου παντοκράτορος ἐστίν. » Ἐκείνον γοῦν πρῶτον, φησὶν, ἐπιλεξάμενος, συνθήκας πρὸς αὐτὸν ἐθέμην, ἐπαγγελάμενος μὲν αὐτῷ καὶ ζωῆς μακρᾶς καὶ εἰ- B
ρήνης ἀπόλαυσιν, καλεῖσθαι δὲ τὸν φόβον ἐπὶ τῆς θιανότητος ἔχειν τὸν ἐμὸν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ δέουτος καὶ τὴν μνήμην ποιεῖσθαι τὴν ἐμὴν· ἵκωλοῦθησε δὲ ἄρα καὶ τὰ παρ' ἐκείνου πρέποντα τῇ τιμῇ τῇ παρ' ἐμοῦ· ἐπειδὴ θέθεικε μὲν ἑαυτῷ νόμον τοῦ ζῆν τε σὺν ἀληθείᾳ, καὶ ἅπαν ἀποστρέψασθαι ψεύδος· ἐφθέγγαστο δὲ οὐδαπώποτε ἀδικον οὐθέν, οὐθ' ὁ βλάστης αἴτιον τοῖς ὑπὸ τὴν Ιερουσόνην ἐγίνετο· ὑπερδὲ τούτων ἀκολούθως ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς ἐμαῖς, αὐτοῖς τε ἐν εἰρήνῃ διῆγεν, ἐν οὐδενὶ πώποτε πρὸς με διενεχθεὶς, οὐδέ τι τῶν ἐμῶν διαπραξάμενος ἐναντίων τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, « ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ· » καὶ πολλοὺς δὲ ὄσους ἐπὶ τὸ κρεῖτερον ἐκ τοῦ χειρόνος ἐπα- C
νήγεν· συντόμως τε εἰπεῖν, ὃ μάλιστα πρέπον ἦν ἱερεὶ διεπράττετο, διδάσκων μὲν τῆς ἀληθείας τὴν γνώσιν, πρὸς δὲ τὸν νόμον τὸν θεῖον ἅπαντας τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπανάγων, καὶ διδάσκων ὅπως ἂν ἀσχολοῖντο πάντοτε περὶ αὐτόν· τοῦτο γὰρ ἱερώως ἔργον, ἀγγέλου τινὸς τάξιν ἐπέχειν τεταγμένους τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις, καὶ πάντας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἐπανάγοντος, ὅπερ οὖν καὶ τοῖς ἀγγέλοις περὶ ἡμᾶς ἔργον ποιεῖν. Ταῦτα μὲν δὴ πρὸς τὸν Ἀαρὼν ἐθέμην τὰς συνθή- C
κας, (p. 550) ὃς καὶ ἀκόλουθα τοῖς ἐμοῖς διεπράττετο τὴν ἐκείνου, πάμπολυ τούτων ἐστὲ κειχωρισμένοι. Πῶς καὶ τίνα τὸν τρόπον;

Στίχ. η'-ι'. — « Ὑμεῖς δὲ ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἠσθενήσατε πολλοὺς ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευὶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐξεστράπητε γὰρ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς· ὥστε καὶ τοὺς λοιποὺς, ῥαθυμῶς περὶ τὸν νόμον ποιῆσαι· οὕτως τε πάσας συντόμως εἰπεῖν τὰς συνθήκας, ἃς πρὸς ἐκείνον ἐθέμην, βουλόμενος αὐτὰς καὶ ἐπὶ τῶν ἐκείνου διαδόχων κρατεῖν, τῇ οἰκίᾳ διεφθείρατε κακίᾳ. « Καὶ ἐγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἐξουδενωμένους καὶ παρει- μένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη· ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Καλῶς ἐκ τῶν πρὸ βραχείως γεγονότων αὐτοῖς σαφρονίζει· τοιαῦτα γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς διαπραττομένους εὐρῶν, αἰχμαλωσίᾳ παραδέδωκα τὸ μὴδὲν ἀποδείξας, καὶ πάντῃ τῆς ἱερατικῆς ἔξω καταστήσας τιμῆς ἀνθ' ὧν οὐδένα λόγον ποιεῖσθαι τῶν προσταγμάτων ἰδούλεσθε τῶν ἐμῶν, συνεπρά- τετε δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀμελεῖν τῶν νόμων, οὐκ σαφρονίζεσθαι παρ' ὑμῶν δίκαιον ἦν· τοῦτο γὰρ

honorem, meumque ministerium concordia san- gessistis.

Vers. 5-7. — Exin quia sacerdotium ex Aarone initium ceperat, qui primus pontifex divina electione processit, prosequitur : « Fœdus meum fuit cum eo vitæ et pacis, et iudicii ei timorem ut timeret me, et a facie nominis mei formidaret. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus : in pace dirigens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniquitate. Quoniam labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini omnipotentis est. » Cum illo itaque primo omnium electo fœdus pepigi, promittens ei longæ vitæ pacisque usum, mandansque eidem ut mei timorem mente retineret, multaque cum reverentia mentio- nem mei faceret. Et quidem ille legem sibiimmet constituit, veritatem per omnem vitam servandi, et omne genus mendacii vitandi. Nihil autem unquam injustum locutus est, vel quod vituperationis occasio sacerdotibus fieret. Propterea promissis meis consentaneæ, et ipse pacificam exegit vitam, nulla mecum inimicitia suscepta, nihilque mihi contrarium agens. Sic enim fere sonant verba : « in pace dirigens ambulavit mecum. » Plurimos item ad meliorem frugem ex deteriore transtulit. In summa, quidquid præcipue sacerdotem decebat egit, veritatis 373 tradens notitiam, atque ad Dei legem cunctos sibi subjectos pertrahens, et quomodo eam observarent docens. Hoc est enim sacerdotis opus, ut sit nimirum angeli instar cæteris hominibus datus, ut omnes ad virtutem deducat, quod ipsorum angelorum erga nos officium est. Hæc ego cum Aarone fœdera pepigi, qui reapse consentaneos legi meæ mores præ se tulit. At enim vos sacerdotium illius successione sortiti, mirum quantum a prædictis moribus abhorretis. Quomodo id, inquam?

Vers. 8-10. — « Vos autem declinastis a via, multosque in lege infirmastis, corrupistis Levi fœdus, ait Dominus omnipotens. » Tantopere ab hujus officii observantia declinastis, ut cæteros etiam circa legem socordes feceritis : atque ita, ut breviter dicam, malitia vestra corrupistis fœdera quæ cum Aarone pepigeram, volens ea cum illius quoque successoribus permanere. « Et ego dedi vos contemptos et abjectos in omnes gentes, propterea quod vias meas non custodistis, sed accipiebatis personas in lege. » Præclare ex iis quæ paulo ante accide- rant illos commonet : Talia enim, inquit, cum vos patrare comperissem, captivitati tradidi, ad nihilum redactos, et omni sacerdotali honore spoliatos : quandoquidem nullam mandatorum meorum rationem habere voluistis, imo et aliis æque legem negligentibus cooperatores fuistis, quos potius a vobis emendari oportebat. Sic enim intelligenda sunt verba, « accipiebatis personas in

lege;) id est, reprehendere adversus legem peccantes noluitis. « Nonne Deus unus vos creavit? nonne Pater unus omnium vestrum? Cur ergo unusquisque sivistis fratrem vestrum profanare testamentum patrum vestrorum? » Atqui et vos, inquit, et ille, id est Aaron, ab uno Deo creati estis, quos etiam pari cura atque honore dignatus fuit: quæ enim illi vobisque dixit: « Ego dixi: **Di estis**, et filii Altissimi omnes¹⁴; » quod dictum eos apprime respicit qui sacerdotalem dignitatem, vel ducatum populi tenent. Unde igitur tantam morum corruptelam traxistis, ut ille quidem sui temporis homines emendaverit, atque ad officium diligenter impulerit; vos autem subjectos sacerdotio fratres vestros negligatis, tantopere peccantes, ac propemodum legum mearum observantiam pedibus conculcantes? Quid ergo accidit? **εξαμαρτάνοντάς τε οὕτως, καὶ μονονοχὶ πατοῦντάς γέγονεν;**

Vers. 11, 12. — « Derelictus est Judas, et abominatio facta est in Israele et Hierusalem, quia contaminavit Judas sancta Domini quæ dilexerat, et alienis diis studium impendit. » Igitur, quia et populus illicita patrabat, et vobis sacerdotibus nulla fuit corrigendi ibum sollicitudo, destituti providentia mea in captivitate abiistis: quia nimirum cultu Dei neglecto, quem a vobis potissimum vehementer cura observari oportebat, ad idolorum obsequium conversi estis. Atque ita a sacerdotibus ad omnes verba transferens, quasi et reliqui in eadem sacerdotum nequitia versarentur, communis castigationis ergo hæc addit: « Perdet Dominus hominem qui hæc fecerit, donec humilietur de tabernaculis Jacob, et de offerentibus omnipotenti Domino sacrificium. » Nisi ab hoc vitæ genere recesseritis, omnimoda vos ruina cunctos corripiet, ita ut in extremam abjectionem tum reliqui deveniant: tum et vos ex sacerdotii functione et sacrificiis quæ pro aliis offerre simulatis, nullam seu vos seu illi utilitatem capietis. Posthinc ad aliud illorum transit peccatum. Namque a captivitate reversi, et data a Deo felicitate potiti, ad lascivam versi vitam, priores suas uxores dimiserant, atque aliis oculum cupiditatis adjecerant: et illas quidem quæ longo cum eis tempore vixerant, et malorum etiam captivitatis participes illic fuerant, **375** nunc temere ejeccerant, atque aliis per libidinem adhærebant. Jam cum nullum miseris mulieribus ferretur auxilium, nec quisquam facta hæc objurgaret, necessario injuriam ignominiamque non ferentes ipsæ mulieres, idcirco ad Deum confugiebant multis cum lacrymis multisque ejulatibus, Deique providentiam ut in re desperata implorabant. Propterea sic loqui pergit:

αὶ γυναίκαίς οὐ φέρουσαι, ταύτη ἐπὶ τὸν Θεὸν κατέτρεχον, πολλοῖς μὲν τοῖς δάκρυσι, πολλαῖς δὲ ταῖς οἰμωγαῖς κερημέναι, καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ προνοίας ὡς ἐν ἀδοθηθῆτοις ἀξιοῦσαι τυχεῖν. Ὑπὲρ δὲ τούτων οὕτω φησὶ

¹⁴ Ps I. LXXI, 6.

λέγει τὸ, « λαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ, » ἀντι τοῦ, Ἐλέγγειν τοὺς ἀμαρτάνοντας παρὰ τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν οὐκ ἐβούλεσθε. « Οὐχὶ Θεὸς εἰς ἔκτισον ὑμᾶς; οὐχὶ Πατὴρ εἰς πάντων ὑμῶν; εἴ ὅτι ἐγκατελλίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τοῦ βεβηλώσαι τὴν διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; » Καίτοι γε, φησὶν, καὶ ὑμεῖς κάκεινος (λέγει δὲ τὸν Ἀαρὼν) (p. 551) ὑφ' ἐνὸς τε γέγονατε Θεοῦ, κλημονίας τε καὶ τιμῆς ἡξιώθητε τῆς αὐτῆς· κοινῇ γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ἔφη τὸ, « Ἐγὼ εἶπον, Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » ὅπερ δὴ μάλιστα τοῖς τῆς ἱερατικῆς προεδρίας ἐπιλημμένοις, καὶ ἡγουμένοις ἐν τεῦθεν τοῦ λαοῦ ἀρμότοις. Πόθεν τοίνυν τοσαύτην ἐπὶ τῶν τρόπων ἐσχῆκατε τὴν διαφθοράν; ὥστε ἐκείνων μὲν ἐπανορθοῦσθαι τοὺς καθ' αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸ εἶον ἐπαναγεῖν σπουδῇ, ὑμᾶς δὲ παρορῆν τοὺς ὑπὸ τὴν ἱερωσύνην ὄντας, ἄελφους ὄντας ἰδίως τῶν νόμων τῶν ἡμῶν τὴν ἀκρίθειαν. Τοιγαροῦν τί

Στίχ. ια', ιβ'. — « Ἐγκατελείφθη Ἰούδας, καὶ βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ· διότι ἐβεβήλωσεν Ἰούδας τὰ ἅγια Κυρίου ἐν οἷς ἡγάπησε, καὶ ἐπαθήδυσεν εἰς θεοὺς ἄλλοτριους. » Τοιγαροῦν ἐπαθῆ καὶ οἱ τοῦ λαοῦ τὸ μὴ εἶον ἱερατῶν, καὶ ὑμῖν τοῖς ἱερεῦσι λόγος οὐθεὶς ἦν τῆς ἐκείνων διορθώσεως, ἀρεθίντες τῆς προνοίας τῆς ἐμῆς εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπεληλύθατε· ὑπὲρ ὧν δὴ τῆς θεραπείας ἀμάλησαντες τοῦ Θεοῦ, ἦν δὴ μάλιστα μετὰ πολλῆς ὑμᾶς μετιέναι προσήκον ἦν τῆς σπουδῆς, εἰς εἰδώλων ἐξετράπητε θεραπείαν· οὕτως ἀπὸ τῶν ἱερέων εἰς ἅπαντας ἐκβαλὼν τὸν λόγον, ὡς ἂν τῇ τοῦτων κακίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν γεγονότων τοιούτων, εἰς σωφρονισμὸν ἀπάντων κοινῇ λοιπὸν ἐπάγει· « Ἐξολοθρεύσει Κύριος τὸν ἀνθρώπον τὸν ποιῶντα ταῦτα, ἕως ἂν καὶ ταπεινωθῇ ἐκ σκηνομάτων Ἰακώβ, καὶ ἐκ προσαγόντων θυσιῶν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. » (p. 552) Ἄλλ' εἰ γε μὴ τούτων ἀποσταίητε, φησὶ, παντελῆς ἀπόλεια λήψεται πάντας ὑμᾶς, ὥστε εἰς τὴν ἐσχάτην ταπεινώσειν τοὺς τε λοιποὺς ἀχθῆναι, καὶ δὴ καὶ ὑμᾶς τοὺς ἱερατεῦσιν ἐκ καὶ τὰς ὑπὲρ ἑτέρων θυσιῶν προσποιουμένους, οὐθέν οὔτε ὑμῶν οὔτε ἐκείνων τῇ προσαγωγῇ τῶν θυσιῶν ὠφελίσθαι ὄλων τε ὄντων· ἐντεῦθεν ἐφ' ἑτέραν αὐτῶν μεθίσταται παρανομίαν· ἐπανεθόντες γὰρ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρασχεθείσης αὐτοῖς εὐπραγίας μετεσχηκότες, εἰς ἀκόλαστον ἐτραπέντες βίον, τὰς πρόσθεν αὐτῶν γυναῖκας ἠφίσαν, ἐφ' ἑτέρας ὅπως ποτὲ τρέποντες τὸ ὄμμα· καὶ τὰς μὲν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ συγγεγονυῖα; αὐτοῖς· καὶ δὴ καὶ τῶν κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν κακῶν τῶν τε αὐτόθι ταλαιπωριῶν κεκλιωνηκίας αὐτοῖς ἀπέβαλλον ἀδεῶς, ἐφ' ἑτέρας δὲ ἐτρέποντο ἐξ ἀκολασίας· εἴτ' οὐδεμιὰς ἐντεῦθεν βοηθείας προσαγομένης κακῶς παροῦσαις ταῖς γυναίξιν, οὐδέ τινος τοῖς γινομένοις ἐπιτιμῶντος, ἀναγκαιῶς τὴν τε ὕβριν καὶ τὴν ἀτιμίαν

. Στίχ. ιγ'. — « Καὶ ταῦτα ἃ ἐμίσησαν ἐποιεῖτε ἅ ἔκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ λαυθμῶ καὶ στεναγμῶ ἐκ κόπων· ἔτι ἄξιον ἐπι-
 Γλέψαι εἰς θυσίαν ὑμῶν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν; » Ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, (p. 553) καὶ κλαυθμῶ καὶ στεναγμῶ· οὐ πρὸς τοὺς ὀδυρομένους φησιν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς αἰτίους τούτου· οὐ γὰρ δὴ ταῖς ἀπὸ τοσαύτης ἀνάγκης τε καὶ ἐπιρρείας ἐπὶ τὸν Θεὸν κατατρέχειν ἀναγκαζομένας καὶ τὰ συμβεβηκότα αὐταῖς ἀποδυρομέναις κακὰ, μέμψασθαι ἡμελλεν ὑπὲρ ὧν ταῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι τοῖς ἀδικουσι καὶ τῶν τοιούτων ὀμωγῶν τε καὶ δακρῶν αἰτίους ἐπιμέμψεται δικαίως. Τὸ οὖν « ἐκαλύπτετε » λέγει ἀντὶ τοῦ, Παρασκευάζετε καλύπτεσθαι. Ἐποιεῖτε δὴ, φησὶ, καὶ τοῦτο ὃ πάντων μάλιστα ἀπειρημένον ἦν ἐμοί, καὶ πολλοῦ γε μίσους φαινόμενον ἄξιον· οἷς καλῶς ἐπήγαγε τὸ, « Ἐτι ἄξιον ἐπιγλέψαι εἰς θυσίαν ὑμῶν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; » Πῶς γὰρ δὴ, φησὶ, καὶ δυνατὸν ἢ θυσίαν ἢ ἄλλο τι τῶν παρ' ὑμῶν προσκομιζομένων δέξασθαι με, τῶν γυναικῶν τῶν ὑμετέρων ἐπὶ τοσαύταις ἀδικίαις τε καὶ παροινίαις ἃς ὑπομένουσι παρ' ὑμῶν, τοσοῦτῃ μὲν κλαυθμῶ, τοσοῦτοις δὲ ὀδυρμοῖς ἐπ' ἐμοῦ κεκρημένων; ἃς παριδεῖν οὐκ εὐπρεπὲς ἐμοί· ὥστε εἰ καὶ τὰς εἰς ἐμὲ γινομένας ὑμῶν πλημμελείας παρίδοιμι, ἀλλ' οὐ τί γε τὰς ἀδικίας παρόψομαι τῶν γαμετῶν τῶν ὑμετέρων· ὅμοιον δὲ ἔστι τῷ τοῦ Κυρίου ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγοντος, « Ἐάν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐκεῖ μνηστῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ὑπάγε πρῶτον, διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. » (p. 554) Ὡς γὰρ ἐκεῖ περιττὴν εἶναι λέγει τὴν προσκομιδὴν μὴ τοῦ ἡδικημένου θεραπευθέντος πρότερον, οὕτως κἀνταῦθα φησιν, ὅτι μὴ δυνατὸν με δέξασθαι τι παρ' ὑμῶν δρῶντα.

Στίχ. ιδ', ιε'. — « Καὶ εἶπατε, Ἐνεκεν τίνος; » Κἀνταῦθα πάλιν τὸ « εἶπατε » ὁμοίως εἰπὼν ἀντὶ τοῦ, Καὶ διαπράττεσθε τοσοῦτο κακὸν, ὡς οὐθὲν ἐργαζόμενοι, τοιαύτην τιὰν διάθεσιν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ κεκτημένοι παρανομίᾳ. Εἶτα δεικνύς τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν, ἐπάγει· « Ὅτι Κύριος διεμαρτύρατο ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἣν ἐγκατέλιπες, καὶ αὐτὴ κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου· καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου. » Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης διαταξάμην τῆς δημιουργίας πατέρα τε καὶ μητέρα ἀφιέντας, τῇ γυναικὶ προσκολλᾶσθαι τῇ ἰδίᾳ, ὡς ἂν εἶεν εἰς σάρκα μίαν οἱ θεοί· ὑμεῖς δὲ τοσοῦτον τῶν νόμων ἡμελήκατε τῶν ἐμῶν, ὥστε τὴν ἐκ νεότητός σου συναφθεῖσαν πρὸς γάμον, καὶ κοινωνόν σοι τοῦ βίου γεγονυῖαν, παντὸς ἀφίεναι δίχα λόγου τῆς οἰκίας ἐξωθούμενος (69) τῆς ἰδίας, πρὸς ἣν τοιαῦτα σοι διὰ τῶν γαμικῶν νόμων εἰσὶν αἱ συνθηκαί· ὡς ἂν μία τε εἴητε

⁶⁸ Matth. v, 23.

(69) Cod. v pro c.

VERS. 13. — « Et hæc quæ oderam faciebatis : operiebatis lacrymis altare Domini, et planctu ac gemitu de laboribus. Adhucne dignum est respicere sacrificium, aut suscipere acceptabile de manibus vestris? Operiebatis lacrymis altare Domini, et planctu ac gemitu; quod non de lugentibus dicit, sed de iis qui lugendi causa erant. Non enim Deus mulieribus quæ ex tantis angustiis atque injuria ad se confugere cogebantur, suamque calamitatem deflebant, exprobraturus erat quod ita se gererent; sed patet, Deum injuriam facientibus et hujusmodi ploratum ac lacrymarum auctoribus merito irasci. Ergo « operiebatis » dicit, pro, operiendum curabatis. Id vero agebatis quod a me præcipue vetitum est, multoque odio dignum apparet. Quibus præclare addit: « Num dignum adhuc est me ad vestrum sacrificium respicere, vel quodlibet de manibus vestris munus accipere? » Nam qui fieri poterit ut ego sacrificium vel quidvis aliud a vobis oblatum admittam, quandiu mulieres vestræ in tot injuriis ac petulantibus quas a vobis patiuntur, tanto me gemitu ploratuque pulsant? quas aspernari, indecorum mihi foret: adeo ut si furte peccata vestra adversus me negligerem, haud tamen vestrarum uxorum injurias æquo animo passurus sim. Par vero hoc est Domini in Evangeliiis effato: « Si offeras munus tuum ad altare, ibique recordatus fueris fratrem tuum habere aliquid adversus te, relinque ibi munus 376 tuum in altari, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offer munus tuum ». Nanique ut illic vanam esse dicit oblationem antequam læso satisfiat; ita nunc ait non posse aliquid de vobis suscipi oblatum, quandiu has ita a vobis injuriose tractatas cerno.

VERS. 14, 15. — « Et dixistis, Cur? » Hoc etiam loco rursus verbum « dixistis, » ait, pro, tantum malum egistis; et quasi nihil egeritis, hoc animi habitu estis in tanta nequitia. Postea ostendens rei actæ pravitatem, addit: « Testis est Dominus inter te et uxorem adolescentiæ tuæ, quam deseruisti: quanquam ipsa particeps tua erat, et uxor fœderis tui. Haud alius hoc fecit (id est, nuptias copulavit, nisi Deus) et sunt reliquæ spiritus tui. » Equidem, inquit, olim et ab initio constitui creationis, ut viri, patre ac matre relicta, uxori propriæ adhærerent, ut duo essent in carne una: vos vero tantopere leges meas neglexistis ut feminam tibi nuptiis ab adolescentia copulatam, et vitæ tuæ sociam, nulla interveniente causa domo propria pulsam dimittatis; cum qua tamen tam grave exstiterat ex nuptialibus legibus fœdus; ut nempe caro una essetis, et communis omnia inter vos haberetis. Postea nihilominus hæc

dimissa, tam legitime tibi copulata, ad aliam A libidine stimulante transilis. Neque illud reputas, nuptiis ob generis successionem constare, ut stirps humana, quæ morte exstinguitur, liberorum genitura conservetur. Quamobrem nuptiæ successionis machinamentum a Deo inventæ sunt: Id enim aiunt verba (« reliquiæ spiritus tui, » id est, cum præsentis temporis vitam deponere debeas (prout dictum est, « exhibit spiritus ejus, et revertetur homo in pulverem suum⁸⁸ ») ne totus perire videaris, reliquit tibi Deus successionem memoriæ instar, et residuum substantiæ personæve tuæ. Ea propter respicientem te ad nuptiarum causam, oportebat **377** rem hanc revereri, neque peccare contra legis de his a Deo antiquitus positas, sed eas inviolatas custodire, et in priorum conjugio B perseverare, quas prædictas ob causas duxistis, et non potius suadente libidine, dimissis primis ad secundas transire.

Tum mirabiliter admodum addidit: « Et dixistis: Quidnam quærit Deus aliud quam semen? » Quoniam videbantur ex illegitimis etiam uxoribus liberos suscipere, Hoc, ait, facitis, non quia sacras reveremini leges de nuptiis a Deo positas, sed quia more pecudum ad coitum tantummodo atque ad gignendum incumbitis; et tanquam a Deo sic comparati, ita priores uxores dimittitis, atque ad alteras transitis, nihil interesse putantes utrum ex his liberos suscipiatis an ex illis: cum soire deberetis, liberam propagationis licentiam brutis convenire; rationalibus vero, nuptiarum juxta Dei leges vinculum, atque ex his velle sibi successionem comparare. Etenim hoc etiam loco verbum, « dixistis, » haud vocem denotat; nam nec fieri poterat ut dicerent, Deum nihil aliud quam semen quærere, sed improbam mentis affectionem vult demonstrare; et quod omnia agerent, non tanquam homines rationales, qui legibus debent divinis vivere, sed more pecudum coitum tantummodo et propagationem affectarent. Deinde legem quoque perit: « Et custodite in spiritu vestro; et uxorem juventutis tuæ ne deseras. » Omni itaque sedulitate date in posterum operam, ut non absque decente affectu cum uxoribus vivatis quas olim duxistis, nedum has dimittatis. Et quia ipse Deus per Moysæ libellum repudii dari jussit uxoribus, quanta sit inter utramque rem differentia ostendit dicens:

VERS. 16. — « Sed si odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. » Si quando ex **378** acerbitate mulieris, aut pravo ingenio, aut vitio quolibet eam odio dignam faciente, in hujusmodi de ea sententiam adductus fueris, tunc eam dimittere mandavi, haud equidem nuptialem legem dissolvens, sed ex rei præsentis adjunctis, non tam ob tuam querelam permittens eam dimittere, quam ut ne quoti-

σάρξ, καὶ κοινὰ ἤγοισθε τὰ ἀλλήλων. Ἐτα ταύτην ἀφελς τὴν ἐπὶ τοιούτοις σοι συναφθεῖσαν, ἐφ' ἑτέραν μετῆεις ἐξ ἀκολασίας· οὐδὲ ἐκείνο λογισάμενος ὅτι ἐπὶ διαδοχῇ γένους ὁ γάμος συνέστηκεν, (p. 555) ἕνα θανάτῳ διαφθερόμενον τὸ γένος ἀνσωζήσεται τῇ τεκνογονίᾳ· ὥστε ὁ γάμος μηχανήματα τῆς διαδοχῆς εὐρηται παρὰ τοῦ Θεοῦ· τούτο γὰρ λέγει τὸ ἐπιλείμμα πνεύματός σου, ἂντὶ τοῦ, Ἐπειδὴ ἀποτίθεσθαι μέλλεις τοῦ παρόντος βίου τὴν ζωὴν, οἶόν ἐστι τὸ, « Ἐξελύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χθὺν αὐτοῦ, » ὡς ἂν μὴ παντελῶς ἀπόλλυσθαι δοκίης, ὑπελίπετό σοι τὴν διαδοχὴν μνημόσυνον ὁ Θεός, καὶ λείψανόν τῆς τε ὑποστάσεως τῆς σῆς· ὥστε καὶ πρὸς τὴν αἰτίαν ὁρῶντα τοῦ γάμου, δεδίττεσθαι τὸ πρᾶγμα ἐχρῆν, καὶ μὴ πλημμελεῖν εἰς τοὺς περὶ τούτου θεθέντας νόμους ἀνωθεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, φυλάττειν δὲ αὐτοὺς ἀκραιούτως τῶ μένειν ἐπὶ τῶν προτέρων, ἃς οὕτω τε καὶ ἐπὶ τούτοις ἠγάγεσθε, μὴ μὴν ἐξ ἀκολασίας ἀφιέναι μὲν τὰς πρῶτας, μεθίστασθαι δὲ ἐφ' ἑτέρας.

Kaὶ θαυμασιώτατα ἐπηγάγε· Καὶ εἶπατε, Τί ἄλλο ζητεῖ ὁ Θεός, ἢ σπέρμα; » Ἐπειδὴ ἐδόκουν καὶ ἐκ τῶν παρανόμως συναπτομένων γυναικῶν παιδοποιεῖσθαι, τούτο, φησὶν, οὐχ ὡς νόμος αἰδεῖσθε θεοὺς τοὺς περὶ τοῦ γάμου τεθέντας παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς δίκην ἀλόγων εἰς συνουσίαν τε καὶ τῶ τίκειν μόνον ἐκκείμενοι· καὶ ἐπὶ τούτῳ γεγονότες παρὰ τοῦ Θεοῦ, οὕτω τὰς μὲν προτέρας ἀφίετε, ἐφ' ἑτέρας δὲ ἐρχεσθε, οὐδεμίαν διαφορὰν εἶναι νομίζοντες, ἢ ἐξ ἐκείνων τεκνογονεῖν ἢ ἐκ τούτων· δέον εἰδέσθαι, ὅτι τὸ μὲν ἀδέξ; τῆς διαδοχῆς ἀλόγοις ἀρμόττον, (p. 556) τὸ δὲ λόγου μεταειληφόσι πρέπον τὸ μετὰ τῶν νόμων τῶν θείων μετείναι τε τοὺς γάμους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν στέργειν διαδοχὴν· κἀνταῦθα γὰρ τὸ ἐεῖπατε, οὐ φωνὴν λέγει, ἐπαὶ μὴδὲ οἶόν τε ἦν αὐτοὺς τούτο εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν ἄλλο ζητεῖ Θεός ἀλλ' ἢ σπέρμα, ἀλλ' ἕνα τὴν διάθεσιν εἶπη τῆς διανοίας μοχθηρὰν οὖσαν· καὶ ὅτι οὕτω πάντα ἐπραττον, οὐχ ὡς ἄνθρωποι λογικὸι νόμοις ζῆν ὀφείλοντες θεοῖς, ἀλλ' ὡς δίκην ἀλόγων πρὸς τὴν μίξιν μόνον καὶ τὴν διαδοχὴν ἐκκείσθαι· εἶτα καὶ μόνον τιθεῖς, « Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλίπη. » Τοιγαροῦν πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιήσασθε τοῦ λοιποῦ τοῦ μετὰ τῆς προπούσης διαθέσεως ταῖς γαμεταῖς συνεῖναι, ἃς ἀνωθεν εἰλήφατε, μὴ μὴν ἀφιέναι ταύτας· καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς διὰ Μωϋσέως βιβλίον ἀποστασίου προσέταξε ἰδοσθαι ταῖς γυναῖξι, δεικνύς ὅπως ἐστὶ τὸ διάφορον, ἐπάγει·

Στίχ. 15'. — « Ἄλλ' ἐν μισήσῃς, ἐξαπόστειλον, λέγει Κύριος ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ. » Ὅτι ἂν μὲν γὰρ ἐκ δυσκολίας γυναικός, ἢ τινος μοχθηρῆς, ἢ ὧως ἑτέρων τιῶν τῶν ἀξίαν αὐτῆν τοῦ μισεῖσθαι δεικνύντων, εἰς τὸ τοιαύτην ἔχειν τὴν γνώμην περὶ αὐτῆν καταστήσ; ἀπολύειν αὐτὴν ἐκέλευσα τότε, οὐ τὸν γαμικὴν λύον νόμον, ἐκ δὲ τῶν συμβαινόντων, οὐ παρὰ τὴν σὴν αἰτίαν ἐπιτρέπων σοι μᾶλλον αὐτὴν ἀφιέναι,

⁸⁸ Eccle. xii, 7; Sap. xvi, 11.

ἢ εἰς καθημερινούς καθίστασθαι πρὸς αὐτὴν δια-
πληκτισμούς, (p. 557) μήποτε τι καὶ χειρὸν ὁ μα-
κρὸς ἐργάσθαι χρόνος, καὶ ποῦ καὶ πρὸς φόνον
ὀπιλοσθῆς τῆς γυναικὸς. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν
τοῖς Εὐαγγελίοις πρὸς Φαρισαίους ἐρωτήσαντας,
« Τί οὖν Μωϋσῆς ἔδωκε βιβλίον ἀποστασίου ; » ἐπι-
ήγαγε, « Πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν
οὕτω Μωϋσῆς, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· ὁ
γὰρ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐ-
τούς· καὶ εἶπεν· Ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρω-
πος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ
προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ
ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Τοῦτο λέγει, ὅτι τὸ
μὲν κάλλιστον ἦν κατὰ τὸν ἄνωθεν μετὰ τοῦ προση-
κόντος διαμένειν, ἀλλήλους συνόντας, ἄνδρα τε καὶ
γυναῖκα· εἰδῶς δὲ ὑμῶν τὰς ὀργὰς ἀκαθάρτους ὄ-
σας, ἐκέλευσεν, εἰ αἱ φυόμεναι ἐν ὑμῖν αἰτίαι δο-
κοῦσιν παροξυσμὸν τινα παρέχειν, μᾶλλον ἀφιέναι
τὴν γυναῖκα ἢ ἐκ μίσους πρὸς ἐπιβουλὴν καθίστα-
σθαι φόνου. Εἴτα ἐπιειδῆ ἐνὶν αἰτίαν οὐ παρεχούσης
τῆς γυναικὸς, ἐκ τῆς πρὸς ἑτέραν ῥοπῆς, μίσος
πλάττειν ἑαυτῷ τὸ μὴ δίκαιον, « Ἀποκαλύψει ἀσέβεια
τὰ ἐνθυμήματα ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »
Εἰ γὰρ μὴ τούτων οὕτως ἐχόντων, πλαττόμενοι τὴν
αἰτίαν ἀποπέμποισθε τὰς ἄνωθεν ὑμῖν συναφθείσας
γυναῖκας, ἐστὶν ὁ τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν ἐξεταστὴς
Θεός. Οὐκ καλῶς ἐπήγαγε· « Καὶ φυλάξατε ἐν τῷ
πνεύματι ὑμῶν, καὶ μὴ ἐγκαταλίπητε τὴν συνθήκην·
ὥστε, φησὶν, (p. 558) ἄλλ' διανοοῖα καὶ διαθέσει τῇ
μικρὸν φυλάττετε νόμον, καὶ τὰς συνθήκας παραβάτους
τηρεῖτε μεθ' ὧν ἄνωθεν εἰς τὴν γαμικὴν
ἐηλύθητε κοινωνίαν.

Στίχ. 17. — Συμπεράνας δὲ τὰ τῶν γυναικῶν ἐν τού-
τοις, λέγει καὶ ἑτέραν αὐτῶν οὐ πλημμέλειαν ἀπλῶς,
ἀλλ' ἀσέβειαν· πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τὰ μὲν παρ'
αὐτῶν ἀμαρτανόμενα ὄραν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀλλ' οὐδέ
τι πάσχειν ὑπὲρ τούτων ἔχονται· τούναντιον μὲν οὖν
καὶ δυσχεραίνουσιν ἐν πειρᾷ καθιστάμενοι λυπηρῶν,
καὶ ταῦτα ἤστων πολλὰκις πάσχοντες τῆς ἀξίας· ὑπὲρ
ἑτέρων δὲ μέμφονται τῷ Θεῷ προχείρως, ὡς ἀμαρτα-
νόντων μὲν πλείστα, δίκας δὲ οὐ διδόντων. Τοῦτο
δὲ καὶ παρ' ἐνίκον τῶν ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις τότε γι-
νόμενον, ἐν τούτοις αἰτιώμενος ὁ προφήτης οὕτω
φησὶν· « Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις
ὑμῶν· καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν ; Ἐν
τῷ λέγειν ὑμᾶς, Πᾶς ποιῶν πονηρὰ, καλὸν ἐνώπιον
Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἠδύκχησε· καὶ ποῦ ἐστὶν
ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης ; » Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ ἐκαίνην
ὑμῶν παρῆσσω τὴν ἀσέβειαν, ἐφ' ἣπερ εἰς ἀγανάκτη-
σιν καθ' ἑαυτῶν κινεῖσθε τὸν Θεὸν οὐκ αἰσθάνεσθε·
τὸ γὰρ, « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐ-
τόν ; » κἀνταῦθα ἐπὶ τῆς διαθέσεως αἰτιώμενος λέγει,
(p. 559) ὡς οὐδὲ τοῦ ἀσεβεῖν ἐπὶ τοιοῦτοις ἀσθησέν
ἔχοντες. Τί δὲ ἦν τὸ ἀσέβημα δηλῶν, Φατέ, φησὶν,
ὅτι ἔοικεν ἀρέσκεισθαι τοῖς τὰ κακὰ διαπραττομένοις
ὁ Θεός· καὶ τοῦτο δηλῶν ἐξ ὧν ἐπὶ τοιαύταις πλημ-
μελείαις οὐ διδῶσιν ἄνθρωποι δίκας· καί τοι γε εἰ
τις λόγος τοῦ δικαίου τῷ Θεῷ, προσκόντων ἂν αὐ-
τοῖς κλάσιν ὑπαγαγόντι τὴν ἐσχάτην. Τί οὖν ;

A dianis jurgiis cum ea contenderes, et ne gravius
aliquid longum tempus adduceret, et fortasse etiam
ad uxoris cædem manum armares. Sic enim etiam
Dominus in Evangeliiis, Pharisæis sciscitantibus,
« Cur ergo Moyses repudi libellum dedit ? » respondit :
« Ob duritiam cordis vestri permisit ita Moyses :
ab initio autem non fuit sic. Nam qui ab initio
creavit, masculum et feminam fecit eos, dixitque :
Propter hoc derelinquet homo patrem suum ac
matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt
duo in carne una. » Hoc nempe ait : Pulcherrimum
profecto erat juxta priscam legem in debito officio
permanere, convictu junctos virum atque uxorem ;
verumtamen iras vestras effrenatas videns, præcepit
ut si forte natæ inter vos querelæ graviore
exacerbatione fierent, uxor potius dimitteretur,
quam ex odio ad inferendæ necis consilium vir
procederet. Deinde quia fieri poterat, ut causam
non præbente uxore, cupiditate alterius mulieris
odium injustum simularet maritus, « Revelabit, in-
quit, iniquitas cogitationes vestras. » Si ergo rebus
ita se habentibus, simulata causa repudiaveritis
copulatas vobis olim uxores, est vestrorum ini-
quitatum inquisitor Deus. Tum bene addidit : « Et
custodite in spiritu vestro, neque fœdus deseratis. »
Tota mente debitoque animi affectu nuptialem
custodite legem, et pacta inviolata servate, qui-
buscum olim ad nuptialem convictum accessistis.

VRS. 17. — Sic absoluto de uxoribus sermone,
dicit et aliam Israelitarum non nequitiam tantummodo
sed impietatem. Multi enim homines peccata sua
spectare nolunt, sed nec quidquam ob hæc patendum
sibi putant. Contra potius, ægre ferunt si quid molestum
eis accidat, etiamsi id infra ipsorum meritum sæpe sit.
Verum ad alios quod attinet, irascuntur facile Deo,
quod ii plurimum peccent, nec pœnas luant. Quod cum
apud nonnullos quoque Israelitas tunc contingeret,
hoc reprehendens propheta sic ait : « Qui provocatis
Deum in sermonibus vestris. Et dixistis : In quo
provocavimus eum ? In eo nempe quod vos dicitis :
Omnis qui male facit, bonum est coram Domino, et
in his ipse complacuit. Et ubinam est Deus justitiæ ? »
Sed ne illam quidem prætermittam impietatem vestram,
qua vos nescitis quantopere Deum exasperetis. Nam
verbis, « Et dixistis : In quo eum provocavimus ? »
hic pariter illorum animum accusat, cum sic loquendo,
impios se esse non sentirent. Et quænam esset impietas,
deklarans : Dicitis, inquit, videri Deum delectari male
agentibus ; idque inde apparere, quod ob talia peccata
pœnas homines non persolvant. Quod si Deus juris
rationem haberet, merito illis supremum supplicium
decerneret. Quid ergo ?

CAP. III.

A

ΚΕΦ. Γ'.

VERS. 4. — « Ecce ego mitto angelum meum, et inspiciet viam ante faciem meam, et statim veniet ad templum suum Dominus quem vos quaeritis, et testamenti angelus quem vos vultis. » Quia igitur hæc dicitis, et iustitiæ curam ut punitio fiat, a me exquiritis, mittam angelum qui placitis meis subserviat. Nam verba, « Inspeciet viam ante faciem meam, » hoc dicunt; id est, iste dabit operam, ceu quidam præcursor, **380** ut voluntatem meam exsequatur. Repente autem adero illi ego quoque, operibus memet manifestans in templo: quandoquidem in cunctis quæ Dei decreto fiunt, ministerium quidem angelorum intelligitur, sed Deus in ipsis operans per ea quæ fieri præcipit. Sic etiam manna cibum angelorum ceu ministrorum dicit: « Panem, » inquit, « angelorum manducavit homo¹; » Dei autem ceu dari iubentis: « Mandavit enim nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum². » Porro verbum « veniet » consuevit dicit tanquam in rebus angeli ministerio actis, Deo facto conspicuo qui negotii peracti causa est. Veluti est apud beatum Davidem: « Inclinavit cœlos, et descendit; et caligo sub pedibus ejus³. » Id est ipsius ad auxilium nostrum venientis, ex operibus sensum capimus. Quare postquam dixit: « Veniet in templum suum Dominus quem quaeritis, » addidit, « Et testamenti angelus quem vos vultis: » demonstrans, quod in rebus ministerio angeli effectis, præsentiam suam Deus ostendet. Ego igitur veniam, inquit, quem peccatorum vindicem exquiritis. Aderit simul angelus scæderibus inserviens, quæ sæpe vobiscum pepigi; quem quaerentes, altorem comperietis transgressionis illorum. Hæc consentanea prioribus dixit propheta. Hanc autem de beati Joannis Baptistæ adventu pronuntiatam fuisse locationem⁴, non est mirandum, quia ex rebus verum tunc evasit effatum, posteaquam præcursor atque minister decretorum Dei advenit beatus Joannes; cum eoque apparuit etiam ille, cui testimonium dabat, Christus Dominus, in quo omnium hominum perficienda salus erat.

πρόδρομον καὶ ὑπηρέτην τῶν ὀρισμένων τὸν μακάριον Ἰωάννην, ἅμα δὲ αὐτῷ παρόντα φανῆναι καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ μαρτυρούμενον Δεσπότην Χριστὸν, ἐν σωτηρίᾳ.

VERS. 5. — Mox sibi consentaneus propheta prosequitur: « Ecce venit, ait Dominus omnipotens. Et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis ferre poterit aspectum **381** ejus? » Cum venerit, inquit, Deus publicus haud recte factorum vindex, nemo vestrum qui hæc dicere nunc audet, punitiois gravitatem sustinebit. Evidenter autem his verbis prædicat illis ea quæ sub Macchabæis eventura mala erant, quæ scilicet ob suam populus nequitiam pertulit. Ideo qui hanc dictionem convenire existimat Christo Domino, nec de alio quam de eo pronuntiatam, videtur ignorare rerum hic scriptarum

Στίχ. α'. — « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου· καὶ ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε. » Ἐπειδὴ τοίνυν τοιαῦτά φατε, καὶ τὴν περὶ τοῦ δικαίου ἐπιμέλειαν διὰ τῆς τιμωρίας ἐπιζητεῖτε παρ' ἐμοῦ, ἀποστελῶ μὲν ἄγγελον ὑπηρετησόμενον τοῖς ἐμοὶ δοκοῦσι· τὸ γὰρ, « Ἐπιβλέψεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, » τοῦτο λέγει· ἀντὶ τοῦ, « Ὅς σπουδὴν θήσεται, ὡσπερ τις πρόδρομος, διαπράξασθαι τὰ ἐμοὶ γε δοκούντα· παρῆσομαι δὲ ἄθροον ἐν αὐτῷ κατὰ διὰ τῶν ἔργων ἐμαυτὸν δεικνύς ἐν τῷ ναῷ· ἔπει καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς γιγνομένοις ὄρω Θεοῦ ἢ μὲν ὑπουργία νοεῖται τῶν ἀγγέλων, Θεὸς δὲ ὃ ἐν αὐτοῖς ἐργαζόμενος δι' ὧν ἐπιτάττει γίγνεσθαι· οὕτω καὶ τὴν τοῦ μάννα τροφὴν ἀγγέλων μὲν ὡς ὑπηρετησάμενων λέγει· « Ἄρτον γὰρ, φησὶν, ἀγγέλων ἔφαγον ἀνθρώπων· » Θεοῦ δὲ, ὡς καλεῦσαντος δοθῆναι· « Ἐνετείλατο γὰρ νεφέλαις ὑπεράνωθεν, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέῳξε, καὶ ἔβρεξεν αὐτοῖς μάννα φαγεῖν. » Τὸ δὲ ἤξει, συνήθως λέγει ὡς ἂν ἐν τοῖς ὑπουργίᾳ τοῦ ἀγγέλου γιγνομένοις Θεοῦ διαφανομένου τοῦ τῶν ἀποτελουμένων αἰτίου· (p. 560) οἷόν ἐστι καὶ παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ τὸ, « Ἐκλινεν οὐρανοῦς, καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· » ἵνα εἴπῃ, ὅτι Παραγεγονότος εἰς βοήθειαν ἡμετέραν, ἐκ τῶν ἔργων ἐλάθομεν ἀσθησίν. Ὅθεν εἰπὼν, ὅτι « Ἦξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος ὃν ὑμεῖς ἐζητεῖτε, » ἐπήγαγεν. « Καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης ὃν ὑμεῖς θέλετε· » δεικνύς ὅτι ἐν τοῖς ὑπουργίᾳ τοῦ ἀγγέλου γιγνομένοις τὴν παρουσίαν ἐνδείξεται τὴν οἰκίαν ὁ Θεός. Ἐγὼ τε οὖν, φησὶν, ἐλεύσομαι, ὃν τιμωρὸν ἐπιζητεῖτε τῶν πλημμελουμένων· παρῆσται δὲ καὶ ὁ ἄγγελος ὁ ταῖς συνθήκαις ὑπηρετησάμενος αἰς πεποίηκα πρὸς ὑμᾶς πολλάκις· ὃν ἐπιζητούντες εὐρήσετε τῶν πρὸς ἐμὲ συνθηκῶν ὑμῶν τιμωρούμενον τὴν παράδασιν. Ταῦτα μὲν δὴ τοῖς προβόηθεις ἀκολούθως εἶρηκεν ὁ προφήτης· τὸ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ παρουσίας τὴν φωνὴν εἰρησθαι ταύτην, οὐ θαυμαστὸν, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπαληθευούσης τότε τῆς φωνῆς, τῷ παραγίνεσθαι μὲν

Στίχ. β'. — Ἀκολουθῶν μέντοι γε ὁ προφήτης αὐτῷ, ἐπάγει· « Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὄπτασίᾳ αὐτοῦ; » (p. 561) Ἐπειδὴ γὰρ παραγίνηται, φησὶν, ὁ Θεὸς τιμωρὸς ἐπιφανόμενος τῶν οὐ δεόντως γινομένων, οὐδεὶς ὑμῶν τῶν ταῦτα νῦν λέγειν τολμώντων ὑποστήσεται τῆς τιμωρίας τοῦ μέγεθος· ὁπλὸς δὲ ἐστὶν ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων αὐτοῖς μηνύων κακὰ, ἅπερ τῆς αὐτῶν ἔνεκεν ὑπομεμενήκασι κακίας· ὡς ὁ γε αὐτὴν τὴν φωνὴν ἀρμόττειν οἰόμενος τῷ Δεσπότην Χριστῷ ὡς ἂν περὶ αὐτοῦ καὶ οὐχ ἑτέρου του ρη-

¹ Psal. LXXVII, 25. ² ibid. 23. ³ Psal. XVII, 10.

⁴ Matth. XI, 10; Marc. I, 2; Luc. I, 17; VII, 27.

θεισαν (70), ἔσκειν ἀγνοεῖν τὸ διάφορον τῶν ἐνταυθᾶ τε γεγραμμένων, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς παρουσίας οικονομηθέντων τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ, ὃς εἰ καὶ κριτοῦ δίκην δέικρινεν ἐν Ἰουδαίῳ τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν κρείττωνων, τοὺς μὲν ἐπ' αὐτὸν παπιστευκτάς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταστῆσας, τοὺς ἠπιστηκτάς δὲ παραδοὺς τιμωρίας, ἀλλ' εὐδὴλον ὅτι τῷ κοινῷ λόγῳ σκοπῶν τῆς οἰκίας ἔσχηκε παρουσίας, ὃν ὁ μακάριος Ἰωάννης δεδήλωκεν εἰπὼν, « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου » καὶ τὰ ἐφεξῆς δὲ εἶτι μᾶλλον δείκνυσιν τῶν βημάτων τὸν σκοπὸν. Ἐπάγει γὰρ ·

Στίχ. γ', δ'. — « Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων · καὶ καθιέται χωνεύων καὶ καθαρῖζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον · καὶ καθαριεὶ τοὺς υἱοὺς Λευὶ, καὶ ἔκχεε αὐτοὺς ὡς τὸ χρυσίον καὶ ὡς τὸ ἀργύριον · καὶ ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες θυσίαν ἐν δικαιοσύνῃ · καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰούδα ἐν Ἱερουσαλήμ, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, καὶ καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἔμπροσθεν. » (p. 562) Ἄλλὰ γὰρ ἔσται τι, φησὶ, κέρδος ἐκ τῆς ἐπαχθησομένης τότε τιμωρίας ὑμῖν · δίκην μὲν γὰρ πῦρος ἐν χωνεῖα ἀργυρίων τε καθαιρόντος καὶ χρυσίων, ἢ καὶ πόας διὰ τῶν πλυνόντων καθαιρούσης ἐσθῆτα, ταῖς συμφοραῖς ταῖς τμητικαῦτα ἐπαγομέναις ὑμῖν καθαριεὶ πάντας τοὺς τὴν Ἱερουσαλήμ τολμῶντας ἐκτελεῖν ἀδοκίμως · ὥστε αὐτοὺς τοὺς ἐπιγνηφόμενους σωφρονισθέντας κακοὶς προσάγει λοιπὸν τῷ Θεῷ θυσίας, ὧς νόμιμον προσάγειν Θεῷ προσεστῶτι τοῦ δικαίου, ᾧ δὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ δόλου τὴν λειτουργίαν προσήκον ἐκπληροῦν, ὡς εἶδοι καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς καταμελεῖν ἐθέλοντας αὐτῷ. Τότε δὴ, φησὶν, Ἰουδαίῳ ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀρεστάς προσίσουσι τῷ Θεῷ θυσίας · ἀνάλογον τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ἐν ᾧ περ τοῖς γεγονόσι κατὰ καιρὸν δικαίους ἐπιμελησαμένοις τοῦ προσήκοντος, τὰς ἐαυτῶν προσάγειν θυσίας νόμιμον ἦν · οὔτε δὲ τὸ, « Καθαριεὶ τοὺς υἱοὺς Λευὶ, » οὔτε τὸ, « Ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰούδα ἐν Ἱερουσαλήμ, » ἀρμόζει, εἰ τῷ Δεσπότη Χριστῷ τις προσήκειν οἰοῖτο τὰ λεγόμενα · οὐδὲ γὰρ υἱὸς τοῦ Λευὶ μόνον τὸν καθαρῶν ἐδέξαντο τότε, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι · οἵπερ οὖν ἀρμόζοντα ἢ τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῆ, « Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστὶ ἄζυμοι. » Ἄλλ' οὐδὲ ἡ Ἰούδα θυσία ἐν Ἱερουσαλήμ δεκτή τότε γέγονε τῷ Θεῷ · τούναντι μὲν οὖν πεπαυμένη ἀπάσης νομικῆς θυσίας ἐν Ἱερουσαλήμ γινομένης, (p. 563) ὅτε καὶ συγκαταλελυμένης τῆ τοῦ τόπου παρατηρήσει, ἀνεδείχθη θυσία ἀπόβρῆτός τε καὶ λογικῆ (71), ἣν ἐπὶ μνημοσύνης τοῦ τε πάθους τοῦ

A differentiam ab illis quæ in Christi Domini adventu per dispensationem actæ sunt : qui quamvis officio iudicis discrevit Judæorum improbos a melioribus, credentes sibi ad meliorem frugem traducens, incredulos pœna afficiens : attamen exploratum est, quod generali ratione scopum habuerit adventus sui illum quem beatus Joannes declaravit dicens : « Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi ». » Tum in sequentibus propheta magis adhuc aperit verborum suorum scopum. Addit enim :

Vers. 3, 4. — « Quis ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, et quasi herba fullonum. Et sedebit conflans et purgans sicut aurum et sicut argentum. Et erunt Domino adducentes sacrificium in justitia. Et placebit Domino sacrificium Judæ in Hierusalem sicut dies sæculi et sicut anni pristini. » Verumtamen aliquid vobis emolumentum continget ex impacta pœna. Namque ignis instar in conflatorio argentum purgantis et aurum, vel herbæ etiam quæ fallonum opera vestem emundat, calamitatibus tunc vobis inflicis purgabit Deus illos qui sacerdotium improbe tractare audent : ut hi incumbentibus malis emundati, Deo posthinc offerant sacrificia, prout Deum decet justitiæ vindicem, cui certe multo cum timore sacrum ministerium persolvendum est, cui valenti contemptores suos punire. Tunc Judæi, inquit, in urbem Hierusalem grata Deo adducunt sacrificia, superioris ætatis more, in qua a justis per tempora existentibus, recti officii studiosis, sacrificia propria offerri legitimum erat. Nam neque verba « Purgabit filios Levi, » neque item illa, « Placebit Domino sacrificium Judæ in Hierusalem, » convenienter dicta fuerint, si quis ea Christo Domino congruere iudicet. Neque enim filii Levi tantummodo tunc purgationem experti sunt, sed omnes homines : quibus idcirco congruit beati Pauli locutio : « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut etis azymi ». » Sed neque Judæ sacrificium in urbe Hierusalem tunc acceptabile Deo fuit : imo contra, cessante omni secundum legem apud Hierusalem sacrificio, quia simul cum loci possessione desivit, existit posthinc sacrificium inauditum atque rationale, quod ob memoriam passionis Dominicæ ac resurrectionis, non in urbe Hierusalem, sed ubique terrarum quotquot credidimus pariter offerimus. « Crede enim mihi, inquit, o mulier, quia venit hora, quando neque Hierosolymis neque in loco isto adorabitis Patrem ». » Reique causam dicens :

⁷⁰ Joan. 1, 29. ⁷¹ I Cor. v, 7. ⁷² Joan. iv, 21.

(70) Rectius omnino in commentariis Hieronymus, Cyrillus ac Theodoretus Malachiæ verba de Joannis tantum prædicatione Christianæ adventu explicant. Noster autem more suo rem illam potius κατ' ἐκβασιν, id est secundum eventum pleniorē, mavult intelligere, et huic quoque loco Macchabæica tempora importune admiscere et accommodare nititur. Notæ propterea sunt contra Mopsuesterum,

quasi Ἰουδαίφρονα, veterum criminationes. Cum prædicatorum autem, aliorumque Patrum Christiana magis præsentis loci interpretatione recentiores etiam critici uno ore consonant.

(71) Rationale sacrificium, id est, absque materiali victimâ. Confer tamen quæ nos adnotavimus t. VI, ad Theodori Andidensis *De SS. missa tractatum*, p. 558.

« Spiritus, » inquit, « Deus est, et eos qui adorant eum, in spiritu ac veritate oportet adorare: nam Pater tales querit qui adorent eum⁹⁹: » manifeste ostendens, se illos quidem repudiasse, qui intra Hierusalem ac Samariam Dei adorationem circumscribent; plurimi autem facere hos veritatis amatores, qui ubique terrarum perinde offerunt sacrificium creatori omnium Deo ubique pariter presenti.

αὐτόν· σαφῶς δεικνύς ὅτι ἐκείνους μὲν ἀπεπέμψατο, φωνάζας τὴν προσκύνησιν τὴν θείαν, περὶ πολλοῦ δὲ πανταχοῦ γῆς ὁμοίως προσάγουσι τὴν θυσίαν τῶν πάντων ποιητῆ Θεῷ, καὶ πανταχοῦ γε παρόντι ὁμοίως.

Verumtamen convenienter hæc Macchabæorum temporibus dicta fuerunt; quo cum **383** plurima essent tum eorum qui sacerdotio fungi videbantur, tum etiam populi peccata, objecit eos Deus bello Macedonicæ successionis, a quibus plurimis impliciti fuerunt ærumnis. Sed Juda Macchabæo tutelam divinæ legis gerente, bellumque pro ea adversus Macedonicos reges suscipiente, multa in melius conversio universæ gentis facta est. Nam Dei auxilium nacti Macchabæi, et reges debellaverunt, et improbis illorum ministris punitis, ordinis ac prosperitati gentem totam restituerunt: ita ut et divinæ leges apud eam prævalerent, et omnis antea late grassans iniquitas expelleretur: sacerdotium denique et omne hujus proprium ministerium debito ritu tractaretur. Quod item beatus Zacharias in suis significavit sermonibus. Hoc itaque nunc etiam dicit, nempe Quoniam judicium postulatis, tempus aderit cum vestra peccata puniam, vosque modestiores mala infligendo efficiam, et quasi confessorio a pristinis peccatis purgans, comparabo vos ad omnium Deo gratorum officiorum observantiam, et quidem etiam ad placita Deo sacrificia offerenda. Quibus subnectens, quoniam infligendæ iis pœnæ utilitatem narraverat, perfectiorem se iis cûraturum emendationem, ita dicit:

παρσκευάσω δὴ πάντων τε ἐπιμελεῖσθαι τῶν Θεῷ ἀρεσκόντως ποιεῖσθαι Θεῷ· οἷς ἀκολούθως ἐπειδὴ τῆς ἐπαχθησομένης αὐτοῖς τότε τιμωρίας τὸ κέρδος ἔφη, ὡς ἂν ἐντελεστέραν προσαγάγοι τοῖς ἀκούουσι.

Vers. 5-7. — « Et accedam ad vos in iudicio. » Id est, vobis apparebo vestra opera iudicaturus. « Et ero testis velox super veneficos, et super adulteras, et super jurantes in nomine meo cum mendacio, et super fraudantes mercedem mercenarii, et viduarum oppressores, et orphanorum verberatores, et qui pervertunt iudicium advenæ, et qui me non timent, dicit Dominus omnipotens. » His verbis nimirum ostendit quot quantarumque patrarum iniquitatum pœnas daturi sint. Jam locutionem **384** « Testis velox » dicit pro, Celerem pœnam adducam, quippe qui vestra omnia accurate scio: et adversus omnino cunctos, quotquot libere, omisso timore meo, nequitiae adhaerent, hanc pœnam indicam. Mox addit: « Quia ego Dominus Deus vester, et non immutor. Et vos, filii Jacob, non receditis a peccatis patrum vestrorum,

α δεσποτικῶ καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀναστάσεως, οὐκ ἐν Ἰερουσαλὴμ, ἀλλὰ πανταχοῦ γῆς οἱ πεπιστευκότες ἐπιτελοῦμεν ὁμοίως· Πιστεὺε γὰρ μοι, » φησὶν, « γυναῖ, ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐτε ἐν Ἰερουσαλὺμοις οὐτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ· » καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, « Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· καὶ γὰρ ὁ Πατὴρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας· τὸς τῇ Ἰερουσαλὴμ καὶ τῇ Σαμαρείᾳ περιεγράφει τοὺς τοῦτους ἐραστὰς τῆς ἀληθείας, οἱ ποιεῖται τούτους τοὺς ἐραστὰς τῆς ἀληθείας, οἱ ποιεῖται τούτους τοὺς ἐραστὰς τῆς ἀληθείας, οἱ ποιεῖται τούτους τοὺς ἐραστὰς τῆς ἀληθείας.

Ἀρμοττόντως δὲ ταῦτα τῷ κατὰ τοὺς Μακκαβαίους εἰρηται καιρῷ, ὅτε πλείστης ὄσης, παρὰ τε τῶν ἱερατεῦειν δοκούντων, καὶ παρὰ τῶν τοῦ λαοῦ γινόμενης τῆς πλημμελείας, παρέδωκε μὲν αὐτοὺς ὁ Θεός τῷ πολέμῳ τῶν ἐκ τῆς Μακεδονικῆς βασιλευσάντων διαδοχῆς, ὅφ' ὧν δὴ πλείστοις περιεβλήθησαν κακοῖς· τῶν δὲ περὶ τὸν Μακκαβαίων Ἰουδαίων τοῦ νόμου προσταντων τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πόλεμον ἀναδεξαμένων πρὸς τοὺς τότε βασιλεύοντας τῶν Μακεδόνων, πολλὰ τις ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολὴ περὶ ἅπαν γέγονε τὸ ἔθνος· τετυχηκότες γὰρ τῆς θείας βοήθης οἱ Μακκαβαῖοι τοὺς τε βασιλέας κατηγωνίσαντο, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς τῶν μοχθηρῶν τιμωρησάμενοι, (p. 564) ἐν εὐσταθείᾳ τε καὶ εὐκοσμῆ τὸ ἔθνος ἅπαν παρσκευάσω εἶναι· ὥστε καὶ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ κρατεῖν παρ' αὐτοῖς, παρανομίαν τε πᾶσαν ἐξ αὐτῶν ἀπελαθῆναι πρότερον κρατούσαν· καὶ δὴ καὶ τὴν ἱερωσύνην πᾶσαν τε τὴν αὐτῆ καθήκουσαν λειτουργίαν μετὰ τοῦ πρόσθεκτος ἐκτελεῖσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δεδήλωκε λόγοις· τοῦτο τοῦτον κἀνταῦθά φησιν, ὅτι Ἐπειδὴ τὴν δικαίαν ζητεῖτε κρίσιν, ἔσται καιρὸς ὅπηνικα τιμωρησώμεαι μὲν ὑμῶν τὰς πλημμελείας, σωφρονιστέρους δὲ ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιγινόμενων ἐργασάμενος κακῶν, καὶ ὥσπερ τινὶ χωνείᾳ τῶν παλαιῶν ἐκκαθίρας πλημμελημάτων, δοκούντων, καὶ δὴ καὶ τὴν τῶν θυσῶν προσκομιδὴν τὴν διόρθωσιν, οὕτω φησὶν·

Στιχ. ε'-ζ'. — « Καὶ προσελεύσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει· » ἀντὶ τοῦ, Φανούμαι ἐν ὑμῖν τότε κρίνω τοῖς παρ' ὑμῶν πραττομένοις. « Καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τοὺς φαρμακοὺς, καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματι μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ καταδυναστεύοντας χήρας, καὶ κοινυλίζοντας ὄρφανούς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσηλύτου, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, (p. 565) λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Δεικνύς διὰ τούτων ὑπὲρ ὁπίστων ὧν διαπράττονται τότε κακῶν δώσουσι δίκας. Τὸ δὲ « μάρτυς ταχὺς, » ἵνα εἴπη, Ὅξεϊαν ἐπάγων τὴν τιμωρίαν, ὡς ἂν ἀκριβῶς τὰ καθ' ὑμᾶς ἐπιστάμενος. Ἐπὶ πάντας δὴ τούτους, φησὶν, καὶ καθάπερ δὲ ἐφ' ἅπαντας ἔσοι τοῦ φόβου καταμελοῦντες τοῦ ἐμοῦ τοῖς χερσίν ἀδεῶς προστετήκασι τοιαύτην ἐπάξω τιμωρίαν. Ἐἴτα ἐπάγει· « Διδοί· ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός

⁹⁹ Joan. iv, 23.

ὁμῶν, καὶ οὐκ ἠλλοιωμαι· καὶ ὑμεῖς υἱοὶ Ἰακώβ
οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν,
ἐξεκλίνετε νόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε. » Ἐγὼ
μὲν γὰρ αὐτὸς εἰμι πάντοτε ἐμαυτῷ, καὶ ἀνεξικα-
κεῖν ὅτε προσῆκεν εἰδῶς, καὶ τιμωρίας καιρῶν ἐπι-
στάμενος· ὑμεῖς δὲ ἀκριβεῖς ἔσθε μιμηταὶ τῶν πα-
τέρων ἀμαρτημάτων, παραπλησίως ἐκείνοις, τῶν τε
νόμων ἐκτραπέντες τῶν ἐμῶν, καὶ τῆς φυλακῆς αὐτῶν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν
τιμωρίαν δέξεσθε δικαίαν.

Στίχ. η'-ι'. — Μεθίσταται δὲ πάλιν ὁ προφήτης
ἐφ' ἑτέραν πλημμέλειαν, ἣν περὶ τὰς ἀπαρχὰς
ἐπλημμέλουν καὶ τὰς δεκάτας, ἀποδιδόναι ταύτας
κατὰ τὴν τοῦ νόμου διάταξιν οὐκ ἐθέλοντες. « Ἐπι-
στρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς,
λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Νεύσατε δὲ πρὸς με,
φησὶν, ὡς ἂν ἀκόλουθα ὑμῖν ὑπάρξῃεν καὶ τὰ παρ'
ἐμοῦ. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι ἐπιστρέφομεν; »
(p. 566) Ἄλλὰ γὰρ οἴεσθε, φησὶ, μηδὲ δεῖσθαι τινὸς
ἐπιστροφῆς· οὕτως ἀναίσθητον τινὰ ἀπ' ἐμοῦ πε-
ποίησθε τὴν ἐκτροπήν. « Εἰ περνίτζει ἄνθρωπος
Θεόν; διότι ὑμεῖς περνίτζετέ με; » Καὶ ταῦτα, φη-
σιν, οὕτω νομίζετε, ἀπατᾶν με οἰόμενοι· ὅπερ οὖν
ἐπιχειρεῖν ἀνθρώποις περὶ Θεόν, τῆς ἐσχάτης ἐστὶν
εὐθειας τε καὶ μανίας. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι
ἐπερνίσασμέν σε; » ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιοῦντες, ἀίσθη-
σιν ἔχετε τῆς ἀτοπίας τοῦ γιγνομένου. Εἶτα τὸ ἀμαρ-
τημα λέγων· « Ὅτι τὰ ἐπιδέκατα καὶ αἱ ἀπαρχαὶ
μεθ' ὑμῶν εἰσι· καὶ ἀποθλέποντες ὑμεῖς ἀποθλέπετε
εἰς αὐτό· καὶ ὑμεῖς ἐμὲ περνίτζετε. » Τὰς γὰρ δεκα-
ταῖς καὶ τὰς ἀπαρχὰς οὐ κατὰ τὸ νομομισθόνον προσ-
άγετε τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλ' ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς· εἰτὰ τι
κέρδος ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν προξενεῖν νομίζοντες, καὶ
ὡς ἐπὶ τινα μεγίστην ὠφέλειαν ἀφορῶντες, εἰς ταῦτα
δὴ ἢ παρ' ὑμῶν ἀποδίδουσαι προσῆκον ἦν, τοῦτο μὲν
εἰλικρινῶς ποιεῖν οὐκ ἐθέλετε· βραχέων δὲ τινῶν καὶ
εὐτελῶν προσαγωγῆ, τὸ νόμιμον ἀποδιδόναι προσ-
ποιεῖσθε· ὅπερ οὖν οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν, ἀλλ' ἢ ἀπα-
τᾶν με νομίζόντων· ἀπάτης γὰρ εἴη ἂν τὸ μὴ εἰλι-
κρινῶς τὸ νόμιμον χρέος ἀποπληροῦν, πανουργεῖν δὲ
αὐτοῦ περὶ τὴν ἀποπλήρωσιν περιᾶσθαι. Εἶτα ἐπάγει·
« Τὸ ἔτος συνετελέσθη· καὶ εἰσηνέγκατε πάντα τὰ
ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ
πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. » (p. 567) Τὸ μὲν γὰρ
ἔτος εἰληφε πέρας, καὶ αἱ τοῦ ἔτους τροπαὶ κατὰ
τὴν ἐμὴν διάταξιν τὴν ἀκολουθίαν πεπληρώκασι τὴν
οἰκελίαν· ἀφ' ὧν ἡ τῶν καρπῶν γέγονε φορὰ· εἶτα
ὑμεῖς ἐντελεῖς τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς κομισάμενοι καρ-
ποὺς, δέον ὑπὲρ τούτων ἀποτίσαι τῷ Θεῷ τὴν εὐχα-
ριστίαν διὰ τῆς τῶν ἀπαρχῶν καὶ τῶν δεκατιῶν
προσκομιδῆς, τοῦτο μὲν οὐ πεποιθήκατε· βραχέα δὲ
τινα μονονοχὶ προσρίψαντες τοῖς ἱερεῦσιν, εἰς τοὺς
θησαυροὺς ἅπαντα τοὺς οἰκελοὺς εἰσηνέγκατε· οὐδὲ
ἐκεῖνον λογισάμενοι, ὅτι οὐδὲν ἀπέοικεν τοῦτο, τοῦ
τὰς τῶν πενήτων διαρπάξιν τροφὰς, ὑπὲρ ὧν ταῦτα
θυσιαστηρίῳ λειτουργοῦντες, οἳ τε διὰ πένιαν τῷ
μίζοινο χρεΐας. Οἳ ἀκολούθως ἐπήγαγεν·

A declinastis a legitimis meis, nec ea custodistis. »
Ego, inquit, semper mihi consto, et quandonam
patienter ferendum sit scio, et puniendi pariter
tempus novi. Vos vero summi estis imitatores pa-
ternorum peccatorum, æque ac illi legum mearum
prævaricatores, nec de earum observantia solli-
citi; quam ob rem justam patiemini punitionem.

αὐτῶν οὐδένα ποιούμενοι λόγον, ὑπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν

Vers. 8-10. — Transit denuo propheta ad aliud
peccatum, quod circa primitias decimasque com-
miserant, nolentes eas juxta legis constitutum
persolvere. « Revertimini ad me, et ego revertar
ad vos, dicit Dominus omnipotens. » Respicite ad
me, inquit, ut consentanea vobis a me eveniant.
« Et dixistis: In quo revertemur? » Quippe existi-
matis, inquit, nulla reversione indigere: adeo in-
sensatum a me discessum fecistis! « Num supplan-
tabit homo Deum, quia vos supplantastis me? »
Quod profecto homines adversus Deum audere,
extremæ stultitiæ insanitiæque est. « Et dixistis: In
quo supplantavimus te? » Sed neque, dum ita age-
retis, sensum vestræ absurditatis habuistis. Mox
peccatum recitans, ait: « Quoniam decimæ primi-
tiæque apud vos sunt. Et vos respicientes respicitis
in id ipsum. Et vos me supplantastis. » Nam deci-
mas atque primitias nequaquam prout legitimum
est sacerdotibus offertis, sed ipsi retinetis. Attamen
quasi aliquod emolumentum capere existimantes,
et quasi **385** maximam aliquam utilitatem spe-
ciantes, nempe si quod opus est reddatis, nequa-
quam integre id vultis facere, sed exiguorum ali-
quot atque vilium oblatione, quod legitimum est
præstare simulatis. Quod sane nihil aliud est,
quam hominum me decipere putantium facinus.
Nam fraus est, debitum legitimum integre non
persolvere, sed malitiose cum Deo circa hanc so-
lutionem se gerere. Tum pergit dicere: « Annus
completus est. Et intulistis omnes fructus in hor-
rea, et rapina pauperum in domibus vestris est. »
Anni certe exitus est, et anni conversiones juxta
meam ordinationem periodum suam compleverunt,
unde fructuum confectio fit. At vos maturis de
tellure sublatis fructibus, cum pro his gratias re-
ferre Deo debuissetis, primitias decimasque affe-
rendo, nihil hujusmodi egistis; sed exigua quæ-
dam sacerdotibus projicientes, omnia in horrea
vestra intulistis: ne hoc quidem putantes, perinde
id esse ac si alimenta pauperum diripiatis, quo-
rum gratia hæc a vobis suppeditari jussum est:
nempe ut et qui altari deseruiunt, et qui egestatis
causa templo meo adsident, necessaria vitæ sub-
sidia hinc referant. Quibus subnectit:

δίδουσαι κεκέλευται παρ' ὑμῶν· καὶ ὡς ἂν οἱ τε τῷ
ναυῷ προσεδρεύοντες τῷ ἐμῷ (72), τὰς ἀναγκαίας κο-

(72) Vides sub lege etiam Mosaica morem pau-
peribus templo assistentibus largiendi eleemosynam
præsertim ex sacris opibus. Sic et ille claudus apud

portam templi speciosam eleemosynam a Petro
apostolo petebat (Act. iii, 3).

VERS 11-12. — « Revertimini ergo in hoc, dicit Dominus omnipotens. Nisi aperuero vobis cataractas cœli, et effundam in vos benedictionem meam donec sufficiat. Et distribuam vobis in cibum, et non corrumpam vestras terræ fruges, et vitis vestra in agro non infirmabitur, ait Dominus omnipotens. Et beatos vos dicent omnes gentes; quia eritis terra desiderabilis, ait Dominus omnipotens. » Agesis, inquit, conversi hæc omnia emendate. Videbitis enim, quomodo vobis ego copiosum iumbrem præbebo, et quomodo frugum copiam ad satietatem suppeditabo. Id enim **386** denotant verba, « Benedictionem meam donec sufficiat, » ut ex his pingue vos habeatis nutrimentum. Nam verba, « Distribuam vobis in cibum: » id significant, Conservabuntur autem vobis incolumes fructus omnes, largum vobis vite etiam vestra potum præbente: ita ut ob generalem apud vos copiam, cuncti etiam exteri vos beatos dicturi sint, et quod vere vobis Deus optima quæque decernit, dum terræ vestræ plurimam præ cæteris frugum abundantiam concedit.

VERS. 13-16. — Deinde ad priores redit sermones, quasi nova admonitione dignans improbos illos ac impios, aitque: « Aggravavistis super me sermones vestros, dicit Dominus omnipotens. » Asperis, inquit, conviciis me appetivistis. « Et dixistis: In quo tibi oblocuti sumus? » Siccine ergo me sensum quidem tantæ blasphemie habetis? Ubique enim hic propheta verbum « dixistis » ponit, quasi ipsis exprobrans gravem stupiditatem, qua improbe agebant, nullum rei sensum capientes, sed ita in suis peccatis versantes ceu si non peccasse existimarent. Mox quale fuerit peccatum edisserens, « Dixistis, inquit, inutile esse Deo servire. » Neque enim vobis aliqua utilitas accidit mandata servantibus: neque Deum sæpe deprecantibus boni quidquam accessit. Eo demum res nostræ cesserunt, ut nos in angustiis pressurisque languentes, beatos alios dicamus qui nullam divinæ voluntatis rationem habent, quibus in melius res procedunt, quanquam Deo semper adversantibus, a quo tamen nihil detrimenti patiuntur. « Hæc oblocuti sunt, qui timebant Dominum, unusquisque ad proximum suum. » Hæc quidem, inquit, inter se invicem loqui non dubitarunt, qui simulabant se præ omnibus alienigenis timorem meum retinere. Quibus Deus attendens, memoriam eorum scriptam posteris reliquit, **387** pro eo tempore quo pœnas persolvent hi qui huiusmodi utuntur sermonibus, sequæ omni generi nequitie addicunt. Secus vero, nihil boni non eveniet iis qui meas vere leges observant; quos equidem tempore illo quo malos puniam, providentia mea dignabor: sic nimirum declarans, se hos habere in suorum necessarium numero, et omnia optima illis retributurum: quemadmodum aliquis erga proprium filium adiceretur, qui multum sibi

Στιχ. ια', β'. — « Ἐπιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· ἐὰν μὴ ἀνοίξω ὑμῖν τοὺς καταβάσσας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐκχεῶ ὑμῖν τὴν εὐλογίαν μου ἕως τοῦ ἰκανοῦθῆναι, καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρώσιν, καὶ οὐ μὴ διαφθεῖρω ὑμῶν τὸν καρπὸν τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἀμπελος ἐν τῷ ἀγρῷ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἔσεσθε ὑμεῖς γῆ θελητῆ. λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἀλλὰ γὰρ, φησὶ, μεταβαλλόμενοι, διόρθωσιν τούτων δὴ ποιήσασθε πάντων· ὕψεσθε γὰρ ὅπως μὲν ὑμῖν πλοῦσιον παρέξω τὸν ἕρπον, ὅπως δὲ ὑμῖν τῶν καρπῶν παρέξω τὴν ἀφθονίαν εἰς κόρον: τοῦτο γὰρ λέγει, « τὴν εὐλογίαν μου ἕως τοῦ ἰκανοῦθῆναι, » (p. 568) ὥστε πλοῦσιον ἔχειν ὑμᾶς τὴν ἐξ αὐτῶν ἀπολαύσιν· τὸ γὰρ, « Καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρώσιν, » τοῦτο σημαίνει· Διαφυλαχθήσονται τε ὑμῶν ἀδιάφθοροι πάντες οἱ καρποὶ, πλοῦσιον ὑμῖν καὶ τῆς ἀπέλου τῆν οἰκίαν ἀπόλαυσιν παρεχούσης· ὥστε ἐκ τῆς πολιτευομένης ἐν ὑμῖν εὐθηνίας, ἅπαντας δὴ τοὺς ἐκτὸς μακαρίζειν ὑμᾶς, ὅτι ὄντως ὑμῖν τὰ κάλλιστα βεβούληται Θεός, ὥστε καὶ τῇ γῆ ὑμετέρᾳ πλείστην παρὰ τοὺς λοιποὺς παρέχειν τὴν ἀφθονίαν τῶν καρπῶν.

Στιχ. ιγ'-ις'. — Εἶτα ἐπὶ τοὺς πρόσθεν ἀνατρέχει λόγους, ὡς ἂν δυσσεβεῖς καὶ μοχθηροὺς δευτέρας ἀξιώων νοουθεσίας, καὶ φησὶν· « Ἐδαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· » χαλεπαῖς, φησὶ, λοιδορίας ἐχρήσασθε κατ' ἐμοῦ. « Καὶ εἶπατε, Ἐν τίνι καταλάησαμέν σου; » εἶτα οὐδὲ ἀσθησὶν τῆς τοσαύτης λαμβάνετε δυσφημίας, διόλου γὰρ ὁ προφήτης οὗτος τὸ « εἶπατε » τίθεικεν, ὥστερ ὀνειδίζων αὐτοῖς ἀναίσθησιον πολλὴν, μεθ' ἧς ἐπραττον τὰ ἄτοπα, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτοῖς λαμβάνοντες ἀσθησὶν, ἀλλ' οὕτως ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι διατιθέμενοι τοῖς ἑαυτῶν, ὡς μὴδὲ ἀμαρτάνειν ἠγέσθαι. Εἶτα λέγων τὸ ἀμάρτημα· « Εἶπατε, φησὶν, ὡς ἀνωφελεὶς τῷ Θεῷ δουλεύειν· » οὐδὲ γὰρ ἡμῖν προσεγένετό τι ὄφελος ἐπιμεληθεῖσι τῆς φυλακῆς τῶν παρ' αὐτοῦ προστεταγμένων· ἀλλ' οὐδὲ δεηθεῖσιν αὐτοῦ πολλάκις, οὐδὲν ὑπῆρξε πλεόν· (p. 569) περιέστηκε δὲ εἰς τοῦτο τὰ πράγματα, ὥστε ἡμᾶς μὲν εἶναι ἐν ἀνάγκῃ καὶ θλίψει, μακαρίζειν δὲ ἑτέρους, οὐδένα τῶν αὐτῶ δοκούντων πεπονημένους λόγον, οἷς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προβαίνει τὰ πράγματα, ἀνθεστηκόσι μὲν αὐτῷ πάντοτε, βλαπτομένοις δὲ οὐδὲν ἐκ τούτου. « Ταῦτα καταλάησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ, φησὶ, πρὸς ἀλλήλους λέγειν οὐκ ὠκνοῦν, οἱ προσποιούμενοι παρὰ πάντας τοὺς ἄλλοτρίους τὸν φόβον ἔχειν τὸν ἐμόν· οἷς προσεσηκῶς ὁ Θεός, ἐν γραφῇ τὴν μνήμην αὐτῶν τοῖς μετέπειτα καταλείπειν, ὅσηνίκα μὲν δώσουσι δικὰς οἱ τοῖς τοιοῦτοις κεχρημένοι λόγοις, καὶ πρὸς πᾶν εἶδος παρανομίας ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες· περίστασι δὲ πᾶν ὃ τὴ ἀγαθὸν τοῖς ὄντως ἐπιμελομένοις τῶν νόμων τῶν ἐμῶν, οὗς περ οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ καθ' ὃν τιμωρήσομαι τοὺς φαύλους, τῆς κηδεμονίας ἀξιώσω τῆς ἐμῆς· οὕτως αὐτοὺς ἐν τοῖς οἰκειοτάτοις ἔχειν αἰρούμενος, καὶ πᾶν ὃ τὴ κάλλιστον περὶ αὐτοὺς δοκιμάζων ποιεῖν· ὡς ἂν εἰ τις

περὶ υἱὸν ἑαυτοῦ διατεθεῖς, πολλὴν τὴν εὐγνωμοσύνην ἔπιθεδεύει γὰρ πάντοτε περὶ αὐτόν· Ἔτα ἐπάγει·

Στίχ. γ'. — « Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ θύσεσθε ἀνά μέσον δικαίου, καὶ ἀνά μέσον ἀνόμου, καὶ ἀνά μέσον τοῦ δουλεύοντος Θεῷ, καὶ ἀνά μέσον τοῦ μὴ δουλεύοντος αὐτοῦ. » Τότε φανερά γενήσεται ἡ διάκρισις τῶν τε δικαίων, καὶ τῶν παρανομῶν, καὶ τῶν δουλεύειν τε ἑσπουδακότων Θεῷ, καὶ τῶν μηδένα τούτου ποιῆσθαι λόγον ἐθειλότων, τῆς τε τοῖς κακοῖς ἐπαγομένης (p. 570) τιμωρίας, καὶ τῶν τοῖς εὐγνωμοσι περιγινόμενων ἀγαθῶν, καὶ τῶν ὄντων κακῶν σαφῆ ποιουμένων τὴν διάκρισιν, τῶν τε ὄντων ἀγαθῶν καὶ τῶν ὄντων κακῶν· λέγει δὲ καὶ ταῦτα ἀκολουθῶς τοῖς πρότερον περὶ τῶν ἐσομένων κατὰ τὸν τῶν Μακκαβαίων καιρὸν, ὅτε δὴ μάλιστα βαρυτάτην μὲν οἱ κακοὶ τοῦ λαοῦ τὴν τιμωρίαν ἐδέξαντο, μεγίστης δὲ ἐν ἅπασι τῆς θείας ἔτυχον βοήθειας οἱ τοῦ κρείττονος ἑραστοῦ. Ὅθεν εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων ἐπάγει·

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. α'-β'. — « Ὅτι ἰδοὺ ἡμέρα ἐρχεται καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς· καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἄλλογενεῖς καὶ πάντες οἱ ποιούντες ἄνομα, καλὰ μὲν καὶ ἀνάγει αὐτούς ἡ ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ οὐ μὴ ὑπαλειφθῆ αὐτῶν ρίζα οὐδὲ κλῆμα. » Ἐν ἐκείνῳ γὰρ, φησί, τῷ καιρῷ ὡς ὑπὸ πυρὶ φλεγθῆσονται οἱ τε ἄλλοτριον πάντες, καὶ οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται καλὰ μὲν δικὴν ὑπὸ τῆς προσπιπτούσης αὐτοῖς ἀφανιζόμενοι τιμωρίας· καὶ περὶ μὲν οὖν τοὺς κακοὺς ταῦτά φησι· τοῖς δὲ φοβουμένοις τὴν Θεὸν· « Καὶ ἀνατελεῖ ὑμῖν τῶν φοβουμένων τὸ ὄνομα μου ἡλιος δικαιοσύνης, καὶ ἰσχύς ἐν ταῖς πέτραις αὐτοῦ. » Ὑμῖν δὲ πολλὴ μὲν περίεσται λαμπρότης δικαίως ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενη ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτόν εὐνοίας· ἀπαλλάξει δὲ ὑμᾶς παντὸς κακοῦ, ὡσπερ τισὶ πέτραις τῆ κηδεμονίᾳ σκέπων τῇ οικίᾳ· (p. 571) καὶ διοίσετε, φησὶν, οὐδὲν μοσχαρίων ἀπολυθέντων τε ἐκ δεσμῶν καὶ μετὰ πολλῆς σκιρτῶντων τῆς ἡδονῆς· κρατήσετε γὰρ καὶ τῶν παρανομούντων, οἱ σπυροὶ δίκης ὑπὸ τοῖς ποσίν ἔσονται· τοῖς ὑμετέροισι, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον οὐδὲ μίξις ἐπιμελείας ἢ τινος ἀξιούμενοι διορθώσεως ἐτι· λέγει δὲ ταῦτα, ὡς πολλάκις ἐφην, ἐπὶ τοῦ καιροῦ γεγενησάντων τῶν Μακκαβαίων, ὅπνικα τὴν ἑαυτοῦ παρὰ τῶν βροτῶν Θεὸς ἐτιμωρήσατο μὲν τοὺς κακοὺς, ἐν ἀνείσει δὲ καὶ εὐπραγίᾳ κατέστησε τοὺς τῶν αὐτοῦ νομίμων ἀντεχομένους· οἱ καὶ ἐτιμωρήσαντο καὶ κατεκράτησαν παντελῶς τῶν ἐναντίων, οὐ τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοτρίοις μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν οικειῶν· ἀφ' ὧν δὴ καὶ ὅλων ἅπασιν ἐγένετο ὅσον ἐστὶ τὸ μεταξὺ τῶν τε δουλευόντων Θεῷ, καὶ τῶν τάναντία φρονούτων, ἀφ' ὧν οἱ μὲν βαρυτάτην ἐδέξαντο τιμωρίαν, οἱ δὲ ἐν εὐθηνίᾳ τε καὶ εὐπραγίᾳ κατέστησαν πλειοστη· Ἡ μὲν δὲ πρὸς τὸν λαὸν προφητεία τοῦ μακαρίου Ἀγγέλου τοῦτου ἔσχε τὸν τρόπον, ἣν περὶ τῶν αὐτοῖς προσηκόντων κατὰ τε τὸν καιρὸν ἐκείνον, κατὰ τε τὸν τῶν Μακκαβαίων ἐποίησατο.

A amorem omni tempore ostendisset. Deinde addit :

« Et convertemini, et cernetis inter justum et injustum; et inter famulantem Deo, et non famulantem eidem. » Tunc manifesta fiet distinctio justorum ab iniquis, et eorum qui servire Deo studuerunt ab illis qui nihil pensi id habuerant : item inter inflictam improbis poenam, et inter bona probis impertita : omnino discretio erit inter malos, et inter bonos. Ait autem hæc consentanee dictis antea de rebus ætate Maccabæorum futuris : quo tempore quotquot fueret mali in populo gravissimum passi sunt supplicium ; maximumque vicissim nacti sunt a Deo auxilium qui virtutis sectatores fuerunt. Quare ob dictorum confirmationem sic prosequitur :

CAPUT IV.

VERS. 1, 2. — « Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus, et comburet eos. Eruntque omnes alienigenæ omnesque agentes iniqua, sicut stipula. Et succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens; et non supererit illorum, radix aut ramus. » Illo, inquit, tempore tanquam ab igne comburentur alienigenæ omnes; et nequitie operadores stipulae instar a corripiente eos poena destruentur. Et de improbis quidem ait hæc. De timoratis vero quid? « Et oriatur vobis timentibus nomen meum sol justitiae, et sanitas in pennis ejus. » Vobis quidem multa, ut par est, gloria erit, a Deo propter vestram erga eum benevolentiam concessa. Tum et omni malo expediet, alis veluti providentia sua tegens. Nihilque differetis a vitulis qui vinculis solent multa cum voluptate exsiliunt. Dominabimini etiam iniquis, qui quasi cinis pedibus vestris suberunt, quia illo tempore cura mea nulla vel levamento digni habebuntur. Hæc autem ait, ut sæpe dixi, de rebus quæ Maccabæorum tempore contigerunt, cum suum præbens auxilium Deus, malos poena implicuit, in solatio autem et prosperitate eos constituit qui leges ipsius protegebant : qui certe puniverunt atque domuerunt omnino adversarios suos, non ex alienigenis tantum, veram etiam ex popularibus suis. Ex quo cunctis innotuit quid interesset inter Deo servientes, et inter contrarium agentes; qua de causa hi gravissimam poenam pertulerunt, illi autem prosperos successus felicitatemque plurimam nacti sunt. Et prophetia quidem beati Angeli ita se habuit, quam de rebus tum ætate illa, tum sub Maccabæis, ad Israelitis pertinentibus fecit.

Quia vero postreinus sic omnium prophetarum fuit, qui suas scripto prophetias mandarunt, recte se facere judicavit demonstrando deinde legis cessationem, et quæ postea essent consecutura.

ejus quod ostendebatur : quam et verti dixit, ut assiduitate motus coruscans, terribilem et majorem videnti timorem faceret. Cherubim vero animalium dicit quasdam formas terribiles et potentes tremefacere videntem. Sicut enim nos animalia quædam forsitan januis constituimus, sic Deus flammeam frameam constituit et cherubim, ut per eam, quæ est terribilis de visu, Adam cum timore

A prohibitus introitu paradisi, merito castigaretur. Non enim invisibiles quasdam virtutes dicit cherubim hic, sicut quidam arbitrantur : quoniam non aliquid valebat invisibilis natura ibi, cum sensibilis visus esse deberet, et quæ Adam castigaret. Nec igitur flammea framea natura erat ignis, sed talis visus : nec cherubim animalia, sed visus talis.

FRAGMENTA ALIA IN GENESIN.

Ex Catena Nicephori monachi, Lipsiæ 1772 in-fol. (a).

CAP. I.

VERS. 14. — *Theodori. Fiant luminaria in cælo, ait, non ei adhærentia, sed velut super illud destiuatum sibi cursum perficientia. Pariter enim de Adam dictum est : Posuit eum in paradiso, non sane terræ affixum, sed super terram huc illucque vagantem. Simili ratione jubet hic luminaria in firmamento cæli reponi. Recte autem adjicit ad illuminationem super terram, quasi dicat, ut terræ inserviant. His enim de causis in cælo collocata sunt.*

CAP. II.

VERS. 2. — *Et consummavit Deus in die sexto opera sua, quæ fecit; et requiesit in die septimo, et cætera. Quibus declarat, se die sexto ita cuncta consummasse, ut nihil novi deinde iis adjiceret, quando omni ex parte perfecta videbantur. Septimo autem die operari destitit. Ideo autem istum diem adjecit, quamvis omni opere vacuum et ab omni creatione liberum, ut illo hujusce diei otio probaret omnia jam prorsus perfecta esse. Quod enim et primo, et secundo, et tertio, et quarto, et quinto, et sexto die semper quid novi protulerat, quod creationi deesse videbatur, manifestum sit, ideo eum septimo die ab omni opere abstinuisse, ut isto otio declararet creationem tandem consummatam esse. Septem ergo dierum numero desinivit dierum seriem, cum idem sex illorum dierum spatio facere potuisset, quibus creationem perfecit. Sex igitur isti dies rationem præbent eorum quæ facta sunt; septimus autem indicat cuncta finem suum contigisse, et jam nulla ex parte deficere.*

Manifestum quod nihil novi post sextum diem factum sit, licet quotidie et plantæ et semina et animalia nascantur. Hæc enim non nova, sed ad formam eorum quæ prius condita sunt, et ad eandem legem, juxta indictam ipsis a Deo benedictionem, singulis diebus crescunt.

(a) Titulum integrum vide infra.

B

ΚΕΦ. Α΄.

Στίχ. 18. — *Θεοδώρου. Ὅτι εἶναι, φησὶν, αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ οὐ πεπηγότας, ἀλλ' ὡς ἐπ' αὐτοῦ, τὸν οἰκεῖον ἐξελαύνοντα δρόμον. Ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ φησὶν, Ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐχ ὡς πεπηγότα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ὡς κινούμενον ἐπ' αὐτῆς· οὕτω κἀνταῦθα εἶναι μὲν ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ τοὺς φωστῆρας κελεύει. Καλῶς δὲ ἐπήγαγεν, Εἰς φασῶσιν ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα εἴπῃ, ὅτι τὴν χρεῖαν παρεχέτωσαν τῇ γῆ. Τοῦτου γὰρ ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ τίθενται.*

ΚΕΦ. Β΄.

Στίχ. 5. — *Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἃ ἐποίησε, καὶ κατέκλιοντο ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, καὶ τὰ ἐξῆς· Δεικνύς, ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς ἕκτης συμπληρώσκει πάντα, ἅτε μὴδὲν αὐτοῖς προστιθέναί μελλῶν καινὸν, ἐπειδὴ μὴδὲ λείπειν τι αὐτοῖς ἤγειτο. Ἐπαύσατο δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ τοῦ ποιεῖν. Τοῦτου γε ἕνεκεν τὴν ἡμέραν ταύτην προστέθεικεν, ἀπρακτον οὖσαν, καὶ ἐν ἧ καθάπαξ παποίηκεν οὐδὲν, ὡς ἀν τῇ κατὰ τὴν ἡμέραν ἀργία δηλώσειεν, ὅτι πάντα ἔχει πέρας αὐτῷ. Ὁ γὰρ καὶ τῇ πρώτῃ, καὶ τῇ δευτέρῃ, καὶ τῇ τρίτῃ, καὶ τῇ τετάρτῃ, καὶ τῇ πέμπτῃ, καὶ τῇ ἕκτῃ αἰεὶ τι καινὸν παποιήκως, ὃ λείπειν ἤγειτο τῇ κτίσει· εὐδὴλον, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἑβδόμης τοῦ ποιεῖν ἀπεπαύσατο, ὡς ἀν τῇ ἀργίᾳ τῇ ἐν αὐτῇ δείξειε τὸ πέρας εὐληφέναι τὴν κτίσιν. Ὅθεν καὶ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις τὸν πάντα κύκλον τῶν ἡμερῶν περιέγραψε, δυνάμενος ἐν ταῖς ἑξ τοῦτο ποιῆσαι, ἐν αἷς συνεπλήρωσε τὴν κτίσιν· ἵνα αἱ μὲν ἑξ, δηλώσειε ὡς τῶν γεγονότων· ἡ δὲ ἑβδόμη, πάντα εὐληφέναι πέρας καὶ μὴδὲν αὐτοῖς λείπειν ἔτι.*

Εὐδὴλον γὰρ ὡς οὐδὲν οὐκ ἔτι καινὸν μετὰ τὴν ἕκτην ἐγένετο, γινομένων μὲν αἰεὶ καὶ φυτῶν, καὶ σπερμάτων, καὶ ζώων· οὐ καινῶν δὲ, ἀλλ' οἰάπερ ἦν τὰ πρότερον γεγονότα, κατ' ἐκείνον τὸν δρον, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀπόφασιν τε καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, πάντων καθ' ἐκάστην ἐπιτιθέοντων τὴν ἡμέραν.

Στίχ. ζ'. — Τοις μὲν γὰρ ἀλόγοις ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν ἀέρα πνεύματος ἐφυγῶσθαι, ἐδόθη τὸ ζῆν· τῷ δὲ, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. Ἐνεφύσθησεν γὰρ ὁ Θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς πνοὴν ζωσαν. Καὶ τοις μὲν, δουλεύειν καὶ ἀρχεσθαι προσετάγη, τῷ δὲ ἀρχειν καὶ διαποδίζειν.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγένετο ἡ σὰρξ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, ἀλλ' Ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζωσαν, τῇ τοῦ ἀνθρώπου χρῆσάμενος ὀνομασίᾳ, ἡ κοινὴ γέ ἐστι τοῦ συναμφοτέρου. Καὶ ταύτην μὲν εἰρηκῶς, δι' ὄλου τὸ συναμφοτέρον ἐδήλου. Τῇ διαιρέσει δὲ τῆς ποιήσεως διακρίνας τὰς φύσεις, καὶ τῷ μὲν, ἐπλασε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, τὴν σάρκα δηλώσας· τῷ δὲ, ἐνεφύσθησεν πνοὴν ζωῆς, τὴν ψυχὴν ἐμφήνας· εἶτα κατὰ νοῦν πάλιν ἐπήγαγε, Καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζωσαν.

Στίχ. η'. — Ἐδὲμ δὲ ἵσκειν ὀνομάζειν τὸν τόπον τὸν κατὰ ἀνατολὰς καίμενον, ἐν ᾧ περὶ ὁ παράδεισος ἦν, οὐ μικρόν τι μέρος τῆς γῆς οὕτω καλῶν. Μέγαν γὰρ δείκνυσι τὸν παράδεισον, εἶγε ὁ τοῦτον ἄρδων ποταμὸς μετὰ τὴν ἐκείνου χρεῖαν ἐξω φερόμενος, τέσσαρας οὕτω μεγίστους ἀποτελεῖ ποταμούς. Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὡστε τῇ τοῦ Ἐδὲμ προσηγορίᾳ μὴ τὸν παράδεισον ὀνομάζεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξῴθεν οὐ βραχύν τινα τόπον, μέρος μὲν εἶναι νομιζόμενον τοῦ Ἐδὲμ καλουμένου τόπου, προσεγγίζοντα δὲ, ὡς εἰκὸς, τῷ παραδείσῳ. Ὅθεν περὶ τοῦ Κάιν οὕτω φησὶ· Καὶ ἐξῆλθε Κάιν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ κατέκησεν ἐν γῇ Νὰδ, κατέναντι Ἐδὲμ. Ὡς ἂν πρότερον μὲν αὐτῶν ἐν Ἐδὲμ οἰκοῦντων, Ἰθαπερ αὐτοὶ καὶ ὁ Θεὸς ἐπιφαίνετο. Ἐπειδὴ δὲ ἐξω τῶν τόπων ἐγένετο ἐκείνων, ἀποβρίφεις τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν οἰκίαν κακοπραγίαν, ἐν ἐτέρῳ τόπῳ λοιπὸν οἰκεῖ, ἐπινομαζομένην Νὰδ, ὅς ἀντικρὺ τοῦ Ἐδὲμ ὑπήρχε τόπου, ἐν ᾧ τὸ πρότερον ἦκον. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἐκδιηθέντα τοῦ παραδείσου, κατωκίσθαι ἐφη κατέναντι τοῦ παραδείσου. Τοίνυν ἐξ ἀπάσης τῆς γῆς ὡς περ τινα ἔξοχον τόπον κατὰ ἀνατολὰς ἐκλεξάμενος, Ἐδὲμ ὀνομαζόμενον, ἐν αὐτῷ δὴ τὸν παράδεισον κατεσκευάσεν. Ἐταξεν οἰκεῖν.

Στίχ. θ'. — Οὐχ ὅτι ἄλλα ζῶα μετὰ τοιαῦτα ποιήκειν ἐκ τῆς γῆς, ἀλλὰ περὶ τῶν ἤδη γεγονότων κατὰ ἐπανάληψιν, διὰ τὸ προκείμενον λέγει. Τὸ δὲ, εἶτι, ἐκ τινος ἰδιώματος τῆς Ἑβραϊδος προστιθησὶ γλώσσης. Οὕτω καὶ τὸ, Ἐξανέτειλεν ἔτι ὁ Θεὸς ἐκ τῆς γῆς.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ζ'. — Ἀνοήτως τινὲς ἐφασαν πεπληρωῶσθαι εὐδὲ παρὰ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν γυναῖκα ῥηθέν· ἐπειδὴ ὁ μὲν ἐφη, Διανοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἴσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ κακόν· ὁ προφήτης δὲ ἄμα τῷ φαγεῖν, ἐφη, ὅτι Διανοιχθήσονται οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν οὐῶν, καὶ ἐγνωσαν ὅτι γυμνοὶ εἰσι· δέον συνιδεῖν, ὅτι πολλὸ τῶν εἰρημένων τὸ διάφορον. Ὁ μὲν γὰρ διάβολος, τὴν διάνοξιν τῶν ὀφθαλμῶν οὕτω φησὶν, ὡς ἂν κατ' ἔνοιαν ὀξυτέρων ἔσομένων, καὶ δυναμένων δίκην

VERS. 7. — Animalia quidem ratione destituta vitam obtinent, dum flatu spiritus animantur qui per aera; homo autem ipsius immortalis et præstantissimæ naturæ particeps. *Insufflavit enim Deus in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem.* Alia quidem servire et obedire jubentur, alius vero dominari et regnare.

Non dixit autem, Facta est caro in animam viventem, sed, *Factus est homo in animam viventem*, nomen hominis usurpans, utrique sexui commune. Sane hac appellatione designabat utrumque conjungi; distinctione autem creationis naturas discreverat, illo, *et finxit pulverem de terra*, carnem indicans, illo autem, *et insufflavit spiraculum vitæ*, declarans animam; deinde utraque simul addit: *Et factus est homo in animam viventem.*

VERS. 8. — Videtur nomine Edem non parvam terræ partem appellasse, sed illam omnem regionem quæ ad orientem, qua paradus erat. Magnum enim fuisse paradusm declarat illud quod flumine irrigatus fuerit, in quatuor maximo flumine diviso, quod dein ad exteriora ferebatur. *Et paulo post: Nominè Edem designatur non paradus modo, sed regio externa haud parva, quæ pars putabatur esse Edem, paradiso autem adiacebat.* Unde de Cain dixit: *Egressus est autem Cain a facie Dei, et habitavit in terra Næd contra Edem (Gen. iv, 16).* Credas igitur eos prius in Edem habitasse, ubi Deus ipsis apparuerat. Quando autem postea e locis illis egreditur, propter malitiam suam procul a Deo rejectus, deinceps alium locum incolit, Næd vocatum, qui contra Edem priorem ipsius sedem. Simili ratione dicitur Adam e paradiso ejectus, contra paradusm collocari. Ex omni igitur terra elegit Deus ad orientem continuam quamdam regionem, qua paradusm institueret. Quam etiam homini creato incolendam tradidit, ipsum veneraturus.

Ἐν ᾧ δὴ τιμῆσαι βουληθεὶς γεγονότα τὸν ἄνθρωπον

VERS. 19. — Non quasi alia animalia posthæc de terra fluxisset, sed occasione data, illa rursus memorat quæ antea facta fuerant. Vox autem *adhuc* Hebraicæ linguæ proprietatis. Ut etiam illud: *Et produxit adhuc Deus de terra.*

CAP. III.

VERS. 7. — Inepte quibusdam visum est impleta fuisse quæ diabolus ad mulierem dixerat, hisce: *Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Docuerunt hoc, quia propheta, gustato cibo, protinus addit: *Et aperti sunt oculi amborum, et agnoverunt quia nudi erant.* At notandum est hæc multiplici ratione inter se differre. Nam diabolus oculos eo sensu aperiendos dicit, quasi ipsis mens acrior futura esset, et facultas ad exemplar Dei animo intuendi et bonum a malo

discernendi. Nihil autem aliud declarat propheta nisi eos nuditatem suam sensitisse ac de ea erubuisse. Prius enim nec eam observaverant nec ea erubuerant; postea vero ista nuditate ita afficiuntur, ut ea intellecta, statim erubescant. Neminem fugit animo inesse rationem cur, re visa, nunc sic, nunc aliter moveamur. Infantes enim non pudet nuditatis suæ, neque balneo utentes; non quod eam non videant, sed quia hic aspectus, nullos pravos sensus apud eos excitat. Adam igitur et socia, recens nati, peccato nondam inquinati, vel ne. ulum quidem malum suspicati, neque nuditatem, neque aliam naturæ suæ formam turpem existimabant. Postquam autem peccaverant, a Dei legibus abhorrentes, tunc etiam perceperunt, jubente Deo, pudoris sensum, quo a peccato averterentur, et pessimus quisque reprimeretur impetus. Primo autem de organis erubuerunt quæ ad procreationem liberorum inserviunt, ut pudor hic homines procul ab omni intemperantia deterreret. tñν ὀρμηγ. Πρώτην δὲ τῆς αἰσχύνῃς τὴν ἔννοιαν πῶς ἔβρωθεν τοῖς ἀνθρώποις ἢ αἰδῶς ἐκκόπτῃ τὴν ἀκόλαστον μίξιν.

VERS. 8. — Quando vocem Dei deambulantis, dum adhuc folia consueverant, audierunt, absconderunt se sub lignum, ut videtur, non diversum ab illo cujus folia consuebant. Hoc autem idem erat ac quo mandatum perceperant, testante propheta: *Nam absconderunt se, ait, in medio ligni paradisi.* De illo autem, fructu manducato, folia decerpserunt, propter verecundiam suam de nuditate. Atqui hæc erant profecto fici, ergo ficus erat arbor de qua mandatum acceperant. Negant autem hoc nonnulli, stulte, ni fallor, existimantes mirum quid fuisse illud lignum, non cogitantes quod peccati pondus neque a qualitate ligni pendet, neque a novitate cibi, sed a legis conditione. Quæ qualicumque modo violata fuerit, eadem prout usque culpa.

VERS. 17. — Audiavi nonnullos dicentes: Si Deus prævidit Adam legem violaturum, qua de causa præbuit huic transgressionis occasionem, ferendo legem? Respondebo eum ideo hæc fecisse, quod sciebat mortalitatem hominibus profuturam. Nam immortales qui sunt, in æternum labuntur. Nostri ergo intererat ut soluto corpore mortis, simul et solveretur corpus peccati. Deus autem non constituit nos protinus in optimo (mortalitatis scilicet) statu, ne propterea accusaretur quod immortalitatem non ab initio dederit. At prius statuit illam legem, quam noverat negligendam fore. Qua ratione probavit homines, etiamsi obedientibus immortalitas promitteretur, rebellibus autem intenderetur mors, adeo nihilominus de conditore et benefactore suo dubituros, ut sperarent se non solum immortalitatem habituros, si non obediissent, sed divinitatis etiam dignitatem consecuturos esse. Quod si caro etiam eorum immortalitatem sortita fuisset, quanto magis credidissent se a deo per inobedientiam futuros! Quos enim nec

θεῶν ὄρᾶν τε ταῖς ἐννοίαις καὶ διακρίνειν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ καλόν· ὁ προφήτης δὲ οὐ ταύτην εἶπεν, ἀλλὰ καθ' ἣν εἶδόν τε καὶ ἤσθοντο τῆς οἰκείας γυμνώσεως. Πρώτερον μὲν, οὐδὲν ἐπ' αὐτῇ πάσχοντες, οὐδὲ αἰσχυνόμενοι· ὕστερον δὲ, τοιαύτην τινὰ ἐπὶ τῇ γυμνώσει τὴν αἰσθησιν λαβόντες, ὡς καὶ πρὸς μόνην αἰσχύνεσθαι τὴν ἐν τῇ γυμνώσει τοῦ σώματος θεωρίαν. Οὐ γὰρ ἀδύλον, ὡς ὁ λογισμὸς ἐστὶ τῆς ψυχῆς, ὁ τὴν ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ διάθεσιν νῦν μὲν τοιάνδε, αὐθις δὲ τοιάνδε ποιῶν, τὰ γούν βρέφη οὐκ αἰσχύνονται ἐπὶ τῇ γυμνώσει, οὐτε μὴν οἱ ἐν βαλανείῳ, οὐ τῷ μὴ βλέπειν αὐτὴν, ἀλλὰ τῷ μὴδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς θεωρίας ἐπὶ τῆς ἐννοίας εἰσδέχεσθαι. Οἱ τοίνυν περὶ τὸν Ἀδάμ ἔρτι μὲν γεγονότες, ἀμαρτάνοντες δὲ οὐδὲν, καὶ οὐτε φαῦλόν τι εἶναι μαθόντες, οὐτε ἄλλο οὐδὲν τῆς οἰκείας φύσεως, αἰσχρὸν οὐχ ἠγούοντο τὴν γυμνωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἤμαρτον, τάναντία τοῖς τοῦ θεοῦ διαπραξάμενοι νόμοις, ἐνετέθη μὲν αὐτοῖς ὁ λογισμὸς τῆς αἰσχύνῃς ὑπὸ θεοῦ εἰς τὴν κατὰ τῆς ἀμαρτίας βοήθειαν, αὐτάρχης ὡν ἐγκόπτειν αὐτῆς ἀναγκαίως ἐπὶ τοῖς παιδογόνοις ἐλαβον ὄργανοις· ἵνα

Στίχ. η'. — Ἐπειδὴ βράπτοντες ἔτι τὰ φύλλα, ἤκουσαν τῆς φωνῆς τοῦ θεοῦ περιπατοῦντος, ὑπὸ τὸ ξύλον ἐκρύβησαν, οὐκ ἄλλο δηλονότι, ἀλλ' ἢ οὐπερ ἔβραπτον τὰ φύλλα. Τοῦτο δὲ ἦν ἐφ' ᾧ τὴν ἐντολήν εἰληφείσαν, ὡς ὁ προφήτης φησὶν· Ἐκρύβησαν γάρ, φησὶν, ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ καὶ βεβρωχότες, τὰ φύλλα ἔβραπτον διὰ τὴν γενομένην αὐτοῖς αἰσχύνῃ ἐπὶ τῇ γυμνώσει. Ταῦτα δὲ ἦν φύλλα συκῆς ἀναντιρρήτως, ἅρα τὸ δένδρον συκῆ ἦν, ἐφ' ᾧ παρειλήφεισαν τὴν ἐντολήν. Ἄλλ' οὐ προσέεται τοῦτο τίνες, διὰ πολλὴν εὐθείαν· ἐμοὶ δοκεῖ, οὐόμενοι χρῆναι καινόν τι εἶναι τὸ ξύλον, καὶ οὐ λογίζόμενοι, ὅτι μὴ τῇ ποιότητι τοῦ ξύλου, μὴδὲ τῇ καινότητι τῆς βρώσεως τὰ ἀμαρτήματα κρίνεται, ἀλλὰ τῇ δόσει τῆς ἐντολῆς. Ἦν τὸ ἐφ' οὐτουδήποτε παραβῆναι ἴσην ἔχει τὴν μέψιν.

Στίχ. ιζ'. — Ἐπειδὴ τινῶν ἀχόχοις πυνθανομένων· Εἰ προΐδει ὁ θεός, ὅτι παρακούσει ὁ Ἀδάμ, τίνος ἔνεκεν τῇ δόσει τῆς ἐντολῆς παρέσχε τῇ παρακοῇ πρόφασιν; τοσοῦτον ἐρῶ, ὅτι μάλα ὁ θεός εἰδὼς συμπερούσαν ἀνθρώποις τὴν θνητότητα· μένοντες γὰρ ἀθάνατοι, πταίσουσιν ἀθάνατοι· καὶ ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς τοιοῦτοις, θανάτῳ λυομένου τοῦ σώματος, συγκαταλυθῆναι καὶ τὸ τῆς ἀμαρτίας· οὐκ εὐθὺς ἔβωκε τὸ συμφέρον, ἵνα μὴ βλασφημηθῆται, ὡς μὴ δεδωκὼς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀθανασίαν. Ἀλλὰ πρότερον δίδωσι τὴν ἐντολήν, ἣν οὐκ ἀνεξομένους ἦδει· ἵνα δείξῃ, ὅτι εἰ καὶ προτεινομένης αὐτοῖς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς, καὶ θανάτου ἀπειλουμένης διὰ τὴν παρακοήν, τοσοῦτον ἠπίστησαν τῷ ποιητῇ καὶ εὐεργέτῃ, ὡς ἐλιπσαι, εἰ παρακούσειεν ὁ μόνον τὴν ἀθανασίαν ἔξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα προσλήψεται. Εἰ καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῖς εἰλήφει τὴν ἀθανασίαν, πῶς οὐ μᾶλλον ἀνεπίσθησαν εἶναι θεοὶ διὰ τῆς παρακοῆς! Οἷς γὰρ οὐκ ἤρκεσεν ἀπειλὴ θανάτου εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐντολῆς, τὸ τῆς ἀθανασίας βέλαιον πάντως ἂν ἀδελῶς εἰς τὸ πταίειν ἦν, καὶ διηνηκέες, τῷ τῆς ἀθανασίας

ὀφθαλμοὶ τεθαρρήκοσι. Πρῶτον οὖν δείκνυσαι τῇ τε δόσει τῆς ἐντολῆς, καὶ διὰ τῆς παρακοῆς τῶν περὶ τὸν Ἀδάμ, ὅτι συμφέρει ἡ θνητότης· καὶ τότε ταύτην δίδωσιν, ὁμοῦ καὶ πείθων ἀνθρώπους, καὶ τῶν συμφερόντων οὐκ ἀρισταίμενος. Ὅτι γὰρ τῷ θνητῷ βίῳ τὸν ἄνθρωπον ἡτρεπίεζεν, αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἄβρηνος καὶ τοῦ θῆλους δείκνυσιν, ἐν τῇ δυνάμει τὴν παιδοποιεῖαν εὐθὺς καὶ ἐκ πρώτης δεικνύμενον. Ὡστε ἡ μὲν πλάσις ἡτοιμάσθη τῷ θνητῷ βίῳ· ἡ δὲ τῆς ἐντολῆς δόσις, καὶ τὸ αὐτεξούσιον προσεγύμνασε, καὶ ἔδωκε τῇ γνώμῃ τῶν ἀσθαιρέτων ἀγῶνων τὴν πρόφασιν, καὶ τὸ τῆς θνητότητος συμφέρον ἐδείξε.

A impendens mors ad observandum mandatum vivere valuit, iidem immortalitatis munere confirmati, securius sibi æternam ruinam peperissent. Primum igitur ostendit Deus legis constitutione, et per hanc Adami inobedientiam, nobis prodesset mortalitatem; ac deinde mortales nos instituit, simul reprehensionibus nostris occurrens, et commodis nostris inserviens. Quod enim mortales nos efficere decreverit, probat ipsa maris et feminae distinctio, qua facultas liberos creandi vel ab initio data. Ad mortalem igitur vitam constituti fuerant homines; mandati autem lex et liberos nos constituit, et exercendæ voluntatis occasionem præbuit, et declaravit quantum nobis prodesset mortalitas.

Στίχ. κβ'. — Ἐζητεῖτε τί ἐστὶ χιτῶνας δερματινοὺς. Ἄλλ' εἰ μὲν ζῶων σφαγέντων, ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο τὰ ἐνδύματα, εὐδὴλον ὅτι ἐπέλιπε τὸ γένος τῶν σφαγέντων. Ἄρτι μὲν τοῦ Θεοῦ ἄβρην τε καὶ θῆλυ πεποιηκότος, οὕτω δὲ οὐδενὸς τεταγμένου, πρὸς τῷ κάκεινο μὴ ἐνδέχεσθαι νομίζειν, ὅτι ζῶα ἀπάττεσθαι ἐκέλευσεν ὁ Θεός, ὅτε μήπω κρεοφαγία ἦν ἐπιτραμμένη τοῖς ἀνθρώποις· τοὺς μὴ ὄντας δὲ χιτῶνας ἔτι πλέον ἀπρεπὲς νομίζειν, ὅτι παρήγαγεν ὁ Θεός, ὅς τῇ τοῦ ἀνθρώπου ποιήσει τοῦ ποιεῖν τι μὴ ἂν ἀπεπαύσατο, ὡς ἐν τούτῳ τοῦ κόσμου παντὸς ὑπεράνας τὴν ποίησιν. Εὐδὴλον οὖν, ὡς οὐδ' ἂν χιτῶνας δερματινοὺς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παρήγαγεν. Ἄλλὰ γὰρ ἠγνόησαν, ὡς ἔοικεν, οἱ περὶ τούτων ζητοῦντες, ὅτι δέρματα οὐ μόνον τὰ ἐκ τῶν ζῶων ἀφαιρούμενα λέγεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν δένδρων, ἃ καὶ φλοιοὺς ὀνομάζειν ἔθος τοῖς πολλοῖς. Ἐκ δένδρων τολύων, ἐπιτηδεύουσιν πῶς φλοιοὺς ἐγόντων εἰς ἐνδύματων κατασκευῆν οἱ περὶ τὸν Ἀδάμ ἤκον, τοῦ Θεοῦ κατ' ἔγνωσαν αὐτοῖς ὑποθεμένου, πῶς χρὴ τοῦτο ποιῆσαι.

B Vers. 22. — Rogastis quid sibi velint illæ tunicæ pellicæ. Quod si ex immolatis animalibus vestes conficiendæ, manifestum genus istorum animalium ad exitum esse perductum. Deus autem nuper ea condiderat masculum et feminam, nec unquam quid statuerat, unde concludere possumus, quod animalia mactari jusserit, dum novum carnem edere hominibus liceret. Absurdius etiam foret contendere Deum tunicas ex nihilo fecisse, qui hominis conditione creationi ex nihilo finem imposuit, tanquam in illo rerum omnium perfectionem consummans: unde etiam apparet, tunicas pellicæas non ex nihilo factas. Non attenderunt autem, ut mihi videtur, qui hac de re inquirunt, pelles vocari non solum quæ ex animalibus, sed etiam quæ ex arboribus, quæ cortices nominari plerumque solent. Ab arboribus igitur opportune cortice instructis desumpsit Adam vestimenta sua, docente Deo qua ratione hoc faciendum sit.

Στίχ. κδ'. — Οὐκ ἀόρατος τινὰς δυνάμεις λέγει τὰ Χερουβιμ, ὡς τινες ὄνται· ἐπεὶ μηδὲ συνετέλει τι ἀόρατος φύσις ἐκεῖ, ἀισθητῆς ὕλης ὀφειλοῦσης εἶναι τῆς τὸν Ἀδάμ παιδευούσης. Οὕτε οὖν ἡ φλογίνη ῥομφαία φύσις ἦν πυρὸς, ἀλλ' ὕψις τοιαύτη· οὐδὲ τὰ Χερουβιμ ζῶα, ἀλλ' ὕψις τοιαύτη· ἐπεὶ καὶ Ἰεζεκιὴλ τετραπρόσωπα τὰ Χερουβιμ ὄρῃ. Τετραπρόσωπα δὲ ἀόρατος φύσις οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ Χερουβιμ καλεῖ πᾶν τὸ δυνατόν· οὕτω λέγει, Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβιμ, ἀντὶ τοῦ, ὁ δυνατός βασιλεὺς ὢν· καὶ, Ἐπέβη ἐπὶ Χερουβιμ, καὶ ἐπετάσθη, ἀντὶ τοῦ, μετὰ πολλῆς παρεγένετο τῆς δυνάμεως. Τὸ οὖν, Ἐτάξεν τὰ Χερουβιμ, ἵνα εἴπη· Δυνατὴν τινα καὶ φοβεράν ἔβην καὶ μορφὴν ὡσανεὶ τινων ζῶων ἐπέστησε τῇ εἰσόδῳ τοῦ παραδείσου, ὥστε ἀπείργειν τὸν Ἀδάμ.

C Vers. 24. — Non invisibiles quædam virtutes vocantur hic cherubim, uti pluribus visum est. Quid enim præstitisset illic invisibilis natura, cum sensibili spectaculo Adam erudiendus erat? Nec flammæ igitur rhomphæa ignis erat natura, sed ita apparebat; nec erant cherubim animalia, sed ita videbantur. Nam Ezechiel quoque vidit cherubim quadruplici facie instructos, licet talis non sit natura invisibilis. At cherubim vocat quodcumque potestate præstat; sic dicens, Qui sedet super cherubim (Psal. xcviij, 1), quasi dicat, qui potens est rex; ita etiam, Ascendit super cherubim et volavit (Psal. xvij, 41), hoc est, multa cum potestate apparuit. Illud igitur, ordinavit cherubim, idem sonat ac: Potentem et terribilem quemdam visionem ac formam, tanquam animalium, ante aditum paradisi constituit, qua Adam averteretur.

CAP. XIX.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Στίχ. γ'. — Οὕτε τῇ φύσει ἄνδρες ἦσαν, ἀλλ' ἐδόκουν εἶναι, οὕτε ἐφαγον ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐδόκουν ἐσθίειν τῇ ὕψει τῶν ὀρώντων, ἀναλισκομένων τῶν προτιθεμένων κατὰ θεῖαν ἐνέργειαν.

D Vers. 3. — Non erant natura homines, sed esse videbantur; nec comedebant ut homines, sed videbantur comedere cernentium oculis, sublatis divina potentia quæ offerebantur.

Στίχ. λα'. — Οὐκ οὐκ οὐ πάθος ἀκολασίας ἤλασεν αὐτάς, ἀλλὰ φειδῶ τοῦ γένους. Ὅθεν εὐσύνγνωστοι.

Vers. 31. — Non indulgebant igitur libidinis motibus, sed generi suo parcebant. Unde venia dignæ.

Vers. 32. — Furtim se cum patre miscent. Non A fugiebat enim eas sobrii patris temperantia.

CAP. XX.

Vers. 5. — Non intemperantia, inquit, volui cum ea conjungi, sed magni esse credidi, si mulierem sanctam et viri sancti sororem in matrimonium ducerem.

CAP. XXVII.

Vers. 1. — Hoc quoque divinæ gratiæ opus, ut interim ope Rebeckæ Jacobo benedictionem subripere liceret.

CAP. XXVIII.

Vers. 18. — Superfudit Jacob oleum in cacumen lapidis, et vocavit locum, Domus Dei. Hic autem B figura Mosaici tabernaculi, quod constructum et ædificatum unxerunt.

CAP. XXX.

Vers. 39. — Quando in Mesopotamia subalbæ oves quærantur, nigraeque capræ, in Palæstina autem contrarium valet, commodis inserviebat patriarcharum res ante dieta.

CAP. XXXII.

Vers. 1. — Jacobo a Laban liberato occurrerunt angeli, profecto a Michael principe Israelitarum missi, quippe qui illis præerat, dicente Gabriel ad Danielem: *Michael princeps vester* (Dan. xi, 21). Quando enim liber a formidine Laban, Esavum re- C formidare cœperat, docetur Jacob ab occurrentibus angelis, ne occursum eorum timeat qui eius fra- trem erant.

Vers. 24. — Transmissis omnibus suis trans flumen, solus tunc remanet Jacob, et luctatur cum quodam ipsi apparente. Hic autem certe non alius præter illum qui super scalam incubebat in Bethel visam. Angeli autem qui ascendebant et descendebant in eadem, non diversi ab eis quibus occurrerat.

Vers. 25. — Vidit autem, ait, quia non valet erga eum, et tetigit latitudinem femoris ejus, et obtorpuit. Jacob vidit quia non valet erga angelum, angelus autem tetigit latitudinem femoris ejus.

Vers. 26. — Non alia de causa dicit angelus: *Dimitte me, quam ut Jacobum excitet illique occasionem præbeat respondendi: Non te dimittam, nisi me benedixeris.*

Vers. 27. — Hic autem rogat: *Quod est nomen tuum? At ille dixit: Jacob. Et dixit ei: Non vocabitur ultra nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum: quia invaluisti cum Deo, et cum hominibus potens eris.* Sufficiens tibi benedictio, ait, colluctatio cum Deo; maximum tibi signorum novum nomen Israel, quod interpretatur *homo videns Deum*. Sane si angelus vere fuisset qui apparuit, perpetuum vocaretur Jacob Israel, cum verum Deum non vidisset. Deus erat igitur idem ac homo et angelus;

Στίχ. λβ'. — Κλέπτουσι τοῦ πατρὸς τὴν κοίτην. ἤθεισαν γὰρ νήφοντος τὴν σωφροσύνην αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Στίχ. ε'. — Οὐκ ἀκολασίτ, φησὶν, ἠβουλήθην συνελθεῖν αὐτῇ, ἀλλ' ὡς δικαίαν καὶ ἀδελφὴν δικαίου μέγιστον ἠγησάμην, εἰ ἀγάγοιμι πρὸς γάμον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Στίχ. α'. — Καὶ τοῦτο τῆς θείας χάριτος ἔργον· ἵνα ἐν μέσῳ καιρὸς γένηται τῇ Ῥεβέκκῃ κλεῖψαι τῷ Ἰακώβ τὴν εὐλογία.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Στίχ. ιη'. — Ἐπέχεον ὁ Ἰακώβ ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον τοῦ λίθου, καὶ ἐκάλεσε τὸν τόπον, Οἶκος Θεοῦ. Ἦν δὲ τὸ πρῶγμα τύπος τῆς Μωσαϊκῆς σκηνῆς· ἦν κατασκευάσας καὶ ἀναστήσας, ἔχρισεν.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Στίχ. λθ'. — Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ τὰ λευκὰ ζητεῖται πρόβατα, καὶ αἱ μέλανες αἰγες, ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ τὸ ἐναντίον, πρὸς τὸ τῶν πατριαρχῶν συμφέρον οἰκονομεῖται τὰ προειρημένα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Στίχ. α'. — Τοῦ Λάβαν ἀπαλλαγείς ὁ Ἰακώβ, ὁρᾷ παρεμβολὴν ἀγγέλων· πάντως που τὴν ὀριζήθεισαν μετὰ Μιχαὴλ τοῦ ἀρχοντος τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ· δευτέρα αὐτοῦ προστάται, ὡς Γαβριὴλ φησὶ πρὸς τὸν Δαυὶδ, *Μιχαὴλ ὁ ἀρχὼν ἡμῶν*. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν τοῦ Λάβαν φόβον ἀποθίμενος, μετέθετε τὰς φροντίδας εἰς τὰ κατὰ Ἠσαῦ, δείκνυται ἡ παρεμβολὴ τῶν ἀγγέλων, ὡς ἂν μὴ φοβοῖτο τὴν παρεμβολὴν τῶν συνόντων αὐτοῦ τῷ ἀδελφῷ.

Στίχ. κθ'. — Πάντας δὲ τοὺς αὐτοῦ παραγαῶν διὰ τοῦ ποταμοῦ, καὶ αὐτὸς ὑποληθθεὶς, τότε παλαίει τῷ φανέντι. Καὶ οὗτος ἦν ἄρα ὁ ἐπὶ τῆς κλίμακος ἐστηρικμένος τῆς ἐν Βαιθὴλ φανεσίσης αὐτῷ. Οἱ δὲ ἄγγελοι οἱ ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες, ἡ παρεμβολὴ ἦν.

Στίχ. κε'. — Εἶδὲ δὲ, φησὶν, *ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν· καὶ ἤφατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐνάρκησεν*. Ὁ μὲν Ἰακώβ εἶδεν, ὅτι οὐ δύναται πρὸς τὸν ἄγγελον, ὁ δὲ ἄγγελος ἤφατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ.

Στίχ. κς'. — Τὸ γε μὴν τὸν ἄγγελον εἰπεῖν, *Ἀπόστειλόν με, προεραπομένου ἦν, καὶ παρήρσιαν δίδοντας τῷ Ἰακώβ εἰπεῖν, Ὅδ' μὴ σε ἀποστειλω, εἰ μὴ με εὐλογῆσης*.

Στίχ. κς'. — Ὁ δὲ ἐρωτᾷ, *Τί τὸ ὄνομα σου; ὁ δὲ εἶπεν, Ἰακώβ*. Εἶπεν δὲ αὐτῷ, *Ὅδ' κληθήσεται τὸ ὄνομα σου Ἰακώβ, ἀλλ' ἡ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομα σου· ὅτι ἐνίκησας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός ἐσθι*. Ἰκανή σοι, φησὶν, εὐλογία τὸ παλαῖσαι μετὰ Θεοῦ. Καὶ σημεῖον ἔστω σοι μέγιστον τὸ Ἰσραὴλ μετονομασθῆναι, ἔπερ ἴσθιν ἀνθρώπος ὀρῶν Θεόν. Καὶ μὴν εἰ τὴν φύσιν ἄγγελος ἦν ὁ φανείς αὐτῷ, ψευδῶς ἀνεκλήθη Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ τὸν οὐκ ὄντα Θεὸν ἑωρακέναι. Οὐκοῦν Θεὸς ἦν ὁ

αὐτὸς, καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἄγγελος· πάντα ἀληθῶς. **A** omnia vere: sed homo, quia incarnatus; angelus ex officio; Deus autem natura.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Στίχ. ε'. — *Κόνδυ μὲν, τὸ λεγόμενον ἀπλοπότηιον λέγει· τὸ δὲ, Ὀλωρισμῶ ὀλωρίζεται ἐν αὐτῷ, τοῦτό φησιν, ὅτι ἐγκριτον, ὡς ἄρχοντος, τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ παρὰ τοῖς συνεσθιομένοις αὐτὸ τὸ ποτήριον.* Ἐχει τοῖνον σύμβολον ὡσπερ αὐτὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πάσης ἐπιβουλῆν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ'.

Στίχ. δ'. — *Ἐπειδὴ γὰρ ἴδιον ἐστὶ τοῦ ὕδατος θερμαίνεσθαι τε, τοῦ πυρὸς ὑποκειμένου, καὶ ἀποτρεσθαι τὴν θερμὴν ταχίως, τοῦ πυρὸς ἀφαιρεθέντος, μὴ κατ' ἐκείνο, φησὶν, ἀπόλλοιο, καὶ ἀφανισθείης εἰς τὸ πανταλὲς τῷ θανάτῳ. Τοῦτο γὰρ λέγει, ὡς ὕδωρ μὴ ἐκξέσῃς. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ἀμάρτημα, φησὶν, θεῖόν ἐστιν ἄλλοθρον σοι ἐπαγαγεῖν, ἀλλὰ μὴ οὕτως ἀπόλλοιο, μὴδὲ δίκην ὕδατος διαφθαρείης, τὴν ἐνοῦσαν ἀποθέμενος θερμὴν, τῷ διαδοχῆν ἐκ σοῦ μηδεμίαν γενέσθαι.*

Στίχ. ε'. — *Εἰρηκῶς τὸ τῆς ἔνου, ἦγουν τοῦ πώλου, ἐφ' ᾧ περ ἐκαθέσθη πρὸ τοῦ πάθους ὁ Κύριος, ἐπάγει καὶ τοῦ πάθους τὴν μῆνυσιν. Πλυρεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολήν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔθος τῆ Γραφῆ οἴνω παρεικάζειν τὰς τιμωρίας καὶ τοὺς θανάτους· ὡς τὸ, Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου οἴνου ἀκράτου· ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς αὐτοῦ τὰς τιμωρίας ἐπαγαγεῖν οἷς βούλεται. Κάνταῦθα τοῖνον τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον οἴνον εἰπῶν, καλῶς προστέθεικε τὸ εἶναι αἷμα τῆς σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· ὡς ἂν τῷ τοῦ αἵματος ὄνοματι σαφέστερον δηλώσῃ τὸ πάθος. Στολήν μὲν οὖν αὐτοῦ ὀνομάζει τὴν ληφθεῖσαν τοῦ δούλου μορφήν. Εὐδηλον δὲ, ὡς οἴνω πλύνεσθαι ἐσθῆτα οὐχ οἴον τε· τοῦναντίον δὲ καὶ μολύνεται οἴνω εὐθύς, ὡς καὶ δυσέκλυτον εἶναι τὸν ἐξ αὐτοῦ μολυσμόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ θάνατος πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ἀπόθεσις ἐστὶ ζωῆς, τῷ δὲ Κυρίῳ οὐκ ἀπόθεσις ζωῆς, ἀλλὰ μετὰστασις πρὸς ἑτέραν τινα κρείττονα γέγονε ζωὴν, εἰς ἣν ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς μετελήλυθε· διὰ τοῦτο λέγει, Πλυρεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολήν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· ἵνα εἴπῃ, ὅτι δέξεται τὸ πάθος οὐκ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὡς πολὺ λαμπρότερος ἐξ αὐτοῦ φανῆναι, ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος γεγωνῶς.*

Στίχ. ιβ'. — *Χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν οἴνω πολλῶν κεκρημένων ἔθο; ὕψαιμους πως εἶναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοῦτο λέγει, ὅτι κατὰ μὲν τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἀλλοιωσὶν τινὰ φανέται ἐξέξιμος· τοσαύτην δὲ ἔξει ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολὴν, ὡς γάλακτος φανῆναι λαμπρότερος. Ἀπὸ γὰρ τῶν ὀδόντων, ὡς ἀπὸ μέρους, τὸ πᾶν εἰπεῖν ἡβουλήθη· καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πως ἀποκεκρυμμένους μὲν εἶναι τοῖς χεῖλεσι τοὺς ὀδόντας συμβαίνει, ἀναφαίνεσθαι δὲ διανοιγομένου τοῦ στόματος. Οὕτω δὲ πως καὶ ἡ περὶ αὐτὸν λαμπρότης κεκρυμμένη διὰ τῆς ἀναστάσεως.*

CAP. XLIV.

Vers. 5. — *Condy vox nil præter poculum significat. At illud, Augurio auguratur in eo, indicat illud fuisse præstantius, tanquam principis, hoc est poculum quo inter solemnia utebatur. Innuit ergo res eos vel ipsius imperio invidisse.*

CAP. XLIX.

Vers. 4. — *Cum ea sit aquæ natura, ut admoto igne effervescat, et remoto igne bullire protinus desinat, eadem ratione, inquit, ne pereas, neque morte omnino evanescas. Hoc enim declarat illud, sicut aqua non effervesces. Quamvis peccato tuo, ait, exitium tibi promerueris, ne tamen pereas, nec iustar aquæ tollaris, nec extincto quo ardes calore, progenie omnino careas.*

Vers. 10. — *Nominato asino seu pullo, cui supersedit Dominus ante passionem suam, nunc et ipsam passionem memorat. Lavabit in vino stolam suam, et cætera. Scripturæ mos est vino pœnas et mortem figurare, uti in illo: Calix in manu Domini vini meri (Psal. LXXIV, 8), quasi dicat, Penes Deum est. pœnis affligere quoscunque voluerit. Quando igitur hic passionem et mortem vinum vocat, bene adjeit in sanguine uvæ esse amictum ejus, ut sanguinis nomine passionem manifestius declararet. Stolan autem appellat assumptam servi formam. Satis autem apparet vino vestes mundari non posse; imo vino protinus ita polluantur, ut hæc pollutio non nisi difficillime deleri possit. At cum hominibus mors vitæ depositio, Domino autem non vitæ depositio, sed translatio ad aliam meliorem vitam, quam e mortuis resurgens accepit, ideo dicit: Lavabit in vino stolam suam, et cætera. His enim significat mortem Christo non ad pœnam dari, ut cæteris, sed ut exinde illustrior appareat, immortalis et incorruptibilis factus.*

Vers. 12. — *Gratifici oculi ejus super vinum, et candidi dentes ejus quam lac. Quando oculi hominum vino deditorum subruenti videntur, indicat his Christum post passionem et mortem novam speciem accepturum. Adeo autem meliora sortiatur ut lacte candidior appareat. Nam ex dentibus, tanquam ex parte, totum vult significare. Insuper quemadmodum dentes labiis occultantur et dein aperto ore apparent; ita etiam Christi candor tempore mortis occultatus, postea omnibus per resurrectionem apparebit.*

κατὰ τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν ἀναφανήσεται πᾶσι

FRAGMENTUM IN EXODUM.

CAP. XXVI.

Vers. 35. — Candelabrum erat symbolum diei a Deo perfecti. Unde etiam septem lucernas habebat, quibus hebdomas dierum figurabatur. Ita quidem constitutum erat prius tabernaculum. At simul omnia figura posterioris. Nam arca testamenti indicabat cultum et agnitionem Dei; tabulæ autem testamenti quæ in arca, et virga Aaron significabant divinum cultum legis observatione et sacris ritibus perfici. Urna inanna habens commendabat memoriam temporis, quo ita a Deo eruditi, manna in deserto vescebantur. Declarabat etiam aureum thuribulum gratam esse Deo et acceptam virtutem quæ his perficitur. Innuebat aurum ex omni parte nihil in terris Deo magis placere quam hominum circa pietatem studium. Cherubim quæ desuper erant, erant memoria invisibilium et ministratoriarum virtutum. Quas inter Deum versari decebat cum invisibilibus virtutibus, tanquam ministris, uti soletur, et per ea cuncta peragere quæ ad utilitatem animarum nostrarum pertinent.

εν· ἐπιθεῖ καὶ ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσι, διακόνοις κεχρησθαι τῷ Θεῷ ἔθος, καὶ διὰ τούτων πάντα πληροῦν τὰ εἰς ὠφέλειαν συντείνοντα τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ΄.

Στίχ. λς'. — Ἡ δὲ λυχνία σύμβολον ἦν τῆς ἀποτελουμένης παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμέρας. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τοὺς φωστῆρας εἶχε, σύμβολον τῆς ἐβδομάδος τῶν ἡμερῶν. Οὕτω μὲν οὖν εἶχεν ἡ πρώτη σκηνή. Λέγει δὲ καὶ τὰ τῆς δευτέρας. Ἡ μὲν οὖν κιβωτὸς τῆς διαθήκης, τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας τε καὶ ἐπιγνώσεως σύμβολον ἦν· αἱ δὲ ἐν αὐτῇ πλάκες τῆς διαθήκης, καὶ ἡ τοῦ Ἀαρῶν βίβδος, τοῦτο ἐσήμαινον· τὸ τὴν περὶ τὸν Θεὸν θεραπείαν διὰ τε τῆς τῶν νομίμων πληροῦσθαι φυλακῆς, καὶ τῆς κατὰ τὴν ἱερατείαν λειτουργίας. Ἡ δὲ τὸ μάννα ἔχουσα στάμνος, ὑπόμνημα ἦν τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ταῦτα παρὰ τοῦ Θεοῦ παιδεύομενοι, τὸ μάννα κατὰ τὴν Ἐρημον διετρέφοντο. Τὸ μέντοι χρυσοῦν θυμιατήριον, σύμβολον τοῦ δεκτὸν εἶναι τῷ Θεῷ καὶ ἡδὺ τὴν ἀπὸ τούτων πληρουμένην ἀρετὴν. Περὶ πάντα δὲ χρυσοῦς, εἰς μῆνυμα τοῦ πάντων εἶναι τῶν ἐπὶ γῆς τιμιωτέρων Θεῷ τὴν περὶ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων ἐμμέλειαν. Τὰ δὲ ὑπεράνω τούτων Χερουβιμ, μῆνυμα τῶν ἀοράτων καὶ λειτουργικῶν δυνάμεων· ὧν ἐν μέσῳ τούτων τὸν Θεὸν χρηματίζειν συνέβαιεν· ἐπιθεῖ καὶ ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσι, διακόνοις κεχρησθαι τῷ Θεῷ ἔθος, καὶ διὰ τούτων πάντα πληροῦν τὰ εἰς ὠφέλειαν συντείνοντα τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

EJUSDEM THEODORI

EXPOSITIO IN PSALMOS.

Ex catena Corderiana in Psalmos, insertis suo loco fragmentis alias editis.

PSALMUS I.

Vers. 1. — *Theodori Antiocheni*. Cum Deus proprie beatus sit [Paulus enim ait: *Beatus ac solus potens* (1 Tim. vi, 15)], hujus nos appellationis participes effecit, ut qui etiam fidelis dictus sit: *Fidelis* enim, inquit, *Deus, per quem vocati estis* (1 Cor. i, 9). Et, *Deus fidelis, et non est iniquitas in ipso* (Deut. xxii, 4). Sic etiam deos vocat, juxta illud: *Ego dixi: Dii estis* (Psal. lxxxii, 6). Nomen itaque *beati*, fructus est perfectionis in virtute.

PSALMUS II.

Vers. 1. — *Theodori Antiocheni*. Non dicit *gentes* absolute, ita ut omnino omnes comprehendere

C

ΨΑΛΜΟΣ Α΄.

Στίχ. α'. — Θεοδώρου Ἀντιοχείας. Κυρίως δὲ μακάριος ὧν ὁ Θεός (Παῦλος γὰρ φησιν, Ὁ μακάριος καὶ ἄγιος θυνάστας), μετέδωκε ταύτης τῆς προσηγορίας ἡμῖν, ὡς καὶ πιστὸς καλούμενος. Πιστὸς γὰρ, φησὶν, ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε. Καὶ, Θεός πιστός, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. Ὁσῶς καὶ θεοὺς καλεῖ, κατὰ τὸ, Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἔστε. Τὸ οὖν μακάριος ἄνομα, τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος ὑπάρχει καρπός.

ΨΑΛΜΟΣ Β΄.

Στίχ. α'. — Θεοδώρου Ἀντιοχείας (1). Οὐ λέγει, τὰ ἐθνη, μετὰ τοῦ ἄρθρου, ἵνα πάντας περιλαμβάνε-

(1) Speravi quidem majores me partes editurum commentariorum Theodori Mopsuesteni ad Psalmos; verumtamen non semel comperi reliquias ejus in catenis obvias, modo esse Theodori incerti, modo etiam Theodoretii; præter multas a Corderio præoccupatas. Itaque ne quid ambiguum ederem, illa tantum mihi segmenta vindicavi (i. e. *fragm. in psal. ii, iii, v, vi, vii, viii, ix, xi, xii, xiii, xv, xvi, xvii, xxvi, xxviii, xxix, xl, xlii, quæ suis locis interserimus*. Ed. PATR.), quæ Theodori nominatim Antiocheni nomen gerebant, quo titulo

semper intelligi Theodorum illum, qui fuit Mopsuestiæ episcopus, exploratum est. Edita item ab aliis recendenda non judicavi; et cum odio minime abundem, duos tantum evolvi codices, nempe præstantem ac veterem Vat. 754 (A), et recentiorum, sed multo copiosiorum Vat. 1682 (B). Latinam denique brevium horum excerptorum translationem aliis si volent faciendam permisi. Mibi integrum in prophetas commentarium de Græco Latinum fecisse satis est. (Μαι, *Bibl. nov. Patr.*, VII, 390.)

σβαι νομίσης, ἀλλ', ἔθνη, ἐπὶ μερικόν τι ἄγων τὴν Ἰννοίαν· ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι λαβόντες [τὸν Χριστὸν], τοῖς ἔθνεσιν αὐτὸν ἐξέδωκαν, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν· Τίς ἡ τοσαύτη αἰτία, ἣ τί τὸ γεγονός, ὡς καὶ τοὺς λαοὺς συγκινηθῆναι κατ' αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας αὐτὸν παραδοθῆναι τῶν ἔθνῶν; Τὸ δὲ, Ἐφρούαξαν, ἀντὶ τοῦ, Ἠλαζονεύοντο.

Στίχ. ζ'. — Πρὸ αἰώνων Υἱός, σήμερον γεννᾶται γενόμενος ἄνθρωπος.

Στίχ. θ'. — Οὐχ ὥστε ἀπολέσαι καὶ ἀναλῶσαι συντριβεῖ, ἀλλ' ὥστε ἀναπλάσαι· πρὸς τοῦτο γὰρ σκοπὸς τῷ κεραμῆϊ, συντρίβειν τὰ οἰκεία σκεύη, ὅταν μὴ ὑγιῇ καὶ ἀκέραιον σώζῃ τοῦ κεραμῆως τὴν διάπλασιν, οὐδέπω κυρτὴ προσωμιληχότα· τοῦτοις δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ μακάριος Ἰερεμίας ὁ προφήτης λέγων ὡς ἐκ Θεοῦ· Ἡ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος οὐ θυγήσομαι τοῦτο ποιῆσαι ὑμῖν, οἰκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος; τουτέστι, οὕτως καὶ διαπεσόντας ἀναπλάσαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστήσαι.

Στίχ. ια'. — Ἐπειδὴν γὰρ φοβηθέντες τὸν Δεσπότην, τὰ προσήκοντα διαπραξώμεθα, πλείστην ἐκ τῶν πραχθέντων ἡμῖν ἔχομεν τὴν εὐφροσύνην ἐγγινομένην, τοῦ συνειδότος ἀγαθοῦ μὲν τυγχάνοντος, μεγίστην δὲ ἔμοι τοῦτου τὴν χαρὰν παρεχομένου. Ἐν πρόμῳ δὲ, τουτέστιν ἐν κατανύξει, μὴ ποτε ἡ τοῦ Θεοῦ χαρὰ εἰς τὴν τοῦ κόσμου μεταπέση χαρὰν.

Στίχ. ιβ'. — Ἀπρὲς ἡμᾶς ἔχεσθαι τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας βουλόμενος, εἰκότως τῆ τοῦ δράξασθε φωνῆ κέχρηται.

ΨΑΛΜΟΣ Γ'.

Στίχ. γ'. — Τοῦτο φανερώτερον δεικνυσιν, ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ λέγεσθαι δεῖν τὸν ψαλμόν. Τὸ γὰρ ἐπανίστασθαι κυριῶς λέγεται ἐπὶ τῶν πρότερον μὲν ἐν ὑπηκόων τάξει καθεστῶτων, μετὰ δὲ ταῦτα πόλεμον ἀραμέντων.

ΨΑΛΜΟΣ Ε'.

Στίχ. θ'. — Τὸ, Ὁδήγησόν με, καὶ τὸ, Κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου, τὸ αὐτὸ λέγει ἀντὶ τοῦ, Ἐπανάγαγε· τὸ γὰρ, Ἐνώπιόν σου, ἀντὶ τοῦ, Πρὸς σέ μου κατεύθυνον τὴν ὁδόν, ἵνα ἐπανέλθω πρὸς σέ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν ὑπόληψιν, ὡς ἐν τῷ Σιών ὄρει τοῦ Θεοῦ διάγοντος. Τὸ οὖν, Ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν μου, διὰ μέσου πρὸς ἀμφοτέρα ἔχον τὴν ἀνταπόδοσιν (Ἐπανάγαγε γὰρ με, φησὶν, ὥστε ἀπαλλάξαι τῶν κατεχόντων ἐχθρῶν, καὶ ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου, τουτέστιν καθὼς ἔθος σοὶ ἐστὶν κρίνειν δικαίως), δεικνυσιν εὐθύς ὅπως αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι δίκαιον τῶν ἐχθρῶν· ἀπὸ τοῦ ἐκείνου τρόπου τὴν ἀπόδειξιν ποιούμενος.

ΨΑΛΜΟΣ Γ'.

Στίχ. β'. — Ἐξομολογεῖται τῷ Θεῷ ὁ μακάριος Δαυὶδ περὶ τῆς ἰδίας ἀμαρτίας, ἣν εἰργάσατο συγκωθευθήσας τῇ Βερσαβεί. Λέγει δὲ ταῦτα ἐν συμφοραῖς ὤν, ἐν αἷς καὶ ἐξητάζετο διὰ τὴν ἀμαρτίαν.

Τὸ αὐτὸ μεζιώνως εἶπεν· τὸ μὲν γὰρ, Ἐπαράχθη τὰ ὀστέα μου, τὸ ἰσχυρὸν τοῦ συντριμμοῦ καὶ τῆς παραχῆς παρίστησιν· τὸ δὲ, Καὶ ἡ ψυχή μου ἐτα-

PATROL. GR. LXVI.

lis, sed gentes, quamdam exceptionem subintelligens: cum Judæi (Christum) apprehensum gentibus tradiderint, propterea hæc inquit: Quæ ista causa, aut quodnam factum, ut populi contra ipsum commoverentur, atque in manus gentium traderetur? Fremuerunt autem pro gloriati sunt.

VERS. 7. — Qui ante sæcula erat Filius, hodie nascitur homo factus.

VERS. 9. — Non ad destructionem ac ruinam confringit, sed ad restorationem: ad hoc enim agit figulus, vasa domestica confringens, cum opus figmenti, nondum igne coctum, nec solidum nec purum salvaverit: his testificatur quoque beatus Jeremias propheta ex Deo loquens: *Nunquid sicut figulus iste non potero hoc facere vobis, domus Israel, dicit Dominus?* (Jer. xviii, 6.) Hoc est dirutos restaurare et in pristinum statum restituere.

VERS. 11. — Cum, Dominum timentes, recte agamus, plurimam ex factis nostris lætitiā referimus, conscientia bona maximum semper gaudium præbente. In tremore autem, hoc est in compunctione, nequando Dei gaudium in gaudium mundi relabatur.

VERS. 12. — Vehementer nos Domini doctrinam amplecti volens, merito voce apprehendite utitur.

C

PSALMUS III.

VERS. 2. — Hoc manifestius ostenditur sub Davide hunc psalmum fuisse scriptum. Hoc enim insurgunt proprie dicitur de his qui, primum in ditionem sapienter redacti, bellum postea moverunt.

PSALMUS V.

VERS. 9. — *Deduc me et dirige in conspectu tuo viam meam*, hoc dicit pro *Reduc me*: etenim *In conspectu tuo* pro *Ad te dirige viam meam*, ut redeam ad te secundum Judaicam mentem, quasi in montem Sion adducente Domino: *propter inimicos meos* interim duplex mihi retributio erat: *Reduc enim me*, inquit, ita ut ab inimicis qui ceperunt me salvus sim, et postquam dixit *In iustitia tua*, hoc est secundum morem tuum judicandi, statim ostendit quomodo sit justum se ex inimicis salvari, modo suo rationem afferens.

PSALMUS VI.

VERS. 2. — Constat Deo beatus David de suo peccato quod fecerat cum Bersabee dormiendo. Hæc autem dicit cum esset in adversitatibus quibus propter peccatum probabatur.

Idem fortius dixit: hoc namque, *Conturbata sunt ossa mea*, magnitudinem contritionis et conturbationis ostendit: *Et anima mea turbata est valde*, hoc

est, quæ corpus meum contrivit, usque ad ipsam animam penetravit conturbatio.

PSALMUS VII.

VERS. 4. — Si feci istud quod nunc patior, hoc est, si inique egi : unde apertius addit dicens : Si est iniquitas in manibus meis, pro si inique agens inventus sum, si reddidi retribuendis mihi mala : quod majus est secundo loco semper post minus ordinat : atqui non incipere injustitias, quod majus est quam inique agentes sustinere, secundo loco dicit.

VERS. 7. — Non quod ipse exaltatur, non enim exaltatione indiget, sed quod in nostro cogitatu de ipso idea talis inest ; cum aliquid terribile signum faciat : propterea dicit, In finibus inimicorum meorum ; hoc est, ultione tua omnes inimicos circumdans, notam fac magnitudinem tuam et fortitudinem : inde enim maxime celebrabatur, in omnes ultionem exercendo.

VERS. 8. — Cum in seipsum tempore Absalom divisum esset regnum, aliis Davidi, aliis Absalom adherentibus, consequenter dixit, Insurgentibus in me judicia exercentibus secundum tuum mandatum ; rursus autem congregabuntur (populi) in unum, debitas tibi reddentes gratias : propter hoc enim excelsus videberis.

VERS. 9. — Nec innocentem nec justum se dicit, sed nihil mali egisse : porro quemadmodum, inquit, male cum illis non egi, malum vero nunc ab illis patior, ita me judica innocentem, gratis nec juste patientem.

VERS. 10. — Loco consumetur, perficietur posuit Symmachus. Sive vanitas sive malum male viventes maneat, studiosi virtutis cultores, inquit, sibi bonum exitum parabunt.

VERS. 17. — Hæc mihi aperte atque de verbo ad verbum in Achitophel impleta esse videntur. Etenim cum Chusai consilio e scopo suo dejectus fuisset, vir inter omnes præclarus, invidiam non potuit sustinere, futuri prævidendi peritus, Absalomque prodita esse negotia, seque nunquam e manibus Davidis liberandum esse prospiciens, in domo sua suspensio seipsum tradit, ac omnia quæ suis consiliis genuerat, colligens ac congregans eadem pravitate qua contra Davidem, in propria pernicie parturivit. Profundiorum, inquit, lacum aperuit, ex metaphora dolum alitudinemque consilii significans.

VERS. 18. — Ego autem talem a Deo expertus providentiam, hoc beneficium in æternum cantabo, et narrabo justitiam judiciorum ejus.

PSALMUS VIII.

VERS. 3. — In hoc quoque Christum nobis prophetat beatus David. Ex inspiratione Spiritus, quomodo eum laudaturi sint in templo infantes, lactentes cæterique parvuli, prædicat : quidam dicunt,

Α ράθη σφόδρα, τούτέστι, Συντρίψασά μου τὸ σῶμα, διέδου μέχρις αὐτῆς τῆς ψυχῆς ἡ ταραχῆ.

ΨΑΛΜΟΣ Ζ΄.

Στίχ. δ'. — Εἰ ἐποίησα τοῦτο ὃ νῦν πάσχω, τούτέστιν, Εἰ ἠδίκησα · ὅθεν φανερώτερον ἐπάγει λέγων · Εἰ ἔστιν ἀδικία ἐν χερσὶ μου, ἀντὶ τοῦ, Εἰ εὐρηματί τι ἀδικον ἐργασάμενος, εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδοῦσί μοι κακὰ · ἀλλ' τὸ μείζον δεύτερον τάττει τοῦ ἐλάττοτος · μείζον τοίνυν ὅν τοῦ ἀδικούντος ὑποφέρειν, τὸ μὴ ἀρῆαι ἀδικίας, δεύτερον λέγει.

Στίχ. ζ'. — Οὐχ ὅτι αὐτὸς ὑφούται (οὐ γὰρ προσδεῖται ὑψώσεως), ἀλλ' ὅτι ἐν ταῖς διανοίαις ἡμῶν τοιαύτη ἐγγίνεται ἔννοια περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴν τι ποιήσῃ φοβερὸν σημεῖον · διὰ τοῦτο λέγει, Ἐν τοῖς πέρασιν τῶν ἐχθρῶν μου, τούτέστι, Πάντας περιλαβὼν τῇ τιμωρίᾳ τοὺς ἐχθροὺς, γινώριμον ἅπαντι τὸ ὑψηλόν σου καὶ τὸ ἰσχυρόν · τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐγνωρίζετο ἐκ τοῦ πάντας τιμωρηθῆναι.

Στίχ. η'. — Ἐπειδὴ διηρέθη πρὸς ἑαυτὴν ἐπὶ τοῦ Ἀβεσσαλώμ ἡ βασιλεία, τῶν μὲν τῷ Δαυὶδ, τῶν δὲ τῷ Ἀβεσσαλώμ προσκειμένων, ἀκολουθῶς εἶπεν, ὅτι Ἦν ἐπαναστάντων μοι δίκην δεδωκότων κατὰ τὸ πρόσταγμα τὸ σὸν, ἅπανα μὲν ἦν νῦν τοῖς λαοῖς ἔνουσα... παυθήσεται, συναχθήσονται δὲ πάλιν εἰς ἐν, τὰς καθηκούσας σοι εὐχαριστίας ἀποδιδόντες · διὰ γὰρ τοῦτο ὑψηλὸς δειχθήσῃ.

Στίχ. θ'. — Ἀκαχίαν δὲ οὐτε τὴν ἀπλότητα, ἀλλὰ τὸ μηδὲν ἐργάσασθαι κακὸν λέγει. Ὅσπερ τοίνυν, φησὶν, ἐγὼ κακῶς μὲν αὐτοὺς οὐ διέθικα, πάσχω δὲ νῦν ὅπ' ἐκέλευον κακῶς · οὕτω μοι κρῖνον ἀδικουμένων μάτην, καὶ μὴ δικαίως πάσχοντι.

Στίχ. ι'. — Ἀντὶ τοῦ συνταλασθήτω, ἀπαρισσθήτω ὁ Σύμμαχος τέθεικεν. Ἡ[v] ματαία, φησὶν, δειχθεῖν τῶν κακίᾳ συζώντων ἢ πονηρία, σπουδαιότεροι [οἱ] τῆς ἀρετῆς τρόφιμοι τὴν προκειμένην αὐτοῖς πορείαν ποιήσονται.

Στίχ. ιζ'. -- Ταῦτά μοι δοκεῖ ρητῶς καὶ καταλέξιν πεπληρωσθαι ἐπὶ τοῦ Ἀχιτόφελ. Κατὰ γὰρ τὴν τοῦ Χουσί συμβουλίαν ἐκπεσὼν αὐτὸς τοῦ σκοποῦ, ὡς ἂν παρευδοκμηθεὶς, καὶ μὴ οἶός τε φέρειν τὸν φθόνον, καὶ προορῶν, ἅτε δεινὸς ὢν καταστοχάζεσθαι τὸ μέλλον, ὡς προδεδόται τὰ τοῦ Ἀβεσσαλώμ πράγματα, μέλλει τε ὅσον καὶ αὐτὸς οὕτω ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ ἀπαλάττεσθαι, γενόμενος ἐν τῇ οικίᾳ αὐτοῦ ἀγγόνη ἑαυτὸν παραδίδωσιν, καὶ πάντα ὅσα τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς ὠδίνησεν, συνάγων καὶ συλλαμβάνων ἐν τῇ ἑαυτοῦ πονηρίᾳ, ὡσπερ μετὰ πονηρίας κατὰ τοῦ Δαυὶδ, ταῦτα ἐπ' ὀλέθρῳ τῷ ἑαυτοῦ ἀπέτεκεν. Βυθυτέρα, φησὶν, εἰργάσατο τὴν ἐπιβουλήν, ἐκ μεταφορᾶς τὸ δολερὸν καὶ βαθὺ τῆς βουλῆς παραστήσας.

Στίχ. ιη'. — Ἐγὼ δὲ τοσαύτης παρὰ τοῦ Θεοῦ προνομίας τυχὼν, ὑμνήσω τὸν εὐεργέτην διηνεκέως, τῆς κρίσεως τὸ δίκαιον διηγούμενος.

ΨΑΛΜΟΣ Η΄.

Στίχ. γ'. — Καὶ ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἡμῖν προφητεύει ὁ μακάριος Δαυὶδ · προαναφανεῖ ἐκ[τ]ῆ[ς] τοῦ Πνεύματος ἐνεργεία[ς], ὡς ἂν ὑμνήσωσιν αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ οἱ παῖδες, οἱ τε [οἱ] ὑπομάζιοι καὶ οἱ ἑτεροῖ

νηπιου · φασὶ δὲ τινες καὶ εἰς τὴν κοινὸν εἰρησθαι ἀνθρώπων ἐν τῇ τῶν Σκηνοπηγῶν ἑορτῇ τούτου [λελέχθη] τὸν ψαλμὸν ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαυὶδ, καθ' ὃ ἡ τῶν καρπῶν συγκομιδὴ γίνεται · καὶ διὰ τοῦτο ἐπιγράφεται, *Παρά τῶν ληνῶν.*

ΨΑΛΜΟΣ Θ'.

Στίχ. β'. — Μετὰ γὰρ τὴν διήγησιν τῶν σὼν θαυμασιῶν, προσέσται μοι καὶ τὸ εὐφραίνεσθαι ἐπὶ σοι, ἀναμιμνησκομένη τῆς σῆς εὐεργεσίας.

Στίχ. ε'. — Σύμμαχος, Ἔδρασε κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ, τούτεστι, Βεβαίαν τὴν κρίσιν ταύτην ἐποίησατο, καὶ μεταβολὴν τὰ ὑπ' αὐτοῦ κριθέντα οὐκ ἐπιδέχεται (1).

Στίχ. ε'. — Ἄντι τοῦ, Καὶ γενήσεται καταφυγὴ · τοῦτο γὰρ ἡ ἀκολουθία βούλεται · ἐνήλλακται δὲ ὁ χρόνος. Εὐκαιρος γὰρ ἡ βοήθεια, κατὰ τὸν τῆς θλίψεως γινομένη καιρὸν.

Στίχ. ιδ'. — Κάνταῦθα πάλιν ὑπαλλαγὴ χρόνου, ἀντι τοῦ Ἠλέησεν γὰρ, Ἐλέησον, φησὶν · οὕτως καὶ Ἀκύλας φησὶν Ἐδωρήσατό μοι Κύριος εἶδεν κακουχίαν μου · τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἀκολουθία βούλεται. — Τοῦτο, φησὶν, ἐστὶ τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἡ τῆς φθορᾶς ἀπαλλαγὴ, καὶ τοῦ θανάτου κατάλυσις, ἧς ἀπολύοντες εἰς αἰὲ τὰς σὰς εὐεργεσίας ὑμνήσωμεν.

Στίχ. ιε'. — Πύλας θανάτου τὸν κίνδυνον καλεῖ τὸν ἄγοντα ἐπὶ τὸν θάνατον. — Σιών καλεῖ τὴν ἐπουράνιον πόλιν, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος ἐδίδαξεν · πύλας δὲ ἐκείνης τὰς ἀπανταχοῦ γῆς Ἐκκλησίας, δι' ὧν εἰς ἐκείνην εἰσίσαισι οἱ πιστεύοντες. Ἐνταῦθα τοίνυν, φησὶν, ἀγαλλόμενοι καὶ χορεύοντες ἐπὶ ταῖς ἑλπίσιν τῆς ἀναστάσεως, τὸν τούτων πρόβρον ἀνυμνήσωμεν καὶ ἐπειδὴ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐμνημόνευσεν, εἰκότως ἐπήγαγεν. — (2) Διὰ τὴν ὑπερβολὴν, φησὶν, τῆς ὑπερφηφάνιας αὐτοῦ καὶ τοῦ θυμοῦ τοῦ κατὰ τῶν πενήτων, οὐκ ἐκζητεῖ τὸν Δεσπότην, οὐδὲ νοεῖ ὅτι ἀπαρέσκον αὐτῷ τὸ γινόμενον. — Ἐναλλαγὴ κἀνταῦθα χρόνου, ἀντι τοῦ, Κατακυριεύει · τὸ γὰρ γινόμενον ὑπὸ τοῦ ἀδικούντος διηγεῖται, ἀντι τοῦ, διὰ τοῦτο πάντων κρατεῖ, καὶ πάντας ἀφειδῶς ἀδικεῖ. Σαφέστερον δὲ Σύμμαχος εἶπεν Πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐκφυσᾷ. — (3) Σαφέστερον τοῦτο ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν Ὁ περιτραπήσομαι εἰς γενεάν καὶ γενεάν, οὔτε ἔσομαι ἐν κακώσῃ · καὶ ταύτη κέχρηται τῇ θρασύτητι, καὶ ἡγεῖται μηδὲν δεῖν ὑποστήσεσθαι, πάντα μετιῶν τῆς κακίας τὰ εἶδη.

Στίχ. ις'. — Οἷς (4) ἐμηχανήσαντο, φησὶ, καθ' ἡμῶν οἱ πολέμοι, τούτοις ἐάλωσαν αὐτοί. Ἄντι τοῦ, Ἄπερ ἐσπούδαζον καθ' ἡμῶν, ταῦτα ἔπαθον.

ΨΑΛΜ. ἙΒΡΑΙΚ.

Στίχ. δ'. — Ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα, φησὶ, Παρώξυνε τὸν Δεσπότην ὁ δασεθῆς, ἐν τῷ τολμήσαι ἐννοῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐκδίκησιν τῶν ἀδικουμένων οὐ ποιεῖται.

(1) Grammaticalem temporum enallagen sæpe adnotavit apud prophetas noster Theodorus, qui et in sua psalmoreum explanatione, ut nunc et posthinc sit, de eadem se lectores admonuisse narrat. Mai.

A et hæc est sententia communis, hominem interrogatum fuisse in Scenopægæ festo, hunc psalmum a Davide fuisse compositum pro tempore quo fructuum sit collectio : ideo *Pro torcularibus* inscribitur.

PSALMUS IX.

VERS. 2. — Etenim post narrationem mirabilium tuorum, mihi beneficiorum tuorum reminiscenti lætari quoque superest.

VERS. 5. — Symmachus *Judicio stabilivit thronum ejus*, id est. Firmum hoc judicium fecit. mutationemque judicia illius non norunt.

VERS. 10. — *Loco fiet refugium*, hoc enim vult contextus, tempus mutatum est. Opportunum enim est adjutorium quod tempore tribulationis advenit.

VERS. 14. — Deinde iterum mutatio temporis ; loco enim misertus est, *miserere* dicit : sic et Aquila dicit *donavit mihi : Dominus vidit humilitatem meam* : hoc enim vult quoque contextus. Illud, inquit, est summa bonorum, malorum remotio, liberatioque mortis a qua liberati in æternum tua beneficia cantabimus.

VERS. 15. — *Portas mortis* periculum ad mortem ducens vocat. *Sion* vocat Jerusalem cælestem, sicut beatus Paulus docuit. *Portas* autem hujus orbis terrarum ecclesias, per quas in illam intrant credentes : ibi ergo, inquit, lætantes et exsultantes in spe resurrectionis, horum s'bonorum Domino cantabimus : cumque mortis liberationis fuit recordatus, nos bene deduxit. Propter excessum, inquit (Psal. 11), superbix ejus atque iræ adversus pauperes, non quærit Dominum, nec putat displicere illi quod factum est. Hic quoque mutatio temporis, loco *dominabitur : quod factum est* enim ab iniquo dicitur, loco *propter hoc omnium dominatur*, et omnes inique persequitur. Clarius autem Symmachus dixit, *Omnes hos suos inimicos exsufflat*. Illud apertius explanavit Symmachus, *Non movebor in generationem et generationem, nec ero in malo* (v. 6) : hacque agit audacia, confiditque nihil terribile esse superventurum, post omnes species malitiæ festinans.

VERS. 16. — *Iis*, inquit, quæ machinati fuerant contra nos inimici nostri, iisdem ipsi capti sunt. Id est, Ea quæ contra nos comminiscabantur, ipsi passi sunt.

PSAL. HEBR.

VERS. 4. — Hic enim multum dicit *exacerbavit Dominum impius*, cum de ipso (Deo) fore ut non ulciscatur iniqua agentes cogitare audeat.

(2) Verba sequentia referenda videntur ad psal. x secundum Hebr., vers. 2, 5, 6. Edit.

(3) Psal. Hebr. vers. 6.

(4) Ex Corderio.

VERS. 14. — Hæc verba sunt ex inversione : loco enim quoniam videns, vides legitur ; eo quod sic vult textus Hebraicus : cum enim de iniquis dixit : *Dixit enim in corde suo : Non requires, adduxit, Vides quoniam tu laborem et dolorem consideras, quasi volens ad Deum dicere iniquum usque eo venisse ut diceret, non tibi esse curam de iniquis, nec delicta requirere, cum eorum furorem ac malitiam videns, non cito ad ultionem exees, sed consideras, id est, moraris, usquedum ex multitudine delictorum seipsos in tuas manus tradant, iniquitatum suarum numero in seipsos vindictam concitante : hoc dicit ex metaphora eorum qui usque ad unum vel secundum delictum non sistunt, sed quos multa delicta ad tribunalia ducunt, ubi iniquorum frequentia adest : vult autem Dei longanimitatem ostendere.*

VERS. 17. — *Desiderium hic pro prece posuit, quia quæ desideramus fieri, in eorum postulatione instamus.*

PSALMUS XI.

VERS. 3. — *Vana pro dolosa : communiter enim vana vocat omnia quæ non decent, sicut bona quæ ab agentibus recte fiunt. — Cum dola, inquit, unusquisque loquitur ad proximum, sicque labiis utens in cor proximi mendacia immittit : illeque iterum similiter similia remittit, inde reliquum est ut illis vindictam minetur.*

VERS. 5. — *Dicunt scilicet, inquit, in potestate nostra esse quæ volumus loqui : quem enim dominum habemus qui timendus sit? Hoc autem dicit non quasi sic illis omnino loquentibus, sed ratione agendi ostendentibus omnia sic sine ullo timore facere, quasi nullus esset iudex.*

VERS. 9. — *Cum undique ab impiis circumdemur, nequitiam aliter liberari, nisi Deo adjuvante, possumus.*

PSALMUS XII.

VERS. 2. — *In solitudine sua bene mentem ad Deum elevabat, atque in animo contrito tremenda ejus judicia meditabatur : Num mihi propitius fuit Deus? Num ira ejus quievit? Iratusne est adhuc? aliaque hujusmodi. Sic ergo loquitur : Usquequo hæc meditabor, et ponam consilia? Donec avertis faciem, inquit, id est, irasceris contra me, necesse est post hæc cogitare, hæcque meditari. Loco hujus Symmachus dixit : *Curam in corde meo quotidie.* Hæc autem scripsit (Psalmist.) ad nostram admonitionem, quomodo pœnitere oporteat peccatorum docens his verbis, quibus ut medicinis utendum est.*

VERS. 3. — *Deo propter peccatum pati consentiente, fortes interium erant inimici adversus illum.*

(1) Mai ibid. p. 392.

Στίχ. ιδ. — *Πρωτύστερόν ἐστι τὰ ῥήματα ἀνὲ γὰρ τοῦ, Ὅτι βλέπεις, κείται, Βλέπεις· ὅτι τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας γεγένηται τοῦ Ἑβραίου· ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν ἀδικούντων εἶπεν τὸ, Εἶπεν γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἐκζητήσει, ἐπήγαγεν τὸ, Βλέπεις, ὅτι τὸ πρόνον καὶ θυμὸν κατανοεῖς, τοῦτο βουλόμενος ὡς πρὸς τὸν Θεὸν εἰπεῖν, ὅτι Προήχθη δὲ ἐκεῖνος ἰ δίκαιος ταῦτα λογισασθαι, ὅτι μὴ μέλει σοι περὶ τῶν ἀδικουμένων, μηδὲ ἐκζητεῖς τὰ γινόμενα, ἐπειδὴ ὄρων αὐτῶν τὴν ὀργὴν καὶ τὴν πονηρίαν, οὐκ εὐθὺς ἐξέρχῃ τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ κατανοεῖς, τουτέστι μένεις, ἕως ἂν ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἰδίων κακῶν ἑαυτοὺς ἐκείνοι ταῖς σαῖς παραδώσιν χερσίν, τὸ πλῆθος τῆς οικείας ἀδικίας ἐπισπασάμενοι καθ' ἑαυτῶν τὴν τιμωρίαν· τοῦτο δὲ λέγει ἐκ μεταφορᾶς τῶν μέχρις μὲν ἐνὸς καὶ δευτέρου κακοῦ μὴ ἰσταμένων, τὸ δὲ πλῆθος τῶν γινομένων ἑαυτοὺς ἀγόντων εἰς τὰ δικαστήρια τὸ τῶν ἀδικουμένων πλῆθος· βούλεται δὲ δεῖξαι τοῦ Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν.*

Στίχ. ιε' — *Ἐπιθυμίαν ἐνταῦθα ἀνὲ τοῦ, τὴν προσευχὴν, λέγει· ἐπειδὴ ἅπερ ποθοῦμεν γίγνεσθαι, ταῦτα καὶ εὐχέσθαι φιλοῦμεν.*

ΨΑΛΜΟΣ ΙΑ'.

Στίχ. γ' — *Μάταια (1) ἀνὲ τοῦ, δολερά· κοινῶς δὲ μάταια οἶδεν ἅπαντα καλεῖν τὰ ἄτοπα, ὡς εἰκὴ παρὰ τῶν πρᾶττότων γινόμενα. — Μετὰ δόλου, φησὶν, ἀλλήλοις προσδιαλέγονται, καὶ οὕτως τοῖς χεῖλεσι χρώμενος εἰς τὴν τοῦ πέλας καρδίαν τὰ ψευδῆ παραπέμπει· κάκεινος πάλιν ὁμοίως ἀντιπέμπει τὰ ὅμοια· ἐντεῦθεν λοιπὸν αὐτοῖς ἀπειλεῖ τιμωρίαν.*

Στίχ. ε' — *Λέγουσιν γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐπ' ἔξουσίας ἡμῶν ἐστιν ἂ βουλόμεθα φθέγγεσθαι· τίνα γὰρ ἔχομεν δεσπότην, ὃν καὶ δεῖσαι δεῖ; τοῦτο δὲ [οὐχ] ὡς πάντως λεγόντων ἐκείνων φησὶν, ἀλλ' ὡς τῷ πράγματι δεικνύντων τὸ οὕτως ἀδεῶς ἅπαντα πράττειν, ὡς οὐκ ὄντος κριτοῦ.*

Στίχ. θ' — *Ἐπειδὴ τοὺς ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν κυκλωθέντας οὐκ ἐνεστιν ἐτέρως τὴν τούτων ἀπαλλαγὴν εὑρασθαι μὴ τῷ Θεῷ βοηθῶ χρώμενο[υ]ς.*

ΨΑΛΜΟΣ ΙΒ'.

Στίχ. β' — *Εἰκὸς ἦν αὐτοῦ τούτου μόνον φροντισόντα τοῦτον Θεὸν ἔχειν, καὶ καταλλαγμένον ἐκάστοτε διαλογίζεσθαι φοβούμενον ἐν τῇ ψυχῇ· Ἄρα κατήλακται μοι ὁ Θεός; ἄρα πέπαυται τῆς κατ' ἐμοῦ ὀργῆς, ἢ ὀργίζεται ἐτι; καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τοῦτο οὖν φησὶν· Ἔως πότε τὰ τοιαῦτα ἐνθυμηθήσωμαι, καὶ βουλεύσωμαι; Μέχρι ἀποστρέψεως τὸ πρόσωπον, φησὶν, τουτέστιν ὀργίζῃ κατ' ἐμοῦ, ἀνάγκη με ταῦτα ὑπαπεύειν καὶ ταῦτα λογίζεσθαι· ἀνθ' οὗ Σύμμαχος ἔφη· Μέριμναν ἐν τῇ καρδίᾳ μου καθ' ἡμέραν· ταῦτα δὲ ἐγράφη πρὸς νοθεσίαν ἡμῶν, πῶς δεῖ μετανοεῖν ἐφ' ἁμαρτήμασιν ἐκδιδάσκοντα τοὺς παροῦσι βήμασιν, οἷα δὲ φαρμάκοις χρωμένους.*

Στίχ. γ' — *Τοῦ Θεοῦ πάσχειν συγκεχωρηχότος διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἰσχυροὶ μὲν ἦσαν οἱ πολέμιοι κατ'*

αὐτοῦ πάντες δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας τὰ δοκοῦντα ἅ
διατιθέασαν· ἦσαν δὲ τότε οἱ περὶ τὸν Ἀβεσσαλὼμ
πολεμῶντες αὐτόν· τοῦτο οὖν φησιν· *Μέχρι πόσε*
οἱ ἐχθροὶ ὑψηλοὶ κατ' ἐμοῦ ἔσονται;

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

Στίχ. 5'. — Πτωχῶν τοῦ Ἐζεκίου ἐνταῦθα λέγει,
διὰ τὸ ὀλίγους ἔχειν τοὺς ὑπ' αὐτόν. Βουλὴν δὲ ἦν
συμβούλευσεν τοῖς Ἰουδαίοις, λέγων καταφρονεῖν μὲν
ἐκείνον, πεποιθῆναι δὲ ἐπὶ τὸν Δεσπότην· ὑμεῖς μὲν,
φησιν, ἐγλάττε τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ὁ δὲ Κύριος ἐλπὶς
αὐτοῦ ἔστιν.

Στίχ. 7'. — Ἐπειδὴ καὶ τὰς θυσίας ἐν τῷ ὄρει
Σιών ἀναφέρειν προσηγορευμένοι ἦσαν, καὶ τὰς προσ-
φορὰς καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν λατρείαν ἐκεῖ ἐπιτελεῖν
ἦσαν νανομοθετημένοι, εἶχόν τε δόξαν ὡς ἐκεῖ καὶ
τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντες· διὰ τοῦτο φησιν, *Τίς δώσει*
ἐκ Σιών τὸ σωτήριον τοῦ Ἰσραὴλ; τοῦτέστιν, Τίς
ἀπὸ τοῦ Σιών ὄρους παρέξει τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν
βοήθειαν ἡμῖν; Ἰν' εἴπη, Ὁ Θεός, κατὰ ἀποσώπτησιν,
ὡς ὁμολογούμενον σημήνας τὸ μηδὲν ἕτερον εἶναι ἐν
τῷ Σιών τὸν σώζειν ἀπὸ κινδύνων, ἢ Θεὸν μόνον.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΕ'.

Στίχ. 1'. — Ὁμοίος (1) ἔστι τῷ ἐνάτῳ κατὰ τὴν
ὀρθόθεσιν. Κἀνταῦθα γὰρ εὐχαριστεῖ ὑπὲρ τῆς τῶν
περιοίκων ἀναίρεσεως τιμωρηθέντων ὑπὸ Θεοῦ, ὃ δὲ
καὶ γέγονεν ἐπ' αὐτοῦ. Πολλοὺς γὰρ καὶ μικροῦ πάν-
τας τοὺς περιοίκους ἐτιμωρήσατο διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ
συμμαχίας. Ἄπαντα μέντοι τὰ τοῦ ψαλμοῦ ὡς ἐκ
προσώπου τοῦ λαοῦ φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο[υ] ἦν
κέρδος ἢ τῶν ἐχθρῶν ἀναίρεσις, ἐκεῖνους διδάσκει
ὅπως αὐτοὺς προσήκει, καὶ τίσιν κεχρημένους τοῖς
βήμασιν, εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῆς τῶν πολεμίων
ἀναίρεσεως.

Στίχ. 5'. — Ἐπειδὴ (2) σχοινοῖς ἀεὶ μετρεῖσθαι
πέφυκεν ἢ γῆ· ὡσπερ δὲ ἕκαστον ἔθνος ἴδιαν εἶχε γῆν
ἦν κατέχει, οὕτω καὶ τῷ λαῷ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὡσπερ
ἴδιαν τινὰ γῆν ἀπεκλήρωσεν τὴν τῆς διαγγελίας·
τοῦτο βούλεται λέγειν, ὅτι ὡσπερ κατὰ διαμέτρῃσιν
ἐκλήρωθη μοι τὸ ἄριστον μέρος τῆς γῆς· τὸ γὰρ,
Ἔπεσον, ἀντὶ τοῦ, Ἐκλήρωθη, ἐκ μεταφορᾶς τῶν
κλήρων, ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι φησιν· *Καὶ ἔπεσον ὁ*
κλήρος ἐπὶ Ματθίαν.

Στίχ. 7'. — Οὐκ οὖν εὐχαριστήσω σοι ὑπὲρ πάντων, D
ὅτι οὐ μόνον γῆν μοι δέδωκας ἐξαιρετον εἰς κτῆσιν,
ἀλλ' ὅτι καὶ σύνεσιν παρέσχες καὶ σοφίαν τοῦ πράτ-
τειν ἃ δὲ [ἐ]νομοθετήσας περὶ τὴν τῶν πρακτικῶν καὶ
τῶν μὴ τοιούτων.

Στίχ. 9'. — Διὰ τοῦτο· ποῖον; Ἐπειδὴ Προωρώμην
Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, καὶ οὐκ ἀπεσφά-
λην, φησιν, τῶν ἐλπιδῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀεὶ τὴν παρά
σοῦ προσεδεχόμεν βοήθειαν, ἔτυγον ὧν ἐξήτουν, καὶ
ἐν εὐφροσύνῃ κατέστην πολλῆ.

Στίχ. 11'. — Κἀνταῦθα πάλιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὸ ὄλον
καλεῖ· Ἀπολαύσω δὲ τούτων, φησιν, ἐπειδὴ με αὐτὸς

omnesque cum omni fiducia, quæ sibi placebant
instituebant. Erant autem ex partibus Absalom qui
adversus illum præliabantur; ideo dicit: *Usquequo*
inimici exaltabuntur contra me?

PSALMUS XIII.

Vers. 6. — Hæc dicit de Ezechia, inope causa
paucorum sibi subditorum. Consilium quod dederat
Judæis dicens illum (*Sennacherib*) spernere, seip-
sum vero in Domino confidere. Vos autem, inquit,
consilio ejus gaudete; quoniam Dominus spes ejus
est.

Vers. 7. — Cum etiam hostias in montem Sion
deferre sacrificiaque omnemque cultum perferere
ex lege deberent, de præsentia Dei hic sedente po-
terant etiam gloriari: propterea dicit: *Quis dabit ex*
Sion salutare Israel? id est, Quis ex monte Sion
præbebit salutem auxiliumque nobis? ut ex reti-
centia respondeat, Deus; quasi ex jure significans
nullum alium esse in hoc monte ad salvandum ex
periculis nisi solum Deum.

PSALMUS XV.

Vers. 1. — Hic psalmus nono similis est, quan-
tum ad argumentum. Nam etiam hic gratias agit,
propter eversionem hostium finitimum, a Deo
punitorum; quod etiam ipsi contigit. Plurimos
enim, et fere omnes vicinos ultus est, opitulante
Deo. Porro omnia quæ in psalmo continentur, sub
populi persona loquitur. Quandoquidem enim
eversionem inimicorum sibi lucro apponebant,
docet eos quomodo ipsos deceat, et quibus verbis
ob hostium eversionem Deo gratias agere.

Vers. 6. — Cum funibus semper terram metiri
soleant, quemadmodum unaquæque gens habebat
quam terram habitabat, ita quoque hoc vult po-
pulus Israelitico dicere: quemadmodum propriam
quamdam terram ex promissione obtinuerat, mihi
sicut ex mensura optima pars terræ cecidit. *Cecidit*
ponitur pro sortitus sum, ex metaphora sortium,
quemadmodum etiam in Actibus dicitur: *Et ceci-*
dit sors super Matthiam. (Act. 1, 26.)

Vers. 7. — Ideo gratias ago tibi propter omnia,
eo quod non solum mihi terram egregiam dedisti
in possessionem, sed etiam quod prudentiam sa-
pientiamque concessisti ad facienda quæ præce-
pisti de his, scilicet, quæ agenda sunt ac de his
quæ non agenda.

Vers. 8. — Propter hoc quodnam (offeram)?
Cum providerem Dominum in conspectu meo semper,
nec, inquit, a spe frustrarer; sed cum semper a te
adjutorium acciperem, quæ postulabam mihi ob-
venerunt, atque in magna lætitia constitutus sum.

Vers. 10. — Ibi animam omnem personam vocat.
His omnibus fruar, inquit, cum custodiens

(1) Iterum ex Corderio.

(2) Mai ibid. p. 393.

me in periculis perire non sinas, nec me illis corrumpendum trades; sanctumque vocans populum (Israeliticum) ad discernendum ab aliis ob Dei cognitionem.

VERS. 11. — *Ex vultu tuo*, id est, *Ex tua manifestatione atque adjutorio adimpleor letitia*. — Anadvertendum est autem quoque his verbis finis psalmi beatum apostolum Petrum in Actibus (11, 25) ut de Domino dictis usum fuisse. Porro sciendum est eodem sensu hæc verba tunc a beato Petro adhibita fuisse, cum tunc ad convincendum dixerit. Proprie autem, et juxta verum sensum verborum, dico eventum habere in Domino, de quo quoque in testimonium usus est, quasi rerum eventu de illo evidentius testimonium præbente (1).

PSALMUS XVI.

VERS. 6. — *Mutatio temporis facta est, loco Extuli quoniam exaudis me, quoniam exaudisti me.*

VERS. 8. — *Id est resistentibus adjutorio tuo; cum enim dixerit, Qui salvos facis sperantes in te (v. 7); sperantibus autem in eo succurrit atque auxiliatur, resistentes vero sperantibus auxilio suo bonos dixit.*

Domini susceptor, quoniam adjuvat me, nec sinit me perverti. Illud enim: *A dextris est mihi, ne commovear*, idem est atque, auxiliatur mihi; a dextra scilicet et potiori parte auxilium vocans.

VERS. 10. — *Sic, inquit, delicati sunt, ita ut ne ullius turbent molliorem cavent, conclusum enim hunc adipem in magna securitate constituerunt. Dicit concluserunt pro prosperitatem suam in magna securitate habent, ita ut nullus casus illis timendus sit, ne dicatur vitæ felicitatem perdidisse.*

VERS. 11. — *Ad hoc respiciunt, atque ad hoc totis viribus tendunt, ut me ex terra hæreditatis, id est, ex terra promissionis depellant.*

— (4) *Qui quondam, inquit, me beatum prædicabant, nunc persequuntur et circumdant, ut e medio tollant. Sic enim et Symmachus ait, Beatum me prædicantes, confestim circumdederunt me. Projicientes vero hic vocavit eos qui beatum prædicabant, quia non sincera mente prius beatum dixerant; sed ut ejicerent, et a decenti via diverterent, ad imposturam usi sunt vocabulis beatitudinis.*

VERS. 12. — *Expectant me, ut perdant, more*

(1) Hæc ultima verba erronea sunt. Vid. S. S. *Curs. compl.* t. XV, col. 35. EDIT. PATR.

(2) Ex Corderio.

Α φυλάττων οὐκ ἔξ ἐναπολέσθαι τοῖς κινδύνοις, οὐδὲ παραδώσεις με διαφθαρήναι ὑπ' αὐτῶν ὅσιον κἀνταῦθα τὸν λαὸν καλῶν, πρὸς ἀντιδιαστολήν ἐκείνων, ὡς ἔχοντα τοῦ Θεοῦ τὴν γῶσιν.

Στίχ. ια'. — Ἀντὶ τοῦ, Ἐκ προσώπου σου, τουτέστι, Ἐκ τῆς ἐπιφανείας σου καὶ τῆς παρὰ σοῦ βοηθείας πληροῦμαι εὐφροσύνης. — Ἐπισημαντέον δὲ κἀνταῦθα ὅτι τοῖς τελευταίοις τοῦ ψαλμοῦ ὁ μακάριος ἀπόστολος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι ὡς περὶ τοῦ Κυρίου εἰρημένοις ἐχρήσατο. Ἰστέον τοίνυν ὅτι κἀνταῦθα κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐξέλιγται τῷ μακαρίῳ Ἀποστόλῳ· ἐπειδὴ ἐνταῦθα μὲν προτρεπτικώτερον εἴρηται· κυρίως δὲ καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν, τῆς πρὸς τὰ ῥητὰ λέγω, τὴν ἐκδασιν ἔχει ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ἐφ' οὗ καὶ τῆ μαρτυρίᾳ ἐχρήσατο· ὡς τῆς τῶν πραγμάτων ἐκθάσεως ἐπ' αὐτοῦ κυριώτεραν τὴν μαρτυρίαν ἀποφαινούσης.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΓ'.

Στίχ. ς'. — Ἐναλλαγὴ χρόνου γεγενῆται, ἀντὶ τοῦ, Ἄρον· τοῦ Ὅτι ἐπακούεις μοι, Ὅτι ἐπήκουσάς μου.

Στίχ. η'. — Τουτέστιν, Ἀνθεστηκότων τῇ βοηθείᾳ σου· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Ὁ σώζων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σοί· τοῖς δὲ ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτῷ αὐτὸς ἐπαμύνει καὶ βοηθεῖ· τοῖς ἀνθεστηκότας τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτὸν τῇ αὐτοῦ βοηθείᾳ καλοῦς ἐφησεν.

Κύριος (2) ὁ προσδεχόμενος, ὅτι βοηθεῖ, καὶ οὐκ ἐξ περιτραπήναι. Τὸ γὰρ, Ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν, ἵνα μὴ σαλευθῶ, ἀντὶ τοῦ, Βοηθεῖ μοι, ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ κρείττονος τὴν βοηθειαν καλέσας.

Στίχ. ι'. — (3) Οὕτω, φησὶν, εἰσὶν εὐπαθεῖς, ὡς μὴ διαδύναται αὐτῶν τὴν λιπασμὸν· ἐπειδὴ γὰρ τὸ συγκεκλεισμένον ἐν ἀσφαλείᾳ πλείστη καθέστηκεν, τοῦτο λέγει τὸ, *Συρέκλεισαι*, ἀντὶ τοῦ, Τὴν εὐθηνίαν αὐτῶν ἐν πλείστη ἔχουσιν ἀσφαλείᾳ, ὡς μὴδὲ προσδοκᾶν αὐτῶν διαπείσειν, ἵν' εἴπῃ ὅτι οὐκ ἀπέβαλον τοῦ βίου τὴν εὐπραγίαν.

Στίχ. ια'. — Πρὸς τοῦτο ἀφορῶσιν, καὶ πρὸς τοῦτο ἔχουσι πᾶσαν τὴν σπουδὴν, ὥστε ἐμὲ τῆς γῆς ἐκβαλεῖν τῆς κληρονομίας, τουτέστιν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας.

— Οἱ ποτὲ, φησὶ, μακαρίζοντες, νῦν καταδιώκουσι καὶ περικυκλοῦσιν, ὥστε ἀνελεῖν. Οὕτως γὰρ λέγει καὶ Σύμμαχος, *Μακαρίζοντες παραγῆμα περικύκλωσάν με*. Ἐκάλλοντα δὲ τοὺς μακαρίζοντας ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ μὴ γνησίᾳ τῇ διανοίᾳ τὸν μακαρισμὸν ἐποιούντο τὸ πρότερον· ὥστε δὲ ἐκβαλεῖν καὶ ἐκτρέψαι τῆς προσήκουσας ὁδοῦ, ἀπάτης ἔνεκεν τοῖς τοῦ μακαρισμοῦ ῥήμασιν ἐκχρηγῆτο.

Στίχ. ιβ'. — Περιμένουσί με, ὥστε ἀνελεῖν, δίκην

(3) Maiibid.

(4) Ex Corderio.

λέοντος θήραν προδοκῶντος. Ἄντι δὲ, Περιμένουσιν, ἄλεονis prædam expectantis. Pro expectant autem, dixit susceperunt. Quoniam qui suscipiunt, aliquid futurum expectant. Id est, Talem de me opinionem habent, ut me veluti feram quamdam venientur et capiant. Simile est et illud: *Suscepimus, Domine, misericordiam tuam (Psal. XLVII, 10)*, hoc est, Expectavimus futuram in nobis humanitatem tuam.

Στίχ. γ'.—Τινὲς, (1) *Ῥομφαία σου*, ἀναγινώσκουσιν, μετῆς δοτικῆς πτώσεως λέγοντες· ἔστι δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ, *Ῥομφαίας σου*, τῇ γενικῇ πτώσει λεγόμενον· οὕτως γὰρ Ἀκύλας εἶπε, *Μαχαίρας σου*. Ὁ δὲ βούλεται εἰπεῖν, τοιοῦτόν ἐστιν· Ῥῦσαι τὴν ψυχὴν μου, τούτέστιν ἐμὲ, ἀπὸ τούτων τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἀπὸ τῆς *ρομφαίας τῶν ἐχθρῶν τῆς χειρὸς σου*. *ρομφαίαν γὰρ καλεῖ τὴν κατ' αὐτοῦ γινομένην ὑπ' αὐτῶν μηχανὴν*, πάσης *μαχαίρας κατ' αὐτοῦ τμητικωτέραν τὴν ἐπιβουλὴν ἐργαζομένην*· ἐχθροὺς δὲ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ καλεῖ τοὺς ἐχθροὺς τοὺς αὐτοῦ· ἐπειδὴ τὸν ὑπ' αὐτοῦ χρισθέντα εἰς βασιλεία ἐλεῖν ἐσπουδακότας, αὐτῷ δῆλοι ἦσαν ἐχθραίνοντες τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γενομένοις ἀντίστασθαι ἐσπουδακότας.

Στίχ. ιδ'.—Τὸ μὲν οὖν, *Ἀπολύων* (2) ἀπὸ τῆς γῆς, εἶπε πρὸς τὸν Θεόν, ὡς ἂν αὐτοῦ τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐξενέγκαντος· ἴν' εἴπῃ, ὅτι Σὺ ὁ πάντας ἀποθνήσκεις ποιῶν· τὸ, *Διαμέρισον*, ἀντὶ τοῦ, *Διασκορπίσον*, ἀπὸ τοῦ τὸ σκορπιζόμενον πάντως τῆδε κάλεισε μερίζεσθαι· τὸ δὲ, *Τῶν κερυρμένων*, ἀντὶ τοῦ, *Τῶν τιμωριῶν σου ὧν ἔχεις ἐν ἀποκρύφῳ*, ἃς, ὅτε θέλεις, ἐκφέρῃς, τιμωρούμενος ἀπροδοκῆτως τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὡς οὐκ ἴσασιν.

Στίχ. ιε'.—Τουτέστιν, Ἐκεῖνοι μὲν τοι αὐτὰ διαπραξάμενοι, ταύτης δίκαιοι τιμωρίας ἀπολαῦσαι· Ἐγὼ δὲ μετὰ δικαιοσύνης σοι φανεῖς, τούτέστιν οὐδὲν ἄδικον εἰς αὐτοὺς διαπραξάμενος, πληρωθήσομαι τῆς σῆς βοηθείας, καὶ ἀπολαύσω τῆς δόξης σου παρὰ σοῦ.

ΨΑΛΜΟΣ ΙΖ'.

Στίχ. ς'.—Τὸ δὲ, *Πρόφθασάν με*, τοιοῦτόν τι λέγειν βούλεται· Τσαυταί, φησὶν, καὶ τοιαῦται κατ' ἐμοῦ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλαὶ γεγόνασιν, ὡς προ[σ]φθάσαι μου καὶ τὸν λογισμόν, καὶ μηδὲ καιρὸν ἐνδοῦναι μοι καὶ κατανόησιν καὶ πρὸς τὸ ἀφιδεῖν τίτι δέ[ε] τρόπῳ τὴν φυγὴν τὴν ἐξ αὐτῶν παρίσασθαι.

Στίχ. η'.—Ἰν' εἴπῃ, (3) ὅτι τοῦ Θεοῦ ἀκούσαντος, καὶ συγκινήθέντος εἰς ὄργην, πρῶτον μὲν ἅπαντα ἐσαλεύετο, γῆ τε καὶ ὄρη. Εἶτα ἐδείχθη καπνὸς τῆς ὄργης αὐτοῦ τὸ προῖμιον, καὶ μετὰ τοῦτο πῦρ ἀνήφθη, τούτέστι φανερώς ὀργιζόμενος ἐδείχθη, διὰ τῆς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τιμωρίας. Εἶτα βουλόμενος καὶ τῆς τιμωρίας τὴν ἐπίτασιν εἰπεῖν, τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς οικείας χρησάμενος σωματοποιήσεως, ἐπήγαγεν· Ἄρέθη καπνός.

Στίχ. θ'.—Πυρός γὰρ (4) ἐπὶ πολὺ γενομένου,

(1) Mai ibid.

(2) Theodorus cum LXX legit ἀπολύων, *disperdens*, pro ἀπὸ ὀλίγων, a *paucis*, quod est Vulgatæ lectio.

leonis prædam expectantis. Pro expectant autem, dixit susceperunt. Quoniam qui suscipiunt, aliquid futurum expectant. Id est, Talem de me opinionem habent, ut me veluti feram quamdam venientur et capiant. Simile est et illud: *Suscepimus, Domine, misericordiam tuam (Psal. XLVII, 10)*, hoc est, Expectavimus futuram in nobis humanitatem tuam.

VERS. 13.—Quidam *ρομφαία* (cum *framea tua*) legunt dativo casu. Non autem est ita, sed *ρομφαίας* (a *framea tua*) genitivo casu legendum est; sic enim dixit Aquila *μαχαίρας* (a *gladio tuo*). Quod dicere vult, hoc est: Eripe animam meam, id est me ipsum, ab his impiis, atque a framea inimicorum manus tuæ. Frameam autem vocat omnis generis arma ab illis inventa quibus illi insidias periculosiores parabant. Inimicos vero manus Dei vocat inimicos ipsius, cum quem unxerat in regem depellere studerent. Manifeste oderant Deum, factis ab ipso obsistere studentes.

VERS. 14.—De terra ergo disperdens, ad Deum dixit tanquam decretum mortis contra homines exserentem, ut dicatur morti solus imperare. *Divide* pro disperse, unde dispersum omnino undique dividendum est. — *Abconditis* autem pro ultionibus quas absconditas tenes, quasque cum vuleris exseris ad hos homines imparatos atque inscios ulciscendos.

VERS. 15.—Id est, Illi qui talia fecerunt, tali ultione ut fruantur digni sunt. — *Ego autem in iustitia* coram te apparens, id est, Postquam nihil iniqui egero erga illos, adimplebor adiutorio tuo, gloriaque tua apud te fruar.

PSALMUS XVII.

VERS. 6.—*Præoccupaverunt me* quidquam huiusmodi dicere vult: Tot et tantæ contra me inimicorum insidiæ factæ sunt, ut præoccupetur etiam ratio mea, nec detur tempus neque intelligentia ad modum inquirendum ex manibus eorum evadendi.

VERS. 8.—Ac si dicat: Cum Deus audivisset, et ad iram concitatus esset, primum quidem omnia commota sunt, tam terra, quam montes. Deinde apparuit initio fumus iræ ejus, et postmodum ignis accensus fuit; id est, palam iratus apparuit, propter supplicium quod inimicis irrogabat. Denique cum et supplicii gravitatem explicare vellet, in obvia metaphora a rebus corporeis desumpta pergens, subjunxit, *Ascendit fumus*.

VERS. 9.—Cum enim ignis plurimus factus

1. DIT.

(3) Ex Cordeio.

(4) Mai ibid.

sit, carbones multos seri contigit: omnibus his A dicere volens, simul orantes exaudivisse, commotum fuisse contra inimicos, statimque omnia perturbari. Ira autem ejus ex parte effectibus quibusdam patefacta est, nunc vero hostes ulcisci cepit: augetur ira ac vehementius illos castigat. Deinde perseverans, illos omnino delet: tunc enim carbones consumendi mos est, cum ignis, valde auctus, ligna subjecta incendit.

VERS. 10. — Sed cum ex sacris verbis, quæ profertenda sunt, fore ut quidquam indecens aut humile videatur prævideat, iterum sermonem extollit, dicens: *Descendit de caelo, et habebat caliginem sub pedibus ejus.* Porro cum nobis humilior visa fuisset hæc præsentia, addidit (v. 11): *Ascendit super cherubim,* ostendens illam tanquam regem super curru sedentem, cumque majestate apparentem. Deinde, contextu resumpto, rursus illud dixit: *Ei posuit tenebras latibulum suum* (v. 12), et, quod consequens est, *caligo sub pedibus ejus.* At cum plura de tenebris dixerit, scilicet quæ sunt sub pedibus ejus illosque abscondunt, quodpiam indecens ex eloquio sacro provenire videbatur, cum asseritur circuitum tenebrosum ejus esse ipsius tabernaculum; sed primo, tenebræ, inquit, dum ipse latet, adversos inimicos projiciuntur, ipseque interim a nemine videtur. Alias hoc tabernaculum ejus circa eum erat, ita ut dicatur lux, sicut beatus Paulus de ipso dicit (*I Tim. vi, 16*), *Lucem habitans inaccessibilem.* In eodem autem sensum hæc duo recidunt; quemadmodum enim dicitur lucem habitare, ita tabernaculum Dei proprie dicitur lux; *tenebrosa aqua in nubibus aeris, in circuitu ejus tabernaculum ejus,* rursumque quod præcedentia sequitur, *Et fuerunt tenebræ latibulum ejus.* Addidit: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris.* Consequuntur ergo caligo et tenebræ; nam omnia, inquit, consentanea sunt ex parte Dei iram annuntiantis; aer enim condensatus obscuritatem generat, idemque evonit de aqua in nubibus aere condensato obumbratis.

(2) *Ejusdem in psalmum vigesimum primum.*

Foderunt manus meas et pedes, et omnia perscrutabantur, et quæ agebam, et quæ conabar. Nam foderunt, ex translatione dixit eorum, qui per effossionem scrutari quæ in profundo sunt tentant. *Dinumeraverunt omnia ossa mea,* totius meæ fortitudinis et totius meæ substantiæ detentores facti sunt, ut etiam numero mea subjicerent. Istud autem ex consuetudine quam habent hostes, dixit: qui quando obtinuerint, numero et talia subtilem notitiam inventorum faciunt. Propterea et sequenter dicens: *Ipsi vero consideraverunt et conspexerunt me,* intulit: *Diviserunt sibi vestimenta mea, et supra vestimentum meum miserunt sortem.* Considerantes autem me, ait, et conspicientes quod omnia eis evenerunt in me desiderata (conspicere enim ita ut apud nos, dicitur pro eo, quod est, vidit in eum quæ volebat pati eum), jam tanquam me omnino malis dedito, sicut et hostes mei pos-

θηθεις ειπαιν, οτι ημα τε ηκουσεν ευδαμεινου, και εκινηθη κατα των εχθρων και ευθως μὲν απαντα εσαλευετο· υπεφαινετο δε αυτου κατα μέρος και δια πραγμάτων η οργη, νυν μὲν αρχομενου τιμωρεισθαι τους πολεμιους, προιδοντας δε και σφοδροτερον αυτους κολαζοντας· ειτα της παραμονης και παντελως αυτους αφανιζοντας· τότε γαρ εθος εστιν αποτελεισθαι τους ανθρακας, επειδαν το πυρ επι πλεον γινόμενον τας υποκειμενας υλας καταφλέξη των ξύλων.

Στιγ. v. — 'Αλλ' όταν από του σχηματισμού ειδητινά ἀπρέπειαν υπερφαινομένην, η ταπεινότητα τη παρενόησει των εν μέσῳ, πάλιν αἰξει τὸν λόγον, οἶον ειπεν, οτι *Κατέβη εκ των ούρανῶν, και ειχεν γνόφον ὑπό τους πόδας αυτου.* 'Επειδή τοίνυν ταπεινή τις εντεῦθεν υπεφαινετο η παρουσία, παρέθηκεν τὸ, *Ἐπέβη ἐπὶ χερουβιμ,* δεικνύς αυτὸν ὡς βασιλέα ὑφ' ἄρματος ὀχούμενον, και οὕτω παραγινόμενον· ειτα της ἀκολούθιας λαβόμενος πάλιν ειπεν τὸ, *Και εθετο σκότος ἀποκρυφην αυτου,* ἀκόλουθον δε τῷ, *Και γνόφος ὑπό τους πόδας αυτου·* ἀλλ' επειδή πολὺν περι του σκότους ἐποιήσατο τὸν λόγον, ὡς εντος ὑπό τους πόδας αυτου, και ἀποκρύπτοντος αυτους, ἐδόκει δε τις ἀπρέπεια ἐγγίνεσθαι τῷ σχηματισμῷ ἀσφαλιζόμενος τὸ ὑποπίπτον κύκλι αυτου, φησίν· *Ἡ σκηνη αυτου.* 'Αλλὰ τὸ μὲν σκότος, φησιν, κατά των εχθρων προβέβητο, ἀποκρύπτον αυτὸν, και οὐδὲ δρᾶσθαι τοις ἐναντιοις ποιῶν· περι αυτὸν δὲ η σκηνη αυτου ην ἔν' ειπη, τὸ φῶς, ὡς και ὁ μακάριος Παῦλος περι αυτου φησιν· *Φῶς οικῶν ἀπρόσιτον·* τῆς γὰρ αὐτῆς ἐννοίας εχεται ἀμφοτέρα· ὡσπερ γὰρ φῶς οικεῖν λέγεται, οὕτω και η σκηνη του Θεου λέγοιτο ἂν κυρίως τὸ φῶς. *Σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων,* παρενθεντικῶς τῷ, *Κύκλι αυτου η σκηνη αυτου.* Πάλιν ἀκολούθως τοις προηγουμένοις, τῷ, *Και εθετο σκότος ἀποκρυφην αυτου,* ἐπήγαγεν· *Σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων·* ἀκόλουθον γὰρ ἦν τὸ γνόφος και σκότος· συνέχεεν γὰρ, φησίν, ἅπαντα γινόμενου σχηματισίας του Θεου την ὀργήν· η γὰρ του ἀέρος συστροφή, πάντως ζόφον ειργάσατο τοιοῦτο[ν] εἶναι και τὸ ὕδωρ ἐν τῆς νεφέλαις μελανθεισiais τῆ του ἀέρος

D συστροφῆ (1).

bat. Mai.

(2) Citatur hoc fragmentum in concilio Constantinopolitano anni 553, actione iv, num. 23. Mansi, XI. 212.

(1) Abhinc usque ad psalmum xxxii nihil est Theodori Antiocheni in hoc codice 1682 (B.) Quamobrem puto defuisse Catene auctori quaterniones aliquot codicis Theodori, unde excerpta sume-

vastationem et expulsumque dividerunt sorte divisionem eorum facientes. Et evangelista quidem in Domino verba ex rebus assumens, eis usus, ut hic et in aliis diximus. Nam quod non pertineat ad Dominum psalmus, in superioribus evidenter ostendimus. At vero beatus David supra modum ista magis ex his quæ Absalom facta sunt, dixit: quoniam dum recessisset David, jure belli metropolim ingressus quidem, omnes obtinuit res regales, non piguit autem etiam patris cubile inquinare.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΓ΄

A

PSALMUS XXVI.

Στίχ. β'. — Ἦνίκα οὖν (1) πλησίον οὐτοί γεγόνασιν, ὡς καὶ ἀπογευσάμενοι μου τῶν σαρκῶν· τοῦτο γὰρ βούλεται εἰπεῖν τὸ, *Τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου*· ὥστε δεῖξαι αὐτῶν τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ὀργήν, μεθ' ἧς ὤρμουν ἐπ' αὐτούς· τὸ δὲ, *Ἐγγίσειν, ἀντὶ τοῦ, Ἦνίκα οὕτω πλησίον γεγόνασιν*, ὡς μηδὲν ἐλλείπειν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς προθέσεως αὐτῶν· καλῶς δὲ αὐτοὺς *κακοῦντας* ἐκάλεσεν, ὡς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς ἰσχὺν ἄπαντας μυριοὺς περιβαλόντας κακοῖς. — Καλῶς τὸ, *Αὐτοί*· ὅτι Ἡμεῖς μὲν ἠδίκησαν οὐδὲν, ἐπιθόν δὲ ταῦτα αὐτοί, ἄπερ ἡμεῖς διαθεῖναι προσεδόκων· ἐμφαντικώτερον δὲ τὸ, *ἠσθένησαν καὶ ἐπεσον*, ἀντὶ τοῦ, *Οὐχ ὅτι πολεμίων ἀνηρέθησαν*, οὐδὲ ὅτι ἀνθρώπων ἑπαθόν τι δεῖνόν, ἀλλὰ παραδόξως ἀνευ πάσης ἀνθρωπείας χειρὸς, ἐξαίφνης εἰς ἀσθένειαν τῆ τοῦ Θεοῦ κατηνέχθησαν τιμωρία.

Στίχ. γ'. — Ὅτι ἀπόδειξιν ἔχων αὐτάρκη τὰ γεγονότα τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, παρεμβολῆς ἄλης κινήσεως καὶ πολέμου, δέδοικα οὐδένα, ταύτη πεποιθὼς τῆ τοῦ Θεοῦ συμμαχίᾳ· τὸ γὰρ, *ἐν ταύτῃ*, τουτέστι τῆ βοηθείᾳ καὶ τῆ συμμαχίᾳ τοῦ Δεσπότου.

Στίχ. ε'. — Ὡσπερ τιμὴ σκηνῆ τῆ οικίᾳ σκεπάσας βοηθείᾳ, μετὰ πολλῆς με τῆς ἀσφαλείας ἐφύλαξεν· σκηνῆν γὰρ, τοῦ Θεοῦ καλεῖ τὴν βοήθειαν, ὡς σκεπάσασαν αὐτὸν ἀπὸ τῶν κακῶν τὸ δὲ, *Ἐκρυψεν*, ἀντὶ τοῦ, *Ἐφύλαξεν*, ἀπὸ τοῦ κατακρύπτειν ἀπὸ τοὺς βουλομένους τι φυλάττειν· *Ἐν ἡμέρᾳ δὲ κακῶν μου*, ἐν τῷ καιρῷ τῆς συμφορᾶς, ὅτε πολλῶν προσεδόκησα περιεσθῆσθαι κακῶν.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΗ΄.

Στίχ. γ'. — Περὶ ταύτης τῆς ἀβύσσου τῶν λογισμῶν ὑδάτων φησὶν ὁ Δαυὶδ· *Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων*.

ΨΑΛΜΟΣ ΚΘ΄.

Στίχ. ι'. — Ἀντὶ τοῦ, Ταῦτα ἔλεγον· Ἐάν ἀποθάνω, τί τὸ ἔρανος; ἀποθάνων γὰρ διαφθεῖρομαι, τέφρα γινόμενος καὶ σποδός.

Στίχ. ιβ'. — Ὁ σάκκος κακίαν καὶ ἀγνωσίαν σημαίνει, ἐπειδὴ καὶ αἱ τρίβες τῶν ἐρίφων ἦσαν τῶν ἰσταμένων ἐξ εὐωνύμων καὶ τοῦ ἀποπομπάου τράγου.

Στίχ. ιγ'. — Εἰπόν, *Οὐ μὴ καταστυγῶ*, ἀντὶ τοῦ, *Οὐ μεταγνώσομαι ἐπὶ τῆ ψαλμῶδι, ἐπήγαγεν· Εἰς τὸν αἰῶνα ἐξομολογήσομαι*, τοῦ ταύτην διατελεῖσαι σοι ἀπαύστως εὐχαριστῶν· αἰῶνα καλῶν, τὸν τῆς οικίας ζωῆς χρόνον.

(1) Mai ibid. p. 594.

VERS. 2. — Dum igitur illi prope facti sunt, quasi carnes meas gustantes, hoc enim significat, *Ut edant carnes meas*, ut ostendat eorum crudelitatem atque iram qua in ipsum irruebant. *Appropiant* autem, pro, Dum tam prope facti sunt, ut nihil illis deesset ad implendum eorum propositum. Recte autem illos vocavit *nocentes*, qui ob suam potentiam omnes mille malis opprimunt. — Recte *ipsi*, quia nihil quidem nobis nocuerunt, passi sunt autem eadem quæ contra nos excogitabant. Cum majore autem emphasi dicit, *Infirmati sunt et ceciderunt*, pro, Nec ab hostibus deleti sunt, nec ab hominibus quidquam terribile passi sunt, sed mirabiliter sine ulla manu humana, subito ex Dei vindicta in infirmitate dejecti sunt.

VERS. 3. — Cum facta divina de auxilio speratio sufficiant, quamvis omnia castra bellumque me circumdarent, nihil timebo, in auxilio Dei sperans, sperans, inquam, in eo, id est, in adjutorio auxilique Domini.

VERS. 5. — Quemadmodum quodam tabernaculo, adjutorio suo protegens, magna securitate me custodivit. *Tabernaculum* enim vocat adjutorium divinum, tanquam eum ab eorum malis protegens. *Abcondit* autem, pro *custodivit*, ex his qui semper abscondunt quod servare volunt. *In die* autem *malorum*, tempore adversitatis, quando me multa mala experturum credidi.

PSALMUS XXVIII.

VERS. 3. — De abyso murmurantium aquarum dicit David, *Vox Domini super aquas*.

PSALMUS XXIX.

VERS. 10. — Propterea hæc dicebam: Si mortuus fuero, *quæ utilitas?* Nam *mortuus* corrumpor, cinis pulvisque flo.

VERS. 12. — Saccus malitiam atque ignorantiam significat, cum pili essent hircorum qui steterant tam ex immolatis quam ex emissariis.

VERS. 15. — *Et non compungar*, pro Non cantare desistam; addit, *In sæculum confitebor*, sine fine hoc fungi gratias agens, cum sæculum malorum sit hujus vite tempus.

PSALMUS XXX.

A

ΨΑΛΜΟΣ Α'.

VERS. 3. — Cum clamores nostri ad tuam celsitudinem extollantur, *inclina ad me aurem tuam*, quia in abyssum prolabor, quemadmodum in quodam evidens periculum.

VERS. 5. — Laqueos vocavit captivitate in qua fuit retentus. *Quem absconderunt mihi*; eandem figuram persequitur, cum laqueum captivitate appellaverit. Proprium autem laquei est poni latenter in abscondito loco, sicque importune capere prædam.

VERS. .. — Propterea enim, dicit, nos juste liberasti, cum illos oderis ac disperseris, qui tam ardentem pravitatem fuerant operati; non enim ex æstu iræ malum operantur, sed sicut quoddam necessarium malum observant. *Supervacue*, quia nihil proficiunt ex suo mali operandi studio, cum puiiri, ac non sinere ut ipsi impellantur in aliquem poroptatum finem oderint.

PSALMUS XXXII.

VERS. 3. — Bene incipit Psalmista, præcipue attentis consequentibus. Cum enim lætitiis illis annuntiasset, ad hymnos agendasque gratias propter beneficia excitare debebat, in posterum propter agendæ rationem tremebundos constituere volens, ita ut genuina decencia hymnos, gratiarumque actiones ad Deum referrent. Prænuntiantes, *Rectos decet collaudatio*, admonentur non esse omnium Deum laudare, sed solum qui cum rectitudine rationis hoc agunt, illos pro beneficiis quorum sunt testes laudationes decere. Cum igitur fuerint digni, cum pietate ad laudandum Deum accedant.

In titulo. Tempore beati Ezechie Israelitis, per admirabilem Assyriorum eversionem, a Deo datam victoriam beatus David in hoc psalmo prædicans, ipsum tanquam victoriæ canticum, pro iis quæ contigerant, more suo cecinit. Atque hinc ex argumento contra Assyrios, ad universalem Dei laudationem, et rerum ab ipso gestarum commemorationem digreditur. Docet autem omnes, ne præsentibus rebus, tametsi magnis, confidant; sed auxilium Dei rebus omnibus potentius esse ducant. Hoc enim in Psalmis potissimum advertere oportet, quod ab argumentis ad cohortationem pro instructione nostra convertatur, hanc diversimode, et ad auditorum utilitatem accommodatè, instituens. Unde necesse nos est, ad Psalmorum vim recte assequendam, primum argumenta eorum nosse: deinde

(1) Exin usque ad finem hujus codicis 754 (A) nihil Mopsuesteni reperiebam. MALI.

(2) Mai p. 593, et hoc est ultimum ex fragmen-

Στίχ. γ'. — Ἐπει μὴ φθάνει ἡ ἡμετέρα κραυγὴ πρὸς τὸ σὸν ὄψος, *Κλίνον τὸ οὖς σου πρὸς ἐμὲ*, διὰ συνκαταβαίνειν με.

Στίχ. ε'. — Παγίδα; ἐκάλεσε τὴν αἰχμαλωσίαν ἐφ' ἧ συνελήπτο, ὡσερ εἰς τινα κίνδυνον προφανῆ. Τὸ Ἦς *ἐκρυψάν μοι*, ἀκολουθῶς εἶπεν τῷ παραδείγματι, ἐπειδὴ παγίδα τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκάλεσεν. Ἴδιον δὲ τῆς παγίδος τὸ λανθάνοντως τίθεσθαι κρυπτομένην, οὕτω τε ἀπρόοπτως λαμβάνειν τοὺς θηρωμένους.

Στίχ. ζ'. — Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἡμᾶς δικαίως ἀπήλλαξας, ἐπειδὴ ἐκείνους ἐμίσησας καὶ ἀπεστράφησ, τοὺς μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας τὰ άτοπα διαπραττομένους· οὐ γὰρ ἀπὸ συναρπαγῆς διαπράττονται τὸ κακὸν, ἀλλ' ὡσερ τι ἀναγκαῖον, τοῦ κακοῦ φυλάττουσι τὴν πρᾶξιν· τὸ δὲ, *Διὰ κενῆς*, ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦνται ἐκ τῆς περὶ τὸ κακὸν πράττειν ἐπιμελείας, διὰ τὸ μισεῖν αὐτοὺς καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ μὴ εἶναι εἰς τι πέρασ ἀγειν αὐτοὺς τὸ σπουδαζόμενον (1).

ΨΑΛΜΟΣ ΑΒ'.

Στίχ. γ'. — Καλὴ (2) ἡ ἐπαγωγὴ τοῦ ῥητοῦ, καὶ μάλιστα τῶν ἐξῆς ἔνεκεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν εὐφροσύνην αὐτοῖς εὐγγελλισατο, ἤμελλεν δὲ ἐπὶ τὴν ὕμνησίαν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν γεγονότων εὐχαριστίαν προτρέπειν· ἐξῆς βουλόμενος αὐτοὺς ἐμφοδοῦς περὶ τὸ πρᾶγμα καταστῆσαι, ὥστε μετὰ τῆς προσηκούσης γνησιότητος ἀναπέμψαι τὴν ὕμνησίαν καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ, προλαβὼν, τοῖς εὐθέσι φησὶν τὴν ἀίνεσιν πρέπειν· ἰν' ἀκούσαντες ὅτι μὴ πάντων ἐστὶν ὕμνεῖν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνον τῶν μετ' εὐθύτητος λογισμῶν τοῦτο ποιουμένων (οἷς καὶ πρέπον ἐστὶν τὸ ὕμνεῖν ἐπὶ τοῖς παρούσιν ἀγαθοῖς, ἐπειπερ καὶ τοῦ τυχεῖν αὐτῶν ἀξιοὶ καθεστήκασιν), μετὰ πολλῆς εὐλαθείας προσέλθωσι τῇ τοῦ Θεοῦ ὕμνησίᾳ.

Τὴν (5) ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἐζεκιῦ παρασχεθείσαν νίκην τοῖς Ἰαραηλίταις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς παραδόξου τῶν Ἀσσυρίων ἀναιρέσεως, προφητεύων ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὡσερ τινὰ ἐπινίκιον ὕμνον ἐπὶ τοῖς γε[γ]νημένοις αὐτὸν ἀνεβόησε, [κατὰ] τὸ σὺνθεσ αὐτῷ· κἀνεῦθεν διαπραττόμενος, καὶ ἀπὸ τῆς κατὰ τοὺς Ἀσσυρίους ὑποθέσεως τρεπόμενος μὲν εἰς καθολικὴν ὕμνησίαν τοῦ Δεσπότου, καὶ ἐξήγησεν τῶν ἐπ' αὐτοῦ γεγονότων· παιδεύων δὲ πάντας μὴ ἐπὶ τοῖς παρούσι μεγάλοις πεποιθέναι, ἀλλὰ πάντων ἠγεῖσθαι δυνατωτέρων τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἀφορᾶν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς προσήκει, ὅτι ἐκ τῶν ὑποθέσεων ἐπὶ κατηχητικῆν τρέπεται παραίνεσιν, διαφορῶς ταύτην ποιούμενος, καὶ τοῖς ἀχροαταῖς ὠφελίμως. Ὅστε ἀναγκαῖον μὲν ἡμῖν εἰδέναι τὰς ὑποθέσεις πρὸς νῦν ὡσιν τῆς τῶν

lis ab ipso editis.

(3) Ex Corderio.

Ψαλμῶν δυνάμει· προσεκτεῖν δὲ καὶ τοῖς λοιποῖς, A
οἷς ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων κέχρηται, πρὸς τὴν τῶν ἐν-
ευγχανόντων ὠφέλειαν.

Στίχ. α'. — Δικαίους ἐν ταῦθα καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οὐκ ἀπὸ τῆς τοῦ βίου ἀρετῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Εἰκότως δὲ εἰπὼν τὸ, Ἀγαλλιᾶσθε, προσέβηκεν, ἐν τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους εὐτελεῖς ἦσαν καὶ ταπεινοὶ, καὶ πρόχειροι τοῖς Ἀσσυριοῖς εἰς ἄλωσιν, πολλοὶς τε οὖσι, καὶ ἰσχυροῖς, καὶ ἐμπειρῆς πολεμικῆ κεκοσμημένοι, ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἀγαλλίαν αὐτῶν προσευαγγελίζεται· οὐ τῆ βοήθειᾳ παραδόξως [τε]τευχῆσθαι τῆς σωτηρίας, οὐκ ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει, ἀλλὰ μόνῃ τῆ τοῦ Θεοῦ πληγῇ τῶν Ἀσσυρίων ἀναιρεθέντων.

In codice Vatic. B. f. 112. b. hoc exstat Theodori argumentum ineditum psalmi XXXIV (1).

Θεοδώρου. — Ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ τὰ κατὰ τὸν B
Ἰερεμῖαν ὁ μακάριος προφητεῖ· Δαβὶδ· τό τε ἐκεί-
νου πρόσωπον λαβὼν ἐν τῇ προφητείᾳ ταῦτα φθέγγε-
ται, ἅπερ εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον εἰπεῖν ἐν τῷ πράγματι
καθεστῶτα, ταῦτη μάλιστα κεχρημένος ἐν τοῖς πλείο-
σιν τῇ συνηθείᾳ· λέγων τε ἅπερ ἐκεῖνος εἰπεῖν ἀρ-
μόσσει περὶ ὧν πεποιθῆται τὴν προφητείαν· διαλλάτ-
ται δὲ οὐδ' ὁ ψαλμὸς ὧδε, πλὴν τοῦ προσώπου τῶν
περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐν Βαβυλῶνι. Κατὰ γὰρ τὸν αὐτὸν
γενομένου καιρὸν τοῦ προφήτου, κάκεινα προ[σ]λέγον-
τος ἐγγύθεν ἐσόμενα, ἅπερ καὶ οἱ λοιποὶ πόρρωθεν
ἔλεγον προφήται· καὶ διὰ τοῦτο ἅπαντα πάσχοντος
ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅσα δὴ καὶ πέπονθεν, τῷ τὰ περὶ ἐκεί-
νου εἰπεῖν· σαφῶς ἐστὶν ἐκεῖνα εἰπεῖν, πρὸς τὸ δεῖξαι
ὅτι καὶ δικαίως ἔπασχον, οὐδὲ τῷ πλησίον τῶν και-
ρῶν προφήτῃ πειθόμενοι, ὅτε καὶ ἡ ἐκθασίς ἐγγύθεν C
ἐπιστοῦτο τὴν πρόρρησιν τῶν λεγομένων. Ποιεῖται
δὲ τὴν περὶ τοῦ μακαρίου Ἰερεμίου προφητείαν ὁ
μακάριος Δαβὶδ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ δι' ὅλου ἐν
προ[σ]αγορεύει.

ΨΑΛΜΟΣ ΔΘ'.

Καὶ ἐν τούτῳ προφητεῖ τὰ κατὰ τὸν λαὸν ὡς-
ανει αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως·
καὶ ἐκ τῶ ἐκείνων προσώπου φθέγγεται εὐχαριστῶν
τῷ Θεῷ, ὡς μελλόντων αὐτῶν ἀπαλλαγῆσθαι τῆς
αἰχμαλωσίας· διδάσκων, ὡς ἐὰν ἐν ταῖς συμφοραῖς
ἐπὶ τὸν Θεὸν θῶνται τὴν ἐλπίδα, δυνήσονται ῥυθῆ-
ναι τῶν κατεχόντων αὐτοῦς ἀναιρῶν· ἔπειτα καὶ μα-
καρίζῃ· τοὺς ἐν ταῖς συμφοραῖς ἔξετασθέντας, πάσης
δ' ἐκτὸς γεγονότας ἐκτόπου πράξεως, καὶ τοῦ Θεοῦ
ἡρητημένους, ὡσπερ αὐτοῦ τευξομένους μόνου βοη-
θείας (2).

ΨΑΛΜΟΣ Μ'.

Ἐν τούτῳ τὰ κατὰ τὸν μακάριον προφητεῖ·
Ἐζεχίαν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὅπως τε καὶ τίνος ἕνεκεν
ἠβρώσησεν, λέγω δὴ τῆς ἁμαρτίας· καὶ τί ἐν τῷ
καιρῷ τῆς ἀβρώστιας ὑπὸ τῶν φίλων αὐτῷ γέγονεν·
ἔπειτα διδάσκει ὡς διὰ τὴν εἰς τοὺς πένητας ἐπι-
μέλειαν, τῆς ὑγείας ἔτυχεν· πάντας ἐξῆς προτρε-
πόμενον ποιεῖν (3).

(1) Mai, *Bibl. nov. PP.*, III, 455.

(2) Hoc Theodori fragmentum (καὶ ἐν... βοη-
θείας) edidit. Ang. Mai in *Bibl. Nova PP.*, III,

A vero, ad legentium proventum, et cætera perpen-
dere, quibus in argumentis usus est.

VERS. 1. — *Iustos* hoc loco non a vitæ hone-
state, sed a Dei cognitione, Judæos appellat. Cæte-
rum cum dixisset, *Exsultate*, merito addidit, in
Domino. Quandoquidem enim in humanis viles et
pauperes erant, et Assyriorum rapinæ expositi, quæ
multitudine, robore et belli experientia præstant; illorum
in Domino exsultationem prædicat: cujus ope salutem
miraculose adepti sunt, non bello, non militum
expeditione, sed sola Dei cæde Assyriis
sublatis.

Hoc in psalmo res beatus David sub Jeremia ge-
stas prædicat, cujus assumpta persona, ea loquitur
quæ homini conveniunt in eadem conditione
versato; prout ipsius sollemnis consuetudo est,
dicendi nimirum illa quæ iis conveniunt de quibus
vaticinatur. Jam hic psalmus, mutata tantum per-
sona, differt ab illis qui de captivis apud Babylo-
nem detentis exstant. Fuit enim Jeremias circa
illud tempus propheta, eademque proximus dicit,
quæ alii multo ante cecinerant; ideoque a populo
quæ sunt notissima passus est, quia de eodem va-
ticipinatus fuerat. Sane manifeste vult demonstrare
hæc illos merito passos, quia ne proximo quidera
temporibus ipsorum prophetæ crediderant, cum
rerum instans eventus prædictioni fidem faciebatur.
C Haud tamen de beato solo Jeremia vaticinatur hic
beatus David, sed prout in plerisque psalmis so-
let, futuros populorum eventus simul addit.

τοῖς πλείοσι τῶν ψαλμῶν τὰ τοῖς λαοῖς συμδησόμενα

PSALMUS XXXIX.

Hoc in psalmo vaticinatur David de populo tan-
quam jam in potestatem Babylonii regis redacto,
atque in ejus persona loquitur, Deo gratias agens
ob futuram ejusdem populi a captivitate liberatio-
nem; docens nimirum fieri posse ut si afflicti in
Deo spem collocent, incumbentibus sibi molestiis
expediantur. Deinde etiam beatus prædicat, pro-
pterea quod calamitatibus probati, cuivis indigno
actui valedixerint Deoque adhæserint, a quo uno
auxilium erant consecuturi.

PSALMUS XL.

Hoc in psalmo res beati Ezechiae beatus David
vaticinatur, quomodo scilicet et cujus rei causa,
nempe peccati, ille ægrotaverit; quidque ei ægro-
tanti ab amicis acciderit. Deinde docet quomodo
propter suam pauperum curam valetudinem re-
ceperit, cunctos deinceps hortans ut ita se gerere
velint.

290, ex cod. Vatic. B., f. 145 B.

(3) Ἐν τούτῳ... ποιεῖν. Ex Ang. Mai *Bibl. Nov. PP.* III, 297, ex cod. Vatic. B., f. 297.

PSALMUS XLIV.

VERS. 1. — Quid itaque (1) invenietur majus his quæ a Christo facta sunt in tanta mundi commutatione omnibus agnoscentibus, Deum universorum et pietatis atque virtutis diligentiam habere festinantium, et glorificantium quidem Dei Unigenitum, exhibentium vero sancto Spiritui condignam adorationem: pro quibus B. David ait: *Erexit cor meum verbum bonum (Psal. XLIV, 1)*.

PSALMUS XLIX.

VERS. 1. — Etiam hic psalmus moralis est, verum non ad omnes homines dirigitur, sed tantum ad Judæos, utpote virtutis contemptores, et in legalibus sacrificiis totum collocantes; hoc unum sat-agentes, ut verba legis scirent, non autem ut mandata servarent. Illis igitur formidabilem sermonem instituens, judicem judicantem et ipsos reos figurate describit.

PSALMUS LII.

VERS. 5. — Cum traiectione hoc positum est. Sic enim etiam hic subintelligendum; quoniam hæc est consequentia: *Nomine scient omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem in cibo panis, quoniam Deus dissipavit ossa hominum?* cætera autem interjecta sunt. Id est: Non ne scient ipsi operarii iniquitatis, qui populum devorant, et quasi cibum necessarium ipsos consumere conantur, te omnes absumere, et abolere, qui hominibus placent, Rapsacis exemplo; quoniam is ad gratiam hominum, verba impietatis plena proferebat? Illud autem, *Deum non invocaverunt; illic timuerunt timore, ubi non erat timor*, in medio interjacet, quasi dicat, Dei memoriam non facientes, timebant quæ non exspectaverant. Illa enim quæ Jerosolymis erant, tanquam futilia et nullius momenti contemnentis, præter omnem spem a Deo supplicio affecti sunt.

VERS. 7. — Quoniam Deus in Sion habitare ab ipsis putabatur, Quisnam, inquit, de monte Sion salutem nobis exhibebit? Id est, Deus, tanquam id quod in confesso sit, subiciens, quandoquidem ex monte Sion a nullo alio auxilium accipere poterant, præterquam a Deo, qui ibidem commorari credebatur.

PSALMUS LIII.

VERS. 3. — Quoniam illi, qui civitatem obsidebant, hoc præcipue exprobrabant, quod ea quæ ab Ezechia dicebantur, nil ipsis prodesse possent (erant autem hæc, quod nimirum in Deum confidendum sit, qui ipsos e periculo esset omnino liberaturus), pulchre dixit istud: *In nomine tuo saluum me fac*. Id est: Quandoquidem nomen tuum invocans ab ipsis derideor, in hoc ipso salutem mihi præbe, ne bello vel exercitu sit opus; sed sola tua invocatione consequar quæ peto, ut discant hi quanta virtus sit eorum qui auxilium tuum implorant.

VERS. 4. — Attende, inquit, et cum propensione audi verba orationis meæ.

(1) Apud Facundum Herimianensem, ix, 1.

A

ΨΑΛΜΟΣ ΜΘ΄.

Στίχ. α'. — Καὶ οὗτος (2) ἠθικὸς ὁ ψαλμὸς, ἀλλ' οὐκέτι πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους, πρὸς Ἰουδαίους δὲ μόνον, ὡσανεὶ ἀμελοῦντας μὲν ἀρετῆς, τὸ δὲ πᾶν τιθεμένους ἐν ταῖς θυσίαις τοῦ νόμου, ἕως τοῦ εἰδέναι τὰ ῥήματα μόνον ἐπιμελουμένους, οὐκέτι δὲ κατὰ τὰ προστάγματα φυλάττειν. Καὶ φοβερότερον αὐτοῖς κατασκευάζων τὸν λόγον, σχηματοποιεῖ κριτὴν, δικάζοντα καὶ τοὺς ἐλεγχόμενους.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΒ΄.

Στίχ. ε'. — Μεθ' ὑπερβάτου ἐστίν. Οὕτω γὰρ ἐσημνηνάμεθα χάκει· ἡ γὰρ ἀκολουθία αὕτη· Οὐχὶ γινώσκονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ κατεσθιότες τὸν λαὸν ἐν βρώσει ἄρτου, οἱ θεὸς διεσκόρπισε τὰ ὄσῳ ἀνθρώπων [ἀρεσκ]ων; τὰ δὲ λοιπὰ διὰ μέσου. Τουτέστιν· Οὐκ ἂν μάθοιεν αὐτοὶ οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται, οἱ τὸν λαὸν κατεσθιόντες, καὶ καταναλίσκεν ὡσπερ τινὰ τροφὴν ἀναγκαίαν αὐτοὺς πειρώμενοι, οἱ πάντας ἀναλίσκες, καὶ ἀφανίζεις τοὺς ἀνθρωπαρέσκους, ὡς ἀπὸ τοῦ Ῥαψάκου, ἐπειδὴ πρὸς χάριν ἀνθρώπων ἀσεβείας ἐφθέγγετο μεσά; Τὸ δὲ, Τὸν θεὸν οὐκ ἐπεκαλέσαντο· ἐκεῖ ἐφοβήθησαν φόβον οὗ οὐκ ἦν φόβος, διὰ μέσου κεῖται. Ἄντι τοῦ, Θεοῦ μνήμην μὴ ποιησάμενοι, ἐφοβήθησαν ἔμμη προσεδόκησαν. Καταφρονήσαντες γὰρ τῶν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς εὐτελῶν καὶ ὀλίγων, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἐδέξαντο.

C

Στίχ. ζ'. — Ἐπειδὴ ἐν τῇ Σιών κατοικεῖν παρ' αὐτοῖς ὑπέληπτο ὁ θεός, τίς ἡμῖν, φησὶν, ἀπὸ τοῦ Σιών θρους παρέξει τὴν σωτηρίαν; ἀντί τοῦ, Ὁ θεός, ὡς ὁμολογούμενον ἀποσιωπήσας, ἐπεὶ μηδὲ ἐν τῇ παρ' ἐτέρου τινὸς ἐκδέξασθαι βοήθειαν ἐκ τοῦ Σιών δοῦς, ἢ τοῦ Θεοῦ, καὶ διάγειν ἐκεῖ πιστευόμενον.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΓ΄.

Στίχ. γ'. — Ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα ἐκείνοι ὠνεῖδίζον, κεκυκλωκότες τὴν πόλιν, ὡς οὐδὲν αὐτοὺς ὄνησαι δύναται τὰ παρὰ τοῦ Ἐξεκίου λεγόμενα (ταῦτα δὲ ἦν, ὡς προσῆκεν ἐπὶ τὸν θεὸν πεποιθέναι, ὃς ἀπαλλάξει πάντως αὐτοὺς τοῦ κινδύνου)· καλῶς εἶπε τὸ, Ἐν τῷ ὄνματι σου ὤσόν με. Τουτέστιν· Ἐπειδὴ τὸν σὸν θνομα ἐπικαλούμενος χλευάζομαι παρ' ἐκείνων, ἐν αὐτῷ τοῦτ' τὴν σωτηρίαν μοι παράσχου, ὥστε μὴ πολέμου, μὴ παρατάξεως δεηθῆναι· ἀλλὰ μόνῃ τῇ σῇ προσευχῇ τυχεῖν τῶν σπουδαζομένων, ἵνα μάθωσιν οὗτοι, πόση τῶν τὴν βοήθειαν ἐπικαλουμένων ἡ ἰσχύς.

Στίχ. δ'. — Φρόντισον, φησὶ, καὶ μετὰ διαθέσεως ἀκουσον τῶν τῆς προσευχῆς μου ῥημάτων

(2) Ex Corderio.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΑ΄.

PSALMUS LIV.

Θεοδώρου (1). Τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες Α [οἱ Ἰουδαῖοι] τῆς ἐν Βαβυλῶνι παραδόξως τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, κατεσκευάσαν μὲν τὸν ναὸν καὶ οἰκίαν πάλιν ὤκησαν γῆν, ἀπειλήφει δὲ καὶ ἡ πόλις τὸν οἰκίῳ ἀπαντα κόσμον· ἀλλὰ καὶ βαθείας ἀπῆλθον τῆς εἰρήνης. Καὶ δὴ τοῦ χρόνου παραβαίνοντος, ἀρχιερεὺς τοῦ ἔθνους γεγένηται Ὀνίας, ἀνὴρ δικαιοτάτος καὶ εὐσεβέστατος· τότε δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔθνους ἐμπεισιτεῦθαι συνέβαινε. Τῆ τοίνυν ἐπιστάσι τῶν Ὀνίου, μετὰ πάσης ἀκριθείας τῶν νομίμων φυλαττομένων, καὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐσεθείας ἀριστα πληρουμένης, Σίμων τις ἐκ τῆς φυλῆς Βενιαμὴν, Σελεύκου τότε βασιλεύοντος τῆς Ἀσίας ἀπάσης, Συρίας τε καὶ Φοινίκης, προστασίαν τινὰ πεπιστευμένος τοῦ ἱεροῦ, διηνέχθη μὲν οὐκ εὐλόγως πρὸς τὸν Ὀνίαν· ἐν δὲ τῇ πρὸς αὐτὸν ἡττηθεὶς διαφορᾷ, κοινοῦται Ἀπολλωνίῳ τῷ στρατηγῷ, φήσας ἀποκείσθαι ἀμύπητα χρήματα ἐν τῷ ναῷ, ἃ δυνατὸν ληφθέντα χρήσιμα τῷ βασιλεῖ γενέσθαι πρὸς στρατολογίαν· γίνεται δὲ τοῦτο καὶ τῷ βασιλεῖ γινώριμον διὰ τοῦ στρατηγοῦ· καὶ δεξάμενος τὰ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ μηνυθέντα, Ἡλιόδωρον τινα τῶν οἰκίων ἀποστέλλει ληφόμενον τὰ χρήματα. Καὶ δὴ παραγεγονώς ὁ Ἡλιόδωρος, ἔγνω χρημάτων μὲν οὐκ εἶναι τοσοῦτον πλῆθος ἐν τῷ ἱερῷ ὅσον ἡ τοῦ Σίμωνος ἐβούλετο διαβολή, εἶναι δὲ ὀλίγα, καὶ ταῦτα παρακα[τα]θήκας ἐτέρων, οἱ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ τόπου καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἀποβλέψαντες, τὰς παρακα[τα]θήκας ἀπέθεντο· συνέβουλευσεν δὲ ὁ Ὀνίας, μηδὲν ἐπιχειρῆσαι λαβεῖν τῶν ἀποκειμένων. Ὑβρις γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ θεῖον τὸ γινόμενον, καὶ λυπήσεις ἐκείνο, οὗ τὴν παρακα[τα]θήκην ἀποσυλήσεις. Ἐμελλεν τοῦτον οὐδὲν τῷ Ἡλιόδωρῳ, μελίζονα πάντων κρίναντι τὸ τοῦ βασιλέως εἰς πέρας ἀγαγεῖν πρόσταγμα. Ἐύχαί μὲν οὖν καὶ θρηνοὶ κατὰ τὴν πόλιν ἐγίνοντο ἐπὶ τούτοις, ἰκετευόντων τὸν Θεὸν μὴ καταλιπεῖν ἀνεκδίκτητον τὴν τόλμαν· εἰσθεὶ δὲ τῇ ἐτέρᾳ ὡς τὰ χρήματα ληφόμενος· καὶ ὁ Θεὸς ταῖς ἰκασίαις τοῦ πλῆθους ἐπινεύσας, καὶ τοῦ ἀρχιερέως τὴν εὐσέθειαν ἀποδεξάμενος, φοβερωτάτη τινὶ ἐπιφανείᾳ τοῦ τολμήματος ἀπεσκευάσεν. Ὄφθη γὰρ εἰσεῖναι μέλλοντι ἵππος διὰ τοῦ ἀέρος φοβερός μὲν ἔψιν, φαιδρός δὲ τὸ σχῆμα, ἐποχούμενόν τε ἔχων μετὰ χρυσῆς τῆς πανοπλίας, ὅς καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ θυξήματος ταῖς ἐμπροσθίαις ὀπλαῖς τὸν Ἡλιόδωρον ἐπλήξεν. Δύο τε νεανίαι, φοβεροὶ καὶ οὗτοι τὴν θέαν, ἐπίδοξοι τε τὸ σχῆμα, περιστάντες ἐντεῦθεν κάκειθεν ἐμαστίζουσι. Καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς ὀπτασίας καὶ τῶν πληγῶν καταπεσὼν ἤρθη, μικροῦ νεκρὸς ὑπάρχων.

(1) Theodori Mopsuesteni prolixum argumentum in psalmum xlv, in quo Judæorum historia a temporibus captivitatis usque ad Antiochum Illustrum et Onise fugam in Ægyptum summam attingebatur, exstitisse ms. apud Anglum Galæum, narrant Cavaeus atque Fabricius, ubi de scriptis doctissimi Mopsuesteni pro ipsorum instituto agunt. Ecce autem ego quoque id argumentum in Vaticana ad Psalterium catena nactus sum, in codice, inquam, B. f. 211-212. Simul tamen comperi, errore typographico scribi apud prædictos auctores 43, pro 54, perversis nempe numeralibus notis: nam se quidem vera hoc argumentum non xlv, sed liv psalmi

Babylonica captivitate Judæi mirabiliter a Dei potentia liberati, instauraverunt templum, suamque rursus patriam incoluerunt; ipsaque urbs totum recepit splendorem veterem, altaque pace cuncti fruebantur (*II Mach.* III, IV). Progressu autem temporis pontifex gentis factus est Onias, vir justissimus et religiosissimus: tunc enim ad pontifices principatus quoque gentis deferri solebat. Ergo Onia rei publicæ præside, legis jure accurate observato, religione erga Deum optime exercita, Simon quidam de tribu Benjamin, Seleuco Asiæ universæ Syriæque et Phœnicæ impetrante, quadam templi præpositura præditus, parum honeste ab Onia dissidebat: in qua contentione victus, convenit Apollonium præfectum, eique indicavit plurimam esse in templo pecuniam, quæ inde protracta, regi ad militum stipendia utilis foret. Quod cum a præfecto regi significatum fuisset, hic eo indicio usus Heliodorum quemdam familiarem suum misit qui pecuniam caperet. Jam vero illuc profectus Heliodorus, comperit non tantas esse in templo opes quantas Simon delator dixerat, sed thesaurum modicum, et quidem ex alienis depositis hominum qui loco fidentes et Dei potentiam religionemque spectantes, ibi sua reposuerant. Hortabatur porro Heliodorum Onias, ne quid inde detraheret: etenim Deo factum iri injuriam gravemque offensam, si deposita apud ipsum pecunia diriperetur. Verumtamen hæc nihil pensi Heliodorus habebat, cui præ omnibus cordi erat regis mandatum exsequi. Preces igitur ac lamentationes tota urbe erant orantium Deum, ne is ausus foret inultus. Ecce autem ille sequenti die ingrediebatur pecuniam sumpturus; cum Deus populi precibus annuens ac pontificis pietatem respiciens, terribili admodum visione facinus inhibuit. Apparuit enim jam ingredienti equus in ære terribilis aspectu, splendida forma, equitem gerens aurea tectum armatura; isque valido cum impetu prioribus calcibus Heliodorum percussit. Duo insuper juvenes, terribili pariter specie, ac splendido ornatu, utrique lateri astantes Heliodorum verberabant. Atque ita tum ea visione tum plagis consternatus, semivivus inde elatus est. Tum vero Heliodori comites Oniam orabant, apud Deum intercessorem fieri, ut ille imminente morte liberaretur. Quod illico faciens Onias, sacrificio ejus gratia oblato, hominem infirmitate expedit, Deo est; quod ne diutius lateat, typis sine mora imprimere decrevi. Nobile quippe fragmentum est, inter plurima quæ auctoris hujus vulganda mihi supersunt: nec tam merito historico, utpote in re pervulgata, commendatur, quam quia hinc denuo cognoscimus, quomodo famigeratus SS. Bibliorum interpres Theodorus ab historia Veteris Testamenti ad res Novi Fœderis, atque ad vaticinia de Christo transire solitus fuerit: quam rem in ejus integro etiam ad XII prophetas minorum commentario, quem nos olim edidimus *Script. ret. t. VI*, observare non semel licuit. *Mat., Biblioth. nova Patrum*, III, 453.

ipsi apparente, multasque gratias pontifici reddere jubente. Sic ille servatus, oblati Deo victimis, ad regem reversus est, quæ sibi acciderant narraturus. Non tamen desitit a sua nequitia Simon, neque a calumniis contra Oniam struendis: ita ut hic ad regem profectus, et criminationes sibi illatas cognoverit, et simul populo idoneam pacem conciliaverit.

επανήλθεν πρὸς τὸν βασιλέα διηγησόμενος τὰ γεγονότα· ἀλλ' οὐκ ἀφίστατο τῆς οικείας μοχθηρίας ὁ Σίμων, παρέμενε δὲ πολλὰς κατ' αὐτοῦ κεκρημένους διαβολαῖς· καὶ διὰ τοῦτο μέχρις τοῦ βασιλέως Ὀνίας γενόμενος, ἔγνω τὰς κατ' αὐτοῦ πάσας διαβολὰς, ὥστε καὶ τῷ ἔθνει περιποιησάμενος τὴν προσήκουσαν εἰρήνην.

Hæc dum ageret Onias, Seleucus moritur, regnumque occupavit Antiochus Illustris; cui Jason quidam, Oniæ frater, pecuniam plurimam se daturum spondit, si pontificatum ipse impetraret. Alia insuper dona plurima offerebat, si gymnasium in urbe struere, circumcisionem antiquare, atque omnino legis usus abolere sibi permitteretur. His promissis persuasus Antiochus, dignitatem illi contulit. Igitur Onias quidem religiosissimus ac justissimus vir, exauctoratus pontificatu est; Jason autem sacerdotio simul et principatu potitus, statim ad ethnicos mores aggressus est Judæos traducere, et gymnasium præter Judaicam consuetudinem ædificavit: et legem immutare pergens, cunctis a Dei cultu præceptisque legalibus recedere suadebat, atque ethnicorum mores suscipere, gymnasia, palæstras, et alia hujusmodi frequentare. Jamque omittebatur circumcisio, sabbatorum observantia negligebatur, generatimque ethnicam formam civitas induebat. Hæc videns beatus Onias diu fieri, angebatur animo, ferebat ægerrime, ac deplorabat. Malo autem quotidie ingravescente, urbem dereliquit, atque in Ægyptum profectus altare ibi erexit, templum adornavit, divinique ibi cultus curam gessit, Judæis indigenis in his quæ ad religionem pertinent ministerium suum commodans. στήριόν τε ἐπήξατο, καὶ ναὸν κατασκεύασεν, καὶ τῆς ἐκ τῶν δέοντα περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ὑποτιθέμενος.

Hæc beatus David præsentem psalmo vaticinatur; assumptaque Oniæ persona ea dicit, quæ dici ab illo oportebat qui insidias a suis passus erat, et ab Antiochi satellitibus sacerdotio dejectus, et qui ob incolarum urbis nequitiam, postremoque ob irreligiosorum civium præpotentiam, legalium rituum abolitionem, semperque auctam malorum molem, se in pedes dederat. Cæteroque hunc psalmum David Saule insectante composuit, cum ausul esset et deserta loca incolere coactus. Prædicat simul Judæorum quoque adversus Servatorem insidias, atque in se ipso Domini passionem ante tempus describit. Ipse enim a Saule, cui benefecerat, exagittus, et ab aliquot familiaribus proditus, Dominum spiritualibus oculis prævidebat eadem passurum. Propterea etiam inscriptio in *finem* ad res prædictas lectorem transmittit, sapienterque dictis attendere monet, ceu prophético sensu illic latente, qui suo tempore ad finem deducendus erat. Insuper hic psalmus inter hymnos quoque numeratur,

Δεήσεις ὑπὲρ τούτων πρὸς τὸν Ὀνίαν ἐτίθοντο πρὸς τῶν συνόντων τῷ Ἡλιοδώρῳ, ἐκετεῦσαι τὸν Θεὸν, χάρισσασθαι αὐτῷ τοῦ προσδοκωμένου θανάτου τὴν ἀκαλλαγὴν. Ὁ καὶ ποιήσας ὁ Ὀνίας εὐθύς, καὶ θυσίας προσαγαγὼν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπῆλλαξε τῆς κατεχούσης νόσου· ἐπιφανέντος τε αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλὰς ἔχειν χάριτας τῷ ἀρχιερεὶ παρακελευσαμένου. Οὕτω διασωθεὶς καὶ θυσίας τῷ Θεῷ προσκομίσας, ἄλλ' ἐν τούτοις ἔντος τοῦ Ὀνίου, τελευτῆ μὲν ὁ Σέλευκος, παραλαμβάνει δὲ τὴν βασιλείαν ὁ Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος, ἐφ' οὗ Ἰάσων τις ἀδελφὸς τοῦ Ὀνίου ἐφησε πολλῶν χρημάτων πρόσδοσιν τῷ βασιλεὶ προσάξει, εἰ λάβοιτο τῆς ἀρχιερωσύνης εὐτός·

δώσειν δὲ καὶ ἕτερα πλείονα, εἰ καὶ γυμνάσιον κατασκευάσειεν ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν περιτομὴν αὐτῶν λύσειεν, καὶ ὅλως ἐξαλλάξει τὰ νόμιμα συγχωρηθῆ. Ἐπέστη τούτοις τοῖς ῥήμασι, παραβίθωσι τε αὐτῷ τὴν ἀρχὴν. Καὶ ὁ μὲν Ὀνίας εὐσεβέστατός τε καὶ δικαιοτάτος ὢν ἀνὴρ, ἔξω τῆς ἀρχιερωσύνης κατέστη· ὁ δὲ Ἰάσων, τῆς τε ἱερωσύνης καὶ τῆς ἐξουσίας ἐπιλαβόμενος, εὐθύς ἐπὶ τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα μετήγαγεν τοὺς Ἰουδαίους, γυμνάσιον τε κατασκεύασεν παρὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθος· καὶ τὰ νόμιμα δὲ ἐξαλλάξει παρασκευάσας, ἅπαντας μὲν ἀνελεῖν τῆς εἰς τὸν Θεὸν θεραπείας καὶ τῶν τοῦ νόμου προσταγμάτων ἐπίσειεν, προσέχειν δὲ τοῖς ἔθουσιν τοῖς Ἑλληνικοῖς, γυμνασίοις, καὶ παλαίστραις, καὶ τοῖς τοιοῦτοις· ἡμελεῖτο δὲ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς περιτομῆς, καταφρονεῖτο καὶ τῶν σοφδμάτων ἢ τήρησις, καὶ ὅλως εἰς Ἑλληνικὸν σχῆμα τὰ κατὰ τὴν πόλιν μετέπεσεν. Ταῦτα ὁρῶν ὁ μακάριος Ὀνίας ἐπὶ πολὺ γινόμενα, ἠθύμει καὶ ἠγανάκτει καὶ ἐστέναζεν· ὡς δὲ καὶ προβαῖνον ἑώρα τὸ κακὸν, καταλιπὼν ἀνεχώρησεν, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον καλῶν (*ita cod.*), θυσίας εἰς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἐπεμελήσατο, τοῖς ἐκεῖ Ἰουδαίοις

Ταῦτα ὁ μακάριος προφητεύει Δαβὶδ ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ· καὶ τὸ τοῦ Ὀνίου πρόσωπον ἀναλαβὼν, ταῦτα ἐφθέγγετο, ὅσα εἰκὸς ἦν λέγειν ἐκεῖνον, ἐπιβουλεύμενον ὑπὸ τῶν οἰκείων, ἐκβαλλόμενος τῆς ἱερωσύνης ὑπὸ τῶν Ἀντιόχου· ὁρῶντα τὴν μοχθηρίαν τῶν τότε τὴν πόλιν οἰκούντων, διὰ τε τὰς ἐν αὐτῇ πλεονεξίας, καὶ τὴν τῶν νομίμων ἐναλλαγὴν, καὶ τὴν ἐκάστοτε γινόμενὴν τῶν κακῶν ἐπίτασιν, ἥδη καὶ περὶ φυγῆς βουλευόμενος. Εἶρηκε μὲν τὸν ψαλμὸν ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ διωκόμενος, καὶ μετανάστης γενόμενος, ἐν ἐρήμῳ τε διάγειν ἀναγκασόμενος· προθεσπίζει δὲ κατὰ ταῦτ' ἐκείνους καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιβουλὰς, καὶ ἐν αὐτῷ προδιαγράφει τὰ τοῦ Δεσπότου παθήματα. Αὐτός τε γὰρ ὑπὸ τοῦ εὐεργετηθέντος Σαοὺλ ἐξηλαύνετο, καὶ ὑπὸ τινῶν γνωρίμων προ[ύ]βιδοτο, καὶ τὸν Δεσπότην προεώρα τοῖς τοῦ Πνεύματος ὄφθαλμοῖς ταῦτο τοῦτο πιστόμενος· διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ τέλος ἡ ἐπιγραφὴ παραπέμπει τὸν ἐντυγχάνοντα, καὶ συνετῶς προσέχειν τοῖς λεγομένοις παρεγγυᾷ, ὡς τῆς προφητικῆς διανοίας κε-

καλυμμένης, καὶ μετὰ χρόνου δεχομένης τὸ τέλος. Ἀ πρὸς δὲ τούτοις καὶ τοῖς ὕμνοις ὁ ψαλμὸς ἐγκατε-
 λεκται, σκιαγραφίαν τινὰ ἔχων τῶν Δεσποτικῶν πα-
 θημάτων· δίκαιον γὰρ αὐτῶν ὕμνεῖν τὸν ταῦτα παθεῖν
 ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀνασχόμενον σωτηρίας.
 Ἄλλὰ μηδέ τις τῆ ταπεινότητι τῶν ῥημάτων προσέχων,
 ἀνάξια ταῦτα ἡγείσθω τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· σκο-
 πεῖτω δὲ ὡς ὁ χολῆς καὶ δξρὸς καὶ τῶν τοιούτων
 ἀνασχόμενος, οὐκ ἂν λόγων ταπεινότητα παρητήσαστο.
 Κατάλληλα γὰρ εἶναι τὰ ῥήματα προσήκει τοῖς πρά-
 γμασιν· αὐτοῦ δὲ ἐστὶν ἡ φωνὴ τὸ, *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ*
ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίας, καὶ ἐνρή-
σατε ἀνάγκησιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν· καὶ πάλιν·
Ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω, καὶ οὐδὲν
ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ· καὶ, Θεέ μου, Θεέ μου, Ἰνα τί
με ἐγκατέλιπες; Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα ἀνθρωπί-
 νως ἐφθέγγετο, καὶ τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ὑπεδείκνυ,
 καὶ οἰκονομῶν (*cod. οικοδομῶν*) τὴν τῶν Ἰουδαίων
 ἀσθένειαν· ἐνταῦθα μέντοι ὁ θεὸς Δαβὶδ καὶ τὴν εἰς
 αὐτὸν γεγεννημένην ἀδικίαν διδάσκει, καὶ τὴν εἰς τὸν
 Δεσπότην ἐσομένην προδιαγράφει, τῆ κοινωνίᾳ τῶν
 παθημάτων ἐναβρυνόμενος καὶ μονοσυχῆ βῶν μετὰ
 ὁματί μου βασιτάζω.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΔ'.

Στίχ. β'. — Μὴ διαπτύσης (1), μηδὲ καταφρονήσης,
 μικρὰν αὐτὴν καὶ εὐτελεῖ λογισάμενος. Ὑπεριδεῖν
 γὰρ λέγεται τὸ καταφρονῆσαι, ὡς μικροῦ καὶ οὐ-
 θενός.

Στίχ. γ'. — Ἄδολεσχίαν καλεῖ παντὸς πράγματος
 συνέχειαν. Τὸ οὖν, *Ἐλυπήθη ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ*
μου, καὶ ἐταράχθη· τοῦτέστι, Συνεχὴ τὴν λύπην
 ἔσχον καὶ τὴν ταραχὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν κακῶν,
 ἄλλων ἐπ' ἄλλοις· αὐτῶν συμβαδινόντων.

Στίχ. ιδ'. — Σύμμαχος, Ἄλλα σὺ ἄνθρωπος ὁμο-
 κροπος, καὶ συνήθης, καὶ γνώριμος. Τὸ δὲ, *Ἡγεμών*
μου, καλῶς ὡς πρὸς τὸν Σίμωνα· ἐπειδὴ τοῦ μακα-
ριου Ὀνίου ἀρχιερατεύοντος, προστασίαν τινὰ ἐγκε-
χειρίστο. Οὕτως ἡγεμόνας καὶ ἀρχοντας βασιλέων
 καλοῦμεν τοὺς ὑπ' αὐτῶν πράττοντας, εἴτε παρ' αὐ-
 τῶν τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένους.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΖ'.

Στίχ. ια'. — Ἡ δὲ εἰς ὑμᾶς, φησὶ, τιμωρία εὐφρο-
 σύνην παρέξει τοῖς δικαίοις, τοῖς νῦν ὑπ' ὑμῶν ἐπι-
 βουλευομένοις.

Θεοδώρου. Τὸ *νίπτεσθαι* ἢ θεῖα Γραφῆ συνεχῶς
 λαμβάνει ἐπὶ τοῦ ἢ κοινωνεῖν τινι ἢ μὴ κοινω-
 νεῖν. Τοῦτο γὰρ ἔθος τοῖς παλαιοῖς, διὰ τοῦ νίπτεσθαι
 τὰς χεῖρας σημαίνειν ὁπότερον ἂν ἐβούλοντο. Οὕτω
 καὶ Πιλάτος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φαίνεται τῷ νίψα-
 σθαι τὰς χεῖρας σημαίνων, ὅτι μὴ κοινωνῆ τῷ φόνῳ
 κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω καὶ ἐτέρωθι φησὶν ὁ μακά-
 ριος Δαβὶδ· *Νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου*
τοῦτέστι, τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀσπάσσομαι κοινωνίαν.
 Ἐνταῦθα οὖν τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ δίκαιος ἐν τῇ σφαγῇ
 καὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀμαρτωλοῦ δεχθήσεται μηδεμίαν

A quia passionis Dominicæ continet adumbrationem·
 Merito enim ille hymnis celebrandus est, qui talia
 pro hominum salute pati voluerit. Jam nemo di-
 ctionum humilitatem considerans, indignas has
 Servatore Christo existimet: consideret potius,
 eum qui fel acetumque et alia hujuscemodi tolera-
 verit, eundem facile ne dictionum quidem humi-
 litatem recusavisse. Etenim verba consonare factis
 consentaneum est. Nam et ipsius vox est: *Discite*
a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis
requiem animabus vestris (Matth. xi, 29). Et rursus,
 Mandatum accepi, quid dicam et quid eloquar, et
 nihil a me ipso facio. Et, *Deus meus, Deus meus,*
quare dereliquisti me? Hæc et hujus generis alia
 humano more loquebatur, ut humanam suam na-
 turam ostenderet, atque ut se Judæorum infirmi-
 tati accommodaret. Hoc certe loco David et inju-
 rias sibi illatas docet, et simul Domino eventuras
 prædicit; ob passionum communionem plaudens
 sibi, ac propemodum cum Paulo exclamans: Ego
 stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.

Παύλου· Ἐγὼ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ

ΨΑΛΜΟΣ LIV.

VERS. 2. — Noli respicere, vel contemnere, par-
 vam et vilem illam æstimans. Despicere enim di-
 citur idem quod contemnere, tanquam quid parvi
 et nullius momenti

VERS. 3. — Exercitationem vocat cujuscunque
 negotii continuationem. Istud igitur, *Contristatus*
sum in exercitatione mea, et conturbatus; id est,
 Continuum habui tristitiam et conturbationem a
 multitudine malorum, dum alia ex aliis semper
 oriuntur.

VERS. 14. — Symmachus, *Sed tu homo eorum-*
dem morum, et familiaris meus, et notus. Illud
 vero, *Dux meus,* recte tanquam ad Simonem di-
 ctum; ut qui, Onia supremo sacerdotio fungente,
 præfecturam aliquam gerebat. Hoc modo duces et
 imperatores regum appellamus eos qui ipsis sub-
 ordinati sunt, sive qui ab ipsis imperium sibi
 conceditum acceperunt.

ΨΑΛΜΟΣ LVII.

VERS. 11. — Vestrum autem, inquit, supplicium
 lætitiæ præbebit justis illis, qui nunc a vobis in-
 sidiis impetuntur.

IBID. — Theodori. Verbum *lavandi* Scriptura
 divina semper accipit pro communicatione vel non
 communicatione alicujus. Illa enim erat consuetu-
 do veteribus, ut per lotionem manuum alterutrum,
 prout volebant, significarent. Sic etiam Pilatus in
 Evangeliiis videtur per lotionem manuum signifi-
 casse, se non communicare cædi Christi. Sic etiam
 alio loco beatus David ait: *Lavabo inter innocentes*
manus meas; id est, cum ipsis amplectar commu-
 nicationem. Hic ergo dicit, justum in cæde ac morte
 peccatoris declaratum iri nullam habere cum iis

(1) Ex Corderio.

communicationem, hoc est, justum appariturum. Cum enim illi propterea puniantur, hi autem maneant nil mali patientes, horum virtus demonstratur.

VERS. 12. — Nonnulli istud, *Utique est fructus justo*, per interrogationem legerunt; ac si sciscitarentur utrum sit : quod in syllogismis dicere solemus, Nunquid hoc? id est, Ergone hoc? sic etiam hoc loco ait, quod cum hæc facta fuerint, omnes dicturi sint, Quoniam vere est fructus justo, et non sine mercede justitiam exercet. Ecce enim propterea puniti sunt qui ipsis insidiabantur.

PSALMUS LVIII.

VERS. 7. — Hic etiam est temporis immutatio, pro *convertantur*, et *circumeant*, et *famem patiantur*. Quod autem dicit est ejusmodi : Quoniam canum proprium est noctis tempore circuire civitatem universam, et majoribus uti vocibus; maxime autem hoc faciunt, quando contigerit ipsos esurire cibi indigos. Simfle quid, inquit, hostibus eveniat; a præsentī felicitate in pejus per supplicium tuum convertantur : et sicut canes, noctis tempore a fame obsessi, in circuitu ululantes circumeunt civitatem, sic et hi supplicio tuo ieti ejulent ad instar canum; ita ut ex ipsa voce ejulatum tui in ipsos supplicii appareat magnitudo. Temporibus autem immutationem indicat Symmachus dicens, *Convertantur ad vesperam*.

VERS. 8. — Hic etiam istud *ecce* adjectum est ex phrasi Hebræa. Symmachus vero ait : *Ipsi autem singultiant comedentes ore suo, et quasi gladios labiis suis [egerunt]*. Nam et hic tempus immutavit, cum futurum pro præsentī dixit. Ipsi enim, inquit, per os suum et per labia sua loquuntur verba omni gladio pejora, et quæ omni ense atrocius valeant vulnerare. *Quoniam quis auditit?* id est, Nemo. Porro hic etiam vox *dicentes* subauditur, quasi per reticentiam Prophetæ dicta; sicut etiam in psalmo secundo istud : *Asisterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus a nobis jugum ipsorum* : nam etiam ibi per reticentiam subauditur vox *dicentes*, ut sensus sit, *dicentes, Dirumpamus vincula eorum* : ita etiam hic, *Ecce ipsi loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum : quoniam quis auditit?* Expressius autem in psalmo quadragesimo quarto adnotavimus, sicut consuetudo est Prophetæ, istud *dixit* et *dicens*, et si quid sit istiusmodi, per reticentiam poni. Vult enim de ipsis dicere, quasi dicant : Minime supplicium formidavimus, sed pro viridi in ipsos irruimus, eos occidentes et interficientes : dum enim etiam multa alia fecissemus, quis auditit eos gementes? vel attendit ipsis injuria oppressis? vel quis ultus est interfectores? Non quasi hæc omnino dixerint inimici, sed a re ipsa pro sua consuetudine istud *dixit* ponens; simile enim est isti, *Dixit enim in corde suo : Non requiret;*

Α *εχειν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν, τουτέστιν, ἀποφανθήσεται δίκαιος*. Ὅταν γὰρ ἐκαίνοι διὰ τούτων κολάζονται, οἱ δὲ μένουσι μὴδὲν πάσχοντες κακῶν, δακνύνται τούτων ἢ ἀρετῆ.

Στίχ. ιβ'. — Τινὲς τὸ, Ἄρα ἐστὶ καρπὸς τῷ δικαίῳ, κατ' ἐρώτησιν ἀνέγνωσαν ὡσανεὶ πυνθανομένου, ὅτι εἰ ἐστὶν ἄρα, ὅπερ ἔθος ἡμῖν ἐν τοῖς συλλογισμοῖς λέγειν, εἰ μὴ τόδε; ἀντὶ τοῦ, Οὐκοῦν τόδε; οὕτω κἀναυθα λέγει, ὅτι τούτων γενομένων, πάντες ἐρούσιν, ὅτι ἀληθῶς ἐστὶ τῷ δικαίῳ καρπὸς, καὶ οὐκ ἀμισθὶ τὴν δικαιοσύνην ἐργάζεται. Ἰδοὺ γὰρ ὑπὸ τούτων ἐτιμωρήθησαν οἱ ἐπιβουλευόντες αὐτοῖς.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΗ'.

Στίχ. ζ'. — Ἐναλλαγὴ κἀναυθα χρόνου, ἀντὶ τοῦ, Ἐπιστρεφάτωσαν, καὶ κυκλωσάτωσαν, καὶ λιμώξασωσαν. Ὅδὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν Ἐπειδὴ τῶν κυνῶν ἴδιον κατὰ τὸν τῆς νυκτὸς καιρὸν περιεῖναι τε τὴν πόλιν ἄσασαν, καὶ μείζοσι κεχρηῆσθαι ταῖς φωναῖς· ποιούσι δὲ αὐτὸ μάλιστα, ἐπειδὴν συμβαίνει καὶ πλεῖν δαχθέντας τροφῆς· τοιοῦτόν τι περὶ τῶν ἐχθρῶν φησι· Μεταστρεφάτωσαν ἀπὸ τῆς νῦν εὐπραγίας εἰς τὸ χεῖρον τῆ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ· καὶ ὡσπερ κύνες, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς νυκτὸς ὑπὸ λιμοῦ συνεχόμενοι, κύκλω βούντες τὴν πόλιν ἐκπερίλασιν· οὕτω καὶ οὗτοι τῆ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ πληγέντες ὀλουζέτωσαν ὅμοια τοῖς κυσίν· ὡστε καὶ τῆ φωνῆ τῶν ὀλογμῶν φαίνεται τῆς τιμωρίας σου τῆς εἰς αὐτοὺς τὸ μέγεθος. Τὴν δὲ ἐναλλαγὴν τοῦ χρόνου δείκνυσι Σύμμαχος εἰπὼν, Ἐπιστρεφάτωσαν εἰς ἑσπέρας.

Στίχ. η'. — Θεοδώρου. Κἀναυθα τὸ, Ἰδοὺ, προσέρριπται ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἰδιώματος. Σύμμαχος δὲ φησι· Αὐτοὶ μὲν ἀποβλύζουσι τοὺς στόμασιν ἑαυτῶν, καὶ ὡς μαχαίρας τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν. Κἀναυθα γὰρ ἐνήλλαξε τὸν χρόνον, μέλλοντα εἰρηκῶς ἀντὶ τοῦ ἐνεστώτος. Αὐτοὶ γὰρ, φησι, φέγγονται βήματα διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν καὶ τῶν χηλέων πάσης χείρονα μαχαίρας, καὶ παντὸς ξίφους εὐτονώτερον κλήταιν δυνάμενα. Ὅτι τίς ἤκουσεν; ἀντὶ τοῦ, Οὐδεὶς. Ἔστι δὲ κἀναυθα τὸ, λέγοντες, ἀπὸ κοινοῦ νοούμενον, ὡς κατὰ ἀποσιώπησιν εἰρημένον τῷ προφήτῃ οἶον καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ τὸ, Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἀρχόντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀπορρήξωμεν ἀπ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ κακῶς κατὰ ἀποσιώπησιν νοεῖται τὸ, λέγοντες· Ἰνα ἢ λέγοντες· Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν. Ὅπως οὖν κἀναυθα, Ἰδοὺ αὐτοὶ ἀποθέρχονται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ ρομφαία ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν· ὅτι τίς ἤκουσεν; Ἀκριβέστερον δὲ ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ ἐπισημηνάμεθα, ὡς ἔθος τῷ προφήτῃ, τὸ, Εἰπέ, καὶ, λέγων, καὶ εἰ τι τοιοῦτον, κατὰ ἀποσιώπησιν τιθέται. Βούλεται γὰρ περὶ αὐτῶν εἰπεῖν, ὅτι φασίν· Οὐ προσήκει δεδιέναι τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπιβῶμεν αὐτοῖς ὅση δύναμις, ἀναιρούμεντες καὶ κατασφάττοντες· πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα πεποιηκότων ἡμῶν, τίς ἤκουσεν αὐτῶν στεναζόντων; ἢ τίς προσέσχεν αὐτοῖς ἀδικουμένους; ἢ τίς ἐπήμυνεν ἀναιρουμένους;

Οὐχ' ὅτι τοῦτο ἔλεγον πάντως οἱ ἐχθροί· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πράγματος κατὰ τὸ οἰκεῖον ἔθος τὸ εἶπε θεϊκῶς· ὁμοιον γάρ ἐστι τῷ, *Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἐκζητήσῃ*· καὶ τῷ, *Εἶπον· Τίς ὄψεται αὐτούς;* Τὸ αὐτὸ γὰρ κἀναυθα εἰπεῖν βούλεται. Ὅτι οὕτως ἅπαντα πράττουσιν, ὡς οὐκ ἀκούοντος οὐδενός, οὐδὲ φροντίζοντος τῶν γιγνομένων. Ἴδον δὲ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ τὸ διὰ τοῦτο μάλιστα αἰτεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων τιμωρίαν· διὰ τὸ τῶν πολλῶν ἐν ταῖς ἀδικίαις αἰτιωμένων τὸν Θεόν, ὡς οὐ προνοοῦντα τὸν Δεσπότην· ὡσπερ γὰρ ἀδικούντες καὶ πάσχοντες οὐδὲν, τοιαύτην τολς πολλοῖς τὴν ὑπόνοιαν ἐργάζονται· οὕτω τιμωροῦμενοι, τὸ ἐναντίον πάντας ὑποπτέειν παρασκευάζουσι. Δείκνυσιν οὖν ἑαυτὸν οὐ διὰ τὸ τι καθεῖν, τὸν κατὰ τῶν ἀδικούντων Θεοῦ τολς ἀνθρώποις· ἐντεῦθεν ἐγγενέσθαι τὴν ὑπόληψιν, ἡμᾶς παιδεύων, διὰ πάντων τὸ πρὸς δόξαν Θεοῦ συντελοῦν ἐπιζητεῖν.

Στίχ. 1β'. — Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Ἄντι τοῦ· *Ἄλλ' οὐ μὴ αὐτοὺς ἀποκτείνῃς, ὥστε μὴ ἐπιλαθέσθαι τοῦ ὄρου σου;* ὥστε, φησὶν, οὕτε διὰ τοῦτο οἶόν τε αὐτοὺς κερδάναι τὴν τιμωρίαν. Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ τῆς τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ παρουσίας τὴν προσήκουσαν, καὶ τελείαν πίστιν περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἔχοντες, ἤγουσαν τοὺς τελευτώντας παντελῶς τοῦ εἶναι ἐκτός γίνεσθαι, καὶ μὴ δύνασθαι λόγον τινὰ ἢ μνήμην Θεοῦ ἔχειν· διὰ τοῦτο φησὶ πού, *Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου*· καὶ ἀλλαχῶ, *Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰδέσσωσί σε, Κύριε*. Καὶ ὅπως πολλὴν ἔστιν εὐρεῖν αὐτὴν τὴν χρῆσιν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ἐπειδὴ τοίνυν ὡς τῶν μὲν ἐναυθα ὑμνούντων τὸν Θεόν, τῶν δὲ ἐκ τῶν τοῦ βίου γινομένων, οὐδὲ μεμνησθαι ἔτι τοῦ Θεοῦ οἶόν τε ὄντων, τοῦτο φησὶν· Ἄλλ' οὐκ ἀποκτενεῖς αὐτούς, φησὶν, ἀλλ' ὑπερβῆση τὴν κατ' αὐτῶν τιμωρίαν, ὡς ἂν μῆτε ἀποθανόντες εἰς λήθην τῆς σῆς Ἐλθοῖεν δυνάμεως. Ἄντι τοῦ· *Οὐχ οἶόν τε οὐδὲ διὰ τοῦτο ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν*· εἰ μὲν γὰρ ἐμνηνηγτό σου τῆς δυνάμεως, καὶ τὴν γνῶσιν εἶχον τὴν σὴν, καὶ ἤδεσαν ἃ προσήκον ἦν, εἰκὸς διὰ τοῦτο φείσασθαι, ὥστε μὴ ἀποθανόντων τὴν σὴν περιαιρεθῆναι μνήμην ἐξ αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ ἐναυθά σου μνημονεύειν, ὥστε εἰς τὸ ἐναντίον ἅπαντα πράττειν, καὶ ἀδικεῖν ὡς οὐκ ὄντος τοῦ ἐφεστῶτος τῷ βίῳ· καὶ διακρίνοντος τὰ πραττόμενα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγειν ὡς οὐδεὶς ὁ ἀκούων, ἢ φροντίζων τῶν γιγνομένων. Καὶ οὐκ ἔνεστιν ἐκεῖνα λογίσασθαι ἃ τῆς βελτίστης εἰσὶ μοίρας καὶ τῆς κρείττονος περὶ σοῦ ὑπολήψεως, ὡς μὴ λήθη παραδοῖεν τὰ κατὰ σὲ, θανάτῳ τε ἅμα τιμωρησάσι καὶ ποικίλαις κακώσεσι, καὶ ταύταις μᾶλλον ἢ τῷ θανάτῳ ὑποβαλεῖν. Ὅ γὰρ παρελκυσμὸς τῶν δεινῶν ὑπόμνησιν ἐμποιεῖ τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ τοῦτο δὲ βούλεται διὰ πάντων εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς πρόσεστιν ἄξιον, τοῦ φειδοῦς τυχεῖν τινος.

Στίχ. 1γ'. — Ἐπειδὴ τὰ γιγνώμενα πάντως καὶ ἀπαγγέλλονται, πολλάκις ἀντι τοῦ γιγνομένου τὴν ἐπαγγελίαν λέγει. Ὡς τὸ· *Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην*· ἀντι τοῦ, *Παρέξει μοι πάντως*· τὸ γὰρ γιγνώμενον, τοῦτο καὶ ἀκουτεῖν ἐμελλε.

PATROL. GR. LXVI.

A et isti, *Quis videbit eos* (Psal. LXXIII, 6)? idem enim hoc loco vult dicere. Quoniam sic omnia agunt, ac si nemo audiret, vel curam gereret eorum quæ fiunt. Proprium autem est beati David ob hoc maxime rogare Deum, ut peccatores puniat; quia plurimi injuriis affecti incusant Deum, ac si minime providus esset Dominus: sicut enim, dum iniquitatem facientes, nihil patiuntur, istiusmodi opinionem plurimis ingerunt; ita dum puniuntur, omnes contrarium faciunt opinari. Ostendit itaque se non ideo quod aliquid patiat, exigere ut de injuriam irrogantibus supplicium sumatur, sed ut hominibus exinde melior de Deo opinio ingeratur, docens nos, ut omnia ad Dei gloriam perficere satagemus.

αἰτοῦντα τιμωρίαν, ἀλλ' ὥστε κρείττονα περὶ τοῦ

B VERS. 12. — Per interrogationem hoc legendum. Quasi dicat: Nunquid occides eos, ne obliviscantur legis tuæ? ita ut, inquit, neque propterea possint supplicii lucrum facere. Quod autem dicit est istiusmodi: Ante Christi Domini adventum, cum non haberent perfectam fidem resurrectionis, existimabant defunctos penitus annihilari, et non posse rationem aliquam aut memoriam Dei habere; ideo alibi dicit, *Quoniam non est in morte qui memor sit tui* (Psal. VI, 6); et alio loco, *Non mortui laudabunt te, Domine* (Psal. CXXIII, 17). Et omnino frequentem in Veteri Testamento istiusmodi usum loquendi reperire licet. Quasi itaque illi qui hic sunt Deum laudarent, hi vero qui e vivis excesserunt ne memoriam quidem Dei amplius habere possent, hoc dicit: Sed non occides, inquit, eos, verum differes supplicium eorum, ne videlicet morientes in oblivionem veniant potentiae tuæ. Quasi dicat: Neque per hoc poterunt evadere supplicium: nam si virtutis tuæ memores fuerint, et notitiam tuam habuerint, et ea quæ conveniebant cognoverint, par est ut ideo parcat iis, ne ipsis morientibus memoria tua ab illis auferatur: verum cum tantum absint a memoria tua hic recolenda, ut e diverso cuncta faciant tam inique, ac si nemo huic vitæ præset, et ea quæ geruntur dijudicaret; quin etiam talia dicant, ac si nemo audiret, aut curaret ea quæ fiunt. Neque etiam illa licet cogitare quæ sortis sunt optimæ et sanioris circa te opinionis, ne oblivioni tradant ea quæ ad te spectant, morte simul ac diversis malis ipsis puni, atque his potius quam morti subjiciantur. Tractus siquidem molestiarum memoriam refricat peccatorum. Atque hoc per omnia vult dicere, quod nihil in ipsis sit quod aliquam indulgentiam mereatur.

VERS. 13. — Quoniam ea quæ sunt omnino etiam annuntiantur, frequenter pro facto annuntiationem dicit. V. g. *Audire me facies exsultationem et lætitiā* (Psal. I, 10); id est, præbebis omnino mihi: nam id quod fiebat, futurum erat

ut audiri faceret. Hoc loco igitur etiam illud, *An-nuntiabuntur in consummatione*, id est Erunt. Exsecrationem vero et mendacium vocat ea quæ ab ipsis fiebant, utpote mendacii plena atque execratione digna. Ex his igitur, inquit, quæ faciunt, ex iisdem consummabuntur, et morientur: siquidem hæc ipsis causa erunt consummationis ac mortis. Utrobique autem sibi ipsi consonat, ex moribus ipsos majori supplicio dignos demonstrare volens; sic enim ait: Non licet ipsis a te supplicii lucrum facere, quasi tui memores essent, aut te cognoscerent: quoniam hoc ipso potius pœna digni apparent, propter ea quæ dicunt et faciunt: hæc enim maxime necessarium ipsis supplicium afferunt; quinimo etiam consummationem.

VERS. 14. — Et quoniam sæpe nobis exprobrant, quod præfectura tua minime digni habiti simus, et idcirco maxime indecenter adversus nos insidiis usi sunt; ex supplicio ipso cognoscent, quod non solum noster, sed universæ quoque terræ herus sis ac Dominus: propter hoc vindica nos quantum volueris, eos qui injuriam nobis faciunt puniendo. Expressit autem totum consequenter ad ista verba, *Ne occidas eos*; deinde ex superioribus resumit contra illos execrationem, et ait:

VERS. 15. — Id quod superius ipsis exprobrando dixerat, hoc etiam hic resumendo dicit, postquam ipsos supplicio dignos esse demonstraverat. Itaque, inquit, quoniam minime licet ipsis parcere, tanquam nunc quidem te curantibus, sed, si mortui fuerint, oblivioni te tradituris; e contra utique, cum ingrati sint, ex supplicio debitum agnoscent: justissimam igitur pœnam subeant, et supplicio tuo rejecti, ululent instar canum noctis tempore per civitatem circumvagantium.

PSALMUS LIX.

VERS. 3. — Cæterum si etiam hæc pati permisisisti, haudquaquam certe malis immorari permisisisti, promptissimam nobis clementiam tuam exhibens.

VERS. 4. — Qui rebus materialibus adhærescunt, et terrena sapiunt, cum illis delectentur, eo quod iis afficiantur, existimant se stabilitatem et imperturbationem obtinere: verum istiusmodi status illis detrimentum affert; unde utile est, ut per misericordiam Dei concutiatur ac conturbetur ratione pœnitentiæ. Sciens enim quam noxium sit rebus materialibus inhærere, et terreni hominis imaginem sapere, turbationem et commotionem patiatur, a priori prava vita ad probam ac beatitudinis plenam translata; contrita nempe, et sensum percipiens contritionum ex invisibilibus hostibus existentium, invocabit utique eum qui dicit, Ego sum Dominus sanans te: cum enim medicus sit, sanabit eam. Cæterum possit quoque terræ motio induci iis qui in ea sunt, dæmonibus translatis ad oracula divina suscipienda.

IBID. — Quandoquidem eorum affectiones assumpserrat super terram, propria usus est sequela; et

A Κάνταυθα οὖν τὸ, *Διαγγελήσονται ἐν συντελείᾳ*, ἀντὶ τοῦ Ἔσονται. Ἄρὰν δὲ καὶ ψεύδος καλεῖ τὰ παρ' ἐκείνων γινόμενα, ὡς ψεύδους μετὰ καὶ κατάρως ἄξια. Ἀπὸ τοίνυν τούτων, φησὶν, ὧν πράττουσι, ἀπὸ τούτων συντελεσθήσονται, καὶ ἀποθάνουσι· ταῦτα γὰρ αὐτοῖς τῆς συντελείας ἔσται καὶ τοῦ θανάτου τὰ αἷτια. Δι' ὄλου δὲ ἑαυτῷ ἠκολούθησεν, ἀπὸ τοῦ τρόπου μελιζονος αὐτοῦς τιμωρίας ἀξιους δεῖξαι βουλόμενος. Οὕτω γὰρ φησὶν· Οὐκ ἔνεστιν αὐτοῦς κερδάναι τὴν παρὰ σοῦ τιμωρίαν, ὡς μεμνημένου σου, ἢ εἰδότας σε· ὅτι δ' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἄξιοι φαίνονται τιμωρίας, ἀφ' ὧν λέγουσι τε καὶ ποιοῦσι· ταῦτα γὰρ μάλιστα ἀναγκαίαν αὐτοῖς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν· ἔτι δὲ καὶ τὴν συντέλειαν.

B Στίχ. 15. — Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἡμῖν ὀνειδίζουσιν, ὡς τῆς παρὰ σοῦ προστασίας οὐκ ἀξιοῦσιν, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀδεέστερον ταῖς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλαῖς ἐχρῶντο· διὰ τῆς τιμωρίας γινώσκονται, ὅτι δεσπότης τε καὶ Κύριος οὐχ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ πάσης τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἡμῖν ἐπάμμονον, τοὺς ἀδικοῦντας τιμωρούμενος ὅσα ἐθέλεις. Ἀπέδωκε δὲ τὸ πᾶν κατὰ ἀκολουθίαν, τὸ *Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτούς*· εἶτα ἀναλαμβάνει ἄνωθεν τὴν κατ' αὐτῶν κατάραν, καὶ φησὶν·

Στίχ. 16. — Ὅπερ ἄνω εἶπεν ἐπαρώμενος αὐτοῖς, τοῦτο κάνταυθα ἀναλαμβάνων λέγει, μετὰ τὸ δεῖξαι αὐτοῦς ἀξιους ὄντας τῆς τιμωρίας. Οὐκοῦν, φησὶν, ἐπειδὴ καὶ ζήσασθαί αὐτῶν οὐχ' οἶόν τε, ὡς νῦν μὲν σου φροντιζόντων, ἐπιλησόμενων δὲ εἰ ἀποθάνουσιν· τούναντιόν δὲ ἀγνώμονες ὄντες, ἀπὸ τῆς τιμωρίας τὸ δέον ἐπιγνώσονται· δικαιοτάτην οὖν τιμωρίαν ὑπομεινάτωσαν, καὶ τῇ παρὰ σοῦ τιμωρίᾳ βληθέντες, ὀλοῦζέτωσαν δίκην τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐκπεριόντων κυνῶν ἐν τῷ τῆς νυκτὸς καιρῷ.

ΨΑΛΜΟΣ ΝΘ.

Στίχ. 7. — Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα παθεῖν συνεχώρησας, οὐ μὴν ἐναφῆκας τοῖς κακοῖς, ὀξυτάτην τὴν παρὰ σοῦ φιλανθρωπίαν ἡμῖν παρεχόμενος.

D Στίχ. 8. — Οἱ προσπαθοῦντες τοῖς ὕλικοις, καὶ τὰ ἐπίγεια φρονούντες, τερπόμενοι ἐπ' αὐτοῖς, τῷ ἐμπαθεῖς εἶναι, οἴονται εὐστάθειαν καὶ ἀταραξίαν ἔχειν· βλάβην δὲ ἢ τοιαύτην κατάστασις φέρει· ὅθεν χρησίμων, ἐλέψ' Θεοῦ συσσεισθῆναι αὐτὴν καὶ ταραχθῆναι μεταμελείας τρόπῳ. Γνωῖσα γὰρ ὡς ἐπιβλαβὲς τὸ ὕλικοις ἐνέχεσθαι, καὶ φρονεῖν τὴν τοῦ χοῦκοῦ εἰκόνα, τάραχον καὶ συσσεισμόν σχολῆ, μετατιθεμένη ἐκ προτέρου φαύλου βίου ἐπὶ σπουδαίον καὶ μακαριότητος πλήρη· ἀμέλει γοῦν, συντριβεῖσα ἀσθησὶν λαβοῦσα τῶν ὑπαρξάντων συντριμμάτων ἐκ τῶν ἀοράτων πολέμων, παρακαλέσει τὸν λέγοντα, ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ἰωμέδος σε· ἰατρὸς γὰρ ὑπάρχων, ἴασεται αὐτὴν. Δυνατὸν δὲ καὶ σάλον ἐπαχθῆναι τῇ γῇ μετατιθεμένων τῶν ἐπ' αὐτῆς δαιμόνων ἐπὶ παραδοχῆν θείων θεσπισμάτων.

Ἐπειδὴ τὰ αὐτῶν πάθη ἀνέλαβεν ἐπὶ τῆς γῆς, τῇ οἰκείᾳ ἐχρήσατο ἀκολουθίᾳ· καὶ διὰ τοῦτο ὡσαύτῃ

ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ σεισμοῦ τῆς γῆς συντριβείσης ἅ καὶ διαλυθείσης οὕτω φησὶ· Θεράπευσον τὰ πάθη, καὶ διάλυσον τὰς συμφορὰς.

Κατάνυξιν λέγει τὸ ἐφόσω δῆποτε πράγματι παθεῖν τὴν ψυχὴν· οὕτως ὅταν λέγη, τὸ *διεσχίσθησαν*, καὶ οὐ κατεσύρησαν, τουτέστιν, ἀποτυχόντες παλλάκις, οὐδὲ οὕτως ἔπαθον τὴν ψυχὴν, οὐδὲ κατέγνωσαν ἑαυτῶν. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, Ἄ λέγεται ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐν ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. Τουτέστιν, ἃ βουλευέσθε κατὰ διάνοιαν, ἐφ' ἡσυχίας ὄντες, ἐν τῇ κλίτῃ λογισάμενοι κατεργάζεσθε ἑαυτῶν, καὶ μεταμελήθητε ἐφ' οἷς διεπράξασθε. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Σουσάννας περὶ τῶν προσκυτῶν φησὶν, *ὅτι κατεσύρησαν τῇ καρδίᾳ*· τουτέστιν, ἔπαθον ἐπ' αὐτῇ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας συνεχόμενοι. Κάνταῦθα οὖν κατάνυξιν καλεῖ τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς πῶθος ἐνεργαζόμενον τῇ ψυχῇ. Ὡς γὰρ μεταμέλεια καὶ κατάνυξις πράγματος πάθος ἐμποιεῖ, καὶ ὡς ἐπιθυμία καὶ ἔρωσ χαλεπὸν, οὕτως ἄθυμία πάθος ἐνεργάζεται. Τὸν δὲ οἶνον ἐπὶ τῆς συμφορᾶς ἀεὶ λέγει καὶ τῆς τιμωρίας· ἀπὸ τοῦ τὸν οἶνον πλεονα δοθέντα παράγει τοὺς λογισμοὺς, καὶ παραφέρειν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν ἐκτὸς τοῦ καθεστῶτος ἐργάζεσθαι. Τοῦτο οὖν φησὶν· Ὅτι τιμωρίαν ἡμῖν ἐπενεχθῆναι συνεχώρησας, οὕτω μὲν δαφιλῶς, ὥστε δοκεῖν εἰς ἀπόγνωσιν τῆς τιμωρίας μετέχειν· οὕτω δὲ χαλεπὴν, ὡς πάθους καὶ ἄθυμίας αὐτάρκως πληροῦν τὴν ψυχὴν.

Στίχ. 5'. — Ἄλλ' ἐν μέσῳ τοσούτων ὄντας κακῶν οὐκ ἀφήκας παθεῖν, ὥσπερ δὲ σημείω τινὶ διακρίνας ἡμᾶς· οὕτως ἐν μέσῳ τῶν κακῶν στρεφομένους ἀνεπιβουλεύτους φυλαχθῆναι ἐποίησας τῆς τῶν ἐναντιῶν ἐπιβουλῆς. Τοῦτο δὲ ἐκ μεταφορᾶς λέγει τῶν ἐν τοῖς πολέμοις παλλάκις ἀναμιγνυμένων τοῖς πολεμίοις, οἵτινες ἀλλήλοις διδάσκει σημεῖα καὶ σύμβολα οικειότητος, καὶ γινώσκουσιν ἀλλήλους ἐν ἀπομιμήσει τοῦ σχήματος, ὡς μὴ ἀθρόαν καὶ ἀπροσδόκητον ὑποστῶσι τὴν τιμωρίαν· οἱ γὰρ τοῦτο ποιοῦντες, ἀεὶ σημεῖόν τι πάντως ἀλλήλοις καὶ σύνθημα διδάσκειν, ὡς ἂν μὴ ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σχῆμα κοινότητος ἀλλήλους ἀντὶ τῶν πολεμίων ἀνέλπωσιν· σημείω δὲ τινὶ γνωρίμῳ διακρίνοντες· ἀλλήλους, φυλάττονται μὲν τὰς κατ' ἀλλήλων σφαγὰς, πράττουσι δὲ μετὰ πάσης ἀδείας τὰ δοκούντα εἰς τοὺς πολεμίους· ὃ δὴ ποιῆσαι τε καὶ φυλάξεσθαι ἐκείνων οὐχ οἷόν τε τῷ σχήματι μὲν ἀπατωμένους, τὸ σύνθημα δὲ οὐκ εἰδότας. Τοῦτο οὖν φησὶν· Ὅτι ὥσπερ σημείω τινὶ διακρίνας, πάσης ἡμᾶς ἐβρύσω τῆς παρ' ἐκείνων ἐπιβουλῆς, ὡς ἂν μήτε ὑπὸ τόξων φερομένων μήτε ὑπὸ τινος ἐτέρου πάθοιμὲν τι δεινόν. Τοῦτο δὲ καὶ ἀπὸ τῶν κατ' Αἴγυπτον λαδῶν εἶπεν, ὅτι ὥσπερ σημείω τινὶ τῷ ἐπὶ τῶν φλωῶν αἵματι διακρίνας τοῦτους ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων, τοῦτους μὲν ἀλαθεῖς διετήρησεν, ἐκείνους δὲ ἐτιμωρήσατο.

Στίχ. 6'. — Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἐποίησας ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἡγαπημένων ὑπὸ σοῦ, ἵνα ἡμεῖς ἀπαλλαγώμεν τῆς ἐκείνων ἐπιβουλῆς. Ἐἶτα καὶ εὐχόμενος ἐπιφέρει, Ὅπως γὰρ, φησὶν, ἀλαθεῖς διαμείναντες, ρυσθώμεν

idcirco quasi ex hyperboie motionis terræ contritæ ac dissolutæ sic ait : Medere affectionibus, et dissolve calamitates.

IBID. — Compunctionem vocat quamlibet animæ erga quamcunque rem affectionem ; ut cum dicit, *Dissipati sunt, nec compuncti* (Psal. xxxiv. 15), id est, sæpenumero frustrati, nequedum animo moti sunt, neque semetipsos accusarunt. Tale est et illud, *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini* (Psal. iv, 5). Id est, Quæ mente volvitis, in quiete constituti, in lectulo rationem ineuntis vosmetipsos condemnate, et pœnitentiam agite pro commissis. Sic etiam ad Susannam de senioribus ait, *Quoniam compuncti sunt corde* (Dan. xiii, 56) ; id est, affecti fuerunt erga illam a concupiscentia detenti. Hoc loco igitur compunctionem vocat concupiscentiam, ut quæ in anima excitet affectionem. Quemadmodum enim pœnitentia et compunctio rei affectum inserit, et sicut concupiscentia et amor molestiam, sic animi dejectio passionem ingerit. Porro vinum semper de calamitate et supplicio dicit ; eo quod vinum copiosius datum cogitationes transferat, et transvertat, et supplicium a Deo illatum a suo statu mentem dimoveat. Hoc itaque dicit : Quoniam nobis supplicium irrogari permisisti, idque adeo ubertim, ut præ pœna in desperationem inducere videreris ; adeo autem grave, ut passione et pusillanimitate animam abundanter impleret.

VERS. 6. — Cæterum in medio tantorum majorum existentes non permisisti lædi, sed tanquam signo quodam nos distinguens ; sic in medio malorum versantes, ab insidiis adversariorum tutos custodiri fecisti. Hoc autem dicit ex metaphora eorum, qui in bellis sæpenumero hostibus permisti, sibi mutuo signa quædam ac symbola familiaritatis seu amicitia præbent, unde se invicem agnoscant in similitudine figuræ, ne repentinam et inexpectatam eadem incurrant : qui enim hoc faciunt, semper omnino sibi mutuo signum aliquod ex condicto tradunt, ne propter communem speciem se invicem pro hostibus interimerent : porro signo aliquo notabili invicem discernentes, a mutuis quidem cædibus abstinent, cum omni vero securitate faciunt ea quæ contra hostes videntur opportuna : quod utique ipsi facere atque observare minime possent, si specie quidem deciperentur, conditum vero signum ignorarent. Hoc itaque ait : Quod sicut signo aliquo discernens, omnes nos ab illorum insidiis liberasti, ut neque a sagittariis, neque ab alio aliquo quidpiam mali pateremur. Hoc autem etiam dixit exemplo eorum quæ in Ægypto contigerunt : quia quasi signo quopiam sanguine liminarium hos ab Ægyptiis distinguens, illæsos custodivit, Ægyptios vero punivit.

VERS. 7. — Hæc autem, inquit, pro pœnis a te dilectis effecisti, ut ab illorum insidiis liberaremur. Deinde etiam rogans subjungit, Ut nimirum, inquit, illæsi permanentes, a facie arcus liberaro

mur, dilectis tuis prædictum signum tradidisti. Hoc autem etiam hic dicendum, quod tunc liberari poterunt ab inimicis invisibilibus, quando eos servabit dextera tua, Filius tuus unigenitus. Hic enim dextera Dei sæpenumero interpretatus est, præsertim quando præpositum est illud, *Stabiliti te dextera justa mea* (Isa. xli, 10); et, *Dextera mea firmavit cælum* (Isa. xlviii, 13). Sciendum quomodo iterum ordine intelligentiæ sese habeant ea quæ proferuntur. Primum enim ubi exaudiverit, servat Deus: et hæc consequenter est connexio orationis, post *Salva, exaudi me* habentis. Nisi forte sic intelligatur; quasi dicat: Salvans dextera exaudi me, ita ut mihi servato in votis sit divina bona postulare; hæc autem non sunt alia quam dona Spiritus sancti. Porro dilecti Dei sunt illi, qui ob morum probitatem digni sunt ab illo diligi.

PSALMUS LXVII.

VERS. 18. — Cum igitur populus quasi captivus esset in Ægypto serviens, extraxit eos e servitute Deus, et liberavit lege belli: nam cum hostes punivisset, tunc ipsos eripuit. Captivitas autem dicitur, quidquid lege belli capitur. Hoc est quod dicit; ac si dicat: *Captivitatem* (scilicet nos, qui quasi in captivitate serviebamus) *captivam ducens* (tanquam fortis dux belli lege vincens) abduxisti, et extraxisti. Istud autem, *Ascendisti in altum*: demonstratus es, inquit, magnus et excelsus: idcirco *accepisti dona in hominibus*. Tunc etiam Deus ipsis præceperat, ut peterent vasa argentea et aurea; atque ubi hæc petivissent acceperunt (*Exod. ix*): deinde morte primogenita invadente (*Exod. xii*), eruperunt ex Ægypto, jubente Deo, habentes etiam vasa. Non igitur, inquit, nos solum extraxisti, et e servitute liberasti, sed etiam dona accepisti ab hominibus, quasi cum donis omnibus ipsos dimittentibus. Cæterum Apostolus hoc testimonio usus est (*Ephes. iv, 8*) quasi de Christo; quoniam et ipse nos sub diabolo captivos existentes, cum ipsum prælio inito devicisset, exemit. Propterea cum istud *accepisti dona* nostro loquendi mori non quadraret, quo in ecclesiasticis sentiis utimur, immutans verbum *accepisti*, dixit *dedisti*. Hoc enim Christo magis congruebat, ut qui non acceperit, sed post ascensum suum in cælos Spiritus sancti dona largitus sit.

PSALMUS LXVIII.

(1) *Ejusdem de interpretatione sexagesimi octavi psalmi, in verba illa: Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.*

Quoniam cibi et potus suaves quidem fiunt in tempore gaudii, insuavia autem et amara in tristitia; talia erant, inquit, quæ ab illis flebant, ut ex tristitia et ira esset quidem mihi in locum fellis cibus, esset autem et potio aceto nihil differens. Maxime autem hoc fit in iracundiis quæ in tribulatione fiunt, quod verisimile erat pati eos contra suos. Usus autem est evangelista hoc testimonio in Domino, et ipse autem Dominus: *Zelus domus tuæ comedit me*, de seipso dicens;

(1) Ex concilio CP. supra citato, Mansi IX, 213.

Α ἀπὸ προσώπου τῶν, τοῖς ἀγαπητοῖς σου τὴν λαθροεισαν σημειώσιν ἔδωκας. Δεκτέον δὲ καὶ ὧδε, τότε ῥυσθῆναι ἀπὸ πολεμίων ἀοράτων δυνήσονται, ὅταν σώσῃ ἡ δεξιὰ σου, ὁ μονογενὴς σου Υἱός. Οὗτος γὰρ δεξιὰ Θεοῦ ἠρμήνευται πολλακίς, μάλιστα ὅτε προέκειτο τὸ, *Ἐσφαλισάμην σε τῇ δεξιᾷ τῇ δικαίᾳ μου*· καὶ, *Ἡ δεξιὰ μου ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν*. Ἐπιτατέον ὡς ἐμπαλιν τῇ τάξει τῆς νοήσεως ἔχει τὰ τῆς προφορᾶς. Πρώτερον γὰρ εἰσακούσας, σώσει Θεός· καὶ αὕτη ἡ ἀκολουθία ἀρμονία τῆς λέξεως, μετὰ τὸ *Σώσον* τὸ *Ἐπάκουσόν μου* ἐχούσης. Εἰ μὴ ἄρα οὕτω νοηθεῖ· *Σώσας τῇ δεξιᾷ ἐπάκουσόν μου*, εὐχῆς οὐσης ἐμοὶ τῷ σωθέντι περὶ θείων ἀγαθῶν αἰτουμένῳ· οὐκ ἄλλα δὲ ταῦτα τῶν τοῦ πνεύματος χαρακτηρισμάτων. Ἀγαπητοὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν, ὅτι διὰ καλοκαγαθίαν ὄντες ἄξιοι τοῦ ἀγαπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ

ΨΑΛΜΟΣ ΕΖ'.

Στίχ. ιη'. — Ἐπειδὴ οὖν ὁ λαὸς ὡς αἰχμάλωτος ἦν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ δουλεύων, ἐξέσπασεν αὐτοὺς τῆς δουλείας ὁ Θεός, καὶ ἀπῆλλαξε πολέμου νόμῳ τιμωρησάμενος γὰρ τοὺς ἐναντίους, οὕτω τούτους ἀφείλεν. Αἰχμάλωσι δὲ λέγεται, ἅπαν τὸ ἐν πολέμου νόμῳ λαμβανόμενον. Τοῦτο φησὶν· ὡς ἂν εἴπῃ· *Τὴν αἰχμάλωσιν* (δηλονότι ἡμᾶς, τοὺς ὡς ἐν αἰχμαλωσίᾳ δουλεύοντας) *αἰχμαλωτεύσας* (ὡς ἰσχυρὸς στρατιώτης πολέμου νόμῳ νικήσας) ἀφείλες, καὶ ἀπέσπασας. Τὸ δὲ, *Ἀνέβης εἰς ὕψος*, ἐδείχθη, φησὶ, μέγας καὶ ὑψηλός· διὰ τοῦτο *ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις*. Προσέταξε γὰρ αὐτοῖς τότε ὁ Θεός, αἰτῆσαι σκεύη ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ· καὶ ταῦτα αἰτήσαντες ἔλαβον· εἶτα καταλαβόντος τοῦ θανάτου τῶν πρωτοτόκων, ἐξώρμησαν τῆς Αἰγύπτου τῷ προστάγματι τοῦ Θεοῦ, ἔχοντες καὶ τὰ σκεύη. Οὐχ ἡμᾶς οὖν, φησὶ, μόνον ἀφείλου, καὶ τῆς δουλείας ἀπῆλλαξας· ἀλλὰ καὶ δόματα ἔλαβες παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡσανεὶ μετὰ δώρων πάντων αὐτοὺς ἐκπεμφάντων. Ἐχρησάτο δὲ ὁ Ἀπόστολος ταύτῃ τῇ μαρτυρίᾳ, ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ· ὅτι καὶ αὐτὸς αἰχμάλωτος ἡμᾶς ὄντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου, μάχῃ τῇ πρὸς αὐτὸν νικήσας, ἀφείλετο. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ τὸ *ἔλαβες δόματα* οὐχ ἤρμωτε κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος, ὡσπερ ἐν ταῖς διαλέξεσι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς κεχρήμεθα, ὑπαλλάξας τὸ *ἔλαβες*, εἶπεν τὸ *ἔδωκας*. Τοῦτο γὰρ ἀρμοδιώτερον ἐπὶ Χριστοῦ, οὐ λαβόντος, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δεδωκότος τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΗ'.

et beatus Paulus de Judæis loquens : *Fiat mensa eorum*, etc. ; et beatus Petrus de Juda : *Fiat habitatio ejus deserta*. Et certe diversis constitutis rebus, non quasi psalmo modo quidem pro his dicto, iterum autem de illo, et iterum de alio : sed quia de Judæis dicta sunt plura, qui se separaverunt de Deo et lege, convincentia illorum indevotionem, necessarius est testimoniorum usus simul et ex rebus captus qualis est, *Deferunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto*.

Στίχ. κζ'. — Καὶ (1) ἀπέκειντο πάντα δρῶντες καθ' ἡμῶν, ἀεὶ ταῖς προλαμβανούσαις συμφοραῖς ἐτέρας εἰσάγοντες, καὶ οὐδέποτε λήγοντες τοῦ πρὸς ἡμᾶς πολέμου.

Στίχ. κη'. — Οὐκ ἔχει ὁ Θεὸς αἰτίαν, εἰ πρὸς ὃν ἐπόθησαν παραδέδονται, δηλαδὴ τῷ Θεοῦ ἀποστατήσαντι διαβόλῃ· ἐξαπέστειλε γοῦν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν· διδὸν προστιθέασιν ἀνομίας ἐπ' ἀνομίαις. Τὴν σκιάν δὲ τοῦ νόμου τῆς ἁλοσύνης προτιμήσαντες ἀληθείας, ἐξίσθησαν καὶ τοῦ τόπου τῆς τυπικῆς λατρείας, τῇ προτέρᾳ προστιθέντες ἁμαρτίαν, ἐν τῷ τῆς Ἰουδαίας ἔξω βούλεσθαι ταῦτα ποιεῖν, διδὸν οὐκ εἰσέρχονται ἐν δικαιοσύνῃ τῇ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· περὶ ἧς εἰρηται· *Nūn δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν*. Περὶ σκιάν γὰρ ἔχοντες ἀεὶ, πῶς εἰσῆρχοντο ἐν δικαιοσύνῃ ἣν ἠγνόησαν Θεοῦ ; *Τὴν ἰδίαν γὰρ ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν*· ταῦτὸν γὰρ τὸ ὑποταγῆναι, τῷ εἰσελθεῖν ἐν αὐτῇ.

Στίχ. κθ'. — Ἐξάλειφθεῖν, τουτέστιν ἀποθάροισιν. Βίβλον δὲ λέγει ζῶντων, ὡς τοῦ Θεοῦ ὡσπερ ἐν βίβλῳ τιλ τοὺς ζῶντας ἔχοντος καταλεγομένου, ἐκ μεταφορᾶς τῶν βασιλέων, τῶν ἐν ταῖς βίβλοις ἔχοντων ἐγγεγραμμένους τοὺς τῶν στρατιωτῶν καταλόγους.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΑ'.

Στίχ. ε'. — Τὸ πρὸ οὐκ ὡς ἐπὶ χρόνου λέγει, ὡς τινες ψήθησαν· ἐπεὶ ποίαν ἔξει πρὸς τὸ παραμενεῖν ἀκολουθίαν ; *Συμπαρμενεῖ γὰρ, φησὶ, τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν*. Τὸ μὲν γὰρ *συμπαρμενεῖν* εἰς τὸ ἐξῆς λέγεται, τὸ δὲ πρὸ ἐπὶ τῶν προλαβόντων. Οὐδεὶς οὖν λέγει· ὅτι πρὸ τοῦδε συμπαρμενεῖ. Εἰ δὲ τις τὸ *συμπαρμενεῖ* μὴ βούλοιο κατὰ κοινοῦ νοεῖσθαι, καὶ τὸ, *πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν*, οὐδὲν ποιήσει, ἀλλ' ἢ χυλὸν καὶ ἀπλήρωτον ἔχον τὴν διάνοιαν· οὐ γὰρ συνήπτται αὐτῷ, ὅτι ἔστιν, ὅτι ὑπάρχει, ἢ ὅτι ἦν, ἢ τι τοιοῦτον. Τὸ μὲν οὖν *συμπαρμενεῖ* κατὰ κοινοῦ λέγει· τὸ δὲ πρὸ οὐκ ἐπὶ τῆς τοῦ χρόνου λέγει ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὸ τὸ διαμένειν. Διαμενεῖ τοίνυν, φησὶ, καὶ διαφυλαχθήσονται ἡ εἰρήνη καὶ τὸ δίκαιον ἴσα τῷ ἡλίῳ λάμποντα, καὶ ὑπὲρ τὴν σελήνην, ὥστε καὶ προέχει τῆς σελήνης κατὰ τοῦτο. Διὰ τί δὲ καὶ προέχει τῆς σελήνης ; Ὅτι ἡ μὲν ἔχει καὶ μειώσεως πολλοὺς καιροὺς, αὕτη δὲ ἐν τῷ διαμένειν ἀεὶ, καὶ αὖξει, καὶ φυλάττεται. Τὸ δὲ, *γενεὰς γενεῶν*, κατὰ τὸ οἰκεῖν ἰδίωμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ ἐπὶ πολῦ.

istud, *In generationes generationum, secundam Scripturæ proprium loquendi modum dixit pro dia.*

VERS. 27. — Et institerunt omnia adversus nos tentare, præcedentibus calamitatibus semper alias superinducentes, et nunquam a bello adversum nos cessantes.

VERS. 28. — Deus non est in causa, si traditi sint illi quem desiderarunt, scilicet diabolo Dei desertori : dimisit igitur eos secundum adinventiones cordium ipsorum ; idcirco apposuerunt iniquitates super iniquitates. Cæterum cum legis umbram venturæ veritati prætulert, etiam expulsi sunt e loco cultus figuralis, hoc peccato priori adjicientes, quod extra Judæam voluerint ista facere, ideo non intrant in justitiam, quæ est per fidem Jesu Christi, de qua dictum est : *Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est, testificata a lege et prophetis* (Rom. III, 21). Cum enim semper umbræ adhærerent, quomodo intrassent in justitiam Dei quam ignorabant ? *Suum enim quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti* (Rom. X, 3) : nam idem est subjici, quod intrare in eam.

VERS. 29. — *Deleantur*, id est moriantur. Librum autem dicit viventium, quasi Deus in libro quopiam viventes habeat recensitos, ex metaphora regum, qui in libris scriptos habent catalogos ducum exercitus

PSALMUS LXXI.

VERS. 5. — Istud ante non quasi de tempore dicit, ut aliqui putarunt ; nam qualem hoc haberet connexionem cum verbo *permanere* ? Nam *compermanebit*, inquit, *cum sole et ante lunam, in generationes generationum*. Itaque verbum *permanere* ad sequentia, præpositio vero ante ad præcedentia refertur. Nemo igitur dicit, quod antehac permanebit. Si quis vero istud *compermanebit* aliquid subaudiendo intelligi nolit, etiam istud, *ante lunam in generationes generationum*, nil nisi mancum et claudum sensum faciet ; non enim illi adjunctum, quod sit, quod existat, vel quod fuerit, vel quid simile. Itaque istud *compermanebit* aliquid subaudiendo dicit ; istud vero ante non de temporis excessu dicit, sed de ipsa permanentia. Permanebit igitur, inquit, et custodietur pax atque justitia instar solis splendida, et supra lunam, ita ut etiam lunam ipsam in hoc superet. Quare autem lunam quoque ipsam antecellit ? Quia nimirum ipsa etiam multa tempora defectionis habet, hæc autem dum semper permanet, etiam augetur, et custoditur. Cæterum

(1) Ex Corderio.

VERS. 7. — Ostenderit se istud *permanebit cum sole, de pace ac justitia dixisse: eadem igitur usus similitudine, istud orietur quasi de sole quoque dixit; id est apparebit. Ita, inquit, lucebit sicut sol. Nunc itaque hoc ipsum manifestius declaravit. Atque omnia, inquit, per curam tuam tam alta pax continebit, ut æque impossibile futurum sit, pacem ejus ac lunæ substantiam dissolvi. Solet autem Scriptura in similibus uti hyperbolis; ut in psalmo octogesimo octavo, *Ponam in sæculum semen ejus, et thronum ejus sicut dies cæli* (Psal. LXXXVIII, 30). Cum magis hyperbolice dixisset, regnum in successoribus Davidis æque ac cælum indissolubile permansurum, in sequentibus vero iterum ait, *Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum* (Ibid. 38): quæ utique revera non ita contigerunt, sed hyperbolice dicta sunt a Scriptura divina*

VERS. 8. — Non quod omnino imperabit et regnet, sed quia fama et gloria omnes ipsum tanquam Dominum suum admirabundi venerabuntur: quod etiam revera factum reperitur.

VERS. 17. — Hic etiam demonstravit istud *ante* non de tempore dici, ut Christo convenire existimetur: quod aliqui putarunt. Nam si istud *ante* de tempore ac de præexistentia diceret, quomodo *permanebit*, quod in sequentibus ait? Adeo igitur, inquit, nomen ejus manet admirabile, non secus ac sol et luna. Atque hujus demonstratio est, quod usquedum sol et luna permanent, ipse quoque ab omnibus hominibus memoretur, et admirationi sit propter sapientiam, et gloriam, et honorem, quem apud omnes consecutus est.

ΙΔΩ. — Hic maxime adduxit causam sermonum ad ipsum habitorum, quia ob commune bonum narrat ejus decora. Siquidem omnis honor regis, et præsertim justis cura, communem utilitatem spectat subditorum. Propter ipsum enim, inquit, admirationi erunt omnes tribus, id est, omnis Israel. Atque hujus argumentum est, quod regina Austri ad ipsum veniens, beatos pronuntiaverit ministros ejus, quod assidue sapientia ejus fruerentur.

PSALMUS IXXII.

VERS. 10. — Et vivent cum saturitate, dum ita ab ipsis vita instituitur, ut nullus vitæ dies præterfluat, ipsis a morte præventis. Hoc autem dicit, non quasi omnino determinatum tempus sit cuiuslibet hominis viventis, sed quod nos frequenter, cum natura simus passionibus obnoxii, ab ærumnis et afflictionibus vel aliquibus similibus mortem sustineamus; quam si declinare potuissemus, longissimo tempore vixissemus. Aliæ enim mortes sunt quæ ab ærumnis inferuntur, aliæ hanc quæ non ab externis malis, sed ex ipsiusmet naturæ conditione profisciscuntur. Nam licet

Στίχ. ζ. — Ἔδειξεν ὅτι τὸ, *συμπαραμενεὶ τῷ ἡλίῳ*, ἐπὶ τῆς εἰρήνης εἶπε καὶ τοῦ δικαίου· ἐχρησάτο οὖν καὶ τῇ ὁμοίωσιν, τὸ *ἀνατελεῖ* ἐπὶ τοῦ ἡλίου εἰπόν· ἀνεὶ τοῦ φανήσεται. Οὕτως λάμψει, φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος. Νῦν οὖν αὐτὸ ἐδήλωσε σαφέστερον. Καὶ οὕτω, φησὶ, βαθεῖα πάντα καθέξει ἡ εἰρήνη διὰ τὴν παρὰ σοῦ κηδεμονίαν, ὡς ὁμοίως ἀδύνατον εἶναι, λυθῆναι τε τὴν ἐπ' αὐτοῦ εἰρήνην καὶ τῆς σελήνης τὴν ὑπαρξίν. Ταῖς δὲ ὑπερβολαῖς ἐπὶ τῶν τοιούτων ἔθος κεχρησθαι τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὡς καὶ ἐν τῷ πη' ψαλμῷ, τὸ, *θῆσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ*. Ὑπερβολικώτερον εἰπών, τὴν βασιλείαν ἐν τοῖς διαδόχοις τοῦ Δαβὶδ Ἰσα τῷ οὐρανῷ ἀδιάλυτον παραμένειν· καὶ ἐξῆς δὲ πάλιν, *Καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου, καὶ ὡς ἡ σελήνη καθηρητισμένη εἰς τὸν αἰῶνα*· ἅπερ κατὰ μὲν τὸ ἀκριβὲς οὐχ οὕτω γέγονεν, ὑπερβολικώτερον δὲ εἰρηται τῇ θείᾳ Γραφῇ

Στίχ. η' — Οὐχ ὅτι κρατήσῃ πάντως καὶ βασιλεύσει, ἀλλ' ὅτι τῇ φήμῃ καὶ τῇ δόξῃ πάντες ὡς Κύριον αὐτῶν θαυμάσονται· ὃ καὶ ἀληθῶς γαγονὸς εὐρίσκειται.

Στίχ. ιζ' — Ἔδειξε κἀνταῦθα ὅτι τὸ *πρὸ* οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγει, ἵνα τῷ Χριστῷ ἀρμόττειν νομισθῇ, ὃ τινες ψήθησαν. Εἰ γὰρ τὸ *πρὸ* ἐπὶ χρόνου λέγει καὶ προὑπάρξεως, πῶς τὸ *διαμενεῖ*, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἐξῆς λέγει; Οὕτω τοίνυν, φησὶ, τὸ ὄνομα αὐτοῦ μένει θαυμαζόμενον, οὐκ ἔλαττον ἢ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Καὶ τούτου ἀπόδειξις, τὸ *ἀχρι* τῆς δευρο τοῦ τε ἡλίου καὶ τῆς σελήνης διαμενόντων, *διαμένειν* κἀκείνων παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις· *μνημογευόμενον* τε, καὶ θαυμαζόμενον ἐπὶ τῇ σοφίᾳ, ἐπὶ τῇ δόξῃ, ἐπὶ τῇ τιμῇ. ἧς παρὰ πάντων ἔτυχε.

Ἐνταῦθα μάλιστα συνήγαγε τῶν εἰς αὐτὸν λόγων τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τὸ κοινὸν τοῦ πλήθους τὰ περὶ αὐτὸν διηγείται καλά. Πᾶσα γὰρ τιμὴ βασιλέως, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ δικαίου φροντίς, κοινὸν ὄφελος τῶν βασιλευσόμενων. Θαυμασθήσονται γὰρ, φησὶ, δι' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ, *τουτέστι*, πᾶς ὁ Ἰσραὴλ. Καὶ τούτου ἀπόδειξις, τὸ τὴν τοῦ νότου βασιλείαν παραγενομένην, *μακαρίσαι* τοὺς ὑπηρετούμενους, ὅτι διηνεκῶς ταύτης ἀπῆλαυον τῆς σοφίας.

D

ΨΑΛΜΟΣ ΟΒ'.

Στίχ. ε' — Καὶ ζήσονται μετὰ ἀδείας, συγχροτομένης αὐτοῖς τῆς ζωῆς, ὡς μὴ παραιρησθαι μηδεμίαν αὐτῶν ἡμέραν, τοῦ βίου προλαμβανομένων ὑπὸ τοῦ θανάτου. Τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὡς πάντως ὠρισμένον καιρὸν παντὸς ἀνθρώπου ζῶντος, ἀλλ' ὡς πολλὰκις, ἡμῶν διὰ τὸ παθητοῦς εἶναι τὴν φύσιν, ὑπὸ συμφορῶν καὶ θλίψεων ἢ καὶ τιμῶν τοιούτων ὑπομένωντων θάνατον· ὃν εἰ δυνηθείμεν ἀν ἐκκλίναντες, ἐπὶ μήκιστον βιώναι. Ἄτεροι γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν συμφορῶν γιγνώμενοι θάνατοι, καὶ ἕτεροι οἱ οὐκ ἐκ τῶν ἐξῴθεν καχῶν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῶν ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς φύσεως συμβαίνοντες. Κἂν γὰρ μηδὲν ἐξῴθεν ἐπι-

γένηται (οἶον ὁ διὰ ξίφους ἢ τινὸς τοιοῦτου θάνατος), ἀλλ' αὐτὴ πάντως ἢ φύσις εἰς γῆρας ἐλάσασα, ἀναγκαίως ἐφέλκεται τὸν θάνατον. Ὡς οὖν πρότερον αὐτῶν πολλὰ τοιαῦτα ὑπομενότων, καὶ ὑπὸ τῶν κατεχόντων κακῶν πολλάκις προλαβανομένων εἰς τὸν θάνατον, τοῦτο φησι ὅτι οὐκέτι πείσονται τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἔξουσι τὰς ἡμέρας πλήρεις, τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως θάνατον ἐκδεγόμενοι μόνον.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΓ΄.

Στίχ. ε'. — Ἐχει μὲν πολλὴν ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τὴν δυσκολίαν τὸ ῥητόν. Λέγει δὲ αὐτὸ Σύμμαχος σαφῶς· Ἔθετο τὰ σημεῖα αὐτῶν ἐπισήμως, γνῶρισμα κατὰ τὴν εἰσοδὸν ἐπάνω. Ἐπειδὴ γὰρ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, εἶπου τινὰ ἐκράτησαν πόλιν, ἐπὶ τῆς πύλης γράμματα διαχαράττειν, τὴν αὐτῶν προσηγορίαν ἐμφαίνοντα, ὡς ἐνίκησάν τε καὶ ἔλαβον τὴν πόλιν αἰχμάλωτον· πολλάκις δὲ καὶ τινὰ ὡς σημεῖα καὶ σύμβολα ἐγκαταπηγνόμενοι, οἷα δὴ πολλὰ ἡμῶν τὰ τρόπαια καὶ τὰ σύμβολα, ἐπισήμως πρὸ τῆς πύλης ἔθηκαν, ὡς κρατήσαντες, ὡς αἰχμάλωτον αὐτὴν λαβόντες.

Στίχ. ς'. — Οὕτω τε αὐτὴν ἀφειδῶς ἐπύρθησαν, ὡς καὶ τὰς τῶν οἰκημάτων θύρας ἀξίνοις κατακόπτειν, ὡς ἂν εἰ ξύλα τις ἐν ὕλαις τέμνοι, ἀναγκαίως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τεμνόμενα χρεῖαν.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΔ΄.

Στίχ. β'. — Καὶ ἀπὸ τοῦ σου ὀνόματος, φησι, καλέσομεν αὐτούς. Ἄντι τοῦ, Δεσπότην σε ὁμολογήσομεν, εὐεργέτην, προστάτην, εἰκότως ἀφ' ὧν ἀπηλαύσαμεν τὸ ὠφέλιμον παιδευόμενοι. Ἴδιον γὰρ τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἀπ' ἐκείνων καλεῖσθαι τῶν δεσποζόντων ἢ εὐεργετούντων. Οἶον ὅταν λέγωμεν, Ὁ τοῦδε εἶτε δούλος, εἶτε οἰκέτις, εἶθ' ὅτι δῆποτε τοιοῦτον.

Στίχ. γ'. — Ἐναυθία ἐνικῶς εἶπεν, οὐ Διηγῆσθεθα πάντα τὰ θαυμάσιά σου, ἀλλὰ Διηγῆσομαι. Οὐκ ἄλλο τι βουλόμενος εἶπειν, ἀλλ' ὡς ἐκάστου τοῦ λέγοντος ὅπερ ἐν τῇ κοινῇ πάντων γίνεται φωνῇ. Αἰδόμενος οὖν σχολῆς καὶ εὐκαιρίας, καὶ ἀπαλλαγῆς τῆς ἐφόδου τῶν πολεμούντων ἔργων θήσομαι, τῶν γενόμενων τὸ μέγεθος διηγείσθαι. Τοῦτο δὲ αὐτὸ τὴν εὐχαριστίαν λέγει. Εὐχαριστία γὰρ εἰς Θεόν, τὸ ὁμολογεῖν εὐεργετηθῆναι, διηγούμενον τὰς χάριτας· οἶον καὶ ἐν τῷ θ' ψαλμῷ τὸ· Ἐξομολογήσομαι σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ μου· διηγῆσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου. Ποῖα οὖν θαυμάσια οἰηγεῖται; Ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ. Ταῦτα, ὅτι ἐπηγγελῶ κρῖναι εὐθύτητας, ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦτο εἰπόντος καὶ ἐπαγγελιαμένου. Δέδεικται γὰρ πολλαχοῦ, ἀντι τοῦ ἔργου τὸν λόγον καὶ τὴν ἐπαγγελίαν λαμβάνων. Οὐ δεῖ δὲ θαυμάζειν, ὅτι μὴ εἶπε, Διηγῆσομαι τὰ θαυμάσιά σου, ὅταν λάβω καιρόν. Ἴδιον γὰρ αὐτοῦ, τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας λέγειν τὰ ἐκ τινων βῆθέντα, καὶ μὴ προστιθέσθαι τὸ εἰπών, ἢ λέγων, ἢ τι τοιοῦτον. Καὶ πολλαχοῦ ἂν τις εὐροι ζητήσας τῶν Ψαλμῶν· οἶον ἐν τῷ ριβ', Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι με ἐκέκραξα.

extrinsecus nihil acciderit (v. g. mors per gladium aut simili modo illata), ipsa tamen natura per se omnino ad senium provecta, necessario secum mortem attrahit. Tanquam igitur ipsi prius multa istiusmodi perpessi sint, et a malis ingruentibus sæpe immatura morte præventi sint, ait ipsos nil simile amplius in posterum passuros, sed dies plenos habituros, ex solius naturæ defectu mortem tantum obiturós.

PSALMUS LXXIII.

VERS. 5. — Dictum hoc multam habet in interpretando difficultatem. Symmachus autem clare hoc ait : *Posuerunt signa sua insigniter, indicium ad ingressum superne*. Cum enim antiquis usitatum esset, ut si quando civitate aliquam cepissent, in porta quasdam litteras insculperent, quæ nomen eorum indicarent, ac modum quo civitatem devicissent, atque in suam potestatem redegissent : sæpenumero autem quædam quasi signa seu symbola imprimebant, aut insculpebant, qualia nimirum sunt multa nostra tropæa et symbola, quæ insigniter ante portam posuerunt, tanquam qui illam in suam potestatem redegerint, et captivam fecerint.

VERS. 6. — Tam immaniter eam vastarunt, ut etiam domorum januas securibus infringerent, non secus ac qui ligna in silvis cædunt, necessario illa secant ad usum humanum.

PSALMUS LXXIV.

VERS. 2. — Et ex nomine tuo, inquit, nos ipsos appellabimus. Id est, te Dominum confitebimur, benefactorem, præsidem, ab iis quæ consecuti sumus utilitatem edocti. Proprium enim hominum, ut a suis dominis aut benefactoribus appellentur, v. g. dum dicimus : Hic illius est sive servus, sive domesticus ac familiaris, sive quid istiusmodi.

VERS. 3. — Hic singulariter dixit, Non enarrabimus omnia mirabilia tua, sed Enarrabo. Non aliud quid volens dicere, quam quod unusquisque dicat id quod communi omnium voce fit. Nactus igitur otium et opportunitatem, et ab insultu hostium liberatus, hoc mihi negotium proponam, ut eorum quæ facta sunt magnitudinem enarrem. Hæc ipsum autem gratiarum actionem vocat. Gratitude enim in Deum est, confiteri beneficium, gratias commemorando; quale est et illud in psalmo nono : *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo; narrabo omnia mirabilia tua (Psal. ix, 1)*. Qualia igitur mirabilia enarrat? *Ego justitias judicabo*. Hæc sunt, quod promiseris justitias judicare, quasi Deo hoc dicente ac promittente. Plurimis enim locis ostensum est, quod pro opere sermonem ac promissionem acceperit. Non oportet autem mirari, quod non dixerit, Enarrabo mirabilia tua, cum acceperu tempus. Proprium enim ipsius, ut ex consequenti referat ea quæ ab aliquibus dicta sunt, et non addat verbum *aiens*, vel *dicens*, aut quid simile. Atque hoc frequenter quis reperiet in Psal-

mis, si quærat; ut in psalmo centesimo decimo nono. *Ad Dominum cum tribularer clamavi: et exaudivit me* (Psal. cxix, 4); et non adjungens verbum *dicens*, subjunxit, *Domine, libera animam meam*, per reticentiam, ex consequenti significans istud *dicens*; et clarius in secundo psalmo: *Astiterunt enim, inquit, reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Dirumpamus vincula eorum* (Psal. ii, 2). Nunc autem relinquens verbum *dicentes*, usus est ubique propria consequentia. Atque omnino hoc plurimis locis reperire liceat. Sed hæc sufficiat proposuisse in testimoniam ejus quod a nobis dictum. In ipsa deinceps interpretatione sæpe dicta phrasis occurrit; legentium utique erit meminisse semper subauditionis seu adsignificationis.

Vers. 7. — Exitum sæpenumero vocat solis ortum, ut illud, *Exitus matutini et vespere delectabis* (Psal. lxxiv, 9). Quia etiam exitum solis vocat ipsum orientem, ut istud, *A summo caelo egressio ejus* (Psal. cxvii, 7). Egressionem igitur seu exitum dicit partium orientaliun, desertum vero montium septentrionalium et meridionalium. Nam quia duorum istorum climatum partes aliæ quidem sunt inhabitatæ ac desertæ, propter excessum glaciæ (scilicet boreales), aliæ vero propter nimium calorem (nempe australes), hæc duo climata desertum montium appellavit. Vult autem dicere, quod nullibi sit Deum effugere. Quocunque enim ad quatuor cæli climata recesseris, Deum communem judicem et ubique præsentem effugere nequaquam potes.

Vers. 8. — Vinum accipit de supplicio, eo quod illi qui puniuntur instar ebriosorum circumgantur, et succumbant plagæ Dei. Habet enim, inquit, in manu sua calicem plenum mero vino; ac si dicat terribiliores pœnas, eo quod vinum merum magis feriat, seu perturbet. Porro mistum non de commistione dicit (quomodo enim, cum merum dixerit, rursus mistum appellaret?), sed quia misionem sæpe vocamus mensuram, quæ ad haustum sufficiat. Hoc nimirum voluit dicere, quod istiusmodi mistio fuerit adeo magna, ut calicem impleverit. Ex utroque enim vult significare supplicii intensiorem; tum ex eo quod merum vinum fuerit, tum ex eo quod calix plenus exstiterit: mero quidem austeritatem et vehementiam declarans, plenitudinæ vero sufficientiam seu abundantiam, et quod ad omnes pertingeret. Graviorem autem pœnam appellavit sæcem. Ego, inquit, magis clarum ebibi; id est minoribus malis subjectus fui. Ipsam vero sæcem Babylonii bibent, id est, graviora pro facinoribus suis luent.

A και εισήκουσέ μου · και οὐ προστεθεικώς τὸ εἰπὼν ἐπήγαγε, Κύριε, ῥύσαι τὴν ψυχὴν μου, κατὰ ἀποσιώπησιν σημάνας ἐκ τῆς ἀκολουθίας τὸ εἰπὼν · καὶ σαφέστερον ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, Παρέστησαν γὰρ, φησὶν, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, Νῦν δὲ παραλιπὼν τὸ λέγοντες, ἐχρήσατο τῇ οἰκειᾷ δι' ὧν ἀκολουθία. Καὶ ὅπως πολλαχοῦ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν. Ἄρχει γὰρ ταῦτα παραθεμένους εἰς μαρτυρίαν τοῦ παρ' ἡμῶν λεγομένου. Ἐν αὐτῇ καθεξῆς ἐρμηνείᾳ δεῖξαι πολλαχοῦ φερόμενον τὸ ἰδίωμα· τῶν ἀναγινωσκόντων μέντοι εἴη ἂν μνημονεύειν ἀπανταχοῦ τῆς ἐπισημασίας.

B Στίχ. ζ'. — Ἐξοδὸν πολλαχοῦ καλεῖ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολὴν, ὡς τὸ, Ἐξόδου πρῶτας καὶ ἑσπέρας τέρψεις. Ἐπειδὴ καὶ ἔξοδον τοῦ ἡλίου καλεῖ αὐτὴν τὴν ἀνατολὴν· ὡς τὸ, Ἄπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἐξοδος αὐτοῦ. Ἐξοδὸν οὖν λέγει τῶν ἀνατολῶν. Ἐρημον δὲ ὄρειον ἄρκτου καὶ μεσημβρίας. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν δύο τούτων κλιμάτων τὰ μὲν ἔστιν ἄοικα καὶ ἔρημα, δι' ὑπερβολὴν κρύους (λέγω δὲ τὰ ἀρκτώα), τὰ δὲ δι' ὑπερβολὴν θάλπους (ὡς τὰ μεσημβρινὰ), ἐρήμων ὄρειον ἐκάλεσε ταῦτα τὰ δύο κλίματα. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι οὐδαμῶθεν ἔστι διαφυγεῖν τὸν Θεόν. Ὅπου ποτὲ γὰρ ἂν ἀπέλθης τῶν τεσσάρων κλιμάτων τοῦ οὐρανοῦ, διαφυγεῖν οὐχ οἶδόν τε τὸν Θεὸν κοινὸν ὄντα δικάστην καὶ πανταχοῦ παρόντα.

C Στίχ. η'. — Τὸν οἶνον ἐπὶ τῆς τιμωρίας λαμβάνει, ἀπὸ τοῦ περιάγεσθαι, καὶ καταπίπτειν τῇ τοῦ Θεοῦ πληγῇ, τοὺς τιμωρουμένους εἰκην μεθύοντων. Ἐχει γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἑαυτοῦ χειρὶ ποτήριον πεπληρωμένον ἀκράτου οἴνου· ἵνα εἴπῃ φοβερωτέρας τιμωρίας, ἀπὸ τοῦ τὸν ἄκρατον οἶνον μειζώνως καλύπτεισθαι. Τὸ δὲ κεράσματος οὐ κεκραμένου λέγει· (πῶς γὰρ, οἶδόν τε εἰπόντα ἀκράτου, πάλιν εἰπεῖν κεκραμένου;) ἀλλ' ἐπειδὴ κρᾶσιν πολλάκις καλοῦμεν τὸ μέτρον, ὃ πρὸς πόσιν ἄρχει. Τοῦτο ἠβουλήθη εἰπεῖν, ὅτι τοιαύτην κρᾶσιν οὕτω μεγίστην, ὥστε πληρῶσαι τὸ ποτήριον. Βούλεται δὲ εἰπεῖν ἐξ ἀμφοτέρων τῆς τιμωρίας τῆς ἐπίτασιν· καὶ ἐκ τοῦ ἄκρατον εἶναι τὸν οἶνον, καὶ ἐκ τοῦ πεπληρῶσαι τὸ ποτήριον· τῷ μὲν ἀκράτῳ τὸ αὐστηρόν καὶ εὐτονον δεικνύς, τῷ δὲ πλήρει τὸ διαρκές, καὶ πάντων ἀπτόμενον. Τὴν χαλεπωτέραν δὲ τιμωρίαν τρυγίαν ἐκάλεισεν. Ἐγὼ, φησὶ, τὸ διειδέστερον ἐπιον· τουτέστιν, ἐλάττωσιν ὑπεβλήθη κακοῖς. Αὐτὴν δὲ τὴν ὑποστάθμην Βαβυλώνιοι (1) πίνονται· ἀντὶ τοῦ, χαλεπώτερον ὡς εἰργάσαντο πείσονται.

(1) Legendum Ἀσσύριοι monet Otto Frid. Fritzsche *De Theod. Mops. Vita et Script.*, p. 50. Halæ 1846. Edit.

IN JOBUM.

Ejusdem Theodori reprobantis et librum Job, et contra conscriptorem ejus, id est, sanctum Spiritum, dicentis quod pagana sapiens hunc librum conscripsit.

His (1) quæ pro doctrina hominum scripta sunt, et Salomonis libri connumerandi sunt, id est, Proverbia et Ecclesiastica, quæ ipse ex sua persona ad aliorum utilitatem composuit, cum prophetiæ quidem gratiam non accepisset, prudentiæ vero gratiam, quæ evidenter altera est præter illam, secundum beati Pauli vocem.

Et post alia.

Erat igitur satis idoneum, supervacua quidem omnia verba auferre Scripturæ: quæ autem ad significationem vitæ ejus necessaria erant exponere, quæ omnia sufficiebant quemlibet ad meliora convertere, et æmulatorem facere boni. Nunc vero cum hoc non fecisset, ad vani honoris amatorem non necessarium respiciens, non in minimis existimationi justî nocuit apud eos, qui divinas Scripturas non cum debita devotione judicare solent, et ex hoc multos fecit scripta inculpare, et ad accusationem ea trahere beati Job.

Et post alia.

Ipsa statim verba, ex quibus incipere eum dicit conscriptor, cum pervenissent amici, quis consideranter omnia videns, omnia vel dicens, putet aut dicat justî unquam menti convenire? Maledicta enim tam multa colligere statim ab initio, et rebus ea imponere quæ maledictum suscipere non possunt, quia nec subsistere creduntur, quis existimet viro convenire, qui cum tanta sapientia et virtute et reverentia suam vitam gubernasset?

Et per omnia reprobandans scripturam Job, et conscriptori maledicens (idem autem est dicere sancto Spiritui), in fine interpretationis blasphemiam suam ita dicit:

Parvum autem et istud flagitium ad hoc quod in fine positum est. Hoc enim quod dixit, tertiam filiam suam Amalthææ cornu eum vocasse, nihil aliud est, quam ostendere eum paganis fabulis assentientem, et idololatriæ signa diligentem, certo quidem constituto, quod nec scire quidem de Jove et Saturno et Junone paganicas fabulas poterat Job beatus, homo barbarus et Edomitanus genere. Quod si et sciret, sed non filiam suam mirabiliter divinitus natæ, ex idololatriæ paganis fabulis nomen imponeret, decorare eam existimans si ita nominata fuisset. Hoc enim erat paganis fabulis consentientis, et idololatriæ diligentis signa, et filiam decorare per ea volentis, et desiderantis et

A sibi et filiam suam ad fabularum signa communionem esse videri. Sed quod omne hoc signamentum est, omnibus certum est.

Et post alia.

Et conscriptor quidem manifestus est, ex amore magno et importuno vani honoris hoc passus. Ut enim semetipsam ostenderet et extranea eruditum esse doctrina, et paganorum fabularum scientiam habuisse, quas de illis quos deos putabant, firmas habebant, minimum existimavit nominationem istam inde acceptam justo imponere, quasi per eam filiam suam decorari volenti. Mili vero ex tota libri conscriptione liquet conscriptorem paganica scientia esse eruditum, ad cujus imitationem præsentem volens scripturam componere, nocuit historiæ pulchritudini. Qui enim apud illos tragœdias componunt, causas quidem accipiunt ab his quæ multi loquuntur, quando etiam eam contigerit quodammodo apud plurimos opinionem veritatis habere: pura autem causa utentes, suam artem et sapientiam in compositione fabularum ostendere festinant, et personas introducentes sibi placitas, et voces circumponentes eis, a quibus clariores fieri arbitrantur et decorari, ut et querimoniam et laudem quæ a scriptis infertur, sive per intellectum, sive per ipsa verba scriptor peccaverit, non ad personas quarum verba contingit, legentes referant, sed ad fabulæ conscriptorem. Et iste autem cum invenisset et de beato Job historiæ maximam et claram, quæ in ore omnium similiter ferebatur non solum Israëliti generis, sed et aliorum, quem etiam clariorem Dei testimonium faciebat quod factum est ad prophetam, gloriam ex magnitudine causæ volens suscipere, hanc scripturam composuit, non cogitans, quod multa differentia est, inter historiæ justî secundum divinæ Scripturæ et simplicitatem et subtilitatem propositam, et inter verba superflua, et ad probationem conflictata. Inde et illas plasmationes fecit, in quibus certamen ad Deum fecit diabolum, et voces sicut voluit circumposuit, alias quidem justo, alias vero amicis: in quibus vocibus quantum competenti excessit, dictum est etiam in superioribus. Illum autem Elium in postremo introduxit tantæ injuriæ plena dicentem adversus justum, et in fine personæ magnitudinis divinæ naturæ circumposuit talem dictionem, in qua non piguit etiam signamentum cetus addere. Ex hoc autem importuno vani honoris amore, et nominationem hanc ex fabulis paganis arreptam, beato Job applicavit.

(1) Ex concilio C.P. supra laudato, ut sequentia etiam fragmenta.

IN CANTICUM CANTICORUM.

Ad hæc (1) autem despexit idem Theodorus et Canticum canticorum, et sicut ad amatam sibi hæc Salomonem scripsisse, dicit, infanda Christianorum auribus de hoc exponens. Habet autem sic:

Cum me piguisset Cantica canticorum perlegere, quoniam neque secundum prophetica speciem exposita sunt, neque secundum historiarum traditionem, sicut scriptura regnorum, neque demonstrativa admonitione studii utuntur, nescio quomodo tuarum litterarum præceptum de Canticis canticorum exigens a nobis irrecusabiliter causam, fecit me circa eum diligentior, violenter quidem. Et sic nec enim cessavi, et initio ipso lectionis quasi studiosa alacritate oscitans frequenter, et dormitans, sicut convivio codicis nuptiali, et hoc regali, percantatus.

Et post pauca.

Sed sic per sapientiam gentibus et Judæis prædicabilem et terribilem existentem ut solertem. Unde et pax ei firmior, quam in anterioribus temporibus erat, timore summæ circa ea prudentiæ frenatis gentibus bella amantibus, Ægyptiacum convivium facit, Salomonem apud Judæos vitiosum, tanquam legum paternarum prævaricatorem, abdicantium alienigenas nuptias, et ad puellæ convivium cecidit fugiendæ quidem etiam ipso patrio deformi colore (nocturnorum enim colorum Ægyptus genitrix), magis vero fugiendæ, quoniam qui genus habebat ex Cham, qui hæres fuit antiquæ maledictionis Noe, ex quibus passus est aliquid Salomon circa conjugis desiderium, et opprobrio prævaricationis irritatus, componit canticam excusationem, ut gravior etiam uxori sit, canticis delectatus pro ea factis: et improperantes sapienter percussit, tanquam conscripti causam illi dantes lætitiarum, et non pœnitentiæ propter nuptias tanquam pravas. Unde ab oculis nuptialibus statim ei et initium est, tanquam sistenti novam nuptiam reclamantem vituperantibus: *Osculetur me sponsus ab oculis oris ejus*, et vestrum mihi cura nulla opprobrium latrantium. Et iterum irritatio ad vituperationes pro sponsa sua calidior. *Nigra sum et bona, filia Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pellis Salomonis.* Ne mihi, dicit, colorem ad vituperationem proponite, nisi forte etiam bene compositarum? ædificationum ex nigro lapide Arabiæ miraculum, vituperationem esse putatis: quorum lapidum mihi membra similia sunt, sicut quidam lapides pretiosi. Cæruleo enim ipso coloris, quod vituperantes canitis, similitudo est talium lapidum, et regalis purpuræ, et regalis non simpliciter, sed qualem Salomon circumdatur, qui plus omnibus regibus ornamenta amat. Sed et ceteri cantici expositio, irritatio est vituperationum

(1) Ex eadem concilio Constant.

A tanquam insipientium, et sine causa alienigena vocantium ea quæ cognita sunt.

Et post alia.

Qui enim canit omnem cantationem, se delectat: ego vero quidem cano propositam cantationem: quibus vero cano, non cum illis me delectans cano: nolebam enim mearum nuptiarum detractio- nis esse in sæcula conscriptor. Necessitate autem excusationis volens canere, quorum non volo, cantationem canere cogor, ut sit mihi canticum super morem cantici. Canere enim modo eum sponsa cogor, quæ vituperant publicam excusationem, et clamare ea quæ abscondere nubentibus decet. Quoniam enim confingere nos vituperationibus putant, et reprehensionum opprobriis dividere, audiant nos nostros amplexus canentes calidius, et nuptialium nostrorum unguentorum amplius odorem accipiant: circumsonent canticis tragicis nostrorum osculorum: clama tuam nigritudinem, sponsa, purpuream, gratiosam clama: tuum genus vituperatur laudabilis originis, Israel congentile. Incipe initio responsionis ad eos: Ex calidis oculis meis cognoscant, quod amatoris sermonibus adinvicem fruimur; discant percutientes vituperationibus tacitam citharam nuptias amantem; cognoscant maledictionibus, quod saltare in meis nuptiis a nobis putati sunt. Non maledicere sciant, quod excitaverunt amorem resonantem jucundiora vituperatoribus; intret aures eorum amarus aliquis in corde stimulus nostrorum osculorum. Sed intellectus quidem conscriptori ejusmodi est, habebat vero intellectum, eo quod sine nomine conscriptionem fecit, tantummodo non clamans ad Israel, quod non ipsius Salomonis est conscriptor, sed necessitate æmulationis.

Et post pauca.

Quæ omnia oportet legentes librum cogitando, nec ad impudiciæ hortationem putare esse conscriptionem sapientissimi, et propter hoc odisse (qualis enim esset utilitas Salomoni festinare ad conscriptionem impudiciæ, cui et sine conscriptione potestas erat impudiciæ?), nec collaudare codicem, sicut habentem prophetiam dictationem bonorum Ecclesiæ. Si enim prophetica gratiam meruisset, mentionem alicubi Dei fecisset (in nulla enim prophetica scriptura Deus non memoratur), sed scire debent omnes, æmulationis nuptialis codicem mensale canticum esse, sicut et de amore postea convivium Plato conscripsit. Unde nec Judæis, nec nobis publica lectio unquam Cantici canticorum facta est, tanquam domesticus et nuptialis Salomonis convivii cantus opprobria sponsæ sonans.

THEODORI MOPSUESTENI COMMENTARIORUM IN NOVUM TESTAMENTUM

QUÆ REPERIRI POTUERUNT.

COLLEGIT, DISPOSUIT, EMENDAVIT

OTTO FRIDOLINUS FRITZSCHE,

TH. DR. ET IN ACADEMIA TURICENSI P. P. O., BIBLIOTHECÆ REIPUBLICÆ TURIC. H. T. PRÆFECTUS
SOCIETATIS HIST. THEOL. LIPS. SODALIS.

(Turici, sumpta Meyeri et Zelleri. 1847, in 8°.)

PRÆFATIO.

Cum in commentatione, quam ante hos undecim annos de Theodori Mopsuesteni vita et scriptis Halz edidit (1), me mox quæ restarent de Theodoro disputaturum significarem, non fore existinavi, ut fidem datam tam diu fallerem. Sed ut fit, alia me alio traxerunt. Et primum quidem, cum paulo post patriam cum Helvetia commutassem, novi muneris rationes rerumque vicissitudines effecerunt, ut ad alia animum appellerem; deinde vero cum mihi interdum otium, quo nihil est dulcius, fecissem, alia studia animum sive erectum oblectarunt sive dejectum erexerunt. Sed nihil ad alios domesticæ meæ sive delectationes, sive sollicitudines. Quanquam seposui quæ aliquando deproniam. Ad Theodorum ut revertar, nunquam quidem ejus prorsus immemor fui, sed cum viderem quotannis fere nova ejus fragmenta ex tenebris ad lucem protrahi, satius habui opportunitatem disserendi opperiri. Nunc vero tempus esse credidi, ut primum omnia ejus fragmenta, quæ hucusque publicata sunt, in unum colligamus et digeramus. Hæc enim præterquam quod diversissimis in libris, quorum aditus non multis patet leguntur, fieri ita poterit, ut et adulterinis genuina facilius discernamus et cum uno quasi tenore animo ea persequi possimus qualis Theodorus ejusque mens fuerit accuratius indagemus. Omnino quod præteriens moneo: non eam hucusque quam oportuit viri docti in eorum scriptorum ecclesiasticorum, quorum libri maximam partem perierunt, fragmentis colligendis operam impenderunt. Cui rei si magis vacaverint, mihi credite plures eorum quasi ex mortuis resuscitabuntur, neque solum historia litteraria, verum ipsa etiam historia ecclesiastica magnam inde percipiet utilitatem.

Hoc igitur libro Theodori commentariorum in Novum Testamentum reliquias comprehendi et cum J. C. Orellius, collega et amicus egregius, potestatem mihi fecisset indici lectionum per semestre quod instat hibernum in nostra academia habendarum præludendi, hac occasione usus sum Theodori *De Incarnatione Filii Dei* librorum quæ supersunt collecta et emendata exhibere, qui libellus Turici typis Orellii Fusslini et sociorum 4 impressus est. Quæ restant Theodori fragmenta dogmatica et in Vetus Testamentum exegetica tum edam cum hoc virorum doctorum interesse cognovero.

De hujus libri instituto paucis defungi licet. Nam cum non id agerem, ut Theodorum explicarem, sed ut ejus verba emendata exhiberem, raro notas subjeci et fere verbo tantum significavi si quid sive per linguæ sive per alias rationes notabile mihi esse videretur. In textu emendando non audacia et vi grassatus sum, sed quam fieri potuit maxime codicis vestigia legi. Scio catenarum textum pleurumque admodum esse vitiatum et corruptum, alia esse omissa, alieno loco posita alia, denique licenter egisse auctores; verumtamen si quis hac re nisus libros scriptos minus curaverit, is ut multa ingeniose, ad veritatem pauca disputabit. Sed haud raro levi mutatione interpunctionis vel accentuum genuinæ lectiones restitui poterant.

Reliquum est, ut quæestionem perdifficilem de Theodoro monacho paucis attingam. Codex Crameri

(1) Exstat initio hujus voluminis.

Bodleianus cum catenam in Epistolam ad Romanos tantummodo usque ad caput nonum contineret, Cramer e codice Monacensi, de quo v. Reiser. *Catal. theolog.*, p. 9, supplementum satis amplum p. 163 ss. adjecit. Is codex XXXIX fragmenta Theodoro monacho adscribit. Horum sedecim, adde unum Theodoro tributum, fide codicum Bodleiani et Vaticani, quam male addubites, Mopsuesteni sunt, duo Theodreti pp. 416, 469; v. ej. *Op. ed. Hal.*, III, pp. 123, 139, quatuor c. Bodlei. Diodoro assignant, pp. 188, 199, 226, 252; cf. pp. 105, 114, 128, 140 et unum p. 212 convenit ex parte cum fragmentis in c. Bodl. p. 419 s. Diodoro tributis, ita vero ut catenarum auctores eodem fonte usos esse appareat. Addo quod idem codex p. 123 s. Diodorea dicit, quæ pp. 219, 220, Severiano et Theodoro adscribuntur. Restant sedecim fragmenta pp. 183, 260, 263, 265, 321, 328, 381, 387, 392, 395, 397, 401, 414, 417, 477, 508, quæ quin Theodori aut monachi, aut Mopsuesteni, aut Diodori sint non est quod dubites. Idem valet de octo scholiis quæ Theodoro tribuuntur, v. p. 358. (Hæc iis repugnant, quæ ad eundem l. 9, 25 c. Vatic. Theodorum Mops. disputantem facit v. infra p. 35 s.) 359, 441, 481, 509, 516, 518, 526. Quis horum hæc scripserit ex indole fragmentorum ægre efficias, cum hi interpretes inter se admodum similes fuerint. Quæ cum ita sint temere egisse mihi viderer si hæc in hunc librum recepissem, imo expectandum existimavi, donec codicum fides hunc nodum expediret. At vero quærat quispiam quis fuerit ille Theodorus modo monachus et presbyter, modo monachus, modo presbyter dictus, qui in catenis sæpe memoratur. Ad quam quæstionem ne nunc quidem (v. commentat. meam) habeo quod respondeam. Plures viros ita appellatos fuisse scimus, v. Fabricii *Bibl. Gr.*, sed horum quemquam Scripturæ sacræ interpretem claruisse memoriæ non est proditum. Deinde ex fragmentis ipsis hucusque impressis ne conjectura quidem assequaris, qualis fuerit et quo tempore vixerit. Quanquam virorum hujus nominis, in quos incidi, hic unus tantummodo videtur in censum venire posse, Theodorus Alexandrinus, monachus, qui Severianis erat addictus. Claruit sub sæculi sexti initio. Dixit de eo Facund. 2, 3, ejus libros contra Themistium memoravit Photius *Bibl. c.* 108; omnino v. Fabricii *Bibl. Gr. ed. Harl. X.* pp. 372, 710. Ne plura; disquirant alii me doctiores de viro illo, qui sine ulla dubitatione de interpretanda Scriptura sacra bene meruit. Fragmenta ejus leguntur in *Mathæum* a Possino et Cramero editis, illa continet tria l. pp. 33, 63, 214; hæc quindecim pp. 13, 33, 34, 37, 39, 48, 51, 56, 75, 78, 79, 87, 88, 125, 243. Denique cod. Coisl. catenæ in Acta apostolorum a J. A. Cramero Oxonii 1838 editæ duo fragmenta tribuit Theodoro monacho et presbytero pp. 33, 227, cl. pp. 427, 438, quæ cod. Nov. Colleg. Theodoro Ancyrano assignat. Hoc si verum, sane *Theodoti* scribendum est, quanquam illud mire cecidit, quod in altero codice utroque loco *Theodori Anc.* exaratum est.

Scribebam Turici Kal. Septembr. a. MDCCCXLVII.

O. F. FRITSCHÉ.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EVANGELIUM MATTHÆI COMMENTARII FRAGMENTA (4).

(2) Matthæus quidem evangelista post tentationes dicit, quod accedentes angeli ministrabant ei (*Math. iv, 11*): scilicet cum eo constituti, et cooperantes, et omnibus circa eum Deo ministrantes, quod jam per certamina ad diabolum ostensus est clarior. Sed et quod passuro ei aderant angeli, ex Evangeliiis discimus: et cum resurrexit, in monumento visi sunt. Per omnia etenim ista monstrabatur dignitas Christi, quod inseparate ei angeli aderant, et omnibus circa eum ministrabant. Sicut enim a peccantibus separantur, sic et per meritum honoratis subveniunt. Propter quod bene Dominus ait (*Joan., i, 51, 52*): Quod majus videbitis, et quod cælum aperiatur omnibus per me, et omnes angeli semper mecum erunt, nunc quidem ascendentes, nunc vero descendentes, sicut ad domesticum Dei et amicum.

(3) Nam rationis quidem proprium est, discretio bonorum et malorum. Cum vero non essent con-

(1) Evangelium Matthæi Theodorus, teste Ebediesu (*Asseman. Bibl. Or.* III, 1, p. 32), uno tomo ad Julium explicavit.

(2) Act. conc. Const. II, iv, 26. Mansi IX, p. 214. Vigil. const. 27, Mansi IX, p. 79. *Ejusdem de interpretatione Evangelii* [vett. I. secundum Joannem

Evangelii] libro primo: sed v. quædixi in Comment. de Theodori M. vita et scriptis. Hal. 1836 (huic volumini præfixa).

(3) Act. C. Const. II, iv, 55, Vig. C. 56. *Ex his quæ sunt in Ev. sec. Matth., in quibus dixit: « Quod Deus creavit contraria, i. e. bona et mala. »*

traria, non erat ei possibile aliquid discernere. Primum igitur in his quæ creata sunt, magnam contrarietatem fecit.

(1) Quoniam autem non obaudiit Adam, deinde subditus est morti : et factum est hoc propter inobedientiam, quod et citra inobedientiam propter utilitatem nostram a Creatore factum est, edocti sumus omnes peccatum.

ΚΕΦ. Α'.

Στίχ. ιη'. — Τὸ Πνεῦμα (2) τὸ ἅγιον μία τις ἐστὶ τῆς Τριάδος ὑπόστασις, καὶ οὕτε Πατὴρ ὀνομάζεται, οὕτε Υἱὸς, ἀλλ' ἐξαιρέτων τι ἄνομα ἔχει. τὸ καλεῖσθαι Πνεῦμα ἅγιον, ὡς φησὶν ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς· Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅσπερ γὰρ κοινωνῶν ἐστὶ Πατρὶ τε καὶ Υἱῷ εἰς τὴν τοῦ παντὸς δημιουργίαν, οὕτω καὶ τὸ ἐκ τῆς Παρθένου τοῦ Σωτῆρος σῶμα κατασκευάσας.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. ις'. — Ὅσον (3) γὰρ χρόνον ὑπώπτευσεν ὁ Ἡρώδης εἶναι ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως διὰ τῆς τῶν μάγων ἐλεύσεως, τοσοῦτον ἐτῶν παιδὰς ἀποκτείνειν παρεκελεύσατο. Μὴ τοίνυν ὑπολάβῃς αἰτίαν εἶναι τῆς τῶν παιδῶν ἀδικου ἐφαγῆς τὴν τοῦ Χριστοῦ γέννησιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἡρώδου ἀθεΐαν τε καὶ ἀνοσιότητα· οὐδὲ γὰρ οἱ τὸν Χριστὸν σταυρώσαντες τότε γεγῆνασι πονηροί, ἀλλὰ προϋπάρχοντες καὶ καιροῦ λαθόμενοι αὐτοὺς ἐφάνερωσαν ὅτινες ἦσαν.

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. ις'. — Ἐν εἶδει (4) περιστέρως ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς φιλόστοργόν τε καὶ φιλόανθρωπον, καὶ πολλάκις ὑφ' ἡμῶν ἀθετούμενον ἄλιν ἔχεται ἡμῶν καὶ εὐεργετεῖ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα. Ἡ γὰρ περιστέρα φιλόστοργον οὔσα καὶ φιλόανθρωπον ζῶον, ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδικουμένη τὰ ἐκείνης ἔκγονα ἀποσπώντων τε καὶ ἐσθιόντων, οὐκ ἀφίσταται τῶν συνήθων, ἀλλ' ἔχεται παντοίως.

VERS. 15. — Nam (5) et illud : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*, insania evidens est de Deo Verbo putare dicere eum. Qui enim dixit : *Hic est Filius meus dilectus* ; et intulit : *in quo mihi complacui*, significavit quod aperte ad comparisonem hoc dicit aliorum filiorum, qui nec dilecti ei sunt, nec placere nimis potuerunt ei.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. β'. — Ὅτε (6) ὁ Χριστὸς ἐπεινάσεν, ὡς γέγραπται, τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πειράσων, ἐπεὶ οὐδὲ πάνυ θαυμάμας τὴν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις νηστείαν, γινώσκων τὸν Ἥλιαν τοσαύτας ἡμέρας νηστεύσαντα. Διὸ καὶ θαρρήσας προσέβαλεν, ὅμοιον ἐκείνῳ νομίσας εἶναι καὶ οὐ Θεόν

(1) Act. C. Const. II, IV, 56, Vig. Const. 57, *Ejusdem ex libro* [vett. libri, ex eodem libro] quod *Deus peccatum docuit et mortem introduxit*; v. quæ dixi in comment. p. 64, n. 3 (infra, col. 55).

(2) Leguntur hæc in Matth. fragmenta Græca in : *Symbolarum in Matthæum tomus prior exhibens catenam Græc. Patr. unius et viginti nunc primum editam. Ex bibliotheca illustrissimi D. Caroli de Montchal archiep. Tolosani Petrus Possinus e soc. Jesu sacrar. Litterarum Tolosæ professor, ex antiquissimis membranis eruit, Latina interpre-*

A

CAP. I.

VERS. 18. — Spiritus sanctus una est persona Trinitatis, quæ neque Pater vocatur neque Filius, sed proprium habet nomen, Spiritus sanctus, juxta id, quod Salvator ad discipulos ait : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (Matth. xxviii, 19). Quemadmodum enim Patri et Filio cooperatus est Spiritus sanctus in creatione mundi, ita et Salvatoris corpus ex Virgine matre ipse aptavit et construxit.

CAP. II.

VERS. 16. — Quantum enim tempus ab ortu Christi habita ratione adventus Magorum opinatus est Herodes effluxisse, tantæ ætatis puerulos trucidandos curavit. Ne vero exiſtims causam esse cædis puerorum nativitatem Christi : verum Herodis impietatem ac furorem immanissimum. Neque enim qui Christum affixerunt cruci, mali tum primum fuerunt, sed cum jamdudum tales essent, arrepta occasione, se ipsi prodiderunt quales essent.

CAP. III.

VERS. 16. — In specie columbæ apparuit Spiritus sanctus utpote natura benevolus, et hominum generis amans : et licet a nobis sæpe repulsus exclususque rursus requirens amplectensque nos, beneficiis fovens, propria quadam liberalitatis inatæ bonitate. Columba enim benevolum hominumque amans animal, violata licet ab hominibus qui pullos ei suos substrahunt eosque comedunt, non

deserit tamen infestas eorum rapinis domos ac nidos, quibus semel insuevit, sed in iis hæret, et

CAP. IV.

VERS. 2. — Quando Christus esuriit, ut scriptum est, tunc diabolus in eum invadit tentaturus. Scilicet non nimium admiratus est quadraginta dierum jejunium, memor Eliam totidem dies jejunio continuasse. Inde igitur animo sumpto tanquam in Eliæ simlem (*III Reg. xix, 8*), nihilque humano

tatione et scholiis illustravit, librumque addidit de concordia evangelistarum in genealogia Christ. Tolosæ 1646. f. Singulis præmissa sunt v. Θεοδώρου Μοφουεστίας, uni (ad xxiii, 15.) Θ. Ἀντιοχέως. Quod primo loco posui, invenitur p. 13.

(3) Possini cat. p. 51.

(4) Possini cat. p. 45.

(5) Act. C. Const. II, IV, 40, Vigil. const. 40, *Ejusdem Theod. ex interpretatione sec. Matthæum Evangelii*; sed v. quæ dixi in comment.

(6) Possini cat. p. 46.

CAP. V.

VERS. 40. — Convenit non declinare contentio-
nem cum adversariis, quando ea pro religione aut
pietate fuerit. Tunc enim exantlandi alacriter labo-
res omnes, et mala quæcunque perferenda etiam
cum gaudio. Quod si adsit aliqua copia tempora-
lium rerum, toleranda libenter ejus jactura, et
eripere volenti concedendum, nihil quidquam hi-
scendo contra.

CAP. VIII.

VERS. 43. — Supplicabat (2) autem ei, inquit, ut curaret puerum. Ad quem Dominus dicit: Ego ve-
niens curabo eum. Propterea maxime ipse promptius ire promisit, ut virtus centurionis cum refugit appa-
reret. Etenim, *Non sum dignus*, dicit, *ut intres sub lectum meum; igitur verbo tantum dic*, et hoc curare
sufficiet. Primum igitur reverentiam multam, secundo autem maximam fidem ostendit. Deinde et cum
prudencia fidem propriam monstrans: *Nam et ego homo sum sub potestate, habens sub me milites, et dico*
huic, Vade, et vadit; et alii, Veni, et venit; et servo meo, Fac hoc, et facit. Prudentiæ enim erat, secundum
rationem quæ ei videbatur, talia credere de Christo. Homo enim et ego: sed tamen, quorum accipi pot-
estatem, horum sum dominus: quæ mihi videntur,
ea sunt a meis subjectis. Ergo nihil ab re est, et
te hanc sumente a Deo potestatem, verbo tantum
jubente expelli passiones. Neque enim tanquam
Dei Filium, et ante omnem creaturam subsistentem,
et omnium quæ sunt opificem, adierat centurio.
Hæc enim neque discipulorum erat tunc scire ante
crucem, sicut in reliquis ostendemus, Domino ad-
juvante, subtilius: sed tanquam hominem per vir-
tutem adeptum a Deo majorem quam est hominis
potestatem. Unde ei dixit: *Nam et ego homo*
sum.

VERS. 34. — Rogabant igitur ut ad alios fines
transiret, quasi non digni essent qui tanto bono sua
in patria fruerentur, territi scilicet propter peccata
sua.

CAP. IX.

VERS. 8. — Opus quidem divinum videtur; ille
autem qui fecit, homo; qua de causa velut donum
Dei, non ut virtutem Christi mirantur illud.

CAP. X.

VERS. 5. — Samaritani civitates habitabant in
media ipsa Judæa sitas, per quas necessarium iter
erat apostolis ultro citroque per Judæam commean-
tibus. Occasione igitur sæpius occurrentia introeundi
ejusmodi urbes, vetat ipsos: *ne introieritis.* De geu-
tibus vero non dixit, *ne introieritis, sed ne eatis.*

VERS. 16. — Si quis columbæ pullos abstulerit,
amen illa in loco eodem iterum ova incubabit et
excludet. Itaque et vos, ait, insidiis et persecutio-
nibus appetiti, manete in mea fide, neque averti,
abducive vos quoquam sinite. Cæterum ut serpens
fugiens occultansque seipsum evadit salvus, ita et
vos si fuga vitaveritis eos qui cruentis armati odii
vos ad cædem quærunt, vivetis.

(1) Possini cat. p. 77.

(2) Facund. pro defensione tr. capitul. III, 4.

(3) Acta conc. Const. II, IV, 51 Vigiliis constit. 52.
ex quarto libro comment. sec. Matth.

A

ΚΕΦ. Ε΄.

Στίχ. μ'. — Προσέχει (1) τὴν πρὸς τοὺς ἐναντίους
μὴ ἐκκλίνειν φιλονεικίαν, ὅταν ὑπάρ τῆς εὐσεβείας
τυγχάνῃ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὰ δεινὰ ὑπομένειν καὶ
χαίρειν ἐπὶ τούτοις. Εἰ δὲ ἕτερόν τι τῶν βιωτικῶν
ὑπάρχει, ἡδέως παραχωρεῖν τῷ βουλομένῳ καὶ μὴ
ὀπωσιεῖν ἀντιφθέγγεσθαι.

B

Bene intulit: (3) *Namque et ego homo sum*, ut dicat
Nihil mirandum si hoc potes, cum sis homo acci-
piens a Deo: quoniam et ego cum hoc sim, accipio
obedientes, semel habens jubendi potestatem
propter datoris indulgentiam.

C

Quapropter (4) nec incongruum est, et te accepta
ista a Deo potestate, verbo solo jubentem abigere
passiones. Nec enim tanquam Filio Dei et ante
universam creaturam existenti, et creatori eorum
quæ sunt, accessit centurio.

Στίχ. λδ'. — Παρεκάλεισαν τοίνυν ἐφ' ἑτέρους μετα-
βῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἔδεικεν ὅτι τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ
τῆς οἰκείας ἔχειν χώρας, δεισαντες δήπου ἁμαρτη-
μάτων ἐνεκεν.

ΚΕΦ. Θ΄.

Στίχ. η'. — Θεῖον τὸ πρᾶγμα γινώσκουσιν, τὸν δὲ
ποιήσαντα ὁρῶσιν ἀνθρωπῶν διὰ τοῦτο ὡς δωρεάν
τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ὡς αὐτοῦ δύναμιν θαυμάζουσιν.

ΚΕΦ. Ι΄.

Στίχ. ε'. — Οἱ Σαμαριταῖται (5) πόλεις κατήκουν ἐν
μέσῳ τῆς Ἰουδαίας, δι' ὧν ἀναγκαῖον ἦν τοὺς ἀπο-
στόλους πορεύεσθαι. Διὸ καὶ ἐκώλυεν αὐτοὺς, μὴ εἰσ-
έλθῃτε· ἐπὶ δὲ τῶν ἐθνῶν οὐκ εἶπε *Μὴ εἰσέλθῃτε*,
ἀλλὰ *Μὴ ἀπέλθῃτε*.

Στίχ. ις'. — Ἐάν τις (6) περιστρεφῶς ἀφαιρῆται
τοὺς νεοσσούς, ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ πάλιν νεοττεύει.
Διὸ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, ἐπιβουλεύομενοι τε καὶ δικω-
μένοι μένετε ἐν τῇ ἐμῇ πίστει καὶ μὴ ὄλιως ἀφί-
στασθε· καὶ ὡσπερ ὀδφίς φεύγων καὶ κρύπτειν ἑαυτὸν
σώζεται, οὕτω καὶ ὑμεῖς φεύγοντες τοὺς μέλλοντας
ἀναιρεῖν ὑμᾶς ζήσεσθε.

(4) Ibid. n. 53

(5) Possini cat. p. 194.

(6) Ibid.

ΚΕΦ. ΙΒ΄.

Στίχ. ζ'. — Θυσίων μὲν, φησὶν (1), οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῆ τῆς ὑμετέρας ἀσθενείας γνώμη συγκαταβαλῶν, ἀπαιτῶν δὲ τὰ δύο ταῦτα, τὴν τε πρὸς ἐμὲ εὐνοίαν καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν· ταῦτα γὰρ νομοθετῶν πρῶτα τέθεικα· Ἄγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς εαυτόν.

Στίχ. λδ'. — Ὡ, φησὶ, πάντων ἀνθρώπων πονηρότατοι καὶ κατὰ μὴδὲν τῆ πονηρίᾳ τῶν ἐχθρῶν ἀφεστηκότες· οὐ θαυμαστόν εἰ μὴδὲν φθέγγεσθε ἀγαθόν, ἔπεται γὰρ τῆ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὰ ῥήματα· ἀλλὰ πῶς εὐφραμα φθέγγεσθε, τὰ χεῖρα προηρημένοι καθάπαρ καὶ ποδὲς τὸ χεῖρον ἐκκλίνοντες;

ΚΕΦ. ΙΓ΄.

Στίχ. λγ'. — Ἀλεύρου (2) σάτα τρία Ἑλλήνας καὶ Ἰουδαίους καὶ Σαμαρείτας ὀνομάζει· τούτοις τοῖς τρισὶν ἐμβληθεῖσα ἡ ζύμη ἐν φύραμα τὴν φύσιν πάντων εἰργάσατο.

ΚΕΦ. ΙΔ΄.

Στίχ. α'. — Ἐτερός (3) ἐστὶν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς, καὶ ἕτερος ὁ τετράρχης ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μετὰ γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως Ἡρώδου θάνατον εἰς τετταρχίας διετίλον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὁ δὲ τούτου υἱὸς ἐν μέρος τῆς τετταρχίας εἶχεν· οὗτος δὲ ἦν ὁ τὸν Πρόδρομον καρτομήσας, καὶ διὰ τοῦτο δίκας ἔδωκεν οὐκ εἰς μακράν.

Στίχ. κε'. — Τετάρτην (4) λέγει φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὴν τριωρίαν τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτὸς.

ΚΕΦ. ΙΕ΄.

Στίχ. ιγ'. — Μανιχαῖοι δὲ βουλόμενοι δεικνύουσι τὸν νόμον οὐκ εἶναι τοῦ Πατρὸς τοῦ Χριστοῦ, ταύτην χεῖρηνται τῆ μαρτυρίᾳ, πλείστον ὅσον τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες· οὐ γὰρ περὶ τῆς κατὰ νόμον λέγει διαγωγῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν Φαρισαίων αἰρέσεως, οἱ ταῖς οικειαῖς ἐπινοιαῖς πλείστα ἐναντία τοῖς πεπιθόμενοις αὐτοῖς ἐξεπαίδευσεν, καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνωτέρω φαίνεται σαφῶς ἐλέγχων αὐτούς.

Στίχ. λδ'. — Οὐπὼς τὴν βούλησιν· συνῆκαν, ὅτι τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὐθις θαυματουργίαν ὑπέρ τῆς πίστεως ὁ Κύριος· ἐβούλετο παρασχέσθαι, καίτοι ἡ ἐπερώτησις εἰς τοῦτο αὐτὸ διανίστησιν, ὡς ὁ Ἰωάννης διδάσκει τῷ· Πόθεν ἀγοράσωμεν ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;

Ἐβούλετο γὰρ διαγυμνάσθαι τὴν τῶν μαθητῶν ψυχὴν εἰς τὸ πιστεῦειν τῆ θεία αὐτοῦ δυνάμει, ὅτι μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τοὺς ἀκολουθοῦντας ἐπαίδευσεν.

Οὐκ ἀγνοῦντος ἡ ἐρώτησις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀσθησὶν τῆς ἐαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγοντος.

CAP. XVI.

VERS. 5. — Dominus enim Christus (5) erat quidem et Deus et homo, utrumque secundum naturam similiter: ex altero quidem apparens, ex altero vero utpote secundum naturam divinam, invisibilis exstans. Erat autem unum quidem omnibus manifestum utpote quod apparebat: hominem enim eum omnes

A

CAP. XII.

VERS. 7. — Sacrificiis, inquit, non indigeo, illa tamen suscipio me vestrae infirmitati accommodans: at duo hæc postulo, ut me amore et proximum quemque humanitate prosequamini; quæ enim primas inter mandata mea tenent: *Diliges Dominum Deum tuum, et proximum sicut teipsum* (Matth. xii, 37, 39).

VERS. 34. — O, inquit, hominum omnium sceleratissimi et malitia viperis similes, non mirum si nihil boni loquimini; verbis enim mentis affectus exprimuntur: et quomodo benedicere potestis qui nihil nisi deteriora sentitis et ad deteriora usque declinatis?

CAP. XIII.

B

VERS. 33. — Farinæ sata tria Græcos, Judæos et Samaritanos vocat. His enim tribus injectum fermentum evangelicæ doctrinæ unam ex omnibus massam commiscuit.

CAP. XIV.

VERS. 1. — Alius est Herodes rex, alius tetrarcha filius ejus. Etenim post obitum regis Herodis in tetrarchias diviserunt Romani regnum ejus. Harum unam filius ejus obtinuit, hic qui Præcursorem decollavit. Cujus sceleris pœnas non diu post dedit.

VERS. 25. — Quartam vocat noctis vigiliam trium horarum spatium quæ post nonam noctis horam numerabantur.

C

CAP. XV.

VERS. 13. — Hoc quidem testimonium usurpant Manichæi ut probent legem non fuisse a Christi Patre constitutam, sed quam longissime a veritate aberrant. Hic enim non agitur de legis præceptis, sed de Pharissæorum doctrinis, qui, opinionibus suis indulgentes, asseclis suis disciplinam a lege quamplurimum dissentientem inculcabant, uti vel ipse Salvator illud eis supra aperte exprobravit.

VERS. 34. — Nondum intellexerat Dominum ad confirmandam fidem consilium cepisse cibos rursus mira ratione multiplicandi, licet id ipsum hæc interrogatio intenderet, sicuti docet illud Joannis: *Unde ememus panes ut manducent hi?*

D

Cupiebat enim ita animam discipulorum instituere ut jam non de divina ipsius virtute dubitarent, ideoque erudiebat eos non sermonibus tantum, sed operibus.

Interrogat non quasi ignoret, sed ut clarius virtutem suam demonstraret.

(1) Possini cat. p. 202.

(2) Ibid.

(3) Ibid.

(4) Ex Catena Cramerii, ut sequentia duo fragmenta.
(5) Facund. l. 1. ix, 2. Videtur hoc fragmentum ex l. quodam Theodori dogmatico depromptum.

tunc temporis æstimabant esse, et amplius nihil. Quod enim in illo latebat, omnibus erat increabile priore tempore : sed ex magnitudine eorum quæ circa illum agebantur, et novitate miraculorum, quæcunque ad doctrinam videntium efficiebat, et ex gratia sancti Spiritus qui super apostolos venit, intellectus est postea et creditus verus Deus, essentialiter exstans Filius verus Dei æterni. Quoniam vero in priore tempore ignorabatur hoc secundum essentiam exstare, ex eo autem quod apparebat videntibus homo purus putabatur, secundum hominem pleraque, et secundum eam quæ apparebat naturam loquebatur. Et hæc ex his quæ in Evangelio scripta sunt quivis inveniet animadvertens attentius.

Proximus (1) etiam passioni ad discipulos Dominus dixit : *Si me sciretis, utique et Patrem meum sciretis* (Joan. viii, 19); et ad Philippum : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me?* (Joan. xiv, 9.) *Philippus, qui videt me, videt et Patrem meum*; ostendens quoniam neque divinam naturam sciebant Unigeniti, neque Deum sciebant verum Patrem. Unde neque dicentem de proprio Patre veluti de Deo dicentem aliquatenus advertebant : sed divisa intelligentia eadem ipsa putabant etiam illa. Hinc etiam adductus est Philippus ad dicendum : *Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (Joan. xiv, 8). Si enim sciret integre, quia Patrem suum dicebat eum, qui re vera ejus esset pater, ex quo erat vere sicut Deus ex Deo, nunquam dixisset, *ostende nobis Patrem tuum*, bene sciens quia invisibilis est hominibus divina natura. Consequenter itaque et Dominus dixit ad illum : *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovistis me, Philippus?* (Ibid. 9.) Velle enim Patrem videre, indicium erat eo quod neque ipsu sciret quis esset secundum naturam, neque quem diceret Patrem esse, Filius ex eo exstans. Et aperiens hoc ipsum addidit : *Qui videt me, videt et Patrem*. Si enim cognoveris, inquit, quis sim, cognosces et illum, secundum quod possibile est, per me contemplans Patris naturam, cujus sum Filius ex ipso exstans secundum essentiam, et ejusdem cum illo exstans essentia. Quoniam vero nescis me, neque Patrem meum scis quem dico : cognoscens autem me, cognosces et Patrem quem dixi : me videns contemplatione intelligentia, per me videbis omnino etiam illum. Addidit etiam : *Usque nunc nihil petistis in nomine meo* (Joan. xvi, 21). Et aperiens quoniam necdum divinam naturam ejus intelligentes, neque orationes ei offerebant ut Deo neque petitiones aliquas in ejus nomine faciebant, sicut oportebat facere in nomine Dei exstantis et Filii Dei omnium : et quia propter hanc eorum infirmitatem in similitudinibus de Patre loquebatur, eo quod neque illi potuerunt integre scire ea quæ dicerentur, vel de quo diceret Patre, vel qualiter exstante, adhuc apertius indicatur. Dixit enim : *Hæc in parabolis locutus sum vobis; venit hora, quando non jam in parabolis loquar vobis, sed manifeste de Patre annuntiabo vobis* (Joan. xvi, 25). Quid autem erat quod de Patre non manifeste dixerat, nisi quia re vera divinam naturam Unigeniti nesciebant, ex quo possent discere Deum Patrem, qui ex certo ejus esset Pater, ut Deus Dei ex eo nati secundum essentiam? Cujus rei gratia per similitudines eis de Patre loquebatur : nunc quidem nomine tantum apud eos utens, ejus autem veram intelligentiam in posterum illis reservans edicere, quando eos gratia Spiritus sancti quæ super eos venit, instituens perceptibiles tantæ doctrinae perficeret. Propter hoc etiam ipse Dominus in eodem ipso sermone proximus passioni, ut infirmitatem eorum ostenderet, unde possent doctrinam perfectiorem assumere, dicebat : *Multa habeo vobis dicere* (Ibid. 12). Cujus ergo rei gratia modo non dicis? quia non potestis modo portare : non invidens, sed quia non sufficitis ad majorem rerum perceptionem, infirmius adhuc affecti, quam ut horum dogmatum integritatem possetis edoceri. Quando ergo poterunt, vel unde? Quando venerit ille Spiritus veritatis, inducet vos in omnem veritatem. Superveniet enim super vos Spiritus sancti gratia, ex qua cuncta dogmatum subtilitatem cognoscetis. Proinde si divinitatem Unigeniti docerentur et Patrem Deum utique docerentur utpote Dei Filii Patrem, ecquid perfectius ad dogmatum scientiam eis remaneret?

CAP. XXIII.

VERS. 15. — Multam (inquit) in eo diligentiam expromitis ut aliquem ex iis qui ab Israelitis alieni sunt, ad veram religionem adducatis, et efficiatis proselytum. At hujus ubi estis voti compotes, simul, inquam, aliquem mysteriis veræ religionis initiastis intinque admovistis, tum vero pestilentibus exemplis malorum operum vestrorum filium gehennæ ipsum facitis.

CAP. XXIV.

VERS. 29. — Græcorum sapientes qui futuram contententur mundi conflagrationem, quæ quidem hic de sole ac luna dicta sunt facile recipiunt. At

(1) « Post aliquanta sic iterum dicit. »

(2) Possini cat. p. 303.

ΚΕΦ ΚΓ'.

Στίχ. ιε'. — Πολλὴν (2) ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθε, φησὶν, ὥστε τινὰ τῶν ἀλλοτρίων τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὴν εὐσέθειαν ἀγαγεῖν καὶ ποιῆσαι προσήλυτον· ἐπειδὴν δὲ τοῦτον τέλειον ποιήσητε καὶ τῆς εὐσεβείας οἰκειότατον, τότε διὰ τῶν ὑμετέρων πράξεων υἱὸν γεέννης αὐτὸν ἐργάσεσθε.

ΚΕΦ ΚΔ'.

Στίχ. — κθ'. Οἱ τὴν (3) ἐκπύρωσιν εἰσάγοντες τοῦ κόσμου Ἑλλήνων σοφοί, τὰ μὲν περὶ ἡλίου καὶ σελήνης εἰρημένα δέχονται, οὐκέτι δὲ καὶ τὴν ἐξ οὐρανοῦ

(3) Possini cat. p. 322.

τῶν ἀστέρων πτώσιν ὁμολογοῦσιν, ὡς ἀγνοοῦντες τὴν Α τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ὅτι πάντα τῷ θελήματι αὐτοῦ ἰσχυροῦνται.

Στίχ. μθ'. μθ'. — Τὸ μὲν οὖν (1) λέγειν τὸν κακὸν δοῦλον, ὅτι *Χρονίζει ὁ κύριος*, τέθεικε σημαίων ὅτι οὐκ ἄλλως ἀμαρτάνουσιν, ἀλλ' ἢ τῷ μὴ παραῖναι τὸν κριτὴν, μθδ' ἕως (2) ἔσεσθαι κρίσιν ἐννοεῖν αὐτοῦ· τὸ δὲ, *τύπτειν τοὺς συνδούλους*, λέγει, τῷ μεγίστην γίνεσθαι τοῖς ἀρχομένοις βλάβην κατὰ ψυχὴν διὰ τῶν σφαλμάτων τῶν διδασκόντων.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Στίχ. κδ'. — Κατακρύπτει (3) τὸ τάλαντον ἀγνώμων ὢν καὶ ὀκνηρὸς, καὶ μὴδὲν ἐργασάμενος ὢν ὁ κύριος αὐτῷ ἐνετειλάτο· διὸ καὶ ἀρθήσεται καὶ δοθήσεται ἔχοντι καὶ ἐργαζομένῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Στίχ. κς'. — Οὐκ (4) εἶπε· Τοῦτό ἐστι τὸ σύμβολον τοῦ σώματός μου, καὶ τοῦτο τοῦ αἵματός μου, ἀλλὰ, *Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου καὶ τὸ αἷμά μου*, διδάσκων ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ὄραν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ διὰ τῆς γενομένης εὐχαριστίας εἰς σάρκα καὶ αἷμα μεταβάλλεσθαι.

(1) Possini cat. p. 330.

(2) Cat., μθ δὲ ἕως.

quæ de casu stellarum e cælo hic habentur admittente recusant, ignorantes videlicet Dei potentiam, cujus nutibus et voluntati cuncta obsequuntur.

VERS. 48, 49. — Quod inducitur sic secum dicens malus servus : *Tardat venire dominus...* eo significatur non alia fere de causa peccare homines quam quod præsentem judicem non videant, nec omnino unquam futurum iudicium reputent. Quod addit malum servum *verberare conservos*, ideo dicit quod maximum ac plagis quibusvis et verberibus par incommodum in animas redundet subditorum ex culpis erroribusque magistrorum.

CAP. XXV.

VERS. 24. — Occultat talentum ingratus et piger, nihilque operatus eorum quæ dominus ipsi præceperat. Ideo auferetur ab illo et dabitur habenti et negotianti.

CAP. XXVI.

VERS. 26. — Non dixit : Hoc est symbolum corporis mei, et hoc symbolum sanguinis mei, sed : *Hoc est corpus meum et sanguis meus*. Docet nos non attendere naturam rei subjectæ ac sensibus propositæ : ea enim per gratiarum actionem et verba super eam pronuntiata, in carnem et sanguinem mutata est.

(3) Possini cat. p. 338.

(4) Possini cat. p. 350.

THEODORI MOPSUESTENI

AD EVANGELIUM MARCI COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. θ'. — Ἐρωτᾷ (2) τοὺς Ἰουδαίους ὁ Σωτὴρ εἰ ἔξεστιν ἐν Σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι· οἱ δὲ σωπῶσιν, εἰδότες ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται.

C

CAP. III.

VERS. 4. — Judæos Salvator interrogat an liceat in Sabbato sanare et animam salvare aut perdere ; hi vero silent, expectantes donec omnino curetur infirmus.

CAP. IV.

VERS. 21. — Per modium (3) quidem malitia atque terrena prudentia, per lucernam vero virtus intelligenda est. Hæc itaque sub malitia collocari non potest. Lectulus autem pigritiæ symbolum est, quippe corpori quietem præbens. Virtus itaque in excelso custodienda, non per pigritiam occultanda est ; bonum enim neglectum perit.

Στίχ. κς'-κθ'. — Βουλῆματι ἡμετέρῳ (4) ἐπιτρέπων ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ τὴν ἐργασίαν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργαζόμενος φαίνεται, καὶ ἡμῶν ἀκούσιον ἔσται τὸ ἀγαθόν, καὶ μὴ κατὰ προαίρεσιν ἡμετέραν,

VERS. 26-29. — Hoc loco voluntati nostræ Salvator committit opus, ne ipse omnia fecisse videatur, nec virtus nostra sit involuntaria aut indeliberata, quare hoc subjungit : Terra enim terra

(1) Theodorum Marci Evangelium singulari commentario illustravisse nec veterum quisquam prodidit, nec probabile est. Sed cum Marcum prorsus negligere non posset, videtur rem ita instituisse, ut Marci ubi opus esset in reliquorum Evangeliorum commentariis rationem haberet, ex quibus pauca frægmenta, quæ supra posui, manarent. Cf. quæ

D exposui in comment.

(2) Catena Gr. Patrum in Ev. sec. Marc. collect. atque interpr. Petro Possino. Rom. 1675, f., p. 62.

(3) Catena Gr. Patrum in Lucam Latine ed. Balh. Corderius, Antv. 1628, f., p. 326.

(4) Possini cat. in Marc. p. 91.

sponte fructus profert, neque necessitate quadam A δὲ τούτο ἐπάγει· Ἀυτομάτῃ γὰρ ἡ γῆ καρποφορεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης τρόπῳ· καρποφορεῖ δὲ ἡ γῆ πρῶτον χόρτον νόμῳ φύσεως, εἶτα στάχυν· οὕτως δὲ παραδῶ δὲ καρπὸς καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμόν, ἐκτείνει τὸ δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συναῖη τὸν καρπὸν εἰς τὰς ἀποθήκας.

CAP. XIII.

VERS. 30. — Dicit alius verba *generationem pravam* tropico, non proprio sensu intelligenda, quasi doceret Christus se adstantibus et cernentibus impiis ac Christi interfectores gloriam suam caelestem revelaturum, ita ut adimpleatur illud: *Videbunt in quem transfixerunt* (Joan. xix, 37; Zach. xii, 10).

(1) Ex catena Cramerii. Oxon.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Στίχ. λ'. — Ἄλλος δὲ (1) φησι, γενεάν λέγειν αὐτὸν πορηθῆν τῷ τρόπῳ, καὶ οὐ τοῖς προσώποις, διδάσκων ὅτι παρόντων καὶ ὀρίωντων τῶν ἀσεβῶν κα' Χριστοκτόνων δελεῖται τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ, Ὅψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EVANGELIUM LUGÆ COMMENTARII FRAGMENTA (1).

CAP. II.

VERS. 31, 32. Apostolo dicente (Rom. iii, 29), Num Judæorum solum Deus, nonne etiam gentium? restipulatur Julianus: «Curnam inter Judæos misit propheticum munus, et Mosen, et unctiones, et prophetas, et legem, et portentia prodigiosa fabularum? Audis vero ipsos dicentes: *Panem angelorum manducavit homo* (Psal. lxxvii, 25). Denique et Jesum iis misit.» Successione verotemporum eadem hæc et omnibus missa sunt, qui licet tunc omnes haud acceperint, postea tamen acceperunt. Vehementer enim superiore tempore concutiebantur a prophetis, et portentis antea factis. Succubuerunt vero omnino, cum deos vestros victos tempore Christi viderent, fictionesque et fabulas, nihilque præterea, omnia ea esse, quæ de iis dicerentur invenirent. Cum enim immobiles essent propter idolorum fraudem quæ omnium aures obturabat, illisque (idolis) prout salvatoribus confisi, tenerentur; propter hoc Deus omnes eos inimicis omnibus tradidit commisceri,

(1) Lucam et Joannem Theodorus, Ebediesu teste, duobus tomis ad Eusebium enarravit.

(2) Commentarii Theodori in Lucam fragmenta sex Græca Frid. Muentner in libro: *Fragmenta Patrum Græcorum*. Fascic. I. Hafn. 1788, 8, p. 79 ss., primus edidit et illustravit eaque exscripsit Romæ in bibl. Corsin. ex apographo viri docti, quem Fogginum fuisse suspicatur. Sumpta sunt ex cod. palat. XX, catenam Patrum in Lucam continente. Primo præmissa sunt verba: Θ. Μ. ἐκ τῆς πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, alteri v. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν, ei denique quod ad Luc. xxi, 7 ss. spectat, v. Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλιανόν. His verbis nisus Muentner Theodorum librum contra Julianum scripsisse opinatus est, ex quo illa fragmenta petita essent. Ego vero Theodorum hæc ipsa in commentario in Lucam disputasse,

B

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. λα, λβ'. — Τοῦ Ἀποστόλου (2) εἰπόντος· Ἦν Ἰουδαίων (3) Θεὸς μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; ἀνεπερωτῆ Ἰουλιανὸς καὶ, Τοῦ χάριν, φησὶν, πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸ χρίσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοῶντων· Ἄριστον ἀγγέλιον ἔφαγεν ἄνθρωπος. Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐπεμψεν ἐκεῖνοις (4). Ἐν δευτέροις δὲ τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πᾶσιν, εἰδὲ μὴ παρεδέξαντο πάντες τότε, ἀλλ' ὕστερον παρεδέξαντο. Διεσαλεύθησαν γὰρ πρότερον ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν προλαβόντων τεραστίων, ὑπέπεσον δὲ παντελῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἠτηθέντας ὁμῶν θεασάμενοι τοὺς θεοὺς, καὶ πλάσματα καὶ μύθους ὄντας εὐρόντες τὰ λεγόμενα περὶ αὐτῶν, καὶ μηδὲν πλέον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀμεταθέτως εἶχον ἀπὸ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπάτης πᾶσιν ἀποφραττούσης τὰς ἀκοὰς, καὶ ὡς σωτήρσιν ἐκεῖνοις πειθόμενοι, διὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις συνεχώρησεν ὁ Θεὸς πάντας πᾶσιν ἀναμι-

in quo Juliani commenta pluribus refutasset, in comment. probabiliter docuisse mihi videor.

(3) Articulus ὁ ante Θεός errore videtur deesse.

(4) Hucusque Theodorus Julianum ea disserentem fecit, quæ jam refutare volebat: Deum Judæorum tantummodo curam gessisse. Nexus verborum Juliani, ut ex libro iii Cyrilli Alex. *adv. Jul.* (ed. Ez. Spanhem. Lips. 1696, p. 106) intelligitur, hic est: Docent Moses, Christus et Paulus, Deum ab initio Judæorum solum curam gessisse, est tamen in hac de Deo doctrina summa Pauli inconstantia: Δίκαιον οὖν ἐρεῖσθαι τὸν Παῦλον (scil. propter locum cit. Rom. iii, 29). Εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων μόνων ἦν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν, κ. τ. ε. Theodorus autem suam, quam adjecit, refutationem ita instituit, ut Juliani verba exciperet, h. r.: Recte. Contigerunt illa Judæis. Verum — .

χθῆναι, ἵνα τὸν ἑαυτῶν ἕκαστοι θεάσωνται θεὸν μήτε ἑαυτῷ μήτε ἑκείνοις βοηθῆσαι δυνάμενον, καὶ γνῶσιν, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς σωτηρίας ἐλπίς. Ὑψ' ἕνα ἄνδρα (4) τοσοῦτων γενομένων ἔθνῶν καὶ θεῶν τῶν ἀρξάντων ποτὲ, πάλαί μὲν ὑπὸ Μακεδόσι μόνους γεννημένων, ἐπ' αὐθις ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ζητούντων θεόν, ὥπερ ἀσφαλῶς καταπιστεύοσιαν ἑαυτοῦς, ἐν τούτοις (2) ὤφθη Χριστὸς καὶ δεομένοις ἐπεφάνη κατὰ καιρὸν, πρότερον μὲν οὐ κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατὰ ἄνδρα ἐκλεγόμενος (3) ἀπὸ τῶν ἔθνῶν, οὓς ἀνεύρισκε πειθομένους, νῦν δὲ κατὰ ἔθνη. Οὐ γὰρ βιάζεσθαι βούλεται τὸ ἐθέλειν ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἵν' ὥπερ θέλομεν μὴ ἐθέλωμεν τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεταποιεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν.

(4) Καὶ τίνας χάριν ποτὲ μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ τῷ ἔθνει τὰς καθολικωτέρας τῆς οἰκουμένης ἐξουσίας παρεδίδου ὁ Θεὸς, ὡς τοῖς κατὰ (5) καιρὸν κρατούσιν νόμοις καὶ ἡμᾶς πάντας τε χρῆσθαι (6) τοὺς ὑπηκόους; Καὶ δι' ἄλλας μὲν πολλὰς αἰτίας ταύτας συνεχῶρι τὰς μεταβολὰς γίνεσθαι καὶ διὰ τὸ χρῆσθαι Θεῷ, ἵνα ἔλθωσιν (7) ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸν ὄντως Θεόν.

CAP. III.

VERS. 22. — Hoc enim (8), quod : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit*, in baptisate adoptionem demonstrat secundum comparationem Judaicæ adoptionis, quia et ad illos dictum erat : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes* (Psal. LXXXII, 6); et : *Filios genui et exaltavi* (Isa. I, 2) : ejus adoptionis præcipuum, eo quod dixit, *dilectus, et in quo mihi complacuit*, ostendens. Propter hoc et vox Patris fiebat adoptionem confirmans, et Filii nominatione per adoptionem secundum gratiam eum qui vere Filius est, demonstrabat : cujus conjunctio ad veram et firmam adoptionem istum constituēbat : et Spiritus sanctus in specie columbæ descendens, permansit super eum, quatenus in conjunctione ad eum qui vere Filius est, ejus cooperationi intentus maneat, firmam adoptionis habens dignitatem : per omnia autem in quo primo adoptionis præformabatur baptisma, dico autem Domini Christi, ex Patre et Filio et Spiritu sancto hoc quod fiebat, complebatur.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. α'. — Οὐδὲν (9) καιρὸν, ἀσεβέστατε Ἰουλιανέ, εἰ καὶ γινώσκεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὁμολογεῖται Θεὸς καὶ πειράζεται ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος τῶν δαιμόνων μὴ ὁμολογούντος τὴν αὐτοῦ βασιλείαν. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ πρότερον μὲν ἀγωνίζεται

(1) Augustum dici recte observavit Muent.

(2) Ἐν τούτοις. Muent. : *per id tempus*. Malim, *inter hos*.

(3) Male scribas — ἄνδρας ἐκλεγόμενους — (Döderlein. *Theolog. Biblioth.* Lips. 1788, IV, 7, p. 492). Censor libri Muent. (*Göttinger gel. Anz.* 1788, p. 1246) recte innotuit, v. κατὰ ἔθνη et κατὰ ἄνδρα distributive sumenda esse (cf. Cord. cat. in psal. II, p. 641. Theod. οὐ καθ' ἕνα καὶ κατὰ μέρος ἀποθνησκόντων —). Enarra : *principio* (rerum Christianarum) *non singulos populos, sed viros, quos obsequentes reperiebat, de populis elegit, nunc vero* (de suo tempore loquitur Theodorus) *singulos populos*. Jam quæri poterat, cur non statim post Christi adventum populi facti essent Christiani. Hujus rei hanc Theodorus reddidit rationem, quod religionis Christianæ professio, nisi forte Deus humanam naturam commutasset, ab ipsis hominibus penderet.

(4) Hoc fragmentum cum præcedenti paucis fortasse verbis interjectis cohasit.

(5) Muent. τοῖς τόν.

A quo quisque suum videret deum, neque sibi, neque suis opitulari valentem, atque nullam omnino in iis esse salutis spem cognosceret. Redactis itaque sub potestatem unius viri tot populis atque diis hisce quondam imperantibus, a solis quidem olim Macedonibus, denique vero a Romanis subjectis, iisque Deum quærentibus, ut illi tute sese crederent committerentque : per id tempus visus est Christus, et opportune apparuit indigentibus. Primo quidem non singulos gentes, sed singulos homines, quos fideles invenit gentibuselegit : nunc vero singulas gentes. Deus enim non vult vim voluntati nostræ inferri, ut, quod volumus, non vulerimus. Hoc enim nihil aliud est, nisi mutare naturam nostram.

B Et quam ob causam alias quidem huic, alias vero illi populo universale in orbem terrarum tradidit dominium Deus, ita ut nos quoque omnes legibus hoc tempore imperantibus morē geramus? Aliasque multas ob causas hasce mutationes fieri, Denque uti concessit, ut necessitate coacti veniant ad quærendum verum Deum.

C

CAP. IV.

VERS. 1 sqq. — Non est novum quid, impie Juliane, Jesum, licet dæmones eum cognoscant, Deumque esse confiteantur, nihilo tamen secius a principe dæmonum, regnum ejus haud professotentari (*Luc. IV, 34, 41, al.*) : non enim eodem tem-

(6) Muent. πάντας χειρῆσθαι, h. e. — *ita ut legibus, quibus tum vis erat, etiam nos omnes, qui subjecti sumus, uteremur*. Sed præterquam quod perfecto offendaris, verba illa videntur Juliani esse.

(7) Muent. — καὶ διαχρῆσθαι Θεῷ ἔλθωσιν — . Fortasse locus valde mutilatus est. Sed Theodora sane sententia mea conjectura efficitur : — et ut Deo uterentur (ut dei, quem quisque coleret, infirmitatem experirentur) quo necessitate coacti venirent ad quærendum verum Deum. Theodori disputatio hæc est : Deus modo apud hunc, modo apud illum populum summum imperium esse ideo maxime voluit, ut gentes publicæ calamitate pressæ ad suum, quem putarent deum se converterent, quo ejus infirmitatem experti ad verum ducerentur. Hoc vero tum demum recte fieri poterat, cum summum imperium non apud unum eundemque populum esset, sed ab hoc ad illum transferretur.

(8) Act. C. C. II, IV, 18, Vigil. const. 49, *Fjusdem Th. M. de commento sec. Lucam Evangelii*.

(9) In hoc fragmento plura refelluntur quæ contra historiam tentationis Christi Julianus protulit.

pore, sed prius, et inscius quidem cum eo dimicavit; A deinde vero victus, imperium ejus agnoscit atque constititur hisce verbis: Noscimus te, quis sis; tu es Sanctus Israelis (Luc. iv, 34; Marc. i, 34). Haud enim ante baptismum hæc profitetur, sed postquam et baptizatus et tentatus esset Jesus, redieritque ex deserto, victor diaboli secundum carnem, secundum quam et tentaverat eum. Is enim Deum Verbum, essentia sua omnibus ignotum, haud cognoscens, eum modo tentavit secundum carnem, quæ et revera famem tentationemque passa est. Sed Moses, inquit, postquam quadraginta dies jejunaverat, legem accepit; Eliæ vero, post idem tempus jejunio peractum, divinæ contigerunt revelationes: Jesus autem, quid post idem jejunium accepit? Haud æqualis obtinet ratio inter utrumque, legem accipere, divinarumque dignum censi revelationum, atque Evangelium accipere et regnum cælorum prædicare. Tanta enim inter utrumque differentia, quanta cælum inter est ac terram, immortale et mortale, æternum et temporarium. Illud vero, *omni verbo Dei* (Luc. iv, 4), non doctrinæ causa dicit, sed propter comparationem cibi. Ad ineptam enim illius provocationem, *Jube ut lapides isti panes fiant* (Matth. iv, 3), quasi Jesum ubique pane nutrirī oporteret, eorum memor quæ in deserto facta essent, commonuit eum, dicens: *Non opus habet Deus panibus*. Et enim Deus absque pane Israelē nutrivit in deserto, et nutrire eum potest prout vult Verbum, divinam (*verbo*) indicans creatricem voluntatem. Mosi quidem et Eliæ, ad minora alia properantibus, haud permissum est tentari a diabolo: Redemptori vero, cui dissolutio mortis priorisque sententiæ curæ erat, necessario id permitti debuit. Valde enim diabolus homines contra divinas leges in iis, quæ in potestate nostra posita sunt, deflectere atque decipere cupit. Illud vero, ut lex ederetur, suscippereturque cum non in Mosis sed in Dei esset potestate, diabolus impedire haud potuit. Concessum tamen illi est, in illis nos decipere, quæ facere atque omittere in nostro posita sunt arbitrio. Ita quoque Adamum decepit: gustatio enim arboris, licet non in potestate nostra posita sit, spontanea tamen est. Cum igitur D ipsum Jesum, qui absque peccato esset, peccatorum causa curis atque innocentia sua pati, sententiamque mortis auferre oporteret, non tamen

ἀγνοῶν, ἠττηθεὶς δὲ ὑπερον γνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ λέγων. Ὁρίσμεν σε τίς εἶ: σὺ εἶ ὁ Ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ταῦτα ὁμολογεῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ πειρασθῆναι καὶ κατελθεῖν ἐκ τῆς ἐρήμου νικήσαντα τὸν διάβολον κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν καὶ ἐπιείραζεν αὐτόν. Οὐ γὰρ εἰδὼς τὸν Θεὸν Λόγον ἐπιείρασεν ἀν- πᾶσιν γὰρ κατ' οὐσίαν ὁ Θεός ἐστιν ἀγνωστος, ἀλλὰ κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν ἀληθῶς καὶ ἐπειράσατο καὶ ἐπειράσθη. Ἀλλὰ Μωσῆς, φησὶν, ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστεύσας, ἔλαθε τὸν νόμον. Ἡλιὰς δὲ τοσαύ- τας νηστεύσας, θείων αὐτοφωτῶν ἔτυχεν. Ἰησοῦς δὲ τί μετὰ τοσαύτην (1) νηστείαν ἔλαθεν (2); Οὐκ ἴσον τῷ λαβεῖν νόμον καὶ θεοπλάσις ἀξιώθηται τὸ λαβεῖν Εὐαγ- γέλιον καὶ κηρύξαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν: το- οὔτων δὲ διάφορον, ὅσον οὐρανὸς διαφέρει τῆς γῆς, καὶ τὸ ἀθάνατον τοῦ θνητοῦ, καὶ τὸ αἰδίων τοῦ προσκαι- ρου. Τὸ δὲ, *Ἐπι παντὶ ῥήματι Θεοῦ*, οὐ περὶ διδασκα- λίας λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς. Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου πρόκλησιν ἄποπον οὐσαν, τὸ, *Ἐλπὲ ἴνα οἱ λίθοι ἄρτοι γίνωνται* (3), ὡς παντὶ τόπῳ ὑπὸ ἄρτου διατραφῆναι ὀφείλοντος, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γενόμενα ὑπομιμνήσκων αὐτὸν ἔλεγεν, ὡς *Ὁὐ χρεία* (4) *ἄρτων τῷ Θεῷ*. Καὶ ἀνευ γὰρ ἄρτων Θεὸς ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε τὸν Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸν διατρέψαι δύναται, καθὼς ἀν βούληται, ῥήμα λέγων τὴν ποιητικὴν βού- λησιν τοῦ Θεοῦ. (5) Μωσῆς δὲ καὶ Ἡλιὰς νηστεύ- σαντες οὐ συνεχωρήθησαν πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ δια- βόλου πρὸς ἕτερα σπεύδοντες μικρότερα: ὁ δὲ Σωτὴρ ἀναγκαίως συνεχωρήθη, πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ θανάτου πολιτευόμενος καὶ λύσιν τῆς προτέρας ἀπο- φάσεως. Πρὸς γὰρ τὰς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ σπεύδει καὶ ὁ διάβολος ἐκτρέπει καὶ ἀπατᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἐν οἷς ἀν ἔνεστι τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ ἀναχθῆναι (6) καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ διάβολος ἀνελεῖν οὐκ ἠδύνατο. Τοῦτο γὰρ ἦν ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Μωσεί. Ἄ δὲ ἐστιν ἐφ' ἡμῖν ποιῆσαι καὶ μὴ ποιῆσαι, ἐν τοῦ- τοις καὶ ἀπατᾷ συγχωρεῖται, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ ἐποίησε. Τὸ γὰρ ἀψασθαι (7) τοῦ ξύλου καὶ μὴ, τοῦ ἐφ' ἡμῖν καὶ αὐθαίρετον. Ἐπεὶ οὖν διὰ πολιτείας καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου ἔδει καταλύσαι τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν πάσχοντα ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν αὐτὸν ἀναμάρτητον ὄντα, οὐκ ἐδείκνυτο δὲ ἀναμάρ- τητος ὁ μήπω κατὰ πάντα πολιτευσάμενος καὶ ἐν πᾶσιν ἀγωνισάμενος πρὸς τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης συγχωρεῖται πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβό- λου, ὡς βούλεται αὐτὸς ὁ διάβολος, ἵνα καθαρῶς ἀνα- μάρτητος ὀφθῆ, οὐ τῷ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τῷ φυ-

(1) V. Theod. ad Matth. iv, 2.

(2) V. Ἀλλὰ Μωσ. — ἔλαθεν, Juliani sunt, non etiam, ut male Muent., sequentia — προσκαί- ρου. Τὸ δὲ. — λέγει. Hæc propter falsam, Juliani credo, v. ἐπὶ π. β. τ. θ. interpretationem addidit. Πορισμὸν τ. τρ. de comparatione cibi.

(3) Γίνωνται.

(4) Μωσεί. Πρὸ γὰρ τὴν — ἄρτου δια- τραφῆναι ὀφείλοντος τὰ — γενομένα, ὑπομιμνήσκων αὐτοῦ. — χρεία — ante provocationem — quasi necesse omnino esset, ut omnia quæ in deserto facta essent, a pane dissolvi deberent, commonuit eum dicens — ἰ. Ὁφείλοντος recte jam scripsit

v. d. in Döderlein. Theol. Bibl. l. 1, pag. 495. Verte: *Ad ineptiam enim illius provocationem — quasi Jesum ubique pane nutrirī oporteret.*

(5) Jam ad aliam rem transit ac docet, cur Ser- vator tentandus fuisset, neque vero Moses et Elias. Manifestum est, eum hic quoque contra Julianum disputare.

(6) Muent., ἀνεχθῆναι? ἀναχθῆναι, duci sc. in *montem Sinai*.

(7) Muent. Το γὰρ ἀψασθαι — atque in his nescio quam subtilem distinctionem deprehendisse sibi visus est. Paulo post τοῦ ἐφ' ἡμῖν bene habet. Τοῦ est genit. partitivus.

λάξασθαι πειρασθείς. Τί δὲ θαυμάζεις, (1) ὅτι μὴ ἄνθρωπος ὄντος ὕψηλου ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὕψηλόν λιαν; Ἐν στείγῃ γὰρ χροῦ λέγει (2), σαφῶς δεικνύς φαντασίαν ὄρους τὸν διάβολον πεποιχηέναι καὶ οἰκουμένην βασιλευμένην πρὸς ἄνθρωπον ὄραν οὕτω δυνάμενον (3). Οὐ γὰρ καθὼς Θεὸς ἦν ἢ ἐπειράζεν ὁ διάβολος; ἢ ἐπειράζετο· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν πειρασθῆναι, ἀλλὰ ἀπατηῆσθαι (4) μᾶλλον. Ἀλλὰ πῶς, φησὶν, εἰς τὸ περὺγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν Κύριον ἀνήγαγεν ὁ διάβολος ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ; Διότι οὐκ ἐπ' ἀπολείπει τῆς ἐρήμου εἰς τὸ περὺγιον ἀνήγαγο, ἔθεν τῷ ἐν ὀλίγῳ ἀπολειφθῆναι, καὶ οὐκ ἐν πολλῷ, καὶ ὡς ἐκεῖσε πάλιν ἐπανελυσόμενος. Οὐ λέγεται γὰρ ἐξεληλυθῆναι ἐκ τῆς ἐρήμου (5). Ὡσπερ γὰρ τις ἐν πόλει ἢ οἰκίᾳ γενόμενος, ὅσας ἂν ἡμέρας ἢ μῆνας ἢ ἐνιαυτούς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ τῇ πόλει ἦ (6), ἐκεῖσε λέγεται ποιῆσαι, καὶ ἔξω ποτὲ γένηται οὐκ ἐπ' ἀπολείπει τελεῖα τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἐρημον· πειρασθῆναι, καὶ ἔξω τῆς ἐρήμου πειραζόμενος ἐγένετο οὐκ ἐπ' ἀπολείπει τῆς ἐρήμου, εἰκότως ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται εἶναι, καὶ (7) τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐποίησε μὴ ἐξεληλυθὼς τῆς ἐρήμου. Τὸ δὲ, *Ὁὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου*, οὐ λέγει, ὅτι Ἐμε, εἰ καὶ Θεὸς ἦν· οὐ γὰρ ὡς Θεὸν ἐπειράζεν (8) ὁ διάβολος, οὐδὲ ὡς Θεὸς πειραζόμενος ἀπεκρίνατο· ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς πειραζόμενος (9), τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπεκρίνατο, τὸ μὴ ἐκπειράσαι τὸν Θεόν. Ὁ γὰρ ἐκπειράζων τὸν Θεὸν φαίνεται μὴ πιστεύειν αὐτῷ, ἀλλὰ τυχόν ζητῶν πιστεῦσαι. Διήλεγξεν οὖν αὐτοῦ τὴν κακίαν κύκλιμ καὶ ἐκ περιόδου, εἰς τὸ ἀπιστῆσαι αὐτὸν τῷ Θεῷ προσάγοντος διὰ τοῦ δοκεῖν πάνυ πιστεύειν αὐτῷ. Κάκειον δὲ λακτέον, ὅτι ἀπὸ τῆς πειραζομένης ἀνθρωπότητος ἔλεγε τὸ, *Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνον* (10) *λατρεύσεις, οὐκ ἐξαιρῶν τῆς προσκυνήσεως τοῦ Πατρὸς τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.*

(1) Theodorus ita disputat: Moses et Elias non sunt post jejunium tentati, quia minora perficere debebant, contra Servator, cui prior illa mortis sententia abolenda esset. Quippe in iis tantum Satanas homines ad prava incitare potest, quæ in hominum potestate posita sunt. Sic Adamum decipit, at cum legislatio non in Mosis, sed in Dei potestate esset, Mosen non potuit. Jam cum prior illa mortis sententia nonnisi ab ἀναμαρτήτῳ aboleri posset, nec vero ille, qui nondum in omnibus contra peccatum pugnasset, ἀναμαρτήτος evasisset, Jesus a diabolo necessario tentandus erat, ut eo, quod tentationi non succubisset, vere ἀναμαρτήτος existeret.

(2) Muent., λέγει πεποιηθέναι.

(3) H. e. — manifesto indicans, diabolum visum montis et orbem terrarum (visum orbis terrarum), qui ab se (Satana) regetur (qui sibi pareret, cf. Luc. iv, 6) effecisse homini, videre ita valenti.

(4) Malis pro ἀπατηῆσθαι scribi ἀπατηθῆναι h. s. hoc enim (si diabolus Jesu Deo visum montis ostendisset) non fuisset, tentari, imo decipi: Sed ἀπατηῆσθαι bene habet, si v. τοῦτο γὰρ, x. τ. λ. ad statim prægressa refers: diabolus Jesu visum montis ostendit, (feri hoc potuit) neque enim Deus tentatus est. Nam hoc (Deum tentari) non tentari fuisset, sed decipere (si Deus tentatus esset, non tentatus fuisset, sed ipse decepisset). Itaque v. οὐ

expers peccati monstrabatur, qui nondum ubique versatus esset et in omnibus cum peccato dimicaverit: propterea necessario opus erat, eum a diabolo ad arbitrium ipsius tentari, ut manifeste peccati expers esse videretur; non quidem quod non tentatus esset, sed quod in tentatione sese probaverit. Quid vero miraris dici eum a diabolo ductum fuisse in montem excelsum (Luc. iv, 5), cum in deserto mons haud sit excelsus? In momento enim temporis factum id esse dicit, bene indicans, visionem montis a diabolo procreatam fuisse, eumque in modum orbem terrarum, cui imperaturus esset, secundum humanam naturam a Jesu videri potuisse. Secundum divinam enim naturam neque tentatus est, neque eum tentavit diabolus: hoc enim potius erat deceptio, quam tentatio. Sed quomodo, pergit Julianus, Dominum, cum in deserto esset, diabolus duxit in pinnaculum templi? Quare non, cum a deserto, quod brevi præterea temporis spatio relicturus erat, discederet, in pinnaculum ducebatur, cum jam in illud iterum redire oporteret? At non de Jesu narratur eum rediisse ex eremo. Quemadmodum enim de homine, qui dies, menses, vel annos in urbe vel domo quadam commoratus est, etiamsi aliquando discesserit, totum tamen commorationis tempus haud ante integram urbis vel domus derelictionem computatur: ita quoque Christus, qui in desertum, ut ibi tentaretur, subductus, licet extra id, non tamen postquam ex eo egressus esset, tentatus fuerit, merito in deserto fuisse dicitur adeoque quadraginta dies ex eo haud egressus transiit. Verbis vero: *Non tentabis Dominum Deum tuum* (Luc. iv, 12), licet Deus esset, haud ait, *non tentabis me*: diabolus enim eum non sicut Deum tentavit; neque ut Deus, sed ut homo, qui revera tentabatur, verba humana respondit: *Non tentabis Deum*. Qui enim Deum tentat, is

γὰρ, x. τ. ε. munium prægressa, et hæc ipsa v. τοῦτο γὰρ x. τ. λ. muniantur.

(5) Muent. ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Cum multa v. d. tum hoc peccavit, quod etiam v. διότι — ἐπανελυσόμενος Juliano tribuit, interrogationem iis contineri opinatus. Αἰγύπτου errore natum esse contextus satis docet, ut sileam illa ratione Theodori argumentationem errore niti, qui haud dubie ab eo alienus erat. Pro Atq. scribendum esse ἐρήμου jam dudum viderunt censores illi Muenteri, Lipsiensis (Doederl. l. i. p. 494.) et Goetting. (Goetting. gel. Anz. l. i. p. 1246.)

(6) V. ἢ conjectura restituit.

(7) Καὶ apud Muent. deest. Fortasse pro ἐποίησε scribendum ποιῆσαι.

(8) Fort. scrib. Θεὸν αὐτὸν ἐπειράσεν.

(9) Severus Antioch. adv. Julianum Halicarn. (Spicileg. Rom. X, p. 195): «Cyrillus Theodorum (sed fortasse scrib. Diodorum) castigat, qui dixerat sanctitatis virtutisque in Christo defectum, quo tempore ab inimico tentatus fuit, a superveniente in eum sub columbæ specie Spiritu sancto fuisse suppletum.» Hæc si Theodori fuisset sententia, cum iis quæ supra disputat conciliari ægre posset.

(10) Ita Muent., sed non dubito, quin Theodorus μόνῳ scripserit.

Deo haud quidem credere, sed fidem fortasse quærare videtur. Jesus igitur malitiam diaboli refellit, qui per simulatam in Deum fiduciam circulo atque ambagibus ad diffidendum inducere eum voluit. Et hoc quidem dicendum, quoniam dictum est de humana natura tentata: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Luc. iv, 8); neulquam tamen ab adoratione Patris sejuncto Verbo divino atque Spiritu sancto.

CAP. XXI.

VERS. 7. — Talia sæpius facta sunt atque fiunt. Et quomodo sunt hæc consummationis signa? Ast licet non in omnibus, neque omnia simul, facta sint, nunc tamen omnia hæc, partim neque ubique facta, omnibus in locis evenient, ut omnibus conspicuum tunc sit, mundum hisce ex causis quemadmodum infirmum interitum esse, cui, cum omnia signa mortalia in hoc unum concurrant, nulla amplius superest spes, licet sæpius quodam horum ægrotaverit, mortemque evaserit, cum unum id ad mortem hominis efficiendam haud suffecerit. Quando igitur, inquit, omnia hæc simul evenient, famæ atque pestis, insurrectiones populorum adversus populos, et regnorum adversus regna, atque reliqua omnia, quæ dixi, terribilia et omnia simul omnino commovebuntur; tunc vicinum adventum ejus indicari ait (Luc. xxi, 11, 12).

CAP. XXII.

VERS. 39 sqq. — Et talia quoque, inquit, Jesus orat; nam miser homo calamitatem sustinere haud potens orat, atque, licet Deus sit, ab angelo corroboratur. Quis vero tibi, Luca, renuntiavit de angelo, quomodo successerit id, cum discipuli, qui tunc in vicinia orantes essent, videre haud valent? dormiebant enim. Quamobrem eos, ab oratione veniens, præ mœstitia dormientes reperit dixitque: *Quid dormitis? Surgite et orate* (Luc. xxi, 46), etc.; et inferius (vers. 47): *Adhuc eo hæc loquente, ecce turba magna et Judas*. Propter id quoque Joannes, qui nihil viderat, nihil scripsit. Hæc Julianus. Haud est fortitudinis atque sapientiæ documentum, non expavescere terribilia, sed, cum talia bene cognita sint, prudenter ea aliquando sustinere. Nihil enim hominibus morte terribilius, licet eam ob beneficia collata patiaris. Cum igitur Christus secundum carnem assumptam verus homo natura constitutus esset, necesse quoque erat ut

(1) In hoc fragmento refellitur Julianus, qui signa illa συντελειας, Luc. xxi, 7 sqq. memorata, nulla esse contenderat.

(2) Hæc Juliani sunt, quæ Theodorus jam diluit.

(3) Fort. ἰ. γενόμενα.

(4) Muent. διαφευγόντος. F. I. διαφεύγοντος.

(5) Muent. ἐπὶ βασιλείας.

(6) Fragmentum hoc anepigraphum Muenther in schedis bibl. Corsin. invenit, quod Theodori esse et qui schedas illas scripsit et Muenther recte judicavit. Videtur enim ex eodem illo cod. catenam in Lucam exhibente desumptum, certe pertinet ad Luc. xxi, 39-47, et quæ propter hunc locum Julianus contra Jesum protulerat refelluntur. Jam cum Theodorus in commentario in Lucam Julianum sæpius refutaverit (v. inf.), externa quæ dicuntur argumenta ad Theodorum nos ducunt. Hoc magis etiam de internis valet. Oratio, refellendi ratio, denique doctrina manifesto Theodori indolem referunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Στίχ. ζ'. — (1) Τοιαῦτα πολλάκις ἐγένετο καὶ γίνεται· καὶ πῶς ταῦτα συντελείας σημεῖα; 'Ἄλλ' εἰ καὶ (2) γέγονε τοιαῦτα, οὐκ ἐπὶ πάντων, οὐδὲ πάντα ὁμοῦ· νῦν δὲ ταῦτα πάντα κατὰ μέρος καὶ οὐκ ἐπὶ πᾶσι γινόμενα (3) γενήσεται πανταχοῦ τότε, ὥστε πᾶσιν εἶναι καταφανές ἐκ τούτων τὸν κόσμον λυθῆσεσθαι ὡσπερ ἄρῳστον ἐν ἀπογῶσει γενόμενον, πάντων ὁμοῦ τῶν φθειρόντων αὐτὸν σημείων συμπεσοῦντων εἰς ταῦτα, καίπερ πολλάκις νοσήσαντος ἐκ τινος τούτων καὶ διαφυγόντος (4) τὸν θάνατον διὰ τὸ μὴ ἰκανὸν γενέσθαι τὸ ἐν διαφθεῖραι τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν οὖν, φησὶ, πάντα ὁμοῦ ταῦτα γένηται, λοιμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ ἐπαναστάσεις ἐθνῶν ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐπὶ βασιλείαν (5) καὶ τὰ ἄλλα ἃ εἶπε φόβητρα, καὶ πάντα ὁμοῦ κατὰ πάντων κινήσῃ, τότε σημαίνειν, φησὶ, ἐγγὺς οὖσαν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Στίχ. λθ'. — 'Ἄλλὰ καὶ (6) τοιαῦτα προσεύχεται, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, οἷα ἄθλιος ἄνθρωπος συμφορὰν φέρειν εὐκόλως οὐ δυνάμενος, καὶ ὑπ' ἀγγέλου θεοῦ ὧν ἐνισχύεται. Τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι, Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἀγγέλου ὅπου, εἰ καὶ γέγονε τοῦτο; οὐδὲ οἱ τότε παρόντες (7) εὐχομένην ἰδεῖν οἶοι τε ἦσαν· ἐκοιμῶντο γάρ. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς προσευχῆς ἐλθὼν εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης καὶ εἶπε· *Τί καθεύθετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε*, καὶ τὰ ἐξῆς, εἶτα· *Καὶ ἐπὶ αὐτοῦ* (8) τοῦτο λαλοῦντος, ἰδοὺ ὄχλος πολλὸς καὶ Ἰουδαῖς. Διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης, οὐδὲ γὰρ εἶδε. Ταῦτα Ἰουλιανός. Οὐκ ἀνδρείας ἐστὶ τε καὶ σοφίας τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ φοβερά, ἀλλὰ τὸ καὶ τοιαῦτα εἰδὸτα (9), ὅμως σὺν λόγῳ ποτὲ καταδέχεσθαι. Θανάτου γὰρ ἀνθρώπου οὐδὲν φοβερώτερον, κἂν ὑπὲρ τοῦ εὐεργετήσαι τινὰς ἦ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὴν ληφθεῖσαν ἀνθρώπου ἀληθῶς κατὰ φύσιν ἦν, εἰ καὶ τοῦ (10) Πατρὸς καταγόμενος λογισμῷ καὶ κρίσει πολιτευόμενος (7), ἀλλ'

(7) Muent. male interpunxit nec locum intellexit. Verte: *Quis vero tibi, Luca, de angelo nuntiavit, ubi etiam fuerit* (erat autem in monte Olivarum. Cf. Luc. xxi, 39, 40) *etiamsi illud factum est* (etiamsi quod narras verum est)? *Quid vero si scribas ἀγγέλου ὁπόθεν καὶ γέγονε*; (unde etiam venerit?) τοῦτο —. Hac ratione respexit Julianus v. Lucæ ἀγγ. ἀπ' οὐρανοῦ eumque ridet, qui tam accurate narret, quod ne tum præsentibus quidem videre potuissent. Hinc intelligas, cur τοῦτο scriptum sit, neque vero τούτων.

(8) Αὐτοῦ non legitur apud Muenther. Τοῦτο autem verbis citatis scriptor perspicuitatis causa de suis adjecit.

(9) Muent. εἰδοτι.

(10) Muent. ην, ἐη του.

(11) Cf. Theod. ap. Leont. (Mai. *Script. vet. nova coll.*, VI, p. 303 sq.).

οὐκ ἐν σχήματι καὶ δοκῆσει πολιτεύεσθαι δοκῶν, δε-
λιζῶ τὸν θάνατον κατὰ φύσιν ἀνθρώπων καὶ εὐχεται
καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ ἀγγέλου (1). Τῆς μὲν ψυχῆς αὐ-
τοῦ προθυμουμένης λογισμῶ ἀιρεῖσθαι ὑπὲρ πάντων
τὸν θάνατον, τοῦ δὲ σώματος διαπίπτοντος τῇ δειλίᾳ,
ἀληθῶς οὖν ἀνδρείαν ψυχῆν ἦν θεάσασθαι ἐν ἀσθενείᾳ
σώματος λογισμῶ μόνῳ πρὸς τὴν φύσιν μαχομένην
καὶ κρατοῦσαν (2). Μὴ οὖν σύγγει τὰ λεγόμενα ὑφ'
ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ Θεὸν λέγομεν τὸν Χριστὸν κατὰ
τὴν αἰδίον καὶ ἀναρχον ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φύσιν,
οὐχὶ καὶ ἀνθρώπων ἀληθῶς ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κατὰ
τὴν πρόσκαιρον καὶ μετὰ πολλὰς γενεὰς γενομένην ἐξ
ἀνθρώπων διαδοχὴν (3); Οὐ γὰρ τῷ μεταβληθῆναι
λέγομεν γενέσθαι τὸν Θεὸν Λόγον σάρκα, ἀλλὰ τῷ
ἀναλαβεῖν σάρκα (4). Μαθεῖν δὲ τὸν Λουκᾶν περὶ τοῦ
ἀγγέλου πολλαχόθεν ἦν δυνατόν· πρῶτον μὲν παρὰ
Πέτρου καὶ τῶν Ζεβεδαιοῦν εὐχομένων παρόντων
τῷ Ἰησοῦ, ἔπειτα καὶ παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστα-
σιν τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συναυλιζομένου.
Οὐκ ἔγραψε δὲ τοῦτο Ἰωάννης εἰδῶς, ἐπεὶ καὶ ἄλλα
μυρία εἰδῶς οὐκ ἔγραψε, τέχα καὶ διότι οὗτος ἔφη
γράφας (5). Πῶς δὲ ἐκείνου οὐ καθορᾶς, ὡς οὐχ ἅμα
τῷ εὐχέσθαι τὸν Ἰησοῦν καθυδόντες οἱ μαθηταὶ πα-
ραδέδονται, ἵνα μηδὲ θεάσωνται τὸν ἀγγελον, εἴγε
ἐνεδίδοτο πρὸς τὸ θεάσασθαι; οὐδὲ γὰρ πόρρω θεᾶς
καὶ ἀκοῆς ἦσαν, παρατεινομένης δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ
συνέβαινε τοῖς μαθηταῖς τὸ βαρεῖσθαι τε καὶ καθυ-
δεῖν. Ἄλλως τε καὶ (6) τρίτον προσευξαμένου καὶ
διυπνιζομένου εἰς τὸ προσεύχεσθαι ὄραν γε (7) τὸν
ἀγγελον συνέβαινε ἐν νυκτὶ πανσελήνῃ (8), καὶ ἀνευ
τοῦ φωτός (9) τοῦ ἐν νυκτὶ πολλῷ περιαστραπτομέ-
νου φωτὶ (10), ἣ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ παραδηλώσαν-
τος αὐτοῖς τότε τὰ παρακολουθήσαντα αὐτῷ προσευ-
χομένων, ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς εἰς προσευχὴν διανα-
στήσῃ.

43). Et absque luce hæc, multum in nocte splendorem reddente, vel ab ipso Jesu, quo melius ad orationem incitarentur, de illis, quæ inter orandum ei evenissent, edoceri potuerunt.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Στίχ. η'. Ἰησοῦς δὲ (11) ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδη
οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον, καίτερον ἐκείνου ἐπιθυμοῦντος
ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαι τι λέγοντος, ἐπειδὴ ἦβει ὡς οὐκ εὐερ-
γετηθήσεται. Τὰ γὰρ σημεῖα οὐκ ἀπλῶς ἐποίησε (12),
οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἵνα αὐτὸς θαυμάζῃται, ἀλλ' ἵνα
ἐκείνοι πιστεύσαντες σωθῶσιν. Δῆλος γὰρ ἦν οὐκ ἐπὶ

(1) Cf. Leont. (Galland. *Bibl. Patr.*, xii, p. 688): *Timuit mortem tanquam hanc anixe fugiens, quam nunquam sponte sustinere voluisset, nisi tuam longam ei prolixam admonitionem nactus esset, quam a te fictam angelo attribuit.*

(2) Statuit Theodorus, Jesum *sensim ac paulatim et meritis suis eum factum esse, qui fuisset.* (Cf. v. c. Act. C. Const. ii, 1v, 32, 39.)

(3) Facili conjectura scribere possis: *Τί γάρ; ἐπειδὴ— διαδοχὴν;* sed cave ne quæ Theodorus negligenter scripsit corrigas. Ita recte, credo, coniecit censor ille Lips. l. l. p. 495. Muent. μετακληθῆναι.

(4) Theod. ap. Leont. (Mai. l. l. p. 310, Bandin. *Catal. cdd. msscr. bibl. Med.-Laur.*, l. p. 170): *Ἡμεῖς εἰληφέναι ἀνθρώπων τὸν Θεὸν Λόγον καὶ σφόδρα φάμεν, γεγενῆσθαι δὲ ἀνθρώπων, καθ' ὁμᾶς (Apollinaristas) οὐκ ἂν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.*

A Patris consilio duceretur atque iudicio ejus obedientiam præstaret. Sed cum non in figura tantum atque pro forma obedire vellet, mortem quoque secundum humanam naturam timuit, oravitque, et ab angelo corroboratus est. Anima enim ejus consilio, mortis in salutem omnium eligendæ, inbærente, corpore autem præ timore evanescente, fortem sane animam, in infirmitate corporis solo suo consilio cum natura dimicantem, victricemque videre erat. Ne igitur verba nostra confundas: cum enim Christum dicamus Deum secundum æternam atque increatam ejus ex Deo Patre naturam, nonne etiam eum hominem verum confitemur, secundum successionem ejus ex hominibus temporariam, atque post multas generationes factam? Non enim mutatione, sed susceptione carnis, Deum Verbum carnem esse factum dicimus. Multis autem ex locis Lucas de angelo discere potuit: primo quidem a Petro et a filiis Zebedæi, qui cum Jesu oraret præsentibus essent (*Matth.* xxvi, 37; *Marc.* xiv, 33); dein quoque a Jesu ipso, post resurrectionem quadraginta per dies cum illis comorato. Joannes vero, hoc licet probe noverit, haud scripsit, cum et alia plurima, licet sciens, omiserit (*Act.* i, 3, 4), facile et in hoc quoque a Luca jam præventus. Quomodo vero non animadvertis, quod haud omnes discipuli, simul ac Jesu oraret, somno dediti essent, ut angelum, si modo videndum sese præbuerit, non viderent? Non enim procul erant a visu atque auditu: prorogata autem ab illo oratione, evenit discipulis ut somno gravarentur et dormirent. Præcipue vero in nocte plenilunio illustrata videre potuerunt angelum, cum tertia jam vice oraret, illique ipsi expergefacti essent ad orandum (*Matth.* xxvi, 43). Et absque luce hæc, multum in nocte splendorem reddente, vel ab ipso Jesu, quo melius ad orationem incitarentur, de illis, quæ inter orandum ei evenissent, edoceri potuerunt.

CAP. XXIII.

VERS. 8. — Jesus vero, coram Herode ductus, nullum fecit miraculum, licet ille valde cuperet miraculum videre, vel sermones ejus audire: probe sciens, Herodem a se non beneficio ornatum iri. Non enim frustra vel ostentationis causa miracula fecit, ut Herodes eum admiraretur: sed ut

(5) Probat Theodorus antiquæ Ecclesiæ sententiam qua Joannes, reliquis Evangeliiis probatis, suum supplementi causa scripsit, eamque latius exposuit in Proœm. in Joann. infra.

(6) Muent. *ὄρα καὶ — Errat Theodorus; v. Matth.* xxvi, 41 sq.

(7) Muent. *ὄραν δε.*

(8) Pascha Judæorum (d. xiv m. Nisan) semper in tempus plenilunii incidere constat.

(9) Muent.: *ἀνευ δε φωτός.*

(10) Intellige, ut verissime monuit censor commentat. meæ in l. ab Rheinwaldio edito *Allg. Reportorium für die theol. Literatur*, T. xxv, fasc. 4, 1839, illud lumen, quo angeli circumdati esse putabantur.

(11) Muent. l. c. p. 145 s. Præmissum legitur Θεοδορου.

(12) Cf. Theod. ad Joan. xi, 34.

illi credentes, salvarentur. Manifeste vero Herodes A hanc ob causam nullum quæsitum miraculum, sed illi iratus indignatione dignum aliquid videre expectavit. Non enim tanquam insontem, licet ut impotentem eum sperneret, Jesum dimisit, sed militari eum veste induens, misit ad Pilatum, quocum, remota suspicione, reconciliatus erat, cum hoste atque inimico potitus, eum velut hostem impotentem contemneret.

τούτω ζητῶν τι θαῦμα, ἀλλ' ὡς μεμηνῶς κατ' αὐτοῦ καὶ ἀξιὸν ὀργῆς τι θεάσασθαι προσδοκῶν. Οὐ γὰρ ἀθῶον ἀφῆκεν, καίπερ καταφρονήσας ὡς μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενον, ἀλλὰ στρατιωτικὴν αὐτὸν ἐνδύσας ἐσθῆτα ἀπέπεμψε τῷ Πιλάτῳ φίλος γενόμενος, ὡς ἀπαλλαγεῖς ὑποφίας καὶ κρατήσας ἐχθροῦ καὶ πολέμου, ἐξουθενώσας αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν μηκέτι τι ποιῆσαι δυνάμενον.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EVANGELIUM JOANNIS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

PROCEMIUM.

Post Domini in cælos ascensionem, longo B tempore discipuli Jerosolymis commorati sunt, vicinas civitates obeuntes, et Judæis potissimum prædicantes, donec magnus ille Paulus, instinctu divinæ gratiæ ad palam gentibus prædicandum segregatus fuit. Temporis autem progressu divina gratia suos prædicatores parte aliqua terræ concludi minime permittens, diversis eos munitis ad remota loca eduxit. Simonis siquidem professio beato Petro Romam proficiscendi occasionem dedit, alteri vero alio: non enim ista recensendi modo tempus est. Sic porro beato quoque Joanni Ephesus obtigit inhabitanda, universam exinde Asiam peragranti, maximamque ejus incohis prædicatione sua utilitatem afferenti. Conscriptis igitur editisque cæterorum evangelistarum Matthæi et Marci, necnon et Lucæ Evangelii, statim omnibus per orbem fidelibus distributa, et ab iisdem magno, uti par erat, studio ac religione accepta sunt. Verum cum fideles Asiani beatum Joannem ad Evangelium scribendum, et auctoritate ac fide cæteris præpollere existimarent (ut qui ante Mathæum cum Christo fuerat conversatus et majorem dilectionis ac gratiæ prærogativam acceperat), libros Evangeliorum ipsi obtulerunt, ut ejus de ipsis judicium explorarent. Ipse autem eos ut veritati quidem consonos approbavit, nonnulla tamen dixit ab eis prætermissa et quidem, quæ ad eruditionem omnium fere maxime conducere, miracula. Addebat insuper cum de Christi in carne adventu disseruissent, non oportuisse quoque divinitatem ejus silentio præterire, ne temporis successu homines iis duptaxat sermonibus assueti, id tantum quod apparebat crederent. Rogatus est itaque a fratribus, ut quæ maxime ad eruditionem necessaria judicaret, et a cæteris prætermissa cerneret, diligenter scripto

ΗΡΟΟΜΙΟΝ.

Μετὰ τὴν (2) εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, ἐπὶ πολλῷ μὲν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐνδιέτριψαν οἱ μαθηταὶ τῷ χρόνῳ, τὰς πλησίον περινοστοῦντες πόλεις καὶ μᾶλλον τοῖς Ἰουδαίους διαλεγόμενοι περὶ τοῦ κηρύγματος, μέχρι Παῦλος ὁ μέγας ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐναχθεὶς φανερώς πρὸς τοὺς ἔθνεσι κηρύττειν ἀφωρίσθη. Τοῦ δὲ χρόνου προβάτος ἡ θεία χάρις, οὐκ ἀνεχομένη τοὺς οἰκελούς κήρυκας ἐν μέρει περικεκλεισθαι τῆς γῆς, διαφοροῖς οικονομίαις αὐτοὺς ἐπὶ τοὺς πόρθω τόπους ἐξήγαγεν. Ἡ μὲν γὰρ Σίμωνος πρόφασις τὸν μακάριον Ἡέτρον τὴν ἐπὶ Ῥώμῃν ὄδον ποιήσασθαι παρεσεύαζεν, ἕτερον δὲ ἐτέρως· οὐ γὰρ ταῦτα νῦν καταλέγειν καιρός. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης οἰκεῖ τὴν Ἐφεσον, ἤπασαν ἐφοδεύων τὴν Ἀσίαν καὶ πολλὴν τοῖς ἐκεῖ διὰ τῶν οἰκελῶν λόγων τὴν ὠφέλειαν παρεχόμενος. Γίνεται τοίνυν ἐν τούτοις τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν. Ἐκδοσις, Ματθαίου τε καὶ Μάρκου, ἐτι μὴν καὶ Λουκᾶ τὰ οἰκεῖα γεγραφότων Εὐαγγέλια, διεδόθη τε καὶ κατὰ πάσης ἐν ἀκαρεῖ τῆς οἰκουμένης καὶ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐσπουδάζετο πάντων μετὰ πολλῆς, ὡς εἰκός, τῆς διαθέσεως. Ἄλλ' οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν πιστοὶ, ἀξιοπιστότερον τῶν λοιπῶν εἰς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου μαρτυρίαν. Ἰωάννην κρίναντες εἶναι τὸν μακάριον, ὡς καὶ ἄνωθεν αὐτῷ συνόντα καὶ πρὸ Ματθαίου καὶ κλεινοῦς διὰ τὴν ἀγάπην τῆς χάριτος ἀπολαύσαντες, προσήνεγκαν μὲν αὐτῷ τὰς βίβλους, μαθεῖν ἤντινα περὶ αὐτῶν ἔχει τὴν δόξαν παρ' αὐτοῦ βουλόμενοι. Ὁ δὲ ἐπήνεσε μὲν τῆς ἀληθείας τοὺς γεγραφότας, ἔφησε δὲ βραχεία μὲν αὐτοῖς παραλελειφθαι καὶ τῶν μάλιστα ἀναγκαίων λεχθῆναι θαυμάτων τὰ διδασκαλικά ἅπαντα μικροῦ. Εἶτα καὶ δεῖν ἐφασκε τοὺς περὶ τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενους μηδὲ τοὺς περὶ τῆς θεότητος λόγους παραλιπεῖν, ὥστε μὴ τοῦ χρόνου προβαίνοντος τούτοις ἐνεθισθέντας τοῖς λόγοις τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο μόνον αὐτὸν νομίζειν ὅπερ ἐφαίνετο. Ἐπὶ τούτοις παρακλήσις τῶν ἀδελφῶν

(1) Hujus commentarii fragmenta Græca quæ sequuntur fere omnia leguntur in Catena Patrum Græcorum in S. Joannem ex antiquissimo Græco codice ms. nunc primum in lucem edita — — a

Balthasare Corderio Antverpiano S. J. s. th. D. et in alma Viennensi univ. Pr. Antverpiæ 1630, f. Singulis præfixa sunt v. Θεοδώρου Μοφουεστίας.

(2) Cord. cat. proœm.

ἐγένετο, ταῦτα ἃ μάλιστα ἀναγκαῖα μὲν κρίνει πρὸς ἄ μαδaret, quod et fecit. Unde statim in exordio διδασκαλίαν, παραλελειμμένα δὲ ὀρθῶς τοῖς λοιποῖς de divinitate accurate disseruit : hinc Evangelium γράφει μετὰ σπουδῆς, ἃ δὴ καὶ πεποίηκεν. Ὅθεν necessario auspicandum ratus, ac deinde ad εὐθὺ μὲν καὶ ἐξ ἀρχῆς περὶ τῶν τῆς θεότητος ἐπι- incarnationis opus transiens, rerum a Domino λοσόφῃσε δογμάτων, ταύτην ἀναγκαῖαν κρίνων τοῦ dictarum vel gestarum non aliud præter hoc veris- Εὐαγγελίου ἔσεσθαι τὴν ἀρχὴν, καὶ οὕτω ἐπὶ τὴν simum esse principium perspectum habens οικονομίαν μεταβάς, τότε καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ Κυρίου λεχθέντων ἢ γεγονότων οὐχ ἑτέραν τινα, ἀλλ' ἢ ταύ- την εἰδώς οὖσαν ἀληθεστάτην ἀρχὴν.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

CAP. I.

Στίχ. γ'. — Τινὲς μὲν οὖν (1) οὕτως ἀνέγνωσαν, "Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ἀντὶ τοῦ, δι' αὐτοῦ, λέγοντες· Πῶς δὲ οὐκ εὐθὺς ἦν, εἰ τοῦτο ἐμέλλε λέγειν ὁ Εὐαγγελιστῆς, ὡς τι διδάσκων ἡμᾶς καινὸν καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄγνωστον; Ὁ κἄν ὁ τυχὼν εἰπεῖν ἐδυνήθη καὶ περὶ τυχόντος· Χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν τῶν δι' αὐτοῦ γεγονότων. Πᾶς γὰρ ὅστισόν καὶ περὶ παντὸς τοῦτο ἔρει, ἐπείπερ ὄλον ὡς ἐπὶ παντὸς τῶν δ τι ποτὲ διαπραττομένων οὐκ ἂν εἴποι τις ἑτέρως, ἢ ὅτι τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων οὐδὲν γέγονε χωρὶς αὐτοῦ. Τινὲς δὲ ἑτέρως ἀνέγνωσαν· Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν· εἶτα· "Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν· πολλὰ γὰρ ἀμέτοχα ζωῆς ἔστιν, ὡς γῆ καὶ ὄρη." Ἔστιν οὖν πλοκὴ καὶ βεβαίωσις τοῦ προτέρου· εἶτα καὶ ἡ σαφήνεια. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐπήγαγε· Καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲ ἐν ὁ γέγονεν, τουτέστι καὶ συντόμως εἰπεῖν, οὐδὲν τῶν γεγονότων ἄνευ αὐτοῦ γηγένηται, μόνου τοῦ Πατρὸς ὑπεξηρημένου τῆς αὐτοῦ ποιήσεως σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἐπειδήπερ αἰεὶ συνὼν αὐτοῖς, εἰκότως καὶ κατὰ τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν αὐτοῖς κοινωῶνῃκε.

Τοῦτο εἶπεν (2) διὰ πάντων βουλευθεὶς δεῖξει (3), ὅτι οὗτος αἰεὶ συνῆν τῷ Πατρὶ, ὡς ὁμοῖος τὴν φύσιν, ὡς κοινωνὸς τῆς δημιουργίας, ὡς συνὼν μὲν αἰεὶ, συνεργασάμενος δὲ ὅτε ἔδει γενέσθαι τὰ ὄντα. Σαφῶς δὲ ἐδείξεν, ὅτι τὸ, δι' αὐτοῦ, οὐ διακονίας ἔνεκεν αὐτῷ καίεται, ἀλλὰ συνεργείας· καὶ τοῦ μηδὲν ὑπεξαιρισθαι τῆς αὐτοῦ ποιήσεως τῶν γεγονότων, τὸ ἐπαγαγεῖν· Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν, ὁ γέγονεν (4).

Στίχ. δ'. — Ἐν (5) αὐτῷ ζωὴ ἦν· ἀντὶ τοῦ, Πηγάζει τὴν ζωτικὴν δύναμιν, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν ζῆν, ἀλλὰ καὶ ζῶντα ποιεῖν, ὅπερ καὶ ἦν ἀκόλουθον τῷ, Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν ὁ γέγονεν. Ἐποίησε γὰρ, φησὶ, τὰ ὄντα, πηγάζων τὴν ζωὴν, καὶ οὐ παράγει μόνον φύσει ἀπλῶς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ζώσας ποιεῖ.

Ἀντὶ τοῦ· Αὐτὴ μέντοι ἢ ἐν αὐτῷ δύναμις οὐ ζωοποιεῖν μόνον ἱκανή, ἀλλὰ καὶ γνώσεως πληροῦν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς.

Στίχ. ε'. — Μετεληλυθὼς (6) λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Υἱοῦ, τίνα ἂν εὑρεν ἀρχὴν ἑτέραν, ἢ τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην; Ἀφ' οὗ γνωρίζεσθαι, ὅστις ἦν ὁς τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο.

(1) Ex Vaticana Evang. catena ed. Ang. Maius Scrip- tor. vet. nova collect., t. I, p. 225. qui p. 575 con- ferri jubet hunc locum Græcum cum Latina apud Combefisium Bibl. concion., I, p. 281.

(2) Cord. cat. p. 17.

mandaret, quod et fecit. Unde statim in exordio de divinitate accurate disseruit : hinc Evangelium necessario auspicandum ratus, ac deinde ad incarnationis opus transiens, rerum a Domino dictarum vel gestarum non aliud præter hoc veris- simum esse principium perspectum habens

λεχθέντων ἢ γεγονότων οὐχ ἑτέραν τινα, ἀλλ' ἢ ταύ-

VERS. 3. — Legerunt quidem plures, quod factum est in ipso, pro per ipsum, dicentes : Qui autem non esset ridiculum, si ita loquendo Evangelista, nos rem novam et hominibus ignotam docere inten- derit? Vel obvius quisque et de obvio quoque idem asserero potuisset : Sine ipso factum est nihil eorum quæ per ipsum facta sunt. Nam quilibet vel de quolibet idem profitebitur, cum appareat de quovis rem quamcunque perficiente eadem dici, Eorum quæ per ipsum facta sunt nihil sine ipso factum est. Quidam autem aliter legerunt, nam primo : Et sine ipso factum est nihil, et deinde : Quod factum est in ipso vita erat; multa enim vita carent, uti terra et montes. Hæc igitur præcedentia com- plicant et confirment, imo et elucidant. Nam post illa, Omnia per ipsum facta sunt, addit, Et sine ipso nihil quod factum, hoc est ut uno verbo loquar, Nihil eorum quæ facta sunt ab alio facta sunt, nisi forte a Patre ejus et Spiritu sancto; nam quando ab eis nunquam dividitur, et rerum omnium crea- tionem una cum eis operetur oportet.

Hoc dixit, ut per hæc omnia confirmaret Filium semper adesse Patri, ut qui ejusdem sit naturæ, et consors operationis, semper quidem ei coexi- stens, cooperans vero cum expediebat universa produci. Clare autem ostendit, illud, per ipsum, de eo non ministerii causa, sed cooperationis gra- tia dictum esse, et ne quid rerum ab ipsius fabricatione eximeretur, adjunctum et illud : Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.

VERS. 4. — In ipso vita erat. Quoniam vim vivi- ficam facit scaturire, ita ut non solum vivat ipse, verum etiam aliis vitam præstet. Unde sequitur : Et sine ipso factum est nihil quod factum est. Fecit enim, inquit, omnia, vitam suppe- ditans, ita ut non naturas duntaxat simpliciter producat, sed etiam vivificet.

Quoniam eadem in ipso virtus, non vivificandis solum animabus hominum, verum etiam omni cog- nitione illas imbuendis abunde sufficit.

VERS. 6. — Cæterum ad Filii apparitionem trans- iens, quidnam aliud principium invenit quam illud secundum Joannem? Unde licet intelligere quis sit qui principium accepit.

(3) V. δεῖξει in catena non legitur.

(4) Cat. p. 16, ὁ ἐγένετο.

(5) Cord. cat. p. 18, 19.

(6) Cord. cat. p. 21.

In (1) mundo erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognovit, dicens venientem in hunc mundum de Domino Christo bene intulit, In mundo erat, ut ostenderet quia venientem ad manifestationem retulit. Substantia enim et natura erat in mundo, inquit, et antea. Et veluti hoc parum esset, intulit, *Mundus per eum factus est* : hoc est, Quid mirum si erat in mundo, qui non esset, nisi ille voluisset? Sed tamen erat quidem in mundo et antea, et fecit etiam mundum ipse, *Et mundus eum non cognovit*. Bene hic *Et non cognovit* dixit, velut si diceret non cognoverunt proprium Dominum.

VERS. 10. — Post illa verba : *Venientem in hunc mundum*, de Domino ejus Christo recte subjunxit : *In mundo erat*, ut declararet illud *venientem* dictum esse propter carnis manifestationem. Nam secundum hypostasim, inquit, ac naturam suam, etiam antea in mundo erat, ipso videlicet adhuc imperfecto, unde subjunxit : *Et mundus per ipsum factus est*. Quasi dicat : Ecquid mirum, si in mundo erat, qui omnino non fuisset, nisi ipsum esse voluisset?

VERS. 13. — Uberem sane se suscipientibus mercedem retribuit. Primum siquidem maximumque bonum, honoris quodammodo sui illis largitus est æqualitatem, paulo scilicet suo minorem, qualis ipsi capaces erant, filiationis eos munere donando : qua gratia fruuntur, non secundum naturalem generationis ordinem corporaliter renascendo, sed divina virtute, per similitudinem quamdam et affinitatem spiritualiter procreati.

Etenim Deus, charitate plenus erga homines atque beneficus, non vi, nec necessitate, suasionem autem ac benefaciendo omnes ad ipsum traxit. Itaque, cum venisset, alii eum receperunt, alii vero non. Homines enim quidem, cum propter necessitatem domus ministerium instituunt, qui conducti sunt magno numero lege domini astringuntur. Deus autem non indigens aliquo, propter nostram salutem vere omnia agens, hujus nos dominos facit. Quid ergo castigat, inquit, non obediētes sibi? Quia etiam inobediētes nos curæ habet. Adeo bonus est, ut nos discedentes, aut fugientes non deserat; sed cum primam virtutis viam derelinquimus, viam obediētiæ ac prosperitatis aliam nobis imponit, viam castigationis atque ultionum, ne illarum experimentum capiamus, invitique sapientiores efficiamur. Nam et legislatores, in malefactores multas ac severas castigationes decernunt, nihilominus non aversamur atque e contra castigationum gratia magni facimus; si etiam, qui de ratione agendi sapienter statuerunt, admiramur; quanto magis admirari amareque Deum ob hujusmodi curam debemus! Stupendum autem esset aliquem discipulum non magistri dedecore erubescere, sed audacter hoc opprobrium notum facere; hocque signum esset non minimum

(1) Facund. l. i. ix, 3.

(2) Cord. cat. p. 23. Cf. frag. sequens, Latine ex Facundo.

(3) Cord. cat. p. 27.

(4) Vid. Matthiæ Ausf. griech. Gramm. ed. 2, I, p. 310. Sed inveni etiam Achill. Tat. ed. F. Jacobs. p. 14 ἀπλάσασα, Basil. M. hom. in ps. xiv, I, p. 112 Garn., ποσοί διαρ πλουτήσαντες ὑπεραπλήσασαν (at legendum cum Hemsterhusio ὑπαρ ἀπλήσασαν, v.

Στλχ. ι'. — Εἰπόν (2) τὸ, Ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, περὶ τοῦ δεσπότητος Χριστοῦ καλῶς ἐπήγαγον τὸ, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, ὥστε δεῖξαι, ὅτι τὸ, ἐρχόμενον, πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς εἶπεν φανέρωσιν. Τῇ γὰρ ὑποστάσει, φησί, καὶ τῇ φύσει ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὡς καὶ τούτου μικροῦ τινος ὄντος ἐπήγαγε. Καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· τούτέστι, Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, ὃς οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐβουλήθη;

Στλχ. ιγ'. — Οὐκ ἀκερδῆς (3) τὸ πρᾶγμα ἐγένετο τοῖς δεξαμένοις αὐτόν. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν ἐχαρίσατο τὴν πρὸς αὐτὸν ἰσοτιμίαν μικροῦ δεδοκῶς καθ' ὅσον ἦν ἐξουσίᾳ ἔχειν, τῆς υἰότητος τὴν ἀπόλαυσιν αὐτοῖς χαρισάμενος, ἥς ἀπῆλθον (4), οὐ κατὰ τὴν οἰκίαν φύσιν πάλιν διαδοχῇ τινι σωματικῶς τικτόμενοι, ἀλλὰ θεία δυνάμει διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητός τε καὶ συναφείας τὴν γένεσιν δεχόμενοι.

(5) Φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Θεὸς καὶ εὐεργετικός, βίβη μὲν οὐδὲ ἀνάγκη, πειθοῖ δὲ καὶ τῷ ποιεῖν εὖ τοὺς βουλομένους ἅπαντας ἔλκει πρὸς αὐτόν· καὶ διὰ τοῦτο ἐλθόντα αὐτὸν οἱ μὲν ἔλαβον, οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο. Ἀνθρώποι μὲν γὰρ, ὅτε ἐν χρεῖα καθέστωτες τῆς τῶν οἰκετῶν διακονίας, καὶ βουλομένους πολλοὺς τῷ τῆς δεσποτείας κατέχουσι νόμῳ· ὁ δὲ Θεὸς ἀνευθεῖς ὢν, τῆς δὲ ἡμετέρας ἔνεκεν σωτηρίας μόνον ἅπαντα πράττων, ἡμᾶς αὐτοὺς ποιεῖ τούτου κυρίου. Τί οὖν κολάζει, φησί, τοὺς οὐκ ἔχοντας ὑπακοῦειν αὐτῷ; Ὅτι καὶ μὴ πειθομένων ἡμῶν ἴαν κήδεταί, σφόδρα ὢν ἀγαθός, καὶ ἀποπηδώντων καὶ φευγόντων οὐκ ἀφίσταται· ἀλλ' ἐπειδὴ προτέραν τῆς εὐεργεσίας ὁδὸν ἀπωσάμεθα, τὴν διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ παθεῖν εὖ, τὴν ἑτέραν ἡμῖν ἐπεισήγαγε, τὴν διὰ τῆς κολάσεως καὶ τῶν τιμωριῶν, ὅπως δεῖ μὴ πείραν τῶν τοιούτων λαβεῖν, καὶ ἄκοντες σωφρονώμεν. Ἐπεὶ καὶ οἱ νομοθέται πολλὰς καὶ χελεπὰς κατὰ τῶν ἡμαρτηκῶτων τιθέασιν τιμωρίας· καὶ ὁμοίως αὐτοὺς οὐκ ἀποστρεφόμεθα· διὰ ταῦτα καὶ μᾶλλον τιμῶμεν τῶν κολάσεων χάριν· εἰ δὲ τούτου; θαυμάζομεν εὐταξίαν εἰσάγοντας ἐν τῷ βίῳ, οὐ πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἐκπλήττεσθαι δεῖ καὶ ἀγαπᾶν τῆς τοσαύτης κηδεμονίας ἔνεκεν; Θαυμάσαι δ' ἂν τις τοῦ μαθητοῦ μὴ αἰσχυρόμενος ἐπὶ τῇ τοῦ διδασκάλου ἀτιμίᾳ, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας τὴν εἰς αὐτὸν γεγενημένην ὕβριν

Aristæneti epist. cur. Abresch. Zwollæ 1719 p. 146) τῆς ζημίας; In Theodoro hæc forma sæpius legitur. V. indic. ed. Hal. s. ἀπηλεύσαμεν. Si catenæ fides, Theodorus infra ad Joan. vi, 5, ἠρύθμιζεν scripsit.

(5) Hactenus fragmentum est etiam apud Cordeurium in Catena. Pergit vere multo ulterius codex Regiæ Sueciæ IX, ap. Ang. Mai Bibl. nov. Patr. vii, p. 396. Edit.

ἀναγράφοντος · και τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν τὸ φιλάλγηδες αὐτῶν τρόπου τε τεκμήριον · και ἄλλως δὲ τὸν αἰσχυνόμενον ὑπὲρ τῶν ὑδρικότων, οὐχ ὑπὲρ τοῦ παρωιθθέντος αἰσχύνεσθαι χρῆ· οὗτος γὰρ ταύτη ἄλλων ἐλαμψεν, και μετὰ τῆν ὑδριν τοσαύτην τῶν ὑδρικότων ποιούμενος πρόνοιαν · ἐκείνοι δὲ ἀγνώμονες και μιαιροὶ παρὰ πᾶσιν ἐφάνησαν, τὸν ἐπὶ τοσούτων παραγενόμενον ἀγαθῶν ὡς ἐχθρὸν ἀπωσάμενοι και πολέμιον · οὐ ταύτη μόνον ἐδράκηνσαν, ἀλλὰ και τῷ μὴ τυχεῖν ὧν ἔτυχον οἱ λαβόντες αὐτόν.

Στίχ. ιδ'. — Σκηπὴν δὲ (1) και ἐπὶ ἀνθρώπων ὁ Ἀπόστολος τὸ σῶμα καλεῖ, λέγων· *Και γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήρει στενάζομεν*· και πάλιν, *Οἴδαμεν ὅτι ἐάν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήρους καταλυθῆ*. Ἰδίωμα δὲ τῆς Γραφῆς ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὸν ἕλον ἀνθρωπῶν καλεῖν, ὡς τὸ, *Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἤξει*· και τὸ, *Ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα*.

Στίχ. ιε'. — Τὸ (2), *ὀπίσω, ἔμπροσθεν*, κατὰ τὴν ἄεξαν λέγει και τὴν παρὰ ἀνθρώποις ὑπόληψιν· εἰ δὲ, *Γέγονεν*, εἶπεν ἀντὶ τοῦ, Γενήσεται, οὐ θαυμαστόν· πρὸς γὰρ τῷ χυθῆν εὐρίσκεισθαι ταύτην ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ τὴν συνθήειαν, ἔτι και τὸν εὐαγγελιστὴν ἐν τοῖς ἀνωτέρω οὕτως εἰρηκότα ἐδείξαμεν, τὸ, *Ὁν κατέλαβεν*, σαφῶς εἰπόντα, ἀντὶ τοῦ, *Ὁυκέτι λήψεται*.

Στίχ. κζ'. — Μηδὲν ὑφορώμενος μετὰ τῆς προσοκηούσης ἐλευθερίας τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν ἀνακηρύττει ὁ μακάριος Ἰωάννης· διὰ γὰρ τοῦτο και τὸν τόπον ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστὴς, ἵνα τὴν παρρησίαν δεῖξει τοῦ μεγαλοφωνοτάτου κήρυκος· τὸν γὰρ Ἰορδάνην καταλαβὼν, ἐν μέσῳ τῷ πληθει παρόντων ἀπάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ βαπτιζομένων (βαπτίζονται γὰρ ἐπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι), τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἐρρήξε φωνήν· *Ὁυκ εἰμι ἱκανὸς λύσαι τὸν ἱμάτια τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ*.

Στίχ. κη'. — Ταῦτα δὲ ἐγένετο οὐκ ἐν τῇ Βηθανίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ Βηθαρά, ὡς τὰ ἀκριβῆ περιέχει τῶν ἀντιγράφων· ἡ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν Ἰορδάνου, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἦν, ἀλλ' ἐγγύς σου τῶν Ἱεροσολύμων· τοὺς δὲ τόπους ἐπισημαίνεται ὡς τὰ πρὸ μικροῦ συμβάντα τοῦ χρόνου διηγείσθαι μέλλων, και τοὺς παρόντας και θεωμένους μάρτυρας ποιούμενος τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων.

Στίχ. κθ'. — Εἰρηκῶς ἐναυθα ὁ Βαπτιστὴς, ὅτι *Ὁυτός ἐστιν ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*, οὐκ εἶπεν, *ὁ μονογενῆς Υἱὸς*, οὐδὲ, *ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς*, οἷα φαίνεται ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρηκῶς· καίτοι ἔδοξεν ἂν νῦν ἀκολουθότερον αὐτοῦ τὸ μέγεθος λέγειν τῆς φύσεως εἰς ἐπιδείξειν τῆς ἐπαγγελίας τῶν δι' αὐτοῦ ἐδοθησόμενων· ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἔφη, Ἄμὸν δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν τοῦ Θεοῦ· ὅπερ ἦν ὄνομα τοῦ πάθους σημαντικόν· ἐπέπερ ἐν τῷ πάθει τὴν ἁμαρτίαν κατέλυσεν. Ταύτης γὰρ ἐν τῇ θνητότητι τὴν ἐπίτασιν δεξαμένης, τοῦ δὲ θανάτου πάλιν ὑπ' ἐκείναις καθ' ἡμῶν σφιχθέντος, ἐληλυθὼς ὁ Κύριος ἡμῶν ὁ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκεῖ-

veracitatis characterisque eorum. Cæterum vexantibus contumeliis erubescens, vexatum non erubescere debet; sic enim tanto magis splendescit, cum imprimis, talibus contumeliis perpessus, vexantibus providet. Illi stulti sacrilegique omnibus apparuerunt, cum, qui propter bonum venerat, boni tanquam inimicum et hostem repellendo. Non solum in hoc erraverunt, sed etiam non consequendo quod consecuti sunt qui eum receperunt.

VERS. 14.—Apostolus etiam humanum corpus tabernaculum appellat, dicens: *Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus (II Cor. v, 4)*. Et iterum: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur (ibid., 1)*. Usitatum autem Scripturæ, a carne totum hominem appellare, ut in illo: *Ad te omnis caro veniet (Psal. Lxiv, 2)*. Et in eo: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem (Joel. ii, 28)*.

VERS. 15.—Post et ante juxta opinionem dicit, atque ad intellectum hominum. Si dicit *factum est hoc est pro fiet*; quid mirum? cum ostenderimus hanc esse Scripturæ sacræ hoc persæpe dicendi consuetudinem, nostrum etiam Evangelistam dixisse supra: *non comprehenderunt (v. 6.) pro comprehendenti*.

VERS. 27.—Nihil suspicans aperta libertate, quæ ad Christum spectant, annuntiat beatus Joannes. Ideo autem etiam signat locum (v. 28.) Evangelista, ad fiduciam præconis magna annuntiantis ostendendam. Cum enim ad Jordanem devenisset, in media turba omnium astantium ab eo baptizatorum (ad baptismum enim ejus concurrerant Judæi) hæc mirabilia verba denuntiavit: *Non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti*.

VERS. 28.—Hæc autem facta sunt non in Bethania, sed in Bethara, ut habent accuratiora exempla. Bethania enim non erat cis Jordanem, nec in deserto, sed prope Jerusalem. Hæc loca autem notat quia paulo post facta eo tempore narraturus est, utque astantes veritatis verborum testes habeat.

VERS. 29.—Hic Baptista dicens: *Hic est qui tollit peccatum mundi*, non dixit: *ecce Filius unigenitus*, nec *ecce qui est in sinu Patris*, ut supra vidimus (v. 18). Attamen videretur magnitudo naturæ recte enuntiari ad promissiones eorum quæ daturus erat probandas. Sed hoc non dixit, *agnum vero Dei* vocat illum, quo passio significabatur, cum passione sua peccatum diluerit. Peccato enim in nostra mortalitate regnante, ac vicissim morte propter peccatum nobis adhærente, Dominus noster Jesus Christus venit, hanc et illud nobis condonans; ac morte per mortem suam destructa, destruxit quoque peccatum in nostra mortalitate radicatum.

(1) Cord. cat. p. 31.

(2) Mai ibid.

Nos vero jam immortales virtute promissionis, in posterum reipsa immortalitate donavit, peccatumque diluit. Recte ergo hoc in loco agni vocem adhibuit. Dicens autem: ecce Agnus Dei, jam eum expectasse videtur, nunc autem oculis presentem demonstrans, se non diutius expectare ostendit; nam Isaias dixerat: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se obmutescet* (Isa. LIII, 7). Qui credebant prophetæ verbis, illos hunc expectare sciebat, scilicet quemquam venturum esse qui suis passionibus perfecte omnium peccata dilueret. *Ecce Agnus Dei*, scilicet hic est de quo prophetavit Isaias. Advertendum est tamen quomodo Evangelista dixerit ad ipsum venisse (nondum autem baptizatus fuerat). Ita ex omnibus dicere omissa festinare videtur, dicta vero iterare, superfluum existimans

κάκεινον μέντοι προσεκέτο ὄπως ὁ εὐαγγελιστὴς τὸ μὲν ὅτι πρὸς αὐτὸν ἐλήλυθεν, εἶπεν ὅτι δὲ ἰδαπείσθη, οὐκ ἔτι οὕτω δι' ὅλου φαίνεται τὰ μὲν παραλειμμένα σπουδάζων εἰπεῖν, τὰ δὲ εἰρημένα δευτεροῦν, περιττὸν νομίζων.

Vers. 32. — Inde manifestum est non omnes astantes Spiritum sanctum tanquam columbam descendentem vidisse, sed secundum quamdam spiritualem visionem solum Joannem vidisse, sicut prophetæ in medio multorum omnibus invisibilia videre solebant. Porro stultissimum est quod a quibusdam dicitur, scilicet ideo Christo inferiorem ostendi Spiritum sanctum, quod columba homine sit inferior; nam visio, non natura erat quod apparebat. Insuper si non dixit: *unigenitus Filius*, vel *qui est in sinu Patris*, cum sit unius Dei dimittere peccata, per *agnum* incarnationem manifestavit, et per hoc quod habebat quod divinitatis proprium est, quod convenit agno, propter ineffabilem unitatem, ac propter unum et idem, inmixtum hoc et illud.

Vers. 32-34. — Joannes igitur, qui totum tempus præteritum usque ad demonstrationem Christi in obscuro vitæ genere et in deserto transegerat, a divina sic excitatus gratia, ut talis fieret, qualem fieri eum oporteret, cum talia officia Christo Domino præstare, atque præcursor ejus brevi fieri deberet, illo denique tempore conspicuus factus est, non in urbes ingressus, sed in deserto opus suum perficiens. Omnia enim, ut ita evenirent, divina gratia disposuit. Joannes igitur, ne hominibus prava de eo, qui testis Domini Christi esse deberet, oriretur opinio, quasi vel cognationis, qua cum Christo junctus esset (consanguinitæ enim matres eorum et amicitie vitæ memores erant), vel consuetudinis a pueris causa hæc de eo testimonia reddere vellet, a divina gratia in desertum ductus est, et ubique impulsus, ut veri-

(1) Posthinc usque ad τὸ φαινόμενον legitur apud Corderium.

(2) Hæc addit Corderius quæ omisit Mai: Ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ λέγειν, ὡς Ἰωάννης ἐμαρτύρησε λέγων τεθεῖσθαι τὸ Πνεῦμα, εἰπερ ἅπαντας κοινωνοὺς ἔσχε

ων τε ὁμοῦ την ἀμνηστῖαν ἐδωρήσατο, καὶ τὸν θάνατον διὰ τοῦ οἰκείου λύσας θανάτου, ἀνεῖλε μὲν τὴν ἐν τῇ φύσει τῆς θνητότητος ἐβρίζουμένην ἀμαρτίαν, ἀθανάτους δὲ ἦδη μὲν τῇ ἐπαγγελίᾳ, εἰς ὕστερον δὲ καὶ τῷ πράγματι ἐργασάμενος τῷ δώρῳ τῆς ἀθανασίας, καὶ τὴν ἀμαρτίαν κατέλυσε· ἀκολουθήτατον τοίνυν ἐνταῦθα τῇ τοῦ ἀμνοῦ προσηγορίᾳ ἐχρήσατο. Φαίνεται μέντοι καὶ τὸ, Ἴδε ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ, λέγων ὡς ἂν ἦδη μὲν αὐτὸν προσδοκώμενον, παρόντα δὲ νῦν τοῖς ὄρωσιν ὑποδεικνύς. καὶ τοῦτο οὐκ ἡλιπίκτος· ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὴν Ἰσαίου φωνὴν, τὴν, Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνος ἄφωνος ἐναντι τοῦ κείραντος αὐτὸν· προσδοκᾷ αὐτὸν τῇ προφητικῇ κατακολουθοῦντας ἦδη φωνῇ, ὡς ἐλεύσεται τις ὅς ὑπὲρ πάντων παθῶν λύσει τὰς ἀπάντων ἀμαρτίας εἰκότως. Τὸ δὲ, Ἴδε ὁ Ἄμνος τοῦ Θεοῦ,

Β τούτῳστιν, οὗτος ἐκεῖνος περὶ οὗ προεῖρηκεν Ἰσαίας:

Στίχ. λβ'. — Δῆλον (1) δὲ ἐντεῦθεν ὡς ἐν εἰδει περιστερᾶς γενομένη τῇ τοῦ Πνεύματος κάθοδος, οὐ πᾶσιν ὤφθη τοῖς παρόυσιν, ἀλλὰ κατὰ τινα πνευματικὴν θεωρίαν μόνῳ ὤφθη τῷ Ἰωάννῃ, καθὼς ἔθος ἦν τοῖς προφήταις ἐν μέσῳ πολλῶν τὰ πᾶσιν ἀθεώρητα βλέπειν (2). Εὐθιέστατον ἄρα κάκεινο τὸ παρά τινων λεγόμενον, ὡς ἔλαττον ἐντεῦθεν τοῦ Χριστοῦ δεικνύται τὸ Πνεῦμα, ἐπειδήπερ περιστερὰ ἐλάττων ἀνθρώπων ὄπτασια γὰρ ἦν, οὐ φύσις, τὸ φαινόμενον· εἰ δὲ καὶ μὴ εἶπεν, ὁ μοτογενὴς Υἱὸς, ἢ, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐπεὶ τὸ ἀφρὶν ἀμαρτίας μόνου Θεοῦ, διὰ τοῦ ἀμνοῦ τὴν οἰκονομίαν ἐδήλωσε· καὶ διὰ τοῦ ἐπιφερομένου τὸ ἴδιον τῆς θεότητος, ἔπεο ἤρμοσε τῷ ἀμνῷ διὰ τὴν ἀφραστον ἔνωσιν, καὶ διὰ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἀσυγχύτως τοῦτο τε κάκεινο.

Στίχ. λβ'-λδ'. — Ὁ τοίνυν Ἰωάννης (3) ἅπαντα τὸν παρεληλυθότα χρόνον τὸν μέχρις ἀναδείξεως αὐτοῦ ἀφανὴς ὢν καὶ κατὰ τὴν ἔρημον διάγων, οὕτως ὑπὸ τῆς θείας κινούμενος χάριτος ἐπὶ τῷ γενέσθαι τοιοῦτον αὐτὸν, οἷονπερ γενέσθαι ἐχρῆν τοσαύτη λειτουργίᾳ διακονεῖσθαι μέλλοντα καὶ πρόδρομον γινόμενον Δεσπότης Χριστοῦ, διὰ μακροῦ τότε ἀνεφάνη τοῦ χρόνου, οὐκ εἰς τὴν πόλιν ἐξεληλυθώς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἔρημον τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐκτελῶν. Πάντα γὰρ οὕτως ἡ θεία χάρις γενέσθαι ὠκονήμησε· ὡς ἂν μηδεμία φαῦλη τις γέννηται (4) τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοια τοῦ μέλλοντος μαρτυρεῖν τῷ Δεσπότη Χριστῷ, ὡς ἡ συγγενείας ἔνεκεν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν (συγγενίδες γὰρ ἦσαν αἱ μητέρες αὐτῶν καὶ φίλιας ἐμνημόνευον τῆς) προγόνων, ἢ διὰ τὴν ἐκ παίδων συνήθειαν βούλεσθαι τοιαῦτα μαρτυρεῖν αὐτῷ, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν ἔρημον ἐξηγήθη, πανταχόθεν ἐπαγόμενος

τῆς θεᾶς τοὺς παρόντας. Εὐθιέστατον, κ. τ. λ. EDIT.

(3) Hoc fragmentum Muenther primum edidit l. I. p. 133 ss. ex cod. Vindob. LXXI catenam in Lucam exhibente. Præmissum est v. Θεοδώρου.

(4) Muent. γίνηται.

τοῦ τῆς ἀληθείας ἔνεκεν μαρτυρεῖν αὐτῷ τὰ χωρί- A
σματα. Ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον διατριβῆς καὶ
ἀπὸ τοῦ ἀκοινωνήτου τῆς διαγωγῆς τοῦτο αὐτὸ δια-
μαρτυρούμενος εἶπε· *Κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζων ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι*
εἶπε.

Στίχ. μζ'. — Ἡ Ναζαρέτ (1) πάνυ διαβέβηται
παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀνωθεν, δηλονότι ὡς ὑπὸ ἐθνι-
κῶν μᾶλλον οἰκούμενον τὸ χωρίον καὶ ἀγαθὸν ἐνεγ-
καῖν οὐδέποτε τι δυνάμενον. Ὅθεν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι
εἶαγον πρὸς τὸν Νιζόδημον· Ἐρῶντησον καὶ ἴδε τὸ,
Προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγγήγερται. Καλῶς
οὖν καὶ ὁ Φίλιππος πρὸς τὸν Ναθαναήλ· Ἔρχου
καὶ ἴδε. Ἐπειδὴ γάρ μοι, φησί, τὴν παλαιὰν προ-
βάλλη δόξαν, ἐγὼ σοι τὰ πράγματα δεικνύμαι ἐπαγ-
γέλλομαι (2). Εἶτα ὡς Ἰησοῦ πόρρωθεν θεασαμένου τὸν B
Ναθαναήλ, καὶ εἰπόντος, Ἴδε ἀληθὴς Ἰσραηλίτης
ἐν ᾧ ὄλος οὐκ ἔστι· καὶ τοῦ Ναθαναήλ εἰπόντος,
Πόθεν με γινώσκεις; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς· Πρὸ τοῦ
σε Φίλιππον φωνῆσαι, καὶ ἐξῆς· ὄθεν καὶ ὁ Να-
θαναήλ ἔργους αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν λαβὼν, φησί·
Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
Ταῦτα δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ προσεδόκων ὡς
οἰκωμένου παρὰ πάντας Θεῷ, ὡς βασιλεὺς τοῦ
Ἰσραήλ, εἰ καὶ ἀμυδρότερον αὐτὰ καὶ σωματικώτερον
τέως προσεδόκων· οὔτε γὰρ ὅπως ἦν Υἱὸς Θεοῦ
Ἰουδαίου τότε εἶδέναι δυνατόν ἦν, ἀλλ' οὐδὲ ὅπως
βασιλεὺς· ἀλλ' οὐδὲ ἦν τοῦ Ναθαναήλ εὐθύς ἐκεῖνο
ἐπιγινῶναι, ὁ μακρῷ χρόνῳ καὶ τοὺς ἀποστόλους
ὑστερον ἐγνωκότας ἔστιν εὐρεῖν· ἐπεὶ περὶ θεώρει
μὲν ἀνθρώπων· τὰ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου λεχθέντα
πρὸς αὐτὸν οὕτως τοιαῦτα ἦν, ὥστε τὴν φύσιν ἐκεῖνην
ἐμφαίνειν· ἐπεὶ καὶ προφητῶν ἔργον τοῦτο ἦν·
ἀμέλει καὶ Ἐλισσαῖος ἐλέγχει τὸν οἰκεῖον μαθητὴν τὸν
χρυσίον λαβόντα παρὰ τοῦ Νεεμᾶν, καίτοι γε πλείω
τῷ διαστήματι πόρρωθεν· ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ πρᾶγμα
ὅπως ἐγένετο ὑποκάτω τῆς συκῆς πιστεύεις;
Μερίζου τούτων ὕψει· καὶ οὕτως ἐδειξεν ὅτι οὐδὲν
μέγα τὸ παρ' αὐτοῦ λεχθὲν, μηδὲ οὕτω ἱκανὸν ὥστε
ἀκριβῶς αὐτὸν, ὅστις εἶη, παραστῆσαι.

Στίχ. ν'. — Αὐτάρκως (3) ἐμφαίνων αὐτῷ τῆς οἰ-
κειας δυνάμεως τὴν περιουσίαν, ὄθεν καὶ ὁ Ναθα-
ναήλ ἔργους αὐτοῖς τὴν ἀπόδειξιν λαβὼν, φησί·
Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς D
τοῦ Ἰσραήλ. Ταῦτα γὰρ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ
προσεδόκων.

Rabbi (4), tu es Filius Dei, tu es rex Israel, hoc est : Tu es ille qui de longe prædicatus est Christus. Hoc enim scilicet de Christo sperabat, sicut domestico constituto præter omnes Deo.

Certus quidem (5) et ipse erat, Filium Dei non secundum deitatis dicens nativitatem, sed secundum quod domesticus Deo erat : per quod filii Dei, qui per virtutem domestici Deo constituti homines, interrim vocabantur.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. γ'. — Ἄξιον (6) ζητῆσαι πόθεν ἐπῆλθεν τῆ
μητρὶ μέγα τι φαντασθῆναι περὶ τοῦ παιδός· σημεῖον
γὰρ οὐδὲν ἦν πεποικηκός· ταύτην γὰρ φησὶν ἀρχὴν

(1) Cord. p. 60.

(2) Pergit Theodorus ap. Maium ibid.

(3) Cord. cat. p. 61.

(4) Ejusd. Th. de interpret. sec. J. Evangelii, de

tatis causa ejus manifestaret perfectiones. Propter
commorationem vero ejus in deserto, atque inso-
ciabile vitæ institutum, illud ipsum etiam testatus
dixit : *Et ego nesciebam eum; sed qui misit me ut*
baptizarem aqua, is mihi dixit (Joan. 1, 35).

VERS. 47. — Nazareth olim a Judæis valde con-
temnebatur, quia nimirum ab ethnicis fere regio
illa incolebatur, nec unquam boni quidpiam pro-
tulerit. Unde etiam Judæi dicebant Nicodemo :
Scrutare Scripturas et vide, quia a Galilæa pro-
pheta non surgit (Joan. vii, 52). Recte igitur Phi-
lippus Nathanaeli ait : *Vade et vide.* Cum enim
mihi, inquit, antiquam objicias opinionem, ego
tibi res ipsas declarare instituo. Deinde Jesus, videns
a longe venientem ad se Nathanael, dixit : *Ecce verus*
Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael :
Unde me nosti? Respondit Jesus : Præquam te Phi-
lippus vocaret, et reliqua.... Unde et ipsis operi-
bus convictus fuerat ut diceret : *Tu es Filius Dei, tu*
es rex Israel (v. 39). Christus profecto expectabatur
tanquam Dei præ omnibus familiaris, tanquam rex
Israel, nisi etiam forte obscurius magisque carna-
liter; nec enim quomodo esset Filius Dei Judæos
erat possibile scire, nec quomodo rex; nec ergo
possibile erat Nathanael statim hoc scire, quod post
longum tempus ipsos apostolos tandem cognovisse
videmus. Hic enim tantum hominem videbat; quæ
autem ad ipsum a Domino dicta fuerant, ad demon-
strandam alteram naturam non poterant sufficere.
Namque de prophetis talia narrantur : haud dubie
Eliseus discipulum suum reprehendit (I V. Reg. v, 26)
quod a Naaman aurum acceperat, quamvis longe
abesset. Attamen et tantum propter quod factum
est (v. 50) *sub fœu credis? Majus his videbis.* Sic
ostendit nihil esse magnum quod ille dixerat, nec
ad plane patefaciendum qualis erat sufficiens.

VERS. 50. — Abunde protecto satis ipsi virtutis
suz magnitudinem declaraverat, quandoquidem
Nathanael ab ipsis etiam operibus accepta decla-
ratione, dicat : *Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex*
Israel. Ista videlicet atque ejusmodi de Christo
expectabant.

CAP. II.

VERS. 3. — Merito inquirendum est unde matri
de filio hæc tacita fiducia orta esset; nullum enim
miraculum fecerat, cum evangelista dicat (v. 11)

libro primo. Act. C. C. II, IV, 33. Vig. C. 33.

(5) Et post alia. Act. C. C. II, IV, 34. Vig. C. 34.

(6) Mai ibid.

hoc fecisse initium signorum in Cana Galilææ. Quidam autem forte dixerit hoc non probare sufficienter initium hoc fuisse miraculorum; hoc in loco primum quidem fuisse, sed non omnino primum; nam verisimile est alia alibi fecisse. Ad hoc respondebimus Joannem dixisse (i, 31): *Et ego nesciebam eum: sed ut manifestetur in Israel, propterea veni baptizans*. Porro si tempore adolescentiæ miracula fecisset, nullum opus fuisset Israelitis ut manifestaretur; quæ enim facta fuissent, illustriora fuisse viderentur, utpote ab adolescente facta. Unum vero tantum testimonium huic affert Lucas (ii, 42), cum factus esset annorum duodecim, magistros audientem sedisse, suisque responsis mirabilem illis visum fuisse. Verisimiliter autem et ut vere dicatur, non cœpit a prima adolescentia miracula facere, ne phantasma esse videretur. Unde ergo, inquit, tanta hæc matri fiducia de illo (5)? reliquum est ut manifestari cœperit. Ex Joannis quidem testimonio manifestatus fuerat, ex verbis quæ ad discipulos protulerat; supra autem omnia hæc, ex conceptione atque ex his quæ conceptionem fuerant comitata, maxima de puero orta matri fuerat opinio, omniaque conservabat in corde suo (*Luc. ii, 19*). Cum igitur cognovit Joannem gratia illius venisse, de illo testimonium perhibere, discipulosque habere, tunc cætera gaudens revocavit. Nam se illustriorem facere gratiamque illis præbere volebat. Forte aliquid humani experiebatur, quemadmodum fratres ejus qui dicebant: *Manifesta teipsum mundo* (vii, 4), ex miraculis ejus gloriam adepturos sperantes.

VERS. 9. — Architriclinus ministerio mensarum apparatusque nuptiarum præerat. Advocare autem sponsum, quo audito inquirere, scientem sponso non esse alterum vinum, ac quidem postquam inquisivisset unde vinum esset, quod factum fuerat discere, omnino æquum erat. Nemo tamen illorum credidit, sed tantum hoc retulit evangelista ut ostenderet non solum aquam in vinum conversam fuisse, sed in naturam aliquam mirabilem vini. Cætera autem ut superflua, nec utilitati inservientia neglexit.

VERS. 14-19. — Visus est Christus, cum e templo venditores nummulariosque exturbavit, non negotiationem solum, verum etiam victimarium sustulisse, quandoquidem boves columbasque earum duntaxat gratia venderent. Unde satis fuit probabile, eum ad resurrectionem allusisse, ac si tacite diceret: *Ejus signum queritis, pauper expectate*. Cum enim me sublatum putabitis, tunc demum resurgens, omnibus meipsum exhibebo, ostendamque qui sim. Et sic quidem veteribus illis antiquatis, nova quædam existet politia, novæ videlicet illius vitæ post resurrectionem promissæ.

(1) Hic prænoscitur pater Nestorii de gloria B. M. V. detrahentis.

(2) Cord. cat. p. 75.

τῶν σημείων ἐποίησεν ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· εἰ δὲ λέγει τις μὴ εἶναι τοῦτο τεκμήριον ἰκανὸν τοῦ ταύτην ἀρχὴν εἶναι τῶν σημείων ἐγγυροῦν ἐκεῖ πρῶτον, μὴ μέντοι πάντως πρῶτον· εἰκόσ γὰρ αὐτὸν ἀλλαχοῦ πεποιχέναι ἕτερα· ἐκεῖνο πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὅτι Ἰωάννης φησὶν, ὅτι Ἐγὼ οὐκ ἤδαιρ αὐτόν, ἀλλ' ἴνα φανερωθῆ τῷ Ἰσραὴλ· διὰ τοῦτο ἤλθορ βαπτίζων· εἰ γὰρ καθ' ἡλικίαν ἐθαυματοῦργει, οὐκ ἂν ἐδεήθησαν οἱ Ἰσραηλίται τοῦ αὐτὸν φανερώσαντος· τὰ τε γὰρ γινόμενα παραδοξότερα ἂν ἔδοξεν εἶναι, ἅτε παρὰ μειρακίου γενόμενα· ἐν δὲ μόνον ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ὁ Λουκάς, ὅτι ἐκαθέζετο δωδεκαστῆς ὢν τῶν διδασκάλων ἀκρούμενος, καὶ διὰ τῆς ἐρωτήσεως ἔδοκει αὐτοῖς θαυμάσιος εἶναι· εἰκότως δὲ καὶ κατὰ λόγον οὐκ ἤρξατο τῶν σημείων ἐκ πρώτης ἡλικίας, ἵνα μὴ δόξωσι φάντασμα εἶναι. Πόθεν οὖν ἐπῆλθεν τῇ μητρὶ μέγα φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, φησὶν; ἀποκαλύπτεσθαι λοιπὸν ἤρχετο· καὶ ἐξ Ἰωάννου κατὰ δόξον ἦν, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημῶν αὐτῷ· καὶ πρὸς τοῦτο δὲ πάντων, αὐτὴ ἡ σύλληψις, καὶ τὰ περὶ τὴν σύλληψιν γενόμενα, μεγίστην αὐτῇ περὶ τοῦ παιδὸς ἐνέθηκεν τὴν [δόξαν], καὶ ἦν συμβάλλουσα, φησὶ, πάντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Ὅτε οὖν οἶδεν ὅτι Ἰωάννης δὲ αὐτόν ἦλθεν καὶ ἐμαρτύρει αὐτῷ, καὶ ὅτι μαθητὰς ἔσχεν, τότε λοιπὸν θαυμάσια παρεκάλει· ἐβούλετο γὰρ αὐτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι (1) ἐκείνοις τε χάριν καταθέσθαι· καὶ τάχα γὰρ ἀνθρώπινόν τι ἐπασχε, καθάπερ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ λέγοντες· Δείξον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ· βουλόμενοι τὴν ἐκ τῶν θαυμάτων δόξαν καρπώσασθαι.

Στίχ. θ'. — Ἀρχιτρίκλινον λέγει τὸν ἑξάρχοντα τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῆς εἰς τὸν γάμον παρασκευῆς· εἰκόσ δὲ ἦν καὶ τὸν νομφίον ἐγκαλούμενον, καὶ ἀκούσαντα διαπορῆσαι, εἰδότα ὡς οὐκ ἦν αὐτῷ οἶνος ἕτερος, καὶ ἐρωτῆσαι· μὲν ὅθεν ὁ οἶνος, μαθεῖν δὲ τὸ γεγονός· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων προσέθηκεν, ἀλλὰ μόνον τοῦτο ἐμνημόνευσεν, ὥστε δηλώσαι [ὅτι] οὐ μόνον τὸ ἕδωρ εἰς οἶνον μετεποίησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰς θαυμαστήν τινα φύσιν οἴνου· τὰ μέντοι λοιπὰ ὡς περιττὰ, μὴδὲν τῇ χρεῖᾳ συμβαλλόμενα παρητήσατο.

Στίχ. ιδ'-ιθ'. — Ἐδοκει (2) ὁ Χριστὸς τοὺς ἐν τῷ ἱερῷ ἀπελαύνων καρπύλους καὶ κολ[λ]υθιστὰς οὐ τὴν ἐμπορίαν μόνον καταλύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν θυσιῶν ἔθος, ἐπειτέρ ἐκείνων ἕνεκεν οἱ πιπράσκοντες τοὺς τε βόας καὶ τὰς περιστεράς ἐπίπρασκον. Ὅθεν εἰκότως ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν ἐχώρησεν, ὡς ἂν εἴπῃ· Ταύτης σημεῖον ζητεῖτε, βραχὺ τι ἀναμείνατε. Ἐπειδὴν γὰρ ἀνελεῖν με δόξετε, τότε ἀναστὰς πᾶσιν αὐτὸν γνωρίσω ὅστις εἰμὶ. Καὶ οὕτω ταῦτα μὲν τὰ πάλαι λυθῆσεται, καὶ καινὴ τις πολιτεία, ἅτε δὴ καὶ καινοῦ βίου τοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατευαγγελλ[ι]ομένου.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Στίχ. ε'. — Τὸν τρόπον (1) ἐξηγήσατο τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως, τοῦ μὲν ὕδατος, ἐν ᾧ πληροῦται τὸ ἔργον εἰπὼν, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐν τῷ ὕδατι τὴν οἰκείαν πληροῦντος ἐνεργείαν. Ὁ Θεὸς γὰρ καὶ Πνεῦμα υἰοθεσίας λέγεται, οὐχ ὕδωρ, ἐπειδὴ τούτου τῇ δυνάμει τὴν ἀναγέννησιν δεχόμεθα· τούτου γε ἕνεκα καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ μὲν Πνεῦμα μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὀνομάζομεν, τοῦ δὲ ὕδατος οὐ μνησθεῖσθαί· ὡς φαίνεσθαι, ὅτι τὸ μὲν σύμβολον καὶ χρεῖας τινὸς ἕνεκεν παραλαμβάνεται, τὸ δὲ ὡς ἐνεργεῖ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐπικαλούμεθα, ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὸ, *Δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι*, τὸ ἐξ ὕδατός τε καὶ Πνεύματος ἀντέταξεν. Ὡσπερ ἐπὶ τῆς φυσικῆς γεννήσεως ἡ κοιλία τὸ φυσικὸν ἐργαστήριόν ἐστι, ἐν ᾧ τὸ τικτόμενον ἀποτελεῖται θεῖα δυνάμει, ἡ (2) κατὰ τὸν ἀνωθεν ὄρον αὐτὸ διαπλάττει· οὕτω καὶ ἐν ταῦθα τὸ ὕδωρ ἐν τάξει τῆς μητρὸς λαμβάνεται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐν τάξει τοῦ διαπλάττοντος Δεσπότου.

Στίχ. κα'. — Καλῶς (3) εἶπεν· Ὁ τὰ φαῦλα πράσων καὶ Ὁ ποιῶν τὴν ἀληθειαν· οὕτε, Ὁ πράξας, εἰπὼν, οὕτε, Ὁ ποιήσας. Ἐγχεῖ γὰρ καὶ τὸν ποιήσαντα τὸ κακὸν ἀποστῆναι μὲν τῆς κακίας, ἰδεῖν δὲ πρὸς τὸ καλὸν, καὶ τὸν τῇ ἀληθείᾳ χαίρειν ἐπαγγελλόμενον νεῦσαι ποτε πρὸς τὸ χεῖρον. Διὸ εἶπεν τὸ *πράσων* καὶ τὸ *ποιῶν*· οὕτε γὰρ ἔνεστι περὶ τὴν κακίαν διακαίμενον χαίρειν τῷ καλῷ, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς πάντως ἐστὶ τῶν καλῶν ἐπιθυμητής.

Στίχ. κδ'. — Ὅλα (4) ταῦτα πρότερα γεγονότα τῆς τοῦ Βαπτιστοῦ καθείρξεως τῶν λοιπῶν εὐαγγελιστῶν, εὐθὺ μετὰ [τὸ] τοῦ Κυρίου βάπτισμα, καὶ τοὺς διαβόλου πειρασμούς, Ματθαίου μὲν εἰπόντος· *Ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν*· εὐδὴλον μέντοι ὅτι καὶ Λουκᾶς τὴν αὐτὴν ἐκείνους ἀκολουθίαν ἐξήλωσεν τῆς διδασκαλίας· ὡς φαίνεσθαι ὅτι δεῖ καταλ[ε]ιπόντων ἐκείνων τὰ πρὸ τῆς Ἰωάννου καθείρξεως ὑπὸ τοῦ Κυρίου γεγονότα, ταῦτα μάλιστα αὐτὸς ἐφρόντισεν. Εἰ δέ τις λέγοι, Καὶ μὴ ὁ Ματθαῖος εἰπὼν βεβαπτίσθαι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπ' αὐτὸν καταβηθέναι, παραχρῆμα ἐπιφέρει, *Τότε ἐκβάλλει τὸ Πνεῦμα αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον*, λευκτὸν ὡς ἡ τότε λέξις οὐκ ἀεὶ τὸ παραχρῆμα σημαίνει, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ τὰ μετὰ πολὺν χρόνον συμβησόμενα· ὡς τὸ, *Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν*, ὡσπερ καὶ τὸ εὐθὺς.

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

Στίχ. θ'. — Διδάσκει (5) δὲ ἡμᾶς, ὅτι οὐχ ὡς ἐτεροδόξῳ δι' ἔχθραν τὸ ὕδωρ δοῦναι παρατήσατο, ἀλλ' ὡς μέλλοντα τὸν ἐξ ἀρχαίου κείμενον αὐτῷ νό[μ]ον παραβῆναι ὑπ' ἀνάγκης ὑπομῆσαι βουλομένην.

CAP. III.

VERS. 5. — Modum quo per baptismum regeneremur, exposuit, dum in aqua quidem conferri illum, sed sancto Spiritu propriam in elemento virtutem exerente, perfici negotium hoc affirmat. Deus siquidem, et non aqua, Spiritus adoptionis appellatur, quandoquidem virtute solius Dei regeneremur. Quam ob causam in baptismo etiam Spiritum una cum Patre Filioque nominamus, aquæ vero neutiquam meminimus, ut vel inde manifestum sit, illam quidem instar signi cujusdam ac notæ, ad quidpiam significandum assumi: Spiritum vero tanquam effectorem una cum Patre Filioque invocari, quandoquidem etiam Dominus istis verbis, *Potest in ventre matris introire et renasci*, hoc de aqua et Spiritu opposuit: ut quemadmodum in naturali generatione, venter naturæ, in qua fetus divina, uti ante dictum est, virtute ipsum efformante perficitur, officina existit: sic et hoc loco, aqua quidem matricis, Spiritus vero effectoris Domini vices subit.

VERS. 21. — Scite autem, qui male facit, et qui facit veritatem, non vero, qui fecit, dixit. Siquidem contingit, eum qui mala perpetravit, nonnunquam resipiscere, et a pravitate abstinere: rursus vero est videre, eum, qui et honestatis et veritatis amator habitus sit, mutare aliquando, et ad malum vergere quocirca qui facit dixit: fieri enim nequit, ut qui malitiæ deditus est, virtuti sit addictus, et quisquis veritatis amator est, virtutum quoque semper est cultor.

VERS. 24. — Omnia hæc prima ad incarcerationem Joannis Baptistæ spectantia, apud cæteros evangelistas, statim post Domini baptismum tentationesque diaboli evenerunt; Matthæo quidem dicente (iv, 12), *Cum audisset Jesus quod Joannes traditus esset, recessit a Judæa in Galilæam*. Notum est etiam Lucam præ cæteris catenam factorum divinatorum accurate retulisse, ut videre est, cum, cæteris omittentibus quæ incarcerationem Joannis antecesserant, tempore autem Christi facta fuerant, ad illa maxime incubuerit. Quidam forte dicet: Imo Matthæus, postquam dixit Jesum baptizatum fuisse, ac Spiritum sanctum super eum descendisse, statim addit: *Tunc Spiritus expulit eum in desertum* (Matth. iv, 1; Marc. 1, 12). Dicendum est vocem *tunc* non semper statim significare; sed aliquando quæ longo post tempore eventura sunt; scilicet: *Tunc qui in Judæa sunt fugiant* (Matth. xxiv, 16), quemadmodum etiam cito.

CAP. IV.

VERS. 9. — Docet autem nos, quomodo non tanquam alicui alterius sectæ, propter inimicitiam, illi aquam dare recusaverit, sed quod ipsum obligationis suæ monitum vellet, ne antiquam legem

(1) Cord. cat. p. 28.

(2) Cat. omissa v. ἡ præbet deinde αὐτὰ pro αὐτό.

(3) Cord. cat. p. 102.

(4) Mai ibid.

(5) Cord. cat. 121.

violaret. Lege siquidem, ne immundum tangerent, **A** vetante, neque alienigenarum carnem contractare ausi erant, putantes se hoc modo coinquinari.

CAP. V.

VERS. 12. — Cum enim opus illi sit, majora hominibus administrare, nullaque lege prohibeatur, neque etiam operandi terminum habet; idcirco inquit: *Et ego operor*, quoniam volo, nullum meis actionibus præfinitum tempus habens, pro communi hominum salute. Si igitur nemo Patrem reprehendat, quia summum illi dominium, jus fasque tribuit, neque me quisquam accusare præsumat; non enim mihi, quam illi, minus licet facere quod lubet.

VERS. 19. — Postquam dixisset: *Non potest Filius a se facere quidquam*, causam addidit: *nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim illa fecerit, hæc et Filius similiter facit*; non enim alia sunt ab illo facta, et alia a me secundum similitudinem eorum quæ facta sunt ab ipso; sed quæcumque facit ille, hæc et ego facio, ex communi operatione, meque et illo eadem perficientibus. Non dixit simpliciter, *Hæc et Filius facit*, ita ut operatio superior in ipsis videatur, sed addidit *similiter*, ut non solæ communia esse opera, sed etiam modum operationis, atque identitatem potentis et voluntatis ostenderet. Merito ergo dixit non posse a se facere quidquam; cum enim communia sint et facta et modus operationis, quomodo consilium et voluntas facti dividi possent? *Pater diligit Filium, et omnia demonstrat ei*, sic interpretandum est: Cum Dominus noster, Salvatorque Jesus Christus, sit Deus et homo, in Deo autem omnia essent insita, in hominem vero omnia deinceps devenerint, per idoneam copulationem; sic tanquam homo ab illis arguitur quod sabbatum solvit, et ex testimonio verbi Dei non solvi demonstrat; licere autem ipsi omnia quæcumque facere voluerit. Quapropter de hujus naturæ magnitudine loquitur. Ex exprobratione Judæorum occasione capit, ut suam naturam demonstraret quanta et qualis esset: tum a divino ad humanum transit, cum dicta tam multum discrepent a factis.

τὴν οὐρανὴν φύσιν, καθ' ὅσον ἐνήν, οἷα τίς ἐστιν· διὰ τοῦτο ἀκολουθῶς ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐντεῦθεν μεθίσταται, ἐπειδήπερ καὶ πολὺ ἀπώδοντα τοῦ φαινομένου τὰ λεγόμενα.

VERS. 35. — Ille siquidem quasi lucernæ vicem **D** obibat, cujus, absente sole, in tenebris usus est. Orto autem sole, superflua est, nec ad quidquam prodest.

VERS. 43. — Ego quidem, inquit, cum vos ad Deum adducam, nihil in hac vita magnifici pollicendo, doctrinæ meæ difficultatem subterfugitis. Ille vero, cum omnem suam in præsentii gloriam ostendet, plurimam in se credentibus stabilitam

(1) Cord. cat. p. 148.

(2) Mai ibid.

(3) Cord. cat. p. 164.

Τοῦ γὰρ νόμου εἰρηχότος· Ἀκαθάρτου μὴ ἀψήσθε, οὐδὲ τῆς σαρκὸς τῶν ἀλλογενῶν ἐτόλμων ἄψασθαι, νομίζοντες ἐκ τούτου μολύνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

ΣΤΙΧ. 1β΄. — Ὡσπερ (1) γὰρ ἔργον ἐκείνω τὰ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων οἰκονομεῖν καὶ νόμος οὐδεὶς ὁ κωλύων αὐτόν, οὔτε μὴν ὄρον ἔχει τῆς πράξεως, οὕτως εἶπε· *Κἀγὼ ἐργάζομαι*, ὡς καὶ βούλομαι, οὐδένα καιρὸν ἀφωρισμένον ἔχων τοῖς παρ' ἐμοῦ γενομένοις ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. Εἰ δὲ οὐδεὶς ὁ μεμφόμενος ἐκείνω (ἡ γὰρ δεσποτεία τὴν ἄδειαν χαρίζεται), ἐγκαλέτω δὴ μὴδ' ἐμοὶ μὴδεὶς. Ὅμοίως γὰρ ἔξεστι κάμω ποιεῖν βουλομένω.

ΣΤΙΧ. 1θ΄. — Εἰπὼν (2), ὅτι *Ὁὐ δύναται ὁ Υἱὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν*, τὴν αἰτίαν ἐπήγαγεν, ἅν μὴ τι βλέπη, φησὶ, τὸν Πατέρα ποιῶντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· οὐ γὰρ ἕτερα μὲν τὰ παρ' ἐκείνου γινόμενα, ἕτερα δὲ τὰ παρ' ἐμοῦ, καθ' ὁμοίότητα τῶν παρ' ἐκείνου γενομένων, ἀλλ' ἅπερ ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ἐγὼ ποιῶ, κοινῆς οὐσης τῆς ἐργασίας, τὰ αὐτὰ ἐμοῦ τε καὶ ἐκείνου ἐπιτελοῦντος· καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, ὅτι *Ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ποιεῖ*, ὥστε μὴ δοκεῖν ὑπηρετούμενον ἐν αὐτοῖς; ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ προσέθηκεν τὸ, ὁμοίως, ὥστε δεῖξαι ὅς οὐ μόνον κοινὰ τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐργασίας ὁ τρόπος, καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τοῦ βουλήματος ἡ ταυτότης· ὥστε καλῶς ἔφησε τὸ μὴ δύνασθαι ἀφ' ἑαυτοῦ μὴδὲν ποιεῖν· ἐνθα γὰρ κοινὰ τε τὰ γινόμενα, καὶ τῆς ἐργασίας ὁ τρόπος, πῶς ἂν δυνατόν διασπᾶσθαι τὴν βουλήν καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ γινόμενου; Τὸ δὲ, *Ὁ Πατήρ φιλεῖ τὸν Υἱόν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ*, οὕτως ἐρμηνεύειν· Ἐπειδήπερ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος, καὶ τῷ μὲν Θεῷ πάντα προσῆν ἐμφύτως, τῷ δὲ ἀνθρώπῳ πάντα προσεγένετο ὑστερον, διὰ τῆς πρὸς ἐκεῖνο[ν] συναφείας, εἰκότως ὡς ἄνθρωπος παρ' αὐτῶν ἐγκαλούμενος, ὅτι παραβαίνει τὸ Σάββατον, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἀδούμου ἀξιοπιστίας, τὸ μὴ παραβαίνειν ἀποδείκνυσιν, ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ πάντα ποιεῖν ἃ ἂν βούληται· καὶ διὰ τοῦτο τῆς φύσεως ἐκείνης λέγει τὸ ἀξίωμα· τὴν Ἰουδαίων μέμψιν ἀφορμὴν λαθὼν εἰς τὸ παραδείξει

ΣΤΙΧ. 1ε΄. — Ἐπειδὴ (3) ἐκεῖνος μὲν ὥσπερ λύχνου τᾶξιν ἐπέιχεν, ὅς οὐ παρόντος τοῦ ἡλίου τοῖς ἐν σκότῃ τὴν χρῆσαν παρέχεται. Παραγενομένου δὲ ἐκείνου περιττός ἐστι, μὴδὲν συμβαλλόμενος.

ΣΤΙΧ. 1γ΄. — Ἐγὼ μὲν (4), φησὶν, ἐπειδήπερ ὑμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγω, οὐδὲν ἐν τῷ βίῳ περιβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγελλόμενος, ἀποφεύγετε τῶν παρ' ἐμοῖ (5) λεγομένων τὴν δυσκολίαν (6). Ἐκεῖνος δὲ, ἐπειδήπερ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν πάσαν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδείκνυ-

(4) Cord. cat. p. 168.

(5) Cat. Cramerii p. 240, π. ἐμοῦ.

(6) Gram. διδασκαλίαν.

και πολλήν τήν ἐνταῦθα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν ἡμεῖς τε καὶ δωροφορίαν (1) ἐπαγγελλόμενος, ἐπιθυμία τῆς παρούσης δόξης ἐπ' αὐτὸν συνδραμαίεθε.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Στίχ. γ'. — Ἀνῆλθεν (2) εἰς τὸ ὄρος διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι τὸν μάλιστα θεῶν προσιδόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρόν ζητεῖν.

Στίχ. ε'. — Ἡὼς οὐκ (3) ἀναβαίνει εἰς τὴν ἑορτήν, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων εἰς τὰ Ἱερουσόλυμα, αὐτὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχεται; λοιπὸν ὅπερ ἐλύσε τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς πονηρίας· ἐπισημαίνεται δὲ ὁ εὐαγγελιστὴς καθ' ὃν ἐμελλεν τὸ σημεῖον ποιεῖν, ὡς ἂν φαίνεσθαι ταῦτα πρὸ ὀλίγου τῆς ἑορτῆς γεγενῆσθαι τε καὶ ἠρᾶσθαι ἃ διεηγεῖσθαι μέλλει. Καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὄφθαλμοῖς ὄρα ὄχλον πολὺν· βεβαιοῦσιν ὅτι οὐδέποτε ἀπλῶς ἐκάθηντο μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ὥσως ἀκριβολογούμενος τι πρὸς αὐτοῦς, καὶ ἐπιστρέφων πρὸς ἑαυτὸν, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ τὸ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους· συνεκάθηντο γὰρ πρὸς ἀλλήλους ὄρωντες· εἶτα ἀναβλέψας ὄρα τὸν ὄχλον, καὶ τὰ ἐξῆς.

Στίχ. ζ'. — Εἰ δὲ (3') πρὸς ἓνα λέγειν ὁ Κύριος ἐδόκει, ἀλλ' οὖν γε κοινὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων χρείας τὸν λόγον ἐποικεῖτο. Ὅμως ὁ εὐαγγελιστὴς ἐρμηνεύων καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸν τρόπον ἐπάγει· Τοῦτο δὲ ἔλεγε πειράζων αὐτόν, ἀντὶ τοῦ, δοκιμάζων, εἰπὼν, ἵνα εἴπῃ, δοκιμὸν ποίω. Τὸ γὰρ διαπορῆσαι πρότερον ἐπένοιον διὰ τὴν ἔνδειαν, εἶτα ἐκ παραδόξου θεωρησάτω τὸ γινόμενον θαύμα, ἐδίδασκεν αὐτὸν ἅελ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέπειν, καὶ μηδέποτε ὑπὸ ἐνδείας στενοχωρεῖσθαι τὸν λογισμὸν.

Στίχ. θ'. — Ταῦτα μέντοι (4) ἔφη, ὡς μὴ διὰ τὴν οἰκίαν χρείαν ἀποκρύπτεσθαι τι τῶν ἐνόντων δοκοίη. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦτο (5) μηδὲν ἦν πρὸς τοσοῦτο πλῆθος, αὐτὸς τε ἔφη καὶ τὸ πρᾶγμα οὐκ ἑτέρως ἔχει.

Στίχ. ιβ'. — Συναγάγετε (6) τὰ περισσεύσαντα κλάσματα. Τοῦτο μὲν λέγειν δόξας εἰς τὸ εὐπρόσωπος αὐτοῖς κελεύσαι τὴν τῶν κλασμάτων ποιήσασθαι συλλογὴν, ἐκεῖνο δὲ οἰκονομούμενος ὅπερ ἐξ αὐτοῦ παρεκλόμβει τοῦ πρᾶγματος, τὸ ἐπὶ πλεον ἀπολαύοντα μᾶλλον τοῦ γαγονότος μεμνησθαι θαύματος, ἢ καὶ ὥστε δοθῆναι καὶ ἑτέροις (7) τὸ γεγενημένον. Ἐφαίνετο γὰρ καὶ τὸ θαυμάσιον τῆς χάριτος ἐν τῷ πλήθει τῆς περισσείας καὶ ὅτι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ διαπράττεται. Συνεχώρησε δὲ περισσεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα οὐ δι' ἐπίδειξιν, ἀπάγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα.

Στίχ. κθ'. — Τοῦτο (8) φησὶν ὁ Κύριος συνελθὼν, ὅτι πλείστον αὐτῶν ὑπερβαίνει τὴν ἀκοήν ὃ περὶ τοῦ μυστηρίου λόγος· τοῦτο γὰρ ἦν (9) ἡ πνευματικὴ τροφή. Οὐκ εὐθὺς οὖν ἐπιτρέχει τῇ διηγήσει, ἀλλ' ὀδῶ κέχρηται τῇ πρεπούσῃ πρὸς τὸν λόγον. Ἡ γὰρ

A satellitiæ securitatem promittendo, praesentis gloriae cupiditate allecti, ad ipsum omnes confugietis.

CAP. VI.

Vers. 3. — Ascendit in montem, ut nos doceret, eum qui Deo maxime appropinquare velit, tumultum omnem evitare, ac locum tempusque ab eo liberum quaerere debere.

Vers. 5. — Quare non ascendit ad festum, sed, cum omnes Jerusalem concurrunt, ipse in Galilaeam vadit? Uno verbo legem dissolvit, ex pravitate Judaica occasionem capiens. Tempus autem designat evangelista quo miraculum patraturus erat, ut notum esset paulo ante festum patratum fuisse, ut notum esset paulo ante festum patratum fuisse, fidemque faceret dicendis. Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima venit: ex his nunquam otiose cum discipulis suis seditis ostendit, sed semper de aliquo accurate apud illos disserentem, semetipsumque recolligentem, humilitatem atque ad illos decensum mirabiliter probasse. Sedebant ergo simul aspicientes; deinde cum sublevasset oculos videt turbam, et reliqua.

Vers. 6. — Etsi uni tantum loqui Dominus videretur, communem; tamen de omnium indigentia sermonem instituit. Interrogationis autem modum simul explicans evangelista, subjungit: Hoc autem dicebat tentans eum, id est probans, ac si dicat, probatum reddens. Nam cum primum animi penderet, ac deinde quod inopinato habebat miraculum videret, eductus fuit totum Deo semper committendum, nec unquam propter penuriam animo desciendum esse.

Vers. 9. — Haec utique dixit, ne eam, in qua re ipsa versabantur, penuriam celare videretur. Nam ista tantæ multitudini quasi nihil esse, et vere dixit, nec aliter res se habebat.

Vers. 12. — Colligite quæ superaverunt fragmenta. Hoc quidem dicere visus est, ut benevole illos fragmenta colligere juberet; rem vero totam ita dispensavit, ut quo plures copiosius reficerentur, eo magis tanti miraculi memores forent, ve ut etiam alii ejus facti participes redderentur. Gratia siquidem ubertas in illa ciborum redundantia, multitudini apparebat, Christumque quidlibet pro placito gerere. Tot fragmenta superesse permisit, non propter ostentationem, absit, sed ne quis putaret opus in specie tantum factum esse.

Vers. 29. — Hoc ait Dominus quod mysterii nomen captum eorum excedere non ignoraret: erat enim cibus spiritualis. Quare non illico intulit explanationem, sed commodum tenuit orationis cursum. Nam fides, inquit, in me, viam vobis aeternam ad

(1) Gram., δωροφορίαν.

(2) Cord. cat. p. 171.

(3) Mai ibid. p. 399.

(3') Cord. cat. p. 172.

(4) Cord. cat. p. 174.

(5) Cat., γὰρ τό.

(6) Cord. cat. p. 176.

(7) Cataena Gram., p. 243, εἰς ἑτέρους.

(8) Cord. cat. 181.

(9) C. Cr., p. 248, omittit ἦν et mox τῆ.

cæterarum rerum cognitionem atque doctrinam. Nam credentibus quidem de nullo dictorum dubitare licitum, infideles vero nihil eorum capere valent, ut quæ nimis magna sint, ac mere spiritualia, captumque nostrum multum superent.

VERS. 35. — Cum post resurrectionem, sempiternam atque immortalem vitam det credentibus, idcirco ibi neque cibus neque potus erit, qui sensu percipiatur, adeoque non esurient.

VERS. 39. — Duo ista superius declaravit, nimirum omnes in ipsum credere oportere, atque credentibus vitam æternam esse tribuendam. Utraque igitur pulcherrime connectit, eandem sibi cum Patre voluntatem esse asseverans, ut videlicet omnes in ipsum credant, et credentes per ipsum præmium adipiscantur. Unde patet, illos in utroque Dei Patris voluntati esse reluctatos.

VERS. 41. — Hæc duo jam supra dixit: oportere ut omnes in Filium credant, credentibusque vitam æternam esse daturum. Cum voluntatem Patris voluntatem suam esse dixisset, recte ergo ambo conjunxit, et oportere ut omnes in eum credant, et credentes mercedem per ipsum adepturos esse: ita ut ex his duobus illos voluntati Patris decertare appareat.

VERS. 61. — *Durus* erat haud dubie sermo carni comestores sanguinisque potatores qui audiebant constitutum esse sibi proponens; his vero qui spiritualiter spiritualia intelligebant nihil durum videbatur, sed verba erant plena pietate atque ipsis vitam æternam paratura. *Sciens autem Jesus quia murmurabant de hoc, quod quæ ad divinitatem suam spectabant et hæc mysteria palam proferebat, dicebat: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius (v. 63)? Jam autem dixerat Nathanael: Qui dixi tibi: Vidi te sub ficu, et reliqua. Cur ergo difficultatibus difficultatis jungis? Neutiquam, hoc non fiat, sed ad magnitudinem multitudinemque dogmatum vult illos perducere. Si enim tantummodo e cælo descendisse dixisset, nihil addens amplius, magis scandalizati fuissent; magis cum dixisset: Corpus meum vita est mundi; et, Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem; et, Descendi de cælo ut difficultatem solverem. Proferens enim unum magnum tantummodo de se, in suspicionem de mendacio venit; hæc vero dicens, in futurum omnem suspicionem aufert. Omnia autem facit dicitque ita ut ab existimando patrem ejus esse Joseph abducantur. Non ergo ut scandalum augeat, hoc dicit, sed potius ut solvat. Qui enim illum*

πιστις, φησιν, ἡ εἰς ἐμὲ ὁδὸς ὑμῖν ἔσται πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν κατανόησιν τε καὶ διδασκαλίαν. Οὐτε γὰρ πιστεύοντας ἔνεστι πρὸς τὴν τῶν λεγομένων βεβαιότητα (1) ἀμφιβάλλειν, οὔτε μὴ πιστεύοντας διέξασθαι τι τῶν λεγομένων δυνατὸν, μεγάλων, ροητῶν (2) καὶ πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαινόντων ἀκοήν.

Στίχ. λε'. — Ἐπειδὴ (3) μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἀδίδον καὶ ἀφθαρτον δίδωσι ζωὴν τοῖς πιστεύουσιν, τῆνικα οὐκ ἔσται βρώσις οὐδὲ πόσις αἰσθητῆ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μὴ πεινάσωσι.

Στίχ. λθ'. — Δύο ταῦτα (4) ἐν τοῖς ἀνωτέροις ἔφη, ὅτι εἰς αὐτὸν πιστεῦσαι πάντας προσήκε καὶ ὅτι τοῖς πιστεύουσι τῆς αἰωνίου πρόξενός ἐστι ζωῆς. Καλῶς οὖν ἀμφοτέρω ἐξήρτησεν, τοῦ θελήματος τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ θέλημα εἶναι φήσας καὶ τὸ πιστεῦσαι πάντας εἰς αὐτὸν καὶ τὸ πιστεύσαντας τὴν δι' αὐτοῦ κομίσασθαι δωρεάν, ὥστε φανῆναι δι' ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς μέμαχηκέναι.

Στίχ. μα'. — Δύο γὰρ ταῦτα (4') ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἔφη, ὅτι τοῦ πιστεῦσαι πάντας προσήκεν ἐπ' αὐτῷ, καὶ ὅτι τοῖς πιστεύουσι τῆς αἰωνίου πρόξενός ἐστι ζωῆς· καλῶς οὖν ἀμφοτέρω ἐξήρτησε τοῦ θελήματος τοῦ πατρικοῦ, αὐτοῦ θέλημα εἶναι φήσας, καὶ τὸ πιστεῦσαι πάντας εἰς αὐτὸν, καὶ τὸ πιστεύσαντας τὴν δι' αὐτοῦ κομίσασθαι δωρεάν· ὥστε φανῆναι δι' ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς μαχομένους.

Στίχ. ξα'. — Σκληρὸς ἦν ἀληθῶς ὁ λόγος ὁ νομιζόμενος σαρχοφάγους τινὰς καὶ αἰμοδόρους τοὺς ἀκούοντας ἀποτελεῖν· τοῖς δὲ γε πνευματικῶς τὰ πνευματικὰ ἐκλαμβάνουσιν οὐδὲν ἐφαίνεται σκληρὸν, ἀλλὰ βήματα εὐσεβείας ὑπάρχοντα, τὴν αἰώνιον αὐτοῖς πρυτανεύοντα ζωὴν (5). Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ρογγίζουσιν ἐν ἑαυτοῖς (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος, τὸ τὰ ἀπόρητα φέρειν εἰς μέσον), ἔλεγεν· Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλλίζει; Ἐὰν οὖν ἴδῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα δεξοῦ ἢ τὸ πρότερον; τοῦτο δὲ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ ἐποίησεν λέγων· Ὅτι εἰδὼν σου ὅτι εἰδὼν σε ὑποκάτω σκηνῆς, καὶ τὰ ἔφη. Τί οὖν ἀπορίας ἀπορίας συνάπτεις; Οὐχί, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ μὲγέθει τῶν δογμάτων καὶ τῷ πλήθει ἐπαγαγέσθαι αὐτοῦ βούλεται· ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἀπλῶς ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα, καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς, μᾶλλον ἂν ἐσκανδαλίσειν· μᾶλλον δὲ εἰπὼν, ὅτι Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ ζωὴν διὰ τὸν πατέρα· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα, τὴν ἀπορίαν λύειν· ὁ μὲν γὰρ ἐν τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ φεγγόμενος, καὶ ὑποπτος γίνεται ὡς πλάττων· ὁ δὲ ταῦτα ἔφρων, ἐφεξῆς πᾶσαν ἀναίρει τὴν ὑπόψιν· πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει ὥστε αὐτοῦ ἀπαγαγεῖν τοῦ κομίσαι αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. Οὐ τοίνυν τὸ σκάν-

(1) V. βεβαιότητα a catena abest, ut ap. Cramerum, p. 248; sed hujusmodi vocabulum excidisse contextus docet.

(2) Suidas: Νοητά· τὰ μὴ αἰσθητὰ, τὰ ἀόρατα. Omnino id significat hæc vox quod solummodo sub intellectum vel fidem cadit et pro cujusque loci contextu varie a Patribus Græcis usurpatur. H. l. in-

terpretare, spiritualia — Cramer. legit ὄντων.

(3) Cord. cat. p. 183.

(4) Cord. cat. p. 186.

(4') Mai ibid.

(5) Hactenus fragmentum apud Corderium sub nomine Theodori heracleotæ. At in Vat. cod. sub Μοψ., ut semper. Et prosequitur. Μαι.

δαλον ἐπιτείναι θέλων τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ λῦσαι μάλ-
λον· ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ αὐτὸν εἶναι νομί-
ζων, οὐκ ἂν παρεδέξατο τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ πεισθεὶς
ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκεν, καὶ ἐκεῖ ἀναβήσε-
ται, εὐκολώτερον ἂν προσέχεε τοῖς λεγομένοις.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Στίχ. 19'. — Ἐπειδὴ περ ἐν τῇ προτέρᾳ ἑορτῇ
ἦσαν ἐγκεκληχότες αὐτῷ ἐπὶ τοῦ παραλύτου τὴν τοῦ
Νόμου παράβασιν, τὴν δοκῶσαν ἀπολογίαν τῆς ἀπι-
στίας αὐτῶν ἀνελών, τὸν περὶ ἐκείνου λόγον ἀναλαμ-
βάνει πάλιν, καὶ φησι· *Οὐ Μωσῆς δέδωκεν ὑμῖν
τὸν Νόμον; καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν Νόμον,*
ὅτι με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι· ἐκείνος μὲν γὰρ νομο-
θετῶν, μαιφονίας ἀπέχεσθαι κελεύει· ὑμεῖς δὲ ἡδὴ
δι' ἀκρότητα πονηρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως
βουλεύεσθε. Ἡ καὶ οὕτως· Ἄλλὰ τὸν Μωσέως, φη-
σὶν, ἐπιδεικνύετε Νόμον· δείξατε τοίνυν ἐπὶ τῶν ἔργων
τοῦ Νόμου τὴν φυλακὴν, καὶ εἶπατε τὴν αἰτίαν ἧς
ἐνεκα ἀνελεῖν με βούλεσθε, ὃ πάντων ἀνοσιώτατον τῷ
Νόμῳ νερόμισται. Οἱ δὲ πρὸς ὑβριν ἀποκριθέντες εἶ-
πον· *Δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;*
ὀργῆς τὸ ῥῆμα καὶ θυμοῦ καὶ ψυχῆς ἀναισθητούσης
ἐπὶ τῷ παραδόξῳ ἐληλέχθαι. Εἶτα ἀφυκτον βουλό-
μενοι ἐργάσασθαι τὴν ἐπιβουλεύομενον, διὰ τῆς ἀρνή-
σεως, τοῦτο ποιοῦσιν· αὐτὸς δὲ ἀφελὺς ἐλέγξει τοῦτο,
ὥστε μὴ ἀναισχυνοτέρους ποιῆσαι, πάλιν τῆς ἀπο-
λογίας ἀπτεται ὑπὲρ τοῦ σαββάτου, ἀπὸ τοῦ Νόμου
συλλογιζόμενος αὐτούς· καὶ ὅρα πῶς συνετῶς· Οὐ-
δὲν θαυμαστὸν, φησὶν, εἰ ἐμοῦ παρακοῦετε, ὅπου γε
οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Νόμου ἠκούσατε· ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν
ὅτι Μωσῆ λέλαληκεν ὁ Θεὸς, τοῦτο δὲ οὐκ οἶδα-
μεν πῶθεν ἐστίν, δεικνυσὶν ὅτι καὶ εἰς ἐκεῖνον
ὑβρίζον.

Στίχ. 20'. — Ἐκεῖνος (1) μὲν γὰρ νομοθετῶν μαιφον-
ίας ἀπέχεσθαι κελεύει, ὑμεῖς δὲ δι' ἀκρότητα πονη-
ρίας· περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως βουλεύεσθε; ἀπὸ τοῦ
λόγου συλλογιζόμενος πρὸς αὐτούς φησὶν· *Ἐν ἔργον*
ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε, τουτέστι, ταράτ-
τασθε, θορυβεῖσθε.

Στίχ. 21'. — Τὸ δαφιλιὲς (1) τῆς χάριτος αἰνιττόμενος,
ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι, *Πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς*
ζωὴν αἰώνιον, τουτέστι, πολλὴν ἔξει χάριν, ἀλλαχοῦ
μὲν ζωὴν αἰώνιον λέγει, ἐνταῦθα δὲ ὕδωρ ζῶν,
τουτέστιν, ἐνεργοῦν ἀεὶ· εἰ γὰρ τοῦ Πνεύματος χά-
ρις, ἐπειδὴ εἰς καθαρὰν διάνοιαν ἔλθῃ καὶ ἐνδρυσθῇ,
πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύσει, καὶ οὐ διαλιμπάνει,
οὐδὲ ἴσταται οὐδὲ κενοῦται· καὶ ἰοῖς ἂν τὸ λεγόμε-
νον σαφῶς ἐν τοῖς ἀποστόλοις, πῶς οὐδὲν αὐτοῖς
ἐφοδῆθη οὐδὲ ὀφίστατο, οὐ δῆμον θυμὸς, οὐ τυράν-
νον ἐπαναστάσεις, ἀλλ' ὡς ποταμὸς πολλῶν τῶν ῥοιζῶν
φερόμενος, οὕτως πάντα παρασύροντες ἀπέισαν.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Στίχ. 22'. — Ἀπελαεῖν (2) ὁ δὲ με, φησὶ, προσήκει,

(1) Ex Crameri catena.

(1) Mai inid.

(2) Curd. cat. p. 228. Theodorus pericopam de

ex Joseph esse existimabat, non dicta ipsius ree-
pit; qui vero eum e caelo descendisse illucque
ascensurum crediderat, libentius verbis ejus obse-
quebatur.

CAP. VII.

VERS. 19. — Cum in praecedenti festo illum vio-
lationis Legis in sanando paralytico accusassent,
quod videbatur excusatio ipsorum incredulitatis tol-
lens, de hoc iterum loquitur, dicens: *Nonne Moyses*
dedit vobis Legem? et nemo ex vobis facit Legem;
quoniam quaeritis me interficere: ille autem Legem
ferens, homicidio ut abstineatur praecipit; vos vero
jam maxima malitia de me occidendo consultatis.
B Hoc autem ita sit: Sed Moysis, inquit, Legem vin-
dicare. Ostendite ergo de quanam observatione
operum Legis, causamque dicite propter quam occi-
dere me vultis; haud dubie hoc crimen maxime
impium Lege prohibitum est. Illi autem ad hoc
opprobrium respondentes dicunt: *Daemonium habes:*
quis te quaerit interficere? Hoc verbum ira, furore
pravaque conscientia fuit prolatum. Deinde illum
volentes sine spe aufugiendi capere, per mendacium
exitum adipiscuntur. Ille autem, ut hoc a se repel-
lant sinens, ne nimio pudore suffundantur, iterum
excusationem de sabbati violatione perstringit, ex
ipsa Lege illos convincens; videre est quam sa-
pienter: Nihil mirabile, inquit, si me non auditis,
cum ne ipsam quidem Legem audiatis; nam cum
dicerent quia *Moyse locutus est Deus: hunc autem*
C *nescimus unde sit (Joan. ix, 29),* ostendit ipsi quo-
que illos conviciari.

VERS. 22. — Ille quidem Lege vetuit ne homicidium
admitteretis: vos autem propter summam malitiam
vestram de morte mea cogitatis. Qua ratione iusti-
tuto argumento dicit: *Unum opus feci, et omnes*
miramini, hoc est, perturbamini, tumultuamini.

VERS. 23. — Abundantiam gratiae significat, de
qua alibi dicit: *Fons aquae salientis in vitam aeter-*
nam (Joan. iv, 14); id est, multam gratiam habe-
bit; alibi autem dicit, *vitam aeternam,* hic vero
D *aquam vivam,* id est, semper operantem. Etenim
Spiritus sancti gratia, cum in animam puram veniat
atque habitat in ea, omni fonte abundantius exsi-
lit, nec intermittit, nec sistit, nec exhauritur. Vi-
dere est in apostolis hoc perspicue dictum, quomodo
nec territi sint nec victi, nec populorum flumen,
nec potentia tyrannorum, sed tanquam flumen
multis aquis exundans, omnia secum trahentes
abierint.

CAP. VIII.

VERS. 21. — Abeundum autem mihi, inquit, est

muliere adultera, quae paulo ante legitur non inter-
pretatus est teste scholio cod. Basil. 4 (Griesb.)

quo, quo ubi fuero, vos quidem pervenire non poteritis, sed delicti in me poenas dabit.

VERS. 26. — *Multa de multis habens de vobis judicare, juste vos non dignos loquela mea existimo. Nec qui misit me, me misit ut vobis mendacia loquerer, cum sit in omnibus verax, semperque sola veritate gaudens; nec ego alia ab his, quæ illi placent, loquor: ita ut, qui vos incredulos juste condemnare possem, juste etiam loqui vobis absteineam.*

VERS. 35. — *Quemadmodum dominus domo malum servum expellit, cum sibi placuerit, illumque pœnis quibus voluerit subjicit; filio autem, sicut domino, expulsio nulla timenda est: sic quidem, qui servit peccato expulsusque est ex omnibus quæ coram Deo sunt bona, æternæ ultioni traditur: qui autem libertate fruitus est, atque in filii dignitate constitutus est, æternam eorum quæ coram Deo bona sunt possessionem accipit.*

VERS. 42. — *Poterat quidem et illud arguere, ita se non habere: sæpe namque commixti gentibus, et ex fornicatione plurimi erant nati; quod a prophetis sæpenumero illis improperatum legitur. Sed id Dominus minime facit, verum a propria illis voce redarguit.*

VERS. 43. — *Hoc vult dicere: Sed dico, inquit, vobis, Quare loquelam meam non cognoscitis? Cum dicere potuerit: Quia ad malum proni estis. Apertæ probationi parcens, sermonem continuit, Quia, inquit, non potestis. Deinde ostendit quare non potestis: Quanta erat enim vestra quasi parentela cum illo qui ad mendaciam natura pronus est, tanta ad veritatem conversio debet esse. Aliter autem dicit: Diabolus pater est mendacii, cum illud etiam genuerit. Primus illud adhibens, loquendo Adamo, proprium opus exercuit, alia pro aliis usurpans. Dicit igitur, Quia mendax est et pater ejus (v. 44), quia scilicet mendacio primus usus est, ut probat additus articulus, ut solet indifferenter Scriptura sacra loqui. Propterea igitur quod mendacii socii sitis, ad veritatem quam loquor non mirum est vos non attendere. Hoc autem enodavit: Quare veritatem meam non cognoscitis? quia non potestis audire sermonem meum. Causam enim dixit propter quam non possunt, ita ut non in natura, sed in illorum voluntate videatur, operum impotentia in propensione atque affectione ad malum jacente. Cum non redant veritati verborum, nec ideo dicta intelligant, tanquam ex ratiocinio concludens dixit: Ego veritatem dico, non creditis mihi (v. 45). γόμενα, ὡσπερ τι συλλογισμοῦ συμπέρασμα τοῦτο ἀπέδωτο τὸ, "Οτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετε μοι.*

(1) Mai ibid. p. 400.

(1') Cord. cat. p. 237.

(2) Cat., ἔχων.

(3) Ut sententia certe integra sit adde post γ. {φωνῆς; v. ἐλέγχει αὐτούς. Cujusmodi vv. fortasse errore

ἔπου γενόμενος ἐμοὶ μὲν πλησιᾶσαι ὑμεῖς οὐ δύνησθε, τοῦ δὲ εἰς ἐμὲ πλημμελήματος δώσετε δικήν.

Στίχ. κς'. — *Πολλὰ ἔχωρ (1) ὑμᾶς ἐπὶ πολλοῖς αἰτιᾶσθαι, δικαίως ἂν οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἡξίωσα φωνῆς· οὐδὲ γὰρ ὁ πέμψας με ἐνεχείρησεν εἰπεῖν τι ψευδὲς πρὸς ὑμᾶς, ἀληθὲς ὢν κατὰ πάντα, καὶ τῇ ἀληθείᾳ μόνῃ πάντοτε χαίρων· οὐτε δὲ ἐγὼ ἕτερα παρὰ τὰ ἐκεῖνον δοκοῦντα φθέγγομαι· ὥστε δικαίως ὑμῖν ἀπιστοῦσιν ἐγκαλεῖν δυνάμενος, ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπομαχομένους, δικαίως ἂν καὶ τοῦ λαλεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπέστην.*

Στίχ. λς'. — *Ὅσπερ ὁ δεσπότης ἐκβάλλει τῆς οἰκίας τὸν δοῦλον κακογυμνοῦντα ὅτι καὶ βούλεται, καὶ τιμωραῖς αὐτὸν ὑποβάλλει ταῖς δοκούσαις αὐτῷ· ὁ δὲ υἱὸς ὡς δεσπότης οὐκ ἔχει τὸν ἐξεοῦντα· ὁμῶς ὁ μὲν τῇ ἀμαρτίᾳ δεδουλωμένος ἐξω καθεστὼς ἀπάντων ὁμοῦ τῶν παρὰ Θεοῦ καλῶν, τῇ διηκεῖ τιμωρῆα παραδίδοται· ὁ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀπολαύσας καὶ ἐν υἱοῦ τάξει καταστάς διηκεῖ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀγαθῶν δέχεται τὴν ἀπολαύσιν.*

Στίχ. μβ'. — *Ἡδύνατο (1') μὲν καὶ τοῦτο οὐχ οὐτως ἔχειν (2) ἐλέγχει· καὶ γὰρ ἐπεμίγησαν πολλάκις τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐκ πορνείας πολλοὶ παρ' αὐτοῖς ἐτέχθησαν, καὶ συνεχῶς τοῦτο ὀνειδιζόμενοι παρὰ τοῖς προφήταις φαίνονται. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖν ὁ Κύριος ἀνέχεται, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτῶν φωνῆς (3).*

Στίχ. μγ'. — *Τοῦτο βούλεται (4) εἰπεῖν· Ἄλλ' εἶπω, φησὶν, ὑμῖν, Τίνος ἔσκεν οὐ συνίστε τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα; ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Πρὸς τὸ χεῖρον βέπετε· φεύγων τοῦ ἐλέγχου τὸ προφανές, ἐκάλυψε τὸν λόγον, Ἐπειδὴ, φησὶν, οὐ δύνασθε· εἶτα ὥστε δεῖξαι κατὰ τί οὐ δύνασθε· ἐκείνου γὰρ πρὸς τὸ ψεῦδος βέποντες ὅσον ἔχετε τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειότητα, τοσαύτην ἔχρην ὑμᾶς ἀνάγκη πρὸς τὴν ἀλήθειαν τὴν ἀλλοτριῶσιν· Ὅταν γὰρ λαλήῃ, ἀντὶ τοῦ, Ὁ διάβολος ὁ τοῦ ψεύδους πατήρ, ὃς ἐπειδὴ περ αὐτὸ καὶ γεγέννηκεν· πρῶτος αὐτὸ περιβαλὼν ἐν τῇ πρὸς Ἀδὰμ φωνῇ ἕτερα τέ πρὸς αὐτὸν ἀνὸ' ἐτέρων εἰπεῖν τῷ ἴδιω κέχρηται ἔργῳ· τὸ οὖν Ὅτι ψεύστης ἔστι καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, ἵνα εἴπῃ ὅτι καὶ ψεῦδος πρῶτος αὐτὸς χρῆσάμενος, ὡς φαίνεται τὸ ἄρθρον παρεγκείμενον, κατὰ τὴν ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ τῆς φράσεως ἀδιαφορίαν· διὰ τοῦτο τοίνυν οἰκειῶς ἔχοντες πρὸς τὸ ψεῦδος, τὴν παρ' ἐμοῦ λεγομένην ἀλήθειαν εἰκότως οὐ προσέειπε· τοῦτο δὲ ἀπέδωτο πρὸς τὸ, Διὰ τί τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐμὴν οὐ γινώσκετε; ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν λόγον μου· τὴν γὰρ αἰτίαν εἶπεν δι' ἣν οὐ δύνανται, ὥστε φανῆναι ἐν τῇ αὐτῶν προαιρέσει, καὶ οὐκ ἐν τῇ φύσει, τὴν τοῦ πράγματος ἀδυναμίαν κειμένην, ἐν τῇ πρὸς τὰ χεῖρω βροτῆ καὶ φιλικῶ· οὐ προσεμμένον τῶν λεγομένων τὴν ἀλήθειαν· διὰ τοῦτο οὐδὲ συνιέντων τὰ λε-*

exciderunt, quanquam in catenis haud raro oratio temere ita contracta est, ut intelligi nequeat, nisi ex contextu verba falso ommissa scriptori restituas.

(4) Mai ibid.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

A

CAP. IX.

Στίχ. β. — Εὐλογον μὲν αἰτίαν εἶναι τοῦ συμβάντος ἐπίστευον, καὶ οὐκ ἂν ἀπλῶς αὐτῷ συμβῆναι τὸ πάθος, τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνθρώπινον ἐπιμελημένου πραγμάτων· κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, οὐδὲν πλέον ὑπολαβεῖν δυνηθέντες, τὴν τοῦ συμβάντος αἰτίαν ἐπὶ ἁμαρτίαν μόνην ἀνέφερον, ἥτοι γονέων ἢ καὶ αὐτοῦ πεπονηθότος· οὐχ ὡς διὰ τὸ ἁμαρτῆσαι παθόντος· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν ἁμαρτεῖν τὸν μηδέπω γεννηθέντα; ἀλλ' ὡς ἂν διὰ τὸ μέλλειν ἁμαρτάνειν, τοῦ Θεοῦ μετὰ πρόγνωσιν αὐτὸν τῷ πάθει περιβαλόντος.

Στίχ. γ. — Εἰπὼν, *Ἴνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ*, περὶ ἑαυτοῦ φησιν, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς· ἐκείνου γὰρ ἡ δόξα φανερά ἦν· ἐπειδὴ γὰρ ἤκουον ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐποίησεν (1). Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ καὶ τότε πλαστοουργήσας τὸν ἄνθρωπον, πρόσαντας ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι· διὰ δὲ τοῦ ἔργου τοῦτο δεικνύμενον, οὐκέτι λοιπὸν προσίστατο· εὐδὲ δὴ καὶ αὐτὸς λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ φυρῶν τῷ πύσματι, οὕτως τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ δόξαν ἐφάνερωσε· οὐ μικρὰ γὰρ δόξα τὸ δημιουργῆν αὐτὸν νομισθῆναι τῆς κτίσεως· εἰ γὰρ περὶ τοῦ μείζονος ἡ κτίσις, καὶ τὸ ἑλαττον δευβαίου· κτίσεως γὰρ ἀπάσης τιμώτερον ὁ ἄνθρωπος, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν μελῶν τιμώτερον ὁ ὀφθαλμὸς· οὐχ ὕλης δὲ ἕτερα τὸν πηλὸν λαμβάνει, ἀλλ' ἑαυτὸν εἶναι διδάσκων δημιουργόν· καὶ νίφας ἀπολύσαι· καὶ ὅτι περὶ ἑαυτοῦ φησιν, *Ἴνα φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ*, ἐπήγαγεν· *Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι*, τουτέστι, *δεῖ με φανερώσει ἑμαυτὸν καὶ ποιῆσαι τὰ δυνάμενα*· δείξει μὲν τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ ποιούντι, ὁ μείζονός ἐστιν ἀπαρραλαξίας.

Ὅτι μὲν ἡ περὶ τὸν τυφλὸν θεραπεία αὐτῷ τε λυσitteλής ἐγένετο, τοῦ πάθους τὴν ἀπαλλαγὴν ἀφορμὴν λαβόντι τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐπιγνώσεως, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν ἀπάντων προτιμῆν ἐπαιδέυθησαν, εὐδὲλον· ὅτι δὲ τοῦτο ἔσασθαι καὶ πρὸς ταῦτα λυσitteλής εἶναι τὴν πῆρῳσιν αὐτοῦ συνέβαινε, ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους πρὸ τῆς ἐκβάσεως ἀγνοεῖν ἦν ἀνάγκη· οὕτως νῦν ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐπιστώσατο τὰ λοιπὰ· ἐπειδὴ διαφόρως ἐν τοῖς γενομένοις θαύμασιν τὴν αἰεὶ ἀγνωμοσύνην ἐπαδείκνυντο Ἰουδαῖοι, ὡς ἐκ τῶν προλαβόντων ἔγκωμεν· μάλιστα δὲ ἐν τῇ τοῦ σαββάτου θεραπείᾳ ἡμέρᾳ, καὶ διώκειν αὐτὸν ὡς ἀσεβῆ τινα καὶ παράνομον ἐπειρῶντο· σάββατον δὲ ἦν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὅταν θεραπεύειν ἔμαλλεν τὸν ἐκ γενετῆς τυφλόν· ὅθεν καὶ οἱ φαρισαῖοι ἀντιέλεγιν πρὸς τὸ θαῦμα οὐ δυνάμενα, ἀπὸ τῆς ἡμέρας διαβάλλειν τὸ γεγονός ἐπειρῶντο λέγοντες· *Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ*· καλῶς προλαβὼν φησιν· *Ἐμὲ δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με*. Οἶδα, φησίν, ὅτι μαχῆσονται φαρισαῖοι περὶ τῆς ἡμέρας, καὶ ἀσεβῆ καὶ παράνομον ὡς τὸ σάββατον λύοντα ἀποκαλέσουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν ταῦτα καὶ λεγέτωσαν καὶ ποιείτωσαν, ἐμὲ δὲ τοῦ πέμψαντός ἔργα ποιεῖν προσ-

VERS. 2. — *Causam infortunii verisimilem esse credebant, nec ei immerito eventuram esse adversitatem, Deo, humano more, res humanas curante. Infirmittatis humanæ causa, nihil amplius cogitantes, soli peccato seu parentum, seu ipsius patientis causam infortunii tribuebant, non quidem peccato jam ab illo commissio : quomodo enim nondum natus peccare potuisset? sed peccato committendo, Deo, juxta prævisionem, adversitatem providente.*

VERS. 3. — *Cum dicit : Ut manifestetur gloria Dei, de seipso dicit, non de Patre ; hujus enim gloria manifesta erat. Nam Deum, limo e terra sumpto, hominem fecisse audierant, propter quod ipse quoque fecerat. Si enim dixisset : Ego sum qui tunc quoque plasmavi hominem, durius hoc illis visum fuisset. Hoc opus cum sit patraturus nihil amplius addidit. Ipse ergo quoque e terra limum sumens, sputoque miscens, sic absconditam suam gloriam manifestavit ; non enim erat ei modica gloria creationis auctorem existimari. Nam si de majore creationis haberetur, quod erat minus confirmabat. Quemadmodum enim omni creatione nobilior est homo, sic omnibus membris nostris nobilior est oculus. Nihil aliud quam limum sumens, sicque docens esse creatorem, jubens quoque lavari ut sanaretur ; addens quoque de seipso, *Ut manifestetur gloria Dei : me oportet operari*, id est, *Oportet me manifestare facereque quod potens sum ; tandem se eadem ac Patrem facientem ostendens, maximam similitudinem demonstrat.**

Cæci sanationem illi profuisse, cum ex sanatione infirmitatis occasionem ceperit ad fidem Unigeniti constituendam, cæterosque multos fidem ejus omnibus anteposuisse, cunctis patet. Omnia autem hæc fore, ad quæ fuit utilis infirmitas, omnes ante eventum ignorare necesse erat. Ita hoc miraculo nunc relictæ qua confirmata sunt ; etenim, ut ex antecedentibus novimus, diverse stultitiam suam Judæi de miraculis ostenderant, imprimis de sanationibus die sabbati, illumque persequi ut impium quemdam Legisque prævaricatorem tentaverant. Sabbatum autem erat die qua cæcum a nativitate erat sanaturus ; unde Pharisei, qui miraculo contradicere non poterant, ob diem damnare factum tentarunt, dicentes : *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit* (v. 16). Bene respondens Jesus dixit : *Me oportet operari opera ejus qui misit me* (v. 4). Scio, inquit, phariseos de die decertaturos, meque impium et Legis prævaricatorem, tanquam sabbatum solventem, accusaturos esse ; sed hæc dicant ac faciant, me autem mittentis opera facere decet, hæc perficientem opera quæ ipse statuit, cum horum tempus adsit opportunum. Erit enim tempus quo me ab his operibus desistere oportebit. Quemadmodum enim

(1) *Quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter, cap. v, vers. 4.*

apud homines discernuntur dies et nox, operibus A tempus ducunt ac quieti opportunum, quo nihil fieri potest: ita mihi tempus miraculorum operationis usque ad passionem est, quo inter diversa operari decet omnia quæ sunt juxta voluntatem Patris. Cognoscit autem meam potestatem, qualis sit. Post vero passionem, ab his omnibus desistere necesse est, cum terræ conversationem reliquerim. *Quandiu sum in hoc mundo*, inquit, *lux sum mundi* (v. 5), id est, Quemadmodum sol, diem perficiendo, operandi hominibus occasionem præbet, sic est vita mea; quemadmodum præsentia sua diem facit, sic sanitas quæ operandæ sunt operor. Cum ante miraculum hæc dixisset, ostendissetque se indignantes videntem, non a miraculis desistere, facta quæ sibi et Patri placebant fieri, nihil illis ob hoc ipsum persequi prodesse, cum nihil pati ante statutum tempus nequiret, nec usque ad hoc tempus ab operatione miraculorum esset destitutus, ad eandem ergo operationem miraculorum incumbit.

ἵτι δοκοῦντα καὶ τῷ Πατρὶ γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ οὔτε παθεῖν τι πρὸ τοῦ δέοντος καιροῦ δυναμένου, οὔτε ἄχρι τῆς προθεσμίας ἐκείνης ἀποσησόμενος τῆς τῶν θαυμάτων ἐργασίας, ἐπ' αὐτὴν ὀρμῆ λοιπὸν

ἔχει, ταῦτα διαπραττόμενον ἄπερ ἔργα καθίστηεν ἐκείνου, ἐὰν καὶ τὸν τοῦ ἔργου καιρὸν παρῆναι συμβαίνει· ἔσται γὰρ καιρὸς ὀπηνίκα παύσασθαι δεῖ με τῶν ἔργων τούτων· ὡσπερ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ἡμέρα τε διακρίνεται καὶ νύξ, καὶ τῆς μὲν ἐργασίας ἐπιτήθειον καιρὸν εἶναι νομίζουσι, τῆς δὲ ἀναπαύσεως, καθ' ἣν οὐδὲ ἐργάσασθαι τι δυνατόν· οὕτω κάμολ καιρὸς τῆς τῶν θαυμάτων ἐργασίας μέχρι τοῦ πάθους, ἐν ᾧ τῶν προκειμένων ἔχασθαι προσήκει πάντα ἐπιμελοῦντα, ἃ σύμφωνα μὲν ἔστι τῇ γνώμῃ τοῦ Πατρὸς· γνωρίζει δὲ τὴν ἐμὴν ἀξίαν, ἥτις ἐστὶ· μετὰ δὲ τὸ πάθος ἀνάγκη παύσασθαι με τούτων ἀπάντων, ἀπολιμπάνοντα τὰς ἐπὶ γῆς διατριβάς. "Ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ᾶ, φησὶ, εἰμι τοῦ κόσμου· ἀντὶ τοῦ, ὡσπερ ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν ἀποτελῶν, τοῦ ἔργου τὴν ἀφορμὴν παρέχει τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ τόνδε τὸν βίον εἰμι, ὡσπερ ἡμέραν ἀποτελῶν διὰ τῆς οικείας παρουσίας, τὰς προσηκούσας θεραπείας ἐπιτελῶ. Ταῦτα πρὸ τοῦ θαύματος εἰρηκῶς, καὶ δείξας ὅτι τε ἀγαπᾶτοντας εἰδῶς, οὐκ ἀφίσταται τῶν θαυμάτων, καὶ ὅτι μηδὲν ὄφελος ἐκείνοις ἐκ τοῦ διώκειν αὐτὸν γίνεται, οὔτε ἀκρι τῆς προθεσμίας ἐκείνης ἀποσησόμενος τοῦ θαύματος τὴν ἐργασίαν.

Vers. 17. — Attamen postquam inter se contendissent, ad cæcum iterum se convertunt, tanquam controversiæ suæ arbitrum seligentes, illique dicunt: *Tu, quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos?* In interrogatione autem animadvertendum est eos conjunxisse *Tu, quid dicis de illo?* et, *qui aperuit oculos tuos*: non vero disjunxisse; non enim interrogabant cæcum an oculos suos aperuerit: superfluum erat hoc inquirere, cum illud viderent; sed: *Quid dicis de illo? utquid aperuit oculos tuos?* quia mirabilis est hujus facti causa, vel legis prævaricator ob sabbati violationem. Unde ad inquisita sapienter respondens cæcus dixit: *Quia propheta est*, non vero, *Talis est mihi de illo existimatio, quoniam lactum hoc ut de eo dicam persuadet.*

Vers. 27. — Iterum illi eum interrogabant: *Quomodo aperuit tibi oculos?* Ipse autem majori cæterum usus libertate, eos increpabat simul, et veritatem oppugnare arguebat, quin et salse simul perstringendo irridebat. Quid enim ait? *Numquid et vos vultis discipulū ejus fieri?*

Vers. 41. — Quemadmodum autem superius de libertate a peccatis loquenti Domino responderunt: *Semen Abraham sumus, nec ulli servitimus unquam*, de corporali servitute intelligentes: similiter et hic Domino illis spiritalem exæcitatem exprobrante, ipsi tanquam qui corporis oculis optime videant, de iisdem disserebant. Inde itaque Dominus,

Στίχ. ιζ'. — Ὅμως ἀπὸ τῆς εἰς ἀλλήλους φιλονεικίας, ἐπὶ τὸν τυφλὸν πάλιν μεθίστανται, ὥσπερ δικαστὴν αὐτὸν τῆς οικείας αἰρούμενοι διαφορᾶς, καί φασιν πρὸς αὐτόν· *Σὺ εἰ λέγεις περὶ αὐτοῦ* (cod. hic αὐτοῦ), *ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;* καὶ ἀ ἐρώτησιν δὲ ἐπαναγνωστέον, ἐπισυνάψαντας τὸ, *Σὺ εἰ λέγεις περὶ αὐτοῦ;* καὶ, *ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;* οὐ μὴν διελόντας αὐτό· οὐ γὰρ τούτο τὸν τυφλὸν ἤρωτων, εἰ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ ἤνοιξεν· περιττὸν γὰρ ἦν τούτο βλέποντας ἐρωτᾶν, ἀλλὰ, *Τί περὶ αὐτοῦ λέγεις, ὅπερ ὢν ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;* ὅτι θαυμαστός διὰ τὸ γεγενημένον, ἢ παράνομος διὰ τὴν τοῦ σαββάτου λύσιν; ὅθεν καταλλήλως καὶ ὁ τυφλὸς ἀπεκρίνατο· *Ὅτι προφήτης ἐστίν· ἀντὶ τοῦ, Ταύτην ἔχω περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν· τούτο γὰρ ὕπερ τοῦ γεγονότος περὶ αὐτοῦ λέγειν προἴγομαι.*

Στίχ. κζ'. — Πάλιν (1) ἐκείνοι ἤρωτων· *Πῶς ἀνέφωξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;* Ὁ δὲ λοιπὸν παρρησιαίτερον (2) τῷ πρὸς αὐτοὺς ἐλέγχῳ καχρημένους ἑμοῦ μὲν ὡς πρὸς τὴν ἀλήθειαν μαχομένους ἐλέγγει, ἑμοῦ δὲ καὶ μετ' εἰρωνείας ἐχλεύασε· *τί γὰρ φησὶ; Μὴ καὶ ὑμεῖς μαθηταὶ αὐτοῦ θέλετε γενέσθαι;*

Στίχ. μα'. — ὡσπερ δὲ (3) ἀνωτέρω τοῦ Κυρίου περὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ διαλεγόμενου τῆς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἐκείνου ἐφασκον· *Σπέρμι Ἀβραάμ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε*, περὶ σωματικῆς διαλεγόμενοι δουλείας, οὕτω κἀναυθὰ πῆρσιν αὐτοῖς τοῦ Κυρίου τὴν κατὰ ψυχὴν ὀνειδίζοντος, ἐκείνοι περὶ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν ὡς

(1) Cord. cat. p. 254.

(2) Theodoret. *Hist. eccl.* III, 11: Ἰουλιανὸς δὲ παρ-

ρησιαίτερον, αἰ. παρρησιαίστερον.

(3) Cord. cat. p. 260.

βλεπόντων διελέγοντο. Διόπερ ὁ Κύριος ἀπὸ τούτου ἅ τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῖς ἐπιτείνας, ἐφ' ᾧπερ ἐκαίνοι καυχᾶσθαι ἐδόκουν, Τί γὰρ, φησὶ, φατέ ὅτι βλέπετε; κρείττον ἦν ὑμᾶς πηροῦς εἶναι τὰς θύεις· ἐγένετο γὰρ ἂν τις ὑμῖν ἐντεῦθεν ἀπιστοῦσι συγγνώμη. Νυνὶ δὲ, ἐπειδὴ περ ὀρᾶν δοκεῖτε, καὶ αὐταῖς θύεσι τὸν ποτε τυφλὸν νῦν βλέποντα θεασάμενοι ἀπιστεῖτε τοῖς γείτοσιν, οὐδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν δυνάμενοι, ὡμολογημένην δέχεσθε τῆς ἀπιστίας τὴν κατακρίσιν.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Στίχ. α'. — Αὐλή μὲν (1) ἡμῖν ὑποκείμεθω τῶν προβάτων ἢ νομοδιδασκαλία, πρόβατα δὲ οἱ ὑπὸ ταύτην καθιστώτες καὶ ὑπὸ τὸν Νόμον ζῆν ἅπαξ ἐπαγγελάμενοι, θυρωρὸς δὲ τῆς αὐλῆς ταύτης ὁ μακάριος Μωϋσῆς, ὁ τὴν αὐλήν ταύτην διὰ τῆς τῶν νομίμων ἐκθέσεως κατασκευάσας. Ποιμὴν δὲ ἔστω τῶν προβάτων πᾶς ὁ τὸ διδασκαλικὸν ἐκ τῶν πραγμάτων ἐγκρατερισμένος ἀξίωμα, ὃς τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσὸδῳ, τουτέστιν, ὃς κατὰ πᾶσαν ἀκριβείαν τοῦ Νόμου πολιτευσάμενος, καὶ οὕτως κατὰ τὴν αὐλήν ταύτην κατὰ τὴν πρέπουσαν γενοῦνς ἀκριβείαν. Τότε καὶ τοὺς λοιποὺς, ὡς περ πρόβατα, ἐπὶ νομῆν τινα τῶν κατὰ μέρος ἐξάγει διδασκαλίαν. Οὐκοῦν εἰ περ οὗτος ποιμὴν, κλέπτῃς ἀκολουθῶς καὶ ληστής ὁ μὴ τοιοῦτος, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπισηπὴσας τῇ εἰσόδῳ καὶ τῷ ἀξιώματι καὶ τὰ ἐπὶ λύμῃ τῶν προβάτων ἐργασάμενος. Ἐξεταστέον οὖν φημι ἐφ' ὑμῶν τε, εἰ δοκεῖ, καὶ ἐμοῦ, τίς ὁ τῇ νομίμῳ χρησάμενος εἰσὸδῳ, τίς ὁ τῆς ἀκριβείας ἐπιμελησάμενος τοῦ Νόμου, τίς Μωϋσῆς ὁ θυρωρὸς τοῦ Νόμου ἀνοίγει. Ἡ γὰρ τῶν νομίμων κατ' ὁρθοῦσι εὐρίσκειται παρ' ἐμοῖ μᾶλλον ἢ παρ' ὑμῖν.

Στίχ. ζ'. — Ταῦτι μὲν (2) παραβολικώτερον εἰπεῖν ὁ Κύριος ἰδικαίωσεν, ὥστε μὴ δοκεῖν φορτικὸν εἶναι, τοιαῦτα μεγαλαυχούντα πρὸς αὐτοὺς· καὶ λέγοντας φανερώς ὅτι οὐχ ὑμῖν, ἀλλ' ἐμοὶ πρόσσεσι μᾶλλον τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν περὶ ἑαυτοῦ μόνου διηγούμενος· οὐ γὰρ οὕτω φορτικὸν περὶ ἑαυτοῦ λέγειν τινα, καὶ κατὰ παράδοξιν ἐτέρων ὑπερφέροντα ἑαυτὸν δεικνύναι, καὶ μάλιστα ἐκείνων πρὸς οὓς διελέγετο. Καὶ ταῦτα ἀρχὴν τότε δοκούντων τοῦ λαοῦ σαφέστερον ἀρχεται λέγειν, ὅτι πρόσσεσιν αὐτῷ ἢ τοῦ ποιμένου ἀξία.

Στίχ. ζ'. — Θύραν ἑαυτὸν ὀνόμασεν, οὐκ ἐναντία λέγων ἐκείνους· διὰ τῆς θύρας ἑαυτὸν εἰσεῖναι φησὶν· ἐπειδὴ γὰρ πρὸς φαρισαίους διελέγετο κατὰ Νόμον ἀρχοντας τοῦ λαοῦ, ὡς ἂν οὐ δικαίως τὸν ποτε τυφλὸν ἐκβάλλοντας, εἰκότως ἑαυτὸν συγκρίνων αὐτοῖς κατὰ τὴν νομικὴν ἀγωγὴν· ὡς ἂν μᾶλλον αὐτὸς τῆς ἀκριβείας ἐπιμελησάμενος τοῦ Νόμου, καὶ διὰ τοῦτο κυριώτερον ἀρχοντα τῶν προβάτων ἑαυτὸν διὰ τῆς θύρας εἰσεῖναι ἐφη, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸν Νόμον γενόμενος, καὶ τῇ νομικῇ χρησάμενος εἰσὸδῳ· ἐνταῦθα δὲ ἑαυτὸν φησὶ τῶν προβάτων εἶναι τὴν θύραν· ὡς ἂν αὐτὸς πᾶσα ἀρχὴ τῆς εἰς τὴν ἀληθείαν εἰσόδου

(1) Lord. cat. p. 263

unde gloriari videbantur, majus illis imputans peccatum, Quid enim, inquit, dicitis vos videre? Melius profecto vobis esset cæcis: nam hinc vobis incredulis venia saltem aliqua superesset. Nunc vero, cum videre videamini, atque oculis vestris eum qui quondam cæcus erat, modo videntem intueamini, non credentes vicinis vestris, nullam jam reliquam habere poteritis excusationem, quominus manifestam incredulitatis condemnationem sustineatis.

CAP. X.

VERS. 1 sqq. — Ovile quidem ovium nobis propositum sit doctrina Legis: oves vero, qui eidem subditi sunt, quique sub Lege semel vixisse comprobantur. Ostiarius autem hujus ovilis beatus est Moyses, qui ovile hoc legitimis explanationibus stabilivit. Pastor autem sit ovium, quisquis re ipsa digne doctorali munere insignitus, legitima via utitur, id est, qui in Lege omni diligentia versatus et in eadem probe excultus ovile hoc administrandum debita et convenienti ratione suscipit. Tunc utique cæteros, instar ovium, sigillatim ad doctrinæ pascua educit. Cum itaque qui est hujuscemodi, pastor sit, fur consequenter et latro sit, qui non est talis, sed temere insilendo ad dignitatem grassatur, et ovium perniciem machinatur. Inquirendum igitur, penes vos, inquam, si ita videtur, et me, quis legitimo usus sit ingressu, quis diligentem et accuratam Legis curam habeat, cui Legis ostiarius Moyses aperiat. Legum certe recta affectio penes me potius reperitur, quam penes vos.

VERS. 6.—Hæc autem in parabola dicere Dominus voluit, ne illis, de se tam magna loquens, onerosior videretur. Sunt etiam qui dicunt non vobis sed mihi magis prodesse doctrinam magistri ex ipsis actibus. Dein autem de se ipso loquitur. Nemo autem dicit illum onerosiorem fuisse, nec ostendit eum superbiisse juxta prævaricationem eorum, maxime contra quos loquebatur. Tuncque apertius omni vulgi lingua dicere incipit habitum pastoris ad se pertinere.

VERS. 7. — Se vocans ostium, non illis contradicit. Se ipsum per ostium intrare dicit. Phariseis enim loquebatur qui juxta Legem duces erant populi, sed qui injuste cæcum ejecerant; alioquin se illis juxta Legis instituta æquiparans. Accuratius Legem observaturus, ideo se ducem tutiorem ovium per ostium intrare dicit, cum etiam se Legi subjecturus sit legitimeque ingressurus. Ibi autem se ovium esse ostium dicit, tanquam omne principium introitus in veritatem ipse futurus. Per me, inquit (v. 9), si quis introierit, salvabitur. Qui autem ingressi fuerint mei erunt, per me unsuper verita-

(2) Mai ibid. p. 402.

tem accipient, vera salute fruuntur, commorandique in veritate multam fiduciam habent, præceptorum cibo abundanter fruentes vitæque æterna. Hoc autem dicit, resurrectionem subaudiendo, ut hanc adjectam habeant. Nec latro, nec prædator, inquit, ab illis sunt timendi, Cæterum vult ostendere se non esse pastorem mercenarium, ut qui ad pasendum a quibusdam sunt conducti, sed dominum propriamque pascentem. Hoc vero dicit contra pharisæos ac scribas, omninoque omnes qui juxta Legem Jucæ videbantur, sed qui ut latrones ac prædatores se gerebant. Neminem sequi poterant, cum populi principatum sortiti esse viderentur. Non autem ut domini, sed ut mercenarii a domino ad tempus conducti, pascebant. Docet ergo se nullo modo sicut illos esse ovium pastorem. Mercenarium autem, *cujus non sunt oves propriae, si viderit lupum venientem, proutiquam de ovibus sollicitum, de propria salute cogitare dicit; cum enim mercenarius sit, aliorum gratia, pericula sustinere nescit.*

ὅτι εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, ἢ ἴδη τὸν λύκον ἐρχόμενον, τῶν προβάτων ἀμελήσας, μόνης τῆς οικείας φροντίζει σωτηρίας· μισθωτὸς γὰρ ὢν, ὑπὲρ ἀλλοτρίων κινδυνεύειν οὐκ ἀνέχεται.

VERS. 17. — Illud autem: *Ut iterum sumameam*, non quod causa sit, dixit (non enim idcirco moritur, ut resurgat); sed modo loquendi Scripturæ usitato, quasi causam dicit quod inde erat securitum.

VERS. 22. — Primum dicit festivitatem qua Salomon Encœnia celebravit. Sæpenumero siquidem ab hostibus eversa erat civitas, sed postremum sub Antiocho plene fuerat devastata. Deinde a Machabæis, denuo expulsis inimicis, antiquam rursus speciem Dei adjutorio civitas recuperarat, eumque quo restituta fuerat quotannis diem festivo cultu celebrabant, in memoriam præter omnem spem salutis recuperatæ; eumque Encœnia Hierosolymæ appellabant.

VERS. 35. — Quod dicit, hoc est: Si illi, qui gratia hoc habuerunt, non damnantur quod se deos nominant, dum solo verbo hoc factum est, nec natura constituti sunt dii, sed mera gratia vocem Dei receperunt. Hoc autem non de solis iudicibus, sed etiam de omnibus verbum Dei recipientibus dictum est.

CAP. XI.

VERS. 2. — Monens evangelista eandem esse Mariam quæ unxerat Dominum unguento, cum ea quæ capillis suis pedes ejus absternerat, clare prodal se levi momento æstimare mulierum virtutem ad informandos quorumcunque mores. Hoc

(1) Cord. cat. p. 269.

(2) Cramer., ἐσόμενον.

(a) Verba καὶ ἐκμ. . . αὐτῆς, apud Maium omiſsa, ex catena restituiimus. Edit. — Cf. Photii *Amphiloch.* (Mai *Script. Vet.* IX, 40), ubi sententiæ

καθιστάμενος. Δι' ἐμοῦ, φησὶ, εἰ τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται· καὶ γὰρ οἱ προσκύνοντες ἐμὸν, καὶ τὴν δι' ἐμοῦ προσκινωμένην ἀλήθειαν δεχόμενοι, καὶ σωτηρίας ἀπολαύσουσιν ἀληθοῦς, καὶ τοῦ ἐνδικαίως τῇ ἀληθείᾳ πολλὴν ἔχουσι τὴν ἀδειαν, σαφιλῶς καὶ τῆς νομῆς ἀπολαύοντες τῶν διδασκαλιῶν, καὶ τῆς διηγουμένης ζωῆς· τούτῳ γὰρ λέγει, ἵνα περισσώτερον ἔχουσι, τὴν ἀνάστασιν αἰνιτιζόμενος· δείξει δὲ ὅτι κλέπτης ἢ ληστής κατ' ἐκείνους οὐκ ἔστι· βούλεται δείξει λοιπὸν, ὅτι μηδὲ ποιμὴν μισθωτὸς ἔστιν, ὡς οἱ παρά τινων εἰς τὸ ποιμαίνειν λαμβανόμενοι, ἀλλ' ὡς δεσπότης καὶ ἴδια ποιμένων· τούτῳ δὲ καὶ κατὰ παράθεσιν τῶν τε φαρισαίων καὶ τῶν γραμματέων δείκνυσιν καὶ ὁλως τῶν κατὰ Νόμον ἄρχειν δοκούντων, οἱ κλέπται μὲν καὶ λησταὶ χρηματίζοντες, οὐκ ἠδύναντο ἀκολουθεῖσαι τινι, δοκούντες τὴν ἀρχὴν ἐγγειρίζεσθαι τοῦ λαοῦ· ὡς δεσπότης δὲ οὐκ ἐποιμαῖνον, ἀλλ' ὡς μισθωτοὶ παρά τοῦ δεσπότητος πρὸς καιρὸν ληφθέντες ὥστε τοῖνον δείξει, ὅτι μηδὲ κατ' αὐτοὺς ποιμὴν ἔστι τῶν προβάτων, φησὶν ὅτι ὁ μὲν μισθωτὸς, ὃ

ὡς μισθωτοὶ παρά τοῦ δεσπότητος πρὸς καιρὸν ληφθέντες ὥστε τοῖνον δείξει, ὅτι μηδὲ κατ' αὐτοὺς ποιμὴν ἔστι τῶν προβάτων, φησὶν ὅτι ὁ μὲν μισθωτὸς, ὃ

Στῆ. ιζ'. — Τὸ (1) δὲ, "Ἴνα πάλιν λάβω αὐτήν, οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποθνήσκει, ἵνα ἀναστῇ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ Γραφικὸν ὡς αἰτίαν τὸ ἐπόμενον (2) ἔφη.

Στῆ. κβ'. — Τὴν πρώτην (3) φησὶν ἑορτήν, καθ' ἣν ἐπέτελεσε τὰ Ἐγκαίνια Σολομών. Κατέπεσε γὰρ πολλάκις ὑπὸ τῶν πολεμίων ἡ πόλις, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ Ἀντιόχου πᾶσαν ἐρημωθῆναι συνέθη. Ἐπτα ὑπὸ τῶν Μακκαβαίων ἐτράπησαν μὲν οἱ πολέμιοι, πάλιν δὲ ἡ πόλις ἀνέλαβε τὸ οικεῖον σχῆμα τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ. Καθ' ἣν ἀνέστη πάλιν ἡμέραν, ταύτην ἐκάστου ἔτους ἑορτάζοντες εἰς ὑπόμνησιν τῆς παρά πᾶσαν ἐλπίδα γεγενημένης διορθώσεως, Ἐγκαίνια τῶν Ἱεροσολύμων ἐκάλουον τὴν ἡμέραν (4).

Στῆ. λε'. — Ὁ λέγει, τοῦτο ἔστι· Εἰ οἱ χάριτι τοῦτο λαβόντες οὐκ ἐγκαλοῦνται θεοὺς αὐτοὺς ὀνομάζοντες, καὶ ταῦτα λόγου φιλοῦ γενομένου, οὐ γὰρ εἰς φύσιν Θεοῦ κατέστησαν, ἀλλὰ ψιλῇ χάριτι τὴν φωνὴν ἐδέξαντο τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δὲ οὐ περὶ τῶν κριτῶν ἐρηται μόνων, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ δεξαμένων λόγον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στῆ. β'. — Ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὴ ἡ Μαρία ἦν ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρω καὶ ἐκμάχασα τοὺς πόδας ταῖς θριξίν αὐτῆς (a)· σαφῶς ἐνδεικνύμενος ὅτι ἐν παρέργῳ τῶν γυναικῶν εἶπεν βούλεται τὴν ἀρετὴν, συντελοῦσαν εἰς παιδείαν τοῦ, ἐντυγχάνουσι· τὸ μὲν

(3) Cord. cat. p. 271. Cramer. p. 304 Cyrillo tribuit.

(4) V. τὴν ἡμ. ὑρσίταν delenda.

unam eandemque Mariam fuisse quæ Jesum Christum unxisset γεννήτορες Ἀπολιναρίου καὶ ὁ Μοψουεστίας Θ. esse dicuntur. FRITZSCHE.

ὄν πρῶγμα γέγονεν ὕστερον τοῖς κατὰ τὸν Λάζαρον· **A** αὐτὴν δὲ εὐαγγελιστὴς, ὕστερον αὐτὸ λέγων· ἐπειδὴ δὲ ἐμελλεν μνημονεύειν καὶ τούτου κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ὡς γεγονότος, προλαβὼν ὡς τοῦ μέλλοντος σαφηνίσας, τίς ἡ γυνὴ ὑπὲρ ἧς ἐνταῦθα λέγει, ἐπισημαίνεται ὅτι αὐτὴ ἢ κάκεινο ἔργαταμένη, καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ Λαζάρου.

Στίχ. γ'. — (1) Τὸ, "Ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ, πολλῆς πίστεως ἀπόδειξιν ἔχει. Οὕτω γὰρ ἤδεσαν πολλὴν περιεῖναι τῷ Κυρίῳ δύναμιν, ὡς θαυμάζειν, ὅτι καθίκετο ἀσθένεια ἀνδρὸς φιλουμένου παρ' αὐτοῦ.

Στίχ. δ'. — Ἐκεῖνο (1') δὲ θαυμαστὸν, εἰ τοῦ Λαζάρου τελευτήσας, ὁ Κύριος οὐ πρὸς θάνατον εἶναι φησι τὴν ἀσθένειαν· οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ θάνατος μετὰ βραχὺ μέλλοντι πάντως ἀνίστασθαι, ὅπερ φανερόν ποιήσει μικρὸν ὕστερον, ἕκγονοι καλῶν, καὶ οὐ θάνατον.

Στίχ. ε'. — Τούτοις προστιθῆναι ὁ εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἡγάπα ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν Μαρίαν καὶ τὸν Λάζαρον· εἰς τὸ δεῖξαι τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀρετὴν, σύμφωνον ἐχόντων τῶν περὶ τοῦτο τὴν γνώμην.

Στίχ. ς'. — Ζητήσωμεν (2) ἐν τοῖς τόποις ἦν ὁ Ἰησοῦς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν· ὅσον γὰρ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, οὐκ ἦν ἔξω τῆς Ἰουδαίας. Πῶς οὖν λέγει τοῖς μαθηταῖς· "Ἀγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν; εἰ μὴ ἄρα ἀποδύστερόν τις τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων λέγοι, κατὰ τὸ σιωπώμενον αὐτὸν γεγονέναι ἔξω τῆς Ἰουδαίας. **C** Εἰπὼν οὖν· "Ἀγωμεν πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀκούει ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ, Καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ; τίς (2') δὲ οὐκ ἂν ὠφελιθεῖ ἀσκῶν εἶναι Ἰησοῦ μαθητῆς, ὁ μὴ χωρεῖν τοῖς κινδύνοις ὑπὲρ σωτηρίας καὶ τοῖς τῶν παρατήρησιν ἀνθρώποις ἀπεγνωσμένων;

Στίχ. ιε'. — Χαίρω (3), φησίν, ὑμῶν ἕνεκα. Τὸ γὰρ μὴ εἶναι μὲς ἐκεῖ συντελέσει πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὑμετέραν, ἐπεὶ περ εἰ ἤμην (4) ἀρρώστούνητα ἐθεράπευον· μικρὸν δὲ ἦν τοῦτο τὸ θαῦμα εἰς δυνάμειος ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἀπελελείμην, ὁ δὲ θάνατος ἐπεγένετο, μέλλω δὲ ἐγὼ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἀνιστῶν, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν βεβαιωθήσεσθε τὴν ἐμὴν, ὅταν εἰδῆτέ με καὶ τοῦτο δυνάμενον, τοὺς νεκροὺς ἤδη διεφθορῶτας ἀνιστῶν.

Στίχ. ις'. — Καλὸν μὲν (5) ἦν πεισθέντα μείναι, καὶ ἐκκλίνει τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπιβουλήν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δέδοκται πάντως αὐτῷ ἀπελθεῖν, *Συναπέλωμεν καὶ ἡμεῖς*· κρεῖττον γὰρ ἀπονήσκοντας κοινωῆσαι τοῦ θανάτου, ἢ τῆς οἰκίας σωτηρίας προνοουμένων ἀπολειφθῆναι τοῦ διδασκάλου.

Στίχ. κα'. — Ἐξεῖσι (6) μὲν οὖν ἡ Μάρθα ἀκούσασα τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, οὐκ ἀνακοινώσα-

Vers. 3. — Illa verba, *Ecce quem amas infirmatur*, magnam fidem declarant. Tantam enim Domino virtutem inesse agnoscebant, ut mirarentur etiam corripri morbo posse eum qui ab ipso diligebatur.

Vers. 4. — Hoc quidem mirabile fuisset si Lazarus fuisset defunctus; sed Dominus dicit infirmitatem hanc non esse ad mortem: illi enim mors non erat, qui brevi erat omnino resurrecturus, quod evidens paulo post faciet, somnum et non mortem eam vocans (v. 11):

Vers. 5. — Addit ad hæc evangelista Jesum dilexisse Martham et Mariam et Lazarum, ut ostenderet virtutem hominum, qui idipsum invicem sentiunt (*Rom. xii, 16*).

Vers. 6. — Queramus quoniam in loco Jesus fuerit, quando hæc dixit. Quantum enim ex Evangelio colligi potest, non erat extra Judæam. Quomodo ergo dicit discipulis: *Eamus in Judæam?* nisi forte quis simplicius ista examinando dicat, ipsum tacite Judæa egressum fuisse. Cum itaque dicit: *Eamus in Judæam iterum*, audit a discipulis: *Et iterum vadis illuc?* quis non sibi videretur beatus discipulus fidelis esse Jesu, atque in pericula manusque hominum prævaricatorum propter salutem se inferre?

Vers. 15. — *Gaudeo*, inquit, *propter vos*. Quod enim illuc non adfuerim, conducet fidei vestræ: quia si adfuissem, infirmum curassem; illud autem miraculum perexiguum fuisset, ad virtutem meam demonstrandam. Cum autem ipse derelictus ero, et mors supervenerit, ego autem eo vadens eum suscitatum eam, magis in fide mea confirmabimini, cum me videritis mortuos, et quidem jam corruptos ac foetentes ad vitam revocare.

Vers. 16. — Pulchrum quidem erat, fide adhibita, manere, et inimicorum insidias devitare; at quia ipsi hoc omnino persuasum est, *Eamus et nos cum illo*; melius enim cum eo communi morte perire quam propria salutem consententes ejus disciplina destitui.

Vers. 21 sqq. — Egressa quidem Martha, ubi audiverat Dominum adventare: nihil autem sorori

(1) Cord. cat. p. 278.

(1') Mai ibid. p. 405.

(2) Cord. cat. p. 279.

(2') Clausula τίς... ἀπεγν., quæ deest apud Cordierium, supplevit Mai ibid.

(3) Cord. cat. p. 281.

(4) Cram., μὲν παρήμην.

(5) Ex Crameri catena, p. 315.

(6) Cord. cat. p. 284.

communicabat, quod celare vellet eos qui aderant
Judæos, utpote Christi inimicos ac persecutores.
Profert adhuc verba parvæ fidei

Quare mors hæc minime timenda est. Quod autem dicitur est hujusmodi ac si dicat: Neque hic mortuus est, neque vos moriemini, utpote quæ spem habetis resurrectionis. Qui enim vivit per fidem in me, minime morietur, quandoquidem, tametsi mori videatur, nequaquam mortuus est, sed vivit propter promissionem, cum qua mortem ex naturæ lege suscipit.

VERS. 28. — Prudentissime ac secreto sororem vocavit, propter astantes Judæos, quos sciebat importune propter solum usum adesse. *Illæ*, inquit (v. 29), citissime surgit, ut ad Dominum veniat: *nondum enim* (v. 29) *venerat Jesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Martha.* Judæi ergo astantes et propter luctum consolantes, cum vidissent citissime surrexisse, existimantes ad mortem fratris lugendam exiisse, secuti sunt eam quasi ne dolore abrepta aliquid faceret quod dedeceret impedituri. Hoc autem ordinatum est ut adessent inviti miraculo faciendo illudque testarentur. Attamen cum Maria ad Jesum venisset, *cecidit ad pedes ejus*, dicens eadem ac Martha. Evangelista autem non dicit hanc cecidisse ad pedes, sed solum illi occurrisse, nec cito festinanterque cucurrisse. Mariæ enim hoc quoque dedit supra Martham, cum de hac breviter dixerit: *Occurrit illi* (v. 20); venire autem (v. 29) inferius est occurrere. Ex multis ergo Mariam majorem erga Jesum amorem habuisse patet.

Θεῖν τὸ ὑπαντῆσαι ὑποδεέστερον ὡς φαίνεται διὰ Ἰησοῦν ἔχουσαν.

Enimvero in Evangelio non legitur Dominus dixisse illi: Voca sororem tuam; manifeste tamen colligitur id ei dictum esse, sed ab evangelista prætermissum, ut cui nonnisi necessaria erant exprimenda.

VERS. 34. — Rogat, *Ubi posuistis?* non ut ignorans: (quomodo enim ignoraret, qui dicebat eum mortuum cum adhuc procul esset?) sed ut certo quodam ordine, et non ad ostentationem, miraculum hoc facere videretur.

VERS. 35. — Non condolentiæ ac miserationis sunt lacrymæ Salvatoris, sed normæ atque doctrinæ: naturæ siquidem humanæ mensuram quamdam lacrymarum defunctis impendendarum præscribunt, ne plangitius super mortuis decori limites excedant. Quemadmodum igitur Dominus etiam esurivit, ubi vigor nutrimenti defecerat; sitiivitque, humore jam

(1) Cram. add. τοῦ Κυρίου, et mox αὐτόν post διωκ.

(2) Cram. p. 317, οὐδεπώποτε.

(2) Mai ibid.

(3) Cord. cat. p. 286.

(4) Cramer. ibid., ὅτι ἔλεγεν, et mox δηλονότι.

(5) Id. ibid. παρέλιπε ἐνδὸς ὧν τοῦ μ.

ἡ μὲν πρὸς τὴν ἀδελφὴν διὰ τὸ βούλεσθαι κεκρῦφθαι τὴν παρουσίαν (1) ἀπὸ τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὡς ἀν' ἐχθρῶν Χριστοῦ καὶ διωκόντων. Ὀλιγοπιστίας δὲ ῥήματα φθέγγεται.

Ὅτε οὐ χρῆ φρίττειν τοῦτον τὸν θάνατον. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι, ὅτι οὕτε οὗτος τέθνηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἔχουσαι. Ὁ γὰρ ζῶν μετὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως οὐδέποτε (2) ἀποθάνεται, ἐπαίδεψε καὶ ἀποθνήσκειν δόξῃ οὐ νεκρὸς ἐστίν, ἀλλὰ ζῶν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, καθ' ἧς δέχεται τοῦ τῆς φύσεως δρου τὴν τελευτήν.

Στίχ. κη'. — Συνετῶς σφόδρα (2) καὶ τὸ λάθρα ἐκάλεσε τὴν ἀδελφὴν, διὰ τὸ παρῆναι τοὺς Ἰουδαίους, οὓς ἤδει καὶ πρὸς μόνην τὴν ἀκοήν φορτικῶς διακρίμηνους. Ἐκείνη γοῦν, φησὶ, μετὰ πολλῆς ἐγείρεται τῆς ταχύτητος, ὥστε πρὸς τὸν Κύριον ἔλθειν· οὐ γὰρ ἐλήλυθε πρὸς τὴν κώμην ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἦν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ περὶ καὶ τὴν Μάρθαν ὑπαντῆσαι συνέβη· οἱ μὲν οὖν παρόντες Ἰουδαῖοι καὶ παραμυθούμενοι διὰ τὸ πένθος, μετὰ πολλῆς ἀναστάσαν θεασάμενοι τῆς ὀξύτητος, καὶ οἰηθέντες ἀπιέναι ἐπὶ τὸ κλαῦσαι τὸν νεκρὸν, ἠκολούθουν ὡς καθέξοντες μὴ ποῦ τι καὶ ἀπρεπὲς ὑπὸ πάθους ποιῆσαι προαχθῆ· ψυχονόμητο δὲ τοῦτο εἰς τὸ ἀκοντας παραγενέσθαι καὶ μαρτυρῆσαι τῷ μέλλοντι γενέσθαι θαύματι. Ἡ μέντοι γε Μαρία παραγενομένη πρὸς τὸν Κύριον, εὐθὺς ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὰ αὐτὰ λέγουσα τῇ Μάρθᾳ· οὐκ εἶπεν ὅτι τοῖς ποσὶ προσέπεσεν, ἀλλ' ὅτι ὑπήνησεν μόνον· οὐδὲ ὅτι ταχέως καὶ σπουδαίως προσέδραμεν· τῇ γὰρ Μαρίᾳ καὶ τοῦτο δέδωκεν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπὶ τῇ Μάρθᾳ προεργικῶς ψιλῶς τὸ, ὅτι Ἰπήνησεν αὐτῷ· τοῦ δὲ ἐλλοπλῶν τὴν Μαρίαν πλείονα τὴν ἀγάπην περὶ τὸν

Καίτοι γε (3) ἐν τοῖς εὐαγγέλοις οὐ φαίνεται λέγων (4) αὐτῇ ὁ Κύριος, καλέσαι τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ δηλονότι εἶρηται μὲν, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς παρέλειπεν, ἐνδὸς προσδέων, μόνᾳ (5) τὰ ἀναγκαῖα λέγειν.

Στίχ. λδ'. — Ἐρωτᾷ (6)· *Ποῦ τεθελίκατε;* οὐκ ἀγνοῶν· πῶς γὰρ ὁ πόρρωθεν εἰπὼν ὅτι τετελεύτηκεν; ἀλλ' ὥστε δοκεῖν τάξιν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι, καὶ μὴ μετ' ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι.

Στίχ. λε'. — Οὐ συμπαιθείας (7) καὶ οἰκτου ἐστὶ τὰ δάκρυα τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τύπου καὶ διδασκαλίας· μέτρα γὰρ ὀρίζει τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, μέχρι πόσου ἐπιτάξιν δεῖ τοῖς κοιμωμένοις (8) τὸ δάκρυον, καὶ μὴ πέρα τοῦ προσήκοντος ἐπὶ νεκροῦ πρὸς θρήνου ἐξάγεσθαι. Ὡς οὖν κατεδέξατο τὴν πέναν ὁ Κύριος τῆς στερεᾶς τροφῆς διαπνευσθείσης αὐτῷ, καὶ τὴν

(6) Cord. cat. p. 288. Neandrum in *I. Allg. Gesch. der christl. Rel. u. Kirche*, II, p. 935 ed. 1, hujus fragmenti authentiam perperam in dubitationem vocasse dixit in comment. p. 85.

(7) Cord. cat. p. 289.

(8) Vel κεκοιμημένοις. Cat. κοιμένοις.

δίψαν προσήκατο τῆς ὑγρότητος ἀναλωθείσης τῆς ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐκοπίασε τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων ἐκ τῆς ὀδοιπορίας ὑπερταθέντων, οὐ τῆς θεότητος τῷ καμάτῳ δαμαζομένης, ἀλλὰ τοῦ σώματος τὰ ἐκ φύσεως ἐπακολουθοῦντα συμπτώματα δεχομένου, οὕτω καὶ τὸ δάκρυον προσήκατο τὸ φυσικὸν τῆ σαρκὶ ἐπιγενέσθαι σύμπτωμα συγχωρῶν.

Στίχ. λθ'. — Τοῦτο δέ (1) ἐστὶν ἀπιστούσης· συνεβάλ-
λετο δὲ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ θαύματος· ὅσῳ γὰρ ἐφαί-
νετο λυθεῖς τὸ σῶμα, καὶ κατὰ φύσιν τὴν μεταβολὴν
ἐπιδειξάμενος, τοσοῦτον μᾶλλον ἐδεικνυτο τὸ περὶ αὐ-
τὸν γινόμενον· διὸ καὶ ὁ Κύριος ὀνειδίζων αὐτῆ, φησὶν·
*Οὐκ εἶπὸν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς ὄψει τὴν δύ-
ναμιν τοῦ Θεοῦ; τοῖς μὲν μαθηταῖς ἐφη· Ἴνα δοξα-
σθῇ ἐν αὐτῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ Πατρὸς.*
Ὁρᾷ ὅτι ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων τῆς διαφορᾶς τῶν
λεγομένων αἰτία ἦν; ἄλλως δὲ ἡ τοῦ Υἱοῦ δόξα τοῦ
Πατρὸς ἐστὶ· μιᾶς δὲ οὐσης δόξης, τοῦ Θεοῦ ἐστὶν
ἡ δόξα· ἀναμιμνήσκει δὲ ὡν διηλέχθη πρὸς αὐτήν,
σχεδὸν ἐπιτιμῶν ὡς ἀμνημονούσης· οὐ γὰρ ἐβούλετο
τέως ταράξαι τοὺς θεατάς.

Στίχ. νς'. — Συνιόντες (2) οἱ ἀγνίζόμενοι κατὰ τὸ
ιερόν διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ Χριστοῦ,
διαμψισθητοῦντας πότερον ἐλεύσεται τιμῇ τῆς ἑορτῆς,
ἢ ὑπερθήσεται τὴν παρουσίαν φυλαττόμενος τοὺς
ἐπιβουλεύοντας· Ἦν δὲ ταῦτα ποθούντων αὐτὸν (3)
ἰδεῖν τὰ ῥήματα· καὶ γὰρ, ὡς εἰκὸς, ἀπὸ τῶν γεγονό-
των θαυμάτων σφόδρα λοιπὸν αὐτοῦ τὸ πλήθος ἐξ-
εκρέματο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. γ'. — Ταῦτα διηγούμενος ὁ εὐαγγελιστῆς
Ματθαῖος, σφόδρα διεθοδικῶς τὴν μνήμην αὐτοῦ
ἐποίησατο· οὕτε γὰρ τὴν ἀλείψασαν τῷ μύρῳ ἦτις
ἐστὶν ἐφη, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀνωλύτως γυναῖκα ἐκά-
λεσεν· οὕτε τὸν αἰτιασάμενον, ὅτι Ἰουδᾶς· ἀλλ' ἀπλῶς
κοινήν αὐτὰ ἐφη τῶν μαθητῶν γενέσθαι φωνήν,
ἀπάντων κατηγορησάμενος· ἀλλ' ἀπλούστε-
ρον περὶ τὴν διήγησιν ὀρμήσας, ὁ μέντοι μακάριος
Ἰωάννης κἀν τούτῳ τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης
τὴν ἐπιστάσιαν ἐπεδείξατο· οὕτε γὰρ ἀμνημονῆσαι
τῆς γυναικὸς ἠνέσχετο, καὶ τοῦ προδότη τοῦ τρόπου
φανερῶς ἐξεκάλυψεν· ἀκαίριον δὲ ἐπισημαντέον, ὅτι
Ματθαῖος μὲν εἶπεν ὡς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξέχεεν τὸ
μῦρον, Ἰωάννης δὲ ὅτι τοὺς πόδας ἤλειψεν καὶ ἐξ-
έμασσε ταῖς θριξίν· ὡς δὴλον εἶναι ἐντεῦθεν ὅτι ἀμφο-
τέρα γέγονεν· ἀλλ' ὁ μὲν μόνον ἐφη τὴν κεφαλὴν
ἀπεριεργώτερον· ὁ δὲ τοὺς πόδας, τὸ παραλειφθὲν
ἐκεῖνο εἰπὼν· ὁ μᾶλλον καὶ πολλὴν εἶχε τὴν ἀπόδει-
ξιν τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης· εἴρηται δὲ ἐν τοῖς
εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήμασι (4), ὅπως οἱ ἐξ-
ηγησάμενοι τὰ εὐαγγέλια διαφόρους φασὶν εἶναι τὰς
γυναῖκας, οὐ τὴν αὐτὴν παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ
καὶ Ἰωάννῃ· καὶ ὁ βουλόμενος, ἐκεῖνα ἐντυγχανέτω,
καὶ γνώσεται τὰς περὶ τούτων διαφορὰς.

(1) Mai ibid. p. 405.

(2) Cord. cat. p. 300.

(3) Cat. αὐτῶν.

A corporis exhausto; et fatigatus fuit, semoribus ac
nervis ex profectione distentis, divinitate quidem
nullo labore subacta, sed corpore consequentes
naturam convulsiones excipiente: sic et lacrymas
carni per naturalem quamdam convulsionem sul-
oriri permittebat.

VERS. 39. — Hæc verba sunt dubitantis; ad pro-
bationem autem miraculi hoc referebat; quanto
enim magis corpore solutus videbatur secundum-
que naturam mutationem præferebat, tanto magis
quod erat de se futurum ostendebat. Ideo Dominus
exprobrans ei dixit: *Nonne dixi tibi quoniam si credi-
deris, videbis gloriam Dei* (v. 40)? Discipulis dixe-
rat: *Ut glorificetur in ea Filius Dei a Patre* (v. 4).

B Videsne infirmitatem audientium differentie ver-
borum esse causam? Alias Filii gloria Patris est.
Cum sit una gloria, Dei est gloria. Quæ autem jam
illi dixerat repetit, quasi oblitam esse ferme existi-
mans; non enim antea spectatores commovere volebat.

VERS. 56. — Qui expiationis gratia ad templum
confluxerant, inter sese conferebant de Christo,
dubitantes, num propter festi reverentiam venturus
esset, an vero præsentiam suam subtracturus, in-
sidias præcavens. Erant autem verba ista eum
videre desiderantium: exinde enim, uti verisimile
est, propter ea quæ contigerant miracula, populus
ab ipso valde dependebat.

C

CAP. XII.

VERS. 3. — Hæc referens evangelista Matthæus,
admodum cursim memorie demandavit: nec dixit
quæ fuerit mulier quæ unxit unguento, sed sim-
pliciter et anonymam mulierem vocavit; nec eum
qui exprobraverat, qui erat Judas, sed simpliciter
dixit esse communem linguam discipulorum, omnes
accusare volens. Sed explicatius in suam narra-
tionem incumbens beatus Joannes ex hoc erga
Christum vim amoris demonstravit. Mulierem enim
non oblitus est, proditorisque agendi rationem
palam detexit. Hoc autem etiam notandum est,
scilicet Matthæum quidem dixisse super caput ef-
fundisse unguentum, Joannem vero pedes unxisse,
capillisque extersisse. Unde evidens est utrumque
fuisse factum. Sed unus de solo capite simpliciter
locutus est, alter vero etiam de pedibus, ut nihil
omitteretur; quod etiam magis amorem erga Chri-
stum demonstrabat. Dictum est autem in commen-
tariis in Matthæum, quomodo Evangeliorum inter-
pretes mulieres diversas esse dicant, non eandem
esse apud Matthæum, et Marcum, et Joannem. Qui
ergo voluerit illos adeat, differentiasque de illis
cognoscat.

(4) Citat ergo suos in Matthæum commentarios
Mopsuestenus, qui pariter jamdiu vixerunt. Mai.

VERS. 9-11. — Forte siquidem novi quidpiam ex ipso intelligere exspectabant, ut qui a peregrinis et ignotis hominibus locis rediret. Quamobrem principes sacerdotum plurimam multitudinem Lazarum videndi cupiditate trahi conspicati, de illo quoque una cum Christo interficiendo cogitabant: perspectum scilicet habentes, non in Lazari visione populum subsistere, sed ipso viso eum quoque per quem suscitatus erat contemplantes, per ipsum ad Christi fidem adduci cognoscebant, quasi vero qui remel ipsum suscitaverat, secundo, si opus foret, excitare non posset.

VERS. 13. — Vides maxime illos suffocare, omnibus persuasum esse illum non esse Dei inimicum, omenque infaustissimum, plebem illum dicere a Patre venire. Quapropter clamabant; *Benedictus qui venit in nomine Domini*; id est: *Noli timere, filia Sion*. Cum ex omnibus eorum regibus plerique essent injusti, quidam avari, eum tradiderunt inimicis suis: multitudinem corruerunt, illumque seditiosum faciebant apud hostes. Confide, inquit, non enim talis es, sed bonus et mansuetus: dignosciturque ex asino; non enim exercitum trahens ingressus est, sed unum asinum habens.

VERS. 16. — Vides pleraque ignorantes facere, nec ipsum revelasse. Quando enim dixit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* (11, 19), nequiquam illud intelligebant. Hoc vero recte illos celabat, utpote adhuc supra illos. Ideo alius evangelista dicit omnes doluisse contristatosque fuisse (*Matth. xvii, 22*). Dolebant autem quod verbum de resurrectione non intelligerent.

VERS. 21. — Propter magna miracula quæ ubique apud Judæos fiebant, templique sanctitatem, multæ ex Græcis, nisi omnes, legitimorum erant participes. Ascendebant igitur ut Deum adorarent, festique, quantum possent, essent participes; cæterum prope erat ut essent proselyti. Fama ergo percrebrescente, hi accesserunt ad Philippum, dicentes illi: *Domine, volumus Jesum videre*. Philippus vero adit Andream qui erat prope illum, amboque rem illi deferunt. Sed nulla potestas annuitur. Audierat enim (Philippus): *In viam gentium ne abieritis* (*Matth. x, 5*); ideo primum discipulo colloquitur, deinde ad magistrum referunt: ambo enim dixerunt ei. Jesus vero respondit eis dicens: *Venit hora; tempus est ad passionem veniendi; nam omnia impleta erant. Cum ergo, post mortem suam, hos ad gentes discipulos missurus esset, illosque festinantes videret, dixit: Tempus est ad crucem veniendi. Non permisit enim illis prius, ut sit illis in testimonium. Usquedum enim suis manibus ipsum tenuissent atque crucifixissent, non dixit: Euntes docete omnes gentes* (*Matth. xxviii, 19*), sed: *In*

Στίχ. θ'-ια'. — Τάχα γάρ (1) τί που καὶ ἀκούεσθαι καινὸν προσεδόκων ἀπ' αὐτοῦ (2), ὡς ἀπὸ ξένων καὶ ἀγνώστων τοῖς ἀνθρώποις ἴκοντος τόπων. Ὅθεν οἱ ἀρχιερεῖς θεασάμενοι, ὅτι τοῦτο μάλιστα τὸ πλῆθος πρὸς τὴν θῆαν ἐφέλκεται ἢ τοῦ Λαζάρου ἐπιθυμία, ἐβουλεύοντο καὶ αὐτὸν συναποκτείνειν τῷ Χριστῷ τὸν Λάζαρον, ὁρῶντες ὅτι μὴδὲ μέχρι μόνης (3) ἴστατο τῆς θῆας τοῦ Λαζάρου τὸ πλῆθος, ἀλλ' εὖ εἰδότες ὡς ὁρῶντες ἐκείνον δι' ἐκείνου τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ προσήγοντο, ὡς περ οὐ δυναμένου τοῦ ἀπαξ αὐτὸν ἀναστήσαντος καὶ πάλιν ἐγείρειν ἂν δεῖν.

Στίχ. ιγ'. — Ὅρξ (4) ὅτι τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀπέπνευγε, τὸ πεισθῆναι πάντως ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος· καὶ τοῦτο μάλιστα ἤρρει τὸν δῆμον τὸ λέγειν αὐτὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦκειν διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ἐβόων, *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου*, τουτέστι, *Μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών*· ἐπειδὴ πάντες αὐτῶν οἱ βασιλεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄδικοι τινες ἦσαν πλεονέκται, καὶ παρέδωκαν αὐτοῖς τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τὸ πλῆθος δίστρεφον καὶ ὑπευθύνους ἐποίουν τοῖς πολεμοῖς· Θάρρει, φησὶν, ὡς οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ πρῶτος καὶ ἐπισκέψης· καὶ δεικνύται ἀπὸ θνοῦ· οὐ γὰρ στρατοπέδον ἐπισυρόμενος εἰσῆλθεν, ἀλλ' ὄνον ἔχων μόνον.

Στίχ. ις'. — Ὅρξ ὅτι τὰ πλεονα ἀγνοῦντες ἐποίουν, καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπεκάλυψεν· καὶ γὰρ ὅτε εἶπεν: *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγερῶ αὐτόν*, οὐδὲ τοῦτο ἤδειςαν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰκότως ἐκρύπτετο, ὡς μεῖζον ἢ ἢ κατ' αὐτοῦ· διὸ καὶ ἕτερος εὐαγγελιστῆς λέγει, ὅτι καθ' ἕκαστον ἤλθουν καὶ ἦσαν ἐν κατηφείᾳ· τοῦτο δὲ ἔπασχον ἐκ τοῦ μὴ εἰδῆναι τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον.

Στίχ. κα'. — Ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐκάστοτε γινομένων περὶ τοὺς Ἰουδαίους θαυμάτων σφόδρα καὶ τὸν ναὸν αὐτὸν σεπτὸν εἶναι συνέβαινε, πολλοὶ καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἢ καὶ μὴ πάντες, μετείχον τῶν νομίμων· ἀνέεσαν γοῦν τῷ Θεῷ προσκυνήσοντες, καὶ τῆς ἑορτῆς καθ' ὅσον οἶόν τε μεθέξοντες· ἐγγὺς ὄντες λοιπὸν τοῦ προσήλυτοι γενέσθαι· τῆς φήμης οὖν ἀποδοθείσης, οὗτοι προσῆλθον Φιλίππῳ καὶ ἠρώτων αὐτὸν λέγοντες· *Κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν*· ὁ δὲ Φίλιππος παραχωρεῖ τῷ Ἀνδρέᾳ, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ὄντι, καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ κοινοῦται· ἀλλ' οὐδὲ οὗτος αὐτὸς αὐθεντεῖ· ἤκουσεν γὰρ, ὅτι *Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε*· διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ μαθητοῦ κοινωσάμενοι, τῷ διδασκάλῳ ἀναφέρουσι· ἀμφοτέροι γὰρ εἶπον αὐτῷ· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο αὐτοῖς λέγων· *Ἐλήλυθεν ἡ ὥρα*. Καιρὸς ἐστὶ, φησὶ, ἐπὶ τὸ πάθος ἐλθεῖν, πάντων πεπληρωμένων· ἐπεὶ οὖν ἐμελλεν ἀφῆσειν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν εἶναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρᾷ δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας, φησὶν· Καιρὸς ἐστὶν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐλθεῖν· οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἶασεν. Ἰν' ἢ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς· ἕως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο καὶ ἐσταύρωσαν, οὐκ εἶπεν,

Ezech. i, 28: — διδάσκων ἡμᾶς μὴ μέχρι τούτου ἐστάναι.

(4) Mai ibid. p. 409.

(1) Cord. cat. p. 304.

(2) Αὐτοῦ, scil. τοῦ Λαζάρου.

(3) Theodoret. proem. in XII proph., ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη τῆς διδασκαλίας ἢ χάρις. — Ad

Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ', εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε · ἐπεὶ δὲ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, τότε λοιπὸν ἀφῆκεν αὐτούς.

Στίχ. κγ'. — Καίρως (1), φησίν, λοιπὸν ἐστὶ ἐπὶ τὸ πάθος ἔλθειν πάντων πεπληρωμένων. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν τούτοις μὲν ἀπειθοῦσι προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους μὴ προσέειθαι ἀνάξια τῆς ἡμετέρας ἑσται ταῦτα κηδεμονίας. Ἐπεὶ (2) οὖν ἐμελλεν ἀφήσειν τοὺς μαθητάς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν εἶναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρῶν (3) δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας, φησὶ· Καίρως ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἔλθειν. Οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἴασεν, ἵνα ἢ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. Ἔως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο, ἕως αὐτὸν ἐσταύρωσαν οὐκ εἶπε· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ, εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε, καὶ, οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκον Ἰσραὴλ, καὶ, οὐκ ἐστι λαβεῖν τὸν ἄριστον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις*. Ἐπειδὴ δὲ ἐμίσησαν αὐτὸν καὶ οὕτως ἐμίσησαν ὡς ἀνελεῖν, περιττὸν ἦν προσεδρεύειν διακρουομένους ἐκείνων. Καὶ γὰρ (4) παρητήσαντο αὐτὸν λέγοντες· *οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα*· τότε δὲ λοιπὸν αὐτοὺς ἀφῆκεν. Αὕτη δὲ (5) διάλεκτος γέγονε τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος, ὡς οἱ ἄλλοι λέγουσιν εὐαγγελισταί, καὶ τῇ τετάρτῃ ὁ Ἰούδας συνέθετο τοῖς Ἰουδαίοις παραδόναι αὐτοὺς τὸν Κύριον.

Στίχ. κδ'. — Ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἐπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων, Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ (6) τοῦτο γίνεται· μᾶλλον φέρει καρπὸν, ὅταν ἀποθάνῃ. Εἰ δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἐμοί. Ἄλλ' οὐκ ἤδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα.

Τί δὲ ἐστὶν ὁ κόκκος τοῦ σίτου; Περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει· ἵνα γὰρ μὴ θορυβῶνται ἐννοοῦντες, οἷε ὅτε καὶ Ἑλληνες προσήλθον, τότε ἀνηρέθη, λέγει· Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ποιήσει προσελθεῖν καὶ αὐξήσῃσι τὸ ἐμὸν κήρυγμα· εἶτα ἐπειδὴ ἀπὸ λόγων οὐκ ἐπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων· Ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ τοῦτο γίνεται, μᾶλλον φέρει καρπὸν ὅταν ἀποθάνῃ· εἰ δὲ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐν ἐμοί· ἀλλ' οὐκ ἤδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα· εἰδὲ συναχῶς αὐτὸ τίθησι ὁ εὐαγγελιστὴς ἀπολογούμενος ὑπὲρ τῆς μετὰ ταῦτα φυγῆς.

Στίχ. κε'. — Ταῦτα δὲ (7) φησίν, οὐχ ὡς τῆς ψυχῆς ἐνταῦθά τι πασχούσης, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς φιλίαν καλέσας τὸ δοκεῖν αὐτὴν κατέχειν, καὶ ὡσπερ σωτήριον οὐ προοιδόναι τοῖς συμβαίνουσι κινδύνοις τὸ σῶμα

Στίχ. κς'. — Προτρέπει (8) ἀκολουθεῖν, μιμουμένους τὸν βίον, καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ζηλοῦντας καὶ τὴν ἀρετὴν· καὶ εἰποιμι ὅ ἂν πάντα τὸν ὀνειποτοῦν κατὰ λόγον Θεοῦ πράττοντα διακονεῖν τῷ λόγῳ καὶ ὑπηρετεῖν τῷ Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ μηδὲν

VERS. 23. — Tempus, inquit, cæteram est, omnibus impletis, ad passionem accedendi. Nam si his contumacibus inhæreremus, illos autem qui spontanei sunt rejiceremus, hoc sane nostra foret providentia indignum. Cum igitur discipulos post passionem suam ad gentes missurus esset, videret autem eos prævertere, Jam, inquit, tempus ad crucem accedendi. Non enim prius eos dimisit, ut esset in testimonium eis. Etenim priusquam eum de facto repellerent, antequam crucifigerent, non dixit : *Euntes docete omnes gentes* (Matth. xxviii, 19); sed : *In viam gentium ne abieritis* (Matth. x, 5); et : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel* (Matth. xv, 24); et : *Non bonum est accipere panem filiorum, et mittere canibus* (Ibid., 26). Cum autem odio eum prosequerentur, et quidem tanto ut eum interficerent, superfluum erat persequentibus inhære. Etenim recusarunt, abnegaruntque eum, dicentes : *Non habemus regem nisi Cæsarem* (Joan. xix, 15). Tunc demum eos reliquit. Iste autem sermo, ut cæteri evangelistæ aiunt, habitus est secunda et tertia die septimanæ, quarta vero ejusdem Judas contulit cum Judæis de prodendo Domino.

VERS. 24. — Cum non ita verbis persuaderet, rerum ipsarum experientia id aggreditur, dicens, hoc in frumento contingere ut mortuum majorem fructum afferat. Quod si in seminibus id evenit, multo magis in me; sed non intellexerunt discipuli quid diceret.

Quid est vero grænum frumenti? De morte loquitur ne scandalizentur, reminiscentes eum, quando venerunt gentiles, nisi mortuum fuerit dicere : Ex hoc ergo maxime profuerent, inquit, meumque Evangelium propagabunt. Deinde cum verbis meis non crediderint, factis credent. Cum hoc in frumento fiat, scilicet multum ferat fructum, quando mortuum fuerit; si autem hoc in seminibus, multo magis in me. Sed hæc verba non intellexerunt discipuli. Ideo hoc breviter notat evangelista, ut fugæ eorum mox secuturæ indulgentius parceretur.

VERS. 25. — Hæc autem ait non quasi anima quid hic pateretur, sed animam amari dicit ab iis qui illam servare videntur, et quibus nihil antiquius quam corpus ab instantibus quibuslibet periculis eripere.

VERS. 26. — Excitat ad sequendum vitam imitando, honestatemque et virtutem suam æmulando. Dicam autem omnia quæcunque juxta verbum Dei facientem, ministrare verbo et servire Filio Dei, illarumque sequi nihil illicitum facientem. Non enim

(1) Cord. cat. p. 309.

(2) C. Cr. p. 327 Ἐπειδὴ

(3) Gram. ὁρᾷ.

(4) Gram. γάρ, εἰ μοx αὐτόν om.

(5) Cramer. ἦ.

(6) Cat. Cramer. σπέρματι.

(7) Ex Crameris catena.

(8) Mai ibid.

ad sequendum simpliciter ambulanti invitatur. Multi A
namque ex impiis cum eo ambulabant atque seque-
bantur, ut sive sermone caperentur, sive actibus
ejus apprehendi possent. Ut autem discipuli vestigia
virtutis ejus divinæque honestatis sequantur, mansio
cœlestis eis promittitur: *Et ubi sum ego, id est in
cœlo, illic et minister meus erit. Si quis mihi mini-
straverit, honorificabit eum Pater meus.*

VERS. 27. — Hæc, inquit, peto, quæ magnæ glo-
riæ sunt causa; scilicet ut vos, sicut decei, non
ad mortem timeatis, sed quæ sunt placita Deo fa-
ciatis. Hæc cum dixisset Dominus, facta est vox
de cœlo ad confirmandos magis discipulos de his
quæ ad illos erant dicta. Vox distincta non fuisse B
videtur, ideoque scinditur turba; alii angelum, alii
tonitru esse putabant, adeo astantes fragore fue-
rant percussi. Discipulis vero, ad quos sermo fie-
bat, à Domino fortasse verbum hoc revelatum est.

VERS. 35. — Exemplo declaravit se et mortem
experturum, non tamen in morte mansurum esse,
dum ipse se lucem nominavit. Quemadmodum
enim, inquit, lux hæc solaris, postquam decessit,
jam non videtur esse, non tamen exstinguitur,
neque penitus aboletur, sed in propria natura
existere perseverat, et convenienti tempore rursus
apparet: sic etiam, inquit, de me cogitate.
Non enim ita morior, quasi in morte permansurus
sim, cum neque corpus meum corrumpendum sit,
anima vero paulisper a corpore decedens, statim
resurrectura, propriumque denuo corpus resumptu-
ra sit incorruptum.

VERS. 36. — *Abcondit se ab eis.* Servans se
nimis in præstitutam passioni diem, quæ erat
Pascha, quando et novam victimam paschalem ap-
paraturus erat, pro ove ista, quam tum Judæi im-
molabant, semetipsum, pro peccato mundi ex-
piando, agnum offerens rationalem.

CAP. XIII.

VERS. 10. — Cum Petrus existimaret se baptismi
loco lavandum, atque per hoc se Domini partici-
pium futurum, atque idcirco diceret ut se totum la-
varet, si ita res se haberet; Dominus ejus corri-
gens ignorantiam, respondit: *Qui lotus est, non in-
diget nisi ut pedes lavet.*

VERS. 12. — Hic facti sui rationem reddit. Su-
perius enim Petrum alloquens dixerat: *Scies autem
postea; hic dixit: Scitis quid fecerim vobis? id est,
Scitis facti mei rationem ac finem?*

VERS. 23-27. — Recumbenti in Christi sinu
Joanni (illi ipsi videlicet qui hocce scripsit Evan-
gelium), innuebat Petrus, utpote viciniore, et qui

(1) Cord. cat. p. 319.
(2) Cord. cat. p. 320.
(3) Cord. cat. p. 334.

ἀλόγως πράττοντα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς περιπατοῦντι
ἔπεσθαι παρακελεύει· πολλοὶ γὰρ ἦσαν τῶν ἀσεβῶν
συμπεριπατοῦντες αὐτῷ καὶ ἀκολουθοῦντες, ἵνα ἢ
λόγῳ παγιδεύσασιν, ἢ ῥήματι αὐτοῦ λαβέσθαι δυνα-
θῶσι· τοῖς δὲ μαθηταῖς κατ' ἴχνος αὐτοῦ τῆς ἀρετῆς
καὶ τῆς ἐνθέου πολιτείας ἀκολουθοῦσιν, αὐτοῦθεν
ἐπαγγέλλεται τὴν κατ' οὐρανὸν ὁκνησιν· Ὅσπου γὰρ,
φησὶν, ἐγὼ εἰμι. τουτέστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐκεῖ καὶ
ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται· ἐὰν τις ἐμοὶ διακονεῖ, τι-
μήσῃ αὐτὸν ὁ Πατήρ.

Στίχ. κζ'. — Ταῦτα, φησὶν, αὐτῷ, ἃ πολλῆς αἰτία
γίνεται δόξης· ὡς οὕτω προσῆκεν καὶ ὕμᾶς μὴ πρὸς
τὸν θάνατον δειλιᾶν, ἀλλ' ἐκεῖνα πράττειν ἃ τῷ Θεῷ
ἀρεστὰ καθέστηκεν. Ταῦτα εἰρηκότος τοῦ Κυρίου,
ἐγένετο φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς μείζονα πίστωσιν
τῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰρημένων· δῆλον δὲ ὅτι
ἀσημοτέρα ἢ φωνὴ ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦτο σιζίζεται τὸ
κλήθος, τοῖς μὲν ἀγγελῶν, τοῖς δὲ βρονθῆν νομιζόν-
των, ἤχη μάλλον τοὺς παρόντας πλήξασα· τοῖς δὲ
μαθηταῖς ἴσως, πρὸς οὓς καὶ ὁ λόγος ἐγένετο, τοῦ
Κυρίου καταφανὲς τὸ εἰρημένον τῆς ἀποκαλύψεως
κατέστη.

Στίχ. λε'. — Παραδείγματι (1) ἔδειξε, καὶ ὅτι
πειραθῆναι δεῖ τοῦ θανάτου, καὶ ὅτι οὐ μένει ἀπο-
θανῶν, φῶς ἑαυτὴν ὀνομάσας. Ὅσπερ γὰρ τὸ ἡλια-
κὸν τοῦτο φῶς, φησὶ, ἀναχωροῦν οὐκ εἶναι δοκεῖ, οὐ
μὴν ἀποσθέννται πάντη καὶ ἀπόλλυται, μένει δὲ ἐν
τῇ οἰκείᾳ φύσει τε καὶ ὑπάρξει καὶ κατὰ καιρὸν
ἀναφαινόμενον τὸν προσήκοντα, οὕτω δὴ τι καὶ περὶ
ἐμοῦ νομίζετε. Οὐ γὰρ ἀποθνήσκω ὡς μένων ἐν τῷ
θανάτῳ, ἐπέπερ οὐδὲ φθαρῆσθαι μου τὸ σῶμα, πρὸς
ὀλίγον δὲ τῆς ψυχῆς χωρισθείσης ἀπὸ τοῦ σώματος
αἰθίς τὸ μὲν ἀναστήσεται, ἡ δὲ τὸ οἰκείον ἀφθορον
ἀπολήφεται.

Στίχ. λς'. — Ἀπεκρύβη (2) ἀπ' αὐτῶν· φυλάτ-
των δηλονότι κατὰ τὴν προσήκουσαν ἡμέραν ἑαυτὸν
τῷ πάθει. Αὕτη δὲ ἦν ἡ τοῦ Πάσχα, καθ' ἣν νέον
πάσχα κατασκευάζειν ἐμελλεν, ἀντὶ τοῦ παρὰ Ἰου-
δαίους προβάτου λογικῶν ἀμῶν ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ
κόσμου προσάγων ἁμαρτίας.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Στίχ. ε'. — Πέτρον (3) οἰθθέντος ἐν βαπτίσματος
χώρῳ νίπτεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο τὴν κοινωνίαν αὐτῷ πρὸς
τὸν Κύριον γίνεσθαι, ἐντεῦθεν καὶ διὰ τοῦτο φήσαντος,
ὅτι Ὅλον με λούσον, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, διορθοῦμενος
αὐτοῦ τὴν ἀγνοίαν ὁ Κύριός φησιν· Ὁ λελουμένος
οὐ χρεῖαν ἔχει ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι

Στίχ. ιβ'. — Ἐνταῦθα (4) τοῦ γενομένου ἀπέδωκε
τὴν αἰτίαν. Ἄνω γὰρ εἰπὼν πρὸς τὸν Πέτρον· Γνώσῃ
δὲ μετὰ ταῦτα, ἐνταῦθα ἔφη· Γινώσκετε τί πεποιήκα
ὑμῖν; ἀντὶ τοῦ, Ἐγνώστε τοῦ γενομένου τὴν αἰτίαν
καὶ τὸν σκοπὸν;

Στίχ. κγ'-κζ'. — Ἀνακειμένῳ (5) τῷ Ἰωάννῃ, αὐτῷ
δὴ τούτῳ τῷ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον γεγραφότι, ἐπὶ τοῦ
κλίπου τοῦ Χριστοῦ νεύει Πέτρος, ὡς ἂν ἐγγυτέρῳ (6)

(4) Cord. cat. p. 336.
(5) Cord. cat. p. 342, 343.
(6) Vel ἐγγυτέρῳ. Cat. ἐγγυτέρῳ.

δντι και δυναμένων ἡσυχῇ πυθέσθαι παρ' αὐτοῦ, τίς ἄρα εἴη ὁ προδύων αὐτόν. Ἀναπεσὼν οὖν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, ὥστε μὴ εἰς ἐξάκουστον βοῆσαι τῶν λοιπῶν ἐπέυθετο.

Ἐπειδὴ γὰρ κρύπτειν ἐδόκει καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐνόμιζε μελετᾶν, καταφανὲς ἐγένετο τῇ ὁδοῦ τοῦ φωμίου τοῖς μαθηταῖς. Τοσοῦτον δὲ ἀπέσχε τοῦ θαυμάσαι μὲν τὴν δύναμιν τοῦ κατὰ τὴν ψυχὴν ἐπισταμέου καὶ τοὺς ἐν κρυφῇ λογισμοὺς τοῖς πᾶσιν ἐκφαίνοντος, σωφρονηθῆναι δὲ αἰσχυρθέντα τὸν ἐπὶ τῶν παρόντων ἔλεγχον, ὥστε καὶ μάλλον αὐτῷ βεβαιῶσαι (1) ἐπὶ τῆς οἰκειας ψυχῆς καὶ τὸν ἔλεγχον ἐνεγκόντα βαρέως θάττον ἐπιθεῖναι τοῖς δεδογμένοις τὸ πέρασ ἐπιτελεσθαι. Ταύτην εἰσοδὸν ἐκάλεσεν εἰκότως τοῦ Σατανᾶ ὁ εὐαγγελιστής. τὴν κύρωσιν τῶν κατα-

θυμίων τῷ διαβόλῳ λογισμῶν.

Στίχ. λγ'. — Τὸ δὲ (2), Ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι, φησι τὸν μέχρι τοῦ πάθους καιρὸν. Τοῖς μὲν Ἰουδαίοις εἰπὼν, Ζητήσατέ με, ἐπήγαγε, Καὶ οὐχ εἰρήσετε, ἐπειδὴ μὴ ἔμελλον ὄρᾶν αὐτόν ἐτι τοῖς δὲ μαθηταῖς · Ζητήσετε· καὶ γὰρ ἐζήτουν, ὡς εἰκός, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως κινούμενοι, τὸ δὲ τοσοῦτο διδασκάλου τε καὶ κηδεμόνος ὄρωντες ἑαυτοῦς ἐστερημένους, ἀλλὰ καὶ εὖρον. Εἶδον γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ συνεγένοντο καὶ συνέφαγον ἄχρι τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως.

Καλῶς τὸ ἄρτι προσθετικῶς· τὸ μὲν γὰρ μὴ δύνασθαι ἀπελεῖν ὅπουπερ ὑπῆγε λέγει τὸ μὴ φέρειν αὐτοὺς ὁμοίως αὐτῷ κατατολμᾶν τοῦ θανάτου ἀμελεῖ. Πάντες μὲν ἔφυγον, Πέτρος δὲ καὶ μεθ' ὅρων C ἠρνήσατο. Προσέθηκε δὲ τὸ ἄρτι, δεικνύς ὅτι ὕστερον σφόδρα τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου καταθαβήσουσι· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον ἐτι καὶ ἔχαιρον πάσχοντες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ, βεβαίαν ἅπαξ περὶ τε τῶν μελλόντων καὶ τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τὴν πίστιν δεξάμενοι.

Ἄστε, φησι, κἂν ὑπὸ τῆς διαθέσεως κινούμενοι ζητεῖτε, οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτο ὑμῖν προσέσται τῆς περὶ ἐμὲ ἀγάπης, ἀλλ' οὐπω δύνασθε νῦν ἔργω τὴν διάθεσιν ἐπιδειξασθαι, τῆς φυσικῆς ἀσθενείας ἀποδειλιᾶν ὑμᾶς παρασκευαζούσης πρὸς τὸν θάνατον.

Στίχ. λδ'. — Ὁ Νόμος (3) ἐκέλευεν Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου φωνὴ καὶ ὑπὲρ σεαυτοῦ ἀγαπᾶν ἡμᾶς βούλεται τοὺς οἰκειοὺς τῆς πίστεως. Οὕτω γὰρ μέγιστον ἡ ταύτης φυλακὴ, ὥστε καὶ γνῶρισμα αὐταρκείας εἶναι τῆς μαθητείας τῆς ἐμῆς. Ἐντεῦθεν, οἶμαι, καὶ ὁ Ἀπόστολος μεμαθηκῶς τὴν τῆς ἀγάπης δύναμιν, πληρωμα αὐτὴν Νόμου ὀνομάζει. Δῆλον γὰρ ὡς ὁ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῖς φίλοις παραχωρῶν ἀπάντων γε τῶν ἄλλων ἡδέως ἐκστῆσεται καὶ πάλιν μάλλον συγχωρήσει. Τοῦτο δὲ ἐπιτελουμένον κακίᾳ πρόφασιν οὐδεμίαν, οὐδὲ χρεῖα τῶν κατὰ μέρος παραγγελεμάτων, πάντων ἐν τούτῳ συντόμως περιειλημμένων.

(1) V. αὐτῷ βεβ. non sana esse mihi videntur. Scribe: αὐτόν βεβ., vel si v. αὐτῷ, quo offendor, retines, βεβαιουῦσθαι vel certe βεβαιώσασθαι.

A submisso eum rogare posset, quis eum esset traditurus. Recumbens itaque in Christi pectus, clanculum, ne a cæteris audiretur, eum interrogavit.

Cum proditorem occultare putaret, eamque tacitus secum animo voluaret, buccellæ traditione discipulis innotuit. Tantum autem aberat ut mentem suam cognoscentis, et occultas ejus cogitationes omnibus propalantis virtutem miraretur, et ob eam, quam coram aliis tulerat reprehensionem verecundia motus emendaretur, quin vel idcirco potius animum obfirmaret, et ægre reprehensionem ferens, tanto citius machinationes suas exsequeretur. Hanc itaque gratissimarum diabolo cogitationum confirmationem, Satanæ ingressum ab evangelista vocatum esse verisimile est.

Vers. 33. — Illud autem, *Adhuc modicum vobiscum sum*, dicit tempus usque ad passionem. Judæis namque dicens: *Quæretis me*, subjungit: *Et non invenietis*; quandoquidem non erant amplius ipsum visuri. Discipulis vero ait: *Quæretis*; nam ipsum, uti par erat, cum tanto tamque provido Magistro se destitutos cernerent, amore instigati quæserunt, sed et invenerunt. Viderunt enim ipsum post resurrectionem, et cum eo conversati sunt, ac comederunt, usque dum in cælum ascenderet.

Scite addidit modo, siquidem non poterant abire quo ipse ibat, uti dixit, quod illi non essent in tolerando suppres, ita nimirum ut morti se exponere auderent. Omnes namque fugerunt, et ipsemet Petrus eum cum jurejurando negavit. Addidit autem modo, ut declaret eos postea et contra mortem et pericula audaciores futuros; nam post Spiritus descensum etiam gaudebant pro Christo pati, firma rerum futurarum et Christi fide instructi.

A statu ergo, inquit, dimoti quæretis me, de hoc enim amor vester erga me certiozem me fecit: sed non potestis [nunc opere firmitatem demonstrare, naturali infirmitate ad mortem suggestura timorem vebis.

Vers. 34. — Lex jubebat, *Diligas proximum tuum sicut teipsum*; sed vox Domini etiam plusquam nos ipsos, domesticos fidei amari cupit. Tanti namque est mandati hujus observatio, ut sufficiens signum sit discipulatus mei. Hinc etiam existimo Apostolum, charitatis virtutem edoctum, plenitudinem legis eam appellasse. Clarum utique est, eum qui animam ipsam pro amicis ponit, cætera omnia libenter impensurum, inultoque magis quidlibet condonaturum. Hoc autem si fiat, nullus erit malitiæ prætextus, nihil opus erit particularibus mandatis, omnibus in hoc uno summatim comprehensis.

(2) Cord. cat. p. 348.

(3) Cord. cat. p. 349

CAP. XIV.

A

VERS. 1. — Id est, Ne propter jam dicta animo deficientes turbemini. Hoc in primis virtutem divinitatis ostendens, quod quæ animo gerebant in medium asferre posset, imperatque ne perturbentur.

VERS. 2. — Mansionem esse dixit perennem bonorum possessionem eo quod in propriis requiem tantummodo et felicitatem habemus. Cum sit quoque hominum moris, quando loci angustissimi sunt, hos locos præoccupare, dicere voluit: Brevi hoc idem apud homines me occupaturum esse dixissem vobis, si quominus magna aliqua sit possessio recusantibus, cum hæc possessio honorum est diu exspectandorum.

VERS. 6. — Labore non opus est ut viam cognoscatis. Doctrinam meam habetis, per me veritatem cognoscitis, vitam æternam estis consecuturi, bonorum illorum participes eritis, vobis ero dux in via, vos tandem ad bonorum speratorum possessionem manu ducam. Conciseque dicens, addit: *Nemo tenet ad Patrem nisi per me*; nec illum potest cognoscere, aut aliter apud illum cognitione et amicitia donari.

VERS. 9. — Ut qui verbis suis quæ ad ipsos habuit Dominus, sufficientem Philippo rei hujus demonstrationem præbuisset, ait: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe?* Ac si dicat, Nonne tantum tempus suffecit, ut et me et Patrem docerem, ut adhuc existimes te videre eum posse? Si me cognovisses, utrumque fieret, ut et Patrem per me cognosceres, et non existimares oculis corporis videri eum posse.

Pulchre autem subinfert: Quomodo tu dicis ut ostendam tibi Patrem, nisi me penitus ignores? ut verum sit quod antea dictum est: *Neque me novistis, neque Patrem: si enim me cognovissetis, utique et ipsum cognovissetis*, propter omnimodam similitudinem ipso in me cognito.

VERS. 10. — Æqualitatem oppositionis declaravit, vel potius similitudinis accuratiorum, utpote sic ipso in Patre, et Patre in ipso inexistente, ut utriusque in altero similitudo ostendi possit. Deinde etiam dicta sic probat atque confirmat: *Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor*. Si non credis, inquit, iis, scitote tantam esse naturæ ac sententiæ virtutisque conformitatem, ut neque verborum sit differentia, sed quæcumque loquor sint ita communia, ut neque solus quidquam loqui videar.

Æqualitas antistrophos. . . culmen summam proximitatis vides, uniusque substantiæ demonstrationem. Talem habeo, inquit, ad illum

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Στίχ. α'. — Ἄντι τοῦ (1), Μὴ ἀπὸ τῶν εἰρημένων εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσόντες ταράσσεσθε· τοῦτο πρῶτον τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, οὗτοι ἂν κατὰ ψυχὴν εἶχον, ταῦτα οἶδεν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ ἐπιτάττει μὴ ταράττεσθαι.

Στίχ. β'. — Μονὴν (1') εἶπεν τὴν διηνεκὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν, ἀπὸ τοῦ ἐν οἰκίαις ἡμᾶς πᾶσαν ἄνεσιν καὶ ἀπόλαυσιν εἶχειν· καὶ ἐπειδὴ ἔθος ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις, ἐνθα μάλιστα πολλὴν εἶναι τῶν τόπων συμβαίνει τὴν στένωσιν προκαταλαμβάνεσθαι τοὺς τόπους, ἐντεῦθεν ἡβουλήθη εἰπεῖν, ὅτι Τάχα ἂν ὑμῖν κάκεινο τὸ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις κρατοῦν εἶπον, εἰ μὴ πολλή τις ἡ ἀπόλαυσις τοῖς μὴ βουλομένοις, ὅταν μὴ ἐκ ποδῶν τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν καταστῆ.

Στίχ. ζ'. — Οὐ χρεῖα πόνων ὑμῖν, φησὶν, πρὸς τὸ γινῶναι τὴν ὁδὸν· τῆς ἐμῆς ἔχεσθε γνώμης, καὶ δι' ἐμοῦ γινώσσεσθε μὲν τὴν ἀλήθειαν, τεύξεσθε δὲ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, μεθέξετε δὲ κάκεινων τῶν ἀγαθῶν, ἔσομαι δὲ ὑμῖν ἐν ὁδοῦ τάξει, δι' ἐμοῦ χειραγωγούμενων ὑμῶν πρὸς τὴν τῶν προσδοκωμένων ἀπόλαυσιν· καὶ ἐτι σφίγγων τὰ εἰρημένα φησὶν· Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ· οὐδὲ γὰρ δύναται γινῶναι τὸν Πατέρα, ἢ τὴν πρὸς αὐτὸν γινῶσιν καὶ οἰκείωσιν ἐτέρως δέξασθαι.

Στίχ. θ'. — Ὡς ἂν (2) αὐτάρχη διὰ τῶν οἰκείων ῥημάτων ὧν περ ἐλεγεν ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς παρασχόμενος τῷ Φιλίππῳ τὴν ἀπόδειξιν, φησὶ· Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε, οὕτω φησὶν, οὐδὲ ὁ χρόνος ἰκανὸς γέγονεν ἐμὲ τε διδάξαι καὶ τὸν Πατέρα, ὡς οἰεσθαι σε καὶ ἰδεῖν αὐτὸν δύνασθαι; Ἐπερ ἤθεις με, ἀμφοτέρα ἂν προσεγγένητο, τότε εἰδέναι τὸν Πατέρα δι' ἐμοῦ καὶ τὸ μὴ νομίζειν δύνασθαι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὸν ἰδεῖν τῆς σαρκός.

Καλὴ δὲ (3) καὶ ἡ ὑπαγωγὴ· Πῶς σὺ λέγεις ἴσοι σοὶ δεῖξω τὸν Πατέρα, εἰ μὴ πάντως ἀγνοῶν ἐμέ; ὥστε ἀληθὴς ὁ προσηρημένος λόγος, οὗ Ὅντε ἐμὲ οἰδάτε, ὅντε τὸν Πατέρα· εἰπερ ἐμὲ ἤθεις, κάκεινον ἤθεις ἂν, τῆς ὁμοιότητος ἀκριβῶς ἐκείνων ἐν ἐμῷ γνωρίζουσας.

Στίχ. ι'. — Τὸ ἴσον (4) τῆς ἀντιστροφῆς ἐδήλωσε μάλιστα τὸ τῆς ὁμοιότητος ἀκριβές, ὡς αὐτοῦ τε ὄντος ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ, τῆς ὁμοιότητος ἑκάτερον ἐν τῷ ἑτέρῳ δεικνύουσι δυνάμενης. Εἶτα καὶ ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων παρέχειται· Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, ἃ π' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς τούτοις, φησὶν, γινώσχετε τοσαύτην οὐσαν τῆς φύσεως καὶ τῆς γνώμης καὶ τῆς δυνάμεως τὴν συνάφειαν, ὡς μηδὲ τοὺς λόγους κεχωρισθαι, ἀλλ' ὅσα περ φθέγγομαι κοινὰ εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ οὐκ ἐμοῦ μόνου τοῦ φθέγγεσθαι δοκοῦντος.

Τὸ ἴσον τῆς ἀντιστροφῆς, κ. τ. λ. ut apud Cornelium, cui tamen deest sequens clausula: Εἶδες ἐγγύτητος ὑπερβολὴν, καὶ μιᾶς οὐσίας ὑπόδειγμα·

(1) Cord. cat. p. 353.

(1') Mai ibid.

(2) Cord. cat. p. 358.

(3) Cord. cat. p. 359.

(4) Cord. cat. p. 360.

Τοσαύτην ἔχων πρὸς αὐτὸν οὐσιώδη τὴν ἐμφέρειαν, ὡς αὐτοῦ τὰς ἐμάς εἶναι φωνάς· καὶ ἄπερ ἂν δρῶ ἐγὼ, ταῦτα αὐτοῦ πιστεύεσθαι εἶναι κατορθώματα.

Στίχ. ιε'. — Ὑμᾶς μὲν (1), φησί, αἰτεῖν προσήκει πρότερον ἀγαπῶντας καὶ τὴν ἀγάπην δεικνύντας τῇ τηρήσει τῶν ἐντολῶν, οὕτω δὲ διακειμένους παρέξω τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὥστε ἔχειν ὑμᾶς αὐτὸ διηνεκῶς ἀεὶ συνὸν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκπαιδεύον ὑμᾶς, ἀφ' οὗ πάντων μεθέξετε (2) τῶν καλῶν. Ἄλλον δὲ Παράκλητον λέγει ἀντὶ τοῦ ἄλλου διδάσκαλον, Παράκλητον λέγων τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς διδασκαλίαν, ὡς ἂν τοῦ Πνεύματος τῇ οἰκείᾳ χάριτι μέλλοντος ἐπικουφίσῃ αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαγόμενα καὶ ῥῆον φέρειν παρασκευάζοντος, ὃ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν εἰδείχθη τῶν Πραγμάτων τῶν μαθητῶν, οὕτω μὲν πρότερον δεδωκῶν τὸν θάνατον, οὕτω δὲ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον ἐφ' οἷς ἔπασχον ἠδομένων. Καὶ Πνεῦμα δὲ ἀληθείας ἐκάλεσεν ὡς οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀλήθειαν διδάσκων τὸ μὴδ' ἐπιδέχεσθαι τὴν εἰς τὸ ἐναντίον τροπήν. Κάκειν δὲ προσεκτέον, ὅτι τὸ ἐρωτήσω σχηματίσας μᾶλλον εἶπεν, ἀντὶ τοῦ ἐμοῦ δέξασθε τὴν χάριν· οὐ γὰρ δὴ πρὸςθεύειν ἐμελεν ἵνα λάθῃσι, τοῦτο δὴλον ἐξ ὧν προῦριστο οὕτω γενέσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἡμετέραν χρείαν καὶ προσηγγελοῦ, ἀμέλει πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριός φησιν, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἤκουσατε. Εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία ἔκειτο, περιττὴ τῶν ἐπηγγελμένων ἢ αἰτησις.

Στίχ. κ'. — Τότε ἀπ' αὐτῶν (3) μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων, ὅτι ἀληθὴ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα, περὶ ὧν δὲ νῦν ἀμφιβάλλειν ὅτι δοκεῖτε, καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν ἐν τῷ Πατρὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν οὐσιότητος καὶ συναφείας, ὑμεῖς δὲ ἐν ἐμοὶ διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως τε καὶ ἀγάπης, ἔτι καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν λαμβάνοντες, καὶ γὰρ ἐν ὑμῖν, ὡς εἰκόσ. Ἡ γὰρ συναφεία τοῦτο παρασκευάζει, ὥστε ἀναγεννηθέντων ὑμῶν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος καὶ ἐν τάξει μοι σώματος γενομένων κερφαλῆς χώραν ὑμῖν ἐπέχειν ἐπ' ἐμέ. *Addit Mai*: Πᾶς δὲ ὁ ἀγαπῶν με καὶ φυλάσσω τὰς ἐντολάς, ἀπολαύσει μὲν τῆς παρ' ἐμοῦ τε καὶ τοῦ Πατρὸς ἀγάπης, τεύξεται δὲ μοι καὶ τῆς κατὰ τὴν ἐπίγνωσιν ὄψεως· μὴδὲν ἐλαττούμενος ἀπὸ τοῦ μὴ σωματικῶς ἰδεῖν· ἐπεὶ καὶ τούτοις ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναστάσεως ἀπολαύσει, ἐξ οὐρανοῦ με παραγιγόμενον ὀψόμενος.

ΚΕΦ. ΙΕ'.

Στίχ. δ'. — Ὡσπερ ἡ ἀμπέλος, φησιν, ἐπὶ τῆς γῆς καταβληθεῖσα οἰκειαν ἔχει τὴν ζωὴν, ἣν ἀπὸ τῆς γῆς ἅπασι δέξατο, κλήματα δὲ ἐκδίδωσιν, ἀναφέρει μὲν τὸν οἶκτον καρπὸν μέχρις ἂν ἐν τῷ φυτῷ μένειν συμβαίη, ἀφαιρεθέντα δὲ, οὐκέτι τὸν καρπὸν δίδωσιν, οὕτω καὶ ἐφ' ὑμῶν νομιστέον, ὅτι ἀμπέλου μὲν τάξιν ἐπέχουσι· πρῶτος· πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ τὴν χάριν δεξάμενος κατὰ τὴν κοινωνίαν· *hactenus Mai*.

palmites mihi adhærentes virtute regenerationis Spiritus sancti.

(1) Cord. cat. p. 366.

(2) Gal. μεθέξετε

A substantialem similitudinem, ut vox mea illius sit, ac quodcunque facio, illius esse justitia credatur.

Vers. 15 *seqq.* — Vos, inquit, primum rogare convenit, diligendo, et mandatorum observatione dilectionem manifestando; atque ita dispositis præbebo Spiritus sancti gratiam, ut illum vobiscum semper habeatis docentem vos omnem veritatem, unde et omnium bonorum participes efficiamini. Alium autem dicit Paracletum, id est alium præceptorem, doctrinam in rebus difficilibus Paracletum vocans, ut quæ propria Spiritus gratia, ea quæ iis ab hominibus inferentur mala, leviora reddat, ut facile ista ferre possint, uti in apostolorum Actis perspicue ostensum est; qui quidem prius B mortem formidabant, post descensum vero Spiritus quidlibet etiam libenter patiebantur. Vocavit autem Spiritum veritatis, ut qui nihil præter veritatem doceat, nec ullam suscipiat in contrarium mutationem. Observandum autem, verbum istud, *rogabo*, figurate potius dictum, pro, accipietis meam gratiam. Non enim rogaturus erat ut acciperent, uti manifestum sit ex eo, quod ante id apud Deum pro nostra necessitate atque indigentia definitum ac statutum erat, atque promissum; uti videlicet ipse Dominus discipulis, Sed exspectate, inquit, promissionem Patris quam audistis. Quod si ergo fuerit promissio, superflua fuerit promissorum postulatio.

Vers. 20. — Tunc reipsa comperietis vera esse quæ dixi, de quibus etiamnum dubitare videmini: quod nimirum ego in Patre sim per similitudinem et naturam, et vos in me per fidem et dilectionem meam, insuper et dono Spiritus sancti mei participes effecti, et ego in vobis, uti par est. Hoc siquidem conjunctio efficit, ut vobis virtute Spiritus regeneratis, vobisque quodammodo incorporatis, in me quasi caput sit.

Omnis autem qui diligit me et servat mandata mea, ex me quidem et ex Patre meo amore fruetur, inveniet me visionemque in scientia, quæ visio omni corporali visione minor non erit; cum his frueturus sit in die resurrectionis, e cælo descendentem me videns.

CAP. XV.

Vers. 4. — Quemadmodum, inquit, vitis in terra defixa propriam habet vitam, quam semel e terra accepit, palmites producit, refertque proprium fructum usquedum manserit in stipite; cum vero excisi fuerint hi palmites, non jam referunt fructum; sic a vobis existimandum est vos esse vitis imaginem. Ego primus in memetipso omnem gratiam accepi juxta communionem: vos autem estis Spiritus sancti.

(3) Cord. cat. p. 369.

VERS. 4-6. — Vos, inquit, estis palmites, per regenerationem Spiritus mihi conglutinati, qui in trunco manentes fructum ferunt, recisi vero nullum. Idem vobis usu veniet, ut si meam dilectionem habueritis, necessario uberrimum virtutis fructum laturos sitis; sin vero ab amore meo desciveritis, necessario etiam omni bono destituetis. Et quemadmodum agricola palmitum usum explorat, eosque quos pulchros videt, et fructu ferendo aptos, illos cura sua reddit fecundiores; quos vero infecundos, nec ulli usui futuros cernit, eos semel igni tradit: ita Pater uniuscujusque mentem explorans, quos quidem in dilectione mea constantes cernit, magnam eorum curam gerit, spiritualium bonorum maximam eis impertiens abundantiam; quos vero ab amore meo defecisse videt, eos futuræ reservat punitio.

VERS. 26. — Hoc autem non ad gratiam dictum esse, testatur ipsemet Spiritus, qui ex Patris substantia procedit. Nam nisi per vocabulum *procedit* naturalem intelligeret processionem, sed extrinsecam quamdam missionem, incertum esset, de quo ex multis, qui in ministerium missi sint, spiritibus in communi loqueretur, de quibus Paulus apostolus: *Nunquid omnes, inquit, sunt ministratorii spiritus in ministerium missi?* (Hebr. 1, 14.) Hic vero proprietas eius notat unde sufficienter cognosci possit solus ex Patre processisse, qui Spiritus vocabulo in sacra Scriptura proprie significatur. Vos autem, inquit, testes estis, quoniam ab initio mecum estis. Nam ex eo quod semper necum fueritis necessario fide dignum testimonium existit, vobis quidem loquentibus, Spiritu vero dictis vestris testimonium perhibente, per miracula quæ contigerunt.

CAP. XVI.

VERS. 8. — Tam terribilis, inquit, est sancti Spiritus descensus, ut ipso delabente, hominibus eorum qui mihi insidiantur peccatum appareat.

VERS. 26. — Superius dicit: *Et ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis*; hic vero: *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis*. Videntur autem ista contraria esse, verum ibi de ascensu suo ad cælos disseruit, post quem Spiritus sanctus descendit, quod congruebat ejus dispensationi: hic vero, Divinitatis, inquit, inæ dignitatem clare cognoscetis, et hoc videtur non rogare declarans non opus fore ut illud roget pro iis, cum ipse id similiter dare possit. Ne autem id aperte dicendo, discipulis suis, utpote adhuc imbecillioribus, insolens ansam præberet. Cum

(1) Cord. cat. p. 379.

(2) Catena, οὐκ ἔτι.

(3) Cord. cat. p. 388. Cat. Cramer., *ἔτι οὐδὲν πρὸς.*

(4) Cramer. om. τοῦ Πατρὸς.

Στίχ. δ-ς. — Κλήματα (1), φησὶν, ὑμεῖς τῆ ἀναγεννήσει τοῦ Πνεύματος ἐμοὶ συναπτόμενοι, ἅπερ ἐν τῷ φυτῷ τυγχάνοντα δίδουσι τὸν καρπὸν, ἀφαιρεθέντα δὲ οὐκέτι (2). Οὕτως ἴδε καὶ ἐφ' ὑμῶν, τῆς μὲν ἀγάπης ἐχομένους τῆς περὶ ἐμὲ φέρειν πολὺν τῆς ἀρετῆς τὸν καρπὸν ἀνάγκη, ἀποστάντας δὲ τῆς ἀγάπης τῆς ἐμῆς ἐρήμους ἀνάγκη παντὸς εἶναι καλοῦ. Καὶ ὡς περ ἐν ταῦθα δοκιμάζων ὁ γεωργὸς τῶν κλημάτων τὴν χρῆσιν ὅσα μὲν ὄρα καλὰ τε καὶ προσφορὰ καρπῶν ἐπιτήδεια, ταῦτα τῇ ἐπιμελείᾳ χρησιμώτερα καθίστηται, ὅσα δὲ ἀκαρπὰ τε καὶ μηδὲ τὸν γεωργὸν ὠφελεῖν δυνάμενα, ταῦτα τῷ πυρὶ καθάπαξ παραδίδωσιν· οὕτω τὴν ἐκείνου διάνοιαν δοκιμάζων ὁ Πατὴρ οὐς μὲν ὄρα τῆς ἐμῆς ἐξηγμένους ἀγάπης, τούτων ἐπιμελεῖται πολλὴν αὐτοῖς τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὴν περιουσίαν χαρίζομενος· οὐς δὲ βλέπει τῆς ἐμῆς ἀπεσοχισμένους διαθέσει εἰς τὴν μέλλουσαν ἐντεῦθεν ἤδη φυλάττει κόλασιν.

Στίχ. κς'. — Ὅτι δὲ οὐ πρὸς (3) χάριν εἰρηται, ἐπιμαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς λεγομένοις, ὃ ἐξ αὐτῆς τοῦ Πατρὸς (4) τῆς οὐσίας ἔχει τὴν ὑπαρξίν. Εἰ γὰρ μὴ (5) φυσικὴν ἐκεῖθεν πρόδοον ἔλεγε διὰ τοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλὰ τὴν (6) ἀποστολὴν ἐξωθεν γινομένην, ἀπορον περὶ τίνος λέγει, πολλῶν ὄντων κοινῶς τῶν κατὰ διακονίαν ἀποστελλομένων πνευμάτων, ὡς Παῦλος ὁ ἀποστολὸς φησὶ· *Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα*; Ἐν ταῦθα δὲ ἰδικόν τί φησὶ καὶ ὡς ἂν ἐκεῖνο γνωρίσαι ἰκανὸν ὃ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπρεύεται τῇ τοῦ Πνεύματος φωνῇ κυρίως καλούμενον ἐν (7) τῇ θεῷ Γραφῇ. Καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, φησὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἔστε. Ἐκ γὰρ τοῦ συνεῖναι πάντοτε ἀξιοπίστον ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν καθεστάναι, ὑμῶν μὲν φθεγγομένων, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐπιμαρτυροῦντος τοῖς λεγομένοις διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμάτων.

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στίχ. η'. — Οὕτω (8) φοβερὰ τίς ἐστι, φησὶ, τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ κάθοδος, ὡς ἐπιφοιτήσαντος τοῖς ἀνθρώποις φανῆναι τῶν ἐπιθεβουλεύκτων ἐμοὶ τὴν ἀμαρτίαν.

Στίχ. κς'. — Ἀνωτέρω (9) λέγει· *Κἀγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλοι Παράκλητον δώσει ὑμῖν*· ἐν ταῦθα δὲ· *Καὶ οὐ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα περὶ ὑμῶν, δοκεῖ δὲ ταῦτα ἐναντία εἶναι*. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς ἀνόδου τῆς εἰς οὐρανούς διελέγετο, μεθ' ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐγένετο κάθοδος, τοῦτο δὲ τῇ οἰκονομίᾳ ἤρμωσεν· ἐν ταῦθα δὲ, τὴν τῆς θεότητός μου ἀξίαν γνώσεσθε, φησὶ, σαφῶς καὶ τὸ οὐκ ἐρωτᾶν ἀποφαίνεται, δεικνύς ὅτι οὐ χρῆσι τοῦ αἰτεῖν ὑπὲρ αὐτῶν δίδοναι καὶ αὐτὸς ὁμοίως δυνάμενος. Ἴνα δὲ μὴ σαφῶς αὐτὸ εἰπῶν ἀσθενέστερον ἔτι τοῖς μαθηταῖς διακειμένοις ἀθαλαείας ἀπενέγκῃ τὴν

(5) Cramer. add. τὴν.

(6) Τινὰ Cramer.

(7) Cramer. om. ἐν.

(8) Cord. cat. p. 392.

(9) Cord. cat. p. 401.

δόξαν, φιλῶν γὰρ ὑμᾶς, φησίν, ὁ Πατὴρ ὑπὲρ τῆς περὶ Ἀ
ἐμὲ φιλίας δώσει πάντα ὑμῖν.

Στίχ. λ'. — (1) Ἰσως δὲ τοῦτο γινώσκονται, ὅτι ὁ Πα-
τὴρ ἐστὶν ὁ ἐξ αὐτοῦ γεννήσας Υἱὸν, ὅπερ οὐπόποτε
ἐπίσταντο. Ἄλλ' οὐδὲ συνέεσαν Πατέρα αὐτοῦ κατὰ
κρηδεμονίαν, νομίζοντες ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων
ἐλέγετο.

ΚΕΦ. ΙΖ'.

Στίχ. ς'. — Βούλεται εἰπεῖν ὅτι δὴλόν σε πᾶσιν
ἐποίησα τοῖς ἀνθρώποις, οὐδενὶ βασκίνας τῆς διδα-
σκαλίας· οὐ μὴν πάντες ὁμοίως ἐπίστευσαν· ἀλλ' ἡ
μὲν ἐμὴ φιλοτιμία, πάντας μαθεῖν ἐβούλετο· ἡ δὲ
προαίρεσις, τοὺς οἰκειοὺς διέκρινεν· ἀπὸ γὰρ τοῦ
κόσμου παντὸς οἱ ἀληθῶς προσήκοντες τῇ τῆς γνῶ-
μης σου οἰκειότητι, οὗτοι τοῖς ἐμοῖς λόγοις ἐπίστευ- Β
σαν· ταῦτα δὲ πρὸς βεβαίωσιν ἔφη τῶν μαθητῶν.

ΚΕΦ. ΙΗ'.

Στίχ. κθ'. — (2) Εἰ μὲν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπετε τὴν
κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε· εἰ δὲ ἐπ'
ἐμὲ βούλεσθε κρίναι τὸν ἄνδρα, τὴν αἰτίαν ὑμᾶς
εἰπεῖν ἀναγκαῖον.

Στίχ. λα'. — Εἰ μὲν ἑαυτοῖς, φησὶν, ἐπιτρέπετε
τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε ποιή-
σατε· εἰ δὲ ἐπ' ἐμοῦ βούλεσθε κριθῆναι τὸν ἄνδρα,
τὴν αἰτίαν ὑμᾶς εἰπεῖν ἀναγκαῖον· τί οὖν Ἰουδαῖοι;
Ἡμῖν οὐκ ἐξεστὶν ἀποκτεῖναι οὐδένα διὰ τὴν
τοῦ Πάσχα ἡμέραν· ὡς ἂν τῷ παραδοῦναι τὸν Ἰησοῦν
εἰς θάνατον, μὴ φονεῦναι αὐτὸν νομίζοντες· καὶ ἐπά-
γει ὁ εὐαγγελιστής, Ἰνα ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ πλη- C
ρωθῇ ὃν εἶπεν, καὶ τὰ ἐξῆς.

Στίχ. λη'. — Οὕτως (3) αὐτὸν εἶπε τοῖς βραχεῖσι
ῥήμασιν, ὡς εἶπεν· *Τι ἐστὶν ἀλήθεια*; Σχεδὸν γὰρ ἐξ
ἀνθρώπων ἠφάνιστο τὸ πρὶν καὶ ἠγνοεῖτο ὑπὸ πάν-
των ἔτι ἐν ἀπιστίᾳ ἐξεταζομένων.

ΚΕΦ. ΙΘ'.

Στίχ. ιζ'. — Ἐνομίσθη (4) διαφωνία τις εἶναι
κἀνταῦθ' αἰσι τοῦ μὲν Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι βα-
σταζῶν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθε, τῶν δὲ λοιπῶν, ὅτι
Σίμωνι Κυρηναίῳ τὸν σταυρὸν ἐπέθηκεν. Ἀμφότερα
δὲ ἐγένετο, καθὰ εἴρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους εὐαγ-
γελιστὰς ὑπομνήμασιν.

ΚΕΦ. Κ'.

Στίχ. ιδ'. — Οἰκονομίας (5) ἦν τὸ στραφῆναι αὐ- D
τὴν, θείας χάριτος τοῦτο ἐνεργησάσης καὶ τὸ στρα-
φείσαν μὴ ἐπιγνώναι αὐτὸν, ὥστε μὴ αἰφνίδιον αὐτὴν
καὶ παρ' ἐλπίδα θεασαμένην τοῦτον, ὃν ἔτι νεκρὸν
ὕπνωτευεν εἶναι, ἐκπλαγῆναι τὴν ψυχὴν δαιμονιώδη
τινὰ φαντασίαν ὀπολαβοῦσαν τὸ φαινόμενον, κατὰ μέ-
ρος δὲ διαλεχθεῖσαν ὡς ἀνθρώπῳ πρότερον καὶ γνοῦ-
σαν ὅτι ζῶντι διαλέγεται ἀληθῶς, τότε ἐπιγνώναι
μὲν τὸν παρόντα ὅστις ἐστίν, ὁμοῦ δὲ καὶ πιστεῦσαι
καὶ θαυμάσαι τοῦ γενομένου τὸ μέγεθος.

enim, inquit, Pater vos amet, mei gratia cuncta
vobis dabit.

VERS. 30. — Fortassis vero tunc cognoscent Pa-
trem ex se Filium generasse, quod nondum scie-
bant. Quinimo nondum cognoscebant Patrem om-
nia gubernare, existimantes ipsum pro cæterorum
more hominum sic appellari.

CAP. XVII.

VERS. 6. — Dicere vult: Manifestum te feci
omnibus hominibus, sine invidia erga ullum do-
ctrinam communicans (Sap. vii, 13). Attamen non
omnes æqualiter crediderunt; sed mea ambitio
omnes docere volebat: electio autem tuos discre-
vit: ex toto enim mundo, vere amatores sapientiæ
tuæ, verbis meis crediderunt. Hæc autem dixit ad
confirmandos discipulos.

CAP. XVIII.

VERS. 29. — Siquidem vobis ipsi iudicium ar-
rogatis, ipsi quoque inquirete prout vultis. Sin
vero me vultis virum indicare, etiam causam pro-
feratis necesse est.

VERS. 31. — Si quidem vobismetipsis, inquit,
iudicium assumitis, cognoscite de illo quomodo
volueritis, si autem hunc hominem a me iudicari
vultis, causam necesse est vos offerre. Quid ad
hoc Judæi? Nobis non licet interficere quemquam
propter diem Paschæ. Quasi, postquam fuisset tra-
ditus in mortem Jesus, non interfecisse eum cre-
didissent. Additque evangelista: *Ut sermo Jesu im-
pleretur quem dixit, et reliqua.*

VERS. 38. — Ita movit illum brevibus verbis ut
diceret: *Quid est veritas?* Nam olim ab hominibus
pene ignorabatur, et omnes fugiebat qui adhuc in-
credulitati inserviebat.

CAP. XIX.

VERS. 17. — Quidam etiam putarunt et hic esse
aliquam dissonantiam, cum Joannes quidem dicat,
quod egressus sit bajulans sibi crucem; reliqui
vero Ἰσμωνι Κυρηνæο dicant crucem imposuisse.
Sed utrumque contigit, uti in aliorum evangelista-
rum expositione dictum.

CAP. XX.

VERS. 14. — Dispensationis erat ut convertere-
tur, divina gratia illud operante, et ut conversa
illum non agnosceret; ne subito et præter spem
videndo eum, quem adhuc mortuum opinabatur,
percelleretur, putans illusionem quamdam esse
dæmoniacam, spectrumve aliquod quod appareret:
sed ut sensim et per partes illi primum loquere-
tur tanquam homini, sciendo vere se cum vivente
colloqui, ac tum demum intelligeret quisdam ei
præsens adesset, et simul crederet, et miraculi
magnitudinem admiraretur.

(1) Cord. cat. p. 403.

(2) Gram. οὐπω τότε ἐπίστανται.

(3) Cord. cat. p. 428. Catena Grameri, p. 383,

ascribit hæc Anthonio. Ex Gram. caten.

(4) Cord. cat. p. 437

(5) Cord. cat. p. 454.

VERS. 17. — Videtur quidem prohibere illi ne tangat, ut quæ non eodem quo solebat modo jam ad contactum corporis sui debeat accedere, longe videlicet jam alio ac multo præstantiore corpore effecto. Verum etiam aliquid aliud insinuat: nihil enim a contactu mulierem prohibuisse patet ex eo, quod discipulis sæpe se tangendum exhibuerit, et fixuras jusserit contrectare, quas corpori a clavis impressas mansisse par erat. Duo igitur his verbis innuit, tum quod corpus modo post resurrectionem potioris esset conditionis quam ante eam, adeoque non simplici ratione, humano contactui exponendum; tum etiam, quod futurum esset ut in cælum assumeretur.

Hoc quidem (3) quod est, *ad Patrem meum et Patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum*, nemo sic demens est, ut alii cuidam convenire diceret, nisi templo Dei Verbi, assumpto pro nostra salute homini; qui et mortuus est, et resurrexit, et ascensus esset in cælos, et Patrem sibi ascripsit cum discipulis Deum, et ipse gratia adoptionem meritis, et Deum suum appellat, quia cum cæteris hominibus similiter ut esset accepit. Unde propter communitatem quidem naturæ *Patrem meum et Patrem vestrum* dicit, et *Deum meum et Deum vestrum*: divisit autem iterum suam personam ab ipsis, præcipuum gratiæ significans, propter quam ad Deum Verbum conjunctionem in loco veri Filii ab omnibus honoratur hominibus.

VERS. 22. — Hoc (4) quod dictum est, *accipite*, pro accipietis dicit. Si enim cum insufflasset, Spiritum dedisset discipulis, quod valde quidam stulte existimaverunt, superfluum erat dicere postea his et maxime in tempore ascensus ad cælos, non separari ab Jerusalem, sed expectare promissionem Spiritus. Et in sequentibus: *Sed accipietis virtutem superveniente Spiritu sancto in vos* (Act. 1, 8). Et adventum autem ipsum sancti Spiritus super discipulos, aperte Lucas factum esse dicit quinquagesimo die resurrectionis, post ascensum. Et illud autem animadvertendum est, quod si ab insufflatu suscepissent Spiritum, non diceret, *accipite*, sed, quoniam accepistis. Hoc enim quod dictum est, *accipite*, his convenit qui nondum acceperunt.

VERS. 28. — Dicit (5) ad Thomam: *Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et porrige manum tuam, et mitte in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis*. Quoniam, dicit, non credis, et tactum solum sufficere tibi ad credendum putas, hæc enim dicens, non me latuisti, tange manu, et cape experimentum, et disce credere et non diffidere. Thomas quidem cum sic credidisset, Dominus meus et Deus meus, dicit, non ipsum Dominum et Deum dicens, non enim resurrectionis scientia docebat et Deum esse eum qui resurrexit, sed quasi pro miraculo facto Deum collaudat.

Sæculo (6) futuro illi, qui elegerunt hic honesta, cum laude accipient jucunditatem honorum, mali vero, qui tota sua vita ad mala declinaverunt, cum supplicio et metu ejus ordinati fuerint mente (resipuerint) et honesta elegerint et didicerint, quantum peccaverint, cum in malis persisterent neque essent in bonis, et acceperint per hæc scientiam doctrinæ primariæ timoris Dei et eruditi fuerint, qui voluntate bona eum apprehendant, digni facti erunt jucunditate liberalitatis divinæ. Neque enim unquam dixisset: *Usquedum reddideris quadrantem ultimum* (Matth. v, 26), nisi fieri posset, ut cum luissemus peccata pœnis dealbaremur ab illis. Nec porro dixisset: *Vapulabit multis, et, Vapulabit paucis* (Luc. xii, 47, 48), nisi postquam emensi essent (pertulissent) pœnas secundum peccata tandem acciperent solutionem.

CAP. XXI.

B

ΚΕΦ. ΚΑ'.

VERS. 25. — Hæc verba potius ab extraneo scriptore inserta sunt, ad probandum plura esse quam quæ scripta sunt miracula a Deo facta: Ex parte primus, ignorantibus cæteris, fortasse hæc inseruerit, parsque

Σελφ. κε'. — Προσθήκη μᾶλλον ἐστὶ θεθεικτός μὲν αὐτό τινος τῶν φιλοπόνων ἔξωθεν, εἰς παράστασιν τοῦ πλείονα τῶν γεγραμμένων εἶναι τὰ γεγενημένα παρὰ τοῦ Κυρίου θαύματα· κατὰ μέρος δὲ ὑφ'

(1) Cord. cat. p. 455.

(2) Cat. ἀφελῶν.

(3) Act. C. C. ii, iv, 13. Vig. C. 14. *Ej. ex interpr. Ev. sec. Joannem l. sexto.*(4) Act. C. C. ii, iv, 14. Vig. C. 15. *Ej. Th. ex εἰδ. l. commenti sec. Joannem: quibus dicit—*(5) Act. C. C. ii, iv, 15. *Ej. Th. ex commento**sec. J. Evangelii, ubi dicit—*(6) Hoc Theodori fragmentum Syriace edidit Assemanus l. l. iii, 1, p. 323, ex Salomonis ep. Bassoræ libro, qui est *De fine pœnarum dæmonum et peccatorum*, quod cum non nisi verbis Theodori comment. in Evangel. citetur, ad eujusnam Evangelii interpretationem pertinuerit ægre dicas.

ἐτέρων ἀγνοίᾳ τοῦ πρώτου τυχὸν ἔσω τεθῆν, καὶ ἅ facta est Evangelii scripturæ; deinde tempore ac μέρος τῆς τοῦ Εὐαγγελίου γραφῆς γινόμενον· εἴτα consuetudine factum est ut hæc ab omnibus sicut τοῦ χρόνου καὶ τῆς συνηθείας διὰ πάντων αὐτῶ τῶν quoddam Evangelii referrentur. Ita persuasio firma Εὐαγγελίων φέρεσθαι παρασκευάσαντος· οὕτω βεβαίαν hæc esse vere partem sinemque Evangelii in fidelibus ἐσχηκότος παρὰ πᾶσαν τὴν δόξαν τοῖς πιστοῖς ὡς nata est. ἀληθῶς μέρος ἐν καὶ τέλος παρὰ τοῦ Εὐαγγελίου γραφέντων (1).

(1) Scholion hoc recitat Græce cum varietate etiam Frid. Matthæius (N. T., Rigæ 1786) et in aliis aliquot compertum codicibus fuit. Sed nemo, quod sciam, dixerat esse Mopsuesteni, ut nunc Regius Vat. codex affirmat. Cæterum id nullius esse ponderis patet ex ipsis auctoris verbis, qui men-

tis suæ commentum esse fatetur. Evangenstæ quidem clausulam hyperbolice scriptam intelligunt S. Cyrillus et Theophylactus; ipsam tamen habent plerique omnes codices, quos inter vetustissimi duo Vaticanus et Alexandrinus, cunctæque pariter agnoscunt priscae versiones. MAT.

THEODORI MOPSUESTENI

IN ACTA APOSTOLORUM COMMENTARII FRAGMENTUM (1).

CAP. II.

VERS. 38. — Ille autem (2) dixit, oportere pœnitentiam agentes eos pro crucis iniquitate, et agnoscentes Salvatorem et Dominum et omnium auctorem bonorum Jesum Christum quomodo propter ista pervenit et assumptus est de divina natura, in ipsum quidem fidem suscipere et ejus discipulos fieri, ante omnia ad baptismum accedentes, quod et ipse tradidit nobis, præformationem quidem habens sperationis futurorum, in nomine autem celebrandum Patris et Filii et sancti Spiritus. Hoc enim quod est, ut *baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi* (Act. II, 38), non hoc dicit, ut vocationem quæ in nomine Patris et Filii et sancti Spiritus est, relinquentes, Jesum Christum in baptismate vocent, sed quale est hoc, quod *in Moyse baptizati sunt in nube et in mari* (I Cor. X, 2), ut diceret, quia sub nube et mari Ægyptiorum separati sunt, liberati eorum servitute ut Moysis leges attenderent; tale est, *et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi*, ut cum ad ipsum accessissent tanquam Salvatorem et omnium bonorum auctorem, et doctorem veritatis, ab ipso, utpote auctore bonorum et doctore veritatis vocarentur: sicut omnibus hominibus quamcunque sectam sequentibus, consuetudo est ab ipso dogmatis inventore vocari, ut Platonici et Epicurei, Manichæi et Marcionitæ, et si quidam tales dicuntur. Eodem enim modo et nos nominari Christianos judicaverunt apostoli (3), tanquam per hoc certum facientes, quod istius doctrinam oportet attendere: sic quod et ab ipso datum est, susciperent baptismum, in ipso quidem primo constitutum, qui et primus baptizatus est: ab ipso autem et cæteris traditum, ut secundum præformationem futurorum celebretur.

(1) Hunc I. Ebediesu teste ad Basilium, ut conjectavi in comment. episcopi Raphanæ cripsit.

(2) Act. C. C. II, IV, 16; Vig. const. 17. Pelagii II, pap. ep. ad Eliam. Ejusdem Theodori ex commento quod est in Actis apostolorum, libro primo in

quo dicit, quod baptizari in nomine Jesu Christi, simile est scripto illi, quod baptizati sunt in Moyse; et vocari Christianos, simile est illi, quod vocantur Platonici, et Epicurei, et Manichæi et Marcionitæ ab inventoribus dogmatum

(3) Huc usque epist. Pelag.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD ROMANOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

CAP. I.

VERS. 2, 3 — Et quoniam (2) novum quodammodo esse videbatur, quod ab eis de Christo dicebatur, adjungit: *Quod ante promiserat per prophetas suos, ex prophetia volens doctrinæ antiquitatem ostendere.* Unde et magnificans prophetiam, bene adjunxit, *In Scripturis sanctis.* Neque enim litteram, vel characterem sanctum volebat dicere; sed prophetiam ipsam, quæ erat Spiritu sancto revelationem eis donante. Ipsam ergo prophetiam recte sic appellavit. Sic et alibi dixit: *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est.* (II Tim. III, 16.) Quid itaque istæ dicunt? *de Filio ejus.* Et quoniam commune est filii nomen, et cum de divinitate dicitur, etiam de humanitate accipitur: manifestius aperire volens, unde ei nunc dicere propositum sit, vel cujus rei gratia prophetarum testimonium adjunxit: *qui factus est ei ex semine David secundum carnem,* aperte quidem ostendens, quoniam de assumpto homine sermonem inducit, tamen nec divinitatis indicium non significatum reliquit. In eo enim quod addidit, *secundum carnem,* sufficienter ostendit, quia et aliter filii significationem novit accipere; siquidem secundum hoc scit eum ex semine David factum, tanquam secundum aliud non ita eum cognoscens. Duæ enim naturæ, unum autem quiddam connexionem intelligunt. Altera quidem est assumpti hominis, altera vero Dei Verbi. Concurrunt autem in unum ambæ propter assumptionem et propter adunationem, quæ ex assumptione facta est, quam ad Deum habet servi forma.

VERS. 8. — Hanc Epistolam et alias quoque gratiarum actionibus exordiendo, hortatur eos quibus verba facit, ut sermonem aut opus incipientes Deo primum gratias agant, non solum de suis, sed etiam de alienis. Hic autem quam aptissime illud exordium usurpat. Notandum quoque hic illud, *per Christum,* non ad ministrum, uti hæreticis, videtur, sed ad causam bonorum referri. Non enim Christi ministerio indigebat Apostolus ad gratias Deo exhibendas, dicit autem: *Gratias Deo ago pro vobis, præbente nobis Christo unde Deo gratias reddamus.* Inest quoque iisdem verbis laus Romanorum haud vulgaris; eadem enim hac de causa semper in Epistolis suis hoc præmio utitur, ut videlicet fidelium studia ad agnoscendam doctrinam incendat. Eadem etiam ratione cum Romanis agit, operibus eorum ad hoc adjutus.

φορμένων παρασκευάζειν ἀνάγνωσιν ὅπερ καὶ ἐπὶ συνεργούντων εἰς τοῦτα.

(1) Theodorus in interpretandis Pauli Epistolis multum operæ et studii collocavit. Euthalius argumentorum notationes (τὴν ἐκθεσιν), quas singulis harum Epistolarum capitulis præmisisset, ab exordio quodam Patre (ἐν τῶν σφωτάτων τιμὴ καὶ φιλοχολίστων Πατέρων) confectas esse narrat. V. Galland. Bibl. X, p. 247. Hunc Patrem, quo tempus aliaque de ducere viderentur, Theodorum fuisse J. Millius (*Prolegom.* in N. T., n. 905 — 907) conjectavit, de qua conjectura, mihi ne nunc quidem satis probabili, dixi ut potui in comment. — Commentarium in Epistolam ad Romanos Theodorus Ebediesu teste Eusebio inscripsit.

(2) Facund. I. I. III, 6.

(3) Theodori in Pauli Epistolam ad Romanos commentarii fragmenta Græca nuperrime demum et magnam partem bis typis exscripta sunt. Ac primum quidem Ang. Maius in *Spicilegii Romani* tomo IV, p. 499 — 573 (Rom. 1840.) Θεόδωρου Μοψουεστίας

Στίχ. η'. — Φαίνεται (3) καὶ ἐν ἑτέροις τῶν Ἐπιστολῶν ἀπ' εὐχαριστίας ἀρχόμενος, ἐκείνους πρὸς οὓς ποιεῖται τὸ γράμμα διδάσκων παντὸς λόγου καὶ πράγματος ἀπὸ εὐχαριστίας ἀπάρχεσθαι τῷ Θεῷ, οὐ μόνον ὑπὲρ οικειῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἄλλοτριῶν· ἐνταῦθα δὲ μάλιστα κυριώτατα χρῆται τούτῳ τῷ προοιμίῳ. Προσεκτέον δὲ κἀνταῦθα τὸ, *διὰ Χριστοῦ,* ὅπως οὐκ ἐπὶ διακονίας κέχρηται, ὡς περ δοκεῖ τοῖς αἰρετικοῖς, ἀλλ' ἐπὶ αἰτίας. Οὐ γὰρ δὴ διακόνῳ τῷ Χριστῷ κέχρησθαι ὁ Ἀπόστολος ἐμελλεν τῆς εἰς τὸν Θεὸν εὐχαριστίας, λέγει δὲ ὅτι τῷ Θεῷ εὐχαριστῶ ὑπὲρ ὑμῶν, τοῦ Χριστοῦ ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχαριστίας τὴν αἰτίαν παρασχομένου. Ἔχει δὲ ὁμοίως καὶ Ῥωμαίων ἔπαινον τὸ εἰρημένον οὐ τυχόντα· καὶ αὐτοῦ γὰρ τούτου ἔνεκεν συνεχῶς ἐν ταῖς αὐτοῦ Ἐπιστολαῖς τούτῳ κέχρηται τῷ προοιμίῳ, ὥστε ταῖς εὐφημαῖς προθυμότερους αὐτοὺς πρὸς τὴν τῶν γραμμάτων εἰργάσατο, τῶν πραγμάτων αὐτῶν αὐτῷ

ἐπισκόπου ἐξ ἑρμηνείας τῆς Παύλου πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς τὰ εὐρηθέντα εἰδίδι, quæ de catena desumpsit inter Vaticanas ferme præstantissimas. Præterea hæc fragmenta fere omnia, quæ quidem ad priora octo Epistolæ capita pertinent, leguntur in I.: *Catena in S. Pauli Epistolam ad Romanos. Ad fidem ead. mss. ed. I. A. Cramer, S. T. P. aulæ Novi Hospitii Principalis, necnon historiæ modernæ Prof. Reg. Oxoniæ 1844.* 8. Editor codice Bodlejano E. II. 20. usus est, qui est chartaceus, forma quaternaria et ms. antiquiore Gaditano, ut videtur, a I. Lladro a. 1601 descriptus. Hic codex catenam continet in Epistolam Pauli ad Rom. eximiam quidem, sed in fine mutilam; explicit enim in viro-rum d. explicationibus c. IX vs. 1 afferendis. Singulis Theodori fragmentis præmissum est v. Θεόδωρου. — Fragmentum primo loco positum tantummodo in *Spicil.* legitur.

Στίχ. θ'. — Ἐαυτοῦ (1) τὸ πνεῦμα εἶπεν, ἐπειδὴ μὴ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Πνεύματος ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ πρὸς τοῦτο χάριν.

Στίχ. ια'. — Ἐδεῖ (2) γὰρ τὸν μετὰ τὴν Πέτρου διδασκαλίαν τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα παραδιδόναι αὐτοῖς ἐπιχειροῦντα, δεικνύοναι ὡς ἀποδέχεται τὰ πρῶτα, καὶ οὐδὲν ἐκείνοις ἐπιμεμφόμενος τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διδασκαλίαν.

Διδάσκει (3) μὲν ὁ τοὺς μήπω γινώσκοντας φωτίζων, παρακαλεῖ δὲ ὁ τοὺς ἤδη πεφωτισμένους εὐφραίνων τῷ τῆς σοφίας λόγῳ, ὡς αὐτὸς διαιρῶν φησιν, *Εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ πυρακαλιῶν ἐν τῇ παρακλήσει*. Παρακαλουμένους δὲ Ῥωμαίων καὶ αὐτὸς, φησὶ, συμπαρακληθήσεται, κοινωνῶν τῆς ἐκείνων παρακλήσεως διὰ τὴν ἀγάπην, ἅμα δὲ ὡς οὐδὲ αὐτὸς ὦν ὑπεράνω τοῦ χηρῆσιν τῆς ἐκ λόγου ὠφελείας· παράκλησις γὰρ ὁ λόγος καὶ τῷ λέγοντι.

ΚΕΦ. Β'.

Στίχ. ιε'. — Ἡ δὲ τούτων (4), φησιν, διάγνωσις τότε ἔσται, ὅτε καὶ τῶν κατὰ νόμον βιούντων, ἐνὸς ἄντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν τὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐξετάζει Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ *Εὐαγγελίῳ μου*, ἵνα εἴπῃ, καθὼς καὶ αὐτὸς κηρύττων διατελῶ (5), ὅτι ἔσται κρίσεως καιρὸς, καὶ δεῖ πιστεῦσαντας Χριστῷ τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν ἐκείνην.

Στίχ. ιζ'. — Οὐ (6) κατ' ἐρώτησιν, ὡς τινες ὑπέλαβον, ἀναγνωστέον τό· *Ἰδὲ (7) σὺ Ἰουδαῖος ἐπινομάζῃ*, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν, ἵνα εἴπῃ· μὴ ὦν ἀληθῶς καὶ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ λεγόμενος.

Στίχ. κ'. — Μόρφωσιν (8) λέγει οὐ τὴν προτύπωσιν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς τό· *Ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων*.

Στίχ. κβ'. — Ζητῆσαι (9) χρὴ ποσαχῶς ὁ νόμος λέγεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ, ποτὲ μὲν (10)· *Εἰ περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει*, ποτὲ δὲ· *Περιτομήν ὠφελεῖν ἐάν νόμον τις πράσῃ*. Ἔστιν οὖν νόμος καθ' ἕνα τρόπον φιλὸν τὸ Μωσαῖος γράμμα, καθὸ σημαίνόμενον εἴρηται τό· *Εἰ ἐν νόμῳ δικαιούσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε*, καὶ τό· *Ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν*. ἔτι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθὸ εἴρηται· *Ὅστις ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία*. ἔτι καὶ ὁ φυσικὸς, καθὸ εἴρηται· *Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου*

VERS. 9. — Spiritum suum dicit, cum hic non personam Spiritus intendat, sed gratiam sibi ad hoc concessam.

VERS. 11. — Ipsi enim, disciplina Petri imbutos cum pietatis doctrina instruere vellet, primum declarandum erat, se illos non ita docere quasi pristinam eorum disciplinam respueret, aut aliqua ex parte reprehenderet.

Docet quidem nondum doctos, illuminans eos; et jam illuminatos consolatur, sapientiae eos sermonibus laetificans; ita enim ipse distinguit dicens: *Sive qui docet in doctrina, sive qui exhortatur in exhortando*. (Rom. xii, 7, 8.) Solatio autem Romanis affectus ipse etiam, inquit, consolabitur, illorum consolationis per charitatem participans factus, imo vel ipse utilitatem consecutus quæ ex prædicatione; nam prædicatio loquenti etiam consolio.

CAP. II.

VERS. 15. — Hi autem, inquit, tunc discernentur, quando ii quoque qui juxta legem vivunt; nam uno eodemque tempore judicabit Deus omnium hominum causas per Christum secundum Evangelium meum (Rom. ii, 16), hoc est, uti ipse prædicare non cesso, declarans diem judicii fore, et pœnam illam omnibus credentibus in Christum esse effugiendam.

VERS. 17. — Non interrogative, uti quidam suspicati sunt, legendum illud: *Si autem tu Judæus cognominaris*; sed negative, quasi dicat: *Si tu nomine tantum, non vero in abscondito et reipsa Judæus*.

VERS. 20. — Formam vocat non imaginem quamdam, sed ipsam hypostasim et scientiam et veritatem, uti in illo: *Qui, cum in forma Dei esset*. (Philipp. ii, 6.)

VERS. 25. — Inquirendum est quotuplici sensu lex nominetur, præsertim apud Apostolum, ne secum pugnare videatur. Nunc enim: *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (Gal. v, 2); nunc autem: *Circumcisionem quidem prodesse si legem quis observet*. Lex igitur interdum nil aliud præter nudam Moysis litteram, uti innuit illud: *Qui in lege justificamini, a gratia excidistis* (Gal. v, 4), et illud: *Lex pædagogus noster fuit in Christo*. (ibid. 24.) Alias etiam juxta spiritum lex præpripriis intenditur, sicuti dictum est: *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum*. (Rom. vii, 12.) Nonnunquam quoque de lege naturali æquitur,

(1) *Spicil.*(2) *Spicil.*

(3) Hoc fragmentum tantummodo in cat. Cramerii p. 7 legitur præmissis v. Ἀπολιναρίου, Ἰωάννου, Θεοδώρου. Quare si non verba Theodori sunt, certe sententia.

(4) *Spicil.*, c. Cram. p. 11.

(5) C. Cram., αὐτὸ κηρύττων διατελῶν.

(6) *Spicil.*, c. Cram. p. 12. V. Mill. ad h. l., qui pro Theodoro scribere debebat Theodoro.

(7) C. Cram., ἴδ.

(8) *Spicil.*

(9) Hoc fragmentum cunctanter recepi. Legitur solummodo in cat. Cramerii p. 12 s., neque vero patet utrum Theodoro, cujus fragmentum præcedit tribuatur, an sit anepigraphum. Ego de scriptore nihil affirmo, quanquam indoles fragmenti a Theodoro non abhorret; sed is qui verba catenæ inseruit, si non priorem, alteram certe disputationis partem decurtavit.

(10) Fortasse soribendum, ποτὲ μὲν.

Juxta illud : *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter eæ quæ legis sunt, faciunt* (Rom. II, 14), et cætera. Dicitur etiam lex vel Moysis historia, uti quando in Epistola ad Galatas scribit : *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, et reliqua.* (Gal. IV, 21, 22.) Vocat quoque legem prophetias, uti : *In lege scriptum est : quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic* (I. Cor. XIV, 21); ista autem apud Isaiam. (Isa. XXVIII, 11.) Nunquam vero Christi doctrinam de moribus legem appellat, et in illo : *Qui in lege justificamini : a gratia excidistis* (Gal. V, 4), nos a Moysis littera revocat. — Circumcisionem igitur hic aliam dicit a concisione (Phil. III, 2), et legem spiritualem (Rom. VII, 14) intendit. Potest etiam hic lex de naturalibus sensibus intelligi : proficit enim anima, quæ spiritualiter circumciditur amputatis cupiditatibus; et quæ legem observat, ea quæ perlicienda sunt operando. Nec inepte ista ad verbum interpretaberis, contendens ea ad illos pertinere qui de Judæis erant : nam Paulus factus erat Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucraretur (I. Cor. IX, 20), Timotheum circumcidit (Act. XVI, 3) et totondit et purificavit juxta legem, ita ut Judæis diceret : *Circumcisio quidem prodest, si legem observes*; illos autem qui de gentibus, prohibet ne circumcidantur : nulla tamen ratione secum pugnat.

Cum Abraham lex de circumcissione tradita est, non statutum fuit (Gen. XVII, 12) gentiles circumcidendos esse, sed eos tantum qui de semine ejus et vernaculos et emptitios; similiter in Levitico (XII, 5) non nisi de filiis Israel agitur. Non est igitur cur proselytos isti legi subicias. Quando enim aliquid de Levitis proprie definitur, aut de sacerdotibus, aut de senioribus, nemini licet idem de aliis quoque interpretari. Quotiescunque autem lex aliquid de proselytis præcipit, illos nominatim memorat : ita pluries de sacrificiis; præsertim vero anno qui *sanctificatio* (Lev. XXV, 5) vocatur offerebant ipsi quoque proselyti. Ita etiam dicit Dominus decem leprosis qui mundati fuerant : *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* (Luc. XVI, 14.) Unus autem ex illis Samaritanus erat, uti testatur ipse Salvator : *Nonne decem mundati sunt? Et novem ubi sunt? Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena.* (ibid. 17, 18.) Quod si quis illa Exodi (XII, 48) objiciet dicentis proselytos pascha manducare cupientes circumcidendos esse, respondebimus, in uno tantum loco pascha immolandum fuisse, et hoc statuto, jam non spectat circumcisio ad proselytos.

VERS. 29. — *In spiritu, non sancto; non agitur enim de hominibus in gratia bonum operantibus, sed per omnia eos intendit qui extra legem illa quæ legis sunt perficiunt, eosque præ illis extol-*

(1) Cat. ποιῆ.

(2) Cat. : ἀνάγκη δὲ, et mox τούτους.

ποιῆ (1), καὶ τὰ ἐξῆς. Αἰγεται νόμος κατ' ἡ Μωσείως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκη· *Λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγιγνώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γάρ· Ἀβραὰμ δύο υἱούς ἔσχε, καὶ τὰ ἐξῆς. Καλεῖ δὲ καὶ τὰ προφητικὰ νόμον, ὡς· Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Ἐν ἑτερογλώσσῃσιν καὶ ἐν ἑλλείων ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, ἐν Ἑσῆα; μήποτε δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασκαλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκη· *Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσκατε, ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μωσείως γράμματος. Περιτομὴν οὖν ἦν αὐτὸς φησι, νῦν ἑτέραν λέγει παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον τὸν πνευματικόν. Δύναται δὲ νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας· κατὰ γὰρ τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν ὁ πνευματικῶς περιτεμνόμενος ὠφελεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαιρέσιν, διὰ δὲ τοῦ πράττειν τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. Δύναται δὲ τις καὶ κατὰ τὸ βῆτον ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ βῆτον, καὶ φησιν ὅτι πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτο φησιν· ἐγένετο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, περιτεμνὸν τὸν Τιμόθεον καὶ χειράρμενος καὶ καθαιρόμενος κατὰ νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν· *Περιτομὴ μὴν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν διαλεγόμενος, ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιούμενος αὐτῷ.***

Ἐπειδὴ δὲ εἰρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ τῷ Ἀβραὰμ τοὺς ἐξ ἔθνῶν περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ τοὺς ἀργυρωνήτους, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰρηται μόνον, οὐκ ἀνάγκη καὶ (2) τοὺς προσηλύτους τούτοις προσυπακούεσθαι, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευϊτῶν ἰδικῶς νενομοθετημένα, ἢ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἢ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδουσι καὶ ἑτέρους· ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βούληται τι διαπράττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μένηται, ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησὶν ἀμέλει καὶ συνεστηκίτος τοῦ καλουμένου ἀγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι· ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν τῶν καθαρθέντων ὁ Κύριος ἔφη· *Πορευθέντες δεῖξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι, ἀφ' ὧν Σαμαρείτης εἰς ἦν, ὃ μαρτυρῶν ὁ Σωτὴρ φησιν· Οὐχὶ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐκ εὐρέθησαν ὀπιστρέψαντες δοῦναι τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὗτος;* Εἰ δὲ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυποίσει περὶ τῶν ἐσθλῶν τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν, ὡς ἐν ἐνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ Θεός, τούτου δὲ ἰσταμένου, νῦν περιττὴ ἢ περιτομὴ τοῖς ἐξ ἔθνῶν.

Στίχ. xθ'. — *Τῷ πνεύματι* (3), οὐ τῷ ἀγίῳ· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι κατορθούντων διαλέγεται, ἀλλ' ὑποτίθεται δι' ὅλου τοὺς ἐξω τὰ τοῦ νόμου ποιούντας, καὶ δεῖκνυσι κρείττονας τῶν ἐν τῷ νόμῳ

(3) Spicil. c. Gram. p. 14.

παρβαίνοντων. Συνάδει δὲ ἅπαντα καταλλήλως τῷ
οικεῖω σκοπῷ, πρόθεσιν ἔχων καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου
Ἑλληνας δεῖξαι παραβάτας, καὶ Ἰουδαίους πρὸς τῷ
φυσικῷ καὶ τοῦ θεοῦ, ἵνα διὰ πάντων στήση τὸ τῆς
χάριτος χρῆξιν ἅπαντας. Λέγει δὲ τό· ἐν πνεύ-
ματι, ἀντὶ τοῦ τῆ προθέσει, ὡς ἐν τῆ τῶν Ἀριθμῶν
βίβλῳ φησὶν ὁ Θεός· ὅτι Πάντες οἱ παροξυναντές
μα οὐκ ὄψονται τὴν γῆν· ὁ δὲ παῖς μου Χά-
λεβ (1), ὅτι ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ
ἐπικολούθησέ μοι, καὶ τὰ ἐξῆς, φανερώς πνεῦμα
τὴν πρόθεσιν εἰπών· καὶ ὁ προφήτης· Πνεύματι
πορνείας ἐπλανήθησαν, ἵνα εἴπη, πρόθεσιν ἔσχον
πορνικῆν.

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. θ'. — Ἦνα εἴπη (2)· Ἄγε τοῖνον μετὰ τὸν
ἐκειῶν (3) ἔλεγχον τῶν ἡμετέρων τὸ μέγεθος δείξο-
μεν (4).

Στίχ. ιθ'. — Τῆ μαρτυρίᾳ (5) οὐχ ὡς προφητικῶς ἐι-
ρημένη ἐχρήσατο, ἀλλ' ὡς ἀρμοζούσῃ τοῖς ἀποθε-
δευμένοις τῷ περιληπτικῶς περὶ ἐπταικῶτων λέγειν
αὐτὰ τὸν Δαβὶδ· ὡσπερ οὖν καὶ (6) ἡμεῖς ἀχρι τῆς
δεῦρο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαλέξεσι μαρτυρίαις
συγκεκρήμεθα, ὡς ἂν ἀρμόζειν δυναμέναις ἀπὸ τῆς
διανοίας τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις. Ὁ γὰρ ψαλμὸς
ἐκεῖνος οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων εἴρηται τῷ Δαβὶδ·
καὶ ὄφλον ἐξ ὧν φησὶν· Ὁὐχι γνώσκονται πάντες οἱ
ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οἱ ἐσθιοῦντες τὸν λαόν
μου ἐν βρώσει ἄρτου; Ἦνα δὲ ἐμμελλεν ὀνομάζειν
οικεῖον Θεῷ ὁ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὡς εἰς τὸ (7)
χειρὸν ἐκκλινάντων ἀποφηνάμενος;

Στίχ. κζ'. — Πάντως (8) ἐρεῖτέ μοι· τίς ἐπίσειλ-
θὼν νόμος τοῦτον ἐξέβαλεν; ἐπειδὴ νόμῳ πέφυκεν ὁ
κρατῶν λύεσθαι νόμος. Πρὸς οὓς φησὶν· Οὐ νόμος
ἔργων ἐπίσειλθὼν τὸν πρότερον ἔλυσε, ἀλλ' ἵνα
γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος κατὰ γὰρ τοῦτο, νόμος δὲ πίστεως
ἐπίσειληλυθὼς περιττὸν (9) εὐκότως τοῦτον ἀπέφηνεν
νικώσης τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἔργων, ἐπειδὴ
ταῦτα ἡμῖν ἀπὸ τῆς θέλας ὑπάρχει χάριτος, ἃ σὺν
πολλῷ τῷ πόνῳ προσγίνεσθαι ἀπὸ τῶν προτέρων οὐκ
ἠδυνήθη. Ἔδειξε δὲ διὰ νόμου πίστεως εἰπών, καὶ
μὴ ἀπλῶς διὰ πίστεως [τὸ μὲν δικαιοῦ]σθαι πρὸς τὸν
νόμον ὡς ἄλλοτριον [(10) εἶναι, εἰ καὶ] ἐπὶ τῶν οικειῶν
τὴν προσηγορίαν ἀσπάζεται.

Στίχ. κη'. — Τὸ δὲ (11), *λογιζόμεθα*, οὐκ ἐπὶ
ἀμφιβολίας λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ· Λογισμῷ τῷ προσ-
ήκοντι ἡγοῦμαι τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἄνευ
ἔργων νόμου πάντα ἀνθρώπων βουληθέντα μετέχειν.
Σημειωτέον δὲ ὡς οὐκ ἀπλῶς εἶπεν· χωρὶς ἔργων
νόμου, ὡς ἂν εἰ καὶ ἐργαζόμεθα ἀρετῆς ἐπιμελοῦ-

lit qui in lege legem transgrediuntur. Consentunt
autem omnia cum proposito fine; nam Paulus pro-
bare cogitat Græcos quidem naturalis legis trans-
gressores, et Judæos simul legis naturalis trans-
gressores a clatæ a Deo, ut omnino demonstret omnes
gratia indigere. Dicit autem *in spiritu*, pro : mente,
uti asserit Deus in libro Numerorum : *Omnes irri-
tantes me non videbunt terram. Puer autem meus
Chaleb, quoniam spiritus alius in eo et obsecutus est
mihi* (Num. xiv, 23, 24) et cætera, profecto spiri-
tum vocans mentis affectus. Ita etiam propheta :
Spiritu fornicationis seducti sunt (Ose. iv, 12);
quasi dicat : mente fornicationi inservierunt.

CAP. III.

VERS. 9. — Quasi dicat : Age igitur, confutatis
illis, præstantiam nostram ostendamus.

VERS. 12. — Hoc testimonio utitur non tanquam
prophetia, sed quia argumento convenit, quod
illud generatim de lapsis David pronuntiet. Ita
enim et nos adhuc in ecclesiasticis concionibus
testimonia usurpamus, a genuino quidem sensu de-
torta, nostris autem dictis accommodata. Illum sane
psalmum non de omnibus hominibus intendit David,
ut ex ipsissimis ejus verbis apparet : *Nonne cogno-
scent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant
populum meum cibo panis?* (Psal. cxiii, 4.) Quis suis-
set autem ille populus Dei, si omnes homines in
malum declinavissent?

VERS. 27. — Sciscitami a me : Quæ lex nova
legem hanc excludit? nam ea est natura lex quæ
non nisi præstantiori lege solvatur. Quibus re-
spondet : Non lex factorum posterius constituta
priorem legem solvit; nam juxta facta aptissimo
fuerat illa instituta. At superfluum probavit illam
merito lex fidei, gloriationem vincens quæ per
legem factorum, cum gratia Dei multa nobis
præsto sint, quæ summo labore nequicquam in lege
factorum quævisisses. Declaravit autem non sim-
pliciter fidem, sed, *legem fidei* vocans, justificationem
nostram velut aliena ope perfici, licet nostra
dicatur.

VERS. 28. — Illud *arbitramur* non dubitantis est,
sed dicere intendentis : Apta conclusione existimo
justificationis, quæ secundum fidem sine operibus
fidei, omnem hominem participem fieri quicumque
voluerit. Notandum non absolute proferri illud :
sine operibus legis, ita ut etiam si opera virtutis

(1) C. Cram., Χάρεβ.

(2) Spicil., c. Cram. p. 17.

(3) C. Cram., οικειῶν.

(4) C. Cram., λέξομεν.

(5) Spicil., c. Cram. p. 18

(6) C. Cram., καὶ οὐ.

(7) Libri, ὡστε τό.

(8) Spicil., in c. Cram. p. 23 tribuitur Origeni,
sed errore tantum Theodori nomen videtur exci-
disse.(9) Hic nisi quædam exciderunt satis negligen-
ter scripsit Theodorus; post. v. τὴν adde καύ-
χησιν.(10) Codicum lacunam uncis notatam utcumque
supplevi, neque enim quanta sit ab editoribus ac-
curate indicatur. Cæterum cum eadem lacuna et
apud Cram. reperiat in duobus Maii rodd. sit,
hos codices ex eodem fonte manasse manifestum
est.

(11) Spicil., c. Cram. p. 24

fuerimus operati, illud non necessitate legis faciamus, et ab alio ad hoc perducamur.

VERS. 30 — Ad Judæos spectat illud *ex fide* : licet enim aliis rationibus ad inquirendam justificationem moverentur, non poterant tamen eam consequi nisi *ex fide*. Ad gentes autem pertinent illa *per fidem*.

CAP. IV.

VERS. 8. — Mire hæc duo testimonia conjunxit, alterum de fide : *Et reputatum est illi ad justitiam* (Rom. iv, 5); alterumque de operibus : *Cui non imputavit Dominus peccatum*. Illic igitur tantum valuit fides, ut reputaretur illi in justitiam, hic autem opera vel prava non reputantur, misericordia Dei opera quæque superante.

VERS. 11. — Hoc verbo : *Ut sit pater omnium credentium*, juxta Paulinam loquendi rationem eodem modo proferuntur ac illa : *Ut sint inexcusabiles* (Rom. i, 20), ad rem videlicet affirmandam quæ cum factis necessario cohæret. Unde etiam addit : Communis est omnium pater, qui fidem similiter susceperunt.

CAP. V.

VERS. 13. — Non enim solvit peccatum, inquit, lex postea data, sed quamdiu lex apud homines fuit, et valuit et dominata est, peccatum etiam augebatur, nihil præstante lege ad tollendum illud. Quod ut confirmaret, asserere non dubitavit : *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*. Peccatum non fuisset, ait, nisi esset lex, nedum lex peccatum auferre possit. Legem vocat hic iudicium illud, quo seu lege seu natura duce, de rerum bonitate pronuntiamus. Nisi enim existeret hoc iudicium, non est cur quis peccare diceretur; si quidem non peccat nisi qui a bono ad perspectum agnitumque malum deflectit. Hæc attulit ad probanda illa : *In quo omnes peccaverunt*. — Propositam autem doctrinam evolvens adjecit : *Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non prævaricaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri*. Verba illa : *etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ* hoc sensu interpretanda, quod in omnes mors regnavit, quocumque modo peccaverint. Non enim ideo mortis immunes sunt cæteri homines quod eorum peccata diversi generis sint ac peccatum Adæ; sed vel quacunquæ ratione peccantibus dominata est mors. Mors scilicet non talis aut talis peccati, sed omnis peccati pœna delimita est. — Ast repetendus sermonis nexus ab

μενοι, οὐκ ἀνάγκη νόμου τοῦτο ποιούντων, ἀλλ' ὑφ' ἐτέρου πρὸς τοῦτο ἀγομῶν.

Στίχ. λ'. — Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων (1) τὸ, ἐκ πίστεως, τέθεικεν, ὡς ἂν ἐχόντων μὲν καὶ ἐτέρας ἀφορμὰς πρὸς δικαιοσύνην, οὐ δυναμένων δὲ αὐτῆς μετέχειν πλὴν ἐκ τῆς πίστεως· ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς (2) πίστεως.

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. η'. — Θαυμασιώτατα (3) δὲ τὰς μαρτυρίας συνέκρουσεν, ἐπὶ μὲν τῆς πίστεως· *Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην*· ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων· *Καὶ οὐ μὴ λογισθῆται (4) Κύριος ἀμαρτιῶν*. Ἐκεῖ γοῦν ἤρκεσεν (5) ἡ πίστις, ὥστε λογισθῆναι αὐτῷ, εἰς δικαιοσύνην, ἐνταῦθα δὲ τὰ (6) ἔργα καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον βλέποντα οὐ λογίζεται, ὅταν ἡ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπία τῶν γεγονότων ἀνωτέρα φαίνεται (7).

Στίχ. ια'. — Εἰς (8) τὸ *εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων* κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδιώμα κἀνταῦθα εἶπεν ὡς τὸ· εἰς τὸ *εἶναι αὐτοὺς ἀνάπολογητους*· λέγει γὰρ τὸ ἀναγκαίως τοῖς γεγονόσιν ἐπόμενον. Ἐντεῦθεν φησι· Κοινός ἐστιν πάντων πατήρ, ἐπειδὴν τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς πίστεως δέξονται (9).

ΚΕΦ. Ε'.

Στίχ. ιγ'. — Οὐδὲ γὰρ (10) ὁ νόμος ἐπεισελθὼν, φησὶ, τὴν ἀμαρτίαν ἔλυσεν, ἀλλ' ἄχρις ἦν τε ὁ νόμος καὶ ἐπολιτεύετο καὶ ἐκράτει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐλάμβανε καὶ τὰ τῆς ἀμαρτίας προσθήκην, οὐδὲν πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ νόμου θέσεως συμβαλέσθαι (11) δυνήθεισος αὐτοῖς. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου ἐπάγει· *Ἀμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ δικτος νόμου*. Τοσοῦτον γὰρ ἀπειχεν ὁ νόμος, φησὶ, τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἀνελεῖν, ὥστε οὐδ' ἂν γένοιτο ἀμαρτία, εἰ μὴ νόμος εἴη. Νόμον δὲ νῦν καλεῖ τὴν ἦντινα δῆποτε διάκρισιν εἴτε ἀπὸ φύσεως, εἴτε ἀπὸ θέσεως ἐγγινομένην· μὴ γὰρ οὐσης τῆς διακρίσεως οὐκ ἂν τις λέγοιτο ἀμαρτάνειν (12) ἀμαρτίαν, εἰ δὲ ὁ τὸ φαινόμενον κακὸν καὶ διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετιών. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν εἰς αὐξήσιν τοῦ· Ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτορ, τίθεικεν. Ἐχόμενος δὲ τῆς οικείας ἀκολουθίας ἐπήγαγεν· Ἄλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωυσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραδόσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Τὸ μὲν οὖν· *Καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἀμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραδόσεως Ἀδὰμ*, τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ θάνατος ἐκράτησεν πάντων τῶν ὁπωσδήποτε ἡμαρτηκότων. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ οὐχ ὅμοιον ἦν τὸ τῆς ἀμαρτίας εἶδος τὸ τε τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, θανάτου γεγόνασιν ἐκτεδὸς οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον ὁπωσδήποτε, τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν

(1) Spicil., c. Cram. p. 25.

(2) V. τῆς in Spicil. male deest.

(3) Spicil., c. Cram. p. 28.

(4) C. Cram., λογίσσεται.

(5) C. Cram., ἐκεῖ γὰρ ἤρκεσεν.

(6) Tz om. in Spic.

(7) C. Cram., φαίνεται.

(8) Spic., c. Cram. p. 29.

(9) Spic., δειξονται.

(10) Spic., c. Cram. p. 45.

(11) Spic., συμβάλλεσθαι.

(12) V. ἀμαρτάνειν om. in Spicil.; ib libri. et δὲ, et post v. μετιών commate tantummodo interpungunt. Fortasse post v. μετιών apodosis quædam excidit, quanquam sententia ex mea textus conformatione recte habet. h. ni. : εἰ δὲ siquidem (scil. ἀμαρτάνειν λέγεται) —.

ἐδέξαντο πάντες· οὐ γὰρ τῆς τοιαύτης ἀμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὤρισται, ἀλλὰ πάσης ἀμαρτίας. Ἔστι δὲ ἐνθ' ὄραν ἀπὸ (1) τοῦ· Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (2). Λέγει γὰρ ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον καυχώμεθα, ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ κατήλλαξεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἑαυτῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντα δὴ τὰ παλαιὰ ἔλυσε κακὰ· ποῖα ταῦτα; Ἡμαρτηκός γὰρ τοῦ Ἀδάμ, καὶ μὴν καὶ θνητοῦ διὰ τοῦτο γεγονότος, ἣ τε ἀμαρτία πάροδον ἔλαβεν εἰς τοὺς ἐξῆς, καὶ ὁ θάνατος πάντων ἐκράτει τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκός. Πάντων γὰρ ἡμαρτηκῶν, εἰ καὶ μὴ παραπλησίαν τῷ Ἀδάμ ἀμαρτίαν, ἀλλ' οὖν γε ὅπωςδὴποτε, τῶν μὲν οὕτω, τῶν δὲ οὕτω, ἀνάγκη καὶ τὸν θάνατον ἦν κρατεῖν ἐφ' ἀπάντων ὁμοίως. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν ἀνελεῖν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐδυνήθη· τούναντίον μὲν οὖν καὶ ἡ τοῦ ἀμαρτάνειν ἀφορμὴ ἐνευθεν ἡμῖν ἐπιγίγνεται, τῷ μὴδὲ οἶόν τε εἶναι ἀμαρτήματα κρίνεσθαι νόμων ἐκτός. Ὅντων δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τούτοις ὡς μηδεμίαν (3) τῆς ἐπὶ τῷ κρείττονι μεταβολῆς ὑποφαίνεσθαι ἐλπίδα, λύσιν ἀπάντων ὁ Χριστὸς εἰργάσατο τῶν κακῶν. Διὸ συντόμως ἐπήγαγε τὸ, Ὅς ἔστι τύπος τοῦ μέλλοντος, ἵνα εἴπῃ, ὅτι Ἐγένετο δὲ τὰ κατὰ τὸν Ἀδάμ τύπος τῶν κατὰ Χριστὸν, ἐπειδὴ οὕτω διὰ τούτου τῆς τῶν κρείττωνων ἀπολαύσεως τὴν ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.

Στίχ. ιε'. — Καὶ οὐδὲ (4) τοῦ παραπτώματος εἶδος, φησὶ, τοσοῦτον (5), ὅσον τὸ τοῦ χαρίσματος· εἰ γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἐνὸς ἀμαρτία τοῖς ἀνθρώποις τὸν θάνατον ἐπήγαγεν, ἀλλ' οὖν γε ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ δωρεὰ μείζων τις περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένετο. Τὸ γὰρ, Οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει, πάντες γὰρ ἀπέθανον, ὡς αὐτὸς ἀνωτέρω φησὶν· Εἰς (6) πάντας ἀνθρώπους διήλθεν ὁ θάνατος. Δὴλον δὲ ὅτι τό· Καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίστυσεν, ὁμοίως ἀντὶ τοῦ εἰς πάντας λέγει· κοινή γὰρ καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἀπάντων ἀνισταμένων ὁμοίως.

Στίχ. ις'. — Μίαν ταύτην (7) αἰτίαν λέγει τῆς διαφορᾶς. Ἐκεῖ μὲν γὰρ, φησὶν, εἰς ἡμαρτηκῶς καὶ κατακριθεὶς διὰ τοῦτο, εἰς τοὺς ἐξῆς τὴν τιμωρίαν ἐνεχθῆναι παρεσκευάσε, πάντας, κοινωνοὺς τῆς ἀποφάσεως ἐσχηκῶς τοῦ θανάτου. Ἡ δὲ γε (8) χάρις οὐκ ὁμοίως· οὐ γὰρ ἀφ' ἐνὸς ὡςπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδάμ εἰς τοὺς ἐξῆς ἐλήλυθεν, ἀλλὰ πολλῶν ὄντων τῶν ἤδη κατακεκριμένων, σύντομον εἰς τε τοὺς πρότερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἀνθρώπους τῆς δωρεᾶς ἐποιήσατο τὴν ἐξέπλωσιν· ἔστιν οὖν μείζων πολλῶν, εἴπερ ἐκεῖνο μὲν ἐξέλαμψε τοὺς ἐξῆς, τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἐξῆς μόνον ὠφέλησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς προειληφότας (9) ἔλυσε τῶν ἐγκλημάτων.

Στίχ. ιζ'. — Ἔτι μὴν (10) καχεῖνο, φησὶ, πολλὴν δεῖκνυσιν τὴν διαφορὰν, ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ θάνατος εἰσαχθεὶς τῇ τοῦ Ἀδάμ ἀμαρτίᾳ καὶ κρατήσας ἐπὶ τῶν

illis: Non solum autem: sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum. Non enim, ait, ideo tantum gloriamur, quod nos sibi Deus per Christum reconciliavit, sed etiam quod prisca quæque mala solvit. Quæ autem hæc? Quando scilicet Adam peccavit et propterea mortis imperio addictus est, inde peccatum in posteros ejus transiit, et dominata est mors in omnes homines, ut par erat. Nam cum omnes, licet non eadem ac Adam, saltem qualicumque malitia peccaverint, alii sic, alii vero aliter, necesse est ut omnibus pariter dominetur. Non erat autem lex quæ homines a peccato liberaret, imo etiam peccandi nobis occasionem præbuit, cum sublatis legibus, ne ullum quidem peccatum judicari potuisset. At tantis miseriis afflictos homines, et jam omni spe destitutos meliora consequendi, solvit Christus ab omnibus eorum malis. Unde uno verbo addit: Qui est forma futuri, quasi dicat: Quæ per Adam facta sunt figura eorum quæ per Christum facienda; nam quemadmodum per illum mala quæque in nos transierunt, ita per hunc bona quæque percipienda sortiemur.

ὡςπερ δι' ἐκείνου τῶν χειρόνων ἡ πάροδος ἐγένετο, ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.

Vers. 15. — Non autem tanta, inquit, delicti magnitudo quanta doni. Nam licet unius peccatum mortem hominibus promeruerit, majus tamen donum sunt homines per Christum adepti. Illud: Multi mortui sunt, pro omnes dicit; nam omnes mortui sunt, uti ipse supra asseruerat: In omnes homines pertransiit mors. Ita manifestum illud: In multos abundavit, pro in omnes occurrere. Nam communi resurrectionis gratia, omnes pariter resurgunt.

Vers. 16. — Unam tantum hanc causam affert istius differentie. Illic enim, ait, unus peccans et propterea damnatus in posteros suos pœnas comparavit, omnesque communi mortis imperio subjecit. Gratia autem non ita; etenim non ab uno in posteros [tantum transiit sicut Adæ peccatum, sed cum multi jam damnati essent, simul eos qui antea fuerant et qui postea nati sunt homines dono suo ditavit. Multo major igitur quando peccatum posteros modo infecti, donum autem, et posteros omni crimine solvit, simul et eos qui jam antea erraverant.

Vers. 17. — Hoc etiam multo præstat donum, quod mors Adæ peccato hominibus illata, eisque dominata, redimita erat; doni autem gratia nobis

(1) Libri, ἔστι δὲ ἐν τῷ πᾶν ἀπὸ.
(2) vs. 11. Post v. Χριστοῦ adduntur in cat. Gram. v. οὐ λέγει γὰρ τῆς τοιαύτης ἀμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὤρισται, ἀλλὰ πάσης ἀμαρτίας. Sed lege paulo ante dicta.
(3) Spicil., μὴδὲ μίαν.
(4) Spic., c. Gram. p. 48.

(5) Spic., τοιοῦτον.
(6) Libri, εἰ.
(7) Spicil., c. Gram. p. 50.
(8) Vox γε om. in cat. Gram.
(9) Libri, προσειληφότας.
(10) Spic., c. Gram. p. 50.

per Christum parata, qua resurrectionem contingemus, et in justitia peccati immunes vivemus, nunquam auferenda: permanebimus enim continuo venturam vitam possidentes.

VERS. 18. — Cum his versibus sat probaverit quantum peccatum et donum inter se differant, denuo argumenta instituit juxta illud: *Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum intravit*, verbaque illa explicat dicendo: His nobis probatum est quomodo, Adamo nobis peccati et mortis auctore facto, Christus nobis peccatorum solutionem largitus est, et mortis liberationem spe resurrectionis, qua extra omne peccatum ambulabimus; hoc enim vocat *justificationem vitae*. Sicut, ait, illius peccatum ceteros homines mortales effecit et ideo ad peccatum pronos (hoc enim significat esse *peccatores*), ita Christus nobis resurrectionem donavit, ut in immortalis natura constituti, ab omni peccato liberi vivamus, in perfecta justitia ambulantes. Probavit et eam hic vocem *multi* pro *omnes* usurpari. Nam cum dixerat: *in omnes homines ad justificationem vitae*, addidit: *peccatores constituti sunt multi*, unde apparet et hic et supra vocem *multi* pro *omnes* dici.

σπαδάσθαι οἱ πολλοί, ὡς τε δήλον ὅτι οἱ πολλοί ἀντὶ ταῦθα.

VERS. 21. — Illo, in morte regnare peccatum, intelligit nos, mortis lege admissa, ad peccatum promptiores esse. Sæpius enim labimur propter voluptatem circa cibos et potus et externum mundum et cum mulieribus conversationem, cum multi istis non convenienter utantur, aut ea immodice usurpent. Hæc autem de immortalis natura non valerent. Quæ enim voluptas, qui locus avaritiæ maneret apud naturam immortalem? Quando autem natura mortales effecti sumus et existimus, prædictis cupiditatibus quam vehementissime perturbamur, illisque sæpius ad peccata propellimur. Recte igitur dicit regnare in morte peccatum, eo tantum sensu nobis imperans quod ideo facilius ad peccata feramur. Quemadmodum igitur dicit peccatum nobis dominatum esse, vel invite sæpius ad malum labentibus, ita nos suscipiet Dei benignitas, et in nos constanter regnabit, cum per resurrectionem divina vita instructi, in vera et firma justitia vivamus oportet, jam nullum admittentes peccatum.

καταξωθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἐν ἀληθινῇ καὶ οὐκ ἐπιδεχόμενοι.

CAP. VI.

VERS. 3. — An ignoratis hoc, inquit, per baptismum nos cum Christo commori? Nam velut

(1) *Spicil.*, c. Gram. p. 52.
(2) V. δικαιοσύνῃ ζωῆς..... εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει in cat. Gram. exciderunt.

ἀνθρώπων, ἐδέξατο λύσιν· ἡ δὲ γε τῆς δωρεᾶς ἀπολαύσεις διὰ τοῦ Χριστοῦ προσγεγονότα ἡμῖν, δι' ἣν καὶ τῆς ἀναστάσεως τευξόμεθα καὶ ἐν δικαιοσύνῃ διατελέσομεν ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, λύσιν οὐ δέξεται· διαμενοῦμεν γὰρ τῆς μελλούσης ζωῆς διηνεκῶς ἀπολαύοντες.

Στίχ. ιη'. — Ἀρχοῦντως (1) ἐν τοῖς προκειμένοις τὴν διαφορὰν δείξας τῶν πραγμάτων, συλλογίζεται ἐνταῦθα τὸ πᾶν πρὸς τὸ· *Διὰ τοῦτο ὡς περ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε*, ταῦτα ἀποδιδούς καὶ λέγων, ὅτι δέδεικται διὰ τούτων ἡμῖν, ὅπως τοῦ ἁδῆμ καὶ ἁμαρτησαντος καὶ θανάτου αἰτίου γεγονότος, ὁ Χριστὸς καὶ τὴν λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἐχαρίσατο, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι, καθ' ἣν ἐξῆ πάσης ἁμαρτίας, πολιτευσόμεθα· τοῦτο γὰρ λέγει *δικαιώσιν ζωῆς*. Καὶ ὡς περ ἡ ἐκείνου, φησὶν, ἁμαρτία τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους θνητοὺς τε ἐποίησε καὶ ἐπιβρῆπεις διὰ τούτου περὶ τὴν ἁμαρτίαν εἶναι, τοῦτο γὰρ λέγει (2) τὸ *ἁμαρτωλοί*, οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐδωρήσατο, ὥστε ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει καταστάντας, πάσης ἁμαρτίας διάγειν ἐλευθέρους, ἐν ἀκριβεῖ τῇ δικαιοσύνῃ πολιτευσόμενους. Ἐδειξε δὲ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει· εἰπὼν γὰρ τὸ· *Εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαιοσύνῃ ζωῆς*, ἐπήγαγεν· *ἁμαρτωλοὶ κατὰ τοὺς πάντας* λέγει καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις κἀν-

Στίχ. κα'. — Τῷ βασιλεῦσαι (3) ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν οὕτως λέγει· μερίζομαι περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν θνητοὶ γεγονότες ἐσχίκαμεν. Πολλὰ μὲν γὰρ ἀπὸ ἡδονῆς τῆς περὶ τε βρώσιν καὶ πόσιν καὶ τὸν ἐξωθεν κόσμον καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν ἐπιμιξίας ἐγγίνεται (4) ἡμῖν παίσματα, ἐφ' ἑκάστου τούτων οὐκ ἐπὶ τοῦ πρέποντος τῶν πολλῶν ἰσταμένων, ἀλλ' εἰς ἀμετρίαν ἐκπερομένους· ταῦτα δὲ ἀθανάτῳ μὲν οὐκ ἂν ποτε ἐγγένοιτο φύσει· ποῖα γὰρ ἡδονή, τίς δὲ φιλαργυρία ἐπὶ τῆς ἀθανάτου χώραν εἴξει φύσεως; ἐπειδὴ δὲ θνητοὶ γεγόναμεν τε καὶ ἐσμὲν τῆν φύσιν, ἄφατον μὲν τινα ἀπὸ τῶν προειρημένων παθῶν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένομεν, πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν ἐντεῦθεν δεχόμεθα. Καλῶς οὖν ἐφη βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, μονονουχὶ κρατοῦσαν ἡμῶν διὰ τῆς ἐνοῦσης ἡμῖν ἐντεῦθεν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπῆς. Ὡς περ οὖν τότε φησὶν, ἡ ἁμαρτία ἡμῶν ἐκράτει συνουμένων ἐπ' αὐτήν, καὶ παρὰ γνώμην πολλάκις, οὕτω δὴ ἡ τοῦ Θεοῦ καθέξει φιλοτιμία, ἀσάλευτον τὴν βασιλείαν ἔχουσα ἐν ἡμῖν, ἐπειδὴ τῆς αἰωνίου ζωῆς βεβαία τῇ δικαιοσύνῃ διάγειν μέλλομεν, ἁμαρτεῖν

ΚΕΦ. Γ'.

Στίχ. γ'. — Ἡ οὐκ ἴστε (5), φησὶν, ἐκεῖνο, ὅτι τὸ βάπτισμα κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ θανάτου τοῦ Χρι-

(3) *Spic.*, c. Gram. p. 56.
(4) *Spic.*, ἐγγίνηται.
(5) *Spic.*, c. Gram. p. 60.

αοῦ; καὶ γὰρ ὡσπερ συνθάπτεσθαι δοκοῦμεν αὐτῷ βαπτίζομενοι κατὰ γε τὸν τύπον, ὥστε προσήκειν ἡμᾶς, καθάπερ ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς εἰς ἑτέραν καινὴν τινα κατέστη ζωὴν, οὕτως καὶ αὐτοὺς ἐν καινῇ τινι ζωῇ καθεστάναι μετὰ τὸ βάπτισμα, λογιζομένους ἄξιον ἐπιδεικνυσθαι τὸν βίον τῆς ζωῆς ἐκείνης, εἰς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν.

Στίχ. 4'. — Δῆλον δὲ (1) ἄρα κάκεινο, φησὶν, ὡς οὐκ ἔνεστι τυπικῶς κοινοῦνσαντας τῷ θανάτῳ, μὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπ' αὐτῷ τυχεῖν τῶν πραγμάτων. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ σύμψυτοι, περὶ τε νεκρώσεως καὶ ζωοποιήσεως διαλεγόμενος, ἐπειδὴ καὶ τῶν φυτῶν ἴδιόν ἐστι τὸ νεκροῦσθαι μὲν ἐν τῇ φύτεϊ, μεθίστασθαι δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον πολλῷ. Καὶ εἰκότως ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ἐπιστώσατο. Ἐπειδὴ γὰρ δῆλον ἦν ὡς Πνεύματος μετεῖχον ἐν τῷ βαπτίσματι, τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτῶν σαφῶς ἐδείκνυτο τῶν πραγμάτων, καλῶς ἀπὸ τοῦ φαινομένου τότε τὸ μῆδέπω δῆλον αὐτοὺς ἐπιστώσατο.

Στίχ. 5'. — Λέγει καὶ (2) τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἐπὶ τίσιν ἐγένετο, εἰς μεῖζονα πίστιν τῶν εἰρημένων. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενόμενοι τοῦ θανάτου, πλείστον ὅσον ἐπιβρέπτεσθαι (3) πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπὸ τῆς θνητότητος ἐγινόμεθα, τῷ Χριστῷ, φησὶν, ἑσταυρωμένῳ (4) ὡσπερ ἅπαντα ἡμῶν ἢ ὑπὸ τὴν θνητότητα κειμένη φύσις συνεσταυρώθη, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα αὐτῷ συνανέστη, πάντων ἀνθρώπων αὐτῷ συμμετασχεῖν ἐλπίζόντων τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐντεῦθεν συναφανισθῆναι μὲν τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῶν εὐκόλιαν διὰ τῆς ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν τοῦ καταστῆναι τῆς τοῦ ἁμαρτάνειν ἀνάγκης.

Στίχ. 6'-10'. — Λέγει μὲν (5), ὅτι τοῦτων οὕτως ἐχόντων, δίκαιον ἡμᾶς μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ τὸν παρόντα βίον, κἂν ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες, πλείονα ἔχητε τὴν ἐπὶ τοῦτο ῥοπήν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ βασιλεύειν ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας θέθεικε, καλῶς εἶπε τό· *Μὴ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν*· παρεστάναι γὰρ τοῖς βασιλευσὶν ἔθος τοῖς δορυφόροις. Μὴ τοίνυν, φησὶν, ὡς βασιλεῖδι τῇ ἁμαρτίᾳ σπουδόντες ὑπηρετεῖσθαι διαπράττεσθε ἃ μὴ δεῖ, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἀφορῆσαι τῷ Θεῷ κατὰ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἀναδιώσοντας, ὅλοι δι' ὅλων τὰ δίκαιου ἔργα ποιεῖν ἐσπουδαχότες. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ, *Ὅσα* (6) *ἐκ νεκρῶν ζῶντας*, δεικνύντος ὅτι οὐ τὸ πρᾶγμα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν μίμησιν· ζῶντες μὲν γὰρ ἐκ νεκρῶν τότε ἔσονται, νυνὶ δὲ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντες, φησὶν, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸ δυνατόν ἐκεῖνο μιμούμενοι. Καὶ καλῶς πείθων αὐτοὺς μὴ δεδοικέναι τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπήν καὶ τὰς ἐντεῦθεν κινήσεις, εἰ τὰ τῆς γνώμης ἀκέραια σώζοιτο, ἐπάγει· *Ἄμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει*. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μὴ δεῖν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν ἔδειξεν, ἀκολούθως ἐπάγαγεν, ὅτι κρατῆσαι ὑμῶν καθόλου τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀδυνάτων· Ἔσται γὰρ

consepeliri cum eo videmur baptizati juxta figuram quidem, ita ut nos deceat, sicuti Dominus a mortuis resurgens aliam novam vitam adeptus est, sic et ipsos post baptismum in nova quadam vita constitui, si dies nostros vita illa dignos probare voverimus, quam nos per baptismum consecutos esse credimus.

Vers. 5. — Certum autem et hoc quoque, ait, homines per figuram cum eo commortuos, cum eo etiam resurrectionis beatitudine frui. Recte vocem *complantati* adhibet, de mortificatione et de vivificatione disputans. Nam ea est plantarum natura ut pereundo germinent, itaque in statum multo meliorem et præstantiorem mutantur. Convenientes etiam per ea quæ sunt futura innuit. Cum enim manifestum nos Spiritus participes fieri in baptismo, et hoc aperte ipsis operibus probatur, apte per ea quæ tunc apparent, nos ea quæ nonnumquam manifesta sunt, docet.

Vers. 6. — Quæ ut magis confirmet, describit etiam qua ratione Domini passio facta sit. Quando mortis imperio donec inserviimus, quam promptissimi ad peccatum eramus propter mortalitatem nostram, cum Christo, inquit, crucifixus est velut tota nostra, morti obnoxia natura, et tota cum eo resurrexit. Omnes spem cum eo resurgendi habent, ita ut, corpore immortalitatem adepti, exinde tollatur ad malum proclivitas, et a necessitate peccandi liberemur.

σώματος μεταστάσεως, γενεθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς ἐξω

Vers. 12-14. — Dicit quidem, re ita se habente, nobis hac in vita peccandum non esse, licet mortales cum natura adhuc simus, ad malum potius feramur. Memorato peccati regno aptissime sonat illud: *Ne exhibeatis membra vestra*; regibus enim satellites exhiberi solent. Nolite igitur, ait, velut regi peccato inservire studentes, ea facere quæ non oportet; studete potius Deo adhærere inter eos qui ex mortuis vivunt, unice per omnia justitiæ opera perficientes. Admiratione autem dignum illud: *Tanquam ex mortuis viventes*; declarat his se ab hominibus non postulare ut ita sint, dummodo id fieri conentur. Tunc enim viventes ex mortuis erimus, nunc autem tanquam ex mortuis viventes vocamur, pro viribus finem illum insecuti. Deinde rectissime eos docens, proclivitatem ad malum non reformidare, nec pravos quosque motus, donec mentem puram retinuerint, adjicit: *Peccatum enim vobis non dominabitur*. Quando enim probavit illis jam non amplius peccandum esse, consequenter contendit, fieri non posse ut eis peccatum omnino dominetur. Erit enim tempus, quo ab omni peccato liberati ambulabitis, ita ut si nunc vobis mens sana,

οὕτω καὶ scripserit ἐπειδὴ καί.

(5) *Spic.*, c. Cram. p. 67.

(6) De lectione ὡσαὶ v. Fritzscheium ad Rom. vi, 13, 1, p. 404.

(1) *Spic.*, c. Cram. p. 61.

(2) *Spic.*, c. Cram. p. 64.

(3) *Cal. Cram.*, ἐπιβρέπτεσθαι

(4) *Observa anacoluthon*, cum Th. deinde pro

omne genus peccati vitantibus et bonum operari studentibus, jam non ad malum proclivitatem timeatis. Sanabuntur enim hæc omnia tempore congruo, nec opus est nobis ut ad hoc laboremus. Imo dicit: *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Peccatum enim non modo non reformidabit, sed legibus non indigebitis, quid faciendum sit declarantibus; nam gratia et benignitate Dei Spiritus dona consequemini.

νόμων ὑμῖν δεήσει τῶν ὑποδεικνύτων ἃ πράττειν τοῦ Πνεύματος ἀπολαύσετε (1) δωρεὰς.

VERS. 15. — Hæc Judæis præprimis dicenda erant: legem definire quid agendum, quidque omittendum sit. Quod si igitur nobis nulla lex, nil prohibebit quominus quodlibet faciamus; quod si autem lex quædam observanda, nos vero illa non illuminaverit, rursus sub lege erimus, et prædicta de nobis verba nil erunt præter vanam speciem. Sibimet igitur ipse objiciens quæ objici poterant ait: Quomodo peccati immunes erimus, quando lege destituemur, et quomodo gratia nobis immunitatem a peccato non præbet? Statim de more suo conclamat: *Absit*, vel nomen peccati fugiendum putans. Hoc autem modo objecta diluit: Quicumque homo alteri obedire voluerit, servum se illius agnoscit ut ei inserviat, ejusque voluntatem perficiat. Qui igitur peccato indulget, quæ peccati sunt faciat oportet, itaque mortem exinde oriundam suscipiat; qui autem justitiæ inservit, justa quæque operetur necesse est, et inde bona quæque exspectet.

VERS. 17. — Convenienter dicit illud: *Gratias autem Deo*; nam tantorum honorum a Deo nobis concessorum dona enarrare cupienti, gratiæ primum exhibendæ erant. Aptissime autem illud: *formam doctrinæ in quam traditi estis.* Apostoli enim ubique terrarum dictitare non cessabant: *Vetera soluta sunt, mors victa est, peccatum extinctum est, opere quidem postea, sermone autem jam nunc.* Quaudam formam et figuram istorum implemus in baptismo, tradito nobis in ipso Spiritus dono velut renatis ad imitationem eorum quæ tunc erunt. Hoc igitur dicit: *Mente disciplinam nostram suscepistis, qua vos adduximus et prope tradidimus futurorum formæ per baptismum: his autem credentes consona operentur oportet, imitantes ea vita, ad quæ figura constituti sunt.*

VERS. 21. — Interrogative legendum illud: *Quem ergo fructum habuistis?* deinde respondetur illud: *In quibus nunc erubescitis.* Non ignoramus enim, ait, quid valeat illud studium de rebus, in quibus erubescitis si alii ea narraverint.

(1) Libri, ἀπολαύσεται.

(2) Spic., c. Cram. p. 71.

(3) Spic., c. Cram. p. 71.

καιρὸς ὁ μέλλων, ἐν ᾧ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι πολιτεύσεσθε, ὥστε εἰ νῦν τὰ τῆς γνώμης ὑμῶν ὑγιαίνοι, ἅπαν εἶδος ἁμαρτίας ἀποστρεφόμενων καὶ σπουδῇ τὰ καλὰ ποιεῖν ἐβελόντων, οὐ δεῖ δεδοικέναι τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπήν· λήφεται γὰρ ἴασιν τοῦτο πάντως ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι καὶ οὐ χρεῖα τῶν ἡμετέρων πρὸς τοῦτο πόνων, καὶ τὸ μείζον· οὐ γὰρ ἔστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν. Τοσοῦτον γὰρ ἀφέξετε τότε καὶ τι τοιοῦτον δεδοικέναι. ὥστε οὐδὲ προσήκει, χάριτι τε καὶ φιλοτιμίᾳ τοῦ δεδοκένου τῆς

Στίχ. ιε'. — Τοῦτο (2) Ἰουδαίους μάλιστα λέγειν ἐνῆν, ὅτι νόμου φύσις διορίζει τί μὲν πράττειν προσήκει, τί δὲ μὴ. Εἰ μὲν οὖν ἔξω νόμου τυγχάνομεν, οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ προστυχὸν ἅπαντας πράττειν, εἰ δὲ ἐστὶ τις πρακτέων καὶ μὴ τοιοῦτων διάκρισις, ὑπὸ νόμον πάλιν ἰσμέν, καὶ σχῆμα ψιδὸν ἔχει τὰ λεγόμενα παρ' ὑμῶν. Ταύτην τοίνυν ἀντιθεὶς ἑαυτῷ τὴν ἀντίρρῃσιν, λέγει μὲν πῶς ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι προσήκον ἡμᾶς οὐχ ὑπὸ νόμον ὄντας, ὅπως δὲ ἡ τῆς χάριτος ἀπολαύσις οὐκ ἄδειαν ἡμῖν τοῦ ἁμαρτάνειν παρέχεται. Καὶ εὐθὺς μὲν ἐπάγει κατὰ τὸ σῆθηθες αὐτῷ· *Μὴ φερούτο*, τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ τὴν προσηγορίαν γενετικῶν εἶναι ἠγούμενος. Τὴν δὲ γε λύσιν τῆς ἀντιθέσεως οὕτω ποιεῖται· πᾶς ἄνθρωπος ὅπως περ ἂν ὑπακούειν ἔληται, φησὶ, δούλον ἑαυτὸν ἐκείνου κατέστησεν εἰς τὸ πείθεσθαι τε αὐτῷ καὶ τὰ ἐκείνου δοξοῦντα πράττειν ἅπαντα· ἢ τοίνυν τῇ ἁμαρτίᾳ πείθεσθαι ἐλόμενοι τὰ ἐκείνη δοκοῦντα ποιεῖν ἀνάγκη ἔχετε, τὸν ἐπιγινόμενον ἐντεῦθεν θάνατον ἐκδεχόμενοι, ἢ τῇ δικαιοσύνῃ προσειμάντας ἑαυτοὺς δεήσει πάντως τὸ ταύτης βούλημα πληροῦν, τὰ ἐκείθεν ἀγαθὰ περιμένοντας.

Στίχ. ιζ'. — Ἀναγκαιότατον (3) μὲν οὖν καὶ τὸ· *Χάρις δὲ τῷ Θεῷ*· ἔδει γὰρ ἀπὸ εὐχαριστίας ἀρξασθαι τὸν γε τοσοῦτον ἀγαθῶν δόσιν παρὰ Θεοῦ ὑπάρξασαν ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι μέλλοντα. Καιριώτατα δὲ τὸ· *εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασχῆς*· οἱ γὰρ ἀπόστολοι διετέλουν ἅπανταχοῦ λέγοντες, ὅτι λέλυται τὰ παλαιὰ, πίπτουσι θάνατος, ἔσθεται (4) ἁμαρτία, ἔργω μὲν ὑστερον, ἐπαγγελίᾳ δὲ ἦδη. Τύπον δὲ τινα καὶ σύμβολα πληροῦμεν ἐκείνων ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, διὰ τῆς δεδομένης ἡμῖν ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος δωρεὰς ὡςπερ ἀναγεννόμενοι κατὰ μέμησιν τῶν ἐσομένων τότε. Τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι γνώμη τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν ἐπείθετε, δι' ἧς προσηγάγομεν ὑμᾶς καὶ μονοουχὶ παρεδώκαμεν τῷ τύπῳ τῶν μελλόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος· τούτοις δὲ πεισθέντας ἀνάγκη σύμφωνα διαπράττεσθαι, μιμουμένους ἐκεῖνα τῷ βίῳ, εἰς ἃ τῷ τύπῳ κατέστητε.

Στίχ. κα'. — Κατ' ἐρώτησιν (5) ἀναγνωστον τὸ (6)· *Τίνα οὖν καρπὸν εἶχετε τότε;* εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν, *Ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε.* Εἶδομεν γὰρ τὸ κέρδος, φησὶ, τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς, ἃ καὶ λεγόντων ἐτέρων ἀισχύνεσθε.

(4) Spic., ἔσθεται.

(5) Spic., c. Cram. p. 73.

(6) V. τὸ om. Spic.

ΚΕΦ. Ζ.

Α

CAP. VII.

Στίχ. δ. — Δεικνύς (1) τῶν κατὰ Χριστὸν τὸ ὠφέλιμον, ἐπάγει: *Ἴνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ*. Οὐκ ἐπ' αἰτίας δὲ λέγει τὸ *Ἴνα* (2), ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον τῷ πράγματι κατὰ τὸ σῆμα αὐτῷ· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ζωῇ, διηνεκεῖς οἴσομεν τῆς δικαιοσύνης τῷ Θεῷ τοὺς καρπούς, τῆς κατὰ νόμον πολιτείας ἀπλλαγμένοι. Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ μὴ εἰπεῖν ἐθανατώθητε διὰ τοῦ *βαπτισματος*, ἀλλὰ διὰ τοῦ *σώματος τοῦ Χριστοῦ*. Ἀρχὴ μὲν γὰρ τῆς παρουσίας ζωῆς ὁ Ἀδὰμ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένετο, τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός· ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ κοινότητα τῆς φύσεως ἔχομεν, οὕτως ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοιότητα λαμβάνομεν, ἐκείθεν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀναστάσεως ἔχοντες· μέρος οὖν τοῦ σώματος λεγόμεθα τοῦ Κυρίου, ἅτε δὴ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεχόμενοι. Ὅθεν ἐπειδὴ τυπικῶς ἐν ἑκείνοις διὰ τοῦ βαπτισματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν, τοῦτο λέγει, ὅτι μέρος γενόμενοι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν κοινωνίας, τῆς (3) ἐν τῷ βαπτίσματι πληροῦν τοὺς τύπους ἡγοῦμεθα· νεκρὸς μὲν ἐν (4) τῷ παρόντι βίῳ λοιπὸν, ἔξω δὲ τῆς ὑπὸ τὸν νόμον πολιτείας καθέστηκα, οὐδεμίαν φέρων ἑαυτῷ διαβολὴν, εἰ μὴ κατὰ ταῦτον τὴν παρούσαν ζώντων ζωὴν.

Στίχ. ε'. — Ἡ θεία Γραφή (5) ποτὲ μὲν σάρκα λέγει τὴν φύσιν αὐτὴν, ποτὲ δὲ οὐ τὴν φύσιν ἀπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θνητότητος οὕτως αὐτὴν ὀνομάζει, ὡς ἂν οὐκέτι δυναμένην οὕτω καλεῖσθαι, εἰ δὴ ἀπωθοῖτο τὸν θάνατον· ὡς ὅταν λέγῃ τό· *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύναται*, ὡς ἂν οὐκέτι σαρκὸς οὕτε ὀνόμαζέσθαι δυναμένης τῆς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος γενοῦναις ἀθανάτου. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ πάθος αὐτὸ σάρκα οἶδε καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· *Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, Ἴνα εἴπῃ, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε πρὸς αὐτῷ ἔμελλε γενέσθαι τῷ θανάτῳ. Καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδαλντον ἔπαν οἶδεν οὕτω καλεῖν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπὼν· Ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, Ἴνα κατασχῶν τὸς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ, Ἴνα κατασχῶν τὰ ἰσχυρὰ, καὶ τὰ ἐξουθενήμενα καὶ τὰ μὴ ὄντα, Ἴνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ἐπήγαγεν (6), Ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ, καίτοις οὐ διαφόρων ζῶων μνησθεῖς, ἀλλ' Ἴνα εἴπῃ, ὥστε πάντα τὰ πρόσκαιρα φαῖναι αἶνον πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσιν, οὕτω δὲ τοῦ μὲν ἀθανάτου ζῶντος· ζωὴν οὐδὲ ποτε ταύτῃ καλουμένου τῇ φωνῇ. Σαρκὸς δὲ ποτὲ μὲν τῆς φύσεως λεγομένης, ποτὲ δὲ τῆς προσγορίας οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως λαμβανομένης, ἀλλ' ἐπὶ σημασίᾳ τῆς θνητότητος, ὑφ' ἣν εἶναι συμβέβηκεν ἡμᾶς, ποτὲ δὲ τοῦ πρόσκαιρου παντὸς τὴν ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ θανάτου κειμένην καλεῖ. Ὡς τό· *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύναται*, οὕτως λέγει*

VERS. 4. — Declarans quid nobis Christus præsens, dicit: *Ut fructificemus Deo*. Non ad causam indicandam, sed ad designandum effectum adhibetur de more Paulino vox *ut*. Dicere enim intendit, nos ista vita donatos, continuos justitiæ fructus Deo laturos, ommissa conversatione quæ juxta legem est. Admiratione summa dignum, illum non asserere: Per baptismum mortificati estis, sed per corpus Christi. Nam præsentis vitæ omnibus auctor Adam, futuræ autem Christus. Quemadmodum igitur præsentem in hac vita communem cum Adam naturam habemus, ita in futura ad similitudinem Christi informamur, et hac de causa resurgemus. Pars igitur corporis Domini dicimur, utpote ipsius participes facti. Cum ideo typice in illis per baptismum constitui credimus, hoc dicit, nos partem corporis Christi effectos esse per communionem juxta resurrectionem, cujus figuras in baptismo complere videmur. Mortificatus deinceps, et præsentem hac vita liberatus, illique conversationi alienus quæ juxta legem, jam nulli crimini obnoxius eris, si legis respueris præcepta, cum illa iis modo dominetur qui præsentem hac vita vivunt. πολιτεύοιο, ἐπειδὴ φύσις αὐτῷ τὸ κρατεῖν ἐπὶ τῷ

VERS. 5. — Divina Scriptura nunc *carne* naturam dicit ipsam, nunc autem non naturam simpliciter, sed naturam mortalem, ita ut jam non ita vocari excussa morte, possit. Ita quando dicit: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt* (I Cor. xv, 50); caro certe nec vocari nec esse potest, quæ in futura vita immortalis facta est. Sit etiam ut *carne* vocet passiones nostras, ut in illo, *Qui in diebus carnis suæ* (Hebr. v, 7), quasi dicat, in tempore passionum, quando ad mortem ferebatur. Interdum etiam *caduca* et *fluxa* quæque hoc nomine designat, uti in Epistola ad Corinthios: *Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma, ut confundat fortia; et contemptibilia, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus.* (I Cor. i, 27-29.) — Licet utramque vitam hic non distinguat, dicere tamen videtur, vel præstantissima hujus vitæ cum pietatis scientiæ conferri non posse; illum autem qui immortalis vita vixerit, nunquam isto nomine vocabitur. Cum caro nunc naturam designet, nunc autem non ipsam naturam, sed mortalitatem cui obnoxii sumus, aut etiam *caduca* quæque, eam non nisi mortalia indicare declarat. Unde illud: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt*. Ita se habent hæc: *Cum essemus in carne*; hoc est, cum essemus mortales, eadem vocans in carne esse ac mortales esse. Qui enim Christo crediderunt, et

(1) *Spic.*, c. Cram. p. 78.(2) *Libri*, τὸ εἶναι.(3) *Spic.*, ἤς.(4) *Libri*, εἶ.(5) *Spic.*, c. Cr. p. 81.(6) *V.* ἐπήγαγεν οἴμ. *Spic.*

doctrinam jam admiserunt de futuris, et jam forma gratiæ in baptismo donati sunt, non amplius mortales reputantur; unde etiam *dormire* dicit in Epistola ad Thessalonicenses (1 Thess. iv, 15) eos qui mortui sunt. Deinde addit: *Passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris*. Quemadmodum diversæ passionibus corpus nostrum affligunt, licet nec omnes cunctas et per omnia patientur, ita etiam diversæ peccatorum nos perturbant passionibus, licet non omnes cunctas et per omnia sustineant. Uti enim corporis passionibus alii minus, alii magis laborant, ita et peccatis alii gravius, alii levius inserviunt. Cum igitur lege quadam peccata dijudicentur, seu juxta innatam nobis conscientiam, seu juxta præcepta legis nobis extrinsecus datæ, hoc dicit, omnes peccatorum passionibus, quas legis cujusdam judicio sortimur, quotiescunque aliquid præter conscientiæ sensum, aut præter præscriptum bonum egerimus, a nobis ipsis perfectas esse. Quasi dicat: Mortales cum natura simus, ideoque ad malum promptissimi, omne genus peccati perficimus, licet diversis legibus doceamur quæ nobis vitanda. Quid autem exinde factum? *Ut fructificarent morti*. Dicit nos ideo mortis pœna gravius oppressos fuisse. Nam ut propter mortalitatem majorem nobis ad lapsus proclivitas, ita propter lapsus ærtius nos mors complectitur; nec ea est lex quæ nos adjuvet, contra peccata nobis suppeditat, mandata ejus prætergredientibus.

θνητότητος μείζονα τοῦ ἀμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ἐπεσφίγγετο, καὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖν ἠδύνατο, τούναντίον δὲ καὶ ἀμαρτημάτων ἐγγίγετο πρόξενος, ἐπειδὴ ταῖς διαγορευθεῖσαι τάναντία διεπραττόμεθα.

VERS. 6. — Nunc autem, ait, omnia mutata sunt. Nam vita hac defuncti sumus, qua viventibus, velut necessitate quadam, juxta legem conversandum erat. Unde deinceps jam nulla nobis cum illa communitio. Renovati enim virtute Spiritus, et ab illis mutati qui fueramus, et ex præsentibus hac vita ad incorruptibilem vitam translati; jam nullo peccandi desiderio movemur. Non legibus igitur nobis opus, nec litteris docentibus nos qui a malo abstinemus. Hæc enim in vetustate hujus vitæ constituti prodesse possunt, non autem iis qui a Spiritu renovati sunt, et incorruptibiles facti, quibus legum nulla utilitas, quia jam non peccati capaces. Ita meliora, inquit, et multo majora per Christum contigimus, quam qui lege erudiebantur.

ἡμέτερα ἐκέλων φησί, καὶ πολλῶ μείζονα τὰ κατὰ χριστὸν ὠφέλιαν ἔχοντα τῶν ὑπὸ τὸν νόμον παιδαγωγουμένων.

VERS. 7. — Sentiens hoc: *Passiones peccatorum quæ per legem, et illud: Lex autem subintravit ut abundaret delictum* (Rom. v, 20); et alia plura su-

τό· ὅτε ἡμεῖς ἐν τῇ σαρκί, ἀντὶ τοῦ ὅτε ἡμεῖς (1) θνητοί, ἐν σαρκί (2) λέγων εἶναι τὸ εἶναι θνητούς· τοὺς γὰρ πεπιστευκότας Χριστῷ, καὶ τὴν περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίαν ἤδη κομισαμένους, καὶ μὴ καὶ τοῦ τύπου τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος καταξωθέντας, οὐκέτι λογίζεται εἶναι θνητούς, ὅθεν καὶ κοιμωμένους ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καλεῖ τοὺς ἀποθνήσκοντας. Τότε τοίνυν τὸ (3)· *Τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν*. Ὡςπερ διάφορα πάθη τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ συμβαίνειν πέφυκεν, καὶ μὴ πάντα πᾶσι μηδὲ πάντοτε ἐγγίγηται (4), οὕτω καὶ ἀμαρτιῶν διάφορα πάθη πέφυκεν ἡμῖν ἐνοχλεῖν, καὶ μὴ πάντα παρὰ πάντων ἐπιτελεῖται, μηδὲ πάντοτε· ὡς γὰρ κατὰ τὸ σῶμα ὁ μὲν ἦττον, ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς πάθεσι μὲν περιπίπτει, οὕτω καὶ (5) ἐπὶ τῶν ἀμαρτημάτων ὁ μὲν πλεονεῖ, ὁ δὲ ἐλάττω ἀμαρτάνει. Ἐπειδὴ τοίνυν νόμος τιμὴν τὰ ἀμαρτήματα κρίνεται, εἴτε κατὰ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, εἴτε κατὰ τὰς δεδομένας ἔξωθεν διατάξεις, τοῦτο λέγει, ὅτι πάντα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ πάθη, ὅσα παρὰ νόμου τιμὴν διακρινόμενα ἐγγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει, ὅταν τι παρὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν, ἢ διηγορευμένον καλὸν διαπραττώμεθα, ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἐπράττετο παρὰ ἡμῶν· ἵνα εἴπῃ, ὅτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες καὶ περὶ τὰ ἀμαρτάνειν πολλὴν διὰ τοῦτο τὴν ῥοπήν ἔχοντες, ἅπαν εἶδος ἐπετελούμεν ἀμαρτίας, καίτοιγε διαφοροῖς τοῖς νόμοις παιδευόμενοι, ὧν ἀπέχεσθαι προσήκον ἦν ἡμᾶς. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον· εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ, λέγει δὲ, ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο τοῦ θανάτου ἡ τιμωρία· ὡς γὰρ ὑπὸ τῆς ἐπεμενομένης, οὕτως ἡ τιμωρία ὑπὸ τοῦ πταίειν ἡμῖν

Στίχ. 6. — Ἄλλὰ (6) πάντα νῦν, φησί, μεταβέβηται. Τῷ γὰρ βίῳ τούτῳ νεκροὶ γεγόναμεν, ἧ δὴ τυγχάνοντες ὡςπερ ὑπὸ τίνος ἀνάγκης κατειχόμεθα εἰς τὸ τῷ νόμῳ πολιτεύεσθαι· ὅθεν οὐδὲ ἐστὶ τις ἡμῖν κοινωνία βίου πρὸς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ· ἀνακαινισθέντες γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος καὶ ἕτεροι μὲν ἀπὸ ἐτέρων γεγονότες, μεταστάντες δὲ εἰς ἀφάρτον ζωὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου, οὐδεμίαν ἀμαρτημάτων ἐνόχλησιν ὑπομένομεν. Οὐκοῦν οὐδὲ νόμων δεόμεθα καὶ γραμμάτων τῶν διδασκόντων ἡμᾶς τοῦ κακοῦ τὴν ἀποχὴν· ταῦτα γὰρ τοῖς ἐν τῇ τοῦ βίου τούτου παλαιότητι καθεστῶσι χρήσιμα εἶναι δύναται, οὐ τοῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀνακαινισθεῖσι καὶ γεγονόσιν ἀφάρτοις, οἷς νόμων οὐκέτι χρεῖα διὰ τὸ μηδὲ ἀμαρτάνειν ἐπιδέχεσθαι· οὕτω χρεῖστονα τὰ

Στίχ. 7. — Αἰσθόμενος (7) ἀπὸ τε τοῦ, *Τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ (8) τοῦ νόμου, καὶ ἀπὸ τοῦ, Νόμος δὲ παρσιῶθηεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παρὰ*

(1) V. ἐν τῇ σ. α. τ. ὁ. ἡμεῖς om. Spic.

(2) Spic., ἐν τῇ σαρκί.

(3) Spic., τί, unde fortasse scribendum: τὸ τε τοίνυν τί -.

(4) Libri, ἐγγίγηται.

(5) V. καὶ abest a c. Cram.

(6) Spic., c. Cram. p. 83.

(7) Spic., c. Cram. p. 83. Sed fragmentum, quod paulo ante in Spic. et c. Cram., p. 87, Theodoro tribuitur, Theodoretī est. V. c. Cram. p. 168. Theodoretī Op. ed. Hal., III, p. 72.

(8) C. Cram.: ἀμ. καὶ διὰ.

πνευμα, και ἐτέρων πλειόνων ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέροις A εἰρήκει, διαβολὴν τινα ἐπιφουμένην τῷ νόμῳ ὡς παραιτίῳ (1) και ποιητικῶ τῶν ἀμαρτημάτων, τρέπεται μὲν ἐπὶ τὸν περὶ τούτων λόγον. Ἄρχεται δὲ τῆς ἀντιθέσεως οὕτω λέγων· *Τι οὖν ἐροῦμεν; Ὁ Νόμος ἀμαρτία;* Ἄλλ' ἄρα φησι, μὴ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἡμετέρων δείκνυται βημάτων, οἷ δὴ φαῦλος και ποιητικὸς ἀμαρτίας ὁ Νόμος, *Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἐγνων, εἰ μὴ διὰ Νόμου.* Τούναντιον οὐδ' ἂν ἐγνων τὴν ἀμαρτίαν, δι' ἧς ἐκκλίνειν προσήκει τὴν πρᾶξιν, εἰ μὴ Νόμος ἦν ὁ τῆ διακρίσει τοῦ τε καλοῦ και τοῦ χειρονος παιδεύων ἡμᾶς ἃ τε (2) ποιεῖν και ὧν ἀπέχεσθαι δεῖ, ὥστε ὁ Νόμος ἡμῖν τοῦ μίσους τῆς ἀμαρτίας ἐγένετο αἴτιος, ὃς ὑπέδειξεν τε αὐτὴν και ἀποφεύγειν προσέταξε· και σαφέστερον ποιῶν τὸ εἰρημένον ἐπήγαγεν· *Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδωκεν, εἰ μὴ ὁ Νόμος ἐλεγε, Οὐκ ἐπιθυμήσεις.* Πολλῶν ἐπιθυμιῶν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα βλον συμβέβηκεν, οὐ βρωμάτων και τοιμάτων και γαμικῆς κοινωνίας μόνον, ἀλλὰ και δόξης και χρημάτων· ὧν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνοῦσαν ἔχομεν, τούτων οὐκ ἂν ποτε εἶναι τι φαῦλον ἠγασάμεθα, μὴ Νόμου διδάσκοντος ἡμᾶς, ὧν ἐπιθυμοῦντας ἀπέχεσθαι προσήκει, ὡσπερ οὖν και τὸ ἄλογον ἕκαστον (3) ἀπαραιτήτως τὴν οικίαν ἐκπληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπιγεται, ἅτε δὴ οὐδενὸς αὐτὰ πρὸς τούναντιον ἀνθέλκοντος, ὅφ' οὐ πρὸς μάχην τῆς οικίας ὀρέξωας καταστήσεται. Εἶτα ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ εἰς μείζονα τοῦ γενομένου σαφηνείαν· φυτοῦ γενομένη και συνδάλλοτο τὰ κατ' ἐκεῖνον εἰς

Σελ. η'. — Ὑποδείγματι (4) κέχρηται τοῖς περὶ C τὸν Ἀδὰμ, ἐπὶ κακείνος προκειμένων ἐπὶ τοῦ παραδεισου τῶν φυτῶν ἀδεῶς ἀπάντων μεταλαμβάνειν ἐδόνατο, εἰ μὴ νόμος αὐτῶ τις (5) περὶ ἀποχῆς ἔτυχε δοθῆς, και οὐκ ἦν ἀμαρτημα τὸ μετὰ τῶν λοιπῶν βουληθέντα (6) κακείνου φαγεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ἐντολήν ἀδέξατο ἀποσχέσθαι τοῦ φυτοῦ τῆς βρώσεως, ἐπιθυμία μὲν τις ἐνῆν αὐτῷ τῆς μεταλήψεως, ὡς εἰκός, τοῦ καρποῦ, ἐκωλύετο δὲ ὁμως (7) ὑπὸ τῆς ἐντολῆς, ἀμάρτημα εἶναι τὸ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων (8) ἠγούμενος· ἐνεῦθεν ἡ ἀμαρτία πάροδον ἔσχεν, τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπεχούσης τὴν βρῶσιν, τοῦ δὲ Ἀδὰμ οὐ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἐντολῆς βουληθέντος (9) ἰδεῖν, ἀλλὰ πιστωθέντος μὲν τοῦ ἐπιβούλου τοῖς λόγοις, ὅλων δὲ τῆς ἐπιθυμίας (10) τοῦ φαγεῖν γεγονότος. Και οὐ μόνον ἀφορμὴ τῆς ἀμαρτίας (11) ἐνεῦθεν ἐγένετο, ἀλλὰ γὰρ ἐτι (12) κακείνο ἐμάθομεν, ὡς οὐκ ἀπάσαις ταῖς (13) ἐπιθυμίαις προσῆγεν ἔπασθαι ἡμᾶς, δοκιμάζοντας δὲ ἃ χρὴ ποιεῖν τῶν ἐτέρων ἀπ-

perius prolata, Legem inermis tanquam causam et auctorem peccatorum, rein nunc explicandam suscipit. Occupans igitur quæ obijci potuissent, ait : *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?* Ast, inquit, verbis nostris nulla ratione innuimus, Legem malam esse et peccati auctorem. *Absit: sed peccatum non cognovissim, nisi per Legem.* Imo peccatum non cognovissim, quo a bono declinare possumus, nisi Lex, bonum a malo distinguens, nos doceret quid agendum, quid omittendum sit. Unde Lex nobis peccatum odibile effecit, dum illud nobis descripsit et fugiendum declaravit. Quæ ut clarius etiam exprimat, addit : *Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: Non concupisces.* Multa enim concupiscimus presenti hac in vita, non cibos tantum, B et potus, et stupra, sed gloriam quoque et divitias. Licet enim horum concupiscentia nobis insit, nunquam putavissim illam esse malam, nisi nos Lex docuisset, quæ concupiscere non liceat. Ita enim brutum animal ad complendam concupiscentiam vi quadam necessaria fertur, nec existit quod illud in contrarium trahat, quo ad reprimenda desideria moveatur. Quæ doctrina historia Adæ manifestius probatur; nam lex erat illud mandatum de arbore datum, et quæ ipsi acciderunt aptissime cum his sermonibus de Lege consentiunt.

Εἶτα ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ νόμος γὰρ ἦν και ἡ πρὸς ἐκείνον ἐντολή περὶ τοῦ σύστασιν τῶν περὶ τοῦ Νόμου λόγων.

VERB. 8. — Exemplo adhibetur Adæ historia; nam ille omnibus paradisi arboribus absque timore frui potuisset, nisi lex ei de vitanda arbore data esset, et absque peccato de illa sicut et de cæteris manducare cupiisset. Quando autem mandatum suscepit de fugiendis illius arboris fructibus, concupiscentia invasit illum profecto sumendi fructus; prohibebatur autem mandato, peccatum se ratus si de eo manducaret; unde peccato iter factum est, mandato quidem ne edat vetante, Adam vero mandato inservire nolente, imo inimici sermonibus confidente, et omnino edendi cupiditate obcecato. Lege quidem non occasio tantum peccandi exorta est, sed hoc etiam illa docuit, nobis non omnes concupiscentias admittendas esse, probantibus quæ D facienda et quæ fugienda sint; quod ni fecerimus, ad peccatum prorsus deliciemus. Ita peccato per mandatum iter stratum est, non eo tantum quod de arbore manducavimus, sed etiam quod de vitan-

(1) Vel scribe, αἰτίῳ. Libri, ἀνατιῳ, quod ferri non potest, nisi audacter h. s. sumpseris, utpote quæ causam et rationem non habuerit,

(2) Cat. Gram., ἡμᾶς ὥστε.

(3) Libri, και τὸν λόγον ἕκαστον.

(4) Spic., c. Gram. p. 89, et altera vice ibidem e cod. Monacensi p. 169, ubi Th. monacho tribuitur. Sed discedit in nonnullis textus c. Mon. ab altero. Statim ab initio ita habet : *Τάχα δὲ και εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐν ὑποδείγματος λόγῳ εἰποι τις ἀναφέρεσθαι τὸ προκειμένων, ἐπεὶ κακείνος προκειμένων αὐτῷ φυτῶν ἀδ. ἀπ. μ. ἡδύνατο.*

(5) V. τις om. c. M.

(6) V. βουληθ. om. c. M.

(7) V. ὁμως om. c. M.

(8) C. H., ἀπαγορευθέντων.

(9) C. M. ἀξιοπ. αὐτῆς βουλ.

(10) C. M. : ἀλλὰ τοῦ ἐπιβούλου πιστωθ. τοῖς λόγ. και ὅλων τῆς ἐπιθ.

(11) C. M., τῆς ἐπιθυμίας

(12) V. γὰρ ἐτι om. c. M.

(13) Spic. et c. Gram., οὐκ ἀπάτη ταῖς, et mox δοκιμάζοντες.

dis pluribus concupiscentiis exinde edocti peccavimus, cupiditatibus impie complendis indulgentes. Hoc enim declarat illud: *Operatum est in me omnem concupiscentiam*, omnem scilicet peccatum concupiscentia quadam partum. Inde enim fons mali, inde conscientia occasiones peccandi adeptæ est. Ita etiam supra dixerat: *Concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret: Non concupisces*, hoc est, nescivissem concupiscentiis non per omnia inserviendum esse, nisi Lex illud nobis definiisset; nam dum *in me* dicit, omnes homines intendit, et Adæ historiam adhibet ad communem omnium naturam describendam. Licet igitur de semetipso tantum loquatur, de omnibus illud probare vult nos necessario juxta præsentem hanc vitam legibus inservire, quibus conscientia cujusque movetur et officia nostra docemur, ita ut mens etiam nostra exerceatur. Nobis autem futura constitutione opus, in qua facillime quoque perficere poterimus, quæcumque nobis bona videbuntur. Concludens igitur ratiocinationem, et demonstrato quod nec discretio boni et mali in nobis foret, nec peccati cognitio, nisi hæc Lege apud nos distinguerentur, et quod brutorum instar cæco impetu omnia ageremus, addit, *Sine Lege enim peccatum mortuum erat*. Non fieret peccatum, ait, ni Lege definitum. Quare? Quia non actus simpliciter peccatum, sed perfectio eorum quæ mala esse quæque nobis fugienda esse cognovimus.

ἀλόγων δὲ δίτην τὸ προστοχὸν ποιεῖν ἅπαν ἐμέλλομεν, ἐπάγει· *Χωρὶς γὰρ Νόμου ἁμαρτία νεκρά*. Οὐδ' ἂν ἐνεργηθεῖη, φησὶν, ἁμαρτήρια, μὴ Νόμῳ διορισμένον· διὰ τί; *Οὐτὶ οὐχ ἡ πράξις ἁμαρτήρια ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἶδός τ' ἂν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.*

VERS. 9-12. — Rursus exemplo instat ad confirmandam doctrinam, et dicit: *Ego autem vivebam sine lege aliquando*: de Adam dicens, eum primo post creationem absque lege fuisse antequam a Deo abstinentia ab arbore mandaretur; manifestum enim illum primum fuisse et deinde accepisse mandatum. Unde addicit: *Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit, ego autem mortuus sum: et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem*. Quando, inquit, Deus legem de planta dedit, et simul distinctio duorum operum facta est, patuit peccato introitus. Ego autem ea faciens quæ præter Dei voluntatem, morte damnatus sum, et auctor nobis deinceps mortis fuit lex quæ vita nobis fuisset, si illi inservissemus. Nam beatus Paulus ad talia de lege prædicanda perductus est, ut probaret se illam non pro mala habere; cæterum autem communiter de legis natura disserit, docens quæ ejus utilitas, quis usus sit; ideo-

(1) *Spic. et c. Cram.*: μετελήφαμεν.

(2) *C. M.*, ἔπεσθαι τ. ἐπιθ. μαθόντες ἡμάρτομεν ἀπάσας παρὰ τὸ —.

(3) *C. M.*, τῷ.

(4) *V.* ὡς οὐ — κειμένων leguntur in *C. M.* post *v. διορίζων*.

(5) *V.* ἡμῖν abest a *C. M.*

(6) *Huc* usque *C. M.*

(7) *Spic.*, *c. Cram.* p. 94, 97, et *c. Mon.* (Θ. Mo-

χρῆσθαι, οἷς οὐκ ἐμμενοντες δῆλοι πάντως ἐσμεν ἁμαρτάνοντες· ὥστε οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ἡ ἁμαρτία τὴν πάροδον ἔσχε διὰ τῆς ἐντολῆς, καθὼς τοῦ φυτοῦ μετελήφειμεν (1)· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι μὴ πάσαις ἔπεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ἀπλῶς ἐντεῦθεν μαθόνοντες ἡμαρτάνομεν, τὰ τῆς ἐπιθυμίας παρὰ τὸ (2) δέον πληροῦν ἐπείγουμενοι· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *κατεργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν*, ἀντὶ τοῦ παντός ἁμαρτήματος ἀπὸ τίνος ἐπιθυμίας τικτομένου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν, ἅτε δὴ τῆς διακρίσεως τὰς ἀφορμὰς δεξαμένης ἐντεῦθεν. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὸ (3), *τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, εἰ μὴ ὁ Νόμος ἔλεγε, Οὐκ ἐπιθυμήσεις*, ἀντὶ τοῦ ὅτι οὐκ ἔδειν ὡς οὐ δεῖ τι ποιεῖν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ κειμένων (4), εἰ μὴ Νόμος ἦν ὁ τοῦτο διορίζων ἡμῖν (5)·

καὶ γὰρ τὸ ἐν ἐμοὶ ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν (6) λέγει τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῖς τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἀπέδειξιν κέχρηται τῶν κοινῶν· ὅθεν ἐπὶ τοῦ οἴκειου κάκειου λέγει προσώπου, διὰ πάντων δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι ἀναγκαίως μὲν κατὰ τὸν παρόντα βίον νόμοις πολιτευόμεθα, ὑφ' ὧν ἡ ἐμφυτὸς ἀνακινεῖται διάκρισις, παιδευσμένων ὧν τε ἀπέχεσθαι καὶ ἅ ποιεῖν προσήκει, ὥστε καὶ τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐνεργῶν εἶναι· χρεῖα δὲ τῆς μελλούσης ἡμῖν καταστάσεως, ἐν ἣ γεγονότες τὰ φαινόμενα ἡμῖν καλὰ, ταῦτα καὶ ποιῆσαι δυνησόμεθα βραδίως. Ὅθεν τῆς οἰκείας ἐχόμενος ἀκολουθίας καὶ τοῦ δεικνύου, ὡς οὐδ' ἂν τις ἦν ἐν ἡμῖν διάκρισις τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐδὲ ἁμαρτίας ἐπίγνωσις, εἰ μὴ νόμῳ ταῦτα διώριστο παρ' ἡμῖν, ἐπάγει· *Χωρὶς γὰρ Νόμου ἁμαρτία νεκρά*. Οὐδ' ἂν ἐνεργηθεῖη, φησὶν, ἁμαρτήρια, μὴ Νόμῳ διορισμένον· διὰ τί; *Οὐτὶ οὐχ ἡ πράξις ἁμαρτήρια ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἶδός τ' ἂν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.*

Στίχ. 9-12. — Πάλιν (7) ἐπὶ τὸ παράδειγμα χωρεῖ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου πίστωσιν, καὶ φησὶν· *Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ*, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγων, ὡς ἂν ὅτε εὐθὺς ἐγένετο ἔξω νόμου τυγχάνοντος, πρὶν ἢ δεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀποχῆς τοῦ φυτοῦ τὸ ἐπίταγμα· δῆλον γὰρ ὡς ἐγένετο πρότερον (8), ἔλτα τὴν ἐντολὴν εἰδέξατο ὕστερον. Ὅθεν ἐπάγει, *Ἐλθοῦσης δὲ τῆς ἐντολῆς (9), ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν*, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὐρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἢ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. Ἐπειδὴ δὲ φησω, ὁ Θεὸς τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ δέδωκε νόμον, καὶ διάκρισις ἐγένετο δύο πραγμάτων, ἡ μὲν (10) ἁμαρτία παρεσδυσιν ἔσχεν, ἐγὼ δὲ (11) τάναντία ποιήσας τοῖς τῷ Θεῷ δεδομένοις θανάτῳ κατεκρίθην, γέγονέ τε ἡμῖν λοιπὸν θανάτου παρεκτικὸς ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ τεθεῖς νόμος ἐπὶ τῷ ζῆσαι πεισθέντας αὐτῷ. Ὁ γὰρ τοι μακάριος Παῦλος ἐλήλυθε μὲν ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦς λόγους, δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ φαῦλον αὐτὸν ἡγεῖται· κοινῶς δὲ λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ νόμου

(1) *V.* ἡμῖν abest a *C. M.* principio βίτα habet: Τινὲς δὲ τὸ, *Ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ*, καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγειν φασὶ τὸν Ἀπόστολον, ὡς ὅτε —. Ita nimium calens scriptor, jam Theodorea adnectens v. i.

(8) *C. M.*, πρῶτον.

(9) *C. M.*, τ. ἐντολῆς καὶ τὰ ἐξῆς, omissis sequentibus Pauli v.

(10) *V.* μὲν abest a *C. M.*

(11) *Spic.*, δὲ με.

φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειώδες αὐτοῦ καὶ ὠφέλιμον A διδάσκων (1), ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς, ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις ἐκαίνοσ ἐγένετο· καὶ συμπλέκων ἀμφοτέρα ἐπάγει (2)· "Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία (3) καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ, ἵνα εἴπῃ, ὅτι ἀμφοτέρα τοῖνον ἔγαν ὠφέλιμα. Καλῶς δὲ ἐπὶ τῆς ἐντολῆς πλείοσιν ἐχρήσατο τοῖς ἐπαίνοισι, ἅτε δὴ καὶ τῆς δόσεως οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις κατὰ τὸ πρόχειρον δοξάσης δεδῶσθαι καὶ θανάτου παρεκτικῆς ἅπασι γενομένης· ἐκάλεσε δὲ αὐτὴν ἀγίαν μὲν ὡς τὰς ἀφορμὰς παρέχουσαν τῆς τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διακρίσεως καὶ τὸ κρεῖττο ἀπὸ τοῦ χείρονος ἀφορίζουσαν, δικαίαν δὲ ὡς ἀναγκαίως μετὰ τὸ δεῖξαι τὸ καλὸν ἐπάγουσαν τῷ παραβάτῃ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴν ὡς καλῶν B μεζίονα πειθομένοις ὑπισχνεῖσθαι καλὰ.

Στίχ. ιθ'. — Τὸ πνευματικὸς (4) ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν B καὶ παιδεύειν ἃ δεῖ δυνάμενος τὴν ψυχὴν, τὸ δὲ σαρκικὸς ἀντὶ τοῦ θνητοῦ καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν περὶ τὸ ἀμαρτάνειν ἔχον βροτήν· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ πεπραμένον ὑπὸ τῆν ἀμαρτίαν, ἐπειδὴ περ ἢ πρᾶσις δούλων πάντως ποιεῖ τὸν πεπραμένον ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας καθιστάμενον ἀνάγκην, ὡς ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν διὰ τῆς θνητότητος εἰς τὴν τοῦ ἀμαρτάνειν ἐτοιμότητα καταστάτων. Βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ Νόμος, παιδεύει γὰρ τὴν ψυχὴν, τίνα μὲν ἀγαπᾶν, τίνα δὲ ἀποστρέφεισθαι προσήκει, καὶ τὸ πάντων προτιμᾶν τῶν θεῶν τὸ βούλημα· ὄφελος δὲ ἐμοὶ πρὸς τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ἀμαρτίας ἐντεῦθεν οὐ γίνεται· θνητοῦ γὰρ ὢν τὴν φύσιν καὶ πολλὴν διὰ τούτου περὶ τὸ ἀμαρτάνειν τὴν εὐκολίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίνειν οὐ δύναμαι, κἂν μυριάκις ἃ προσήκει διὰ C τοῦ Νόμου παιδεύωμεν τὴν ψυχὴν.

Στίχ. ιζ', ιη'. — Καὶ τοῦτο (5) μὲν Νόμου, φησὶ, τὸ χρησίμον δείκνυται, ἀφ' ὧν οὐδενὶ τῶν πραττομένων ἀρέσκομαι· ὁμολογῶ γὰρ ἄτοπα εἶναι, κἂν μυριάκις αὐτὰ διαπράττωμαι, τῷ (6) πεπαιδευθῆαι τοῦτο ὑπὸ τοῦ Νόμου· φαίνεται δὲ ἡ τῆς ἀμαρτίας ἰσχύς οὕτω μου διὰ τὴν θνητότητα κρατούσα, ὡς καὶ ἄκοντα πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀτόπων καταφέρεισθαι πρᾶξιν. Καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν, Οἶδα γὰρ, ὅτι οὐκ οἰκῆ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, τὸ ἀγαθόν. Καὶ γὰρ ἐπίσταμαι, φησὶν, ὅτι ὅσον ἐπὶ τῇ σαρκὶ, θνητὴν ἐχούση τὴν φύσιν, οὐδὲν τῶν εἰς ἀρετὴν συντελούντων πραγθῆναι δύναται· ἡ μὲν γὰρ θνητότης τῶν παρόντων ἐφίεσθαι μόνον ἡμᾶς παρασκευάζει, D ἐκ δὲ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἀμαρτήματα τίκτεται μᾶλλον, κατορθῶσαι δὲ (7) ἀρετὴν εἰς ἄκρον οὐδαμῶς οἶόν τε μὴ τῶν παρόντων ὑπερορῶντα, κρεῖττονι λογιμῷ ἀθανάτων ἐφιέμενον πραγμάτων.

Στίχ. θ'. — Ἐπιμένων (8) τοῖς αὐτοῖς· Οὐ γὰρ ὁ θέλω, φησὶ, ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν,

(1) V. γέγονε..... διδάσκων catenæ scriptor in c. M. ita decurtavit : κατεκρίθην· ἐλήλυθε δὲ φησὶν, ὁ Παῦλος ἐπὶ τοῦτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους, δεκνύς ὡς οὐ φαῦλον ἡγεῖται αὐτὸν, κοινὸς δὲ περὶ τῆς τ. νόμου φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειώδες αὐτοῦ διδάσκων.

(2) C. Cram. p. 94, 175, ἀμφοτέρα καλῶς ἐπάγει, p. 97, ἀμφοτέρα λέγει.

que mandatam ad Adam factum memorat, cum illud hominibus prima omnium legum. Utraque una complectens, ait : *Lex quidem sancta, et mandatam sanctum, et justum, et bonum*, quasi dicat utraque utilissima esse. Haud immerito autem mandatam pluribus laudibus effert, velut donum non necessario ad hoc datum et mortis causam omnibus factum. Vocat illud *sanctum*, quia nobis bonum a malo discernendi occasionem præbet et meliora a peioribus distinguit ; *justum* quia necessario bono demonstrato, transgressoribus pœnas irrogat ; et *bonum*, quia virtutum causa, et præstantiores virtutes agnoscendas et perficiendas commendat.

παρεκτικὴν, τὸ τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν καὶ τὸ

VERS. 14. — *Lex spiritualis*, animam scilicet juvare et officia docere potest. Ego *carnalis*, hoc est, mortalis et idcirco ad peccatum promptissimus. Hoc enim significat illud : *Venundatus sub peccato*, quia venditio servum omnino facit eum qui venundatus est, et imperio domini eum subjicit ; ita nos propter mortalitatem nostram ad faciendum peccatum cogimur. Intendit enim dicere : *Lex quidem bona, quia animam docet quid ipsi diligendum, quidque respuendum sit, et facit ut voluntatem Dei pro omnibus insequatur*. Inde autem ad depellendum peccatum mihi non prodest. Nam cum mortalis sim natura, et propterea malum quam facillime suscipiam, a delictis avocari nequeo, licet millies per Legem anima doceatur quid eam deceat.

VERS. 17, 18. — Hoc tamen, inquit, prodest mihi *Lex*, quod operum meorum nulli assentiam. Fateor enim illa exsecranda esse, licet eadem millies admittam, hac de re per Legem edoctus. Videtur etiam ita mihi dominari propter mortalitatem vis peccati, ut vel invitatus sæpe ad peragenda mala perducatur. Et rursus : *Scio enim, quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum*. Etenim scio, ait, quantum in carne est, mortali natura instructa, nullam virtutem a nobis perfici posse ; nam mortalitas facit ut præsentibus modo adhæreamus ; quorum autem studium peccata plerumque parit, nec fieri potest ut quis summam virtutem adipiscatur, nisi præsentia negligat, et saniori mente operibus immortalibus adhæreat.

VERS. 19. — *Isdem instans : Non enim quod volo*, inquit, *bonum facio : sed quod nolo malum*,

(3) Huc usque c. M.

(4) *Spic.*, c. Cram. p. 100.

(5) *Spic.*, c. Cram. p. 106.

(6) Libri, τό.

(7) V. ἀμαρτήματα τ. μ. x. δὲ in cat. Cram. non leguntur.

(8) *Spic.*, c. Cram. p. 107.

hæc ago. Si autem quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Hoc enim et hic dicit: *Mente quidem bonum eligo, per Legem edoctus quid deceat, facio autem sæpe non quæ volo, sed potius quæ nolo. Volo enim quæ divinis legibus conveniunt, facio autem longe diversa ab illis virtutibus quæ sentio et volo, ita ut ex hæc appareat vis peccati, quod mihi propter mortalitatem meam dominatur, et me vel invitum ad sua opera pertrahit. Nam illud: Non ego operor, et hic et supra interpretandum invitum operor. Per hæc autem omnia ab illo: Scimus enim quia Lex spiritualis est, innuere cupit, Legem quidem bonam esse, ac docere animam quæ oportet, ac ideo quam utilissimam, ego autem propter mortalitatem peccata quam facillime admittens, per legis disciplinam a delictis revocari nequeo. Multum quidem valet lex ad erudiendam animam, illudque patet ex eo quod facilis inde nobis boni aut mali discretio; atque ideo nunquam peccatorum multitudo scientiam illam nobis eripiet, imo vel peccando millies peccati malitiam non poterimus non agnoscere. Lex tamen nos a peccato non liberat, propter mortalitatem nostram ad delinquendum semper promptissimos; et etiamsi Legis disciplina sensus nostros quam optime informet et instruat, sæpius adhuc inviti et velut nescii ad malum delabimur.*

του (3) τὴν εὐκολίαν ἡμῖν ἐργασαμένης, ἀλλὰ κἀν προσήκοντος ἐνεργάσεται (4) τὴν διάθεσιν, ἄκοντες, κερύμεθα πρᾶξιν.

VERS. 21. — Distinguenda phrasis: *Invenio igitur Legem mihi volenti facere bonum, ab illis: quoniam mihi malum adjacet.* Pars enim quæque suum habet sensum perfectum et absolutum; illud *mihi volenti* ad animam referendum, ad carnem autem illud *quoniam mihi malum adjacet.* Dicit enim: *juxta animam quidem utilis Lex, eam disciplina sua ad bonum propellens, a malo revocans; at nunquam proclivitatem ad peccatum tollet, qua propter mortalitatem nostram laboramus.*

VERS. 22. — Animo, ait, valde condelector legibus Dei, illasque laudo et multi facio; sed peccatum animæ voluntati repugnans me per omnia, ut ita dicam, membra in suas trahit. Recte habet: *in membris meis, quia varium peccatum, seque omnibus membris accomodare potest; nam nunc oculis, nunc lingua, aut aliter etiam delinquimus. Admiratione digni hic qui quærent an tres aut quatuor leges Apostolus dicere voluerit, quam clara et*

αὐτοῦ πρόσσω· εἰ δὲ δὸν θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ καταργᾶσθαι αὐτὸ, ἀλλ' ἢ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Τὸ γὰρ αὐτὸ κἀνταῦθα λέγει, ὅτι τῇ μὲν ψυχῇ αἰρούμαι τὸ καλὸν, ὑπὸ τοῦ Νόμου παιδεύομενος ἃ δεῖ, ποιῶ δὲ οὐχ ἃ βούλομαι πολλάκις, ἀλλὰ ἃ μὴ βούλομαι μάλλον· βούλομαι μὲν γὰρ τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις ἀκλόουθα, πράττω δὲ τάναντία, ὧν ἐπίσταμαι τε καὶ βούλομαι καλῶν, ὡς ἐντεῦθεν τῆς ἁμαρτίας φαίνεσθαι τὴν ἰσχύν. ἦν κατ' ἐμοῦ διὰ τῆς θνητότητος ἐπεκτῆσατο, εἴπερ δὴ καὶ παρὰ γνώμην ἐπὶ τὴν οἰκείαν με καθέλκειν δύναται πρᾶξι. Τὸ γὰρ, *Οὐκ ἐγὼ καταργᾶσθαι*, ἀνωτέρω κἀνταῦθα λέγει τὸ παρὰ γνώμην. Διὰ πάντων δὲ τούτων ἀπὸ τοῦ, *Οἰδαμεν γὰρ ὅτι ὁ Νόμος πνευματικὸς ἐστίν*, βούλεται: εἰπεῖν, ὅτι καλῶς μὲν ὁ Νόμος παιδεύων ἃ δεῖ τὴν

ψυχὴν, καὶ τούτου γε ἕνεκεν σφόδρα χρήσιμος, ἐγὼ δὲ διὰ τῆς θνητότητος πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐβουλίαν (1) δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίνειν διὰ τῆς τοῦ Νόμου (2) διδασκαλίας οὐ δύναμαι· πολλὴν μὲν γὰρ ἔχει τὴν ἰσχύν ὁ Νόμος ἐν τῇ τῆς ψυχῆς διδασκαλίᾳ, καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ἀκριθῆς ἐγκριταὶ ἡμῖν ἦ τε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διάκρισις· οὐδὲ πώποτε γοῦν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτημάτων τὸ εἰδέναι τοῦτο ἀπεθάλομεν, τούναντίον δὲ καὶ μυρία πταίνοντες τοῦ γοῦν εἰδέναι τῆς ἁμαρτίας τὴν φαυλότητα ἐκτὸς οὐ γαγόναμεν· οὐ μὴν ἀφελεῖν ἡμῶν τὸ ἁμαρτάνειν δεδύνηται, τῆς θνητότητος πολλὴν τούτο σφόδρα διὰ τῆς οἰκείας διδασκαλίας πολλὴν του καὶ ὡς οὐκ ἴσμεν, πολλάκις εἰς τὴν τῶν ἀτόπων ὑπο-

στίχ. κα'. — Κατὰ διαίρεσιν (5) ἀναγνωστόν· *Εὐρίσκω ἄρα τὸν Νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλὸν, εἶτα ἐξῆς, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται*· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἰδίᾳ τελείαν καὶ ἀπρηρισμένην ἔχει τὴν ἐννοίαν, τὸ μὲν (6), *τῷ θέλοντι ἐμοὶ κατὰ τὴν ψυχὴν λέγοντος*, τὸ δὲ, *ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται κατὰ τὴν σάρκα*. Λέγει γὰρ, ὅτι κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν χρήσιμος ὁ Νόμος, παιδεύων αὐτὴν ἐφίεσθαι τοῦ καλοῦ, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ κακόν· τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν δὲ ἡμῶν εὐκολίαν οὐδαμῶς δύναται ἀφελεῖν, ἥτις ἀπὸ τῆς θνητότητος ἐνεγένετο.

Στίχ. κβ'. — Σφόδρα μὲν γὰρ (7) ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἡδομαι, φησὶ, τὴν ψυχὴν, ἐπαινῶν τε αὐτοὺς καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος, ἀντιπράττουσα δὲ ἡ ἁμαρτία τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς διὰ πάντων, ὡς εἰπεῖν, τῶν μελῶν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς μεθέλκει πρᾶξιν. Καὶ καλῶς (8) εἶπεν, *ἐν τοῖς μέλεσιν*, ἐπειδὴ πολυτρόπος ἡ ἁμαρτία, διὰ πάντων ἐπιτηδεύεσθαι φύσιν ἔχουσα τῶν μελῶν· τὰ μὲν γὰρ δι' ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ διὰ γλώττης, τὰ δὲ ἐτέρως ἁμαρτάνομεν. Θαυμάσαι

(1) V. πολλὴν π. τ. ἀ. τ. εὐβ. in cat. Cram. ommissa sunt.

(2) Libri, τοῦ λόγου.

(3) V. τούτου a c. Cram. abest.

(4) C. Cram., ἐργάσεται.

(5) Spic., c. Cr. p. 114.

(6) Verba τὸ μὲν et quæ sequuntur in c. Monac. (c. Cr. p. 190) [c. Augustanus (v. Theodoretus) Opp. ed. Hal., III, p. 78] et Cramerii Monacensis unus

idemque videtur esse] falso Theodoro assignantur: Σὺ δὲ τὸ μὲν τ. θ. ἐμοὶ τὸ καλὸν ποιεῖν τῇ ψυχῇ πρόσσων, τὸ δὲ — παρ. τῇ σαρκί. — V. ὁ νόμος locantur statim post v. ὅτι, in fine denique legitur ἥτις ἡμῖν ἐφ' ἐγένετο.

(7) Spic., c. Cram. p. 116.

(8) V. Καὶ καλῶς, κτλ. præbet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 202) sub nomine Th. monachi.

δὲ ἄξιον ἐνταῦθα τοὺς διαπορησαντας (1), πότερον ἂν τρεῖς ἢ τέσσαρας νόμους ὁ Ἀπόστολος βούλεται λέγειν, δῆλως οὕσης καὶ ἀπολύτου τῆς διανοίας (2). Ἄντι γὰρ (3) τοῦ εἰπεῖν τὴν ἀμαρτίαν, νόμον εἶπεν ἀμαρτίας, οὐδὲν ἄλλοιότερον λέγων, κατὰ τὸ δὲ αὐτὸ οὐκ εἶπεν θετικῶς ἰδιώμα· οὕτω (4) καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγει ὅτι διὰ νόμον πίστεως, καὶ μετὰ βραχεία δέ· Ὁ γὰρ νόμος (5) τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς (6).

Ἐπειδὴ γὰρ σκοπὸς ἐστὶ Νόμου παντὸς ὄντος (7), ἐφ' τὸν σκοπὸν τοῦ πράγματος, περὶ οὗπερ ἂν λέγη,

Στίχ. κθ'. — Θεωρήσας (9) τῷ νῦν τὸν διὰ τοῦ σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς γενόμενον (10) πόλεμον καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἀνθρώπον ἀιχμαλωτιζόμενον, καταφυγὴν σωτηρίας (11) ζητεῖ καὶ τὸν βυόμενον περιβλέπεται, ἵνα αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ θανάτου εἰς σῶμα ζωῆς μεταποιηθῇ· εἶτα ὡς εὐρεθέντος τοῦ βυόμενου καὶ ἐτοίμου ὄντος πρὸς τὴν χάριν σωτηρίας (12), τὴν πρόψουσαν εὐχαριστίαν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ αὐτῶν καὶ τὸ βυσθῆναι τοῦ πολεμίου προσεγένετο. Οὐ λέγει δὲ ἀπλῶς, οὐδὲ εὐχεται βυσθῆναι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ κατασχόντος τὸ σῶμα θανάτου διὰ τῆς ἀμαρτίας τοῦ θανάτου· θέλει (13) γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ζωῆς εἶναι σῶμα, οὐ σῶμα θανάτου, οὐδὲ σῶμα ἀμαρτίας (14).

ΚΕΦ. Η΄.

Στίχ. α'. — Τῇ μὲν (15) γὰρ ψυχῇ, φησὶν, αἰρούμαι τὰ δοκοῦντα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ δὲ τῆς θνητότητος ἐπὶ τὴν ἀμαρτίαν καθέλκομαι· ἀλλ' ἀπηλλάγηθα τούτων ἀπάντων καὶ τιμωρίας ἀπάσης κατέστημεν ἐκτός, οἱ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως ἔξω γενομένοι τῆς θνητότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ζῆν· τοῖς γὰρ θνητοῖς καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον βροτὴν δεχομένοις ἀναγκαῖος ὁ Νόμος, ἀπειργων τοῦ χεῖρονος, ἀθανάτοις δὲ καὶ ἀτρέπτοις γεγονόσι περιττός ἐξ ἀνάγκης καθέστηκεν.

Στίχ. β'. — Τῇ τοῦ (16) πνεύματος μετουσίᾳ τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι ὁ Ἀπόστολος φησὶ· Σπείρεται γὰρ, φησὶ, σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν, ὡς ἂν αὐτοῦ τότε κρατοῦντος ἡμᾶς ἐν ἀφθαρτίᾳ τε καὶ ἀτελευτότητι (17). Πνεῦμα οὖν αὐτὸ ζωῆς καλεῖ, ὡς ἂν τῆς ἀθανάτου ζωῆς παρεκτικόν, ἧς τότε τευξόμεθα. Τὸ τοῖνον πνεῦμα, φησὶ, τὸ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας ἡμῶν δεδομένον, οὗ τὴν ἀπό-

absoluta mens videatur. Nam pro peccatum habet legem peccati, idem significans et propriam quamdam adhibens loquendi rationem. Ita enim et supra dixit quoniam per legem fidei (Rom. II, 27); et paulo inferius (VIII, 2) dicit: Lex enim spiritus vitæ, quasi habeat: Spiritus vitæ. Quando suus cuique Legi finis, de unoquoque nomen legis addit, ita ut dicat finem rei, de qua loquitur, rem ipsam et non aliam intendens.

ἐκάστου τὸ τοῦ νόμου προστίθωσιν ὄνομα, ἵνα εἴπῃ αὐτὸ (8) τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

VERS. 24. — Considerans mente bellum per corpus cum anima gestum, et hominem per illud in captivitate redactum, salutare confugium quaerit, et a quo eruatur circumspicit, ut corpus ipsam mortis in corpus vitæ permutetur. Deinde quasi illum a quo erueretur invenisset, et qui gratiam salutis largiretur, meritis gratiarum actionibus Deum celebrat per Jesum Christum, per quem ipse ab inimico liberatus est. Non postulat simpliciter, non optat ut de corpore liberetur, sed de morte corpus mortis per peccatum occupante. Desiderat enim corpus suum vitæ corpus esse, non corpus mortis, nec corpus peccati.

CAPUT VIII.

VERS. 1. — Anima quidem, inquit, ea volo quæ legi Dei conveniunt, at mortalitate ad peccatum trahor. Sed ab his liberati sumus et ab omni poena liberi, quicunque per fidem in Christum jam non amplius mortalitate opprimimur, nec secundum illam vivimus. Nam mortalibus et ad matrem pronis Lex necessaria ut illos a pravitate avertat; immortalibus autem et immotis, quæ necessaria olim fuerat, superflua facta est.

VERS. 2. — Spiritus participatione resurrectionem fieri dicit Apostolus. Nam seminatur corpus animale, ait, surgit corpus spiritale (I Cor. XV, 44), ut, hoc dominante, in incorruptione et immortalitate constituamur. Spiritum vitæ vocat illum, tanquam immortalis vitæ auctorem, quam tunc adipiscemur. Spiritus igitur, inquit, nobis in spem immortalitatis datus, quem nobis fides in Christum

(1) Cf. *Expositiones antiquæ ab Œcumeniis et D Arethæ collectæ*. Veron. 1532, f., p. 305 s., et maxime quæ disserit Methodius in cat. Gram. p. 204 ss.

(2) V. Θαυμάσαι... τ. διανοίας om. c. Mon.

(3) C. Mon., Ἄντι δέ. Mox. C. Gram. om. τὴν.

(4) C. Mon., ἀμαρτίας κατὰ τι οἰκ. ἰδιώμα· οὕτω, et mox, ἔλεγεν ὅτι διὰ, Spic. et c. Gram., λέγει ὁ διὰ.

(5) C. Mon., καὶ πάλιν· ὁ νόμος.

(6) V. ἀντὶ... ζωῆς om. c. Mon.

(7) Spic., c. Gr., ἰδιώμα.

(8) C. M., εἴπῃ περὶ οὗ ἂν λέγη πράγματος τὸν σκοπὸν, αὐτό —.

(9) Hoc fragmentum in cat. Gram. p. 117 legitur, præmissis v. Σευρητιανοῦ καὶ Θεοδώρου· c. Mon. ib. p. 208 ascribit Severiano. Severiani, Gabbalorum ep. et Theodoro æqualis, multa in catenis

(10) C. Bodl., γινόμενον.

(11) C. M.: ζητ. καταφυγὴν σωτ.

(12) V. τῆς σωτ. om. c. M.

(13) C. M., σ. θανάτου τῇ ἀμαρτίᾳ θέλει —.

(14) C. M., γὰρ ζωῆς αὐτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, οὐ θαν., οὐδὲ ἄμ.

(15) Spic., c. Gram. p. 119.

(16) Spic., c. Gram. p. 120.

(17) Vocem ἀτελευτότης ignorant lexica. In Spic. legitur, ἀτρέπότητι, ex correctione, cretulo.

præstitit, liberavit me a morte et a peccato. Manifestum est eum dona nobis a Christo data per ea probare quæ olim peragenda erunt, quando reipsa perficientur; nam tunc liberabimur a morte, non resurgentes modo, sed etiam immortalis vita donati; tunc etiam eruemur a peccato, quippe qui immutabiles Spiritus gratia facti, jam peccati immunes erimus. Præsenti autem hac in vita certum nos morti obnoxios esse, et peccati motibus agitalos. ἀμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα· κατὰ γὰρ τοὶ τὸν παρόντα βίον πρόδηλον ὡς θνητοὶ τὲ ἐσμεν καὶ ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐνόχλησιν κείμεθα.

VERS. 3. — Lex quidem, licet animæ prosit, ait, ad perficiendam virtutem nulla ratione nos adjuvat, cum illi mortalitas repugnet, et nos continuis peccati motibus permoveat. Filius autem Dei, naturam hanc mortalem et peccatis obnoxiam non alia de causa suscipiens, quam ut ejus peccatum tollat, liberavit eam de peccati potestate cui inservire videbatur, sublata ipsius mortalitate, ablato etiam simul peccato, ita ut in futurum finis et mens Legis a nobis perficiantur, a mortalitate solutis, et in immortalitate constitutis. Quod enim Lex in nobis facere non valuit, dum adhuc mortales natura eramus, licet permulta de vitando peccato disseruerit, hoc eversa mortalitate contigimus, nec fieri potest ut adhuc ullo malo motu perturbemur, quando natura prorsus immortales sumus. τὸς ἀφαιρέσει προσεγένετο, οὐδεμίαν ἐνόχλησιν ἀμαρτίας δυναμένους ὑπομένειν, ἐπειδὴν ἅπας τὴν φύσιν ἀθάνατοι γενώμεθα.

Deinde pluribus probat mortales peccato necessario inservire, immortales autem factos ab eo liberari, ita ut ex comparatione appareat quanto Christi dona Legi præsent; hæc enim mortem tollere non potuit, nec nos ab invicto peccati imperio eripere, licet millies officia sua animam docuerit; Christus autem mortem abstulit, et simul cum ea peccati motus quibus agitabamur. Ab illis: *Justificationis ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum Jesum Christum (Rom. v, 1)*, demonstrare coperat inter alia multa magnitudinem eorum, quæ nobis per Christum data sunt, et eorundem præstantiam cum Lege collatorum. Cum autem summarum disquisitionum solutionem aggressus est, illas defendens, uti clarius in prædictis probavimus, et præsertim Legem tanquam peccati causam incusantem, demonstravit illam necessario utilem esse: quod sane ex nuper explicatis manifestius apparet. Rursus Legem cum magnitudine donorum Christi conferens, ad pristinas disquisitiones redit, et probat Christum nobis summorum bonorum auctorem fuisse; qua de causa et hic multis rationibus ostendere conatur mortales peccato inservire, immortales autem ab eo liberari. Quapropter dicit: *Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt, et cætera. Hoc est: Qui natura mortales*

λαυσιν ἢ ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστις παρέσχηκεν ἡμῖν, ἀπῆλλαξέ με τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας. Δηλον δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν μελλόντων ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν τῶν διὰ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν, ὅτε ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὴν ἐκβασιν λήφεται, ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἐλευθερία τότε ἡμῖν προσγενήσεται, οὐκ ἀνισταμένοις μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἀξιούμενοις· τότε δὲ καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀπαλλαττόμεθα, τότε ἄτρεπτοι γεγονότες τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι.

Στίχ. γ'. — Ὁ μὲν οὖν (1) Νόμος, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ, φησιν, ἀλλὰ τῇ κατορθώσει τῆς ἀρετῆς ἀτονῶν ἐφαίνεται, ἀντιπραττούσης αὐτῷ τῆς θνητότητος, καὶ πολλὴν τῆς ἀμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν ἡμῖν ἐνεργαζομένης (2)· ὁ δὲ γε Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ταύτῃ γεγονῶς τῇ φύσει τῇ θνητῇ καὶ ἀμαρτίας ὑποκειμένη, οὐκ ἑτέρου ἐνεκεν, ἀλλ' ἡ ὥστε ἀφελεῖν αὐτῆς τὴν ἀμαρτίαν, ἀνέβλε το ἐνεῖναι δοκοῦν αὐτῇ κύρος τῆς ἀμαρτίας, ἀφελῶν μὲν αὐτῆς τὴν θνητότητα, συνανελῶν δὲ αὐτῇ καὶ τῆς ἀμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν, ὡς λοιπὸν τοῦ Νόμου τὸν σκοπὸν καὶ τὸ βούλημα ἐν ἡμῖν πληροῦσθαι, τοῖς ἀπῆλλαγμένοις μὲν τῆς θνητότητος, ἐν ἀθανασίᾳ δὲ καθεστῶσιν· ὁ γὰρ οὐκ ἴσχυσε ποιεῖν ἐν ἡμῖν ὁ Νόμος, ὅτε ἐτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὦμεν, καίτοιγε πλείστα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀμαρτάνειν διαλεγόμενος, τοῦτο ἡμῖν ἐν τῇ τῆς θνητότητος δυναμένοις ὑπομένειν, ἐπειδὴν ἅπας τὴν φύσιν

Ἀπεντεῦθεν (3) λοιπὸν διὰ πλείονων λέγει, ὅτι τοῖς μὲν θνητοῖς τὸ ἀμαρτάνειν ἐπεται πάντως, ἀθάνατοι δὲ γεγονότες ἀπῆλλάγμεθα τούτου, ὥστε κατὰ παράθεσιν φανῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν πλείστον ὠφέληγοντα τοῦ Νόμου, εἴπερ ἐκεῖνος μὲν ἀφελεῖν τὸν θάνατον οὐκ ἠδύνατο, καὶ ἀνάγκη πᾶσα ἦν κρατεῖν ἐν ἡμῖν τὴν ἀμαρτίαν, κὰν μυριάκις ἐπαιδεύετο ἡ ψυχὴ τὸ δέον· ὁ δὲ γε Χριστὸς τὸν τε θάνατον ἀφείλε καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν τῆς ἀμαρτίας ἐνόχλησιν συνανελε τῷ θανάτῳ. Ἦρξάτο μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ, *Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, σιγήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι τὸ μέγεθος σὺν πολλοῖς ἑτέροις, παραθέσει τῇ πρὸς τὸν Νόμον δέξας αὐτῶν τὴν ὑπεροχὴν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνακυπτόντων ζητημάτων ἐστράπη λύσιν, ἀπολογησάμενος ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἐν τοῖς προκειμένοις δέδεικται ἡμῖν σαφέστερον, καὶ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτίας ποιητικῶν λέγειν τὸν Νόμον, ἔδειξε μὲν αὐτοῦ τὸ χρησιμὸν ἀναγκάκις· καὶ τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἀρτίως ἐρμηνευθεῖσι σαφέστερον δεδηλώκαμεν. Πάλιν δὲ κατὰ παράθεσιν τοῦ Νόμου λέγων τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τῶν πρώτων ζητημάτων ἀνατρέγει λόγον καὶ τὸ δεικνύναι, ὡς μεγίστων ἡμῖν ἀγαθῶν ὁ Χριστὸς ἐγένετο πρόξενος· οὐπερ ἐνεκεν κἀνταῦθα βούλεται διὰ πολλῶν δεικνύναι, ὅτι τῇ μὲν θνητότητι

(1) *Spic.*, c. Cram. p. 121.

(2) *Cat. Cram.*, ἐργαζομένης.

(3) *Spic.*, c. Cram. p. 126. — Ἀπεντεῦθεν, Eu-

thym. Z. in *Matth. Lect. Mosq.*, I, p. 45; Boiss. mss.; Stephan. *Thes.* ed. Lond.

τὸ ἀμαρτάνειν ἔπεται, ἀθάνατοι δὲ γεγονότες ἀπὸ ἀνάγκης τούτου. Διὸ φησιν· *Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσι*, καὶ τὰ ἐξῆς· τοῦτο λέγει· ὅτι οἱ μὲν θνητοὶ τὴν φύσιν ἀναγκαίως πλείστην τοῦ ἀμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένουσι· τί γὰρ ἂν καὶ βουλευάσαιο ἀθάνατοι φύσει θνητῆ; Εἰ δὲ καὶ τίς ἐστιν ἐν ἡμῖν ἀρετὴ, οὐ τῆς σαρκὸς ἐστὶν αὕτη, ἀλλὰ τοῦ φρονήματος τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ ἀνωτέρα γένηται τῶν παρόντων. Οἱ μέντοι τοῦ πνεύματος ἤδη μετεσχηκότες κρεῖττονα τούτων ἔχουσι τὸν λογισμόν, ἀθάνατοι γεγονότες τὴν φύσιν καὶ πάσης τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐνοχλήσεως ἀπὸ ἀπαιτήτων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, εἰρήνην, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρὰ τοῖς τὴν φύσιν θνητοῖς πόλεμον εἶναι ψυχῆς, εἰρήνην ἐνταῦθα λέγων τὸ ἀφαιρεῖσθαι (1) φησὶ· *ἰα'*. — Προειπὼν (2) Πνεῦμα Χριστοῦ, πάλιν φησὶ· *Τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν οὐκ εἶναι ἐν ἡμῖν*, ἐπαναγαγὼν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν Πατέρα, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' (3) ἢ σαφῶς διδάσκων, ὅτι τοῦ Υἱοῦ (4) καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἄλλοτριον τῆς πατρικῆς θεότητός ἐστι· καὶ οἷς μία ἡ ἐνέργεια, τοῦτοις πάντως καὶ ἡ οὐσία τῷ Πατρὶ συναΐδιος. Ἀκολουθῶν μὲντοι ἐνοικησαντος Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἀμαρτίας νεκρωθείσης, ἔπεσαι τοῖς ἀγωνιζομένοις τὰ ἐπαθλά φησιν, ὧν πρῶτον καὶ μέγιστον ἦν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις.

Στίχ. ιβ'. — Δῆλον οὖν (5) ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὴν μακαρίαν ζωὴν παρὰ τῷ ἑαυτῶν Πατρὶ ζήσονται.

Στίχ. ιε'. — Τὸ πάλιν (6) ὡς πρὸς τὸ δουλείας ἀπέδωκεν· ἀναγνωστῆον οὖν οὕτως· *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα*, εἴτα διαστήσαντα ἐπαγαγεῖν *χρη, δουλείας πάλιν εἰς φόβον*. Περὶ γὰρ τῶν ἐν νόμῳ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας, ὅτι, *μία μὲν ἀπὸ θροῦν Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννώσα*, δούλους τοὺς ἐν Νόμῳ παραθέσει τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλῶν, ἐπειδὴ οὗτοι μὲν ὑπὸ προστάγματα ὄντες ἢ παραδαινόντες ἐτιμωροῦντο, ἢ φυλάττοντες ἐπαινοῦντο, ὅπερ οὖν τῶν δούλων ἴδιον εἶναι συμβέβηκεν, ἐκείνοι δὲ χάριτι τοῦ Δεσπότη τοῦ μελλόντων ἀγαθῶν κομίζόμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, οὐδεμίαν ἐτιμωροῦσιν ὑφορῶνται, ὅπερ οὖν ὑπάρχει τοῖς τέκνοις ἐκ τῶν πατέρων ἔθος. (7) Ὅσπερ γὰρ, ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον λέγει· *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δειλίας*, οὐχ ὡς ὄντος δειλίας πνεῦμα (8), ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, ταῦτα ἐμπνεῖν τὸ πνεῦμα φύσιν οὐκ ἔχει, οὕτως ἐνταῦθα· *Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας* (9) *πάλιν εἰς φόβον*, ἀντὶ τοῦ, πνεύματος μετεσχηκατε, οὐχ ἵνα πάλιν ὑπὸ δουλείαν ἦτε καὶ φόβον κατὰ τοὺς ἐν Νόμῳ, ταῦτα γὰρ εἶναι τοῖς παντελεῖ τοῦ πνεύματος δεξαμένοις τὴν χάριν οὐχ οἶόν τε. Ἐλάβετε (10) πνεῦμα Υἱοῦ ἐργαζόμενον (11) Θεοῦ, ὅθεν καλεῖν Πατέρα τὸν Θεὸν προαγομέθα· δῆλον γὰρ ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου

(1) *Spic.*, ἀφαιρεῖσθαι. Fortasse Theodoro ἀφῆρησθαι restituendum.
 (2) *Spic.*, c. Cram. p. 129.
 (3) V. ἀλλ' in c. Cram. non legitur.
 (4) *Libri*: ὅτι ἐκ τοῦ υἱοῦ.
 (5) *Spic.*, c. Cram. p. 150.
 (6) *Spic.*, c. Cram. p. 150.
 (7) Nonnulla eorum quæ sequuntur continet etiam c. Mon. (c. Cranf. p. 259. Θ. Μονάχου.) Ita veru

A necessario sapiissime peccatorum motibus turbantur: quid enim immortale vel desideraret natura mortalis? Quod si enim quæ virtus in nobis, non carnis est illa, sed ad prudentiam animæ spectat, quæ sublimior est præstantibus. Qui autem spiritus jam participes facti sunt, præstantiori ratione utuntur, natura immortales facti, et ab omnibus cupiditatum sensibus liberati. Hoc enim significat pax; quando supra apud mortales natura bellum esse dixit, peccato animæ voluntati reluctantante, pacem hic vocat malorum motuum sedationem.

VERS. 11. — Spiritum Christi prius dixerat. nunc B iterum ait: *Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis*, deducens nos a Christo ad Patrem, non alia de causa quam ut doceat clare. Filii spiritum non alienum esse a patria divinitate; et quibus una operatio, his omnino et natura Patri coæterna. Habitante autem Spiritu sancto in nobis et mortificato peccato, athletic præmia distribuenda dicit, quorum primum et maximum resurrectio a mortuis.

VERS. 14. — Manifestum igitur quod tales beata vita apud Patrem suum vivunt.

VERS. 15. — Vox iterum ad vocem servitutis referenda. Legendum igitur ita: *Non enim accepistis spiritum*; deinde distinctione facta: *servitutis iterum in timore*. De hominibus enim quæ sub lege sunt ait etiam in Epistola ad Galatas (iv, 24): *Unum quidem in monte Sina in servitute generans*; servos vocat qui sub Lege, per comparisonem cum bonis futuri sæculi, quia præceptis subjecti, aut puniuntur si ea violant, aut laudantur si ea observant: quod sane servis evenire solet. Illi autem gratia Dei futura bona adepti, jam nullam mutationem suspicantur, quod natis patres tribuere solent. Nam uti in Epistola ad Timotheum: *Non enim accepistis spiritum timoris* (II Tim. i, 17), non quasi existat spiritus timoris, sed quasi dicat, talia: Sentire spiritus naturæ non inest; ita hic: *non enim accepistis spiritum servitutis*, quasi dicat, spiritum accepistis, non ut iterum in servitutem et timorem eati veluti qui sub Lege: hæc enim inesse iis qui perfectam spiritus gratiam acceperunt, fieri nequit. Accepistis spiritum in filios adoptantis Dei, unde Deum patrem vocare jubemur. Manifestum enim eos qui baptismo donati sunt Deum patrem vocare juxta illud Domini effectum:

habent: Ἡ τάχα τό· οὐκ ἐλάβετε πν. δουλείας, οὐχ ὡς ὄντος πνεύματος δουλείας εἶπεν ἀλλ' —
 (8) C. Cram. ἐλάβ. πνεῦμα δουλείας.
 (9) *Spic.*, δειλίας. V. οὕτως ἐντ. — ἀντὶ τοῦ non leguntur in c. Mon., sed post v. πνεύματος additur ὕμεις.
 (10) C. Mon., ἐλάβετε δέ.
 (11) Huc usque c. Mon.

Pater noster qui es in caelis (Matth. vi, 9). Haud iniept illud : *Abba, Pater*, cum parvulorum sit patres *Abba* vocare. Parvuli autem erant adhuc juxta hanc vitam qui per baptismum in filios adoptati sunt, filios autem vere et perfecte se in venturo ævo futuros existimant. Vocem *Abba Pater* adhibuit, tum ad memorandam perfectionem quæ expectatur, tum ad præsentem nostrum statum significandum, in quo velut parvuli partem tantum imperfectam bonorum consequimur, cætera autem speramus juxta promissiones quæ nunc factæ sunt, nobis largienda esse.

VERS. 16, 17. — *Ipse Spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro, quod spiritualiter vivimus, ideoque filii Dei sumus. Quod si igitur cum Christo compatimur, hoc est, si easdem passiones admittimus, quas Christus, veritatis præco, libenter adiit; si persequentes sustinemus, et alia hujus generis pro pietate patimur, conglorificabimur cum eo filii Dei et cohæredes Christi facti. Quæ autem hæc hæreditas prius dictum est, quando illud (Rom. iv, 14) explicavit: Si enim qui ex Lege, hæredes sunt, exinanita est fides.*

VERS. 18. — *Illud existimo pro congruo argumento persuasum habeo hoc verum esse. Ita illud: Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis (Rom. iii, 28).*

VERS. 19. — *Vox Καραδοκῆν idem sonat ac sperare, ἀποκαραδοκῆν autem idem ac firmiter sperare. Quod igitur ita interpretandum: Unum corpus effecit Deus omnem creaturam. Unde etiam mundus vocantur cuncta tum visibilia, cum invisibilia, ut in Epistola ad Corinthios dicit: quia spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus (I Cor. iv, 9). Quando igitur aliqua ratione inter se discrepent, aliaque visibilia sint, et alia invisibilia, omnia ut uno complectatur, effecit hominem, visibile simul et cum sensibili creatura cognatum corpus habentem (nam terra constat et aere et aqua et igne), atque animam invisibilem invisibilibusque similem. Creavit illum tanquam pignus quoddam amicitiae in omnes: nam utilia illi sensibilia, ut ex experientia discimus, et illis præsent spirituales naturæ ut ea nobis utilia efficiant; hoc testatur Apostolus de adversa potestate, dicens: Secundum principem potestatis aeris hujus spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiae (Ephes. ii, 2), ita ut omnibus appareat, ante lapsum diabolus inter illos annumeratum fuisse qui aeris motibus præsent. Solent etiam sane nos juvare disciplinam pietatis docendo, uti Apostolus dicit: Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi pro-*

παράδοσιν τὴν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐκάλουν πατέρα τὸν Θεὸν οἱ τοῦ βαπτίσματος ἡξωμένοι. Καλῶς δὲ τὸ, Ἄββᾶ ὁ Πατήρ, ἐπειδὴ τῶν (1) νηπίων ἰδιὸν ἐστὶ τὸ ἄββᾶ καλεῖν τοὺς πατέρας· νηπιοὶ δὲ ἐτι (2) κατὰ τὸν παρόντα βίον ἦσαν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἡξωμένοι τῆς υἰότητος, τὴν τελείαν καὶ ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶντες αἰῶνος· τὸ οὖν Ἄββᾶ ὁ Πατήρ θέθεικε τὸ μὲν εἰς μῆνυσιν τῆς προσδοκωμένης τελειότητος, τὸ δὲ σύμβολον τῆς παρουσίας καταστάσεως, ἐν ἣ νηπίων δίκην οὐχ ὀλοτελῆ (3) τῆς μεταστάσεως τῶν ἀγαθῶν κοιμισάμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, περιέμενον τὸ ποτὲ αὐτοῖς προσέσεσθαι κάκεινα ταῖς νῦν ἐπαγγελίαις ἀκολούθως.

Στίχ. ις', ιζ'. — Αὐτὸ τὸ (4) Πνεῦμα τὸ ἄγιον συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι πνευματικῶς διάγομεν· διδ καὶ ἐσμέν τέκνα Θεοῦ (5). Ἐὰν οὖν συμπάσχωμεν τῷ Χριστῷ, τουτέστιν ἐὰν τὰ αὐτὰ πάσχειν ἀιρησώμεθα, ἅπερ ὁ Χριστὸς τὴν ἀλήθειαν πρεσβεύων ἐπαθεν ἐκῶν, ἐὰν διωκόμενοι καρτερῶμεν καὶ ὅσα ὅμοια πάσχωμεν ὑπὲρ εὐσεβείας, συνδοξασθῶμεθα αὐτῷ ἐν τῷ γενέσθαι τέκνα Θεοῦ καὶ συκληρονόμοι Χριστοῦ· τίς δὲ ἡ κληρονομία, προερίηται ὀπίσω, ἐνθα ὁ λόγος ἦν περὶ τοῦ, *Εἰ γὰρ οἱ ἐκ Νόμου κληρονόμοι, κενήνεται ἡ πίστις.*

Στίχ. ιη'. — Τὸ, *λογίζομαι* (6), ἀντὶ τοῦ λογισμῷ τῷ προσήκοντι πέπεισμαι τοῦτο οὕτως ἔχειν, ὡς τὸ, *λογίζομεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων Νόμου.*

Στίχ. ιθ'. — *Καραδοκῆν* (7) λέγεται τὸ ἐλπίζειν, ἀποκαραδοκῆν δὲ (8) τὸ ἀπελπίζειν· ὁ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐν σώμα τὴν σύμπασαν κτίσιν ἐποίησεν ὁ Θεός, ὅθεν καὶ κόσμος λέγεται πάντα, εἴτε ὄρατᾶ, εἴτε ἀόρατᾶ, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ φησιν· *Ὅτι θεάτρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις*· ἐπειδὴ τοίνυν διαφορά τίς ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, τὸ τὰ μὲν εἶναι ὄρατᾶ, τὰ δὲ ἀόρατᾶ, βουλόμενος εἰς ἐν τὰ πάντα συνήφθα, πεποίηκε τὸν ἐνθρωπον, ἐξ ὄρατου μὲν συγγεμενον τοῦ σώματος καὶ συγγενούς τῇ φαινομένῃ κτίσει (ἐκ γῆς γὰρ σύγκειται καὶ ἄερος καὶ ὕδατος καὶ πυρὸς), ἀόρατου δὲ τῆς ψυχῆς καὶ οἰκείας τοῖς ἀόρατοις (9)· καὶ δὴ πεποίηκεν αὐτὸν ὥσπερ τι φιλίας ἐνέχυρον τοῖς πᾶσι· χρήσιμα μὲν γὰρ αὐτῷ τὰ φαινόμενα, ὡς αὐτῇ τῇ πείρᾳ μανθάνομεν, ἐφεστᾶσι δὲ αὐτοῖς αἱ νοηταὶ φύσεις, πρὸς τὸ ἡμῖν ὠφέλιμον αὐτὰ κινεῖσαι· καὶ τούτου μάρτυς ὁ Ἀπόστολος περὶ τῆς ἐναντίας λέγων δυνάμει· *Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἰοῖς τῆς ἀπειθείας*, ὡς εἶναι ὀλιγον ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως εἰς τοὺς ἐφεστῶτας τῇ τοῦ ἀέρος κινήσει ὁ διάβολος συνετέλει· καὶ μὴν καὶ τοῖς πρὸς διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας εἰς ἡμετέραν ὠφέλειαν ὑπηρετεῖσθαι σὺνήθες αὐτοῖς, ὡς ὁ Ἀπόστολός (10) φησιν·

(1) *Sequentia v. habet etiam c. Monac. (c. Cram. p. 240) sub nomine Theodoretii [v. etiam Theodoretii Opp. ed. Hal., III, p. 85]: Ἡ καὶ ἐπειδὴ τῶν —*

(2) *V. ἐτι om. c. Mon.*

(3) *Cat. Cram. ὀλοτελῶς. ib. ὀλοτελῆ τῶν ἀγαθῶν ἐτὴν μεταστάσιν ἐκομίσαντο. Iluc usque c. Mon.*

(4) *Spic., c. Cram. p. 152.*

(5) *Spic., τέκνα πνεῦμα Θεοῦ.*

(6) *Spic., c. Cram. p. 133. ib. v. τῷ om. Spic.*

(7) *Spic., c. Cram. p. 135.*

(8) *V. δὲ om. c. Cram.*

(9) *V. καὶ οἰκείας τ. ἀόρατοις om. in Spic.*

(10) *C. Cram., σύν. αὐτοῦ ὡς καὶ ἀπ.*

Ὁδὴ πάντες εἰς λειτουργικά πνεύματα, εἰς δια- A
 κριτῶν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κλη-
 ροπομεῖν σωτηρίαν; Ἐντεῦθεν τοίνυν αἱ (1) κόρτοι
 φύσεις εἰς οικεῖα τίθενται τὰ καθ' ἡμᾶς εὐφραίνο-
 μεναι, εἰ δὴ ποτε (2) πρὸς τὸ κρείττον ῥέπειν ἡμᾶς
 συμβαίνει· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Κύριος διδάσκει λέγων,
 ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶ μετανοοῦντι καὶ ἀγγέλους χαί-
 ρειν ἐν οὐρανοῖς· δῆλον δὲ ὅτι καὶ λύπην αὐταῖς
 προσεθεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τὸ χεῖρον διακείμενα·
 οὐδὲ γὰρ ἂν εὐφραίνοντο (3) ἡμῶν ἀφισταμένων τῆς
 τῶν ἀτόπων πράξεως, εἰ μὴ καὶ λύπην αὐταῖς ἐκίνει
 τὸ μένειν ἡμᾶς ἐπ' ἐκείνων. Οὕτω γὰρ γνώμης ἔχου-
 σαι περὶ ἡμᾶς, ὡς ἅτε δὴ οικεῖον ζῶον καὶ συγγενὲς
 αὐταῖς, ἦνίκα γεγωνὸς ὁ Ἄδᾶμ ἐδέξατο τοῦ Θεοῦ τὸ
 ἐπιτάγμα, ὁμοῦ κακίῳ ἀκούσας, ὡς παραβάς ἀπο-
 θανείται, ἐσκόπου ἦντινα ἄρα τὰ κατ' αὐτὸν τὴν B
 ἐκδασιν λήψεται· καὶ ἐπειδὴ παραβάς θνητὸς ἐγένετο
 διὰ τῆς ἀποφάσεως, ἔχωρῆσέ τε, ὡς εἰκός, ἡ ψυχὴ
 τοῦ σώματος καὶ ὁ μηχανηθεὶς διὰ τοῦ ἀνθρώπου
 σύνδεσμος τῆς κτίσεως διελύετο, τούτῳ τῷ τρόπῳ
 ἐσχυρώπαζον αἱ νοηταὶ φύσεις ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις,
 περὶ ἡμᾶς τε οὐκ εἶχον οικεῖως, ὡς ἂν τοιούτων γε-
 γνότων αἰτίους κακῶν· ὡς δὲ καὶ (4) τοῦ χρόνου
 προϊόντος οἱ καθ' ἑξῆς ἀνθρώποι μειζύνουσ ἐπὶ τὸ χεῖρον
 προβαίνοντες ἐπέσφιγγον ἑαυτοῖς τὸ θανάτου τῆν
 ἀπόφασιν, πάντα μὲν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπεγίνωσκον,
 μείζον δὲ καθ' ἡμῶν ἀνεδέχοντο τὸ μῖσος· ὅθεν οὐδὲ
 πράττειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐβούλοντό τι λοιπὸν, τοῦτο μὲν
 ὡς ἄλλοτριους ἑαυτῶν ἀποστεφόμενοι, τοῦτο δὲ
 ὡς ἔχθρους τοῦ Θεοῦ μυσσάτοιοι (5). Τί οὖν ἐπὶ
 τούτοις ἐγένετο; ἔφησιν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ὡς ποιήσει C
 τὴν καθ' ἡμᾶς διόρθωσιν, ἀναστήσας τε ἡμᾶς καὶ
 ἀθανάτους ἐργασάμενος, ὡς μηκέτι δεδοικέναι μηδὲ
 μίαν πάλιν μεταβολὴν καὶ διάλυσιν τοῦ κοινῶ συν-
 δέσμου τῆς κτίσεως. Ταύτην δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν
 ἡθόμουν, μαθόντες ὡς ἡ θεῖα χάρις τῶν ἡμῶν
 ἐπιτασμένων ποιήσεται τὴν διόρθωσιν, καὶ φιλοτιμί-
 ᾱ πάντα ἡμῶν ἀποδώσει, ὧν ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ μοχθη-
 ρίαν ἀπεστερήσαμεν τρόπου, καὶ μενεῖ μὲν ὁ καθόλου
 σύνδεσμος διάλυσιν οὐδέμιαν ἐπιδεχόμενος τοῦ λοι-
 ποῦ, μενεῖ δὲ ἄρρηκτος καὶ τῇ κτίσει πρὸς αὐτὴν ἡ
 φιλία· ἐντεῦθεν καὶ πράττειν ἅπαντα ὑπὲρ ἡμῶν
 οὐκ ὄκνουσ, καίτοιγε ἐν τοῖς χείροσιν ἐξεταζομένων,
 τῆ τῶν μελλόντων ἐλπίδι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελ-
 ῖαν βρατούμενοι (6). Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι ἡ κτίσις D
 τότε ἐφ' ἡμῶν πολλὰκις τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπελπίσασα,
 ταύτην ἀπεκδέχεται τῶν ἀπάντων διόρθωσιν, τὴν
 προσδοκίαν τῶν μελλόντων, ὅτι ἀναστησόμεθα πάντες
 εἰς τὸ εἶναι ἀθάνατοι· τὴν γὰρ ἀποκάλυψιν τῶν
 υἱῶν τοῦ Θεοῦ λέγει τὴν ἀνάστασιν, καθόλου τὴν (7)
 υἱῶν τοῦ Θεοῦ λέγει τὸ εἶναι νομίζει Θεοῦ τὸ ἀθανάτους εἶναι· ὅθεν (8) καὶ ὁ Δα-

(1) V. αἱ om. c. Gram.

(2) V. ποτε om. c. Gram.

(3) Spic., εὐφραίνοντο.

(4) V. καὶ om. c. Gram.

(5) V. τοῦτο δὲ ὡς. ε. τ. θ. μυσσάτ. in Spic. non legitur.

(6) Sequentiā v. habet etiam sub nomine θ. Μονάχου c. Mon. (c. Gram. p. 248), sed ea quæ præcedunt more suo contraxit: "Ἄλλος δὲ κτίσιν μὲν λέγειν τὸν Παῦλον νῦν ἀπεφάνητο τὰς ἐφεσθηκίας

ταῖς ἀψύχοις ὕλαις τὰς ταγεῖσας παρὰ Θεοῦ τὴν κτίσιν διέπειν, ἀποκαρδοκίαν δὲ τὴν ἀνελεπίσταν ἡ κτίσις γὰρ, φησὶ, ἐπιμενόντων ἡμῶν τῇ κακίᾳ καὶ ἐπισηγγόντων ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν, τὸγε. . .

(7) V. τὴν om. Spic.

(8) C. Mon. τὴν ἀνάστασιν λέγει, υἱοθεσίαν τὴν ἀθανασίαν καλῶν· ὅθεν — V. καὶ υἱοὶ — ἀποθ. om. c. Mon. ib. V. ἂν om. c. Mon.

ὅτι λέγει· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες, ἡμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθηήσατε, ὡς ἂν οὐκ ἔχοντες λόγον τοῦ (1) ἀποθηήσκειν τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ χρηματίζοντας.

VERS. 20. — Utique, inquit, cum prius nihil amplius pro nobis facere vellent angeli, omnia nunc facere non dubitant propter illam prædicationem, et licet circa vana moremur, illud juxta Dei prædicationem persuasum ipsi habent, omnia jam corruptionis et perturbationum et mutationis immunita fore, quando ipsi resurrectione digni habiti, immortales Dei virtute firmus.

VERS. 21. — Liberabuntur, inquit, tunc et ipsi angeli a servitute qua corruptibilibus rebus inserviunt, quando immortales firmus, nec jam ulli erunt mutationi obnoxii, cum nulla deinceps necessitate corruptibilium rerum motibus inservient.

VERS. 22. — Recte congemiscit et simul parturit, dicit, non autem gemiscit et parturit quando hic *omnis creatura* nominetur, dum *superius creatura tantum* vocetur. Vult autem indicare omnem creaturam eadem una sentire, ut communis hic *omnis creaturæ* sensus eos doceat calamitatum tolerantia communionem cum omnibus tueri. Qua autem ratione dicitur illud sufferre *omnis creatura*? Invisibiles creaturæ sane gemunt, utpote ratione et rerum intellectu præditæ, visibiles vero operi communicando.

VERS. 24. — Nondum, inquit, resurrectionem contigimus, sed promissione accepta, spe resurgimus. Salutem vocat perfectam a malis liberationem quam in futuro ævo adipiscemur; hæc igitur consequendi, ait, firma spes præsentī huic vitæ competit.

Quod si, inquit, bonis quæ expectamus jam fruere-mur, oculis nostris omnino cernerentur; non est autem cur ea unquam speremus, quæ apparent; quando autem ea speramus velut non apparentia, oportet ut omnium eventum expectantes cuncta sustineamus quæcunque pro illis sufferenda sunt.

VERS. 26. — Hoc juxta morem divinæ Scripturæ figurate dictum est, aliud significare rem leviter consideranti videtur, aliud autem significat. Significat quidem quod nos ea nec expectare naturæ viribus possumus; sed spiritus gratia, cujus primitias hic accepimus, absque ullo dubio ea nobis præstabit. Istud autem innuit: quæ expectamus, hæc etiam Deum rogamus; quæ autem contingere non speramus, hæc postulare non auderemus. Illud *quid oremus, sicut oportet, nescimus*, idem sonat ac ea expectare non possumus, quando, uti dixi, ne rogaes quidem, quæ nulla ratione expectare

Α Στίχ. κ'. — Ἀμέλει (2), φησιν, οὐδὲν ἔτι ποιεῖν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ ἄγγελοι ἀνεχόμενοι, διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην εἴλαντο πάντα ποιεῖν, καίτοιγε περὶ τὰ μάταια ἡμῶν ἀσχολουμένων, τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὸ πάντα ἀπαλλαγῆναι φθορᾶς καὶ μεταβολῶν καὶ τροπῆς, ἐπειδὴν καὶ ἡμεῖς ἀξιοθέντες τῆς ἀναστάσεως, ἀθάνατοι τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει γενώμεθα (3).

Στίχ. κα'. — Ἀπαλλάττονται (4) γὰρ, φησὶ, τότε καὶ αὐτοὶ τοῦ ὑπηρετεῖσθαι φθοριμαίους πράγμασιν, ἐπειδὴν ἡμεῖς ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τὰ πάντ' ἀπαλλαγῆ τοῦ τρέπεσθαι, ἐπεὶ μὴδὲ ἔστι τοῦ λοιποῦ τὸ συναναγκάζον αὐτοὺς πρὸς τὴν τούτων ὑπηρετεῖσθαι κίνησιν.

Β Στίχ. κβ'. — Καλῶς (5) οὐκ εἶπεν, στενάζει καὶ ὠδίνει, ἀλλὰ *συστενάζει καὶ συνὠδίνει*, ἐπειδὴ καὶ τὸ πᾶσα ἢ κτίσις ἐνταῦθα προσέθηκεν, ἂν ἢ κτίσις εἰρηκῶς μόνον· βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι συμφῶνως ἐπιδείκνυται τοῦτο πᾶσα ἢ κτίσις, ἵνα καὶ τὸ παρὰ πάσης τὸ αὐτὸ γίνεσθαι ὁμοίως παιδείῃ τούτους τὴν πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν αἰρεῖσθαι τῇ τῶν λυπηρῶν καρτερίᾳ. Πῶς δὲ πᾶσαν ἔφη τοῦτο ὑπομένειν τὴν κτίσιν; Τὰς μὲν ἀοράτους, ὡς εἰκόσ, ἅτε δὴ λογικὰς καὶ τῶν γινόμενων ἐχούσας τὴν αἴσθησιν, τὰς δὲ ὁρατὰς τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος.

Στίχ. κδ'. — Οὐδέπω γὰρ, (6) φησὶ, τῆς ἀναστάσεως τετυχήκαμεν, ἀλλὰ δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν ταῖς ἐλπίσι ψυχαγωγούμεθα.

Σωτηρίαν (7) καλεῖ τὴν παντελῆ τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆν, ἣτις αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσγίνεσθαι ἔμελλε· ταῦτα τοίνυν φησὶ βεβαίως ἐλπίζεον ὅτι προσέσται ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου.

Κ Εἰ μὲν (8) γὰρ ἀπελευόμεν ἤδη τῶν προσδοκώμενων, φησὶν, ὑπ' ὅσιν ἔκειτο πάντως τὴν ἡμετέραν, περὶ δὲ τῶν φαινομένων ἐλπίζεον οὐδαμῶς ἐδεόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ἐλπίζομεν περὶ αὐτῶν ὡς οὐ φαινομένων, εἰκότως ἀνάγκη ἄπασαν τὴν ἐκβασιν αὐτῶν περιμένοντας, ὑπομένειν ἅπαν ὃ τι ἂν καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἐκείνων δεοί.

Στίχ. κε'. Σχηματισμός (9) ἔστι κατὰ τὸ σὺνηθες τῇ θεῷ Γραφῇ τὸ εἰρημένον, ὡς ἕτερον (10) φαίνεσθαι τῷ προχείρῳ μᾶλλον, ἢ ὃ βούλεται λέγειν· λέγει μὲν γὰρ ὅτι ἡμεῖς οὐδὲ προσδοκᾶν ἐκεῖνα κατὰ γε τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν δυνάμεθα, ἀλλ' ἢ τοῦ πνεύματος χάρις, ἣς τὴν ἀπαρχὴν ἐνταῦθα εἰλήφαμεν, ἀναμφιβόλως ἡμῖν ἐγγυᾶται τὴν μετουσίαν ἐκείνων. Ἐσχημάτις δὲ οὕτως· Ἄ προσδοκῶμεν, ταῦτα καὶ αἰτοῦμεν παρὰ Θεοῦ, ἃ δὲ μὴ δυνατόν ἐλπίζειν λαβεῖν, ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσασί ποτε ἀσασχοίμεθα· τὸ οὖν μὴ δύνασθαι προσδοκᾶν ἐκεῖνα τὸ μὴ εἰδέναι καθ' ὃ δεῖ προσεῦξασθαι περὶ αὐτῶν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ, ὡς ἔφη,ν,

(1) Sic c. Mon.: duo alii n.: λόγου τό.

(2) Spic., c. Cram. p. 139.

(3) C. Cram., γινόμεθα.

(4) Spic., c. Cram. p. 140.

(5) Spic., c. Cram. p. 141.

(6) Spic.; in c. Cram. p. 142 hoc fragm. Diodoro

tribuitur.

(7) Spic., c. Cram. p. 142.

(8) Spic., c. Cram. p. 143.

(9) Spic., c. Cram. p. 144.

(10) Libri, ἐτέρου.

ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσιέν τε ἄ μηδὲν λόγῳ δύναται A προσδοκᾶν τὸ δὲ τῆ τοῦ πνεύματος δυνάμει πάντως αὐτοῖς αὐτὰ περιέσεσθαι ἐλπίζειν τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνειν ἔφη· ἐπειδὴ γὰρ εὐχῆ (1) πολλαῖς λαμβάνομεν ἐκεῖνα ἄ μηδαμῶς ἑαυτοῖς περιποιῆσαι δυνάμεθα, ἐνετίθη δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ πιστεύειν περὶ τῶν (2) μελλόντων ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τοῦ πνεύματος δόσις, Αὐτὸ, φησί, τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἡμῖν ἐκείνων αἴτιον, ὃ ὡσπερ ἐν ἀβραῶνός τάζει κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμῖν δοθὲν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τελείου πιστεύειν ποιεῖ· ὅθεν ἵνα μὴ νομίσης περὶ εὐχῆς λέγειν αὐτὸν ἀληθῶς, ἐπήγαγε, στεναγμοῖς ἀλαλήτους, ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀπορρήτῳ τρόπῳ ἐκεῖνα ἐφέλλεται· τὸ γὰρ ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ἐπαγγελίαις κατὰ γε τὸν παρόντα βίον δεδομένον ἡμῖν παρέχεται πάντως ἡμῖν ἐκεῖνα. Καὶ τὸ στεναγμοῖς δὲ ἀκολουθῶς τῷ σχηματισμῷ ὡς ἐπὶ εὐχῆς ἔφη, ἐπειδὴ πως μετὰ στεναγμῶν εὐχόμενοι ἀκούεσθαι νομίζονται μᾶλλον, ὡς ἂν συντονώτερον ποιούμενοι τὰς δεήσεις. Οὕτω καὶ ἀνωτέρω περὶ τῆς κτίσεως ἔφη τὸ στεναγμοῖς καὶ περὶ ἡμῶν ὅτι στεναγμοῖς, στεναγμὸν ἀπανταχοῦ τὴν προσδοκίαν μετὰ στεναγμῶν ἐντυγχάνειν, ὡς ἂν παρέχον ἡμῖν ἐκδοσιν (3).

Στίχ. κζ'. — Ἐνταῦθα (4) βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἡμῖν παρασχεθήσεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος γνώμῃ Θεοῦ, ὃς ἐπειδὴ ἠβουλήθη τὴν ἀπαρχὴν ἡμᾶς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ παρόντος κομίσασθαι βίου, ἀναγκαίως παρέξει καὶ ἐκεῖνα, ὧν ἐπ' ἐλπίδι ταύτην ἐκομισάμεθα. Ἐπεὶ δὲ ἐσχημάτισεν ὡς ἐπὶ εὐχῆς τὸ διὰ τῆς ἐνταῦθα ἀπαρχῆς τοῦ πνεύματος ἀναγκαίως ἡμᾶς προσδοκᾶν καὶ τὰ μέλλοντα, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς εἰδὼς τὸ βούλημα τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰς αἰτήσεις ποιεῖται, ἐπινεύει τῇ προσευχῇ. Καλῶς δὲ καὶ τὸ ὑπὲρ ἀγίων, ἵνα εἴπῃ τῶν πρὸς τοῦτο ἀφωρισμένων καὶ μετεσχηκότων ἡδὴ τοῦ πνεύματος. Ἐντυγχάνειν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ χάρισμα λέγει τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δεδομένον βίου, ὃ (3) καὶ ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καλεῖ, ἀλλὰ τῆς τότε ἡμῖν εἰς παντελεῖα μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν προσδοκωμένης δοθῆσεσθαι χάριτος· ὅτι μέντοι σύνθετος τῇ θεῖζ Γραφῇ σχηματίζειν τάδε ἀπὸ τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ συνεχῶς τὰ τοιαῦτα λέγειν εἰωθότι, γινώσκοντες ἔχοντες D ὑπὸ τοὺς πόδας, καὶ ὅσα κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος φησίν, οὐδὲ γὰρ τοῦ παρόντος ἅπαντα λέγειν ἔστι καιροῦ· ἐν δὲ (5) τῷ κγ' πρὸς τε τὰς πύλας φωνῆν σχηματίζει (6), ὡς ἂν ἀνοιχθῆναι ὀφειλούσας, καὶ παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν· τοῦτ' ἄρα οὐδὲν μὲν, ὡς εἴρηται, νοεῖσθαι δύναται, ἕτερα δὲ τινὰ ἐστὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐμφαινόμενα· ἐγὼ μέντοι θέθεικα καὶ τοῦτο, ὥστε μηδένα καινόν τι νομίζειν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὸ κατὰ σχηματισμὸν εἰρησθαι τῷ Ἀποστόλῳ τὰ προκειμένα.

(1) Loco εὐχῆ præbet *Spic.*, ἀρχῆ, c. *Cram.*, ἀρχῆ. An forte legendum, εἰχῆ? V. τῶν non habet c. Ἦρ.

(2) Duæ notulæ quæ jam sequuntur in cat. *Cram.*, Œcumenii sunt. V. cat. supra l. p. 314, et cat.

nequis: nos autem spiritus virtute hæc consecuturos omnino sperare indicat illud *spiritus postulat*; nam sæpe poter ea prosequimur quæ nullo modo contingere possumus; itaque in hac præsentī vita donum spiritus nobis datum est ut de futuris confidamus. *Ipsæ spiritus*, inquit, *postulat pro nobis*, quasi dicat: hic nobis illorum bonorum auctor, qui tanquam pignus nobis hac in vita datur, facit ut de eorundem perfectione confidamus. Unde ne credas illum seipsa de prece loqui, adjicit: *gemitibus inenarrabilibus*, quasi dicat, illa ineffabili modo concedi. Ille enim nobis hac in vita propter futuras promissiones datus præstat nobis ea omnino. Vocem *gemitibus* figuratum dicendi genus retinens, pro *precibus* adhibet, quia cum gemitibus orantes B potius exaudiri videmur, quasi aptius flagitaremus. Ita enim supra de creatura dictum est *ingemiscit* et de nobis *gemimus*, gemitum ubique vocans illorum bonorum expectationem; hic similiter spiritum dicit cum gemitibus postulare, quia nobis ea præstat, et expectat quibus perficiantur

ἐκείνων καλέσας, ὡσπερ οὖν κἀνταῦθα ἔφη τὸ πνεῦμα ἐκεῖνα καὶ προσδοκᾶν, ἄ τῶν παρασκευαζόντων τῆν

VERS. 27. — Hic innuit, illa nobis a spiritu de Dei sententia præberi, qui, cum decreverit nos præsentī in hac vita spiritus primitias habere, illa etiam necessario præstabit, quorum ob spem primitias accepimus. Quando finxit nobis per orationes futura petenda esse quæ hic per primitias spiritus designantur, addit Deum, quia desideria spiritus scit et secundum ipsius sententiam postulationes quæ sunt, orationem necessario exaudire. Aptissime autem illud *pro sanctis*, quasi dicat, pro illis qui ad hoc electi sunt et spiritus jam participes effecti. Spiritus vero postulare gratiam dicitur nobis ad hanc vitam concessam, quæ etiam primitiæ spiritus ejus vocatur, non hypostaseos ejus, sed gratiæ quam exspectamus quaque perfectam bonorum hæreditatem consequemur. Quod sane divina Scriptura figuratum dicendi genus usurpare soleat, perspicuum ex beati Davidis scriptis, qui continuo talia profert; ita illud *caligo sub pedibus ejus* D (*Psal.* xvii, 10), et cætera quæ eodem loco habentur; nam hic non tempus omnia referendi. Ita etiam psalmo vicesimo tertio (vers. 7) portas alloquitur figurate ut aperiantur, illæque dant responsum. Quæ profecto, uti dictum est, ad verbum intelligi non possunt, aliud autem per ipsa innuitur. Ego vero ista protuli, ne quis putaret me nova excogitare, dum versus hos ab Apostolo per figuram dictos contendo.

Cram. infra p. 260.

(3) *Spic.*, c. *Cram.* p. 146.

(4) V. ὃ deest in c. *Cram.*

(5) V. δὲ om. *Spic.*

(6) Libri, σχηματίζειν.

VERS. 28. — Non est quid mireris, ait, si tanta a se tunc consecuturos expectant, qui nunc malis gravissimis agitantur; sciunt enim quod mos Deo diligentes se per omnia fovere, copiam eis bonorum abundantissimam largiens, ita ut vel per ea quæ calamitosa videntur, majora sibi præmia promereantur æterna. Hoc autem vere scimus, nam rem asserit omnibus perspectam et indubitatam, quod Deus diligentibus se bona largitur; cum vel malos sustineat, et super eos solem oriri et pluviam pluere facit (*Matth. v, 45*). [Deinde argumento quod dixi confirmans ait : *iis qui secundum propositum vocati sunt sancti*. Jam dudum enim cognoscebat Deus horum de semetipsis propositum, quale futurum erat, unde eos etiam vocavit ut mente dignam mercedem perciperent.

VERS. 37. — Cum probaverit pondus illatorum malorum non esse reformidandum, adjicit : *Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos*. Præstat enim ipse ut ea etiam leventur quæ gravia videntur mala, et ope sua facit ut vel difficilissima facillime perferamus.

VERS. 38. — Recte habet illud *certus sum*, quasi non propria virtute, sed Christi auxilio omnia proficiat. Illa *neque mors, neque vita pro neque odiosa, neque gratissima*; et illa *neque angeli, neque principatus, neque virtutes absque dubio invisibiles naturas designant*. Quibus exemplis declarare volebat se pietatem pluris omnibus cæteris facere. Ast illud *neque altitudo, neque profundum*, hoc est neque celeberrima, neque maxime ingloria, majori admiratione dignum. Nam cum omnes omnia spe futurorum perficiant, ut pœnas effugiant tunc impiis a Deo inferendas aut bonis fruantur quæ Deus diligentibus se præparat, dicit ipse neque propter illa se a pietate deflexurum : declarans sane se non mercedis gratia pietatem colere, sed charitate in Christum hominibus tot bonorum auctorem factum, se omnia libenter facere et pati. Ea est enim charitatis natura, ut amator nunquam sua cogitet, sed omnia agere et sufferre velit, quibus amatum juvare speraverit. Omnia quidem magna quæ proferuntur et charitati beati Pauli in Christum accommodata, præ omnibus autem illud *neque creatura alia* quod cæteris adjicit. Cum enim primum cuncta memoravisset qualieunque modo sint et cernantur, imo et addidisset invisibiles potestates et quæ futura esse speramus, postremum etiam illud adjicit *neque creatura alia*, confirmans euncta hæc cum charitate in Christum conferri non posse, imo etiam si alia supervenerit cum istis creatura,

Στιχ. κη'. — Οὐ δεῖ θαυμάζειν (1), φησὶν, εἰ τοιαῦτα μὲν τότε προσδοκῶμεν ἡμῖν ἀγαθὰ περιέσεσθαι, ἐν ἀνηκέστοις δὲ ἄγαν κακοῖς κατὰ τὸ παρὸν εὐρισκόμεθα, πάνυ γε εἰδὼτας ὡς διὰ πάντων εὐεργετῆιν ἔθος τῷ Θεῷ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ἀφθονον αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν παρεχόμενος, ὥστε καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν μείζονας αὐτοῖς τοὺς αἰωνίους προξενεῖσθαι μισθούς. Καλῶς δὲ τοῦτο (2) *οἰδομεν*, ἐπειδὴ σφόδρα ὠμολογημένον ἔφη πρᾶγμα, παντὸς οὐτινος οὖν πάνυγε συνῴησομένου; ὅτι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν πρόξενος γίνεται Θεός, ὅπου γε καὶ πλημμελοῦντων ἀνέχεται, ἡλίω τε ἀνατολῆν καὶ ὑετῶν χορηγίαν αὐτοῖς χαρίζόμενος. Εἶτα καὶ δι' (3) ἀποδείξωμεν, ὅπερ ἔφη, πιστούμενος· *τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι*· τούτων γὰρ ἦξει καὶ πάλαι ὁ Θεὸς τὴν περὶ αὐτῶν πρόθεσιν, οἷα τις ἀξίως τιμῆσαι προαιρέσεως.

Στιχ. λζ'. Δεικνύς (4) ὅτι μὴδὲ τὴν βαρύτητα δεδιένσι προσήκει τῶν ἐπαγομένων κακῶν, εἰκότως ἐπήγαγεν· *Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνηκῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*· παρ' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι βαρῶ τῶν θλίψεων ἐπικουφίζεται, ἀνεπαίσθητον τῇ παρ' αὐτοῦ συνεργείᾳ τῶν λυπηρῶν ἐργαζομένου τὴν πείραν.

Στιχ. λη'. Καλῶς (5) τὸ *πέπεισμαι* εἶπεν, ὡς ἀνοῦκ ἐστὶ τῇ οἰκειᾷ δυνάμει, τῇ δὲ τοῦ Χριστοῦ συνεργείᾳ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας. Τὸ μὲν οὖν, *οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, ἀνεὶ τοῦ, οὔτε τὰ λυπηρὰ οὔτε τὰ ἄγαν ἡδέα· τὸ δὲ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις*, δηλον μὲν ὅτι τὰς ἀοράτους λέγει φύσεις· ἐβουλήθη δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀξιοπιστίας δεῖξαι, ὅτι πάντα ἐλάττωνα εἶναι τῆς εὐσεβείας νενομίκεν· τὸ μέντοι, *οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος*, τοῦτ' ἐστὶν οὔτε τὰ ἄγαν ἄδοξα, οὔτε μὴν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, θαυμασιώτερον δὲ (6). Ἀπάντων γὰρ τῆς τῶν μελλόντων προσδοκίας ἐνεκεν ἅπαντα διαπραττομένων, ὥστε ἐκκλίνας μὲν τὴν ἐπαγομένην τότε τοῖς ἀσεβέσι παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρίαν, ἀπολαύσαι δὲ τῶν ἡτοιμασμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν, αὐτὸς μὴδὲ ὑπ' ἐκείνων λέγει τῆς εὐσεβείας ἐξίστασθαι, εἰκότως, ὡς ἂν οὐ μισθῶ μετιῶν τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ ἀγάπῃ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν τσοοῦτων αἰτίων γεγονότα τοῖς ἀνθρώποις καλῶν ἅπαντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἰρούμενος· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης φύσις, οὐδαμῶ τῶν καθ' ἑαυτὸν φροντίζει τὸν ἀγαπῶντα ποιούσα, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν καὶ ὑπομένειν παρασκευάζουσα, ἀφ' ὧν ἂν ὠφελεῖσθαι τι νομίξῃ τὸν ἀγαπόμενον. Πάντα μὲν οὖν μέγала τὰ προειρημένα καὶ πρόποντα τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὅπερ ἅπαντα δὲ τὰ, *οὔτε τις κτίσις ἑτέρα τοῖς λοιποῖς ἐπηγμένον*· ἐπειδὴ γὰρ ἅπαντα ἐπεξῆλθεν τὰ ὅπως ποτὲ ὄντα τε καὶ φαινόμενα, προσθετικῶς καὶ τὰς ἀοράτους δυνάμεις καὶ μὴν καὶ τὰ προσδοκώμενα εἶσεσθαι, ἐνεστῶντα καὶ μέλλοντα τὰ παρόντα φησὶν καὶ τὰ προσδοκώμενα φοβερὰ, καὶ ὕψωμα μὲν τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, βάθος δὲ τὰ ἄγαν ἄδοξα. *ib.* *Na recte habet sententia. Quanquam hic fortasse quædam exciderunt et Th. ita scripsit: Θαυμασιώτερον δὲ τὸ, ἀπὸ τῆς ἀγ. . . ἡμῶν (Rom. 8, 39): ἀπάντων γὰρ.*

(1) *Spic.*, c. Cram. p. 148.

(2) Scribi malim, δὲ τό.

(3) V. δι' a libris abest.

(4) *Spic.*, c. Cr. p. 154.

(5) Hoc fragm. in c. Cram. non legitur.

(6) C. Monac. (c. Cr. p. 291): Θ. Μονάχου. Ἡ

τελευταίων ἐπήγαγεν τὸ, οὔτε τις κείσιν ἐτέρα, δε- A nihil hæc fore putat in comparatione cum illa cha-
κνὺς ὅτι οὕτως ἅπαντα ταῦτα εἶναι ἀντίβροπα τῆς ritate.
περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης νενομίκεν οὐδαμῶς, ὅτι κἂν εἰ ἕτερα σὺν τούτοις γένοιτο, τὸ μηδὲν εἶναι αὐτὰ
πρὸς παράθεσιν ἡγεῖται τῆς ἀγάπης ἐκείνου.

ΚΕΦ. Θ.

Στίχ. γ'. — Ὅρκω (1) πιστοῦται τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔστιν ὃ δύναται αὐτὸν χωρῖσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει ὅτι μόνον (2) τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἡττάται· περὶ πάντων δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ φησι. Ἡδέως οὖν φησι καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν δίδωμι, ἵνα ὧν ἐκπεπτώκασι, ταῦτα πάλιν (3) ἀνακαλέσωνται πιστεῦσαντες εἰς Χριστόν· τί γὰρ τῶν καλῶν οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἐφ' οἷς νῦν τὰ ἔθνη σεμνύνεται (4); ἡ δόξα, ἡ διαθήκη, καὶ τὸ δὴ μέγιστον, ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὅς ἐστι Θεὸς οὐ μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων. Ἴνα οὖν ταῦτα ἀνακτησῶνται, ἡδέως ἐγὼ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνάθεμα ἐγενόμην. Τὸ δὲ ἀνάθεμα τὸν ἀλλότριον δηλοῖ, ἐπειδὴ (5) τὸ ἀνατεθὲν τοῦ ἀνα[τε]θέντος ἀλλότριον (6).

Στίχ. ε'. — Τί οὖν, φησιν, εἴποιτε ἂν περὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἡσαῦ καὶ τὸν Ἰακώβ, ὅπου καὶ πατὴρ εἰς καὶ μήτηρ μία καὶ σύλληψις ἡ αὐτή; τὸ γὰρ, ἐξ ἐνός κοίτην ἔχουσα, τοῦτο λέγει, τὸ τὴν αὐτὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ μὴ κατὰ διαφόρους τεκεῖν συλλήψεις. Καὶ οὕτω κατὰ πάντα καὶ προγόνων οικειότητι καὶ τοκετῷ συνημμένων αὐτῶν, ὁμοῦ ὁ Θεὸς πρὶν γεννηθῆναι αὐτούς καὶ τι ποιῆσαι καλὸν ἢ κακόν, προλαβὼν οὐ μόνον διελεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀνέτρεψεν, εἰ δεῖ C
ἐλάτθες σκοπεῖν τῆς φύσεως τὴν ἀκολουθίαν τὸν μείζονα δουλεύσειν ἀποφηνάμενος τῷ ἐλάττονι, εἰδὼς μὲν αὐτούς ὅποιοι τινες ἔσονται, οὐκ ἀναμείνας δὲ ἀπὸ τῶν οἰκείων διαγνωσθῆναι τρόπον, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτούς διελὼν, ὥστε διὰ πάντων φανερὰν γενέσθαι τῆς ἐκλογῆς τὴν χάριν, ἢ καὶ φύσεως καὶ πάντων ἐστὶν προτιμότερα. Εὐκαιρότατα μὲν οὖν πρὸς τὰ παρόντα καὶ τὸ, μήπω γὰρ γεννηθέντων· οὕτω γὰρ διαψεύσασθαι φησὶ οὐχ οἶόν τε Θεὸν, ἕτερα μὲν ὑπισχνούμενον, ἕτερα δὲ ποιοῦντα, ὅτι καὶ πρὸ τῆς γενήσεως τὴν ἐκάστου τρόπον εἰδὼς ἐκλέγεται οὗς ἂν ἀξιόους εἶναι νομίση. Τίς ἂν οὖν γένοιτο ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου διαμαρτία, ὥστε τοῦτο κατὰ τὸν τῶν ἰβῶν νομίζειν λόγον; Δεικνύς δὲ ὅτι ἠκολούθησεν τῇ κατὰ χάριν ἐκλογῇ καὶ τὰ πράγματα, ἐπάγει· Καθὼς γέγραπται: Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα· διὰ πάντων μένοιτο σαφῶς ἀπέφηνεν ὅτι μὴ φύσεως ἀκολουθίᾳ δουλεύειν οἶδεν Θεὸς, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ τούτους ἐκλέγεται, οὗς ἂν ἀξιόους

CAP. IX.

VERS. 3. — Jurejurando fidem facit dicitis. Nam post illa nihil esse quo a charitate Christi separari possit, confirmat se uno suorum studio teneri: de omnibus autem Israelitis loquitur. Libenter ait, et corpus et animam meam trado, ut in Christum credentes ex eis eripiantur in quæ delapsi sunt. Quid enim eorum honorum quibus nunc Judæi gloriantur, olim ad Judæos non spectabat? Gloria ipsis, et testamentum, et quod præstantissimum, ex ipsis etiam Christus secundum carnem, qui Deus non illorum tantum, sed communis omnium. Quæ, ut recuperarent, libentius pro ipsis anathema fierem. Vox autem anathema (sepositio) alienum designat, alienus enim sepositus a seponente.

VERS. 10. — Quid igitur dicitis, inquit, de illa Isaac et Jacob memoria, ubi et pater unus et mater una et unus idemque conceptus. Nam illud ex uno concubitu habens declarat eandem ex eodem non pluribus conceptibus, sed uno peperisse. Ita per omnia licet parentum unione et conjunctione parentur (Esau et Jacob), Deus tamen antequam nati sint, aut aliquid boni aut mali egissent, prius distinxit eos, imo etiam, ut vera loquar, leges nature subvertit; nam decrevit ut major minori inserviret, sciens quidem quales futuri erant, non autem exspectans donec moribus suis probarentur, sed ab antiquis prædestinavit eos, ita ut electionis gratia per omnia appareret, quæ natura et omnibus præstantior. Aptissime cum argumento congruit illud cum nondum nati fuissent; ita enim declarat Deum mendacii expertem non alia polliceri, alia vero facere, cum, antequam nasceremur, perspectis ejusque moribus, seligat eos quos dignos existimaverit. Quis enim ad eum errorem veniret, ut crederet hanc electionem fieri nulla morum ratione habita. Ut autem demonstrat facta gratiæ vocationi respondisse, addit: Sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Per omnia vero manifestus declaravit, Deum nature legibus non inservire, sed bonitate et gratia sua eos vocare, quoscunque vocatione dignos reputaverit. Qui autem prius ab eo gratia donati sunt, tunc de-

(1) Spic. In c. Gram. p. 162 tribuitur hoc fragm. Diodoro, sed magna est lectionis varietas. Lectio- nes Gram. sunt hæc: Ἀναγκαιὸς τῷ παρέποντι (leg. cum Gram. παρέποντι) ὁ π. τ. λόγον· προειπὼν γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι τι ὃ δύνησεται αὐτόν.

(2) C. Cr., μόνος. ib. C. Cr.: ἡττάται· φησὶν οὖν ὅτι ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἡδέως ἂν κ. σῶμα κ. ψυχὴν προήκατο, ἵνα ὧν.

(3) C. Cr., τὰ αὐτὰ πάλιν.

(4) C. Cr., σεμνύνεται; ἢ υιοθεσία, ἢ δ., αἱ διαθήκαι, αἱ ἐπαγγελίαι, ἢ λατρεία, οἱ θεοφιλεῖς πατέ-

ρες κ. τὸ μέγ., ἐξ ὧν ὁ Χ. τὸ κ. σ.· ἐξ αὐτῶν φησὶν ὁ Ἰησοῦς. Θεὸς δὲ οὐ μόνων αὐτῶν, ἀ. κοινῇ ἐπὶ πάντων ἐστὶ Θεός· τούτων οὖν πάντων ἐκπεπτώκασιν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἀνακτ. φησὶν ἡδέως ἂν ἀνάθεμα ὑπὲρ αὐτῶν ἐγενόμην ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.

(5) C. Cr., ἐπέει.

(6) Adjectur in c. Cr., ἀναγκαιὸς δὲ ὁσιν ἔχει περὶ αὐτούς διάθεσιν δείκνυσιν, ἵνα μὴ τις τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους πρὸς ἀπέχθειαν λέγῃσθαι ὑποβάλλοι. His verbis explicit cod. Bodleianus, quo Cramer usus est.

stinatum sibi munus complebunt, mentem suam A
juxta gratiæ vocationem informantes.

VERS. 14. — *Quid ergo dicemus? ait. Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Hæc autem dixi, inquit, ut ostenderem Deum legibus naturæ non inservire, sed eos gratia et benignitate seligere quos electione sua dignos existimaverit. Nemo autem hæc interpretetur quasi dicam iniquam esse Dei electionem, temere et absque judicio alios quidem beneficiis, alios vero penis prosecuti. Ne unquam talia asserere videar. Deinde ut adversariorum sententiam explicet: *Moysi enim dicit: Miserebor cujus misereor, et misericordiam præstabo cujus miserebor, et allato testimonio, eorum nomine ratiocinatur: Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*; aliiunque Scripturæ locum proferens: *Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam: et ut annuntietur nomen meum in universa terra. Concludit rursus: Ergo cujus vult misereatur, et quem vult indurat. Hæc omnia velut adversariorum nomine profert, et sane testimonia ita adhibet, tanquam ab eis ad suam confirmandam doctrinam usurpata, argumentaque consequenter ipsorum nomine instruit. Duo sunt quæ in prædictis reprehenduntur. Si Deus bonos et malos juxta mentem facit quos vult, num in potestate nostra bonum aut malum seligere? Qui autem punit quos vult et rursus bonis donat ad nutum suum, si nostri est hoc aut illud amplecti? Posterius argumentum prioris corollarium. Quod si confiteantur in nostra potestate esse honorum aut malorum electionem, confutatur illud nobis non inesse causam eorum quæ sunt. Quod si autem nobis non facultas ea faciendi quæ voluerimus, non ipsi eorum quæ circa nos sunt causa, sed agentis Dei beneplacitum. Optime autem beatus Paulus distincte respondet. Cum prius argumentum totam rem evertat, illud primum valida ratione solvere conatur, et poste aposterioris solutionem velut corollarium conjunxit. Dictis quæ nomine illorum proferuntur rursus ea affectat quæ cum præcedentibus congruant: *Dicis itaque mihi, quid adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis resistit? Hoc est: Scripturæ testimoniis confisus, quasi eadem docerent quæ tu asseris, dicis te nullius criminis, nulliusque pænæ esse reum, nil de sententia sua facientem, sed ea necessitate operantem quæ Deo placent, nec alia præter ea eligere valentem. Deinde uno verbo declarans quam absurda sint quæ objiciuntur. Et quidem, o homo, ait, tu quis es, qui respondeas Deo? Mire per ipsum illorum responsum ostendit quam inepta sint eorumdem verba. Non enim proferuntur hæc ut reprehendantur, uti quibusdam visum est; nam præsertim alienum est a beati Pauli more adversario-***

είναι τῆς ἐκλογῆς νομίσῃ, ὅτινες τῆς παρ' αὐτοῦ πρότερον ἀξιωθέντες χάριτος, τότε τὰ παρ' αὐτῶν συνεισφέρειν δύνανται, ἀνάλογον τῇ χάριτι τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύντες προαίρεσιν.

Στίχ. ιδ'. — *Τί οὖν ἐροῦμεν; φησὶ. Μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐμοὶ μὲν εἰρηται ταῦτα, φησὶ, βουλομένῳ δεῖξαι τὸν Θεὸν οὐκ ἀκολουθῆ φύσει; ἐπόμηνον, χάριτι δὲ καὶ φιλοτιμίᾳ ἐκλεγόμενον οὐς ἂν ἀξίους εἶναι τῆς ἐκλογῆς νομίσῃ τῆς αὐτοῦ· οἰέσθω δὲ μηδεὶς ἀδικον εἶναι λέγειν ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκλογὴν, εἰκὴ καὶ ἀνευ κρίσεως τοὺς μὲν ὠφελεῖν, τοὺς δὲ βλάπτειν ἐσπουδαχότος· μὴ γὰρ γένοιτο τοῦτο ποτε παρ' ἡμῶν φανῆαι λεγόμενον. Εἶτα καὶ ἐξεργαστικώτερον τῶν ἐναντίων τιθεῖς· *Τῷ γὰρ Μωϋσῆ λέγει· Ἐλεῖσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτιρήσω ὃν ἂν οἰκτιρῶ· καὶ μετὰ τὴν μαρτυρίαν ἐπισυλλογίζεται ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου· Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλθοῦντος Θεοῦ· καὶ γραφικὴν ἑτέραν φωνὴν τεθαικῶς· *Λέγει γὰρ ἡ Γραφή τῷ Φαραῶ, ὅτι Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγησά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγεῖλῃ τὸ δρομῆ μου ἐν πάσῃ τῇ γῆ· συλλογίζεται πάλιν· Ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεᾶ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ταῦτα μὲν οὖν ἅπαντα ὡς ἀπὸ τοῦ ἑτέρων ἔφη προσώπου, τὰς τε γραφικὰς μαρτυρίας οὕτως εἰπὼν, ὡς ἂν ἐκείνων αὐτὰς εἰς σύστασιν τοῦ οἰκείου λόγου προβάλλεσθαι εἰσθότων, καὶ τοὺς συλλογισμοὺς ἀκολουθῶς ἀπὸ τοῦ ἐκείνων ἐπαγαγῶν προσώπου. Δύο δὲ ἐστὶ τὰ ἐν τοῖς εἰρημένους στρεφόμενα· εἰ Θεὸς ἀγαθὸς τε εἶναι ποιεῖ καὶ καχοὺς τὴν γνώμην οὐς βούλεται, ἢ παρ' ἡμῖν ἢ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἐξουσία; καὶ πότερον αὐτὸς κολάζει τε οὐς θέλει καὶ πάλιν εὐεργετῆ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἢ παρ' ἡμῖν τοῦ πειρᾶσθαι τούτων τε κάκεινων ἐστὶν ἡ αἰτία; ἔχεται δὲ τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον. Ὁμολογοῦμένου μὲν γὰρ τοῦ παρ' ἡμῖν εἶναι τὴν ἐξουσίαν τῆς τε τῶν καλῶν καὶ τῶν χερῶν αἰρέσεως, συναπηλέγητο (1) καὶ τὸ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἀπὸ τῆς ἡμετέρας συμβαίνειν αἰτίας· τῆς δὲ γε τοῦ ποιεῖν ἐξουσίας ἅπερ ἂν βουλώμεθα ἐν ἡμῖν οὐκ οὐσης, οὐδὲ τὰ περὶ ἡμᾶς γινόμενα ἐφαίνετο ἀλλ' ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ ποιοῦντι Θεῷ. Κάλιστα δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος διαιρεῖ μὲν τὴν ἀπόκρισιν· ὡς περὶ δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ παντὸς στρεφόμενου, ἐκεῖνο πρότερον μετ' ἰσχυρᾶς τῆς ἀποδείξεως λύειν πειρᾶται, καὶ μετ' ἐκεῖνο ὡς ἂν ἀκολουθῶν ἐπισυνάπτει τοῦ δευτέρου τὴν λύσιν. Ἐπάγει δὲ πάλιν μετὰ τὰ προτεθέντα ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου, ὅπερ ἀκόλουθον ἦν τοῖς εἰρημένους· Ἔρεῖς οὖν μοι· Τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; ἀντὶ τοῦ, θαρβήσας δὲ ταῖς γραφικαῖς μαρτυρίαις ὡς ἂν σύμφωνα οἷς λέγεις αὐτὸς διδασκούςαις ἡμᾶς, ἐρεῖς ὡς οὕτε μέμφεις οὕτε τιμωρίας ἀξίος εἶ τινος, γνώμῃ μὲν οἰκείᾳ πράττων οὐδὲν, ἀνάγκη δὲ εἶχων τοῖς δοκοῦσιν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ αἰρεῖσθαι παρ' ἐκείνου δυνάμενος ἕτερα. Καὶ συντόμως τοῦ εἰρημένου τὴν ἀτοπίαν ἐλέγγων· *Μην-****

(1) V. συναπελέγχεσθαι lexica non habent.

οὐργε, ὡ ἀνθρώπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; θαυμασιώτατα ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἀποκρίσεως τοῦ λεγομένου δεικνύς τὸ εὐθεῖας. Οὐ γὰρ ἐπιτιμῶν, ὡς τινες ψήθησαν, τοῦτο ἐπήγαγεν, ἐπέλεπε σφόδρα ἀλλότριον τοῦ μακαρίου Παύλου τὸ πρότασιν τῶν ἐναντίων τιθέντα, ἐπιτίμῃσιν ἐπάγειν πρὸ τῆς τοῦ ζητουμένου λύσεως· ἐχρῆν δὲ τοὺς τοῦτο οἰηθέντας καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἰδεῖν, ὅτι ἐπὶ λύσεως τὸ μυσούργε ἔθος κεχρησθαι τῷ Ἀποστόλῳ, ἀντὶ τοῦ, καὶ μὴν, τὸ μυσούργε λέγοντι. Καὶ τοῦτο μετ' οὐ πολὺ τις εὐρήσει· προτείνας γὰρ ἐαυτῷ, Ἀλλὰ γε λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσας; ἐπάγει· Μυσούργε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθον ὁ φόβος αὐτῶν, σαφῶς ἐπὶ λύσει τοῦ προτεθέντος τὴν ἐπαγωγὴν ποιησάμενος. Οὕτω κἀνταῦθα λύων τὸ μὴ ἐν αὐτοῖς εἶναι ποιεῖν ἄπερ ἂν βούλωνται, ἐπήγαγεν· Μυσούργε, ὡ ἀνθρώπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Λέγεις, φησὶν, ὡς οὐκ ἄξιός εἰ μέμψης, οὐδὲ γὰρ ἐν σοὶ τὸ ποιεῖν ἂ βούλει· καὶ μὴν οὐχ ἐτέρωθεν τοῦ λεγομένου συνωρῶ τὴν εὐθείαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς ἀποκρίσεως· εἰπὲ γὰρ μοι, ὡ ἀνθρώπε, ὅστις ποτ' ἂν εἴης ὁ τοῦτο πρὸς Θεὸν κεχρημένος τοῖς ῥήμασιν, τίνα εἶναι βούλει; (1), καλοῦ τε καὶ κακοῦ διάγνωσιν, ὡς φῆς, οὐδεμίαν ἔχειν δυνάμενον, οὐδὲ ἐκλέγειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος εἰδότες, ἀνάγκη δὲ ποιοῦντα τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ καὶ πρὸς τοῦτο βέποντα καὶ τούτῳ ἠδόμενον, εἴτε καλὸν εἶναι εἴτε κακὸν αὐτὸ συμβαίνοι; καὶ πῶς οὐ τοῦτο ἐπὶ τῶν (2) σαυτοῦ δεικνύεις ῥημάτων; τοῦναντίον μὲν οὖν ἔοικας ἀπ' ὧν ἀντιφθέγγη τῷ Θεῷ ἀκριδῶς εἰδέναί τοι καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος τὴν διάκρισιν, ὅπου γε καὶ λόγους περὶ ἐκατέρου τούτων ποιῆ, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων ἐπὶ Θεὸν ἀναφέρειν ἐσποῦδακας, ἐαυτὸν ἀπολύων τῆς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις (3) αἰτιάσεως· ἢ οὐχὶ ταῦτα καὶ εἰδότες ἐστὶν τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος τὴν φύσιν, καὶ ἐκλέγειν ἐκατέρου αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἐτέρου δυναμένου σαφῶς; Καίριώτατα μέντοι καὶ τὰς ῥήσεις ἀντέκρουσεν (4) εἰς μείζονα ἔμφασιν τοῦ λεγομένου τῆς ἀτοπίας· εἰρηκῶς γὰρ ἐκ τοῦ τῶν ἐναντίων προσώπου· Τῷ γὰρ βουλήμυτι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν, ἀντεπήγαγεν· Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; σαφῶς ἐναντίον ἔν τῷ εἰρημένῳ· εἰ γὰρ ἀνταποκρίνεται, δῆλον ὅτι ἀνθέστηκεν. ὣστε τὸ μὴ ἀνθεστάναι ψευδός. Ἔστι τοίνυν τοιοῦτότροπος τις ὡς ἐν συντόμῳ τοῦ ζητουμένου ἢ λύσει· Οὐδὲν πράττεις οἰκείᾳ τῇ γνώμῃ, ἅπαντα δὲ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ ἀνθεστάναι τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν οὐδενὶ φῆς εἶναι δυνατόν· πῶς οὖν ἀνταποκρίνη; δῆλον ἔτι καὶ ἀνθέστηκας· οὐκ ἄρα τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν ἐπιμένων ἅπαντα πράττεις, ἀλλ' οἰκείᾳ τῇ γνώμῃ, ὡς ἂν αὐτῷ σοι φαίνεται καλῶς ἔχειν αἰρούμενος. Εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ καθόλου· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαρτι, Τί με ἐπολήσας οὕτως; οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τὸ γεγενὸς ὑπὸ τοῦ (5) τὸν Δημιουργὸν αἰτιάσασθαι ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τῆς οἰκείας φύσεως· χαίρει γὰρ

A rum objecta dilucutis, illos reprehendere antequam difficultatem solverit. Animadvertendum erat etiam iis qui ita remi sunt interpretati Paulum illud *et quidem* ad diluenda objecta sapissime usurpare, *et quidem* pro *quin etiam* dicentem. Ita paulo post (x, 18), habebit, seipsum confutans : *Sed dico : Nunquid non audierunt? et quidem in omnem terram exivit sonus eorum*, quibus aperte prædictam difficultatem diluit. Similiter et hic ut: refelleret eos qui asserunt sibi non inesse facultatem faciendi quæ voluerint, dixit : *Et quidem, o homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* Dicis, inquit, te nulla reprehensione dignum, quia tui non est facere quæ vis. Quin etiam non aliunde, sed per ipsissimum tuum responsum apparet quam absurda asseras. Dic enim mihi, o homo, quisquis es qui talibus Deum arguis vocibus, quid tibi vis, boni et mali discretionem qui contendis tibi nullam competere, nec bonum a malo cognoscendi facultatem; sed necessitate dicis te agere quæ Deo placent, et ad illa delferri, et illis lætari, siue bonum sive malum quilla accidat? Quomodo hæc tecum pugnare non videntur? Nam licet contraria contenderis, quam optime bonum a malo videris distinguere, dum de unaquaque horum rerum natura disseris, et causam facti cujusque ad Deum referre, teque ab omni crimine liberare conaris. Nonne hæc hominis sunt naturam boni et mali pernoscentis, et unum præ alio eligere manifeste valentis? Aptissime tamen. Verba retorquet quo magis appareat dictorum vanitas. Nam cum ex adversariorum persona dixisset : *Voluntati enim ejus quis resistit?* orosuit deinde hoc : *Tu quis es, qui respondeas Deo?* Quod aperte cum illo pugnat; nam si respondet manifestum eum Deo resistere; ideoque falsum nos Deo resistere non posse. Hocce modo igitur se habet breviter quæstionis solutio : Nihil agis de sententia tua, omnia autem juxta Dei beneplacitum, cum contendas nemini ullam facultatem inesse resistendi Deo; qui igitur illi respondes? Manifestum quod ei resistis, non igitur per omnia Dei beneplacito inservis, sed agis de sententia tua, seligens quæcunque tibi recta se habere videbantur. Deinde in genere argumentatur : *Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit : Quid me fecisti sic?* Non enim creaturæ est Creatorem de naturæ suæ constitutione arguere: nam ipsi placet cujusque natura qualiscunque sit; qui igitur de eo argueretur quo præ cæteris omnibus gavisus est? Exemplo etiam ratiocinationem confirmandi : *Annon potestatem habet figulus luti, ait, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* Nam consideremus, si libuerit, signulorum opera, ex eodem luto pro libidine multa, vas quodcunque ad usum quem voluerint informabunt,

(1) Spic., βούλεις τε.

(2) Spic., ἐπὶ τὸν.

(3) Spic., πεπραγμένοις.

(4) Spic., ἀντέκρουσες.

(5) Spic., ὑπὸ τοῦ.

nec quid obstabit quin, alia ad usum utilem, alia ad humillima destinent. Quis autem audivit unquam vas ad humilliora confectum figuli operam reprehendisse, quod se non potius ad meliora paraverit? Natura enim hoc fieri nequit. Quod si eadem ratione, opus Dei qui es, ita te haberes ut vi necessaria et decoris ignorantia et naturali quadam constitutione ad deteriora dilabereris, juxta figmentorum et figuli similitudinem, nec apud te ulla appareret boni et mali discretio, nec Denm tantquam factorum causam incusare studeres, temetipsum ab omni reprehensione liberans, sed natura tua viveres contentus. Nunc vero accuratius quid conveniat noscis, et de istis disseris, et quod reprehensione dignus sit, qui peccat, adeo perspicis ut te a criminibus liberare, et alium de causa lapsus arguere studeas, ubique manifestissimum potestatis qua tua mens pollet documentum præstans, qua et bonum a malo distinguere, et facillime quod voluerit suscipere valet. Quod si Deus naturam tuam ad libidinem instituerit, te lætari oporteret vel malo quod natura faceres; si autem de boni et mali discrimine loqueris, operum malitiam aperte confiteris, et manifestius declaras ea peragendi facultatem a Deo habere, voluntatem autem menti tuæ inesse. Ita de libertate disserens, de eis etiam loquitur qui pœnis subjacent, aut juxta Dei sententiam meliora consequuntur.

τιαν τοῦ πταίσματος, διὰ πάντων σαφέστατον γνώρισμα τῆς ἐνοούσης σοι τοῦ λογικοῦ δυνάμεως παρεχόμενος, καθ' ἣν καὶ διακρίνειν ἐπίστασαι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ αἰρεῖσθαι μετὰ πολλῆς ὁ βούλει δύνη τῆς εὐμαρείας. Εἰ μὲν οὖν θεός σοι πρὸς ὅπερ ἐβούλετο κατασκευάσεν τὴν φύσιν, χαίρειν ἦν σε ἀνάγκη καὶ τῷ κακῷ γεγονότα πρὸς τοῦτο· εἰ δὲ λόγους ποιῆ περι τὸ καλοῦ καὶ κακοῦ διακρίσεως, τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν σαφῶς αἰτιώμενος, εὐδελος εἰ πρὸς τοῦτο γεγονώς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οἰκεία δὲ γνώμη τὸ δοκοῦν αἰρούμενος. Οὕτω τοὺς περι τοῦ αὐτεξουσίου γυμνάσας λόγους, λέγει καὶ περι τῶν εἴτε τιμωρίας ὑποβαλλομένων, εἴτε καὶ ἐν κρείττοσιν ἐξεταζομένων κατὰ γνώμην θεοῦ.

VERS. 22-24. — Quod Paulus orationis decorem non affectet, jam supra notavimus, et quod sæpius etiam deficiat, præsertim vero propter nimiam brevitate, qua proprio de more ita utitur, ut dicto obscuritatis multum habeant. Hoc in istis versibus occurrit, cum Apostolus illo quod si perfectam sententiam exprimat. Nam ubi probavit hominibus decoris discretionem inesse, et eos juxta beneplacitum suum agere hoc dicere videtur: Quod si hoc scisciteris qua de causa malorum pauci pœnas reddant, et cæteri propter vitia utantur, bonorum autem pauci hac in vita illustres sint, dum plerique his in terris nulla mercede fruuntur. At voces quod si tantum posuit, quasi sententia ex prædictis satis omnibus apparet, et superflua esset ejus enuntiatio. Tuuc quæstionem solvens addit: Deus volens ostendere iram, et cætera. Quod autem dicit ita se habet: Præsens hæc vita juxta Dei constitutionem certaminum, non præmiorum locus, et de ejus nutu boni et mali similiter bona et mala sortiuntur, ut cujusque mens accurate probatur, ut boni virtutem in utraque fortuna æque professi nec prospere

τῷ κατὰ φύσιν ἕκαστον ὁτῶς ἂν ἔχη· πῶς οὖν αἰτιάζεται ἐπὶ τούτῳ ὁ δὲ μάλιστα πάντων αὐτῷ καθ' ἡσθησὶν εἶναι συμβέβηκεν; Καὶ παραδείγματι τὸ εἰρημένον πιστούμενος· Ἡ ὀδὸν ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ γυρῶματος ποιῆσαι ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκευῶν ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ἀπίδωμεν γὰρ, εἰ δοκεῖ, πρὸς τὴν τῶν κεραμῶν ἐργασίαν, ὅπως ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας ἕκαστον τῶν σκευῶν πρὸς ὁ τὴν ἂν βούλωνται ποιούσιν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἴστανται ἐμποδῶν, τὰ μὲν ἐπὶ τὴν χρῆσιν βουλομένους ποιεῖν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν τῶν ἀτίμων χρῆσιν· τίς ἀκήκοέν ποτε τῶν ἐπὶ τὰ ἀτιμότερα γεγονότων σκευῶν αἰτιασαμένων τῆς ἐργασίας τὸν κεραμέα, καὶ ὅτι μὴ μᾶλλον ἐπὶ τὸ κρεῖτερον αὐτὰ κατασκευάσεν; οὐ γὰρ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσθα τρόπον, καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγονώς, ὥστε ἀλογία τε καὶ ἀγνωσία τοῦ προσήκοντος φυσικῆ τινι τῆ κατασκευῆ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκδεδῶσθαι κατὰ τῶν σκευῶν καὶ τοῦ κεραμῆως ὁμοίότητα, οὐτ' ἂν διάκρισις ἐνοούσά τις ὄφθῃ σοι τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐτ' ἂν ἐσπούδασας ἐνεργεῖν ἐπὶ τὸν θεὸν τοῦ γιγνομένου τὴν αἰτίαν, σαυτὸν ἀπολύων τῆς μέμφεως, χαίρων δὲ διετέλεις τῷ κατὰ φύσιν πάντως. Νυνὶ δὲ καὶ ὀιδας ἀκριβῶς τὸ δέον, καὶ λόγους περι τούτου ποιῆ, καὶ ὅτι μέμφεως ἀξιὸν τὸ γιγνόμενον, καὶ ἀμαρτάνης, οὕτως ἐπίστασαι, ὥστε καὶ ἀπολύεις (1) σαυτὸν τῶν ἐγκλημάτων καὶ μεταφέρεις ἐφ' ἕτερον τὴν αἰτίαν τοῦ πταίσματος, διὰ πάντων σαφέστατον γνώρισμα τῆς ἐνοούσης σοι τοῦ λογικοῦ δυνάμεως παρεχόμενος, καθ' ἣν καὶ διακρίνειν ἐπίστασαι τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ χείρονος, καὶ αἰρεῖσθαι μετὰ πολλῆς ὁ βούλει δύνη τῆς εὐμαρείας. Εἰ μὲν οὖν θεός σοι πρὸς ὅπερ ἐβούλετο κατασκευάσεν τὴν φύσιν, χαίρειν ἦν σε ἀνάγκη καὶ τῷ κακῷ γεγονότα πρὸς τοῦτο· εἰ δὲ λόγους ποιῆ περι τὸ καλοῦ καὶ κακοῦ διακρίσεως, τὴν τῶν ἀτόπων ἐργασίαν σαφῶς αἰτιώμενος, εὐδελος εἰ πρὸς τοῦτο γεγονώς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οἰκεία δὲ γνώμη τὸ δοκοῦν αἰρούμενος. Οὕτω τοὺς περι τοῦ αὐτεξουσίου γυμνάσας λόγους, λέγει καὶ περι τῶν εἴτε τιμωρίας ὑποβαλλομένων, εἴτε καὶ ἐν κρείττοσιν ἐξεταζομένων κατὰ γνώμην θεοῦ.

Στίχ. κβ'-κδ'. — Ὅτι μὴ κάλλους ἐπιμελεῖσθαι ἐσπούδακεν φράσεως καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰρηκασμέν, καὶ ὅτι πολλὰ μὲν ἐστὶν ἂ κατ' ἑλλειψιν λέγει, μάλιστα μὲν τῇ ὑπερβολῇ τῆς συντομίας, ἢ (2) κατὰ τι οἰκείον ἰδίωμα κεχρησθαι ἔθος αὐτῷ, ἀσάφειαν τοῖς ῥητοῖς ἐνεργάζεται. Τοιοῦτο δὲ τι καὶ ἐπὶ τῆς παρουσίας ἐνεσεῖ λέξεως εὐρεῖν τοῦ Ἀποστόλου, εἰ δὲ ἀντὶ ὀλοτελοῦς τεθεικότος διανοίας. Δεῖξαι γὰρ αὐτοῦ τῶν προσήκοντων τὴν διάγνωσιν ἔχοντας καὶ τὸ δοκοῦν δυναμένους αἰρεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, Εἰ δὲ τοῦτο πυνθάνει, τίνας ἔνεκεν ὀλλοῖ μὲν τῶν κακῶν οἰδίκας διδόντες, τῶν λοιπῶν ἐν εὐθηνίαις ἐξεταζομένων, ὀλλοῖ οὐ δὲ τῶν ἀγαθῶν εὐδόκιμοι κατὰ τὸνδε γίνονται τὸν βίον, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν οὐδενοῦ ἀπολαύει κατὰ γε τὸ παρὸν ἀγαθῶ, τὸ εἰ δὲ τέθεικε μόνον, ὡς ἂν ἐκ τῶν προειρημένων δήλου τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῦ ζητήματος ὄντος, περιττόν τι νομίζων αὐτοῦ τὴν ἐπανάληψιν. Εἶτα ἐπισυνάπτει τοῦ ζητήματος τὴν λύσιν· Θέλω ὁ θεός ἐκδειξασθαι τὴν ἐργίαν, καὶ τὰ ἐξῆς· (1) ἐκ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Τὸν παρόντα βίον ἀγίωνων οὐκ ἀνταποδόσεως εἶναι πεποιήκεν ὁ θεός, συγχωρῶν καὶ τοὺς φαύλους καὶ τοὺς ἀγαθοὺς

(1) Spic., ἀπολύσεις.

(2) Spic., ἦ.

τῶν ἀνθρώπων ἐν τε τοῖς καλοῖς καὶ τοῖς χείροσιν ἐξετάζεσθαι ὁμοίως, ὥστε βράσανον ἀκριθῆ τῆς ἀπάντων γενέσθαι προαιρέσεως, καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς φανῆναι διαθέσει τὴν ἀρετὴν μετιόντας, ὅτ' ἂν ἐν ἑκατέραις τοῦ βίου ταῖς μεταβολαῖς τὰ ὅμοια ἐπιτηδεύοντες φαίνωνται, οὔτε ἐν εὐθηνίαις καυχώμενοι, οὔτε ἐν δυσπραγίαις δυσανασχετεῖν ἀναγκαζόμενοι, τοὺς δὲ γε κακοὺς διὰ πάντων ἑραστὰς ἐλέγχεσθαι τῶν χειρόνων, ἐν τε τῇ ἀπολαύσει τῶν ἀγαθῶν ἀγνωμόνως περὶ τὸν αἴτιον διατιθεμένους, καὶ ἐν τῇ πείρᾳ τῶν λυπηρῶν ἐπιτεινόντας τοῦ τρόπου τὴν μοχθηρίαν· ἀποδίδωσι δὲ ἑκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· ὥστε τοῖνον μὴ ἀπιστεῖσθαι τούτων τὴν ἔκθεσιν, αἰνίγματα αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου διὰ τὴν ἀπάντων παρέχεται διόρθωσιν· καὶ τιμωρεῖται μὲν ἐνόους τῶν φαύλων εἰς σφραγισμὸν τῶν ἐπιτηδεύειν τὰ ἄτοπα βουλομένων, εὐδοκίμους δὲ ἐνόους ἐργάζεσθαι τῶν καλῶν εἰς προτροπὴν τῶν ἐναρέτων βίου μετεῖναι ἐσπουδακῶτων. *Θέλων οὖν, φησὶν, ὁ θεὸς ἐνδειξάσθαι τὴν ὀργὴν καὶ τὸ δυνατόν, ἵνα εἴπη ὅπως ἅπαντας τιμωρεῖται τοὺς τὰ ἄτοπα διαπραττόμενους, ἀνέχεται πολλάκις κακῶν, συγχωρῶν αὐτοὺς καὶ αἴξιν (1) ἐπιδίδόναι κατὰ τὸνδε τὸν βίον, ὥστε οὖν πεπονηκεν καὶ ἐπὶ τοῦ Φαραῶ·* εἶτα καταφανεῖς ἐπὶ τῇ ἐαυτῶν κακίᾳ παρὰ πᾶσι γιγοντάς τιμωρεῖται δικαίως, σαφέστερον γνῶρισμα παρεχόμενος ἕκαστι τοῦ μὴ ἀτιμώρητα πταίνει τοὺς ἀμαρτάνοντας· ταῦτο δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν διαπράττεται πάλιν, καὶ ἐξ ἄλλων αὐτοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα περιφανεῖς ἐργασάμενος· τοῦτο δὲ ἐπὶ τε τοῦ Μωυσέως καὶ ἐτέρων πολλῶν κατὰ διαφόρους πεπονηκε τοὺς καιροὺς, ὃ (2) τῆς ἐσομένης ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τοὺς ἐναρέτους δόξης παρέχεται τὴν ἀπεδείξειν. Συμπεράνας τὴν πρὸς τὰ ζητήματα ἀπόκρισιν ἐν τούτοις, ἀνελαμβάνει τοῦ λόγου τὴν ἀκολουθίαν. Προῦκαιτο μὲν γὰρ αὐτῷ δεῖξαι ὅτι θεὸς οὐ πρὸς φύσιν βλέπει, χάριτι δὲ οἰκείᾳ τοὺς ἀξίους ἐκλέγεται, ἀποδοκιμάζων τοὺς ἀτόπους τῶν ἀνθρώπων· ἐπειδὴ δὲ ζητήματα ἀπὸ τῶν ῥηθέντων ἀνέκυψεν, λύσιν αὐτῶν ποιησάμενος τὴν προσήκουσαν, ἐπὶ τῷ προκειμένον ἀνατρέχει καὶ φησὶν· *Οὐκ καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν, τοῦτο λέγων ὅτι τὴν οἰκείαν καὶ νῦν χρηστότητα συνήθως ἐπιδεικνύμενος ὁ θεὸς, ἐξελέξατο ἡμᾶς χάριτι τοὺς μὲν ἀπὸ Ἰουδαίων, τοὺς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, ἑκατέρωθεν οὐς ἀξίους ἡγήσατο τοούτους ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν καλέσας, οὐ πρὸς φύσιν ἀποβλέψας οὐδὲ ταύτῃ διακρίνας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐτέρων, δοκιμασίᾳ δὲ τρόπου τοὺς μὲν ἀποβάλλων, τοὺς δὲ εἰσεδεξάμενος.*

Στίχ. κε'. — Οὐχὼς περὶ τῶν ἐθνῶν εἰρημένη πρόφητικῶς, οἵτινες ἐκώθησαν, ὃ Ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐχρήσατο τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰωσή, εἴρηται γὰρ περὶ Ἰουδαίων σαφῶς, ἀλλ' ὡς δυναμένη δεῖκνύσθαι ὅτι φύσιν οὐκ αἰδεῖται θεός, δοκιμασίαν δὲ τρόπου ποιῆσθαι εἴθωθεν, ὅπου γε καὶ Ἰουδαίους ἀπεπονήσατο, τοὺς μοχθηροὺς (3) ὄντας τὴν γνῶμην οὐχ ἐλόμενος τιμῆσαι διὰ τὴν φύσιν, καὶ οἰκειώσατο πάλιν αὐτοὺς μεταβαλομένους τὸν τρόπον· τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῆς παρουσίας δεῖκνυται μαρτυρίαν, ὅθεν καὶ δι' ἐτέρας τὸ αὐτὸ πιστούμενος ἐπάγει· *Ἡσαῖος δὲ κρᾶζει, καὶ τὰ ἐξῆς.*

Στίχ. κς'. — Κατ' ἐτέρας μαρτυρίας τὸ αὐτὸ

*A*ris inflati, nec adversa æge ferentes ei sincera mente adhæverere videantur, mali autem per omnia deterioribus indulgeant, in secunda fortuna de bonorum auctore errantes, in adversa vero se in flagitia magis ac magis ingurgitantes. In futuro ævo retribuet Deus sua cuique pro meritis. Ut tamen homines finem hunc credant, documenta quædam futurorum præstat etiam hac in vita Dei providentia; ideoque malos nonnunquam pœnis affligit ad eos docendos qui ad prava delabi vellent, bonos autem nonnullos beneficiis exornat ad eos inflammandos qui jam virtutis studio flagrant. *Volens igitur, inquit, ostendere iram et potentiam, hoc est, quod omnes prava operantes puniat, sæpius malos sustinet, imò et hac in vita prosperis auget, uti de Pharaone factum est. Deinde vero ubi malitia sua apud omnes innotuerunt, affligit eos juste, omnibus manifestus declarans meritis pœnas redituros quicumque fuerint lapsi. Rursus eadem in bonos demonstrat, illosque summis calamitatibus oppressos præter spem omnem illustrat: ita se in Moysen et in alios etiam permultos diversis temporibus gessit, documentum gloriæ præbens qua sancti futuro in ævo essent illuminandi. Quæstionibus igitur ita solutis, ad propositum redit. Nam probare voluerat, Deum non naturam respicere, sed gratia sua dignos eligere, malos homines respicientem. Occupatis igitur quæ objici potuissent, et rite solutis, ad argumentum revertitur et dicit: *Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, innuens quod suam bonitatem et nunc pro more declarans Deus, nos gratia sua elegit alios ex Judæis, alios ex gentibus, utrinque ad pietatem vocans quoscumque dignos judicaverit; non ad naturam respexit, nec hac de causa nos ab aliis distinxit, sed comprobatis moribus, alios rejectit, alios autem vocavit.**

ἀπὸ τῶν ῥηθέντων ἀνέκυψεν, λύσιν αὐτῶν ποιησάμενος τὴν προσήκουσαν, ἐπὶ τῷ προκειμένον ἀνατρέχει καὶ φησὶν· *Οὐκ καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν, τοῦτο λέγων ὅτι τὴν οἰκείαν καὶ νῦν χρηστότητα συνήθως ἐπιδεικνύμενος ὁ θεός, ἐξελέξατο ἡμᾶς χάριτι τοὺς μὲν ἀπὸ Ἰουδαίων, τοὺς δὲ ἀπὸ ἐθνῶν, ἑκατέρωθεν οὐς ἀξίους ἡγήσατο τοούτους ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν καλέσας, οὐ πρὸς φύσιν ἀποβλέψας οὐδὲ ταύτῃ διακρίνας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐτέρων, δοκιμασίᾳ δὲ τρόπου τοὺς μὲν ἀποβάλλων, τοὺς δὲ εἰσεδεξάμενος.*

Vers. 25. — Istud testimonium Osee usurpat Apostolus hoc in loco, non quasi de gentibus prophetico more dictum sit, quæ servatæ sunt; nam de Judæis manifeste prolatum est; sed quia exinde apparet Deum ad naturam non respicere, sed morum probationem facere. Judæos respuit, mente corruptos propter naturam servare nolens, et immutatis enim moribus rursus eos in suos recepit. Hoc enim ex allato testimonio patet, unde etiam alio idem confirmat: *Isaias autem clamat, etc.*

Vers. 27. — Idem alio etiam confirmatur testi-

(1) Spic., αἴξιν.

(2) V. ὃ in Spic. non legitur.

(3) Spic., ἀπεποιήσατό τε μοχθ.

monio. Nam dicit propheta : Etiam si essent Israe-
litæ numero tanquam arena maris, pauci tantum ex
iis salvi fient, ii videlicet qui melioribus digni. Et
promissiones ad patres factas, circa paucos tantum
eorum qui ab eis genus ducunt coarctans, in his
jure cuncta perficiet.

Vers. 30. — Causam explicat de qua Judæorum
plerique de Dei societate depulsi sunt, gentiles
autem innumeri præter spem omnem illa fruuntur.
Decebat enim eum, cum aliordm rejectionem, alio-
rum adoptionem proclamaverit, utramque rationi-
bus comprobare. Unde dicit : *Quid ergo dicemus*
quod gentes quæ justitiam non sectabantur, et cætera.
Quid ergo dicemus, inquit, quod gentilium haud
pauci justitiam adepti sunt, Christi disciplina eru-
diti, licet pietati nunquam inserviissent? Quid
enim? Illi idolis inserviebant, Judæorum vero ple-
rique justitiam non contigerunt, qui spe justitiæ
legi usque inservierunt. Nam illud *sectando legem*
justitiæ de lege Mosaica dicit, innuens quod eam
legem habuerant quæ justitiam promittit observan-
tibus se; est illud *in legem justitiæ* de lege Chri-
stiana, pro more suo justitiam legem justitiæ vo-
cans, ut et fidem legem fidei. Quidam vero verba
distinguentes, illud, *Quid ergo dicemus*, interrogative
legunt, et deinde respondent : *quod gentes quæ non*
sectabantur et reliqua; ast hi a veritate prorsus
aberrant, et mentem apostolicam perspicere ne-
queunt. Nam omnia una legenda juxta interpreta-
tionem nostram : *Quid ergo dicemus quod gentes quæ*
non sectabantur justitiam, et cætera, hoc cum inten-
dat Apostolus : Quid dicemus de re hac omnino
nova et spem omnem exsuperante; eos justitiam
consequi qui de ea minime curant, ab ea autem
aberrare qui circa eam unice student?

ὅτος ἄγαν καὶ παρὰ πᾶσαν συμβεβηκότος ἐλπίδα,
πράγματος, μὴ τυχεῖν δὲ τοῦς τὴν πᾶσαν σπουδὴν

Vers. 32, 33. — Fieri nequit ut quis ex operibus
legis justificetur. Ad hoc enim nunquam peccan-
dum esset, quod homines præstare non valent;
peccantes autem necessario lex damnat. Ita deficit
a justitia per legem obtinenda, qui justitiam spe-
rat se consecuturum vitam ad legem constituendo;
gratia autem largitus est eam Deus hominibus, tol-
lens nostram ad peccandum proclivitatem, quando
resurgens ipse immortales nos effecit : horum
autem est, promissa adipisci per fidem in Christum.
Illi igitur justitiam parvi facientes quam gratia
concessam nos per fidem adepturos speramus, sed
contra ex operibus legis justificandos se sperantes,
quod fieri nequit, illam quidem non sunt consecuti, et
hanc sibi comparare nunquam poterunt. *Offende-*

(1) *Spic.*, προσθῆναι.

(2) V. quæ sequuntur exhibet etiam c. Mon.
(cat. Gram. p. 365). Θ. Μονάχου : τί γὰρ εἴποιμεν
ἂν, ὅτι.

(3) V. προσελ. — διδασκ. om. c. Mon., dein habet
καίτοι.

(4) V. δέ om. *Spic.*

πιστοῦται · λέγει γὰρ ὁ Προφήτης, ὅτι καὶ κατὰ τὴν
ἄμμον τῆς θαλάσσης ὥσιν οἱ Ἰσραηλίται πλήθει,
ὀλίγοι σωθήσονται ἀπ' αὐτῶν οἱ ἄξιοι τῶν κρειττόνων,
καὶ τὴν γεγενημένην πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν
περὶ τῶν καταγόντων ἐκείθεν τὸ γένος συντεμῶν εἰς
ὀλίγους, ἐν αὐτοῖς πληρῶσει μετὰ τοῦ δικαίου τῶν
ὑποσχέσεων τὴν ἀλήθειαν.

Στίχ. λ'. — Λέγει λοιπὸν τὴν αἰτίαν ἀφ' ἧς Ἰου-
δαίων μὲν οἱ πλείστοι τῆς οικειότητος ἔξω τοῦ Θεοῦ
γεγόνασιν, Ἑλλήνων δὲ οὐκ εὐαριθμήτοις παρὰ πᾶ-
σαν ἐλπίδα ταύτης τυχεῖν ἐνεγένετο · καὶ γὰρ ἦν
ἀκόλουθον τὸν εἰρηκότα τῶν μὲν τὴν ἀποβολὴν, τῶν
δὲ τὴν οικειώσιν, προσθῆναι (1) τὴν ἐκατέρου τού-
των αἰτίαν · διὸ φησι · *Τί οὖν ἐροῦμεν*, ὅτι *ἔσθη*
τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἐξῆς. (2) *Τί*
τοῖν ἐποίμεν ἂν, φησὶν, ὅτι Ἑλλήνων μὲν οὐκ
ὀλίγοι τῆς δικαιοσύνης ἔτυχον, προσελλυθότες τῇ
B περὶ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ (3), καίτοιγε οὐδέποτε εὐ-
σεβείας ἐπιμεληθέντες; πῶς γὰρ; οἴγε τοῖς εἰδώλοις
προσείχον, Ἰουδαίων δὲ (4) ἔξω ταύτης ἐγένοντο οἱ
πλείστοι ἄνδρες, ἀεὶ τῷ νόμῳ προσέχειν ἐπ' ἐλπίδι τῆς
δικαιώσεως ὑπισχοῦμενοι. Τὸ μὲν γὰρ, *διώκων νόμον*
δικαιοσύνης (5), περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ λέγει, βουλόμε-
νος εἶπεῖν ὅτι μετῆσαν νόμον δικαιοσύνης ὑπισχοῦμε-
νον εἰ τις αὐτὸν φυλάττοι, τὸ δὲ *εἰς νόμον δικαιοσύ-*
νης κατὰ τὸ (6) οἰκεῖον ἰδίωμα νόμον δικαιοσύνης τὴν
δικαιοσύνην καλῶν, ὡς καὶ νόμον πίστεως τὴν πίστιν.
Τινὲς δὲ οὕτως διελόντες ἀνέγνωσαν *τί οὖν ἐροῦμεν*
κατὰ ἐρώτησιν, εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν *ὅτι ἔσθη τὰ μὴ*
διώκοντα δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἐξῆς (7), σφόδρα
C ἀποσφαλέντες τοῦ προσήκοντος καὶ συνιδεῖν τὴν ἀπο-
στολικὴν οὐ δυνηθέντες διάνοιαν. Συναπτόεν γὰρ ἐπὶ
τῆς ἀναγνώσεως κατὰ τὴν προκειμένην ἡμῖν ἐρμη-
νεσίαν · *Τί οὖν ἐροῦμεν ὅτι ἔσθη τὰ μὴ διώκοντα*
δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἐξῆς, τοῦτο τοῦ Ἀποστόλου λέ-
γοντος, ὅτι τί εἴποιμεν ἂν περὶ τούτου καινοῦ τε
τοῦ τυχεῖν μὲν τοὺς οὐδένα λόγον πειουμένους τοῦ
περὶ τοῦτο ἔχοντας;

Στίχ. λβ', λγ'. — Δικαιωθῆναι ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ
νόμου, τῶν ἀδύνατων · δεῖ γὰρ μηδέποτε ἁμαρτεῖν,
ἔστιν δὲ ἄγαν ἀμήχανον ἐπ' ἀνθρώπων κρινόμενον ·
ἡμαρτηκότα δὲ ἀνάγκη ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν γενέσθαι
τοῦ νόμου · τοιοῦτον ἀποδεῖ τοῦ δικαιοώσεως τῆς ἀπὸ
τοῦ νόμου τυχεῖν ὁ διὰ τῆς κατ' αὐτὸν πολιτείας
ἀπολαῦσαι ταύτης ἐπιζῶν, χάριτι δὲ ταύτην δω-
ρηται ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις, πᾶσαν ἡμῶν τὴν περὶ
τοῦ ἁμαρτανεῖν ῥοπήν ἀφελεῖν ὑποσχόμενος, ἐπειδὴ
ἂν ἀναστήσας ἀθανάτους ἐργάσῃται · τούτων δὲ ἐν-
εστὶν τὰς ἐπαγγελίας λαβεῖν διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χρι-
στὸν (8) πίστεως. Οὗτοι τοῖνυν τῆς μὲν κατὰ χάριν
ἐλπίζομένης ἡμῖν διὰ πίστεως προσέσεσθαι δικαιο-
ώσεως οὐδένα ποιησάμενοι λόγον, ἀπὸ δὲ τῶν ἔργων
τοῦ νόμου δικαιωθῆναι ἐλπίσαντες, ὅπερ ἀδύνατον,

(5) C. Mon., νόμ. δικ. διώκ.

(6) *Spic.*, τὸν κατὰ.

(7) V. τινὲς . . . τὰ ἐξῆς c. Mon. Theodoro tribuit, quod sententiam recte, quanquam hæc ipsa
v. Theodori sunt. Et huc usque c. Mon.

(8) *Spic.* addit post v. Χριστόν v. κομιεσθαι, quod quid sibi velit non perspicio.

ἐκαίνης τε οὐκ ἔτυχον, καὶ ταύτην οὐδαμῶς περιποιῆσαι ἑαυτοὶς δεδούνηται. Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος (1), ὅπερ θαυμασιώτατα ἐπῆγαγεν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ τὰ πρότερα αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ νῦν αἰτιᾶται. Ἔτραχον οὖν, φησι, πρὸ τούτου (2) τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης τὸν δρόμον, καὶ ἦν αὐτοῖς οὐδαμῶς μέμψιν τινὰ ἐπαγαγεῖν ὑπὲρ τῶν προτέρων, ἀλλ' ὡσπερ λίθῳ τινὶ τῷ Κυρίῳ διὰ τῆς ἀπιστίας προσκρούσαντες (3) καὶ βαρὺ τὸ καταπίωμα ὑπομείναντες, μάταιον ἅπαντα τὸν ἐν τοῖς προειληφόσιν ἀπέφηναν δρόμον (4). Καὶ μαρτυρίαν ἐπάγει οὐ τοῖς εἰρημένοις μόνον κατὰλληλον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαν ὁμοῦ τὸ νόημα συμβαλλομένην, καθὼς γέγραπται· Ἴδου τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος καὶ πέτραν σκανδάλου, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ κατασχυνηθήσεται· κατὰλληλον μὲν γὰρ τὸ προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος τῷ Ἰδοῦ τίθημι λίθον προσκόμματος· πρὸς ἅπαν δὲ αὐτῷ συνεβάλλετο ὡς ἔφην τὸ νόημα, τὸ πᾶς ὁ πιστεύων οὐ κατασχυνηθήσεται, βουλομένην δεῖξαι μέγα τι τὴν πίστιν καὶ ἱκανόν, τοὺς μὲν οἰκειούς, τοὺς δὲ ἀλοτρφίους ἐργάσασθαι, εἴπερ δὴ καὶ παρὰ τοῖς προφηταῖς εἴρηται τὸ τὴν πίστιν ἱκανὴν εἶναι πάντα ὄντινα οὖν τῶν παρὰ Θεοῦ πληρῶσαι καλῶν. Καὶ ἐπειδήπερ οὐ τὴν ἀποβολὴν ἔφη τῶν Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποβολῆς τὴν αἰτίαν, πιστεύεται πάλιν τὸ μηδὲν ἀπεχθεῖα λέγειν τῇ πρὸς αὐτούς, καὶ φησι τὸ ἐξῆς.

ΚΕΦ. Ι.

Στίχ. β' δ'. — Θαύμασαι ἀξίον δόξης πικρίας νόημα γέμου συνετώτατα τῇ εἰρωνείᾳ κατακάλυψεν, τῇ τοῦ μαρτυρῶ προσθήκῃ τὸ βαρὺ κολάσας τοῦ βήματος· δοκεῖ μὲν γὰρ αὐτοῖς κατὰ τὸ πρόχειρον καὶ τι καὶ μαρτυρεῖν ἀγαθόν, φαίνεται δὲ, προσποιήσιν μὲν εἶναι λέγων τοῦ Θεοῦ τὸν ζῆλον, ἀγνωσίαν ἐπιμέμφεται, ἐπείπερ οὐδὲ ἐγκλημάτων ἀξίον τὸ τοιοῦτον· Ἰουδαῖοι γὰρ ἐξὸν αὐτοῖς μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιγνώσαι τὸ δέον, ἐκουσίᾳ τῇ γνώμῃ τὴν μάθησιν αὐτοῦ παραλίμπανον. Τοῦτο γοῦν φησὶν, ὅτι τὴν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελθεῖσαν ἡμῖν δικαίωσιν παρείδον, οἰηθέντες δὲ ἀπὸ τῶν οἰκειῶν ἔργων ἀκολούθως τῷ νόμῳ πολιτευόμενοι τοῦτο ἑαυτοῦ περιποιηθῆσαι δύνασθαι, οὐδὲ μίαν ἔθεντο σπουδὴν τοῦ πιστεῦσαι Χριστῷ, καὶ τὴν ἐκαίθεν ἡμῖν κατὰ χάριν ἐπαγγελθεῖσαν δικαίωσιν δέξασθαι.

Τί γὰρ δὴ καὶ φασιν, ὅτι νόμῳ πολιτεῦσθαι ἐσπουδάσασιν, ἵνα ἡ δικαίωσις αὐτοῖς προσγένηται, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μετὰ πάσης σύμφορας διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως κομίσασθαι ἐξέστιν, καὶ ὅπερ αὐτοῖς παρασχεῖν μὲν ὁ νόμος ἐσπούδακεν, οὐκ ἰσχύει δὲ διὰ τὸ ἡμῶν ἀσθενές, καὶ ὅτι μὴ βῆδιον ἡμῖν ἅπαντα κατορθοῦν ὡς βούλεται, τοῦτο ἡμῖν ὁ Χριστὸς πεπιστευκόσιν ἐπ' αὐτὸν ὑπισχεθεῖ παρέξειν οἰκεία τῇ χάριτι πόσων ἐκτός, ὥστε ὁ νόμου πληρῶται σκοπὸς ἐν ἡμῖν.

Στίχ. ιδ', ιε'. — Τοῦ νόμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀγωγῆς τὸ χρήσιμον ἐν τούτοις βούλεται συστήσασθαι

(1) Hæc leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 367) Θ. Μονάχου: Θαυμασιώτατα δὲ ἐπῆγαγε τὸ προσέκοψαν, δεῖξαι βουλομένης, ὅτι.

runt enim in lapidem offensionis, quod mirabiliter aujicit, ut ostendat se eos, non de priscis, sed de recentioribus arguere. Cucurrerunt igitur antea, ait, cursum justitiæ quæ juxta legem, nec erat quid iis priora exprobrares, sed tanquam in lapidem in Dominum propter incredulitatem offenderunt, et gravi lapsu deficientes, vanum probaverunt pristinum cursum. Testimonium ergo adhibet non solum dictis simile, sed etiam generali argumento æque conveniens: Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali, et omnis qui credit in eum non confundetur. Nam hoc offenderunt in lapidem offensionis similitudinem quamdam habet cum illo: Ecce pono lapidem offensionis; cum generali autem capitis argumento congruit illud: et omnis qui credit non confundetur; sibi enim probare proposuerat fidem magni momenti esse, et Dei famulos ab alienis secernere, quando a prophetis dictum sit eam esse fidem, quæ unumquemque Dei bonis compleat. Cum autem non rejectionem tantum Judæorum annuntiavit, sed et causam protulit rejectionis, confirmat rursus se non invidia loqui et odio in eos, ideoque habet quæ infra occurrunt.

et omnis qui credit non confundetur; sibi enim probare proposuerat fidem magni momenti esse, et Dei famulos ab alienis secernere, quando a prophetis dictum sit eam esse fidem, quæ unumquemque Dei bonis compleat. Cum autem non rejectionem tantum Judæorum annuntiavit, sed et causam protulit rejectionis, confirmat rursus se non invidia loqui et odio in eos, ideoque habet quæ infra occurrunt.

CAP. X.

VERS. 2-4. — Mirum est quam amarum suam sententiam solertissima dissimulatione tegat, effat invidiam illo testimonium perhibeo imminuens. Videtur enim hic de bono quodam eis testimonium perhibere; diceres autem illum ficta mente agere, dum æmulationem Dei laudat, ignorantiam vero reprehendit, licet hæc nulli crimini obnoxia. Judæi enim cum sibi officia sua cognoscere cum cæteris liceret, libenti animo Christi doctrinam respuerunt. Hoc igitur dicit: circa justitiam a Deo prædicatam erraverunt, existimantes se operibus suis ad legem instructis justificandos esse, nec ulla ratione in Christum credere, et ita per gratiam nobis promissam justificationem consequi studuerunt.

Quid sane contendunt, se legi summo cum studio inservire ut justitiam adipiscantur? Sed id ipsum facillime per fidem in Christum contingere possent. Quod eis quidem lex pronittit, dare autem nequit, quia infirma nobis natura, et præcepta ejus interdum observatu quam difficillima, illud pollicetur Christus se nobis credentibus propria gratia absque labore daturum, ita ut legis finis in nobis impleatur.

VERS. 14, 15. — Quæ sit legis utilitas, et vitæ ad legem instructæ his vult explicare Apostolus, et

(2) C. Mon., γὰρ φησι πρὸς τοῦ τούτου.

(3) C. Mon., προσπίπτοντες.

(4) Huc usque c. Mon.

cum superius argumentum hocce modo absolverit : *Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, exinde exordium posterioris sumpsit dicendo : Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ?* Hæc autem sic interpretanda. Certum est nobis, inquit, ex divinis Scripturis, salvum fieri quicumque invocaverit ita ut etiam gentibus salutem consequi liceat, dummodo voluerint ; sed inquirendum quo pacto invocent. Prius eis credendum est, non poteris enim invocare nisi prius credideris ; at fides, unde veniet ? ex auditu et disciplina. At nemine docente, non est quid discas, nec apparebunt doctores nisi divina gratia mittantur, cujus solius est tales seligere. Præ omnibus igitur opus ut doctores appareant, qui ad hoc electi per totum terrarum orbem ad doceandam veritatem mittantur, a quibus pietatem discere liceat, et edoctos credere, et credentes invocare deinceps spe salutem ex vocatione contingendi. Quos autem doctores non aliunde selegit, nec alios ad tantum munus aptos existimavit, præter eos qui lege et legis disciplina fuerant eruditi. Quippe qui longo a tempore per prophetarum effata didicerant Christi adventum, velut multorum honorum causam expectare, ita ut ne locum quidem ignorarent unde ille egressurus erat. Sic a disciplina in lege pendet hominum salus per Christum largienda, tum quia eis primum tribuenda erat qui eam sperabant, tum quia exinde primi discipuli occurrerunt, qui divina gratia digni habiti sunt qui cæteros omnes erudirent. Quod si igitur Christus exinde, ait, et omnes discipuli ejus, apostoli, magna profecto Deus de lege providit, omnium salutem cum ea intime consocians. Ita licuit hominibus doceri quæ oportebat, et edoctis credere, et credentibus invocantibusque salutem consequi vocatione concessam. Cum autem omnia apostolorum doctrinæ subjecisset ut legis utilitatem demonstraret, si quidem omnium doctores præbet apostolos, aptissime adjecit : *Sicut scriptum est : quam speciosi pedes, etc.* Hæc autem non de apostolis a propheta dicta sunt, sed de eis qui Judæis ventura bona annuntiaturi erant. At si illorum præcones, ait, tanta admiratione digni habentur, quam necessaria et quam perfecta videbitur omnibus apostolorum doctrina.

VERS. 16. — Illud *Sed non omnes obediunt Evangelio* interrogative legendum, illudque sibi objicere videtur, quasi diceret : ast oppones forte, quod non omnes crediderunt. Non est cur hoc mireris ; nam jam olim descripta est ab Isaiâ paucitas credentium ; iam paucos indicat eos ut dicat : quis ergo suscipiet ea, quæ divina gratia edocti prædicamus ?

(1) *Spic.*, αἰτία

(2) Hæc extrema fragmenti v. inveniuntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 379) Θ. Μωνάχου : Εἰρη-

Α τοῖς ῥητοῖς Ἀπόστολος, καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω αὐτῶν προκείμενα συνεπλήρωσεν εἰς τὸ Πᾶς γὰρ ὃς ἐὰν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται, ἐντεῦθεν τὸ ἐξῆς λόγου τῆς ἀρχῆς ἐποιήσατο, τὸ, Πᾶς οὐν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ; εἰρηκῶς ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Ἠρόδηλον ἡμῖν φησιν, ἐκ τῶν θείων Γραφῶν, ὅτι παντὶ τῷ ἐπικαλούμενῳ ἡ σωτηρία προσγίνεται, ὡς μηδὲ τοὺς ἀπὸ ἔθνῶν κωλύεσθαι τοῦ τυχεῖν, εἰ δὴ βούλοιντο, ἀλλὰ πᾶς ἂν αὐτὸν ἐπικαλέσονται, ζητεῖν ἄξιον. Πιστεῦσαι προσήκει πρότερον, οὐ γὰρ ὡς τε ἐπικαλεῖσθαι μὴ πιστεύοντα πρῶτον ἡ δὲ πίστις, κῶδεν ἂν γένοιτο ; ἀπὸ ἀκοῆς καὶ μαθήσεως ; ἀλλὰ μὴ ὄντος τοῦ διδάξαντος, μαθεῖν οὐχ οἶόν τε, καὶ τοὺς διδάξοντας δὲ οὐχ ἑτέρως φανῆναι δυνατόν, ἀλλ' ἢ τῆς θεῆς χάριτος αὐτοὺς προβαλοῦσης, ἥς δὴ μόνης ἐστὶν εἶδέναι ὅπως ἐκλέγειν προσήκει τοὺς τοιοῦτους. Οὐκοῦν πρὸ πάντων χρεῖα τούτων, οἱ πρὸς διδασχὴν ἐκλεγέντες ἀποσταλήσονται τῆς οἰκουμένης κήρυκες, εἰ ὡς δυνατόν καὶ μαθεῖν τὴν εὐσέθειαν, καὶ πιστεῦσαι μαθόντας, καὶ πιστεύσαντας ἐπικαλεῖσθαι λοιπὸν ἐλπίδι τοῦ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν ἄλλὰ τούτους οὐχ ἑτέρωθεν ἐξελέξατο ἡ χάρις ἐπιτηδείους εἶναι νομίασα, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον καὶ τὴν τούτου γενομένων παιδαγωγίαν, οἱ μακρῶ τῷ χρόνῳ ταῖς τῶν προφητῶν προαγορεύσεις τὸ περιμένειν τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἐπὶ πολλῶν ἀγαθῶν αἰτίᾳ (1) βεβαίως ἐλήφθεισαν, ὡς μηδὲ τὸν τόπον ἄδηλον εἶναι αὐτοῖς ὅθεν φανήσονται ἐμελλεν, ὥστε τῆς ἐν νόμῳ παιδαγωγίας ἤρτηται ἡ διὰ Χριστοῦ τῶν ἀνθρώπων σωτηρία, τῷ τε ἐκείθεν φανῆναι παρ' οἷς καὶ ἠλπίζετο, καὶ τῷ τοὺς πρῶτους πεπιστευκότας ἐκείθεν γενέσθαι, οἱ τῆς ἀνωθεν ἀξιωθέντες χάριτος ἱκανοὶ πρὸς τὴν ἀπάντων διδασκαλίαν εἶναι ἐκρίθησαν. Οὐκοῦν εἰ ὁ Χριστὸς ἐκείθεν φησὶ καὶ οἱ ἀπάντων διδάσκαλοι οἱ ἀπόστολοι, μεγάλη τις ἡ κατὰ νόμον ἰκονομία τοῦ Θεοῦ, πάντων ἐμπερισιλημμένην αὐτῷ τὴν σωτηρίαν ἔχουσαν οὕτω γὰρ ὑπῆρξεν τοῖς ἀνθρώποις μαθεῖν τε ἀ προσήκει, καὶ μαθεῖν πιστεῦσαι, πιστεύσασι τε ἐπικαλεσαμένοις δὲ τὴν ἐκ τῆς ἐπικλήσεως σωτηρίαν λαβεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πάντα τῆς τῶν ἀποστόλων ἀπῆρτησεν διδασχῆς, ὥστε δεῖξαι τοῦ νόμου τὸ χρήσιμον, εἶγε τοὺς ἀπάντων ἀνέδειξεν διδασκάλους Ἀποστόλους,

D ἐπάγει · Καθὼς γέγραπται, ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες, καὶ τὰ ἐξῆς · (2) εἴρηται δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἀποστόλων τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων μηνύειν τὰ περὶ Ἰουδαίους ἐσόμενα ἀγαθὰ. Εἰ δὲ οἱ μηνυταὶ ἐκείνων, φησὶν, οὕτω νομίζονται θαύματος ἔξιοι, ἢ πού γε ἀναγκαῖόν τε πᾶγμα (3) καὶ λυσιτελέστατον ἅπασιν δεῖ νομίζειν τῶν ἀποστόλων τὴν διδασχὴν

Στίχ. ις'. — Τὸ, Ἄλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστῶν. ἀντιθέσεως μέρει παρὰ τοῦ Ἀποστόλου τεθὲν ἀντὶ τοῦ ἀλλ' ἐρεῖς ὅτι μὴ πάντες ἐπίστευσαν ἑθαυμαστὸν οὐδὲν, πόρρωθεν γὰρ εἶρηται τῷ Ἡσαΐᾳ τῶν παιθομένων τὸ σπάνιον· οὕτω γοῦν ἐν ἀπόρῳ τίθεται τὸ πρᾶγμα ὡς λέγειν, τίς ἄρα ἔσται ὁ δεξιόμενος ταῦτα ἀπερ

θεῖαι δὲ ταῦτα εἴη τις οὐ.

(3) C. Mon. πολλῶ γὰρ μάλλον αναγκ. πρ. Μοx idem ἅπαντας.

ὡν ἡμεῖς ὑπὸ τῆς θελας χάριτος μεμαθηκότες κη-
 ρύτομεν; οὐκοῦν οὐδὲ νῦν γεγένηται τι καινόν·
 καὶ λύσας τῇ μαρτυρίᾳ τὴν ἀντίθεσιν, ἀπ' αὐτῆς ἐπι-
 συλλογίζεται τὰ πρὸ τῆς ἀντιθέσεως, τὸ, Ἰὼς οὖν
 ἐπιπαλέσσεται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ τὰ
 ἐξῆς, καὶ φησὶν· Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοή
 διὰ ῥήματος Θεοῦ. Πρόδηλον δὲ ἡμῖν, φησὶν, ἀπὸ τῆς
 τοῦ προφήτου φωνῆς κακείνου ὑπερ ἐλέγομεν, ὅτι πί-
 στις μαθήσεως ἐκτὸς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, καὶ μά-
 θησις εὐσεβείας οὐκ ἂν συνίστη, μὴ Θεοῦ ἐλλήθεος
 δεικνύοντος· ὅπερ οὖν καὶ νῦν διὰ τῶν ὑπὸ τῷ νόμῳ
 παιδαγωγουμένων ἐγένετο, ὡς ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ
 διὰ τῶν προφητῶν ἀναμένειν ταῦτα παιδεύσας Θεός,
 ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι διδασκάλους τῆς ἀληθείας
 ἅπασιν ἀνθρώποις ἀνέδειξεν.

Στίχ. ιη'. — Τὸ, *Μερούργε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν
 ἐξῆλθον ὁ φθόγγος αὐτῶν*, πρόδηλον ὅτι μὴ ὡς
 προφητικῶς περὶ αὐτῶν εἰρημένον ἐδείκνεν, ἀλλ' ὡς
 ἀρμόττειν τοῖς παροῦσιν δυνάμενον πρῶγμασι. Κα-
 κείνου δὲ ἰστέον ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ *μερούργε* ἐπὶ λύσει
 κέχρηται, ὡς μὴ εἶναι ἄδηλον ὅτι καὶ ὅτ' ἂν λέγη,
*Μερούργε, ὡ ἀνθρώπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμε-
 νος τῷ Θεῷ*, λύων τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπιτιμῶν,
 ὡς τινες ὄνται, λέγει.

Στίχ. ιθ'. — Πάλιν ἐτέραν ἀντίθεσιν ἐπάγει, Ἄλλα
 λέγω, μὴ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω; ἀντὶ τοῦ ἀλλὰ μὴ
 τοῦτο ἔραϊς ὅτι καινὸν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα νενόμισται
 τὸ τοὺς ἐξ ἔθνῶν προσειληφθαι εἰς τὴν εὐσέβειαν,
 καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ καινῷ παραττόμενοι τὸ δόγμα
 διαμάχονται τὸ ἡμέτερον· καὶ μὴν εὐθύς Μωϋσῆς ὁ
 τὸν νόμον αὐτοῖς δεδωκώς φαίνεται πόρρωθεν ἐκ τοῦ
 Θεοῦ διαμαρτυρούμενος, ὅτι διη τούτων πρὸς τὸ χεῖρον
 νεωσάντων, καὶ αὐτὸς ἐκλέχεται τὰ ἔθνη πρὸς τοῦτων,
 κακείνους τῆς οικείας ἀξιώσει προνοίας, ὥστε ἀλ-
 σθησιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων λαβεῖν.

ΚΕΦ. ΙΑ'.

Στίχ. α'. — Ἐπειδὴ τοῦ τε νόμου τὸ χρήσιμον ἀπὸ
 τῶν πεπιστευκότων ἔδειξεν, καὶ τῇ πρὸς τὰς ἀντι-
 βήσεις ἀποκρίσει τὴν κατὰ τῶν ἠπιστηκότων κα-
 τηγορίαν ἐπέτεινεν (1), ὡς οὐδὲ μίαν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ
 διαβολὴν τῷ νόμῳ φερόντων, ἀπολογεῖται λοιπὸν καὶ
 περὶ τοῦ μηδὲν ἐπὶ διαβολῇ τῆς τοῦ Ἀβραάμ συγ-
 γενείας εἰρηκέναι διὰ τῆς κατὰ τῶν ἠπιστηκότων
 μίμψεως. Ἄρα γάρ, φησὶν, τοῦ μὲν νόμου τὴν οἰκο-
 νομίαν θαυμαστὴν τινα εἶναι νενόμικα, τὴν συγγέ-
 νειαν δὲ τοῦ Ἀβραάμ ἐν τοῖς λόγοις ἀδόκιμον οὔσαν
 δεῖκνυμι; μὴ γένοιτο· τίς δὲ τοῦ με. (2) ταῦτα λέ-
 γειν ἢ ἀπόδειξις; Καὶ γὰρ ἄγω, φησὶ, Ἰσραηλίτης
 εἶμι, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶχεν μὲν εἰπεῖν πολλοὺς ἐκ τοῦ
 γένους πεπιστευκότας Χριστῷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ, λέγω
 οὖν, τοῦτο ἦν οικειότερον τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰπεῖν· πῶς
 γὰρ οἴοντε ἦν ἀπίσασθαι τὸν Θεὸν τὸν (3) ἐπὶ τῇ
 πίστει σεμνυνόμενον, καὶ περὶ ταύτης διδάσκειν
 ὑπισχνούμενον ἐτέρους; Καλῶς δὲ οὐ τὸν προπάτορα
 μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὸν φύλαρχον, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐ

Non novum igitur quod nunc sit. Cum vero testi-
 monio hoc objecta diluisset, illa eodem confirmat
 quæ prius asseruerat, nempe illud, *Quomodo ergo
 invocabunt, in quem non crediderunt?* etc., adjicit-
 que: *Ergo fides ex audita, auditus autem per ver-
 bum Dei.* Perspicuum nobis, inquit, ex prophetæ
 eloquio, illud etiam quod asserimus, quod nulla
 fides absque disciplina, nec ulla pietatis disciplina,
 nisi Deus veritatem ostendat. Hoc igitur nunc ab
 hominibus factum est per legem instructis, quos
 veteribus a temporibus hanc expectationem Deus
 edocuit, ut die opportuno veritatis doctores omni-
 bus apparerent.

B VERS. 18. — Illud, *Et quidem in omnem terram
 exiit sonus eorum*, usurpat, non quasi prophetiam
 de illis exhibeat, sed quia cum rebus hic prædica-
 tis aptissime congruit. Hoc præterea illic notan-
 dum, quod illud *et quidem* pro solutione adhibetur,
 ita ut appareat in illo quoque et quidem. *O homo,
 tu quis es, qui respondeas Deo* (*Supra ix, 20*), quæ-
 stionem solvi, non fieri increpationem, uti qui-
 busdam videtur.

VERS. 19. — Kursus sibi illud objicit: *Sed dico,
 nunquid Israel non cognovit?* Quasi dicat: Noli
 putare quod gentium vocatio ad Dei cultum Israe-
 litis novum quid fuerit et inauditum, illosque
 propterea velut de re nova perturbatos doctrinæ
 nostræ repugnare. Nam ipse Moyses, qui legem eis
 tradidit, jam ab antiquo Dei nomine testatus est
 se, illis ad deteriora deflectentibus, gentes in eo-
 rum locum vocaturum, easque sua providentiâ
 culturam, ita ut re perfectâ intelligant

CAP. XI.

VERS. 1. — Cum legis utilitatem, per creden-
 tium disciplinam probavit, et objecta solvendo
 adversus incredulos demonstravit, propter mali-
 tiam eorum legem nullo modo reprehendendam
 esse, ostendit nunc se, incredulis confutatis, de
 cognatione cum Abraham minime detrahere. Nun-
 quid enim, ait, legis constitutionem mirabilem esse
 existimavi, sed cognationem Abraham in sermoni-
 bus meis maledico, dente lacesso? Absit. Quo-
 modo autem hoc auderem? *Nam et ego*, ait, *Israe-
 lita sum*, et cætera. Multos quidem memorare
 poterat qui ex eodem genere in Christum credide-
 runt, sed post illud *Dico ergo* convenientius erat de
 semetipso verba facere. Nam qui Deus illum repu-
 lisset qui tam graviter de fide disserebat, et cæteros
 illam docere conabatur? Recte autem non patriar-
 cham modo nominat, sed et tribus principem, ut
 probet se non fictam prædicare cognationem.

(1) Spic., ἐπέτειλεν.
 (2) Spic.. τοῦ μή.

(3) V. ἀπὸσ. τ. θ. τὸν ego adjecti, ne manca sen-
 tentia esset.

VERS. 2. — Vos eorum immemores esse vide-
mini, ait, quæ apud Isaiam referuntur. Quippe
qui Israel incusabat ad malum deficientem, et
homines tam insanos rursus accedere fugitabat. At
Deus respondit illi se septem millia virorum habere
de cultu suo adhuc sollicitorum, et nondum ad
deteriora deflectentium, ideoque hortatus est eum
ut doctrinæ prædicandæ muneri invigilet, tum
quia certus se jam non in vanum laboraturum,
tum quia Deo sufficit si ex omni populo Judæorum
septem millia prophetarum disciplina in pietate
retineantur; non est igitur quid mireris si hodie
plures etiam occurrant, qui pietatis doctoribus
obedire recusent. Non possunt tamen propterea
promissiones reprehendi a Deo generi factæ; nam
probat quid valeat credentium salus, cæterorum
autem infidelitas non nisi suam malitiam demon-
strat, si ex Dei cura fructus nullos percepe-
runt.

VERS. 7. — Sunt qui ineptissime ita legerunt :
Quid ergo quærebat Israel? addentes deinde *hoc*
quod non est consecutus, apostolica verba adhuc
obscæcantes, ut ineptiam suam probare videantur.
Tollunt illud *quod præ voce quærebat* positum,
scribunt *hoc quod non est consecutus*, quasi dicat
Apostolus : *Quid erat igitur quod Israel quærebat?*
Illud profecto quod non est consecutus. Ridicule
putant Apostolo animo esse ut definiat quod ab
Israel quæreretur, et non intelligunt eum hic syl-
logismum præcedentibus attexere. Hocce modo
igitur leges : *Quid igitur*, quasi dicat : *Quid igitur*
ex prædictis concludemus, quibus incredulos re-
prehendimus, et probavimus quam recte credentes
doctrinæ veritatem profiteantur? *Quod quærebat*
Israel, hoc non est consecutus, quia Israelitis non
contigit illud assequi quod quærebant, hoc est,
justitiam. Consentit locus cum illo : *Israel vero*
sectando legem justitiæ, ad legem justitiæ non perve-
nit. Deat vox omnes, ut habeatur *hoc.* *Non sunt*
omnes consecuti. Nam addit : *Vocatio autem conse-*
cuta est, cæteri autem excæcati sunt, quasi dicat :
justitiam contigerunt qui vocati sunt, propter mo-
res digni hoc munere habiti; cæteri autem omnes
rejecti sunt propter malitiam suam.
ἔτι (5) ἔτυχον μὲν τῆς δικαιοσύνης οἱ τῆς ἐκλογῆς ἀπὸ τοῦ οἰκείου (6) τρόπου νομισθέντες ἄξιοι, οἱ δὲ
λοιποὶ πάντες ἀπεβλήθησαν διὰ τὴν ἑαυτῶν (7) κακίαν.

VERS. 9. — Voces istas profert non quasi per
prophetiam dictæ sint, sed quia reipsa Judæis
convenient de quibus prolatae sunt, et ut ostendat
simul eos nihil novi pati; sed tunc jam similia
sortiti sunt, malum pluris quam bonum facientes.
Quando enim de rejectione sua christianam do-
ctrinam lacerare Judæi conabantur, Apostolum pla-

Στίχ. β'. — Ἐπιβλήθη, φησὶ, τῶν κατὰ τὸν Ἠλίαν,
ὡς εἰκεν, ὅπως ὁ μὲν ἠτιάτο τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπὶ τὸ
χεῖρον ἐκτροπῆς, ὀκνῶν ἀποστέλλεσθαι ἐπὶ πρὸς τοὺς
οὕτως ἀγνώμονας· ἀπεκρίνατο δὲ αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐπιτα-
κισχιλίους ἔχειν, τοὺς ἐπὶ τῆς αὐτοῦ γνώσεως ἐπι-
μελουμένους, καὶ μὴ πρὸς τὸ χεῖρον νεύσαντας, διὰ
τούτου προτρέπων αὐτὸν ἔχεσθαι τοῦ τῆς διδασκα-
λας ἔργου, ὡς ἂν οὐκ εἰς μάτην (1) πονοῦντα τοῦ
λοιποῦ, καὶ ὅτι Θεὸς ἀρκεῖν ἠγάπησας, εἰ ἀπὸ παντὸς
τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων ἐπιτακισχιλίοι τῆ τῶν προ-
φητῶν διδασκαλίᾳ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας μένουιν, ὥστε
οὐδὲν ἀπεικὸς, πλείονας εἶναι καὶ νῦν τοὺς οὐ βου-
λομένους τοὺς περὶ τῆς εὐσεβείας λεγομένους πεί-
θεσθαι· οὐ μὴν καὶ περὶ τὸ γένος ἐπαγγελλίας τοῦ
Θεοῦ διαβολὴν τινα φέροι τὸ γιγνόμενον· τοῦ μὲν
γὰρ ἔργου (2) τὸ χρησίμων ἐν τοῖς πιστεύουσι δια-
δεικνύεται, ἡ δὲ γε τῶν λοιπῶν ἀπιστία ἔλεγχον ἔχει
τῆς αὐτῶν κακίας, εἰ μὴδὲν ὄφελος ἀπὸ τῆς τοσαύτης
κηδεμονίας ἐδέξαντο.

Στίχ. ζ'. — Τινὲς ὑπὸ πολλῆς τῆς ἀνοίας οὕτως
ἀνέγνωσαν· *Τι οὖν ἐπίζητεῖ Ἰσραὴλ;* συνάψαντας
τούτῃ τὸ ὅτι οὐκ ἐπέτυχεν, ἐπὶ καὶ τὰς λέξεις τὰς
ἀποστολικὰς ἀφανίσαντας, ἵνα τὴν ἑαυτῶν ἰσθάναι
δόξωσιν ἄνοιαν, καὶ τὸ ὅτι περὶ καίτοι πρὸ τοῦ ἐπίζη-
τεῖ Ἰσραὴλ ἀφελόντες, καὶ τεθεϊκότες τὸ τοῦτο ὅτι
οὐκ ἐπέτυχεν, ὡς ἂν τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, τί
ποτε οὖν ἄρα ἐστὶν τὸ παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητού-
μενον; τοῦτο δὲ ὅτι οὐκ ἐπέτυχεν, γελοιοτάτα γε
οιηθέντες τὸν ἀπόστολον δεικνύουσι σπουδάσειν τὸ
παρὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιζητούμενον, τί ποτε ἄρα ἐστὶν,
καὶ οὐ συνειραχότες, ὅτι ἀπὸ τῶν προειρημένων
κατὰ συλλογισμὸν αὐτὸ ἐπήγαγεν. Ἀναγνωστίον οὖν
οὕτως· *Τι οὖν, ἀντὶ τοῦ, (3) τί τοῖνον τὸ ἐκ τῶν*
προειρημένων ἡμῖν συναγόμενον, ἐν οἷς (4) τῶν τε
ἠπιστηκότων κατηγορήσαμεν, καὶ τοὺς πεπιστευκό-
τας δικαιοτάτα τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν προτετι-
μηκότας ἐδειξάμεν; ὁ ἐπίζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου
οὐκ ἐπέτυχεν, ὅτι τοῖς Ἰσραηλίταις τυχεῖν οὐκ
ἐγένετο τούτου, ὁ δὲ ζητεῖν δοκοῦσιν, ἵνα εἴπῃ τῆς
δικαιοσύνης· ὁμοῖον γάρ ἐστι τῷ· Ἰσραὴλ δὲ διώ-
κων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης
οὐκ ἔφθασεν· λείπει δὲ τὸ πάντες, ἵνα ἦ, *τούτου*
πάντες οὐκ ἐπέτυχον· ἐπάγει γάρ, ἡ δὲ ἐκλογὴ
D *ἐπέτυχεν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν, ἵνα εἴπῃ*
ἀπὸ τοῦ οἰκείου (6) τρόπου νομισθέντες ἄξιοι, οἱ δὲ

Στίχ. θ'. — Οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημέναις ἐχρή-
σατο ταῖς φωναῖς, ἀλλ' ὡς ἀρμοτουόσαις αὐτοῖς ἀπὸ
τῶν πραγμάτων τῶν καὶ περὶ Ἰουδαίων αὐτὰς εἰρη-
σθαι, ὁμοῦ κακίῳ δεικνύς ὅτι μὴδὲν καινὸν ἐγένετο
νῦν, παρόμοια δὲ τοῖς τότε ὑπομεμνηκασιν, προ-
τετιμηκότας τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον· ἐπαῖθ' γὰρ
ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀποβολῆς ἐπειρώντο τὸ Χριστιανι-

(1) *Εἰς μάτην.* V. Lucian. *Tragodopod.* vs. 28, 241.

(2) V. ἔργου in *Spic.* non legitur.

(3) Hæc posterior fragmenti pars etiam in c. Mon. (c. Cræm. p. 394,) exstat : Θ. Μονάχου. Τί οὖν φη-

σιν, ἀντὶ τοῦ τί οὖν ἐκ. — ib. C. Mon., τὸ συναγ-

(4) V. ἐν οἷς a *Spic.* absunt.

(5) V. ὅτι om. c. Mon.

(6) C. Mon. τοῦ ἰδίου.

(7) Mon. αὐτῶν.

πὺν δόγμα διασύρειν Ἰουδαῖοι, ἀναγκαίως διὰ πλειό-
νων ὁ Ἀπόστολος δείκνυσι πάντοτε τοιοῦτους αὐτοὺς
περὶ τὴν εὐσέθειαν γεγονέναι.

Σελ. ια', ιβ'. — Ἀλλὰ μὴ τοῦτο φαμέν διτι σφα-
λέντες περὶ τὴν εὐσέθειαν καὶ μὴ πιστεύσαντες τῷ
Χριστῷ παντελῆ τὴν ἀποβολὴν ὑπέμεναν, ὡς μηδε-
μίαν αὐτοῖς ἐλπίδα σωτηρίας περιλειφθῆναι, κἂν εἰ
βούλοιντο ποτε πρὸς τὸ κρεῖττον ἰδεῖν; μὴ γένοιτο·
τούναντιον γὰρ μέμνημαι εἰρηκῶς, διτι κἂν τοὺς (1)
πλειστοὺς αὐτῶν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ἀποβληθῆ-
ναι συνέβη, ἀλλ' οὖν γε οἱ πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν
καίτοιγε ἄγαν ὄντες εὐαριθμητοί, πᾶσι τοῖς ἐξ
ἐθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο πρόξενοι, ἐπειπερ ἅπαντες
οὗτοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μαθήματος τὰς ἀφορμὰς
ἐκαίθεν ἐδέξαντο, ὥστε ἔξῃστι καὶ τοῖς νῦν ἀπι-
στουσι τῶν Ἰουδαίων τοὺς ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότες
ἤδη μιμήσασθαι, ζῆλω τε ἀγαθῷ τῆς πρὸς τὸ κρεῖτ-
τον ἐπιθυμῆσαι ῥοπῆς· ὁ γὰρ ἐκείνους πεπιστευκότες
οὐκ εἰσδεξάμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ διδασκάλους ἀπο-
φῆνας τῆς οἰκουμένης, δῆλον ὡς οὐδὲ τοῦτους πιστεῦ-
σαι βουληθέντας εἰς αὐτὸν ἀδοκίμους ἠγήσεται. Τὸ
γὰρ, εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτούς, οὐ τοὺς ἐξ ἐθνῶν
ὡς τινες ψήθησαν λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐξ αὐτῶν,
εἰς ἀπόδειξιν αὐτῶν εἰρηκῶς τοῦ ἐξείναι εἰσδεχθῆναι
καὶ τοῦτους, εἰ δὴ πιστεῦσαι βούλοιντο· τὸ μέντοι,
εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτούς, οὐκ ἐπὶ αἰτίας λέγει,
ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἑαυτῷ συνήθως, ἀντὶ τοῦ εἰ ἐκεῖνοι
πιστεῦσαι βουληθέντες εἰσεδέχθησαν καὶ διδασκαλοὶ
τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐγένοντο, πρόδηλον ὡς ἔξῃστι καὶ τού-
τοις κατὰ μίμησιν ἐκείνων τῆς εἰς τὴν πίστιν εἰσ-
όδου τυχεῖν. Εἶτα καὶ ποθεινὴν αὐτῶν τὴν ἐπιστρο-
φὴν ἐργαζόμενος ἐπάγει καὶ φησὶν (2)· εἰ γὰρ ἐν
ὀλίγοις, φησὶ, (3) καὶ ἄγαν εὐαριθμητοὺς τοσαύτης
ἐνεγένετο τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις τυχεῖν
εἰ πάντας αὐτοὺς συμφώνως ὑποδέξασθαι τὸν Χριστὸν
ἀφθονίας ἀγαθῶν, τί ποτε ἄρα δεῖ (4) νομίζειν ἔσεσθαι
ἐν συνέβῃ (5);

Σελ. ιγ'. — Τίνος ἕνεκεν τῇ πάντων διορθώσει
τὴν ἀνάστασιν ἠγεῖται ὁ Ἀπόστολος ἐψεσθαι πάντων,
ἀναγκαῖον εἶπαι. Τοῖς μὲν ὀλίγοις φυσικῶς ἅπαντα
πρόσσειν, καὶ οὐχ οἷά τε ἐστὶν τὸν κακὸν ἀπὸ τοῦ
καλοῦ διακρίνοντα ἐξουσίᾳ γνῶμης τὸ δοκοῦν ἐλέσθαι,
ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοῖς ὄροις ἐμμένειν τῆς φύσεως, διὰ
τοῦτο περιττὸς ἅπας ἐστὶν νόμος ἐκείνοις, οὔτε
μαθεῖν οὔτε μὴ συνίναί τι τοιοῦτο δυναμένοις· τοῖς
δὲ λογικῶς πᾶν τούναντιον· καὶ γὰρ διακρίνειν τὸ
καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ δύνανται, καὶ ἐξουσίᾳ γνῶμης
τὸ δοκοῦν αἰροῦνται, ἥ τε τῶν νόμων ἐκθεσεις ἄγαν
ἐπιτηδεῖα τοῦτοις ἐστὶν, ἅτε δυναμένοις ἐκαίθεν τὸ
καλὸν παιδεύεσθαι. Τοιοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον γένος ὁ
Θεὸς ἀπειργάσατο, τὴν τε φύσιν ἡμῖν ἐπιτηδεῖαν
πρὸς μάθησιν δεδωκώς, καὶ νόμων ἐκθέσει ποικιλω-
τάτων τὸ κρεῖττον ὑποδείξας· οὐδὲ γὰρ ἀδίδακτον
ἔχειν ἡμᾶς τῆς ἀρετῆς ἐνεδέχετο τὴν ἕξιν λογικῶς
γεγονότας τὴν φύσιν, ἐπειπερ αὕτη σαφῆς λογικῶν
τε καὶ ὀλίγων διάκρισις, τῷ τὰ μὲν ἐν τῇ φύσει παν-
τὸς οὔτινο· οὖν (6) ἔχειν τὴν εἰδησιν περαιτέρω δυ-

atribus probare oportebat eos ubique et semper
eosdem circa Dei cultum fuisse.

Vers. 11, 12. — Nunquid autem hoc dicimus,
quod circa pietatem errantes, et fidem Christo
negantes, ita prorsus rejecti sunt, ut jam nulla eis
supersit spes salutis, etiam si voluerint unquam
ad saniora se recipere? Absit. Imo memini me
dixisse, quod etiam si plerique eorum propter in-
credulitatem rejicerentur, qui ex eis crediderint
licet numero paucissimi, gentibus salutis auctores
fuere, quia illæ omnes ab eis pietatis disciplinam
docendam acceperunt. Unde etiam Judæis qui
nunc dissentiant eos imitari licet qui ex eis credi-
derunt, et honesto studio ad affectandum bonum
converti. Certum enim quod istos, si credere vo-
luerint, ille Deus non respuet, qui non modo cre-
dentes suscepit, sed eos etiam magistros ad eru-
diendas gentes emisit. Nam illud ut illos amulenter
non ad gentes referendum uti quidam putaverunt,
sed ad eos qui ex Judæis; probare enim intendit,
quod et ipsi suscipientur dummodo credant. Atta-
men illud ut illos amulenter interpreteris, non
quasi causam, sed pro more suo effectum indicat;
ita igitur concludit: Si illi credere volentes sus-
cepti sunt, et gentium facti sunt doctores, mani-
feste his etiam licet, illorum instar fidei gratiam
contingere. Deinde ut conversionis desiderio eos-
dem permoveat addit insuper: Si enim vel pauci
et numerus tam exiguus omnibus hominibus jan-
torum honorum causæ fuerunt, quid sane fieri
putabimus, si cunctos una Christus ut suos rece-
perit?

ἀφθονίας ἀγαθῶν, τί ποτε ἄρα δεῖ (4) νομίζειν ἔσεσθαι
ἐν συνέβῃ (5);

Vers. 15. — Qua de causa Apostolus, omnibus
conversis, omnium resurrectionem habendam esse
putet, nunc dicendum. Animalia quidem ratione
destituta naturæ sponte quæque perficiunt, nec ea
sunt quæ bonum a malo discernent, et ad libidi-
nem suam agerent, sed vi necessaria naturæ legibus
inserviunt, unde lege non indigent quam nec disce-
re nec intelligere possent. At de ratione præditis
longe aliud. Quippe quæ et bonum a malo discer-
nere, et more suo videre valent, legibus ergo aptis-
sime instruuntur quibus ad bonum informarentur.
Ita igitur constituit Deus genus nostrum, ut natu-
ram haberemus disciplinæ capacem, variarumque
legum institutione bonum doceremur. Non enim
passus est mentem nobis inesse virtutis doctrina
carentem, cum naturam ratione præditam conse-
cuti simus. Nam perspicua distinctio animalium
prout ratione carent aut instruuntur; alia a prin-
cipio scientiam quamdam naturam habent, nec plura
discere possunt; alia vero procedente tempore ple-

(1) Spic. κἂν εἰς τοὺς.

(2) Post. v. φησὶν Th. procul dubio textum vs. 12,
posuerat.

(3) Hæc postrema fragmenti verba habet etiam c.
Mon. et Diodoro tribuit (c. Gram. p. 403): Εἰ οὖν

ἐν ὀλίγοις καὶ — ib. c. Mon.: ἐγένετο.

(4) Spic., δεῖ ἄρα δεῖ.

(5) C. Mon. ὑπεδ. συμπ.

(6) Spic., ὅν τινος οὖν.

raque discunt quæ prius ignorabant. Quapropter mortales quidem secundum istam vitam nos effecit, leges autem nobis dedit aptissimas, quibus nos ad bonum perficiendum deduceret, ideoque perfectam virtutis scientiam consequeremur. Unde licet nobis magna insit ad deteriora proclivitas, firma tamen instruitur anima virtutis cognitione, nec ullum invenies hominem, qui prorsus nesciat quid sit bonum in vita. Ita certam nos, firmamque docet hac in vita virtutis disciplinam. Quando autem bonum noscere, facilius quam perficere dum mortalitate laboramus, alteram dabit nobis Creator per resurrectionem vitam, præsentem vitam multo meliorem, immortalem et perturbationis expertem et ab omni peccato liberam. Erit igitur illud non solum renovatio et emendatio præsentium, sed et perfectio. Quæ enim hic vel edocti facere non valemus, hæc tunc absque labore summa cum facilitate perficiemus, quia tunc ab omni opere pravo abhorre et insuperabili boni studio fugrare animam continget. Quia nos statim illis donari noluit sapientissimus animarum Conditor, ne velut cæce et indiscrete impetu ad colendam virtutem ferremur, et hac in vita prædicto more boni disciplina instrui, aptissime et necessario futurorum constitutionem memorat: aptissime quidem ut præsentium comparatione accurate sciamus quo pacto a futuris differant, necessario autem, ut modo cum ratione congruo intelligamus quæ sit boni perfectio, absque ullo labore tunc spiritus gratia in nobis perfecta videntur, quæ hic juxta ineffabilem Dei sapientiam varie docemur, licet hac in vita ne imperfectius quidem vel summis laboribus a malorum operatione abstinere possimus. Hæc diximus, ut clarius appareat quid sibi Apostolus velit dicens: *Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?* Quasi illud rerum omnium consummationem maturaret: nos autem ea de causa hac in vita mortales sumus, ut prius convenienter virtutis disciplina instrui, deinde etiam futura consequamur ad perfectum agnitæ veritatis cultum, hoc dicit: Pauci credentes ex ipsis auctores salutis fuerunt gentibus, et per eos totus terrarum orbis prope ad Deum conversus est. Quod si autem omnes credidissent Judæi, juxta legis disciplinam sentientes, manifestum gentes etiam unanimi hac professione permotæ facilius fidem in Christum admissuras fuisse. Omnibus autem ita pietatis doctrina instructis, nihil obstitisset quin statim ultimum bonum, resurrectio mortuorum fieret: nam non alia de causa, illud nondum contigimus, quam ut prius accuratam virtutis scientiam doceremur; quæ si nobis inesset, resurrectio etiam omnino fieret. Beatus tamen Paulus quando conversionem Judæorum descripsit velut omnibus utilem, gentiles per omnia hortari intendit, ut eos potius admittant, non autem respuant, quicunque veritatis doctrinam amplecti voluerint, exemplis

νάμενα μανθάνειν οὐδὲν, τοὺς δὲ τοῦ χρόνου πρότερον τὰ πλείονα μανθάνειν ὧν οὐκ ἠπίστειναντο πρότερον. Τούτου ἕνεκεν θνητοὺς μὲν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα τουτοῦ πεποίηκε βίον, νόμους δὲ ἔδωκεν ἱκανοὺς, εἰς ὑπόμνησιν ἡμᾶς ἄγειν βουλόμενος (1) τῆς τοῦ καλοῦ διορθώσεως, ὡς ἂν ἐντελεθῆ τῆς ἀρετῆς οὕτως τὴν μάθησιν κομισαίμεθα· ἐνευθεν γὰρ πολλὴν τινα πρὸς τὸ χεῖρον ἔχειν ἡμᾶς τὴν ῥοπήν συμβαίνῃ, ἀλλ' οὐ γὰρ βεβαίαν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦ καλοῦ τὴν εἰδησιν ἔχομεν, καὶ ἔστιν ἀνθρώπων οὐδεὶς, ὃς οὐχὶ πάντως ἐπίσταται τὸ κρεῖττον τί ποτὲ ἔστιν ἐν βίῳ. Οὕτω μὲν οὖν ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τῆς ἀρετῆς τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν παρέχεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὡς περ ἴσμεν τὸ καλὸν, οὕτω καὶ ποιεῖν αὐτὸ ῥᾶδίως δυνάμεθα, ἀρκείαν ἂν ἐπὶ τῆς θνητότητος διαμένωμεν, δευτέρον τινα βίον τὸν μέλλοντα ἡμῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως ὁ ποιητὴς δεδώρηται, κατὰ πολὺ τοῦ παρόντος ἀμείνω, ἀθάνατον τε καὶ ἀπαθῆ καὶ πάσης ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένον. Ἔστιν τοίνυν οὐκ ἀνακαινισμὸς καὶ διορθώσις μόνον τῶν παρόντων ἑκεῖνα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τελείωσις· ἃ γὰρ ἐνταῦθα μαθόντες ποιεῖν οὐκ ἰσχύομεν, ταῦτα τότε ἡμῖν πόνων ἐκτός μετὰ πολλῆς προσέταται τῆς εὐμαρείας, τῶν τε ἀπηλλάχθαι λέγω τῶν χειρόνων πράξεως καὶ τὸ ἀσχετὸν τινα τῶν καλῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἔχειν τὸν ἔρωτα. Ἐθὺ μὲν ἡμᾶς ἐν ἐκεῖνοις καταστήσαι· οὐ καλῶς ἔχειν ἠγγισαμένου τοῦ σοφοῦ τῶν ψυχῶν Οἰκονόμου, ὡς ἂν μὴ ἄλογόν τινα καὶ ἀδιάκριτον ἐνοῦσαν ἡμῖν ἔχομεν τοῦ καλοῦ τὴν ἔξιν, ἐγγενομένης δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου καθ' ὃν ἔφην τρόπον τῆς τοῦ καλοῦ μαθήσεως, εὐκαιρότατα καὶ μάλα γὰρ ἀναγκαίως τῶν μελλόντων παρέχεται τὴν κατάστασιν· τοῦτο μὲν, ἵνα κατὰ παράθεσιν τῶν παρόντων ἀκριβῶς εἰδέναι τῶν τότε τὸ διάφορον ἔχωμεν, τοῦτο δὲ, ὡς ἂν λογικῇ πρεπόντως φύσει τῆς τοῦ καλοῦ κατορθώσεως ἀσθανώμεθα, ὧν ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ σφίλαν τοικίως τὴν εἰδησιν ἐδεξάμεθα, ταῦτα τότε πόνων ἐκτός τῆ τοῦ πνεύματος χάριτι κατορθωμένα ἐν ἡμῖν ὄρωμεν, καίτοι γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲ μετὰ πόνων παρακλησίως τοῖς τότε καθαρεύειν τῆς τῶν ἀτόπων δυνάμενοι πράξεως. Ταῦτα ἡμῖν εἰρηται ἐπὶ τὸ σαφέστερον γενέσθαι· τί ποτε ὁ Ἀπόστολος βούλεται λέγειν τὸ, *Τίς ἢ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν*· ὡς γὰρ ἐκείνου μὲν πρὸς τὴν τῶν ἐνθάδε συντελοῦντος τελείωσιν. Διὰ δὲ τοῦτο ἡμῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου γεγονότων θνητῶν, ἵνα τῆς ἀρετῆς ἢ διδασκαλία κατὰ τὸ προσήκον ἡμῖν ἐγγινηται πρότερον, εἶτα τῶν μελλόντων ἐπὶ τελείᾳ κατορθώσῃ τῶν ἐγνωσμένων δεξώμεθα τὴν ἀπόλαυσιν, τοῦτο λέγει, ὅτι ὄλιγοι πεπιστευκότες ἐξ αὐτῶν αἴτιοι τῆς τῶν ἐξ ἐθνῶν σωτηρίας ἐγένοντο, καὶ δι' ἐκείνων τὸ τυχεῖν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ καταλλαγῆς ὑπῆρξε μικροῦ παντὶ τῷ κόσμῳ· εἰ δὲ πάντες ἐπίστεισαν Ἰουδαίῳ ἀκόλουθα τῆ τοῦ νόμου παιδείᾳ φρονήσαντες, πρόδηλον μὲν ὡς ἐτοιμοτέρα καὶ τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς τούτων συμφωνίας ἢ ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐγένετο πίστις· πᾶσι δὲ λοιπὸν τοῦ τῆς εὐ-

(1) V. βουλόμενος in *Spic* non exstat.

σεβείας ἐνότος μαθήματος, οὐδὲν ἔν ἐκώλυσεν τῶν A probare conatus, quod non rejiciendi, sed studio νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν ἀκολουθήσαι τούτοις (1) τὸ fovendi qui ad meliora properare volunt. παλειώτατον ἀγαθόν, καὶ οὐ δὴ ταύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας οὐ τετυχήκαμεν ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὥστε ἀκριβῆ πρότερον ἡμῖν τοῦ καλοῦ τὴν μάθησιν ἐγγενέσθαι, ὡς εἶγα τούτο ὑπῆρξεν, εἶπετο κάκεινο πάντως. Ὁ μέντοι μακάριος Παῦλος ἐπειδὴ ἀπερήματο τὴν μεταβολὴν αὐτῶν ἐν ἀγαθοῦ δεῖν τίθεσθαι μοῖρα, τούτων ἔχων δι' ὅλων σκοπῶν τοὺς ἐξ ἔθνῶν παιδεῦσαι, προσίσθαι μᾶλλον αὐτοὺς, μὴ μὴν ἀπωθεῖσθαι βουλομένους προσίεναι τῷ (2) τῆς εὐσεβείας μαθήματι, πειράται καὶ ἀπὸ πραγμάτων δεικνύναι ὡς οὐκ ἄδεκτοι, σπουδῆς δὲ ἀξιοὶ πρὸς τὸ κρεῖττον βουλόμενοι βέπειν.

Στίχ. ις'. — Τινὲς ταῦτὸ λέγειν τὸν Ἀπόστολον τὴν τε ἀπαρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν ᾤθησαν (3), οὐδὲ ἐκεῖνο λογιζάμενοι ὅτι ἡ μὲν ἀπαρχὴ μετὰ τὴν τοῦ παντός ἐκλέγεται συλλογὴν, ἡ δὲ ῥίζα ἀρχὴ τις νενομίσται πράγματος· ὅθεν κἀνταῦθα ἀκολουθῶς ἀπαρχὴν μὲν ἐκάλεσεν τὸν Χριστὸν, ὡς ἂν (4) ἐκ παντός ἐπιλημμένον τοῦ τῶν Ἰουδαίων συλλόγου, ῥίζαν δὲ λέγει (5) τὸν Ἀβραάμ, ἐξ οὗπερ ἄπαν ἔφυ (6) τὸ γένος, καλῶς B ἐξ ἑκατέρου τὸ πρὸς τὴν εὐσεβείαν αὐτῶν ἐπιτήθειον εἰπεῖν προθέμενος, εἰ μὴ γνώμη τὰ χειρονα αἰροῦντο (7)· γελοῖον γὰρ τὴν μὲν ἀπαρχὴν αὐτῶν ἀπάσης (8) ἀξίαν ἡγεῖσθαι τιμῆς, τουτοῦσι δὲ προσίεναι βουλομένους τῷ τῆς εὐσεβείας (9) μαθήματι ἀπωθεῖσθαι, ὡς οὐκ ἀξίους τοῦ πράγματος.

Στίχ. κβ'. — Σοὶ μέντοι, φησὶν, ἔξεσι δι' ἑκατέρου τὸ πρέπον παιδεῦσθαι· καὶ λογιζόμενος μὲν τὴν περὶ σὲ τοῦ Θεοῦ φιλοτιμίαν ἧς ἡξιώθης διὰ τὴν πίστιν, προθυμότερος γίνου περὶ τὴν εὐσεβείαν, ἐννοῶν δὲ ὅπως ἐκείνους διὰ τὴν ἀπιστίαν ἀπεποιήσατο, πάση δυνάμει μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν φυλάττου. Ἀποτομίαν γὰρ οὐκ ὠμότητα λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀποτομήν, ἀντὶ τοῦ ὅπως διεῖλεν αὐτοὺς καὶ ἀπέτεμεν τοῦ καταλόγου τῶν εὐσεβῶν. Ἐάν τε οὖν ὑμεῖς μεταβληθῆτε τὴν γνώμην, φησὶν, οὐδὲν ἄλλο ἔσται τῶν παρόντων, ἐκείνους τε πάλιν ἔξεστιν μεταβαλλομένους τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τυχεῖν οικειώσεως.

Στίχ. κε'. — Οὐκ ὀκνήσω δὲ, φησὶν, ὑμῖν κάκεινο εἰπεῖν, καίτοιγε ἄδηλον ὄν, ὥστε μὴ ἄγνοίξ τὸ ἐσομένον δικαιοῦτα αὐτῶν ἀπεργωνεῖναι νομίζειν ὑμᾶς· τὰ γὰρ, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ νομίζετε συνετόν τι παρ' ἑαυτοῖς ἔχειν τὴν ἐκείνων ἀπόγνωσιν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὅτι οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἀλλότριον τῆς εὐσεβείας οὗτοι μενοῦσιν, ἔσται δὲ καιρὸς καθ' ὃν ἐπιγνώσονται καὶ αὐτοὶ τάληθες, ἐπειδὴν οἱ πανταχόσε ἄνθρωποι τὸ τῆς εὐσεβείας ὑποδέξονται μάθημα, καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· ἵνα εἴπη οἱ τε ἀπὸ τῆς φύσεως τὴν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ συγγένειαν ἔχοντες, ἀντὶ τοῦ οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ οἱ διὰ τῆς πίστεως ἀξίους ταύτης ἑαυτοῖς τῆς προσηγορίας καταστήσαντες, λέγει δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν.

Στίχ. κη'. — Ἐκεῖνο τοίνυν ὑμᾶς εἰδέναι προσήκει, ὅτι ἐγὼ τοῦ μὲν Εὐαγγελίου ἔνεκεν, (10) ὅταν αὐτὸ διασύρειν βούλωνται, τὴν ὑμετέραν αἰτιώμενοι πρόσδοον καὶ ταύτην ὡς οἰονταὶ ἀφορμὴν εὐλογον προῖσχύμενοι, τοῦ μὴ πειθεσθαι (11) τοῖς ἡμετέροις δι-

VERS. 16 — Quibusdam visum est idem significare delibationem et radicem. At fugit eos delibationem seu primitias partem totius esse, radicem autem rei initium. Unde hic absque dubio Christum delibationem vocat, utpote ex toto Judaeorum genere desumptum, radicem autem dicit Abraham, a quo tota gens exordium ducit. Rectissime vero per utrumque demonstrat, Judaeos a veritate non fuisse rejiciendos, nisi de sententia ipsi deteriora maluissent. Nam ridiculum erat eos quorum delibatio omni laude digna, pietatis doctrina, tanquam hoc munere indignos, privandos esse, etiamsi illam amplecti vellent.

VERS. 23. — Tibi autem, inquit, utraque licet ad ea quae decent informari. Nam bonitatem Dei recordatus quam propter fidem consecutus es ardentiori studio circa pietatem verseris, et cogitans quomodo eos propter incredulitatem respuit, pro viribus cave ne iisdem affigaris. Abscissionem (severitatem) non crudelitatem dicit; abscissionem vero, quasi dicat, quomodo eos divisit et abscidit de catalogo piorum. Quod si igitur vos sententiam mutatis, nihil vobis proderunt quae praesto sunt, et licet eis ad saniora reductibus amicitiam Dei rursus contingere.

VERS. 25. — Fateri tamen illud etiam non dubito, inquit, etsi mysterium sit, ne futurorum ignorantia putetis justissima de causa eos desperare. Nam illud ut non sitis vobis ipsis sapientes, quasi dicat, ne putet mens vestra desperationem illorum aequitati consentaneam esse. Quid autem vult sibi illud? Quod non in aeternum a pietate alieni manebunt, tempus autem erit quo ipsi quoque veritatem agnoscent, quando homines ubique pietatis doctrinam admiserint, et sic omnis Israel salvus fiet: quicunque scilicet genere cum Israel cognati sunt, nempe Judaei, et qui per fidem easdem sibi promissiones promeruerunt, nempe ovi de gentibus sunt.

VERS. 28. — Hoc vos scire decet, quod ego eos propter Evangelium, quando illud arguere voluerunt, adoptionem vestram criminari vertentes, et eam tanquam aequam rationem praebentes a nostris doctrinis abhorrendi existimavi inimicos esse, et

(1) Spic. τούτους.
 (2) V. τῷ in Spic. non legitur.
 (3) Hæc continet etiam c. Mon. (c. Gram. p. 411): Θ. Μονάχου. Πλὴν Ἰστέον ὡς ἐστὶ διαφορά ῥίζης καὶ ἀπαρχῆς· ἡ μὲν γὰρ ἀπ'.
 (4) V. ἂν om. c. Mon.
 (5) V. λέγει om. c. Mon

(6) C. Mon., ὅλον ἔφυ.
 (7) V. εἰ μὴ — ἀπ. om. c. Mon.
 (8) V. ἀπάσης om. Spic. ib. C. Mon., τούτους.
 (9) C. Mon., βουλ. τῆ εὐσεβεία.
 (10) Hæc continet etiam c. Mon. (c. Gram. p. 420): O. Μονάχου; Ἡ καὶ οὕτως· ἐγὼ μὲν τοῦ εὐ.
 (11) Spic., πείθεσθαι.

pro lidei adversariis habui. Atque ideo nihil eorum reticeo quæ ad exprobrandam illorum malitiam conveniunt. At propter meam cum patribus eorum cognationem eos tanto studio prosequor, ut libentissime vel gravissima pro salute eorum perferrem. Non enim ignoro Deum illos non eam ob causam rejecisse, quod eum de fœdere pœniteret cum patribus icto, sed ipsi mentis malitia sponte a Deo defecerunt.

CAP. XII.

VERS. 1. — *Stabilia doctrinarum veritate, mores informandos suscipit, aptissime ab obsecrationibus incipiens. Veritas enim volentibus facillime, tradita disciplina, retinenda erat; cum virtute autem conjungitur labor, ita ut eam tardius amplectamur, et opere suscepta non nisi multa cum defatigatione perficiamus. Allevat igitur obsecrando rei onus, et obnoxius obsecratur addendo per misericordiam Dei. Quando superius in docenda Dei misericordia versatus est, qua omnes homines fovet, necesse erat ut hac quoque memoria eos potissime ad colendam virtutem hortaretur. Quippe quæ nobis non desidiæ causa sit, sed contra propterea ardentiori studio ad bonum flagremus, ut ne nos ingratos præbeamus in tam bonum Dominum. Quæ autem illa obsecratio: ut exhibeatis corpora vestra? et cætera. Æquum dicit igitur nos corpora nostra Deo dedere, legibus ejus iuservientes, nam opus Dei decet virtutis instrumentum fieri, non malitiæ. Illud igitur exhibeatis idem significat ac dedatis, per metaphoram ab eis ductam qui regum aut dominorum in servitium adstant, cunctaque servorum munera complent: ita enim supra dixerat (vi, 12): Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, et deinde eandem cum rege comparisonem retinens (vi, 13): Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo. Mire autem confirmat per omnia sententiam suam, non solum ut corpus exhibeamus suadens, sed etiam illud hostiam vocans: ita enim declarat nulla ratione nobis ad malum corporis viribus abutendum esse, quando ad communem hominum usum brutis uti jam nefas quæ juxta legem Deo consecrata fuerant. Sanctam vocat illam, quia victimæ juxta legem oblatae post sacrificium mortuæ erant, hæc autem ea de causa Deo offertur ut vivens Dei legibus inserviat. Unde etiam sanctam illam dicit, dum hoc non erat legalis victima offerentium malitia sœdata; imo etiam Deo placentem, quod rursus de legali non omnino*

δάγμασιν, ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι νενόμισται, ὅτε δὴ πολεμοὺς τῆς πίστεως· τότε γὰρ οὐδενὸς ἀφίσταμαι τῶν ὄσα πρὸς ἐλεγχὸν τῆς αὐτῶν κακίας εἰπεῖν προσήκει, διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας οικειότητα οὕτως αὐτοὺς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι ἐσπούδακα, ὡς μὴ δὲ πάσχειν ἦν τι δὴ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας (1) ὀκνεῖν· οἶδα γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μεταμεληθεὶς ἐπὶ τῇ τῶν πατέρων ἐκλογῇ, τούτους ἀπεποιήσατο, αὐτοὶ δὲ μοχθηρὰ γνώμης τῆς παρὰ (2) τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως ἑαυτοῖς γεγόνασαι πρόβηνοι.

ΚΕΦ. ΙΒ'

Στίχ. α'. — Ἐπειδὴ τοὺς δογματικούς συνεπέραναν λόγους, τῶν ἠθικῶν ἐντεύθεν ἄπεται, ἀναγκαιότατα ἀπὸ παρακλήσεως τὴν ἀρχὴν ποιούμενος· ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ οὐ χαλεπὸν ἦν τοῖς βουλομένοις μετὰ τὴν μάθησιν κατέχειν τὰ εἰρημένα, τῇ δὲ γε ἀρετῇ καὶ πόνος συνέξευκται, ὥστε μετὰ πολλοῦ μὲν τινα προσεῖναι τοῦ ὄκνου τῇ αὐτῆς ἐργασίᾳ, καὶ ἀρχόμενον δὲ πολλοῦ δεῖσθαι καμᾶτου πρὸς τὴν κατορθώσιν· ἐπικουφίζει τοίνυν τῇ παρακλήσει τοῦ πράγματος τὸ ἐπίπονον, δυσωπητικωτάτην δὲ εἰργάσατο τὴν παράκλησιν εἰπῶν, διὰ τῶν οικειρμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ πλείστην ἔν τοις δογματικοῖς περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὴν διδασκαλίαν ἐποιήσατο, ἣ περὶ πάντας ἀνθρώπους χρῆται, ἀναγκαιῶς τῇ τούτων ὑπομνήσει δυσωπεῖ μᾶλλον αὐτοὺς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, δεικνύς ὅτι οὐκ ἐφόδιον βραθυμίας αὐτοῖς ἐκεῖνο γίνεσθαι δίκαιον, τὸναντίον δὲ πάλιν ἅ προσήκει τὴν σπουδὴν συνεισφέρειν, αἰσχυνομένους τὸ περὶ τὸν οὕτω χρηστὸν ἀγνώμονας φαίνεσθαι. Τίς δὲ ἡ παράκλησις παραστήσῃ τὰ σώματα ὁμῶν; καὶ τὰ ἐξῆς· λέγει μὲν ὅτι ἀφορίσαι δίκαιον ἡμᾶς τὸ ἑαυτῶν σῶμα τῷ Θεῷ, ὑπηρετούμενον αὐτοῦ τοῖς νόμοις, ἐπειπερ δίκαιον τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγονὸς μὴ κακίας ὄργανον εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς. Τὸ μὲν οὖν παραστήσῃ ἀφορίσαι λέγει, ἐκ μεταφορᾶς αὐτὸ λαβῶν τῶν ἡ βασιλευσῖν ἡ δεσπόταις πρὸς τὸ ὑπηρετεῖν παρεστῶτων, οἷς ἔπεται πάντως τὸ τὰ ἀναγκαῖα τῆς ὑπηρεσίας πληροῦν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔφη, Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἀμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὁμῶν σώματι, εἶτα ὡς ἐπὶ βασιλείᾳ ἀκολούθως ἐπαγαγὼν, Μὴδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὁμῶν ὄπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ (3). Θαυμασιώτατα δὲ τὴν συμβουλίην διὰ πάντων ἐπέτεινεν (4), οὐ τῷ παραστήσῃ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ γὰρ καὶ (5) τῷ θυσίαν αὐτὸ ὀνομάσαι· ἔδειξεν γὰρ ὡς οὐδανὶ λόγῳ προσήκειν εἰς τὸ ἐναντίον καταχρησασθαι (6) τῇ τοῦ σώματος ὑπηρεσίᾳ, ἐπειπερ οὐδὲ τὰς προσαγομένας τῷ Θεῷ κατὰ νόμον τῶν ἀλόγων θυσίας τῇ (7) κοινῇ χρήσει παραδίδοσθαι τῶν ἀνθρώπων θεμιτὸν ἦν εἶναι (8)· ζῶσαν δὲ ταύτην

(1) C. Mont., σωτ. παραιτεῖσθαι. ib. Spic., ὅτι οὐ Θεὸς μεταμ., c. Mon., μεταβληθεὶς.

(2) C. Mon., γνώμης μοχθ. τῆς ἀπό. ib. C. Mon.: αὐτοῖς.

(3) Hæc leguntur etiam in c. Mon. (c. Cr. p. 431): Θ. Μονάγου. Θασμ.

(4) C. Mon., παρέτεινεν.

(5) C. Mon., ἀλλὰ καί. ib. Spic.: αὐτῷ. H. V. λόγῳ om. c. Mon.

(6) Spic.: καταχρησθαι.

(7) C. Mon., θυσ. τ. ἀλόγ. et paulo post τῶν ἀνθρ. παραδίδ.

(8) Huc usque c. Mon., qui loco sequentium v. hæc adnectit: εἶτα μὴ ἀρκεσθεὶς τούτῳ καὶ ἕτερον ἐπά-

προσείπεν, ἐπειδὴ τὰ μὲν κατὰ νόμον προσκομισθέντα A
νεκρὰ μετὰ τὴν θυσίαν ἦν ὡς εἰκὸς, ταῦτα δὲ αὐτοῦ
γε τούτου ἔνεκεν Θεῷ προσήγγο, ὥστε ἐν τῷ ζῆν τὰ
τοῖς αὐτοῦ νόμοις πράττειν ἀκόλουθα· ὅθεν καὶ
ἀγίαν προσείπεν ταύτην, ἐπειδὴ ἐκείνην ἐνεχώρει
μὴ τοιαύτην εἶναι τῇ τῶν προσκομιζόντων κρινομένην
κακίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ, ἐκείνη γὰρ
οὐ πάντως τοιαύτη· καὶ τὸ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὁμῶν
πολὺ τὸ διάφορον ἔδειξεν, οὐ γὰρ ὅμοιον ἀλό-
γων (1) προσκομιδῇ λατρεύειν Θεῷ καὶ λογισμῶν τελειότητι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν συναλθῆσιν ἐπὶ τῶν ἐρ-
γων δεικνύναι.

Στίχ. γ'. — Τὰ μὲν οὖν προλαβόντα περὶ τῆς καθόλου
λεγόμενα ἀρετῆς καλῶς ἔχειν ἡδύνατο· ἐξέρχεται δὲ
λοιπὸν ἐπὶ τὰ (2) κατὰ μέρος, πρὸ πάντων (3) τὴν
ὑπερηφανίαν, ὡς ἂν χεῖριστον ἀπαγορεύων οὐκ ἐτι
παρακλήσει, ἀλλ' αὐθεντίᾳ μᾶλλον· οὐ γὰρ ὅμοιον
ἐπ' ἀρετὴν προτρέπειν καὶ τὴν τῶν ἀτόπων ἀπαγο- B
ρεύειν πρῶξιν· ὅθεν ἐκείνη μὲν παράκλησιν συνῆφθαι
πρέπει· ἂν, ταύτη δὲ καὶ σφοδρότης ἀρμόσει πολλά-
κις· καὶ γὰρ τῇ προσθήκῃ τῆς χάριτος τῆς δοθεί-
σης μοι φοβερωτέραν εἰργάσατο τοῦ κακοῦ τὴν ἀπο-
τροπήν.

Παραφροσύνην τὴν ὑπερηφανίαν εἰπὼν, ὕγιῃ δὲ
φρόνῃσιν τὴν μετριότητα. Ἵνα μὴ ἐντεῦθεν σύγχυ-
σίν τινα ἐργάζεσθαι δόξῃ, ὡς ἂν οὐδὲ τῆς ἐκκλησια-
στικῆς εὐταξίας δι' ὑπερβολὴν μετριότητος φυλάττε-
σθαι ἐν αὐτοῖς ὀφειλούσης, καλῶς ἐπάγει, ἐκάστῳ
ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέρος πίστεως. Βούλομαι,
φῆσι, μετριάξιν μὲν ἅπαντας, φυλάττεσθαι δὲ ἐν
ὁμῖν καὶ τὴν τάξιν ἀναλόγως τοῖς νενεμημένοις ὁμῖν
ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρίσματος· ἐπειδὴ γὰρ πλείστα ἦν
ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα, μερισμὸν πίστεως καὶ ἐπι- C
μέτρησιν λέγει τῶν χαρισμάτων τὴν διανομήν.

Στίχ. δ'. — Τὸ, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ἀντὶ
τοῦ ὁ ἐπιμελούμενος λέγει· οὕτως καὶ ἐν τῇ πρὸς
Τιμόθεον Ἐπιστολῇ· *Εἰ δέ τις τοῦ ἰθίου οἴκου προ-
στήται οὐκ οἶδεν, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελή-
σεται; σαφῶς τὴν προστασίαν ἐπὶ τῆς ἐπιμελείας
λέγων· διάφοροι γὰρ τρόποι τότε μάλιστα εὐποιίας
παρὰ τῶν εὐπορωτέρων εἰς τοὺς πενεστέρους τῶν
ὁμοπίστων ἐγίνοντο, περὶ ὧν νῦν λέγει καὶ τὸ, ὁ
μεταδιδοῦς, καὶ τὸ, ὁ προϊστάμενος, καὶ τὸ, ὁ
ἐλεῶν περὶ τῶν αὐτῶν λέγων.*

Στίχ. ε'. — Τὸ, τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φι-
λοστοργοὶ ἔσιν μὲν ὅμοιον πῶς τῷ, ἡ ἀγάπη ἀν-
υπόκριτος, ἐπεὶ περ οὐδὲν διαλλάττει τοῦ ἀληθινῶς
ἀγαπῆν τὸ σφόδρα στέργειν· ἔχει δὲ τι πλεόν τῇ τοῦ D
εἰς ἀλλήλους προσθήκῃ· τὴν γὰρ αὐτὴν σπουδὴν
πάντας περὶ ἀλλήλους ἔχειν βούλεται, ἐπεὶ μὴδὲ οἶόν
τε ἄλλως κρατεῖσθαι τὴν ἀγάπην, ἀλλ' ἢ τοῦ ἀγα-
πωμένου τὴν αὐτὴν οὐκ εἶναι περὶ τὸν ἀγαπῶντα γνώ-
μην ἐσπουδακότος, ὅπερ εἰ μὴ γίνοιτο, ἀφέξεται
τοῦ ἀγαπῆν πάντως ὁ ἀγαπῶν ὅσην ἂν ἔχη τὴν
φιλίαν, οὐκ ἀνεχώμενος φιλῶν περιορᾶσθαι.

Στίχ. ιγ'. — *Ταῖς χρεῖαις, φῆσι, τῶν ἀγίων κοι-
νωσούντες·* ἕνια δὲ τῶν ἀντιγράφων *ταῖς μισταῖς*

γαι· κατὰ τὴν λογικὴν λατρείαν ὁμῶν φῆσι, τουτέστι
κατὰ τοὺς ἐκείνης νόμους· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἄγιον
καὶ ζῶσαν καὶ εὐάρεστον θυσίαν τὰ σώματα ὁμῶν
παραστήσαι, τὸ μὴδὲν ἔξω τῶν κατὰ τὴν λατρείαν
ἡμῖν νομοθετηθέντων πολιτεύεσθαι· δεῖ γὰρ ἄμφω,

valebat. Declarat autem præsertim illud *rationa-
bile obsequium vestrum*, quantum hæc hostia a le-
gali differat. Longe enim aliud oblationes ratione
carentes Deo offerre et aliud rationis perfectione
cum Deo operibus consentire

VERS. 5. — Prædicta de virtute in genere recte
habentur; nunc autem de singulis virtutibus. Præ
omnibus superbiam, velut labem pessimam probi-
bet jam non obsecratione, sed auctoritate potius.
Nam aliud ad virtutem propellere, aliud a malis
operibus avertere. Unde hortanti obsecratio, pro-
hibenti autem vehementia sæpius convenit. Terri-
bilis etiam reddit interdictum addendo illud *per
gratiam quæ data est mihi*.

Amentiam vocat superbiam, modestiam autem
sapientiam. Ne autem exinde omnia confundere
videatur, quasi propter exaggeratam modestiam
ecclesiasticum ordinem tollat, recte adjicit: *Un-
cuique sicut Deus divisit mensuram fidei*. Volo, in-
quit, omnes modeste sentire; servetur autem inter
vos ordo juxta donationes constitutus quas vobis
Deus largitus est. Quando enim plurimæ apud eos
erant donationes, distributionem et mensuram fidei
dicit donationum divisionem.

VERS. 8. — *Qui præest in sollicitudine*, hoc est
qui curam gerit. Ita etiam in Epistola ad Timo-
theum: *Si quis autem domus sue præesse nescit,
quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit* (1 Tim.
iii, 5)? Manifestum hic præesse pro curare usur-
pari. Nam diversis modis præsertim tunc temporis
divites pauperiores ex fidelibus fovebant, de qui-
bus hic habentur æque et illud *Qui tribuit*, et illud
qui præest et illud qui miseretur.

VERS. 10. — *Illud charitate fraternitatis invicem
diligentes* consentit prope cum illo *Dilectio sine si-
mulatione*: nam nulla ratione differt verus amor a
vehementi dilectione; sed aliquid amplius signi-
ficat addito illo *invicem*. Vult enim omnes eodem
studio invicem flagrare, cum non aliter charitas
dominari possit, quam si dilectus diligentem ead-
am mente redamet; quod nisi fiat, amare desisset
amator quantacunque charitate inflammetur, quia
contemptum sufferre nequit.

VERS. 13. — *Necessitatibus*, ait, *sanctorum com-
municantes*; quidam autem codices *mentionibus* ha-

τὴν πίστιν τῷ βίῳ, καὶ τὸν βίον συνομολογεῖν τῇ
πίστει.
(1) *Spic.* ἀλόγῳ.
(2) *Spic.* ἐπὶ τό.
(3) *Spic.*, πρὸς πάντων.

bent, quod idem sonat. Dicit enim æquum est vos ubique sanctorum meminisse, communesque eorum necessitates recordari, et ita tenuitatem eorum sustentare.

VERS. 16, 17. — *Nolite, inquit, prudentes esse apud vosmetipsos; hoc rursus a superbia alium. Noli, ait, mentis tuæ sententiam præ omnibus tueri, quando communi sensui improbabitur. Recte autem et illud, nulli malum pro malo reddentes; rursus enim transit ab officiis quæ in fratres ad ea quæ alienos respiciunt; addidit igitur Nulli, quasi dicat, ne in incredulos auidem noli te talem præbere.*

CAP. XIII.

VERS. 5. — Duplici de causa, ait, decet nos regibus subditos esse, tum quidem ut decori inseruientes pœnas effugiamus, tum ut reges venerati Deo conscientia assentire videamur qui ista constituit. Certum est autem quod hic beatus Paulus nos ita principibus obedire jubet, ut tamen impia præcipientibus resistere non dubitemus; nam aperte finem describit imperii, et quo pacto Deus sic humana constituerit, ut iniqua imperare nunquam imperii sui respondeat, sed libidinem prodat hominum imperio male abutentium. Non enim est principum iudicare de eis quæ ad Deum spectant, cum non sint ad hoc constituti; sed de eis quæ inter homines agitantur, et de variis hominum invicem officiis, mediatores velut et arbitri æquitalis instituti sunt reges et quotiescunque demandatum sibi munus retinuerint, declarabunt præstantissimum et necessarium esse imperium.

VERS. 7. — *Tributum vocat quod pro terra, vectigal quod pro mercatura aut arte qualibet solvendum.*

VERS. 10. — *Uno verbo dicit plenitudo legis dilectionis perfectio, et quando hoc effatum communi sensu recedere videtur, addit quæ infra habentur.*

Lex tota in eo est ut malum aliquod prohibeat, aut bonum aliquod imperet; alia enim constituit legislator ne alter alterum lædat, alia autem ut alter alterum pro viribus adjuvet: hæc autem omnia complectitur præceptum quo proximum diligere jubemur. Recte igitur illud recapitulatur quasi dicat: cuncta illa multis legibus ordinata velut summam comprehenduntur in hoc uno, Diliges proximum tuum.

Qui enim diligit, ait, dilectum lædere nequit, dummodo eum vero studio prosequatur; dilectionis ergo perfectio legis totius plenitudo. Deinde, hortari cœpit, et quæ sequuntur profert.

(1) V. de hac lectione Fritzschi ad h. l. III, p. 82 ss.

(2) Hæc leguntur etiam in c. Mon. (c. Cram. p. 462): Θ. Μονάχου δῆλον οὖν ἔρα.

ἔχει (1), τῆς αὐτῆς οὐσης διανοίας· λέγει γὰρ ὅτι δίκαιον ὑμᾶς μνημονεύειν πάντοτε τῶν ἀγίων, κοινὰς τε αὐτῶν τὰς χρείας νομίζειν, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἐπικουφίσειν τὴν ἔνδειαν

Στίχ. ις', ις'. — *Μὴ γίνεσθε, φησί, φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς, τοῦτο πάλιν ἕτερον γινόμενον ἀπὸ ὑπερηφανίας. Μὴ τὸ τῇ διανοίᾳ σου, φησί, παραστὰν ἀπλῶς αἰροῦ, ὅταν τῇ κοινῇ ὑπολήψει φαίνεται ἄτοπον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ, μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες· πάλιν γὰρ ἐπὶ τὰ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπὸ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐξελήλυθεν· προσέθηκεν οὖν τὸ μηδενὶ ἀντὶ τοῦ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι δίκαιον.*

ΚΕΦ. ΙΓ'.

Στίχ. ε'. — *Κατ' ἀμφοτέρα, φησί, τὸ ὑποτετάχθαι τοῖς τοιοῦτοις πρέπει, τοῦτο μὲν ἵνα τὸ πρέπον διαπραττόμενοι τὴν ἐκεῖθεν τιμωρίαν ἐκκλιώμεν, τοῦτο δὲ ἵνα τῇ πρὸς τοὺτους αἰδοί τὴν ὀφειλομένην συνείδησιν τῶ ταῦτα τάξαι· Θεῷ ἀποδιδόντες φαινόμεθα (2). Δῆλον δὲ ἔρα κακίον ὡς ὑποτάσσασθαι τοῖς ἄρχουσιν ἐν τούτοις ὁ μακάριος (3) Παῦλος παραινεί, οὐχ ἵνα κἀν ἀσεβεῖν ἀναγκάζωσι πειθώμεθα, σαφῶς γὰρ καὶ τὸν σκοπὸν εἶπεν τῆς ἀρχῆς, καὶ οὐπερ ἔνεκεν ὁ Θεὸς οὕτως ἔταξε τὰ ἀνθρώπινα, ὥστε τὸ περὶ τῆς εὐσεβείας νομοθετεῖν ἃ μὴ δεῖ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀρχῆς εἶναι, ἀλλὰ τῆς γνώμης τῶν οὐκ εἰς θεὸν τῶν ἀρχῶν κερημένων (4)· τὰ μὲν γὰρ εἰς θεὸν ἀναφερόμενα οὐ τῶν ἀρχόντων κρίνειν ἴδιον, ἐπειδὴ μὴδὲ πρὸς τοῦτο κατέστησαν, περὶ δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις κινουμένων καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαίων, μεστὰι τινὲς καὶ βραβεύται τοῦ δικαίου οἱ ἄρχοντες καθιστάμενοι, ὅταν ἀκόλουθα τῶν οὐκ εἰς θεὸν διαπράττωνται, ἀναγκαιότατον τι χρῆμα δεῖκνύουσι τὴν ἀρχήν.*

Στίχ. ζ'. — *Φόρον καλεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς συντέλειαν, τέλος δὲ τὴν ὑπὲρ τῆς ἐμπορίας, ἢ τινὸς τέχνης σωματικῆς (5).*

Στίχ. ε'. — *Συντόμως εἶπεν, νόμου πλήρωσις τῆς ἀγάπης ἢ φυλακῆ, καὶ ἐπειδὴ παράδοξον ἄγαν ἦν τὸ λεγόμενον, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.*

"Ἄπαν νόμιμον ἢ ἀπαγόρευσιν ἔχει κακοῦ, ἢ πρᾶξιν καλοῦ· τὰ μὲν γὰρ ἵνα μὴ βλάπτωμεν ἀλλήλους ὁ νομοθέτης ἐξέθετο, τὰ δὲ ἵνα τι καὶ εὐποιώμεν ἀλλήλους κατὰ δύναμιν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα περιεβλήθηται ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ἐπιτάττοντι νομίμων· καλῶς οὖν τὸ ἀνακεφαλαιοῦται ἀντὶ τοῦ πάντα ἐκεῖνα τὰ διὰ πολλῶν νενομοθετημένα ὥσπερ τινὰ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν τῷ τὸν πλησίον ἀγαπᾶν περιέχεται.

Ὁ γὰρ ἀγαπῶν, φησί, βλάπτει τὸν ἀγαπώμενον οὐκ ἀνέχεται, εἴπερ ἀληθῆ περὶ αὐτὸν ἔχει ἀγάπην· οὐκοῦν τῆς ἀγάπης ἢ φυλακῆ τοῦ παντός ἐστι νόμου κατόρθωσις. Ἐτα ἐπὶ παραίνεσιν ἐκφέρει τὸν λόγον καὶ φησί τὸ ἐξῆς.

(3) V. μακ. om. c. Mon. ib. C. Mon.: παραχρησι.

(4) Huc usque c. Mon.

(5) Eadem est Theodoretici sententia.

Στίχ. ια'. — Οὕτως ἀναγνωστέον, καὶ τοῦτο, εἶτα A
διασθέντα εἰδότες τὸν καιρὸν, καὶ τὰ ἐξῆς · βού-
λεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι καὶ τούτου δὲ ἡμῖν ἐπιμελητέον
ὅπως ἂν πράττοιμεν ἃ δεῖ, εἰδότες ἐρασιῶτα τὸν και-
ρὸν τοῦ ἀποθέσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἡδονήν,
ὡσπερ τινὰ ὑπνον βαθύν. Σωτηρίαν δὲ ἡμῶν καλεῖ
τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ τότε τῆς ἀληθινῆς ἀπολαύο-
μεν σωτηρίας.

Στίχ. ιβ'. — Ἡμέραν καλεῖ τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χρι-
στοῦ παρουσίας καιρὸν, ὡς τῆς αὐτοῦ φανερώσεως
τρανοτάτην τῶν τε καλῶν καὶ μὴ τοιούτων ποιησα-
μένης τὴν διάκρισιν, νύκτι δὲ τὸν πρὸ τούτου χρόνον·
ἄμφω δὲ ὡς πρὸς ἐκεῖνους μάλιστα λέγει τοὺς εἰδώ-
λους προσέχοντας, παρ' οἷς οὐκ ἦν νόμιμα οὐδὲ διδα-
σκαλία τῶν πρῶτων. Ὁ τῆς ἀγνοίας οὖν, φησὶ,
καιρὸς παρήλθεν, ὅτε ἦτε ὡς ἐν νυκτὶ οὕτε Θεὸν B
εἰδότες, οὕτε νομίμων δεδεγμένοι διαγράψουσιν, ἐπ-
έστη δὲ ὁ τῆς ἡμέρας καιρὸς, ἀντὶ μεγίστου φωτὸς
τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπιλαμπάσης ἡμῖν.

Στίχ. ιδ'. — Ἄλλ' ἐνδύσασθε, φησὶ, τὸν Κύριον
Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ
ποιῆσθε εἰς ἐπιθυμίας. Τὸ ἐνδύσασθε ἀντὶ τοῦ
ἐνεδύσασθε λέγει · βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι διὰ τῆς
ἀναγεννήσεως τοῦ βαπτίσματος συναφθέντες τῷ Χρι-
στῷ, καὶ μέλος τοῦ κοινου σώματος τῆς Ἐκκλησίας
ἀποφάνθέντες οὐπερ ἐκεῖνός ἐστι κεφαλὴ, ὡσπερ
ἐνεδύσασθε αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τῶν προσδοκωμέ-
νων, καθὼ καὶ συμμετασχέιν αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως
ἐλπίζετε · δίκαιοι τοίνυν ἂν εἴητε τὰ πρόποντα τῇ
καταστάσει προφεινὴ ἐκείνη, ἐν ἧπερ ἅπαντα πεπαυ-
σθαι τὰ τοιαῦτα ἀνάγκη · οὐδὲν οὖν ἐπιτελεῖν τοιού- C
τον προσῆκεν ἡμᾶς, οἷον ὁ μὲν αἰὼν ἐκεῖνος οὐ δέξε-
ται · ἐπὶ δὲ τῶν φιλαμαρτημῶνων πάροδον ἔχει κατὰ
τὸν παρόντα καιρὸν, ἐνθα φθορᾶ μὲν ἔτι τὸ ἡμέτερον
ὑπόκειται σῶμα, πολλὴ δὲ καὶ τῶν παθῶν ἐντεῦθεν
ἡμῖν ἡ ἐνόχλησις γίνεται. Εἰρήκαμεν δὲ καὶ ἀνωτέρω
ὅτι σάρκα ἢ Γραφή πολλὰκις οὐ τὴν φύσιν αὐτήν,
ἀλλὰ τὸ θνητὸν ἦτοι τὸ πρόσκαιρον οὕτω καλεῖ· τοῦτο
οὖν κἀναυθα λέγει, τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποι-
εῖσθε εἰς ἐπιθυμίας, οὐ τῆς φύσεως αὐτῆς λέγων,
ἀλλ' ἀντὶ τοῦ μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις ἑαυτῶν ἐξακολου-
θεῖτε, σπουδὴν τιθέμενοι ἐκεῖνα πράττειν, ἃ κατὰ τὸν
παρόντα βίον διὰ τῆς ἐνοῦσης ὑμῖν θνητότητος τὴν
κίνησιν δέχεται. Σαρκὸς οὖν πρόνοιαν λέγει τὴν περὶ
τὰ παρόντα ἦτοι καὶ τὰ ἄτοπα σπουδὴν, ὡς ἂν ἐν τῷ
βίῳ τούτῳ πράττεσθαι δυνάμενα νόμον, ἐπὶ δὲ τοῦ D
μέλλοντος αἰῶνος οὐκ ἔτι · ὅθεν αὐτὸ καὶ ἀντέταξεν
τὸ ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃ δὴ
μίμημα τῆς μελλούσης ἐστὶ καταστάσεως. Μὴ τοίνυν
περὶ τοῦτο, φησὶν, ἔχετε τὴν σπουδὴν. ὅπως ἂν τὰς τοῦ
πρὸς τὴν μελλούσαν κατάστασιν κοινωνία

ΚΕΦ. ΙΔ'.

Στίχ. ζ'-θ'. — Τί λέγω, φησὶν, περὶ τοῦ ἐσθίειν
καὶ τοῦ μὴ ἐσθίειν; οὕτε ζῶντες ἑαυτῶν ἐσμεν, οὕτε
ἀποθνήσκοντες · κἀν γὰρ ζῶμεν, τὴν αὐτοῦ ζῶην
ζῶμεν, κἀν ἀποθνήσκωμεν, κατὰ τὸν ὅρον ἀποθνή-
σκομεν ἐκεῖνου · σκοπὸν τοίνυν ἀπανταχοῦ προσῆκεν
ἡμῖν τοῦτον εἶναι, τῷ Θεῷ ἀρέσκειν, λογιζομένοις ὅτι
ζῶντες καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκεῖνου πάντως ἐσμέν ·

VERS. 11.—Ita legendum et hoc, deinde distincte
scientes tempus, et cætera. Dicere enim intendit,
hoc nobis curæ sit oportet ut quæ deceat agamus,
scientes tempus adesse voluptatem excutiendi qua
nos peccata vinciant velut somno quodam altis-
simo. Salutem vocat resurrectionem nostram,
quia tunc veræ salutis donum contingemus.

VERS. 12. — Diem vocat tempus quo Christus
adveniet, quia tunc manifestissimum revelabit ho-
nestorum et malorum discrimen; noctem vero
præcedentia tempora. Utrumque autem præprimis
ad eos qui idolis inserviebant, quibus nec lex erat
nec ulla agendorum disciplina. Præcessit, ait igitur,
tempus ignorantiae, quo velut in nocte eratis
nec Deum agnoscentes, nec legum disciplinis eru-
diti; venit autem tempus diei, splendidissimæ vi-
delicet lucis, omnibus nobis illucescente Christi
adventu.

VERS. 14. — Sed induimini, inquit, Dominum
Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in-
desideriis. Illud induimini pro induti estis habetur.
Hoc enim sibi vult: Quando per regenerationem
baptismi cum Christo conjuncti, et membrum com-
munis corporis Ecclesiæ effecti cui ille caput, quem-
admodum eum communionis expectatorum induti
estis, ita et resurrectionis cum eo participes fieri
speratis, æquum est vos quoque ea sentire quæ
huic resurrectioni conveniunt, in qua mala quæ-
que deponantur oportet. Ne talia igitur perficiamus,
quæ ævum illud non admittet. Homines allo-
quitur hac in vita peccandi avides, qua corpus
nostrum adhuc corruptioni subjacet, et ea de
causa permultis cupiditatibus agitatur. Jam supra
adnotavimus carnem in Scriptura sæpius usurpari
non ad designandam naturam ipsam, sed mortalitatem
aut caduca quæque. Idem igitur et hic signifi-
cat illud carnis curam ne feceritis in desideris,
non naturæ videlicet; quasi dicat: Nolite inservire
cupiditatibus vestris, ea agere studentes, ad quæ
hac in vita propter mortalitatem ferimur. Carnis
igitur curam vocat studium de præsentibus aut de
malis, quæ quidem hac in vita queri possunt, in
futuro autem ævo non amplius. Unde illud oppo-
suit Induimini Dominum Jesum Christum, quod
imitationem venturæ constitutionis innuit. Nolite
ergo, ait, circa hæc studere, ne præsentis ævi cupi-
ditatibus inserviat, quibus nulla cum futura
constitutione communitio.

παρόντος αἰῶνος ἐπιθυμίας ἐπιτελεῖτε, αἷς οὐδεμία

CAP. XIV.

VERS. 7-9.— Quid dico, inquit, de manducan-
tibus, et de non manducantibus? Non nobis vivi-
mus, nec nobis morimur. Nam sive vivimus, ei
vivimus; sive morimur, die ab ipso definito ejus
morimur; hoc igitur ubique intendamus, quomodo
Deo placeamus, cogitantes quod vive vivimus, sive
morimur, ejus sumus. Deinde demonstrans hoc

non propter creationem tantum valere, sed etiam propter ea quæ nobis caro factus Christus nuper est largitus, addidit: *In hoc enim Christus, et cætera.* Recordemini enim, inquit, quod Christus pro vobis mortuus est, et mortuus resurrexit, et post resurrectionem vivit, omnia pro nobis continuo vivificans, ut et nos mortui resurrectionis participes fiamus, et vita fruamur. Undique igitur apparet nobis Christo inserviendum esse, siquidem vel morientes ejus sumus, qui pro nobis mortuus est, ut resurgamus; et viventes ei vitam debemus, qui nobis spem tribuit post mortem altera vita fruendi.

Vers. 10, 11. — Illud quidem quid iudicas ad eos qui ex Judæis, et illud quid spernis ad eos qui ex gentibus; neutris, inquit, neutrum convenit, cum cuique ante tribunal Christi gestorum ratio reddenda sit. Quod effatum ut adhuc confirmet, profert testimonium: *Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, et cætera.* Quod ad confirmanda quæ de Christo dicta sunt testimonium adhibeatur, certum; illud autem notandum, quod apud Isaiam (xlv, 18) continuo legatur: *Ego sum Dominus, et non est ultra; et (Ibid. 21): Ego Deus, et non est alius absque me justus, salvator, non est præter me, et cætera.* Quærendum igitur quomodo hæc Apostolus ad Christum referat. Adversus hæreticos, qui Unigeniti divinitatem omni ratione minuere conantur, dices forte quod seu Paulus ea velut de Christo habita usurpet, seu ea de Patre dicta a propheta de Domino interpretetur, tanta sane utrinque Unigenito divinitas tribuetur ac Patri; nam non alia profecto divinitas Filii, si de Christo æque haberi possunt, quæcunque de Patre fuere dicta. Hæc adversus hæreticos profliteri possunt. Veritas autem sic se habet: illud neque de Patre neque de Filio proprie dictum, sed absolute de divina natura rerum omnium præcipua causa, ideoque Apostolus illud ad Christum refert, licet æque Patri et Filio convenient, quasi nulla sit natura inter utrumque differentia. Pariter prope in Epistola ad Hebræos (1, 12) illud: *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* de Christo interpretari videtur.

του κατεχρήσατο, ὁμοίως καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ τὰ τὴν φύσιν διαφορᾶς· παραπλησίως τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς σου οὐκ ἐκλείψουσι, περὶ τοῦ Χριστοῦ χρησάμενος φαίνεται.

Vers. 13. — *Non ergo amplius, ait, invicem iudicemus:* hoc quidem in genere dictum est; deinde eos qui de gentibus præprimis alloquitur, quasi sufficienter ad Judæos dixisset. Non vobis, ait, fideles vestri iudicandi sunt, cum omnes Christi tribunal maneat, *sed hoc iudicate magis ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum.* Nam cum apud Romanos numero præstantiores essent et fortuna qui de gentibus, multa agebant ad detractandos Judæos, coram ipsis ea manducantes a quibus illi abstinere maxime studebant, ita ut his perturbati Judæi a pietate sæpius deficerent, aut saltem concilia sacra negligerent.

καὶ δεικνύς ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς ποιήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσφάτως οἰκονομηθέντων διὰ Χριστοῦ, ἐπήγαγεν, εἰς τοῦτο γὰρ Χριστός, καὶ τὰ ἐξῆς. Λογίσασθε γὰρ, φησὶν, ὅτι Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀποθανὼν ἀνέστη, καὶ ἀναστὰς ζῆν, ζῶν διηνεκῆ ὑπὲρ ἡμῶν ἅπαντα ποιήσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποθανόντες τῆς τε ἀναστάσεως αὐτῶ κοινωησόμεν, καὶ τῆς ζωῆς ἀπολαύσωμεν, ὡς πανταχόθεν φαίνεσθαι ἡμᾶς καὶ Χριστῷ δουλεύειν ἀνάγκην ἔχοντας, εἴ γε καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκείνου πάντως ἐσμέν, τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος, ὡστε ἀναστήσῃ· καὶ ζῶντες ἐκείνῳ τὴν ζωὴν ὀφειλομέν, ὅς παρέσχεν ἡμῖν τὴν μετὰ θάνατον παρ' ἐλπίδα ζωὴν.

Στίχ. ι', ια'. — Τὸ μὲν, *τί κρίνετε* πρὸς τὸν ἐξ Ἰουδαίων εἰρηται, τὸ δὲ, *τί ἐξουθενεῖς* πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν· οὐδετέρῳ, φησὶν, ὑμῶν πρέπον οὐδέτερον, ἐπειδὴ ἀνάγκη πάντως τῷ κριτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ παραστάντας τὰς εὐθύνας τῶν βεβιωμένων ὑποσχεῖν· καὶ εἰς πίστωσιν τῶν εἰρημένων μαρτυρίαν τίθῃσι· *Γέγραπται γὰρ, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, καὶ τὰ ἐξῆς.* Ὅτι μὲν οὖν εἰς πίστωσιν τῶν περὶ Χριστοῦ λελεγμένων αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν παρήγαγεν, ὁ δὲ ἐκείνο δὲ ἴσταν ὅτι ἐνθα τοῦτο Ἰσάιας φησὶ, συνεχῶς εἰρηται τὸ, Ἐγὼ εἰμι Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι, καὶ, Ἐγὼ εἰμι Κύριος καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν μου δίκαιος καὶ σωτὴρ, οὐκ ἔστιν πάρος ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ζητητέον οὖν πῶς τοῦτοις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συνεχρήσατο ὁ Ἀπόστολος. Πρὸς μὲν τοὺς αἰρητικούς ἐλαττοῦν τὴν θεότητα τοῦ Μονογενοῦς παντὶ τρόπῳ βουλομένους εἶποι ἂν τις ὅτι εἴτε ὡς περὶ τοῦ Χριστοῦ λεγόμενοις τοῦτοις ἐνταῦθα ἐχρήσατο, εὐδελος ἢ ἀξία τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς κατ' οὐδὲν ἐλαττουμένης τοῦ Πατρὸς, εἴτε περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρημένοις παρὰ τῷ προφήτῃ περὶ τοῦ Κυρίου λέγων ὁ Ἀπόστολος ἐχρήσατο τῆ μαρτυρίᾳ· καὶ οὕτω δέδεικται οὐχ ἕτερος ὢν θεότητος ὁ Υἱὸς, ὅπου γε συνεχρήσατο τῇ φωνῇ, ὡς ἂν ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ λέγεσθαι δυναμένη, καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρημένη τυγχάνη. Τοῦτο μὲν οὖν πρὸς τοὺς αἰρητικούς εἶποι ἂν τις· τὸ δὲ γε ἀληθὲς ἐκεῖνο, ὅτι μηδὲ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηται· ἰδικῶς μῆτε περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ τῆς θείας φύσεως τῆς ἀνωτάτω καὶ πόντων αἰτίας, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος τῆ μαρτυρίᾳ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ πρὸς τὸν Ἰουδαίου, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσης κατὰ τοιαῦτα πρέπειν νομιζῶν, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσης κατὰ τοιαῦτα πρέπειν νομιζῶν, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσης κατὰ τοιαῦτα πρέπειν νομιζῶν, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσης κατὰ τοιαῦτα πρέπειν νομιζῶν, ὡς ἂν οὐδεμιᾶς οὐσης κατὰ τοιαῦτα πρέπειν νομιζῶν.

Στίχ. ιγ'. — *Μηκέτι οὖν, φησὶν, ἀλλήλους κρίνωμεν*· τοῦτο μὲν εἰρηται κατὰ κοινὸν· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν τείνει λόγον, ὡς ἂν ἀρκούντως τὰ πρὸς Ἰουδαίους εἰπῶν. Οὐ δίκαιον οὖν ὑμᾶς, φησὶ, κριτὰς καθίστασθαι τῶν ὁμοπίστων, μένοντες ἅπαντας τοῦ κριτηρίου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον τὸ μὴ τίθεναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. Πολλὰ γὰρ οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων παρὰ Ῥωμαίοις ἐπικρατέστεροι ὄντες καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ τῶν προσώπων ἀξιοπιστίᾳ, διεπράττοντο μᾶλλον ἐπὶ διασυρμῇ τῶν Ἰουδαίων, ἐπ' ὄψεσιν ἐκείνων ἐπιτηδεύοντες τὰῦτα, ὧν δὴ μάλιστα ἀπέχεσθαι σπουδῆν εἶχον, ὡς ἐντεῦθεν ἐκείνοις ταρτατομέ-

νους καὶ τῆς εὐσεβείας ἀφίστασθαι πολλάκις, καὶ μὴ καὶ τοῦ κοινοῦ συλλόγου καταρραθυμούντας ἐφ' ἐαυτῶν γίνεσθαι.

Στίχ. ιδ', ιε'. — Εἰπὼν ὅτι καλὸν τοῦτο μᾶλλον ἂν ἡμᾶς δοκιμάσαι τὸ μὴδὲν ποιεῖν εἰς βλάβην τοῦ ἀδελφοῦ, μὴδὲ τοιαῦτα πράττειν ἢ τῆς εὐσεβείας ἐκείνων ἐκτρέπει, ἵνα μὴ δόξῃ τῆν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν καὶ αὐτὸς ἐπεισάγων ταῦτα λέγειν, εἰκότως ἐπήγαγεν· *Οἶδα καὶ πέπεισμαι, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δεῖ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς, ἀναγκαιῶς καὶ τῇ διατάξει χρυσάμενος εἰς τὴν τοῦ λεγομένου πίστωσιν, καὶ τῇ δεῖ αὐτοῦ προσθήκῃ ἀξιοπιστοτέραν τὴν ἀπόφρασιν ἐργασάμενος, ὡς ἂν ἀρκούντος τοῦ Χριστοῦ πάντα καθαρὰ δεικνύναι.* Ἀκάθαρτον οὖν φησὶν οὐδὲν εἶναι φημι τῶν εἰς βρώσιν κειμένων, εἰ μὴ τις ἀσθένεια λογισμῶν τοιαύτην περὶ τῶν ἐδεσμάτων λαμβάνει τὴν γνώμην. Οὕτως οὐ τὴν τοιαύτην ἀποδόχομαι παρατήρησιν. Ἄλλὰ τὴ ἐπήγαγεν; *Εἰ γὰρ διὰ βρώμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκ εἶ κατα ἀγάπην περιπατεῖς· ἀλλ' ὅτι μὴ δίκαιόν σε, φησὶ δεῖ βρώσιν ἀνέχεσθαι.*

Στίχ. ιζ'. — Ἄξιον μέντοι κάκεινους γελάσαι τῆς εὐθελείας ἐνεῦθεν, οἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθλείν τε καὶ πίνειν ἡμᾶς νομίζουσιν, σφόδρα δὲ ἐναντία ὑπολαμβάνοντες τῇ Παύλου φωνῇ, οὐκ ἐν βρώσει καὶ πόσει τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ περιορίζεσθαι φάσκοντος.

Στίχ. χβ', χγ'. — Μακάριος, φησὶν, ὁ μὴ κρινῶν ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Φωνὴν τέθεικεν οὐκ ἐκείνους ἀναγκαίαν μόνους, ἀλλὰ γὰρ καὶ πᾶσι τοῖς ὁτιδήποτε τῶν εἰς ἀκρίθειαν συντεινόντων μετιέναι βουλομένοις. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐκείνους μακάριστον εἶναι τίθεμαι, ὃς ἐπειδὴν τι δοκιμάσῃ δεῖ ἀκρίθειαν καὶ ἀρετὴν μετιέναι, ἔχεται μὲν τοῦ ἔργου, οὐ μὴν ἑαυτὸν ὑπερέχειν διὰ τοῦτο νομίζει τῶν οὐ τὸ αὐτὸ μετιόντων· καλὸν γὰρ πάσης ἐκτὸς οἰήσεως τὴν ἀρετὴν ἐπιτελεῖν, μὴ ὑπερέχειν ἑαυτὸν διὰ ταῦτα νομίζοντα, ἅπερ ἂν ἐπιθυμῆ τῶν κρεινόντων μετῆν, μὴδὲ μὴ ἀποδοκιμάζοντα τὸν οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐξεταζόμενον. Τοῦτο μὲν οὖν εἴρηται κατὰ κοινὸν τῷ Ἀποστόλῳ οὐκ ἐπὶ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ παντὸς οὐτινος οὖν φυλάττεσθαι ἀξίου. Πάλιν δὲ ἐπὶ τὸ προκειμένον ἀνάγει τὸν λόγον· *Ὁ δὲ διακρινόμενος ἐὰν σάγη κατακέρυται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.* Ὁ δὲ διακρινόμενος οὐκ ἐπὶ τῷ ὁμοπιστῷ· ὁ μὲν γὰρ δεῖ πίστιν, φησὶν, ἀπλῶς καὶ ἀδιαφόρως μεταλαμβάνων τῶν εἰς βρώσιν κειμένων ἐσθίει κάλλιστα, ὁ δὲ γε πρὸς τὸν ἀδελφὸν διαφερόμενος διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τῆς πρὸς ἐκείνους ἐριδος ἐσθίων βλάπτεται, μᾶλλον ἀφορμὴν τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἐριδος τὸ βρῶμα ποιούμενος· εἰκεν γὰρ οὐ διὰ πίστιν αὐτὸ ποιεῖν ἀδιαφόρως, ἀλλὰ φιλονεικίᾳ μᾶλλον τῇ πρὸς ἐκείνους· τὸ δὲ μὴ ἀπλότῃ γινόμενον μετὰ πίστεως, ἀλλ' ἐριδι τῇ πρὸς τὸν πλησίον, ὡμολογημένον ἁμάρτημα.

ΚΕΦ. ΙΕ'

Στίχ. α'. — Τοῦτο πάλιν πρὸς τοὺς ἀπὸ ἔθνῶν λέγει, οἱ διέπτυσον τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων τῆς νομικῆς παρατηρήσεως ἔνεκεν. Ὑμεῖς τοίνυν, φησὶν, οἱ δυνατοί, δίκαιοι ἂν εἴητε ἀνέχεσθαι τῆς ἀσθενείας ἐκείνων, καὶ φέρετε

Vers. 14, 15. — Postquam dixisset: melius est nihil in perditionem fratris agere, et ab illis abhorere quibus a pietate averteretur, ne ipse videatur ciborum ritus tueri, convenienter addit: *Scio et confido, quia nihil commune per ipsum, et cætera.* Aptissime hac re instat ut eam confirmationem reddat, et addendo *per ipsum* enuntiationem certiore afficit, quasi sufficiat Christus ad omnia mundanda. Immundum igitur nihil, inquit, eorum quæ manducantur, nisi quis forte rationis infirmitate talia de cibis sentiat. Multum abest igitur ut ciborum observationem defendam. Quid autem adjecit? *Si autem propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum charitatem ambulat.* Noli, ait, propter cibum fratrem contristare, cum charitate vel a majoribus abstinendum.

Vers. 17. — Eorum quoque deridenda stultitia qui putant nobis etiam post resurrectionem manducandum et bibendum esse; nam omnino aliena a Pauli sententia cogitant, non in casa et potu regnum Dei esse asserentis.

Vers. 22, 23. — *Beatus, inquit, qui non judicat semetipsum in eo quod probat.* Sententiam exprimit non eis tantum necessariam, sed et omnibus quicumque aliquid eorum agere voluerint quæ ad perfectionem perducunt. Ego enim, ait, illum beatissimum existimo, qui quando aliquid propter perfectionem et virtutem perficere decreverit, operi quidem instat, sed se non propterea eis præstare putat qui idem non agunt. Nam pulchrum absque ulla arrogantia virtutem peragere, neque se ipsum propterea nimis extollendo, si quidquid honestorum desiderio fecerit, neque alios despiciendo qui non iisdem inservierint. Illoc quidem ab Apostolo in genere dictum est, non de præsentibus tantum, sed de re quacunque quam observemus digna. Rursus deinde ad argumentum redit: *Qui autem discernit et manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: omne autem quod non ex fide, peccatum est.* Qui discernit non de fratre: nam qui propter fidem, ait, simpliciter et indiscriminatim accipit quæcumque proferuntur, optime manducat; qui autem a fratre dissentit, et propterea et cum invidia in eum manducat, offendit, cibum potius occasionem faciens proximi lacescendi. Qui enim illud non propter fidem et indiscriminatim agere videtur, sed invidia potius in illum; quod autem non simpliciter fit et cum fide, sed ad proximum lacescendum, sane peccatum.

CAP. XV.

Vers. 1. — Hoc rursus ad eos qui de gentibus, quod propter legales ritus eos obtrectabant qui ex Judæia. Vos ergo, inquit, firniores, infirmitates illorum sustineatis oportet, illosque sufferatis qui

a pristina sententia recedere nequeunt. Nolite vestra tantum cogitare, nam hoc esset vobis placere; melius autem et ea quæ fratris sunt cogitare, ut ille quoque proficiat; atque ut exemplo eos ad hoc hortetur, addit quæ infra.

VERS. 5. — Dicit enim: Deus vobis omnem patientiam et omne solatium largietur, ita ut in invicem consentientes fidei in Christum adhareamus, atque ita unanimi ore Deum Patrem celebremus. Hæc autem exhortatio per speciem precationis; nam quales eos esse vult, tales optat ut sint. Deinde redit unde diverterat

VERS. 7. — Quo infirmiores potius suscipere velitis, inquit, cogitate quod et vos a pietate alienos Christus in suos suscepit ut a Deo futuram gloriam consequamini. Deinde, quando multum sermonem ad eos qui de gentibus fecerat, firmiores eos vocans, et fidem illorum laudans circa ciborum naturam, ne videatur Judæos ipsos tanquam indignos detrectare, addit quæ sequuntur

VERS. 8. — Prædicta omnia, inquit, protuli ad carpandos eos qui post adventum Christi, legum observationem retinere volunt; nam absurdum existimavi, cunctis a Christo perfectis, ad illa remeare. Nihil autem ad incusandam legem dixi. E contra omnia illa mirabilia putavi et magna, non ignorans illa a Deo fuisse constituta, qui Abraham cum eligeret permulta ei pollicitus est, se generis curam gesturum, et per fœdus cum eo ac genere ipsius ictum cunctas gentes benedictionibus suis, repleturum, ita ut omnes Deum rerum omnium creatorem agnoscant, et patrem suum habeant Abraham, plurimi facientes suam cum semine ejus cognationem. Perlicendæ igitur erant promissiones ad Abraham factæ de benedictionibus divinis per ipsum et semen ejus a cunctis gentibus obtinendis. Cum autem plerique Judæorum Dei cura digna non egerunt, et Dei promissiones propter illorum malitiam impleri nequiverunt, Christus ex eis secundum carnem ortus, circumcisionem suscipere sustinuit, licet juxta cæteros Judæos nihil ea indigeret, qui propter suam dementiam in carne sua necessario morum crimen serunt. Qui enim Christus externis indigeret qui sua de sententia promissa confirmavit, et legis voluntatem complevit? Ast hoc etiam sustulit, ut signum haberet fœderis cum patriarcha facti, atque ita quando omnes in Christum crediderint ex genere Abraham ortum, appareret cum cognatione secundum naturam signum et promissiones Abraham datæ vere et firmiter perfectæ ordirentur, gentibus in Christum semen ejus credentibus, ac simul Abraham pater vocaretur, et prædictionum confirmaretur veritas, omnibus per societatem cum filio Abraham divina

(1) *Spic.*, *χαρίσεται*.

A αὐτοὺς ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς οὐ δυναμένους γνώμης· μή μὴν τὸ ἑαυτῶν περισκοπεῖτε μόνον, τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἀμεινον δὲ καὶ τὸ τοῦ δημοσίου περισκοπεῖν, ὅπως ἂν βελτιωθεῖ ἡ χάρις· καὶ παραδειγματι πείθων αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

Στίχ. ε'. — Λέγει μὲν ὅτι χαρίσεται (1) ἡμῖν ὁ Θεὸς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ παράκλησιν, ὥστε ὁμονοῦντας πρὸς ἀλλήλους τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἔχουσαι πίστεως, οὕτω τε σύμφωνον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν ὑμνωδίαν ἀποδιδόνσι. Ἔστι δὲ καὶ τοῦτο παραίνεσις ἐν σχήματι προσευχῆς· οἷους γὰρ αὐτοὺς εἶναι βούλεται, τοιοῦτους εἶναι ἠθέλω· ὅθεν οὐκ ἐξιστάμενος τοῦ οικείου σκωποῦ πάλιν ἐπάγει.

Στίχ. ζ'. — Ἄστε, φησὶ, δίκαιον ἡμᾶς μᾶλλον ἐφελκεσθαι τοὺς ἀσθενεστέρους, λογιζομένους ὅτι θεῶν καὶ ἡμᾶς ἀλλοτρίους ὄντας τῆς εὐσεβείας ὁ Χριστὸς οικειώσατο ἐπὶ τῷ τῆς μελλούσης παρὰ Θεοῦ δόξης τυχεῖν. Καὶ ἐπειδὴ πολλὴν ἐποιήσατο πρὸς τοὺς ἀπὸ ἔθνῶν τὸν λόγον, δυνατοὺς αὐτοὺς καλῶν καὶ πιστεῖν ὀνομάζων τὴν περὶ τῶν βρωμάτων γνώμην αὐτῶν, ἵνα μὴ δόξη τὰ Ἰουδαίων αὐτὰ ὡς ἂν οὐδενὸς ἄξια λόγου διασύρειν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξῆς.

Στίχ. η'. — Τὰ μὲν οὖν προειρημένα, φησὶν, εἰρηται μοι τὸ ἀκαιρον ἐλέγχοντι τῶν μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν βουλομένων ἀντέχεσθαι τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως, ἐπεὶ καὶ ἄγαν ἄτοπον εἶναι νενόμικα μετὰ τὴν τελειότητα τῶν κατὰ Χριστὸν ἐπέκεινα παλινορμεῖν· ἐπὶ διαβολῇ δὲ τῶν κατὰ τὸν νόμον ἐφην οὐδὲν· τούναντιον γὰρ ἅπαντα ἐκεῖνα θαυμαστά καὶ μεγάλα εἶναι νενόμικα, εἰδὼς αὐτὰ διατάξεις ὄντας Θεοῦ, ὅς τὸν Ἀβραάμ ἐκλεξάμενος ἐπαγγελίας πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο τοῦ ἐπιμελήσεσθαι μὲν τῶν ἐξ αὐτοῦ, ποιήσειν δὲ καὶ τὰ ἐθνη πάντα διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν τε καὶ τὸ αὐτοῦ σπέρμα οικειώσεως τῶν παρ' αὐτοῦ τυχεῖν εὐλογιῶν, ὥστε ἅπαντας Θεὸν τε τῶν ἁπάντων αἰτίον ἐπιγινώσκειν, καὶ πατέρα οἰκεῖον ἐπιγράφεσθαι τὸν Ἀβραάμ, περὶ πολλοῦ τὴν πρὸς τὸ σπέρμα αὐτοῦ τιθεμένους οικειώσιν. Ἔδει μὲν οὖν τὰς πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίας πέρας λαβεῖν· περὶ τοῦ ἅπαντα τὰ ἔθνη δι' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυχεῖν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐλογιῶν· ἐπειδὴ δὲ οἱ πλείστοι τῶν Ἰουδαίων οὐδὲν τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔβαν διεπράττοντο, οὐδὲ ἔκβαν αἱ τοῦ Θεοῦ λαβεῖν ὑποσχέσεις διὰ τὴν ἐκεῖνων ἐδύνατο κακίαν, ὁ τοίνυν Χριστὸς ἐκεῖθεν κατὰ σάρκα τὸ γένος κατὰ γων, ἠνέσχετο δέξασθαι τὴν περιτομήν, καίτοιγε οὐδεμίαν ἔχων ἀνάγκην κατὰ τοὺς λοιποὺς Ἰουδαίους, οἱ διὰ τὴν οικίαν ἀγνωμοσύνην ἀναγκαίως ἐπὶ τῆς σαρκὸς τοῦ τρόπου τὸν ἔλεγον φέρουσι· τίνος γὰρ καὶ ἔδει τῶν ἔξωθεν τῷ Χριστῷ ἐπὶ τῆς οικείας γνώμης τὰς τε ὑποσχέσεις βεβαιούντι καὶ τοῦ νόμου πληροῦντι τὸ βούλημα; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἴλετο, ὥστε ἔχειν τῆς πρὸς τὸν προπάτορα ἐπαγγελίας τὸ σύμβολον, ἵνα ὅταν ἅπαντες ἐπὶ Χριστὸν πιστεύσωσι, τὸν ἐκ τοῦ Ἀβραάμ τὸ γένος καταγόνα, ἐπαγόμενον μετὰ τῆς κατὰ τὴν φύσιν οικειότητος καὶ τὸ σύμβολο-

λον, τῆς πρὸς ἐκεῖνον ὑποσχέσεως ἀληθῆ καὶ βεβαίαν ἅν τὴν ἑκδοσιν δεχομένης, ὅτι οἱ (1) ἀπὸ ἐθνῶν ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἐκεῖνου σπέρμα τυγχάνοντα πιστεύουσιν, ὁμοῦ τε τὸν Ἄβραάμ ἐπιγράφεσθαι πατέρα, καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ οἰκειώσεως τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ καλῶν ἀπολαύοντας, βεβαιούν τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. Ἐπλετο, φησὶν, ὁ Χριστὸς τὴν περιτομήν, θεξάμενος ὥσπερ τις διάκονος γενέσθαι τῶν ὑποσχέσεων ἐπὶ τοῦτῃ δοθεισῶν τῷ συμβόλῳ, ὥστε τοῦ Θεοῦ φανῆναι τὴν ἀλήθειαν, πέρας τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ὑποσχέσεως οὕτω λαμβανούσης. Οὐκοῦν Ἰουδαῖοι μὲν ἐπειδὴν ἐκεῖνον Χριστῷ πιστεύουσιν, ἀκολούθως ἀπὸ τῶν καλῶν ἐπὶ τὰ κρείττω μεθίστανται, οἱ δὲ γε ἀπὸ Ἑλλήνων προσπίπτοντες φιλανθρωπικῶς Θεοῦ τὴν πρὸς ταῦτα οἰκειώσιν δέχονται. Ταῦτα μὲν οὖν εἰς σύστασιν ἔφη τῶν κατὰ νόμον ἐπὶ τῷ δεῖξαι ὅσα τις ἐστὶν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἡ διαφορὰ, ὥστε (2) μὴ ἀπὸ τῶν προεληφθέντων διασῶρειν τὰ τοῦ νόμου δοκεῖν· ἀκολουθῶν δὲ πάλιν ἀσφαλίζεται τὸ μὴ Ἰουδαίους ἀφορμὴν παρασχέιν κατὰ τῶν ἀπὸ ἐθνῶν ὡς ἂν πρόσφατον δεβεγμένων.

Στίχ. θ'—ιβ'. — Ταύταις ἐχρήσατο ταῖς μαρτυρίαις, ὥστε δεῖξαι ὅτι αἱ καὶ παρὰ τοῖς προφήταις δεδοκίμαται τὰ ἔθνη ἀξιώσιστα εἶναι πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας μάθημα, εἰ δὴ βούλοιντο, εἰ γε καὶ εὐχαριστεῖν ἐπ' ὅσῃ ταῖς ἐκεῖνων ὁ προφήτης ἐπαγγέλλεται, κοινωνεῖν τε τῆς εὐφροσύνης τῷ λαῷ προστάττονται καὶ ὕμνους ἀναπέμπειν Θεῷ.

Στίχ. ιε'. — *Τολμηρότερον δὲ, φησὶν, ἔγραψα ἀπὸ μέρους· καλῶς τὸ, ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ (3) καθόλου δόξῃ τοῦτο ἀποφαίνεσθαι περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν οἰκείαν ἐκβάλλειν οὕτω διδασκαλίαν, ἐπιπέτρ οὐδὲ ποιεῖν αὐτὸ ἐχρήν, εἰ δὴ καθόλου τολμηρὸν ἐπεχειρεῖ τοῖς μὴ προσήκουσι· νυνὶ γὰρ τῇ τοῦ ἀπὸ μέρους προσθήκῃ καὶ τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐνεδείξατο, καὶ τὴν αἰτίαν σαφῆ πεποίηκεν δι' ἣν τολμηρότερον ἔφη γεγραφή[η]κεν, οὐ τῷ αὐτοῦς διδάσκειν, ἀλλὰ τῷ μετὰ Πέτρον. Δεικνύς γοῦν τὸ τοῦ πράγματος ἀναγκαῖον, Ὡς ἐπαναμμνηστικῶν ὕμνων, φησὶ. Καλῶς τὸ, ἐπαναμμνηστικῶν. Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἀποδέχομαι ἐκεῖνα καὶ θαυμάστὰ εἶναι ἡγοῦμαι, ὥστε οὐδὲ διδάσκειν ἐπαγγέλλομαι, ἀλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἔγειν ὧν μεμαθήκατε· καὶ δεικνύς ὅτι ἀρόμττον αὐτῷ τὸ ποιεῖν, τοῦτο ἐπήγαγεν· *Διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεισάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.* Τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος ἡξιώθη, φησὶν, εἰς τὸ ὑπηρετεῖσθαι με τῷ Χριστῷ, τοῖς ἀπανταχόσε ἀνθρώποις διαγγέλλοντα τῶν δι' αὐτοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸ κάκεινους πιστεύσαντας καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀξιοθέντας χάριτος, τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν. Ἀναγκαῖως οὖν καὶ τοῦτο ἐγγεγραμμένον κέρρηται τῇ πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίᾳ, οὐ καινόν τι διδάσκειν ὑπισχνούμενος, οὐδὲ ὅπερ οὐκ ἔγνωτε ἄγων ὑμᾶς.*

Στίχ. κβ'. — *Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐγὼ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν ἐπειχόμενος, ἐπειδὴ ὑμῖν μὲν ἀρκούντα τῆς εὐσεβείας διδάσκαλον ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Πέτρον, ἐμὲ δὲ περὶ τῶν λοιπῶν ὠφέλειαν ἀσχολεῖσθαι ἠδούλετο.*

(1) *Spic.*, τὸ τοῦς, quæ v. in ὅτι οἱ mutanda censui. Cæterum sententia anacolutho affecta est. Cf. v. ἵνα — ἐπιγράφεσθαι — βεβαιούν.

A bona consecutis. Suscepit, ait, Christus circumcissionem, velut minister factus promissionum hoc signo datarum, ita ut Dei appareret veritas, et perficeretur sic promissio ad patres ejus facta. Judæi igitur quando a lege ad Christum transeunt, a bonis ad meliora feruntur; qui autem de gentibus credunt, Dei benignitate ista consequuntur. Hæc igitur dicit ad ea commendanda quæ juxta legem, ut ostendat quo pacto gentiles et Judæi inter se differant, ne prædictis legem detrectare videatur. Merito autem rursus stabilit Judæis non esse cur gentes incusarent, tanquam adoptatas.

VERS. 9-12. — Hæc testimonia profert ut probet semper vel apud prophetas gentes describi tanquam pietatis disciplina dignas, dummodo eam voluerint; siquidem in conspectu eorum gratias agere dicitur propheta, et cum plebe Dei lætari jubentur et Deum hymnis celebrare.

VERS. 15. — *Audacius autem, ait, scripsi ex parte.* Recte dicit *ex parte*, ne illud omnino de seipso asserere videatur, atque ita suam doctrinam evertat; nam profecto nullam sibi fidem promeretur, si omnino audacius ad immodica labitur. Nunc autem illud *ex parte* addens, ostendit quam necessaria sua sit doctrina, ei causam aperte declarat de qua se audacius scripsisse fatetur; nam non eos nova docens, sed Petri doctrinam in mentes revocat. Quam necessaria res fuerit præbet illud *Tanquam vobis in memoriam reducens*. Recte in *memoriam reducens*; illa enim, inquit, tam mirabilia esse existimo et confido, ut non ea docere profitear, sed in memoriam vobis reducere quæ didicistis. Et declarans quod hoc agere sibi licebat, addit: *propter gratiam quæ data est mihi a Deo, et cætera.* Gratiam Dei, ait, consecutus sum, ut Christo ministrarem, ubique hominibus prædicans magnitudinem eorum quæ per Christum nobis contigerunt, ut illi quoque credentes, et gratiam Spiritus adepti, futura bona sortiantur. Quod igitur apud vos tentans docendos vos suscepi, non novam doctrinam professus, nec a Petre nondum prædicatam, sed vos ad memoriam prædictorum revoco.

D παρὰ Πέτρον, εἰς ὑπόμνησιν δὲ τῶν προεληφθέντων
VERS. 22. — *Propter quod, ait, impediabar venire ad vos, quod vobis Deus idoneum pietatis magistrum miserat, me autem cæterorum necessitatibus inservire volebat.*

(2) *Spic.* οὐς τε.

(3) *Spic.* v. μὴ abest.

VERS. 24. — Illud *ex parte* dicit, quasi eos iterum inviserit, quando non semel tantum Romam venit beatus Paulus.

VERS. 28. — Et *obsignavero eis fructum hunc*, quasi dicat, complevero, hoc est attulero et dedero. Nam etiam si dantium mente perfectus fuerit fructus, usu imperfectus erat, cum ii illum nondum acceperant quorum causa datus fuerat. Mirabilis profecto beati Pauli præscientia, tam accurate rescribentis se ad eos venturum, et deinde in Hispaniam profecturum, et hoc non semel futurum declarans, per illud *ex parte* rem innuens. Quæ autem infra, mirabiliora etiam.

VERS. 29. — Aperte declarat se neque ignorare quo modo ad eos venturus erat, hoc est captivum se ex Judæa Romam pro pietate deducendum esse. Quod non modicum documentum scientiæ qua futura præciebat.

VERS. 35. — Prædictis miseriis quibus agitandus erat, aptissime eos obsecrat ut eum orationibus adjuvent, ideoque optat ut semper pace fruantur, declarans se, licet ipse pro aliis tanta sufferat, optare ut cæteri cum summa quiete pietatem profiteantur.

CAP. XVI.

VERS. 10. — Non alius videtur hic ab illo quem beatus Lucas in Actibus commendat, tanquam virum eloquentem, et ex Scripturis sacris Judæos confutantem.

VERS. 18. — Illud *benedictiones* pro laudes et adulationes quibus multos seducebant. Illos autem invidit qui ex Judæis, qui fideles et gentibus credentes ubique circumveniebant ut eos ad observationem rituum legalium adhortarentur. Quos sufficienter confutat dicendo: *Domino nostro Jesu Christo non serviunt, sed suo ventri*, quando nil intentatum relinquunt ut alios seducendo ventrem suum compleant. Declarat etiam et hic quod plurimi Petri doctrinam facit, cum per omnia illis retinenda sit, et ab eis declinandum qui præter hanc doctrinam aliquid docere tentarentur.

VERS. 25. — *Œconomum civitatis* vocat quæstorem cui munus demandatum erat de victu comparando ab externis principibus ad instruendam civitatem. Qui absque dubio unus erat eorum qui in Christum crederentur.

(1) Cf. sch. ~~24~~ c. Gram. p. 510.

Α Στίχ. κβ'. — Τὸ (1) ἀπὸ μέρους εἶπεν ὡς καὶ αὐθις πρὸς αὐτοὺς γενησόμενος, ἐπειπερ οὐχ ἀπαξ μόνον εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο ὁ μακάριος Παῦλος.

Στίχ. κη'. — Καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τούτου, ἀντὶ τοῦ, πληρώσας αὐτὸν λέγει, ἵνα εἴπῃ, ἀποκομίσας καὶ δεδωκώς· εἰ γὰρ καὶ τῇ γνώμῃ τῶν δεδωκότων τέλειος ἦν ὁ καρπός, ἀλλὰ τῇ χρεῖᾳ ἀτελής, οὕτω δεξαμένων ὧν περ οὖν ἔνεκεν ἐδόθη. Θαυμαστὴ μὲν οὖν ἡ πρόγνωσις τοῦ μακαρίου Παύλου, οὕτως ἀκριθῶς ὑποσχομένου τὸ ἀπελευθεσθαι πρὸς αὐτούς, καὶ ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν Σπανίαν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς ἀπαξ ἐμφάναντος ἵστασθαι, ὅπερ οὖν τὸ ἀπὸ μέρους ἐμήνυσεν· ὑπερβολὴν δὲ ἔχει θαύματος τὸ ἐξῆς.

Στίχ. κθ'. — Σαφῶς δείκνυσιν ὡς καὶ τὸν τρόπον ἠπίστατο καθ' ὃν ἐμελλεν ἀπιέναι πρὸς αὐτούς· τοῦτο δὲ ἦν τὸ δέσμιον αὐτὸν (2) ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀχθῆναι· ἦν δὲ καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν εἰς ἀποδείξιν τῆς γνώσεως, ἦν περὶ τῶν μελλόντων ἐκέκτητο.

Στίχ. λγ'. — Ὡς αὐτὸς ἐν πολλοῖς ἐξετάζεσθαι μέλλων θορύβοις, παρακαλέσας τε αὐτοὺς εἰκότως καὶ προσεύχεσθαι, τοῦτο γε ἔνεκεν ἐπαίχεται ἐκεῖνος τὸ τῆς εἰρήνης ἀπολαύειν ἀεὶ, δεικνύς ὅτι κἀν αὐτὸς ἐν τούτοις ὑπὲρ ἑτέρων ἦ, τοὺς γοῦν λοιποὺς μετὰ πάσης ἀνέσεως τὴν εὐσέθειαν μετιέναι εὐχεται.

ΚΕΦ. ΙΓ' ΑΑ'.

Στίχ. ι'. — Ἔοικεν οὗτος εἶναι οὗ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ μακάριος μέμνηται Λουκάς, ὡς ἔλλογίμου καὶ ἀπὸ τῆς γνώσεως τῶν θεῶν Γραφῶν συνέχοντος τοὺς Ἰουδαίους ἐν τοῖς ἐλέγχοις.

Στίχ. ιη'. — Τὸ μὲν τῆς εὐλογίας, ἵνα εἴπῃ τῆς εὐφημίας καὶ τῆς κολακείας, ἦν ἐπὶ ἀπάτῃ πολλάκις ἐποιούντο· λέγει δὲ περὶ τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων· οἱ ἀπανταχόσε περιιόντες, τοὺς ἀπὸ θένων πιστεύοντας τῆς νομικῆς ἔχεισθαι παρατηρήσεως πεῖθιν ἐπειρώντο, οὐς αὐτάρκως διέστυρεν τῷ εἰπεῖν, ὅτι *τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐαυτῶν κοιλίᾳ*, εἰ γε ὑπὲρ τοῦ ἀπαυτῶντας δύνασθαι τὴν ἐαυτῶν γαστέρα πληροῦν πάντα ποιούσιν. Ἐδειξεν δὲ κἀν τούτῳ ὅτι σφόδρα ἐπαίνει τὰ Πέτρου διδάγματα, ὅπου γε ἐπ' ἐκεῖνων αὐτοὺς βούλεται μένειν, καὶ ἀποστρέφεσθαι τοὺς παρ' ἐκεῖνά τι διδάσκειν ἐπιχειροῦντας.

Στίχ. κγ'. — *Οἰκονόμον τῆς πόλεως* καλεῖ τὸν βιωτικὴν τινα ἐγχεχειρισμένον φροντίδα παρὰ τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων ἐπὶ διορθώσει τῆς πόλεως· ἦν δὲ καὶ οὗτος τῶν πεπιστευκότων δηλονότι Χριστῷ.

(2) Spic., αὐτῶν.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM I PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. ιγ'. — Τουτέστιν (2) κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τοῦ Χριστοῦ ἔλαγον, ἄλλοι δὲ ἄλλους, οἱ μὲν Κηφᾶν, οἱ δὲ Ἀπολλῶ, ὃς λέγεται πρῶτος ἐπίσκοπος γερονέ-
να Κορινθίων.

Στίχ. ιζ'. — Ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς (3) οὐκ ἐκε-
νώθη, ὅτι μὴ ἐν ψιλοῖς ἔχει λόγους, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ
πράγματι τὸ σεπτὸν τε καὶ ἀξιάγαστον· πλὴν λελό-
γισται μωρία παρὰ γε τοῖς οὐκ εἰδῶσι τὴν ἀλήθειαν,
ὅτι μὴ ἔνεστιν αὐτῷ τὸ ὡς ἐνλέξει λαμπρὸν, καθάπερ
ἀμέλει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς λόγοισιν (4)· ἀλλ' ἐκεῖνοι
μὲν καλλιλεξίᾳ καταχρωννύντες τὸ ψεῦδος, ἀποδέουσι
κατ' οὐδὲν τῶν τὰ δηλητήρια μέλιτι συγκιρνώτων·
οἱ δὲ γε τῶν θείων κηρυγμάτων ἱερουργοὶ γερονότες,
ἀπλῆν ὡσπερ καὶ τῶν ὠραϊσμῶν ἐλευθέρην προσι-
θέασι τὴν ἀλήθειαν.

Στίχ. κβ'-κς'. — Ἀνεὶ τοῦ (5) πρὸς ἅπαντας τοὺς
ἐναντίους τῆς εὐσεβείας ἡμεῖς τὸν σταυρὸν τοῦ Χρι-
στοῦ προβαλλόμεθα. Οἶα δὲ τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐξ-
ηγουμένους φησιν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσι μὲν αὐτὸν
ἀτιμίαν, Ἕλληνες δὲ μωρίαν, ἡμεῖς δὲ δύναμιν καὶ
σοφίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ πιστεύομεν αὐτὴν, τῶν δι' αὐτοῦ
κατορθωθέντων τὸ μέγεθος ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι,
δύναμιν δὲ Θεοῦ νῦν καὶ σοφίαν οὐ τὴν θεότητα τοῦ
Μονογενοῦς, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα καὶ
οἰοεὶ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος εἰρησθαι
ὑπολαμβάνοντες. Καὶ διελέγχει γε, φασίν, τοὺς Ἀρείου
καὶ Εὐνομίου κακῶς ἐντεῦθεν περρωμένους δεικνύναι
σοφίαν τὸν Θεὸν λόγον ὀνομαζόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ
καὶ τὴν ἐκ τῆς παροιματικῆς φωνῆς βλασφημίαν
κατασκευάζουσι (6). Δειξάς δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὸ
τῆς φύσεως συνέσεως ἄτονον, καὶ τὸ εὐθὲς τῶν ἐπ'

A

CAP. I.

VERS. 13. — Hoc est, partim quidam Christum
sortiti sunt, alii quidem Cepham, illi
Apollo, qui dicitur primus fuisse Corinthiorum
episcopus.

VERS. 17. — Non evacuata est Salvatoris crux,
quia non pedestri oratione, sed ipsa sua vi vene-
rabilis est et amabilis. Attamen stultitia reputatur
apud eos qui veritatem ignorant, quia orationis
cultu caret, quo ipsorum sermones ornantur. Illi
autem mendacia orationis elegantis illustrant,
haud dissimiles ab eis qui venenum melle tempe-
rant; sed praedicatorum divinarum doctrinarum
veritatem nudam proponunt et omni ornamento
sermonis destitutam.

B

VERS. 22-26. — Quasi dicat, adversus omnes
pietatis inimicos crucem Christi defendimus. Talia
autem de cruce explanans ait: Judæis ignominia
habetur, Græcis stultitia; nos autem credimus vir-
tutem illam esse et sapientiam Dei, magnitudinis
eorum quæ per crucem perfecta sunt æque con-
scii; virtutem autem Dei et sapientiam dicunt, non
divinitatem Unigeniti, sed ipsam de cruce prædi-
cationem et velut rei naturam declarare inten-
dentes. Et confutabat, aiunt, Arii et Eunomii
sectatores qui male exinde probare conati sunt sa-
pientiam vocari Deum Verbum. Hinc enim et ex
proverbiorum verbis blasphemias præparant.
Divus autem Apostolus primum probavit, quam
infrma sit naturalis intelligentia, et quam fatui
sint qui de ea superbiunt, et hoc quidem, rebus

C

(1) Theodorus Epistolas Pauli ad Corinthios
Ebediesu teste rogatu Theodori enarravit. Fragmenta
interpretationis Epistolæ prioris invenimus in I.
Catene in S. Pauli Epp. ad Corinthios. Ad fidem
codd. mss. ed. J. A. Cramer. Oxon. 1841, 8. Editor
codice Reg. Paris. 227 usus est, qui commentarium
in I ad Cor. Ep. continet antehac ineditum. Codex
est chartaceus et sæc. xvi esse exaratus videtur.
Hæc fragmenta Theodoro tribuuntur, qui quin
Mopsuestenus sit dubitari nequit. Sed ut in alias
catenas sic in hanc quoque hic illic errores irre-
pererunt. Nam animadversiones ad v. μεμέρ. ὁ
Χρ. ι, 13, ad viii, 2; ix, 5; xii, 3, in cat. p. 18,
136, 167, 226, Θεοδώρου καὶ Θεοδώριτου esse di-
cuntur, sed verba quidem sunt Theodoretī. Item
p. 342 (Ἰωάννου x. Θεοδώρου), verba sunt Chryso-
stomi. Vid. homil. 41 in Ep. I ad Cor.; — et p. 466
(Θεοδώρου καὶ Ἰωάννου vid. etiam cat. Œcum. et
Arethæ supra laud., p. 463). Theodoretī (vid. ej.
Opp. ed Hal., III, p. 249). Deinde adnotationes Theo-
doretī p. 222, 246, 248, 329, falso Theodoro tri-
buuntur. Contra non omnia, quæ Theodoro ascri-
buntur genuina sunt; certe in ejus commentario

in I Ep. ad Cor. plures observationes frustra quæ-
sivi. Vid. p. 2, v (Σοφῶς — αὐτά.) 7, 10 (Εἰ. —
Λοιπὸν γὰρ. — 16, 108 (ὡς εἶναι — ἔξεστιν. — 252,
300) (Ἀταρχὴ Χριστός. — 312, 343 (Ταύτην τὴν —
ὑποκρίσεως.) Hæc si non omnia, ex parte tamen
Theodorea esse licet conjicere.

(2) Hoc scholion assignatur in cod. Roe 16 (cat. Cram.
p. 177) et in cat. Œcum. et Ar. laud. p. 386 Θεοδώρ., in
cat. Cr. p. 16, Theodoro, sed in hoc non reperi. Cat.
Cr. p. ἔλαγον λαβεῖν δὲ ἄλλον ἐν Κορινθίους. Verum
quæ in cat. Cram. p. 478 ex eodem cod. Roe 16 affe-
runtur Θεο sunt Theodoretī. V. Opp. ed. Hal. III, p. 242.

(3) C. Cram. p. 18.

(4) Λόγοισιν. V. Matthiæ Ausf. ariech. Grammat.
ed. II, I, p. 150.

(5) C. Cram. p. 28.

(6) V. δύναμιν δὲ Θεοῦ... κατασκευάζουσι catena
scriptor ex Theodoro desumpta, nisi quod ver-
borum structionem paulo immutavit, et v. x. οἶον
— ὑπολαβ. ex Theodoro credo adiecit. Non unum
solum interpretem ejus animo observatum esse verba
φασίν indicavit. In seq. etiam v. excerpendis magna
libertate versatus est.

rite examinatis ut arrogantiam tollat eorum qui propterea primas tenere et cæteris dominari voluerint. Probata igitur vanitate eorum qui ea de re gloriantur, ita ut pro bono reputent ab ea vocari, tertiam probationem adit exhortatoriam, nempe a semetipsis.

VERS. 26. — Quasi dicat, *In vobis secundum hanc vitam.*

CAP. II.

VERS. 12. — Mundum enim vocat omnem creaturam, uti alibi (iv, 9) dixit : *Spectaculum facti sumus mundo et angelis et hominibus.*

VERS 13. — Quasi dicat : per spiritus argumenta spiritus doctrinam confirmamus. Nam *comparantes* non pro conferentes dicit, sed pro demonstrantes. Hic comparare significat demonstrare per metaphoram ab eis desumptam quæ comparatione demonstrationem probatiorem efficiunt.

CAP. III.

VERS. — Præstantissima documenta non solvuntur cum hac vita, sed majori etiam luce splendebunt operibus tunc probata. Qui igitur hæc docet, ait, quæ tunc magis etiam permanere poterunt, quando Dominus apparebit, pro his omnino mercedem accipiet. Qui autem contraria docet, ait, hac in vita forte sufficere poterit, evanescet autem omnino tempore quo cuncta perficientur. Ille non solum mercedem laborum susceptorum hic percipiet, quam sibi promeritus est pro virtute laborans, sed et alia de causa salvus erit, qua etiam salvari potuisset, ignis probatione purgatus, quæ pro malis operibus ei subeunda; hoc enim dicit, *sic tamen quasi per ignem.*

CAP. IV.

VERS. 12, 13. — Qui enim in tantis malis nulla externa consolatione levatur, sed summo cum labore sibi victum quotidianum comparat, intolerabili premitur miseriarum pondere. *Maledicimur, et benedicimus; persecutiones patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus.* Maledicta vocat contumelias quibus afficitur, blasphemias autem quæ ab adversariis ad incusandam vitam in nos proferruntur; unde primum *benedicimus* dicit, hoc est oramus pro injuriis, et deinde *obsecramus*, hoc est blande cum increpantibus conversamur, obsecrantes eos ne nos calumnientur.

Vox *Peripsema* per metaphoram dicta est de eis

(1) Stephani *Theo. Gr. l.* ed. Lond. « συνεξέταξιν videtur esse contendere, παραθεωρεῖν, Bud. sed l. non proferens. Συνεξέτασις Eriph. 1, 960. »

(2) V. ἀποδ... φρονούντ. videntur defendenda esse.

(3) C. Cram. p. 30. Θεοδώρου καὶ Θεοδορίτου. ib. Quæ adduntur Theodoretæ sunt. In Theodoretoscribe ex hac cat., καὶ γὰρ καὶ ἐκ.

(4) C. Cram. p. 43.

A αὐτῇ μεγαλοφρονούντων, τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συνεξέτασεως (1) ἐπὶ τὸ καθελεῖν μὲν τὸν τύπον τοῦ διὰ τοῦτο κατάρχειν καὶ πρωτεύειν βουλομένου τῶν λοιπῶν, ἀποδείξας δὲ τὸ εὐθες τῶν ἐπ' αὐτὸ μέγαρα φρονούντων (2), ὡς ἐν ἀναθοῦ δὴ τίθεσθαι μοίρα τὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι, ἐπὶ τρίτην ἀπόδειξιν μεθίσταται μάλα ἐντροπετικὴν, τὴν ἀπ' αὐτῶν.

Στίχ. κς'. — Ἴνα εἴπῃ (3)· Ἐν ὑμῖν κατὰ τόνδε τὸν βίον.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Στίχ. ιθ'. — Κόσμον γὰρ (4) τὴν σύμπασαν ἐνομάζει κτίσιν, καθὼς ἐτέρωθι φησιν, ὅτι Θεόπτορον ἐγηγήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις.

Στίχ. ιγ'. — Ἀντὶ τοῦ (5) διὰ τῶν τοῦ Πνεύματος ἀποδείξεων τὴν τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν πιστούμεθα· τὸ γὰρ, *συγκρίνοντες*, οὐκ ἀντὶ τοῦ, παρεξέταζοντες λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, ἀποδεικνύοντες, συγκρίνοντες τὸ ἀποδεικνύει εἰρηκῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκ μεταφορᾶς τῶν τῆ συγκρίσει μείζονα τοῦ δοκιμωτέρου τὴν ἀπόδειξιν ποιουμένων.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Στίχ. ιε'. — Τὰ κάλλιστα (6) τῶν διδαγμάτων οὐ συγκαταλέγεται τῷ παρόντι βίῳ, μένει δὲ λαμπρότερα ἐπὶ τῶν ἔργων τότε δεικνύμενα. Ὅς ἂν οὖν ταῦτα διδάσκει, φησιν, ἃ καὶ τότε δύναται μένειν μειζόνως, τοῦ Δεσπότης φανέντος Κυρίου, κομίζεται τὸν ὑπὲρ τούτων πάντως μισθόν· ὅς δ' ἂν τὰ ἐναντία διδάσκει, φησιν, ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος βίου δύναται πως κρατεῖν, ἀφανίζεται δὲ πάντως τῷ τῆς συντελείας καιρῷ· οὐ μόνον ζημιούται τῶν ἐνταῦθα πόνων τὸν μισθόν, ὃν ἠδύνατο καρποῦσθαι, πονεῖν ὑπὲρ τῶν καλλίστων αἰρούμενος, ἀλλὰ καὶ ἀν σὴν τινὰ διὰ τὴν αἰτίαν σώζειν αὐτὸν δυναμένην, οὐ διαφυγῶν τὴν διὰ πυρὸς ἐξέτασιν, ἣν ὑποσχέιν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν χειρίστων ἀνάγκη διδαγμάτων τοῦτο γὰρ λέγει, τὸ, *Ὅθως δὲ ὡς διὰ πυρός.*

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

Στίχ. ιθ', ιγ'. — Τὸ γὰρ (7) ἐπὶ τοσοῦτοις μηδεμίαν ἔχειν ἐξωθεν παραμυθίαν, ἀλλὰ καμᾶτῳ κορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον τροφὴν ἀνυπολίστως ἐποιεῖ τῶν κακῶν τὴν πείραν. *Δοιδοροῦμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· λοιδορίαν λέγει τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις, βλασφημίαν δὲ τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων λεγόμενα ἐπὶ διαβολῇ βίου, ὅθεν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου τὸ, εὐλογοῦμεν, τίθειεν ἀντὶ τοῦ, Εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ὕβριζόντων, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου, Παρακαλοῦμεν, ἀντὶ τοῦ, ἥτις τὸς διαβάλλουσι διαλεγόμεθα, παρακαλοῦντες μὴ καταψεύδεσθαι ἡμῶν.*

Τὸ, *Περίψημα*, ἐκ μεταφορᾶς εἴρηται τῶν τὰς (8)

(5) C. Cram. p. 45. V. διὰ τοῦτο — συγκρίνοντες, quæ præmittit cat., Theodoretæ sunt. ib. ἀποδείξεων scripsi ad sententiam certe verissime. Cram., θαυματῶν. Cod., θανάτων.

(6) C. Cram. p. 61.

(7) C. Cram. p. 83.

(8) Cat. Cram. : εἰς. ταῦτα τὰς.

τραπέζας μετὰ τὸν τοῦ φαγεῖν καιρὸν ἀποψόντων καὶ ἀποβρίπτόντων ὡς περιττὰ ψήγματα. A qui cœna confecta mensas abstergunt et velut frustra superflua dejiciunt.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄

Στίχ. ε΄. — Ἐδουάπησεν (1) τῇ μνήμῃ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε μὴ τῇ χάριτι τῇ πρὸς ἐκεῖνον περιδεῖν τὸ δέον, *Παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς δολαφρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Τὸ μὲν, *Παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ*, οὐχ ὡς αὐτὸς τοῦτο γενέσθαι ὀρίζων εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἂν τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθῆναι διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως ὑπὸ τὴν τοῦ Σατανᾷ γενομένην ἐξουσίαν · ἡ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ τιμωρία ἦν τὸ τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν ἐξῶσαι, ἐκ δὲ τούτου πάντως ἐκεῖνο συνέβαινεν · ὁ μὲντοι Ἀπόστολος ἀντὶ τῆς τιμωρίας τὸ (2) ἀποβαῖνον εἶπεν, ὥστε φοβῆσαι μέλλον. Ἐξῶσαι δὲ φησιν αὐτὸν, οὐκ ἀλλοτριῶσαι πάντῃ βουλόμενος, ἀλλ' ἵνα τοῦ (3) οἰκείου αἰσθόμενος πλημμελήματος, μεταμελείᾳ τινὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον συντριψάς ἑαυτὸν, δυνήθῃ τῆς μελλούσης σωτηρίας ἄξιον ἑαυτὸν καταστήσαι. *Ὁλεθρον* εἶπεν *σαρκός* τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς μεταμελείας συντριβὴν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν τῇ τοῦ πνεύματος δυνάμει γενέσθαι μέλλει, πολλάκις ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τὴν τοῦ πνεύματος λαμβάνει σημασίαν οὕτως ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν · *Ἦμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι*, ἀντὶ τοῦ, Ἐξω τῆς τοῦ θανάτου γεγονότες ἀποφάσεως, ἐν ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας καθεστῆκατε.

Στίχ. η΄. — Ἀκολούθως (4) καὶ νῦν ἐχρήσατο τῇ ἐπαγωγῇ μετὰ τὴν ἀπόφασιν · ὡς γὰρ παρὼν, οὕτω πρὸς τοὺς παρόντας λοιπὸν διαλέγεται, καὶ φησιν · *Ὁ τῷ κακῷ συνημμένος κατὰ διάθεσιν ἀναγκαίαν δέχεται τῷ χρόνῳ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν · καὶ ἀκολουθῶν τῷ παραδείγματι, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται παραίνεσιν.*

ΚΕΦΑΛ. Ϛ΄.

Στίχ. α΄, β΄. — Ζητήσκειν (5) ἂν τις τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους πᾶσαν ἐξουσίαν ἀπὸ Θεοῦ φάσκων εἶναι καὶ σφόδρα γε παύρων, ἐνταῦθα ἀδίκους αὐτοὺς ἐκάλεσεν καθόλου; Ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ δεῖν τὰ ὀφειλόμενα κάκεινους πληροῦν διαλεγόμενος, ὑπὸ Θεοῦ κάκεινα εἰκότως τετάχθαι λέγει αὐτὰ καθ' αὐτὰ, ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καθ' ὃν τέτακται κρίνων αὐτὰ, ἐνταῦθα δὲ πρὸς τοὺς κρινομένους λέγει (6), διὰ τὸ βούλεσθαι τῷ τε χρόνῳ καὶ τῇ περισσίᾳ καὶ τῇ δυναστείᾳ συντριβεῖν αὐτοὺς · πρὸς γὰρ οὐδὲν τούτων οἱ πένητες ἐξαρκεῖν δυνάμενοι, οὐ βρῶδως τοῦ δικαίου τυγχάνειν δύνανται. Ἀδίκους ἐκάλεσεν ἀπὸ τῆς τούτων γνώμης, ἀντὶ τοῦ καταφεύγειν ἐπ' ἐκεῖνους παρ' οἷς δύνῃ συγκαλύψαι τὴν κατὰ τοῦ πένητος ἀδικίαν διὰ πολλῶν · ἔθεν καὶ καλῶς εἶπεν, *Τολμᾷ. Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἄγριοι τὸν κόσμον κρινοῦσι*; Παραιτεῖσθε, φησὶ, τοὺς ἡμεῖς, ὧν ἡ ἀρετὴ πάντα κρίνει τὸν κόσμον, οὐ κατὰ ἐξέτασιν, ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν.

(1) C. Cram. p. 92.

(2) Loco v. τό in cat. legitur γάρ.

(3) Cat., ἀλλὰ τοῦ.

CAP. V.

VERS. 5. — Exorat eos memoria Christi, ut ne gratia in eum neglecta munere fungantur et istum hominem *Satanæ tradant in interitum carnis*, ut *spiritus salvus sit in die Domini vestri Jesu Christi*. Tradere *Satanæ* dicit, non quasi ipse hoc definiat, sed quod homo ex Ecclesia rejectus, ut pote a Deo alienus factus, imperio *Satanæ* subicitur. Ipsa enim poena rejectio ex Ecclesia, hoc autem factio illud simul accidebat. Apostolus autem non poenam memorat sed quæ postea eventura erant, quo vehementius terreat. Rejiciendum esse dicit eum, non ut omnino alienetur, sed ut peccati sui conscius, poenitentia se hac in vita affligat, ideoque futuram salutem adipisci mereatur. *Interitum carnis* vocat corporis afflictationes per poenitentiam his in terris acceptas. Et cum resurrectio nostra virtute spiritus perficienda, sæpius resurrectionem et immortalitatem, spiritum commendando, significat: ita in Epistola ad Romanos: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (Rom. viii, 9); quasi dicat: a mortis imperio liberati in spe immortalitatis constituti estis.

VERS. 8. — Aptè post præcepta nunc inductionem etiam adhibet. Nam velut præsens cum præsentibus conversatur, et ait: Qui intima cum malo societate conjungitur necessario labentibus annis ab eo inficitur; atque argumento instans, re memorata, hortatur eos.

CAP. VI.

VERS. 1, 2. — Quæres forte quare in Epistola ad Romanos (xiii, 1) omnes potestates a Deo esse dicat, et summis eas laudibus extollat, hic autem *iniquos* in genere nominet? Quia tunc ad Romanos de officii complendis disserit, dicit munera omnia Dei jussu optime constituta esse per ipsa, judicans ea a fine ad quem ordinata sunt; hic autem litigantes alloquitur, quia fratres more et opibus et potestate conterere conantur. Nam istis destituti pauperes, non facile jura tueri possunt. *Iniquos* vocavit eos ab istorum mente, quasi dicat: ad eos confugitis, apud quos iniquitatem vestram in pauperem multis velare possitis: unde et recte dicit *Audet. Nescitis quia sancti mundum judicabunt?* Vos, inquit, eos respicitis quorum virtus omnem mundum judicabit, non per probationem, sed per comparisonem.

(4) C. Cram. p. 95.

(5) C. Cram. p. 101.

(6) V. κρινομ. λέγει ego adjecti. ib. Cat.: διὰ τοῦ.

VERS. 2, 3. — A quibus omnis mundus judicatur, A ii de divitiis pronuntiare non poterunt? Animum autem præsertim permovet illud in vobis, completens simul eos qui respuunt, quasi semetipsos repudiarent fideles repudiando. Ut rem augeat adjicit: *Nescitis quoniam angelos judicabimus?* Nam hoc quasi majus addit. Mundi igitur opponit minima judicia, velut indigna quæ cum eo conferrantur, et angelis sæcularia, quia illi ab hoc sæculo alieni.

VERS. 4, 5. — Sæcularia igitur judicia si habueritis: num contemptibiles eos qui sunt in Ecclesia constituitis ad judicandum? Ne eis præcipere videatur ut vere humillimum quemque exquirant, et tales pro judicibus constituent, addit: *Ad verecundiam vestram dico.* Qui autem iudices eligendi, addit.

VERS. 11. — Hoc enim dicit: Licet ista olim egeritis, nunc sanctificationem adepti communionem cum Spiritu propter fidem in Christum, illa summo studio effugiatis oportet.

VERS. 12. — At dices forte, ait: *Omnia mihi licent.* Deinde adjicit: *Sed non omnia expediunt,* concedens omnia licere, sed non omnibus licentia utendum. Nam cum non omnia expediunt, manifestum ea non omnibus peragenda, sed tantum quibus prosunt. Deinde antithesim resumens, aliter eam proponit: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.* Video enim, ait, ne libertatem quidem salvam et incolumem remansuram, si omnia simpliciter aggrediar, non illis ad utilitatem meam usus; ita nec concesso hoc omnia licere, non omnia facienda erunt. Sic demonstrat etiam neque omnia licere, sed quæcunque nulla lege prohibentur; declarans per comparisonem quædam in nobis, quædam vero non in nobis.

VERS. 14. — Noli putare quod corpus morte salvatur. Qui enim Christum suscitavit, nos quoque suscitabit omnino. Nam quemadmodum manducandi facultatem dedit, cum venter ad hoc creatus sit et olim destruat, ita fornicandi facultatem negavit, cum corpus non ad hoc factum sit et post resurrectionem restituendum.

VERS. 15. — Membra Christi nos omnes quicunque per Spiritus regenerationem ipsi appositi sumus spe cum eo simul resurgendi.

VERS. 18. — Cætera peccata, ait, videntur alia corpora lædere; hoc autem præ omnibus ipsum peccatorem lædunt; ipse enim suum corpus inquinat.

Στίχ. β', γ'. — Ὑφ' ὧν (1) ἅπας ὁ κόσμος κρίνεται, χρημάτων ἀμφισβήτησις ὑπὸ τούτων οὐ δύναται διαλύεσθαι; Ἐντροπικώτατον δὲ μάλιστα τὸ, *Εἰ ἐν ὑμῖν*, συμπεριλαβὼν καὶ τοὺς παραιτουμένους, ὡς ἂν αὐτῶν ἑαυτοὺς παραιτουμένον ἐν τῷ παραιτεῖσθαι τοὺς ὁμοπίστους. Κατὰ ἀβύσσειν δέ φησιν· *Οὐκ οἶδατε οὐκ ἀγγέλου κρίνομεν;* ὡς γὰρ μείζον τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ κόσμου ἐλάχιστα κριτήρια τὰ περὶ τῶν χρημάτων ἐκάλεσεν, ὡς ἄγαν βνετα μικρὰ· τῇ πρὸς ἐκεῖνον συγκρίσει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγγέλων *βιωτικά*, ὡς ἂν ἐκείνων οὐ κατὰ τὸν βλον τοῦτον ὄντων.

Στίχ. δ', ε'. — *βιωτικά* (2) μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε. Καὶ ἵνα μὴ δοκῆ κελεύειν αὐτοῖς ἀληθῶς τοὺς ἀπάντων εὐτελεστέρους ἐπιζητεῖν οἰτινές εἰσι, καὶ τούτους ἐπὶ τῶν τοιούτων αἰρεῖσθαι κριτὰς, *πρὸς ἑντροπήν ὑμῖν*, φησίν, λέγω. Τίνες δὲ οἱ κρίνουν ὀφείλοντες, ἐπάγει.

Στίχ. ια'. — Ταῦτα (3) γὰρ, φησίν, εἰ καὶ πρότερον ἐπράττετε, ἀλλὰ νῦν τετυχηκότες ἀγιασμοῦ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως, μετὰ πάσης ἀποφεύγειν προσήκει τῆς σπουδῆς.

Στίχ. ιβ'. — Ἀλλὰ τοῦτο φησ, φησίν, ὅτι *πάντα μοι ἔξεστιν*· εἴτε αὐτὸς ἐπιφέρει· *Ἄλλ' οὐ πάντα συμφέρει*· οὐκ ἀνελὼν τὸ ἐξεῖναι τέως, ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν τῇ ἐξουσίᾳ κεχρηθῆναι· ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα συμφέρει, ὅθλον ὡς οὐ πᾶσι· χρηστέον, ἀλλὰ τοῖς ὀφελουσι μόνους. Εἴτα πάλιν τὴν ἀντίθεσιν τεθεικώς, ἐτέρως αὐτὴν μεθώδευσεν· *πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπὸ τινος*. Ὅρῳ γὰρ, φησίν, οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν μοι σωζομένην ἀκέραιον, ἄνπερ δὴ πᾶσιν ἀπλῶς ὑπάγωμαι, μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τὴν χρῆσιν αὐτῶν ποιούμενος· οὕτω δὲ κατὰ συγχώρησιν τοῦ πάντα ἐξεῖναι τὸ καὶ πάντα πράττειν ἀνελεῖν (4) δεῖ. Οὕτω δεικνυσιν ὅτι οὐδὲ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' ὅσα μὴ νόμῳ τινὶ ποιεῖν κεκωλύμεθα, κατὰ παράθεσιν τινὰ μὲν ἐν ἡμῖν, τινὰ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν ἀποφαίνων.

Στίχ. ιδ'. — Οὐδὲ (5) συγκαταλύεσθαι τῷ παρόντι βίῳ τὸ ἡμέτερον νομίζωμεν σῶμα· ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἀναστήσας καὶ ἡμᾶς ἀναστήσει πάντως. Ὡς περ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐσθλείν ἐξουσίαν ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ παύεσθαι πάντως, οὕτως ἐπὶ τοῦ πορνεύειν τὸ μὴ ἐξεῖναι συνέστησεν ἀπὸ τοῦ μὴ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσεσθαι πάλιν.

Στίχ. ιε'. — Μέλη Χριστοῦ (6) πάντες ὑμεῖς, οἱ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσεως τὴν πρὸς αὐτοὺς δεξάμενοι συναφειαν ἐλπιδι τοῦ καὶ ἀναστήσεσθαι ὁμοίως αὐτῷ.

Στίχ. ιη'. — Τὰ μὲν (7) λοιπὰ, φησίν, ἀμαρτήματα ἕτερα βλάπτειν δοκεῖ· τοῦτο δὲ, πρὸ τῶν λοιπῶν πάντων τὸν διαπραττόμενον· τὸ οἰκεῖον γὰρ οὗτος μολύθει σῶμα.

(1) C. Cram. p. 102.
(2) C. Cram. p. 104.
(3) C. Cram. p. 108.
(4) Cat., ἀνελὼν.

(5) C. Cram. p. 111.
(6) C. Cram. p. 112.
(7) C. Cram. p. 113.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Στίχ. ε'. — Ἀκρασίαν, οὐ (1) τὴν ἀπέλειαν λέγει, ἀλλὰ τὸν κρατεῖν οὐ δυνάμενον εἰς πορνείαν καταφέρεισθαι.

Στίχ. η'. — Οὐκ εἶπεν (2) αὐτῷ γνώμης κατόρθωμα, ἀλλὰ θείας χάριτος ἔργον· εἰκότως· τὸν γὰρ ἐναντία τῇ φύσει κατορθοῦν αἰρούμενον (3), οὐ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως, ἀλλὰ τοῦ τῆς φύσεως ποιητοῦ· οὕτω καὶ ὁ Κύριος, Οὐ πάντες, φησὶν, χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς δέδοται, δόσιν αὐτὸ καὶ χάριν καὶ αὐτὸς προσειπῶν.

Στίχ. ιθ'. — Κατὰ τὸ (4) ἡμέτερον δῆλον ὅτι ἀγόμενον βούλημα ἕγιον εἶναι δύναται (5).

Στίχ. ιζ'. — Περιττὸν γὰρ (6) οἴεσθαι ταῦτα ἐμποδῶν αὐτῷ πρὸς εὐσέθειαν γίνεσθαι, ἐν οἷς τὸ πρότερον ὦν κληθῆναι πρὸς τὴν πίστιν οὐκ ἐκωλύθη· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, ὡς κέκληκεν· καὶ δεικνύς τὸ τοῦ παραγγέλματος ἀναγκαῖον, Καὶ οὕτως ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσεται.

Στίχ. ιη'. — Τὴν ἀφηρημένην (7) σάρκα οὐ δῆπου ἐπισπᾶσθαι δυνατόν· ὁ μακάριος δὲ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπριος, δυνατὸν ἔφη τοῦτο γίνεσθαι· τὸ δὲ ὅπως τοῦς βουλομένους εἰδέναι παραπέμφωμεν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἱρημένοις ἐντυχεῖν (8).

Στίχ. κε'. — Δῆλον ὅτι (9) καὶ περὶ τοῦτου γεγραφ[η]μένοι αὐτοῖς ἀποκρίνεται, ἀμφοτέρω πάντως μαθεῖν βουλευθέντων αὐτῶν, καὶ εἰ τοῦς ἐν γάμῳ προσῆκεν ἀλλήλων ἀπέχεσθαι, καὶ εἰ τοῦς μηδέπω πειραθέντας μείναι ἐπὶ τοῦ προτέρου σχήματος. Ὅτι ἂν οὖν εἴπη, Περὶ τῶν παρθένων, δῆλον ὅτι περὶ τῆς παρθενίας λέγει, τὰ ὅμοια καὶ ἐπὶ τοῦτου περὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν φεγγόμενος.

Στίχ. κθ'. — Παρηνεῖς (10) τὴν καθόλου παραίνεσιν, ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀκολοθίαν ἀνατρέχει, ἐρμηνεύων τὸ, Διὰ τὴν ἐνεστώσαν ἀνάγκην, καὶ τὸ, Θλίψιν τῇ σαρκὶ ἐξουσίαν.

Στίχ. λζ'. — Καλῶς παρέθηκε (11) τὸ, Μὴ ἔχω ἀνάγκην· ἔχωρῃ γὰρ πολλάκις προσελήφθαι τινα (12) μνηστείας ἐγγύην, ὑπ' ἧς ἐπὶ τὴν ἔκδοσιν συνωθεῖται τῆς οἰκίας παιδός· ἔστιν δὲ ὅτε καὶ οἰκίτης ὦν φυλάττειν μὲν βούλεται, οὐ δύναται δὲ τῷ τὸν δεσπότην πρὸς γάμον ἐκδοῦναι βούλεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Στίχ. κ'. — Ὑπὸ νόμον (13) αὐτὸν λέγειν τοὺς παρὰ Ἰουδαίους προσηλύτους· Ἀσθενεῖς δὲ, τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότας καὶ εἰ δι' ἀσθένειαν λογισμῶν ταῖς νομικαῖς παρατηρήσεσι κρατουμένους.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Στίχ. γ'-ε'. — Πνευματικῶν (14) καλεῖ καὶ τὸ βρώμα καὶ τὸ πόμα, ὡς ἂν τοῦ Πνεύματος ἀμφω διὰ τοῦ Μωυσαίου κατὰ τὴν ἀπόβρῆτον αὐτοῦ παρασχόντος

(1) C. Cram. p. 123.

(2) C. Cram. p. 124. ib. Fort. leg., αὐτοῦ.

(3) Post v. αἰρ. aliquid videtur excidisse. Adde εὐπτατεῖν vel simile quid.

(4) C. Cram. p. 134.

(5) Adduntur nonnulla, quæ Theodoretī sunt.

(6) C. Cram. p. 135.

(7) C. Cram. p. 141.

(8) Cf. Photium ac de re in cat. p. 150 disseren-

A

CAP. VII.

VERS. 5. — *Incontinentiam* dicit, non lasciviam; qui autem sui impotens, ad fornicationem delabitur.

VERS. 8. — Opus dicit non propria de sententia susceptum, sed divina gratia absque dubio perfectum. Nam ea peragere, quæ naturæ repugnant, non nostræ virtuti, sed naturæ auctori competit. Sic etiam Dominus: *Non omnes*, inquit, *capiant verbum istud, sed quibus datum est* (*Matth. xix, 11*). Ipse rem donum et gratiam vocat.

VERS. 14. — Quantum in nobis est certum quod directa voluntas poterit sancta esse.

VERS. 17. — Absurdum esset cogitare eadem a pietate avertere, quæ prius non prohibuerant quin ad fidem vocarentur. Hoc enim indicat illud *sicut vocavit*. Quam necessarium sit præceptum declarat illud, *et sic in omnibus Ecclesiis doceo*.

VERS. 18. — Ablata caro profecto restitui nequit. Attamen beatus Epiphanius Cyprius hoc fieri posse asseruit. Scripta ejus adeas, si quomodo hæc facienda essent scire libuerit,

VERS. 25. — Manifestum eum hac de re consulentibus respondere, utrumque ab eo omnino sciscitantibus, si conjugum alter ab altero abstinere debeat, et si in pristinis moribus iis permanendum, qui matrimonio carent. Quando igitur dicit *de virginibus* hoc de virginitate interpretaberis, et similia hac de re tum ad viros, tum ad mulieres referes.

VERS. 29. — Interpositis quæ in genere monet, ad suum argumentum redit explicans illa *Propter instantem necessitatem et tribulationem carnis habebunt*.

VERS. 37. — Recte posuit illud *Non habens necessitatem*. Fit enim sæpius ut quis jam sponsalia pignora acceperit, ideoque ad tradendam filiam cogatur; accidit etiam cum domesticus suam servare velit, non possit autem quia dominus eam nubere jusserit.

CAP. IX.

VERS. 20. — *Sub lege* dicit eos qui apud Judæos proselyti, *Infirmos* autem qui de Judæis crediderunt, sed adhuc propter rationis infirmitatem legalibus ritibus inserviunt.

CAP. X.

VERS. 3-5. — *Spiritalem* vocat et *escam* et *potum*, quia Spiritus utrumque per Moysem juxta ineffabilem suam virtutem pronuntiavit. Ita etiam *spiritalem*.

Cæterum Theodorum credo priora tantum v. scripsisse, posteriora (ὁ γὰρ.) — catenæ auctorem adjecisse.

(9) C. Cram. p. 144.

(10) C. Cram. p. 150.

(11) C. Cram. p. 152. ἡ δὲ ἰστορία.

(12) Cat., τινος.

(13) C. Cram. p. 180.

(14) C. Cram. p. 182.

lem vocavit petram, quasi Spiritus virtute aquas A δύναμιν· οὕτω δὲ καὶ Πνευματικῆν ἐκάλεσεν τὴν πέτραν, ὡς ἂν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐκδοῦσαν τὰ ὕδατα, ἀκολουθοῦσαν δὲ, ἐπειδὴ τὸ ρυὲν ἀπαξ ὕδωρ εἴπετο αὐτοῖς κατὰ τὴν ἔρημον, ὥστε μηδαμοῦ δεηθῆναι πότου τῶν τόπων ἐντων ἀνδρῶν. Τὸ δὲ, Ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός, ἵνα εἴπῃ· Τοῦτο ἐν ἐκείνοις ἡ πέτρα, ὅπερ ἡμῖν ὁ Χριστός, οὐ τὸ αἷμα πίνομεν οἱ πιστοί, πνευματικῶς ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεταποιούμενον.

VERS. 6. — *Hæc autem in figura facta sunt nostri*, non quod ideo illi muletati sint; qui enim hoc fieri posset? sed quia ea illorum sors quæ nos velut figura erudiat.

VERS. 12. — Omittit juxta sententiam vocem *nostrum*.

VERS. 13. — Ecce enim, ait, non calamitates, non B necessitates præter humana sustulistis, quæ homini cuique subeunda, in delubro propter benignitatem excipit eos convivio Deus, et de præsentibus commodis tantum inflamini.

VERS. 22. — *Emulari dicitur qui de duobus nunc unum nunc alterum miratur*, ut utrumque ad benevolentiam sibi conciliet. Hoc autem non tentabit debilius in fortiores; nam fortior indignaretur si alium cerneret a debiliore cultum. Sed decet eos qui certa ratione præstant; inferiores enim superiorum favorem affectant, eoque frustrati ægre ferunt.

CAP ΣΙ.

VERS. 3. — Hoc intendit dicere, quod a Christo ad Deum transimus, a quo ipse est, et a viro ad Christum. Nam ex illo sumus juxta posteriorem nostram subsistentiam, qua simul cum eo resurgentes immortales erimus, Spiritus gratiam una in eo adepti. Passibiles dum eramus, caput habebamus Adam, ex quo orti sumus; sed impassibiles facti caput habemus Christum, qui nos impassibiles effecit. Similiter dicit a muliere ad virum, quia ipsa de viro facta est.

VERS. 7. — Demonstrat illud et pietatis et naturæ et creationis legibus repugnare.

VERS. 18. — Præ omnibus, ait, vobis illud exprobro. Nam vox *primum* idem ac *præ omnibus* sonat uti etiam in Epistola ad Romanos: *Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei* (Rom. III, 2).

VERS. 20. — Dominicam vocat cœnam et a tempore et a loco, quia illam in die Dominica et in conventus loco manducare solebant.

(1) C. Cram. p. 189.

(2) C. Cram. p. 190.

(3) C. Cram. p. 191.

(4) Cat., ὑπό. lb. V. & in cat. non exstat.

(5) Cat., φασμάμενοι.

Στίχ. ζ'. — Ταῦτα δὲ (1) τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, οὐχ ὅτι διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι, (πῶς γὰρ ὁδόν τε;) ἀλλ' ὅτι τὰ παρ' ἐκείνους γενόμενα ἐν τάξει τύπων δύναται ἡμᾶς καιδεύειν.

Στίχ. ιβ'. — Λεῖπει (2) κατὰ τὴν διάνοιαν τὸ, ἡμῶν.

Στίχ. ιγ'. — Ἰδοὺ γὰρ (3), φησὶν, οὐκ ἐπενεχθέντων, οὐ διωγμῶν, οὐκ ἀνάγκης τιῶς ὑπὲρ (4) τῶν ἀνθρωπίνων τούτων, ἀ καὶ ἅπασιν ἀνάγκη προσεῖναι ἀνθρώποις, ὅσην ὑπεμείνατε βλάβην, ἐν εἰδωλείῳ μὲν διὰ φίλιαν ἐστιμώμενοι, ὑπὸ δὲ τῶν προσόντων πλεονεκτημάτων τοσοῦτον φυσιοῦμενοι (5).

Στίχ. κβ'. — Παραίηλοῦν (6) λέγεται τὸ ἀπὸ τινῶν δύο ποτὲ μὲν τοῦτον θαυμάζειν, ποτὲ δὲ ἐκείνον, ἐπὶ τὸ εἰς εὐνοίαν ἀμφοτέρους ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ· τοῦτο δὲ παρὰ μὲν ἐλάττονος εἰς μεζζονας οὐκ ἂν ποτε γένοιτο, (πότε γὰρ ἂν παροξυνθεῖ ὁ ὑπερέχων ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ ἐλάττονος εἰς ἕτερον γινομένη τιμῇ;) γίνεται δὲ παρὰ τῶν καθότι δὴποτε ὑπερέχόντων· οἱ γὰρ ἐλάττονος καὶ ἐφρίενται τῆς παρὰ τῶν μεζζόνων τιμῆς, καὶ ἀποτυγχάνοντες δάκνονται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. γ'. — Τοῦτο βούλεται (7) εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν Θεὸν χωροῦμεν, ἐξ οὗπερ ἐστίν, ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνδρός ἐπὶ τὸν Χριστόν· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἐσμεν κατὰ τὴν δευτέραν ὑπαρξίν, καθ' ἣν ἀνάστασιν ὁμοίως αὐτῷ πάντες ἐσόμεθα ἀρθαρτοὶ κατὰ μετουσίαν τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος χάριτος· Παθητοὶ μὲν γὰρ ὄντες, κεφαλὴν ἠγοῦμεθα τὸν Ἀδάμ, ἐξ οὗπερ τὸ εἶναι ἐληφάμεν· ἀπαθεῖς δὲ γενόμενοι, κεφαλὴν ἠγοῦμεθα τὸν Χριστόν, ἐξ οὗπερ ἀπαθεῖς εἶναι ἐσχῆκαμεν. Ὅμοίως δὲ, φησὶν, καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ ἀπ' ἐκείνου τὸ εἶναι ἐληφεν.

Στίχ. ζ'. — Δείκνυσιν (8) αὐτὸ ἀποπον ἀπὸ τῆς εὐσεβείας καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ ἀπὸ τῆς δημιουργίας.

Στίχ. ιη'. — Πρὸ γὰρ (9) ἀπάντων ὑμῶν ἐκείνο αἰτιῶμαι, φησὶν· τὸ γὰρ Πρῶτον ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων λέγει, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐπιστεῦθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ.

Στίχ. κ'. — Κυριακὸν (10) αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου λέγει, ὡς ἂν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ τῆς συνελεύσεως τόπῳ κατὰ ταῦτ' ἐσθίειν αὐτοὺς τοῦ νενομισμένου.

(6) C. Cram. p. 195.

(7) C. Cram. p. 206.

(8) C. Cram. p. 211.

(9) C. Cram. p. 214.

(10) C. Cram. p. 216.

Στίχ. κγ'. Τὸ, *Παρέλαβον* (1) ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ἂν λέγει ἀντὶ τοῦ, *Παρέλαβον*, ὡς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου οὕτω ποιεῖν *παραδεδωκότος* · οὐ γὰρ δὴ παρῆν τούτων παρ' αὐτοῦ (2) τοῖς μαθηταῖς *παραδιδόμενων*.

Στίχ. κη'. — Ἐκαστος, φησὶν (3), *ἐξεταζέτω* τὴν οἰκείαν διάνοιαν, ἦντινα περὶ τῶν μυστηρίων κέκτηται τὴν ὑπόληψιν, καὶ τότε αὐτῶν μετεχέτω · τὸ γὰρ, *Ἐαυτόν*, ἀντὶ τοῦ, τὴν διάνοιαν ἑαυτοῦ, λέγει, καθόλου περὶ τῆς τῶν μυστηρίων ὑπολήψεως ἐν τούτοις λέγων.

Στίχ. λδ'. — Τινὲς (4) οὐ προσεσχηκότας τῇ διανοίᾳ τῶν κειμένων, νομίζουσι τοῦ Ἀποστόλου πληροῦν τὸν σκοπὸν, εἰ σπανιώτατά του τῶν μυστηρίων μετέχουεν · δέον αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι εἴπερ πάντα καθαρεύοντας ἀμαρτίας βούλεται κοινωνεῖν, πρῶτον μὲν ἀμαρτίας ἀδύνατον πάντα καθαρεύειν ἀνθρώπων ὄντα · δεύτερον δὲ, εἰ καὶ τοῦτο ἦν δυνατόν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε τοῦτο περὶ ἑαυτῶν ὑπειληφῶτας κοινωνεῖν δίκαιον ἦν · καὶ ποῦ στήσεται τὸ, *Ὁσάκις ἐὰν ἐσθίητε*; συνέχειαν γὰρ δείκνυσι τῆς κοινωνίας τὸ εἰρημένον, ᾧ δὴ σύμβορος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δεσμός, πάντοτε ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος τὰ μυστήρια. Τῶν οὖν μυστηρίων τὸν μὲν τὰ μέγιστα καὶ ἄγαν ἀπηγορευμένα διαπραττόμενον ἀπέχεσθαι ὅσιον περὶ ὧν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀπεφῆνατο σαφῶς, οὐκ ἐνεῖναι τῆς βασιλείας τυχεῖν τὸν διαπραττόμενον · τῷ γὰρ τοιούτῳ τότε καλὸν μετέχειν (5) αὐτῶν, ἐπειδὴ τῶν ἀμαρτημάτων δεῖ, τῶν νενομιστημένων ἀποσχηταὶ πρότερον. Τῶν δὲ γε λοιπῶν ὅσα συμβαίνει ἀνθρώποις ἀνάγκη, πολλὰ μὲν καὶ ὑπὸ τῶν καθημερινῶν συμπτωμάτων, πλείστα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως, σπουδάζειν μὲν ὅση δύναμις ἀπέχεσθαι προσήκειν · ἐπιμέλεια γὰρ ἀρετῆς, καὶ ἡ καθημερινῆ τοῦ βίου μελέτη ἐλαττοῦν τὰ τοιαῦτα δύναται πάντως · περιπίπτοντας (6) δὲ τοῖς τοιοῦτοις οὐκ ἀποστερεῖν τῶν μυστηρίων καλὸν ἑαυτοὺς, προσεῖναι δὲ πλεονὶ τῷ φόβῳ, λογιζομένους μὲν αὐτῶν τὸ μέγεθος, ποιουμένους δὲ ἐπ' ἐλλείσιν ἀγαθῶν τὴν μετάληψιν, ὡς ἂν καὶ ἀφέσεως ἡμῖν ἐκεῖθεν προσγινομένης, ὅταν (7) ἀπεχώμεθα γε τούτων κατὰ δύναμιν καὶ τῶν λοιπῶν μὴ καταμελοῦντες φαινοίμεθα, καὶ μὴν καὶ πνευματικῆς συνεργείας πρὸς εὐμαρστέραν τοῦ βίου κατόρθωσιν · πάντα γὰρ ὅσα διὰ τοῦ θανάτου προσέγγονεν ἡμῖν (8) τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἀπὸ τῶν συμβόλων ἐπιτελεῖσθαι τοῦ θανάτου δίκαιον, ὥστε ἐγὼ θαρρῶν εἶποιμι ἂν, ὅτι κἂν τὰ μέγιστα τις ἡμαρτηκῶς τυγχάνοι (9), δοκιμάσας δὲ πάσης ἀτόπου πράξεως ἀπέχεσθαι τοῦ λοιποῦ καὶ βλέπειν εἰς ἀρετὴν, ἀκολούθως τοῖς νόμοις πολιτευόμενος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν μυστηρίων μετάληψιν (10) ποιήσαιο πάνυ πεπιστευκῶς ἀπάντων λήψεσθαι τὴν συγχώρησιν, οὐδαμῶς ἀποτεύξεται τῶν πεπιστευμένων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. α'. — Ἀντὶ τοῦ (11), θέλω ἡμᾶς καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων εἶδέναι τὴν τάξιν, ὥστε βούλομαι τι καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν.

- (1) C. Gram. p. 218.
 (2) Cat., παρ' ἑαυτοῦ.
 (3) C. Gram. p. 219.
 (4) C. Gram. p. 221.
 (5) Cat., μετέχει.
 (6) Cat. περιπίπτοντα.

Vers. 23. — *Ego accepi a Domino, quasi dicat, accepi ipsum Dominum sic faciendum tradidisse; non enim aderat quando hoc ille discipulis tradebat.*

Vers. 28. — *Probet, ait, suam mentem quisque, quid de mysteriis sentiat, et tunc fiat eorum particeps. Nam Seipsum pro mentem suam dicit in genere opinionem de mysteriis intendens.*

Vers. 34. — *Quidam prædictorum sensum male capientes, existimant Apostoli menti respondere, si rarissime mysteriorum participes sunt. At notandum eis erat, si non communicandum nisi omnino a peccato purgatis, primo quod homini impossibile omnino a peccato purgari; secundo quod etiam si hoc possibile esset, nobis de ipsis talia non fuisset præsumendum, et quid significabit illud Quotiescunque manducabitis? Nam declarat hoc quam frequenter facienda sit communio, sicut et conventus, et lex illa Ecclesiæ dat ut semper mysteria perficiantur. Sanctum quidem si a mysteriis abstineant qui se maximis et gravissimis delictis inquinant, de quibus etiam Apostolus (I Cor. vi, 9, 10) aperte pronuntiavit eos regnum non esse consecuturos. Ab istiusce modi hominibus abstinendum, dum peccatis suis inserviunt. Cæteri autem oportet pro viribus effugiant, quæ homines sæpe quotidianis delictis, sæpissime naturæ infirmitate peccare solent. Nam virtutis studio et quotidiana vitæ cura minuuntur in dies isti lapsus. Qui autem sic labuntur non se mysteriis privent, sed majori cum timore ea adeant, illorum magnitudinem considerantes, et spe bona suscipientes, quia hocemodo et remissionem delictorum contingemus, si a malo pro viribus recesserimus, bonaque alia non neglexerimus, imo et Spiritus auxilium quo vitam nostram facilius instituamus. Quæ enim vobis per mortem suam Christus promeruit, eadem per mortis ejus commemorationem repetenda, ita ut asserere non dubitem, quod si quis vel gravissima deliquerit, sed a malo recedere et virtuti se tradere decreverit, mores suos ad Christi præcepta informans, mysteriorum particeps fiat, certus se omnium remissionem adepturum; nec unquam speratis frustrabitur.*

CAP. XII.

Vers. 1. — *Quasi dicat, volo vos et spiritualium gratiarum ordinem scire, ideoque nonnulla de his proferam.*

- (7) Cat., ὅτ' ἂν, et mox, γε τῶν.
 (8) Cat., ἐν ἡμῖν.
 (9) Cat., τυγχάνει.
 (10) V. μετάληψιν vel aliquod simile in codice ex-cidit.
 (11) C. Gram. p. 225.

VERS. 10. — *Prophetiam dicit esse futurorum A* prædictionem. Dicitur etiam de dono ea explicandi quæ sive in actibus sive in consiliis plerosque fallunt, imo etiam de facultate præterita et ignota omnibus declarandi, uti Moyses omnia narravit.

Multi tunc temporis multitudinem spiritualium donorum ad decipiendos alios pietatem mentiebantur, et fidelium instar miracula dæmonum ope videbantur peragere. Sic filii Sceve velut exorciste, dæmones ejicere simulabant; donum spiritus erat igitur etiam ad hoc discernendum, quinam vere divini Spiritus ope miracula operabantur, quinam autem dæmonum ope veritatem simulabant.

μεῖ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐπιτελοῦντες τὰ θαύματα, ἀλήθειαν.

VERS. 23. *Circumdamus ait, non circumjacet; B* nam non pars naturæ calceamenta, sed postea a nobis reperta sunt. *Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiosem honestatem habent; honesta autem nostra nullius egent.* Inhonestas vocat quæ sic communiter videntur, ita ut non natura sint inhonestas, quando abundantiosem honestatem habent, sed communi judicio sic habentur, nec honestum judicamus illa absque causa nudare.

VERS. 27. — Quando corporis ordinem præbetis e diversis membris constituti, Spiritus virtute Dominicum corpus informantes, hanc harmoniam servetis oportet, propter donorum diversitatem invidiæ causam nullam adepti.

CAP. XIV.

VERS. 1. — Quasi dicat, volo vos imprimis charitatem affectare; si igitur vel spiritualia dona insequimini, licet quæ præstantiora cognoscatis, mementote prophetare melius esse quam lingua loqui.

CAP. XV.

VERS. 1, 2. — Nam si Evangelium prædicatum est, et acceperunt, et nunc etiam tenent, hoc enim significat illud *In quo et statis*, superfluum de eo scribere, nisi illi Christianam doctrinam specie tantum retinuerint, operibus autem visi fuerint aliena perficere. Unde haud immerito addit illud *Per quod et salvamini*, quasi dicat, ita tenete, quasi salutem per id assecuturos sperantes. Illud autem *Qua ratione prædicaverim vobis*, quasi dicat, quis finis Evangelii, quæ causa; uti Evangelium Christi resurrectio, ita Evangelii finis credere quod omnes cum eo resurgent.

Si retinetis et non respuitis omnia, uti decet verbis meis credentes.

(1) C. Cram. p. 234.

(2) Cat. προσαγόρευσιν, et mox λέγεσθαι.

(3) C. Cram. p. 239.

Στίχ. ι'. — *Προφητεῖαν* (1) δὲ φησιν εἶναι τὴν τῶν μελλόντων προαγόρευσιν (2)· λέγεται δὲ καὶ τὸ τὰ ἐν πράξει ἦτοι καὶ βουλεύμασιν ἄδηλα ὄντα τοῖς πολλοῖς εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τὰ παρεληλυθότα καὶ ἀγνωσόμενα τοῖς πᾶσι θυνηθῆναι εἰπεῖν, ὡς Μωϋσῆς διηγήσατο ἅπαντα.

Πολλοὶ τότε διὰ τὸ πλῆθος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ὑπεκρίνοντο τὴν εὐσέδειν εἰς ἀπάτην ἐτέρων, καὶ δὴ καὶ θαύματα δαιμονικῆ τῆ συνεργείᾳ κεχρημένοι ὁμοίως τοῖς πιστοῖς ἐπιτελεῖν ἐδόκουν· οὕτως οἱ τοῦ Σκευᾶ υἱοὶ περιήσαν ἐν ἐπορκιστῶν σχήματι, δαίμονας καὶ αὐτοὶ ἀπελαύνειν προσποιούμενοι δῆθεν. Ἦν οὖν χάρισμα Πνεύματος καὶ πρὸς τοῦτο ὥστε διακρίνειν, τίνες μὲν οἱ ἀληθῶς τῆ δυνάμει, τίνες δὲ οἱ δαιμονικῆ συνεργείᾳ ὑποκρινόμενοι τὴν

Στίχ. κγ'. — *Περιτίθεμεν* (3) εἶπεν καὶ οὐ, περικειται, οὐ γὰρ τῆς φύσεως μέρος τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' ὕστερον εὐρηγται παρ' ἡμῶν. Καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖων ἔχει· ἀσχήμονα ὡς πρὸς τὴν κοινήν ἔβην ἀποκαλεῖ, ὥστε τῆ μὲν φύσει οὐκ ἔτι ἀσχήμονα, εἴπερ δὴ περισσοτέραν ἔχει τὴν εὐσχημοσύνην, τῆ δὲ ὑπολήψει κρινόμενα λέγεται οὕτως, καθ' ἣν οὐκ εὐσχημοσύνην τὴν ἀνευ αἰτίας γύμνωσιν αὐτῶν εἶναι νομίζομεν.

Στίχ. κζ'. — Οὕτω (4) δὴ καὶ ὑμεῖς, ἐπειδὴ τάξειν ἐπέχετε σώματος ἐκ διαφόρων συγκεϊμένου μελῶν, τῆ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν τοῦ δεσποτικῆ σώματος καταστάσαντες συνάφειαν· ταύτην ἀναγκαίως οὐάζετε τὴν συμφωνίαν, μηδεμίαν ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν χαρισμάτων δεχόμενοι φιλονεικίας παρεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Στίχ. α'. — Ἄντι τοῦ (5), μάλιστα μὲν ὑμᾶς τῆς ἀγάπης ἐπιμελεῖσθαι βούλομαι, εἰ δ' ἄρα καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐφίεσθε, κἄν γνῶτε ποῖα χρεῖττονα, καὶ οὐτὶ τὸ προφητεύειν ἀμεινον τοῦ γλώσση λαλεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Στίχ. α', β'. — Εἰ γὰρ (6) εὐηγγελίσαστο καὶ παρέλαβον καὶ μὴν καὶ κατέχουσιν ἔτι (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, Ἐν ᾧ καὶ ἐστήκατε), περιττὸν τὸ περὶ τούτου γράφειν, εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνοι τῷ δοκεῖν τὰ Χριστιανικὰ κατέχοντες δόγματα, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία φαίνονται ἀσπαζόμενοι· ὅθεν καλῶς ἐπήγαγεν τὸ, Δι' οὗ καὶ οὐάζεσθε, ἀντι τοῦ, οὕτω κατέχετε, ὡς ἂν καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ, Τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, ἀντι τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου, τίς ἡ αἰτία, ἵνα τὸ μὲν Εὐαγγέλιον ἦ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνάστασις, ὁ δὲ τούτου σκοπὸς τὸ πιστεῦσαι ὅτι καὶ πάντες ἀναστησόμεθα ἀκολούθως ἐκεῖνη· εἴπερ δὴ κατέχετε, καὶ μὴ ἀπεβάλ[λ]ετε πάντα, ὡς ἂν εἰκῆ πεπιστευότες τοῖς παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν.

(1) C. Cram. p. 242.

(2) C. Cram. p. 239.

(3) C. Cram. p. 235.

Στίχ. μ'. — Τὸ, Ἐγένετο (1) ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ἴωσαν, γέγραπται· τὸ δὲ, ὁ πρῶτος, καὶ τὸ, δεύτερος Ἀδάμ, αὐτὸς προσέθηκεν, ἵνα εἴπῃ τὸ, ἔσχατος Ἀδάμ.

Στίχ. νβ'. — Ἐσχάτην (2) σάλπιγγα ἐνταῦθα ἐκάλεσαν, μεθ' ἣν ἀνίστανται ἅπαντες· αὕτη γὰρ ἡ τοῦ θανάτου κατάργησις· δῆλον δὲ ὅτι πολλαὶ μὲν φωναὶ σαλπίγγων γίνονται, ἐκάστου δὲ τινος ἐπιτελουμένου πάντως ἐστὶ σύμβολον· ἐπειδὴ τοίνυν τάξει τιμὴ γίνεται ἕκαστον, εἰκότως ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι τοῦτο ἐσεσθαι φησιν.

Στίχ. νς'. — Νόμον ἐνταῦθα (3) λέγει ἀπλῶς, εἴτε τὸν φυσικὸν, εἴτε τὸν θετὸν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τότε σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ἡ ἁμαρτία λύεται, καὶ νόμος ἅπας ἀργεῖ, ἐπειδὴ ἀφθαρτοὶ γεγονότες, τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι κυβερνώμεθα.

(1) C. Cram. p. 323.

(2) C. Cram. p. 331.

VERS. 45. — Scriptum est: *Factus est homo in animam viventem* (Gen. 11, 7); ipse autem addit illa, *primus Adam et secundus Adam, ut dicat novissimus Adam.*

VERS. 52. — Novissimam tubam vocat hic, qua omnes resurgent; nam ipsa mortis abolitio. Manifestum tubas sæpius canere, et singulis vicibus aliquid peragendum definitur. Quando igitur hæc ordine quodam usque sient, non inepte dicit hæc in novissima tuba futura.

VERS. 56. — Legem hic dicit simpliciter, tum naturalem, tum latam. Hoc sibi dicere vult quod cum morte simul peccatum solvitur, et lex omnis cessat, quando immortales facti spiritus gratia gubernabimur.

(3) C. Cram. p. 334. Ib. V. εἴτε τ. φυσ. in cat. non leguntur.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM II PAULI AD CORINTHIOS COMMENTARIORUM FRAGMENTA.

Verumtamen illa in priorem comperimus edita anno 1844, in Crameri catena, ideoque omittimus. Illa tamen pauciora in posteriorem non habet Cramerus qui ab se editorum ad hanc scholiorum nullum auctorem appellat. Itaque ea nos infra exponimus. ΜΑΙ. Β. Ν. ΡΡ. VII, 407 (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. γ. — Συνετὸν τὸ ἀπὸ εὐχαριστίας καὶ μὴ διηγηματικῶς ἀρξασθαι τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ· ὥστε μὴ δοκεῖν μεγάλη φρονεῖν ἐπ' αὐτοῖς· καὶ οὐδὲ ἀπὸ τῆς θλίψεως ἤρξατο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς παρακλήσεως· ὥστε φαίνεσθαι τὸ μὲν προκείμενον αὐτῷ, τὴν ὑπὲρ τῆς παρακλήσεως εὐχαριστίαν· ὑπὸ δὲ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου δοκεῖν εἰς τὸν περὶ τῶν θλίψεων ἐξηγνηθέναι λόγον. *Εὐλογητὸς ὁ Θεός· ἐνταῦθα ὑποστικτέον, ἵνα ἡ κατ' ἑλλειψίν νοεῖται γὰρ τὸ, ἡμῶν, ἀντὶ τοῦ, Εὐλογητὸς ὁ Θεός ἡμῶν.*

Στίχ. ς'. — Ἀντὶ τοῦ, Ἀληθῆ περὶ ὑμῶν ἐλπίζοντες, πάσχειν αἰρούμεθα.

Στίχ. ιβ'. — Τοῦτο εἶπεν, ἐπειδὴ διέβαλλον αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς, λέγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς φυλάττει τὸν νόμον, εἰ καὶ ὑμῖν ὡς ἀπὸ ἔθνῶν οὖσιν ἐτέρως διαλέγεσθαι.

Στίχ. ιε'. — Ἐντροπετικώτατον τὸ, *Καὶ ταύτην*, ὡς οὐχ ὁμοίως ἐτι θαρβεῖν δυνάμενος, τῷ μετακεκλήσθαι αὐτοῦς, καὶ οὐχ ὁποῖους εἶναι περὶ αὐτόν· ἐκ τῶν λεγομένων δὲ δῆλον, ὡς πολλὴν περὶ αὐτοῦς ἔσωζε τὴν διάθεσιν.

Στίχ. κ'. — Ἔστι, φησὶ, τὸ ἀμὴν φωνὴ συγκατάθεσεως ἐπὶ εὐχαριστίας τῆς εἰς τὸν Θεὸν γινομένης, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτὸς φησιν· Ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρᾷ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σὴ εὐχαριστίᾳ;

(1) In codice Vaticano 762 nonnulla occurrebant scholia Theodori in Epistolas ad Corinthios.

C

CAP. I.

VERS. 3. — Prudenter a gratiarum actione potiusquam a narratione eorum quæ sibi acciderunt exorditur, tanquam illa parvipendente. Nec a tribulatione, sed a consolatione incipit, quasi sibi gratiarum actionem pro consolatione sibi proponeret; licet ex cursu epistolæ de tribulationibus suis loqui videatur. *Benedictus Deus; animadvertendum est hic ellipsim esse; subauditur enim noster, id est, Benedictus Deus noster.*

VERS. 6. — Id est, de vobis vera sperantes, pati malumus.

VERS. 12. — Hoc dicit, quia qui ex circumcisione, ipsum calumniabantur dicentes observare quoque legem, etsi vobis, qui estis ex gentibus, aliter loquatur.

VERS. 15. — Illos maxime pudere debuisset, Apostolum non jam tantum apud illos audere, seque non quales erant erga eum haberi. Ex dictis autem patet multos inter illos affectus salvasse.

VERS. 20. — *Amen*, inquit, est conclusio gratiarum actionis quæ Deo offertur, juxta id quod dicit in prima: *Qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem* (1 Cor. xiv, 16)?

CAP. II.

VERS. 12, 13. — Requiem Spiritus vocat impleri posse diversas Spiritus donationes. Hoc autem erat propter aliorum opus; non enim licet auspiciari de Paulo ob humanam tribulationem docere omisisee, cum invenisset qui possent Evangelium recipere.]

CAP. III.

VERS. 7. — Non dicit: ministratio legis, cum haberet quamdam auctoritatem, ut probat ipsum nomen legis; sed *Ministratio mortis*. Ex ejus utilitate hoc magis dicens, ita ut ejus gloria valde debilitata esset. Bene etiam *evacuatur* pro efficacia, id est, ideoque evacuatur. Bene etiam dicit: *erit*, (v. 8), cum ex futuris eventibus religionis Christi magnitudo probetur. Si enim quod *evacuatur per gloriam est*, multo magis quod manet in gloria est (v. 11). Bene hic dicit *per gloriam*; cum quilibet alius talium nunquam participes fuerit, ipseque Moyses aliquantisper tantus sit factus. Hic quoque dicitur *in gloria*; cum equidem Christus participesque gloriæ semper in eisdem bonis futuri sunt.

VERS. 17. — Si Dominum esse spiritum dicere vellet, spiritum tantummodi diceret, non cum additione articuli: ita ut licet sit simplicissimum, Deum esse spiritum diceret. Non enim, quemadmodum Samaritanæ, divinitatem in loco contemori existimanti, necessario Dominus, cum ea de his colloquens, illam esse spiritum incorporeum dixit; non ita, inquam, hic Dominum esse incorporeum ostendere volebat Apostolus. Quod enim vult hic evidens est. Cum autem non spiritum dixerit, sed spiritum cum articulo, Dominum non dicere esse spiritum patet, sed Dominum spiritum. Nemo enim in toto Novo Testamento designatum voce spiritus, sive Patrem, sive Filium inveniet. Nam cum Deus dicitur spiritus, non designatur nomine spiritus, sed Deus nominatur. Cum autem dicitur spiritus esse, spiritus hic non cum significatione nominis ponitur, tanquam Deus, Dominus, Pater, Filius et his similia quæ in Scriptura sacra leguntur, sed ut demonstretur in loco circumscriptam non esse.

CAP. IV.

VERS. 14. — Bene *scientes*, cum enim profiterentur Christi resurrectionem, similiter ad credendum cæteris incitat Apostolus. Connectit autem *vobiscum*, ut non putetur ejus esse solius rem dicere.

CAP. V.

VERS. 9. — Dixit *contendimus*, demonstrans magnam diligentiam quam in hoc ostendere volebat. Deinde quoque acquisitionem virtutis esse necessariam ostendit.

VERS. 11. — *Scientes ergo timorem Domini* ad illos compungendos interserit; reliqua autem consequi

A

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — Ἄνεσιν τοῦ Πνεύματος καλεῖ τὸ δυνήθηναί τι γενέσθαι κατὰ ἄλλον τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως· ταῦτα δὲ ἦν ἡ ἐτέρων ὠφέλεια· οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν ὑπολαβεῖν ὅτι Παῦλος ἀνθρωπίνης ἔνεκεν θλίψεως τὸ διδάσκειν ὑπερέθετο, εὐρηκῶς τοὺς τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα παραδέξασθαι δυναμένους.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Στίχ. ζ'. — Οὐκ εἶπεν, Ἡ διακονία τοῦ νόμου, ἐπειδὴ εἶχεν ἀξιολογίαν τινὰ καθ' αὐτὴν ἢ τοῦ νόμου προσήγορα· ἀλλ', Ἡ τοῦ θανάτου· ἀπὸ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτὸ μᾶλλον εἰρηκῶς, ὥστε τὴν περὶ αὐτὴν μειῶσαι φαντασίαν· καλῶς δὲ καὶ τὸ, καταργουμένην, εἰς ἀβυσσὸν τοῦ πράγματος· ἀντὶ τοῦ, Καὶ ταῦτα καταργουμένην· καλῶς δὲ καὶ τὸ, ἔσται, ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν μελλόντων πιστοῦται τῶν κατὰ τὸν Χριστὸν τὸ μέγεθος. Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῶ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ· καλῶς ἐπὶ μὲν ἐκείνου εἶπεν, διὰ δόξης, ἐπειδὴ πρὸς τῷ μηδένα ἔτερον μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, καὶ αὐτὸς Μωϋσῆς πρὸς ἄλιγον τοιοῦτος ἐγένετο· ἐνταῦθα δὲ τὸ, ἐν δόξῃ, ἄτε δὴ αὐτοῦ τε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν κοινωνούντων τῆς δόξης αἱ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔσομέναι.

Στίχ. ιζ'. — Εἰ τὸν Κύριον Πνεῦμα εἶπεν ἐβούλετο, Πνεῦμα ἂν εἶπεν ἀπλῶς, οὐ, τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης· ὥστε Πνεῦμα ὁ Θεὸς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα εὐθέως τοῦτο εἶπεν· οὐ γὰρ ὡσπερ ἐν ἐκείνοις πρὸς τὴν Σαμαρειτὶν διαλεγόμενος, οἰομένην ἐν τόπῳ εἶναι τὸ θεῖον, ἀναγκαιῶς ἐφησεν αὐτὸ πνεῦμα εἶναι ἀσώματος· οὕτω κἀνταῦθα δεῖξαι ὅτι ἀσώματος ὁ Κύριος τῷ Ἀποστόλῳ πρόκειτο· φανερόν γάρ ὡς ἐν τοῦτοις σκοπῶς αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ οὐ, Πνεῦμα, εἶπεν, ἀλλὰ, τὸ Πνεῦμα, μετὰ τοῦ ἄρθρου· δηλόν ὅτι μὴ τὸν Κύριον Πνεῦμα λέγειν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα Κύριον· οὐδὲ γὰρ ἔχοι ἂν τις διὰ πάσης δεῖξαι τῆς Κατῆς Διαθήκης τῆ τοῦ Πνεύματος φωνῇ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὑποσημαινόμενον· ἐπεὶ καὶ δε' ἂν λέγη Πνεῦμα ὁ Θεὸς, οὐ τῆ τοῦ Πνεύματος αὐτὸν σημαίνει προσήγορα, ἀλλὰ θεὸν μὲν ὀνομάζει· πνεῦμα δὲ εἶναι φησιν, οὐκ ἐπὶ σημασίᾳ τῆ κατὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτὸ θετικῶς, ὡς τὸ, Θεὸς, καὶ Κύριος, καὶ Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐπὶ τῆς θείας κείται Γραφῆς, ἀλλ' εἰς διδασκαλίαν τοῦ μὴ περιγραφτῶν ἐν τόπῳ εἶναι.

D

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

Στίχ. ιδ'. — Καλῶς τὸ, εἰδότες, ὡς ὅτι δὴ ὁμολογουμένης παρ' αὐτοῖς τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἢ πάντως εἶπετο ὁμοία καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πιστεύειν αὐτούς· ἐπισυνῆψε δὲ καὶ, σὺν ὑμῖν, ὡς ἂν μὴ νομισθῆ ἴδιον αὐτοῦ μόνου εἶναι τὸ πρᾶγμα λέγειν.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Στίχ. θ'. — Τὸ, φιλοτιμούμεθα, τέθεικεν, πολλῇ ἐμφαίνων σπουδῇ, ἣν περὶ τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι ἡμᾶς βούλεται· εἴτα δείκνυσι καὶ ἐτέρωθεν ἀναγκαίαν οὔσαν τὴν κτῆσιν τῆς ἀρετῆς.

Στίχ. ια'. — Ἀπὸ τοῦ, εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου, καθαπτόμενος αὐτῶν παρενέθηκεν· λοιπὸν

δὲ τὰ ἀλόλουθα τοῖς προκειμένοις ἀποδέδωκεν· καὶ γὰρ συνεχόμεθα, φησὶν, ὑπὸ τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης εἰς τὸ πάντα πράττειν κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. 5'. — Ἴνα εἴπῃ, Καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους καὶ περὶ τοὺς ἀγνώστους σπουδάζοντες εἶναι μακρόθυμοι καὶ χρηστοί· τὸ γὰρ, Ἀγνόηται, ἀγνοία λέγεται, καὶ ὡχὶ ἀγνοία.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Στίχ. 5'. — Προάγομαι, φησὶ, περὶ πάντων γράφειν, καὶ ὧν οὐδένα ποιῶμαι λόγον, εἰς μαίζονα διάθεσιν ὑμᾶς τῇ βαρύτητι τῶν ῥημάτων ἐξελεγκμένος.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Στίχ. 5', 6'. — Ἀντὶ τοῦ, Ἐπὶ τῷ πληρωθῆναι ὑμῶν τὴν ὑπακοήν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἀπειθεῖς, εἴτε τῶν ἁλλοτρίων, εἴτε καὶ τῶν οικείων τιμωρούμεθα ταῖς τοῦ Πνεύματος ἐνεργεσίαις, ἐπὶ τῷ διὰ πάντων ὑμῶν τῶν πιστευόντων, τὴν ὀφειλομένην τῷ Χριστῷ πληροῦσθαι ὑπακοήν.

Στίχ. 7'. — Κατ' ἐρώτησιν, etc. *fragmentum hoc dicitur in codice Theodori et simul Theodoretii, apud quem postremum existat, ideoque a nobis omittitur.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. 18'. — Ὡς ἐν αὐτῷ ὧν τῷ πάθει, ὡς ἐν αὐτῇ τῇ ἀβρωσίῳ, οὕτως θορυβοῦμαι καὶ ταραττομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. 5'. — Ἐπειδὴ τοῦ Θεοῦ δεῖκνται τὰ γενόμενα, φησὶν, ὑπὲρ τὴν τοιοῦτου καυχῆσομαι· εἰ δὲ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ καυχῆσθαι ἀναγκαζοίμην, τὰς ἀσθενείας προβαλοῦμαι μόνον· τὸ δὲ, Ἦκουσεν, ὡς ἀπὸ τῆς ἀποκαλύψεως εἶπεν, ὡς ἂν δίκην ἀκοῆς τὴν γνῶσιν αὐτῶν δεξάμενος, οἷόν ἐστι τὸ τοῦ προφήτου· *Τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἀκοήν λέγοντος τὴν ἀποκάλυψιν, δι' ἧς ὡσπερ διὰ τινος ἀκοῆς τῶν προσηκόντων τὴν γνῶσιν ἐλάβανεν· τὰ δὲ ῥήματα, πράγματα εἶναι φησὶν· ἐωραχέναι γὰρ αὐτὸν τοῦ παραδείσου τὸ κάλλος εἰκός, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῳ τῶν ἁγίων χορείας, καὶ τὴν παναρμόνιον τῆς ὁμνῶν φωνήν.*

A videntur. Charitate enim Christi stimulamur (v. 14) ad omnia quæ placita sunt ei faciendum.

CAP. VI.

VERS. 6. — Quasi dicat, Circa notos et circa ignotos studeamus magnanimi esse et honesti; nam illud *Puritate* pro ignorantia non pro castitate dicitur.

CAP. VII.

VERS. 6. — Eo veni, inquit, ut de omnibus scriberem, de quibus etiam non est verbum, gravitate verborum, ut meliores sitis, vos ulcerans.

CAP. X.

VERS. 5, 6. — Id est, ut impleatur vestra obedientia. Dicere vult: infideles sive qui foris, sive qui intus sunt, virtute Spiritus ulciscimur. Ut per hæc omnia, vos qui fideles estis, quod debetis Christum obsequium compleatis.

CAP. XI.

VERS. 29. — Quo majore pœna et mœrore affici-mini, eo majore anxietate et timore afficior.

CAP. XII.

VERS. 1. — Cum mirabilia Dei ostendantur, inquit, intempestive gloriabor: si autem de me gloriari oportet, infirmitates meas tantummodo objiciam. *Audit* (v. 4) ut ex revelatione dixit; horum cognitionem tanquam auditus judicium accipiens, juxta id quod ait propheta: *Quis credidit auditui nostro* (*Isa. LIII, 1*)? auditum dicens revelationem, per quam, tanquam per aliquem auditum, veritatis cognitionem accipiebat. *Verba* (v. 4) autem res esse dicit. Omnem enim paradisi pulchritudinem, et choros sanctorum viderat, harmonicasque hymnorum voces audierat.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD GALATAS COMMENTARII FRAGMENTA (1),

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. 8', 9'. — Αἰῶν (2) δὲ ἐστὶν οὐ φύσις ἐν ὑποστάσει γνωρίζομένη, ἀλλὰ διάστημα ὅπως ποτὲ ἐπι-

(1) Theodorus Epistolas Pauli ad Galatas, Ephesios, Philippenses et Colossenses teste Ebediesu, rogatu Eustratii, eas vero quas ad Thessalonicenses Paulus dedit rogatu Jacobi explanavit. Fragmenta desumpsimus ex I. *Catenæ in s. P. epp. ad Gal., Eph., Phil., Col., Thessal. Ad fidem cdd.*

D

CAP. I.

VERS. 4, 5. — Sæculum non natura est distincte subsistens, sed intervallum temporis nunc minus,

ms. ed. J. A. Cramer. Oxon. 1842, 8 Editor codicem Coisl. CCIV, qui est membranaceus et sæculi circiter XI, describendum sibi curavit, de

(2) C. Cr. p. 12. (Θ) ib C. Cr., ἐστὶν ὡς ἑλλογ φησὶν.

nunc majus mente conceptum : minus quidem, uti cum vitam nostram designat : *Sæculum nostrum in illuminatione vultus sui* (*Psal. lxxxix, 8*), majus autem, uti quando omne tempus indicat a constitutione mundi usque ad secundum adventum Christi præsentem hanc vitam consummaturi, de quo in Evangeliiis ipse Dominus dixit : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* (*Matth. xxviii, 20*). Quod sæculum præsens Apostolus quoque dicit, ita illud vocans, quia in ipso præsentem hanc vitam agimus. Qui autem fieri potest ut natura bonum aut nequam sæculum sit, quod non per se subsistens cernitur ? Hoc est autem quod Apostolus intendit. Primus homo quando factus est, si immortalis remansisset, non esset vita nostra præsens, utpote indefinita ; quia autem propter peccatum mortalis factus est, præsens dicitur vita haud immerito conversatio hæc nostra cum futura comparata. Nunc quidem peccato inservimus, unde et legibus nobis opus, in futuro autem sæculo neque præceptis ullis indigebimus, quia Spiritus gratia ab omni peccato liberabimur. Hoc igitur intendit, quod lege quidem data peccatum non ablatum est ; nam nostri valde dominabatur. Etenim semper legem transgrediebamur, nunc hæc, nunc illa præter legis mandata operantes, et nihil erat quod nos a peccato averteret, imo ipsa nos naturæ infirmitate ad delicta propellente ; Christus autem moriens pro nobis et præstans nobis quoque per seipsum resurrectionis communionem, liberavit nos a conversatione hujus vitæ, in qua sæpius minime convenientia operamur, et constituet nos in spem futuræ conversationis, in futurum immortales et impassibiles manentes et ab omni peccato liberos. Hoc vero nobis lex præstare nunquam voluit ; quod etiam optime declarans adjecit : *Secundum voluntatem Dei et Patris nostri*. Illud eriperet dixit ut indicet hoc non alii cuivis licuisse nec legi nec prophetis : nam illud eriperet prope vim significat, non autem vim, sed virtutem eruentis. Quare autem non vim, sed virtutem ? Quia non dixit *Rapien-tis*, sed *dantis semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos* : ipsa oratio rei difficultatem innuit præpimis. Vocatur autem *Pater noster Deus*, ut adoptione declarata necessitas per legem excludatur. *Cui gloria in sæcula, amen* : hocetiam novum et

quo v. Montfauc. *Cat. bibl. Cois!*, p. 264. Catena ipsa maxime e Chrysostomo contexta est et ad Epistolas ad Galatas et Ephesios aliquoties, ad reliquas Epistolas semper et accuratissime ea quæ ejus sunt indicavi. Sed auctor sæpissime nomina eorum scriptorum, quorum verba attulit, omisit, nec nisi verbis *ἄλλος φησὶ*, ὡς *ἄλλος φησὶ*, et his similibus indicavit, quanquam bene evenit, quod scriba nescio quis ea in margine haud raro memoravit. Quod ubi factum, Cram. nomina uncis circumseptis apposuit. Ego, ubi per sententiam fieri potuit, solummodo fragmenta ipsa attuli, nomen et verba, quæ catenæ auctor præmisit, in margine collocavi. Cæterum catenæ Theodorum esse Mo-

νοούμενον χρόνου, εἶτε μικρὸν, εἶτε μέγα · μικρὸν μὲν, ὡς ὕταν τὴν ἡμετέραν ζωὴν οὕτως καλῆ· Ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου· μέγα δὲ, ὡς ὅτε τὸ πᾶν διάστημα οὕτω λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἄχρι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ συντελείᾳ αὐτοῦ τοῦ (1) παρόντος βίου γινομένης νοούμενον, περὶ οὗ ἐν τοῖς Εὐαγγελλίοις ὁ Κύριός φησιν· Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ὃν δὴ καὶ ἐνεστῶτα αἰῶνα ὁ Ἀπόστολος λέγει, οὕτω καλῶν αὐτὸν, ὡς ἂν ἐν αὐτῷ τὴν παροῦσαν ταυτηνὴν ζωὴν ζώντων ἡμῶν. Πῶς οὖν ἂν γένοιτο διάστημα, ὃ μὴδὲ ἐν ὑποστάσει θεωρεῖται, ἢ καλὸν ἢ κακὸν κατὰ φύσιν; ἀλλ' ὅπερ βούλεται εἰπεῖν ὁ Ἀπόστολος τοῦτο ἐστίν· Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ἐγένετο, εἰ μὲν ἀθάνατος ἔμεινεν, ἐνεστῶς βίος οὐκ ἂν ἦν, ἅτε δὴ τέλος οὐκ ἔχων · ἐπειδὴ δὲ θνητὸς ἐγένετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἐνεστῶς καλεῖται βίος, ὡς εἰκός, ἢ παροῦσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὕστερον. Ἐν ταύτῃ μὲν οὖν καὶ ἁμαρτάνειν ἐπιδεχόμεθα, ὅθεν καὶ νομίμων ἡμῖν χρεῖα, ἐπὶ δὲ γε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος οὐδὲ διατάξεως (2) χρεῖα ἡμῖν τινος, ἐπεὶ περ ἐξω πάσης ἁμαρτίας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι φυλαττόμεθα. Βούλεται τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι δέδοται μὲν ὁ νόμος, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἀνήρητο, ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ἡμῖν ἐπολιτεύετο · ἐπειδὴ γὰρ ἐκάστοτε παρεθαίνομεν ποτὲ μὲν ταῦτα, ποτὲ δὲ ἐκεῖνα παρὰ τὴν τοῦ νόμου διαπραττόμενοι διάταξιν, καὶ ἦν οὐδὲν τὸ (3) τοῦ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ρυόμενον, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια καθεῖλεν ἐπὶ τὸ πταίνειν, ὃ δὲ γε Χριστὸς ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστάς, παρασχόμενος δι' αὐτοῦ καὶ ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως μετουσίαν, ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῆς τοῦ παρόντος βίου ζωῆς, ἐν ᾧ πολλὰ τῶν οὐ προσηκόντων διαπραττόμεθα, καὶ κατέστησεν ἐπὶ ἐλπίδι τῆς μελλούσης ζωῆς, λοιπὸν ἀθάνατοί τε καὶ ἀπαθεῖς διαμένοντες καὶ ἐξω πάσης ἁμαρτίας, ὃ μὴδαμῶς παρασχέιν ἡμῖν ὁ νόμος ἐ- ἰσχυσεν, ὃ καὶ καλῶς ἐπισφίγγων προσέθηκε· Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. Τὸ δὲ, Ἐξέληται, εἰρηκεν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλω εὐχέρεις τι οὕτε νόμω οὕτε προφήταις · τὸ γὰρ, Ἐξέληται, μικροῦ βίαν σημαίνει, ἀλλ' οὐ βίαν, ἀλλὰ δύναμιν τοῦ ρυσαμένου · πῶς δὲ οὐ βίαν, ἀλλὰ δύναμιν; οὐκ εἶπεν, Τοῦ ἀρπάσαντος, ἀλλὰ, Τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς · αὐτὴ ἡ λέξις τὸ δυσκαθάρτων παντὶ ἄλλω πρ- ἔστηκε. Κέκληται δὲ Πατὴρ ἡμῶν Θεός, ἵνα τῆς

psuestenum longe esse certissimum. Præterquam enim quod in subscriptionibus p. 340 et Catenæ in P. epp. ad Tim. — ed. Cramer, p. 111, is ipse bis nominatur, perspicue carpitur verborum contumeliiis auctoris catenæ orthodoxi p. 302, 309, et indoles fragmentorum ipsa prorsus est Theodorea ; sed unum fragmentum falso Theodori dicitur p. 78. Est Chrysostomi. Neque vero minus certum et indubitatum esse debet, præter ea quæ Theodori esse dicuntur, alia nonnulla Theodorea in catena latere.

(1) V. τοῦ ἐν c. Cr. non legitur.

(2) C. Cr., διὰ τάξεως.

(3) Vocula τὸ fortasse delenda.

υιοθεσίας φανερουμένης ἐκβληθῆ ἡ διὰ νόμου **A** ἀνάγκη. Ἔ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον τὸ μὲν γὰρ, Ἀμήν, οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις ἐπιστολῆς εὐρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλὰ· ἐνταῦθα δὲ δεικνύς ὅτι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανῆν εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν καὶ ὅτι λόγος ἀπρητισμένος ἐστίν, τὸ προοίμιον ταῦτα τέθεικε· τὰ γὰρ φανερὰ τῶν ἐγκλημάτων οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. Ἀναμνήσας τοίνυν τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ Πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ Υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς, εἰς δοξολογίαν κατέκλεισε τὸν λόγον, τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἀπάσης· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον τῷ μετὰ ταῦτα κέχρηται λόγῳ, **B** καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ· εἰπὼν γὰρ, Ἔ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, ἀπὸ σφοδρότερας ἀρχεται ἐπιπλήξεως, οὕτω λέγων.

Στίχ. 5-7. — Διὰ πάντων (1) ἠῤῥησε τὴν ἀτοπίαν τῆς μεταβολῆς, τὸ οὕτως εἰπὼν πολλῶν ἔχον (2) τὴν ἐνδείξιν, καὶ τὸ ταχέως ἐπισυνάψας καὶ τὸ, μετατίθεσθε, προσθετικῶς, οὐ, μεταγέσθε, ὡς ἐπὶ ἀψύχων φησὶ. Μετατίθεσθε εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, ἵνα δοκῆ παντελῆς εἶναι εὐσεβείας μεταθέσεις, καὶ ἵνα μὴ δόξη συγχωρεῖν ἕτερον Εὐαγγέλιον εἶναι, ὃ οὐκ ἄλλο. Πῶς οὖν εἶπας ἕτερον; *Et μή τινές εἰσιν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μεταστρέψαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀπὸ τοῦ ὄντος Εὐαγγελίου μεταβολὴν ἕτερον εἰπὼν Εὐαγγέλιον.* Εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῶν ἀποστόλων πρόσωπα προσβάλλοντο, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑαυτὸν ἐκείνῳ προτιμᾷ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐκτός; οὐδὲ ἑαυτὸν εἶναι τι νενομικεν, **C** ὅθεν αὐτὸ καὶ ἐπαύξων ἔλεγεν, Ἦ ἀγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα μὴδὲ ἡ τοῦ τόπου ἀξιοπιστία μετὰ τοῦ προσώπου συναφθεῖσα ἀντίβροπος τῆς ἀληθείας εἶναι νομίζεται. *Et μή τινές εἰσιν οἱ ταρασσόντες ὑμᾶς, φησὶ, καὶ θέλοντες ἀνατρέπειν τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ,* τουτέστιν, Ἔως ἂν ὑγαίνητε τὸν νοῦν, οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον Εὐαγγέλιον, ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ἦντα φανταζόμενοι (3).

Στίχ. 15. — Καλῶς (4) αὐτὸ ἐπὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνήνεγκε τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως φαίνεσθαι τῷ Θεῷ τοῦτο δεδογμένον, τοσοῦτον ἀποδέον τοῦ καινότητα εἶναι τινα καὶ εὐρεσιν ἀνθρώπων τὸ κήρυγμα.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Στίχ. 8. — Τινὲς (5) τὸν δὲ σύνδεσμον περισσὸν ἔφασαν εἶναι, διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους· ἡ γὰρ ἀκολουθία ἐστίν, ὅτι οὐδὲ Τίτος Ἑλλήνων ἡναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, τουτέστι τοὺς βουλομένους τηρεῖν τὸν νόμον (6).

Στίχ. 9. — Τινὲς μὲν φασὶ τοῦτο αὐτὸν λέγειν (7),

(1) Cat. Cr. p. 16. (2) Ἄλλος δὲ πάλιν οὕτως ἐρμηνεύει τὰ εἰρημένα.

(2) C. Cr., εἶχον.

(3) Quæ deinde in cat. sequuntur aliunde pctita sunt.

(4) C. Cr. p. 25. (5) Καὶ ἄλλος δὲ εἰς τὸ ὅτι οὐδὲ αὐτὸν ἔθεός ἐστιν ὁ ἀφορισμὸς μετὰ τὴν κοιλίαν μητρὸς

inauditum. Nam illud *amen* nunquam in principio et in exordiis Epistolæ invenimus positum, sed post multa alia. Hic iudicans prædicta jam sufficere ad arguendos Galatas, nec pluribus indigere, proœmium hoc usurpat; non enim opus ut manifesta crimina multis documentis probentur. Cum igitur crucem commendavit, resurrectionem, peccatorum remissionem, spem certam futuri, patris sententiam, filii consilium, gratiam, pacem, omniaque ejus dona, collaudatione sermonem concludit, gratiarum actiones quantum in eo erat pro toto terrarum orbe referens. Quapropter vehementiora dein verba profert, velut memoria divinorum beneficiorum vehementer affectus; nam quando dixit: *Cui gloria in sæcula, amen*, vehementi stupore commotus sic dicit.

VERS. 6-8. — Per omnia vividius exprimit quam indigna sit eorum mutatio; vox sic magnam vim habet, et *Cito* addit, ac deinde *transferimini*, non traducimini, tanquam de inanimatis ait *transferimini in aliud Evangelium*, ut appareat completa pietatis mutatio, et ne videatur concedere aliud esse Evangelium, addit *quod non est aliud*. Quare igitur aliud dixit? *Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi*, aliud Evangelium vocans quidquid a vero Evangelio alienum. Deinde quando illi speciem apostolorum objiciebant, ut demonstret non seipsum se illis præferre, sed veritatem præter quam vel ipse nihil erit, non dubitat adjicere: *aut angelus de cælo*; ita nec locus, nec persona ulla veritati præstare poterit. *Nisi sunt*, ait, *qui vos conturbant et volunt convertere Evangelium Christi*, hoc est, dum mente sapietis, non agnoscetis aliud evangelium; dum recta et non perversa cernetis, non somniatebitis quæ non sunt.

VERS. 15. — Recte illud refert ad præscientiam Dei, ita ut antequam nasceretur, hoc jam Deo placuerit, tantum abest ut novitas et inventio sit hominum vocatio.

CAP. II.

VERS. 4. — Quidam dixerunt conjunctionem *sed* redundare in illis: *sed propter falsos fratres*. Hæc est enim consequentia: Titus cum esset gentilis non compulsus est circumcidi propter subintroducitos falsos fratres, hoc est propter eos qui legem servare volunt.

VERS. 6. — Contendunt quidam illum innuere,

μου φησίν.

(5) C. Cr. p. 29. Θ. Σευηριανός.

(6) Idem statuit Theodoretus Opp. ed. Hal. II, p. 567.

(7) Ita cat. auctor p. 31 disputat, sed in marg. legitur: αὐτίττεται Θεόδωρον καὶ Σευηριανὸν καὶ Εὐσεβίον.

quod non modo eum non docuerunt, sed etiam ab eo edocti sunt.

Vers. 15. — Quasi dicat, genere Judæi, non proselyti; cernis ut latenter Judæos invadit et doctrinam suam tandem exponit? Nam post illud *Natura Judæi, et non ex gentibus peccatores*, causam quoque profert justam de qua a Judaismo defecerunt.

Vers. 19. — Quando in baptismo mortis et resurrectionis figuram implebant, cum Christo cruci confixi dicebantur; quasi ipse per crucem mortem susceperit et resurrexerit. Illi autem per figuram baptismi in similibus constituebantur spe omnino similia consequendi, quando tempus veniet communis omnium resurrectionis in consummatione sæculi. Hoc igitur dicit: Quoniam cum Christo, ait, crucifixus sum, nullam cum hac præsentī vita partem habeo, in qua juxta legem conversandum est.

CAP. III.

Vers. 2. — Spiritum charitatem appellat, carnem vero secundum legem conversationem.

Vers. 16. — Verba ad Abraham dicta promissiones sunt, ait; lex autem obedientiam postulat et tunc mercedem meritam tribuit. Quod si igitur per legem hæc adipiscimur, inutilis promissio. Nam mercedem labore nostro, non promissione Dei consequimur. Quod si autem promissio facta est promittentis gratiam declarans non legis sane perfectio est, sed Dei promissio quæ nobis benedictionis participationem largiatur. Illud autem *semini ejus* tam absolute dictum in Christo optime completum invenimus; hic enim semen ejus secundum naturam, uti et cæteri quicumque ex eo genus suum duxerunt. Credimus in eum ideoque Abraham patrem agnoscimus, et sic participes benedictionis sumus effecti, ita ut *semini ejus*, illud quod de uno dictum est, sed in universum velut de pluribus potest intelligi, omnes designans quicumque exinde suum genus ducant, in Christo perfecte et reipsa completum videatur.

Vers. 21. — Si enim tanta inesset legi virtus, ut juxta illam conversantes justificari et æternam vitam adipisci possent, ipsa lex promissionem everteret, loco illius justificationem præstans; nunc autem e contra lex cum peccata prohibeat, sed ab eis liberare non valeat qui propter naturæ infirmitatem in ea delabuntur, et propterea culpam nostram augeat, quam difficillime, imo nulla ratione nos justificare potest, ideoque necessario Christi gratia indigemus.

Vers. 22. — Redarguit sacra Scriptura eos qui

ἄστυ οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ (1).

Στίχ. ιε'. — Ἀντὶ τοῦ (2), ἐκ γένους, καὶ οὐ προσήλυτοι. Ὅρῃς πῶς λανθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθησιν ἀπρητισμένην; εἰπὼν γὰρ, *Φύσσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ*, καὶ αἰτίαν τίθησιν εὐλογον, δι' ἣν ἀπέστησαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Στίχ. ιθ'. — Ἐπειδὴ (3) ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τύπον ἐπλήρουν, συσταυροῦσθαι ἐλέγοντο τῷ Χριστῷ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν διὰ σταυροῦ τὸν θάνατον δεξαμένου καὶ ἀναστάντος, αὐτοὶ δὲ κατὰ τύπον τοῦ βαπτίσματος ἐν τοῖς ὁμοίοις γινόμενοι ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ πάντῃ ποτὲ μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, ὅταν τῆς κοινῆς πάντων ἀναστάσεως ἐν τῇ τοῦ αἰῶνος συντελείᾳ τὸν καιρὸν παρεῖναι συμβαίη. τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι *Συνεσταυρωμαί*, φησὶν, τῷ Χριστῷ, οὐδεμίαν πρὸς τὴν παρούσαν αὐτῆν ζωὴν κοινωνίαν ἔχων, ἐν ἣ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Στίχ. β'. — Πνεῦμα (4) τὴν χάριν ἐκάλεσε, σάρκα δὲ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν.

Στίχ. ις'. — Ἡ πρὸς (5) τὸν Ἀβραάμ φωνὴ ἐπαγγελίας ἐστὶ, φησὶν, ὁ δὲ νόμος κατορθῶσαι ἀπαιτεῖ, καὶ τότε δίδωκε τὸν μισθόν, ὥστε εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα περιμένομεν, περιττὴ ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ ἡμέτερος κέρματος, καὶ οὐχ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία τὸν μισθὸν ἡμῖν ἀποδίδωσιν· εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία γηγένηται τὴν τοῦ ὑποσχομένου χάριν ἐμφαίνουσα, οὐκ ἄρα ἡ τοῦ νόμου κατορθώσις ἐστίν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσις ἡ τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τῆς εὐλογίας χαρίζομένη. Τὸ δὲ, τῷ σπέρματι αὐτοῦ, εἰρημένον οὕτως ἀπλῶς ἐδρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκριβῶς πληρούμενον· ὁστος γὰρ σπέρμα μὲν αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ὡς οὖν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὸ γένος ἐκείθεν κατάγοντες· πιστεύομεν δὲ ἐπ' αὐτὸν, εἶτα καὶ τὸν Ἀβραάμ πατέρα ἐπιγραφόμεθα, καὶ οὕτω τῆς εὐλογίας τὴν κοινωνίαν δεχόμεθα, ὥστε τὸ εἰρημένον ὡς ἐφ' ἐνός, θυνάμενον δὲ κατὰ κοινῆς ὡς ἐπὶ πολλῶν νοεῖσθαι, τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἶναι πάντας τοὺς ἐκείθεν τὸ γένος κατάγοντας, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κυρίως ἐπ' αὐτῶν πληρούμενον τῶν πραγμάτων ἐδρίσκομεν.

Στίχ. κα'. — Εἰ γὰρ τοιαύτῃ (6) τις δύναμις τῷ νόμῳ προσῆν, ὥστε τοὺς ὑπ' αὐτῷ πολιτευομένους καὶ δικαιοῦσθαι καὶ τῆς αἰωνίου δύνασθαι τυγχάνειν ζωῆς, ἀναιρητικὸς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ὁ νόμος αὐτὸς, ἀντ' ἐκείνης τὴν δικαιοσύνην παρέχων· οὐκ ἔστι δὲ τὸ ἐναντίον, ἀπαγορεύων μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀπαλλάττειν δὲ αὐτῆς οὐκ ἰσχύων τοὺς διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν καταπίπτοντας εἰς αὐτήν, καὶ διὰ τοῦτο μειζρόνως ἐλέγχων ἡμῶν τὸ πρὸς δικαιοσύνην ἄτονον, μᾶλλον δὲ πάντῃ ἀδύνατον, ἀναγκαιῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεομένους δεικνύσιν ἡμᾶς.

Στίχ. κβ'. — Διήλεγξεν (7) ἡ θεία Γραφή καὶ

(1) C. Cr., παρ' αὐτόν.

(2) C. Cr. p. 39. Σχόλιον Θ.

(3) C. Cr. p. 42. (Θ.) Ἄλλος πάλιν ὡς φησὶν.

(4) Ex cod. Vat. 765, sxc. x, ap. Mai B. N. PP.

VII, 408.

(5) C. Cr. p. 54. (Θ.) Ἄλλος πάλιν φησὶν.

(6) C. Cr. p. 55. Θεόδωρος δὲ φησὶν.

(7) Mai ubi supra, ex eodem codice.

τούς πρὸ νόμου καὶ τοὺς ἐν νόμῳ· τοὺς μὲν, τῆς A
φύσεως· τοὺς δὲ, τὸν Μωσαϊκὸν παραβαίνοντας·
ἀλεξιφάρμακον δὲ τούτων κάκεινον τὴν ἐπηγγελμέ-
νην διὰ τῆς πίστεως προσενήνοχε σωτηρίαν· πάλιν
γὰρ τὸ, *συνέλειπεν*, ἀπὸ [ἐπι] ἡλεγερον τέθεικε.

Στίχ. κγ'. — Ἐπισημαντέον (1) ἐκεῖνο, ὅτι τῶν κατὰ
Χριστὸν ποιεῖται μὲν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὡς εἰκὸς
τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ πᾶσα εὐὼν παρ' αὐτοῦ κατα-
θωμάτων ἡμῖν ἢ φανέρωσις ἐπὶ τῶν πραγμάτων
γίνεται τότε· καλεῖ δὲ πίστιν μὲν, ἐπειδὴ μηδέπω
γεγονότες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, πιστεύομεν τέως
περὶ αὐτῶν, *ἐπαγγελίαν* δὲ, ὡς ἂν εἴην περὶ αὐτῶν
ὑπόσχεσιν ἤδη κεκομισμένων ἡμῶν, καὶ χάριν δὲ
εἰκότως αὐτὰ ὀνομάζει μάλιστα, ἐπειδὴ δωρεὰ σαφῆς
τις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὰ διδόμενα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας
ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας ἔχοντα τὴν
ἀρχὴν· ἀντιπαρεξέταξις δὲ τὸν νόμον πᾶσιν εἰκότως.

Στίχ. κδ'. — Ἄντι τοῦ (2) εἰπεῖν, τέλειοι, τοῦτο
γὰρ ἀκόλουθον πρὸς τὸ ὑπὸ παιδαγωγῶν τὸ υἱοὶ Θεοῦ
εἰπεῖν, τῷ γὰρ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν λείπει πρὸς τε-
λειότητα (3).

Στίχ. κη', κθ'. — Τῆς παρουσίας (4) ζωῆς ἀρχὴ
μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ Ἄδᾰμ, εἰς δὲ ἄνθρωπος· οἱ πάντες
ἐσμὲν τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, πρὸς γὰρ δὴ τὸ κοινὸν
ὡσπερ αἰ μέλους τάξιν ὁ καθείς (5) ἡμῶν ἐπέχει·
οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν ὁ
Χριστὸς, πάντες δὲ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς ἀνα-
στάσεως· καὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθανασίας ὡσπερ
εἰς γινόμεθα πρὸς αὐτὸν, τῇ ὁμοιότητι τοῦ πράγμα-
τος μέλους τάξιν πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ καθ' ἕνα ἡμῶν
ἐπέχοντες. Τότε τοῖνον οὐτε ἄρσεν οὐτε θῆλυ
θεωρεῖται, οὐ γὰρ ἐστὶ γαμησαί ἢ γαμηθῆναι· οὐτε
Ἰουδαῖος, οὐτε Ἑλληὴν· οὐδὲ γὰρ περιτομὴ ἐν
ἀθανάτῳ φύσει χώραν ἔχει, ὥστε διακριθῆναι περι-
τετημημένου (6) ἀκρόβυστον· οὐτε δούλος οὐτε
ἐλεύθερος· πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία πραγμάτων ἀν-
ῆρηται. Ἐπειδὴ τοῖνον κατὰ τύπον διὰ τοῦ βαπτί-
σματος ἐν ἐκείνοις γινόμεθα, τοῦτο λέγει· *Εἰ δὲ
ὕμεις Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστέ,
κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι* (7). Εἰ γὰρ ὑμεῖς
τοῦ Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος
ἀναγέννησιν τύπον ἔχουσαν τῆς τότε παρεσομένης
ὑμῖν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ
Ἀβραὰμ σπέρμα, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς, τὸ ἐκεῖνον σῶμα,
τούτου εἶναι σπέρμα ὡσπερ δὴ κάκεινος· ὅθεν εἰκό-
τως καὶ τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμοι. Εἶδες πῶς ὅπερ
ἐμπροσθεν ἔλεγεν ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ
σπέρματος, ὅτι αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσι δεδομέναί;

ΚΕΦ. Δ'.

Στίχ. α'-γ'. — Οὐσία μὲν (8) ὑπέθετο τὴν ἀρετὴν
ὁ Ἀπόστολος, τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάτῃ καὶ τῇ περὶ
τὸν πλησίον γνωρίζομένῃ, χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ εἰς
δέον τῷ τάναντία διαπραττομένους ἀφανίζετο αὐτῆς
τὴν ὑπόστασιν. Ὑπὸ ἐπιτρόπους τοῖνον καὶ οἰκο-

(1) C. Cr. p. 57. Θ.

(2) C. Cr. p. 58. Θ.

(3) Quæ adduntur Chrysostomi sunt, ut jam adno-
tauit Cramer.

(4) C. Cr. p. 59. (Θ.) Ἄλλος τις τὸ αὐτὸ ρητὸν ὡδε
λέγει.

(5) C. Cr., μαθείς. Cæterum v. Winer *Gramma-
PATROL. GR. LXVI.*

ante legem et eos qui sub lege, priores naturalem,
posteriores Mosaicam transgredientes; utrisque
alexipharmacum salutis attulit per fidem conse-
quendæ; nam hic etiam, *conclusit*, ponit pro *arguit*.

VERS. 23. — Notandum illud, quod ea quæ ad
Christum spectant haud inepte per ea demonstrat
quæ ventura sunt; nam tunc rebus perfectis omnia
revelabuntur quæ ipse constituit. Recte *fidem* vo-
cat; nam credimus de re donec eam consequamur,
et *promissionem*, quia jam pollicitationem de eis
reportavimus; præsertim autem ea gratiam dicit,
quia quæ dantur vere donum Dei sunt, non pro-
pter merita nostra, sed propter Dei benignitatem
nobis concessum. Merito autem his omnibus legem
B opponit.

VERS. 26. — Quasi dicat perfecti; hoc enim
necessarium, cum filii Dei sint, non amplius sub
pædagogico; nihil enim deest Filio Dei ad perfe-
ctionem.

VERS. 28, 29. — Hujus præsentis vitæ nobis om-
nibus auctor Adam; unus homo sumus omnes ra-
tione naturæ, nam generis totius velut membrum
unusquisque nostrum. Ita etiam futuræ vitæ nobis
auctor Christus, et omnes quicumque cum eo re-
surrectionis et post resurrectionem immortalitatis
participes, velut unum simus cum eo, rei similitu-
dine tanquam membra corporis singuli præbentes.
Tunc igitur *nec masculus, neque femina* cerneretur;
non enim nubere aut nubi liceret; *neque Judæus
neque Græcus*; non enim circumcisioni locus in
natura immortalis, quæ præputiatum a circumcise
discernat; *neque servus, neque liber*; nam tolle-
mur quævis conditionum inæqualitas. Quando igitur
typice per baptismum in hæc constituimur, ait: *Si
autem vos Christi, ergo semen Abraham estis, secun-
dum promissionem hæredes*. Nam si vos corpus
Christi per regenerationem in baptismo, figuram
similitudinis nobis cum eo futuræ habentem, et
Christus semen Abraham, nos, utpote corpus ejus,
oportet ejusdem semen simus ac ipse; unde etiam
recte promissionis hæredes. Vides quomodo quod
prius dixerat nunc de semine demonstrat, quod
D ipsi et semini ejus datæ sunt benedictiones?

CAP. IV.

VERS. 1-3. — Substantiam amore in Deum et
in proximum illustratam, virtutem esse suppo-
nebat Apostolus, hujus autem inopportuno usu,
pravis scilicet operibus, ipsius hypostasiam deleri.
Sub *tutoribus* igitur et *actoribus* constituti sumus.

• *tik des neutestam. Sprachidioms* ed. V, p. 288.

(6) C. Cr., περιτετημημένων.

(7) V. sequentia, quæ in cat. intervallo sejuncta
leguntur, cum arcte cohæreant cum progressis, pro-
cul dubio eidem scriptori tribuenda sunt. Nimirum
vs. 29 allatus continuum ordinem interruptit.

(8) C. Cr. p. 60. (Θ.) Ἄλλος φησὶ.

ut eorum continua custodia nobis usque memoriam Dei legum latoris commendet, et sic prudentius viventes commissam nobis substantiam non perdamus, donec perfectio fiat, et firma integraque substantia nos instruat; tunc enim incolumem poterimus servare paternam hæreditatem.

VERS. 6, 7. — Spiritus donum sequebantur tunc illa miracula, quæ eis merito donum Spiritus certius reddebant; exinde etiam adoptatos se fuisse credebant. Hinc et ipse argumenti pondere confusus, utpote a rebus desumpti vel apud eos certissimis, concludit: *Itaque jam non es servus, sed filius, et hæres Dei per Christum.* Ita, inquit, jam tibi nulla communio cum eis qui sub lege vivunt.

VERS. 15. Illud quæ hic pro ubi beatificatio? Abiit, periit, recte hoc non afirmando, sed interrogando declarat.

VERS. 19. Illud autem, iterum, ut eis in memoriam dolores prioris partus revocet; ast illud, *Donec formetur Christus in vobis*, dolorem quam vehementissimum describit, cum nesciat quis illi finis.

VERS. 20. — Mira etiam ratio qua eos alloquitur. Nam per omnia videtur Apostolus de factis quam diversissimis studiis affici; nunc in hos, nunc in illos indignatus, nunc etiam gemens tanquam de perditis filiis; ita ut qui rem attentius perpenderit, miram agnoscat in scriptis affectuum varietatem.

VERS. 24. — *Allegoriam* vocat comparisonem rerum olim factarum cum præsentibus. Quemadmodum enim ait, Ismael secundum carnem natus est, ita et hic lex volebat ut ad ipsius normam conversentur et exinde justificentur; et quemadmodum Isaac secundum gratiam natus est (hoc enim promissio, uti sententiarum consequentia declarat), ita etiam quæ ad Christum spectant eo sine, eaque fiebant ratione ut mors solveretur, omnesque homines resurgentes immortaliter instruere natura, et propter iusitam ipsis spiritus gratiam jam deinceps ab omni peccato liberarentur. Ad naturam referendus ille nascentium in vitam ingressus, propter quem legis conversationi subijcitur, et ad gratiam generatio illa, qua omnes resurgentes ad futuram vitam gignuntur.

Α νόμους γεγονάμεν, ἵνα ἡ συνεχὴς τούτων παρατήρησις εἰς ὑπόμνησιν ἀγῆ πάντοτε ἡμᾶς τοῦ δωδωκῶτος Θεοῦ τοὺς νόμους, καὶ οὕτω σωφρονέστερον βιούντες μὴ τὴν παραδοθείσαν ἡμῖν παραφανίζωμεν (1) οὐσίαν, ἀχρις ἂν ἡ τότε ἐπιστάσια τελειότης βεβαίαν καὶ ὀλοκαλή τῆς οὐσίας παράσχη τὴν ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ καὶ φυλάττειν τότε ἀκέραιον τὴν πατρῶαν δυναμένους κληρονομίαν.

Στίχ. ζ', ζ'. — Ἠκολούθει (2) τότε τῇ δόσει τοῦ Πνεύματος τὰ γινόμενα θαύματα, ὅπερ ἀναμφίβηλον αὐτοῖς τὴν δόσιν ὡς εἰκὸς ἐποίησε τοῦ Πνεύματος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ τῆς υἰοθεσίας μετεληφέναι ἐπίστευον· ὅθεν καὶ αὐτοὺς θαρρήσας τῷ ἰσχυρῷ τῆς ἀποδείξεως, ὡς ἅτε δὴ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰλημμένην τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς (3) ἀναμφιδόλων ἐπάγει· Ὅστε οὐδέτι εἰ δούλος, ἀλλὰ υἱὸς καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ. Οὕτως οὐδεμία σοι, φησί, πρὸς τοὺς ὑπὸ νόμον ζῶντας κοινωνία λοιπὸν.

Στίχ. ι'. — Τὸ οὖν (4) εἰς ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ποῦ ὁ μακαριώμενος; οἰχεται, ἀπώλετο, καλῶς οὐκ ἀποφνηάζομενος; (5) ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεως ἐνδειξάμενος.

Στίχ. ιθ'. — Τὸ δὲ, *πάλι* (6), ὥστε τῶν παλαιῶν ὠδίνων ἀγαγεῖν εἰς μνήμην· τὸ δὲ, *Ἀχρις οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν*, ἐπίτασιν ἔχει τοῦ πάθους, οὐδὲ γὰρ εἰδὸτος ἐστὶ ποῦ ποτε στήσεται αὐτῷ τὰ τῶν ὠδίνων.

Στίχ. κ'. — Καλὴ δὲ (7) καὶ ἡ πρὸς ἐκείνους ἀποστροφή τῶν λόγων διὰ γὰρ πάντων φαίνεται ὁ Ἀπόστολος ὑπὸ τῆς τῶν γεγονότων ὀργῆς συνεχὴς τὰς μεταβολὰς δεχόμενος, καὶ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἀγανακτῶν, τὰ δὲ πρὸς ἐκείνους, τὸ δὲ καὶ ἀλγῶν ὡς ἐπὶ τέκνοις ἀπολωλόσι, καὶ ὅλως ἀκριβῶς τις σκοπούμενος, πολλὴν ἴδωι ἂν ἐν τοῖς γεγραμμένοις τῶν παθῶν τὴν ἐναλλαγὴν.

Στίχ. κδ'. — Ἀλληγορίαν (8) ἐκάλεσε τὴν ἐκ παραθέσεως τῶν ἤδη γεγονότων πρὸς τὰ παρόντα σύγκρισιν· ὥσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰσμαὴλ κατὰ σάρκα γεγέννηται, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ νόμος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐβούλετο πολιτεύεσθαι καὶ τὴν ἐκείθεν δικαιοσιν δέχεσθαι· καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ κατὰ χάριν γεγέννηται, τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀκολουθίας τοῦτο βουλομένης (9), οὕτως καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν καὶ τὸ τέλος, λυθῆναι μὲν τὸν θάνατον, ἀναστάντας δὲ ἄπαντας τοὺς πάποτε γεγονότας ἀνθρώπους ἐν ἀθανάτῳ διάγειν τῇ φύσει, μηδαμῶς ἁμαρτεῖν ἐπιδεχομένους ἔτι διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἔτι τότε χάριν τοῦ Πνεύματος· ἐστὶ δὲ ἀκολουθία μὲν γινομένη φύσεως ἢ εἰς τόνδε τὸν βίον τῶν τιχομένων πάροδος, ἐφ' οὗ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν χώραν ἔχειν συμβέβηκε, χάριτος δὲ ἡ γέννησις ἐκείνη, καθ' ἣν ἀνιστάμενοι πάντες εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀποτίκτονται.

(1) « Παραφανίζομαι, misere perdor, aboleor, Athan. l. 42; 47, 2, (58.) Kall. Mss. » Stephani *Theo. l. gr.* ed. Lond.

(2) C. Cr. p. 61. (Θ.) Ἄλλος φησί.

(3) Hic eadem valent quæ paulo ante diximus.

(4) C. Cr. p. 66. Θ.

(5) Cf. Synes. ep. 59, πάντα οἰχέται, πάντα ἀνθρώποι.

(6) C. Cr. p. 67. Θ.

(7) C. Cr. p. 68. Θ.

(8) C. Cr. p. 70. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ἀλληγορίαν, φησὶν.

(9) C. Cr., μὴ βουλομένης. Hanc scripti defendere licet, quod catenæ auctorem hætionis causa interposuisse statuas. Quæ ratio mihi quidem displicet.

Στίχ. κβ'. — Ἀραβία (1) τὸ παλαιὸν οὐχ ἡ νῦν οὐ- A
τως ὀνομαζομένη μόνον ἐλέγετο, ἀλλ' Ἄγαρ ἦ τε ἔρη-
μος πᾶσα (2) καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οἰκούμενα μέρη,
καὶ μὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέρος οὐκ ἐλάχιστον.
Τοῦτο οὖν θέλει εἰπεῖν περὶ τῆς Ἄγαρ, ὅτι τῆ παρ'
ἡμῖν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆ κατὰ τὸν βίον τοῦτον
θεωρουμένη ἰσοδυναμεῖ ἡ Ἄγαρ, ταύτην ἡμῖν τὴν
τάξιν ἐπεχούσης τῆς νῦν Ἱερουσαλήμ, ἐφ' ἧς τὰ τῆς
διαθήκης ἐκείνης νόμιμα πληροῦται· πρὸς τὰ προσ-
δοκώμενα, ὧν δὲ (3) καὶ τεύξεσθαι ἐπὶ τοῦ μέλ-
λοντος ἐλπίζομεν αἰῶνος, ἣν ἐπέιχεν ἡ Ἄγαρ πρὸς
τὴν Σάρραν κρινομένη. Τὸ μέντοι, Δουλεύει μετὰ
τῶν τέκνων αὐτῆς, οὐ περὶ τῆς Ἄγαρ λέγει, ἀλλὰ
περὶ τῆς ἐν τῷ Σινᾷ δοθείσης διαθήκης (4).

Στίχ. κθ'-λα'. — Οὐ τὸ τῆς πίστεως (5) καὶ τῆς
ἐπαγγελίας μόνον ἐντίθεισιν ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ B
τοῦ Πνεύματος, ἅτε δὴ προσδοκῶντων ἡμῶν τῆ μετου-
σίᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀπολαύσιν δέξασθαι τῶν μελ-
λόντων, οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον τὸ τῆς
σαρκὸς, ἅτε δὴ κατὰ τὸν παρόντα τουτοῦ βίον (6)
χρησιμεύειν τοῦ νόμου δυναμένου· σάρκα γὰρ τὸ
πρόσκαιρον καὶ εὐδαίλυτον λέγει, ὅταν μὴ τὴν ἡμετέ-
ραν ὀνομάζῃ φύσιν. Οἱ τοίνυν τοῦ νόμου προστάται
ἤθην βουλόμενοι τὰ τῆς χάριτος ἀπελαύνουσιν,
ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ τὸν Ἰσαάκ. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ
Γραφή; καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τις κοινωνία τῶν
παρόντων καὶ τῶν μελλόντων, οὐδ' ἔχει χώραν τὰ
νόμιμα ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαίτης, ἣν κατὰ τύπον
πρακτικῶν ἐπισυλλογίζεται (7).

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. η'. — Τῆς χάριτος Θεοῦ (8) ἦν τὸ καλεῖσαι,
τὸ δοῦναι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὑποσχέσθαι τὰ
μέλλοντα· τὸ μέντοι μένειν βεβαίως ἐπὶ τῆς πίστεως
οὐκ ἦν ἐκεῖνου, ἀλλ' ὑμῆτερον (9).

Στίχ. ιε'. — Εἰ μέλλετε (10), φησιν, πρὸς ἀλλήλους
οὕτω φιλονεικεῖν ἀνεκδότως, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖτε
τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἀλλὰ γὰρ τοῦναντίον ἐξω παν-
τελῶς γενέσθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας παρασκευάζετε,
ὃ καὶ καλῶς ἀναλλοκασθαι ἐκάλεσεν, ἅτε δὴ μειώσιν
ἐργαζομένων τῷ κοινῷ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀποχω-
ρούντων (11).

Στίχ. ιζ'. — Ἀναιρετικὸν (12) μὲν θνητότητος ἀθα-
νασία, ἀθανασίας δὲ θνητότης, οὐδὲ γὰρ συμφωνεῖ
ταῦτα ἀλλήλοις· ὅθεν οὐδὲ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν ἄπερ
βουλόμεθα, ἐπεὶ μηδὲ δυνατόν ἐν ἐκείνοις ὄντας τὰ D
τῆς θνητότητος πράττειν· τὸ γὰρ Ἰνα οὐκ ἐπὶ αἰτίας
εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. β'. — Νόμον Χριστοῦ (13) τὴν ἀγάπην φησιν·
ἀλλὰ καὶ κοινωνῆσαι αὐτῷ τοῦ ἰσχυροῦ ὀφείλετε,

(1) C. Cr. p. 71. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησιν.

(2) V. interpretes doctos ad locum Paulinum, maxime Winerum, Schoettum et Usterium.

(3) C. Cr., ὧν δεῖ.

(4) Quæ deinde p. 72 affertur disputatio, cuiusnam sit nescio; sed quæ postea sequuntur l. 11. Οὐ γὰρ... usque ad finem p. 73, sunt Chrysostomi.

(5) C. Cr. p. 73. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησι.

(6) C. Cr., τουτοῦ βίου.

(7) Quæ in cat. — p. 77 sequuntur Chrysostomi

VERS. 25. — Arabia olim dicebatur non ea tan-
tum regio quæ hodie hoc nomine vocatur, sed Agar
omne desertum et partes quæ circum illud habi-
tantur, atque etiam pars Ægypti haud exigua. Hoc
igitur intendit de Agar, illa Jerusalem quæ apud
nos, designari, hoc est quæ juxta hanc vitam cer-
nitur; quod Agar erat cum Sara comparata, hoc
est terrestris Jerusalem, in qua illius testamenti
præcepta observantur, cum bonis collata quæ in
futuro ævo nos adepturos speramus. Illud tamen:
Servit cum filiis ejus, non de Agar habetur, sed de
testamento in monte Sina dato.

VERS. 29-31. — Non nomina fidei et promissio-
nis tantum, sed et Spiritus proferuntur, cum
Spiritus gratia futura consecuturos exspectamus;
ita etiam quæ legis sunt, carnis dicuntur, quia lex
hujus vitæ utilitates præstare potest, et caro ca-
duca et fluxa designat, quotiescunque non ipsam
nostram naturam. Qui igitur legis principatum de-
fendunt, gratiam sane efficiunt, uti Ismael Isaacum.
Sed quid dicit Scriptura? et reliqua. Non enim est
communio præsentium cum futuris, nec locus est
legalibus mandatis in nostra conversatione, quam
secundum figuram resurrectionis complemus; et
cætera velut ab antea dictis argumentatur.

πληροῦμεν τῆς ἀναστάσεως· καὶ λοιπὸν ὡς ἀπὸ τῶν

C. CAP. V.

VERS. 8. — Gratia Dei erat vocare, dare Spi-
ritus gratiam, et futura polliceri; at manere firmos
in fide non ejus erat, sed vestrum.

VERS. 15. — Si tanto studio, inquit, in invicem
invidetis, non solum peccatores non adjuvabitis,
sed econtra omnino eos a pietate avertetis, quod et
optime *consummari* vocavit; nam et communitatem
minuunt qui a pietate recedunt

VERS. 17. — Mortalitati adversa immortalitas,
et immortalitati mortalitas; non enim hæc inter
se consentiunt. Unde nobis non licet facere quæ-
cunque volumus; cum immortalibus mortalia
peragi non possint. Namque *ut* non ad causam dicitur,
sed ad effectum indicandum pro more Paulino.

CAP. VI.

VERS. 2. — Legem Christi charitatem vocat. At
onera ejus tibi portanda; hoc autem fit quando

sunt.

(8) C. Cr. p. 77. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησι.

(9) Quæ deinde in cat. adduntur usque ad p. 81, l. 5, omnia ex Chrysostomo petita sunt.

(10) C. Cr. p. 81. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησι.

(11) Quæ in cat. sequuntur, p. 82, l. 23, Chrysostomi sunt.

(12) C. Cr. p. 82. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

(13) C. Cr. p. 86. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησι.

solatiis et bonitate tua illius animam relictis peccati conscientia fractam.

VERS. 11. — Quotiescunque alios reprehendebat, quam maximas adhibebat litteras, declarans se dicta non renuere, neque de eis erubescere.

(7) C. Cr. p. 90. (Θ.) Ἄλλος δέ φησι.

(8) Et quæ præcedunt et quæ sequuntur in cat. Chrysostomi sunt.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD EPHESIOS COMMENTARIUM FRAGMENTA (1).

Sæpenumero miratus sum eos vehementer qui B asserere non dubitarunt pietatis sermonem Ephesiis primum a Joanne evangelista fuisse traditum; non enim meminerunt Joannem nonnisi ultimos vitæ annos apud Ephesios egisse, degentem apud eos usque ad tempora Trajani regis a diebus Neronis, quibus Paulo caput obtruncatum est et bellum Judaicum exordium sumpsit. Nam hoc furente bello, factum est ut omnes apostoli e Judæa recederent. Tunc Joannes Ephesum pctivit, ibique remansit, usque ad Trajani tempora perseverans, uti dixi. Paulus autem videtur Epistolam scripsisse antequam Ephesios invisisset; et non nisi postea Timotheum eorum Ecclesiæ præposuit, postquam eos jam adiisset. Quis autem foret adeo stultus ut putet, præsentem Joanne, Timotheo regendæ Ecclesiæ munus demandatum fuisse? Hoc etiam insuper notandum, quod Paulus Ephesios multo prius invisit quam Romam ex Judæa redierat, uti ex Actibus apostolorum manifestius discas, ita ut appareat hanc epistolam longe antea scriptam fuisse quam Joannes apud Ephesios conversaretur.

ρον, ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν πολλῶν πρότερον τῆς Ἰωάννου διατριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

CAP. I.

VERS. 3. — *Benedictus*, quasi dicat, dignus quem laudemus et miremur. Ast illud, *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, potest etiam distincte legi, ita ut illud *Deus* seorsum cogitetur, et itidem *Pater* separatim. Quod si tamen illa connectenda contenderis, ita ut *Deus* et *Pater* Christi dicatur idem, non est quod hoc rejiciam; et ideo incarnati Deus erit, qui *benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo. Benedictionem spiritualem* vocavit Spiritus largitiones, opponens illas benedictionibus quæ juxta legem.

(4) Catena his verbis incipit: Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ ἀπ. ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος, ἀπὸ φωνῆς Ἀριγέσους, τοῦ μακ. Ἰωάννου, Σευηριανοῦ, Θεοδώρου.

A τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν διὰ παραινέσεως καὶ χρηστότητος ἐπικουφίσῃς αὐτῶ τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος συνειδήσεως βεβαρημένην.

Στίχ. ια'. — Μέλλων (1) καθάπτεσθαι τῶν ἐναντιῶν, ἄγαν μερίζον ἐχρήσατο γράμμασιν, ἐμφαίνον ὅτι οὕτε αὐτὸς ἐρυθρεῖ, οὕτε ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα (2).

Ἐπὶ τούτου γὰρ δὴ τοῦ πολέμου πάντας μὲν ἀναχωρῆσαι τοὺς ἀποστόλους τῆς Ἰουδαίας ἐγένετο· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἐφεσον γενόμενος, διετελέσεν ἐπ' αὐτῆς, ἄχρι τῶν Τραιανοῦ διαγεγονῶς, ὡς ἔφη, καιρῶν. Παῦλος δὲ οὐδὲ θεσβαμένος αὐτοῦς ἐπιστέλλων φαίνεται· καταλιμπάνει δὲ Τιμόθεον μετὰ τοῦτο, ἐπιστατήσοντα τῇ παρ' αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, γεγονῶς ἤδη παρ' αὐτοῖς, ὡς εἰκός. Τίς δὲ οὕτως ἠλίθιος ὥστ' ἂν οἰηθῆναι, ὅτι παρόντος Ἰωάννου Τιμόθεον ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ οἰκονομεῖν καταλιμπάνει; Ἐτι καὶ τοῦτο πρὸς τοὺς εἰρημένους λογίζεσθαι χρῆ, ὡς Ἐφεσίους ἐθεάσατο πολλῶν πρότερον, ἢ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀναχθῆναι ἔλω, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων μάθοι ἂν τις σαφέστερον.

ΚΕΦ. ΑΑ Α'.

Στίχ. γ'. — Τὸ εὐλογητός (4) ἀντὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος. Τὸ μέντοι, Ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύναται μὲν (5) καὶ διηρημένως λέγεσθαι. Ἐν ἧ τὸ μὲν Θεὸς κατὰ διαίρεσιν ἀπολύτως νοούμενον, τὸ δὲ Πατὴρ καθ' ἑαυτό. Εἰ δὲ τις αὐτὸ ἐπισυμπλέκει φιλονεικίᾳ, ὡσάν καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς ἐπὶ τοῦ προσώπου νοεῖσθαι ὀφελίοντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ πρὸς τοῦτο μαχόμεθα, ἐν ἧ κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ Θεοῦ, ὁ εὐλογησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ. Εὐλογίαν ἐκάλεσε

(2) C. Cr. p. 97. Θεόδωρος δέ φησι.

(3) Fortasse legendum ἐφ' οὗ.

(4) C. Cr. p. 104. Θ. δέ φησι.

(5) C. Cr., δύναται τὸ μὲν.

πνευματικῆν τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀντι-
διαστέλλων ταῖς κατὰ τὸν νόμον εὐλογίαις. Τὸ δὲ, ἐν
τοῖς ἐπουρανίοις, ἀντὶ τοῦ περὶ τῶν ἐπουρανίων,
οὐχ ἵνα γῆν κληρονομήσωμεν κατὰ νόμον, οὐδ' ἵνα
κατὰ γῆν πολιτευώμεθα (1).

Πρόδηλον (2) ὡς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔθος αὐτῷ
τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδειξιν, ἅτε δὴ
τότε φαινομένων ἐπὶ τοῦ πράγματος· νῦν γὰρ ἐν
ἐπαγγελίᾳ μόνον αὐτῶν ἔσμεν διὰ πίστεως (3).

Στίχ. ε'. — Τοῦτο ἐπιτασιν (4) ἔχει τοῦ προκειμέ-
νου διχόθεν, ἐπεὶ περὶ ἡμῶν ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς μεί-
ζων, καὶ τὸ τῆς υιοθεσίας τοῦ ἁγίου καὶ ἀμώμου·
οικειότητος γὰρ ἀπόδειξιν ἔχει ταῦτα μεγίστην. Τὸ
δὲ, εἰς αὐτόν, ἵνα αὐτοῦ υἱοὶ λεγοίμεθα τε καὶ χρη-
ματίζωμεν.

"Ἴνα εἴπῃ (5) ὅτι σφόδρα ἤρεσεν αὐτῷ ταῦτα περὶ
ἡμᾶς διαπράξασθαι· ὡς γὰρ ἐν εὐχαριστίας προσή-
ματι λέγων αὐτὰ, πανταχόθεν αὖξιν τῶν γεγονότων
τὴν χάριν τῷ μεγέθει τῶν πραγμάτων.

Στίχ. ς'. — Ὅστε, φησιν, (6) ὑπὲρ τούτων ἐπαι-
νεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιον αὐτόν (7) παρ' ἡμῶν,
ἀνθ' ὧν οικεῖα χάριτι τοσαύτης ἡμῖν μετέδωκε δόξης.

Στίχ. θ', ι'. — Μυστήριον (8) τοῦ θελήματος τοῦ
θεοῦ λέγει, τὸ ἀποκεκρυμμένον αὐτοῦ θέλημα καὶ
ἄδηλον τοῖς πᾶσι μυστήριον αὐτὸ καλῶν· ὅπερ οὖν,
φησὶ, πῶρῶθεν αὐτῷ δοκοῦν καὶ προωρισμένον ἦν,
τούτου μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ φρονήσεως ἐγνώρισεν
ἡμῖν, ἵνα εἴπῃ, ἐπ' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων·
διὰ τί δὲ νῦν, *Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν
καιρῶν*; Ἐπειδὴ κατὰ τάξιν πάντα οἰκονομεῖσθαι
ἔδει. Ὅτε οὖν (9) ἐπληρώθησαν οἱ καιροὶ τῶν λοιπῶν,
τότε κατὰ τὴν ἄνωθεν οἰκονομουμένην τάξιν ἐπὶ τῶν
οικειῶν καιρῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἐδείχθη.

Στίχ. ιγ'. — Τῷ γὰρ (10) αὐτῷ δὴ τρόπον φησὶ, τῶν
τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων ἀκούσαντες, τῇ τε πίστει
προσεληλύθατε καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ τὴν
βεβαίωσιν ἐδέξασθε· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *ἐσφραγί-
σθητε*. Προσεγίνετο δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος
χάριτος ἢ βεβαίωσης τῶν ἀκολουθούντων, ὡς εἰκός,
θαυμάτων, μεζόνως εἰς τὴν πίστιν ἐπίσφιγγον αὐ-
τούς· καλῶς δὲ αὐτὸ πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐκά-
λεσεν, ἐπειδὴ πάντα τὰ προσδοκώμενα αὐτοῖς ἐπὶ
τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσέσται (11) ἀγαθὰ τῇ τοῦ
Πνεύματος μετουσίᾳ.

Στίχ. ιδ'. — *Κληρονομίαν* (12) τῶν τότε καλεῖ τὴν
ἀπόλαυσιν, ἅτε δὴ βεβαίως αὐτοῖς δεδομένων, *ἀρρα-
βῶνα δὲ τῆς κληρονομίας* τὴν ἐνταῦθα ὅσιν τοῦ
Πνεύματος, ἐπειδὴ τὰς περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελ-
σίας δεχόμενοι καὶ τὴν τελείαν τοῦ Πνεύματος προσ-

A Ast illud, in caelestibus, quasi dicat, de caelestibus,
non ut terram haereditemus secundum legem, nec
ut terrena sapiamus.

Manifestum Paulum solere per futura demon-
strare, quæ nobis Christus promeruerit, utpote
tunc re perficienda; nunc enim promissionem tan-
tum eorum habemus per fidem.

VERS. 5. — Duplici ratione nos Deus benedixit,
quia in nos charitas electionis major, et quia sanc-
ctos et immaculatos adoptavit; nam hoc amoris
maximum documentum. Ast illud, in ipsum, quasi
dicat, ut filii dicamur et habeamur.

B Quasi dicat quod valde Deo placuit hæc in nos
peragere. Nam velut gratias agendo dicit ista,
sed undique auget gratiam gestarum magnitudine
rerum.

VERS. 6. — Ita, ait, pro his laudandus et mi-
randus nobis Deus, qui gratia sua nobis tantam
gloriam donavit.

VERS. 9, 10. — *Sacramentum voluntatis* Dei dicit,
secretum et omnibus reconditum ejus voluntatem
mysterium vocans. Quod igitur a longo tempore,
ait, Deo placitum et definitum erat, hoc cum
summa sapientia et prudentia fecit nobis notum,
quasi dicat, opere perfecit. Quid autem addit *In
consummatione plenitudinis temporum*? Quia cuncta
ordine dispensanda erant. Quando igitur tempora
cæterorum completa fuerant, tunc juxta ordinem
superius dispensatum peracta sunt statutis tem-
poribus illa quoque quæ Christum respiciunt.

VERS. 13. — Eodem enim modo, inquit, audita
Evangelii prædicatione, fidem suscepistis, et par-
ticipatione Spiritus confirmati estis; nam hoc si-
gnificat illud *signati estis*. Susceperunt insuper per
gratiam Spiritus confirmationem miraculorum quæ
rite sequuntur, atque eo arctius et plenius fidei
adhæserunt. Recte autem vocat illum *spiritum
promissionis*, quia cuncta quæ exspectant bona in
futuro ævo Spiritus participatione contingunt.

VERS. 14. — *Hereditatem* vocat ipsam futuro-
rum bonorum possessionem, utpote firmiter nobis
datorum; *pignus autem hereditatis*, hodiernum Spi-
ritus donum, quando de futuris promissiones ade-
pti, et perfectam Spiritus largitionem exspectan-

(1) C. Cr., πολιτευσαίμεθα. Subnexuit etenim au-
tor v. hoc modo distinguenda, καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως.
'Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

(2) C. Cr. p. 105. Θ. δὲ φησι.

(3) Quod sequitur in cal. fragmentum Chrysosto-
mi est.

(4) C. Cr. p. 106. Θ. δὲ φησι.

(5) C. Cr. p. 108. Θ. δὲ φησιν.

(6) Θ. δὲ ὕδὲ λέγει.

(7) C. Cr., αὐτοῦ.

(8) C. Cr. p. 114. Καὶ Θ. δὲ φησι.

(9) Hæc intervallo a præcedentibus sejuncta sunt.
Theodori fortasse non sunt.

(10) C. Cr. p. 117. Θ. φησι.

(11) C. Cr., προσέσται.

(12) Hoc scholion, quod præcedens in cal. excipit,
eidem scriptori tribuendum videtur.

tes, brevem quamdam, uti dixi, delibationem nunc receperunt.

Theodorus ait *redemptionem acquisitionis* nihil aliud esse quam per resurrectionem et immortalitatem a præsentibus malis liberatos cum Deo conjungi; unde divinæ gloriæ participes effecti, merito Deum mirabilem demonstramus, tantorum honorum nobis auctorem factum: hoc enim declarat illud, *In laudem gloriæ ipsius*.

VERS. 17, 18. — Hoc postulo, ait, ut præbeatur vobis a Deo Spiritus gratia, et sapientia et Dei scientia repleamini, revelationem mysteriorum assecuti, ut mens vestra, velut luce, Spiritus doctrina illuminetur. Qua de causa? *Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus*, quasi dicat, in quas spes vos vocaverit, et quæ divitiæ gloriæ hereditatis ejus in sanctis, et quænam bona sanctos Dei in futuro sæculo manent. Recte autem *gloriam hereditatis* vocavit, quia tunc illustres erimus, et *divitias gloriæ*, ut donorum præstantiam exprimeret. αἰῶνος. Καλῶς δὲ δόξαν μὲν κληρονομίας ἐκάλεσεν, δόξης, ἵνα εἴπῃ τῶν δωρεῶν τὴν ὑπερβολήν.

CAP. II.

VERS. 10. — Hic non priorem creationem intendit, sed posteriorem, qua per resurrectionem de novo creamur, ut quæ opere nunquam perficere poterimus, naturali infirmitate impediti, eadem absque omni labore summa cum facilitate gratia Dei nos ad hoc recreantis peragere possimus.

VERS. 13, 14. — Nunc Christi mors resurrectionem nobis largiens, et aliam pro præsentibus hac vita præstans, reconciliavit qui inter se multum dissentiebant. Quomodo et qua ratione? *Ipse enim est pax nostra*, et cætera. Christus per resurrectionem nobis immortalitatem præbens, solvit illam distinctionem; nam in immortalis natura circumcisioni nullus locus. Ablata autem circumcisione, jam nullum apparebit inter præputiatum et circumcissum discrimen. Quinimo mandata quoque legis abrogavit; nam superflua tunc tota legis constitutio.

VERS. 15. — Quasi dicat, per dogmata nova resurrectionis, incorruptibilitatis, immortalitatis, dogmata vocans ea quasi jam opere perfecta essent, operante in nobis divina gratia, ita ut jam non amplius mandatis indigeremus et præceptis aliud quidem imperantibus, aliud autem interdicentibus.

VERS. 21. — Quando in templum Dei coedificamur utrique, eadem virtute spiritus per regenerationem ad unam ædificationem perficiendam vocati. Ast illud, *In quo omnis commissura coa-*

δοκῶντες μετὰδοσιν, βραχεῖαν τινα, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἀπαρχὴν τοῦ παρόντος ἐλάμβανον.

Θεόδωρος (1) φησιν ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένους κακῶν τὴν πρὸς αὐτὸν (2) οἰκείωσιν λαμβάνειν, ἀφ' ὧν τῆς παρ' αὐτοῦ μετασχόντες δόξης, εἰκότως θαυμαστὸν ἐκείνον ἐνδείκνυμεν, τὸν τοσοῦτον αἴτιον ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γεγονότα· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *Εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ*.

Στίχ. ιζ', εἴ'. — Τοῦτο (3) αἰτῶ, φησὶν, ὡς ἂν παρασχεθεῖ ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις, εἰς τὸ σοφίας τε ὑμᾶς πληρωθῆναι καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ δεξαμένους τῶν ἀποβήτων τὴν ἀποκάλυψιν, ὥστε τὴν διάνοιαν ὑμῶν φωτὸς δίκην τῇ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καταλάμπεσθαι γινώσκει· τίνας ἔνεκεν; *Εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ*, ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ποταμοῖς ἐλπίσι κεκλήμεθα παρ' αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις, καὶ ὅση τις περιστάσι κτήσις ἀγαθῶν τοῖς τοῦ (4) Θεοῦ ἀγίοις ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὡς ἂν ἐπιδόξωμ τότε γινομένων ἡμῶν, πλοῦτον δὲ

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. ι'. — Ἐνταῦθα (5) οὐ κατὰ τὴν πρώτην λέγει δημιουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν, καθ' ἣν ἀνακτιζόμεθα διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἐν' ἅπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας προαιρέσεως κατορθώσασιν οὐδαμῶς οἳοί τε ἐγενόμεθα τῶ τὴν φυσικὴν ἀντιπράττειν ἡμῖν ἀσθένειαν, ταῦτα δίχα πόνου παντὸς σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ χάριτι τοῦ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀνακτιζόντος ἐπιτελεῖσθαι ἡμῖν ἐγγίνηται.

Στίχ. ιγ', ιδ'. — Νῦν (6) ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀνάστασιν χαρισάμενος καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ παρόντος ἐπεισαγαγὼν βίον, συνῆψεν ὑμᾶς τοὺς ἀφεστῶτας πολὺ· πῶς καὶ τίνα τρόπον; *Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εὐρηγὴ ἡμῶν* (7), καὶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Χριστὸν τὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀθανασίαν ἡμῖν παρασχὼν, κατέλυσε τὴν διαίρεσιν ταύτην· ἐν γὰρ ἀθανάτῳ φύσει περιτομὴ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο· τοῦτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐδεμία φανήσεται ἀκροβύστου καὶ περιτετμημένου διάκρισις· ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον ἐντεῦθεν ἔπαυσε· περιτετὴ γὰρ τότε πᾶσα τοῦ νόμου διάταξις.

Στίχ. ιε'. — Ἵνα εἴπῃ (8) διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας, δόγματα καλέσας ταῦτα ὡς ἐν πράγμασιν ὄντα, τῆς θείας χάριτος ἐν ἡμῖν καταπραττομένης, ὡς μηδὲ προσταγμάτων ἡμᾶς δεῖσθαι καὶ ἐντολῆς, τῆς τότε ποιεῖν ἢ μὴ ποιεῖν βουλομένης ἡμᾶς.

Στίχ. κα'. — Ἐπειδὴ (9) εἰς ναὸν τοῦ Θεοῦ τελοῦμεν ἀμφοτέρω, τῇ αὐτῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ συντελεῖν (10) εἰς μίαν οἰκοδομὴν δεξάμενοι. Τὸ δὲ, *Ἐν ᾧ πᾶσα ἀφῆ συναρμο-*

(1) C. Cr. p. 122.

(2) C. Cr., αὐτόν.

(3) C. Cr. p. 128. Θ. δὲ φησὶν εἰς τὸ δῶν ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ τὰ ἐξῆς.

(4) C. Cr., τῆς τοῦ.

(5) C. Cr. p. 142. Θ. δὲ φησὶν εἰς τὸ αὐτοῦ γὰρ

ἐσμέν ποιήματα, κτισθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς.

(6) C. Cr. p. 145. Θ. δὲ φησὶ.

(7) C. Cr., ἡ ἡμῶν.

(8) C. Cr. p. 149. Θ. δὲ φησὶ.

(9) C. Cr. p. 152. Θ. δὲ φησὶν.

(10) Legendum videtur τὸ συντελεῖν.

γρομένη (1), ἵνα εἴπῃ, πᾶς λίθος ὑπὸ ἀφῆν πίστεως, ἀπό τινος ιδιώματος οὕτως εἰπῶν, ἐν τάξει δηλονότι ἀνθρώπου τὸν λίθον λέγων.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ιδ', ιε'. — Τινες πατριῶν (2) ἀνέγνωσαν, οὐ συνιέντες τὸ κείμενον· ἔστι δὲ φρατρία· πατριάς μὲν γὰρ ἡ συγγένεια λέγεται, φρατρία δὲ τὸ σύστημα· ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς συγγένεια οὐδεμία, συστήματα δὲ καὶ πολλά. (3) Τὸ τοῖνον, τούτου χάρις, ἄνωθεν μὲν ἀποδεδωκώς πρὸς τὰ προκείμενα διήγησιν ἔχοντα τοῦ μεγέθους τῆς περὶ ἡμᾶς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ (4) μετὰ τὰ παρεντεθέντα ἀναλαβὼν τοῦτο λέγει, ὅτι ὑπὲρ τούτων ἀπάντων, ὧν ἡμῖν παρεῖχε, καὶ ὡς προεῖπον (5) οὕτως ὄντων μεγάλων καὶ θαυμασῶν, ἐκάστοτε προσπίπτω τῷ Πατρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἅπαν σύστημα ἔρτε ἐν οὐρανοῖς, ἔρτε ἐπὶ γῆς

gmentata, quasi dicat, omnis lapis fide coagmentatus, singularem locutionem ita usurpans, lapidem sane pro homine nominans.

CAP. III.

VERS. 14, 15. — Quidam familiam legerunt, prædicta non intelligentes; legendum erat societas, nam familia cognatio dicitur, et societas conventus; in cælis autem cognatio nulla, sed conventus multi. Illud igitur, *hujus rei gratia*, supra (vers. 1) ad ea referebat quibus magnitudinem gratiæ Dei in nos celebrat; hic autem interpositis aliis, idem repetit dicens, pro his omnibus, quæ nobis præstitit, et uti prædixi tam magnis, tamque admirabilibus donis, semper et usque flecto genua ad Patrem Christi, quem omnis societas sive in cælis sive in terra Dominum suum proficietur et reputat.

οικεῖον καλεῖται καὶ ἡγεῖται Δεσπότην.

Στίχ. ιη', ιθ'. — Τὸ γινῶναι (6) ἀντὶ τοῦ ἀπολαύσαι λέγει, ἐπὶ πραγμάτων εἰπῶν τὴν γνῶσιν, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ τῷ, Ἐγγύρωσάς ζωὴ ὁδοῦς ζωῆς, ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει με τῆς χάριτος κατέστησας· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ, Ἐξισχύσῃς καταλαβεῖσθαι, τὸ ἐν ἀπολαύσει καταστῆναι τοῦ πράγματος λέγει, καὶ τοῦτο δείκνυσι διὰ τοῦ, σὺν τοῖς ἀγίοις· τὸ δὲ πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, ἵνα εἴπῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων. Εὐχομαι τοῖνον ὥστε ὑμᾶς συναπολαύσαι τοῖς ἀγίοις τῆς οὗτω μεγάλης καὶ θαυμαστῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ πολλῆ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπη παρέσχεν ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. γ'. — Πνεῦμα (7) τὸ ἀναγεννήσαν σῶμα, εἰς ἑσπερ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως κατέστησε.

Στίχ. ε-η'. — Μῆτε (8) τὸ, εἰς Κίριος ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Πατρὸς νοητέον, μῆτε τὸ, εἰς Θεός ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, οὐ διαφόρους κυρίου, οὐδὲ διαφόρους νομιζόμεν θεούς· ἀδιάσπαστος γὰρ ἡμῖν τῆς θεότητος καὶ τῆς κυριότητος ἡ ὁμολογία, οὐ διαιρουμένων τῶν γνωμῶν ἡμῶν κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν ἀποδιδόντων προσκύνησιν. Ὁ ἐπὶ πάντων δὲ, ἵνα εἴπῃ ὁ πάντων ὑπέρχων, καὶ διὰ πάντων ἡμῶν τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύμενος πρόνοιαν, ἐν πᾶσι τε ἡμῖν εἶναι καὶ οἰκεῖν πιστευόμενος. Καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἔδειξεν ἀπὸ τῆς τῶν ἡμῶν ἀδελφότητος, ἐπιφέρει· Ἐνὶ δὲ ἐκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ ἴδιόν τι χάρισμα ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, ἡ διαφορὰ γέγονε, καθὼς τὴν ἑαυτοῦ δωρεάν ἐκάστῳ ἡμῶν ὁ Δεσπότης ἐπεμέτρησε Χριστός.

VERS. 18, 19. — Scire pro frui dicit, veram intendens scientiam, uti in Psalmo: *Notas mihi scisti vias vitæ* (Psal. xv, 11), quasi dicat, me in possessione vitæ constituisti. Similiter interpretandum illud, *Possitis comprehendere*, in rei possessione constitui, et hoc declarat per illud, *cum omnibus sanctis*. *Latitudo vero et longitudo, et sublimitas et profundum*, dicit ut gratiæ magnitudinem nominibus exprimat apud nos usitatis. Opto igitur ut cum sanctis illud tam magnum et tam mirabile donum Dei possideatis, quod nobis præstitit summa Christi in nos charitas.

CAP. IV.

VERS. 3. — Spiritus corpus regeneratum, quod per regenerationem adepti estis.

VERS. 5-8. — Nolite putare illo, *unus Dominus*, Patrem tolli, aut illo, *unus Deus*, Filium; sed quasi dicat, neque distinctos Dominos, neque distinctos Deos credimus. Nam unum idemque sonat nobis Dominus ac Deus; unum idemque diversis quidem nominibus vocamus atque uno similique cultu prosequimur. *Qui super omnes*, quasi dicat, qui omnibus præstat, et *per omnia* nostri quam diligentissimam curam habet, et, *in omnibus* nobis inesse et inhabitare creditur. At licet nos per omnia æque Deus foveat, quædam tamen nobis inæqualitas inest per varietatem largitionum; addit enim: *Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*. Quod si nostrum cuique suum donum, differamus oportet prout cuique donationem mensus fuerit Dominus Christus.

(1) Codd. N. T. quod sciam omnes: πᾶσα (ἡ) οἰκοδομή.

(2) C. Cr. p. 159. Θ. δὲ φησι.

(3) In marg. cat. legitur hoc scholion: ὁ Χρυσόστομος πατριαί, οἰονεῖ φυλαί. Ἐριγένης ὁμοίως. Σευηριανὸς πατριῶν ὡς ἐπὶ συγγενείας. Θεόδωρος φρατρίαί, τὰ συστήματα. V. etiam c. Cr. p. 160, lin. 17. Chrysost. hom. 7. Ἐξ οὗ πᾶσα πατριά· οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων φησὶν, ἀλλὰ [κατὰ τὸν] καὶ τὰς ἄνω καὶ τὰς κάτω ποιήσαντα φυλάς, οὗ οἰαί αἱ Ἰουδαϊκαί. Idem vero multo post, Ἐνταῦθα

μὲν γὰρ πατριαί εἰσι. τὰ γένη· ἐν δὲ οὐρανῷ πῶς, ἐνθα οὐδεὶς ἐξ οὐδενὸς γέγονεν; ἡ ἐκεῖ τὰ συστήματα φησι πατριαί, καθάπερ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ ἔστιν εὐρεῖν κείμενον πατριά ἀματταραί (lege Μεραραί Num. 1v, 29), ἀφ' οὗ καὶ πατέρες καλοῦνται.

(4) C. Cr., αὐτῶ.

(5) C. Cr., προσιπτῶν.

(6) C. Cr. p. 163. Θ. φησι.

(7) C. Cr. p. 165. Θ. φησι.

(8) C. Cr. p. 168. Θ. δὲ φησι.

Nam qui dat nobis unus, et qui datur nobis Spiritus unus. Mutans autem illud, *Accepit dona*, quæ in Psalmo habentur (*Psal. Lxvii, 19*), dixit *dedit dona*, quod Paulino argumento magis congruit. Illic enim *accepit* argumento scriptoris convenientior, hic autem *voxdedit*. Hoc vero intendit: Christus pugnam pro nobis adversus diabolum pugnans, et victor pro pugnantium iure factus, quando resurgens mortis imperio se primum abstulit, omnes nos a communi mortis lege liberavit, et tanquam captivos homines ac diaboli tyrannide oppressos, victoria sua redimeas, deducit eos in caelos.

VERS. 17-19. — Hoc uno verbo dicit: Non æquum vos eadem ac gentes operari, quippe quæ officia sua nulla ratione edoctæ velut in tenebris degunt, a pietate longe aberrantes, et a vita Dei alienati, videlicet ab expectata resurrectione. Ast illud *dedolentes* eorum instar quibus passione quadam membra corporis nonnunquam mortificantur, quique exinde non solum dolorem nullum sentiunt, sed neque dum auferitur membrum ullo sensu afficiuntur.

CAP. V.

VERS. 23. — Quod Christus Ecclesiæ præstitit, hoc est *Salvator*, qui causam præbuit cur ecclesiasticum corpus constitueretur, idem præstitit vir mulieri, ut videlicet ex ipso nasceretur et oriretur illa.

VERS. 30. — Quemadmodum membrum Adæ facta est mulier, ex ossibus et carne ejus coagmentata, ita et nos membra sumus Dominici corporis, velut ex ossibus et ex carne ejus confecti.

VERS. 32. — Quod in principio creationis de feminis et de viris dictum est, hoc, ait, mystice in Christo et in Ecclesia completum. Omnes enim deposita generatione qua ex patre et ex matre gignimur, velut per mortem vita hac exuti, spiritali generatione resurrectionem adipiscimur ineffabili ratione cum Christo conjuncti, et accuratam cum eo similitudinem immortalitatis consecuti.

CAP. VI.

VERS. 17. — Recte illud, *Quod est verbum Dei*, ad declarandum quid valeat operatio Spiritus. Nam verbum Dei dicitur pro Dei operatio, uti in illo: *Verbo Domini cæli firmati sunt* (*Psal. xxxii, 6*), quasi dicitur, operatione et virtute Dei constituta sunt hæc. Ita etiam apud prophetas occurrit continuo illud: *Verbum Domini quod factum est*, et

(1) Hæc quæ sequuntur, licet in c. Cr. intervallo discreta, cum præcedentibus coherere et ejusdem esse scriptoris videntur.

(2) C. Cr., ἐνοστησόμενος. Om. v. ὁ Χριστός.

(3) C. Cr. om. καί.

(4) C. Cr., ἀνῆλθεν.

(5) C. Cr. p. 177. Θ δέ φησι.

Ὁ τε γὰρ (1) δωδωκὸς ἡμῖν εἰς καὶ τὸ δοθῆν ἡμῖν πνεῦμα ἐν. Ὑπαλλάξας δὲ τὸ, *Ἐλάβε δόματα* οὕτως ἐν τῷ ψαλμῷ κείμενον, *ἔδωκε δόματα* εἶπε, τῇ ὑπαλλαγῇ περὶ τὴν οἰκειαν χρῆσάμενος ἀκολουθίαν· ἐκαί μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τὸ *ἔλαβεν* ἤρμωσεν, ἐνταῦθα δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ *ἔδωκεν* ἀκόλουθον ἦν. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνοστησόμενος (2) ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν διάβολον καὶ ὡσπερ πολέμου νόμου νικήσας αὐτὸν, ἐπειθεῖ ἀφεῖλεν ἑαυτὸν τοῦ θανάτου πρότερος ἀναστάς, κοινήν ἐπὶ πάντων ἡμῶν τοῦ θανάτου τὴν λύσιν ἐποιήσατο καὶ (3) ὡσπερ ἀχμαλώτους τινὰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὸ τὴν τεῦ διαβόλου τυραννίδα κατεχομένους, τῆς ἐκείνου καταδυναστείας αὐτοῦ ἀφελὼν, ἀνήγειν (4) εἰς τοὺς οὐρανούς.

Στίχ. ιζ'-ιθ'. — Τοῦτο λέγει (5) συντόμως. Οὐ δίκαιον ὅμως ἀκόλουθα πράττειν τοῖς ἔθνεσιν, οἳ μηδὲν ἐπιστάμενοι τῶν δεόντων ὡσπερ ἐν σκότῳ δίδουσι, τῆς εὐσεβείας μακρὰν τυγχάνοντες καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζωῆς ἀλλότριοι καθεστῶτες, ἵνα εἴπη τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως. Τὸ δὲ ἀπηληγηκότας ὡσπερ τῶν ἀπὸ πάθους τινὸς μέρη πολλὰκις τοῦ σώματος νενεκρωμένων, οἷς οὐ μόνον ἄλγος οὐδὲν ἐκείθεν ἐγγίνεται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ τοῦ μέρους ἀφαίρεσις ἀίσθησιν ἐμποιεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Στίχ. κγ'. — Ἦν γὰρ ἐπέχει (6) τάξιν ὁ Χριστὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ αὐτὸ ἐστὶν ὁ Σωτὴρ, ἀντὶ τοῦ ὃ τὴν αἰτίαν παρασχόμενος τῇ συστάσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ταύτην ἐπέχει τὴν τάξιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναίκα, ἅτε δὴ τὸ εἶναι τε καὶ συνεστάναι ἐκείθεν λαβούσῃ.

Στίχ. λ'. — Ὡσπερ μέλος (7) ἐγένετο τοῦ Ἀδάμ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ληφθεῖσα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος ἐσμεν μέλη, ὡσπερ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ γεγονότες.

Στίχ. λβ'. Ὅπερ, φησὶν (8), εἴρηται ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας περὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοῦτο μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πεπληρωται· πατὴρ γὰρ τῆς ἐκ (9) πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἔξω γενόμενοι, ἅτε δὴ καὶ θανάτῳ χωρισθέντες τῆς ζωῆς ἐκείνης, πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει τὴν ἀνάστασιν δεχόμεθα, ἀπαρρόητῳ λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτόμενοι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοῦσθαι τῆς ἀθανασίας ἀκριβῆ λαμβάνοντες.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ιζ'.—Καλῶς (10) τὸ, *Ὅ ἐστι ρῆμα Θεοῦ*, εἰς παράστασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· ρῆμα γὰρ Θεοῦ λέγει ἀντὶ τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖα, ὡς τὸ. *Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*, ἀντὶ τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ ταῦτα συνέστη· οὕτως καὶ παρὰ τοῖς προφήταις καίτιι συνελθῶς τὸ, *Ῥῆμα τοῦ Θεοῦ ὃ ἐγένετο*, καὶ λόγος Κυ-

(6) C. Cr. p. 202. Θ. δέ φησι.

(7) C. Gram. 205. Θ. δέ φησιν. ib. C. Gram., μέρος.

(8) C. Cr. p. 207. Θ. δέ φησιν.

(9) C. Cr., ἐξ.

(10) C. Cr. p. 221. Θ.

ρίου δε ἐγένετο, ἀντι τοῦ, ἡ ἀποκάλυψις ἡ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ ἐναποταθεῖσα (1)· κἀναυθα τοίνυν Θεοῦ ῥῆμα τὴν τοῦ Πνεύματος ἐκάλεσαν ἐνέργειαν.

A sermo Domini qui factus est, quasi dicant, revelatio juxta operationem Dei facta. Hic quoque verbum Dei vocatur Spiritus operatio.

(1) C. C., εὐαποταθεῖσα.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILIPPENSES COMMENTARII FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Στίχ. α'. — Προσεκτέον (2) ὅτι τὸ, *σὺν ἐπισκόποις*, λέγει, οὐχ ὡς τινες ἐνόμισαν, ὥσπερ ἡμεῖς συμπρεσβυτέρους γράφειν εἰκόθαμεν· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἶπεν τὸ *σὺν*, ἵνα ἢ συνεπισκόποις (3) ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ, πᾶσι τοῖς ἐν Φιλίπποις ἀγίοις σὺν τοῖς αὐτοῖσι ἐπισκόποις τε καὶ διακόνοις, οὐχ ἐπὶ ἰσὺς ἐπισημηγνάμμενος τὰ τούτων ὀνόματα, ἀλλ' ὡς μάλιστα τῶν περὶ τῆς μετριαφροσύνης λόγων τούτοις ἀρμοσττότων, οἱ τοὺς (4) ἑτέρους ὤφειλον διδάσκειν καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν αὐτοῖς μετεῖναι τὸ δέον.

Στίχ. ζ'. — *Βεβαίωσιν* (5) τοῦ *Εὐαγγελίου* τὸ πιστεῦσαι λέγει, ὡς· ἂν τῶν πιστευόντων τὸ γε ἐπ' (6) αὐτοῖς βεβαιούντων τὸ κήρυγμα ὅτι ἀληθές, ὡς ἐν τοῖς *Εὐαγγελίοις* τὸ, *Ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθὴς ἐστίν*, ἀντι τοῦ τῷ πιστεῦσαι ἐκβεβαιώσῃ τὰ γε ἐπ' αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ γινόμενα ὡς ἀληθῆ. Καὶ *συγκοινωνοὺς δέ μου τῆς χάριτος* τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εὐαγγελίῳ χάριν ἀποστολῆς εἰς τὸ πιστεῦναι ἑτέρους, ὁ πιστεύων, ὡς εἰκός, κοινωνεῖ τῆς χάριτος.

Στίχ. η'-ια'. — Βούλεται (7) εἰπεῖν ὅτι μάρτυς μου ὁ Θεὸς ὅπως περὶ πάντας ὑμᾶς διάκειμαι, καὶ προσεύχομαι ἐκάστοτε πλεονάζειν μὲν ὑμῶν τὴν περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν περὶ ἀλλήλους ἀγάπην, γινώσκων δὲ ἔχειν ὑμᾶς τὴν προσήκουσαν περὶ τῶν εἰς ἀρετὴν συντεινόντων, δοκιμάζοντας τίνα τὰ κρείττονα, καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον ἐσπουδαχότας, ὥστε ὑμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ ἀμέμπτους κατὰ πάντα φανῆναι, ὅγκον ἐπαγομένους κατορθωμάτων ἐφ' οἷς δυνατὸν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον θαυμάζεσθαι ἐφ' ὑμῶν τὸν Θεὸν, πάντων, ὡς εἰκός, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἀρετῇ ἐκείνων ἐκπληττομένων, οὐπερ ἐπ' ὀνόματι ταῦτα ποιεῖτε (8).

Στίχ. ιβ'. — Ὁ μακάριος (9) Παῦλος ἐφέσεως κατὰ τοῦ Φήστου χρησάμενος βουλευθέντος αὐτὸν

B

CAP. I.

VERS. 1. — Notandum quod illud, *cum episcopis*, dicit, non uti quibusdam visum est, eadem ratione ac nos compresbyteris scribere solemus. Nam non ad se ipsum refert illud *cum*, ita ut sit pro coepiscopis nostris, sed ut dicat: omnibus qui sunt Philippis sanctis cum episcopis et diaconibus qui ibi sunt. Non simpliciter istorum nomina profert, quia sermones de modestia iis maxime conveniunt, quibus ceteros docendi munus demandatum et pro omnibus aliis officio adhærendum.

VERS. 7. — *Confirmatio Evangelii* nihil aliud quam credere; qui enim credunt confirmant quantum in eis est veritatem prædicationis, juxta illud Evangelii: *Qui accepit ejus testimonium signavit quia Deus verax est* (Joan. III, 33), quasi dicat, credendo confirmabit pro viribus suis vera esse quæ Deus fecit. Illud *socios gratiæ meæ* idem significat. Nam cum ipse gratiam apostolatus (Rom. I, 5) ideo accepit ut alios ad fidem converteret, qui credit gratiæ socius sit oportet.

VERS. 8-11. — Hoc sibi vult dicere: Testis mihi Deus quod circa omnes vos versor, et oro semper ut crescat vestra in Deum et in proximum charitas, et convenienter agnoscat quæ ad virtutem perducunt, probantes quæ meliora, et circa hæc imprimis studentes, ita ut in venturo die irreprehensibiles per omnia appareatis, quam plurimis ornatî meritis, et in hac præsentî vita Deum in vobis mirentur, omnibus propter virtutem vestram illum admirantibus, cujus gratia tanta perfeceritis.

VERS. 12. — Beatus Paulus ad Cæsarem provocans a Festo qui eum Judæis tradere cupiebat,

δε... τιθέμενοι. Ad III, 21, allata Chrysostomi interpretatione addit auctor: καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως. V. p. 280.

(2) C. Cr. p. 252. (Θ.) Ἄλλος φησίν.

(3) C. Cr., ἢ ἰσὺν ἐπισκόποις.

(4) C. Cr., αὐτούς.

(5) C. Cr. p. 254. Θ. Ἄλλος φησίν.

(6) C. Cr., τότε ἐπ'.

(7) C. Cr., p. 256. (Θ.) Ἄλλος φησίν.

(8) Quæ adjiciuntur Chrysostomi sunt.

(9) C. Cr. p. 258. (Θ.) Ἄλλος φησίν.

(1) Catenam ex commentariis Chrysostomi, Severiani et Theodori desumptam et contextam esse auctor ipse in fine adnotavit. At vero pleraque omnia e Chrysostomo mutuatus est ejusque verba satis licenter in suos usus convertit. Pauca scholia Severiani (p. 255, 259, 262, 272, 276), et Theodori afferuntur; sex, eum in Chrysostomo non legantur, horum sint oportet, sed utrique suum assignare non audeo. Sunt autem hæc: p. 228; lin. 33, ἀλλὰ Δαβὶδ (!) φησίν..., p. 262, lin. 30, p. 277, lin. 20 et 25, p. 278, lin. 50, et p. 279, lin. 1-3. Τό-

Romam vinctus perductus est; ac eum apud Neronem omnibus accusationibus se purgasset, biennium Romæ permansit, ac tandem plenam dimissionem obtinuit. Omnes autem tunc temporis persuasum habebant beatum Paulum a Nerone fore necandum, sævissimo imperatore; præsertim quia nova docere videbatur, et ab acceptis apud Romanos doctrinis multum abhorrentia. Evasit igitur ab omni culpa liber, ita ut vel a Roma discedere et more suo disciplinam prædicare potuerit. Quo facto, omnes stupere et audacius fidem profliteri. Hoc igitur dicit, Volo vos scire, quia doctrina mea in dies proficit; nam propter vincula mea omnibus manifestus sum factus, et crimina quibus me lacesebant solvi, et sic salvus evasi, ita ut exemplo meo eruditi multi e fratribus jam pietatem confidentius profliterentur.

σάμην, καὶ οὕτως ἀπῆλλαξα ἀκινδύνως, ὥστε πολλὰς τῶν κατ' ἐμὲ τὴν παρῆρσιαν εἰληφότας.

CAP. II.

VERS. 7. — *Exinanire* dicit Scriptura sacra *non apparere*. Ita *exinanita est fides* (Rom. iv, 4), hoc est non apparet, et *inanis est ergo prædicationis nostra* (I Cor. xv, 14), quasi dicat vilis et nullius momenti. Illud igitur, *semetipsum exinanivit*, quasi dicat, semetipsum non manifestavit. Nam *formam servi accipiens* dignitatem illam abscondit, hoc teipsa esse reputatus quod videbatur.

CAP. III.

VERS. 1, 2. — Hic eos qui ex circumcisione aggredi cœpit, qui cæteris suadere ut iuxta legem viverent conabantur. Illud, *eadem scribere*, ita habet non quasi revera eadem jam scripsisset; nam talia in hac Epistola non reperies, nec aliam ad eosdem epistolam scripsisse refertur, sed quia præsens jam multa hac de re cum eis disseruerat: quæ vobis ore jam prædicavi, eadem nunc scriptis repetere non dubito, quando eorumdem frequens repetitio confirmatiores vos efficit. *Canes* vocat eos quia absque pudore et sæpius de doctrina sua arguti, iisdem permanent, *malos autem operarios*, quia non student docere quæ conveniunt.

VERS. 3. — Qui Deum spirituali cultu prosequuntur, uti nos decet, et gloriantur in Christo nobis illorum auctori factis, sane non in carnalibus pietatem definiunt

VERS. 7. — Illud, *suerat*, memorato simul pristino lucro, indicat quantum ei fuerit circa hæc studium.

VERS. 12-14. — Ab illo: *Eadem vobis scribere*,

(1) C. Cr. p. 259. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησιν.

(2) C. Cr., ἀπέφανται.

(3) C. Cr. p. 268. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

(4) Hoc scholion etsi a præcedenti in c. Cram. p. 269 intervallo disjunctum eidem Theodoro vindicare haud dubitavi.

(5) C. Cr. p. 272. (Θ.) Καὶ ἄλλος δὲ ὁμοίως φησιν. Quæ deinde ibidem Theodoro tribuuntur,

Ἰουδαίους ἐκδοῦναι καὶ διὰ τοῦτο Καίσαρα ἐπικαλεσάμενος, ἀνήχθη δέσμιος εἰς τὴν Ῥώμην, σπαχθεὶς δὲ τῷ Νέρωνι καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' αὐτὸν ἀπολογησάμενος διετὴ χρόνον αὐτόθι διέτριψεν, παντελοῦς τετυχηκῶς τῆς ἀφέσεως. Τότε τοίνυν προσεβόκων μὲν ἅπαντες τὸν μακάριον Παῦλον πάντως ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ὠμοτάτου τὸν τρόπον ὄντος, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πως καὶ καινὰ ἐδόκει διδάσκειν, πολὺ τῆς τότε παρὰ Ῥωμαίοις κρατουμένης περὶ Θεοῦ δόξης ἀλλότρια. Ἐτυχεν οὖν παντελοῦς ἀφέσεως, ὡς καὶ ἀναχωρήσαι τῆς Ῥώμης καὶ τῷ συνήθει τρόπῳ χρῆσασθαι τῆς διδασκαλίας· ἐξέπληττέ τε ἅπαντας τὸ γενόμενον καὶ παρῆρσιαν ἐνεποίει τοῖς πιστοῖς τοῦ διδάσκειν. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι βούλομαι ὑμᾶς εἶδέναι, ὡς τὰ τῆς διδασκαλίας ὁσημέραι προκόπτει τῆς ἐμῆς· δῆλος γὰρ ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου ἅπασιν ἐγενόμην, καὶ εἰσαχθεὶς περὶ τῶν καθ' αὐτὸν ἀπολογη-

των ὁμοπίστων διδάσκειν τὰ τῆς εὐσεβείας ἀπὸ

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Στίχ. ζ'. — *Κένωσιν* (1) ἡ θεία Γραφή φησιν τὸ *μηδὲν*, ὡς τὸ, *Κεκένωται* ἡ πίστις, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν πέφανται (2), καὶ, *Κενὸν ἄρου τὸ κήρυγμα ἡμῶν*, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν καὶ εἰκαζόν τὸ οὖν, *ἐαυτὸν ἐκένωσεν*, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἔδειξεν ἐαυτὸν *μορφῆν γὰρ δούλου λαβὼν* τὴν ἀξίαν ἐκείνην ἀπέκρυψεν, τοῦτο τοῖς ὁρῶ-αν εἶναι νομιζόμενος, ἅπερ ἐφαίνεται.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Στίχ. α', β'. — Ἐντεῦθεν (3) ἀρχεται τῶν ἐκ περιτομῆς καθάπτεισθαι, οἱ πεῖθειν αὐτοὺς ἐπειρῶντο κατὰ νόμον ζῆν. Τῷ, τὰ αὐτὰ γράφειν, οὐκ ὡς καὶ ἤδη γράφας λέγει, οὐδαμοῦ γὰρ τῆς Ἐπιστολῆς φαίνεται περὶ αὐτῶν εἰπῶν, ἔτεραν δὲ ὅτι γεγράφ[η]εν πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολὴν οὐδαμόθεν ἐμάσθμεν, ἀλλ' ὡς διαλεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰ περὶ τούτου ὅτε παρῆν τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοὶ περὶ ὧν ὑμῖν διελέχθην, περὶ τῶν αὐτῶν καὶ γράφειν ἔκνος οὐδεὶς, ἐπειδὴ περ ἀσφάλειαν ὑμῖν ἡ συνέχεια παρέχει τῶν βημάτων. Κύκας δὲ αὐτοὺς καλεῖ ὡς ἀναισχύνοτους καὶ πολλὰκις ἐλεγχθέντας, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς διδάσκουσιν, ἐπιμένοντας δὲ ὅμως, κακούς δὲ ἐργάτας, ὡς οὐ τὰ προσήκοντα διδάσκουσιν ἐσπουδακῶτας.

Στίχ. γ'. — Οἱ ἀσώματον (4) τῷ Θεῷ τὴν λατρείαν ἀποδιδόντες, ὡς περ οὖν προσήκον ἔστιν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ τούτων ἡμῖν αἰτίῳ γεγονότι, οὐ μὴν ἐν τοῖς περὶ τὴν σάρκα τὴν εὐσέβειαν ὀριζόμενοι.

Στίχ. ζ'. — Τδ, ἦ* εἰς (5) αὐστάσιν τοῦ ποτε κέρδους ἔχει τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν.

Στίχ. ιβ', ιδ'. — Βούλεται (6) ἀπὸ τοῦ, Τὰ αὐτὰ γρά-

Chrysostomi sunt, ut jam monuit Cram.

(6) C. Cr. p. 276. (Θ.) Ταύτην δὲ τὴν ἐξήγησιν Θεόδωρος οὐ προσέεται· βούλεται γὰρ... Intellege interpretationem Chrysostomi et Severiani, quorum alter: οὐκ ἀσολοῦμαι, inquit, εἰς τὸ ἀναμιμνήσκεισθαι τοὺς ἀγώνιάς μου τοὺς παρελθόντας, ἀλλ' εἰς τὸ μεριμνᾶν τί κατορθώσω εἰς τὰ ἐξῆς.

φασιν ἡμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ἀνετηρόν, δι' ἄλλου περὶ τοῦ
μὴ δεῖν παύσασθαι τοῖς κατὰ νόμον ἡμῖν (1) διαλέγε-
σθαι· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ φησὶ· Γεγενῆσθαι ἡμαυτὸν ἐν
τῇ ἀληθινῇ τελειότητι οὐκ ἀποφαινομαι· οὐδέπω γὰρ
ἐν ἀπολαύσει τῶν προσδοκωμένων κατέστημεν· ἀλλ'
ὁμως εἰδὼς ἐκείνων τὸ μέγεθος, τῶν μὲν παλαιῶν
ἀπάντων οὐδένα ποιούμεν λόγον, πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα
ἡμαυτοῦ λογιζομένον ἐκταίω, ἕνα σκοπὸν ἔχω, πρὸς ὃν
ἀφορῶν ἅπαντα πράττω, ὅπως ἂν τύχοιμι τῶν προ-
κειμένων ἡμῖν ἐπάθλων εἰς τὴν ἄνω κλήσιν, ἕνα εἴπη
τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαίταν, ἧς ἐπὶ τὸ τυχεῖν κεκλη-
μεθα πάντες.

Στίχ. 15. — Ἄνετ τῷ (2) μὴ ὑπὸ νόμον ζῶντες,
ἀλλ' ὁμοίως ἐμοί. Καὶ σκοπεῖτε, φησὶν, τοὺς οὕτω
περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμῶν· καὶ καθ-
όλου, φησὶν, πρὸς τοὺς οὕτω ζῶντας ἀφορᾶτε, κάκει-
νους μιμεῖσθε.

Στίχ. 16. — Μέγα, φησὶν (3), νομίζουσι τὸ μὴ τάδε
φραγεῖν, ἀλλὰ τάδε, οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι κόπρος γίνεται
ἔπερ ἂν φάγωσιν, ἦν καὶ ὄρεῖν ἀισχύνονται· ἰδοὺ τῆς
σπουδῆς αὐτῶν τὸ τέλος.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. β', γ'. — Δῆλον ὅτι (4) καὶ αὐταὶ πρὸς ἀλλή-
λας ἐστασίαζον περὶ πρωτείων ἐρίζουσαι, ἐνάρετοι
εὔσαι καὶ, ὡς εἰκός, εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐριδα
καταπίπτουσαι. Δῆλον δὲ ὡς οὐ γυναῖκα ἑαυτοῦ λέγει
τὸ σύζυγε, ὡς τινες οἴονται, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ
γρηῖσις, ὃ ἀνδρὶ μὲν ἀρμόττει, γυναικὶ δὲ οὐκέτι· δέον
αὐτοὺς κάκεινο ἐννοῆσαι, ὅτι σύζυγον ἢ θεῖα Γραφή
οὐδαμοῦ τὸν γάμψ συνημμένον λέγει, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ
τῆν αὐτὴν πίστιν. Τινὲς δὲ Εὐδοκίαν φασὶν εἶναι τὴν
γυναῖκα τοῦ δεσμοφύλακος, Συντύχην δὲ τὸν ἀνδρα.

Στίχ. ε'. — Τὸ ἡκαιρεῖσθε (5) φησὶν ἀνετ τοῦ ἐκω-
λύεσθε καὶ οὐκ εἴχετε τοῦτο ποιῆσαι ἔπερ ἐβούλε-
σθε (6).

(1) C. Cr., ἡμῖν αὐτοῖς βουλομένοις. Fortasse leg.
ἦ. α. εἰκὴν (vel ἔπασθαι vel simile quid) βουλ., nisi
plura exciderunt.

(2) C. Cr. p. 268. (θ.) Ἄλλος φησὶν.

(3) C. Cr. p. 279. (θ.) Ἄλλος δὲ οὕτως.

(4) C. Cr. p. 281. (θ.) Ἄλλος δὲ φησὶν.

(5) C. Cr. p. 285. (θ.) Ἄλλος δὲ.

(6) Quæ adduntur Chrysostomi sunt.

A mihi quidem non pigrum, nos suadere vult ne iis
credamus qui juxta legem vivunt. Hoc enim hic
declarat : Fateor me nondum perfectionem veram
esse consecutum, nec exspectatis bonis donatum ;
attamen de eorum præstantia certus, vetera omnia
nibili facio ; sed in futura unice intentus, hoc
unum persequor, hoc unum per omnia affecto, ut
præmia adipiscar in supernam vocationem nobis
destinata ; hoc est, æternam in cælis vitam, ad
quam obtinendam omnes vocati sumus.

VERS. 17. — Quasi dicat, non sub lege viventes,
sed sicut ego. Et observate, inquit, eos qui ita am-
bulant, sicut habetis formam nostram. In genere,
ait, considerate eos qui ita vivunt, et imitamini
illos.

VERS. 19. — Magnum putant, ait, non hoc, sed
illud manducare, non cogitantes omnia sterces
fieri quæcumque manducaverint, quod vel respicere
erubescunt. Ecce quis finis istorum studii.

CAP. IV.

VERS. 2, 3. — Manifestum quod illæ quoque in
invicem dissidebant de primis contendentes, vir-
tute præditæ et, ut videtur, de talibus dissentien-
tes. Manifestum quoque illo compar non uxorem
suam declarare, uti quibusdam visum est, cum
secus vox germane redundaret, quæ viro convenit,
nulla autem ratione mulieri. Illud præterea notan-
dum quod Scriptura sacra nunquam comparas
vocat, qui matrimonio conjunguntur, sed qui ejus-
dem fidei participes. Quidam contendunt Evo-
diam uxorem fuisse custodis et Syntychem virum
ipsum.

VERS. 10. — Illud occupati eratis, quasi dicat,
impediti eratis, nec poteratis facere quod vole-
batis.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD COLOSSENSIS COMMENTARIJ FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. 1γ'. — Οὐκ εἶπεν (2) τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ
τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· οὐ γὰρ κοινωνιοῦ τῆς βασιλείας

(1) Subscriptio Catenæ hæc est : — At ἐκλογαὶ
τῆς ἐρμηνείας τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ κατὰ
πλάτος ὑπομνήματος τοῦ σοφοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ
διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βασιλείδος πό-
λεως καὶ Σευηριανοῦ τοῦ Γαβαλλῆ καὶ Θεοδώρου τοῦ
Μαΰσουστίας· ἔχει καὶ μίαν χρῆσιν τοῦ μακαρίου
Κυρίλλου. Hæc non satis recte habent. Pleraque

D

CAP. I.

VERS. 13. — Non dixit Filii, sed Filii dilectionis
suæ. Non enim regnum Dei Verbi consequimur,

Chrysostomi sunt, et quidem omnia, si hæc exce-
peris. Mitto Theodorea, Severiani scholia leguntur
p. 292 (sed v. Ἄξιον — εὐρομεν sunt Chrysostomi,
item totum scholion p. 296) 301, 308, 310, 316,
320 (hæc habet Chrys. Ἄλλοι φασὶν. — v. ej. Op.
ed. B. de Montf. ed. Paris. altera t. XI, p. 425)
321, 323, 325, 326 (alterum scholion lin. 29 est

sed hominis in caelis suscepti, quocum ejusdem gloriae participes edicimur, propter physicam similitudinem, ubi erga cum affectum ex operibus demonstraverimus. Unde et ipsum Filium dilectionis vocavit, quia non natura Patris Filius erat, sed dilectione adoptantis haec obtinuit.

Vers. 15, 16.—Illud, *primogenitus*, non de tempore tantum dicitur, sed etiam saepius de praestantia dignitatis, juxta illud : *Ipse invocabit me : Pater meus es tu, et ego primogenitum ponam illum* (Psal. LXXVIII, 27, 28). Sane non hoc dicit Deus, quod caeteris tempore antiquiore faciat unumquemque eorum, sed haec ait David, divinas de seipso praedictiones commendans, quasi polliceretur Deus se posteros ejus protecturum. Apostolus autem illud : *Ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in caelis* (Hebr. XII, 23), quasi dicat, qui praestantissimis honoribus exornantur; ita illud : *Filius meus primogenitus Israel* (Exod. IV, 22), hoc est mihi charissimus. Ita etiam hic : *Primogenitus omnis creaturae*, quasi dicat, praeter omnem creaturam honoratus.

Non dixit *per ipsum*, sed *in ipso*. Non enim priorum creaturam intendit, sed posteriorum in ipso factam, qua divisa prius denuo in unum conjunguntur, uti et alias dicit : *Instaurare omnia in Christo, quae in caelis, et quae in terra sunt* (Ephes. I, 10).

Qui praedicta interpretari volunt, et illud : *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturae*, de divina natura intelligere conantur, poterunt nunquam interpretationem nostram arguere, quod a divinis ad humana aut ab humanis ad divina transeat. Nam ipsi quoque hoc agant oportet; nuper allatas quidem voces de praestantiori natura interpretabuntur, ast illud, *primogenitus ex mortuis*, nisi omnem pudorem abjecerint, nunquam ad divinam naturam referent.

Vers. 23.—Hoc enim erat opus ejus, praedicare apud gentes Evangelium, repudiata legis observatione.

Chrys.) 330, 331, 332 (sed v. εἶτα — lin. 23-30 sunt Chrys.), Cyrilli Alex. duo p. 305, 320, sed alterum habet etiam Chrysostomus Ἐνωί δὲ περί. — v. Chrys. Op. I. I. unum Basilii p. 304 et unum Gregorii Naz. p. 305. Denique in Chrysostomo haec non reperi, quae videntur alius esse : p. 292, lin. 22. Ol., — p. 295, lin. 16, ἐπισημῆνασθαι — πόθον, p. 297, lin. 2-10, τὴν ἐλπίδα — ὑμῖν φησὶν, p. 302, lin. 10, 30; p. 303 lin. 1, 15; p. 327 lin. 23, 29.

(2) C. Cr. p. 302 : Ἄλλ' ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος τοῦτοίς ἀντιφθεγγόμενος, ἕνα σκοπὸν ἔχων Ἰουδαϊκῶς καὶ βλασφημῶς τὰς θείας Γραφὰς ἐρμηνεύειν τὰς δεικνύσας τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν προκειμένην χρῆσιν οὕτως ἐξηγήσατο· οὐκ εἶπεν, φησὶν.— Ast impius Theodorus, his contradicens, hoc unum intendens ut judaico et sacrilego more divinas Scripturas interpretetur quae Christi divinitatem confirmant, hocce modo illud testimonium explicavit : Non dixit, inquit.

τοῦ Θεοῦ Λόγου γινόμεθα, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ᾧ κοινωνοῦμεν τῆς τιμῆς διὰ τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα, ὅταν πρὸς αὐτὸν διάβωσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα· ὅθεν καὶ Ἰὼν ἀγάπης αὐτὸν ἐκάλεισεν, ὡς οὐ φύσει τοῦ Πατρὸς ὄντα Ἰὼν, ἀλλ' ἀγάπῃ τῆς υἰοθεσίας ἀξιωθέντα τούτων (1).

Στίχ. ιε', ις'.—Τὸ, *πρωτότοκος* (2), οὐκ ἐπὶ χρόνῳ λέγεται μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ προτιμήσεως πολ- λάκις, ὡς τὸ, Ἐκικαλέσεται με, Πατὴρ μου εἰ σύ, καὶ ἐγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτόν, οὐ τοῦτο εἰπόντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἔκαστον αὐτῶν πρότερον ποιήσω τῷ χρόνῳ τῶν λοιπῶν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ποιήσομαι· λέγει δὲ ταῦτα (3) ὁ Δαβὶδ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ μνημονεύων, ὡς ἂν ὑποσχομένου τοῦς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν οἰκειώσεσθαι. Ὁ δὲ Ἀπόστολος φησὶν τὸ, Ἐκκλησία πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, ἵνα εἰπητὸν πολλῆς ἀγαν- ἡξιωμένον (4) τῆς τιμῆς, καὶ τὸ, Ἰὼς πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ, ἀντὶ τοῦ τίμως ἐμοῦ· οὕτως φησὶ κέν- ταῦθα, *πρωτότοκος πάσης κτίσεως*, ἀντὶ τοῦ παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν τιμώμενος.

Οὐκ εἶπεν (5), δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ· οὐ γὰρ τὴν πρώτην λέγει κτίσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκτισιν, καθ' ἣν τὰ πάντα διαλελυμένα εἰς συμφωνίαν ἤχθη μίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

Οἱ δὲ γε (6) παρερμηνεύειν βουλόμενοι τὰ ῥητὰ καὶ τὸ, *ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως*, ἐπὶ τῆς θείας ἐκλαβεῖν ἐπιχειρήσαντες φύσεως, οὐδαμῶς συκοφαντήσαι τὴν ἐρμηνείαν ἡμῶν δυνήσονται ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα μεταβάσεως, ἥτοι τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θεία· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτοῦς ποιῆσαι ἀνάγκη, τὰ μὲν ἀνώτερα ἐπὶ τῆς ἀνω ἐκλαμβάνοντα φύσεως, τὸ δὲ, *πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν*, εἰ μή (7) τὰ πάντα ἀναϊσχυνοτέων, οὐδαμῶς ἐκλαβεῖν ἐπὶ τῆς θείας δυναμένους φύσεως (8).

Στίχ. κγ'. — Τοῦτο γὰρ (9) ἦν ἔργον αὐτοῦ, τὸ κηρύττειν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον ἕξω τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως.

(1) Addit censor orthodoxus : Τί ἂν εἴη ἀσεβέστερον, τοῖς ἐντυγχάνουσιν καταλείψω σκοπεῖν. *Quasi impie haec dicta sint neminem fugiet.*

(2) C. Cr. p. 360, θ. δὲ φησὶν.

(3) C. Cr., ταῦτα φησὶν.

(4) Fort. leg. τῶν... ἡξιωμένων.

(5) C. Cr. p. 308. θ. δὲ καὶ ταύτην πλημμελῶς ἐξηγεῖται τὴν ῥῆσιν, φάσκων.

(6) C. Cr. p. 309. Scholio praecedenti allato calenae auctor ita : Ὅτι δὲ ταῦτα Παύλου τοῦ Σαμοσιτέως φησὶν εἶναι ὁ μακάριος Ἰωάννης φθάσαντες παρεθέμεθα· ἐναντιούμενος δὲ συνήθως πᾶσι τοῖς ἁγίοις Πατράσι, καὶ ταῦτα ἐπιφέρει.

(7) V. μή in c. Cr. non exstat.

(8) Adjectit censor noster severius : Προφανῶς τοῖνυν κέν τοῦτοις ἀπεδείχθη Θεόδωρος τὴν πρὸς τοῖς ἁγίοις πάντας ἀράμενος μάχην.

(9) C. Cr. p. 312. θ. φησὶν.

Στίχ. κδ', κε'. — Ὡστε, φησὶν (1), ἡδομαι καὶ πάσων ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ προλαβὼν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὥστε σῶμα ἑαυτοῦ ἡμᾶς ἀποφῆναι διὰ τῆς ἀναστάσεως, τὰ προσελίποντα (2) ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναπληρῶ. Τί δὲ ἦν τὸ προσελίπον; τὸ μαθόντας ἡμᾶς τίνα ἐστὶ τὰ ὑπὲρ ὑμῶν κατορθωθέντα, παρ' αὐτοῦ δέξασθαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐπαγγελίαν· τοῦτο δὲ ἄνευ πόνων καὶ θλίψεων γενέσθαι οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν· ὑπὲρ δὲ τούτων πάσῃ, περιῶν καὶ κηρύττων ἡμᾶσι τὰ κατορθωθέντα, ὥστε ἡμᾶς πιστεῦσαντας τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὴν πρὸς αὐτὸν οικειώσιν δέξασθαι· τοῦτον γὰρ ἐγὼ κατέστην διάκονος.

Στίχ. κγ'-κθ'. — Οὗτος (3) ὁ μέγας πλοῦτος ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ πιστεῦειν· αὐτός γάρ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλλίξις ὁ καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῶν τοῦ προσδοκᾶν ἐκεῖνα χαρισάμενος. Μυστήριον δὲ καλεῖ τὴν περὶ τὰ ἔθνη χάριν, ὡς ἂν ἀδηλον οὖσαν τοῖς πρὸ τούτου, ἐπίγνωσιν δὲ μυστηρίου τὴν μετουσίαν αὐτῆς (4).

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. γ'. — Ἀποκρύφους (5) πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ λέγει, ὡς ἂν τῶν μετὰ πολλῆς κατορθωθέντων συνέσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας εὐεργεσίας νῦν μὲν ὄντων ἀδύλων, φανησομένων δὲ τότε ὅπου ἂν φαίνηται καὶ αὐτός.

Στίχ. ιγ'. — Ἀκροβυστίαν (6) ἐνταῦθα οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγει, ἀλλ' ὡσπερ περιτομὴν τὴν ἀφαίρεισιν ἐκάλεσεν τῆς θνητότητος, οὕτως ἀκροβυστίαν τὴν περιχεῖσθαι ἐτι τὴν θνητότητα. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι νενεκρωμένους ἡμᾶς τοῖς ἀμαρτήμασι διὰ τὴν περιεμένην θνητότητα συνανέστησεν τῷ Χριστῷ, ἐν αὐτῷ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατεργασάμενος, ἀφ' ἧς πᾶν εἶδος ἀμαρτίας ὑμῶν ἀφανισθήσεται.

Στίχ. ιε'. — Αἱ ἀντικείμεναι (7) δυνάμεις οὐκ ἂν ποτε ἔσχον τινὰ ἰσχύον μὴ ἐπιδεχομένων ἡμῶν ἀμαρτάνειν. Τῷ οὖν ἀποθέσθαι, φησὶν, τὴν θνητότητα, ἦν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀφείλεν εὐεργεσίας, ἀπεδύσατο κάκεινων τὴν αὐθεντείαν, ἥπερ ἐκέχρητο καθ' ἡμῶν, μέγιστην καὶ ἀναμφίβολον τὴν κατ' αὐτῶν ἐργασάμενος νίκην, ὡς αἰσχυθῆναι κάκεινους μάτην τοσοῦτον ἐπιδειξαμένους καθ' ἡμῶν τὸν πόνον, ἀφ' οὗ μηδὲν αὐτοῖς ἐγένετο ὄφελος (8), ἐν κρείττονι τῇ καταστάσει γεγονόντων ἡμῶν, ὡς μηδὲ ἀμαρτάνειν ἡμᾶς ἐπιδέχεσθαι ἐτι.

Στίχ. ιη'. — Ἐπειδὴ (9) δι' ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλέγετο δεδόσθαι, ὡς ἂν διακονησαμένων αὐτοῦ πρὸς τὴν δόσιν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· Ἐὶ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, οἱ τὸν νόμον φυλάττειν αὐτοὺς ἀναπειθόντες προσβάλλοντο (10) τοὺς ἀγγέλους, ὡς ἂν καὶ ἐκεῖνων ἀγαν-

VERS. 24, 25. — Ita ut gaudeam, inquit, vel patiens pro vobis; quando olim pro vestra salute Christus passus est, ut corpus ejus per resurrectionem videamini, passionibus meis pro vobis adimpleo ea quæ desunt passionum ejus. Quid autem deerat? Discentibus quæ pro vobis perfecta sunt, suscipienda erat vobis a me istorum prædicatione. Hoc autem præstare non poteram absque labore et tribulatione. Pro his igitur patior, orbem perustrans docensque omnes quæ peracta sunt, ut credentes mentis affectu cum eo conjungamini; horum enim factus sum minister.

VERS. 27-29. — Tantæ hæc divitiæ non aliud præter Christum et fidem in eum. Ipse enim spes futuræ gloriæ, qui nobis illam expectandi causam præstitit. Sacramentum vocat gratiam circa gentes, utpote antiquioribus ignotam et sacramenti agnitionem (Cap. II, vers. 2), gratiæ hujus participationem.

CAP. II.

VERS. 3. — Omnes thesauros sapientiæ et scientiæ dicit in Christo abscondi, quia quæ summa cum prudentia pro nostra salute per Christum perfecta sunt, nunc quidem latent, tunc autem apparebunt, quando et ipse apparebit.

VERS. 13. — Præputium vocat hic non illud corporis; sed quemadmodum circumcisionem vocavit mortalitatis ablationem, ita præputiatos qui adhuc mortalitati inserviunt. Hoc igitur dicit, quod peccatis mortificatos propter nostram mortalitatem cum Christo convivificavit, in ipso communem omnium resurrectionem præparans, qua peccata quæque vestra tollentur.

VERS. 15. — Adversæ potestates jam nihil valebunt, cum non amplius peccato indulgebimus. Mortalitatem igitur auferendo, quod pro communi utilitate perfecit, abstulit simul illorum auctoritatem qua in nos pollebant, maximam et certissimam de illis victoriam referens, ita ut ipsi erubescant, frustra in nos tantum laborem tentantes, quo nihil omnino profecerunt; nos enim meliorem constitutionem consecuti sumus, ita ut non amplius peccare liceat.

VERS. 18. — Quando per angelos lex data dicitur, legem ferenti scilicet ministrantes uti vel beatus Paulus asserit: Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus (Hebr. II, 2), qui legis observationem propugnabant, angelos protendebant, quasi illi quoque contempta lege offenderentur.

(1) Hæc Theodorea esse perquam probabile.

(2) Τὰ προσελίποντα. ε Προσελίπω, Inscr. Muratorii, p. 446, n. 3; Chandleri n. 78. Τὰ προσελίψαντα τοῦ ἔργου. Schn. Lex. Πρόσλοιπος, Jambli. Psih. § 16. ε Steph. Thes. I, gr. ed. Lond.

(3) C. Cr. p. 316. (Θ.) Καὶ ἄλλος ὁμοίως.

(4) Quæ adduntur Chrysostomi sunt.

(5) C. Cr. p. 317. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

(6) C. Cr. 321. Θ.

(7) C. Cr. p. 323. Ἄλλος δὲ οὕτω φησὶν. Hæc Theodori esse quoniam pignore contendo.

(8) C. Cr. ὄφελος.

(9) C. Cr. p. 325. Θ. Ἡ.

(10) C. Cr. προσεβάλλοντο.

Deinde profecto modestiam quamdam profitebantur, quasi a legis observatione ideo non recederent, quia angeli legis contemptum ægre ferunt. Nolite igitur, ait, istam modestiam professis et angelos præterdere conantibus credere; nam mentem obcæcati dicunt quæ ignorant.

VERS. 23. — Obscurus quidem versus; hoc autem vult dicere quod talia tradende doctores quidam scientiam suam probare videntur, et mentem modestam, commendantes fautoribus suis legis observationem, ut afflicto corpore et rejecta licentia carnem omnimodis alimentis nutriendi, potius a multis abstineant propter legis traditionem.

CAP. IV.

VERS. 17. — Quantum ex scriptis suspicari licet, apud Laodicenses erat et ministerium diaconorum subibat.

- (1) C. Cr. p. 327. (Θ.) ἄλλος φησίν.
(2) C. Cr. p. 339. (Θ.) δὲ φησιν.

ακτούτων, εἰ μὴ ὁ νόμος φυλάττεται· εἶτα καὶ μετριότητά τινα δῆθεν ἐπιδείκνυντο, ὡς ἂν δὲ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς οὐκ ἐξιστάμενοι τῷ μηδὲ τοὺς ἀγγέλους περιορᾶν τοῦ νόμου τὴν καταφρόνησιν. Μὴ τοίνυν, φησὶ, τοῖς τὴν μετριότητα ταύτην ἐπιδεικνυμένοις καὶ βουλομένοις τοὺς ἀγγέλους προβαλέσθαι προσέχητε· ὅπου γὰρ τύφου διανοίας λέγουσιν ἂ μὴ ἴσασιν.

Στίχ. κγ'. — Ἄσαφὲς μὲν ἔστι (1), βούλεται δὲ εἶπαι, ὅτι τὸ ταῦτα παραδίδόναι δοκεῖ μὲν τινὰς τῶν διδασκόντων ἐνδειξίν ἔχειν γνώσεως, καὶ δῆθεν καὶ μετριοφροσύνης βουλομένους ἐπιμαλεῖσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἔχοντας ἐπιδείκνυσιν, ὡς ἂν καὶ τοῦ σώματος ἀφειδούντας καὶ οὐ εἰμίον νομίζοντας τὸ διὰ πάντων πληροῦν τὴν σάρκα, ἀλλὰ γὰρ μᾶλλον αἰρουμένους ἀπέχεσθαι τῶν πολλῶν διὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν.

B ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. ιζ'. — Ὡς ἔστιν (2) ἐκ τῶν γεγραμμένων εἰκάσαι, παρὰ Λαοδικεῦσιν ὄντι καὶ τὴν διακονίαν ἐγκειρισμένῃ τῇ διακονίᾳ (3).

- (3) De scholio p. 340 allato v. ad *I Thessal.* 1, 1.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD THESSALONICENSES COMMENTARII FRAGMENTA (1)

CAP. I.

VERS. 1. — Illud, *Gratia vobis*, ita ponit, quemadmodum nos *Salvete* in inscriptionibus epistolarum scribere solemus; illud vero *in Deo Patre*, sicuti et nos *in Domino* dicimus.

VERS. 8,9. — Hic *sermo Domini* non fidem indicat; nam non prodiit ex eis fides, sed quasi dicat, omnes cognoverunt quanta pro fide pertulistis, et omnes fidel vestrae firmitatem mirati sunt ita ut et cæteris exemplo fueritis. Notandum, ait, quod hic recedentes a simulacris laudans, per oppositionem ad illa Deum vivum et verum nominet; quotiescunque igitur hæc vox occurrerit, non ad Patrem referenda quasi Filium excluderet, nec ad Filium quasi Patrem tolleret, quum Pater et Filius æque veri apud pios.

CAP. IV.

VERS. 4,5. — *Vas* dicit propriam cujusque uxorem, quod *in sanctificationem possidere* dicitur, qui se non cum aliena inquinat. Per exaggerationem

(1) Catena continet hypothesin Œcumenii, p. 344, tria scholia Theodori, tria Severiani p. 345 (sed lin. 13 ταῦτα κτλ. sunt Chrysostomi), p. 353, 365 et quatuor auctoris incerti, credo Theodori aut Severiani, p. 363 lin. 12, p. 365 lin. 12, 31, p. 374; lin. 20. Reliqua omnia Chrysostomi sunt.

(2) Hæc scholion bis in cat. legitur, primum ad *Coloss.* iv, 18, p. 340, Θεόδωρος, deinde ad hunc

C ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. α'. — Τὸ, *Χάρις ὑμῖν* (2), οὕτω τίθησιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ *Χαίρειν* ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς; (3) τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν, τὸ δὲ, *ἐν Θεῷ Πατρὶ*, ὡς (4) καὶ ἡμεῖς *ἐν Κυρίῳ* γράφομεν.

Στίχ. η', θ'. — *Λόγον Κυρίου* (5) ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν λέγει, οὐ γὰρ ἡ πίστις ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πάντες ἔγνωσαν ὅσα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπάθετε, καὶ πάντες ὑμῶν τὸ βέβαιον θαυμάζουσι τῆς πίστεως, ὥστε καὶ προτροπῇ ἐτέροις γενέσθαι τὰ ὑμέτερα. Ἐπισημαντέον δὲ, φησὶν, ὅτι ἐν τῇ τῶν εἰδώλων ἀναχωρησίᾳ τὸν Θεὸν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν προσείπαι πρὸς ἀντιδιαστολήν ἐκείνων, ὥστε ὅπου ποτ' ἂν τὴν φωνὴν εὐρίσκομεν ταύτην, εἰδέναι χρὴ ὅτι μήτε ἐπὶ Πατρὸς εἰς ἀναρσεις λέγεται Ἰοῦ, μήτε ἐφ' Ἰοῦ εἰς ἀναρσεις Πατρὸς, ὁμοίως ἀληθινοῦ Πατρὸς καὶ Ἰοῦ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. δ, ε'. — *Σκεῦος* (6) τὴν ἰδίαν ἐκάστου γαμετὴν ὀνομάζει, *ἐν ἀγιασμῷ* κτᾶσθαι αὐτὸ εἰρηκῶς, ὅταν μὴ πρὸς ἑτέραν βυβαίνηται· ἐμφατικώτερον δὲ τὸ

locum p. 344 sine auctore, ubi Chrysostomi explicationes præcedunt et sequuntur. Pertinet ad h. l. ib. p. 340: τὸ δὲ χάρις.

(3) P. 340, προγραφαίς.

(4) P. 340, τὰ ἐν Θ. Π. θετικῶς, ὡς.

(5) C. C. p. 348, Θ. ἄλλος φησὶ.

(6) C. Cr. p. 358, (Θ.) ἄλλος φησὶ.

μη ἐν πάθει ἐπιθυμίας, ὡς ἀν τοῦτο ποιοῦντος οὐκέτι: A vero habetur illud non in passione desiderii, quasi ταύτη ὡς γυναικὶ συνόντος, ἀλλὰ διὰ μίξιν μόνην hoc faceret non jam illi velut mulieri suae adherens, ἀπλῶς, ὅπερ πάθος ἐπιθυμίας ἐκάλεσε. sed tantum propter solam coitionem, quod passionem desiderii vocat.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD THESSALONICENSIS COMMENTARIUM FRAGMENTA (1).

ΚΕΦΑΛΑ. Β΄.

Στίχ. β'. — Ὅτι περὶ (2) τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν ἐκείνης ἐπισυναγωγῆς μὴ παύσεσθε τοὺς βουλομένους ἀπατῆν ὑμᾶς, ὡς ἂν ἐγγύθεν παρόντος ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀλλ' εἴτε ὡς ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας λέγειν τις ἐπαγγέλλεται, εἴτε ὡς ἀπὸ λόγου ἢ ἐπιστολῆς ἡμετέρας τοῦτο μαθῶν, μὴ παύσεσθε.

Στίχ. γ', δ'. — Διὰ τοῦτου δείκνυσιν ὅτι τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣν ὁ διάβολος συνεστήσατο, αὐτὸς ἐλθὼν ἀνατρέπει, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, ἣν ἀντίθετε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἐλθὼν παραλύει, ἵνα καὶ ἐν ποσῶν τῷ κρίματι ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὰ ἐφ' οἷς ἐπλανήθησαν οὐκ αὐτοὶ καθέλω, ἀλλ' ὁ πλανῶν αὐτούς: ταύτας γὰρ τὰς πλάνας κατὰ (3) μέρος συνεστήσατο ὁ διάβολος, ἀπιστῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡρέμα τὴν ἑαυτοῦ προσκύνῃσιν ἀντείσάγων, ἵν' ὅταν μετὰ ταῦτα Ἐλθῆ προσητοιμασμένα, εὐρηκῶς καὶ παπλανημένους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐκτὸς ὄντας τοῦ Θεοῦ τῆς βοηθείας, εὐχερῶς ἑαυτῶν δόξην κατορθοῦν τὸ σπουδαζόμενον, τοῦτέστι τὸ προσκυνηθῆναι αὐτὸν παρὰ πάντων ἀνθρώπων ὡς γὰρ ὀποσκεινὴ ἀψίδος, οὕτως αἱ αἱρέσεις, αἱ τε παρ' Ἑλλήσι καὶ αἱ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τῷ διαβόλῳ ὡσπερ δὲ ἀψίδα σφίγγεισθαι καὶ λαβούσης τὴν οἰκίαν κατασκευῆν, ἡ ὀποσκεινὴ αἵρεται, μένει δὲ μόνη ἡ ἀψὶς στερεὰ, οὕτως ὁ διάβολος τὰς αἱρέσεις τὰς πολλὰς καὶ τὰς τῆς πλάνης ὁδοῦ ἀντὶ ὀποσκεινῆς ὑπέθηκεν, ὡσπερ ἀψίδα μεγίστην τὴν ἑαυτοῦ προσκύνῃσιν προκατασκευάζων, ἵν' ὅταν Ἐλθῆ ἐκδικῶν πάσας τὰς αἱρέσεις καὶ αὐτὸς καταργῆ (4), γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ προσκύνῃσιν εἰσάγων ἀνθρώποις.

Στίχ. ε'-η'. — Οὐ πιθανόν (5) ἔμοιγε φαίνεται τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἐπαύσαντο ἐκ πλείονος ἤδη τοῦ χρόνου· εἰ γὰρ τις μὴ πεπαῦσθαι βούλοιο λέγειν διὰ τὸ παρά τινων προσευχῆν γίνεσθαι κατὰ τὸ σπάνιον, ἐνια οὐδὲ παυθήσεται κατὰ γε τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπεὶ μηδὲ ἐπιλείπειν πάντη τοὺς ἀγίους οἶδόν τε, ἰσομένων καὶ τότε τῶν οὐ προσειμένων τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν, αἱ καὶ διαλάμψουσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι. Ἀλεγει δὲ τὸ κατέχον, ὡς ἂν τοῦ διαβόλου μὲν ἐθέλων-

B

CAP. II.

VERS. 2. — Nolite de Christi adventu et nostra cum eo congregatione illis credere qui vos decipere conantur, quasi instaret tempus illud, et quidquid seu ex spirituali instinctu praedicent, seu sermonibus aut epistolis per nos edocti, nolite fidem praestare.

VERS. 3, 4. — His ostendit quod idololatriam quam diabolus constituit, ipse veniens evertet et omnem haeresim quam verbo veritatis opposuit, ipse veniens solvet, ut vel ex eo homines agnoscant non ab ipsis ablata esse circa quae errabant, sed ab errorum auctore. Istos enim errores partito composuit diabolus, avocans a Deo et paulatim suum cultum introducens, ut quando aderit definitum tempus, ipse inveniat homines errantes ac divino auxilio destitutos, sicque facilius propositum sibi finem assequi videatur, ab omnibus scilicet adoretur hominibus. Nam quod substructio arcus, hoc diabolo haereses, tum apud gentes cum apud Christianos. Quemadmodum enim ubi arcus perfectus est et sua structura constat, substructio tollitur, firmo integroque permanente arcu; sic diabolus omnimodas haereses et varia errorum genera velut substructionem supponit, super quam arcum, cultum scilicet suum stabilit, ut quando haereses omnes ipse condemnaverit et deleverit, cultus tamen iste nudus inter homines remaneat.

D

VERS. 6-8. — Hoc mihi non probabile videtur (nempe illud quid detineat dona Spiritus sancti indicare), nam jamdudum cessaverunt. Quod si enim quis eo non cessavisse dixerit quia interdum apud quosdam orationes occurrunt, neque illo tempore cuncta cessabunt, cum omnino desicere nequeant sancti, et tunc etiam futuri sint qui doctrinam ejus respuant et in certaminibus pro pietate fulgeant. Declarat autem illud quid detineat, jamdudum

(1) Praeter quinque fragmenta Theodorea continet catena duo scholia Severiani p. 388, 590 (cf. p. 413) et unum auctoris incerti p. 384 liu. 20; reliqua omnia ex Chrysostomo desumpta sunt.

(2) C. Cr. p. 386. Θ. 7. Θ.

(3) Cat., πλάνας & κατὰ.

(4) Cat., καταργεῖ.

(5) C. Cr. p. 388. Θεόδωρος δὲ ὁμοίως τῶν μακαρίων Ἰωάννη ταύτην οὐ προσέειπε τὴν ἐξηγήσιν, φάσκων. — Intelligit allatam interpretationem Severiani, qui τὸ κατέχον dici putat τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριν.

diabolo animo esse ut hoc faciat, illum autem a Deo prohiberi, quia consummatio sæculi definitum tempus est, quo ille revelandus. Definitione Dei dicit Apostolus illum detineri, unde etiam addit : *Ut reveletur in suo tempore.* Nam illud *Mysterium jam operatur*, quasi dicat, licet non palam discessionem operetur diabolus, sed nunc velut in occulto pleraque agit, semper et ubique pro viribus a pietate revocare conatus quicunque fidei adhærent.

Notandum quod revelationem Antichristi vocat manifestationem, superius quidem nisi *revelatus fuerit homo*, et hic *revelabitur ille iniquus*, quasi diabolus usque ab adventu Domini hoc ad exitium hominum paraverit, et jam forte perfecisset, nisi eum juxta secreta consilia detinuisset, tunc autem operaturus et revelaturus sit quæ olim cogitat, facultate data sententiam operibus perficiendi. Quem Dominus *Jesus spiritu oris sui interficiet*. Dum ille ista in orbem terrarum ager, inquit, et omnes a pietate avertet, subito de cœlis apparens Christus, clamore edito, opus evertet totum, omninoque illum interficiet. Hoc enim declarat illud *spiritus oris ejus*, quasi dicat, voce, pro hominum natura locutus, qui non nisi spirando voces articulatas pronuntiare valent.

τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀντι τοῦ τῆ φωνῆ, πνεύματι συνεργῶ κεχρημέθα πρὸς τὴν ἔναρθρον

Vers. 11. — *Ideo mittet illis Deus operationem erroris*, illam permittet profecto non autem operabitur ipse. Hoc enim sibi vult Apostolus : Nisi in veritate permanseritis, deflectetis ad errorem et credetis mendacio ; justas ideo pœnas dabit, quod derelicta veritate ad iniquitatem defecistis, hoc est ad diaboli cultum : quem iniquitatem vocat quod inique ipsi adhærent.

(1) C. Cr. p. 389. Mæc Theodorotribuere non dubitavi. Excipiunt ea quæ modo attulimus neque nisi inchoatam loci interpretationem continuant.

Α τος και ἤδη τοῦτο ποιῆσαι, τοῦ Θεοῦ δὲ κατέχοντος αὐτὸν τῶς διὰ τὸ καιρὸν ὄρσαι τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ὀφθῆναι συγχωρεῖ κάκεινον · τοῦτο κατέχων ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ τὸν ὄρον, ὅθεν και ἐπήγαγεν, *Εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν τῷ ὄρω* αὐτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ, *Μυστήριον ἤδη ἐπαργεῖται*, ἀντι τοῦ, εἰ και μὴ κατὰ τὸ σαφὲς ἤδη τῆς ἀποστασίας ἐργάζεται ὁ διάβολος, ἀλλ' οὐν γε ὡς ἐν μυστηρίῳ πλείστα και νῦν διαπράττεται, ἐκάστοτε διὰ τῶν οικαιῶν τῆς εὐσεβείας ἀπιστῶν πειρώμενος τοὺς προσιόντας τῇ πίστει.

Προσεκτέον (1) ὅτι ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκάλεσε τὴν φανέρωσιν, ἐν τε τοῖς ἀνωτέροις ἀποκαλυφθῆ ὁ ἄνθρωπος εἰπὼν κάναυθα ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὡς ἂν τοῦ διαβόλου πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας μελετῶντος αὐτὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ και ἤδη γε αὐτὸ και ποιῶσαντος ἂν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ βουλήν κατεῖχεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἐργασομένου (2) δὲ τότε και οἰσωντός γε εἰς φανερόν τὸ πάλαι δοκοῦν αὐτῷ, ὅταν συγχωρηθῆ τὴν οικειάν γνώμην ἐκβαλεῖν εἰς ἔργον. Ὅν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀραλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ · ἐκείνου, φησὶ, τοιαῦτα διαπραττομένου κατὰ τῆς οἰκουμένης και πάντας ἀνθρώπους ἀπιστῶντός τῆς εὐσεβείας, ἐξαίφνης ἀπ' οὐρανῶν φανείς ὁ Χριστὸς και μόνον ἐπιδοήσας παύσει τῆς ἐργασίας, ὅλον αὐτὸν ἀναλώσας · τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ λαλίαν.

C Στίχ. ια'. — *Διὰ τοῦτο* (3) *πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης*, τὴν συγχώρησιν δηλονότι ὡς ἔργον τῷ Θεῷ περιῆψεν · βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μὴ μέιναντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας προσέξουσι τῇ πλάνῃ και πιστεύσουσι τῷ ψεύδει, δικαίαν δεχόμενοι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν καταλιπόντες τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν ἀδικίαν ἐκλίναν, ἵνα εἴπῃ τοῦ διαβόλου τὴν προσκύνησιν, ἀδικίαν αὐτὴν καλέσας ὡς οὐ δικαίως γινομένην παρὰ τῶν ποιούντων.

(2) Cat., ἐργασομένου.

(3) C. Cr. p. 391. Θεόδωρος δὲ φησιν εἰ τὸ.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PRIOREM PAULI AD TIMOTHEUM COMMENTARII FRAGMENTA (1)

CAP. I.

Vers. 3, 4. — Reliquit eum Ephesi non solum ut quibusdam nuntiaret ne aliter docerent, sed quo-

(1) Theodorus commentarium in Pauli ad Timotheum Epistolas Ebediesu teste ad Petrum misit. Fragmenta leguntur in L. : *Catenæ in S. Pauli Epistolas ad Timotheum, Titum, Philemona et ad Hebraeos. Ad fidem codd. mss. ed. J. A. Cramer.* Oxon. 1843, 8. Catenæ ex eodem illo codice Coisl. de-

D ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. γ', δ'. — Οὐ διὰ (2) τὸ παραγγέλλειν μόνον τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν κατέλειπεν αὐτὸν ἐν Ἐφέσῳ,

sumptæ sunt, de quo diximus supra. Quæ catena in Pauli Epistolam priorem ad Timotheum continet, ea omnia Chrysostomus suppeditavit, si pauca exceperis. Mitte Theodorea, Severiani quatuor tantum scholia

(2) C. Cr. p. 5. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, περὶ ἧς αὐτῷ καὶ γεγράφηκε. Δὴλον ὅτι τὸ, *Ἴνα παραγγείλῃς τοῖς*, περὶ τῶν οἰκειῶν λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀλλοτρίοις παραγγέλλειν ἠδύνατο· τοῦναντίον γὰρ καὶ πολλὰ κακὰ ὑπέμενον παρ' ἐκείνων· λέγει δὲ περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἱ πολὺν ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν ποιούμενοι λόγον, τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν ἐπεχείρουν διδάσκειν ἐναντία τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Λέγει τοίνυν· Πᾶσι μὲν παράγγε[λ]ε, προηγουμένως δὲ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν, μὴ προσέχειν τοῖς μύθοις τοῖς ὑπ' ἐκείνων λεγομένοις καὶ ταῖς γενεαλογίαις· πολλὴν γὰρ ἐποιοῦντο τὴν σπουδὴν τοῦ δεικνύναι τὸν Χριστὸν οὐκ ἀκολουθῶς ταῖς ἐπαγγελίαις ἐξ Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ γεγονότα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεχείρουν καὶ τὰ γένη τὰ παλαιὰ διηγείσθαι δῆθεν, ἀφ' ὧν δὴ πολλοὺς τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πεπιστευκότων παρετάραττον, οὐδὲν τῶν παλαιῶν ἀκριβῶς ἐπισταμένων. Καλῶς δὲ αὐτὰς καὶ ἀπεράντους ἐκάλεσεν, ὡς τῶν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἐκπερομένων δυναμένων τῆδε κάκεισε περιάγεσθαι τῷ λόγῳ, ὅπερ ἐν ταῖς γενεαλογίαις γίνεσθαι ἀνάγκη, νῦν μὲν τούτου λεγόντων τὸ γένος, αὐθις δὲ τὸ ἐτέρου, καὶ πάλιν ἀπὸ τούτου μεδισταμένων εἰς ἕτερον· μύθους δὲ αὐτοὺς ὠνόμασεν ὡς μὴ ἔχοντας ἀναγκαίαν διήγησιν.

Στίχ. ια'. — Εἰκότως (1) δὲ μακάριον αὐτὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν τὸ μακάριον ἔχοντος ἐν τῇ φύσει διὰ τῆς ἀτρεπτότητος, ἡμῖν δὲ χάριτι τοῦτο περιποιούντος.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Στίχ. ιβ'-ιδ'. — Τὸ, *Γυναῖκι δὲ διδάσκειν* (2) οὐκ ἐπιτρέπω, δηλονότι περὶ τῆς ἐν κοινῷ καταστάσεως λέγει, ὡς ἂν οὐ θεόν ἐν ἐκκλησίᾳ αὐτὰς διδάσκειν· περὶ γὰρ τοῖς κατ' οἶκον ἀναστροφῆς αὐτῶν ταῦτα νομοθετῆσαι οὐκ ἂν ποτε ἠνείχετο Παῦλος, οὐδ' ἂν ἐκώλυσε γυναῖκας ἢ ἀσεβούντας τοὺς ἀνδρας παιδεύειν τὴν εὐσέβειαν, ἢ μὴ δεόντως πολιτευομένους ἐπὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα προάγειν. Καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἐπειδὴ ἐκείνου μὲν τῆς ἀπάτης τὴν αἰτίαν εἶχεν αὐτή, αὐτὴ δὲ ἐπ' ἐκείνου τὴν αἰτίαν στρέφειν οὐκ ἠδύνατο.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. β'. — Γελουίτατον (3) παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔστιν αὐτὸ φυλαττόμενον δῆθεν εὐρεῖν· εἰ μὲν γὰρ τις εἴη σώφρων ὡς δευτέραν ἀγόμενος γυναῖκα, τοῦτον οὐ προσέονται εἰς κληρὸν· εἰ δὲ βιώσας τις ὡς οὐ προσῆκε μίαν ἠγάγετο κατὰ νόμον, οὗτος εἰς μέσον παράγεται, καίτοι τὸν μὲν δευτέρον γάμον τοῦ μακαρίου Παύλου σαφῶς ἐπιτρέψαντος γίνεσθαι, πάσης δὲ τῆς παρὰ τὸν νόμιμον γάμον κοίτης πορνείας οὐσης. Σαφῶς καὶ παρήμι τῶς ἐκεῖνο, ὅτι καὶ δύο γυναῖκας εἰληφότα (σαφῶς νομίμους λέγω), βαπτίσαντες ἐπὶ τὸν κληρὸν παράγουσιν ἀδεῶς, καίτοιγε ἐπὶ

scholia leguntur p. 8, 22, 44, 48 (Priora v. Ἐνταῦθα — ὑπόμνησις sunt Chrysostomi), incerti auctoris sunt hæc : p. 13, lin. 16 ; p. 22, lin. 1, 20, p. 31, l. 25 ; p. 32, l. 3-7 ; p. 33, l. 22, διέστησε — 25 ; p. 38, l. 5, p. 40, l. 2, 3, 5, 7 — 9 — φησίν, 23 28 ; p. 44, l. 22, 27 ; p. 47, l. 5, ἰποῖον — 7, 25. Restat prolixa disputatio, qui factum sit ut episcopi, qui principio dignitate pares fuerint presbyteris, ma-

A que ut soli ecclesiasticæ constitutioni consuleret de qua etiam ipsi scripsit. Manifestum quod illud *Ut denuntiares quibusdam* ad fratres spectat; non enim alienis denuntiare poterat, a quibus mala multa timenda. Loquitur autem de iis qui ex circumcissione, qui utique multa de lege dissidentes, eos qui de gentibus disciplinam a christianismo alienam docere conabantur. Dicit igitur, omnibus denuntia, præcipue autem iis qui de gentibus, ne intendant fabulis ab illis prædicatis et genealogiis; nam plurimum in eo versabantur illi ut probarent inivitis promissionibus Christum non ex Abrahamo et David ortum; et propterea genealogias veteres fusius explicabant, quibus multos perturbabant eorum qui de gentibus crediderant, nihil de anti-

B quis accurate pernoscentes. Optime vero istas vocat *interminatas*, cum huc atque illuc sermone deferebantur qui de talibus disserebant, quod ut in genealogiis eveniat oportet, nunc hujus, nunc illius genere relato, et rursus alio. Fabulas autem hæc appellat quod absque necessitate referebantur.

μύθους δὲ αὐτοὺς ὠνόμασεν ὡς μὴ ἔχοντας ἀναγκαίαν

VERS. 11. — Haud immerito vocat *beatum* hoc in loco Deum; nam ille natura beatus propter immutabilitatem suam; nos autem gratia Dei effici-mur beati.

CAP. II.

VERS. 12-14. — Illud, *Muliert autem docere non permitto*, sane ad publicos conventus referendum, C ita ut illis in ecclesia docere non liceat. Nam de privata illarum conversatione talia discernere procul dubio Paulus noluisset, nec vetuit quin impios maritos piæ mulieres pietatem docerent, aut vitia deditos ad virtutem revocarent. *Et Adam non est seductus*; cum illa viro erroris causa fuit; ipsa autem de lapsu suo virum incusare nequivit.

CAP. III.

VERS. 2. — Perridiculo modo hoc apud pæros-que observatur: nam si quis probus secundam mulierem duxerit, in clerum hunc non admittent; quod si autem quis male se gesserit, at unam tantum uxorem habuerit, hic in medium adducetur, D licet aperte secundas nuptias beatus Paulus fieri concedat, et fornicatio sit omnis præter legitimam concubitus. Profecto et illud nunc reprehendo, quod vel duas mulieres habentem, legitimam quidem dico, baptizantes eum absque ullo timore in clerum excipiunt, illumque deinceps legem istam ob-

jorem deinde nanciscerentur auctoritatem et potentiam, p. 27, l. 25, τὸ παλαιόν — p. 29, l. 17. Hanc in Chrysostomo frustra quaesivi. Videtur Theodori esse.

(1) C. Cr. p. 9. Θ.

(2) C. Cr. p. 20. (Θ.) Ἄλλος δὲ εἰς τὸ — φησὶ

(3) C. Cr. p. 25. ss. Θεόδωρος δὲ φησὶ.

servaturum putant, quasi baptismi opera jam non amplius cum duabus mulieribus futurum. Ita autem sæpius vel cum hominibus omnino perditis se gerentes, optime agere se credunt, quando obvium quemque baptizantes ad cleri ministerium admittant, ne minimum quidem virtutis aut pietatis documentum præstantem.

Ut de baptismi causa taceam, de qua datur, id quod plerique minime respiciunt, hoc illi sciant oportet, quod beatus Paulus de moribus disserit qui episcopo jam antea exhibendi erant, non de gratia per baptismum concessa. Quod si enim baptismus tanta efficeret, superflue essent Pauli leges, et permetteret obvium quemque statim post baptismum in clerum recipi. Hoc autem prohibet, et præcipit ut ille tantum ad episcopatum seligatur, qui in præterita sua vita probitatis documenta præbuerit, aut usque virtuti inserviens aut pœnitentia probans se a malo ad bonum transiisse: quod sane melius ex eis quæ sequuntur apparet. Multi tamen illum morem tanquam optimum affectant.

ἀπὸ τοῦ χειρόνος ἐπὶ τὸν κρείττονα μετέληλυθε βίον, ὃ καὶ ἀμεινον εισόμμεθα ἀπὸ τῶν ἐξῆς· γίνεται δὲ παρὰ πολλοῖς νυνὶ, ὡς τι καὶ μέγιστον διαπραττομένοις καλόν.

Illud igitur, *Unius uxoris virum*, quidam hocce modo interpretantur, quibus ego libentius assentior; sicut multi eodem tempore duas legitimas habebant uxores, quod juxta legem Mosaicam licere videbatur; multi quoque unam legitimam habentes, illa non contenti, aliis etiam aut ancillis suis utebantur, aut sæpius cum obviis quibusque temere peccabant; quod hodie apud eos occurrit qui bonis moribus non student. Hoc igitur sibi vult Paulus, aiunt; talis ad episcopatum seligatur, qui uni mulieri conjunctus cum ea prudenter vixit, illi adhærens, et cum ea tantum naturæ motibus indulgens; at si hic, amissa priore, alteram juxta leges uxorem duxerit, et cum ista eodem vixerit modo, non ei denegetur episcopatus aditus, ut quidem Paulus præscribit.

His omnino assentior quæ beatissimi Pauli doctrinam explicantes quidam protulerunt, præsertim autem persuaderi nolo eundem qui secundas nuptias æque ac primas defendit, dummodo rite fiant, de episcopatu illos prohibere. Nam qui dixerat (*I Cor. vii, 8*): *Dico autem non nuptiis et viduis*, una utrosque conjungens unique legi subjiciens, absque dubio utrasque nuptias unum idemque esse existimabat. Nec immerito. Nam si naturæ incitamenti moveris, parvi refert utrum mulierem omnino non habueris, aut emissam jam non habeas; nam hoc fortunæ potius quam rationis. Qui enim mulierem suam diu possederit, ea fruitur quotiescunque voluerit; qui autem illam cito perdit, ad secundas

τῶν λοιπῶν αὐτὸ φυλάττεσθαι δοκοῦντες, ὡς ἂν τοῦ βαπτίσματος ποιῶντος αὐτὸν οὐκέτι εἶναι συμφωκῆκότα δυσὶ γυναίξιν· πολλάκις δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν καθόλου μοχθηρῶν διαπραττόμενοι, ὄντοια κάλλιστα ποιεῖν, εἰ δὴ βαπτίζοντες (1) τὸν ὄπως ποτὲ ἐζηκῆτα ἐπὶ τὴν τοῦ κλήρου λειτουργίαν παράγειον (2), μηδὲν ἀρετῆς καὶ τῆς περὶ τὴν εὐσέθειαν ἐπιμελείας γνώρισμα ἐπαγόμενον.

Ἴνα γὰρ σιωπήσω τοῦ βαπτίσματος τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἣ δίδοται, πρὸς τὴν οὐδὲ ἀφορῶν ἐθέλουσιν οἱ πολλοὶ, ἐκεῖνο γοῦν εἰδέναι αὐτοῦς ἐχρήθη, ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος περὶ βίου νομοθετεῖ, καθ' ὃν νομίζει δεῖν ἐξγίναται τὸν ἐπίσκοπον, οὐ περὶ συγχωρήσεως διαλέγεται τῆς χάριτος προσγινομένης (3) τοῖς τὸ βάπτισμα εἰληφόσιν· εἰ γὰρ δὴ τοῦτο γίνεσθαι οὕτως καλλὴν, περιττὴ πᾶσα ἡ νομοθεσία τοῦ Παύλου, συγχωρήσαντος καὶ τὸν ὄπως ποτὲ βιώσαντα βαπτισθέντα (4) εὐθύς εἰς κλῆρον ἀγειν, ὅπερ ἀπηγόρευται μὲν παρὰ τῷ Παύλῳ βουλομένῳ τὸν εἰς ἐπίσκοπὴν ἀγόμενον μαρτυρίαν τινὰ τῆς ἑαυτοῦ καλοκάγαθίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐπάγεσθαι βίου, ἦτοι πάντοτε γεγονότα τοιοῦτον, ἢ μεταμελεῖα γοῦν δεικνύμενον, ὅτι δὴ (5) καὶ ἀμεινον εισόμμεθα ἀπὸ τῶν ἐξῆς· γίνεται δὲ

Τὸ οὖν, *Μιᾶς γυναϊκὸς ἀνδρα*, τινὲς οὕτω ἐξέλαβον, ὃ καὶ ἔγωγε μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι πείθομαι, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ μὲν κατὰ ταῦτὸν δύο νομίμους εἶχον γυναϊκας, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ποιεῖν αὐτοῖς ἐπετέτραπτο· πολλοὶ δὲ νομίμην ἔχοντες μίαν, ταύτη μὲν οὐκ ἠρκοῦντο, ἐκέχρητο δὲ καὶ ἐτέραις ἦτοι παιδίσκαις ἑαυτῶν, ἢ καὶ εἰς τὰς τυχοῦσας πολλάκις ἀδεῶς ἀμαρτάνοντες, ὃ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο γίνεται παρὰ τῶν οὐκ ἐπιμελομένων σωφροσύνης. Τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Παῦλον ἐφησαν, ὥστε τὸν τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπίσκοπὴν παράγεσθαι, ὃς ἀγαγόμενος γυναίκα σωφρόνως ἐδίω μετὰ ταύτης, προσέχων αὐτῇ καὶ μέχρις αὐτῆς ὀρίζων τῆς φύσεως τὴν ὄρεξιν, ὡς εἰ τις οὕτω ζήσας, ἀποβαλὼν τὴν προτέραν νομίμως ἀγάγοιτο δευτέραν, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον βίους καὶ μετὰ ταύτης, μὴ εἰργεσθαι αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου νομοθεσίαν τῆς εἰς τὴν ἐπίσκοπὴν παρόδου.

Τοῦτο εἰρησθαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Παύλου νενοηκίτας τινὰς πάνυ γε ἀποδέχομαι, μάλιστα πάντων οὐ πειθόμενος ὅτι ὁ τὸν δευτέρον γάμον ὁμοίως ἐπιτρέψας τῷ πρώτῳ, εἰ νομίμως γίγνοιτο, εἰς ἐπίσκοπὴν παρῖναί τὸν τοιοῦτον ἐκώλυσεν. Ὁ γὰρ εἰπὼν, *Λέγω δὲ ταῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις*, καὶ ὁμοῦ συνάψας αὐτοῦς καὶ ἓνα νόμον ἐξενεγκῶν, δηλὸς ἦν ἐν τῷ ἀμφοτέρου ἡγούμενος. Εἰκότως· τί γὰρ διαλλάττει κατὰ γὰρ τὴν τῆς φύσεως ὄρεξιν ἢ καθόλου μὴ ἐσχηκέναι, ἢ ἐσχηκέναι μὲν, ἀποβεβληκότα δὲ οὐκ ἔχειν; ἐπεὶ καὶ συντυχίας τὸ τοιοῦτο μᾶλλον ἐστὶν ἢ γνώμης. Ὁ μὲν γὰρ ἐσχηκὼς ἐπιπολὺ τὴν ἑαυτοῦ βιώσαντα γυναίκα, ἀπέλαυσεν αὐτῆς ἐφ' ὅσον ἐβούλετο· ὃ δὲ μετὰ βραχὺ πολλάκις αὐτὴν ἀποβαλὼν, ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸν τῆς

(1) Cat., βαπτίζοντας. Scriptor videtur βαπτισαντες scripsisse.

(2) Cf. Herodiani fragm. in G. Hermanni *De emend. Gr. grammat. ratione* I, p. 511. s.

(3) Cat., προγινομένης.

(4) Cat., βαπτίζοντα.

(5) Cod. ὅτι δεῖ.

δευτέρα· ἐρχεται γάμον· ἐστὶ δὲ ταῦτα συντυχίας, ἂν οὐ γνώμης κατορθώματα, ἅπερ ἐξετάζων ὁ μακάριος δι' ἑαυτοῦ φαίνεται Παῦλος, ἐν εἰς ἐπισκοπὴν παραγόμενον μάλιστα ἀπὸ τοιούτων γνωρίζεσθαι δεῖν ἡγούμενος· ἐπεὶ καὶ γελοῖον νομίζειν Παῦλον νόμους τιθέναι μὴ γνώμην δοκιμάζοντα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συντυχίας τὴν διάκρισιν ἐργαζόμενον. Εἰ γὰρ τις ἐκεῖνο λέγοι, ὅτι μικρὰ καὶ τῆς συντυχίας φροντίσας πλείονος τῆς ἀκριβείας ἐπιμελόμενος ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐνόμισεν, αὐτὸν ὅπως ποτὲ μὴ δεῖν κοινοβιολογία γυναικί, ἀκούετω, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐδὲ μετὰ βαπτίσματος τοιούτου παραγενέσθαι δίκαιον ἦν. Οὐ γὰρ δὴ τὸ βάπτισμα ἢ οὐκ εἶναι αὐτὸν δυσὶν κοινοβιολογία ποιεῖ γυναικί, ἢ παρὰ πᾶσιν ὡς μὴ κοινοβιολογία ὑπολαμβάνεσθαι· πολλῶν δὲ πλείον τὸν μὴ μὲν συγγεγονότα κατὰ τὴν νόμιμον συνάφειαν, πολλὰς δὲ ἑτέρας ἀκολάστως συμπλακέντα· καὶ πρόδηλον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γεγονότα βεβαίως τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι οὐκ ὄσιον κατὰ τὴν αὐτῶν λόγον διὰ τὸ τοῦ βαπτίσματος τετυχηκέναι· εἰ γὰρ δὴ τὸν νόμιμον δυσὶ συμπλακέντα σωφρόνως τε αὐταῖς συνεζηκόμενα προθέσει γνώμης φάσκειν δι' ἀκριβείαν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν οὐκ εἶναι δεκτὸν, πολλῶν πλείον τὸν καὶ ἀκολάστως βιώσαντα οὐ θεμιτὸν ἐπὶ τοῦτο προάγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦ βαπτίσματος αὐτῷ τυχεῖν ἐγένετο.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσῃ περὶ τοῦ, *Μιῶς γυναικὸς ἀνδρα*, οὗ δὴ τὴν ἐρμηνείαν σαφέστερον εἰπεῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα, μικρὰ τῆς κρατούσης παρὰ τοῖς πολλοῖς φροντίσαντες συνθηλαίας (1).

Στίχ. ιγ'. — Ἐκεῖνο δὲ (2) προσθεῖναι ἄξιον, ὅτι μὴ δεῖ θαυμάζειν, εἰ μὴ τὴν ὑποδιακόνων (3) ἐμνήσθη, λιτὴ ἀναγνωστῶν· τὴν γὰρ ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργίᾳ βαθμῶν ἐξωθεν μέλλον ὄντοί εἰσι, διὰ τὴν χρεῖαν ἐπινοηθέντες ὑστερον, ἦν διὰ τὸ τῶν πεπιστευκῶτων πλῆθος λοιπὸν δι' ἑτέρων πληροῦσθαι ἡναγκάσθη· ὅθεν οὐδὲ νενόμισται αὐτοὺς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν χειροτονίαν δέχεσθαι, ἐπεὶ μὴδὲ αὐτῷ ὑπηρετοῦνται τῷ μυστηρίῳ, ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν ἐκτελοῦσιν, οἱ δὲ ἔνδον τὰ πρὸς τὴν τῶν διακόνων ὑπηρεσίαν εὐτρεπίζουσιν, ἐπιμελόμενοι καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φώτων.

Στίχ. ιε'. — Ἐκκλησίας (4) οὐ τοὺς οἴκους λέγει τοὺς εὐκτηρίους, κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνθηλαίαν, ἀλλὰ τῶν πιστῶν τὸν σύλλογον, ὅθεν καὶ στυλον αὐτὴν καὶ ἑδραῖωμα τῆς ἀληθείας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τῆς ἀληθείας τὴν σύστασιν ἐχούσης.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. ιγ'. *Διδασκαλίαν* φησὶ (5) τὴν ἀπόλυτον ἐξηγήσιν, *παράκλησιν* δὲ τὴν ἀπὸ τινῶν συμβεβηκῶτων νοουθεσίαν τε καὶ ὑπόμνησιν, ἦν ἐνίοτε μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ κοινῷ γίνεσθαι ἀνάγκη, μάλιστα δὲ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν καθ' ἑνα διαλέξεσι.

Στίχ. ιδ'. — Ἡ καὶ (6) τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλογον φησιν, οἱ συνήσαντες αὐτῷ καὶ συνεφήπτοντο, ὡς εἰκός, ποιουμένῳ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, πρεσβυτέρ-

nuptias accedere satagit : hoc vero casu fit, non rationis consilio. Quod quum intelligeret Paulus, episcopum his moribus præsertim conspicuum esse debere voluit. Nam inepte putares Paulum leges condidisse non ad rationis consilium sed ad sortis libidinem respicientem. Quod si quis hoc dicat quod fortuita parum curans, sed perfectionem potius intendens, de episcopo statuit ei non nisi unam omnino uxorem ducendam, audiat secundum hanc rationem neque baptizatum talem episcopatu donandum. Non facit enim baptismus eum non duas habuisse uxores qui duas reapse habuit, aut ab omnibus velut uni modo conjunctum haberi; multo autem magis si uni legitimo more conjunctus, multis aliis impotenter abusus fuerit. Eadem ratione manifestum dedecus istiusce modi virum ad episcopatum extolli quod baptismum contigerit. Nam si propter perfectionem ab episcopatu removendus qui duabus uxoriis prudenti et sapienti mente usus fuerit, multo magis iniquum qui impotenter vixerit idèo eligi quod baptismum fuerit sortitus. Hæc sufficiant de unius mulieris viro; fusius et clarius rem explicare non necessarium, cum usus apud plerosque receptus rationem parvi faciat.

VERS. 13.—Hic adjiciam: tibi ne mirum videatur si nec subdiaconos, nec lectores memoravit. Hi enim in ecclesiastica liturgia potius extra gradus sunt, ad usum posterius inventi qui propter fidelium multitudinem jam aliis subeundi fuerant. Unde nec licet eis ante altare ministrare, cum nec ipso sacrificio inserviunt. At alii lectionem perficiunt, alii vero intus præparant quæ ad diaconorum ministerium necessaria et insuper ecclesiastica lumina curant.

VERS. 15. — Ecclesias vocat non domos precibus sacras juxta multorum consuetudinem, sed fidelium cœtum, unde illam columnam et firmamentum veritatis dicit, quia in ipsa veritas constat.

D CAP. IV.

VERS. 13. — *Doctrinam* dicit absolutam prædicationem, *exhortationem* vero reprehensiones et commendationes, data occasione factas, quæ interdum et in universum faciendæ, maxime autem secreto et sine arbitris.

VERS. 14.—Aut apostolorum collegium intendit, qui manus imponenti sane consentiebant et adærant, et presbyterium illud vocat honorifice. Nunc

confutare quis poterit.

(2) C. Cr. p. 50. Θ.

(3) Gal., [ὕπὸ] διακόνων.

(4) C. Cr. p. 31. (Θ.) Ἄλλος δὲ φησιν.

(5) C. Cr. p. 36. Θ.

(6) C. Cr. v. 36. Θ.

(1) His auctor catenæ hanc subjecit notam censoriam: Καὶ ταῦτα μὲν Θεόδωρος ἀντικρὺς τοῖς ἐναργεῖσι μαχόμενος, τῇ τε ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ πάσαις ταῖς συνόδοις, πρὸς ἃ δυνήσεται τις ἀντιεπιτεῖν καιροῦ καλοῦντος. *Hæc quidem Theodorus apertissimæ doctrinæ reluctans ei ecclesiasticæ traditioni et omnibus conciliis, quæ tempore opportuno*

etiam mos est in episcoporum consecratione hujusce generis manuum impositiones non ab uno sed a pluribus in Ecclesia perfici.

CAP. V.

VERS. 9. — Non de iis quæ ad ministerium seligendæ erant disserit, sed de iis quæ in viduarum numerum accipiendæ. Non enim ætate definiuntur qui in clerum suscipiendæ, sed pro virtute existimandæ, uti ipsa Timothei electione Paulus comprobavit. Sed cum viduæ eligebantur ecclesiastica cura colendæ, non virtutis desiderio viduitatem amplexæ, sed ut absque sollicitudine ab Ecclesia quæ vitæ necessaria contingerent, et exinde plurima mala aperte oriebantur, ætate simul et virtute definiendæ erant quas in viduarum catalogum referrent. *Quæ fuerit unius viri uxor*, hoc est, non eodem tempore duobus adhærens, sed illi tantum conjuncta et cum eo prudenter vivens, sive unum hunc, sive alterum postea habuerit.

CAP. VI.

VERS. 4, 5. — *Invidia* quidem ægre ferentium gloriam doctoris in colloquiis prævalentis; *contentiones* pugnas agredientium, *blasphemias* tum ipsorum sæpius proferentium quæ non decet, tum maxime externorum nos calumniantium, tanquam quæstus studiosos. Exinde etiam *suspiciones malæ* de nobis apud alienos oriuntur oportet, nam *hominibus mente corrupti*, nec ullo veritatis studio tenentur, omnia lucris gratia exquirunt.

VERS. 12. — Hoc est, noli erubescere in confessione illa. Nam multi pernoscebant beatum Timotheum beato Paulo pietatis causa adfuisse, et haud pauca propterea pertulisse.

VERS. 15, 16. — *Beatum* vocavit illum, quia nobis immutabilitatem quondam largietur, *potentem* quia resurrectionem operari potest, atque profecto *regem ac Dominum*, quia omnibus imperare et dominari potuit et mortem auferre; ideo etiam *solus immortalitatem habet*; capax est enim eam nobis tribuendi, *et lucem inhabitat inaccessibilem*, quia in inenarrabili et inaccessibili luce cum sit, lucida quoque corpora justorum efficiet. Ita etiam illud: *Quem nullus hominum vidit, sed nec ridere potest*, ut demonstret nil mirum esse, si nondum appareant quæ tunc nobis erunt, quando ipse illorum auctor invisibilis nobis omnino natura est.

(1) C. Cr. p. 59. (Θ.) Καὶ ἄλλος φησὶν.

(2) *Χρηρικόν*. c. Const. Ap. III, 4, II, 8, 25; Tzetz. Ch. 13, 592; Elberling., iuss. Steph. Thes. I. 4r. ed. Lond.

(3) Cat., ἡλικία.

Α ριον αὐτὸ ὀνομάσας ἀπὸ τοῦ ἐντίμου· τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔθος ἐν ταῖς τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι προβολαῖς· τὸ μὴ ὑφ' ἐνός, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων τὰς τοιαύτας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χειροτονίας πληροῦσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Στίχ. θ'. — Οὐ περὶ (1) τῶν εἰς διακονίαν προαχθῆναι ὀφειλουσῶν διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν εἰς τὸ χηρικόν (2) ἐγκαταλεγῆναι· οὐδὲ γὰρ ἡλικία (3) τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ὀρίζεσθαι χρῆ, ὡσπερ οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ Τιμοθέου ὁ Ἀπόστολος ποῦτο παρεφυλάξαστο, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τὴν δοκιμασίαν χαρακτηρίζειν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατελέγοντο χῆραι διὰ τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιμελείας ἀξιούσθαι, οὐκ ἀρετῆς ἐπιθυμία τὴν χηρείαν μετιούσαι, ἀλλ' ὡστε ἀμερίμνως τὰς σωματικὰς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας πορίζεσθαι χρείας, ἐκ δὲ τούτου πλεῖστα, αἰς ἐκδός, ἐπιτελεῖτο κακὰ διὰ τοῦτο ἡλικία καὶ ἀρετῇ ὠρίσαστο τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν χηρῶν συντελεῖν ὀφείλουσαν. *Γεγονῦτα ἐνός ἀνδρός γυνή*, ἀνεὶ τοῦ, μὴ δεῦτερον ἀγαγομένη, ἀλλ' ἐκαίῳ μόνῳ προσκαρτερήσασα καὶ σωφρονῶς βιώσασα, εἴτε ἓνα τοῦτον εἶχεν, εἴτε καὶ δεῦτερον ἡγάγετο.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.

Στίχ. θ, ε'. — *Φθόνος* (4) μὲν ἐκάστου βασκαίνοντος τὸ ὅπως ποτὲ εὐδοκίμειν ἐν τῇ διαλέξει δυναθῆντι, *ἐριδες* δὲ ἐκφερομένων αὐτῶν εἰς τὰς μάχας, καὶ *βλασφημίας* δὲ πολλὰ μὲν καὶ αὐτῶν λεγόντων, οἷα μὴ προσήκε, μάλιστα δὲ τῶν ἐκτός βλασφημοῦντων ἡμᾶς, ὡς περὶ τὸ ζητεῖν τὴν σχολὴν ἔχοντας· ἀνάγκη οὖν καὶ ὑποβολὰς πονηρὰς περὶ ἡμῶν ἐγγίνεσθαι τοῖς ἐκτός ἀπὸ τούτων, *ἀνθρώποι διεφθόροτες* τὴν διάνοιαν καὶ οὐδεμίαν τῆς ἀληθείας ἐπιθυμίαν ἔχοντες, πάντα κέρδους ἕνεκεν ἐπιτηδεύοντες.

Στίχ. ιβ'. — Τοῦτέστι (5), μὴ κατασχόντης τὴν παρρησίαν ἐκείνην· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὸν μακάριον Τιμοθέον συνόντα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ εὐσεβείας ἕνεκεν εἰδότες, καὶ μὴν καὶ πεπονηότα οὐκ ὀλίγα διὰ ταύτην.

Στίχ. ιε', ις'. — *Μακάριον* αὐτὸν (6) ἐκάλεσεν ἐπὶ συστάσει τῆς μελλούσης προσέσεσθαι ἡμῖν ἀτρεπτότητος, *δυναστὴν* δὲ ὅτι δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐργάσασθαι δυνατὸς, καὶ μὴν καὶ *βασίλευ* καὶ *Κύριον* ἐπὶ ἀποδείξει τοῦ πάντων κρατεῖν καὶ δύνασθαι ὑποτάξαι καὶ θάνατον ἀφελεῖν, διὰ τοῦτο καὶ *μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν*, ὡς ἂν ἱκανὸν τοῦτο ἡμῖν παρασχεῖν, καὶ τὸ φῶς δὲ *οὐκ ὀκνῶν ἀπρόσιτον* σύστασιν ἔχον τοῦ ἐν ἀπάτῃ τινὶ καὶ ἀπροσίτῳ τυγχάνοντα φωτὶ ὄντως δὴ φωτεινὰ καὶ τῶν δικαίων ποιήσας τὰ σώματα· οὕτω καὶ τὸ, *Ὅρ εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται*, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φαίνεσθαι νῦν τὰ τότε περὶ ἡμᾶς ἐσόμενα, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ τοῦτων αἴτιος ἀράτος ἡμῖν πάντῃ τὴν φύσιν ἐστί.

(4) C. Cr. p. 47. (Θ.) Ἄλλος φησὶν εἰς τὸ· ἐξ ὧν γίνεται φθόνος καὶ ἐρις, καὶ τὰ ἐξῆς.

(5) C. Cr. p. 48. Θ. V. τοῦτέστι — ἐκείνην habet Chrysostomus, ex quo fortasse desumpta sunt.

(6) C. Cr. p. 50. (Θ.) Ἄλλος φησὶ.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM POSTERIOREM PAULI AD TIMOTHEUM COMMENTARII FRAGMENTA (1).

Ὅτι μὴ ἀκούσθῃς (2) τῇ προτέρῃ ταύτην γεγρά- A
φηκε, μηδὲ ἐπὶ τινὰ διάγοντι τόπον δῆλον, ἀλλὰ μετὰ
πολὺν χρόνον ἄγαν· ἐκείνην μὲν γὰρ ἀπέστειλεν
αὐτῷ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι, ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τῷ τέλει
φησὶ· *Τυχικὸν ἀπέστειλα εἰς Ἐφεσον*, εἶπε δὲ ἂν,
ὅτι πρὸς σέ, εἴπερ ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διάγοντι καὶ ταύ-
την ἔγραφε τὴν ἐπιστολὴν· κάκεινην μὲν οὕτω γρά-
φων δῆλός ἐστιν ὅταν μετ' οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν
ἐλευσόμενος, ταύτην δὲ ὡς μετ' οὐ πολὺ διὰ τὴν τοῦ
Χριστοῦ ὁμολογίαν τὴν ἐκ τοῦδε τοῦ βίου μετὰστασιν
δέξασθαι προσδοκῶν, κελύει δὲ αὐτὸν καὶ θάττον
πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι. Γράφει δὲ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης,
ἦνικα τῆς εὐσεβείας ἔνεκαν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνε-
ται, διεγείρων αὐτὸν εἰς τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ὑπὲρ
τῆς ἐτέρων ὠφελείας ἐπιτελεῖν σὺν ἡδονῇ, καὶ τὸ
πάσχειν ὑπὲρ τούτων αἰρούμενον· μέμνηται δὲ καὶ B
τῶν πρὸς τὸ χεῖρον βλεπόντων, οὐ μικρῶς αὐτῶν
καθαπτόμενος· πρὸς δὲ γε τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς τὰ
καθ' ἑαυτὸν δηλοῖ, ἦνικα ἐγένετό τε καὶ ἔσται.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. ζ'. — Οὐ τοίνυν (3) οὐδὲ δειλιῶν προσήκει τὰ
παρὰ τῶν ἐξωθεν ἐπαγόμενα κακά. Διὰ τί; ὅτι ἡ ἐνοῦσα
ἡμῖν τοῦ Πνεύματος χάρις ἰκανὴ καὶ ἐνισχύειν ἡμᾶς,
καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπισφίγγειν τοῦ Θεοῦ, καὶ σω-
φρονεστέρους ἐν τοῖς λογισμοῖς μένειν τοῖς οἰκείοις
ποιεῖν.

Στίχ. ιθ'. — *Παρακαταθήκην* (4) λέγεσθαι νῦν
τὸν ἀβραάμωνα τοῦ Πνεύματος, Ὅν ὡς περ τινὰ παρα-
καταθήκην μοι δεδωκώς ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων
διαφυλάξαι τοῦτο ἀκέραιον, ἐπὶ τῷ τὴν ὀλοτελῇ με C
τότε τοῦ Πνεύματος κομισσάσθαι χάριν, ἧς ἐπ' ἐλπίδι
νυνὶ κεχόμισμαι ταύτην.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. β'-δ'. — *Φιλαυτοὶ εἰσιν* (5) οἱ πάντα πρὸς
τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ποιῶντες, *ἀλαζόνες* καυχώ-
μενοι ἔχειν ἢ μὴ ἔχουσιν, *σπερήφανοι* μεγάλα φρο-
νοῦντες ἐπὶ τοῖς οἴσιν (6), *βλάσφημοι* κατηγορίαις
χαίροντες, *ἀνόσιοι* ἐπιμέλειαν τοῦ δικαίου μὴ ποιού-
μενοι, *ἀστοργοὶ* περὶ οὐδένα σχέσιν ἔχοντες, *ἀσπον-
δοὶ* οὐ βέβαιοι περὶ τὰς φιλίας, οὐδὲ ἀληθεῖς περὶ ἃ
συνίθονται, *διδύβοι* ταῦτ' αὖτε καὶ, ἔκεινα ἐνταῦθα
λέγοντες ἐπὶ τῷ κατεργάζεσθαι μάχην, *ἀκρατεῖς*
ἥττους τῶν καθῶν, *ἀνήμεροι* οὐδεμιᾶς χρηστότητος
ἐπιμελούμενοι, *τετυφωμένοι* μεγάλα φρονοῦντες
ἐπὶ τοῖς μὴ προσοῦσι· διαφέρει δὲ τοῦ ἀλαζόνος τῷ D
τὸν μὲν τετυφωμένον ἀπὸ τῆς γνώμης λέγειν, ἀλα-
ζόνα δὲ τὸν ἐπὶ ῥήματι καυχώμενον.

(1) Catena continet sex scholia Theodori, quatuor Severiani, p. 53, 56, 60, 63, duo auctoris incerti, p. 75, lin. 21; p. 74, l. 14 s. tivēs — Πύθωνος. Reliqua sunt omnia Chrysostomi.

(2) C. Cr. p. 52. (Θ.) Ἄλλος φησίν.

Paulum hanc epistolam non statim post priorem, nec certum locum habitanti misisse manifestum, sed longum post temporis intervallum. Nam illam miserat Ephesum incolenti, in hac vero ad finem (iv, 12) dicit: *Tychicum autem misi Ephesum*; dixisset vero *ad te*, si Ephesum inhabitanti scripsisset. Priorem scribens innuit se mox ad eum venturum, hic autem expectat sibi brevi propter Christi confessionem mortem subeundam, et Timotheum hortatur ut ad se venire festinet (iv, 8). Scribit Romæ degens, ubi ei pietatis causa caput obtruncatum, et Timotheum orat ut libentius cæterorum utilitati inservire studeat, et pro eis æquo animo quæque perferre. Memorat etiam qui ad deteriora declinant, eosque haud leviter increpat; ad finem Epistolæ de ipso loquitur, declarans ubi fuerit et ubi futurus sit.

CAP. I.

VERS. 7. — Non reformidanda igitur quæ aī extrinsecus inferuntur mala. Quæ de causa? Quia quæ nobis inest Spiritus gratia nos confortare valet, et Dei amore incendere, et efficere ut modestius ratione nostra utamur.

VERS. 12. — *Depositum* vocatur hic pignus Spiritus, quod velut depositum mihi dedit in spem futurorum, ut integrum servetur donec tunc perfectam Spiritus gratiam consequer, cujus in spem hoc accepi.

CAP. III.

VERS. 2-4. — *Seipios amanti*, qui sua per omnia quærunt; *vani* sunt qui iis gloriantur quæ non habent; *superbi* qui in suis insolenter efferuntur; *blasphemi* qui contumelias libentius affectant; *selesti* qui justitiam negligunt; *sine affectione* qui nullo studio tenentur; *sine pace* (sœdifragi) qui amicitias facillime frangunt et promissa sæpius violant; *calumniatores* qui hic alia, alia illic dicunt ad suscitanda bella; *intemperantes* qui cupiditatibus inserviunt; *immites* qui omni bonitate carent; *tumidi* qui alienis inflantur. Differt autem tumidus ab elato in eo quod ille mente, hic verbis gloriatur.

(3) C. Cr. p. 57. Θ.

(4) C. Cr. p. 60. (Θ.) Ἄλλος δὲ πάλιν φησὶ.

(5) C. Cr. p. 71. Θ.

(6) Legendum videtur, προσοῦσιν vel ὑπάρχουσιν.

CAP. IV.

VERS. 4. — Fabulas vocat verba pietati adversa.

VERS. 10. — Quæ nunc Gallia vocatur; ita enim appellabant eam omnes veteres.

(1) C. Cr. p. 77. Θ. Verba quæ adduntur auctor calenæ ex Chrysostomo videtur sumpsisse.

A

'ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. δ'. — Μύθους εἶπε (1) τὰ ἐναντία τῆς εὐσεβείας ῥήματα.

Στίχ. ι'. — Τὰς νῦν (2) καλουμένας Γαλλίας · ὁδῶς γὰρ αὐτὰς πάντες ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ (3).

(2) C. Cr. p. 79. Θ.

(3) Verba sequentia sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD TITUM COMMENTARII FRAGMENTA (1).

CAP. I.

VERS. 1-4. — Præfatio in his habetur: *Paulus, servus Dei, apostolus autem Jesu Christi, Tito dilecto filio*; interponuntur cætera ab illo: *secundum fidem electorum Dei*, usque ad illud: *Tito dilecto filio*.

VERS. 5. — Nam pietatis sermo tradebatur omnibus ab eo, et demandatum fuerat et munus fideles regendi, et eos ad normam ecclesiasticorum præceptorum instruendi.

VERS. 12, 13. — Qui doctrinam christianam impugnaverunt, dixerunt hic beatum Paulum poetæ vocem suscipere, et illam usurpare quasi hæc juste Jupiter de Cretensibus dixisset, non attendentes quo modo ista verba adhibeat, nec quod adjicit: *Testimonium hoc verum est*. Non enim poema, nec poetæ effatum admittit, sed tanquam proverbio poetæ vocibus utitur; usurpabatur forte tunc temporis ista vox, ut multa alia veterum effata pro proverbii a posteris adhiberi solent. *Quam ob causam*, ait, *increpa eos dure*. Sæpe laudibus modestiam docet, at cum Cretenses objurgationibus incitandi erant, ideo dicit: *Increpa eos dure, ut sani sint in fide*. Increpare jubet dure, non obvios quosque, sed Cretenses tantum; non enim omnes eodem modo corrigendi, sed vario et diverso et pro rerum statu.

VERS. 15, 16. — Quando de cibis accuratius docere videbantur, juxta legem ab aliis abstinendum, aliis utendum esse, nihil eorum quæ sunt, ait, immundum, dummodo pura mente ea susceperis. Quod si autem quis inquinatam habuerit propter incredulitatem conscientiam, nihil ipsi mundum, omnibus enim æque læditur. Nam Deus

(1) Theodorus Epistolas Pauli ad Titum et Philemona Ebediesu teste rogatu Cyrini interpretatus est. Omnia fere, quæ catena continet, Chrysostomi sunt. Præter scholia Theodorea unum legitur Severiani p. 91 et duo auctoris incerti p. 94; liu. 14; p. 95, l. 21-23.

B

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Στίχ. α'-δ'. — Τὰ μὲν (2) τῆς προγραφῆς ἐν τούτοις· Παῦλος δοῦλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ, καὶ τὰ ἐξῆς, παρέθηκε δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ, Κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, ἕχρι τοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ.

Στίχ. ε'. — Ὁ γὰρ τῆς (3) εὐσεβείας λόγος παρεδόδο πᾶσι παρ' αὐτοῦ, ἐλείπετο δὲ οἰκονομησαὶ τὰ κατὰ τοὺς πεπιστευκότας καὶ εἰς ἄρμονίαν αὐτοὺς καταστῆσαι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διατυπώσεις.

Στίχ. ιβ', ιγ'. — Οἱ κατὰ (4) τῶν χριστιανικῶν συντάξαντες δογμάτων ἐνταῦθα ἔφασαν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἀποδέχεσθαι τὴν τοῦ ποιητοῦ φωνήν, καὶ ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, ὡς ἀν δικαίως ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Διδῆς περὶ Κρητῶν εἰρηκῶτι, οὐ προσεσχηκότες οὔτε τῷ τρόπῳ τῆς τοῦ Ἀποστόλου χρήσεως, οὔτε τῷ, *Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής*· οὐ γὰρ τὸ ποίημα, οὐδὲ τὴν τοῦ ποιητοῦ χρῆσιν (5) ἀποδέχεται, ἀλλ' ὡς παροιμία τῆ τοῦ ποιητοῦ φωνῆ χρησάμενος, τυχὸν καὶ τῶν τότε τῆ φωνῆ κεχρημένων, ὡσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένων ἐν παροιμίαις χρήσει τοῖς ὑστερον ἐγένετο. Δι' ἣν αἰτίαν, φησὶν, *Ἐλέγχε αὐτοὺς ἀποτόμως*. Ἐπειδὴ πολλάκις ἐπαινῶν ἐπιεικίαν ἐκδιδάσκει, εὔρε δὲ τοὺς Κρητῆτας χρεῖαν ἔχοντας ὡσπερ κέντρου τῆς ἐπιπλήξεως, διὰ τοῦτο εἶπεν· *Ἀποτόμως ἔλεγχε αὐτούς, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει*. Ἐλέγχειν οὖν ἀποτόμως· οὐ γὰρ πᾶσιν ἐνὶ τρόπῳ προσενεκτέον,

Στίχ. ιε', ις'. — Ἐπειδὴ (6) περὶ τὰ βρώματα ἀκριβολογεῖσθαι ἐδόκουν, ὡς ἀν κατὰ νόμον τῶν μὲν ἕεν μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ ἀπέχεσθαι, τῶν γεγονότων φησὶν ἀκάθαρτον οὐδὲν, εἰ δὲ τις αὐτῶν καθαρὰ μεταλαμβάνοι τῆ γνώμῃ· ἐπειδὴ δὲ τις δι' ἀπιστίαν ἔχοι τὴν συναίδησιν μεμολυσμένην, καθαρὸν οὐδὲν τῶ τοιοῦτῳ· βλάπτεται γὰρ ὑπ' ἀπάντων ὁμοίως· ὁ γὰρ

(2) C. Cr. p. 87. Θ.

(3) Θ. Mox C. Cr.: παραδέδοτο.

(4) C. Cr. p. 91. Καὶ Θεόδωρος δὲ ὁμοίως φησὶν.

(5) V. χρῆσιν in cat. non legitur.

(6) C. Cr. p. 95. (Θ.) Ἄλλος φησὶν.

Θεὸς πάντα καθαρὰ ἐποίησεν· εἰ δὲ ἀκάθαρτά ἐστιν (1), ἡ κατηγορία τοῦ δημιουργήσαντος ἄπτεται· καὶ τοῦτό ἐστι, Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρροῦνται. Ἀλλὰ μὴδὲν τούτων ἔνεκεν σιγήσης, κἀν μὴ δέχωνται, φησί, σὺ τὰ σαυτοῦ πράττει. Ἄρα οὐ τὸ παρατηρεῖσθαι καθαρότητος, ἀλλὰ καθαρότητος τὸ πάντων κατατολμῆν· αἱ γὰρ παρατηρήσεις ἐκεῖναι σύμβολα ἦσαν καθαρῶν καὶ τύποι· νῦν δὲ ταῦτα οὐκ ἀπαιτούμεθα· μετέστη γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πᾶν· οὐ δεῖ τοίνυν προσεδρεύειν ταῖς σκιάς, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Στίχ. γ΄. — Οὐχ ὡς τινες (2) ἐνόμισαν, ὅτι χειροτονία τις ἦν τότε ἐν γυναίξιν πρεσβυτέρων· διδάσκει γὰρ ὁμοίως καὶ τῶν γυναικῶν τὰς τὴν ἡλικίαν παλαιότερας τὸ τε σχῆμα ἔχειν ἱεροπρεπές, ἵνα εἴπῃ, Β

A munde fecit cuncta, et si immunda essent, ipso Creator incusaretur: hoc declarat illud *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant*. At noli propterea silere, etiamsi non audierint, ait, munus tuum imple. Non puritatis legem observare, sed puritatis omnia audere. Nam illæ observationes symbola erant purgationum et figuræ: nunc autem his amplius non indigemus; transierunt enim omnia in animam; non igitur circa umbras permanendum, sed veritati adhærendum

CAP. II.

VERS. 3. — Non quod tunc electio quævis presbyterorum mulieribus competeret, uti quibusdam visum est; nam pariter de omnibus docet mulieres B natu majores ut habitum habeant sanctimoniam decentem, hoc est, mirum et verecundum.

(1) C. Cr. ἐστι — Θεόν.

(2) C. Cr. p. 94. (Θ.)

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONA COMMENTARII FRAGMENTA (1).

Στίχ. α΄. — Συνεργός δὲ (2) τῷ περὶ τὴν τῶν C ἀγίων ἐσπουδακέναι θεραπείαν οὐ μικρὰ συμβαλλόμενον τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττειν ἐγχεχειρισμένοις.

Στίχ. β΄. — Καὶ ὡς περ (3) ἀγαπητὸν ἐκείνον ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ ταύτην, ἅτε δὴ μὴδὲν διαφέρειν κατὰ τὴν εὐσέθειαν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας ἡγούμενος· ἤγειτο δὲ ταύτην ἐπ' ἐκείνων ἀρμόττειν τὴν προσήγοριαν, ἐφ' ᾧ πάθους ἀισχρότης οὐκ ἐμεσίτευσεν.

Υἱὸν αὐτοῦ λέγει (4) τοῦ τε Φιλημονος καὶ τῆς Ἀμφίας.

Στίχ. ια΄. — Ἴνα μὴ δόξη (5) τὸν ἀλλότριον οἰκίτην σφετερίζεσθαι, διὰ τοῦτο σοί, εἶτα μοί· σοί κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμοί κατὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου (6).

VERS. 1. — Adjutor, quia studio circa sanctorum cultum non parva Evangelium prædicantibus præstiterat.

VERS. 2. — Quemadmodum illum dilectum vocavit, ita et uxorem, ratus mulieres a viris circa pietatem nullo modo differre; putabat autem hanc vocem iis convenire qui cupiditatum imperio nunquam inservierant.

(Archippo) Filio ejus, Philemonis scilicet et Amphiasæ.

VERS. 11. — Ne videatur alienum servum occupare, ideo habet *tibi*, deinde *mihî*: tibi propter ministerium, mihi propter morum emendationem.

(1) Catenam ex scholiis Chrysostomi, Severiani et Theodori constare subscriptio monet. Sed Theodori quatuor tantum continet scholia, unum Severiani p. 104, unum p. 109 est alterutrius. Reliqua sunt omnia Chrysostomi.

(2) C. Cr. p. 104. Θ.

(3) C. Cr. p. 105. (Θ)

(4) (Θ.) Ἄλλος φησίν.

(5) C. Cr. p. 107. Θ. Verba, quæ præcedunt in cat., falso Theodoro tribuuntur. Sunt Chrysostomi.

(6) Quæ adduntur sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSUESTENI

IN EPISTOLAM PAULI AD HEBRÆOS COMMENTARII FRAGMENTA (1).

Non infidelibus scripsit acerbissimo in Paulum A odio commotis, sed omnium participibus quæ fideles decent, deinde non obviis quibusque simpliciter, sed hominibus qui per multa firmissimæ fidei et perfectissimæ virtutis documenta præbuerant, uti vel quæ in Epistola referuntur aperte probant. Epistola igitur hæc velut e Paulo conscripta, sicut et cæteræ ipsis tradenda erat; nisi hoc fieret, jam nullius momenti erant quæ scripta sunt. Præterea demonstrant quod contendo quæ ad finem Epistolæ habentur (xiii, 22, 23): *Rogo autem vos, ait, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis.* Quibus autem diceret scripsi vobis, nisi essent illi, quibus epistola tradenda erat? Deinde addit: *Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo (si celerius venerit) videbo vos.* Cernis ut manifestus est ipse Epistolæ minister et tabellarius, quocum etiam eos se visurum aperte pollicetur, si celerius redierit? Quæ igitur causa (cur nomen suum epistolæ non præmiserit)? Perpicua et manifestissima. Diviserant ipse et Barnabas prædicationem post illam cum beato Petro controversiam, non ut alii hoc, alii illud docerent; nam unus erat cunctis finis, sed ut alii gentibus, alii Judæis fides nuntiarent; cum tunc adhuc summam propter invidiam ex conversatione in lege ortam Judæi gentibus immisceri nollent, apertissime excogitata est hæc divisio. Vocabantur ergo alii gentium apostoli, alii circumcisorum, fideles autem utrosque communes magistros merito habebant et apostolos. Quando igitur Paulus iis qui de gentibus scribit, recte se illorum esse apostolum proficitur, quando vero iis qui de Judæis, idem jam non valet.

CAP. I.

VERS. 3. — Hoc est, non conditor tantum vocandus eorum quæ sunt, sed etiam cuncta summa cum facilitate creavit; quod voce ejus cuncta constant. Nam idem sonat hoc atque illud (*Rom. iv, 7*): *Vocavit ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt,*

(1) Theodorus commentarium in Epistolam ad Hebræos, quem Pauli esse sibi persuasit, Ebediesu teste Cyrino inscripsit. Catena in hanc Epistolam ex eodem codice desumpta, de quo dixi supra, reliquis multo est auctior et in asserendis scriptorum nominibus accuratior. Continet non tam scholia quam expositiones, neque solum Chrysostomi, Severiani et Theodori, verum etiam Cyrilli Alex. et Albanasii; nonnulla iusunt Gemadii et Theodoretii,

ὄχι ἀπίστοις (2) ἔγραφε τοῖς ἄσπονδοις πρὸς αὐτὸν μῖστος κεκτημένοις, ἀλλὰ τοῖς μετεσχηκόσιν ἀπάντων ὧν δεῖ μετεῖναι τοῖς πιστεύουσιν, εἴτα οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως τὴν βεβαίωσιν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρίβειαν ἐπιδειξαμένοις, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ καίμενα δεικνύουσιν, ὥστε καὶ ἀποδοῦσθαι αὐτοῖς ἔδει τὴν Ἐπιστολὴν ὡς Παύλου γεγραπτός αὐτοῖς· ὡπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐγένετο· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς ὠφελεῖν τι τὰ ἀναγεγραμμένα ἐδύνατο, μὴ τούτου γινομένου. Πρὸς δ' αὖ τούτοις καὶ τὰ πρὸς τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς γεγραμμένα δεικνύουσιν ὃ φημι· Παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἀδελφοί, ἀνέχεσθαι τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως· καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστευλα ὑμῖν· τίσι δὲ ἔγραψεν, ὅτι Ἐπέστευλα ὑμῖν, οὐκ ὄντων ἐκείνων, οἷς ἀποδοῦσθαι ἦν ἀνάγκη τὸ γράμμα; εἴτα ἐπάγει· Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, εἴην τάχιον ἔρχεται, δύομαι ὑμᾶς· ὁρᾷς ὅτι δῆλος ἦν ὁ καὶ τῇ Ἐπιστολῇ τοῦ γράμματος διακονησάμενος, μεθ' οὗ καὶ θύεσθαι αὐτοὺς εἰ τάχιον ἐπανεῖθαι σαφῶς ὑπισχέεται; Τίς οὖν ἡ τούτου αἰτία; εὐδῆλος καὶ ἄγαν σαφής· Διέλοντο Βαρνάβας τε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ τὸν μακάριον Πέτρον τὸ κήρυγμα, οὐχ ἵνα τὰ μὲν οὗτοι, τὰ δὲ ἐκεῖνοι διδάσκωσιν (εἰς γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ σκοπός), ἀλλ' ἵνα οἱ μὲν τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, οἱ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τῇ πίστει προσάγωσι, διὰ τὴν τότε κρατούσαν ἐπιφλονεϊκίαν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ συνηθείας τῶν Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιμίγνυσθαι οὐκ ἀνεχομένῶν, οἰκονομικώτερον τῇ διαιρέσει ταύτῃ χρῆσάμενοι· ἐχρημάτιζον οὖν οἱ μὲν ἐθνῶν ἀπόστολοι, οἱ δὲ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἱ δὲ γε πεπιστευκότες κοινούς, ὡς εἰκός, διδασκάλους τε καὶ ἀποστόλους ἐνόμιζον εἶναι· ὅτε μὲν οὖν ἔγραφε τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν εἰκότως ὡς αὐτῶν ἀπόστολος αὐτοῖς ἐπιστέλλει, ὅτε δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων, οὐκέτι.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἐτίγ. γ'. — Τοῦτό ἐστιν (3), οὐ ποιητὴν μόνον εἰπεῖν τῶν ὄντων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ πολλῇ ποιεῖν αὐτὰ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως, ὡς ἂν ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ πάντων ἀπηρητημένων· οὐδὲν γὰρ διαλλάττει τοῦτο τοῦ, Καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ἢ καὶ

singula Didymi, Eusebii et Origenis.

(2) C. Cr. p. 113. Θ. Μοψουεστίας. Ταύτην τὴν αἰτίαν στρέφων Θεόδωρος ὡδε λέγει, ὡς. — Intellige αἰτίαν a Severiano prolatam, Paulum nomen suum Epistolæ non præmisisse ἵνα μὴ τῷ μίσει τῷ πρὸς αὐτὴν ζημωθῶσι τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς.

(3) C. Cr. p. 126. Θ. δὲ φησι.

τῆς τοῦ μακαρίου Μωϋσέως διηγήσεως, λέγοντος· *Καὶ εἶπα, Γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς· γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο στερέωμα.*

A aut et illa Moysis narratio dicentis : *Et dixit, fiat lux, et facta est lux; fiat firmamentum, et factum est firmamentum* (Gen. 1, 36).

Στίχ. ζ'. η'. — Τὸ μὲν (1) τῆς ὑπηρεσίας τὴν ἐξύτητα σημαίνει, τὸ δὲ τὸ τῆς λειτουργίας δυνατόν. Ταῦτα δὲ αὐτοὺς ἐκέλευεν γεγενῆσθαι εἰπὼν, παρεστήσεν ὡς ἐκέλευεν καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα ἔχουσι· διαστέλλεται δὲ πρὸς τὸ ποιῶν τὸ, *θεὸς καὶ θρόνος καὶ βασιλείας ῥάβδος*, ἃ πάντα τῆς ἀνωτάτω τιμῆς τῆς καὶ ἀξίας σύμβολα· καὶ γὰρ τὸ *θεὸς* τὴν ἀνωτάτω σημαίνει φύσιν, καὶ ὁ *θρόνος* καὶ ἡ *ῥάβδος* ἀπὸ τῶν ἑθνηρικῶν καὶ τὸ ταύτης βέβαιον παρίστησιν· εἶτα καὶ *εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος*· τὸ μὲν γὰρ *ποιῶν* ἀπὸ πατρὸς εἶναι τὸ ἤρχθαι δείκνυσαι τοὺς γεγονότας, τοῦτο δὲ τὸ τῆς βασιλείας αἰῶνον παρίστησιν.

VERS. 7, 8. — Alia vox (spiritus) ministrorum celeritatem, alia (flamma ignis) virtutem designat. Cum autem angelos hæc exinde factos dicit, innuit eos exinde etiam hanc potestatem habere. Confertur cum voce *faciens illud, Deus et thronus et virga regni*, quæ omnia summæ potestatis et dignitatis figuræ. Nam vox Deus supremam naturam declarat, et thronus virgaque ab humanis desumpta illius naturæ firmitatem indicant. Deinde etiam *In sæculum sæculi*. Nam *illud faciens*, a tempore esse et exordium habere definivit qui facti sunt, angeli, hoc autem regni æterni talem confirmat.

VERS. 9. — Jesum enim (2) dicit a Nazareth, quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute (Act. 1, 38). Qui autem de Spiritu unctus est, omnimodo aliquid assumpsit. Quis autem furens dicat de Spiritu aliquid assumpsisse divinam naturam (3), nec non et participum? Participes enim ejus videlicet vocat, qui et ipsi uncti sunt, et in hoc participes ejus juste facti non aliter unctionis communicare dicuntur, nisi ei qui assumptus est. Et hoc ipsum autem demonstratur, quod mercedem justam accepit. Pro hoc enim, inquit, quod *desisti justitiam et desisti iniquitatem* (Psal. XLIV, 8), pro his præcipuam unctionem meruisti.

Στίχ. ιβ'. — Ἐντεῦθεν (4) συνεδαῖν ἔστιν ὅτι περὶ B τῆς θείας φύσεως ὅταν ἡμῖν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη διαλέγεται, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀφωρισμένως λέγει μόνου, ὡσπερ ὄνεται εἰ αἰρετικοί, τὸ, *Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα λαμβάνειν ἐπ' αὐτοῦ περιώμενοι μόνου· τοῦναντίον δὲ ὅσα ἂν ὡς περὶ Θεοῦ λέγῃ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ἐξηγουμένη, οὕτω φησὶν, ὡς ἂν καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ὁμοίως ἀρόμπτειν δυνατόμενα· ἐπεὶ πῶς ὁ Ἀπόστολος τὴν δευτέραν εἰλαυσεν ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρίαν, οὐδὲν ἔχουσαν ὁ τῆς ἰδιότητος τοῦ προσώπου σημαντικὸν εἶναι ἠδύνατο, ὡσπερ αὖν καὶ ἀνωτέρων; ἢ οὐχὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φαίνεται παποικητικῶς, ἐνθα φησὶ· *Γέγραπται γὰρ, Ζῶ ὁ γῶ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψαι πᾶν γόνυ*; οὐδὲ γὰρ ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν C εὔροι ἂν τις τοιοῦτο τι ἔχουσαν, ὁ ταύτων ἀφωρισμένως ἐδήλου.*

VERS. 12. — Hinc videre est quod, de divina natura quando nobis Vetus Testamentum disserit, non de Patre modo seorsum loquitur, uti hæreticis visum est, illud : *Ego sum Deus, et non est alius absque me* (Isa. XLV, 21), et cætera hujusce generis ad Patrem solum referre conantibus. Econtra quotiescunque velut de Deo loquitur summam naturam intendens, ea dicit quæ æque Patri ac Filio propter naturæ communionem convenire possunt. Nam qui alioquin Apostolus de Christo posterius hoc testimonium interpretaretur, nihil habens quod personam Filii inprimis designare possit, sicut superius? Nonne idem in Epistola ad Romanos fecit, dicens : *Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quoniam michi flectetur omne genu* (Rom. XIV, 11)? Nam neque illud testimonium redolet, quod distincte Christum declarat.

ΚΕΦΑΛ. Α', στίχ. ιδ'. ΚΕΦΑΛ. Β', στίχ. α'.

CAP. I, VERS. 14; CAP. II, VERS. 1.

Τὸ μὲν (5) λειτουργικὰ εἶναι πνεύματα ἀπὸ τῆς προκειμένης εἶχε μαρτυρίας, ἐπισυνῆψε δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὸ τῆς διακονίας εἶδος, λέγων, ὅτι (6) ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διακονοῦμενοι ἅπαντα πράττουσιν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς προσθήκην εἰδέναι τῆς διακονίας τὴν χρείαν. Διὰ τοῦτο, φησὶ, *δεῖ τοὺς παρ' αὐτοῦ λεγθεῖσαι νέμειν τὴν σπουδὴν, φυλασσομένους μήποτε παρατροπὴν τινα ἀπὸ τῶν κρειττόνων δεξώμεθα.*

Illos administratorios esse spiritus ex nuper allato testimonio manifestum, ipse autem adiecit, ministerii genus definiens, eos pro nostra salute ministrantes omnia agere; nam parvi momenti scire quid præsent. Propterea, inquit, electis ab eo studendum, caventibus ne a bono unquam avertantur.

Στίχ. γ', δ'. — Ἐδειξε (7) καὶ τοῖς πράγμασι τούτων πολὺ τὸ πρὸς ἐκεῖνα διάφορον, ἐκεῖ μὲν *λόγον* εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ *σωτηρίαν*· ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο νο-

VERS. 3, 4. — Demonstrat hic reipsa quantum hæc ab illis differant, illic sermonem, hic salutem commendans. Nam illic non nisi legis latio, hic

(1) C. Cr. p. 152. (Θ.) Θ. φησὶ.
(2) Act. C. C. II, IV, 32. (Vig. const. 32; Pelag. H pap., Ep. ad el. I. I., p. 445). *Ejusdem ex commento epistolæ ad Hebræos.*
(3) Huc usque ep. Pel.

(4) C. Cr. p. 159. Θ. δὲ φησὶν εἰς τὸ· καὶ ὡσεὶ περιβάλλον ἐλίξαι αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῆσονται.
(5) Θ. δὲ φησὶ.
(6) C. Cr., ὅτι [τοῖς].
(7) C. Cr. p. 141. Θ. δὲ φησὶν.

autem et gratia spiritus et peccatorum remissio et regni colorum prædicatio et immortalitatis promissio. Unde eam quoque merito *tantam* dicit, præstantiam ejus declarans, et illum datum *per angelos*, salutem vero *per Dominum*. Et cum miracula penes angelos erant, ne in hoc ab ipsis Christus vinci videatur, recte addit: *Contestante Deo signis et portentis et variis virtutibus*, rem consulto augens, ut vel in hoc appareat quanto legi gratia præstet; nam illic non nisi ad necessitatem flebant, hic vero vel alieni multi per nos sanantur, qualicunque morbo laborent. Tanta apud nos miraculorum copia! Resurgunt etiam mortui, et penas sæpius exigimus ubi res postulabit increpationibus cæcitatem inferens, et mortem in improbos concilians. Comparatione igitur instituta, et demonstrata præstantia variam multiplicemque per rationem, addit quod majus erat, et jam legi nullo modo competeat: *et Spiritus sancti distributionibus*; nam Spiritus affecti sunt participes non nisi qui in gratia. Ac recte præter omnia adjicit illud: *secundum suam voluntatem*, hoc est voluntatem Dei semel volentis et multa in nos benignitate uti dignantis, ita ut immota sit ejus in nos gratia; non est enim cur reformidemus, sicut majores, datorum bonorum mutationem.

καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν περὶ ἡμᾶς χάριν αὐτοῦ, καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν περὶ ἡμᾶς χάριν αὐτοῦ, μηδεμίαν ἀπαξ τοῖς προτέροις ὁμοίως ὑφορωμένους τῶν ἀπαξ δοθέντων μεταβολῆν.

VERS. 9, 10. — Ridiculum aliquid patiuntur hic, qui pro *sine Deo*, immutata voce, *gratia Dei* legunt. Non intendunt loci consequentiam, nec intelligentes qua de causa *sine Deo* dicat, illud inepte radunt, et ponunt quod illis comprehensu facilius videtur. Quid autem suasisset hic Paulo, ut illud *gratia Dei* usurparet? Quæ eum consequentia ad hoc tulisset? Non solet enim gratiam Dei simpliciter commendare, sed omnino propter quemdam sermonis consequentiam. Nunc enim quando de seipso loquitur illud usurpat, dicens (*Col. xv, 10*): *Gratia Dei sum id quod sum*, nunc quando benignitatem Dei circa homines laudat, uti in illo (*Ephes. II, 8, 9*): *Gratia enim estis salvati*; cui subjicit: *et hoc non ex vobis, Dei enim donum est; non ex operibus, ut ne quis gloriatur*, sic aperte declarans quod de gratia Dei disserit, quam in omnes homines demonstravit. Hic autem sane de Christo loquitur, quis sit docens, in quo ab angelis differat, itaque eo venit ut dicat quomodo minoratus videatur hoc est propter mortem. Quid igitur hic illud *gratia Dei* adhibuisset? Non enim cogitat Dei in nos benignitatem commendare.

κατὰ τί δὲ αὐτῶν ἡλαττώσθαι δοκεῖ, καὶ ὅτι διὰ τὸν γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ.

(1) C. Cr. p. 147. 'Allá tóutois (præcedit Origenis enarratio loci) Θ. ὁ Μοψουστίας ἀντιφθεγγόμενος φησι.

(2) Theodorum hanc lectionem probasse monet

μίμων δόσις ἦν μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ χάρις Πνεύματος καὶ λύσις ἀμαρτημάτων καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαγγελία καὶ ἀθανασίας ὑπόσχεσις· ὅθεν καὶ δικαίως *τηλικαύτης* εἶπεν, τῇ προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὐτῆς δεικνύς, *κάκει μὲν διὰ τῶν ἀγγέλων δοθεῖς*, ἐνταῦθα δὲ *διὰ τοῦ Κυρίου*. Καὶ ἐπειδὴ θαύματα παρ' ἐκείνοις ἦν, ὥστε μηδὲ κατὰ τοῦτο αὐτῶν ἡλαττώσθαι δοκεῖν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ, *Συνεπιμαρτυροῦντος Θεοῦ σημεῖοις καὶ τέρασι καὶ ποιήσασιν*, κατὰ ἀξίωσιν αὐτῶν εἰπῶν, ὥστε *κάν* τούτω φανῆναι τῆς χάριτος τὸ πλεονεξία παρὰ τὸν νόμον· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν χρεῖαν ἐγίνετο μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν ἀλλοτρίων πολλοὶ οἱ θεραπευόμενοι δι' ἡμῶν, *κάν* ὅποιαδήποτε πάθη κατέχειν αὐτοὺς συμβαίνει· τοσαύτη παρ' ἡμῶν ἢ τῶν θαυμάτων περιουσία· ἀνίστανται δὲ καὶ νεκροί, καὶ τιμωρούμεθα δὲ τινὰς πολλάκις, *ἀν δέη*, ἐπιτιμήσει μόναις τυφλοῦς ἐργαζόμενοι, θανάτους ἐπάγοντες τοῖς κακογνώμοσι. 'Αντιπαραθεῖς οὖν τὴν διαφοράν, καὶ δείξας τὴν ὑπεροχὴν τῷ ποιῶν καὶ πολυτρόπῳ, ἐπήγαγε τὸ μείζον, ὃ οὐκέτι τοῖς ἐν νόμῳ προσῆν· *καὶ Πνεύματος ἀγίου μερισμοῖς*· τὸ γὰρ Πνεύματος ἕκαστον τῶν πιστευόντων μετέχειν ἴδιον ἦν τῶν ἐν τῇ χάριτι. Καὶ καλῶς ἐπὶ πᾶσιν ἐπήγαγε τὸ, *Κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν*, τούτεστι τοῦ Θεοῦ βουληθέντος ἀπαξ, καὶ δοκιμάσαντος πολλῇ χρῆσασθαι περὶ ἡμᾶς τῇ φιλοτιμίᾳ, ὥστε μηδεμίαν ἀπαξ τοῖς προτέροις ὁμοίως ὑφορωμένους

Στίχ. θ', ε'. — Γελοῖότατον (1) δὲ τι πάσχοις ἐνταῦθα, τὸ *χωρὶς Θεοῦ* (2) ἐναλλάττοντες καὶ ποιούντες *χάριτι Θεοῦ*, οὐ προσέχοντες τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς Γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ συνιέναι ὅτι ποτὲ ἐφη τὸ *χωρὶς Θεοῦ*, ἀδιαφόρως ἐξαλείφοντες μὲν ἐκεῖνο, τιθέντες δὲ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς εὐκολον εἶναι πρὸς κατανόησιν. Τί γὰρ ἐνταῦθα πρόκειται τῷ Παύλῳ, ἵνα ἐπαγγέλ[η] τὸ *χάριτι Θεοῦ*; τίς δὲ αὐτὸν ἤγε πρὸς τοῦτο ἀκολουθία; οὐ γὰρ ἔθος αὐτῷ *χάριτι Θεοῦ* τιθεῖναι ἀπλῶς, ἀλλὰ πάντως ἀπὸ τινος ἀκολουθίας λόγου. "Ἡ γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν λέγων προστίθησι τοῦτο, ὡς τὸ, *Χάριτι Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι*, ἢ (3) ὅταν πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγειν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι ἅπαντα πεποίηκεν οὐχ ἡμῶν ὄντων τοῦ τυχεῖν ἀξίω, οἶόν ἐστι τὸ, *Τῇ γὰρ χάριτι ἔστε σεσωσμένοι*, ᾧ ἐπάγει, *καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὁμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις κυχῆσθαι, σαφῶς διὰ τούτων περιστῶν, ὅτι περὶ τῆς χάριτος διαλέγεται τοῦ Θεοῦ, ἦν περὶ πάντας ἔτυχε τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδειξάμενος*. 'Ενταῦθα δὲ τὸ προκειμένον αὐτῷ δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, οἷός τις ἐστὶ, καὶ τίνα τὴν πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἔχον διαφοράν, ἀφ' ὧν ἐξηγέσθαι εἰς τὸ εἰπεῖν θάνατον· τί οὖν εἶπε ἐνταῦθα τοῦ *χάριτι Θεοῦ*; οὐ

scholion cod. 19; castigat eum ideo Vigilius in const. 38 resp. Vide omnino de hac lectione Wetstenium et Bleekium ad Hebr. II, 9.

(3) V. ἢ a cat. abest.

Τούτο δὲ μᾶλλον δείκνυσιν ἢ τῶν ἐξῆς ἀκολουθία. Α Εἰπὼν γὰρ ὅτι χωρὶς Θεοῦ ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, οὐδὲν πρὸς τοῦτο παραβλαβείσης τῆς θεότητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς οικείας φύσεως τὴν κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐλάττωσιν ἐδέξατο, ὥστε φαίνεσθαι ἐντεῦθεν αὐτὸν καὶ τῆς τιμῆς μετέχοντα διὰ τὴν πρὸς ἕτερον συνάφειαν, ἐπειδὴ περ ἀκόλουθον ἦν τοὺς ταῦτα ἀκούοντας περιτετὴν ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ νομίζειν εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐνοίκησιν, οὐδὲν τοῖς προκειμένοις συμβαλλομένην, εἴπερ δὴ χωρὶς ἐκείνου τῆς πείρας ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, ἐπάγει· Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Οὐκ ἀσυτελής δὲ ἦν οὐδὲ ἡ θεότης, φησὶν· Ἐπρεπε γὰρ τὰ οικεῖα καὶ ἄπερ ἦν αὐτῇ πρέποντα, τὸ γὰρ Β τοῦ πάθους οὐδαμῶς αὐτῇ πρέπον ἦν· τοῦτο τὸ ἔπρεπε σαφῶς τὸ χωρὶς Θεοῦ συνέστησεν· ὡς γὰρ ἐκείνου οὐ πρέποντος τὸ πρέπον αὐτὸ φησι, δεικνύς ὁμοῦ καὶ ἄπερ ἔπραττε τότε, τίνα δὲ ταῦτα ἦν. Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, δηλονότι τῷ Θεῷ Λόγῳ λέγων, ἐπειδὴ περ πολλοῖς τῆς υἱότητος μετέδωκεν καὶ εἰς τὴν δόξαν ἤγαγε ταύτην, τὸν τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἀρχηγὸν τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τὸν παρ' αὐτοῦ ληφθέντα ἀνθρώπον διὰ τῶν παθημάτων τέλειον ἀποφῆναι, ὥστε φαίνεσθαι καὶ τούτου τὴν φύσιν κάκεινον τὴν χάριν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. 1β', 1γ'. — Οὐδὲ γὰρ (1) νῦν, φησὶ, συμβουλεύειν προσῆκεν ὑμῖν, ὅπως ἂν ἀποστάντες τῶν χειρόνων ἐπὶ τὸ κρείττον ῥέψητε διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως· πρὸς γὰρ ἡδὴ πεπιστευκότας ὁ λόγος μοι γίνεται, ὥστε τὰ αὐτὰ παραινεῖν ὑμῖν προσῆκεν, ὅπως ἂν ἐπιμένητε τοῖς δόξασιν ἁπαξ. Τούτο οὖν λέγει, ὅτι οἱ πιστεύσαντες καὶ τοῦ Πνεύματος μετεilahφότες μέτοχοι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ὡς περ τινὰ φυσικὴν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεξάμενοι· λείπει δὴ λοιπὸν τὸ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἀκραίῳ διαφυλάξαι γνῶμη.

Στίχ. 1ε'-1η'. — Βούλεται (2) δεῖξαι, ὅτι πάντες οἱ διὰ Μωσέως ἐξεληθόντες ἀπώλοντο δι' ἀπιστίαν, ὥστε ἐκ παραλήλου μειζόνως φοβῆσαι τούτους πρὸς οὐς ἐποιεῖτο τὸν λόγον (3). Οἱ δὲ τούτοις ἀντιλέγοντες προσείχον οὐτε τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν ἐξῆς, τοῦ, *Τίσι δὲ προσώχθισε*; καὶ, *Τίσι δὲ ὡμοσεν*; ἀναγινωσκομένων μὲν κατ' ἐρώτησιν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀπαιτούντων ἀνταπόδοσιν· οὐτε ἐκεῖνο συνέσαν (4), ὅτι *Τινὲς δὲ ἀκούσαντες παρεπύκρναν*, τότε λέγεσθαι κατ' αὐτῶν (5) ἡδύνατο τὴν διάνοιαν, εἴπερ δὴ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν τοῦτο ὑπομενηνχότες ἦσαν· λέγομεν γὰρ ἐπὶ τῶν πραττομένων, ὅτι τινὲς (6) ἐποίησαν,

(1) C. Cr. p. 175. Θ. φησὶν.

(2) C. Cr. p. 176. Θ.

(3) Locus admodum vitiosus in cat. Cr. legitur, quem nonnisi codicis ope prorsus sanare licet. Quanquam enim Cramer verba continuo ordine exhibuit, manifestum tamen est plura excidisse. Ego addendo et corrigendo Theodoro certe sententiam suam restituissē mihi videor. Nimirum vs. 16

Hoc autem clarius indicant quæ infra habentur. Sine Deo, ait, mortem gustavit integra remanente divinitate, atque ideo natura sua brevem hanc diminutionem passus est, ita ut hic videatur honorem ipsi competere propter suam cum altero conjunctionem. Nam necesse erat ut quicumque hæc audierit superfluum existimaret tempore passionis Dei Verbi inhabitationem utpote impatibilis. Quando igitur sine illo mortem gustavit Christus, decebat eum, adjicit, propter quem omnia et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.

Non imperfecta autem erat nec divinitas, ait. B Nam decebat eam quod ipsius erat, ipsique conveniebat : passiones autem eam nulla ratione decebant. Illud decebat aperte vocem sine Deo confirmat ; nam quia mori non decebat, declarat quid decens indicatque simul quod tunc fecit, et quid hoc esset. Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, hoc est Deum Verbum, quando multos in filios adoptavit et in gloriam adduxit, auctorem omnibus salutis, Dominum nostrum et Salvatorem Jesum Christum passionibus probare, quam perfectus fuerit homo ab ipso assumptus, ita ut appareat hujus natura et illius gratia.

CAP. III.

VERS. 12, 13. — Non est enim, inquit, cur nunc etiam vobis suadeam, ut a malo recedentes ad bonum per fidem in Christum accedatis ; nam ad homines verba facio qui jam credunt, ideoque vos hortari sufficit, ut ea retineatis, quæ jam novistis. Hoc igitur dicit, quod credentes et Spiritu donati, participes Christi substantia sumus effecti, velut quamdam cum eo naturalem adepti communionem. Restat ergo ut deinceps pura mente hoc initium conservemus

VERS. 16-18. — Hoc intendit : Omnes ob incredulitatem interierunt quicumque per Moysen ex Ægypto profecti sunt, majori igitur timore moveantur oportet, ad quos sermonem fecit. Qui his contradicunt non attenderunt ad consequentiam eorum quæ infra occurrunt, nempe : *Quibus autem insensus est ? et, quibus autem juravit ?* quæ quidem per interrogationem ponuntur, iis idem respondendum ; nec illud intellexerunt quod *quidam audientes exacerbaverunt*, juxta illorum sententiam dici potuisset, si pauci e multis hoc recordati essent. Nam dicimus de opere, quod quidam illud fecerunt, partem

ita credo intellexit. Qui enim — ? verum nonne — ? ei disputat contra eos, qui scriberent : τινὲς γὰρ — ἀλλ' οὐ —. Primum v. Οἱ δὲ τ. ἀντ. προσείχον ego addidi.

(4) V. συνέσαν in cat. Cr. non legitur.

(5) C. Cr. κατ' αὐτήν.

(6) C. Cr. τινὲς.

a multitudine decedentes, quando agentium numero minor numero eorum qui non egerunt. Hic autem duo tantum, Josue et Chaleb, ita ut jam dicere non liceat quosdam exacerbavisse, cum duo sint modo de tanta turba. Beatus autem Paulus hæc dixit, quasi omnes numerare posset, duobus tantum exceptis.

CAP. IV.

VERS. 1, 2. — Timere nos decet, ait, ne ipsi pollicitationem introeundi in requiem adepti propter mentis malitiam promissis frustremur. Ne quis putet pollicitationem futurorum sibi sufficere, alioquin sicut illi erunt quibus propter incredulitatem promissa non contigerunt. Unde sic legendum: *Non admistis fidei ex iis quæ audierunt, hoc est, ex promissis a Deo ipsis per Moysen factis.*

VERS. 4-7. — Vere acquiescentis est non rursus ad vetera redire, admissa mutatione et transpositione. Nam quemadmodum Deus requievit dicitur a creando mundo, cum creaturæ finem omnino imposuit, ita oportet ut non ad vetera relabatur qui in requiem introierit, ut repudiatis virtutum laboribus ad violandas leges denuo feratur. His enim necessario mutatur constitutio et evertitur. Vox *hodie*, inquit, neque indefinita est, neque ad temporis quodvis intervallum extra dies referenda, cum de quaque die *hodie* dici possit. Hoc notandum putavi non solum ut Apostoli sententiam explicans, sed etiam ut eos confutans qui ad generationem Unigeniti divinitatis referre volunt illud: *Ego hodie genui te* (Psal. II, 7). Quippe qui vocem *Hodie* indefinitam existimant, non cogitantes quod *Hodie* dici nequit, nisi existente jam die. Quod autem *hodie* definitum modo intelligeret, declaravit ipse Apostolus dicens: *Iterum terminat diem quemdam in David dicendo*; ita et alias (III, 13): *Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur*. Primum demonstrat quod illud non extra dies cogitatur, dicendo *per singulos dies*, et hæc adjiciendo: *donec hodie cognominatur*. Deinde neque ita videtur illud *hodie* velut tempus indefinitum usurpare, quando non præteritis, sed futuris tantum conveniat diebus. Quid enim intendit? Quasi vobis *hodie* singulis diebus dicatur, cavete ne a fide recedatis. Nam quasi vox *hodie* præsentem diem designet, hortatur eos, quo hac significatione vehementius eos moveat. *ἡμᾶς νομιζαντες, οὕτως ἐπιμαρτυροῦμεν* (8) τοῦ μένειν ἐπὶ τῆς πίστεως, οὕτως αὐτοῖς συνεβούλευσε, καταχρησάμενος τῇ σημασίᾳ μᾶλλον πρὸς τῆς παραινέσεως ὠφέλιμον.

(1) C. Cr. τίνας.

(2) V. Ὁ δὲ μ. Π. τ. τέθ. ego adjecti.

(3) Θ. F. leg. προσήκει.

(4) C. Cr. p. 180. (Θ.) Θ. δὲ φησιν.

Α τόδε μέρος ἀπὸ πλήθους ἀποτεμνόμενοι, δταν ἐλάττονας εἶναι τοὺς πεπονηκότας συμβαίνει τῶν οὐ πεπονηκότων, ἐνταῦθα δὲ δύο μόνοι, Ἰησοῦς καὶ Χαλὲθ, ὥστε οὐδὲ ἀκολουθίαν εἶχε τινα τὸ λέγειν, τινὰς (1) εἶναι τοὺς παραπικραίνοντας, δύο μόνων ἀπὸ τοσούτου πλήθους ὄντων. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ταῦτα θέθει-κεν (2) οὐδὲν λυμάλνεσθαι τῇ ἀποφάσει τῶν δύο νομίσας τὸν ἀριθμὸν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Στίχ. α', β'. — Προσῆκεν (3) φοβεῖσθαι, φησὶν, ὅπως ἂν μὴ αὐτοὶ τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν εἰσόδου τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενοι ὑστερήσωμεν μοχθηρῶ γνώμης· μηδὲ γὰρ τις εἰσθεῶ ἀρκεῖν αὐτῷ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνοι· οὐ γὰρ ἦσαν κατὰ τὴν πίστιν τοῖς ἐπαγγελθεῖσι συνημμένοι· ἴδεν οὕτως ἀναγνωστόν· *Μὴ συγκακαραμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκουσθεῖσιν, ἵνα εἰπῆται πρὸς αὐτοὺς γεγενημέναις ἐπαγγελίαις τοῦ Θεοῦ διὰ Μωσέως.*

Στίχ. δ'-ζ'. — Ἀληθινή (4) καταπαύσεως τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ μὴ πάλιν ἐπὶ τὰ παλαιὰ ἀνατρέχειν μεταβολὴν ὑπομένοντας καὶ μετὰθεσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται πεπαῦσθαι τοῦ ποιεῖν τὸν κόσμον, ἀπαξ αὐτοῦ τῇ κατασκευῇ τέλος δεδωκώς, οὕτως προσῆκε καὶ τὸν εἰς κατάπαυσιν εἰσιόντα μὴ παλινορομεῖν ἐπὶ τὰ παλαιὰ, πόνους ὑφορώμενον τοὺς τῆς ἀρετῆς εἰς τὰ παρὰθεσιν νομίμων ἐξοκέλλοντα (5)· τούτοις γὰρ ἀκολουθεῖν ἀνάγκη τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καταστάσεως μετὰθεσιν. Τὸ δὲ *σήμερον*, φησὶν, οὔτε ἀόριστόν ἐστιν, οὔτε μὴν ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς ἡμέρας διαστήματος λέγεσθαι δύναται, ὡς ἂν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τοῦ *σήμερον* ἀρμόττοντος. Τοῦτο δὲ οὐ τῆς ἀποστολικῆς σαφηνείας ἕνεκεν μόνον ἐπισημῆνασθαι δίκαιον ᾤησθην, ἀλλὰ καὶ τῶν βουλομένων ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς τοῦ Μνογενοῦς θεότητος λαμβάνειν τὸ, *Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε*, οἱ γὰρ *σήμερον* ἀόριστον εἶναι ἀποφαίνονται, οὐδὲ τοῦτο ἐνοοῦντες, ὅτι τὸ *σήμερον* λέγεσθαι οὐκ ἂν δύναίτο μὴ οὕσης ἡμέρας. Ὅτι γὰρ οὐδὲ ἀόριστον λέγοιτο ἂν τὸ *σήμερον*, σαφῶς ὁ Ἀπόστολος ἐδήλωσεν εἰπὼν· *Πάλιν τινὰ ὀρίζει ἡμέραν ἐν Δαβὶδ λέγων*, ἥ δὲ (6) καὶ ἐτέρωθι· *Παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς*, ἐφη, *καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται*. Πρῶτον μὲν ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἡμερῶν τὸ *σήμερον* λέγοιτο τῷ εἰπεῖν, *καθ' ἐκάστην* (7) *ἡμέραν*, καὶ οὕτως ἐπαγαγεῖν τὸ, *Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται*, ἔπειτα οὐδὲ οὕτω φαίνεται περὶ τοῦ *σήμερον* ὡς ἂν ἀορίστου διαλεγόμενος, οὐ δυναμένου μὲν τοῖς παρεληλυθόσι, δυναμένου δὲ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀρμόττειν· τί γὰρ φησι; Καθ' ἐκάστην ἡμέραν τὸ *σήμερον* λέγεσθαι πρὸς τὸν παροῦσαν σημαίνοντος ἡμέραν, οὕτως αὐτοῖς συνεβούλευσε, καταχρησάμενος τῇ σημασίᾳ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς παραινέσεως ὠφέλιμον.

(5) V. εἰς τα ετ ἐξοκέλλοντα ego addenda censeo.

(6) C. Cr., εἰ δέ.

(7) C. Cr., καθ' ἐκάστην.

(8) C. Cr. ἐπιμαρτυροῦσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. ιη'. — Τὸ (1), δὲ δύο ἀμεταθέτων, τῷ τε Θεῷ εἶναι τὸν ἐπαγγεϊλάμενον οὐδαμῶς οἶόν τε ψευδοσθαι, καὶ τῷ μεθ' ὀρκου ποιήσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν.

Στίχ. κ'. — Θεόδωρος (2) δὲ φησιν ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ, προσθεὶς ὅτι αἰώνιος ἡμῖν γέγονεν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς τῷ πάντας τοὺς καθ' ἑκάστην γενεάν πιστεύοντας δι' αὐτοῦ προσάγειν τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι· οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὕψιστου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Στίχ. γ'. — Διηγεῖτο (3) ὑστερον ὅπως ὁ ναὸς κατασκευάστο, καὶ λέγει δύο εἶναι τὰς σκηνάς, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ παντὸς τοὺς ἱερεῖς εἰσιόντας τὰ νενομισμένα ἐπιτελεῖν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν ἀρχιερέα μόνον· καὶ δὴ τὸ ἀπὸ τούτων σημαίνονμενον διδάσκειν βουλόμενος, ἐπάγει· Τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, μήπω πεφανερωσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν. Ὅσπερ τοίνυν οὐχ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἦν ἀδατος, ἐξ' οὗ δὴ τὸν (4) ἐνδότερον οἶκον κατασκευάσθαι συνθέβαινεν, ἀλλ' ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ νόμιμον καὶ ἡ τοῦ τόπου ἀφιέρεισις ἀδατος ἐποίησεν τὸν τόπον, διμῶς σύμβολον ἐφη εἶναι τοῦτο τῶν οὐρανῶν, οὕτω κἀναυθα βουλόμενος τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα δεῖξαι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, λέγει τὰ κατ' ἐκείνον, οὗ τὴν φύσιν ἐξηγουόμενος, ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτὸν διήγησιν ἀπὸ τῆς θείας τιθείας Γραφῆς καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐμφαίνων τὸ ὅμοιον. Ἀπάτορα τοίνυν καὶ ἀμήτορα καλεῖ, ὡς τῆς θείας Γραφῆς γονέας αὐτοῦ μὴ διηγουμένης, ὅθεν ἐπήγαγε τὸ ἀγενεαλόγητος, δεικνύς ὅτι οὐ φύσιν λέγει τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τῆς θείας Γραφῆς διήγησιν· εἰτ' ἐπισυνάπτει· Μῆτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μῆτε ζωῆς τέλος ἔχων, οὐκ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ. Καὶ ἐπειδὴ ταῦτα δυνατὸν (5) ἦν καὶ ἐπ' ἄλλου λέγεσθαι, ἐμνημόνευσε γὰρ ἡ θεία Γραφή πολλῶν, οὕτε τοὺς γονέας εἰποῦσα, οὕτε τὴν γενεαλογίαν ἐκθεμένην, καὶ μάλιστα ὅσους ἔξω τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους γεγονότας μεμαθήκαμεν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ, Ἄφωμοιωμένους δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές· οὐκέτι γὰρ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν ἦν ἐπ' ἄλλου, ἐμφαίνει δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Γραφὴν διηγῆσεως, ὅπως αὐτῷ καὶ τὰ λοιπὰ προσῆν, ἃ δὴ καὶ τοῦτο. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν μὲν ἀπάτωρ γεννήσει τῆς ἀνθρωπιείας φύσεως, ἀμήτωρ δὲ τῇ γεννήσει τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγενεαλόγητος· τίς γὰρ ἂν γενεαλογία τοῦ ἐκ Πατρὸς ὄντος μόνου; ὅτι δὲ οὕτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχει, οὕτε ζωῆς τέλος, καὶ τοῦτο δηλον, ἀλλ' ἐναυθα μὲν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῆς διηγῆσεως· τὸ μὲν ἱερεὶα μένειν εἰς τὸ διηνεκές ἀπὸ τῆς θείας ἐλαβε Γραφῆς, τῷ εἰπεῖν· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὡσαύτῃ κἀκεῖνου διηνεκῶς ἱερατεύοντος· διηνεκῆ δὲ αὐτὸν ἱερεὶα ἐκάλεσεν, ὡ-

Α

CAP. VI.

VERS. 18. — *Per duas res immutabiles, cum qui promisit Deus mendacii minime capax, et promissa jurejurando confirmavit.*

VERS. 20. — *Theodorus consentit cum beato Joanni, addens quod æternus factus est nobis pontifex Christus quia omnes fideles cujusvis sint generationis per seipsum ad Deum adducet, in spem resurrectionis: ipse enim Melchisedech rex Salem, pontifex Dei altissimus.*

CAP. VII.

VERS. 3. — *Narravit postea quæ fuerit templi structura, et duo dicit esse tabernacula, unum quod per omnia sacerdotes ad perficienda sacra subirent, alterum quod non nisi summus pontifex semel per annum ingrederetur. Et ut doceat quid istis significetur, addit: Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam (ix, 8). Quemadmodum igitur licet, non loci natura in via esset, super quem interior domus erat ædificata, sed constitutio illum et lex et loci consecratio invicem efficiebant, et hoc tamen dicit figuram esse cælorum; ita hic ut ostendat Christum pontificem esse secundum ordinem Melchisedech, refert quæ illum respiciunt, non naturam quidem describens, sed quæ de illo divina Scriptura narrat, et exinde similia de Christo docet. Sine patre igitur dicit eum et sine matre, reticente Scriptura ipsius parentes; unde etiam sine genealogia, cum non naturam viri, sed narrationem divinæ Scripturæ referat; deinde addit: Neque initium dierum, neque finem vitæ habens, non juxta naturam sane, sed juxta divinæ Scripturæ silentium. At cum hæc de pluribus aliis dici possint, nam permultos memorat Scriptura, quorum nec parentes declarat nec genealogiam, præsertim ex his quos extra genus Israeliticum exstitisse discimus, recte addidit: Assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum, quod jam non ad alium quemlibet referre posses: apparet autem ex Scripturæ narratione, hæc ipsi competere, sicut et cætera. Etenim Christus erat sine patre juxta humanam naturam, sine matre autem juxta divinam subsistentiam, inio et sine genealogia. Nam quæ genealogia ei qui ex Patre tantum? Quod autem neque initium dierum habeat, neque vitæ finem, de Christo quoque manifestum, at hic re ipsa verum, illic autem non nisi juxta narrationem. Illud vero sacerdotem eum manere in perpetuum tribuit Christo ipsa Scriptura dicens: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. xcix, 4), in perpetuum videlicet sacerdotio fungenti. Hunc autem in perpetuum sacerdotem vocavit, quod sacerdotium posteris suis tradidit,*

(1) C. Cr. p. 199. Θ. δὲ εὕτω φησί.

(2) C. Cr. p. 201. (Θ.)

(3) C. Cr. p. 203. (Θ) Θ. φησί· τὰ εἰρημμένα τῷ πρὸ

αὐτοῦ (Severiano) μὴ ἀποδεξάμενος, ταῦτα ἐπάγει.

(4) C. Cr., δεῖ τόν.

(5) Cat., ἀδύνατον.

quod pro lege fiebat. Unde etiam dixit: *Assimilatus autem Filio Dei*, licet potius dicendum videtur, ipsi Christum fuisse assimilatum. Non enim assimilatur posteriori prior, sed cum apud illum veritas rerum occurrit, huic vero nihil tale re ipsa conveniat præter narrantis descriptionem, recte dicitur Melchisedech Christo assimilatus, quasi vellet Scriptura narratione sua venturi similitudinem præbere.

VERS. 21, 22. — Apparet, inquit, ex eo quod sacerdotium cum iurejurando accipiat, quomodo hoc differat ab illo. Illi enim sine iurejurando facti sunt sacerdotes, quia non usque in sacerdotio mansuri erant; hic autem cum iurejurando quia dignitatem suam servaturus erat, atque ita multo majorem dignitatem adeptus est quam sacerdotes legis, quando et asseclis suis majora præstiturus erat. Nam sponsor ideo dicitur, quod nobis resurrectionis gratiam spondit ubi ipse resurrexerit. Quando enim primus resurrexit, qui summus pontifex vocatur, hoc despondetur nobis resurrectionis similitudo.

CAP. IX.

VERS. 1, 2. — Incipit hic exponere quomodo legis instituta symbola essent et figuræ eorum quæ in gratia perfecta sunt, et quomodo in illis hæc prædestinata prospicere liceat, simul quoque collatione facta, indicat quanto gratia illa superet. Disciplinam primum enarrat. Dicit igitur, et Veteri Testamento definitum fuisse cultum et legibus præscriptum, quo Deus honoraretur: nam hujusce generis præcepta vocat *justificationes culturæ*. Ita *sanctum sæculare*: sanctum hic appellat merito templum in quo Deus colendus erat, aut etiam tabernaculum, cum istud prius templi loco esset. Nam templum vocabant simul et illud tabernaculum utpote habitaculum Dei, et ædes postea a Salomone ædificatas. Hoc enim clarius apparet ex illo primi Regum testimonio (III, 3): *Et Samuel dormiebat in templo Domini, ubi arca Dei*, nondum exstructo Salomonis templo velut symboli mundi juxta quosdam figuram tabernaculum Moysi insituendum præcipiens Deus, mandavit ut velamine in duas partes inter medium sanctum divideretur (Exod. xxvi, 35), quam formam templum quoque postea retinuit.

VERS. 28. — Apparente nunc, ait, dum peccatum regnat, propter peccati regnum mors subeunda; tunc autem, soluto videlicet peccati imperio, ipse etiam illæsus appareat oportet. Hoc enim significat illud sine Deo, illum non amplius regnante peccato jam ab omni humano dolore fore liberum.

(1) C. Cr., ως άνω.

(2) C. Cr.: τουτον.

(3) C. Cr. p. 210. (Θ.)Θ. δε φησι.

ανελ (1) παραπέψαντα την ιερατειαν εις διαδόχους, ὅπερ ἐν νόμῳ συνέβαινε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ εἶπεν, Ἄφωμοιωμέτρος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καίτοιγε τὸ ἀκόλουθον ἦν, τούτῳ (2) ἀφωμοιωῦσθαι λέγειν ἐκείνον· οὐ γὰρ ὁ πρῶτος ἀφομοιοῦται τῷ δευτέρῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τούτῳ μὲν ἐστὶν ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἐκείνῳ δὲ πρόσσετιν οὐδὲν τοιούτων, τῷ δὲ ἔδει τῆς διηγήσεως; καλῶς ἀφωμοιωῦσθαι ἐκείνον ἔφη, ὡς ἂν τῆς θείας Γραφῆς ἐπὶ τῆς διηγήσεως ὁμοίωμα τοῦ ἐσπόμενου δεῖξαι βουλευθείσης ἡμῖν.

Στίχ. κα', κβ'. — Δείκνυται, φησὶ (3), τούτου πρὸς ἐκείνον τὸ διάφορον ἀπὸ τοῦ μεθ' ὄρκου λαβεῖν τὴν ιερατείαν· οἱ μὲν γὰρ ἀνευ ὄρκων ἐγίνοντο διὰ τὸ δεῖν αὐτοὺς καὶ παύεσθαι ποτε τῆς ιερατείας, οὗτοσδὲ μεθ' ὄρκων, ἐπειδὴ μένειν ἐμελλεν ἐπὶ τῆς ἀξίας, οὕτω μείζονα πολλῶ τῶν ἐν νόμῳ τὴν ἀξίαν ἐδέξατο, ἐπειδὴ μείζονα καὶ παρέχειν τοῖς προσιοῦσιν ἐμελλε. Τὸ γὰρ εγγυος, οὕτω λέγει, ὡς ἂν τὸ ἀναστήναι (4) ἐγγυωμένου ἡμῖν τὸ κέρδος, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔχει· τὸ γὰρ ἀναστήναι πρῶτος, καθὰ καὶ ἀρχιερεῖα αὐτὸν καλεῖ, ἐγγυᾶται ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως ὁμοίωτητα.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

Στίχ. α', β'. — Ἀρχεται (5) ἐντεῦθεν λέγειν, ὅπως τὰ ἐν νόμῳ σύμβολα καὶ τύποι τῶν ἐν τῇ χάριτι, καὶ ὅπως ἐν ἐκείνοις ταῦτα προθεωρούμενα διιδεῖν δυνατόν, ὁμοῦ τῇ παραθέσει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τούτων δεικνύς, ὅση τις ἐστὶν· ἐν ἀφηγήσει δὲ τῆς διδασκαλίας ποιεῖται τὴν καταρχήν. Λέγει οὖν, ὅτι καὶ ἡ πρώτη διαθήκη εἶχεν ὄρους καὶ προστάγματα λειτουργίας, τῆς Θεῷ ἀποδοῦσθαι ὀφειλοῦσης· δικαιώματα γὰρ λατρίας τὰ περὶ τούτων λέγει προστάγματα. Τό τε ἅγιον κοσμοκόν· ἅγιον ἐνταῦθα καλεῖ τὸν ναὸν εἰκότως, ἐν ᾧ τὴν λειτουργίαν ἀποβιδεῖσθαι τῷ Θεῷ συνέβαινε, εἴτε καὶ τὴν σκηνήν, ἐπειδὴ ταύτην ἐν τάξει τοῦ ναοῦ πρότερον εἶχον· ὁμοίως γὰρ ἐκείνην τε ναὸν ἐκάλουν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντος, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Σολομῶντος ὕστερον. Καὶ τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν Βασιλευῶν ἔνεστι σαφῶς λεγούσης· Καὶ Σαμουὴλ ἐκάθευδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου, ὃ ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, μήπω τοῦ ναοῦ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθέντος. Ὡσπερ δὲ σύμβολον τοῦ κόσμου κατασκευάσαι κατὰ τινὰ τύπον τὴν σκηνὴν τῷ Μωσεί κελύων ὁ Θεὸς, προσέταξεν αὐτῷ περιβόλον ποιῆσαι ἀπὸ τῶν καταπετασμάτων μέσῳ διειλημμένον ἑτέρῳ· οὕτω δὲ καὶ ὁ ναὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ὕστερον ἐγένετο τύπον.

Στίχ. κη'. — Νῦν, φησὶν (6), ὀφθεῖς, ὅτε τὴν ἀμαρτίαν κρατεῖν συνέβαινε, ἀναγκαιῶς τὸν διὰ τὴν ἀμαρτίαν κρατούμενα θάνατον ἐδέξατο· τότε δὲ τῆς ἀμαρτίας, ὡς εἰκόσ, λελυμένης, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀπαθῶς ὀφθῆναι· τὸ γὰρ χωρὶς ἀμαρτίας, τοῦτο λέγει, ὅτι μὴ κρατούσης ἐτι τῆς ἀμαρτίας, οὕτω καὶ αὐτὸς ἔξω παντὸς ἀνθρωπίνου πάθους ὀφθῆσται τότε.

(4) C. Cr., καταστήναι.

(5) C. Cr. p. 220. Θ. δε φησιν.

(6) C. Cr. p. 230. Θ. δε φησι.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Στίχ. ε'. — Ταῦτα μὲν (1) εἶρηται τοῖς ἐν Βαβυλῶνι πρὸς τὸν Θεὸν βουλομένοις εἰπεῖν, ὅτι θυσία; με οὐκ ἀπήτησας, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπακούειν σου καὶ τὸ θέλημά σου ποιεῖν· καὶ εἰ εὐθυμοῖεν (2) τὰ τῆς ἐπανόδου λοιπὸν ἀναμφίβολα ἦν· μεταλλάξας οὖν αὐτὴν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ταύτη φησιν, ἀντὶ τοῦ, ὡτία, *Σῶμα*, εἰπὼν, *κατηρτίσω μοι*.

Στίχ. κς'. — Ἀνάγκη (3) τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὰ χεῖρα μεταστάντας ἀπὸ τῶν κρειττόνων, ἀναστάντας τῇ κολάσει παραδοθῆναι λοιπὸν, οὐκ ἐπιδοχομένους τότε μετάνοιαν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν μετάνοιαν ἀναίρει, ἀλλὰ τὸ μὴ εἶναι τότε συγχώρησιν λαβεῖν τὸν ἐπὶ τοῦ πταίνειν ἐνταῦθα μεμνηκότα καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τὸ πταίνειν δεξάμενον αἰσθησιν, ἀλογίᾳ τινὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς ἅπαν ἐπιτελοῦντα (4) ἀμάρτημα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Στίχ. α'. β'. — Τὸ περὶ (5) τῆς πίστεως ζητούμενον παρὰ Ἰουδαίους μάλιστα εἰδῶς, ἀπὸ τινος ἀκολουθίας πολλαί; ταῖς περὶ αὐτοῦ κέχρηται ἀποδείξεσιν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προσβάλοντο τὸν νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δικαιοσιν, οὗτοι δὲ τὴν πίστιν, τοῦτο λέγοντες, ὅτι κἂν μυρίοις τις ἐνέχηται κακοῖς, πιστεύσας μόνον Χριστῷ σύντομον ἀπάντων δέχεται τὴν ἀπαλλαγὴν, τῆς παρ' αὐτοῦ δικαιοσύνης ἀξιούμενος· ὅθεν ὀρισάμενος αὐτὴν, ὁμοῦ μὲν ὥστε οἰκειῶσαι τοῖς προειρημένοις, ὁμοῦ δὲ ὥστε μᾶλλον αὐτὴν δυνηθῆναι δεῖξαι παρὰ πᾶσι φαινομένην τοῖς ἐναρέτοις καὶ παλαιοῖς ἀνδράσι, ἐπάγει· *Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρῶσοῦτοι*.

Στίχ. ιθ'. — Τοῦτο λέγει (6), ὅτι ἀκολουθῶς ἔτυχεν τῇ ἑαυτοῦ πίστει· τῇ γὰρ ἀναστάσει πιστεύσας, διὰ συμβόλων τινῶν ἀποθανόντα αὐτὸν ἐχομίσατο. Τὸ γὰρ ἐν πολλῇ τοῦ θανάτου προσδοκίᾳ γενόμενον μηδὲν παθεῖν, τοῦ ἀληθῶς ἀναστησομένου σύμβολον ἦν, ὅσον τοῦ θανάτου πρὸς βραχὺ γευσάμενος, ἀνέστη μηδὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου παθῶν· τὸ γοῦν, *ἐν παραβολῇ*, ἀντὶ τοῦ, ἐν συμβόλοις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Στίχ. α'. — Οὐχ ἀπλῶς (7) εἶπεν ὅτι εἰς πᾶσι τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς (οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ προκειμένον), ἀλλ' ἵνα δεῖξῃ ὅτι καὶ τοσαῦτα μὲν πεποιηκότες, τοσαῦτα δὲ καὶ πεπονηότες διὰ πίστεως, ὅμως ἔτι περιμένουσι τῶν ἐπαγγελθέντων τὴν ἀπόδοσιν, οὐ δυσχεραίνοντες, εἰ γὰρ μεθ' ἡμῶν κοιμοῦνται τῶν ὑστέρων, ὅπερ τὴν ὑπομονὴν αὐτῶν ἐδείκνυ μείζονα, εἴπερ δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι περιμένουσι τοὺς ἀγωνίσασθαι ὁμοίως αὐτοῖς ὀφειλοντας, ὥστε μετ' ἐκείνων τυχεῖν τῆς τῶν καλῶν ἀπολαύσεως. *Μαρτύρων* δὲ ἐνταῦθα οὐ τῶν πεπονηθέντων λέγει, ἀλλὰ τῶν μαρτυρούντων πρὸς τὴν πίστιν (8).

(1) C. Cr. p. 232. (Θ.) Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ· θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἤθέλησας, κ. τ. λ.
(2) C. Cr., καὶ εὐθυμοί.
(3) C. Cr. p. 238. (Θ.) Θ. δὲ φησιν.
(4) C. Cr. ἐπιτελών. Quæ deinde in cat. sequuntur Chrysostomi sunt.

Α

CAP. X.

VERS. 5. — Hæc ad Deum dicta sunt ab iis qui in Babylone, quasi intenderent: Hostiam a me non postulasti, sed ut tibi obedirem, tuamque facerem voluntatem; ad saniora vero revocatis certus reditus. Mutata autem voce, velut ex persona Christi locum profert, pro *aures*, *corpus*, dicens, *perfectissi mihi (Psal. xxxix, 7)*.

VERS. 26. — Qui his in terris a bono ad malum deficiunt, post resurrectionem æternis pœnis tradantur oportet, cum tunc nullus sit pœnitentiæ locus. Non enim hic viventibus pœnitentiam denegat, sed declarat tunc nullam ei veniam futuram, qui hic in peccato usque permanserit, et malitiam suam nunquam intellexerit, sed dementer summa cum voluptate perfecit omne peccatum.

CAP. XI.

VERS. 1, 2. — Cum sciret a Judæis fidem quam maxime inquiri, merito permulta hac de re disserit. Illi enim legem et justificationem per opera tuebantur, Christiani vero fidem, dicentes, quod etiam si millibus quis agitatus fuerit malis, Christo unice confidens breviter ab omnibus liberabitur, ab ipso justificationem adeptus. Unde definiens eam ita ut simul et prædictis conveniat, et illam potius apud omnibus sanctis et veteribus viribus exstitisse demonstret, adjicit: *In hac enim testimonium consecuti sunt senes*.

VERS. 19. — Hoc dicit, quod fidei convenientia sortitus est. Nam in resurrectionem credens accepit eum per figuras quasdam defunctum. Quod enim in tanta mortis expectatione nil moveretur, hoc vere resurrecturi figura, in quantum mortem breviter tantum hic gustans, resurrexit, nil per mortem perpeccatus illud igitur in *parabola*, quasi dicat, in symbolis.

CAP. XII.

VERS. 1. — Non simpliciter dicit unum esse omnibus mercedis tempus, nam hoc non sibi proposuerat, sed vult demonstrare quod vel tanta agentes, tantaque perpeccati per fidem expletionem tamen promissorum expectant, non ægre ferentes, si nobiscum ultima consequantur, quod potentiam eorum summam indicat; siquidem vel post mortem adhuc expectant eos, qui eadem ratione certaturi sunt, ita ut cum eis egregia mercede fruantur. *Testes* hic vocantur non qui passi sunt, sed qui fidem profitentur.

(5) C. Cr. p. 242. (Θ.) Θ. δὲ φησι.
(6) C. Cr. p. 250. (Θ.) Θ. δὲ φησιν εἰς τὸ· ἐν παραβολῇ ἐχομίσατο.
(7) C. Cr. p. 258. (Θ.) Θ. δὲ φησιν.
(8) Quæ deinde catena addit Chrysostomi sunt.

VERS. 12, 13. — Ubi sunt qui contendunt ab Apostolo in hac Epistola pœnitentiam tolli dicente (vi, 4, 6): *Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, et cœtera, rursus renovari ad pœnitentiam? Qui hæc putant? Quare remissas manus et soluta genua erigere jubet? Et claudicantem qui sanari voluerit is qui non peccatorum admitteret pœnitentiam? Quod autem fidelibus scribat, manifestum est eo quod eis dicat: Rememoremur autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum.*

VERS. 17. — Non cogitat per hæc pœnitentiam tollere, sed docere nos, nisi convenienter tempore opportuno convertamur, eam postea nunquam esse consecuturos, quando tempus adierit quo cuique sua pro meritis retribuentur. Non studet enim sibi metipsi pugnare, et hoc ita ex nuper allatis. Ast etiam ex prædicto exemplo apparet mens ejus. Primum enim Esau memoravit, iratum quidem quando benedictione frustratus est, sed nihilominus vel postea pravos mores retinentem. Deinde non frustratus est remissione peccatorum quasi eum de illis pœnituisset; non enim id postulavit sed benedictionem, quæ ubi semel fratri rite data fuerit, jam rursus neque ab hoc auferri nec Esau dari poterat. Attamen et in his perspicere licet, quod non omnino inutiles ei lacrymæ fuerunt; nam pater propterea vehementius pro eo commoveitur illique nonnullas benedictiones dedit; adeo per hæc pœnitentiam tollere volebat.

VERS. 26. — Recte a voce prophetæ, et eorum quæ nunc sunt mutationem, futurorum firmitatem confirmat. Nam illud *movebo* declarat cuncta hæc omnia esse immutanda, sed vocem *semel* addens immutabilitatem indicat eorum quæ tunc continentur.

CAP. XIII.

VERS. 7. — *Præpositus* dicit Theodorus, quinque apud eos sermonem pietatis prædicaverint, et a Judæis ibi interfecti sunt. Multi autem erant, non Stephanus tantum et Jacobus qui gladio percussus est, sed et Jacobus frater Domini, et alii innumeri, quorum memoria nulla occurrit.

VERS. 16. — *Beneficentiam* vocavit ad laudanda opera, *communione* vero quod eis fratres fiunt; quasi enim nostra cum eis nobis communicanda essent, ita cum studio indigentibus eorum occurramus oportet.

(1) C. Cr. p. 263. Θ. φησι.

(2) Quæ postea in cat. sequuntur sunt Chrysostomi.

(3) C. Cr. p. 266. Θ. δέ φησιν. 13. V. οὐκ om. c. Cr.

(4) C. Cr., εὐλογίας, η.

Στίχ. β'. γ'. — Ποῦ εἰσιν (1) οἱ λέγοντες τὸν Ἀπόστολον ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ ἀναιρεῖν τὴν μετανοίαν διὰ τοῦ λέγειν· Ἀδύνατον γὰρ τοὺς φωτισθέντας, καὶ τὰ ἐξῆς, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετανοίαν; πῶς ἄρα ταῦτα νοοῦσιν; πῶς τὰς παρεμβάδας χεῖρας καὶ τὰ παρακλητικὰ γόνατα ἀνορθῶθῃναι κελεύει; χολοῦ δὲ ἴασιν ποίαν βούλεται γενέσθαι ὁ μετανοίαν τῶν ἡμαρτηκῶτων οὐ προσέμενος; οἱ γὰρ ταῦτα πιστοῖς γράφει, δῆλον ἐξ ὧν φησι πρὸς αὐτούς· Ἀναμνήθησθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀβλήσιν ὀπρῶμεθατε παθημάτων (2).

Στίχ. ιζ'. — Οὐ τὴν (3) μετανοίαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται, ἀλλὰ διδάξαι ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐν καιρῷ τὴν προσήκουσαν διόρθωσιν οὐκ ἐπιδεξαμένους ὑστερον αὐτὴν ἀνακτᾶσθαι, ὅταν ὁ τῆς ἀναποδόσεως καιρὸς καταλλήλως ἐπάγεσθαι τῷ ἐκάστου τρόπῳ μέλλῃ· οὐ γὰρ ἐναντία λέγειν ἐσπουδακεν ἑαυτῷ, καὶ ταῦτα οὕτως ἐκ τοῦ σύνεγγυς· γνοίῃ δ' ἂν τις ἐκ τούτου παραδείγματος ὁ φησι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐμνημόνευσε τοῦ Ἡσαῦ, τότε μὲν ἀθυμήσαντος, ὅτε τῆς εὐλογίας οὐκ ἔτυχεν, μείναντος δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ τρόπου κακίας ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦτο· ἔπειτα οὐχὶ συγχωρήσεως ἁμαρτημάτων μετανοήσας οὐκ ἔτυχεν ἐκεῖνος, οὐ γὰρ τοῦτο ἦται τότε, ἀλλ' εὐλογίαν (4), ἣν κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ τρόπου τῷ ἀδελφῷ δοθεῖσαν ἀφαιρεθῆναι αὐθις οὐδαμῶς οἶόν τε ἦν καὶ δοθῆναι τούτῳ πάλιν. Ἔστι μέντοι καὶ τοῦτο εὐρεῖν, ὡς οὐκ ἀνόνητα αὐτῷ πάντῃ τὰ δάκρυα ἐγένετο· ἀμέλει φαίνεται ὁ Πατὴρ μετὰ τοῦτο παθῶν ἐπ' αὐτῷ καὶ τινὰς εὐλογίας αὐτῷ δεδωκώς· οὕτως οὐ τὴν μετανοίαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται.

Στίχ. κς'. — Καλῶς (5) ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς τῶν τε νῦν τὴν μεταβολὴν καὶ τῶν ὑστέρων τὸ βέβαιον συνίστησιν· τὸ μὲν γὰρ *σελεῖν* ἐπαγγεῖλασθαι τὴν μετάθεσιν αὐτῶν δηλοῖ πάντως ὡς ἐσομένην, τῇ δὲ τοῦ ἀπαξ προσθήκῃ τῶν μετὰ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀμετάθετον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Στίχ. ζ'. — Θεόδωρος (6) δὲ φησιν ἡγουμένους τοὺς παρ' αὐτοῖς καταγγελλαντας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας καὶ τελευθώντας ὑπὸ Ἰουδαίων αὐτόθι· πολλοὶ δὲ ἦσαν, οὔτε Στέφανος μόνον καὶ Ἰάκωβος ὁ μαχαίρα ἀναιρεθεὶς, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος, ἕτεροι δὲ πλείστοι σιωπῇ παραδεδομένοι.

Στίχ. ις'. — *Εὐποίαν* (7) εἶπεν εἰς ἐπαινον τοῦ γινομένου, *κοινωνίαν* δὲ διὰ τὸ περὶ ὁμοπίστους γίνεσθαι· ὡς ἂν δέον κοινωνοῦς ἡγεῖσθαι τοὺς τοιούτους τῶν προσόντων ἡμῖν, οὕτω μετὰ σπουδῆς ταῖς χρεῖαις αὐτῶν ἀρκεῖν αἰρουμένους (8).

(5) C. Cr. p. 270. (Θ.) Θ. δὲ ὡδε λέγει.

(6) C. Cr. p. 271. (Θ.)

(7) C. Cr. p. 278. Θ. δέ φησιν.

(8) Quæ deinde in cat. sequuntur sunt Chrysostomi.

THEODORI MOPSUESTENI

FRAGMENTA DOGMATICA.

EX LIBRIS DE INCARNATIONE FILII DEI.

Theodori (1) *ex libro primo De incarnatione, interpretationem facientis de confessione Petri, in qua dicit: Tu es Christus Filius Dei vivi*¹.

Sicut igitur per hujusmodi confessionem non deitatis Nathanael habens scientiam ostenditur², (Judæi et Samaritæ talia sperantes plurimum, quantum Dei Verbi a scientia longe erant?) sic et Martha per confessionem illam, non deitatis habens tunc scientiam probatur³, manifeste autem nec beatus Petrus. Adhuc etenim ipsis sufficiebat tunc, revelationem illam suscipientibus, præcipuum aliquid et majus de ipso præter cæterorum hominum phantasiam accipere. Post resurrectionem autem spiritu perducti ad scientiam, tunc revelationis perfectam scientiam suscipiebant, ut scirent quia præcipuum ipsi præter cæteros homines non aliquo puro honore ex Deo pervenit, sicut in cæteris hominibus, sed per unitatem ad Deum Verbum, per quam omnis honoris ei particeps est post in cælos ascensum.

Theodori ex libro secundo De incarnatione (2).

Homo Jesus similiter omnibus hominibus, nihil differens connaturalibus hominibus, quamque [quam quod] ipsis gratiam dedit, gratia autem data naturam non immutat; sed post mortis destructionem donavit Deus nomen supra omne nomen⁴.

Ejusdem ex eodem libro (3).

Sed mei fratres, qui ejusdem mihi matris filii, dicunt mihi: Non separa hominem et Deum, sed unum eundemque dio hominem. Dico connaturalem mihi, dico Deum. Si dicam connaturalem Deo, dico, quomodo homo et Deus unum est? Nunquid una natura hominis et Dei, Domini et servi, Factoris et facturæ? Homo homini consubstantialis est, Deus autem Deo consubstantialis est? Quomodo igitur homo et Deus unum per unitatem esse potest, qui salvificat et salvificatur, qui ante sæcula est, et qui ex Maria apparuit?

Ex libro quinto (4).

Quando naturas quisque discernit, alterum et alterum necessario invenit; et huic rei neque ipsos

A puto repugnare, quia alterum Deus Verbum natura, alterum autem quod assumptum est, quidquid illud sit, concedatur: hoc interim item persona idem ipse invenitur, nequaquam confusis naturis, sed propter adunationem quæ facta est assumpti ad assumptam. Si enim integre conceditur hoc alterum esse ab illo natura, et manifestum quia æquale non est quod assumptum est assumpti, neque simile hoc illi, neque idem quod assumptum est assumpti: manifestum quia idem ipse invenitur adunatione personæ. Sic ergo oportuit dividere quæ circa Christum sunt: istis enim divisionibus contrarium nihil est, hæc enim multam etiam cum divinis Litteris consonantiam habent. Sic neque naturarum confusio fiet, neque personæ quædam prava divisio. Maneat enim et naturarum ratio inconfusa, et indivisa cognoscatur esse persona. Illud quidem proprietate naturæ, diviso quod assumptum est ab assumptente; illud autem adunatione personæ in una appellatione totius considerata sive assumpti, sive etiam assumpti natura, et veluti sic dicam in Filii appellatione simul et Deum Verbum appellamus, et assumptam naturam, quæcumque illa sit, consignificamus propter adunationem quam ad illum habet.

Ex libro sexto (5).

Si ergo hominem dicentes Christum hominicolæ vocari juste eis videmur, hoc antequam nos dicemus Scriptura docuit omnes homines per ea quibus hominem vocare non recusat, sicut superius in plerisque locis vocari hoc nomine Christum ostendimus. Sed hominem, inquit, purum dicentes esse Christum hominicolæ oportet vocari: hoc jam apertum mendacium est, siquidem hoc dicere voluerunt. Nullus enim aliquando hæc nos dicere audivit; et puto neque istos suscipere posse mentiri mendacium tam apertum: non quia non cognite se habeant ad mendacium, sed quia redargui se posse facillime vident: quanquam si minus ejus curet, et hoc forsitan contingat. Nos

¹ Matth. xvi, 16. ² Joan. i, 45 sqq. ³ Joan. xi, 7. ⁴ Philipp. ii, 9.

(1) Ex concilio CP. II, an. 553, actione iv, n. 25. Mansi IX, 218.

(2) Ex eodem concilio, n. 49.

(3) Ibid. n. 50.

(4) Facundus Hermian., ix, 3.

(5) Id., ibid.

enim hæc dicere, id est Unigeniti negare divinitatem, summæ furæ esse arbitramur, aut quid jam restat cur ab hæreticis separemur? Cujus rei gratia et tales et tantas persecutiones sustinemus? aut quis ignorat semper adversum nos ab hæreticis bellum agi? Omne metallum, et omne locum desertum repletum est ex nostris hominibus propter doctrinam pietatis. *Et post aliquanta*: Hæc autem, inquit, omnia quando beatus Meletius sustinuit primus, et cum illo deinde multi per provincias

Theodori hæretici (6) ex libro ejus Contra incarnationem vii.

Si enim (6*) intelligamus quomodo sit inhabitatio, sciemus etiam modum, et quæ differentia modi. Inhabitationem igitur alii quidem dixerunt factam esse substantia; alii vero energia. Excutiat igitur an aliquid horum sit verum. Ac primum nobis illud sit concessum, utrum in omnibus inhabitat, an non. Sed quia non in omnibus, manifestum est; hoc enim tanquam quid eximium, sanctis Deus pollicetur; aut denique his, quos velit ipsi dedicatos esse; aut quid igitur promittebat, cum ait, *Inhabitabo in eis, et inambulabo, et ero eorum Deus*; et ipsi erunt mihi populus, tanquam largiturus illis aliquid egregium, si quidem omnes homines communiter hunc participant? Quare si non in omnibus inhabitat, hoc enim manifestum est, non dico in omnibus quæ sunt solum, sed nec in omnibus hominibus; oportet esse propriam quamdam rationem inhabitationis, qua in illis adest solum in quibus inhabitare dicitur. Atqui dicere substantia quidem inhabitare Deum, maxime indecorum est. Necesse enim alioqui sit, in his solis substantiam ejus includere, in quibus inhabitare dicatur; et erit extra omnia alia: quod absurdum est dicere in natura infinita, quæ ubique est, et nullo loco circumscibitur: aut si dicant, ubique Deum esse ratione substantiæ, necesse erit cum omnibus inhabitationem ejus communicare; et non solum cum hominibus, sed cum animalibus ratione carentibus, et cum inanimatis; si dicamus inhabitationem ejus substantia fieri, utrumque horum est indecorum: dicere enim inhabitare in omnibus Deum, absurdum esse certum est manifeste; et substantiam ei circumscribere, non substantia inhabitationem, stultissimum est.

Idem dici potest in energia, sive operatione. Aut enim rursus necesse est operationem illi cir-

* Lev. xxvi. 12; II Cor. vi, 16.

(6) Lege S. Thomam lib. iv *Contra gentes* c. 34, ubi contra Theodorum istum et Nestorium docte disputat. CAN.

(6*) Latina ex Galland. XII, 694, primus ediderat Canisius.

(7) Operis titulum non fuisse *κατά, contra incarnationem*, sed *περί, de incarnatione*, dixi in præfatione: remque confirmat Pelagius I, papa, qui in epistola ad Istriæ episcopos laudat Armeniorum episcoporum libellum, in quo Theodori Mopsue-

steni et civitates et loca ab hæreticis, cujus rei gratia? nonne quia Dominum Christum verum constabantur? nonne quia verum prædicabant Filium Dei, de essentia paterna genitum, semper simul exstantem cum generante Patre, addentes etiam de Spiritu sancto piam confessionem? Qualiter itaque, qui tanta propter hanc confessionem passi sumus, calumniam pati ab ipsis possumus, veluti hominem purum dicentes, rebus ipsis hanc calumniam manifestam redarguentibus?

ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Ἐκ τοῦ Κατὰ (7) ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγου ζ'.

Εἰ γὰρ μάθωμεν ὅπως ἡ ἐνοίκησις γίνεται, εἰσόμεθα καὶ τὸν τρόπον, καὶ τίς ἡ τοῦ τρόπου διαφορὰ. Τὴν τοίνυν ἐνοίκησιν οἱ μὲν οὐσία γεγενῆσθαι ἀπεφάναντο, ἕτεροι δὲ ἐνεργεία. Ἐξεταζέσθω τοίνυν εἰ τῶν τούτων ἔστιν ἀληθές. Καὶ πρότερον ἡμῖν ἐκείνο ὁμολογήσθω, πρότερον πᾶσιν ἐνοικεῖ, ἢ μή. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐ πᾶσι, δῆλον· τοῦτο γὰρ ὡσπερ τι ἐξαίρετον τοῖς ἀγίοις ὁ Θεὸς ὑπισχνεῖται· ἢ ὅλως τοῦτοις, οὐδ' ἀνακεῖσθαι αὐτῷ ἐθέλοι· ἢ τί ποτε ἄρα ὑπισχνεῖτο λέγων τὸ, Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός, ὡς τὸ χαριούμενος αὐτοῖς ἐξαίρετον, εἴπερ δὲ τοῦτου παρέντες κοινῇ μετέχουσιν ἀνθρώποι; Οὐκοῦν εἰ μὴ πᾶσιν ἐνοικεῖ, τοῦτο γὰρ δῆλον, οὐ λέγω τοῖς οὐσίαι μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ἀνθρώποις, ἰδιάζοντά τινα δεῖ εἶναι τὸν λόγον τῆς ἐνοικήσεως, καθ' ὃν ἐκείνοις πάρεστι μόνον, οἷς ἂν ἐνοικεῖν λέγεται. Οὐσίαι μὲν οὖν λέγειν ἐνοικεῖν τὸν Θεόν, τῶν ἀπρεπεστάτων ἔστιν. Ἡ γὰρ ἀνάγκη τοῦτοις μόνοις αὐτοῦ τὴν οὐσίαν περιβλέπειν, οἷς ἂν ἐνοικεῖν λέγεται· καὶ ἔσται τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐκτός, ὅπερ ἄτοπον εἶπεν ἐπὶ τῆς ἀπειρου φύσεως τῆς ἀπανταχοῦ παρουσίας καὶ οὐδενὶ τόπῳ περιγραφομένης· ἢ λέγοντα ἀπανταχοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἅπασιν αὐτοῦ μεταδιδόναι καὶ τῆς ἐνοικήσεως, οὐκέτι μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀλόγοις, ἥδη καὶ τοῖς ἀψύχοις, εἴπερ οὐσίαι τὴν ἐνοίκησιν αὐτῶν ποιεῖσθαι φήσομεν. Ἀμφοτέρα δὲ ταῦτα ἀπρεπῆ δηλονότι· τὸ τε γὰρ ἅπασιν ἐνοικεῖν λέγειν τὸν Θεόν, τῶν ἀτόπων ἀντικρυς ὁμολόγηται· καὶ τὸ τὴν οὐσίαν αὐτῷ περιγράφειν, ἀπρεπές. Οὐκοῦν οὐσία τὴν ἐνοίκησιν λέγειν γίνεσθαι, τῶν εὐθεστάτων ἂν εἴη.

Decet; imo impium est. Dicere igitur fieri sub-

Τὸ δ' αὐτὸ ἂν τις εἴποι καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεργείας. Ἡ γὰρ ἀνάγκη πάλιν αὐτῷ τὴν ἐνεργείαν τοῦτοις περι-

steni appellatur opus de incarnatione. Reapse quis credat Theodorum in episcopatu constitutum iam impudenti titulo, id est contra incarnationem, opus edidisse? Et quidem Leontius dicit æque κατὰ τοῦ Ἰωβ commentarium Theodori in Jobum; quodque magis ad rem nostram facit, Theodori apologiam pro S. Basilio, quia huic potius injuriosa erat, inscribit Leontius κατὰ Βασιλείου Μαι, Script. vet. VI, 300 sqq.

γράφειν μόνοις· καὶ ποῦ στήσεται ἡμῖν ὁ λόγος, ὁ τοῦ πάντων προνοεῖν τὸν Θεὸν καὶ ἅπαντα διοικεῖν, καὶ ἐν πᾶσιν αὐτὸν ἐνεργεῖν τὰ προσήκοντα; Ἡ πᾶσιν αὐτοῦ τῆς ἐνεργείας μεταδιδόντες, ὅπερ οὖν πρέπον τε καὶ ἀκόλουθον· ἅπαντα γὰρ ὑπ' αὐτοῦ δυναμοῦνται, πρὸς τὸ συνεστάναι τε ἕκαστον, καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐνεργεῖν, πᾶσιν αὐτὸν ἐνοικεῖν ἐροῦμεν. Οὐκοῦν οὕτε οὐσίᾳ λέγειν, οὕτε μὴ ἐνεργεῖα ὅλῳ τε ποιεῖσθαι τὸν Θεὸν τὴν ἐνοίκησιν. Τί οὖν ἄρα ὑπολείπεται; Τίτι χρῆσθαι λόγῳ, ὅς ἐπὶ τοῦτων ἰδιόζων φανεῖται φυλασσόμενος; Ἄηλον οὖν ὡς εὐδοκίᾳ λέγειν γίνεσθαι τὴν ἐνοίκησιν προσήκει· εὐδοκίᾳ δὲ λέγεται ἡ ἀρίστη καὶ καλλίστη θέλησις τοῦ Θεοῦ, ἣν ἂν ποιήσεται ἀρεσθεὶς τοῖς ἀνακεισθαι αὐτῷ ἐσπουδακῶσιν, ἀπὸ τοῦ εὐ καὶ καλὰ δοκεῖν αὐτῷ περὶ αὐτῶν, τούτου συνήθως ὑπὸ τῆς Γραφῆς εἰλημμένον τε καὶ κειμένον παρ' αὐτῆς. Οὕτω γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ φησιν· *Ὁὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ Ἰακου θαλήσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κημαις τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκήσει. Εὐδοκεῖ Κύριος ἐν τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, καὶ ἐν τοῖς ἐλλείουσιν ἐπὶ τὸ ἔλκος αὐτοῦ.* Τούτο λέγουν ὅτι οὐχ ἑτέροις συμπράττειν δοκιμάζει, οὐδὲ ἑτέροις συνεργεῖν ἐθέλει, ἀλλὰ τούτοις φησὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτόν, τούτους ποιεῖται περὶ πολλοῦ, τούτοις συνεργεῖν καὶ ἐπαμύνειν αὐτῷ δοκητόν. Οὕτω τοίνυν καὶ λέγειν προσῆκεν τὴν ἐνοίκησιν. Ἄπειρος μὲν γὰρ ὢν καὶ ἀπερίγραφος τὴν φύσιν, πάρεστι τοῖς πᾶσι· τῇ δὲ εὐδοκίᾳ, τῶν μὲν ἔστι μακρὰν, τῶν δὲ ἑγγύς. Κατὰ γὰρ ταύτην τὴν ἔννοιαν λέγεται τὸ, *Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμένοις τὴν καρδίαν, καὶ τοὺς ταπεινοὺς τῷ πνεύματι σώσει· καὶ ἀλλαχού, Μὴ ἀπορρίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀπαρῆλθῃ ἀπ' ἐμοῦ.* Ἐγγύς τε γὰρ γίνεταί τῃ διαθέσει τῶν ἄξιων ταύτης τῆς ἐγγύτητος· καὶ πόρρωθεν πάλιν τῶν ἀμαρτανόντων γίνεταί, οὕτε τῇ φύσει χωριζόμενος, οὕτε ταύτῃ πλησιαίτερον καθιστάμενος, τῇ δὲ σχέσει; τῆς γνώμης ἀμφοτέρα ἐργαζόμενος. Ὡσπερ τοίνυν τῇ εὐδοκίᾳ ἑγγύς τε καὶ μακρὰν γίνεταί (πρόδηλον γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅ τί ποτέ φαμεν τὴν εὐδοκίαν· τούτου γε ἔνεκεν καὶ τὴν διάνοιαν τῆς προσηγορίας μετὰ πάσης ἐπελθόντες τῆς ἀκριθείας, οὕτω τῇ εὐδοκίᾳ καὶ τὴν ἐνοίκησιν ἀποτελεῖ). Οὐκ ἐν τούτοις μὲν τὴν οὐσίαν περιγράφων ἡ τὴν ἐνέργειαν, τῶν λοιπῶν κχωρισμένος, ἀλλὰ πᾶσι μὲν παρῶν τῇ οὐσίᾳ, κχωρισμένος δὲ τῶν ἀναξίων τῇ σχέσει τῆς διαθέσεως. Οὕτω γὰρ αὐτῷ μειζόνως τὸ ἀπερίγραφον σὺζεταί, ὅταν φαίνεται, μὴ ὡς ἀνάγκη τιτὶ δουλεύων τῷ ἀπεριγράφῳ τῆς φύσεως. Εἰ μὲν γὰρ ἀπανταχοῦ παρῶν τῇ εὐδοκίᾳ, ἑτέρως πάλιν ἀνάγκη δουλεύων εὐρίσκατο, οὐκέτι κατὰ γνώμην τὴν παρουσίαν ποιούμενος, ἀλλὰ τῷ ἀείρῳ τῆς φύσεως, καὶ τὴν γνώμην ἐπομένην ἔχων· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἅπασι πάρεστι τῇ φύσει, καὶ κχωρίζεται ὢν ἐθέλει τῇ γνώμῃ, οὐδὲν τῶν ἀναξίων ἀπὸ τοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν ὠφελουμένων, ἀληθὲς

• Psal. cxlvi, 10, 11. • Psal. cxxiii, 19. • Psal. l, 13.

(7) *Nullam utilitatem indignis.* Οὐδὲν τῶν ἀναξίων ἀπὸ τοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν ὠφελουμένων, ἀληθὲς

A *cumscribere in his solis (in quibus scilicet inhabitat), et quomodo verum erit, omnia Deum procurare, et omnia gubernare, et in omnibus ipsum operari, quæ conveniunt? Aut impartientes omnibus ipsius operationem; quod quidem decens est et consequens: siquidem omnia ab eo firmantur, ut unumquodque consistat, et secundum naturam suam operetur, in omnibus inhabitare eum dicemus. Igitur neque substantia, nec operatione fieri inhabitationem Dei dici potest. Quid igitur relinquitur? Qua ratione utemur, quæ in his videatur servare proprium? Manifestum ergo est quod oporteat dicere fieri inhabitationem εὐδοκίᾳ, id est, beneplacito: εὐδοκίᾳ vero, id est beneplacitum, est optima voluntas Dei, quam faciet in iis acquiescens, qui studuerunt se ei dicere, ἀπὸ τοῦ εὐ καὶ καλὰ δοκεῖν αὐτῷ περὶ αὐτῶν, id est, ex eo dicto verbo, quod bene, et bona placeant Deo de illis: sic verbum secundum consuetudinem Scripturæ accipitur. Sic ait David: *Non in fortitudine equi volentiam habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in iis qui sperant in misericordia ejus*: hoc dicit, quia non alios vult adjuvare, neque cum aliis operari, nisi cum iis qui timent eum: hoc magni æstimat: hos adjuvare et protegere illi placitum est. Sic oportet dicere de inhabitatione. Infinitus enim cum sit, et natura incircumscripius, adest omnibus: beneplacito autem ab aliis longe abest, aliis proximus est. In hanc enim sententiam dicitur: *Prope est Dominus contritis corde, et humiles spiritus salvabit*; et alias: *Ne projicias me a facie tua, et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me*. Proximus sit affectione iis qui hac propinquitate digni sunt; et rursus longinquus efficitur peccantibus, neque natura separatus, neque hac propinquior factus, habitudine vero voluntatis utrumque efficiens. Sicut igitur beneplacito efficitur propinquus et longinquus (liquet enim ex iis quæ dicta sunt, quid dicamus εὐδοκίαν, id est, beneplacitum; idcirco enim quid sententiæ hoc nomen declararet, omni diligentia interpretati sumus): sic etiam beneplacito facit inhabitationem, non quidem circumscribens in his substantiam vel operationem, ab aliis vero separatus; sed potius omnibus adest substantia, separatus vero habitudine διαθέσεως, id est, affectionis ab indignis. Hoc enim modo magis servatur illi incircumscripcio, si videatur non tanquam cuidam necessitati servire incircumscriptioni naturæ suæ. Si enim qui ubique adest substantia, adesset etiam beneplacito, aliter rursus servire necessitati reperiretur, non jam secundum voluntatem præsentiam exhibens, sed habens voluntatem infinitati naturæ consequentem: quoniam vero omnibus adest natura, et separatam est voluntate a quibus vult, nullam utilitatem indignis (7) a*

αὐτῷ καὶ ἀκέραιον τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον διασὺζεταί. TUR.

præsentia Dei reportantibus, vera et integra incircumscriptione naturæ ei servatur.

Sic igitur aliis quidem adest beneplacito, ab aliis vero separatus est, ut si substantia a reliquis separatus, cum his esset. Quemadmodum igitur inhabitatione fit beneplacito, beneplacitum modum inhabitationis variat. Quod enim inhabitationem efficit Dei, et quod, ratione habita essentia, ubique præsentem in quibusdam et valde paucis inhabitantem facit, hoc prorsus modum inhabitationis χαρακτηρίζει, id est designat. Sicut enim substantia omnibus præsens, non in omnibus inhabitare dicitur, sed in iis quibus adest beneplacito; sic quamvis inhabitare dicatur, non tamen omnino æqualitas inhabitationis reperitur, quin potius modus inhabitationis consentaneus erit beneplacito. Cum ergo vel in prophetis, vel in apostolis, vel denique in justis inhabitare dicitur, tanquam in justis εὐδοκῶν, id est beneplacens, inhabitationem facit, veluti in virtute prædicitis acquiescens. In ipso tamen (Christo scilicet) non sic dicimus factam esse inhabitationem, nunquam enim eo dementia procedemus, sed tanquam in Filio. Sic enim beneplacens inhabitavit.

Sed quid est, tanquam in Filio? Quia scilicet cum inhabitasset, totum quem assumpserat, sibi univit, et fecit eum participare (8) totum honorem, quem qui inhabitabat natura Filius, communem cum eo habere voluit. Ut ad unam quidem personam pertineret secundum unionem (9) cum ipso, sic autem omnem principatum cum eo communicare, et sic omnia in eo agere voluit, ut iudicium totius mundi, et examinationem per ipsum, et adventum ejus facturum sit. Ita scilicet ut differentia in iis, quæ secundum naturam propria sunt (10), intelligatur.

Ex eodem libro.

Sicut igitur etsi in futuro corpus et anima nostra perfecte spiritu gubernabitur, velut primitias tamen quasdam ex parte hinc habemus, quatenus spiritu adjuti non cogimur sequi cogitationes animæ; sic Dominus etsi postea omnino habuit in se Deum Verbum universe operantem, et omnem operationem ab eo inseparabilem, antea tamen habuit quam maxime operantem in se plurima, quibus opus erat; sinebaturque interea ante crucem propter utilitatem proprio proposito virtutum pro nobis implere, incitatus vero ab eo in his, et confirmatus ad perficiendum, quæ facere oportebat. Habuit enim statim a principio cum in utero formaretur, unionem cum ipso. Cum vero ejus ætatis fuit, quæ natura in hominibus idonea est ad discernendum pravum a recto, imo ante illam ætatem brevius et celerius quam reliqui homines facultatem discernendi ista ostendit: siquidem aliis hominibus

(8) *Fecit eum participare.* Παρεσκευάσε δὲ αὐτὸν συμμετασχέιν αὐτῷ πάσης τῆς τιμῆς, ἧς αὐτὸς ὁ ἐνοικῶν Υἱὸς ὢν φύσει μετέχει. Τὸν.

(9) *Secundum unionem.* Ἰνωμικήν καὶ ἀξιώματι-

Α αὐτῷ καὶ ἀκέραιον τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον δὲ αὐξάνεται.

Οὕτω γοῦν τοῖς μὲν πάρεστι τῇ εὐδοκίᾳ, τῶν δὲ κεχώρισται, ὡς περ ἂν εἰ τῇ οὐσίᾳ τῶν λοιπῶν χωριζόμενος, τοῦτοις συνῆν. Ὅνπερ τοίνυν τρόπον τῇ εὐδοκίᾳ ἢ ἐνοικίῃς γίνεται, τὸν αὐτὸν τρόπον ἢ εὐδοκίᾳ καὶ τὸν τῆς ἐνοικίῃσεως τρόπον ἐναλλάττει. Ὁ γὰρ τὴν ἐνοικίῃσιν ἐργάζεται τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἀπανταχοῦ παρόντα τισὶ καὶ σφόδρα ἐναριθμήτοις, ἐκ τῶν ἀπάντων ἐνοικούντα γνωρίζει. εὐδοκίᾳ λέγω, τοῦτο πάντως καὶ τὸν τῆς ἐνοικίῃσεως τρόπον χαρακτηρίζει. Ὅσπερ γὰρ πᾶσι τῇ οὐσίᾳ παρών, οὐ πᾶσιν ἐνοικεῖν λέγεται, ἀλλὰ τοῦτοις οἷς ἂν τῇ εὐδοκίᾳ παρῆ, οὕτω κὶν ἐνοικεῖν λέγεται, οὐκ ἴσον τὸ τῆς ἐνοικίῃσεως πάντως εὐρίσκειται, ἀλλ' ἀκόλουθον ἔξει τῇ εὐδοκίᾳ καὶ τὸν τῆς ἐνοικίῃσεως τρόπον. Ὅταν τοίνυν ἢ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἢ ὅλως ἐν τοῖς δικαίοις ἐνοικεῖν λέγεται, ὡς ἐν δικαίοις εὐδοκῶν ποιεῖται τὴν ἐνοικίῃσιν, ὡς ἐναρέτοις κατὰ τὸν τρόπον ἀρεσκόμενος. Ἐν αὐτῷ μέντοι τὴν ἐνοικίῃσιν οὐχ οὕτω φαιμέν γεγενῆσθαι, μὴ γὰρ ἂν τοσοῦτο μανεῖν μὲν πατὲρ, ἀλλ' ὡς ἐν Υἱῷ. Οὕτω γὰρ εὐδοκίῃσας ἐνόκησεν.

Τὶ δὲ ἐστὶ τὸ ὡς ἐν Υἱῷ; Ὅσπερ ἐνοικίῃσας, ὅλον μὲν αὐτῷ τὸν λαμβανόμενον ἦνωσεν, παρεσκευάσε δὲ αὐτὸν συμμετασχέιν αὐτῷ πάσης τῆς τιμῆς, ἧς αὐτὸς ὁ ἐνοικῶν Υἱὸς ὢν φύσει μετέχει ὡς συντελεῖν μὲν εἰς ἐν πρόσωπον, κατὰ γε τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν, πάσης δὲ αὐτῷ κοινωκεῖν τῆς ἀρχῆς· οὕτω δὲ πάντα κατεργάζεσθαι ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ τὴν τοῦ παντὸς κρίσιν τε καὶ ἐξέτασιν δι' αὐτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐπιτελεῖν τῆς διαφορῆς ἐν τοῖς κατὰ τὴν φύσιν χαρακτηρίζουσι δῆλον ὅτι νοουμένης.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅσπερ τοίνυν ἡμεῖς εἰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τελείως ἐσόμεθα τῷ πνεύματι τὸ τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν κυβερνώμενοι, ἀλλ' οὐν γε μερικὴν τινα ἐντεῦθεν ὡς περ ἀπαρχὴν ἔχομεν, καθ' ὃ καὶ βοηθούμενοι τῷ πνεύματι, οὐχὶ κατακόλουθιν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς ἀναγκάζόμεθα, οὕτω καὶ ὁ Κύριος, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα παντελῶς ἔσχεν ἐν αὐτῷ καθόλου τὸν Θεὸν ἐνεργούντα Λόγον, ἀχώριστον ἔχων πρὸς αὐτὸν πᾶσαν ἐνέργειαν, ἀλλ' οὐν γε καὶ πρὸ τούτου πλεῖστον ὅσον εἶχεν ἐπιτελοῦντα ἐν αὐτῷ τὰ πλεῖστα τῶν δέοντων, συγχωρούμενος μὲν τῶς πρὸ τοῦ σταυροῦ διὰ τὴν χρεῖαν οἰκεία προθέσει τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρετὴν πληροῦν, παρορμώμενος δὲ ὑπ' αὐτοῦ κἂν τούτοις καὶ ῥωννύμενος πρὸς τὴν παντελεῖ τῶν προσηκόντων ἐκπλήρωσιν. Ἔσχε μὲν γὰρ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ κατὰ τὴν μήτραν διαπλάσει τὴν πρὸς αὐτὸν ἔνωσιν. Ἐφ' ἡλικίας δὲ γεγονὼς καθ' ἣν ἡ διάκρισις ἐγγίνεσθαι πέφυκε τοῖς ἀνθρώποις τῶν τε καλῶν καὶ

κἂν, non hypostaticam et substantialem. Ita enim hereticus Theodorus hæretice sentiebat. Id.

(10) *Quæ secundum naturam propria sunt.* Ἐν τοῖς κατὰ φύσιν χαρακτηρίζουσι. Id.

τὴν μὴ τοιούτων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡλικίας ἄλλων omnibus similiter uno tempore vis discernendi ingeneratur : alii namque velocius majore prudentia ea quæ conveniunt, assequuntur, alii diutius exercitatione hoc comparant. Quod quidem eximie ipsi præ cæteris hominibus celerius quam pro communi reliquorum hominum ætate evenit : sane oportebat consentaneæ, ut plus aliquid in iis quæ ad hominem pertinent, haberet, atque eo magis, quod non ex conjunctione viri et mulieris secundum communem hominum naturam formatus erat, sed divina Spiritus sancti operatione.

Ἐπεὶ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους οὐ πάντων ὁμοίως κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἢ τῆς διακρίσεως ἐγγίνεται δύναμις, τῶν μὲν ταχύτερον πλείονι τῇ φρονήσει τοὺς δέουσιν ἐπιβαλλόντων, τῶν δὲ πλείονι τῷ χρόνῳ τῇ γυμνασίᾳ τοῦτο προσκτωμένων. Ὅτι πλεον ὀφείλοντος, ὅσῳ περ αὐτὸ κατὰ τὴν κοινήν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἐτέτεκτο συνδυασμοῦ ἀνδρός, τε καὶ γυναικός, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας διέπλαστο.

Ἐγένετο καὶ ῥοπήν οὐ τὴν τυχοῦσαν πρὸς τὰ κρείττω τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον ἐνώσει, ἧς καὶ B ἡξίωτο κατὰ πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἄνωθεν αὐτὸν ἐνώσαντος ἑαυτῷ. Οὕτω δὲ τούτων ἀπάντων ἕνεκεν εὐθύς μετὰ τῆς διακρίσεως ἔσχε μὲν πολλὴν πρὸς τὸ κακὸν τὴν ἀπέχθειαν, ἀσχετῶ δὲ στοργῇ πρὸς τὸ καλὸν ἑαυτὸν συνάψας, ἀνάλογόν τε τῇ οἰκείᾳ προθέσει, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου συνέργειαν δεχόμενος, ἀτρεπτος λοιπὸν τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς διετηρεῖτο. Τοῦτο μὲν αὐτὸς οὕτως ἔχων γνώμης, τοῦτο δὲ τῆς προθέσεως οὕτω διατηρουμένης αὐτῷ τῇ τοῦ Θεοῦ Λόγου συνεργείᾳ καὶ μετῆι μὲν σὺν εὐμαρείᾳ πλείστη ἐπ' ἀκριβεστάτην ἀρετὴν, εἰ τε τὸν νόμον φυλάττων πρὸ τοῦ βαπτίσματος, εἰ τε τὴν ἐν τῇ χάριτι μετῶν πολιτείαν μετὰ τὸ βάπτισμα, ἧς δὲ καὶ ἡμῖν τὸν τύπον παρείχετο, ὁδὸς τις ἡμῖν ἐπὶ τούτῳ καθιστάμενος. C Οὕτω δὲ λοιπὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν ἐπέδειξας ἑαυτὸν, καὶ ἐκ τῆς αἰκίας γνώμης τῆς ἐνώσεως ἄξιον, προσειληφώς δὲ ταύτην καὶ πρὸ τούτου ἐν αὐτῇ τῇ διαπλάσει τῇ τοῦ Δεσπότης εὐδοκίᾳ, ἀκριθῆ λοιπὸν καὶ τῆς ἐνώσεως παρέχεται τὴν ἀπέδειξιν, οὐδεμίαν ἔχων κερωρισμένην καὶ ἀποτεταμημένην ἐνεργείαν τοῦ Θεοῦ Λόγου, Λόγον διὰ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἔνωσιν.

Οὕτω γοῦν πρὸ μὲν τοῦ σταυροῦ καὶ πικρῶντα ὀρώμεν, καὶ δειλῶντα γυμνίζομεν, καὶ δειλιῶντα μακρόχρονον, καὶ ἀγνοοῦντα εὐρίσκομεν, ἐπίπερ καὶ τὴν πρόθεσιν τῆς ἀρετῆς παρ' ἑαυτοῦ συνεισεφέρετο. Καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων, Ἡσαίας ὁ προφήτης λέγων, Διότι πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρῶ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν, δηλονότι διακρίσει, μισήσας μὲν ἐκεῖνο, τούτο δὲ ἀγαπήσας. Διακρίσει γὰρ ἡ ἐκλογὴ πάντως τῇ πρὸς τὰ χεῖρα γίνεται. Πῶς οὖν πρὶν ἢ γινῶναι τὸ παιδίον, τούτο διαπράττεται; Τουτέστι πρὶν ἐπ' ἐκείνης γενέσθαι τῆς ἡλικίας, ἐν ἣ ἰσότητος τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ποιεῖσθαι τῶν πρακτέων τὴν διάκρισιν, ἔχοντος αὐτοῦ πλεόν καὶ ἐξαιρέτων παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Εἰ γὰρ ἔτι καὶ παρ' ἡμῖν εὐρίσκεται πολλάκις, νήπια μὲν τὴν ἡλικίαν, πολλῆς δὲ συνέσεως ἐπίδειξιν παρεχόμενα, ὡς εἰς θαῦμα ἀγειν τοὺς ὀρώντας, διὰ τὸ μείζονα τῆς ἡλικίας τὴν οἰκίαν

Habuit etiam propensionem non vulgarem ad meliora ex unione cum Verbo, qua habitus est dignus secundum præcognitionem Filii Dei, qui a principio sibi eum univit. Propter hæc omnia statim cum discretionem cepit magnum odium mali, vehementer et indissolubili amore se Deo adjungens, operationemque Verbi proposito suo congruentem recipiens, immutabilis deinceps ad deterius esse perseverabat, tum quod ipse hac voluntate esset; tum quod operatione Verbi Dei hoc illi propositum servaretur. Capessebat autem facilitate absolutissimam virtutem, sive cum legem servaret ante baptismum; sive cum vitam communem in statu gratiæ post baptismum susciperet, cujus nobis formam præbebat, via quædam nobis ad hoc factus. Sic deinde post resurrectionem et ascensum in cælos demonstravit se ex propria voluntate dignum unione, qui hanc antea assumpserat in ipsa formatione beneplacito Domini, et perfectam deinde exhibet unionis ostensionem, nullam habens separatam aut abscissam operationem Verbi Dei, qui Deum habebat omnia in se ipso operantem propter unionem cum eo.

ἔχων δὲ ἅπαντα ἐν ἑαυτῷ διαπραττόμενον τὸν Θεὸν

Sic igitur ante crucem quidem et esurire videmus, et sitire scimus, et timere intelligimus, et ignorare reperimus, siquidem propositum virtutis. e se ipso συνεισεφέρετο, id est conferebat. Testis horum est Isaias propheta, cum ait : Quoniam antequam sciat puer cognoscere bonum et malum, repugnabit malo, ut eligat bonum, scilicet, discretionem illud quidem odio habens, hoc vero diligens. Discretionem enim inter meliora et deteriora facta, electio fit. Quomodo igitur prius quam sciat puer, hoc fit? Id est, prius quam ad eam ætatem veniat, in qua reliqui homines quæ agenda sunt, discernere consueverunt, quibus cum plus aliquid, et eximium quod ille præ cæteris hominibus haberet. Etenim si adhuc apud nos sæpenumero reperiuntur pueri quidem ætate, multam vero intelligentiam præseferentes, ita ut in admirationem adducant eos qui vident, quia majorem quam pro ætate pruden-

• Isa. vii, 15, 16.

tiam ostendunt, multo magis oportebat ut ille homo cæteros omnes homines ei similes superaret.

Ex eodem libro.

Jesus autem proficiebat ætate, et sapientia, et gratia apud Deum et homines ¹⁰. Ætate quidem proficere processu temporum; sapientia vero, secundum progressum temporum intelligentiam acquisiens (11); gratia autem, suscipiens virtutem et intelligentiæ et cognitioni consentaneam; deinceps gratia quæ illi erat apud Deum, accessionem et incrementum accipiebat. Et in his omnibus proficiebat apud Deum et homines: homines quidem progressum videbant; Deus vero non videbat solum, sed testimonio approbabat, et in iis quæ fiebant, cooperabatur. Illud igitur est etiam manifestum, quod tanto perfectius, et majore facilitate virtutem exsequabatur, quam reliqui homines exsequi poterant; quanto Deus, qui in principio ipso formationis ejus sibi eum unierat, majorem e se cooperationem illi præbebat, ad perficiendum quæ opus erant, ad salutem omnium omnia illius gubernans, et ad perfectiora incitans, ac labores illius, sive ad animam, sive ad corpus pertinerent, ex majore parte allevans. Atque ita completionem virtutis majorem et leviozem illi conflabat.

Ex eodem libro.

Unitus enim fuit Deo a principio assumptus secundum præcognitionem, in ipsa formatione in utero facta unionem sortitus. Habitus vero dignus unione, omnia adeptus est, quantum par erat adipisci hominem Unigenito et omnino Domino unitum, tanto majoribus donatus præ cæteris, quanto magis eximia unio ei accidit. Donatus igitur est in habitatione Spiritus primus ante cæteros, donatusque est hac, non similiter ut reliqui. Hic enim totam gratiam Spiritus in se recepit; aliis vero ex parte præbuit totius Spiritus participationem. Sic autem factum est ut totus Spiritus in eo operaretur. Qui igitur loquebatur, quatenus vox sonabat, homo erat: vis autem eorum quæ dicebantur, multiplex et varia erat.

Ex libro VIII.

Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis ¹¹. Quanam? Nempe participare adoptionem. Hanc enim accepit ipse secundum humanitatem baptizatus primum in Jordane, in quo nostrum baptisma tanquam in figura exprimebatur; et regeneratio confirmabatur testimonio vocis ejus qui dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo bene complacui* ¹². Et Spiritus descendens mansit super eum, sicut futurum erat, ut nos etiam in ipso hunc Spiritum participaremus; qui quidem excel-

Α επιδείκνυσθαι φρόνησιν, πολλῶν δὴ ποῦθεν ἔκεινον τὸν ἄνθρωπον ἅπαντας ὑπερβαίνειν ἐχρήν τοὺς κατ' αὐτὸν ἀνθρώπους.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἰησοῦς δὲ προέκοπτεν ἡλικία καὶ σοφία καὶ χάριτι παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις. — Ἡλικία μὲν γὰρ προκόπτει τῶν χρόνων προβαιόντων· σοφία δὲ, κατὰ τὴν τῶν χρόνων πρόβodon, τὴν σύνεσιν προσκτώμενος· χάριτι δὲ, ἀκόλουθον τῇ συνέσει καὶ τῇ γνώσει τὴν ἀρετὴν μετιῶν, ἐξ ἧς ἡ παρὰ τῷ Θεῷ χάρις αὐτῷ τὴν προσθήκην ἐλάμβανε, καὶ ἐν πάσι τοῦτοις προέκοπτεν παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τῶν μὲν ὁρώντων τὴν προκοπὴν, τοῦ δὲ οὐχ ὁρώντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιμαρτυροῦντος καὶ συνεργούντος τοῖς γινομένοις. Δῆλον δὲ ἄρα κάκεινο ὡς τὴν ἀρετὴν ἀκριδέστερόν τε καὶ μετὰ πλείονος ἐπλήρου τῆς εὐχερείας ἢ τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις ἦν δυνατὸν, ὅσῳ καὶ κατὰ πρόγνωσιν τοῦ ὁποῖός τις ἔσται, ἐνώσας αὐτῷ ὁ Θεὸς Λόγος ἑαυτῷ ἐν αὐτῇ διαπλάσεως ἀρχῇ, μείζονα παρείχεν τὴν παρ' ἑαυτοῦ συνέργειαν πρὸς τὴν τῶν δεόντων κατόρθωσιν, ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας τὰ κατ' αὐτὸν οἰκονομῶν· καὶ παρορμῶν μὲν ἐπὶ τὰ τελεώτερα, ἐπικουφίζων δὲ αὐτῷ τῶν κόπων τὸ πλεόν· εἰ τε τῶν κατὰ ψυχὴν, εἰ τε καὶ τῶν κατὰ τὸ σῶμα· καὶ οὕτως αὐτῷ μείζονά τε καὶ κούφοτέραν τῆς ἀρετῆς κατασκευάζων τὴν ἐκπλήρωσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἦνωτο μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ ὁ ληφθεὶς κατὰ πρόγνωσιν ἐν αὐτῇ τῇ διαπλάσει τῆς μήτρας τὴν καταρχὴν τῆς ἐνώσεως δεξάμενος. Ἦδη δὲ τῆς ἐνώσεως ἡξιώμενος, ἀπάντων ἐτύγγανεν ὅσον εἰκόσ ἦν ἄνθρωπον τυχεῖν ἡνωμένον τῷ Μονογενεῖ καὶ τῶν ὄλων Δεσπότη, μείζονων ἀξιούμενος περὶ τοὺς λοιποὺς, ὅσῳ περ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως ἐξάριετον εἶναι συνέβαινε. Ἠξιώθη γοῦν καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνοικήσεως πρώτος παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, καὶ ἡξιώθη ταύτης οὐχ ὁμοίως τοῖς λοιποῖς. Οὗτος μὲν γὰρ ὄλην τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐν ἑαυτῷ ἐδέξατο, ἑτέροις δὲ μερικὴν παρείχεν τοῦ παντός Πνεύματος τὴν μετουσίαν. Οὕτω δὲ καὶ ἐνεργεῖν ἐν αὐτῷ ἅπαν τὸ Πνεῦμα συνέβαινε. Τὸ μὲν οὖν φθεγγόμενον κατ' αὐτὴν τῆς φωνῆς τὴν προφορὰν, ἄνθρωπος ἦν· ἡ δὲ γε τῶν λεγομένων δύναμις πολλὴ τις καὶ διάφορος.

Ἐκ τοῦ ἡ' λόγου.

Κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν ἔδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς. Ποίαν ταύτην; Τοῦ τῆς υἰοθεσίας μεταλαβεῖν. Ταύτην γὰρ ἔλαβεν αὐτὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, βαπτισθεὶς πρότερον ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἐθα δὲ καὶ προετυπούτο ἐν αὐτῷ τὸ ἡμέτερον βάπτισμα ἡ τε γινομένη ἀναγέννησις ἐμαρτυρεῖτο τῇ πατρικῇ φωνῇ λέγοντος· Οὗτος ἔστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐδόκησα. Καὶ τὸ Πνεῦμα καταλθὼν ἔμεινεν ἐπ' αὐτῷ, καθὰ καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι τούτου μετέχειν ἐμέλλομεν, ὅπερ λοιπὸν ἐξαιρέτως αὐτῷ

¹⁰ Luc. II, 52. ¹¹ Joan. XVII, 22. ¹² Matth. III, 17.

(11) *Intelligentiam acquirens.* Ἐν σύνεσιν προσκτώμενος. TUR.

παρ' ἡμᾶς προσέγενο, διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λόγον A
ἐνώσεως τούτων μετέχοντι ὡν ὁ κατὰ φύσιν υἱός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πανταχόθεν ἄρα δῆλον, ὡς περιττὸν μὲν τὸ τῆς κρᾶσεως καὶ ἀπρεπὲς καὶ ἀφαρμόζον ἐκάστης τῶν φύσεων, ἀδιάλυτως ἐφ' ἑαυτῆς μείναι. Πρόδηλον δὲ ὡς τὸ τῆς ἐνώσεως ἐφαρμόζον· διὰ γὰρ ταύτης συναχθεῖσαι αἱ φύσεις, ἐν πρόσωπον κατὰ τὴν ἔνωσιν ἀπετέλεσαν. Ὡστε ὅπερ ὁ Κύριος ἐπὶ τε τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς φησιν· Ὡστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία, εἰπομεν ἂν καὶ ἡμεῖς εἰκότως κατὰ ἐνώσεως λόγον, ὡστε οὐκέτι εἰσὶ δύο πρόσωπα, ἀλλ' ἐν, δηλονότι τῶν φύσεων διακεκριμένων· ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ λυμαίνεται τῷ ἀριθμῷ τῆς δυάδος, τὸ μίαν λέγεσθαι τὴν σάρκα, πρόδηλον γὰρ καθ' ὅ μίαν λέγονται, οὕτω κἀνταῦθα οὐ λυμαίνεται τῇ τῶν φύσεων διαφορᾷ, τοῦ προσώπου ἢ ἔνωσις. Ὡταν μὲν γὰρ τὰς φύσεις διακρίνωμεν, τελείαν τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου φαμέν, καὶ τέλειον τὸ πρόσωπον· οὐδὲ γὰρ ἀπρόσωπον ἔστιν ὑπόστασιν εἰπεῖν· τελείαν δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τὸ πρόσωπον ὁμοίως. Ὡταν μέντοι ἐπὶ τὴν συνάφειαν ἀπιδώμεν, ἐν πρόσωπον τότε φαμέν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον κἀνταῦθα ἴδιαν φαμέν τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν οὐσίαν, ἴδιαν δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου· διακεκριμένοι γὰρ αἱ φύσεις, ἐν δὲ τὸ πρόσωπον τῇ ἐνώσει ἀποτελούμενον. Ὡστε κἀνταῦθα ὅταν μὲν τὰς φύσεις διακρίνειν πειρώμεθα, τέλειον τὸ πρόσωπον φαμέν εἶναι τὸ τοῦ ἀνθρώπου, τέλειον δὲ καὶ τὸ τῆς θεότητος. Ὡταν δὲ πρὸς τὴν ἔνωσιν ἀποβλέψωμεν, τότε ἐν εἶναι τὸ πρόσωπον ἄμφω τὰς φύσεις κηρύττομεν, τῆς τε ἀνθρωπότητος τῇ θεότητι τὴν παρὰ τῆς κτίσεως τιμὴν δεχομένης, καὶ τῆς θεότητος ἐν αὐτῇ πάντα ἐπιτελούσης τὰ θέοντα.

Ἐκ τοῦ θ' λόγου.

Ἐνταῦθα τοίνυν τὸ, ἐγένετο, οὐδαμῶς ἑτέρως λέγεσθαι δυνάμενον εὐρηκαμεν, ἢ κατὰ τὸ δοκεῖν· ὃ δὲ καὶ αὐτὸ λεγόμενον ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Κυρίου δι' ἑτέρων ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἀκριβέστερον ἐδιδάξαμεν· τὸ γὰρ δοκεῖν, ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Τὸ δὲ δοκεῖν οὐ κατὰ τὸ μὴ εἰληφέναι σάρκα ἀληθῆ, ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ γεγενῆσθαι. Ὡταν μὲν γὰρ εἰλαβὼν λέγη, οὐ κατὰ τὸ δοκεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀληθῆ λέγει· ὅταν δὲ ἐγένετο, τότε κατὰ τὸ δοκεῖν· οὐ γὰρ μετεποιήθη εἰς σάρκα. Προσεκτέον οὖν τὴν διάνοιαν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· οὕτως γὰρ γνωσόμεθα τοῦ λεγομένου τὴν δύναμιν.

apparentem; non enim mutatum est Verbum in carnem. Advertenda est igitur mens evangelistæ: sic enim vim dicti cognoscemus.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐν τόπῳ λέγεται σχέσιν, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν τῆς

¹³ Matth. xix, 6. ¹⁴ Joan. i, 14.

(12) Significat hæreticus secundum habitudinem voluntatis intelligi quod ait Scriptura, *Verbum caro factum est*. CAN.

lentius præ nobis, per unionem cum Verbo, ipsi advenit hæc participant, quæ Filius secundum naturam.

Ex eodem libro.

Ex omni igitur parte manifestum est supervacaneam esse et indecoram atque discrepantem confusionem, cum unaquæque natura in se indissolubiliter maneat. Rursus manifestum est, aptam et congruentem esse unionem: per hanc enim naturæ copulatæ unam personam secundum unionem constituerunt. Quare quod Dominus in viro et uxore ait: *Quamobrem non jam sunt duo, sed una caro*¹³; dicere nos consentaneæ possumus secundum rationem unionis, Non sunt jam duæ personæ, sed una, scilicet naturis discretis; ut in viro scilicet et uxore non lædit numerum duorum, quod una caro dicatur, manifestum est enim quatenus una dicuntur caro; sic hic non lædit differentiam naturarum unio personæ. Cum enim naturas discernimus, perfectam naturam Dei Verbi dicimus, et perfectam personam; neque enim licet dicere hypostasim sine persona: perfectam vero etiam naturam hominis, et personam similiter. Cum tamen ad copulationem respicimus, unam personam tunc dicimus.

Ex eodem libro.

Eodem modo hic, propriam dicimus Verbi Dei substantiam, propriam etiam hominis; discretæ enim sunt naturæ, una vero persona unione constituta. Quare hic etiam cum naturas discernere aggredimur, perfectam personam hominis dicimus; perfectam item divinitatis. Cum vero unionem spectamus, tunc unam personam prædicamus ambas naturas compositæ, humanitate honorem a creatura accipiente, et divinitate omnia quæ oportebat, in ipsa operante.

Ex libro ix.

Hic igitur illud, *factum est*, non aliter dici posse reperimus, quam pro eo quod est τὸ δοκεῖν, id est, videri, quod quidem in Scriptura divina, et maxime in Domino superius in aliis diligentius docuimus: quatenus enim apparebat sive videbatur, *Verbum caro factum est*¹⁴. Videri autem sive apparere non significat hic, non accepisse carnem veram, sed non factum esse carnem. Quando enim dicit, *accepit*, non secundum speciem apparentem, sed secundum veritatem accepisse dicit; quando vero dicit *factum est*, tunc κατὰ τὸ δοκεῖν, id est, secundum speciem

Ex eodem libro.

(12) Quod in nobis dicitur secundum habitudinem in loco, hoc in Deo dicitur secundum habitudinem

voluntatis. Sicut enim dicimus in nobis, γέγονα A γνώμης. Ὡς γάρ φαμεν ἐφ' ἡμῶν ὅτι ἐν τῷδε γέγονα in hoc loco, hoc est, factus sum, pro fui : sic in Deo dicimus, γέγονε, id est, factus est in hoc; quia quod in nobis facit transitus ex loco in locum, hoc facit voluntas in Deo, qui secundam naturam ubique est.

Ex libro decimo.

Sicut enim per tales voces ex Scriptura divina naturarum differentias (13) edocemur, sic et adunationem discimus, quoties ambarum naturarum proprietates in unum conducit, et sicut de uno quodam cloquitur. Hoc enim est simul ostendere et naturas differentes, et personæ adunationem : ex differentia quidem eorum quæ dicuntur, differentia intelligitur B naturarum; cum autem rediguntur, manifestam suspicimus adunationem. Beatus itaque Joannes evangelista dicit : *Altera die vidit Jesum venientem ad se, et dixit : Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Iste est de quo ego dixi, quia post me veni*

Ex libro sive sermone x.

*Apparuit autem ei angelus de caelo confortans eum. Et factus in agonia prolixius orabat. Et factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram*¹³. Intelligimus ergo ex his sustinuisse quidem Christum manifeste certamen non vulgare.

Ex eodem libro.

Quam vero consecutionem habebat, quod dictum est : *Qui descendit de caelo, et est in caelo*¹⁴ ? Alterutrum enim altero tollitur. Descendisse de caelo tollit esse in caelo : et esse, tollit descendisse. At descendit quidem secundum inhabitationem in homine; est autem in caelo secundum incircumscriptionem naturæ omnibus præsens.

Ex eodem libro.

Consideremus igitur quis homo est de quo obstupescit et admiratur, quod scilicet Unigenitus voluit ejus meminisse, et visitationem ejus facere (14) : quod autem non est dictum, in superioribus demonstratum est; quod autem neque de uno quopiam e vulgo, et hoc liquet : ut vero omnia omittamus, quod est omnibus credibilis, apostolicum testimonium amplectamur.

Ex libro xi.

Ad hæc itaque sufficiunt quidem et quæ diximus, ubi et naturarum differentiam ostendimus et personæ unitatem, et quod secundum naturas iste

Ex libro xii.

Idcirco non dixit, *Locutus est nobis in τῷ Υἱῷ*, id est in *Filio*¹⁷, cum articulo Græco, sed in *Υἱῷ*, id est in *Filio*, sine articulo (quod quidem dictum absolute. poterat significare utrumque in eodem)

τῷ τόπῳ, οὕτως καὶ ἐπὶ Θεοῦ ὅτι γέγονεν ἐν τῷδε· ἐπειδὴ ἔπερ ἐφ' ἡμῶν ἡ μεταβάσις ἐργάζεται, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ἡ γνώμη, ἀπανταχοῦ τῇ φύσει τυγχάνοντος.

vir qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego nesciebam eum (Joan. 1, 29). Hic enim dicendo, Vidit Jesum venientem ad se, et dixit : Ecce Agnus Dei, manifeste humanitatem significare mihi videtur. Hoc enim videbat Baptista Joannes, hoc erat quod susceperat mortem, corpus videlicet quod pro omni oblatum est mundo. Quod vero sequitur, Qui tollit peccata mundi, nequaquam jam convenit carni. Non enim illius erat totius mundi peccatum auferre, sed erat hoc pro certo divinitatis opus.

Ἐκ τοῦ ι' λόγου.

Ὁφθῆ δὲ αὐτῷ ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐπιστῆναι. αὐτόν. Καὶ γερόμενος ἐν ἀγῶνι, ἐκτετέστερον προσήχετο. Καὶ ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμμοι αἵματος καταβαίνοντος ἐπὶ τῆν γῆν. Οὐκοῦν τὸν μὲν ἀγῶνα, καὶ τοῦτον οὐ τὸν τυχόντα, φανεράς ὑπομεμενηκότα τὸν Χριστόν, ἐκ τῶν εἰρημένων μανθάνομεν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ποίαν δὲ καὶ ἔξει ἀκολουθίαν τὸ λεγόμενον, Ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ; Ἀναιρεῖται γὰρ θατέρῳ τὸ ἕτερον. Τὸ μὲν καταβηθέναι ἐξ οὐρανοῦ, τῷ εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ· τὸ δὲ εἶναι, τῷ καταβηθέναι. Ἄλλὰ καταβέθηκε μὲν, τῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐνοικήσει· ἔστι δὲ ἐν οὐρανῷ, τῷ ἀπεριγράφῳ τῆς φύσεως πᾶσι παρίων.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Σκοπῶμεν πόλιν τις ἄνθρωπος περὶ οὗ ἐκπλήττεται καὶ θαυμάζει· ὅτι δὴ ὁ Μονογενὴς κατηξίωσεν αὐτοῦ μνησθῆναι τε καὶ ἐπισκοπῆν ποιήσασθαι· ἀλλ' ὅτι οὐ περὶ παντὸς ἀνθρώπου μὲν εἴρηται; ἐν τοῖς ἀνωτέροις δέδειχται· ὅτι δὲ ἐθὲ περὶ ἐνός τινος τῶν τυχόντων, καὶ τοῦτο εὐδὴλον· ἵνα δὲ ἀπαντα παρώμεν, τὸ πάντων εὐπιστότερον τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν ἐκδεξώμεθα.

quidem beneficium accipit, ille autem beneficium dat, certa constituta unitate ex qua indivise ab universa creatura honor impletur.

Ἐκ τοῦ ιβ' λόγου.

Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἐβλάθησεν ἡμῖν ἐν τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἐν Υἱῷ· ὃ δὴ καὶ λεγόμενον ἀπολύτως, ἀμφοτέρω κατὰ ταῦτον σημαίνει ἡδύνατο, πρωτοτύπως μὲν σημαίνων τὸν ἀληθινὸν Υἱόν· ἀληθῆ δὲ Ἰῶν λέγω

¹³ Luc. xii, 43, 44. ¹⁴ Joan. iii, 13. ¹⁷ Heb. i, 2.

(13) Cod. Veron. *differentiam*.

(14) Acta concilii CP. II, collat. vi, ed. Lab. tom. V, col. 547.

τόν τῆ φυσικῆ γενήσῃ τὴν υἰότητα κεκτημένον· ἐπομένως δὲ συνεπιδεχόμενον τῆ σημασίᾳ, καὶ τὸν κατὰ ἀλήθειαν τῆς ἀξίας μετέχοντα, τῆ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄρα παύσονται λοιπὸν τῆς ἀναισχύντου μάχης, ἀποστήσονται δὲ λοιπὸν τῆς καταίας φιλονεικίας, αἰδεσθέντες τῶν εἰρημέων τὸ προφανές; Πολλοὺς γάρ, φησὶν, υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα. Ἰδοὺ τοίνυν ἐν τῷ τῆς υἰότητος λόγῳ, καὶ συγκατατάτων ὁ Ἀποστολος φαίνεται τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον τοῖς πολλοῖς, οὐ καθ' ὁμοίωσιν ἐκείνοις τῆς υἰότητος μετέχων, ἀλλὰ καθ' ὁμοίωσιν καθ' ὃ χάριτι προσεβλήθη τὴν υἰότητα; τῆς θεότητος μόνης τὴν φυσικὴν υἰότητα κεκτημένης. Πρόδηλον γάρ ἐκεῖνο, ὡς τῆς υἰότητος αὐτῷ παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους πρόσσει τὸ ἐξαιρετόν, τῆ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει· ὅθεν καὶ τῆ τοῦ Υἱοῦ φωνῆ συνεπινοούμενος συμπαραλαμβάνεται. Ἄλλὰ λογοποιεῖται πρὸς ἡμᾶς, ὅτι εἰ δύο τέλεια φάσκομεν, πάντως δύο καὶ τοὺς υἱοὺς ἐροῦμεν. Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ Υἱὸς εἴρηται ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ κατ' αὐτὸ τῆς θεότητος ὑπεξηρημένης τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις συντεταγμένος· καὶ οὐκ ἤδη δύο φασὲν τοὺς υἱοὺς. Εἰς δὲ ὁ Υἱὸς ὁμολογεῖται δικαίως· ἐπειπερ ἡ τῶν φύσεων διαίρεσις ἀναγκαιῶς ὀφείλει διαμένειν, καὶ ἡ τοῦ προσώπου ἕνωσις ἀδιασπᾶστος φυλάττεσθαι. Καὶ εἰρηκῶς, Πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, ἐπάγει, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, διὰ παθημάτων τελειῶσαι. Ὁρᾶτε πῶς φανερώς τὸν Θεὸν Λόγον φησὶ παθημάτων τετελειωκέναι τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον, ὃν καὶ ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἐκάλεσεν, ὡς αὐτὸν τε πρώτον ταύτης ἀξιωθέντα, καὶ ἑτέροις αἰτίον καταστάντα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄπασι γάρ τοῖς τοιοῦτοις κατὰ τὴν ἐξήγησιν τὸ τοῦ Υἱοῦ τιθέντες ὄνομα διατελοῦσιν· ἀνθρωπινωτέρων γάρ ὄντων τῶν λεγομένων, ἐδικαίουν ταύτη κελῆσθαι τῆ φωνῆ, ἣν τινα καὶ εἶναι αὐτῷ τὴν προσηγορίαν συνέβαινε· καὶ ὅτι: Ἰησοῦς ὄνομα, τοῦ ἀναληφθέντος ἢ προσηγορία, ὡστερ καὶ τῶν ἀποστόλων τὸ Πέτρος καὶ Παῦλος, ἣ εἰ τι τοιοῦτο λεγόμενον· οὕτω τε ἐπικληθὲν αὐτῷ, μετὰ τὴν γέννησιν τὴν ἐκ Μαρίας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο φασιν, ὅτι τὸ Ἰησοῦς ὄνομα Σωτήρα σημαίνει. Σωτὴρ δὲ, φασὶ, πῶς ἂν ὁ ἄνθρωπος λέγοιτο; Ἐπιλελησμένοι ὅτι Ἰησοῦς ἐλέγετο καὶ ὁ τοῦ Ναυῆ, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, οὐκ ἀπὸ τινος οὕτω κληθεὶς συντυχίας ἐν τῇ γενέσει, ἀλλὰ μετονομασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μωσέως. Δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἂν αὐτὸ θεῖναι ἐπ' ἀνθρώπου ἠέσχετο, εἴπερ θείας ἦν πάντως φύσεως σημαντικόν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἑσχά-

A πρῶτον ὡς, id est principaliter, significans Filium verum, scilicet cum articulo; Filium verum dico eum, qui naturali generatione filiationem habuit; consequenter vero significans eum, qui filiationem συνεπιδέχεται τῆ σημασίᾳ, id est, filiationem consuscipit significatione, et secundum veritatem dignitatem participat unione cum Verbo facta.

Ex eodem libro.

Nunquid desistent deinceps a pugna invercunda? Discedentne in posterum a vana contentione reverentes quod aperte dictum est? Multos enim, inquit, filios in gloriam adduxit¹⁰. Ecce igitur Apostolus, qui in ratione filiationis numerat cum multis hominem assumptum, qui non similiter ut illi, filiationem participat, sed quatenus per gratiam filiationem assumpsit, sola divinitate naturalem filiationem habente. Liqueat enim illud, quod præcipua ratio filiationis præter cæteros homines inest in ipso ex unione cum Verbo: unde in voce Filii simul cum eo intelligitur, et simul accipitur. Sed contra aiunt, si dicamus duo perfecta, necessarios duos filios dicemus. Sed ecce, Filius dictus est in divina Scriptura, sublata divinitate, cum reliquis hominibus secundum idem collocatus et numeratus; neque continuo dicimus duos filios. Unus vero Filius conceditur, quia divisio, sive discretio naturarum necessario debet permanere, et unio personæ insolubiliter custodiri. Et postquam dixit, multos filios in gloriam adduxit, subjungit, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Videte, quomodo perspicue dicit consummasse Verbum per passiones hominem assumptum quem auctorem salutis eorum vocavit, quippe qui primus hac salute dignus habitus, etiam aliis fuit salutis causa.

Ex eodem libro sive oratione.

His enim omnibus secundum expositionem nomen Filii imponunt; cum enim sint humana quæ dicuntur, æquum esse iudicabant uti hac voce, quam quidem contigit esse ejus appellationem: et quod nomen Jesus appellatio assumpti, sicut in apostolis nomen Petri, aut Pauli, aut aliud hujusmodi, sic ei impositum est post ortum ex Maria.

Ex eodem libro.

Sed ad hoc dicunt, quod nomen Jesus significat Salvatorem. Salvator autem quomodo, inquit, dicatur homo? Obliti, quod Jesus dicebatur filius Nave; et quod magis mirandum est, non sic ex quopiam casu fortuito vocatus est in ortu suo, sed mutato nomine a Moysæ. Liqueat autem nunquam illum passurum fuisse, ut hoc nomen homini imponeretur, si necessario divinam naturam significaret.

Ex eodem libro.

Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus in prophetis, in novissimis diebus locutus

¹⁰ Hebr. II, 10.

est in Filio¹⁹. Aperte hic, cum ait in Filio, in nomine dicit.

Ex eodem libro.

Quare non solum Filium vocat, separans eum a Verbo, sed plane ostenditur collocare eum secundum rationem filiationis cum reliquis hominibus, qui filiationem participaverunt. Siquidem gratia etiam ipse filiationem participavit, non naturaliter ex Patre genitus, habens tamen præ reliquis excellentiam, quoniam ex unione cum Verbo comparavit filiationem. Quod quidem magis propriam participationem rei ipsi largitur.

Ex eodem libro.

Et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur²⁰. Ecce igitur quem admodum evangelizans ortum ex Maria secundum carnem, Jesum quidem vocari jubet; Filium vero Altissimi vocandum esse prænuntiat, consentaneæ illud quidem imponi jubet tanquam nomen nati; hoc vero vocandum esse prædicat, quia erat honoris symbolum nomen, quem honorem confirmabat deinceps rei participatio.

Ex eodem libro.

Manifestum autem est, quod in distinctione naturarum necessario nobis observatum est scire, quod Deus Verbum secundum naturalem generationem Filius esse dicitur; homo autem multo majore dignitate Filii, quam secundum ipsum conveniebat, frui dicitur propter copulationem cum Illo Filio.

Ex libro XIII.

Qui manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu²¹. Justificatum esse in spiritu dicit, sive tanquam qui ante baptismum legem, qua conveniebat diligentia, servavit; sive tanquam qui post baptismum vitam in lege gratiæ adjumento Spiritus sancti cum multa accurate gerebat.

Ex eodem libro.

Nec enim quod a Joanne dictum est ei, Ego opus habeo a te baptizari, et tu venis ad me²², tollet quia homo sit, qui baptizatur. Conveniet autem etiam secundum rationem humanitatis; quandoquidem secundum ipsam virtutem multo præstantior erat quam Joannes, et propter naturam divinitatis habitantem in eo non supra Joannem tantum, sed supra omnes homines, imo supra creaturam dignitatem habere juste agnoscebatur.

Ex eodem libro.

Quamobrem cum Dominus vellet in usu cibi tolerantiam et virtutem ostendere, hoc inquit: Non postulat necessitas, ut fiat. Sed docens minus se cibum curare, et nihil magis quam virtutem honorare, ait illi: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore, Dei²³.

¹⁹ Hebr. 1, 1

²⁰ Luc. 1, 52.

²¹ 1 Tim. III, 16.

²² Matth. III, 14.

²³ Matth. IV, 4.

των τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ. — Φανερώς γὰρ ἐνταῦθα ἐν Υἱῷ, τῷ ἀνθρώπῳ λέγων δεικνύται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ὅστε οὐ μόνον Υἱὸν αὐτὸν ἀποκαλεῖ, τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀφορισίας, ἀλλὰ καὶ συντάττων κατὰ τὸν τῆς υἰότητος λόγον, τοῖς λοιποῖς τοῖς μετεσχηκόσι τῆς υἰότητος ἐλέγχεται· ἐπεὶ περ χάριτι καὶ αὐτὸς μετέσχηκε τῆς υἰότητος, οὐ φυσικῶς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένος, ἔχων μέντοι παρὰ τοὺς λοιποὺς τὴν ὑπεροχὴν, ὅτι τῇ πρὸς αὐτὸν ἐνώσει κέχτηται τὴν υἰότητα, ὃ δὴ κυριωτέραν αὐτῷ τοῦ πράγματος χάρις ζεται τὴν μετουσίαν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτῷ Ἰησοῦν. Ὁ ὄτος ἔσται μέγας, καὶ Υἱὸς Ὑψίστου κληθήσεται. — Ἰδοὺ τοίνυν ὅπως τὸν ἐκ Μαρίας εὐαγγελιζόμενος τόκον κατὰ σάρκα λέγων, καὶ Ἰησοῦν μὲν αὐτὸν κληθῆναι κελεύει, Υἱὸν δὲ Ὑψίστου κληθήσεσθαι προαγορεύει εἰκότως, τὸ μὲν τεθῆναι κελεύων ὡς προσηγοριᾶν τοῦ τικτομένου, τὸ δὲ κληθήσεσθαι προαγορεύειν, ἐπειδὴ τιμῆς ἦν σύμβολον τὸ ὄνομα, ἣν ἐξῆς ἐβεβαίωτο τοῦ πράγματος ἡ μετουσία.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Δηλον δὲ ὅτι περ ἐν τῇ τῶν φύσεων διακρίσει πάντως ἡμῖν ἐπιτετήρηται τὸ εἶδέναι· ὡς ὁ μὲν Θεὸς Λόγος κατὰ τὴν φυσικὴν γέννησιν, Υἱὸς εἶναι λέγεται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, πολλῶ γε μείζονος οὐσης ἢ κατ' αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀξίας ἀπολαύειν, διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον συνάφειαν.

Ἐκ τοῦ 17 λόγου.

Ὅς ἐφανερῶθῃ ἐν σαρκί, ἐδικαιώθῃ ἐν Πνεύματι. — Δεδικαιώσθαι ἐν Πνεύματι λέγων αὐτὸν, εἶτε ὡς πρὸ τοῦ βαπτίσματος μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας τὸν νόμον φυλάξαντα, εἶτε ὡς καὶ μετ' ἐκεῖνο τὴν τῆς χάριτος πολιτείαν τῇ τοῦ Πνεύματος συνεργείᾳ μετὰ πολλῆς πληροῦντα τῆς ἀκριβείας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Οὐδὲ γὰρ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου πρὸς αὐτὸν εἰρημένον, ὅτι Ἐγὼ χρῆσαι ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἐρχῆ πρὸς με, οὐδὲ τοῦτο ἀναιρήσει τὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν βαπτιζόμενον. Ἄρμῶσι γὰρ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, ἐπεὶ περ κατὰ τε αὐτὴν τὴν ἀρετὴν πολλὴν εἶχε τὴν ὑπεροχὴν πρὸς Ἰωάννην, καὶ διὰ τὴν ἐνοικουσαν αὐτῷ τῆς θεότητος φύσιν, οὐχ ὑπὲρ Ἰωάννην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, ἦδη δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ἔχων τὸ ἀξίωμα, δικαίως ἐγνωρίζετο.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Διόπερ ὁ Κύριος βουλόμενος ἐν τῇ χρείᾳ τῆς τροφῆς τὸ τε καρτερικὸν καὶ ἐμφιλύσοφον ἐπιβεῖξασθαι, τοῦτο μὲν γενέσθαι οὐκ αἰτεῖ, φησίν. Δεικνύς γὰρ ὅτι ἔλαττον αὐτῷ μέλει τῆς τροφῆς, καὶ προτιμότερον αὐτῷ τῆς ἀρετῆς οὐδὲν, φησὶ πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζῆσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Τοῦτο γὰρ ὁ διάβολος ἐσπούδασε, πείσαι μὲν αὐτὸν ὡς οὐδαμῶς αὐτοῦ φρονεῖς τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ ἔλεγεν· *Εἰ γὰρ εἰ τοῦ Θεοῦ, ποιήσον τόδε, τουτέστιν ἔργω δεῖξον, ὅτι μέλει σου τῷ Θεῷ.* Αὐτὸς δὲ ὑποσχέειτο μεγάλην ὡς δι' ἐκείνου μὲν ἀποστήσων τοῦ Θεοῦ, διὰ δὲ τῶν ὑποσχέσεων οἰκειώσων ἑαυτῷ· καὶ τῇ μὲν προτέρᾳ πείρᾳ τὸν ἄρτον προβάλλεται, τῇ ἡδονῇ γαργαλλίζων ἐπὶ τὴν πείραν ἔλθειν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Διόπερ ὁ Κύριος ἐν τοῖς τρισὶν ἡμέτερας αὐτὸν, ἡμῖν τὴν κατ' αὐτοῦ δίκην ἐχαρίσατο. Οὐκ αἰτήσας μὲν γὰρ τὸν ἄρτον γενέσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἔδειξεν ἑαυτὸν ἡδονῆς κρατοῦντα· μὴ βαλὼν δὲ ἑαυτὸν κάτω, δόξης ὑπερεῖδε, πείσας ἅπαντας ὡς οὐ μέλειν αὐτῷ ταύτης· διὰ δὲ τοῦ τρίτου κρατήσας τῶν τοῦ κόσμου ἀγαθῶν, ἔδειξεν ἑαυτὸν οὐδὲν τούτων ὑπὲρ εὐσεβείας ἡττώμενον.

Ex eodem libro.

Bonum est (15) in hoc loco maxime concludere quid virtutis habeant ea quæ dicta sunt, sive conversari, sive baptizari, sive crucifigi, sive mori, sive sepeliri et resurgere. Non puro alicui hæc coaptantes homini dicimus : hoc enim in unaquaque dictorum demonstratione addere non moramur, ut nullam calumniantibus præbeamus male loquendi occasionem ; sed inhabitato quidem a Deo

Ἐκ τοῦ 10^{ου} λόγου.

Ἐντεῦθεν οὖν καὶ τοσαύτη γέγονεν περὶ τὸν ἀνθρώπου ἡ τιμὴ καταξιώθοντα θείας ἐνοικήσεως, τοῦ τε καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καὶ προσκυνεῖσθαι παρὰ πάσης τῆς κτίσεως. Οὐδὲ γὰρ ἂν ὁ Θεὸς οὕτως ἀπλῶς, καὶ ἄνευ τινὸς χρησίου λόγου ἀνθρώπου μὲν ἐλάμβανε καὶ ἦνου πρὸς ἑαυτὸν, προσκυνεῖσθαι παρὰ τῆς κτίσεως παρασκευάζων ἀπάσης, τὰς δὲ γε νοητὰς φύσεις προσκυνεῖν ἔδικαιον, εἰ μὴ τὰ περὶ αὐτὸν γεγονότα, κοινὴ πάσης ἦν εὐεργεσία τῆς κτίσεως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ταῦτό δὲ τοῦτο φήσομεν δικαίως καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ὅτι περὶ ὁ Θεὸς Λόγος ἐπιστάμενος αὐτοῦ τὴν ὁρετὴν, καὶ δὴ κατὰ πρόγνωσιν εὐθὺς ἀνωθεν ἐν τῇ τῆς διαπλάσεως ἀρχῇ, ἐνοικῆσαι τε εὐδοκήσας, καὶ ἐνώσας αὐτὸν ἑαυτῷ τῇ σχέσει τῆς γνώμης, μεῖζονά τινα παρεῖχεν αὐτῷ τὴν χάριν, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν χάριτος εἰς πάντας τοὺς ἐξῆς διαδοθησομένης ἀνθρώπων. Ὅθεν καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ πρόθεσιν ἀκέραιον αὐτῷ διεφύλαττεν. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φήσομεν, ὅτι περὶ ὁ ἀνθρώπος πρόθεσιν εἶχεν οὐδεμίαν, ἀλλ' ὅτι προὔτεθειτο μὲν αὐτῷ τὸ καλὸν· μάλλον δὲ πλείστη αὐτῷ τῆς κατὰ πρόθεσιν προσῆν ἢ τε τοῦ καλοῦ σποργῆ, καὶ τὸ τοῦ ἐναντίου μίσος. Διεφυλάττετο δὲ αὐτῷ τὰ τῆς προθέσεως ἀκέραια ὑπὸ τῆς θείας χάριτος, ἀνωθεν τοῦ Θεοῦ ὅποιοι τίς ἐστιν ἀκριβῶς ἐπι-

²⁰ Matth. iv, 3, 6.

(15) Facundus Hermian., iii, 2.

A

Ex eodem libro.

Hoc enim diabolus studuit suadere illi, quod nulla esset Dei cura de eo ; idcirco aiebat : *Si Filius Dei es*²⁰, fac hoc, id est, demonstra re ipsa, quod curam de te habet Deus. Ipse autem diabolus magna promittebat, ut per illam suasionem a Deo illum alienaret, et disjungeret ; per promissiones vero sibi conciliaret et adjungeret : et prima tentatione panem proponit, ut voluptate ad experimentiam provocaret.

Ex eodem libro.

Quocirca Dominus cum eum ter vicisset, victoriam de eo reportatam nobis donavit. Cum enim non petisset a Deo, ut fieret panis, demonstravit se vincere voluptatem ; cum vero non projecit se deorsum, gloriam neglexit, suadens omnibus, non se hanc curare ; tertia tentatione cum vicisset bona hujus mundi, demonstravit se pro pietate in Deum nullis bonis mundi hujus superari.

B

Ex eodem libro.

Verbo ab ipsa in utero matris plasmatione, inhabitato vero, non secundum communem inhabitationem, neque juxta eam quæ in multis intelligitur gratiam, sed juxta quamdam excellentem, secundum quam etiam adunari dicimus utrasque naturas, et unam juxta adunationem effectam esse personam.

C

Ex libro xiv.

Hinc igitur tantus honor habitus est homini, qui habitus est dignus inhabitatione divina, et ut sederet ad dexteram Patris, atque ab omni creatura coleretur. Nec enim Deus sic simpliciter, et sine aliqua utili ratione hominem assumeret, si bique uniret, faciens ut ab omni creatura adoraretur, justumque esse vellet, ut naturæ intellectuales eum colerent, nisi quæ circa illum facta sunt commune omnis creaturæ beneficium esset.

Ex eodem libro.

Hoc ipsum dicemus juste etiam in Domino, quod Deus Verbum cum sciret ejus virtutem, ut qui secundum præcognitionem statim a principio in ipsa formatione voluit inhabitare in eo, et sibi eum unire habitudine voluntatis, majorem quamdam gratiam ipsi præbebat, utpote gratia in eum collata, ad omnes homines deinceps manatura. Unde et propositum ipsi circa honesta sincerum et incorruptum servabat. Non enim hoc dicemus, quod nihil propositum habebat hic homo, sed potius, quod propositum sibi habebat quod honestum erat, imo plurimum illi honestatis et virtutis amor secundum propositum inerat et vehementis odium in contrarium. Servabantur autem illi integra quæ ad propositum pertinebant, a divina gratia : sciebat

D

quippe Deus optime a principio, qualis esset, et ad
lrujus rei confirmationem multam ei operam inha-
bitatione sua pro salute nostra adjugebat. Unde
non potest dici injustitiæ esse, aliquid eximium
præ cæteris omnibus tributum esse homini a Deo.
assumpto.

Ejusdem Theodori ex libro quartodesimo De incarnatione, ubi dicit quod imago erat Christus Dei Verbi, et sicut imago imperialis adorabatur ab omnibus.

Et secundum duas rationes locum imaginis obtinet. Qui enim amant quosdam, post mortem eorum sæpius imagines statuunt, hoc sufficiens mortis solatium habere arbitrantur, et eum qui non videtur, nec præsens est, tanquam in imagine aspicientes putant videre, ita flammam desiderii et vigorem placantes. Sed etiam illi, qui per civitates habent imperatorum imagines, tanquam præsentibus et videndos honorare videntur eos qui non sunt præsentibus, cultu et adoratione imaginum. Ista autem utraque per illum adimplentur, omnes enim qui cum illo sunt, et virtutem sequuntur, et debitorum Dei parati redditores, diligunt eum, et valde honorant: et charitatem quidem ei divina natura, licet non aspiciatur, adimplet in illo qui ab omnibus videtur, sic omnibus existimantibus,

Ex libro xv.

Cum igitur interrogant, an sit Maria ἀνθρωποτόκος; ἢ Θεοτόκος, id est hominipara an Deipara, dicatur a nobis utrumque; illud quidem natura rei, hoc vero relatione (16). Hominipara quidem natura, quandoquidem homo erat qui in ventre Mariæ fuit, et ex eo prodivit; Deipara vero, quia Deus erat in homine quem peperit, non circumscriptus secundum naturam, sed in ipso existens secundum habitudinem voluntatis.

Ex eodem libro.

Magis enim perturbabatur Dominus, magisque certabat cum passionibus animæ quam corporis; et fortiore ratione voluptates coercebat, divinitate scilicet media, et adjuvante eum ad perficiendum.

Ejusdem Theodori ex libris De incarnatione.

Plus inquietabatur Dominus, et certamen habebat ad animæ passiones, quam corporis, et meliore animo libidines vincebat, mediante deitate ad perfectionem. Unde et Dominus ad hæc maxime instituens videtur certamen. Cupiditate enim pecuniarum non deceptus, et gloriæ desiderio non tentus, carni quidem præbuit nihil (nec enim illius erat talibus vincit), animam autem si non recepisset, sed cæcitas est quæ ea vicerat, nullatenus eorum quæ facta sunt, ad nos respicit lucrum, (quæ enim ad conversationis perfectionem, similitudo deitatis et animæ humanæ?) Et videntur Domini certamina

¹⁶ Joan. xiv, 23.

(16) *Relatione, ἀναφορᾶ*: nam secundum Theodorum hæreticum, Deus Verbum erat in illo homine, quem D. Virgo peperit, κατ' ἄξιν, secundum dignitatem, κατὰ σχέσιν γνώμης, secundum habitudinem voluntatis, κατ' ἀναφοράν, secundum relatio-

σταμένου: καὶ δὴ πρὸς τὴν τοῦτου βεβαίωσιν, πολλὴν αὐτοῦ παρέχοντος τῇ οἰκίᾳ ἐνοικήσει τὴν συνεργίαν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἡμῶν σωτηρίας. Ὅθεν οὐδὲ ἀδικίας εἶποι τις ἂν εἶναι τὸ παρὰ πάντας ἐξαιρετόν τι παρεσχῆσθαι τῷ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ληφθέντι ἀνθρώπῳ.

ut ipsum videntibus per illum, et illi semper præsentibus et honorem vero omnem sic attribuunt; tanquam imagini imperiali, cum quasi in ipso sit divina natura, et in ipso spectetur. Si enim et Filius est qui inhabitare dicitur, sed cum eo est etiam Pater, et inseparabiliter omnimodo ad Filium esse ab omni creditur creatura; et Spiritus autem non abest, utpote etiam in loco unctionis factus ei, et cum eo est semper qui assumptus est; et non mirandum est, cum etiam in quibuslibet hominibus virtutem sequentibus cum Filio et Pater esse dicitur: *Venimus enim et ego et Pater, et mansionem apud ipsum faciemus*¹⁶. Quod autem et spiritus ejusmodi hominum inseparabilis est, certum est omnibus.

Ἐκ τοῦ 15' λόγου.

Ὅταν τοίνυν ἐρωτῶσιν, ἀνθρωποτόκος ἢ θεοτόκος ἡ Μαρία, λεγέσθω παρ' ἡμῶν ἀμφοτέρω· τὸ μὲν γὰρ τῇ φύσει τοῦ πράγματος, τὸ δὲ τῇ ἀναφορᾷ. Ἀνθρωποτόκος μὲν γὰρ τῇ φύσει, ἐπειπερ ὄνθρωπος ἦν. ἔν τῇ κοιλίᾳ τῆς Μαρίας, ὡς καὶ προῆλθεν ἐκείθεν· θεοτόκος δὲ, ἐπειπερ Θεὸς ἦν ἐν τῷ τεχθέντι ἀνθρώπῳ, οὐκ ἐν αὐτῷ περιγραφόμενος κατὰ τὴν φύσιν, ἐν αὐτῷ δὲ ὢν κατὰ τὴν σχέσιν τῆς γνώμης.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Πλέον γὰρ ὠχλήετο ὁ Κύριος καὶ ἠγωνίζετο πρὸς τὰ ψυχικὰ πάθη ὑπὲρ τὰ τοῦ σώματος, καὶ τῷ κρείττονι λογισμῷ τὰς ἡδονὰς ἐχειροῦτο, τῆς θεότητος δηλαδὴ μεσιτεούσης καὶ βοηθοῦσης αὐτῷ πρὸς τὴν κατορθώσιν.

non ad nos respiciens habere lucrum, sed ostentationis cujusdam gratia fuisse. Quod si hoc dicere non est possibile (certum etenim est quod illa propter nos facta sunt), et majus certamen instituit ad animæ passiones, minus autem ad carnia: quanto et amplius et magis inquietare illas contingebat, et magis illa erat quæ et amplioris indigebat medicinæ, videlicet quod et carnem et animam assumens, per utraque pro utrisque certabat: mortificans quidem in carne peccatum, et mansuetans ejus libidines, et facile capiendas meliore ratione animæ faciens; erudius autem animam,

nam, κατ' ἐνέργειαν, secundum operationem; idem omnino pluribus verbis significans: ponebat itaque unionem ἀξιοματικὴν, γνωμικὴν, ἐνεργητικὴν, συνεργητικὴν, ἀναφορικὴν. Τῶν.

et exercitans et suas passiones vincere, et carnis A
refrenare libidines. Hæc enim deitas inhabitans ope-
rabatur, hæc inhabitans medebatur utrique eorum.

Ex libro xv.

Propter quod utrumque juste Filius vocatur, una
exstante persona, quam adunatio naturarum effecit.

Ejusdem de sermone incarnationis (17).

Secundum præscientiam Verbi ostensus qui na-

(17) Conc. Lateran. anni 649, inter testimonia hæreticorum. Labb. VI, 318.

FRAGMENTA EX LIBRIS CONTRA APOLLINARIUM.

Quomodo igitur tu, cui super omnes maxime B
deceat mentium regimen, illum qui ex Virgine natus
est, Deum esse, et ex Deo consubstantiali Patri
existimari dicis, nisi forte sancto Spiritui imputare
illius creationem nos jubes? Sed quis est Deus ex
Deo, et consubstantialis Patri? is idem qui ex
Virgine natus erat, o mirandum! et qui per Spi-
ritum sanctum secundum divinas Scripturas plas-
matus est, et confictionem in muliebri accepit ven-
tre? Inerat forsitan, quia mox quam plasmatus est,
et ut templum Dei esset accepit: non tamen existi-
mandum nobis est Deum de Virgine natum esse:
nisi forte idem existimandum nobis est, et quod
natum est, et quod est in nato templo, et qui in
templo est Deus Verbum: non tamen nec secun-
dum tuam vocem pronuntiandum est, omnino ex
Virgine Deum natum esse, et ex Deo consubstan-
tialem Patri. Nam si non homo est, sicut dicis,
assumptus, qui natus est ex Virgine, Deus vero
incarnatus, quomodo qui natus est, Deus ex Deo,
et consubstantialis dicitur Patri, carne non poten-
te hanc vocem suscipere? Nam est quidem demen-
tia, Deum ex Virgine natum esse dicere. Hoc enim
nihil aliud est, quam ex semine eum dicere David
de substantia Virginis genitum, et in ipsa plas-
matum, quia quod ex semine David et de substan-
tia Virginis est, in materno ventre constitit, et
sancti Spiritus plasmatum virtute, natum fuisse
dicimus de Virgine. Ut autem aliquis ex hoc con-
cedat dicere ipsis, quod Deus ex Deo et consub-
stantialis Patri natus est ex Virgine, eo quod est
in templo nato, sed non per se natus est Deus
Verbum, incarnatus vero, sicut dicit iste sapiens.
Si igitur eum carne eum natum esse dicunt, quod
autem natum est, Deus ex Deo, et consubstantialis
Patri est, necesse est hoc et carnem dicere. Quod
si non idcirco caro est, quoniam nec Deus ex Deo,
nec consubstantialis Patri, sed ex semine David,
et consubstantialis ei, cujus semen est, et non id

tus est ex Virgine sine semine homo, non est dis-
cretus a Verbo per similitudinem mentis eidem
copulatus, per quam dignatione univit eum sibi et
monstravit eum secundum operationem indissimi-
lem sui, auctoritatem et potestatem eandem inse-
parabilem habentem atque adorationem pari lege
non discrepantem.

quod natum est ex Virgine, Deus est ex Deo, et
consubstantialis Patri: nisi forte pars nati, prout
ipse in inferioribus partem Christi nominat deita-
tem, sed non divina natura ex Virgine nata est.
Natus autem est ex Virgine qui ex substantia vir-
ginis constat, non Deus Verbum ex Maria natus
est. Natus autem est ex Maria qui ex semine est
David. Non Deus Verbum ex muliere natus est,
sed natus ex muliere, qui virtute sancti Spiritus
plasmatus est in ea. Non ex matre natus, est con-
substantialis Patri; sine matre enim est, secundum
beati Pauli vocem¹; sed qui in posterioribus tem-
poribus in materno ventre sancti Spiritus virtute
plasmatus est, utpote sine patre propterea dictus.

Et post alia.

C Mox autem in ipso plasmato Deus Verbum fa-
ctus est: nec enim in cælum ascendenti solum in-
erat, sed etiam ex mortuis resurgenti, utpote et
resuscitans eum secundum suam promissionem.
Nec resurgenti ex mortuis solum inerat, sed etiam
crucifixo, et baptizato, et evangelicam post bap-
tisma conversationem peragenti, nec non etiam ante
baptisma legalem adimplenti constitutionem, et
præsentato secundum legem, et circumciso, et
partu pannis obvoluto. Erat autem forte in ipso et
nascente, et cum in materno utero esset a prima
statim plasmatione: dispensationi enim quæ circa
eum erat, ordinem imponebat; utpote et particu-
latim ipsum ad perfectionem perduens.

Et post alia.

D Et per tempus quidem ad baptisma ducens, post
illud autem ad mortem: deinde secundum suam
pronuntiationem resuscitans, ducens in cælum,
collocans eum ad dexteram Dei per suam conjun-
ctionem, ex qua sedet et adoratur ab omnibus, et
omnes judicabit. Istorum autem omnium finem
apud se habebat Deus Verbum, cum in eo erat, et
omnia per ordinem complebat, quem ordinem ipse
arbitrabatur bene habere præfinitione quidem et

¹ Hebr. vii, 3.

voluntate, quam antea statuit pro his quæ eventu- A sicut et beatus dicit Paulus : *Quicumque enim ra erant, et bona voluntate quam circa eum habe- spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei* ¹; duci bat, ab initio similiter inerat ei : per ordinem au- spiritu dicens illos, qui ab eo gubernantur, ab tem sibi placitum ad perfectionem ducebat ipsum. eo docentur, ab eo ad melius constituuntur, ab eo competentium doctrinam accipiunt. Cum dixisset autem evangelista, quod *Spiritu sancto plenus regressus est a Jordane* ², aperte demonstravit, quod hujus causa Spiritus sancti habitationem in baptismo suscepit, ut inde propositam caperet virtutem. Unde et ad certamen illud, quod pro nobis erat ad diabolum effecturus, spiritu ducebatur.

Ex eodem libro.

Suam autem cooperationem ad proposita opera præstabat ei qui assumptus est : ubi hoc facit, in loco sensus fuisse deitatem illi qui assumptus est. Nec enim eis, quibuscumque suam donavit cooperationem, sensus locum ejus obtinebat. Si autem et modo præcipuam quamdam cooperationem donavit illi qui assumptus est, non hoc faciebat locum sensus deitatem obtinere. Sed si deitas pro sensu fiebat illi qui assumptus est, secundum vestra verba, quomodo timorem in passione suscipiebat ³ ? Quid vehementioribus orationibus ad imminensem necessitatem indigebat, quas cum magna quidem et clamosa voce, cum plurimis autem lacrymis (secundum beatum Paulum ⁴) referebat Deo ? quomodo timore tanto detinebatur, ut ex immensa trepidatione fontes sudoris dimitteret, evangelista aperte dicente, quod globis sanguinis similis sudor descendebat ⁵ ? Quid autem et angeli adventu et visitatione egebat, animam reficientis in experimento malorum, confortantis ejus alacritatem, excitantis eum ad imminensem passionis necessitatem, tolerare fortiter mala suadentis, urgentis ad patientiam et tolerantiam malorum, ostendentis præsentium malorum fructum ex passione, mutationem in gloriam bonam circa eum post C passionem futuram ? Qui enim (secundum evangelistæ vocem) confortabat eum, angelus scilicet, verbis istis fortem eum faciebat, et infirmitati naturæ superiorem fieri cohortabatur, et corroborando cogitationes ejus, fortem eum faciebat.

Et post alia, in eodem libro idem Theodorus ex persona Christi quasi respondentis ad Petrum dicentem Christo de passione crucis, Propitius tibi, Domine, non erit tibi istud ⁶; *ita intulit:*

Vade post me, Satana, scandalum mihi es, quod non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum. Non est confusio mihi mors, non fugiam ipsam ut indecentem, ad humanam gloriam respiciens; sustinebo autem meliore animo experimentum mortis pro plurimis bonis futuris, in quibus et ipse fuero, et per me omnes : ne mihi animum lædas, neque turbes, tanquam confusione dignum fugere admonens mortis experimentum.

Et post alia.

Quod enim dictum est : *Ducebatur a spiritu* ⁷, aperte hoc significat, quod ab eo regebatur, ab eo ad virtutem propositorum confortabatur; ab eo ad hæc quæ oportebat ducebatur; ab eo, quod decebat, docebatur; ab eo cogitationibus corroborabatur, ut ad tantum certamen sufficeret,

Et post alia.

Dicant igitur nobis omnium sapienissimi : Si B pro sensu Domino Christo qui est secundum carnem, deitas facta esset, sicut dicunt, quid sancti Spiritus cooperatione ad hæc Christus indigebat ? Nec enim Unigeniti deitas Spiritu indigebat ad justificationem, Spiritu indigebat ad vincendum diabolum, Spiritu indigebat ad operanda miracula, Spiritu indigebat ut doceretur ea quæ decebat peragere, Spiritu indigebat ut immaculatus appareret. Si enim pro sensu quidem deitas, sufficiebat autem ad omnia ejus virtus, necesse erat inde omnia fieri, ut superflua esset sancti Spiritus habitatio. Sed nunc unctum esse dicit ipsum Spiritu, et habitasse in eo Spiritum, et ad omnia adjuvisse proposita, et doctrinam inde ipsum accepisse et virtutem, et inde impetrasse justificationem, et inde C immaculatum factum esse.

Ejusdem Theodori ex tertio libro contra impium Apollinarium.

Istum igitur virum, in quo statuit omnium facere judicium, ad fidem futurorum, cum resuscitasset eum ex mortuis, et judicem omnium demonstrasset, secundum beati Pauli vocem ⁸, merito unitate ad seipsum dignatus est, et per conjunctionem ad se factam, talium participem fecit, ut et adorationis communionem haberet : omnibus quidem divinæ naturæ debitam adorationem reddentibus, comprehendentibus autem adoratione et illum quem inseparabiliter scit sibi conjunctum : ex quo manifestum est, quod ad majora eum per duxit.

Et post alia.

ta et animam, utpote humanam, et immortalem constitutam, et sensus participem prius accipiens, et per resurrectionem in immutabilitatem constituens, sic et nobis eorundem istorum per resurrectionem præbuit communionem. Ideo ante resurrectionem ex mortuis increpat quidem Petrum ut suis eum vocibus scandalizantem ⁹, et in magna trepidatione per tempus passionis constitutus, apparitione angeli indiget, confortantis eum ad patientiam et tolerantiam imminenti malo

¹ Matth. xvi, 38. ² Hebr. v, 7. ³ Luc. xxi, 44. ⁴ Luc. iv, 1. ⁵ Act. xvii, 34. ⁶ Matth. xvi, 23.

⁷ Matth. xvi, 22 sqq. ⁸ Matth. iv, 7. ⁹ Rom. vii, 14.

rum¹¹: post resurrectionem autem ex mortuis, A etiam quomodo uti oportebat miraculis, sciebat et in cœlos ascensum, impassibilis factus et immutabilis omnino, et ad dexteram sedens Dei, iudex est universi orbis terrarum, utpote in eo divina natura faciente iudicium.

Et post alia.

Sic igitur et hic sapientissime omnium habere nos doces Christi sensum, ut sancto Spiritum habentes, illum qui sensus Christiani aliquam virtutem adimplebat, prudentiam ei præstans ad omnia quæ agenda erant, sicut et in præcedentibus demonstravimus, quod ab ipso quidem in eremum ad certamina quæ contra diabolum erant, ducebatur¹², unctione autem illius scientiam, et vim eorum quæ agenda erant, accipiebat, et illius particeps factus, non solum miracula faciebat, sed B

Ex eodem libro.

Manifestum est (17) enim quod Samosatenus Paulus episcopus quidem fuit Antiochenæ Ecclesiæ Domini Dei, et Theodoti autem et Artemonis errore ægrotans, qui purum hominem dixerunt esse Dominum Jesum Christum, non eum cognoscentes Deum Verbum, et in substantia propria Filium Dei ante sæcula ex Deo Patre æterno exstantem.

Ex libro III ejusdem tractationis.

Sed Deus et ex Deo, consubstantialis Patri inerat (o admirande!) in genito ex Virgine, et ab Spiritu sancto secundum Scripturas formato, et in ventre muliebri concreto, ut par erat, postquam simul et formatus est, accepit, ut esset templum Dei; non tamen existimandum est nobis genitum esse Deum ex Virgine, nisi putandum est nobis, idem esse genitum, et quod est in genito, templum et Verbum quod est in templo: neque, ut tu loqueris, dicendum nobis est ullo modo, genitum ex Virgine Deum esse ex Deo, consubstantialem Patri. Si enim non est homo, ut dicis, assumptus, qui ex Virgine natus est; Deus autem incarnatus est, quomodo C genitus, Deus ex Deo et consubstantialis Patri dicetur, cum caro non possit hanc vocem admittere? Est enim fatuum dicere, esse Deum ex Virgine genitum. Hoc enim nihil aliud est, quam dicere Deum esse ex semine David, ex substantia Virginis editum, et in ipsa formatum: siquidem quod ex semine David, et ex substantia Virginis concretum est in materno utero, et virtute Spiritus sancti formatum, ex Virgine factum esse dicimus.

Ex libro IV.

Quoniam autem (18) et juxta nos homo dicitur ex anima et corpore constare, et duas quidem has dicimus naturas, animam et corpus, unum vero hominem ex ambobus compositum; ut conservemus D unum esse utrumque, oportet confundere naturas, et reconvertentes dicere, quoniam anima caro est, et caro anima. Et quoniam illa quidem immortalis est et rationalis, caro vero mortalis et irrationalis, reconvertentes dicamus, quia immortalis est mortalis, et mortalis immortalis; et rationalis irrationalis, et irrationalis rationalis. Sed neque ex divina Scriptura hoc edocti sumus, o sapientissime omnium, neque alius quisquam hoc dicit, usque in hodiernum diem, eorum qui

sanam humanam habent mentem, præter vos, qui per omnia estis dementes: qui dispensationem quæ propter nos facta est auferentes ablatione assumptionis mentis in ipsam mentem iudicium recepistis, totius insipientiæ plena loquentes, et cum multa irreverentia leges constituentes. Quæcunque enim secundum aliquid discreta, secundum aliquid acceperunt unitatem, servant suam qua discreta sunt incolumem rationem, et unitatem integram habent. Unum est aliquid natura, sicuti Filius et Pater; manet autem personarum discretio: essentia quidem inseparabiliter existente una, personæ propriam habent discretionem; ut neque Pater dicatur Filius. neque Filius Pater. Similiter

¹¹ Luc. xxii, 43. ¹² Matth. iv, 4.

(17) Facundus Hermian., III, 2.

(18) Facundus Hermian., IX, 4.

etsi natura quædam diversa sunt, secundum aliud A vero adunari contigerit ea, neque naturalem perdunt divisionem, et unitatem propriam habent, sicut anima adunata est corpori, et unus ex ambobus effectus est homo. Manet naturarum divisio: alia quidem anima est, alia vero caro; et illud quidem immortale est, illud autem mortale; et illud quidem rationale est, illud autem irrationale. Unus autem homo utrumque: alterutrum vero in seipso homo nunquam dicitur absolute et proprie:

Ex libro IV contra Apollinarium.

Dixisti dedisse tibi quosdam ex nostris, quæ a nullo data sunt eorum qui studuerunt ecclesiasticam sententiam amplecti. Percunctabamur enim an confiterentur Deum Verbum factum esse hominem? aut quomodo induxisti, illud dederunt? aut quis mente præditus dicat, ut vos dicitis, Verbum factum esse hominem, nisi prius ex amentia vestra ægrotet? Nos enim assumpsisse quidem hominem asseveranter dicimus; factum vero esse hominem, ut vos sentitis, nunquam dicere possumus.

Ex eadem tractatione libro III. Tanquam ex persona Christi sic ait:

Ego quem videtis, nihil quidem facere possum secundum propriam naturam, quippe qui sum homo; operor vero, quia manens in me Pater omnia facit; quia enim, inquit, Ego in Patre, et Pater in me¹³. Deus autem Verbum unigenitum in me, patet quod Pater cum ipso in me et manet, et opera facit. Neque mirandum est, quod hoc in Christo existimemus, cum ipse aparte dicat de reliquis hominibus: Qui diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diligit eum; et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus¹⁴. Si enim apud unumquemque talium Pater, et Filius mansionem faciunt; quid mirum, si in Domino Christo secundum carnem, ambo simul existimentur manere communione secundum substantiam, admittente, sicut consentaneum est, communionem participationis?

Ex eadem tractatione libro IV.

Qui est, inquit, ante sæcula, factus est in novissimis; hoc rursus dicit tanquam quidam hoc dedissent, et hoc dicerent: cum nemo eorum qui pii esse studuerunt, morbo hujus dementiæ laborare voluerit, ut diceret eum, qui est ante sæcula, factum esse in novissimis diebus.

Et post alia.

Igitur sequentes leges vestras, et conversionem acuminis tui, imo eversionem amplectentes et approbantes, age, confundamus omnia in ipso; et nulla sit deinceps distinctio non formæ Dei, non formæ servi, non templi assumpti, non habitantis in templo, non templi solati, non excitantis templum, non consummati in passionibus, non ejus qui consummavit, non memorati, non memorantis, non visitati, non visitantis, non minuti paulo mi-

nisi forte cum aliquo additamento, sicut interior homo et exterior homo, non absolute homo, sed interior et exterior: ut appareat aliud quidem interioris hominis, aliud vero exterioris. Ita et in Domino Christo dicimus, o mirabilis, quoniam in forma Dei exstans forma servi, neque assumens quod assumptum est, neque quod assumptum est assumens. Unitas autem assumpti circa assumentem inseparabilis est secundum nullum modum incidi valens.

Ἐκ τοῦ δ' ἁγίου τῶν κατὰ Ἀπολλινάριου αὐτῶ γραφέντων.

Δεδωκέναι σοὶ τινὰς τῶν ἡμετέρων εἶπας τὰ οὐκ ἂν δοθέντα παρὰ τινος τῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀντέχεσθαι δόξης ἐσπουδαχότων. Ἐπυθανόμεθα γὰρ, εἰ τὸν Θεὸν Λόγον ὁμολογοῦσιν ἀνθρώπων γεγενῆσθαι: εἴ πως ἐπήγαγε ἐδίδοσαν, καὶ τίς ἂν ἔχων νοῦν ἀνθρώπων εἴποι τὸν Θεὸν γεγενῆσθαι Λόγον, ὡς ὑμεῖς φατε, εἰ μὴ ἄρα τὴν αὐτὴν ὑμῖν πρότερον νοσήσει ἄνοιαν; Ἡμεῖς γὰρ εἰληφέναι μὲν τὸν Θεὸν Λόγον καὶ σφόδρα φάμεν γεγενῆσθαι δὲ ἀνθρώπων καθ' ὑμᾶς, οὐκ ἂν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.

Ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματικῆς λόγου γ', ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ οὕτως λέγει.

Ἐγὼ μὲν, ὃν ὁρᾶτε, δύναμαι μὲν ποιεῖν οὐδὲν κατὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἅτε ἀνθρώπος ὢν· ἐργάζομαι δὲ, ἐπειδὴ, ἐν ἐμοὶ μένων ὁ Πατὴρ ἅπαντα ποιεῖ· ἐπειδὴ γὰρ ἐγὼ τε, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. Θεὸς δὲ Λόγος ἐν ἐμοί, ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς, δηλονότι καὶ Πατὴρ σὺν αὐτῷ ἐν ἐμοί τε μένων, καὶ ἔργα ποιῶν. Καὶ θαυμαστόν γε οὐδὲν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο νομίζειν, σαφῶς αὐτοῦ περὶ τῶν λοιπῶν λέγοντος ἀνθρώπων· Ὁ ἀγαπῶν με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτόν ἐλευσόμεθα, καὶ μοῖρην παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Εἰ γὰρ παρ' ἐκαστῶ τῶν τοιούτων ὁ τε Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς τὴν μοῖρην ποιῶνται, τί θαυμαστόν ἐστι ἐν τῷ κατὰ σάρκα Δεσπότη Χριστῷ ἄμφω κατ' αὐτῶν νομίζοιτο μένειν, τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν κοινωνίας προσιεμένης, ὡς εἰκότως, καὶ τὴν τῆς μετοχῆς κοινωνίαν;

Ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματικῆς λόγου δ'

Ἢ πρὸ αἰώνων, γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων. — Πάλιν ὡς τινῶν δεδωκότων καὶ τοῦτο λεγόντων, οὐδενὸς τῶν εὐσεβῶν ἐσπουδαχότων ταύτην ἐλομένων νοσήσαι τὴν ἄνοιαν, ὥστε τὸν πρὸ αἰώνων εἰπεῖν ἐπ' ἐσχάτων γεγενῆσθαι.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Οὐκοῦν τοῖς ὑμετέροις ἐκλήμενοι νόμοις, καὶ τὴν ὑπὸ τῆς σῆς ἀγχινολίας νομοθετουμένην ἀντιστροφήν, μᾶλλον δὲ καταστροφήν, δεξάμενοι, φέρε δὴ πάντα εἰς αὐτὸν συγχέωμεν, καὶ μηδεμίᾳ λοιπῶν ἔστω διάκρισις, μὴ Θεοῦ μορφῆς, μὴ δούλου μορφῆς, μὴ ναοῦ ληφθέντος, μὴ τοῦ ἐνοικούντος ἐν τῷ ναῷ, μὴ τοῦ λυθέντος, μὴ τοῦ ἔγειραντος, μὴ τοῦ τελειωθέντος ἐν πάθει, μὴ τοῦ τελειώσαντος, μὴ τοῦ μνημονευθέντος, μὴ τοῦ μνημονεύσαντος, μὴ τοῦ ἐπισκε-

¹³ Joan. xiv, 11. ¹⁴ ibid. 21.

φθόντος, μὴ τοῦ ἐπισκεψαμένου, μὴ τοῦ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένου, μὴ τοῦ ἐλαττώσαντος, μὴ τοῦ δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένου, μὴ τοῦ στεφανώσαντος, μὴ τοῦ καταστάντος ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν, τοῦ καταστήσαντος, μὴ τοῦ λαθόντος αὐτὰ ἐν ὑποταγῇ, μὴ τοῦ δώσαντος τὴν ὑποταγὴν.

Ἐκ τοῦ δ' λόγου τῶν κατὰ Ἀπολλινάριου.

Τὸν δὲ ἄνθρωπον, περὶ οὗ ταῦτά φησιν ὁ προφητικῆς, σαφῶς ὁ μακάριος δὴλοῖ Παῦλος, τὸν ὑπὸ τοῦ Μονογενοῦς εἰλημμένον ἄνθρωπον εἶναι· εἰρηκῶς γὰρ δτι Διεμαρτύρατο δὲ πού τις λέγων· *Τι ἐστὶν ἄνθρωπος, δτι μιμησκήσῃ αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, δτι ἐπισκέπτεται αὐτόν; Ἡλάττωσας αὐτὸν βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανώσας αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἐπάγει· Τὸ δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον, βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον· σαφῶς δεικνύς ἐστι Ἰησοῦς ἄνθρωπος, περὶ οὗ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησιν ἐκκληττόμενος, δτι ἡ θεία φύσις ἠνέσχετό τε αὐτοῦ ποιήσασθαι μνήμην, καὶ δὴ καὶ ἐπισκέψεως ἀξιώσαι οἰκειίας· βραχὺ μὲντοι παρὰ τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν ἐλαττώσαι, τῷ γεύσασθαι ποιῆσαι θανάτου· δόξῃ δὲ αὐτὸν καὶ τιμῇ πάσῃ περιβαλεῖν, ὥστε καὶ Κύριον αὐτὸν ἀποφῆναι τῶν ἀπάντων διὰ τῆς πρὸς ἑαυτὸν συναφείας.*

¹⁸ Hebr. II, 6, 9; Psal. VIII, 5.

A nus ab angelis, non minuentis, non gloria et honore coronati, non coronantis, non constituti in opera manuum Dei, non constituentis, non accipientis ea in subjectione, non dantis subjectionem.

Ejusdem ex IV libro contra Apollinarianum.

Hominem vero, de quo hæc ait propheta, aperte declarat beatus Paulus assumptum ab Unigenito hominem esse; cum enim dixisset: *Testatus est autem in quodam loco quis dicens: Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus;* subjungit: *Eum autem qui modice quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum*¹⁸, clare demonstrans, quod Jesus est homo, de quo beatus David loquitur admirans, quod divina natura passa est memoriam quidem ejus haberi, et eum visitatione sua dignum habuit, ac paulo quidem minus ab angelis minuit, ac fecit, ut gustaret mortem, gloria vero et omni honore induit; ita ut Dominum universonum per copulationem cum eo declararet.

B

FRAGMENTUM EX LIBRO CONTRA EUNOMIUM.

Ex libro x.

Omnes enim (1) Judæi venturum Christum ex propheticis vocibus expectabant, magnum quemdam et multorum honorum eis auctorem futurum. Quapropter interrogante Herode post magorum præsentiam Scribas et Phariseos, ubi Christus nasceretur, responderunt illi, et locum dixerunt, quia *In Bethleem Judææ*¹. Sed non propterea Christum Filium Dei Deum sciebant, hominem autem purum arbitrati sunt Christum secundum proba-

¹ Matth. II, 5.

(1) Facundus Hermian., IX, 3.

(2) Acta concilii CP. II, collat. VI, ed. Labb. tom. V, col. 547.

C tissimos prophetarum futurum, licet parum aliquid his meliorem, quod etiam nunc putantes Judæos quilibet videbit.

Ex libro XI (2).

Ad hæc itaque sufficiunt quidem et quæ diximus, ubi et naturarum differentiam ostendimus et personæ unitatem, et quod secundum naturas iste quidem beneficium accipit, ille autem beneficium dat, certa constituta unitate ex qua indivise ab universa creatura honor impletur.

DE APOLLINARIO ET EJUS HÆRESI.

Ante 30 enim (1) jam hos annos de incarnatione Domini codicem conscripsimus usque ad 15 millia versuum pertinentem: in quo Arii et Eunomii de

(1) Facundus Hermian., X, 4.

PATROL. GR. LXVI.

hac re delicta, necnon etiam Apollinarii vanam præsumptionem, per totum illud opus examinavimus: ut nihil, sicut mea fert opinio, præterirem

ex his quæ et ad firmitatem ecclesiasticæ orthodoxiæ pertinerent, et ad convincendam eorum impietatem. Sed hi qui omnia facillime præsumunt, et præterea rursum ab Apollinario, qui princeps hujus hæresis fuerat, instituti, omnibus quidem similiter sentientibus opus nostrum manifestum fecerunt, si quo modo aliqua invenirent valentia ad convincendam ea quæ in eo sunt scripta. Quoniam vero nullus contra certamen scriptis suscipere præsumebat, imitati sunt infirmos athletas et calidos, qui, dum non possunt contra fortiores certare, insidiis eos et machinamentis quibus possunt conantur evertere. Scripserunt enim ipsi inter se procul dubio quædam inepta, quæ a nobis unquam minime dicerentur. Denique hæc ipsa in medio nostrorum scriptorum in quadam parte interposuerunt, et suis familiaribus demonstraverunt, aliquando autem et nostris, qui per facilitatem suam omnia promissis animis audiebant; et hoc quasi documentum, sicut putabant, nostræ impietatis videntibus præbebat. Unum autem ex his scriptis erat, duos filios dicere. Sic enim nos fecerunt in

Ejusdem ex interpretatione psalmi viii.

Propter hoc igitur differentiam hominis assumpti tantam nobis psalmus demonstrat. Reperiuntur autem hæc divisa in Novo Testamento. Dominus quidem priora in psalmo ad se ipsum refert, et de se accipit, in quibus ait se esse auctorem creaturæ, magnificentiamque habere supra cælos evectam, factumque se mirabilem in universa terra; Apostolus vero secundam partem psalmi de homine accipit et interpretatur, qui tanto beneficio Filii dignus est habitus. Quomodo igitur non est perspicuum, quod divina Scriptura plane docet nos, alium esse Deum Verbum, alium vero hominem? Ille memor est, hujus memoria habetur; ille visitat, hic qui tanta visitatione habitus sit dignus, beatus prædicatur; ille beneficii gratia paulo minus ab angelis minuit, hic beneficium fert in hujusmodi minutione. Atque ille quidem gloria et honore coronat, hic autem coronatur et in iis laudatur. Ille constituit ipsum super omnia opera manuum suarum, et omnia subjecit sub pedibus ejus: hic autem habitus est dignus, ut horum dominus esset, quorum prius potestatem non habebat.

Theodori impii Mopsuesteni de secundo sermone, pro miraculis facto.

Volo, mundare ¹, leproso dicens Salvator, ostendit unam esse voluntatem, unam operationem secundum unam eandemque potestatem productam non verbo naturæ, sed dignationis, per quam unitus est Deo Verbo, qui per præscientiam ex semine David postea homo factus est, ex ipso utero familiaritatem ad eum affectualem habens.

¹ Mattn. viii, 3.

A hoc opere dicentes, quod oporteat putare et dicere duos filios, et vehementer nos istum sermonem defendere, dum nos in illa scriptura ubique manifeste diceremus, quod non oporteat duos filios dicere. Necesse erat ergo, non solum inepta, sed etiam infirma illa scripta audientibus apparere: quoniam neque firma ratione, neque convenienti hoc possibile erat ostendi; et ab illis idcirco infirmis erat conscriptum, quatenus ille qui scripserat facilius inde convinci potuisset. Unus ergo ex nostris propter multam facilitatem hæc nostra esse credit scripta, et hujus rei gratia dignus fide ab illis creditus est qui ista perlegeret, et renuntiavit nobis ea quæ fuerant scripta. Cum ergo audissemus, culpavimus quidem illum, quod contra nos dictis sermonibus credidisset de his rebus, quas sæpius et in ecclesia et privatim dicentes nos audivit, cum fidelio rem scriptis nostram vocem judicare debuisset, ad documentum nostræ sententiæ quam in dogmatibus votum nostrum est conservare.

Ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ η̅ ψαλμοῦ.

Διὰ τοῦτο τοίνυν τὴν μὲν διαφορὰν τοῦ τε Θεοῦ Λόγου καὶ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τοσαύτην ἡμῖν δείκνυσιν ὁ ψαλμὸς. Δηρημένα δὲ ταῦτα ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ εὐρίσκειται· τοῦ μὲν Κυρίου ἐφ' ἑαυτὸν λαμβάνοντος τὰ πρότερα τοῦ ψαλμοῦ, ἐν οἷς ποιητὴν τε αὐτὸν εἶναι τῆς κτίσεως, καὶ ἐπηρμένην ἔχειν ὑπεράνω τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τεθαυμαστῶσθαι ἐν πάσῃ τῇ γῆ· τοῦ δὲ Ἀποστόλου τὰ δευτέρα περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας ἀξιοθέντος, τοῦ Ἰησοῦ, λαμβάνοντος. Πῶς οὐ πρόδηλον, ὅτι ἕτερον μὲν ἡμᾶς ἡ θεία Γραφή διδάσκει σαφῶς εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον, ἕτερον δὲ τὸν ἀνθρώπον; Πολλὴν τε αὐτῶν οὖσαν δείκνυσιν ἡμῖν τὴν διαφορὰν· ὁ μὲν γὰρ μνημονεύει, ὁ δὲ καὶ ταύτης ἀξιούμενος μακαρίζεται. Καὶ ὁ μὲν εὐεργετῶν ἐλαττοῖ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, ὁ δὲ εὐεργετεῖται καὶ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἐλαττώσει· καὶ ὁ μὲν δόξη καὶ τιμῇ στεφανοῖ, ὁ δὲ στεφανοῦται καὶ ἐπὶ τοῦτοις μακαρίζεται· καὶ ὁ μὲν κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὁ δὲ ἡξιώθη τοῦ δεσπόζειν τούτων, ὧν πρότερον οὐκ εἶχε τὴν ἐξουσίαν.

Θεοδώρου τοῦ ἀσθεοῦς ἐπισκόπου γενομένου Μοψουεστίας ἐκ τῶν εἰς τὰ θαύματα λόγων β'.

(1) Θέλω, καθαρῶσθαι, πρὸς τὸν λεπρὸν εἰπὼν ὁ Σωτὴρ, ἔδειξε μίαν εἶναι τὴν θέλησιν, μίαν τὴν ἐνέργειαν, κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν προαγομένην, οὐ λόγῳ φύσεως, ἀλλ' εὐδοκίας, καθ' ἣν ἠνώθη τῷ Θεῷ Λόγῳ ὁ κατὰ πρόγνωσιν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, γενόμενος ἀνθρώπος ἐξ αὐτῆς μητρὸς τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδιάθετον ἔχων οικειώσιν.

EX LIBRO CONTRA DEFENSORES PECCATI ORIGINALIS.

De secundo codice, libro quarto, folio decimo, contra sanctum Augustinum defendentem originale peccatum, et Adam per transgressionem mortalem factum, catholice disserentem.

1. (1) Tantis exstantibus quæ demonstrent Adam sic ex terra formatum, ut mortalis prorsus existeret, erga cibum proprium voluit occupare sermonem, nec exinde valens advertere veritatem, pro dogmate vero (2), seductorio ex mendacio, advocacy jungens, etc.

2. Non ait Deus, Mortales eritis, sed *Morte moriemini* (*Genes. 11, 17*); prorsus existentibus natura mortalibus, inferre mortis experientiam comminatus, quam etiam juxta morem propriæ benignitatis ad effectum perducere distulit. Sicut enim cum dicit: *Qui effuderit hominis sanguinem, sanguis ejus pro eo fundetur* (*Genes. 1x, 6*); non hoc dicit, quia qui occiderit hominem erit mortalis, sed quia dignus est hujusmodi morte damnari: sic et in præsentiarum dixit, *Morte moriemini*; non quod tunc mortales fierent, sed quod digni essent qui mortis sententiam per transgressionem referrent.

3. Sed et divinam sententiam quam post peccatum Deus Adæ inferre videtur adverte. Sic enim dicit (*Genes. 111, 17-19*): *Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno de quo præceperam tibi de hoc solo non comedere, maledicta terra in operibus tuis; in tristitia comedes ex ea omnibus diebus vitæ; spinas et tribulos proferet tibi, et comedes fenum agri, et in sudore vultus tui comedes panem tuum, donec revertaris in terram.* C Hoc autem per hæc comminatus est, quod ærumnosam vitam habiturus esset, cum labore deinceps fructus de terra sumpturus, quibus aleretur et subsisteret, nequaquam habens, ut pridem, tantam propositam largitatem, quanta ex paradisi copia fruebatur. Non enim operari terram pro supplicio dedit Deus, quasi ex immortalis natura in mortalitatem homines transferens, quandoquidem et paradisi ei ut operaretur et custodiret, indixit (*Genes.*

(1) Præmiserat procul dubio Theodorus argumenta a formatione hominis ex limo terræ petita, quibus resolubilis atque ita mortalis naturæ esse hominem probaret; ipsius enim discipuli, magistri apprime sequaces, locum hunc Genesis argumentari soliti sunt, tanquam principium disputationis: ita Rufinus Syrus in libello Fidei (*cap. 29 et seq.*), ita Julianus Opere postremo in S. Augustinum (*lib. 111 Op. Imperf. cap. 50*), quod non absurde appellaverim librorum quinque Theodori vel Medullam, vel succum, in Cilicia apud ipsum Theodorum confectum (*Mercator. lib. Subnot.*)

(2) Carpere videtur Augustinum, perinde quasi pro verbis Dei verba diaboli sumpsisset. Si enim consulari Hebraicus textus, lectioque Latina vulgata, imo et Græca Symniachi, usus est tentator plurali numero, cum suaderet peccatum; singulari Deus, cum daret mandatum abstinendi ab esu

A 11, 15); pro tanta vero pristina largitate et voluptate paradisi, ærumnosam ejus fore sustentationem de terræ fructibus comminatur. Nam prorsus mortalis factus, et tunc paradisi fructibus indigebat, sicut nunc terræ fructus inquirat; et pro supplicio pristinis fraudatus deliciis, hæc ærumnosissima laboriosissimaque conversatione mulctatur.

4. Unde ad postremum consequenter adjecit, *Quia terra es, et revertaris in terram* (*Genes. 111, 19*), hinc etiam mortalitatem naturæ significans; non enim immortalis, et nunc primum incipienti sententiam mortis excipere, sicut sapientissimi defensores peccati originalis, imo potius patres peccati mirabiles, asseverant, vocabulum huic terræ composuit: sed ut ab exordio naturaliter effecto mortali, appellationem hanc congruere indicavit divina Scriptura, hoc de hominibus vocabulum ad occasionem corruptibilis et resolubilis eorum naturæ sæpius assumens. Nam *Recordatus est*, inquit, *quia pulvis sumus; homo, sicut fenum, dies ejus, et sicut flos agri, ita florebit, quia spiritus pertransibit in eo, et non erit amplius locus ejus* (*Psal. 111, 15, 16*). Vult autem dicere quod corruptibiles et resolubiles omnes sumus, in nodum seni parumper florentis, pereuntisque post paululum. Nam ad breve quidem tempus vitam ducimus; ad non existendum vero deinceps omnino pervenimus. Sic et Abraham: *Ego sum, inquit, terra, ac cinis* (*Genes. xviii, 27*), pro eo ac si diceret, Non sum dignus cum tanto Deo colloqui, homo factus e terra, et omnimodis hoc futurus. Magis ergo dicere debuit, *quia terra eris, et in terram revertaris*, siquidem nunc primum fieret natura mortalis.

Ex secundo codice, libro tertio, ante quatuor folia finis libri.

1. (3) Sed nihil illorum perspicere potuit mirabilis peccati originalis assertor, quippe qui in divinis Scripturis nequaquam fuerit exercitatus, nec ab infantia, juxta beati Pauli vocem, *sacras*

fructus. Quanquam Septuaginta plurali quoque numero interpretati sunt Hebraicum textum, quo in loco latere arcanum quiddam credidit Ambrosius (*Lib. de Parad. cap. 5*).

D (3) Catholicum dogma de mortalitate hominis oppugnat Theodorus, vel eo maxime quia iniqua foret sententia Dei, qui tantam pœnam ejusmodi peccato irrogaret, cum unius culpa lueretur ab omnibus: quod justum negat Scriptura. Levem culpam, nempe esum pomi, gravis pœna, mors nimirum, sequeretur: quod æquitas vetat. Ad omnes quos inter plurimi exstiteret sancti, Noe, Abraham, Moyses, David, etc., ira Dei pertineret, frustra obsistentibus tot tantorumque virorum meritis atque virtutibus: quod divinæ clementiæ repugnat. Primum justus Abel primum exceperit alienæ injustitiæ vindictam: quod cogitatu nefas est. Diabolus peccati primus auctor atque incentor, per-

didicerit litteras (II Tim. III, 18). Sed sive de Scri- A
pturæ sensibus, sive de dogmate sæpe declamans,
multa frequenter, inepta (1) proprie communiterve,
de ipsis Scripturis dogmatibusque plurimis impu-
denter exprompsit: (2) nam potentiae motus nul-
lum contra sinebat effari, sed tantummodo taciti,
qui divinarum Scripturarum habebant notitiam, de-
trahebant. (3) Novissime vero in hanc dogmatis
excidit novitatem, qua diceret quod in ira atque
furore Deus Adam mortalem esse præceperit; et
propter ejus unum delictum cunctos, etiam necdum
natos homines, morte mulctaverit. Sic autem dis-
putans non veretur, nec confunditur, ea sentire
de Deo, quæ nec de hominibus sanum sapientibus,
et aliquam justitiæ curam gerentibus, unquam quis
æstimare tentavit: sed nec illius divinæ vocis re- B
cordatus est, quod non diceretur ulterius *ista para-
bola in Israel: Patres manducaverunt uvam acer-
bam, et filiorum dentes obstupuerunt, quia hæc dicit
Adonai Dominus: Dentes eorum, qui manducaverint
uvam acerbam, obstupescunt* (Ezech. XVIII, 23);
ostendens per hæc quod alterum pro altero, juxta
quorundam errorem, Deus omnino non puniat,

stitisset nihilominus immortalis: quod a ratione
alienum est. Enoch mortuus non est, cum sit ta-
men virtutibus longe inferior Moyse, prophetis,
apostolis, cæterisque a Paulo celebratis martyri-
bus: *Quibus dignus non erat mundus*. Quæ
igitur æquitas Dei, aut quomodo apud ipsum
non foret acceptio personarum, cum ex posteris
Adami unus quidam minus sanctus eriperetur
morte, sanctioribus damnatis? Si mors pœna pec- C
cati est, Christus potius, qui sanctissimus quam
Enoch, qui minoris justitiæ; debuerit a communi
necessitate eximi, juxta sapientiæ divinæ leges.

Inde concludit naturalem esse hominibus mor-
talitatem; idque sapienter a Deo constitutum,
quippe cum utile sit nobis ex mortalitate ad immor-
talitatem aspirare: ita ut primum terreni et mor-
talis Adami, tum deinde cœlestis et immortalis
imaginem geramus. Et vero Christus ipse ex im-
perfectis ad perfecta progrediendum esse, exem-
plo suo monstravit: nam primum se naturæ legi-
gæque necessitati submitit, nascens ex muliere,
augescens crementis, circumciscus, oblati in tem-
plo, parentibus obediens, et tandem mortuus.
Deinde naturæ legisque Dominum se ostendit, cum
immortalis surrexit sepulcro, et ad dexteram Patris
constitutus omnium potestate potitur. Ad hæc
contendit, ex eo quod Verbum cum natura mor-
talitatem assumpserit, nec tamen assumpserit D
peccatum, confici mortalitatem in natura esse,
peccatum in sola voluntate.

(1) Incertum, ad quem e duobus doctoribus spe-
ctet oratio. Exprobratio enim quæ sequitur, nempe
quod assertor ille peccati originalis, ab infantia
sacras litteras non didicerit, ut tangere possit
Hieronymum, quemadmodum patet ex Photio,
melius tamen in Augustinum cadit, juxta mentem
Theodori, aut imperite aut maligne potius loquen-
tis: sicut et illud de potentiae motu intentato. Nam
utrumque maxime sanctissimo doctori per calum-
niam obijcit Julianus, qui ad Theodorum de Au-
gustino, scriptis primum ex Occidente, deinde fami-
liari sermone in Cilicia retulit.

(2) Ad hanc querelam calumniantis Juliani re-
spondet Augustinus verbis notatu dignissimis:
« Ne argumento miserrimo utamini, quo universi
utuntur hæretici, quos a perniciose licentia leges

sed unusquisque pro delictis suis redditurus sit
rationem.

2. His consona beatus quoque Paulus annectit:
*Deus, inquit, qui reddet unicuique secundum opera
sua* (Rom. II, 6); et, *Unusquisque nostrum onus
suum portabit* (Gal. VI, 5); et, *Tu quid iudicas
fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum?
omnes enim astabimus ante tribunal Christi* (Rom.
XIV, 10).

3. Sed vir mirabilis, propter unius peccatum,
tanto furore commotum arbitratus est Deum,
ut et illum atrocissimæ pœnæ subderet, et ad
universos omnes posteros ejus parem senten-
tiam promulgaret, inter quos quanti justi fuerint,
non facile numerare quis poterit. Ex quibus cum
maxime considerare convenerat, quod valde vide-
retur incongruum, Noe, Abraham, David, Moysen,
et reliquos innumerabiles justos obnoxios pœnæ
redditis ob unius delictum, et unum atque ex gustu
arboris peccatum; et quod sic, ultra modum
justitiæ, iram suam Deus extenderet, ita ut tot
justorum virtutes cunctas abijceret, eosque, propter
unius peccatum Adæ, tanto supplicio manciparet.

imperatorum Christianorum reprimunt. Omnes
quippe hujusmodi dicunt, quod ipse dixisti, labo-
rare illam partem inopia rationis, quæ in disse-
rendo, cum terrorem subrogat, nullum a prudenti-
bus impetrat, sed cæcum a meticulosis extorquet
assensum.»

(3) Quem tandem in librum intendebat Theodo-
rus, cum scriberet, novissime Augustinum dixisse,
Deum præ ira Adami inobedientiæ reum, om-
nesque posteros morti addixisse? An in Tracta-
tum 14 in Joannem, ad hæc verba: *Ira Dei manet
super eum* (Joan. III, 35), ubi ait: « Omnes qui na-
scuntur habent iram Dei; sed quam iram Dei? quam
excepit primus Adam. Sic enim peccavit primus
homo, et audivit, *Morte moriemini*; factus est
immortalis ille, et cœpimus nasci mortales, cum ira
Dei nati sumus.» An potius in Enarrationem
Psalmi CI, ad hæc verba: *A facie iræ et indigna-
tionis tuæ?* ubi Deum Augustinus alloquens: « Ipsa
est, » inquit, « ira tua, Domine, in Adam: ira,
cum qua omnes nati sumus, cui nascendo cohæsi-
mus; ira de propagine iniquitatis; ira de massa
peccati, secundum quod dicit Apostolus: *Fuimus
et nos aliquando filii iræ, sicut et ceteri* (Ephes.
II, 3); et unde dicit Dominus: *Ira Dei manet su-
per eum.* » An tandem in Commentarium Psalmi
XXXVII, ubi ait: « Natura nobis facta est pœna,
ex vindicta primi hominis; quod erat pœna,
nobis natura est? unde dicit Apostolus: *Fuimus
et nos aliquando filii iræ*, id est, portantes vindic-
tam, » etc.

Verum, etsi loca ista indicant aliquatenus iram
illam Dei quam Theodorus memorat, vix tamen
huic voci, novissime, congruunt, si attendantur
tempora scribentis Theodori; nam Augustinus dixit
scripsitve Tractatus in Joannem, atque Enarrationes
in Psalmos, aut ante exortam Pelagianam
hæresim, aut saltem ante elaboratos tres libros *De
peccatorum meritis*; cum tamen Theodorus edide-
rit opus cujus excerpta præ manibus habemus
duodecim circiter annis post ejusmodi librorum
editionem.

Respexit igitur, nisi fallor, in *Enchiridion ad
Laurentium*, ubi leguntur hæc verba (cap. 25):
« Mortis quippe supplicium Dominus homini com-
minatus fuerat, si peccaret: sic eum munerans li-

4. Nam etsi nihil aliud mente perpendens, saltem de Abel convenienter æstimare debuerat, qui primus justus existens, primus mortuus est; et si quidem mortem Deus statuerat ad pœnam hominum, quomodo non impietatis erat extremæ, vivere quidem eum, qui fuit causa peccati, vivere etiam cum illo et Evam malitiæ repertricem? Prætermitto autem diabolium in immortalitate hactenus perdurantem; primum autem justum repertoremque virtutis, primumque divini cultus curam gerentem, ante omnes, pœna peccantium fuisse percussum.

5. Oportebat autem sapientissimum virum et de Enoch, qui non est mortuus, diligenter expendere. Non enim tanta virtute vel pietate præditus fuit, ut melior omnibus existeret, Moyse dico et prophetis apostolisque vel reliquis omnibus de quibus ait beatissimus Paulus: *Quibus dignus non erat mundus* (Heb. xi, 38): ita ut, illis mortuis, ipse solus sine mortis experientia perduraret. Sed jam ab initio hoc Deus habuit apud se definitum, ut primum quidem mortales fierent, postmodum vero immortalitate gauderent, sic ad utilitatem nostram fieri ipse disponens.

6. *Et post paululum.* Manifestius, inquit, hæc eadem Deus ostendit, cum transfert Enoch, et immortalē facit. Nam si per peccatum causa supplicii Deus intulit mortem, nec olim definitum hoc habuit apud se, ineffabiliter pro nobis, juxta propriam sapientiam, cuncta dispensans, nequaquam Enoch quidem immortalis existeret; Dominus autem Christus ad mortis experientiam perveniret.

7. *Et post paululum.* Idcirco, inquit, Dominus auctor omnium bonorum hominibus factus est, ut sicut Adam primi et mortalis status existit inchoator, ita et ipse secundi et immortalis status existens initiator, primitus Adæ prioris naturalia custodiret; dum nascitur ex muliere; dum pannis involvitur, et paulatim ætatis incrementa sortitur: *Jesus enim, inquit, proficiebat ætate, et sapientia, et gratia coram Deo et hominibus* (Luc. ii, 52); dum circumcissionem suscipit; dum juxta legalem consuetudine arbitrio, ut tamen regeret imperio, terreret exitio; atque in paradisi felicitate tanquam in umbra vitæ, unde justitia custodita in meliora conscenderet, collocavit.

« Hinc post peccatum exsul effectus (cap. 26), stirpem quoque suam, quam peccando in se tanquam in radice vitiaverat, pœna mortis et damnationis obstrinxit: ut quidquid prolis ex illo, et simul damnata per quam peccaverat conjuge, per carnalem concupiscentiam, in qua inobedienciæ pœna similis retributa est, nasceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores doloresque diversos ad illud extremum, cum desertoribus angelis, vitioribus et possessoribus et consortibus suis, sine fine supplicium. *Sic per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccaverunt* (Rom. v, 12). Mundum quippe appellavit eo loco Apostolus universum genus humanum. »

Nam primo allatis verbis continetur et ira Dei minantis et punientis vindicta et in universos lata

nem Deo asstitit in templo, parentibusque subjicitur et conversationi legitimæ mancipatur. Sic etiam, ad expletionem reliquorum, et mortem, utpote naturæ tributum, postremo suscipit: ut secundum legem humanæ naturæ moriens, et a mortuis divina virtute resurgens, initium cunctis hominibus, qui mortem secundum propriam naturam suscipiunt, fieret, ut a mortuis surgant, et ad immortalem substantiam commutentur.

8. Sicut enim conformes Adæ secundum statum præsentem sumus omnes effecti, sic Christo Domino conformes efficiemur in posterum: *Transfigurabit enim corpus humilitatis nostræ conformes fieri corporis gloriæ suæ* (Philipp. iii, 21); et, *Qualis terrenus, tales et terreni; et qualis celestis, tales et celestes; et sicut portavimus imaginem terreni, portemus etiam imaginem celestis* (I Cor. xv, 48, 49): ostendens quod primi status Adæ participes facti, necessario etiam status secundi Adæ Christi Domini secundum carnem, futuri status participium consequimur: utpote qui ex hac eadem natura constet exortus, et cuncta, quæ fuerant naturæ, suscepit; et ideo sustinuerit mortem, ut mortem naturæ suscipiens, et a mortuis resurgens, naturam liberam morte perficeret.

9. Et mortem quidem propterea suscepit, peccatum vero nequaquam, sed ab hoc immunis permansit omnino. Quod enim erat naturæ, id est, mortem, indubitanter assumpsit; peccatum vero, quod non erat naturæ, sed voluntatis, nullo pacto suscepit. Quod si fuisset in natura peccatum, juxta sapientissimi hujus eloquium, peccatum in natura prorsus existens, necessario suscepisset.

De codice secundo ex libro tertio, folio decimo octavo (1).

1. (2) Si, inquit, peccatum Deus vere sciebat Adam, sit horum sapientissimorum ista responsio, quod hoc insanissimum est vel in cogitatione percipere, manifestum est, quod et peccatum eum noverat, et propter hoc procul dubio mortitutum. Quomodo ergo non est extremæ dementiæ credere quod primitus eum immortalē in sex

mortis sententia. Deinde Enchiridion compositum est ab Augustino post obitum Hieronymi, atque adeo post ann. 420. At libros quinque de quibus nunc agimus Theodorus adversus Augustinum scripsit circiter ann. 423.

(1) Contendit Theodorus a nemine posse prudenter affirmari quod ulla fuerit Dei voluntas de immortalitate statim ab ortu Adamo concedenda, si modo Deus omnium, atque ita peccati ab Adamo committendi, præsciis dicatur; id enim vel sapientiæ divinæ, vel potestati derogaret. Cujus enim est sapientiæ, inquit, concedere aliquid tanquam exitium beneficium, in sex tantum horas? aut cujus tantæ potestatis, velle serio hominem esse immortalem, nec impedire quominus a diabolo in mortem trahatur?

(2) Procul dubio perturbatus est locus vitio notariorum: ita vero restituendus: « Numquid peccatum Deus nesciebat Adam? Sed cum sit horum sapientissimorum et ista responsio, quod hoc insanissimum est vel in cogitatione percipere, manifestum est, » etc.

horas fecerit (nōm tantæ fuerunt a conditione ejus A pietatibus et iniquitatibus quantas beatus Paulus usque ad commissionem, quandoquidem sexto die propriis verbis expressit, ut in superioribus ex ejus factus e terra, et comedens contra divinum mandatum, de paradiso pulsus est), mortalem vero post resurrectionis collaturus est præmium, si eos supplicium quibusdam sine fine et sine correctione tradiderit. Nam ubi jam loco muneris resurrectio putabitur, si pœna sine correctione resurgentibus inferatur?

2. Certum est enim, quia, si eum immortalem esse voluisset, ne ipsum quidem intercedens peccatum Dei sententiam commutasset; quia nec diabolum fecit ex immortali mortalem, et quidem creatorum malorum existentem principium.

De secundo codice ex libro tertio, folio nicesimo quinto.

1. (1) Non enim, inquit, his qui ab Adam usque ad adventum Christi Domini in tantis fuerunt im-

(1) Theodorus, opinor, quasi miraretur pro immortalitate Adamo innocenti asserenda Augustinum tantis viribus pugnare, conatus est probare immortalitatem per se numerandam non esse in bonis, sed inter ἀδιάφορα, nec magni faciendam,

2. *Et post patulum.* Quis, inquit, ita demens, ut tantum bonum credat materiam fieri resurgentibus infiniti supplicii, quibus utilius erat omnino non surgere, quam tantorum et talium malorum, post resurrectionem, sub infinitis pœnis experientiam sustinere?

nisi conjungatur cum impeccabilitate et beatitudinis præmio; quandoquidem ipsis quoque impiis communicanda est, ad incrementum supplicii; non communicanda utique, si tantum esset bonum quantum a defensoribus peccati originalis dicitur.

EX TERTIO DECIMO LIBRO CODICIS MYSTICI.

« Angelus diaboli (1) est, inquit, Samosatenus Paulus, qui purum hominem dicere præsumpsit

Dominum Jesum Christum, et negavit existentiam divinitatis Unigeniti, quæ est ante sæcula. »

(1) Facundus Hermian., III, 2.

EX THEODORI EPISTOLA II AD ARTEMIIUM ALEXANDRINUM.

Quos (1) oportuit scire quia Patrem, et Filium, B et Spiritum sanctum adoramus, in istis divinam et æternam et increatam compleri dicentes Trinitatem. Quoniam ejusdem essentia est unumquodque horum, hoc est æternæ omnium factorum causæ, et revera divinæ. Et Pater non propter aliud, sed propter propriam essentiam adorandus est. Ita etiam et Filius, non pro alio hoc accipiens, sed quia illius et talis essentia est, circa quam congruebat hæc impleri. Similiter etiam et Spiritum sanctum ejusdem essentia cognoscentes, propter propriam essentiam adoramus. Sic et tres personas

dicimus, unamquamque perfectam, et ejusdem essentia, æternæ ac divinæ, et eorum quæ facta sunt causam arbitantes esse, et tres adoramus personas, unius eas essentia credentes revera divinæ. Quomodo itaque possibile est quartam personam super has addere illam quæ assumpta est servi formam? quam neque ejusdem substantia arbitramur esse, cui neque propter se cultus debetur, neque propter propriam essentiam debere suscipere adorationem agnoscimus, neque ipsam solam apud se divise in propria persona adoramus, sicuti dividi eam putant.

(1) Facundus Hermian., III, 5.

EX EJUSDEM EPISTOLA AD DOMNUM FRAGMENTA (1).

Naturarum quæ juxta εὐδοκίαν sit adunatio, unam C utriusque communi nomine appellationem præstat, voluntatem, operationem, auctoritatem, potentiam, dominatum, dignitatem, imperium nullo modo divisum, cum una utriusque secundam illam sit dicaturque persona.

(1) Facundus Hermian., IX, 3, not. α.

Ἡ κατ' εὐδοκίαν τῶν φύσεων ἕνωσις μίαν ἀμοφτέρων τῶ τῆς ὁμωνυμίας λόγῳ ἐργάζεται τὴν προσηγούριαν, τὴν θέλησιν, τὴν ἐνέργειαν, τὴν αὐθεντίαν, τὴν δυναστείαν, τὴν δεσποτείαν, τὴν ἀξίαν, τὴν ἐξουσίαν, μηδὲν τρόπων διαιρουμένην ἐνδὸς ἀμοφτέρων κατ' αὐτὴν προσώπου καὶ γενομένου καὶ λεγομένου.

Καὶ τί δεῖ πολλά λέγειν; Ὁ τῆς κατ' οὐσίαν ἐνώσεως ἐπὶ μόνων τῶν ὁμοουσιῶν ἠλήθευται λόγος, ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερουσιῶν διέφευσται· συγχύσεως εἶναι καθαρὸς οὐ δυνάμενος· ὁ δὲ τῆς κατ' εὐδοκίαν ἐνώσεως τρόπος, ἀσυγχύτους φυλάττων τὰς φύσεις καὶ ἀδιαίρετους, ἐν ἀμφοτέρων τῶν προσώπων δεικνυσί, καὶ μίαν τὴν θέλησιν, καὶ μίαν τὴν ἐνέργειαν μετὰ τῆς ἐπομένης τούτοις μίᾳς αὐθεντίας καὶ θεοποιτίας.

Κατὰ γὰρ τὸν τῆς εὐδοκίας τρόπον τῷ Θεῷ Λόγῳ συναφθεὶς, ὡς ἔφαμεν, ἐξ αὐτῆς τῆς μήτρας ὁ τεχθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου καθὼς μεμνήμενος ἀδιαίρετος, τὴν ἐν πᾶσιν αὐτῷ ταυτοβουλίαν καὶ ταυτοργίαν ἐσχηκώς· ὧν οὐδὲν ἔστι συναφέστερον.

A

Et post alia :

Et quid multis opus est? Unitiois secundum substantiam ratio in solis consubstantialibus vera est; in iis quæ alterius sunt substantiæ falsa, cum sine confusione esse nequeat. Unitiois vero juxta εὐδοκίαν modus, inconfusas servans naturas et indivisas, unam utriusque personam ostendit, unamque voluntatem, et operationem unam, cum una quæ ista consequitur, auctoritate ac dominatu.

Et post alia rursum :

Juxta modum enim εὐδοκίας Deo Verbo conjunctum, ut diximus, ab ipso utero quod ex Virgine natum est templum, mansit indivisum, eandem in omnibus cum ipso habens voluntatem, eandemque operationem: quibus nihil esse potest conjunctius.

EX LIBRO AD BAPTIZANDOS.

Neque enim (1), si duas naturas dicamus, necessitas nos ulla constringit aut duos dicere filios, aut duos homines, aut duos Christos: quoniam hoc putare extremæ est amentitiæ.

Ejusdem Theodori ex libro Ad baptizandos (2).

Quando enim dicit: *De filio suo, qui factus est ex semine David secundum carnem*¹, certum quidem quod filium hic eum qui ex semine David factus est secundum carnem, non Deum dicit Verbum, sed assumptam servi formam. Nec enim Deus secundum carnem, nec Deus ex semine factus est David, sed sumptus pro nobis homo, quem filium beatus Apostolus manifeste vocat.

Ejusdem Theodori ex eodem libro

Renatus alter factus es pro altero, non jam pars Adam mutabilis et peccatis circumfusi, sed Christi qui omnino inculpabilis per resurrectionem factus est.

Misertus (3) est Creator perditæ creaturæ, et sine commistione format infantem, perducit ad ætatem virilem, incrementorum quidem processu naturæ similitudinem pro modo credulitatis insinuans; occulte vero eidem copulatus existens, non aberat cum formaretur, non dividebatur cum nasceretur; loquenti conjunctus est præsens, in ejus actibus perseverans atque ibi suam connexionem sine peccato custodiens.

Ejusdem ex eodem libro.

Ut multam quidem ejus faceret diligentiam, omnia autem illius propria faceret et toleraret, per omnes eo ducto passiones, per quas eum secundum suam virtutem perfectum fecit, nec a mortuis secundum suæ naturæ legem recedens, sed sua præsentia et operatione et gratia liberans quidem eum de morte, et nialis quæ inde sunt;

resuscitans autem eum de mortuis, et ad meliorem finem perducens.

Ejusdem Theodori ex eodem libro.

Deinde ostendens cujus gratia passus est, diminutionem infert: *Quatenus circa Deum pro omnibus gustaret mortem*²: quia, divina natura ita volente, separata illa, ipse per se pro omnium utilitate gustavit mortem; et ostendens quod deitas separata quidem erat ab illo qui passus est secundum mortis experimentum, quia nec possibile erat illam mortis experimentum accipere, non tam illi qui passus est abfuerat secundum diligentiam.

Ejusdem ex eodem libro.

*Jesus enim, ait, de Nazareth, quem unxit Deus Spiritu et virtute*³, cujus unionem meritus, et immaculatus effectus est per omnia, et ad divinam naturam meruit conjunctionem. Neque enim conjunctionem suscepisset illam, nisi prius immaculatus factus fuisset, ut sic condeceat illius unitatem.

Ejusdem Theodori ex interpretatione secundum Matthæum Evangelii.

Nam et illud: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*⁴, insania evidens est de Deo Verbo putare dicere eum. Qui enim dixit: *Hic est Filius meus dilectus*; et intulit: *In quo mihi complacui*, significavit quæ aperte ad conjunctionem hoc dicit aliorum filiorum, qui nec dilecti ei sunt, nec placere nimis potuerunt ei.

Ejusdem ex libro Ad baptizandos.

Permanens autem, donec secundum suam creaturam et virtutem solvens mortis dolores, liberavit eum ineffabilibus illis vinculis, et de mortuis resuscitans, transtulit quidem in immortalam

¹ Rom. 1, 3. ² Hebr. 11, 9. ³ Act. 1, 38. ⁴ Matth. 11, 17.

(1) Facundus Hermian., ix, 3.

(2) Ex conc. Constantinop. VI, collat. iv.

(3) Misertus est... custodiens. Ex Mario Mercatore; p. 1059 ed. Migne.

vitam; incorruptum autem eum et immortalem et A
immutabilem efficiens, in cœlum duxit.

Et post alia :

Christum justificatum et immaculatum factum
virtute sancti Spiritus, sicut beatus Paulus modo
quidem dicit : *Quod justificatus est in spiritu* ⁶ ;
modo vero : *Qui per Spiritum æternum, immacula-
tum se obtulit Deo* ⁵, mori quidem fecit secundum
legem hominum ; utpote autem impeccabilem vir-
tute sancti Spiritus factum, resuscitavit de mor-
tuis, et ad vitam constituit meliorem : immutabi-
lem quidem animæ cogitationibus, incorruptum
autem et indissolutum et carne faciens.

*Et post alia : Deo autem gratias, qui nobis B
dedit victoriam per Dominum nostrum Jesum Chri-
stum* ⁷ ; istorum causam fuisse nobis dicens Deum,
qui contra omnes adversarios nobis dedit victo-
riam, sive mortis, sive peccati, sive cujuscunque
hinc nascendi mali ; qui Dominum nostrum Jesum
Christum pro nobis hominem sumens, et ipsum
per resurrectionem de mortuis ad meliorem trans-

tulit finem, et in dextera sua sedere fecit et nobis
ad eum donavit communionem.

Hoc vero non ex nobisipsis invenimus testimo-
nium, sed ex divina edocti sumus Scriptura, quo-
niam et beatus Paulus ita dicit : *Ex quibus Chri-
stus secundum carnem, qui est super omnia Deus* ⁸ :
non quod ex Judæis et secundum carnem est, qui
super omnia Deus est ; sed hoc quidem ad signifi-
candam humanam naturam dixit, quam ab Is-
raelitico genere esse sciebat, illud autem ad osten-
dendam divinam naturam, quam supra omnia et
omnibus dominantem sciebat : O surdi, audite, et
cæci, videte ⁹.

*Ejusdem de interpretatione symboli trecentorum
decem et octo sanctorum Patrum.*

Sed Christum quidem secundum carnem et as-
sumptam servi formam, eum autem qui eam as-
sumpsit, super omnia nominans Deum, intulit ta-
men hoc secundum conjunctionem nominum ut na-
turarum manifestam divisionem faciat. Nemo
igitur neque eum qui secundum carnem ex Judæis
est, dicat Deum qui est super omnia, secundum
carnem ex Judæis.

⁵ I Tim. III, 16. ⁶ Hebr. IX, 14. ⁷ I Cor. XV, 57. ⁸ Rom. IX, 3. ⁹ Isa. XLII, 18.

ΙΣΟΝ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΛΑΣΘΕΝΤΟΣ ΣΥΜΒΟΛΟΥ (1).

EXEMPLUM

EXPOSITIONIS SYMBOLI DEPRAVATI [TRANSFORMATI].

Qui nunc primum in ecclesiasticorum dogmatum C
disciplina accurate instituuntur, vel ab hæretico
quopiam errore ad veritatem transire volunt, eos
doceri, et confiteri oportet, in unum nos Deum,
Patrem sempiternum credere : qui neque posterius
coepit esse ; sed jam inde ab initio sempiternus
Deus existit : neque posterius evasit Pater, quo-
niam semper et Deus Pater fuit. Credimus etiam
in unum Dei Filium unigenitum, ex Patris sub-
stantia existentem, qui est vere Filius, et ejusdem
substantiæ cum eo, cujus est et esse creditur Fi-
lius. Et in Spiritum sanctum, qui cum sit ex Dei
substantia, Filius non est, sed substantialiter Deus ;
utpote ejus substantiæ existens, cujus est Deus et
Pater, ex quo quidem est secundum substantiam.
Nos enim, inquit, non spiritum mundi accepimus,

Τοὺς ἢ νῦν πρῶτον παιδευομένους τῶν ἐκκλησια-
στικῶν δογμάτων τὴν ἀκριθείαν, ἢ ἐκ τινος αἰρετι-
κῆς πλάνης μεθίστασθαι βουλομένους ἐπὶ τὴν ἀλή-
θειαν, διδάσκεισθαι ὀφείλει [προσῆκει, προσῆκεν],
καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα
ἀίδιον, οὐδ' ὕστερον ἀρξάμενον τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀνω-
θεν ὄντα ἀίδιον Θεόν, οὔτε μὴν ὕστερον γεγονέντα
Πατέρα, ἐπειδήπερ αἰεὶ Θεός τε ἦν καὶ Πατήρ. Πι-
στεύομεν δὲ καὶ εἰς ἕνα Θεοῦ Υἱὸν μονογενῆ, ἐκ τῆς
οὐσίας ὄντα τῆς πατρῆος, ὄντως Υἱὸν, καὶ τῆς αὐτῆς
οὐσίας ὄντα, οὐπὲρ ἐστὶ καὶ πιστεύεται Υἱός. Καὶ εἰς
τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ἐκ τῆς Θεοῦ τυγχάνον οὐσίας,
οὐχ Υἱὸν, Θεόν δὲ ὄντα τῆ οὐσία, ὡς ἐκεῖνης ὄν τῆς
οὐσίας, ἥσπερ ἐστὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξ οὐπὲρ
κατ' οὐσίαν ἐστίν. Ἡμεῖς [ὁμοίως] γὰρ φησὶν, οὐ,
τὸ πνεῦμα ἐλάβομεν [ἐλάβετε] τοῦ κόσμου, ἀλλὰ

(1) Ex actis concilii Ephesini, Labb. Concil. III, 677. De hoc symbolo vide Notitiam in vitam et
scripta Theodori, hujus voluminis col. 73.

τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ, τῆς μὲν κτίσεως ἀποχωρί-
 σας [αὐτὸ χωρίσας] ἀπάσης, Θεῷ δὲ συνάψας, ἐξ
 οὐπερ κατ' οὐσίαν ἐστὶ ἰδιόζοντι λόγῳ παρὰ πᾶσαν
 τὴν κτίσιν· ἦν οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλ' αἰτία δημιουργί-
 ας ἐκ Θεοῦ νομιζομένη [νομιζόντες] εἶναι. Καὶ οὕτε
 Υἱὸν νομιζομέν [νομιζόντες], οὕτε διὰ Υἱοῦ τὴν ὑπα-
 ρξιν εἰληφόρ. Ὁμολογοῦμεν δὲ Πατέρα τέλειον προσ-
 ῶπα, καὶ Υἱὸν ὁμοίως, καὶ Πνεῦμα δὲ ἅγιον ὡς-
 αὐτάς· σωζομένου τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ἡμῖν,
 τῷ Πατέρα καὶ Υἱὸν, ὁμοίως καὶ Πνεῦμα ἅγιον, μὴ
 τρεῖς τινὰς διαφόρους οὐσίας νομιζέιν, ἀλλὰ μίαν τῆ
 ταυτότητι τῆς θεότητος γνωριζομένην. Χρῆ δὲ καὶ
 περὶ τῆς οἰκονομίας, ἦν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας
 ἐν τῇ κατὰ τὸν Δεσπότην Χριστὸν οἰκονομία ὁ Δε-
 σπότης ἐξετέλεσε Θεός, εἰδέναι ὅτι ὁ Δεσπότης Θεός
 Λόγος ἄνθρωπον ἐληψε τέλειον, ἐκ σπέρματος ὄντα
 Ἀβραάμ, καὶ Δαυὶδ, κατὰ τὴν διαγράφειν τῶν θείων
 Γραφῶν, τοῦτο ὄντα τὴν φύσιν, ὑπὲρ ἧσαν ἐκεῖνοι,
 ὡνπερ ἐκ σπέρματος ἦν, ἄνθρωπον τέλειον τὴν φύ-
 σιν, ἐκ ψυχῆς τε νοεράς καὶ σαρκὸς συνεστῶτα ἄν-
 θρωπίνης. Ὅν ἄνθρωπον ὄντα καθ' ἡμᾶς τὴν φύσιν,
 Πνεύματος ἁγίου δυνάμει ἐν τῇ τῆς Παρθένου [παρ-
 θενίας] μήτρᾳ διαπλασθέντα, γενόμενον ὑπὸ [γεγο-
 νέναι: ἐκ] γυναικὸς, καὶ γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα πάν-
 τας ἡμᾶς ἐξαγοράσῃ τῆς τοῦ νόμου δουλείας, τὴν
 πόρρωθεν προωρισμένην υιοθεσίαν ἀπολαθόντας,
 ἀπορρήτως συνῆψεν αὐτῷ· θανάτου μὲν αὐτὸν κατὰ
 νόμον ἀνθρώπων πειραθῆναι κατασκευάσας [παρα-
 σκεύασας], ἐγειράς δὲ ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀναγαγὼν εἰς
 οὐρανὸν, καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ. Ὅθεν
 δὴ ὑπεράνω πάσης ὑπάρχων ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας,
 καὶ κυριότητος, καὶ δυνάμεως, καὶ παντὸς ὀνόματος
 ὀνομαζομένου οὐκ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μόνον, ἀλλὰ
 καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τὴν παρὰ πάσης τῆς κτίσεως
 δέχεται προσκύνειν, ὡς ἀχώριστον πρὸς τὴν θείαν
 φύσιν ἔχων τὴν συνάψιν, ἀναφορᾶ Θεοῦ καὶ ἐννοία
 πάσης αὐτῷ τῆς κτίσεως τὴν προσκύνειν ἀπονεμοί-
 σης. Καὶ οὕτε δύο φαμέν υἱούς, οὕτε δύο κυρίους·
 ἐπειδὴ εἰς Θεός [Υἱός] κατ' οὐσίαν ὁ Θεός Λόγος, ὁ
 μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὡπερ οὗτος συνημμέ-
 νος τε καὶ μετέχων θεότητος κοινωνεῖ τῆς Υἱοῦ προ-
 ηγορίας τε καὶ τιμῆς· καὶ Κύριος κατ' οὐσίαν ὁ Θεός
 Λόγος, ὡς συνημμένος οὗτος κοινωνεῖ τῆς τιμῆς· καὶ
 διὰ τοῦτο οὕτε δύο φαμέν υἱούς, οὕτε δύο κυρίους·
 ἐπειδὴ εἰς [δῆλου] τοῦ κατ' οὐσίαν ὄντος Κυρίου τε καὶ
 Υἱοῦ, ἀχώριστον ἔχει [ἔχων] πρὸς αὐτὸν τὴν συνάψιν
 ὁ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ληφθεὶς σωτηρίας συναναφέρεται
 τῇ τε ὀνομασίᾳ καὶ τῇ τιμῇ τοῦ τε Υἱοῦ καὶ τοῦ Κυ-
 ρίου, οὐχ ὡπερ ἡμῶν ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχων
 Υἱός· ὅθεν δὴ καὶ πολλοὶ υἱοὶ κατὰ τὸν μακάριον
 λεγόμεθα Παῦλον· ἀλλὰ μόνος ἐξαιρέτων ἔχων τοῦτο
 ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον συναψία· τῆς τε υἰότη-
 τος καὶ κυριότητος μετέχων, ἀναίρει μὲν πᾶσαν ἐν-
 νοίαν δυάδος μίαν τε καὶ κυρίαν, παρέχειν δὲ ἡμῖν
 ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον συναψία πᾶσαν ἔχειν
 αὐτοῦ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐννοίαν, καὶ τὴν θεωρίαν,

A sed Spiritum qui ex Deo est ¹: separans illum ab
 universa creatura, Deoque conjungens, ex quo se-
 cundum substantiam est peculiari ratione præ uni-
 versa creatura, quam non essentialiter, sed cau-
 salitate creationis ex Deo censemus esse. Sed nec
 Filium illum putamus, neque per Filium, suam
 subsistentiam habentem. Constemur autem Patrem
 personaliter perfectum, pari modo Filium, et Spi-
 ritum sanctum similiter. Pietatis autem doctrinam
 integre retinemus, Patrem, et Filium, similiter et
 Spiritum sanctum, non tres aliquas diversas exi-
 stimantes substantias, sed unam identitate deita-
 tis agnoscendam. Quin de dispensatione quoque,
 quam salutis nostræ causa in Christi Domini in-
 carnatione Dominus Deus perfecit, nosse oportet,
 B Dominum Deum Verbum hominem secundum natu-
 ram perfectum, ex humana carne et anima ratio-
 nali consistentem, ex Abrahamæ et David semine as-
 sumpsisse, ut divinæ Scripturæ testantur ², hoc
 ipsum secundum naturam existens, quod erant
 illi, quorum e semine fuit. Quem secundum no-
 stram naturam, nobisque similem hominem exi-
 stentem, Spiritus sancti virtute in utero Virginis
 formatum, factum ex muliere, factum sub lege, ut
 nos omnes filiorum adoptionem jam olim prædesti-
 natam recepturos, a servitutis lege redimeret ³,
 inexplicabili quodam modo sibi conjunxit; ac
 ipsum quidem humano more morti objecit, ex
 mortuis autem excitavit, et in cælum assumpsit,
 et ad dexteram Dei collocavit. Cum ergo super
 omnem principatum, et potestatem, et dominationem,
 et virtutem, et omne nomen, quod nominatur
 non solum in hoc sæculo, verum etiam in futuro,
 sit constitutus ⁴, ab universa quoque creatura
 adoratur, tanquam inseparabilem habens cum di-
 vina natura conjunctionem, cum respectu et ratione
 Dei omnis creatura adorationem ei tribuat. Neque
 duos filios, aut duos dominos dicimus [inducimus];
 quandoquidem unus tantum est per essentialiam Fi-
 lius, nempe Deus Verbum, Filius Patris unigenitus,
 cui conjunctus hic, et Deitatis participes, consors
 etiam est appellationis et honoris Filii. Ac
 essentialiter quidem Dominus est Deus Verbum,
 cui hic copulatus particeps est honoris; ideoque
 D nec duos filios, nec duos dominos dicimus: quia,
 cum manifeste sit per essentialiam Dominus et Fi-
 lius, is qui propter salutem nostram assumptus
 est, ipsi inseparabiliter conjunctus, Domini Filii-
 que nomine et honore cohonestatur, non ad eum
 modum, quo unusquisque nostrum per se filius
 existit; unde sane etiam juxta beatum Paulum ⁵,
 multi filii dicimur: sed solus eximium hoc habens
 propter societatem conjunctionemque cum Deo
 Verbo; ac filiationis et dominationis particeps,
 omnem quidem dualitatis filiorum atque dominorum
 cogitationem excludit: per illam vero cum Deo

¹ 1 Cor. II, 12.² Matth. I, 1; Rom. I, 3.³ Galat. IV, 4.⁴ Ephes. I, 21.⁵ Galat. III, 26.

Verbo conjunctionem efficit, ut nos omnem fidem, A ὡπὲρ ὧν δὴ καὶ τὴν προσκύνησιν, καὶ [Ἰσως, κατὰ] omnemque cogitationem et contemplationem de ἀνοφορὰν Θεοῦ, παρὰ πάσης δέχεται τῆς κτίσεως. illo habeamus : quare etiam adorationem, ob eam quæ in Deum refertur habitudinem, ut universa creatura suscipit.

Unum igitur Filium et Dominum Jesum Christum, per quem facta sunt omnia, esse dicimus ; primo quidem ac præcipue Deum Verbum, qui secundum essentiam Dei Filius et Dominus est, mente concipientes ; simul vero etiam quod assumptum est, hoc est, Jesum a Nazareth, animo complectentes, quem Deus spiritu et virtute inunxit ⁶, tanquam in conjunctione cum Deo Verbo filiationis et dominationis participem. Qui etiam, juxta beati Pauli doctrinam ⁷, secundus Adam appellatur, utpote ejusdem quidem existens cum Adam naturæ, demonstrans autem nobis statum futurum. Tantum autem inter hunc et illum discrimen intercedit, quantum inter eum qui futuræ vitæ ineffabilia bona subministrat, et alterum, qui præsentium calamitatum initium causamque dedit. Appellatus est itidem secundus Adam, tanquam is, qui secundum statum nobis ostenderit : siquidem status prioris mortalis, et passioni obnoxii, multisque miseriis referti, Adam auctor exstitit, in quo etiam similitudinem ipsius hausimus : secundum vero statum Christus Dominus demonstravit ; qui olim, cum de cælo apparuerit, omnes nos in suum adducet consortium. Primus enim homo, inquit, de terra terrenus, secundus homo Dominus de cælo ⁸, hoc est, inde appariturus, ut omnes ad sui ipsius imitationem perducat. Unde addit : *Qualis terrenus, tales et terreni ; et qualis cælestis, tales et cælestes*. Et : *Sicut portavimus imaginem terreni, portemus etiam imaginem cælestis* ⁹. Itaque in hoc ipso qui apparet, et ab omnibus qui judicandi sunt palam cernetur, divina natura occulte latitans judicium exercebit. Nam tempora quidem ignorantia nostræ despiciens Deus nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique pœnitentiam agant ; eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in justitia, in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis ¹⁰. Hæc est ecclesiasticorum dogmatum doctrina : et omnis qui diversa ab his sentit, anathema sit. Omnis qui non accipit salutarem pœnitentiam, anathema sit. Jimnis qui sacram Paschatis diem non celebrat juxta ritum sanctæ catholicæ Ecclesiæ, anathema sit.

Ἐνα τοίνυν τὸν Κύριόν [Ἰσως, Υἱόν] φαμεν, καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· πρωτοτύπως μὲν τὸν Θεὸν Λόγον νοοῦντες, τὸν κατ' οὐσίαν Υἱὸν Θεοῦ καὶ Κύριον, συνεπινοοῦντες δὲ τὸ ληφθὲν, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεὸς πνεύματι καὶ δυνάμει, ὡς ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν Λόγον συναφείᾳ υἰότητός τε μετέχοντα καὶ κυριότητος· ὃς καὶ δεύτερος Ἀδάμ κατὰ τὸν μακάριον καλεῖται Παῦλον, ὡς τῆς αὐτῆς μὲν φύσεως ὑπάρχων τῷ Ἀδάμ· ἀναδείξας δὲ ἡμῖν τὴν μελλούσαν κατάστασιν· καὶ τοσαύτην ἔχων πρὸς ἐκεῖνον τὴν ἀναφορὰν [Ἰσως, διαφορὰν], ὅσηπερ ἂν γένοιτο τοῦ τὰ ἀπόρρητα χορηγούτος ἐπὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως ἀγαθὰ πρὸς τὸν τῶν παρόντων λυπηρῶν δεδοκῶτα τὴν ἀρχήν. Τὸν ὁμοιον δὲ τρόπον καὶ δεύτερος Ἀδάμ [ἄνθρωπος] καλεῖται, ὡς τὴν δευτέραν κατάστασιν ἐκφῆσας. Ἐπειδήπερ τῆς μὲν προτέρας ἀρχῆς γέγονεν ὁ Ἀδάμ, τῆς θνητῆς, καὶ παθητῆς, καὶ πολλῶν γεμύσης ὀδυνηρῶν, ἐν ᾧ δὴ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐλή φαμεν ὁμοίωσιν· τὴν δευτέραν δὲ ἀνέδειξεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὃς ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος φανεῖς, ἅπαντας ἡμᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν ἔξω [ἄξει] τὴν οἰκίαν· Ὁ γὰρ πρῶτος, φησὶν, ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος, ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, τουτέστιν, ἐκεῖθεν ἀναφαίνεσθαι μέλλων ἐπὶ τῇ πάντας εἰς μίμησιν ἀγειν ἑαυτοῦ. Ὅθεν ἐπάγει· Ὁλος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ ὁλος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· καὶ, Καθὼς ἐφορέσημεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ. Ἐν τούτῳ δὲ φαινομένῳ τε καὶ παρὰ πάντων ὁρωμένων τῶν κρῖνεσθαι μελλόντων, ἐν ἀφανεί τυχάνουσα ποιήσεται τὴν κρίσιν ἢ θεία φύσις· Τοὺς γὰρ χρόνους τῆς ἀγνοίας ἡμῶν ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τὰν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἐσησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρῖνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχῶν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Αὕτη τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων ἡ διδασκαλία, καὶ πᾶς ὁ ἐναντία τούτοις φρονῶν ἀνάθεμα ἔστω. Πᾶς ὁ μὴ δεχόμενος τὴν σωτήριον μετένοιαν, ἀνάθεμα ἔστω· πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν ἀγίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα κατὰ τὸν τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας θεσμόν, ἀνάθεμα ἔστω.

⁶ Act. x, 30. ⁷ I Cor. xv, 45. ⁸ ibid. 47. ⁹ ibid. 48. ¹⁰ Act. xvii, 30

SYNESIUS

PTOLEMAIDIS IN LIBYCA PENTAPOLI EPISCOPUS

NOTITIA HISTORICA.

Ex Dionysii Petavii notis ad Synesium, Opp. Synes. ed 1655, p. 1.

Synesio gentili primum philosopho, deinde Christiano, et episcopo, patria fuit eadem, quæ et Aristippum et Carneadem celeberrimos olim in philosophia viros edidit, Cyrene Pentapoleos urbs in Libya Ægypto proxima: quam Battus Lacedæmonius condidit, a quo majores suos ortum accepisse gloriatur Epistola adversus Andronicum. Imo vero stirpis suæ seriem ab Eurysthene usque primo Doriensium apud Spartam rege deductam in publicis exstare tabulis ibidem refert. Hic philosophiæ operam dedit Alexandriæ, magistra usus Hypatia, Theonis insignis mathematici filia; quæ per illud tempus primas in omni genere doctrinæ ferebat: adeo ut ingens ad eam audiendam concursus hominum fieret, atque apud principes viros, et Augustales præfectos auctoritate floreret et gratia: quæ res illi postremo exitium attulit. Nam cum Theodosio Juniore imperante Alexandriam Orestes administraret, qui et Hypatiam observabat, et a Cyrillo episcopo dissidebat; ratus populus mutæ illorum concordia Hypatiam intercedere, membratim eam discerpit, ut narrat Socrates lib. vii, cap. 15: quod Honorio x et Theodosio vr coss. Martio mense per Jejunii dies accidit; qui est annus Christi 415.

Synesio frater fuit Evoptius, qui post illum Ptolemaidis episcopatum tenuit, ut ex Ephesini concilii parte II, act. 6, liquet. Meminit et alterius fratris Anastasii ep. 79; sororis item Stratonices epist. 75. Uxorem Alexandriæ duxit; quibus nuptiis Theophilum patriarcham præfuisse testatur ipse epist. 105, et in eadem urbe liberos se ex illa suscepisse demonstrat epist. 18: quos fuisse numero quatuor, ac paulo post susceptum episcopatum obiisse variis ex epistolis colligitur, præsertim ep. 53 et 126. Hic perlonorifica legatione apud Arcadium imperatorem Cyrenes patriæ nomine functus est, sub ipsum illius exordium; de qua in notis ad *Orat. de regno* plura dicimus.

Postea cum ob philosophiæ ac cæterarum artium raram et exquisitam scientiam illustre sibi nomen peperisset, adeo ut non gentiles modo, sed etiam Christianos in amorem admirationemque raperet sui, Ptolemaidis episcopatum invitus capessere coactus est; qua de re paulo nobis est accuratius disputandum.

Scribit Evagrius lib. I, cap. 15, ex eoque Photius cod. 26, et Nicephorus lib. xiv, cap. 55, Synesium gentilem philosophum a Christianis adductum esse, ut Christo nomen daret, et baptismum ac deinde episcopale munus caperet, quamvis, pro eo ac Platonis decreta sequebatur, resurrectionem corporum nondum sibi persuadere potuisset; at illos haud dubia spe fretos, tantis viri virtutibus et ornamentis reliqua divinitus accessura, Christianam fidem ex dimidio profitentem admisisset.

Annus quo ad episcopatum evehctus est Synesius, fuit Christi 410, quod demonstrant epistolæ 15 et 66. Prior Pascha denuntiat in diem 19 Pharnuthi (Aprilis 14), qui est annus 412. In eadem vero significat se recens episcopum esse factum. In posteriore scribens ad Theophilum, testatur annum agi tertium ab reddita communione Joannis Chrysostomi fautoribus, ac sopitis dissensionibus, et reconciliata pace; cum antecedente anno nondum episcopus fuisset. Mortuus est Chrysostomus anno 407, post cujus obitum statim Theophilus sancienda inter partes ἀμνηστίας auctor fuit: a qua tertius annus in 410 incidit. Eo igitur episcopatum iniiit Synesius, et, si historicis iisdem credimus, etiam Christianus esse cœpit. Atqui longe ante hoc tempus Christianum fuisse, non pauca neque levia nobis argumenta suppetunt. Primum hymno tertio, a versu 430, testatur se jam tum in legatione triennali, quam pro Cyrene patria sua apud Arcadium imperatorem obiit, pro Christiano se gessisse. Nam de legationis exitu sollicitum ait se Ecclesias omnes adiisse, quæcunque ad divina celebranda mysteria constitutæ sunt: ac divis omnibus, hoc est sanctis, quicunque Constantinopoli et Chalcedone colebantur, necnon angelis supplicasse.

Tempa vero quotquot
 Condita sunt, o Rex!
 Ut tuis sanctis
 Serviant mysteriis,
 Omnia adii:
 Procumbens supplex,
 Solum palpebrarum
 Rigans roribus:
 Ne mihi irritum
 Iter contingeret
 Supplicavi diis
 Ministris, quotcumque
 Fecundum Thraciæ
 Obtinent solum:
 Quique ex opposita continenti
 Chalcedoniis
 Præsident arvis:
 Quos angelicis
 Coronasti, o Rex,
 Fulgoribus, tuos
 Sacros ministros:
 Hi meas beati
 Adjuverunt preces,
 Hi meos nullos
 Adjuverunt labores.

Νῆοι δ' ὀπίσοι
 Δόμηθεν, Ἄναξ,
 Ἐπὶ σαῖς ἀγίαις
 Τελετηφοραῖς,
 Ἐπὶ πάντα εἶδαν·
 Πρηνῆς ἰκέτας
 Δάπεδον βλεφάρων
 Δεύων νοτίαι·
 Μῆ μοι κενεάν
 Ὄδον ἀντάσαι
 Ἰκέτευσά θεοῦς
 Δρηστήρας, ὅσοι
 Γόνιμον Θρηκῆς
 Κατέχουσι πέδον·
 Οἳ τ' ἀντιπέρην
 Καλχηδονίας
 Ἐρέπουσι γυῖαις·
 Οὓς ἀγγελικαῖς
 Ἔστεψας, Ἄναξ,
 Αὐγαῖαι, τεοῦ,
 Ἱερῶς προπόλου·
 Σύν μοι μάχαρες
 Ἐλάβοντο λιτάν,
 Σύν μοι πολέων
 Ἐλάβοντο πόνων.

Hæc omnia pietatis ac religionis officia non nisi ab Christiano profecta videntur. At illud tempus in annum Christi circiter 397 congruere, in notis ad *Orat. de regno* demonstrabitur. Præterea in epistola 105, quam scripsit ad fratrem Evoptium, cum a Ptolemaidensibus postularetur ad sacerdotium, aliam conjecturam suppeditat. Ibi enim uxorem a Deo, et lege, et sacra Theophili manu se dicit accepisse, quam nolit dimittere. Ἐμοὶ τοιγαροῦν ὁ τε Θεὸς, ὁ τε νόμος, ἢ τε ἱερὰ Θεοφίλου χεῖρ γυναικα ἐπέδεδωκε. Nisi Christianus esset, cum uxorem duceret, non, opinor, de episcopi manu eam accepisset. Non enim gentilium nuptias conciliare sacerdos: quippe Christianorum proprium illud est matrimonium, quod *Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renuntiant*, ait Tertullianus lib. II *Ad uxor.*, cap. 9. Porro pluribus antequam fieret episcopus annis, uxorem duxisse perspicuum est; cum ex illa jam filios haberet, qui litteris operam darent, ut de Dioscurio felici indole puero testis ipse est epist. 3. Quos etiam sub episcopatus initium amisit, ut superius ostendimus. Ex his haud absurde fortasse colligas, Christianis sacris jamdudum initiatum fuisse Synesium, priusquam episcopatum attingeret. Tametsi Platoniorum usus dogmatum, et inanis philosophiæ studium plurimum illi gentilis superstitionis afflavit, quod in ejus scripta redundaret. Siquidem liber *De insomniis* merum cultorem deorum redolet; neque vel pilum Christiani habet hominis; quem tamen post obitam legationem ab eo conscriptum esse ex eadem liquet, ut in notis ad *Orat. de regno* palam facimus. Nec aliud de Dione iudicium est; quem sub idem tempus elaboravit, ut epist. 153 declarat. At ex adverso conjecturæ illi nostræ repugnare videtur, præter auctorum consensum, qui Synesianam historiam attigerunt, id etiam quod in fine epist. 67 scribit ad Theophilum, ideo se variis difficultatibus in obeundo munere conflictari, quod homo ἀπότροφος Ἐκκλησίας, extra Ecclesiam educatus, et ἀγωγὴν ἑτέραν ἡγμένος, alio disciplinae genere institutus, ad altare Dei temere non dubitavit accedere. Quibus verbis gentilem se paulo ante quam episcopatum sumeret, fuisse demonstrat. Nos hanc quæstionem ab eruditis viris disceptandam in medio relinquimus.

Sed illud permirum videri solet, episcopum non a populo solum expetitur, sed ab episcopis etiam, et ab Theophilo imprimis, ordinatum eum hominem, qui mortuorum resurrectionem credere nolle se palam profiteretur. Nec minus admirabile est, sine ista fide, ac confessione Christianum fieri et baptismum initiari potuisse Synesium. Nam inter alia, quorum a competentibus diserta professio sub baptismum edi consueverat, mortuorum erat resurrectio. Credit *Annalium ecclesiasticorum* auctor, totum illud, quod de uxore non dimittenda, et resurrectione mortuorum a se non credita, allegabat Synesius, non serio ac bona fide, sed fecte, et devitandi episcopatus gratia ab illo esse jactatum: cujusmodi Ambrosii simili in causa nota simulatio est. Sed multo verisimilius est, hoc illum initio ita, ut in animo habebat, asseverasse; ac paulo post ab Theophilo, aliisque doctis viris persuasum veritati cessasse, antequam episcopus fieret.

Post episcopatum susceptum, cui quantopere reuictatus fuerit, declarant aliquot illius epistolæ, non minori prudentia, quam fortitudine animique constantia res ecclesiasticas administravit. Prudentiæ specimen dedit in componendis episcoporum ac presbyterorum controversiis, aliisque rebus ex mandato Theophili in sua provincia curandis, de quibus agit epistola 67. Constantiam ac dignum episcopo robur animi Andronicus expertus est Pentapolitanæ præfectus provinciæ, quem in cives crudelissime grassantem, et contumeliosas in Deum voces nefarie jactantem damnavit in synodo: ac dilata paululum executione sententia, quod is veniam rogaret, ac meliora de se polliceretur, subinde pristinos in mores re-

lapsum communione privavit. Eundem variis affectum calamitatibus et oppressum summa benignitate relevare studuit. Quæ omnia ex epistolis 57, 58, 72 et 89, constare possunt. Nec obscurum æquitatis illius indicium est, quod Theophilo cæteroque addictissimus, de Joanne tamen Chrysostomo, quocum ille capitales inimicitias exercuerat, perhonorifice sentire ac loqui non dubitavit ad eundem scribens Theophilum epist. 66. Usus est tam anteepiscopatum, quam post eum receptum, Synesius principum virorum favore et amicitia. Nam et ab Arcadio imperatore immunitatem a publicis functionibus obtinuit, ut epist. 99 testatur; et Aurelianum, Anthemium, Præonium, viros ætate illa primarios; necnon Troilum, qui apud Anthemium omnia poterat; Anysium item et Gennadium, Pentapoleos præfectos, aliosque complures, quorum in epistolis mentio est, benevolos et familiares habuit. Quandiu in episcopatu vixerit, quove anno decesserit, a nullo, quod sciam, proditum est. Fit in *Prato spirituali*, cap. 195, memorabilis cujusdam illius facti mentio, cum Evagrium gentilem philosophum ad Christiana sacra perduxit; quam historiam ex eo libro qui volet repetere poterit. (*Exstat infra.*)

Quod ad illius scripta pertinet, nescio an aliud exstat hodie præter ea quæ in hanc editionem contulimus. Nullius certe mentionem apud quemquam reperi, exceptis *Cynogeticis*, quorum ipse meminit epistola 153. Stylo usus est grandi, elato, et ad poeticum assurgente. Platonem tamen, ac Dionem Chrysostomum identidem æmulari studuit, ut ex ejus oratione perspicuum est. Celebrantur inter illius monumenta præsertim *Epistolæ*, quas ab lepore ac venustate, necnon sententiarum vi ac crebritate plurimum Photius commendat, et ante hunc Evagrius, postque ipsum Suidas et Nicephorus.

NOTITIA LITTERARIA

EX FABRICII *Bibliotheca Græca* ed. HARLES., t. XI, p. 91.

Scripta Synesii quæ exstant, hæc sunt :

1. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρκάδιον περὶ βασιλείας, pag. 1-32. *De regno bene gerendo ad Arcadium imperatorem*, undeviginti annos natum, biennio post Theodosium Magnum, ipsius parentem, exstictum dicta oratio CPoli circa A. C. 397 (a), cum, necdum episcopus, a Cyrenis missus esset ad coronæ aureæ munus illi offerendum. Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη, στεφανώσαντα χρυσῷ μὲν τὴν κεφαλὴν, φιλοσοφίᾳ δὲ ψυχὴν, inquit pag. 2. Scythas, h. e. Gothos, removendos, et senatu, dignitatibus, castris, domibus arcendos monet pag. 22 sqq., nec obscure perstringit Rufinum illis indulgentem pag. 24, et eos a Theodosio in belli ac civitatis societatem receptos dolet τοὺς παλαμναίους Ῥωμαϊκῆς, *pestes Romani imperii*, pag. 25. Meminit hujus scripti Synesiani Photius cod. xxvi, et Nicephorus xiv, 55, qui perperam tradit Theodosio Juniori dicatam esse. Idem error Evagrii lib. 1, c. 15, nisi Προσφωνητικὸς πρὸς Θεοδοσίον, illi memoratus, alius sit, jam deperditus, ac per Theodosium Theodosius Magnus ab eo intelligatur.

Ante Cornarium Petaviumque Latine vertit Joach. Camerarius, additis notis et præmissa de Synesio narratione. Lipsiæ in offic. Val. Papæ 1555, 8; Francof. 1585, 8 [in *Opusc. moralibus* a filio Jo. Camer. med. Noriberg. editis. V. Freytag *Appar. litter.*, III, pag. 502 sqq.] Joannes Zamoscus, Stanislaus Hovius, Polonus. Venet. 1563, 4. Gallice Daniel d'Ange, Græcæ linguæ professor, Paris. 1555, 8.

[Exstat hæc oratio Paris. in bibl. pub. codd. novem; — in cod. Coisl. CCXLIX, fol. 150, teste Montfauc. in *Bibl. Coisl.* pag. 303. — Florentiæ in cod. Laurent. Medic. XXVII, n. 22, plut. 59. V. Bandin. *Cat. codd. Gr. Laur.*, II, pag. 547. Plura interdum Synesii scripta simul sunt in uno eodemque codice: quæ brevitatis studio hic memorare juvat. In eadem bibl. Laur. cod. VI, n. 2-10, plut. 55, *De regno* et alia Synesii opusc., necnon in cod. LV, n. 3-12 ejusd. plutei. — In cod. VI, n. 12-17 (v. Bandin. II, pag. 244, 269 et 591 sqq., plut. 60.) — In cod. XIX, n. 3-8, plut. 80 (Band. III, pag. 208). — Effata quædam Synesii, inter sententias VII sapient. in cod. VIII, n. 22 (Bandin. III, pag. 325.) — Venetiis in bibl. Marciana cod. CCLXIV sunt Synesii opera, quæ a Fabricio h. l. recensentur, n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11.

(a) Vide Jac. Gothofredum ad legem *Quisquis*, pag. 77 sqq., et Tillemontium tom. XII *Memor.*, pag. 509. FABR. — Synesium A. C. 399 cultissimam *De regno* orationem recitasse, Saxius *Ono-*

mast. I, pag. 458, autumat secundum verisimilem argumentationem Pagii in *Crit. Baron.*, ad A. Ch. 399, n. XIX, pag. 319, tom. VI. HARL. — Adde Patav. supra.

— in cod. CDXXII sunt n. 1, 2, 3, 5, 6, 8, 10. — In cod. CDXXXVI sunt n. 3, 5, 7, 8, 9, 10. — *De regno* in cod. DXIV. V. *Cat. codd. Gr. Marc.*, pag. 130, 206, etc. — In bib. quondam Uffenbach. Francof. ad M. cod. VI sunt n. 8, 9, 10, 11 et 12. — V. J. H. Maii *Bibl. Uffenbach. ms.*, pag. 426 sqq. — Vindobon. inter codd. quondam Seb. Ericii, dein in bibl. Cæsar. illatos, *Synesii or. de regno*; ejusdem *Dion et De providentia libri 2*, postea inter codd. philosoph. numeratur cod. XIV. V. Lambec., et Kollar. *Comment.*, IV, pag. 504, et clarius recensentur illi libri in vol. VII, pag. 82 sqq. — Eadem opusc. Romæ in quatuor codd. bibl. Vatic. V. Montfauc. *Bibl. biblioth. mss.*, I, pag. 69. — In cod. regio Matrit. LXIX, hoc ordine sunt Synesii plura scripta, cum aliquot schollis notisque margin. 1. *Calvitii encomium*; 2. *Dion*; 3. *Ægyptii s. de Providentia, sermones duo* cum προειρήξ, s. præfatione; 4. *ad Pæonium ὑπὲρ τοῦ ἔωρον*. Τὸ δὲ ἦν ἀπορράδιον. 5. *De insomniis*, cum præfatione; 6. *De regno*, Περὶ βασιλείας. — Ad oram cod. exteriorem ab antiqua manu exarata est hæc inscriptio: Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ βασιλείας. et supra alteram illam inscriptionem antiquior legitur nota, Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρχαδίου. Unde, iudice Iriarto, qui illum cod. recenset pag. 247 sqq. *Cat. codd. Gr. Matrit.*, pag. 248, firmatur Petavii sententia, hanc orationem ex ejus argumento, non ex titulo codicis ullius ms. auctoritate prædito, imperatori Arcadio, non, ut tradit Evagrius, Theodosio, fuisse inscriptam; 7. *Epistolæ*. — Inter codd. Mendozanos Synesii *Oratt. et Epistolæ*; teste Iriarto l. c. pag. 277. — Inter codd. Escorial., *Orat. adversus Andronicum et Calvitii encomium*. V. Plüer. *Itiner. per Hispan.* pag. 190. Oxonii in bibl. Bodleiana inter codd. Barocc. cod. XIII quædam de Synesio et Evagr. — Cod. LVI, Synesius *de regno*, tum, ejusdem *Epistolæ*, utraque *Catastasis, Calvitii encomium, Dion, De Providentia sermo, Ad Pæonium de munere, et Hymni III, IV, X*. — Cod. CXXV, *De regno, Catastasis, et Epistolæ*. — Cod. CXXXIX et cod. CCXIX, quæ numerantur a Fabricio, omnia, præter Hymnos et in cod. poster. etiam præter epistolas. In eadem bibl. Bodl., n. 6942, *Catal. A, Treatise of the Philosophers Stone, by Synesius the Greek abbot*. — Dublin. inter codd. collegii S. Trinit. n. 428, excerpta ex Synesii Epistolis et Hymnis. — Quædam Synesii in bibl. Wratislav. Rehdinger., teste Krantz in *Memor. bibl. publ. Wratisl.*, pag. 83. — Monachii in bibl. elect. cod. CLXII, *De regno* et alia Synesii scripta. — In cod. CCXLVI, Synesii *Oratt. et Hymni. V. Cat. codd. Gr. Bavar.*, pag. 63 et 84. — Augustæ Vindel. in aliquot codd. plurima Synesii opusc. V. Reiseri *Indicem mss. bibl. August.*, pag. 78, 79 et 87, et ejus *Or. ad Arcadium ac Liber de somniis* ibid. pag. 86. — Secundum Montfauc. *Bibl. bibl. mss. Mediolani Ambros.* cod. *De regno, De vita solitaria, carmina et alia Synesii opuscula*; et in alio cod. Synesii opp. (tom. 1, pag. 504 A et 508 D). — In bibl. Guil. Pelliserii, Synesii opp. (tom. II, pag. 1499 B), et ita in multis aliis codd. bibliothecarum, in illo opere memoratarum. HARL.

2. Δίων, ἡ περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν διαγωγῆς. Pag. 33-62. *Dio sive de sui ipsius institutione*, qui, Dionis Chrysostomi exemplo, pro sophista philosophus esse et solidæ omnis eruditionis sectator elegit. Estque hic liber scriptus circa A. C. 404, non diu post initum connubium (a), insignis quædam liberalis doctrinæ ac philosophiæ commendatio ac diserta, cujus facit mentionem Synesius epist. 153, ubi invidis et velut inutilium rerum studiis occupatum calumniantibus hoc scriptum se opposuisse testatur. Docet autem Synesius, frustra ad philosophiam aspirare rudes bonorum disciplinarum, Δεῖ γάρ τοι πρῶτον ἀποδοῦναι τὴν ἀγροικίαν, καὶ τὰ μικρὰ ἐποπτεῦσαι πρὸ τῶν μακρόνων, καὶ χορεῦσαι πρὶν διδουχῆσαι, καὶ διδουχῆσαι πρὶν κροφαντῆσαι. Pag. 52. Sophista ipsi est ὁ δόξαν ἀντ' ἀληθείας ἐρανιζόμενος. Pag. 55. Hoc scriptum ad filium suum direxit pater, quem proximo anno nasciturum, et cujus spem sibi a Deo factam ait pag. 41, 58, quemque alloquitur pag. 59 et 61. Cum Dionysii Petavii (b) versione, qui post Cornarium vertit, præmittitur dissertationibus Dionis Chrysostomi Græce et Latine editus a Fed. Morello, Paris., 1604, fol. Hunc veluti gustum interpretationis suæ Synesianæ præmissum ad litteratorum hominum palatum fuisse scribit Petavius in præf. ad Synesium, editum demum integrum Græce ac Latine a. 1612. [Est in octo codd. bibl. Paris., et de aliis codd. vid. ad n. 1.]

3. Φαλάκρας ἐγκώμιον. Pag. 63-87. *Encomion calvitii*, sive, ut pag. 67 ipse argumentum illius exponit, *viro calvo (c) nequaquam esse erubescendum*. Oratio ingenii ac doctrinæ picta luminibus, a calvo (d) scripta, oppositaque Κόμης ἐγκωμίω, quod Dio Chrysostomus scripserat, sed hodie

(a) Tillemont. pag. 512, 513.

(b) Morellus *Dionysium Pætum* appellat, pro *Petavio*. FABR. Sed Nicéron. in *Mem. viror. doct.* (ex versione Baumgarten. German.), tom. I, pag. 142 sqq., et 232 sqq., contra Fabricium monet, Petavium (*Petau*) juvenem, revera nomen suum scripsisse in titulo hujus versionis et alibi. *Diony-*

sius Pætus. HARL.

(c) *Φαλακρὸν ἀνδρα*. Petavius homini calvo reatit; sed virum de industria posuit Synesius, quoniam Dio, contra quem disputat, conatus erat demonstrare, viros potius, quam feminas decere comam. Vide pag. 83.

(d) Vide pag. 66.

desideramus. Meminit illius, præter Suidam et Synesium qui plura ex eadem confutaturus repetit, Joannes Tzetzes *Chiliad.* xi, 725:

Ὡς ὕστερον Συνέσιος ἐγκώμιον γαλάκρας
Ἄρθ' ὄνπερ ὁ Χρυσόστομος, ὁ Προυσαεὺς ὁ Δίωρ
Πολὺ τελῶν παλαιότερος αὐτοῦ τοῦ Συνεσίου
Ῥητορικῶς συνέγραψεν ψόγον κατὰ γαλάκρας.

Latine vertit ante Cornarium ac Petavium Joannes Phrea, Britannus; quæ versio cum scholiis Beati Rhenani subjecta Erasmi *Moriæ*, excusæ Basil. 1515, 1519, 4; 1521 (a), 8; 1524, 4; 1551, 8. Exstat et Græce, subjuncta Phreæ interpretatione, in Casparis Dornavii *Amphitheatro sapientiæ Socraticæ jocoseriæ*, tom. I, pag. 281 sqq.

4. Αἰγύπτιος ἢ περὶ Προνοίας. Pag. 88-129. *Ægyptius, hoc est, De Providentia* liber in duas sectiones divisus, sive, ut Nicephorus xiv, 55, duo libri, atque, ut in *προθεωριᾷ* (b) notatum est, scripti de Tauri filiis, A. C. 400 et 401. Estque ænigmatica descriptio calamitatis publicæ illorum temporum, quæ exponitur sub velamine fabulæ *Ægyptiæ* de Osiride ac Typhone, fratribus contrarii ingenii, atque quomodo in hujusmodi casibus accusanda Providentia non sit, demonstratur. Qua de re vide pag. 102, 116, 120, 125. Λόγον θαυμάσιον Suidas appellat; meminit et Photius cod. xxvi. Ante Cornarium ac Petavium vertit Esromus Rudingerus, Papebergensis, Basil. 1556, 8 [ap. Hamberg. 1557, 8, Gr. et Lat., cum epist. ad Orum], additis etiam notis. [Exstat in septem codd. Paris.]

5. Ὁμιλία. Pag. 130, 131. *Homilia* brevis, quæ incipit: Οὐ θήσομαι τὴν πανήγυριν ἄφωνον, diæta in festali panegyri, monens, dies festos sobrie et pie obeundos, et allegorica explicatione illustrans locum psalmi lxxiv, 8: Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλήρες, etc. Novum et Vetus inter se Testamentum conferens, docet, unum eumdemque Spiritum et per prophetas et per apostolos locutum esse; sed instar periti pictoris primum quæ vellei, adumbrasse, deinde accurate descripsisse et elaborasse: Ἐν γὰρ ἐπνευσε Πνεῦμα καὶ εἰς προφήτην, καὶ εἰς ἀπόστολον. Καὶ κατὰ τοὺς ἀγαθοὺς ζωγράφους πάλαι μὲν ἐσκιαγράφησεν, ἔπειτα μέντοι διηκρίθωσε τὰ μέλη τῆς γνώσεως. Negat quoque, styli minutias captare vel curare in scriptoribus sacris Spiritum sanctum: Οὐδὲν μέλει τῷ Θεῷ θεοφορήτου λέξεως. Πνεῦμα θεῖον ὑπεροχῆ μικρολογίαν συγγραφικὴν. Fallitur Caveus, qui *Homiliam in psalmum lxxiv* scribit in postrema editione accessisse. Nam hæc ipsa est, quæ in omnibus tribus anni 1612, 1631, 1640 Græco-Latinis legitur: etiam in Græca Turnebi a. 1553, et in Jæni Cornarii Latina a. 1560. FABR. — V. ad n. 8. — Synesii *Homiliæ* duæ, et Constitutio s. elogium Anysii, Gr., ex bibliotheca Huralti Messæi, augusti sacrique consessus consiliarii, et Lat. interprete Fed. Morello, ap. eumd. Lutet. 1600, 8. V. Maittaire A. T., III, pag. 835; et ib., pag. 846, profertur Synesii *Φιλὰδελφοί*, vel *De benignitate* oratio, nunc primum Gr. prodit ex bibl. Regia cum Latina Fed. Morelli versione, Paris. ap. Fed. Morel. 1604, 4. De orat. *De benignitate*, sive *Philadelphi*, quæ est in cod. MCMCLXXXVIII, n. 4. Paris. bibl. publ. v. infra, n. 14 de illa oratione. — *Homiliæ* in quinque codd. Gr. Paris. bibl. pub. HARL.

6. Περὶ ἐνουπνίων. Pag. 132-158. *De insomniis* liber, quem epist. 154 ad Hypatiam mittens, his verbis describit: Θάτερον δὲ θεὸς καὶ ἐπέταξεν καὶ ἀνέκρινεν, ὃ τῇ φανταστικῇ φύσει χαριστήριον ἀνατίθεται. Ἔσχεπται δὲ ἐν αὐτῷ περὶ τῆς εἰδωλικῆς ἀπάσης ψυχῆς, καὶ ἕτερα ἅττα προκχεῖρισταὶ δόγματα τῶν οὐπω φιλοσοφηθέντων Ἑλλήσι. Meminit Nicephorus xiv, 55. Ab deorum cultore adhuc scriptum esse nec negaverim cum Caveo, nec cum aliis viris doctis præfracte affirmaverim, licet in hanc sententiam animus magis inclinet, atque id a Nicephoro Gregora etiam videatur probari, qui hunc librum Græco commentario illustravit inscripsitque Theodoro Metochitæ, Magno Logothetæ, ut e mss. Cæsareis regiisque

(a) In meo exemplari inscripto: *Jo. Frobenius lectori S. D. Habes iterum Moriæ encomium pro castigatissimo castigatius, una cum Listrii commentariis et aliis complusculis libellis, non minus eruditius quam festivis, quorum catalogum proxima mox indicabit pagella. Bene vale. Ap. inclitytam Basileam M. D. XIX.* Synesii oratio non subjecta est, sed præmissa Erasmi *Encomio moriæ*. Hoc enim ordine sequuntur, quæ insunt, opusc.: 1. *Ludus L. Annæi Senecæ*; 2. *Synesius de laudibus calvitii*; 3. *Erasmi Rot. Moriæ Encomium*; 4. *Erasmi epist. apologetica ad Mart. Dorpium theologum*. Idem ordo est in edit. Basil. 1517, 4, quam affert Maittaire in A. T., in ind., pag. 375. — Exstat separatim (ut codd. ad n. 1 memoratos omittam) in bibl. et codd. Bodlei. XXII, sive n. 2268, *Cat. codd. Angliæ*, etc., et cod. LXXI, s., n. 3561. In septem codd. bibl. publ. Paris. — Romæ in bibl. Vatic. bis. (Montf. *Bibl. bibl. mss.*, pag. 69 D.) HARL.

(b) Γέγραπται μὲν ἐπὶ τοῖς Ταύρου παισὶ καὶ τὸ γε

πρῶτον μέρος τὸ μέχρι τοῦ κατὰ τὸν λύκον αἰνίγματος (p. 115) ἀνεγνώσθη, καθ' ὃν μάλιστα καιρὸν ὁ χειρὼν ἐκράτει τῇ στάσει περιγεγόμενος. Προσφάνθη δὲ τὸ ἐπόμενον μετὰ τὴν κάθοδον.... πρακτομένης οὖν ἦδη τῆς τυραννικῆς καθαιρέσεως, συμπροήλθεν ὁ λόγος τοῖς πράγμασιν. Per Osirin intelligitur Aurelianus, Tauri præfecti filius in consulatu A. C. 400 Gainæ prælatus. Per Typhonem Gainas, qui Gothis suis unice favit, et seditione (de qua Zosimus lib. v, c. 19) excitata, Aurelianium exsilio affecit, non diu post cum magna gloria iterum revocatum, ut narrat Socrates vi, 6. Tauri præfecti mentio apud Ammianum Marcellinum xxii, 3, et Sulpitium Severum lib. ii, cap. F6, etc. Consulatum gessit A. C. 361. Hujus filius fuit ille Aurelianus, qui et ipse filium habuit Tau rum nomine, quem τὰς ἀγαθὰς Ῥωμαίων ἐλπιδὰς appellat Synesius epist. 31. *Provolas* divinx meminit in epistola 34, ad Aurelianium.

Lambecius et Boivinus observarunt (a). Commentarius ille in Petaviana Synesii editione exstat pag. 239-247, cum Latina versione Antonii Pichonii, Paris., 1586. 8, pridem edita, et ibid. 1601, 8, a Fed. Morello recognita. Sed in limine Nicephorus ille male vocatur patriarcha CPolitanus, cum privatam vitam vixerit et in monasterio conuenierit, defunctus A. C. 1359, ut notare me memini lib. v, c. 5, p. 300. Synesii liber ms. in Montf. *Bibl. Coislitana*, pag. 228, Græce lucem viderat Venetiis 1518, 8, apud Aldum, una cum Artemidoro (b). Inde cum Gregoræ commentario Græce vulgavit Turnebus inter Synesii opera, Paris. 1553, fol. Latine Synesium *De insomniis* ante Cornarium Petaviumque vertit a. 1489 Marsilius Ficinus dicavitque Petro Medici, recusum Venet. 1497, 1516, fol., et cum Augerii Ferrerii, Tolosatis, libello ejusdem argumenti Lugd. 1541, forma minore [ed. Lugd. 1549, 16, Haller. in *Bibl. anatomica*, tom. I, p. 123, citat de libroque judicat] et inter Ficini opera, tom. II, pag. 919, Paris. 1644, fol. *Præter cæteros adhortatus est, non quidquam scripsit in arte* (somniorum interpretandorum) *ad illius studium Synesius: ob quem etiam nos Synesiorum somniorum interpretationem appellavimus.* Hæc Hieronymus Cardanus in limine *Somniorum Synesiorum*, quæ libris quatuor edidit Basil. 1562, 4, recusis tomo V Operum Cardani, Lugd. 1663, fol. FABR. [Conf. Morhof. *Polyhist.*, tom. II, lib. III, 1, § 8. p. m. 456. HARL.]

7. Ἐπιστολαί. Pag. 159-294. *Epistolæ CLV.* Licet enim in enumeratione singularum numerus 101 omissus, vicissim 129 his positus est (c). Plures legisse videtur Nicephorus: nam inter Synesii scripta primo loco memorat Ἐπιστολῶν βιβλίον, ἅπασιν εἰς τὸς ἐκατὸν καὶ ἑξήκοντα, *epistolæ ad CLX.* Etiam Photius cod. xxvi meminit epistolæ ad Theophilum Alex. quæ hodie non exstat. Κομψῶς καὶ λογίως μετὰ τὴν ἱερῶσύνην πεποιημένας, hoc est jam scriptas ab episcopo, notat Evagrius lib. 1, c. 15, et ex eo Nicephorus. Suidas θαυμαζομένας celebrat, et Photius cod. xxvi ait, eas χάριτος καὶ ἡδονῆς ἀποστάζειν μετὰ τῆς ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος. Græce primum una cum aliis Græcorum

a) Vindobon. in cod. Cæs. CXLII, n. 4, *Synesii — De insomniis*, cum Nicephori Gregoræ præf. ad Magnum Logothetam, Theodorum Metochitam, et expositione partim marginali, partim interlinearari. V. Lambecii *Comm.*, VII, pag. 558 sqq., et Lamb. dignum censet illum cod. qui conferatur cum edit. Petavii. — Ibid. in cod. LXVIII, n. 9, sunt Mathusalæ, alias dicti Μαχίτρος, s. *Machiris*, monachi montis Sinai, collectanea varia, in his excerpta ex Synesii libro *De insomniis*. — Liber ipse Synesii est in novem codd. bibl. publ. Paris. et in cod. quidem DCCCXXX, n. 5, atque cod. MMDCCXXIX, n. 11, cum præfat. et commentario perpetuo Nicephori Gregoræ, conjectis passim inter lineas scholiis miniatis. In cod. DCCCXXXI, n. 7, cum Nicephori Greg. commentariis et cod. MMCLXXXIX, cum glossis passim inter lineas miniatis. — Augustæ Vindelic. *De insomniis*, una cum expositione Nicephori Greg. et in alio cod. sine illo commentario, teste Reiserio in *Ind. mss. bibl. August.*, pag. 81 et 84. — Monachii in bibl. elect. cod. CLXII, fin., et cod. CCXLVI, *Nicephori Greg. in insomniis Synesii expositio ad Palæologum.* V. *Cat. codd. Gr. Bavar.*, pag. 63 et 84. — Taurini in bibl. Regia cod. CXII, *De insomniis*, cum Niceph. Greg. commentario, additis etiam interlinearibus nonnunquam glossis. V. *Cat. codd. Gr. Taur.*, pag. 216. — Venetiis in cod. Marc. CDXXII, *Synesius de insomniis*, et in margine comment. cujus init. Ὅσαρ τὰ τῶν Βασιλειῶν. V. *Cat. codd. Gr. Marc.*, pag. 206. — Veronæ in museo Jo. Sabahtæ, teste Montfauc. in *Bib. bibl. mss.*, I, pag. 490 A. — Romæ in bibl. Vaticana in II codd. Petavii, teste cod. ibid. pag. 69. — In bibl. Bodlei. inter codd. Henr. Savillii, n. 6558, *Niceph. Greg. comment. in Synesium de insomniis*. — Matriti in bibl. Reg. cod. LXXXIV fin. cum particulo comment. Niceph. Gregoræ, ab initio. V. Iriart. *Cat. cod. Gr. Matrit.*, pag. 347. HARL.

(b) De edit. Ald. 1518 plura dabit tibi Clement. in *Biblioth. cur. hist. et critique*, tom. II, pag. 150. — Editionem Marsilii Ficini Latinam cum Jamblichæ *De mysteriis*. — Proclo, etc., 1483, quam citat Fabric. supra, vol. V. pag. 763, ignorant Maittaire, Goetz. in *Mem. bibl. Dresd.* I, pag. 492, qui ed. a. 1497 recenset, Panzer alique. Æque dubia esse

videtur edit. a. 1489. Contra edit. Venet. a. 1497, cum Jamblichæ, — Proclo, — Porphyrio, — Psello aliisque ex versione Marsilii Ficini, Venet. in ædibus Aldi M. III. D., fol., principem esse judicat cel. Panzer *A. Typ.*, III, pag. 420 sqq., ubi plures laudat, qui uberiorum illius dederunt notitiam. Add. *Catal. librorum rarissimorum*, etc., s. a. et l., pag. 35 seq.; *Serie dell' Ediz. Aldine*, pag. 6 sqq.; *Denis memor. bibl. Garell.*, pag. 167 sqq. In *Cat. bibl. ducis de la Vallière*, tom. I, pag. 375 sqq., duo exemplaria ejusd. editionis (quæ première édition vocatur) a. 1497 plene citantur, in quorum quidem altero *Synesius de somniis* memoratur in inscriptione; in altero autem omittitur. De Marsilio Ficino v. supra, vol. I, pag. 52. — De repetita *Synesii de somniis*, Jamblichæ et reliquorum edit. Aldina. Venet. 1516, fol., v. Panzer vol. VIII, pag. 434, n. 795. — *Synesii liber de insomniis*, ad fidem optimorum codd. emendatus, Græce, et seorsim Latine, interprete Anton. Pichonio, regio litterar. Græcar. professore apud Turonenses, cum ejusd. notis, et Nicephori Gregoræ commentariis, Latinitate nunc primum ab eodem donatis. Lutet. ap. Fed. Morel. 1586, 8. V. Maittaire A. T., III, pag. 79b. HARL.

(c) Idem quoque de numero epistolarum in edit. Petavii omnino esse CLVI, non CLV, ut ipsa præse fert editio, observat Iriart. in *Cat. codd. Græc. Matrit.*, pag. 252, de codd. LXIX, in quo sunt a pag. 99 usque ad fin. *Synesii epistolæ CLIV*, quibus post epist. 49 accedit alia et peregrina atque ad marginem num. μθ', i. e. 49, notata, *Epistola Amasidis Ægyptii regis ad Polycratem*, — quorum etiam *Synesius in hac epistola* meminit. Hæc vero, ait Iriarte, apud Herodoti *Thaliam* occurrit; unde in Aldinam aliasque epistolarum Græcarum collectiones transcripta est. Ea igitur in Petavii edit. non comparet. Singulas illas epist. ut plurimum cum glossis interscriptis et adnotationibus scholiasticis ad margines frequentissimis recenset Iriarte a pag. 248, singularumque initia et discrepantiam ab editis adnotat. Desunt vero in illo cod. duæ edit. Petavii postremæ epp. ad Domitianum Scholasticum. — Romæ in bibl. Vaticana, inter codd. Petav. epp. Gr. cum interpretatione Dionysii Augustensis, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.*, I,

epistolis (a) edidit Aldus, Venet. 1499, 4. Deinde Turnebus cum aliis Synesii scriptis, Paris. 1553, fol. Latine itidem inter Synesii opera Janus Cornarius vulgavit, Basil. 1560. Separatim cum sua versione Thomas Naogeorgus, Straubingensis, quem non raro graviter labi notavit Meursius *Glossario Græco-barbaro* in 'Πουδαλωτός (b). Hinc collatis codd. mss. cum versione et animadversionibus Hadr. Turnebi, qui publicis prælectionibus eas Parisiis est interpretatus, notisque Francisci Porti, edente Fed. Morello, prodire Paris. 1605, 8. [V. Maittaire A. T., III, pag. 847.] Exstant et in collectione epistolarum Græcarum cum Latina versione excusa Genev. 1606, fol., pag. 169. Incipit : *Liberos ego genui orationes*. At Naogeorgianæ versionis hoc est exordium : *Pueros ego genui libros*; Petavianæ vero : *Filios ego libros sustuli*. Expositionem ms. Mauthæi Camariotæ in Synesii epistolas memorat Allatius *Diatriba de Georgiis*, pag. 398. Epistolarum ipsarum codicem ms. insignem servat in patria mea Lipsiæ bibliotheca Paulina, ex quæ non paucis locis Petavianam editionem posse emendari monuit me, qui ante multos annos contulit, Jo. Fridericus Fellerus. Ex eodem codice, cum voluptate intellexi, novam editionem parare D. Christianum Fridericum Boernerum, Græcarum tunc litterarum, hodie S. theologiæ in academia Lipsiensi professorem dignissimum. Hic ordinem quoque temporum (c) quo scriptæ a Synesio sunt, restituet, qui in vulgatis libris est, ut in omnibus fere epistolarum veterum συναγωγῆς, admodum perturbatus. Synesii epistolæ xviii breviores, editæ Græce Paris. 1577 et 1581, 8, una cum aliis aliorum, seligente ea in tironium usus H. Stephano (d). Latine ex Petri Nannii versione epistolæ Synesii undecim exstant in farragine epistolarum Laconicarum Gilberti Cognati, Basil. 1654, 12. Denique *Epistola ad Orum* (e), quam cum *Ægyptio*, sive libro *De Providentia*, Græce et Latine, ibid. 1656, 8, vulgavit Esromus Rudingerus, in editionibus operum Synesii, speciatim Petavianam, legitur sub titulo : *Ad Pæoniæ de dono Astrolabii*. In codice bibliothecæ Mantuanæ epistolas Synesii ad 157 numerari, adeoque binas esse plures, quam in editis, colligas ex Montfauconii *Itinere Italico*, pag. 32, licet 30 priores ibi desiderarentur.

pag. 69 D. — Codices multos, in quibus Synesii aliorumque reperiuntur epistolæ, supra enumeravi in vol. I, pag. 666 seq.; quibus addes collectionem multarum epistolarum in cod. Nanniano CCLXXVIII, ubi pag. 150 aliquæ sunt Synesii epp. V. *Catal. eodd. Gr. Nan.*, pag. 460 seq. — Taurini in bibl. Regia cod. CLXXXII. — CLXXXIX. — 41. epp. in cod. CCXXXIX. — 157 epp. eodem fere, quo in editis, ordine, in cod. CCCXXXIX. V. *Cat. eodd. Gr. Taurin.*, pag. 259, 266, 363 et 412. — In alio cod. Escorial., epistolæ 146 cum glossis; in alio epp. 44. V. Piñer. *Itiner. per Hisp.*, pag. 190. — Monachii in bibl. elect. cod. XLVI, Synesii epistolæ 157, cum aliorum epistolis. V. *Cat. eodd. Gr. Bavar.*, pag. 36. — In alia collectione Augustæ Vindel. Syn. epistolæ, et in alio codice Synesii epp. cum scholiis, teste Reiserio in *Indice s. catal. eodd. August.*, pag. 84 et 87. — Vindobonæ in cod. Cæsar. CCXCII, n. 12, sex Synesii epistolæ, quarum tertia (in Petavii ed. epistola 33, sive nomine Hypatiæ) inscripta est τῆ φιλοσόφῳ Ὑπατία. V. Lambec. *Comm.*, V, p. 526 seq. — Paris. in bibl. publ. sunt Synesii epp. in XXII codd. — Inter codd. Eparchi quadam ex Synesii epp. V. vol. X, pag. 480. HARL.

(a) Transtulit etiam nonnullas epp. Petrus Nannius, Alcmarinus. Præter rem, ni fallor, Synesio nostro tribuitur epistola ad Dioscorum, Serapidis Alexandrini sacerdotem, sive *Scholia ad Chemicum Democriti librum*, in edit. operum Synesii recte ommissa, de qua ep. dixi libro sexto, in recensione scriptorum variorum chemicorum. — De collectione epistolarum, etc. Aldina a. 1499, 4, v. vol. I, pag. 676 seq. et cl. Panzeri A. T., vol. III, pag. 460, ubi plures laudat VV. DD. HARL.

(b) Naogeorgi editio inscripta est : *Synesii, philosophi ac episcopi Ptolemaidis Cyrenaicæ, epistolæ lectu dignissimæ, in utriusque lingue studiosorum gratiam Gr. ac Lat. editæ. Thoma Naogeorgo, Straubingensi, interprete. Basileæ, per Jo. Oporin. In calce : Finis epistolarum Synesii 25 Aprilis 1558, 8. Numerantur epp. 156. — Synesii epistolæ quadam breves et Laconicæ, Græce, Lutetiæ, ap. Fed. Morellum, 1581, 4. (Maittaire A. T., III, pag. 782. — Synesii epistolæ et Pythagoræ carmina, Gr., Andegav. ap. Ant. Hernault, 4, sine a. nota, in biblioth. Askeviana p. 420, n. 3117. — Synesii ep. XLIV in*

Jo. Patusæ *Encyclopædia philolog.*, vol. I, pag. 278. — *Synesii epp. ad Simplicium, Heliodorum, ad fratrem tres, et una ad Theodorum, medicum*, in : Τῶν ἑλληνικῶν ἐπιστολῶν ἀνθολογία. Paris. ex typogr. Steph. Prevosteau, 1583, 4. — In epist. quadam ad Hypatiam (s. ep. 157) est locus de instrumento quodam, quod Petavius se haud intellexisse professus est; de Fermat vero locum illum explicuit sub finem libri, Gallice versi, *De la mesure des eaux courantes, de Benedetto Castelli, par le sieur Saporta, Castres 1664, 4*, et imit. libri : *Diophanti Alexandrini arithmeticonum libri VI*, Tolosæ. Bern. Bosc. 1670, fol., teste Nicer. l. c., pag. 236. HARL.

(c) Confer Christfridi Waechleri epistolam, insertam *Actis eruditor.* a. 1710, pag. 482, et Tillemont. in *Vita Synesii*, tom. XII *Memor.*

(d) In libro inscripto : *Epistolia, dialogi breves, poemata, ex variis utriusque lingue scriptoribus, 1577, 8.* — Tres Synesii epistolæ in libro : *Thomæ Galetti, presbyteri J. C. Religiosus*, cui adnectuntur sanctorum aliquot varia opuscula nondum edita, ejusdem auctoris stûdio et opera collecta. Lugduni, sumpt. Horat. Cardon. 1615, 8, in altera parte. — In conciliorum edit. reg. tom. IV. — Labbei tom. II, et Harduini tom. I, ad A. C. 414, est *synodus Ptolemaidensis*, in qua Synesius, coacto presbyterio, Andronicum Beronicensem, Pentapolitanæ provinciæ præfectum, qui edicta sua foribus ecclesiæ affixerat, excommunicavit, lata sententia, quam ad omnes episcopos misit. Ea est epistola Synesii 58. Quil postea sit consecutum, docet idem epistola 72 et 89. — Novissima et in usum Græcæ juventutis curata editio est : Αἱ ἐπιστολαὶ Συνεσίου τοῦ Κυρηναίου, μετὰ τῶν σχολίων τοῦ διδασκάλου νεοφύτου Ἱεροδιακόνου τοῦ Πελοποννησίου ἐκδοθεῖσαι σπουδῆ καὶ ἐπιστάσει Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου Δημητρίου τοῦ Κωνσταντά, καὶ συνδρομῆ ἐν μέρει τῶν ἐπιμοιτάτων κυρίων Ἐλευθερίου Μιχαήλ Ραφζανιώτου, καὶ Ἀβραάμου Κατῆ, Δημητρίου Ἀμπλακιώτου. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου τοῦ Βεντότου. ἀφῆθ'. Mai. 8, HARL.

(e) Errorem Fabricii h. l. corrigit Monnoye not. ad Bailleti *Jugem.*, tom. I, pag. 781. HEUM.

8. Ὁμιλία. Pag. 295, 296. *Brevis homilia dicta in pervigilio Natalis Domini.* Incipit: Νῦξ ἱερὰ φῶς ἐνερχοῦσα. Vertit Federicus Morellus, qui Græce et Latine ediderat, Paris. 1600, 8, ejusque versionem Petavius servavit. Ante Morellum Græce et Latine vulgaverat, Guil. Canterus, Basil. 1567, 8, apud Oporin. FABR. [In ed. Synesii *oratt. IV et hymni*, a Guil. Cantero, Gr.-Lat. add. ad n. 5, et de codd. ad n. 4 adnotata. — Taurini in cod. CCCXXIX hæc homilia, et altera, n. 5 memorata. V. *Cat. codd. Gr. Taur.*, pag. 412. HARL.]

9. Κατάστασις ῥηθεία ἐπὶ τῇ μεγίστῃ τῶν βαρβάρων ἐφόδῳ, ἡγεμονεύοντος Γενναδίου καὶ Δουκῆς ὄντος Ἰννοκεντίου. Pag. 298-305. *Concio dicta A. C. 412 (a) in maximam barbarorum excursionem Hunnigardorum, Marcomannorum, Ausurianorum, viciniam Pentapolitanam vastantium, præfecto Gennadio ac duce Innocentio.* Græce ex Papyrii Massoni codice edidit Fed. Morellus, Paris. 1595 (b), 1601, 8; Latine vertit Petavius. Græce recudendis dedit D. Christianus Fridericus Boernerus, laudatus mihi paulo ante, qui prælectionibus publicis adhuc ineditis illustravit a. 1711, 8. Primus Græce et Latine vulgaverat Guil. Canterus, Basil. 1567, 8, [in ed. n. 8 laudata].

10. Κατάστασις. *Concio in laudem Anysii, Libyæ præfecti (c).* Pag. 304, 305. Edidit Græce et Latine Fed. Morellus, Paris. 1604 (d), 8. Verterat Petrus Morellus, Turonensis. *Sed quod nonnullis in locis inquit Petavius, penitus hallucinatus esset, malui interpretari ipse, quam alterius operæ interpolator videri.* Ante Morellum Guil. Canterus Græce et Latine edidit, Basil. 1567, 8. [V. ad n. 8 et 9. Est in quinque codd. Paris.]

11. Πρὸς Παϊόνιον ὑπὲρ τοῦ δώρου λόγος. Pag. 309-312. *De dono Astrolabii dissertatio ad Pæonium, imperatori Arcadio charum, scripta circa A. C. 399, cum legatus patriæ causa CPoli Synesius versaretur, ut ipse docet epist. 153, ad Hypatiam.* Προσέθηκα τὸν περὶ τοῦ δώρου πάλαι γεγόμενον ἐν τῷ καιρῷ τῆς πρεσβείας πρὸς ἄνδρα παρὰ βασιλεῖ δυναστεύοντα. Καὶ τὸ τοῦ λόγου τε καὶ τοῦ δώρου Πεντάπολις ὄνατο. *Ex oratione et ex dono fructus non omnino nullus ad Pentapolin redundavit.* Ediderat Græce cum versione sua (quam Petavius etiam servavit) Federicus Morellus, Paris. 1601 (e), 1604, 8, et ante Morellum Guil. Canterus itidem Græce et Lat. 1567, 8. Meminit Nicephorus xiv, 55. Fabr. [Est in septem codd. bibl. publ. Paris, et, teste Montfaucon., in *Bibl. bibl. mss.*, I, pag. 69, D, Romæ, in bibl. Vaticana. HARL.]

12. Ὕμνοι. P. 313-348, *Hymni decem*, lyrico carminis genere. Ex his quatuor priores non crediderim scriptos a Synesio, nondum Christiano (f), licet ita sentiat Henricus Dodwellus *De jure laicorum sacerdotum*, § 10, pag. 287. In cæteris totam Valentinianorum matæologiam ad orthodoxam theologiam Chri-

(a) Tillemont. tom. XII, pag. 550.

(b) Bauer in *Bibl. libr. rariorum universali*, tom. IV, pag. 140, ex *Bibl. anon. Hag.*, I, p. 4, affert edit. hujus catastaseos una cum Synesii epistola ad Troilum, Gr. et Lat. ap. Fed. Morel. 1585, 8. Sed vereor ne in nota anni erratum sit, loco a. 1595, cujus edit. inscriptio, teste Maittaire A. T., III, p. 810 sq., hæc est: *Synesii Cyrenæi Catastasis s. Constitutio, in qua Pentapolis calamitas describitur, quam in maxima barbarorum irruptione pronuntiavit, quo tempore principis partes Gennadius ageret, duxque Innocentius esset: Græce, cum Latina Petri Morelli, Turonensis, interpretatione et conjectaneis; Ejusdem Synesii de eod. argumento ad Troilum epistola (quæ est ejus epistolar. 73) Græce ap. Fed. Morell., Lutetie 1595, 8. Interpres et editor usi sunt cod. Gr. ex bibl. J. a S. Andrea. — Ejusdem anni nota signata est illa ed. in bibl. Barber., Leidensi aliisque. — Hæc et sequens orat. sunt in cod. Paris. bibl. publ. MXL; — et cum duabus aliis Synesii homiliis in cod. Taurin. ad n. 8 laudato. HARL.*

(c) De hoc idem pag. 547 seq.

(d) A. 1600, ap. Maitt. ad n. 5 citatum. HARL.

(e) V. *Cat. bibl. Leidens.*, p. 46, n. 115, et Maittaire A. T., III, p. 838. HARL.

(f) Sane in primis etiam hymnis SS. Trinitatem Christiano more celebrare videtur. Vide hymn. 1, vers. 65 seq.; hymn. 2, vers. 25 seq.; hymn. 3, vers. 201 seq., præcipue vers. 222 seq., 400 seq.; hymn. 4, vers. 75 et 87 seq., 110, 117 seq.; 130 seq., 164, 221. Nimirum Christianis dogmatis abutuntur jam, ac de illis etiam persuasum, sed nondum baptizatum, nedum episcopum. CPoli reversum se composuisse illos hymnos, cum per

triennium pro patriæ salute ibi in aula Arcadii vigillasset, satis perspicue innuit hymno 3, vers. 430:

Χρέος ἐκ Θρήνης,
Ἴνα τὰν τριεῖν
Ἔκησα ἀγυιᾶν,
Παρ' ἀνακτόριον
Γαίας μέλαθρον·
Ἔτλαν δὲ πόνουσ,
Ἔτλαν δ' ὀδύνας
Πολυδακρύτους,
Ἄμοισι φέρων
Ματέρα πάτραν.

*Votum debitum e Thracia,
Ubi per triennium
Habituavi in vicinia
Regiarum
Terræ ædium:
Tulique labores,
Tuli cruciatus
Valde lacrymabiles,
Humeris ferens
Matrem patriam.*

FABR.

Addere libet codicum quorundam notitiam: Hymni novem in cod. Bavar. Monach. CLXII. V. *Cat. codd. Gr. Bav.*, pag. 63. — In bibl. quondam Offenbach. cod. VI, hymni, quotquot exstant, omnes, sed aliter collocati ac in editis exemplis. V. ad n. 1. — Paris. in bibl. publ. cod. MXXXIX, cum octo aliis Synesii libris. — Florentiæ in cod. Laurent. VIII, n. 2, plut. 55, decem hymni, alio quoque ordine positi. V. Bandini *Cat. codd. Gr. Laur.*, II, p. 269. HARL.

stianam aptasse arguit Jo. Ernestus Grabe Notis ad S. Irenæum, pag. 7. Confer alia quæ in illis, licet alioqui pulcherrimis, notat Tillemontius tom. XII, pag. 507 [et Brucker, l. cit.]. Primus Græce edidit et Latino reddidit carmine Guil. Canterus et cum superioribus quatuor opusculis dicavit J. Vincentio Pinello, Basil. 1567, 8. Deinde Henricus Stephanus cum prosaria Francisci Porti versione (a) publicavit, Paris. 1568, forma minore. Prodiere etiam Græce cum versione ad calcem subjecta (b), Paris. 1570, 8. Ut editiones Græco-Latinas Lugdunensem, et notis collegii S. J. auctam Turonensem a. 1603, forma minore, omittam. Ex Canteriana editione recusi Græce sunt, Romæ 1590, 8, apud Franciscum Zannettum, edente Hieronymo Brunello S. J., et ibid. 1599, ad calcem selectorum Nazianzeni carminum et Georgii Pisdæ *Hexæmeri*, sub falso Cyrilli Alex. nomine editi. Ex editione H. Stephani prelis Græce iterum subjiciendos curavit Joan. Caselius, Rostoch. 1586, 8, cum quibusdam Nazianzeni odis, et hymno Clementis Alexandrini. Cum Latina versione (eadem quæ in Petavianis editionibus legitur) exstant in *Corpore poetarum Græcorum*, tragicorum, comicorum, lyricorum et epigrammatariorum, quod Græce et Latine vulgavit Joan. Lectius, Genev. 1614, fol., tom. II, pag. 162. *Infinita sunt quæ peccat Petavius in Synesio vertendo, præsertim in hymnis*, inquit Jac. Vindetus libro *De vita sanctorum statu*, pag. 42, qui de hisdem illustrandis cogitavit (c). Gallicis versibus pridem reddidit Jacobus de Courtin, Paris. 1581, 12. Synesii $\pi\rho\varsigma\ \Theta\epsilon\delta\acute{\nu}\ \delta\mu\nu\omicron\upsilon\varsigma\ \epsilon\acute{\upsilon}\tau\omicron\lambda\omega\varsigma\ \alpha\acute{\upsilon}\tau\omicron\tilde{\iota}\ \pi\epsilon\pi\omicron\iota\eta\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\upsilon\varsigma$ laudat Nicephorus, xiv, 55.

Index eorum ad quos scribit Synesius (d).

Anastasio epist. 22, 45, 46, 79. $\tau\acute{\omega}\ \delta\delta\rho\alpha\omega\mu\acute{\eta}\tau\eta$, 121 (al. $\text{Ἀθανασίῳ ὑδρομάστῃ}$).

Kατὰ Ἀνδρονίχου , 57, 58. Confer Tillemont. tom. XII *Memor. eccles.*, pag. 551 sqq. FABR. [Synesii episcopi *Contra Andronicum* liber in cod. Escorial., teste Pluero in *Itiner. per Hisp.*, pag. 190. — Cum notis in cod. Petav. in bibl. Vaticana, Romæ; et editus cum notis margin. in cod. Vatic. inter codd. Christinæ, reginæ Succinæ, n. 1934. — Paris, in bibl. Regia inter codd. cardin. Radulphi, n. 64, teste Montfauc. in *Bibl. biblioth. mss.*, I, pag. 69 D, et p. 56 B, et 775 C. HARL.]

Anysio, 6, 14, 37, 59, 77, 78, 93.

Asclepiodoto, 126.

Athanasio, 121. Leg. Anastasio.

Aureliano, 31, 34, 38.

Auxentio, 60, 116.

Chrysæ, Χρυσῆ , 82.

Cledonio, 42.

Constanti, 27.

Cyrillo, 12.

Diogeni, 20, 25.

Domitiano scholastico, 154, 155

Duci, $\tau\acute{\omega}\ \eta\gamma\epsilon\mu\acute{\omicron}\nu\iota$, 21, 62.

Ad episcopos, 58, 72.

Ad episcopum, quod Arii dogma non probaret, pulsum episcopatu, 128.

Ἐταίρω , 41.

Evoptio fratri, 3, 4, 8, 18, 32, 35, 36, 38, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 65, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 91, 94, 104, 105 (e), 106, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 120, 122, 125, 127, 131, 134, 135. (Hic Evoptius, frater Synesii junior, in episcopatu Ptolemaidis ei successit, atque concilio Ephesino A. C. 431 interfuit.)

Heliodoro, 17, 25, 117.

Heracliano, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145.

Herodi, 19 (cognatum suum vocat epist. 38).

(a) Et cum Gregorii Nazianz. aliquot odis. HARL.

(b) Cum Damasceni hymno acrosticho in *Theogon.*, et Gregorii Nazianz. odis quatuor, apud Benenatum. V. Maittaire A. T., III, pag. 751. HARL.

(c) Verum enim vero Vindeti crimen esse injustum, quippe cum Petav. non vertisset Synesii hymnos, sed textui adjunxisset versionem Francisci Porti, judicat Niceron. in *Vita Petavii*, in *Memoriis VV. cell.*, tom. I, p. 235, sec. version. Baumgart. Germ. — Synesii hymni decem et Gregorii Nazianz. odæ quatuor, Gr., Lutet. ap. Fed. Morell. 1586. V. Maittaire A. T., III, p. 796, qui pag. 743 Stephanianam edit. cum aliis notat lucem aspexisse 1568. Sed in Catal. Pinell., tom. I, pag. 81, n. 496, ascribitur a. 1569. Sunt

quoque epigramma et duo fragmm. inter epigrammata Gr. edita a Brunckio, tom. II, p. 449, et a Jacobs., tom. III, pag. 155, *Anthologiæ Græcæ*. — Cl. Ern. Frid. Car. Rosenmüller, in præsentii profess. linguæ Arab. in acad. Lips. Germanice vertit et illustravit quintum Synesii hymnum, atque in proœmio de vita, ingenio scriptisque illius breviter quidem, at bene disputavit. Lips. 1786, Mai. 8. HARL. — *Synesii hymni, cum adjuncta interpret. Lat. Franc. Porti Cretensis. Schaffhusii, typis J. C. Snteri. A. MDCLVII*, 12 (Curavit ed. Steph. Spleissius Gymn. Scaph. rect.) B.

(d) Add. Briart. *Cat. codd. Gr. Matrit.*, p. 232 sqq. HARL.

(e) Epistolam 105 Nicephorus *Historiæ suæ* (xiv, 55) inseruit.

Hesychie, 92.

Hypatiæ, τῆ φιλοσόφῳ, 10, 15, 16, 33, 80, 124, 153. Hæc postrema respicitur a Nicephoro Gregora præf. ad librum *De inominis*, ubi Synesii ad Hypatiam scribentis meminit.

Joanni, 2, 44, 63, 64, 146.

Martyrio, 19.

Nicandro, 1, 75.

Olympio, 45, 95, 96, 97, 98, 132, 147, 148.

Ad Orum epistola edita ab Esromo Rudingero, Basil. 1556, 8.

Pentadio, Ἀγουσταλίῳ, 29, 30.

Petro presbytero, 15.

Τοῖς πρεσβυτέροις, 5, 11.

Proclo, 70.

Pylæmeni, 48, 61, 71, 74, 87, 99, 103, 101, 102, 103, 105, 106, 129, *bis*, 150, 153, 149, 150, 151, 152.

Simplicio, 24, 28, 129 *bis*.

Sorori, 7, Stratonicæ.

Theodoro, 7. Medico, 115.

Theophilo archiepiscopo, 9, 66, 67, 68, 69, 76, 79, 89. Alexandrinum intellige.

Theotimo, 47, 49.

Troilo, 26, 73, 90, 111, 112, 118, 123.

Tryphoni, 119, licet in edit. Petavii Troilo inscribatur.

Uranio, 40.

[Sunt præterea loca ex Synesianis excerpta in catenis Patrum in Leviticum, Numeros, etc., in cod. Coisl. V. — in Nicatæ collectione interpret. in Evang. Lucæ; in cod. CCLXXVI, in J. monachi *Parallelis* (Montfauc. *Bibl. Coisl.*, p. 41, 251, 390); — in S. Maximi *Locis communibus*. V. Bandini *Cat. codd. Gr. Laurent.*, p. 440. HARL.]

Editiones operum Synesii.

Græca Hadr. Turnebi, Paris. 1553, fol., typis regiis. FABR. [Cum brevi Turnebi dedicatione Gr. scripta. Desunt vero ea Synesiana, quæ supra a n. 8-12 sunt recensa. — In bibl. Pinelliana, Venet. fuit exemplar cum emendat. mss. viri docti sæc. xvi. Meo quoque exemplo sunt passim a manu V. D. varia diversi generis et pretii ascripta. HARL.]

Latina Jani Cornarii, Basil. 1560, fol.

Et ex Petaviana editione in Bibliothecis Patrum.

Græco-Latina, Paris. 1612, fol., quæ recusa ibid. 1631 (quidam tituli 1633 præferunt) et 1640, adjunctis Cyrilli Hierosolymitani operibus. Sed notis amplioribus auctiores esse editiones anni 1640 cum scribit Caveus, virum clariss. memoria sua sefellit. FABR. In Niceron. *Memoriis VV. cell.* ex versione German. Baumgartenii, in *Vita Dion. Petavii*, tom. I, 234, nominantur edit. Opp. Synesii, Paris. ap. Claud. Morel. 1612, fol. — Paris. ap. Car. Morel. 1631, et ibid. ap. Seb. Cramoisy 1633, fol., atque ex postrema illarum edit. Synesii Opp. Latine, sine notis, recusa sunt in *Bibl. Patrum Lugdun.* vol. VI, a. 1677, fol., p. 67-163. Atque Nicer. castigat Du Pin, qui in *Bibl. des auteurs ecol.*, tom. III, dum memorat edit. a. 1612, addit, illam a. 1640 auctiorem prodixisse, una cum Cyrilli Catechesibus. (Atque in *Cat. bibl. Leidens.*, p. 37, jam occurrunt Cyrilli Hierosolymitani, et Synesii Opera, Gr. et Lat., ex versione Jo. Grodeccii, aucta et emendata per Jo. Prevotium, Lutet. Paris. 1631, fol. Maittaire autem A. T. III, p. 896, affert tanquam separatim edita Cyrilli Hier. Opp. Gr. Lat. Grodeccio interprete, opera Prevotii ap. Hier. Drouart et Car. Morel., Paris. 1631, fol., et aliquanto post: Synesii Opp. Gr. Lat. interprete Dion. Petav., Paris. ap. Car. Morel. 1631, fol. — Tum p. 902 refert edit. Cyr. Hierosol. Opp. Gr. et Lat. Jo. Grodeccio interprete, emendat. a. Jo. Prevotio, ap. Seb. Cramoisy, Par. 1640, fol., nulla tamen Synesii mentione facta.) — Niceron. igitur existimat, Du Pin judicio deceptos fuisse Caveum et Cas. Oudinum, dum narrant, a Petavio curatam fuisse Catecheseon Cyrilli editionem: verum esse, pergit, reperiri Synesii opp. a Petavio edita cum Cyrilli opp. in uno volumine juncta et inscripta: S. Patris nostri Cyrilli Hieros. et Synesii Cyrenensis episcoporum opp. Gr. et Lat., Lutet. Paris. sumpt. Dionysii Bechet, 1640, fol., sed hujus anni edit. nullam aliam esse quam illam a. 1633, mutato tantum primo inscriptionis fol., ideo Du Pin non accurate scripsisse, edit. a. 1612 recusam fuisse auct. a. 1640. Illi autem ed. a. 1633, additam esse *Appendicem ad Synesianas notas*, sive adversus Jo. Croii specimen conjecturarum et observationum velitationem idem Niceron. l. c., pag. 245, prodit. HARL.

De benignitate (φιλάνθρωποι) oratio, quam sub Synesii nomine Græce et Latine vulgavit Fcd. Morellus,

Paris. 1604, 8, non est Synesii, sed inter Themistii orationes sexta *Περὶ φιλαρθρωπίας*, ut dixi supra cap. 44. FABR. (s. vol. VI, pag. 796, n. 6). — Conf. supra ad § V. et de edit. etiam Maittaire A. T., III, pag. 846. HARL.

Scripta Synesii deperdita.

Προσφωνητικὸς ad Theodosium. Evagrius lib. I, cap. 15, nisi, ut Nicephorus, XIV, 55, orationem *Περὶ βασιλείας* intellexerit, quæ non ad Theodosium dicta, sed Arcadium, ut supra notavi.

Poemata varia, ut *Κυρηνητικὰ*, quorum meminit epist. 153.

Tragœdiæ, et comœdiæ, quas veterum imitatione composuisse se innuit in *Dione*, sub extrem.

Epistolæ quædam, ut illa ad Theophilum Alex., cujus meminit Photius cod. xxvi.

DE SYNESIO QUÆDAM VETERUM TESTIMONIA.

Ex Photii Bibliotheca, cod. xxvi.

Ἀνεγνώσθη ἐπισκόπου Κυρήνης, Συνέσιος αὐτῷ ἄ
 ὄνομα · *Περὶ προσοίας, Περὶ βασιλείας, καὶ περὶ*
ἄλλων τινῶν. Τὴν μὲν φράσιν ὑψηλὸς, καὶ ὄγκον
 ἔχων · ἀποκλίνων δὲ καὶ πρὸς τὸ πολιτικώτερον [γρ.
 ποιητικώτερον]. Ἀνεγνώσθησαν δὲ αὐτοῦ καὶ ἐπι-
 στολαὶ διάφοροι χάριτος καὶ ἡδονῆς ἀποστάζουσαι,
 μετὰ τῆς ἐν τοῖς νοήμασιν ἰσχύος καὶ πυκνότητος.
 Ἦν δ' οὗτος ἐξ Ἑλλήνων φιλοσοφία σχολάζων. Ὅν
 φασὶ πρὸς τὸν θειασμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ νεύσαντα,
 τὰ μὲν ἄλλα παραδέχεσθαι εὐπειθῶς · τὸν δὲ περὶ
 ἀναστάσεως (τοῦτο δὲ εἰ μὲν καὶ ἄλλοθεν οὐκ οἶδα ·
 τῶς δὲ ἀπὸ τῆς πρὸς Θεόφιλον αὐτοῦ ἐπιστολῆς ἀρι-
 δήλως καταλαμβάνεται) οὐκ ἐθέλειν προσέσθαι λό-
 γον · ἀλλ' οὖν καὶ οὕτω διακειμένον ἐμύσησάν τε τὰ
 ἡμέτερα, καὶ ἐτι καὶ ἀρχιερωσύνης ἤξιωσαν · πρὸς
 τὴν ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς καλοκαγαθίαν καὶ τὸ καθαρὸν
 ἀφορώτερος τοῦ βίου · καὶ ὅτι οὐκ ἂν οὕτω βίους ἀν-
 θρωπος τὸ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἐλλαμψεῖν φέγγος.
 Καὶ τῆς ἐλπίδος οὐκ ἐψεύσθησαν. Ἐῤῥα γὰρ αὐτῷ,
 ἐπεὶ ἀρχιεράτευρε, καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως εἰς πίστιν
 ἀποκατέστη δόγμα. Ἐπεκόσμηκε δὲ Κυρήνην, ὅτε
 Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ἐπιστάταί.

Lecti sunt Cyreneasis episcopi, cui Synesio no-
 men est, tractatus *De Providentia, De regno,* de-
 que nonnullis aliis. Stylus illi est sublimis et
 grandis, sed qui interim ad poeticum [civile] di-
 cendi declinet genus. Lectæ sunt ejusdem et epi-
 stolæ diversæ, venustate ac dulcedine fluentes,
 non sine sententiarum pondere, ac crebritate.
 Erat autem ille de numero gentilium, philoso-
 phiæm proficiens. Quem quidem ferunt, cum in
 Christianum dogma propensus esset, cætera qui-
 dem facile recepisse: sed (quod haud scio an
 aliunde, ex ipsius quidem ad Theophilum epi-
 stola colligitur) resurrectionis fidem admittere no-
 luisse. Verum quamvis sic affectus esset, eum ta-
 men nostris iniitauerunt mysteriis, et ad episcopi
 provexerunt gradum: cum ad cæteram viri pro-
 bitatem, ac vitæ sinceritatem respicerent; tum
 quod fieri non posset, ut, qui sic vitam insti-
 tuisset, non et resurrectionis luce collustraretur.
 Nec spes eos fefellit. Nam nullo negotio simul at-
 que factus est episcopus, resurrectionis dogmati
 est assensus. Cyrenen porro illustrabat, quo tem-
 pore Theophilus Alexandriae præsidebat.

Ex libro I, c. 15, Evagrii Scholastici.

Ταῦτά μοι κομψῶς ὡς δυνατόν πονουμένῳ φέρε
 καὶ Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος εἰς μέσον ἤκέτω, τῇ οἰ-
 κείᾳ μνήμῃ κοσμήσων τὴν διάλεξιν. Οὕτως ὁ Συνέσιος
 ἦν μὲν τὰ ἄλλα πάντα λόγιος · φιλοσοφίαν δὲ οὕτως
 ἐς τὸ ἀκρότατον ἐξήσκησεν, ὡς καὶ παρὰ Χριστιανῶν
 θαυμασθῆναι τῶν μὴ προσπαθείᾳ, ἢ ἀντιπαθείᾳ κρι-
 νόντων τὰ ὀρῶματα. Πείθουσι δ' οὖν αὐτὸν τῆς σω-
 τηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν ζυγὸν
 τῆς ἱερωσύνης ὑπελαθεῖν, οὕτω τὸν λόγον τῆς ἀνα-
 στάσεως παραδεχόμενον, οὐδὲ δοξάζειν ἐθέλοντα, εὐ-
 θυβόλως εὐ μάλα στοχασάμενοι, ὡς ταῖς ἄλλαις τάν-
 δρὸς ἀρεταῖς ἐψεται καὶ ταῦτα, τῆς θείας χάριτος
 μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχειν ἀνεχομένης · καὶ οὐκ ἐψεύσθη-
 σαντῆς ἐλπίδος. Οἷος γὰρ καὶ ὁσος γέγονε, τεκμηριοῦσι
 μὲν αἱ κομψῶς αὐτῷ καὶ λογίως μετὰ τὴν ἱερωσύνην
 πισπινημένα ἐπιστολαί · ὃ τε πρὸς αὐτὸν τὸν Θεοδό-

Hæc mihi quanta fieri potest elegantia concin-
 nanti age et Synesius ille Cyrenensis prodeat in
 medium, ut commemoratione sui orationi huic or-
 namentum afferat. Synesius iste cum cæteris do-
 ctrinis apprime fuit eruditus; tum in philosophia
 sic excelluit, ut vel Christianis iis admirationi
 esset, qui de rebus, quas vident, non ex amore
 odiove judicant. Itaque persuadent illi, ut et salu-
 tare regenerationis mysterium reciperet, et epi-
 scopatus jugo colla submitteret; quamvis resur-
 rectionis dogma nondum admitteret, neque pro-
 fiteri vellet: cum id prudentissime conjicerent,
 ad reliquas viri virtutes etiam hæc propediem ac-
 cessura, quandoquidem divina gratia nihil im-
 perfectum habere se patitur. In quo spes illos mi-
 nime fefellit. Nam qualis ac quantus exsisterit,

argumento sunt eleganter ab eo, eruditeque scriptæ post susceptum episcopatum epistolæ : tum oratio, qua Theodosium allocutus est, ac reliquæ ipsius præstantissimæ lucubrations.

Ex Suida.

Synesius episcopus e Ptolemaide Pentapolis, quæ est in Libya, oppido, philosophus fuit ex episcoporum ordine. Scripsit varii generis libros grammaticos, et philosophicos, necnon orationes ad imperatorem habitas, et panegyricas, aut ad pompam factas: *Encomium calvitii*, et *De Providentia* librum egregium Græco stylo. Tum alia plurima diversi generis volumina conscripsit, atque insuper admirabiles illas Epistolas.

Synesii historia ex Prato spirituali, cap. 195.

Cum Alexandriæ essemus, Leontius Apamiensis, vir religiosus ac fidelissimus, venit ex Pentapoli: multis enim jam annis Cyrene moratus fuerat. Venit autem diebus Eulogii, sancti Alexandrini patriarchæ, ejusdem Cyrenensis urbis futurus episcopus. Cumque in familiari colloquio essemus, narravit nobis dicens: Fuit temporibus Theophili beatissimi patriarchæ Alexandrini, Cyrene episcopus Synesius philosophus. Qui cum venisset Cyrenem, reperit illic philosophum quemdam, Evagrium nomine, qui sodalis suus in studiis liberalibus fuerat, amicum sibi charissimum, sed religione gentilem, et culturæ idolorum maxime deditum. Eum episcopus Synesius ab idololatria transferre ad culturam Christi satagebat, curamque ingentem ejus rei ipsi assumpserat, pro charitate, quam erga ipsum a principio habuerat. Ille vero minime id patiebatur, neque illius doctrinam admittere volebat. Episcopus tamen præ nimio ad illum amore, ne sic quidem lædio victus desisteret diebus illum singulis hortari et instruere, ac inducere, ut Christo crederet, ipsiusque sacramenta susciperet. Cumque illi quotidie ista monita dare persisteret, dixit ad eum semel philosophus: « Vere, mi domine episcope, cum cæteris, quæ mihi displicent in Christianis, hoc est, quod consummationem sæculi istius futuram dicunt, et post consummationem, omnes, qui ab initio sæculi fuerunt, homines, in isto corpore resurrecturos, carnemque hanc incorruptibilem recepturos et immortalem, atque ita in perpetuum victuros, sicque, eorum quæ in corpore gesserunt, præmia percepturos: eum etiam, qui miseretur pauperis, fenerare Deo, et qui dispergit in pauperes et inopes, in cælo sibi thesauros reponere, et centuplicata, quæ erogaverit, in regeneratione cum æterna vita a Christo esse reddenda. Quæ omnia cum dicuntur, deceptio, et irrisio, et fabula mihi videntur. » Episcopus autem Synesius asseverabat omnia Christianorum vera esse, nihilque omnino habere falsum, vel veritati contrarium, idque multis documentis asseverabat, et persuadere illi nitebatur. Post multum vero

(a) Desunt quædam in Græco quæ ex Latino supplenda.

σιον προσφωνητικὸς λόγος, καὶ ὅσα τῶν ἐκείνου χρησῶν φέρεται πόνων.

Συνέσιος ἐπίσκοπος ἐκ Πτολεμαίδος Πενταπόλειος τῆς ἐν Λιβύῃ Θηβαΐδος φιλόσοφος τῶν ἱερατικῶν γενόμενος. Ἐγράφε βιβλία διάφορα γραμματικά τε καὶ φιλόσοφα, καὶ λόγους βασιλικούς, πανηγυρικούς, ἢ ἐπιδεικτικούς, Ἐγκώμιόν τε φαλάκρας, καὶ Περὶ προνοίας λόγον θαυμαστὸν Ἑλληνικῆν χαρακτῆρι. Καὶ ἄλλα πλείστα, καὶ διάφορα βιβλία συνέταξε, καὶ τὰς θαυματοζομένας Ἐπιστολάς.

Ὦντων ἡμῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Λεόντιος Ἀπαμιεύς, ἀνὴρ φιλόχριστος καὶ εὐλαβής, ἦλθεν ἀπὸ Πενταπόλειος· ἐκείσε γὰρ ἐν Κυρηνίᾳ ἀπὸ χρόνων ἰκανῶν ἐποίει τὴν οἰκησιν. Ἦλθεν δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν ἀγίοις (σ) Πάπα Ἀλεξανδρείας τῆς αὐτῆς πόλεως Κυρήνης, καὶ ἐν συντυχίᾳ γενομένων ἡμῶν, διεγγήσατο ἡμῖν, λέγων, ὅτι Ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ μακαρίου Πάπα Ἀλεξανδρείας, γέγονεν ἐπίσκοπος ἐν Κυρήνῃ Συνέσιος ὁ φιλόσοφος. Ὅστις ἐλθὼν ἐν Κυρήνῃ εὗρεν ἐκεῖ φιλόσοφόν τινα, Εὐάγριον ὀνόματι, ἐταῖρον αὐτοῦ ἐν τοῖς παιδευτηρίοις γινόμενον, καὶ φίλον αὐτοῦ γνήσιον ὄντα, καὶ ἐμμανῶς παρὶ τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν ὑπάρχοντα. Ὦν ὁ ἐπίσκοπος Συνέσιος μεταθεῖναι ἐβούλετο, καὶ οὐ μόνον ἐβούλετό τε, καὶ ἐσπευδεν, ἀλλὰ καὶ ἀγῶνα πολὺν ἔσχεν καὶ μέριμναν, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀρχῆθεν ἐκέκτητο. Ὁ δὲ οὐκ ἠνείχετο, οὐδὲ παρεδέχετο αὐτοῦ παντελῶς τὴν διδασκαλίαν. Ἰδὼν ὁ ἐπίσκοπος ἐκ τῆς πολλῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας οὕτε ἐδειλίασεν, οὐδὲ ἀπέσχετο τοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν, καὶ νοουθετεῖν ὅπως εἰς Χριστὸν πιστεύσας δέξηται αὐτοῦ τὴν ἐπίγνωσιν. Ὅστε ἐν μιᾷ καὶ τοῦτο εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν τὸν φιλόσοφον· Ἐὼντως, κύριε ὦ ἐπίσκοπε, μετὰ πάντων καὶ τοῦτό μοι ἀπαρέσχει, ὃ λέγετε οἱ Χριστιανοὶ, ὅτι καὶ συντέλεια τοῦ κόσμου τούτου γίνεται, καὶ μετὰ τὴν συντέλειαν πάντες οἱ ἐξ αἰῶνος γενόμενοι οἱ ἄνθρωποι ἐν τούτῳ τῷ σώματι ἀνίστανται, καὶ τὴν σάρκα ταύτην ἀφάρτων ἔχοντες καὶ ἀνώλεθρον, εἰς αἰῶνα βιώσουσιν. τὰς ἀμοιβὰς ἀπολήψονται, καὶ ὅτι ὁ ἐλεῶν πτωχὸν Θεῷ δανείζει, καὶ ὁ σκορπίζων εἰς πτωχοὺς καὶ πένητας χρήματα ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζει, καὶ ἑκατονταπλασίονα αὐτῷ μετὰ ζωῆς αἰωνίου ἀπὸ Χριστοῦ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ κομίζεται. Ἄπερ ἅπαντα ἀπάτη μοι, καὶ χλεύη, καὶ μῦθος γίνεται, καὶ λεγόμενα φαίνεται. Ὁ δὲ Συνέσιος ὁ ἐπίσκοπος διεθεβαίουτο, πάντα τῶν Χριστιανῶν ἀληθῆ εἶναι, καὶ μὴδὲν ἔχειν ψεῦδος, ἢ ἀληθείας ἀλλότριον, καὶ διὰ πολλῶν ἀποδείξεων ταῦτα οὕτως ἔχειν ἐπειράτο δεῖκνύειν. Καὶ δὴ μετὰ πολὺν χρόνον ποιήσας αὐτὸν γενέσθαι Χριστιανὸν, βαπτίζει καὶ αὐτὸν, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Μετὰ οὖν χρόνον τινα τοῦ βαπτισθῆναι, δίδωσι τῷ ἐπισκόπῳ χρυσίων κεν-

τηνάρια τρία εἰς λόγον τῶν πτωχῶν, λέγων · « Δέξαι τὰ τρία κεντηνάρια, καὶ δίδος πτωχοῖς, καὶ ποιήσον μοι γραμματίον, ὅτι ταῦτά μοι ἀποδώσει Χριστὸς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. » Ὁ δὲ τὸ χρυσίον δεξάμενος, προθύμως ἐποίησεν αὐτῷ τὸ γραμματίον ὡς ἤθελεν. Ζήτας δὲ χρόνους τινὰς μετὰ τὸ ἄγιον βάπτισμα, ἠσθένησεν τὴν ἐπὶ θάνατον ἀσθένειαν. Καὶ μέλλων τελευτᾶν, λέγει τοῖς τέκνοις αὐτοῦ, ὅτι · « Ὡς κηδευέτέ μοι, τοῦτον τὸν χάρτην θέτε εἰς τὰς χεῖράς μου, καὶ οὕτως μετ' αὐτοῦ θάψατέ με. » Οἱ δὲ, τελευτήσαντος αὐτοῦ, καθὼς ἐνατελλίαιτο αὐτοῖς, καὶ πεποιήκασιν. καὶ θάπτοντες αὐτὸν μετὰ τοῦ ἰδιοχείρου κατῶρυξαν. Καὶ τῇ τρίτῃ τῆς ταφῆς ἡμέρᾳ φαίνεται τῷ ἐπισκόπῳ Συνεσίῳ νυκτὸς καθεύδοντι, λέγων · « Ἐλθε εἰς τὸν τάφον, ἐνθα κατὰκειμαι, καὶ λάβε σου τὸ ἰδιόχειρον. Ἐλαβὸν γάρ τὸ χρέος, καὶ ἐπληρώθην, καὶ οὐδένα λόγον ἔχω πρὸς σε, καὶ, πρὸς τὴν πληρογορίαν σου, ἰδιόχειρον ἐν αὐτῷ καθυπέγραφα. » Ἦγνόει δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ὅτι συνετάφη τῷ φιλοσόφῳ τὸ αὐτοῦ ἰδιόχειρον. Καὶ πρώτως μεταστειλόμενος τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, « Τί ποτε κατεθήκατε μετὰ τοῦ φιλοσόφου ἐν τῷ τάφῳ; » Οἱ δὲ ἐνόμιζον, ὅτι περὶ χρημάτων αὐτοῖς λέγει, καὶ εἶπον αὐτῷ · « Οὐδὲν, δέσποτα, πλὴν τῶν ἐνταφίων αὐτοῦ; Τί οὖν; φασίν. « Οὐδὲ χάρτην τινὰ συνεθάψατε αὐτῷ; » Οἱ δὲ ἀναμνησθέντες (ἠγνόουν γάρ, ὅτι περὶ χάρτου λέγει) λέγουσιν αὐτῷ · « Ναί, δέσποτα, χάρτην τινὰ τελευτῶν δέδωκεν ἡμῖν, λέγων · Ὡς θάψατέ με, τοῦτόν μοι τὸν χάρτην δότε κρατεῖν εἰς τὰς χεῖρας, μηδενὸς τοπαράπαν γινώσκοντος. » Τότε εἶπεν αὐτοῖς ὁ ἐπίσκοπος τὸν δνειρον, ἐν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην θεασάμενος ἦν, καὶ λαβὼν αὐτοὺς μετὰ τῶν κληρικῶν, καὶ τῶν κητόρων, καὶ τινὰς ἀπὸ τῆς πόλεως, ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν τάφον τοῦ φιλοσόφου. Τοῦτον ἀνοίξαντες εὗρισκον τὸν φιλόσοφον κείμενον, καὶ τὸ ἰδιόχειρον τοῦ ἐπισκόπου ταῖς οἰκταῖς χερσὶν κατέχοντα, λαβόντες ἐκ τῶν αὐτοῦ χειρῶν τὸ ἰδιόχειρον ἠνοιξαν, καὶ εὔρον αὐτὸν νεωστὶ γεγραμμένον τῇ χειρὶ τοῦ φιλοσόφου, οὕτως · Ἐγὼ Ἐυάγριος φιλοσόφος σοι τῷ ὀσιωτάτῳ κυρίῳ Συνεσίῳ ἐπισκόπῳ χάρειν. Ἐλαβὸν τὸ ἐν τούτῳ τῷ πιττακίῳ σου γεγραμμένον, καὶ ἐπληρώθην, καὶ οὐδένα λόγον ἔχω πρὸς σέ, ἔνεκα οὗ δέδωκά σοι χρυσίου, ἦγον διὰ σοῦ, Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν. Κατεπλάγησαν δὲ οἱ βλέποντες, καὶ ἐπὶ ὥρας πολλὰς, τὸ Κύριε ἐλέησον βοῶντες, ἐδύζαζον τὸν Θεὸν τὸν ποιοῦντα θαυμασίαν, καὶ τοιαύτην αἰετὴν πληροφορίαν διδόντα τοῖς δούλοις αὐτοῦ. Διεβεβαιοῦτο δὲ καὶ τοῦτο ὁ αὐτῆς κύριος Λεόντιος, ὅτι τὸ ἰδιόχειρον τὸ ἔχον τὴν ὑπογραφήν τοῦ φιλοσόφου σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἐν τῷ κειμηλιάρχῳ τῆς ἐκκλησίας Κυρήνης κείται. Οἷος ἂν προβληθῆ κειμηλιάρχης ἐκεῖ, μετὰ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ αὐτὸ παραλαμβάνει, καὶ φυλάττει αὐτὸ ἐπιμελῶς, καὶ τῷ μετ' αὐτὸν σῶον καὶ ἀλαβῆς ἐπιδίδεται.

A temporis, cum illum induxisset Christianum fieri, baptizavit ipsum, et filios ejus, cunctosque domesticos illius. Cæterum non multo postea quam baptizatus fuerat, dedit episcopo auri tria centenaria in usum pauperum, dicens : « Accipe aurum istud, et distribue illud pauperibus; et fac mihi cautionem manu tua, quod Christus mihi ipsum reddet in futuro sæculo. » Qui suscepto auro, prompte illi, ut petebat, cautionem fecit. Vixit itaque post baptismum annos aliquot philosophus, ac tandem infirmatus est ad mortem. Cum vero morti proximus esset, dixit filiis suis : « Quando curabitis funus meum, chartam istam in meis manibus ponite, et merum illam sepelite. » Mortuo autem illo, fecerant filii sicut eis ipse præceperat, sepelieruntque eum cum chirographo. Tertia vero post sepulturam die, apparuit episcopo Synesio nocte quiescenti, dicens : « Veni ad sepulcrum, ubi jaceo, et accipe chirographum tuum : accepi enim debitum, satisfactumque mihi est : atque ut certior ejus rei fias, propria me subscripsi manu. » Ignorabat autem episcopus, quod chirographum illud consepelissent ei. Mane autem facto, accersitis filiis ejus dixit : « Num aliquid cum patre vestro in monumento posuistis? » Illi putantes, quod eos de pecuniis interrogaret, dixerunt ei : « Nihil, domine, præter pannos consuetos. — Quid igitur? Nunquid vel chartam aliquam consepelietis ei? » Tunc recordati illi (ignorabant enim, quod de chirographo diceret) dixerunt ei : « Ita sane, domine : chartam enim quamdam moriens dedit nobis, et ait, Quando sepelietis me, chartam istam mihi in manibus date, nullo penitus sciente. » Tunc dixit illis episcopus somnium quod nocte illa viderat, sumensque illos cum clericis, ac primariis civitatis, accessit ad philosophi tumulum. Quo aperto, invenerunt jacentem philosophum, chirographumque manu episcopi conscriptum suis manibus tenentem. Accipientes autem chirographum ex illius manibus, aperuerunt, inveneruntque in eo noviter manu philosophi subscriptum ita : *Ego Evagrius philosophus tibi sanctissimo domino Synesio episcopo salutem. Accepi debitum in his litteris manu tua conscriptum, satisfactumque mihi est, et nullum contra te habeo jus, propter aurum quod dedi tibi, et per te, Christo Deo et Salvatore nostro.* Qui vero convenerant, hoc videntes, obstupuerunt, et per multas horas clamaverunt, *Kyrie, eleison*, glorificantes Deum qui facit mirabilia, talemque ac tantam promissionum suarum evidenciam dat servis suis. Asserebat autem et hoc idem dominus Leontius, cautionem illam manu philosophi subscriptam servari usque hodie, atque in sacrario sanctæ Cyrenensis ecclesiæ custodiri : et quicumque sacrarii custus ingrederetur, hanc illi cum cæteris vasis sacris assignari custodiendam cum omni diligentia, inviolatamque reconsignare.

DE HYPATIA ALEXANDRINA SYNESII MAGISTRA.

(SOCRAT. lib. VII, cap. 15.)

Erat in Alexandria quædam mulier, Hypatia nomine, filia Theonis philosophi, adeo erudita, ut supra philosophos ejus temporis emineret, et in Platoniam scholam a Plotino venientem susceperet ipsa successione, atque omnes philosophicas lectiones exponeret. Quapropter omnes currebant ad eam, præter honestam doctrinæ fiduciam. Veniebat vero etiam ad judices; nec habebat ullam reverentiam publice permista viris, cum eam cuncti pro ipsius castitate venerentur. Tum ergo invidia contra hanc feminam est accensa. Cum enim crebro proficiaceretur ad Orestem, ecclesiasticus populus motus adversus eam est, tanquam ipsa illum ab amicitia prohiberet episcopi. Quamobrem conspirantes viri acerrimo furore commoti; quorum dux erat quidam Petrus lector, observaverunt mulierem ad propria redeuntem, eamque de vehiculo deponentes, ad ecclesiam, quæ vocatur Cæsaris, traxerunt, et vestibus exutam lapidibus (imo testis) peremerunt. Quam postea membratim dilacerantes, in loco, qui dicitur Cinarus, igne concremaverunt. Hæc res non mediocrem invidiam Cyrillo et Alexandrinæ concitavit Ecclesiæ. Alienæ namque sunt a Christianis cædes et pugnæ. Hæc igitur acta sunt quarto anno episcopatus Cyrilli, consulatu Honorii decimo, et Theodosii sexto, mense Martio, jejuniis existentibus (a).

Ἦν τις γυνὴ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, τοῦνομα Ὑπατία. Αὕτη θένος μὲν τοῦ φιλοσόφου θυγάτηρ ἦν· ἐπὶ τοσοῦτο δὲ προῦθη παιδείας, ὡς ὑπερακοντίζουσι τοῖς κατ' αὐτὴν φιλοσόφους, τὴν δὲ Πλατωνικὴν ἀπὸ Πλωτίνου καταγομένην διὰ τριβὴν διαδέξασθαι, καὶ πάντα τὰ φιλοσοφικὰ μαθήματα τοῖς βουλομένοις ἐκτίθεσθαι. Διὸ καὶ οἱ πανταχόθεν φιλοσοφεῖν βουλομένοι κατέτρεχον παρ' αὐτὴν, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῇ ἐκ τῆς παιδείας σεμνὴν παρρησίαν. Καὶ τοῖς ἀρχοῦσι σωφρόνως εἰς πρόσωπον ἤρχετο· καὶ οὐκ ἦν τις αἰσχύνῃ ἐν μέσῳ ἀνδρῶν παρῆναι αὐτὴν. Πάντες γὰρ, δι' ὑπερβάλλουσαν σωφροσύνην, πλέον αὐτὴν ἠδοῦντο καὶ κατεπλήττοντο. Κατὰ ἰδίαν ταύτης τότε ὁ φόβος ὠπλίστατο. Ἐπεὶ γὰρ συνετύγχανεν συχνότερον Ὁρέστην, διαβολὴν τοῦτ' ἐκίνησε κατ' αὐτῆς παρὰ τῷ τῆς Ἐκκλησίας λαῷ, ὡς ἄρα εἴη αὕτη μὴ συγχωροῦσα τὸν Ὁρέστην εἰς φιλίαν τῷ ἐπισκόπῳ συμβῆναι. Καὶ δὴ συμφωνήσαντες ἄνδρες τὸ φρόνημα ἐνθερμοὶ, ὧν ἠγεῖτο Πέτρος τις ἀναγνώστης, ἐπιτηροῦσι τὴν ἀνθρωπὸν ἐπανοῦσαν ἐπὶ οἰκίαν ποθὲν, καὶ ἐκ τοῦ δίφρου ἐκβαλόντες, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἣ ἐπὶ τὸν Καισάριον, συνέλκουσιν· ἀποδύσαντες τε τὴν ἐσθῆτα ὀστράκοις ἀνεῖλον, καὶ μελῆδὸν διασπᾶσαντες, ἐπὶ τὸν καλούμενον Κιναρῶνα τὰ μέλη συναράπαντες, πυρὶ κατηνάωσαν. Ταῦτα οὐ μικρὸν μῦθον Κυρίλλῳ, καὶ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίᾳ εἰργάσαντο. Ἀλλότριον γὰρ παντελῶς τῶν φρονούντων τὰ Χριστοῦ φόνοι, καὶ μάχαι, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα πέπρακται τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς Κυρίλλου ἐπισκοπῆς, ἐν ὑπατείᾳ Ὀνωρίου τὸ δέκατον, καὶ Θεοδοσίου τὸ δέκατον [scribe τὸ ἕκτον] ἐν μηνὶ Μαρτίῳ, νηστειῶν οὐσῶν.

(a) Eadem ad verbum fere Nicephorus habet lib. XIV, cap. 16. Vide et Suidam.

HADRIANI TURNEBI NUNCUPATORIA EPISTOLA

QUAM GRÆCÆ EDITIONI PRÆFIXIT.

Λαγκιλώτῳ Κάρλῳ ἐπισκόπῳ Ῥηγίῃ Ἀδριανὸς Τούρνεβος εὐ πράττειν.

Ἰδοῦ σοι, ὁ σοφὸς Συνέσιος, ἀττικουργές τι χρῆμα, καὶ ἐς ἀκριβὲς ἀπεξεσμένον ἐκδέδοται. Ὅστις δὴ μόνος ἀπάντων ἀνθρώπων τῇ τοσοῦτον ἀπικρισμένη καὶ διαπονεῖσθαι Λιβύῃ Ἀθήνας φέρων ἐγκαθιδρύσατο, τοῦ ἰδίου ἰδάφους αὐτὰς ὡσπερ ἐκμοχλεύσας. Οὕτω γὰρ ἀττικῶς τὴν γλῶτταν ἤρμωσται, ὥστε οὐ μόνον τὴν λιβυκὴν βαρβαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ δωρικὸν ἐξόμνεται τῶν Κυρηναίων φύλον, Λακεδαιμονίων δὲ ἄποιον. Τοιοῦτον πέφυκε τὸ προστετηχέναι τοῖς τῶν συγγραφέων ἀττικίζουσι, καὶ αὐτοῖς, τὸ τοῦ χρησμοῦ, συγχρωτίζεσθαι. Οἱ γὰρ τούτοις συναναχωρνούμενοι τὴν ὁμόχρῳσαν ἀποφέρονται τοῦ λόγου, τῇ ἐκείνων ἐμμελείᾳ καὶ εὐπειρῇ συνεθισθέντες. Ἄλωτὸν γὰρ ἅπαν σπουδῇ, καὶ πόνη ἀγρευσίμων. Τό γε μὴν αὐτοῦ εὐγλωττον οὐ μόνον τῇ τῶν ῥημάτων καλλονῇ ἐξησχημένον ἀγαλίζεται, ἀλλὰ καὶ παιδείας γέμον λαμπρᾶς, καὶ ἀγχινοίας ἐπηρόλου, καὶ ἀστείμου πιθανοῦ ὠραίζεται, καὶ τὸν φιλαναγνωστοῦντα συγχεῖ λόγου θέλγον, καὶ καταγοητεύον,

εἰς τὸ πρόσθεν ἀπὸ προάγει, μέχρι κορωνίδος ἡδίστης ἀπολαύοντα διαγωγῆς παραπέμπον. Θρησκείαν δὲ οὐχ ἀπανταχῆ τὴν ἡμετέραν πρεσβεῖει, πρὸ τοῦ τὴν ἀληθινὴν εὐσέβειαν κατηγήσθαι συγράμματα τινα ἤδη εἰς ἀνθρώπους ἐξεννοχῶς. Ἑλληνίζει γὰρ τὰ πολλὰ ἢ μιξέλλην αἰγυπτιάζει, τὴν συμβολικὴν καὶ ἱερογλυφικὴν τερατείαν καὶ ἀτοπίαν ἐσθ' ὅτε ζηλῶν καὶ μεταδιώκων. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς ἑλληνικῆς δαιμονομανίας ἀπαλλαγείς τὰ τῶν Χριστιανῶν ἐμυθήθη, καὶ τὴν καλὴν λαθεῖν ἐλήφθη, οὐδὲν τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, καὶ τῶν θεῶν λογίων, καὶ τῆς ἀληθινῆς θεοσεβείας προὔτιμῆσε. Τοιγαροῦν ἐναύσματα καὶ ζώπυρα αὐτῆς ἔτι τισὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῶν ὑποτίθεται, πῦρ ταῖς τῶν ἀναγιγνωσκόντων ψυχαῖς ὑφάπτοντα θαλπνὸν καὶ ἐνεργόν. Σοὶ δὲ πολλῶν ἕνεκα ταύτην τὴν ἔκδοσιν, ὦ ἱερὰ καὶ σεβασμία μοι κεφαλὴ, ἐπεφήμισα. Καὶ γὰρ ὅτι φιλόσοφον φιλοσόφῳ, καὶ ἐπίσκοπον ἐπισκόπῳ, καὶ Ἑλλήνα φιλέλληνι, καὶ θεόφιλον εὐσεβεῖ προσιέναι ἔδει κατὰ τὸ ὁμηρικόν, ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει Θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον· καὶ δὴ καὶ ὅτι τούτου προξένου τυχῶν, ἴσως τὴν τῆς σῆς εὐνοίας παρεμπορεύσομαι παρενθήκην ἀντὶ παντός μοι γένησομένην. Ἐβῶσο.

NOTITIA CODICUM MSS.

(Ex ed. 1612.)

<i>Medicæi duo, quorum in uno omnia erant Synesii opera :</i>	MED.
<i>In altero Epistolæ ac liber De insomniis :</i>	MED.
<i>Henricianus ex Henrici II bibliotheca, in quo præter epistolas omnia continebantur :</i>	HENR.
<i>Henricianus item, a quo liber De Providentia aberat :</i>	HENR.
AD EPISTOLAS.	
<i>Medicæi duo :</i>	MED.
<i>Henricianus :</i>	HENR.
<i>Morellianus quem mihi doctissimus Morellus commodavit :</i>	MOR.
<i>Petavianus :</i>	PETAV.

MONITUM IN ORATIONEM DE REGNO.

Tria de hac oratione Synesii inquirenda sunt in eruditi Lectoris gratiam : primo quis ille imperator fuerit, ad quem habita, cujusque nomine sit inscripta ; deinde quo tempore, ac, si id investigare licet. etiam anno videatur esse dicta ; tertio quam illius legationis occasionem Synesius habuerit, quemve ex ea fructum ceperit. De imperatore apud quem pronuntiata est, dubitationem movet Evagrius Scholasticus lib. 1, cap. 15 ; qui ad Theodosium habitam esse significat, "Ο τε πρὸς αὐτὸν Θεοδοσίον προσφωνητικὸς λόγος, ait, illius opera percusens. Cui subscribit Nicephorus lib. xiv, cap. 55, ac Theodosium Juniozem hunc addit fuisse. Sed uterque aberrat a vero. Nam coram Arcadio Theodosii filio dictam esse, res est exploratissima. Id adeo ex tota oratione cognoscitur, ut cum pag. 4, patrem ait imperatoris ejus, quem alloquitur, imperium tanquam virtutis præmium adeptum fuisse. Eundem refert pag. 5, contra tyrannos duos bella gessisse ; et paulo post relatam de posteriore victoriam cessisse vita. Quæ quidem ad alterum neminem, nisi ad Theodosium primum, Arcadii et Honorii patrem, pertinere possunt.

De tempore conjectura fit ex aliis ejusdem auctoris locis, in quibus legationis illius suæ meminit. Libro *De insomniis*, p. 148, triennale hanc fuisse significat ; ac se Constantinopoli degentem de quorundam maleficorum insidiis in somnis admonitum. Demum vero majore, quam quisquam Græcorum hactenus, audacia, coram imperatore verba fecisse, ac quæ volebat impetrasse : Ἐμοὶ μὲν οὖν βίος βίβλια καὶ θήρα· ὅτι μὴ πεπρέσθευκά ποτε, ὡς οὐκ ὤφελον ἀποφράδας ἰδεῖν ἐνιαυτοῦς τρεῖς ἐκ τοῦ βίου. Καὶ μὲν τοι τότε πλείστα δὴ καὶ μέγιστα ὠνάμην αὐτῆς. Ἐπιβουλὰς τε γὰρ ἐπ' ἐμὲ ψυχοπομπῶν γοήτων ἀκούρους ἐποίησε καὶ φήνασα, καὶ ἐξ ἀπασῶν περιώσασα· καὶ κοινὰ συνδιώκησεν· ὥστε ἄριστα ἔχειν ταῖς πολεσι· καὶ ἐς τὴν βασιλείῳς ὀμίλιαν τῶν πώποτε Ἑλλήνων θαρραλέωτερον παρέστησε. *Ac mihi quidem vita omnis in libris ac venatione posita est ; nisi si quando legationem susceperim : quod utinam nunquam mihi*

contigisset! ut ne tres in vita execrabiles et detestandos annos vidissem. Sed et plurima tunc ab ea, maximaque sum beneficia consecutus. Nam et praestigatorum, animasque ab inferis sollicitantium magorum in me insidias irritas fecit, mihi eas indicans, atque ex omnibus eripiens: et publica negotia mecum gessit, ut quam optime civitatibus succederent; et ad imperatoris colloquium me unum ab omni memoria Graecorum audacissimum produxit. Meminit et illius temporis ac legationis triennalis in hymno 3:

Τόδε σοι, μέγαλον
Κοίρανε κόσμου,
Τίσων ἔμολον
Χρῆος ἐκ Θρήκης·
Ἴνα τὰν τριέτιν
Ἐπιθῶ ἀγυῖαν
Παρ' ἀνακτόριον
Γαλας μέλαθρον.
Ἐτλαν δὲ πόρους,
Ἐτλαν δ' ὀδύνας,
Πολυδακρύτους,
Ὅμοισι φέρων
Μητέρα πάτραν.

Hoc tibi, ingentis
Rex mundi,
Persoluturus veni
Votum debitum e Thracia:
Ubi per triennium
Habitavi in vico
Prope regium
Terræ prætorium·
Tulique labores,
Tuli cruciatus
Valde lacrymabiles,
Humeris sustinens
Matrem patriam.

Ad hæc epistola 41 de eodem tempore legationis loqui videtur, cum Asterio notario tapetem dari jubet, quo in Thracia usus erat pro stragulo, cum ad magna prætoria dormiendum sibi esset, hoc est ad palatium. Sic enim hæc verba intelligi puto debere, Ὅπηνίκα με πρὸ τῶν μεγάλων ἀρχείων ἔδει καθεύδειν, quibus consentanea scripsit illo loco, quem ex hymno 3 proxime citavimus,

Ἴνα τὰν τριέτιν
Ἐπιθῶ ἀγυῖαν
Παρ' ἀνακτόριον
Γαλας μέλαθρον.

Quibus significat se prope palatium habitasse triennio toto. In epistola vero ait se adversus Thracica frigora tapetis illius munimento opus habuisse. In eadem insuper annum designat quo Constantinopoli discessit, qui fuit ultimus triennii istius. Tum enim Aurellanum indicat fuisse consulem; et eo se insaluta o solvisse ait ex portu, cum ob vehementem terræ motum consternatis omnibus subito ipse fugam coactus esset arripere. Consul Aurelianus cum Stilicone fuit anno Christi 400. Ex quo potest colligi, anno 397, tertio ab Theodosii Senioris obitu, Synesium Constantinopolim venisse, vel sequenti 398, et eodem orationem hanc coram imperatore dixisse.

Causam legationis istius (hoc enim de tribus a me propositis extremum fuit) hanc Syuesius habuit, uti Pentapoleos, ac nominatim Cyrenes patriæ suæ calamitosæ, ac semirutæ opis, ac subsidii aliquid ab imperatore peteret, quæ barbaris efferatisque vicina gentibus ægre se ab illorum infestatione defenderet. Ejus enim rei causa missum se esse testatur orationis hujus initio, et in hymno 3 ac nonnullis aliis in locis. Neque porro spe sua frustratum se esse significat hymno isto, quin id quod volebat non sine incredibili labore, studio, continuis ad Deum sanctosque precibus et lacrymis impetrasse. De Cyrenes miserabili statu assiduæ sunt in ejus epistolis querelæ; Ptolemaidis vero cladem lugubri oratione deplorat quam *Κατάστασις* inscripsit. Per idem legationis tempus orationem aliam edidit ad Pæonium, cum ei astrolabium obtulisset, quæ ἰδcirco inscripta est ab illo *Περὶ δώρου*, ut epist. 153 demonstrat; qua in epistola illud, quod dixi, præterea testatur, non pœuitendum ex ea legatione, ac munusculo fructum cepisse Pentapolim.

Jam orationis illius, quam præ manibus habemus, argumentum tale est, merito ut in libro *De insomniis* asseveret, neminem unquam Graecorum tanta cum audacia apud principem verba fecisse. Nam et corruptos aulæ mores, ac luxum imperatorum, atque fastum acerrime castigat; et ad continentiam, frugalitatis ac civilitatis officia revocat; et invidiam illius temporis, atque ulcus reipublicæ non strictim ac pendente manu, sed scalpello altius impresso, curare aggreditur: Gothorum nimiam potentiam, quibus non sine Romani dedecore nominis ac periculo permissa tunc erant omnia jam inde ab Valentis et Theodosii temporibus. Adjungit et regni præclare administrandi salutaria præcepta ex philosophorum præsertimque Platonis hausta fontibus; nec pauca de Dionis Prusæi oratione *De regno* pene iisdem verbis expressa transtulit.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΑΡΚΑΔΙΟΝ
—
SYNESII
DE REGNO
AD ARCADIIUM IMPERATOREM

INTERPRETE DIONYSIO PETAVIO SOC. JES. PRESB.*

α. Ἄρα, εἰ μὴ τις ἐκ πόλεως ἤκοι μεγάλης τε καὶ πλουτούσης, καὶ κομίζοι λόγους γαύρους τε καὶ χλιδῶντας, οἷους ῥητορικῆ (1) καὶ ποιητικῆ εἰκτούσι, πάνδημοι τέχνηαι πάνδημα ἔκγονα, ὅταν ἐνθάδε γένηται, δεῖ κάτω νεύειν, ὡς οὐκ οὔσης αὐτῆ παρρησίας ἐν βασιλείῳ οὐδὲ ἐρυγγάνειν, οὐκ ἔχοντι τῆς πατρίδος τὸν ἄγκον, οὔτε παρασχεῖν ἀκροαμάτων χαριέντων τε καὶ συνήθων ἡδονῆν καταδημαγωγησόντων βασιλέα τε καὶ τοὺς συνεδρευόντας; ἢ καὶ φιλοσοφίαν ποτὲ ἐπιδημοῦσαν προσήρσεθε, καὶ τις αὐτὴν οὐκ ἀμφιγνήσει δαῦρο διὰ πλείστου φανεῖσαν, ἀλλὰ ξαναγήσει καὶ κατερεῖ τι αὐτῆς ἀγαθόν, πρὸς οὐδὲ δέξιοι; Δεῖται γάρ που τοῦτων οὐχ ἑαυτῆς, ἀλλ' ὁμῶν ἕνεκα, μὴ καταφρονηθεῖσα ἀνόνητος ἀν γενέσθαι. Αὐτὴ μέντοι παρέξεται (2) λόγους, οὐ τοὺς ἱλαροὺς δὴ τοῦτους, καὶ διατιθέντας ἐν ἡδονῇ τὰ μαιράκια, ὡς οὔτε ἦθει διαρρέοντας, οὔτε λέξσει κομμωθέντας εἰς νόθου κάλλους ἐπίδειξιν· ἀλλ' ἕτερον τρόπον τοῖς ἐπικέσθαι δυναμένοις, τὸν ἐμβροῦῃ τε καὶ ἐνθεον, ἀρβρευποὺς καὶ σεμνοὺς καὶ ἀπαξιούντας ἀνελευθέρου θωπείας χάριν τὰ παρὰ τῶν δυνατῶν ἐξωνεῖσθαι. Οἱ δὲ οὕτως ἄρα ἀστεμφῶς ἔχουσι, καὶ εἰσι πάντολμοι δὴ τινες, καὶ ὡς ἐν βασιλείῳ ἀλλόκοτοι, ὥστε οὐδὲ φασιν αὐτοῖς ἀποχρήσειν, εἰ τις ξυγωρήσει μὴ πάντα ἐκ πάντων ἐπαίνειν τὰ βασιλέως καὶ βασιλέα· ἀλλ' εἰ πῆ παρ- εἰκοι, καὶ λυπηθεῖν ἀνατείνονται, καὶ ἀπειλοῦσι δῆξεσθαι (3) τὴν καρδίαν οὐκ ἐν χρῆμόνῳ, ἀλλὰ καὶ

Utrumne tandem nisi quis ex ampla et opulenta civitate venerit, ac gestientes et molles orationes afferat, cujusmodi rhetorica et poetica, vulgo propositutæ artes, vulgo quæsitos filios pariunt, cum, cum huc accesserit, demisso vultu esse oportebit; quasi ne hiscendi quidem in palatio libertas sit, quod nec patriæ splendore commendetur; neque festivorum, et consuetorum acroamatum, quibus imperator et ejus assessores demulceantur, voluptatem conciliare possit? An adventantem potius tandem aliquando philosophiam humaniter excipietis, et quisquam erit qui huc longo intervallo prodeuntem non dubie agnoscat; ac tanquam hospitem deductam apud quos par est commendet? Horum enim non sui ipsius, sed vestri causa indiget, minime ut despecta sit inutilis. Ea vero sermones instituet, non placidos illos, qui vero juvenum animos oblectatione quadam afficiant, sicut nec expressa morum imitatione diffuantes, nec verborum lenociniis ad ascititii decoris ostentationem instructos: sed contrario plane modo iis qui assequi poterunt, gravi nimirum, ac divinum præ se aliquid ferente, viriles et majestatis plenos, qui illiberali adulatione potentiorum favorem aucupari detrectent. Hi vero adeo sane rigidi, adeoque temerarii sunt, et, ut in regiis ædibus, peregrini, ut ne satis quidem sibi fore dicant, si quis non omnia omnino laudare, quæ ad imperato-

DION. PETAVII NOTÆ.

* Textum contulimus cum editione Krabingeri.

(1) [I-VII] *Οἷους ῥητορικῆ*. Vide epist. 1.

(2) *Αὐτὴ μὲν τι παρέξεται*. Themist. orat. 7: *Αὐστηροὶ τὲ εἰσι, καὶ οὐχ ἡδέως εὐθέως, καὶ τοσοῦτον ἀπέχουσι τοῦ θωπεύειν, ὥστε καὶ πολλάκις ἐπιτιμῶσι τοῖς θεαταῖς, ὅταν τι πλημμελὲς συγγινώσκωσι. *Austieri sunt, neque prima fronte jucundi; ac tantum abstant ad adulationem, ut etiam non raro spectatores incerepent, cum delicti aliquid in eis animadvertunt.**

Vide omnino Gellium lib. v, cap. 1, cujus capituli Synesianæ huic germana sententia est.

(3) *Καὶ ἀπειλοῦσι δῆξεσθαι*. Imitatus est Platonem in *Sympos.*, apud quem sic Alcibiades loquitur: *Ἐγὼ οὖν δεδηγμένος τε ὑπὸ ἀλγεινότερου, καὶ τὸ ἀλγεινότερον ὧν ἀν τις δηχθεῖη· τὴν καρδίαν γάρ, ἢ ψυχὴν, ἢ ὅ τι δεῖ αὐτὸ ὀνομάσαι, πληγείς τε καὶ δηχθεῖς ὑπὸ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ λόγων, οἱ ἔχονται ἐχίδνης ἀγριώτερον νέου ψυχῆς, καὶ μὴ ἄφου-*

rem pertinent, imperatoremque ipsum, permittat; sed et molestos fore se, ubi se occasio dederit, et cor ipsum non strictum duntaxat puncturos, sed ad inum usque penetraturos minentur; si ex ea forte tristitia quisquam adjuvari queat. Atqui regis auribus liber atque ingenuus sermo maximi faecundus est; ea autem ex omnibus laus, quæ perniciam cum voluptate consciscit, venenatis potionibus similis mihi esse videtur, quas melle perfusas morituris propinant. An vero nescis coquinariam quidem artem superfluis apparatus cibos condientem, minimeque naturales appetentias excitantem, nocere salubritati corporum; gymnasticam vero et medicinam, nonnulla in præsens inflicto dolore, iisdem illis esse salutare? Te igitur ego, vel si idipsum moleste sis laturus, ex eorum, qui servantur, numero esse volo. Nam carnes quidem acris et astringens vis salis diffluere non patitur; imperatoris vero juvenis animus quocumque impetus feret, præ potestatis licentia progressurus, verborum veritate cohibetur. Ita ergo novam, atque inusitatum orationis genus patienter sustinete: minimeque apud vos insolentiæ damnetur; nec ei, antequam processerit, silentium imperetur, quod nec blandæ persuasioni inserviat, nec adolescentibus gratificari, aut colludere, sed plane censorii, accessuque difficilis pædagogi officium usurpare velit. Quod si tale istud consortium æquo animo ferre possitis, neque omnino iis laudibus, quas audire soletis, aures vestræ corruptæ sint,

Ipsæ adsum intus ego.

2. Me cum auro caput, tura animum philosophia coronatum, Cyrene mittit ad te Græca civitas, antiquum et venerabile nomen, infinitis olim doctorum celebrata carminibus; nunc pauper, et humilis, ingentiaque ac deserta rudera; cui regia munificentia opus est, si quid gerere velit veteri illa sua origine non indignum. Huic tu porro inopiæ, quandocumque libuerit, remedium adhibebis; idque in tua voluntate situm est, ut ab ampla felicitique patria, alteram ad te denuo coronam perferram. At oratio ne nunc quidem ulla civitate indiget, quo loquendi libertatem habeat, et imperatorem audacter compellet. Veritas ouinpe verborum

μέσση, εἰ ἄρα τις ἀναθεὶς ὠφελήσοιτο. Πολλοῦ μὲν τ' ἂν ἀξίος εἴη βασιλέως ἀκοῆ λόγος ἐλευθερός. Ὁ δὲ ἐφ' ἄπαντι γινόμενος ἔπαινος σὺν ἡδονῇ λυμαινόμενος, εὐκίμαι μοι δοκεῖ τῶν φαρμάκων ἃ μέλιτι δεύσαντες τοῖς ἀπολουμένοις ὀρέγουσιν. Οὐκ οἶσθ' ἔτι μαγειρικῆ (4) μὲν κατακαρυκεύουσα, καὶ νόθους ὀρέξεις ἐκκαλωμένη λωδᾶται τοῖς σώμασι· γυμναστικῆ δὲ καὶ λατρικῆ σῴζετον ἄμφω τοπαραυτικά λυποῦσαι; Σὲ τοίνυν ἐγὼ βούλομαι τῶν σωζομένων εἶναι, καὶ εἰ μέλλεις δυσχεραίνειν ἐπὶ τῷ σῶζεσθαι. Κρέα μὲν γὰρ (5) οὐκ εἴ διαβρῦθηται [γρ. διαβραγῆναι] στυφότης ἀλῶν· νέου δὲ βασιλέως γινώμην ὑπ' ἐξουσίας ἢ ἂν τύχη βαδιουμένην, συνέχει λόγων ἀλήθεια. Οὕτως οὖν ἀνάσχοισθε τοῦ ἔξνου γένους τῶν λόγων· ἀλλὰ μὲν ἀγροικίας ἐν ὑμῖν ἀλώσωνται, καὶ κατασιγασθελεν, πρὶν καὶ βραχὺ προχωρήσαι, ὅτι μὴ εἰσι θεραπευταὶ πειθοῦς, νέοις ἡδεῖς καὶ συμπάλιστορες· ἀλλὰ παιδαγωγοὶ τινες ἀτεχνῶς σωφρονισταὶ, καὶ βαρεῖς ἐντυχεῖν. Εἰ δὲ γένοισθε καρτεροὶ συνουσίαν τοιάνδε βαστάσαι, καὶ μὴ παντάπασιν ὑμῖν ὑπὸ τῶν ἐπαίνων, οὐς ἀκούειν εἰώθατε, τὰ ὄντα ἐκδεδιῆται.

Ἐρδὸν μὲν δὴ δὲ αὐτὸς ἐγώ.

β'. Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη (6), στεφανώσονται χρυσῶ μὲν τὴν κεφαλὴν, φιλοσοφία δὲ τὴν ψυχὴν, πόλις Ἑλληνίς (7), παλαιὸν ὄνομα καὶ σεμνὸν, καὶ ἐν ψῆθι μυρίε τῶν πάλαι σοφῶν· νῦν πένης, καὶ κατηφής, καὶ μέγα ἐρείπιον, καὶ βασιλέως δεόμενον, εἰ μέλλοι τι πράξειν τῆς περὶ αὐτὴν ἀρχαιολογίας ἐπάξιον. Ταῦτην μὲν δὴ μοι τὴν ἑνδειαν, ὅταν αὐτὸς ἐθέλῃς, ἰάσῃ, καὶ ἐπὶ σοὶ βουλευθέντι παρὰ μεγάλης τε καὶ εὐδαίμονος ἡδῆ τῆς πατρίδος τὸν δευτέρον με διακομίσαι σοι στέφανον. Οἱ λόγοι δὲ οὐδὲ νῦν τι δέονται πόλεως, ὥστε ἐλευθεροστομῆσαι, καὶ βασιλέα θαρσῆσαι. Ἀλήθεια γὰρ δὴ λόγων εὐγένεια· καὶ διὰ τόπων οὐδεὶς πω λόγος αἰσχίων οὐδὲν κωδίων

DION. PETAVII NOTÆ.

(4) *Ὁὐκ οἶσθ' ὅτι μαγειρικῆ.* Sumpsit e Platonis *Gorgia*.

(5) *Κρέα μὲν γὰρ.* Clem. Alex. in *Pæd.* cap. 9: Οἱ πρὸς χάριν ὀμιλοῦντες ἀγαπῶσιν ὃ μὴ λυποῦσιν, οἱ δὲ πρὸς ὠφέλειαν ἐπιστῦφοντες εἰ καὶ παραυτικά λυπηροὶ, ἀλλ' εἰς τὸν ἔπειτα εὐεργετοῦσιν ἀλῶνα.

(6) *Ἐμέ σοι πέμπει Κυρήνη.* Vetus ille mos fuit, coronas aureas publice ac civitatibus offerri regibus ac principibus. Sic apud Curtium lib. iv duodecim ad Alexandrum legati a communi Græcia missi, qui ob res pro salute. ac libertate Græciæ gestas coronam auream donum victoriae ferrent. Probus imper. epist. ad senatum, apud Vopiscum: *Coronas, quas mihi obtulerunt omnes Galliae civitates aureas, vestrae, P. C., clementiae dedicavi.* Sic Saraceni Juliano oblata auri corona, tanquam nationum suarum dominum adorarunt, ait Amm. lib. xliii. Scripsit Memnon apud Photium N. 224, cap. 27, Romanos ad Alexandrum auream coronam multorum talentorum misisse, quod nugatoris otiosi commentum est. Ita denique Theodosio Ju-

niori ad Urso præfecto Urbis et senatu coronam item auream oblatam esse anno Christi 416 in Alexandrino Chron. legitimus. Ad hæc Romanis imperatoribus ad honorem triumphi triumphales coronæ a provinciis mittebantur, ut ait Gellius lib. v, cap. 6: *quod vulgo, inquit, aurum coronarium dicitur.* Josephus lib. xii, cap. 3, στεφανίτην φόρον appellat; quod eo nomine tributum indiceretur provinciis, etiam ante Romanos, ab Seleucidis, a qua præstatione Judæorum sacerdotibus ac sacros ministros immunes esse jubet Antiochus M. Vide lib. xii *Cod. Theod.*, tit. xliii, *De auro coronario.*

(7) *Πόλις Ἑλληνίς.* Vetus est Græcorum Cyrene, quam Battus Lacedæmonius condidit anno Urbis 443, ait Plinius lib. xix, cap. 3, ex Theophrasto; qui lib. vi, cap. 3 conditam refert annis circiter 300 ante [VIII] Simonidem prætorem. Fuit hic prætor anno ii olympiadis cxvii, Urbis 443. Quare deductis annis 300, relinquitur annus 143 ab U. C., qui est ii olympiadis cxlii. Vide Strab. lib. x et xvii, et Herodot. in *Melipomene*.

ἐγένετο. Ἰσηρόν οὖν ἔμα τῷ Θεῷ, καὶ ἐγχειρητέον τῷ καλλίστῳ τῶν λόγων, ἀληθέστερον δὲ φάναι τῶν ἔργων. Ὁ γὰρ ἐνὸς ἀνδρός, τοῦ βασιλέως, ἐπιμεληθεὶς, ὅπως ἂν ἄριστος εἴη, τὴν συντομοτάτην ἐβδιδισεν ἐπὶ τὸ πάντα μὲν οἴκους ἐπανορθοῦν, πόλεις δὲ πάσας, ἔθνη τε πάντα, καὶ μικρὰ καὶ μέγιστα, καὶ τὰ γείτονα καὶ τὰ πόρρω, ἃ πάντα ἀπολαύσειν ἀνάγκη τῆς ὅπως ποτὲ ἐχοῦσης τοῦ βασιλείως ψυχῆς. Βούλει δὴ ποιῶμεν οὕτω τὴν πρώτην, ἵνα μοι καὶ περιμεινῆς τὸν λόγον; Σοφὸν γὰρ ἂν εἴη μὴ προσδοῆσαι τὴν θήραν (8). Λέγωμεν δὴ ἃ τε χρεῶν εἴη βασιλέα ποιεῖν, ἃ τε μὴ χρεῶν, ἀντιπαρτιθέντες αἰσχρὰ καὶ σεμνά. Σὺ δὲ τοῖς ἐξ ἑκατέρας μερίδος ἐπιστάμενος, ὅταν ἐπιγνῶς τι προσήκον, τὸ μὲν ἀγαπᾶν, ὡς ὑπὸ φιλοσοφίας [γρ. σοφίας] ἐγχεκριμένον· τὸ δὲ ἀποδίαπομπείσθαι, καὶ διανοεῖσθαι δὴ, τὸ μὲν ὡς δεῖ ποιήσων· τὸ δὲ ὡς οὐκ ἐτ' αὐθις. Ἄλλὰ παρὰ τὸν καιρὸν τῶν λόγων, ἐπὶ τοῖς μὴ χρεῶν, οἷς ἡμεῖς τε, σὺ τε σαυτῷ συνεπίστασαι, δυσχεραίνων τε φαίνων σαυτῷ καὶ ἐρυθριῶν, ὅτι δὴ πέφνηε σὸν, ὃ μὴ δεῖον εἶναι σόν. Τό τοι χρῶμα τοῦτο (9) τὴν ἐκ μετανοίας ἀρετὴν ὑπεσχναίται· καὶ αἰδῶς αὕτη θεία τέστι καὶ Ἡσιόδῳ δοκεῖ. Ὁ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανομένοις ἰσχυρογνώμων, αἰσχυρόν μὲν ὁμολογῶν ἀγνοίας, οὐ κερδαίνει γνῶσιν ἐκ μετανοίας, οὐδὲ δεῖται λόγων ἰατρῶν, ἀλλ' ἀνήρ ἂν φαίη σοφός, ὅτι κολάσεως. Οὕτω που τραχιά τε ἐκ φροῦτιοῦ καὶ χαλεπὴ φιλοσοφία προσφέρεσθαι.

si modo esse videtur. Contra qui in delictis pervicax est, quem confessæ ignorantia dispudet, cauti⁹

ex respicientia consilium non lucratur; neque verborum medicamento, sed, ut Sapiens dixerit, castigatione opus habet. Ita philosophia asperam . γ. Αἰσθάνομαι γὰρ τοι ἐνίων ὕμῶν ἑκατατομέων τε ἦδη, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐν δεινῷ τιθεμένων. Ἄλλ' ὑπεσχόμενη τε οὕτω ποιεῖν, καὶ τῶν προγόντων ἦν δῆπου φράξασθαι καρτερῶς, καὶ ἀντέχειν ταῖς ἐμβολαῖς· καί τοι ταῦτα σὺ τε χεῖρεις ἀκούων, καὶ ἅπαντες ὕμνοισι. Κἀγὼ σοι σύμφημι μέγεθος ἀρχῆς ἐνὶ μηδενὶ τοσόνδε παρεῖναι, καὶ πλούτου θημῶνας ὑπὲρ τὸν πάλα Δαρειον, καὶ ἵππων πολλὰς μυριάς, καὶ τοὺς χρωμένους τοξότας τε καὶ θωρακοφόρους, πρὸς οὓς ἡγεμόνος τυγχάνοντας [γρ. τυγχάνοντας], ἀσθενὲς ἅπαν τὸ ἀνθιστάμενον. Πόλει δὲ ἀριθμὸν νικῶσαι προσκυνοῦσιν, οὐδὲ δρώμενων αἰ πλείους, οὐδὲ ἰδεῖν προσδοκῶσαι τὸ κρεῖττον εὐχεσθαι θέαμα. Ταῦτά σοι καὶ παρ' ἡμῶν ἅπαντος ἂν μάλλον ἀληθῆ λέγοιντο. Τί οὖν τὸ μὴ συμβαῖνον ἡμῶν ἐκαίνοις; Οἱ μὲν ἐντεῦθεν σοι πλέκουσιν ἔπαινον, καὶ καλοῦσιν εὐδαίμονα· ἐγὼ δὲ ἥκιστα μὲν ἂν

nobilitas est, 3 nec pro loco ulla unquam vilior, aut gloriosior existit oratio. Pergendum itaque Deo auspice, et orationum, vel, ut verius dicam, operum prastantissimum aggradiendum est. Nam qui uni homini, imperatori, ut quam optimus sit, prospicit, ad omnes non modo familias, verum etiam civitates, et nationes sive parvas, sive majores, snitimasque aut dissitas constituendas, brevissimo viae conspectu progreditur: quæ omnia quocunque modo affectum regis animum experiri necesse est. Visne igitur eam nunc primum rationem ineamus, ut dicentem non gravate audias (consultum enim fuerit prædam non ante tempus e cubili excitatam abigere)? dicamus, inquam, quæque regi agenda sint, quæque non sint; honesta turpibus ex adverso collocantes. Tu vero utramque partem sigillatim expendens, ubi quod congruum est agnoveris, hoc quidem amplectere, utpote decreto philosophiæ receptum, aliud autem repudiato; atque ita in animum inducito, hoc te perpetuo facturum, illud nunquam admissurum in posterum. Quamobrem ipso orationis tempore, ob ea quæ minus decent, quorum et nos una, et tu tibi conscius es, apud te indignabundus, et pudore suffusus appareas, quoniam id in te esse comprobatum sit, quod nequaquam oporteret esse. Ejusmodi nempe color nonnullam ex sanctorum pœnitentia virtutem repromittit; verecundiaque illa divina est, et Hesiodo esse videtur. Contra qui in delictis pervicax est, quem confessæ ignorantia dispudet, cauti⁹

se ab initio, et tractatu difficitem præbet. C 5. Jam enim quosdam vestrum perturbari, eamque loquendi libertatem iniquo animo ferre sentio. Verum id ego me facturum ab initio professus sum; et eorum fuit, qui hoc intellexissent ante, fortiter sese præmunire, atque irruentis impressiones excipere. Quanquam tibi hæc et auditu jucunda sunt, et uno ab omnibus ore prædicantur. Ego vero una tecum fateor, tantam imperii magnitudinem in nullo eodem homine reperiri, acervatimque congestas divitias supra veterem illum Dariam; et repetitum sæpius decies millenarium equorum numerum; quique iis utantur sagittatores, et loricatorum, adversus quos, si duces habuerint, imbelle est quidquid opponatur. Urbes præterea innumeræ supplices venerantur; quem neque maxima pars intuitæ sunt, 4 neque intuituras se unquam sperant, spectaculum voto omni

DION. PETAVII NOTÆ.

(8) Μὴ προσδοῆσαι τὴν θήραν. Perperam Turnebi editio, θύραν. Græcorum est enim proverbium, Σοφῆσαι τὴν θήραν, vel ἄγραν. Plato in *Lyside*: Ποῖός τις οὖν ἂν σοι δοκῆ θηρευτὴς εἶναι, εἰ ἀνασοφῶ θηρεύων, καὶ δυσάλωτοτέραν τὴν ἄγραν ποιοῖ; Chrysostomus hom. 13 in *Matt.*, pag. 84 edit. Savil.: Ὅσοι μὴ σοφῆσαι τὴν ἄγραν· et hom. 1 cont. Anom., pag. 393. Καὶ οὐ βουλόμενος ἀνασοφῆσαι τὴν θήραν τῶς ἐπέσχον τὴν γλώτταν. Similis error et eodem corrigendus modo apud Isidorum Pelusiotam ep. 569 Græcarum a P. Schotto publicata-

rum, pag. 283: Τί καὶ τοῖς ἀπὸ τὴν ἐθνῶν ἐτοιμοτάτοις ὄντας εἰς τὴν Ἐκκλήσιαν μεταφορεῖσθαι ἀδικεῖς ἀποσοδῶν τὴν θύραν; leg. θήραν; *Quid et gentiles paratissimos in Ecclesiam transmigrare afficit injuria prædam abigens?*

(9) Τὸ τοι χρῶμα τοῦτο. Aristot. iv *Eth.*, cap. 9. Diogenes Cynicus apud Laertium, χρῶμα τοῦτο τῆς ἀρετῆς appellat. *Ruborem, quem verecundia suffundit, in juvenibus colorem esse virtutis, dixit nescio quis veterum.*

praestantius. Haec tibi a nobis dicta fuerint longe A aliis omnibus veriora. Quid causae est igitur cur mihi non plane cum illis conveniat? Illi inde laudandi tui materiam sumunt, felicemque appellant; ego autem minime hinc laudandum quemquam censeo, fortunatum tamen sane praedicabo. Eadem porro natura non est, sed utrumque diversum, laus, et beatitatis praedicatio. Beatus enim aliquis ob ea etiam quae externa sunt, praedicatur; laus non nisi internis convenit, in quibus felicitas stabilitur. Illud improvisum, et inexploratum naturae munus est, hoc bonum animi proprium. Ideo hoc quidem per sese constans, et stabile; beatitas autem incerta est, saepiusque in id quod contrarium est, compulsa aequa lance rependitur. Praeterea ad eam conservandam Dei ipsius auxilio opus est, et mente, et arte, et tempore, praecclare quoque gestis, et ubivis, et variis, quae nec experientia ulla constant, nec sunt iis, qui experiuntur, facilia: non enim quemadmodum homini secundus fortunae successus advenit, ita sine labore ac sollicitudine conservatur. Sed vides nimirum quarumnam vitarum copia tragicorum scenis suppeditat; non in quibus plebeii, aut pauperculi, sed in quibus potentissimi principes aut tyranni incommodis afficiuntur. Quippe mediocris domus magnitudinem calamitatis non capit, neque infortuniorum gravitati mendicorum vita obnoxia est: qui vero secundiore utitur successu, is in periculis, et altera fortunae conditione esse solet illustris. Quietiam virtus saepenumero secundas res praevenit, lausque ipsa beatitatis praedicationem antecessit, quasi fortunam puderet, si non manifestis virtutibus testimonium redderet. Hujus si exemplis fides facienda est, non est quod peregrina conquiramus. Veniat tibi parentis in memoriam, videbis in virtutis ei mercedem imperium obligisse. At fortuna virtutis causa esse nequit. Recte autem, et secundum virtutem factorum quidam fortasse hactenus una felicitatem attraxerunt. Faxit Deus ut ex eorum numero sis, ut ne frustra hic philosophia sermonem instituerit! Imperatoria tibi majestas eatenus honorifica sit, quatenus ad virtutis exercitationem contulit, et eandem provexit; cum et materiam suae magnitudini consentaneam desideraret; neque rege inferiori posset vitae proposito contineri. ¶ Excolendus itaque animus est, uti regie sese habeat, et fortunae patrocinandum est, ne inconsiderantiae et temeritatis accusetur; quia non ab iisdem primordiis tibi et parenti vita processit. Huic militia regnum concillavit: te ad militiae laborem regia dignitas impellit, virtutemque fortunae acceptam referre debes: illi bona cum labore

εντεῦθεν ἐπαινεῖσαι· μάλιστα [γρ. κάλλιστα] δὲ ἀν μακαρίσαιμι. Ἔστι δὲ οὐ μία φύσις (10), ἀλλ' ἕτερον ἕκαστον, μακαρισμὸς καὶ ἔπαινος. Μακαρίζεται μὲν γὰρ τις ἐπὶ τοῖς ἔξωθεν· ἐπαινεῖται δὲ ἐπὶ τοῖς ἐνδοθεν, ἐφ' ὧν εὐδαιμονία τὴν ἔδραν ἵσχει. Κάκεινο μὲν ἐστὶ τύχης ἀτέκμαρτον ὄρων· τοῦτο δὲ γνώμης οἰκτεῖον ἀγαθόν. Ταῦτη καὶ τὸ μὲν ἐστὶ παρ' ἐαυτοῦ βίβαιον· εὐτυχία δὲ πλάνον, καὶ πολλάκις γε ἀντιπεριστάμενον εἰς τοσοῦτον τὸ ἀντικείμενον. Καὶ δεῖ μὲν ἐπὶ τὴν φυλακὴν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, δεῖ δὲ νοῦ, δεῖ δὲ τέχνης, δεῖ δὲ καιροῦ, δεῖ δὲ ἔργων πολλῶν, καὶ πολλαγοῦ, καὶ παντοδαπῶν δὲ τούτων, ὧν οὔτε παῖρά τις ἐστίν, οὔτε ἔχει πειρωμένους εὐμάρειαν. Οὐ γὰρ ὡσπερ παραγίνεται τοῖς ἀνθρώποις μακαρισμὸς, οὕτως ἀπραγματεύτως διορίζεται· ἀλλ' ὄρας γὰρ τίσι βίσις αἱ τραγηδῶν σκηναὶ κεχορηγηται, οὐκ ἀφ' ὧν δυστυχουσιν ἰδιῶται καὶ πένητες, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἰσχυροὶ καὶ δυνάσται καὶ τύραννοι. Οὐ γὰρ χωρεῖ μέγεθος συμφορᾶς οἰκία μικρὰ, οὐδὲ θυγὼν ἀτυχολογμάτων πτωχία· τὸν δὲ λαμπρὸν ταῖς τύχαις, τοῦτόν ἐστι καὶ κινδύνους ἐπιφανῆ γενέσθαι καὶ θατέρα μερίδι τοῦ δαιμονος. Ἄλλὰ καὶ πολλάκις μὲν ἤρξατο εὐτυχίας ἀρετὴ, καὶ ἔπαινος ἠγήσατο μακαρισμοῦ τοῖς ἀνθρώποις, ὡσπερ αἰσχυνομένης τῆς τύχης ἀρεταῖς ἐπιδήλοισ μὴ μαρτυρησαί. Κἂν δεήσει τοῦτο πιστώσασθαι παραδείγμασι, μὴ θύραθεν αὐτὸ μετλιωμέν, ἀναπέμψασαι δὲ τὸν πατέρα (11), καὶ ὄβει τὴν ἀρχὴν αὐτῷ μισθὸν ἀρετῆς δοθῆσαν. Τύχη δὲ ἀρετῆς ἀνάτιος. Ἄλλὰ τῶν γε κατ' ἀρετὴν ἔργων ἤδη πού τινες καὶ τύχην συνεκασπάσαντο. Τούτοις ἐναρβθμοῖς εἰς, ὧ βασιλεῦ, ἴνα μὴ μάτην δεῦρο φιλοσοφία φθέγγηται! Εἴη σοι τὸ βασιλεύειν ταύτη σεμνόν, ὅτι τὴν ἀρετὴν ἐγύμνασε, καὶ προήγαγε δεομένην ὑλῆς ἀποχωρήσως οἰκείῳ μεγέθει, καὶ οὐκ ἀν χωρηθῆσαν ἐν ὑποθέσει βίου βασιλείας ἰλάττονι. Ἀσκητέον οὖν τὴν ψυχὴν ἔχειν βασιλικῶς, καὶ ἀπολογητέον ὑπὲρ τῆς τύχης, ἵνα μὴ ἀλογίας διώκηται, ὡς οὐχ ὁμοίους φρονημοῖς σοι τε καὶ τῷ πατρὶ προήλθεν ὁ βίος. Τῷ μὲν ἡ στρατεία βασιλείαν προξένησε· σὲ δὲ στρατεύει τὸ βασιλεύειν, καὶ ὀφείλεις ἀρετὴν τῇ τύχῃ· ὁ μὲν γὰρ τὰ θαλάσσῃσι ἐκτῆσατο· σὺ δὲ αὐτὰ ἀπόνως ἐκληρονόμησας. Δεῖ δὲ τὴν πόλιν ἐπὶ τὴν φυλακὴν. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ πάλαι λέγων, τὸ χαλεπὸν, καὶ μυρίων ὀμμάτων δεδόμενον· μὴ, ὅπερ εἰσθεν ἡ τύχη ποιεῖν, ἀνακάμψῃ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ, καθάπερ οἱ μοχθηροὶ τῶν συνοδοπῶρων· τοῦτοις γέ τοι τὸ ἀστάθμητον αὐτῆς οἱ σοφοὶ προσεικάζουσιν. Ὅρας ὅτι καὶ τῷ πατρὶ (καίτοι σαφῶς ἐπὶ κατορθώμασι γενομένης τῆς ἀναρρήσεως) οὐδὲ τὸ γῆρας ἀκόντιον ἀφῆκεν ὁ φθόνος, οὐκοῦν οὐδὲ ὁ θεὸς ἀσεφάνωντον· ἀλλ' ἐπὶ δύο τυράννοισ (12) ἐλθὼν, καὶ ἄμφω βαλὼν, ἐπὶ τῷ δευτέρῳ τροπαίῳ καταλύει τὸν βίον, ἀνθρώπων μὲν οὐδενί, τῇ δὲ φύσει.

DION. PETAVII NOTÆ.

(10) Ἔστι δὲ οὐ μία φύσις. Vide Aristot. i Nicomach., cap. 12; et vii Polit., cap. 2, et i Rhet. Senec. lib. De vita beata.

(11) Ἀναπέμψασαι δὲ τὸν πατέρα, Theodosium M., de quo Claudianus Paneg. in iv consul. Honor. :

Digna legi virtus: ultro se purpura supplex
Obtulit, et solus meruit regnare rogatus.

(12) Ἀ.λ.λ' ἐπὶ δύο τυράννοισ. Maximum et Eugenium. Hunc vero paulo ante obitum devicit.

παραχωρήσας· πρὸς ἦν οὕτε ὄπλον ἰσχυρὸν, οὕτε Α
 νοὺς εὐμήχανος, ἐντάφιόν τε ἔσχε τὴν ἀρετὴν, ἀθή-
 ριτον ὑμῖν τὴν βασιλείαν καταλιπὼν, ἦν σώζοι μὲν
 ὑμῖν ἀρετὴ, σώζοι δὲ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁ Θεός. Ὡς
 ἀπανταχοῦ δεῖ Θεοῦ, καὶ οὐχ ἥμισυ παρὰ τοῖς οὐκ
 ἀθληταῖς, οὐδὲ ἀντουρτοῖς, ἀλλ' ὥσπερ ὑμῖν κλη-
 ρονόμοις τῆς τύχης. Ἦς ὅτῃ πλείστον ἐνεῖμεν ὁ
 Θεός, καὶ ὃν ἐτι κομιδῇ παῖδα (13) μέγαν βασιλεία
 καλεῖσθαι πεποίηκε, τοῦτον δεῖ πάντα μὲν πόνον αἰ-
 ρεῖσθαι, πᾶσαν δὲ βρασιώνην ἀπολιπεῖν, ὕπνου μὲν
 ὀλίγον, φροντιδῶν δὲ πλείστον μεταλαγχάνοντα, εἰ
 μέλλοι τις τὸ βασιλείως ὄνομα προσῆκον αὐτῷ περι-
 κεῖσθαι. Εὖ γὰρ ὁ παλαιὸς ἔχει λόγος, ὡς οὐ τὸ
 πλῆθος τῶν ὑπηκόων ποιεῖ βασιλεία, οὐ μᾶλλον ἢ
 τύραννον· ἐπει μὴδὲ πλῆθος προβάτων ποιεῖ ποι-
 μένα, οὐ μᾶλλον ἢ μάγειρον, ὅς ἐλαύνει κατακόψων Β
 αὐτὰ, καὶ ἐμφορηθησόμενός τε αὐτὸς, καὶ ἄλλοις
 δεῖκνον ἀποδωσόμενος. Ἰσοῖς ὄροις φημι βασιλεία
 τε καὶ τύραννον διεστάναι. Καίτοι τὰ παρὰ τῆς
 τύχης ἀμφοῖν ὄμοια. Ἀρχουσιν ἐκάτερος ἀνθρώπων
 πολλῶν· ἀλλ' ὅς μὲν ἂν ἐαυτὸν (14) συντάττη τῷ
 φαινομένῳ τῶν ἀρχομένων καλῶ, καὶ ἐθέλῃ μοχθεῖν,
 ἵνα μὴδὲν ἐκείνοις ἢ μοχθηρὸν, καὶ προκινδυνεύειν,
 ἵνα ἐπ' ἀδείας ἐκείνοις βιοτεύωσι, καὶ ἀγρυπνεῖν, καὶ
 συνεσιδῆσθαι μερίμναις, ἵνα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέ-
 ραν σχολάζωσι δυσχερῶν, οὗτός ἐστιν ἐν προβάτοις
 μὲν ποιμῆν, ἐν ἀνθρώποις δὲ βασιλεὺς. Ὅστις δὲ
 ἀπολαύει τῆς ἡγεμονίας εἰς τρυφήν, καὶ καθήδυνα-
 θεῖ τὴν ἐξουσίαν, οἰόμενος δεῖν ἐμπιπλάναι τὰς αὐ-
 τοῦ πάσας ὀρέξεις, ὅθεν οἰμώζεται τὸ ἀρχόμενον, C
 τοῦτο κέρδος τοῦ πολλῶν ἀρχεῖν τιθέμενος, τὸ παρὰ
 πολλῶν αὐτῷ θεραπεύεσθαι τῆς ψυχῆς τὸ ἡδόμενον·
 καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, ὅστις οὐ πιαίνει τὴν ἀγέλην,
 ἀλλ' αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἀγέλης θέλει παινεῖσθαι, τοῦτον
 καλῶ μάγειρον ἐπὶ βοσκημάτων, τοῦτον ἀποφαίνω
 τὸν τύραννον, ὅταν ἢ ὄλιγος ἢ ἄλλοις τὸ ἀρχόμενον. Εἰς
 οὗτος βασιλείας σοι γινώσκων. Σὺ δὲ ἦδη σαυτὸν πρόσα-
 γε τῷ βασιανιστηρίῳ· κἂν μὲν ἐφαρμύζης, χρῆ-
 σθαι δικαίως τῇ σεμνῇ προσηγορίᾳ τοῦ σεμνοῦ
 πράγματος· ἀφαρμύζων δὲ, ἐπανορθοῦν πειρῶ τὰ
 διάστροφα, καὶ τῷ κανόνι προσφύεσθαι. Οὐ γὰρ ἀπο-
 γινώσκω (15) τῆς ἡλικίας χωρῆσαι πᾶσαν ἐπίδοσιν,
 μόνον εἰ τις αὐτὴν εἰς ἕψ' ἕτην ἀρετῆς μυωπίσειεν.
 Ἰσχυρὸν γὰρ ἡ νεότης ἐφ' ἐκἄτερα ῥοπή· ὥσπερ οἱ
 ποταμοὶ ταῖς βοθείαις ὀδῶν ἀφορμαῖς, ἀπληστότε- D
 ρον ἐπιερχονται. Ταύτη καὶ δεῖ τῷ νέῳ βασιλεῖ φι-
 λοσοφίας, ἢ προλαμβανούσης αὐτὸν, ἢ ἀνθελκούσης
 ἀπὸ τῆς εἰς ἐκάτερον ἐκροῆς. Ἄλλα μὲν γὰρ ἄλ-

parta; tu eorumdem sine labore hæreditatem sor-
 titus es, labore profecto ad ea tuenda opus est.
 Atque illud est quod jampridem dicebam, arduum
 et molestum, quod infinitos oculos requirit, ne,
 ut fortuna solet, medio in itinere gradum referat,
 quemadmodum mali viæ comites faciunt, cum his
 enim illius inconstantiam sapientes comparant.
 Videsne ut ne parenti quidem (etsi is manifeste ob
 præclare a se, et cum laude gesta imperator esset
 acclamatus) senectutem laborum expertem invidia
 reliquerit, ut nec ipsi Deus coronæ? Sed cum
 adversus duos tyrannos profectus esset, utrisque
 prostratis, de altero triumphans excessit e vita, non
 ulli quidem hominum, sed naturæ tamen cedens,
 contra quam neque armorum fortitudo, neque
 ingenii calliditas valet: virtutemque pro sepul-
 turæ honore consecutus est, pacato vobis imperio,
 et sine contentione relicto, quod et vobis virtus,
 et virtutis præsidio Deus ipse tueatur. Quandoqui-
 dem cum ubicunque Dei auxilium necessarium est,
 tum iis præsertim, qui fortunam non certaminibus,
 non proprio labore, atque industria quæsierunt, sed
 ut vos hæredes illius exstiterunt. Quam qui felicis-
 simam Dei beneficio est adeptus, cuique in prima
 ætate magni regis appellationem concessit, eum nul-
 lum non laborem perferre oportet, et ab omni vite
 commoditate separari, ac somni quam parcissimi,
 sollicitudinum autem plurimarum esse participem,
 si quis regis nomen non immerito sibi velit obtinere.
 Recteque omnino vetus sententia: subjectorum
 multitudinem regem non potius facere, quam ty-
 rannum; sicut nec ovium multitudinem pastorem po-
 tuius, quam coquum, qui illas abigit, ut iis maciatis,
 non modo ipse famem expleat, sed et aliis epu-
 landas pretio distrahat. Iisdem prorsus limitibus
 regem a tyranno distare censeo. Nam quod ad
 fortunam pertinet, ambobus haud dissimilis est:
 in multos uterque homines imperium habet. Verum
 qui id in vitæ ratione sequitur quod iis quibus
 imperat, commodum videtur; qui laborem et mo-
 lestiam perferre vult, ne quid illis molesti accidat;
 qui pro illis periclitatur, ut in pace et securitate
 degant; quique vigilare, et in maximo concursu
 sollicitudinum versari sustinet, ut noctu et inter-
 diu iidem illi malis omnibus vacent: hic in genere
 quidem ovium pastor, in hominum vero genere
 rex est habendus. At qui per luxum potestate ab-
 utitur, et imperium voluptate ac deliciis conterit,

DION. PETAVII NOTÆ.

(13) Καὶ ὃν ἐτι. . . παῖδα. Arcadius privato na-
 tus est Theodosio, biennio fere antequam a Gra-
 tiano fieret imperator. Siquidem mortuus est Basso
 et Philippo cons. anno ætatis xxxi, ut ait Socrates
 lib. vi. cap. 23. De cons. fidem faciunt Prosper,
 Cassiodorus, Marcellinus, estque horum annus
 Christi 408. Ita natus erit anno 377, vel 378. Ho-
 norius vero natus est Ricomere et Clearcho cons.,
 anno Christi 384, sexto imperii Theodosii. Clau-
 dianus libro cit.:

*Nascens æquæva cum majestate verendus,
 Nullaque privatæ passus dispendia sortis,*

Omnibus acceptis ultro te regia solum

Protulit, et patrio felix adolescis in ostro.

Eodem faciunt Idatii verba in *Fastis* ad supra me-
 moratos cons.: *Ipso anno natus est Honorius nob.
 in purpuris die v Id. Sept.*

(14) Ἄλλ' ὅς μὲν ἂν ἐαυτόν. Sumpsit e *Polüico*
 Platonis. Vide et Xenoph. viii *De instit. Cyri*, et
Dion. orat. 4 De regno.

(15) Οὐ γὰρ ἀπογινώσκω. Imitatus est illa Plato-
 nis in *Theæteto*: Τῷ γὰρ ὄντι ἡ νεότης εἰς πᾶν ἐπί-
 δοσιν ἔχει.

suas omnes cupiditates explendas sibi esse ducens, unde subjecti sibi gravissimis damnis efficiantur; idque ex multorum imperio lucrum depatit, si quamplurimi suis libidinibus ac cupiditatibus serviant; et, ut uno verbo dicam, qui gregem non saginare, sed a grege saginari vult: eum inter pecora coquum appello; eum tyrannum esse censeo, si idipsum cui præest, populus sit ratione præditus. Hæc unica regis est norma. Tu vero jam ad hoc tete examen admoveto: cui si quadraveris, merito augustam hanc augustæ rei appellationem tibi vindicato; sin ab eo dissideas, quod distortum est corrigere, et ad regulam teipsum accommodare contendito. Non enim de juvenili ætate despero, cujuslibet illam incrementi capacem esse, dummodo aliquis ipsam ad virtutis æmulationem extimulet. Ktenim juvenis valido utrinque momento prægravatur: uti flumina, qua viæ facilitas datur, impetu vehementiore prorumpunt. Ideo juniori principi necessaria philosophia est, quæ aut eum artem levitat, aut a decursu in alterutrum altera ex parte cohibeat. Alia namque aliis virtutibus propinqua sunt vitia, et ab unaquaque non in aliam, quam in proximam, lubricus est præcepsque lapsus. Regiæ autem dignitati tyrannis vicina, et foribus admodum propinqua est, sicut fortitudini temeritas, liberalitati prodigientia. Ac qui magnanimus est, nisi philosophiæ beneficio intra virtutis limites coercetur, si paululum prodierit, pro magnanimo arrogans fiet, et mente depravatus. Alium itaque nullum præter quam regiæ virtutis morbum tyrannidem reformides, atque discernas; cum præscriptis hac oratione indicis ad id utens, tum eo potissimum, quod regi pro moribus leges sunt; tyranno pro legibus mores; imperium vero communis discrepantium a se invicem vitarum materia est. Cæterum 7 prosperitatis et felicitatis summum quodammodo culmen attingit, cujus ad voluntatem proprie omnia consequuntur; ejus autem voluntas prudentiam sequitur: eumque in externas res illa dominatum obtineat, huic tamen contubernali suæ, tamquam præstantiori, cedit imperio, ab eaque rerum agendarum signum et quasi tesseram expectat. Non enim ad felicitatem imperium sufficit, neque in potentia est a Deo constituta beatitudo; sed accedat prudentia, vel potius præcedat oportet, quæ quam optime potestatem exerceat. Atque illam ego vitam hominibusque absolutissimum prædicō, qui integre ex utroque coalescat, neque alterutra parte claudicet; qui imperare cum sciret, imperium sit sortitus; quoniam firmissimum quiddam ex ambobus efficitur, quando cum animi prudentia vis et potestas conjungitur; quæ si mutuo dissociantur, et inconsideratæ vires, et imbellis prudentia levi negotio superantur. Equidem inter ea quæ a sapientibus Ægyptiis sunt, illorum sum Mercurium admiratus. Ægyptii duplici deum specie fingunt, juvenem juxta senem collocantes, eoque re significantes, si quis ipsorum præclare sacra sit inspecturus, eum et sagacem et fortem esse oportere: quandoquidem alterum sine altero parum adjumenti conferre potest. Eadem ratione in sa-

DION. PETAVII NOTÆ.

(16) Ἄλλαι μὲν γὰρ ἄλλαις. Gregor. Nazianz. orat. 20 in S. Basil. : Καὶ γὰρ οὐ φαῦλος τοῦτο εἶναι πεφίλοσοφῆκασιν, ὅτι παραπεπῆγασιν ταῖς ἀρεταῖς; αἱ κακίαι, καὶ εἰσὶ πῶς ἀγγίθυροι, καὶ ῥᾶστον

ἄλλο τι δυνατὸν ἕτερον νομισθῆναι τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα πεπαιδευμένοις.

(17) Ὡς ἔστιν ἀμαχορ. Repetuntur eadem lib. I. De Provid.

crarum ædium vestibulis sphingis effigiem collocant, arcamum utriusque virtutis conjungendæ symbolum; quæ qua parte bestia est, robur; qua vero parte homo est, prudentiam demonstrat. Vis enim corporis prudenti moderamine destituta præceps ruit, cuncta miscens atque confundens; rursus vero minime idonea ad agendum ea mens est, quæ manuum officio caret. Regium sane quidem ornamentum virtutum omnium concursus est; prudentia tamen præ cæteris maxime regi convenit. Ergo hanc tibi assecclam concilies; reliquæ enim tres sororem natu grandiozem sequuntur; statimque contubernales apud te omnes bellique socias habiturus es.

δ. Λόγον ἐρῶ τοῦτον ἄποπον ὡς εὐθὺς ἀκοῦσαι, Α παντὸς δὲ δὴ που τῆς ἀληθείας ἐχόμενον. Ὅταν ἀσθένειαν ἐγὼ πρὸς δύναμιν ἐξετάζω, καὶ πέναν πρὸς πλοῦτον, καὶ τὰς ἐν ἅπασι μειονεξίας πρὸς τὰς ἐν ἅπασι πλεονεξίας, εἰ δίχα φρονήσεως καθαρὰὶ πρὸς ἀλλήλας κρίνονται, πένια τε καὶ ἄδυναμια, καὶ βλοσιδιώτης, ἀντὶ τῆς μεγίστης ἡγεμονίας, εὐτυχέστεραι παραβαῖναι τοῖς ἥκιστα ἐπιθόλοις νοῦ καὶ φρονήσεως· ἐλάττω γὰρ ἄρα ἐξαμάρτοιεν, τῆς ἐν τῇ γνώμῃ κακίας οὐχ εὐρισκούσης πρόδοον εἰς ἐνέργειαν. Τὰ γὰρ θυραῖα τῶν ἀγαθῶν, ἅπερ ὀργανικὰ καλεῖν ἔθος (18) Ἀριστοτέλει, καὶ Πλάτῳ, τοῖς ἐμοῖς ἡγεμόσιν, ὑπηρετεῖν εἶδε κακίας οὐ μείον, ἢ ἀρεταῖς. Ταύτῃ καὶ τῷ ἄνθρωπε τοῦτω, καὶ ὅσοι γε ἀπὸ τούτων ρύακες φιλοσοφίας ἐρρύθησαν, οὔτε τῆς ἀμεινονος αὐτὰ προσηγορίας ἤξιωσαν, οὔτε τῇ χεῖρονι κατεδίκασαν, ἀλλ' ὀργανικὰ καλοῦσι, νῦν μὲν ἀγαθὰ, νῦν δὲ κακὰ, ταῖς τῶν χρονύμενων ἔξεσιν αὐτὰ χρωματεύοντες. Ὡσπερ οὖν εὐχῆς ἄξιον ἀπειναῖ τοῦ φαύλου τὰ ὄργανα, ὅπως ἀνενέργητον ἐχη τὴν μοχθηρίαν, οὕτω παρβαῖναι τῷ καλῶς χρῆσομένῳ, οὐ πάντες ἀν καὶ πόλεις, καὶ ἰδιώταις ὄναιναίτο· ἵνα μὴ ἀχρεία καὶ ἀπρακτοῦς ἀρετῆς φύσις ἀγνωσομένη μαραινῆται, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπων εὐεργεσίας δαπανήσῃ τὴν δύναμιν. Οὕτω μοι χρῶ τοῖς προκειμένοις ἀγαθοῖς· καὶ γὰρ μόνως ἀν οὕτως ἀγαθοῖς χρῆσαι. Ἀπολαυόντων οἴκοι, καὶ πόλεις, καὶ δῆμοι, καὶ ἔθνη, καὶ ἡγεῖραι, προνοίας βασιλικῆς, καὶ κηδεμονίας ἐμφρονος, ἣν ὁ θεὸς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐν τοῖς νοητοῖς στήσας ἀρχέτυπον, δίδωσιν εἰκόνα τῆς προνοίας· καὶ ἐθέλει τὰ τῆδε τετάχθαι κατὰ μίμησιν ὑπερκόσμιον. Φίλος οὖν τοῦ μεγάλου βασιλέως ὁ δεῦρο ὁμῶνυμος, ἀν μὴ ψεύδεται τοδομο. Οὐ ψεύδεται δὲ, ἀν καὶ θάτερον παρῆ τῶν ὀνομάτων τοῦ θεοῦ. Ὅ πρὶν εἰπεῖν, οὐκ ἀν ἀκαιρον εἴη διαλεχθῆναι τι τῶν παρὰ φιλοσοφίας ἐνθάδε σαφηνεῖται προοικονομούμενον.

4. Dicam eum ego sermonem, qui etsi subinde auditus insolens atque absurdus videbitur, omnino tamen est cum veritate conjunctus: quoties aut imbecillitatem cum viribus, aut cum opibus paupertatem, aut superiores in omnibus rebus partes cum inferioribus conféro, si a prudentia separatæ sinceræque mutuo comparentur; paupertatis, et imbecillitatis, ac privati status, pro principatu, conditio, multo iis felicior est, qui mentis nequam sunt prudentiæque compotes. Etenim minus certe deliquerint, S si animi improbitas ipsam ad agendum processum expedire nequeat. Nam externa bona, quæ administra ab Aristotele et Platone ducibus meis appellari solent, nihilo secius vitiiis quam virtutibus inserviunt. Propterea tam ambo illi, quam qui ab iis philosophiæ rivuli manarunt, neque meliori ipsa appellatione dignati sunt; neque deteriori prorsus addicenda esse iudicarunt; sed administra vocant, quæ nunc boni, nunc mali rationem habeant, ac pro eorum qui utuntur affectu diversis ea coloribus deplagunt. Quemadmodum ergo magnopere expetendam est, ut scelerato homini instrumenta desint, quo inefficax sit illius nequitia, sic ut illi adsint optandum est, qui recte sit usus; a quo omnes cum civitates, tum privati emolumentum capiant, ne inutilis et iners virtutis natura in tenebris atque obscuritate marcescat; quin ipsa potius in homines beneficiis juvandos suam facultatem insummat. Ad eum usum parata, et in promptu posita bona compares: hoc enim solum pacto bonis lisdem uteris. Itaque per familias, et civitates, et populos, et nationes, et continentes, universi regia providentia, et prudenti sollicitudine fruuntur, quam Deus ipse, sese in intellectibilibus rebus archetypum præbens, providentiæ suæ quamdam imaginem tribuit, inferioraque ista jubet ex sublimiorum rerum imitatione temperari. Proinde summi regis amicus est, qui hic eadem cum illo appellatione gaudet, nisi nomen illud falso gerat. Tunc autem non falso sustinebit, cum vel alterum ex divinis nominibus in ipso reperietur. Quod antequam explicemus, non intemptivum erit nonnulla ex philosophia præmittere, ut ad eorum, quæ dicam, intellectum aditus præparetur.

ε. Οὐδὲν οὐδαμῇ πῶ (19) πῆφηνεν ἔνομα τῆς οὐσίας ἀπέκμενον τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἀτευχτοῦντες ἀποτοῦ τῆς ἐμφάσεως ἄνθρωποι, διὰ τῶν ἀπ' αὐτοῦ φαύειν ἐθέλουσιν ἀποτοῦ. Ἐάν πατέρα τὸν [forte κἄν] ποτητῆν· κἄν ὀτιοῦν ἐπρῆς, κἄν ἀρχῆν, κἄν ἀκτιον,

5. Nullum usquam nomen inventum est, quod Dei naturam assequeretur; sed cum ab ea exprimenda homines aberrarent, per ea, quæ ab illo fiebant, ipsam attingere conati sunt. Sive ergo patrem, sive conditorem, sive aliud quiddam

DION. PETAVII NOTÆ.

(18) [IX] Ἄσπερ ὀργανικὰ καλεῖν ἔθος. Plato in Menone, Euthyd. et in De Leg.; Arist. in Ethic. Vide Apul. De philol. (19) Οὐδὲν οὐδαμῇ πῶ. Vide Gregor. Nyss. libb.

in vi, ix, xii contra Eunom.; Basil. epist. 80; Cyrillum in contra Jul. ex Porphyrii lib. iv Philosophicæ historiae.

dixeris, sive principium, sive causam, hæc omnia quædam sunt illius ad ea quæ ab ipso oriuntur habitudines. Eodem modo regem si appelles, ab iis, quorum rex est, non ab eo, quod illi proprium est, naturam ipsius assequi conaberis. Venio jam ad reliquum ejus nomen, quod vobis pollicitus, in hoc tempus distuleram. Ecquid vero est quod terrarum principi attributum, ac cum eo conjunctum, ratum facere ipsum dixeram, **9** palamque comprobare, non falso sed merito id sibi nomen arrogare? Bonum utique Deum omnes tam sapientes quam imperiti homines ubique celebrant; idque universi mutuo consensu atque una voce profitentur; licet, quod ad alia spectat, variis de Deo sentiis dissideant, et incorruptam illius atque individuum naturam mira opinionum diversitate partiantur. Nondum tamen hoc ipsum bonum, quantumvis extra contentionem positum, Dei in natura sua stabilitatem declarat; ex iis vero quæ posteriora sunt, corrogatur. Nec enim boni nomen absolutum quid auribus sonat, sed illis bonum, quorum efficax est, quique eo frui possunt. Nam nulla alia subest huic vocabulo notio, quam ut Deum honorum omnium causam significet; sacræque in augustissimis mysteriis patrum nostrorum preces, quæ ad Deum supra omnia eminentem clamant, non ipsius principatum prædicant, sed providentiam curamque venerant. Quamobrem et Deus eorum, quæ Deo congruunt munificentissimus est, vitæ scilicet, naturæ atque mentis; et si quid aliud eorum, quæ posteriora sunt, non indignum sit quod a priori deriveretur. Tibi vero consentaneum imprimis est, ut quem semel accepisti ordinem nunquam deseras, neque ei nominis affinitati rem pudendam facias, sed ad ejus imitationem te conferas, civitatesque non solum omni bonorum genere cumules, sed etiam felicitatem quantam potes in unumquemque civium effundas. Ita demum magnum tete regem nuncupantes, a veritate non aberrabimus; non consuetudini hunc honorem permittentes, non utilitatem captantes, non iram deprecantes, sed ipso animi judicio annuentes, fidæque mentis Interpretis linguæ operam adhibentes. Age vero, regem tibi, tanquam simulacrum quoddam erigens, hac oratione describam; tu porro simulacrum istud vivens, et animatum ostendes. Ad ejus igitur opificium, si opus fuerit, nonnihil ex iis assumiam, quæ antiquis, ac beatis viris in animum inciderunt. Ea vero nibilo hæc aliis minus, imo magis amplectere; quasi citra omnem controversiam ea regem apprime deceant, de quibus idem est cum antiquorum, tum novissimorum sapientum judicium.

DION. PETAVII NOTÆ.

(20) Καὶ ἀποφαίνει τυχόντα. Forte δικαίως; τυχόντα.

(21) Ἰσραὴλ τε ἐν τελευταῖς. Suspiciatur Camera-rius scripsisse Synesium πάτερ ἡμῶν, et ad legitimam orationem alludere, quam Dominicam appellant. Hæc enim oratio sacris in mysteriis edebatur. Hieronymus contra Pelag. lib. iii, Sic docuit epistolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio credentes audeant loqui, « Pater noster, qui es in cælis, » etc. Solis autem initiatis ea licebat uti.

ταῦτα πάντα σχέσεις εἰσὶν αὐτοῦ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ. Καὶ βασιλεία τοίνυν εἰπὼν, ἀπὸ τῶν βασιλευμένων, ἀλλ' οὐκ αὐτοπροσώπως ἐπεχειρήσας τῆς φύσεως αὐτοῦ δρᾶσθαι. Νῦν οὖν ἐρίων ἔρχομαι καὶ τὸ λοιπὸν τῶν ἐνομάτων, ὅπερ ὑποσχόμενος ὑμῖν, εἰς καιρὸν τοῦτον ἀνήρτησα· καὶ τί τοῦτ' ἐστὶ τὸ συντεταγμένον, καὶ συγγεγόμενον τῷ δεῦρο βασιλεῖ, ὃ κυροῦν ἔφην αὐτὸν καὶ ἀποφαίνει τυχόντα (20), καὶ οὐ ψευδώνυμον; Ἀγαθὸν που τὸν θεὸν ὑμνοῦσιν ἅπαντες ἅπανταχοῦ καὶ σοφοὶ δῆμοι καὶ ἄσοφοι· καὶ ταύτη συγχωροῦσιν ἀλλήλοις καὶ ὁμοφρονοῦσιν ἅπαντες, οἱ τὰ ἄλλα διαστάντες περὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀκήρατον αὐτοῦ καὶ ἀμερῆ φύσιν δόξαις ἑτερογνώμοσι μερισάμενον. Ἀλλὰ τοι καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀναμφισβήτητον, οὐπω μὲν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν τῷ εἶναι ἔδραν· ἤρνισται δὲ ἀπὸ τῶν ὑστέρων. Οὐ γὰρ ἀπόλυτον εἰς ἀκοήν ἔρχεται τὰγαθὸν, ἀλλ' ἐκείνοις ἀγαθὸν, ὧν ἐστὶ πρακτικόν, καὶ οἷς ἐστὶν ἀπολαυστόν· τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια βούλεται τοῦ ὀνόματος ἐφερμηνεύειν τὸν θεὸν αἴτιον ἀγαθῶν· Ἰσραὴλ τε ἐν τελευταῖς (21) ἀγίαις εὐχαῖς πατέρων ἡμῶν ἐκδοῦναι πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν, οὐ τὴν δυναστείαν αὐτοῦ κωδᾶνουσιν, ἀλλὰ τὴν κηδεμονίαν προσκυνοῦσιν. Ὁ τε οὖν θεὸς θεωρητικὸς ἐστὶν ὧν προσήκει· Θεῶν, ζωῆς καὶ οὐσίας καὶ νοῦ, καὶ εἰ δὴ τι τῶν ὑστέρων οὐκ ἀνάξιον ἔχειν παρὰ τοῦ πρώτου. Σοὶ δ' ἂν προσήκει μὴ λιπεῖν τὴν τάξιν καθὼς ἐτάχθη, μὴδὲ αἰσχύνειν τὰς ὁμωνυμίας, ἀλλ' ἐπιτίθεσθαι τῇ μιμησει· ἐπικλύζειν μὲν ἀγαθοῖ; ἅπασι τὰς πόλεις· καταχεῖν δὲ εὐδαιμονίαν, ὅση δυνατὰ τῶν ἀρχομένων ἐκάστη. Οὕτω βασιλεῖα μέγαν ὀνομάζοντες ἐπαληθεύομεν, τὴν τιμὴν οὐκ ἔθει διδόντες, οὐ θεραπεύοντες χρεῖαν, οὐκ ὄργην παραιτούμενοι, ἀλλ' αὐτῷ τῷ κρίνοντι τῆς ψυχῆς ἐπινεύοντες, ἀδολφ γνώμης ἐρμηνεῖ τῇ γλώττῃ χρώμενοι. Φέρε δὴ σοι γράψω λόγῳ τὸν βασιλεῖα, ὡς περ ἀγαλμα στήσας· σὺ δὲ τὸ ἀγαλμα τοῦτο κινούμενον ἐπιδείξεις, καὶ ἐμπνουν γενόμενον. Οὐκοῦν συμπαραλήψομαι μὲν εἰς δημιουργίαν, εἰ τοῦτο θέοι, τῶν τοῖς παλαιοῖς τε καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν ἐπὶ νοῦν ἐλθόντων. Σὺ δὲ μὴδὲν ἔττον αὐτὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγάπα [γρ. ἀγαπᾶν], ὡς ἀληθῶς προσήκοντα βασιλεῖ, περὶ ὧν ὁμοίως φρονοῦσι παλαιοὶ τε καὶ νέοι σοφοί.

D Chrysostomus hom. xxi in Matth. : Ὅτι γὰρ πιστοῖς αὕτη ἡ προσευχὴ προσήκει, καὶ οἱ νόμοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκουσι, καὶ τὸ προοίμιον τῆς εὐχῆς. Ὁ γὰρ ἀμύητος οὐκ ἂν δύναίτο Πατέρα καλεῖν τὸν θεόν. Hanc enim solis convenire fidelibus orationem cum leges Ecclesiæ docent, tum orationis ipsius proæmiam. Qui enim nondum initiatus est, non possit Patrem appellare Deum. Theodoretus lib. v contra her. : Ταύτην δὲ τὴν προσευχὴν οὐ τοὺς ἀμύητους, ἀλλὰ τοὺς μυσταγωγούμενους διδάσκωμεν.

ς'. Εὐσέβεια δὲ πρῶτον ὑποβεβλήσθω κρηπίς ἀσφα- A
 λῆς, ἐφ' ἧς ἐστήξει τὸ ἀγαλμα ἔμπεδον· καὶ οὐ μῆ-
 ποτε αὐτὸ περιτρέψῃ χειμῶν τῆς κρηπίδος ἐχόμενον.
 Αὕτη μὲν δὴ καὶ συναναθήσεται καὶ πολλαχθῶ [γρ.
 πολλαχῆ] φανεῖται· πρὸς τῇ κορυφῇ δὲ οὐχ ἤκιστα.
 Ἔνθεν ἑλὼν, φῆμι δεῖν, ἡγουμένου Θεοῦ, τὸν βασιλέα
 πρῶτον αὐτὸν αὐτοῦ βασιλέα εἶναι, καὶ μοναρχίαν
 ἐν τῇ ψυχῇ καταστήσασθαι. Εὐ γὰρ ἴσθι τοῦτο, ὡς
 οὐχ ἀπλοῦν τι χρῆμα, οὐδὲ μονοειδὲς ἀνθρώπος, ἀλλὰ
 συνήκισεν ὁ θεὸς εἰς ἑνὸς ζώου σύστασιν ὄχλον δυνά-
 μων παμμιγῆ τε καὶ πάμφωνον· καὶ ἔσμεν ὕδρας,
 οἶμαι, θηρίων ἀνωτέρων, καὶ μᾶλλον τι πολυκέφα-
 λον. Οὐ γὰρ ταῦτ' ἔηκου νοοῦμεν, καὶ δρεγόμεθα, καὶ
 λυπούμεθα, οὐδὲ ταῦτ' [γρ. αὐτῶ] καὶ θυμούμεθα· οὐδὲ
 ἔθεν ἠδόμεθα καὶ φοβούμεθα. Ἄλλ' ὄρθς ὡς ἐνὶ μὲν
 ἄρῃ ἐν τούτοις, ἐνὶ δὲ θῆλυ· καὶ θαρβύλεον τε, καὶ
 δειλὸν· ἐνὶ δὲ τὰ παντοδαπῶς ἀντικείμενα· ἐνὶ δὲ τις
 ἡ μέση διὰ δὴ πάντων φύσις, ἣν νοῦν καλοῦμεν· ἐν
 ἀξίῳ βασιλεύειν ἐν τῇ τοῦ βασιλέως ψυχῇ, τὴν ὄχλο-
 κρατίαν τε, καὶ δημοκρατίαν τῶν παθῶν καταλύ-
 σαντα. Ἄφ' ἐστίας γὰρ ἂν οὗτος βασιλεύσειε τῇ
 κατὰ φύσιν ἀρχῇ τῆς ἡγεμονίας χρησάμενος· ὡς
 ὅστις γε τὰς ἀλόγους τῆς ψυχῆς μοίρας τιθασσοῦς
 καὶ χειροῆθεις ποιήσας, κατηκίους τῶ λόγῳ παρ-
 ἔσχετο, εἰς μίαν ἡγεμονίαν ἔμφορα συντάξας τὸ
 πλῆθος, οὗτός ἐστιν ὁ θεὸς, καὶ ἰδιώτης, καὶ βασι-
 λεύς· μᾶλλον δὲ βασιλεὺς, ὅτι τὴν ἀρετὴν οὗτος ἔθνε-
 σιν ὀλοῖς κοινοῦται, καὶ τῶν ἐνὸς ἀγαθῶν πολλοὶ
 ἐπαυρίσκονται ἀνθρώποι. Τοῦτ' ἄν ἀνάγκη τὸ ἐν-
 δοθὲν ἀταστιάστον διάγειν, καὶ μέχρι προσώπου γα-
 λήνην ἐνθεον. Καὶ ἐστὶν οὐ φοβερόν, ἀλλ' ὑπέροσμον
 θέαμα, ἐν αἰδοῦς ἀκύμωνι διαθέσει, φίλους μὲν
 (ταῦτ' ἐν δὲ εἰπεῖν ἀγαθοῦς) ἐκπλήττων, τοὺς δὲ
 ἐχθροῦς τε καὶ πονηροῦς καταπλήττων. Μετάνοια δὲ
 οὐκ ἐμβατεύει τῇ τούτου ψυχῇ· πράττει γὰρ ὁ τι
 ἂν πράττῃ. θεοδογμένα πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ψυχῆς
 πράττων· τῶ πάντα πρὸς μίαν ἀρχὴν κεκοσμη-
 σθαι [γρ. κοσμεῖσθαι], καὶ μὴ ἀπαξιώσασθαι μέρη τε
 εἶναι, καὶ εἰς ἐν τὸ ἕλον συννεῦσαι. Ὅστις δὲ διοικίζει
 τὴν προσβολὴν τῶν μερῶν τούτων, ἐνδοῦς αὐτοῖς εἰς
 ἐνέργειαν πολλοῖς εἶναι, καὶ ἀνὰ μέρος ἐθέλει ἀνα-
 παῖθαι τὸ ζῶον, τοῦτον εἴπει νῦν μὲν ὑφ' οὗ τὴν γνώ-
 μην, νῦν δὲ ὑπτιον· τεταραγμένον, νῦν μὲν ὀρμη-
 νῦν δὲ φυγῆ, καὶ λύπαις, καὶ ἡδοναῖς, καὶ ἀτόποις
 ὀρέξεσιν· ὁμολογεῖ δὲ οὐδέποτε οὗτος ἑαυτῶ.
 ex communi molitur omnium animæ partium consensu; propterea quod singulæ unius ad nutum
 temperatæ, neque partes esse. neque in unum idemque totum consentire detrectant. At qui
 earum partium appulsam et functiones dividit, hisque ut in agendo multiplices sint, permittit,
 ac vicissim animal in suam sententiam trahere nititur, eum nunc excelso, nunc supino, abjecto-
 que animo videas, et modo appetitu, **II** modo fuga, doloribus, voluptatibus, absurdisque perturbari
 cupiditatibus, nec unquam sui ipsius esse similem.

Καὶ μνησθῆναι μὲν οἷα δρᾶν μέλλω κακὰ·
 θυμὸς δὲ κρείσσωρ τῶν ἐμῶν βουλευμάτων,

D Nec me latet quæ mox facienda sint mala :
 Sed ira nostra est consilio omni fortior,

DION. PETAVII NOTÆ.

Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἀμυήτων λέγειν τολμᾷ, « Πάτερ
 ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, » μήπω δεξάμενος τῆς υἰοθε-
 σίας τὸ χάρισμα. Hanc orationem non eos qui non-
 dum initiati sunt, sed qui initiatiur docemus. Nullus
 enim ex iis qui initiati non sunt, dicere audeat :
 « Pater noster, qui es in cælis, » antequam adoptio-

nis gratiam acceperit. Ideo competentibus feria n
 Majoris hebdomadæ tradi consueverat, ut indicat
 August. homil. 42, De Orat. Domin., quam homi-
 liam illa die dixit. Porro Christianum fuisse cum
 hanc legationem obiret Synesium, in ejus Vita
 demonstravimus.

dicebat aliquis, qui æqualium facultatum diversitatem, ac dissidium agnoscebat. Istud profecto primarium, ac summe regium est, aut ipsius esse regem; nequeque domesticæ feræ, quasi moderatricem, præficere; neque cum infinitis propemodum hominibus dominari velis, ipsum turpissimis servire dominis, voluptati, dolori, et quæcumque his affines bellæ suum in animalis domicilium hærent.

7. Hinc a seipsa progrediens rex cum propinquiorem primum et amicis versabitur, quibuscum capita conferentibus de summa rerum consilium capiet. Hos amicos appellabit ille, non id nomen dissimulante usurpans; neque perinde agens, ut qui molestam et invidiosam dominationem longe reipsa et factis humaniori quam veriori appellatione, molliunt. Nam quæ ulla rege dignior possessio, quam amici consortium? Quis secundarum rerum particeps jucundior? quis in adversis fortunæ casibus tolerandis stabilior? quis in laudanda sincerior? quis in acriter objurgando minus molestus? Probi autem ac benigni regis quodam evidentius populo argumentum esse potest, quam si hæc ea eos faciat, quorum familiaritate utitur? Hæc enim pacto etiam longinquiore amabilem sese præstabit, ac bonis id optabile erit, regis ad amicitiam posse pertingere. Quorum contraria omnia tyrannis suppetunt; propter quos acitum hoc proverbium obtinuit: *Procul Jove et fulmine*: quod eorum causa, qui cum familiaribus suis insidiosè versantur, multo tutiorem esse docet otiosam cum securitate vitam, quam ea omnia pericula, quæ in illustri vitæ statu reperiuntur. Simul enim atque ob tyranni gratiam beatus aliquis prædicari cœpit, mox in ejusdem offensionem incurrens, miseratione dignus existimatur. Rex autem id exploratum habet, Deum quidem sibi sufficere, et antiquam eam esse naturam, quæ supra id omne, quod subjectum sibi est, eminet: homini vero multis, atque ejusdem conditionis hominibus imperanti, ad cujuslibet rei provisionem propriam naturam minime sufficere. Hunc igitur compensare studens naturæ defectum, amicos in ejusdem naturæ compensationem asciscit; itaque vim quodam modo suam multiplicem facit. Sic enim accidet ut et omnium oculis videat, **12** et omnium auribus audiat, et omnium animis in unum consentientibus consilium capiat.

8. Verum cavendum præsertim, si quis totis animi viribus, aut etiam, si fieri potest, ad hoc universa palatii arma comparanda sunt, ne amicitie personam extrinsecus circumfusa incautus obrepit adulatio. Hæc enim sola, nequidquam vigilantibus satellitibus, imperium deprædatur. Nam nisi penitus arceatur, ad intima usque penetrabilia sensim aspirat, et, quod in regibus est præstantissimum, ipsam videlicet animam aggræditur. Si quidem propensum in amicos studium non minima regis est virtus. Hoc Cyro illi eximio, ac præstanti viro, hoc Agesilao præ cæteris regibus, tam apud

Ἐφη τις (22), ἐπαγνοῦς τὴν ἑτερότητα καὶ διχόνοιαν τῶν ἰσῶν δυνάμεων. Τοῦτό σοι πρῶτον, καὶ ἀφ' ἑρα βασιλικῶν, αὐτὸν ἑαυτοῦ βασιλεύειν, τὴν καὶ ἐπιστήσαντα τῷ συνολίῳ θηρίῳ, καὶ μὴ κρατεῖν ἀξιοῦντα πολλάκις μυρίων ἀνθρώπων, ἔπειτα αὐτὸν δούλον εἶναι δεσποτικῶν ἀσχεστῶν, ἡδονῆς, καὶ λύπης, καὶ ὅσοι σύγγονοι θῆρες ἐνδιατιῶνται τῷ ζῳίῳ.

ζ. Ἐντεῦθεν δὲ ἦδη παρ' ἑαυτοῦ προῖον ὁ βασιλεὺς; πρῶτοις ἐντεῦξεται τοῖς πέλας τε καὶ φίλοις, μεθ' ὧν συνεστῶτων περὶ τῶν ὅλων βουλευσεται. Τοῦτους προσερεῖ φίλους, αὐ κατεργασμένους τοῦ ὀνόματος· οὐδὲ ὡσπερ οἱ κολάζοντες τὸ τραχὺ καὶ πρόσαντες; τῆς δεσποτείας ἔργῳ φιλανθρωποτέρῳ τῆς ἀληθείας ὀνόματι. Τί γὰρ κτῆμα βασιλικῶν οὕτως, ὡσπερ ὁ συνὸν φίλος; Τίς εὐτυχίας κοινωνὸς ἡδίων; τίς δὲ διενεγκεῖν χεῖρῳ τύχης ῥοπήν ἀσφαλέστερος; τίς ἀδολώτερος εἰς ἐπαινον; τίς εἰς πλῆττουςαν νοθεσίαν ἀλυποτέρως; Ἐγγνώμονος δὲ βασιλέως ποῖον ἐπιδηλότερον τῷ πλῆθει τεκμήριον, ἢ εἰ φαίνεται ζηλοπτοῦς ποῖων ἀεὶ τοὺς συνόντας; Οὕτω γὰρ καὶ τοῖς πύρρωθεν ἐραστῆς ἀν εἴη, καὶ γένοιτο ἀν ἀγαθοῖς εὐχῆ τεύχεσθαι φίλιας βασιλικῆς. Ἐν τάναντία τοῖς τυράννοις ὑπάρχει, δι' οὗς ἡ κομῆ παροίμια. *Πύρρω Διός τε καὶ κεραυνοῦ*, διὰ τοὺς ἐπιβούλους τοὺς συνοῦσι χρωμένους, ἀδεέστερον εἶναι λέγουσα τὴν μετ' ἀπραγμοσύνης ἀσφάλειαν τῶν ἐν ἐπιφανείῳ βίῳ κινδύνων. Οὐ γὰρ ἐφθάσέ τις μακαρισθῆναι τῆς τοῦ τυράννου φιλίας, καὶ ἡγήθη τῆς ἐχθρας. Ἄλλ' ὁ γε βασιλεὺς οἶδεν, ὡς τὸ μὲν αὐταρχεῖ ἐν Θεῷ, καὶ ἀρχαῖα Θεὸς οὐσία τῶν ἀρχομένων ὑπερκειμένους· ἀνθρώπων δὲ ἀνθρώπων ἄρχοντι πολλῶν καὶ ὁμοίων, οὐκ αὐτάρχεις ἡ φύσις εἰς ἅπαντος ἔργου παρενόησιν. Ἰώμενος οὖν τὴν τῆς φύσεως ἐνδειαν, συνοουῖται τοῖς φίλοις, τὴν δύναμιν ἑαυτῷ πολυπλασιάζων. Οὕτω γὰρ τοῖς ἀπάντων μὲν ὀφθαλμοῖς ἕβεται, ταῖς ἀπάντων δὲ ἀκοαῖς ἀκούσεται, καὶ ταῖς ἀπάντων γνώμαις εἰς ἐν ἰσότητας βουλευσεται.

η'. Παραφυλακτικῶν μέντοι, καὶ μάλα ὄλη τῆ γνώμη, καὶ εἴγε δυνάμεθα, ἅπασιν τοῖς ἐν ταῖς αὐλαῖς ὄπλοις ἐπὶ τούτῳ χρῆσθαι, μὴ λάθῃ παρεισδύσα κολακεία, τὸ φιλίας πρόσωπον περικειμένη. Ὑπὸ μόνης γέ τοι ταύτης, καὶ ἀγρυπνοῦντων τῶν δορυφόρων, ληστεύεται βασιλεία. Εἰσφέρεται γὰρ, ἢν μὴ καὶ πάνυ ἐρύκηται, μάλα ἐνδοτέρῳ τῶν ταμειῶν, καὶ ἐπιχειρεῖ τῷ κυριωτάτῳ τῶν βασιλέων, αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Ἐπὶ τὸ γε φιλέταιρον οὐκ ἥκιστα ἀρετὴ βασιλέως. Τοῦτό γέ τοι καὶ Κύρον τὸν πάνυ, καὶ Ἀγησίλαον ὀνομαστοτάτους βασιλέων ἐν Ἑλλάδι καὶ βαρβάρους ἐποίησε. Γνώσεται μὲν δὴ τὰ ποιητεία, καὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(22) Ἐφη τις. Euripid. Med.

γνώμῃ ἐν τοῖς φίλοις κυρώσει· ἵνα δὲ ἔργα γένηται, A
χειρῶν αὐτῷ δεῖ πολλῶν. certumque de iis inter amicos consilium capiet; ut autem opus ipsum consequatur plurimarum
manuum auxilio opus est.

θ. Ὁ δὲ λόγος βαδίζων ἐξάγει τὸν βασιλέα τῶν βασιλείων, καὶ μετὰ τοὺς φίλους, τοῖς στρατιώταις δίδωσι, δευτέρους δὴ τοῦτοις φίλοις, καὶ καταβιάσας εἰς τὸ πεδῖον, ἐξεταστὴν ἀνδρῶν, καὶ ὄπλων καὶ ἵππων ποιεῖ· ἔνθα καὶ ἵππεϊ συνιπτεύσει, καὶ πεζῶ συνθευσεῖται, καὶ συνοπλιτεύσει τῷ ὄπλιτῃ, καὶ τῷ πελταστῇ συμπελταστήσεται, καὶ συνακοντιεῖ τῷ γυμνήτῃ, τῇ κοινωσίᾳ τῶν ἔργων εἰς ἔμφυχον ἑταιρείαν ἕκαστον προσαγόμενος, ἵνα μὴδὲ πρὸς τοὺτους ἐκρῶν ἢ συστρατιώτας καλῶν, ἀλλὰ δημηγοροῦντα ἐπιγινώσκωσιν αὐτὸν, καὶ μαρτυρῶσιν ὡς ἐκ τῶν ἔργων ἄρα τὸ ὄνομα λέγεται. Δυσχεραίνει ἴσως ὅτι σοὶ B πονεῖν ἐπιτάττομεν. Ἄλλ' ἔμοι σὺ πεῖθου, βασιλικῷ σώματι ἐλάχιστα πόνος ἄπτεται. Ὅστις γὰρ οὐ λανθάνει πόνων, τοῦτον ἤκιστα πόνος νικά. Βασιλέως δὲ σωμασκοῦντος, καὶ θυραυλοῦντος, καὶ ὄπλοις ἐνναέζοντος, οἱ πανταχοῦ δῆμοι θέατρόν εἰσι. Τῶν τε γὰρ παρόντων ἐπιστρέφει τὰ ὄμματα, καὶ οὐδεὶς ἀλλαγῶσε βλέπειν ἀνάγεται, βασιλέως ἐν ἀπόπτῳ τι δρώντος· καὶ τῶν ἀπόντων ἐνηχεῖ τὰ ὄμματα πᾶν ἔργον βασιλέως ὧδῃ γενόμενον. Δύναται δὲ ὁ συνεθιζμὸς οὗτος, τῷ μὴ σπάνιον εἶναι τῆς βασιλείας θέαμα στρατιώταις, εὐνοιάν τε αὐτοῦ, καὶ μάλα ἐβρῶμένην δημιουργεῖν τῶν στρατιωτῶν ταῖς ψυχαῖς. Καὶ τίς ἐχυρότερα βασιλεία τῆς ἔρωτις τειριχισμένης; Τίς δὲ ἰδιώτης καὶ μικρὰ πράκτων ἀδεέστερος τε καὶ ἀνεπιβουλεύτοτερος ἐκείνου βασιλέως οὐχ ὃν δεδίασιν, C ἀλλ' ὑπὲρ οὗ δεδίασιν οἱ ὑπήκοοι; Τὸ δὴ τοι στρατιωτικὸν τοῦτο φύλον, ἀπλοῖκόν τε ἐστὶ καὶ γενναῖον, καὶ ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμον. Καὶ Πλάτων (25) φύλακὰς τε καλεῖ τὸ μαχητικὸν γένος, καὶ κυνὶ μάλιστα προσεικάζει, θηρίῳ γνώσει καὶ ἀγνοίᾳ κρίνονται τό τε φίλιον καὶ τὸ πολέμιον. Τί δ' ἂν ἀσχον γένοιτο βασιλέως, ὃν διὰ τοὺς ζωγράφους ἐπιγινώσκουσιν οἱ προπολεμοῦντες; Ὀνήσεται δὲ οὐ μόνον τοῦτο τῆς πυκνῆς ἐπιμιξίας, τὸ καθάπερ ἐν σῶμα συμφοῦς τὸ σπάτευμα περικείσθαι· ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν τοιοῦδε καιρῶς γενομένων, τὰ μὲν ἐστὶ μελέτη πολεμικῶν ἔργων· τὰ δὲ ἐστὶ στρατηγίας προτέλεια, καὶ παρασκευαί τινες, ἃ πρὸς τὰ μεῖζον τε καὶ σπουδαία διεγείρει. Οὐ γὰρ τοι σμικρὸν ἐν χρεῖζι δόρυς, ὀνόμασαι μὲν στρατηγὸν, ὀνόμασαι δὲ ὑποστράτηγον, καὶ ἰλάρχην, καὶ ταγματάρχην, καὶ σηματοφόρον, εἰ τύχοι, καὶ τίνας τοῦ πρεσβυτικῷ σὺν ἐπιγνώσει καλέσαι τε καὶ προτρέψαι, τοὺς ἐν τέλει λέγω καθ' ἕκαστον ἵππικόν τε καὶ πεζικὸν σύστημα. Ὀμηρος μὲν γὰρ τῶν θεῶν παραστήσας τῇ μάχῃ τῶν Ἄχαιῶν, πικρῇ σκλήπερον φησὶν αὐτὸν διμυπλάναί τε τοὺς νέους μινίμιον ἐστὶ belli tempore ducent exercitus, aut praefectum, aut vexillarium, si necesse fuerit, aut ex veteranis notos appellare aliquos et adiutores : eos, inquam, qui in unoquoque iam equestri, quam pedestri ordine primas obtinent. Homerus

DION. PETAVI NOTÆ.

(25) Καὶ Πλάτων. In II De Republica.

enim nescio quem deorum in Græcorum certamen inducens lectu sceptiri ab ipsa juvenes ait impletos

Robore forti,

A

... Μέγας κρατεροί,

ita ut eorum animi

Majori pugnae furerent et Martis amore,
neque eorum pedes, manusve quietem sustinere possent. Nam hoc,

Pes infra, supraque manus jam sponte cientur,
nihil aliud est, quam sponte sua ad pugnae certamen gestiunt. Ego vero idem plane facturum imperatorem judico, si nominatim suos appellet; et vel eum, qui classici clangore non movebitur, ad gloriæ studium inflammaturum; vel bellicosum militem ad praelium esse concitaturum. Nemo enim est, qui non coram rege strenue laborem navare cupiat. Atque ita poeta sensisse videtur; tam pacificum, quam bellicosum regem incredibilem inde utilitatem capere; qui hoc ipsum primum animadvertens, ad militum strenuitatem plurimum momenti habere, si ne gregarii quidem milites imperatori sint ignoti, Agamemnonem inducit non modo nominatim suos vocantem, 14 sed et fratrem admonentem, ut præter ejusmodi appellationem, addito insuper parentis nomine, et a majoribus unumquemque compellet, omnibusque honorem deferat, nec grandiores spiritus ducat. Nam honorem deferre, idem est ac laudare, si quidpiam ab aliquo aut recte, aut feliciter confectum meminisset. Vides ut Homerus regem popularis hominis laudatorem faciat? Et quisnam sanguini perpercerit, qui se a rege laudatum audierit? Cum hoc igitur ex eo tibi commodum suppetet, quod frequenter cum militibus verseris; tum eorum præterea mores, vitamque perspicies, idque intelleges, quis cuique ordo in quavis occasione conveniat. Quin hoc insuper apud te considera. Bellorum imperator artifex est, uti sutor calceamentorum. Ut hic ergo ridiculus sit, si suæ artis instrumenta nesciat, ita rex quoniam pacto militibus perite, velut instrumentis, utetur, nisi ea ipsa cognoscat?

10. Verum cum eo usque progressa sit oratio, si, quod argumenti in hoc genere communius est, ad præsentem hujus orationis materiam demittatur, forsitan a scopo non aberrabimus:

Quis scit an ipse animum moveam tibi numine dextro?

Consilium est hominis non aspernabile veri.

Ita ergo sentio, nihil olim aliud tantam Romano imperio perniciousè attulisse, quantum in imperatore prope scenicus ornatus, cultusque corporis, quem perinde, ut qui sacris operantur, in occulto habere solent, tum etiam quod barbarico, atque insolenti more, quæ ad vos attinent, spectanda proponantur. Etenim quod inane, ac specie tenus est, cum rei veritate non potest consistere. Non est tamen, quod id a me dictum molestius feras. Nec enim istud tua culpa commissum, sed eorum,

ὡς τὴν τε ψυχὴν

Μᾶλλον ἐφορμᾶσθαι πολεμίζειν, ἢ δὲ μάχεσθαι,
καὶ μὴδὲ τῷ πόδε, μὴδὲ τῷ χεῖρει ἀτρέμας ἔχειν ἀνέχεσθαι. Τὸ γὰρ,

Μαιμῶσσι δ' ἐπερθε πόδες, καὶ χεῖρες ὑπερθε,
ἀττουσὶν ἔστιν Αὐτοκέλευστοι περὶ τὰ ἔργα τῆς μάχης. Ἔμοι δὲ ταῦτὸ τοῦτο ἀν ποιῆσαι καὶ βασιλεὺς ὀνομαστὶ καλέσας, καὶ τὸν ἀπεριωρίστὸν τε ἀν εἰς φιλοτιμίαν ἐγείρει, καὶ τὸν ἀγωνιστὴν ἀν ἐπιθήξει. Πᾶς γὰρ ἐθέλει πονεῖν ὑπὸ μάρτυρι βασιλεῖ. Ὅ τε ποιητὴς οὕτως ἔοικε κρίνειν πᾶμμεγαθελος εἶναι βασιλεῖ, καὶ εἰρηρικῶ καὶ πολεμικῶ· δὲ αὐτὸ που τοῦτο πρῶτον κατανοήσας, ὅτι πλείστην ἔχει ῥοπήν εἰς εὐψυχίαν ἀνδρῶν τὸ μὴδὲ τοὺς ἀγελαίους ἀγνοεῖσθαι τῷ βασιλεῖ, οὐκ ὀνόματι μόνον καλοῦντα τοὺς στρατιώτας πεποίηκεν Ἀγαμέμνονα, ἀλλ' οὕτως αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν νοθετεῖ πρὸς τῇ προσηγορίᾳ, πατρῶθεν, καὶ ἐκ γενεῆς ἀνωθεν ὀνομάζειν ἀνδρα ἕκαστον, καὶ πάντα; κυδαίνειν μὴδὲ μεγαλιζεσθαι. Καὶ τὸ κυδαίνειν δὲ αὐ, εὐ λέγειν ἔστιν, εἰ τῷ τι ἀγαθόν, ἢ πραχθὲν, ἢ εὐτυχθὲν συνηπίστατο. Ὅρξ' Ὅμηρον; ἐγκωμιαστὴν ποιεῖ τὸν βασιλέα δημότου; Καὶ τίς οὐκ ἀν αἵματος ἀφειδήσειε, βασιλέως αὐτὸν ἐπαινέσαντος; Καὶ τοῦτο οὖν ἤξει σοι ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ θαμὰ ὀμιλεῖν στρατιώταις· καὶ πρὸς, εἰδήσεις αὐτῶν ἦθη καὶ βίους, καὶ τίς ἕκαστῳ τάξις ἐν καιροῖ; ἕκαστος προσήκουσα. Θέα γὰρ δὴ καὶ τότε (24). Τεχνίτης ἔστιν ὁ βασιλεὺς πολέμων, ὥσπερ ὁ σκυτοτόμος ὑποδημάτων. Ἐκαίνος τε οὖν γελῶς, δεῖν ἀγνοῆ τῆς τέχνης τὰ ὄργανα, ὃ τε βασιλεὺς πῶς ἐπιστήσεται χρῆσθαι στρατιώταις ὄργανοις, ἀ μὴ γινώσκου;

ε'. Ἄλλ' ἐναυθα γενόμενος, εἰ τὸ κοινὸν τῶν λόγων εἰς τὴν παρούσαν τῶν λόγων ὕλην καταβιβάσαιμι, τάχα ἀν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ βλάλοιμι·

Τίς δ' οἶδ' εἰ κέρ τοι σὺν δαίμονι θυμὸν ὄρω
Παρειπῶν; ἀγαθὴ δὲ παραίφασις ἀνδρὸς ἀληθοῦς.

Φημὶ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἐμπροσθεν ἄλλο χεῖρω ποιῆσαι τὰ Ῥωμαίων, ὡς τὴν περὶ τὸ βασιλικὸν σῶμα σκηπὴν καὶ θεραπείαν, ἣν ὥσπερ ἱεουργοῦντες ἡμῖν ἐν ἀπορρήτῳ ποιοῦνται, καὶ τὸ βαρβαρικῶς ἐκτεθεῖσθαι τὰ καθ' ὁμᾶς. Ὡς οὐ φιλεῖ συγγίνεσθαι φανταστα τε καὶ ἀλήθεια. Ἄλλὰ σὺ γε μὴ δυσχεράνης, ὡς τοῦτὸ γε οὐκ ἔστι σὸν, ἀλλὰ τῶν ἀρξάντων τῆς νόσου, καὶ παραδόντων τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου ζηλούμενον τὸ κακόν. Τοιγαροῦν ἡ σεμνότης αὐτῆ, καὶ τὸ δεδιέναι μὴ ἐξανθρωπισθεῖτε σύνθεσις γενόμενοι θέαμα, κατακλείστους ποιεῖ πολιορκουμένους ὑφ' ἑαυτῶν, ἐλάχιστα

DION. PETAVII NOTÆ.

(24) *Θέα γὰρ δὴ καὶ τότε.* Sic in lib. *De insomniis*, p. 140, θέα δὴ πῶσῳ τῷ μέτῳ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐμπολιτεύεται. Quem ad locum Gregoras notat me-

lius scribi Θεῶ. Imperite. Nam θέα frequentiori est in usu.

μὲν ὄρωντας, ἐλάχιστα δὲ ἀκούοντας, ἀφ' ὧν πρακτικῆ φρόνησις συναθροίζεται, μόνως ἡδομένους τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς, καὶ τούτων γε τὰς ὑλικωτάτας, ὅσας ἀφ' ἧς καὶ γεύσις πορίζουσι, βίον ζῶντας θαλαττίου πνεύμονος (25). Ἔως οὖν ἀπαξιοῦτε τὸν ἀνθρώπου, οὐδὲ τῆς ἀνθρώπου τυγχάνετε τελειότητος. Καὶ γὰρ οἷς σύνεστε περὶ [γρ. παρὰ] δλαιτάν τε καὶ ἄλλων, καὶ οἷς ἐστὶν εἰς τὰ βασιλεια πάροδος ἀδεέστερον, ἢ στρατηγῶς τε καὶ λοχαγῶς, τούτους οὐς χαρίεντα ἄρα παρασκευάζεσθε, τοὺς μικροκεφάλους (26) τε καὶ ὀλιγογνώμονας, οὓς ἡ φύσις ἀμαρτάνουσα παραχαράττει, καθάπερ ἀδικοῦντες οἱ τραπέζιται τὸ νόμισμα [γρ. τὰ νομίσματα], καὶ γίνεται βασιλεὶ δῶρον ἀπόπληκτος ἀνθρώπος, καὶ μείζον ὅσον ἀποπληκτότερος· οὗτοι γελασεύοντες ἐν ταύτῳ καὶ κλασεύοντες ἀτελῶς, καὶ σχήμασι καὶ ψόφοις καὶ ἄπασιν ὅσοις οἱοί τε [γρ. οἷόν τε] βωμολοχοῦντες, συνδιαφθείρουσιν ὑμῖν ὅν χρόνον, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀγλύν, ἣν ἐκ τοῦ μὴ φύσει ζῆν ἔχετε, κακῶ μείζονι παραμυθοῦνται. Τούτων τὰ κολοβά διανοήματα καὶ βήματα ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν ἐναρμόζεται μᾶλλον, ἢ τοὺς ἐκ φιλοσοφίας ἐν γλύτῃ περιτράνω τε καὶ στοργῇ. Ὁ δὲ τῆς θαυμαστῆς οἰκουρίας ἀπολελαύκατε, τοῦ δῆμονο τὸ μὲν φρόνιμον ὑποπτέοντες, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀποσεμνυόμενοι· τὸ δὲ ἀνόητον εἰσαγόμενοι, καὶ πρὸς ἐκείνους ἀπογομνόμενοι· ἔδει μὲν εἰδέναι καλῶς, ὅτι ταῖς αὐταῖς παρασκευαῖς ἕκαστον αὐξεται, καὶ συγκροτεῖται. Ἄλλ' ἂν ἐπιδράμῃς τῷ νῷ τὴν ὅποι ποτὲ τῆς γῆς ἐκταθεῖσαν ἀρχὴν, εἴτε τῶν Παρθυαίων, εἴτε τῶν Μακεδόνων, εἴτε τῶν παλαιτάτων Μήδων, εἴτε τὴν ἐν ἧ ζωμέν, ἀνδρες δημοτικοὶ τε καὶ στρατιώται, καὶ τὰ πολλὰ συνουραυλοῦντές τε καὶ χαμευνοῦντες ἐν ταῖς φάλαγξι, καὶ οὔτε μειονεκτοῦντες πόνων, οὔτε πλεονεκτοῦντες ἡδονῶν, ἐκάστην ἐπικράτειαν ἐπὶ μέγα προηγαγον, δι' ἐπιμελείας ἀνθρώποι κτώμενοι τάγαθὰ, καὶ γενομένοι ζηλωτοὶ, χαλεπῶς ἂν ἔτι τὴν τάξιν τηροῖεν ἀνευ φρονήσεως. Ἔοικε γὰρ εὐτυχία φορτίον εἶναι μοιχῆδος περιθροιστέστερον. Περιτρέπει γοῦν τὸν ἀναθέμενον, ἦν μὴ πάνυ βωμάλως ὦν τύχη.

imperia, sive Parthorum, sive Macedonum, sive nostrum illud, in quo degimus; homines populares, et militares, qui sæpius media in acie sub dio agerent, bumique dormirent, neque minus laboris, plus voluptatis ferrent, cujusque ditionis fines latissime protulerent; homines, inquam, singulari cum diligentia bona comparantes, quique cum ad summam beatitudinem pervenissent, ægre hunc ordinem sine prudentia tenuissent. Felicitas enim onus quoddam esse videtur plumbo gravius. Eum ergo subvertit, ac deprimat, qui id humeris imposuerit, nisi omnino sit robustus.

α'. Ψυχῆς δὲ βώμην ὑπισχενεται μὲν φύσις, τῶν δὲ ἀσκησις. Εἰς ἣν σε, βασιλεῦ, προτρέπει φιλοσοφία φυλαττομένη γενέσθαι τὸ ἐκ λόγου συμβαῖνον. Τοῖς γὰρ ἐναντίοις τῶν συνιστάτων ἕκαστον φθεῖρεται. Καὶ οὐκ ἀξίω παραβαθῆναι τῷ βασιλεὶ Ῥωμαίων τὰ πάτρια. Πάτρια δὲ ἡγοῦ Ῥωμαίων, οὐ

A qui primi morbi illius auctores exstiterant, ac pestem quamdam summo in pretio studioque habitam temporum successioni tradiderunt. Quam obrem severior illa gravitas, idipsumque quod metuitis, ne, si vos sæpius spectandos præbeatis, nimium sitis hominibus vestris familiares; vos domo penitus clausos, et a vobisipsis quasi obsessos detinet; ut paucissima et vileatis, et audiat, a quibus rerum agendarum prudentia colligitur; corporisque duntaxat voluptatibus indulgeatis, et iis præsertim, quæ sunt præ cæteris in materiam immerse, quas cum tangendi, tum gustandi sensus suppeditat, ac marini pulmonis vitam haud dissimilem agatis. Quamdiu ergo humanam **15** conditionem aspernamini, ne perfectam quidem hominis attingitis. Nam ii, quorum in quotidiano victu aliisve in rebus consortium adhibetis, exiguo capite juxta et mente, quos natura deerrans adulteros edidit, uti numismata mensarii corrumpere, ac depravare solent, ita ut regi munus sit stolidus homuncio, eoque acceptius, quo stolidior est: ii eodem tempore imperfecte et ridere, et flere gesticientes, indecoris gesticulationibus, strepitibus, aliisque quibus possunt scurrilitatibus una vobiscum perpetrari tempus absumunt, mentisque caliginem, quam ex eo contrahitis, quod secundum naturam nequam vivitis, gravioris mali solatio demulcent, horum mutili nec periecti animi sensus, verbaque auribus vestris multo congruunt magis, quam sententia aliqua ex philosophia deprompta, et deserto ac volubili ore decurrens. Quod autem ad eam utilitatem spectat, quæ ex egregia illa, domesticaque custodia vobis accidit, dum ex populo eos quidem, qui mente præditi sunt, suspectos habetis, atque iis superbe vos, et cum ostentatione venditatis; stulti vero duntaxat, et rudes admittuntur, quibus vos palam manifestos exponitis; id probe intellexisse oportet, iisdem artibus unumquodque augeri, quibus est conflatum. Sed si animo percurras quovis terrarum propagata

Persarum, sive antiquissimorum Medorum, sive laboris, plus voluptatis ferrent, cujusque ditionis singulari cum diligentia bona comparantes, quique cum ad summam beatitudinem pervenissent, ægre hunc ordinem sine prudentia tenuissent. Eum ergo subvertit, ac deprimat, qui id humeris imposuerit, nisi omnino sit robustus.

D 41. Animi autem robur ut natura promittit, sic assidua exercitatione perficitur. Ad quod te, imperator, philosophia hortatur, id ne eveniat cavens, quod ex oratione consequitur. Unumquodque enim contrariis opibus, quam quibus constitutum est, destruitur. Non ergo patria instituta

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) *Bior ζῶντας θαλασσίον πνεύμονος.* Ita Plato in *Philebo*, ζῆν οὐκ ἀνθρώπου βίον dixit, ἀλλὰ τινός πνεύμονος, ἢ τῶν ὅσα θαλάττια μετ' ὀστρεῶν ἐμψυχά ἐστι σωμάτων. Sic Epicurus Nausiphanem appellabat πλεύμονα, ἀπατεῶνα, καὶ πόρνον Laer-

tius.

(26) *Τοὺς μικροκεφάλους.* Cujusmodi fuit, quem Domitianus habuit in deliciis, *partulo vortantosoque capite.* Sueton. in *Domitiano.*

Romanorum imperatori censeo violanda esse. Verum ea patria instituta existimare debes, non quae heri, aut nudius tertius, in luxu, ac deliciis depravatam rempublicam irropserunt. **¶** Sed quibus fovendis imperium sibi compararant. Quod si mihi non credis; age vero per illud, quod regibus praest, numen (tu vero ad patienter audiendum enitere; mordax enim est sermo), quonam tempore Romanas res melius sese habuisse putas? Num ex quo purpurati, et inaurati estis, lapillosque ex montibus, et barbaro mari quasitos alios redimitis, alios subligatis, alios cingitis, alios appenditis, alios fibulatis, aliis insidetis? Quocirca in spectaculum evasistis mira varietate, ac colorum diversitate distinctum, pavonum instar Homericam imprecationem in vosipsos trahentes, lapideam scilicet tunicam. Vobis autem non illa quidem tunica satis est: non enim consulatum gerentibus senatorum concilium adire fas est, quando vel magistratus designant, vel aliam quamlibet ob rem consederunt, nisi ejusmodi insuper amictu sitis obvoluti. Itaque nimirum vos homines suspiciunt, quibus intueri licet, quasi solos senatorum beatos, solos senatorum onus sustinentes; quin et hoc exsultatis onere, quemadmodum si quis aureis vinculis constrictus, ac plurimorum talentorum compedibus arctius obligatus, malum ipsum minime sentiret, neque, quod in carcerem conjiceretur, misere secum agi crederet, calamitatis magnificentia deceptus; nihilo tamen is facillius movebitur, quam hi, qui cippo lignorum omnium villissimo vincuntur. Imo vero neque pavementum ipsum vobis tolerabile est, neque si in nudo solo inambuletis; sed spargenda aurora terra, quae ex ulterioribus continentibus vehiculis vobis, et actuariis navibus advehitur, nec aspernandus eorum est exercitus, qui fossitium hunc pulverem respergunt. Non enim regium id ducitis, nisi vel ipso calceamentorum corio delicias ostentatis. Num igitur melius nunc vobiscum agitur, a quo haec circa imperatores caeremoniae institui coeperunt; latibulisque vos lacertarum in modum continetis, aegre, si forte, ad solis

τὰ χθῆς καὶ πρώην εἰς ἐκβαδιστημένην παραλύθη τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἐν οἷς ὄντες ἐκτῆσαντο τὴν ἀρχὴν. Ἐπεὶ φέρε πρὸς τοῦ βασιλείου Θεοῦ (καὶ μοι πειρῶ διαμείναι· θυμοδακτῆς γὰρ ὁ μῦθος), τότε κάλλιον ἔχειν ἤγῃ τὰ Ῥωμαίων πράγματα; Ἄφ' οὗ περιπόρφυροι τί ἐστε, καὶ περιχρῦσοι, καὶ λίθους ἐξ ὄρων (27) τε καὶ θαλασσίων βαρδάρων, τοὺς μὲν ἀναβαίθε, τοὺς δὲ ὑποδείθε, τοὺς δὲ περικείθε, τοὺς δὲ ἐξαρτάθε, τοὺς δὲ περονᾶθε, τοὺς δὲ ἐφιζάνετε [γρ. ἐφιζάνεσθε]; Τοιγαροῦν ἀπετελέσθητε θάμα ποικιλώτατον καὶ πάγχρουν, ὡσπερ οἱ ταῦθ, τὴν Ὀμηρικὴν ἀράν ἐπ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες, τὸν χιτῶνα τὸν λάτινον. Ὑμῖν δὲ οὐδὲ χιτῶν οὗτος ἀποχρῶν· οὐ γὰρ εἰσιτητὸν [γρ. εἰσητὸν] εἰς τῶν ὁμοτίμων τὸ βουλευτήριον, ἤνικα ἂν τὴν ἐπώνυμον ἀρχὴν ἀρχητε, οὔτε ἀρχαιρεσιαζόντων, οὔτε ἐπ' ἄλλω τι συνεδριαζόντων [γρ. συνεδρευόντων], ἢ μὴδὲ πέλπλον (28) τοιοῦτον ἐγκορδουλῆσηθε. Καὶ δῆτα ἀποδιδέσθε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οἷς θέμις ὄραν, ὡς μόνοι τῶν βουλευτῶν εὐδαίμονες, μόνοι τῶν βουλευτῶν ἀχθοφοροῦντες· ἀλλὰ καὶ γάνυσθε τῷ φορτίῳ, καθάπερ εἰ τις χρυσῷ (29) δεθείς, καὶ μᾶλλον πολυταλάντοις ταῖς πέδαις, ἵπεται μὴδὲ ἴπαλοι τοῦ κακοῦ, μὴδὲ ἠγοῖτο σχέτλια πάσχειν εἰς δεσμώτας τελῶν, ἠπατημένους τῇ πολυτελείᾳ τῆς συμφορᾶς· ἀλλ' οὔγε [γρ. οὐδὲ] μᾶλλον κινήσεται τῶν ἐν τῇ ποδοκάκῃ τῷ φαυλοτάτῳ τῶν ξύλων. Ὑμῖν δὲ οὐδὲ τοῦδαφός ἐστιν ἀνεκτὸν, οὐδ' ἂν ἐμπεριπατήσητε κατὰ φύσιν ἐχοῦση τῇ γῇ· ἀλλὰ δεῖ τὴν χρυσίτην (30) ἐπιφορεῖν, ἢ ἐκ τῶν πέραν ἠπείρων ὑμῖν ἀπῆλαι τε, καὶ ὀκνάδες διακομίζουσι· καὶ στρατιά τις ἐστὶν οὐ φαύλη τῶν τὸ χῶμα βαίνόντων. Οὐ γὰρ βασιλικὸν ἠγείθε (31), μὴ οὐχὶ καὶ ταῖς σκύτεσι τῶν ὑποδημάτων τρυφᾶν. Νῦν οὖν ἀρ' ἀμεινον πράττετε, ἀφ' οὗ περὶ τοὺς βασιλέας ἡ τελετὴ συνέστη, καὶ θαλαμειόσθε καθάπερ αἱ σαῦραι (32), μολις εἰ πη πρὸς τὴν εἰλην ἐκχύπουσαι, μὴ φεραθείητε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὄντες ἀνθρωποι; ἢ τὸθ' ἤνικα ἐξηγοῦντο τῶν στρατευμάτων ἄνδρες ἐν μέσῳ ζῶντες, μέλανες ὑφ' ἡλίῳ, καὶ τὰ ἄλλα ἀφελῶς τε καὶ αὐτοσκευῶς ἔχοντες, ἀλλ' οὐ διθυραμβωδῶς καὶ τραγικῶς, ἐν πλοῖσι Λακωνικοῖς, οὓς ἐν ταῖς εἰκόσι θιώμενα γελᾷ τὰ μειράκια, καὶ οὐδὲ ὁ γέρον δῆμος εὐτυχεῖς ἠγοῦνται γαγονέαι, πρὸς δὲ ὑμᾶς ἐξετασθη-

DION. PETAVII NOTÆ.

(27) Καὶ λίθους ἐξ ὄρων. Latinus Pacat. Paneg. in Theod. : Quisquis purpura quandoque regali vestire humeros cogitabit, Maximus exutus occurrit; quisquis aurum gemmasque privatis pedibus optabit, Maximus ei plantis nudus appareat, etc.

(28) Ἦν μὴ καὶ πέλπλον. Consularem palmatam, sive pictam togam intellige: quæ triumphalis olim, postea in consulum insignibus tralatitia fuit. De hac diximus ad Themistii orat. 11. De consulatu imperatorum vide Libanium Orat. paneg. in Juliani consuli.

(29) Καθάπερ εἰ τις τῷ χρυσῷ. Clem. Alex. II Pæd., cap. 12, de muliebribus armillis et monilibus loquens, eadem utitur similitudine.

(30) [X] Ἀλλὰ δεῖ τὴν χρυσίτην. Aurosum arenam videtur nominare Lampridius in Alagab. Chrysostomus homil. 5 in Genes. : Καὶ γὰρ οἱ τὴν χρυσίτην ἄνορῶντες, εὐθα ἂν ἴδωσι φλέβας τινὰς ψήγματα ἐχοῦσας; οὐ πρότερον ἀφίστανται, μέχρις ἂν

ἀναμοχλεύσαντες, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ βάθος κατελθόντες, πολλὴν τὴν εὐπορίαν ἐκεῖθεν καρπώσωνται. Asterius hom. 3: Ὡς γὰρ οἱ τὸν χρυσὸν ἐπὶ τῶν κόλπων τῆς γῆς ἀναχλεύοντες (cor. ἀναμοχλεύοντες) φασὶ τὴν χρυσίτην γῆν ἐπ' αὐτῆς μὲν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς κυριωτάτης γενέσεως σωτηρῶν ἀποκείσθαι, etc. Vide et Jovium monachum apud Phot. cod. 222. Lamprid. Alagab. : Scobe auri porticam stravis, et argenti, dolens quod non posset et electri; idque frequenter, quacunque fecit iter pedibus usque ad equum, vel carpentum, ut sit hodie de aurosa arena.

(31) Οὐ γὰρ βασιλικὸν ἠγείθε. Videtur calceamentorum delicias istas ad id referre, quod aurosum illum pulverem calcant. Id enim causalis indicat particula. Alioqui de gemmatibus imperatorum calceis accipiendum esset. Quod in privatis quoque notatur a Tertull. lib. De hab. virg. : Et in peronibus aniones emergere de luto curianni.

(32) Καὶ θαλαμειόσθε, καθάπερ αἱ σαῦραι. Sic

και καὶ παντάπασι κακοδαίμονας; Ἄλλ' ἐκεῖνοί γε οὐκ ἀποτερίζοντες [γρ. ἐπιτειχίζοντες] τὴν οἰκίαν, εἶργον οὐτε τοὺς Ἀσιανοὺς, οὐτε τοὺς Εὐρωπαίους βαρβάρους, ἀλλ' οἷς ἐποίουν, ἐκεῖνοὺς ἐνουθέτου τὴν σφετέραν ἀποτερίζειν, θαμὰ διαβαίνοντας τὸν Εὐφράτην ἐπὶ τὸν Παρθυαῖον· τὸν δὲ Ἰστρον ἐπὶ τὸν Γέτην τε καὶ Μασσαγέτην. Οἱ δ' οὖν ἕτερα ἀντὶ τούτων (33) ὀνόματα θέμενοι, ἕτεροι δ' αὐτῶν καὶ τὰ πρόσωπα τέχνη παραποιήσαντες [γρ. περιποιήσαντες], ἵνα δὴ δοκῶν γένος ἄλλο νέον τε καὶ ἀλλόκοτον ἐκφῶναι τῆς γῆς, δεδίδτονται ὑμᾶς ἀντιδιαβαίνοντας, καὶ μισθὸν εἰρήνης ἀξιοῦσι πράττεσθαι, *admonebant esse muniendos; cum sæpissime vel* Getas, ac *Massagetas, Istrum trajicerent. Nunc* artificio quodam immutantes, ut novum, et *terrorem* animis nostris injiciunt, adversus nos vicissim flumen trajicientes, pacisque mercedem auferre postulant,

Ei μὴ σὺ γε δύσσομαι ἀλήνη.

Ἄλλ' ἀφείσθω μὲν, εἰ δοκεῖ, τὰ παλαιὰ πρὸς τὰ νῦν ἐξετάζειν, ἵνα δὴ μὴ δοκῶμεν ἐν σχήματι παραινέσεως ὀνειδίζειν, δεικνύντας, ὡς, ὅσον ἐπέδωκεν εἰς σχῆμα σοβαρὸν τὰ βασιλείως, τοσοῦτον ἀληθείας ἀφήρηται.

ἴβ. Εἰ δὲ ὡσπερ ἐν τῇ καθ' ὑμᾶς ποικιλίᾳ γενόμενος ὁ λόγος ἐπιλογώρησε, νέμοι τινὰ μοῖραν ἑαυτοῦ καὶ τῇ πάλαι τῶν βασιλέων, εἴτε ἀγροικίαν καλοῦμεν αὐτήν, εἴτε λιτότητα βούλεσθε, καλῶς ἂν ἀλλήλαις ἀντιπαρεκδύοντο πολυτέλεια καὶ εὐτέλεια· καὶ γυμνάς ἂν οὕτω θεώμενος, ἐρασθείης ἀληθινοῦ βασιλείως κάλλους, ἀφελὲς τὸ φαινόμενόν τε καὶ ἐπιποίητον· οὐκοῦν ἐκεῖνην μὲν ἀπὸ τῶν χρημάτων τὸ πλεον ἐγράφομεν· ταύτην δὲ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τούτων, ἀλλοθεν δὲ λαβεῖν. Οὐ γάρ ἐστιν αὐτῇ περιττὰ, μὴ πραγματευομένη περὶ αὐτὰ· τὰ δὲ ἦθη μᾶλλον εἰκόνες ἂν αὐτῆς εἴεν. Καίτοι καὶ ἔργον εὐθὺς συμπροκύπτει τῶν κατὰ φύσιν ἐχόντων βίων ταῖς πρόβολαῖς [γρ. προσβολαῖς]. Ἐνὸς οὖν ἄξιον ἐπιμνησθῆναι βασιλείως, καὶ ἦθους, καὶ ἔργου· καὶ γὰρ ἀποχρῶν ὅτι οὖν πάντα συνεφελέχυσσασθαι. Λέγεται δὲ τίνα τῶν οὐ λίαν ἀρχαίων, ἀλλ' ὧν ἂν εἰδείεν καὶ τῶν γερόντων οἱ πάπποι, εἰ μὴ νέοι τοὺς παῖδας ἐτέκνωσαν, καὶ παρὰ νέων τῶν παίδων ἐγένοντο πάπποι. Λέγεται δὲ τίνα ἐκεῖνων στρατείας μὲν ἄγειν ἐπὶ τὸν Ἀρσακίδην εἰς Ῥωμαίους ὄβρισαυτα· ἐπειδὴ δὲ πρὸς ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν Ἀρμενίων γενέσθαι, πρὶν ἐπιχειρῆσαι τῇ πολεμίᾳ, δείκνου τε αὐτὸν ἐρασθῆναι, καὶ ἐπιτάξει τῇ στρατιᾷ τοῖς ἀπὸ τῶν σκευοφόρων χρῆσθαι, ὡς ἐγγύθεν ἐπιστιουμένοις, ἦν δέη. Ἐδείκνυε δὲ ἄρα τοὺς Παρθυαίων ἀγρούς. Ἐν τούτῳ δὲ ὅσων, προσέειεν ἐκ τῶν πολεμίων παρεῖναι· καὶ ὀφείδει μὲν ἔχουσιν προεντευξέσθαι τοῖς βασιλεῖ παραδυναστεύουσι· καὶ τούτων γε αὐτὰ παλάταις τισὶ καὶ εἰσαγγελεύουσιν, ὡς εἰς ἡμέραν πολλοσθῆν ἀπ' ἐκεῖνης τοῦ

A splendorem prodeuntium, ne vos homines esse homines ipsi deprehendant? An potius tunc, cum exercitiibus præstiebantur homines in propatulo vitam agentes, sole adusti, reliquoque in victu sine ullo artificio simplices, non dithyrambicum, ac tragicum tumorem spirantes, sed laconicis pileis lecti, quos in status pueri spectantes derident, quosque senior plebs felices fuisse non putat; imo vero, si vobiscum conferantur, prorsus infelices? **17** Atqui illi ipsi minime intersepta domo, neque Asiaticos, neque Europæos barbaros arcebant; sed iis rebus, quas agebant, suos illis fines profecti contra Parthos, Euphratem; vel adversus illi alia pro his nomina sumentes, nonnulli et volumine genus terra editum esse videantur, terrorem animis nostris injiciunt, adversus nos vicissim flumen trajicientes, pacisque mercedem auferre postulant,

B *Ni fortia robora sumas.*

Verum mittamus, si libet, eam priscorum temporum cum presentibus contentionem, ne per adhortationis speciem probrose videamur incessere, idipsum declarantes, quantum imperatoribus superbi, atque arrogantis cultus accessit, tantumdem decessisse veritatis.

12. Si vero, quemadmodum ad eam, quæ in vobis est, varietatem progressa diutius in eo nostra immorata est oratio, ita aliquam sui partem pristina illi imperatorum, sive rusticitati malimus, sive simplicitati, tribuat; non incommode profusio ac frugalitas oppositæ sibi invicem emergerint, eoque pacto nuda hæc ambo considerans, misso fucato illo atque adscititio, verum ac germanum regis decorem amplecteris. Quamobrem illam quidem opibus maxima ex parte circumscripsimus; hujus autem non ex eo, sed aliunde petenda cognitio est. Neque enim supervacuis opibus prædita est, cum in earum conquisitione nequaquam occupetur; sed ipsius imagines in moribus potius, vitæque positæ fuerint. Quanquam et opus ipsum statim una cum ejus vitæ, quæ naturæ consentanea est, productione consequitur. Operæ pretium est igitur unius imperatoris morum operisque fecisse mentionem. Quodlibet enim ad omnia secum trahenda satis superque erit. Imperatorem olim quemdam exstitisse ferunt, haud ita vetustum, sed quem hujus temporis sævum avi facile cognoscere potuerunt; nisi et ipsi juvenes liberos suscepserint, et a junioribus liberis avi postmodum facti sint. Ferunt, inquam, illum quemdam adversus Persas, ad vindicandam illatam ab his Romanis injuriam, cum exercitu profectum, cum ad extrema Armeniorum juga pervasisset, priusquam in hostile solum excurreret, cibum sumere cupientem, exercitui, ut ex impedimentorum sarcinis promptis

DION. PETAVII NOTÆ.

Plutarch. de Aristippo Argivorum tyranno : Καὶ κατεκάλεσε τὸν θαυμαστὸν τυράννον, ὡσπερ ἐρπετὸν ἐν φιλοῦ τοῦ κατεργόμενον.

(33) Οἱ δ' οὖν ἕτερα ἀντὶ τούτων. Barbaros intel-

igit, qui Scythæ, Gothi, Wisegothi, Ostrogothi, Marcomani, Quadi et sexcentis aliis nominibus appellati terrori tum erant Romanis, quos et stipendiarios habebant.

viaticis vescerentur, imparasse, ut pote qui e vicino, A si opus foret, victum paraturi essent. Ostendebat autem 18 Parthorum agros. Quæ cum agerent, interim ab hoste legatos adfuisse, qui se putarent quidem regis primum proceribus occursuros, eorumque rursus clientibus, et admissionalibus; adeoque fore, ut nonnisi multis postea diebus ab imperatore legatis jus diceretur. Verum sub id forte tempus accidisse, ut imperator cœnaret. Nec enim ejusmodi tunc erat satellitum stipatio, selectus ex

omnes staturæ procerioris flavescente et exquisitius
Unquentisque caput semper vultumque peruncti,
 scuta ex auro, lanceasque portantes, ex quibus, quoties occurrunt, regem conjicimus, uti opinor ex præeuntibus radiis solem: sed universa acies proprium munus obiens, circa imperatorem atque imperium, satellitum officio fungebatur. Illi autem B simplici, nec affectato cultu corporis, non penes ornatum, sed penes animum, imperatoriam dignitatem habebant, interioribusque dotibus multitudinem antecellebant; externis autem gregariorum nihil dissimiles videbantur. Quo in habitu deprehensus a legatis Carinum aiunt. Purpurea vestis humi per herbam jacebat: cibus autem erat pridianum ex pisib. elixis pulmentum, inque his frusta quædam et inveterata porcinarum carni- C um salsamenta. Eos ergo cum vidisset, neque surrexisse, neque quidquam mutasse fertur; sed e vestigio vocatis dixisse, se quidem illos scire ad sese venire, se enim Carinum esse, juvenique regi ut eadem die renuntiarent jubere, ni saperet, omnem ipsorum saltum campumque omnem intra lunare spatium Carini capite fore nudiozem; simul- que dicentem, detracto pileo, caput ostendisse ni- hilo galea adjacente villosius: ac si quidem esuri- rent, ut manum una in ollam immitterent permis- surum; sin minus, jubere se eadem hora discedere, et quasi jam finito legationis tempore extra Roma- num vallum esse. Hæc cum multitudini hostium- que duci renuntiata essent, quæ et vidissent, et audiissent, quod verisimile erat futuram, horro-

βασιλέως τῆ πρεσβείᾳ χρηματιοῦντος· συνενεχθῆναι δὲ κατ' αὐτὸ πῶς τὸν βασιλέα γενέσθαι λειπνοῦντα. Οὐ γὰρ ἦν πῶ τὸ τῶν δορυφόρων τοιοῦτον, ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἔκκριτος (34), νέοι πάντες, πάντες εὐμήχεις, τὰς κόμας ξανθοὶ τε καὶ περιττοί, ἰπσο exercitu alter exercitus, juvenes omnes, ornata cæsarie,

Alis δὲ λιπαροὶ κεφαλᾷ, καὶ καλὰ πρόσωπα,
 χρυσάσπιδες, καὶ χρυσεολόγγαι· οἷς, ὅταν ποτὲ ὀφθῶσι, τὸν βασιλέα προσημαινόμεθα, καθάπερ, οἶμαι, ταῖς προανισχοῦσαις (35) αὐγαῖ; τὸν ἥλιον· ἀλλὰ πᾶσα φάλαγγ' τὸ οικεῖον ποιούσα, δορυφόρος ἦν τοῦ βασιλέως τε καὶ τῆς βασιλείας. Οἱ δὲ ἀπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, οὐκ ἀπὸ τῆς σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς βασι- λεῖς ὄντες, καὶ τάνδρον τοῦ πλήθους διέφερον· τὰ δὲ ἐκτὸς ὅμοιοι τοῖς ἀγελαίοις ἐφάνοντο, ὡς περ ἔχοντά φασι τὸν Καρίνον (36) ὑπὸ τῆς πρεσβείας ὀφθῆναι Φοινικοβαφῆς χιτῶν, καὶ ἐπὶ τῆς πῶας ἐκέκλιτο. Ἐδὲ δὲ δειπνον ἦν πρίσινον ἔωλον ἔτνος, καὶ ἐν αὐτῷ τε- μάχια ἅττα ταρίχη (37) κρεῶν ἕλειν, ἀπολελαυκῶτα τοῦ χρόνου. Ἰδόντα δὲ αὐτὸν, οὔτε ἀναβορεῖν, οὔτε μεταποιῆσαι τι λέγεται· καλέσαντα δὲ αὐτόθεν τοὺς ἄνδρας, εἰδέναι τε φάναι παρ' αὐτὸν ἦκοντας· αὐτὸς γὰρ εἶναι Καρίνος· καὶ κελεύειν ἀπαγγεῖλαι τῷ νέῳ βασιλεῖ τῆμερον, εἰ μὴ σωφρονήσοι, προσδέχεσθαι πᾶν μὲν ἄλλος αὐτῶν, πᾶν δὲ πεδίον ἐν μιᾷ σελήνῃ φιλό- τερον ἔσεσθαι τῆς Καρίνου κεφαλῆς· ἅμα δὲ λέγοντά φασι ἐκδύναι τοῦ πλοῦ, δεικνύντα τὴν κεφαλῆν, οὐδὲν τι δασυτέραν παρακειμένου τοῦ κράνους· καὶ εἰ μὲν πεινῶν, ἐφεῖναι συνεμβαλεῖν τῇ χύτρᾳ· μὴ δεομένου δὲ, κελεύειν αὐθωρὸν ἀπηλλάχθαι, καὶ ἔξω τοῦ Ῥωμαϊκοῦ χάρακος εἶναι, ὡς τῆς πρεσβείας αὐτοῖς τέλος εὐρούσης. Λέγεται τοῖνον, καὶ τοῦτων ἀνενεχθῆντων ἐπὶ τὸν πλήθος, καὶ τὸν ἡγεμόνα πῶν πολεμίων, ὧν τε εἶδον, ὧν τε ἤκουσαν, ὅπερ εἰκὸς ἦν συμβῆναι, φρίκην καὶ δέος ἐπιπτεσεῖν ἅπασιν, εἰ πρὸς ἄνδρας μαχοῦνται τοιοῦτους, ὧν ὁ βασιλεὺς (38), οὔτε

DION. PETAVII NOTÆ.

(34) *Στρατιά τις ἔκκριτος.* Protectorum scholas describit, de quibus *Noctitia* cap. 89. Corippus *Terribiles ætate pares.*

(35) *Καθάπερ, οἶμαι, ταῖς προανισχοῦσαις.* Cassiod. l. ii *Varior.*, c. 12: *Adventum quidem regium ex ipsa potestis cognoscere frequentia commœnantium: quia necesse est, ut res magna competentia præmittat indicia. Venturum diem Lucifer demonstrat exortus, etc.*

(36) *Ὅσπερ ἔχοντά φασι τὸν Καρίνον.* Hic vero insigniter est lapsus memoria Synesius. Non enim Carino hæc historia convenit, primum impurissimo contaminatissimoque principi; qualem Vopiscus, Victor, Eutropius, alique describunt; deinde qui Persas nunquam viderit. Nam Carus, assumpto secum Numeriano filio, contra Persas profectus est; Carinum vero alterum filium misit in Gallias. Itaque quæ hic Carino tribuuntur, ea Caro potius competunt, vel Probo, cui Carus successit. Uterque enim adversus Persas rem feliciter gessit. Carus, auctore Vopisco, Mesopotamia capta, Ctesiphontem usque pervenit, et imperator Persicus appellatus est. Probus, ut idem refert, eodem profectus, Copton et Ptolemaidem urbes barbarico

servitio eripuit. *Ex quo, inquit, tantum profecit, ut Parthi legatos ad eum mitterent confitentem timorem, pacemque poscentes: quos ille superbius affectos magis timentes domum remisit.* Quæ narratio proprius ad Synesianam accedit historiam. Cui similis a Cornelio Nepote de Agesilao proditur, cum in Ægypto apud Thacum esset illius regem.

(37) *Τεμάχια ἅττα ταρίχη.* Notant critici τεμάχη proprie dici ἐπὶ τῶν ἰχθύων, [X] καὶ πλακούντων, non autem ἐπὶ κρεῶν, quod Eustathius in *Iliad.* A, pag. 867, adnotavit. Hinc Aristophanes *Pluto:*

Πολὺν χρήμα τεμαχῶν, καὶ κρεῶν ὀπτημένων. Suidas in hac voce mendosus est: *Τεμάχη ἐπὶ κρεῶν, καὶ ἰχθύων, καὶ ἐπὶ πλακούντων, ἐπὶ δὲ πισσῶν οὐκέτι.* Lego ἐπὶ ἰχθ. καὶ ἐπὶ πλακ. ἐπὶ δὲ κρεῶν οὐκέτι. Latine τεμαχος est *copadium*. Glossarium *τέμαχος, copadium frustum.* Libro v *De vitis Partum,* libel. o iv, n. 63: *Et accipiens archiepiscopus unum copadium, dedit juxta se recumbenti seni.* Quod spectat ad ταρίχη κρεῶν ἕλειν, vide insignem locum a nobis castigatum orat. Themistii.

(38) *Ὅρ ὁ βασιλεὺς.* Ecquid vero pudendum est principem esse? Suspicor legendum esse, ὧν ὁ βασιλεὺς οὔτε φαλακρὸς ὧν αἰσχ. Vel certe καλεῖν

βασιλεύς ὄν, οὔτε φαλακρὸς ἀσφύνηται, καὶ χύτραν παρατιθέμενος συνδέει πινους καλῆς. Ἀφικέσθαι δὲ τὸν βασιλέα τὸν ἀλαζόνα κατορθώσαντα, πάντα εἶκαιν ἔτοιμον ὄντα, τὸν ἐν τιάρῃ καὶ κἀνδυί (39), τῷ μετὰ χιτῶνος φαύλων ἐρίων, καὶ πῖλου.

ιγ'. Ἐτερον δὲ τούτου νεώτερον ἀκούεις, οἶμαι. Καὶ γὰρ οὐδὲ εἰκὸς ἀνήκοόν τινα εἶναι βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιδόντος (40) εἰσω τῆς πολεμίας γενέσθαι ἐν χρεῖα κατασκοπῆς, μιμησαμένου σχῆμα πρεσβείας. Λειτουργεῖν τε γὰρ ἦν τότε, τὸ πόλεων τε, καὶ στρατευμάτων ἡγεῖσθαι· καὶ ἐξώμνυντο γε πολλοὶ τὴν τοιαύτην ἀρχήν. Εἰς δὲ τις αὐτῶν καὶ ἐννεάσας (41) τῷ βασιλεύειν, ἀπειπῶν πρὸς τοὺς πόρους ἐκὼν ἰδιώτης ἐγήρα. Ἐπει καὶ τοῦνομα αὐτὸ σοὶ δείξω τοῦ βασιλέως ἡμίμον, ἐκλιπές Ῥωμαίοις γενόμενον ἀφ' οὗ Ταρκυνίου ὁ δῆμος ἐξήλασεν. Ἀπὸ τούτου γὰρ ἡμεῖς μὲν ὑμᾶς ἀξιούμεν, καὶ καλούμεν βασιλέας, καὶ γράφομεν οὕτως· ὑμεῖς δὲ εἴτε εἰδότες, εἴτε μὴ, συνηθεία δὲ συγχωροῦντες, τὸν ἄγον τῆς προσσηγορίας ἀναδυομένους εὐοίκατε. Οὐκ οὖν οὔτε πρὸς πόλιν, οὔτε πρὸς ἰδιώτην, οὔτε πρὸς ὑπαρχον γράφοντες, οὔτε πρὸς ἀρχοντα βάρβαρον ἐκαλλωπίσασθαι ποτε τῷ βασιλεύει ὄνοματι· ἀλλ' αὐτοκράτορες εἶναι ποιείσθε. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ὄνομα στρατηγίας ἐστὶ πάντα ποιεῖν ὑποστάσης. Καὶ Ἰφικράτης, καὶ Περικλῆς ἔπλεον Ἀθήνηθεν αὐτοκράτορες στρατηγοί. Καὶ οὐκ ἐλύπει τοῦνομα τὸν δῆμον τὸν ἀδυναστευτον, ἀλλ' αὐτὸς ἐχειροτόνει τὴν στρατηγίαν νόμιμον οὔσαν. Ἀθήνησι μὲν οὖν (42) καὶ βασιλεύς τις καλούμενος μικρὰ ἔπραττε, καὶ ὑπεύθυνος ἦν, εἰς τοῦνομα τοῦ δήμου, οἶμαι, παίζοντος· ἢτε ὄντος ἀκρατῶς ἐλευθέρου. Ἄλλ' ὅγε αὐτοκράτωρ αὐτοῖς οὔτε μόναρχος ἦν, καὶ σπουδαῖον ἦν καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Πῶς οὖν οὐ σαφὲς τοῦτο τεκμήριον τῆς σώφρονος ἐν τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ προαιρέσεως, ὅτι καίτοι μοναρχία προδήλως ἀποτελεσθεῖσα, μίσει τῶν τυραννίδος κακῶν, διευλαβεῖται, καὶ φειδομένως ἔπιπται τοῦ βασιλέως [γρ. βασιλείας] ὄνοματος; Μοναρχίαν γὰρ διαβάλλει μὲν τυραννίς, ζηλωτὴν δὲ ποιεῖ βασιλεία, καὶ Πλάτων αὐτὴν ὅτιον ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώποις καλεῖ. Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος, τὸ θείας μετεληγὸς μοίρας, ἀξιοῖ πάντῃ ἀτυφονεῖναι. Οὐ γὰρ σκηνοβατῶν, οὐδὲ τερατουργῶν ὁ θεὸς, ἀλλὰ

δι' ἀφύφρον

Batwv κελεύθου κατὰ δίκην τὰ θήητ' ἀγει,

παντὶ τε ἀπανταχοῦ παρεστάναι τῷ πεφυκότι μετέχειν ἔτοιμος. Οὕτως ἀξιώ τὸν βασιλέα κοινὸν ἀγαθὸν καὶ ἀτυφον εἶναι. Τύρανοι δὲ εἰ θαυματοποιοῦσι κρυπτόμενοί τε, καὶ σὺν ἐκπλήξει φαινόμενοι, φθόνος οὐδέεις

A rem melioremque omnibus injectum; si cum ejusmodi hostibus dimicandum sit, quorum rex neque 19 regem se esse, neque calvum pudori habeat, illaque insuper apposita compransores invitet. Moxque superbum regem territum accessisse, nihil non cedere paratum, eum qui tiara, et candye ornabatur, ei, cui ex vilissimis lanis amictus esset, ac pileus.

13. Aliud eo recentius accepisse te aliquando puto. Neque enim cuiquam credibile est non auditum esse eum imperatorem, qui sese intra hostium fines committens, sub specie legationis, exploratoris vicem subiit. Tunc enim publicam obire functionem, idem erat, ac civitatum exercituumque esse ducem; atque idcirco plurimi tali se abdicabant imperio. Ex iis unus, cum juventutem imperando contrivisset, laboribus defatigatus, ultro privatus consenuit. Nam et serius ipsum tibi regis nomen usurpatum indicabo; quod ex eo tempore ab Romanis est suppressum, a quo populus e civitate Tarquinius expulsi. Nos enim ex illo regum vobis nomen tribuimus, et appellando scribendoque usurpare consuevimus; vos autem sive scientes, sive nescientes, ac consuetudini servientes, appellationis hujus invidiam declinare velle videmini. Quare neque ad civitatem, neque ad privatam, neque ad præfectum scribentes, neque ad barbarum principem, regii nominis decus præ vobis unquam tulistis, sed imperatores vos facitis. Imperator autem ducatus militaris nomen est, qui agenda omnia suscepit. Ita Iphicrates, et Pericles Athenis summa potestate præditi duces navigabant. Neque liberum populum nomen illud offendeat; sed ipse legitimam hanc belli præfecturam suffragiis tribuebat. Cæterum Athenis magistratus quidam regis nomine tenuis erat, reddendis rationibus obnoxius: credo quod populus id nominis per ludibrium usurparet, utpote qui mera libertate frueretur. Imperator vero neque monarcha tum erat; et cum re, tum nomine serius quiddam habebatur. Satin' ergo illud manifestum est in Romana republica animi moderatioris argumentum, quod illa, etiamsi manifeste in monarchiam desciverit, eorum nihilominus malorum odio, quæ tyrannidem consecantur, caute religioseque regium D nomen adhibeat? Quippe monarchiam tyrannis in visam reddit, regia potestus amabilem efficit, eamque Plato divinum inter homines bonum appellat. Idem 20 autem ipse quod divinæ sortis est particeps, omni fastu docet arrogantiaque vacare oportere. Neque enim Deus quasi in scena se ipsum

DION. PETAVII NOTÆ.

pro καλεῖ, ut mirum sit Carinum, cum et rex sit, et calvus, non erubescere: quod rex sit, ob χύτραν illam; quod calvus, quoniam in conviviiis dicta jaci in calvos consueverant, ut ad calvitii encomium diceretur.

(39) Τὸν ἐν τιάρῃ, καὶ κἀνδυί. Pollux lib. vii, cap. 14: Καὶ Περωῶν μὲν ἴδια κἀνδύς, καὶ ἀναξυρίς, τὴν καὶ κυρδασίαν, καὶ κίδαριν, καὶ πῖλον καλοῦσι. Corrig. τιάραν, ἦν καὶ κυρδασίαν.

(40) Βασιλέως ἑαυτὸν ἐπιδόντος. Galerius hic fuisse videtur. Legendus Eutropius lib. ix.

(41) Εἰς δὲ τις αὐτῶν καὶ ἐννεάσας. Diocletianus, qui, posito imperio, privatam ad vitam rediit.

(42) Ἀθήνησι μὲν οὖν. Pollux lib. viii Harpocration, apud quem in voce βασιλικῆς διαδρομῆς, ita corrupte legitur: Ἔστι δὲ οὗτος εἰς τῶν ἐννεά ἀρχόντων, ὃς βασιλικῆς διαδρομῆς καλεῖται. Corr. ἀφ' οὐ, vel οὐ. Intelligit enim lampadum certamina.

ostentans, aut prodigijs ac terrificis rebus edicis. A sed « tacita quadam via gradatim contendens, juste humana moderatur » iis omnibus adesse paratus, quæ natura sunt ad participandum idonea. Hoc modo regem sentio commune omnibus bonum, nec insolentem esse debere. Tyranni enim, etsi præstigijs quibusdam fucum facere soleant, ac delitescant, et terrorem dum apparent, incutiant; non est tamen quod illis invidemus, si vera majestate destituti ad simulationem confugiant. Nam qui nihil sani, aut integri habet, et hoc ipsum intelligit; qui fieri potest, ut non lucem faciat, quo sui contemptum devitet? At solem hactenus nemo desepit, tametsi quid est quod frequentius videatur? Proinde rex, si verum se esse, nec aliter convinci posse confidat, omnibus maxime sit expositus. Nihil enim minus, imo vero magis admirabilis, gratusque futurus est. Etenim claudum illum regem, quem toto opere Xenophon commendavit, neque ii, quos ipse duceret, neque quorum regiones peragraret, neque adversus quos tenderet, contemptui habuerunt: etsi in qualibet civitate ad publica maxime loca diverteret, ubi quidquid ageret, omnium erat oculis propositum, si quis videndi Spartanorum ducis desiderio teneretur. Verum ille parvo exercitu in Asiam penetrans, hominem eum, quem innumeræ nationes, tanquam Deum, adorabant, propemodum imperio deturbavit. Nam ingentes ei spiritus excussit. Cumque domesticis magistratibus revocantibus, quæ de Asia susceperat consilia perturbata essent, victorias de Græcis quamplurimas retulit, ab eoque solo homine in certamine victus est, a quo præ cæteris omnibus æquum erat Ageilaum superari, si de fragalitate contendisset. Epaminondas is erat, qui quoties ad convivium a civitatibus vocaretur, ad easdem ventitans (nec enim alia ratione criminis apud magistratus suspicionem effugisset), acre acetum potabat: « Ne, » inquit, « Epaminondas domesticus victus oblivionem capiat. » Attico vero adolescente ejus ensis capulum irridente, quod ex villissimo ligno, rude et inelaboratum esset: « At qui, » inquit, « cum pugnavimus, capuli quidem periculum non facies, ferrum autem non permittebam tibi videbitur. Quod si imperare **21** quidem regum est, imperat autem is, qui in subiectis sibi, quales esse decet, dominatam exercet, ex eodem studiorum vivendique generis, quo ii utuntur, qui dominandi peritiam habent; facite intelligimus, quandoquidem non barbari, aut atrogantis, sed modesti, ac temperantis beneficio, omnia ex omnibus in usum contrahuntur, fastum atque luxum ab imperio exterminandum esse; ut enim nihil eum eo, quod alienum est, commune esse debeat. Atque inde primum deducta est oratio. »

14. Jam vero et ipsa a nobis ad suum principium oratio, et ad veterem illam disciplinam imperatoria a te dignitas revocetur. Necesse est enim, emendata castigataque vita, ac reducta temperan-

αχρῆτε σεμνότητος ἀληθινῆς ἐπὶ προσπόσειν καταφύγειν. Τὸν γὰρ οὐδὲν ὑγιᾶς ὄντα [ἔγωγε], καὶ εἰδότεα γε τοῦτο, τίς μηχανῆ, μὴ οὐχὶ φεύγειν τὸ ἐμφανές, φεύγοντα καταφρόνησιν; Ἄλλ' ἡλίου τε μέχρι τήμερον (43) οὐδεὶς που καταπέφρονε, καίτοι τί συνθέστερον θέαμα; Καὶ βασιλεὺς εἰ θεδάρθηκεν ἀληθινῶν, καὶ οὐκ ἐλεγχθισόμενος, ἔστω κοινότατος. Οὐδὲν γὰρ ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἀγαστὸς ἔσται. Οὐδὲ τοῦ χυλοῦ βασιλείως, ὃν ἐπαινεῖ Ξενοφῶν ἐν δὴ τῷ συγγράμματι, κατεγέλων οὕτε οὐς ἦγεν, οὕτε δὲ ὧν ἦγεν, οὕτε ἐφ' οὐς ἐπορεύετο, καίτοι καταλύεν οὕτος ἐκάστης πόλεως ἐν τοῖς δημοσιωτάτοις χωρίοις, ἐν ᾧ πάντα ποιῶν καταφανέστατος ἦν, οἷς ἐπιμελεῖς τὸν ἡγεμόνα τῆς Σπάρτης ὄρα. Ἄλλ' οὗτος εἰς τὴν Ἀσίαν τε διαθὰς ὀλίγου στρατεύματι, τὸν προσκυνούμενον ἀνθρώπον ὑπὸ τῶν ἀκατονομάστων ἔθνων, ἐγγὺς ἦλθεν ἀποθιβάσαι τῆς ἀρχῆς: τοῦ μὲν γὰρ φρονήματος ἀπέδιδασκε· καὶ ἐπιθετῆ τῶν οἰκοῦν τελοῦν καλούντων τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις ἀφήρητο, νίκας Ἑλληνικὰς ἀνῆρειτο πολλὰς, ὑπὸ μόνου τε τῶν ἀνθρώπων ἠττάτο μαχόμενος, ὅφ' οὐ κρατηθῆναι μόνου τῶν ἀπάντων εἰκὸς Ἀγησίλαον, καὶ ὑπὲρ εὐτέλειας ἀγωνιζόμενον. Ἐπαμινώνδας ἦν οὗτος (44), ὃν στεφανοῦσαι μὲν αἱ πόλεις ἐκάδου ἐύχρηστοίμενοι, ὁ δὲ φοιτῶν αὐταῖς, (ὃς γὰρ ἦν ἄλλως ποιῶντα μὴ οὐκ αἰτίαν ἔχειν τὸν ἐν ἀξιώματι) ὄριμος ἕξους ἐπέπνευ, « Ἴνα, » φησὶ, « τῆς οἰκοῦ διαίτης Ἐπαμινώνδας μὴ ἐπιλάθοιτο. » Νεανίσκου δὲ Ἀττικῶ ἤξει μαχαίρας αὐτῷ τὴν κώπην ἐπισκώψαντος, ὅτι ξύλου τε φύλου καὶ ἀκατέργαστος ἦν, « Οὐκοῦν δὴ τὸν; » ἔφη, « μαχώμεθα, τῆς μὲν κώπης οὐ πειράση, τὸν αἰθρον δὲ οὐκ ἐνέσται σοι μέψασθαι. » Εἰ δὲ βασιλικὸν μὲν τὸ ἄρχεῖν, ἄρχε δὲ ὅποιον δέοι κρατῶν, ἐξ ὧν οἱ κρατεῖν εἰδότες ἐπιτηδευμάτων, καὶ βίων, ὀρώμεν ὡς οὐκ ἀπὸ τῶν ἐκφύλων τε, καὶ σοβαρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μετρίων τε καὶ συμφρόνων πάντα ἐκ πάντων συναίρειται, βασιλείας ἐξοριστέον εἶναι τύπον καὶ πολυτέλειαν, ὡς οὐ μετὸν αὐτῆ τῶν ἀλλοτρίων. Καὶ ὁ λόγος ἐκ τούτου προήκται.

domestici victus oblivionem capiat. Attico vero adolescente ejus ensis capulum irridente, quod ex villissimo ligno, rude et inelaboratum esset: « At qui, » inquit, « cum pugnavimus, capuli quidem periculum non facies, ferrum autem non permittebam tibi videbitur. Quod si imperare **21** quidem regum est, imperat autem is, qui in subiectis sibi, quales esse decet, dominatam exercet, ex eodem studiorum vivendique generis, quo ii utuntur, qui dominandi peritiam habent; facite intelligimus, quandoquidem non barbari, aut atrogantis, sed modesti, ac temperantis beneficio, omnia ex omnibus in usum contrahuntur, fastum atque luxum ab imperio exterminandum esse; ut enim nihil eum eo, quod alienum est, commune esse debeat. Atque inde primum deducta est oratio. »

14. Jam vero et ipsa a nobis ad suum principium oratio, et ad veterem illam disciplinam imperatoria a te dignitas revocetur. Necesse est enim, emendata castigataque vita, ac reducta temperan-

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Ἄλλ' ἡλίου τε μέχρι τήμερον. Latinius Patras ad eandem sententiam: At noster hic omnibus spectandus offertur; nec magis communem hunc diem, atque solem, quam nostrum imperatorem videri licet. Qui, cum vicinum habeant permissa fastidium, nunquam iste mirantes explet oculos, ac magis magisque visus expetitur: novum dictu, præsens deside-

ratur. Petron. Satyr.: Quid autem non commune est, quod natura optimum fecit?

(44) Ἐπαμινώνδας ἦν οὗτος. Quem inter Græcorum optimos et pauperissimos recenset Ælianus lib. II Var., cap. 43, ubi et Pelopidam his adnunciat, in quo memoria salutaris; fuit enim, Plutarcho teste, ditissimus.

πρᾶται καλά, τῶν δὲ ἐκ τῆς ἐναντίας μερίδος ἀντι-
 μετάστασι πάντων γενέσθαι. Καὶ σὺ, βασιλεῦ, τῆς
 ἐπαναγωγῆς τῶν ἀγαθῶν ἀρξάιο, καὶ ἀποδοῆς ἡμῖν
 λειτουργίᾳ τῆς βασιλείας τὸν βασιλέα. Γὰρ ἐν οἷς
 ἐσμὲν οὐκ ἔτι οἶα χωρῆσαι ῥαθυμίᾳ [γρ. ῥαθυμία,
 aliis μία ῥαθυμία], οὐδὲ πρόσω βῆναι. Νῦν γὰρ
 πάντες ἐπὶ ζυροῦ ἴστανται ἀκμῆς· καὶ δεῖ Θεοῦ καὶ
 βασιλέως ἐπὶ τὰ πράγματα, τὴν ὠδινόμενῃ χρόνον
 ἦδη συχνὸν τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τὴν εἰμαρμένῃ
 προαναίρησοντος, ἦν, ἅμα συνάπτων τὸ ἐξῆς τοῦ λό-
 γου, καὶ τὸν βασιλέα δημιουργῶν, ὃν ἐνήργημῃ
 ἔγαλμα πάγκαλον ἴσταναι, δεῖξω γε σαφῶς ἐγγύς
 οὖσαν, ἦν μὴ σοφῆ τε καὶ ἰσχυρὰ βασιλεία κωλύοι·
 καὶ ἵνα ὁ κωλύων αὐτὸς ἦς, ἐκ τῶν ἐνόντων συμπα-
 λαμῆσομαι [γρ. συμπλακῆσομαι]. Θεὸς δὲ ἀγαθοῖς
 δεῖ τε καὶ πάντως παραστάτης, καὶ ἰατρῶς. Πόθεν οὖν
 ἀπολιπόντες τὰ κοινῇ διαπραττόμενα [γρ. διαπρατ-
 τόμενα], τῷ πλαττομένῳ παρὰ τοῦ λόγου βασιλεῖ,
 γνῶμη περιηγήθημεν εἰς τὰ καθεστῶτα· ἤξιον φι-
 λοσοφία τὸν βασιλέα θαμὰ ὀμιλεῖν στρατιώταις, ἀλλὰ
 μὴ θαλαμιεύεσθαι. Τὴν γὰρ εὐνοίαν, ἡ μόνη καὶ μά-
 λιστα βασιλέως ἐστὶν ἰσχυρὸν φυλακτήριον, ἐδίδασκεν
 ἀπὸ τῆς ὁσμῆραι συνηθείας ἀθροίζεσθαι. Ποδαπῶς
 οὖν τὸ γένος οὗσι τοῖς στρατιώταις φιλόσοφος ἐρα-
 στής ὢν βασιλέως, ἀξίω καὶ παιδεύειν τὸ σῶμα καὶ
 συναλιζεσθαι; ἢ δηλονότι τοιούτοις, οὓς ἀγροὶ καὶ
 πόλεις, καὶ καθάπαξ ἡ βασιλευμένη γῆ, δίδωσι προ-
 μάχους, καὶ καταλέγει φύλακας τῇ πολιτείᾳ τε καὶ
 τοῖς νόμοις, ὅψ' ὢν ἐτράφησάν τε καὶ ἐπαιδεύθη-
 σαν· οὗτοι γὰρ εἰσιν, οὓς καὶ κυσὶν ὁ Πλάτων εἰκα-
 ζεν. Ἄλλ' οὐτε τῷ ποιμένι μετὰ κυνῶν τοὺς λύκους
 τακτέον, κἂν σκύμμοι ποτὲ ἀναιρεθῆντες τιθασσεύ-
 σθαι δόξωσιν, ἢ κακῶς αὐτοῖς πιστεύσει τὴν ποιμνῆν.
 Ὅταν γάρ τινα ταῖς κυσὶν ἀσθένειαν, ἢ ῥαθυμίαν
 ἐνδῶσιν, αὐταῖς τε καὶ ποιμνῇ, καὶ ποιμήσιν ἐπι-
 χειρήσουσιν· οὕτε τῷ νομοθέτῃ δοτέον ὅπλα τοῖς οὐ
 τεχθεῖσι τε, καὶ τραφεῖσιν ἐν τοῖς αὐτοῦ νόμοις. Οὐ
 γὰρ ἔχει παρὰ τῶν τοιούτων οὐδὲν εὐνοίας ἐνέχυρον.
 Ὡς ἐστὶν ἀνδρὸς θαρσαλέου (45), ἡ μάντεις, νεότητα
 πολλὴν ἑτερότροπον, ἔθεσιν ἰδίους χρωμένῃ, ἐν τῇ
 χώρα τὰ πολέμια μελετῶσαν ὀρώντα, μὴ δεδιέναι.
 Δεῖ γὰρ ἦτοι πάντας αὐτοῦς πιστεῦσαι φιλοσοφεῖν·
 ἢ τούτου καλῶς ἀπογνώστας, οἴεσθαι τὸν Ταντάλου
 λίθον ὑπὲρ τῆς πολιτείας λεπτοῖς καλωδίους ἠρτησθαι.
 Ὡς τότε πρῶτον ἐπιχειρήσουσιν, ὅτε πρῶτον αὐτοῖς
 εἰρήσονται προχωρήσειν τὴν παῖραν. Τούτου μὲν ὄν
 καὶ ἀκροβολισμοὶ τινες ἦδη γίνονται, καὶ φλεγμαίνει
 μέρη τινὰ [γρ. συχνὰ] τῆς ἀρχῆς, ὥσπερ σώματος,
 οὐ θυνάμενων αὐτῷ συγκαθῆναι τῶν ἄλλοτρῶν εἰς
 ἀρμονίαν ὀγεινῆν· ἐκκρίναι δὲ δεῖν τᾶλλότριον, ἀπὸ
 τε σωμάτων καὶ πόλεων, λατρῶν τε καὶ στρατηγῶν
 παῖδες ἂν εἴποιεν. Τὰ δὲ μήτε ἀντίπαλον αὐτοῖς κα-

lia, una cum ea non modo pristina ornamenta re-
 stitui, verum etiam eorum quæ ab adversa parte
 sunt, omnium esse reutationem. Tu vero, impera-
 tor, revocandæ felicitatis auctor sis, nobisque
 imperatorem imperii rursus administratorem præ-
 beas. Nam ea in quibus versamur non amplius
 ignavia procedere, ulteriusve progredi possunt.
 Nunc enim omnes sunt in summa novaculæ acie
 collocati; Deoque et imperatore ad reipublicam
 opus est, qui Romani imperii fatum istud rescindat,
 quod jampridem conceptum, et in lucem edendum
 est; quodque ego simul et reliquum orationis at-
 texens, et regis specimen informans; quem velut
 præstantissimum quoddam simulacrum erectus
 inchoaveram, jamjam instare manifestis judiciis
 evincam, nisi sapientis illud ac fortis imperii ope
 prohibeatur. Ut autem ipse sis, qui prohibeas,
 quantum in me situm erit, allaborabo. Deus autem
 bonis viris perpetuo, planeque opitulatur ac pro-
 pitius est. Unde ergo missis iis quæ communiter
 ad illius regis officium spectant, quem oratione
 nostra describimus, animum ad præsentem rerum
 convertimus statum? Regi cum militibus sæpius
 versandum, non domi sese contiendum esse phi-
 losophia præcipiebat. Benevolentiam enim, quæ
 sola firmissimum est regis præsidium, ex quoti-
 diana consuetudine colligi docebat. Cujusmodi igitur
 cum militibus regis amator philosophus corpus
 ipsum et exercere jubet, et iisdem in stativis age-
 re? Cum iis videlicet, quos agri, et civitates, et,
 uno verbo dicam, universa terra imperio subjecta
 propugnatores suppeditat, deligitque reipublicæ
 legumque custodes, a quibus et educationem, et
 institutionem acceperunt. Ii namque sunt, qui
 cum canibus a Platone comparantur. Sed neque a
 pistore inter canes lupi collocandi sunt, etsi ca-
 tuli olim sublatis cicurati esse videantur, alioquin
 male ipsis gregem commiserit. Ubi enim aliquam
 in canibus imbecillitatem, aut ignaviam esse sen-
 serint, statim in illos, et gregem, et pastores sæ-
 vient. Neque a legislatore danda arma sunt iis qui
 in ipsius legibus nati aut instituti non fuerunt.
 Non enim ab ejusmodi hominibus ullum habet
 benevolentia pignus. Ac mihi vel nimis audacia
 viri, vel certe vatis esse videtur, numerosam ju-
 ventutem alienis institutis educatam, suis moribus
 utentem, quæ ad bellum spectant in regione exer-
 centem cum videat, nequaquam metuere. Aut enim
 illos necesse est sapientes esse credamus, aut si
 id omnino desperandum est, Tantali lapidem pu-
 temus tenuissimis funibus supra reipublicam esse
 suspensum. Tunc enim primum iuvadent, cum suos

DION. PETAVII NOTÆ.

(45) Ὡς ἐστὶν ἀνδρὸς θαρσαλέου. Contra Scythas, hoc est Gothos, Alanos, Vandulos, Germanos, Hunnos, ac septentrionales omnes populos audacter invelitur, a quibus imperio perniciem imminere prædicat, quod paulo post accidit. Frinius Valens, Romanis militibus neglectis, barbaros adhibuit; postquam Athalaricum Gothorum regem cum Fri-

tigero ab Hunnis expulsos humaniter excepit; iisque agros assignavit in Thracia, a quibus illato deinde bello idem interfectus est. Videndus Ammian. lib. xxxi, 4, nec non Socrat. lib. iv, cap. 34. Post hunc Gratianus eodem vitio peccans, dum paucos ex Alanis, quos ingenti auro ad se transtul-
 rat, anteferet veteri ac Romano militi; adeoque

Ipsos conatus ex animi sententia successuros putabunt. Hujus sane rei aliquot jam praeludia, ac velitationes existunt; nonnullæque cum tumore inflammantur inperii, ceu corporis, partes, cum quo quæ sunt aliena in ejusdem sani temperamenti concordiam coalescere nequeunt. Alienum autem omne ut a corporibus, ita a civitatibus excerni oportere tam medici quam imperatores dixerint. At neque contrarias illis vires opponere; et perinde ac si illæ nostræ essent, vacationem a militia postulantis indulgere, cæterosque, qui in regione sunt, aliis rebus occupari permittere, quid aliud quam hominum ad interitum festinantium est? Cum potius, quam arma gerere hic Scythas permittamus, petendi sint amica ab agricultura, qui ipsam tueantur homines, ac tantisper ii centuriandi sint, dum et philosopho e schola, et operario e quæstuario artificio, et e venalium foro, eo, qui ibidem versatur, excitato, necnon ignavæ, suorum instar, plebi, quæ præ otii abundantia in theatris perpetuo degit, tandem serio agendum esse persuaserimus, priusquam a risu ad gemitum transeant, adeo ut neque melior, neque deterior ullus pudor impediatur, quo minus propriæ a Romanis vires comparentur. Etenim in familia juxta ac in rebus publicis protectio, defensioque penes naves est: penes feminas autem eorum quæ intra aedes sunt **23** curâ atque sollicitudine. Quomodo ergo apud nos alienos esse naves tolerabile est? aut quomodo non turpius est, florentissimum imperium aliis bellica gloria ac contentione cedere? Me vero, tametsi victorias nobis illi plurimas reportarent, puderet ab iis ulla in re commodi quidquam capere. Verum istud,

Sentio et agnosco...

(est enim omnibus iis qui mente præditi sunt, exploratum) quandocumque illa ipsa quæ dicuntur mas et femina, neque germana, neque alias cognata fuerint, minima occasione ad id opus esse, ut armati civibus dominari velint, et ut imbelles aliquando cum exercitatis in armorum certamen cogantur descendere. Itaque antequam eo res veniat, quo jam processit, recuperandi Romanis

DION. PETAVII NOTÆ.

barbarorum comitatu, ac prope amicitia capitur, ut nonnunquam eodem habitu iter faceret, odia contra se militum excitavit, ait Aurelius Victor. [XII] *Ea labes postea, imperantibus Aurelio et Honorio, propagata longius, maximas orbi Romano calamitates, ac supremum tandem exitum attulit, quod Stiliconis, Gainæ, Alarici, Ricimeris, Theodororum, et aliorum exempla declarant; qui ad militiæ præfecturas et summos honores ducti, rem Romanam pessumdederunt. De Occidentis imperio et Italia eadem est querela Procopii, initio Gothicorum, quæ hic de Oriente Synesii. Ibi Romanos ait sub specioso prætextu fœderis a peregrinorum oppressos esse tyrannide. Kai τῷ εὐπρατεῖ τῆς συμμάχιας ὄνματι πρὸς τῶν ἐπιγλύδων τυραννοῦμενοι ἐβιάζοντο. Nam fœderati proprie nominati sunt Gothi, sub Constantino, ac postea Theodosio M., ut scribit Jordanes lib. *De reb. Get.*, cap. 21 et 28. Vide omnino Chrysost. t. VI edit. Savil. (Ed. Montfaucon. t. I) orat. 1, ad vid. Jun., p. 301. Porro Scytharum vocabulo comprehendendi boreales omnes populos, etiam Germanos, docet Strabo lib. xi, Plin. lib. iv, cap. 12.*

(46) *Ἀπὸ τοῦ πωλητηρίου. Πωλητήριον forum est rerum venalium; et πρᾶτήρ, id est lapis, unde*

τασχευάζεσθαι δύναμιν, καὶ ὡς ἐκείνης οἰκείας ὄψεως, ἀστρατείας τε διδόναι πολλοὺς αἰτούσι, καὶ πρὸς ἄλλους ἔχειν ἀφιέναι τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ. τί ἄλλο ἢ σπευδόντων ἔστιν εἰς δλεθρον ἀνθρώπων; Δέον πρὸ τοῦ Σκυθάς δεῦρο σιδηροφοροῦντας ἀνέχεσθαι, παρὰ τῆς φίλης γεωργίας ἀνδρας αὐτῆσαι τοὺς μαχρσομένους ὑπὲρ αὐτῆς. καὶ καταλέγειν εἰς τοσοῦτον, ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸν φιλόσοφον ἀπὸ τοῦ φροντιστηρίου, καὶ τὸν χειροτέχνην ἀπὸ τοῦ βαναυσείν ἀναστῆσαντες, καὶ ἀπὸ τοῦ πωλητηρίου (46) τὸν ὄντα πρὸς τούτω, τὸν τε κηφῆνα δῆμον (47), ὃς ὑπὸ τῆς πάνου σχολῆς ἐγκαταθῆτο τοῖς θεάτροις, πείσομεν ποτε καὶ σπουδάσαι, πρὶν ἀπὸ τοῦ γελᾶν ἐπὶ τὸ κλάειν ἀφίκωνται, μήτε τῆς χειρῶνος (48) αἰδοῦς, μήτε τῆς ἀμείνονος ἐμποδῶν ὄψεως τῷ τὴν ἰσχὺν Ῥωμαίοις οἰκείαν γενέσθαι. Τέτακται γὰρ ὡσπερ ἐν οἴκῳ, καὶ πολιτείας ὁμοίως, τὸ μὲν ὑπερασπίζον κατὰ [γρ. πρὸς] τὸ ἄρρην, τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν ἐστραμμένον τῶν εἰσῶ κατὰ [γρ. πρὸς] τὸ θῆλυ. Πῶς οὖν ἀνεκτὸν παρ' ἡμῶν ἀλλότριον εἶναι τὸ ἄρρην; Πῶς δὲ οὐκ ἀσχιον παραχωρῆσαι τὴν εὐανδροτάτην ἀρχὴν ἐτέροις τῆς ἐν πολέμῳ φιλοτιμίας; Ἄλλ' ἔγωγε, εἰ νίκας ὑπὲρ ἡμῶν νικᾶν πολλὰς, ἀσχυνομένην ἂν ὠφελοῦμενος. Ἐκείνο μένοι,

C Γινώσκω φρονέω τε...

(καὶ γὰρ ἐγγύς ἐστι ἅπαντες τοῦ νοῦν ἔχοντος) ὡς, ὅταν τὰ λεγόμενα ταῦτα, τὸ ἄρρην τε καὶ τὸ θῆλυ, μήτε ἀδελφὰ τυγχάνη, μήτε ἄλλως ὁμογενῆ, μικρὰ πρόφασις ἀρκέσει τοὺς ὠπλισμένους τῶν ἀστυπολόντων δεσπότης ἀξιούειν εἶναι· καὶ μαχῆσονται ποτε ἀπόλεμοι πρὸς τοὺς ἡσυχμένους τὸν ἐν ὄπλοις ἀγῶνα. Πρὶν οὖν εἰς τοῦτο ἤκειν, ἐφ' ὃ πρόεισιν, ἤδη ἀνακτιτέον ἡμῶν τὰ Ῥωμαίων φρονήματα, καὶ συνεπι-

mancipia vendi solita. Plautus, *Bacchid.* :

O stulte, stulte, nescis nunc venire te.

Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco prædicat. Πωλῆται apud Harpocratonem magistratus quidam Athenis erant, singuli e singulis lecti tribubus, qui civitatis vecisgalium auctioni præerant. Hinc πωλητήριον locus in quo conveniebant. Restituenda vox ista Procopio in *Ἀρεχδότοις*, pag. 65 : Ἐκεῖτό τε ἐν τῷ δημοσίῳ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ταῦτα ἐκ παλατίου, καὶ προὔτιθετο οὐ δικαστικῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ νομοθετικῆς πωλητήρια. Male est editum πολιτηρίας, quod interpres vir doctus reddidit, in *urbe gerenda*; sed sententia eam, quam dixi, vocem postulat. Sic apud Asterium Amaseæ episcopum orat. 5, καὶ ἡ ἔλευθερία, καὶ ὁμοτιμος ἐσωπῆσεν ὡς δούλη τῶν ἐκ πωλητηρίου.

(47) *Τὸν τε κηφῆνα δῆμον. Aristoph. Vespis: Ἄλλὰ γὰρ κηφῆνες ἡμῶν εἰσιν ἐγκαθήμενοι οὐκ ἔχοντες κέντρον· οἱ μένοντες ἡμῶν τοῦ φόρου τὸν γόνον κατασθίουσιν οὐ ταλαιπωρούμενοι.*

Procopius in *Goth.*, pag. 223 : Οὐ γὰρ δίκαιον ὑπ' ἐτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι· ἄλλους δὲ τοῦ μέλους οὐδέμῃα ταλαιπωρία δύνασθαι. (48) *Μήτε τῆς χειρῶνος. Deteriore dixit pudorem propter fucos illos ignavosque militiæ detre-*

στέον αὐτοῦργεῖν τὰς νίκας, μηδὲ κοινωνίας ἀνεχο-
μένους, ἀλλ' ἀπαξιοῦντας ἐν ἀπάσῃ τάξει τὸ βάρβα-
ρον.

εἰ. Ἀρχῶν δὲ δὴ καὶ πρῶτον ἀπεληλάσθων, καὶ
τῶν ἐν βουλευτηρίῳ γερῶν ἀποκεκοφθῶν, οἷς ὑ-
πῆρξεν αἰσχύνῃ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις πάλα καὶ δοκοῦντα
καὶ θντα σεμνότεατα. Ἐπεὶ νῦν γε καὶ τὴν βουλαίαν (49)
θέμιν αὐτὴν, καὶ θεδν οἶμαι τὸν στρατίον ἐγκαλύ-
πτεσθαι, ὅταν ὁ σισυροφόρος (50) ἄνθρωπος ἐξηγήται
χλαμύδας ἐχόντων, καὶ ὅταν ἀποδύς τις ὄπερ ἐνήπτο
κώδιον, περιβάλλεται τήθεννον, καὶ τοῖς Ῥωμαίων
τέλεσι συμφροντίξῃ περὶ τῶν καθεστῶτων, προ-
εδριαν ἔχων παρ' αὐτὸν που τὸν ὑπατον, νομίμων
ἀνδρῶν ὀπίσω θακούντων. Ἄλλ' οὗτοί γε μικρὸν τοῦ
βουλευτηρίου προκύψαντες, αὖθις ἐν τοῖς κωδίοις
εἰσι, καὶ ὅταν τοῖς ὀπαδοῖς συγγένωνται, τῆς τηθέν-
νου καταγελῶσι, μεθ' ἧς οὐκ εἶναι φασὶ ξιφουλκίας
εὐμοιρίαν. Θαυμάζω δ' ἔγωγε πολλαχῆ τε ἄλλῃ, καὶ
οὐχ ἥκιστα ταύτῃ, τὴν ἀτοπίαν ἡμῶν. Ἄπας γὰρ
οἶκος (51) ὁ καὶ κατὰ μικρὸν εὖ πράττων, Σκυθικὸν
ἔχει τὸν δοῦλον, καὶ ὁ τραπεζοποιὸς (52), καὶ ὁ περὶ
τὸν ἱππὸν (53), καὶ ὁ ἀμφορεαφόρος (54), Σκύθης
ἐστὶν ἐκάστῳ, τῶν τε ἀκολούθων (55) οἱ τοὺς χθαμα-
λοὺς σκιμποδίσκους ὀκλαδίας ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνατι-
θέμενοι, ἐφ' ᾧ τοῖς ἐωνημένοις ἐν ταῖς ἀγυαῖς εἶναι
καθίξασθαι, Σκύθαι πάντες εἰσιν, ἀνωθεν ἀποδεει-
γμένους τοῦ γένους ἐπιτηδείου τε καὶ ἀξιωτάτου
δουλεύειν Ῥωμαίοις. Τὸ δὲ τοὺς ξανθοὺς τούτους
καὶ κομῶντας Ἐυβοϊκῶς, παρὰ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώ-
ποις ἰδίᾳ μὲν οἰκτέας εἶναι, δημοσίᾳ δὲ ἄρχοντας,
ἀθης δν, τῆς θίας γένοιτο ἂν τὸ παραδοξότατον
καὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἂν εἰδείην ὅποιον ἂν εἴη
τὸ καλούμενον αἰνιγμα. Ἐν Γαλλίᾳ μὲν οὖν Κρίξος,
καὶ Σπάρτακος ὀπλοφοροῦντες ἀδόξως, ἵνα θεάτρῳ
γένοιτο τοῦ δήμου Ῥωμαίων καθάρσια, ἐπειδὴ
δραπετεύσαντες τοῖς νόμοις ἐμνησικάκησαν, τὸν οἰ-

A animi sunt, paulatimque victoriis per sese admini-
strandis assuefaciendi; ita ut neque illorum con-
sortium ferant, et quidquid barbari est ab omni
penitus ordine removeant.

15. Igitur a magistratibus primum arceantur,
et a senatoriis honoribus excludantur, quibus pri-
dem a pudori fuerunt quæ sunt apud Romanos, et
esse videntur honestissima. Ut enim se modo res
habet, et consiliariam ipsam Themidem, et belli
præsidentem Deum arbitror præ pudore occultare
sese, quoties barbarico renone indotus homo
chlamydatos ad bellum ducit, vel cum aliquis
scortea, qua amiciebatur, penula deposita, togam
induit, et cum Romanis magistratibus, primum a
consule subsellium habens, legitimisque viris post
B enim sedentibus, de rerum statu deliberat. Illi
autem paululum curia egressi, rursum pelliceas
vestes sumunt, togamque, ubi inter comites fue-
rint, derident, quæcum stringendi ensis expeditam
esse facultatem negant. Ego vero cum in multis
aliis, tum in eo maxime stoliditatem nostram
demiror. Etenim quælibet familia, quæ paulo com-
modius degit, Scythicæ originis possidet servum;
et est unicuique structor, furnarius et amphora-
rius genere Scythæ. Tum inter pedisequos, qui
depressiores grabatulos, et plicatiles succollant,
ut his etiam in via domini insidere possint, Scy-
thæ omnes sunt, quasi jam olim a majoribus
generi huic sit a natura tributum, ut Romanorum
servitio accommodatissimum ac dignissimum esset.
C Jun vero flavos illos, et Euboico more comatos
24 apud eosdem homines privatim quidem servos
esse, publice vero magistratus, cum insolens est,
tum in hoc spectaculo præ cæteris admirandum
censeo. Ac nisi ita se res habeat, nescio quodnam
sit illud quod ænigma vocetur. Atque in Gallia
quidem Crixus et Spartacus arma cum infamia

DION. PETAVII NOTÆ.

ctiores; meliorem vero, propter philosophos,
quorum ad eandem deprecandam militiam causa
est honestior.

(49) Ἐπεὶ νῦν γε καὶ τὴν βουλαίαν. Claud. II,
in Ruf.

*Nec pudet Ausonios ritus et jura regentem
Sumere deformes ritus, vestemque Getarum,
Insignemque habitum Latii mutare, togæque.
Mærenti captivæ pellito iudice leges.*

(50) Ὅταν ὁ σισυροφόρος. Sidonius lib. I,
epist. 2, de Theodorico rege: *Circumsciatit sellam
comes armiger. Pellitorum turba satellitum, ne absit,
admittitur.*

(51) Ἄπας γὰρ ὁ οἶκος. Idem in *Encomio Calpurnii*
demonstrat, pag. 77. Quod et vetus institutum fuit
in Græcia, Athenis maxime, ut ex Aristoph. *The-*
smoph., et Scholiastes ejus ad Acharn. publicos mini-
stros appellatos Scythas ait. Apud Suidam σκύθαινα
idem est atque *ancilla*. Apud Ammianum, lib. XII,
Julianus imp. hortantibus ut contra Gollhos bellum
gerat, [XIII] *Illis ait sufficere mercatores Galatas, per*
quos ubique sine conditionis discrimine venundantur.

(52) Καὶ ὁ τραπεζοποιός. Structorem vocat Ju-
venalis sat. 5. Est autem Hesychius, ὃ τῆς πάσης
περὶ τὰ συμπόσια παρασκευῆς ἐπιμελούμενος.

(53) Ὁ περὶ τὸν ἱππὸν. Hac voce varia signifi-

cantur. Hic autem arbitror eum esse, quem ἱππο-
κναύστην vocant. Glossarium vetus *funarium* inter-
pretatur: qui panificio præponitur, vel dulciariis
operibus.

(54) Καὶ ὁ ἀμφορεαφόρος. Hesychius ἀμφορεα-
φόρους τοὺς μισθοῦ τὰ κεράμια φοροῦντας appellat;
Latini *aquarios* et *amphorarios*. Juven. sat. 6:
... *veniet conductus aquarius.*

D (55) Τῶν τε ἀκολούθων. Σκιμποδίσκος proprie
lecticam significat. Hic vero sellam, hoc est ὄπιον,
esse potius existimo. Id imprimis suadet vox καθ-
έζεσθαι. Deinde quod bajulos istos ἀκολούθους, id
est *secutores*, ut Glossarium vertit, nominat, quasi
post heros suos et a tergo sellas bajulent quas ad
sedendum repræsentent. Facit ad hunc Synesii lo-
cum quod apud Hesychium legitur: Ὀκλαδίας,
inquit, θρόνος πτυκτός, καὶ ὄπιον ταπεινός, ὃν οἱ
ἀκόλουθοι φέρονται τοῖς εἰς τὰς ἀγοράς ἐξιοῦσι πλου-
στοῖς. Præclarus ad eandem sententiam alter est
Procopii locus in *Ἀνεκδότοις*, p. 41, Καὶ τὸ βάθρον
ἐπὶ τῶν ὤμων ἀεὶ ἔφερον, ἐφ' οὗπερ ἔκεινῃ ἐν τοῖς
συλλόγοις καθῆσθαι εἰώθει. Athen. XII: Ὀκλαδίας τε
αὐτοῖ; ἔφερον οἱ παῖδες. ἵνα μὴ καθίζοιεν ὡς ἔτυχε.
Quare falsus est vir doctus, qui σκιμπόδιον nun-
quam pro sella usurpari asserit. Certe apud Suidam
σκιμπος est σκάμνος, et φιλοσόφων καθέδρα.

gerentes, ut in theatro populi Romani piaculares A essent hostiæ, cum arrepta fuga, adversus leges malevole essent animo, servile bellum excitarunt, quod tunc temporis Romanis calamitosissimum accidit; contra quos et consulibus, et imperatoribus, et Pompeii fortuna opus fuit, cum ipsa tantum non civitas funditus esset eversa. Quamquam qui cum Spartaco et Criso una defecerunt, neque ejusdem cum illis, neque secum invicem nationis erant; sed ipsa fortunæ communicio occasionem nacta, mutuum in his animorum consensum efficiebat. Natura enim, ut opinor, servi omnes, dum victoriæ comites fore sperant, dominorum hostes sunt. Num igitur ita sese nostræ res habent? An potius luculentior nullo a nobis malorum seges alitur? Nam neque duo duntaxat, B neque infames inter nos sunt seditionis auctores, sed amplissimi et detestandi exercitus, ac cum mahcipiis nostris necessitudine conjuncti, qui infelici quodam fato in Romanum imperium irruerunt, duces eos habent, qui summa sunt et apud

Nostro istud visio....

Horum, simul liberit, præter eos, quos habent, servos quoque nostros milites fore tibi persuadeto, eodemque petulantes, atque audaces, qui se sceleratissimis factis libertate satiabunt. Quare destruenda vobis ista munitio est, externaque morbi occasio prohibenda, priusquam subocculta illa fractura iudicium edat; priusquam hostilis inquietudo animum in apertum se proferat. Ut enim incipientia mala superantur, sic progressa firmantur. C Repurganda autem imperatori primum castra sunt, ut in frumenti acervo fieri solet, e quo zea excernitur, cæteraque quæ in boni ac sinceri perniciem seminis adnascuntur. Quod si non amplius facilia tibi ista suadere videor, non id animadvertis, apud quorum te hominum imperatorem quam de gente sermonem instituam? quam scilicet Romani antea debellarunt, unde nominis ipsorum decus inter homines 25 longe lateque percubuit. Qui omnes et manu et consilio vincunt, quibuscum bellum gerunt; quique terram peragrarunt, ut Homerus deos ait:

Jura observantes hominum, simul impia facta.

Scythas istos e contrario, ait Herodotus, quod et nos videmus ipsi muliebri omnes morbo corripit. D Siquidem ii sunt ex quibus ubique mancipia deliguntur; qui nihil usquam terræ possident; propter quos *Scytharum solitudo* in proverbium abiit; qui natale semper solum fugiunt; quos scilicet suis, ut tradunt ii qui res antiquas memoriæ prodiderunt, Cimmerii primum expulerunt, ac subinde alii, nonnunquam mulieres, et majores item nostri,

DION. PETAVH NOTÆ.

(56) *Οι στάσεως ἄρξαντες.* Leg. στάσεως ἂν ἄρξαντες; ut est in veteri.

(57) *Πρὶν ἐπιστημῆναι καὶ τὸ ῥῆγμα.* Ita Themist. orat. 9: "Ὅτι περὶ αὐματος ἐξωθεν ὑγαίνοντος ῥῆγμα ὑπὸ αὐτῶν ὑποτρεφόμενον ἐν τῷ βῆθει περὶ τὸ κυριώτατον τῶν μερῶν ἐπισήμαιεν. Est enim ἐπισήμαιεν *subita vi erumpere.* Aristoteles II *Meteor.* cap. 8,

κετικὸν κληθέντα πόλεμον συνεστήσαντο, βαρυσυμφορώτατον ἐν τοῖς μάλιστα τῶν τότε Ῥωμαίων γενόμενον· ἐφ' οὗς ὑπάτων, καὶ στρατηγῶν, καὶ τῆς Πομπηίου τύχης ἐδέθησαν αὐτοῖς, ἐγγὺς ἐλθοῦσης τῆς πόλεως ἀναρπασθῆναι τῆς γῆς. Καίτοι γε οἱ Σπαρτάκῳ καὶ Κριξῶ συναποστάντες οὕτε ἐκείνοις, οὕτε ἀλλήλοις ἦσαν ὁμόφθοι· ἀλλ' ἡ κοινωμία τῆς τύχης ἐπειλημμένη παραφάσεως, ὁμογνώμονας ἐποίησε. Φύσει γὰρ ἄπαν, οἶμαι, πολέμιον ὅταν ἐλπίσῃ κρατήσῃν τοῦ κυρίου τοῦ δούλου. Ἄρ' οὖν ὁμοίως ἔχει καὶ παρ' ἡμῖν; ἢ τῷ παντὶ μεγαλειότερον τὰς ὑποθέσεις τῶν ἀτόπων ἐκτρέφονεν; Ὅτι γὰρ δύο ἐστὼν, οὕτε ἀτίμῳ παρ' ἡμῖν οἱ στάσεως ἄρξαντες (56), ἀλλὰ στρατεύματα μεγάλα, καὶ παλαμναῖα, καὶ συγγενῆ τῶν παρ' ἡμῖν δούλων εἰς τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν εἰσεβρύχότα κακῆ μοίρα, παρέχεται στρατηγούς μᾶλα ἐν ἀξιώματι· παρὰ σφίσι αὐτοῖς καὶ παρ' ἡμῖν,

infelici quodam fato in Romanum imperium irru ipsos et apud nos auctoritate præditi:

Ἡμετέρη κακίη....

Τούτων, ὅταν ἐθέλωσι, πρὸς οἷς ἔχουσι, καὶ τοὺς οἰκέτας ἡγοῦ στρατιώτας εἶναι μᾶλα ἱταμούς, καὶ θρασεῖς, ἔργοις ἀνοσιωτέροις τῆς αὐτονομίας ἐμφορησομένους. Καθαίρετόν οὖν ὑμῖν τὸν ἐπιτεχισμὸν, καὶ τὴν ἐξωθεν αἰτίαν ἐξαιρετόν τῆς νόσου, πρὶν ἐπιστημῆναι καὶ τὸ ῥῆγμα (57) τὸ ὑποῦλον· πρὶν ἐλεγχθῆναι τὴν τῶν ἐνοικούντων δυσμένειαν. Ἀρχόμενά τοι κρατεῖται τὰ κακὰ, κρατύνεται δὲ προΐοντα. Καθαίρετόν δὲ τῷ βασιλεῖ τὸ στρατόπεδον, ὡς περ θημῶνα πυρῶν· οὐ ζεῖται τὸ ἐκκρίνομεν, καὶ ὅσα παραβλαστάνει, λύμη τῷ γενναίῳ τε καὶ γνησίῳ σπέρματι. Εἰ δὲ σοι δοκῶ τὰ μηκῆτι ῥῆθια συμβουλεύειν, οὐκ ἐννεμόηκας, ἀνδρῶν ὅποιον μὲν ὄντι σοι βασιλεῖ, περὶ δὲ ἔθνους ὁποῖου τοὺς λόγους ποιῶμαι; Ὅς Ῥωμαῖοι μὲν περιεγέγοντο, ἀφ' οὗ καὶ τοῦνομα αὐτῶν εἰς ἀνθρώπους ἤκουσθη. Καὶ κρατεῦσιν ἅπαντων, οἷς ἐμμιζέταιν, καὶ χειρὶ καὶ γυνῆ, καὶ τὴν γῆν ἐπῆλθον, ὡς [γρ. ὡσπερ] Ὀμηρὸς φησι τοὺς θεοὺς·

Ἀνθρώπων ὄβριον τε καὶ εὐνομίαν ἐφέποντες·

Σκύθας δὲ τούτους, Ἡρόδοτός τε φησι, καὶ ἡμεῖς ὀρώμεν, κατεχομένους ἄπαντας ὑπὸ νόσου θηλείας [γρ. δειλείας]. Οὗτοι γὰρ εἰσιν, ἀφ' ὧν οἱ πανταχοῦ δούλοι, οἱ μηδέποτε γῆς ἐγκρατεῖ, δι' οὗς ἡ *Σκυθῶν ἔρημινα* πεπαρομιάσασται, φεύγοντες αἰετὴν τὴν οἰκίαν· οὗς ἐξ ἡθέων (58) τῶν σφετέρων, φασὶν οἱ τὰ παλαιὰ παραδόντες, Κιμμέριοι τε ἀνέστησαν πρότερον, καὶ αὐθι; ἕτεροι, καὶ αἱ γυναῖκες ποτε (59), καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ ὁ Μακεδῶν· ὅφ' ὧν τῶν μὲν εἰς

De terræ motu: Ὑστερον δὲ καὶ ἐφ' ἔν, καὶ ἐπὶ δύο ἐτη ἐπιστημῆναιεν.

(58) *Ὅθς ἐξ ἡθέων.* Hæc falsa sunt. Nam e contrario Cimmerios sedibus suis expulere Scythæ. Vid. Herodot. in *Melpomene.*

(59) *Καὶ αἱ γυναῖκες ποτε.* Ut Amazones, apud eundem Herodotum.

τοὺς εἶσα, τῶν δὲ εἰς τοὺς ἔξω προῦχώρησαν. Καὶ οὐ παύονται γε, ἕως ἂν ὦσι τοὺς καταντικρῦ παρὰ τῶν ἐλαυνόντων ἀντιδιδόμενοι. Ἄλλ' ἔσαν ἐμπέσωσιν ἄφω τοὺς οὐ προσδεχομένους, ἐπὶ χρόνον ταραττούσιν, ὥσπερ Ἀσσυρίους πάλαι, καὶ Μήδους, καὶ Παλαιστίνους. Καὶ τὸ νῦν δὴ τοῦτο, παρ' ἡμᾶς οὐ πολυμαχιότες ἦλθον, ἀλλ' ἰκετεύοντες, ἐπειθὴ πάλιν ἀνίσταντο· μαλακωτέροις δὲ ἐντυχόντες, οὐ τοὺς ὅπλοις Ῥωμαίων, ἀλλὰ τοὺς ἦθεσιν, ὥσπερ Ἰσως ἔδει πρὸς ἰκέτας, γένος ἀμαθῆς τὸ εἰκὸς ἀπεδίδου, καὶ ἔθρασύετο, καὶ ἠγωνιᾶνε τὴν εὐεργεσίαν. Ὑπὲρ οὐ πατρὶ τῷ σῷ (60) δίκας ἐπ' αὐτοὺς ὠπλισμένην διδόντες, αὐθις ἦσαν οἰκτροί, καὶ ἰκέται σὺν γυναιξίν ἐκάθιζον· ὁ δὲ τῷ πολέμῳ νικῶν, ἔλεψεν παρὰ πλείστον ἠττάτο. Καὶ ἀνίστη τῆς ἰκετείας, καὶ συμμαχούς ἐποιεῖ, καὶ πολιτείας ἤξει, καὶ μετεδίδου γερῶν, καὶ γῆς τι ἐδάσατο τοὺς παλαμναίους Ῥωμαϊκῆς, ἀνὴρ τῷ μεγαλόφρονι καὶ γενναίῳ τῆς φύσεως ἐπὶ τὸ πρῶτον χρησάμενος. Ἄλλ' ἀρετῆς γε τὸ βάρβαρον οὐ ξυνήσιον. Ἀρξάμενοι γὰρ ἐκείθεν, τὸ μέχρι τοῦδε καταγελῶσιν ἡμῶν, εἰδότες ὧν τε ἦσαν ἄξιοι παρ' ἡμῶν, ὧν τε ἠξιώθησαν· τὸ τε κλέος τοῦτο γέτοσιν αὐτῶν ἤδη τὴν ἐφ' ἡμᾶς ὠδοποίησε. Καὶ τινες ἐκφοιτῶσιν (61) ἱπποτοξοῦται ξένοι παρὰ τοὺς βρόχους ἀνθρώπους, φιλοφροσύνην αἰτούντες, παράδειγμα ἐκείνους τοὺς χεῖρους ποιούμενοι· καὶ προβαίνειν ἴσκει τὸ κακὸν εἰς τὴν καλούμενην ὑπὸ τῶν πολλῶν πειθανάγκην. Φιλοσοφία γὰρ οὐ διενεκτέον ὑπὲρ τῶν ὀνομάτων, ὑπηρεσίαν τῇ διανοίᾳ ζητούση, κἂν χαμέθεν αὐτὴν εἰς τὰ πράγματα συμπορίζεται τρανήν τε καὶ ἐφαρμόζουσαν. Πῶς οὖν αὐ χυλεπὸν ἀναμαχεσαμένους τὸ κλέος,

niium faciles proficiuntur, comiter ac benigne nequiores illos propositos habentes. Ita ut ad eam, quam vulgus vocat, 26 persuasionem cum necessitate conjunctam malum ipsum progredi videatur. Philosophiæ enim non multum de nominibus pugnandum, quæ administras sententiarum suarum voces requirit, licet eas ex ima sæce populi, ad res explicandas, dilucidas ac consentaneas corrogare necesse sit. Quomodo ergo non difficilimum est, recuperata nominis gloria,

Ἐξελίψων ἐνθέρως κίνας κηρασιφορήτους;

Ἦν ἀκούης ἐμοῦ, τὸ χαλεπὸν τοῦτο τὴν πλοσάν εὐμαρσίαν ἔχον φαίνεται· Ἀδύσηθέντων ἡμῶν τῶν καταλόγων, τοὺς δὲ καταλόγους τῶν φρονημάτων, καὶ γενομένων οἰκειῶν τῶν συνταγμάτων, πρόσθετος τῇ βασιλείᾳ τὸ γεγόμενον ἀπ' αὐτῆς ἑλλιπέος· καὶ Ὀμηρος αὐτὸ καθιέρωσε τοὺς ἀρίστοις·

Θυμὸς δὴ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλῶν.

Θυμοῦ οὖν ἐπὶ τοὺς ἀνδρας δεῖ, καὶ ἡ γεωργήσουσιν ἐξ ἐπιτάγματος, ὥσπερ πάλαι Λακεδαιμονίοις Μεσσηνίοι τὰ ὅπλα καταβαλόντες εἰλώτερον· ἢ φεύξονται τὴν αὐτὴν ὄδον αὐθις, τοὺς πέραν τοῦ ποταμοῦ διαγυλλόντες, ὡς οὐκ ἐκείνα ἔτι παρὰ Ῥωμαίοις τὰ μελιχα· ἀλλ' ἐξηγεῖται τις αὐτῶν νέος τε καὶ γενναῖος.

et Macedonum rex; quorum ab his quidem, in eos populos qui trans ipsorum regionem sunt; ab illis vero, in eos qui cis erant, pulsus, recesserunt, nec prius fugiendi modum faciunt, quam ab iis qui utrinque propellant, in eos qui ex adverso sunt, protrudantur. Sed cum irruptione subita, nec opinantes oppresserunt, aliquandiu perturbant, ut Assyrios olim, et Medos, et Palæstinos. Et nunc ad nos non bellum inferre cupientes, sed supplices venerunt, postquam iterum sedibus suis exacti sunt. Tum vero in Romanos incidentes non armis ignaviores, sed moribus; quales forte erga supplices esse consentaneum erat; rude genus hominum et imperitum, subinde quod erat verisimile præstare cœpit, ut insolentius sese haberet, ac beneficium maleficio compensaret. Quibus de causis cum parenti tuo adversus eos cum armis profecto pœnas dependissent, confestim miseri ac supplices cum uxoribus considabant. Ille vero bello victor, misericordia longe inferior erat. Supplices itaque surgere jussos in belli societatem ac civitatis recepit, magistratuumque participes fecit, ac Romani agri nonnihil istis reipublicæ pestibus assignavit; vir indolis magnificentiam et generositatem ad mansuetudinem clementiamque convertens. Verum barbari sensum virtutis minime capiunt. Inde enim exorsus in hunc usque diem nos derident, sibiipsis eorum conscii, tam quæ de nobis meriti essent, quam quibus sunt a nobis affecti. Ejus rei fama finitimis quoque illorum aditum ad nos patefecit; et ex peregrinis equestres aliquot sagittarii, relicta patria, ad homines nimium excipi sese postulantes, atque in exemplum sibi

Inde canes satis expellere tristibus actos?

Sed si me audias, id ipsum quod operosum est, facillimum apparebit, auctis militaribus numeris, ac per eosdem et spiritibus, tum propriis exercitibus confatis, id imperio adjice, quod jampridem decessit, quod et Homerus præstantissimis viris quasi eximium attribuit:

Ingens esse solet divini principis ira.

Animis itaque adversus homines istos opus est, ac vel ex imperio terram colent, quemadmodum Lacedæmonii olim Messeniam positis armis servierunt; aut eadem, qua venerunt, via fugam arripient; iisque, qui trans fluvium habitant, renuntiabunt, non eandem amplius in Romanis humanitatem inesse: sed eorum principem esse generosum quemdam adolescentem,

DION. PETAΪΙ NOTÆ.

(60) Ὑπὲρ οὐ πατρὶ τῷ σῷ. Vide Jornand. De rebus Geticis, ldat. in Fastis.

(61) Καὶ τινες ἐκφοιτῶσιν. Thucyd. lib. II:

PATROL. GR. LXVI

Εἰσὶ δὲ οἱ Γέται καὶ οἱ ταύτη δμοροὶ τε τοὺς Σκύθαις καὶ ὁμόεσκειοι πάντες ἱπποτοξοῦται.

Acrem hominem, immeritum vel qui culpaverit ultro. A Δεινός ἀνὴρ, τάχα κεν καὶ ἀνατίειν αἰτιώμετο.

Verum missa ista faciamus. Ejusmodi porro educatio institutioque bellicosi principis est. Deinceps vero de pacifico rege disseramus.

16. Ac bellicosus quidem omnium maxime pacificus fuerit. Soli enim illi pacem colere licet, qui lacescentes ulcisci ac male afficere potest. Ac regem illum dixerim omni ex parte rebus ad pacem attinentibus instructum esse, qui cum injuriam inferre nolit, propulsandæ injuriæ facultatem sibi comparavit; bello quippe, nisi ipse gerere possit, ab alio premetur. Sed cum bello pax felicior sit; quoniam pacis causa bellum instituitur, finis autem iis quæ sui causa sunt, merito anteponendus est; consulto sane fecerit, si se toti imperii corpori, quod bifarium tribuitur, in armatum et inermem populum, vicissim utrique parti dederit; ac post milites, civitatibus populisque sui copiam faciat, quibus militum opera agriculturæ et reipublicæ securitatem dedimus. Sed ita sui copiam faciet, ut quascunque potest non modo nationes, sed et 27 civitates perlustret; quas autem adire non potest, quoad poterit, iis quam optima ratione prospiciat.

17. Cæterum legationes, cum alioqui sacrum quidpiam sint, tum hic præsertim maximi faciendæ sunt. Quarum consuetudine rex non minus quæ dissida, quam quæ proxima sunt, intelliget; neque videndi sensu imperii sollicitudinem circumscribet. Verum et id quod collapsum est, etiamsi non viderit, instaurabit, et in egestate laborantes populos largitionem faciet, et publicis sumptibus jamdudum vexatis publica munera remittet, bella sive imminetia occupabit, sive indicta jam et censata rescindet, aliudve quidpiam ante prudenter administrabit. Hæc legatorum beneficio, Dei instar, poterit

Cuncta audire, et cernere cuncta.

Quibus accessu facilem se præbeat, sitque pater eum mitis, et talem se nullo discrimine tam erga Antimos, quam longinquoires præbeat. Ab Homero enim de eo, quem pacificum faciebat, rege semel id dictum accepimus.

18. Primum ergo militibus imperandum, ut civibus et rusticis parcant, minimeque molesti sint, eorum laborum memores, quos ipsorum gratia suscepserunt. Nam ut civitatis terræque commoda tueatur, rex et propugnat, et milites consecrabit. Quare qui peregrinum quidem a me hostem propulsat, ipse autem moderate mecum non agit, is a cane mihi non differre videtur, qui lupos propterea longissime abigit, ut per otium gregem commode dilaniare possit, cum potius in custodiæ mercedem eum lacte satiari oporteat. Quapropter accurata pax est, milites ita comparatos esse, ut inermi plebe, tanquam fratribus, uti velint, et iis solis quæ taxatæ sunt annonis contenti esse malint.

19. Neque vero tributis civitates exhaurire re-

Εἶεν· αὕτη μὲν τοι τροφή, καὶ παιδεία βασιλέως πολεμικοῦ. Τὸν δὲ εἰρηνικὸν ἐξῆς πολυπραγμονώμεν.

ιζ'. Εἴη μὲν ὁ πολεμικὸς παντὸς μᾶλλον εἰρηνικός. Μόνῃ γὰρ ἔξεστιν εἰρήνην ἔχειν τῷ δυναμένῳ τὸν ἀδικούντα κακῶσαι. Καὶ φαίην ἂν ἐγὼ βασιλέα τοῦτον πάντα ἐκ πάντων τὰ εἰς εἰρήνην συγκεκροτῆσθαι, ὅστις οὐκ ἐθέλων ἀδικεῖν, τοῦ μὴ ἀδικεῖσθαι πεπόρισται δύναμιν. Πόλεμῆσεται γὰρ, εἰ μὴ πολεμήσει. Ἔστι μὲν εἰρήνη πολέμου μακαριώτερον, ὅτι καὶ διὰ τὴν εἰρήνην τὰ τοῦ πολέμου παρασκευάζονται. Τέλος οὖν ὄν, τῶν δι' αὐτὸ δικαίως ἂν προτιμῶντο. Καλῶς οὖν ἔχει τῷ σώματι τῆς ἡγεμονίας διχῆ διαιρεθέντι, κατὰ τὸν ἄγλον τὸν ὠπλισμένον, καὶ ἀοπλον, ἀνὰ μέρος ἑαυτὸν ἐκάστω διδόναι, καὶ συνεῖναι μετὰ τοὺς μαχίμους ταῖς πόλεσι, καὶ τοῖς δήμοις, οἷς διὰ τῶν μαχίμων ἀδειαν γεωργίας καὶ πολιτείας ἐπιστάμεθα. Συνέσται δὲ, τοῖς μὲν ἐπιφοιτῶν, ὅσους οἶόν τε τῶν ἐθνῶν, καὶ ὄσους οἶόν τε τῶν πόλεων· εἰς δ' ἐμὴ ἀφικνεῖται τοῦ ἀρχομένου, καὶ τούτου δὴ ἐπιμελήσεται τῷ πεφνησὶ δυνατῷ καὶ καλλίστῳ τῶν τρόπων.

ιζ'. Τὸ δὲ χρῆμα τῶν πρεσβειῶν, ἄλλως τε ἱερὸν, καὶ δεῦρο τοῦ παντὸς ἀξίον, αἷς ἡμιλῶν βασιλέως, οὐδὲν τι μεῖον εἰσεται τῶν ἀγχοῦ τὰ πόρρω, οὐδὲ ὕφους αἰσθήσει τὴν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς προμήθειαν ὀριεῖται. Ἄλλα καὶ ἔγερει τὸ πεπτιωκὸς οὐκ ἰδῶν, καὶ ἐπιδώσει τοῖς ἀπορουμένοις τῶν δήμων, καὶ ἀνήσει λειτουργῶν τοὺς πάλαι λειτουργίας πονουντας, καὶ ὑπισχνούμενον ἐκρήξει, καὶ ὄντα ἀνελεῖ πόλεμον, καὶ τι ἄλλο προδοικῆσεται. Ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβειῶν ἔξει δίκην Θεοῦ

Πάντ' ἐφορᾶν καὶ πάντ' ἐπακούειν.

Δὺς εὐπρόσδοος ἔστω καὶ πατὴρ ὡς ἦπιος, τοῦτο μὲν ἦδη καὶ γέτσοι καὶ μὴ γέτσοισιν. Ὀμήρου γὰρ αὐτὸ καθάπαξ παρὶ τοῦ κατ' αὐτὸν εἰρηνικοῦ βασιλέως ἤκουσα λέγοντος.

ιη'. Καὶ πρῶτόν γε ἐπιτετάχθων οἱ στρατιῶται φεῖδεσθαι τε καὶ ἥμιστα λυπηροὶ γίνεσθαι τοῖς ἀστυπόλοις τε καὶ ἀγροδιαίτοις, μεμνημένοι πόνων, οὗς δι' αὐτοὺς ἀνελοντο. Ἴνα γὰρ σώζηται τὰ πόλεων τε καὶ γῆς ἀγαθὰ, βασιλεὺς τε προπολεμεί, καὶ καταλέγει τοὺς πολεμήσοντας. Ὅστις οὖν ἐμοῦ τὸν μὲν ἀλλόφυλον ἐχθρὸν ἀπερύκει, αὐτὸς δὲ οὐ τὰ μέτρα μοι χρῆται, οὗτος οὐδὲν μοι δοκεῖ διαφέρειν κυνός, δι' αὐτὸ τοῦτο τοὺς λόκους ὡς πορρωτάτω διώκοντος, ἵνα αὐτὸς ἐπὶ σχολῆς χερατῆρην τὴν ποίμνην, δέον ἀπέχειν τῆς φυλακῆς τὸν μισθὸν τοῦ γάλακτος ἐμπορούμενον. Ἀκριβὴς οὖν εἰρήνη, πεπαιδεύσθαι τοὺς στρατιώτας τοῖς ἀσπίλοις ὡς ἀδελφοῖς χρῆσθαι, μόνον φερομένους ὅσα ἐτάχθησαν.

ιθ'. Οὐδὲ τὸ τρύχειν εἰσφοραῖς τὰς πόλεις βασι-

κόν. Ἀγαθὸν γὰρ ὄντι πού καὶ δεῖ χρημάτων πολλῶν, ὅτε χαυνότητι γνῶμης εἰς ἔργα βασιανηρὰ καθένει, καὶ ἀντὶ σὺφρονος χρείας ἀλαζόνα φιλοτιμίαν προσθεύοντι, ὅτε μερικυδοὶς γνῶμη καταχαριζομένη ταῖς ἐπὶ σκηναῖς παιδιαῖς τοὺς τῶν σπουδαίων ἰδρωτάς, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἀνάγκην ἀφικουμένη συχνῶν πόλεμων, οὐς ὁ Δάκων φησὶν οὐ τεταγμένα σιτεῖσθαι; Ἀνεπιβούλευτον γὰρ καὶ ἀνεπιχειρήτον ὁ λόγος ἐποίει τὸν ἀγαθόν. Συνεσταλμένων οὖν αὐτῶ τῶν ἐφ' ἃ δεῖ, περιττῶν οὐδὲν δεῖ. Τούτων ἕξεσι γίνεσθαι ποριστὴν ἀλυπότατον, τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῶν ἐλλειμμάτων ἀνίεντα, τὰ δὲ σύμμετρα ταῖς τῶν εἰσφερόντων δυνάμεσιν ἀγαπῶντα. Βασιλεὺς δὲ ἐρασιχρήματος, αἰσχίων κατῆλου. Ὁ μὲν γὰρ ἔνδειαν (62) οἴκου παραμυθεῖται, τῶ δὲ ἀπροφάσιτος ἢ κακία τῆς γνῶμης. Ἐγώ γε τοι θαμὰ ἐπισκοπούμενος ἕκαστα τῶν παθῶν, ὁποίους ἡμῖν τοὺς προστετηκότας ἀνδρας παρέχεται, κατιδεῖν ἔμοι δοκῶ καὶ τοῖς ἰδιώταις, τὸ χρηματιστικὸν τοῦτο φύλον (63), ὡς ἄπαντος μᾶλλον ἀγεννὲς τέ ἐστι, καὶ κακότηδες, καὶ ἀκριδῶς ἀνελεύθερον, ἐν μόνῃ τε ἀν τῇ νοσοῦσῃ πολιτείᾳ χώραν εὐρίσκοι τὴν οὐ παντάπασιν ἄτιμον. Οἱ γε καὶ φθάσαντες ὑφ' αὐτῶν αὐτοὶ κατεφρονήθησαν, ὅτι τῶ βουλήματι τῆς φύσεως ἀντικειμένως διανοήθησαν περὶ τὸ πρῶτον καὶ πολλοστόν· ἐπεὶ τὸ μὲν σῶμα συνέταξεν εἰς ὑπηρεσίαν ψυχῆς, τὰ δὲ ἐκτὸς εἰς χρεῖαν σώματος· τῶ δὲ ὑστέρῳ δέδωκε δεύτερα· οἱ δὲ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν τῶ τρίτῳ συνάπτουσι. Σφᾶς οὖν αὐτοὺς ἀτιμάσαντες, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἡγούμενον δοῦλον ποιήσαντες, τί ἀν ἔτι οὔτοι μέγα καὶ σεμνὸν ἢ πράξειαν, ἢ βουλεύσειαν; Οὐς ἐγὼ καὶ μυρμηκίων ἀγεννεστέρους ἀποφηνάμενος, καὶ μᾶλλον ὀλιγογνώμονας, οὐκ αἰσχύνομαι τὴν ἀλήθειαν. Οἱ μὲν γὰρ χρεῖα ζωῆς μετροῦσι τὸν πόρον· οἱ δὲ τὴν ζωὴν μετρεῖν ἀξιοῦσι τῇ χρεῖα τοῦ πόρου. Ἐλατέον οὖν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀρχομένων τὴν χαλεπὴν ταύτην κῆρα, ἐν' ἀγαθῶν ἀγαθῶν ἀρχῇ· καὶ ζῆλον ἀρετῆς ἀντεισενεκτέον, ἧς αὐτὸς βασιλεὺς καὶ ἀγωνιστῆς, καὶ ἀγωνοθέτης γενέσθω. Καὶ γὰρ αἰσχρὸν (64), ἔφη τις, διακονεῖσθαι μὲν δημοσίᾳ, καὶ διαπληκτεῖσθαι, καὶ στεφάνους εἶναι τοῖς ταῦτα νικῶσι, μὴ διασφρονεῖσθαι δὲ μηδὲνα, μηδὲ διαρετίζεσθαι. Εἰκός δὲ που, μᾶλλον δὲ πλέον εἰκότος, καὶ ἀνάγκη γε πᾶσα, τοιαύτη διαθέσει βασιλέως ἐπομένας τὰς πόλεις βίον βιοτεῦσαι τὸν πάλαι, τὸν χρυσοῦν, τὸν ὑμούμενον, ἀσχολίαν ἔχουσας κακῶν, σχολὴν δὲ ἀγαθῶν, καὶ πρώτης τῆς εὐσεβείας· εἰς ἣν ἡγεμῶν αὐτὸς ἔσται βασιλεὺς, ἄπαντος ἀρχὴν καὶ μέλιτος ἔργου καὶ μείζονος θεόθεν αἰτῶν. Ὅς ἐστι δὲ που παντὸς σεμνότερον θέαμά τε καὶ ἄκουσμα, βασιλεὺς ἐν τῶ δήμῳ τῶ χειρὲ αἰρῶν, καὶ προσκυῶν τὸν κοινὸν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ δήμου βασιλεία·

gium est. Nam bono principi ubinam tantis pecuniis opus est, cum neque insolenti animi fastu sumptuosa opera molitur, nec pro temperato usu inanem atque ambitiosam magnificentiam affectet, neque juvenili consilio in scenicos ludos gnavorum hominum labores perperam consumat, sed nec plurimorum bellorum necessitate cogatur, quæ demensis minime vesci Laco quidam dicebat? Ab insidiis enim et invasione securum eum, qui bonus sit, nostra faciebat oratio. **28** Quamobrem si ad ea contrabatur, quæ necessaria sunt, supervacuis nihil opus erit. Et eorum haud molestus exactor esse potest, cum de residuis quidem, quæ necessaria sunt, moderabitur; quæ vero pro cuiusque facultatibus conferuntur, æqui bonique consulet. Rex autem pecuniæ appetens multo est institore turpior: hic enim familiæ egestati subvenit; in illo vero improbitas animi omni prorsus excusatione caret. Equidem sæpius unamquamque animi perturbationem mecum ipse reputans, qualesnam sibi deditos homines efficiat, privatos adeo ipsos, quæstuariam illam nationem dico, mihi videor animadvertere præ cæteris ignobiles, et improbos, planeque illiberales esse; in eaque sola republica quæ intestinis dissidiis laborat, non penitus infamem locum obtinere. Qui quidem primi sui contemnendi auctores fuerunt, quoniam circa id quod præcipuum et infirmum est, contraria naturæ consilia susceperunt. Hæc enim corpus animæ obsequio subjecit; externa ad corporis usum contulit; posteriori vero secundas partes dedit; at illi animam et corpus ei quod tertium est subjungunt. Sese igitur ipsos aspernantes, principemque animæ partem in servitutem redigentes, quid est quod illi magnum honestumve moliri aut deliberare possint? Quos ego formicis ignobiliores atque insipientiores pronuntians, veritatis causa non erubescam. Illæ enim vitæ necessitate quæstum metiuntur, hi vitam quæstæ laticue necessitate censent esse metiendam. Procul igitur a se et a subjectis sibi perniciosam hanc pestem amolitur, ut princeps bonis bonus impetret, virtutisque contra æmulationem inducat, in qua ipse rex et certator, et certaminis arbiter esse debet. Etenim turpe est, inquit aliquis, jaculandi pugnandique solum certamina esse publica; imo etiam coronam ab iis, qui ita vicerint, reportari; temperantiæ autem et virtutis esse nulla. Quocirca verisimile, vel potius verisimili certius, omninoque necessarium est, si eo modo affectum regem civitates sequantur, vetustissimam illam, auream inquam, ac celeberrimam vitam

DION. PETAVII NOTÆ.

(62) Ὁ μὲν γὰρ ἔνδειαν. Latinus Pac. Paneg. ad Theod.: Et privatorum quidem avaritiæ licet mala, tamen aliqua defensio est; timetur inopia, et reponitur senectuti, et prospicitur hæredi.

(63) Τὸ χρηματιστικὸν τοῦτο φύλον. Plautus Mostell. .

Nullum adeo hodie genus est hominum tetrius, Nec minus bono cum jure, quam dantasticum.

(64) Καὶ γὰρ αἰσχρὸν. Vetus hæc Diogenis Cynici querela apud Laert.: Ἐλεγέ τε περὶ μὲν τοῦ παρορῦττειν, καὶ λακτίζειν. ἀγωνίζεσθαι τοὺς ἀνθρώπους· περὶ δὲ καλοκαγαθίας, οὐδένα.

instituturas, et ut nullum in malis studium posituras esse, ita in bonis, potissimumque pietate, operam collocaturas: ad quam dux ipse rex erit, cujuscunque **29** sive majoris, seu minoris operis auspiciam a Deo supplex postulans. Nimirum nihil videri aut audiri potest honestius ea rege, qui in populo manus attollens, communem sui ipsius populique principem adorat. Nec a ratione alienum est, divinam quoque numera religio principis cultu reverentiaque gaudere, eumque arcana quadam necessitudine sibi conciliare. Hinc ergo, quoniam Deo gratus est, ad humanitatem item compositus erit, talemque se suis præbebit, qualem ipse principem experitur, in quo quid non eorum, quæ ad vitæ usum accommodata sunt, expectandum erit? Ac mihi rursum ad ea quæ paulo ante dicebamus, regressa festinat oratio.

20. Regis signum notamque penes beneficentiam statuimus, et in eo posuimus, ut honorum munificus largitor, ac propitius esset, communesque cum Deo illius appellationes in memoriam reduximus. Hæc igitur ipsa, et quæ cum his ante dicta sunt, quam regem hac oratione informandum reciperemus, nunc per partes digerantur, nostrumque istud simulacrum impleant. (Quorum summa brevis hæc erat; ejusmodi principem, cum in bonis conferendis liberalitate sit animi præditus, tum nihilo magis ea re defatigatum iri, quam solem dum suos in stirpes, atque animantia radios effundit. Nec enim lucere ei laboriosum est, utpote cujus in natura splendor et fons ipse luminis continetur. Itaque a seipso in id vitæ genus introductus cuncta per sese moderabitur, quatenus id quod subjectum est providentia ejus assequetur. Jam eos, quos solio suo propinquiores habet, quique ab ipso secundi, inter reliquos primas tenent, regia animi moderatione componet, juvandarum portione studiosos. Ita quippe tanto longius sublevandarum hominum cura progreditur, quo pluribus commissa fuerit.

21. Præter hæc vero in tanta imperii magnitudine exterarum provinciarum præfecti dimittendi sunt. Tum juri dicendo magistratuum delectus faciendus est, quia divina hæc est, magnificaque providentia. Nam singula loca, hominesque, aut controversias velle cognoscere, maximam usquequaque discursionem requirit: neque Dionysius ipse, cum unius, nec integræ quidem, insulæ imperium constituisset, eidem administrandæ par esse potuit. **30** Verum paucorum curatorum interventu plurimorum hominum curam licet suscipere. Hanc divinam, ac generalem providentiam appellarunt, quam in solidis ac constitutis moribus manentem, nec in minimas usque partes intentam, ne minimæ quidem partes effugiunt. Eandem ad res gerendas divinum numen adhibens, non ipsum quidem, quæ in his inferioribus sunt, minuta quæque persequitur; sed natura tanquam manu utitur, suo constanter in statu manens, et bonorum ad extremum usque causa est, causarum scilicet omnium ipse causa. Hoc modo regi universorum cura capessenda est. Habeat ille quam fieri potest justissimos atque optimos rectores, in quos imperium dividat. Paucos enim

λόγον τε ἔχει καὶ τὸ θεῖον γανθόσκασαι κωδαινόμω-
νον βασιλέως εὐσεβοῦς θεραπείᾳ, καὶ ἀβήτοις συν-
αφαῖς τὸν τοιοῦτον οικειοῦσθαι. Κάντεῦθεν οὖν παρὰ
τὸ θεοφιλὲς εἶναι, φιλόθροπος ἔστι παντὸς μᾶλλον,
οἷου τυγχάνει τοῦ βασιλέως, τοιοῦτος τοῖς βασιλευ-
μένοις φαινόμενος. Ἄλλ' ἐν τούτῳ τί οὐκ ἂν εἶδος
τῶν δεόντων παρῆναι; Καὶ μοι πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ
τὰ μικρῶ πρόσθεν ἀνακάμπει.

κ'. Χαρακτῆρα βασιλείας εὐεργεσίαν ἐτίθειμεν, τὸν
δωρητικὸν πάλιν τῶν ἀγαθῶν, τὸν ψευδῶ, τὸς ὁμο-
νυμίας ἀναπειμαζόμενοι τοῦ θεοῦ. Ἀτὰ τε οὖν
ταῦτα, καὶ ὅσα μετὰ τούτων ἐλέγετο, πρὶν ἐπαγγελ-
λασθαι πλάττειν τὸν ἐν τῷ λόγῳ βασιλεία, συντετάχθω
νῦν εἰς μέρη, καὶ πληροῦται τὸ ἀγαθόν. Ὅν δὴ που
κεφάλαιον ἦν, ὅτι παρεκτικὸς ὢν ἀγαθῶν, οὐ κα-
μεῖται τοῦτο ποιῶν, οὐ μᾶλλον ἢ τὰς ἀκτίνας ὁ ἥλιος
φυτοῖς καὶ ζώοις θωρούμενος. Ὅδ γὰρ πόνοσ αὐτῷ
καταλάμπειν, ἐν οὐσίᾳ τὸ λαμπρὸν ἔχοντι, καὶ πηγῇ
φωτὸς ὄντι. Αὐτὸς τε οὖν ἑαυτὸν ἐμβιδάσας τῷ τοῦδε
τῆς ζωῆς εἶδει, δι' ἑαυτοῦ κοσμησεὶ πᾶν, εἰς ὅσον
ἀφικνεῖται τοῦ ἀρχομένου. Καὶ τοὺς ἀρχοῦ τῆς καθ-
έδρας, οἱ μόνου μὲν αὐτοῦ δευτερευοῦσι, τῶν δὲ ἄλ-
λων πρωτεύουσι, τῷ βασιλικῷ τῆς ψυχῆς κόσμῳ συν-
τάξει, ὠφελτικὸς ἀνθρώπων ὄντας πρὸς μέτρον
ἕκαστον τῆς νεμηθείσης δυνάμεως. Καὶ πρόεισι μὲν
ἐπὶ πλείον οὕτω τὴν πρώτην ἢ ἐπιμέλεια τῶν ἀν-
θρώπων, πλείονων αὐτὴν διὰ χειρὸς ἔχόντων.

κβ' Ἀλλὰ τοι δὴ δεῖ καὶ ὑπερορίους ἀρμοστάς ἐκ-
πέμπειν, ἐν ἀρχῆς μεγέθει τοῦδε. Τὸ δὴ μετὰ τοῦτο,
τοὺς ἐπὶ τῆς δίκης ἀρχοντας φιλοκρινητέον, ὡς ἔστιν
αὕτη θεία καὶ μεγαλομερὴς ἢ πρόνοια. Ἐκαστον μὲν
γὰρ τόπον, καὶ ἀνδρα, καὶ ἀμφισθήτησιν ἐθέλειν
εἰδέναι, πολλῆς γε τῆς ἐκπεριζέως, καὶ οὐδ' ἂν Διο-
νύσιος ἤρκασεν, ὁ ἡσίου μῖα, καὶ οὐδὲ ἄλλης ταύτης
ἀρχὴν καταστήσάμενος, ἐπιμελίσθαι [γρ. ἐπιμελη-
σασθαι]. Ἐπιμελητῶν δὲ δι' ὀλίγων ἔστι τῶν πολλῶν
φροντίσαι. Ταύτην ἐκάλεσαν θεοπροπη τε καὶ καθ-
ολικὴν κηδεμονίαν, ἦν ἐν ἀδρῶ μένουσαν ἦθει, καὶ
μὴ συγκύπτουσαν ἐπὶ τὰ τυχόντα τῶν μερῶν, οὐδὲ
τὰ τυχόντα διαπέφυγε τῶν μερῶν. Ταύτην χρώμενος
ὁ θεὸς, οὐκ αὐτὸς ἐκλεπτουργεῖ τῶν δεῦρο τὰ ἕκαστα,
ἀλλὰ χρῆται χειρὶ τῆ φύσει, μένου ἐν ἦθει τῷ αὐτοῦ,
καὶ ἔστιν αἴτιος μέχρις ἐσχάτου τῶν ἀγαθῶν, τῶν
αἰτίων γινόμενος αἴτιος. Καὶ βασιλεῖ ταύτην μετῆτον
τῶν ὄλων τὴν ἐπιμέλεια. Διανεμέτω τὴν ἀρχὴν ὡς
δυνατὸν ἐπιστάταις δικαιοστοις τε καὶ ἀρίστοις.
Καὶ γὰρ βῆον ὀλίγους ἢ πολλοὺς γινώσεται, καὶ βῆον
ὀλίγων ἀμαρτανόντων ἢ κατορθούντων αἰσθήσεται.
Ἄριστίνδην οὖν, ἀλλὰ μὴ πλουτίνδην, ὡσπερ νῦν,
ἢ τῶν ἀβῆόντων ἀφρεῖς γινώσθω· ἐπεὶ καὶ ἱατροῖς
τὸ σῶμα ἐπιτρεπομεν, οὐ τοῖς πλουσιωτάτοις, ἀλλ'

αἰσινεὶς ἀν ὡσεὶ τῆς τέχνης ἐπηβολώτατοι. Ἄρχοντα δὲ δὴ καὶ μᾶλλον ἀνθαιρετόν τοῦ πλοῦτου τὸν ἔχοντα τὴν ἀρχικὴν ἐπιστήμην, οὐκ ἀλλὰ παρ' αὐτὸν κινδυνεύεται χεῖρον ἢ βέλτιον κείσθαι. Τί γάρ, εἰ τις παρ' αὐτοῦ τοῦ κακοῦ εἶναι πλοῦτον συνελοχεν, ἄρα ἀξίον ἀρχειν αὐτὸν, ἀλλὰ μὴ τὸν πένητα μὲν, νόμιμον δὲ ἄνδρα καὶ δίκαιον, ὅς δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ δίκαιος εἶναι πανίᾳ συνοικίων οὐκ αἰσχύνεται; Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ὁ πλοῦτῶν ὀπωσοῦν, ἰωνημένος δὲ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν εἰδείη ὁποῖος ἀν γένοιτο νεμητῆς τοῦ δικαίου. Φαίνεται γάρ, ὡς οὕτως εἰπεῖν, οὐ βῆ-στα ὁ τοιοῦτος ἀδικίαν μισῆσαι, σχολῆ δ' ἀν ὑπεριδεῖν χρημάτων, ἀλλ' οὐκ ἀποδείξειν τὸ ἀρχεῖον, δικῶν πωλητήριον· ὡς οὐκ εἰκόσ γε αὐτὸν διαράμενον βλοσυροῖς ὀφθαλμοῖς ἀντιδύλαίψαι χρυσίῳ· τούναντιον μὲν αἰδεσθῆναι τε καὶ ἐνδοῦναι, καὶ τελευτῶντα περι-πυξασθαι, ὅ καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο χάριν οἶδεν, ὅτι ἄρα πλοῦτου μοίρας τὴν πολιτείαν [ἤγρ. ἐξουσίαν] ἠλλάξατο, καὶ, ὥσπερ ἄλλο τι, τὰς πόλεις μεμίσθω-ται. Οἶδεν οὖν ὅτι διὰ τοῦτο σεμνός τέ ἐστι, καὶ ὑψοῦ κἀθήται, περιδλεπόμενος ὑπὸ πολλοῦ τε ἄλλου λέω, καὶ τῶν εὐ ἠρόντων δικαίων τε καὶ πνήτων. Ἄλλὰ σὺ τι ποιεῖς ἀρετῆς ζηλωτὸν κἂν πανίᾳ συνῆ, μὴ λανθανέτω σε φρόνησις ἀνδρός, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ὁλοκρὸς ἐσμός τῶν ψυχικῶν ἀγαθῶν ἐσθῆτι φαύλῃ κρυπτόμενος· ἀλλ' ἔλιεν τε αὐτὸν ἐν μέσῳ, καὶ ἀξιοῦν δημοσιεύσαι τὴν ἀρετὴν, ἣν οὐκ ἀξίον οἰκου-ρεῖν, ἀλλ' ὑπαιθρον εἶναι καὶ ἐναγώνιον. Εἰ γάρ ἴσθι, σὺ μὲν ἐκείνους ἐν τῷ παρατυχία κηρύξεις· ὁ δὲ ἀνακακηρυγμένος αὐτὸς ἔσθι διὰ παντός, δεῖγμα C

δοῦς τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου βασιλείας εὐθαίμονος. Κἂν οὕτω ποιήσης, ταχὺ πολλοὺς ἔψει πλοῦτον εἰρ-γασμένον αἰσχυνομένους, καὶ ἄλλους ἐγκαλλωπιζομέ-νους ἀθαιρέτω πτωχίᾳ· καὶ μεταπεσοῦνται τοῖς ἀνθρώποις εἰ νῦν περὶ αὐτὸν ὑπολήψεις, τὸ [ἴσθι τῷ] πλοῦτον ἐξευρεῖν δευδός εἶναι, καὶ ἐν σεμνότητος μοίρᾳ πνίαν τηρῆσαι. Ὡς πολλῶν ὄντων ἂ δέδωκεν ὁ θεὸς βασιλείᾳ ζηλωτὰ καὶ μακάρια, οὐδενὸς ἦττον, εἰ μὴ καὶ παντός μᾶλλον ἀγαθῆσι τις ἀν αὐτῆς, καὶ ὁμνήσειε τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀρχομένων ἰσχυν, ὅτι μετατίθητι βασιλεὺς ὄξαν ἦθος ἐγκεκαυμένην ἔθει παλαιῷ, καὶ τρυφῇ τῇ πρώτῃ, τῷ φαίνεσθαι τάναντια τιμῶν καὶ περὶ πλείστου ποιούμενος. Ὅτι γάρ βασιλεὺς χαίρει, τοῦτ' εὐθὺς αἰξεν ἀνάγκη, καὶ ὑπὸ πλείστων ἐπιτηδεύεσθαι.

κθ'. Ἄλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, ἐθέλω τε καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτὸς ἐμαυτοῦ παιδικῶν εὐξασθαι. Ἐρασθείης, ὡ βασιλεῦ, φιλοσοφίας καὶ παιδείας ἀλη-θινῆς. Ἀνάγκη γάρ ἐκ τῶν εἰρημένων συναραστάς σοι γενέσθαι πολλοὺς, ὧν τι καὶ ὄφελος. Ἐπεὶ νῦν

facilius, quam multos cognosceret, eosdemque faci-
lius recte secusve administrantes sentiet. Virtutis
porro, non divitiarum, ut nunc assolet, inita ra-
tione, magistratum delectus habeatur. Quando-
quidem medicus corpus committimus, non qui di-
tissimi, sed quicumque demum saze artis peritis-
simi sint. Magistratus vero prae divite multo
magis is eligendus est, qui regendorum hominum
peritia valet, quoniam plura ob id ipsum, pejus
meliusve constituta ne sint, periculum imminet.
Quid enim, si quis ex hoc ipso, quod improbus
esset, divitias conguessit, num ab illo æquum est
magistratum geri, potius quam ab altero, qui sit
quidem pauper, sed legum tamen justitiæque
cultor, et ob id ipsum, quod justus est, paupertate
laborans pudore non afficitur? Atqui ille sane
quomodocunque dives, magistratum pecuniis merc-
atus, cujusmodi sit æqui distributor idoneus nec-
sciat. Videtur enim, ut ita dicam, non facile is
injustitiam odio prosecuturus, nedum pecunias
contempturus, aut ex prætorio minime venalium
judiciorum forum esse facturus: siquidem cre-
dibile non est eum sublato vultu torvis ac rigidis
oculis aurum ex adverso intueri posse; contra
vero verecundia motum iri, nonnihilque remissu-
rum, ac demum avide amplexurum esse, cui eo
ipso gratiam habet, quod parte aliqua divitiarum
reipublicæ administrationem permutarit, et ut cæ-
teras venalium rerum, civitates conduxerit. No-
vit ergo se ejus beneficio in honore esse, sub-
limique in solio sedere, non solum a numerosa al-
ia plebe, sed etiam ab eximiiis viris justis, ac paupe-
ribus magnifice circumspectum. Tu vero fac ut vir-
tutis aliquid in pretio habeatur, quamvis sit cum
egestate conjunctum. Nec te prudentia lateat homi-
nis, aut justitia, reliquaque animi bonorum mul-
titude sub villi abjectaque veste delitescens: quin
potius in medium producas, dignumque censeas
qui virtutem omnium oculis subjiciat, quam quis-
quidem domi segnem contineri nefas sit; sed sub dio
agere, atque inter certamina versari oporteat. Sic
enim habeto; illos quidem a te in præsentia col-
laudatum iri; te vero eum fore perpetuo, cujus
nomen hoc præconio celebretur; a quo felicioris
D imperii specimen temporum successioni fuerit
commendatum. Quod si ita feceris, multos statim videbis, quos partarum divitiarum pudeat; alios
etiam, qui voluntariæ mendicitatis nomine sibi placeant: ex eoque, quod probrosa sit divitiarum
conquisitio, paupertas vero honestissimo in loco habeatur, inveterata jam de illis inter homines
opinio dilabetur. Nam cum plurima sint a Deo regis dignitati præstabilia beataque concessa, tum
non minus, imo multo magis, quam cætera omnia vim eam unrahitur quispiam, et prædicabit, quam
in subjectorum sibi animis præcipuam habet: propterea quod rex quamlibet ingenii opinionem
veteri consuetudine, et antecedentibus deliciis inustam tunc nullo negotio mutat, cum id quod
contrarium est in pretio habere, maxime facere videtur. Quocumque enim rex gaudet, hoc subinde
invalescere, studiosaque a plerisque affectari necesse est.

22. Verum cum eo hactenus orationis pervene-
rim, libet nonnulla in deliciarum mearum gra-
tiam vota concipere. Utinam te, imperator, philo-
sophiæ amor capiat, sinceriorisque disciplinæ.
Necesse enim erit ex iis, quæ ante dixi, rivales

tibi esse multos, qui quidem aliquo in honore ac pretio sint. Quandoquidem in praesentia, ut neglectui habetur, periculum est ne penitus exstinguatur, adeoque ne somentum quidem iis, qui eam accendere voluerint, ullum amplius supersit. Num igitur pro philosophia vota a me modo concepta sunt? An potius ei quidem nibilo deterius futurum est, etiamsi ex hominum consortio secedat? Suum enim apud Deum domicilium habet; circa quem, etiam dum hic versatur, maximam operae partem collocat; ac quoties delapsam terrestris sedes non recipit, apud patrem manet, merito id

32 *Non mihi vestro*
Est opus : ipsa Jovis solo me dignor honore.
 Humanæ autem res, ea praesente aut absente, sive deteriores sive meliores, omninoque felices aut infelices sunt. Pro his ergo pariter et pro philosophia vota concepimus. Faxit Deus ut ejus voti compos evadam, quod cum Plato nuncupasset, minime est assecutus! Videam per te philosophiam cum imperio conjunctam: neque amplius de regno disserentem me quisquam audiet. Enimvero tacendi nunc tempus est, quoniam hoc uno sum omnia complexus. Quod si contigerit, dedi quod ab initio contendebam, cum oratione me mea simulacrum quoddam regis ostensurum esse promitterem. Revera enim *Sermo rei umbra quaedam est*; a te vero vicissim id ipsum animatum, ac vitale repetebam. Quod equidem brevi, uti spero, posthac videbo; regisque mihi opus ipsum exhibebis, nisi extra tuas aures sermones isti nostri versentur; sed influant potius, atque in interiores animi recessus subeant. Neque vero sine aliquo numinis afflatu, ad eam cohortationem impulsam esse philosophiam puto, Deo videlicet hac in parte ministrantem, qui ut conjici nullo negotio potest, in amplificandas res tuas studiosius incumbat. Ego vero non immerito primus ex meorum seminum fetu emolumentum aliquod percepero, si qualem te imperatorem fingo, talem aliquando experiar, cum de iis quæ civitates flagitant, ultro citroque sermonem conferam.

γε, ὡς ἡμέληται, κίνδυνος ἀποσθῆναι, καὶ μετὰ μακρὸν οὐδ' ἐμπόρευμα λείπεσθαι βουλομένοις ἐναυσαι. Ἄρα οὖν ὑπὲρ φιλοσοφίας ἡῦμαι τανῦν; Ἡ τῆ μὲν οὐδὲν μείον κἂν ἀποικίῃ τῶν ἀνθρώπων; Ἔστιν γὰρ ἔχει παρὰ τῷ θεῷ, περὶ δὲ καὶ δεῦρο οὐσα τὰ πολλὰ πραγματεύεται· καὶ ὅταν αὐτὴν μὴ χωρῆ κατιούσαν ὁ γῆθιος χώρος, μένει παρὰ τῷ πατρὶ, πρὸς ἡμᾶς ἐνδίκως ἂν εἰπούσα τὸ.

Ὅτι με ταύτης
Χρῶ τιμῆς· φρονέω δὲ τετιμῆσθαι Διὸς ἀλογ.
 Τὰ δὲ ἀνθρώπινα πράγματα, παρουσίας τε αὐτῆς, καὶ ἀπουσίας, χεῖρα καὶ βελτίω, καὶ παντελῶς εὐδαιμόνα γίνεσθαι. Ἐπὲρ τούτων οὖν, καὶ ὑπὲρ φιλοσοφίας ἡῦμαι. Καὶ εἴη γε τυχεῖν τῆς εὐχῆς, ἣν Πλάτων εὐξάμενος οὐκ εὐτύχησεν. Ἴδοιμί σε τῆ βασιλείᾳ προσειληφότα φιλοσοφίαν. Καὶ οὐκ ἔτι ἂν μου πρόσω τις λέγοντός τι περὶ βασιλείας ἀκούσεται. Ἄλλ' ὥρα γὰρ ἦδη σιγᾶν, ὡς ἐνὶ τούτῳ πάντα συνήρηκα. Κἂν γένηται τούτο, δέδωκά σοι ὑπερ ἀρχόμενος ἦτησα, λόγῳ μὲν αὐτὸς ὑποσχόμενος ἀνδριάντα βασιλέως σοι δεῖξαι. Καὶ γὰρ ἔστι λόγος ὄντως ἔργου σκιῆ· παρὰ σοῦ δὲ αὐτὸν ἀντίηττον ἐμβιον ἀπολαβεῖν καὶ κινούμενον. Καὶ εἴδομαι γε οὐκ εἰς μακρὰν, καὶ ἀποδώσεις μοι τοῦ βασιλέως τὸ ἔργον, εἰ μὴ θυραυλήσουσιν οἱ λόγοι περὶ τὰ ὧτα, ἀλλ' εἰσρυσήσονται τε καὶ τοῖς μυχοῖς τῆς ψυχῆς ἐνδαιτήσονται. Οὐ μὴν ἀθεοὶ παύσονται τὴν φιλοσοφίαν ἐπὶ τὴν παραίνεσιν ἐξωρμηθεῖν, οὐκ σπουδῆ τῷ θεῷ προθυμουμένῳ τὰ σά ἀβξεν, ὡς εἰκάσαι βῆδιον. Ἐγὼ δ' ἂν δίκαιος εἴην ἀπολαῦσαι πρῶτος τῶν ἐμαυτοῦ σπερμάτων τῆς βλάστης, οἷόν σε πλάττω βασιλέα, τοιοῦτου πειρώμενος, ὅταν περὶ ὧν αἰτοῦσιν αἱ πόλεις, παρέχω λόγον καὶ δέχομαι.

MONITUM IN SEQUEM LIBELLUM.

Libri hujus argumentum pete ex epist. 154, ex qua scriptum illum esse cognosces adversus imperitos quosdam et a Musis aversos homines, qui cum humanitatis omnis ac liberalium ipsi disciplinarum expertes essent, earum in Synesio damnabant studium; hoc illi vitio dantes, quod multa passim in scriptis suis de poetis, et aliis elegantioribus auctoribus aspergeret. Tum ideo vellicabant, quod exemplaria penes se haberet minus emendata. Utrumque ergo crimen hoc in libro diluit, ac liberalium imprimis artium, et politionis doctrinæ causam pari suavitate et eruditionis copia defendit.

ΕΚ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ, ΠΕΡΙ ΔΙΩΝΟΣ.

DE DIONE, EX PHILOSTRATO.

Δίωνα δὲ τὸν Προυσαῖον οὐκ οἶδ' ὅτι χρη προσ-
 ειπεῖν, διὰ τὴν ἐς πάντα ἀρετὴν. Ἀμαλθείας
 γὰρ κέρας ἦν (τὸ τοῦ λόγου), ξυγκλιμένος μὲν
 τῶν ἀριστα εἰρημνῶν τοῖς ἀρίστοις, βλέπων δὲ
 πρὸς τὴν Δημοσθένους ἠχώ, καὶ Πλάτωνος, ἣ
 καθάπερ αἱ μαγίδες τοῖς ὀργάνοις προσηχεῖ ὁ
 Δίων τὸ ἑαυτοῦ ἴδιον ξὺν ἀφελείᾳ ἐπαιστραμμένη.
 Ἀρίστη δὲ ἐν τοῖς Δίωνος λόγοις καὶ ἡ τοῦ ἦθους
 κρῆσις. Ὑβριούσις τε γὰρ πόλεσι πλείστα ἐπι-
 κλήξας, οὐ φιλολοιδόρος, οὐδὲ ἀηδὴς ἔδοξεν,
 ἀλλ' ὅλον Ἰκίων ὕβριν χαλινῷ καταρτύνων μά-
 λλον ἢ μάλιστα. Πόλεων τε σύνομουμένων ἐς ἐκα-
 τούτους καταστάς, οὐκ ἐπαίρειν αὐτὰς ἔδοξεν, ἀλλ'
 ἐπιστρέφειν μάλλον, ὡς ἀπολουμένας, εἰ μετα-
 βάλλοιτο. Ἦν δὲ αὐτῷ καὶ τὸ τῆς ἄλλης φιλο-
 σοφίας ἦθος οὐ κοινόν, οὐδ' ἐρωτίζον, καὶ ἐμβρι-
 γῶς μὲν ἐγκλιμένον, κερχωσμένον δὲ ὅλον ἠδύ-
 σματι, τῇ πράττει. Ὡς δὲ καὶ ἱστορίαν ἱκανὸς
 ἦν συγγράφειν, θελοῖ τὰ Γετικά. Καὶ γὰρ δὴ καὶ
 ἐς Γέτας ἦλθεν, ἀπό τε ἡλίτο· τὸν δὲ Εὐβοία, καὶ
 τὸν τοῦ Ψιττακοῦ Ἑπαινον, καὶ ὅποσα οὐχ ὑπὲρ
 μεγάλων ἐσπούδασται τῷ Δίω, μὴ μικρὰ ἠγώ-
 μεθα, ἀλλὰ σοφιστικά. Σοφιστοῦ γὰρ τὸ καὶ ὑπὲρ
 τοιούτων σπουδάζειν. Γενόμενος δὲ κατὰ χρό-
 νους, οὐς Ἀπολλωνίους τε ὁ Τυανεύς, καὶ Εὐ-
 φράτης ὁ Τύριος ἐφιλοσόφουν, ἀμφοτέροις μὲν
 ἐπιτηδείως εἶχε, καὶ τοὶ διαφερομένοις πρὸς ἄλ-
 λήλους, ἔξω τοῦ φιλοσοφίας ἦθους. Τὴν δὲ ἐξ
 τὰ Γετικά ἔθνη πάροδοι τοῦ ἀνδρός, φυγὴν μὲν
 οὐκ ἀξίω ὀνομάζειν, ἐπεὶ μὴ προσετάχθη αὐτῷ
 φυγεῖν· οὐδὲ ἀποδημῶν· ἐπειδὴ τοῦ φανεροῦ
 ἐξέστη, κλέπτων ἑαυτὸν ὀφθαλμῶν τε καὶ ὄτων,
 καὶ ἄλλα ἐν ἄλλῃ γῆ πράττων, δεῖ τῶν κατὰ τὴν
 Ῥωμαίων τυραννίδα, ὅφ' ὦν ἠλαίνετο φιλοσοφία
 πᾶσα. Φυτεύων δὲ καὶ σιάπτων, καὶ ἐπαντλῶν
 βαλάντιος καὶ κήποις, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ὑπὲρ
 τροφῆς ἐργαζόμενος, οὐδὲ τοῦ σπουδάζειν ἠμέ-
 λει, ἀλλ' ἀπὸ δυοῖν βιβλίων ἑαυτὸν ξυνείχε·
 ταυτὶ δὲ ἦν ὁ τε Φαίδων ὁ τοῦ Πλάτωνος, καὶ
 Δημοσθένους ὁ Κατὰ τῆς προσβολῆς. Θαμίζων δὲ ἐς
 στρατόπεδον, ἐν οἷσπερ εἰδῶθαι τρυχεσθαι, καὶ
 τοὺς στρατιώτας ὄρων ἐς νεώτερα ὀρμῶντας ἐπὶ
 Δομοτιανῷ ἀπεσφαγγμένῳ, οὐκ ἐφείσατο, ἀταξίαν
 ἰδὼν ἐκτραγεῖσθαι, ἀλλὰ γυμνὸς ἀνακηδήσας ἐπὶ
 βωμῶν ὑψηλῶν, ἤρξατο τοῦ λόγου ὡδε·

33 Dio vero Prusæus quonam potissimum nomine
 sit appellandus nescio, ob singularem ejus in omnibus
 rebus præstantiam. Fuit enim (quod aiunt) Amal-
 theæ cornu; ac, quod ad dicendi quidem attinet so-
 cultatē, cum eloquentissimis quibusque comparan-
 dus. Platonis enim ac Demosthenis dicendi morem
 imitatus est; cui quidem in proprio eloquendi genere
 candore quodam, ac contorta simplicitate respondet,
 non minus quam musicis instrumentis assonant so-
 norum retinacula. Optima vero ac laudatissima est
 in Dionis orationibus affectuum temperatio. Quoties
 enim impotentes et insolentes respublikas increpat,
 neque contumeliosus, neque importunus videtur; sed
 perinde earum, ut equorum ferociam freno potius
 quam flagello compescere. Sin ad optimis legibus
 institutas civitates laudandas se conferat, non tam
 erigere, aut ad superbiam excitare, quam continere
 videtur, quasi citius interituras, si alium in statum
 degeneraverint. Sed et reliquum philosophandi in-
 stitutum tenuit non omnibus expositum, neque simu-
 landi artifex; sed ejusmodi, ut gravitate quadam
 instaret, non secus ac condimento, insita sibi hu-
 manitate temperata. Quam porro historiæ scribendæ
 aptus fuerit, argumento sunt ab eo scripta Getica.
 Getas enim tunc, cum errando circumiret, pervenit.
 Quod autem ad Euboicum et Psittaci Encomium
 attinet, cæteraque, quæ de minus seriis rebus sunt a
 Dione conscripta, ne quis levia hæc aut parva cen-
 seat, sed sophistæ potius proposito consentanea.
 Etenim sophistæ ista quoque studiose tractanda
 sunt. Ac cum in ea tempora incidisset, quibus Apo-
 lonius Tyaneus et Euphrates Tyrius philosophiam
 proflerentur, utroque familiariter usus est, præter-
 quam in philosophiæ ratione, cum ii a se invicem
 dissiderent. Nec vero illius ad Getas professionem
 exsilium fuisse crediderim, cum imperatoris jussu
 non fuerit deportatus; sed neque peregrinationem,
 quoniam is ex hominum consuetudine penitus ereptus
 est, seseque omnium oculis atque auribus subduxit;
 alia in aliis regionibus agens, quod Romanorum ty-
 rannidem pertimesceret, a qua omnis erat expulsa phi-
 losophia. 34 Cæterum cum aut serendis arboribus,
 aut fodiendo solo aut hauriendæ ad balnea vel hortos
 aquæ, aut aliis ejusmodi victus gratia operam suam
 locaret, studiorum interim nequaquam securus fuit;
 sed duobus libellis per totum illud tempus sese susten-
 tavit: hi erant Platonis Phædon, et Demosthenis oratio de falsa legatione. Tandem cum in castra ventitaret,
 in quibus labores exantlare solebat ac milites animadverteret ob tyranni cædem motas res molientes,

tavit: hi erant Platonis Phædon, et Demosthenis oratio de falsa legatione. Tandem cum in castra ventitaret,
 in quibus labores exantlare solebat ac milites animadverteret ob tyranni cædem motas res molientes,

non id negligens sibi duxit tanta praesertim consternatione ac perturbatione subire; sed in sublimem aram nudus ex improviso insiliens, orationem hunc in modum exorsus est:

Deposuit laceras vestes astutus Ulysses.

Quæ cum dixisset, palamque fecisset, se non mendicum, aut ejusmodi hominem, qualem existimarent, sed Dionem se esse sapientem, acerrime in tyrannum invecus est, militesque docuit consultius agere qui Romanis morem gererent. Etenim vis ea hominis ad persuadendum fuit, ut eos quoque qui Græcas litteras accurate non callerent, suavissime demulceret. Sane Trajanus imperator Romæ illum in aureum currum assumens, quo inveci imperatores confectis bellis triumphant, sæpissime ad Dionem conversus: « Quidnam, aiebat, dicas nescio, te vero non minus ego quam me ipsum diligo. » Porro inter ea quæ in Dionis orationibus artificiosæ et sophisticæ reperuntur, præcipuæ sunt rerum in loquendo expressæ similitudines, quibus quamvis frequenter utatur, at efficax validusque est, et rerum quas sibi proponit naturæ haud dissimilis.

Α Δὐτὰρ ὁ γυμνῶθι βραχίων πολύμητις Ὀδυσσεύς· καὶ εἰπὼν ταῦτα, καὶ δηλώσας ἑαυτὸν, οἷ μὴ πτωχός, μὴδ' ὄν φοντο, Δίῳ δὲ εἶη ὁ σοφός, ἐπὶ μὲν τὴν κατηγορίαν τοῦ τυράννου πολλὸς ἐκνεύσε, τοὺς δὲ στρατιώτας ἐδίδαξεν ἡμεινον φρονεῖν τὰ δοκοῦντα Ῥωμαίους πράττοντας. Καὶ γὰρ καὶ ἡ παιδιὰ τοῦ ἀνδρός ὅλα καταθέλλει καὶ τοὺς μὴ τὰ Ἑλλήνων ἀκριβοῦντας. Τραϊανὸς γοῦν αὐτοκράτωρ ἀναθέμενος αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐς τὴν χρυσῆν ἄμαξαν, ἐφ' ἧς οἱ βασιλεῖς τὰς ἐκ τῶν πολέμων κομπὰς κομπέουσιν, εἰσγε θαμὰ ἐπιστρέφόμενος πρὸς τὸν Δίωνα, « Τί μὲν λέγεις οὐκ οἶδα, φίλῳ δὲ σε ὡς ἑμαυτὸν. » σοφιστικώτατον δὲ τοῦ Δίωτος αἱ τῶν λόγων εἰκόνες, ἐν αἷς εἰ καὶ πολλὰς, ἀλλὰ καὶ ἐτεργῆς, καὶ τοῖς ὑποκειμένους ὁμοῦς.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΔΙΩΝ

H ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΟΝ ΔΙΑΓΩΓΗΣ.

SYNESII DIO

VEL DE IPSIUS VITÆ INSTITUTO.

35 1. Philostratus Lemnius, sophistarum qui ad C
asa usque tempora floruerunt, Vitas describens, duo in ipso statim exordio eorum genera constituit: unum illorum qui hoc ipsum, quod esse dicuntur, sophistæ sunt; alterum eorum qui, cum philosophiam profiterentur, ob singularem in dicendo sæcundiam, inter sophistas annumerati sunt. Quorum ex numero fuisse Dionem ait, unaque cum eo et Carneadem Atheniensem, et Leonem Byzantinum recenset, aliosque pene innumeros, qui philosophiam alloqui vitæ professione conectati, sophisticum dicendi genus amplexi sunt. Quibus et Cnidium Eudoxum addit, virum discipulorum Aristotelis facile principem, et ejus imprimis astronomiæ peritum, quæ per illa tempora florebat. Dio vero, ob insignia linguæ ornamenta, quam ille auream habuit, in iis omnibus quæ scripsit, ut et

α'. Φιλόστρατος μὲν ὁ Δῆμιος ἀναγράφων τοὺς βίους τῶν μέχρις αὐτοῦ σοφιστῶν, ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου δύο μερίδας ποιεῖ, τῶν τε αὐτὸ τοῦτο σοφιστῶν, καὶ τῶν ὅσοι φιλοσοφῆσαντες διὰ τὴν εὐστομίαν ὑπὸ τῆς φήμης ἐς τοὺς σοφιστὰς ἀπηνέχθησαν· καὶ τάττει τὸν Δίωνα μετὰ τούτων· ἐν οἷς Καρυεῶθην τε καταλέγει τὸν Ἀθηναῖον, καὶ Λέοντα τὸν Βυζάντιον, καὶ συχνοὺς ἄλλους καταβιάσαντας μὲν ἐπὶ φιλοσόφου προαιρέσει· λόγου δὲ ἰδίαν σοφιστικὴν ἡρμοσμένους· ἐν οἷς ἀριθμεῖ καὶ τὸν Κνίδιον Εὐδοξον (1), ἀνδρα τὰ πρῶτα τῶν Ἀριστοτέλους ὁμιλητῶν, ἀλλὰ καὶ ἀστρονομίας εὖ ἤκοντα, ὁπόσῃν ὁ τότε χρόνος ἐπρέσβευεν. Ἦμῖν δὲ ὁ Δίων τῇ μὲν περιβολῇ τῆς γλώττης, ἦν χρυσῆν εἶγεν, ὥσπερ καὶ λέγεται, σοφιστῆς ἔστω διὰ πάντων τῶν ἑαυτοῦ, εἰ τις ἀξιοῖ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς φωνῆς σοφιστικὸν ἀγώνισμα οἰεσθαι· καὶ σοὶ καὶ τοῦτο μετὰ μικρὸν ὁποῖον

DION. PETAVII NOTÆ.

(1) [XIV] Καὶ τὸν Κνίδιον Εὐδοξον. Aristotelis Eudoxum fuisse discipulum, id vero falsum est, et in eo multum hallucinatus est Synesius. Vide

Laert. et Strabonem lib. xviii. Quinetiam laudatum invenies ab Aristotele, Eth. i, c. 1.

ἔπειν ἔξπαλαιμασιν· οὐκ δὲ προαίρεσιν οὐχ εἰς ὁ Δίω, οὐδὲ μετὰ τούτων τακτίος, ἀλλὰ μετὰ Ἀριστοκλέους (2), ἀπαναντίας μέντοι κάκειν. Ἄμφω μὲν γε μεταπεπτώκασιν· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ φιλοσόφου καὶ μάλα ἐμβριθοῦς, καὶ πρόσω καθεκτότος τὸ ἐπισκύνιον, ἐτέλεσεν εἰς σοφιστάς, καὶ τρυφῆς ἀπάσης οὐχ ἤφατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς ἄκρον ἐλήλακεν· ἐννεάσας δὲ τῇ προστασίᾳ τῶν ἐκ τοῦ Περιπάτου δογμάτων, καὶ συγγράμματα ἐξενηγοῦς εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἄξια φιλοσόφου σπουδῆς, οὕτω τι ἤτων γίνετο δόξης σοφιστικῆς, ὡς μεταμῆλιν μὲν αὐτῷ γηρῶντι τῆς ἐν ἡλικίᾳ σεμνότητος· κόφαι δὲ τὰ Ἱταλικά τε καὶ Ἀσιανὰ θέατρα μελέταις ἐναγωνιζόμενον. Ἀλλὰ καὶ κοττάβοις ἐδεδώκει (3), καὶ αὐλητρίδας ἐκόμιζε (4)· καὶ ἐπήγγελλεν ἐπὶ τούτοις συστάτια· ὁ δὲ Δίω ἐξ ἀγνώμονος σοφιστοῦ, φιλόσοφος ἀπεταλέσθη· τὴν δὲ μάλλον ἢ γνώμην χρησάμενος, τὴν τύχην

A esse dicitur, sophistæ nomen obtineat, si quis eloquentiæ exercitationem sophisticam certamen esse contendat. De quo tamen cujusmodi sit, paulo post inquiremus. Verum quod ad vitæ institutum attinet, non uniusmodi est Dio; neque inter illos, sed cum Aristocle potius recensendus, diversa tamen ab eo ratione. Utrique enim desciverunt: sed hic ex philosopho gravi cumprimis, et supercilium mirum in modum submittentem, in sophistam degeneravit; ac deliciarum generi omni non indulsit modo; sed ad summum quoque pervenit. Cumque in tuendis Peripateticorum dogmatibus totum ætatis tempus contrivisset, scriptaque in Græcos quamplurima edidisset philosophiæ studio digna, usque adeo sophisticæ gloriæ desiderio succubuit, ut senem ejus, quam juvenis præ se semper habuerat, morum gravitatis pœniteret, omniaque Italiæ atque

DION. PETAVII NOTÆ.

(2) Ἀλλὰ μετ' Ἀριστοκλέους. Citatur ab Eusebio lib. xi *De præp.* pag. 300, et Theodoro orat. xii *Contra Græcos*.

(3) Ἀλλὰ καὶ κοττάβοις ἐδεδώκει. Sic apud Eurip. *Phœnis*.

Ὁ δ' ἠδονῇ δούς, etc.

De cottabis, quod genus convivalis ludi fuit, quædam olim in adversaria retulimus ex Athenæo, lib. xi et xv, Polluce lib. vi, c. 19, Aristophanis Scholiaste, præsertim ad Irenen, Suida et Hesychio; quæ in studiosæ juventutis gratiam hoc loco non pigebit ascribere. Ac cum mira in eo ludo varietas exstiterit, nos eam omnem methodi gratia in tria genera partiemur; unicuique dein generi certas formas subjiciemus. Neque vero per singula capita auctorum, unde illa sumpta sunt, verbis ac testimoniis utemur; ne identidem interpellanda oratione longiores esse cogamur. Satis est universe, quorum e scriptorum fide ista promentur, ac quibus ex eorum libris, adnotasse.

Primum cottabi, vel cottabimisi genus cæteris simplicius fuit, in quo nihil præter illisi liquoris sonitum captabant: quod tribus modis faciebant. Aut enim potus residuum in pavimentum jaciebant, vincebatque qui clariorum sonum edidisset. Ita Xenophon in *Ἑλλην.* ait Theramenem a Critia tyranno cicutam bibere jussum, ἀποκοττάβισαι quod ex potione supererat. Quod sic expressit Cicero *Tuscul.* i: *Reliquum sic e poculo ejecit, ut id resonaret.* Aut in subjecta minora vasa in altum ejaculatus cadebat liquor; ac similiter laudabatur, qui majorem sonum fecisset. Aut denique lignum arretarium candelabri in modum statuebatur, quod acetabuli simile vas attollebat: et in hoc potus reliquias e longinquo jactabant, vincebatque qui vasculum attigisset.

Genus cottabi secundum fuit, in quo id quærebatur, ut vasa quædam in subjectam aquam mergerentur. Cujus duplex fuit ratio. 1. Pelvi simile vas aqua plenum in medio ponebatur, et in eo vase poculum innatabat, dispositis in pelvis ambitu myrteis ramis. Tum vero unicum [XV] illud poculum ejaculato liquore certamen erat deprimere; 2. in labrum illud aqua plenum, non unum, sed complura mittebantur acetabula quorum qui plura stillatitia profusione demersisset, præmium auferebat.

Tertium genus κατακτόν, id est *deorsum pensile*, vel *sidens*, appellatur: cujus tres formas invenio. Prima fuit ejusmodi. Virgæ oblongæ candelabri instar in pavimentum depactæ transversa imponebatur altera, quæ utrinque velut in trutina vergebat,

singulis appensis lancibus: quibus duæ aquæ crateræ supposebantur. Sub aqua sigillum erat æneum deauratum, quem *μάνην* vocabant. Tum ludentium quilibet bialam vino plenam manu tenens, atque e longinquo stans, vinum omne stillatim effundebat in lancem, ut ea pondere degravata, et in aquam subsidens sigilli pulsaret caput, ac sonum ederet. Quod si vinum e lance non effunderetur, victor habebatur, sin minus, victoria cadebat. Altera fuit, cum lanx in manem decidens candelabro impositum eum in subjectam pelvium deceretur.

Tertia demum, cum ex utraque trutinæ parte ellychnia, et sub his cymbia pendebant, labro aquæ supposito; post altera parte depressa in aquam ellychnia demittebantur, quæ vicissim sublata, parte altera subsidente, aquam in cymbia depluebant. Vincebat qui plura contigisset cymbia. Hæc cottaborum fere varietas fuit. Κοττάβος porro tam vasis nomen erat quam præmii, quod et κοττάβιον dicebant Λατᾶξ, seu λατᾶγη residuum potus appellabatur, quod e poculo jaciebant. Ἀγκύλη nominata est ejaculatio ipsa ab circumactu manus, et flexu. Nam in profundendo liquore certa quadam ratione brachium contorquebant. Μάνης edigies ænea fuit sub aqua delitescens; aut imposita candelabro, ac nonnunquam candelabrum ipsum manis habebat formam.

Victoris fere præmium erat cottabus ipse, sive vas, in quod humor effundebatur: tum ova, et liba, seu placentæ ex sesamo et melle, quem σησαμούντα vocabant; vel ex tritico et melle, quem πωραμούντα dicebant. Operæ pretium est vero priscorum circa id ludi genus insaniam apud Athenæum legere: quæ eo progressa est, ut uni illi rei rotundi œci fabricarentur, uti cottabo in medio constituto, æquis spatii certamen fieret. Hæc ille lib. ii.

(4) Καὶ αὐλητρίδας ἐκόμιζε. Philostratus *Ἡθῶν* τε, ὁπόσα: λυρῶν τε καὶ αὐλῶν, καὶ εὐφωνίας (forte εὐφωνίας) εἰσι, πάσας εἰσηγάγετο εἰς τὴν διαίταν. Augustinus in *De civit.*, cap. 21, ait post Cn. Manlii triumphum de Gallogræcia inductas in convivium psaltrias. At Theodosius ministeria ejusmodi lasciva psaltriasque comessationibus adhibere lege prohibuit. Aurelius Vict. Exstatque lex lib. xv, *Cod. Th.*, *De sceniciis*. Quod sequitur ἐπήγγελλεν ἐπὶ τούτοις συστάτια. Idem est ac condicere, hoc est, ut ait Festus, dicendo denuntiare: Plautus *Sticho*:

*Alid id ne vos miremini homines servulos
Potare, amare, atque ad cœnam condicere;
Licet hoc Athenis nobis.*

36 Asiæ theatra declamationibus obtunderet. Quin etiam cottabis indulgere, ac tibicinas secum habere cœpit, et in hæc oblectamenti genera epulas condicere. Dio autem, ex improbo et importuno sophista, philosophus tandem evasit, fortunaque magis quam consilio usus, fortunam ipse suam enarravit. Eum vero, qui illius vitam describeret, consentaneum erat vitæ in homine dupliciter distinguere : neque eum adeo simpliciter Carneadi et Eudoxo, aliisque id genus ascribere ; quorum quamcunque materiam sumpseris, ea philosophiæ propria est, sed sophisticè pertractata, hoc est elocutionis ornamentis scite atque eleganter expolita, et cum incredibili venustate conjuncta. Ideo ab hominibus, quos blando orationis lepore demulcerent, sophisticæ nomen habere meruerunt. Illi autem libentissime id mihi rejecturi fuisse videntur, nec sibi oblatum admisisse, cum philosophia, posteaquam nuperrime Plato in eam appellationem insurrexisset, id ipsum probri ac contumeliæ loco duceret. Ille vero utrumque vitæ genus splendide ac cum honore professus est, suisque ipse secum argumentis pugnat, cum ab oppositis inter se institutis profectas orationes ediderit. Necessè est profecto, vel ob ipsum potissimum sermonum dissidium, quæ de hoc homine habemus silentio non prætermittere. Nam quam deinceps subjicit ejusdem excusationem, quod psittaci laudes oratione scripsisset, quod sophisticæ ne ista quidem neglectui habenda sint, convincendi ipsius argumentum videri potest, qui hominem antea calumnia affectum dixerat, quod cum philosophus esset, perperam inter sophisticas compelleretur. Hæc enim ejus verba sunt : *Sophistas autem veteres non modo ex oratoribus eos appellarunt, qui eximii in dicendo et illustres essent, sed ex philosophis eos, qui eloquendi copia erant et ubertate præditi. De quibus imprimis dicamus necesse est; quandoquidem cum sophisticæ non essent, sed esse viderentur, in eam appellationem transierunt.* Deinde manifesto philosophos dinumerat ; in quæis et Dionem, et post Dionem alios, de quorum postremo dicendi finem faciens : *Hæc habuimus, inquit, quæ de eo genere philosophorum diceremus, qui inter sophisticas habitati sunt.* Id ipsum paululum immutatis verbis **37** asserens, eos, quanquam sophisticæ non essent, id tamen sibi nomen vindicasse. Atqui alio quodam in loco dubitare sese ait quanam in chori parte ancipitem, et ambidextrum hominem collocare debeat. Quorsum igitur antea dixisti ? Quorsum subiecisti, eum id

αὐτὸς διηγῆσατο. Ἦν δὲ δὴ καὶ τοῦ γράφοντος βίον διηγῆσασθαι τὴν περὶ τὸν ἄνδρα διπλόην· ἀλλὰ μὴ ἀπλῶς οὕτω συγκαταριθμησάι τοὺς ἀμφὶ Καρνεάδην καὶ Εὐδοξόν· ὧν ἕντινα ἂν λάβῃς ὑπόθεσιν, φιλόσοφος ἔστι μετακαχέρισμένη σοφιστικῶς, τοῦτ' ἐστὶ λαμπρῶς ἀπηγγελμένη καὶ δεξιῶς, καὶ πολλὴν τὴν ἀφροδίτην ἐπαγομένη. Ταύτη καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ λέγοντες ἐκῆλουν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων, ἡξιοῦντο τῆς προσηγορίας τοῦ σοφιστοῦ· αὐτοὶ δ' ἂν ἀπαξιώσαι [γρ. ἂν ἐπαξίως] ἐμοὶ δοκοῦσι, καὶ οὐ διδόμενον δέξασθαι, φιλοσοφίας ἐν ὀνόματι τὸ τοιοῦτο τίθεσης, ἄρτι τοῦ Πλάτωνος ἐπαναστάτος τῷ ὀνόματι. Ὁ δὲ, προὔστη τε λαμπρῶς τοῖν βίον ἐκατέρου χωρὶς, καὶ ταῖς ὑποθέσει μάχεται αὐτὸς ἑαυτοῦ, λόγους ἐξενεγκων ἀπὸ τῶν ἐναντιῶν ἐνοστάσεων. **B** Χρὴ δὴ ποῦ καὶ δι' αὐτὴν οὐχ ἥμισυ τὴν ἐν τοῖς λόγοις διαφορὰν μὴ σεσιγῆσθαι τὰ περὶ τὸν ἄνδρα. Ὅτι γὰρ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτά φησιν, ἀπολύων αὐτὸν αἰτίας συνθέντα ἐπαίνον ἐπὶ ψιττακῶ τῷ θρνιβί· σοφιστοῦ γὰρ εἶναι μὴδὲ τούτων ὑπεριδεῖν· αὐτοῦ μὲν ἂν ἐλεγχὸς εἶναι δόξειε, προσιπόντος ὅτι τῶν συκοφαντουμένων ἐστὶν ὁ ἀνὴρ, ὅστις φιλόσοφος ὧν, εἰς τὸν σοφιστὴν ἔλκεται. Λέγει γὰρ οὕτω· *Σοφιστὰς δὲ οἱ παλαιοὶ ἐπαυρόμαζον, οὐ μόνον τῶν ῥητόρων τοὺς περρωροῦντάς τε καὶ λαμπροὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν φιλοσόφων τοὺς σὺν ἐθροῖα ἐρμηνεύοντάς.* Ὑπερ ὧν ἀνάγκη πρότερον εἰπεῖν· ἐπειδὴ οὐκ ὄντες σοφισταὶ, δόξαντες δὲ, παρῆλλον εἰς τὴν ἐπαυρομένην ταύτην. Εἶτα σαφῶς φιλοσόφους ἄνδρας ἐξαριθμεῖται· μεθ' ὧν δὴ καὶ τὸν Δίωνα, καὶ μετὰ Δίωνα ἄλλους, ὧν περὶ τοῦ τελευταίου παυόμενος· *Τοσαῦτα, φησὶ, περὶ τῶν φιλοσοφησάντων ἐν δόξῃ τοῦ σοφιστεῦσαι.* Ταῦτ' ἐτέρως εἰπὼν, ὅτι μὴ ὄντες σοφισταὶ, τοῦ ὀνόματος ἐπαδάτευσαν. Καίτοι μεταξύ ποῦ φησιν ἀπορεῖν οἱ χοροὶ τάξει τὸν ἄνδρα, περιδέξιον δὴ τίνα ὄντα (5). Τί οὖν πρᾶξιπας ; τί δὲ ἐπιπας, ὅτι τοῦτο μὲν ἐστὶν, ἐκεῖνο δὲ φαίνεται ; Ἄλλ' ἐγωγε οὐ μικρολογοῦμαι πρὸς τὰς ἐναντιολογίας· συγχωρῶ δὲ τὸν Δίωνα φιλόσοφον ὄντα παῖξαι τὰ σοφιστῶν, εἰ μόνον πρᾶξιπας ἔστι καὶ ἰσως φιλοσοφία, καὶ μῆδαμου μὴδὲν ἐπηρέακεν αὐτῇ, μὴδὲ ἐπ' αὐτῇ ξυντέθεικε λόγους ἰταμούς τε καὶ κακοῦθεις. Ἄλλ' οὗτός γε πλεῖστα δὴ καὶ μάλιστα σοφιστῶν εἰς φιλοσόφους τε καὶ φιλοσοφίαν ἀπηναισχύντηκεν. **D** Ἄτε γὰρ, οἶμαι, φύσεως λαχὼν ἐχούσης ἰσχὺν, καὶ τὸ ῥητορεύειν αὐτὸν ἡλῆθευεν (6), ἔμεινον ἀναπαυσιμῶς εἶναι τοῦ ζῆν κατὰ φιλοσοφίαν, τὸ ζῆν κατὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις. Ὅθεν δὲ τε κατὰ τῶν φιλοσόφων αὐτῷ λόγος ἐσπουδάσθη σφόδρα ἀπεικονισμένος, καὶ οὐδὲν σχῆμα ὀκνήσας· καὶ ὁ πρὸς Μουσώνιον

DION. PETAVII NOTÆ.

(5) *Περιδέξιον δὴ τίνα ὄντα.* Περιδέξιον Dionem vocat, id est ambiguum, ambidextrum. Gloss., *ambimanus, περιδέξιος, qui et ἀμφιδέξιος.* Quare perperam Cornarius *admodum dextrum* interpretatus est. Symmachus [XVI] lib. ix, epist. 105, *Ut plane Homerica appellatione usus περιδέξιον, id est squimantum te esse pronuntiem.*

(6) *Καὶ τὸ ῥητορεύειν αὐτὸν ἡλῆθευεν.* Hoc

est, quod rhetoris proprium est, ut non tam vera esse quæ dicit, quam videri velit, reipsa factisque comprobabat. Nam τὸ πθανόν, quod in vulgi opinione sedit, oratoris proprium est. Aristot. *xii Rhæt.* Elegans vero est usus verbi ἡλῆθευειν pro eo quod est sine dissimulatione agere, aut reipsa, ac non simulate munus aliquod exercere. Legendumque hic αὐτὸ ἡλῆθευε.

ἕτερος τοιοῦτος· οὐ προσγυμναζόμενος τῷ τόπῳ τοῦ Δίονος, ἀλλ' ἐκ διαθέσεως γράφοντας. Ὅς ἐγὼ σφόδρα δισχυρίζομαι· κείσασαι δ' ἂν καὶ ἄλλον, ὅστις εὐστοχος ἦθος εἰρωνεῖαν τε καὶ ἀλήθειαν ἐκ παντοδαποῦ λόγου φωράσαι.

præbuerit, nec ullibi in eam unquam contumeliosius insultaverit, neque procacibus et malignis orationibus insectatus fuerit. Verum ille, præter cæteros sophistas, sæpissime gravissimeque in philosophos juxta et philosophiam invectus est. Nam cum, opinor, firmissimis esset ingenii viribus, oratoriam quoque professionem vere et sine ulla dissimulatione sustinuit; satius esse sibi persuadens vitam secundum communem hominum opinionem, quam secundum philosophiæ præscripta comparare. Unde et serio adversus philosophos scripta ea oratio est, quæ expressis rerum similitudinibus, et nullo non figurarum genere referatissima est: et ejusdem generis alia, quam ad Musonium edidit; Dione ipso non ut ad eum se locum exerceat, sed ex animo, et ut affectus erat scribente. Quod ego affirmare omnino non dubitem, alterique facile persuaserim, qui deprehendendæ ex quavis oratione dissimulationis, aut veritatis solertia præditus sit.

β. Ἐπειδὴ δὲ ἐφιλοσόφησεν, ἐνταῦθα δὴ καὶ μάλιστα ἡ βῶμη τῆς φύσεως αὐτοῦ διεδείχθη. Ὅσπερ γὰρ ἐπιγυνοῦσης ὁψὲ τῆς φύσεως τὸ οἰκεῖον ἔργον, οὐ κατὰ μικρὸν, ἀλλ' ὅλοις τοῖς ἰστίοις ἀπηνέχθη τῆς σοφιστικῆς προαιρέσεως· ὅς γε καὶ τὰς ῥητορικὰς τῶν ὑποθέσεων οὐκ ἔτι ῥητορικῶς, ἀλλὰ πολιτικῶς μετεχειρίσατο. Εἰ τις ἀγνοεῖ τὴν ἐν ταύτῳ προβλήματι διαφορὰν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ ῥητορικοῦ, ἐπιπλάθω μετὰ νοῦ τὸν Ἀσπασίας τε καὶ Περικλίου ἐπιτάφιον, Θουκυδίδου καὶ Πλάτωνος· ἐκάτερος θατέρου παραποῦ καλλίων ἐστὶ, τοῖς οἰκειοῖς κανόσι κρινόμενος. Ὁ δ' οὖν Δίων δοκεῖ θεωρημασι μὲν τεχνικοῖς ἐν φιλοσοφίᾳ μὴ προσταλαιπωρηῆσαι [γρ. περὶ τὸ μὴ ταλ.], μὴδὲ προσανασχέιν φυσικοῖς δόγμασιν, ἅτε ὁψὲ τοῦ καιροῦ μετατεθειμένος· ὅνασθαι δὲ τῆς στοδῆς ὅσα ἐς ἦθος τείνει, καὶ ἡρβῶσθαι παρ' ὄντινον τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ· ἐπιθέσθαι δὲ τῷ νουθετεῖν ἀνθρώπους, καὶ μονάρχους καὶ ἰδιώτας, καὶ καθ' ἓνα καὶ ἀθρόους, εἰς δ' χρῆσασθαι προαποκειμένη τῇ παρασκευῇ τῆς γλώττης. Διὸ μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἐπιγράφειν ἅπασιν τοῖς Δίονος λόγοις, ὅτι πρὸ τῆς φυγῆς, ἢ μετὰ τὴν φυγὴν, οὐχ οἷς ἐμφαίνεται μόνοις ἡ φυγὴ, καθάπερ ἐτέγραψαν ἡδὴ τινὲς, ἀλλ' ἀπαξάσασιν. Οὕτω γὰρ ἂν εἴημεν τοὺς τε φιλοσόφους, καὶ τοὺς αὐτὸ τοῦτο σοφιστικοὺς λόγους διελιγμένους ἐκατέρους χωρὶς, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ περιτευζόμεθα αὐτῷ, νῦν μὲν βάλλοντι Σωκράτην καὶ Ζήνωνα τοῖς ἐκ Διονυσίων σκώμμασι, καὶ τοὺς [γρ. καὶ τὸ τοὺς] ἀπ' αὐτῶν ἀξιούντι πάσης ἐλαύνεσθαι γῆς καὶ θαλάττης, ὡς ὄντας κήρας πόλεων τε καὶ πολιτείας· νῦν δὲ στεφανοῦντι τε αὐτοὺς καὶ παράδειγμα τιθεμένην γενναίου βίου καὶ σώφρονος. Φιλόστρατος δὲ καὶ τοῦτο ἀπεριμερίμνω, τὸν Ἐκαινον τοῦ Ψιτακοῦ καὶ τὸν Εὐδοκίαν τῆς αὐτῆς προαιρέσεως οἰεταί, καὶ ὑπὲρ ἀμφοῖν ὁμοίως εἰς ἀπολογίαὶν καθίσταται τὴν ὑπὲρ τοῦ Δίονος, ὡς μὴ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν ἰσοποθετικῶς δοκεῖν. Τοῦτο δ' ἦδη πλέον ἐστὶ ποιήσασθαι θάτερον. Ὁ γὰρ ἀναγορεύσας αὐτὸν ἐν τοῖς δι' Ὀλοκλήρου τοῦ βίου φιλοσοφήσασιν, προῖων οὐ μόνον ἐνδέδωκε, πρὸς τὸ καὶ σοφιστικὸν τι ἔργον εἰργάσθαι τὸν Δίωνα, ἀλλὰ καὶ προσαποστερεῖ τὸν ἄνδρα καὶ τῶν ὄντων ἐκ τῆς φιλοσοφου μερίδος, προσένειμον αὐτὰ τοῖς σοφιστικοῖς. Εἰ γὰρ Εὐδοκίαν τις ἀφαιρήσεται τοῦ σπουδαίου εἶναι, καὶ

A quidem esse, illud tamen videri? Ego vero in illas sermonis contrarietates nequaquam diligentius inquiram: Dionem autem philosophum fuisse, et sophistica quædam lusisse, libens concesserim, si se æquam tantum, ac pacatum erga philosophiam præbuerit, nec ullibi in eam unquam contumeliosius insultaverit, neque procacibus et malignis orationibus insectatus fuerit. Verum ille, præter cæteros sophistas, sæpissime gravissimeque in philosophos juxta et philosophiam invectus est. Nam cum, opinor, firmissimis esset ingenii viribus, oratoriam quoque professionem vere et sine ulla dissimulatione sustinuit; satius esse sibi persuadens vitam secundum communem hominum opinionem, quam secundum philosophiæ præscripta comparare. Unde et serio adversus philosophos scripta ea oratio est, quæ expressis rerum similitudinibus, et nullo non figurarum genere referatissima est: et ejusdem generis alia, quam ad Musonium edidit; Dione ipso non ut ad eum se locum exerceat, sed ex animo, et ut affectus erat scribente. Quod ego affirmare omnino non dubitem, alterique facile persuaserim, qui deprehendendæ ex quavis oratione dissimulationis, aut veritatis solertia præditus sit.

2. Posteaquam autem sese ad philosophiam contulit, tum ibi vero naturæ vis manifestissime apparuit. Hac enim sero tandem quasi consentaneum sibi munus agnoscente, non paulatim, sed pæsis velis a sophistica professione abductus est; utpote qui oratorias etiam materias non oratorio amplius, sed politico more tractaret. Si quis vero in eadem ad dicendum re proposita politici et oratoris discrimen ignorat, is Aspasiæ et Pericli epitaphium cum judicio legat, quod est a Thucydidæ et Platone scriptum: quorum utrumque, si ad proprios canones exigatur, altero longe est præstantius. Dio itaque artificiosius in philosophia præceptionibus non multum insudasse, neque naturalibus placitis animum applicuisse videtur, cum serius sese ad hæc studia transtulisset, sed ex porticu tantum eam expressisse scientiam, quæ ad mores informandos pertinet, ac præ cæteris, qui eo tempore existerunt, animum corroborasse: homines vero cum privatos, tum monarchas, singulos atque universos castigandos suscepisse, et ad id comparatam sibi dicendi facultatem instituisse vertere. Propterea consulto factum iri iudico, si singulis Dionis orationibus ejusmodi inscriptio adderetur, ante exsilium, aut ab exsilio eas esse scriptas; non iis duntaxat, in quibus aliqua exsillii indicia sunt, ut nonnulli pridem inscripserunt, sed omnibus omnino. Ita enim foret ut nos tam philosophicas quam sophisticas illius orationes separatas a se invicem haberemus, nec in eum, perinde ut in nocturno certamine, incidere, modo Socratem, aut Zenonem propriis Bacchanalium conviciis lacessentem, eorumque sectatores, quasi civitatum ac rerumpublicarum pestes, terræ marique profligandos esse præcipientem; modo eosdem ipsos coronantem, et in exemplum præclaræ ac temperatoris vitæ proponentem. Philostratus vero *psittaci Encomium* et *Eudoicum* parum considerate eidem instituto tribuit; deque amobus idem Dionis patrocinium instituit, ne minimi momenti res studiose pertractasse videatur: hoc autem nihil aliud est quam in alteram magis propendere partem. Nam qui ipsum inter eos recensisset, qui toto vitæ tempore philosophiam colue-

runt, deinceps non id duntaxat remisit, Dionem aliquando sophisticæ officium fecisse, sed in sophisticorum quoque censum referens, ea detraxit insuper, quæ ex philosophico vitæ instituto manarant. Nam si quis *Euboicum* neget serio et de seriis conscriptum, is nullam mihi Dionis orationem facile admissurus videtur, quæ quidem philosophica ab eo nuncupetur. Hæc enim oratio felicioris vitæ informata descriptio est, inopique pariter ac diviti lectu longe dignissima. Nam et tumidos et elatos divitiis animos reprimat, felicitatem docens aliis in rebus consistere; et ob paupertatem animo concidentem erigit, atque ut abjecti minime esse pergant eos præparat: partim quidem ejusmodi narratione, quæ aures suavissima quadam voluptate permoleat; quæ vel Xerxi, Xerxi, inquam, illi, qui innumerabilem exercitum duxit in Græciam, persuadere potuit, venatorem quemdam inter montana Eubææ loca milio vescentem ipso fuisse beatiorum: partim vero optimis vitæ præceptis, quibus qui utitur, eum paupertatis non pudeat, si ne sit quidem vitaturus. 39 Quamobrem rectius a quibusdam opus istud postremo *De regno* tractatui subijcitur: in quo cum quatuor vitæ genera demoniæque proposuisset, divitiarum scilicet studio deditum, voluptuarium, ambitiosum, postremum ad quidem, quæ certa sibi invicem similitudine ac proportione respondeant, omnia conscripsit et informavit: hanc vero operi imposuit, quod reliquum cumque demum tempore deorum fata concesserint.

3. Igitur si Diogenes et Socrates illos excipias, quorum omnium in sermone celebris memoria est; qui et eximia quadam ac præcellenti natura fuisse videntur, neque cujuslibet hominis est eorumdem simulatio, nisi si quis alicui statim se sectæ philosophorum addiderit: ejusmodi vero vivendi genus quæsieris, quod communem naturam sequatur; quod nihil non capessat, justum, religiosum, propria industria contentum, pro suis facultatibus humanum, ac beneficum: non alia, præter *Euboicum* illum, felix vita describi potest. Quin et Esopos alicubi commendat, beatam prorsus civitatem, quæ ad Mortuum mare sita est, juxta Sodomam in Palæstina mediterraneis. Omnino enim ubi ille semel philosophiam aggressus est, et ad instituendos homines studium appulit, nulla est ab eo fructus expertus alicujus edita lucubratio. Quod si quis hunc attentius evolverit, in sophisticis civilibusque propositis varium, et non unum in Dione elocutionis genus animadvertet. In illis enim resumptis quodammodo, et cum magnifica decoris ostentatione fertur, pavonis instar sese circumspiciens, et ipso quasi orationis nitore gestiens, ut qui ad id unum collinearet, dicendique facundiam sibi tanquam finem propositam haberet. Ejus rei exemplum esto, seu *Tempus* descriptio, seu *Memnon*: in hoc vero etiam nonnihil inflata, pauloque arrogantior est oratio. At in posterioris temporis libris nihil tumidum, nihil superbum aut elatum videas. Philosophia namque luxuriantis lingue delicias

A ὡπὲρ σποδαίων συγκαίεσθαι, οὐ μοι δοκεῖ ῥῆσ' ἂν [γρ. ῥῆστων ἂν] ὁ τοιοῦτος ἐγκρίναι τινὰ λόγον τῶν Δίωνος, ὡς γε καὶ φιλόσοφον ὕπ' αὐτοῦ προσειρησθαι. Ὅς οὕτως γε [γρ. καὶ οὕτως γε] ὁ λόγος ὑποτύποις ἐστὶν εὐδαίμωνος βίου, πένητι καὶ πλουσίῳ τοῦ παντὸς ἀνάγνωσμα ἀξιώτατον. Ὁδῆκός τε γὰρ ἦθος ὑπὸ πλοῦτου καταστέλλει, τὸ εὐδαίμων ἐτέρωθεν δείξας· καὶ τὸ καταπεπωκὸς ὑπὸ πενίας ἐγείρει, καὶ ἀταπείνωτον εἶναι παρασκευάζει· τοῦτο μὲν, τῷ καταμελιτοῦναι τὰς ἀπάντων ἀκοῆς διηγήματι, ὅφ' οὐ κἂν Ξέρξης ἀνεπίεσθη, Ξέρξης ἐκείνος ὁ τὴν μεγάλην στρατείαν ἐλάσας ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας, μακαριώτερον ἑαυτοῦ γεγονέναι κυναγέτην ἄνδρα ἐν τῇ ὀρεινῇ τῆς Εὐβοίας κέγχρους ἐσθίοντα. Τοῦτο δὲ ταῖς ἀρίσταις ὑποθήκαις, αἷς χρώμενος, οὐδαί B εἰσφύονται πανίαν, εἰ μὴ γε καὶ φεύξεται. Διὸ βελτίους οἱ τάττοντας αὐτὸν μετὰ τὸν ἔσχατον *Περὶ βασιλείας*, ἐν ᾧ τέτταρας ὑποθέμενος βίους καὶ δαιμονας [γρ. βίους εὐδαίμονας], τὸν φιλοχρημάτων τε καὶ τὸν ἀπολαυστικὸν, καὶ τρίτον τὸν φιλότιμον, τελευταῖον δὲ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν εὐφρονα καὶ σπουδαῖον· ἐκείνους μὲν τοὺς κατὰ τὴν ἀναλογίαν [γρ. ἀλογίαν] ἀπαντας γράφει τε καὶ σχηματίζει. Παύεται δὲ τοῦ βιβλίου, τὸ λοιπὸν ἐπαγγελάμενος αὐτίκα ἀποδώσειν, ὅτε ποτὲ πεπρωμένους ἐκ θεῶν ἐγένετο.

hæc lætum, et cum virtute conjunctum, ex iis illa proportione respondeant, omnia conscripsit et informavit, quamprimum editurum se pollicitus, quo-

γ. Χωρὶς οὖν τιθέντι τοὺς ἐν τοῖς συχνοῖς λόγους Διογένης τε καὶ Σωκράτης, οἱ καὶ περιττοὶ τὴν φύσιν ἰδοῦσαν· καὶ οὐχ ἅπαντός ἐστιν ὁ τοῖν ἀνδρῶν τοῦτον ζῆλος· ἀλλ' ὅστις εὐθὺς αἰρεσὶν τινα τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ὑπέσχετο· τὸν δὲ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν ζητοῦντι, καὶ τὸν ἅπαντι ἐγχειροῦντα, δίκαιον, ὅσιον, αὐτοσυργόν, ἀπὸ τῶν ὄντων φιλάνθρωπον, οὐκ ἂν ἔτερος ἀντὶ τοῦ Εὐβοίως ἀποδεδομένου εἴη βίος εὐδαιμονικός. Ὅτι καὶ τοῖς Ἐσσηνοῦς ἐκαινεῖ που, κἀλλὶν ἄλλην εὐδαίμονα τὴν κατὰ τὸ Νεκρὸν ὕδωρ ἐν τῇ μεσογείᾳ τῆς Παλαιστίνης κειμένην παρ' αὐτὰ που τὴ Σόδομα. Ὁ γὰρ ἀνὴρ ἄλωκ, ἐπειδὴ τοῦ φιλοσοφεῖν ἤρξατο, καὶ εἰς τὸ νοθευεῖν ἀνθρώπους ἀπέκλινεν, οὐδένα λόγον ἀκαρπον ἐξενήνοχε. Τῷ δὲ μὴ παρέργως ἐντυγχάνοντι θῆλη καὶ ἡ τῆς ἐρμηνείας ἰδέα διαλλάττουσα, καὶ οὐκ οὕσα μίαν τῷ Δίῳ, κατὰ τε τὰς σοφιστικὰς ὑποθέσεις καὶ κατὰ πολιτικὰς. Ἐν ἐκείναις μὲν γὰρ ὑπτιάζει καὶ ὠραίζεται, καθάπερ ὁ ταῶς περιαιθρῶν ἑαυτὸν, καὶ οἷον γαννύμενος ἐπὶ ταῖς ἀγαλαῖαι τοῦ λόγου, ἅτε πρὸς ἐν τούτῳ ὄρῳ, καὶ τέλος τὴν εὐφροναίαν τιθέμενος. Ἔστω παράδειγμα ἡ τῶν *Τεμπῶν* φράσις, καὶ ὁ *Μέμνων*· ἐν τούτῳ μὲν γε καὶ ὑπότυπος ἐστὶν ἡ ἐρμηνεία. Τὰ δὲ τοῦ δευτέρου χρόνου βιβλία, ἤμιστ' ἂν ἐν αὐτοῖς ἴδοις χαυνόν τι καὶ διαπεφρονημένον. Ἐξελαύνει γάρ τοι φιλοσοφία καὶ ἀπὸ τῆς γλώττης τρυφήν, τὸ ἐμβριθὲς τε καὶ κόσμιον κάλλος ἀγαπῶσα, ὅποῦν ἔστι τὸ ἀρχαῖον, καὶ κατὰ φύσιν ἔχον, καὶ τοῖς ὑποκειμένοις οἰκεῖον, οὐ μετὰ τοὺς λίαν ἀρχαίους καὶ Δίων ἐπιτυγχάνει διὰ τῶν πραττομένων κῖν, κἂν λέγη, κἂν

διαλέγεται. Ἐστὼ παράδειγμα τῆς ἀσφαλῶς καὶ κυρῆς; ἔχουσας ἱρμηγείας, ὁ *Ἐκκλησιαστικῶς* τε καὶ ὁ *Βουλευτικῶς*. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀντινοῦ τῶν πρὸς τὰς πόλεις εἰρημένων τε καὶ ἐγνωσμένων (7) προχειρισμένος, ἴδοις ἂν ἐκατέραν ἰδέαν ἀρχαίαν· ἀλλ' οὐ τῆς νεωτέρας ἡχοῦς τῆς ἐπιποιούσης τῷ κάλλει (8) τῆς φύσεως, ὅποιαι διαλέξεις ὦν πρόσθεν ἐμνήσθημεν, ὁ *Μέμνων* τε καὶ [γρ. ἐμνημονεύσαμεν, ὁ *Μ.* ἐστὶ καὶ] τὰ *Τέμπη* λόγος δὲ οὗτος ὁ κατὰ τῶν φιλοσόφων. Κἂν γὰρ οὐ προσποιῆται [γρ. ἀποπροσ.], πάνυ τοῦ θεάτρου γίνεται καὶ τῆς χάριτος· καὶ οὐκ ἂν εὖροις ῥητορείαν ἐπαφροδιτοτέραν παρὰ τῷ Δίῳ. Ὁ καὶ θαυμάσας ἔχω τὴν τύχην φιλοσοφίας, εἰ μήτε κωμῳδία τῶν *Νεφελῶν* μᾶλλον εὐδοκίμαί. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἦντινα μετὰ τῆς ἰσῆς δυνάμειως Ἀριστοφάνης ἀπήγγαλε. Τεκμήριον τοιοῦ τοῦ στραγγύλως καὶ σὺν εὐροίᾳ προσηνέχθαι.

omnino ad theatrum est et leporem apposita; nec venustius invenias. Quo magis ego philosophiæ conditionem demior, cum ne ulla quidem comœdia *Nubibus* vis nobilior. Nullam enim aliam majore vi et facultate elaboravit Aristophanes. Cujus rei argumentum tibi sit, quod convoluta hæc et quasi contorta mira fluendi facilitate pronuntientur.

*Κηρὸν διατέξας, εἶτα τὴν ψύλλαν λαβὼν,
Ἐνέβαψεν εἰς τὸν κηρὸν αὐτῆς τὴν πόδε.
Κεῖτα ψυγεῖσθαι περιέφυσαν Περσικαί.
Ταῦτα ἀπολύσας, ἀνεμῆτρει τὸ χωρίον.*

Ἀριστοφῶν δὲ ὁ πρὸς *Πλάτωνα* (9) λόγος ὑπὲρ τῶν πεσοῦρων, πολὺν ἐκήρυξεν ἐν τοῖς Ἑλλήσιν. Οὗτος μὲν καὶ τέχνης ἀπάσης ἀμοιρῶν, ὄνγε οὐδ' ἂν ἐπαγάγοις εἶδει ῥητορικῆς, οὐκ οὐκ ἐκ τοῦ δικαίου καὶ [γρ. δικαίου γε καὶ] τῶν νόμων τῆς τέχνης· συγκαίμενος δ' οὐκ ἀπορρήτω κάλλει, καὶ θαυμαστοῦ ἐνὶ χάριτι, εἰκὴ πως ἐπιτεροῦσθαι τοῖς ὀνόμασι καὶ τοῖς ῥήμασιν. Οὗτος τε ὁ Δίῳ ἤμασε μάλιστα ἐν τῷ κατὰ τῶν φιλοσόφων, ἦντινα καὶ καλοῦσιν ἀκμήν (10) οἱ νεώτεροι· τοῦτ' ἐστὶν ἡρμόσατο πανηγυρικώτερον ἀνδρὸς ἀσφαλῶς· καὶ μέντοι γε εἰς τὴν τοιαύτην ἰδέαν αὐτὸς αὐτοῦ ταύτην κράτιστος ἔβοξεν. Οὐ μὲντοι τοσοῦτον ὁ Δίῳ ἐβωχρήσατο τὴν ἀρχαίαν ῥητορικὴν, ἐν οἷς καὶ δοκεῖ σαφῶς ἀναχωρεῖν τῶν οἰκείων ἡθῶν, ὡς ἂν καὶ λαθεῖν ἐπὶ Δίῳ ἐστὶ, παρακινήσας ἐς τὸ νεώτερον· ἀλλ' εὐλαβῶς ἄπτεται τῆς παρανομίας, καὶ ἀισχυομένην γε εἰσικεν, ὅταν τι παρακεκινδυνευμένον (11) καὶ νεανικὸν προενέγκη-

A antvnet, grave ac moderatum decus amplectens : cujusmodi est vetus illud, et naturæ consentaneum, et propositis ad dicendum rebus accommodatum : quod quidem Dio post vetustissimos illos assequitur, cum ea, quæ ex usu vitæ sunt, sive oratione, sive disputatione percurrit. Hujus solidæ ac proprie convenientis specimen elocutionis habet ille liber, cui *Concionatorio*, et is cui *Senatorio* nomen est. Aut si mavis quamcunque demum ex iis orationibus sumpseris, quas ad populum habuit, et ex animi sententia scripsit, utrinque facile vetustum dicendi genus agnoveris, non ex recentiore loquendi more positum, qui naturæ pulchritudini quædam addidit sermonis lenocinia : quales hæc sunt declamationes, quarum antea meminimus, *Memnon*, et *Tempe*, et illa, quæ adversus philosophos scripta est oratio : quæ tametsi id dissimulet aliud temere oratorium artificium apud Dionem, conditionem demior, cum ne ulla quidem comœdia *Nubibus* vis nobilior. Nullam enim aliam majore vi et facultate elaboravit Aristophanes. Cujus rei argumentum tibi sit, quod convoluta hæc et quasi contorta mira fluendi facilitate pronuntientur.

*Cera liquata, pulicem captum ferens,
Utrumque ceræ immerisit illius pedem.
Sic encato hæseret circum Persicæ,
Quibus solutis matiebatnr locum.*

Aristidi vero ea, quam adversus *Platonem* pro quatuor viris scripsit, oratio insignis apud Græcos nomen famæque conciliavit. Atque ea quidem artificii plane omnis experta, quam ac rhetoricæ quidem generi ascribas vult; si legitime atque ex artis præceptis judicare velis; abdita nihilominus ac recondita pulchritudine, et admirabili quodam lepore constat, qui temere nescio quo pacto nomen ac verborum varietate delectat. Dio tamen in ea præsertim, quam adversus *philosophos* edidit, orationis vigit : quicumque demum a recentioribus *vigor orationis* appelletur : hoc est ambitulosi, quam stabilem solidumque hominem par sit, usus est orationis structura; et vero in eo genere maxime pollere ea ratione visus est, neque tamen tantopere a veteri rhetorica desukavit, in iis etiam, in quibus manifeste videtur a propria consuetudine desciscere, ut id latere possit, *Dionem* esse,

DION. PETAVII NOTÆ.

(7) *Εἰρημένων τε καὶ ἐγνωσμένων*. Εἰρημένους λόγους ἴτα ab ἐγνωσμένοις distingo, ut illæ sint orationes sive ex tempore habitæ, sive meditatæ, sed pronuntiatæ; hæc vero sint scriptæ duntaxat, ut comparatæ, non tamen habitæ.

(8) *Ἐπιποιούσης τῷ κάλλει*. Verbi hujus frequens usus apud hunc auctorem, significatque addere aliquid, innovare et immutare. Sic infra ἐπιποιεῖν τοῖς βιβλίοις, et alibi ἐπιποιεῖται κάλλος.

(9) *Ἀριστοφῶν δὲ ὁ πρὸς Π.* Extat oratio in tomo III operum Aristidis, scripta adversus *Platonem* pro *Miltiade*, *Themistocle*, *Pericle* et *Cimone*.

(10) *Ἠντινα καλοῦσιν ἀκμήν*. Duplex a *Syneo* rhetoricæ genus distinguitur. Alterum ἀρχαῖον, veterum oratorum proprium, cui tribuit τὸ στάσιμον, et ἀσφαλῶς κυρίως ἔχον, id est solidam ac stabilem elocutionem, et propositis rebus consentaneam, minime tamen affectatam; alterum genus recentiorum sophistarum fuit, quorum propria

erat ἀκμή illa, vigor scilicet orationis, et affectatae dicendi lepos, qui naturæ pulchritudini fucum addit; quod totum πανηγυρικὸν est. Prius illud *Dio* amplexus est; cuius dicendi genus simplex est, et facile, sed in rebus exprimentis admirabile; ad posterius tamen, sed caute, ac religiose deflexit, dum gestiente ingenii facundia paulo uberius se diffundit.

(11) *Παρακεκινδυνευμένον καὶ νεανικόν*. En proprius τῆς ἀκμῆς illius, et posterioris eloquentiæ character. *Παρακεκινδυνευμένον* et *νεανικόν* dicitur id quod insolentius est affectatum. *Philostratus Aristide* : Ἐν ἧ μάλιστα ὑποθέσεων ἀναδιόσκει ἡμᾶς, πῶς ἂν τις ἀσφαλῶς κεκινδυνευμένος το καὶ τραγικὰς ἐννοίας μεταχειρίζαιτο, *Aristoph. Ranis* :

— ὅστις φθάνεται
Τοιοῦτοί τι παρακεκινδυνευμένον.

qui præter modum ad recentiora deflexerit : sed caute ac circumspecte ad eam se transgressionem conferre, et pudore quodammodo suffundi videtur, ubi audacius quid atque insolentius usurpaverit : ita ut vel timiditatis insimulari possit, si cum ea, quæ postmodum invaluit, oratorum audacia comparatur. **¶** Maxima autem suorum scriptorum parte, et iis ferme omnibus, proxime post antiquos illos gravissimosque oratores collocandus est, vir sive coram populo, sive coram privato homine unus ex omnibus ad dicendum aptissimus. Nam et orationis numeri castigati et morum gravitas inest ejusmodi, quæ stultæ et imprudentis totius civitatis censorem ac moderatorem deceat. Quemadmodum vero elocutionis non unicum duntaxat genus esse diximus; nec obscure Dionis propriam, nunc rhetorem, nunc politicum agentis : ita et sententias ipsas, si quis non sine iudicio quemcumque ex ejus libris evolverit, in duobus illis propositorum generibus ejusdem Dionis esse cognoscet, ac tametsi vel levissimum in manus sumpseris, Dionem in eo deprehendes ad excogitandos oratoria facultate de quibuscumque rebus sermones acerrimum et solertissimum. Longe enim is in astruendis argumentationibus sophistas omnes antecelluit. Quod si ullus alius sophistarum ea comminiscendi facultate fuit, at permultum tamen interest, ut cum illius solertia et prudentia conferatur. Præterea mirabilis quaedam in Dionis sententiis forma ac velut character cernitur. Cujus rei indicio sit *Rhodiacus*, et *Troicus*, imo vero et *culicis Encomium*. Nam ad ludicra quoque tractanda Dio serio adjecit animum, cum is ubique ingenio serviret : nec illa ejusdem industriæ et facultatis esse diffidas.

4. Hæc habui quæ de Dione dicere ad eum filium, qui mihi tandem aliquando nasciturus est : quædam interim, dum varia illius monumenta percurro, nescio quid præsaga mihi mens vaticinata est. Patrios itaque jam affectus experior, et cum filio mox familiariter colloqui, atque ea suggerere volo, quæ de unoquoque opere ac scriptore censeo, ut amicissimos homines, suo quemque delectu ac iudicio, a me commendatos habeat. Inter quos et Dio Prusæus recenseatur, vir singulari in dicendo cum facultate, tum iudicio. Hunc igitur probatum mihi et laudatum accipiet, ut post nobilioris philosophiæ principes politica tandem Dionis scripta degustet, eaque in primorum illorum rudimentorum, et solidioris disciplinæ confinio posita esse putet. Et sane egregium est, o illi, posteaquam aut accuratis doctrinarum præceptionibus insudaveris. **¶** Iudiciumque exaggeraveris aut gravissimis dogmatibus, atque sententiis mentem quasi constipaveris; si quando divertendum fuerit, non ad comœdiam aliquam statim, aut nudis rhetoricæ opibus instructam orationem convolare : hoc enim congruo ordine careret, longeque id esset a mediocritate aberrantem inertis sese tradere : sed paula-

ται ὥστε κἀν αἰτίαν φήσας δειλίας, εἰ πρὸς τὴν ὑστερον ἐπιπολάσασαν τῶν ῥητόρων τόλμαν αὐτὸν ἐξετάζοιμεν· τοῖς πλείστοις δὲ τῶν ἑκαστῶν, καὶ παραθραχὺ τοῖς ἅπασιν, μετ' ἐκείνων ταυτέσθω τῶν ἀρχαίων τε καὶ στασίμων (12) ῥητόρων, παρ' ὧν οὐκ οὐκ καὶ δὴ μὴ διαλεχθῆναι καὶ ἰδιώτη τοῦ παντός ἄξιος. Οἱ τε γὰρ ρυθμοὶ τοῦ λόγου κεκολλημένοι καὶ τὸ βάθος τοῦ ἤθους, οἷον σφραγιστῆ τι καὶ παιδαγωγῶν πρόπον πάλεως ὄλης ἀνοήτως διακειμένης. Ὅσπερ δὲ τὴν ἐρμηνείαν οὕτε μίαν ἔφαμεν πάντως [γρ. παντοίας], οὕτῃ ἀνεπίγνωστον, ὅτι Δίωνος ἔστιν ἑκατέρω, νῦν μὲν ῥήτορας ἀνδρὸς, νῦν δὲ πολιτικοῦ· οὕτω καὶ τὰς διανοίας, ὅστις οὐκ αὐτὸς διχα διανοίας ἐπιβάλλοι τὰς βίβλους ὅσων δὴ τῶν βιβλίων αὐτοῦ, ἐπιγνώσται Δίωνος οὕσας, ἐν ταῖν δυοῖν ἰδίαιν τῶν ὑποθέσεων· κἀν τὸ φαυλότατον προχειρίσῃ, τὸν Δίωνα βίβει τὸν κοριμώτατον τῆ ῥητορείᾳ παντός ἐξευρεῖν λόγους. Μακρῶν γὰρ δὴ σοφιστῶν κατὰ τὸ ἐπιχειρήσαι διήνεγκεν. Εἰ δὲ τις καὶ ἕτερος σοφιστῆς ἦν εὐπορος, ἀλλὰ πολλοῦ γε καὶ δεῖ παραβάλλεσθαι πρὸς τὴν τοῦδε πυκνότητά. Ἄμα δὲ καὶ θαυμαστῆ τις ἰδιότης χαρακτηρίζει τὰς Δίωνος ἐπινοίας. Ἀηλοῦτά σοι τὸν ἀνδρα ὁ Ῥωδιᾶκός τε καὶ ὁ Τρωιάδης· εἰ δὲ βούλει καὶ ὁ τοῦ κῶνικος Ἑκαίνορος. Ἐποῦδάσθη γὰρ τῷ Δίωνι καὶ τὰ παίγνια, πανταχοῦ τῆ φύσει χρωμένῃ· καὶ οὐκ ἂν ἀπιστήσῃς αὐτὰ τῆς αὐτῆς παρασκευῆς εἶναι καὶ δυνάμειως.

quædam in Dionis sententiis forma ac velut character cernitur. Cujus rei indicio sit *Rhodiacus*, et *Troicus*, imo vero et *culicis Encomium*. Nam ad ludicra quoque tractanda Dio serio adjecit animum, cum is ubique ingenio serviret : nec illa ejusdem industriæ et facultatis esse diffidas.

δ. Ταῦτά μοι περὶ Δίωνος εἰπεῖν ἐπήλυθε, πρὸς τὸν ὑστερόν ποτε παῖδα ἐσόμενον· ἐπεὶ μοι καὶ δεξιόντι τοῖς παντοδαποῖς αὐτοῦ λόγους μεταξὺ τὸ μάντευμα γέγονε. Πατρικὸν δὴ πέπονθα, καὶ ἤδη συνείναι τῷ πατρὶ βούλομαι, καὶ διδάσκειν ἅττα μοι φρονεῖν ἔπεισι περὶ ἐκάστου συγγραφίως τε καὶ συγγράμματος, συνιστάς αὐτῶ φίλους ἀνδρας, μετὰ τῆς προσηκούσης ἑκαστον κρίσεως· ἐν οἷς ἔστω καὶ Δίων ὁ Προυσαεύς, περιττὸς ἀνὴρ εἰπεῖν τε καὶ γῶναι. Καὶ τοῦτον οὐκ ἐπαινέσας αὐτῷ παραδίδωμι, ἵνα μοι μετὰ τοῖς τῆς γενναίας φιλοσοφίας προστάτας ἀπέρχοιτό ποτε καὶ τοῖς πολιτικοῖς τοῦ Δίωνος γράμμασι, μεθόριον αὐτὰ ἡγούμενος τῶν προπαιδευμάτων τε καὶ τῆς ἀληθινωτάτης παιδείας. Καὶ καλὸν γε, ὦ παῖ, θεωρημασιν ἐπιστημονικοῖς προσταλαιπωρησάντα, καὶ καταπεπυκνωμένον τὴν γνώμην, ἢ δόγμασι βάρος ἔχουσιν ἐστοιβασμένης τῆς διανοίας, εἶτα ἀποκλίνει δεήσαν, μὴ εὐθὺς ἐπὶ κωμῶδιαν, ἢ ψιλὴν τινα ῥητορείαν ἀΐξαι· τοῦτο γὰρ ἔστιν οὐκ ἐν τάξει· καὶ ταχὺ πρόσω τοῦ μετρίου βραδυνεύσαι. ἀλλὰ κατὰ [γρ. βραδυνεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ] μικρὸν. ἐκλυτέος ὁ τόνος, μέχρις ἂν, εἰ δοκεῖ, δόξῃς δὲ, κἀν εἰς τὸ ἀντικείμενον ἤκης, ἐπεξιών ἅπασιν, ὅσα Μουσῶν ἑταίροις ἀνδράσιν ἐρραβύθηται τε καὶ πέπαι.

DION. PETAVII NOTÆ.

(12) Ἀρχαίων τε καὶ στασίμων. Maximus Tyrius serm. 15, de Anacharside, Περιφέρει τὴν Ἑλλάδα, πηλῶν ἰδεῖν σοφίαν στάσιμον καὶ ἑραϊάν.

και · πάλιν δὲ τὴν σπουδὴν ἐπιτείνων, ἀναδιδασμῶν [ἤρ. βουλὴν ἐπιτ. ἀναδιδασμῶν] χρῆσιν, τοιοῦτὲ τε καὶ ἀδελφοῖς τισι τούτων ἀναγνώσμασιν. Οὕτως ἂν ἄριστα δρῶντες, διατρέχων [ἤρ. ὡς ἂν ἄρ. ἀνατρέχων] τὸν κάλλιστον δίαυλον, παρὰ μέρος ἐν βιβλίοις αἰετῶν τε καὶ σπουδάζων. Ἄξιόν γάρ ἐγὼ τὸν φιλόσοφον μὴδ' ἄλλο τι κακὸν, μὴδ' ἀγροίκον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ χαρίτων μισεῖσθαι, καὶ ἀκριδῶς Ἑλληνα εἶναι, τοῦτ' ἔστι δύνασθαι τοῖς ἀνθρώποις ἐξομιλῆσαι, τῷ μηδενὸς ἀπαίρωσιν ἔχειν ἕλλογίμου συγγράμματος. Ἔοικε γὰρ οὐδ' ἄλλο τι γεγονέναι προοίμιον φιλοσοφίας, ἢ πολυπραγμοσύνη γνώσεως · καὶ ἐν παισὶν ἡ φιλόμυθος φύσις ὑπόχρεός ἐστι φιλοσόφου τέλους. Καὶ δῆτα τίνος ἂν εἴη τέχνη καὶ ἐπιστήμη τέχνης ἢ ἐπιστήμης, ἥς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ εἶναι τὸ πάσαις ἐποχεῖσθαι παραλαμβάνεται, εἰ μὴ φιλοκρινοίη τε αὐτάς, καὶ τὴν μὲν ἐκ περιωπῆς ἀποσκοποῖτο, τὴν δὲ καὶ πρόσω τοῦσαν περιεργάζοιτο, δορυφοροῖτο δ' ὑφ' ἀπασῶν, ὡσπερ εἴκοι τῇ βασιλίδι; Τὰς δὲ Μούσας οὐχ ὁμοῦ τε οὐσας (13) ἐμφαίνει τὸ ὄνομα, θεῶν καλεσάντων, ἢ ἀνθρώπων γε Θεοῦ φήμη χρωμένων; Χορὸς τὲ εἶσι, δι' αὐτὴν δῆπου τὴν σύνοδον · μία δὲ αὐτῶν οὐδεμίαν ἔχει, οὔτε ἐν συμπόσει θεῶν ἐπιδείκνυται τὸ οἰκεῖον χωρὶς, οὔτε ταυγάθει παρὰ ἀνθρώποις βωμοῦ καὶ νεῶ. Καίτοι τινὲς ἤδη φύσεως ἐνδεία κατακερματίζουσιν αὐτῶν τὸ χωρίζεσθαι μὴ δυνάμενον, καὶ ἕτερος ἐτέρας ἐπήβολος γέγονεν · ἀλλὰ φιλοσοφία τὸ ἐπὶ πάσαις ἐστὶ. Καίτοι τοῦτο ἀντίκειται τὸ τῇ συμφωνίᾳ τῶν Μουσῶν εὐθὺς τὸν Ἀπόλλω παρεῖναι.

efficiunt. Nulla autem ex iis a cæteris divulsa, neque in deorum convivio suæ artis specimen præbet, neque ulli ab hominibus templum, vel ara ponitur. Quanquam nonnulli jam naturæ inopia minutatim id distribuunt, quod divelli nequaquam potest, alteriusque alter compos est factus: philosophia vero ipsa est, quod in omnes funditur. Atque hoc ex eo significatur, quod Musarum concentui præsens statim Apollo interesse soleat.

ε'. Ὁ δὲ λόγος οὗτος τεχνίτην μὲν καὶ ἐπιστήμονα καλεῖ τὸν ἀποτεμνόμενον ἡγετινῶν εἰδησιν, ἕλλον ἄλλῃ προσήκοντα δαίμονι · φιλόσοφον δὲ τὸν ἡρμοσμένον ἐκ τῆς ἀπασῶν συμφωνίας, ἐν τὸ πλῆθος ποιήσαντα. Ἡ τοῦτον μὲν οὕτω, προσεῖναι δὲ δεῖ τὸ καὶ ἔχειν αὐτὸν ἴδιον ἔργον ὑπερκαίμενον τοῦ χοροῦ · ὡσπερ τὸν Ἀπόλλω λόγος ἔχει, νῦν μὲν ταῖς Μούσαις συνᾶδεν αὐτὸν ἐξάρχοντα, καὶ ἐνδιδόντα ρυθμὸν τῷ συστήματι · νῦν δὲ αὐτὸν κατὰ μόνας ᾄδεν · ἐκεῖνο δ' ἂν εἴη τὸ μέλος τὸ ἱερὸν καὶ ἀπόρρητον. Καὶ ὁ φιλόσοφος ὁ καθ' ἡμᾶς συνέσται μὲν ἑαυτῷ τε καὶ τῷ Θεῷ διὰ φιλοσοφίας, συνέσται δὲ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν ὑφειμένων τοῦ λόγου δυνάμεων. Ἐπιστήσεται μὲν οὖν, ὡς φιλόλογος · κρινεῖ δὲ, ὡς φιλόσοφος, ἕκαστόν τε καὶ πάντα. Οἱ δὲ ἀστεμφεῖς οὗτοι (14) καὶ ὑπερόπται ῥητορικῆς καὶ ποιήσεως, οὗ μοι δοκοῦσιν οὐδὲ ἐκόντες εἶναι τοιοῦτοι · πενία δὲ φύσεως μὴδὲ τὰ σμικρὰ ἱκανοί · ὧν θάπτον ἂν ἴδοις τὴν καρδίαν, ἢ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀδυνατούσης τῆς

A tim remittendus ille tenor, donec, si libuerit, libebit autem, vel in id, quod omnino oppositum est, devenias, nihil non eorum percurrrens, quæ ad relaxandos animos lusere olim Musarum amici homines; rursusque studium intendens earum rerum, aut iis affinium lectione, tanquam gradibus quibusdam ascendes. Atque ita optime feceris, si alternis modo animi causa, modo serio libris incumbens, eximium, ac reciprocum stadii istius cursum conficias. Philosophum quippe censeo cum ab omni alia labe, tum a rusticitate morum et iurbanitate alienum esse oportere: Gratiarum autem sacris initiatum esse, planeque sese Græcum præstare, hoc est hominum consuetudine uti posse, dum nullius omnino eruditi operis ignarus est. Neque enim aliud videtur, præter ipsam cognoscendi curiositatem, philosophiæ fuisse primordium; adeoque fabularum studiosa in pueris indoles quædam est philosophici finis repromissio. Et sane cujusnam artis aut scientiæ ars illa, aut scientia esse potest, in cuius id ratione natura que continetur, ut omnibus inideat, nisi earumdem delectum haberet; et aliam quidem perinde ut ex editiori loco despectaret; aliam vero etiam longe progressam, curiosius exploraret; omnino denique, ut reginam decet, satellitio stiparetur? Musas vero una omnes esse non ipsa nominis ratio coarguit, sive diis nuncupantibus, sive hominibus traditam a Deo appellationem imponentibus? Chororum enim, ob ipsum nimirum conventum

C 5. Hac proinde oratione nostra artifex quidem, aut sciens is appellatur, qui quamcunque disciplinam ab aliis se junctam coluerit, aliusque alteri se deorum addixerit: philosophus vero is, qui ex omnium concentu sit concordiaque temperatus, eamque omnem multitudinem in unum veluti corpus redegerit. Aut hoc quidem nequaquam satis est, sed ejusmodi insuper muneris accessione opus est, quod et sibi peculiare habeat, et sit cæterarum choro sublimius: quemadmodum Apollinem fama est nunc Musarum cœtui præeuntem, rhythmicæ præcentum auspicantem concinere: nunc ipsum per sese singulatim canere: quæ quidem sacra est, arcanaque modulatio. Ita philosophus noster secum ipse, ac cum Deo philosophiæ beneficio versabitur: inferiorum vero facultatum adminiculo, hominum se consortio immiscebit: et qua litteratus quidem, rerum peritiam obtinebit; qua vero philosophus, cum sin-

DION. PETAVII NOTÆ.

(13) Τὰς δὲ Μούσας οὐχ ὁμοῦ τε οὐσας. Nova præterque nominis ratio, Musas dictas quasi ὁμοῦ οὐσας. Est vero huic loco consentaneus et Themistii ille locus orat. 1, ubi eadem de re disputans: Ταύτην τοι καὶ αἱ Μούσαι, inquit, ἐννία οὐσαι συγχο-

ρεύουσιν ἀλλήλαις καὶ τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ οὐδεμία αὐτῶν ἀγανακτεῖ πρὸς τὰς ἄλλας, ὅτι μὴ μόνῃ σοφῆ ἐστὶ, μὴδὲ αὐτῇ μόνῃ προσεύχονται οἱ ποιηταί.

(14) Οἱ δὲ ἀστεμφεῖς οὗτοι. Vide epist. 154,

gula, tum universa judicabit. At rigidi illi, et rhetorices poeticesque contemptores, non mihi sponte sua tales esse; sed indolis paupertate ne ad minima quidem satis idonei videntur; quorum citius cor, quam quæ in corde sunt, videris: cum eorum lingua expedite quæ in animo sunt enarrare nequeat. Equidem fidem iis ullam adhibere nolim, neque reconditoris aliquid ab iis occultari dixerim, ut sacrum a Vestalibus ignem: primum quia nefas est eum in magnis esse sapientem, qui ne in minimis quidem possit; deinde uti Deus secretiorum suarum facultatum manifestas quasdam imagines edidit, idearum scilicet corpora: ita decore insignis animus et genitili optimorum quorumque fecunditate præditus, eam vim habet, quæ in externa quoque diffunditur. Nihil enim quod divinum sit, extremum esse potest. Si vero ad tegenda etiam sacra minimeque profana accommodatior est qui omnimoda eruditione refertissimus est, et eam sibi facultatem comparavit, qua societates hominum utut volet afficere queat; iniquiori hac in parte conditione sit oportet, qui neque liberalium disciplinarum circulo initiatus est, nec musarum orgia celebravit. Etenim ex iis alterum ei accidat necesse est, ut aut taceat, aut ea efferat, quæ taceri lex præcipit. Nam aut ex civium infortunium sermocinandi materiam sumet; adeoque importunum sese hominibus præbebit, quod libero homini intolerabile est: aut in otio deget is, qui se sapientiæ principem, ac coryphæum facit. Fortassis enim neque si possit, velit: **¶¶** omnino certe non, si velit, possit. At ego Pharium imprimis Proteum admiror, quod cum maximarum rerum sapientia valeret, cavillatorias nihilominus quasdam præstigias obtenderit, variisque rerum imaginibus iis, qui adirent, occurrerit.

Quippe ex admirabili circa eum spectaculo cum stupore discedebant; ut non amplius eorum, quæ satageret, veritatem investigarent. Esto vero iis, qui nondum initiati sunt, quoddam templi vestibulum: nam qui semel magnifico, et cum ostentatione jactaverit, is non tam dissimulat, quam acerimos stimulos, fomitemque nativæ hominum cupiditati adjicit, qua unusquisque curiosus arcana rerum inquisitor efficitur. Ixion autem nisi nubem pro Junone cepisset, complexuque fuisset simulacri contentius, haud sponte sibi unquam ab absurda illa consecratione temperasset.

6. Est igitur pro sermone sermo in promptu habendus, pro majore scilicet is qui minor est. Egregium porro eundem esse consentaneum est, ut ex iis, quibus occurret, plebei quidem intersistant, gratissimeque amplectantur, nec alium eo esse putent antiquiorem: at qui divinam indolem sortitus est, hinc sese attollens, illum una percipiat. Ei porro qui a Deo impellitur, templi sacraria pandemus. Neque vero Menelaus verum Proteum ignoravit. Græcus enim vir fuit, generque Jove haud indignus, quique illum primum gravissimis de re-

Α γλώττης εξερμηνεύσαι τὴν γνώμην. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ἀπιστεῖν αὐτοῖς βούλομαι, καὶ οὐδ' ἂν φαίην ἀπόρρητόν τι κρύπτειν αὐτοὺς, ὡς περ τὰς Ἑστιάδας τὸ πῦρ· πρῶτον μὲν οὐ μὴδ' οὐδὲν ἐστὶ τὰ μεγάλα σοφὸν γενέσθαι, τὸν τὰ μικρὰ μὴ δυνάμενον· ἔπειτα ὡς περ ὁ Θεὸς τῶν ἀφανῶν ἐκτουθὺν δυνάμεων εἰκόνας ἐμφανεῖς ὁραστήσαστο τῶν ἰδεῶν τὰ σώματα· οὕτως ἔχουσα κάλλος ψυχῆ καὶ γόνιμος οὖσα τῶν ἀρίστων, διαδόσιμον ἔχει μέχρι τῶν ἔξω τὴν δύναμιν. Οὐδὲν γὰρ ἐθέλει τῶν θείων ἔσχατον εἶναι. Εἰ δὲ καὶ κρύπτειν ἐπιτηδείστερος τὰ ἀθέητα ὁ παντοδαπῶς ἔχων τοῦ λόγου, καὶ περιβαλλόμενος δυνάμιν τοῦ διατίθεσθαι τὰς συνοουσίας ἢ βούλεται· καὶ οὕτω μειονεκτεῖν ἀνάγκη τὸν ἀνδρα ἐκείνον, ὃς οὐ προτελέστη τῷ κύκλῳ, καὶ τὰ Μουσῶν οὐκ ὠργίλας. Αὐτεῖν γὰρ αὐτὸν καταλαμβάνει τὸ ἔτερον, ἦτοι σιγῆν, ἢ λέγειν ὅσα νόμος σιγᾶσθαι. Ἡ γὰρ δὴ τὰς τῶν ἐν ἄσπερι εὐχὰς διαλέξων ὑποθέσεις ποιήσεται, καὶ φορτικῶς τοῖς ἀνθρώποις συνέσται, ὃ μνηδὲς ἀνελιούτερος ἀξιώσειεν· ἢ βιώσει ἐν σχολῇ γε ὃ τὴν σοφίαν [γρ. τὴν φιλοσοφίαν] κορυφαῖος εἶναι ποιούμενος. Τυχὸν μὲν γὰρ οὐδ' ἂν εἰ δύναίτο, βούλοι· τὸ πάντως δὲ οὐδ' ἂν δύναίτο, εἰ βούλοίτο. Ἄγαμαι δὲ ἐγὼ καὶ τὸν Πρωτέα τὸν Φάριον, εἰ σοφὸς ὢν τὰ μεγάλα, σοφιστικῆν τινα θαυματολογίαν [γρ. θαυμαστολογίαν] προὔδεδίητο, καὶ παντοδαπῶς τοῖς ἐντυγχάνουσι συνεμίγνυτο. Ἐφροντο γὰρ ἂν τὴν περὶ αὐτὸν τραγοῦδιαν θαυματολόγους, ὡς μὴ ἐπιζητήσαι τὴν ἀλήθειαν περὶ ὧν πραγματεύονται. Ἔστω δὲ τι τοῦ νεῦ προτεμνίσμα τοῖς ἀτελέστοις· ὃ δὲ καθάπαξ ἀποσεμνυόμενος, οὐ κρύπτει μᾶλλον, ἢ ἐρεθίζει, καὶ ἀναρρίπτει τὴν ἐν τῇ φύσει λιχνείαν, ὅφ' ἤς ἕκαστός ἐστι πολυπράγμων τοῦ ἀπορρήτου. Εἰ δὲ μὴ ὁ Ἴξιων ἀντὶ τῆς Ἥρας τὴν νεφέλην ἤρῃκει, καὶ ἡγαπήκει συνῶν τῷ εἰδῶλῳ, οὐκ ἂν ποτε ἐκὼν εἶναι υεθετό τῆς ἀτόπου διώξεως.

Δ ς'. Παρασκευαστέον οὖν ἀντὶ λόγου λόγον, ἀντὶ τοῦ μείζονος τὸν ἐλάττω. Καλὸν μέντοι τινὰ καὶ τοῦτον, ὃ προεντυχόντες, ὃ μὲν πολὺς ἐνοχθήσεται, καὶ τοῦτον ἀσπάσεται, καὶ οὐδ' εἶναι πρὸς ὑπερτέρον ἄλλον οἰήσεται· ὃ δὲ λαχὼν φύσει τῆς θεῆς ἐνετύθεν ἀρθεῖς περινοήσει κάκεινον. Ὅν δὲ ὁ Θεὸς κινεῖ, τοῦτω καὶ παρ' ἡμῶν ἀνεψέεται τὰ ἀνάκτορα. Οὐδὲ ὁ Μενέλαος ἠγγήσασκε τὸν ὄντως Πρωτέα. Ἐλλήν γὰρ ἀνὴρ ἦν, καὶ τοῦ Διὸς κηδεστής ἄξιος, ὃ μὴδὲ τὴν πρῶτην ἐπὶ φαῦλοις συνῆν. Τὸ γὰρ πῦρ, καὶ τὸ δένδρον (15), καὶ τὸ θηρίον, λόγοι τινὲς ἦσαν περὶ ζώων

DION. PETAVII NOTÆ.

(15) Τὸ γὰρ πῦρ, καὶ τὸ δένδρον. Orpheus in hymno Protei:

— πόσης φύσεως ἀρχὰς ὃς ἐφηνεν,
Ἔλλην ἀλλήσων ἱερῆν ἰδέαις πολυμόρφους.

Elementa vero his animalium figuris significari luculenter docet Heraclius ille, quisquis est, Homeri Allegoriarum scriptor.

τε καὶ φυτῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρώτων στοιχείων, ὧν σύγκειται τὰ γινόμενα. Ὁ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἡγάπησεν, ἀλλ' ἐνδοτέρω φύσεως ἤξιον χωρεῖν. Θεῖον οὖν αὐτοῦ δύναιται. Ὁ δὲ γενόμενος τῶν ἀκρων ἐπιτυχῆς, μαμνήσθω καὶ ἀνθρώπος ὧν, καὶ δυνάσθω συνεῖναι πρὸς μέτρον ἐκάστῳ. Τί οὖν ἂν τις ἀποκηρύττοι τὰς Μούσας, δι' ὧν ἔστι καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀρέσκειν, καὶ τὰ θεῖα τηρεῖν ἀκηλίδωτα [γρ. ἀκηλίδωτα· ἀκηλίδωτον], χρωμένους ἐπικαλύμματί; Εἰ δὲ καὶ ποικίλων ἢ φύσις ἡμῶν, καμείται δῆπου πρὸς τὴν ἐν θεωρίᾳ ζωὴν· ὥστε ὑφήσει τοῦ μεγέθους καὶ καταθήσεται. Οὐ γὰρ ἔσμεν ὁ ἀκήρατος νοῦς, ἀλλὰ νοῦς ἐν ζῶου ψυχῇ. Καὶ ἡμῶν οὖν αὐτῶν (16) ἕνεκα μετρίων τοῦς ἀνθρωπινωτέρους τῶν λόγων, ὑποδοχὴν τινα μηχανωμένους κατιούση τῇ φύσει. Ἀγαπητὸν γὰρ ἔχοντά που πλησίον ἀπονεῦσαι, καὶ ἀφοσιώσασθαι τῇ ψυχικῇ συστάσει δεομένην γλυκυθυμίας, μὴ πόρρω πεσεῖν (17), μὴδὲ κατὰ πᾶσαν ζῆσαι τὴν ποικιλίαν τῆς φύσεως. Ὁ γὰρ θεὸς τὴν ἡδονὴν περὶ ἡμῶν ἐποίησε τῇ ψυχῇ. δι' ἧς ἀνέχεται τὴν προσεδραίαν τοῦ σώματος. Τοιοῦτον οὖν τὸ ἐν λόγοις κάλλος. Οὐ βαθύνεται πρὸς ὕλην, οὐδὲ ἐμβαπτίζει τὸν νοῦν ταῖς ἐσχάταις δυνάμεσιν, ἀλλὰ διδωσιν ἀνανεῦσαι δι' ἐλαχίστου, καὶ εἰς τὴν οὐσίαν ἀναδραμεῖν. Ἄνω γὰρ ἔστι καὶ τὸ κάτω τῆς τοιαύτης ζωῆς. Ἐὰ δὲ μὴ ἔστιν ἡσθῆναι καθαράν ἡδονὴν (δεῖ δὲ τοῦ μελιχίου τῇ φύσει), τί καὶ ποιήσει; ποῦ καὶ τρέψεται; Ἄρα οὐ πρὸς; ἢ μὴδὲ εἰπεῖν ἄξιον; Οὐ γὰρ δὴ τὴν φύσιν ὑπερφρονήσουσι [γρ. ὑπερφωνήσουσι], καὶ πρὸς θεωρίαν ἀτρώτως [γρ. ἀτρώτως] ἔχειν ἐρούσιν, ἀπαθείς εἶναι ποιούμενοι, θεοὶ σαρκία περικείμενοι. Εἰ δὲ λέγοιεν, ἴστων ἀντὶ θεῶν, ἢ σοφῶν τε καὶ θεῶν ἀνδρῶν, χαῦνοι καὶ ἀλαζδόνες πόρρω γενόμενοι. Ἀμεινούς δ' ἂν ἦσαν διαστέλλοντες εὐ τὸ προσήκον ἐκατέρῳ τῷ γένει. Ἀπάθεια μὲν γὰρ ἐν θεῷ [γρ. ἐν θεῶν] φύσει· ἀρετῇ δὲ ἀνθρώποι (18) κακίαν ἀμεινόμενοι, μετριπαθείς γίνονται· καὶ τὸ φυγεῖν τὴν ἀμετρίαν, αὐτὸ τοῦ· ἂν εἴη τοῦ σοφοῦ τὸ ἀγνῶσιμα.

Ἰ. Ἡδὴ δὲ ἐγὼ κατενόησα καὶ βαρβάρους ἀνθρώπων ἐξ ἀμφοῖν τῶν ἀρίστων γενῶν, θεωρίαν μὲν ὑπεσχημένους, καὶ κατὰ τοῦτο ἀπαλιτεύτους τε καὶ

A bus convenerat. Si quidem ignis, arbor, et fera, quidam erant de animantibus, plantisque sermones, ac primis iis elementis, e quibus quæ sunt omnia coalescunt. Verum ille minime iis contentus, naturæ scrutari penitiora contendebat. Prorsus igitur divinum est, omnibus, ut quisque ab sese juven- dus est, posse sufficere. Qui vero summum sapientiz culmen attigerit, is et hominem se esse meminerit, et cum hominibus pro cujusque capti congrredi possit. Ecquid ergo Musas quisquam abdicet, quarum ope et hominibus placere possumus, et divina quibusdam occultata involueris ab omni labe vindicare? Quod si varia est natura hominum, ejus tandem vitæ, quæ in contemplatione posita est, tædio succumbet: atque ita nonnihil de ea magnitudine remissura, et quodammodo descensura est. Nec enim incorruptæ sumus divinæque mentes, sed easdem in animantium animis insitas habemus. Itaque vel nostri causa humaniores quæque 45 litteræ capessendæ sunt, ut seipsam demittenti naturæ quoddam velut perfugium comparetur. Gratium enim et jucundum est, cum habeas quo in proximum divertas, et animalis temperamento, quod nonnulla oblectatione indiget, quantum sat est tribuas, non procul excidere, neque omnem in vivendo sequi varietatem naturæ. Deus enim voluptatem animæ fibulæ instar inseruit, cujus beneficio diuturnam in corpore mansionem sustineret. Tale itaque quidpiam est disciplinarum elegantia. Non hæc ad materiam usque pertingit, neque mentem in imas facultates deprimit, sed subinde emergere, et ad naturam suam recurrere permittit. Supernum enim illud etiam est, quod in hac vita indumum est. At qui sinceræ voluptatis oblectamento caret (naturæ autem solatio est opus aliquo), quid est quod agere possit, aut quonam sese convertet? An non ad ea, quæ ne memoratu quidem digna sunt? Nec enim naturæ modum excesserint; aut indefesso ad contemplationem animo se esse dixerint, affectionisque omnis expertes, quasi carni circumfusos deos, se esse putaverint. Sin id forte dicant ii se non deos, aut sapientes, ac divinos homines, sed longe arrogantissimos esse, et insolentissimos intelligant. Melius sane fecerint, si, quod cuique generi peculiare est, apte distinguant. Affectuum namque vacuitas in sola Dei natura reperitur: homines vero vitium alternis cum virtute commutantes affectuum sibi mediocritatem concilians; sic ut in immoderatione vitanda positam sit sapientis omne certamen.

D 7. Jam vero barbaros ego homines utroque genere nobilissimos animadverti, qui cum contemplationem proflteri instituissent, procul a civili

DION. PETAVII NOTÆ.

[XVII] (16) Καὶ ἡμῶν οὖν αὐτῶν. Themist. oral. 7: Καὶ ψυχὴν τοίνυν οὕτως οἰηθῶμεν τῶν μὲν τινῶν ἀναπαυόντων λόγων, τῶν δὲ τινῶν ἐπιμελουμένων προσδέσθαι.

(17) Μὴ πόρρω πεσεῖν. Cicero 1 Off.: *Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.* Quod vero ad earum artium oblectationem pertinet, facit huc Luciani locus in *De vera hist.*: Γένοιτο ἂν ἐμμελῆς ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῖς, εἰ τοῖς τοιοῦτοις τῶν ἀναγνωσμάτων ὁμιλοῖεν,

PATROL. GR. LXVI.

ἢ μὴ μόνον ἐκ τοῦ ἀστείου τε καὶ χαριέντος ψιθῆν παρέξει τὴν ψυγαγωγίαν, ἀλλὰ τινα καὶ θεωρίαν οὐκ ἀμουσὸν ἐπιδείξειται.

(18) Ἀρετῇ δ' ἀνθρώποι. Theognis apud Xenoph. 1 Ἀπομν.:

Αὐτὰρ ἀρετὴ ἀγαθὸς ὅτι μὲν κακός, ἀλλοτε δ' ἐσθλός.

Horat. 1 Ser., sat. 7:

Pars multa natat, modo recta capessit; Interdum pravus obnoxia.

administratione hominumque communione seces-
serant, utpote naturæ sese consortio solvere cum
omni impetu gestientes : erantque ipsis religiosi
gravesque cantus, et sacra quædam arcanaque sym-
bola, et certi ad divinum numen accessus atque
supplicationes ; quæ quidem omnia a conversione
ad materiam illos dirimunt, deguntque a se invi-
cem separati, ne quid quod suave sit visu vel au-
ditu possintmittere.

Nam nec edunt panem, nec Bacchi munera potant.
Hoc si quis in eos dicat, non multum a veritate
is aberret. Sed neque illi sane adeo **46** splendide
adversus naturam insurgentes, et, ut nos dixerim-
us, beatoris vitæ assecutione dignissimi, ea sine
fatigatione potiuntur : verum et ipsi paululum in
eo, quod in eorum natura felicius est, stabili-
tati, fluxa et caduca naturæ conditione revocantur ;
nec utique toto deinceps tempore mente extra sese
rapiuntur ; nec intelligibili pulchritudine satian-
tur, quibus id assequi posse concessum est. Audio
enim non omnes ejus rei compotes fieri ; imo ne
majorem quidem partem, sed ex paucis longe pau-
cissimos, quibus divino quodam afflatu prior adfuit
ille mentis impulsus, in eoque quantum hominum
natura patitur perseverant, nec ullo retrahentis na-
turæ libramento flectuntur.

Multi thyrigeri, Bacchorum copia rara est.

Quamquam neque illi Bacchicum hunc furorem per-
petuo sustinent ; sed modo divinis, modo terrenis
rebus, atque corporibus occupantur ; hominesque
se esse intelligunt, exiguas mundi partes, qui mi-
nores vitas sibi subjectas obtinent, quas et suspec-
tas habent, et prævertere student, ne moveantur
et insurgant. Alioqui quid isti sibi calathi volunt,
et texta, quæ conficere solent ? nisi imprimis qui-
dem tunc temporis homines essent, hoc est non-
nunquam se ad hæc inferiora convertentes. Neque
enim una et contemplatione, et huic texendi arti-
ficio vacare possunt : tum nisi ab otio sibi metue-
rent, quod natura nostra, quæ plurima motus im-
vitamenta suppeditat, tolerare non potest. Ut ne
igitur aliud quiddam agerent, earum rerum occu-
pationem sibi præscripserunt, eoque modo natu-
ram excitant. Nam et confecto opere delectantur,
eoque magis, quo plura et elegantiora perfecterint.
Nostri enim partem aliquam esse necesse est, quæ
in his inferioribus versetur ; ita tamen ut minus
valida ea sit, ne plus æquo præponderet aut tena-
cius adhaerescat. Atqui Græco-Barbarus in servando
proposito multo constantior : quocumque enim eum
impetus rapuerit, vehemens atque pertinacissi-

Α άκοινωνήτους ανθρώποις, ετε άλξαντας έαυτούς έκλυ-
σαι [γρ. έκλυσαι] τής φύσεως· και ήσαν αβόλως σεμνάι
τε φάλα, και ιερά σύμβολα, και ταχταί τινες πρόσ-
οδοι προς τδ θειον· ταύτα πάντα άποκόπτει κατά
[γρ. ή καταπαρέλκειν δοκει] τής έπιστροφής τής εις
ύλην· και βιοτείουσι χωρίς άπ' άλλήλων, του μήτι
χάριεν ιδείν ή άκοῦσαι.

Οὐ γάρ σίτον έδουσι, οὐ πίρουσι' αλθοκα οινον.
Και περι τούτων άν τις ειπών, οὐ πόβρω βάλλοι τάλη-
θους. 'Αλλ' οὐδέ οὔτοι μέντοι λαμπρώς ούτως έπ-
αναστάντες τή φύσει, και, ως άν ήμεις φαίμεν, θε-
καιότατοι τυχείν δυτες τής άριστης ζωής, άκητες
αύτης άπολαύουσιν. 'Αλλά έπανάγει και τούτους ή
B έπίκτηρος φύσις, μικρόν ιδρυθέντας [γρ. μακρόν
ιδρυθ.] εν τῷ μακαρίῳ τής ούσιας αύτών· και οὐ
έήπου πάντα έξής τον χρόνον έπιπολής έχουσι τον
νοῦν, και έμφορούνται του κάλλους του νοητου, οίς
ποτέ και γέγονε προστυχές. 'Ακούω γάρ έγώ μηδέ
τούτοις άπασι παραγίνεσθαι τδ τοιούτον, άλλ' οὐδέ
τοίς πλείοσιν, άλλα και των όλίγων έλάττωσιν, οίς ή
πρώτη τε όρμη γέγονεν ένθεος· και μένουσιν επ'
αύτης, όσον ανθρώπου φύσις χωρεί, προς οὐδεμίαν
άνθολκην τής φύσεως μειλισσόμενοι.

*Πολλοί μὲν γὰρ ταραθηκοφόροι, παῦροι δὲ τε Βάκ-
χοι.]*

Οὐδ' οὔτοι μὲν τοι διαρκῶς άνέχονται τής βαχχείας,
άλλά νῦν μὲν εν τῷ θεῳ κείνται, νῦν δὲ εν τῷ κόσμῳ,
C και εν τοίς σώμασι· και ίσασιν δυτες άνθρωποι μι-
κρά μερίδες του κόσμου, και έχοντες ύποκειμένας
ζωάς έλάττους, ως ύποπτέουσι και προκαταλαμβά-
νουσιν, ως μη κινολντό τε και κατεξανίσταντο. 'Η
τί αύτοις οι κάλαθοι βούλονται (19) ; και τὰ πλεγμά-
τια άττα μεταχειρίζονται [γρ. τὰ πραγμάτια άττα
μεταχειρίζεσθαι] ; ει μη πρώτον μὲν εν τῷ τότε ήσαν
[γρ. εν οτι ήσαν] άνθρωποι, τουτ' έστιν έπιστροφην
προς τὰ τῆδε ποιούμενοι [γρ. πεποιημένοι]. Οὐ γάρ
δη θεωρούσι τε άμα, και σφρίζονται περι τὰ πλέγ-
ματα [γρ. τὰ πράγματα]· έπειτα τήν σχολήν ύψω-
ρῶντο, ής ή φύσις ήμῶν οὐκ άνέχεται, πολλές άρχάς
ένδιδοῦσα κινήσεων. 'Ιν' οὖν μη άλλο τι δρῶμεν, άμφι
ταύτα έχειν νόμον [γρ. έχει δμοιον] εν σφίσι πεποιήν-
ται, και ταύτη τήν φύσιν προτρέπονται [γρ. τή φύσει
προστρέπονται], και γάρ δη και ήδονται τελεσιουρ-
γούντες (20), και μάλλον όσφι πλείω τε και καλ-
λίω. Δει γάρ ήμῶν είναι τι και περι τὰ τῆδε· μη
μέντοι τουτό γε ίσχυρόν, ίνα μη πλέον καθέληη, και
λαν άντελαμβάνηται. Καίτοι του γε 'Ελληνικού τδ
βάββαρον ένστασιν τρησαι βρωμαλιώτερον· ή γάρ άν
όρμηση, σφοδρόν τέ έστι, και άνένδοτον· τδ δὲ άστείως

DION. PETAVH NOTÆ.

(19) 'Η τί αύτοις ... βούλονται. Ægyptios mo-
nachos intelligit, quorum ea exercitatio fuit. Hiero-
nym. in Hilar. : *Simulque facellas junco texens
amulabatur Ægyptiorum monachorum disciplinam.*

(20) 'Ηδονται τελεσιουργούντες. Emendationem
hanc debemus duobus optimis codicibus. Nam quod

alia habent exemplaria, ταλασιουργούντες, ab im-
perito librario scriptum est. Nec enim lanificio de-
ditos veteres illos monachos accepimus. At τελε-
σιουργείν huic loco accommodatissimum est ; idem
quippe est atque opus perficere, et ad exitum per-
ducere.

τε ἔχει, καὶ ἡμερώτερον κέρραται· ὥστε κἀν θάττον ἀκλόυοιτο. Ἐγὼ δὲ βουλοίμην μὲν ἂν εἶναι τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀεὶ πρὸς θεωρίαν ἀνατετάσθαι. Ἀμηχάνου δὲ ὄντος τε καὶ πεφηνότος, βουλοίμην ἂν ἐν τῷ μέρει μὲν ἔχεσθαι τῶν ἀρίστων, ἐν τῷ μέρει δὲ κατιῶν εἰς τὴν φύσιν, ἀπτεσθαι τινος εὐφροσύνης, καὶ ἐπαλείφειν εὐθυμίαν τὸν βίον. Ἐπίσταμαι γάρ ἄνθρωπος ὢν, καὶ οὕτε Θεός, ἵνα δὴ καὶ ἀκλινης εἶην πρὸς ἅπασαν ἡδονήν· οὕτε θηρίον, ἵνα τὰς σώματος ἡδολίμην ἡδονάς. Λεῖπεται δὴ τι τῶν ἐν μέσῳ ζητεῖν. Τί δ' ἂν εἴη πρὸς τῆς ἐν λόγοις τε καὶ περὶ λόγους διατριβῆς; Τίς ἡδονὴ καθαρωτέρα; τίς ἀπαθεστέρα προσπάθεια; τίς ἤττον ἐν ὑλῇ; τίς μᾶλλον ἀμόλυτος; Ταύτη δὴ πάλιν τὸν Ἕλληνα τοῦ Βαρδάρου πρῶτον ἀγω, καὶ σοφώτερον τίθημι, ὅτι κατιέναι δεῖσαν, ὁ μὲν ἐν γειτόνων ἔσση τὴν πρῶτην· εἰς ἐπιστήμην γὰρ ἔσση. Ἐπιστήμη δὲ, νοῦ διέξοδος· κᾶτα εἰς λόγον ἤλθεν ἄλλον ἀπ' ἄλλου, δι' ὧν καὶ προῆλθε. Τί δ' ἂν εἴη λόγος νῦν συγγενέστερον; τί δὲ πορθημιον ἐπὶ τοῦν οικειότερον; Ὡς ὅπου λόγος, ἐκεῖ που καὶ νοῦς· εἰ δὲ μὴ, πάντως τίς εἰδησις ἐν ὑστέροις νόησις οὔσα. Καὶ γὰρ ἐνθάδε καλοῦνται τινες θεωρίαι, καὶ θεωρήματα ἔργα ἐλάττονος νοῦ, ῥητορικά τε καὶ ποιητικά, καὶ ἐν φύσει, καὶ ἐν μαθήμασιν ἀλλὰ τοι ταῦτα πάντα κοσμεῖ τὸ δῆμα ἐκεῖνο (21), καὶ ἀφαιρεῖ τὴν λήμην, καὶ οἰεγεῖται, καταβραχὺ προσεθίζοντα τοῖς δράμασιν· ὥστε θαρσῆσαι ποτε καὶ πρεσβύτερον θέαμα, καὶ μὴ ταχὺ σκαρδαμύξαι πρὸς ἥλιον ἀτενίσαντα. Οὕτω μὲν ἀνήρ Ἕλληνα καὶ οἷς τρυφᾷ, τὴν ἐπιβολὴν γυμνάζει, καὶ ἀπὸ τῆς παιδείας εἰς τὴν πρῶτην ὑπόθεσιν ὑπελος ἀρνυται. Καὶ γὰρ τὸ κρῖναι, καὶ συνθεῖναι λόγον, ἢ ποιῆσιν, οὐκ ἔξω νοῦ· καὶ τὸ λέξιν καθῆραι τε καὶ ἀποσμιλεῦσαι, καὶ τὸ κεφάλαιον ἐξευρεῖν (22) τε καὶ τάξει, καὶ ἐτέρου τάξαντος αὐτὸν ἐπιγνώσιναι, πῶς ταῦτα καὶ ἀσποῦδαστα καὶ παίγνια; Οἱ δὲ τὴν ἐτέραν ὁδὸν τὴν ἀξιουμένην ἀδαμαντίνην εἶναι βαδίσαντες (ὑποκείσθω δὲ, ὅπερ ἐστὶν, ἐπίους αὐτῶν τυγχάνειν τοῦ τέλους) ἀλλ' ἐμοίγε οὐδὲ ὁδὸν δοκοῦσι βεβαδικέναι. Πῶς γὰρ, ἐν ἡ μηδεμία φαίνεται καταβραχὺ πρόοδος, μηδὲ πρῶτον, καὶ δεύτερον, μηδὲ τάξις; Ἄλλ' εἰοικε γὰρ τὸ κατ' αὐτοῦς πρᾶγμα βακχεῖα καὶ ἀλματι μανικῶν δὴ τινι καὶ θεοφορήτῳ, καὶ τὸ μὴ δραμόντας εἰς τὸν ἔσχατον ἦκειν, καὶ μὴ κατὰ λόγον ἐνεργήσαντας, εἰς τὸ ἐπέκεινα λόγου γενέσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν οἷον ἐπισοασία τῆς γνώσεως, ἢ διέξοδος νοῦ, τὸ χρῆμα ἱερὸν· οὐδὲ οἷον ἄλλο ἐν ἄλλῳ· ἀλλ', ὡς μικρῶν μείζον εἰκάσαι, καθάπερ Ἀριστοτέλης ἀξιοῖ τοὺς τελοῦμε-

nius est: ille autem eleganti morum urbanitate, ac mitiori temperamento est, adeoque facilius deficit. Ego vero eam naturæ nostræ conditionem esse cuperem, perpetuo ut ad contemplationem erecti esse possemus. Quod quia fieri nullo modo posse comprobatum est, 47 vicissim ego velim modo maximarum rerum contemplatione detineri; modo in naturam delapsus aliquid oblectamenti capessere, vitamque nonnulla hilaritate perfunderere. Novi enim hominem me esse, non deum, ut ad omnem voluptatem rigidus sim, et immobilis; neque item belluam, ut corporis voluptatibus indulgeam. Superest profecto ut medium aliquid a nobis quaeratur, quod quid aliud esse potest, quam otium illud, quod in litteris et circa litteras conteritur? Quæ voluptas sincerior? quinam affectus ab omni affectu purgator? quis materiæ minus affixus? quis magis impollutus? Hac ego parte rursus Græcum Barbaris antepono, et prudentiorem iudico, quod ubi sese demittendum erit, ille statim in proximo consistit: in scientia quippe consistit. Est autem scientia mentis digressus: hinc ex alia in aliam rationem, per quas antea progressus est, pervenit. Ecquid vero tandem menti est ratione conjunctus? aut quod ad illam navigium accommodatus? Ubi cunque enim ratio est, ibi et mens est; sin minus, at cognitio saltem aliqua, sive in inferioribus rebus mentis intellectio. Nam et hic speculationes, et theorematum quædam appellantur inferioris mentis officia, oratoria scilicet, poetica, naturalia, et mathematica: eademque nihilominus oculum illum exornant, lippitudinemque discutunt, et paulatim his, quæ cernuntur, assueficientia mentem excitant, ut ad nobiliorem speculationem audacior assurgat, nec defixis in solem obtutibus protinus conniveat. Ita Græci homines etiam voluptati dum vacant, una et animi cognitionem exercent, atque ex ludo nonnihil in prioris propositi emolumentum reportant. Etenim de oratione, aut poenante iudicium ferre, a mente alienum non est. Dictionem autem castigare, et minutatim quasi scalpello deradere, argumentorumque caput investigare, ac disponere, sive ab alio dispositum agnoscere, hæc quomodo minime seria, aut ludicra esse possunt? At qui altera via, quæ adamantina iudicatur, incedunt (demus vero, quod revera est, nonnullos ex iis finem adipisci), mihi certe non ulla via incessisse videntur. Qui enim via hæc esse

DION. PETAVII NOTÆ.

(21) Κοσμεῖ τὸ δῆμα ἐκεῖνο. Plato vii De repub.: Τὸ δ' ἐστὶν οὐ πᾶν φαῦλον, ἀλλὰ χαλεπὸν πιστεῦσαι, ὅτι ἐν τοῦτοις τοῖς μαθήμασιν ἐκάστοις ὄργανόν τι ψυχῆς ἐκκαθαίρεται τε καὶ ἀναζωπυρεῖται ἀπολλόμενον καὶ τυφλούμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπιτηδεύματων· κρεῖττον δὲ σωθῆναι μυρίων ὀμμάτων. Μόνῳ γὰρ αὐτῷ ἀλήθεια ὁράται. Ita Clem. Alex. ii Pædagogii, cap. 1: Τὸ ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου τὸ δῆμα τῆς ψυχῆς ἐκκαθαίρειν dixit.

(22) Καὶ τὸ κεφάλαιον ἐξευρεῖν. Κεφάλαιον hoc loco pro loco ειδικῶ ac singulari accipio, ex quo

argumentum eruitur, uti apud Hermogenem passim. At κεφάλαιον ὀριστικόν, apud Arrian. in Dissert. Epict., lib. ii, idem esse suspicor ac caput, sedesque definitionum, id est regulas præceptionesque, ad quas exigendæ illæ sunt. Εἶτα, inquit, ὀρισμένου κακῶς ὤρισω, οὐ γὰρ ἀντακολουθεῖ τῷ κεφαλαίῳ τῷ ὀρισμῷ. Tentabam, οὐ γὰρ ἀκολουθεῖν τῷ κεφαλαίῳ δεῖ τῷ ὀρισμῷ; vel ἂν ἀκολουθεῖν, εἰ ἔδει. Hoc est, nonne definitionem hæc oportet definitionis regulas legesque sequi?

potest, in qua nullus pedetentim progressus appareat, neque prius quidquam, aut posterius, neque certus est ordo? Sed quod ab iis sit, Bacchico potius furori **48** et insano ac fanatico salutis simile est, sine cursu videlicet ad extremum pervenire, et sine rationis functionibus rationis limites transgredi. Non enim istud quasi cognitionis consideratio est, aut mentis excessus, sacra et divina res omnino: neque ut aliud in alio quidpiam; sed, ut parvis majora componamus, quemadmodum Aristoteles ei, qui initiandus est, non quidnam agere debeat discendum esse præcipit, sed pati quodammodo, atque affici oportere, posteaquam nempe idoneum se præbuerit: ipsa autem habilitas ratione caret, multoque magis, si non eam ratio præparet. Ejusmodi itaque hominibus vel ad minima deiapsus sine ullo medio, longissimeque accidit, et præcipiti ruinæ similis est; velut illum in superiorem partem ascensum cum saltu conferebamus. Nam quos ratio proficiscentes non deduxit, neque item redeuntes excipiet. Quonam hæc ergo pacto sibi consentanea sunt, nunc quod supremum est contingere, nunc ad vitilia et virgulta converti? Homo vero mediæ considerandi facultatis beneficio, rationis particeps est, et dicitur, quam illi nunquam excoluerunt, quantum ex eo quod parvam est conjicere licet. Atque ipse quidem finis, et id quo perveniendum est, utrisque commune est, illudque si adepti fuerimus, nihil a nobis invicem dissidebimus.

8. Quod autem ad ea attinet quæ intermedia sunt, in his philosophus noster longe consideratior est: viam enim sibi præmunit, et ita gradatim descendit, ut ex seipso aliquid molitur: paulatim autem progressum id quod appetit verisimile est esse consecuturum. Quod si minus obtineat, at progressus est saltem, neque id profecto minimum est; sed is multo magis cæteris præstabit mortalibus, quam illi pecudibus antecellunt. Idcirco plures ex nostris ad finem perventuri sunt, quia cum natura congrua est illorum aggressio: at illo modo nequaquam, nisi si qua forte ingenua sit animi nobilitas, quæ primam sui originem ex alto deducat, aut mentis singulare quodpiam genus, quod ut a seipso moveatur per sese sit sufficiens. Qualis Amus olim Ægyptius litterarum usum non reperit, sed judicavit, tanta in eo vis mentis inerat. Ejusmodi autem vel sine philosophica methodo citius resolvat. Naturalis enim sufficit, multoque magis, si quis exacuere ipsum ac provocare velit. Nam ad interiora semina augenda, **49** et ad totum aliquod incendium excitandum, licet minimam sermonis scintillam acceperit, effi-

Α υους, οὐ μαθεῖν τί δεῖ [γρ. τι δεῖν]. ἀλλὰ παθεῖν καὶ διατεθῆναι, γινομένους δηλονότι ἐπιτηδεύους [γρ. δηλονότι γενομένους]· καὶ ἡ ἐπιτηδεύουσι δὲ λόγος· εἰ δὲ μὴδὲ λόγος αὐτῆν παρασκευάζοι, πολὺ μᾶλλον. Τούτοις οὖν καὶ ἡ κάθοδος εὐθὺς ἐπὶ σμικρῶν τινα πράξιν, ἄμεσος αὕτη, καὶ πολὺ πόρρω, καὶ ἔοικε πτώματι, καθάπερ τὴν ἀναδρομὴν εἰκάζομεν ἄλματι. Οὐδὲ γὰρ οὐ προὔπεμψε λόγος, τούτους οὐδὲ ἐπανιώντας ἐδέξατο. Πῶς οὖν ταῦτα ἀλλήλοις ἀν πρέψαι, νῦν μὲν ἐπαφὴν ἔχειν τοῦ πρώτου, νῦν δὲ ἐπὶ ῥώπας, καὶ λόγους ἐστράφηται; Ἄλλ' ὄγε ἀνθρώπος κατὰ τὴν μέσσην καὶ ἐπιστατικὴν δύναμιν λογικὸς ἐστὶ τε καὶ προσαγορεύεται, ἦν οὐδὲ ποτε γεγυμνάσασιν· οὐκ οὖν ὅσα γε φαίνονται. Τὸ μὲν οὖν τέλος, καὶ οὐ δεῖ γενέσθαι, κοινὸν ἀμφοῖν, καὶ τυχόντες οὐδὲν ἀν ἀλ-

Β λήλων διαφέρομεν. accidit, et præcipiti ruinæ similis est; velut illum in superiorem partem ascensum cum saltu conferebamus. Nam quos ratio proficiscentes non deduxit, neque item redeuntes excipiet. Quonam hæc ergo pacto sibi consentanea sunt, nunc quod supremum est contingere, nunc ad vitilia et virgulta converti? Homo vero mediæ considerandi facultatis beneficio, rationis particeps est, et dicitur, quam illi nunquam excoluerunt, quantum ex eo quod parvam est conjicere licet. Atque ipse quidem finis, et id quo perveniendum est, utrisque commune est, illudque si adepti fuerimus, nihil a nobis invicem dissidebimus.

γ'. Τὰν μέσσην δὲ ὁ ἡμεδαπὸς φιλόσοφος ἀμεινον ἔσκεπται· ὁδὸν γὰρ παρεσκευάσατο, καὶ κλιμακιδὸν ἀνεισιν, ὥστε καὶ παρ' ἑαυτοῦ τι ποιῆσαι· προϊόντα γὰρ εἰκὸς ἐντυχεῖν ποι τῷ ἔραστῳ. Καὶ μὴ τυχεῖν δὲ πρὸ ὁδοῦ γέγονε, καὶ οὐδὲ τούτο μέντοι σμικρόν· ἀλλὰ διαφέρει ἀν τῶν πολλῶν ἀνθρώπων πλέον, ἢ ὅσον ἐκεῖνοι τῶν βοσκημάτων. Ταύτη καὶ πλείους ἀν εἶεν οἱ παρ' ἡμῶν ἀφικνούμενοι, κατὰ φύσιν ἐχούσης τῆς ἐπιχειρήσεως· ἐκείνη δ', εἰ μὴ τις εὐγένεια τύχοι ψυχῆς ἀνωθεν ἔλκουσα τὴν πρώτην καταβολὴν (23), καὶ νοῦ γρηῃμα ἐξαισιον, οἷον αὐταρχες εἶναι καὶ παρ' ἑαυτοῦ κινήθηαι. Ὅποιος Ἀμοῦς ὁ Αἰγύπτιος (24) οὐκ ἐξεύρεν, ἀλλ' ἔκρινε χρεῖαν γραμμάτων. Τοσοῦτον αὐτῷ τοῦ νοῦ περιτὴν. Ὁ δὲ δὴ τοιοῦτος, καὶ δίχα τῆς φιλοσόφου μεθόδου, θάπτον ἀναλύσειν. Ὁ γὰρ τὸ φυσικὸς ἀρχεῖ. Πολὺ δὴ που μᾶλλον, εἰ καὶ τις αὐτὸν παραθήξειε [γρ. αὐτῷ π.] τε καὶ ἐκκαλέσαιτο. Τὸ γὰρ ἐνδοθεν σπέρμα δεινὸς [γρ. πνεῦμα δ.] αὐξῆσαι, καὶ σμικρὸν σπινθήρα λόγου παραλαβὸν, πυρκαϊὰν ὀλην ἀνάψαι. Τούτοις μὲν οὖν οὐδὲν παρὰ τοῦτο μείον, εἰ μὴ γε καὶ προύργου ποιήσει τὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς, ἢ καὶ τοὺς ἦττον ἀδρούς προάγει τε καὶ ἀναρρίπτει, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) Ἄνωθεν ἔλκουσα τὴν καταβολήν. Hoc est, cujus prima initia et quasi fundamenta e caelo demissa sint: id enim καταβολή apud Christianos scriptores significat. Arrianus i *Dissert. Epict.*, cap. 13: Ὅσπερ οὐδὲς ἐκ τῶν αὐτῶν σπερμάτων, καὶ τῆς αὐτῆς ἀνωθεν καταβολῆς. Quam rara autem sit ea indolis nobilitas declarat Aristot. x *Eth.*, cap. ult., his verbis: Τὸ μὲν οὖν τῆς φύσεως δῆλον ὡς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχει, ἀλλὰ διὰ τινος αἰτίας τοῖς ὡς ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχει.

(24) Ὅποιος Ἀμοῦς ὁ Αἰγύπτιος. Viri hujus sanctissimi meminit Socrat., Sozom. Sed quæ inventa demum sit ab eo γραμμάτων χρεῖα, scholion

quoddam explicat, quod ex Med. margine transcribere visum est: Ἐρομένου τινὸς αὐτὸν εἰ ἀναγκαῖα τὰ γράμματα; ἔφη, εἰ ὁ νοῦς ἔρρωται, τίς χρεῖα γραμμάτων; τὸ δὲ οὐκ ἐξεύρεν, ἀλλ' ἔκρινε χρεῖαν γραμμάτων ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐχρήσατο αὐτὸς γραμμάτων, ἀλλ' [XVII] ἀπεφώνησε τούτους δεῖσθαι γραμμάτων, οἵτινες οὐ μέγεθος εὐτύχησαν νοῦ, ἵνα τὴν τοῦ νοῦ ἐνδειαν ἐντεῦθεν ἐπανορθῶνται. Non dissimilia quoque prædicat Aug. i *De doctrina Christiana* de Antonio, qui sine ulla scientia litterarum Scripturas divinas et memoriter audiendo tenuisse, et prudenter cogitando intellexisse prædicatur.

θεῖον ἐκθάλλει. Ἐκαὶ δὲ, μόνους τοῖς οἰκοθεν μακα- A
 ρίοις τὸ τέλος ἐπιτυγχάνεται· σπανιώτερον δὲ δῆπου
 τὸ γένος τῶν τοιούτων ψυχῶν, ἢ τὸ τοῦ φοίνικος, ᾧ
 τὰς περιόδους (25) μετροῦσιν Αἰγύπτιοι. Οἱ δὲ πολ-
 λοὶ μᾶτην ἂν ποιοῖεν καὶ ἀποτρύχοντο, διχα νοῦ τῆν
 νοητὴν οὐσίαν θηρώμενοι, καὶ μάλιστα οὓς οὐχ ἡ
 πρώτη φύσις ἐπὶ τόνδε τὸν βίον ἐξώρμησεν. Οὗτοι
 γὰρ ἂν θναίντο τῆς ὁρμῆς· μᾶλλον δὲ αὐτὴν ἐγὼ τῆν
 ὁρμῆν, νοῦ κινουμένου γνώρισμα ποιούμαι. Οἱ δὲ
 πλείους, οὐδ' οἰκοθεν ἐκινήθησαν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν δεύ-
 τερον λεγόμενον πλοῦν, ὑπὸ τῆς σχολῆς εἰς νοῦν διε-
 γείρονται· ὡσπερ δὲ ἄλλο τι τῶν εὐδοκιμούντων, τῆν
 γενναίαν αἴρσιν ἐξηλώκασι, παντοδαποὶ τε ὄντες τὰ
 γένη, καὶ κατὰ χρεῖαν ἕκαστοι συνιστάμενοι (26).
 Περὶ τούτων δὴ καὶ σαφῶς διατείνομαι, ὅτι μᾶτην ἂν
 οὗτοι ποιοῖεν, καὶ τρύχοντο, οἷς οὕτε αὐτοφύης ἐστὶ B
 νοῦς, οὕτε ἐπίκτητος. Κινδυνεύει γὰρ οὐδ' εἶναι θε-
 μιτὸν ἄλλῃ τῇ τῶν ἐν ἡμῖν τὸν θεὸν οἰεσθαι ἐνδημή-
 σιν ἀντὶ τοῦ νοῦ. Νεῶς γὰρ οὗτος οἰκείος θεῶ. Ταῦτ'
 ἄρα καὶ τὰς καθαρτικὰς ἀρετὰς σπουδάζεσθαι παρα-
 δεδωκάσιν "Ἐλλήνης σοφοί, καὶ βάρβαροι, ἀποτειχι-
 ζόντες ἅπασαν τῆν πραγματείαν τῆς φύσεως, ἵνα
 μηδὲν ἐμπόδιον παρέχοιτο ταῖς νοήσεσιν. Αὕτη μὲν
 ἡ διάνοια τῶν πρώτων καταστησαμένων ἑκατέραν
 φιλοσοφίαν. Οἱ δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς ἔθεσ' μᾶλλον [γρ.
 ἔθεσι μ.] (27) ἢ λόγῳ κρατύνουσι, καὶ τρεῖς αὐτὰς
 ἤγηται· φρόνησιν γὰρ οὐ προσείναι, οἷ γε καὶ σω-
 φροσύνη· εἰ γε καὶ σωφροσύνη εἶναι τὸ κατ' αὐτοῦς
 συγχωρήσομεν. Ὡς οὐκ ἐστὶ, μὴ οὐκ εἰσιέναι (28)
 τε καὶ συναρτεῖσθαι τὰς ἀρετὰς, διὰ τὴν ἀναγκαίαν
 αὐτακολούθησιν. Ἄλλ' οἴονται γε δεῖν σωφρονεῖν, οὐ C
 διότι σωφρονητέον εἰδότες, ἀλλ' ἐπίταγμα λαβόντες,
 ὡσπερ νόμον ἀνατίον, ὃν ὁ μὲν θεὸς οἶδεν ὅτι τοῦτο
 δι' ἄλλο, διὰ τὰς διανοήσεις [γρ. νοήσεις] (29), καὶ ὅτι
 προῦργου πρὸς ἀνοδον, τὸ πρὸς μηδὲν τῶν ἐν ὕλῃ
 παθαίνεσθαι· οἱ δὲ ἀπέχονται μίξεων, αὐτὸ δι' αὐτὸ

cacissimus est. Illis igitur nihil ex eo deterius fit,
 quod Græcam institutionem non ante expessive-
 rint; quæ quidem eos qui minus robusti sunt,
 provehit et suscitât, ac quidquid in ipsis divini est
 fovens educit. Illic contra soli ii quibus propria
 et domestica felicitas suppetit, sinem adipiscuntur:
 rarius autem sane est animorum istud, quam
 phœnicis genus, quo Ægyptii temporum circuitus
 metiuntur. Vulgus vero hominum in eo frustra
 contenderit, seque ipsum labore confecerit, sine
 mente eam naturam investigans, quæ mente percipitur,
 sed ii præsertim, quos minime princeps illa
 natura in hanc vitam induxerit. Illis enim suus
 impetus profuerit, vel potius eum ego impetum
 agitæ mentis iudicium esse censeo. Sed maxima
 pars hominum neque interius impellitur, nec,
 quæ secunda dicitur navigatio, per otium et quietem
 ad mentem excitatur: et, ut aliquid aliud eorum,
 quæ in pretio sunt, ac laude hominum, præclaram
 aliquam sectam æmulantur: quorum quidem
 multiplicia sunt genera, singulique propter
 necessitatem suam in unum conveniunt. De quibus
 ego verissime affirmare ausim, frustra eos
 laboraturos, ac fatigaturos sese, quibus vel natura
 insita mens deest, vel postea comparata. Ac ve-
 reor ne non fas sit alia in parte nostri, præter-
 quam in mente, præsentem Deum esse credere.
 Templum enim istud congruit Deo. Propterea
 purgatricibus virtutibus studendum esse tradidere
 Græci pariter, et barbari sapientes, molestam
 omnem naturæ occupationem intercludentes, ne
 quod intelligentiæ impedimentum possit facessere.
 Hæc fuit eorum ratio, qui primi utramque philo-
 sophiam conderunt. Verum illi virtutes consue-
 tudine potius, quam ratione stabiliri putant, tres-
 que illas numero esse volunt: prudentiam enim

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) Ἡ τὸ τοῦ Φοίνικος ᾧ τὰς περιόδους. Are-
 rit hanc nobis historiam Ælian. vi *De histor.
 anim.*, cap. 58. Scribit enim phœnicem quingentesimo
 quoque anno Heliopolim Ægypti civitatem
 advolare, sacerdotibus interea de adventu illius
 tempore sollicitè contendentibus. Qui locus par-
 tim emendandus, partim illustrandus est. Atti ita-
 que, ὁ δὲ ἄλλος ἐκείνων ἐριζόντων ἀποσημαίνεται
 δαιμονίως τὸν καιρὸν, καὶ πάρεσιν. Ubi interpres,
 ὁ δὲ ἄλλος, de alio sacerdote accipit. Verum ἄλλως D
 omnino legendum puto, levi quidem verborum, sed
 apta sententiæ mutatione. *Ille autem* (phœnix),
frustra illis altercantibus, etc., idque sequentia
 confirmant: Οἱ δὲ θύειν ἀνάγκη αὐτοῦς, καὶ ὁμολο-
 γεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἥλιον ἐν ταῖς λέσχασι καταδύειν
 ἄγουσι σχολῆν, οὐκ ἴσασι δὲ ὅσα οἱ θνητοί. Ubi in-
 terpres, καταδύειν ἐν ταῖς λέσχασι ἥλιον, vertit *istos
 dies circa disciplinas et litteras consumere*, parum
 commode. Est enim potius, ad occasum usque
 solis confabulationibus et colloquiis diem terere;
 quod condere solem appellat Virgil., et Horat. Cal-
 limachus in Heraclitum:

— Ἐμνήσθη δ' ὀσάδας ἀμφοτέροι
 ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν.

(26) Καὶ κατὰ χρεῖαν ἕκαστοι συνιστάμενοι.
 Quæ sit hæc χρεῖα ipsemet epist. ad Hypatiam
 exponit, καὶ οἶσα τινὰς ἐν τοῖς λογιστηρίοις ἀπο-

δύνας, ἢ πάντως ἀπὸ μιᾶς γέ του συμφορᾶς ἀνα-
 πεισθέντας ἐν μεσημβρία τοῦ βίου φιλοσοφεῖν.

(27) Οἱ δὲ καὶ τὰς ἀρετὰς ἔθεσι μᾶλλον. Bar-
 baros intelligit, qui καθαρτικὰς virtutes nulla ra-
 tione, sed ἀλόγῳ; consecantur, nec prudentiam
 in his numerant. Vide Clem. Alex. vii *Strom.* Quod
 autem hic ait eos κρατύνειν τὰς ἀρετὰς, aut ita
 capiendum, ut sola ipsi exercitatione virtutes eas
 excolant, atque eo impetu quodam animi ferantur,
 paulatimque confirmant; aut κρατύνουσι idem erit
 ac νομίζουσι κρατύνεσθαι. Quod loquendi genus
 Græcis familiare. Sic apud Aristotelem sæpe οἱ τὸν
 κόσμον γεννῶντες, et γενῶν τὸν κόσμον, de iis qui
 mundum genitum asserebant. Themistius orat. 1,
 πῶλους καὶ σκύλακας γενῶν pro suscipere ex ge-
 nerosis parentibus. Quinetiam Plato in *Theæt.*, τοὺς
 βέοντας vocat Heraclitum, et alios, qui fluere omnia
 dicebant.

(28) Ὡς οὐκ ἐστὶ γε μὴ οὐκ εἰσιέναι. Galenus
 tract. *Quod opt. med. sit philosoph.*: Σύμπτασαι
 γὰρ ἀλλήλαις ἔχονται, καὶ οὐχ οἷον τε μίαν ἡντι-
 ναοῦν λαβόντι μὴ οὐχὶ καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας εὐθύς
 ἀκολουθοῦσας εἶναι, ὡσπερ ἐκ μιᾶς μηρίνου δε-
 δεμένας.

(29) Διὰ τὰς διανοήσεις. Crediderim hoc glos-
 sema esse ab aliquo ad libri oram adnotatum, qui
 ἄλλο istud interpretari vellet.

reiciunt iidem ipsi, qui temperantiam admittunt, si ullam demum temperantiam secundum eos esse concedimus. Quippe fieri non potest, quin prae mutua consequendi necessitate simul et ponantur virtutes omnes, et intereant. At illi temperantia utendum esse putant; non quod cur temperandum sit intelligant, sed quasi imperio quodam accepto, aut lege, cuius nulla ratio possit afferri, quam qui posuit alterius quidem rei causa esse non ignorabat, intelligentiae nimirum, **50** simulque quod ad mentis ascensum conduceret, ut nullo eorum, quae in materia sunt, afficeremur. Hi vero a concubitu abstinent, id ipsum per sese admirantes, et id maximum ducentes, quod minimum est, ac praeparationem ipsam finem esse persuasum habentes. Nos autem virtutes quasi totius philosophiae elementa miramur. *Etenim qui impurus sit, pura tractare nefas esse*, quod est apud Platonem, magnopere probamus. Virtutes porro quod alienum est detergentes expurgant. Sed si quidem anima per se bonum aliquid esset, repurgatione duntaxat opus haberet, et ex eo bonum evaderet, quod sola jam existeret. Verum nequaquam illa bonum est; sic enim nunquam in malo versari posset; sed honi speciem habet, ac mediam naturam obtinet. Hanc igitur in deteriora vergentem virtus reducit, solutaque labe mediam rursus efficit. Quamobrem paulatim ad bonum progredi oportet: hoc autem ratione fit. Intellectus enim cum intelligibilibus conjugatum nomen est. Uti si finis sit caelum intueri, haud satis est in humum non curvari, sed post mediam visus consistentiam, necesse praeterea est ad superiora converti. Et quidem id ex virtutibus sibi quispiam utilitatis acquisierit, quod ab omni materiae affectione liberetur. Evehendus vero insuper animus est: quia malum non esse nequaquam satis est; sed etiam deum oportet esse: quod quidem nihil esse aliud videtur, quam a corporis, et eorum, quae ad corpus attinent, consortio recessisse. Hoc autem perinde est ac mentis beneficio ad Deum sese convertere.

9. Nos itaque saum virtutibus honorem habentes, scimus quo quaeque ordine gaudeat; eo scilicet, quem prima elementorum principia ad totius libri cognitionem obtinent. Primae enim his, qui ad mentem eriguntur, occurrunt: non tamen ex virtutum possessione omnia consequimur, sed id tantum, quod impedimento erat, removimus, eaque hactenus praeparavimus, sine quibus ne fas sperare quidem est finem posse comparari. Atque hac ratione minime desperantes, deinceps mentis auxilio, eo ordine, quem vetustissimi, ac felicissimi homines excogitarunt, ad finem exitumur: neque istud scio an sedulo quaesitum, sinus tandem assecuturi; aegre certe in eum incidit, qui nec unquam amore illius captus est, neque quaerendusne sit satis exploratum habet. Atqui egregie ex iis defunguntur, qui in eo consistunt, nec aliud praeterea curiosius inquirunt; **51** mali enim, ut pote repurgati, non fuerint. At quibus plebem excellere in animam incidit, qui id te-

αθαυμαχότες, καὶ μέγιστον ἄγοντες τὸ σμικρότατον, τὴν παρασκευὴν τέλος ἡγούμενοι. Ἡμεῖς δὲ τὰς ἀρετὰς ὡσπερ στοιχεῖα τῆς ὅλης φιλοσοφίας θαυμάζομεν [γρ. σπουδάζομεν]. Τὸ μὴ καθαρῶ γὰρ καθαρῶ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ, Πλάτωνος ἀπαδείξασθα. Ἀρεταὶ δὲ καθαίρουσι τὸ ἀλλότριον βύπτουσαι. Ἄλλ' εἰ μὲν ἦν ἡ ψυχὴ τάγαθόν, ἤρκει καθήρασθαι, καὶ ἦν ἀγαθόν ἤδη, τὸ μόνον γενέσθαι· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἂν ἐγένετο ποτε ἐν κακῶ· ἀλλ' ἀγαθοειδὴς ἐστὶ, καὶ μέση τὴν φύσιν. Πέψασαν οὖν εἰς τὸ χειρὸν, ἐπανήγαγεν ἡ ἀρετὴ, καὶ τῆς κηλίδος ἀπέλυσε, καὶ [γρ. ἀπέλυσε, καὶ] πάλιν μέσην ἐποίησε. Δεῖ δὴ καὶ προσελθεῖν ἐπὶ τάγαθόν· τοῦτο δὲ ἤδη διὰ λόγου. Νοῦς γὰρ ἐστὶ τὸ σύζυγον ὄνομα τῶν νοητῶν. Οἷον εἰ τέλος εἴη τὸ πρὸς οὐρανὸν ἰδεῖν, οὐκ ἀπόγρη μὴ κεκυφέναι πρὸς τοῦδαφος, ἀλλὰ δεῖ μετὰ τὴν ἐν μέσῳ στάσιν τῆς ὄψεως ἐπὶ τὰ ἄνω νεύσαι. Καὶ δῆτα τῶν ἀρετῶν ὄναιτο ἂν τις, τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ὀλικῆς προσπαθείας· δεῖ δὲ καὶ ἀναγωγῆς. Οὐ γὰρ ἀπόγρη μὴ κακὸν εἶναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ θεὸν εἶναι. Καὶ εἰκειν εἶναι τὸ μὲν, οἷον ἀπεστράφθαι τὸ σῶμα, καὶ ὅσα τοῦ σώματος· τὸ δὲ, οἷον ἐπιστράφθαι [γρ. ἀπεστράφθαι] διὰ νοῦ πρὸς Θεόν.

C **θ'** Ἡμεῖς οὖν τιμῶντες τὰς ἀρετὰς, ἴσμεν ἦντιν' ἔχουσι τάξιν, ἦν αἱ τῶν στοιχείων γραμμαὶ πρὸς ἐπιστήμην βιβλίου. Πρῶται γὰρ εἰσὶν ἀνιόντων ἐπὶ τὸν νοῦν, ἀλλ' οὐ τὸ πᾶν ἔχομεν ἔχοντες τὰς ἀρετὰς, ἀλλ' ἀφηρήκαμεν τὸ ἐμπόδιον, καὶ ὧν χωρὶς οὐδὲ ὄσιόν ἐστιν ἐλπίζειν τυχεῖν τοῦ τέλους, τοῦτο τέως παρασκευάσαμεν. Ταύτη δὲ οὐκ ἀπογινώσκοντες, ἤδη μέτιμεν αὐτὸ διὰ νοῦ, σὺν τάξει παλαιοῖς τε καὶ μακαρίοις ἀνδράσιν ἐξευρημένην· καὶ ζητοῦντες οὐκ οἶδα εἰ ποτε ἴλοιμεν, σχολῆ γε ἂν περιτύχοι τῷ μῆτι ἐρασθέντι, μῆτι' εἰ ζητητέον εἰδότε. Καίτοι κάλλιστα ἀπαλλάττουσιν αὐτῶν οἱ μένοντες ἐπὶ τοῦτου, καὶ μὴδὲν προσπαριεργάζομενοι· εἰεν γὰρ ἂν οὐ κακοὶ, καθηράμενοι. Οἷς δὲ ἐπῆλθε διενέγκαι τοῦ πλήθους κατὰ τύχην μαθοῦσιν, ὅτι ὁ λόγος ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου καλόν, εἶτα παιδείαν μὲν ἅπασαν ἠτιμάμασιν, ὑφ' ἧς ὁ νοῦς ἀναβρῶννυται [γρ. ἀναγίννυται]· κινεοῦνται δὲ παρ' ἑαυτῶν ἀτόπους κινήσεις· καὶ ἀποσεμνύονται μὲν πρὸς φιλοσοφίαν· ὅτι δ' ἂν εἰς αὐτοὺς ἐμπέση παράκουσμα [γρ. ἐκπέση π.] (50), τοῦτο ταῖς παρ' αὐτῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(50) Ὅτι δ' ἂν εἰς αὐτοὺς ἐμπέση παράκουσμα. Falsum dogma reddit Corn., haud recte, ut apparet ex eo quod sequitur. Nam si falsum dogma est, quomodo eorum additamentis depravatum redditur?

Nec ignoro aliam παράκουσμα pro falsa pravaque narratione sumi, ut apud Dioscor. in Præfat. : ἀπερ ἐστὶ τεκμήρια οὐκ αὐτοφίας, ἀλλὰ τῆς ἐκ παρακουσμάτων ἱστορίας. Ubi interpres doctissimus Ruellius

προσθήκαις πονηρὸν ἀπέδωκαν καὶ κακῆθες, τυφλά A
γεννήματα, νοῦ μὲν οὐκ ἄξιον (31) εἶπειν, ἀλλ' οὐδὲ
διανοίας, δόξης δὲ ἀτόπου καὶ φαντασίας ἡμαρτημέ-
νης ἐκφέροντες· τούτους ἂν ἴδως γελοῖος διαχειμέ-
νους, μᾶλλον δὲ λίαν ἄλεινῶς. Ἄξιον γὰρ ἀνθρώπους
ὄντας ἐπ' ἀνθρώπων συμφοραῖς μὴ γελᾶν, ἀλλ' ὀλο-
φύρεσθαι. Φεῦ τῶν λόγων· φεῦ τῶν δογμάτων! Εἰ
γὰρ ἐπέλθοι φιλοσοφεῖν τοῖς κριοῖς, οὐκ οἶδα ἄτ' ἂν
ἀντὶ τούτων πρεσβεύσειαν. Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς εἴπω-
μεν (ἄξιον γάρ)· ὧ τολημῶτατοι πάντων, εἰ μὲν
ἠπιστάμεθα ὑμᾶς εὐμειρήσαντας ἐκείνην τῆς ψυχῆς
τὴν ἀξίαν, ἣν Ἀμοῦς, ἣ Ζωροάστρης, ἣ Ἐρμῆς, ἣ
Ἄντωνος, οὐκ ἂν ἤξιούμεν φρενοῦν, οὐδὲ διὰ μα-
θῆσεως ἄγειν, νοῦ μέγεθος ἔχοντας, ᾧ προτάσεις
εἰσι [γρ. εἰσι ποιεῖν] καὶ τὰ συμπεράσματα· ἀλλὰ
κἂν ἐντυχεῖν ποτε τῷ τοιούτῳ γίνοιτο, σεβοιμεθὰ τε
ἂν αὐτὸν καὶ ἀζοίμεθα. Ὑμᾶς δὲ ὀρῶμεν τῆς κοινῆς
φύσεως ὄντας ἤττονας, καὶ οὐ μᾶλλον ἀγχίνους ἢ
παχεῖς. Ὑμᾶς οὖν ἀξιούμεν καὶ νουθετεῖν, ἐν κοινῷ
τιθέντες ὅ τι ἂν ἄριστον ἡμῖν ἐξευρίσκωμεν. Ἡ τοί-
νων ἐπὶ τῶν πρώτων ὑποθέσεων μένετε· παρέδοσαν
γὰρ αὐτὰς ἄνδρες ἀγχίποροι τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως [γρ.
καὶ ὄλως] ἂν εἴητε κατὰ Πλάτωνα μέσως ἔχοντες,
οὐκ εἶτι μὲν ἀμαθεῖς, οὕπω δὲ γε σοφοί, δόξαν ὀρθὴν
πρεσβεύοντες, δίχα λόγου καὶ ἀποδείξεω. Τό τε [γρ.
τό γε] γὰρ ἀληθὲς οὐχ ὅσιον ἀμαθὲς οἰεσθαι, καὶ τὸ
ἄλογον εἶναι σοφόν, οὐδέ τις ἐπιτρέψει λόγος. Ταύτην
ἀγαπῶντες τὴν τάξιν μετρίως ἂν ἦτε πεπραγότες,
καὶ ἀναίτιοι μὲν παρὰ Θεοῦ, ἀναίτιοι δὲ καὶ παρὰ
ἀνθρώπων· ἀλλὰ κἂν ἐπαίνου δικαίου τυγχάνοιτε. C
Δήμου γὰρ ἀνδρὶ καὶ τὸ ὅτι αὐταρχεῖς. Εἰ δὲ μὴ κατὰ
χώραν μένοιτε [γρ. μένετε], ἀλλ' εἶτι ὀρέξεσθε τοῦ
πρόσω, καὶ τὸ διότι πολυπραγμονήσετε· καλῶς μὲν
ἂν ποιοίητε [γρ. ποιοῖτε] σοφίας ἐρῶντες, ἱεροῦ χρή-
ματος, ἀλλὰ μὴ ἐφ' ἑαυτῶν ποιήσθε [γρ. ποιεῖτε] τὴν
θῆραν. Ἀγύμναστοι γὰρ ἐστέ, καὶ κίνδυνος εἰς ἀβυσ-
σοῖν τινα φιλοφιλίας ἐμπροσθέντας [γρ. τινα φιλαργυρίας
ἐμπροσθοῖ], διαφθαρήναι· ὃ καὶ Σωκράτης ἐφοβήθη
παθεῖν, καὶ τὸ πάθος οὐκ ἀπεκρύψατο φίλους ἄνδρας,
Παρμενίδην, καὶ Ζήνωνα. Καίτοι Σωκράτης ἐκεῖνος
ἦν· ὑμεῖς δὲ, ὅσπερ ἐστέ· δεινὴ δὲ ὄμως ἢ τόλμα, δό-
γμασιν ἀπορρήτοις ἀξιούντων ἐνάλλεσθαι· καὶ ταῦτα
ἐν λέξει τριοδίτισιν. Ὁ μὲν οὖν Κᾶδμου σπόρος
αὐθημερὸν ὀπλίτας (φησὶν) ἀνεδίδου σπαρτοῦς·
σπαρτοῦς δὲ θεολόγους, οὐδέ τις πω μῦθος ἑτερα-
τεύσατο. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια πρᾶγμα ἐκχεί-
μενον, οὐδὲ καταβεβλημένον, οὐδὲ θῆρα ληπτόν. Τί
οὖν; Ἐνταῦθα καλεῖσθω φιλοσοφία σύμμαχος· καὶ
παρασκευασθέντων ἀνεξίμενοι πάσης ἐκείνης τῆς
διεξόδου, μῆκος ἐχούσης μυρίον, παιδεύομενοι, καὶ

mere casuque didicerint, præstantissimam in ho-
mine esse rationem, indeque disciplinam quidem
omnem, qua mens corroboratur, nihili fecere: a
seipsis vero absurdis quibusdam agitationibus
cientur, et cum se philosophiæ nomine magnifice
ostentent, si quid tamen ab aliis traditum accepe-
rint, hoc suis additamentis pravum ac malignum
efficiunt; velut cæcos nescio quos fetus ediderint,
qui non mentis quidem illi, imo ne intellectus qui-
dem dici debent, sed ex absurda opinione, et
aberrante phantasia prodierunt: ridicule, inquam,
vel miserabiliter potius illos affectos videas. Æquum
est enim homines cum simus, hominum calamita-
tibus non illudere, sed easdem deplorare. Proh
quales istorum sermones! proh qualia dogmata!
B Nam si arietes philosophari vellent, haud scio
cuinam, præter istiusmodi, studium, adhiberent.
Nos vero sic eos alloquamur (merito id enim dice-
mus): Omnium mortalium audacissimi, si vos exi-
miam quidem illam naturæ conditionem feliciter
adeptos intelligeremus, quam Amus, aut Zoroas-
tres, aut Hermes, aut Antonius habuerunt, minime
castigandos, aut disciplinis informandos esse cen-
seremus, velut eximia mentis magnitudine prædi-
tos, apud quam conclusiones ipsæ propositionum
instar sunt: sed sicubi eum hominem inveniremus,
religioso cultu, ac veneratione prosequeremur.
Vos autem etiam communi natura inferiores esse,
nec tam solertes, quam crassos, atque hebetes
animadvertimus. Jure ergo castigandos esse vos
ducimus, et quidquid optimi nobis excogitatum
habebimus, id in medium proponemus. Aut igitur
in primis cognitionis elementis consistite (nam ea
sunt a divinis hominibus tradita), atque ita mediæ
secundum Platonem conditionis eritis, ut non ampli-
us imperiti, sic nondum tamen sapientes, rectæ-
que opinioni sine ratione et demonstrationibus,
primas tribuentes. Nam et id quod verum est im-
peritum esse, et sapiens id quod rationis est ex-
pers, nulla unquam permittit oratio. Eo si ordine
contenti eritis, vobiscum mediocriter agetur, cul-
paque tam Dei, quam hominum causa vacabitis;
imo justa ex ea re laude non carebitis. Etenim
homini plebeio an sit res, nosse satis superque
D est. Sin vos loco non contineatis, 52 sed id quod
ulterius est affectetis, ac propter quid res sit curio-
sius inquiratis, præclare quidem feceritis, quod
sacræ illius rei, sapientiæ amor vos cæperit. Verum
caveate ne soli apud vos ei rei aucupandæ studeatis.
Rudes enim estis, neque satis exercitati; ac peri-

· DION. PETAVII NOTÆ.

non satis exprimit, solo narrationis nomine; ad-
dendum enim fuit, *falsæ* aut *pravæ* narrationis.
Plutarchus *De Iside et Osiride*: Οὐ πάντες ἀποδέ-
χονται παρακουσμάτων, ὡσπερ ἄλλα πολλὰ νομίζον-
τες. Ubi [XIX] παράκουσμα τοῦτο restituo. Verum
nonnunquam etiam παράκουσμα pro simpliciter
accepta ab alio narratione sumitur.

(31) Νοῦ μὲν οὐκ ἄξιον. Platonis et Aristotelis

dogmata secutus, νοῦν et διάνοιαν distinguit. Plato
in calce l. vi *De repub.*: Διάνοιαν δὲ καλεῖν μοι δο-
κεῖς τὴν τῶν γεωμετρικῶν τε καὶ τῶν τριγώνων
ἐξίν· ἀλλ' ὡς μεταξύ τι δόξης τε καὶ νοῦ τὴν διάνοιαν
οὔσαν. Dixerat enim antea νοῦν circa τὰ ἀνοπόθητα
versari, διάνοιαν vero non circa τὰς ἀρχάς, sed
circa τὰς ἀποδόσεις, cuiusmodi sunt mathematicæ
disciplinæ. Vide Arist. i *De anim.*, c. 4.

culum est ne in profundam loquacitatis voraginem A demersi funditus pereatis: quod et olim Socrates extimuit, neque eum animi affectum clam amicos homines esse voluit, Parmenidem, et Zenonem. Atqui Socrates ille erat: vos autem qualescunque demum sitis, gravissima nihilominus audacia vestrum omnium est, qui in arcana quædam dogmata temere insilire contenditis: præsertim cum trivialibus ad id verbis utamini. Cædmi quidem semen sativæ, ut aiunt, eadem die milites reddebat: sativos vere theologos nulla bactenus fabularum prodigia sinxerunt. Non enim veritas omnibus in propatulo est, neque passim strata, nec tale quiddam, quod venatione parari possit. Quid igitur? Ad id nimirum philosophiæ subsidium advocatur, et ad omnem illum decursum infinita longitudine porrectum patienti animo tolerandum accommodent sese, ut tam disciplinas, quam disciplinarum rudimenta capessant. Est enim imprimis exuenda rusticitas, minoraque sacra ante majora sunt inspicienda, et choreæ ante facium gestationem celebrandæ, facesque rursus gestandæ, priusquam sacrorum antistites simus. Num itaque alios ex aliis labores sponte suscipietis? At non sine pulvere maxima quæque comparantur. Quanquam si opportune rem attigissetis, nonnihil in ea re volaptatis caperetis, quam qui progressum faciunt percipere solent. Sed vos sæpe eruditionis piget: cum id turpe non sit; imperitia autem longe major sit turpitudine; in qua quidem constituti, simplici ea contenti non estis: jampridem enim mediocrem statum obtinissetis, nihil neque scientes, neque scire profluentes, hoc est dimidia ex parte periti; hoc enim saltem ipsum sciretis, nullius rei in vobis esse scientiam. Duplicem autem ignorantiam magnifice vobis ipsis consciscitis; sapientiæ enim loco arrogantia, fastuque pleni, et priusquam didiceritis, ad docendam accincti; dicam iterum, Proh sermones! proh dogmata! Qualia apud vos distracta et plurimorum captum monstra gignuntur: cujusmodi olim diis bellum intulisse ferunt. 53 De quibus quid aliud quisquam dixerit, quam eos absurdis de ipso opinionibus divinum numen discerpere? Quod minime sane contingeret, si ab idiotarum et imperitorum statu non defecissetis, sed erat nimirum felix ejus rei successus in mediocritate positus. Postquam Icarus pedum usum dedignatus est, repente aere, terraque excidit: quorum alterum despexerat, alterum non est assecutus.

10. Hæc non tam adversus eos, qui diversa vitæ instituta sectantur, quam adversus nostros dicta sunt, qui stolide, ac sine ratione magnifice loquuntur, quique huic libro liberalibus disciplinis succurrendi occasionem dederunt; quos quanti emere quisquam velit arrogantes, atque insulsos homines, multo sane constitent, si tres obolo uno commutentur. Ego vero cum scitis atque elegantibus poetis, tum egregiis oratoribus gratulam habeo maximam, nec non et si quis dignam sermone hominum historiam condiderit: neminem denique eorum, qui in communem Græcorum utilitatem aliquid contribuerit, quod præclarum haberet, de-

προπαιδευόμενοι. Δεῖ γάρ τοι πρώτων ἀποδύνααι τὴν ἀγροικίαν, καὶ τὰ μικρὰ ἐποπτεῦσαι πρὸς τῶν μειζόνων, καὶ χαρεῦσαι πρὶν δοῦσῃσαι, καὶ δοῦσῃσαι πρὶν ἱεροφαντῆσαι. Οὐκ οὖν θελήσετε πόνων ἐπὶ πόνους ἀνάχεσθαι; Ἄλλ' οὐδὲ τὰ μεγάλα ἀκονεῖ παραγίνεται. Καίτοιγε εἰ σὺν ὥρᾳ τοῦ πράγματος ἤψασθε, καὶ ἡδονῆς ἂν τι τῷ ἔργῳ προσῆν, ἧς οἱ προελθόντες ἀντιλαμβάνονται. Ὑμεῖς δὲ ἀφιμάθειαι αἰσχύνεσθε. Ἄλλ' οὗτοι τοῦτο αἰσχρὸν ἢ δὲ ἀμαθία, καὶ τούτου μείζον τοῦτο αἰσχρὸν ἔν ᾧ κείμενοι, τῆς μὲν ἀπλῆς οὐκ ἀνάχεσθε· πάλαι γὰρ ἂν εἴητε μετρίως διακείμενοι, ὅτε εἰδότες, ὅτε εἰδέναι προσποιοῦμενοι, τουτέστιν ἐξ ἡμισείας εἰδότες. Αὐτὸ γὰρ ἂν τοῦτο ἠπιστάσθε, τὸ μηδενὸς ὑμῖν ἐπιστήμην παρῆναι· τὴν δὲ διπλὴν ἀγνοίαν μεγαλοπρεπῶς ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλατε.

B Φρονήματος γὰρ ἀντὶ φρονήσεως ὑποπλησθέντες, καὶ πρὶν μαθεῖν διδάσκειν ἐπιβαλλόμενοι, πάλιν ἐρῶ· Φεῦ τῶν λόγων, φεῦ τῶν δογμάτων! Οἶα καὶ τίκεται παρ' ὑμῶν (32) τέρατα ἀτεχνῶς διεσπασμένα καὶ πολυκέφαλα· οἶα φασὶν ἀπαναστῆναι ποτε τοῖς θεοῖς. Καὶ ταῦτα τί ἂν εἴποι τις, ἢ σπαράττειν τὸ θεῖον ἅπαν, ταῖς ἀτόποις ὑπονοίαις περὶ αὐτοῦ; Οὐκ ἂν, εἰ γε τὸν ἰδιώτην καλῶς ἐτηρήσατε, ἀλλ' ἦν ἐκεῖ τὸ κατορθοῦν ἐν τῷ μετρίῳ [ἢ μετρίῳ]. Ὁ Ἴκαρος, ἐπειδὴ τὸν ποδοῖν ἀπηξίου κεχρησθαι, ταχὺ μάλα καὶ ἀέρος καὶ γῆς ἀπετύγχανεν, ὧν τῆς μὲν ὑπερεῖθε, τοῦ δὲ οὐκ ἐφέλιετο.

C ἰ. Ταῦτα οὐ πρὸς τοὺς ἐκ τῆς ἐτέρας ἀγωγῆς μᾶλλον, ἢ καὶ πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν σὺν ἀλογία μεγαλοφώνους, οἳ καὶ παρέσχον ἀφορμὴν τῷ λόγῳ βοηθῆσαι τοῖς προπαιδευέμασιν· ὧν τι ἂν τις καὶ δοίη ἀνθρώπων ἀλαζόνων καὶ ἀνοήτων, πολλοῦ μὲν ἂν εἴεν τρεῖς τοῦ ὀβολοῦ (33). Ἐγὼ δὲ χάριν οἶδα καὶ ποιηταῖς δεξιῶς, καὶ ῥήτορσιν ἀγαθοῖς, καὶ ὅστις ἱστορίαν τινὰ κατεβάλλετο λόγῳ ἀξίως· καὶ ἀπαξιαπλῶς οὐδένα τῶν συνεισενεγκόντων εἰς κοινὸν τοῖς Ἕλλησιν, ὃ τις καὶ εἶχεν ἀγαθὸν, ἀγέραςτον εἶναι [ἢ ἀπρακτόν ε.] βούλομαι, ὅτι παῖδάς τε παραλαβόντες ἡμᾶς ἐπιτηγήσαντο, καὶ ἀσθενεῖς ἴβνας ἔτι τὴν γνώμην ἐνοσοκόμεσαν, τοῖς ὠφελίμοις ἐγκα-

DION. PETAVII NOTÆ.

(32) Οἶα καὶ τίκεται παρ' ὑμῶν. De eodem sobriistarum genere in epistola ad Hypatiam: Ἄλλ' ἐκείνων οἳ μὲν ἀμαθίας ἡγουμένης τοῦ θράσους, ποικιλοτάτοι πάντων εἰσι περὶ τοῦ Θεοῦ διαλέγεσθαι. Οἷς ἂν ἐντύχῃς. εὐθύς ἀκούση τινὰ περὶ τῶν ἀσυλλογίστων συλλογισμῶν, καὶ μὴ θεομένων ἐπαν-

ελοῦσι τῶν λόγων.

(33) Πολλοῦ μὲν τ' ἂν εἴεν τρεῖς τοῦ ὀβολοῦ. Galenus Protrepti. ad artem: Καὶ τοι οὐκ αἰσχρὸν τὸν μὲν οἰκίτην δραχμῶν εἶναι μυρίων ἄξιον, αὐτὸν δὲ τὸν δεσπότην αὐτοῦ μηδεμῖδας; καὶ τί λέγω μηδεμῖδας, οὐδ' ἂν προικὰ τις τὸν τοιοῦτον λάβοι.

ταμιγνύντες ἡδύσματα. Ἄκρατα γὰρ οὐδεὶς ἂν ταῦτα παρεδέξατο, διὰ τε στυφότητα, καὶ τὴν τότε τῶν αἰσθήσεων ἀπαλότητα. Κῆθ' οὕτω ῥώσαντες, καὶ παρπέμφαντες ἄλλος δι' ἄλλου, ταῖς ἐπιστήμαις παρέδοσαν· αἱ δὲ παρεσκεύασαν οὓς εἶναι τῶν ἄκρων ἐπορέξασθαι· ἔκει τε γενομένων [γρ. τῶν γ.] ὅταν αἰσθῶνται τὰς ψυχὰς ῥαινομένας ἰδρῶτι, καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν ἀπαγορεύουσαν, αὖθις ἀνσκαλίσαντο πρᾶίως· καὶ ἡ Καλλιόπη παραλαβοῦσα ἤκοντας αὐχομοῦ πλέως, ἀνέπαισέ τε εἰς ἀνθηροῦς ἀγαγοῦσα λειμῶνας, ὡς μὴ διακναισθῆναι τῷ πόνῳ, καὶ πανδαισίαν παρέθηκεν Ἀττικῶν καταγλωττισμάτων, καὶ καρυκαίας ποιητικῆς ὕφ' ὧν τὴν μὲν πρώτην εἰέχεν· ἐπειτα ἐμυῶπισε λαβοῦσα [γρ. ἐμυῶπισε λ.], καὶ κατὰ μικρὸν πως ἐπέστρεψε· τελευτήσασα δὲ ἐπὶ τὸν αὖθις ἐγύμνασεν ἀγῶνα. Καὶ ὅστις δὲ οὐ προτέλειον ἠγάθει ταῖς Μούσας, ἀλλὰ τὸ κράτος αὐτὸ τῆς σοφίας ἐν ταύταις εἶναι, καὶ [γρ. ἐστὶ, κ.] οὐδ' εἴ τι περιττὸν αἰνέττονται ποτε, καὶ παραδηλοῦσι, συνιέναι βούλονται· τὸ δὲ ἐγκαίμενον αὐτῶν κάλλος ἠγάσθη, καὶ εἰς αὐτὸ κέχηνε, καὶ ὑπὸ τούτου κατέχεται· οὐδὲ οὗτος μέντοι δεῖνόν οὐδὲν ἐργασται, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἀγαθὰ γε αὐτῷ γένοιτο, μουσικῶς τε ἀνδρὶ καὶ χαρίεντι. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τεθήπαμεν τοὺς κύκνους, ὥσπερ τοὺς ἀετούς αἰρομένους ὑψοῦ ὑπὲρ [γρ. καὶ ὑπὲρ] πᾶν τὸ δρώμενον· ἀλλὰ γαννύμεθα γε καὶ ὄρωντες αὐτοὺς, καὶ ἀκούοντες τῆς ᾠδῆς· καὶ ἐμοῦ γε ἕνεκα, μηδεὶς ποτε κύκνων τὸ ἔσχατον ἔσειεν. Εἰ δὲ βασιλεῖοί τε εἰσιν ἐκεῖνοι, καὶ διατιῶνται παρὰ τὰ τοῦ Διὸς σῆπτερά· καὶ τούτους εἰληχέ τις θεῶν ἐκ Διὸς γεγωνῶς, καὶ οὐκ ἀπαξιούνται τοῦ τρίποδος. Ἄετὸν δὲ ἅμα καὶ κύκνον γενέσθαι, καὶ τὰ ἄμφοιν ἔχειν πλεονεκτήματα, ὅρσιαι μὲν ἡ φύσις οὐ ξυνεχώρησεν· ἀνθρώπῳ δὲ ἔδωκεν ὁ θεὸς, ὅτι καὶ ἔδωκε γλώττης τε εὐ ἤκειν, καὶ φιλοσοφίας ἐπήβολον εἶναι.

Jove natus sortitus est, neque a tripode repelluntur. Aquilam autem simul et cygnum esse, et utriusque bona possidere, avibus quidem est a natura denegatum, homini vero a Deo permissum; cui quidem et linguae facundia polleat, et philosophiae compoti esse conceditur.

ια'. Ἡγώνισται γε πρὸς τοὺς ἀμούσους ὑπὲρ Μουσῶν, οἳ καὶ κακοῆθως ἀποδιδράσκουσι τὸν ἑλεγχὸν τῆς ἀμαθίας, τῷ καταφεύγειν ἐπὶ τὴν λοιδορίαν ὧν ἠγνοῦσασιν. Εἰ δὲ τι καὶ σπουδαιότερον εἴρηται παρὰ τὴν πρώτην ὑπόσχεσιν, τί μὲν ἂν γένοιτο καὶ σπουδαῖον (34) παιζόντων [γρ. σπουδαίων π.] οὐ μὴν ἐστὶ τι ποιεῖν μὴ ἀπὸ πάσης τῆς ἕξεως· ἀλλ' εἰ τῷ πλεονεκτήματι παίζομεν, οὐ τοῦ παντὸς ἀμαρτάνομεν. Παιδιᾶ γὰρ παρεμβλλόμεθα, ἐνδοθείη μὲν, ἀπὸ τοῦ δεῖν εὐρέσθαι τινὰ παρ' ἐμοῦ μαρτυρίαν τὸν Δίωνα, ἵνα μοι γένοιτο καὶ τῆς παιδείας [γρ. τῆς φιλίας] αὐτοῦ κληρονομός ὁ παῖς ὁ μοιρίδιος· δραμοῦση δὲ ἐπὶ πολλὰ,

bito honore, praemioque carere sinam; quoniam nos a pueris jam tum excoepios edecarunt, mentisque adhuc infirmos, et quasi aegros diligentissime curarunt, quae utilia essent quadam suavitate condientes. Etenim mera illa, sinceraque, ob amaritudinem et delicatam sensuum teneritudinem, nemo unquam admisisset. Deinde huac in modum confirmatos, et ab alio per aliud deductos disciplinis commiserunt: haec vero ad summam assequendam fastigium idoneos reddiderunt: quo cum pervenerimus, ubi sudore perfusus animos, viribusque praee lassitudine defectam naturam animadverterint, benigne statim revocant: moxque Calliope squalidos, ac siticulosos excipiens, in florida prata perductos recreat, ne laboris aegritudine conficiamur, lautissimumque quoddam et adjiciale convivium instruit, Atticis veneribus, ac poeticorum lenociniorum venustate refertum: quibus primum exhilarat, tum occulte stimulat, paulatimque quodammodo convertit animum: deum ad futuram certamen accingit. Quicunque autem Musas non tanquam initiativum quiddam esse censet, sed summam in iis sapientiae collocat, neque quod ab iis obscure significatur, eximium aliquid ac singulare, vult intelligere; sed expositum ipsarum decorem amplectitur, ei soli inhiat, eo detinetur: 54 nihil is tamen adeo grave committit, sed multa ei insuper, utpote scito et eleganti viro, bona contingant. Quamvis enim cygnos non tantum, quantum aquilas niremur, quae sursum super id omne feruntur, quod videri potest: illorum nos tamen aspectu, atque cantu mirifice delectamur; aequantum in me est, nullus unquam cygnorum postremum cecinerit. Quod si regiae istae sunt, et juxta Jovis sceptrae degunt, illos tamen deorum aliquis

11. Verum Musarum jam a me adversus ineptos, et a Musis alienos homines causa perorata est, qui maligne inscitiae suae reprehensionem vitare student eo ipso, quod iis rebus, quae ignorant, per calumniam obtrectant. Quod si quid praeter propositum nimis serius a nobis dictum sit, nonnihil utique ludentibus serius interdum excidit. Quamquam ita fieri aliquid potest, ut non ex toto habita exerceatur, sed si majori parte ludamus, non a re ipsa penitus aberramus. Ludicris enim seria miscemus; quorum ex eo nata occasio est, quod in Dionis gratiam testimonium aliquod dici a nobis

DION. PETAVII NOTAE.

(34) Τι μὲν ἂν γένοιτο καὶ σπουδαῖον. Haec verba absque interrogatione legenda; pro γένοιτο μὲν ἂν τι. Quod leve quidem, sed plerumque ab libris et interpretibus non animadversum. Frequens ea certe est apud Aristotelem inversio, ut in *Physic.*, cap. 12: Τις δ' ἀριθμὸς ἐστίν· ἐστὶ μὲν ὡς. ἔστι δὲ ὡς οὐκ ἔστιν. Εἰ ν *Physic.*, cap. 2: Τις οὖν ἐστὶν,

ὥσπερ τὸ ἀλλοιωπὸν ἢ σῶμα ἢ ψυχὴ, οὕτω δὲ τὸ γινόμενον ἢ κίνησις, ἢ γένεσις. Quae tamen verba cum interrogatione leguntur. Primo item *De generat.*, cap. 3: Τις μὲν γὰρ γένεσις ἐκ μὴ ὄντος τινός, ubi manifeste errant, qui interrogationem addunt, ut et cap. 5 his verbis, Τι οὖν παθὸν ὑπὸ τούτου ἠδύθη.

oportere, ut ejus disciplinae fatalis puer hereditatem consequatur, illa autem multas in partes mirabilem varietate delata sunt. Incerti enim sunt ludentium impetus; atque ejusmodi ager est, et libertas; et eas orationes scribere, quæ ad aquam minime paulo post recitandæ sint. Vidi enim aliquando causarum capitalium judicem, qui cum dicendi spatium causam agentibus dimensus esset, ipse dimensi temporis partem aliam dormiendo, aliam frustra vigilando consumeret, longissimeque a proposita re abesset: et nihilo tamen secius orator dicebat, ut cui necessario mox tacendum foret. Me vero liberum sinit, neque instat præfinitis temporis angustia, cum neque coram tam inepto iudice ad dicendum accingar; neque in theatrum longe foro iniquius sim ingressurus: pulsatis passim foribus, atque urbanis adolescentibus jucundissimum quoddam acroama pollicitus. Miserrima enim eorum conditio est, qui suas in theatris orationes ostentant. Nam cui tam dissimilibus inter se hominum iudiciis satisfaciendum est, nonne talia is expetit, quæ humanæ vires assequi nequeunt? Vere ergo ille est popularis orator, publicum mancipium, omnibus obnoxius, quem in cuiusvis potestate est pessime afficere. Etenim si ridiculus quis accedat, actum est de sophista; tetricum vero, ac vultuosum quoque auditorem suspectum habet. Sophista enim est, quodcumque præ se ferat orationis genus, opinionem pro veritate corrogans. Quin et ipsi molestus est is, qui animum penitus intendit, quasi aliquam reprehendendi ansam captare studeat. Nec minus etiam qui caput circumquaque torquet, velut ea quæ exhibentur fastidians. Atqui haud merito inclementes dominos experitur, qui quamplurimas noctes insomnes egit, ac permultos dies attritus, et fatigatus est; et propemodum ipsam animam fame ac sollicitudine distillavit, ut egregium aliquid seligeret: unde suavem, et lepidam auditionem superbis nimium amoribus deliciisque suis proponit; quorum gratia etsi male se habeat, prosperam tamen valetudinem simulat. Ergo is ante præscriptum diem lotus, veste, et cultu corporis, gestuque arrogantissimo ad eam adfuit, ut elegans se spe-

καὶ δρόμους παντοίους. Ἀόριστοι γὰρ αἱ τῶν παιζόντων ὁρμαί. Τοιοῦτόν ἐστιν ἀγρὸς καὶ ἐλευθερία, καὶ τὸ μὴ πρὸς ὕδωρ εἰρησομένους γράφειν τοὺς λόγους. Ὡς εἶδον ἐγὼ δικαστὴν ἐφέτην (35) μετροῦντα τὸν χρόνον τοῖς ἀγορεύουσιν· αὐτὸς μέντοι τοῦ προσμεμετρημένου, τὸ μὲν τι κατεδάρανε, τὸ δὲ μάτην ἐγρηγόρει, καὶ ἀπὴν ὡς πωρρωτάτω τοῦ πράγματος· ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ ῥήτωρ (36) ἠγόρευεν, ὡς ὑπ' ἀνάγκης σιωπησόμενος αὐτίκα. Ἐμὲ δὲ ἀφίησι καὶ οὐ στενοχωρεῖ προθεσμία, τῆ μὴτε πρὸς οὕτως ἄτοπον παρασκευάζεσθαι δικαστῆν, ἀλλὰ μὴδὲ μᾶλλον εἰς δικαστήριον (37) ἀγνωμονέστερον εἰσέναι τὸ θέατρον, θυροκοπήσαντα, καὶ ἐπαγγελίαντα τοῖς ἐν ἄστει μειρακίοις ἀκρόαμα ἐπιδέξιον· ὡς σχετλιά γε τῶν δεικνύοντων ἐν τοῖς θεάτροις τοὺς λόγους. Ὅν γὰρ δεῖ τοσοῦτοις ἀρέσκειν ἀνομοίως διακειμένοις, πῶς οὐκ ἀνεφίκτων ἐρᾷ; Οὗτος οὖν ἐστὶν ὁ δημολόγος [γρ. δαιμολόγος] ἀτεχνῶς, ὁ δούλος ὁ δημόσιος, ὁ πᾶσιν ἐκκεῖμενος, ὃν ἔξεστι τῆ βουλομένη διαθεῖναι κακῶς. Κἂν γελοῖός τις [γρ. γελάσει τις], ὁ σοφιστὴς τέθνηκε· καὶ τὸν σκυθρωπὸν ὑποπτέυει. Σοφιστὴς γὰρ ἐστὶ κἂν ὅτιον γένος λόγων προστήσεται, δόξαν ἄνευ ἀληθείας ἐρανεύζομενος. Λυπεῖ δὲ αὐτὸν καὶ ὁ πᾶν προσέχων τὸν νοῦν, ὡς λαβὴν θηρώμενος, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ περιδιῶν ἀπανταχόσε τὴν κεφαλὴν, ὡς οὐκ ἀξιῶν ἀκοῆς τὰ δεικνύμενα. Καίτοιγε οὐκ ἐν δίκῃ πικρῶν τυγχάνει τῶν δεσποτῶν, ὅστις πολλὰς μὲν νύκτας ἀυπνοῦς ἀνέτη; πολλὰς δὲ ἡμέρας παρετάθη, καὶ μικροῦ δεῖν ἀπεστάλαξε τὴν ψυχὴν ὑπὸ τι λιμοῦ καὶ φροντίδων, ἐν' ἀγαθόν τι συλλέξεται· καὶ ἤκει φέρων ἀκουσμα χάριέν τε καὶ ἡδὺ τοῖς ἀγεράχοις αὐτοῦ παιδικόις, δι' οὓς ἔχει μὲν πονήρως, σκῆπτεται δὲ ὑγιαίνειν. Ὅ δὲ καὶ ἐλοῦσατο πρὸ τῆς κυρίας, καὶ εἰς αὐτὴν ἀπὴνησεν, ἐσθῆτι καὶ σχήματι σοβαροῖς, ἵνα καὶ θέαμα καλὸν ᾖ. Καὶ προσελάτῃ τῆ θιάτρῳ, καὶ χαιρεῖ δῆθεν, ἡ δὲ ψυχὴ καταταίνεται. Ἐπειδὴ καὶ τραγακάνθη ἐδῆδοκεν, ἵνα τορὸν τε καὶ εὐηγες φθέγγεται. Τοῦτο μὲν οὖν οὐδ' ἂν ὁ σεμνότητος αὐτῶν προσποιήσαστο, μὴ οὐ πᾶν μέλειν αὐτῶν, καὶ πεπραγματεῦσθαι τὰ περὶ τὴν φωνὴν, ὅς γε καὶ μεταξὺ τῆς ἐπιδείξεως ἐστράφη, καὶ τὸ ληκῦθιον ἤτησε (38), καὶ ὁ μὲν ἀκόλουθος ὤρεξεν· ἐκ πολλοῦ γὰρ καὶ παρεσκευάσεν· ὁ δὲ, ἀποβρόφει τε καὶ ἀνακογχυλλίζει, τοῦ νεαρῶς ἐπιτίθεσθαι τοῖς [γρ. ἐπιχει-

DION. PETAVII NOT.Æ.

(35) *Δικαστὴν ἐφέτην*. Suidas hunc locum proferens, corrupte *ἐφετον* legit. Erant vero ἐφέται Athenis capitalium causarum iudices, numero unus et quinquaginta, auctore Polluce l. viii. At Suidas scribit eos fuisse II', hoc est octoginta, nisi mendum subsit, et a librario prima duntaxat littera nominis παντήκοντα scripta sit. Vide præter Suidam, et Pollucem, Plutarch. in *Solone*, et Harporationem. Helladius apud Photium cod. 279 quatuor Athenis tribunalia fuisse scribit, ubi de cæde facta iudicium instituebatur: e quibus unum erat Areopagitarum; reliqua tria ἐφετῶν nomine censebantur.

(36) *Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ ῥήτωρ*. Idem fere Plato in *Theat.*, ubi ait oratores, si cum philosophis comparentur, servorum instar esse; quod philo-

sophis quidem ἀεὶ πάρεστι σχολή, καὶ τοὺς λόγους ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ σχολῆς ποιοῦνται· illi vero ἐν ἀσχολίᾳ τε ἀεὶ λέγουσι. Κατεπειγεί γὰρ ὕδωρ βέον, καὶ οὐκ ἔγχευται περὶ οὐδ' ἂν ἐπιθυμήσασιν τοὺς λόγους ποιῆσθαι· ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀνελθικός ἐφέστηκε.

(37) *Ἄλλὰ μὴδὲ μέλλειν εἰς δικαστήριον*. Theophrastus apud Laert., οὐ γὰρ ἐτι πανήγυριον, ἀλλ' οὕτως συνέδριον ῥάδιον ἴδιον ἂν τις βούληται λαβεῖν.

(38) *Καὶ τὸ ληκῦθιον ἤτησε*. Martialis lib. vi:

*At tu multa diu dicis, vitreisque tepentem
Ampullis potas semisuperius aquam.*

Atque ejusmodi delicias prohibent in clericis canones antiqui. *Distinct. 92. can. Cantantes: Audiant, inquit, hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde cantandum: nec in [XX] tragædorum modum*

σθαι τ.] μέλει. Τυχάνει δὲ οὐδ' ὡς ἀκροατῶν (39) ἔπειτα ὁ δύστηνος ἀνθρώπος· ἀλλὰ βούλονται μὲν ἂν αὐτὸν ἐξῆσαι· γελῶν γάρ ἂν. Βούλονται δ' ἂν καὶ διάραντα μόνον, ὡσπερ ἀνδριάντα, τὸ στόμα (40), καὶ τὴν χεῖρα, ἔπειτα ἀφωνότερον ἀνδριάντος γενέσθαι· ἀπαλλαγείην γάρ ἂν πάλαι δόμοιοι. Ἐγὼ δὲ ἐπ' ἑμαυτοῦ γάρ ἔδω, καὶ ταῖςδε ταῖς κυπαρίττοις προσάδω, ὕδωρ δὲ τοῦτε θεῖ διὰ ττον δρόμον [γρ. διὰ τῶν δρόμων] οὐ μεμετρημένον, οὐδὲ πρὸς κλειψύδραν ταμιεύμενον (41), ὃ τις ἂν καὶ ὑπηρέτης μειαγωγῆσθαι δημόσιος. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν εἰ μήπω παύομαι, ἀλλ' αὐτίκα παύσομαι· εἰ δὲ μή, καὶ μετὰ πλείστον· οὐ μὲν δὴ καὶ εἰς νύκτα γὰρ ἔσομαι. Τὸ δὲ καὶ πεπαυμένου βεῖ, καὶ βύησεται καὶ νύκτωρ, καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ εἰς νέματα, καὶ ἀσί. Τί οὖν με δεῖ προθεσμίᾳ δουλεύειν, ἔξδν ἐμφορεῖσθαι τῆς αὐτονομίας, καὶ περιάγειν τοὺς λόγους, ἧ μοι δικοῦσιν ἀκτέοι, οὐ κρινομένη πρὸς ὀλιγωρίαν ἀκροατῶν, ἀλλ' ἑμαυτὸν ἔχοντι μέτρον. Ἐμοὶ γάρ δὴ ταύτην ἔδωκε τὴν μοῖραν ὁ θεὸς, ἀδίσποτον εἶναι καὶ ἀφετον· δε οὐδὲ τρεῖς, οὐδὲ δύο περιεποιησάμην ἑμαυτοῦ μαθητὰς εἶναι, δι' οὓς ἂν ἐδέχσαν εἰς ἀποδειγμένον χωρίον φοιτᾶν, καὶ περὶ συγχειμένων πρὸς αὐτοὺς διαλέγεσθαι. Ἦπιστάμην γάρ πολὺ τῆς ἐλευθερίας ὑποτεμούμενος,

A ctaculum præberet. Ibi in theatro confidentibus arridet, gaudetque scilicet, cum intus animo crucietur. Nam et tragacanthæ nonnihil edit, ut alta et sonora voce pronuntiet. Atqui ne gravissimus quidem inter eos id dissimulaverit, non sibi magnopere curæ esse, summoque studio elaborari quæ ad vocem attinent, cum præsertim inter recitandum conversus ampullam postulet, quam famulus quidem porrigit (diu enim antea paratam habebat), ille vero sorbet, et gargarizatu os faucesque colluit, quo validiori voce carmen emoduletur. Verum nihilo tamen ex eo magis infelix homo benignos sibi auditores facit: sed ii decantandi finem ab eo factum plurimum vellent. Tunc enim rident, aut eum optarent statuat in modum ducto ore, sublataque manu statua esse mutiorem: ita enim quod jampridem cupiunt, discederent. Ego vero mihi ipsi concino, atque hisce cupressis accino, aqua autem ista minime dimenso cursu, aut ad clepsydram dispensato salit ac decurrit, quam publicus aliquis licitor appendat. Sed si nondum desino, 56 mox tamen desiero, sive minus, multo saltem postea: nec enim ad noctem usque cantabo. Illa vero etiam me cessante defluit, defluetque no-

DION. PETAVE NOTÆ.

guttur et fauces dulci medicamine liniendæ sunt, ut in ecclesia theatrales moduli audiantur, et cantica; sed in timore, in opere, in scientia Scripturarum. Neque potui tantummodo vocis lenocinia constabant, sed etiam ciborum certo genere. Isidorus De eccles. off., c. 12, cantores ait fabarios olim appellatos esse, quod ad vocem curandam leguminibus uterentur.

(39) *Τυχάνει δ' οὐδὲ ὡς ἀκροατῶν, etc. Plin. lib. 1, epist. 13: Tametsi ad audiendum pigre eat, plerique in stationibus sedent, tempusque audiendis fabulis conterunt, ac subinde sibi nuntiari jubent an jam recitator intraverit, an dixerit præfationem, an ex magna parte evoluerit librum: tum demum, ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere.*

(40) *Καὶ διάραντα μόνον... τὸ στόμα. Lucian. in Toxa: Κωφὰ προσωπεῖα διηρημένα τὰ στόμα, καὶ παμμέγεθες κεχηρότα. Usus est Synesius eadem voce ὁμωνύμως ad στόμα et χεῖρα. Est enim διαρρεῖν τὸ στόμα hiscere, os diducere: τὴν χεῖρα vero idem ac manum attollere, atque extendere.*

(41) *Οὐδὲ πρὸς κλειψύδραν ταμιεύμενον. Clepsydrum vas quoddam ad judiciorum usum fuisse nemo est quin audierit. Illud vero haud æque protritum est, quæ ejus forma fuerit. Falso enim sibi persuaderet aliquis, huic nostro simile fuisse, quo horarum intervalla partimur. Nam neque duobus ex vasculis veterum clepsydra constabat, sed uno tantum, in eoque aqua non perpetua erat, sed quæ infusa identidem transmitteretur, subjecto, ut opinor, vase recepta; aut certe quæ singulis causis nova, atque appensa transfunderetur. Fuit vero una ex parte tenue et angustum foramen: qua parte scilicet orificium erat in vicem colli gracilliter fistulatum, per quod guttatim aqua deflueret, ut scribit Apuleius in Metamorph. Altera vero parte non unum foramen erat, sed plurima, per quæ aqua infundebatur. Unde translata, ut arbitror, clepsydræ appellatio ad ea vasa, quibus ad per-*

pluendas hortorum areolas utimur; quorum æque in orificio unicum foramen est, in fundo pluribus aqua defluit. Lucem inde accipiam, vicissimque præbent Empedoclis versus, qui ab Aristotele laudantur, lib. De respir. c. 7

ὡσπερ δεῖν παῖς

Κλειψύδραις παίζουσα δι' εὐπετέος χαλκοῖο Ἐῦτε μὲν αὐλοῦ πορθμὸν ἐπ' εὐεῖδει χερὶ θέῖσα Εἰς ὕδατος βάπτῃσι τέρεν δέμας ἀργυρέοιο, Οὐδὲ γ' ἐς ἄγρος ἐτ' ὄμβρος ἐσέρχεται, ἀλλὰ μὴ [εἰργει]

Ἄερος ὄγκος ἔσωθι πεσῶν ἐπὶ τρήματα πυκνά.

Quem enim vocat αὐλοῦ πορθμὸν, pars ea fuit angustior, per quam aqua ad judiciales usus laberetur, quæ per τρήματα πυκνά infundebatur. Hesych. : Κλειψύδρα κρήνη, ἧ τις τὸ πρότερον ἐμπεδῶν προσηγορεύετο. Σημαίνει δὲ καὶ τὸ σκεῦος· ἔχει δὲ τὰς βύσεις ἀνατελλούσας εἰς τὴν Φαληρέα δῆμον ὠρολόγιον, ὄργανον τι ἐν ᾧ αἱ ὕραι μετροῦνται. Quæ verba transposita sunt, atque ita ex Suida restituenta, ἧ τις ἐμπ. προσ. ἔχει δὲ τὰς... σημαίνει δὲ καὶ τὸ σκεῦος, ὠρολόγιον, etc. Apud Suidam legitur et δικαστήριον, qui grammaticis error est. Nam cum apud Aristophan. legisset in Vespis,

Ὁ τοῦς πέτεται τὴν νύκτα περὶ τὴν κλειψύδραν

ubi [XXI] schol., ἀνεὶ τοῦ περὶ τὸ δικαστήριον, pro vera nominis significatione habuit, addit scholiastes, ubi aqua omnis effluerat, oratorem a lictore virga percussam (sic enim hæc intelligo, καὶ οὕτως ἔπαιον τὸν βήτορα) ne dicendo tempus eximeret, ac præriperet cæteris. Aliud quod ad eandem vocem attinet non minori observatione dignum attaxam. Scribit Hesych. clepsydrum alio nomine ἀνάγκην dictam. Ἀνάγκη, inquit, ἧ δικαστικὴ κλειψύδρα. At Pollux dubitanter lib. viii: Ἐνιοὶ δὲ ὀλονται, καὶ ἀνάγκην σκεῦος εἶναι δικαστικόν, εἰπόντος Ἀριστοφάνους.

e'u atque interdiu, et in insequentem annum, et perpetuo. Quid ergo necesse est prænitio tempori servire, cum libertate satiari liceat, atque orationes eo circumducere, quo agenda esse videntur, nec mihi sit auditorum neglectu alea subeunda, sed mei ipsius ego mensura sim? Hanc enim a Deo

Α εἰ πρῶτον μὲν ἀνάγκην ἕξω βιβλίον ἐξουσιάζειν (42), ὅφ' οὗ γίνεται τὸ κατὰ μνήμην ἐνεργεῖν· τὴν δὲ ἐπιβολὴν ἀγύμναστον εἶναι καὶ ἀγονον, ἣν δεῖ κριτὴν εἶναι βιβλίων· ἐπειδὴ κατὰ τοῦτο ὁ φιλόσοφος μᾶλλον· ἐκείνο δὲ ἀποδεδόσθω γραμματικοῖς.

12. Fieri vero etiam potest ut in philosophicis libris grammatici quidam evadant, qui syllabas optime componere ac distinguere queant: nihil tamen proprium obstetricaturi sunt: et si quid forte pariant, cæcum id propter temeritatem et quasi subventaneum est. Non enim sermonem interius fovet, cui quotidie evomendus est, studiumque tumultuario, et inconsiderate in ludicris adhibere, languidum ipsum, atque evanidum reddit. Nam ut ex feturis corporum, ita ex sermonibus animorum quidam partus oriuntur. Qui vero intempestive illis consuerit, cætera plane eadem cum his quæ in corporibus accidunt experietur. Ubi vero semel habitus ad abortiendum præceps propenderit, nihil jam integrum aut vitale parturiet. Hinc qui in populum expedite dicendi facultate valet, ad rem aliquam sedula animadversione considerandam imbecillis est: neque si qua illi speculatio proponatur, statuæ eam instar expolitam accuratius elaborare potest. Præterea vero nec istud beatum esse censeam, tam apud ipsos auditores, quam de ipsis auditoribus rationem reddere: de ipsis quidem apud parentes, aut genere proximos; apud ipsos autem, de quotidianis sermonibus. Si quidem apud suos discipulos gloriam sibi, famamque conciliare præceptor cuperet, ut de iis, quæ tradiderit, pueri tumultuentur, acerrimeque contendant 57. Ergo aliud sane quam infelicis istud theatrum est. Nunc autem quibuscumque volo, et quoties, et de quibus et quando, et ubi, toties et eo modo colloquor. Atque hic nobiscum familiariter

conditionem sum adeptus, ut liber ac mei juris essem, qui neque tres, neque duos mihi discipulos asciscere velim, quorum causa ad præstitutum locum ventitate, ac de certis rebus, ut inter nos convenerit, loqui necesse sit. Ita enim plurimum mihi libertatis decessurum intelligerem, si imprimis liber aliquis ad unguem exigendus est, quo memoria quidem excolatur, mentis autem appulsus, cognitioque inexcitata sterilisque maneat: quam librorum par esse judicem; quoniam ea potissimum parte philosophi sumus: illud autem grammaticis relinquendum.

13. Εἶεν δ' ἂν καὶ φιλοσόφων βιβλίων γραμματικοῖς τινες ἀποδεδειγμένοι, τὰς συλλαβὰς εὖ μάλα συκρίνοντές τε καὶ διακρίνοντες· οἰκεῖον δὲ οὐδὲν οὐδέποτε μαιευσόμενοι· ὁ τι δὲ καὶ τέκνειν, ὑπὸ θράσους τυφλὸν καὶ ἀνεμιαῖον. Οὐ γὰρ ἐκθάλλει τὸν εἰσὼ λόγον, ὅτῳ καθ' ἡμέραν ἐμείν ἀνάγκη· τὸ τε σπουδῆ σχεδιάζειν, ἐν μὴ δέοντι τῇ σπουδῇ χρώμενον, ἐξίτηλον αὐτὴν ἀποφαίνει. Φύονται μὲν γὰρ ἐπὶ λόγοις (43) ἄδινες ψυχῶν, ὥσπερ ἐπὶ τόκοις σωματίων· ὅστις δὲ ἄωροις αὐτοῖς συνεθίζεται, καὶ τὰ λοιπὰ πέπονθες παραπλήσια τοῖς ἐπὶ τῶν σωματίων συμβαίνουσιν. Ὀλισθοῦσα δὲ ἕξις εἰς τὸ ἀμβλώσκειν, οὐδὲν ἂν ὠδινήσειεν ἀρτιμελὲς καὶ βιώσιμον. Ἐντεῦθεν ὁ πρόχειρος εἰς δῆμον εἰπεῖν, ἀδύνατος ἐπιστῆσαι, καὶ σκῆμμα παραλαβὼν, ὥσπερ ἀνδριάντα ξέσας ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀπεργάζεσθαι. Ἄμα δὲ οὐδὲ μακάριον ὤμην εὐθύνας ὑπέχειν, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀχροαταῖς, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἀχροατῶν ὑπὲρ μὲν αὐτῶν, τοῖς προσήκουσιν ὑπὲρ δὲ τῶν ὁσημέραι λόγων, αὐτοῖς. Βούλοιο γὰρ ἂν ὁ διδάσκαλος ἀνὴρ εὐδοκίμειν ἐν τοῖς μαθηταῖς, καὶ θορυβεῖν ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ τὰ παιδάρια. Οὐκοῦν ἄλλο τοῦτο θέατρον παρὰ πολὺ δυστυχέστερον. Νυνὶ δὲ ὁπόσους τε βούλομαι, καὶ ὁπόσα, καὶ περὶ ὧν, καὶ ὀπηνίκα, καὶ ὅπου, τὸσαῦτα καὶ οὕτως σῦνειμι. Καὶ ὁ μὲν τις ὤνησε συγγενόμενος, ὁ δὲ αὐτὸς ἕνατο. Βουλοίμην δ' ἂν ἐγὼ τῶν ἀγαθῶν τι λεγόντων ἀκούειν μᾶλλον, ἢ λέγειν αὐτὸς, τῷ παντὶ γὰρ εὐτυχέστερον ἀμείνουν ἐντυγχάνειν ἢ χεῖροισιν.

et de quibus et quando, et ubi, toties et eo conversatus profuit; idem vicissim utilitatem ex

DION. PETAVII NOTÆ.

Ὅτι ἡ λαβὴν θύραζε τὰ ψηφίσματα,
καὶ τὴν ἀνάγκην ἐς πόρακας ἐντεῦθεν.

Quod genus vasis anancæum Plautus appellasse in Rudente videri possit:

*Neptunus magnis oculis hac nocte eum invitavit,
Credo hercle anancæo datum quod biberet.*

Sed hallucinatos hac in voce criticos illos Græcos suspicor, aliudque ἀνάγκην esse quam vas, ex Platonis loco illo collegisse videor, qui est ex *Theæteto* supra a me commemoratus. Cum enim dicat, ἀλλ' ἀνάγκην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκε, καὶ ὑπογραφὴν παραναγινωσκομένην, existimo vocem ἀνάγκην cum ὑπογραφῇ confundendam esse; omnino scriptum esse quodpiam, seu tabulas, quibus contestata his atque actionis formula contineretur; a qua digredi oratori per adversarium non liceret. Nec ab ea conjectura Aristophanis locus alienus est, in quo cum decretis ac psephismatis ἀνάγκη conjungitur.

D (42) Βιβλίον ἐξουσιάζειν, etc. Id est accurate et scrupulose excutere. Latina vox deest, quæ id proprie exprimat. Nam exungulare alium usum habet, pro eo quod est unguis præcidere, aut ex unguibus, vel etiam unguibus rapere. Apud Plautum *Trucul.* Statilax servus Astaphio meretricis ancillæ concivium faciens, quod herilem filium paternis bonis spoliaret: *Suam non ille meretriculis* (ait de patre loquens), *Molliendis rem coegit, verum parcimoniam Duritiaque: quæ nunc ad vos jam exportatur pessumæ. Eam tu es exungula: male vivitis: egone hæc mus-* [sitem].

Ubi, *eam tu exungulas*, conjiciebam aliquando, ut ad rem familiarem referatur, vel (*eum*) ut ad adolescentem. Quid si etiam (*es*) retineatur, id est edis ac consumis?

(43) Φύονται μὲν γὰρ ἐπὶ λόγοις, etc. Vide Platon. in *Theæteto*.

eo aliquam reportavit. Ego vero malium boni aliquid dicentibus aliis, auscultare, quam ipse dicere, quia in meliores incidere, quam in deteriores, omni est ex parte beatius.

τῷ. Ἄλλ' ὁ γὰρ τοῦ διδασκάλου βίος. Λόγου δὲ ἐξηρή-
σθων, εἴ τις εἷς, ἢ δύο, φύσει τῶν ἐν τῷ πράγματι
χαλεπῶν γεγονάσι διαφέροντες. Γένοιτο γὰρ ἂν κά-
κεινο καὶ καθ' ἕκαστον ἐπιτήδευμα φανῆναι τινὰς
ἀμείνους, ἢ ὡς ἀλῶναι τοῖς προσπεφυκόσιν αὐτῷ καὶ
παραβλαστάνουσι πάθεσιν· ἐπεὶ οὖν διδάσκαλος (44),
ἐπειδὴ ἐξαρτήσεται τοὺς θαυμασομένους (45), οὐδε-
νὸς οὐδὲν ἀποδέξεται λέγοντος. Ἡ κίνδυνος κατα-
φροντήσθαι, καὶ περιδεῖν ἀφιπτάμενα τὰ μεираκία.
Εἰ γὰρ οὐ διοίσεται (46), τὴν ὑπόθεσιν ἐφθεῖρε· δεῖ
δὲ αὐτὸν τηρεῖσθαι διδάσκαλον. Εἰμαρμένη τολύων
ἀνδρὸς διδασκάλου καὶ φθονερὸν αὐτὸν εἶναι, τὸ βέ-
γιστόν τε καὶ ὕλικώτατον τῶν παθῶν. Καὶ ἀπεύξεται
μὲν (47) μηδένα γενέσθαι σοφὸν ἐν πόλει· γενομένου
δὲ, λυμανεῖται τὴν δόξαν, ἵνα μόνος ἀποδλέπτοιο.
Καθεδεῖται δὲ ὡσπερ κεράμιον ἐπιχειλεῖς; (48) τῆς
σοφίας, καὶ οὐκ ἂν εἴτι χωρήσῃ. Οὐκοῦν ἀγαθὸν γέ-
τι χωρεῖ, τσαλῆς καὶ βῆσκανος ὄν. Πῶς οὖν ἂν τις
κάκῃον ἀπαλλάξῃεν ἀνδρὸς, ὅτῃ μὴ ἔξεστι γενέσθαι
βελτίονι; Σωκράτης δὲ καὶ Προδικῶν παρεῖχεν αὐτὸν
ὠφελεῖν εἴ τι δύναιτο, καὶ Ἰππία ζυνοχώρει τι λέγειν,
καὶ ὡς Πρωταγόραν ἐβάδιζε, καὶ σύνιστη τοὺς πλου-
σιωτάτους (49) τῶν νέων τῷ τοιῦδε φύλῳ τῶν σοφι-
στῶν. Οὐ γὰρ ἐποιεῖτο σοφὸς εἶναι Σωκράτης· ἦν
γὰρ σοφός· καὶ τοῖς μεираκίοις ἐξῆν, εἰ προσεῖχον
τὸν νοῦν, μὴ ἄγνοεῖν, ὅστις μὲν ὁ διδάσκων Πρωτα-
γόρας, ὅστις δὲ ὁ μανθάνων Σωκράτης. Ἄλλὰ καὶ
Γλαύκων, ἀλλὰ καὶ Κριτίας ἐκ τῆς ὁμοίας αὐτῶ δι-
ελέγοντο· καὶ οὐδὲ Σίμων ὁ σκυτεὺς πάνυ τι συγ-
χωρεῖν ἤξιον Σωκράτει, ἀλλ' ἐπράττετο λόγον ἑκάστου
λόγου. Κλειτοφῶν δὲ καὶ ἑλοιδόρησεν αὐτὸν ἐν Ἀυσίου
τοῦ σοφιστοῦ, καὶ τὴν θρασυμάχου συνουσίαν (50)

13. Præceptoris contra vita hæc est. Eximamus
autem ex eo sermone si quis unus, aut alter natu-
ræ felicitate ea quæ in hoc genere occurrunt diffi-
cilla superare potuerit. Illud enim itidem evenire
potest, ut in unoquoque genere studiosorum non-
nulli multo præstantiores appareant, quam ut vitiiis
illis, ac perturbationibus, quæ indidem adnasci,
ac pullulare solent, tentari se patiantur: etenim
præceptor simul atque sibi auditores devinxit,
nihil jam ab alio dictum probabit. Alioqui pericu-
lum est ne et contemnatur, et avolantes a schola
adolescentes retinere non possit. Si enim non
multum repugnet, positionem nostram evertit;
fingimus enim præceptorem adhuc illum manere.
Homini igitur præceptori fatale est invidia labo-
rare, quæ maxima est omnium perturbationum,
et materiæ imprimis addicta. Ac nullum quidem in
civitate sapientem optabit esse; sin aliquis fuerit,
ejus famæ obrectabit, ut solus in pretio sit. Se-
debitque tanquam vas ad usque labra sapientiæ
plenum, quod nihil amplius capere possit. Nec
sane boni cujusquam capax est, ut qui invidus sit,
ac malevolus. Qui ergo infelicior ulli exitus esse
potest, quam ei cui meliori esse non licet? At
Socrates Prodicō sese præbebat, ut si qua posset
in re juvaretur, et Hippia aliquid dicere permit-
tebat; et ad Protagoram accedebat; atque ejus-
modi sophistarum generi ditissimos adolescentes
conciliabat. Neque enim sapientem se esse Socra-
tes arbitrabatur. Quippe sapiens erat; ipsique
adolescentes, si animum advertissent, facile cogno-
vissent qualisnam et docens Protagoras, et discens

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Ἐπει δὲ γὰρ διδάσκαλος, etc. Multa in eam
sententiam disputat Themist. orat. 1.

(45) Ἐπειδὴν ἐξαρτήσεται τοὺς θαυμασομέ-
νους, etc. Alia translatione utitur Petronius. Sic
loquens magister nisi, tanquam piscator, eum im-
posuerit hamis escam, quam scierit appetituros pisci-
culos, sine spe prædæ moratur in scopulo. Θαυμασο-
μένους dixit Synesius, id est discipulos; quam hujus
vocis potestatem non usque eo tritam sæpius apud
auctores deprehendi. Atque ita diserte Hesych.:
θαυμάζειν θεάσασθαι, καὶ μανθάνειν. Eodemque
sensu Arriani locum istum accipio l. III Dissert.,
c. 25: Εὐφύης νεανίσκος, καὶ λόγων ἀκουστικός.
πόθεν τοῦτο; ἐμὲ θαυμάζει, εἰρηκας τὴν ἀπόδειξιν.

(46) Εἰ γὰρ οὐ διοίσεται. Ita olim hunc locum
fueram interpretatus, ut διοίσεται ad contentionem
ac dissidium referrem, quod cum æmulo ac rituali
[XXII] exercet sophista, hoc modo: Nisi enim ab
illo dissideat, suum prorsus institutum pervertit; ipsi
autem præceptori manendum est. Quod quidem
tametsi non improbem, occurrit tamen postmodum
alia quædam sententia, quæ nescio an ad Synesii
mentem εὐθυβολώτερος sit. Est ea hujusmodi: Quod
si non multum repugnet, nec moleste ferat destitui
se a discipulis; illud vero contra ὑπόθεσιν nostram
est, id est suppositionem, ut cum dialecticis loquar.
Fingimus enim illum præceptorem esse perpetuo,
nec ab eo instituto disciscere. Est autem τηρεῖ-
σθαι, quod dialectici dicere assolent, supponi, et

τηρεῖν supponere, ac in suppositione permanere.
Arrianus in Dissert. Epict., lib. 1, cap. 7, παρα-
χωρήσαντι δὲ μενετέον εἰσάπαν ἐπὶ τῆς τηρήσεως.
Euseb. XI De præpar., pag. 299, τετηρησθαι δὲ μοι
τὸ μὴ πάντ' ἐπιτυχῶς εἰρησθαι τῷ ἀνδρὶ. De Platone
loquitur. Quod ad verbum διοίσεται spectat, eadem
in acceptione usurpatum est i De Provid., K2v τὸν
πρωχόν, κ2v τὸν μόναρχον ὑποκρίνηται· διοίσεται δὲ
οὐδὲν περὶ τοῦ προσωπεῖου.

(47) Καὶ ἀπεύξεται μὲν. Pro simplici εὐξεται,
ut Latinis deprecari, nisi ἐπεύξεται valueris.

(48) Ὀσπερ κεράμιον ἐπιχειλεῖς. Ἐπιχειλεῖς de
genere earum vocum est, quæ τῶν ἐναντίων σημα-
ντικά sunt; significat enim interdum non plenum.
Aristoph. Equit.:

Ὅς ἐποίησε τὴν πόλιν ἡμῶν μεστήν, εὐρῶν
[ἐπιχειλεῖν].

Alias contra, id quod ad labra usque plenum est,
(49) Καὶ συνίστη τοὺς πλουσιωτάτους. Plato
in Theæteto.

(50) Καὶ τὴν θρασυμάχου συνουσίαν. Hic est,
qui apud Platone in De rep. cum Socrate disputans,
et ad incitas redactus subito exandescit. Themist.
orat. 1, Πολὺν ἠνεγκας τοιδόριαν, οὐκ ἂν Σωκράτης τὴν
θρασυμάχου; Arrianus IV Dissert., cap. 5, de So-
crate: Πῶς πάλιν ἠνέσχετο θρασυμάχου; πῶς Πά-
λου; πῶς Καλλιχλέους; πῶς τῆς γυναικὸς ἠνέσχετο;
Atque hunc Thrasymachum perperam interpretes
quidam Juvenalis sat. 7, ad hunc locum,

Socrates esset. Quin et Glauco, et Critias tanquam par cum pari colloquebantur; neque Simon ipse cerdo quidquam Socrati concedebat; sed cujuslibet sermionis rationem exigebat. Clitophon vero in Lysiae sophistae auditorio ei conviciatus est; ac Thrasyamachi consuetudinem anteposuit: **58** Socrates autem nulla ad hanc indignatione percitus est, idque perperam Clitophon existimabat. Nam illi vel unus Phædrus occurrens instar omnium erat: Phædrumque extra urbem præeuntem Socrates sequebatur, et importuna oratione patienter audita, aliam orationem in Phædri gratiam opposuit ex adverso. Usque adeo facilis erat, nec se apud homines gloriose venditabat! Nam quod ad Xanthippam attinet, pro contemptum! ut Socratem tractabat! Nihil tamen eorum impediēbat, quominus ille in eo contemptu lætissime degeret. Neque me igitur, neque alium quemquam hominum, qui sese variæ huic bellæ, hoc est gloriæ, non submiserit, sed sibi ipsi Deoque placet, cum hominibus vero humaniter conversari et vult et novit. Nam et Socrates ex duabus orationibus absurdissimam de amoris vituperatione suscipiens, veriore partem dicendo invertere potuit: statimque mutata sententia Jovis currum cantabit, et sacras undecim deorum aurigationes. Sola enim Vesta deorum ædibus continetur. Præterea deorum comites animos, acerrimamque eorum ad superandos cæli humeros contentionem celebrabit. Illic temerariam, atque audacem orationem coram puero enarrare ausus est trans fluvium, eo ipso in loco, ac justa eandem platanum, ad quam orationem habuit: seque Lysiam sophistam æmulatus exercuit. Ad eundem porro puerum verba faciens, (non dico Phædrum, adolescens enim is erat, et præditus juvenis inducitur: eum, inquam, compellans, de amore vicissim persuadet atque dissuadet, et apud eundem jocatur agitque serio. Quid si igitur idem cum puero meo nunc, quem mihi Deus in insequentem annum pollicitus est, mihi vero jam ille præsens adest, cum ec jacari, inquam, ac bona fide velim agere? Quoniam et ipsum esse cupio in utroque præstantem,

Dicere uti recte possit, simul omnia norit:

neque Socratem aspernetur, qui publice sepultos oratione prædicare posse non dedignatus est, quamquam gravius id quam pro virium suarum modulo esse credebat. Illam enim dicendi vim Aspasiæ tribuebat, ad quam, ut **59** in amatoriiis rebus in-

προϋτίμησε· Σωκράτης δὲ οὐδὲ πρὸς τοῦτο παρωξύνετο, ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ὁ Κλειτοφῶν κακῶς οἰεῖται. Ἦρκει δὲ αὐτῷ καὶ Φαίδρου περιτυχῶν, καὶ εἶπετο Φαίδρου Σωκράτης πρὸ ἄσπευς ἡγουμένῳ, καὶ ἠμέσχετο φορτικοῦ λόγου, καὶ ἀντεξήγγαγεν αὐτῷ λόγον ἕτερον, ἵνα Φαίδρου χαρίσῃται. Οὕτως εὐκόλος ἦν, καὶ οὐκ ἀπεσεμνύνετο πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Αὕτη μὲν γὰρ ἡ Σανθίππη (51), φεῦ τῆς ὀλιγωρίας, ὡς ἐχρήτο Σωκράτει. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκώλυσε Σωκράτην εὐθυμεῖσθαι καὶ καταφρονούμενον. Οὐδὲ ἐμὲ τοίνυν, οὐδ' ἄλλον οὐδένα ἀνθρώπων, ὅστις οὐχ ὑπέθηκεν ἑαυτὸν τῷ παντοδαπῷ θηρίῳ τῇ δόξῃ, ἀλλ' ἑαυτῷ [γρ. ἀλλ' ἑαυτὸν] ἀρέσκει καὶ τῷ Θεῷ· τοῖς δὲ ἀνθρώποις, ἀνθρωπίνως συνεῖναι καὶ βούλεται καὶ ἐπίσταται. Ἐπειτοὶ Σωκράτης καὶ τὸν ἀτοπώτερον τῶν λόγων

διατιθέμενος, τὸν ἐπὶ διαβολῇ τῶν ἐρωτικῶν, δύναται μεταρμόσασθαι τὴν ἀληθεστέραν, καὶ αὐτίκα γε μεταρμόσεται, καὶ τὸ Διδῶ ἄρμα ἰμνήσει, καὶ τὰς ἱεράς διφρεῖας τῶν ἕνδεκα θεῶν. Μένει γὰρ Ἔστια ἐν θεῶν οἴκῳ μόνῃ· ὕμνει δὲ καὶ φυγὰς ὄπαδους θεῶν, καὶ τὸν ἀγῶνα ὃν ἔχουσιν ὑπερκύψαι τῶν οὐρανοῦ νότων. Ἐκεῖ που καὶ τὸν παρακεκινδυνευμένον λόγον τὸ παιδίον ἐξηγεῖσθαι τολμᾷ (52) τὸ ἐπέκεινα ταῦτα [γρ. ταύτη], παρὰ τὴν αὐτὴν πλάτανον, παρ' ἣν ἐβήρητόρευσε, καὶ τῷ σοφιστῇ Λυσίᾳ προσεγγυμάσατο· καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν μένοντα παιῖδα (οὗτος ἄλλῃ τὸν Φαίδρον· νεσνίας γὰρ οὗτος καὶ ἀνήρ ἦδη), ἀλλ' ὑπόκειται μειράκιον αὐτῷ καλὸν καὶ ἐν ὥρᾳ· καὶ τοῦτο πειθεῖ καὶ μεταπειθεῖ τὰ περὶ ἔρωτος· καὶ πρὸς αὐτὸ παίξει τε καὶ σπουδάξει. Τί οὖν εἰ καὶ γὰρ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ [γρ. πρὸς αὐτὸν ἐ.] παιῖδα, ὃν ὑπέσχετο μὲν εἰς νέετα ὁ Θεός, ἐμοὶ δὲ πάρεστιν ὁ παῖς ἦδη· πρὸς τοῦτον οὖν ἀξιῶ παίξειν τε καὶ σπουδάξαι; Ἐπειτοὶ καὶ αὐτὸν ἀμφοτέρω ἀγαθὸν γενέσθαι βούλομαι, virili jam ætate,) sed speciosus, ac vegeta ætate

sed speciosus, ac vegeta ætate

Μύθων τε ρητῆρ' ἔμμεναι, γνωστῆρά τε ὄντων·

καὶ μὴ καταφρονεῖν τοῦ Σωκράτους, ὃς οὐκ ἀπηξίου (53) καὶ τοὺς δημοσίᾳ θαπτομένους δύνασθαι λόγῳ κοσμεῖν, καὶ τοι καὶ τοῦτο μείζον ἢ καθ' ἑαυτὸν ἔρετο. Προσένεμε γὰρ Ἀσπασίᾳ τὴν δύναμιν ταύτην, ἣ ποσοφοῖτα κατὰ χάριν τοῦ τὰ ἐρωτικὰ

DION. PETAVII NOTÆ.

Sicut Thrasyamachi probat exitus atque Secundi, Carthaginensem faciunt, cum Chalcedonius fuerit, uti ex Platone notissimum est. Imposuit nimirum illis corruptus æque Philostrati codex, qui Καρχηδόνιος habet pro Καλχηδόνιος, cujusmodi error identidem occurrere solet. Sic apud Clem. Alex. Strom. v, Σενοκράτης Καρχηδόνιος, pro Καλχηδόνιος. Fuit enim Xenocrates Chalcedone oriundus, non Carthagine. In historia Saporis et Heraclii apud Paulum Diac. lib. xviii, cap. 6, et Cedrenum, ingens ex eo natus est error. Anno quippe Heraclii vi captam a Persis referunt hic Καρχηδόνα, iste Carthaginem; quod multi deinde in annales suos retulerunt, videlicet a Sapore expugnatam esse Cartha-

ginem. At id est falsum: nunquam enim in Africam illi pervenerunt. Itaque pro Καρχηδόνα scribendum fuit Καλχηδόνα, Chalcedonem enim oppugnabat per id tempus Sapor.

(51) Αὕτη μὲν γὰρ ἡ Σανθίππη. Ad Ælian. l. xi Variar., c. 12; Gell. l. 1, c. 17.

(52) Τὸ παιδίον ἐξηγεῖσθαι τολμᾷ. Rescribo τῷ παιδίῳ, vel πρὸς τὸ παιδίον. Nec enim puer ullus apud Platonem amatorias orationes legit; sed puer quidam inducitur, ad quem hæc cum a Lysia, tum a Socrate habentur.

(53) Ὅς οὐκ ἀπηξίου. Vide Platon. in *Meneæno*.

παιδευθῆναι. Εἰ δὲ τίνα κατὰ τὴν Ἀσπασίαν τε καὶ Ἀσπασίαν ἐρωτικῶς ἐνενόησας, οὐκ ἀπιστήσεις ἔτι φιλοσοφία τὰς τελευτάτας ἐποπτεύουσα τελετὰς, ἀπανταχοῦ τὸ καλὸν ἐπιγνώσεται, καὶ ἀσπάσεται, καὶ ῥητορικὴν ἐπαινέσεται, καὶ Ἀσπασίας καὶ ποιητικῆς ἀνθέξεται. Ταύτην μὲν γὰρ ἀντικρυς (54) εἰργάσατο καὶ Σωκράτης, οὐχ ὁ παῖς, οὐδ' ὁ νέος Σωκράτης, ἀλλ' ὁ μετὰ τὴν ἡλικίαν ἤδη διαίτην ἔχων ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ, ὀπηνίκα παίζειν ἤκιστα καιρὸς ἦν τηλικῶδες ἦναι, καὶ ἐν τοιούτοις οὕτω δεινοῖς· τί γὰρ ἂν καὶ δεινὸν Σωκράτει; Ἀλλ' οὐδὲ μέντοι παίζειν ἀξίος· ὁ δὲ τῷ Θεῷ φησι πείθεσθαι. Καὶ μὴ ἀπιστῶμεν, ψικεῖο ἄνθρωπος γὰρ αὐτὸν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἔργου. Ἡ οὐ ποιητὴς ἐστὶν ὁ τὸ χρηστήριον ἔχων τὸ Πυθιοῦ, καὶ νῆ Δία τὸ ἐν Βραγχιδαῖς; Οὗτος μέντοι μετεποίηθη καὶ τῆς Ὀμήρου ποιήσεως αὐτῷ προσηκούσης,

est, qui in Pythiis, et me hercule inter Branchidas oraculum habet? Et tamen ille Homeri sibi poesim tanquam propriam arrogat :

Ἦειδον μὲν ἔγων, ὁ δ' ἀπέγραψε θεῖος Ὀμηρος.

Λελήθασιν οὖν ὑπὸ σοφίας οἱ στασιῶται τῆς εὐγλωττίας (55) οὗτοι, καὶ τὸν Ἀπόλλων δεύτερον ἀγοντες ἑαυτῶν, μετ' Ἀσπασίας τε καὶ Σωκράτους. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ πάντας τοὺς λόγους παρακαλῶμεν τὸν παῖδα, καὶ συνευζώμεθα αὐτῷ, μὴ, πρὶν ἀμωσγέπως (56) ἐμφορηθῆναι ῥητορικῆς, καὶ ποιήσεως, καὶ δύνασθαι νοῦν τε ἔχειν, καὶ δι' αὐτῶν ἀμύνειν αὐταῖς, ἐντυχεῖν ἀνδρὶ θράσος ἔχοντι, καὶ ἐπανισταμένῳ ταῖς μούσαις. Τί γὰρ ἂν καὶ χρῆσαιτο τοῖς κτήμασι τοῖς πατρίοις; Τοῖς μὲν γὰρ ἀγροῦς ἐλάττους ἐποίησα, καὶ συχοῖ μοι τῶν οἰκετῶν ἰσοπολιταί γεγόνασι· χρυσίον δὲ οὔτε ἐν φαλάροις ἔχω γυναικῶν, οὔτε ἐν νομίσμασιν (6 τι γὰρ καὶ ἦν, ἀπαν αὐτὸ ὡσπερ Περιχλῆς εἰς τὸ δέον ἀνάλωσα), τὰ βιβλία δὲ πολλαπλάσια τῶν ἀπολειφθέντων ἀπέδειξα, τοῖσι οὖν ἅπανσι δέον σε δύνασθαι χρῆσθαι.

insumptum est); libros autem multo, quam relictī sunt, plures comparavi, quibus omnibus uti te posse necesse est.

ιδ'. Εἰ δὲ ὅτι σοὶ μὴ διώρθωσα (57) τὰ Διῶνος γράμματα, δι' ὃν καὶ προήλθεν ἐπὶ τοσόνδε ὁ λόγος, διὰ τοῦτο δυσχεραίνεις τὸν πατέρα, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τί σοι διώρθωται τῶν τῆς ὁμοίας ἕξεως. Δίῳνη γὰρ οὐκ ἀπολογίας (58) πρὸς τοῦτο δεήσει. Πάλιν οὖν δεήσει

A stitueretur, scese conferebat. Tu vero si amatoria ejusmodi quædam animadverteris, de quibus tum cum Aspasia Socrates disserebat, facile intelliges philosophiam augustissimis quibusque sacris inspectis, ubique quod honestum est agnitionem atque amplexuram esse; et non modo rhetoricam probaturam, sed Aspasiam etiam, ac poeticam sibi adjuncturam esse. Hac enim procul dubio Socrates usus est, non puer, aut juvenis Socrates, sed tunc cum ætate provecior in carcere versaretur, quando ludendi nequaquam tempus erat homini natu grandi, et in tantis non dicam malis; quid enim Socrati malum esse possit? sed ejusmodi tamen, ut in his minime ludendi locus esset. At ille Deo se morem gerere profitebatur; neque ei diffidendum est; nam illum sibi ejusdem

B operis communione devinzerat. An non poeta is

Hæc ego quæ cecini, tivinus scripsit Homerus.

Quocirca isti, qui eloquentiam omnem repudiant, præ sapientiæ magnitudine non vident, secundas a se partes Apollini, necnon Aspasias, et Socrati seipsos tribuere. Verum nobis ad omnia disciplinarum genera puer incitandus est, communibusque cum eo votis optandum, ne, priusquam utcunque rhetoricam, ac poeticam imbibere, ac mente valere cœperit, sic ut ipsis possit earumdem ope succurrere, in audacem ac Musis infensum hominem incurrat. Nam quo pacto patriis opibus uti posset? Ego enim agros quidem longe, quam acceperam, pauciores reddidi, et plurimi ex servis meis eodem inecum civitatis jure potiuntur: aurum vero neque in mundis muliebribus, neque signatum habeo (quod enim mihi erat totum a me, uti a Pericle, in necessarios usus

14. Quod si pro eo quod Dionis tibi scripta emendatiora non tradidi, patrem aversaris, quæ mihi fuit hactenus producendi sermonis occasio, at nec aliud tibi quidquam instituti ejusdem emendavimus. 60 Dioni enim nulla ejus rei excusatione

DION. PETAVII NOTÆ.

(54) Ταύτην μὲν γὰρ ἀντικρυς. Plato in Phædone. Ammian. Marcell. l. xviii.

[XXIII] (55) Στασιῶται τῆς εὐγλωττίας, etc. Στασιῶται nunc pro osoribus, alias contrario significato pro assertoribus ac patronis, ut apud Platonem οἱ στασιῶται τοῦ δλου, hoc est, universitatis assertores et quasi satellites. Sunt enim στασιῶται satellites apud Synes. 1 De Provid. et Antiphontem.

(56) Μὴ, πρὶν γε ἀμωσγέπως. Idem in puerili institutione commendatur ordo a Petronio.

*Det primos versibus annos,
Mox et Socratico plenus pectore fontem:
Mox et Socratico plenus grege mittat habenas.*

Auson. idyl. 4 :

Perlege quodcumque est memorabile; priva monebo:

*Conditor Iliados, et amabilis orsa Menandri
Evolvenda tibi.*

(57) Εἰ δ' ὅτι σοὶ μὴ διώρθωσα. Altera hæc est velut operis pars, quæ de mendosis et depravatis exemplaribus purgationem habet. Vide epist. ad Hypatiam.

(58) Δίῳνη γὰρ οὐκ ἀπολογίας. Utcunque elici hic sensus ex corrupta lectione potest: nulla Dioni excusatione aut defensione opus fore, cum nec aliorum scripta emendatiora habeantur. Quasi dicat, non esse iniquiorem hac in parte Dionis quam aliorum scriptorum conditionem. Alienum emotum ordine suo ac perturbatum hoc columi arbitror; itaque restituo τῆς ὁμοίας ἕξεως. Πάλιν οὖν δεήσει ῥητορικῆς. Δίῳνη γὰρ ἀπολογίας πρὸς τοῦτο δεήσει. Id est, Dio a nobis purgationem requirit.

opus fuerit. Itaque ab rhetorica comparandum A rursus erit auxilium. Verum aliquam ex philosophia legem allegabo. Pythagoræ Mnesarchi filii, Samii huic legi nomen inscriptum est; quæ quidem lex libris addere quiddam, aut innovare prohibet: sed eos, ut ut primum scripti sunt, manere jubet, quacunque demum fortuna, aut arte conscripti sunt. Cæterum in orationibus lex id ipsum appellatur, quod nullo dicendi artificio constat, quæ enim non persuasione dicentis, sed reipublicæ auctoritate nituntur, inter eas probationes recensentur, quæ λόγοι, hoc est, rationis expertes dici possunt. Licet nonnulli nostrorum oratores ea re sese profiteantur, cum nihil aliud quam scribæ sint. Idem vero si testes duntaxat producerint, dum in his causæ cardo vertitur, rem sua opera confectam existimabunt; adeo lepidi, et audaculi sunt. Verumenimvero quoniam non ex Romanis tabulis legem recitamus, ut vel invitis auctoritatem habeat, sed ea veteris cujusdam philosophi est, verborum ad hanc persuasionem opus est, ut pro lege sit oratio. Cavendum tamen est, ne de minimis rebus majus iterum aliquid dicamus. Ita nescio quomodo a levissimis istis ad graviora quantum a nobis fieri potest: sin penitus necesse sit, de his, quæ dicta sunt nonnihil repetemus. Quod si sufficiat, præclare omnino faciemus, si nihil insuper curiose comminiscamur.

15. Veniet ergo Pythagoras, aut quicumque erit Pythagoræ sectator, et patronus; quoniam citata ex eo lex est; dicetque optimum quidem esse, si ea mens insita sit, quæ ad quodvis disciplinæ genus per se ipsam sufficiat: hoc est quæ jam re ipsa istud sit, rhetorica scilicet, ac poetica, si non ad omnia summa sit indole prædita: talesque jam olim hic nati sunt, in quibus aut animi excellentia fuit, aut nativa cum disciplinis cognatio, qui nulla institutione opus habuerunt; ipsi autem exemplaria quædam artis exstiterunt. Sed hominum vulgus cum tanta naturæ felicitate destituitur, tum ab eadem nonnulli absunt longissime, intelligendique duntaxat facultate constant; cumque plus minusve ad finem aut accedant, aut ab eo distent, ab his mentibus, quæ actione constant, hoc est effectis, quæ ex actionibus ipsorum consequuntur, ad id perducuntur. In eoque omnis posita est librorum **61** occupatio, facultatem ut nostram ad actum provocent. Hæc igitur, licet dum adhuc incipit, litteris perpetuo præeuntibus indigeat, sensibusque prorsus innitatur; nihilominus, dum in progressu est, proprias vires experiat, neque ex syllabis omnino pendeat. Quemadmodum enim aliud quodvis problema libenter amplectimur, quia rerum perplexarum difficultas excogitandi solertiam exercet: ita cum id, quod ad narrationis seriem docet, intelligentia supplere, atque attexere cogitur, neque subjecta habet oculis omnia, ad simile aliquid addendum per sese fit exercitator, eoque consuescit, ut ab aliis non pendeat, sed intra seipsam contineatur. Etenim corrupti isti libri mentem, quæ oculis præsit, desiderare videntur.

16. Hoc ipsis etiam adolescentulis Pythagoræ doctrina præcipiebatur, partim ut uniuscujusque indolis

ρητορικῆς. Ἄλλ' ἐγὼ νόμον ἐκ φιλοσοφίας παρέξομαι. Πυθαγόρας Μνησάρχου Σάμιος ἐπιγέγραπται τῷ νόμῳ, ὅστις ὁ νόμος οὐκ ἐξ τοῖς βιβλίοις ἐπιποιεῖν ἄλλὰ βούλεται μένειν αὐτὰ ἐπὶ τῆς πρώτης χειρὸς, ὅπως ποτὲ ἔσχε τύχης ἢ τέχνης. Ἔστι μὲν οὖν ἐν ταῖς ῥητορείαις ὁ νόμος τὸ ἀρρήτορευτον, ἐν γὰρ ταῖς ἀλόγοις ἠριθμηταὶ πλῆθεισι· οἱ μὴ παρὰ τὴν πειθῶ τοῦ λέγοντος, ἀλλὰ παρὰ τὴν πολιτείαν ἰσχύει. Καίτοι τινὲς ἀφ' ἡμῶν ἀξιοῦσιν ἀπὸ τοῦ τοιοῦτοῦ ῥήτορες εἶναι, γραμματεῖς ἀτεχνῶς ὄντες. Οἱ δὲ, κὰν μάρτυρας ἀναβιδάσωνται, τοῦ πράγματος ἐπὶ τοῦτοις ὄντος, παρ' ἑαυτοῦς οἰήσονται πεπράχθαι τὴν δίκην· οὕτως εἰσὶ κλημφοὶ τε καὶ νεανίαι. Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς οὐκ ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἀξίωνων τὸν νόμον ἀνέγκωμεν, ἵνα καὶ ἀκόντων ἂν ἰσχύη· ἄλλ' ἀνδρὸς ἐστὶ φιλοσόφου καὶ παλαιοῦ, πειθῶ τινα δεῖ προσεῖναι, καὶ γενέσθαι νόμον τῶν λόγων. Ἄλλ' ὅπως μὴ λάθωμεν αὐθις περὶ τῶν μικρῶν τι μείζον ἐπιπόντες· ὡς οὐκ οἶδ' ὅπως ἀπὸ τῶν φαυλοτάτων εἰς σεμνὰ ἅττα ἀποφερόμεθα. Φυλαξόμεθα οὖν ὅση δύναμις· εἰ δὲ πάντως δεόιτο, παραληψόμεθα τι τῶν εἰρημένων. Κὰν τοῦτο ἀρχῆ, τῷ παντὶ ἂν ἔχοι κελῶς, μηδὲν προσπεριεργάζεσθαι.

dicendi nos impetus abripit. Proinde cavebimus,

ιε'. Ἐρεῖ τοίνυν ὁ Πυθαγόρας, ἢ ὅστις ὁ Πυθαγόρου θιασώτης τε καὶ συνήγορος· ἐπειδὴ νόμους ἐκεῖνος φθέγγεται· ἄριστον μὲν εἶναι φῦναι τὸν νοῦν αὐτάρχη πρὸς τοιοῦν ἐπιτήδευμα, τοῦτ' ἐστὶν ἡδὴ νοῦν ἐνεργεῖα τοῦτο ὄντα ποιητικὸν ἢ ῥητορικὸν, εἰ μὴ γε καὶ πρὸς ἔπαν ἀκροφύστατον· καὶ ἡδὴ τινὲς ἤκον ἐνθάδε τοιοῦδε, μέγεθος ἔχοντες, ἢ πρὸς ἐπιστήμην οικειώσιν, οἷς μαθήσεως οὐκ ἐδέχθησαν, ἀλλ' αὐτοὶ τέχνης ἐγένοντο παραδείγματα. Οἱ δὲ πολλοὶ τῆς μὲν εὐμοιρίας ταύτης οὐχ οὕτως εἰλήχασιν· ἐνίοις δὲ αὐτῶν πολλοῦ γε καὶ δεῖ, δυνάμει δὲ ὄντες νοεῖν· καὶ οἱ μὲν ἤττον, οἱ δὲ μᾶλλον, ἀγροῦ καὶ πόρρω τοῦ τέλους ὑπὸ τῶν ἐνεργεῖα νῶν, τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐνεργείας αὐτῶν, εἰς τοῦτο προάγονται. Καὶ ἡ πᾶσα τῶν βιβλίων πραγματεία, πρὸς ἐν τοῦτο τείνει· ἐκκαλεῖται τὴν δύναμιν ἡμῶν εἰς ἐνέργειαν. Ἀρχομένη μὲν οὖν ἀπανταχοῦ δεῖσθαι τῶν γραμμάτων ποδηγετούτων, καὶ πρὸς τὴν ἀσθησιν ἀπερειδέσθαι· προϊούσα δὲ, ἀποπειράσθαι τῆς ἰδίας ἰσχύος, καὶ μὴ πάντα ἐκκρεμαννύσθαι τῶν συλλαβῶν. Ὡσπερ γὰρ ἄλλο τι πρόβλημα ἀγαπάται, τὸ πόριμον ἡμῶν γυμναζούσης τῆς ἀπορίας. Οὕτω καὶ τὸ ἐνδεὲς εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἀναγνώσεως ὁ νοῦς προσφαινεῖν ἀναγκαζόμενος, καὶ μὴ πάντα ἐπὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς κείμενος, μελέτην ποιεῖται καὶ κατὰ μόναν ἐργον τι θαρρήσαι παρακλήσιον· ἅμα δὲ καὶ προσεθίζεται μὴ πρὸς ἄλλοις, ἀλλὰ ἐντὸς εἶναι. Τὰ γὰρ διημαρτημένα ταῦτα βιβλία τὸν νοῦν ἐπιζητεῖν ἔοικεν ἐπιστατούντα ταῖς ὕψεσι.

ις'. Τοῦτο καὶ τοῖς κομιδῆ μειρακίοις ἐπέτατται ἢ Πυθαγόρου διδασχῆ, ἅμα μὲν ἀποπειρωμένη τῆς φύσεως

τῆς ἐκάστου· ὄρα δὲ καὶ προγύμνασμα αὐτὸ ἡγου-
μένη, παιδικώτερον ἔτι τῶν ἐπιπέδων ἐν γεωμετρίας
λημμάτων. Οὐ γὰρ μέγα τὸ ἔργον, στοιχείων, ἢ συλ-
λαβῆν, ἔστω δὲ καὶ λέξιν, εἰ δὲ βούλει καὶ μίαν ὄλην
περίοδον λόγου ἀρμόσαντά, πάκιν ἐτοιμῶς χρῆσθαι
θαί ἀπὸ τοῦ βιβλίου. Πάνυ ἐξ ὁμοιου τοῦτο τῷ συμ-
βαίνοντι κατὰ τοὺς τῶν ἀετιῶν νεοτοῦς. Τοὺς ἀετι-
δαίς οἱ πατέρες ἀρετῆς γενομένων ἐκπατησίμους ἀραν-
τες ὑποῦ μεθίσιν, ὡς ἐπιτρέποντες αὐτοὺς τοῖς
οἰκείοις πτεροῖς χρῆσθαι· κατὰ αὐτῆς ἀναλαμβάνουσι
προλαμβάνοντες τῆς ἡλικίας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν·
καὶ τοῦτο πολλάκις, ἕως ἂν τὴν πῆσιν ἐκμελετήσω-
σιν. Ἐγὼ τοίνυν πρὸς μὲν ἄλλον οὐδένα νεανιεύσο-
μαι, πρὸς σὲ δὲ τάγε ἀλήθη. Πολλάκις οὐδὲ περι-
μένειν ἀξίῳ τοῦ βιβλίου τὴν συμφορὰν, ἵν' ἀγαθὸν τί
μοι γένηται, ἀλλ' αὐτὸς ἀνέχω τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ
τῇ συγγραφῇ προσγυμνάσομαι, μηδ' ἀκαρῆ διαλίπων,
ἀλλ' ἐφειεὶς τῷ καιρῷ· καὶ ἔβρων ὥσπερ ἐξῆς ἀναγι-
νώσκων ἀπὸ τῆς διανοίας, ὅ τί μοι δοκεῖ τὸ ἀκόλουθον
εἶναι. Κατὰ ἐξετάζω πρὸς τὰ γεγραμμένα τὰ λελε-
γμένα· καὶ πολλάκις μὲν οἶδα τυχῶν τοῦ αὐτοῦ μὲν
νοῦ, τῆς αὐτῆς δὲ καὶ λέξεως· ἤδη δὲ ποτε τοῦ μὲν
ἐνθυμηματος εὐστοχος γέγονα, ὅ τι δὲ καὶ παραλλάσ-
τοι τῆς λέξεως, ἀλλ' ὅ τι μάλιστα ἐκαστὸ πρὸς τὴν
ἀρμονίαν τοῦ συγγράμματος. Εἰ δὲ καὶ ὁ νοῦς ἕτερος,
ἀλλὰ πρέπον γε ἐκείνῳ τάνδρῳ τῷ τὸ βιβλίον ποιή-
σαντι, καὶ ὃν οὐκ ἀπηξίωσεν, εἰ ἐνθυμηθῆ. Ἦδη δὲ
ποτε οἶδα περιπαθημένων ἀνθρώπων, ἐτύγχανον μὲν
τῶν εὐγενῶν καὶ στασίμων καὶ συγγραμμάτων ἔχων
ἐν ταῖν χερσίν, δεομένων δὲ ἀναγινώσκειν εἰς κοινήν
ἀκοήν, ἐποίουν οὕτως. Εἰ δὲ ποτε παρῆτοι, προσ-
εξεῦρον ἂν τι, καὶ προσρημένευσα· οὐ μὰ τὸν λόγιον,
οὐκ ἐπιτηδεύσας· ἀλλ' ἐπελθὼν οὕτως συνεχώρησα
τῇ γνώμῃ· τε καὶ τῇ γλώττῃ. Καὶ δῆτα θόρυβος
ἤρθη πολὺς, καὶ κρότος ἐβράγη, τὸν ἄνδρα ἐπαι-
νούτων ἐκείνον, ὅτου τὸ σύγγραμμα ἦν, ἐπ' αὐταῖς
οὐκ ἤκιστα ταῖς προσθήκαις. Οὕτω μοι τὴν ψυχὴν ὁ
θεὸς ἀπαλὸν ἐκμαγεῖον ἐποίησε (59) τῶν ἐν λέξεσί τε
καὶ ἤθεσι χαρακτήρων. Εἰ δὲ καὶ τῷ τοῖς ἀδιορθώ-
τοις τῶν βιβλίων ἐγγεγυμνάσθαι τὴν πρῶσθην ἔπ-
έτεινον, εἰς τοῦτο τὴν ἔξιν ἐπήγαγεν ἡ φύσις πειρω-
μένων. Τοὺς ἐξηγημένους τὰ ὅσα (60), παραπέμπει
τις ἤχῳ καὶ πεπαυμένου τοῦ μέλους, κατ' ἐμένουσι
χρόνον ὑπόσυχον τοῖς αὐλήμασι κατακώχιοι. Ἐγὼ
δὲ θαμὰ καὶ τραγωδίας ἐπετραγώδησα, καὶ κωμ-
ωδίας· ἐπιστωμύλλομαι πρὸς τὸν πόνον ἐκάστου τοῦ
γράφαντος. Εἴποις ἂν ἡλικιώτην εἶναι, νῦν μὲν Κρα-
τίνου, καὶ Κράτητος, νῦν δὲ Διφίλου τε καὶ Φιλί-
μονος. Καὶ οὐδ' ἔστιν ἰδέα φιλομετρίας τινὸς ἢ ποιή-
σεως, πρὸς ἣντινα οὐ διαίρομαι καὶ ἐπεξάγω τὴν
πεῖραν· καὶ ὅλα συγγράμματα ποδὸς ὅλα ποιῶν, καὶ

A *periculum faceret, partim ut exercitationis id loco*
esset, puerorum ingenis magis consentaneum,
quam planorum ille apud geometras sumptiones.
Non enim operosum est littera una, aut syllaba, aut
etiam dictione, vel si mavis integro uno ambitu
orationis accommodato, deinceps iis quæ in libro
sunt, commode uti et in promptu habere. Est au-
tem hoc ei simile prorsus, quod aquilarum pullis
evenit. Nam eos, ubi primum volare cœperint,
parentes altius sublato dimittunt, suisque quo-
dammmodo pennis uti concedunt: tum statim ætatis
imbecillitatem antevertentes recipiunt, idque sæ-
pius repetunt, donec volare didicerint. Ego vero
apud alium quidem neminem, sed apud te tantum
ex rei veritate gloriabor. Sæpenumero libri cala-
mitatem expectandam esse non censeo, ut mihi
boni aliquid contingat; sed sublatis oculis me ad
ipsum opus exerceo, ne momento quidem inter-
mittens, sed pro re nata suggerens, et perinde ac
si legerem, quidquid consequens esse videtur, a
me excogitatum adnectens. Deinde ea quæ dicun-
tur cum iis quæ scripta sunt confero, ac memini
me sapiens eundem non modo sensum, verum etiam
sententiam assecutum; alias sententiam ipsam so-
lenter ita conjectatus sum, ut, si quid verborum
dissideret, id tamen mirifice ad operis coagmenta-
tionem esset excogitatum. 62 *Quod si sensus di-*
versus esset, nihilominus libri illius auctori con-
gruebat, et is erat, quem, si in animam incidisset,
nequaquam contemneret. Præterea memidi me,
stantibus aliquot viris, nobilissimum quoddam
gravissimumque opus præ manibus habere, quod
cum a me ut omnibus legerem petissent, roganti-
bis morem gessi. Si quando vero id commode fieri
posset, aliquid de meo addebam, atque insuper
enarrabam: non id (per numen illud quod literis
præest) consulto cogitatoque faciens; sed ea quæ
sponde occurrebant, menti ac linguæ permittens:
mixque ingens ab omnibus strepitus plaususque
conclatatus est, ob ipsa potissimum additamenta
hominem eum laudantium, a quo scriptum opus
erat. Ita mihi Deus animum indidit, tractabile
quoddam expressorum in verbis ac moribus cha-
cterum conceptaculum. Quod si in depravatis
libris animi attentionem exercere contentissem,
ad eam perfectionem tentantis habitum natura
deduxisset. Qui mox tibiam audire desierint, eorum
aures etiam cessante modulatione, sonitu quodam
personant, ac tibiæ cantibus longiuscule detinentur.
Ego autem persæpe tragædiis tragice accinui, et
comædiis arguta ac festiva garrulitate respondi,

DION. PETAVII NOTÆ.

(59) Ἀπαλὸν ἐκμαγεῖον ἐποίησε. Respexit ad
figmentum illud Socraticum apud Platonem in *Theæ-*
tetio, ubi in anima ejusque κήρινον ἐκμαγεῖον con-
stituit; sed in aliis καθάρωτερόν κηρύδ, in aliis κο-
πωθεστέρον, et σκληροτέρον.

(60) Τοὺς ἐξηγημένους τὰ ὅσα. Post πειρω-
μένων, στικτέον, ut quæ sequuntur a prioribus dis-

tinguantur. Ἐξηγημένοι hoc loco sunt ἡπίβουθ
ἐνάλοος ὁ ἤχος. ut diceret Lucianus. Αἰτιοῦσι ἐξ-
ηγημένον est ἀγρηστον· αἱ γὰρ παλαιαὶ γλωσσίδες
τῶν αὐτῶν ἐξαυτίδες ἐλέγοντο, καὶ αἱ κατατετριμ-
μένα, αἱτ Hesych., et παρεξηγημένους γέροντας
vocat Aristoph. *Acharn.*, hoc est ἀγρηστὸς

meipsum ejusque scriptoris lucubrationibus accommodans. Diceris modo Cratini me, aut Cratēis æqualem; modo Diphili et Philemonis, neque ullum carminis aut poematis genus est, ad quod meos ego conatus attollere atque extendere non audeam, nunc integra opera integris opponens, nunc cum fragmentis contendens; cumque omnimodæ dicendi formæ, plurimumque a se invicem diversæ sint, in qualibet imitatione pro virili parte mihi assonandum est: non secus atque ima chorda rhythmum numerumque, uniformis ipsa manens, variis modis agitatz flexæque modulationi astrepsit.

Α τεμμαχοῖς πειραβαλλόμενος· παντοδαπῶν τε ἔντων τῶν λεκτικῶν χαρακτήρων, καὶ πλείστον διαφερόντων. Ἐν ἐκάστῃ τῶν μιμήσεων προσηχεῖν ἀνάγκη καὶ τοῦ μὲν Ἰδίου (61)· ὡσπερ ἡ ὑπάτη (62) χορδῆ τὸν ῥυθμὸν αὐτῆ μένουσα παραδομθεὶ κινουμένῃ τῷ μέλει.

DION. PETAVII NOTÆ.

(61) Καὶ τοῦ μὲν Ἰδίου. Sic in *Dione Philost.* Ἡ καθάπερ αἱ μαγάδες τοῖς ὀργάνοις, προσηχεῖ ὁ Δίων τὸ ταυτοῦ Ἰδίου.

(62) Ὡσπερ ἡ ὑπάτη. Modulatio enim varie flexitur, habetque plasma: sonus autem imæ chordæ

uniformis et simplex. Quin et ipsa etiam non pulsata aliis assonat. Et Aristot. sect. 49. *Problem.*, quæst. 43. causam affert, cur si quis pulsatam neten apprehendat, sola hypate sonum edat.

MONITUM IN SEQUENS OPUSCULUM.

Sequitur. Calviti *Encomium*: ludicrum quidem opus, sed cui nullum ex seriis sive elegantiz nitore, sive rerum subtilitate, sive rationum argumentorumque varietate prætuleris; ut mirum sit locum in tam exigua re tantum eruditionis ac facultatis habuisse. Sed nimirum ut egregii illi artifices in fingendis animalculis et exilibus id genus operibus artem suam atque industriam clarjus quam in operosa aliqua mole ac difficili probant, sic ludibundus noster in vilissimæ rei præconio immensam quamdam ingenii vim atque ubertatem præ se tulit. — Calvos etiam postea celebravit Huchaldus, S. Amandi Elnonensis sæculo decimo monachus, in poemate ad *Carolus Calvum*, cujus omnia verba incipiunt a littera C, hoc initio:

Carmina clarisonæ calvis cantate camænæ.

Vide *Patr. Latinæ*, tom. CXXXII, col. 1041.

Vir doctissimus J. Geel, bibliothecæ Universitatis Leydensis præpositus generalis, etc., etc., in epistola ad clar. Hase directa et Leydæ anno 1839, in-8, edita, argumenta satis probabilia affert ex quibus evincere conatur, ea quæ Synesius ex Dionis Chrysostomi *Encomio comæ* citat, non ut fragmentum habenda sed integrum esse Dionis opus quod deperditum dolent viri antiquitatis studiosi. EDIT.

JOAN. GEORGII KRABINGERI

PRÆFATIO.

(*Synesii Cyrenæi Calviti Encomium, ad fidem complurium codicum recensuit, interpretatione Germanica instruxit, adnotationes adjecit Joannes Georgius Krabingerus, bibliothecæ Regiæ Monacensis custos. Stuttgartiæ, 1834, in-8.*)

Per ducentos jam abhinc annos, ex quo tempore DIONYSIUS PETAVIUS, vir summo ingenio excellentique doctrina, SYNESII CYRENÆI opera curis secundis illustravit, neminem exstitisse hominum eruditorum, qui novam philosophi disertissimi atque elegantissimi editionem adornaret, eo magis dolebam, quo vehementius ejus lectione delectabar, unde jam pluribus ante annis operæ qualiscunque meæ huic scriptori tribuendæ consilium cepi, præsertim cum bibliotheca Regia Monacensis nonnullos codices Synesianos eosque haud contemnendos exhibeat, quibus tali auctori, qui et librorum negligentia et temporum injuria non parum traxit vitiorum, medela afferri potest.

Interim vero cum contigisset ut singulari amicorum benevolentia liberatissime adjutus exterarum quoque bibliothecarum copias mihi pararem, post orationem de Regno, quæ Monachii prodit in libraria Icn. Jos. LENTNERI a. 1825, potissimum in Calviti *Encomio et Ægyptiis s. de Providentia libris*, qui propediem vrelis SEIDELIORUM fratrum exhibunt, recensendis atque interpretandis elaborare institui.

In edendo hoc libello, ingeniosissimo sane ac festivo, quem ipse Noster præcipue se adamasse testatur id imprimis spectavi, ut quem vocant textum ope codicum mss., in iisque vetustissimorum atque optimorum, castigatiorem ederem.

Præterea cum nemo hucusque fuerit, qui hoc opusculum in sermonem patrium converteret, Germanicam, quam paraveram, interpretationem addere haud alienum mihi visum est. Qua in re, ut id moneam, ita versatus sum, ut versus Homericos, quibus SYNEBIUS scriptum suum more DIONYSII exornavit, itemque Arateos e præstantissima I. H. VOSSII interpretatione accuratissime exhiberem.

Commentario critico et exegetico, ne quid desideraretur lectori benevolo, DIONYSII etiam PETAVII animadversiones inserendas censeo, ita tamen, ut auctorum veterum locos a viro egregio laudatos ad optimarum novissimarumque editionum fidem diligenter exigerem, et hic illic a mendis purgarem. Neque prætermisit aliorum quoque virorum doctorum annotationes libris suis data occasione ab iis inspersas recipere.

Quod reliquum est, CHRISTIANO WALZIO, viro humanissimo, qui, licet variis distentis negotiis, tamen in meam gratiam plagulas a prelo madentes perlustraverit, et cui eo absente hæc demandata erat provincia, EDUARDO ADAMO, theologiæ in seminario evangelico Tubingensi studioso, juveni solertissimo, gratias quas possum maximas et ago et habeo.

Monachii, die solstitiali anni 1834.

Jo. Georgius KRABINGERUS.

INDEX

Librorum tam manu exaratorum quam typis excusorum, quibus in hac editione adornanda usus sum.

A. — CODICES.

I. Monacenses.

- A Monacensis 476., olim Augustanus, sæculi XIII., bombycinus, forma quadr., foliis 106. Vid. Ign. Hardtii Catalog. Codicum mss. Græcæ. Biblioth. Reg. Bavar. T. V. p. 6. sqq.
 B Monacensis 481., olim Augustanus, sæculi XIV. bombycinus, forma quadr., foliis 220. Vid. Hardt T. c. p. 27. sqq.
 C Monacensis 515., olim Augustanus, sæculi XV., chartaceus, forma quadr., foliis 265. Vid. Hardt. T. c. p. 269. sqq.
 D Monacensis 29., sæculi XVI., chartaceus, forma maxima, foliis 413. Vid. Hardt. T. I. p. 162. sqq.
 E Monacensis 87., sæculi ejusdem chartaceus, forma maxima. foliis 380. Vid. Hardt. T. c. p. 485. sqq.

Hos libros ipse contuli.

II. Florentini Bibliothecæ Laurentianæ.

- A Florentinus Plut. 55. Nr. 6., sæculi XI., membranac., form. quadr., foliis 56. Vid. Bandini Catalog. Codd. mss. Græcæ. Biblioth. Laurent. T. II. p. 240. sqq.
 B Florentinus Plut. 80. Nr. 19., sæculi XII., membranac., form. quadr., foliis 247. Vid. Bandini Catalog. c. T. III. p. 208
 Lectionum varietatem ex his Codd. enotarunt viri doctissimi mihi que amicissimi Philippus Bassus, historiæ antiquæ in schola, quam vocant, normali apud Parisienses Professor, et Fridericus Reinholdus Dietzius Regimontanus, futurus Hippocratis sospitator.

III. Parisini. Bibliothecæ Regiæ.

- A Parisinus, olim Coislinianus Nr. 249., sæculi circiter X., membranac., foliis 168. Vid. Montefalcon. Biblioth. Coislin. olim Seguerian. p. 302. sqq.
 B Parisinus 1059., sæculo XII., ut videtur, exaratus, membranac. Vid. Catalog. Codicum mss. Bibliothecæ Reg. T. II. p. 206.
 C Parisinus 1058., sæculo XIV., ut videtur, exaratus, chartac. Vid. Catalog. cit. T. c. p. 205. sqq.
 D Parisinus 1040., anno Christi 1325 exaratus, chartac., form. quadr., foll. 264. (teste Imman. Bekkero ad Platonis Dialogg. Part. I. Vol. I. Pag. X.), Constantinopoli in bibliothecam Reg. illatus. Vid. ejusdem Catalog. T. c. p. c.
 Lectiones variantes quatuor horum Codicum mss. insigni Bassi mei benevolentia acceptas refero.

IV. Romani.

- Barberinus 286., sæculi XIII. s. XIV., bombycinus, form. octav.
 Vaticanus 92., sæculi XIII., bombycinus, form. oct. Vid. Montefalcon. Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum T. I. p. 8, b.
 Excussit utrumque librum Bassus meus anno 1826., quo diutius Romæ commorabatur.

V. Veneti. Bibliothecæ Marcianæ.

- A Venetus 436., sæculi XIV., bombycinus, form. quadr., foll. 161.
 B Venetus 264., sæculi ejusdem, bombyc., form. quadr. major, foll. 365.
 C Venetus 442., sæculi XV., chartac., form. max., foll. 230
 Quorum Codicum lectiones variantes mense Novembri anni 1828. in usum meum benignissime exscriptit Dietzius meus.

VI. *Rehdigerianus Bibliothecæ Elisabethanæ Vratislav.*

Nr. 88., sæculi XV., chartaceus, in fol. min., constans foliis 165, manibus diversis exaratus, quem intercedente viro clarissimo atque humanissimo Carolo Dominico Unterholzner, I. U. Doctore et in Academia Vratislaviensi Professore, ab amplissimo civitatis Vratislaviensis magistratu liberalissime Monachium ad me transmissum ipse contuli (a).

B. — EDITIONES.

Synesii Episcopi Cyrenensis Opuscula. Græce. Studio et opera Adr. Turnæbi. Lutet. Paris. 1555. in fol.

Synesii Episcopi Cyrenes Opera quæ exstant omnia. Interprete Dionysio Petavio, etc. Lutet. Paris. 1612. in fol. Recusa hæc editio invito Petavio est, nonnullis mutatis, Lutet. Paris. sumptibus Claud. Sonni a. 1631. ad calcem Cyrilli Hierosolymorum Archiepisc. Opera. Studio et opera Joan. Prevotii. ibid. a. 1631. in fol.

Synesii Opera. Interprete eodem Dionys. Petavio, etc. Lutet. Paris. 1633. ad calc. Cyrilli Hierosolymitani, stud. et op. Jo. Prevotii. ibid. 1640. in fol.

Adhibui etiam Dionis Chrysostomi Comæ Encomium, quod exstat in Federici Morelli Schediasmatis in Dionis Chrys. Scripta ed. Paris. p. 102.; Reisk. T. II. p. 702. sqq., cum veteri Huralti Messæi Cœdices ms. collatum et interpretatione Latina donatum; itemque interpretationem Lat. Joannis Phreæ, Britannii, quæ cum scholiis Beati Rhenani subjecta est Erasmi Rot. Encomio Moris, typis excuso Basileæ a. 1517. 1519. 1522. form. quadr. His subsidiis accesserunt Synesii Cyrenæi Opera per Janum Cornarium Latina lingua conscripta, quæ adhærent Georgii Pachymerii Hieronymionis in universam fere Aristotelis philosophiam epitomæ in Latinum sermonem conversæ a Philippo Bechio. Basil. 1560. in fol.

Italice hoc Synesii opusculum nuper vertit Maximilianus Angelellus (delle Opere di Sinesio tradotte dal Greco con qualche dichiarazione. Bologna. 1827. 8. presso Riccardo Masi. Vol. I. P. I. p. 23. sqq.). Vid. Bibliotheca Italiana. T. XLIX. p. 3. sqq.

(a) Accuratius hunc librum descripsi in Præfat. nov. ad Xenoph. Ephes. in linguam vernaculam a me convers. Monach. a. mccccxxxi. in libraria Fleischmannia.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ (1*)

ΦΑΛΑΚΡΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ (2).

SYNESII CALVITII ENCOMIUM.

631. Dio ille, aurea lingua præditus, comæ encomiæ scripsit, adeo sane præclarum, ut vel ex ipsa oratione eum, qui calvus sit, pudere necesse sit. Nam naturæ ipsius præsidio freta quemdam velut impetum facit. Natura quippe omnes formæ desiderio tenemur, ad quam magna ex capillorum laude sit accessio, quos jam inde a pueris nobis natura conciliavit. Equidem malo ipso jam incipiente, defluenteque capillitio, peultius animo discrucari cœpi; cumque magis ac magis ingravesceret, et alius super alio pilus decideret; ac duo subinde pluresve; et ingens bellum exarsisset, capite agi ferrique cœpto; tunc mihi quidem visum est multo agi mecum iniquius, quam cum Athepiensibus olim succisis ab Archidamo Acharnensium arboribus; statimque me serium ac minime affectatum Eubœensem casus ille fecit, quos pone comatos ad Trojanam expeditionem profectos narrat poesis. In quo quidem quem ego deorum aut dæmonum non appellavi? Epicurum sane mihi tum oratione aliqua commendandum persuadebat animus, non

A α'. Δίῳνι τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν (3) ἐποίηθη, βιδίλον, κόμης ἐγκώμιον, οὕτω δὴ τι λαμπρὸν (4), ὡς ἀνάγκην εἶναι παρὰ τοῦ λόγου φαλακρὸν ἄνδρα αἰσχύνεσθαι. Συνεπιτίθεται (5) γὰρ ὁ λόγος τῇ φύσει (6). φύσει δὲ ἅπαντες ἐθέλομεν εἶναι καλοί, πρὸς ὃ μέγα μέρος (7) αἱ τρίχες συμβάλλονται, αἷς ἡμᾶς ἐκ παιδῶν ἢ φύσις ὠκείωσεν. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ὀπηνίκα (8) τὸ δεῖνὸν ἤρχετο, καὶ θρηξ ἀπεβρύχη, μέσσην αὐτὴν δέδραμαι τὴν καρδίαν (9). καὶ ἐπειδὴ προσέκειτο (10) μᾶλλον, ἄλλης ἐπ' ἄλλη πιπτούσης, ἦδη δὲ καὶ σύνδου (11) καὶ κατὰ πλείους, καὶ ὁ πόλεμος λαμπρὸς ἦν, ἀγομένης καὶ φερομένης τῆς κεφαλῆς, τότε δὴ, τότε (12) χαλεπώτερα (13) πάσχειν ὤμην, ἢ ὕπ' Ἀρχιδάμου τοὺς Ἀθηναίους (14) ἐπὶ τῇ δευδροτομίᾳ τῶν Ἀχαρνῶν, ταχὺ τε ἀπεδείχθη ἀνεπιτήδευτος Εὐβοεύς, οὗς ἐπιθεν κορώνοντας (15) ἱστράτευσεν (16) ἐπὶ Τροίαν ἢ ποίησις. Ἐν ᾧ τίνα μὲν θεῶν, τίνα δὲ δαιμόνων (17) παρηλάθην ἀκαταγέρητον; Ἐπειδέμην (18) δὲ καὶ Ἐπικούρου τι γράψην ἐγκώμιον, οὐ κατὰ ταῦτα περὶ τῶν θεῶν διαλείμενος, ἀλλ' ὡς ὃ τι κατὰ δυνάμην ἀντισηξόμενος

(*) Notae Krabingeri ut prolixas nimis textui subijcere nobis non licuit; eas ad calcem voluminis habes. EDIT. PATR.

Ἐλεγον γὰρ οὐ τοῦ τῆ; προνοίας (19) ἐν τῷ Α παρ' ἀξίαν (20) ἐκάστου; Καὶ τί γὰρ ἀδικῶν (21) ἐγὼ φανοῦμαι ταῖς γυναιξίν ἀειδέστερος; Οὐ δεῖνόν, εἰ ταῖς ἐκ γειτόνων (22)· καὶ γὰρ ἐς ἀφροδίτην (23) ἐγὼ δικαιώτατος, κἄν τῷ Βελλεροφόντῃ σωφροσύνης ἀμφισβητήσαιμι. Ἀλλὰ καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ ἀδελφαὶ (24), φασί, τῷ κάλλει τι νέμουσι (25) τῶν ἀρρένων· ἐδήλωσε (26) δὲ ἡ Παρύσατις, Ἀρταξέρξην τὸν βασιλεῖα διὰ Κύρον τὸν καλὸν ἀποστέρξασα.

dere. Sed matrem ipsam ferunt et sorores marium comprobavit, quæ, ob formosum Cyrum, Artaxerxem β'. Ταῦτ' ἄρα (27) ἐποτυνιόμην (28), καὶ μικρὸν οὐδὲν (29) ἐπενόουν περὶ τῆς συμφορᾶς. Ἐπει δὲ ὁ τε χρόνος (30) αὐτὴν συνηθιστέραν ἐποίησε, καὶ ὁ λόγος ἀντιστῶν κατεξάνεστη τοῦ πάθους (31). τὸ δὲ κατὰ μικρὸν ὑπεξίστατο, ἦδη διὰ ταῦτα ῥῶον ἦν καὶ ἀνέφερον (32)· νυνὶ δὲ ἀνθυπήνεγκεν αὐτὸ βέουμα ἔτερον (33) οὗτος αὐτὸς ὁ Δίωον, καὶ ἐπανήκει μοι μετὰ συνηγόρου. Πρὸς δύο δὲ, φησὶν ὁ λόγος, οὐδ' Ἡρακλῆς (34), εἰ τοὺς Μολιονίδας (35) ἐκ λόγου προσπεισόντας οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὑδραν (36) ἀγωνιζόμενος, τέως μὲν εἰς ἐνὶ συνεστήκεσαν· ἐπεὶ δὲ ὁ καρκίνος (37) αὐτῇ παρεγένετο, κἄν ἀπέπειν (38), εἰ μὴ τὴν Ἰόλαιον συμμαχίαν ἀντεπηγάτο. Κἀγὼ μοι δοκῶ παραπλήσιόν τι παθεῖν (39) ὑπὸ Δίωον, οὐκ ἔχων ἀδελφιδούον τὸν Ἰόλαιον. Πάλιν οὖν ἐκλαθόμενος ἐμαυτοῦ τε καὶ τῶν λογισμῶν, ἐλεγεία ποιῶ (40) θρηνῶν ἐπι τῆ κόμῃ. Σὺ δὲ (41) ἐπειδὴ φαλακρῶν μὲν ὁ κράτιστος εἶ, δοκεῖς δὲ τις εἶναι γεννάδας, ὅς οὐδὲ ἐμπάξῃ τῆς συμφορᾶς, ἀλλὰ καὶ, ὅταν ἔτινος προκειμένου (42) μετώπων ἐξέτασις γίνηται (43), σαυτὸν ἐπιλέγεις, ὡς ἐπ' ἀγαθῶν δὴ τινι (44) φιλοτιμούμενος, οὐκοῦν ἀνάσχοι τοῦ λόγου (45), καὶ τήρησον ἐν πείσῃ, φασί, τὴν καρδίαν (46), ὡσπερ ὁ Ὀδυσσεύς (47) πρὸς τὴν ἀναγωγίαν τῶν γυναικῶν ἀνεκπληκτος ἔμεινε· καὶ σὺ πειρῶ μηδὲν ὑπὸ τούτου ποθεῖν. Ἀλλ' οὐκ ἂν δύναιο, τί φῆς (48); Καὶ μὴν δυνήσῃ. Τοιγαροῦν ἀκουε (49)· δεῖ δὲ οὐδὲν ἐξελέγειν (50) τὸ βιβλίον, ἀλλ' αὐτὸς ἐρῶ (51). Καὶ γὰρ οὐδὲ πολυασιχὸν ἐστὶ γλαφυρὸν (52) μένοι, καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ προσίζαναι τῇ μνήμῃ (53), ὥστε οὐδὲ βουλόμενον ἐπιλαθεῖσθαι με οἶόν τε (54).

versus sunt, sed omnes sciti imprimis et elegantes, ut ne volenti quidem memoria unquam exciderint.

γ'. « Ἀναστῆς ἔωθεν (55), καὶ τοὺς θεοὺς προσ- εἰπὼν, ὅπερ εἴωθα, ἐπεμέλούμην τῆς κόμης (56). « Καὶ γὰρ ἐτύγγανον μαλακώτερον (57) τὸ σῶμα « ἔχων· ἡ δὲ ἡμέλητο ἐκ πλείονος. Πάνυ γοῦν συν- « ἐστραπτο (58) καὶ συνεπέλεκτο τὰ πολλὰ αὐτῆς, « ὁλοντῶν ὄλων (59) τὰ περὶ τοῖς στέλεσιν ἀκωρούμενα· « πολὺ δὲ (60) ταῦτα σκληρότερα, ὡς ἂν ἐκ λεπτο- « τέρας συμπεπλεγμένα τῶν τριχῶν. Ἦν οὖν ὀφθῆ- « ναὶ τε ἀγρία ἡ κόμη καὶ βραχεῖα (61)· μόλις δὲ δι- « ελύετο, καὶ τὰ πολλὰ αὐτῆς ἀπεσπάτο (62) καὶ « διατείνετο. Οὐκοῦν ἐπήξει μοι τοὺς φιλοκόμους « ἐπαινεῖν (63), οἱ φιλόκαλοι ὄντες (64) καὶ τὰς κό- « μας περὶ πλείοντος ποιοῦμενοι (65), ἐπιμελοῦνται « οὐ βραδύως, ἀλλὰ καὶ κάλαμόν τινα ἔχουσιν (66)

A quod eadem de diis cum illo sentirem, sed ut vicissim quid possem ostenderem. Ita enim apud me dicebam: Ubina illa providentia est, quæ unicuique quod æquum est promeritorum non rependit? Nam quo meo merito mulieribus turpior videbor? Non illud grave quidem est, si vicinis duntaxat ita esse videar. Sum enim circa res venereas juris et æqui servantissimus, planeque mihi videor de pudicitia cum Bellerophonte posse contenti formæ nonnihil deferre: idque reipsa Parysalis regem odio est prosecuta.

2. Hæc ego quiritando deos hominesque contestabar, nihil jam animo mediocre de hac calamitate reputans. Posteaquam autem ei mo et temporis diurnitas 64 assuefecit, et ratio ex adverso occurrens perturbationi sese opposuit, paulatim ea sese subducente, convalescere ac meliuscule me habere coepi. Nunc vero ille ipse Dio novum ei impetum adjecit, ac cum patrono et defensore rursus invadit. Atqui ne Hercules quidem ipse, quod aiunt, contra duos; qui nec Molionidas subito ex insidiis aggressos sustinere potuit, et cum hydra dimicans, solus quidem cum ea, quandiu sola fuit, aliquanto tempore congressus est: sed cum in ejus subsidium cancer advenisset, omnino, nisi Iolaum sibi socium adjunxisset, præ labore cœcidisset. Mihi vero cum nullus ex fratre nepos amsit Iolaus, ejusmodi tamen quidpiam a Dione contigisse videtur. Unde mei rursum et rationis oblitus, elegos ac lugubres in comam versus molior. Sed tu cum calvorum optimus sis, ac strenuum et audacem te virum præbeas, ac te hujus adeo calamitatis non pigeat, ut, cum pulmentario apposito in convivarum frontes inquiritur, ultro te ipsum prodas, ex eoque tanquam ex bono aliquo honorem et gloriam affectes: tu, inquam, æquo illam orationem animo feras, ac morigero sis, ut aiunt, corde. Atque ut Ulysses olim ancillarum petulantiam inconcussa animi virtute sustinuit, ita tibi emittendum est ut nihilo fas ex illa commotior. An non istud queas? Quid ais? Poteris sane. Audi igitur: nihil vero necesse fuerit codicem evolvere, ipse ex memoria dicam; pauci enim quorum infixa animo hæret concinnitas, adeo

3. « Dilucule surgens, diisque, ut moris habeo, « salutatis, comam accurabam: molliuscule enim « mihi tum corpus habebat. Hæc autem diu ne- « glecta fuerat, et convoluta contortaque fere « omnis erat, ut sunt lanæ illæ quæ in ovibus « proximæ cruribus dependent, quanquam et no- « stra quoque squalidior, utpote ex pilis implexæ « tenuioribus. Erat igitur et visu ipso horrida cæ- « saries, et gravis, dissolutaque contumax, quam « cum distingueres, undequaque aut avulsam, aut « distentam cerneres. Quamobrem comæ studiosos « homines impensius tum laudabam, qui cultus « atque elegantiae amore, comæ, quam magni fa- « ciunt, curam habent præcipuam, calamusque

perpetuo, quo **65** eam dum vacat vellicent, in crine
 gerunt; ac quod in ea re molestius est, humi
 eum jacent, terram ipsam verentur attingere, et
 ab ea ut absit plurimum, ligno aliquo caput suf-
 fulciunt, majoremque nitidæ comæ habendæ,
 quam suaviter dormiendi curam adhibent. Illa
 enim pulchritudinem ac terrorem addit: som-
 nus, quantumvis suavis, inertes et improvidos
 reddit. Nec ea vero res Lacedæmonius neglectui
 fuisse videtur, quorum trecenti olim cum venis-
 sent, a te grave illud ac formidolosum certame-
 n, quo soli ex Græcis Persarum regis impe-
 tum propulsaturi erant, comam adornantes se-
 debant. Quin ab Homero multum illi curæ stu-
 diique tribuitur. Nam si quos ob pulchritudinem
 laudat, oculorum raro meminit, nec in eo præ-
 cipuum esse putat laudandæ pulchritudinis ar-
 gumentum. Neminem igitur heroum ex oculis
 commendat, uno excepto Agamemnone, idque
 cum et reliquum ejus corpus laudaret: et non
 Græcos tantum omnes nigris ac volubilibus ocu-
 lis conspiciendos appellat, sed ipsum etiam Aga-
 memnonem; id quod commune Græcis erat om-
 nibus: comam autem in singulis laude afficit;
 in Achille cum primis,

.....*Flavaque coma prensavit Achillem.*

Deinde Menelaum a coma flavum nuncupans. De
 Hectoris vero cæsarie mentionem facit.

.....*Et cærulea passim*

Cæsaries raptata....

Euphorbo deinceps Trojanorum formosissimo
 occumbente, nihil præter comam deplorat aliud:

*Sanguine sparsa coma est, Charitumque simil-
 limus illi }*

Crinis, et intorti argentoque auroque capilli.

Ulyssem quoque a Minerva formosum factum
 cum describit,

.....*Cærulei, inquit, pendent de vertice crines.*
 Et rursus de eodem,

.....*Crispamque in vertice sudit*

Cæsariem, et gratos hyacinthi flore capillos.

Quid quod et capillorum honos ab eodem Ho-
 mero viris quam mulieribus magis convenire
 censetur? Sane feminarum speciem cum prædi-
 cat, comæ haud ita sæpe mentionem facit. Jam
 enim deabus ipsis aliud laudum genus accom-
 modat, aureamque Venere, rotundis atque am-
 plis oculis conspicuam Junonem, talis argenteis
 insigne Thetidem appellat. Jovis vero ex cæs-
 arie apud ipsum præcipua commendatio.

Cæsaries magni subito est concussa Tonantis.

Hactenus Dio. Cæterum ut non infelix omnino
 sum vates, vel ipsum sciebam Thrasymachum **66**
 pulcore suffusum iri: quod mihi ex eo non accidit,
 quod illico ipsa sum plane oratione victus. Nunc
 illud mihi occurrit, Dionem incredibili quidem
 dicendi facultate præditum esse, nihil tamen habere
 de quo dicat, et præ ipsa nihilominus facultatis

α δει ἐν αὐτῇ τῇ κόμῃ, ᾧ φαίνουσι αὐτὴν (67).
 ε ὅταν σχολῆν ἀγῶσιν· καὶ τοῦτο δὴ τὸ χαλεπώτα-
 ε ὄν (68), χαμαὶ κοιμώμενοι φυλάττουσιν, ὅπως
 ε μηδέποτε βῶσονται τῆς γῆς, ὑπερείδοντες ὑπὸ τῆν
 ε κεφαλὴν μικρὴν ξύλον, ὅπως ἀπέχη τῆς γῆς ὡς
 ε πλεῖστον, καὶ μᾶλλον φροντίζουσι τοῦ καθαρὰν
 ε φέρειν τὴν κόμην, ἢ τοῦ ἡδέως καθεύδειν. Ἡ μὲν
 ε γὰρ καλοῦς τε καὶ φοβεροῦς αὐτοὺς ἔοικε ποι-
 ε εῖν (69). Ὁ δὲ ὕπνος, κτὴν πάνυ ἡδύς ἢ (70), βρα-
 ε δεῖς τε καὶ ἀφυλάκτους. Δοκοῦσι δὲ μοι καὶ Λακε-
 ε δαιμόνιοι (71) μὴ ἀμελεῖν τοῦ τοιοῦτου πράγμα-
 ε τος. οἱ τότε ἤκοντες (72) πρὸ τῆς μάχης τῆς με-
 ε γάλης τε καὶ θεινῆς, ὅτε μόνου τῶν Ἑλλήνων (75)
 ε ἔμελλον δέχεσθαι βασιλέα (74), τριακόσιοι τὸν
 ε ἀριθμὸν ὄντες (75), ἐκάθητο ἀσκούντες τὰς κόμας.
 B Δοκεῖ δὲ μοι καὶ Ὅμηρος πλείστης ἐπιμελείας
 ε ἀξιοῦν τὸ τοιοῦτον (76). Ἀπὸ γε μὴν ὀφθαλμῶν
 ε οὐ πολλάκις ἐπαινεῖ τοὺς καλοὺς, οὐδὲ ἀπὸ τούτου
 ε μάλιστα ἠγεῖται τὸ κάλλος ἐπιδειξεῖν. Οὐδενὸς
 ε οὔν (77) τῶν ἡρώων ὀφθαλμοῦς ἐγκωμιάζει, ἢ
 ε Ἀγαμέμνονος, ὡσπερ καὶ τὸ ἄλλο σῶμα ἐπαινεῖ
 ε αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον τοὺς Ἑλληνας (78) ἔλικωπας
 ε καλεῖ (79), ἀλλ' οὐδὲν ἦττον καὶ τὸν Ἀγαμέμνονα
 ε τὸ κοῖνον (80) ἐπὶ τοῖς Ἑλλησιν· ἀπὸ δὲ τῆ- νό-
 ε μης ἀπαντας· πρῶτον μὲν Ἀχιλλεῖα,
 ε ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πηλεῖωρα·

ε ἐπειτα Μενέλεων, ξανθὸν ἐπονομάζων ἀπὸ τῆς κό-
 ε μης· τῆς δὲ Ἐκτορος χαίτης μέμνηται,
 ε ἀμφὶ δὲ χαῖται

Κυάνεαι πεφόρητο.
 C Εὐφόρβου γε (81) μὴν τοῦ καλλίστου τῶν Τρώων
 ε ἀποθανόντος, οὐδὲν ἄλλο ᾧδύρετο λέγων,

Αἵματι οἱ δεύοντο κόμαι, Χαρίτεσσιν ὁμοῖαι,

Πλοχμοὶ θ', οἱ χρυσῶ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφῆκωτο.
 ε Καὶ τὸν Ὀδυσσεῖα (82) δὲ, ὅταν ἐθέλῃ καλὸν γεγο-
 ε νότα ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐπιδείξει, φησὶ νοῦν,
 ε *Κυάνεαι δ' ἐγένοντο ἔθειραι*
 ε πάλιν δ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ (83).

καδδὲ κάρητος
 Οὐλας ἦκε κόμας, θακινθίω ἀνθεὶ ὁμοίας.
 ε Καὶ πρέπειν (84) γε μᾶλλον τοῖς ἀνδράσι φαίνε-
 ε ται καθ' Ὅμηρον ὁ κόσμος ὁ τῶν τριχῶν, ἢ ταῖς
 ε γυναιξί. Γυναικῶν γοῦν περὶ τοῦ κάλλους (85) δι-
 ε εξιών, οὐ τοσαυτάκις φαίνεται κόμης μεμνημένος·
 ε ἐπεὶ τοὶ καὶ τῶν θεῶν τὰς μὲν θηλείας ἄλλως
 ε ἐπαινεῖ· χρυσῆν γὰρ Ἀφροδίτην, καὶ βοῶπιν
 ε Ἥραν (86), καὶ θέτιν ἀργυρόπεζαν (87). Τοῦ
 ε Διὸς δὲ (88) μάλιστα ἐπαινεῖ τὰς χαίτας·

*Ἀμβρόσιοι δ' ἄρα χαῖται (89) ἐπερρώσαντο Ἀν-
 ακτας. ι }*

δ. Ταυτὶ μὲν σοὶ τα Δίωνος. Ἀτάρ (90) ὡς οὐδὲ
 μάντις εἰμὶ πονηρὸς (91), ἦδειν Θρασύμαχον ἐρυ-
 θριῶντα (92) ἀφόμενος. Ἄλλὰ περὶ ἐμὲ γὰρ οὐκέτι
 παραπλήσιον πάθος (93) ἐγένετο. Κομιδῆ γέ τοι τὴν
 πρώτην ἐαλωκὸς τοῦ λόγου (94), νῦν μοι δοκεῖ Δίω-
 λέγειν μὲν εἶναι δεῖνός (95), οὐκ ἔχειν δὲ ὅ τι καὶ λέ-
 γοι, λέγειν δὲ ὅμως ὑπὸ περισσοῦς τοῦ δύνασθαι·

ἐπαί τοι πολλῶ θαυμασιώτερον (96) ἂν φανῆναι, ἅ τούναντιον ἐπαινέσαι προελόμενος, τὸ καθ' ἡμᾶς πρᾶγμα τῆς κεφαλῆς. Ὅ γὰρ ἐν ἀπόροις εὐπορος (97) εἰ ἂν ἐποίησεν, ἐμπεισῶν ὕλη χωρούση τὴν δύναμιν; Νυνὶ δὲ οὕσης αὐτῷ κόμης καὶ τέχνης, ἐχρήσατο τῇ τέχνῃ περὶ τῆς κόμης. Ὡς δὲ καὶ πανούργως (98) ἑαυτὸν εἰς τὸ βιδίλιον παρήγαγεν. Οὐ γὰρ ἕτερός τις ἔστιν ὁ ἐν τῷ λόγῳ φιλόκομος, ὁ τῷ καλάμῳ καλλύων τὴν κόμην, ἀλλ' οὗτος αὐτός (99), ὅτι ποτὲ τῷ καλάμῳ τὸν λόγον ξυνέγραψεν (1). Εἰ δὲ κατὰ φαλακρός εἰμι, καὶ δύναμαι λέγειν, καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦ πράγματος πλείονι κάλλιόν (2) ἔστιν, ἢ ἐγὼ Δίωνος χείρων, τί οὐκ ἀναποδύομαι (3), καὶ λαμβάνω πείραν ἑμαυτοῦ τε (4) καὶ τῆς ὑποθέσεως, εἰ ἄρα δυναίμην ἀντιπεριστῆσαι τοῖς κομήταις τὸ δνειδος (5); Ἐρῶ δὲ, οὔτε προοιμιασάμενος ἀκμαῖόν τι καὶ τόρον (6), οἷον τοὺς ἀγωνιστικούς λόγους οἱ βήτορες, ὡσπερ ἐμβόλοις τὰς τριήρεις ὀπλιζουσιν, οὔτε προφάσας, ὅπερ Δίων ἐποίησε (7), μέλος ἀναβεβλημένον (8) καὶ λιγυρὸν, ἄτε κιθαριδικοῦ νόμου, τοῦ λόγου προανακρουσάμενος (9)· « Ἀναστὰς ἔωθεν, καὶ τοὺς θεοὺς προσειπὼν, ἔπερ εἴωθα, ἐπεμλουμένην (10) τῆς κόμης. Καὶ γὰρ ἐτύχανον μαλακώτερον τὸ σῶμα ἔχων· ἢ δὲ ἡμέλητο ἐκ πλείονος. » Κἄθ' οὕτω (11) προῖων διὰ τῶν συμπρωμάτων τῆς ἀμελείας, ἔλαθεν ἡμᾶς καταστὰς (12) εἰς ἐπαινὸν τῆς ἐπιμελείας (13). Ταῦτα γὰρ ἡμᾶς δρῶσιν οἱ δεινοὶ τῶν λόγων δημιουργοὶ· νῦν μὲν κηλοῦσιν, νῦν δὲ καταπλήττουσιν (14). Ἐγὼ δὲ δυναίμην (15) οὐ χείρων (16) ἐτέρου συνιέναι περὶ πραγμάτων (17)· βητορικὴν (18) δὲ οὐκ ἐργάζομαι, ἀλλὰ προῦστησάμην τοῦ βίου τέχνης δύο, φυτηχομεῖν τε καὶ κυνοχομεῖν ἐπὶ τῶν θηρίων τὰ ἀκκιμώτατα. Δάκτυλοι δὲ οὔτοι σκαφίσι καὶ προβολοῖς (19) ἀντὶ καλάμων τετρίφεται· εἰ μὴ κάλαμον λέγοις (20) ἀντὶ τοῦ γραφέως τὸν ἐν βέλαι. Τοῦτῃ μὲν γὰρ (21) οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ καὶ προστετήκασιν. Οὐ δὲ καταισχυνῶ τὰ πάτριά τιν ἄγων (22), οὐδὲ φανοῦμαι (23) στοργγύλων λογάρια, προσοίμια τινα καὶ προνόμια· ἀλλ' ὁ κράτιστον ἡγοῦμαι καὶ ἀγροίκῳ (24) πρὸς τρόπου, ψιλὰς αὐτὰς τῶν νοημάτων τὰς φάσεις εἰς μέσον κατατιθέμενος, ἀγωνιοῦμαι τοῖς πράγμασι, μόνον εἰ τῆς γλώττης τὸν τόνον ἀπὸ τῆς διαλέξεως εἰς ἐπιστροφὴν (25) μεθαρμόσαιμι, ἀπὸ Δωρίου, φασίν, ἐπὶ Φρύγιον. Δεῖ γέ τοι (26) πνεύματος ἀρ-

sum : neque contortis atque incitatis oratiunculis proœmii ac præludii loco usus videbor ; sed quod et optimum duco, **67** et rusticorum moribus magis esse consentaneum, nuda ipsa sensuum animi signa in medium adducens, solis rebus contendam. Liceat modo linguæ et orationis impetum a disputatione ad rei propositæ animadversionem considerationemque convertere ; a Dorio, ut aiunt, ad Phrygium. Atqui spiritu mihi opus est, qui argumentationibus et ratiocinationibus sufficiat, quas mihi, ut auguror, cor meum uberrime suppedabit.

ε'. Οὐδὲς (27) οὖν λόγος ὀριεῖ, πάντων ἥμισυ χρῆναι φαλακρὸν ἄνδρα (28) ἀλοχύνεσθαι. Τί γὰρ, εἰ ψιλὴν μὲν ἔχει (29) τὴν κεφαλὴν, λάσιον δὲ τὸ φρονοῦν, σ' οὖν τὸν Αἰακίδην ἢ ποίησις ὕμνησεν ; Ἀλλ' οὗτος γε ἡμέλει τῶν τριχῶν (30), ἃς καὶ δωρεῖται νεκρῷ (31). Νεκρὸν γὰρ τι καὶ αὐταί, καὶ τοῖς ζῶσιν

A copia ad dicendum incitari ; quandoquidem multo magis admirandus videri potuit, si vim ille suam ad id quod contrarium est laudandum, calvitium scilicet nostrum, transtulisset. Nam qui in adeo jejuna inopique materia copiosus est, quid ab eo factum iri putandum est, si in eam incideret, quæ tantam eloquendi ubertatem posset capere ? Jam vero cum ei et coma esset, et dicendi facultas, in laudanda coma facultatem quam habebat expertus est. Quam vero callide seipsum in eum librum insinuavit ! Nec enim alius est is, cujus in illa oratione meminit, comæ studiosus, qui calamo comam venustat, quam ille ipse, quocumque demum calamo orationem istam scripserit. Ego vero cum et calvus sim, et dicendi non imperitus, et argumentum argumento longe sit præstantius, quam ego Dione sum deterior : cur non adversus illum accingor, meique et argumenti ipsius periculum facio, si forte in crinitos homines vicissim probrum istud retorquere possim ? Dicemus sanè, neque tamen concitatum quid vibratumque præfabimur ; cujusmodi potissimum exordiis contentiosæ orationes, non secus ac rostris triremes, ab oratoribus instrui solent : neque præcentione utemur ulla, quod a Dione nostro factum est, qui canorum suavemque carminis auspicatum ante orationem suam, quasi ante citharædicum modum, præludii instar emodulatus est. « Diluculo surgens diisque, ut moris habeo, salutatis, comam accubam. Mollissime enim mihi tum corpus habebat. Hæc autem diu neglecta fuerat. » Ac deinceps ita progressus, ex incuriæ eventibus sensim ad curationis comæ laudes dilabitur. Ita enim nobiscum agere solent periti illi orationis artifices, ut nunc demulceant, nunc terrorem ac stuporem incutiant. Ego autem res quidem ipsas percipere animoque dijudicare nihilo deterius altero possim : oratoriam tamen nequaquam profiteor ; sed duas potissimum artes in vivendi ratione præ me semper habui : arboribus enim colendis, alendisque ad acerrimas quasque feras consecandas canibus operam omnem adhibui ; digitique hi nostri scaphiis ac venabulis potius quam calamo attriti sunt, nisi pro scriptorio forte calamo jaculi nostri arundinem usurpare velis, cui tractandæ penitus illos, assuevisse nihil est quod mirere. Nunquam ego mehercule paternæ rusticitati pudori futurus

sum : neque contortis atque incitatis oratiunculis proœmii ac præludii loco usus videbor ; sed quod et optimum duco, **67** et rusticorum moribus magis esse consentaneum, nuda ipsa sensuum animi signa in medium adducens, solis rebus contendam. Liceat modo linguæ et orationis impetum a disputatione ad rei propositæ animadversionem considerationemque convertere ; a Dorio, ut aiunt, ad Phrygium. Atqui spiritu mihi opus est, qui argumentationibus et ratiocinationibus sufficiat, quas mihi, ut auguror, cor meum uberrime suppedabit.

5. Nostra igitur oratione definetur, « Homini calvo nequaquam esse pudendum. » Quid si enim glabro sit capite, villosa tamen hirsutaque animæ prudentia, qualis Æacides a poeta celebratur ? At is crines admodum contempsit, quos et mortuæ amico largius impendebat. Quippe mortui sunt

illi, et viventibus expertes vitæ partes adnascuntur. Quam ob causam ex brutis animantibus, quæ a ratione alieniora sunt, per totum corpus pilis vestiuntur. Hominis autem, quia vilia sincerior est, nuda est oneris cognati pars maxima. Sed ne arrogantius insolesceret, si nulla ei esset cum caducis et interituris rebus societas, aliquot sul partibus pilos habet. Quo fit ut qui vel in his paucis partibus pilis caret, hic si cum altero homine comparetur, tantumdem eo sit, quanto homo belluis, præstantior. Sed ut animantium omnium sagacissimum juxta et nudissimum homo est, sic oves cæterorum omnium stolidissimas esse nemo non fatetur; hoc autem ipsum animal est, quod non distinctos discretosque pilos emittit, sed convoluta densitate collectos. Ita eo ferme jam res rediit, ut capillitium istud omne cum prudentia sapientiaque pugnare videatur, cum ambo simul esse nequeant. Quod si quid usurpandum est quod venatoribus ex usu sit, quibuscum et illorum arte nobis amicitia est; sagacissimi canum illi sunt, qui auribus et ventre glabri sint; villosi autem attoniti omnes ac temerarii, quos a venatione arcere sit consultius. Cum vero sapiens Plato in bigis illis, quarum auriga est anima, alterum equorum, quem injustum vocat, surdum atque auribus hirsutum faciat, quam honorifice demum de capillis existimat? Sed, vel tacente Platone, necesse est surdum eum esse, qui qua audimus parte villos habeat, uti et cæcum, qui ea sit parte villosus, qua cernimus. Ac si id alicui forte contingeret, in prodigium vesteretur. Nonnullis vero palpebræ duplici pullulant pilorum serie; idque inter extrema mala esse creditur, cum vicinas ille oculis partes occupant, ad quos prohibendos artem omnem ac vim adhibemus, ne oculum nobis effodiant. Nam quæ villosissima sunt cum pretiosissimis sociari natura non patitur: pretiosissima autem animalis partes sunt ipsa sensuum domicilia, quibus præcæptis corporis partibus maxime animal est. Nam primis illis anima vires suas ac facultates imperit; cuiusque divinitas sit omnium videndi sensus, is est omnium pilis maxime vacuus. Rursum itaque ut in uno homine pilis vacant eæ partes imprimis quæ sunt nobilissimæ: sic ad genus hominum ipsum, quod in toto genere præstantissimum est, habere se necesse est. Quod nos paulo ante demonstravimus: neque tantopere a brutis animantibus, quantum a pilorum hirsutie, totum ipsum hominum genus abhorret. Quocirca cum animantium omnium sacratissimum sit homo: ex hominibus vero, quibus pilorum jactura, divina quadam felicitique sorte contigit, sequitur calvum eorum esse, quæ in terris sunt, omnium divinisimum.

6. Licet eas intueri, quas in musæo habemus, depictas clarorum virorum imagines, Diogenes, inquam, illos et Socrates, aliosque ab hominum memoria sapientes; calvorum theatrum conventumque esse dixeris. Nec est quod hoc loco mihi negotium facessat Apollonius, aut alius quicumque præstigiatorum ejusmodi et vanitatis magicæ peritorum. Cum enim minime comati sint, ejusmodi tamē ut appareant, vulgi oculos fascinare possunt.

οὐ ζῶντα μέρη παρήρτηνται. Ταύτη τῶν ζῶων τὰ ἀλογώτερα (32) κατὰ παντός αὐτάς ἠμφίεσται τοῦ σώματος· ἄνθρωπος δὲ, ἐπεὶ μετέληφεν ἐναργεστέρως ζωῆς, γυμνός (33) ἐστὶ τῆς πλείστης τοῦ σωματοῦ φορτίου· ἵνα δὲ μὴ ἀνεπίμικτον ᾖ (34) τῆς πρὸς τὰ θηητὰ κοινωνίας ἀλαζονεύεται, μέρσιν ὀλίγοις κομᾷ. Ὅστις οὖν οὐδὲ τοῖς ὀλίγοις κομᾷ, οὗτός ἐστι (35) πρὸς ἕτερον ἄνθρωπον, ὅπερ ἄνθρωπος πρὸς θηρίον. Ὅσπερ δὲ ἄνθρωπος τῶν ἐπὶ γῆς φρονιμώτατος (36) τε ὁμοῦ καὶ φιλότατον, οὕτως ὁμολογεῖται μὲν τῶν βοσκημάτων ἀπάντων πρόβατον ἡλιθιώτατον εἶναι· τοῦτο δὲ ἐστὶν (37) ὃ μὴ διακεκριμένως, ἀλλὰ κατὰ συστήματα τὰς τρίχας ἀνίστην (38)· ὥστε κινδυνεύει τὴ τῶν τριχῶν τοῦτο πρᾶγμα πώλεμον ἔχειν πρὸς φρόνησιν· οὐδενὲ γὰρ ἐθέλουσιν ἕμα συγγίνεσθαι (39). Εἰ δὲ δεῖ τι (40) συντελέσαι καὶ κνηγέτας· φίλοι γὰρ οἱ ἄνδρες, καὶ ἡν μετέρχονται τέχνην· ἐκαίηαι σοφώταται τῶν κυνῶν (41), ὧν ὥτα καὶ γαστέρες ψιλαὶ (42)· αἱ λάσιοι δὲ (43) ἐμπληκτοὶ καὶ θρασεῖαι, καὶ βελτίους εἰσὶν ἄψουσαι τῆς θήρας. Εἰ δὲ καὶ Πλάτων ὁ σοφός (44) τῆς ἑνωμένης, ἣν ἐλαύνει ψυχῆ, τὸν ἔδικον ἵππον περὶ ὧτα λασιόκωρον (45) λέγει, τί καὶ καλὸν ἐνοεῖ περὶ τῶν τριχῶν; Ἀλλὰ καὶ μὴ λέγοντος (46) Πλάτωνος, ἀνάγκη κωφὸν εἶναι τὸν ταύτη λάσιον, ὅθεν φερούμεν, ὥσπερ τυφλὸν τὸν ταύτη λάσιον, ὅθεν ὀρώμεν. Τοῦτο μὲν οὖν εἰ γένοιτο, τέρας ἐστὶν (47). Ἡδὴ δὲ ἀνεφύτην (48) ἐπὶ βλεφάρου διδουμοὶ τρίχες, καὶ δοκεῖ τὸ ἔσχατον εἶναι κακῶν (49), παρωκτικέαι τῆ ὀφθαλμῶν τρίχας, ἐφ' ἃς ἅπαντα τέχνη καὶ βία κινεῖται, μὴ φθάσαι τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύξασαι. Οὐ γὰρ ἀνέχεται (50) τοῖς τιμιωτάτοις ἢ φύσιν συνόντα τὰ ἀτιμώτατα. Τιμιώτατα δὲ τοῦ ζώου τὰ αἰσθητήρια (51), καὶ οἷς μάλιστα τῶν τοῦ σώματος μορίων ζῶν ἐστὶ· πρώτοις γὰρ αὐτοῖς ἢ ψυχῆ τὰς ἐπιτηθῶν δυνάμεις ἐμέριζεν (52)· ὅψιν δὲ τὸ πάντων θεῖστατον (53), ἀλλὰ τοὶ καὶ τὸ φιλότατον. Ἄλλιν οὖν ὥσπερ ἐνὸς ἀνθρώπου τὰ τιμιώτατα φαλακρότατα, οὕτως ἔχειν ἀνάγκη πρὸς αὐτὸ τὸ γένος αὐτοῦ τοῦ γένους (54) τὰ κράτιστα. Ταῦτα δὲ μικρῶ πρόσθεν ἐδεικνύετο, καὶ δι' ὀλοκλήρου τοῦ γένους, ὃ τοσοῦτον ἀναχωρεῖ θηρίων, ὅσον τριχῶν. Εἰ δὲ ζῶων μὲν ἀπάντων ἱερῶτατον ἄνθρωπος (55)· ἀνθρώπων δὲ, οἷς ὑπῆρξεν εὐμοιρῆσαι (56) τὴν ἀποβολὴν τῶν τριχῶν (57), φαλακρὸς ἂν εἴη τῶν ἐπὶ γῆς τὸ θεῖστατον (58)

ζ'. Ἐξέστι δὲ τοὺς ἐν μνησίῳ θεάσασθαι (59) πινυκάς, τοὺς Διογένας λέγω καὶ τοὺς Σωκράτας (60), καὶ τοὺς οὐστίνας βούλει τῶν ἐξ αἰῶνος σοφῶν (61)· φαλακρῶν γὰρ ἂν εἶναι δόξειε θέατρον (62). Ἀπολλώνιος μὴ ἐνοχλείτω τῆ λόγῳ, (63) μηδ' εἰ τις ἕτερος (64) γόης καὶ περιττὸς τὰ δαιμόνια. Καὶ γὰρ οὐκ ὄντες (65) οὗτοι κομηταί, δύνανται φαίνεσθαι τὰ πλήθη καταπολιτευόμενοι. Τάχα δὲ οὐδὲ σοφία τὸ τῶν γοήτων (66), τερατουργία δὲ τίς ἐστὶν, καὶ οὐκ ἐπιστήμη

εις, ἀλλὰ δόναμις. Οὕτω (87) γὰρ οἱ νομοθέται σφίον μὲν τῶν τιμωτάτων ἐνόμιζον (68)· ἐπὶ δὲ τοὺς γόητας ἔτρεφον τοὺς δημίους. (69) Ὅστε εἰ καὶ κομῆτης ἦν Ἀπολλώνιος (70), οὐδὲν πρὸς λόγον. Καίτοι φίλα μοι πρὸς τὸν ἄνδρα (71), καὶ βουλοίμην ἂν αὐτὸν εἶναι τοῦ καταλόγου. Κινδυνεύει γὰρ ἐκ τῶν εἰρημένων ὑγιῶς ἀντιστρέφειν (72) ὁ λόγος· εἰ σοφός τις, καὶ φαλακρός· εἰ μὴ φαλακρός τις, οὐδὲ σοφός. Οὕτω δὲ (73) ἔχει καὶ τὰ δαιμόνων. Ὅς τὴν Διονύσου θεόταται τελετὴν (74), τὸ μὲν ὅσον ἐστὶ τοῦ θιάσου δασύ, τριχί· τῇ μὲν, οἰκεία· τῇ δὲ, ἀλλοτρίᾳ κατὰ κομον· Βακχικὸν γὰρ οὐδὲν οὕτως ὡς ἡ νεθρίς (75)· οἱ δὲ καὶ παρὰ τῶν πιτύων κόμας θανατίζονται (76). Τούτους μὲν ἅπαντας εἶδεν (77) ἀνασειομένους τε καὶ βρυάζοντας, καὶ ἐν ἀκόσμοις σκιρτήμασιν, ὡς ἂν οἶμαι, τῇ μέθῃ κεκρατημένους (78), ἥτις ποτὲ ἐστὶν ἐν τελεταῖς ἡ μέθη (79)· πλὴν ἄλλ' εἰκόασιν εἰς τὸ πλημμελὲς ὑπενηνέχθαι τῆς φύσεως. Σεληνῶν δὲ (80) κάκει καθέδρα καὶ σκύτος (81) ἐστὶ, καὶ τοῦ Διονύσου παιδαγωγός (82) ἀποδοδεῖχται· ἔδει γὰρ, οἶμαι, φαλακρὸν ἔντα (83), νοῦν ἔχειν καὶ σωφρονεῖν ἐν τοσοῦτοις παρακινήσει. (84) Καίτοι μὴ σμικρὸν οἰηθῆς (85) ὑπὸ τοῦ Διὸς ἀπάντων αὐτὸν προτετιμῆσθαι δαιμόνων, παρῆναι καὶ φρενοῦν αὐτῷ τὸ παιδάριον. Δεῖ μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ γέυσασθαι (86) τοῦ ζωροῦ, καὶ μανῆναι ποτε φύσεως ἡμέρω, καὶ προελθεῖν τὴν παραφορὰν (87), ἐς δὲ ταῖς Βάκχαις συνεφορχήσεται· μετρεῖ δὲ αὐτῷ τὴν μανίαν ὁ Σεληνός (88), μὴ λάθῃ πολὺς βυεὶς ἐπὶ θάτερα, καὶ γένηται τῷ πατρὶ δυσανάγωγος. Ἀλλὰ ταχὺ γὰρ ἐντεῦθεν ἐπανακτέον (89) λαβόντας ἀποκρῶν τὸ τεκμήριον, ὡς ἐκεῖ φρένες, ὅθεν οἰχονται τρέχες· ἐκεῖ δὲ τρέχες, ὅθεν οἰχονται φρένες. Ταῦτ' ἔρα (90) καὶ Σωκράτης ὁ Σωφρονισκοῦ, μέτριας ἐς τὰλλα γενόμενος, καὶ παρ' ὄντινον οἰκτεῖων ἐπαίνων φεισάμενος, οὐκ ἠδύνατο μὴ φιλοτιμῆσθαι τῇ πρὸς τὸν Σεληνὸν (91) ὁμοίτητι. Ἐν τούτῳ (92) γὰρ ἅπαν ἐνὴν, ὅσον ἐβούλετο, ναῦ δοχεῖον (93) αὐτῷ κατασκευάσασθαι τὴν κεφαλὴν. Ἀλλ' ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῆς γνώμης Σωκράτους, καὶ ταῦτα τοὺς ἡλιθίους ἐλάνθανεν, οἱ τῷ Σεληνῶν (94) λόγον αὐτῶν ἀπεσέμνυνεν. Τὸ δὲ δὴ παιδαριὸς μὲν ἐπιπρέπειν (95) τὴν ἀνθὴν τῆς κόμης, ἐν ᾧ τοῦ βίου μήπω φρασαῖμεν, τοῦ δὲ γήρω; ἀποφοιτᾶν καὶ μὴ περιμένειν ἡλικίαν, ἥτι; ἐπιδήλιως ναῦν τε καὶ φρόνησιν ἐνοικίξει τῷ ζῶν (96), τί ἂν εἴποις, ἡ καταδικάζειν ἀλογίαν τῆς φύσεως τῶν τριχῶν; Εἰ δὲ κομᾶ τις καὶ γέρον (97)· καὶ γὰρ ἀφραίνει τις γέρον, καὶ οὐχ ἅπαντες ἄνθρωποι δῆπουθεν (98) ἐπὶ τὴν ἀνθρώπου φθάνουσι τελειότητα. Ἐχει μὲν οὖν οὕτως (99) ὡς μὴ περιμένειν ἄλλα νοῦν τε καὶ κόμην, ἀλλ' ὥσπερ φωτὶ αἰώτος, ἐξίσασθαι. Ἐπιζητοῦσα (1) δὲ τὴν αἰτίαν ὁ λόγος ἀπὸρρήγατερος. Πειρασάμεθα δ' οὖν ὅσον εἰς τὴν παρούσαν χρεῖαν (2) ἀρκεῖ λαβόντες, (3) εὐαγῶς περιστελλαι (4) τὸ ὅσον ἀβέβηλον.

A Sed nec ulla forte talium impostorum peritia est, sed portentorum potius artifex, non ars quidem illa, sed factus. Ita enim a legislatoribus sapientiae peritiæque honos semper habebatur, ubi iisdemque veneficis et incantatoribus puniendis earnifices alebantur. Quantumvis igitur comatus fuerit Apollonius, magni interesse non potest. Quanquam mihi cum homine isto amicitia est, eumque plurimum optem ex nostro esse numero. Prope enim est, ut ex his quæ dicta sunt haecioris, apta sit orationis conversio; si quis sapiens sit, eum itidem et calvum esse oportere; qui non calvus sit, eum neque esse sapientem. Nec aliter in dæmonibus sese res habet, quod novit ille qui Bacchi sacrorum cæremoniis interfuerit. In eo itaque conventu atque cœtu qui hirsuti et hispidi sunt, pilis partim natis, partim ascitiis ornantur. Nec enim nebride ipsa quidquam est Bacchi sacris familiaris, alii vel a picis arboribus capillamenta mutantur. Illos autem omnes succursari ac gestire videas, et indecore saltare; utpote, opinor, temulentia correptos, quæcumque demum in sacris temulentia est. Verum illi ad omnem naturæ insolentiam et inertiam reducti ac resoluti videntur. Silenus vero cathedram illic suam ac scuticam habet, et Bacchi pædagogus est. Opotebat enim, ut opinor, eum, qui quidem calvus esset, sapere, atque inter tot fanaticos et furiosos esse temperatum. Neque vero leve tu aliquid esse suspicere, cæteris omnibus dæmonibus ipsum ab Jove esse prælatum, ut puerulo suo adesset, eumque castigaret. Etenim nonnunquam illum mero indulgere opus est, et naturæ gestientis illecebra fure, et eo usque insaniam progredi, ut cum Bacchantibus tripudia ac choreas exerceat. Sed furorem moderatur Silenus, ne imprudens in alteram partem fiat propensior, patriæ se demum minus tractabilem præbeat. Verum quamprimum hinc avocanda est oratio, si prius evidentissimo ista nobis argumento fuerint, ibi demum monti ac prudentiæ locum esse, unde pili recesserint; ibique pites esse vicissim, unde prudentia recesserit. Quam præsertim ob causam Sophronisci filius ille Socrates, de se aliqui moderate sentiens et in suis commemorandis laudibus omnium parcissimus, temperare sibi minime potuit, quin de sua cum Sileno similitudine gloriaretur. Nimirum in eo nihil non eorum quæ vellet comprehendebat, cum in capite mentis ac prudentiæ domicilium statuisset. Sed cum alia multa consulo a Socrate dicta factaque, tum hoc potissimum stolidos et ineptos homines latebat, plurimum sibi Socratem ex hac cum Sileno collatione gloriæ ac splendoris arrogare. Jam illud, puerulis quidem ea in ætate florere appetente caducam excidere, nec eam opperiri ætatem quæ mentem ac sapientiam sine controversia affert animanti, quid aliud quam pilorum naturam inopere rationis esse conviciat? At est aliquis qui etiamnum cum senectute comam habeat. Nempe et senex quoque aliquis desipit, neque consummatam hominis perfectionem assequi cujusvis est hominis. Ita ergo natura comparatum est, ut hæc duo sese mutuo non ferant, coma et

prudencia; sed alterum, uti tenebræ lucis, sic alterius ad præsentiam evanescat. Cujus rei causam investigantibus, arcana ac minus evulganda ratio est. Nos vero ex iis, quantum ad institutum nostrum satis erit, selectis nonnullis, quæ minime profana aut prodenda fuerint, religiose occultare conabimur.

7. Igitur primæ quæque res simplices sunt. Natura autem ad inferiora demissa varietatem induit. Materia porro rerum omnium extrema est; unde et imprimis est varia, neque, si divinum aliquid recipiat, statim ipsum quantum est recipere potest: cumque certas imaginum adumbrationes ac semina quædam exceperit, illa ipsa fovet et complectitur, totaque in illis occupatur. Igitur aut ea forte apprehensa conservat, aut, propter necessarium utriusque dissidium, primo statim in congressu, quod inest divinum superat, penitusque conficit, antequam elaborata ac perfecta fuerit imago. Sed et utrumque præstari ab illa potest: nec enim ut videntur, ista sibi invicem repugnant. Quoniam vero de istis modo non agimus, sed alterius causa hæc proposita sunt, ex rebus ipsis palam faciendum est; in his quidem, quæ imperfectiora et inchoata sunt, naturam ipsam posse plurimum: confirmatis vero ac valentioribus cedere. **70** Quæ terræ mandantur semina, nonne divina ea credendum est, quamvis infima, constare ratione? Finis itaque eorum fruges sunt, ad quas priusquam perveniatur, ipsam naturæ ostentationem ornatumque contuere. Radix imprimis; inde culmus, tunica, aristæ, glumæ, præter quas aliæ eisdem glumæ; fruges vero nondum explicata, sed in interiori conceptu delitescens; cuius adventu ista omnia materiæ ludicra dilapsa decidunt. Venustate enim ac decore non indiget, quod perfectum est; perfecta vero ea demum fruges est, quæ in sese aliam continet seminis rationem. Quorum in memoriam in Eleuside Cereris sacra celebrantur, quæ Anaclypteria quasi *revelatitia* dicuntur. Quocirca cum mens cæterorum, quæ de cælo mittuntur, seminum divinissimum sit, et in ipsum caput introducatur, cui materia concreta mens pro fructu est; quemadmodum frumentum ex ratione illa seminis tanquam fructus educitur: in eo natura solito munere fungitur. Etenim mirabili varietate caput exornat, capillorumque, quasi aristarum, aut folliculorum, aut mehercule florum instar, quos in stirpibus ante baccas producit, pulchritudine facit venustius. At neque fructus arboribus, priusquam defloruerint, neque capiti mens inest ac prudentia, antequam perfectionem adeptum inutilia et supervacua quæque temporis diuturnitate, quodam quasi ventilabro, excusserit; ac naturæ quodammodo nugantis ejectamenta repurgaverit. Ex quo evidens haberi potest conjiciendæ in fructu maturitatis argumentum. Quod enim tu accurate depilatum caput animadverteris, sic habeto, illud et prudentiæ domicilium, et divinitatis esse templum. Quocirca non immerito sacra quædam possint in relecti capitis honorem quasi *revelatitia* celebrari; quæ profanorum quidem hominum

ζ'. Τὰ πρῶτα τῶν ὄντων ἀπλᾶ· κατιούσα δὲ ἡ φύσις ποικιλλεται. (5) Ἡ δὲ ὕλη τῶν ὄντων τὸ ἔσχατον (6)· ταύτη καὶ ποικιλιώτατον. Αὕτη, ἅν τι δέχεται θεῖον (7), οὐκ εὐθύς ὅσον ἐστὶν ἐδέξατο· δεχομένη (8) δὲ ἐμφάσεις καὶ σπέρματα, περιπέλεκται τε αὐτοῖς καὶ πλεῖστη περὶ αὐτὰ γίνεται. Τάχα μὲν οὖν ἔχει δεξιουμένη, τάχα δὲ διὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀντίθεσιν, ἐν τῇ πρώτῃ συνόδῳ κατισχύουσα τοῦ θεοῦ, πρὶν τελειωθῆναι τὴν ἔμφασιν. Δύναίτο δ' ἂν καὶ ἐκάτερον (9). Οὐ γὰρ ἔχουσιν, ὡσπερ δοκοῦσι (10), μάχην οἱ λόγοι. Ἄλλ' ἐπεὶ μὴ νῦν περὶ τούτων ἐστὶν, ἀλλὰ ταῦτα δι' ἕτερα, (11) δεικτέον ἐστὶν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐν ἀτελεστέροις ἡ φύσις ἰσχύει, δυναμουμένη δὲ ὑπεξίσταται. Ἄρ' οὖν οὐχὶ (12) καὶ τῶν καταβαλλομένων ἐν γῆ σπερμάτων οἱ λόγοι θεῖον εἰσιν, εἰ καὶ τοῦ θεοῦ τὸ ἔσχατον; Τούτων τέλος (13) μὲν ὁ καρπὸς, ἀλλὰ πρὶν ἔχειν εἰς τοῦτο, θέα τὴν πομπεῖαν καὶ τὰ κάλλη τῆς φύσεως. Ῥίζαι, καλὰμη, φλοῖδες (14), ἀθήρες, λέμματα, καὶ ἐπὶ τοῖς λέμμασιν ἕτερα λέμματα· ὁ δὲ καρπὸς ἀτελής ἐστὶ καὶ κρύφιος. Παραγενομένου δὲ, αὐτὰ πάντα (15) καὶ ἀπερῆθη τῆς ὕλης τὰ παύγια (16)· ὠραίσμου γὰρ οὐ δεῖται τὸ τέλειον (17). Ἡὸν δὲ τέλειος, ἐν ᾧ λόγος ἐστὶν ἕτερος σπέρματος. Ἐπὶ τούτοις (18) Ἐλευσίς ἄγει τὰ Δήμητρος Ἀνακαλυπτήρια. Εἰ δὲ νοῦς τὸ θεῖοτάτον ἐστὶ τῶν ἀνοιῶν ἡκόντων σπερμάτων (19), ἐνοικίζεται δὲ κεφαλῇ, καὶ αὐτῇ καρπὸς ἐστὶν ὁ ἐνυλος νοῦς, καθάπερ ὁ πυρὸς ἐκείνου τοῦ λόγου, εἰωθὸς ἡ φύσις ποιεῖ. Θαυματοποιεῖ περὶ αὐτῆν, καὶ τριχῶν αὐτῆν ἀγάλλει· κάλλεισιν (20), ὡσπερ ἀθέρων τινῶν, ἢ λεμμάτων, ἢ καὶ νῆ Δία τῆς ἀνθης, ἦν τοῖς φυτοῖς πρὸ τῶν ἀκροδρύων (21) χαρίζεται. Ἄλλ' οὐτε ἀκροδρῶν ἐν φυτῷ, πρὶν ἀπανθῆσαι· νοῦς τε οὐκ ἂν παραγένοιτο κεφαλῇ, πρὶν τελειωθείσαν ἀποσκυβαλοῖαι τὰ περιττὰ, καθάπερ ὑπὸ πύου, τοῦ χρόνου (22), καὶ πᾶσαν ἀποσκυβάσασθαι τὴν φλυαρίαν τῆς φύσεως· ὥστε τοῦτ' ἂν τις θεῖτο τεκμήριον τοῦ τέλειον (23) ἢδη καρπὸν ἀποδεδειχθαι τὴν κεφαλῇ. Ἦν ἂν ἀκριβῶς ἴσῃ ἐκλεγεμένην (24), ἐκεῖ νόμιζε κατασκηνωκέναι τὸν νοῦν, ἐκείνην ἡγοῦ τὴν κεφαλῇν νεῶν τοῦ θεοῦ. Ἄγοιτ' ἂν οὖν ἐν δίκῃ μυστήρια κεφαλῆς ἀνακαλυπτήρια (25), διὰ μὲν τοὺς βεβήλους (26) οὕτως ἵως καλούμενα· οἱ σοφοὶ δ' ἂν εἶδειν (27), ὅτι νοῦ ταῦτα ἐπιβατήρια· ὁ δὲ ἄρτι παραγγεῖας εἰς φαλακροὺς (28), οὗτός ἐστιν ὁ νεοτελής, ὁ μεμημημένος τὰ θεοφάνια (29). Ὡσπερ δὲ εἰσι πυροὶ, καὶ βόαι, καὶ κάρυα πονηρὰ καὶ ἐναποθνήσκοντα τοῖς ἐλύτροις καὶ τοῖς κελύφεσιν, οὕτως εἰσὶ καὶ κακαὶ κεφαλαί, τοῦ θεοῦ μὲν ἀμοιρούσαι, πολὺ δὲ τὸ νεκρὸν περικείμεναι. Ἡδὴ δὲ ἐγὼ κατενόησα (30) καὶ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ θεραπευτάς τοῦ θεοῦ, μηδὲ τῶν ἐπιβλεφαριδίων ἀνεχομένους τριχῶν· καὶ ἦσαν μὲν ἰδεῖν γελοῖοι (31), σοφὸν δὲ τι ἐνόουν (32), ἅτε ὄντες περιττοὶ καὶ Αἰγύπτῳ (33). Ταῖς γὰρ φύσεσι ταῖς αἰθίοις καὶ οὐσιωμέναις ζωῇ (34), ταῦταις οὐ χρεῶν

ἔστι παλάζειν μετὰ ἀποθανόντων μερῶν. Εἰ τοίνυν ὁ ξυραῖος χειροποίητός (35) ἔστιν εὐσεβής, ὁ φύσει φαλακρός αὐτοφυῶς ψκείωται (36) τῷ Θεῷ. Μήποτε γὰρ καὶ τὸ Θεῖον αὐτὸ τοιοῦτόν ἐστιν (37). Ἦλεων (38) δὲ εἴη τῷ λόγῳ· πάνυ γὰρ ἀπ' εὐσεβοῦς διανοίας εἰρήσεται (39).

tritici grana quædam, aut punica mala, nucæve carie contracta, in putaminibus et involucris corrupta putrescunt: sic improba quædam capita divinæ sortis expertia mortuarum partium redundante copia continentur. Ego vero sacerdotes Ægyptios etiam ab iis quæ in genis nascuntur, ciliis abhorrere animadverti: qui erant illi quidem visu ridiculi, sed prudens **71** tamen ejus faciendi consilium iis non deficit, ut callidos homines et Ægyptios decet. Quæ enim natura constant æterna, quorumque substantia vita est ipsa, nefas est quidquam eis esse cum partibus mortuis consortii. Itaque si omnes novacula manique derasi hominum, pii ac religiosi censendi sunt, qui natura calvus est, ipsius naturæ sponte cum Deo affinitate conjunctus est. Ac nescio an non eo modo divinum quoque nomen affectum sit. Quanquam eorum quæ a me dicentur causa propitium illud esse velim. Id enim omnino pia ac religiosa mente proferebatur.

ἦ. Ὅσον μὲν οὖν ἐστὶ (40) τοῦ Θεοῦ τὸ μὴ φαινόμενον, τί ἂν τις περιεργάζοιτο, ἅπασι γε μὴ βουλόμενον ἐμφανῆς εἶναι (41); Τὸ δὲ ὀρώμενον (42) ἅπαν, ἀκριβεῖς εἰσι σφαῖραι, ἥλιος, σελήνη, πάντες ἀστέρες, ἀπλανεῖς τε καὶ πλάνητες. Εἰ δὲ μείους καὶ μείζους εἰσὶν (43), ἀλλ' ὁμοιοσχημονες ἅπαντες. Τί δ' ἂν σφαῖρας γένοιτο (44) φαλακρότερον; τί δὲ θεσπεσιώτερον; Λέγεται δὲ τις καὶ λόγος, ὅτι βούλεται μὲν ἡ ψυχὴ μιμεῖσθαι Θεόν (45). Ὁ δὲ ἐστὶν ὁ τρίτος Θεός, ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ (46), ἣν ὁ Πατήρ μὲν αὐτῆς, τοῦ δὲ σωματικοῦ κόσμου δημιουργὸς ἐπεισήγαγε τῷ κόσμῳ, τέλειον αὐτὸν καὶ ὄλον καὶ πᾶν ἐκ πάντων σπερμάτων τε καὶ σωμάτων ἀπεργασάμενος, ἀποδοῖς διὰ τοῦτο καὶ σχῆμα σχημάτων τὸ περιετικτώτατον. Ἔστι δὲ τῶν μὲν ἰσοπεριμέτρων μείζων (47) αἰετὸ πολυγωνώτερον· τῶν δὲ πολυγώνων ἀπάντων κύκλος ἐν ἐπιπέδοις· ἐν δὲ τοῖς βάθος ἔχουσι σφαῖρα. Ἰσασιν οἱ γεωμετρίας καὶ στερεομετρίας ἐπιβολοὶ (48). Ἦ τε οὖν ὅλη ψυχὴ σφαῖραν ὄντα τὸν ὄλον κόσμον (49) ψυχοὶ (50), αἱ τε ἀπὸ τῆς ὅλης βυεῖσαι (51), καὶ μέρη γενόμενα θέλουσιν ἐκάστη τοῦθ' ὄπερ ἡ πᾶσα ψυχὴ, διοικεῖν σώματα καὶ κόσμον εἶναι ψυχαί. ὁ καὶ τοῦ μερισμοῦ γέγονεν αὐταῖς αἰτιον. Οὕτως ἐδέθησεν τῇ φύσει σφαιρῶν μερικῶν. Ἄνω μὲν οὖν ἀστέρες· κάτω δὲ κεφαλαὶ διεπλάσθησαν (52) ἵν' εἴεν οἰκοὶ ψυχῶν, ἐν κόσμῳ κόσμοι μικροί· ἔδει γὰρ, οἶμαι, εἶναι τὸν κόσμον ζῶον ἐκ ζῶων συγκείμενον (53). Ταῖς μὲν οὖν εὐθητικώτεραις ψυχαῖς οὐδὲν διαφέρει (54) καὶ εἰς κομητῖν κεφαλὴν ἐνοικίσασθαι, παρὰ πλείστον οὔσαν τῆς ἀκριβείας τοῦ σχήματος (55). Ὁσοφὴ δὲ ψυχὴ πρὸς ἀξίαν ἐκάστη τὴν ἑαυτῆς, ἡ μὲν ἀστρον, ἡ δὲ φαλάκραν ἐνεῖματο (56). Εἰ γὰρ ἡ τῆδε φύσις ἀσθενεὶ πρὸς τελείαν ἀκριβείαν, ἀλλὰ τὴν γῆς (57) ἄνω καὶ πρὸς οὐρανὸν ἐπιφάνειαν ἡμῶν οὐκ ἀνέχεται μὴ οὐ (58) κόσμον εἶναι τῷ σχήματι. Ἡ φαλάκρα τοίνυν καὶ οὐρανὸς ἡμῖν ἀναπέφηνεν οὔσα (59) καὶ ὅσα τι; ἂν εἴποι σφαῖρας ἐγκώμια, αὐτὰ ταῦτα καὶ φαλάκρας ἐγκώμια διεξέρχεται.

tionem remotius est: sapientibus autem pro cujusque merito ac dignitate, aliis sidus, aliis **72** calvitium obtigit. Quamvis enim inferiorum natura sinceram et exactam in rebus elaborandis perfectionem assequi non possit, at superior extremaque corporis facies, quæ cælum versus erigitur, mundus quin sit figuræ imitatione ferre non potest. Ex his ergo omnibus calvitium manifesto cælum quoddam esse constat; ita ut quæcumque in sphaeram præconia congesserit quispiam, iisdem ipsis quoque calvitium necesse sit commendari.

A causa sic appellantur, a sapientibus tamen mentis potius intelligentiæque introductoria judicentur. Ac qui novissime in calvorum numerum relatus fuerit, hic ad sacra recens admissus, ac Theophanis, hoc est quæ in deorum apparitione celebrantur, mysteriis initiatus habendus est. Sed ut

8. Quidquid igitur divini numinis arcanum ac reconditum est, quid est quod a quoquam curiosius inquiratur, cum nulli possit esse manifestum? Quidquid autem ex eo oculis subjicitur, præter exactos globos sphaerasque nihil aliud videas, solem nimirum, lunam, fixa omnia, errabundaque sidera. Quæ etsi alia sunt aliis majora minorave, at eadem plane omnia figura constant. Jam quid sphaera, aut calvius esse potest, aut divinius? Celebris nonnullorum sermone sententia est, « Animam, quoad ejus fieri potest, Deum imitari; » tertium illum Deum intelligo, qui mundi est animus, quiq; ab eodem et parente, auctoreque sui, et mundi hujus corporei opifice in universoni introductus est. Quem idcirco perfectum, ac totum, universumque universis ex corporibus ac seminibus formavit, eique figuram omnium concessit maxime capaceam. Est autem ex his figuris, quæ æquali ambitu ac circuitu comprehenduntur, major illa semper, quæ pluribus angulis constat, multangulis autem omnes circularis inter planas magnitudine excedit; ut et earum, quæ profunditate constant, omnium est sphaera capacissima. Quod ii norunt qui geometriam ac solidorum metiendorum artem assecuti sunt. Quare sicut tota integraque anima totum ipsum universoni, quod sphaericæ formæ est, animatur; ita quæ a tota illa anima effluxere partes, singulæ, quod cuivis animæ natura insitum est, gubernare corpora mundorumque esse animæ desiderant; quæ divisionis illis causa fuit. Ita factum, ut naturæ particularibus sphaeris opus esset; atque hinc superne quidem sidera, inferne vero capita formata sunt, animarum habitacula, et in majore mundo minores. Mundum enim animal esse oportuit, ex animalibus coagmentatum. Ac stolidioribus quidem animis parum interest, an comatum caput subierint, quod ab exacta figuræ circularis imita-

adepti sunt, et capite quasi plenilunium referunt, fas sit soles etiam illos appellari. Nec enim ad diversas illas facies redeunt amplius; sed integro orbe ex eorum adverso, quæ in cælo sunt, siderum collucunt. Cujusmodi sane diceriis et cavillationibus Ulysssem incessabant proci, cincinnati juvenes ac luxu diffuentes, statimque plus centum ab uno undequaque calvo homine male perdendi: quem, cum antea lampadarius esset, lucemque manu factam excitasset, missum facere munus istud hortantur, cum ipsius caput totis ædibus lumine collustrandis posset sufficere. Atqui hoc ipsum plane divinum est, **75** quod non simile jam diis, sed cognatum est, lucem habere pariter ac præbere. Splendoris autem istius causa est lævor, qui nihil est aliud quam omnimoda capillorum penuria. Simul enim a deterioribus recedit aliquis, et ad meliora progreditur, cujusmodi ejus quod vita præditum est, a mortuo diximus esse discrimen. Porro *vita*, et lumen, et id genus alia, in serie honorum et sunt et esse creduntur. Unde si calvitio lumen affine est, tenebras existimandum est cum coma esse consentaneas. Quod non modo rationem præ se fert aliquam, sed etiam est necessario consequens. Verum probabili forte aliqua blandaque ratione fulcienda est oratio, ne nimis id accurata semper demonstrandi necessitas extorqueat. Comam igitur nativam quamdam ac congenitam velut umbellam esse perinde omnes ut sentiunt, ita profitentur; et poetarum elegantissimus Archilochus eam, sed in meretricio tamen corpore, commendans, hunc in modum loquitur:

...Huic ipsi quidem
Humeros obumbrat, utraque incumbens coma.

Umbra vero præter tenebras nihil aliud est; utrovis enim nomine lucis absentia significatur. Ac si quis rem penitus contempletur et exploret, facile intelliget noctem ipsam, terra solaribus radiis obducta, umbrarum esse maximam. Quin etiam interdiu opaciores et condensiores sylvæ lucem ideo non admittunt, quod nimium umbrosæ ac comosæ sunt.

12. Atque hæc quidem eo pertinent, ut ostendatur divinum quiddam esse calvitium, ac splendidissimis omnium, qui in æthere sunt, sacratum deorum. Si vero in bonis habenda valetudo est, ut est certe honorum omnium optimum, ejus ego desiderio crinitos quamplurimos animadverti ad novaculam dropacemque confugere, ut et calvos se facerent, et a morbis incolumes præstarent. Quod si et ocularis ægritudo, et mucus, et aurium gravado, cæteraque capitis incommoda cum hoc onere excutiantur, magnum istud præfecto commodum erit; tum multo majus, si pedibus præterea, visceribusque remedio sit. Atqui illi ipsi, qui his partibus laborant, circulos quosdam a medicis appellatos tolerare coguntur; quibus principium, medium, finisque dropax est, qui ferro quolibet accuratius pilos eximit. **76** Est enim id rationi consentaneum, ex arduo et eminenti capitis loco, tanquam arce quadam, reliquo corpori vale-

Α ἐπανάσιον ἐπὶ τὰς φάσεις (22), ἀλλὰ διατελοῦσιν ὀλοκλήρῳ τῷ κύκλῳ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἀντιλάμποντες, ὡς περ ἀμέλει τὸν Ὀδυσσεῖα περὶ ζουσι οἱ μνηστῆρες, μειράκια κομῶντα καὶ διαβρέοντα (23), καὶ ταχὺ μάλα κακῶς ἀπολούμενα (24), πλείον ἑκατὸν, ὕφ' ἐνδὸς ἅπαντα φαλακροῦ, ὃν τέως λαμπροδόκμον ἔντα καὶ φῶς ἄπτοντα χειροποίητον, νουθετοῦσιν ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ὡς ἀρκούσης τῆς κεφαλῆς περιλάμψαι τὴν δλην οἰκίαν. Οὐκοῦν αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸ θεϊοτάτον ἐστίν, ὃ καὶ τοῖς θεοῖς οὐκ ἔστιν ἐμφερὲς (25), ἀλλ' ἤδη καὶ συγγενές, φῶς ἔχειν τε καὶ ποιεῖν. Τοῦτου μὲν οὖν τῆς στιλπνότητος, ἡ λειότης αἰτία. Ἔστι δὲ οὐδὲν ἕτερον ἐν τῇ κεφαλῇ λειότης, ἢ παντελής ἀπουσία τριχῶν· ἅμα γάρ τις ἀναχωρεῖ τῶν χειρόνων (26), καὶ πρόσσεισι τοῖς βελτίστον, ὡς περ ἐλέγομεν ἀντίθεσιν εἶναι τῷ νεκρῷ πρὸς ζῶν· ζῶη δὲ, καὶ φῶς, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῆς ἀγαθῆς συστοιχίας ἐστὶ τε καὶ νομίζεται (27). Εἰ δὲ φιλότιμι προσήκει τὸ φῶς, σκότος πρόπειν (28) ἡγήτερον τὴν κόμην· ταῦτο γὰρ οὐκ εὐλογόν ἐστίν, ἀλλὰ καὶ (29) παντάπασιν ἀναγκαῖον. Ἴσως δὲ καὶ πειθῶ τινα δεῖ προσαγαγεῖν ἐν τῷ λόγῳ (30), μὴ μένοντας ἐπὶ τοῦ βιαίου τῆς ἀποδείξεως. Οὐκοῦν ἅπαντες οἴονται τε καὶ λέγουσιν αὐτοφῶς εἶναι σκιαδεῖον (31) τὴν κόμην· καὶ ὁ κάλλιστος ποιητῶν Ἀρχιλόχος (32) ἐπαινέσας αὐτὴν, ἐπαινεῖ μὲν οὖσαν ἐν ἐταίρας σώματι, λέγει δὲ οὕτως

C
ἡ δὲ οἱ κόμη (33)
Ἵμους κατεσκίαζε καὶ μετάφρανα.

Σκιά δὲ οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, ἢ σκότος· ἑκατέρῳ γὰρ τῶν ὀνομάτων φωτὸς ἀπουσία σημαίνεται. Ἐγγυτέρῳ δὲ προσιοῦσι, καὶ ἀπτομένοις τοῦ πράγματος (34) ἴδοι τις ἂν καὶ τὴν νύκτα τὴν μεγίστην οὖσαν σκίαν, ἀντιφραττούσης ταῖς ἀκτίσι τῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν (35) αἱ συνηραφεῖς ὕλα φωτὸς ἀμοιροῦσι, τῷ λίαν εἶναι κατάσκιον καὶ κατάκομον.

Ἰβ'. Ταῦτ' ἐμὲν οὖν (36) ὑπὲρ τοῦ θεῖον εἶναι κρήμα τοῦτο, καὶ τοῖς φανοτάτοις ἀνακείσθαι τῶν ἐν αἰθέρι θεῶν. Εἰ δὲ καὶ ὑγεία καλὸν (37)· τὸ κάλλιστον μὲν οὖν τῶν καλῶν (38) διὰ ταύτην ἐγὼ πολλοὺς κομήτας ἐπὶ τὸ ξυρὸν (39) ὀρῶ καὶ τὸν δρώπακα (40) καταφεύγοντας, ὡς ἅμα μὲν φαλακροῦς, ἅμα δὲ ἐξάντεϊς ἐσομένους τῆς νόσου (41). Ἄλλ' εἰ μὲν ὀφθαλμία, καὶ κόρυζα (42), καὶ βάρος ὤτων, καὶ τὰλλα πάντα τὰ περὶ αὐτὴν ὄντα πάθη τὴν κεφαλὴν τῷ φορτίῳ τοῦτοφ συναπαλλάττεται, μέγα ἂν εἴη καὶ τοῦτο· πολὺ δὲ μείζον, εἰ καὶ ποσὶ καὶ σπλάγγχους ἐλυσιτέλησεν. Οὗτοι (43) μὲν οὖν εἰσιν, οἱ ταῦτα δυστυχεῖς (44), οἱ τοὺς καλουμένους κύκλους ὑπὸ τῶν ἱατρῶν (45) ὑπομένειν ἀναγκαζόμενοι, ὧν ἀρχὴ, καὶ μέσα, καὶ τέλος· ὁ δρώπαξ ἐστίν, ὃς ἀκριβέστερον σιδήρου ταῖς θριξίν ἐπεξέρχεται. Καὶ γὰρ εὐλογόν ἐξ ὑπερκειμένου χιουρίου (46), καθάπερ ἐξ ἀκροπόλειως, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς (47) ἐξῆφθαι (48) τῷ παντὶ σώματι τὰ τε τῶν νόσων καὶ τὰ τῆς ὑγείας πείσματα. Οὐκοῦν καὶ

ὕψους οὐκ ἴσον μέρος μετέχομεν (49), ἀλλὰ σὺν Θεῷ φάναι (50) τὸ πλεόν. Δόξεις δ' ἂν (51) αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεσθαι καὶ τὰ βρέτα τὰ Ἀσκληπεία, καίτοι [ψιλὰ] τριχῶν Αἰγυπτιακῶς διακειμένα. Εἴη γὰρ ἂν (52) εἰς κοινὸν νοθεσία, καὶ παράγγελμα τῶν ἐν Ιατρικῇ τὸ ὑγεινότερον, καὶ μονονουχί (53) λέγειν ἔοικεν, ὡς ὅστις ὑγιαίνειν ἐρεῖ, μιμείσθω τὸν Ιατρικῆς εὐρετὴν καὶ προστάτην. Εἰληθεροῦν γὰρ κρανίον (54), καὶ πάσαις ταῖς ὥραις ἐκκείμενον, οὐκ ἂν θαυμάσαις εἰ ταχέως ἀπεργασθεῖσθαι αἰδηρός ἂν· ὅστέου· οὕτω δὲ ἔχον, ἀπάσαις ἂν εἴη νόσοις δυσμεβολώτατον (55). Καὶ ὡσπερ τῶν δοράτων τὰ μὲν ἔλαια (56) καὶ τὰ πεδιναὶ χεῖρω, τὰ δὲ ὄρεα κρεῖττω· τὴν δὲ αἰτίαν Ὀμήρου πυνθάου (57) καὶ ἀκούση λέγοντος· ἀνεμοτρῆφῃ (58) γὰρ ἔστι καὶ γεγυμνασμένα. Μηδὲ γὰρ Χείρωνα τὸν σοφὸν (59) εἰκῆ νόμιζε τῷ Πηλεΐ τὸ δόρυ τεμεῖν, οὐκ ἀπὸ τῶν γειτόνων Τεμπῶν, οὐδ' ἀπὸ τινος ὄρους (60) ἢ φάραγος, οὐ λεία καὶ μήχιστα φύεται, ἀλλὰ Πηλοῖ ἐκ κορυφῆς, οὐ ταῖς ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέκειτο. Ταῦτ' ἄρα (61) ξύλον ἀγαθὸν ἦν, ὅγε καὶ τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους ἐξήρκεσεν· οὕτως ἔχει (62) καὶ περὶ τοῦτω τῷ κεφαλᾷ, τὴν τε δασεῖαν καὶ τὴν ψιλήν. Ἡ μὲν ἔλειός ἐστι· σχιατροφεῖται (63) γὰρ· ἡ δὲ ὄρειος (64)· ἀνεῖται γὰρ ἀπασί πνεύμασι, καὶ διὰ τοῦτο καρτερὰ μὲν αὐτῇ, ῥαδινὴ δὲ ἐκείνη. **b**atiorē erat ex ligno, quod tradita per manus utriusque, hirsuti nimirum glabrique capitis ratio. enim degit; hoc montanum, ventisque omnibus tenerum illud est et imbecillum.

17. Ἐξεστὶ δὲ (65) πείραν τοῦ λόγου λαβεῖν ἐκεῖ **C**γενομένοις, οὐ συνερράγη τὸ Καμβύσου καὶ Ψαμμιτίχου στρατόπεδον, κατὰ τὴν ἐξ Ἀραβίας εἰς Αἴγυπτον εἰσβολὴν· τοῦτω γὰρ ἀλλήλων τότε πειρώμενοι, καὶ τὸν παρόντα καιρὸν ἑκάτεροι τοῦ παντὸς εἶναι κρίσειν ἠγοούμενοι (66), μόλις ποτὲ (67) διελύθησαν· γενομένου δὲ φόνου (68) πολλοῦ, καὶ τοῦ πάθους κρεῖττονος ὄντος, ἢ κατ' ἀναίρεσιν τῶν νεκρῶν, ἄλλο μὲν οὐδὲν οἱ περιγενόμενοι τοὺς ἀποθανόντας ἐποίησαν· ἀναμίξῃ δὲ ὄντας, ὡς ἕκαστος ἐτύγχανε πεπωκῶς ἐπὶ παρατάξως, ἀλλήλων διέκριναν (69)· καὶ νῦν εἰσὶ δύο θημῶνες ὁστέων (70), ὁ μὲν Αἰγυπτίων, ὁ δὲ Μηδικῶν. Θαυμάζει τοίνυν Ἡρόδοτος (71)· ἔοικε (72) γὰρ ὁ βέλτιστος ἐμπεπελακέναι ταῖς κεφαλαῖς, τῶν μὲν τὴν ἰσχύνητα καὶ ἀσθνεῖαν· καὶ γὰρ ἂν ψηφίδι (73), φησί, διατετραναίης βάλων· τῶν δὲ τὸ παχὺ (74) καὶ στερέμενον· ἀντίτυποι γὰρ ἀπῆντων (75) αὐτῷ καὶ σκληραῖ, καὶ οὐδ' ἂν ὄλην χερμάς ἐπ' αὐτὰς ἐξαρκέσειεν, ὥστε κορύνης ἂν ὀδοί. Αἰτίαν δὲ γέ φασιν (76), ἐφ' ἣν ἡμεῖς τὴν πείραν ἐκαλέσαμεν μάρτυρα, τῶν μὲν τοὺς πῖλους (77), τῶν δὲ τὴν ὕψ' ἡλίω τροφήν. Εἰ δὲ χαλεπὸν μὲν (78) ὄδον προελέσθαι διὰ τοσοῦτων ἐθνῶν ὑπερβρίον (79), οὐχ ὅτιον δὲ οὐδὲ λίθω πατάξαι νεκροῦ κεφαλήν, Ἡροδότῳ δὲ ἀπιστεῖς (80), οὐκοῦν οἰκέται κάμολ καὶ συχοῖς ἄλλοις εἰσὶν ἐν ἄστει Σκυθία καὶ Σκυθικῶς ἀνεικότες τὰς κόμας (81). Τοῦτοις ἂν τις ἐντείνῃ κόνδυλον (82), ἀπολώλεκεν. Τὸν ἐν θεάτρῳ δὲ ἀνθρωπῶν (83), ὃς πολλὴν καὶ καλὴν τῷ δήμῳ διατρεῖθην, ἔξεστι καὸ' ἐκάστην ἱερομηλίαν τῷ καταλαβόντι θέαν θεᾶσθαι (84).

A tudinis morbique quasi rudentes esse suspensos. Non igitur equalis est, aut par nobis cum cæteris valetudinis conditio : sed, quod Dei bona venia dictum sit, longe præstabiliior. Quod ipsa Æsculapli simulacra satis innuunt, Ægyptio more capillis nudata, quæ quidem in commune præcipere, ac monitum omnium, quæ in medicina sunt, saluberrimum præbere videntur, ac tantum non eloqui, homini illi, qui sanitatem expetit, medicinæ artis repertorem imitandam et præsidem. Insolatum enim cranium et omnibus cæli tempestatibus expositum haud mirum est si in ferri duritiem ossis ab natura transeat; quod ita temperatum, morbis omnibus accessu difficillimum est futurum; quemadmodum hastæ, quæ in condensis et campestribus nascuntur, deteriores sunt; quæ in montanis, multo potiores. Cujus rationem si ab Homero fueris sciscitatus, dicentem audies, ad ventum illas nutritas et perfatas atque agitas esse. Nemo quippe a sapientissimo Chirone temere putet Pelei hastam non ex vicinis Tempe, non ex finitimo aliquo monte aut depressa convalle, ubi politæ oblongæque arbores proveniunt, excisam fuisse; sed Pelio ex vertice, in quo ventorum quasi alatur impetu: ideoque probatiore crat ex ligno, quod tradita per manus **B** illud enim in condenseo situm est: in umbraculis perflabile, ob idque validum hoc et solidum;

13. Cujus rei periculum facere potest, si quis ad Arabiæ Ægyptique limites pergat, ubi Cambysis olim et Psammitishi exercitus certamen inierunt. Nam isti mutuo confligentes et illo temporis momento de summa re agi putantes, ægre ab invicem dirimi potuerunt. Strage autem maxima facta, et validiore numerosioreque quam ut mortuorum cadavera tollere aut sepelire possent; aliud quidem nullum tantæ cædis superstites cæsis officium præstitere, nisi ut promiscue passimque stratos, ut in acie quisque ceciderat, a se mutuo discernent, et hodieque cernuntur ossium acervi duo, Ægyptiorum alter, alter Medorum; dignaque prorsus admiratione Herodoto visa est **77** (nam eo accessisse videtur optimus vir, ut eo spectaculo frueretur), cum illorum capitum tenuitas et fragilitas; hæc enim, ait, si velis ferire, vel solo calculo perforare possis; tum horum compactio et soliditas: repulsu enim renisque firmitatem ac duritiem præ se ferebant, ita ut ne majori quidem aliquo et pugillari offendi saxo illidive possent; quod si facere velles, incutienda tibi clava fuerit. Hujus autem experimenti, cui nos testem ascivimus, causam esse ferunt, his quidem quod pilea gestent, illis vero quod soli expositum caput habeant. Quod si cui difficile videtur longinquum per tot nationes iter suscipere, neque mortui fas est caput lapide ferire, tum Herodoto fidem non adhibes; nempe mihi quoque, ut et aliis permultis in urbe servi sunt genere Scythæ, promissa, Scy-

thico more, exætare; quibus si quis vel colaphum A
ingesserit, eos enecabit. At cum hominem, qui in
theatro diuturno jucundissimoque spectaculo ple-
bem detinet, singulis calendis spectare licet ei,
qui subsellia ad spectandum occupaverit. Is non
natura quidem, sed artificio calvus est, eadem die
tonstrinas sæpius adiens, proditque coram populo,
ut capitis robur ac firmitatem ostendet; cui nihil
terribile est eorum quæ terribilia videntur. Nam
et cum fervente pice conflictatur, et cum edocto
ariete coniscat, qui eminus concinna quadam
agitatione et capitis micatione fertur. Megaren-
sium quoque siglina valido Ituic capiti illisa defi-
ciunt: scinditur, contunditur; nihilque non eorum
fiat, quæ horrorem spectantibus afferunt; cum
eodem capite accuratus, quam Attico calceo præ-
siliat. Plura equidem hominem intuens, mihimet-
ipsi de tam felici sorte gratulabar. Est enim hæc
parvæ omnia illa præstare possem, sed ille me
audacia superat: vel potius ille quidem ad hoc
audaciam isopia compellitur: mihi vero hujuscæ
rei periculo neque opus est, neque opus unquam
fuerit. Verum aliud nobis occurrit quam maximum
commodum, neo ullo eorum quæ hactenus dicta
sunt, deterius. Nam si, ut Phidarus ait, voti com-
petem esse contigerit, et domesticæ res ad vitam
degendam satis esse possint, in opportuno aliquo
ad spectandum loco eorum, quæ exhibentur,
auscultatores et spectatores sedebimus. Quod si in
civitatem sumptus faciendi sint, aut largitiones a C
populo flagitentur, magnificæ ex facultatibus nostris
familiaris res defecerit; quod divinis et eximiis
extremum malorum est, non periclitantur, quibus
maiore paululum subæto, artem spectaculo

14. Quisquis igitur, ex Dionis sententia, viros,
quam feminas magis decere comam arbitratur,
nonne rebus ipsis et aperta veritati plurimum
adversatur? Nam quod qui possident, imbecilliores
redduntur, id ipsum in censa ponere validorum
ac vires habeantium, potest ulli esse rationi con-
sentaneum? Natura profecto ac legibus ista dis-
creta sunt; legibus quidem, quando neque mares
omnes decet cœma, neque ubivis, neque eosdem
perpetuo. Lacedæmonii quippe post Thyream,
Argivi ante Thyream comam aluere: infinitæ prope
nationes neque hodie, neque unquam hactenus:
fominarum generi, et omni, et ubivis honesta fuit
semper capillitii cura; nec usquam inventa est,
aut inveniri potest, quæ novaoulæ caput submiserit,
præterquam in gravi et inauspicato evento; si
ullum unquam ejusmodi tempus tulit, mihi certe
neque auditum, neque visum aliquando. Quin etiam
cum lege naturæ consentit; nullam enim ex homi-
num memoria accepimus mulierem fuisse calvam.
Neque est quod id reliculo regi potuisse dicas:
nam comædiæ vel per ista transpiciunt. Sin cui-
quam pili defluerint, hoc ex morbo potius factum
est, potiusque vel minima cura pristinum naturæ
statum recuperare. Virosum contra, eorum saltem,

Οὗτος ἔστι (85) μὲν τῶν τέχνη φαλακρῶν, οὐ τῶν
φύσει, βαδίζων ἐπὶ τὰ κουρεῖα (86), τῆς ἡμέρας
πολλῶς (87)· πάρεστι δὲ εἰς τὸν δῆμον (88) ἐπ'
αὐτὸ τοῦτο (89), τῆς κεφαλῆς τὴν ῥώμην ἐπιδειξέ-
μενος, ἢ μηδὲν ἔστι θανάτων τῶν δεσπῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς
πίτταν ἀναξέουσαν παραβάλλεται (90), καὶ διακυρί-
τεται δεδιδασμένῳ κριῶ (91), πόρρωθεν εὐ μάλα τὸν
πίττων κατασεῖοντι (92)· ἐπιλείπει δὲ τὰ Με-
γαρέων κερῶμια (93), τῇ γενναίᾳ ταύτῃ (94) προ-
καταγνόμενα· τέμνεται δὲ καὶ κατατέμνεται (95),
καὶ οὐδὲν ὁ τι οὐ τῶν τοῖς ὀρώσι φρέκην φερόν-
των, ἢ γε καὶ προσάλλονται βλαύτης Ἀττικῆς
ἀκριθέστερον (96). Τοῦτον ἐγὼ τὸν ἄνδρα θεώμενος,
τῆς εὐτυχίας ἑμαυτὸν ἐμακάρισα (97). Καὶ γὰρ κἂν
ἐγὼ ταῦτα πάντα δυναίμην (98)· ἀλλ' οὗτος ἐμοῦ τῆ
τόλμῃ περίεστι· μάλλον δὲ τοῦτον μὲν εἰς τοῦτο τῆς
τόλμης (99) ἢ πενία προήγαγεν· ἐμοὶ δὲ τῆς πείρας
μήτε δεῖ, μήτε δέοι (1)· ἀλλ' ἕτερον αὐτοῦ τὸ παμ-
μέγεθες ἀγαθὸν (2), ὃ τῶν εἰρημέμων οὐδενὸς ἀπο-
λείπεται. Ἄν μὲν γὰρ ἢ τῆς Πινδάρου (3) τυγχάνειν
εὐχῆς, καὶ ἤν ἐχωμεν ἀπὸ τῶν οἰκειῶν, ἐν καλῶ
τοῦ θεάτρου καθιζήσομεθα, ἀκροαταὶ τῶν δεικνυμέ-
νων καὶ θεαταί. Κἂν χορηγήσῃ δέη (4) τῆ πόλει, κἂν
ἐπίδοσις ὁ δῆμος αἰτῆ, χρησόμεθα μεγαλοπρεπῶς
τοῖς ὑπάρχουσι· τοῦ δαιμονίου δὲ ἀντιπνεύσαντος (5),
καὶ τῶν ἀφρίτων ἐπιλειπόντων· ὃ μηδενὶ τῶν θείων
ἀνδρῶν παρεγένετο (6)· τὸ γούνησχατον ἀπεσι (7)
τῶν κακῶν, ὃ λιμὸς, οἷς ἅπασιν ἕξεσι θαυματο-
ποιοῖς εἶναι, καὶ μικρὸν ἀπερυθριάσασιν, ἐν τῷ λο-
γῶ ἀποδοῦναι καὶ σχεδιάσαι τέχνην θεᾶς ἄξιαν.
erogabimus. 78. Sin fortuna reflaverit, vicissusque ac
viris laud unquam evenit; ii saltem fame, quod
præstigatoribus ac circulatoribus esse licet; ac
dignam e re nata in orchestra exhibere possunt.

15. Ὅστις οὖν, ὡς περ Δίων, οἰεταὶ πρέπειν πολὺ
μᾶλλον ἀνδράσιν ἢ γυναίξιν τὴν κόμην (8), πῶς οὐ (9)
τοῖς οἷσι καὶ τοῖς φανεροῖς τάναντιώτατα διατάττε-
ται; Ὅ γὰρ (10) τοῦς ἔχοντας ἀσθενεστέρους ποιεῖ,
πῶς εὐλογὸν ἔστι τῆν τῶν ἰσχυρότων μοῖρα προσέ-
μειν; Ἀμέλει (11) δὲ καὶ φύσει καὶ νόμῳ (12) διω-
ρισταὶ· νόμῳ μὲν, εἰ μήτε πᾶσι καλὸν (13) ἢ κόμη
τοῖς ἄρρεσι, μήτε πανταχοῦ, μήτε ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς.
Λακεδαιμόνιοι γὰρ (14) μετὰ Θυρέαν (15), Ἀργεῖοι
δὲ πρὸ Θυρέας ἐκόμησαν· συχνὰ (16) δὲ τῶν ἐθνῶν
οὔτε νῦν, οὔτε πρότερον· γυναίξιν δὲ ἀεὶ καὶ πάσαις
καὶ πανταχοῦ (17) καλὸν ἐσπουδακῆναι περὶ τὴν ἐπι-
μέλειαν τῶν τριχῶν· οὐ γὰρ ἔστιν (18), οὔτε γέγο-
νεν, ἦτις ὑπέθηκε ξυρῶ τὴν κεφαλὴν, ὅτι μὴ κατ'
ἀπασιδὸν τινα καὶ ἀποτρόπαιον συμφορὰν (19)· εἰ δὲ
τι καὶ τοιοῦτον (20) ὁ χρόνος ἤνεγκεν (21)· ἐγὼ γὰρ
οὔτε εἶδον, οὔτε ἤκουσα (22). Ὅμοιοι δὲ καὶ ἡ
φύσις τῷ νόμῳ· γυνὴ μὲν γὰρ οὐδεμία (23) τῶν ἐξ
αἰῶνος ἀναδέδεικται φαλακρά· καὶ οὐκ ἔρεῖς, ὡς οἱ
κεκρύφαλοι (24) κρύπτουσιν· αἱ γὰρ κωμῶδαι καὶ
δὲα τοῦτων ὀρώσιν (25)· εἰ δὲ τριχορρύθης τις ἐγένε-
το, νόσον τινα ταύτην νοσεῖ (26), καὶ δι' ἑλαχίστης
ἐπιμελείας εἰς τὸ περικυκλῆσαι ἐπανέρχεται (27)· ἀνδρῶν
δὲ, οὐς καὶ ἄξιον ἀνδρας καλεῖν (28), οὐ βῆδιον εἰ-
πεῖν. ὅστις οὐκ ἐφθασεν εἰς τοῦτο τῆς φύσεως. Δι'

αὐτὸ γὰρ τοῦτο (29) καὶ δοκεῖ τέλος εἶναι τῆς φύσεως, εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ἐπιτυγχάνεται. Ὡσπερ δὲ γεωργῶν παῖδες (30) ἀπὸ τῆς ἑρμῆς; τῶν ὑγιαίνοντων φυτῶν συνέντες, ὡς εἰς ὀρθὸν αἰρεσθαι βούλεται τε καὶ πέφυκεν ὅσα μὴ πρὸς τοῦτο παρ' ἐαυτῶν ἐξισχύει, κοντοῖς αὐτὰ καὶ χάραξιν ὑπερείδουσιν οὕτως, ἐπειδὴ πεφθῆασιν (31) ἅπαντες, ὧν ἡ φύσις ἀρίστη, παραπλησίως ἐμὸι διακείμενοι, ξυρῶ τοὺς οὕτως ἔχοντας ἐπανορθωτέον καὶ βοηθητέον ἂν εἴη τῆ φύσει.

optimè constituta est, esse eadem mecum conditione constat; qui secus habuerint, novacula emendandī sunt, et naturæ subsidium ferendum.

ε'. Λακεδαιμονίων (32) μὲν οὖν ἄξιον (33) μεμνησθαι, πρὸ τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης ἡσυχότων τὰς τριῖνας, ἦν δι' αὐτὸ τοῦτο (34) καλεῖ μεγάλην, οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὸ αὐτῆς ἐκτενίσαντο, ὧν οὐδεὶς ἐπὶ τῷ πονηρῷ τούτῳ σημεῖον περιεγένετο. Λέγω δὲ, οὐκ ἀναμιμνήσκων τῶν εἰρημένων, ὅτι τριῖνες κἂν τοῖς ζῶσιν ἐστὶ νεκρῶν (35), ἀλλ' ὅτι θεονεύτων αὐξουσι τοῦτο γὰρ ὑπὸ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θεραπευτῶν εἰς πάντας διατεθρύληται (36), καὶ τις ἐν χρῶ κουρίας ἀποθανῶν, εἰς νέωτα κόμην (37) καὶ πώγωνα βαθὺν ἤνεγκε. Τούτους μὲν οὖν εἰλκυσεν (38) εἰς τὸν λόγον, οἱ κάλλιστα τῶν Ἑλλήνων ἀπέθανον· τῶν δὲ τὰς καλλίστας τε καὶ μεγίστας νίκας ἀνρηγμένων (39), καὶ τιμωρησαμένων ὑπὲρ τε τούτων αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος τὸν βάρβαρον, ἐκῶν ἐπιλανθάνεται· λέγω δὲ Μακεδόνας τε καὶ τοὺς Ἀλεξάνδρου συναναθάνας Ἑλλήνων, ὧν οὐκ ἐγένοντο μόνοι Λακεδαιμόνιοι (40). Οὗτοι πρὸ τῆς ἐν Ἀρβήλοις (41) μάχης, ἦν δικαιότερον ἂν τις μεγάλην προσαγορεύσειεν, περὶ μαθόντες ὅτι πονηρὸν στρατιώταις αἱ τριῖνες, πανδημεὶ ξυράμενοι, μετὰ Θεοῦ καὶ τύχης καὶ ἀρετῆς (42) εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὀλων ἀγῶνα συνέστησαν. Ἐπράχθη δὲ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας ἡ διαβολὴ τῶν τριῶν, ὡς ὁ τοῦ Λάγου Πτολεμαῖος ξυνέγραψεν (43), ὅς ἐστι μὲν παρῆν τοῖς δρωμένοις, ἡπίστατο· ὅτι δὲ βασιλεὺς ἦν, ὀπνηίκα συνέγραψεν, οὐκ ἐψεύθετο (44).

Illius : qui cum rebus gestis interfuerit, rei veritatem non ignoravit; et quia rex, dum hæc scriberet, fuit, nequaquam mentitus est.

ις'. Ἀνὴρ Μακεδῶν (45), κόμην τε ἀνεκῶς εἰς τὸ περιττὸν καὶ γένειον βαθὺ καθεικῶς, ἐπ' ἀνδρα Πέρσην ἐφέρετο· συμφρονήσας δὲ (46) ὁ Πέρσης, καίπερ ὧν ἐν δεινῷ, γέροντος μὲν ἐκεῖνο (47) καὶ ξυστὸν ἀφίησι τῶν χειρῶν, ὡς οὐκ ἱκανὰ ταῦτα τῷ Μακεδόνι (48)· ἄττι δὲ ὁμοσε (49), καὶ φθάσας εἰσω τῶν τοῦ πολεμίου ὄπλων γενέσθαι (50), λαμβάνεται τοῦ πώγωνος (51) καὶ τῆς κόμης, καὶ οὕτως καταβάλλει (52) στρατιωτὴν ἄμαχον, τριγλὶ δίκην ἰχθύος (53) ἐφαλκυσάμενος· πεσόντα δὲ ἦδη κατακταίνει, τὸν ἀκινάκην σπασάμενος (54). Εἶδε δὲ τις καὶ ἕτερος Πέρσης (55), καὶ μάλα ἄλλος καὶ ἄλλος, καὶ ταχὺ μὲν ἅπαντες ἦσαν ριψάσπιδες, ταχὺ δὲ ἄλλος ἄλλον κομήτην ἀπολαθόντες, ἀνὰ τὸ πεδίον ἰδίωκον· παρῆσι γὰρ ὡσπερ σύμβημα (56) διὰ τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ὅτι ἄνδρες οὗτοι θριξίν ἄλωσμοι. Μόνον οὖν, ὡς εἰκὸς, ὅσον φαλακρὸν ἦν τῆς Ἀλεξάνδρου φάλαγγος, συνταταγμένον διέμεινεν (57). Ἐν τούτῳ (58)

PATROL. GR. LXVI.

A qui hoc nomine digni fuerunt, haud facile ullum nominaveris, qui non ad eam naturæ conditionem pervenerit : si quidem in hoc ipso naturæ finis constitutus videtur; licet non omnes eum assquantur. Sed ut agricolæ, cum ex integrarum ac bene se habentium stirpium naturali propensione exploratum habeant, natura omnes ita esse comparatus, ut in rectum assurgant, quæcunq; per se attolli nequeunt, ridicis ac pedamentis suffu'ciunt; ita quandoquidem omnes, quorum natura

79 15. Lacedæmoniorum porro haud incongruum fuerit fecisse mentionem, qui ante pugnam illam ad Thermopylas commissam, comam adornarunt; quam ideo gravissimam appellavit, quod ante eam Lacedæmonii comas pectent; quorum nemo præ infausto illo omine superstes fuit. Id eo dico, non quod in memoriam revocem, quæ a me antea dicta sunt, pilos vel in viventibus mortuas esse partes, sed ut easdem insuper in mortuis incrementum capere demonstrem. Hujus enim ab Ægyptiis sacerdotibus in omnes fama percrebruit; et ad eukem ræus aliquis cum obiisset, sequente anno proluxa coma barbaque est repertus. Cæteram eos in orationem duntaxat inseruit, qui gloriosissimo ex Græcis omnibus fato sunt exstincti; alios consulto prætermisit, qui maximas nobilissimasque victorias reportarunt, et a barbaris eorum, quæ in illos, ac reliquam omnem Græciam commiserant, pœnas repetierunt; Macedonas, inquam, Græcosque, qui cum Alexandro profecti sunt: e quibus soli defuere Lacedæmonii. Hi ante certamen, quod in Arbelis gestum est, multo quam Lacedæmoniorum illud gravius, experientia docti, pilos summo militibus esse detrimento, publicitus rasi, Deo fortunaque, et virtute auspice, de summa rerum dimicarunt. Ejusmodi autem damnandorum pilorum fuit occasio, ut auctor est Ptolemæus Lagi

16. Macedo quidam summissa mirum in modum cæsarie, altaque ac densissima barba, Persam adortur. Hic, etsi in tanto discrimine positus, sese colligens, scutum, atque hastam abjicit, quasi haud idonea contra Macedonem arma; tum obviam prosilit, et hostem coninus intra ipsius arma occupans, barba comaque prebensum, et crinibus, piscis instar, attractum, citra pugnam prosternit, prostratumque ducto acinace confodit. Vidit hoc alius Persa, statimque alius, et alius, omnesque subinde clypeis abjectis, alium alius crinitorum ejusmodi interseptum patentibus campis insecuti sunt. Ibat enim per totum agmen Persarum, quasi tessera quædam, homines illos crinibus arreptos facile superari. Soli igitur, ut verisimile est, quotquot in Alexandri acie calvi erant, in ordine permanserunt. Dum hæc geruntur, summa consilii regem inopia cepit; cum nudis cedendum ei esset, cui vel ar-

mati resistere non possent : jamjamque futurum erat, ut pudendo belli exitu fractus Alexander in Ciliciam castra referret, seseque ridiculum Græcis omnibus præberet, insana capillorum affectatione superatus. Verum ut erat in fati, Heraclidis Achæmenidas sceptris imperii cessuros, classico receptui cani jubet, ac longius abducto exercitu, et opportune positis castris, tonsores immittit. Atque hi quidem muneribus a rege pellecti passim Macedonas omnes novacula deraserunt. Dario vero, Persisque deinceps pro voto res minime successit. Sublata enim prehendenti ansa, cum multo superioribus iniquo certamine pugnabant.

17. Quamobrem coma ipsa neque terribiles ut sint, neque ut videantur facit, nisi infantium forte spectra, terriculaque esse velint. Præsertim cum milites videamus, quo tempore terrendi sunt hostes, galeam induere. Galea autem hoc ipsum, quod præ se nomine fert, ænea calvaria est. Quod vero equinis setis ornantur, hi quidem, quibus galeam imponere capiti contigit, figuram ejus non nesciunt. Docendi sunt autem quibus istud ignotum est, pone in versum dispositis inter pileum et galeam setis adornari. Nam curvam deveexamque superficium ne Vulcanus quidem villorum tenacem possit efficere. Hunc autem in modum composita accurate nobis calvitium refert; ideoque omnium, quibus milites induuntur, formidolosissimum est. Achilles sane Trojanos animum recepisse ait, non quod suspensum quasi comæ muscarium videre desiissent. Sed quidnam ait, obsecro?

... *Nec enim galeæ frons cernitur ipsis
Cominus ardentis.*

Fulgor enim illius lævorque idem et calvitium, et terriculum est. Achilles autem etsi comam habuerit (id enim ab eodem est proditum), at juvenis illo tempore fuit, quo et in iracundiam erat proclivior; cum ætas ipsa nondum eum esse pateretur corpore animoque perfectum. Et quidem adolescentibus æquum est caput ipsum erumpentibus pilis, et cordis incitatione fervere. Sed **81** ut Achilles causa nemo est, cui animi furor probetur, sic neque clarissimorum virorum in corpore est coma laudabilis. Eundem tamen, utpote Thetidis filium, præclara ad omnem animi virtutem indole fuisse fatendum est, meumque id est de Achille judicium, si is sospes fuisset, calvitii sapientiæque haud expertem futurum, ut qui vel juvenili ætate musicæ esset utcumque medicinæque peritus, et invisos adeo capillos haberet, ut eos inferiarum loco, mortuorum in busta spargeret. Nam et de Socrate dixit Aristoxenus, natura illum ad iracundiam fuisse concitatori, quæ simul eum invasisset, indecore atque impotenter sese gessisse. At nondum eo tempore calvus erat Socrates, quintum et vicissimum annum agens, cum Altheas, ut refert Plato, Parmenides, et Zeno ad Panathenæorum spectacula

δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπορίᾳ συνέχετο (59), γυμνοὺς ἐξιστάμενος οἷς ὠπλισμένοις ἦν ἀνυπόστατος· κἂν αἰσχρῶς ἀνέλυθεν ἐπὶ Κιλικίας (60) Ἄλέξανδρος, κἂν ἐγένετο τοῖς Ἑλλοσι καταγέλαστος, τῇ τριχομαχίᾳ κεκρατημένος (61)· νυνὶ δὲ (μοιροῖδιον γὰρ ἦν ἡδὴ (62) τοῖς Ἡρακλειδαῖς (63) τοὺς Ἀχαιμενίδας παραχωρῆσαι τῶν σκήπτρων), ταχὺ συνείς τι τοῦ δεινοῦ (64), κελεύει μὲν ἀνακλητικὸν ἡχῆσαι τὰς σίλιππυγας· ἀπαγαγῶν δὲ ὡς πορρωτάτω καὶ καθίσας ἐν καλῶ τῶν στρατῶν (65), ἐπαφίησιν αὐτῷ τοὺς κουρέας. Οὗτοι μὲν οὖν δῶροι ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀναπεισθέντες (66), πανδημίαι τοὺς Μακεδόνας ἐξύρῃσαν. Δαρεῖος δὲ (67) καὶ Πέρσαις οὐκέτι τὸ πρᾶγμα κατ' ἐπιτίδας ἐχώρησε· μὴ γὰρ οὐσίας ἔτι λαβῆς, πρὸς πολὺ καλλίους ἀγωνιστὰς τοῖς ὅπλοις ἐκρίνοντο.

17. Κόμη τῶντων οὕτε ποιεῖ φοβεροὺς, οὕτε δεικνυσιν, εἰ μὴ γε τῶν βρεφῶν εἰσι μορμολύκεια (68). Ἐπεὶ τοῦσγε (69) στρατιώτας ὁρῶμεν, ἐν ᾧ δεῖ τοὺς πολεμικοὺς φοβεῖν, κράνη περικειμένους. Τὸ δὲ κράνος οὐδὲν ἄλλ' ἢ κατὰ τοῦνομα καὶ τὸ πρᾶγμα, χαλκοῦν κρανίον ἐστίν (70). Εἰ δὲ ἵππων θριξίν ἐσκευάζονται (71), οἷς μὲν ὑπῆρξεν ἀμφίεσασθαι κράνος (72), Ἰσασί (73) περὶ τοῦ σχήματος. Διδακτέον δ' ἂν εἶη (74) τοὺς οὐκ εἰδότες ὡς δπισθεν σκευάζονται στιχηθὸν διατεθείσας θριξὶ μεταξὺ τοῦ πλινῶ καὶ τοῦ κράνος. Ἐπεὶ τὴν γε κυρτὴν ἐπιφάνειαν οὐδ' ἂν Ἡφαιστὸς ἐγκρατῆς τριχῶν ἀπεργάσαιτο. Ἐχουσα δὲ ὡσπερ ἔχει (75), φαλάκρας ἀκριβοστάτην εἰκόνα παρῆχεται. Ταῦτη καὶ καταπηκτικώτατόν ἐστιν ἀπάντων, ὅσα στρατιώταις περίκειται (76). Ὁ γοῦν Ἀχιλλεὺς ἀναθαρσῆσαι τοὺς Τρώας (77) φησιν, οὐχ ὅτι τῆς κόμης οὐχ ὁρῶσιν αἰωρουμένην τὴν σόβην· ἀλλὰ πῶς λέγει·

.. Οὐ γὰρ ἔμῃς κόρυθος· λεύσσοσι μέτωπον (78)
Ἐγγυθὶ λαμπομένης.

Τὸ γὰρ ἀποστειθόν (79) αὐτῆς καὶ λείον, αὐτὸ τοῦτο φαλάκρα τε ἂν εἶη καὶ φόβητρον. Εἰ δὲ Ἀχιλλεὺς ἐκόμα (80) [καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτό φησι]· νέος γὰρ ἦν, ὀπηνίκα καὶ ὀξύρροπος ἦν εἰς ὄργην (81), οὐδέπω χωρούσης τῆς ἡλικίας οὕτε ψυχῆς οὕτε σώματος τελειότητα. Νέψ δὲ εἰκὸς ἀναξείν (82) καὶ τὴν κεφαλὴν. οἶμαι, θριξί, καὶ θυμῷ τὴν καρδίαν. Ἄλλ' ὡσπερ οὐκ ἐπαινέται (83) δι' Ἀχιλλῆα περὶ ψυχῆν ὁ θυμὸς, οὕτως οὐδὲ περὶ σῶμα ἢ κόμη τῶν θαυμαστῶν (84). Καίτοι συγχωρῶ θέτιδος ὄντα κράτιστα φῶναι (85) πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν, καὶ γνώμην ἀποφαινομαι (86) περὶ Ἀχιλλεῶς, εἰ περιεγένετο, φαλάκρας τε ἂν αὐτὸν καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἀμοιρῆσαι. Καὶ νέος ὢν (87), ἀμωστέπως λατρικῆς τε καὶ μουσικῆς ἤπτετο (88), καὶ πρὸς ἄς εἶχε τρίχας, οὕτω δυσχερῶς εἶχεν (89), ὡς ἱεροῖς ὀσωθείσας ἡρίους ἀπάρχασθαι. Ἐπεὶ τοι καὶ Σωκράτην (90) αὐτὰ ταῦτά φησιν Ἀριστοτένης, ὡς φύσει γεγόνει τραχὺς [εἰς] ὄργην (91), καὶ, ὅποτε κρατηθεῖ τῷ πάθει, διὰ πάσης ἀσχημοσύνης ἐδάδιζεν (92). Οὐ μὴν οὐδὲ Σωκράτης πῶ τότε (93) φαλάκρος ἦν, πέντε καὶ εἰκοσιν ἔτη γεγονώς, ὀπηνίκα Παρμενίδης καὶ Ζήνων ἤκον Ἀθήνας, ὡς Πλάτων φησὶ, τὰ Παναθήναια (94) θεασόμενοι. Ἄλλ' εἰ τις ὕστερον ὡς περὶ χαλεπῶν;

τοῦ Σωκράτους, ἢ ὡς περὶ κομήτου (95) διελέγετο, πολλὴν ἀνείμαι τὸν λέγοντα παρὰ τοῖς εἰδόσιν ὀφλήσαι κατάγειον· ὡς οὗτός ἐστιν (96) ὁ τῶν πῶποτε φιλοσοφηκότων φαλακρότατος (97) τε ὁμοῦ καὶ πραότατος (98). Μὴ δὴ καταδικάζει (99) κόμην τοῦ ἥρωος· ἐν ᾧ γὰρ (1) διελέγη περὶ αὐτοῦ, μειράκιον ἦν, οὕτω πρῶτην ἐξ ἐφῆδων γενόμενον. Καὶ σὺ μὲν οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὅτι ποτὲ τεκμηρίω χρώμενος (2) ἀποφαίνῃ περὶ τῶν Ἀχιλλέως τριχῶν, ὡς κἂν τὸ γῆρας (3) αὐτοῦ περιέμεναν· ἐγὼ δὲ, ὡς οὐκ ἂν περιέμεναν (4), ἔχω πολλὰ, τὸν πατέρα, τὸν πάππον· εἶδον γάρ, εἶδον (5) εἰκόνας· τὸ συγγενῆ γεγονέναι θεῶν (6). Ἀπαξ δὲ εἰρημένον ἀρκεῖ περὶ τοῦ σχήματος τῶν θεῶν (7).

ἡ'. Τί οὖν ὡσπερ ἐρμαῖου λαβόμενος ἔχη (8),

..... Ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πηλεῖωνα;

Ὅλωσ δὲ διὰ τί (9) τεμάχιον ἐκφέρεις, ἀλλὰ μὴ πάντα τὸν στίχον ἔλκεις εἰς μέσον; Οὐκοῦν ἐπεὶ μὴ σὺ βούλει (10), τοῦ παρ' ἡμῶν αὐτὸ γενέσθαι σὺ τὴν ἀνάγκην ἐποίησας·

Στῆ δ' ὀπισθεν (11), Ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πη-
λεῖωνα.

Εὐγε, ὦ Δίω, ὡς οὐ παρελκούσας ἀφήρησαι συλλαβὰς, ἀλλ' ἐν αἷς (12) ἄπαν ἔνω τούναντιον ᾧ βούλει (13). Ἐνεῦθεν ἐγὼ μαντεύομαι (14) κἂν τούτω τῆς ἡλικίας Ἀχιλλεὶ φαλάκρας μετεῖναι (15). Ἦκουσα (16), φησὶν, ἡ θεὸς ὀπισθεν αὐτοῦ (17) τῆς κόμης ἐλάβετο (18). Ἀλλὰ κἂν ἐμοῦ τις (19), ἀλλὰ κἂν αὐτοῦ Σωκράτους, κἂν τοῦ γερατότου τῶν Ἑλλήνων ὀπισθεν λάβοιτο· ἐκεῖ γὰρ ἡμῖν ὑπολείπεται (20) τὰ τῆς ἐπιχώρου φύσεως σύμβολα (21)· οὐ γὰρ οὕτε ἀνθρώπινόν ἐστιν (22), οὕτε δαιμόνιον ἀγαθόν, ἀλλὰ θείας ἀντικρυς καὶ μοίρας καὶ φύσεως (23) εἰς τὸ παντελὲς ἀπηλλάχθαι (24) τῆς πρὸς τὸ θνητὸν κοινωνίας.

Στῆ δ' ὀπισθεν (25), Ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πη-
λεῖωνα.

Ἦνα λάβοιτο τῆς κόμης (26), ὀπισθεν ἔστη, ὡς οὐκ οὐσῆς ἐκ τοῦ προσθίου (27) λαθῆς.

ἰθ'. Ὅλωσ δὲ ἀγαθὸν μὲν (28) οὐδὲν ὑπὲρ φύσεως τῶν τριχῶν ἐνὶ τῷ Δίωνος λόγῳ. Καίτοιγε (29), εἴπερ ἦν ἐν τῷ πράγματι. Δίω ἀν ἐξεῦρεν αὐτὸ, καὶ εἰ σμικρὸν ἦν (30), Δίω ἀν αὐτὸ μέγιστον ἐδειξεν, ὅς καὶ νῦν οὕτω πόρρωθεν ἐξευρίσκει μὲν Λακεδαιμονίου (31) οὐδὲν ὄντας πρὸς ἔπος· οὐκοῦν, ὅσα γε καὶ ἄλλω δοκεῖν· Ὀμήρου δὲ ἐξαψάμενος (32), ὡσπερ ἱερὰς ἀγκύρας, ἔχεται (33) μέχρι τελευτῆς τοῦ βιβλίου· οὕτω δὲ ἀδίκως πάνυ (34) καὶ ῥητορικῶς χρῆται τῷ λόγῳ, ὥστε νῦν μὲν ἀπέκοψεν, ὡσπερ νόμου, τοῦ στίχου (35)· ἐτέρωθι δὲ οὐκ ὄντων στίχων (36), ὡς ὄντων, μέρη μαρτύρεται. Ἐκτορος γὰρ ἀντικρυς καταφεύεται (37), μᾶλλον δὲ Ὀμήρου τὰ περὶ Ἐκτορος· τάχα δὲ καὶ Ὀμήρου καὶ Ἐκτορος. Ὁ μὲν (38) γὰρ παραδέδοται τὰ περὶ τὴν κουρὰν ὁμοίωτα τοῖς πάνυ σώφροσι διακείμενος, καὶ δεικνύσιν ὁ τάληθῆστατα περὶ τῶν ἡρώων συγγεγρα-

venissent. Si quis autem postmodum de Socrate, tanquam homine aspero, aut comæ studioso verba fecisset, multo, ut opinor, ab iis risu fuisset exceptus, qui eum norant, quando is omnium qui unquam exstiterunt philosophorum calvissimus fuit, ac mansuetissimus. Non est igitur quod herois comam insimules; nam quo tu tempore de eo loqueris, adolescentulus erat, paulo ante nondum ex cphēbis egressus; nec ullam poteris afferre conjecturam, qua quidem fretus Achillis comam censeas ad senectutem usque fuisse mansuram. Nam non fuisse mansuram quamplurimis adducor ut credam; cum de patre ipsius, et avo, quorum olim imagines vidi, tum ex cognatione quam cum diis habuit. Satis enim antea de deorum forma disputatum est.

18. Quæ cum ita sint, cur demum tanquam ex insperato oblatum lucrum arripiens, crebro id in ore versas,

Flavaque coma prensavit Achillem?

Denique cur fragmentum duntaxat earminis, non totum ipsum versum in medium adduxisti? Quod quia a te factum non est, mihi ut istud facerem tute necessitatem imposuisti:

Pone stetit, flavaque coma prensavit Achillem.

Euge, Dio; non enim superflue sunt a te detractæ syllabæ, sed ejusmodi, ut in iis ei quod asseris omnino contrarium habeatur. Nam hinc auguror vel in ea ætate calvum Achillem fuisse. « Pone, » inquit, 82 « dea veniens coma eum arripuit. » Atqui et me certe aliquis, et ipsum quoque Socratem, et Græcorum omnium senio confectissimum postica capitis parte prensaverit. Illic enim naturæ mortalis indicia relinquuntur. Neque aut hominum, aut dæmonum, sed divinæ plane conditionis naturæque est, nihil omnino habere cum mortali genere societatis.

» *one stetit, flavaque coma prensavit Achillem.*

Ut comam prehenderet pone stetit, quasi ex anteriori parte nulla esset prehensio.

19. Atque, ut uno verbo dicam, nullum in Dionis oratione bonum est, quo pilorum natura commendetur: cujusmodi si quid in ea re foret, facile Dio investigasset, leveque id alioqui dicendo fecisset illustrius, utpote quæ nunc e longinquo deducta occasione Lacedæmonios insinuaverit, nihil ad rem profecto facientes, quantum alteri quoque constare potest; ab Homero vero quasi sacra ancora dependens, ad extremum usque libellum tenaciter adhæreat. At idem injuste adeo, et ut oratores solent, in oratione versatur, ut aut ex versu, tanquam ex lege, corradat nonnihil; aut versuum nusquam exstantium, tanquam germanorum, partem aliquam in testimonium vocet. Nam de Hectore palam falsa dicit, vel Homero, quæ de Hectore dicuntur, falso potius affingit; ac fortasse de Homero simul atque Hectore mentitur. Hunc enim *ισομοριæ* pro-

ditum est, quod ad tonsuram pertinet, fuisse cum temperantissimis viris comparandum : quod is auctoritate sua comprobatur, qui de heroum gestis omnium scripsit verissime ; ut qui horum quidem in acie socius, illorum hostis fuerit, qui de Hectore hæc ipsa testatur. Quod si Ilium aliquando profectus es, statim Iliensis quilibet introductum ad Hectoris templum deducit, ubi Hectoris simulacrum obvium est ; quod qui viderint, iisdem occurrit, in ea effictum esse specie, in qua olim fratri adscitiam pulchritudinem exprobravit, comæ videlicet pennis fingit,

..... *Et cærulea passim
Cæsaries raptata,*

mini ostendat aliquis quoniam in loco Homericæ rhapsodiæ legantur. Hoc vero ne lo quidem ipse rhapsodus ostendere potest. An est enim credibile, ab Homero comæ studio eum commendari, quem in eodem opere alteri ejusmodi elegantiae et ornati nimis addicto **83** conviciantem introduxit? Perinde id futurum erat, ac si Andocidem Phileas sacrilegii reum appellasset, quasi non ipse ex Paladio in arce Gorgonis verticem subripisset. Ejusdem rationis sunt quæ de hoc heroe traduntur.

20. Porro tametsi flavo capite dicatur fuisse Menelaus, non ideo tamen comatum esse necesse est, quantum ex his verbis colligitur. Sed neque laus ista capillitii est, potiusque quale fuerit significatur. Nec quidquid ab Homero nominatur, id ex genere laudabilium est. Dioni tamen, quo uberior sit dicendi materies, idem esse videtur capillorum mentio atque commendatio : qui ita strenue rem aggressus est, ut ea, quæ non erant, operi poetico ascriberet, germana propriaque separaret. Itaque uti dicendo persuadeat, comam viros quam mulieres magis decere, « Deabus, » inquit, « Homerus aliud potius laudum genus accommodat, rotundis atque amplis oculis conspicuam Junonem, talis argenteis insignem Thetidem appellans, Jovis vero ex cæsarie præcipua laus ducitur. » Mutilus enim

*Phæbo, quem pulchris peperit Latona capillis ;
et,*

Quem tu pulchricomæ in gremio depones Minervæ.

De Junone insuper Jovem ut sopiret insidias moliente loquens, cum alia multa formæ lenocinia adhibuisse deam ait, cum et cesto opus ei futurum esset, cujus præter cæteras vis hæc potissima, mentem iis qui ea præditi sunt posse subripere. Tum una igitur et unguento delibutam facit, et addit,

*..... crinem
Pexa manu, rutilos intorquet Diva capillos
Pulchros, ambrosios.*

Quod et præconiorum multitudine dignum, ut est certe dignum, quoniam Jovis in laudem cedit oratio. Multa hoc loco dici possunt a Dione neglecta, vel potius quæ eum ille probe nosset, quasi

A φώς, ἄτε, οἶμαι (39), τῶν μὲν συστρατιώτης γενόμενος, ἐπὶ δὲ τοὺς στρατευσάμενος, δε αὐτὰ ταῦτα φησι περὶ Ἐκτορος· εἴ τε εἰς Ἴλιον γέγονας (40), εὐθύς εἰσόντι πῆξ Ἰλιεύς ἡγείται τὴν ἐπὶ τὸν νεῶν (41) τὸν Ἐκτόρειον, οὗ τὸν ἀνδριάντα πρόχειρον (42) μὲν ἰδεῖν· ἐπέρχεται δὲ τοῖς ἰδοῦσιν εἰπεῖν (43), ὡς ἐπ' ἐκείνου κατεσκευάσθη τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔχων (44) ὠνεΐδισε τὰ δελφῶ τὸ κάλλος τὸ ἐπιποίητον (45), τὴν τῶν τριχῶν ἐπιμέλειαν. Ἄ δὲ γέγραπεν ὡς Ὀμήρῳ (46) περὶ Ἐκτορος εἰρημένον cultum. Præterea quæ Homerum de Hectore scri-

..... *Ἄμφι δὲ χαιται
Κυάνειαι πεφόρητο (47).*

B δεῖξάτω (48) τις, οὗ κείται τῶν Ὀμήρου βαφιδιών (49). Ἄλλ' οὐδ' ἂν Ἴωνα (50) δοκῶ τὸν βαφιδῶν ἐξευρεῖν. Πῶς (51) δ' ἂν Ὀμηρος κομήτην ἐποίησεν, ὃν εἰσήγαγεν εἰς τὴν ποιήσιν ἐτέρῳ καλλωπιστῇ (52) λοιδορούμενον ; Ὅμοιον εἰ καὶ Φιλέας (53) Ἀνδοκίδην ἱεροσυλλας ἐγράφωτο, ὡς περ οὐκ αὐτὸς ὦν ὁ τῆς θεοῦ τὸ Γοργόνειον ἐξ ἀκροπόλεως ὑφελόμενος. Οὕτως ἔχει σοι (54) καὶ τὰ κατὰ τόνδε τὸν ἥρω.

κ'. Εἰ δὲ κάρη ξανθοῦς (55) ἦν ὁ Μενέλαος, ἀλλ' οὐτε καὶ κομήτης γε ἦν, ὅσα γε ἀπὸ τοῦ λόγου. Ἄλλ' οὐδ' ἔπαινος (56) τοῦτο τριχῶν, ἀλλ', ὡς περ εἶχεν, ἐδίδαξεν. Οὐ γάρ, ὅτι ἂν (57) Ὀμηρος ὀνομάσῃ τοῦτο τῆς φύσεως ἐστὶ τῶν ἐπαινετῶν· Δίῳ δὲ ὑπὲρ εὐπορίας (58) ταῦτόν τοι κεν εἶναι μνήμη τριχῶν καὶ ἐγκώμιον, ὅστις οὕτως ἀνδρείως ἐπέθετο, τὰ μὲν οὐκ ἐνόητα τῇ ποιήσει προσνέμειν, τῶν δὲ ὄντων ἀποστρεφῆν αὐτήν, ὡσθ', ἵνα περὶ λέγων, ὅτι πρέπει πολὺ μᾶλλον ἀνδράσιν ἢ γυναῖξιν ἢ κόμη, καὶ τῶν θεῶν, φησι, τὰς μὲν θηλείας Ὀμηρος ἄλλως ἐπαινεῖ, βοῶπιιν Ἦραν καὶ Θέτιν ἀργυρόπεζαν· τοῦ Διὸς δὲ μάλιστα ἐπαινεῖ τὰς τριχάς. Ἐξεκέκοπτο γὰρ Ἰσως (59) αὐτῷ τὸ βιδάλιον ἐπὶ ἀγαθῶν καὶ συχῶν, ὅποια ταυτ'.

ei fortassis codex fuit quamplurimis iisque pulcher-

Ἀπόλλωνι ἄρακτι (60), τὸν ἠδύκομος τέκε Λητώ·

Τὸν θεὸς Ἀθηναίης ἐπὶ γούνασιν ἠδύκομος

D Περὶ δὲ τῆς Ἦρας ἐπιβουλεύουσης (61) τὸν Δία κατακοιμισαί, τὰ τε ἄλλα κοιμητίσασθαι φησι τὴν θεὸν, ἐν ᾧ γε μέλλει καὶ δεήσεισθαι τοῦ κεστοῦ (62), δε ἄλλα τε πολλὰ θύναται, καὶ μέγιστον, ὅτι κλέπτει τῶν ἐχόντων τὸν νοῦν. Τότε τοῖνον ἐν ταύτῳ μυραλοφῆσαι (63) τε αὐτὴν λέγει, καὶ ὅτι

..... *χαιτας
Πεξαμένη (64), χερσὶ πλοκάμους ἐπλεξε φαι-
Καλούς, ἀμβροσίους* [νοῦς,

δ καὶ τοῦ πληθους τῶν ἐγκωμίων δεῖον. Ἄξιόν γε μὴν, εἴπερ ὁ λόγος (65) ἐπὶ τὸν Δία, πολλῶν, ἂν τις εἴποι (66), τῶν Δίῳ (67) παρεωραμένων· μᾶλλον δὲ ἂ καλῶς ἐκείνος εἰδῶς, οὐκ εἰδέναι προσεποιήσατο.

Ἐγὼ δὲ καὶ οἷδι ταυτὶ, καὶ οὐκ ἄγω γε [τὰ] ψευ- A
 δῆ (68) διὰ τὴν ὑπόθεσιν, οὐδ' ἂν συγχωρήσαιμι κο-
 μῆτην εἶναι τινα τῶν οἰκούντων τὸν οὐρανόν. Κοινὸς
 ὁ λόγος περὶ τε τῶν ἀρβένων καὶ θηλειῶν (69)· ὡς
 οὐδὲν γε τῆς ἐν ἄστροις Ἀφροδίτης (70) ὁ Ζεὺς
 ἀκριβέστερος εἰς σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν (71). Εἰρηται
 δὲ οὕτω καὶ περὶ τοῦ Διὸς (72), ὃν κορωνίδα τῷ λόγῳ
 Δίῳ ἐπέθηκεν, ὡς ἂ' Ὀμήρῳ τεθειολόγηται (73), τὰ
 μὲν πολλὰ πρὸς δόξαν ἐστίν, ὀλίγα δὲ πρὸς ἀλήθειαν.
 Ἐν δὲ τί (74) καὶ τοῦτο πρὸς δόξαν ἐστίν, αἱ ῥων-
 νύμεναι τρίχες ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς (75) καὶ
 συγκινοῦσαι τὸν οὐρανόν, ὃ τοῖς πλήθει αἱ τοῖς
 ἀγαλματοποιοῖς συνεχώρησεν. Ὀμήρου τοῖνον καὶ
 Λακεδαιμονίων ἐξηρημένον, οὐδὲν ἔτι μέρος (76)
 ὑπολείπεται τῷ λόγῳ τῷ Δίῳ. Ἀλλὰ καὶ τούτων
 προσόντων, ὅπερ (77) ἐλέγομεν, οὐκ ἔσθ' ὃ τι καὶ
 περὶ φύσεως εἶρηκε τῶν τριχῶν, οὐτ' οἰκοθεν ἐξευ-
 ρῶν, οὔτε παρὰ τούτων λαβῶν· οὐχ ὃ τί ποτέ ει-
 σιν (78), εἶπεν· οὐχ ὅποιοι, ἐδίδαξεν· οὐχ ὡς ἀγα-
 θὸν εἰσιν οἷς ἂν ὑπάρξωσιν, ἐδειξεν· οὐχ ὡς κακὸν
 οἷς οὐ πάρεσιν. Ὁ δὲ λόγος οὗτος αὐτάς (79) τῶν
 πραγμάτων τὰς οὐσίας ἐξητακῶς, φαλάκραν μὲν
 θεῖον οὖσαν ἐξεῦρεν, καὶ τοῦ θεῖου συγγενῆ, καὶ τέ-
 λος τῆς φύσεως, καὶ σηκὸν ἀντικρυς ᾧ φρονούμεν
 θεῶ, ἄλλα μυρία καὶ περὶ σώμα καὶ ψυχῆν ἀγροθὰ
 καθ' ἕκαστον ἐπεξιών, ὅπως τε ἔχει, καὶ διὰ τί· ὡς
 οὐδὲν ὃ τι καὶ ὀλίγα λαμπρὰς αἰτίας προήνεγκεν (80).
 Θριξὶ δὲ πέφησεν ἅπαντα τάναντία τούτων ὑπάρ-
 χοντα, ἀλογία, καὶ ζῶα (81), καὶ πᾶν ὃ τι τῆς ἐναν-
 τίας τῷ θεῶ μερίδος ἐστὶ. Πεφήνασιν ἀθέρεις τινὲς C
 οὔσαι τοῦ ζώου (82) καὶ περικάρπια, παλγία φύσεως,
 ὕλης ἀτελοῦς ἐξανθήματα (85).

κα'. Προσῆκειν δὲ οἷμαι κατὰ γένος τε καὶ κατ'
 ἐπιτήδευμα διελεσθαι τοὺς ἄνδρας (84), οὓς ὅδε τε κά-
 κεινος ὁ λόγος ἐνεκωμίασεν (85). Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν
 φιλοκόμων εἰσὶν οἱ μοιχοί. Καὶ γὰρ Ὀμηρος (86)
 ἐχόμενον τοῦ κέρα ἀγλαοῦ τὸν παρθενοπίπαν (87)
 ἐποίησεν (88), ὡς ἐπὶ διαφορᾷ γυναικῶν ἡγλαισμέ-
 νης τῆς κόμης· καὶ μοιχὸς ἐστὶν αὐτὸς οὗτος (τὰ
 κράτιστα μὲν οὖν τῶν μοιχῶν [89]), εἰς ὃν ἀπέβρι-
 πται τοῦνειδος (90). Ἐν μὲν δὲ (91) τοῦτο γένος ἐπι-
 βουλότατον, καὶ εἰσω τοῦ τέλους τῶν ὁμοφύλων (92)
 πολεμιώτατον. Ἄν γὰρ, ἵνα μὴ βιασθεῖεν, προκιν-
 δυνεύομεν στρατεύομενοι, θυγατέραν λέγω καὶ γυ-
 ναικῶν, ταῦτα, ἂν οὕτω τύχη (93), μειράκιον εὐ-
 πάροφον ἀγει λαβὸν οἱ γῆς καὶ θαλάττης (94) βού-
 λεται· εἰ δὲ μὴ γῆς ἢ θαλάττης, ἀλλὰ γυνίαις ἢ σκό-
 του (95). Καίτοι δοριαλώτου μὲν γυναικὸς (96) κἄν ἢ
 γνῶμη τῷ γεγαμηκότι συμμείνειν· ὃ δὲ μοιχὸς
 αὐτὸ τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ πρῶτον (97) ἐσύλησε τῆς
 ψυχῆς τοῦ συνακηκότος τὴν εὐνοίαν, ὥστε μὴ ἐξ
 ἡμισείας (98) τάνδρῳ γεγονέναι τὴν τοῦ γυναικοῦ ζη-
 μίαν. Εἰκότως οὖν ἐπ' αὐτοῖς οἱ μὲν νόμοι τοὺς δη-
 μίους ὀπλιζοῦσιν (99), οἱ δὲ κηπουροὶ τὰς Ἀττικὰς
 βαφανίδας φυτεύουσιν, αἷς εὐθύς, ἐπειδὴν ἀλώ τις,
 τιμωρίας ἀπάρχονται (1). Ἐν μὲν δὲ (2) τοῦτο
 τοιοῦτο γένος, ὃ συχὰς μὲν οἰκίας ἀναστάτους ἐποίη-

nesciret, dissimulavit. Mihi vero et hæc perspecta
 sunt, et falsum nihil a me ad propositum dictum
 est; neque ullum inter eos qui in cælo degunt,
 comatum esse concesserim. Eadem marium, atque
 seminarum ratio est. Etenim Jupiter non est Vene-
 ris stella, quod ad sphericam superficiem atti-
 net, perfectior. Ita vero etiam de Jove dictum est,
 quem velut coronidem orationi suæ imposuit Dio.
 Nimirum quæ de diis ab Homero tradita **84** sunt,
 ex opinione multa sunt hominum, pauca ex rei
 veritate dicta. Unum igitur eorum quæ ex opinione
 dicuntur, est agitata Jovis cæsaries, cælumque
 ipsum una concutiens : id quod vulgo et statuariis
 indulsit. Quamobrem Jove et Lacedæmonis remio-
 tis, nulla jam Dionis orationi pars est reliqua.
 Quæ quamlibet suppetant, nihil tamen, ut mox dice-
 bamus, de natura capillorum dixit, quæ per sese
 excogitasset, aut ex illis ipsis accessivisset : non
 quid tandem ii sunt, aut cujusmodi, aperuit ; non
 iis aut bonum esse qui habeant, aut malum esse
 qui careant, probavit. Nostra autem hæc oratio in
 ipsas rerum naturas inquirens, calviti quidem
 divinam esse rem, dislicque ipsis cognatam esse re-
 perit ; naturæque finem, ac Dei illius quo sapimus
 templum : sigillatim infinita alia corporis animique
 bona percensens, quomodo se habeant, et cujus-
 rei gratia. Neque quidquam absque luculenta et
 illustri ratione propositum est. Capillis vero con-
 traria inesse omnia deprehensum est, rationis in-
 opiam, animalia, ac quidquid aliud contrariæ Deo
 sortis est. Deprehensum est præterea, velut aristas
 eas animalis esse, et integumenta frugum, natu-
 ræ ludicra, sive materiæ imperfectæ ac rudis
 eruptiones.

21. Sed jam e re nostra futurum arbitror, si
 homines ejusmodi secundum genus ipsum ac stu-
 dia distinguamus, quos et hæc nostra, et alterius
 commendavit oratio. Igitur a comæ studiosis
 adulteri sunt. Homerus enim puellarum deceptor
 comæ nitidioris amantem proxime subjecit : quasi
 ad mulierum corruptelam ornaretur coma, et adul-
 ter is ipse est, adulterorumque omnium facile
 princeps, in quem probrosum istud convicium jacit-
 ur. Unum vero genus hominum maxime suspe-
 ctum est, intraque muros omnium ejusdem gene-
 ris infestissimum. Nam pro quibus nos ne vium
 patiantur expeditione facta periclitamur, natis,
 inquam, et uxoribus : easdem, si casus tulcrit,
 adolescens aliquis elegantioris cultus quocunque
 liberit terra marique raptas facile abduxerit :
 aut nisi terra marique, at in angulo aliquo tene-
 brisve potietur. Atqui bello capta uxore, eadem in
 conjuge charitas perseverare potest ; ab adultero
 autem omnis est primum e virorum animis sublata
 benevolentia : **85** adeo ut non dimidiata viris sit
 uxorum factura ; meritoque legibus in eos armen-
 tur carnifices, olitores vero Atticos raphanos be-
 rant, quibus simul deprehensus est aliquis, in eum
 animadvertunt. Una igitur hæc est hominum natio,

qua infinitæ subversæ sunt familiæ, nonnullæque A
 itidem civitates, eademque adulterii occasio conti-
 nentes duas collatis inter se signis comomisit, et
 Græcos ad expugnanda Priami sceptra concitavit.
 Est autem altera multo quam illa deterior, quæ
 Alexandrum nobis adulterii nomine fecit infamem;
 unde Clitienæ et Timarchi primum celebres, cæ-
 terique, quibus venalis argento sui corporis
 species; aut nisi argento alia tamen aliqua re;
 vel si nulla prorsus, at execrandæ saltem libi-
 dinis gratia: unoque verbo effeminati omnes fu-
 cato comæ nitore delectantur. Ac palam quidem ii
 qui in lupanari prostant, quanquam hi sese victores
 putent, quasi hoc maxime modo muliebre genus
 imitari possint. Qui autem clam nequissimus est,
 palam tamen vel ipsum facinus ejuraverit, nec alio
 Cotyttonis sese sacrorum participem ac sodalem
 esse indicio demonstrat, si hoc solum deprehendat-
 datur, capillos ab eo magni fieri, ut delibutos ha-
 bere velit, et in cincinnos intorqueat, hoc statim
 obvium dictu cuius est, hominem eum Chiorum
 deæ, et Ithyphallorum orgia celebrasse. Enimvero
 Pherecydes veste faciem obumbrans, « de cute, »
 aiebat, « manifestum est, » digitoque morbum indi-
 cibat; nos vero adolescentem pathicorum modo

22. Quod si sapiens dictum proverbium est:
 quidni enim sapiens sit, cum de iis ita sentiat
 Aristoteles, vetustioris philosophiæ in maximis
 hominum ruinis intercidentis reliquias esse, et
 monumenta ob brevitatem ac scitam elegantiam
 servata? Proverbium igitur hoc est, sententiaque,
 cujus dignitas ab ejusdem ipsius est, unde eman-
 navit, vetustate philosophiæ; adeo ut gravi ex ea
 trucique sit aspectu. Multo quippe veteres quam
 nos in veritate indaganda solertiores fuerunt.
 Quodnam ergo istud proverbium est?

Nullus comatus, qui non.

Tu porro ad trimetri sonum extremam carminis
 accommoda. Neque enim unquam gravem istam
 rem, nomenve pronuntiavero. Recte sane quod tute
 ipse illud accommodasti. Ecquid igitur tibi videtur?
 26 Papæ! O miram veritatem! oraculum procul
 dubio est. Porro hujus veritas per se quidem
 manifesta est: at quam multos habet testes, tam
 eos qui nunc utuntur, quam qui olim usi sunt!
 Quod enim immortalia facit proverbia illud ipsum
 est, usus eorum qui hæc usurpant assiduus, quos
 in memoriam revocant res ipsæ. Nam quæ quoti-
 dianis eventibus observantur, in testimonio ad-
 ducunt, ipsisque exemplis testimonio sunt.

23. Verum quamvis ista sese hoc modo habeant,
 nihilominus Dio comæ patrocinium admirabili qua-
 dam oratione edidit. Quid ergo Platone id evincepte
 opus est, cum rhetorice fucandi, lenociniique aptandi
 ars ab eo oratore sit effecta? Non tu vero credideris
 capillorum tinctorum multo amabiliorem ac gratiorem
 comas reddituros, postquam homo lingua Græcus
 in theatro rem ejusmodi commendavit? Enimvero
 maximas, ut opinor, pro hac oratione gratias habi-

σεν (3), ἐνιας δὲ ἦδη καὶ πόλεις· καὶ τοῦ συρρά-
 γῆναι (4) τὰς ἠπειρούς ἀλλήλαις, καὶ διαθῆναι τοὺς
 Ἕλληνας ἐπὶ τὰ Πριάμου ἀπῆπτρα μοιχεία γέγονε
 πρόσφασις. Ἐτερον δὲ, ὃ τοῦτου πολὺ χεῖρόν ἐστιν (5),
 τοῦ τὸν Ἀλέξανδρον ἡμῖν ἀναβέξαντος, ὅθεν οἱ
 Κλεισθένας (6) καὶ Τίμαρχοι, καὶ πάντες οἱ πρὸς
 ἀργύριον τὴν ὥραν διατιθέμενοι (7)· καὶ εἰ μὴ πρὸς
 ἀργύριον δὲ, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο τι· καὶ εἰ μὴ πρὸς
 μηδοτιοῦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξάγιστον ἡδονὴν (8)· καὶ
 καθάπαξ (9) οἱ θηλυδρία, τριχοπλάσται πάντες εἰ-
 σίν. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐπὶ τῶν οἰκημάτων (10) ἀντικρυς
 οὔτοι· καί τοις νικᾶν νομίζουσιν, ὡς ταύτη μάλοισα
 τὸ θῆλυ τοῦ γένους ἐκμιμησόμενοι. Ὅστις (11) δὲ
 λάθρα μὲν ἐστὶ πονηρὸς, δημοσίῃ δὲ κἄν ἐξομό-
 σαιτο, καὶ οὐδὲν ἄλλο παρέχεται γνώρισμα τοῦ θια-
 σώτης εἶναι τῆς Κότους (12)· ἀλλ' εἰ μόνον ἐν τοῦτο
 φανείη, περὶ πλείστου (13) τὰς τρίχας ποιούμενος,
 ὡς ἐναλείφειν τε αὐτὰς καὶ διατιθέσθαι κατὰ βοστρύ-
 χους, εὐθὺς ἅπασι πρὸ χειρὸν (14) λέγειν, ὅτι ἀν-
 θρωπος οὗτος τῇ Χίῳ θεῶ καὶ τοῖς Ἰθυφάλλοις
 ὠργίακεν. Ὁ μὲν γὰρ Φερεκύδης (15) θοιμάτιον
 ἐπηλυγασάμενος, Χρῶ δῆλον, ἔφη (16), καὶ δακτύλι-
 ον νόσον (17) εἰδείκνυεν· πασιχρῆτων (18) δὲ μεϊρά-
 κιον τὰς θριξὶ σημερινάμεθα (19).

muliebricia appetentem capillis significamus.

κβ'. Εἰ δὲ καὶ ἡ παροιμία σοφὸν (20)· πῶς δ' οὐχὶ
 σοφὸν (21), περὶ ὧν Ἀριστοτέλης φησὶν, ὅτι πα-
 λαίᾳ εἰσι φιλοσοφίας ἐν ταῖς μεγίσταις ἀνθρώπων
 φθοραῖς ἀπολομένης ἐγκαταλείμματα, περιωθέντα
 διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα; Παροιμία δὲ ἤπου (22)
 καὶ τοῦτο, καὶ λόγος ἔχων ἀξίωμα τῆς ὅθεν κατ-
 ηνέχθη φιλοσοφίας τὴν ἀρχαιότητα (23), ὥστε βόειον
 ἐπιβλέπειν αὐτῇ. Πάμπολυ γὰρ οἱ πάλαι τῶν νῦν εἰς
 ἀλήθειαν (24) εὐστοχώτεροι. Τίς οὖν ποτ' ἐστὶν (25)
 ἦδε, καὶ τί βούλεται (26);

Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ (27):

Τὸ δὲ ἀπροτελεύτιον αὐτὸς σὺ πρὸς τὴν ἡχώ (28) τοῦ
 τριμέτρου συνάρμοσον· οὐ γὰρ ἔγωγε φθέξομαι τὸ
 δεινὸν ἐκεῖνο (29), καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Εὐγε, ὅτι
 συνήρμωσας (30). Πῶς οὖν, τί σοι φαίνεται (31); Βαβαὶ
 τῆς ἀληθείας (32)! χρησμός γὰρ ἀντικρυς (33).
 Δῆλη (34) μὲν δὴ καὶ αὐτόθεν· ἀλλὰ καὶ ὄσους ἐφέλκε-
 ται (35) μάρτυρας, τοὺς τε νῦν χρωμένους αὐτῇ, καὶ
 τοὺς ὅσοι προλαβόντες (36) ἐχρήσαντο· τὸ γὰρ ἀ-
 θανατίζον (37) τὰς παροιμίας αὐτὸ τοῦτό ἐστιν, ἢ
 συνέχεια τῶν χρωμένων (38), οὓς ἐφ' ἐαυτῶν ὑπομι-
 μνήσκει τὰ πράγματα· ὀρώμενα γὰρ (39) ἐπὶ τῶν
 ἐκάστοτε συμβαινόντων μαρτύρονται καὶ μαρτυροῦσι
 τοῖς παραδείγμασι.

κγ'. Ἀλλὰ καίπερ τοῦτων οὕτως ἐχόντων (40),
 Δίων θαυμαστὸν οἶον (41) ὑπὲρ κόμης λόγον ἐξ-
 ἤνεγκε (42). Τί οὖν ἐτι δεῖ Πλάτωνος ἐξελέγχοντος (43),
 ὀπηνίκα κομμωτικὴν ἀντικρυς ὁ ῥήτωρ ἀπέφηνε (44)
 τὴν ῥητορικὴν; ἢ σὺ δοκεῖς (45) τοὺς τριχοδάπτας
 ἐρασιμωτέρας ἀν ἀποφῆναι τὰς τρίχας, ἀνδρὸς Ἑλ-
 ληνος τὴν φωνὴν (46) ἐπὶ θεάτρου (47) τὸ κτῆμα
 ὑμνήσαντος; Πολλὴν οἶμαι τοὺς ἐν τοῖς Κυβελίοις
 αὐτῷ τοὺς καταγότας (48) ὑπὲρ τοῦ λόγου χάριν

εἶδεναι, καὶ ὅστις ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ὄρᾷ (49) τὴν τοῦ γείτονος, ὣν ἐκάστου τὴν κεφαλὴν ὡσπερ μύρω τῷ λόγῳ κατήντησε. Ζηλοῦσθαι γὰρ ἀνάγκη τὸ δημοσίᾳ τιμώμενον (50), ὅταν μάλιστα τύχη (51) δόξαν ἔχων ὁ τοῦς ἐπαίνους διατιθέμενος (52). Οὗτος μὲν οὖν κἄν αὐξήσειεν (53) ἡμῖν ἐν τῇ πόλει τὸν τῶν ἐξωλεσμάτων κατάλογον. Φαλάκρα δὲ ἄρα (54) ποῖα ἅττα γένη τούτοις ἀντιπαρέχεται; Τίνας ἡμεῖς ἀνδρας ἀντὶ μοιχῶν ἐπηνέσαμεν; Ἄφ' ὧν εἰσιν ἐν μὲν τοῖς τεμένεσι τῶν θεῶν, ἱερεῖς καὶ προφήται καὶ ζάκοροι (55) ἐν δὲ τοῖς διδασκαλείοις (56), διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ στρατιωτικῶν δὲ ταγμάτων ἐν ὑγιαίνουσι πράγμασιν, οἱ στρατηγοὶ τε καὶ οἱ ταξίαρχοι (57) ἀπανταχοῦ δὲ, οἱ πλείω νοῦν ἔχειν ὑπὸ τῶν πολλῶν (58) ἀξιούμενοι. Οἶμαι δὲ ἐγὼ καὶ τὸν ἀοιδὸν (59), ὃν Ἄγαμέμνων τῇ Κλυταίμνητρα μελεδωνδὸν ἀπολέλοιπεν, τοῦ καθ' ἡμᾶς εἶναι γένους κομητῆ γὰρ οὐκ ἂν ποτε γύναιον ἐκ διαβεβλημένης οἰκίας (60) ἐπίστρευσεν. Μέγα δὲ καὶ οἱ ζωγράφοι παρέχονται τῷ λόγῳ τεκμήριον (61), ὅταν μὴ πρὸς ἀρχέτυπον γράφωσιν (62), ἀλλ' ἐπ' αὐτοῖς τις προσποιησῆται μορφήν ἐξευρεῖν (63), ἐπιτηδεύματι πρόπουσαν· τοῦτοις γὰρ ἂν μὲν τις ἐκδῶ (64) μοιχὸν ἢ κίναιδον (65) ἐν πίνακι γράψαι, κομητῆν ἀπολαδῶν ἀπέχει τούπιταγμα (66) ἂν δὲ φιλόσοφον ἐπαγγελίης (67) ἢ ζάκορον (68), μέλλει τις ἐστάναι φάλακρος ὑπόσεμνος ἐν τῷ πίνακι. Τοῦτι (69) γὰρ ἐστὶ τούπισημον τοῦ νομίματος.

natum accipiens, habet quod præceperat. Sin in tabella stabit, auctoritatis ac gravitatis aliquid præ se ferens. Ejusmodi enim est numi hujus insigne.

κδ'. Φιλοσόφοις οὖν καὶ ἱερεῦσι καὶ τοῖς σωφρονικοῖς ἅπασι γένεσιν ἐχαρισάμεν τὸν λόγον (70), ᾧ τὰ τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβηται (71), τὰ τε πρὸς ἀνθρώπους εὐ συμβεδοῦλεται. Κἄν μὲν ἐξενεχθῆις εἰς τὸ κοινὸν (72), εὐδοκιμήσῃ παρὰ τοῖς πλήθεσιν (73), ὡστ' ἤδη τοῦς φιλοκόμους (74) αἰσχυρθέντας, αὐτοῦς μὲν ἐπιτηδεύσαι μετριωτέραν κούραν καὶ σώφρονα (75), μακαρίσαι δὲ οἷς ὑπάργχει μὴδὲ εἶσθαι κούρεως (76), οὐκ ἐμοὶ χάριν ὑπὲρ τούτων ἰστέον· ἀλλ' ἔστω καὶ τοῦτο τῆς ὑποθέσεως, δι' ἣν ὁ φαυλότατος εἰπεῖν (77) παρὰ τὸν ἀριστον (78) εἶναι τις (79) ἔδοξεν· εἰ δὲ μὴ πείθω λέγων, ἐνταῦθά τις ἂν τοῦμὸν (80) αἰτιάσαιτο, ὅτι μὴδὲ μετὰ τῶν πραγμάτων ἀντέσχον ψιλῇ τῇ χάριτι Δίωνος. Ἐφη (81) δὲ τῆς τῶν πολλῶν ὠφελείας εἶνεκα (82) καὶ τόνδε τὸν λόγον ἀνειλήφθαι ταῖς χερσίν (83)!

turi sunt, qui in Cybeles sacris versantur, eumbe fractique homines : tum quisquis iniquis oculis vicini uxorem intuetur ; quorum uniuscujusque caput, quasi unguento, ita oratione perfudit. Magni quippe fieri oportet quod publice laudatur et honore afficitur, præsertim si is nominis gloriam insignem habeat, qui laudandum id susceperit. Nobis itaque ille in civitate perditissimorum hominum numerum auctiorem redditurus est. Calvitiū autem quæ tandem illis altera ex parte opponit hominum genera? Quinam a nobis adulterorum loco viri laudati sunt? li nempe, ex quibus in deorum templis sacerdotes, et prophetæ, æditiūque fiunt; in litterariis ludis præceptores ac pædagogi; in militari acie, si integræ sint, recteque se habeant res, imperatores et ordinum ductores : ubique vero, qui sagacitate ac prudentia cæteris antecellere a plerisque judicantur. Ego vero cantorem eum arbitror, cui Clytæmnestræ ab Agamemnone cura commissa est, ex nostro fuisse genere. Comato enim haud unquam inulierem ex infami familia credidisset. Præterea magnum sermoni nostro confirmando a pictoribus indicium præbatur, si non ad archetypum exemplarque pingant, sed ab aliquo iisdem permittatur, ut formam studio ac moribus excogitent uniuscujusque consentaneam. Nam si quis mœchum aut cinædum in 87 tabella pingendum locaverit, crinitum aliquem, et cincinphilosophum aut sacerdotem locaveris, calvus

24. Quamobrem de philosophis, sacerdotibus, temperantibusque omnibus bene sum hac oratione meritus; in qua et religiose quæ ad deos attinent tractantur, et hominibus optimo consilio subveniuntur. Quod si publicata apud vulgus gloriam et splendorem adepta fuerit, ita ut comæ studiosi pudore affecti ad temperatiorem modestioremque tonsuram seipsos traducant, eosque beatos prædicent, quibus neque tonsore opus est; mihi quidem gratiæ pro his nullæ debentur, sed argumento id acceptum ferendum est, per quod is etiam qui ad dicendum ineptissimus est, cum eloquentissimo homine collatus non contemnendus est visus. Sin nemini hac oratione persuadeo, merito id mihi aliquis vitio vertet, qui vel materiæ ubertate fretus, nudæ Dionis eloquentiæ gratiæque resistere non potuerim. Utinam vero hæc in plurimorum utilitatem nobis assumpta in manus fuerit oratio!

MONITUM IN LIBRUM SEQUENTEM.

Libri de Providentia magna ex parte figurati sunt, et sub Ægyptiorum fabula Romani statum imperii, cujusmodi potissimum in Oriente sub Arcadio fuit, oblique perstringunt. Etenim Scytharum, hoc est Gothorum, per id tempus nimia erat et formidolosa potentia: quod in oratione *De Regno* coram imperatore ipso questus est: adeo ut non modo civitatis, sed etiam imperii propemodum essent participes: cum et consulatus ac reliquarum dignitatum honores caperent; et utriusque militiæ præfecturas et bellicæ rei summam administrarent. Testatur hoc Zosimus cæterique, qui ætatis illius historiam scriptis prodidere. Præsertim vero quæ de Gaina, Gothorumque prodicione, ac Constantinopolitano tumultu ibidem leguntur, ad argumentum operis pertinere arbitror. Confer cum hac Synesii fabula, et libro maxime secundo, quæ de Tribigildo et Gaina Zosimus lib. v, Claudianus lib. II, in *Eutrop.*, Orosius lib. VII, Socrat. lib. VI; Sozom. VI; Prosper, Marcellinus in *Chronicis* retulere, de quibus, sicubi occasio se dabit, sparsim admonebimus.

(Textum contulimus cum recensione nova quam instituit Joan. Georg. Krabinger, bibliothecæ Regiæ Monacensis custos, in libro cui titulum fecit: *Synesios des Kyrenaers Ægyptische Erzählungen über die Vorsehung, griechisch und deutsch*. Sulzbach 1835, 8. Mss. viginti sex adhibuit, quorum seriem hic ascribere operæ pretium ducimus. Edit.)

A. — CODICES MANUSCRIPTI.

I. Monacenses.

Nº 476, charta bombycina, sæc. XIII, in-quarto, foliis constans 106 (v. Hardtii Catal. codd. mss. Græc. Biblioth. Reg. Bavar., t. V, p. 6 sqq.).

Nº 481, charta bombycina, sæc. XIV, in-quarto, foliorum 220 (v. Hardt. tom. V, p. 27 sqq.).

Nº 29, chartaceus sæc. XVI, in-folio, foliis constans 415 (v. Hardt. t. I, p. 162).

Nº 87, chartaceus sæc. XVI, in-fol. 380 foliorum (v. Hardt. t. I, p. 485 sq.).

Illis omnibus codd. mss. conferendis Editor ipse operam navavit.

II. Quatuor, quos Bibl. Paris. asservat, codd. antiquissimi.

Cod. Coisl. n.º 249, pergam. sæc. fere X, 168 fol. (v. Montefalc. Biblioth. Coisl., olim Segueriana, p. 302 sqq.).

Cod. Reg. n.º 1039, pergam. sæc., ut videtur, XII (catal. codd. mss. Bibl. Reg. t. II, p. 206).

Cod. Reg. n.º 1058, chartaceus XIV, ut videtur, sæc. (v. Catal. cit. t. II, p. 205 sqq.).

Cod. Reg. n.º 1040, charta bombyc. (secundum Catal.; ut autem Imman. Bekker (Plat. Dial. p. I, t. I, p. X) chart. vulg. in-quarto, 264 foliorum), exaratus Constantinopoli an. 1325, dein ex illa urbe Parisios translatus.

Hos codd. Phil. Le Bas, mihi amicissimus, conferendos curavit; Coislinianum jam prius Walzius, profess. Acad. Tubing., inspexerat.

III. Cod. Pirckheimerianus.

Hic codex Pirckheim. olim cl. v. Joach. Camerario fuerat communicatus; quo inspecto Es. Rüdingerus, ipsius gener, hæcce scripsit in præfatione p. 39, quam eidem operi a se in Latinum translato præmisit:

Hic (Joachimus Camerarius) inter alia argumenta affectionis erga me et spei suæ quodam tempore cum librum mihi dedit, quem per otium in Latinam linguam converterem. Non habebat liber annotatum nomen auctoris: Joachimus autem, etsi primùm de aliis suspicabatur, postea tamen de flo. epistolarum hujus, quas Aldus quondam edidit, Synesii esse deprehendit. Eratque exaratus ab aliquo ex recentiore genere librorum. Nam neque litteræ erant scitæ: et ductus atque compositio ejusmodi, ut a veteris scripturæ exemplis admodum recederet, et lectio operosa fieret et difficilis. Tantum etiam mendorum inerat, ut ab eruditione quoque imparatiorem, nequaquam certe diligentem scribam illum fuisse manifestum fieret.

Equidem lect. varr., quas Rüdingerus ex illo codice summa cura collato dedit, in meum usum converti.

IV. Codex Rehdigerianus.

Nº 88, chartaceus, sæc. XV in-folio minori, 165 foliorum. V. A. W. J. Wachleri: *Th. Rehdiger und seine Bibliothek in Breslau*. n.º 49 sq. Hic codex quem, rogatu prof. Unterholzneri, magistratus Vratislavenensis mihi Monachii degenti communicari permisit, fusiùs descriptus est in præfatione quam habes in *Xenophonte Ephesio* a me translato. Et quidem iste codex in eo a cæteris omnibus differt mssptis, quod narrationes Ægyptiacæ ibi non minus mendosæ exhibentur quam in editionibus Turnebiana Petavianaque; attamen plures offert haud spernendas lectiones.

V. Codex Vindobonensis.

Cod. philos. 38 chartaceus XV sæc., in folio (v. Lambeccii Commentar. Biblioth. Cæsar. Vindob. edit. alt., studio et opera Ad. Fr. Kollarii, t. VII, p. 76 et 82 XIV), cujus variantes lect. Barthol. Kopitaris, cæs. bibl. Vindob. custodi debent.

Præter hos, quos lucasque citavi, undecim codd. mss., eorum quoque quos citabo, specimina mihi sunt communicata.

I. *E codice Ambros.-Mediolanensi.*

Cod. L. 44, chartaceus in-quarto, a me per A designatus; cujus sicut aliorum aliquot codd. variantes Massmann, acad. Monac. prof., dum Italiam doctam perlustraret, benigne excerpsit.

II. *E duobus antiquissimis Biblioth. Med.-Laurentianæ codd.*

1) Plut. 55, cod. 6 pergam., sæc. xi, in quarto, 56 foliorum (v. Bandini Catal. c. Id. mss. Græc. Bibl. Med.-Laurent. Tom. II, p. 244).

2) Plut. 80, cod. 19 pergam., xii sæc., in quarto, 247 fol. (v. Bandini, tom. III, p. 208). Ex his primum inde ab initio usque ad *μολις μὲν, ἀλλά*, et p. 19, l. 3 r. R. Dietz, prof. med. Regim., contulit; utrumque inde a p. 59, l. 8 sqq. Massmann noster an. 1833 exploravit.

III. *E codice Barberino Romæ n. 286, chartaceus xiii aut xiv sæc., in-8°.*

Phil. Le Bas an. 1827, dum Romæ morabatur, usque ad p. 27, l. 9 contulit, Massmann ad finem usque continuavit.

IV. *E sex codd. Vaticanis.*

1) Cod. 64, n° 379, prius 9, pergam. in folio.

2) Cod. 91, chartaceus in-fol.

3) Cod. 92, chartaceus in-8°.

4) Cod. 94, olim 992, chartaceus in-quarto min.

5) Cod. 435, olim 857, ex libris Maximi confessoris, chartaceus in-fol.

6) Cod. 1334, ex libris Fulvii Ursini, pergam. in quarto. N° 91 inde a p. 59, l. 8 ad finem usque collatum habes; cæterorum loci aliquot gravissimi excerpti ab amico Massmanno. Cod. 92 inde ab initio usque ad p. 44, l. 5- *ἀναδειχθέντος* idem Phil. Le Bas trutinavit, ultra examinaturus, nisi morbus avocasset.

V. *E cod. Venetiano Bibl. S. Marci.*

N° 264, charta bombyc. xiv sæc. in-quarto maj., 565 fol. Collatus. rogante Massmanno, a D. E. Heimbachio, v. cl. inde a p. 59, l. 8. ad finem usque.

VI. *E codice Matritenæ.*

N° 69, chartaceus e medio fere sæc. xiv, in quarto, 186 fol. (v. reg. Bibl. Matrit. Codd. Græc. mss. apud Iriarten p. 247 sq.).

VII. *E Codd. Barocciæ in Bibl. Bodleiana Oxonii.*

N. 56, 139 et 219, omnes chartacei sæc., xv in-8, collati in meum usum a viro docto Oxoniensi.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Η

ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ

SYNESII

DE PROVIDENTIA LIBER,

SIVE ÆGYPTIUS.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Α

88 PRÆFATIO.

Γέγραπται μὲν ἐπὶ τοῖς Ταύροις παισὶ (1), καὶ τὸ γὰρ πρῶτον μέρος, τὸ μέχρι τοῦ κατὰ τὸν λύκον αἰνίγματος, ἀνεγνώσθη καθ' ὃν μάλιστα καιρὸν ὁ χεῖρων ἐκράτει (2), τῇ στάσει περιγεγνόμενος. Προ-

Scripta quidem est sub Tauri filii prima nujus operis pars, et adusque lupi ænigma perfecta, quo potissimum tempore is qui deterior erat, excitata seditione prævalebat. Quod autem sequitur de iis

DION. PETAVII NOTÆ.

(1) *Ἐπὶ τοῖς Ταύροις παισὶ.* Taurus iste nescio an idem sit qui cum Florentio consulatum gessit sub Constantino, Constantio et Constante iupp., apud Cassiod. in *Chron.* Meminit et Tauri noster epist. 21, Ἄσπάζομαι διὰ τῆς σεμνοτάτης φωνῆς τοῦ πατρὸς τὸν νέον Ταῦρον, τὰς ἀγαθὰς Ἱωμαίων ἐλπί-

δας. Ammianus quoque sub initium lib. 2: *Dein Taurum ex præfecto præt. in exilium egere Vercellam.*

(2) *Ὁ χεῖρων ἐκράτει.* Χεῖρων frustra hic majuscula littera scriptum, imposuitque Cornario, qui Chironem aliquem significari arbitratus est.

quæ post reditum acta sunt, priori illi atuenimus, flagitantibus optimis viris, ne mutilum ac mancum cpus in sola calamitatum narratione consisteret, sed quoniam quæ a Deo prædicta erant in eodem argumento perfici videbantur, uti meliorem etiam illorum fortunam pertexeremus. Itaque meditata jam et inchoata tyrannidis eversione una cum rebus ipsis progressa est oratio. Operæ pretium est autem id in ea impensius admirari, tam diversis propositis ejusdem rei tractationem sufficere potuisse. Etenim infinita propemodum dogmata a nemine in hunc usque diem definita in hac fabula considerationis locum habuerunt, singulaque sunt accurate discussa: tum vitarum genera in eo describuntur, quæ vitii esse possunt ac virtutis exempla: præsentiumque rerum in hoc opere historia

αὐφάνθη δὲ τὸ ἐπόμενον μετὰ τὴν κάθοδον τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν αἰτησάντων, μὴ κολοδῶν ἐπὶ τῶν ἀτυχημάτων μεῖναι τὸ σύγγραμμα· ἀλλ', ἐπειδὴ τὰ προηγορευμένα κατὰ θεὸν ἐδόκει περαινέσθαι, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως καὶ ταῖς βελτίοισιν αὐτῶν τύχαις ἐπεξελέθειν. Πραττομένης οὖν ἤδη τῆς τυραννικῆς καθαιρέσεως, συμπροήλθεν ὁ λόγος τοῖς πράγμασιν. Ἄξιον δὲ ἐν αὐτῇ διαφερόντως θαυμάσαι τὸ πολλὰς ὑποθέσεων ἀρκέσαι τὴν μεταχειρίσιν. Καὶ γὰρ δόγματα συχνὰ τῶν μέχρι νῦν ἀδιακρίτων χώρων τε εὖρε σκέψεως ἐν τῷ πλάσματι, καὶ ἕκαστα διεκρίβωται, καὶ βίαι γράφονται, κακίας καὶ ἀρετῆς ἐσόμνοι παραδείγματα, καὶ τῶν παρεστώτων πραγμάτων ἱστορίαν ἔχει τὸ σύγγραμμα, καὶ διὰ πάντων ὁ μῦθος ἐξείργασται, πρὸς τὸ χρήσιμον ποιικιλλόμενος.

continetur, et ad utilitatem perpetuo fabulae hujus varietas refertur.

ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ Η ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ÆGYPTIUS, SIVE DE PROVIDENTIA.

LIBER PRIMUS.

89 1. Ægyptiorum hæc fabula est. Sapia B porro antecellunt Ægyptii. Itaque quamvis fabula ista sit, quoniam ab Ægyptiis profecta est, tamen amplius fabula quidpiam majusque significabit. Si vero non illa quidem fabula, sed sacer potius sermo sit, eo dignior fuerit, qui scriptis hominum et sermone commendetur.

Osiris et Typho fratres olim fuerunt, et ex eodem satu editi; at non eadem est animorum corporumque cognatio. Nec enim ab iisdem in terra parentibus ortum habere, sed ex eodem fonte derivari, animorum naturæ consentaneum est, quem universi natura duplicem constituit: est enim lucidus alter clarissimusque; alter obscurus et tenebris obsitus. Hic ex humo manans erumpit, utpote inferne quibusdam quasi radicibus depressus, terrenisque e latebris emergit, si qua divinæ legi vim inferre possit. Ille cœli ex humeris dependet: illinc enim ad terrenam hanc sortem admini-

α. Ὁ μῦθος Αἰγύπτιος. Περιττοὶ σοφίαν Αἰγύπτιοι. Τάχ' ἂν οὖν ὄδε καὶ μῦθος ὢν, μῦθου τι πλεόν αἰνέτοιο, διότι ἐστὶν Αἰγύπτιος. Εἰ δὲ μὴδὲ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἐστὶν ἱερὸς, εἴη ἂν ἀξιώτερος εἴη λέγεσθαι τε καὶ γράφεσθαι.

Ἵσσις καὶ Τυφῶς ἦσθη μὲν ἀδελφῶ, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐγενέσθη σπερμάτων. Ἔστι δὲ οὐ μίαν ψυχῶν καὶ σωμάτων συγγένεια· οὐ γὰρ τὸ τοῖν αὐτοῖν ἐπὶ γῆς ἐκφῶναι γένειον, τοῦτο προσήκει ψυχαῖς, ἀλλὰ τὸ ἐκ μιᾶς ρυθῆναι πηγῆς. Δύο δὲ ἡ τοῦ κόσμου φύσις παρέχεται, τὴν μὲν φωτοειδῆ, τὴν δὲ ἀειδῆ· καὶ τὴν μὲν χαμῶθεν ἀναδύζουσαν, ἅτε ἐρριζωμένην κάτω πρὶ, καὶ τῶν τῆς γῆς χηραμῶν ἐξαλλομένην, εἰ πῆ τὸν θεῖον νόμον βιάσαστο· ἡ δὲ τῶν οὐρανοῦ νότων ἐξῆπται (3)· καταπέμπεται μὲν γὰρ, ἐφ' ᾧ κοσμήσαι τὴν περιγείον λῆξιν, ἐπιπέττεται δὲ κατιούσα (4) διευλαθηθῆναι, μὴ ἐν ᾧ κοσμεῖ καὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(3) Τῶν οὐρανοῦ νότων ἐξῆπται. Merc istud Platonicum. Cœlestium enim humerorum meminit in *Phædro*, ubi de immortalibus animis loquens, Ἐξω, inquit, πορευθεῖσαι ἐπὶ τῷ τοῦ οὐρανοῦ νότῳ.

ἰστάσας δ' αὐτάς περιάγει ἡ περιφέρεια· αἱ δὲ θεωροῦσι τὰ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ.

(4) Ἐπιπέττεται δὲ κατιούσα. Vide eundem, et Pindarum *Olymp.*, ode 2.

τάττει τὸ ἀτακτον καὶ ἀκόσμητον, αὐτὴ πελάζουσα A
αἰσχρως τε καὶ ἀκοσμίαις ἀναπλησθῆ. Κεῖται δὲ Θέμι-
δος νόμος ἀγορευῶν ψυχᾶς, ἥτις ἂν ὀμιλήσασα τῇ
αἰῶν ὄντων ἐσχατιᾷ τηρήσῃ τὴν φύσιν, καὶ ἀμόλυτος
διαγένηται, ταύτην δὲ τὴν αὐτὴν ὁδὸν αὐθις ἀναρ-
βυῆναι, καὶ εἰς τὴν οἰκείαν ἀναχυθῆναι πηγὴν, ὡσπερ
γε καὶ τὰς ἐκ τῆς ἐτέρας μερίδος τρόπον τινὰ ἐξορ-
μησαμένας, φύσεως ἀνάγκη ἐς τοὺς συγγενεῖς αὐ-
λισθῆναι κευθμῶνας.

quemadmodum qui altera ex sorte quodammodo
illo recipi naturæ postulat necessitas.

*Ἐνθα φρόνος τε, κότος τε καὶ ἄλλων ἔθνεα
Ἄτης ἐν λειμῶνι κατὰ σκότον ἠλάσκουσιν.* [κηρῶν]

β. Αὐταὶ ψυχῶν εὐγένειαι, καὶ δυσγένειαι, καὶ B
γένονται ἂν οὕτω συγγενεῖς εἶναι Αἰθῶν ἀνδρα καὶ Παρ-
θουαῖον, καὶ γένονται ἂν οὕτως οὐδὲ καλοῦμεν ἡμεῖς
ἀδελφοὺς κατὰ μὴδὲν εἶναι τῇ ψυχῶν συγγενεῖα προσ-
ήκοντας, ὅπερ ἐπὶ τοῖν Αἰγυπτίον παιδῶν εὐθύς τε
γε[ι]νομένων ὑπεσήμενε, καὶ τελευτούμενον λαμπρῶς
διεδείχθη· ὁ μὲν γὰρ νεώτερος, θεια μοῖρα καὶ φύς
καὶ τραφεῖς, τὰ τε ἐν βρέφει φιλήκoon ἦν καὶ φιλό-
μυθον· ὁ γὰρ μῦθος φιλοσόφημα παιδῶν ἐστίν· καὶ
ἐπιδοῦς, ἥρα παιδείας, αἰεὶ τὸν χρόνον ὑπερτείνουσης·
τῷ τε πατρὶ τὰ ὄντα ὑπέχειν, καὶ ὁ τι ἕκαστος εἰδείης
σοφῶν, περὶ ἅπαντα ἐλιχνεύετο, τὰ μὲν πρῶτα συ-
λακῆδὸν ἀθρόα πάντα ἀξιώων εἰδέναι, ὡσπερ ἀμέλει
ποιούσιν αἱ φύσεις, αἱ τὰ μέγала ὑπισχνούμεναι·
σφαδάζουσι καὶ προεξανίστανται τοῦ καιροῦ, ἥδη τὸ
τέλος ἑαυταῖς τὸ ἐραστὸν ἐγγυώμεναι. Ἐπειτα μέν- C
τοι πολὺ πρὸ ἤθης ἡσυχαιτέρως τε ἦν εὐ γεγονότος
πρεσβύτου, καὶ σὺν κόσμῳ μὲν ἤκουσαν· δεῖσαν δέ
ποτε καὶ αὐτὸν εἰπεῖν, ἢ ἀνερησόμενον περὶ ὧν ἤκου-
σεν, ἢ ἐπ' ἄλλω τῷ, πᾶς ἂν ἐπέγνω διαμέλλοντα καὶ
ἐρῦθαινόμενον. Καὶ ὁδῶν ἐξίστατο καὶ καθέδρας Αἰ-
γυπτίων τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τῶντα παῖς ὧν τοῦ
τῆν μεγάλῃν ἀρχὴν ἄρχωντος. Παρῆν δὲ αὐτῷ καὶ
αἰδῶς ἡλικίων, καὶ ἐν τῇ φύσει μέγιστα τὸ ἀνθρώπων
ἐπιμελεῖσθαι· ὥστε ἐν ἐκείνῃ τῆς ἡλικίας ὄντος,
ἔργον ἦν Αἰγύπτιον εὐρεῖν ἀνθρώπων, ὃ μὴ ἔν γε τι
ἀγαθὸν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπεπόριστο τὸ μεираκίον.
Ἄ δὲ πρεσβύτερος, ὁ Τυφῶς, ἐνὶ λόγῳ, πάντα ἐπ-
αριστερος. Σοφίαν μὲν δὴ πᾶσαν, ὅση τε Αἰγυπτία,
καὶ ὅση ὑπερορίου διδασκάλους ὁ βασιλεὺς Ὀσίριδι
τῷ παιδὶ παρεστήσατο, ἀπεσυγῆκει τε ὅλη γνῶμη,
καὶ κατεγέλα τοῦ πράγματος, ὡς ἀργοῦ τε καὶ δου-
λούντος τὰς γνῶμας· ὁρῶν δὲ τὸν ἀδελφὸν φοιτῶντά
τε ἐν τάξει, καὶ αἰεὶ συζῶντα, τοῦτο δὲ φετο φόβον
εἶναι, δι' ὃ οὔτε πύξ παλόντά τις εἶδεν, οὔτε λὰξ ἐναλ-
λόμενον, οὔτε δρόμον θέοντα ἀκοσμον, καὶ ταῦτα κοῦ-
φόν τε ὄντα καὶ περιεπιτισμένον, καὶ ἐλαφρὸν τῇ
ψυχῇ φορτίον τὸ σῶμα περικεῖμενον. Ἄλλ' οὐδὲ χαν-
ῶν ποτε Ὀσίρις ἐπιεν, οὔτε ἐξεκάγχασεν (5), ὡς

A strandam mittitur. Proficiscentique sedulo caven-
dum esse præcipitur, ne dum inconditam rerum
congeriem concinne digerit, ordinatque, ipse pro-
pius sese admovens dedecore et indiscreta con-
fusione cumuletur. Manetque Themidis hæc ani-
mis omnibus imposita lex, ut quicumque in rerum
extremirate versatus, naturam inviolatam illiba-
tamque servaverit, is eadem via refundatur, et
rursus in eum, unde ortus est, fontem regeratur;
prodierint, in cognatos secessus, penetraliaque

Illic invidia, atque ira, passimque malorum

Turba frequens Ates tenebrosa per arva vagatur.

2. Animorum ista cum nobilitas est, tum igno-
bilitas, indeque fieri potest ut et Libycus homo
cum Partho cognatus sit; et in his quos fratres
appellamus, animorum nulla sit societas, 90 quod
in Ægyptiis fratribus statim ab ortu aliquot indiciiis
significatum, et in adultis postmodum evidentis-
sime comprobatum est. Nam horum junior divina
quodam sorte editus atque educatus, jam tum a
puero audiendi avidus, fabularumque studiosus
erat: fabula enim puerorum studium atque disci-
plina est. Ac jam grandior factus ejus semper
eruditionis desiderio flagrabat, quæ tempora æta-
temque superaret; patrique non modo præbebat
aures, sed etiam quod quisque solers, aut exqui-
situm haberet, id vero avide iugurriebat. Et canino
quidem primum more, raptim omnia ac simul
nosse cupiebat: quod in his sane ingeniis usive-
nit, quæ eximium de se aliquid magnumque re-
promittunt: gestiunt enim, atque ante tempus im-
patienter exsiliunt, quasi optatum jam tum animo
sibi finem polliceantur. Deinceps vero longe ante
pubertatem, probo et bene morato sene sedatione
rem se præstitit, ut omnia non solum modeste au-
diret, sed et si quid dicere, aut de iis quæ audie-
rat, aut quæ quoquo modo occurrerent, sciscitari
vellet, cunctantem ac rubore perfusum cognosce-
res. Quin etiam de via, ac sede Ægyptiis senibus
facile cedebat, cum tamen eo esset parente natus,
qui summum apud suos imperium administraret.
Ad hæc accedebat æqualium reverentia, naturaque
insita in eo erga homines cura, adeo ut vel in ea
ætate vix inter Ægyptios ullus reperiri posset,
cui non adolescens a patre boni aliquid impetras-
set. Alter vero, qui ætate major Typho appellaba-
tur, ineptus, ut uno verbo dicam, ad omnia, pla-
neque rudis. Nam a rege quidem Osiridi filio dati
erant non Ægyptiæ modo, sed peregrinæ cujusvis
sapientiæ magistri. Hoc vero Typhos mente peri-
tus aversabatur, ludibrioque habebat, quod ea re

DION. PETAVII NOTÆ.

(5) Οὕτε ἐξεκάγχασε. Ex profuso istiusmodi risu
Juliani Parabatæ iudolem deprehendisse se ait
Gregor. Nazianz. ii *Stelit.*, ubi inter cætera com-
memorat γέλωτας ἀκρατεῖς τε καὶ χασματώδεις.

Si quidem, ait Sapientiæ auctor, *μωρός ἐν γέλωτι
ἀνυψοῖ φωνήν.* Clement. Alex. ii *Pæd.* cap. 5:
Ἢ δὲ ἐκμελής τοῦ προσώπου ἔκλυσις, εἰ μὲν ἐπὶ γυ-
ναικῶν γένοιτο, κίχλι[α]σμὸς προσαγορεύεται, γέλως

inertes ac serviles animos fieri putaret : fratrem autem cum animadverteret honeste moderateque præceptor operam dantem, ingenuaque animi verecundia præditum, metus hoc esse ac formidinis arbitrabatur, propterea quod nemo illum unquam aut pugnos impingentem, aut jactatis calcibus cuiquam insillentem, aut indecoro cursu agitatam videret; præsertim cum agili ac repurgato esset corporis habitu, quod erat ejus animæ tanquam leve quoddam onus circumfusum. Sed neque Osiris unquam avidis faucibus, tractimque haurire, nec in cachinnos erumpere, nec immodico risu toto corpore quati aut succussari solebat; quæ Typhoni quotidiana erant, ut ea sola facinora liberorum hominum esse duceret, si quod quisque vellet, aut quod cuique pro re nata occurreret, **91** libere id faceret. Quocirca nec generis similis ei indoles erat, nec ullius omnino mortalium, et, ut semel dicam, ne sui quidem ipsa, sed varium erat, ac multiplex malum. Nunc quidem segnis atque hebes, et telluris inutile pondus esse videbatur, tantumdem a somno evigilans, quantum alvo explendæ infarciendoque iterum somni commentui satis esset; nunc vero vel mediocria ex iis quæ naturæ necessaria erant, negligebat, ut et inconcinne saltaret, et æqualibus juxta atque ætate provectioribus negotium facesseret. Corporis quippe robur, tanquam omnium bonorum perfectissimum, in admiratione habebat, eoque perperam utebatur, aut ad effringendas fores, aut ad glebis obvios impetendos quosque: ac si cui vulnus inflictum, aut damni aliquid ab eo esset illatum, de eo, quasi de testimonio quodam virtutis exsultabat. Quin etiam intempestiva libidine, ac præter ætatem turgebat, miraque erat in invadendis concubitibus violentia. Præter hæc invidia in fratrem, et in Ægyptios odio exardescebat; quod populus quidem Osiridem suspiceret, eumque in omni cantu ac sermone celebraret; nec domi tantum, sed in publicis etiam sacris bona ei omnia simplex a diis postulare; ipse vero et ejusmodi esset, et ab omnibus esse videretur. Quæ cum videret Typho, contubernaliū quoddam sodalitiū instituere cœpit, hominum furiosorum; nec alio quidem consilio (nec enim is erat qui quemquam ex animo diligeret), sed ut suæ factionis satellites, et ab Osiride alienos sibi compararet. Eratque cuiusvis facile Typhonem sibi demereri, et ab eo nihil non eorum impetrare quæ pueris ex usu sunt, si quid tantum in Osiridem conviciolorum insusurrasset. Hæc igitur in pueris naturæ diversitas vitæ quoque dissidium pollicebatur.

3. Sed ut primum viarum divortium sensim ductum ac paulatim procedens in longissimum tandem intervallum desinit: ita in pueris accidit, ut vel minima studiorum disparitas progredientes illos plurimum a se invicem disjungat. At illi non pedetentim, sed subito contraria in studia deflexerunt, cum utrique perfectam essent virtutem, ac vitium quadam sorte consecuti. Una ergo cum

DION. PETAVII NOTÆ.

δέ ἐστι πορνικός· εἰ δὲ ἐπὶ ἀνδρῶν, καταγαγμός· γέλως ἐστὶν οὗτος μνηστηριώδης, κάχυθριζών. Ubi et obiter quæ illuc sequuntur emendabimus. Addit Clemens, ἀποδέχομαι γὰρ εὐ μάλα ἐκεῖνον προσώποις μειδιῶντα, ὃς ἐφαίνετο μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασαι, τὸν τοῖς βλοσυροῖς. Qua lectione nihil ineptius. Eam vero ita restituiimus, ἀποδέχομαι γὰρ εὐ μάλα ἐκεῖνον ὡς ἐφαίνετο μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασαι. [XXXV] Πᾶσα autem verba τὸν τοῖς

εἶναι τὸν γέλωτα βρασμὸν ὄλου τοῦ σώματος, ἄπιρ Τυφῶς ἔδρα τε ὀσημέραι, καὶ μόνα ἔργα ἐλευθέρων ὄρετο, ποιεῖτο ὃ τί τις τύχοι καὶ βούλοιο· ἐφίκει δὲ οὔτε τῷ γένει τὴν φύσιν, οὐδ' ὄλους ἀνθρώπων τενί, καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, οὐδ' αὐτὸς ἦν αὐτῷ παραπλήσιος· ἀλλὰ παντοδαπὸν τι κακὸν· νῦν μὲν ἂν ἔδοξεν εἶναι κωθῆς τε καὶ ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, τοσαῦτα ἀφ' ὕπνου γινόμενος, ὅσα γαστριζέσθαι, καὶ ἄλλα ἐναποτιθέσθαι τοῦ καθεῦδειν ἐφόδια (6)· νῦν δὲ καὶ τὰ μέτρια ἀμελῶν τῶν ἀναγκαίων τῇ φύσει, ἐφ' οἷς σκιρτῆν τε ἄμουςα, καὶ παρέχειν πράγματα καὶ ἡλιξί καὶ ὑπερήλιξιν. Ἐθαυμάζεν τε γὰρ ἰσχυρὸν σώματος, ὡς τελευτάτον ἀγαθὸν, καὶ ἐχρήτο κακῶς, θύρας τε ἀπαράττων, καὶ βώλοισι βόλλων, καὶ εἰ τῷ τραυμά ἦν, ἢ κακὸν ἄλλο ἐργάσοιτο, χαίρων, ὡς ἐπὶ μαρτυρίᾳ τῆς ἀρετῆς· ὄργα τε ἄωρα, καὶ βιαιώτατος ἦν ἐπιθέσθαι μίξεις· καὶ δὴ καὶ φθόνος μὲν αὐτῷ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὑπετύφετο, μίσος δὲ πρὸς Αἰγυπτίους, ὅτι οἱ μὲν, ὁ λέως, ἐθαυμάζον Ὅσιριν καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ᾠδαῖς, καὶ οἰκοὶ ἐπὶ τῶν κοινῶν ἱερῶν ἀγαθὰ αὐτῷ πάντα πανταχοῦ πάντες παρὰ τῶν θεῶν ἤτουν· ὁ δὲ τοι ἦν τε καὶ ἰδοῦναι τοιοῦτος. Ταῦτ' ἄρα ὁ Τυφῶς καὶ ἐταιρικότων τι συνεστήσατο παῖδων ἀφρόνων ἐπ' ἄλλο μὲν οὐδέν· οὐδένα γὰρ ἐπεφύκει φιλεῖν ἀπὸ γυνώμης· ἀλλ' ἴν' εἰέν τινες αὐτῷ στασιῶται, μὴ φρονούντες ἐπ' Ὅσιριδος. Ἦν δὲ ἄπαντι ῥῥδιον ὠνήσασθαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, καὶ εὐρέσθαι τι παρὰ Τυφῶνος, ὧν δέονται παῖδες, εἰ μόνον ψιθυροῖσι τι τῶν φερόντων εἰς λοιδορίαν Ὅσιριδος. Παιδῶθεν μὲν οὖν οὕτως ἡ φύσις αὐτοῖν τὴν διαφορὰν τῶν βίων ὑπέσχετο.

γ. Ὅσπερ δὲ ὀδῶν (7) ἡ πρώτη σχίζα κατὰ βραχὺ διεστῶσα, προϊούσα πλέων ἀεὶ τι ποιεῖ, καὶ τελευτῶσα καταπτῶσιν εἰς πλείστον τὸ ἀντικείμενον οὕτως ἴδοι τις ἀνκαὶ ἐπὶ τῶν νέων γινόμενον, καὶ τὸ σμικρὸν εἰς διαφορὰν πλείστον ἀφίστησι προϊόντας. Οἱ δὲ οὐδὲ κατὰ μικρὸν, ἀλλ' αὐτίκα τὴν ἐναντίαν ἐτρέπαντο, ἀρετὴν καὶ κακίαν τελείαν ἐκάτερος διαλαχόντες. Ἐπιδιδόντων οὖν, συνεπεδίδου καὶ τὸ ἀντίξουν τῶν προαιρέ-

βλοσυροῖς προσώποις μειδιῶντα, tanquam Homericū hemistichii interpretamentum, ex margine perperam in contextum recepta puto.

(6) Τῷ καθεῦδειν ἐφόδια. Idem Clemens in *Paed.*, c. 1, ὡσπερ εἰς ἐφόδιον, οὐκ εἰς ἀνάδοσιν ἀποτιθέμενων τὰ ἐδέσματα.

(7) Ὅσπερ δὲ ὀδῶν. Aristot. 1 *De Cælo*, c. 5: Ἡ ἀρχὴ δυναμί μείζων, ἢ μεγέθει· διόπερ τὸ ἐν ἀρχῇ μικρὸν ἐν τῇ τελευτῇ γίνεται: παμμέγεθες.

σεων, καὶ ἀριθλοτέρα τὰ τεκμήρια παρειχέσθη, ἔργους ἐνσημαινόμενα. Ὅσιρις μὲν οὖν εὐθύς ἀφ' ἤθης συνεστρατήγει τοῖς ἀποδεδειγμένοις, οὐπω μὲν ὄπλα διδόντος τοῖς τηλικούσδε τοῦ νόμου· γνώμης δὲ ἀρχων, οἰονεὶ νοῦς ὢν, καὶ τοῖς στρατηγοῖς χειρὰ χρώμενος. Κἄτα, ὡσπερ φυτοῦ τῆς φύσεως αὐξανόμενης, ἐξέφερε καρπὸν τινα ἀεὶ τελειότερον· ἐπιστάτης δὲ δορυφόρων γενόμενος, καὶ τὰς ἀκοὰς πιστευθεὶς, καὶ πολιαρχήσας (8), καὶ βουλῆς ἀρξας, ἐκάστην ἀρχὴν ἀπεδίδου παρὰ πολὺ σεμνοτέραν, ἢ παρελάμβανεν. Ὁ δὲ ταμίαις τε χρημάτων ἀποδειχθεὶς (ἐδέδοκτο γὰρ τῷ πατρὶ τῆς φύσεως ἀποπειράσθαι τῶν παίδων ἐν ἐλάττωσιν ὑποθέσεσιν), ἤσχυεν ἑαυτὸν τε καὶ τὸν ἐλόμενον, κλοπῆς τε δημοσίων ἀλόους, καὶ δωροδοκίας καὶ ἐμπληξίας εἰς τὴν διοίκησιν. Μετατεθεὶς δὲ καὶ εἰς ἕτερον εἶδος ἀρχῆς, μὴ ποτὲ ἄρα καὶ ἐναρμύσειεν, ὃ δὲ αἰσχρον ἔπραξεν, καὶ χρηστῆς βασιλείας ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς ἀρχῆς, ᾧ Τυφῶς ἐπέστατησεν, ἐνιαυτὸν ὅλον ἀποφράδα ἤγαγεν. Ἐπ' ἄλλους ἀνθρώπους ἤει, καὶ τὸ οἰμώζειν ἐπ' ἐκείνους μετῆει. Τοιοῦτος Τυφῶς ἀρχεῖν ἀνθρώπων. Ἰδίᾳ μὲν ἐκορδακίξεν, Αἴγυπτίῳν τε ὅστις ἀκοςμώτατος καὶ ξένων, συνειλοχῶς τοὺς πάντα βάρθιους εἰπέειν τε καὶ ἀκούσαι, καὶ παθεῖν καὶ ποιῆσαι, ὡς εἶναι τὸ ἐστιάτοριον παντοδαπῆς ἀκολασίας ἐργαστήριον· καὶ ἐργηγορῶς αὐτὸς τε ἐβρέγεχνεν, καὶ ἄλλων ἀκούων ἤδατο, μουσικῆν τινα θαυμαστὴν τὸ πρᾶγμα ἠγούμενος, ἔπαινοί τε καὶ τιμαὶ τῷ παρατείνοντι τὸν ἀκόλαστον ἦσαν, καὶ τῷ μᾶλλον στοργγγύλλοντι. Εἰς δὲ τις αὐτῶν, ὃ μάλιστα ἀνδρείωτατος, ἀπρηυθρίασε πρὸς ἄπαν, καὶ μηδὲν τῶν ἐπονειδίστων ὀκνήσας, ἀριστείων τε ἄλλων πολλῶν ἐτύγγανεν, καὶ ἀρχαὶ τινες ὑπῆρξαν αὐτῷ μετῴδ; αἰσχρὰς παρβήσας. Ὁ Τυφῶς οἶχοι μὲν δὴ τοιοῦτος.

esse musicam existimans : quin et laudabat illum, eique præmia deferebat, qui petulantem hunc sonum longius produceret, ac rotundius et contortius efferret. Ex his autem unus aut alter, idemque omnium maxime strenuus, frontem ad omnia perficuerat, nullumque genus turpitudinis detrectans, multa fortitudinis præmia aufererat, adeo ut in turpis mercedem licentiæ magistratus atque imperia consequebatur. Ejusmodi ergo domi fuit Typho.

δ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ σχήματι τοῦ τὰ κοινὰ πράττειν καθίζοιτο, διεδείκνυ σαφῶς ὅτι παντοδαπὸν ἢ κακία. Καὶ γὰρ πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν στασιάζει, καὶ μερίδες αὐτῆς ἀμφω τὰ ἀντικείμενα. Ὁ γέ τοι χαῦνος εὐθύς ἐμεμήνει, καὶ σκληρότερον ὑλακτῶν ἠπειρώτω κυνὸς, συμφορᾶν προσετρίβητο, τὴν μὲν ἰδιώτη, τὴν δὲ οἰκίᾳ, τὴν δὲ ὀλοκλήρῳ πόλει, καὶ ἐγάνυτο γε μείζον κακὸν ἐργασάμενος, ὡς τὴν ἀδοξίαν τῆς οἴκου βάρθυμίας δακρυοῖς ἀνθρώπων ἀπονιπτόμενος. Ἐν ἂν τις ὠνατο τοῦ κακοῦ· πολλάκις γὰρ ὢν πρὸς αὐτῷ δὴ τῷ δράσαι θεῖον, ἢ παρενεχθεὶς τὴν γνώμην, εἰς ἀλλοκότους ὑπονοίας ἐπέπιπτεν, ὥστε εὐκίναί τε τοῖς νυμφολήπτοις, περὶ τῆς ἐν Δελφοῖς σκιάς ἐβρωμένως διατεινόμενος· ἐν τούτῳ δὲ ὃ κινδυνεύων ἐσώζετο, περὶ οὗ μηδεὶς ἐτι λόγος ἐγίνετο· ἢ ληθάργῳ συνέγχετο, καὶ καρηδαρῆς ἦν

ætatis incremento animorum contrarietas invalescebat, quam evidentioribus indiciis rebus ipsis ac factis approbarunt. Cæterum Osiris vix pubertatem egressus, cum his qui duces creati erant, imperii militaris collegam agebat : nondum quidem lege arma tantillis 92 permittebat ; sed is consilio judicioque imperabat, cum mentis instar esset, et exercitus præfectis, quasi manibus, uteretur. Tum deinde, natura ejus plantæ in modum augescentis, maturiores in dies fructus edebat ; prætorianis vero militibus præpositus, regie ab secretis factus, et præfecturam Urbis ac senatus principatum adeptus, augustiorem longe, quam acceperat, magistratum reddebat. Alter ærario præfectus (visum enim parenti erat utriusque minoribus in negotiis periculum facere), sibi ipsi pariter, atque illi a quo electus fuerat, dedecus ac labem afferbat, publicæ pecuniæ interversæ, sordiumque, et in ærario administrando stoliditatis convictus. Deinde in alium magistratum translatus, si forte ei capessendo idoneus esse posset, multo sese turpius gerebat : et ea felicissimi regni pars, cui gubernandæ Typho præferat, totum huic annum pro nefasto, et inauspicato ducebat. Simul vero ad alios sese contulerat, statim in eos calamitas ac perniciës transibat. Is fuit in regendis hominibus Typhonis animus. Privatim quidem inconcinne ac lascive saltabat, unaque cum eo ex Ægyptiis aut peregrinis petulantissimus quisque, qui eos secum cogebat, qui quidvis dicere, aut audire, patique, ac perpetrare pensi nihil haberent : ita ut eorum cœnaculum omnis impudicitiae officina esset. Vigilans porro et stertebat ipse, et stertentes alios libentissime audiebat, admirabilem quamdam eam

4. Posteaquam vero sumptis publicæ rei gerendæ insignibus, habituque consederat, tunc aperte idipsum declarabat, variam ac multiplicem esse nequitiam. Hæc enim a virtute pariter ac seipsa dissidet, ejusque partes sibi invicem adversantur. Quippe insolens ille sui que inflatus opinione subinde in furem agebatur, ac ferocius Epirotico cane allatrans, aliam privato homini, aliam familiæ, aliam universæ civitati noxam infligebat : et eo magis exsultabat, quo gravius aliquod damnum ac calamitatem incusserat, quasi dedecus ex domestica socordia conflatum hominum lacrymis elueret. Sed 93 hæc tamen unum ex his malis commodum suppetebat. Sæpe enim cum mox alicui periculum creaturus esset, aut temere raptus in absurdas atque inauditas suspiciones transversus agebatur, ut

DION. PETAVII NOTÆ.

(8) Καὶ πολιαρχήσας. Commutatione litterarum unius vitiosam lectionem sustuli. Legendam enim

est ut in veteri cod., πολιαρχήσας. Quæ vox civitatis præfecturam significat.

lymphatis ac fanaticis similis esse videretur, de Delphica umbra perversicacissima contendens. Reus vero interim effugiebat, de quo nullum postea verbum. Aut veterino corripiebatur, capitisque per aliquod tempus gravedine torpescibat, ut quæ agebantur animo penitus exciderent. Tum ubi sese receperat, nihilominus omnis effluerat rerum proxime præteritarum memoria. Itaque cum dispensatoribus obnixè contendebat, quoniam medicinus tritici grana, aut congius cyathos contineret, supervacuum quamdam et importunam animi solertiam præ se ferens. Nonnunquam et somnus opportune Typhonem invadens hominem eripuit imminenti exitio; quo ille correptus e sella in caput deturbatus esset, ni abjecta eum lampade aliquis ex lictoribus sustentasset. Ita factum ut tragica pernoctatio sæpius in comœdiam desierit. Nec enim interdium jus dicebat; utpote natura solis et lucis inimica, ac tenebris aptior. Ac cum id intelligeret, neminem vel mediocri prudentia præditum, qui non summam in eo inscitiam esse judicaret; non ille quidem suam stoliditatem accusabat: sed commune in sapientes omnes odium profltebatur; quasi ob id injuriam ab illis acciperet, quod judicare possent: homo ut consilii prorsus inops, sic insidiandi peritissimus. Erat in eo vecordia cum furore conjuncta; pestes animorum dux, ac se mutuo corroborantes: quibus graviora mala nulla sunt, aut ad humani generis promptiora perniciem, nec unquam in rebus existient.

3. Hæc singula et videbat pater, et intelligebat, Ægyptiorumque utilitati providebat. Rex enim una, et sacerdos, et sapiens erat, eundem vero et deum existitisse Ægyptiorum monumenta testantur. Nec enim Ægyptiis incredibile est, infinita apud se numina sigillatim imperasse, priusquam ad mortales regionis illius transisset imperium, ac regum genus a majoribus, ut Piromidis a Piromide, censeretur. Igitur postquam ille deorum legibus in majorum gentium deus translatus est, ac prælimita jam dies aderat, ad eam quidem ex omnibus Ægyptiorum civitatibus, quod per præconem pridem edictum fuerat, cum sacerdotum familiaræ omnes, **94** tum militaris indigenarum ordo convenerat, quos omnes legis necessitas convocabat. Reliquæ vero plebi, ut abesse liberum fuit, ita omnibus adeundi potestas concessa est, non ut in creando rege suffragatores, sed ut spectatores essent; subulcis tamen spectaculo interlicitum, militibusque, qui aut peregrini ipsi, aut ex peregrinis nati apud Ægyptios stipendia merebant. Quam quidem ob causam filiorum natu grandior longe deteriori

Α ἐπὶ χρόνον τινὰ, ὥστε ἀπεῖναι τῶν ἐν οἷς εἶη τὸν νοῦν. Εἶτα ἀγείραντος ἐαυτὸν, ἐβρῦχκει μὲν καὶ ὡς ἡ μνήμη τῶν ἐναγῶχος· ὁ δὲ ἐξυγομάει πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν διοικήσεων περὶ τοῦ πόσους ὁ μέδιμνος ἔχει πυρούς, καὶ πόσους κυάθους ὁ χούς, περιττὴν τινα καὶ ἀτοπον ἀγγίλιον ἐνδεικνύμενος. Ἥδη δὲ ποτε καὶ ὕπνος ἀφείλετο συμφορᾶς ἀνθρώπων, ἐπιπεσῶν Τυφῶνι μᾶλα εὐκαίρως, καὶ κατὰ τῆς καθέδρας ἦν ἂν ἐπὶ κεφαλῇ ὤσας, εἰ μὴ τις ὑπηρέτης μελὲς τὴν λαμπάδα ὑπῆρειδεν. Οὕτω πολλάκις τραγικῆ παννυχίς εἰς κωμῶδιαν ἀπετελεύτησεν. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐχρημάτιζεν ἐν ἡμέρᾳ, ἅτε ἡλίω καὶ φωτὶ φύσις ἀντίζους, καὶ σκότειν προσήκουσα. Σαφῶς δὲ εἰδῶς, ὅτι πᾶς, ὅτω καὶ σμικρὸν τι φρονήσεως μέτεστι, κατέγνωνεν αὐτοῦ τὴν ἀκριβεστάτην ἀμαθίαν, ὁ δὲ οὐχ ἐαυτὸν ἠτιᾶτο τῆς ἀτοπίας, ἀλλὰ διὰ τοῦτο κοινὸς ἦν ἐχθρὸς τῶν νοῦν ἐχόντων, ὡς ἀδικούντων. ὅτι κρίνειν ἐπίστανται, βουλευσαί μὲν ἀπορός, ἐπιβουλευσαί δὲ ποριμώτατος. Ἄνοια καὶ ἀπόνοια συνήστην αὐτῷ, κῆρες ψυχῆς ὑπ' ἀλλήλων βροννύμεναι, ὧν ἄλλα κακὰ μεῖζω καὶ προχειρότερα γένος ἀνθρώπων ἐπετρήψαι οὕτε ἔστιν, οὕτε μὴ ποτε ἐν τῇ φύσει γέννηται.

B τῆς ἀτοπίας, ἀλλὰ διὰ τοῦτο κοινὸς ἦν ἐχθρὸς τῶν νοῦν ἐχόντων, ὡς ἀδικούντων. ὅτι κρίνειν ἐπίστανται, βουλευσαί μὲν ἀπορός, ἐπιβουλευσαί δὲ ποριμώτατος. Ἄνοια καὶ ἀπόνοια συνήστην αὐτῷ, κῆρες ψυχῆς ὑπ' ἀλλήλων βροννύμεναι, ὧν ἄλλα κακὰ μεῖζω καὶ προχειρότερα γένος ἀνθρώπων ἐπετρήψαι οὕτε ἔστιν, οὕτε μὴ ποτε ἐν τῇ φύσει γέννηται.

C ε'. Ταῦτα ἕκαστα ὁ πατὴρ ἑώρα τε καὶ ξυνίει, καὶ Αἰγυπτίων προὔκχιδτο· βασιλεὺς γὰρ ἦν, καὶ ἱερεὺς (9), καὶ σοφός· Αἰγύπτιοι δὲ λόγοι φασίν, ὅτι καὶ θεός. Οὐ γὰρ ἀπιστοῦσιν Αἰγύπτιοι (10) μυρίους καθ' ἕνα θεοὺς αὐτῶν βασιλεύσαι, πρὶν ὑπ' ἀνθρώπων ἀρχθῆναι τὴν γῆν, καὶ γενεαλογηθῆναι τοὺς βασιλεῖας, Πείρωμιν ἐκ Πειρώμιδος. Ἐπειδὴ οὖν μεθίστασθαι αὐτὸν θεοῖο νόμου παρὰ τοὺς μεῖζους θεοὺς, καὶ παρῆν ἡ κυρία, συνειλέχαστο μὲν εἰς αὐτὴν, πάλα προηγορευμένον, ἐξ ἀπάτης πόλεως Αἰγυπτίας ἱερῶν τε δοσαι φρήτραι (11), καὶ τὸ στρατιωτικὸν τὸ αὐτόχθον· οὗτοι μὲν ὑπ' ἀνάγκης τοῦ νόμου· τὰ δὲ ἄλλα μέρη τῶν δῆμων ἐξῆν μὲν ἀπειναι, παρεῖναι δὲ οὐδεὶς εἰργετο, θεασόμενοι τὴν χειροτονίαν, οὐκ αὐτοὶ χειροτονήσοντες. Συφορβοὶ δὲ εἰργοντο τῆς θείας, καὶ ὅστις αὐτὸς ἡ γένος ἀλλόφυλος ὧν ὀπισθοφρεῖ μισθωτὸς Αἰγυπτίοις, καὶ τοῦτοις ἀπειρητο μὴ παρεῖναι. Ταύτη καὶ παρὰ πλεῖστον ἔλαττον ἔσχεν ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν. Συφορβοὶ τε γὰρ ἦσαν καὶ ἀλλόφυλοι τὸ στασιωτικὸν τοῦ Τυφῶνος, δῆμος ἀπόπληκτος καὶ πολὺς· ἀλλ' εἰκων ἔθει, καὶ οὐδὲ ἀναπειρώμενος, οὐδὲ δεινὸν τὴν ἀτιμίαν, ἀλλὰ προσῆκον ἡγούμενος, ἅτε νόμῳ

DION. PETAVII NOTÆ.

(9) Βασιλεὺς γὰρ ἦν, καὶ ἱερεὺς. Plato, *Polit.* : Ὅστε περὶ τὴν Αἰγύπτου οὐδ' ἔξεστι βασιλεῖα χωρὶς ἱερατικῆς ἀρχῆς· ἀλλ' ἐὰν ἀρα καὶ τύχη πρότερον ἐξ ἄλλου γένους βιασάμενος, ὕστερον ἀναγκαῖον εἰς τοῦτο αὐτὸν εἰστελεῖσθαι τὸ γένος. Plutarch. *De Iside et Osir.* : Οἱ δὲ βασιλεῖς ἀπεδείκνυντο μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν. ἡ τῶν μαχιμῶν, τοῦ μὲν δι' ἀνδρίαν, τοῦ δὲ διὰ σοφίαν γένους ἀξίωμα καὶ τιμὴν ἔχοντος· ὁ δὲ ἐκ μαχιμῶν ἀποδειγμένος εὐθύς ἐγένετο τῶν ἱερῶν. Nec ahsmilli ratione reges olim apud Romanos ex Augurali familia. Cassiod. lib. vi, in formula patriciatu: Sic ex Augurali familia reges quoque legis institutos, non

injuria, quia decuit a tali proposito venire, qui publica poterat jura tractare.

(10) Οὐ γὰρ ἀπιστοῦσιν Αἰγύπτιοι. Vide Herod. *Euterpe*, ubi et de Piromide.

(11) Ἱερῶν τε δοσαι φρήτραι. Strabo lib. vii trifariam distributos fuisse ait Ægyptios, in sacerdotes, milites, agricolas: Βασιλεῖα γὰρ ἀποδείξαντες τριγῆ τὸ πλῆθος διεῖλον, καὶ τοὺς μὲν στρατιώτας ἐκάλεσαν, τοὺς δὲ γεωργούς, τοὺς δὲ ἱερέας, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἱερῶν ἐπιμελητάς, τοὺς δὲ ἄλλους τῶν περὶ τῶν ἀνθρώπων· καὶ τοὺς μὲν ἐν τῷ πολέμῳ, τοὺς δὲ ὅσα ἐν εἰρήνῃ, γῆν τε καὶ τέχνας ἐργαζόμενους.

καταδεδικασμένην, καὶ φύσιν οὖσαν ἤδη τοῖς γένεσιν. A conditione fuit : ex subulcis enim et peregrinis hominibus Typhonis factio constabat, essera et incondita multitudo, quæque inveteratæ consuetudini morem gerens, neque contra tentare ausa quidquam, non grave illud et indignum dedecus, sed sibi ipsis quasi debitum arbitrabatur, tanquam legibus irrogatum, et eorum generi quodammodo naturale.

ς'. Καθίσταται δὲ Αἰγυπτίους ὁ βασιλεὺς τρόπῳ τοῦ ὄρει· Ἰερὸν ὄρος ἐστὶ παρὰ τὴν μεγάλην πόλιν (12) τὰς Θήβας, καὶ ὄρος ἄλλο καταντικρὺ, καὶ μέσον ἀμφοῖν τὸ ρεῦμα τοῦ Νεῖλου. Τῶν ὄρων τοῦτο μὲν τὸ καταντικρὺ, Λιθυκὸν, καὶ ἐν αὐτῷ δάιταν ἔχειν νόμος τῆς παρασκευῆς τὸν χρόνον τοὺς ὑποψήφους τῆ βασιλείᾳ, τοῦ μηδὲν ἐπαισθάνεσθαι τῆς αἰρέσεως· τὸ δὲ Ἰερὸν, Αἰγύπτιον. Σχημὴ μὲν ἐπ' ἄκρου τῷ βασιλεῖ, καὶ παρ' αὐτὸν ὅσοι τῶν ἱερῶν τὴν μεγάλην σοφίαν σοφοὶ (13), καὶ πρόβειαι ἡ τάξις εἰς ἅπαν τὸ ἀριστεῦον, κατ' ἀξίαν τῶν τελετῶν τὰς χύρας μερίζουσα. Οὗτοι μὲν ὡς περὶ καρδίαν, τὸν βασιλέα κύκλος εἰς πρῶτος· οἱ δὲ στρατιῶται, κύκλος ἄλλος ἔχεται τούτου. Καὶ οὗτοι μὲν ἐτι περὶ τὸν ὄρθον, ὃς ἐπὶ τοῦ διατεινόντος ὄρους ὄρος ἐστὶν ἄλλο, καθάπερ μαστὸς ἀνιστάμενος, ἐν ἀπόπτῳ τὸν βασιλέα παρέχων καὶ τοῖς διὰ πλείστου περιεστῶσι. Περιεστῶσι δὲ τοῦ μαστοῦ τὴν ὑπῄρειαν καταλαμβάνοντες, ὅσοις ἔξεστιν ἐπὶ τῆ θῆξ παρεῖναι. Οὗτοι μὲν μόνον ἐπευφημοῦντες οἷς ἀν ἐπαισθάνονται· οἱ δὲ τὸ κύρος ἔχοντες τῆς αἰρέσεως. Ἐπειδὴν ἐπιθειάζονται βασιλεὺς, καὶ οἷς τοῦτο τὸ ἔργον, ἅπαν κινήσασιν κωμαστήριον, ὡς ἀν τοῦ θεῖου παρόντος τε καὶ τὰ περὶ τὴν αἴρεσιν συμφ[ρ]οντίζοντος. ὀνόματός τινος ἀναδειχθέντος τῶν ὑποψήφων τῆ βασιλείᾳ, στρατιῶται μὲν χεῖρας ἀρροῦσι· κωμασταὶ δὲ καὶ ζάκοροι καὶ προφῆται ψηφοφοροῦσι. Πλήθος ἑλαττον τοῦτο· δύναται δὲ παρὰ πολὺ πλείστον· προφητικὴ μὲν γὰρ ψῆφος ἑκατὸν χεῖρές εἰσιν· κωμαστικὴ δὲ εἴκοσιν, καὶ ὁ ζάκορος δέκα δύναται χεῖρας. Ἐτερον ὄνομα τῶν βασιλικῶν, καὶ ἐπ' αὐτῷ χεῖρες καὶ ψῆφοι. Κἂν μὲν ἀγχώμαλον ἦ τὸ πλήθος, βασιλεὺς ἐπιψηφίσας θατέρᾳ μερίδι, παρὰ πολὺ μείζω ποιεῖ· τῆ δὲ ἐλάττονι προσενέμειας ἑαυτὸν, τὸν ἴσον καθίστησιν. Ἐνθα ἀναθέσθαι δεῖ τὴν χειροτονίαν, καὶ τῶν θεῶν ἔχεσθαι, προσεδρεύοντάς τε πλείω χρόνον, καὶ ἀπταιστότερον ἀγιστεύοντάς, ἕως ἀν οὐ διὰ παραπετασμάτων, οὐδὲ διὰ τῶν ἐκάστοτε συνθημάτων, ἀλλ' αὐτοπηθέντες αὐτὸν τὸν βασιλέα ἀναδειξοῦσι, καὶ ὁ δῆμος αὐτήκοος γένηται τῆς παρὰ τῶν θεῶν ἀναβήσεως. Ταῦτα μὲν, ὡς ἐκάστοτε τυγχάνοι, νῦν μὲν οὕτως, νῦν δ' ἐκείνως ἐγένετο· ἐπὶ δὲ Τυφῶνός γε καὶ Ὀσίριδος θεοὶ τε, οὐδὲν τῶν ἱερῶν πραγματευσαμένων, τὴν πρώτην εὐθύς ἐναργεῖς ἐρωπῶντο, καὶ ἔταττον ἐφεστῶτες αὐτοῖ, καὶ διεκόσμου ἑκατος

6. Solet autem apud Ægyptios hoc modo rex fieri. Haud procul Thebis ampla urbe mons sacer est, et ex illius adverso mons alter, interfluente Nilo : ex his montibus qui e regione alterius est, Libycus appellatur, in eoque cautum est toto apparatus tempore regni candidatos versari, ne quid de hac creatione intelligant : alter vero, qui et sacer est, Ægyptius dicitur. Ejus in vertice tabernaculum regis est, cui ex sacerdotibus proxime adsident ii qui præ cæteris insigni sapientiæ genere commendantur, atque ita ad eximios quosque ac præstantissimos ordo progreditur, sedibus cuique pro sacerorum dignitate distributis. Ergo isti regem, veluti cor, ambientes, primum orbem faciunt ; cui proximus est alter militum circulus : qui quidem omnes collem eum circumstant, qui in porrecto monte alium montem facit papillæ instar assurgens, regemque vel longinquo spatio dissociis eminus conspicuum præbet. læum jugum obsident, quibus spectaculo interesse conceditur, ea duntaxat, quæ vident, fausto clamore prosequentes. At ii, penes quos jus est omne creandi principis, simul divinis rebus opera a rege data est, et ab iis quorum id muneris est, motum est sacerdotum concilium, tum quasi præsentem numine, communemque cum illis suffragiorum curam gerente, prolato alicujus ex candidatis nomine, milites quidem manus attollunt : epulones vero, ac templorum ædiles, et prophetæ calculos ferunt, pauci alioqui, sed quorum præcipua 95ea in re est auctoritas. Prophetarum enim calculus centum manus æquat ; epulonum viginti ; aditium decem. Postea, cum alterius ex regii candidatis nomen auditum est, statim de eo manibus calculisque suffragium fertur. Quod si forte anceps et æqualis utrinque multitudo fuerit, rex utrivis factioni subscripserit, longe eam potiolem facit ; sin minori suffragator accedat, alteri eam parem efficit. Tum demum diremptis comitiis ad deos confugiunt : quibus etiam consulendis diutius insistent, sanctiori castimonix dantes operam ; donec manifeste, ac sine ullo velamine, vel signis, quibus sæpius uti solent, coram apparentes regem ipsum constituent, et populus ipse renuntiantes quem velint deos

DION. PETAVII NOTÆ.

(12) Παρὰ τὴν μεγάλην πόλιν. Quæ adeo Homeri temporibus, aut Trojanis amplissima ac celeberrima fuit. *Iliad.* A :

Ὁδ' ὄσ' ἐς Ὀρχομένον κτινίσσεται, οὐδ' ὄσα
 Αἰγυπτίως, ὄσι πλείωστα δόμοις ἐν τῆματι
 [κτίται,
 Αἰθ' ἑκατόμυλοι εἰσι, διηκόσιοι δ' ἄρ' ἐκάστην
 Ἀρέμεις ἐξοιχνεύσι σὺν Ἰακίοισιν καὶ θεσφιν.
 Isidori locus est lib. xv *Orig.*, cap. 1, de Thebis

Ægyptiis ; quem quia in vulgata editione depravatum puto, ex veteri codice restituiam. *Thebas*, inquit, *ægyptias condidit Cadmus, quæ inter Ægyptias urbes, numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes undique subvehunt.* Legendum ex vet., ad quas ad commercia Arabes undique subveniunt.

(13) Ὅσοι... τὴν μεγάλην σοφίαν σοφοὶ. Nempe philosophiam, ac cælestium rerum contemplationem. *Strabo lib., xvii* : Οἱ δὲ ἱερεῖς καὶ φιλοσοφίαν ἤσχον καὶ ἀστρονομίαν, ὁμιλεῖται τε τῶν βασιλέων ἤσαν. Vide *Clem. Alex. vi Stromatum.*

audiat. Atque hæc, utcumque res tulerit, nunc hoc, A nunc illo modo contingunt. Verum in Typhonis et Osiridis, suffragilis dii omnes securis minimeque sollicitis sacerdotibus, repente sese conspiciendos præbuerunt, divisimque singula moderati, suos quisque sacerdotes instruxerunt; nec ulli ignotum erat, quibus de causis interessent: quanquam, etiam absentibus iis, manus omnis, omnisque calculus Enimvero magna quæque apud nos angustioribus minime sit, secus eventura sunt, seu meliora, seu

7. Osiris itaque, uti fas erat, quo primum deductus est, eo sese continebat, ille autem moræ impatiens angebatur, quæque in comitiis fierent scire gestiebat: demum temperare sibi non potuit, quin ejus rei experimentum faceret, et suffragia corrumpere. Quocirca non minus sui quam legum regiarum securus, ac præceps in flumen insiliens, raptus, natus, nihil non agens patiensve, risu spectantium exceptus, fluvium trajecit: ac latere quidem cæteros posse arbitratur, præterquam quos conveniret, aut quibus pecunias polliceretur. Verum id unusquisque norat, ipsumque adeo, et consilia ejus oderat. Non tamen quisquam furiosum hominem coram esse convincendum putavit, quod quidem longe ipsi miserrimum accidit; præsens enim ipse, ipse audiens, omnium suffragiis rejectus, omnium manibus improbatum est: diis insuper cum execrantibus. Venitque accersitus Osiris, cum uilil ea de re anxius ac sollicitus fuisset, diis, sacerdotibus, omnibus denique cum sacris stemmatibus, sacrisque tibiis, ad luminis ripam in occursum festinantibus, 96 ad quam navigium illud, cui rex novus imponebatur, ex Libya ora oportebat appellere. Magna jam tum e cælo signa, invidemque voces felicitatis nuntia, et omne prodigiorum genus, quibus quæ futura sunt, sive exigua, sive majora, captantur, fortunatum Ægyptiis portendebant imperium. Quapropter haudquaquam quieto animo futuri deterioris conditionis dæmones, neque petum facturi, atque ob id jamjamque turgescere

8. Postquam itaque regis sacris a parente initiatus est, aperte illi, certoque, ut qui certo scirent, cum alia multa prænantiant, et exuberantem imprimis bonorum copiam; tum fratrem admonent Ægyptiis, paternæque domi exitio genitum; nisi cuncta perturbare velit, ocius exterminandum esse, ut quæ regnante Osiride Ægyptiis instabat felicitas, bonorumque proventus, eam nec videre, nec audire posset. Nullum enim bonum naturæ Typhonis esse tolerabile. Ad hæc ipsum duplicem esse naturam docent animorum, ac necessarium illud dissidium, quod cum superioribus animis inferiores insitum habent. Orabant igitur everteret naturam infestissimam, eamque a meliori et divina cognatione rescicaret, nec eum puderet ejus, quam homines respiciant, propinquitatis. Remittenti vero, ac cessim agenti, quæ et ipsi, et Ægyptiis, et finitimis, et Ægyptiorum imperio subditis toleranda

τούς σφετέρους ὀργαστάς, ἀπαντί τε δῆλον ἦν, ἐφ' ᾧ γε παρέησαν. Καίτοι καὶ μὴ παρόντων, ἅπαντα χεῖρ, ἅπαντα ψῆφος τοῦ νεωτέρου τῶν βασιλικῶν παιδῶν τοῦνομα περιέμενε. Ἄλλα τὰ μεγάλα δαῖρο μείζοσι καὶ φροίμοις προαναδείκνυται, καὶ τὸ θεῖον ἐπισημαίνεται παρὰ τοῖς πολὺ παρὰ τὸ εἰκὸς ἀποθησομένοις, καὶ λόφουσι οὐσί καὶ χεῖροισιν.

junioris ex ambobus regis filii nomen exspectabat. primordiis significantur; et quæ longe, quam credideteriora, quibusdam a Deo portentis indicantur.

ζ'. Ὅσιρις μὲν οὖν, ὡσπερ θέμις ἦν, αὐτοῦ κατὰ χώραν ἔμενε, οὐ τὴν ἀρχὴν διεθεδίδαστο· ὁ δὲ ἐσφάδαζεν, ἡσχαλλεν εἰδέναι τὰ περὶ τὴν χειροτονίαν, καὶ τέλος οὐκ ἦν ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ, τὸ μὴ οὐκ ἐπιθέσθαι πείρᾳ, καὶ διαφθεῖραι ψῆφους. Ἄφειδῆσας οὖν αὐτοῦ τε καὶ νόμων βασιλικῶν, καὶ ἐφελς τῷ βούματι, φερόμενος, νηχόμενος, ἅπαντα ποιῶν καὶ πάσῳν, καταγέλαστος ὑπὸ τῶν ὄρωντων, καθίσταται πέραν τοῦ ποταμοῦ· καὶ φετο μὲν λανθάνειν, πλὴν οἷς προσέλθοι τε καὶ ὑπόσχοιτο χρήματα, ἅπας δὲ τις ἠπίστατο, καὶ ἐστύγουν αὐτόν τε καὶ τὴν ἐπίνοιαν. Οὐ μὴν ἐλέγχειν ἐδόκει φύσιν παράφορον. Ὁ καὶ συμβέβηκεν αὐτῷ βαρυσυμφωρῶτατον αὐτὸς παρὲν, αὐτὸς ἀκούων, ἀπάσαις γνώμαις ἀπεψήφιστο, ἀπάσαις χερσὶν ἀπεχειροτόνητο· οἱ θεοὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἀρὰν προσέδαλον. Καὶ ἦκεν μετὰπεμπτος Ὅσιρις, ὁ μὴδὲν πραγματευσάμενος, θεῶν, ἱερέων, ἀπάντων ἀπλῶς ἅμα στέμμασιν ἱεροῖς, καὶ αὐλοῖς ἱεροῖς παρὰ τὴν δῆθην ἀπαντῶντων, οὐ τὴν βάρην ἔδει κατῆραι τὴν ἀπὸ τοῦ Λιδικοῦ μέρους τὸν νέον βασιλέα ἀναλαμβάνουσαν· ἀπ' οὐρανοῦ τε εὐθὺς σημεῖα μεγάλα, καὶ αὐτόθεν ὁμφαί τε ἀγαθαί, καὶ ἅπαν εἶδος, ὑφ' οὗ τὸ μέλλον θηρᾶται, καὶ μεῖον καὶ μεῖζον, τὴν βασιλείαν Αἰγυπτίους εὐηγγελίστο· παρ' ὅσον ἐδόκουν οἱ τῆς χεῖρονος μερίδος δαίμονες οὐκ ἀτρεμήσειν, οὐδ' ἂν πρῶως ἐνέγκαι τὴν ἀνθρώπων εὐδαιμονίαν, ἀλλ' ἐπιθήσεσθαι καὶ οἰδαίνειν ἐδόκουν. Καὶ ἐπιβουλή τις ἐσημαίνετο.

placide hanc hominum felicitatem latori, sed impidebantur; et insidiarum nonnulla præsentia con-

η'. Ἐπειδὴ οὖν τὴν βασιλείον τελετὴν ὑπὸ τῶν θεῶν, ὑπὸ τῆς τοῦ πατρὸς ἐτετελέωτο, προαγορεύουσιν αὐτῷ σαφῶς, ἅτε σαφῶς εἰδότες, τὰ μὲν ἅλλα πάντα, ἐσμοὺς δὲ τινὰς ἀγαθῶν, ὅτι δὲ χρεῶν εἴη τῶν ἀδελφῶν, κακῆ μοίρᾳ καὶ Αἰγυπτίους καὶ τῆ τοῦ πατρὸς ἐστὶν γενόμενον, εἰ μὴ μέλλει πάντα συγγεῖν, ἐκποδῶν ποιέσθαι, τοῦ μῆτε ὄρῳ, μῆτε ἀκούειν τὰς διὰ τὴν Ὅσιριδος αὐτοῦ βασιλείαν εὐημερίας τε καὶ εὐετηρίας Αἰγύπτου· μὴδὲν γὰρ ἀγαθὸν οἰσθῆν εἶναι, τῆ φύσει Τυφῶνος· παραδιδάσκει τε αὐτῷ τὴν διττὴν τῶν ψυχῶν οὐσίαν, καὶ τὴν ἀναγκαίαν ἀντίθεσιν, ἦν αἱ χαμόθεν ἔχουσι πρὸς τὰς ἀνωθεν. Ταῦτ' ἄρα καθαιρεῖν τε ἤξιον καὶ περιτέμνειν τῆς ἀγαθῆς τε καὶ θελας συστοιχίας φύσιν ἔχθραν, μὴδὲν ἐπαισχῶ· θέντα τὴν ὑπ' ἀνθρώπων ὀνομαζομένην συγγένειαν· μαλακισθέντι δὲ εἶπον, ὅσα χρεῶν εἶναι παθεῖν αὐτόν τε καὶ Αἰγυπτίους, καὶ περιοίκους, καὶ ὅσης ἥρῳν Αἰγύπτιοι· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀφανρὸν τὸ κακὸν εἶναι;

οὐδ' ἂν τὴν τυχοῦσαν ἐπιμέλειαν ἀρκέσειν τὰς ἐμφανέας τε αὐτοῦ καὶ λαθραίας ἐπιθέσεις ἀποταφρευσαί τε καὶ ἀμενηνώσαι· παρὲν γὰρ αὐτῷ καὶ προστάτας, χρῆμα ἰσχυρὸν δαιμόνων βασκάνων, ὧν εἶναι συγγενῆ, καὶ παρ' ὧν εἰς γένεσιν προβεβλήσθαι, ἔν' ἔχοιεν ὄργανον χρῆσθαι τῆς εἰς ἀνθρώπους κακίας, ἐφ' ἣν ὁδῷ βαδίζοντες, καὶ ἐγεννήσαντο, καὶ ἐθρέψαντο, καὶ ἐμαυώσαντο, καὶ εἰς τὸν οἰκείον τρόπον ἐπαίδευσαντο μέγα αὐτοῖς ἐσόμενον ὄφελος Τυφῶνα. Ἐν εἰσι δὲν ὄφονται πρὸς τὸ πάντα ἀπέχειν, αὐτῷ ἰσχυρὴν τὴν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς περιθεῖναι· οὕτω γὰρ ἔσσεσθαι τέλειον ἐκ τελῶν, μεγάλη κακὰ ποιεῖν καὶ βουλόμενον καὶ δυνάμενον· σὲ δὲ δὴ καὶ στυγοῦσιν, ἐφη τις αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων μὲν κέρδος, σφῶν δὲ ζημίας συμφοραὶ γὰρ ἐθνῶν εὐωχία φαύλων δαιμόνων. Αὐθις οὖν καὶ πολλάκις ταῦτα ἐνουθέτουν, τὸν ἀδελφὸν ἀποδιοπομπεῖσθαι καὶ πῶρρον ποιῆσαι ἔρβριν (14), τὸ φύσει πρῶτον Ὀσίριδος εἰδότες τε καὶ ὁρῶντες, ὅφ' ὧς τελευτῶντες εἰπεῖν ἐξεδιάσθησαν, ὅτι χρόνον μὲν τινα ἀνθέξει· λήσεται δὲ ἐνδοῦς, καὶ καταπροδοῦς αὐτὸν καὶ πάντας ἀνθρώπους, ὀνόματος χρηστοῦ φιλαδελφίας ἔργῳ τὰς μεγίστας· τῶν συμφορῶν ἀλλαξάμενος. Ἄλλ' ὅμως γε, ἦ δ' ὅς, Δεῶν ὄντων καὶ ἀρωγῶν, οὕτε ὀρθῶς μόνον τὸν ἀδελφόν, καὶ ἐξάντης ἔσομαι τοῦ δαιμονίου μηνίματος· ῥάδιον γὰρ ὅμιν, ἦν ἐβέλητε, καὶ τὸ παροφθὲν ἐξακεῖσθαι.

et sa. et omnes mortales imprudentem esse proclurum dicerent, blandumque fraternæ charitatis nomen cum gravissimis calamitatibus reipsa permutaturum. At vobis, inquit ille, propitiis, et bene faventibus, neque sospitem fratrem extimescam; et me a dæmonum indignatione immunem illæsumque servabo. Facile enim volentibus vobis est, vel idipsum resarcire, quod incuria labefactatum fuerit.

9. Ὁ πολυδῶν δὲ ὁ πατήρ, Κακῶς, ἐφη, τοῦτο γινώσκεις, ὦ πατήρ; ἢ γὰρ θεία μερὶς ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς ἄλλοις ἐστὶ, τὰ μὲν πολλὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐν αὐτῇ δύναμιν ἐνεργούσα, καὶ ἐμφορουμένη τοῦ νοητοῦ κάλλους. Ἐκεῖ γὰρ ἄλλο γένος θεῶν ὑπερκόσμιον, ὃ συνέχει μὲν πάντα μέχρις ἐσχάτων τὰ ὄντα· αὐτὸ δὲ ἀκλίνας ἐστὶ, καὶ πρὸς ὕλην ἀμελιχτον· ἐκεῖνο τοῖς μὲν φύσει θεοῖς (15) τὸ μακάριον θέαμα· τὸ δὲ καὶ τὴν ἐκείνου πηγὴν ἰδεῖν εἰσι μακαριώτερον. Κάτα ἐκεῖνο μὲν τῷ παρ' ἑαυτῷ μένειν ὑπερπλήρες ἐστὶν ἀγαθῶν, ὑπερπλήρες δὲ ἑαυτοῦ· τοῖς δὲ ἀγαθὸν τὸ πρὸς τὸν ἐκεῖ θεὸν ἐπεστράφθαι. Οὐ μὴν ἀπλῆ τις ἐστὶν ἀγαθῶν, οὐδὲ μονοειδῆς ἡ ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ μερίδων ἐπιμελοῦνται τοῦ κόσμου, τὴν ἐν τῇ θεωρίᾳ πρᾶξιν, ὅσον

erant, singula prædixerunt; neque enim mediocrem aut aspernabilem eam fore perniciem; neque quavis sollicitudine manifestos atque occultos illius conatus circumscribi aut infirmari posse: tueri quidem illum ac defensare potentissimum quoddam genus invidorum dæmonum, quibus cum ei esset naturæ necessitas, ab iisque in lucem editum, ut eo tanquam instrumento suorum in homines maleficiorum uterentur, ad quæ recta progressi, in grandem sibi utilitatem futurum Typhonein et genuerunt, et educarunt, et obstetricati sunt, et propriis moribus imbuerunt. Unum tamen id illi deesse putant, quo minus omnia ex sententia succedant, ut vires ei ex imperio, et potestatem concilient: ita enim futurum, ut ex earum rerum concursu, perfecte quæ opus sunt omnia consequatur, cum scilicet mala plurima et 97 facere volet et poterit; te vero (aiebat ex iis aliquis) et hominum utilitati, et ipsorum detrimento natum odio prosequuntur: quippe calamitates gentium pravorum dæmonum epulæ sunt. Hæc iterum ac sæpius hortabantur fraterno exitio procurari oportere, eunque procul terrarum sua cum pernicie relegandum esse; mite enim et mansuetum Osiridis ingenium perspexerant, quod eos demum impulit, ut cum aliquanto quidem tempore duraturum, mox tamen et

9. Tum pater sermonem excipiens: Perperam, inquit, hoc existimas, fili; divina enim natura in hoc universo aliis rebus occupatur, atque ut plurimum eam facultatem exercet, quæ in ea præcipua est, et intelligibilis pulchritudinis contemplatione satiatur. Nam illic genus aliud deorum est mundo sublimius, quod omnia quidem ad extrema usque fovet atque continet, ipsum autem ad materiam et ad hæc inferiora demitti slective non potest. Porro iis quidem, qui natura dii sunt, felix est illius contemplatio; at ipsius unde istud oritur, fontis consideratio longe iis felicior accidit. Illud itaque, eo ipso, quod in sese manet, bonorum copia redundat, quia seipso semper est plenum: in-

DION. PETAVII NOTÆ.

(14) Καὶ πῶρρον ποιῆσαι ἔρβριν. Vetus cod. ἐλξιν, recte. Quanquam nec nostra rejicienda est. Nam loquendi ratio ista ut rara, ita elegans est, et aliquoties a me deprehensa, velut apud Thucydidem lib. iv: Καὶ οἱ Χαλκιδιῶν, αἰ. πρὸς τὴν ξυμπαρόντες ἐδίδασκον αὐτὸν μὴ ὑπεξελεῖν τῆς ἑσπέρου καὶ τὰ δεινὰ, ἵνα προθυμοτέρῳ ἔχοιεν καὶ εἰς τὰ ἐκυτῶν χρῆσθαι. Ubi interpres Valla, ne pro Perdicca difficilia subiret, cætera non expressit. Ergo sic eum locum intelligendum arbitror: Et Chalcidensium legati, qui una aderant, eum monebant, ut ne bella, [XXXVI] periculaque Perdicca subtraherent, quo eundem obnoxium sibi, et ad res suas promptiorem habere possent: quandiu enim hostem Arridæum metueret, tandiu Lacedæmonios impensis observaturus erat. Ἐδιδάσκον ergo μὴ ὑπεξελεῖν dixit, ut noster ἐνοθέ-

των ἔρβριν, utrobique ἐλλειπτικῶς. Fuit cum ὑπεξελεῖν pro ὑπεξελεῖν legerem apud Thucyd. Quasi si quem loquendi hæc ratio in hoc Synesiano loco offenderit, in promptu est lectio veteris codicis.

(15) Ἐκεῖνο τοῖς μὲν φύσει θεοῖς. Tres, ut opinor, deorum gradus indicat Synesius. Infimus est eorum, qui inferioris mundi ministeriis sunt attributi, quique duplici functione censentur, una quidem actiosa ac negotiosa, cum administrando huic orbi vacanti; felici tranquillaque altera, cum se ad sublimioris numinis contemplationem erigunt. Secundus gradus medioximus continet, per quos γένος θεῶν ὑπερκόσμιον intelligo, qui ab rerum infimarum moderatione seriatim, alium supra se eunque tertium habent deum, quem πηγὴν appellat, ut divinitatis fontem.

feriorum autem bonum in eo consistit, quod ad residentem illie Deum sese convertunt. Neque tamen honorum una est, aut simplex efficacia; sed singularum totius universi partium curam gerunt; in idque, quod sibi commissum est, quantum par est, eam, quæ ex contemplatione oritur, actionem derivat. Ac qui ex iis puriore sunt et sinceriore natura, statim primæ illi ac principi naturæ subjiuntur; ab iisque vicissim qui proximi sunt instituuntur. Ita fit ut seriatim ordinum illa successio ad eorum, quæ sunt, extrema usque producat; cunctaque per ea, quæ sic interjecta sunt, superiorum providentiam ac dispositionem ad sese transmissam habeant; neque id tamen ex æquo; alioqui nulla esset continuata series; sed res ipsæ, quo per descensum a primis longius secesserunt, imbecilliores evadunt; donec perverso corruptoque ordine penitus aberrant, 98 in quo et res ipsæ esse desinunt. Cui simile quidpiam in inferioribus his rebus usuvenit. Ea siquidem natura, quæ generationis particeps vaga est et inconstans, in corporea conditione infimam sedem obtinet, corruptionique maxime obnoxia est: cælum autem ipsum principem locum sortitur, incorruptumque est, quadam animæ proportionem respondens. Quod hi ergo illic, deos inquit ostendens, hoc et dæmones sunt in elementis istis perpetua agitatione constantibus, quorum temeraria est et præceps natura, quæque cum plurimum illinc discesserit, a concinna divinarum mentium dispositione abest leagissime. Quamobrem cum sæx ista rerum propriæ saluti tuendæ par esse nequeat (nam est fluxa, neque ipsum esse sustinens, quod continua productione quadamtenus amulatur), dæmones vero, utpole qui inferiori huic naturæ sint affines, detractrice atque exitiosa naturæ conditione præditi sint, necesse sane est Deum sese interdum ad hæc inferiora convertere, ac quædam auspicari initia, quibus præclare ad tempus ista se habeant, quoad nimirum vis illa impellens in his perseverat. Atque ut præstigiatorum sigilla, quæ fiduculis cientur, etiam cessante eo, a quo motus impressus est, incitantur, non multo id tamen tempore, propterea quod insitum non habent movendi principium, sed quandiu vis impressa manet, nondumque progressa, ab ortu suo longius remota dissolvitur: eadem ratione, Osiri charissime, sic habeto: quod recte apud vos dispositum est cum divina administratione una esse, nec hujus loci proprium, sed aliunde esse profectum: atque idcirco animæ ipsæ raro bonæ sunt, quanquam ejusmodi interdum esse possint, et ipsa deorum administratio gubernatioque, cum id munus obit, consentaneum qui-

A χωρεῖ, καταβιβάζοντες εἰς τὸ ἐπιτροπεύμενον. Τὸ μὲν οὖν εἰλικρινές (16) αὐτῶν εὐθύς ὕπ' ἐκείνην μὲν τὴν πρώτην οὐσίαν τετάχεται· τάττουσι δὲ αὐτοὶ τοὺς ἀγγιστα αὐτῶν, καὶ κάτεισιν ἐφεξῆς ἡ διαδοχὴ τῶν τάξεων μέχρις ἐσχάτων τῶν ὄντων, καὶ ἀπολαύει πάντα διὰ τῶν μέσων τῆς ἐπιμελείας τῶν πρώτων· οὐ μὴν ἐπίσης ἐστίν· οὐ γὰρ ἂν ἦν τὸ ἐξῆς· ἀλλ' ἀσθενεῖ κατιόντα τὰ ὄντα, μέχρι πλημμελήσει καὶ παραχαράξει τὴν τάξιν, ἐν ᾗ καὶ τὸ εἶναι τῶν ὄντων παύεται. Γίνεται δὲ τι περὶ τὰ τῆδε τοιόνδε· Τὸ φύσει πλάνον τῆς ἐν γενέσει φύσεως, τῆς τε σωματικῆς μορφῆς τὸ ἐσχάτον ἐληχεν καὶ ἐπικηρότατον· οὐρυνὸς δὲ τὸ πρώτων τε καὶ ἀκηρότατον, καὶ ψυχῆς τὸ ἀνάλογον εἶδος ἐνεύματο. Ὅπερ οὖν οἶδε ἐκεῖ, δεικνύς· ἐφη τοὺς θεοὺς, τοῦτο ὁ δαίμων ἐν τοῖς πολυκλονήτοις στοιχείοις, φύσις ἐμπληκτος καὶ θρασεῖα, καὶ τῷ πληθει τῆς ἐκείθεν ἀποστάσεως οὐκ ἐπαύουσα τῆς εὐθημοσύνης τῶν θεῶν. Οὐκ οὐσης οὖν τῆς ὑποστάθμης τῶν ὄντων πρὸς οἰκείαν σωτηρίαν ἀρκούσης· αὐτὴ τε γὰρ ὑποβρέει, καὶ οὐ περιμένει τὸ εἶναι· μίμνεται δὲ αὐτὸ τῷ γίνεσθαι· καὶ τῶν δαιμόνων, ἅτε συγγενῶν ὄντων τῆς τῆδε φύσεως, ἀφανιστικὴν οὐσίαν λαχόντων, ἐπεστράφη μὲν ἀνάγκη τὸ θεῖον, καὶ ἐνδιδόναι τινας ἀρχάς, αἷς ἐπειτα τὸ ἐνθάδε καλῶς ἐπὶ χρόνον, ἐφ' ὅσον ἡ ἐνδοσις ἤρκεσεν. Ὅσπερ δὲ τὰ νευρόσπαστα (17) ἤργα κινεῖται μὲν καὶ πεπαυμένου τοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως ἐνδόντος τῆ μηχανῆς, κινεῖται δὲ οὐκ ἐπ' ἀπειρον· οὐ γὰρ οἰκοθεν ἔχει τὴν πηγὴν τῆς κινήσεως, ἀλλ' ἔως ἡ δοθεῖσα δύναμις ἰσχύει, καὶ οὐκ ἐκλύεται τῇ προόδῳ, τῆς οἰκείας ἀρισταμένη γενέσεως· τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, ὧ φιλε Ὅσιρι, τὸ μὲν καλῶς καὶ τὸ θεῖον ἅμα τε εἶναι καὶ οὐκ εἶναι τοῦδε τοῦ τόπου, καταπέμπεσθαι δὲ ἐτέρωθεν· καὶ διὰ τοῦτο ψυχῆ τε ἀγαθὰ μάλιστα μὲν, ἀλλὰ φανεῖν ἂν ἐνταῦθα, καὶ ἐφορεῖται θεῶν, ὅταν τοῦτο δρῶσιν, οἰκεία μὲν δρῶσιν, οὐ μὴν τῇ πρώτῃ ζωῇ· ἔτερον γὰρ αὐτοῖς τὸ μακάριον, ὅτι τὸ ἀπολαύειν αὐτὸ κόσμου παρὰ τοῦ πρώτου, τοῦ κοσμεῖν τὰ χεῖρω μακαριώτερον· τὸ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀπεστράφη, τὸ δὲ ἐπεστράφη. Καὶ που τελετὴν ἐπιόπτεισας, ἐν ἧ ὀύ' ἐστὶν συνωρίδες ὁμμάτων, καὶ δέεται τὰ κάτω μύειν, ἔταν δεδόρηκ τὰ ὑπερκείμενα· τοῦτοι δὲ μυσάντοι, ἀντιπερίσταται τὸ ἀνοίγνυσθαι. Ἰθου τοίνυν αὐτὸ θεωρίας εἶναι καὶ πράξεως ἀνίγμα, τῶν μέσων παρὰ μέρος ἐκάτερον ἐνεργούντων, ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν τελειοτέρων πλείονι χρωμένων τῷ λόφῳ· τῷ χεῖρονι δὲ, ὅσα ἀναγκαῖα, μόνον προσομιλοῦντων. Ἔστιν οὖν καὶ ταῦτα τὰ ἔργα θεῶν, ἀναγκαῖα μὲν τῷ κόσμῳ δρῶντων, οὐ μὴν ἀροηγούμενα ἀγαθὰ, ὅτι καὶ ἄνθρωποι νῦν μὲν οἰκτροῦσι μείω καὶ μείζω, νῦν δὲ φιλοσοποῦσιν, ἀλλ' ἐν τούτῳ θεσπεσιώτεροι.

DION. PETAVII NOTÆ.

(16) Τὸ μὲν οὖν εἰλικρινές. Eadem in angelis διάταξις, de qua Dionys. lib. *De cæl. hierar.*, cap. 13. Vide auctorem libri *De mundo*, c. 6; Macrobi. 1 in *Sonn.*, cap. 14.

(17) Ὅσπερ δὲ τὰ νευρόσπαστα. Iudidem et gubernationis rerum omnium similitudinem expressit

auctor lib. *De mundo*: "Ὅσπερ ἀμελεῖ δρῶσιν οἱ μεγαλύτεργοι διὰ μιᾶς ὀργάνου σχατηρίας πολλὰς, καὶ ποικίλας ἐνεργείας ἀποτελοῦντες· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ νευροσπᾶσται μίαν μὴριθον ἐπισπασάμενοι ποιοῦσι καὶ αὐχίνα κινεῖσθαι, etc.

dem sibi facit aliquid, haud tamen priori illi vitæ; alia enim, eaque potiore felicitate gaudent; quoniam ei, quod inferius est, a superiori gubernari, quam hæc inferiora disponere, multo beatius est, hoc enim aversione, illud conversione illis accidit. Tu vero ejusmodi quoddam mysterium olim inspexisti; in quo bina oculorum paria præferuntur, quorum qui inferiori loco sunt, superioribus diductis connivent, illique vicissim clausis his patellunt. Sic igitur habeo; istud esse contemplationis et actionis ænigma: 99 dii enim omnes interjecti vicissim utroque funguntur officio; ita tamen ut in potiori ubi perfectius incumbant; ad id autem, quod est deterius, exercendum sola necessitate ducantur. Hæc præinde et ipsa deorum munia sunt, quæ illi mundo quidem necessaria præstare solent, non tamen præcipua, quemadmodum homines modo arctius laxiusve corporeis septis sese continent; modo sapientiæ navant operam, in eoque propius ad divinitatem accedunt.

1. Ἀπὸ τούτων οὖν σύνες ὁ τι λέγω. Μὴ ἀπαίτει A
 τοὺς θεοὺς σαυτῷ προσεδρεῦειν, ἔργον ἔχοντα προ-
 ρηγοῦμενον θεωρίαν τε καὶ τὰ πρῶτα μέρη τοῦ κόσμου,
 ἐν οὐρανῷ τε οὐσί καὶ πλείστον ἀφεστῶσι· μήτε
 ἀπραγμάτευτον ἡγοῦ, μήτε ἀτίδαν τὴν κάθοδον γίνε-
 σθαι. Τεκτοὶ γὰρ δὴ χρόνοι κατακομίζουσιν αὐτοὺς
 κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν μηχανοποιῶν, ἐνδύοντα
 ἀρχὴν ἀγαθῆς ἐν πολιτείᾳ κινήσεως· τούτο δὲ ἔστιν,
 ὅταν βασιλείαν ἀρμόσωσιν, ψυχὰς συγγενεῖς δεῦρο
 κατακομίσαντες. Θεία γὰρ αὕτη καὶ μεγαλομερὴς ἡ
 πρόνοια, δι' ἐνὸς ἀνδρὸς ἐπιμεληθῆναι πολλακισμυ-
 ρίων ἀνθρώπων. Αὐτοὺς οὖν τὸ ἐντεῦθεν δεῖ πρὸς
 τοῖς αὐτῶν εἶναι· σὲ δὲ, ἀπειλημένον ἐν ἀλλοτρίοις,
 μεμνησθῆαι μὲν ὅθεν εἶ, καὶ ὅτι λειτουργίαν τινα
 ταύτην τῷ κόσμῳ πληροῖ· πειρᾶσθαι δὲ σαυτὸν ἀν-
 ἀγειν, ἀλλὰ μὴ τοὺς θεοὺς κατάγειν· ἔχειν δὲ προμη-
 θείαν ἑαυτοῦ τὴν πάσαν, ὡσπερ ἐν στρατοπέδῳ ζῶντα
 ἐπ' ἀλλοτρίας, ψυχῆν θείαν ἐν δαίμοσιν, οὗς εὐλογον
 γηγενεῖς ὄντας ἐπιτιθεσθαι καὶ ἀγανακτεῖν, ἦν τις ἐν
 τοῖς αὐτῶν ὄροις νόμους ἀλλοφύλους τηρῆ. Ἀγαπη-
 τὸν οὖν ἀγρυπνεῖσαι καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν,
 μίαν ταύτην ἐπιμέλειαν ἔχοντα, μὴ ἀλῶναι κατὰ
 κράτος ἕνα ὑπὸ πολλῶν, ξένον ὑπὸ αὐτοχθόνων. Ἔστι
 μὲν γὰρ τῆδε καὶ ἡρώων (18) φύλον ἱερὸν, ἐπιμελεῖς
 ἀνθρώπων, καὶ τὰ σμικρὰ ὠφέλειαν δυνάμενον, καὶ
 τὸ πραεσύτερον ἀγαθόν, ἥρωος ὅσον μετοικία τις
 αὐτῆ, τοῦ μὴ ἀμοιρα τῆς λήθονος φύσεως τὰ τῆδε
 ὑπολείπεσθαι. Καὶ χεῖρα ὀρέγουσιν ἐν οἷς δύναμις.
 Ἄλλ' ὅταν εἰς πόλεμον ψυχῆς ὕλη κινήσῃ τὰ οικεῖα
 βλαστῆματα, σμικρὸν γίνεται, ὀσῶν ἀπόντων, τὸ ἐν-
 τεῦθεν ἀντίπαλον. Ἰσχυρὸν γὰρ ἕκαστον ἐν τοῖς οἰ-
 κείοις. Οἱ δὲ πρῶτον μὲν ἐβελήσουσιν ἑαυτῶν ποιῆσαι·
 ἡ δὲ ἐπιχειρήσεις τοιάδε. Οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς εἶναι μὴ
 τινα καὶ μοῖραν ψυχῆς ἀλογον ἔχοντα. Καὶ ταύτην
 προσέβληται μὲν ὁ πολὺς, παρήρηται δὲ ὁ σοφός·
 ἔχειν δὲ ἀνάγκη πάντας. Διὰ ταύτης ὡς διὰ συγγενούς·
 ἐπὶ τῷ ζῶν ἔρχονται διλήμονες, προδοσίαν ποιοῦντες.

10. Ex iis igitur quæ dicam animo concipe. Ne
 tibi perpetuo deos ades postulado, quorum pri-
 marium munus in contemplatione, et præcipuis
 mundi partibus positum est; quique et in cælo de-
 gunt, et sunt a vobis longe dissiti; neque facilem,
 ac nullo negotio paratum, aut sempiternum illorum
 delapsus existimato. Certa temporum ipsos inter-
 valla deducunt, optimæ in gubernando incitationis
 (quod machinariorum opificum exemplo constat)
 quoddam quasi invitamentum et auspicatum da-
 turos. Quod tunc accidit, cum ad temperandum
 imperii statum cognatas huc animas transmittunt.
 Est enim divinæ ac majoris providentiæ, unius ho-
 minis interventu infinitorum curam suscipere.
 Illos itaque deinceps rerum suarum salagere, at-
 que in iis versari necesse est. Te vero alienis re-
 bus implicatum et unde sis meminisse oportet,
 et quoddam mundo huic officium præstare, eniti-
 que, te ut erigas potius quam deos ipsos deprimas.
 Sed et diligentissime tibi prospiciendum est quasi
 in castris ac peregrino solo degenti, divinæ inter
 dæmones animæ, quos æquum est terra editos
 imminere, indignarique si quis intra suos fines
 peregrinis legibus utatur. Bene itaque tecum agi
 putandum est, si noctes diesque insomnes agas,
 hac una sollicitudine defixis, ne te unum quamplu-
 rimâ, indigenæ peregrinum violenter expugnent.
 Enimvero his in locis heroum sacrum quoddam
 genus est de hominibus sollicitum, bonumque in
 terris antiquius, a quo in minimis nonnihil adju-
 menti comparari possit: heroum illa velut colonia
 est, ne expertes melioris naturæ sedes istæ relin-
 quantur: et manum quidem quoad in ipsis situm
 est porrigunt. Verum ubi materia bellum indicens
 animæ, suas in eam propagines ac germina con-
 citavit, leve est et imbecillum, diis absentibus,
 quidquid istinc opponitur. Nam in propriis quæque

DION. PETAVII NOTÆ.

(18) Ἔστι μὲν γὰρ τῆδε, καὶ ἡρώων. De quibus
 notissimi sunt Hesiodi versus; quos quidem non
 exscriberem, nisi animadvertendum quiddam in
 illis occurreret. Sic igitur Hesiodus:

Τοὶ μὲν δαίμονες εἰσι, Διὸς μεγάλου διὰ βοιλής
 Ἔσθλοι, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
 Οἱ βα φυλάσσουσὶ τε δίκας, καὶ σχέτλιαι ἔργα,
 Ἰλέρα ἐσόμενοι, πάντα φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.

Horum versuum meminit Plato v *De rep.*, ubi aliter

eos legisse videtur, quam vulgo habentur. Ita
 enim ille, Ἄλλ' οὐ πεισόμεθα Ἠσιόδῳ, ἐπειδὴν τινες
 τῶν τοιοῦτου γένους τελευτήσωσιν, ὡς ἄρα οἱ μὲν
 δαίμονες ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν, ἀγνοί, ἀλεξί-
 καχοὶ φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων. Quin apud Plu-
 tarch. *De defect. orac.*, ubi iidem versus citantur,
 vox hæc ἀγνοί locum in illis habet. Ut appareat ita
 olim legisse veteres,
 Τοὶ μὲν δαίμονες ἐσθλοὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν
 Ἄγνοι, ἀλεξίκαχοι, φύλακες, etc.

locis validiora sunt. **100** Ergo illi primum omnium in suam potestatem redigere conantur : quod sic instituunt facere. Nam cum nemo vivere possit in terris, cuius non animæ pars insita sit rationis expertus; quam qui e vulgo est, palam præ sese sapiens quasi appensam gerit; habere autem omnes necesse est : per hanc, utpote cognatam, prodicione facta, dæmones animal invadunt. Similimum enim est obsidioni quod tunc geritur; et ut carbones facibus admotis citius incandescunt, quoniam ad concipiendum ignem olim accommodati sunt: sic dæmonum natura perturbationibus plena, vel ipsa potius vivens mobilisque perturbatio, ad animam accedens, ejus affectiones excitat, et ad actum potentiam educit; atque hoc admotione sola perficit: nam agenti id quod patitur simile semper efficitur. Ita cupiditatem, iracundiam, et quæ his affinia sunt mala, dæmones inflammant, per congruas sibi partes in animam irrumpentes, quæ ipsorum adventum naturali sensu percipiunt, moventurque, et ab illis, ut in animam insurgant, robor accipiunt; donec animam aut penitus subegerint, aut capere se posse desperent. Est vero certamen istud longe gravissimum; nullum enim tempus, nullum modum, nullum oppugnandi locum intentatum relinquunt; et unde nemo suspicetur, inde etiam aggrediuntur; undique laquei, undique machinæ, undique domestica bella conculcantur, donec aut evicerint, aut spem omnem abjecerint. Horum egregiorum certaminum, quorum tu coronam reportabis, spectatores e sublimi dii sunt; atque utinam et posteriorum auferas. Vereor enim ne illis feliciter confectis, in aliis victus abscedas. Divina namque animi portio cum neque deteriori morem gesserit, et eam sæpius represserit, atque ad seipsam converterit, natura tandem illam roborari, ac solidiorem fieri patitur, ut et impetus omnes sustineat, et velut illita ac stipata, nullos amplius dæmonum illapsus recipiat. Ita divinum tunc et unum integrum animal fit; ejusmodique est cælestis in terris arbor, quæ peregrinam insitionem non admiserit, ex qua fructus aliqui prodeant, sed illud omne in sui ipsius naturam converterit. Ac tunc dæmones omni spe victoriæ deposita, totis viribus posterius certamen experiuntur, ut stirpem illam radicitus recidant, ac tanquam a se alienam disperdant. **101** Vinci enim illos pudet, dum externus aliquis in certamine superior, eorum in sedibus oberrat, qui victoriæ tropæum et sit, et esse videatur. Is enim non in se uno ipsis detrimento est, sed alios præterea ex eorum ditione ad defectionem sollicitat. Etenim studiis hominum ad virtutem inflammatis, pessundari pejora quæque necesse est, quibus de causis sive privatum hominem, sive principatu ac dignitate fungentem, sive quemlibet alterum materiæ jura contumacius detrectantem amo liri conantur: in quo tamen, cum rex sis, facilius tibi fuerit, quam privato homini providere. Extrinsicus enim appe-

A Ἀτεχνῶς γὰρ πολιορκίᾳ προσέοικε τὸ γινόμενον. Ὅπερ δὲ πάσχουσιν ἀνθρώποις ὑπὸ δάδων· θάπττον γὰρ ἐξάπτονται διὰ τὴν ἡδὴ πρὸς τὸ πῦρ ἐπιτηδεύητα· οὕτως ἡ δαίμωνος φύσις ἐμπαθῆς οὕσα, μᾶλλον δὲ πάθος οὕσα ζῶν καὶ κινούμενον, πέλσασσα ψυχῆ, τὸ ἐν αὐτῇ πάθος κινεῖ, καὶ προάγει τὴν δύναμιν εἰς ἐνέργειαν· παραθέσει γὰρ ἕκαστον δρᾶ. Συνεξομοιοῦται δὲ ἅπαν τῶ ποιῶντι τὸ πάσχον. Οὕτως ἐπιθυμίαν, οὕτω θυμὸς ἐξάπτουσι δαίμονες, καὶ ὅσα ἀδελφὰ τούτων κακὰ, ψυχαῖς ὁμιλοῦντες διὰ τῶν προστηκόντων σφίσι μερῶν, ἅπερ τῆς παρουσίας αὐτῶν αἰσθάνεται φυσικῶς, καὶ κινεῖται, καὶ ὅπ' αὐτῶν δυναμοῦται τοῦ νοῦ κατεξανιστάμενα, μέχρις ἂν κρατήσωσι τῆς ὅλης ψυχῆς, ἢ ἀπογνῶσι τὴν αἵρεσιν. Οὗτος ἀγώνων ὁ μέγιστος· οὔτε γὰρ καιρὸς, οὔτε τρόπος, οὔτε τόπος ἐστίν, ὃν ἀνίστι προσβάλλοντες, καὶ ὄθεν οὐκ ἂν τις οἴοιτο, κάκειθεν ἐπιχειροῦσι· πανταχοῦ πάσαι, πανταχοῦ μηχαναί, πάντα κινεῖ τὸν οἰκοθεν πόλεμον, ἕως ἂν ἐξέλωσιν, ἢ ἀπαγορεύσωσι. Θεαταὶ δὲ ἄνωθεν οἱ θεοὶ τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων, ὧν ἔση στεφανηφόρος· ὡς εἶθε αἱ τῶν δευτέρων. Ἄλλὰ δέος μὴ τούτους μὲν ἔλθῃ, ἐν ἐκείνοις δὲ αἰρεθῆς· ὅταν γὰρ ἡ θεία μοῖρα τῆς ψυχῆς μήτε ἀκολουθήσῃ τῇ χεῖρονι, καὶ ἀνακόψῃ πολλάκις αὐτὴν καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέψῃ, φύσις ἐν τῷ χρόνῳ στομοῦσθαι κάκεινην, ὥστε ἀντέχειν ταῖς ἐμβολαῖς, καὶ οἷον γανωθεῖσαν (19) οὐκ ἔτι δέχεσθαι τὰς ἐκ τῶν δαιμόνων ἐπιβροάς. Θεῖον οὖν οὕτως καὶ ἐν ὅλον τὸ ζῶον ὄντως τότε γίνεται. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἐπὶ γῆς φυτὸν οὐράνιον (20), ἐγκεντρισμὸν ἀλλότριον οὐ δεξάμενον, ὥστε ἐξ ἐκείνου φῦσαι καρποὺς, ἀλλ' εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν κάκεινον μεταποιήσαν. Οἱ δὲ ἀπεγνωκότες αὐτοῦ, τότε δὴ παντελῶς ἡδὴ τὸν δεῦτερον ἀγωνίζονται ἀγῶνα, ἐκκόψαι τε αὐτὸ καὶ τῆς γῆς ἐκτρέψαι, ὡς ἂν μηδὲν σφίσι προσῆκον· καὶ γὰρ αἰσχύνονται τὴν ἦτταν, εἴ τις ἀλλόφυλος ὧν, ἐν τοῖς αὐτῶν τόποις κρατῶν περιέρχεται, τρόπαιον νίκης ὧν καὶ φαινόμενος· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἐν ἑαυτῷ μόνῳ ποιεῖ τὴν ζημίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν συναφίστησιν. Ἀρετῆς γὰρ ζηλουμένης, ἔρρειν ἀνάγκη τὰ χεῖρω. Διὰ ταῦτα μὲν ἐπιβουλεύουσιν ἀνελεῖν καὶ ἰδιώτην καὶ ἄρχοντα, πάντα ὄντινον τὸν ἀφηνιάσαντα πρὸς τοὺς νόμους τῆς ὕλης· ἀλλ' ἐνταῦθα σὺ βασιλεὺς ὧν, βῆρον ἅπαντος ἰδιώτου φυλάττοιο· ἐξῶθεν γὰρ ἐπιχειροῦσι, μὴ προχωρησάντων τῶν ἐνδοθεν, πολέμῳ καὶ πτάσει καὶ ὅσα λωβᾶται σώματι, ὕψ' ὧν ἤμισα ἂν αἰροῦτο βασιλεὺς, προμηθῆς ὧν ἑαυτοῦ· ὡς ἔστιν ἄμαχον, ὅταν ἰσχύς καὶ σοφία συγγέωνται· διαληφθεῖσαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων, βῶμῃ τε ἀμαθῆς, καὶ φρόνησις ἀσθενῆς, εὐκαταγώνιστοι γίνονται.

DION. PETAVII NOTÆ.

(19) *Ὁλον γανωθεῖσαν*. Nescio an melius sit *στεγανωθεῖσαν*, id est *solidatam* et *munitam*.

(20) *Φυτὸν οὐράνιον*. Plato in *Timæo* animam esse αἰὶ φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον ὀρθότατον.

tunt, si male intestini conatus successerint, bello, seditione, reliquisque corporis incommotis, quæ facile nihilominus rex effugerit, si sibi ipsi prospexerit. Id enim firmissimum propugnaculum est, in quo cum prudentia vis, et potestas conjungitur: quæ si mutuo dissociantur, tam inconsideratæ vires, quam imbellis prudentia nullo negotio superantur.

11. Ἡγάτω πάντως, ὦ καί, τὴν ἐν ταῖς ἱεραῖς A εἰκόσι τῶν πατέρων ἐπίνοιαν· τὸν Ἑρμῆν, Αἰγύπτιοι (21) διπλῆν ποιούμεν τὴν ἰδέαν τοῦ δαίμονος, νέον ἰσάντες παρὰ προσώτῃ, ἀξιοῦντες, εἴπερ τις ἡμῶν μέλλει καλῶς ἐφορεῦσεν, ἔνουν τε εἶναι καὶ ἀλχιμον, ὡς ἀτελὲς εἰς ὠφέλειαν θάτερον παρὰ θάτερον. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ Σφίγξ (22) ἡμῖν ἐπὶ τῶν προτεμνισμάτων βῆρυται, τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἀγαθῶν ἱερὸν σύμβολον, τὴν μὲν ἰσχὴν θηρίον, τὴν δὲ φρόνησιν ἀνθρώπου. Ἰσχύς τε γὰρ ἔρρημος ἡγεμονίας ἔμφρονος, ἐμπληκτος φέρεται, πάντα μὲν γίνουσα καὶ ταράττουσα πράγματα· καὶ νοῦς ἀρχεῖος εἰς πρᾶξιν, ὑπὸ χειρῶν οὐχ ὑπηρετούμενος· ἀρετὴ δὲ καὶ τύχη μόλις μὲν, ἀλλ' ἐπὶ μεγάλοις συγγίνονται, ὡσπερ B ἐπὶ σοῦ συναλθέτην. Μηκέτ' οὖν ἐνόχλει τοῖς θεοῖς, B οἰκοθεν, ἦν ἐθέλης, θυνάμενος ὠΰζεσθαι. Τοῦτοις γὰρ οὐκ ἔχει καλῶς αἰετῶν οἰκείων ἀποδημείν, τοῖς ἀλλοτριῶσι καὶ χεῖροσι φιλοχωροῦντας· εἰ μὴ καὶ ἀσεβὲς τὸ κακῶς κεχρησθαι ταῖς σπαρσίαις εἰς ἡμᾶς ἀφορμαῖς πρὸς τὸ τηρεῖσθαι τάξει τε καὶ ἐπομένως τῷ δοθέντι κόσμῳ τὰ ἐπὶ γῆς· τοῦτο γὰρ ἀνάγκη ἐστὶ ποιούντων τοῦ πάλιν αὐτοὺς ἦκειν πρὸ τῶν τεταγμένων χρόνων ἐπιμελησομένους τῶν τῆδε· ἀλλὰ τότε μὲν, τῆς ἀρμονίας, ἦν ἡρμωσαν, ἐκλυομένης τε καὶ γηρώσης, ἔρχονται πάλιν αὐτὴν ἐντενοῦντες. καὶ οἷον ἀποψύχουσαν ζυμυρῆσονται, καὶ τοῦτο δρωσι χαίροντες, λειτουργίαν ταύτην τινὰ ἐκπιμπλάντες (23) τῇ φύσει τοῦ κόσμου· ἄλλως τε ἤξουσιν ἐφθαρμένης τε αὐτῆς καὶ βραδείας κἀκῆ τῶν παραλαβόντων, ὅταν μηδαμῶς ἄλλως οἶα τε ἢ τὰ τῆδε ὠΰζεσθαι. C Οὐκ οὖν ἐπὶ σμικροῖς, οὐδ' ὅταν ἀμαρτάνηται περὶ τὸ καὶ τὸ, κινεῖται θεός· Ἡ μέγα τι χρῆμα ὁ εἰς ἐκείνους, δι' ὃν ἤξει τοῦ μακαρίου τις γένουσι ἐνθάδε· ἀλλ' ὅταν ἡ σύμπασα τάξις καὶ τὰ μεγάλα φθειρῆται, τότε δεῖ φοιτᾶν αὐτοὺς, ἐνδύοντας ἀρχὴν ἄλλης διακοσμήσεως. Μηδὲν οὖν ἀγανακτούντων ἀνθρώπων κακὰ αὐθαίρετα ἔχοντες, μηδὲ αἰτιασθῶν τοῦδε μὴ προνοεῖν σφῶν· ἢ γὰρ πρόνοια καὶ αὐτοὺς ἀπαιτεῖ τὸ παρ' ἑαυτῶν εἰσάγειν. Ἐπεὶ ἔν γε τῷ τόπῳ (24) τῶν κακῶν οὐ θαυμαστὸν εἶναι κακὰ, ἀλλὰ θαυμαστὸν, εἰ τι καὶ μὴ τοιοῦτον ἐνταῦθα· τοῦτο γὰρ μέτοικον καὶ ἀλλότριον, καὶ τοῦτο πρόνοιας, δι' ἣν ἔξεστι μὴ βῆρυμοῦντας, ἀλλὰ χρωμένους, οἷς παρ' αὐτῆς ἔχομεν, πάντα πάντως εὐδαίμονας εἶναι. Οὐ γὰρ ἔστιν

41. Omnino, o filii, mirari tibi aliquando subiti patrium in sacris imaginibus commentum, Mercurium intelligo, quem duplici specie fingunt Ægyptii, juvenem juxta senem collocantes, et idipsum præcipientes, si quis nostrum rite sacra sit inspecturus, eum et sagacem et fortem esse oportere; quando alterum sine altero parum adjumenti conferre potest. Eadem ratione in sacrarum ædium vestibulis Sphingis effigies ponitur, sacrum utriusque boni conjungendi symbolum; quod qua parte bestia est vires corporis, qua vero parte homo est, prudentiam significat. Vis enim corporis prudentiam moderamine destituta præceps ruit, cuncta permiscens atque confundens; minimeque idonea ad agendum ea mens est, quæ manuini officio caret: virtus autem et fortuna vix quidem unquam, sed ad maximas tamen præstandas res interdum conveniunt, quemadmodum in te coierunt. Desine itaque deos obviudere, qui, si velis, propriis tete opibus servare possis. Haud enim consentaneum est, illos propriis sedibus relictis adeo libenter in aliena et deteriora commigrare. Ac vide ne impium sit, abuti insitis nobis in eum finem præsidii, ut quæ in terra sunt, ad præscriptum moderamen congruo ordine ac continuata successione foveantur. Hoc enim modo necessitas iis affertur, ante præstituta tempora rursus ad hæc ima descendant, eorumque curam capessant. 102 Atqui nonnunquam dissolvente se, ac marcescente concentu illo, qui ab ipsis antea fuerat temperatus, veniunt iterum, ut eundem intendant, et quasi exspirantem suscitent, gaudentque opere hoc ipso, ut qui naturæ universi quoddam istud munus exhibeant; perturbato illo et plane disrupto, eorum vitio, quibus commissus est, accessuri sunt, si nulla alia ratio hæc infirma tueri possit. Quamobrem non minimis quibusque, nec si in hac vel illa re peccatum fuerit, Deus impellitur; aut eximius ille et singularis sit oportet, cujus gratia ex felici illo genere quisquam huc adesse dignetur. Sed ubi universus ordo et maxima quæque corrupta fuerint, tunc ventilare ipsos par est, ut alterius præbeant ordinationis initium. Non est ergo quod querantur homines, quibus sponte suscepta mala contingunt, neque quod deos appel-

DION. PETAVII NOTÆ.

(21) Τὸν Ἑρμῆν Αἰγύπτιοι. Canina quoque specie idem ab Ægyptiis pingebatur. Plutarch. *De Iside et Osir.*: Οὐ γὰρ τὸν κύνα κυρίως Ἑρμῆν λέγουσιν, ἀλλὰ τοῦ ζώου τὸ φυλακτικὸν καὶ ἀγρυπνον, καὶ τὸ φιλόσοφον γινώσκει, καὶ ἀγνοῖα τὸ φίλον καὶ ἐχθρὸν ὀρίζοντες, ἢ φησὶν ὁ Πλάτων τῷ λογιστικῶν τῶν θεῶν κωνικοῦσιν. Ubi καθιερούσιν γερνοιο.

(22) [XXXVII] Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ Σφίγξ. Plutarch. *De Iside et Osir.*, ubi aliud ænigmatis hujus

interpretamentum affert.

(23) Λειτουργίαν ταύτην τινὰ ἐκπιμπλάντες. Sic alibi in epist., λειτουργίαν τινὰ ταύτην ἐκπιμπλάντες τῷ θεῷ.

(24) Ἐπεὶ ἔν γε τῷ τόπῳ. Plato in *Theret.*: Ἄλλ' οὐτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατὸν, ὡς θεόδωρος, ὑπεναντίον γὰρ τι τῷ ἀγαθῷ αἰεὶ εἶναι ἀνάγκη, οὐτ' ἐν θεοῖς αὐτὰ ἰδρῶσθαι, τὴν δὲ θνητῆν φύσιν, καὶ τόνδε τῆς τύπον περιπολεῖν ἐξ ἀνάγκης.

lent, quasi de seipsis minime sint solliciti. Etenim A providentia una id exigit, quod in eorum potestate situm est, alioqui in malorum sedibus mala vernari mirum non est. Sed id mirum potius, si quidpiam hic sit, quod non ejusmodi esse videatur. Nam hoc inquilinum, et alienum, et providentiæ acceptum referri debet, cujus beneficio, si quis cessim non agat, utaturque paratis sibi ex ea subsidiis, potest omni ex parte beatus esse. Non enim periunde est providentia, ut editi nuper infantis mater, quæ in omnibus iis, quæ aut advolant, aut quoquo modo molesta sunt, repellendis cum negotio occupatur, quod ille adhuc imperfectus est, et propriis auxiliis destitutus, sed ei similis est, quæ adulto jam et armis instructo puero, uti jam illis, atque et imminetia mala propulsare jubet. Hæc tecum assidue meditare, hæc hominibus scitu dignissima esse persuasum habeto; hoc enim pacto, et providentiam esse aliquam existimabunt, et sibi ipsis prospicient, religiosique simul erunt, et solliciti; neque Dei curam putabunt a virtutis usu dissidere. Vale, fratremque, si sapia, reprime, ac tuum et Ægyptiorum fatum prohibeto, id enim licet; sin remissioem te et indulgentiorem præbeas, sero tibi deos adfuturos putato.

12. Quæ cum dixisset, eadem cum diis via de- B cessit. At ille in terris relictus est, terra neutiquam digna res: a qua subinde mala propulsare summo studio contendebat, non vim aut imperium adhibens, sed Suadetæ, Musis nimirum, et Gratiis sacra faciebat, sponte quemque sua legibus accommodans. Ac cum a diis quæcunque aut aeris, aut aquæ, 103 terræve munera sunt, assatim omnia regi cumulataque suppeditarentur, earum illerum usum populo indulgebat; ipse omnia vitæ solatia respuebat, nullumque non laborem antiquiorum habebat, ut somni parcellissim, sic curarum sollicitudinumque quamplurimarum particeps, et, ut semel dicam, pro quiete otioque omnium ipse otii et quietis expers. Proinde et unumquemque sigillatim, et familias, et cognationes, et civitates, et provincias C universas, omnes denique homines cum internorum animi, tum externorum honorum omni genere cumulabat. Nam et virtutis æmulationem excitavit, in id unum præcipiens omne studium omnemque disciplinam referri, et iis præmia constituit, qui hominum regendorum peritiam præ cæteris valerent, eosque sibi, quibus præerant, similes præstare possent. Id autem, quod in honore est, inclarescere atque augeri necesse est. Ita omnis eruditionis amor tam ejus, quæ ad animum, quam quæ ad linguam excolendam pertinet, nova in dies incrementa capiebat. Nam qui in hac antecellebant cæteris, non jam gregarii plebeiique erant, sed amplissimis ab rege honoribus afficiebantur, quod eam artem profiterentur, quæ est administra sapientiæ. Dum enim sententia prodit, ipsa quodammodo oratione vestitur; ea vero si concinne secusve ornata fuerit, quod in ho-

η πρόνοια κατά την μητέρα τοῦ νεογιλοῦ βρέφους, ἤν δεῖ πράγματα ἔχειν, ἀποσοβοῦσαν τὰ προσπησόμενα καὶ λυπήσοντα· ἐκεῖνο γὰρ ἀτελὲς ἔτι καὶ οἰκοθεν ἀδοθηθῆτον· ἀλλὰ κατ' ἐκείνην, ἥτις αὐξήσασά γε αὐτὸ καὶ ὀπλίσασα, χρῆσθαι κελεύει καὶ τὰ κακὰ ἀπερύκειν. Ταῦτα φιλοσόφει τε ἀεὶ, καὶ τοῦ παντός ἀξία ἀνθρώποις εἰδέναι ἤγού. Καὶ γὰρ πρόνοιαν νομοῦσι, καὶ ἑαυτῶν φροντιοῦσιν, εὐσεβεῖς τε καὶ ἐπιμελεῖς ἅμα γινόμενοι· καὶ οὐχ ἠγῆσονται θεοῦ τε ἐπιστροφὴν καὶ χρῆσιν ἀρετῆς στασιάζειν πρὸς ἄλλα. Ἐρῶωσο τὸν δὲ ἀδελφόν, εἰ σωφρονεῖς, κώλυε, τὴν σαυτοῦ τε καὶ Αἰγυπτίων εἰμαρμένην προαναιρῶν· ἔξεστι γάρ. Ἐνδοῦς δὲ καὶ μαλακισθεὶς, ὅψε περιμένε τοὺς θεοὺς.

13. Εἰπὼν ἀπῆρε τὴν αὐτὴν τοὺς θεοῖς. Ὁ δὲ ὑπελείπετο, χρῆμα ἥκιστα τῆς γῆς ἀξίον, δὲ αὐτίκα προσεφιλωνεῖται τὰ κατὰ αὐτῆς ἐξορίσαι, μηδὲν τι βίξ χρώμενος (25)· ἀλλ' ἔθυε γὰρ Πειθοῖ, καὶ Μούσαις, καὶ Χάρισιν, ἐκόντας ἅπαντας ἐναρμόζων τῷ νόμῳ. Τῶν θεῶν δὲ, ὅσα τε ἀήρ φέρει, καὶ ὅσα ποταμοῦ δῶρα καὶ γῆς, ἅπαντα χορηγοῦντων ἀφθονα τοῦ βασιλέως αἰδοί, ὁ δὲ τὰς μὲν ἀπολαύσεις ἀνείη τῷ πλήθει· αὐτὸς δὲ ἅπασαν μὲν βραστῶν ἄκαλιμπανεν, ἅπαντα δὲ πόνον ἀνθῆρειτο, ὑπνου μὲν ὀλίγον, φροντίδων δὲ πλείστον μεταλαγγάνων, καθάπαξ εἰπεῖν, ἀσχολος ὢν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σχολῆς. Ταῦτ' ἄρα καὶ κατ' ἕνα, καὶ κατ' ὄκλους, καὶ κατὰ συγγενείας, καὶ πόλεις, καὶ νομοὺς ὄλους, ἀγαθῶν ἐπίμπλη πάντας ἀνθρώπους τῶν τε εἰσω καὶ τῶν θυραίων. C Ἀρετῆς τε γὰρ ζῆλον ἥσκησεν, πρὸς ἕν τούτο πᾶν μάθημα καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα τάξας ἀσχεῖσθαι, καὶ γέρα προῦθηκε τοῖς ἀρίστοις ἄρχειν ἀνθρώπων, καὶ ποιεῖν ὁμοίους τοὺς ἀρχομένους. Αὐξεῖν δὲ ἅπαν ἀνάγκη (26) τὸ τιμώμενον, καὶ ἔρρειν ἀνάγκη τὸ ἀμελούμενον. Συνεπεδίδου δὴ καὶ παιδείας ἀπάσης ἔρω, ὅση τε τῆς γνώμης ἐστὶ, καὶ ὅση τῆς γλώττης. Καὶ γὰρ τοὺς ἕν τῷ τοιῦδε διαφέροντας οὐκέτ' ἦν ἀγλαίους ὄραν, ἀλλὰ λαμπροὺς ταῖς παρὰ βασιλέως τιμαῖς, τέχνην παρεχομένους ὑπηρέτην φρονήσεως, ὅτι νοῦς πρόεισι λέξεσιν ἀμπεχόμενος· τὸ δὲ εὐ τε καὶ χεῖρον ἐστάλθαι τὸν αὐτὸν, ὡσπερ ἄνδρα, καὶ εὐσχήμονα καὶ ἀσχήμονα δείκνυσιν. Καὶ προπαιδεῖαν οὖν Ὅσιρις ἤξλου τιμᾶν· παιδεῖαν γὰρ ἀρετῆς ὅπου πηγὴν εἶναι. Εὐσεβεία γε μὴν τότε δὴ D μάλιστα πάντων καιρῶν Αἰγυπτίους ἐπεχωρίασεν. Ταῦτα μὲν ψυχῆς ἀγαθὰ, καὶ εὐθηνοῦντο αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ὅσιρίδος βασιλείας Αἰγύπτιοι, ὡς εἰκέναι τὴν

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) *Μηδὲν τι βίξ χρώμενος.* Plutarch. Inco ciatio: Βασιλεύοντα δὲ Ὅσιριν Αἰγυπτίους μὲν εὐθὺς ἀπὸρου βίου, καὶ Θηριώδους ἀπαλλάξαι, καρποὺς τε εἰσέξαντα, καὶ νόμους θέμενον αὐτοῖς, καὶ θεοῦ δεῖξαντο τιμᾶν, ὕστερον δὲ γῆν· πᾶσαν ἡμερούμενον ἐπέλαθιν, ἐλάχιστα μὲν ἔπλων δευθέντα, πειθοῖ δὲ τοῖς πλείστοις, καὶ λόγῳ, μετ' ὀψῆς πάσης, καὶ μου-

σικῆς θελογόμενος προσαγόμενος.

(26) *Αὐξεῖν δὲ ἅπαρ ἀνάγκη.* Themist. orat. xii: Τῷ γὰρ ὄντι φύσις αὐτῆ ἀσχεῖσθαι μὲν τὸ τιμώμενον, ἀμελεῖσθαι δὲ τὸ ἀτιμώμενον. *Ei bonas aries stimulo pramiorum felicius incitari* ait Symmachus lib. viii, epist. 30.

χώραν ἀρετῆς διδασκαλείω, τῶν παιδῶν πρὸς ἓνα ἀ βλεπόντων τὸν ἡγεμόνα, καὶ δρῶντων τε ἓν, ὃ τι ὄρῃεν, καὶ λεγόντων ἓν, ὃ τι ἀκούοιεν. Πλούτου δὲ αὐτὸς μὲν ἡμέλει· ὅπως δὲ πᾶσι παρείη, τούτου τὴν ἅπασαν ἐπιμέλειαν εἶχεν, ἀδωρότατος τε ὢν καὶ φιλοδωρότατος. Καὶ φόρους ἀνῆκε πόλεσι· καὶ ἀπορομένοις ἐπέδωκε, καὶ τὸ πεπτωκὸς ἤγειρε, καὶ τὸ μέλλον ἰάσατο· τὴν μὲν εἰς μέγεθος ἤρε, τὴν δὲ εἰς κάλλος ἤσκησε, τὴν δὲ οὐκ οὔσαν προσέθηκε, τὴν δὲ ἐκλείεμμένην συνώκισεν. Ἀπολαύειν μὲν οὐδ' ἀνάγκη καὶ τὸν καθ' ἓνα τῶν κοινῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ οὐκ ἐπόνει καθιεῖς καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τοῦ δεῖνος φροντίδα, ὡς ἐπ' ἐκείνου γενέσθαι τὸ μηδένα ἀνθρώπων ὀφθῆναι διακρύοντα· οὐδὲ ἠγνόησεν Ὅσιρις, ὅστις ὄτου δέοιτο, καὶ τί κωλύει τὸν δεῖνα μακάριον εἶναι. Ὁ μὲν δικαίως ἤρα τιμῆς, καὶ ἀπέδωκεν· ὁ δὲ ἐπειδὴ βέλτοις προσανέχων, ἄσχιλος ἦν ἐκπορίζων τροφήν, ἐν πρωτανέλω σίτησιν ἔδωκεν (27)· ὁ δὲ τιμῆς μὲν ἀνθρωπίνης ἡμέλει, καὶ τὰ περιόντα αὐτὸν εὖ μάλ' ἔδωκεν, λειτουργῶν δ' ἰσως ἠσχύνετο· οὐδὲ τοῦτο ἠγνόησεν, ἀλλ' ἀνῆκε τῆς λειτουργίας, οὐκ ἐνοχληθεὶς, ἀλλ' ἐνοχλήσας τῷ, πρὶν αἰτηθῆναι, δοῦναι, αἰδοῖ σοφίας ἀξίων τὸν τοιοῦτον αὐτόνομον εἶναι καὶ ἀφετον, ὡσπερ ζῶον ἱερὸν, ἀνειμένον θεῷ· συνελόντα δ' εἰπεῖν, τῆς ἀξίας οὐδεὶς ἡμάρτανεν, εἰ μὴ ὅτε κακόν τι ὠφελετο· τοῦτε δὲ οὐκ ἐνεῖμε τὴν ἀξίαν· φιλοτιμίαν γὰρ ἐποίεῖτο πραότητι γνώμης καὶ χρηστοῖς ἔργοις καὶ τὸν ἀναιδέστατον ἐκνικήσειν. Καὶ ταύτη γέ ῥετο τοῦ τε ἀδελφοῦ καὶ τῆς συνωμοσίας αὐτοῦ περιέσεσθαι, ἀρετῆς περιουσίᾳ μεταποιήσας τὰς φύσεις, ἐν τοῦτο γνώμης σφαλλόμενος. Βασκανία γὰρ ὑπ' ἀρετῆς οὐ παύεται

A mine solet accidere, aut speciosa esse, aut decore carere videtur. Osiris ergo illa liberalium disciplinarum rudimenta magni a suis fieri cupiebat, eruditionemque fontem esse virtutis arbitrabatur. Pietas porro ac religio his maxime temporibus Ægyptiis usitata ac familiaris fuit. Hæc erant animi bona, quæ tum regnante Osiride mira apud Ægyptios ubertate floruerunt; ut ea ipsa regio virtutis scholæ quam simillima videretur, pueris unum rectorem ac moderatorem intuentibus, unumquod id facientibus, quod viderent, et quod audirent, eloquentibus. Cæterum divitias ipse quidem neglectui habebat, aliis vero, ut quam amplissimæ essent, omni cura ac diligentia providebat, vir ut in accipiendis muneribus parcissimus, sic in dandis effusissimus. Nam et tributa civitatibus remisit, et in egenos largitione usus est, et quæ diruta erant refecit, aut jam labentia atque inclinantia resarcivit: urbes qua ampliores, qua pulchriores reddidit, novas aut exstruxit penitus, aut desertas civibus frequentavit. Ac tametsi unumquemque necesse sit publicorum bonorum esse participem; hic tamen grave sibi ac molestum nimine ducebat, vel ad hujus, aut illius curam gerendam sese demittere; adeoque illo regnante, nullo in homine interor aut lacrymæ cerni potuerunt: neque Osiridem latebat quo cuique opus esset, et quid quemque beatum esse prohiberet. Hic meritos sibi honores dari cupiebat; concessit ultro. Alter, quod libris totum se tradidisset, quaerendis vitæ necessariis vacare non poterat; victum ei de publico procuravit. Alius humanas

DION. PETAVII NOTÆ.

(27) Ἐν πρωτανέλω σίτησιν ἔδωκεν. Πρωτανεῖον apud Ægyptios ex Græcarum urbium consuetudine fluxit. Σίτησιν ἐν πρωτανέλω appellari πρωτανεῖα, putat Jos. Scaliger v *De emend. temp.*, pag. 457, ac falso Antiphanis locum ad eum sensum accommodat, ubi parasitus artem suam jactitans, non inferiore se facit Hieronicis, qui in Prytaneo publicis et alienis impensis alebantur.

Γέρα γὰρ αὐτοῖς ταῦτα τοῖς τ' Ὀλύμπια
Νικῶσι δίδονται, χρηστότητος εἶνεκα
Σίτησι, οὐ γὰρ μὴ τίθενται συμβολαί,
Πρωτανεῖα ταῦτα πάντα προσγοροῦνται.

Non potest iis ex verbis colligi, πρωτανεῖα esse alimoniam Olympionicarum. Nam iste potius est sensus, ubicunque sine symbolis cœnatur, ibi esse prytaea, id est loca in quibus de alieno curantur. Ita parasitis sua quoque πρωτανεῖα sunt, videlicet regum ac divitum cœnacula, in quæ asymboli veniunt. Non minus falsus est idem Scaliger, dum ex Aniano, veteri Chrysostomi interprete, conjectatur πρωτανεῖα sumpsisse Chrysostomum pro sportula in prytaeo. Verum neque apud Anianum, neque apud Chrysost. ista leguntur. Chrysostomi verba sunt homil. 1 in *Matth.*: Τὰ δὲ ἐπαθλα τῆς πολιτείας, οὐ φύλλα δάφνης, οὐδὲ κόκκινος, οὐδὲ ἡ ἐν πρωτανέλω σίτησις. Anianus vero ita reddit: *Præmia vero virtutum in hac disciplina non ramus oleæ (lauri), nec corona oleastri foliis immista, nec publice in prytaeo apparatus convivia.* Sic ille. Nec vulgo exstat, nec in prytaeo sportula; quod tamen non improbem. Neque propterea Scaliger audicendus erit, dum spor-

tula vocem, quam Aristoph. schol. ad *Nubes* significari ait vocabulo πρωτανέλω, ad Hieronicarum cibos in prytaeis restringit. Etenim neque πρωτανεῖα cibum illum significant; et sportula sunt δικαστικά δαπάναι. Vide Casaub. in lib. viii Athen. c. 9. Cæterum Hieronicæ e republica constitutis vectigalibus alebantur in prytaeis; ideoque victoriarum suarum insignia palam gerebant, quæ *trechedipna* et *niceteria* ab Juvenale dici satyr. 3 putat Scalig. his versibus:

*Rusticus ecce tuus sumit trechedipna, Quirine,
Et ceromatico fert niceteria collo.*

[XXXVIII] Quod de *trechedipna* verum non arbitror. Sunt enim *vestimenta parasitica*, ut vetus interpres adi. otat, quem tamen non audio, dum *niceteria* ait vestes peregrinas. Melius quod subjicit: *Nam et niceteria syllaterin sunt, quæ ob victoriam fiebant, et de collo pendentia gestabantur.* Crediderim *syllateria* dici ἐισελατῆρα. Nam ejusmodi certamina iselastica dicta, quod quadrigis albis in patriam per muros interruptos inveherentur, ut ad Themist. orat. II adi. otavimus. Hæc insignia, et *niceteria* videntur *bravia* fuisse. Nam *bravium* gestamen quoddam erat, cujus figuram vitiginei folii similem Iuissæ docet Ambros. lib. III *Hexaem.*, cap. 14, ubi de vitis folio agens, *Videmus, ait, ita scissum atque divisum ut trium foliorum speciem videatur ostendere*, etc. Mox: *Etenim bravii speciem videtur effingere; significans quod una inter cæteros pendentes fructus habet principatum; cui tamen quodam judicio naturæ, sed evidenti indicio inuascitur species, et*

dignitates contempserat; cui sua abunde ad victum suppetebant; publica tamen munera ægre sustinebat: nec ille Osiridem latuit, sed ab omni eum publico onere fecit immunem, haud importune ab eo sollicitatus, sed ipse sponte sollicitans, cum nondum rogatus benigne condonaret, ob sapientiae venerationem, liberum illum et immunem, quasi Deo consecratum, ratus esse oportere. Et, ut uno verbo dicam, nulla cuiquam res pro merito defuit, nisi si cui malum aliquod deberetur: cum eo vero pro meriti ratione non agebat. Id enim magno studio efficere nitebatur, ut morum humanitate et beneficiis etiam impudentissimos homines evinceret, ac sibi demereretur. Eoque consilio fratrem ejusque factiones facile sese victurum sperabat, si virtutis magnitudine eorum animos immutaret, in hoc uno opinione falsus. Livor enim non tam virtute reprimi, quam exardescere atque inflammari solet. Nam cum natura sua secundis rebus immineat, quo cumulatus obveniunt, eo et æmulationis mororque in dies magis ac magis augetur: quo tum infelix ille, et graviter ingemiscens frater, Osiride imperante correptus est.

13. Sane ut primum traditum ei regnum vilit, B parum abfuit quin moreretur, solo pessimum caput illidens, et columnis violenter impingens; multosque per dies cibo abstinuit, quamvis voracissimus esset; et quanquam vinosissimus, potum tamen abjecit: somnum vero cum maxime appeteret, pervigil agebat, ut eum iugis insomnia teneret, renitentem licet, et oculos de industria claudentem, ut earum rerum, quæ pungebant animum, recordatione levaretur. Sed enim memoria ei, qui illam deponere velit, pervicacissime resistit. Itaque oculos comprimenti malorum imagines observabantur; somnumque si quando forte raptim videret, somnando sese infelicium habebat, quippe ob oculos recursabant collis ille, calculi, manus secundum fratrem sublatae omnes: cumque libens C expergisceretur, molestis imaginibus 105 offensus, diutius ei aures gratulantium vocibus personabant; neque quietem sustinebat, excandescente animo; pedem vero domo efferentem nulla non calamitas excipiebat, omnium in sermone, factis, carminibus Osiris celebrabatur; quanta novi regis et ad aspectum corporis species, et in loquendo sapientia foret; utque in eo animi magnitudo sine arrogantia esset, et sine abiectione clementia. Ad hæc subinde gradum referebat, rursusque domi se

13. Εὐθύς γε μὴν τὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνοντος, μικροῦ ἐδέησεν ἀπολέσθαι, τὴν κακὴν κεφαλὴν προσουδίζων τε καὶ κλοισι προσαρτάσων· ἡμερῶν συγχῶν οὐ προσηγάχατο σίτον, καίτοι βορώτατος ὢν· ἀπεισεῖαστο ποτὸν, καίτοι φιλοινότατος ὢν. Ἵπνου μὲν ἐρῶν, αὐπνος διετέλει· ἐγρηγόρει δὲ συνείχετο καὶ μάλα ἀποδιοπομπούμενος, καὶ τῷ ὀφθαλμῷ μύων ἐπιτηδές, τοῦ τὴν ψυχὴν ἀνεθῆναι τῶν κεντούμενων τῆς μνήμης. Ἄλλ' ἔστιν ἡ μνήμη πρὸς τὸν ἐθέλοντα καταθέσθαι φιλονεικότατον· ὥστε καὶ μύσαντι τῶν κακῶν ἡ φαντασία παρῆν· καὶ ὕπνου δὲ, εἴ ποτε, παραθρέξαντος, ἦναρ ἂν ἀθλιώτερον ἔπραττεν, ἐν ὀφθαλμοῖς ὄρων πάλιν ἐκείνον, ψήφους ἐκείνας, χεῖρας ἐκείνας ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπαξάπασας· καὶ διαναστάντι δ' ἂν ἀσμένως μίσει τῆς χαλεπῆς ὄψεως, ἐπὶ χρόνον συχνὸν περιεβομβεῖτο τὰ ὅσα τῇ τῶν εὐφημούμενων ἡχοί· οὕτε ἀτρέμας ἔχειν ἠνείχετο, τῆς ψυχῆς ἀσχαλλούσης, καὶ προκύπτοντα τῆς οἰκίας συμφοραὶ διεδέχοντο, καὶ ἐν λόγοις, καὶ ἐν ἔργοις, καὶ ἐν ψῆδαῖς τῶν ἀπάντων. Ὅσρις ἦν, ὡς μὲν καλὸς ἰδεῖν, ὡς δὲ σοφὸς εἰπεῖν ὁ νέος βασιλεὺς, καὶ τὸ μεγαλόφρον, ὅτι οὐκ ἀλαβῶν, καὶ ἐδὲ πρᾶον, ὅτι ἀταπεινῶτον. Αὐθις οὖν ὑπενόστει καὶ κατεκλείετο, οὐκ ἔχων ὅτι ἐν τῷ ζῆν χρήσεται, οὐτ' αὐτὸς, οὐθ' ἡ γυνή, διωλύγιον ἄλλο κακὸν (28), ἑαυτῆς κομμώτρια, θεάτρον καὶ ἀγορᾶς ἀπληστος,

DION. PETAVII NOTÆ.

prærogativa victoriæ. Cæterum ex vocabuli Πρωταγιστον occasione non levis glossographorum error asperandus est. Dixerat Aristophanes in *Vespis* D Atheniensium vectigalia hæc potissimum esse,

Πρωταγισία, μέταλλ', ἀγορὰς, λιμένας, μισθοὺς,
[καὶ δημιόπρατα·
Τούτων πλήρωμα, τάλαρ' ἔγγυς διαχιλλιαγίνεσθαι
[ἡμῖν.

Quæ verna tumultuarie, ut alia quamplurima, in censum aliarum vocum relata a Suida, quibusdam nec indoctis hominibus perinde accepta sunt, quasi prioris nominis τῶν πρωταγιστων explicatio reliquis vocibus contineretur. Quæ falsa ratio omnibus pene Lexicis insedit, cum vel ex ipso scholiaste appareat, quæ illic enumerantur, vectigalium species penitus a se invicem esse diversas. Huic affinis est in iisdem vocabulorum compilatoribus alter in voce στελεγγίδος error. Aristoteles enim vi *Top.*, cap. 3, locos ad evertendam propositæ rei definitionem accommodatos enumerans, Σωπεῖ, αἰ,

καὶ εἰ πρὸς ὁ πέφυκεν ἕκαστον τῶν πρὸς τί ἀποδίδωσιν ὁ ὀριζόμενος· ἐνίοις μὲν γὰρ πρὸς ὁ πέφυκεν ἕκαστον τῶν πρὸς τί μόνον ἔστι χρήσθαι, πρὸς ἄλλο δὲ οὐδὲν, οἷον τῇ ὕλει πρὸς τὸ ἰδεῖν μόνον· ἐνίοις δὲ πρὸς ἄλλο τι, οἷον τῇ στελεγγίδι κἂν ἀρύσασθαι τις, ἀλλ' ὅμως εἰ τις ὀρίσασθαι τὴν στελεγγίδα ἡργαῶν πρὸς τὸ ἀρῦναι, ἡμάρτηκεν· οὐ γὰρ πρὸς τοῦτο πέφυκεν. Quibus verbis cum adiecisset Suidas, et Aristoph. schol. *Equit.*: Οὐ γὰρ πρὸς τὸ περιεῖσθαι ἂν τις αὐτῇ χρήσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ὑδῶρ ἀρύσασθαι, lexicographi inepte admodum vas esse dixerunt, quo aqua hauritur; quo quid aliud quam in principis philosophi censuram incurrun? Sed ideo ab Aristotele crediderim usum istius in strigili mentionem esse factam, quod equisones dum equos poliunt, strigilem in aquam immergant ad extergendas sordes.

(28) *Διωλύγιον ἄλλο κακόν.* Ita Plato in *Theæt.*, οὐ μακρὰ μὲν, καὶ διωλύγιος φλυαρία. Hæc autem Typhonis uxor Nephtys appellata est, quæ prima omnium sterilis fuit. Plutarch. *De Isid. et Osir.*

εὐς ἀπάντων βίης βουλομένη τε καὶ οἰομένη πρὸς ἑαυτὴν ἐπεστράφθαι· παρ' ὃ καὶ μεῖζω συμφορὰν ἐπεποίητο τῆς βασιλείας ἐκπεπτωκέναι τὸν ἄνδρα, ἐκείνως ἂν οἰομένη δημοσιεύσειν (29) τὴν πολιτείαν ἐπὶ μεῖζονος ὑποθέσεως, καὶ καθηδυπαθήσειν τὴν ἔξουσίαν. Ἐαλώκει τε αὐτῆς ὁ Τυφὸς ἦδη πρεσβύτης ὢν, ὡσερ παιδᾶριον ἀφροδίτης ἀρχόμενον, καὶ ἦν αὐτῷ τὸ μέρος τῆς συμφορᾶς αἰδῶς τῆς ἀνθρώπου, πρὸς ἦν ἐπεφλοσιμίητο τὴν μεγίστην ἄρξειν ἀρχὴν, κάκεινῃ τὴν δυναστείαν κοινώσεσθαι· ἡ δὲ καὶ ἐν ἰδιώτῃ βίῃ χρήματα φανερώτατον ἦν, εὐδοκίμειν ἐν τοῖς πλείστον ἀντικειμένους φιλοτιμουμένη, θηλυτάτῃ μὲν γυναικῶν τρύφῃμα προσεξευρεῖν, καὶ ἐπιποιῆσαι κάλλει, καὶ ἐνδοῦναι τῇ φύσει· παραβολωτάτῃ δὲ ἀβρένων ἐπιθέσθαι σκέμματι, καὶ τολμησαί πεῖραν, ποικιλοπράγμων τε οὖσα καὶ καινοτόμος. Παρ-
εσκεύαστο δὴ πρὸς ταῦτά τε καὶ πρὸς τᾶλλα καὶ γυναικας ἔταιριστριάς καὶ ἄνδρας πελάτας πάντας ὁμοιογνώμονας ἔχειν; καὶ χρῆσθαι πρὸς ἃ ἐπεφύκει, καὶ οἴκοι καὶ θύραζε. Ὅσιριδι δὲ καὶ ὅτι γυναικωνίτις ἦν, τὸ παιδᾶριον ἀνέμνησε, τοῖς ἀνθρώποις ὀρώμενον· καίτοι τὸ παιδίον, ὃ Ὀρος, θέαμα σπάνιον ἦν. Μίαν γὰρ ἀρετὴν Ὅσιρις ἕτερο γυναικῶς εἶναι τὸ μήτε τὸ σῶμα αὐτῆς, μήτε τοῦνομα διαβῆναι τὴν αὐλείον. Οὐκ οὐδὲ τὸ ἐν ἄκρῃ γενέσθαι τῆς τύχης παρεκίνησε τοῦ καθεστῶτος τὴν σφύρανα, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ὑπὸ τῷ μεγέθει τῆς ἔξουσίας ἐκρύπτετο. Ἐπεὶ μὴδὲ αὐτὸς ὡς παρὰ τοῦτο εὐδαιμονέστερος ἐγαυρόσκετο· ἀλλ' ἦδει, καὶ μὴ τυχῶν, οὐκ ἂν ἦττον εὐδαιμων γενόμενος. Αὐτὸς γὰρ τις ἕκαστος ἐαυτῷ τοῦ τοιοῦτου ταμίας, ἀγαθὸς εἶναι βουλόμενος. Διὰ τοῦς μὲν ἀρετῆς συζῶντας, ἰδιώτας τε ὄντας καὶ ἀρχοντας, ἴσοι τις ἂν ὁμοίως εὐθυμουμένους. Ἄπας γὰρ βίος ἀρετῆς ὕλη. Καθάπερ ἐπὶ σκηνῆς ὀρώμεν τοῦς τῆς τραγωδίας ὑποκριτάς· ὅστις καλῶς ἐξήσκησε τὴν φωνὴν, ὁμοίως ὑποκρινεῖται τὸν τε Κρέοντα καὶ τὸν Τηλέφον, καὶ οὐδὲν θάλουργῆ τῶν βακίων διοίσει πρὸς τὸ μέγα καὶ καλὸν ἐμθοῆσαι, καὶ καταλαβεῖν ἡχοῖ τοῦ μέλους τὸ θέατρον· ἀλλὰ καὶ τὴν θεράπειαν καὶ τὴν δέσποιναν μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιδείξεται μουσικῆς, καὶ ὃ τι ἂν περιθῆται προσωπεῖον, τὸ καλῶς αὐτὸν ὁ χορηγὸς τοῦ δράματος ἀπατεῖ· οὕτως ἡμῖν Θεὸς καὶ τύχη περιτίθησιν ὡσερ προσωπεῖα τοῦς βίους ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ κόσμου δράματι, καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον ἕτερος ἕτερου βίος βελτίων, ἢ χείρων, χρῆται δὲ, ὡς ἕκαστος δύναται. Δύναται δὲ ὁ σπουδαῖος ἀπανταχοῦ καλῶς διαγίνεσθαι, κἂν τὸν πτωχὸν, κἂν τὸν μόναρχον ὑποκρίνηται· διοίσειται δὲ οὐδὲν περὶ τοῦ προσωπεῖου. Ἐπεὶ καὶ ὁ τραγωδὸς γελοῖος ἂν γένοιτο, τὸ μὲν φεύγων, τὸ δὲ αἰρούμενος. Καὶ γὰρ ἐν τῷ γῆς γραῶς (30) εὐδοκι-

A abdebat, incertus quo se converteret, aut quam vitæ rationem iniret, cum ipse, tum uxor ejus, ingens alia perniciis, sui ipsius ornatrix, ac theatri forique insatiabilis, omnium in se animos converti credens, summeque cupiens. Itaque majori id sibi calamitati ducebat, quod vir regno suus excidisset; ejus enim compos si fuisset, majori se occasione palam hanc administrandi rationem habituram, et per luxum potestate abusuram esse speraverat. Porro Typho, quamvis ætate provecior, incredibili ejus amore flagrabat, sic quasi puer, qui tum primum uti venere incipiat, nec minima pars illi calamitatis erat mulieris pudor, apud quam summum se imperium adepturum, et eam in regni partem vocaturum ambiliose jactaverat. Illa vero etiam privatim degens non obscure ex duabus longe diversissimis rebus gloriam affectare videbatur, ut non modo mulieres omnes luxu, ac novis in dies deliciis comminiscendis, succandaque omni lenociniorum genere facie, et immoderata naturæ licentia superaret; verum etiam marium ut consilia audacissime susciperet tenereque tentaret, novarum rerum studio atque in rebus tractandis solertia singulari. Ad hæc aliaque id genus multa, meretrices, clientesque, ac mercenarios eodem voluntatis ac studiorum consensu paratos habuerat, quibus domi forisve, ad quæ natura comparata erat exsequenda, commode uteretur. At Osiridi gynecæum esse, aliquando visus ab hominibus filius admonuit: quanquam raro admodum puer Horus in conspectum hominum prodiret. Quippe unicum hanc mulieris virtutem Osiris esse dicitabat, si neque corpus ejus atriensem extra januam, neque nomen exiret: quare nec modesta illa et pudica matrona, etsi summum fortunæ culmen attingisset, a receptis jam et comparatis moribus descendit: nisi eo fortasse, quod sub potestatis magnitudine domi delitesceret, quandoquidem nec Osiris ipse, tanquam fortunatior, ea re gestiebat. **106** Quin hoc præclare noverat, etsi minime id adeptus esset, nihilo se minus beatum futurum. Hujus enim rei sibi quisque dispensator est, si vir bonus esse voluerit. Propterea virtute præditos homines, sive privatos, sive in aliquo magistratu et dignitate positos, in eadem versari animi tranquillitate videas. Etenim omnis hominum vita virtutis materia est. Quemadmodum in scena fabularum actores cernimus, quorum qui voci diligentissime servierit, is Creontem, aut Telephum nullo discrimine agere potest, neque ad præclaram vehementemque vocis intensionem, aut ad theatrum suavi carminis emo-

DION. PETAVII NOTÆ.

(29) Ἐκείνως ἂν οἰομένη δημοσιεύσειν. Subjunctura sententia est, quam sic extrico, ut δημοσιεύσειν τὴν πολιτείαν, idem sit ac rempub. conformare. Proinde Typhonis uxor eo molestius ferebat præceptum viro imperium, quod ita rempub. com-

paraturam se crederet, ut spectaculis ac luxu, quibus illa mirifice capiebatur, universa difflueret, sequere unam omnes suspicerent et intuerentur.

(30) Καὶ γὰρ ἐν τῷ γῆς γραῶς. Plautus *Mil. glor.* de scenicis actoribus:

dulatione detinendum plurimum intererit, purpureas an pannosus vestes gerat; sed, sive ancillam, sive heram, eadem gratia et concinnitate referet; vel si quam aliam personam induerit, recte eam uti gerat, ab eo choragus postulabit: ita nobis in maximo illo mundi totius actu vitas Deus ac fortuna, tanquam personas, imposuit, neque aliud altero vitæ genus potius est, nec deterius; sed unusquisque perinde ut potest eo utitur. Ac qui bonus est, ubi vis honeste degere potest, sive mendicum agat, sive monarcham, nec de persona plurimum contendet. Nam et tragædiarum actor is ridiculus fuerit, qui hanc renuat, aliam vero potius eligat, præsertim cum qui anum præclare ac cum laude egerit, corona et præconis voce celebretur; qui vero regis personam indecore sustinuerit, omnium sibilo et procaci sonitu oris excipitur, interdum etiam lapidibus appetatur. Nullius enim nostrum vita propria est; alienas vero extrinsecus impositas habemus. Nos vero dum eam facultatem, quæ intus his utitur, præstantiorem aut deteriolem facimus atque ostendimus, viventium fabularum actores sumus. Hinc illæ, quæsi vestes quædam, indui, aut exiri possunt.

14. Cæterum Osiris (is enim quid alienum esset, quid peregrinum didicerat) felicitatem norat animo esse metiendam. Sese igitur domesticosque omnes ita comparaverat, ut eodem omnes modo affecti, eodemque animo præditi essent, neque vel privati, vel dignitatem aliquam gerentes, externas res ullo modo permiscerent. Alii contra (sensibus enim plene dediti erant, iudicium ac mentis expertes, desides fortunæ amatores, et quod alienum est, id sui esse proprium existimantes) turgebant, inani quodam et insolenti regni expectatione suspensi, quod ubi ad ipsos non pervenit, omni de seipsis abjecta **107** spe, vitam sibi vitalem nequaquam esse ducebant. Sane merito id iterum ac sæpius inculcandum est, mortalibus incitæ regulam esse, vitæ nostræ conditionem non patienter expectare, ut in mensa partem, quæ circumlata ad nos, ut eam capiamus, devoluta sit, sed ipsum vi occupare ac præripere. Hic enim sive ejus compos fuerit, ridiculus erit, tanquam ineptus et inurbanus conviva, et convivii moderatorem offendet, ut qui sordida illiberalitate, quantum in se est, ordinem perturbet, sive quam cupit non assequatur, præter hæc pueri insuper more plorabit, e circumacta parte, eaque quæ ad proximum pervenit, anxie suspensus. Quibus simillima Typhoni omnia contigerunt. Nam et diis invisus erat, et acerbissime lugebat, et ea res ipsum populi concitabat. Neque enim quod mærore multos menses elanguerat, et quotidie jamjam mo-

μῶν, στεφανοῦται τε καὶ κηρύττεται, καὶ ἐν τῷ τοῦ βασιλέως ἀσχημονῶν, κλιώζεται καὶ συρίττεται (31). ἔστι δὲ ὅπου καὶ λίθοις βάλλεται. Βίος γὰρ οὐδεὶς οἰκεῖος ἡμῶν, ἀλλοτρίου δὲ ἐξωθεν περικεῖμεθα· ἡμεῖς δὲ, τὸ χρώμενον ἐνδοθεν, ἀμείνους καὶ χείρους αὐτοὶ ποιοῦντές τε καὶ δεικνύοντες, ἀγωνισταὶ ζώντων δραμάτων. Ταῦτ' ἄρα ὡσπερ ἐσθῆτας ἔστιν αὐτοὺς ἀμφιέσασθαι καὶ μεταμφιέσασθαι.

Β ἰδ'. Ὅσρις μὲν οὖν ἐπεπαίδευστο γὰρ, τί τὸ οἰκεῖον, καὶ τί τὸ ἀλλότριον· μέτρον εὐδαιμονίας ἠπίστατο τὴν ψυχὴν οὖσαν. Αὐτὸν τε οὖν καὶ τοὺς οἰκῶν παρεῖχετο τοὺς αὐτοὺς τὰς γνώμας, ἰδιώτας καὶ ἀρχοντας ἀνεκπλήκτους ὑπὸ τῶν ἐξωθεν. Οἱ δὲ αἰσθήσει τε γὰρ ἐξων, καὶ νοῦς ἀπῆν· ἐρασταὶ τύχης ἀμελεῖς, οἰκεῖον ἑαυτῶν ἡγούμενοι τὸ ἀλλότριον, φύσης τε ἦσαν ἐμπλεω, τὴν βασιλείαν παραδοκῆσαντες, καὶ ὡς οὐκ ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς, ἀπεγνώκεσαν ἑαυτῶν, καὶ οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι βιώσιμον. Αὐθαί; τε καὶ πολλὰς εἰρησθαὶ ἄξιον ἀνθρώποις· ἀπαιδευσίας κανῶν, μὴ περιμένειν βίον, ὡσπερ ἐν τραπέζῃ μερίδα (32), ἧτις περιαιομένη γένοιτο καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἀνελώμεθα, ἀλλὰ αὐτὸν εἶναι τὸν προαρπάζοντα καὶ ὑφαίρουμένον. Τυχῶν μὲν γὰρ ὁ τοιοῦτος καταγέλαστος ἔσται.

С συμπτῆσι ὧν ἄκοσμος, καὶ τῷ τάττοντι τὸ συμπέσιον ἀπεχθίσεται, τὸ γε ἐφ' ἑαυτῷ ταρασσῶν ἀνελευθερίᾳ τὴν τάξιν· μὴ τυχῶν δὲ, ταῦτά τε, καὶ προσέτι κλαύσεται παιδαρίου δίχην, τῆς παρενεχθείσης μερίδος καὶ εἰς τὸν πλησίον ἐλθοῦσης αὐτοῦ ἐξεχόμενος· Ἄν τὰ παραπλήσια Τυφῶνι πάντα παρῆν· καὶ γὰρ θεοῖς ἀπήχθητο, καὶ αὐτὸς ὠδύρετο, καὶ τὸ πρᾶγμα γέλως ἐγεγόνει τῷ πλήθει. Οὐδὲ γὰρ ὅτι συχνῶν μηνῶν ἀνεπεπτῶκει, καὶ καθ' ἡμέραν ἐπίδοξος ἦν ἀποθανεῖσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἔλεον, ἀλλ' ὄργην μὲν ἐκίνει τοῖς ἀνδρειοτέροις, γέλωτα δὲ τοῖς μαλακωτέροις τὰς γνώμας, ὡς ἦδη τὸ πρᾶγμα παροίμαινεῖναι καὶ ἐρώτημα πρὸς τοὺς ὠχρῶντας, Μὴ τί τὰδελφῷ σου καλόν; Κἂν ἀπολώλει δικαίως ὑφ' ἑαυτοῦ, γενόμενος ἐκδοτος τῷ κακῷ· νῦν δὲ ἡ παλαμναία γυνή, καὶ ἐν

DION. PETAVII NOTÆ.

[XXXIX] Ubi id erit factum ornamenta ponent; D

[postidea loci

Qui deliquit vapulabit; qui non deliquit, bibet.

Epictetus *Enchir.* cap. 22: Μέμνησο ὅτι ὑποκριτής εἶ δράματος, οἷον ἂν θέλῃ ὁ διδάσκαλος. Ἄν βραχὺ, βραχέος, ἂν μακρὸν, μακροῦ, ἂν πτωχὸν ὑποκρίνεσθαι σε θέλῃ, ἵνα καὶ τοῦτον εὐφρῶς ὑποκρίνη, ἂν γυλὸν, ἂν ἄρχοντα, ἂν ἰδιώτην. Σὸν γὰρ τοῦτ' ἔστι τὸ δοθὲν ὑποκρίνασθαι πρόσωπον καλῶς· ἐκλέξασθαι δ' αὐτὸ. ἄλλου.

(31) Κλιώζεται καὶ συρίττεται. Harpocration in voce Ἐκλιώζετε. Κλιωσμὸν ἔλεγον τὸν γινόμενον ἐν τοῖς σπώμασι φόρον, ᾧ πρὸς τὰς ἐκβολὰς ἐχρῶντο τῶν ἀπροσμάτων ὧν οὐκ ἤδέως ἤρχοντο.

(32) Ὅσπερ ἐν τραπέζῃ μερίδα. Hinc senex ille apud Plaut. *Mil. Glor.* urbanitatem suam prædicans,

Neque præripio pulpramentum, neque præverto poculum,
Neque per vinum unquam ex me oritur dissidium
[convivio.]

Horat. i Serm. :
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc jucundus amicis.
Sidon. Apoll. lib. iii, epist. 13, de quodam hel-
luone: Cum discubuerit, fertur actutum, si tarde
comedat, in rapinas. Vide Lucian. in *Lapithis*.

τοῖς δεινοῖς οὔσα λίαν γυνή, ἐαυτὴν τε καὶ ἔκσεινον ἄπανθ' ἡγάγεον, αἰεὶ ποτε αὐτῷ ῥαδίῳ χρωμένη, καὶ τοῦ δακρῦειν ἀφίστη δὴ, πρὸς ἑαυτὴν ἀσχολοῦσα, πάθει οὐδὲ ἐκκρούουσα, ἡδονῇ λυπηνῇ ἀποικοδομούμενη. Πάθος οὖν ἀνεπάλαμσε, παρὰ μέρος εἰκων τοῖς ἐναντιωτάτοις κακοῖς. Νῦν μὲν φῶμιζε, νῦν δὲ ὄργα· παιδία τὰ ἀκολαστότερα τότε δὴ καὶ πλείους μᾶλλον εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήρθησαν, καὶ κῶμοι καὶ πότοι (33), τοῦ συνδιαφθεῖρειν αὐτοῖς τὸν χρόνον, καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀγλὴν παραμυθεῖσθαι· καὶ τὰλλα ἐμνησθῆναι, ὡς ἂν ἤκιστα τῶν Ὀσίριδος ἀγαθῶν μεμνηθῆσαι σχολάζοιεν, καὶ κολουμβήθρας ἐποιοῦν, καὶ νήσους ἐν κολουμβήθραις, καὶ ἐν ταῖς νήσοις θερμὰ χειροποίητα, ἵνα γυμνοῖντό τε ἐν ταῖς γυναιξὶν ἐπ' ἀλλήλοις, καὶ ἀνέδην ἐπιθοροῦντο.

B mium ad se rediit, vicissim diversissimis malis succumbens, cum alias gerneret, alias libidine et voluptate turgeret. Tum vero maxima impudicorum puerorum multitudo cum pernicie domum irrupit, comessationesque et comotationes frequentissimæ, ut earum rerum consuetudine tempus falleret, atque ægritudinem sublevaret: cæteraque eo studio excogitata, ut in assiduo occupationum concursu quam minima esset honorum Osiridis recordatio. Proinde piscinas exstruxerunt, et in piscinis rursusque insulas, in insulis thermas arte manuque factas, ut inter mulieres promiscue nudarentur, palamque ac nullo discrimine eas inirent.

ε'. Ἀμφὶ ταῦτα οὖσιν αὐτοῖς καὶ ἡ τῆς τυραννίδος ἐπιθεσις ἐπὶ νοῦν ἔρχεται ὑποθήκη φαύλων δαιμόνων, οἳ τὸν τε τρόπον ὑψηλοῦνται, καὶ τὰλλα ἀναφανδὸν ἤδη συνδιώκουν, παρόντες τε καὶ συμπεριόντες· οὐ γὰρ οἰστὸν ἦν αὐτοῖς ὄραϊν τὰ σφέτερα ἀτίμως ἔρρόντα, φρονήσεως ἀσκούμενης, εὐσεβείας ἐπιδιδούσης, ἀπειλαμμένης μὲν ἀδικίας, εἰσφικισμένης δὲ ὁμολοίας, ἀγαθῶν ἀπάντων ἀνοθούτων. Τὸ δακρῦειν Αἰγυπτίους ὄνομα λοιπὸν ἦν, πάντα εὐφημα, πάντα ἐν κόσμῳ, τῆς πολιτείας, ὡσπερ ἐνὸς ζώου, ψυχὴν ἐχούσης τὸν νόμον καὶ κατ' αὐτὸν κινουμένης, τῶν μερῶν τῷ παντὶ συμφωνούντων. Ταῦτα ἐξοιστῶν, τούτοις ἐπιφύονται δαίμονες, ὀργάνοις χρώμενοι συγγενεῖσιν ἀνθρώποις. Τυρέυεται δὴ τὸ κακὸν (34) ἐν δύο γυναικωνίτεσιν. Ἔστια γὰρ ἦν ἐν τῇ πόλει (35) τῇ βασιλίδι τῷ στρατοπεδάρχῃ τῶν ἀλλοφύλων, ὃς αὐτὸς τε καὶ ἡ πληθὺς Αἰγυπτίους ἐδόκουν στρατεύεσθαι· τότε δὲ πόλεμόν τινα ἔπραττον οὐκ εὐτυχῇ πρὸς μοῖραν τινα αὐτῶν ἀποστᾶσαν, καὶ κῶμαί τινες Αἰγύπτια κακῶς ἐπεπράξεσαν, τοῦτο παρεσκευαστότων ἐπὶ τὸ δρᾶμα δαιμόνων. Παρὰ τὴν τοῦτου γυναῖκα φοιτῶσα μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ἡ γυνὴ τοῦ Τυφῶνος οὐ χαλεπῶς ἀναπειθεῖ βάρβαρον γραῦν καὶ ἀνόητον, τὸ παιπάλημα τὸ κερκώπειον, ὅτι τε αὐτῆς προκῆδοιτο, καὶ ὅτι προροῦντο κακὸν ἐπ' αὐτοῖς ἤξον, ἦν Ὀσίριδι κατὰ νοῦν εἶη τὰ πράγματα· προδοσίαν γὰρ αἰτιάται, καὶ συγκαίμενον πόλεμον οἰεῖται πολεμεῖσθαι, τῶν βαρβάρων ἐν κοινωσίᾳ γνώμης μερισσάμενων

A riturus videbatur, misericordiam ea calamitate meruit: sed fortiores quosque ad iracundiam, molliores et remissiones ad risum provocabat, ita ut jam istud in proverbium evaderet, ac sciscitarentur ex eo, quem pallidum animadvertens: Num fratri tuo boni aliquid evenit? Ac sibi ipsi quidem necem merito conscivisset, mali ipsius vehementia in transversum raptus, nisi execranda ejus uxor, muliebrique supra modum in periculis animo, sese pariter atque illum reduxisset; quæ cum eo alioqui facili uteretur, tum maxime sui copiam faciens, a mæore hominem luctuque revocavit, concitatum animi affectum alio affectu repellens, ac dolore voluptate discutiens. Ita demum ad se rediit, vicissim diversissimis malis

succumbens, cum alias gerneret, alias libidine et voluptate turgeret. Tum vero maxima impudicorum puerorum multitudo cum pernicie domum irrupit, comessationesque et comotationes frequentissimæ, ut earum rerum consuetudine tempus falleret, atque ægritudinem sublevaret: cæteraque eo studio excogitata, ut in assiduo occupationum concursu quam minima esset honorum Osiridis recordatio. Proinde piscinas exstruxerunt, et in piscinis rursusque insulas, in insulis thermas arte manuque factas, ut inter mulieres promiscue nudarentur, palamque ac nullo discrimine eas inirent.

15. Quæ cum agerent, ecce tyrannidis occupandæ consilium illis in animum incidit, pravorum instinctu dæmonum, qui rei gerendæ modum omnem et rationem suggerebant; cæteraque jam tum aperte præsentibus 108 atque oberrantes instruebant. Haud enim tolerabile iis visum est, sua temere et nullo honore pessum agi, cum et prudentia vigeret, et pietas invalesceret, et omni injuria depulsa, recepta in animos hominum concordia foret, bonorumque omnium status integer et florentissimus esset. Lacrymarum Ægyptiis nihil præter nomen relictum erat, fausta lætaque omnia, et congruo ordine temperata: sic ut republica, quasi animal quoddam, legem animæ haberet instar, et ad ejus impulsu moveretur, ac toti partes consensione responderent. Ob ea stimulatæ dæmones, in hæc ipsa verterunt impetum, et hominibus velut cognati instrumentis ad illa labe factanda sunt usi. Quamobrem duobus in mulierum conclavibus adornatum et conflatum hoc omne scelus est; nam in regia urbe auxiliorum præfectus ædes habebat, qui cum exercitu ab Ægyptiis in expeditionem mittebatur: tum autem bellum haud felici successu cum aliqua suorum parte, quæ defecerat, gerebant; populataque et direpta fuerant nonnulla Ægyptiorum oppida, dæmonibus hoc ipsum ad fabulæ actum mollentibus. Ad illius ergo uxorem dies noctesque sæpius ven-

DION. PETAVII NOTÆ.

(33) Καὶ κῶμοι καὶ πότοι. Solent interdum desperati homines præ mæore atque impatientia, ut malorum recordationem fugiant, comessationibus ac libidinis se totos tradere. Plutarch. de Antonio post Actiacam cladem profugo: Ἀναληφθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας, πρὸς δειπνα, καὶ πότους, καὶ διανομὴς ἔτροψε τὴν πόλιν.

(34) Τυρέυεται δὴ τὸ κακόν. Ita Ammianus lib. xix: Per id omne tempus Palladius ille coagurum omnium ægumnarum.

(35) Ἔστια γὰρ ἦν ἐν τῇ πόλει. Ægyptii olim

militibus non indigenis, sed peregrinis utebantur. Strabo xvii: Ὁ γοῦν Πολύβιος γεγονὸς ἐν τῇ πόλει βδελύττεται τὴν τότε κατάστασιν, καὶ φησὶ τρία γένη τὴν πόλιν οἰκεῖν, τὸ τε Αἰγύπτιον, καὶ τὸ μεσσορρικὸν πολὺ, καὶ ἀνάγωγον. Ἐξ ἔθους γὰρ παλαιῶν ξένους ἔτραφον τοὺς τὰ ὄπλα ἔχοντας, ἀρχεῖν μᾶλλον, ἢ ἀρχεσθαι δεδιδαγμένους, διὰ τὴν τῶν βασιλέων οὐδένηταν. Sed de hac mulierum ac Typhonis adversus Osiridem conspiratione aliter Plutarchus De Iside et Osir., quem consulte.

litans Typhonis uxor, barbaræ et stolidæ anui veteratoria et Cercopum artibus instructissima femina haud difficile persuasit, sibi et eam curæ esse, et gravissimum, quod jampridem præviderit, malum impendere, si Osiridi ex animi sententia res successerint. Hunc enim proditorem suspicari, bellumque arbitrari ex compacto inter eos exerceri, barbaris eodem animorum consensu castra dirimentibus. Decrevit igitur, inquit, omni ipsum vi, aut artificio revocare, simulque arma deposuerit, abrogato imperio, male eum, teque cum liberis perdere; hos, inquam, ingenuos, hos præclaros alumnos, hos ipsos ante pubertatem interimere statuit: unaque collacrymans blande puerulorum mentum attractabat, benevolentiam miseratione simulans. Ad hæc anus Scythica statim ingemuit, janijam mala ipsa coram intuituram se et perpessuram existimans. Illa vero nova quotidie indicia signaque his addebat, quasi occulta in eos consilia renuntiaret. Omnino enim regno profligandos Scythas, idque in dies Osiridem moliri, militares ordines supplementem, reliquaque providentem, ut cæsis pulsive barbaris soli per sese habitarent Ægyptii: **109** hoc autem facillimum fore, postquam illorum principem per codicillum præfectura amotum legibus subjecerit; quo perfecto, cæteros levi negotio exterminaturum se arbitratur. Et nunc, inquit, Typho domi mærens sedet; vobis enim impensius favet, suaque in republica tractanda consilia in juvandis barbaris semper collocavit, propter quos et ipsi regno excidimus, quoniam comitiorum tempore non adfuerunt: quod si factum esset, nunc Ægyptiis insultare, eorumque bona invadere, iisque tanquam mancipiis dominos uti liceret. Sed neque vos quidquam in ea re tum profuistis, nec nos ad ferendum auxilium satis virium habemus, sed imminenti tamen amicorum mala infortunio nobis esse ducimus. Hunc in modum fraude circumventam anum metu ac terrore percellens, quasi nulla mali fuga superesset, ut abunde factum esse duxit, aliud tentare cœpit, ut barbaræ mulieri metum omnem adimeret; quæ jam animi sententiam in diversa trahenti parere et morem præbere didicerat. Hanc ergo paulatim nutantem confirmans spe ac fiducia complebat. Magnum vero, inquit, et arduum consilium est, novaque ad id audacia opus, ut non amplius vitæ nostræ jus in potestate sit Osiridis arbitrioque situm. Ita primum obscure defectionem significavit; mox apertius paulo; tandem manifeste detexit, paulatim ei rei audiendæ audacterque suscipiendæ mulierculam assuesfaciens; donec præterore consternatæ audaciam animumque addidit; actum plane, si ipsi liberit, de Osiridis potestate esse prædicans. Lex enim, inquebat, ac vetu-

A στρατόπεδα. Ἐγνωνεν οὖν, φησὶν, ἐπαναγαγεῖν τε αὐτὸν ἀπάσῃ βίᾳ καὶ μηχανῇ, καὶ, ἐπειδὴν τάχιστα ἀπὸ τῶν ὀπλων γένηται, παραλύσας τῆς ἀρχῆς, κακῶς αὐτόν τε καὶ σὲ καὶ παῖδας ἀπολέσαι, τοὺς γενομένους δὴ τούτους, τὰ πάγκαλα θρέμματα, καὶ τοὺς ἐγνωνεν ἀποσφάζει πρὸ ἡθῆς, καὶ ἅμα ἐδάκρυσεν ἄν, ὑπογενειάζουσα τὰ παιδάρια, εὐνοίαν οἰκτῶν προσποιουμένη. Ἡ δὲ γραῦς ἡ Σκυθὶς ὤμωξεν αὐτίκα, οἰομένη κατ' ὀφθαλμοὺς ὄψεσθαι τὰ δεινὰ καὶ αὐτῇ πείσεσθαι. Ἡ δὲ ἄλλο προσετίθει δέημα, καὶ καθ' ἡμέραν ἄλλο, βουλευµατα δῆθεν ἐξαγγέλλουσα τῶν ἐπ' αὐτοὺς ἀπορρήτων· ὅπως γὰρ ἐκτριθῆσθεσθαι τὸ Σκυθικὸν ἐκ τῆς χώρας, καὶ τοῦτο ὁσημέραι πράττειν Ὀσίριν, καταλόγουσ τε ἀφανῶς πληροῦντα, καὶ τὰλλα προμηθοῦµενον, ὅπως ἂν ἐφ' ἑαυτῶν οἰκοῖεν

B Αἰγύπτιοι, τοὺς βαρβάρους ἢ κατακανόντες, ἢ ἐξελάσαντες· τοῦτο δὲ ἐσεσθαι βῆατον, ἐπειδὴν τὸν ἀρχοντα σφῶν ἰδιώτην τε ἀποδείξῃ, τὸ πινακίδιον πέµψας (36), καὶ ὑπαγάγῃ τῷ νόμῳ. Τοῦτου διαχευρισµένου, τοὺς ἄλλους οἴεται μικρὸν ἔργον ἐσεσθαι. Καὶ νῦν ὁ Τυφῶς, φησὶν, οἴκῳ δακρύει· τὰ γὰρ ὑμέτερα φρονεῖ, καὶ τοῖς βαρβάροις ἀεὶ πεπολιτεύεται, δι' οὓς καὶ τῆς βασιλείας ἡµάρτοµεν, οὐ παραγενοµένους ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀναρρήσεως. Ἐκείνως ἂν νῦν Αἰγυπτίους ἐµπαροινεῖν ἐξῆν, καὶ τὰ ἀγαθὰ τὰ τούτων ἔχειν ὑµᾶς, ὡς ἀνδραπόδοις τοῖς κυρίοις χρωµένους. Ἄλλ' οὐθ' ὄψ' ὁµῶν ὠφελήµεθα τότε, καὶ νῦν ἀδύνατοι βοθηεῖν ἐσµεν. Συµφορᾷ μέντοι κεκρήµεθα, τῶν δεινῶν ἡδὴ πελαζόντων τοῖς φίλοις. Οὕτω καταστρατηγήσασα τῆς γραῦς, καὶ εἰς τοῦσχατον ἐκδειµατώσασα, ὡς ἂν ἀφύκτων δυντων, ὡς ἄλλε εἶχεν, ἐτέραν προσβάλλει μηχανῆν τοῦ δέους ἐπανάγειν τὴν βάρβαρον, ἡδὴ καθόυσαν ἔπεσθαι περιαγούσῃ τὴν γνώµην, καὶ κατὰ μικρὸν ἐρρίωννυ, καὶ ἐλπίδων ἐπίµπλη. « Ἄλλὰ μέγα, » ἔφη, « τὸ βούλευµα, καὶ καινῆς δεῖ τόλµης, ἵνα µὴ ἐπ' Ὀσίριδι ὤµεν, ζῆν, καὶ µὴ ζῆν, ὅτε βούλοιο. » Ἡνίκατο τὴν ἐπανάστασιν ἀµυδρῶς τὸ πρῶτον, εἶτα παρεδήλωσεν, εἶτα ἀπεκάλυψεν, κατὰ βραχὺ προσεθίζουσα τῷ τε ἀκροάµατι καὶ τῷ τολµήµατι, ἕως τελευτώσα τὴν περιδεῖθρασιαν ἐποίησε, τὸ µηδὲν δεικνύσα τὰ Ὀσίριδος, ἐκείνων ἐθελόντων· « Ο γὰρ νόµος, » ἔφη, « καὶ ἡ συνήθεια τῆς τιμῆς, καὶ τὰρχαῖον καὶ πάτριον τοὺς µὲν νοθεῖς ἐκόντας δουλοῖ· ὁ δὲ ἀφηνιάσας, ἀσθενῶν πειράται, καὶ ἐλευθερός ἐστὶν ὁ τὴν ἰσχὺν ἔχων, ἢν µὴ καταπλαγῇ τῇ γνώµῃ πρὸς τὴν συνήθειαν, ὃ µὴ πάθωµεν ἡμεῖς, ὁµῶν µὲν ἐν ὀπλοῖς δυντων· Ὀσίριδος δὲ οὐδὲν, ἀλλ' ἢ θεοῖς τε εὐχοµένου, καὶ νῦν µὲν πρεσβείαις χρηµατίζοντος, νῦν δὲ δίκας ἐκδικάζοντος, νῦν δὲ ἄλλο τι τῶν εἰρηνικῶν πράσσοντος. Οὐ γὰρ µὴ ποτε κοινοσαµένῳν καὶ συνεισαγαγόντων ἡµῶν µὲν τὴν εὐγένειαν, ὁµῶν δὲ τὰς χεῖρας. Ὀσίρις Σκυθῶν τινι κακὸν ἔσται· δόξετε γὰρ οὐδὲ μέγα τι παραχαράττειν, οὐδὲ τὰ Αἰγυπτίων κινεῖν, οὐδὲ µεθιστάναι τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ καθιστάναι καὶ δια-

DION. PETAVII NOTÆ.

(36) Τὸ πινακίδιον πέµψας. Πινακίδιον, codicillus, seu litteræ principis, quibus alicui aut abrogatur imperium, aut mandatur, aut exsilium imperatur, aut ab eo revocatur. Gloss. Vet., II:νακίς

βασιλική, codicillus. Arrianus i Dissert. Epict. cap. 10: Πρὶν ἔλθεῖν εἰς τὴν Ρώµην, ἀπήντησαν αὐτῷ παρὰ Καίσαρος πινακίδες.

τιθέναι τῷ παντὶ λῶν, Τυφῶνι τὴν ἀρχὴν πράττοντες, γεγονότι μὲν ὕθεν Ὀσίρις, πρεσβυτέρῳ δὲ καὶ δικαιότερῳ βασιλεύειν Αἰγύπτου. Ὅστε οὐδὲ τὴν ἀρχὴν Αἰγυπτίας εἰκὸς ἐφ' ὑμᾶς συστήναι, μὴ κατὰ μέγα τῆς μεταβολῆς γινόμενης περὶ τὴν πολιτείαν τὴν πάτριον. Τὸ μὲν οὖν σχῆμα τῆς ἀρχῆς ἡμέτερον ἔσται, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὑμέτερον, καὶ Αἰγύπτου πάσης ὡσπερὲν τραπέζης εὐωχῆσεσθε. Μόνον ὑφίστασθαι σὺ πείσεις τὸν ἄνδρα. Καὶ οὕγε, ἐφη, συμπέσεις. Οὕτως ἐποιοῦν· καὶ ἐπειδὴ προσελαύνων ἡγγέλλετο, τοῦτο μὲν κάθεται πρόδρομοι τὸ τῆς ἐπιβουλῆς ἀφανῶς παρεφθέγγοντο, ἐχευμθίας προσποιήσασθαι τῶν μέγα βουόντων φανερώτερον ἐξαγγέλλοντες, ἀκρύπτειν εἰκάζοντο· τοῦτο δὲ ἀσαφῆ γράμματα διέταραττεν, ἀσφάλειαν ἐπιτάττοντα. Ἦδη δὲ τις ἀναφανδὸν εἶπεν, ὅτι δεῖ σῶζειν ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ λόγου, καὶ ἄλλος ἀριθρότερον, καὶ μάλα ἄλλος καὶ ἄλλος, ἄπαντες οὗτοι στασιῶται Τυφῶνός τε καὶ συνωμόται τῶν γυναικῶν. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ κολοφῶν, αἱ γυναῖκες ὑπαντιάζουσιν, αἱ δημιουργοὶ τοῦ δράματος, καὶ Τυφῶς αὐτὸς ὡς ἐπ' ἄλλο τι προελθὼν τοῦ ἄττος, λαθραίως αὐτῷ συγγίνεται, καὶ συντίθεται περὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ πείθει χωρεῖν αὐτόθεν ἐπὶ τὸ ἔργον, εἰ θεοί, καὶ συναπολέσθαι τὴν βασιλῖδα πόλιν Ὀσίριδι, καὶ τοῦτο ἐφίεις, ὡς ἀποχρώσης αὐτῷ καὶ τῆς λοιπῆς Αἰγύπτου, καὶ ἅμα, ἵνα σοι, φησὶ, πλουτοῖεν οἱ στρατιῶται, πόλιν εὐδαίμονα καὶ κοινὴν ἔστιαν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ λαμπρῶν ἠνδραποδισμένοι καὶ διηρηπακότες τὰ χρήματα. Καὶ ταύτην ὁ μὲν χρηστὸς Τυφῶς προὔπιεν μίσει τῶν ἐνοικούντων διὰ τὴν ἐς Ὀσίριν εὐνοίαν· ὁ δὲ Σκυθὴς οὐκ ἐφη ποιήσασθαι· εἶναι γὰρ αὐτῷ σέβας βουλῆς τε ἱερᾶς καὶ δήμου σώφρονος, καὶ τῶν ἐν ἄστει γερῶν· καὶ γὰρ ἐπ' Ὀσίριν οὐκ ἐθέλοντῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης ἐφη βαδίζειν, αὐτοῦ τὴν ἀνάγκην πεποιηκότες, κἂν προχωρῆ κρατεῖν ἐκεῖνου, σωζομένου τοῦ ἄττος καὶ τῆς χώρας ἀκραίου μενούσης, κέρδος ἐφη θῆσεσθαι τὸ μὴ κακοῦ μείζονος ἀνάγκην γενέσθαι.

tionis socii : postremæ omnium in occursum euntes colophonem imposuerunt, ac Typho ipse denique, seque, vel si una cum Osiride regia civitas profliganda sit, ultro condonare; reliquam sibi Ægyptum satis esse : simul ut satellites, ait, populata tuos, et vastata locupletissima civitate, ac communi eorum, quæ in Ægypto præclara sunt, domicilio, ditare possis. Et illam quidem optimus Typho, præ civium odio, barbaro homini propinabat, quod Osiridem omnes singulari benevolentia prosequerentur. Verum Scythia facturum se id negat; sibi enim et augustissimum senatum, et modestissimam plebem, et civiles magistratus religioni esse; neque sponte se in Osiridem, sed necessitate compelli, illo ipso scilicet cogente : quod si urbe servata, incolumi ac salva regione in suam potestatem venerit, id in lucro deputaturum se esse dixit, si nulla præterea gravioris mali necessitas afferatur.

15. λέγει τοίνυν ὁ μῦθος οὐκ ἐμφιλοχωρήσειν τοῖς Ὀσίριδος πάθεισιν· οὐ γὰρ εἶναι φύσιν ἔχον λιπαρῶς τινα προσκαρτερεῖν ἀνιάρῳ διηγήματι. Ἄγονται δὲ γε τῶν ἱερῶν (37) ἑακρῶν ἀποφράδες ἡμέραι μέχρι νῦν ἐξ ἐκεῖνου, καὶ οἷς θέμις ὄραϊν, κινουμένας τὰς

A state, patriisque moribus recepta dignitatis hujus consuetudo sequens quidem et ignavos in voluntariam servitutem impellit; at qui continuacius jugum excusserit, imbecillos et invalidos eos expectariet : isque adeo liber est, cui vires ad id idoneæ suppetunt, nisi temporis illum consuetudo deterreat, quod a nobis, quæso, absit, dum vos adhuc in armis estis! cum Osiris interim nihil aliud quam aut diis supplicet, aut legatis jus dicat, aut causas judicet, aliave quapiam functione pacis occupetur. Nec enim nobis generis nobilitatem, vobis manus viresque in ejusdem facti communionem conferentibus, Osiridem cuiquam Scytharum detrimento fore putandum est; neque vos magnum quidpiam innovare, aut Ægyptiorum jura rescindere, aut reipublicæ statum immutare, sed eam potius constituere, et ad meliorem conditionem redigere videbimini, 110 si Typhoni per vos imperium procuretur, qui et eodem quo Osiris genere natus est, et ad eum ætatis merito justius Ægyptiorum imperii summa pertinet. Ita futurum est ut, non magna de veteri reipublicæ statu mutatione facta, ne Ægyptii quidem ullam omnino contra vos coalitionem facturi sint. Regni porro habitus insigniaque penes nos erunt; vestrum autem erit, quidquid inde commodi fuerit; universaque vobis Ægyptus, quasi in convivio epulanda præbebitur; tantum viro id persuasuram te recipito. Tu vero, inquit illa, una et idipsum persuadebis. Visum hoc utrique est, ac simul adventus illius renuntiatus est, partim ambigui de insidiis sermones sparsi per subornatos præcursores, qui taciturnitatis simulatione multo apertius, quam qui elata voce prædicant, hoc ipsum publicabant, quod clam habere velle videbantur : partim occulti libelli terrorem incutiebant, quibus saluti consulendum esse præcipiebatur : mox etiam aliquis palam ex insidiis eripere se oportere dixit; idem et alter manifestius, tum alius atque alius, omnes Typhonicæ factionis et muliebris conjurationis artifices ac machinatrices mulieres quasi alterius negotii gerendi causa, civitate digressus, et clam illum conveniens de imperio paciscitur; hortatur ut rem e vestigio aggrediatur, et vastata locupletissima civitate, ac communi eorum, quæ in Ægypto præclara sunt, domicilio, ditare possis. Et illam quidem optimus Typho, præ civium odio, barbaro homini propinabat, quod Osiridem omnes singulari benevolentia prosequerentur. Verum Scythia facturum se id negat; sibi enim et augustissimum senatum, et modestissimam plebem, et civiles magistratus religioni esse; neque sponte se in Osiridem, sed necessitate compelli, illo ipso scilicet cogente : quod si urbe servata, incolumi ac salva regione in suam potestatem venerit, id in lucro deputaturum se esse dixit, si nulla præterea gravioris mali necessitas afferatur.

16. Cæterum fabula ipsa in enarrandis Osiridis incommodis haud libenter immoraturam se proletert; nec enim humanum esse, tristi ac molestæ narrationi quemquam diutius insistere. 111 Ex illo tamen tempore sacrarum lacrymarum atri et nefasti

DION. PETAVII NOTÆ.

(37) Ἄγονται δὲ γε τῶν ἱερῶν. Hinc plangens populus Juvenal. satyr. vi. De quo plangtu ac ne-

fariis diebus adi si lubet Plutarch. De Iside et Osiride.

dies celebrantur, iique, quibus fas est spectaculo interesse, motas atque agitatas eorum imagines inspiciunt. At illud memoratu dignum, profanisque auribus permissum ait, Osiridem sese pro patria, pro sacris, pro legibus iis commisisse, qui se, ni quamprimum dederetur, cuncta profligaturos comminabantur: navigioque fluvium trajecisse, et praesidio statim alicubi, seu terrarum, seu maris custoditum esse, deque ejus capite habitam a barbaris concionem; in qua quidem Typho quam citissime eum crudelissimeque interfici postulabat; barbari vero, quamvis illatam sibi ab eo injuriam crederent, virtutis tamen reverentia id reprehensionem habiturum esse judicaverunt; et exsilio contenti fuerunt, quod et ipsum pudori illis fuit; nec tam exsiliium, quam secessum esse voluerunt: bona autem fortunasque, quantumvis a Typhone sibi offerrentur, exsuli concesserunt, et ab iis, perinde ut a sacris rebus, abstinuerunt. Ita ille diis ac bonis heroibus comitantibus, profectus est, certis postmodum temporibus ab exsilio revocandus. Nam deteriora quæque apud Ægyptios prævalere, omniaque tam cito perturbari et consternari fas non erat; quandiu sacer et divinus in his sedibus versaretur animus. Ut enim fieri ita liceret, subinde ab ipso exordio pravi illum demones adorti sunt, quorum propria hæc sunt officia; quibus ministrum sese præbens is, quem et pridem in lucem ediderant, et nuperrime ad tyrannidem evexerant, variis illos miseriis atque incommodis pascebat. Tributa itaque confestim multiplicia civitatibus imperata; nomina aut conficta, quæ nunquam fuerant, aut inducta jam et oblitterata rescribebantur. Qui in aquis vitam exercebat, eadem cum continentis habitatoribus pendere cogebatur; mediterraneis contra, navigia imperabantur; ne quis in tanta pernicie calamitatis expers inveniri posset. Hæc ex malis præcipue publica, quibus et hoc erat communius: legatos, et provinciarum præfectos, publice venundatis civitatibus, acceptoque pretio, dimittebat, qui quidem conducta provinciæ alicujus præfectura, vel si quis adolescens esset, pacta in annum locatione, hoc ipso etiam profusissimæ senectutis subsidia sibi comparanda esse ducebat: unum enim et illud eorum fuit, quæ regnante Typhone perpetrabantur. Numerata pecunia præfecturæ **112** stipulationem faciebat, cum tamen prius huic, tanquam flagitii comperto, imperium abrogaretur hic in virtutis præmium amplius aliquod dignitatis fastigium, et imperium in plures, et longius gerendi magistratus tempus sortiretur. Quamobrem in luctu deinceps ubique omnes et dolore versabantur, cum sua quisque infortunia recensere posset, ac populatim et per curias omni malorum genere vexabantur: ita ut eadem ex omni Ægypto in cælum voce sublata, publici planctus clamor exaudiretur. Sed et jam deos ipsos gentis hujus miserebat, seque ad vindictam parabant. Verum id non prius aggredi visum est, quam evidentior esset mutua vitii cum virtute comparatio; ut hi etiam, qui mentis judicio minus utuntur, vel sensu ipso quid melius, quid pejus sit, discernere, atque illud amplecti, hoc declinare possent.

17. Quocirca Typho Osiridis imperium ex hominum memoria funditus evellere atque abolere

εικόνας αὐτῶν ἐποπτεύουσιν. Ἐκεῖνο δὲ ἔξιν εἶναι φησιν καὶ κοινῆς ἀκοῆς· ὑπὲρ χώρας, ὑπὲρ ἱερῶν, ὑπὲρ νόμων αὐτὸς ἑαυτὸν ἐγχειρίζει τοῖς, εἰ μὴ λάθοιεν, ἀνατεινομένοις ἅπαντα ἀπολεῖν, καὶ διαβαίνει τὸ βρῦμα ὀλκάδι· φρουρὰ τε εὐθύς ἄμφ' αὐτὸν, ὅποι ποτὲ γῆς ἢ θαλάττης, καὶ περὶ τοῦ τί χρῆ παθεῖν ἐκκλησία βαρβαρική. Ἐνταῦθα ὁ μὲν Τυφῶς ἐδεῖτο ἀποθνήσκειν αὐτὸν ὡς ἀνυστὸν τάχιστα· τε καὶ βιαύτατα· οἱ βάρβαροι δὲ, καίπερ ἀδικεῖσθαι πεπιστευότες, νεμεσητὸν ἐποιούοντο, καὶ ἠδοῦντο τὴν ἀρετὴν· φυγὴν δὲ ἐπέβαλλον· καὶ αὐ καὶ τοῦτο ἠσχύνοντο, καὶ ἤξιον οὐκ εἶναι τὸ πρῶγμα φυγῆν, ἀλλὰ μετὰστασιν· χρήματα δὲ καὶ κτήματα ἔχειν εἶων, καὶ ταῦτα ὀρέγοντος αὐτοῖς τοῦ Τυφῶνος· οἱ δὲ οὐδὲν μᾶλλον, ἢ τῶν ἱερῶν ἤπτοντο. Ὁ μὲν δὲ θεοῦ τε πομπῇ καὶ ἀγαθῶν ἡρώων ἐστέλλετο, χρόνοις εἰμαρμένοις ἐκστρέφοντο· οὐ γὰρ ἦν θέμις τὰ χεῖρω κρατῆσθαι ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ δι' ἐλαχίστου μεταπεσεῖν εἰς ἀκοσμίαν ἅπαντα καὶ κατῆφειαν, τῆς ἱερᾶς ψυχῆς ἐνδημούσης· ἵνα γὰρ ἐξῆ γενέσθαι ταῦτα, τὴν ἀρχὴν ἐπ' αὐτὸν συνέστησαν, ὧν ταῦτα ἔργα, οἱ δαίμονες, οἷς ὑπερετὸν ὁ προβεδλημένος ὑπ' αὐτῶν πάλαι τε εἰς τὴν γένεσιν, καὶ τότε ἐναγῶς εἰς τὴν τυραννίδα, παντοίων αὐτοῦς εὐώχει συμφορῶν. Φόροι μὲν εὐθύς πολλαπλασίους ταῖς πόλεσιν ἐπετάττοντο, ὀφλήματά τε οὐκ ἔντα ἐξηυρίσχετο, καὶ θεθαμμένα ἀνωρύττετο· ὁ μὲν ἐπιποτάμιος ἠπειρωτικόν τι λειτουργεῖν ἐτάττετο· πλοῖα δὲ ἦται τὸν ἠπειρωτικόν, ἵνα μηδεὶς ἀνθρώπος ὧν χαίρειν σχολάζοι. Ταῦτα δημοσιώτατα τῶν κακῶν, καὶ ἐτι κοινότατον ἄλλο· τοὺς ὑπάρξοντας αὐτῷ καὶ ἐπιστησομένους τοῖς ἔθνεσιν ὠνίους ἐξέπεμπε, ἀπεμπολὼν δημοσίᾳ τὰς πόλεις. Οἱ δὲ μισθωσάμενοι τινος ἐπιτροπείαν ἔθνοιο, καὶ ὅστις ὁ νεώτατος ἦν, ἐπ' ἐνιαυτὸν ἕνα συγκαίμενης τῆς ἐκμισθώσεως, ἤξιον τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον αὐτῷ γῆρας ἀκολάστου συναθροίζετο ἐφόδια. Ἐν γὰρ τι καὶ τοῦτο τῶν ἐπὶ Τυφῶνος ἐγένετο· κατὰ γραμματεῖον ὠμολογεῖτο τῆς ἀρχῆς τὸν χρόνον τοῖς καταθεμένοις ἀργύριον. Πρότερον δὲ ὁ μὲν ἐπ' αἰτίᾳ κακίας παρελύετο τῆς ἀρχῆς, τῷ δὲ μισθὸς ἦν ἀρετῆς πρεσβυτέρα τιμῆ, καὶ πλειόνων ἀρχῆ, καὶ χρόνος ἐπιμετρούμενος. Ὁμῶζον οὖν τὸ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες ἀπανταχοῦ, κακὸν ἴδιον λέγειν αὐτῶν ἕκαστος ἔχοντες, καὶ κατὰ δῆμονος καὶ κατὰ βουλευτήριαν πᾶσι κακοῖς ἠλωῶντο, ὡς μίαν τινὰ φωνὴν ἀπ' Αἰγύπτου πρὸς οὐρανὸν ἀφρεσθαι, τὴν ἠχὴν τοῦ κοινοῦ θρήνου. Θεοὶ δὲ ἠλέεον τὸ γένος, καὶ παρεσκευάζοντο, ὡς ἀμυνοῦντες. Οὐ μὴν ἐδόκει, πρὶν ἐναργέστερον ἐπιπαρ' ἀλλήλας ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐξετασθῆναι, τοῦ καὶ τοὺς ἡκίστα κῶχρωμένους ἀνθρώπους καὶ αἰσθῆσαι κρῖναι τὸ δμεινὸν καὶ τὸ χεῖρον, καὶ διώξαι τε καὶ ἐκκλίνας.

18. Ἐπέθετο τοίνυν ὁ Τυφῶς καὶ παντάπασιν τὴν Ὀσίριδος βασιλείαν τῆς ἀνθρώπων μνήμης ἐκκόμει,

καὶ τοῦτο μετῆι πολλαί; τε ἄλλαις ὁδοῖς, καὶ οὐκ ἤκιστα ταύτῃ· εἰκας τε ἐκδεδικασμένας ἀναδίκους ἐποίει, καὶ ἔδει τὸν ἐαλωκότα κρατεῖν· καὶ πρεσβείαις ἐπερημάτιζεν, ἐν αἷς ἐχθρὸς ἦν, ὅστις ὑπὸ τῆς θεσπεσίας γλώττης ὠφέλητο· καὶ ἔδει συμφοραῖς ὁμιλεῖν αὐτὸν τε καὶ πόλιν, καὶ γένος. Ἐν ἀμυχάνοις δὲ ἦσθη ἐπ' αὐτὸν δύο μηχαναί, εἰ τις ἢ τῆ γυναικί χρήματα ἀπεμέτρησεν· ἢ δὲ ὡσπερ ἐπὶ τέλους φανερωτάτῃ προὔκαθθητο, ἐπὶ τε τῷ σώματι καὶ ἐπὶ τοῖς πράγμασι ταῖς ἐταιρίστραις μαστροποῖς χρωμένη, τὸ πάλαι καλούμενον Αἰγυπτίους κριτήριον ἀποδείξασα δικῶν πωλητήριον· ὁ ταύτῃ διειλεγμένος ἐνετύγχανεν ἴσως τῷ Τυφῶνι· ἄλλως τε γὰρ τιθασὸς ἦν καὶ χειροφθῆς τῆ γυναικωνίτιδι, καὶ ὡς αὐταῖς κατακτησαμένας τὴν τυραννίδα χάριν ἠπίστατο. Οὗτος εἰς ἐν ἀπόροις πόρος τοῖς πειρωμένοις αὐτοῦ δυσχεροῦς, καὶ ἕτερος, εἰ τις προσελθὼν ἐνὶ τῶν ἐκ τοῦ παλαμναίου συλλόγου τῶν ὁμοδιαίτων Τυφῶνι. Οἱ δὲ ἐκαλοῦντο μεγάλοι τε καὶ μακάριοι, ἀνθρώπια δύστηνα καὶ παράσημα. Τούτοις οὖν ἔδει προσελθόντα καταχέαι τινα λαιδωρίαν Ὀσίριδος, ἐνηρμοσμένην κομψέῃ· καὶ ἐποιῶν αὐτό, οἷς ἤκιστα ἀρετῆς ἔμελε, καὶ οἷς οὐκ αἰσχρὸν ἀπανταχόθεν κερδαίνειν. Εὐθύς οὖν ἠλάττοντο τὴν τύχην, ὡσπερ τὴν γνῶμην· εἰσέρθει γὰρ εἰς τὰ τυραννεῖα τὸ ῥήμα, καὶ ἐπὶ τραπέζης ἐπόμπευε. Χαριζόμενοις οὖν ἀντεχαρίζετο. Τοῦτο εἰς τις ἐποίει καὶ δεύτερος, καὶ ὠφέληντο μὲν, ἦδεσάν δὲ θεοῖς τε ἀπύχθημένοι καὶ ἀνθρώποις σώφροσιν· οἱ πλείους δὲ ἐκαρτέρον.

virtutis curam habebant, nec turpe putabant lucrum ex quavis occasione captare; **113** statim itaque fortunæ conditio, ut et animus inmutabatur. Etenim in tyrannicas ædes istud dicterium irrumpebat, et super mensam ultro citroque jactabatur. Ergo ad gratiam obsequiose loquentibus mutua officia rependebat. Fecit hoc unus et alter, qui ex eo tamen ac probis hominibus invisos se esse non dubitabant: maxima vero pars invicta animi patientia sustinebat.

117. Ἐγένετο δὲ τις εἰς ἐμβροθῆς μὲν, ἀλλ' ὑπὸ φιλοσοφίας ἀγροικότερον ἐκτετραμμένος καὶ εἰς τὸ ἀστικὸν ἤθος ἀνομιλητός. Καὶ οὗτος ἤρρητο μὲν παρ' Ὀσίριδος, ὡσπερ ἅπαντες ἄνθρωποι, πάμπολλα ἀγαθὰ, αὐτὸς τε μὴ λειτουργεῖν, καὶ τὴν πατριδα βῆλον αὐτῷ λειτουργεῖν. Πολλῶν δὲ ἐπὶ πολλοῖς τότε καὶ μέτρα ποιούντων καὶ λόγους γραφόντων, ὕμνους ἐς Ὀσίριν, καὶ δεικνύντων Ὀσίριδι χάριν δὴ τινα ἀντὶ χάριτος, ὁ δὲ ἦν μὲν εὐγνώμων ὡσπερ ἐκεῖνος, καὶ μᾶλλον, ἢ μᾶλλον ἠδύνατο, καὶ ἐποίει καὶ ἔγραφε, καὶ πρὸς λύραν ἦδε τὸν τρόπον τὸν Διῶριον, ὃν μόνον φρετο χωρεῖν βάρους ἤθους καὶ λέξεως· οὐ μὴν ἐξέφευγεν εἰς τὸ πλήθος, ἀλλ' εἰ τις ἦν ἀκοῆ λόγων ἀρρένων ξυνιέισα, καὶ γαργαλιζεσθαι μὲν οὐκ ἀνεχομένη, ξυντετραμμένη δ' ἐπὶ τὴν καρδίαν, ταύτῃ τοὺς ἑαυτοῦ λόγους ἐπίστευεν. Ὀσίριν δὲ ἦδει μὲν ὅτι μάλιστα τῶν τοιοῦτων ἀκουσμάτων ἦντα ἐφημέρων τε καὶ πολυχρονίων λόγων ἀκριδῆ γνῶμονα· αὐτῷ δὲ τι περὶ αὐτοῦ λέγειν ἀπεγίνωσκεν, ἅμα μὲν οὐκ αἰδέμενος ἔργου λόγον ἀμοιβὴν ἰσοστάσιον, ἅμα δὲ ὑπὸ τῆς ἀγροικίας, ἢ συντέθραπτο, δόξαν θηπιείας ἀκούμενος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τυφῶς βία παρειληφώς Αἰγυπτίον ἐτυράννει, ἐνταῦθα δὲ οὗτος ἔτι μᾶλλον ἀγροικός ἦν· τότε ἐξέφερε, τότε τοὺς λόγους, ἐδείκνυ, πάντων φριττόντων τὴν ἀκοήν·

A conatus est; idque cum plurimis aliis, tum hac potissimum via contendebat: quæ de causis antea lata erant judicia, nulla atque irrita faciebat, sic ut eum, qui causa ceciderat, vincere oporteret: legatis contra quam data essent responsa decernebat; ex quibus hostes ii erant, qui a divina illa lingua nonnihil utilitatis essent consecuti; quos cum civitate sua ac genere ipso quamplurimis calamitatibus affici oportebat. Verumtamen desperatis jam rebus duplex erat subsidium: primum si quis Typhonis uxori pecuniam repræsentasset. Ea porro velut in prostibulo palam sedebat, ad corporis voluptates, obeundaque negotia meretricum et lenarum opera utens, forumque illud, quod ab Ægyptiis hactenus judicarium appellabatur, judiciorum mercatum efficiens: qui cum ea collocutus esset, mitiorem Typhonis experiebatur animum. Cum enim cicurem se alioqui mulieribus ac tractabilem præberet, tum, quod regnum ab iis partum esset, magno se beneficio devinctum arbitrabatur. Una hæc expediendæ difficultatis erat iis via, qui iniquo illo uterentur ac difficili. Altera vero effugiendi ratio, si quis quempiam ex diro illo sceleratorum hominum cœtu Typhonis contubernalem adiiisset (hi vero magni et felices dicebantur, miseri et adulterini homunciones), ad eos ergo cum quis accessisset, probrosum in Osiridem convicium jactandum erat, scita quadam urbanitate conditum; quod ab iis flebat, qui nullam

118. Forte unus ex his rigidus et gravis, sed præ philosophiæ studio subrusticis et incultis moribus, et a civili hominum consuetudine alienissimis, cum plurimis ab Osiride beneficiis, ut et cæteri mortales, affectus esset, immunitatemque sibi, patriæ tributorum indulgentiam impetrasset, in thitis propemodum hominibus hinc carmine, hinc soluta numeris oratione, Osiridis præconia celebrantibus, et coram ipso gratiæ habendæ causa recitantibus, ille non minus quidem, quam alii, grato ac benigno erat animo, et eo magis, quo majorem ejus faciendi facultatem habebat, multa scribere ac commentari solebat, Doriosque modus, quibus solis morum ac verborum gravitatem inesse crederet, ad lyram concinebat; non tamen in vulgus edebat, sed si quæ aures marium et virilium sermonum peritiæ titillari nollent, et ad intima usque cordis penetralia tritæ essent, iis quæ commentatus fuerat committere solebat: Osiridem autem norat ejusmodi afroamaturn, quæ diurna essent, aut ætatem ferrent, accuratissimum judicem; verum coram ipso et de ipso quidquam dicere recusabat, partim quod non æquam beneficiorum remunerationem oratione fieri persuasum

habebat; partim quia ob insitam sibi rusticitatem adulationis suspicionem verebatur. At postquam Typho vi et armis Ægyptiorum tyrannidem invasit, tum ille quidem longe agrestior atque ineptior visus est: tunc enim sua in publicum prodere, tunc scripta a se carmina recitare cœpit, cunctis ad auditum horrore percussis: sed enim impie facturum se existimabat, si eos aperte non insectaretur, qui benefactorem suum indignè crudeliterque tractassent. Typhonem igitur execratissimis diris et ultimi exempli imprecationibus scripto ac sermone devotebat, domique et in foro loquacissimus erat, cui silentium antea crimini vertebatur: omni in sermone, omni in conventu cœtuque hominum, cui interesset, Osiridis laudes prædicabat, reluctantes etiam atque invitos crebris ejusmodi narrationibus obtundebat, 114 neque senum, aut amicorum monita flectere, neque metus ipsum a proposito detertere potuerunt; sed libero homine digno furore insanire videbatur; nec prius abstitit quam ad Typhonem lectis ex omni civitate optimis quibusque stipatum propius accedens, coram de fratris laudibus copiose perorasset, monuissetque ut ejus virtutem æmularetur, quocum arctissima necessitate jungebatur. Ille autem protinus excandescens, manifesteque sæviens, eorum, qui convenerant, verecundia motus manus ægre continuit, sibi ex necessitate temperavit; ita tamen ut ex ipso vultu variis hinc inde perturbationibus æstantis animi indicia colligerentur; adeo in tam brevi spatio miræ in eo fuit colorum alternatio. Ab eo itaque tempore Typhoni factus est inimicior: pejoreque in dies successu, non modo ea, quæ ab Osiride collata erant, omnia dilabi cœperunt, verum et alia præterea a Typhone adjiciebantur incommoda. Nam quarum ille civitatum patrocinium susceperat, easdem pessime habebat; privatimque ipsi malum consciscerebat, ne unquam sese domum reciperet, sed ibi, ubi erat, perpetuo manens de aliorum, quos oderat, felicitate ingemisceret. Inter hæc incommoda versantem peregrinum deorum aliquis conspicue apparens sua præsentia confirmavit, bonoque animo esse jussit; nec enim annos, sed menses fatorum necessitate præfinitos esse dixit, quibus exactis, Ægyptiorum sceptrâ ferarum quidem ungues sursum attollent, sacrarum vero avium rostra demittent, quod arcanum erat secretumque symbolum, quam quidem picturam obeliscis sacrisque templorum septies insculptam cum peregrinus non ignoraret, tum ei sacra hæc figuris celata monumenta Deus enarravit, temporisque signum addidit: Cum, inquit, sacrorum nostrorum ritum innovare cœperint ii, penes quos summa est regni potestas, tum demum haud multo

A ἀλλ' ἀσεβείν γάρ ὤρετο τὸ μὴ οὐ καταφανὴς εἶναι μισῶν τοὺς δευνὰ ἐργασμένους τὸν εὐεργέτην. Καὶ ἀρὰς ἤρατο τὰς παλαμναιοτάτας Τυφῶνι, καὶ λέγων καὶ γράφων, καὶ οἶκοι καὶ ἐπ' ἀγορᾶς στρωμύλος ἦν ὁ πάλαι σιγῆς αἰτίαν δεξάμενος. Ἀπανταχοῦ τῶν λόγων Ὅσιρις ἦν, ἀπανταχοῦ τῶν συλλόγων, οἷς παρείη, τὰ Ὅσιριδος ἤθετο, καὶ τοῖς οὐκ ἀνεχομένοις ἐπεφόρει τῶν διηγημάτων, οὔτε νουθετοῦντων καὶ πρᾶσβυτῶν καὶ φίλων προὔτιμα, οὔτε θεός αὐτὸν ἔθραττε τῆς ὀρμῆς, μαινομένην δὲ ἐψέκει μανίαν τινὰ ἐλευθέραν. Οὐκ οὖν ἐπαύσατο, πρὶν αὐτῷ Τυφῶνι παραστάς ὅτι ἐγγυτάτω, συνειλεγμένων παρ' αὐτῷ τότε τῶν ἀπανταχόθεν ἐκκρίτων, μακρὸν τε ἀποτειναι λόγον τῶν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἐγκωμίων καὶ νουθετῆσαι ζηλοῦν ἀρετῆν, οὕτως ἐγγυτάτω προσήκουσαν. Ὁ δὲ ἐπίμπατο μὲν καὶ δῆλος ἦν ἐξοιστρούμενος, αἰδοῖ δὲ τῶν ἠλισμένων (38) κατεῖχε τῷ χεῖρι, σωφρονῶν ὑπ' ἀνάγκης. Εἰκάζειν δὲ ἐξῆν τῷ προσωπῷ τὴν γνώμην, ποικίλας παθῶν ἰδέας ἀμείβουσιν· οὕτως ἐν ἐλαχίστῳ πάγχρωσ ἐγένετο. Τὸ ἀπὸ τοῦδε οὖν ἐχρίθη τὸ ἦν καὶ χάκιον ἔθραττε, καὶ τὰ μὲν ἐβῆρει τὰ ἐπ' Ὅσιριδος ἀγαθὰ, πρᾶσεαχοῦργει δὲ ἄλλα, τὰς τε πόλεις, ὧν ὑπερηγόρει, κλονῶν, καὶ αὐτῷ τι κακὸν ἴδιον μηχανώμενος, ὡς ἂν μηδέποτε ἀναλύσας οἶκοι γένοιτο, μένοι δὲ ὑπ' ἀνάγκης οἰμώζων, εὐτυχθῶντας ὀρῶν οἷς ἀπέχθοιτο. Ἐν τούτοις ὄντα τὸν ξένον θεὸς ἀναβρώνουσιν, ἐναργῆς τε ὀφθεις καὶ διακαρτερεῖν ἐπιτάξας. Οὐ γὰρ ἐνιαυτούς, ἀλλὰ μῆνας ἔφη τοὺς εἰμαρτοὺς εἶναι, ἐν οἷς τὰ Αἰγύπτια σκῆπτρα ἀνατενεῖ μὲν τὰς χηλὰς τῶν θηρίων, κάτω δὲ ἔξει τῶν ἱερῶν ὀρνέων τὰ κράνη. Σύμβολον δὲ ἄρθρον τοῦτο. Καὶ ἐπεγίνωσκε μὲν τὴν γραφὴν ὁ ξένος ἐγκεκολασμένην ὀβελοῖς τε καὶ ἀγίοις σηκοῖς· ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ καὶ τὴν διάνοισιν τῆς ἱερογλυφίας ἠρμήνευσσε καὶ δίδουσι σύνθημα χρόνου· ὅταν, ἔφη, καὶ τὰ περὶ τὰς ἀγίστελας ἡμῶν καινοτομεῖν ἐπιχειρήσωσιν οἱ νῦν ὄντες ἐν ταῖς δυνάμεισι, μετὰ βραχὺ προσδέχου τοὺς Γίγαντας, εὐτούς λέγων τοὺς ἀλλοφύλους, ἔσεσθαι ἐκποδῶν ποινηλατοῦμένους ὑφ' αὐτῶν· εἰ δὲ ὑπολείποιτό τι τῆς στάσεως, καὶ μὴ ἅμα πᾶν ἐκτρίβοιτο, μένοι δὲ ὁ Τυφῶς αὐτὸς ἐν τοῖς τυραννελοῖς, οὐ δὲ μῆδ' ὡς ἀπογίνωσκε τῶν θεῶν. Σύμβολον ἄλλο σοι τοῦτο· Ὅταν ὕδατι καὶ πυρὶ τὸν περὶ γῆν ἀέρα καθήρωμεν μεμολυσμένον ἐκ τῆς ἀναπνοῆς τῶν ἀθῶν, τότε ἔψεται καὶ ἐπὶ τοὺς λοιπούς ἡ δίκη, καὶ αὐτίκα προσδέχου τὴν ἀμείνω διάταξιν, ἐκποδῶν γενομένου τοῦ Τυφῶνος· τὰ γὰρ τοιαῦτα τῶν τεράτων ἡμεῖς πυρπολοῦντες καὶ καταβροντῶντες ἐλαύνομεν. Ἐνταῦθα τῷ ξένῳ καὶ εὐδαιμον ἐδόκει τὸ πάλαι χαλεπὸν, καὶ οὐκέτ' ἡσχαλλε πρὸς τὴν ἀναγκάειαν μονῆν, δι' ἣν αὐτόπτης ἐμελλεν ἔσεσθαι τῶν θεῶν τῆς ἐπιφοιτήσεως. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀνθρώπινον ἦν εἰκάσαι δύναιμι ἀθρόαν, ἐν ὄπλοισι οὖσαν καὶ ἐν εἰρήνῃ σιδηροφορεῖν νόμον ἔχουσαν, ἐξ οὐδεμιᾶς ἀντιτάσεως ἠττήσθαι. Ταῦτα ἐλογίζετο μὲν, ὅπως ἂν γένοιτο·

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Αἰδοῖ δὲ τῶν ἠλισμένων. In vetustis codicibus erat ἠλισμένων. Sed nostram lectionem anteposuimus.

λογισμοῦ δὲ ἐφαίνετο κρείττονα. Ἐπεὶ δὲ, οὐ συχνοῦ χρόνου διεξελθόντος, πονηρόν τι κόμμα (39) θρησκευήματος καὶ παραχάραγμα ἀγιστείας, ὡς περ νομίσματος, ὅπερ νόμος ἀρχαῖος ἐξοικίζει τῶν πόλεων, οὐράζε καὶ πόρρω τειχῶν ἀποκλείων τὸ ἀσέθημα· ἐπειδὴ τοῦτο ὁ Τυφῶς οὐκ αὐτοπρόσωπος δέει τοῦ Αἰγυπτίου πληθους, ἀλλὰ διὰ τῶν βαρβάρων εἰσφρησαί τε ἐπέθετο, καὶ ἱερὸν ἐν ἄστει δούνοι, καταλύσας νόμους πατρώους, αὐτίκα ὁ ξένος ἐπὶ νοῦν ἐβάλλετο, ὅτι τοῦτο ἄρα ἐκεῖνο τοῦ θεοῦ τὸ προαγόμενον· τάχ' ἂν οὖν καὶ τὰ ἐφεξῆς ἴδοιμι. Καὶ προσεδέχετο, μαθὼν τότε, τὰ μὲν αὐτίκα ἐσόμενα περὶ Ὀσirin, τὰ δὲ ἐς τοὺς οὐρανὸν παρόντας ἐνιαυτοὺς, ὅταν Ἄρω τῆ παιδὶ γνώμῃ γένηται συμμαχίαν ἐλέσθαι πρὸ τοῦ λέοντος, λύκου (40). Ὁ δὲ λύκος ὅστις ἐστίν, ἱερὸς λόγος ἐστίν, ὃν οὐχ ὅσιον ἐξαγορεύειν οὐδὲ ἐν μύθου σχήματι.

esset. Illud enim omnem humanæ conjecturæ fidem excedebat, stipatam armorum manum, et pacis etiam tempore arma ferre consuetam, nullo invadente superari. Hæc ille quidem quemadmodum evenire possent, suo cum animo reputabat; sed nulla id cogitatio assequi posse videbatur. Verum non multo post elapso tempore, cum pessimum quoddam superstitionis genus, et adulterinos, velut nammorum, sic sacrorum ritus quibus veteri lege civitatibus interdictum est, quæ lex foras, proculque muris impietatem arceat, non ipse per sese quidem invexisset Typho, quod Ægyptiorum plebem vereretur; sed per barbaros violenter id egisset, templumque iisdem, eversis patriis legibus, in urbe restituisset: tum denique peregrinus Dei hanc esse prædictionem in animum induxit. Et forsân, iniquiebat, cætera intueri licebit. Atque eos eventus expectabat, quos partim subinde circa Osiridis tempora, partim in aliud tempus futuros didicerat, tunc scilicet, cum Horus filius lupum potius, quam leonem belli sibi socium asciverit. Lupi vero nomen quid sibi velit, arcani, sacrique sermonis est, quem ne in fabulæ quidem specie fas est in vulgus efferte.

DION. PETAVII NOTÆ.

(39) Πονηρόν τι κόμμα. Alludit ad Gainam Gothum et Arianum, qui ab Arcadio ecclesiam sectæ suæ postulare ausus, a S. Joanne Chrysostomo deterritus est.

(40) Πρὸ τοῦ λέοντος λύκον. Scribit Plutarch. opere illo sæpe hactenus citato [XL] cum Hórus bellum adversus Typhonem compararet, Osirin ἐξ ἔδου παραγεγόμενον διαπομένειν ἐπὶ τὴν μάχην, καὶ ἀσκεῖν [corr. διαπαιδεύειν], ab eoque sciscitatum quid honestissimum crederet. Respondente Horo nihil sibi honestius videri quam parentes ulcisci,

A post tempore gigantes istos (barbaros et peregrinos intelligebat), propriis furiis agitato procul hinc abscessuros sperato: quod si quidquam ex ea seditione supersit, neque tota simul exstinguatur, et in regia etiamnum Typho perseveret, non est tamen, quod de deorum auxilio diffidas. Aliud tibi symbolum habeto: postquam terræ circumfusum aerem impiorum halitu ac respiracione contaminatum, aqua flammisque repurgaverimus, tunc cæteros sua quemque pœna 115 sequetur, statimque ejecto Typhone, meliorem perent ordinationem expecta; ejusmodi enim refulgentia flammis ac fulminibus expiamus. Quæ cum audisset peregrinus, deinceps beatum id ei esse visum est, quod hactenus molestum erat, et illam ipsam manendi necessitatem impatienter ferre destitit, propter quam deorum adventum suis ipse oculis aspecturus

B necessitatem impatienter ferre destitit, propter quam deorum adventum suis ipse oculis aspecturus

C rursum interrogasse, quodnam animal bellum genti utilius esset; at illum equum sibi videri respondisse: percontanti denique cur non leonem potius quam equum optasset, dixisse, ὡς λέων μὲν ὠφέλιμον ἐπιδομένην βοήθειαν, ἵππος δὲ φεύγοντα διασπάσαι, καὶ καταναλῶσαι τὸν πολέμιον. Quibus auditis plurimum gavisum Osirin, quod jam bello suscipiendo idoneus videretur. At noster non equum, sed lupum leoni prælatum ait; quod quid sit, ut et superiora illa hieroglyphica, divinari quoquo modo potest, certo sciri non potest.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

SECTIO SECUNDA.

α'. Ἀρχεται δὲ ὑποσημαίνειν ἐνθένδε τὰ τῶν θεῶν, ἐπειδὴ πάντα πανταχοῦ πάντων κακῶν ἐμπλεα ἦν, καὶ ἤδη τῆς τῶν ἀνθρώπων γνώμης ἐξεβρύχηκε ὄξυα (41) προνοίας, τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας ἐκ τῶν

D 116 1. Post hæc præsentem deorum opem pleraque indicia significare cœperunt, quandoquidem malis ubicunque omnibus plena erant omnia, ipsaque jam erat de Providentia penitus ex animis homi-

DION. PETAVII NOTÆ.

(41) Ἐξεβρύχηκε ὄξυα. Forte ἐξεβρύχηκε. Sed nihil immutare volui.

num sublata sententia, cum sceleratissimam opinionem quotidiana eorum quæ videbantur experimenta comprobarent. Nam nulla humani spes auxilii apparebat usquam, cum barbari urbe pro castris uterentur. Quorum dux noctu terroribus exagitabatur, Corybantibus, ut opinor, ipsum incessentibus, ac panici per exercitum passim terrores oriebantur. Id cum sæpius accidisset, mente alienatos, et consilii inopes eos reddidit. Oberrabant itaque singillatim, confertimque omnes, lymphatorum haud dissimiles, nunc stricto ense in bellum ingenti animi ardore concitati; nunc lugubri, ac flebili voce mortem deprecantes, rursusque prosilientes, modo fugere, modo insequi videbantur, quasi occulta aliqua in urbe factio resisteret. Atqui nihil hic armorum erat, neque qui iis uteretur inveniri poterat, omnesque, tanquam paratissima præda, barbaris erant a Typhonē dediti. Sane quidem illud manifestissimum est, vel instructissimis hominibus, nisi frustra sibi parata omnia esse velint, deorum auxilio opus esse; neque aliunde victoriam comparari posse: ex eo tamen, quod æquum sit ab eo qui paratiora habuerit omnia, eos superari qui inconsiderati ac præcipites feruntur, non desunt qui principi illi causæ suam in ea re meritum detrahant. Quoties enim quidquid in nobis situm erat omnino præstitimus, supervacuum Dei opem arbitramur, ut de jure sit ei humanis paratæ subsidiis victoriae contendendum; cum autem nullius interventu peracta res est, ipsaque facti ratio soli illi secretiori causæ tribuitur, tum demum nihil aliud quam eorum, qui deos mortalia curare negant, convincendorum argumentum habemus **117** non sermone, sed re ipsa manifestum: cujusmodi et illud fuit. Audacissimi homines, victores, loricati, quorum studium omne ludusque nihil aliud fuit quam belli assidua exercitatio, equites instructo agmine in forum ventantes et ad buccinam manipulatim procedentes (nam si quis propola, aut sutore opus haberet, aut ensem detergere vellet, ad uniuscujusque negotium exsequendum ceteri satellitum more fugebantur, ut ne per vicus etiam acies distraheretur); hi, inquam, nudos, inermes, qui ne votis

δρωμένων μαρτυρουμένης. Ἐφαίνετο μὲν οὐδὲν οὐδαμοῦ πρᾶγμα ἀνθρώπινον ἀλέξιμα, τῶν βαρβάρων στρατοπέδῳ τῇ πόλει χρωμένων. Τῶν δὲ ὁ τε στρατηγὸς νύκτωρ ἔδειματοῦτο, Κορυβάντων, οἷμαι, προσβαλλόντων αὐτῷ, καὶ πανικὸν (42) θόρυβος μεθ' ἡμέραν τὸ στράτευμα κατελάμβανον. Τοῦτο πολλάκις γενόμενον ἔκφρονάς τε αὐτοὺς ἀποδείκνυσι, καὶ γνώμης ἀκραταίς· καὶ περιεπόστου καθ' ἕνα καὶ κατὰ πλείους, ἅπαντες ἐοικότες τοῖς νιμφολήπτοις, νῦν μὲν ξιφουλκίας πειρώμενοι, καὶ οἷον ἤδη πολεμησεύοντες· νῦν δὲ αὖ πάλιν ἐλεεινολογούμενοι καὶ δεόμενοι σώζεσθαι· ἀναθορόντες τε αὖ, νῦν μὲν ἐφύκεσαν φεύγουσι, νῦν δὲ διώκουσιν, ὡσπερ εἰς τὸ ἄστυ κεκρυμμένης τινὸς ἀντιστάσεως. Ἀλλὰ αὐτόθι γε οὔτε ὄπλιον, οὔτε ὁ χρησόμενος ἦν, ἀλλ' ἦσαν ἐτοίμη λεία παρὰ Τυφῶνος ἔκδοτοι. Ἔστι μὲν δὴ τοῦτο (43) καὶ λίαν σαφές. ὅτι καὶ τοῖς εὖ παρεσκευασμένοις, εἰ μὴ μέλλοιεν μάρτυν παρσκευασσάσθαι, θεοῦ δεῖ, καὶ τὸ κρατεῖν οὐχ ἐτέρωθεν· τὸ δὲ εἰκό; εἶναι (44) τὸν ἄμεινον παρεσκευασμένον κρατεῖν ἀνοίξ κρινόντων ἀφαιρεῖται· τίς τῆς ἀξίας τὴν αἰτίαν τὴν κρείττονα. Ὅταν γὰρ ἦ τὰ παρ' ἡμῶν ἐντελῆ, περιττὸς ὁ θεὸς εἶναι δοκεῖ, καὶ ἀμφισθητεῖ τῆς νίκης παρεσκευασμένης. Ἀμεινεύτου δὲ ὄντος τοῦ γινομένου, καὶ μόνου τὴν αἰτίαν ἔχοντος τὰ φανούς, οὐδὲν ἄλλ' ἢ τῶν ἀπιστούντων ἐπιμελεῖσθαι θεοῦ ἀνθρώπων φαινόμενον ἔχομεν, οὐ λεγόμενον ἔλεγχον· ὅποιον δὴ τι κάκεινο ἐγίνετο. Οἱ θρασεῖς, οἱ νικῶντες, οἱ τεθωρακισμένοι, ὧν ἅπαντα καὶ παιδιὰ καὶ σπουδῆ μελέτη τίς ἦν πολέμου καὶ παρατάξεως, ἱππεῖς ἐν ἀγορᾷ σὺν τάξει φοιτῶντες, ὑπὸ σάλπιγγι κατὰ λόχους κινούμενοι· καὶ γὰρ εἰ καπήλου τίς δέοιτο, καὶ εἰ τίς ὑποδηματορράβου, καὶ εἰ παιδρῦναι τὸ ξίφος, τὴν ἐκάστου χρεῖαν ἅπαντες ἔδορυφόρου, τοῦ μηδὲ ἐν ταῖς ἀγυαῖς διασπᾶσθαι τὴν φάλαγγα· οὗτοι τοὺς γυμνοὺς, τοὺς ἀόπλους, τοὺς καταπεπτωκότας ταῖς γνώμαις, τοὺς οὐδὲ εὐξάμενους νικᾶν, φυγῆ φεύγοντες ὑπὸ σύνθημα κοινὸν ἀνεχώρουν τὸ ἄστος, παῖδας, γυναῖκας, καὶ τὰ τιμιώτατα κλέπτοντες, ὡς οὐκ ἐνὸν φανερῶς καὶ τὰς Αἰγυπτίων ἀνδροποδίζεσθαι. Ταῦθ' ἢ πληθὺς ὄρωντες συσκευαζομένους αὐτοὺς, οὕτω τοῦ γινομένου ξυνέεσαν, ἀλλ' ἔτι μάλλον ἑαυτῶν ἀπέγνωσαν, ὥστε οἱ μὲν οἴκοι σφᾶς αὐτοὺς κατακλείσαντες εἶχον, ἐκαὶ περιμένοντες τὸ πῦρ· οἱ δὲ πρὸς σιδήσον ἀνθαιρού-

ΜΙΘΝ. PETAVII NOTÆ.

(42) Καὶ πανικὸν. Ita ex duobus mss. reposui, cum antea πανταχοῦ legeretur. Ibidem ad marginem hoc scholium exhibebant: Πανικὰ δέιματά φασιν ὅτε ἐπὶ τῶν στρατοπέδων αἰφνίδιον οἱ τε ἱπποὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκτραχθῶσι, μηδεμιᾶς αἰτίας προφανείσης. Τῷ γὰρ Πανί εἰώθεισαν ὀργιάζειν αἱ γυναῖκες μετὰ κραυγῆς, ἥτις ἐξαιφνης ὑπ' αὐτῶν γενομένη τῇ τοῦ θεοῦ κατοχῇ φόβον ἐγείρει τοῖς ἀκούουσιν.

(43) Ἔστι μὲν δὴ τοῦτο. Ita Josephi xviii Antiq. cap. 7: Ὡς οὐδὲν ὠφέλει πληθὺς, οὐδ' ἄλλη τίς ἀλκή τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπιτετευγμένων, δίχα τῶν πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβειῶν.

(44) Τὸ δὲ εἰκό; εἶναι. Legendum opinor τῷ δὲ, nisi τίς expungatur, hoc sensu: Insita illa hominum animis opinio, quæ ei victoriam attribuit, qui optime sit paratus, suam Deo gloriai decus-

que detrahit. Ἀνοίξ κρινόντων vero accipio de iis qui inconsiderate imprudenterque de summa rerum Jecernunt. Sic enim usurpari amat vox illa κρίναι, ut et κρίσις, et κρίσιμος ἡμέρα, Latinis decretoria, hinc decretoria arma et hora decretoria Senecæ; arma quidem, seu tela, quod non jam proluendo, sed serio inter se pugnant ac batuerent gladiatores, ut de victoria decideretur. Hæc est germana vocis hujus potestas, non, ut Lipsius putat, decretoria tela inde dicta, quia hæc velut decreto prætoris sive editoris dabantur. Subit et alia loci hujus interpretandi ratio, ut ἀνοίξ κρινόντων τίς sit quispiam ex eorum numero, qui stulte ineptique judicant; concepta hunc in modum sententia: Ἐξ ἐο quod verisimile sit, etc., non nemo ex iis qui inconsiderate judicant, etc.

μῆνοι, θανάτου κούφωτερον ὄργανον ἡγοραζον, οὐκ ἄ
ἐπί τινα πράξιν, ἀλλ' ἑαυτοὺς, ὅταν ἦ, προτενοῦν-
τες εἰς τὴν σφαγὴν· οἱ δὲ πλεῖν ἐπεβάλλοντο, καὶ
περιενόουν νήσους, καὶ κώμας, καὶ πόλεις ὑπερ-
ορίους. Ἐδόκει γὰρ ἅπαν τότε χωρίων ἐχυρώτερον
εἶναι τῶν μεγάλων Θηῶν, ἐν αἷς ἐπεποιήτο τὰ Αἰ-
γυπτίων βασιλεία. Ὡς δὲ καὶ μόλις αὐτοὺς καὶ κατὰ
βραχὺ προσήγαγον οἱ θεοὶ τῷ τε πιστεῦσαι τοῖς γι-
νομένοις, τῷ τε ἀναθαβῆσαντας προελθεῖν αἰ-
ζεσθαι, τοῦτο καὶ λίαν ἀπειτον εἰς ἀκοὴν ἔρχεται.
ferro potius quam igni delecto, leviora mortis
instrumenta comparare, non ut tentarent quid-
quam, sed ut sese, dum opus foret, jugulandos præberent; alii navigationem aggredi, insulas,
oppida, urbesque dissitas animo repetere. Tunc enim nulla non regio amplissima Thebarum civi-
tate, in qua Ægyptiorum regia erat, tutior videbatur. Ut autem vix tandem a diis, paulatimque
ad fidem his quæ gerebantur adhibendam, atque ad salutis comparandæ fiduciam inducti sunt, hoc vero incredibiliter ac supra fidem esse factum accepimus.

β. Γυνὴ πένης, μάλα προσβύτις, παρὰ τινα τῶν Β
πλαγίων πολῶν ἐργασίαν εἶχεν, οὐκ εὐτυχῆ μὲν,
ἀλλ' ἀναγκαίαν, τὴν χειρὸς ὀρέγειν, εἰ τις ἐμβάλῃτο
ὀβολόν. Αὕτη μὲν μάλα ἐρθρίος ἐπὶ τῆν ἀγυρτικὴν
καθέδραν (45) ἀφίκτο· δεῖναι γὰρ αἱ τοῦ βίου χρεῖαι
φύσιν ὑπνοῦ παραλογίζασθαι· καθαζομένη δὲ, τὸ εἰ-
κλῶς ἐπολεῖ, τοὺς διεγειρομένους ἐπὶ τὰ ἔργα προῦ-
πεμπεν ἀγαθαῖς φήμαις, καὶ τὴν ἡμέραν εὐηγγελί-
ζετο, καὶ ἠβχετο, καὶ τὸν θεὸν ὑπισχνεῖτο ἰλεων.
Πόρρωθεν οὖν ὄρωσα τὸ δρώμενον ὑπὸ τῶν Σκυθῶν,
ἐπειδὴ σαφῶς ἡμέρα τε ἦν, καὶ οὐδὲν ἔληγον, ὥσπερ
οἱ φῶρες, ἐκθέοντες καὶ εἰσθέοντες, πάντες σκευαγω-
γούντες, ἐνθύμιον ποιεῖται τοῦτον ἔσχατον ἥλιον
ἔψεσθαι Θήβας. Δράσθαι γὰρ ταῦτα, τοῦ μηδὲν
ἐνέχυρον αὐτῶν ἔχειν τὸ ἄστυ, ὥστε, ἐπειδὴν τά-
χιστα ἀποσκηνώσασιν, χειρῶν ἀδίκων ἄρξιν αὐτοὺς, C
ἀδεεῖς ὄντας τοῦ μὴ τι παραπολαύσωσιν, ὁμοστίων
ὄντων τοῖς ἀδικουμένοις τῶν ἀδικούντων. Τόν τε οὖν
κώθωνα τὸν ἀργυρολόγον ἀνατρέψασα, καὶ συχνὰ
ἄττα ἀποδουραμένη τε καὶ θεοκλυτήσασα, Ἄλλ' ὕμῃς
γε, ἔφη (46), γῆς πατρίδας ἐκπεπτωκότας καὶ ἀλη-
τεύοντας, ἐδέξατο μὲν Αἴγυπτος ὡς ἰκέτας· ἐχρή-
σατο δὲ οὐχ ὅσον μόνον ἰκέταις εἶχε καλῶς, ἀλλὰ
καὶ πολιτείας ἠξίωσε, καὶ γεῶν μετέδωκε, καὶ, τὸ
τελευταῖον δὴ τοῦτο, κυρίους τῶν πραγμάτων ἐποίη-
σεν. Ὅστε ἦδη τινὲς Αἴγυπτίων σκυθίζουσιν, ὡφε-
λοῦσης αὐτοὺς καὶ τῆς προσποικίσεως. Αὐτὰ τὰ ὑμέ-
τερα τῶν ἐπιχωρίων ἐπιτιμότερα. Ἄλλὰ τί ταῦτα;
τί μετασκηνοῦτε; τί δὲ σκευαγωγεῖτε καὶ συσκευά-
ζεσθε; Οὐτι που ταῦτα ἐπὶ τοὺς εὐεργέτας δικά- D
ζουσιν ἀχαριστία θεοί. Καὶ γὰρ εἰσὶ καὶ ἤξουσιν, εἰ
καὶ κατόπισιν Θηῶν. Ἡ μὲν εἰπούσα, πρηνῆ κατέβα-
λεν αὐτήν. Ἐφίσταται δὲ τις Σκυθής τὴν κοπίδα

A quidem victoriam conceperant, effuse fugientes,
communi data tessera, ex urbe se proripiebant;
liberos, uxores et quod quisque charissimum
haberet, furtim avehentes, quasi Ægyptiorum
uxores palam abducere atque in servitutem
agere non possent. Quos cum sarcinas colligere
et convasare plebs vidisset, neque rem uti se ha-
bebat, intelligeret, multo utique magis desperare
cœpit. Alii ergo oclusis foribus in domum se
abdere, ibidemque incendium expectare; alii
ferro potius quam igni delecto, leviora mortis
instrumenta comparare, non ut tentarent quid-
quam, sed ut sese, dum opus foret, jugulandos præberent; alii navigationem aggredi, insulas,
oppida, urbesque dissitas animo repetere. Tunc enim nulla non regio amplissima Thebarum civi-
tate, in qua Ægyptiorum regia erat, tutior videbatur. Ut autem vix tandem a diis, paulatimque
ad fidem his quæ gerebantur adhibendam, atque ad salutis comparandæ fiduciam inducti sunt, hoc vero incredibiliter ac supra fidem esse factum accepimus.

2. Muliercula quædam paupertate annisque con-
fectissima ad lateralem urbis portam infelici, sed
necessaria opera, porrectis, si quis obolum inji-
ceret, manibus, quæstum faciebat: ac primo qui-
dem diluculo ad medicam cathedram sese confe-
rebat (nam quotidiani victus inopia ad defraudan-
dam somno naturam efficacissima est); inibi que
sedens quod consentaneum est agebat: ad opus
festinantes fausta boni ominis precatione prose-
quebatur felicemque hujus diei eventum prædi-
cebat et conceptis votis propitium numinis favo-
rem pollicebatur. Procul itaque idipsum, quod a
Scythis flebat intuita (jam enim lucebat, nec
ullum isti, latronum instar, excurrendo irrumpen-
doque convasandi modum faciebant); subinde ei in
118 animum incidit summam hanc esse Thebarum
diem. Hoc enim illos eo facere, quo nullum in
civitate pignus suum relinquunt, atque ita, quam
cito secesserint, damni illius securos, quod ex
suorum eorumque quos populari vellent contu-
bernio capere possent, facinus aggressuros. Quare
joculum istud quo stipem colligebat, evertens,
gravissimeque cum gemitu conquerens ac deorum
hominumque fidem implorans: At vos, inquit,
patriis sinibus extorres vagosque Ægyptus tanquam
supplices excipiens, non solum supplicum more
non tractavit, sed et civitate, ac magistratibus
donavit, et postremo rerum dominos fecit, ut non-
nulli ex Ægyptiis Scytharum more degere insti-
tuerint, uberrimum nacti ex ea simulatione com-
pendium; ita major vestris, quam domesticis
institutis honor habetur. Sed quorsum ista? cur
has sedes deseritis? cur sarcinas componitis ac

DION. PETAVII NOTÆ.

(45) Ἐπὶ τὴν ἀγυρτικὴν καθέδραν. Non quod
mulier ista præstigiatrix esset, sed quod mendicæ.
Est enim ἀγύρτης Suidæ et Hesych. non modo
μάντις, aut γάλλος, aut ἀγείρων ὄχλον, quomodo
ἀγείρουσαν simpliciter dixit Heliodorus pro muliere
circulatrice; sed etiam πτωχὸς, ἐπαίτης, συρρε-
τώδης. Ἀγυρτικὴν porro καθέδραν prosencham etiam
Latini vocabant. Juven. satyr. 4:
Ede ubi consistas, in qua te querò proseucha.

(46) Ἄλλ' ὕμῃς γε, ἔφη. Obliqua ac figurata
oratione in sui temporis Gothos ac Scythas inve-
hitur, ut in argumento diximus. Sane quæ hic ab
[XLI] Scythiis habes in Ægyptios derivata esse dicitur,
eadem sub Synesii tempora Romanis inposita est.
Tum enim præfecturas ac consulatus obtinuerunt
barbari, et eorum cultu plerique principes impen-
sius delertati; quia de re jam monui.

convehitis? Non ingrata, itidem ut facitis, mente de iis quæ contra beneficos sunt, judicare consueverunt dii. Nam et sunt, et, vel post Thebarum excidium, venient aliquando. Hæc cum dixisset pronam se in humum dejecit. Ad hæc Scythia quidam educto gladio mulieris caput amputaturus irruit, quam conviciari et nocturnum facinus indicio suo prodere suspiciabatur. Clam enim etiam ista facere suos existimabat, quod nemo ex iis qui senserant, significare ausus esset: et illa quidem ferro confossa periisset. Sed sive deus aliquis, sive deo quam simillimus intervenit: hominis certe speciem præ se ferebat; qui id indigne ferre visus, Scythamque in sese convertens, irruentem sustinuit, atque ictu occupato cæsum humi prostravit. Mox alter in eum irruens Scythia statim idem perpressus est. Clamor exinde, hominumque concursus: hinc barbarorum veterina et sarcinaria jumenta relinquentium quæ in ipso exitu momento illo deprehensa fuerant; cum ipsi mox egressuri, aut aliquantum jam progressi forent; nam, ut suis quam citissime suppetias irent, gradum referabant; illinc vero populi turba frequens. Quorum iste cæsus occumbit; ille Scytham obtruncat, et hunc Scythia rursus alter: et utrinque semper aut ab alio sternebatur aliquis, aut alium interinebat. Populus enim, quidquid in manus venisset, eo, tanquam tumultuariis armis, utebatur. Quin etiam sive ex mortuorum spoliis rapere vellet, **119** spoliati, seu vivis ipsis detrahere, gladiatorum copiam habere poterant. Multitudine vero longe erat barbaris superior; horum enim alii quam longissime a civitate castra posuerant, quo minus sibi timoris ab eo agmine esset, quod specie tenuis deus in eos ideo commoverat, ut quam in sua potestate civitatem haberent, missam facerent; reliqui autem numero civibus inferiores, tota urbe impedimenta curabant, ne quid in ea relinquerent. Plures igitur cum paucioribus pro re nata congregiebantur, tam iis scilicet qui ad portas pervenerant, quam qui ex urbe perpetuo ad egressum confluebant: clamorque jam increbrescebat, et deorum potestas tum est clarissime perspecta. Nam postquam in universam civitatem, quantaquanta erat, et in barbarorum exercitum tumultus illius fama pervasit, utrique jam pridem aliorum impressionem metuentes, civium quidem unusquisque, summam Ægypto hanc esse diem arbitrati in qua barbari omni posito pudore grassari decreverant, priusquam paterentur, strenue aliquid patrare virtutemque sepulturæ loco habere apud se statuebant; quoniam quidem non se aliquid passuros esse, ne deus ipse quidem satis idoneus sponsor esse videbatur. Ergo ubi major tumultus erat, eo se raptim inferebant; idque in lucro ponebant, si relictis adhuc testibus belli discrimen subirent. Barbari autem furtim seipsos subdlexerant, et deprehensus se esse rati, spretis iis quos in urbe interceptos reliquerant, tametsi quinta

Α οπασάμενος, ὡς ἀπαράξων τῆς ἀνθρώπου τὴν κεφαλὴν, ἦν λοιδορεῖσθαι τε ὑπετόπασε καὶ καταφανὲς ποιῆσαι τὸ νυκτερινὸν ἔργον. ἤμετο γὰρ ἔτι λαυθάωντας αὐτὸ δρᾶν, ἐπεὶ μηδεὶς τῶν ἡσθημένων εὐτολμος ἦν ἐξελέγχειν: καὶ ἡ μὲν ἔργον ἀνεγέγονε σιδήρου. Ἐπιφαίνεται δὲ τις, εἶτε θεός, εἶτε κατὰ θεὸν ἑωρᾶτο δ' οὖν ἀνθρώπος, ὃς ἀγανακτῶν τε δῆλος ἐγένετο, καὶ κινήσας ἐφ' ἑαυτὸν τὸν Σκύθην, ἐπιφερομένῳ τε ὑπαντιάζει, καὶ τὴν πληγὴν φθάσας, συναίρει τε καὶ καταβάλλει. Σκύθης ἐπ' αὐτὸν ἄλλος, καὶ ταχὺ τὸ αὐτὸ ἐπεσπώνθει. Βοή τὸ ἐντεῦθεν, καὶ συνθέουσιν ἄνθρωποι: τοῦτο μὲν βάρβαροι, τοὺς σκευαγωγούς ἡμίονους ἀφέντες, ὅσους ὁ καιρὸς πρὸς ἐξόδῳ κατελιψεν, ἦτοι μέλλοντες, ἢ προεξιθόντες: ἀνέλυσον γὰρ ὡς δι' ἐλαχίστου τοῖς οἰκίαις ἀρήζοντες: τοῦτο δὲ θμαδὸς δήμου πολλῶν ὦν. Ὁ μὲν τις ἀποθνήσκει πληγῆς, ὃ δὲ ἀποκτείνει Σκύθην, καὶ τὸν ἀποκτείναντα αὐ Σκύθης ἄλλος, καὶ αἰεὶ τις ἐπιπτεν, καὶ αἰεὶ τις ἔκτεινεν ἀφ' ἑκατέρας μερίδος. Τῷ γὰρ δῆμῳ καὶ τὸ παρατυχὴν ἅπαν, ὄπλον ἦν ἀναγκαῖον. Ἦν δὲ αὐτῷ καὶ τοὺς κειμένους σκυλεύοντι χρῆσθαι τοῖς ξίφεσι, καὶ ζώντων παραιρουμένῳ πλῆθει γὰρ περιρῖν τῶν ἀλλοφύλων, τῶν μὲν ἐστρατοπεδευκότων ὡς πορρωτάτω τοῦ ἄστερος, ὡς ἀν ἤκιστα φοβοῖντο τὸν λόχον, ὃν οὐκ ὄντα αὐτοῖς ὁ θεὸς ἀνεσεύαστο, τοῦ μεθεῖναι τὴν πόλιν, ἦν μέσῃν εἶχον ἐν ταῖν χερσίν· οἱ δὲ, μερὶς ἐλάττων ἀνὰ τὴν πόλιν τοῦ πλῆθους, ἀμφὶ τὰ ἐπιπλά εἶχον, τοῦ μηδὲν ἐγκαταλελειφθῆναι. Πολλαπλάσιοι οὖν, ὡς εἶχον, ἐλάττωσιν αὐτῶν συνεφέροντο τοῖς παρατυχοῦσιν ἀρχαῶ τῶν πυλῶν, καὶ τοῖς αἰεὶ προσγινομένοις ὡς ἐπὶ ἐξόδον. Ἦρετό τε ἡ βοή μείζων, καὶ τὰ τῶν θεῶν ἐνταῦθα δὴ καὶ σαφῶς διάδηλα γίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀστῆσις τοῦ θορύβου τὴν τε πόλιν, ὅποση τὸ μέγεθος ἦν, ἐπέσχε, καὶ εἰς τὸ στρατεύμα τῶν ἀλλοφύλων ἐξίκετο, ἑκάτεροι τοὺς ἑτέρους πάλαι δεδιότες, ὡς ἐπιθησομένοις, τοῦ δήμου μὲν ἀνὴρ ἕκαστος, ταύτην ἐκείνην οἰόμενοι τὴν κυρίαν ἡμέραν Αἰγύπτου, καθ' ἣν ἀπερυθρίσσαι τοὺς βαρβάρους συνέκειτο, γνώμην ἐποιοῦντο δρῶντές τι καὶ παθεῖν, καὶ σχεῖν ἐντάφιον ἀρετῆν· ὡς τοῦγε μὴ παθεῖν οὐδὲ θεὸς ἀν ἔδοξεν ἐγγυητῆς ἀξίόπιστος. Διωθοῦντο οὖν ἅπαντες ἐπὶ τὸ αἰεὶ ταραττόμενον, αὐτὸς τις ἕκαστος εἶναι βουλόμενος, οἰόμενος κερδαίνειν, εἰ διακινδυνεύσειεν ὀπολειπομένων ἔτι μαρτύρων. Οἱ βάρβαροι δὲ τὴν τε ἐξόδον ἐκεκλόφεσαν, καὶ πεφωρᾶσθαι νομίσαντες, τῶν μὲν ἐγκαταλελειμμένων ἡμέλουν· καίτοι πεμπτημῶριά που μάλιστα τοῦ στρατεύματος ἦν· αὐτοὶ δὲ περὶ σφῶν αὐτῶν δεισαντες, μὴ ἐπεξέλθοιεν ἐπὶ πολέμοιο, φυγὴν αὐτῶν ποιοῦντο, καὶ πορρωτέρῳ στρατοπεδεύουσαι, χάριν εἰδότες, ὅτι τῷ πλείονι περιεσώθησαν, τῷ παντὶ κινδυνεύουσαι μελλήσαντες. Τῶν δὲ ἐγκαταλελειφθέντων οἱ μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ οἷτοι διὰ τὸ πάλαι θεοπληγεῖς τε εἶναι καὶ ὑποπτοὶ πείσεσθαι Σκύθας ὑπὸ Αἰγυπτίων κακὸν ἀνήκεστον, ἐπιδρομὴν τε ἐπὶ τοὺς ἐξελιθόντας ὡς ἐπὶ φυγάδας φέροντο γεγενῆσαι, καὶ αὐτίκα διαραπαθῆσθαι τὸ στρατόπεδον, σφίσι δὲ ὑφελὸς ἀν γενέσθαι κατὰ χώραν αὐτοῦ μένουσιν, εἰ τὰ τε ὄπλα καταθεῖντο καὶ ἰχταί

καθίζουσιν· δόξα γὰρ ἂν διὰ τοῦτο καὶ μόνους ὑπο-
 λελειφθῆναι, τῷ μηδὲν κακὸν εἰργάσθαι τὰ Αἰγυπτίων·
 ἐκείνους δὲ οἷ· ἐδεδράμασαν, τὸ παθεῖν ἔνδικα φοβη-
 θέντας, ἐκστῆναι τοῦ ἄσπετος. Μόνοι δὲ ἄρα οἱ παρα-
 τυχόντες ταῖς πύλαις, καὶ περὶ οὓς ἦν τὸ δεινὸν,
 ἠπίσταντο τάληθές, ὅτι μηδὲν ἦν καρτερὸν Αἰγυ-
 πτίοις συντεταγμένον, οὐχ ὀπίλιτος, οὐχ ὄπλον, οὐκ
 ἀκωνιστής, οὐκ ἀκόντιον. Ποιοῦνται δὲ γνώμην, ἐκ
 τῶν παρόντων, εἰ δύναιτο, κρατήσαντες τῶν πυ-
 λῶν, εἰσκαλέσαι τοὺς μάτην πεφοβημένους· ἀναρ-
 πασθῆναι γὰρ ὄλην, ὡσπερ νεοττιάν, τὴν πόλιν. Καὶ
 συνίσταται μάχη περὶ αὐτάς καρτερὰ, ἐν ἧ κρα-
 τοῦσιν Αἰγύπτιοι· καὶ ἐπινίκιον παιανίζουσι. Δέος
 ἄλλο τοῦτο τοῖς τε εἰσω καὶ τοῖς ἔξω βαρβάρους.
 Διαπεπράχθαι γὰρ ὄντο τοῖς Αἰγυπτίοις τὸ ἔργον
 οὗτο! τε εἰς ἐκείνους, καὶ εἰς τούτους ἐκαῖνοι, ὥστε
 ἀλλήλους ἐπιφύμων οὐδὲ φθάνουσιν οἱ κεκρατηχότες
 θύρας τε ἀπάσας ἐπιθέντες ἀπάσαις πύλαις· οὐ
 μικρὸν ἔργον ἐν Θήβαις· ἑκατομύλους αὐτάς Ἑλ-
 ληνες ἔδουσι· καὶ τις τῶν μετασχόντων τοῦ περὶ
 τὰς πύλας ἀγῶνος ἐπ' αὐτὸ τοῦτο διαδραμῶν ἐκ μέ-
 σων τῶν ὀπλων, ἐξαγγέλλει τε καὶ ὑπισχνεῖται τοῖς
 Σκυθῆαις τὴν πόλιν· οἱ δὲ μάτην παρήσαν, ἐνὶ
 καιρῷ τὴν τύχην ἐπαινέσαντες καὶ μεμφόμενοι.
 Τέως μὲν γὰρ ὡς ἔξω γεγονότες δικτύων, τότε
 ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπερήδοντο· ἔπειτα μέντοι καὶ διαβρά-
 γηται τοῦ τείχους ἠξίωσαν ὑπὲρ τοῦ πάλιν ἐπι-
 βατεῦσαι τοῦ ἄσπετος. Οὕτως ἄμαχον χρῆμα σοφία
 θεοῦ, καὶ οὔτε ὄπλον ἰσχυρὸν, οὔτε νοῦς εὐμήχα-
 νος, ὅτι μὴ παρείη θεός. Ὅστε ἤδη τινὲς ἐφ' ἑαυ-
 τοῦς ἐστρατήγησαν. Καὶ μοι δοκεῖ παγκάλως εἰρη-
 σθαι θεοῦ παῖγιον ἄνθρωπον εἶναι, παίζοντος ἀεὶ
 τοῖς πράγμασι καὶ πετεῦοντος· Ὅμηρόν τε οἶμαι
 τοῦτο πρῶτον Ἑλλήνων κατανοήσαντα, ποιῆσαι μὲν
 ἀγῶνα καὶ ἄθλα προθεῖναι παντοίας ἀγωνίας ἐπὶ
 Πατρόκλῳ καιμένῳ· ἐν ἅπαντι δὲ μειονεκτοῦσιν οἱ
 κρατήσῃν ἐπιδοξότεροι. Τεύχος ἀστήμου τοξότου τὰ
 δευτερεῖα κομίζεται, καὶ

renuntiaret, eriperat, certiores ea de re Scythas facit, urbemque in suam ditionem redacturos pol-
 licetur : atque illi eodem tempore, laudata damnataque fortuna, nequidquam aderant : hactenus
 enim, quasi extra retia constituti, mirum sibi in modum gratulabantur ; postea vero, ut urbem
 ipsam rursus invaderent, vel muri partem aliquam disjici etiam atque etiam optassent. Adeo immensa
 et admiranda dei sapientia est ; neque vel arma ulla fortia, vel solers animus et industrius est,
 nisi deus opituletur : cum in suam ipsi perniciem aliqui imperatoriam, qua erant præditi, vim ac
 prudentiam converterint, ut mihi præclare id dictum videatur : homines dei ludibrium esse, eum-
 demque rebus humanis perindè atque alea luserat. Quod cum primus e Græcis Homerus animadver-
 tisset, in Patrocli exsequiis ludos institutos variaque cujuscunque certaminis præmia proposita
 finxisse ; in quibus de quorum victoria major omnium erat expectatio, eorum semper inferior
 est conditio. Teucer ignobili sagittatore posterior est : Et

Ἀοῖσθος ἀνὴρ ὄριστος ἐλαύνει μῶνυχας ἰπλους,

καὶ εἰς ποδῶν ἀρετὴν νέος ἠττάται ποσειδύτου, καὶ
 εἰς τὴν βαρεῖαν ἀγωνίαν Αἴας ἐλέγχεται. Καὶ τοι
 τοῦτον αὐτὸς ἀνακηρύττει τῶν εἰς Ἴλιον ἀθροισθέν-
 των μακρῷ πάντων, πλὴν Ἀχιλλεύς, τὸν ὄριστον.
 Ἄλλὰ καὶ τέχνη, φησὶ, καὶ μελέτη, καὶ ἡλικία, καὶ
 τὸ φύσει διενεργεῖν, μικρὰ πάντα πρὸς τὸ δαιμό-
 νιον.

Optimus extremo bijagos agit ordine curtas,

juvenis vero a sene pedum pernicitate vincitur.
 Ajax in gravi armorum certamine superatus absce-
 dit. Atqui eundem ipse 121 omnium qui ad Troja-
 nam expeditionem profecti sunt, uno excepto
 Achille, longe fortissimam fuisse prædicat. Verum
 ars, inquit, exercitatio, ætas, naturæ præstantia,
 si cum deo conferantur, earum admodum pos-
 sunt.

3. Sed ut ad Ægyptios redeamus, statim ut ii A portas obtinere penitus, ac muros inter se hostesque medios habuere, in eos qui in urbe relicti erant, verso impetu, tum separatim singulos, tum plures confertim cædere, jaculari, cæsim ac punctim ferire; ad munitiora loca confugientes cum ipsis templis, ipsis sacerdotibus, tanquam vespas, incendere; nequidquam quiritante ac vociferante Typhone, quod is Scytharum religioni addictus erat, ad eosque legatos de pace mittendos esse censebat; ac postremo suos omnes conatus eo referebat ut barbarorum copiæ rursus in civitatem irrumperent, tanquam nihil admodum inali contigisset. At vero plebs sponte sua passim ac nullo duce ferebatur, præterquam quod diis ipsis juvantibus sibi quisque ducis ac militis, manipuli ductoris ac manipularis instar erat. Quid autem, volente deo et animos hominum ad tuendam et omni ope conservandam salutem subito impetu et acerrimis stimulis concitante, fieri nequeat? Itaque portas urbis non amplius Typhonis arbitrio permittebant, et ipsa deinum tyrannis quasi exanimis marcescebat, cum id, unde primum illa conflata erat, urbe esset ejectum. Prima ergo concione apud summum sacerdotem coacta, sacer ignis accensus est: supplicationesque partim ob ea quæ gesta essent, gratulatoriæ; partimeorum quæ mox agenda erant, impetratoriæ, diis habitæ sunt. Deinde Osiridem, ut quo nulla certior rerum salus esset, quam primum dari sibi postulabant: quem quidem, diis faventibus, sacerdos pollicitus est: unaque cum eo si cui suus in Osiridem favor exsiliium attulisset. Typhonem porro visum est aliquanto tolerari tempore ac decipi oportere. Atque hic, quod non subinde pro suis virtutibus ornatus esset (æquum autem erat, ut qui Ægyptios potissimum in Scytharum servitutem redegerat, is tanquam belli expiandi victima mactaretur); quod, inquam, ejus ulciscendi tempus justitia prorogasset, prudentissima quidem illa ac dispensandæ occasionis peritissima, diis sese impune prorsus illusurum sperabat; cumque tyrannidis adhuc speciem obtineret, pecunias multo turpius atque exactius cogebat; adeo ut iterum vel a ministris suis corrogaret. **122** nunc quidem ingens quoddam malum, quoad posset, inflicturum se esse minitans, nunc humilis rursus, et lugubri oratione ad misericordiam commovens: Ne, inquit, tyrannide excidam. Tanta erat hominis vecordia, adeoque obcæcaturum animum habebat, ut adulatione et pecuniis circumventurum se speraret antistitem. Verum nefas illi erat patriis legibus opes ac divitias anteferre. Quin etiam barbaros mo-

γ. Αιγύπτιοι δὲ ἐπειδὴ λαμπρῶς ἦδη τῶν πυλῶν ἐκράτουσαν, καὶ τὸ τεῖχος ἐπεπολιήντο μέσον σφῶν καὶ τῶν πολεμίων, ἐπὶ τοὺς ἐγκαταλελειμμένους τρεπόμενοι χωρὶς ἐκάστους, ἅμα πολλοὺς ἐβαλλον, ἠκόντιζον, ἔπαιον, ἐκέντουν· τοὺς ἐρμυόν τι καταλαβόντας ἔτυφον, ὡς περ σφῆκας, αὐτοῖς ἱεροῖς, αὐτοῖς ἱερεῦσι, δευσιλογουμένῳ καὶ κεκραγόντῳ Τυφῶνος, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἀμφὶ τὴν τοῦ θεοῦ ὄδον ἐσκόθιζεν, ἤξλου τε ἐπιπυρκαεῦσθαι τοῖς βαρβάροις, καὶ αὐτὸς ἔπραττεν, ὡς ἂν εἰσφρήσοι τὸ στρατεύμα τὸ πολέμιον, ὡς οὐδενὸς γενομένου ἀνηκέστου δεινοῦ. Οἱ δὲ, ὁ δῆμος, αὐτοκέλευστοι πάντες, ἀστρατηγῆται, πλὴν τάγε παρὰ θεῶν αὐτὸς τις ἕκαστος στρατηγός τε καὶ στρατιώτης, λοχαγὸς καὶ λοχίτης. Τί δὲ οὐκ ἂν γένοιτο, βοουλομένου Θεοῦ καὶ ἐνδόντος ὀρμῆν ἀνθρώποις εἰς τὸ πάση μηχανῇ σώζεσθαι; Οὐτε οὖν τὰς πύλας ἐπέτρεπον ἔτι Τυφῶνι, καὶ τὰ ἄλλα ἢ τυραννὸς ἀψυχοῦς ἦν, ἐπειδὴ τὸ συστήσαν αὐτὴν ἐξεπεπτώκει τῆς πόλεως. Ἐκκλησία δὲ πρώτη παρὰ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, καὶ πῦρ ἱερὸν ἤπατο, καὶ εὐχαὶ χαριστήριον μὲν ὑπὲρ τῶν διαπεπραγμένων, ἱκετήριον δὲ ὑπὲρ τῶν πεπραξομένων. Ἐἴτα Ὅσιριν ἤνουν, ὡς οὐδὲν ἄλλο πρὸ τοῦ τῶν πραγμάτων σωτήριον. Ὁ δὲ ἱερεὺς αὐτὸν τε ὑπέσχετο, τῶν θεῶν διδόντων, καὶ εἰ δὴ τινες αὐτῷ συνεπεπτώκεσαν, αἰτίαν ἔχοντες ὁμογνώμονες εἶναι. Τυφῶνα δὲ ἔδοξε καιρὸν τινα βουκολῆσαι. Ὁ δὲ ἐπεὶ μὴ ταχὺ τὸ εἰκὸς ἐπεπόνθει· τὸ δὲ εἰκὸς ἦν σφάγιόν τε καὶ πρόθυμα τοῦ πολέμου γενέσθαι τὸν αἰτιώτατον Αἰγυπτίους τοῦ χρόνον τινα Σκύθαις δουλεῦσαι· ἐπεὶ δ' ἀνεβάλλετο αὐτὸν ἢ Δίκη σοφῆ τε οὖσα καὶ εἰδυία καιροῦς ταμειεῦσθαι, ὁ δὲ καὶ τὸ πᾶν ᾗθη καταπροῖξεσθαι τῶν θεῶν. Ὡς δ' ἐπὶ τοῦ σχήματος ἔτι τῆς τυραννίδος, ἐπιμελέστερον ἠργυρολόγει καὶ ἀσχιον, ὡς τε ἦδη τὸ δεύτερον καὶ παρὰ τῶν ὑπηρετῶν ἠρανεῖτο, νῦν μὲν ἀνατεινόμενος, ὅτι δράσει κακὴν ἐξαίσιον, ἕως ἡδύνατο· νῦν δ' αὖ πάλιν ταπεινὸς τε καὶ ἐλασινολογούμενος, Ἴνα, φησί, μὴ τῆς τυραννίδος ἐκπέσοιμι. Τοσοῦτον ἄρα ἀπόκλητος ἦν, καὶ τὸν νοῦν ὄντως ἐτετύρωτο, ὡς ἐλπίζει θωπεῖα καὶ χρήμασι τὸν ἱερέα περιελεύσεσθαι. Τῷ δὲ οὐκ ἦν θέμις πρὸ τῶν πατρῶν ἀργύριον τίθεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἀναζεύξαντας ἀνὰ κράτος τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ πόρρωτάτω γενομένους Θηδῶν ἀποστόλους, καὶ ἱκέταις, καὶ δῶροις αὐτὸς ἐπανήγαγεν· ἅπαν τε ἔργον αὐτοῦ καὶ στρατηγῆμα κήρυγμα λαμπρὸν ἦν τοῦ πάλιν αὐτὸν προπιεῖσθαι τὰ Αἰγύπτια τοῖς βαρβάροις. Δῆλός τε ἦν μάλιστα μὲν ἀδεῆς (47) αὐτὸς ὦν τότε ἐπὶ τοῖς φιλότατοις Σκύθαις· εἰ δὲ μὴ, καὶ ἄσμενος ὑπὲρ τοῦ μὴ ζῶν Ὅσιριν ἐπιδεῖν τυχόντα καθόδου, καὶ γενομένου ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἐπεὶ δ' οὖν οἱ τε βάρβαροι σαφῶς οὐκ ἐπὶ τῷ μετασχηματίζαι τὰ Αἰγυπτίων, ὡς περ πρότερον ἐδεδράκεσαν, ἀλλ' ἐπὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(47) Δῆλός τε ἦν μάλιστα μὲν ἀδεῆς. Obscurus locus, ac nescio an mutilatus: certe post ἄσμενος deesse nonnihil videtur, puta ἀποθανεῖν ἂν, etc. Sic autem intelligendum puto. Cum hæc occulite moliretur Typho, apparebat tamen illum ob Scytharum

rum præsidia securum esse, nec adeo populi iracundiam pertimescere; aut si minus securus esset, at quidvis potius ab iis pati malle, quam reducem Osirin videre.

τῷ πρόβριζα ἀνελεῖν καὶ Σκυθικῶς πολιτεύσασθαι ἅ
τῇ χώρᾳ προσέβαλον, καὶ καθάπαξ εἶπεῖν, τὸ πρα-
τόμενον πολέμου καὶ στάσεως θυοῖν κακῶν ἀμφοῖν
εἶχε τὰ χαλεπώτατα· στάσεως μὲν τὰς οἰκοθὲν ἐνδῶ-
σεις καὶ προδύσεις, ὧν ἤκιστα πόλεμος πειράται·
πολέμου δὲ τὸ κοινὸν ἀπάντων εἶναι τὸν κίνδυνον·
ἐπεὶ αἶγε στάσεις, τὸ κοινὸν ἀξιοῦσαι σώζειν, τὴν
ἡγεμονίαν ἀπὸ τῶν ἐχόντων ἐτέροις μνηστεύουσι,
τότε δὲ ἀπ' ἀμφοῖν περιτὴν ἄμφω τὰ χεῖρω, Αἰγυ-
πτίων δὲ οὐδὲις ὑπελείπετο, ᾧ μὴ νμεσητὰ ὁ τύραν-
νος καὶ φρονεῖν ἐδόκει καὶ πράττειν, καὶ ὅστις παμ-
πόνηρος ἦν, ὑπὸ τοῦ δέους σωφρονιζόμενοι. Τοῦτο δὲ
ἦν, ὃ περιμένειν ἐδέδοκτο τοῖς θεοῖς, τοῦ μηδὲν ἐμ-
πύρευμα τῆς ἐναντίας αἰρέσεως ἐν τῇ πολιτείᾳ
λανθάνειν ὑποτρεφόμενον, ἔχον τινὰς, εἰ μὴ δικαίας,
ἀλλ' οὖν εὐπροσώπους τοῦ κακοῦ παραιτήσεις. Ὅψῃ
δὴ τότε σύνοδος θεῶν καὶ γερόντων ἐπὶ Τυφῶνι γί-
νεται, καὶ ἀνακαλύπτεται τὰ πάλαι πᾶσι καθ' ἓνα
θρυλούμενα, γυναικῆς ἀμφίγλωσσοι ταῖς μὴ συνιέ-
σαι ἀλλήλων τὰς γνώμας ἐξερμηνεύουσαι τῇ τε
Αἰγυπτίᾳ τὰ τῆς βαρβάρου, καὶ ἔμπαιλον θατέρα τὰ
τῆς θατέρας, καὶ ἀνδρόγυνοι καὶ ἀπογρᾶφῆς (48),
ἅπαντες οὗτοι τῶν ἐπ' Ὀσίριν Τυφῶνι τε καὶ γυ-
ναικὶ παρασκευασθέντων, καὶ αὐτῶν ἐναγχοῦς ἐγγε-
ρουμένων ἐπὶ δεινότητά τε κμήρια, καταλήψεις τε
ἐπικαίρων χωρίων ἐνδόντος αὐτοῦ, καὶ μονοῦ προσ-
αγομένου τὴν πολιορκίαν, ἵνα περιστῆ τὰ δεῖνά τὴν
πόλιν τὴν ἱεράν· σπουδῆ τε πᾶσα ἐφ' ᾧ διαθῆναι
τοὺς Σκύθας καὶ τοῦ ρεύματος ἐπὶ θάτερα, ἵνα μὴ
ἐξ ἡμισείας τὰ Αἰγύπτια πράττοι κακῶς, πάντα δὲ
ἄπανταχθὲν αἴροιτο, καὶ μὴ σχολάζοιεν ἐπιζητεῖν
Ἄοσιν. Τοῦτων ἀναδειχθέντων, ἄνθρωποι μὲν εἰς
τὸ αὐτὸ καταδικάζουσιν αὐτοῦ φρουρὰν τε, καὶ περὶ
τοῦ τί χρῆ παθεῖν ἢ ἀποτίσαι, δεῦτερον ἐπ' αὐτῷ
καθεδεῖν δικαστήριον. Θεοὶ δὲ τοὺς μὲν παρόντας
συνέδρους ἐπήνεσαν, ὡς ἀποχρῶντα κατεγνωκότας·
αὐτοὶ δὲ, ἐπειδὴν ἀπολίπη τὸν βίον Τυφῶς, ἐψηφί-
σαντο Ποινὰς τε αὐτὸν παραδοῦναι καὶ ἐνεῖναι τῷ
Κωκυτῷ, καὶ τελευτῶντα, παλαμναῖον εἶναι καὶ
Ταρτέριον δαίμονα, γρῆμα μετὰ τῶν ἀμφὶ Τιτᾶνας
καὶ Γίγαντας· τὸ δὲ Ἠλύσιον μηδὲ ἄναρ ποτὲ ἰδεῖν,
σχολῆ δὲ ἀνακύψαι ποτὲ καὶ ἐποπτεῦσαι φῶς ἱερὸν,
θέαμα ψυχῶν ἀγαθῶν καὶ θεῶν εὐδαιμόνων.

vissimis undique malis sacra civitas obvallaretur. Ad hæc summo id studio tentatum, ut in aliam
fluminis ripam Scythiæ trajicerentur, ne dimidia tantum parte Ægyptiæ res pessime haberent, sed
ut undique expugnatis omnibus, Osiridem non vacaret illis requirere. Hæc cum manifestis indicibus
deprehensa forent, de communi consensu carcere damnatus est, statutumque ut quid eum pœna-
ram luere aut pendere oporteat, alio iudicio decerneretur. Dii vero iis qui aderant in concilio collauda-

DION. PETAVII NOTÆ.

(48) Καὶ ἀπογρᾶφῆς. Libenter legereim ὑπογρᾶ-
φῆς, id est infectores, qui oculos vultumque leno-
cinio colorum depingunt; sic enim ὑπογράφειν τοὺς
ὄφθαλμούς pro eo quod est depingere oculos, dixit
Xenoph. Κύρου παιδ. Quod ad ἀπογρᾶφῆς attinet,
videamus quam commode huic loco congruant. Et
quidem ἀπογραφῆ, ut ex Demosth. et Harpocrate
liquet, honorum descriptionem significat, cum sci-
licet qui peculatus interrogaretur, in commentarios
referret, quid et quomodo nomine possideret, quin et
absolue pro quavis censione et honorum descri-

tis castris effuse proficiscentes proculque Thebis
dissitos, nuntiis, supplicationibus et muneribus
reduxit, nec aliud facta ejus consiliaque omnia
quam barbaris Ægyptiorum res prodendas esse
aperte prædicabant. Eratque perspicuum, amicissi-
morum illum Scytharum præsidio fretum, secu-
rum et ab omni timore vacuum esse; aut si mi-
nus istud, at libenter iisdem uti, ne eo vivente
Osiris ab exsilio revocatus rerum denuo potiretur.
Quocirca barbaris manifeste non ad immutandam,
quod prius susceperant, sed ad evertendam fundi-
tus rempublicam Scythicoque more administra-
dam, exercitum admoventibus, cum, ut uno verbo
dicam, instructa civium multitudo ea quæ in utro-
que incommodo, bello, inquam, et seditione, diffi-
cillima sunt experiretur: ex seditione quidem do-
mesticas prodiones, ac machinationes, quæ in
bello minus evenire solent: ex bello vero, quod
commune id omnibus esset periculum; quoniam
seditiones ipsæ, publicæ alioqui saluti consulentes,
principatum duntaxat ab his qui eum possident,
in alios transferre conantur; tunc autem quæ
utrobique deteriora sunt in unum convenerant,
tum vero nullus Ægyptiorum fuit, cui non tyran-
nus indigna moliri et patrare videretur; itaque
vel perditissimi homines iudicabant quos com-
munis metus in officio continebat. Quod ipsum dii
exspectandum statuerant, ut ne ullum contrariæ
factionis fomentum clam in republica nutrireretur,
quod etsi justa at verisimili saltem mali excusa-
tione non careret. Tandem itaque deorum se-
numque concilium adversus Typhonem coactum
est, eaque detecta quorum jampridem sigillatim
rumor percerebuerat: semina scilicet utriusque
linguæ peritæ, quæ sua invicem consilia ignorantibus
aperiebant; hinc Ægyptia barbaræ; illinc
altera alterius sensum enarrantes, necnon andro-
gyini, ac delatores, 123 omnes ex eorum numero
quos adversus Osiridem Typho cum uxore subor-
narat; quorum nuper ad tentanda gravissima sce-
leris argumenta operam adhibuerat: tum opportu-
norum locorum occupationes dedente illo atque
ipsam propemodum obsidionem admovente, ut gra-

ptione sumitur. Hinc ἀπογρᾶφῆς, descriptor, censor.

Gloss. Vet. In proscriptionibus quoque ἀπογρᾶφῆς

proscriptorum bona in tabulis referabant. Hesych.

vero etiam pro delatione accipit: Ἀπογραφῆ, in-

quit, μήνυσις. Quare per ἀπογρᾶφῆς hoc loco del-

atores intelligi, qui ditiores quosque ex Ægyptiis

et Osiridis fautores ad Typhonem deferrent, eorum-

que bona in commentarios redigerent: nisi malis

amanuensis, et exceptores, qui Typhonis ad Scy-

tharum duces mandata exciperent.

tis, quod qualem par erat in eum sententiam tulissent; ipsi Typhonem, simul atque vita excesserit, cruciatibus tradendum atque in Cocytum deturbandum, demumque diris pœnarum vindicibus ac Tartareorum dæmonum generi post Titanas et gigantes adscribendum communi suffragio sciscant, ut Elysios campos ne per somnium quidem videre possit, nedum ut sursum aspiciens aliquando sacrum lumen intueatur; cujus contemplatione bonorum animæ ac felices dii perfruuntur.

4. Atque hæc de Typhone hactenus; nam ejusmodi A sunt omnia ut efferre tuto liceat. Quid enim in hac terrestri natura sacrum aut arcanum inveniri queat? At Osiridis historia sacris sermonibus mysteriorum celebris est, ita ut periculosum sit ullis eam narrationibus committere. Quod ad ortum vero illius, educationem, prima rudimenta, disciplinas et sanctiores magistratas attulit; quoque modo in deorum ac divinorum hominum comitiis ad summum imperii fastigium evectus sit, et idipsum sit assecutus; utque conflata in eum conjuratio sit; quandiu illa perseveraverit, neque tamen penitus exitum habuerit: hæc, inquam, et memoratu haud indigna sunt, et sunt a nobis antea tradita. Quibus et hoc addamus; viro plane felici non inutile fuisse istud exsilium. Toto enim illo tempore augustissimis celestium numinum sacris initiatus est, et eadem inspexit; et abdicata reipublicæ cura ad contemplationem adjecit animum. Commemoretur et sacer illius reditus; utque coronati populi cum diis exsulem reduxerint, 124 ac totam continentem in occursum peragraverint; ad hæc pernoctationes, et secularum gestationes, et munerum distributiones, et anno ab eo nomen inditum: ac postremo ut inimicissimo fratri iterum veniam dederit; quem iræ populi furentis precibus in quo benigniorem se quam justiore præbuit.

5. Hactenus Osiridis mentionem audeamus facere. Deinceps vero linguis favendum nescio quis ait, qui de sacris rebus caute ac circumspicte loquitur. Quæ post hæc sequuntur, et mentis, et linguæ fuerit audacioris efferre: quæ quidem arcana ac scriptis intacta sileantur, ne

Ad juæ fas non est lumina flectat:

tam enim is qui ostenderit, quam qui viderit, in offensionem numinis incurrit. Ac Bæotorum narrationibus proditum est, eum qui Bacchi orgia temere irrumpens inspexerit, repente laniari. Et enim ignoratio sacris addit auctoritatem; propterea nocti mysteria committuntur, et inaccessi fodiuntur specus, tempora locaque abditis et secretioribus sacris occultandis idonea deliguntur. Hoc unum fortasse fas dixisse fuerit: quod ita dicimus, ut quæ profana non sunt, quoad fieri poterit, obtegantur, Osiridem nimirum senem quam juvenem plus gloriæ ac splendoris obtinuisse; idque a diis præmium assecutum, ut reipublicæ majoribus præset auspiciis, præstantiorque et diviniore videretur quam ut eum homines ullis incommodis afficere possent; atque ita, quam felicitatem in Ægyptios ab se ante collatam, Typhonis imperio exstinctam et obliterant reperit, non iustauravit modo, sed et luculentioribus incrementis cum priori incomparabilem reddidit; adeo

δ. Τὰ μὲν ἀμφὶ Τυφῶνα ταῦτα ῥητὰ γὰρ παντα. Τί γὰρ ἂν γένοιτο περὶ χθονίαν φύσιν ἱερὸν καὶ ἀπόρητον; Ἱερολογεῖται δὲ καὶ τεθειλάσαι τὰ Ὀσίριδος, ὥστε κίνδυνος παραβάλλεσθαι πρὸς τὴν διήγησιν. Ἀλλὰ γένεσις μὲν αὐτοῦ, καὶ τροφαί, καὶ προπαίδειαι τε καὶ παιδείαι, καὶ ἡγεμονία μείζους, καὶ ὅπως ἀρχαιρρασιασάντων θεῶν τε καὶ θείων ἀνδρῶν ἐπὶ τὴν μεγάλην ἀρχὴν κατέστη, καὶ ὡς ὑπῆρξεν αὐτῇ, καὶ ὡς ἐπ' αὐτὸν ἡ συνομοσία συνέστη, καὶ εἰς ὅσον ἐκράτησε, καὶ ὡς οὐκ εἰς ἅπαν ἐξίκετο ταῦτα μὲν οὐκ ἀνάξια κοινολογίας, καὶ εἰρηφαί. Προσκεισθῶ δὲ ὅτι μηδὲ ἀνόνητος ἡ φυγὴ τῶ πάντα εὐδαίμονι· ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ τὰς τελευτάτας τῶν ἀνω θεῶν τελετὰς ἐτελέσθη τε καὶ ἐπώπτευσε, καὶ θεωρίᾳ προσανέσχε τὸν νοῦν, σχασάμενος πολιτείας. Λεγέσθω δὲ αὐτοῦ καὶ κάθοδος ἱερὰ, καὶ δῆμοι στεφανηφόροι συγκαταγαγόντες αὐτὸν τοὺς θεοὺς, ἡπειρον δὴν ἐπὶ τῷ προπομπεῦσαι κατιόντας ἀμείψασθαι, καὶ παννυχίδες, καὶ θαδουχίαι, καὶ διανομαὶ γερῶν, καὶ ἐπίονυμον ἔτος, καὶ τοῦ δυσμενοῦς ἀδελφοῦ δευτέρα φειδῶ, ὃν ὀργῆς ἡρεθισμένου τοῦ δήμου παρηγεῖτο, καὶ θεῶν ἰδεῖτο σώζειν αὐτὸν, ἐπεικέστερα δρῶν μᾶλλον, ἢ δικαιότερα

ε'. Μέχρι τούτων ἀποτετομηθῶν τὰ Ὀσίριδος. Τὰ δὲ ἐντεῦθεν εὐστομα κείσθω, φησὶ τις, εὐλαδῶς ἱερολογίας ἀφάμενος. Τὰ πρόσω θρασείας ἂν γένοιτο γνώμης καὶ γλώττης, ἃ εὐφῆμα ἀτρεμείτω, συγγραφαῖς ἀνέπαφα, μὴ

— — — καὶ τισιν οὐ θέμις ὄμμα βάλῃσιν·

ὃ τε γὰρ ἐκφῆνας, ὃ τε ἰδὼν νεμεσάται παρὰ τοῦ θείου. Καὶ λόγοι Βοιωτῶν τοὺς ἐναλλομένους καὶ ἐποπτεύοντας ὄργια Διονύσου σπαράττουσιν. Ἀγνωσία σεμνότης ἐστὶν ἐπὶ τελευτῶν, καὶ νῦν διὰ τοῦτο πιστεύεται τὰ μυστήρια, καὶ ἀβαστα σπῆλαια διὰ τοῦτο ὀρύττεται, καιροὶ καὶ τόποι, κρύπτειν εἰδότες ἀρρητουργίαν ἔνθεον. Μόνον ἰσως ἐκεῖνο θέμις εἶπαι, καὶ λέγομεν, ἢ δυνάμεθα παρακαλύπτοντες τὰ ἀδέθηλα, ὅτι γερῶν τε Ὀσίριος κυδίων ἢ νέος, καὶ γέρας ἔσχε παρὰ θεῶν ἐπιστατήσαι τῇ πολιτείᾳ μετὰ συνθήματος μείζονος, ὡς κρείττων ἀποδειχθῆναι τοῦ παρὰ ἀνθρώπων εἰ πάσχειν· καὶ τὴν εὐδαίμονίαν, ἣν παραδοὺς Αἰγυπτίους ἐξίτηλον εὑρεν ὑπὸ τῶν Τυφῶνίων καιρῶν, οὐκ ἀνεκτήσατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσύμβλητον τῇ προσθήκῃ πρὸς τὴν προτέραν ἐποίησεν, ὡς δοκεῖν ἐκείνην προοίμιον γεγονέαι τῆς ἐσομένης, καὶ μόνην ὑπόσχασιν, ποτὲ θρυλούμενον ποιηταῖς Ἑλλήνων, ὡς ἡ παρθένος ἡ νῦν ἀστρῶνα, Δίχην, οἶμαι, καλοῦμεν αὐτήν,

ut illa futuræ duntaxat initium ac sola promissio

videretur. Quod a Græcis variâs sæpius decantatum fuit; fuisse olim tempus, cum virgo illa quæ nunc sidus est, quam, ut opinor, Justitiam appellant,

— — — ἐπιχθονίη πάρος ἦεν (49).
Ἦρχετο δ' ἀνθρώπων καταναρτίη· οὐδέποτε ἀρ-
δρῶν,
Οὐδέποτε ἀρχαίων ἠγήνατο φύλα γυναικῶν,
Ἄλλ' ἀναμῆ ἐκάθητο, καὶ ἀθανάτη περ εἴουσα·
ὁμωρόφιός ἀνθρώποις ἐγένετο.

Ὁὐ γὰρ λευγαλέου τότε γαίηςος ἠπιστάντο,
Οὐδὲ διακρίσιος περιμεμφέος, οὐδὲ κυδοιμοῦ·
Αὐτως δ' ἔζων· χαλεπή δ' ἀπέκειτο θάλασσοι,
Καὶ βίον οὐπω νῆος ἀπόπροθεν ἠήνισκον·
Ἄλλὰ βόες καὶ ἄροτρα, καὶ αὐτὴ πότνια λαῶν
Μυρία πάντα παρείχε Δίκη, δώτετρα δικαίων.
Τόφρ' ἦν, ὅφρ' ἐτι γαῖα γένος χρύσειον ἔφερδεν.

Ἔως, φησιν, οὐκ ἐχρῶντο θαλάσση, χρυσοὶ δὲ ἦσαν ἄνθρωποι, καὶ θεῶν ἐπιμειξίας ἐτύγχανον. Πολίων δὲ εἰσπλήθοντων ἐνεργούς εἰς χρήσιν βίου, τοσοῦτον ἀπεφοίτησαν ἡ Δίκη τῆς γῆς, ὡς μόλις ὀρθῶσαι νυκτὸς αἰθρίας. Καὶ μέντοι καὶ νῦν ὁρωμένη στάχυν ἡμῖν προτείνει (50), καὶ οὐ πηδάλιον. Τάχα νῦν καταβαίη, καὶ πάλιν ἡμῖν αὐτοπρόσωπος διαλέξεται, σπουδασθείσης μὲν γεωργίας, ναυτιλίας δὲ ἀποσπουδασθείσης. Τάδε οὖν πάλαι περὶ αὐτῆς φέρομενα ποιηταῖς οὐχ ἕτερος ἔσχε χρόνος, ἀλλ' ὁ τῆς ἐπικυδαστήρας βασιλείας Ὀσίριδος. Εἰ δὲ οὐκ εὐθὺ καταγόνοτες αὐτὸν ἐκ τῆς μεταστάσεως, ἅμα πάντα ἐν χερσὶν ἔθεσαν οἱ θεοί, μηδὲν παρὰ τοῦτο ποιώμεθα. Οὐ χωρεῖ πολιτείας φύσις ἀθρῶν μεταβολῆν, ὡσπερ ἐπὶ τὸ χεῖρον, οὕτως ἐπὶ τὸ ἀριστον. Καχία μὲν γὰρ αὐτοδιδάκτων· ἀρετὴ δὲ σὺν πόνῳ κτάται. Ἔδει δὲ μεστειῦσαι τοὺς προκαθαίροντας, τὸ θεῖον σχολῆ καὶ τάξει βαδίζειν· τὸν δὲ ἔδει, πρὶν ἀσχολῶν (51) εἶναι, πολλὰ μὲν ἰδεῖν, πολλὰ δὲ ἀκούσαι. Συχνὰ τοι βασιλέως ἀκοὴ κλέπτεται.

vero pedestentim atque ordine procedere: Osiridem quoque, priusquam actu rerum implicaretur, cum videre multa, tum audire decuit; quoniam

ς. Ἄλλ' εὐλαστῆτόν γὰρ ἦδη, μὴ τι καὶ τῶν ἀρρήτων ἐξοργησώμεθα. Τὰ μὲν, ἰληχοὶ τὰ ἱερά ἡμῖν· τὰ δὲ, πάλαι μαθοῦσι περὶ ἀελοφῶ γενόμενα καὶ γινόμενα θαυμαστόν τι φωνεῖται καὶ ἄξιον φροντισθῆναι, τί ποτε ἄρα, ἔταν πού τις γέννηται (52) διαφέρουσα φύσις, οὐ κατὰ μικρὸν, ἀλλὰ παρὰ πλεῖστον ἢ βελτίων, ἢ χείρων, οἷον ἀμιγῆς τις ἀρετῆ

DION. PETAVII NOTÆ.

(49) Ἐπιχθονίη πάρος ἦεν. Versus hi sunt ex D Arati Phænomenis, quos perperam enarravit quisquis ille est Latinus scholiastes. Hunc secutus, inquit, Aratus dicit, quod, cum esset immortalis, in terris morabatur, et a virorum aspectu se subtrahere solita, cum feminis consulto ludere, et conversari videbatur. Hæc ille. Verum ubinam tandem Astræam virorum consortia fugisse Aratus dixit, mulierum non aspernatam fuisse?

(50) Στάχυν ἡμῖν προτείνει. Aratus: Παρθένον, ἢ ῥ' ἐν χερσὶ γέρει στάχυν ἀγλήσεντα.

Hinc tentandus obiter depravatus in Petronii Satyr. locus: nam in mirabili illo convivio, in quo repositorium xii habens signa in orbe disposita allatum est, superque (forte super quæ) proprium, contententemque materiæ structor imponeret cibum, inter alia super virginem, ait, stericulam. Sed vide an spicu-

Terrestribus esset in oris,
Conspectusque hominum fugiens, non illa virile,

Non muliebri genus veterum fugiebat avorum,
Sed passim sedes, quanquam immortalis, habebat:
hominumque contubernio utebatur.

Tempore non illo quisquam anxia jurgia norat,
Infestasse fori lites, nec tristia bella:

125 Vivebant pariter: longe tunc absfuit æquor,
Nec procul infidæ victum advexere carinæ:
Sed juga, conjunctique boves, simul alma virorum
Justitia, atque æqui plene dedit omnia virtus.
Hoc erat, in terris donec fuit aurea proles.

Quædium, inquit, nullum cum mari commercium habuerunt, aureique erant homines ac deorum consortio fruebantur. Statim vero ut navigia operosioris ad vitæ usum invecta sunt, adeo se justitia ex hominum societate subduxit, ut vix, ac ne vix quidem serena nocte prospici possit. Sed et conspecta modo spicam, non temonem præterdit; vel nunc forte lapsura et ad hominum ventura colloquium, si, desita navigatione, agricolationi strenuam operam navemus. Sane quæ de illa poetæ memorant, non alio tempore, quam sub illustriore illo Osiridis imperio contigerunt. Ac tametsi dii non eum tam subito ab exsilio revocantes, cuncta ipsius permiserunt potestati, nihil propterea secus faciendum putemus. Non enim subito, ut in deteriorem, sic in meliorem statum mutationem rerum publicarum natura capit. Quod enim ad nequitiam attinet, per se hæc et nullo docente facile condiscitur, virtus non nisi cum labore comparatur. Idcirco præire aliquos oportuit, qui repubblicam repurgarent, leum regis aures de plerisque celantur.

6. Enimvero cavendum jam est, ne quid, quod efferre nefas sit, enuntiemus. Ac nobis quidem eorum: quæ hactenus dicta sunt causa, sacra ipsa propitia sint. Quæ autem de fratre et olim gesta sunt et hodie geruntur, quiddam habent admirabile ac diligenti contemplatione dignum: quid nimirum causæ sit, cur cum singularis aliqua na-

lum legi oporteat, id est parvam spicam.

(51) Τὸν δὲ ἔδει, πρὶν ἀσχολῶν. Ennodius Panegyri. ad Theod.: Sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est ut universis veniat cardinalibus institutus. Eustratius ad vi Ethic. : Ἄξι πολιτείας πρότατον εἶναι τὸν ἄνδρα τὸν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐν πόλει τι πράττειν βουλόμενον, πολλὰ τ' ἰδεῖν, πολλὰ τε εἶναι καθ' ἕκαστον ἐγγνώσει γινόμενῶν αὐτῷ, etc.

(52) Ὅταν πού τις γέννηται. Themist. orat. 3: Καὶ λέγει τις ὀρθῶς ἄρα τῶν τοῦ γέλωτος ποιητῶν ὅτι μηδὲν ἐστὶν ἀγαθὸν ἐν τῷ βίῳ.

Φυόμενον ὡσπερ δένδρον ἐκ ρίζης μιας,

[XLII] Ἄξι δ' ἄρ' αὐτῷ προσπέφυκε καὶ κακόν.

Enripid:

Οὐκ ἂν γένοντο χωρὶς εὐθλὰ, καὶ κακὰ,
Ἄλλ' ἐστὶ τις σύγκρασις, ὥστ' ἔχειν καλῶς.

turæ indoles alicubi est edita, quæ non mediocriter, A sed valde admodum ad bonitatem vel pravitatem excellat: veluti vel sincera sine vitio virtus, vel sine virtute vitium: quod ei contrarium est, merum in propinquo nascatur et ab omni permistione secretum: ita ut ex eadem domo duæ tantopere invicem oppositæ res prodeant, unaque ambo hæc germina radice nitantur. Percontemur itaque de philosophia, quæ tam admirabilis rei esse causa videatur. 126 Illa vero nonnihil forte a poetis mutuata, respondebit: nimirum, O homines,

*Dolia sunt etenim Jovis alto in limine bina:
Hoc cohibet quodcunque malum est, bona continet*
[illud.

Atque ut plurimum ex æquo, aut minimo saltem æqualitatis discrimine, utrumque mistim deplere solet atque effundere: quo fit ut naturæ apta sit utrorumque temperatio. At ubi ex alterutro largius nonnunquam effuderit, sic ut ex priori filio summa patri felicitas aut infelicitas acciderit, quod reliquum est in alterum uberrime transfunditur. Deus enim hujus dispensator quod deest ex altero peræquat: quoniam æquale utriusque impendium sit oportet, cum ab ipso primordio æqualia ex utroque semina hominum generi insita sint, amboque communis naturæ ratione unum sint quidpiam: quorum si quis alterum antea utcumque separatum exhausserit, purum et sincerum quod superest habebit. Hæc si nobis philosophia dicat facile persuadebit. Nam et ficus suavissimum quidem fructum; foliorum vero, corticis, radicis, caudicisque succum amarissimum esse cernimus. Etenim quidquid in arbore deterius est, totum id in his quæ esui non sunt, natura consumens, quod est optimum idipsum in fructibus purum putum relinquere videtur. Quamobrem et agricolæ (toleretur enim vel vilissimis ex rebus petita similitudo, dummodo ad veritatis perceptionem operæ pretium faciamus), illi, inquam, ita forsitan a natura perdocti, fragrantibus foetida, amaris dulcia solent asserere, ut quidquid humoris pravi terræ est admistum, hoc illa naturali quadam cognatione ad sese pertrahentia sincerum et probe defæcatum humorem balitumque meliorem bonis radicibus relinquunt. Quæ est areolæ purgandæ ratio.

7. Jam vero ex hac oratione (uti apud geometras una cum alio theoremate corollarium aliquod emergit) consequens illud est, liberorum majores natu in hominum genere esse nequissimos. Cujusmodi in eadem cognatione seminum solet esse purgatio, quoties divinum numen sinceræ illibata quoque virtutis ortum præparat. Unde eo tandem res evadit, ut quod propinquissimum alteri videatur, re ipsa sit alienissimum. 127 Quod etsi in his qui usitatam naturæ ordinem tenent, raro eveniat, semimalis, inquam, illis, et ex dimidio tantum bonis; in aliis nihilominus, qui naturæ modum excessere

πρὸς κακίαν, ἢ κακία πρὸς ἀρετήν, ἐγγύς που παραφύεται καὶ τὸ ἀντικείμενον ἄκρατον, ὡς ἐκ μιᾶς ἐστίας προίενα: τὰ τοσοῦτον ἀπικνισμένα, καὶ μίαν εἶναι ταῖν δυοῖν βλάπτειν τὴν βίζαν. Πυθώμεθα οὖν φιλοσοφίας, τί ποτε ἄρα αἰτιάζεται τοῦ παραδόξου πράγματος· ἡ δὲ ἰσως ἀποκρινεῖται, δανεισαμένη τι καὶ παρὰ ποιήσεως, ὅτι, Ὡ ἀνθρώποι, philosophia, quæ tam admirabilis rei esse causa videatur, Δοιοὶ γὰρ τε πίθοι (53) κατακλιταὶ ἐν Διὸς οὐδαί, Δῶρων, οἷα διδῶσι, κακῶν ἔτερος δὲ ἔδωρ

Τὸ μὲν οὖν πολὺ κατ' ἴσον, ἢ παρὰ μικρὸν ἦσσαν ἀπ' ἐκατέρων ἔγχει καὶ κίρνησιν, ὥστε ἔχειν τῆ φύσει συμμέτρως. Ὅταν δὲ ποτε ἀπληστως ἐγγέη θατέρας μερίδος, καὶ γένηται τις πατήρ ἐπὶ τῷ φθάσαντι τῶν παίδων ἀκριδῶς εὐδαίμων ἢ κακοδαίμων, ἐπὶ τὸ λοιπὸν θάτερον ἀκριδῶς ἐστὶ τὸ λοιπόμενον. Ὁ γὰρ θεὸς ὁ διανομεὺς ἀντανισώσει τὸ ἐνδεές, ἐπειδὴ δεῖ τὴν δαπάνην ἴσῃ εἶναι τοῖν πίθοιν, ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐστὶν ἐν τοῖς γένεσι σπέρματα ἀπ' ἀμφοῖν ἴσα, καὶ ἐν ἀμφοῖν γινόμενα τῷ λόγῳ τῆς κοινῆς φύσεως. Ὅταν δὲ ὅπως οὖν καταχωρισθὲν προδαπανήσῃ τις θάτερον, ἀνεπίμικτον ἔχει τὸ λείπον. Ταῦτ' εἰπούσα, κείσειεν ἀν ἡμᾶς, ἐπειδὴ καὶ τῆς συκῆς ὀρώμεν γλυκύτατον μὲν τὸν καρπὸν· φύλλα δὲ, καὶ φλοῖον, καὶ βίζαν, καὶ πρέμον, ἅπαντα ὀπωδέστατα. Δόξειεν γὰρ ἀν, ὅσον ἔχει χειρὸν ἢ φύσιν τοῦ δένδρου, τοῦτο ἐν τοῖς οὐκ ἐδωδίμοις ὅλον ἐξαναλώσασα, ἀκραιφνὲς καταλείπει ἐν τοῖς ἀκροδρούσι τὸ ἀριστον. Ταῦτ' ἄρα καὶ γεωργῶν παῖδες· ἀνασχώμεθα γὰρ καὶ φρούλων εἰκότων, εἰ μέλλοιμεν πλεον ποιήσειν εἰς παραδοχὴν ἀληθείας· ἐκεῖνοι τοίνυν ὑπὸ τῆς φύσεως ἰσως αὐτὰ διδάχθεντες, δύσσομά τε εὐώδεσι (54), καὶ γλυκῆ δριμέσι παραφυτεύουσιν, ἵνα, ὅσον ἡ γῆ μοχθηρὸν ἔχει συμπεπλεγμένον, τοῦτο τῆ συγγενείᾳ πρὸς ἑαυτὰ σπώντα, μόνον ἔσῃ καὶ ἀπειλικρινημένον ἐν ταῖς βελτίοις βίζαις τὸν χυμὸν τε καὶ τὸν ἀτμὸν τὸν ἀμείνονα. Καὶ ἐστὶ τοῦτο πρασιᾶς καθαρτήριον.

Ζ. Ἐκ δὲ τοῦ λόγου συμβαίνει: τρόπῳ γεωμετρικῶν πορίσματος ἑτέρῳ συνανακύψαντος, παμπονήρους παιδῶν πρεσβυτέρους ἐν τοῖς γένεσι τίκεσθαι. Καὶ τοῦτο σπερμάτων ἐν συγγενείᾳ γίνεται καθαρτήριον, ὅταν γένεσιν ἀμολύντου καὶ εἰλικρινοῦς ἀρετῆς εὐτρεπίζη θεός· καὶ οὕτως περιίσταται τὸ οικειότατον δόξῃ, πάντων ἄλλοτριώτατον εἶναι· ὅπερ ἐν μὲν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν οὐ μάλᾳ ἐθέλει συμβαίνειν τοῖς ἡμιμοχθῆροις τε καὶ ἐξ ἡμισείας χρῆστοις· ἐν δὲ τοῖς τὴν φύσιν ὑπερφρονήσασιν καὶ νεμηθεῖσι διακεκριμένως τὰς μερίδας αὐτῆς, ἃς ἐκείνη συμπεπλεγμένας ἔχει καὶ δίδωσιν, ἐν δὲ τούτοις θαυμαστὸν ἦν,

DION. PETAVII NOTE.

(53) Δοιοὶ γὰρ τε πίθοι. Vide Maximum Tyrium serm. 35.

(54) Δύσσομα τε εὐώδεσι. Rosam enim aiunt, si

allia juxta serantur, fragrantiores fieri. Didymus lib. ii Geop.: Ἐὰν σκόροδα παραφυτεύσῃ τοῖς ῥόδοις, εὐωδέστερα ἔσται.

εἰ μὴ τοῦτο ἐγίνετο. Τοῦτο μὲν ἄλλος ἔχει παρὰ τοῦ λόγου. Σκέμμα δὲ ἕτερον εἰσχυκλούμενον ἐπιζητεῖν ἔοικεν ἕτερον λόγον. Τὸ δὲ ἐν διαφόροις (55) τόποις καὶ χρόνοις ταῦτά πολλακίς συμβῆναι, καὶ γενέσθαι θεατὰς γηρῶντα; ἀνθρώπους, ὧν ἀκροατὰ παιδὲς ἐγένοντο, βιβλίων λεγόντων ἢ πάπτων, τοῦδ' μοι δοκεῖ τὸ παραδοξότατον εἶναι· καὶ εἰ μὴ μέλλοι μένειν παράδοξον, ἄξιον αἰτιολογηθῆναι. Λέγωμεν οὖν ἀρχὴν οἰκίαν εὐρόντες· μὴ γὰρ οὔτε σμικρὸν, οὔτε ῥᾶστον ἢ φιλοσόφημα. Τὸν κόσμον ἐν ὅλον (56) ἡγούμεθα τοῖς μέρεσι συμπληρούμενον. Σύβρουν τε οὖν καὶ σύμπουν αὐτὸν οἰησόμεθα· τὸ γὰρ ἐν οὕτως ὅν σώζοι, καὶ οὐκ ἀσυμπαθῆ πρὸς ἄλληλα τὰ μέρη θησόμεθα. Πῶς γὰρ ἂν ἐν ὧσιν, εἰ μὴ τι φύσει συνηρητῆμένα; Καὶ ποιήσει δὴ καὶ πείσεται παρ' ἀλλήλων τε καὶ εἰς ἄλληλα· καὶ τὰ μὲν μόνον ποιήσει, τὰ δὲ μόνον πείσεται. Μετὰ τῆσδε τῆς ὑποθέσεως ἐπὶ τὸ σκέμμα βαδίζοντες, κατὰ λόγον ἂν αἰτιασόμεθα τῶν περὶ τὰ τῆδε τὸ μακάριον σῶμα τὸ κύκλω κινουμένων. Μέρη γὰρ ἄμφω, καὶ ἔστιν αὐτοῖς τι πρὸς ἄλληλα. Εἰ δὴ γένεσις (57) ἐν τοῖς περὶ ἡμᾶς, αἰτία γένεσως ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀκαίρῃ ἐνταῦθα καθήκει τὰ τῶν συμβαινόντων σπέρματα. Εἰ δὴ τις τοῦτο προσβάλοι, χορηγοῦσης ἀστρονομίας τὸς πίστει, ἀποκαταστατικὸς εἶναι περιόδους ἀστέρων τε καὶ σφαιρῶν, τὰς μὲν ἀπλᾶς, τὰς δὲ συνθέτους, οὗτος τῇ μὲν ἂν αἰγυπτιαίῳ, τῇ δὲ ἐλληνίζοι, καὶ σοφὸς ἂν εἴη τέλος ἐξ ἀμφοῖν, νοῦν ἐπιστήμῃ συνάπτων. Ὁ τοιοῦτος οὖν οὐκ ἂν ἀπογοίη τῶν αὐτῶν κινήματων ἐπανιόντων συνεπανιέναι τὰ αἰτιατὰ τοῖς αἰτίοις, καὶ βίους ἐν γῆ τοὺς αὐτοὺς εἶναι τοῖς πάλαι, καὶ γενέσεις, καὶ τροφὰς, καὶ γνῶμας, καὶ τύχας. Οὐκ ἂν οὖν θαυμάζοιμεν, εἰ παμπάλαιον ἱστορίαν ἐμυθίων τε θεώμεθα, καὶ ἔθεασάμεθά γε, εἰς ἅπαν ἐφαρμοσάντων τῶν προεξηγησάντων τε ἤδη, καὶ εἰς τοὺς συνεχεῖς μῆνας ἐξαριθμῶντων τοῖς ἐκφανθείσιν ὑπὸ τοῦ λόγου· ἐφαρμοσάντων δὲ τῶν ἐγχεχυρμμένων εἰδῶν εἰς τὴν ἕλην τοῖς ἀπορρήτοις τοῦ μύθου. Ὅποια ἅττα δ' ἔστιν, ἔμοι μὲν οὐπω θέμις ἐξαγορεύειν αὐτὰ· εἰκάσει δὲ ἄλλος ἄλλο, καὶ συγκύψουσιν ἐπὶ τὰ Αἰγύπτια συγγράμματα ἀνθρωποῦ λιχνεία τοῦ μέλλοντος, ὧν ἂν ὁ μῦθος περισαλίπῃ τὰ ὤτα, ἔλκοντες ἐκείθεν ἐπὶ τὰ παρόντα τὴν ἠνιγμένην ἐμφέρειαν. Τὰ δ' οὗτ' ἀλλήλοισι ὁμοφωνεῖ πρὸς ἀλήθειαν· καὶ ἴστων μὴ οὐδὲ εὐσεβοῦντες οἷς ἐπιχειρήσουσι, προαναχωννύντες δ' δεῖ τέως κατορωρύχθαι·

olim viderimus. Quod tunc demum usuenit, cum et ea quæ jam antea effloruerunt et quæ aliis deinceps mensibus efflorescunt, cum his quæ historiis prodita sunt, omnino congruunt; ac formæ

et ejusque partes a se invicem discretas sortiti sunt, quas illa perplexas atque inter se permistas habere ac conferre solet, mirum fuerit si non ita ut dixi se res habeat. Verum de his satis multa hac oratione dicta sunt. Superest altera ex illius occasione quasi in hunc sermonem injecta quaestio, ad quam nova consideratione opus est. Etenim diversis in hominum moribus ac temporibus eadem sæpe contingere, eaque homines in senectute videre quæ jam olim a pueris aut ex libris didicerant, aut ab avis acceperant; id vero omnium maximum admirabile esse judico; et ne ejusmodi semper sit, operæ pretium est ejus rei causam inquirere. Dicamus itaque nonnihil, et ab ipso primum capite rem omnem arcessamus. Vereor enim ne non levis ac cuivis pervia sit ista disputatio. Universi natura totum quoddam esse creditur suis partibus absolutum; adeoque concursu earumdem ac concordia stabilitum. Quo enim pacto unum eæ futuræ sunt, nisi naturali nexu quodammodo constringantur? Agent igitur patienturque, et in sese mutuo, et a se invicem; et earum aliæ agent duntaxat, aliæ patientur. His velut fundamentis positis, si nos ad propositam disputationem convertamus, merito eorum quæ hic accidunt rationem causamque beato illi corpori quod in orbem agitur acceptam feremus. Ambo enim quædam sunt hujus universi partes mutuoque commercio gaudent. Jam ut in nostro hoc et inferiore mundo generatio est, sic in superiore generationis causa continetur: indeque eorum quæ contingunt, semina ad hæc infima delabuntur. Quibus si quis, quod in astronomia demonstratur, istud addiderit, siderum globorumque caelestium quosdam in eandem partem redeuntis esse circuitus, quorum alii simplices, alii compositi sunt, hic partim Ægyptiorum, partim Græcorum placitis consentaneæ disputabit, atque ex amborum complexione perfectus erit sapiens, qui mentem ad scientiam adjunget. Is autem nequiquam id improbat, iisdem conversionibus revolutis, eadem etiam cum causis revocari, ac vitas hominum in terris, ortus, educationes, animos, fortunasque cum his qui olim exstiterunt, eosdem esse posse. Nemini ergo mirum esse debet, si pervetustam aliquam historiam apud nos reviviscere videamus interdum, ac jam

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) Τὸ δὲ ἐν διαφόροις. De eo problemate adi D ut quæ in inferioribus sit generatio, alterius causa sit quæ in superioribus contingat? γένεσιν porro ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς. caelestium orbium sempiternos ac descriptos motus appellat. Ab eo dogmate non alienus est Plutarch. opere antea citato. Οἱ μὲν γὰρ, inquit, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἀστροὶς λόγοι, καὶ εἶδη, καὶ ἀπορροαὶ τοῦ θεοῦ μένουσι· τὰ δὲ ἐν τοῖς παθητικῶς διασπαρμένα, γῆ, καὶ θαλάττῃ, καὶ φυτοῖς, καὶ ζώοις διαλεγόμενα, καὶ φθειρόμενα, καὶ θαπτόμενα, καὶ πολλακίς αὐθις ἐκλάμπει, καὶ ἀναφαίνεται· ταῖς γένεσσι.

(56) Τὸν κόσμον ἐν ὅλον. Sic in lib. *De insom.*: "Ἐδεῖ γὰρ, οἶμαι, τοῦ παντὸς τούτου συμπαθοῦς ὄντος, καὶ συμπνοῦ, τὰ μέρη προσήκειν ἀλλήλοισι, ἅτε ἐνδὸς ὅλου μέλη τυγχάνοντα.

(57) Εἰ δὴ γένεσις. Magis utique consentaneum erat orationem hunc in modum invertere: Ἡ δὲ γένεσις ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς, αἰτία γένεσως ἐν τοῖς περὶ ἡμᾶς: aut certe, τῆς δὲ γένεσως ἐν τοῖς περὶ ἡμᾶς αἰτία γένεσις ἐν τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς. Qui enim fieri potest,

insuper, quæ cum materia concretæ sunt, cum his ipsis consentaneæ sunt quæ arcane sermone continentur. Hæc autem, quallacunque tandem sint, mihi quidem vulgare nefas est, aliis vero aliud conjiciet, hominesque quibus circum aures sermo ille noster obstrepet, futura discendi cupiditate certarum Ægyptiorum libris incumbent; indidemque huc eam quam nos innuimus similitudinem transferent. Verum neque ad veritatem sibi invicem ista consonant; et præterea id intelligant velim, si hoc aggrediantur, impie, et irreligiose se esse facturos, dum ea effodiunt quæ tunc maxime defossa esse atque in occulto haberi convenit:

Vitam etenim superi miseris mortalibus abund.

8. Pythagoras Samius sapientem nihil aliud quam eorum quæ sunt, fiuntque, spectatorem ait esse. Sic enim in mundum, tanquam in sacrum quoddam certamen, introductum fuisse, ut iis quæ ibidem fiunt spectatori interesset. Hinc igitur quod est consequens ratiocinando colligamus, qualisnam compositus ac moderatus spectator esse debeat: an potius quod apertum est atque omnibus expositum palam dicere oportet: talem eum esse qui suo in loco exspectat quæ congruo ordine extra aulae prodeuntia sigillatim exhibentur? Sin quisquam in scenam irruperit et (quod in ea re usurpatur) furtivos oculos adjecerit, omnem simul apparatus per proscenium videre cupiens, adversus hunc a certaminum præsidibus lictores aruantur. Et quamvis clam rimari possit, nihil tamen perspicue cognoscet, sed ægre omnia, confuse et indistincte perlustrabit. Sunt tamen aliqua quæ in theatris lex est ante pronuntiari: et oportet quempiam præ cæteris prodeuntem ea narrare populo quæ paulo post spectaturus est. Qui quidem in eo non peccat; imo vero certaminum præsidi suam operam navat, a quo cuncta prius silentio didicisse oportet quam ad publicanda festinet. In quo ne ipsis quidem auctoribus certaminis tempus nosse lege conceditur, sed exspectandum est, donec prodeundi signum præbeat. 129 Eodem modo, si cui eorum quæ ad vitam reposita sunt a natura, impertita sit cognitio, is tantum honorem pro merito veneratus, nihilominus, imo etiam multo magis quam qui nunquam audierit, conticescat: qui enim ignorat, conjectura rei veritatem assequi nititur; quod autem verisimile est, et conjicitur, si ultra progrediatur, incertissimum evallit, de eoque varii sermones instituuntur; veritatis certa notitia; certus itidem est sermo. Et hunc tamen in occulto habebit sapiens: utpote quem a Deo tanquam depositum quoddam accepit, præsertim cum homines eos oderint qui de divinis rebus disserunt; quem vero Deus ipse mystam ac sacris initiatum esse voluerit, ne is ante tempus insiliat, neque sermones subauscultando caplet. Nam eos oderunt qui curiose nimis perscrutandis sese rebus immiscent. Adde quod neque hujus rei causa indignari æquum est illum qui paulo post

Α Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισιν.

ἦ. "Ο τοι Σάμιος Πυθαγόρας τὸν σοφὸν ἀλλ' οὐδὲ θεάμονά (58) φησὶν εἶναι τῶν τε ὄντων καὶ γινόμενων· παραγγεῖλαι γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, ὡς περ εἰς ἀγῶνα ἰερὸν, ἐφ' ᾧ θεάσασθαι τὰ γινόμενα. Ἡμεῖς οὖν τὸ ἐνθένδε συλλογισώμεθα, ποῖος ἂν ὁ τεταγμένος γένοιτο θεατῆς· ἢ σαφές τι δεῖ καὶ προύπτον εἰπεῖν, ὡς ἐκεῖνος, ὅστις (59) ἐν τῇ χώρᾳ περιμένει τὰ δεικνύμενα καθ' ἕκαστον ἐν τάξει· προκύπτοντα τοῦ παραπετάσματος; Εἰ δέ τις εἰς τὴν σκηνὴν εἰσδιόξῃτο, καὶ τὸ λεγόμενον, εἰς τοῦτο κυνοφθαλμίζῃτο, διὰ τοῦ προσκηνίου τὴν παρασκευὴν ἀθρόαν ἅπασαν ἀξίων ἐποπτεῖσθαι, ἐπὶ τοῦτον Ἑλληνοδίκαι τοῖς μαστιγοφόροις ἐπλίζουσι· καὶ λαθῶν δέ, οὐδὲν σαφές εἰδείη, μόλις τε ἰδὼν καὶ συγκεχυμένα καὶ ἀδιάκριτα. Ἔστι μὴν ἅττα καὶ προαναφανεῖσθαι νόμος ἐν τοῖς θεάτροις, καὶ δεῖ τινα προεξελεθόντα διαλεχθῆναι τῷ δήμῳ τί μετὰ μικρὸν ἔσεται. Οὗτος οὐ πλημμελεῖ· τῷ γὰρ ἀγωνοθέτῃ διακονεῖται, παρ' οὗ καὶ μαθεὶν οἶδεν, οὐ πολυπραγμονήσας εἰδέναι, οὐδὲ διὰ τοῦτο κινήσας τὰ ἀκίνητα, καὶ μαθόντα γε σιγῆν δεῖ, πρὶν ἐπειχθῆναι δημοσιεῦσαι, ὅτε γε οὐδὲ ἀεὶ τοὺς ἀγωνιστὰς εἰδέναι τὸν καιρὸν τῆς ἀγωνίας ὁ νόμος ἐφηρσιν, ἀλλὰ περιμένειν δεῖ κατακεμπόμενον τῆς προόδου τὸ σύνθημα. Οὕτως, ᾧ μὲν κοινοῦται θεὸς τὰς παρασκευὰς τῶν ἀποκειμένων ἐν βίῳ τῇ φύσει, προσκυνήσας τὴν τιμὴν, μηδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον τῶν ἀνηκῶν ἐχεμυθεῖτω. Ὁ γὰρ ἐν ἀγῶνι, στοχάζεται· τὸ δὲ εἰκὸς ἐπὶ πλεὸν χωροῦν, ἀσταθμητότατον ἴσθιν, καὶ παρ' αὐτὸ πλείους οἱ λόγοι· τοῦ δὲ ἀληθοῦς ὄρισται μὲν ἡ γνῶσις, ὄρισται δὲ ὁ λόγος. Ἀλλὰ τοι καὶ οὗτος ὅπῃ τοῦ σοφοῦ κεκρύφεται, πίστιν τινὰ ταύτην παρακαταθεμένου θεοῦ. Καὶ γὰρ ἀνθρώποι τοὺς ῥηδιολόγους μισοῦσιν. Ὅν δὲ οὐκ ἀξιοὶ ὁ θεὸς εἶναι μύστην, μήτε προεξάλλεσθω, μήτε ὠτακουστέτω. Καὶ γὰρ ἀνθρώποι μισοῦσι τοὺς φιλοπράγμονας· ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀσχάλλειν εὐλογον τὸν μετὰ μικρὸν τῶν ἴσων τευξόμενον. Βραχύς τοι χρόνος ἀνθρώποις τὴν ἀξίαν μερίζει, καὶ τελευτῶντα τὰ πράγματα κοινὰ γίνεται θεάματά τε καὶ ἀκρόαματα·

DION. PETAVII NOTÆ.

(58) Ἄλλ' οὐδὲ θεάμονα. Si vero in mundum introductus est sapiens, ut rerum naturam contempleretur, cur eundem θεάμονα vetat esse Pythagoras? Quare palam est de hujus loci ac sententiae depravatione, quæ ita fortassis restituenda, ut ἄλλ' οὐδὲν ἢ θεάμονα, vel οὐδὲν ἄλλ' ἢ θε., etc., legamus hoc sensu, nihil aliud quam spectatorem esse sa-

pientem. Legebam aliquando φιλοθεάμονα, id est, spectandi nimis avidum.

(59) Ὁς ἐπιμένει, ὅστις. Nihil in ea lectione demutandum. Frustra enim est vir doctus, qui ita corrigendum censuit: Ἐκεῖνος ὅστις ἐν τῇ χώρᾳ περιμένει τὰ δεικνύμενα θεᾶται ἕκαστον, vel καθ' ἕκαστον ὁρᾷ. Nec animadvertit, pendere hæc e su

idem consecutus est. Sane per breve tempus quod unoquoque dignum est, attribuit, tandemque res ipsæ communia omnibus spectacula et acroamata proponuntur, ac

Ἄμεραι δ' ἐπιλοιποὶ
Μῦρτυρες σοφώτατοι (60).

A

Postremi dies
Testes sapientissimi.

DION. PETAVII NOTÆ.

perioribus. Cum enim percontatus esset, equis prudens ac moderatus spectator esset, adjecit. An quod omnibus manifestum est, id a me dicendum est?

quod is scilicet ejusmodi sit, etc.

(60) Ἄμεραι δέ. Pindar. *Olymp.*, hymn. 1, 53.

MONITUM IN SUBSEQUENS OPUSCULUM.

Liber *De insomniis*, mirabilis acuminis et ingenii testis, de somniis eorumque origine ac significatione disserens, sententiam auctoris de diis, de anima humana et ejus imaginatione, de rerum universitate et mutuo horum influxu ac nexu scite promittit.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΝΙΩΝ ΛΟΓΟΣ.

SYNESII

DE INSOMNIIS LIBER (1).

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Ἀρχαῖον οἶμαι, καὶ λίαν Πλατωνικόν, ὑπὸ προσχηματικῆς φρασεολογίας ἀποδοξασθῆναι τὰ ἐν φιλοσοφίᾳ σπουδαῖα, τοῦ μήτε τὰ μόλις εὐρεθέντα πάλιν ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι, μήτε μολύνεσθαι δήμοις βεβήλοις ἐκκεῖμενα. Τοῦτο τοίνυν ἐζηλώθη μὲν ὅτι μάλιστα τῷ παρόντι συγγράμματι. Εἰ δὲ καὶ τούτου τυγχάνει, καὶ τὰ ἄλλα περιττῶς εἰς τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἐξήσκηται, ἐπιγνοῖεν ἂν οἱ μετὰ φιλοπόνοῦ φύσεως αὐτῶ συνεισόμενοι.

Γενεῖαι elaborata fuerint, dijudicare poterunt ii qui, ingenio atque industria freti, ad hujus lectionem se conferent.

PRÆFATIO.

130 Vetustissimum illud et cumprimis Platonicum institutum esse arbitror, sub villioris argumenti specie, quæ in philosophia magna et seria sunt, tegere, ut nec ea quæ difficulter inventa sunt, rursum ex hominum memoria excidant, neque tamen eadem in profanum vulgus edita, inquinata reddantur. Quod quidem præsens opus etiam atque etiam efficere contendit. Utrum vero fuerit istud assecutum ac cætera exquisite ad antiquum mo-

ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΝΙΩΝ.

DE INSOMNIIS.

α'. Εἰ δὲ εἰσιν ὕπνοι προφηταί, καὶ τὰ ὄναρ θεάματα τοῖς ἀνθρώποις ὀρέγουσι τῶν ὕπνου ἐπιμένων αἰνίγματα, σοφοὶ μὲν ἂν εἴεν, σαφεῖς δὲ οὐκ ἂν εἴεν. Ἡ σοφὸν αὐτῶν καὶ τὸ μὴ σαφές.

1. Atqui si futurorum præsaga sunt insomnia, visaque ea, quæ dormientibus objiciuntur, eorum quæ revera contingunt, significationem continent; sapientiam habent illa quidem, perspicuitatem non habent; vel certe hoc ipsum quod in iis obzcurum est, simul et sapiens erit.

(1) Nihil ad hunc librum adnotavit Petavius.

131 *Nam vitam occultant superi mortalibus agris.* A *Κρύψαντες γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι.* Porro ad maxima quæque citra laborem pervenire, divinum quoddam bonum est : hominibus vero, non utique virtutis duntaxat sed et bonorum omnium in aditu,

... *Sudorem dii prospuere potentes.*

Porro divinatio bonorum omnium maximum est. Etenim scientia ipsa et universe cognoscendi facultate cum ab homine Deus, tum homo a belluis distat. Sed Deo sola ad cognoscendum natura satis est; homo autem divinationis beneficio multo plura consequitur quam quæ communis natura sortita sit. Vulgus enim id unum novit quod præsens est; quod nondum accidit, conjectura consequitur. Calchas vero unus in Græcorum omnium conventu noverat,

... *Quæ sunt, quæ ventura, et quæ ante fuerunt.*

Hæc apud Homerum deorum res Jovis ex arbitrio pendet, quod

... *Natu æh major, pluraque norit;*

neipe ideo quod natu sit grandior. Ad hoc enim telatis mentionem arbitror his in versibus pertinere, quod pro temporis diuturnitate plura nosse contingat, quandoquidem cognitio ipsa facile cæteris omnibus antecellit. Quod si quis aliis ex versibus ita in animum inducat ut principatum Jovis ex inanuum robore metiendum putet, quod, ut idem ait,

... *Præstabat viribus ille,*

stupide hic admodum in ista poesi versatus est, nec ejus philosophandi rationem intelligit quæ deus nihil aliud quam mentes esse definit; proptereaque rursum ei quod dixerat Jovem viribus superiorem esse, statim illud, *natu major*, attexit, ut Jovem antiquiorem mentem esse significaret; mentis autem robur, quod tandem aliud est præter prudentiam? Quare quisquis deus ille est cui deorum principatus attribuitur, cum mens sit idem, ob excellentem sapientiam in cæteros habet imperium. Adeoque istud ipsum, *præstabat viribus ille*, eodem cum altero, *pluraque norit*, regreditur ac recidit. Quam ob causam sapiens cum Deo necessitudine quadam conjunctus est, quod cognitione proxime ad eum conatur accedere et circa intellectionem occupatur, quæ est ipsa Dei substantia.

2. Hæc igitur argumenta sint, quibus hoc efficiatur, divinationem unam ex optimis rebus esse quæ studiis hominum tractantur. Jam vero cum per quælibet futurorum indicia quælibet præbeant, quoniam quæ eodem sunt in animali, mundo scilicet, germanitatem habent inter sese, **132** cumque hæc, velut multiplices quædam litteræ sint in tota rerum universitate, tanquam in libro, descriptæ; quarum aliæ Phœniissæ, aliæ Ægyptiæ, Assyriæ aliæ sunt, quas qui sapiens est, legit: sapiens porro is est qui natura didicit, aliisque alius in rebus est sapiens: et hic quidem magis, alter minus: exempli gratia, hic quidem syllabarum peritus est, ille dictionis integræ, alter orationis simul universæ: ita plane futura sapientes prævident, alii ex astrorum, alii ex stabilium ac permanentium, alii denique ex discurrentium facium

... *Ἰδῶτα θεοὶ προκάροιθε ἔθηκα.*

Μαντεία δὲ ἀγαθῶν ἂν εἴη τὸ μέγιστον. Τῷ μὲν γὰρ εἰδέναι, καὶ ὅλως τῷ γνωστικῷ τῆς δυνάμεως, θεός τε ἀνθρώπου, καὶ ἄνθρωπος διαφέρει θηρίου. Ἄλλὰ θεῷ μὲν εἰς τὸ γινώσκειν ἡ φύσις ἀρκεῖ· ἀπὸ δὲ μαντείας ἀνθρώπῳ πολλαπλασίον παραγίνεται τοῦ τῆ κοινῆ φύσει προσήκοντος. Ὁ γὰρ πολὺς τὸ παρὸν μόνον οἶδε· περὶ δὲ τοῦ μήπω γενομένου στοχάζεται. Ὁ δὲ Κάλχας εἰς ἄρα ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν Πανελληνῶν μόνος ἠπίστατο,

B

... *τὰ τ' ἔόντα, τὰ τ' ἐσόμενα, προ τ' ἔόντα.*

Καὶ Ὁμήρῳ δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γνώμης ἐξήγηται διὰ τῶν θεῶν πράγματα, ὅτι

... *πρότερος γέγονεν, καὶ πλείονα οἶδεν·*

αὐτῷ δὴ ποῦ τῷ πρεσβύτερος εἶναι. Καὶ γὰρ τὴν ἡλικίαν εἰς τοῦτο οἶμαι συντείνειν τοῖς ἔτεσιν, ὅτι συμβαίνει διὰ τὸν χρόνον πλείω γινώσκειν. Ἦν ἄρα τὸ τιμώτατον. Εἰ δὲ τις ὑπ' ἐτέρων ἐπιὼν ἀναπειθεται τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Διὸς χειρῶν ἰσχυρὸν εἶναι λογίζεσθαι, ὅτι, φησί,

... *Βίη δ' ὄγε φέρτερος ἦεν*

οὔτως φορτικῶς ὠμίλησε τῇ ποιήσει, καὶ ἀνήκοός ἐστι τῆς κατ' αὐτὴν φιλοσοφίας, τοὺς θεοὺς οὐδὲν ἄλλο ἢ νοῦς λέγουσας. Ταύτῃ τοι προσπερονῶ πάλεν τῷ κατ' ἀλήθην περιεῖναι, τὸ καὶ γενεῇ πρότερος, τὸν Δία νοῦν λέγων ἀρχεγονώτερον· νοῦ δὲ ἰσχυρὸς τί ἄν ἄλλο ἢ φρόνησις εἴη; Καὶ ὅστις σὺν θεοῖς ὦν ἀρχειν ἀξιοῦται θεῶν, νοῦς ὦν, σοφίας περιουσία κρατεῖ. Ὡστε καὶ τὸ, *Βίη δ' ὄγε φέρτερος*, εἰς ταυτὸ ἡμῖν τῷ, *Πλείονα οἶδεν*, ἀνακάρπτει καὶ περιστάται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς οἰκεῖος θεῷ, ὅτι πειρᾶται σὺνεγγυς εἶναι τῇ γνώσει, καὶ πραγματεύεται περὶ νόησιν, ἢ τὸ θεῖον οὐσίωται.

C

οὔτως φορτικῶς ὠμίλησε τῇ ποιήσει, καὶ ἀνήκοός ἐστι τῆς κατ' αὐτὴν φιλοσοφίας, τοὺς θεοὺς οὐδὲν ἄλλο ἢ νοῦς λέγουσας. Ταύτῃ τοι προσπερονῶ πάλεν τῷ κατ' ἀλήθην περιεῖναι, τὸ καὶ γενεῇ πρότερος, τὸν Δία νοῦν λέγων ἀρχεγονώτερον· νοῦ δὲ ἰσχυρὸς τί ἄν ἄλλο ἢ φρόνησις εἴη; Καὶ ὅστις σὺν θεοῖς ὦν ἀρχειν ἀξιοῦται θεῶν, νοῦς ὦν, σοφίας περιουσία κρατεῖ. Ὡστε καὶ τὸ, *Βίη δ' ὄγε φέρτερος*, εἰς ταυτὸ ἡμῖν τῷ, *Πλείονα οἶδεν*, ἀνακάρπτει καὶ περιστάται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς οἰκεῖος θεῷ, ὅτι πειρᾶται σὺνεγγυς εἶναι τῇ γνώσει, καὶ πραγματεύεται περὶ νόησιν, ἢ τὸ θεῖον οὐσίωται.

β'. Αὐταὶ μὲν ἀποδείξεις ἔστων, τοῦ μαντείας ἐν τοῖς ἀρίστοις εἶναι τῶν ἐπιτηδευομένων ἀνθρώποις.

D

Εἰ δὲ σημαίνει μὲν διὰ πάντων πάντα, ἅτε ἀδελφῶν ὄντων τῶν ἐν ἐνὶ ζώῳ τῷ κόσμῳ, καὶ ἐστὶ ταῦτα γράμματα παντοδαπά, καθάπερ ἐν βιβλίῳ τοῖς οὖσι, τὰ μὲν Φοινίκεια, τὰ δὲ Αἰγύπτια, καὶ ἄλλα Ἀσσύρια· ἀναγινώσκει δὲ ὁ σοφός· σοφός δὲ ὁ φύσει μαθὼν· καὶ ἄλλος ἄλλος· καὶ ὁ μὲν μάλλον, ὁ δὲ ἥττον· ὡσπερ ὁ μὲν κατὰ συλλαβὰς, ὁ δὲ ἀθρόαν τὴν λέξιν, ὁ δὲ τὸν λόγον ὁμοῦ· οὕτως ὁρῶσι σοφοὶ τὸ μέλλον, οἱ μὲν ἄστρα εἰδότες, ἄλλος δὲ μόνοντα, καὶ ἄλλος τὰ πυρσὰ τὰ διάττοντα· οἱ δὲ ἐν σπλάγγχοις αὐτὰ ἀναγνόντες· οἱ δὲ ἐν ὀρνίθων κλαγγαῖς, καὶ καθ' ἑδραῖς, καὶ πτήσεσι. Τοῖς δὲ καὶ τὰ καλούμενα σύμβολα, τῶν ἐσομένων ἐστὶν ἀρίθμηλα γράμματα, φωναί τε καὶ συγκύρσεις ἐπ' ἄλλῳ γενομένην, σημαντικῶν ὄντων ἅπασιν πάντων. Ὡστ' εἰ σοφία παρ' ὀρνίστων

ἦν, τέχνην ἂν ἐξ ἀνθρώπων, ὥσπερ ἡμεῖς ἐξ αὐτῶν, ἅ ἐπὶ τὸ ἐσόμενον συνεστήσαντο. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐκείνοις, ὥσπερ ἡμῖν ἐκείνοι γε, νόοι, καὶ προπάλαιοι, καὶ πανδέξιοι. Ἔδει γὰρ, οἶμαι, τοῦ παντός τούτου συμπαθοῦς τε ὄντος, καὶ σύμπνου, τὰ μέρη προσήκειν ἀλλήλοις, ἅτε ἐνός ὅλου μέλη τυγχάνοντα. Καὶ μή ποτε αἱ μάγων ἔγγυες αὐταί; καὶ γὰρ θέλγεται παρ' ἀλλήλων ὥσπερ σημαίνεται· καὶ σοφός οὐ εἰδῶς τῆν τῶν μερῶν τοῦ κόσμου συγγένειαν. Ἐλκει γὰρ ἕλλο δι' ἄλλου, ἔχων ἐνέχυρα παρόντα τῶν πλείστον ἀπόντων, καὶ φωνᾶς καὶ ὕλας καὶ σχήματα. Ὅσπερ ἐν ἡμῖν σπλάγχνου παθόντος, ἄλλο συμπέπνοθεν· καὶ τὸ τοῦ δακτύλου κακῶν, εἰς τὸν βουβῶνα ἀπερείδεται, πολλῶν τῶν μεταξὺ μὴ παθόντων· ἐνός γὰρ ἦν ἄμφω ζῶου· καὶ ἔστιν αὐτοῖς τι μᾶλλον ἐτέρων πρὸς ἄλληλα. Καὶ δὴ θεῶν τινι τῶν εἴσω τοῦ κόσμου λίθος ἐνθένδε· καὶ βοτάνη προσήκει, οἷς ὁμοιοπαθῶν εἶκει τῇ φύσει καὶ γοητεύεται. Ὅσπερ οὐ τὴν ὑπάτην ψήλας, οὐ τὴν παρ' αὐτὴν τὴν ἐπόδοον, ἀλλὰ τὴν ἐπιτρέτην, καὶ τὴν νήτην ἐκίνησε. Τοῦτο μὲν ἦδη τῆς προγενεστέρως ἔστιν ὁμοίωσις. Ἔστι γὰρ τις ὧς ἐν συγγενεῖα τοῖς μέρεσι καὶ διχόνοια. Οὐ γὰρ ἔστιν ὁ κόσμος τὸ ἀπλῶς ἓν, ἀλλὰ τὸ ἐκ πολλῶν ἓν. Καὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ μέρη μέρεσι προσήγορα καὶ μαχόμενα, καὶ τῆς στάσεως αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ παντός ὁμοίωσιαν συμφωνούσης, ὥσπερ ἡ λύρα σύστημα φθόγγων ἔστιν ἀντιφώνων τε καὶ συμφώνων. Τὸ δ' ἐξ ἀντιζευμένων ἓν, ἁρμονία καὶ λύρας, καὶ κόσμου. Ἀρχιμήδης μὲν οὖν ὁ Σικελὸς ἦται χωρίον ἐξω τῆς γῆς, ὡς ἑαυτὸν ἀντιταλάντευσαν ὅλη τῇ γῆ· ἐν αὐτῇ γὰρ ὧν οὐκ ἔχειν ἐφη δύναμιν πρὸς αὐτὴν. Ὁ δὲ ὅτιον περὶ τὴν φύσιν τοῦ κόσμου σοφός, ἐξω τεθείς, οὐκ ἂν ἔπ' ἔχοι τῇ σοφίᾳ τι χρήσασθαι· αὐτῷ γὰρ ἐπ' αὐτὸν χρῆται. Διεσπασμένης οὖν τῆς συνεχείας, μάτην ἂν ἴδοι, καὶ ἔφυχα ἂν κατασημαίνοντο σύμβολα. Καὶ ὅσον γὰρ ἐξω τοῦ κόσμου θεῖόν ἐστιν, ἅπαν ἔστιν ἀγοήτευτον·

observatione atque notitia; nonnulli in visceribus animalium ea legunt; quidam in garritu avium et institione ac volatu. Sunt etiam quibus quæ vulgo omina dicuntur, litterarum instar sunt futura manifeste declarantium, uti voces et fortuiti occursus aliis de causis facti, ita ut omnia omnibus significandi vi prædita sint. Itaque si ulla in avibus inesset sapientia, artem illæ ex hominibus aliquam, quemadmodum ex iis facimus, ad futurorum notitiam instituisset; siquidem nos illis, quemadmodum illæ nobis, novi et pervertisti ac secundi sumus. Oportebat enim, arbitror, universitatis hujus consentientis secum conspirantisque partes, utpote quæ ejusdem totius membra sint, mutua quadam necessitudine copulari. Ac fortasse inagorum incantationes nihil aliud sunt. Nam a se invicem attrahuntur non minus quam significantur; et is demum sapiens est, qui partium inter se mundi cognationem intelligit. Quippe aliud alterius beneficio ad se pertrahit, præsentia habens tanquam eorum quæ maximo intervallo separantur, pignora quædam, veluti voces, materias ac figuras. Quemadmodum in nobis viscere aliquo male affecto, aliud itidem afficitur, ac digiti etiam morbus in inguen decumbit, tametsi quæ interjecta sunt multa, nihil mali sentiant: sunt enim minus animalis partes, inestque in his, potius quam aliis, quædam ad se invicem affectio. Inde igitur accidit ut ad deum aliquem ex eorum numero qui mundi hujus ambitu continentur, lapis apud nos aliquis herbæ pertineat: quibus rebus cum affectionis similitudine sit conjunctus, naturæ vi trahitur ac pellicitur. Quemadmodum quæ inani chordam pulsant, non proximam, hoc est sesquioctavam, movet, sed sesquiterciam ac neten, atque hoc ipsum ex antiquiori concordia proficiscitur. Inest enim in cognatione, nonnulla etiam inter partes dissensio. Siquidem mundus non unum absolute quidpiam est, sed unum ex multis conflatum: **133** in eoque partes sunt partibus affines, ac repugnantes: conspirante ad universi concordiam mutuo earum divortio, uti lyra contrariorum ac consentientium sonorum quædam est veluti collectio. Nam quod ex contrariis unum existit, tam in lyra quam in mundo, concentus appellatur. Sane Archimedes ille Siculus locum aliquem extra terræ ambitum postulabat, quasi contrario se toti terræ pondere libraturus; negabat enim se, quando in ea esset, quidquam in eam virium habere. Verum quisquis ullam circa mundi naturam peritiam est adeptus, si extra eundem constituatur, nihil jam peritiam uti sua poterit, necesse enim erit ut eo contra ipsum utatur. Quare interrupta continuitate frustra prospiciet et expertia animæ observabit indicia. Quidquid enim divinum extra mundum positum est, nullis omnino præstigiis allici potest:

... ὁ δ' ἀφειμένος οὐκ ἀλεγίξει,
Οὐδ' ὀθεταί.

Ἡ γὰρ νοῦ φύσις ἀμελικτος· τὸ δὲ παυητικόν ἐστὶ τὸ θελγόμενον. Τὸ μὲν δὴ πλάτος ἐν τε μαντεῖαις καὶ τελεταῖς, ἢ τῶν ἐν κόσμῳ παρέχεται πληθὺς, καὶ συγγένεια. Δισοστάτων μὲν ἢ πληθῶς, ἐνός δὲ ὄντος συγγένεια. Καὶ τελετάς μὲν, ἀλλὰ μηδὲ ὁ λόγος κινεῖται, νόμῳ πολιτείας παιθόμενος, μαντικὴν δὲ ἀνεμέστον ἀποδέξασθα:

initiationes nullo modo nostra attingat oratio, reipublicæ legibus obtemperans; divinationem autem admittere, reprehensione omni caret.

D
... Quicumque est liber, cura vacat omni,
Nec pensi est illi quidquam.

Natura quippe mentis nullo modo inflecti potest; patibileque hoc ipsum est quod mulcet ac pellicitur. Quamobrem divinationem ac mysteriorum latissimam copiam, eorum quæ in mundo sunt, multitudo et affinitas suppeditat; multitudo, inquam, discrepantium, affinitas vero conjunctorum et unum constituentium. Ac reconditas quidem

3. Et vero totum ipsum genus, quoad licuit, A hactenus collaudatum est. Nunc, quod ad præsens attinet, licet, optimo illius genere seorsum sumpto, in eo considerando commorari, ita ut communis in omnibus nota obscuritas habeatur, nec ullius manifestum indicium esse putetur id quod universa rerum in natura cernitur. Quod quidem hoc in negotio religiosum et augustum esse oratio nostra monstrabat: quale in mysteriis est arcanum. Sic neque oracula perspicua omnibus responsa reddunt; indeque Loxias appellatur, quasi *obliquus* Pythius ille vates, quod, verbi causa, frustra murum illum ligneum quem Græcis salutarem deus ediderat, in concione populus audiisset, nisi Themistocles oraculi mentem agnovisset. Unde ne hac quidem parte repudianda per somnium divinationo est quæ communem uti cum cæteris, ita cum oraculis obscuracionem habet. Imo ex omnibus disciplinis in ea maxime collocanda est opera, 134 quod a nobis illa, et intra nos, atque domestica sit et uniuscujusque animi præcipua. Mens enim eorum quæ sunt formas in se continet, ut vetus philosophia testatur: cui nos et illud addemus, animam itidem eorum quæ gignuntur continere formas. Est enim eadem mentis ad animam ratio quæ ejus quod est ad id quod gignitur. Quare permutato quoque ordine, eadem proportionem, et primum tertio, et quarto secundum respondet: ac si conversim accipias, nihilominus vere et consentaneæ scientiæ principiis illud usurpabitur. Atque ita demonstratum id erit quod sumptum a nobis erat, inesse in anima eorum quæ oriuntur species. Insunt porro quidem omnes, sed eas duntaxat quæ conducibiles sunt, proponit, et phantasiam velut speculum quoddam objicit, per quam ea quæ illic permanent, ab animali percipiuntur. Ut igitur neque mentis actiones intelligimus antequam præses ac moderatrix facultas id in commune renuntiet, ut quicquid ad eam non pervenerit, animalis cognitionem effugiat; sic nec earum rerum quæ in prima sunt anima, sensum illum capimus antequam earum imagines ad phantasiam appulsæ fuerint. Ac videtur hæc vita quædam inferior esse et in quadam naturæ proprietate consistens. Quin etiam sensus ipsi penes eam resident. Nam et colores intuemur, et sonitus audimus, et tactionis acerrimum sensum percipimus, otiosis interim administris corporis partibus. Ac nescio an non sanctius quoddam sit illud sensuum genus. Illius sane beneficio et cum diis identidem conversamur, sive commonefacientibus, sive responsa reddentibus, sive alio modo consulentibus. Adeoque si cui thesaurus somni munus obtigit, nihil admirandum censeo: neque si quis cum imperitus obdormisset, posteaquam in somnis cum Musis versatus sit, et nonnulla cum his locutus fuerit, nonnulla item audierit, repente elegantissimus sit poeta factus: cujusmodi ætas nostra tulit: minime id vero incredibile mihi videtur. Mitto ego et insidias detectas et eos quibus

γ. Καὶ δὴ τὸ ὅλον αὐτῆς ἐκ τῶν ἐνότων ἐγκεκω-
 μασται. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, ἐστὶ τὴν ἀρίστην ἀποτεμώ-
 μενον, ἐμφιλοχωρησαὶ τῷ περὶ αὐτὴν σκέμματι, χα-
 ρακτῆρα κοινὸν ἐπὶ πάσαις ἔχοντα τὴν ἀσάφειαν, ὡς
 μηδεμιᾶς ἀξιούσῃ ἐλεγχόν εἶναι τὸ ἐν ὀλοκλήρῳ τῇ
 φύσει θεωρούμενον. Ὁ δὲ λόγος ἐδείκνυ καὶ τοῦτο
 σεμνόν, ὡσπερ ἐν τελεταῖς τὸ ἀπόρρητον. Οὕτως
 οὐδὲ τὰ χρηστήρια πᾶσι συνετὰ φθέγγεται, καὶ
 Λοξίας ἐκείθεν ὁ Πυθοὶ χρησαμῶδς, ὅτι τὸ ξύλινον
 τεῖχος, ὃ τοῖς Ἀθηναίοις ὁ θεὸς εἶδου σωτήριον,
 μάτην ἂν ἤκουσεν ἐκκλησιαζῶν ὁ δῆμος, εἰ μὴ Θεμι-
 στοκλῆς ἀνέγκω τοῦ χρησμοῦ τὴν διάνοιαν. Ὡστε
 οὐδὲ ἐνταῦθα γὰρ ἀπόβλητος ἡ διὰ τῶν ὑπῶν εἴη μαν-
 τεία, κοινὴν ἔχουσα, πρὸς τε τὰ ἄλλα, καὶ πρὸς τοὺς
 χρησμούς τὴν ἐπίκρυψιν. Ἐπιθετέον δὲ μάλιστα
 μαθήσεων ταύτη, ὅτι παρ' ἡμῶν αὕτη, καὶ ἐνδοθεν,
 καὶ ἰδία τῆς ἐκάστου ψυχῆς. Νοῦς μὲν γὰρ ἔχει τὰ
 εἶδη τῶν ὄντων, ἀρχαία φιλοσοφία φησί. Προσθετή-
 μεν δ' ἂν ἡμεῖς, ὅτι καὶ τῶν γινομένων ψυχῆ·
 ἐπειδὴ λόγος ἐστὶ νῦν πρὸς ψυχὴν, ὅστις τῷ ὄντι
 πρὸς τὸ γινόμενον. Ἐναλλάξ οὖν πρῶτον πρὸς τρί-
 τον, καὶ δεύτερον πρὸς τέταρτον· καὶ ἀνάπαλιν λα-
 βόντες, οὐδὲν ἤτερον ἂν ἀληθεύοιμεν ὅροις ἐπιστήμη
 ἐπόμενοι. Οὕτως ἂν ἀποδεδειγμένον εἴη τὸ ὑπ' ἡμῶν
 ἀξιούμενον, ὅτι τὰ εἶδη τῶν γινομένων ἔχει ψυχῆ.
 Ἐχει μὲν οὖν πάντα· προβάλλει δὲ τὰ προσήκοντα,
 καὶ ἐνοπτρίζει τὴν φαντασίαν, δι' ἧς τὴν ἀντιληψὶν
 τῶν ἐκεῖ μενόντων ἔχει τὸ ζῶον. Ὡσπερ οὖν οὐδὲ
 τοῦ νοῦ τῶν ἐνεργειῶν ἐπατομεν, πρὶν τῷ κοινῷ τὴν
 ἐπιστατικὴν δύναμιν ἀπαγγεῖλαι, καὶ τὸ μὴ εἰς ἐκεί-
 νην ἤκον λανθάνει τὸ ζῶον· οὕτως οὐδὲ τῶν ἐν τῇ
 πρώτῃ ψυχῇ τὴν ἀντιληψὶν ἔσχομεν, πρὶν εἰς φαν-
 τασίαν ἤκειν αὐτῶν ἔκμαγεία. Καὶ εἴκειν αὕτη ζωὴ
 τις εἶναι μικρὸν υποβάσα, καὶ ἐν ἰδιότητι φύσεως
 σταῖσα. Αἰσθητήριά γέ τοι πάρεστι κατ' αὐτὴν. Καὶ
 γὰρ χρώματα ὀρώμεν, καὶ ψόφῳ ἀκούομεν, καὶ
 ἀφῆς πληκτικωτάτην ἀντιληψὶν ἔχομεν, ἀνενεργῆτων
 ὄντων τῶν ὀργανικῶν μορίων τοῦ σώματος. Καὶ μὴ
 ποτε ἰερώτερον τοῦτο γένος αἰσθήσεως. Κατ' αὐτό
 γέ τοι καὶ θεοῖς τὰ πολλὰ συγγινόμεθα νοουθετοῦσι, καὶ
 χρωῖσι καὶ τὰλλα προβηθουμένοις. Ὡστε εἰ μὲν τῷ γέ-
 γονε θησαυρὸς ὑπνοῦ δῶρον, οὐκ ἐν θαυμαστοῖς ἀγῶ-
 οῖδ' εἰ τις καταδαρθῶν ἄμωσος, ἐπειτα ἐντυχῶν ὄναρ
 ταῖς μούσαις, καὶ τὰ μὲν ἐπῶν, τὰ δὲ ἀκούσας,
 ποιητῆς ἐστὶ δεξιός· ὡσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος
 ἤνεγκεν· οὐδὲ τοῦτο τῶν λαῶν ἐστὶ παραδόξων. Ἐῷ
 δ' ἔγωγε καὶ ἐπιβουλὰς καταμηνυθείσας, καὶ ὄσοις
 ὑπνος ἰατρὸς ἐξάντη τὴν νόσον ἐποίησεν. Ἄλλ' ὅταν
 εἰς τὰς τελεωτάτας τῶν ὄντων ἐποφίας ὀδὸν ἀνοιξῇ
 τῇ ψυχῇ τῇ μὴ φρεχθείσῃ ποτὲ, μὴδὲ εἰς νοῦν βαλο-
 μένη τὴν ἄνοδον, τοῦτο ἂν εἴη τὸ ἐν τοῖς οὔσι κρυ-
 φαῖστατον, φύσεως ὑπερκύψαι, καὶ συνάψαι τῷ νοητῷ
 τὸν ἐς τοσοῦτο πεπλανημένον, ὡς μὴ ὄθεν ἦλθεν εἰ-
 δέναι. Εἰ δὲ τις μέγα μὲν οἴεται τὴν ἀγωγὴν, φαντασίᾳ
 δὲ ἀπιστεῖ, μὴ τοι καὶ κατ' αὐτὴν ποτε πορισθῆναι τὴν
 εὐδαίμονα συναφὴν, ἀκουσάτων τῶν ἱερῶν λόγων, ἃ
 λέγει περὶ διαφόρων ὀδῶν, μετὰ δὴ τὸν ὅλον κατάλογον
 τῶν οἰκθῶν εἰς ἀναγωγὴν ἀφορμῶν, καθ' ὃν ἐξεστὶ
 τὸ ἐνδοθεν σπέρμα αὐξῆσαι·
 medicus aliquis somnus omne a morbo peri-

culum depulerit. Sed cum ad perfectissimas rerum inspectiones ei animæ viam patefecerit, quæ neque earum unquam desiderium conceperit, neque de ascensu cogitarit; **135** hoc demum in eorum, quæ sunt, genere, occultissimum fuerit; naturam, inquam, transcendere, et cum intelligibili copulare illum qui adeo hinc aberraverit, ut ne unde venerit, perspectum quidem habeat. Quod si quis viam ipsam atque ductum magnum esse aliquid opinetur, minimeque sibi de phantasia persuadeat, uti per sese felicem illam conjunctionem præbere possit, audiat quid de viarum diversitate oracula sacra pronuntient. Igitur post plenam omnium subsidiorum enumerationem, quæ penes nos ad projectionem illam habemus, secundum quam insita nobis semina excitare, atque augere possumus:

Τοῖς δὲ, φησί, διδασκὸν ἔδωκε φόνους γνῶρισμα
[λαβέσθαι·
Τοὺς δὲ καὶ ὑπνώοντας ἔης ἐνεκάρπισεν ἀλ-
[κῆς.

Ὅρξ; ; ἀντιδιέστειλεν εὐμοιρίαν μαθήσεων. Ὁ μὲν ὑπαρ, φησὶν, ὁ δὲ ὕπαρ διδάσκεται· ἀλλ' ὕπαρ μὲν ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ διδάσκων· τὸν ὑπνώοντα δὲ θεὸς ἦς ἐνεκάρπισεν ἀλκῆς· ὡς ταῦτόν εἶναι τὸ μανθάνειν τε καὶ τυγχάνειν. Τὸ γὰρ ἐγκαρπίσαι καὶ πλέον ἐστὶ τοῦ διδάξαι.

δ'. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν παρειλήφθω παραστατικὸν τῆς ἀξίας τῆς κατὰ τὴν ἐν φαντασίᾳ ζωῆν, πρὸς τοὺς ἀπογινώσκοντας αὐτῆς καὶ τὰ ἐλάττω· ὡς οὐδὲν θαῦμα οὕτω γινώσκειν ὑπὸ περιττῆς σοφίας προστετηκότας τοῖς ὑπὸ τῶν λογίων ἀποκηρύκτοις. Φησὶ γάρ,

Οὐ θυσιῶν, σπλάγγων τ', ὀθομι· τὰδ' ἀθύρ-
[ματα πάντα.

καὶ φεύγειν αὐτὰ παρακελεύεται. Οἱ δὲ, ἅτε ὄντες ὑπὲρ τὸ πλήθος, τέχνας μὲν ἐπὶ τὸ ἐσόμενον ἄλλος ἄλλας ἀπολαβόντες, ἀξιοῦσιν ἐργάζεσθαι· οὐκ ἐπιβουλεύοντες, ὡς προῦπτον πράγματος, οὐ μέτεστιν ὁμοτιμῶς ἀμαθεῖ τε καὶ σοφῷ. Τί οὖν εἰ ταῦτη σοφός, ὅτι τοῦ κοινοῦ πλέον τυγχάνει; Τοιγάρτοι καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, καὶ τούτων γε μᾶλλον τὰ μέγιστα κοινότατα πρόκειται. Ἦλλον γὰρ οὔτε θεσπεσιώτερον ἐν τοῖς ὀρμημένοις οὐδὲν, οὔτε δημοσιώτερον. Εἰ δὲ τὸ αὐτοπτεῖσαι θεὸν χρῆμα εἶναι, τὸ δὲ φαντασίαν ἐλεῖν, πρεσβυτέρας αὐτοψίας ἐστίν. Αἰσθησις γὰρ αἰσθήσεων αὐτῆ, ὅτι τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, κοινότατόν ἐστιν αἰσθητήριον, καὶ σῶμα πρῶτον ψυχῆς. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐνδομυχεῖ, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔχει τοῦ ζώου καθάπερ ἐξ ἀκροπόλεως. Περὶ γὰρ αὐτὸ πᾶσαν τὴν τῆς κεφαλῆς πραγματείαν ἡ φύσις ἐκδομήσατο. Ἄκοη δὲ καὶ ἕψις οὐκ εἰσὶν αἰσθήσεις, ἀλλ' αἰσθήσεως ὄργανα τῆς κοινῆς ὑπηρετίδες, οἷον πυλωροὶ τοῦ ζώου διαγγέλλουσαι τῇ δεσποίνῃ τὰ θύραθεν αἰσθητὰ, ὅφ' ὧν θυροκοπιεῖται τὰ ἐξωθεν αἰσθητήρια. Καὶ ἡ μὲν ἄπασι τοῖς μέρεσιν αὐτῆς, αἰσθησις ἐστὶν ἐντελής. Ὅλον τε γὰρ ἀκούει τῷ πνεύματι, καὶ ὅλην βλέπει, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα δύναται. Διανέμει δὲ τὰς δυνάμεις, ἄλλην κατ' ἄλλο, καὶ προῦκυψαν ἐκ τοῦ ζώου χωρὶς ἐκάστη, καὶ οἷον εἰσὶν εὐθεταί τινες ἐκ κέντρου βυεῖσαι, καὶ εἰς τὸ κέντρον συννεύουσαι, μία μὲν πᾶσαι κατὰ τὴν κοινὴν ῥίζαν, πολλαὶ δὲ κατὰ πρόδοον. Ζωωδεσάτη μὲν οὖν ἡ διὰ τῶν προδελημένων ὀργάνων αἰσθησις, οὐδὲ αἰσθησις οὐσα πρὶν ἐπὶ τὴν πρώτην φθάση· ἡ θειότερα δὲ, καὶ ψυχῆ προσεχής, ἡ ἀμεσος αἰσθησις. Εἰ δὲ τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις διὰ τὸ γινώσκειν τιμῶν-

PATROL. GRÆC. LXVI.

^A Notitiam, ait, edoctæ dedit his comprehendere lucis; Virium at his fructum in somnis dat habere suarum.

Vides, ut felicem sortem a disciplina secreverit. Hic, inquit, vigilans, alter somnians edocetur; sed per vigiliam homo est qui instituit; dormienti vero Deus virium suarum fructum objicit, ut idem sit discere quod assequi. Nam fructum obicere plus est quam docere.

4. Sed hæc hactenus proposita sunt, quo vitæ illius quæ in phantasia est, dignitas declaretur, adversus eos qui eidem vel minimis in rebus diffidunt. Quo modo sentire eos nihil miror, ut qui præ eximia sapientia iis defixi teneantur, quæ divinorum oraculorum abjudicavit auctoritas. Ita enim loquuntur:

^B Sacra nihil curo, nec viscera: ludicra sunt hæc;

et ut ea fugiamus hortantur. At illi, perinde ut supra vulgus hominum positi, artes alius alias ad notitiam futurorum seligentes exercere contendunt; somnia ipsa negligunt, tanquam in propatulo posita, quorum ex æquo sunt imperiti ac sapientes participes. Quid si igitur ob id maxime sapientiam ea res habet, quod de communi plus cæteris assequitur? Siquidem et reliqua bona, multoque magis quæ inter ea præcipua sunt, omnibus in commune maxime proponuntur. Nihil enim sole in rebus aspectabilibus, aut divinius, aut communius est. Jam vero cum per sese Deum intæri, res sit felicitatis plena; tum per phantasia illius notitiam apprehendere, exquisitoris cuiusdam intuitus est. Sensus enim iste sensuum est; quoniam phantasie spiritus, is scilicet quo visiones et imagines concipiuntur, communissimus omnium sensus est, ac primum animæ corpus. Sed hoc quidem in interioribus **136** residet, ac principatum animalis in sese, tanquam ex arce continet. Natura enim circum illud universum capitis officium exstruxit. Auditus autem ac visus sensus non sunt, sed instrumenta sensus, et communis administræ, tanquam animalis ostiaræ; ea dominæ renuntiantes, quæ extrinsecus sentiuntur, a quibus externa sensuum conceptacula pulsantur. Atque illa quidem quavis sui parte perfectus sensus est: nam et toto spiritu audit, et toto videt, et cætera præstare potest omnia; vires autem suas, ac facultates, aliam alia parte distribuit; separatimque ex animalii prodeunt singula. Ita velut rectæ quædam lineæ sunt, quæ e centro

profectæ, eodem referuntur, quæ omnes communi in radice una eademque sunt, progressionem vero plures. Itaque crassissimus et animalis imprimis sensus ille est, qui per externa se instrumenta profert, neque prius sensus est, quam ad primum omnium pervenerit; divini autem, et animæ finitimus est, sine intermedio proximus sensus. Jam si pro eo quod sensus corporis propter cognitionem habemus in pretio, quoniam ea maxime scimus quæ oculis subjecimus; phantasiam idcirco rejicimus, quasi sensibus infideliores; illud videtur oblitum, ne oculum quidem vera omnia demonstrare; sed alium quidem nihil, alium falso, idque vel ex rebus ipsis quæ videntur, vel interjectis corporibus, per quæ videntur, effici. Nam pro distantie varietate minora hæc, aut majora videntur; et quæ in aqua sunt, majora; remus autem quasi infractus oculis objicitur, vel ex oculi ipsius imbecillitate, fraus illa nascitur. Etenim cum lippus est, confusa omnia et indistincta cernit. Similiter quisquis phantasie spiritu male affectus est, hic perspicua aut distincta visa postulare non debet. Quæ sit autem illius ægritudo, quibusve rebus lippitudinem contrahat, aut crassior fiat, tum quibus repurgari, et defæcari, atque ad naturam revocari possit, secretiore ex philosophia repetendum tibi est; a qua quibusdam cæremoniis purgatus divinus efficitur, et ea quæ extrinsecus immissa sunt a sensibus, evanescent, antequam Deus in phantasiam introducatur. Ad hæc quisquis illum honesta, ac naturæ consentanea vivendi ratione purum ac sincerum conservat, prompto expeditoque utitur, ut eo modo rursus maxime communis efficiatur. Quippe animæ constitutionem spiritus iste percipit, nec ad eam affectionis esse expertus omnium, velut testaceum **137** illud corporis involucrem. Nam id meliori animæ dispositioni repugnat. Sed, ut primum est, et peculiare animæ vehiculum, tum, cum bona sit, subtilis et æthereus redditur; ubi in malum degeneraverit, crassescit, et terrenus redditur. Ut enim universe loquamur, inter id quod rationis est expertus, et rationem; necnon incorporeum inter et corporeum, medium illud est, ac velut communis utrorumque terminus, per quem divina cum extremis copulantur. Ideo naturam illius philosophiæ beneficio difficile est investigare; aliquid enim quod quædam est, tanquam e vicino, utroque ab extremo mutuetur, et in eadem natura, tanto abs se inter vallo sejuncta cogitatione complectitur.

5. Cæterum illam, quæ est in phantasie natura ubertatem ac copiam, plurimas in rerum partes natura transfudit; adeo ut ad ea usque animalia descendat quæ mente carent; nec tum diviniore animæ vehiculum est; sed ipsa subjectis, et inferioribus facultatibus, tanquam vehiculis, insidet, velut quædam per sese animalis ratio; multaque per se convenienter sentit ac molitur: purgationem nihilominus etiam in rationis expertibus recipit, ut aliquid excellentius introducatur. Tum universa dæmonum genera naturam habent ex ejusmodi vita constantem. Hæc enim toto hoc quod sunt, simulacra sunt, et in iis quæ fiunt repræsentantur. In homine vero per se sola, aut plura cum altero effluit. Neque enim intellectiones formantur a phantasia sejunctas, nisi quis forte brevi aliquo momento expertem materiæ formam cogitatione contractet.

Α τας, ὅτι μάλιστα ἴσμεν ἃ θεθέαμεθα, φαντασίαν ἀποσκοραχίζομεν· ὡς ἀπιστοτέραν αἰσθήσεως, ἐόκαμεν ἐπιλαθομένους, ὅτι μὴδὲ ὀφθαλμῶς ἅπαντα ἀληθῆ δεικνυσιν· ἀλλ' ὁ μὲν οὐδὲ δεικνυσιν· ὁ δὲ ψεύδεται, καὶ παρὰ τὴν φύσιν τῶν ὀρωμένων, καὶ δι' ὧν ὁράται. Ταῖς γὰρ ἀποστάσεις ἐλάττω καὶ μείζω ταῦτα· καὶ τὰ καθ' ὕδατος μείζω, ἢ δὲ κώπη κεκλασμένη προσπίπτει· καὶ παρὰ τὴν ἀδυναμίαν τὴν αὐτοῦ αὐτὸ τὸ δῆμα· λημῶν γὰρ συγκεχυμένα καὶ ἀδιάκριτα δεικνυσι. Καὶ ὅστις οὖν τὸ φανταστικὸν πνεῦμα νοσεῖ, μὴ ἀπαιτεῖτω σαφῆ, μὴδὲ εὐκρινῆ τὰ θεάματα· ἥτις δὲ αὐτοῦ νόσος, καὶ οἷς λημᾶ καὶ παχύνεται, καὶ οἷς καθαίρεται, καὶ ἀπειλικρινεῖται, καὶ εἰς τὴν φύσιν ἐπάνεισι, τῆς ἀπορρήτου φιλοσοφίας πυθάνου, ὕφ' ἧς καὶ καθαιρέμενον Β διὰ τελετῶν, ἐνθεον γίνεται. Αἱ τε εἰσπρίσεις πρὶν τὸν θεὸν ἐπεισαγαγεῖν τὸ φανταστικόν, ἐκθέουσι. Καὶ ὅστις αὐτὸ διὰ τοῦ κατὰ φύσιν βλοῦ τηρεῖ καθαρὸν, ἐτοιμῶ χρῆται· ὡς ταύτη πάλιν εἶναι κοινότατον. Ἐπαίει γὰρ τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς ψυχικῆς διαθέσεως, καὶ οὐκ ἀσύμπαθές ἐστι πρὸς αὐτὸ, καθάπερ τὸ ὄστρεῦδες περιδελιμα. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ ἀντιθεσιν ἔχει πρὸς τὰς ἀμείνους τῆς ψυχῆς διαθέσεις. Ἀλλὰ τοι τὸ πρῶτον αὐτῆς καὶ ἴδιον ὄχημα, ἀγαθονομένης μὲν, λεπτύνεται καὶ ἀπαιθεροῦται· κακονομένης δὲ παχύνεται καὶ γαιούεται. Ὅπως γὰρ τοῦτο μεταίχιμὸν ἐστὶν ἀλογίας καὶ λόγου, καὶ ἀσωμάτου καὶ σώματος, καὶ κοινὸς ὄρος ἀμφοῖν· καὶ διὰ τοῦτο τὰ θεῖα τοῖς ἐσχάτοις συγγίνεται. Ταύτη καὶ χαλεπὸν ἐστὶν αἰρεθῆναι διὰ φιλοσοφίας τὴν φύσιν αὐτοῦ. Ἐρανίζεται γὰρ τι προσήκον ὡς ἐκ γειτόνων ἀφ' ἑκατέρου τῶν ἀκρων, καὶ φαντάζεται μᾶ φύσει τὰ τοσοῦτον ἀπικρισμένα.

С. Τό γέ τοι πλάτος τῆς φανταστικῆς οὐσίας ἐξέχειν ἢ φύσις εἰς πολλὰς μοίρας τῶν ὄντων. Καταδαίνει γέ τοι μέχρι ζῶων, οἷς οὐκ ἐτι πάρεστι νοῦς, οὐδέ ἐστὶν ὄχημα τότε θειωτέρας ψυχῆς, ἀλλ' αὐτῆ ταῖς ὑποκειμέναις δυνάμεσιν ἐποχεῖται, αὐτῆ λόγος οὐσα τοῦ ζῶου, καὶ πολλὰ κατ' αὐτὴν φρονεῖ τε καὶ πράττει δέοντως. Καθαίρεται γέ τοι καὶ ἐν ἀλόγοις, ὡς εἰσπρεῖσθαι τι κρείττον· γένη τε δλα δαιμόνων οὐσῶται τῇ τοιαύτῃ ζωῇ. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ εἶναι, εἰδωλικά τε ὄντα, καὶ τοῖς γινόμενοις ἐμφανταζόμενα· ἀνθρώπῳ δὲ τὰ πολλὰ καθ' αὐτὴν καὶ μόνην, ἢ μεθ' ἑτέρου πλείονα. Τὰς γὰρ νοήσεις οὐκ ἀφαντάστους ποιοῦμεθα· πλὴν εἰ δὴ τις ἐν ἀκαρεῖ ποτε ἐπαφῆν ἔσχεν εἶδους ἀβλοῦ· τὸ δὲ ὑπερκύψαι φαντασίαν, χαλεπὸν οὐχ ἦττον ἢ εὐδαιμον. Νοῦς γὰρ, φησὶ, καὶ φρόνησις, ἀγαπητὸν ὄντω καὶ εἰς γῆρας ἀφίκοιτο, τὴν ἀφάνταστον λέγων. Ὡς ἢ

γε προβεβλημένη ζωῆ, φαντασίας ἐστὶν ἢ νοῦ φαντασίας χρωμένου. Τό γέ τοι πνεῦμα τοῦτο τὸ ψυχικόν, ὃ καὶ πνευματικὴν ψυχὴν προσηγόρευσαν οἱ εὐδαίμονες, καὶ θεὸς καὶ δαίμων παντοδαπός, καὶ εἰδωλον γίνεται, καὶ τὰς ποινὰς ἐν τούτῳ τίνει ψυχῇ. Χρησμοὶ τε γὰρ ὁμοφωνοῦσι περὶ αὐτοῦ, ταῖς δυαφαντασίαις τὴν ἐκεί διεξαγωγὴν τῆς ψυχῆς προσημαζόντες. Καὶ ἡ φιλοσοφία συντίθεται παρασκευὰς εἶναι δευτέρων βίων τοὺς πρώτους, τῆς ἀρίστης ἕξως ἐν ψυχαῖς ἐλαφρίζουσης αὐτὸ, καὶ ἐναπομοργνωμένης κηλὶδα τῆς χειρόνος. Ὀλκαὶς οὖν φυσικαῖς, ἢ μετέωρον αἰρεται διὰ θερμότητα καὶ ξηρότητα· καὶ τοῦτο ἔρα ἡ ψυχῆς πτέρωσις (τὸ τε αὐτὸ, Ἐρηρὴ ψυχῆ σοφῆ, πρὸς οὐδὲν ἄλλο τῷ Ἡρακλεῖται τείνον ἐπίσκοπον) ἢ παχὺ καὶ ὑγρὸν γινόμενον τοῖς χηραμοῖς τῆς γῆς ἐνδύεται, ῥοπή φυσικῆ, φουλεύον, καὶ ὠθεύμενον εἰς τὴν κατάγειον χώραν. Τόπος γὰρ οὗτος οἰκειότατος ὑγροῖς πνεύμασι. Κάκει μὲν κακοδαίμων τε καὶ ποιναῖος ὁ βίος· ἕξεσι δὲ πόνῳ, καὶ χρόνῳ, καὶ βίοις ἄλλοις καθηραμένην ἀναδύναι. Γενομένη γὰρ ἀμφίδιον, διάυλον θεῖ, καὶ παρὰ μέρος ὀμιλεῖ τοῖς χείροσι, καὶ τοῖς κρείτοσιν· ἢ δανεῖζεται μὲν ἀπὸ τῶν σφαιρῶν ἢ πρώτῃ ψυχῇ κατιούσα, κάκεινης ὡσπερ σκάφους ἐπιβᾶσα, τῷ σωματικῷ κόσμῳ συγγίνεται. Ἄγωνα δὲ ἀγωνίζεται τοῦτον ἢ συναγαγεῖν, ἢ μὴ τοι συγκαταμεῖναι. Μόλις μὲν γὰρ, ἀλλὰ γένοιτ' ἂν ἀφείων μὴ συνεπόμεινον. Οὐ γὰρ θέμις ἀπιστεῖν ἐγνωσμένων τῶν τελετῶν αἰσχρὰ δ' ἂν ἐπ' ἀνόδοσ γένοιτο, μὴ ἀποδιδούσαις τὸ ἀλλότριον, ἀλλὰ περὶ γῆν ἀπολιπούσαις, ὄπερ ἄνωθεν ἠρανίσαντο. Καὶ τοῦτο μὲν ἐνὶ καὶ δευτέρῳ

δῶρον ἂν γένοιτο τελετῆς καὶ Θεοῦ· φύσιν δὲ ἔχει τὴν ἀπαξ ἐγκεκεντρισμένην εἰς αὐτὸ ψυχὴν, ἢ ὁμοῦ ῥοθεῖν, ἢ ἔλκειν, ἢ ἔλκεσθαι· πάντως γε μέντοι συνεῖναι μέχρι τῆς ὄθεν ἦλθεν ἐπ' ἀνόδου. Ὅστε καὶ βριθὸν ὑπὸ κάκης συγκατασπᾶ τὴν ἐφεῖσαν αὐτῷ βαρυνθῆναι ψυχὴν. Καὶ τοῦτ' ἐστίν, ὃ δεδίττεται τὰ λόγια τὸ νοερόν ἐν ἡμῖν σπέρμα.

terris deserat; quod fieri tamen aliquando potest: neque enim cognitis mysteriis diffidendum pronisi alienum sœdus ille reditus animis fuerit, Cæterum sœdus ille reditus animis fuerit, nisi alienum reddiderint, sed id in terris reliquerint, quod e superiori sede commodatum acceperint. Atque hoc unus fortassis, aut alter, initiationis, atque Dei beneficio consequatur. Natura tamen ita comparatum est, ut quæ anima semel ei insita fuerit, aut pari cum ea vi connitatur, aut trahat illam, aut ab illa trahatur; omnino denique in ejus consortio perseveret, donec eo, unde digressa est, redeat. Quo fit ut si ille præ ignavia deorsum vergat, animam secum deprimat, quæ sibi prægravari permiserit. Et hoc ipsum est cujus terrorem intelligibili in nobis semini sacra responsa denuntiant:

Μηδὲ κάτω νεύσης εἰς τὸν μελαναυγέα κόσμον, ἢ βυθὸς αἰὲν ἀπίστος ὑπέσπρωται τε, καὶ ἄδηξ Ἄμφικτεφῆς, ῥυπόων εἰδωλοχαρῆς ἀνόητος. Νῆ γὰρ πῶς καλὸν, βίος ἐμπληκτος καὶ ἀνόητος; Τῷ δὲ εἰδῶλῳ, διὰ τὴν ποῖαν τότε τοῦ πνεύματος σύστασιν, ἢ κάτω χώρα προσήκει. Ὅμοιῳ γὰρ τὸ ὄμιον ἦδεται. Εἰ δὲ ἐν ἑξ ἀμφοῖν τῷ συνδυασμῷ γίνεται, καὶ ὁ νοῦς ἂν ἐμβαπτισθεῖ τῷ ἦδεσθαι. Καίτοι τοῦτο κακῶν ἂν ἦν τὸ ἔσχατον, μηδ' ἐπαίειν κακοῦ παρόντος· τοῦτο γὰρ ἐστὶ μηδ' ἀναδύναι ζητούντων. Ὅσπερ ὁ σκίβρος, τῷ μηκέτι λυπεῖν, οὐδὲ ὑπομνήσκει τοῦ σώζεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ἀναγωγὸν ἢ μετάνοια. Ὁ γὰρ τὰ ἐν οἷς ἐστὶ δυσχεραίνων, φυγὴν μηχανάται· καὶ καθαρμῶ τὸ μέγισ-

A Phantasiam autem penitus transcendere, difficile non minus quam beatum: Mens enim, et prudentia, si cui in senectute contigerit, præclare cum eo agi putandum est, ait Plato de illa loquens, quæ a phantasia separatur. Nam quæ in propatulo vita posita est, phantasie est, aut mentis phantasie ministerio utentis. Porro animalis ille spiritus, quam spiritu præditam animam beati viri nominant, deus ac dæmon multiformis, et simulacrum efficitur; in eoque pœnas anima persolvit. Nam et oracula de eo consentiunt, dum animæ illis in locis statum hæc visis, quæ in somnis objiciuntur, assimilem esse dicunt; et philosophia ipsa comprobat priores vitas posteriorum esse præparationes; cum scilicet optimus animæ habitus spiritum hunc subtiliorem reddit, contraque deterior eidem labem ac maculam inurit. 138 Quamobrem naturali quadam attractione vel in sublime tollitur ob calorem et siccitatem: æque sunt animæ pennæ, nec alio pertinere Heracliti dictum illud deprehendimus, cum siccam animam sapientem esse tradit, vel cum concretus et humidus evaserit, in terrenos recessus naturali propensione demergitur, in sedem infimam abditus penitus ac depressus. Hic enim locus humidis spiritibus cum primis est consentaneus: ubi infelix alioquin et pœnalis exigenda vita est; verumtamen labore et temporis diuturnitate, ac vitæ aliis generibus repurgatæ phantasie iterum emergere licet. Nam simul ac producta est, duplicatum ancipitis vitæ stadium decurrit: alternis modo deteriorum, modo meliorum consuetudine fruens; quam e cœlestibus orbibus princeps anima descendens mutuo accipit, eamque tanquam navigium conscendens, corporeo mundo sese immiscet. Mox id sibi certamen propositum habet, ut aut secum eam reducat, aut certe ne una permaneat. Vix enim accidit ut spiritum illum minime secutum in

D Nec pessum inclines mundi in depressa nigrantis, Cui gurges semper substat maleficus, et Orcus Sordidus, obscurus, simulacris lætus, ineptus. Menti enim qui consentaneum est stolidam ac stupidam vitam agere? Verum simulacrum ob certam spiritum constitutionem inferior sedes convenit: simile enim simili gaudet. Quod si unum ex duobus conjunctione ipsa fiat, mens etiam ipsa in voluptatem immergitur. Quanquam supremum illud demum malorum est, ne præsentis quidem mali sensum ullum percipere: eorumque proprium est, 139 qui emergere nequaquam cupiant. Sicut callosa durities, quod dolorem nullum amplius pariat, curationis ac salutis nequaquam admonet: ideo ex-

trahendi e malis vim habet poenitentia. Quisquis enim ea moleste fert in quibus versatur, inde se extricare nititur; maximaque purgationis pars est voluntas. Ita enim facta dictaque in idem, velut porrecta manu, conspirant; illa vero si defuerit, velut inanima est quaelibet expiatrix caeremonia, utpote quæ præcipuo pacto consensuque mutilata sit. Propterea tam hic quam illic maximam ac potissimam ad universi ordinem opportunitatem præbent aptæ bonorum malorumque temperationes, quæ molestiam vicissim afferunt, et a stolidâ lætitia animam repurgant, ac calamitates eæ, quæ præter meritum accidere dicuntur, plurimum momenti habent ad dissolvendam affectionem eam qua infimis rebus adhærescimus. Ita sit ut iis ipsis argumentis princeps se Providentia sapientibus approbet, quibus, ut eam negent, insipientes adducuntur. Neque enim fieri potest, illa ut anima, quæ nihil adversi in his rebus experta sit, a materia revocetur. Ob id memorabiles illos secundarum rerum successus putandum est ad animarum insidias a præsidibus inferiorum dæmonibus esse comparatas. Igitur digredientibus hinc animis obliviosum præberi poculum, dici ab altero malo: Ingenti autem in vitam animæ pro oblivioso poculo porrigitur vitæ suavitas ac jucunditas. Nam cum mercenaria primam ad vitam sponte descendat, pro mercenaria opera servitutum suscipit: illud autem nihil erat aliud quam ex Adrastæ mandato munus aliquod mundo huic, ministeriumque præstare. Verum materiæ quasi auctoramentis illecta non dissimile quiddam liberorum hominum, sed ad tempus conductorum patitur; qui ancillæ pulchritudine capti manere volunt, et cum amicæ hero de servitute paciscuntur. Ita nos videmur, cum de iis quæ ad corpus attinent, externisve commoditatibus, quæ quidem bona putantur, intimo pectore gaudemus, cum materiæ natura conventionem facere, ac pulchram eam agnoscere. At illa consensionem nostram tanquam occultas tabulas accipit; ac dum nos, tanquam juris nostri, recedere volumus, fugitivos esse clamitat, et retrahere conatur; ac velut dominam fugientibus, iisdem freta tabulis, manum injicit. Tum autem robore imprimis animæ est opus, et opitulante Deo. **140** Non enim levis est certaminis, conventionem suam præscriptione resellere, ac fortassis etiam violenter excutere: tunc poenæ quædam a materia, etiam præter fatum exortæ, contra rebelles, et imperium illius detrectantes insurgunt, nec absurde diximus, id illa tentamenta significare, quæ subiisse Herculem in sacris monumentis legimus: aut si quis alius in libertatem seipsum asserere viriliter conatus est: donec eo spiritum adduxissent, quo naturæ manus pertingere non possent. Quod si citra illius terminos saltus iste fuerit, deprimitur, et graviora erunt adhibenda certamina: deinceps enim tanquam alienis non parcat; ac si de

στον μέρος ἢ βούλησις. Ταύτη γὰρ ὀρέγει χεῖρα τὰ θρώμανά τε καὶ τὰ λεγόμενα· ἀπόουσις δὲ ἀψυχὸς ἅπανα καθαρτικὴ τελετὴ, κολοβὸς οὐσα τοῦ μεγίστου συνθήματος. Καὶ διὰ τοῦτο τῆδὲ τε κάκει χρεῖαν τὴν μεγίστην τε καὶ ἀρίστην τῆ τάξει τῶν ὄντων αἰ κράσεις παρέχονται, τὸ λυπηρὸν ἀντεισάγουσαι, καὶ τῆς ἐμπλήκτου χαρᾶς τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίρουσαι· αἶ τε παρ' ἀξίαν καλούμεναι συμφοραὶ, μέγα μέρος συμβάλλονται πρὸς τὸ λύσαι τὴν σχέσιν, ἣν ἔχομεν πρὸς τὰ τῆδε. Καὶ ἡ πρώτη πρόνοια διὰ τούτων εἰσάγεται τοῖς ἔχουσι νοῦν, δι' ὧν τοῖς οὐκ ἔχουσιν ἀπιστεῖται. Ὡς οὐκ ἔστιν ὅπως ποτ' ἀν ἀποστραφεῖν τὴν ὕλην ψυχῆ μηδενὶ κακῷ περὶ τὰ τῆδε προσκόπτουσα. Διὸ τὰς πολυθρῦλλήτους εὐτυχίας οἰεσθαι δεῖ λόγον ἐπὶ ψυχᾶς ἐξευρηθῆαι τοῖς ἐφόροις τῶν κάτω. Ὄσθ' ὅτι μὲν ἀν ἐξελθοῦσαις γένοιτο πόμα ληθαῖον, ἄλλος εἰπάτω· εἰσελθούση δὲ εἰς τὸν βίον ψυχῆ ληθαῖον ὀρέγεται πόμα, τὸ τῆδε ἡδῦ, καὶ μείλιχον. Θῆσσα γὰρ κατιούσα τὸν πρῶτον βίον ἐθελοντίς, ἀντὶ τοῦ θητεῦσαι δουλεύει. Ἀλλὰ ἐκεῖνο μὲν ἦν λειτουργίαν τινὰ ἐκπλήσαι τῆ φύσει τοῦ κόσμου, θεσμῶν Ἀδραστείας ἐπιταττόντων. Γοητευθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν δύρων τῆς ὕλης, πάθος πέποιθε παραπλήσιον ἐλευθέρους ἐπὶ συγκαίμενον χρόνον μεμισθωμένοις, ὃι κάλλιε θεραπεινῆς ἐνοσχεθέντες, μένειν ἐθέλουσι, τῷ κυρίῳ τῆς ἐρωμένης δουλεύειν ὁμολογήσαντες. Καὶ ἡμεῖς εὐόκαμεν, ὅταν ποτ' ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἠθῶμεν ἐπὶ τῷ τῶν περὶ σῶμά τε καὶ θυραίων, ἀγαθῶν εἶναι δοκούντων, ὁμολογεῖν τῆ φύσει τῆς ὕλης, ὅτι καλῆ. Ἡ δὲ τὴν συγκατάθεσιν ἡμῶν γραμματεῖον ἀπόρρητον δέχεται, κὰν ἀποχωρήσαι ὡς ἐλευθέρου βουλευσάμεθα, φυγάδας εἰναίφησι, καὶ ἐπανάγειν πειράται, καὶ ὡς δραπετευόντων ἀντιλαμβάνεται, τὸ γραμματεῖον ἐπαναγινώσκουσα. Τότε δὴ καὶ μάλιστα ῥώμης τε δεῖ τῆ ψυχῆ, καὶ ἀρωγῷ τοῦ θεοῦ· ὡς οὐ φαῦλος ἀγών, ὁμολογίαν ἑαυτοῦ παραγράφασθαι, τυγὼν δὲ βιάσασθαι. Ποιναὶ τε γὰρ θάλαται τότε δὴ καὶ παρ' εἰμαρμένην κινούνται κατὰ τῶν ἀφηγιασάντων πρὸς τοὺς νόμους αὐτῆς. Καὶ τοῦτο ἄρα αἰ καλούμεναι πείραι, ἃς Ἡρακλέα τε ἀνατλήναι φασιν ἱεροὶ λόγοι, καὶ εἰ δὴ τις ἕτερος ἐλευθέρια κατὰ τὸ καρτερὸν ἐπεχειρήσῃ, μέχρις ἔχει ἂν τὸ πνεῦμα διαβιβάσων, οὐ μὴ φθάνωσιν αἱ χεῖρες τῆς φύσεως. Εἰ δὲ ἐντὸς ὄρων **D** τὸ ἄλλα γένοιτο, κατασπάται, καὶ δεῖ βαρυτέρων ἀγώνων. Ἀφειδεὶ γὰρ ὡς ἀλλοτρῶν ἦδη· κὰν ἀπογνώσι τῆς ἀνάδου, δίκας αἰτεῖ τῆς ἐπιχειρήσεως· καὶ προβάλλει βίους οὐκ ἀπ' ἀμοιβῆν ἐτι τῶν πίθων, οὐς Ὀμηρος ἀπορρήτως αἰνίττεται μερίδας εἶναι δύο τῆς ὕλης· καὶ ὁ Ζεὺς αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο τῶν ἐπῶν, θεὸς ὑλάρχιός ἐστι, τοῦ διττοῦ τῆς εἰμαρμένης διανομῆς. Παρ' οὐ τὸ μὲν ἀγαθὸν οὐδέποτε ἀνεπίμικτον, ἦδη δὲ τις ἀκράτου μετέσχε τοῦ χειρόνος. Ὅλιως δὲ οἱ βιοὶ πάντες ἐν πλάνῃ, τῆ μὴ μετὰ τὴν πρώτην κάθοδον ἀναδραμούση. Θέα δὴ πῶσῃ τῷ μέσῳ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐμπολιτεύεται· ρεψάσης μὲν κάτω ψυχῆς, ἐλεγεν ὁ λόγος, ὅτι ἐβαρύνθη τε καὶ ἔδω, μέχρις ἐγκύρησιν τῷ μελαναυγεί καὶ ἀμφικνεφεὶ χώρῳ· ἀνιούση

ὅτε καὶ συνέπεται μέχρις οὗ δύναμις ἐπεσθαι· δύνα- A ascensu desperaverit, conatus istius modi pœnas
ται δὲ μέχρις ἂν εἰς πλείστον τὸ ἀντικείμενον ἦκη. reposit, et vitas proponit non jam utroque a
Ἄκουε γὰρ καὶ περὶ τούτου τῶν λογίων λεγόντων, dolio promptas, quas Homerus tacite duas esse
materiæ partes inquit : ipseque Jupiter apud eundem illo in loco materiæ moderator deus est, a quo
fati duplex illa sors conditioque distribuitur : sic ut nullum unquam sincerum bonum, ac sine mali
admistione transfundat, licet deterioris nonnunquam puri putique particeps aliquis exstiterit. Sed
vita prorsus omnino vaga est, et erratica illius animæ, quæ non subinde post primum descensum
recurrerit. Vide igitur quanto interposito discrimine hac in vita spiritus iste versetur. Cum enim
deorsum vergit anima, arcanus ita sermo referebat, prægravari spiritum, et eoque descendere,
quoad in tenebrosam et obscuram undequaque sedem inciderit ; sin sursum efferatur, eundem se-
qui, quantum assequi potest : potest autem eoque, donec ad maximam oppositæ regionis distantiam per-
venerit. Audi enim quid de hoc sacra carmina pronuntient :

Οὐ τῷ τῆς ὄλης κρημνῷ σκύβαλον καταλείψει, B Nec jam materiæ sæcem in prærupta relinquat,
' Ἄλλὰ καὶ εἰδῶλω μερὶς εἰς τόπον ἀμφιφόοντα. Quin pars idolo splendenti in sede relicta est.

Οὗτος δὲ ἀντίθεσιν ἔχει πρὸς τὸν ἀμφικνεφῆ. Καίτοι Hæc autem caliginosæ opponitur ex adverso. Quan-
τι πλέον τις ἂν ἐν τούτοις ὄξυωπήσειεν. Οὐ γὰρ μό- quam plus aliquid in his quispiam acute pervideat.
νην εἰς τὰς σφαίρας ἀνάγειν ἔοικε τὴν ἐκεῖθεν ἤκου- Neque enim solam eam naturam, quæ illinc profi-
σαν φύσιν, ἀλλὰ ἐπὶ καὶ τῆς πυρὸς καὶ τῆς ἀέρος ciscitur, ad cœlestes globos evehere videtur ; sed
ἀκρότητος εἰς τὴν εἰδωλικὴν φύσιν ἔσπασε κατιούσα, etiam si quid ex ignis et aeris extremitate in si-
πρὶν τὸ γῆινον ἀμφιέσθαι κέλυφος, καὶ τοῦτο, mulacri naturam descendens attraxerit, antequam
φθῶ, τῇ κρείττονι μερὶδι συναπέμπει. Ἵγλης γὰρ terrenum putamen indueret : et hoc, inquit, cum
σκύβαλον οὐκ ἂν εἴη τὸ θεσπέσιον σῶμα. Καὶ λόγον melliori portione transmittit. Non enim materiæ
δ' ἂν ἔχοι τὰ κοινωθέντα φύσεως, καὶ εἰς ἓν συν- sæx divinum corpus esse potest. Præterea rationi
τελέσαντα, μήτοι παντάπασιν ἄσχετα εἶναι, καὶ μά- admodum consentaneum est, 141 ut quæ in ejus-
λιστα οἷς ἐκ γειτόνων ἢ χώρα· καθάπερ πῦρ ἐφεξῆς dem naturæ communionem venerint, et in unum
ἔστι τῷ κύκλῳ σώματι, καὶ οὐχ ὥσπερ γῆ τῶν θν- aliquando coaluerint, non omni inter se habitudo-
των τὸ ἔσχατον. Εἰ δὲ τὰ κρείττω τοῖς χείροσιν εἰ- atque affectione careant, eaque præsertim, quæ
ξαντα, τῆς κοινωνίας ἀπέλαυσε, καὶ συνετέλεσεν εἰς sedem in vicino positam habent : quemadmodum
ἴλυν σῶμα ἀκήρατον, ὥσπερ ἰδιοποιηθὲν ὑπὸ τοῦ ignis in orbem circumfuso corpori continens est,
παραχωρηθέντος ἐν τῇ συνόδῳ κρατεῖν, τάχ' ἂν C nec ut terra, quæ rerum omnium infima est. Qua-
καὶ τὰ χείρω μὴ ἀντιτείναντα πρὸς τὴν ἐνέργειαν re si quæ præstantiore natura prædita sunt, dete-
τῆς ψυχῆς, ἀλλ' εὐήγια καὶ καταπειθῆ, αὐτὰ τε rioribus nonnihil concedentia, in communionem
δμαρτήσαντα, καὶ τὴν μέσθιν φύσιν ἀπερίσπαστον cum iis venerint, uti fœci corpus immortalæ con-
παρασχόμενα, τῇ τῆς πρώτης ἡγεμονίᾳ, συνεξαιθε- tributum fuerit, perinde ac si cum altera parte
ροῖτο ἂν καὶ συναναπέμποιτο, εἰ μὴ μέχρι παντός, usurpatum propriumque factum sit, quæ in hæc
ἀλλάττοι διαβαίνοι τὴν τῶν στοιχείων ἀκρότητα, καὶ compositione prævaluit ; fieri potest ut quæ deterio-
γεύσαιτ' ἂν τοῦ ἀμφιφαοῦς. Ἐχει γὰρ τινα, φησὶν, ris conditionis sunt, modo animæ actionibus non
ἐν αὐτῷ μερίδα, τοῦτ' ἔστιν ἐν τάξει τινὶ τοῦ κυ- obluentur, sed morigera sint, et ad nutum ac-
κλικοῦ γίνεταί.

mediæ conditionis naturam quietam ac paratam superioris imperio præstant, in ætheris naturam una trans-
eant, sursumque rursus transmittantur : ut si non ad omne penitus spatium perveniant, saltem
elementorum extremitates transcendant, et splendidissimam regionem degustent. *Habet enim quamdam,*
ait, in ea sortem, hoc est, in quadam orbis sede consistit.

ς'. Ἄλλὰ περὶ μὲν τῆς ἐκ τῶν στοιχείων μοίρας ταῦτα
εἰρήσθω, καὶ ἀπιστεῖν ἔξεσι· καὶ πιστεύειν. Τὴν δὲ D tenus dictum sit, quibus omnibus fidem habere aut
ἐκεῖθεν ἤκουσαν σωματικὴν οὐσίαν, οὐδεμία μηχανὴ abrogare cuivis licet. Quod autem ad corpoream
κατὰ φύσιν ἀνιούσης ψυχῆς, μὴ οὐ συνεξάραι τοῦ illam naturam atinet, quæ illinc cum anima dela-
πτώματος ἀναστᾶσαν, καὶ ταῖς σφαίραις ἐναρμοσθῆ- bitur, fieri nullo pacto potest quin, si secundum
ναι· τοῦτ' ἔστιν εἰς τὴν οἰκειαν φύσιν ὥσπερ ἀναχθῆ- naturam anima sursum redeat, una e lapsu sese
ναι. Ἐσχάται μὲν οὖν αὐταὶ δύο λήξεις, ἡ μὲν ἀμ- erigens attollatur, et cœlestibus orbibus coagmen-
φικνεφῆς, ἡ δὲ ἀμφιφαῆς οὐσα, εὐμοιρίας τε καὶ tetur : quod idem est atque ad naturam quodam-
κακοδαίμονιας τὰ ἄκρα νειμάμενα. Πόσας δὲ οἷε modo revocari. Hæc sunt igitur extremæ duæ sor-
μεταξὺ χώρας ἐν τῷ κύτει τοῦ κόσμου, ἑτεροφαεῖς τε tes, quarum una obscurissima est, altera splen-
καὶ ἑτεροκνεφεῖς, ἐν αἷς ἀπάσαις διαίταν ἔχει ψυχὴ didissima, quæ felicitatis et infelicitatis extrema
μετὰ τοῦδε τοῦ πνεύματος, εἶδη τε, καὶ ἦθη, καὶ βίους inter se partitæ, continent. Quotnam vero in con-
ἀμείδουσα ; Ἀναδραμοῦσα μὲν οὖν ἐπὶ τὴν οἰκειαν cavo hujus orbis spatii interjectas regiones esse
εὐγένειαν, ἀληθείας ἔστι ταμειον. Καθαρὰ γὰρ ἔστι putas, partim sublucidas, partim subobscuras, in
καὶ διαφανῆς, καὶ ἀκήρατος, θεός· οὐσα καὶ προφήτις, quibus omnibus cum eo spiritus degit anima, for-
εἰ βούλοιτο· καταπεσοῦσα δὲ, ἀγλυοῦτα, καὶ ἀορι-

B Nec jam materiæ sæcem in prærupta relinquat,
Quin pars idolo splendenti in sede relicta est.

Hæc autem caliginosæ opponitur ex adverso. Quan-
quam plus aliquid in his quispiam acute pervideat.
Neque enim solam eam naturam, quæ illinc profi-
ciscitur, ad cœlestes globos evehere videtur ; sed
etiam si quid ex ignis et aeris extremitate in si-
mulacri naturam descendens attraxerit, antequam
terrenum putamen indueret : et hoc, inquit, cum
melliori portione transmittit. Non enim materiæ
sæx divinum corpus esse potest. Præterea rationi
admodum consentaneum est, 141 ut quæ in ejus-
dem naturæ communionem venerint, et in unum
aliquando coaluerint, non omni inter se habitudo-
atque affectione careant, eaque præsertim, quæ
sedem in vicino positam habent : quemadmodum
ignis in orbem circumfuso corpori continens est,
nec ut terra, quæ rerum omnium infima est. Qua-
re si quæ præstantiore natura prædita sunt, dete-
rioribus nonnihil concedentia, in communionem
cum iis venerint, uti fœci corpus immortalæ con-
tributum fuerit, perinde ac si cum altera parte
usurpatum propriumque factum sit, quæ in hæc
compositione prævaluit ; fieri potest ut quæ deterio-
ris conditionis sunt, modo animæ actionibus non
obluentur, sed morigera sint, et ad nutum ac-
commodata, et ipsa quoque consequantur, ac dum

6. Sed de ea parte quæ ex elementis petitur, hac-
tenus dictum sit, quibus omnibus fidem habere aut
abrogare cuivis licet. Quod autem ad corpoream
illam naturam atinet, quæ illinc cum anima dela-
bitur, fieri nullo pacto potest quin, si secundum
naturam anima sursum redeat, una e lapsu sese
erigens attollatur, et cœlestibus orbibus coagmen-
tetur : quod idem est atque ad naturam quodam-
modo revocari. Hæc sunt igitur extremæ duæ sor-
tes, quarum una obscurissima est, altera splen-
didissima, quæ felicitatis et infelicitatis extrema
inter se partitæ, continent. Quotnam vero in con-
cavo hujus orbis spatii interjectas regiones esse
putas, partim sublucidas, partim subobscuras, in
quibus omnibus cum eo spiritus degit anima, for-
mas atque mores vitasque identidem mutans? At-

que hæc cum in propriam nobilitatem redierit, veritatis, ut ita dicam, conditorium est; pura enim est, et pellucens, atque incorrupta, cum, si velit, deus sit, ac futurorum præscia. Ubi autem decidit, caligine repletur, et certis finibus caret, ac mendax est, quoniam spiritus tenebræ rerum perspicuitatem non capiunt. Cum autem in medio posita est, partim aberrat, partim veritatem assequitur. Quo etiam modo dæmonum naturam qualibet in serie atque 142 ordine collocatam probare possis, ac discernere. Etenim vel semper, vel ut plurimum, vera dicere divinum est, aut divino quamproximum. Quidquid autem in futuris prædicendis inconstans est, id ipsum loci atque sortis expertus, affectibus obnoxia est eorum qui in materia volutantur, et ambitiosa naturæ conditio. Sic enim medioximum illud genus, defrutum more decoctum, ad deum semper, et augustiorem dæmonem subit, et nonnunquam insilit, ac paratam naturæ præstantiori sedem occupat. Unde etiam animæ, quæ in hominibus est, statum ac conditionem deprehendere possumus. Nam cuicumque phantasie purus est spiritus, et circumscriptu facilis, ut vigilans et somnians veras rerum effigies atque imagines recipiat, hic quantum ad animæ figuram attinet, melioris sortis obtinendæ fidem ac promissionem habet. Præcipue vero ex visis, quæ sibi proponit, et in quibus occupat se, cum a nullo extrinsecus impellitur, animalis spiritus statum ac dispositionem investigamus. Ad quod dijudicandum nonnulla philosophia indicia suppeditat, quæ docet quomodo educare ipsum oporteat, et ut ne unquam erret, qua sit provisione curandum. Optima porro educatio est ex incumbente, atque operi intendente vi semper agere, et, ut uno verbo dicam, quoad fieri potest, intelligibilem esse vitæ progressum, quatenus absurdorum, et temere objicientium se visorum impetus antevertimus. Hoc enim idem est, atque ad præstantius converti, et a deteriori abstractum, et liberum esse, nisi quantum cum eo versari necessitas postulat; nihil autem intelligibili illo ad agendum incubitu iis perumpendis aptius, quæ adversus spiritum insurgunt. Subtilem enim illum supra quam dici potest, efficit, et ad Deum attollit: qui cum ad id idoneus fuerit, mox

7. Cæterum cum de 143 divinatione per insomnia sermonem institueremus, ut ne ab hominibus contemneretur, sed ejus potius studio tenerentur, utpote quæ ad vitæ plurimum utilitatis afferat, ad id phantasie naturam indagavimus. Verum ex oratione minor quidem in usum præsentem utilitas apparuit; fructus autem sani ac valentis spiritus longe præstabilior est, animæ subvectio, sacrum

Α στεί, και ψευδεται. Τὸ γὰρ ὀμιχλῶδες τοῦ πνεύματος, οὐ χωρεῖ τὴν τῶν ὄντων ἐνέργειαν. Μεταξὺ δὲ οὕσα, τῶν μὲν ἂν ἀμάρτοι, τῶν δὲ τυγχάνει. Γνωματώσας ἂν ὄντων καὶ δαιμονίαν φύσιν ἐν ἡτινῶν τάξει. Τὸ γὰρ ἢ πάντως, ἢ παραμικρὸν ἀληθίζεσθαι, θεῖόν ἐστιν, ἢ πῆλας τοῦ θεοῦ. Τὸ δὲ γὰρ πλάνον ἐν ταῖς προρρήσεσιν ἀλητικόν ἐστι, τῶν ἀλινδουμένων εἰς ὕλην ἐμπαθὲς καὶ φιλότιμον. Ταύτη γὰρ ὑποδύεται τὸ σίραιον αἰεὶ καὶ θεόν, καὶ προσδύτερον δαίμονα, καὶ ἐνάλλεται, καὶ καταλαμβάνει τὴν εὐτερεπιθείσαν χώραν τῆ φύσει τῆ μείζονι. Ἐν ἀνθρώπῳ τε οὕσης ψυχῆς, τάξιν ἂν ἐνθένδε φωράσαιμεν. Ὅτι τὸ φανταστικὸν πνεῦμα καθαρὸν καὶ εὐόριστον, καὶ ὑπάρ καὶ ἄναρ ἀληθῆ τῶν ὄντων ἐκμαγεία δεχόμενον. οὗτος ἂν ὑπόσχεσιν ἔχοι, τὸ γὰρ ἐπὶ τῆς ψυχῆς Β σχήματι, βελτιότος λήξεως. Οὐχ ἤκιστα δὲ ἀπὸ τῶν φαντασμάτων, ἀ προβάλλει, καὶ περὶ ἀ καταγίνεται, ὅτε μὴ ἐξωθεν ὑφ' ἑτέρου κινεῖται, ἐν ὁποῖα διαθέσει τυγχάνει τὸ ψυχικὸν πνεῦμα θηρώμεν, χορηγούσης φιλοσοφίας εἰς τοῦτο κριτήρια, ὡς καὶ δεῖ τρέφειν αὐτὸ καὶ συνεπιμελεῖσθαι μήτοι ποτὲ πλανηθῆναι. Τροφή δὲ ἀρίστη, κατὰ τὴν ἐπιδητικὴν δύναμιν ἐνεργεῖν, καὶ καθάπαξ νοεράν εἶναι τὴν προβολὴν τῆς ζωῆς ὅση δύναμις, τὰς τῶν ἀτόπων, καὶ προπετῶν φαντασμάτων ὁρμὰς προλαμβάνοντας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν πρὸς τὸ κρεῖττον ἐστράφθαι, καὶ ἀσχετον εἶναι τοῦ χείρονος, ὅσα ἀναγκαῖα μόνον προσμιλοῦντα. Νοερά δ' ἐπιβολὴ χρῆμα τῶν συνισταμένων ἐπὶ τὸ πνεῦμα τμητικώτατον. Λεπτύνει γὰρ ἀρήτως αὐτὸ, καὶ πρὸς θεὸν ἀνατείνει. Τὸ δὲ γενόμενον C ἐπιτηδεῖον ἔλκει τῆ συγγενεῖα πνεῦμα θεῖον εἰς ὀμιλίαν ψυχῆς. Ὅσπερ ὅταν ὑπὸ πάχους συνεληθῆ καὶ γένηται μείον, ἢ ὥστε πληρῶσαι τὰς ἀποδειχθείσας αὐτῷ χώρας, ὑπὸ τῆς διαπλασάσης προνοίας ἀνθρώπων, αἱ δὲ εἰσὶν ἐγκεφάλου κοιλίαι, τότε τῆς φύσεως οὐκ ἀνεχομένης ἐν τοῖς οὐσι νεοῦ, πονηρὸν πνεῦμα εἰσχερνεταί. Καὶ τί οὐκ ἂν πάθοι γενομένη συνέστιας ἀποτροπαίω κακῷ; Τὰς γὰρ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ γενομένας τοῦ πνεύματος εἶναι χώρας, φύσις ἐστὶν ἢ χείρονος ἢ βελτιότος εἶναι πλήρεις. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀθῶν δίχνη τῶν μολυνάντων τὸ ἐν αὐτοῖς θεῖον· ἐκεῖνο δὲ τέλος εὐσεβείας, ἢ ἐ τι ἀγχοῦ τοῦ τέλους.

D ζ. Ἡμεῖς μὲν οὖν περὶ τῆς δι' ὀνειρων μαντικῆς λέγειν ἐπιβαλόμενοι, ὡς ἂν μὴ ἀτιμάζοιεν αὐτὴν, ἀλλ' ἐπιτηδεύοιεν οἱ ἄνθρωποι, χρεῖαν τῷ βίῳ παρέχουσαν, ἐπὶ τούτῳ τὴν φανταστικὴν φύσιν περιειργάσμεθα. Ἐκ δὲ τοῦ λόγου τὸ μὲν ἐνθάδε χρεῖωδες, ἔλαττον ἐναπέφηνε· καρπὸς δὲ ἀμείνων ὕγιους πνεύματος ἀναγωγὴ ψυχῆς, ἱερὸν ὄντως κέρδος· ὥστε καὶ μελέτη τις εὐσεβείας ἐστὶ, πειρᾶσθαι μαντικῶν

ἡμῖν αὐτὴ εἶναι. Καὶ τινες ἤδη διὰ τὸ τοιοῦτο λιχνεῖσθαι A
 δελεασθέντες προγνώσεως, τράπεζαν τε ἀπὸ φλεγμαι-
 νώσης ἱερὰν καὶ ἄτυφον προῦθεντο, καὶ κοίτην
 ἠσπάζαντο καθαρὰν, καὶ ἀμόλυντον. Ὁ γὰρ ὅσα τῶ
 Πυθοὶ τρίποδι τῇ κλίῃ χρησόμενος, πολλοῦ δεῖ
 μάρτυρας ἀκολασίας τὰς ἐν αὐτῇ νύκτας ποιήσασθαι·
 ὁ δὲ καὶ προσεκύνησε θεὸν καὶ προσηύξατο. Γίνεται
 δὲ πολὺ τὸ καταμικρὸν συντιθέμενον, καὶ τὸ δι' ἄλλο
 γινόμενον εἰς μείζον ἀπετελεῦτησεν, ἐρασθῆναι Θεοῦ
 προϊδντας, καὶ συναφθῆναι ποτε τοὺς οὐκ ἐπὶ τοῦτο
 τὰ πρῶτα ὀρμήσαντας. Οὐκ οὖν ἀξιον ἀμελεῖν μαντι-
 κῆς, ὀδοποροῦσης ἐπὶ τὰ θεῖα, καὶ παρυφιστάμενον
 ἐχούσης τῶν ἐν ἀνθρώπου δυνάμει τὸ τιμώτατον.
 Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ἐλάττων ἢ τῆδε χρεῖα τῇ συνη-
 μένῃ ψυχῇ τῶ Θεῷ, ὅτι τῆς ἐπαφῆς τῶν κρειττόνων
 ἠξίωται. Οὐτε γὰρ ἀνεπίστρεπτός ἐστι τοῦ ζώου, B
 καὶ ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται τὰ κάτω πολὺ που
 τρανότερον, ἢ μετ' αὐτῶν οὐσα, καὶ συμπεφυρμένη
 τοῖς χείροσιν· ὥστε μένουσα ἀτρεμῆς, δῶσει τῶ ζώῳ
 τὰ τῶν γινόμενων ἰσάματα. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λε-
 γόμενον, κατιόντα μὴ κατιέναι, ὅταν ἀσχετῶς ὁ κρείτ-
 τος ἐπιμελῆται τοῦ χείρονος. Ταύτην ἐγὼ τὴν μαν-
 τικὴν ἐμαντῶ τε ἀξιῶ παρεῖναι, καὶ παισὶ καταλι-
 πτεῖν, ἐφ' ἣν οὐ δεῖ βαδίζειν συσκευασμένους ὀδὸν
 μακρὰν ἢ πλοῦν ὑπερρόριον, ὥσπερ Πυθῶδες, καὶ ἐς
 Ἄμμωνος· ἀλλ' ἀρκεῖ καταδαρθεῖν χεῖρα νιψάμενον
 τε καὶ εὐφημήσαντα,

melior deterioris curam suscipit. Hanc ego divinandi
 quere cupio; ad quam nihil necesse est magno commeatu longum iter, aut in exteras oras naviga-
 tionem suscipere, veluti Delphos, aut ad Ammonis delubrum; sed post manuum ablutionem faustam-
 que precationem dormire satis est.

H δ' ὄδραιναμένη, καθαρὰ χροὶ εἰμαθ' ἐλοῦσαι, C
 Εὔχετ' Ἀθηναίη

ἢ. Οὕτως αἰτήσομεν ὄνειρον, ὥσπερ ἴσως Ὁμηρος
 ἤτησε. Κἂν ἐπιτηδεῖος ἦς, πάρεστιν ὁ πόρρω θεός.
 Ὅτε γε καὶ μηδὲ ταῦτα πραγματευσαμένῳ ἐκάστοτε
 παραγίνεται μόνον καταδαρθεῖσιν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ
 πᾶσα πραγματεία τῆς τελετῆς, δι' ἣν οὐδεὶς πω πε-
 νίαν ὠδύρατο, ὡς ταύτῃ μειονεκτῶν τοῦ πλουσίου.
 Ἐνταῦθα μὲντοι τῶν ἐπὶ ταῖς προγνώσεσι τελετῶν τοὺς
 ἱεροφάντας, ὥσπερ Ἀθηναῖοι τοὺς τριηράρχους, ἀπὸ
 τῶν μεγίστων τιμημάτων αἰρούνται. Καὶ δεῖ δαπάνης
 συχῆς, καὶ τύχης οὐχ ἡκιστα συχομίσει Κρήσαν
 βοτάνην, καὶ πετρὸν Αἰγύπτιον, καὶ ὀστέον Ἰθρι-
 κῶν, καὶ νῆ Δι' εἰ τε ἀρόστιον γῆς ἢ θαλάσσης ἐν
 παραθύσῳ φέσται τε καὶ τρέφεται·
 ficum os compporteur; aut si quid aliud ejus generis prodigiosum in occulto maris terræque sinu
 provenit, ac nutritur,

Ἡμὲν δυσομένου ὑπερίορος ἢδ' ἀνιόντος.

Λέγεται γὰρ τοι καὶ ταῦτα, καὶ πολλὰ τοιαῦτα περὶ
 τῶν τεχνιτευόμενων τὴν θύραθεν μαντικὴν, πρὸς δ'
 τίς ἂν ἰδιώτης ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων ἀρξέσειεν;
 Ἐνύπτιον δὲ ὄρα μὲν ὁ πανταχοσιομέδιδμος, ὄρα δὲ ὁ
 τριαχοσιομέδιδμος· ἀλλὰ καὶ ὁ ζευγίτης οὐδὲν ἤττον,
 ὁ τὴν ἑσχατιὰν ἀπεργαζόμενος, ὥστε ἀποζῆν· ἀλλὰ
 καὶ ὁ πρόσκοπος, καὶ ὁ θῆς ὀμοίως, ὁ τε ἰσοτελής
 καὶ ὁ τιθεὶς τὸ μετοίκιον. Διαφέρει δὲ οὐδὲν τῶ

haud dubie lucrum : adeoque studere, ut ille nobis
 divinandi vi sit praeditus, quaedam est pietatis
 exercitatio. Ac nonnulli ejus rei desiderio, et praes-
 sagitionis aviditate deliniti, mensam sibi pro in-
 temperante et immoderata, sacram et sobriam
 apposuerunt, et castum cubile ac pudicum amplexi
 sunt. Quisquis enim lectulo suo, tanquam Pythio
 tripode uti statuerit, longe abest ut noctes in eo
 libidinis atque intemperantiae testes facere velit,
 ut et Deum potius adoret, et ei supplicet. Quod
 vero paulatim accumulatur, copiosum efficitur, et
 quod alterius gratia fit, in majus aliquid desinit,
 ut qui primum eo minime tenderent, pedulentim
 ad amorem Dei, et conjunctionem cum eo perve-
 niant. Nequaquam igitur negligenda divinatio est,
 quae ad divina paulatim contendit, et quasi conse-
 ctarium habet illud, quod est in hominum facultate
 pretiosissimum. Non enim propterea anima Deo
 conjuncta minorem habet ad inferiora usum et
 opportunitatem, quod praestantiora contrectet. Ne-
 que enim animalis penitus curam abjicit, et infe-
 riora longe clarius ac distinctius e sublimi despici-
 tit, quam si una cum iis esset, et cum deterioribus
 misceretur. Itaque immota manens ac quieta,
 eorum, quae sunt, simulacra animali communicat.
 Atque hoc demum est, quod dicitur, sine ascensu
 descendere, cum sine adhaesione liber ac solutus

solertiam et adesse mihi, et liberis meis relin-
 quere cupio; ad quam nihil necesse est magno commeatu longum iter, aut in exteras oras naviga-
 tionem suscipere, veluti Delphos, aut ad Ammonis delubrum; sed post manuum ablutionem faustam-
 que precationem dormire satis est.

Hæc ubi lota fuit, purosque incinxit amictus,
 Cecropiæ fert vota deæ

8. Sic nos somnium postulabimus, sicut Home-
 rus fortasse petiit. Quod si idoneus sis, ecce tibi
 longe dissitus adest deus. 144. Quippe tametsi ni-
 hil ad id molitus sis, dormienti duntaxat offert
 sese : in eoque totum initiationis negotium con-
 sistit, propter quam nullus unquam de paupertate
 conquestus est, quasi hac parte minus divitibus
 haberet. Atqui nonnullæ caeremoniæ, quæ ad futu-
 rorum prævisionem pertinent, quemadmodum
 Athenienses trierarchas, ita antistites suos maximo
 ex censu delectos postulant : opusque est ingenti
 admodum sumptu, et imprimis fortuna, quo vel

D Cretica aliqua herba, vel avis Ægyptia, vel Ibe-
 ricum os compporteur; aut si quid aliud ejus generis prodigiosum in occulto maris terræque sinu
 provenit, ac nutritur,

Quaque subit terras, et qua sol prodit ab ortu.

Hæc enim et bis similia pleraque de iis feruntur,
 qui externam divinationem profitentur, quibus præ-
 standis cujusnam privati hominis fortunæ suffi-
 ciant? At insomnium videt cum iis qui medimnis
 quingentis censetur, tum qui trecentos duntaxat
 habet : videt census tertii civis non minus quam
 qui prædium victus gratia in extremis finibus colit :
 quin et remex similiter, ac mercenarius, tum qui

eodem jure cum civibus utitur, quam inquilinus. Nihil Dei interest quis Eleobottades sit, aut novitius aliquis servus. Et quod in ea divinatione populare est, humanitatis est plenissimum; quod simplex et artificii expertus, admodum sapiens; quod minime violentum est, religiosum; quod non aquam, aut saxum, aut hiatus terræ duntaxat occupat, hoc vero longe est divinissimum. Nam quod ne una quidem actione districti ob ejusmodi divinationem simul, nec ab ea tempus extimatur, hoc primo sane loco commemorari oportuit. Nemo enim magni aliquid momenti negotium, quod in manibus habebat, relinquens, domum sese dormiendi causa recipit, quasi ita cum insomniis pepigerit. Verum tempus illud, quod ab animali necessario curandæ naturæ impendendum erat, cum non possit illa perpetuo esse vigiliæ actionibus intenta, id ipsum hominibus affert, quod vulgo dici solet, opere ipso majorem accessionem, voluntarium eum necessario connectens, et ad id quod est, ut bene sit adjiciens. Contra vero futurorum præsa-gitiones aliæ, quæ variis ex rebus et instrumentis accessunt, si cum maximam vitæ partem obtineant, nonnihil cæteris vitæ necessitatibus, **145** et actionibus temporis impertiant, præclare nobiscum agi putandum est. Quarum rerum si aliqua penitus distineare, ægre admodum ad eam adjuncti aliquid ex divinatione compares. Non enim omne tempus, neque locus omnis cæremonix istius præparationem admittit, neque commode semper illius instrumenta circumferri possunt. Ut enim nihil aliud sit, certe illa, propter quæ repleta nuper et angustata supplicii loca sunt, plaustrum, vel cavæ navis onera fuerunt: quibuscum aliæ cæremoniarum partes sunt descriptores et testes. Sic enim verius est dicere; postquam ætas nostra plurima per legum ministros publicavit, a quibus in vulgus elata, profanæ plebis spectacula et acroamata esse cœperunt. Præterquam igitur, quod ad ista descendere miserrimum est, ut opinor, et invisum Deo: etenim non sponte sua venientem exaspitare quemlibet, sed contentione et impetu velut emoliri, idem est ac vim inferre; quod etiam iater homines impunitum esse legislator noluit; sed præter hæc, quæ molestiæ habent vel plurimum, hoc insuper iis accidit, qui ea ratione futurorum cognitionem ambiunt, ut in agendo sæpius interrumpantur, utque eum longinquam in regionem proficiscuntur, velut artem suam domi relinquunt. Non enim parum negotii est, quocumque pergas, commeatus ad eam necessarios efferre. Divinationis vero per somnium quisque sibi instrumentum esse potest, atque ita, ne si velint quidem, oraculum relinquere suum possunt; quod et una cum ipais domi manentibus remanet, et peregre euntibus comes est, in militiam simul proficiscitur, rempublicam simul administrat, simul agriculturam ac mercaturam exercet. Quam nec invidæ publicæ leges coercent, nec, ut maxime velint

Θεῶ, τὴς δ' Ἐτεοβουτάδης, καὶ τὴς δ' μάνης ὁ νεώνητος. Καὶ τὸ θεμοτικὸν αὐτῆς μάλα φιλόσοφον, καὶ τὸ μὴ βλαίον εὐσεβῆς, καὶ τὸ πανταχοῦ παρῆναι, καὶ μὴ καταλαβεῖν ὕδωρ, ἢ πέτραν, ἢ χάσμα γῆς, τοῦτο μέντοι γε θεοειδέστατον. Τὸ δὲ μήτε πρὸς μίαν πρᾶξιν ἀσχόλου ἡμᾶς διὰ τὴν τοιάνδε μαντικὴν γίνεσθαι, μὴδὲ ἀπαρῆσθαι καίρων ὅπ' αὐτῆς, τοῦτο καὶ πρῶτον ἄξιον ἦν εἰρηθῆσαι. Οὐδεὶς γὰρ ἀπολιπῶν τι τῶν προύργου καὶ ἐν χερσίν, ὄχλητο καθευδῆσων οἴκαδε, συγκαίμενον αὐτῷ πρὸς ἐνύπνιον. Ἄλλ' ὁ χρόνος, ὃν ἀνάγκη τῷ ζῶντι δαπανᾶν εἰς τὴν φύσιν, οὐκ ἀρκούσης ἡμῖν τῆς οὐσίας εἰς ἐνέργειαν ἐργηγόρσεως, οὗτος ἔχει κομίζων ἀνθρώποις, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, ἔργου μείζον τὸ πάρεργον, ἐπισυντιθεὶς τὸ αἰρετὸν τῷ ἀναγκαίῳ, καὶ τὸ εὖ εἶναι τῷ εἶναι. Ἄλλ' αἶγε προγνώσεις αἱ διὰ τῶν ποικίλων ὀργάνων παραγενόμεναι, ἀγαπητὴν εἰ τὴν πλείω μερίδα τοῦ βίου νειμάμεναι, παραχωρήσειν αἱ ταῖς λοιπαῖς ἀπάσαις καὶ χρεῖαις καὶ πράξεσιν. Ὅν εἰ πάνθ' ἀπὸς τινι γένοιο, χαιλεπὸς ἂν εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς μαντικῆς ὠφελοῖτο. Οὕτε γὰρ καιροῦ παντὸς, οὕτε τόπου παντὸς, δεῖσθαι κατασκευὴν τελετῆς, οὕτε πᾶσα εὐμάρεια συμπεριφέρειν τὰ ἐπ' αὐτὴν ὄργανα. Ἴνα γὰρ ἄλλο μὴδὲν, ἀλλ' ἐφ' οἷς πρῶτον ἐστενωχωρήθη τὰ κολαστήρια, ἀπήνης ἐστὶν ἢ νεὸς κοιλίης φορτία μεθ' ὧν ἄλλα μέρη τῆς τελετῆς ἀπογραφεῖς ἄνδρες καὶ μάρτυρες. Οὕτω γὰρ εἰπεῖν ἀληθέστερον, τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου πολλὰ διὰ τῶν ὑπηρετησάντων τοῖς νόμοις καταμηνύσαντος, ὅπ' ὧν ἐξαγορευθέντα, δήμου βεβήλου γέγονε θεάματα τε καὶ ἀκροάματα. Πρὸς οὖν τῷ σφέτῳ εἶναι συγκύπτειν εἰς τὰ τοιαῦτα, ὡς ἔγωγε πεῖθομαι, καὶ ἀπηχθημένον Θεῶ. τὸ γὰρ μὴ ἐθελοντὴν περιμένειν ὄντινόν, ἀλλ' ὠθισμῷ καὶ μοχλεῖα κινεῖν, ὁμοίον ἐστὶ βιαζόμενοις, ὃ μὴδ' ἐπ' ἀνθρώπων γενόμενον ὁ νομοθέτης εἶασεν ἀτιμώρητον. Πρὸς οὖν ἅπασιν τοῦτοις ἅπερ ἐστὶ χαιλεπὰ, τοῖς οὕτω μετιοῦσι τὸ μέλλον ὑπάρχει καὶ τὸ διακόπτεσθαι τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὑπερορίαις ἰούσιν, ὡσπερ ἀπολείπειν τὴν τέχνην. Ἔργον γὰρ οὐ μικρὸν ἀπανταχοῦ βαδίζοντας σπουδαγεῖν τὰ ἐπὶ ταύτην ἐφόδια. Ἄλλὰ τῆς γε δι' ὀνήρων μαντικῆς αὐτοῖς τίς ἐστὶν ἔκαστος ὄργανον ὥσπερ οὐδὲ βουλομένοις ἔξεστιν ἀπολιπεῖν τὸ χρηστήριον; ἀλλὰ καὶ μένοντι συνοικουρεῖ, καὶ ἀποδημοῦντι συμπεριέρχεται, καὶ συστρατεύεται, καὶ συμπολιτεύεται, καὶ συγγεωργεῖ, καὶ συνεμπορεύεται. Ταύτην οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς βασιλείας πολιτείας κωλύουσιν, οὐδ' ἂν εἰ βούλοιντο, δύναιντο. Κατὰ γὰρ τῶν χρωμένων οὐκ ἔχουσιν ἐλεγγον. Τί δ' ἂν καὶ ἀδικώμενον καθευδόντες; Οὐδ' ἂν διατάξαιτο τύραννος ὀνειρῶν ἀθεάμονας εἶναι, οὐκ εἰ μὴ γε καὶ τὸ καθευθεῖν ἐκ τῆς ἀρχομένης ἀποκηρύξειεν. Ἄλλὰ τοῦτο ἀνόητον μὲν ἔστιν, οἷς ἀδύνατα βούλεται ἀσεβοῦς δὲ, οἷς ἐναντία νομοθετεῖ τῆ τε φύσει καὶ τῷ Θεῶ. Ἰσητέον οὖν ἐπ' αὐτὴν καὶ γυναίκα, καὶ ἀνδρὶ, καὶ πρεσβύτῃ καὶ νέῳ, καὶ πένητι καὶ πλουσίῳ, καὶ ἰδιώτῃ καὶ ἀρχοντι, καὶ ἀστικῷ καὶ ἀγροδιαίτῳ, καὶ βαναύσῳ καὶ ῥήτορι. Οὐ γένος, οὐχ ἠλικίαν, οὐ τύχην, οὐ τέχνην, ἀποκηρύττει. Πᾶσι πανταχοῦ πάρ

εστι, προφήτις έτοιμος, αγαθή σύμβουλος, εχέμυθος. Αύτη μυσταγωγός τε και μύστις, εθαγγελίασθαι μὲν αγαθόν, ὥστε μακροτέραν ποιῆσαι τὴν ἡδονήν, προ- αρπάσαντα τὴν ἀπόλαυσιν· καταμηνύσαι δὲ τὸ χει- ρον, ὥστε φυλάσθαι και προαποκρούσασθαι. Και γάρ ὅσα ἐλπίδες, αἱ τὸ ἀνθρώπων βόσκουσι γένος, ὀρέγουσι χρηστά τε και μελιχα, και ὅσα φόβος ἔχει προμηθῆ τε και ὀνήσιμα, πάντα τοῖς ὀνειροῖς ἐνι, και ὕπ' οὐδενὸς οὕτως ἐλπίζειν ἀναπειθόμεθα. Καί- τοι τὸ χρῆμα τῶν ἐλπίδων οὕτως ἐστίν ἐν τῇ φύσει πολὺ και σωτήριον, ὥστε φασὶν οἱ κομφοῖ σοφισταί, μηδ' ἂν ἐθελῆσαι ζῆν τὸς ἀνθρώπους ἔχοντας ὡς ἐγένοντο τὴν ἀρχὴν. Ἄπαγορεύει γάρ ὕπὸ τῶν περιεχευμένων τὸν βίον δεϊνόν, εἰ μὴ τὰς ἐλπίδας αὐτοῖς ἐνέχεεν εἰς τὴν φύσιν ὁ Προμηθεύς, διαμονῆς φάρμακον, ὕφ' ὧν παραγόμενοι πιστότερον ἡγγνται τοῦ φαινομένου τὸ προσδοκώμενον. Αἱ δὲ τσοσύτην ἔχουσι τὴν ἰσχὺν, ὥστε ὁ δεδεμένος ἐν πέδαις, ὅταν ἐφῆ τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης ἐλπίζειν, και λέλυται, και στρατεύεται, και αὐτίκα διμοιρῆτης ἐστὶ, και μετὰ μικρὸν λοχαγός, ἔπειτα στρατηγός, και νικᾷ και θύει, και στεφανοφορεῖ, και παρατίθεται τρά- πεζαν, εἰ μὲν βούλοιο, Σικελικὴν, εἰ δὲ βούλοιο, Μηδικήν. Και μέντοι τὸν ποδὸν ἐπιλήσμον ἐστίν, ἔως εἶναι βούλεται στρατηγός. Καίτοι πᾶν τοῦτο, ὕπαρ ἐστίν ὀνειρώττοντος και ἐγρηγορότος ἐνύπνιον· περὶ γὰρ ταῦτὸν ὕποκειμενον ἀμφω συνίστανται, τὴν φανταστικὴν φύσιν, ἣν ὅταν μὲν ἡμεῖς εἰδωλοποιεῖν ἐθελήσωμεν, ἐν τοῦτο παρέχεται χρῆσιμον· ἐπ- αλείφει τὸν βίον ἡμῶν εὐθυμία, και κολακεύουσα τὴν ψυχὴν ταῖς πεπλανημέναις ἐλπίσιν, ἀναλαμβάνει τῶν δυσχερῶν τῆς αἰσθήσεως· ὅταν δὲ αὐτεπίτακτος ἡμῖν ἐλπίδα προβάλλεται (τοῦτο θεὸς γίνεται καθευ- δόντων), ἐνέχυρον ἔχοντες τοῦ Θεοῦ τὴν τῶν ὕπνων ὕποσχασιν. Ὅστε ἤδη τις εὐτερεσίας τὴν γνώμην εἰς τὸ χρῆσασθαι μετῴσι πράγμασιν, ἃ προδτεινεν αὐτῷ τὸ ἐνύπνιον, διττὸν ἠνέγκατο κέρδος, τὸ τε ἡσθῆναι πρὸ τῶν πραγμάτων, και τὸ παραγενο- μένοις ἐπισταμένως χρῆσασθαι, τῷ πάλαι προσκέ- φθαι περὶ αὐτῶν, ὡς προσηκόντων αὐτοῦ τῷ βίῳ. Ὅποτε ἦν ὕμνησε τὴν ἐλπίδα ὁ Πίνδαρος περὶ ἀνδρὸς λέγων εὐδαίμονος, Ὅτι ἄρα αὐτῷ γλυκεῖα καρδίαν ἀτάλλοισα κουροτρόφος συναορεῖ ἔλπις, ἃ μάλιστα ὀνατῶν πολὺστροφορ γνώμων κυβερνᾷ, φαίη τις ἂν οὐ περὶ τῆς ὕπαρ λέγεσθαι τῆς ἀπατη- λῆς, ἣν ἡμεῖς ἑαυτοῖς διαπλάττομεν. Ἄλλ' ὅλον τοῦτο μικροῦ μέρους ἐνυπνίων ἔπαινος εἰρηται τῷ Πινδάρῳ. Ἡ περὶ τοῖς ὀνειροῖς οὖν μαντικὴ σὺν τέχνῃ με- τιούσα τὸ πεφηνός, βεβαισιέραν τὴν ἐλπίδα παρέχεται· ὥστε μὴ τοῦ φαυλοτέρου γένους δοκεῖν. Ἡ δὲ Ὅμηρου Πηνελόπη, διττὰς ὑποτίθεται πύλας ὀνειρων, και ποιεῖ τοῖς ἡμῖσις ἀπατηλοῦς, ὅτι σοφῆ τᾷ περὶ ὀνειρων οὐκ ἦν. Εἰ γάρ ἠπίετατο τέχνην ἐπ' αὐτοῖς, πάντας ἂν διὰ τῶν κεράτων παρήνευκε. Πεποίηται γοῦν ἐξελεγχομένη, και ἀμαθίαν ὀφισκάνουσα περὶ αὐτῆν δῆπου τὴν ὕψιν, ἥ μὴ θέαν ἠπιστήσε·

suæ convenientem, longe antea meditatam cogitantique habeat. Quamobrem quæ a Pindaro celebratur spes, cum ita de felici homine loquitur : *Quod ipsi jucunda cor permulcens juvenum altrix conjuncta sit spes, quæ maxime mortalium versatilem animum gubernat*, merito negarit aliquis de ea dici quæ

A inhibere possunt, cum nullum habeant ad eos, qui utuntur, convincendos indicium. Quamquam quid demum flagitii dormientes facimus? Sed nec tyrannus ullus videri a nobis insomnia vetare potest, nisi et somnum e regno suo penitus exterminaverit. Atqui stulti id est hominis, dum ea quæ fieri nullo modo possunt, jubet: impii porro, dum naturæ atque Deo contraria jura decernit. Quamobrem ad eam et mulierculæ, et viro, et seni, et adolescenti, pauperi item ac diviti, privato et magistratui, urbano peræque ac rustico, opifici atque oratori contendendum est. **146** Non genus ullum, aut statem, aut conditionem, aut artem repudiat. Omnibus ubique in promptu est; parata ad nutum futurorum interpres, optima consultrix, tacita: eadem sacrorum antistita, et initiata, quæ bonum quidem renuntiat, ut diuturnior voluptas sit, fructu boni præcepto, imminetia autem mala detegit, quo præcaveri ac propulsari queant. Quidquid enim spes, qua hominum genus alitur, jucundum ac suave proponit; quidquid in metu inest cautum atque utile, id omne in insomniis reperitur, nec ab ulla re æque in spem inducimur. Atqui totum hoc sperandi genus tam est in natura hominum copiosum ac salutare, ut elegantioribus sophistis illud in ore sit, ne vitam quidem homines esse toleraturos, si in eodem quo antea statu perseverarent. Facile enim iis molestiis, quæ vitam hominum circumstant, fatigatum iri, si non spem in eorum naturam Prometheus indidisset, velut constantiæ medicamentum, quo decepti, id quod in expectatione est eo quod apparet certius putant. Illa porro tanta vi prædita est, ut qui compedibus vincetus attinetur, simul atque gestiendi animo sperare permiserit, e vestigio solvatur, et militet, et dimidiæ centuriæ præfectus sit, et paulatim centurio, inde imperator evadat; tum vincat, sacrificet, coronetur, mensam apponat, eamque si libeat, Siculam, aut si malit, Persicam. Interim pedum et vinculorum obliviscitur, quandiu imperator esse vult. Atque illud omne vera est somniantis visio, et vigilantis insomnium; in eandem enim rem subjectam concurrunt, phantasie scilicet naturam; quam quoties simulacra fingere volumus, unum illud emolumentum asserit, quod vitam nostram hilaritate perfundat, et animam vaga et inconstanti spe delinens, ab molestiarum sensu reficiat ac recreet; cum autem suapte sponte spem nobis aliquam proponit, quod quidem dormientibus evenit, somniorum promissionem, tanquam aliquod a Deo pignus, accipimus. Ideo nonnunquam simul ac quispiam animum ad majora tractanda, quæ sibi per somnium oblata fuerant, comparavit, duplicem ex eo fructum reportat, ut et ante rei adeptionem voluptatem percipiat, et cum ea sibi contigerit, scienter uti possit, **147** quod eam tanquam vitæ

vigilantibus accidit, fallaci atque irrita, quam nobis ipsis effingimus. Sed nimirum totum hoc exiguae partis insomniorum praeculum a Pindaro commemoratum est. Ergo divinatio per somnium, quae cum arte clarum aliquid et manifestum quaerit, firmiorem spem praebet; ita ut deterioris generis minime esse videatur. Sed Homeri Penelope duplices somniorum portas proponit, ac dimidiam partem fallacem esse praedicat; quod somniorum imperita esset, quorum si calleret artem, omnes profecto per corneas fores educeret. Argumento est, quod convicta et in manifesta haerens inscitia, circa eam utique visionem inducatur, cui perperam fidem abrugabat,

Anserum erunt mihi turba proci; Jovis ales Ulysses
Ipse ego sum.

Ἀχιλλεύς μὲν μνηστῆρες ἐγὼ δὲ τὸν ἀστὸς ὄρνις
Εἶμ' Ὀδυσσεύς.

At is sub eodem erat tecto, et cum eo per visum loquebatur. In quo mihi perspicue dicentem Homerum audire videor, non esse de somniis desperandum, neque utentium imbecillitatem ad naturam esse eorum quae videntur transferendam. Propterea neque Agamemnon recte somnia fallaciae redarguit, perperam praedictam illam victoriam accipiens:

Ὁ δὲ ἦν ὁμορφίος, καὶ πρὸς ὃν ἡδολέσχει διὰ τῆς
ἔψεως. Δοκῶ μοι διὰ τῶν τοιοῦτων ἀκούειν Ὀμήρου
λέγοντος, ὡς οὐκ ἔξιον ἀπογινώσκειν ὄνειρων, οὐδὲ
τὴν ἀσθένειαν τῶν χρωμένων ἐπὶ τὴν φύσιν μετατι-
θέναι τῶν ὀρωμένων. Παρ' ὃ μὴδὲ Ἀγαμέμνων δι-
καίως ἐστὶν ἐγκαλεῖν ἀπάτην ὄνειρων, κακῶς ὑπολα-
βὼν περὶ τῆς νίκης τῆς μαντευτῆς

Te jubet ille coma insignes armare Pelasgos
Prorsus: ita Priami lata oppida prendere possis.

Θωρήξαι σ' ἐκέλευσε κερηκομόοντας Ἀχαιοὺς
Πανσυδίη· τὴν γὰρ κερ εἰλοῖς πόλιν εὐρυάγυιαν.

Progreditur itaque, quasi primo impetu urbem invasurus, cum male prorsus illud intellexisset; quod ita damnum ait, si ad unum Graecos omnes armatos educat. Atqui interim Achilles, et Myrmidonum phalanx, praecipuum exercitus robur, a praecis abstinebat. Sed de somniorum laude satis multa: nunc finem praedicandi faciamus.

Β Πρόβεισιν οὖν ὡς αὐτοβοεῖ τὴν πόλιν αἰρήσων, ὅτι τῷ
πανσυδίη παρήκουσεν, ὃ φησιν, εἰ πρὸς ἓνα τὸ Ἑλ-
ληνικὸν ἐξοπίλισσε. Τῷ δ' Ἀχιλλεύς τε καὶ ἡ Μυρ-
μιδῶνων φάλαγξ ἀπόμαχος ἦν, τὸ εὐψυχότατον τοῦ
στρατεύματος. Ἄλις ἐγκωμίων, καὶ καταβάλωμεν.

9. Etenim parum absuit quin ingrati animi crimen susciperem. Nam quod illa quidem divinatio aptissima sit, ut et nobiscum naviget, et domi maneat, et mercatum eat, et exercitui simul praesit, et omnia cum omnibus ad exitum perducatur: **148** haec sunt quae paulo ante cominoravi; quae vero ab ea in me collata sunt beneficia nondum in commune proposui. Quanquam nihil est quod communiter cum hominibus aequae ac philosophari perficiat: multaque, quae vigilantibus occurrerant, intellectu difficilia, dormientibus partim omnino aperit, partim ad dissolvendum una aliquid suppeditat. Ejusmodi enim aliquid contingit, ut nunc interroganti similis, nunc invenire ipse excogitareque videar; mecum vero non raro lucubrationes aliquas absolvit. Nam et sententiam praeparavit saepius, et dictionem accommodavit, et hoc inducto, aliud ejus loco supplevit: interdum totam ipsam verborum structuram iascivientem nimium, et vacuum novitate turgentem, ob praeposteram aemulationem obsoleti ac veteris Atticismi, Deo aspirante, castigavit, cum is partim aliquid diceret, partim quid hoc esset exponeret; partim tumores veluti quosdam e lingua protuberantes complanare doceret: ita et ad modestiam me revocavit, et quidquid inflatum erat repressit. Alias item cum venationi operam darem, machinas mecum ad eas capiendas feras excogitavit, quae callide discurrere atque occultari solent; deficienti vero, et jam reditum paranti, constantiam impe-

θ'. Ἄλλ' ἢ παραμικρὸν ἀγνωμοσύνης ἐάλωκα, ὅτι
μὲν ἀγαθὴ συνεκπιεῦσαι τε καὶ συγκαταμείναι, καὶ
συμμεπορεύσασθαι, καὶ συστρατηγήσαι, καὶ πᾶσι
πάντα συγκατεργάσασθαι. Ταῦτα δὲ μικρὸν πρόσθεν
εἶπον· τὰ δὲ εἰς αὐτὸν ἐμὲ παρ' αὐτῆς, οὐπω δημο-
σιεύσας. Καίτοι γε οὐδὲν οὕτω συνδιατίθεται [ἡρ-
συνευτιθεται] τοῖς ἀνθρώποις, ὡς συμφιλοσοφεῖ, καὶ
πολλὰ τῶν ὑπάρ ἀτόρων, ἐπειδὴ καθυβόδοιμεν, τὰ μὲν
δὲ εἶφηγε, τὰ δὲ συνηπύρησε. Γίνεται γὰρ τι τοιοῦ-
τον, ὡς νῦν μὲν εἰσκέναί πυνθανομένῃ, νῦν δὲ αὐτὸν
εἶναι τὸν ἐξευρίσκοντα καὶ διανοοῦμενον. Ἐμοὶ δὲ
θαμὰ καὶ συγγράμματα συνεξεργασται. Καὶ γὰρ
νοῦν ἠτέρπεισε, καὶ λέξιν ἐνήρμοσε· καὶ τὸ μὲν δι-
έγραψε, τὸ δὲ ἀντεισήγαγεν. Ἦδη δὲ ποτε καὶ τὴν ἄλη-
κατασκευὴν τῆς γλώττης ὕλομανοῦσάν τε καὶ φιλε-
μαίνουσαν ὀνομάτων καινότητι, ζήλω τῆς ἐκφυλοῦ
τῆς ἀρχαίας Ἀτθίδος, ἣ δὲ διὰ θεοῦ νοθετήσασα, α
μὲν τι εἰπόντος, τὸ δὲ τί ἐστὶν εἰπόντος, τὸ δὲ δειξαν-
τος ὄχθους τινας ἀπολαλεῖν ἐκπεφυκῶς τῆς γλώτ-
της, ἐπανήγαγε τε εἰς τὸ σῶφρον, καὶ τὸ οἰδοῦν ἐκό-
λασε. Καὶ κυνηγετοῦντι ποτε συνεπαλαμῆσατο με-
χανὰς ἐπὶ τὰ σὺν τέχνῃ καὶ θέοντα καὶ κρυπτόμενα
τῶν θηρίων· καὶ ἀπειπόντι δὲ ποτε, καὶ ἀναξεν-
γόντι προσεδρίαν ἐπέταξε, καὶ τὴν τύχην εἰς κυρίαν
ὑπέσχετο, ὥστε ἦδιον θραυλῆσαι πιστεῦσαντας· ἣ
δὲ, ἐπειδὴ παρῆν ἡ κυρία, καὶ ἡ τύχη παρῆν, ἣ γε
ὑπέδειξεν ἐσοῦς δικτυαλῶτων καὶ δορυαλῶτων θη-
ρίων. Ἐμοὶ μὲν οὖν βίος βιβλία καὶ θήρα, ὅτι μὴ
πεπρέσθευκά ποτε. Ὡς οὐκ ὄφελον ἀποφράδας ἰδεῖν
ἐνιαυτούς τρεῖς ἐκ τοῦ βίου! Καὶ μέντοι τότε πλείστα

δὴ καὶ μέγιστα ὠνάμην αὐτῆς. Ἐπιβουλὰς τε γὰρ ἄρα ἔμε ψυχοπομπῶν γόητων ἀκούρους ἐποίησε, καὶ φήνασα, καὶ ἐξ ἀπασῶν περιώσασα, καὶ κοινὰ συνδιώκησεν, ὥστε ἀρίστα ἔχειν ταῖς πόλεσι, καὶ ἐς τὴν βασιλείᾳς ὁμιλίαν τῶν πύποτε Ἑλλήνων θαρβραλέωτερον παρεστήσατο. Ἄλλοις δὲ ἄλλων μέλει· Ἡ δὲ πάρεστι πᾶσι δαίμων ἀγαθὸς οὕσα ἐκάστω, καὶ ἐπιτεχνωμένη τι ταῖς ἐν ἐρηγοροῖσι φρονεῖσιν. Οὕτω σοφὸν τι χρῆμα ψυχῇ σχολάσασα τοῦ κατακλισμοῦ τῶν ἀγοραίων αἰσθησεῶν ἐπεισαγοῦσιν αὐτῇ παντοδαπὸν τὸ ἀλλότριον. Ἄ τε γὰρ ἔχει τὰ εἶδη, καὶ ὅσα παρὰ νοῦ δέχεται, μόνη γενομένη παρέχει τοῖς ἐστραμμένοις ἐπὶ τὰ εἶσω, καὶ τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ πορθμεύει. Συγγίγεται γὰρ αὐτῇ καὶ θεὸς ἐγκόσμιος οὕτως ἐχούση, τῷ τὴν φύσιν αὐτῆς ὁμῶς εἶναι.

quam optime civitatibus succederent; et ad imperatoris colloquium me unum ab omni memoria Græcorum audacissimum produxit. Aliorum quidem alii inter deos curam suscipiunt. Hæc autem omnibus adest, unicuique benignam se deam exhibens, et ad vigilantium curas semper aliquæ solerter excogitat. Usque adeo sapiens quiddam est anima vulgariū sensuum inundatione vacans, qui in eam alienas res varias ac multiplices introducunt. Nam quas habet rerum imagines, et quas-cunque ab **149** mente excipit, sola cum est, iis præbet, qui ad interiora conversi sunt; et quæ a divinitate proficiuntur, in eos trajicit. Nam, cum illa sic affecta, mundanus conversatur deus, pro eo quod ex eodem fonte utriusque natura derivata sit.

Ἴ. Τὰ μὲν δὴ γένη ταῦτα τῶν ἐνυπνίων θεοσεσιώ-
 τερά ἐστι, καὶ ἢ πάντως, ἢ παρὰ μικρὸν πάντως,
 τρανὰ καὶ σαφῆ, καὶ ἥκιστα τέχνης δεόμενα· ἀλλὰ
 ταῦτα μόνους ἀν παραγένονται τοῖς κατ' ἀρετὴν ζῶσιν,
 εἴτε φρονήσει πεπορισμένην, εἴτε ἔθεσιν ἐγγενομέ-
 νην. Εἰ δὲ ποτε καὶ ἄλλῃ τῷ, μόλις μὲν, ἀλλὰ γένοιτ'
 ἂν· πάντως δὲ οὐκ ἐπὶ μικρῷ δὴ τινι, τῶν ἀρίστων
 γενῶν ἐνύπνιον τῷ τυχόντι παρέσται. Τὸ δὲ λοιπὸν,
 καὶ πολλὸν, καὶ κοινότατον γένος, ἐκεῖνο ἂν εἴη τὸ ἡνι-
 γμένον, καὶ ἐφ' ὃ δεῖ τὴν τέχνην παρασκευάσασθαι.
 Γένεσίν τε γὰρ ἔσχεν, ὡς οὕτως εἰπεῖν, ἀτοπον, καὶ
 ἀλλόκοτον, καὶ ὡς ἐκ τῶν τοιούτων βλαστῆσαν ἀσα-
 φέστατον πρέσειν. Ἐχει γὰρ ὧδε περὶ αὐτοῦ· Ὅσα
 φύσει ἔχει, πάντων ὄντων, γενομένων, μελλόντων
 (ἐπεὶ καὶ τοῦτο τρόπος ὑπάρχει), εἰδῶλα ἀπορρέει,
 καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν ἀποπάλλεται. Εἰ γὰρ
 ἕκαστον αἰσθητὸν, εἰδός ἐστιν ὕλη συνδυασθέν· ἐφω-
 ράσαμεν δὲ τῆς ὕλης ἐν τῷ συνθέτῳ τὴν ἐκροήν· ὁ
 λόγος αἰρεῖ, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων φύσιν ἐφοχετεύε-
 σθαι, ἵνα κατ' ἀμφω τὰ μέρη τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν
 ἀρνήσῃται τὰ γινόμενα. Τούτων ἀπάντων τῶν ἀπορ-
 ρεόντων εἰδώλων, τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, κάτοπτρόν
 ἐστὶν ἐμφανέστατον. Περιεστοῦντα γὰρ ἄλλως, καὶ
 διολισθαίνοντα στάσεως, τῆ τε ἀοριστίᾳ τοῦ εἶναι, καὶ
 τῷ παρὰ μηδενὸς τῶν ὄντων ἐπιγινώσκασθαι, ἐπει-
 δὲν ἐγκύρησιν τοῖς ψυχικοῖς πνεύμασιν, εἰδῶλοις μὲν
 οὖσιν, ἔδραν δὲ ἔχουσιν εἰς τὴν φύσιν, τοῖς προσα-
 περεῖδονται, καὶ ὥσπερ εἰς ἐστὶν αὐτὰ ἀναπαύονται.
 Τῶν μὲν οὖν γενομένων, ἅτε ἤδη παρελθόντων εἰς
 τὴν τοῦ εἶναι ἐνέργειαν, σαφῆ τὰ εἰδῶλα ἀποστέλλε-
 ται, μέχρις ἂν ὑπὸ χρόνου πλήθους ἀμενηνὰ καὶ ἐξ-
 ἴτηλα γένηται· τῶν δὲ ὄντων, ἅτε ἐστώτων ἐστὶ, μᾶλλον
 ἔμβια καὶ ἀρίθλοτερα, ἀοριστότερα δὲ τῶν μελλόν-
 των καὶ ἀδιάκριτα. Προκλυδιόματα γὰρ ἐστὶν οὕτω
 παρόντων, φύσεως ἀτελοῦς ἐξανθήματα, οἷον ἀπο-
 σκίρτωντα καὶ ἐξαλλόμενα σπερμάτων ἀποκειμένων

B 10. Quapropter genera hæc insomniorum divi-
 niora sunt, et vel penitus, vel maxime ex parte
 clara atque perspicua, minimeque artis indigentia;
 sed hæc solis iis contingunt qui virtutem in vita
 sectantur, sive prudentia quæsitam, sive consue-
 tudine collectam. Quod si cuiquam obvenit alteri,
 etsi perraro istud accidit, fieri tamen aliquando
 potest: prorsus haud exiguæ rei gratia, vulgari
 homini præstantissimis ex illis generibus insom-
 niū aliquod objicitur. Reliquum autem, et fre-
 quens, et tralatitium genus illud sane fuerit, quod
 involutum et obscure adumbratum est, ad quod
 ars est aliqua comparanda. Nam cum ortum, ut
 ita dicam, absurdum et inusitatum sortitur, tum
 quasi ex ejusmodi proveniens, obscurissimum
 progreditur. Sicut enim ea sese res habet: quæcunque
 in rerum natura sunt, omnium, quæ sunt, fuerunt
 et futura sunt, quoniam existendi quædam et ista
 ratio est, ex ipsorum substantia nonnulla simu-
 lacra profluunt ac prosiliunt. Nam cum unumquod-
 que eorum, quæ sensu percipiuntur, forma sit
 cum materia conjuncta, deprehensa autem sit
 materia a nobis in composito fluxio: ratio utique
 ipsa convincit, simulacrorum naturam derivari, ut
 utraque ex parte, ab ejus, quod est, dignitate, quæ
 habent ortum degenerent. Horum omnium fluentium
 simulacrorum phantasie spiritus, clarissimum est
 speculum. Cum enim temere oberrantia, et a suo statu
 dilapsa, propter naturæ suæ inconstantiam, tum quod
 a nulla re cognoscantur, in animales spiritus incide-
 rint, quæ simulacra alioqui sunt, sed in natura fixam
 ac stabilem habent sedem, ad eos adhærescunt, et in
 iis, tanquam in certa domo, conquiescunt. Cata-
 rorum præteritorum, utpote quæ re ipsa jam existi-
 tere, perspicua simulacra mittuntur; donec paula-
 tim temporis longinquitate vaneant: præsentium

vero, tanquam adhuc manentium, vitalia magis A αινίγματα. Ταύτη και δεί τέχνης ἐπὶ μελλόντων, atque clariora sunt; futurorum demum incertiora, ἐσκιαγραφημένα γὰρ ἀπ' αὐτοῦ πρόφεισιν εἰδῶλα, και οὐκ ἐμφανεῖς εἰκόνες, ὡς περ ἀπὸ τῶν ὄψεων θαυμαστά γέ τοι τὴν φύσιν ἐστὶ, και οὕτως ἔχοντα, ὅτι ἀπὸ μήπω γενομένων ἐγένετο.

Sunt enim prægressæ quædam nondum præsentium volutationes, naturæ imperfectæ germina velut exsilia, et erumpentia reconditorum seminum indicia. **150** Idcirco futurorum ad cognitionem opus est arte, quoniam adumbrata ex iis simulacræ prodeunt, neque manifestæ, velut ex iis, (quæ reipsa sunt, imagines: natura nihilominus admirabili constant, itaque se habent, quod nondum productis ex rebus ortum habuerunt.

11. Verumenimvero tempus jam est ut, de arte ipsa non nihil dicamus, quam ratione quaeratur. Igitur optimum erit sic divinum spiritum præparasse, ut mentis, atque Dei contemplatione dignus habeatur, nec ut vagorum et errantium sit simulacrorum receptaculum. Optima vero educatio est, quæ philosophiæ beneficio habetur, quæ perturbationes animi sedat, ac tranquillat, a quibus semel agitatis, spiritus, quasi sedes, occupatur. Deinde moderato ac frugali victu, qui nec animalis stimulus addat, nec in extremum corpus compellat. Alioquin primum ad corpus usque agitatio ipsa perveniet, quod tamen esse pacatum, et quietum oporteat. Verum quoniam optare id quidem cuilibet facillimum est, efficere omnium difficillimum; nos autem id volumus, ne cui sit inutilis somnus; age finem aliquem infinitis in rebus, ac terminum investigemus, hoc est, artem aliquam simulacrorum instituamus. Ea porro sic habebit: Quemadmodum qui mare navigat, si iis alias scopulus aliquis occurrerit, tum excensione facta frequentem hominibus urbem videriunt, quoties eundem scopulum intuentur, eandem quoque urbem observant: aut ut in ducibus exercitus contingit; quos tametsi nondum videamus, ex præcursoribus tamen venturos cognoscimus, quod his apparentibus, illi semper hactenus sunt secuti: ita de simulacris identidem futura reipsa ventura conjicimus: præcurrunt enim iisdem eadem, et similia similibus. Uti ergo gubernatoris vitium est, eodem apparente scopulo, non agnoscere, neque posse dicere, quamnam prope terram navigium in solo versetur, et ejuamodi temere navigat: sic cui visum idem sæpius oblatum sit, si non id observaverit, cujus fuerit casus, aut fortunæ, aut actionis prænuntium, inconsiderate, ut navigio gubernator, sic ille vita utitur. Itaque nos, etiam in summa aeris tranquillitate, tempestates prædicimus, cum circa lunam aream viderimus, quod sæpe ea conspecta, tempestas secuta sit.

151 Una tibi ventos prænuntiat, atque serenum: Interrupta quidem ventos, consumpta serenum: Ast hiemem geminus lunam dum circulus ambit, Majoremque triplex hiemem feret area: quaque Nigrior est, et rupta magis, hac sævior instat.

Ita in omnibus et Aristoteles, et ratio ipsa definit: sensum quidem memoriam, hanc experientiam; experientiam demum artem procreasse, iisdem et nos vestigiis ad somniorum cognitionem gradiamur. Atque hujus quidem observationis infiniti libri a quibusdam coæcervati sunt. Ego vero ea omnia derideo, parumque prodesse arbitror.

ια'. 'Αλλ' ἤδη γάρ τι και περὶ τῆς τέχνης ῥητέον, ὡς ἂν παραγένοιτο. Ἄριστον μὲν οὖν οὕτως παρεσκευακέναι τὸ πνεῦμα τὸ θεῖον, ὡς ἐφορείας ἀξιοῦσθαι νοῦ και θεοῦ, ἀλλὰ μὴ δεξαμένην εἶναι τῶν ἀρίστων εἰδῶλων. Τροφή δὲ ἀρίστη διὰ τε φιλοσοφίας γαλήνην ἐμποιοῦσθαι παθῶν, ὅφ' ὧν κινήθεντων τὸ πνεῦμα, καθάπερ χώρα, καταλαμβάνεται: και διὰ μετρίας διαίτης και σώφρονος, ἥκιστα μὲν ἐξοιστροῦσθαι τὸ ζῶον, ἥκιστα δὲ ἐμποιοῦσθαι εἰς τὸ ἔσχατον σῶμα. Φθάνοι γὰρ ἂν ὁ κλόνος μέχρι τοῦ πρώτου: τὸ δὲ ἀτρεμές τε δεῖ και ἀκλόνητον εἶναι. 'Αλλ' ἐπιπέδη τοῦτο συνεῦξασθαι μὲν ἅπαντι ῥέθριον, συγκατεργάσασθαι δὲ ἀπάντων ἀμυχανώτατον, ἡμεῖς δὲ βουλόμεθα μηδενὶ τὸν ὕπνον ἀνόνητον εἶναι, φέρε τινὰ κἄν τοῖς ἀρίστοις ὄρον ζητήσωμεν, τοῦτ' ἐστὶ τέχνην περὶ τὰ εἰδῶλα συστησώμεθα. Ἔχει δὲ οὕτως: Ὡς περ ἐπὶ τῶν διαποντιῶν πλεόντων, ὅταν ποτὲ σκοπέλω τινα προεντύχῃσι, κἄτ' ἀποθάντες ἴδωσι πόλιν ἀνδρῶν, ὁσάκις ἂν τὸν αὐτὸν σκόπελον ἴδωσι, τὴν αὐτὴν πόλιν σημαίνονται. Και ὡς περ ἐπὶ τῶν στρατηγῶν, οὐδ' ὄρωντες ἀπὸ τῶν προδρόμων ἴσμεν ὅτι παρίσονται (τῶν γὰρ αὐτῶν φανέντων, ἀεὶ ποτε παραγένοιτο) οὕτω και τοῖς εἰδῶλοις ἐκάστοτε σημαίνόμεθα τὴν τῶν ἐσομένων ἐνέργειαν. Πρόδρομα γὰρ ἐστὶ ταῦτα τῶν αὐτῶν, και ὁμοια τῶν ὁμοίων. Ὡς περ οὖν κυβερνήτου κακία ταῦτο σκοπέλου φανέντος μὴ ἐπιγνώσκει μὴδ' ἔχειν εἰπεῖν παρ' ἤντινα γῆν τὸ σκάφος σαλεύει, και ὁ τοιοῦτος ἀτέκμαρτα πλεῖ' οὕτως ὁ τὴν αὐτὴν ψῆφιν πολλάκις ἰδὼν, εἰ μὴ κατεσημήνατο τίνος αὐτῷ προφήτης ἐγένετο πάθους ἢ τύχης, ἢ πράξεως, ἀνοήτως χρῆται τῷ βίῳ, καθάπερ ὁ κυβερνήτης ἐκεῖνος τῷ σκάφει. Και τὰς διοσημείας προαγορεύομεν ἐν εἰρήνῃ βαθεῖα τοῦ περιέχοντος, περὶ τὴν ἐσλήνην ἄλλως ἰδόντες, ὅτι πολλάκις ἰδόντων οὕτω, χειμῶν ἤκολούθησε.

D Τῇ μὲν ἰῆ ἀνέμοιο γαληναίης τε δοκεῖν· Ῥηγγυμένη ἀνέμοιο, μαραινομένη δὲ γαλήνης. Ταὶ δύο δ' ἂν χειμῶνι περιτροχάοιτο σελήνης. Μείζονα δ' ἂν χειμῶνα φέροι τρισέλικτος ἀλώη. Και μᾶλλον μελαεῦσα, και εἰ ῥηγγυατο μᾶλλον.

Οὕτως ἐπὶ πάντων και Ἀριστοτέλης τε και ὁ λόγος φησὶν, ἡ μὲν αἰσθησις μνήμη, ἡ δὲ μνήμη παῖραν. ἡ δὲ παῖρα τέχνην ἐποίησεν· οὕτω και τὴν ἐπὶ τοῖς ὄνειρους βαδισωμεν. Ἠθροισται μὲν οὖν ἐνίοις ἤδη βιβλία συχνὰ τῆς τοιαύτης παρατηρήσεως· ἀλλ' ἔγωγε τῶν αὐτῶν ἀπάντων καταγελῶ, και ἄλλῃ ὄφελος ἤγημαι. Οὐ γὰρ ὡς περ τὸ σῶμα τὸ ἔσχατον

τῶν καθωμιλημένων στοιχείων ἢ σύνδοξ, δύναται δέξασθαι τέχνην καθόλου καὶ λόγον τῇ φύσει συμπαρετείνοντα. Ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πλείστον ὑπὸ τῶν αὐτῶν ταῦτα πάσχει, μικρὰς οὐσίας ἐν τοῖς ὁμοειδέσει τῆς διαφορᾶς τῆς πρὸς ἄλληλα· καὶ τὸ παρὰ φύσιν ἔχον ἐν αὐτοῖς, οὐ λανθάνει νοσοῦν, οὐδὲ χρώμαθα τῷ τοιοῦτω γνῶμον· οὐχ οὕτως ἐπὶ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τῇ πρώτῃ φύσει διενήνοχεν ἄλλο ἄλλου· ἄλλο γὰρ ἄλλη σφαῖρα προσήκει τῷ πλείονι τοῦ φουράματος·

A Neque enim, sicut inanimatum corpus, quod nihil aliud est quam eorum quæ vulgo elementa dicuntur, concursus, generalem quamdam artem ac rationem admittit, quæ cum natura sua adæquetur, quod ut plurimum ab iisdem rebus eadem patitur, cum leve admodum insit in congeneribus corporibus inter se discrimen, idque, quod in iis præter naturam sese habet, maleque affectum est, latere non possit, nec illud tanquam normam adhibeamus: non sic, inquam, in phantasie contingit spiritui; sed secundum primam ipsam naturam, aliud ab alio differt. Alius quippe alteri sphaeræ convenit, prout ampliori mole, ac velut massa constat.

Ἡ μάλα δὴ κείναι γε μακάριται ἔξοχα πασῶν Ψυχῶν ποτὶ γαῖαν ἀπ' οὐρανόθεν προχέονται. Κείναι δ' ἄλβια τὰ, καὶ οὐ φατὰ νήματα ἔχουσαι, Ὅσσαι ἀπ' αἰγλήθητος ἀναξέ σέθεν, ἠδὲ καὶ αὐτοῦ Ἐκ Διὸς ἐξεγένοντο, μίτου κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.

B Felices nimium, reliquis et sorte priores Sunt animæ, ad terram que summo ex æthere fusæ: Hæ quoque felices, et inenarrabile prorsus Stamen habent, a te quæ, rex, splendente, vel ipso Ab Jove proveniunt, filo cogente subactæ

Καὶ τοῦτ' ἄρα ἦν, ὅπερ ἠνίκατο Τιμαίος, διδοὺς ἐκάστη ψυχῇ σύννομον ἄστρον. Αἱ δὲ καὶ τῆς φύσεως ἐκπαῖσαι, τῷ φιλοχωρησῆαι περὶ τὴν ὕλην, ἢ μὲν ἤττοσ, ἢ δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκάστη ῥοπῆς ἐδυστύχησε, τὸ πνεῦμα ἐμόλυνεν. Ἐνοικίζονται δὲ σώμασιν οὕτως ἔχουσαι, καὶ γίνεται βλος βλος ἐν ἀμαρτίᾳ, καὶ νόσῳ τοῦ πνεύματος, αὐτῷ μὲν παρὰ φύσιν διὰ τὴν πρώτην εὐγένειαν· τῷ ζῶντι δὲ κατὰ φύσιν (ὑπὸ γὰρ οὕτως ἔχοντος ἐψυχώθη)· εἰ μὴ καὶ αὐτῷ φύσιν ἐστὶν ἢ τάξις, εἰς ἣν ὑφ' ἑαυτοῦ τάττεται κακίᾳ καὶ ἀρετῇ χρώμενον. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὥσπερ πνεῦμα εὐτράπελον. Πῶς ἂν οὖν ἐν τοῖς ἀνομοίοις καὶ φύσει καὶ νόμῳ καὶ πάθει, ταῦτ' ἂν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφανίζοιτο; Οὐχ ἔστι τοῦτο, οὐδ' ἂν γένοιτο. Πῶς δ' ἂν γένοιτο τὸ τεθλωμένον ὕδωρ καὶ τὸ διαφανές, καὶ τὸ μένον καὶ τὸ κινούμενον, ὑπὸ τῆς αὐτῆς μορφῆς ὁμοίως διατεθῆναι; Εἰ δὲ καὶ ὁ θολὸς ἄλλως ἐν ἄλλῳ κατὰ διαφορὰς χρωμάτων, καὶ αἱ κινήσεις ἐν σχηματισμοῖς πλείοσιν· οὕτως ἂν ἐν μὲν εἰη τῷ γένει τὸ ἀμαρτεῖν τῆς ἀκριβοῦς εἰκόνας. Εἰ δ' ἔστι διάφορον, εἰτ' οὖν Φημονόη τις, εἴτε τῷ Μελάμπους, εἴτε ἑτερός τις ἀξιῶσει καθόλου τι περὶ τῶν τοιούτων ἀφορίζειν καὶ διατάττεσθαι· πυθόμεθα αὐτῶν, εἰ φύσιν ἔχει καὶ τὸ ὀρθόν, καὶ τὸ διάστροφον κάττοπρον, τό τε ἐξ ἀνομοίων ὕλων, ὅμοιον ἀποδιδόναι τοῦ δεικνυμένου τὸ εἶδωλον. Ἄλλ' ἔκεινοι γε οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οἶμαι πεφιλοσοφήκασι τι περὶ τοῦ πνεύματος. Τὸ δὲ οἰκείον αὐτῷ ὅπως ποτὲ ἔχον, ἀπάντων ἠξίωσαν εἶναι κανόνα καὶ γνῶμονα. Καὶ ἔγωγε οὐκ ἀναιρῶ τὸ καὶ διὰ πάντων εἶναι τῶν διαφερόντων ἐμφέρειαν, ἀλλὰ τὸ ἀσαφὲς διασπώμενον, ἀσαφέστερον γίνεται. Ἦν δὲ δῆπου καὶ τὴν ἀρχὴν δυσπερίγνωστον τὸ τοῦ προεκθορόντος πράγματος εἶδωλον. Ἐστὶ δὲ χαλεπώτερον εἶναι ἐν ἐκάστῳ τρόπῳ, κοινῷ φαντάσμαι παραπλήσιον.

C Atque hoc ipsum est, quod Timæus innuebat, unicuique animæ contubernale sidus attribuens. At illæ a natura degenerantes, plus minusque, prout quælibet, infelicitate quadam, graviore vel leviori momento deprimitur, spiritum inquinant. Ita porro affectæ in corporibus habitant: vitæque omnium earum per peccata et spiritus ægritudinem traducitur: quod huic quidem ob insitam nobilitatem præter naturam 152 evenit, animali vero secundum naturam. Quod ab illo sic affecto fuit animatum; nisi forte naturam illius ordinem illum, ac seriem esse dixerimus, in quo a seipso, uti vitio, ac virtute usus fuerit, collocatur. Nihil enim tam varium est ac versatile quam spiritus. Quomodo igitur in rebus adeo natura, et lege, et affectione dissimilibus, eadem ab iisdem represententur? Non ita se res habet: neque fieri istud unquam potest. Qui enim accidere unquam possit, ut aqua turbida et pellucens, consistens item et agitata, ab eadem forma similiter afficiantur? Jam vero si perturbatio ista alio modo in alio contingat, pro colorum diversitate, et agitationes vario modo figurentur, unum erit utique genere ipso, ab exacta deerrare specie. Quod si discrimen reperitur, sive Phemonoe aliqua, sive cuiquam Melampus, aut alius quilibet de ejusmodi rebus in universum pronuntiare ac constituere velit; rogemus ipsum, ferine natura possit, ut rectum ac distortum speculum, idque quod ex dissimili materia constat, similem ejus, quod ostenditur, effigiem referat. Verum, ut opinor, isti de spiritu nunquam omnino philosophati sunt. Illud autem, quod ei affine est, quocumque se habeat modo, omnium canonem ac normam esse voluerunt. Neque vero illud ego penitus tollo, esse aliquam in omnibus

iis, quæ inter se differunt, convenientiam ac similitudinem, sed obscurum, si distrahatur, obscurius evadit. Adde quod, ut ante dictum est, futuræ rei præsilientis quodammodo simulacrum per sese cognitu difficile sit. Præterea longe operosius est in uniuscujusque moribus communi aliquod simile viso describere.

12. His de causis minime sane sperandum est, communes omnibus leges posse præscribi; sed pro

ἴβ. Διὰ ταῦτα μὲν ἀπογνωστέον, τοῦ κοινούς ἅπασιν νόμους γενέσθαι· ἑαυτὸν δὲ τις ἕκαστος ὕλην

12. His de causis minime sane sperandum est, communes omnibus leges posse præscribi; sed pro

artis materia seipsum unusquisque habeat; inscribat memoriam, quasnam res, et quando sit expertus; quibusque autegressis visionibus. Facile enim circa illa quæ cum usu atque utilitate exercentur, habitus paratur. Exercitationem enim utilitas in memoriam redigit, præsertim cum materiam subinde nacta fuerit. Quid autem somniis esse potest abundantius? aut quid ad pellicendum efficacius? quæ etiam stultos invitant ut de ipsis aliquid cogitent. Ideo turpe est eos qui quintum et vicesimum ætatis annum attingere, altero adhuc vale opus habere, nec a se pleraque artis hujus præcepta collegisse. **153** Et vero consultum fuerit quæ vigilantibus ac dormientibus visa contingunt perscribere; nisi ad inventi hujus novitatem rustice atque inurbane se civitas gerat. Alioqui libet nobis ad ea quæ diurna acta dicuntur, additis nocturnis, ut quidem appellamus, actis, habere utriusque vitæ monumenta. Vitam enim phantasiam quendam oratio modo nostra designabat nunc mediocri meliorem, nunc deteriorem, prout sanus est, aut æger spiritus. Sic igitur si in observationem illam, qua novis in dies incrementis augetur ars, incumbamus serio, nulla re nobis e memoria dilabente, fuerit hæc aliquin elegans oblectatio, semetipsum tam vigilantem quam dormientem historie commendare. Præterea qui procedendæ linguæ desiderio tenentur, nescio an aliud argumentum invenire possint, quod perinde multiplicem oratoriam facultatis exercitationem recipiat. Nam si diurna acta, hoc est ephemeridas, præclaras esse magistras ait Lemnius sophista, bene de re qualibet proposita dicendi; quod ne minima quidem aspernentur, sed necessario se ad omnia tam gravia quam levia demittant; cur non ad exercitationem dicendi, et argumentum nocturna quoque acta magni a nobis æstimantur? Hoc autem quam spissum opus, ac laboriosum sit, facile intelligat, qui cum visionibus orationem adæquare contenderit; a quibus et quæ natura sunt conjuncta separantur, et quæ natura separata junguntur; efficiendumque est, ut quæ alicui visa objecta non fuerint, eadem illi beneficio orationis obijciantur. Neque factu leve, aut contemnendum est, peregrinam in anima, et inusitatam motionem in alterum posse transfundere. Cum autem per phantasiam, et quæ sunt, a natura sua depellantur; et quæ nec sunt, nec esse possunt natura, in naturam introducuntur, quænam tandem vis, ac facultas naturam appellatione carentem iis qui nihil apud se simile cogitarint, repræsentare possit? Phantasia vero non ea tanquam varias imagines, nec simul omnia, nec cum tempore exhibet. Refert autem ea, utut sese habent, et ab insomnio ministrantur. Videre enim nos putamus quidquid ei collibuerit: quorum omnium in descriptione non turpiter, sed perpetuo cum decore versari, absolutissimam demum vim oratoris requirit. Siquidem illa juvenili quadam licentia in animos etiam nostros, et affectus invadit,

A ἔχεται τῆς τέχνης· ἐπιμαρτυρῶ τῇ μνήμῃ τισὶ καὶ ὅτε συνηρέθη πράγμασιν, ἐπὶ ποδαπαῖς ποτε ταῖς ὄψεσιν. Οὐ χαλεπῶς ἕξις ἀθροίζεται περὶ τὸ σὺν χρεῖα τινὶ μελετώμενον. Ὑπομνησκῶ γὰρ τῆς μελέτης ἡ χρεῖα, καὶ μάλιστα ὅταν εὐπορῆ τῆς ὕλης ἐκαστοτε. Τί δ' ἂν ἐνυπνίων γένοιτο ἀφθονώτερον; τί δ' ἐπαγωγότερον; Ἄ καὶ τοὺς ἡλιθίους ἐφέλικται, περὶ αὐτῶν τι φροντισαί. Ὅστε αἰσχρὸν ἂν εἴη τοῖς τὰ δέκα ἀφ' ἧδης γεγονότας, ἐτέρου μάντεως ἐπιπροσδεσθαι, ἀλλὰ μὴ παρ' αὐτοῖς συνενηνοχῆσαι τῆς τέχνης πάμπολλα θεωρήματα. Σοφὸν δ' ἂν εἴη καὶ γράφειν τὰ τε ὑπάρ καὶ ὄναρ ὁράματα καὶ συμπτώματα· εἰ μὴ πρὸς τὸ καινὸν τῆς ἐπινοίας ὁ τῆς πόλεως τρόπος ἀγροικιῆται. Ἐπει ἡμεῖς ἀξιώσομεν ταῖς καλουμέναις ἐφημερίαις τὰς ὕφ' ἡμῶν ὀνομαζομένας ἐπινοικτιδας συνάπτοντας, ἔχειν τῆς ἐν ἐκτέρῃ ζωῇ διεξαγωγῆς ὑπομνήματα. Ζωὴν γὰρ τινα τὴν κατὰ φαντασίαν ὁ λόγος ἐτίθετο, νῦν μὲν βελτίω, νῦν δὲ χεῖρω τῆς μέσης, ὡς ἂν ὕγιαιας ἔχη τὸ πνεῦμα καὶ νόσου. Οὕτως οὖν εἰ τὴν παρατηρήσιν τε προὔργου ποιῶμεν, ὕφ' ἧς ἡ τέχνη συναύξεται, οὐδενὸς ἡμῖν ἐκ τῆς μνήμης διοικισθαιίνοντος, καὶ τὰ ἄλλα ἀστέια τις ἂν εἴη ψυχαγωγία, ἱστορίᾳ τιμῆν αὐτῶν ἐγγρηγόρα τε καὶ καθυδόντα. Ἀλλὰ καὶ οἷς ἐπιμαλῆς ἐστὶ τῆς γλώττης, οὐκ οἷδ' εἰ τις ὑπόθεσις ἀντι ταύτης ἐτέρα παντοδαπῶν ἂν γύμνασμο γένοιτο τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμει. Εἰ γὰρ τὰς ἐφημερίδας ὁ Λημνίος σοφιστῆς ἀγαθὰς εἶναι διδασκάλους φησὶ τοῦ περὶ ἀπαντος εὐ εἰπεῖν, τῷ μὲν τῶν μειόνων ὑπερορῶν, ἀλλ' ἀνάγκην εἶναι διὰ πάντων εἶναι φαύλων τε καὶ σπουδαίων· πῶς οὐκ ἔξω ἀγαθὰς τὰς ἐπινοικτιδας εἰς ἐρμηνησίας ὑπόθεσιν; Ἴδοι δ' ἂν τις ὅσον τὸ ἔργον, ἐπιχειρήσας συμπαρατείνειν τὸν λόγον τοῖς φάσμασιν, ὕφ' ὧν χωρίζεται μὲν τὰ φύσει συνόντα· συνάγεται δὲ τὰ φύσει κεχωρισμένα· καὶ δεῖ τῷ λόγῳ τὸν μὴ πεφαντασμένον φαντάσαι. Ἄλλ' οὐτὶ γε φαῦλον τὸ ἔργον, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον ἀλλόκοτον κίνημα, διαβιδάζειν ἐφ' ἑτέρον. Ὅταν δὲ τῇ φαντασίᾳ ἐξωθῆται μὲν τοῦ εἶναι τὰ ὄντα, ἀντεισάγηται δὲ εἰς τὸ εἶναι τὰ μηδμη μὴδμη μὴτε ὄντα, μὴτε φύσιν ἔχοντα εἶναι, τὶς μηχανὴ τοῖς οἰκοθεν ἀνενοήτοις παραστῆσαι φύσιν ἀκατονόμαστον; Ἡ δὲ ταῦτ' οὐτε εἶδη πολλά, καὶ ἅμα πάντα, οὐτε σὺν χρόνῳ φέρουσα δείκνυσιν· καὶ μόντοι ταῦτα ὡς ἔχει τε καὶ ὀρέγοιτο ἐνυπνιον. Οἰόμεθα γὰρ ἀπαν ὁ τι ἂν βουλήται· ἐν οἷς ἀπασὶ καὶ τὸ διαγενέσθαι μὴ λίαν ἀσχημονοῦντα, τελειότης ἂν εἴη ῥητορικῆς. Νεανιεύεται δὲ ἡμῶν καὶ κατ' αὐτῆς ἧδης τῆς γνώμης, ἐνδοιδούσᾳ τι πλέον τοῦ οἰεσθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἀπαθῶς διακειμεθα περὶ τὰ θεάματα, ἀλλ' ἰσχυραὶ μὲν αἱ συγκαταθέσεις τε καὶ προσπάθειαι, ἀποστρυγόμεν δὲ οὐχ ἧκιστα· καὶ εἰ συχναὶ περὶ ταῦτα μαγγανίαι καθυδούσιν ἐπιτίθενται. Ἡ τε ἡδονὴ τότε δὴ καὶ μάλιστα μελιχώτατον, ὡς ἐναπομόργνησθαι ταῖς ψυχαῖς μίση καὶ ἔρωτας εἰς τὴν ὑπάρ ζωὴν. Εἰ δὴ τις μέλλοι μὴ ἀψυχε φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἔτου χάριν ἐσπουδάσθαι ὁ λόγος ἐπιτελεῖν, ἐν ταῦτῳ πάθει καὶ ταῖς αὐταῖς ὑπολήψεις καθιστάναί τὸν ἀκουστῆν, κινουμένων ἂν δέοιτο τῶν

ρημάτων. Ἦδη δὲ τις ἄμα καὶ νικᾷ, καὶ βαδίζει, καὶ ἵπταται, καὶ χωρεῖ πάντα ἢ φαντασία. Πῶς δ' ἂν λέξεις χωρήσειε; καὶ καθεύθει τις ὄναρ, καὶ ὄναρ ὄρα. καὶ διανέστη καθεύδων, ὡς οἴεται, καὶ τὸν ὕπνον ἀπετινέφατο κείμενος, καὶ φιλοσοφεῖ τι περὶ τοῦ φανέντος ὄνειρου, καθὰ οἶδε, καὶ τοῦτο ὄνειρος, ἀλλ' ἐκεῖνο διπλοῦς· εἴτ' ἀπιστεῖ, καὶ οἴεται τὸ παρὸν ὕπαρ εἶναι, καὶ ζῆν τὰ φαινόμενα. Ἐντεῦθεν ἀνὰ κράτος ἢ μάχη, καὶ ὄνειρώττει τις ἀγῶνα πρὸς αὐτὸν, ἀπολιπεῖν τε καὶ διεγείρεσθαι, καὶ πείραν λαβεῖν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἀπάτην φωρᾶσαι. Οἱ μὲν οὖν Ἀλωάβαι κολάζονται τὰ Θετταλῶν ὄρη τοῖς θεοῖς ἐπιτειχίζοντες· καθεύδοντες δὲ οὐδείς Ἀδραστίας νόμος ἐμποδῶν, τὸ μὴ οὐκ ἀπάραι τῆς γῆς εὐτυχέστερον Ἰκάρου, καὶ ὑπερπτῆναι μὲν ἀετοῦς, ὑπεράνω δὲ καὶ αὐτῶν γενέσθαι τῶν ἀνωτάτω σφαιρῶν. Καὶ τὴν γῆν τις ἀποσκοπεῖται πόρρωθεν, καὶ οὐδ' ὄρωμένην τῇ σελήῃ σημαίνεται. Ἐξίστι δὲ καὶ ἄστρασι διαλέγεσθαι, καὶ τοῖς ἀφανέσιν ἐν κόσμῳ συνεῖναι θεοῖς. Τό γέ τοι χαλεπὸν λεγόμενον, τότε βῆδιον γίνεται, θεοὶ φαίνονται ἑναργεῖς· οὐδὲ τούτων μὲντοι φθόνος οὐδὲ εἰς. Μετὰ γὰρ μικρὸν ἐπὶ γῆς οὐδὲ ἦλθεν, ἀλλ' ἔστιν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐνυπνίων, ὡς τὸ κλέψαι τὸ ἐν μέσῳ, καὶ μὴ σὺν χρόνῳ ποιῆσαι. Εἶτα προβατοῖς τε διαλέγεται, καὶ τὴν βῆλῃν ἠγείρει φωνὴν, καὶ λεγόντων ξυνήσιν. Οὕτω μὲν καινὸν, οὕτω δὲ παλὸν τὸ πλάτος τῶν ὑποθέσεων, εἰ τις αὐταῖς ἐπαρτεῖναι τοὺς λόγους θαρσῆσειεν.

quoque supremos orbis exsuperet. Ergo aliquis terram procul aspicit, et eam etiam, quam luna non videt, observat. Licet vero et cum sideribus colloqui, et cum occultis in mundo diis versari. Atque hoc quod dictu difficile est tunc nullo negotio peragitur. Manifeste sese exhibent dii, nec ulla tamen rei hujus invidia est. Paulo post enim ad terram non venit, sed in ea jam est. Nam nihil adeo somniorum proprium est, atque intermedium omne suppressere, et sine tempore quodvis efficere. Exinde cum onibus colloquitur, et balatum esse sermonem existimat, et loquentes intelligit. Utque adeo nova et ampla est argumentorum copia, si quis in eam committere orationes suas audeat.

ιγ'. Ἐγὼ γὰρ οἶμαι καὶ τοὺς μύθους ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἐνοπνίων λαβεῖν, οἷς καὶ ταῦς, καὶ ἀλώπηξ, καὶ θάλαττα φθέγγονται. Ὀλίγα ταῦτα πρὸς τὴν αὐτονομίαν τῶν ὕπνων. Ἀλλὰ καίπερ ἐλαχίστη μερὶς τῶν ἐνυπνίων ὄντες οἱ μῦθοι, ὅμως ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἠγαπήθησαν εἰς παρασκευὴν ἐρμηνείας. Καίτοι γε οἷς ἀρχὴ τῆς τέχνης ὁ μῦθος, πρέπον ἂν γένοιτο τέλος, ἐνύπνιον· καὶ πρόσεστι τὸ μὴ μάτην ἠσκηκέναι τὴν γλῶτταν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μύθων, ἀλλ' εἶναι καὶ γνώμη σοφώτερον. Ἴτω δὲ πᾶς ὅτι σχολὴ καὶ εὐμάρεια ζῆν, εἰς ἀναγραφὴν τῶν τε ὕπαρ καὶ ὄναρ αὐτῶ συμπεπιπτότων· δαπανᾶτω τι τοῦ χρόνου, ἀφ' οὗ κράτιστον μὲν τὸ παραγινόμενον ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦ γράμματος, ἀγείρει τὴν μαντικὴν, ἣν ὑμνήκαμεν, ἥς οὐδὲν ἂν γένοιτο πρᾶγμα πολυωφελέστερον. Οὐ μὴν οὐδὲ ἡ λέξις ἀπόδηλον, τὸ τῶν πραγμάτων ἐφοδῆκτον. Φιλοσόφῳ μὲν γὰρ γένοιτο πείριον, χαλῶνται τοῦ τόπου, καθάπερ οἱ Σκυθαὶ τὰ τόξα· ῥήτορι δὲ αὐτὴν ἐπιτάξωμεν κολοφῶνα τῶν ἐπιδείξεων. Ὡς οὐκ ἐν καιρῷ μοι δοκοῦσιν ἐμμελετῆν τὴν δεινότητα Μιλτιάδῃ, καὶ Κίμωνι, καὶ τισὶ καὶ ἀκωνύμοις, καὶ πλουσίῳ καὶ πέννι· τὰ ἐκ πολιτείας ἐχθροῖς· ὑπὲρ ὧν ἐγὼ καὶ

A plus aliquid opinione sola suggerens. Neque enim erga ea **154** quæ videmus affectu caremus, sed partim vehementer assentimur, et adhærescimus, partim non minus aversamur, crebræque circa hæc incantationes, ac præstigiz in dormientes erumpunt. Voluptas vero tum longe blandissima obrepit; adeo ut in vigilantium etiam vitam amores odiaque hominum animis imprimantur. Quare si quis non mortuum et inanimatum sonare quidpiam velit, sed id cujus gratia orationis vis quæritur, præstare studeat, ut eosdem affectus, easdemque opiniones, in auditorem trajiciat, vivis profecto et animatis verbis opus est. Jam enim aliquis una et victoriam obtinet, et ambulat, et volat, et hæc omnia phantasia recipit: oratio vero qui recipiat? Dormit alter per somnium, per somnium videt, surrexitque dormiens, ut putat, et somnium jacens adhuc excussit; et de viso insomni, prout novit, aliquid philosophatur, et hoc ipsum somnium est: sed illud duplex. Postea fidem non adhibet, creditque quod præsens est verum esse visum, et viva esse quæ duntaxat apparent. Inde ergo vehemens conflictus oritur, et adversus semetipsum aliquis certamen somniat, relinquere gestiens, et excitari, et suiipsius experimentum capere, et fraudem deprehendere. Et quidem Aloidæ, quod contra deos Thesalicos montes pro myris objecere, supplicio sunt affecti, dormientem vero nulla lex Adrastriz prohibet, quominus et Icaro felicium a terra sese subvehat, et aquilas volatu transcendat, quin ipsos quoque supremos orbis exsuperet. Ergo aliquis terram procul aspicit, et eam etiam, quam luna non videt, observat. Licet vero et cum sideribus colloqui, et cum occultis in mundo diis versari. Atque hoc quod dictu difficile est tunc nullo negotio peragitur. Manifeste sese exhibent dii, nec ulla tamen rei hujus invidia est. Paulo post enim ad terram non venit, sed in ea jam est. Nam nihil adeo somniorum proprium est, atque intermedium omne suppressere, et sine tempore quodvis efficere. Exinde cum onibus colloquitur, et balatum esse sermonem existimat, et loquentes intelligit. Utque adeo nova et ampla est argumentorum copia, si quis in eam committere orationes suas audeat.

C. 13. Ego vero fabulas ipsas suspicor ex insomniis licentiam accepisse; quibus et pavo, et vulpes, et mare interdum loquuntur. Sed hæc exigua sunt, si cum somniorum libertate conferantur. **155** Atqui quantumvis exigua somniorum pars fabulæ sint, sophistæ tamen eas ad eloquendi copiam et apparatus amplexi sunt. Quanquam iis, quibus artis initium a fabula deductum est, consentaneus finis somnium esse potest; idque insuper accedit, quod non frustra, ut in fabulis, lingua exerceatur, sed et animo sapientiores efficiamur. Quæ cum ita sint, comparet se quisquis otio et vitæ commoditatibus abundat, ad ea describenda, quæ vigilantibus ac dormientibus contingunt; ac partem in eo temporis aliquam, otiique collocet, unde eximius quidam ex scripti sententia fructus colligitur, ut divinandi vis, quam tantopere prædicavimus, acquiratur; qua re nulla utilior excogitari potest; sed neque rejicienda dictio est, quoddam velut rerum consecrarium. Hic enim philosopho ludus fuerit de contentione nonnihil remittenti; quemadmodum Scythæ arcus suos relaxare solent; at rhetoribus hunc declinationum ad pompam et

ostentationem factarum velut colophonem præscribemus. Qui non satis opportune videntur dicendi facultatem in Miltiadis aut Cimonis laudibus exercere, aut plerisque aliis nomine carentibus, aut in divite ac paupere a se invicem in reipublicæ administratione dissidentibus, pro quibus senes aliquando in theatro rixantes videre meminimus. Et erant illi tamen ex philosophis gravitatis plenissimi, et uterque, quantum conjici poterat, barbæ pondo aliquot trahebat. Sed nihil illis tanta gravitas obstitit, quin sibi mutuo conviciarentur, et fremere, et indecore manus agitant, cum prolixè de iis viris sermones instituerent, quos tum quidem necessitudine cum iis aliqua conjunctos arbitrabar; ut autem ab aliis postmodum edoctus sum, ne in vivis quidem fuerant, nedom erant necessitudine conjuncti; ac nullo modo in rebus existerant. Ubiam enim gentium exstaret resp. quæ ei, qui se optime gessisset, præmium illud decerneret, ut civem contrarias in reip. administratione partes sequentem, interficiat? Quanquam qui nonagesimum annum agens in ficto argumento contendit, quodnam in tempus disciplinarum veritatem differet? Omnino vero declamationis atque exercitationis nomen intellexisse mihi non videntur, quod sese alterius gratia tractari proficitur: at illi præparationem ipsam pro fine habent; viamque, tanquam illud quo tendere oporteat, amplexantur. Certamen enim justum ex ipsa exercitatione faciunt. **156** Quemadmodum si quis certa lege commotis in palestra manibus, pancratii nomine apud Olympiam a præcone proclamari vellet: tanta in hominibus cum mentis siccitas, tum verborum inundans copia reperitur, ut nonnulli sint, qui, etsi nihil habeant quod dicant, possint tamen dicere: cum fructum ex seipsis capere aliquem eos oporteret, uti Alcæus et Archilochus fecerunt, qui uterque facundiam suam in propriæ vitæ descriptionem contulit. Unde et eorum memoria, quæ illis jucunda aut molesta contigerunt, insequentis temporis successione propagata est. Neque enim vanæ et inania consecantur lucubrationes ediderunt; velut recens illa sapientum natio in confictis argumentis facere solet; neque opes suas in alterius præconium insumpserunt, uti Homerus et Stesichorus, qui heroum quidem genus poematibus suis gloriosius et illustrius reddiderunt, nosque ad studium virtutis inde utilitatem aliquam cepimus: ipsi autem, quod ad se pertinet, neglecti jacuerunt; de quibus nihil aliud dicere possumus, nisi quod elegantes poetæ fuerunt. Quare quisquis famæ apud homines et existimationis in posteros proferendæ cupiditate flagrat, consciusque sibi ipsi est, posse immortalis memoria dignas res tabulis inscribere, audacter novam illam et inusitam nostram scribendi rationem ingrediatur, sequentis temporis memoriæ commendat. Præclarus is custos est, quoties favente Deo aliquid ejus fidei committitur.

A πρεσβύτας ἀνθρώπους εἶδον ἐν θεάτρῳ ζυγομαχοῦντας· καίτοι γε ἦσθη ἐπὶ φιλοσοφίᾳ μάλα σεμνῶ, καὶ εἰλικύτοι ἐκάτερος αὐτῶν, ὡς εἰκάσαι, τέλειαι πάγωνος. Ἄλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ἐκώλυσεν ἢ σεμνότης λοιδορεῖσθαι τε καὶ ἀγανακτεῖν, καὶ τῶ χεῖρα περιθινεῖν ἀκόσμως, ἐν τῷ διατίθεσθαι λόγους ἀποτάβην ὑπὲρ ἀνδρῶν, ὡς ἐγὼ τότε ἤμην ἐπιτηδεῖων, ὡς δὲ ἐφθασαν οἱ μεταδιδάξαντες οὕτε δυντων, οὕτε γενομένων ποτὲ, μὴ ὅτι ἐπιτηδεῖων, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ φύσει. Ποῦ γὰρ ἂν εἴη πολιτεία τοιαύτη, γέρας ἀριστεῖ διδοῦσα κτείνει πολίτην ἀντιπολιτευόμενον; Καίτοι γε ὅστις ἐνενηκοντούτης ὦν πλάσμα ἀγωνίζεται, εἰς ποῖον καιρὸν ἀνατίθεται τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν; Ὅλωσ δὲ οὐδὲ ἐπαίειν μοι δοκῶσι τοῦ τῆς μελέτης ὀνόματος, ὅτι φησὶ δι' ἄλλο σπουδάζεσθαι· οἱ δὲ τὴν παρασκευὴν τέλος ἤγηται, καὶ τὴν ὁδὸν ὡς ἐφ' ὃ δεῖ βαδίζειν ἠγάπησαν. Τὴν γὰρ μελέτην ἀγῶνα πεποιήται. Ὅσπερ εἰ τις ἐν παλαιστρᾷ χειρονομήσας, ἀξιώσει παγκράτιόν ἐν Ὀλυμπίᾳ κηρύττεσθαι. Τοσοῦτος ἄρα νοῦ μὲν ἀχμῶς, ἐπομβρία δὲ λέξειον τοὺς ἀνθρώπους κατέσχει, ὡς εἶναι τινὰς, οἱ δύνανται λέγειν οὐκ ἔχοντες ὅ τι δεῖ λέγειν· θεὸν ἀπολαύειν αὐτῶν, ὡσπερ Ἀλκαίῶς τε, καὶ Ἀρχιλόχου, οἱ δεδαπανήκασιν τὴν εὐστομίαν εἰς τὸν ἠικεῖον βίον ἐκάτερος. Καὶ τοῖνον ἢ διαδοχὴ τοῦ χρόνου τηρεῖ τὴν μνήμην, ὦν τε ἤλγησαν, ὦν τε ἤσθησαν. Οὕτε γὰρ κενεμεδατούντας τοὺς λόγους ἐξήνεγκαν, ὡσπερ τὸ νέον τοῦτο τὸ σοφὸν γένος ἐπὶ συμπεπρασμέναις ταῖς ὑποθέσεσιν. Οὕτε ἐτέροις κτεχαρίσαντο τὸ σφέτερον ἀγαθόν, ὡσπερ Ὀμηρος καὶ Στησίχορος, τὸ μὲν Ἑρωϊκὸν φύλον διὰ τὰς ποιήσεις αὐτῶν ἐπικυδέστερον ἔθεσαν (καὶ ἡμεῖς ὠνάμεθα τοῦ ζήλου τῆς ἀρετῆς), αὐτοὶ δὲ τὸ γε ἐφ' αὐτοῖς ἡμελήθησαν, περὶ ὧν οὐδὲν ἔχομεν εἰπεῖν, ἢ ὅτι ποιητὰι δεξιοί. Ὅστις οὖν ἀρᾷ τοῦ παρ' ἀνθρώποις εἰς ἔπειτα λόγου, καὶ σύνουδειν αὐτῷ δυναμένῳ τίκτειν ἐν δέλοισι ἀθάνατα, μετίτω τὴν παρανομουμένην ὑφ' ἡμῶν συγγραφὴν θερρῶν. Ἐαυτὸν παρατιθέσθαι τῷ χρόνῳ. Ἀγαθός ἐστι φύλαξ, δταν κατὰ θεὸν τι πιστεύηται.

MONITUM IN SYNESII EPISTOLAS.

Ita ferme accidit, ut quo quisque scriptorum illustrior fuit, magisque in omnium usu ac studio pervagatus, eo magis sit varietate lectionum, aut, quod molestius est, mendis atque erroribus refertus. Hoc in Cicerone, Plinio cæterisque, Græcis pariter ac Latinis, experimur quotidie: quorum libri, quia manibus terebantur omnium atque identidem a librariis exscribebantur, variantium vocum ac lectionum multitudinem prætexti sunt. Eadem in Synesio nostro causa fuit, cur ex omnibus ejus monumentis epistoliticum hoc opus maculosum imprimis esset ac variam. Cum enim jam olim apud antiquos celeberrimæ Synesii Epistolæ forent, ut ex Evagrii, Photii, Suidæ aliorumque narratione constat, inde factum est ut cætera quidem, quæ nostra etiam ætate obscuriora sunt, auctoris illius ad nos sinceriora scripta pervenirent: Epistolæ vero multis librariorum erroribus, atque ejusmodi lectionum ambiguitate et copia scaterent. Itaque plus a nobis in iis recensendis operæ quam in reliquis adhibitum est, ut ad veterum ædificum fidem, quorum nobis satis magna copia fuit, eas exigereamus. In quibus haud sane pauca lector animadvertet, quæ insigni aliqua labe deformata germanæ lectioni restituta sunt. Jam quod ad Epistolarum ordinem spectat, tametsi tumultuarie omnes lectionum habitatio ratione congestæ sint, nihil tamen innovandum in hac editione decrevimus; ne qui eas in aliis editionibus legissent, vel hoc ordine laudatas ab scriptoribus viderent, in iis reperiendis postmodum laborarent.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

SYNESII EPISTOLÆ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α΄.

Nicandro.

Παιδας ἐγὼ λόγους (1) ἐγεννησάμην, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς σεμνοτάτης φιλοσοφίας, καὶ τῆς αὐνοῦ αὐτῆς ποιητικῆς· τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς πανδήμου ῥητορικῆς (2). Ἄλλ' ἐπιγνοίη τις ἂν ὅτι πατρός εἰσιν ἐνὸς ἅπαντες, νῦν μὲν εἰς σπουδὴν, νῦν δὲ εἰς ἡδονὴν ἀποκλίναντος. Ὁ δὴ παρὼν οὗτος λόγος (3) ἤστινος μὲν ἐστὶ μερίδος, ἀπὸ τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ κατερεῖ. Παρ' ἐμοῦ δὲ οὕτως ἠγαπήθη διαφερόντως, ὡς ἤδιστ' ἂν αὐτὸν εἰσποιῆσαι φιλοσοφίᾳ, καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκριναί. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φασὶν ἐπιτρέψειν, οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας. Δεινοὶ γάρ εἰσιν εὐγενείας

A

157 EPISTOLA I.

Nicandro.

Filios ego libros genui, alios quidem ex augustiori philosophia, atque ejus contubernali postica; alios vero ex publice prostituta rhetorica. Verum quivis hoc facile discernet, uno omnes ex patre editos esse, qui nunc ad seria, nunc ad voluptatem inclinaret. Hoc vero præsens opus cujus sit partis, ipso suo argumento declarabit. A me vero sic adamatum est, ut libentissime ipsi in philosophiam asciturus, atque inter legitimos ascripturus fuerim. Sed hoc concessuras se negant vel reipublicæ leges. Sunt enim nobilitatis propugna-

DION. PETAVII NOTÆ.

[XLIII-XLIV] (1) Παιδας ἐγὼ λόγους. Melius hoc Græci quam Latini usurpant. Illi enim πατέρα auctorem ac scriptorem nominant. Clem. Alex. i Strom.: Καλὸν δὲ οἶμαι, καὶ παιδας ἀγαθοὺς τοῖς ἔπειτα καταλείπειν. Οἱ μὲν γὰρ παῖδες σωμάτων ψυχῆς δὲ ἔγγονοι οἱ λόγοι. Sic Arnobius lib. ii patres sententiarum vocat auctores. Rufinus quoque Præfat. in libros Περὶ ἀρχῶν, ut pater verbi potius sit quam interpres. Dionysius Alexandrinus apud Aibanasiuum libro De sententiis Dion., Ποιητὸς γὰρ τῶν

ἰδίων λόγων Ἑλλήνων μὲν οἱ σοφοὶ φασὶ, καὶ τοὶ πατέρας αὐτοὺς τῶν ἰδίων λόγων βντας.

(2) Ἀπὸ τῆς πανδήμου ῥητορικῆς. Alludit ad πάνδημον Ἀφροδίτην, de qua Xenophon in Symposio, quem consule.

(3) Ὁ δὴ παρὼν οὗτος λόγος. Scholion veteris codicis ex Regia bibliotheca adnotat librum hunc esse Calviti enoomium. Quod qui legerit, merito hanc Synesio dubitationem oblatam fatebitur.

trices acerrimæ : id vero lucro deputo quidquid illi etiam indulsero. Quare plurimum seriæ in illud partis contuli. Itaque, si tibi ita videbitur, Græcis librum hunc communicato ; sin abjudicatus fuerit, ad eum qui misit redeat. Simias enim fuerit, postquam pepererint, in fetibus suis tanquam simulacris obtutus desigere, præ admiratione pulchritudinis. Adeo natura ejus amans est quod pepererit ; aliorum porro invicem vident id quod sunt, simiarum esse partus. Quamobrem aliis permittenda est in sobolem inquisitio. **158** Favor enim corrupendis suffragiis efficacissimus est. Ob id Lysippus Apellem ad tabellas admittebat ; et Apelles Lysippum.

EPISTOLA II.

Joanni.

Timoris vacuitas maxima est legum timor. Te vero puduit videri eas semper metuere. Quamobrem inimicos metue, et cum iis etiam iudices, si non furentur : sin furentur quidem, tu vero non plus aliis dederis, nihilominus cavendum. Pro legibus enim irascuntur, cum largitores insuper nacti fuerint.

EPISTOLA III.

Evoptio fratri.

Tertia die, quam obierat Æschines, sororis filia tum primum ad sepulcrum venit. Neque enim mos est, opinor, sponsis ad funus progredi. Sed et in purpura tunc erat, et pellucidum ferebat reticulum, et aurum ac lapillos suspenderat atque induerat, ne sponso malum omen afferret. Itaque bicipiti in cathedra sedens, argenteis, ut aiunt, or-

A προττάται. Ἐχει δὲ κέρδος, ὃ τι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίζομαι· καὶ πολλὰ τῆς σπουδαίας μερίδος εἰς αὐτὸν εἰσῆνεγα. Ἄν μὲν οὖν καὶ σοὶ δοκῆ, κοίλωσαι ἐν λόγον τοὺς Ἕλλησιν· ἀποψηφισθεὶς δ' ἐπ' αὐτῷ (4) παρὰ τὸν πέμψαντα. Τὰς πιθήκους (5) γὰρ φασιν ἐπειδὴν τέκωσιν, ὡσπερ ἀγάλμασιν ἐνατενίζει τὰς βρέφεις, ἀγαμένας τοῦ κάλλους. Οὕτως ἐστὶν ἡ φύσις φιλότεκνον· τὰ δὲ ἀλλήλων ὀρώσιν, ἅπερ ἐστὶ πιθήκων παῖδια. Ἐτέροις οὖν ἐπιτραπτέον ἐξετάζειν τὰ ἔχονα. Αἱ γὰρ εὐνοιαὶ δεῖναι δεκάσαι τὰς ψήφους. Διὰ τοῦτο Λύσιππος (6) Ἀπελλῆν εἰς τὰς γραφὰς εἰσήγε, καὶ Λύσιππον Ἀπελλῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Ἰωάννη (7).

B Ἀφοβία μεγίστη (8), τὸ φοβεῖσθαι τοὺς νόμους. Σὺ δὲ αὐτοὺς ἠσχύνθης (9) ἀεὶ φανῆναι φοβούμενος. Τοιγαροῦν δέδοθι τοὺς ἔθροους, καὶ μετὰ τούτων τοὺς δικαστὰς, ἂν μὴ κλέπτωσι· κὰν κλέπτωσι μὲν, μὴ σὺ δὲ ἦς ὃ τὰ πλείω διδούς, οὐδὲν ἤττον εὐλαθεῖται. Ὅργιζόνται [γρ. μάχονται] γὰρ ὑπὲρ τῶν νόμων, ἔταν καὶ μισθοδότας [γρ. μισθοδότην] προσλάβωσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Τῷ ἀδελφῷ Εὐοπίῳ.

C Τρίτη μὲν ἦν Διοχίην κειμένη· ἡ δὲ ἀδελφεῖδι τότε πρώτων ἦκεν ἐπὶ τὸν τάφον. Οὐ γὰρ, οἶμαι, νομίζεται νυμφευτριαὶς (10) βαδίζειν ἐπ' ἐκφορὰν [γρ. ἐκφορᾶ]. Ἄλλ' ἐν φοινικίδι καὶ τότε, καὶ διαφανῆς ὁ κεκρυφάλος, καὶ χρυσία, καὶ λίθους ἐξήρτητό τε καὶ περιέκειτο, ἵνα μὴ τῷ νυμφίῳ σύμβολος ἀπαλαῖος γένηται. Καθεζομένη (11) γούν [γρ. οὖν] ἐπ' ἀμφικεφάλου.

DION. PETAVII NOTÆ.

(4) Ἀποψηφισθεὶς δὲ ἐκάρτω. In eadem fero sententiam Ælianus in præfat. operis *De animal. natura* : Εἰ δὲ τῷ καὶ ἄλλω φανεῖται ταῦτα λυσitelῆ, χρῆσθω αὐτοῖς. Ὅτι δὲ οὐ φανεῖται, ἔατω τῷ πατρὶ θάλπειν καὶ περιέπτειν.

(5) Τὰς πιθήκους γὰρ. Ambrosius lib. viii, epist. 63 : *Nescio quo enim modo præter imprudentiæ caliginem, quæ me circumfundit, unumquemque fallunt sua scripta, et aurem prætereunt ; atque filii etiam deformes delectant. Sic etiam scriptorem indecores sermones sui palpant.*

(6) Διὰ τοῦτο Λύσιππος. Lysippus ergo pictor? Insignis, inquam, ille statuarius? falsum haud cunctanter memoria Synesium dixerim, qui Lysippum pro Protogene sumpsit. Nam de Protogene tale quidpiam refert Plinius lib. xxv, cap. 10. Neque puto sic illud excusari posse, ut Apelles a Lysippo adhibitus dicatur, ut de statuis judicaret ; Lysippus ab Apelle, ut de stauis. Nam nulla hic statuarius mentio, et vox γραφὰς utriusque servit. Simile est παρῶραμα apud Ciceronem lib. i *Tusc. Quæst.* : *An censemus, inquit, si Fabio nobilissimo homini laudi datum esset, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos et Parrhasios fuisse?* Polycletus enim statuarius, non pictor erat.

(7) Ἰωάννη. Nescio an Joannes iste sit qui Æmilium interfecit ; ad quem nonnullæ exstant Synesii epistolæ.

(8) Ἀφοβία μεγίστη. Plutarch. in *Agide et Cleom.* : Καὶ τὴν ἀνδρίαν δὲ μοι δοκοῦσιν οὐκ ἀφοβίαν, ἀλλὰ φόβον ψόγου καὶ δόξης οἱ παλαιοὶ νομίζουσιν. Οἱ γὰρ δευλότατοι πρὸς τοὺς νόμους, θαρσάλωτατοι πρὸς τοὺς πολεμίους εἶσι.

(9) Σὺ δὲ αὐτοὺς ἠσχύνθης. Quintilianus lib. vi, cap. 1 : *Egregie nobis adolescentibus dixisse accusator Cossutiani Capitonis videbatur, Græce quidem, sed in hunc sensum, Erubescit Cæsarem timere. Quæ sic Græce siue dubio concepit, αἰσχύνεται τὸν Καίσαρα φοβεῖσθαι.*

(10) Νυμφευτριαὶς βαδίζειν. Videtur hic νυμφευτρία non usitata significatione [XLV] pronubam, sed νόμφην, sponsam exprimere. Suidas observat sic appellari τὴν νεύγαμον. Sed ista, de qua loquitur Synesius, nondum nupserat. Itaque sponsam vertimus. Sponsam enim hanc fuisse, non pronubam, suadet ornatus ille cultusque in quo prodixisse dicitur ; qui nova nuptiam, non pronubam decet.

(11) Καθεζομένη γούν ἐπ' ἀμφικεφάλου. *Βισπιτεμ cathedram* verti. *Etymologicum*, Ἀμφικεφάλος, κλίνης εἶδος, παρὰ τὸ ἐκατέρωθεν ἀνάκλιτον ἔχει, καὶ προσκεφάλαιον, quod utrinque *recubitum*, vel *recubitorium* habeat. Nam κεφαλή pars est elatior lecti, cui pulvinus imponitur, et in quo caput acquiescit. Huic generi lectulorum opponitur σχιμπτους, quod Aristophanis scholiastes ad *Nep.*, et Suidas interpretantur χαλοκραβάτων, et α σκαβάζειν deducunt, quos est χαλαίνειν, *claudicare* : quod istiusmodi lectuli in recubitorio altiores essent, in extrema sponda depressiores, atque ita quodammodo altero pede claudicarent. Hinc μονοκλίτια dicebantur. Hesychius, Σχιμπτῶσιον εὐταλῆς κλινίδον μονοκλίτιον. Suspicabar et apud Pollucem lib. x, cap. 7, χαμεύνην παράκλιον eadem notione sumi, quod alteri ο κώλι, hoc est *crure claudicare* ; e contrario ἀμφικέλιον, quod utraque parte ex aquo erectum est, et æqualia habet utrinque κώλια. Sic

λου καθέδρας, φασίν, ἀργυρόποδος, πολλά κατεμέμφοτο τὴν ἀκαιρίαν τῆς συμφορᾶς ὡς ἢ πρότερον ἐχρῆν, ἢ μετὰ τὸν γάμον ἀποθανεῖν. Καὶ πρὸς ἡμᾶς, ἐφ' οἷς ἐδύστυχοῦμεν ἐμῆνιε [ἡρ. ἐμῆνια]. Μόλις δ' οὖν περιμείνασα (12) τὴν ἐβδόμην, καθ' ἣν ἡμεῖς εἰσιτάξιμεν τὸ δεῖπνον τὸ ἐπιτάφιον, αὐτῆν τε καὶ τὴν φλήγαφον γραῦν τὴν τιτίθδα, ἐπὶ τὸ ζεύγος ἀναδιδασαμένη τὸ ὀρικόν, πληθούσης ἀγορᾶς, ἅπασιν τοῖς παρασήμοις ἐπόμπευεν εὐθὺς Τευχείρων (13) ταυνώουσα. Μέλλει γὰρ καὶ εἰς τὴν ἐπιούσαν ἐβδόμην εἰτανώσασθαι τε, καὶ πυργοφόρος (14) καθάπερ ἢ Κυθέλη περιελεύσασθαι. Τοῦτοίς ἡμεῖς μὴ οὐδὲν ἀδικώμεθα, πλὴν τοῦ καταφανεῖς γεγονέναι, λίαν ἀναισθήτους ἔχοντες συγγενεῖς. Ὁ δὲ ἀδικούμενος, Ἄρμόνιος ἐστίν (15) ὁ τοῦ θυρωροῦ πατήρ, ὡς ἂν εἴποι Σαπφῶ, τὰ μὲν ἄλλα σῶφρων καὶ μέτριος ἐν

A nata fulceris, multum de hujus importunitate infortunii querebatur; quasi aut ante, aut secundum nuptias mori illum oportuerit; nobis vero succensebat, quod in ea calamitate versaremur. Vix igitur exspectata die septima, qua die funebre convivium dederamus, mulares bigas, nutrice sua anu illa nugace comitante, conscendens cum insignibus omnibus ornamentis, recta Teuceira soleanni pompa profecta est. Quippe septimo abhinc die tænia redimiri, ac turrita, more Cybeles, circumire debet. Ac nobis quidem nulla ea re sit injuria, nisi quod palam omnibus eo exemplo fit, cognatos habere nos admodum communis sensus expertes. Cui autem injuria sit, Harmonius est, janitoris pater, ut diceret Sappho, cætera quidem frugi B homo ac moderatus; sed 159 qui de nobilitate

DION. PETAVII NOTÆ.

apud Pollucem Plato in Ἑορταῖς, Ἐπειτα κλίνην ἀμφικύλων πυξίνην. Pollux legit ἀμφικύλλον. Exponit enim τὴν κατακεκολλημένην. Sed puto non minus recte ἀμφικύλων usurpari eo sensu, quem attuli. Sunt enim κῶλα, quibus innituntur lecti, eorumque crura: quæ si utraque parte æqualiter erecta sunt, ἀμφικύλα; si una parte depressiora sunt, παράκωλα vocantur; non quod nulla prorsus in imo κῶλα sint, sed quod breviora; sicut ἄποδες dicuntur aves, non quibus nulli pedes, sed quibus exigui sunt. Ut a crurum et fulcrorum ratione nomina ista lectis imposita sunt, sic a pulvinariibus, vel recubitoriis, et ἀνακλιντροῖς, aut ἀνακλιντήροις, quæ sunt capita lectorum, appellationes alias sortiuntur. Qui enim utrinque recubitum habent, ἀμφικέφαλοι vocantur. Hesychius Ἀμφικέφαλος κλίνῃ, ἑκατέρωθεν ἔχουσα ἀνακλιντήριον. In Vulgatis legitur ἀμφικέφαλος, ut etiam apud Phavorinum, pro quo non male olim rescripsimus ὀμφικέφαλος, quod paulo ante declaravimus. Sed ἀμφικέφαλος opinor scribendum; atque ita legisse videtur auctor *Etymologici*.

Plurimum in hac voce falsus est Salmasius in notis ad Ælium Verum Spartiani pag. 63, qui pro ἀμφικέφαλος apud Etymol. et Hesychem scribi jubet ὀμφικέφαλος, quia κέφαλον, inquit, Hesy-chius ait esse τὴν ἐλ ἐπὶ προσκεφάλαιον, sed errat. Κνέφαλον sive κνάφαλον est tomentum, quo culcitæ et pulvini lectorum infarciuntur, quæ sunt eorum capita. Itaque ὀμφικέφαλος (quæ vox apud Pollucem exstat), et ἀμφικέφαλος idem significant, sed diversa notione. Nam prior ἀπὸ τοῦ κναφάλου, hoc est tomento dicitur, et utrinque tomento factum pulvinum esse demonstrat. Quippe κνάφαλον, vel κνέφαλον προσκεφάλαιον, id est cervical, sive pulvinum tomento infartum significat. Posterior dictio capita duo lecti illius exprimit, ut intelligas non esse μονοκόλιον. Cum igitur utrinque vocabulum in illo sensu receptum sit, temere et ἀκριτως in *Etymologico* quasi reiculum expungitur, pro eoque ἀμφικέφαλος reponitur. Nisi forte Synesium hoc etiam loco castigandum existimat, et pro ἀμφικέφαλον καθέδραν, ἀμφικέφαλον restituit; quod illi non [XLVI] concedimus. Nam in vetustissimis codicibus constantissime legitur ἀμφικεφάλου, non ἀμφικνεφάλου. Cæterum hoc loco non κλίνης, hoc est lecticæ, sed καθέδρας, sellæ gestatoricæ, sit mentio; cuius κεφαλῆ pars est in qua residetur. Sed de κεφαλῇ et ἀμφικεφάλῳ universe disputandum fuit.

(12) Μόλις δ' οὖν περιμείνασα. Septimus dies apud veteres parentationibus addictus est. Ecclesiastici xxxii, *Luctus mortui septem dierum*. Genes.

quoque capite I, *Et fecit luctum patri suo septem dies*. Quem locum enarrans Augustinus lib. i *Quæst. in Exod.*, quæst. 172, *Nescio*, inquit, *utrum inveniat alicui sanctorum in Scripturis celebratum esse luctum novem dies: quod apud Latinos novendium appellant. Unde mihi videtur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum isum in mortuis suis numerum servant, qui magis est in gentiliis consuetudine. Septimus vero dies auctoritatem in Scripturis habet. Verum Eustratius presbyter Constantinopolitanus apud Photium cod. ci. xxi, causas reddit cur tertio, nono et quadragesimo die pro mortuis sacrificia celebrentur; ut appareat nonum etiam alicui diem in observatione fuisse. Sed frequentius habita ratio septimi est, de quo etiam Ambrosius orat. *De fide resurr.*: *Nunc quoniam die septimo ad sepulcrum redimus: qui dies symbolum futuræ quietis est*. Dabantur et convivia in mortuorum memoriam; quod attingit hæc in epistola Synesius, ac non solum propinqui, sed etiam pauperes adhibebantur. De propinquorum epulo Chrysostomus agit homil. 28 in cap. xi *Epist. I ad Corinth.*: *Κἂν μὲν εἰς περιδείπνον τις καλέσῃ μετὰ τὸ πένθος, οὐδὲς δ' ἀντερῶν ἐπειθὴ νόμος ἀνθρώπων ἐστίν ὁ ταῦτα κελύων*. Græci enim περιδείπνα vocant, vel νεκροδείπνα, quæ Hieronymus in caput ix *Osee* interpretatur *parentalia*. Hebræαι Πητ. Quorum conviviorum abusum damnat Zeno Veron. in *psal. xlix*, et Gaudentius tract. iv *De Paschate*. De pauperum agapis meminit Chrysostomus hom. 32 in *Matth.* et hom. 27 in caput xi *Epist. I ad Corinth.**

(13) *Εὐθὺς Τευχείρων*. Una est ex quinque Pentapolis urbibus; quæ alio nomine Arsinoe dicebatur, auctore Strabone lib. xvii. Sunt autem hæ quinque: Beronice, Arsinoe, Ptolemæis, Apollonia, Cyrene. Plinius lib. v, cap. 5. Stephanus Ταύχειρα scribit, non Τεύχειρα, et Ἀρσινόην ætate sua nuncupatam asserit.

(14) *Ταινώσασθαι τε καὶ πυργοφόρος*. Scholion quoddam in vetere scripto στέφανον esse ait τὴν οὕτω καλούμενον πύργον. Sed castellorum structuram potius intelligit, de qua Gregor. Naz.:

Μὴ κεφαλὰς πυργοῦσθε νέθοις, πλοκάμοισι γυναικας.

Tertullianus lib. *De cultu fem.*: *Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum, quasi vaginam capitis, et operculum veritatis; nunc in cervicem retro suggestum.*

(15) Ἄρμόνιος ἐστίν. Scholion in tribus miss. ad marginem ascriptum ita se habet: Ἄρμόνιος δὲ

cum Cecrope perpetuo contenderit. Hujus plus quam Cecropis neptem, patruus Herodes et Janitor in Sosias et Tibios distraxit. Nisi forte aliquid dicunt, qui sponsam nobis materno ex genere celebrant, et hujus originem ad famosam illam Laidem referunt. Lais enim, ait quidam scriptor, Hycaricum erat mancipium emptum e Sicilia; ab illa vero egregia felix prole natus ortum accepit, quæ præclarum nobis sponsum peperit. Ea porro nucercleri quidem heri pellex olim fuerat, tum oratoris alterius heri, ac tertii secundum hos conservi: ad hæc clam interim in urbe prostabat, demum palam in urbe, adeo ut magistra esset artis illius; quam simul præ laxæ cuius rugis exercere desiit, ætate maturas edocet, ac pro se peregrinis substituit. Nam ejus filius orator necessitate ait se legis exsolvi, quominus meretricem alat matrem. Apage hanc legem. Nam qui ita in lucem editi sunt, his pro certo comperta mater est: parentum alter ambiguus. Itaque quantum utrisque ab legitimis filiis debetur, tantumdem ab incerto patre genitis in matres par erat conferri.

EPISTOLA IV.

Eidem.

Cum e Bendidio solvissemus ante matutinum crepusculum, vix post meridiem Pharium Myrmecem prætervecti sumus, cum bis terve circiter navis in portus fundum esset impacta. Statim igitur malum hoc videbatur auspicium, ac consultum sane fuisset nave tunc exscendere, quæ sub primis vetuli carceribus inauspicato sese commoveret. Sed pudebat nos timiditatis a vobis argui; ac propterea,

... Non jam fugere aut trepidare licebat.

Proinde mali si quid evenerit, vestri causa peribimus. Tametsi quid illud tantum erat incommodi, ridere vos, dum nos extra periculum essemus? sed Epimetheo, ut aiunt,

Curare deerat, pœnitere haud defuit:

perinde ac nobismetipsis. Nam cum servari tum liceret, nunc ad deserta littora contentu quodam plangimus, Alexandriam, quoad licet, intuentes, **160** et matrem Cyrenem; quarum alteram cum haberemus reliquimus; alteram invenire non possumus: postquam ea vidimus, et experti sumus, quæ ne per somnium quidem eventura putavimus. Audi enim, ne tibi omnino gaudere valet: ac pri-

α τῷ καθ' αὐτὸν βίω γενόμενος· ἀλλ' ὑπὲρ εὐγενεῖας ἀμφισθητῶν τῷ Κέκροπι διετέλεσε. Τοῦτου τοῦ πύλον ἢ Κέκροπος τὴν θυγατρὶδὴν ὁ θεὸς Ἡρώδης, καὶ θυρωρὸς, εἰς Σωσίας τε καὶ Τιβίους· (16) ἀπέδοτο. Ἠλὴν εἰ μὴ τι λέγουσιν, ὅσοι καὶ τὸν νεμφίον ἦμιν μητρῶθεν ἀποσεμνύουσι, γενεαλογοῦντες αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐν φήμῃ Λαίδος, ἢ γὰρ Λαίς, ἔφη τις ἦδη λογογράφος, ἀνδράποδον ἦν Ἰγκαρικὸν [γρ. Καρικὸν], ἐκ Σικελίας ἐωνημένον· ὅθεν ἡ καλλιπείας ἡ τεκούσα τὸν περιδότηον. Καὶ αὐτὴ πάλαι μὲν ἐπαλλακίετο ναυκλήρῳ δεσπότη· ἔπειτα μέντοι ῥήτορι, καὶ τούτῳ δεσπότη· τρίτῳ μετ' ἐκείνουσ' ὁμοδούλῳ· καὶ λάθρα τῇ πόλει· ἔπειτα λαμπρῶς τῇ πόλει, καὶ προύστη τῆς τέχνης. Ἦς ἀπειθὴ τὴν ἐργασίαν ὑπὸ χαλαρῆ ῥυτίδι κατέλυσε, τὰς ἐν ἡλικίᾳ παιδοτριβεῖ, καὶ τὰς ξένοις ἀντικαθίστησιν. Ὁ γὰρ υἱὸς ὁ ῥήτωρ, ἀφείσθαι φησι τῆς ἀνάγκης τοῦ νόμου, μητέρα τρέφειν ἐταίραν. Ἄπαγε τοῦ νόμου. Τοῖς γὰρ οὕτω γενοσίν, ἀποδεδείκται μὲν ἡ μήτηρ, ὁ δὲ λοιπὸς τῶν γονέων, ἀμφισθητήσιμος. Ὅσον οὖν ἀμφοτέροις παρὰ τῶν εὐγενομένων ὀφείλεται, τοῦτο πᾶν ἔχειν εἶδει παρὰ τῶν ἀπατόρων εἰς τὰς μητέρας.

EPISTOLA Δ'.

Τῷ αὐτῷ.

Λύσαντες ἐκ Βενιδείου πρὸ δελης ἐώας, μόλις ὑπὲρ μεσοῦσαν ἡμέραν, τὸν Φάριον Μύρμηκα (17) παρηλλάξαμεν, δις που καὶ τρις ἐνσχεθείσης τῆς νεῆς τῷ τοῦ λιμένος ἐδάφει. Εὐθύς μὲν οὖν καὶ τοῦτο κακὴ [γρ. πονηρὸς] οἰωνὸς ἐδόκει, καὶ σοφὸν ἦν ἀποθῆναι νεῆς, ἐκ πρώτης ἀφειτηρίας οὐκ εὐτυχούς. Ἀλλὰ φυγεῖν παρ' ὕμιν ἔγκλημα δειλίας ἠσχύνθημεν· καὶ διὰ τοῦτο,

Ὅσῳ ἔτ' ἔσκειν ὑποτρέσαι οὐδ' ἀναδύται.

ὅστε κἄν τι συμβῆ [γρ. κἄν εἴ τι συμβαίῃ], δι' ὕμᾶς ἀπολούμεθα. Καίτοι τί δεινὸν ἦν, ὕμᾶς τε γὰρ, καὶ ἡμᾶς ἔξω κινδόνων ἐστάναι. Ἀλλὰ τῷ Ἐπιμηθεῖ, φασί,

Τὸ μὲν μέλειν οὐκ ἦν, τὸ μεταμέλειν δ' ἐνῆν· ὥσπερ ἡμῖν. Τότε γὰρ ἐξὴν σώζεσθαι, νῦν πρὸς ἐρήμοις ἀκταῖς συναυλιαν ὀλοφυρόμεθα (18), καὶ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν ὀρώντες, ὡς οἶόν τε, καὶ πρὸς τὴν μητέρα Κυρήνην· ὧν τὴν μὲν ἔχοντες ἀπελώπομεν, τὴν δὲ εὐρεῖν οὐ δυνάμεθα, ἰδόντες τε καὶ παθόντες, ἃ μὴδὲ ἔναρ ἠλπίσαμεν. Ἄκουε γὰρ, ἵνα μὴδὲ σὺ πᾶνυ χαίρειν σχολάζῃς· καὶ πρῶτον ὅπως ἡμῖν εἶχε τὰ τοῦ πληρώματος. Ὁ μὲν ναύκληρος θανάτῳ κατὰ-

DION. PETAVII NOTÆ.

μὲν υἱὸς ἔσκειν, Ἀσχίνην καὶ Θυρωρὸν, τὸν καὶ Ἡρώδῃ καλούμενον, μίαν δὲ θυγατέρα, τὴν μητέρα ταύτης τῆς νύμφης, περὶ ἧς ἐστὶν ὁ λόγος. Ἔστιν οὖν αὕτη ἡ νύμφη ἐγγόνη μὲν Ἀρμονίου, ἀδελφιδῆ δὲ Ἀσχίνου, καὶ Ἡρώδου. Harmonius duos habuit filios, Æschinam et Janitorem, qui et Herodes dictus est; et filiam unicam, hujus sponsa, de qua sermo est, matrem. Est igitur sponsa ista neptis Harmonii; filia vero sororis Æschinis et Herodis. Porro θυρωρὸν vocat Herodem [XLVII] Harmonii filium, ut plerique animadverterunt, ea vocis significatione quam Julius Pollux lib. III, cap. 3, declarat ut sit nuptialis officii genus. Hesy chius παρὰ νου-

φον interpretatur, et τὴν θύραν τῶν θαλάμων κλεινοτά.

(16) Εἰς Σωσίας τε καὶ Τιβίους. Vide Junium in Adagiis. Qui ἀπέδοτο sic interpretatur, ut sit εἰσφέρει Ego vendere sumi interpretatus. Forte quod numeribus ab ignobilii sponso pellectus, aut illius opibus inductus, illam tradiderit.

(17) Τὸν Φάριον Μύρμηκα. Meminit Ptolem. lib. IV in Cyrenaica.

(18) Συναυλιαν ὀλοφυρόμεθα. Ita Græc. Naz. orat. 16: Τίς οὐ κατακλᾶται τούτων τοῖς ἔδουμοις οἰκτρὰν ξυναυλιαν ἀρμολογούμενων;

χρωαί τῶν. Ναυτῶν δὲ ὄντων δωκαίδεκα τῶν πάντων· ἅμα quemadmodum sese nobis nauticum supplementum habuerit. Gubernator imprimis ex desperatione mortem optabat esse oppressus alieno; et cum nautæ duodecim omnes essent (tertius enim et decimus gubernator erat), supra dimidiam quidem partem cum ipso gubernatore Judæi omnes erant, infidum genus, et quod pie se facere persuasum habeat, si quamplurimis Græcis hominibus causam necis attulerit. Cæteri gregarii erant, agricolæ, qui anno superiori nondum remum attigerant; ac tam isti quam illi prorsus aliqua corporis parte mutilati. Quamobrem quandiu nihil erat periculi, jocari inter se, seque invicem appellare non nominibus suis, sed ex infortuniis, claudus, herniosus, scævola, strabus: singuli unum aliquod insigne habebant, nobisque idipsum non mediocri erat oblectamento. In ipso vero discrimine nullus jam risui locus erat, sed ob illa ipsa nunc ingemiscimus qui vectores sumus supra quinquaginta, quorum tortia fere pars feminæ sunt, pleeræque juvenes et formosæ. Verum non est quod invideas, nam cortina nos suspensa separabat, eademque firmissima, non ita pridem conscissi veli segmentum, temperantibus hominibus par Semiramidis muro. Ac nescio annon vel Priapus ipse temperaturus fuerit, si cum Amaranto navigaret; qui nullo nos unquam vacare tempore siverit ab extremi discriminis metu.

Ὅστις πρῶτον μὲν ἐπέβη τὸν παρ' ὑμῶν τοῦ Ποσειδῶνος νεῶν (20) κατεκάμψαμεν, ἕρας ὄλοις ἰστίαις ἤξιου πλεῖν εὐθὺς Ταφοσίριδος, καὶ ἀπεπειράτο τῆς σκύλλης [ἡρ. κοιλίης] (21), ἣν ἐν τοῖς γραμματίοις (22) ἀποτροπιαζόμεθα. Συννησοχότων δὲ ἡμῶν, καὶ ἀνακεκραγῶτων [ἡρ. ἀνακραγόντων], οὐ πρὶν ἢ ἐν χρῶ γενέσθαι τοῦ κινδύνου, μόλις ἐκβιασθεῖς, ἀπέστη τοῦ διαναυμαχῆσαι πρὸς τὰς σπιλάδας. Ἐντεῦθεν ἀποστρέψας τὴν ναῦν ὡσπερ ἐκ μετανοίας ἐπαφίησι τῷ πελάγει, τέως μὲν ὡς ἐδύνατο καὶ πρὸς κύμα παραβαλλόμενος· ἔπειτα δὲ καὶ νότος συνεπιλαμβάνει λαμπρὸς, ὅψ' οὐ ταχὺ μὲν τὴν γῆν ἀπεκρύπτομεν· ταχὺ δὲ μετὰ τῶν ὀγκῶδων ἤμεν τῶν διαρμενίων, αἷς οὐδὲν ἔδει Λιθύης τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ πλοῦν ἕτερον ἐπλεον. Σχετλιαζόντων δὲ ἡμῶν, καὶ ἐν δεινῷ ποιουμένων τὸ ἀπρητῆσθαι τοσοῦτον τῆς γῆς, ὁ Ἰαπετὸς Ἀμάραντος, ἐπὶ τῶν ἰκρίων ἑστὸς, ἐτραγῶδει τὰς παλαμναιοτάτας ἀράς. Οὐ γὰρ δὴ πτησόμεθα [ἡρ. πτησόμεθα], ἔφη· ὑμῶν δὲ πῶς ἂν τις καὶ χρῆσαιτο,

Primum enim posteaquam Neptuni templum, quod apud vos est, sumus prætergressi, totis velis navigans, recta Taphosiridem petere constituerat, Scyllamque tentabat, quam in tabulis abominari consuevimus. Quod ubi animadvertimus, et vociferati sumus, non antequam proxime in periculum ipsum venimus, vix coactius scopulis conflictari destitit. Inde abductum navigium, quasi resipiscens, in altum immittit; primum contra fluctum aliquandiu quantum poterat oblectans; deinde vehementiore austro secundante, statim a terræ conspectu sumus ablati; ac statim ad onerarias binis 161 velis instructas accessimus, quibus nihil erat in Libya nostra negotii, sed cursum alium insistebant. Hic vero conquerentibus nobis, ac moleste ferentibus, quod a terra tam longe proveci essemus, D Japetus ille Amarantus in tabulatis stans diras ultimique exempli imprecationes canebat. Non enim avolabimus nos, inquit; vobis autem quid faciat

DION. PETAVI NOTÆ.

(19) Παρεῖχε τὴν διατριβήν. Quod idiotismus noster proprie admodum exprimit, un passe-temps. Sic Plutarch. Timoleonte: Διατριβὴν τοῖς Ἰγγίλοις παρεῖχον, εἰ Φοίνικας δυνεὶ οὐκ ἀρέσκοντο τοῖς δι' ἀπάτης πραττομένοις. Philostratus in Phavorino: Ταῦτα ὁ μὲν αὐτοκράτωρ διατριβὴν ἐπέπλητο, καὶ οἷηγε τὰς βασιλεῖδας φροντίδας ἀπονεύων εἰς σοφιστὰς τε καὶ φιλοσόφους. Prorsus eadem notione vocem illam usurpat, in qua falsus est interpres.

(20) Τὸν παρ' ὑμῶν τῶν Ποσειδῶνος νεῶν. De quo Strabo lib. i.

(21) Καὶ ἀπεπειράτο τῆς σκύλλης. Non eam quæ proprie id nomen accepit, sed aliam similem. Et nos Franci inde vernaculum nomen deduximus, un escueil, hoc est inaccessum scopulum et navifra-

gum. Glossæ Isidori, Scyllæ, saxa latentia in mari.

(22) Ἦν ἐν τοῖς γραμματίοις. Obscura vox. Glossa interlinearis in uno ex veteribus, quos adhibui, ἐν ταῖς συμφωνίαις. Ubi συμφωνίαν, quisquis ille est, pro pacto et stipulatione videtur accepisse, sive conventionis tabulis. Ita enim in Gloss. vet., conventio, συμφωνῶ. Conventum, σύμφωνον. Verum haud scio quam recte ea vocabuli hujus significatio ad hunc locum faciat. Nisi forte in nauticis contractibus ejusmodi aliqua periculi illius exceptio fieri consueverit. Suspicor et ἀσφατίοις pro γραμματίοις legi posse, ut cautiones quædam intelligantur, quibus infames ii scopuli celebrentur. Tanquam ad oram codicis ascriptum sit ἡρ. ἀσφατίοις, indeque γραμματίοις irreperit. Sed nihil affirmo.

quisquam, qui et terram et mare metuitis? Minime hoc quidem, si quis bene iis utatur, optime Amaranthe, inquam ad illum. Nobis vero nihil Taphosiride opus fuit; vita enim opus fuit: et nunc quid alto nobis opus est? Sed tendamus, inquam, Pentapolim, quantum satis est a terra dissiti; ut si quid difficile accidat, cuiusmodi in mari multa sunt: hoc autem incertum utique et est, et a nobis dicitur: e proximo nos portus aliquis excipiat. Sed nihil dicendo persuadere potui. Obsurduerat enim scelus; donec acrior a septentrione ventus incumbens tumentes et asperos fluctus agitare coepit. Hic subito ingruens velum in diversum compulit, et quæ curva erant cava reddidit. Navis ipsa porro parum absfuit quin in puppem everteretur; quam nos ægre tandem aliquando composuimus. Tum infelix Amaranthus: Tanti est, inquit, ex arte navem regere. Ventum enim e mari sese pridem suspicatum fuisse, ob idque in alto navigare. Nunc enim obliquum se cursum tenere, quod longitudini addere aliquid de intervallo licet. Talem esse navigationem nostram; cuiusmodi esse non posset, si litus legeremus: navem enim ad terram allisum iri. Quæ cum diceret, tandiu nos assentiebamur, quoad supererat dies, necdum periculum magis attollente sese fluctu.

Erat tum dies, quam Judæi Parasceven vocant; cuius noctem cum sequenti die computant, qua die nulli manum licet operi admovere, sed eam sanctissime venerantes ab omni labore seriantur. Clavum itaque gubernator e manibus abiecit, statim atque solem occidisse conjectatus est, ac prostratus,

Civis se nautarum calcandum præbebat.

Nos veram rei causam non statim intelligentes, sed desperationem hoc ipsum esse rati, ad eum accurrere, obtestari, ne ultimam **162** spem proderet. Nam et decumani fluctus instabant, tumultuante secum ipso mari. Hoc autem accidit, cum cussante vento, nondum ab eo concitati fluctus residunt; sed valida semel agitatione concepta, dominantis se adhuc obijciunt, et impetum illius contrario impetu repellunt. Opus enim mihi fuit turgidis et grandibus verbis, ne mala ingentia infra dignitatem explicarem. Ejusmodi porro navigatione utentibus tenui, ut aiunt, e funiculo vita suspensa est. Quod si legis doctor idem et gubernator fuerit, quo esse animo nos oportet? Postquam igitur quid sibi clavi abjectio vellet intelleximus (rogantibus enim nobis navem ut, quoad posset, periculis eriperet, librum quemdam legebat), persuaderi posse desperantes, adhibere vim coepimus. Ac generosus quidam miles (navigant autem nobiscum Arabici

οἱ καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν ὑποπτεύετε. Οὐκ ἦν γέ τις αὐταῖς χροῖτο [γρ. χρῆται] καλῶς, ὡς λέγουσι Ἀμάραντε, πρὸς αὐτὸν ἔφη. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ Ταφοσίριδος ἔδει· ζῆν γὰρ ἔδει· καὶ νῦν τοῦ πειλάγου τί δεῖ; Ἀλλὰ πλέωμεν, ἔφη, εὐθὺς Πενταπόλειως, ἀπέχοντες τῆς γῆς, ὅσον μέτριον, ἢ εἰ τι καὶ χαλεπὸν· οἷα δὲ τὰ θαλάττης, ἄβηλον δὲ δῆπου καὶ ἔστι, καὶ παρ' ὑμῖν λέγεται· λιμὴν τις ἡμᾶς ἐκ τοῦ σχεδὸν ὑποδέξοιτο. Οὐκ οὖν ἔπειθον λέγων· ἀλλ' ἐξεκεκώφει τὸ κάθαρμα, ἕως ἀνεμὸς ἀπαρκτίας ἐπαράσσει πολλὸς, κύμα ἐλαύων ὑψηλὸν καὶ τραχὺ. Οὗτος ἄφρων προσπεσὼν, τὸ ἱστίον ἐμπάλιν ὤθησε, καὶ τὰ κυρτὰ κοίλα πεποίηκεν. Ἡ δὲ ναῦς ἐγγὺς ἦλθεν ἐπὶ πρῶμαν ἀναστράφα. Μόλις δ' οὖν αὐτὴν κατεστήσαμεν. Καὶ ὁ βαρύστονος Ἀμάραντος, τοιοῦτον, ἔφη, τὸ τέχνη ναυτίλλεσθαι προσδέχεσθαι γὰρ αὐτὸς πάλαι τὸν ἐκ πειλάγου; ἀνεμὸν, καὶ διὰ τοῦτο μετέωρος πλεῖν. Κατιέναι γὰρ νῦν ἐγκάρσιος, ἐνδιδόντος τοῦ διαστήματος προστιθέναι τῷ μῆκει. Τοῦτον δὲ εἶναι τὸν πλοῦν τὸν ἡμέτερον, οὐκ ἂν, εἰ γε παρὰ τὰς ἀκτὰς ἐπλέομεν. Προσανεπεπλάσθαι γὰρ ἂν τῇ γῆ. Καὶ ἡμεῖς ἀπεδεχόμεθα λέγοντος, ἕως ἡμέρα τε ἦν, καὶ τὰ θεινὰ οὐπω παρῆν Ἡρξάτο γὰρ δὴ μετὰ τῆς νυκτὸς, ἀεὶ προϊόντος; ἐπὶ μείζον τοῦ κλύδωνος.

appetebat. Coepit enim una cum nocte, magis ac

Ἡμέρα μὲν οὖν ἦν, ἦντινα ἄγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι Παρασκευὴν· τὴν δὲ νύκτα τῇ μετ' αὐτὴν ἡμέρα λογίζονται, καθ' ἣν οὐδενὶ θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν εἶναι τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄγουσιν ἀπραξίαν. Μεθῆκεν οὖν (23) ἐκ τῶν χειρῶν ὁ κυβερνήτης τὸ πηδάλιον, ἐπειδὴ τὸν ἥλιον εἴκασεν ἀπάλοιπέναι τὴν γῆν· καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν,

Πατεῖν παρείχε τῷ θέλοντι ναυτίλω

Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν οὖσαν αἰτίαν οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τοῦ ἐβαλλόμεθα ἀπόγνωσιν δὲ τὸ πρῶγμα οἰόμενοι, προσήειμεν, ἐπιπαροῦμεν μὴ καταπροέσθαι μηδέπω τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπέιχον αἱ τρικυμῖαι, τοῦ πειλάγου καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάζοντες. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν μὴ τῷ λήξαντι πνεύματι καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συναναπαύσθαι κύματα· ἀλλ' ἰσχύον ἔχοντα τὸ ἐνδύσιμον τῆς κινήσεως, ὑπαντιάζῃ τῇ τοῦ πνεύματος ἐπικρατεῖα, καὶ ἀντεμάλλῃ ταῖς ἐμβολαῖς. Ἔδει γὰρ μοι καὶ φλεγμαινόντων ὀνομάτων, ἵνα μὴ τὰ μεγάλα κακὰ μικροπρεπέστερον διηγῆσμαι. Τοῖς οὖν ἐν τῷ τοιῷδε πλέουσιν ἀπὸ λεπτοῦ, φασί, μίτου τὸ ζῆν ἠρτῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ κυβερνήτης νομοδιδάσκαλος εἴη, τίνα δεῖ ψυχὴν εἶναι; Ἐπεὶ δ' οὖν συνήκαμεν τὸν νοῦν τῆς ἀπολείψεως τῶν πηδαλίων (δομῆμων γὰρ ἡμῶν σὺζῆεν ἐκ τῶν ἐνότων τῆς ναῦς, τὸ βιβλίον ὑπανεγίνωσκε) περὶ τοῦ ἀπογόντος, ἀνάγκην ἤδη προσήγομεν· καὶ τις στρατιώτης γεννάδα; (συμπλέουσι δὲ ἡμῖν Ἀράβιοι συχνοὶ (24) τῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) *Μεθῆκεν οὖν*. Dositheus in quo quisque habitus erat incunte sabbato, in eodem manere oportere sentiebat, ut ait Origenes lib. iv *Ἐπὶ ἀρχῶν*.

Ex illius itaque secta potuit esse navarchus iste. (24) *Ἀράβιοι συχνοί*. Equites erant sagittarii. Vide *Notit. Orient. imperii*.

ἀπὸ τοῦ τάγματος τῶν ἰππέων) τὸ ξίφος σπασάμενος, ἤπειλθεσε τάνθρωπον τὴν κεφαλὴν ἀποκόψειν, εἰ μὴ ἀντιλήψοιτο τοῦ σκάφους. Ὁ δὲ αὐτόχρημα Μακκαβαῖος οἶος ἦν ἐγκαρτερῆσαι τῷ δόγματι. Μεσοῦσης δὲ ἤδη τῆς νυκτὸς, ἀναπέθεται παρ' αὐτοῦ πρὸς τὴν καθέδρα γενέσθαι. Νῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφέλῃσιν (25) ἐπειδὴ νῦν σαφῶς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς θέομεν. Πρὸς τοῦτο αἵρεται θόρυβος ἐξ ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγῆ, γυναικῶν ὀλολυγῆ. Ἄπαντες ἐθεοκλύτουν, ἐποτινῶντο, τῶν φιλάτων ὑπεμιμνήσκοντο· μόνος Ἀμαράντος εὐθυμος ἦν, ὡς αὐτίκα ἀν παραγράφῳν τοὺς δανειστάς. Ἐμὲ δὲ ἐν τοῖς δεινοῖς, ἡμυμί σοι θεὸν ὃν φιλοσοφία πρεσβεύει, τὸ Ὀμηρικὸν ἔθραττεν ἐκεῖνο, μὴ ἄρα ἀληθὲς εἶη (26), τὸν καθ' ὕδατος θάνατον δλεθρον εἶναι καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Λέγει γὰρ ἔστιν ὅπου τῶν ἐπῶν·

Αἶας δ' ἐξαπόλωλεν, ἐπεὶ πλερ ἀλμυρὸν ὕδωρ.

τὸν ἐν θαλάττῃ θάνατον ἀκριβεστάτην ἀπώλειαν εἶναι τεθέμενος. Οὐδένα γοῦν ἄλλον ἐξαπολωλέναι φησὶν, ἀλλ' ἕκαστος ἀποθνήσκων,

αἰδῶς δ' ἐδεδήκει.

Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐν δυοῖν νεκύαιν ὁ μικρὸς Αἶας οὐδαμῶς τοῦ δράματος εἰσενήνεκται, ὡς τῆς ψυχῆς οὐκ οὐσης ἐν ἔδῳ· καὶ Ἀχιλλεὺς, ἀνὴρ εὐψυχότατος τε καὶ φιλοκινδυνότατος, ἀποδειλιᾷ πρὸς τὸν ἐν ὕδατι θάνατον, ὃν γε καὶ λευγαλέον καλεῖ.

Τούτους ἐλίττων τοὺς λογισμοὺς, ὁρῶ τοὺς στρατιώτας ἄπαντας ἐσπασμένους μαχαίρας· καὶ πυθόμενος ἐμάνθανον παρ' αὐτῶν, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὄντας ἔτι πρὸς τὸν ἄερα τὴν ψυχὴν ἐρυγεῖν, ἀλλὰ μὴ πρὸς κύμα χανόντας. Τούτους αὐτοφρεῖς Ὀμηρίδας ἐνόμιζα, καὶ ἐθέμιην τῷ δόγματι. Εἶτα κηρύττει τις ἐξαρετᾶσθαι χρυσίον, οἷς ἔστι· καὶ οἷς ἦν, ἐξήρτητο, καὶ χρυσίον, καὶ ὃ τι ἄξιον χρυσίου. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ τε ἐσκευάζοντο, καὶ τοὶ διομένους ἀρπεδόνας διένειμον (27)· πάλαι καταδειγμένον τοῦτο ποιεῖν, νοῦν δὲ ἔχει τοιοῦτον. Φέρειν δεῖ τιμὴν ἐντάφιον τὸν ἐκ ναυαγίου νεκρὸν. Ὁ γὰρ προσυχῶν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδραστείας αἰδέσεται, μὴ οὐχὶ μικρὸν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαρισαμένῳ τὸ πολλαπλάσιον. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν πρὸς τούτοις. Ἐγὼ δὲ παρακαθήμενος, τὸ παλαμναῖον βλαάντιον, εὐν παρακαταθήκην τοῦ ξένου ἔκλειον. Ὡς οἶδεν ὁ Ξένιος, οὐκ εἰ τεθνηξοίμην, ἀλλ' εἰ ὁ θορᾶς ἀποστερήσοιτο, τῶν χρημάτων ἐνεκεν· ὃν καὶ ἀποθανῶν ἀν ἠγουσόμην. Ἐνταῦθα μὲν γε τὸ ἐξαπολωλέναι κέρδος ἦν, καὶ συναπολωλέναι, καὶ ἀποδράσαι τὴν ἀσθησιν.

DION. PETA VII NOTÆ.

(25) *Nῦν γὰρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφέλῃσιν.* Ita docent magistri in Talmudicis Digestis tract. *De sabbato*, et Ranibam in *Iad.*, quod pluribus exemplis illustrant.

(26) *Μὴ ἄρα ἀληθὲς εἶη.* Hinc Athenagoras orat. *De resurr.*, τοὺς ἐν ναυαγίοις, καὶ ποταμοῖς δυσθανάτους appellat, quod ea moris misera vulgo censatur.

(27) *Τὰς ἀρπεδένας διένειμον.* Schul. Soph. ad

plerique ex equitum ordine) educto gladio caput homini sese amputaturum minatus est, nisi navem gubernaret. At ille germanus Maccabæus in dogmate suo nihilominus perstiturus videbatur. Media tandem nocte suapte sponte ad gubernacula sedere cœpit. Nunc enim, ait, lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur. Ad hoc sublatum de integro tumultus, virorum gemitus, mulierum ululatus: quiritari omnes, ac divinum numen obtestari, charissimos quosque recordari: unus hilaris erat Amarantus, ut qui creditores suos subinde fraudaturus esset. Me vero in tantis malis, per numen illud juro, quod philosophia venerat, illud Homericum terrebat, ne forte verum esset, mortem in aquis præfocatorum etiam animæ esse ipsius interitum. Ait enim alicubi,

Interiit suisis epotis fluctibus Ajax,

ut letum, quod in mari accidit, summum omnium exitium esse significet. Idcirco neminem interiisse ait, sed unusquisque

..... moriens delapsus ad Orcum est.

Ac propterea in duabus inferiis, minor Ajax nusquam toto dramate inducitur, quasi apud inferos ejus anima non esset. Quin etiam Achilles ille fortissimus, et in 163 periculis subeundis audacissimus, mortem nihilominus in aquis perhorrescit, quam exitialem etiam nuncupat.

Hæc cum animo meo revolvens, ecce tibi milites omnes strictis gladiis astare video, ac sciscitatus ab illis audio, optimum esse, quandiu in foris adhuc stant, animam in aerem profundere, non in fluctus, oscitantes. Hos ego sponte factos, ac nativos Homeri sectatores arbitrabar, eique sententiæ favebam. Tum proclamatum est a quopiam, suspenderent e collo, quibuscunque auri aliquid esset. Quibus erat, suspensum est, non aurum modo, sed quidquid auro æstinari poterat. Mulieres ipsæ cum adornabant sese, tum funiculos iis quibus opus erat dividebant; pridem ad id faciendum edoctis omnibus. Hujus autem rei gratia sit: sepulturæ pretium conferri a naufragis convenit. Qui enim in eos inciderit, et id lucri fecerit, Adrastix leges verebitur, ne non exiguam ei partem aspergat, qui tanto plura largitus fuerit. Atque illi quidem iis rebus occupabantur. At ego sedens infelix illud marsupium, depositum hospitis deflebam. Novit hospitem præses Deus, non quod morientum mihi esset, sed quod concreditis pecuniis Thrax

illa *Antigonæ* :

Βρόχῳ μιτρώδει σινδόνης κασημενην,

hæc adnotat: Κυρίως τὴν ἀρπεδόνην τὴν ἐν τοῖς ὑφάσμασι φασί. Apud Polluceum lib. v, cap. 4, in voce *Pedica*, catena quædam ἀρπεδόνη dicitur. Herodotus lib. iii [XLVIII], p. 204, de filiis usurpavit; nos funiculos maluimus.

quisquam, qui et terram et mare metuitis? Minime hoc quidem, si quis bene iis utatur, optime Amarante, inquam ad illum. Nobis vero nihil Taphosiride opus fuit; vita enim opus fuit: et nunc quid alto nobis opus est? Sed tendamus, inquam, Pentapolim, quantum satis est a terra dissiti; ut si quid difficile accidat, cuiusmodi in mari multa sunt: hoc autem incertum utique et est, et a nobis dicitur: e proximo nos portus aliquis excipiat. Sed nihil dicendo persuadere potui. Obsurduerat enim scelus: donec acrior a septentrione ventus incumbens tumentes et asperos fluctus agitare cepit. Hic subito ingruens velum in diversum compulit, et quæ curva erant cava reddidit. Navis ipsa porro parum absuit quin in puppem everteretur; quam nos ægre tandem aliquando composuimus. Tum infelix Amarantus: Tanti est, inquit, ex arte navem regere. Ventum enim e mari sese pridem suspicatum fuisse, ob idque in alto navigare. Nunc enim obliquum se cursum tenere, quod longitudini addere aliquid de intervallo licet. Talem esse navigationem nostram; cuiusmodi esse non posset, si litus legeremus: navem enim ad terram allisum iri. Quæ cum diceret, tandiu nos assentiebamus, quoad supererat dies, necdum periculum magis attollente sese fluctu.

Erat tum dies, quam Judæi Parasceven vocant; cuius noctem cum sequenti die computant, qua die nulli manum licet operi admovere, sed eam sanctissime venerantes ab omni labore seriantur. Clavum itaque gubernator e manibus abiecit, statim atque solem occidisse conjectatus est, ac prostratus,

Civis se nautarum calcandum præbebat.

Nos veram rei causam non statim intelligentes, sed desperationem hoc ipsum esse rati, ad eum accurrere, obtestari, ne ultimam **162** spem perderet. Nam et decumani fluctus instabant, tumultuante secum ipso mari. Hoc autem accidit, cum cessante vento, nondum ab eo concitati fluctus residunt; sed valida semel agitatione concepta, dominantem se adhuc obijciunt, et impetum illius contrario impetu repellunt. Opus enim mihi fuit turgidis et grandibus verbis, ne mala ingentia infra dignitatem explicarem. Ejusmodi porro navigatione utentibus tenui, ut aiunt, e funiculo vita suspensa est. Quod si legis doctor idem et gubernator fuerit, quo esse animo nos oportet? Postquam igitur quid sibi clavi abjectio vellet intelleximus (rogantibus enim nobis navem ut, quoad posset, periculis eriperet, librum quemdam legebat), persuaderi posse desperantes, adhibere vim cœpimus. Ac generosus quidam miles (navigant autem nobiscum Arabici

Α οἱ καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν ὑποπτεύετε. Οὐκ ἦν γέ τις αὐταῖς χρῆσις [γρ. χρῆται] καλῶς, ὡς λῆστε Ἀμάραντε, πρὸς αὐτὸν ἔφη. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ Ταφοσίριδος ἔδει· ζῆν γὰρ ἔδει· καὶ νῦν τοῦ πελάγους τι δεῖ; Ἄλλι πλέωμεν, ἔφη, εὐθὺς Πενταπόλιως, ἀπέχοντες τῆς γῆς, ὅσον μέτριον, ἐν ἑλίτι καὶ χαλεπὸν· οἷα δὲ τὰ θαλάττης, ἀδελφὸν δὲ δῆπου καὶ ἔστι, καὶ παρ' ὁμῖν λέγεται· λιμὴν τις ἡμᾶς ἐκ τοῦ σχεδὸν ὑποδέξοιτο. Οὐκ οὖν ἔπειθον λέγων· ἀλλ' ἐξεκεκώφει τὸ κάθαρμα, ἕως ἀνεμὸς ἀπαρκτίας ἐπαράσσει πολλὸς, κύμα ἐλαύων ὑψηλὸν καὶ τραχὺ. Οὗτος ἄρνω προσπεσὼν, τὸ ἱστίον ἐμπαλιν ὤθησε, καὶ τὰ κυρτὰ κοίλα πεποίηκεν. Ἡ δὲ ναὺς ἐγγὺς ἦλθεν ἐπὶ πρύμναν ἀνατετράφη. Μόλις δ' οὖν αὐτὴν κατεστῆσαμεν. Καὶ ὁ βαρύστονος Ἀμάραντος, τοιοῦτον, ἔφη, τὸ τέχνη ναυτίλλεσθαι, προσδέχεσθαι γὰρ αὐτὸς πάλαι τὸν ἐκ πελάγους; ἀνεμὸν, καὶ διὰ τοῦτο μετέωρος πλεῖν. Κατιέναι γὰρ νῦν ἐγκάρσιος, ἐνδιδόντος τοῦ διαστήματος προστιθέναι τῷ μῆκει. Τοῦτον δὲ εἶναι τὸν πλοῦν τὸν ἡμέτερον, οὐκ ἂν, εἰ γε παρὰ τὰς ἀκτὰς ἐπλέομεν. Προσανεπελάσθαι γὰρ ἂν τῇ γῆ. Καὶ ἡμεῖς ἀπεδεγόμεθα λέγοντος, ἕως ἡμέρα τε ἦν, καὶ τὰ δεινὰ οὐπω παρήν· Ἡρῆατο γὰρ δὴ μετὰ τῆς νυκτὸς, ἀεὶ προλόοντος ἐπὶ μείζον τοῦ κλύδωνος.

appetebat. Cœpit enim una cum nocte, magis ac

Ἡμέρα μὲν οὖν ἦν, ἦντινα ἄγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι Παρασκευὴν· τὴν δὲ νύκτα τῇ μετ' αὐτὴν ἡμέρα λογίζονται, καθ' ἣν οὐδενὶ θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν εἶναι τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄγουσιν ἀπραξίαν. Μεθῆκεν οὖν (23) ἐκ τῶν χειρῶν ὁ κυβερνήτης τὸ πηδάλιον, ἐπειδὴ τὸν ἦλιον εἶκασεν ἀπολοιπέναι τὴν γῆν· καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν,

Πατεῖν παρείχε τῷ θέλοντι ναυτίλω

Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν οὖσαν αἰτίαν οὐκ εὐθὺς ἐπὶ νοῦν ἐβαλλόμεθα· ἀπογνώσιν δὲ τὸ πρᾶγμα οἰόμενοι, προσήειμεν, ἐπιπαροῦμεν μὴ καταπροέσθαι μηδέπω τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπεῖχον αἱ τρικυμίαι, τοῦ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάζοντες. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν μὴ τῷ λήξαντι πνεύματι καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ συναναπύσσηται κύματα· ἀλλ' ἰσχυρὸν ἔχοντα τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως, ὑπαντιάζῃ τῇ τῷ πνεύματος ἐπικρατεῖα, καὶ ἀντεμβάλλῃ ταῖς ἐμβολαῖς. Ἔδει γὰρ μοι καὶ φλεγμαίνοντων ὀνομάτων, ἵνα μὴ τὰ μεγάλα κακὰ μικροπρεπέστερον διηγῆσμαι. Τοῖς οὖν ἐν τῷ τοιῶδες πλέουσιν ἀπὸ λεπτοῦ, φασί, μίτου τὸ ζῆν ἡρτῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ κυβερνήτης νομοδιδάσκαλος εἴη, τίνα δεῖ ψυχὴν εἶναι; Ἐπεὶ δ' οὖν συνήκαμεν τὸν νοῦν τῆς ἀπολείψεως τῶν πηδάλιων (δεομένων γὰρ ἡμῶν σῴζειν ἐκ τῶν ἐνότων τῆν ναῦν, τὸ βέλλον ὑπανεγίνωσκε) πεθεοῦς ἀπογνώστες, ἀνάγκην ἦδη προσήγομεν· καὶ τις στρατιωτῆς γεννάδα; (συμπλέουσι δὲ ἡμῖν Ἀράβιοι συχνοὶ (24) τῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) *Μεθῆκεν οὖν*. Dositheus in quo quisque habitu erat ineunte sabbato, in eodem manere oportere sentiebat, ut ait Origenes lib. iv *Περὶ ἀρχῶν*.

Ex illius itaque secta potuit esse navarchus iste.

(24) *Ἀράβιοι συχνοὶ*. Equites erant sagittarii. Vide *Notit. Orient. imperii*.

ἀπὸ τοῦ τάγματος τῶν ἰππέων) τὸ ξίφος σπασάμενος, ἠπελιήσθη τὸν ἀνθρώπου τὴν κεφαλὴν ἀποκόψαι, εἰ μὴ ἀντιλήφοιτο τοῦ σκάφους. Ὁ δὲ αὐτόχρομα Μακκαβαῖος οἶος ἦν ἐγκαρτερεῖσθαι τῷ δόγματι. Μεσοῦσης δὲ ἦδη τῆς νυκτὸς, ἀναπείθεται παρ' ἑαυτοῦ πρὸς τῆ καθέδρᾳ γενέσθαι. Νῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφίησιν (25) ἐπειδὴ νῦν σαφῶς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς θέομεν. Πρὸς τοῦτο αἴρεται θόρυβος ἐξ ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγῆ, γυναικῶν δολογῆ. Ἄπαντες ἐθεοκλύτου, ἐποτινῶντο, τῶν φιλάτων ὑπεμιμνήσκοντο· μόνος Ἀμάραντος εὐθυμος ἦν, ὡς αὐτίκα ἂν παραγράφων τοὺς δανειστάς. Ἐμὲ δὲ ἐν τοῖς δεινοῖς, ἡμυμῆ σοι θεὸν δὲ φιλοσοφία πρεσβεύει, τὸ Ὀμηρικὸν ἔθραττεν ἐκεῖνο, μὴ ἄρα ἀληθὲς εἶη (26), τὸν καθ' ὕδατος θάνατον ἐλευθρον εἶναι καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Λέγει γὰρ ἔστιν ὅπου τῶν ἐπῶν·

Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν, ἐπεὶ πλεν ἄλμυρὸν ὕδωρ.

τὸν ἐν θαλάττῃ θάνατον ἀκριβεστάτην ἀπώλειαν εἶναι τιθέμενος. Οὐδένα γοῦν ἄλλον ἐξαπολωλέναι φησὶν, ἀλλ' ἕκαστος ἀποθνήσκων,

αὐθὺς δ' ἐθεθίκεν.

Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐν δυοῖν νεκύαιν ὁ μικρὸς Αἴας οὐδαμοῦ τοῦ δράματος εἰσενήνεται, ὡς τῆς ψυχῆς οὐκ οὐσης ἐν ἔδω· καὶ Ἀχιλλεὺς, ἀνήρ εὐψυχότατος τε καὶ φιλοκινδυνότατος, ἀποδεικνύει πρὸς τὸν ἐν ὕδατι θάνατον, ὃν γε καὶ λευγαλέον καλεῖ.

Τούτους ἕλπτων τοὺς λογισμοὺς, ὀρῶ τοὺς στρατιώτας ἅπαντας ἐσπασμένους μαχαίρας· καὶ πυθόμενος ἐμάνθανον παρ' αὐτῶν, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ὄντας ἔτι πρὸς τὸν ἀέρα τὴν ψυχὴν ἐρυγεῖν, ἀλλὰ μὴ πρὸς κύμα χανόντας. Τούτους αὐτοφρεῖς Ὀμηρίδας ἐνόμιζα, καὶ ἐθέμην τῷ δόγματι. Ἐἶτα κηρύττει τις ἐξαρτάσθαι χρυσίον, οἷς ἔστι· καὶ οἷς ἦν, ἐξήρτητο, καὶ χρυσίον, καὶ ὃ τι ἄξιον χρυσίου. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ τε ἐσκευάζοντο, καὶ τοῖς διομένοις ἀρπεδόνας διένεμον (27)· πάλαι καταδεδειγμένον τοῦτο ποιεῖν, νοῦν δὲ ἔχει τοιοῦτον. Φέρειν δεῖ τιμὴν ἐντάφιον τὸν ἐκ ναυαγίου νεκρὸν. Ὁ γὰρ προσυχῶν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδραστείας αἰδέσεται, μὴ οὐχὶ μικρὸν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαρισαμένῳ τὸ πολλαπλάσιον. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν πρὸς τούτοις. Ἐγὼ δὲ παρακαθήμενος, τὸ παλαμναῖον βελάντιον, τὴν παρακαταθήκην τοῦ ξένου ἔκλαιον. Ὡς οἶδεν ὁ Σένιος, οὐκ εἰ τεθνησομένη, ἀλλ' εἰ ὁ Θράξ ἀποστερήσοιτο, τῶν χρημάτων ἔνεκεν· ὃν καὶ ἀποθανῶν ἂν ἠσχυρόμην. Ἐνταῦθα μὲν γε τὸ ἐξαπολωλέναι κέρδος ἦν, καὶ συναπολωλέναι, καὶ ἀποδράσαι τὴν ἀσθησιν.

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) *Nῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφίησιν.* Ita docent magistri in Talmudicis Digestis tract. *De sabbato*, et Raimbam in *Iad.*, quod pluribus exemplis illustrant.

(26) *Μὴ ἄρα ἀληθὲς εἶη.* Hinc Athenagoras orat. *De resurr.*, τοὺς ἐν ναυαγίαις, καὶ ποταμοῖς δυσθανάτους appellat, quod ea mors misera vulgo censetur.

(27) *Τὰς ἀρπεδένας διένειμον.* Schol. Soph. ad

A plerique ex equitum ordine) educto gladio caput homini sese amputaturum minatus est, nisi navem gubernaret. At ille germanus Maccabæus in dogmate suo nihilominus perstiturus videbatur. Media tandem nocte suapte sponte ad gubernacula sedere cepit. Nunc enim, ait, lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur. Ad hoc sublatum de integro tumultus, virorum gemitus, mulierum ululatus: quiritari omnes, ac divinum numen obtestari, charissimos quosque recordari: unus hilaris erat Amarantus, ut qui creditores suos solum inde fraudaturus esset. Me vero in tantis malis, per numen illud juro, quod philosophia veneratur, illud Homericum terrebat, ne forte verum esset, mortem in aquis præfocatorum etiam animæ esse ipsius interitum. Ait enim alibi,

Interiit salsis epotis fluctibus Ajax,

ut letum, quod in mari accidit, summum omnium exitium esse significet. Idcirco neminem interiisse ait, sed unusquisque

..... moriens delapsus ad Orcum est.

Ac propterea in duabus inferiis, minor Ajax nusquam toto dramate inducitur, quasi apud inferos ejus anima non esset. Quin etiam Achilles ille fortissimus, et in 163 periculis subeundis audacissimus, mortem nihilominus in aquis perhorrescit, quam exitialem etiam nuncupat.

Hæc cum animo meo revolvens, ecce tibi milites omnes strictis gladiis astare video, ac sciscitatus ab illis audio, optimum esse, quandiu in foris adhibeant, animam in aerem profundere, non in fluctus, oscitantes. Hos ego sponte factos, ac nativos Homeri sectatores arbitrabar, eique sententiæ favebam. Tum proclamatum est a quopiam, suspenderent e collo, quibuscunque auri aliquid esset. Quibus erat, suspensum est, non aurum modo, sed quidquid auro æstimari poterat. Mulieres ipsæ cum adornabant sese, tum funiculos iis quibus opus erat dividebant; pridem ad id faciendum edoctis omnibus. Hujus autem rei gratia fit: sepulturæ pretium conferri a naufragis convenit. Qui enim in eos inciderit, et id lucri fecerit, Adrastix leges verebitur, ne non exiguum ei partem aspergat, qui tanto plura largitus fuerit. Atque illi quidem iis rebus occupabantur. At ego sedens infelix illud marsupium, depositum hospitis deflebam. Novit hospitem præses Deus, non quod moriendum mihi esset, sed quod concreditis pecuniis Thrax

illa *Antigonæ* :

Βρόχῳ μιτρώδει συνδόνος κατημενην,

hæc adnotat: Κυρίως τὴν ἀρπεδόνην τὴν ἐν τοῖς ὑφάσμασι φασί. Apud Polluceum lib. v, cap. 4, in voce *Pedica*, catena quædam ἀρπεδόνη dicitur. Herodotus lib. iii [XLVIII], p. 204, de filiis usurpavit; nos funiculos maluimus.

quisquam, qui et terram et mare metuitis? Minime hoc quidem, si quis bene iis utatur, optime Amaranthe, inquam ad illum. Nobis vero nihil Taphosiride opus fuit; vita enim opus fuit: et nunc quid alto nobis opus est? Sed tendamus, inquam, Pentapolim, quantum satis est a terra dissiti; ut si quid difficile accidat, cuiusmodi in mari multa sunt: hoc autem incertum utique et est, et a nobis dicitur: e proximo nos portus aliquis excipiat. Sed nihil dicendo persuadere potui. Obsurduerat enim scelus; donec acrior a septentrione ventus incumbens tumentes et asperos fluctus agitare cepit. Hic subito ingruens velum in diversum compulit, et quæ curva erant cava reddidit. Navis ipsa porro parum absuit quin in puppem everteretur; quam nos ægre tandem aliquando composuimus. Tum infelix Amaranthus: Tanti est, inquit, ex arte navem regere. Ventum enim e mari sese pridem suspicatum fuisse, ob idque in alto navigare. Nunc enim obliquum se cursum tenere, quod longitudini addere aliquid de intervallo licet. Talem esse navigationem nostram; cuiusmodi esse non posset, si lituus legeremus: navem enim ad terram allisum iri. Quæ cum diceret, tandiu nos assentiebamus, quoad supererat dies, necdum periculum magis attollente sese fluctu.

Erat tum dies, quam Judæi Parasceven vocant; cuius noctem cum sequenti die computant, qua die nulli manum licet operi admovere, sed eam sanctissime venerantes ab omni labore seriantur. Clavum itaque gubernator e manibus abiecit, statim atque solem occidisse conjectatus est, ac prostratus,

Civis se nautarum calcandum præbebat.

Nos veram rei causam non statim intelligentes, sed desperationem hoc ipsum esse rati, ad eum accurrere, obstetari, ne ultimam **162** spem perderet. Nam et decumani fluctus instabant, tumultuante secum ipso mari. Hoc autem accidit, cum cessante vento, nondum ab eo concitati fluctus residunt; sed valida semel agitatione concepta, dominantem se adhuc objiciunt, et impetum illius contrario impetu repellunt. Opus enim mihi fuit turgidis et grandibus verbis, ne mala ingentia infra dignitatem explicarem. Ejusmodi porro navigatione utentibus tenui, ut aiunt, e funiculo vita suspensa est. Quod si legis doctor idem et gubernator fuerit, quo esse animo nos oportet? Postquam igitur quid sibi clavi abjectio vellet intelleximus (rogantibus enim nobis navem ut, quoad posset, periculis eriperet, librum quemdam legebat), persuaderi posse desperantes, adhibere vim cepimus. Ac generosus quidam miles (navigantem autem nobiscum Arabici

οἱ καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλατταν ὑποπιτεύετε. Οὐκ ἦν γέ τις αὐταῖς χρῆτο [γρ. χρῆται] καλῶς, ὡ λῆστε Ἀμάραντες, πρὸς αὐτὸν ἔφη. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ Ταφοσίριδος ἔδει· ζῆν γὰρ ἔδει· καὶ νῦν τοῦ πελάγους τί δεῖ; Ἀλλὰ πλέωμεν, ἔφη, εὐθὺ Πενταπόλεως, ἀπέχοντες τῆς γῆς, ὅσον μέτρον, ἢ' εἰ τι καὶ χαλεπὸν· οἷα δὲ τὰ θαλάττης, ἄδηλον δὲ δῆπου καὶ ἔστι, καὶ παρ' ὑμῖν λέγεται· λιμὴν τις ἡμᾶς ἐκ τοῦ σχεδὸν ὑποδέξοιτο. Οὐκ οὖν ἔπειθον λέγων· ἀλλ' ἐξεκεκώφει τὸ κάβαρμα, ἕως ἀνεμος ἀπαρκτίας ἐπαράσσει πολλὸς, κύμα ἐλαίων ὑψηλὸν καὶ τραχύ. Οὗτος κερῶ προσπεσὼν, τὸ ἱστῖον ἔμπαλιν ὤθησε, καὶ τὰ κάρτα κοίλα πεποίηκεν. Ἡ δὲ ναὺς ἐγγύς ἦλθεν ἐπὶ πρύμναν ἀναστράφηται. Μόλις δ' οὖν αὐτὴν κατεστήσαμεν. Καὶ ὁ βαρύστονος Ἀμάραντος, Τοιοῦτον, ἔφη, τὸ τέχνη ναυτίλλεσθαι, προσδέχεσθαι γὰρ αὐτὸς πάλαι τὸν ἐκ πελάγους· ἀνεμῶν, καὶ διὰ τοῦτο μετέωρος πλεῖν. Κατιέναι γὰρ νῦν ἐγκάρσιος, ἐνδιδόντος τοῦ διαστήματος προστιθέναι τῷ μήκει. Τοῦτον δὲ εἶναι τὸν πλοῦν τὸν ἡμέτερον, οὐκ ἂν, εἰ γε παρὰ τὰς ἀκτὰς ἐπλέομεν. Προσαναπεπλάσθαι γὰρ ἂν τῇ γῆ. Καὶ ἡμεῖς ἀπαδεχόμεθα λέγοντος, ἕως ἡμέρας τε ἦν, καὶ τὰ θεινὰ οὕτω παρῆν Ἡρξάτο γὰρ ἡμετὰ τῆς νυκτὸς, ἀεὶ προϊόντος ἐπὶ μερίζον τοῦ κλύδωνος.

appetebat. Cœpit enim una cum nocte, magis ac

Ἡμέρα μὲν οὖν ἦν, ἣν τινα ἄγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι Παρασκευὴν· τὴν δὲ νύκτα τῇ μετ' αὐτὴν ἡμέρα λογίζονται, καθ' ἣν οὐδενὶ θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν εἶναι τὴν χεῖρα, ἀλλὰ τιμῶντες διαφερόντως αὐτὴν, ἄπραξιαν. Μεθῆκεν οὖν (23) ἐκ τῶν χειρῶν ὁ κυβερνήτης τὸ πηδάλιον, ἔπειδὴ τὸν ἥλιον εἴκασεν ἀπολείπειναι τὴν γῆν· καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν,

Πατεῖν παρῆγς τῷ θέλοντι ναυτίλλω

Ἡμεῖς δὲ τὴν μὲν οὖσαν αἰτίαν οὐκ εὐθὺς ἐπὶ νοῦν ἐβαλλόμεθα· ἀπόγνωσιν δὲ τὸ πρᾶγμα οἴομενοι, προσῆμιεν, ἐλιπαροῦμεν μὴ καταπροέσθαι μηδέπω τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπεῖχον αἱ τρικυμῖαι, τοῦ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάσαντες. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν μὴ τῷ λήξαντι πνεύματι καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συναναπαύσσηται κύματα· ἀλλ' ἰσχύον ἔχοντα τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως, ὑπαντιάζῃ τῇ τοῦ πνεύματος ἐπικρασίᾳ, καὶ ἀντεμβάλλῃ ταῖς ἐμβολαῖς. Ἔδει γὰρ μοι καὶ φλεγμαιόντων ὀνομάτων, ἵνα μὴ τὰ μεγάλα κακὰ μικροπρεπέστερον διηγῆσωμαι. Τοῖς οὖν ἐν τῷ τοῦδε πλέουσιν ἀπὸ λεπτοῦ, φασί, μίτου τὸ ζῆν ἠρετῆσαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ κυβερνήτης νομοδιδάσκαλος εἴη, τίνα δεῖ ψυχὴν εἶναι; Ἐπεὶ δ' οὖν συνήκαμεν τὸν νοῦν τῆς ἀπολείψεως τῶν πηδάλιων (δεομένων γὰρ ἡμῶν σῶξεν ἐκ τῶν ἐνόνητων τῆν ναῦν, τὸ βιβλίον ὑπανεγίνωσκε) περὶ τοῦ ἀπογνόντες, ἀνάγκην ἦδη προσήγομεν· καὶ τις στρατιώτης γεννάδας (συμπλέουσιν δὲ ἡμῖν Ἀράβιοι συχνοὶ (24) τῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) *Μεθῆκεν οὖν.* Dositheus in quo quisque habitus erat ineunte sabbato, in eodem manere oportere sentiebat, ut ait Origenes lib. iv *Ἐπὶ ἀρχῶν.*

Ex illius itaque secta potuit esse navarchus iste. (24) *Ἀράβιοι συχνοὶ.* Equites erant sagittarii. Vide *Notit. Orient. imperii.*

ἀπὸ τοῦ τάγματος τῶν ἰππέων) τὸ ξίφος σπασάμενος, ἠπελίησε τάνθρώπων τὴν κεφαλὴν ἀποκόψειν, εἰ μὴ ἀντιλήφοιτο τοῦ σκάφους. Ὁ δὲ αὐτόχρημα Μάκκαβαϊος οἶος ἦν ἐγκαρτερῆσαι τῷ δόγματι. Μεσοῦσης δὲ ἦδη τῆς νυκτὸς, ἀναπέθεται παρ' ἑαυτοῦ πρὸς τῇ καθέδρᾳ γενέσθαι. Νῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφίησιν (25) ἐπειδὴ νῦν σαφῶς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς θέομεν. Πρὸς τοῦτο αἴρεται θόρυβος ἐξ ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγῇ, γυναικῶν ὀλολυγῇ. Ἄπαντες θεοσκλύτου, ἐποτινῶντο, τῶν φιλάτων ὑπεμιμνήσκοντο· μόνοι Ἀμάραντος εὐθυμοί ἦν, ὡς αὐτίκα ἀν παραγράφῳ τὸν δανειστὰς. Ἐμὲ δὲ ἐν τοῖς δεινοῖς, ἤμνημι σοι θεὸν ὃν φιλοσοφία προσθεύει, τὸ Ὀμηρικὸν ἔβραττεν ἐκεῖνο, μὴ ἄρα ἀληθὲς εἶη (26), τὸν καθ' ὕδατος θάνατον ἔλεθρον εἶναι καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Λέγει γὰρ ἔστιν ὅπου τῶν ἐπῶν·

Αἶας δ' ἐξαπόλωλεν, ἐπεὶ πλεν ἀλμυρὸν ὕδωρ.

τὸν ἐν θαλάττῃ θάνατον ἀκριβεστάτην ἀπώλειαν εἶναι τιθέμενος. Οὐδένα γοῦν ἄλλον ἐξαπολωλέναι φησὶν, ἀλλ' ἕκαστος ἀποθνήσκων,

αἰδὸς δ' ἐβεδίηκε.

Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐν θυοῖν νεκύαιν ὁ μικρὸς Αἶας οὐδαμοῦ τοῦ δράματος εἰσὴνγενεταί, ὡς τῆς ψυχῆς οὐκ οὐσης ἐν ἔδῳ· καὶ Ἀχιλλεὺς, ἀνὴρ εὐψυχότατός τε καὶ φιλοκινδυνότατος, ἀποδεικνύει πρὸς τὸν ἐν ὕδατι θάνατον, ὃν γε καὶ λευγαλέον καλεῖ.

Τούτους ἐλίττων τοὺς λογισμοὺς, ὁρῶ τοὺς στρατιώτας ἄπαντας ἐσπασμένους μαχαίρας· καὶ πυθόμενος ἐμάνθανον παρ' αὐτῶν, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῦ καταιστρούματος ὄντας εἶτι πρὸς τὸν ἄερα τὴν ψυχὴν ἐρυγεῖν, ἀλλὰ μὴ πρὸς κῆμα χανόντας. Τούτους αὐτοφρεῖς Ὀμηρίδας ἐνόμισα, καὶ ἐθέμην τῷ δόγματι. Εἶτα κηρύττει τις ἐξαρτᾶσθαι χρυσίον, οἷς ἔστι· καὶ οἷς ἦν, ἐξήρητο, καὶ χρυσίον, καὶ ὁ τὸ ἄξιον χρυσίου. Καὶ αἱ γυναῖκες αὐταὶ τε ἐσκευάζοντο, καὶ τοῖς δεομένοις ἀρπεδόνας διένεμον (27)· πάλαι καταδεδειγμένον τοῦτο ποιεῖν, νοῦν δὲ ἔχει τοιοῦτον. Φέρειν δὲ τιμὴν ἐντάφιον τὸν ἐκ ναυαγίου νεκρὸν. Ὁ γὰρ προσυγῶν καὶ κερδάνας, νόμους Ἀδραστίας αἰδέσεται, μὴ οὐχὶ μικρὸν τι μέρος ἀποδάσασθαι τῷ χαρισισμένῳ τὸ πολλαπλάσιον. Καὶ οἱ μὲν ἦσαν πρὸς τούτοις. Ἐγὼ δὲ παρακαθήμενος, τὸ παλαμναῖον βάλάντιον, ἐπὴν παρακαταθήκη τὸ ξένου ἔκλειον. Ὡς οἶδεν ὁ Διδάσκων, οὐκ εἰ τεθνήξοιμην, ἀλλ' εἰ ὁ Θράξ ἀποστέρησοιτο, τῶν χρημάτων ἔνεκεν· ὃν καὶ ἀποθάνων ἀν ἡσχυνόμην. Ἐνταῦθα μὲν γε τὸ ἐξαπολωλέναι κέρδος ἦν, καὶ συναπολωλέναι, καὶ ἀποδράσαι τὴν αἰσθησιν.

DION. PETA VII NOTÆ.

(25) *Nῦν γάρ, φησὶν, ὁ νόμος ἐφίησιν.* Ita docent magistri in Talmudicis Digestis tract. *De sabbato*, et Rambam in *Iad.*, quod pluribus exemplis illustrant.

(26) *Μὴ ἄρα ἀληθὲς εἶη.* Hinc Athenagoras orat. *De resurr.*, τοὺς ἐν ναυαγίοις, καὶ ποταμοῖς δυσθανάτους appellat, quod ea mors misera vulgo censetur.

(27) *Τὰς ἀρπεδόνας διένειμον.* Schol. Soph. ad

plerique ex equitum ordine) educto gladio caput homini sese amputaturum minatus est, nisi navem gubernaret. At ille germanus Maccabæus in dogmate suo nihilominus perstiturus videbatur. Media tandem nocte suapte sponte ad gubernacula sedere cœpit. Nunc enim, ait, lex facere istud permittit, quoniam plane de vita periclitamur. Ad hoc sublatum de integro tumultus, virorum genitus, mulierum ululatus : quiritari omnes, ac divinum numen obtestari, charissimos quosque recordari : unus hilaris erat Amarantus, ut qui creditores suos subinde fraudaturus esset. Me vero in tantis malis, per numen illud juro, quod philosophia veneratur, illud Homericum terrebat, ne forte verum esset, mortem in aquis præfocatorum etiam animæ esse ipsius interitum. Ait enim alicubi,

Interiit salsis epotis fluctibus Ajax,

ut letum, quod in mari accidit, summum omnium exitium esse significet. Idcirco neminem interiisse ait, sed unusquisque

.... moriens delapsus ud Orcum est.

Ac propterea in duabus inferiis, minor Ajax nusquam toto dramate inducitur, quasi apud inferos ejus anima non esset. Quin etiam Achilles ille fortissimus, et in 163 periculis subeundis audacissimus, mortem nihilominus in aquis perhorreccit, quam exitialem etiam nuncupat.

Hæc cum animo meo revolvens, ecce tibi milites omnes strictis gladiis astare video, ac sciscitatus ab illis audio, optimum esse, quandiu in foris adhuc stant, animam in aerem profundere, non in fluctus, oscitantes. Hos ego sponte factos, ac natives Homeri sectatores arbitrabar, eique sententiæ favebam. Tum proclamatum est a quopiam, suspenderent e collo, quibuscumque auri aliquid esset. Quibus erat, suspensum est, non aurum modo, sed quidquid auro æstimari poterat. Mulieres ipsæ cum adornabant sese, tum funiculos iis quibus opus erat dividebant; pridem ad id faciendum edoctis omnibus. Hujus autem rei gratia fit : sepulturæ pretium conferri a naufragis convenit. Qui enim in eos inciderit, et id lucri fecerit, Adrastix leges verebitur, ne non exiguam ei partem aspergat, qui tanto plura largitus fuerit. Atque illi quidem iis rebus occupabantur. At ego sedens infelix illum marsupium, depositum hospitis deflebam. Novit hospitem præses Deus, non quod moriendum mihi esset, sed quod concreditis pecuniis Thrac

illa *Antigonæ* :

Βρόχῳ μιτρώδῃ σινδόνας κασημερην,

hæc adnotat : Κυρίως τὴν ἀρπεδόνην τὴν ἐν τοῖς ὑφάσμασι φασί. Apud Pollucem lib. v, cap. 4, in voce *Pedica*, catena quædam ἀρπεδόνη dicitur. Herodotus lib. iii [XLVIII], p. 204, de filiis usurpavit; nos funiculos maluimus.

Ille defraudandus, quem vel mortuus erubescerem. A Hic igitur et emori lucrum erat, et simul emori, et moriendi sensum effugere. Quod vero discrimen adeo in proximo faciebat, nihil erat aliud quam quod passis velis navigium ferebatur. Contrahere autem non licebat. Nam cum sæpius rudentes aggredieremur, fatigati eramus, mordacibus retinensibus trochleis; nec levior angebat metus, ne vel e tempestate emersi ita comparatis omnibus per noctem ad litus appelleremus. Commodum interea dies exoritur, solemque conspicimus, haud scio an unquam in vita jucundius. Remittere deinceps, tepore crescente, ventus incospit, atque ita siccato rore paulatim moliri rudentes, ac vela tractare permissum est. Cæterum substititum alterius loco velum supponere minime potuimus; nam oppigneratum erat. Refecimus ergo istud ipsum, perinde ac tunicarum sinus: ac citra horas quatuor qui morituros esse nos hactenus putabamus, ad desertam quamdam solitudinem appellimus, tui neque ager in propinquo, neque oppidum fuit, centum enim fere et triginta ab agro stadiis erat dissita. Ac navis quidem in alto fluctuabat: nam locus ille importuosus erat, et una

Ἄλλ' ὅτι πᾶσιν ἰστίοις ἡ ναῦς ἐφέρετο. Ὑποταμῆσθαι δὲ οὐκ ἦν. Ἄλλα πολλὰκις ἐπιχειρήσαντες τοὺς καλωδίους, ἀπηγορεύκειμεν, τῶν τροχῶν ἐνδρακόντων, καὶ ὑψώρμει δέος οὐκ ἔλαττον, εἰ καὶ διαγενοίμεθα ἐκ τοῦ κλύδωνος, οὕτως ἔχοντας ἐν νυκτὶ πελάζειν τῇ γῆ. Φθάσει δὲ ἡμέρα, καὶ ὀρώμεν τὸν ἥλιον, ὡς οὐκ οἶδα εἰ ποτε ἦδιον. Τὸ δὲ πνεῦμα ῥῆον ἐγένετο τῆς ἀλέας ἐπιδιδούσης, καὶ ἡ ὁρὸς ἐξισταμένη παρεῖχε ἡμῖν κεχρησθαι τοῖς καλωδίοις, καὶ τὸ ἰστίον μεταχειρίζεσθαι. Ὑπαλλάττειν μὲν οὖν ἰστίον ἕτερον νόθον οὐκ εἴχομεν· ἠνεχυρίαστο γάρ. Ἀνελαμβάνομεν δὲ αὐτὸ, καθάπερ τῶν χιτῶνων τοὺς κόλπους· καὶ πρὶν ὥρας εἶναι τέτταρας, ἀποβαίνομεν αὐτὸ θανάται (88, ἐν τῶν θάνατον] προσδοκῆσαντες [89], ἢ ἐσχατῖ τῆν πανερόμῳ· καὶ οὕτω πόλιν, οὕτω ἀγρὸν ἐχοῦση γείτονα, σταδίους ἑκατὸν πρὸς τοὺς τριάκοντα κατόπιν ἀγροῦ. Ἡ μὲν οὖν ναῦς ἐσάλευεν ἐπὶ μετεώρου· λιμὴν γὰρ ὁ τόπος οὐκ ἦν, καὶ ἐσάλευεν ἐπ' ἀγκύρας μιᾶς. Ἡ ἕτερα δὲ ἀπημπόλητο· τρίτην γὰρ ἀγκυρὰν Ἀμάραντος οὐκ ἐκτίησθε.

locus ille importuosus erat, et una **164** in anchora fluctuabat: altera enim erat distracta: tertiam porro anchoram Amaranthus non habuit.

Itaque simul optatissimam tellurem attigimus, amplecti, veluti spirantem matrem, cœpimus, hymnosque Deo gratulatorios de more concinantes, adjecimus et recentem illum casum, e quo præter opinionem servati fuimus, biduum in eo loco commorati, dum mare desæviret. Sed cum iter facere nusquam possemus, nemine comparente mortalium, rursuin mari nos commisimus, statimque primâ luce solventes, secundo vento tota illa et insequenti die navigavimus; qua inclinante, una et flatus defecit, magnoque in mœrore fulmus. Optari vero a nobis denuo tranquillitatem oportebat. Erat tunc exeuntis mensis tertius deci-

Ἡμεῖς δὲ, ἐπειδὴ τῆς φιλάτης ἠψάμεθα γῆς, περιβάλλομεν, ὡς περ ἐμψυχον οὖσαν μήτέρα· καὶ ἀποθύσαντες ὕμνον τῷ Θεῷ χαριστηρίους, ὡς περ εἰώθειμεν, προσεθήκαμεν αὐτοῖς καὶ τὴν ἐναγχοῦ τύχην, ἀφ' ἧς κατὰ θέξιν ἐσώθημεν, δύο ἕξ τῆς ἐπιμειναντες ἡμέρας, ἕως ἂν ἀφυσθῆναι τὸ πέλαγος. Ἐπι δὲ ἀπορον ἦν ὁδὸν χρῆσασθαι, μηδεὸς ἀνθρώπων ὁρῶμένου, πάλιν ἐπετολήσαμεν τῇ θαλάσῃ· καὶ ἄρα τες εὐθὺς ἀρχομένης ἡμέρας, ἐπλέομεν ἐκ πρῆμνης ἀνέμῳ πᾶσαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐπιγενομένην ἡμέραν· ἧς ἦδη ληγούσης, τὸ πνεῦμα ἀπέλιπεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ἠνιάθημεν. Ἐμέλλομεν δὲ δεῖρα ποθήσειν γαλήνην. Ἦν μὲν οὖν τρισκαιδεκάτῃ (29) φθίνοντος. Ἐπι-

DION. PETAVII NOTÆ.

(28) *Οἱ τεθνήαι προσδοκῆσαντες.* Nescio quid sit, quod in ms. 4 reperi, *οἱ τὸ Ἀθήναιον προσδοκ.* (29) *Ἦν μὲν οὖν τρισκαιδεκάτῃ.* Non potest de lunari mense id accipi. Nam σύννοδος in eum diem incidit, ut paulo post indicat, cum eam nominat συνοδικὴν νύκτα. Quare τρισκαιδεκάτην φθίνοντος per catachresin appellat diem 18 popularis Alexandrinorum mensis alicujus. Quem nos ex iis quæ in hac epistola narrantur, investigemus, si possumus; unaque annum quo tempestas illa contigit, et epistola scripta est a Synesio. Primum pagina 161, nocte illa quæ Parasceven inter et sabbatum intercessit, vehementer increbuisse tempestatem ait; quando navarchus Indæus, ob sabbati religionem, abjecto gubernaculo, in navem se projecit, donec media nocte, ob imminens vitæ periculum, ad opus rediit (pag. 162). Commodum exorto sole, ante horam diei quartam, ad solitudinem appellunt (pag. 163). Ibi propter tempestatem biduum manserunt (p. 164). Tertio die appetente, rudentes solvunt, tertia, ut apparet, feria; quam, et sequentem, in navigando consumunt. Hac verò, quæ quarta numeratur, exeunte, ventus illos destituit. Sequentem noctem, quæ inter 4 et 5 feriam interjecta est, appellat συνοδικὴν νύκτα, et diem ipsum, videlicet feriam 5, ait 13 fuisse mensis desinentis, hoc est 18 mensis æquabilis, et

Egyptiaci. Quocirca mensis aliquis inveniendus est, cuius in diem 18, et feriam 5, neomenia lunaris incidat. Hic est Thoth Alexandrinus anni Diocletiani 127, æræ Christianæ 410. Quo quidem aureus numerus Nicæus fuit XII, ad 15 Septembris ascriptus; in quem dies 18 Thoth congruit, cyclo solis 27, littera B. Proinde Septembris 15 fuit feria 5. Novilunium medium ex Parisinis tabulis Alexandria commissum est hora 8, 33, post meridiem diei 14; verum autem novilunium, hora 10, 48. Fuit ergo συνοδικὴ nox ista. Ex his colligitur, anno Christi 410 Alexandria Ptolemaïdena navigasse Synesium, Septemb. 9, feria 6, et Septemb. 15, feria 5 contigisse quæ hic exponit, Thoth 18. Ac verisimile est recentem tunc ab ordinatione fuisse. Siquidem Alexandria anno ipso 410 ab Theophilo consecratus est episcopus, ut in illius vita diximus. Illic est fructus methodi nostræ ac doctrinæ temporum, quæ levibus rerum vestigiis magnam plerumque lucem affert historiæ. Sane primulum sacris initiatum fuisse, cum hanc epistolam scriberet, ex iis ostenditur, quæ pag. 166 scribit, de mulierum abdicato consortio; quam rem sibi tantopere injunctam ait ab Egyptio fratre. Et in fine epistolæ, uxorem ait se sororis habere loculaque certa est conjectura nostra.

ρημένου δὲ τοσούτου κινδύνου, μελλούσης εἰς ταῦτο συνδραμεῖσθαι τῆς τε συνόδου τῶν ἀστέρων, καὶ τῶν πολυθρυσλήτων τυχαίων (30) ἢ μηδεὶς ποτε, φασὶ, πλέων ἐθάρασσε, καὶ δῖον ἡμᾶς ἐλλιμενίζειν, οἱ δ' ἐλελήθειμεν αὐθις ἀναεδραμηκότες ἐπὶ τὸ πέλαιος. Ἡ δὲ στάσις, ἤρξατο μὲν ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν πνευμάτων· καὶ ὕσε γὰρ πολλὰ κατὰ τὴν συνοδικὴν νύκτα. Ἐπειτα ἠκόσμεν τὰ πνεύματα, καὶ ἡ θάλασσα κυκεῶν ἐγεγόνει. Τὰ δὲ περὶ ἡμᾶς, οἷα εἰκὸς ἦν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, ἵνα μὴ πάθη παραπλήσια δις ἀφηγώμεθα, ἐν οἷς ἦν, ὠνησέ τι τὸ μέγεθος τοῦ χειμῶνος· τὸ κέρας ἐτετρέγει (31), καὶ ἡμεῖς φόβητα προτονίζειν τὴν ναῦν. Εἶτα κατεαγῆς μέσον, ἐγγὺς μὲν ἦλθεν ἀπολέσαι πάντας ἡμᾶς. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπολώλεκεν, αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ περιέσωσεν. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως ἐνέγκαι τὴν βίαν τοῦ πνεύματος. Πάλιν δὲ δυσπειθὲς ἦν τὸ ἰστίον, καὶ οὐκ εὐτροχον εἰς καθαίρειν. Οὕτως οὖν παρὰ δόξαν ἀποφορτισάμενοι τὴν ἀπληστειαν τῆς βιαίας φορᾶς, ἡμέραν ἐξῆς καὶ νύκτα ἠνέχθημεν. Ἦς ἦδη περὶ δευτέραν οὕσης ὀρνίθων φάθην, ἐλάθωμεν ἐγγρίψαντες ἀκαρῆ πέτρα προεδβλημένη τῆς γῆς ὅσον εἶναι βραχεῖαν χερρόνησον. Βοῆς δὲ γενομένης, ἐπειδὴ τις παρηγγύησεν αὐτῇ γῆ πλάσαι, θροῦς ἤρθη πολὺς, καὶ ἤχιστα ξύμφωνος· τῶν μὲν ναυτῶν πεφρικότων, ἡμῶν δὲ ἐξ ἀπειρίας τῷ χεῖρε ἐπικροτούντων, καὶ περιβαλλόντων ἀλλήλους, καὶ οὐκ ἐχόντων ὅπως χρῆσόμεθα τῷ πλήθει τῆς χαρᾶς. Ἐλέγετο δὲ ὁ μέγιστος αὐτὸς εἶναι τῶν περιστάσεων ἡμᾶς κινδύνων. Ἦδη δὲ ὑποφαινομένης ἡμέρας, κατασεῖε τις ἀνθρωπος χωρικῶς ἐσταλμένος, καὶ δεικνυσι τῇ χειρὶ τόπους ὑπόπτους, καὶ ἐτέρους οὐς εἶδει θάρσῃσσε. Καὶ τέλος μόνος ἦλθεν ἐπὶ κελητίου διακάμου ὅπερ ἐξέψας τοῦ πλοίου, μεταχειρίζεται τὸ πηδάλιον. Ὁ δὲ Σύρος ἄσμενος ἐξέστη τῆς προεδρίας. Ἀναλύσας δὲ σταδίου οὐ πλείους, ἢ πεντήκοντα, τὴν τε ναῦν ἐνορμίζει λιμενισκίῳ χαρλεντι ('Αζάριον οἶμαι καλοῦσιν (32) αὐτό), καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς ἡϊόνος ἀπεβίβασε, σωτήρ καὶ δαίμων ἀγαθὸς ἀποκαλούμενος. Καὶ μετὰ μικρὸν ἐτέραν ὀλιγάδα εἰσήλασε, καὶ μάλα [γρ. καὶ πάλιν] ἄλλην, καὶ πρὶν ἐσπέραν εἶναι, πέντε γεγονάμεν ὑπὸ τοῦ θεσπεσίου πρεσβύτου περισσῶσαι φορτίδες, πρᾶγμα ἐναντιώτατον τῷ Ναυπλίῳ ποιούντος. Καὶ γὰρ οὐχ ὁμοίως ἐκείνος τοὺς ἀπὸ τοῦ χειμῶνος ἐδείξατο. Ἔς δὲ τὴν ὑστεραίαν, ἄλλοι κατήραν, ὧν ἐνιοὶ τῶν προλαβόντων ἡμᾶς ἦσαν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας ἡμέραν. Καὶ νῦν ὀλιχληρὸς ἐσμεν στόλος, ἐν νεωρίῳ μικρῷ. Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν ἦδη καὶ τὰ ἐφόδια καταδήδοτο. Οὐ γὰρ ὄντες ἐθάδες ἀτυχεῖν, οὐδ' ἐλπίσαντες ὑπερήμεροι γενέσθαι, μέτριά γε ἐνετιθέμεθα, καὶ οὐδὲ τούτοις μετρίως ἐχρώμεθα· ὁ δὲ πρεσβύτης καὶ τοῦτο ἠρέσατο, διδοῦς

A nus dies. Tanto autem impendente discrimine, cum in idem sidereum coitus, et famosa illa fortuna concursura essent, quibus, ut aiunt, nemo securus unquam se mari commisit; cumque in portu consistere oporteret, imprudentes rursus in altum evecti sumus. Ipsa porro tempestas a septentrionalibus ventis initium habuit, plurimumque ea interlunii nocte pluit; tum venti perbacchari, ac misceri ex imo mare coepit. Quod ad nos attinet, ita nos habebamus, ut in talibus usu venire solet, ne bis eodem casus recenseam. Ac tum ipsa non nihil tempestatis magnitudo profuit. Itaque primum ex antenna fragor auditus est. Cumque intentis rudentibus firmare navem institissemus, subinde media illa contracta prope nobis omnibus exitio fait. Sed cum exitio non fuisset, hoc ipsum nobis salutem attulit. Neque enim alio modo ventorum vis sustineri poterat. Rursus autem tractatu difficile velum erat, nec ad contrahendum volubile. Hunc fere in modum, imminuto præter opinionem violentioris cursus impetu, diem noctemque continuo ferebamur. Eadem nocte, secundo circiter gallicinia, subinde ad prominentem quamdam e terra rupem, quæ brevem eberroniam faciebat, nec opinato navem appulimus. Ad hoc clamore sublato, cum propius terram subire nos quidam admoneret, ingens coorta vociferatio est, minimeque consentiens: nautis quidem horrescentibus: nobis vero præ incitia manus applaudentibus, et invicem complexis, neque gaudii magnitudinem animo capientibus. Aiebant summum 165 hoc omnium, quæ hactenus contigerant, fuisse discrimen. Cum jam diluxisset, homo quidam rustico habitu nobis innotuit, manusque infida loca demonstrat, et alia, quibus nos tuto committere possemus. Tandem et ipse binorum scalmorum celoce est advectus: qua ad navem alligata gubernaculum accipit. Nec ægre Syrus hoc illi honore cessit; qui cum non plura quinquaginta stadiis relegisset, navem vix ad exiguum quemdam, sed amœnum portum appellit (Azarium opinor vocant), et nos ad litus exponit, servator ac genius bonus ore omnium acclamatus. Brevisque postea eodem actuariam subduxit, ac rursus aliam. Ita ante vesperam quinque fuimus ab divino illo sene servatæ onerariæ naves, contra quam Nauplius quondam ille fecit. Neque enim similiter ab tempestate ille jactatos excepit. Postridie alii delati sunt: inter quos nonnulli uno ante nos die Alexandria solverant. Nunc iusta classis sumus in angusta admodum statione. Sed cum jam cibaria

DION. PETAVII NOTÆ.

(30) Καὶ τῶν πολυθρυσλήτων τυχαίων. Τυχαια passim omnes interpretantur, periculosa sit navigatio. Sed nescio quomodo minus id placet. Suspicialiar certos ea voce significari ventos. Sed non affirmo.

(31) Τὸ κέρας ἠτετρέγει. Gregorius Nazianz. in

carm. De vita sua tempestatem describens,

Κάλοι δ' ἐρόχθουν ἰστίων πληρομῆτων.

(32) [XLIX] Ἀζάριον οἶμαι καλοῦσιν. Ptolem. in descriptione Libyæ Azar montis meminit, et Azarorum. Plin. lib. vi, cap. 29.

defecissent; quippe nondum ejusmodi casibus asueti, nec nos præstitutum tempus excessuros rati, modicos commeatus imposueramus; nec iis modice tamen utebamur: huic malo remedium idem ille senex adhibuit, non ut erogaret aliquid; nam nec alioquin habenti similis erat; sed scopulos indicans, inter quos latitare prandium iis cœnamque dixit, qui laborare vellent. Inde nos piscatu septimum jam diem vitam toleramus; robustiores, murænas et locustas ingentes capiunt: adolescentes gobiiorum et iulorum copia beatos se putant. Ego vero, et Romanus ille monachus, conchis, quas lepadas vocant, corpus firmamus. Est autem lepa ostreum concavum, quod ubi saxum apprehenderit, adhærescit. Atque initio sane eo venatu parce admodum vivebamus, cum quod quisque cepisset, id sibi cupide retineret, nec alteri quidquam alter impertiretur. Nunc majori omnes in copia versamur, quod ea de causa contigit. Mulieres Libycæ mulieribus quæ nobiscum navigant, vel galliarum lac libenter præbuerint. Præbent vero quidquid cœlo illo terraque gignitur, caseum, farinam, liba hordeacea, vervecinas carnes, gallinas, ova gallinacea. Jam et otidem nonnulla obtulit, avem suavitatem imprimis exquisitam: quam si quis rusticus videat, pavonem esse dixerit. **166** Illæ igitur id genus minuscula ad naves deferunt; eæ vero quæ acceperint omnibus communicant. Quin etiam de venatu suo jam nobis offerunt; aliusque super alium venit, super virum puer; super puerum vir, inanus ad me identidem aliquid ferens: hic haino captum pisciculum; alius aliud: omnino boni saltem aliquid ex iis quæ in saxis inveniuntur. Neque enim libet mihi a mulieribus quidquam accipere, tuaque hoc ipsum causa, ne cum iis fœdus ullum habeam, ut postea, cum id jurejurando inficiandum erit, in negando hæream. Alioqui quid præsentibus uti deliciis prohibet? adeo multæ undique circumfluunt. Ac tu quidem virtuti hanc incolarum liberalitatem tribues, quam in hospitas præseferunt; hoc autem longe aliud est, quod nec memoratu indignum fuerit, in tanta præsertim otii copia. Veneris ira, quantum conjici potest, in ea regione versatur. Parem certe cum Lemniadibus calamitatem experiuntur. Mamnæ feminis supra modum assurgunt, nec earum proportionem sunt pectora: adeo ut infantes non per axillam, sed ex humeris sublatam papillam exsugant. Nisi forte dixerit quispiam Hammonem et Hammonis terram non magis ovium quam puerorum nutricem esse; commodam proindeque hominibus juxta ac pecudibus largiores et ampliores lactis fontes a natura esse datos; ad idque capaciora ubera, seu vasa necessaria fuisse. Itaque quando de viris auferunt,

A μὲν οὐδὲν· οὐ γὰρ οὐδ' ὁμοίως ἦν ἔχοντι· δειξας δὲ πέτρας, ἐν αἷς ἀριστον ἔφη καὶ δεῖπνον ἐκάστης ἡμέρας κερκρῦθθαι τοῖς βουλομένοις ποιεῖν. Ἐντεῦθεν ἰχθυώμενοι, ζῶμεν ἡμέραν ἐβδόμην ἡδῆ· οἱ μὲν ἐντελείς, μυραίνας τε καὶ καράθους εὐμεγέθεις αἰρούντες· τὰ δὲ μεираχία ἐπὶ κωβίοις εὐτυχεῖ [ἡρ. εὐωχεῖ] καὶ ἰούλοις. Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ θρησκαυτής ὁ Ῥωμαῖος, ἐπὶ ταῖς λεπάσι ῥωννύμεθα. Ἡ δὲ λεπὰς, ὄστρεόν ἐστι κολλῶν, ὅπερ ἐπειδὴν λάθεται πέτρας, ἀπισχυρίζεται. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα, γλίσχρως ἐζῶμεν ἀπὸ τῆς θήρας; περιεχόμενος ἕκαστος ἔτου καὶ λάθοιτο· ἐδίδου δὲ δῶρα οὐδεὶς οὐδενί. Νῦν δὲ ἐν ἀφθονωτέροις ἅπαντες, ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας· Αἱ γυναῖκες ταῖς γυναίξιν, αἱ Αἰθῦσαι ταῖς πλεούσαις, βούλονται μὲν ἂν καὶ τὸ τῶν ὀρνίθων γάλα παρασχεῖν· παρέχουσι γοῦν ὅσα αὐταῖς ἀήρ τε φέρει καὶ γῆ, τυροῖς, ἀλευρα, πέμματα ἐκ κριθῶν, κρέα ἀρνεία, ἀλεκτροῖδας, ὡς ἀλεκτόρεια. Ἡδῆ δὲ τις καὶ ὠτίδα ἔδωκεν (35), ὄρνειον ἐκτόπως ἡδῆ· ἰδῶν ἂν ἀγροίκος ἐπέλοιτο ταῶν. Αὐταὶ δὲ κατακομίζουσιν ἐπὶ τὴν ναῦν τὰ δῶρα· αἱ δὲ δεχόμεναι κοινοῦνται τοῖς βουλομένοις. Οἱ δὲ ἡμῖν ἡδῆ τὰ ἀπὸ τῆς θήρας δωροῦνται· καὶ ἔχει τις ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ, παῖς ἐπ' ἀνδρὶ, καὶ ἀνὴρ ἐπὶ παιδί, φέρων αἰετὶ μοι ξένιον· ὁ μὲν ἡγχιστρωμένον ἰχθυῖδιον, ὁ δὲ ἄλλος ἄλλο τι· πάντως ἐν γέ τι ἀγαθόν, ὃν φέρουσι πέτραι. Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἐστι βουλομένῳ τὰ παρὰ τῶν γυναικῶν δεχέσθαι, σὴν χάριν καὶ τοῦτο, ἵνα μή τις ἐκεχειρία μοι πρὸς αὐτὰς γένηται, κατὰ ἐπειδὴν ἐξομνῆσθαι δεῖ, διαποροῖην ἀνοούμενος. Ἐπεὶ τί γε ἐχώλυε τὸ ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδείοις τρυφᾶν. Οὕτω πολλὰ C πολλαχθὲν συρρέει. Σὺ μὲν οὖν ἀρετὴν [ἡρ. ἀρετῆ] λογιῆ τὴν φιλοφροσύνην τῶν ἑγγυρίων, ἦν εἰς τὰς ἐπιξενουμένας ἐνδείκνυται· τὸ δὲ ἑτεροῖόν ἐστιν, ὅσον ἀξίον εἶναι καὶ διηγήσασθαι, καὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς νῦν ἐμοὶ [ἡρ. ἡμῖν] παρουσίας σχολῆς. Μήνιμα Ἄφροδίτης, ὡς εἰκάσαι, κατέχει τὴν χιώραν. Δυστυχοῦσι γοῦν [ἡρ. γάρ] ὅπερ αἱ Λήμνιαι αὐταὶ γὰρ ὑπερμαζώσι, καὶ ἀσυμμέτρως ἔχουσι τῶν στέρνων, ὥστε τὰ βρέφη μὴ διὰ μάλης, ἀλλὰ δι' ὤμων σπᾶν τῆς θηλῆς ἀναδεθιμένης. Εἰ μή τις εἴποι τὸν Ἄμμωνα, καὶ τὴν Ἄμμωνος γῆν, οὐ μᾶλλον εἶναι μηλοτρόφον ἢ κουροτρόφον ἀγαθὴν· ἀνεῖναι δὲ τὴν φύσιν ἀνθρώποις ὁμοίως καὶ κτήνεσι δαψίλεστέρας καὶ ἀδροτέρας τὰς τοῦ γάλακτος πίδακας, καὶ εἰς τοῦτο δεῖν ἀδροτέρων οὐθᾶτων τε καὶ θυλάκων. Μανθάνουσαι δὲ παρὰ τῶν D ἀνδρῶν, οἷς τισι συμβόλαιον γέγονε πρὸς ἀνθρώπων ὑπερόριον, ὅτι μὴ πᾶν τὸ θῆλυ τοιοῦτόν ἐστιν, ἀπιστοῦσι· καὶ ἐπειδὴν λάθονται γυναικὸς ξένης, φιλοφρονοῦνται, καὶ πάντα δρῶσιν. Ἐς τ' ἂν τὰς ἀγκάλας διερευνησάνται. Ἡ ἰδοῦσα λέγει πρὸς ἄλλην, καὶ καλοῦσιν ἀλλήλας, ὡς περ οἱ Κίχονες. Αἱ δὲ συμφορῶν ἐπὶ τὴν θέαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ δωροφροῦσιν. Ἡμῖν δὲ ἦν καὶ τῶν ἐκ Πόντου θεραπεινίδιον, ὃ συνελθοῦσαι τέχνην καὶ φύσιν, ὑπὲρ τοὺς μύρμηκας;

·DION. PETAVII NOTÆ.

(35) Καὶ ὠτίδα ἔδωκεν. Xenoph. lib. 1 Ἄναβ. Athen. lib. ix, apud quem Plutarch. ait φέρουσαι πάμπολλα τὰ ζῶα ταῦτα εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀπὸ τῆς παρακαλιμένης Λιθύης. Arist. viii Hist. Apud

Plinium lib. x, cap. 22, lego otidas damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris iodium extemplo sequitur.

ἐντομον εἰδεισαν. Ἀμφὶ τοῦτο ἦν ἅπανα σπουδῆ, καὶ τοῦτο παρὰ τῶν γυναικῶν πλεῖστα ἐνεπορευέτο· καὶ μετεπέμποντο αὐτὸ πρότεριτα ἄλλη παρ' ἄλλης, γυναῖκες τῶν ἀγρογεϊτῶν εὐδαίμονες. Τὸ δὲ οὕτω σφόδρα ἰταμόν, ὥστε καὶ ἀποδύσασθαι. Τοῦτό σοι δρᾶμα ἐκ τραγικοῦ κωμικὸν ὃ τε δαίμων ἡμῖν ἐνήρμοσε, κἀγὼ τοῖς πρὸς σὲ γράμμασι. Καὶ οἶδα μὲν ἐκτείνας τὴν ἐπιστολὴν εἰς μῆκος τοῦ μετρίου μερίζον. Ἄλλ' ὥσπερ τοῦ συνεῖναι σοι κατὰ πρόσωπον, οὕτω καὶ τοῦ γράφειν ἀπλήστως ἔχω [γρ. ἔχω]· ἅμα δὲ οὐδὲ ἐλπίσας ἔτι σοι διαλέξεσθαι, νῦν ἐπειδὴ ἔξδν, ἐμφοροῦμαι. Ἄλλὰ κἀν ταῖς ἐφημερίαι, περὶ ἃς ἐσπούδακα, τὴν ἐπιστολὴν ἐφαρμόσας [γρ. ἐναρμόσας], ὡς συχῶν ἡμερῶν ἔχοιμ' ἂν ὑπομνήματα. Ἐρῶ σοι, καὶ τὸν υἱὸν Διόσκορον κέλευε μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς τίτθης. ἃς ἐγὼ καὶ φιλῶ, καὶ ἐν ἀδελφαῖς ἄγω. Ἄσπασαι τὴν σεβασμιωτάτην καὶ θεοφιλεστάτην φιλόσοφον, καὶ τὸν εὐδαίμονα χορὸν τὸν ἀπολαύοντα τῆς θεσπεσίας αὐτῆς. Ἐκ πάντων δὲ μάλιστα τὸν ἱερώτατον πατέρα (34) Θεότεκνον, καὶ τὸν ἑταῖρον ἡμῶν Ἀθανάσιον· τὸν δὲ ὁμοφυχότατον ἡμῖν Γάϊον, εὐ οἶδ' ὅτι φρονῶν ὅσα ἐγὼ, μετὰ τῶν συγγενῶν τάττεις. Μετ' ἐκείνων γοῦν προσειρήσθω, καὶ ὁ θαυμάσιος γραμματικὸς Θεοδόσιος, ὃς εἰ καὶ μάντις ὡν ἐκρυπτεν ἡμᾶς. Προγνοῦς γὰρ ἐν οἷς ἔσομαι, κατέβαλε τὴν προθυμίαν τῆς σὺν ἡμῖν ἀποδημίας· ἀλλ' οὐν ἔγωγε αὐτὸν καὶ φιλῶ καὶ ἀσπάζομαι. Σὺ δὲ μηδέποτε πλεύσειας. Εἰ δὲ ποτε πάντως δεήσει, ἀλλὰ μὴ τοι φθίνοντός γε μηνός.

non reverendæ ac Deo charissimæ philosophiæ magistræ, felicique illi choro, qui divina voce fruitur, salutem plurimam dicito. Inter cæteros vero sanctissimo imprimis patri Theoteco, et sodali Athanasio. Caium vero animo nobis conjunctissimum non dubito te idem quod ego sentientem inter cognatos nostros ascribere. Hunc tu ergo cum illis salvere jubeas; necnon egregium illum grammaticum Theodosium, qui quidem vates cum esset, celare de eo nos voluit. Cum enim quæ nobis eventura essent prævideret, nobiscum proficiscendi consilium abjecit. Nihilominus illum ego et amo, et saluto. Tu vero cave unquam mari tete commiseris; sin omnino necesse aliquando fuerit, at non exeunte saltem mense istud feceris.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Τοῖς πρεσβυτέροις.

Ἄγαθὸν πεποιθῆναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθῆναι ἐπὶ ἀνθρώπων. Ἄλλὰ τοὺς ἐκ τῆς ἀθεωτάτης αἰρέσεως Εὐνομίου πυνθάνομαι Κυντιανὸν ὄνομα, καὶ τὴν ἐπὶ στρατοπέδου θρυλλουμένην ὑπ' αὐτῶν δυναστείαν προστησαμένους, μοιχᾶσθαι πάλιν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ψευδοδιδασκάλους τινὰς ἐφιστάναί, παγίδα ταῖς τῶν ἀκεραιότερων ψυχαῖς, οὓς ἐναγχοῖ· αἱ παρὰ Κυντιανοῦ σταλέντες ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, καταπεπλευκάσιν ἄγοντες. Ἡ γὰρ δίκη, πρόσχημα τῆς ἀσεβείας ἐστὶ· μᾶλλον δὲ ἄγων ὑπὲρ ἀσεβείας. Οὗτοι τοίνυν οἱ νόθοι πρεσβύτεροι, οἱ νεηλυθεὶς ἀπόστολοι τοῦ διαβόλου τε καὶ Κυντιανοῦ, μὴ λάθωσιν ὑμᾶς ἐμπηδῆσαντες ὡς ποιμαίνετε ποιμνίῳ· μὴ λάθωσιν ὑμᾶς τῷ σίτῳ τὸ ζιζάνιον παρασπείροντες. Κατάδηλοι πᾶσιν εἰσιν αἱ τούτων καταφυγαί. Ὅστε τίνες ἄγροί διέξαινε' ἂν αὐτούς· ὅστε τίνες οἰκίαι τοῖς λησταῖς ἀνεώγασιν. Μετέλθετε τοὺς φῶρας

¹ Psal. cxvii, 8.

A quibus aliquod cum externis commercium fuit, non eam esse universi sexus conditionem, haud temere fidem adhibent; simul vero ac peregrinam in mulierem inciderint, humaniter excipiunt, nihilque non faciunt, donec sinum perscrutentur. Quæ porro cognoverit, alteri statim dicit, seque invicem advocant, quemadmodum Cicones fecerunt. Illæ ad spectaculum frequentes concurrunt; ob idque munera secum afferunt. Commodum vero nobis ancillula ex Ponto quædam erat, quam natura cum arte consentiens supra formicas uberibus incisam et contractam effinxerat. Circa illam studium omne mulierum erat; plurimumque ab his compendii faciebat: adeo ut triduo ante finitimæ opulentioresque feminæ illam ad sese ex alterius domo vicissim accerserent. Illa usque eo procax erat, ut etiam corpus nudaret. Hoc tibi drama comicum ex tragico cum nobis Deus ipse temperavit,

167 tum idem meis ad te litteris facio. Scio me longius quam par est epistolam produxisse, sed quemadmodum coram tecum agendo, sic et scribendo expleri nequeo. Præterea cum tecum amplius collocuturum me esse diffidam, nunc, quatenus licet, desiderio meo facio satis. Quanquam si epistolam hanc ad ephemeridas meas accommodare vellem, quas cum studio confeci, plurimarum dierum commentarios habere. Vale, et filium Dioscorum cum matre et amita, quas ego amo et sororum loco habeo, valere a me jubeo: nec-

C

EPISTOLA V.

Sacerdotibus.

Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine¹. Sed eos audio, qui ex impia Eunomii secta sunt si Quintianum, nescio quem, atque illam in comitatu potentiam, quam identidem jactant, præ se ferentes, rursum adulterari Ecclesiam, et falsos doctores simpliciorum animis laqueos prætere, quos qui ab Quintiano nuper ad hoc destinati sunt, secum advexerunt. Nam his illa, quam prætexunt, impietatis color est; sive potius pro impietate certamen. Quamobrem videte ne adulterini isti presbyteri, novique diaboli et Quintiani apostoli, clam vobis in eum, cui præestis, gregem insiliant, neve clam, eum tritico lolium serant. Nota omnibus sunt illorum perfugia. Scitis quinam illos agri suscipiant; scitis quænam ædes latronibus pateant, 168 sagaci fu-

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(34) Τὸν ἱερώτατον πατέρα. Theotegni et Athanasii meminit epist. 16.

res odoratu persectamini : Mosaicam illam benedictionem consoctamini, qua eos benedixit, qui adversus sceleris reos in castris animum mansueque moverunt. Illud vero par est ad vos usurpare, fratres : honesta fiant honeste. Amputetur omnis de lucro contentio ; omnia Dei causa suscipiantur. Non eandem esse virtutis atque nequitiae materiem oportet. Cursus ille pro pietate est : pro animabus certandum, ne quas ab Ecclesia praedentur, quod jam in consuetudinem illis abiit. Quisquis autem per Ecclesiae tuende speciem marsupium auget, atque hoc ipso, quod iis temporibus utilis esse videatur, quae animi vim effragitant, sibi potestatem conciliat, is est quem nos extra Christianum consortium amandatum volumus. Non inancam virtutem fecit Deus ; non illa societate nequitiae indiget ; non Deo milites deerunt, Ecclesiis idonei : commilitones inveniet, hic quidem mercedis expertes, sed in caetero plena mercede donandos. Ejusmodi vos sitis : honestum est enim et iis bene precari, qui strenue sese gerunt, et iis qui secus, imprecari. Quicumque igitur mollius egerit, ac rem prodiderit, aut qui persecutus quidem fuerit, sed alienorum aliquid rapserit, is apud Deum minime sit innoxius. Hoc ipsum duntaxat in medium adducite, ac prae vos illos argentarios, qui divinum dogma nummi instar adulterant, circumducite : date operam, ut ejusmodi isti sint, omnes intelligant. Ad hunc modum infames illi Ptolemaidis finibus expellantur : ac quidquid rei cum iis importatum est, secum non appensum auferant. Qui secus faxit, apud Deum execratus esto. Quisquis nefarium conventum videns negligit, aut audiens audire dissimulat, aut lucri ab iis contagione infectus est, hos pro Amalecitis haberi praecipimus, a quibus nihil auferri manubiarum licet. De eo qui acceperit, illa Dei vox est : *Poenitet me quod regem constituerim Saul* *. Sed vestri nulla illum in re poeniteat, verum et curae vos Deo sitis, et vobis vicissim Deus.

EPISTOLA VI.

Anusio.

At Carnas etiamnum cunctatur, nec vel sponte, vel necessitate, sit justus. **169** Porro venire illum oportet, ut sciamus quid tandem allegare possit, quibusque nos oculis aspiciet, a quibus vel invitis quaeam erat equum furatus, emere voluit, ne, ut aiebat, absque equo miles esset. Offert vero pretium sane quam exiguum, neque vendere detrectantibus reddit, sed jure habere se equum illum arbitrat ; praesertim cum nec Agathocles aliquis, nec Dionysius sit, quibus tyrannica imperia tam extremae improbitatis impunitatem fecerant ; sed Carnas Capharodita, quem revocare ad leges non sit difficile. Quare si quis eum ad te deducat, fac istud intelligamus, ut e Cyrene qui coram illum convincaat, evocare possimus.

* I Reg. xv, 11.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'.

Ανυσίω.

Ο δὲ Καρνᾶς [γρ. Ἀκαρνᾶς] ἐτι μέλλει, καὶ οὐδ' ἐκὼν, οὐδ' ὑπ' ἀνάγκης γίνεται δίκαιος. Χρὴ δὲ ἔχειν αὐτὸν ἵνα εἰδῶμεν ὅ τι καὶ λέγει, καὶ οἷσιν ὀφθαλμοῖς ἡμᾶς ἀντιβλέφεται, παρ' ὧν ἤξιωσεν καὶ ἀκόντων, ὃν κέλευσεν ἔκπον ὠνήσασθαι, ἵνα μὴ στρατιώτης, φησὶ, ἀνιπτος ἦ. Προτείνει δὲ κομιδὴν μικρὸν ἀργύριον, καὶ μὴ ἀποδοδομένους οὐκ ἀποδιδῶσιν· ἀλλ' οἷεται σὺν δίκῃ τὸν ἔκπον ἔχειν· καὶ ταῦτα οὐκ ὧν Ἀγαθοκλῆς, ἢ Διονύσιος, οἷς αἰ κυραννίδες ἐπέτρεπον οὕτω πᾶν πονηροῖς εἶναι· ἀλλὰ Καρνᾶς ὁ Καπαροδίτης, ὃν οὐ χυλεπὸν ἐπαναγαγεῖν εἰς τοὺς νόμους. Ἄν οὖν διάγῃ τις αὐτὸν ὡς αὐτὸν, μὴδὲ ἡμεῖς ἀγνοήσωμεν, ἵνα τοὺς κατὰ πρόσωπον αὐτὸν ἐλέγξοντας ἀπὸ Κυρήνης καλέσωμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ΄.

Θεοδώρῳ καὶ τῇ ἀδελφῇ (35).

Ὡς δοκεῖτε, δέδηγμαί τὴν καρδίαν, ἐκδομένου λόγου κατὰ τὴν πόλιν, ὅτι δεινῇ τινι, κατὰ πέρα δεινῆς ὀφθαλμίας παλαίης, ἀπειλοῦσα ταῖς ὄψεσι κίνδυνον; Ἐπειτα πέφηνεν ὁ λόγος ψευδῆς· καὶ ὄμαι παμπόνηρος [ἱερ. τις] ἀνθρώπος προφάσεως εὐληγμένου [ἱερ. ἡμμένος], τοῦ τῆς ὀφθαλμίας ὀνόματος, ἦρον ἐπὶ μέγα τὴν φήμην, καὶ ἐτραγώδησε. Τράποιτο μὲν οὖν εἰς ἐκεῖνον αὐτὸν, ἅτα ὑμῶν κατεψέυστο· τῷ δὲ Θεῷ χάρις, ὅτι παρέσχεν ἡμῖν ἀκοῦσαι καλλίονα. Χρῆ δὲ μὴ, τὸ λεγόμενον, ἄστροις τὰ καθ' ὑμᾶς σημαίνεσθαι (36)· μηδ' ὅ τι λέγει φήμη πυνθάνεσθαι· ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἔχειν συνόντας, εἰ δὲ μὴ γράμμασιν ὑμετέροις ἐντυγχάνειν, καὶ παρ' ὑμῶν τὰ περὶ ὑμῶν εἰδέναι. Ἄλλ' ὑμεῖς ἡμῶν λίαν ἀμελεῖτε, ὡσπερ ἴσως ὁ Θεὸς βούλεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Οὐ μὴ ἔρεις ὡς ἔλαθεν ὑμᾶς ὁ διακομιατῆς τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων. Ἄλλ' ἰδόντες παρεωράκατε, καὶ οὐκ ἔδοξεν ὑμῖν ἄξιον εἶναι τὸν ἀδελφὸν ἐν μνήμῃ ποιήσασθαι, καὶ ἐπιθεῖναι πρὸς αὐτὸν γράμμα, μὴνύον ὅπως ἔχετε, καὶ ἐν τίσιν ἔστέ. Ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἀμελὲς ἔστιν εἰδέναι τὰ περὶ ὑμῶν. Ἄλλ' ἐπέλεπερ ἐν ἅπασιν λυποῦμαι τοῖς ἑμαυτοῦ, βουλομένη ἂν ἐν τοῖς ὑμετέροις εὐφραίνεσθαι. Ὑμεῖς δὲ καὶ ταύτης με τῆς παραμυθίας ἀφήρησθε. Χρῆν δὲ οὐχί. Καὶ γὰρ εἰ μὴ γεγόνειμεν ἀπὸ τῶν αὐτῶν, τροφαὶ κοιναὶ, καὶ παιδείαι κοιναὶ· καὶ τί γὰρ οὐχί κοινόν; Πάντα διὰ πάντων ἡμᾶς ἀλλήλοις ὤκλεισεν. Ἄλλὰ γὰρ ἔστιν, ὡσπερ λέγεται, δυσημερία πρᾶγμα δεινόν· καὶ ὅταν ἦκη τινὶ χρόνος ἀντίφους, ἐνταῦθα τὰ τε ἄλλα πάντα, καὶ ἀδελφῶν γνῶμαι, καὶ φίλων ἐλέγχονται. Ἐμοὶ δὲ ἀποχρήσει καὶ παρ' ἐτέρων πυνθάνεσθαι τὰ περὶ ὑμῶν. Μόνον ὁ Θεὸς ἀγαθῶν εἶη νομεύς. Τοιούτου γὰρ ἐρῶμεν ὑπὲρ ὑμῶν ἀκροάματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ΄.

Θεοφίλῳ ἀρχιεπισκόπῳ (37).

Βαθύ σε γῆρας καὶ λιπαρὸν περιμελνεῖεν, ἀγιώτατε καὶ σοφώτατε. Τὰ τε γὰρ ἄλλα τῷ βίῳ κέρδος ἄν

Α

EPISTOLA VII.

Theodoro et sorori.

Quantum me animo dolore cepisse creditis, cum per urbem fama nuntiasset, te gravi et plus quam gravi oculo rum ægritudine affici, quæ visui periculum intentaret? Postea vanus ille rumor apparuit, ac pessimus, opinor, aliquis occasionem de oculo rum morbi vocabulo nactus, adjecit famæ plurimum, et cum ingenti commiseratione narravit. Sed vertant in ejus caput omnia, quæ de vobis mentitus est: Deo autem gratiæ sint, quoniam de vobis audire meliora concessit. Oportet vero non astris, quod aiunt, vestras mihi res indicari; neque me quæ fama nuntientur inquirere; sed maxime quidem præsentibus vobis frui. Sin minus vestras certe litteras accipere, et de rebus vestris certiores a vobis ipsis fieri. Sed vos nimium profecto nos negligitis, quod ita fortasse Deo visum fuerit.

EPISTOLA VIII.

Fratrī.

Non tu istud causaberis, latuisse vos eum qui solemnes litteras portabat. Quin vos potius cum eum vidissetis, negligendum putastis; neque vobis satis digna visa res est, fratris recordari, et ad eum litteras dare, quibus valetudinis ac rerum vestrarum statum exponeretis. Non enim quæ ad vos pertinent parvi facio cognoscere. Sed quoniam ex omnibus meis rebus mærorem capio, de vestris gaudere plurimum vellem. At vos eo me solatio privastis: quod nihil attinebat facere. Nam etsi non iisdem parentibus nati essemus, communis tamen educatio, disciplinæ communes, **170** et quid tandem non commune cæterorum? omnia nos omnino conciliarunt invicem. Verumenimvero grave est, ut aiunt, adversis rebus uti: cumque difficile alicui tempus acciderit, ibi cum alia omnia, tum et fratrum et amicorum perspiciuntur animi. Mihi vero satis erit vel ab aliis aliquid de vobis accipere. Sit modo honorum largitor Deus. Ejusmodi enim de vobis nuntium audire capio.

EPISTOLA IX.

Theophilo archiepiscopo.

Longa te ac felix senectus maneat, sanctissime ac sapientissime vir. Nam et alioqui ingens vite

DION. PETAVII NOTÆ.

(35) Θεοδώρῳ, καὶ τῇ ἀδελφῇ. Crediderim partem inscriptionis hujus, καὶ τῇ ἀδελφῇ, in sequentem epistolam rejiciendam esse. Nam solius Theodori sit hic mentio.

(36) Ἄστροις τὰ καθ' ὑμᾶς σημαίνεσθαι. Non minus a terrestri itinere in Libya, quam ab maritimo ductum videtur proverbium. Vide Plin. lib. v. cap. 4; Arrianum lib. iii De Alex. Meminit et Sallust. Jugurtha, et Solinus.

(37) Θεοφίλῳ ἀρχιεπισκόπῳ. Laudat Paschalem Theophili libellum, quo Pascha de more celebrandum indixerat. Cassianus collat. x. cap. 2: *Intra Ægypti regionem mos iste antiqua traditione servatur, ut, peracto Epiphaniarum die, quem provinciæ illius sacerdotes vel Dominici baptismi, vel secundum carnem natiuitatis esse definiunt; et idcirco utrius-*

que sacramenti solemnitate non bisarie, ut in occiduis provinciis, sed sub una hujus diei festivitate concelebrant, epistolæ pontificis Alexandrini per universas dirigantur Ægypti ecclesias, quibus et initium Quadragesimæ, et dies Paschæ non solum per civitates omnes, sed etiam per universa monasteria designantur. Vide Isidorum lib. i De eccles. off., cap. 26. Ex hac epistola constat verum non esse, quod quidam arbitrati sunt, Theophilum, post mortem Chrysostomi, cum ab Romani pont. communionem segregatus esset, nullas Paschales scripsisse, quod eas nemo deinceps reciperet. Nam Synesius anno 410 episcopus est factus: hoc vero Pascha, de quo hic agitur, puto illud esse cujus dies epistola 13 sequente concipitur.

superstes commodum eris : et summam Christi ad scholam accessionem facit Paschaliū libellorum numerus una cum annis excrecens. Nam qui hoc anno missus est, et voluptatem pariter et utilitatem civitatibus attulit, partim sententiarum gravitate, partim suavitate verborum.

EPISTOLA X.

Philosophiæ magistræ Hypatiæ.

Tibi ipsi, ac per te beatissimis sodalibus salutem dico, beata domina; jamdudum quidem accusare gestiens, quod nullas a vobis litteras accipiam; nunc autem video me a vobis omnibus contemni, pro eo quod nihil quidem mali facio, in plerisque vero infortunatus sum, et quantum infortunatus quisquam esse potest. Verum si vestras litteras mererer accipere, et quo sint in statu res vestræ cognoscerem (prorsus vero secundoiores esse illas, et commodiore genio uti vos arbitror), dimidia ex parte duntaxat adversis premerer, si in vobis essem beatus. Nunc unum illud in malis meis numero. Non enim solum liberis meis, sed etiam amicis et omnium benevolentia sum orbatus, et, quod caput est, divinissimæ animæ tuæ, quam ego mihi solam permansuram speraveram cum hac fortunæ injuria, tum istis fatorum fluctibus superiorem.

EPISTOLA XI.

Presbyteris.

Neque vobis antea superior esse potui, cum totis viribus, et adhibitis machinis omnibus sacerdotium detrectarem: neque me vos modo superatis, sed divinitus profecto contigit, ut et nondum tuæ, et nunc primum ita sit factum. Equidem non unam mortem ejus vitandæ functionis causa subissem. **171** Neque enim satis idoneum me putabam, qui rei dignitatem sustinerem. Sed quoniam mihi Deus non quod cuperem, sed quod ipse vellet, imposuit, eundem illum precor, qui vitæ gubernator existit, ejus, quod in gubernando contulit, esse moderatorem. Qui enim in philosophiæ otio, ac minime negotiosa rerum contemplatione ætatem contrivi, tantumque vitæ curis ac molestiis tribui, quantum ad eam, quæ in hoc corpore degitur, vitam, ac civile in rebus publicis officium satis esset, qui continuis illis curis possum sufficere? Aut qui meipsum negotiorum turbis implicans, in eas mentis pulchritudines animum possum intendere, quibus frui beati cujusdam est otii? Sine quibus mihi ac mei similibus vita universa vitalis esse non potest. Equidem assequi minime possum. Deo vero omnia, ut aiunt, possibilia, etiam quæ fieri non possunt. Vos igitur ipsi supplices pro me ad Deum manus tendite; atque et urbanæ multitudini, et quæcumque in agris, aut in paganis ecclesiis degit, meo nomine preces publice privatimque universis indicite. Num si a Deo derelictus non fuero, tum agnoscam sacerdotium non descensum esse a philosophia, sed ascensum.

Α εἰς σωζόμενος, καὶ μεγίστη προσθήκη τῷ διδασκαλείῳ τοῦ Χριστοῦ γίνεται ὁ τῶν πανηγυρικῶν βιβλίων ἀριθμὸς τοῖς ἐνιαυτοῖς συναυξανόμενος. Ὡς ὁ γε τῆτες καταπεμφθεὶς λόγος, καὶ ἦσε τὰς πόλεις, καὶ ὤνησε, τὸ μὲν τῷ μεγέθει τῶν νοημάτων, τὸ δὲ τῶν ὀνομάτων τῇ χάριτι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι.

Τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ.

Αὐτὴν σε, καὶ διὰ σοῦ τοὺς μακαριωτάτους ἐταίρους ἀσπάζομαι, δέσποινα μακαρία, πάλαι μὲν ἀν ἐγκαλέσας ἐφ' οἷς οὐκ ἀξιοῦμαι γραμμάτων· νῦν δὲ οἶδα παρεωραμένος ὑφ' ἀπάντων ὑμῶν, ἐφ' οἷς ἀδικῶ μὲν οὐδὲν, ἀτυχῶ δὲ πολλὰ, καὶ ὅσα ἀνθρώπος ἀτυχῆσαι δύναται. Ἄλλ' εἴπερ εἶχον ἐντυγχάνειν ὑμετέραις ἐπιστολαῖς, καὶ μανθάνειν ἐν οἷς διατρέβετε (πάντως δὲ ἐν ἀμείνοσιν ἔστε, καὶ καλλίονος πειρᾶσθε τοῦ δαιμονος) ἐξ ἡμισείας ἀν ἐπραττον κενήρως, ἐν ὑμῖν εὐτυχῶν. Νυνὶ δὲ ἐν τι καὶ τοῦτο τῶν χαλεπῶν ἐστιν, ἃ με κατελήφεν. Ἀπεστέρημαι μετὰ τῶν παιδῶν, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῆς παρὰ πάντων εὐνοίας· καὶ τὸ μέγιστον, τῆς θεοσιότητος σου ψυχῆς, ἣν ἐγὼ μόνῃν ἐμαυτῷ ἐμμένειν ἤλπισα κρείττω καὶ δαίμονίας ἐπιτηρείας, καὶ τῶν ἐξ εἰσαρμένης βρυμάτων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'.

Τοῖς πρεσβυτέροις [γρ. τοῖς ἱερεῦσιν].

Οὐτὲ πρότερον ὑμῶν ἐγὼ περιῆν, ἀπάση βίῳ, καὶ μηχαναῖς ἐκκλίνας ἱερωσύνην, οὔτε νῦν ὑμεῖς ἐμοῦ κεκρατήκατε. Ἄλλὰ θεῖον ἄρα ἦν, καὶ τὸ μήπω τότε, καὶ τὸ νῦν ἦδη. Ἐγὼ δὲ πολλοὺς ἀν θανάτους ἀντὶ τῆσδε τῆς λειτουργίας εἰλόμην. Οὐ γὰρ κατ' ἐμαυτὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐλογιζόμεν τοῦ πράγματος. Τοῦ Θεοῦ δὲ ἐπενεγκόμενος οὐκ ἔπερ ἦτουν, ἀλλ' ἔπερ ἠβούλετο, εὐχομαι τὸν γενόμενον νομέα τοῦ βίου γενέσθαι καὶ τοῦ νεμηθέντος προστάτην. Ὁ γὰρ ἐννεάσας τῇ κατὰ φιλοσοφίαν σχολῇ, καὶ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀπράγμων, καὶ τοσοῦτον ὀμιλήσας φροντίσιν, ὅσον ἀφοσιώσασθαι τῷ μετὰ σώματος βίῳ, καὶ τῷ πολίτῃ γεγονέναι πόλεων, πῶς ἀρκέσω μερμυκῶς ἐχοῦσαις συνέχειαν; ἢ πῶς ἐμαυτὸν ἐπιδοῦς ὀλίγῃ πραγμάτων, ἐτι προσβαλῶ τοῖς νοῦ κάλλεσιν, ἃ μόνης ἐστὶ καρποῦσθαι τῆς μακαρίας σχολῆς; Ἦς γούρις ἐμοὶ καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐμοῖ, ἅπας ὁ βίος ἀβίωτος. Ἐγὼ μὲν οὐκ ἀν εἰδέην. Τῷ Θεῷ δὲ, φασι, πάντα δυνατὰ, καὶ τὰ ἀδύνατα. Αὐτοὶ τε οὖν ὑπὲρ ἐμοῦ χεῖρας ἰκέτιδας ἄρατε πρὸς θεόν, καὶ τῷ τε ἐν ἄσται δῆμῳ, καὶ ὅσοι κατ' ἀγροὺς ἢ κωμητικὰς ἐκκλησίας αὐλιζονται, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς, καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕνα πᾶσι παρεγγυήσατε. Εἰ γὰρ μὴ ἐρημος ἀπολειφθεῖν Θεοῦ, τότε γνώσομαι τὴν ἱερωσύνην οὐκ ἀπόβασιν οὐσαν φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐπανάδασιν [γρ. ἐπίβασιν].

preces publice privatimque universis indicite. Num si a Deo derelictus non fuero, tum agnoscam sacerdotium non descensum esse a philosophia, sed ascensum.

A

EPISTOLA XII.

Cyrillo.

Εκκλησίαν,
εις καιρὸν
κρημάτων
αφῶς, ὅτι
ἦρ ὁ τῆς
ἰφθασε. Τὸ
ς ἦν εὐθὺς
καίνον τὸν
ἰθοδον, καὶ
ψυχῆ, καὶ
πάσης εὐ-
αὐ θεοφιλῆ
ἰον δῆμου.

Vade ad matrem Ecclesiam, Cyrille frater, a qua minime abscissus, sed ad tempus separatus es, quod pro criminum merito definiri solet. Hoc enim certo scire videor, idipsum olim communem quoque nostrum, ac sanctæ memoriæ patrem fuisse facturum, si non eum fatalis hora prævenisset. Nam quod pœnæ modum aliquem constituit, hoc ipso animi indicium dedit statim veniam representare cupientis. Itaque sanctum illum sacerdotem tibi reditum concessisse puta, et ad Deum accede vacuo pravis affectibus animo, et malorum priorum obliu. Sed et plena prædicationis memoria prosequere sacrum illum, et Deo charum senem, qui te populo præfecit. Prorsus hoc ab illo tibi non injucundum accidit.

B senem, qui te populo præfecit. Prorsus hoc ab illo tibi non injucundum accidit.

EPISTOLA XIII.

Petro presbytero.

υ. Τὸν δὲ
ιν, ἃ κατ-
ραν ἔνεα-
ἐπὶ ταύτην
μουστήριον,
ανθρωπίας
ρ' ἐκάτερα
ταῖς Ἐκ-
ον, μέσοις
ν, ὑποστάς

Initium operis omnis ac sermonis Deus esto. Solemnium litterarum latorem, quibus constituta festivæ celebritati dies indicitur ad diem decimum nonum mensis Pharmuthi, ita ut 172 quæ proxime illam antecedit nox, resurrectionis mysterio consecrata sit, hunc et adeuntem et redeuntem omni cum humanitate prosequimini, ac jumentorum mutatione in utramque partem dimittite, qui ut ne Ecclesiis vetus et patria consuetudo intercederet, in media sese hostium arma commisit, per suspectam regionem iter suscipiens. Eadem litteræ civitati suadent ut pro nobis Deum precetur. Jam enim inde eam oportet, suæ erga me imprudentiæ sensum capere; quæ quidem ad sacerdotium evexit, non eum cui ad Deum adeundi, ac pro universo populo supplicandi esset fiducia; sed qui ut servari ipse posset, populo deprecatore opus haberet. Præsertim cum in idem tempus inciderit coacta huc synodus, plurimorum scilicet sacerdotum concursus, quem præsentis status temporis convocavit, tum cum ad vos scribere sum aggressus. Quod si nihil eorum dicere potui, cujusmodi audire soletis, mihi quidem ipsi condonandum erit;

ὁδοιπορησαί δι' ὑπόπτου τῆς χωρᾶς. Ταῦτα καὶ
πεῖθει τὴν πόλιν ὑπὲρ ἡμῶν εὐχεσθαι. Δεῖ γὰρ αὐτὴν
ἐντεῦθεν ἤδη τὴν τῆς ἐφ' ἡμῖν ἀβουλίας αἰσθησιν
δέξασθαι, ἥτις ἐκάλεσεν εἰς ἱερωσύνην, οὐχ ᾗ παρ-
ῤῥησία τίς ἐστι πρὸς Θεὸν ὅλου δῆμου διαδάντι προ-
εὔξασθαι· ἀλλ' ὅστις αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ σωθῆναι, δεῖται
γενέσθαι δημαίτητος. Ἐπεὶ καὶ τῆς ἐνθάδε συνόδου·
πλήθος δὲ συχνῶν ἱερέων· συντυχία τις ἦν, ἣν ὁ νῦν
[γρ. καὶ ὁ καὶ] καιρὸς ἤθροισεν, ἐπιθεμένω μοι γρά-
ψαι πρὸς ὑμᾶς. Εἰ δὲ μηδὲν ἔσχον εἰπεῖν, οἶων [γρ.
καὶ ὄν] ἀκούειν εἰώθατε, συγγνώμη μὲν ἔμοι τοῦτο,
ἔγκλημα δὲ ὑμῖν, ὅτι τὸν οὐκ εἰδὸτα τὰ λόγια τοῦ
Θεοῦ τῶν εἰδῶτων ἀνθελεσθε.

vobis autem culpæ tribuendum, quoniam divinarum Scripturarum ignarum earumdem peritis anteposuistis.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Ἄρυσίω.

Οὕτως ἀμύνοσαι γονεῦσι παῖδες. Ἀπέχω τὴν χα-
ριν. Καρναῶς ἰκέτης μου γέγονεν, οὗ τὴν ἰκεσίαν ὁ
Θεὸς αἰδεσιμωτέραν ἐποίησε. Ποῦ γὰρ ἱερέως εἰς
ἰδίαν ὑπόθεσιν περιδεῖν ἀγώγιμον ἄνθρωπον ἐν

D

EPISTOLA XIV.

Anysio.

Sic parentes ulciscuntur filii. Acceptum habeo
beneficium. Carnas supplex mihi fuit, cujus sup-
plicationem sanctiorem Deus ipse reddidit. Qui
enim sacerdotis est, judicatum ac prehensum ho-

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Ἰδιὰ κατὰ τὴν μητέρα. Videtur hæc epistola
data esse post mortem Theophili, quæ anno 412
contigit. Ex eaque colligitur Cyrillum istum epi-
scopum fuisse, et ob culpam aliquam a Theophilo
Ecclesie interdictum.

(39) Πέτρω πρεσβυτέρω. Falsa videtur hæc in-
scriptio. Nam ad plures datam esse, ex ea ipsa
colligitur. Crediderim autem Synesium Alexandria
hanc epistolam ad clericos suos misisse, cum paulo

ante episcopus a Theophilo factus esset.

(40) Ἄ καταγγέλλει τὴν κυρίαν. Pascha illud
incurrit in annum 412, cyclo lunæ 14, solis 1,
litteræ tunc erant GF, Pascha Apr. 14, qui est
Phamenoth. 19. Hæc porro epistola morem fuisse
demonstrat, ut qui Alexandrini episcopi Paschales
litteras ferrent, ab Ecclesiis exciperentur omnibus
humanitatis officiis, ac jumentis ad iter faciendum
adjuvantur.

minem sua praesertim causa pati jejunii tempore? Quamobrem qui illum adduxit, non dimisit; sed ereptus illi homo est. Quod si propter vim istam poenas ab eo repetas, eo demum erimus adducti, ut iis humanitatem adhiberemus, qui nobis injuriam fecissent: iis vero faceremus, qui nullam nobis intulissent.

EPISTOLA XV.

Philosophiae magistrae.

EO sum infortunii redactus, ut hydroscopio opus habeam. Jube hoc mihi fabricari ac coemi. Tubulus est cylindri figuram habens, tibiae magnitudine atque forma. Hic in una recta linea incisiones habet, quibus aquarum libramentum cognoscimus. Obturat enim illum altera ex parte coeus, aequabilis positura insertus, ita ut communis sit amborum basis, coni videlicet atque **173** tubuli. Hoc ipsum est, quod baryllium appellant. Jam cum tubulum in aquam deposueris, erectus subit, ut in eo incisiones facile numerare possis; ex quibus libramentum cognoscitur.

EPISTOLA XVI.

Eidem.

Decumbens in lecto hanc epistolam dictavi, quam utinam incolumis accipias, mater, ac soror, et magistra, beneque per haec omnia de me merita, et si qua est alia res appellatiove honorifica! Mihi vero corporis imbecillitas ex aegritudine animi dependet. Paulatim me mortuorum liberorum recordatio conficit. Tandiu vivere Synesium oportebat, quoad vitae malorum expertus erat. Postea velut cohibitus torrens, uno impetu profluxit, mutatque vitae omnis est jucunditas. Utinam aut vivere, aut sepulcri liberorum meminisse desinam! Tu vero et ipsa valeas, et beatissimis sodalibus salutem a me dicito, initio a Theoteco patre, et fratre Athanasio facto, deinceps universis. Tum si quis ad eos accesserit, qui tibi ex animo sit; cui gratiam debere me oportet hoc ipso quod tibi ex animo sit; hunc tu quoque velut charissimum amicum, meo nomine salutes velim. Mearum rerum si quid tibi curae est, recte facis: sin nihil curae est, neque istud admodum curo.

EPISTOLA XVII.

Heliodoro.

Plurima illi bona contingant qui magnificentiam

νηστήμοις ἡμέραις; Ὅστις οὖν ἦγεν αὐτόν, οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλ' ἀφῆρέθη τὸν ἄνθρωπον. Ἄν οὖν ὑπὲρ τοῦ βεδιάσθαι σοι δῶ δίκην, περιέστημεν ἡμεῖς εἰς τὸ τοῖς μὲν ἡδικοῦσιν γενέσθαι φιλόανθρωποι, αὐτοὺς δὲ τοὺς οὐδὲν ἀδικούντας ἡδικηκῆναι.

EPISTOLA IE'.

Τῇ φιλοσοφῳ.

Οὕτω πάνυ πέπραγα ποιήρως, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ (41). Ἐπίταξον αὐτὸ χαλκευθῆναι τε καὶ συνωνηθῆναι [γρ. συνωσθῆναι ἢ συνενωθῆναι]. Σωλήν ἔστι κυλινδρικός, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. Οὗτος ἐπὶ τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομάς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν [γρ. ῥοπήν] ἐξετάζομεν. Ἐπιπωματίζει γὰρ αὐτόν ἐκ θατέρου κῶνος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινήν βάσιν ἀμφοῖν τοῦ κῶνου τε καὶ τοῦ σωλήνος. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐστὶν τὸ βαρύλλιον. Ὅταν οὖν εἰς ὕδωρ καθῆς τὸν αὐλόν, ὀρθὸς ἐστήξει, καὶ παρέξει σοὶ τὰς κατατομάς ἀριθμεῖν· αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς [γρ. ῥητῆς] εἰσι γνωρίσματα (42).

EPISTOLA IG'.

Τῇ αὐτῇ.

Κλινοπετῆς ὑπηγάρευσα τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὑγαίνουσα κομίσαί, μήτηρ, καὶ ἀδελφῆ, καὶ διδάσκαλε, καὶ διὰ πάντων τούτων εὐεργετική· καὶ ἅπαν ὁ τιμίον καὶ πρᾶγμα, καὶ δυναμα. Ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξῆπται. Κατὰ μικρὸν μὲ δαπανᾷ τῶν παιδίων τῶν ἀπελθόντων [γρ. παρελθόντων] ἡ μνήμη, Μέχρις ἐκείνου ζῆν ἄξιον Συνέσιον, μέχρις ἦν ἀπειρος τῶν τοῦ βίου κακῶν. Εἶτα ὡσπερ βρέμυτα ἐπισχεθὲν, ἀθρόον ἐβρύθη, καὶ μετέβαλεν ἡ γλυκύτης τοῦ βίου. Παυσαμένη ἡ ζῶν, ἡ μεμνημένος τῶν υἱῶν τοῦ τάφου. Σὺ δὲ αὐτῆ εὐγαῖνοις, καὶ ἄσπασαι τοὺς μακαρίους ἐταίρους, ἀπὸ τοῦ πατρὸς Θεοτέκνου καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀθανασίου ἀρξαμένη, πάντας ἐξῆς· καὶ εἰ τις αὐτοῖς προσγένονεν, ὡς εἶναι σοὶ καταθύμιος· ἐμὲ δὲ εἰ χάριν ὀφείλειν αὐτῷ, διότι σοὶ καταθύμιός ἐστι· κάκεινον ὡς φίλον φίλτατον ἄσπασαι παρ' ἐμοῦ. Τῶν ἐμῶν εἰ τί σοι μέλει, καλῶς ποιεῖς· καὶ εἰ μὴ μέλει [γρ. μέλει], οὐδὲ ἐμοὶ τούτου μέλει.

EPISTOLA IZ'.

Ἡλιοδώρῳ.

Πολλὰ κάγαθὰ γένοιτο τῷ δεῖνι [γρ. τῷδε], εἰ εὐ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(41) Ὑδροσκοπίου μοι δεῖ. Aquilegum ἐργαλεῖον quoddam esse potius quam clepsydrae [L] genus, ut vulgata lexica perperam habent, existimaverim; neque enim clepsydrae in aquam demissæ, sed in eas infusa potius aqua. Cujusmodi vero illud fuerit, non satis capio. Apud Vitruv. l. viii, c. 6, ubi de aquarum libratione, chorobates, ejusdem generis instrumentum, non pauca hujus descriptionis habet. Nam inter cætera, inter regulam, et ancones compacta transversaria esse ait, quæ habent lineas ad perpendicularum recte descriptas, pendentiaque ex regula perpendiculara, in singulis partibus sin-

gula, quæ, cum regula fuerit collocata, eaque tangent æque ac pariter lineas descriptionis, indicant libratam collocationem.

(42) Αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς εἰσι γνωρίσματα. In quibusdam mss. erat ῥητῆς, quod et in variis lectionibus Turneb. editionis legitur. In unius margine scholion erat, quod evoletis ac fugientibus litteris, ut plerique ejus codicis, legi omnino non poterat; hæc duntaxat extudimus, ἐνταῦθα οὖν, οἶμαι, ῥητὴν τὴν ὥραν ἐκάλεσεν. Ex quibus videtur quisquis ille est adnotator hydroscopium de horologii genere, contra quam nos, accipere.

φήμου μνήμης τὴν σὴν ἄγοντι σεμνοπρέπειαν, καὶ τὰς ἀπάντων ἀκοὰς ἐκπεπληχότι [γρ. ἐμπειληχότι] τῶν ἐπαίνων τῶν κατὰ σοῦ, ὀφειλομένων τῇ χρυσῇ σου ψυχῇ καὶ γλώττῃ. Πλὴν ἀλλὰ παρὰ πόδας ἀποδίδωκε τὴν χάριν τῆς εὐλογίας [γρ. εὐφημίας], ἀνευφημεῖται γὰρ ὑπὸ μυρίων ὄσων τῶν ἑραστῶν, οἷς ἅπαντι ἐγὼ τῶν πρωτείων ἀμφισθητῶ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμφισθητῶ· συγχωροῦσι γὰρ ἅπαντας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ὁ δαίνα βουλευτῆς μὲν ἐστὶ πόλεως, ἐν ἣ τούδε παῖδας ἐγεννησάμην [γρ. ἐγεννησάμεθα]. Τρόπον οὖν τινα πάντας Ἀλεξανδρέας ὡς πόλεις ὅφ' ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ ὀρᾶσθαι προσήκει. Τῷ δὲ ὑπάρχει συγγενεῖ τε εἶναι τοῦ μακαρίτου Θεοδώρου ὠφείδρα διὰ μνήμης ἡμῖν ἀνδρὸς γενομένου, καὶ μηδ' ἐν [for. B μηδὲ] (43) ἀμελείσθαι [ἀξίω] παρὰ τῶν τῆδε τὰ πρῶτα ἐχόντων ἐν τῷ πολιτεύεσθαι. Οὗτοι μοι προσήγαγόν τε αὐτὸν, χρυσίον ὡς ὑμᾶς νομῆν στρατιώταις κομίζοντα· καὶ ἐδεήθησαν ἐμοὶς ἐφοδίοις γράμμασι πρὸς ὑμᾶς παραπέμψαι [γρ. πέμψαι], ἡγούμενοι πάντα καλῶς ἐξεῖν αὐτῷ, τυχόντι τοῦ παρ' ἐμοῦ σοὶ τε καὶ τῷ [γρ. τῷδε] δαίνοι συστήναι. Ἐγὼ μὲν οὖν ὅπερ ἤτησαν ἔδωκα· εἰ δὲ μὴ μάτην, ὁμεις δείξετε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'.

Ἡρώδῃ καὶ Μαρτυρίῳ.

Οὐκ ἐν αἰτίᾳ μοι δοκῶ πεποιθῆσθαι τὴν κοινωνίαν τῆς ἐπιστολῆς. Ἄλλ' εἰ διψήσασα γράμμασι τοὺς συνημμένους τῇ γνώμῃ, τοῦτο ἂν ἦν τὸ ὑπαίτιον. Προσείρησθε δὴ, θαυμάσιοι· καὶ τὸν ἐπιδιδόντα τὴν ἐπιστολὴν, ὃς ἐπὶ χρυσίου διακομιδῇ πρὸς [γρ. παρὰ] C ὑμᾶς ἐστάλη δημοσίᾳ ὁδῶν, θάλψατε τὸν ἐνόντα τρόπον, ἐπειδὴ μοι παρὰ παντὸς συνέστη τοῦ βουλευτηρίου. Καὶ βουλομένη μὲν ἀγαθοῦ τινος αἰτίος αὐτῷ γενέσθαι· οὐ μὴν οἶδα ὅτι μᾶλλον ὑμῶν ἐτέροις μέλειν ἄξιον ἡμῶν τε καὶ ὧν ἂν ἡμεῖς ἐπιβάλλωμεν [γρ. ἐπιμελώμεθα].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Διογένει.

Ἔως ἐτι περιτὴν ὁ μακαρίτης Θεόδωρος, κοινὸς μὲν ἦν ἀπάντων Πενταπολιτῶν πρόξενος· διαφερόντως δὲ τοὺς ἡμετέρους γονέας ἐξήρτητο, τῇ τε εἰς ἅπαντα σπουδῇ, καὶ τῇ τῆς γλώττης εὐστομίᾳ καὶ χ' ἄριτι. Τῶν οὖν παρ' ἐκείνου πολλῶν καὶ ἡδίστων εἰς Ἀμμώνιον τὸν ἀνεψιὸν τὴν χάριν ἀπομνημονεύ- D σωμεν. Ἐγὼ μὲν οὖν τοῦ μὲν μέρος ἀπέτισα. Τί δὲ ἦν ἀπόντος ἔργον, ἢ τοῖς παροῦσι τὸν ἄνδρα συστήσαι; Τὸ δὲ μὴ βαρεῖαν αὐτῷ τὴν αὐτόθι γενέσθαι διατριβὴν, ὁμότερον ἔργον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'

Τῷ ἡγεμόνι.

Εἰ τοῦ Θεοδώρου μνήμη παρὰ τῇ σεμνοπρεπειᾷ τῇ σῇ, πῶς δὲ οὐ μέλλει; Χάρισαι τοῖς εἰς τὸν

A tuam sanctissima recordatione prosequitur, auresque omnium tuis laudibus implevit; quæ cum animæ, tum linguæ aureæ tuæ merito debeantur. Verumtamen subinde illi collaudationis istius gratiam refert: vicissim enim innumerabilium tui amatorum prædicatione fertur, quibuscum omnibus de principatu contendo; vel non contendo potius, ultro enim mihi ab omnibus conceditur.

EPISTOLA XVIII.

Fratri.

Hic senator quidam ejus urbis est, in qua liberos sustuli. Quare omnes quodammodo Alexandrinos, tanquam populares, coli a nobis, et 174 aspici convenit. Huic vero contingit cum beato Theodoro propinquitas, cujus apud nos imprimis viget memoria, tum ut aliquo in loco apud illos esset, qui hic sunt reipublicæ principes. Hi ad me illum deduxerunt, cum pecuniam ad vos in militum stipendia deferret, ac meis ad vos commendatiliis litteris, ut eum prosequerem, a me postularunt; prospere illi cessura omnia rati, si tibi et illi commendatus foret. Itaque quod a me illi flagitabant concessi: utrum frustra non fecerim, vestrum erit ostendere.

EPISTOLA XIX.

Herodi et Martyrio.

Non accusandus ob id mihi videor, quod epistolam vos communionem sociaverim. Sed si animo conjunctos litteris disjunxissem, hoc ipsum mihi vitio vertendum fuisset. Salutem a me habetote, præstantes viri; et eum qui epistolam hanc vobis dederit, qui que auri portandi gratia publica ad vos via profectus est, quibus potestis obsequiis fovete. Hic enim ab universo mihi senatu commendatus est; ac velim equidem causa illi boni alicujus esse. Neque porro scio quibusnam aliis potius quam vobis, et curæ esse nos, et quæ a nobis suscepta fuerint, oporteat.

EPISTOLA XX.

Diogeni.

Quandiu beatæ memoriæ Theodorus vixit, fuit ille quidem communis Pentapolitarum hospes omnium: præ cæteris vero parentes sibi nostros devinxerat, cum singulari fin omnibus studio, tum copia et suavitate dicendi. Quamobrem multorum illius jucundissimorum meritorum gratiam in consobrinum ejus Ammonium conferre debemus. Ego vero quod meorum erat partium præstiti. Quod enim aliud absentis erat officium, quam præsentibus hominem commendare? Ut autem non sit illi gravis apud vos, et molesta commoratio, vestrum est providere.

EPISTOLA XXI.

Duci.

Si apud magnificentiam vestram etiamnum manet Theodori memoria, qui autem non maneat? in

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Καὶ οὐδέν. Forte οὐδέ. Porro ἀξίω deest in uno veteri.

illius propinquorum gratiam, ejusdem consobrino honoris aliquid adhibeto. Nam et de optimo viro **175** bene eris meritus, et magnæ Alexandriæ senatum tibi hoc beneficio devinxis; nam frequentes hominem ad me deduxerunt, meisque ut eum litteris juvarem postularunt. Ut igitur litteras darem, fuit officii mei; ut autem non inutiles eæ sint, hoc a vobis requiritur.

EPISTOLA XXII.

Anastasio.

Gavisus sum. Verum quantum putas? Plane vero intimo corde gavisus sum, posteaquam renuntiatum est aureos illos imperatoris appellatione liberos, lege tuos esse liberos factos, imprimis quidem quod te amo; quem enim justius? deinde quia pessimos homines odi, quorum tenebrosas et obscuras spes splendida puerorum fortuna succidit.

EPISTOLA XXIII.

Diogeni.

Ejusmodi Syrorum luxus est: et cognatorum, et amicorum obliviosos facit. Quintus enim hic mensis agitur, ex quo nullis nos litteris salutasti; præsertim cum natura tibi non ad necessitatem tantum, sed etiam ad ostentationem atque gloriam, epistolas ut dictare posses tribuerit. Sed si et ipse vales, et aurei pueri, et felix ea prole mater illorum, vel istud nobis sufficit.

EPISTOLA XXIV.

Simplicio.

Atqui cum fortuna nequaquam extolli animos oportebat, nec veterum amicorum meminisse, infra præsentem dignitatem credere. Tu vero longo jam tempore nostri es oblitus; quod minime utique decebat, cum summa nos mutuo benevolentia conjunxerit.

EPISTOLA XXV.

Heliodoro.

Mihi quidem simul cum annorum cursu sit amoris accessio. Tu vero si eodem affectus modo, ob negotiorum magnitudinem, ne tantillum quidem vacas, ut, quemadmodum par est, saltem semel, et quos par est, litteris honores tuis, sic ut publicis te rebus tanto tempore subtrahas, quantum ad scribendam epistolam sufficit, **176** hoc si, inquam, non potes, mihi significato. Sin veram de te suspicionem hanc oblivionis agnoscis, pœnitendo corripue, ac teipsum nobis restitue.

EPISTOLA XXVI.

Troilo.

At si neque Cyrenenses, neque vicinæ civitates dignam tibi gratiam referunt pro eo quod eximius Anastasius ad eas scribit, omnino divina tibi

ἀπελθόντα καθήκουσι, τὴν εἰς τὸν ἀνεψιὸν τὸν ἐκείνου τιμῆν. Καὶ γὰρ ἄνδρα ἀγαθὸν εὖ πεποιηκῶς ἔσθι, καὶ τῷ τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρείας βουλευτηρίῳ χαρισάμενος ὡς ἄνθρωποι γενόμενοι προσαγηγάσαν ἐμοὶ τὸν ἄνδρα, καὶ ἐδεξήσαν ἕνασθαί τι τῶν ἡμετέρων γραμμάτων. Τὸ μὲν οὖν δοῦμαι τὰς ἐπιστολάς, ἡμέτερον ἦν· τὸ δὲ εἰς δησιν αὐτῷ γενέσθαι, παρ' ὁμῶν ἐπιζητεῖται.

EPISTOLA KB.

Ἀναστασίῳ (44).

Ἦσθην. Ἀλλὰ πῶς οἶε; Πάνυ μὲν οὖν ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἦσθην, μαθὼν τὰ χρυσᾶ παιδία τῆ τοῦ βασιλέως φωνῆ, νόμῳ σοι παιδία γενόμενα, μάλιστα μὲν, ὅτι σε φιλῶ· τίνα γὰρ ἂν δικαιοτέρον; εἶθ' ὅτι πονηροῦς ἀνθρώπους μισῶ, ὧν τὰς ἐν σκάτῳ καὶ γωνίαις ἐλπιδας ἡ χρηστῆ τύχῃ τῶν παιδιῶν ὑπετέμετο.

EPISTOLA ΚΓ.

Διογένει.

Τοιοῦτόν ἐστιν ἡ Σύρων τέρψη [γρ. τροφή]· καὶ συγγενῶν καὶ φίλων ἐπιλήσμονος ἀποδείκνυσι. Μὴν γὰρ οὐτοσὶ πέμπτος, ἀφ' οὗ γράμμασιν ἡμᾶς οὐκ ἤσπασω, καὶ ταῦτα δούσης σοὶ τῆς φύσεως οὐ μόνον πρὸς χρεῖαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐνδειξιν καὶ φιλοτιμίαν ὑπαγορεύειν ἐπιστολάς. Ἀλλ' ἂν αὐτὸς ὑγιαίνῃ, καὶ τὰ χρυσᾶ παιδία, καὶ ἡ καλλιπαις μήτηρ αὐτῶν, ἡμῖν καὶ τοῦτο ἄλις ἔχει.

EPISTOLA ΚΔ.

Σιμπλικίῳ.

Ἔδει μέντοι ταῖς τύχαις τὰς γνώμας μὴ συνεξαίρεσθαι, μηδὲ τὸ μεμνησθαι τῶν πάλαι φίλων, ἔλαττον ἡγεῖσθαι τῆς παρουσίας ἀξίας. Σὺ δὲ ἡμῶν ἐπιλήσμων ἐγένου χρόνου συχοῦ. Χρῆν δὲ οὐχί, καί τοι σφοδρὰς διαθέσεως συναψάσης ἡμᾶς ἀλλήλοις.

EPISTOLA ΚΕ.

Ἡλιοδώρῳ.

Ἔμοι μὲν συμπρόσει τοῖς ἐνιαυτοῖς καὶ ἡ τοῦ φίλτρον προσθήκη. Σὺ δὲ εἰ μὲν ὁμοίως ἔχων, οὐκ ἀγεις σχολὴν ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἄχλου γράμμασι τιμᾶν, ὡς εἰκός, ἀπαξ ποτὲ, καὶ οὐδ' εἰκός, κλέψας σαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων χρόνον ὅσον ἀρκέσαι πρὸς μέτρον ἐπιστολῆς, αὐτὸ τοῦτο μήνυσον. Εἰ δὲ ἐπιγινώσκεις ἀληθευομένην κατὰ σοῦ τὴν ὑποψίαν τῆς λήθης, διόρθωσαι μετανοίᾳ, καὶ σαυτὸν ἡμῖν ἐπανάγαγε.

EPISTOLA ΚΖ.

Τρωίλῳ.

Ἀλλ' εἰ μήτε Κυρηναῖοι, μήθ' αἱ πόλεις ἀστυγείτων ἀποτίσουσί σοι χάριν ἀξίαν, ἀνθ' ὧν ὁ θαυμάσιος Ἀναστάσιος αὐταῖς γράφει, πάντως γε ἡ τοῦ

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Anastasius hic, quantum auguror, ab imperatore regendis liberis suis erat præpositus; quod indicat, cum et pueros illos regia appella-

tione aureos vocat, et eosdem lege filios Anastasii factos gratulatur.

Θεοῦ σοι προσέσται χάρις, ἢ σαυτὸν οἰκειοῖς τῆ
κοινωνίᾳ τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως. Εὐδαιμονοίης,
ἄριστε φιλοσόφω. Οὕτω γὰρ ἐμοὶ σε φίλον καλεῖν,
ὡς περ ὑπαγορεύει τὰ πράγματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'.

Κώνσταντι.

Εἰ δὲ φιλοσοφίας τιμᾶς ἀρετὴν, οὐ μόνον ἐν τοῖς
παροῦσι, καὶ μετασχοῦσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς
ἀποῦσι τιμήσεις. Ὁ θεσπέσιος Ἀμυντιανὸς ὁ παρ'
ἡμῖν [γρ. ὑμῖν] ποτε τυχὼν ἀμείνωνος λήξεως, ἐμολδοκεῖ,
πάρεσι καὶ ἀπείναι δοκῶν. Τούτου συγγενῆ σφόδρα
αὐτανέψιον, ὁ παρ' ὑμῖν Σωτήριχος ἀδίκει. Δείξον ὅτι
κῆρῃ Διονυσίου, καὶ πεπαύσεται Σωτήριχος ἀδικῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'.

Σιμπλικίῳ.

Ἀφίεναί φησὶ δέσιν ὁ Θεὸς τὰ ὀφειλήματα. Ὁφείλει.
δὲ ὁ μὲν τις δάνεισμα χρυσίου· ὁ δὲ, τὸ δοῦναί
δικτῆν. Καὶ ὁ τοῦ λαβεῖν οὖν δικτῆν ὑπεριδῶν, ὑπ-
ήκουσε τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Πενταδίῳ Αὐγουσταλίῳ.

Τοῦ παρ' ἡμῶν βχλου, καὶ τῶν πραγμάτων, αὐτὸς
σὺ σαυτὸν αἰτιῶ. Φιλοτιμηθεὶς γὰρ πᾶσι γενέσθαι
καταφανής, ὅτι με διὰ πάσης ἄγεις τιμῆς, ἔπαισι
τοῖς καταπονομένοις ἐπ' ἐμὲ τὸν δρόμον ἀνέψξας.
Οἴσθ' οὖν ὅπως ποιήσεις, εἰ δεῖ ποτε πεπαῦσθαι
κάμει κοπτόμενον ὑπὸ πολλῶν, καὶ σὲ περὶ πολλῶν
ὑπ' ἐμοῦ· εἰ καὶ πάνυ δεῖται μετρίων καὶ φιλαν-
θρώπων ὑπὲρ οὗ γράζω, καὶ τυχεῖν ἐστὶν ἀξιώτα-
τος, ὡς ἅπαντες ἴσασι· ἀποτυγχανέτω σοῦ μηδὲν
ἦττον, ἢ εἰ παμπόνηρός τε ἦν, καὶ παμπονήρων
ἐδεῖτο πραγμάτων. Τοῦτό τε οὖν, καὶ ὅταν ἀφικωμαι
παρὰ σὲ δῆθεν αἰτιασόμενος, πρόστατε τοῖς ὑπηρε-
ταῖς ἐπιζυγῶσαι μοι κατὰ τοῦ προσώπου τὰς θύρας.
Ἄν τοῦτο γενόμενον οἱ μὲν ἴδωσι, οἱ δὲ τῶν ἰδόντων
ἀκούσωσι, τούντεῦθεν ἐγὼ τε, καὶ σὺ βαθεῖαν εἰ-
ρήνην ἄξομεν, ὡς οὐδεὶς γὰρ ἐτι τοῦ λοιποῦ προσδρα-
μεῖται μοι καὶ προσανακλαύσεται. Εἰ δὲ ἀποδειλιά-
σεις, καὶ οὐκ ἐθελήσεις ταῦτά σοι τοὺς ἀνθρώπους
συγγῶναι, ἀνέχου πολλὰκις τῆς ἡμέρας ἀγαθὸν τι
ποιεῖν ἀνθρώπους ἰκέτας σου γενομένους δι' ἐμοῦ τε
καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' εὐ οἶδ' ὅτι οὐκ ἀπαγορεύσεις εὖ
ποιῶν. Οὐκ οὐδὲ ἐγὼ, πρεπούσας ὑποθέσεις τῆ
φύσει σου ποριζόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ καὶ σοῦ κήδομαι καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὡς
μὴ ἀδικοίης· τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικοίτο. Εἰ δὲ καὶ
σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος (45), τὸ ἀδικεῖν τοῦ
ἀδικεῖσθαι μείζον εἶναι κακὸν, ἰοικά σοι μάλλον, ἢ
τῷδε χαρίζεσθαι, δεόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πραττομένου
δίκας ὑπὲρ ὧν οὐκ ἐξήμαρτεν.

DIGN. PETAVII NOTÆ.

(45) Μετὰ τοῦ Πλάτωνος. Vide Gorg. Platonis.

A non deerit gratia, cui tete bene merendi voluntate
concilias. Feliciter degas, philosophorum optime.
Libet enim eo te compellere nomine, quod res ipsæ
suggerunt.

EPISTOLA XXVII.

Constanti.

Tu vero si in honore philosophiæ virtutem ha-
bes, non in præsentibus solum, eaque præditis, sed
in absentibus etiam honorabis. Divinus Amyntianus
qui olim apud nos felicior ad sortem migravit,
adest, ut mihi quidem videtur, etiamsi abesse vi-
deatur. Hujus maxime propinquo consobrino So-
terichus vester injuriam facit. Ostende tibi curæ
esse Dionysium; statimque ab injuria Soterichus
desistet.

B

EPISTOLA XXVIII.

Simplicio.

Dimittenda Deus esse debita dicit. Porro hic
quidem pecuniam mutuam, ille vero pœnas depen-
dere debet. Igitur qui repetere ab eo pœnas con-
tempserit, Deo fuerit obsecutus,

EPISTOLA XXIX

Pentadio Augustali.

Quod in interpellando te sum assiduus, tu tibi
imputare debes. Cum enim manifestum omnibus
esse voluisses, omni me apud te in honore ac pre-
tito esse, cunctis ad me, qui in aliqua calamitate
sunt, cursum patefecisti. Nosti igitur quemadmo-
dum facies, ut et ego a multis, et de multis tu a me
C sollicitari desinas: quanquam moderata omnia
cumprimis, et æqua postulat is pro quo scribimus,
estque, ut omnes norunt, qui ea impetret, dignissi-
mus: abs te rejiciatur ille perinde ac si et ipse pessi-
mus esset, et pessimis tecum de rebus ageret. Quin
etiam cum ad te expostulaturus scilicet adiero, fa-
mulis tuis præcipe, mihi ut ob os 177 januam oc-
cludant. Postquam istud a te factum alii viderint,
alii ab iis audierint, deinceps ego et tu magna in
pace versabimur, quoniam nemo de cætero ad me
confugiet, nec ærumnas suas apud me deplorabit.
Quod si istud facere formidas, nec ejusmodi quid-
quam in te homines velis animadvertere, fac ut
quotidie sæpius de hominibus bene mereri susti-
neas, tuis per me ac Deum supplicibus. Verum,
quod probe equidem scio, nequaquam tu bene me-
rendo, ac proinde nec ego consentaneas naturæ tuæ
D occasiones procurando, fatigabimur.

EPISTOLA XXX.

Eidem.

Ego et tui curam, et illius habeo: tui, ne inju-
riam facias; ne accipiat, illius. Jam si cum Pla-
tone sentis, injuriam inferre, quam accipere,
multo esse deterius; melius de te quam de illo
mereri videor, cum pro illo deprecor, a quo pœnæ
ejus, quod non commisit, criminis repetuntur.

EPISTOLA XXXI.

Aureliano.

Si ullæ sunt civitatum animæ, ut revera sunt, præsidēs, divinæ, et e geniorum numero, universas puta gratiam habere tibi, honorumque esse omnium memores, quæ cum summum magistratum gereres, in omnes gentes contulisti. Proinde illas ipsas singulis temporibus adesse tibi credito advocatas et socias, communemque pro te Deum precari, uti meritis te præmiis compenset, pro eo quod illum, quoad fieri potest, perfecte sis imitatus. Bene enim aliis facere hoc solum habent homines cum Deo commune. Imitatio porro conciliatio quædam est, idque quod imitatur cum eo conjungit, quod imitandum proponitur. Quamobrem sic habeto, affinem te Deo esse factum ejusdem beneficæ communionē voluntatis, dulcissimaque teipsum spe fove, cujusmodi ei animi proposito consentanea est; o magnificentissime solus, aut cum paucis merito solus appellande, juvenem Taurum, præclaras Romanorum spes, per gravissimam parentis vocem saluto.

EPISTOLA XXXII.

Fratri.

Qui et nomine et animo servus est, quem ignorans, tanquam pædotribam 178 de Theodori hæredibus emeram, olim est quidem nequam. Nam et male natus est et educatus; nec abhorrentem ab indole naturæque institutionem nactus est, jam tum a puero in coturnicum lusu, et alea, ac popinis volutatus. Verum nunc Lysias dixerit, Absolutus est, finem habet, molestiaque terminus est. Siquidem cum Mercurio et Hercule palæstræ præsidibus ne minimum quidem habet commercii: Cotyttonis vero, aliorumque Atticorum Priapeorum ædituus est; ac si qui alii sunt hujusce notæ dæmones, omnibus curæ ipse est, ipsique omnes. Cæterum pœnas quidem ex ipso nullas alias sumpserim: sua enim cuique nequitia sufficiens est pœna. Sed cum experientia minime idoneus probatus sit, qui cum heris philosophis viveret, quorum domi manentium infamia vagatur, suam habeat patriam. Nam qui scortatorem hunc superbe ipso foro volitantem conspexerit, cum corona et unguentis ebrium atque comessantem, nulloque non libidinis genere refertum, atque

A

EΠΙΣΤΟΛΗ ΑΑ΄.

Αὐρηλιανῷ.

Εἰ τινές εἰσι ψυχὰς τῶν πόλεων, ὡς περ οὖν εἰσὶν, ἔφοροι, θεῖαί τε, καὶ δαιμόνιοι, πάσας ἡγοῦ σοι χάριν εἰδέναι, καὶ ἀπομνησθαι τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς (46) ἄπασιν ἔθνεσιν αἰτίος γέγονας. Αὐτάς τε οὖν ταύτας παρὰ τοὺς καιροὺς ἐκίστους οἴου σοι παρεστάναι συνηγόρους τε καὶ συμμάχους, καὶ τοῦ κοινοῦ Θεοῦ δεῖσθαι, γενέσθαι σοι πρεπούσας ἀμοιβὰς τῆς ἐνδεχομένης ἐκείνου μιμήσεως. Τὸ γὰρ εὖ ποιεῖν, ἐν τούτῳ μόνον ἔχουσι κοινὸν ἔργον ἀθροῦς καὶ Θεός. Ἡ δὲ μίμησις, οἰκειώσις ἐστὶ, καὶ συνάπτει πρὸς δ μιμεῖται τὸ μιμούμενον. Διάκειτο τοίνυν ὡς ἀπειργασμένος οἰκειῶς τῷ Θεῷ τῇ κοινωνίᾳ τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως, καὶ σύνεσο γλυκαίαις ἐλπίσιν, ὅποιαί τῇ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει προσήκουσιν, ὧ μεγαλοπρεπέστατε μόνος, ἢ μετ' ὀλίγων σὺ μόνος δικαίως καλούμενος· ἀσπάζομαι δὲ τῆς σεμνοτάτης φωνῆς τοῦ πατρὸς τῶν νέων Ταύρων (47) ἀγαθὰς Ῥωμαίων ἐλπίδας.

B

EΠΙΣΤΟΛΗ ΑΒ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ὁ καὶ τοῦνομα δοῦλος, καὶ τὴν προαίρεσιν, ἐν ἀγνοήσας, ὡς παιδοτρέβην παρὰ τῶν Θεοδώρου κληρονόμων ἐκὼνῃμαι, πάλαι μὲν ἐστὶ πονηρός. Καὶ γὰρ ἔφην καὶ τέθραπται κακῶς, καὶ ἀγωγῆς [γρ. ἀναγωγῆς] οὐκ ἀπέτυχεν ἀξίας τῆς φύσεως, ἐκ παιδὸς ἐν τηλίᾳ, καὶ κύβοις, καὶ καπηλείοις καλινδθηθείς. Ἀλλὰ νῦν Ἀσσίας ἀν εἶπεν, Ἐξείργασται, καὶ τέλος ἔχει, καὶ πέρασ ἀηθίας ἐστίν. Ἐρμῆ μὲν γὰρ καὶ Ἡρακλεῖ τοῖς παλαίστρας ἐφόροις, οὐδὲ κατὰ μικρὸν πρόπει· Κοτυττοῖ δὲ, καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς κοινάτοιοις νεωχορεῖ, καὶ εἰ δὴ τινές εἰσι τούτου τοῦ κόμματος ἕτεροι δαίμονες, ἄπασιν αὐτοῦ μέλει, καὶ πάντων αὐτῷ. Δίχην μὲν οὖν ἕτεραν οὐκ ἀν λάθοιμι παρ' αὐτοῦ· ἀποχρῶσα γὰρ ἡ πονηρία δίχῃ τῷ πονηρῷ. Δοκιμασθεὶς δ' ἀνεπιτήδειος εἶναι συμβουτεύειν [πρ. συμβιωτικῆς] φιλοσόφοις δεσπόταις, ὧν οἰκουρούτων αἰσχρὴν περινοσται, ἔχεται τὴν ἔχουσαν (48) αὐτὸν πόλιν. Ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν πορνότεριβα σοδοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροισι μεθύοντα καὶ κομμάζοντα, καὶ πάσης ἀκαλασίας ἐμπιπλάμενον [γρ. καταπιπλ.], καὶ φῶδας ἔδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ, ἐπὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἀνήγαγεν. Ὅπως οὖν

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς. Sive de præfectura prætorii intelligas, sive de consulatu, quem cum Stilicone gessit A. 400, idemque Gainæ Gothorum duci deditus est ab Arcadio. Socrat., Sozom., Niceph., qui quidem de tempore levicule a se invicem discrepant. Nam Sozom. lib. viii, c. 4, et Nicephor. Saturninum et Aurelianum consulares deditos aiunt. At Socrates lib. vi, c. 6, debellatum cum Gaina refert Stiliconis et Aureliani consulari.

(47) Τὸν νέον Ταύρον. Qui consul fuit cum Felice A. 428. Socrat. lib. vii.

(48) Ἐχέτω τὴν ἔχουσαν. Falsa et absurda

lectio. Quomodo enim manere illum tibi, ubi est modo jubest, quem paulo post constringi et in navem imponi præcipit? Quare omnino corruptus hic locus, in quod et veteres codd. dissentiant. Unusφευγέτω habet pro ἔχέτω, alius ἔχέτω τιμωρίαν, ἔδην τὴν ἔχουσαν αὐτὸν πόλιν. Quæ verba e glossemate esse suspicor. Alii τὴν ἔχουσαν ὄμας πόλιν. Non dubito quin scripserit Synesius ἔχέτω τὴν ἐνεγκούσαν αὐτὸν πόλιν. Vult enim furciferum illum in patriam remitti. Atque ita mox πλὴν ἀναγκάσσης εὐθὺς τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν. Nisi forte λαχούσαν inalis.

αὐτὸν παραδοὺς τῷ ναυκλήρῳ πλεῖν ἀναγκάσεις εὐθὺς
 τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν. Ἐκείνη γὰρ ἂν αὐτοῦ καὶ
 ἀνάσχοιτο δικαιοτάρον. Πλείτω δὲ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ
 κταστρώματος· μὴ γὰρ εἰς κολήν ναῦν καταβαίη.
 Ἐπεὶ μὴ θαυμάσης, εἰ συχνὰ τῶν κεραμίων ἤμιδεῖ
 σοι ποιήσεις. Εἰ δὲ ὁ πλοῦς παρατείνωτο, καὶ μέχρι
 τρυγὸς ἂν ἐκροφοῖτο τὸν ἀνοσμίαν, καὶ τοὺς ναύτας
 δ' ἂν αὐτὰ ταῦτα ποιεῖν ἀναπέσειε. Πρὸς γὰρ τοῖς
 ἄλλοις καὶ πιθανώτατον τὸ κακὸν, εἰς ἀπολαύσεις
 ἤγησασθαι. Καὶ τίς οὕτως ἐμδριθῆς ἐστὶ τῶν μισθῶ
 πλεόντων τὴν θάλατταν, ὡς μὴ διαχυθῆναι τοῦ κα-
 θάρματος κορδακισαντος ἐν τῇ τοῦ ποτηρίου περι-
 φορᾷ; Καὶ ἄλλα πολλὰ βωμολοχεύεται, πρὸς ἃ δεῖ
 πεφράχθαι τὸν ναύκληρον. Ὁ μὲν οὖν Ὀδυσσεύς,
 ἵνα μὴ ὑφ' ἠδονῆς διαφθαρείη, τὴν Σειρήνων ἀκτὴν
 δεδεμένος παρήμειθεν. Οὐτοσὶ δὲ, ἵνα μὴ τοὺς πλεόν-
 τας ἠδονῇ διαφθείρειεν [γρ. διαφθείρη], ἂν ἐκείνοι
 σωφρονῶσι, δεθῆσεται.

A cantilenas vitæ consentaneas canentem, crimen
 omne in illius heros transtulerit. Quamobrem
 vide, quæso, uti illum nauclero committens recta
 in patriam navigare compellas; hæc enim justius
 illum toleraverit. Sed vinculus in transtris naviget;
 minime vero in interiorem navem descendat: alio-
 qui noli mirari si plures amphoras dimidia ex
 parte inanes reliquerit. Quod si longior sit navi-
 gatio, vel ad sæcem usque odoratum vinum exsor-
 beat; necnon ad idem faciendum navales socios
 inducat. Nam præter cætera cumprimis blandum
 scelus est, ut ad voluptates aliis præeat. Ecquis
 vero adeo constans est ex mercenariis vectoribus,
 qui non hilaritate gestiat, cum perditum illum
 in circumlacione poculi restim agentem ac sub-
 sultantem viderit? Multa et alia scurriliter facit,
 ad quæ munitum esse nauclerum oporteat. Atque
 Ulysses quidem, ne voluptatis illecebris periret,
 vinculus sirenium littora prætergressus est. At is, ne
 vectores voluptatis lenocinio corrumpat, si sa-
 pient illi, vincietur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΓ΄.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Ἦχοὺς ἴσικα πρᾶγμα ποιεῖν· ἃς παραλίγη φω-
 νὰς, ἀντιδίδωμι, τὸν θαυμαστὸν Ἀλέξανδρον ἑπαινῶν
 παρὰ σοί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΔ΄.

Αὐρηλιανῷ.

Ὀψω τῇ προνοίᾳ μέλει Ῥωμαίων· ἀλλὰ μελήσει
 ποτὲ, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν οἰκουρήσουσιν οἱ τὰ κοινὰ
 σώζειν δυνάμενοι. Ἀλλὰ τῷ γε ῥήτορι τῷ συντρόφῳ
 καὶ ἡ παρούσά σοι δύναμις ἀρκεῖ πρὸς ὃ [γρ. ὃ τι]
 τυγχάνει δεόμενος. Ἀπλαυτέω δὴ νῦν μὲν αὐτὸς
 μόνος ταύτης· ἔπειτα μετὰ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων
 κάκεινης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἐπιτομωτάτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ πλουτεῖν ἐβάδισεν
 Ἀθανάσιος. Ἐγνωκεν ὁμοσίε ἵεόν εἶναι τοὺς ἀποθνῆ-
 σκουσι, καὶ πρακτέον αὐτοὺς πειθῶ καὶ βίᾳ πᾶν
 ὅτι ἂν δύναιτο. Οὐκ ἂν οὖν αὐτὸν λάθοι δημόσιος (49)
 ἐπὶ διαθήκῃ καλούμενος, ἀλλὰ συνελθῆσεται (50)
 [ιστ. συνεισάλλεται].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐκκαιδεκάτῃ μηνὸς Ἀθύρ, ὁ μακαρίτης Καστρί-
 κιος αὐτὸ τοῦτο ἐγένετο, φάσμα χαλαπὸν ἰδὼν τε καὶ
 διηγησάμενος.

DION. PETAVII NOTÆ.

(49) Οὐκ ἂν οὖν λάθοι δημόσιος. Δημόσιος hoc
 loco γραμματεῖα significat. Suidas: δημοσίους Ἐλε-
 γον τοὺς τῆς πώλεως δούλους. Demosth. contra An-
 drotion., κἄτ' ἐπὶ μὲν ταῖς εἰσφοραῖς τὸν δημόσιον
 παρεῖναι προσέγραψεν. Ubi male interpres, δημοσίον
 λέγει τὸν ταῖς βασιάνους ὑποκείμενον, διδ καὶ δούλον
 καλεῖ. Est enim et Demostheni et Synesio δημοσίος
 ærvus publicus, id est officialis, et tabularius.
 Idem Demosth. orat. De falsa legat., ἐν τοῖς κοινοῖς
 τοῖς ὑμετέροις γράμμασιν, ἐν τῷ Μητροφῶ ταῦτ'
 ἔστιν, [LI] ἐφ' οἷς ὁ δημόσιος τέτακται. Hic etiam δη-
 μόσιος actuaris est et tabularius, ac perperam

D

EPISTOLA XXXIII.

Philosophæ.

Videor jam facere quod echo solet; 179 quas
 voces accepi, refero, dum egregium illum Alexan-
 drum apud te prædico.

EPISTOLA XXXIV.

Aureliano.

Nondum divina providentia curam Romanorum
 gerit, sed geret aliquando; nec perpetuo domi otiosi
 manebunt, qui rempublicam servare possunt. Sed
 contubernali oratori vel ea auctoritas, quæ penes
 te nunc est, ad id satis est, quo ille opus habet.
 Nunc igitur hac quidem solus perfruatur: postea
 vero altera etiam illa, una cum nationibus uni-
 versis.

EPISTOLA XXXV.

Fratri.

Compendiosissimam ditandi sui viam iniiit Atha-
 nasius. Confligendum enim esse decrevit sibi cum
 moribundis, illisque quicquid posset quo jure,
 qua injuria faciendum. Itaque nemo illum lateat
 publicus scriba ad testamentum accersitus, sed
 simul irrumpit.

EPISTOLA XXXVI.

Eidem.

Sexta decima mensis Athyr beatus Castricius
 hoc ipsum, beatus scilicet, factus est, cum horri-
 bile prius visum intuitus esset, ac narrasset.

Ulpianus οἶκον subaudit. Jam vero Athanasius iste
 cum scriba publico et tabulario præsto aderat, ut
 testamenta adulteraret. Quod genus hæredipetarum
 perstringit eleganter Petronius: Videbitis, inquit,
 oppidum, tanquam in pestilentia campos, in quibus
 nihil aliud est, nisi cadavera quæ lacerantur, aut
 corvi qui lacerant. Vide Senec., lib. iv De ben.,
 cap. 20.

(50) Ἀλλὰ συνελθῆσεται. Ex duabus vocibus
 unam ex conjectura, nec absurde, ut opinor, fecis-
 sem, et συνεισάλλεται legerem, nisi me veterum in
 altero ὁμοφωνία deterruisset.

EPISTOLA XXXVII.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΖ'.

*Anysio.**'Ανυσίω.*

Joannes, quem quidem ideo quod te amat diligo, difficili morbo conflictatus est. Ac non tam molestus ei morbus erat, quam quod sacro abs tuo capite remotus esset. Nam et nunc eodem hæret in statu. Jam tertium illud molestiorem ei ægritudinem facit. Etenim milite dignum aliquod facinus gessit edere. Quare necessariam istam cessationem iniquo animo patitur.

Ἰωάννης, ὃν ὅτι σε φιλεῖ, δι' αὐτὸ τοῦτο φιλῶ, νόσῳ χαλεπῇ προσεπάλαισεν. Ἦν δὲ αὐτῷ δεῖνόν, οὐχ ἡ νόσος, ἀλλὰ τὸ σου τῆς ἱερᾶς ἀπειναί κερφαλῆς. Ἐπὶ καὶ νῦν ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐστὶ. Τοῦτ' ἐπὶ καὶ τρίτον προσὸν χαλεπωτέραν τὴν νόσον ποιεῖ. Ἐρᾶ τούτ' ἐστι ποιεῖν στρατιωτῆ πρόπον, καὶ δυσκόλως ἔχει πρὸς τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀργίαν.

EPISTOLA XXXVIII.

Aureliano.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΗ'.

Αὐρηλιανῷ.

Divinam tuam animam arbitror ad nos ideo esse demissam, ut commune esset hominum bonum, et illis gratiam haberet, qui eos commendarent, qui justa peterent, quod consentaneam naturæ tuæ materiam suppedient. Non enim **180** propterea quod cognatus meus est Herodes, sed quia jus postulat, idcirco tibi adolescentem commendo, qui cum clarissimis majoribus natus sit, agrosque paternos senatui vectigales jure hæreditario acceperit, posteaquam dux factus est, eadem tamen ab illo, quæ ab recens in senatum ascriptis tributa petuntur, duplicem ut functionem obeat; alteram fortunarum suarum, alteram ejus, quem gessit, magistratus nomine.

Οἶμαι σου τὴν θεσπεσίαν ψυχὴν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο καταπεμφθεῖσαν, ἐφ' ᾧ κοινὸν ἀγαθὸν ἀνθρώπων εἶναι, καὶ χάριν εἰδέναι τοῖς συνιστάσι τοὺς δεομένους δικαίως, ὅτι σου προεπούσας ὑποθέσεις τῆ φύσει πορίζονται. Οὐ γὰρ ὅτι συγγενῆς ἐστὶν Ἡρώδης ἐμὸς, ἀλλ' ὅτι δέεται δικαίως, διὰ τοῦτό σοι τὸν νεανίσκον συνίστημι, ὅστις ἐκ προγόνων (51) λαμπρότατος ὢν, καὶ τὴν πατρῴαν βῶλον ὑποτελῆ τῆ συγκλήτῳ διαδεξάμενος, ἐπειδὴ γέγονεν ἡγεμῶν, ἀξιούται συντελεῖν ὡσπερ οἱ νεόδουλοι (52), καὶ γενέσθαι διπλοῦς λειτουργός· τὸ μὲν τι διὰ τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ δι' ἣν ἤρξεν ἀρχὴν.

EPISTOLA XXXIX.

Fratri.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΘ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Trahit me ad te desiderium non minus quam necessitas. Quæro igitur ecquid venientem me sis expectaturus.

Ἐλκεῖ με παρὰ σὲ πόθος καὶ χρεῖα. Πυνθάνομαι τοίνυν (53) εἰ περιμένεις [γρ. εἴπερ μένεις] ἤξοντα.

EPISTOLA XL.

Uranio.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ'.

Οὐρανίω [γρ. Κρύση].

Equum ad te dono misi, ad omnem equi virtutem in primis a natura factum, quo uteris tu quidem in curulibus certaminibus; uteris et cum venatum proficisceris, atque in bellicis conflictibus. Sed et cum Libycam ob victoriam triumphabis. Neque enim scio utrum potius sit venator, an in ludis desultorius; pompæ magis, an bellis idoneus. Quod si Nissæis equis deformior est, D

Ἐπεμφά σοι δῶρον ἵππον ἀκροφυέστατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππῳ προσήκουσαν· ᾧ χρῆσι μὲν ἐν ἀμύλλαις δρόμων· χρῆσι δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃ, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς. Καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ Λιβυκῷ τροπαίῳ πομπὴν ἐπινικίον. Οὐ γὰρ οἶδα ὃ π μᾶλλον ἐστὶ, κυνηγέτης, ἢ κέλῃς ἐναγώνιος, ἢ πομπεύς, ἢ πολεμιστήριος. Εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων (54) ἰθεὺς ἐστὶν ἀειδέστερος, ὀχθῶδης τε ὢν τὸ κρανίον,

DION. PETAVII NOTÆ.

(51) Ὅστις ἐκ προγόνων. Herodes hic patrimonium acceperat senatui obnoxium: cumque postea dux factus in senatum allectus esset, alio nomine appellabatur, duplexque ab eo pensatio, et publici functio muneris exigebatur; ob id Aureliano illum commendat Synesius. Ἠγεμῶνα accipio de ducibus rei militaris in limitibus degentibus, qui spectabiles vocati. *Notitiu Imp.*

(52) Ὅσπερ οἱ νεόδουλοι. Inde colligere licet novis senatoribus, hoc est in civitatibus consilium allectis, munia quædam publica obeunda, sumptusque in rempubl. faciendos fuisse. Quare plerumque supplicii loco erat inter senatores censeris; et Constantinus ille libertatis ecclesiasticæ vindex inter cætera beneficia, hoc quoque in Christianos impendit, ut ii liberarentur, ἔσοι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμο-

λογίαν κατεδικάσθησαν, βουλευτηρίοις ἐναριθμείσθαι, μὴ βουλευτὰι ὄντες πρότερον, sicut Sozom. lib. 1, c. 8. Vide quæ ad epistolam Juliani 11 annotamus.

(53) Εἰ περιμένεις ἤξοντα. In vet. περιμένεις, ex quo adductus sum ut περιμένεις scriberem.

(54) Εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων. Nissæi equi ex Media sive Armenia celebres, quibus Persarum principes usi. Strabo lib. xi. Hierocles in *Hippiatr.*: Οὐκ οὐκ οὐδὲ τὸ γένος πολυπραγμονεῖν ἀξιούσιν, εἰ τις Ἀρχά; ἢ Κυρηναῖος, ἢ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰθρηρίας, ἢ Καππαδοκῶν, ἢ τῆς Δαίης Θετταλός, ἢ Μαυρούσιος. ἢ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν περισπούδαστος ὁ Νυσσαῖος. Ubi Cyrenensens equos inter laudatos commemorat. Vitiōsa autem in illis verbis postrema hæc, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, pro quibus βασιλεύσει legendum puta.

καὶ λειψοσαρκος τὴν σφύνην, τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἵπποις, ὡσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις, ἅμα πάντα δίδωσιν ὁ Θεός. Μὴ ποτε δὲ τοῦτο καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῶ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ τῶν σκληρῶν ἐλάττω παρὰ τῆς φύσεως ἐκληρώσατο. Πρὸς μέντοι τοὺς πόνους ὅστέα σαρκῶν οἶδα διαρκέστερα. Οἱ μὲν οὖν παρ' ὑμῖν ἵπποι ταῖς σαρκὶ πλείους εἰσὶν, οἱ δὲ ἡμέτεροι τοῖς ὀστέοις.

EPISTOLA MA'.

Ἐπίρω.

Ἐμισθωσάμην σοι ναῦν ἀνθρώπων εὐγενῶν, καὶ πλεόντων τὴν θάλατταν μετὰ πλείονος τέχνης, ἢ τύχης. Ὡς αἱ γὰρ Καρπαθίων ὀκνάδες φήμην ἔχουσι διανοίᾳ κεχρησθαι, καθάπερ αἱ Φαιάκων τῶν πάλοι, πρὶν ἐπὶ τὴν νῆσον ἔκειν τὸ δαιμόνιον μῆνιμα.

EPISTOLA MB'.

Κληδορίω.

Συγγενὴς ἐμὸς ἀδικεῖται· σὺ δὲ καὶ φίλος εἶ, καὶ δικάζειν ἐλαχες. Ἐκ μᾶς οὖν προσοχῆς ὑπάρξει σοι, κάμοι καὶ τοῖς νόμοις χαρίσασθαι. Ἐπανίτω τοῖνυν Ἀσφάλιος εἰς τὸ δεσπότης εἶναι τῶν κεραμίων τῆ τοῦ πατρὸς διαθήκη προσλαβὼν τὴν ἀπόφασιν, τῆς κατηγορίας οὐκ ἐσομένης ἐμποδῶν τῷ παραυτίκα τῆς ἀκροάσεως. Πότε γὰρ δεῖ δικαιοδοτεῖν, ἢ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ μάλιστα τυγχάνομεν δεόμενοι τοῦ Θεοῦ;

EPISTOLA MG'.

Ἀναστασίω.

Σωσηνᾶν τις ἐπεισεν ἢ Θεός, ἢ λόγος, ἢ δαίμων, ὅτι καὶ παρὰ τὰ χωρία τι γίνεται τοῖς ἀνθρώποις, εἰς τὸ τυγχάνειν τε καὶ ἀποτυγχάνειν εὐμενοῦς τοῦ Θεοῦ. Πράττων οὖν πονήρως παρ' ἡμῖν, καὶ τῶν πατρῶων ἀκριβῶς ἐκκοπέεις, ἔγνωκε πλεῖν εἰς τὰπὶ Θράκης χωρία, ἐκεῖ διαλλαγησόμενος πρὸς τὴν τύχην. Εἰ δὲ σοι φίλα (55) πρὸς τὴν δαίμονα, σύστησον αὐτῇ τὸν νεανίσκον, καὶ ἐξευρέτω τινὰ πόνον αὐτῷ χρημάτων. Ῥάδιον δὲ βουλομένη. Καὶ γὰρ τὰ Νόννου τοῦ Σωσηνᾶν φύσαντος οὐ χαλεπῶς εἰς ἑτέρους μετέθηκεν. Ἀποφηνάτω δὴ καὶ Σωσηνᾶν κληρονόμον ἀλλοτρίου πατρὸς. Γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως ἐξ ἀδικίας τὸ δίκαιον.

EPISTOLA MA'.

Ἰωάννη (56).

Ὡσπερ ἄλλοτε πολλάκις ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐγενόμην σοι χρήσιμος, καὶ παρεμβησάμην δυσχέρειαν τύχης, τὰ μὲν λέγων, τὰ δὲ ποιῶν, ὡς ἐκάστοτε ἢ δύναμις ὑπηγόρευσε, καὶ νῦν περὶ τῶν καταλαβόντων σε πραγμάτων δοκεῖ μοι συνεισενεῖν τινὰ γνώμην, ἐπειδὴ μὴ ἔργον δύναμαι. Συνέσιον γὰρ οὐ θέμις, ἕως ἐμπνεῖ τε καὶ δύναται, μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ πρόθυμον εἶναι τοὺς φίλους ἀγαθὸν τι ποιεῖν. Ἄκουε

A quod tumentis cranio, modicaque circa illa carne sit; non omnia simul equis fortasse Deus, uti neque hominibus, concedit. Tum haud scio non istud ipsum ad eas quas recensui, sin ad prædictas dotes virtutes illi conferat, quod duris mollia minora sit a natura sortitus. Equidem ossa carnibus ad labores scio durabilia. Quare vestrates sane equi carne superant, nostrates ossibus.

EPISTOLA XLI.

Sodali.

Navem tibi conduxì hominum nobilium, ac majori arte, quam natura navigantium. Nam Carpathiorum onerarias ratione usas esse ferunt, ut illas Phæacum antiquorum, priusquam ad insulam deorum iracundia perveniret

EPISTOLA XLII.

Cledonio.

Cognatus meus injuriam patitur; tu vero **181** et amicus es, et judicium sortitus: eadem animi attentione mihi pariter ac legibus gratificari poteris. Redeat itaque Asphalius noster ad jus mancipiumque signinorum, quod ei super patris testamentum tua sententia confirmet; nec impediatur accusatio quominus ei statim audientiam tribuas. Quo enim potius tempore jus reddere oportet, quam quo Deo maxime supplicamus?

EPISTOLA XLIII.

Anastasio.

Sosenæ persuasit aliquis, sive Deus, sive ratio, sive genius, pro condicione locorum aliquid homini suppetere, quo favorem Numinis aut acquirat, aut ab eo excidat. Quare cum infeliciter apud nos ageret, patrimonioque prorsus exclusus esset, statuit sibi in Thraciam navigandum, quo illic cum fortuna reconciliaretur. Jam si tibi cum dea ulla necessitudo est, juvenem ei commenda, uti pecuniarum conficiendarum rationem aliquam inveniat. Id vero volenti erit facile. Nam et facile Nonni Sosenæ patris fortunas ad alios transtulit. Faciat igitur et Sosenam alieni patris hæredem. Ita enim jus ex injuria flet.

EPISTOLA XLIV.

Joanni.

Cum et antea sæpe tuis me temporibus utilem tibi præbui, ac fortunæ difficultatem, qua dicendo, qua elaborando subinde pro mea virili parte sublevavi: tum in præsentia de iis quæ tibi evenerunt, videor sententiam meam ac judicium præstare debere, quoniam opus ipsum nequeo. Synesium enim nequaquam fas est, quandiu spirat, et potest, non omni ratione paratum esse, quo de amicis bene

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) *Εἰ δὲ σοι φίλα.* Cornarius φίλα legis videtur. Ego nihil muto. Φίλα et φίλά promiscue eodem significatu nonnunquam accipi solent.

(56) Elegantissima hæc epistola est, atque omnino παρόδοξος. Joannes iste, quem eundem esse arbitror de quo epist. 2, parricidii suspectus erat, oc-

ciso per insidias Æmilio fratre. Huic ergo suadet ut crimen aut luat, aut diluat, sequæ cum universa cohorte tribunali ac judicio sistat, ultroque etiam sibi, si conscius est, pœnam ac supplicium arcessat.

superstes commodum eris : et summam Christi ad scholam accessionem facit Paschaliū libellorum numerus una cum annis excrecens. Nam qui hoc anno missus est, et voluptatem pariter et utilitatem civitatibus attulit, partim sententiarum gravitate, partim suavitate verborum.

EPISTOLA X.

Philosophiæ magistræ Hypatiæ.

Tibi ipsi, ac per te beatissimis sodalibus salutem dico, beata domina; jandudum quidem accusare gestiens, quod nullas a vobis litteras accipiam; nunc autem video me a vobis omnibus contemni, pro eo quod nihil quidem mali facio, in plerisque vero infortunatus sum, et quantum infortunatus quisquam esse potest. Verum si vestras litteras mererer accipere, et quo sint in statu res vestræ cognoscerem (prorsus vero secundiores esse illas, et commodiore genio uti vos arbitrator), dimidia ex parte duntaxat adversis premerer, si in vobis essem beatus. Nunc solum illud in malis meis numero. Non enim solum liberis meis, sed etiam amicis et omnium benevolentia sum orbatus, et, quod caput est, divinissimæ animæ tuæ, quam ego mihi solum permauram speraveram cum hac fortunæ injuria, tum istis fatorum fluctibus superiorem.

EPISTOLA XI.

Presbyteris.

Neque vobis antea superior esse potui, cum totis viribus, et adhibitis machinis omnibus sacerdotium detrectarem : neque me vos modo superaretis, sed divinitus profecto contigit, ut et nondum tuæ, et nunc primum ita sit factum. Equidem non unam mortem ejus vitandæ functionis causa subiissem. **171** Neque enim satis idoneum me putabam, qui rei dignitatem sustinerem. Sed quoniam mihi Deus non quod cuperem, sed quod ipse velle, imposuit, eundem illum precor, qui vitæ gubernator existit, ejus, quod in gubernando contulit, esse moderatorem. Qui enim in philosophiæ otio, ac minime negotiosa rerum contemplatione ætatem contrivi, tantumque vitæ curis ac molestiis tribui, quantum ad eam, quæ in hoc corpore degitur, vitam, ac civile in rebus publicis officium satis esset, qui continuis illis curis possum sufficere? Aut qui meipsum negotiorum turbis implicans, in eas mentis pulchritudines animum possum intendere, quibus frui beati cujusdam est otii? Sine quibus mihi ac mei similibus vita universa vitalis esse non potest. Equidem assequi minime possum. Deo vero omnia, ut aiunt, possibilia, etiam quæ fieri non possunt. Vos igitur ipsi supplices pro me ad Deum manus tendite; atque et urbanæ multitudini, et quæcumque in agris, aut in paganis ecclesiis degit, meo nomine preces publice privatimque universis indicite. Nam si a Deo derelictus non fuero, tum agnoscam sacerdotium non descensum esse a philosophia, zed ascensum.

Α εἰς σωζόμενος, καὶ μεγίστη προσθήκη τῷ διδασκαλείῳ τοῦ Χριστοῦ γίνεται ὁ τῶν πανηγυρικῶν βιβλίων ἀριθμὸς τοῖς ἐνιαυτοῖς συναυξανόμενος. Ὡς δὲ γε τῆτες καταπεμφθεὶς λόγος, καὶ ἦσε τὰς πόλεις, καὶ ὤνησε, τὸ μὲν τῷ μεγέθει τῶν νοημάτων, τὸ δὲ τῶν ὀνομάτων τῇ χάριτι.

EPISTOLA I.

Τῇ φιλοσόφῳ Ὑπατίᾳ.

Αὐτὴν σε, καὶ διὰ σοῦ τοὺς μακαριωτάτους ἐταίρους ἀσπάζομαι, δέσποινα μακαρία, πάλαι μὲν ἂν ἐγκαλέσας ἐφ' οἷς οὐκ ἀξιούμαι γραμμάτων· νῦν δὲ οἶδα παρωραμένος ὑφ' ἀπάντων ὑμῶν, ἐφ' οἷς ἀδικῶ μὲν οὐδὲν, ἀτυχῶ δὲ πολλὰ, καὶ ὅσα ἀνθρώπος ἀτυχῆσαι δύναται. Ἄλλ' εἴπερ εἶχον ἐντυγχάνειν ὑμετέροις ἐπιστολαῖς, καὶ μανθάνειν ἐν οἷς διατρέθετε (πάντως δὲ ἐν ἀμείνοσιν ἔστε, καὶ καλλίονος πειρᾶσθε τοῦ δαιμονοῦ) ἐξ ἡμισείας ἂν ἐπραττον πονήρως, ἐν ὑμῖν εὐτυχῶν. Νῦν δὲ ἐν τι καὶ τοῦτο τῶν χαλεπῶν ἔστιν, ἃ με κατελήφεν. Ἀπεστέρημαι μετὰ τῶν παιδιῶν, καὶ τῶν φίλων, καὶ τῆς παρὰ πάντων εὐνοίας· καὶ τὸ μέγιστον, τῆς θεοστάτης σου ψυχῆς, ἣν ἐγὼ μόνην ἔμαυτῷ ἐμμένειν ἤλπιον κρείττω καὶ δαιμονίας ἐπιηρείας, καὶ τῶν ἐξ εἰμαμένης βρυμάτων.

EPISTOLA IA.

Τοῖς πρεσβυτέροις [γρ. τοῖς ἱερεῦσιν].

Ὅτε πρότερον ὑμῶν ἐγὼ περιῆν, ἀπάσῃ βίῳ, καὶ μηχαναῖς ἐκκλίνας ἱερωσύνην, οὔτε νῦν ὑμεῖς ἐμοῦ κεκρατήκατε. Ἄλλὰ θεῖον ἄρα ἦν, καὶ τὸ μέγιστον τότε, καὶ τὸ νῦν ἦδη. Ἐγὼ δὲ πολλοὺς ἂν θανάτους ἀντὶ τῆσδε τῆς λειτουργίας εἰλόμην. Οὐ γὰρ κατ' ἑμαυτὸν εἶναι τὸν κόσμον ἐλογιζόμην τοῦ πράγματος. Τοῦ Θεοῦ δὲ ἐπενεγκόντος οὐχ ὅπερ ἦτουν, ἀλλ' ὅπερ ἠθοῦλετο, εὐχόμεναι τὸν γενόμενον νομέα τοῦ βίου, γενέσθαι καὶ τοῦ νεμηθέντος προστάτην. Ὁ γὰρ ἐννεάσας τῇ κατὰ φιλοσοφίαν σχολῇ, καὶ θεωρίᾳ τῶν ὄντων ἀπράγμων, καὶ τοσοῦτον ὀμιλήσας φροντίσιν, ὅσον ἀφοσιώσασθαι τῷ μετὰ σώματος βίῳ, καὶ τῇ πολιτικῇ γεγονέναι πόλεων, πῶς ἀρκέσω μερίμναις ἐχούσαις συνέχειαν; ἢ πῶς ἑμαυτὸν ἐπιδοῦς ὄχλην πραγμάτων, ἐτι προσθαλῶ τοῖς νοῦ κάλλεσιν, ἃ μόνως ἐστὶ καρποῦσθαι τῆς μακαρίας σχολῆς; Ἦς χωρὶς ἐμοὶ καὶ τοῖς ὁμοίοις ἐμοί, ἅπας ὁ βίος ἀβίωτος. Ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἰδείην. Τῷ Θεῷ δὲ, φασὶ, πάντα δυνατὰ, καὶ τὰ ἀδύνατα. Αὐτοὶ τε οὖν ὑπὲρ ἐμοῦ χεῖρας ἰκέτιδας ἄρατε πρὸς Θεὸν, καὶ τῷ τε ἐν ἄσσει δῆμῳ, καὶ ὅσοι κατ' ἀγροὺς ἢ κωμητικὰς ἐκκλησίας αὐλίζονται, τὰς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς, καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἓνα πᾶσι παρεγγυήσατε. Εἰ γὰρ μὴ ἔρημος ἀπολειφθεὶν Θεοῦ, τότε γινώσκειν τὴν ἱερωσύνην οὐκ ἀπόδασιν οὐσαν φιλοσοφίας, ἀλλ' ἐπανάδασιν [γρ. ἐπίδασιν].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ΄.

Κυρίλλω.

Ἦτοι παρὰ τὴν μητέρα (38) τὴν Ἐκκλησίαν, ἀδελφὲ Κύριλλε, ἧς οὐκ ἀπεκόπησ, ἀλλ' εἰς καιρὸν ἐχωρίσθησ, δε ταῖς [γρ. δ καὶ] τῶν ἀμαρτημάτων ἀξίαισ διώρισται. Δοκῶ γὰρ εἶδέναι σαφῶσ, ὅτι τοῦτ' ἄν. πάλαι καὶ ὁ κοινὸσ ἡμῶν πατὴρ ὁ τῆσ ὁσίας μνήμησ ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ χρεῶν ἐφθασε. Τὸ γὰρ ἐν μέτρῳ τάξει τὴν τιμωρίαν, γνώμησ ἦν εὐθὺσ ὑπισχνουμένησ συγγνώμη. Αὐτὸν οὖν ἐκείνον τὴν ὄσιον ἱερέα νόμιζέ σοι δεδωκέναι τὴν κάθοδον, καὶ πρόσελθε τῷ Θεῷ καθαρευοῦση πάθους ψυχῆσ, καὶ ἀμνησιῶν ἐχούση κακῶν. Ἀλλὰ καὶ διὰ πάσης εὐφῆμου μνήμησ ἄγε τὸν ἱερὸν ἐκείνον, καὶ θεοφιλῆ πρεσβύτην, τὸν ἀποδείξαντά σε πρόεδρον δήμου. Πάντως σοι καὶ τοῦτο οὐκ ἀποθύμιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ΄.

Πέτρῳ πρεσβυτέρῳ (39).

Θεὸσ ἡγεῖσθω παντὸσ ἔργου καὶ λόγου. Τὸν δὲ διακομιστὴν τῶν πανηγυρικῶν γραμμάτων, ἃ καταγγέλλει τὴν κυρίαν (40) τῆσ ἑορτῆσ ἡμέραν ἔνεα-καιδεκάτην τοῦ Φαρμουθι μηνὸσ, ὡσ τῆσ ἐπὶ ταύτην ἀγούσησ νυκτὸσ τὸ ἀναστάσιμον ἐχούσησ μυστήριον, τοῦτον καὶ προσιόντα, καὶ ἐπανιόντα φιλανθρωπίασ ἀπάσης ἀξιώσατε· καὶ ἀμοιβῆ ζῶων ἐφ' ἐκάτερα πέμψατε. Ὅστισ ἐπὲρ τοῦ μὴ γενέσθαι ταῖσ Ἐκκλησίαισ ἑλλεπὲσ ἔθοσ ἀρχαίων, καὶ πάτριον, μέσοισ ἐαυτὸν τοῖσ τῶν πολεμίων ὄπλοισ ἐπέδωκεν, ὑποστάσ ὀδοπορησαῖ δι' ὑπόπτου τῆσ χώρασ. Ταῦτα καὶ πείθει τὴν πόλιν ὑπὲρ ἡμῶν εὐχεσθαι. Δεῖ γὰρ αὐτῆν ἐντεῦθεν ἤδη τὴν τῆσ ἐφ' ἡμῖν ἀβουλίας αἰσθησιν δέξασθαι, ἧτισ ἐκάλεσεν εἰσ ἱερωσύνην, οὐχ ὧ παρ- ῤρησία τίσ ἐστί πρὸσ Θεὸν ὄλου δήμου διαβάντι προ- εἰξασθαι· ἀλλ' ὅστισ αὐτὸσ ὑπὲρ τοῦ σωθῆναι, δεῖται γενέσθαι δημαίτητοσ. Ἐπεὶ καὶ τῆσ ἐνθάδε συνόδου· πληθὸσ δὲ συχνῶν ἱερέων· συντυχία τίσ ἦν, ἦν ὁ νῦν [γρ. καὶ ὁ καὶ] καιρὸσ ἤθροισεν, ἐπιθεμένῳ μοι γρά- φαι πρὸσ ὑμᾶσ. Εἰ δὲ μὴδὲν ἔσχον εἰπεῖν, οἶων [γρ. καὶ οἶων] ἀκούειν εἰώθατε, συγγνώμη μὲν ἐμοὶ τοῦτο, ἔγκλημα δὲ ὁμῖν, ὅτι τὸν οὐκ εἶδὸτα τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τῶν εἰδὸτων ἀνθελεσθε.

vobis autem culpæ tribuendum, quoniam divinæ Scripturarum ignarum earumdem peritis anteposuistis.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ΄.

Ἄνυσίῳ.

Οὕτως ἀμόνουσι γονεῦσι παῖδεσ. Ἀπέχω τὴν χα- ραίν. Καρῶσ ἰκέτησ μου γέγονεν, ὃ τὴν ἱκεσίαν ὁ Θεὸσ αἰδεσιματέραν ἐποίησε. Ποῦ γὰρ ἱερέωσ εἰσ ἰδίαν ὑπέθεσιν περιδεῖν ἀγώγιμον ἀνθρωπον ἐν

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Ἦτοι παρὰ τὴν μητέρα. Videtur hæc epistola data esse post mortem Theophili, quæ anno 412 contigit. Ex eaque colligitur Cyrillum istum episcopum fuisse, et ob culpam aliquam a Theophilo Ecclesia interdictum.

(39) Πέτρῳ πρεσβυτέρῳ. Falsa videtur hæc inscriptio. Nam ad plures datam esse, ex ea ipsa colligitur. Crediderim autem Synesium Alexandria hæc epistolam ad clericos suos inisisse, cum paulo

A

EPISTOLA XII.

Cyrillo.

Vade ad matrem Ecclesiam, Cyrille frater, a qua minime abscissus, sed ad tempus separatus es, quod pro criminum merito definiri solet. Hoc enim certo scire videor, idipsum olim communem quoque nostrum, ac sanctæ memoriæ patrem fuisse facturum, si non eum fatalis hora prævenisset. Nam quod pænæ modum aliquem constituit, hoc ipso animi indicium dedit statim veniam representare cupientis. Itaque sanctum illum sacerdotem tibi reditum concessisse puta, et ad Deum accede vacuo pravis affectibus animo, et malorum priorum oblito. Sed et plena prædicationis memoria prosequere sacrum illum, et Deo charum B senem, qui te populo præfecit. Prorsus hoc ab illo tibi non injucundum accidit.

EPISTOLA XIII.

Petro presbytero.

Initium operis omnis ac sermonis Deus esto. Solemnum litterarum latorem, quibus constituta festivæ celebritati dies indicitur ad diem decimum nonum mensis Pharmuthi, ita ut 172 quæ proxime illam antecedit nox, resurrectionis mysterio consecrata sit, hunc et adeuntem et redeuntem omni cum humanitate prosequimini, ac jumentorum mutatione in utramque partem dimittite, qui ut ne Ecclesiis vetus et patria consuetudo intercederet, in media sese hostium arma commisit, per suspectam regionem iter suscipiens. Eadem litteræ civitati suadent ut pro nobis Deum precetur. Jam enim inde eam oportet, suæ erga me imprudentiæ sensum capere; quæ quidem ad sacerdotium evexit, non eum cui ad Deum adeundi, ac pro universo populo supplicandi esset fiducia; sed qui ut servari ipse posset, populo deprecatore opus haberet. Præsertim cum in idem tempus incidere coacta huc synodus, plurimorum scilicet sacerdotum concursus, quem præsentis status temporis convocavit, tum cum ad vos scribere sum aggressus. Quod si nihil eorum dicere potui, cujusmodi audire soletis, mihi quidem ipsi condonandum erit; C

EPISTOLA XIV.

Anysio.

Sic parentes ulciscuntur filii. Acceptum habeo beneficium. Carnas supplex mihi fuit, cujus supplicationem sanctiorem Deus ipse reddidit. Qui enim sacerdotis est, judicatum ac prehensum ho-

ante episcopus a Theophilo factus esset.

(40) Ἦ καταγγέλλει τὴν κυρίαν. Pascha illud incurrit in annum 412, cyclo lunæ 14, solis 1, litteræ tunc erant GF, Pascha Apr. 14, qui est Phamenoth. 19. Hæc porro epistola morem fuisse demonstrat, ut qui Alexandrini episcopi Paschales litteras ferrent, ab Ecclesiis exciperentur omnibus humanitatis officiis, ac jumentis ad iter faciendum adjuvarentur.

minem sua praesertim causa pati jejunii tempore? Quamobrem qui illum adduxit, non dimisit; sed ereptus illi homo est. Quod si propter vim istam poenas ab eo repetas, eo demum erimus adducti, ut his humanitatem adhiberemus, qui nobis injuriam fecissent: iis vero faceremus, qui nullam nobis intulissent.

EPISTOLA XV.

Philosophiae magistræ.

Eo sum infortunii redactus, ut hydroscopio opus habeam. Jube hoc mihi fabricari ac coemi. Tubulus est cylindri figuram habens, tibix magnitudine atque forma. Hic in una recta linea incisiones habet, quibus aquarum libramentum cognoscimus. Obturat enim illum altera ex parte conus, æquabili positura insertus, ita ut communis sit amborum basis, conii videlicet atque **173** tubuli. Hoc ipsum est, quod baryllium appellant. Jam cum tubulum in aquam deposueris, erectus subit, ut in eo incisiones facile numerare possis; ex quibus libramentum cognoscitur.

EPISTOLA XVI.

Eidem.

Decumbens in lecto hanc epistolam dictavi, quam utinam incolumis accipias, mater, ac soror, et magistra, beneque per hæc omnia de me merita, et si qua est alia res appellatiove honorifica! Mihi vero corporis imbecillitas ex ægritudine animi dependet. Paulatim me mortuorum liberorum recordatio conficit. Tandiu vivere Synesium oportebat, quoad vitæ malorum experts erat. Postea velut cohibitus torrens, uno impetu profluxit, mutataque vitæ omnis est jucunditas. Utinam aut vivere, aut sepulcri liberorum meminisse desinam! Tu vero et ipsa valeas, et beatis sodalibus salutem a me dicito, initio a Theoteco patre, et fratre Athanasio facto, deinceps universis. Tum si quis ad eos accesserit, qui tibi ex animo sit; cui gratiam debere me oportet hoc ipso quod tibi ex animo sit; hunc tu quoque velut charissimum amicum, meo nomine salutes velim. Mearum rerum si quid tibi curæ est, recte facis: sin nihil curæ est, neque istud admodum curo.

EPISTOLA XVII.

Heliodoro.

Plurima illi bona contingant qui magnificentiam

νηστίμοις ἡμέραις; Ὅστις οὖν ἦγεν αὐτὸν, οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλ' ἀφῆρηθ' ἅνθρωπον. Ἄν οὖν ὑπὲρ τοῦ βεβιάσθαι σοι δῶ δίκην, περιέστημεν ἡμεῖς εἰς τὸ τοῖς μὲν ἡδικηκόσι γενέσθαι φιλόανθρωποι, αὐτοὺς δὲ τοῦς οὐδὲν ἀδικούντας ἡδικηκῆναι.

EPISTOLA IΕ'.

Τῇ φιλοσοφῳ.

Οὕτω πάνυ πέπραγα πονήρως, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ (41). Ἐπίταξον αὐτὸ χαλκευθῆναι τε καὶ συνωνηθῆναι [γρ. συνωσθῆναι ἢ συνενωθῆναι]. Σωλὴν ἔστι κυλινδρικός, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. Οὗτος ἐπὶ τινος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομάς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν [γρ. ῥοήν] ἐξετάζομεν. Ἐπιπωματίζει γὰρ αὐτὸν ἐκ θατέρου κώνος κατὰ θέσιν Ἰσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινὴν βᾶσιν ἀμφοῖν τοῦ κώνου τε καὶ τοῦ σωλῆνος. Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔστιν τὸ βαρύλλιον. Ὅταν οὖν εἰς ὕδωρ καθῆς τὸν αὐλόν, ὀρθὸς ἑστήξει, καὶ παρέξει σοὶ τὰς κατατομάς ἀριθμῆν· αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς [γρ. ῥητῆς] εἰσι γνωρίσματα (42).

EPISTOLA ΙΖ'.

Τῇ αὐτῇ.

Κλιναπέτης ὑπηγάρευσα τὴν ἐπιστολήν, ἣν ὑγιαίνουσα κομίσατο, μήτηρ, καὶ ἀδελφῆ, καὶ διδάσκαλε, καὶ διὰ πάντων τούτων εὐεργετική· καὶ ἅπαν ὃ τι τίμιον καὶ πρᾶγμα, καὶ ὄνομα. Ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξῆπται. Κατὰ μικρὸν με δαπανᾷ τῶν παιδίων τῶν ἀπελθόντων [γρ. παρελθόντων] ἡ μνήμη. Μέχρις ἐκεῖνου ζῆν ἀξιῶ Συνέσιον, μέχρις ἣν ἀπειρος τῶν τοῦ βίου κακῶν. Ἐἴτα ὥσπερ ρεῦμα ἐπισχεθὲν, ἀθρόον ἐρρύθη, καὶ μετέβαλεν ἡ γλυκύτης τοῦ βίου. Παυσάμην ἢ ζῶν, ἢ μεμνημένους τῶν υἱῶν τοῦ τάφου. Σὺ δὲ αὐτῆ τε ὑγιαίνεις, καὶ ἀσπασαί τοὺς μακαρίους ἐταίρους, ἀπὸ τοῦ πατρὸς Θεοτέκνου καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀθανασίου ἀρξαμένη, πάντας ἐξῆς· καὶ εἰ τις σὺτοῖς προσγένονεν, ὡς εἶναι σοὶ καταθύμιος· ἐμὲ δὲ δεῖ χάριν ὀφείλειν αὐτῷ, διότι σοὶ καταθύμιός ἐστι· κάκεινον ὡς φίλον φιλοτατον ἀσπασαί παρ' ἐμοῦ. Τῶν ἐμῶν εἰ τί σοὶ μέλει, καλῶς ποιεῖς· καὶ εἰ μὴ μέλει [γρ. μέλει], οὐδὲ ἐμοὶ τούτου μέλει.

EPISTOLA ΙΖ'.

Ἠλιοδώρῳ.

D

Πολλὰ κάγαθα γένοιτο τῷ δεῖνι [γρ. τῷδε], δι' εὐ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(41) Ὑδροσκοπίου μοι δεῖ. Aquilegum ἀργαλεῖον quoddam esse potius quam clepsydra [L] genus, ut vulgata lexica perperam habent, existimaverim; neque enim clepsydra in aquam demissæ, sed in eas infusa potius aqua. Cujusmodi vero illud fuerit, non satis capio. Apud Vitruv. l. viii, c. 6, ubi de aquarum libratione, chorobates, ejusdem generis instrumentum, non pauca hujus descriptionis habet. Nam inter cætera, inter regulam, et ancones compacta transversaria esse ait, quæ habent lineas ad perpendicularum recte descriptas, pendentiaque ex regula perpendiculara, in singulis partibus sin-

gula, quæ, cum regula fuerit collocata, eaque tangent æque ac pariter lineas descriptionis, indicabunt libratam collocacionem.

(42) Αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς εἰσι γνωρίσματα. In quibusdam mss. erat ῥητῆς, quod et in variis lectionibus Turneb. editionis legitur. In unius margine scholion erat, quod exoletis ac fugientibus litteris, ut pleraque ejus codicis, legi omnino non poterat; hæc duntaxat extudimus, ἐνταῦθα οὖν, οἰμαι, ῥητὴν τὴν ὥραν ἐκάλεσεν. Ex quibus videtur quisquis ille est adnotator hydroscopium de horologii genere, contra quam nos, accipere.

φήμου μνήμης τὴν σὴν ἄγοντι σεμνοπρέπειαν, καὶ ἅ τας ἀπάντων ἀκοὰς ἐκπεπληκότει [γρ. ἐμπεπληκότει] τῶν ἐπαίνων τῶν κατὰ σοῦ, ὀφειλομένων τῇ χρυσεῖ σου ψυχῇ καὶ γλώττῃ. Πλὴν ἀλλὰ παρὰ πόδας ἀποδίδωκε τὴν χάριν τῆς εὐλογίας [γρ. εὐφημίας], ἀντευφημεῖται γὰρ ὑπὸ μυριῶν ὄσων τῶν σῶν ἐραστῶν, οἷς ἅπανιν ἐγὼ τῶν πρωτείων ἀμφισθητῶ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμφισθητῶ· συγχωροῦσι γὰρ ἅπαντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ὁ δεῖνα βουλευτῆς μὲν ἐστὶ πόλιως, ἐν ἧ τοὺς παῖδας ἐγεννησάμην [γρ. ἐγεννησάμεθα]. Τρόπον οὖν τινα πάντας Ἀλεξανδρέας ὡς πολιτας ὑφ' ἡμῶν τιμᾶσθαι καὶ ὀρᾶσθαι προσήκει. Τῷ δὲ ὑπάρχει συγγενεῖ τε εἶναι τοῦ μακαρίτου Θεοδώρου υφ' ἡμῶν μνήμης ἡμῖν ἀνδρὸς γενομένου, καὶ μηδ' ἐν [For. μῆδε] (43) ἀμειλιεσθαι [ἀξίω] παρὰ τῶν τῆδε τὰ πρῶτα ἐχόντων ἐν τῷ πολιτεύεσθαι. Οὗτοι μοι προσήγαγόν τε αὐτὸν, χρυσοῖον ὡς ὑμᾶς νομῆν στρατιώταις κομιζόντα· καὶ ἐδεήθησαν ἡμοῖς ἐφοδίοις γράμμασι πρὸς ὑμᾶς παραπέμψαι [γρ. πέμψαι], ἡγοῦμενοι πάντα καλῶς ἐξεῖν αὐτῷ, τυχόντι τοῦ παρ' ἐμοῦ σοὶ τε καὶ τῷ [γρ. τῷδε] δεῖναι συστήναι. Ἐγὼ μὲν οὖν ὅπερ ἤτησαν ἔδωκα· εἰ δὲ μὴ μάτην, ὑμεῖς δεῖξετε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ΄.

Ἡρώδη καὶ Μαρτυρίῳ.

Οὐκ ἐν αἰτίᾳ μοι δοκῶ παποικισθαι τὴν κοινωνίαν τῆς ἐπιστολῆς. Ἄλλ' εἰ διψήσῃς γράμμασι τοὺς συνημμένους τῇ γνώμῃ, τοῦτο ἂν ᾖ τὸ ὑπαίτιον. Προσεῖρησθε δὴ, θαυμάσιοι· καὶ τὸν ἐπιιδόντα τὴν ἐπιστολὴν, ὃς ἐπὶ χρυσοῖου διακομιδῇ πρὸς [γρ. παρὰ] ὑμᾶς ἐστάλη δημοσίᾳ ἔδωκ, θάλψατε τὸν ἐνόντα τρόπον, ἐπειδὴ μοι παρὰ παντὸς συνέστη τοῦ βουλευτηρίου. Καὶ βουλομένη μὲν ἀγαθοῦ τινος αἰτίας αὐτῷ γενέσθαι· οὐ μὴν οἶδα ὅτι μᾶλλον ὑμῶν ἑτέροις μέλειν ἀξίον ἡμῶν τε καὶ ὧν ἂν ἡμεῖς ἐπιβάλλωμεν [γρ. ἐπιμελώμεθα].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ΄.

Διογένη.

Ἔως ἐτι περιτὴν ὁ μακαρίτης Θεόδωρος, κοινὸς μὲν ἦν ἀπάντων Πενταπολιτῶν πρόξενος· διαφερόντως δὲ τοὺς ἡμετέρους γονίας ἐξήρτητο, τῇ τε εἰς ἅπαντα σπουδῇ, καὶ τῇ τῆς γλώττης εὐστομίᾳ καὶ χάρει. Τῶν οὖν παρ' ἐκείνου πολλῶν καὶ ἡδίστων εἰς Ἀμμώνιον τὸν ἀνεψιὸν τὴν χάριν ἀπομνημονεύσωμεν. Ἐγὼ μὲν οὖν τοῦμὲν μέρος ἀπέτισα. Τί δὲ ἦν ἀπόντος ἔργον, ἢ τοῖς παροῦσι τὸν ἄνδρα συστήσαι; Τὸ δὲ μὴ βαρεῖαν αὐτῷ τὴν αὐτόθι γενέσθαι διατριβὴν, ὑμέτερον ἔργον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ΄.

Τῷ ἡγεμόνι.

Εἰ τοῦ Θεοδώρου μνήμη παρὰ τῇ σεμνοπρεπειᾷ τῇ σῇ, πῶς δὲ οὐ μέλλει; Χάρισαι τοῖς εἰς τὸν

A tuam sanctissima recordatione prosequitur, auresque omnium tuis laudibus implevit; quæ cum animæ, tum linguæ aureæ tuæ merito debentur. Verumtamen subinde illi collaudationis istius gratiam refers: vicissim enim innumerabilem tui amatorum prædicatione fertur, quibuscum omnibus de principatu contendo; vel non contendo potius, ultro enim mihi ab omnibus conceditur.

EPISTOLA XVIII.

Fratri.

Hic senator quidam ejus urbis est, in qua liberos sustulit. Quare omnes quodammodo Alexandrinos, tanquam populares, coli a nobis, et 174 aspicit convenit. Huic vero contingit cum beato Theodoro propinquitas, cujus apud nos imprimis viget memoria, tum ut aliquo in loco apud illos esset, qui hic sunt reipublicæ principes. Hi ad me illum deduxerunt, cum pecuniam ad vos in militum stipendia deferret, ac meis ad vos commendatitiis litteris, ut eum prosequeretur, a me postularunt; prospere illi cessura omnia rati, si tibi et illi commendatus foret. Itaque quod a me illi flagitabant concessi: utrum frustra non fecerim, vestrum erit ostendere.

EPISTOLA XIX.

Herodi et Martyrio.

Non accusandus ob id mihi videor, quod epistolæ vos communione sociaverim. Sed si animo conjunctos litteris disjunxissem, hoc ipsum mihi vitio vertendum fuisset. Salutem a me habetote, præstantes viri; et eum qui epistolam hanc vobis dederit, quique auri portandi gratia publica ad vos via profectus est, quibus potestis obsequiis fovete. Hic enim ab universo mihi senatu commendatus est; ac velim equidem causa illi boni alicujus esse. Neque porro scio quibusnam aliis potius quam vobis, et curæ esse nos, et quæ a nobis suscepta fuerint, oporteat.

EPISTOLA XX.

Diogeni.

Quandiu beatæ memoriæ Theodorus vixit, fuit ille quidem communis Pentapolitarum hospes omnium: præ cæteris vero parentes sibi nostros devinzerat, cum singulari fin omnibus studio, tum copia et suavitate dicendi. Quamobrem multorum illius jucundissimorum meritorum gratiam in consobrinum ejus Ammonium conferre debemus. Ego vero quod meorum erat partium præstiti. Quod enim aliud absentis erat officium, quam præsentibus hominem commendare? Ut autem non sit illi gravis apud vos, et molesta commoratio, vestrum est providere.

EPISTOLA XXI.

Duci.

Si apud magnificentiam vestram etiamnum manet Theodori memoria, qui autem non maneat? in

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Καὶ οὐδέν. Forte οὐδέ. Porro ἀξίω deest in uno veteri.

illius propinquorum gratiam, ejusdem consobrino A honoris aliquid adhibeto. Nam et de optimo viro **175** bene eris meritus, et magnæ Alexandriæ senatum tibi hoc beneficio devinxeris; nam frequentes hominem ad me deduxerunt, meisque ut eum litteris juvarem postularunt. Ut igitur litteras darem, fuit officii mei; ut autem non inutiles eæ sint, hoc a vobis requiritur.

EPISTOLA XXII.

Anastasio.

Gavisus sum. Verum quantum putas? Plane vero intimo corde gavisus sum, posteaquam renuntiatum est aureos illos imperatoris appellatione liberos, lege tuos esse liberos factos, imprimis quidem quod te amo; quem enim justius? deinde quia pessimos homines odi, quorum tenebricosas et obscuras spes splendida puerorum fortuna succidit.

EPISTOLA XXIII.

Diogeni.

Ejusmodi Syrorum luxur est: et cognatorum, et amicorum obliviosos facit. Quintus enim hic mensis agitur, ex quo nullis nos litteris salutasti; præsertim cum natura tibi non ad necessitatem tantum, sed etiam ad ostentationem atque gloriam, epistolas ut dicte posses tribuerit. Sed si et ipse vales, et aurei pueri, et felix ea prole mater illorum, vel istud nobis sufficit.

EPISTOLA XXIV.

Simplicio.

Atqui cum fortuna nequaquam extolli animos oportebat, nec veterum amicorum meminisse, infra præsentem dignitatem credere. Tu vero longo jam tempore nostri es oblitus; quod minime utique decebat, cum summa nos mutuo benevolentia conjunxerit.

EPISTOLA XXV.

Heliodoro.

Mihi quidem simul cum annorum cursu sit amoris accessio. Tu vero si eodem affectu modo, ob negotiorum magnitudinem, ne tantillum quidem vacas, ut, quemadmodum par est, saltem semel, et quos par est, litteris honores tuis, sic ut publicis te rebus tanto tempore subtrahas, quantum ad scribendam epistolam sufficit, **176** hoc si, inquam, non potes, mihi significato. Sin veram de te suspicionem hanc oblivionis agnoscis, pœnitendo corripge, ac te ipsum nobis restitue.

EPISTOLA XXVI.

Troilo.

At si neque Cyrenenses, neque vicinæ civitates dignam tibi gratiam referunt pro eo quod eximius Anastasius ad eas scribit, omnino divina tibi

ἀπελθόντα καθήκουσι, τὴν εἰς τὸν ἀνεψίων τὸν ἐχείνου τιμῆν. Καὶ γὰρ ἄνδρα ἀγαθὸν εὖ πεποιηκῶς ἔση, καὶ τῷ τῆς μεγάλης Ἀλεξανδρείας βουλευτηρίου χαρισάμενος· ὡς ἄθροοι γενόμενοι προσαγγήχασιν ἔμοι τὸν ἄνδρα, καὶ ἐδεξέθησαν θνασθαί τι τῶν ἡμετέρων γραμμάτων. Τὸ μὲν οὖν δοῦναι τὰς ἐπιστολάς, ἡμέτερον ἦν· τὸ δὲ εἰς θνητὴν αὐτῷ γενέσθαι, παρ' ὑμῶν ἐπιζητεῖται.

EPISTOLA KB.

Ἀναστασίῳ (44).

Ἦσθην. Ἀλλὰ πῶς οἶε; Πάνυ μὲν οὖν ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἦσθην, μαθὼν τὰ χρυσᾶ παιδία τῆ τοῦ βασιλέως φωνῆ, νόμῳ σοι παιδία γενόμενα, μάλιστα μὲν, ὅτι σε φιλῶ· τίνα γὰρ ἂν δικαιοτέρον; εἶθ' ὅτι πονηροὺς ἀνθρώπους μισῶ, ὧν τὰς ἐν σκότῳ καὶ γωνίαις ἐλπίδας ἢ χρηστὴ τύχη τῶν παιδίων ὑπετέμετο.

EPISTOLA KC.

Διογένει.

Τοιοῦτόν ἐστιν ἡ Σύρων τροφή [γρ. τροφή]· καὶ συγγενῶν καὶ φίλων ἐπιλήσιμονος ἀποδείκνυσι. Μὴν γὰρ οὕτωσιν πέμπτος, ἀφ' οὗ γράμμασιν ἡμᾶς οὐκ ἠσπάσω, καὶ ταῦτα δούσης σοι τῆς φύσεως οὐ μόνον πρὸς χρεῖαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐνδειξιν καὶ φιλοτιμίαν ὑπαγορεύειν ἐπιστολάς. Ἀλλ' ἂν αὐτὸς ὑγιαίνης, καὶ τὰ χρυσᾶ παιδία, καὶ ἡ καλλίπαις μήτηρ αὐτῶν, ἡμῖν καὶ τοῦτο ἄλλο ἔχει.

EPISTOLA KD.

Σιμπλικίῳ.

Ἐδει μέντοι ταῖς τύχαις τὰς γνώμας μὴ συνεξαίρεσθαι, μηδὲ τὸ μεμνησθαι τῶν πάλαι φίλων, ἔλαττον ἡγεῖσθαι τῆς παρουσίας ἀξίας. Σὺ δὲ ἡμῶν ἐπιλήσιμων ἐγένου χρόνου συγκοῦ. Χρῆν δὲ οὐχί, καίτοι σφοδρὰς διαθέσεως συναψάσης ἡμᾶς ἀλλήλοις.

EPISTOLA KE.

Ἡλιοδώρῳ.

Ἐμοὶ μὲν συμπρόσεισι τοῖς ἐνιαυτοῖς καὶ ἡ τοῦ φίλτρου προσθήκη. Σὺ δὲ εἰ μὲν ὁμοίως ἔχων, οὐκ ἀγεις σχολὴν ὑπὸ τοῦ τῶν πραγμάτων δγλου γράμματα τιμῆν, ὡς εἰκὸς, ἀπαξ ποτὲ, καὶ οὐδ' εἰκὸς. κλέψας σαυτὸν ἀπὸ τῶν δημοσίων χρόνον ὅσον ἀρκέσαι πρὸς μέτρον ἐπιστολῆς, αὐτὸ τοῦτο μῆνυσον. Εἰ δὲ ἐπιγινώσκεις ἀληθευομένην κατὰ σοῦ τὴν ὑποψίαν τῆς λήθης, διώρθωσαι μετανοίᾳ, καὶ σαυτὸν ἡμῖν ἐπανάγαγε.

EPISTOLA KC.

Τρωίλῳ.

Ἀλλ' εἰ μήτε Κυρηναῖοι, μήθ' αἱ πόλεις ἀστυγειτόνων ἀποτίσουσι σοι χάριν ἀξίαν, ἀνθ' ὧν ὁ θαυμάσιος Ἀναστάσιος αὐταῖς γράψαι, πάντως γε ἡ τοῦ

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Anastasius hic, quantum auguror, ab imperatore regendis liberis suis erat præpositus; quod indicat, cum et pueros illos regia appella-

tione aureos vocat, et eosdem lege filios Anastasii factos gratulatur.

Θεοῦ σοι προσέσται χάρις, ἣ σαυτὸν οἰκειοῖς τῇ κοινωνίᾳ τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως. Εὐδαιμονοῖς, ἄριστε φιλοσόφων. Οὕτω γὰρ ἐμοὶ σε φίλον καλεῖν, ὡσπερ ὑπαγορεύει τὰ πράγματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'.

Κωνσταντι.

Εἰ δὲ φιλοσοφίας τιμᾶς ἀρετὴν, οὐ μόνον ἐν τοῖς παροῦσι, καὶ μετασχούσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀποῦσι τιμῆσεις. Ὁ θεσπέσιος Ἀμυντιανὸς ὁ παρ' ἡμῖν [γρ. ὑμῖν] ποτε τυχὼν ἀμείνωνος λήξεως, ἐμολδοκεῖ, πάρεσι καὶ ἀπεινὰ δοκῶν. Τοῦτου συγγενῆ σφόδρα αὐτανέψιον, ὁ παρ' ὑμῖν Σωτήριχος ἀδικεῖ. Δεῖξον ὅτι κῆρῃ Διονυσίου, καὶ πεπαύσεται Σωτήριχος ἀδικῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'.

Σιμπλικίω.

Ἀφιέναι φησὶ δεῖν ὁ Θεὸς τὰ ὀφειλήματα. Ὁφείλει δὲ ὁ μὲν τις δάνεισμα χρυσοῦ· ὁ δὲ, τὸ δοῦνα· εἰκην. Καὶ ὁ τοῦ λαβεῖν οὖν εἰκην ὑπεριδῶν, ὑπέκρουσε τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Πενταδίω Αὐγουσταλίω.

Τοῦ παρ' ἡμῶν ὄχλου, καὶ τῶν πραγμάτων, αὐτὸς σὺ σαυτὸν αἰτιῶ. Φιλοτιμηθεὶς γὰρ πᾶσι γενέσθαι καταφανῆς, ὅτι με διὰ πάσης ἄγεις τιμῆς, ἅπασιν τοῖς καταπονουμένοις ἐπ' ἐμὲ τὸν δρόμον ἀνέψεξας. Οἴσθ' οὖν ὅπως ποιήσεις, εἰ δεῖ ποτε πεπαῦσθαι καμὲ κοπτόμενον ὑπὸ πολλῶν, καὶ σὲ περὶ πολλῶν ὑπ' ἐμοῦ· εἰ καὶ πάνυ δεῖται μετρίων καὶ φιλανθρώπων ὑπὲρ οὗ γράφω, καὶ τυχεῖν ἐστὶν ἀξιώματος, ὡς ἅπαντες ἴσασιν· ἀποτυγχανέτω σὺ μηδὲν ἤττον, ἢ εἰ παμπόνηρός τε ἦν, καὶ παμπόνηρων ἐδεῖτο πραγμάτων. Τοῦτό τε οὖν, καὶ ὅταν ἀφίκωμαι παρὰ σὲ δῆθεν αἰτιασόμενος, πρόστατε τοῖς ὑπέρταταις ἐπιζυγῶσαι μοι κατὰ τοῦ προσώπου τὰς θύρας. Ἄν τοῦτο γινόμενον οἱ μὲν ἴδωσιν, οἱ δὲ τῶν ἰδόντων ἀκούσωσι, τοῦντεῦθεν ἔγωγε τε, καὶ σὺ βαθεῖαν εἰρήνην ἄξομεν, ὡς οὐδεὶς γὰρ ἐτι τοῦ λοιποῦ προσδραμεῖται μοι καὶ προσανακλαύσεται. Εἰ δὲ ἀποδειλιάσεις, καὶ οὐκ ἐθελήσεις ταῦτά σοι τοὺς ἀνθρώπους συγγῶναι, ἀνέχου πολλάκις τῆς ἡμέρας ἀγαθὸν τι ποιεῖν ἀνθρώπους ἰκέτας σου γινομένους δι' ἐμοῦ τε καὶ τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' εὐ οἶδ' ὅτι οὐκ ἀπαγορεύσεις εὐ ποιῶν. Οὐκ οὐδὲ ἐγὼ, πρεπούσας ὑποθέσεις τῇ φύσει σου ποριζόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ καὶ σοῦ κήδομαι καὶ τοῦδε· σοῦ μὲν ὡς μὴ ἀδικοῖς· τοῦδε δὲ, ὡς μὴ ἀδικῶτο. Εἰ δὲ καὶ σοὶ δοκεῖ μετὰ τοῦ Πλάτωνος (45), τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι μείζον εἶναι κακὸν, ἰοικὰ σοι μάλλον, ἢ τῷδε χαρίζεσθαι, δέδμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πραττομένου δίκας ὑπὲρ ὧν οὐκ ἐξήμαρτεν.

non deerit gratia, cui tute bene merendi voluntate concilias. Feliciter degas, philosophorum optime. Libet enim eo te compellere nomine, quod res ipsæ suggerunt.

EPISTOLA XXVII.

Constantii.

Tu vero si in honore philosophiæ virtutem habes, non in presentibus solum, eaque præditis, sed in absentibus etiam honorabis. Divinus Amynthianus qui olim apud nos feliciorum ad sortem migravit, adest, ut mihi quidem videtur, etiamsi abesse videatur. Hujus maxime propinquo consobriño Soterichus vester injuriam facit. Ostende tibi curæ esse Dionysium; statimque ab injuria Soterichus desistet.

B

EPISTOLA XXVIII.

Simplicio.

Dimittenda Deus esse debita dicit. Porro hic quidem pecuniam mutuam, ille vero pœnas dependere debet. Igitur qui repetere ab eo pœnas contempserit, Deo fuerit obsecutus,

EPISTOLA XXIX.

Pentadio Augustali.

Quod in interpellando te sum assiduus, tu tibi imputare debes. Cum enim manifestum omnibus esse voluisses, omni me apud te in honore ac pretio esse, cunctis ad me, qui in aliqua calamitate sunt, cursum patefecisti. Nosti igitur quemadmodum facies, ut et ego a multis, et de multis tu a me sollicitari desinas: quanquam moderata omnia cumprimis, et æqua postulat is pro quo scribimus, estque, ut omnes norunt, qui ea impetret, dignissimus: abs te rejiciatur ille perinde ac si et ipse pessimus esset, et pessimis tecum de rebus ageret. Quin etiam cum ad te expostulaturus scilicet adiero, famulis tuis præcipe, mihi ut ob os 177 januam occludant. Postquam istud a te factum alii viderint, alii ab iis audierint, deinceps ego et tu magna in pace versabimur, quoniam nemo de cætero ad me confugiet, nec ærumnas suas apud me deplorabit. Quod si istud facere formidas, nec ejusmodi quidquam in te homines velis animadvertere, fac ut quotidie sæpius de hominibus bene mereri sustineas, tuis per me ac Deum supplicibus. Verum, quod probe equidem scio, nequaquam tu bene merendo, ac proinde nec ego consentaneas naturæ tuæ occasiones procurando, fatigabimur.

EPISTOLA XXX.

Eidem.

Ego et tui curam, et illius habeo: tui, ne injuriam facias; ne accipiat, illius. Jam si cum Platone sentis, injuriam inferre, quam accipere, multo esse deterius; melius de te quam de illo mereri videor, cum pro illo deprecor, a quo pœnæ ejus, quod non commisit, criminis repetuntur.

DIGN. PETAVII NOTÆ.

(45) Μετὰ τοῦ Πλάτωνος. Vide Gorg. Platonis.

EPISTOLA XXXI.

Aureliano.

Si ullæ sunt civitatum animæ, ut revera sunt, præsidēs, divinæ, et e geniorum numero, universas puta gratiam habere tibi, honorumque esse omnium memores, quæ cum summum magistratum gereres, in omnes gentes contulisti. Proinde illas ipsas singulis temporibus adesse tibi credito advocatas et socias, communemque pro te Deum precari, uti meritis te præmiis compenset, pro eo quod illum, quoad fieri potest, perfecte sis imitatus. Bene enim aliis facere hoc solum habent homines cum Deo commune. Imitatio porro conciliatio quædam est, idque quod imitatur cum eo conjungit, quod imitandum proponitur. Quamobrem sic habeto, asinum te Deo esse factum ejusdem beneficæ communionē voluntatis, dulcissimæque te ipsum spe fove, cujusmodi ei animi proposito consentanea est; o magnificentissime solus, aut cum paucis merito solus appellande, juvenem Taurum, præclaras Romanorum spes, per gravissimam parentis vocem saluto.

EPISTOLA XXXII.

Fratri.

Qui et nomine et animo servus est, quem ignorans, tanquam pædōtribam 178 de Theodori hæredibus emeram, olim est quidem nequam. Nam et male natus est et educatus; nec abhorrentem ab indole naturaque institutionem nactus est, jam tum a puero in coturnicum lusu, et alea, ac popinis volutatus. Verum nunc Lysias dixerit, *Ab-solutus est, finem habet, molestiæque terminus est.* Siquidem cum Mercurio et Hercule palæstræ præsidibus ne minimum quidem habet commercii: Cotyttonis vero, aliorumque Atticorum Priapeorum æditus est; ac si qui alii sunt hujusce notæ dæmones, omnibus curæ ipse est, ipsique omnes. Cæterum pœnas quidem ex ipso nullas alias sumpserim: sua enim cuique nequitia sufficiens est pœna. Sed cum experientia minime idoneus probatus sit, qui cum heris philosophis viveret, quorum domi manentium infamia vagatur, suam habeat patriam. Nam qui scortatorem hunc superbe ipso foro volitantem conspexerit, cum corona et unguentis ebrium atque comessantem, nul-loque non libidinis genere refertum, atque

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΑ΄.

Αὐρηλιανῶ.

Εἰ τινές εἰσι ψυχὰι τῶν πόλεων, ὡσπερ οὖν εἰσὶν, ἔφοροι, θεῖαί τε, καὶ δαιμόνιοι, πάσας ἡγοῦ σοι χάριν εἶδέναι, καὶ ἀπομεμνησθαι τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς (46) ἄπασιν ἔθνεσιν αἴτιος γέγονας. Αὐτάς τε οὖν τάύτας παρὰ τοὺς καιροὺς ἐκίστους οἶου σοι παρεστάναι συνηγόρους τε καὶ συμμάχους, καὶ τοῦ κοινοῦ Θεοῦ δεῖσθαι, γενέσθαι σοι πρεπούσας ἀμοιβὰς τῆς ἐνδεχομένης ἐκείνου μιμήσεως. Τὸ γὰρ εὖ ποιῆν, ἐν τούτῳ μόνον ἔχουσι κοινὸν ἔργον ἀνθρώπος καὶ Θεός. Ἡ δὲ μίμησις, οἰκείωσις ἐστὶ, καὶ συνάπτει πρὸς ὃ μιμεῖται τὸ μιμούμενον. Διάκεισο τοίνυν ὡς ἀπειργασμένος οἰκείως τῷ Θεῷ τῇ κοινῶνι τῆς εὐεργετικῆς προαιρέσεως, καὶ σύνεσο γλοκειαις ἐλπίσιν, ὅποιαί τῃ τοιαύτῃ τῆς ψυχῆς διαθέσει προσήκουσιν, ὧ μεγαλοπρεπέστατε μόνος, ἢ μετ' ὀλίγων σὺ μόνος δικαίως καλούμενος· ἀσπάζομαι διὰ τῆς σεμνοτάτης φωνῆς τοῦ πατρὸς τῶν νέων Ταῦρον (47) ἀγαθὰς Ῥωμαίων ἐλπίδας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΒ΄.

Τῷ ἀδελφῶ.

Ὁ καὶ τοῦνομα δούλος, καὶ τὴν προαίρεσιν, ἐν ἀγνοήσας, ὡς παιδοτρίβην παρὰ τῶν Θεοδώρου κληρονόμων ἐώνημαι, πάλαι μὲν ἐστὶ πονηρός. Καὶ γὰρ ἔφην καὶ τέτραπται κακῶς, καὶ ἀγωγῆς [ἡρ. ἀναγωγῆς] οὐκ ἀπέτυχεν ἀξίας τῆς φύσεως, ἐκ παιδῆς ἐν τηλίῃ, καὶ κύβοις, καὶ καπηλείοις καλινθηθεῖς. Ἀλλὰ νῦν Λυσίας ἀν εἶπεν, Ἐξείργασται, καὶ τέλος ἔχει, καὶ πέρας ἀηδίας ἐστίν. Ἐρμῆ μὲν γὰρ καὶ Ἑρακλεῖ τοῖς παλαίστρας ἐφρόνοις, οὐδὲ κατὰ μικρὸν πρόπει· Κοτυντοῖ δὲ, καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς κονισάλοισ νεωκορεῖ, καὶ εἰ δὴ τινές εἰσι τούτου τοῦ κόμματος ἕτεροι δαίμονες, ἄπασιν αὐτοῦ μέλει, καὶ πάντων αὐτῶ. Δίκην μὲν οὖν ἑτέραν οὐκ ἀν λάβοιμι παρ' αὐτοῦ· ἀποκρῶσα γὰρ ἡ πονηρία δίκη τῷ πονηρῶ. Δοκιμασθεῖς δ' ἀνεπιτήθειος εἶναι συμβιωτεύειν [ἡρ. συμβιωτῆς] φιλοσόφοις δεσπόταις, ὧν οἰκουροῦντων αἰσχύνῃ περισσοτέ, ἔχέτω τὴν ἔχουσαν (48) αὐτὸν πόλιν. Ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν πορνότριβα σοδοῦντα διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐν στεφάνῳ καὶ μύροις μεθύοντα καὶ καμάζοντα, καὶ πάσης ἀκολασίας ἐμπιπλάμενον [ἡρ. κα-ταπιπλ.], καὶ ψδὰς ἔδοντα πρεπούσας τῷ βίῳ, ἐπὶ τοῦς ἔχοντας αὐτὸν τὴν αἰτίαν ἀνήγαγεν. Ὅπως οὖν

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀρχῆς. Sive de præfectura prætorii intelligas, sive de consulatu, quem cum Stilicone gessit A. 400, idemque Gainæ Gothorum duci deditus est ab Arcadio. Socrat., Sozom., Niceph., qui quidem de tempore levicule a se invicem discrepant. Nam Sozom. lib. viii, c. 4, et Nicephor. Saturninum et Aureliam consulares deditos aiunt. At Socrates lib. vi, c. 6, debellatum cum Gaina refert Stiliconis et Aureliani consulatu.

(47) Τὸν νέον Ταῦρον. Qui consul fuit cum Felice A. 428. Socrat. lib. vii.

(48) Ἐχέτω τὴν ἔχουσαν. Falsa et absurda

lectio. Quomodo enim manere illum ibi, ubi est, modo jubeat, quem paulo post constringi et in navem imponi præcipit? Quare omnino corruptus hic locus, in quod et veteres codd. dissentiunt. Unus fenugέτω habet pro ἔχέτω, alius ἔχέτω τιμωριαν. ἔφην τὴν ἔχουσαν αὐτὸν πόλιν. Quæ verba e glossemate esse suspicor. Alii τὴν ἔχουσαν ὕμῳ πόλιν. Non dubito quin scripserit Synesius ἔχέτω τὴν ἐνεγκούσαν αὐτὸν πόλιν. Vult enim furciferum illum in patriam remitti. Atque ita mox πλὴν ἀναγκάσης εὐθὺ τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν. Nisi forte λαχούσαν ualis.

αὐτὸν παραδοῦς τῷ ναυκλήρῳ πλεῖν ἀναγκάσεις εὐθὺς
 τῆς ἐνεγκούσης αὐτόν. Ἐκείνη γὰρ ἂν αὐτοῦ καὶ
 ἀνάσχοιτο δικαιοτέρον. Πλείτω δὲ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ
 καταστρώματος· μὴ γὰρ εἰς κολήν ναῦν καταβαίη.
 Ἐπεὶ μὴ θαυμάσης, εἰ συχνὰ τῶν κεραμίων ἤμιδεῖ
 σοι ποιήσεις. Εἰ δὲ ὁ πλοῦς παρατείνωτο, καὶ μέχρι
 τρυγὸς ἂν ἐκροφοῖτο τὸν ἀνοσμίαν, καὶ τοὺς ναύτας
 δ' ἂν αὐτὰ ταῦτα ποιεῖν ἀναπείσεις. Πρὸς γὰρ τοῖς
 ἄλλοις καὶ πιθανώτατον τὸ κακὸν, εἰς ἀπολαύσεις
 ἤγησασθαι. Καὶ τίς οὕτως ἐμβριθῆς ἐστὶ τῶν μισθῶ
 πλεόντων τὴν θάλατταν, ὡς μὴ διαχυθῆναι τοῦ κα-
 θάρματος κορδακισαντος ἐν τῇ τοῦ ποτηρίου περι-
 φορᾷ; Καὶ ἄλλα πολλὰ βωμολοχεύεται, πρὸς ἃ δεῖ
 πεφράχθαι τὸν ναυκλήρον. Ὁ μὲν οὖν Ὀδυσσεύς,
 ἵνα μὴ ὑφ' ἡδονῆς διαφθαρείη, τὴν Σειρήνων ἀκτὴν
 δεδεμένος παρήμειδεν. Οὐτοσί δὲ, ἵνα μὴ τοὺς πλεόν-
 τας ἡδονῇ διαφθείρειεν [γρ. διαφθείρη], ἂν ἐκείνοι
 σωφρονώσι, δεθῆσεται.
 vincens sirenum littora prætergressus est. At is, ne
 piam illi, vincietur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΓ΄.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Ἦχοὺς ἴσικα πρᾶγμα ποιεῖν· ἄς παρελιθῶ φω-
 νᾶς, ἀντιδιδῶμι, τὸν θαυμαστὸν Ἀλέξανδρον ἱππειῶν
 παρὰ σοί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΔ΄.

Αὐρηλιανῶ.

Ὀψω τῇ προνοίᾳ μέλει Ῥωμαίων· ἀλλὰ μελήσει
 ποτὲ, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν οἰκουρήσουσιν οἱ τὰ κοινὰ
 σώζειν δυνάμενοι. Ἀλλὰ τῷ γε ῥήτορι τῷ συντρόφῳ
 καὶ ἡ παροῦσά σοι δύναμις ἀρκεῖ πρὸς ὃ [γρ. ὃ τι]
 τυγχάνει δεόμενος. Ἀπολαύτω δὴ νῦν μὲν αὐτὸς
 μόνος ταύτης· ἔπειτα μετὰ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων
 κάκεινης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕ΄.

Τῷ ἀδελφῶ.

Ἐπιτομωτάτην ὁδὸν ἐπὶ τὸ πλουτεῖν ἐβάδιον
 Ἀθανάσιος. Ἐγνωκὸν ὁμοίως ἴσον εἶναι τοὺς ἀποθνή-
 σκουσι, καὶ πρακτέον αὐτοὺς πειθῶ καὶ βία πᾶν
 ὅτι ἂν δύναιτο. Οὐκ ἂν οὖν αὐτὸν λάθοι δημόσιος (49)
 ἐπὶ διαθήκῃ καλούμενος, ἀλλὰ συνελθὲ ἄλλεται (50)
 [στ. συνεισάλλεται].

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ΄.

Τῷ αὐτῶ.

Ἐκκαίδεκάτη μηνὸς Ἀθύρ, ὁ μακαρίτης Καστρι-
 κιος αὐτὸ τοῦτο ἐγένετο, φάσμα χαλεπὸν ἰδὼν τε καὶ
 διηγησάμενος.

DION. PETAVII NOTÆ.

(49) Οὐκ ἂν οὖν λάθοι δημόσιος. Δημόσιος hoc
 loco γραμματέα significat. Suidas: δημοσίους Ἐλε-
 γον τοὺς τῆς πόλεως δούλους. Demosth. contra An-
 drotion., κῆρ' ἐπὶ μὲν ταῖς εἰσφοραῖς τὸν δημόσιον
 παρεῖναι προσέγραψεν. Ubi male interpres, δημοσίον
 λέγει τὸν ταῖς βασιάνους ὑποκειμένον, διὰ καὶ δούλον
 καλεῖ. Est enim et Demostheni et Synesio δημόσιος
 servus publicus, id est officialis, et tabularius.
 Eodem Demosth. orat. De falsa legat., ἐν ταῖς κοινοῖς
 τοῖς ὑμετέροις γράμμασιν, ἐν τῷ Μητρῶφι ταῦτ'
 ἐστίν, [LI] ἐφ' οἷς ὁ δημόσιος τέτακται. Hic etiam δη-
 μόσιος actuaris est et tabularius, ac perperam

A cantilenas vitæ consentaneas canentem, crimen
 omne in illius heros transtulerit. Quamobrem
 vide, quæso, uti illum nauclero committens recta
 in patriam navigare compellas; hæc enim justius
 illum toleraverit. Sed vincetus in transtris naviget;
 minime vero in interiorem navem descendat: alio-
 qui noli mirari si plures amphoras dimidia ex
 parte inanes reliquerit. Quod si longior sit navi-
 gatio, vel ad sæcem usque odoratum vinum exsor-
 beat; necnon ad idem faciendum navales socios
 inducat. Nam præter cætera cumprimis blandum
 scelus est, ut ad voluptates aliis præeat. Equis
 vero adeo constans est ex mercenariis vectoribus,
 qui non hilaritate gestiat, cum perditum illum
 in circumlacione poculi restim agentem ac sub-
 sultantem viderit? Multa et alia scurriliter facit,
 ad quæ munitum esse nauclerum oporteat. Atque
 Ulysses quidem, ne voluptatis illecebris periret,
 ne vectores voluptatis lenocinio corrumpat, si sa-
 piam illi, vincietur.

EPISTOLA XXXIII.

Philosophæ.

Videor jam facere quod echo solet; 179 quas
 voces accepi, refero, dum egregium illum Alexan-
 drum apud te prædico.

EPISTOLA XXXIV.

Aureliano.

Nondum divina providentia curam Romanorum
 gerit, sed geret aliquando; nec perpetuo domi otiosi
 manebunt, qui rempublicam servare possunt. Sed
 contubernali oratori vel ea auctoritas, quæ penes
 te nunc est, ad id satis est, quo ille opus habet.
 Nunc igitur hac quidem solus perfruatur: postea
 vero altera etiam illa, una cum nationibus uni-
 versis.

EPISTOLA XXXV.

Fratri.

Compendiosissimam editandi sui viam iniiit Atha-
 nasius. Confligendum enim esse decrevit sibi cum
 moribundis, illisque quidquid posset quo jure,
 qua injuria faciendum. Itaque nemo illum lateat
 publicus scriba ad testamentum accersitus, sed
 simul irrumpit.

EPISTOLA XXXVI.

Eidem.

Sexta decima mensis Athyr beatus Castricus
 hoc ipsum, beatus scilicet, factus est, cum horri-
 bile prius visum intuitus esset, ac narrasset.

Ulpianus οἶκον subaudit. Jam vero Athanasius iste
 cum scriba publico et tabulario præsto aderat, ut
 testamenta adulteraret. Quod genus hæredipetarum
 perstringit eleganter Petronius: Videbitis, inquit,
 oppidum, tanquam in pestilentia campos, in quibus
 nihil aliud est, nisi cadavera quæ lacerantur, aut
 corvi qui lacerant. Vide Senec., lib. iv De ben.,
 cap. 20.

(50) Ἀλλὰ συνελθὲ ἄλλεται. Ex duabus vocibus
 unam ex conjectura, nec absurde, ut opinor, fecis-
 sem, et συνεισάλλεται legerem, nisi me veterum in
 altero ὁμοφωνία deterruisset.

EPISTOLA XXXVII.

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΖ΄.

*Anysio.**Ἄνυσίῳ.*

Joannes, quem quidem ideo quod te amat diligo, difficili morbo conflictatus est. Ac non tam molestus ei morbus erat, quam quod sacro abs tuo capite remotus esset. Nam et nunc eodem hæret in statu. Jam tertium illud molestiorem ei ægritudinem facit. Etenim milite dignum aliquod facinus gessit edere. Quare necessariam istam cessationem iniquo animo patitur.

Ἰωάννης, ὃν ὅτι σε φιλεῖ, δι' αὐτό τοῦτο φιλῶ, νόσῳ χαλεπῇ προσεπλάσεν. Ἦν δὲ αὐτῷ δεινόν, οὐχ ἡ νόσος, ἀλλὰ τὸ σοῦ τῆς ἱερᾶς ἀπειναί κερφαλῆς. Ἐπεὶ καὶ νῦν ἐν τοῖς ὁμοίοις ἐστί. Τοῦτῳ δὲ τι καὶ τρίτον προσὸν χαλεπωτέραν τὴν νόσον ποιεῖ. Ἐρᾷ τοῦ τι ποιεῖν στρατιώτῃ πρέπον, καὶ δυσκόλως ἔχει πρὸς τὴν ἐξ ἀνάγκης ἀργίαν.

EPISTOLA XXXVIII.

Aureliano.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΗ΄.

Αὐρηλιανῷ.

Divinam tuam animam arbitror ad nos ideo esse demissam, ut commune esset hominum bonum, et illis gratiam haberet, qui eos commendarent, qui **B** justa peterent, quod consentaneam naturæ tuæ materiam suppedient. Non enim **180** propterea quod cognatus meus est Herodes, sed quia jus postulat, idcirco tibi adolescentem commendo, qui cum clarissimis majoribus natus sit, agrosque paternos senatui vectigales jure hæreditario acceperit, posteaquam dux factus est, eadem tamen ab illo, quæ ab recens in senatum ascriptis tributa petuntur, duplicem ut functionem obeat; alteram fortunarum suarum, alteram ejus, quem gessit, magistratus nomine.

Οἶμαι σου τὴν θεσπεσίαν ψυχὴν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο καταπεμφθεῖσαν, ἐφ' ᾧ κοινὸν ἀγαθὸν ἀνθρώπων εἶναι, καὶ χάριν εἰδέναι τοῖς συνιστάσι τοὺς δεομένους δικαίων, ὅτι σου προπούσας ὑποθέσεις τῇ φύσει πορίζονται. Οὐ γὰρ ὅτι συγγενῆς ἐστὶν Ἡρώδης ἐμὸς, ἀλλ' ὅτι δέεται δικαίῳ, διὰ τοῦτό σοι τὸν νεανίσκον συνίστημι, ὅστις ἐκ προγόνων (51) λαμπρότατος ὢν, καὶ τὴν πατρῶαν βῶλον ὑποτελῆ τῇ συγκλήτῃ διαδεξάμενος, ἐπειδὴ γέγονεν ἡγεμῶν, ἀξιοῦται συντελεῖν ὡσπερ οἱ νεόβουλοι (52), καὶ γενέσθαι διπλοῦς λειτουργός· τὸ μὲν τι διὰ τὴν οὐσίαν, τὸ δὲ δι' ἣν ἤρξεν ἀρχὴν.

EPISTOLA XXXIX.

Fratri.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Trahit me ad te desiderium non minus quam **C** necessitas. Quæro igitur ecquid venientem me sis expectaturus.

Ἐλκεῖ με παρὰ σὲ πόθος καὶ χρεῖα. Πυνθάνομαι τοίνυν (53) εἰ περιμένεις [γρ. εἴπερ μένεις] ἤξοντα.

EPISTOLA XL.

Uranio.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ΄.

Οὐρανίῳ [γρ. Χρύση].

Equum ad te dono misi, ad omnem equi virtutem in primis a natura factum, quo uteris tu quidem in curulibus certaminibus; uteris et cum venatum proficisceris, atque in bellicis conflictibus. Sed et cum Libycam ob victoriam triumphabis. Neque enim scio utrum potius sit venator, an in ludis desultorius; pompæ magis, an bellis idoneus. Quod si Nissæis equis deformior est, **D**

Ἐπεμψά σοι δῶρον ἵππον ἀκροφυέστατον εἰς ἅπασαν ἀρετὴν ἵππων προσήκουσαν· ᾧ χρῆσι μὲν ἐν ἀμίλλαις δρόμων· χρῆσι δὲ ὅταν ἐπὶ θήραν ἐξάγῃς, καὶ ἐν ἀγῶσι πολεμικοῖς. Καὶ ὅταν κατάγῃς ἐπὶ τῷ Λιβυκῷ τροπαίῳ πομπὴν ἐπιπνικίον. Οὐ γὰρ οἶδα ὃ πᾶλλόν ἐστι, κυνηγέτης, ἢ κέλῃς ἐναγώνιος, ἢ πομπεύς, ἢ πολεμιστήριος. Εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων (54) ἰδεῖν ἐστὶν ἀειδέτερος, ὀχθώδης τε ὢν τὸ κρανίον,

DION. PETAVII NOTÆ.

(51) Ὅστις ἐκ προγόνων. Herodes hic patrimonio acceperat senatui obnoxium: cumque postea dux factus in senatum allectus esset, alio nomine appellabatur, duplexque ab eo pensatio, et publici functio muneris exigebatur; ob id Aureliano illum commendat Synesius. Ἠγεμόνα accipio de ducibus rei militaris in limitibus degentibus, qui spectabiles vocati. *Notitium Imp.*

(52) Ὅσπερ οἱ νεόβουλοι. Inde colligere licet novis senatoribus, hoc est in civitatum consilium allectis, munia quædam publica obeunda, sumptusque in republ. faciendos fuisse. Quare plerumque supplicii loco erat inter senatores censer; et Constantinus ille libertatis ecclesiasticæ vindex inter cætera beneficia, hoc quoque in Christianos impendit, ut ii liberarentur, ἕτοι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμο-

λογίαν κατεδικάσθησαν, βουλευτήριοις ἐναριθμείσθαι, μὴ βουλευταὶ ὄντες πρότερον, ait Sozom. lib. 1, c. 8. Vide quæ ad epistolam Juliani 11 annotamus.

(53) Εἰ περιμένεις ἤξοντα. In vet. περιμένεις, ex quo adducius sum ut περιμένεις scriberem.

(54) Εἰ δὲ Νισσαίων ἵππων. Nissæi equi ex Media sive Armenia celebres, quibus Persarum principes usi. Strabo lib. xi. Hierocles in *Hippiatr.*: Οὐκοῦν οὐδὲ τὸ γένος πολυπραγμονεῖν ἀξιοῦσιν, εἰ τις Ἀρκὰς ἢ Κυρηναῖος, ἢ τῶν ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας, ἢ Καππαδοκῶν, ἢ νῆ Δία γε Θετταλός, ἢ Μαυρούσιος. ἢ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν περισπούδαστος ὁ Νυσσαῖος. Ubi Cyrenensis equos inter laudatos commemorat. Vitiosa autem in illis verbis postrema hæc, ἂ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, pro quibus βασιλεῦσι λεγόμενον puta.

καὶ λειπόσαρκος τὴν ὀσφύν, τάχα μὲν οὐδὲ τοῖς ἰππο- A
ποις, ὡσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις, ἅμα πάντα θίδωσιν ὁ Θεός. Μὴ ποτε δὲ τοῦτο καὶ πρὸς ἐκείνας αὐτῷ τὰς ἀρετὰς συντελεῖ, εἰ τὰ μαλακὰ τῶν σκληρῶν ἐλάττω παρὰ τῆς φύσεως ἐκληρώσατο. Πρὸς μέντοι τοὺς πόνους ὅστέα σαρκῶν οἶδα διαρκέστερα. Οἱ μὲν οὖν παρ' ὑμῖν ἴπποι ταῖς σαρκὶ πλείους εἰσὶν, οἱ δὲ ἡμέτεροις τοῖς ὀστέοις.

EPISTOLA MA'.

Ἐταιρίω.

Ἐμισθωσάμην σοι ναῦν ἀνθρώπων εὐγενῶν, καὶ πλεόντων τὴν θάλατταν μετὰ πλείονος τέχνης, ἢ τύχης. Ὡς αἶ γε Καρπαθίων ὀκνάδες φήμην ἔχουσι διανοίᾳ κεχρησθαι, καθάπερ αἱ Φαιάκων τῶν πάλαι, πρὶν ἐπὶ τὴν νῆσον ἔκειν τὸ δαιμόνιον μήνιμα.

EPISTOLA MB'.

Κληδορίω.

Συγγενὴς ἐμὸς ἀδικεῖται· σὺ δὲ καὶ φίλος εἶ, καὶ δικάζειν ἐλαχές. Ἐκ μᾶς οὖν προσοχῆς ὑπάρξει σοι, κάμοι καὶ τοῖς νόμοις χαρίσασθαι. Ἐπανίτω τοίνυν Ἀσφάλιος εἰς τὸ δεσπότης εἶναι τῶν κεραμίων τῆ τοῦ πατρὸς διαθήκῃ προσλαβὼν τὴν ἀπόφασιν, τῆς κατηγορίας οὐκ ἐσομένης ἐμποδῶν τῷ παραυτίκα τῆς ἀκροάσεως. Πότε γὰρ δεῖ δικαιοδοτεῖν, ἢ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ μάλιστα τυγχάνομεν δεόμενοι τοῦ Θεοῦ;

EPISTOLA MG'.

Ἀναστασίω.

Σωσηνᾶν τις ἐπεισεν ἢ Θεός, ἢ λόγος, ἢ δαίμων, ὅτι καὶ παρὰ τὰ χωρία τι γίνεται τοῖς ἀνθρώποις, εἰς τὸ C
τυγχάνειν τε καὶ ἀποτυγχάνειν εὐμενοῦς τοῦ Θεοῦ. Πράττων οὖν πονηρῶς παρ' ἡμῖν, καὶ τῶν πατρῶων ἀκριβῶς ἐκκοπεῖς, ἔγνωκε πλεῖν εἰς τὰπὶ Θράκης χωρία, ἐκεῖ διαλλαγησόμενος πρὸς τὴν τύχην. Εἰ δὲ σοι φίλα (55) πρὸς τὴν δαίμονα, σύστησον αὐτῇ τὸν νεανίσκον, καὶ ἐξευρέτω τινὰ πέρων αὐτῷ χρημάτων. Ῥάδιον δὲ βουλομένη. Καὶ γὰρ τὰ Νόννου τοῦ Σωσηνᾶν φύσαντος οὐ χαλεπῶς εἰς ἑτέρους μετέθηκεν. Ἀποφηνάτω δὴ καὶ Σωσηνᾶν κληρονόμον ἄλλοστρίου πατρὸς. Γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως ἐξ ἀδικίας τὸ δίκαιον.

EPISTOLA MA'.

Ἰωάννη (56).

Ὡσπερ ἄλλοτε πολλάκις ἐπὶ τῶν καιρῶν ἐγενομένη σοι χρήσιμος, καὶ παρεμυθησάμην δυσχέρειαν τύχης, D
τὰ μὲν λέγων, τὰ δὲ ποιῶν, ὡς ἐκάστοτε ἢ δύναμις ὑπηγόρευσε, καὶ νῦν περὶ τῶν καταλαβόντων σε πραγμάτων δοκεῖ μοι συνεισενέγκαι τινὰ γνώμην, ἐπειδὴ μὴ ἔργον δύναμαι. Συνέσιον γὰρ οὐ θέμις, ἕως ἐμπνεῖ τε καὶ δύναται, μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ πρόθυμον εἶναι τοὺς φίλους ἀγαθὸν τι ποιεῖν. Ἄκουε

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) *Εἰ δὲ σοι φίλα.* Cornarius φίλια legisse videtur. Ego nihil mutō. Φίλα et φιλικὰ promiscue eodem significato nonnunquam accipi solent.

(56) *Elegantissima hæc epistola est, atque omnino παράδοξος.* Joannes iste, quem eundem esse arbitror de quo epist. 2, parricidii suspectus erat, oc-

quod tumentis cranio, modicaque circa ilia carne sit; non omnia simul equis fortasse Deus, uti neque hominibus, concedit. Tum haud scio non istud ipsum ad eas quas recensui, sin ad prædictas dotes virtutes illi conferat, quod duris mollia minora sit a natura sortitus. Equidem ossa carnis ad labores scio durabiliora. Quare vestrates sane equi carne superant, nostrates ossibus.

EPISTOLA XLI.

Sodali.

Navem tibi conduxì hominum nobilium, ac majori arte, quam natura navigantium. Nam Carpathiorum oerarias ratione usas esse ferunt, ut illas Phæacum antiquorum, priusquam ad insulam deorum iracundia perveniret

EPISTOLA XLII.

Cledonio.

Cognatus meus injuriam patitur; tu vero **181** et amicus es, et judicia sortitus: eadem animi attentione mihi pariter ac legibus gratificari poteris. Redeat itaque Asphalius noster ad jus mancipiumque figlinorum, quod ei super patris testamentum tua sententia confirmet; nec impediat accusatio quominus ei statim audientiam tribuas. Quo enim potius tempore jus reddere oportet, quam quo Deo maxime supplicamus?

EPISTOLA XLIII.

Anastasio.

Sosenæ persuasit aliquis, sive Deus, sive ratio, sive genius, pro conditione locorum aliquid homini suppetere, quo favorem Numinis aut acquirit, aut ab eo excidat. Quare cum infeliciter apud nos ageret, patrimonioque prorsus exclusus esset, statuit sibi in Thraciam navigandum, quo illic cum fortuna reconciliaretur. Jam si tibi cum dea ulla necessitudo est, juvenem ei commenda, uti pecuniarum conficiendarum rationem aliquam inveniat. Id vero volenti erit facile. Nam et facile Nonni Sosenæ patris fortunas ad alios transtulit. Faciat igitur et Sosenam alieni patris hæredem. Ita enim jus ex injuria fiet.

EPISTOLA XLIV.

Joanni.

Cum et antea sæpe tuis me temporibus utilem tibi præbui, ac fortunæ difficultatem, qua dicendo, qua elaborando subinde pro mea virili parte sublevavi: tum in præsentia de iis quæ tibi evenerunt, videor sententiam meam ac judicium præstare debere, quoniam opus ipsum nequeo. Synesium enim nequaquam fas est, quandiu spirat, et potest, non omni ratione paratum esse, quo de amicis bene

ciso per insidias Æmilio fratre. Huic ergo suadet ut crimen aut luat, aut diluat, sequæ cum universa cohorte tribunali ac judicio sistat, ultroque etiam sibi, si conscius est, pœnam ac supplicium arcessat.

mereatur. Audi igitur quæ recte apud te disputanda mihi videntur. Si dea est fama, uti quidam ex nostris poetis asserit, tu beatum Æmylium interfecisti, non ut reipsa parricidium, sed ut consilio patraveris; ac barbarum quidem actum insitueris, sicarium vero subornaris ex tuis manipularibus longe crudelissimum. Hæc enim fama testatur: mentiri vero ipsam nefas est, utpote deam. Sin est, ut nihil dicat Hesiodus, ac multa temere proferuntur, et hoc de te unum **182** est e multis: quod utinam ita sese habeat! minoris enim pecuniæ jacturam quam amici facio. Igitur si hujus innocens criminis male nihilominus audis, infelix tu quidem es; minime tamen injustus; atque utinam ne infelix quidem esses! At in illo justissimum mereris odium, in hoc vero misericordiam. Quamquam ego ita mihi necessitudine ac familiaritate capi posse videor, ut vel illo quidem modo factum utique sim detestaturus, tui vero nihilominus misereturus. Est autem ejus qui miseretur, opem ferre, quoad potest, atque id excogitare, quam ratione prodesse posse arbitretur. Quamobrem utramque in partem tibi id me par est consilii dare, quod optimum judico. At idem omnino sive criminis conscio, sive innocenti conducere videtur. Itaque fac legibus te subjicias, judicique committas una cum manipularibus omnibus, si et horum curam geris aliquam. Quod si commissum abs te facinus est, ora, supplica, contende, nullum procumbendi finem facito, donec judicis sententia tortori traditus fueris, pœnasque persolveris. Percommode hoc tibi apud inferorum judicia cesserit, amice Joannes, si prius inferius decesseris. Nec tu nihil præter verba hanc esse adhortationem duxeris, neque me tibi illudere putaveris. Ita me sacra philosophia juvet, liberique insuper mei, ut, nisi tu mihi amicissimus fores, nihil ejusmodi suasurus fuerim, quod inimicis meis deprecor: atque utinam nunquam istud illis in animum veniat, melius esse ei, qui injuriam fecerit, voluntarias pœnas dependere; sed in iis quæ injuste perpetrant, perpetuam quamdam felicitatem habeant, ut et longiori tempore scelerati sint, et omnibus illic suppliciis obnoxii. Tibi vero ob singularem amicitiam ausim arcana quædam patefacere: non idem scilicet esse in crasso corpore, atque in simulacro idoloque pœnas luere. Homine quippe fortior Deus est; ac divinæ omnis administrationis velut umbra sunt

Α τὸν δὲ μοι καλῶς ἔχει διαλεχθῆναι πρὸς σέ. Εἰ μὲν θεός ἐστιν ἡ φήμη (57) κατὰ τινὰ τῶν παρ' ἡμῖν ποιητῶν, οὐ διεχρήσω τὸν μακαριτὴν Αἰμύλιον, οὐ πράξας, ἀλλὰ βουλευσας τὸν φόνον· καὶ βαρβαρικὸν μὲν δράμα συνθεῖς, τὸν σφαγέα δὲ καθὲς ἐκ τῶν σαυτοῦ λογιτῶν τὸν ὠμώτατον. Λέγει μὲν γὰρ ἡ φήμη ταῦτα· ψεύδεσθαι δὲ οὐ θέμις, οὐσαν ἕσθον. Εἰ δὲ Ἡσίοδος μὲν οὐδὲν λέγει, πολλὰ δὲ λέγεται μάτην, καὶ τοῦτο παρὶ σοῦ τῶν πολλῶν ἐστὶν ἔν· ὡς ἔγωγε βουλοίμην ἄν· περὶ ἐλάττωνος γὰρ ποιούμαι τὴν ἐν ἀργυρίῳ ζήμιαν, ἢ τὴν ἐν φιλῳ. Καὶ νῦν ἄν οὐχ ὑπαίτιος ὢν ἀκούης κακῶς, ἀτυχεῖς μὲν ἄρα, ἀλλ' οὐκ ἀδικεῖς· ὡς ὠφελὲς μὴδὲ ἀτυχεῖν. Ἄλλ' ἐκείνως μὲν ἄν σοι μῖσος ὠφελετο δίκαιον· οὕτως δὲ καὶ ἔλεος. Ἐγὼ δὲ μοι δοκῶ λῆαν ὑπὸ συνθηλαίας ἀλώσιμος ὢν, κάκεινως ἄν τὴν μὲν πράξιν μισεῖν· σὲ δὲ ὁμῶς ἐλεεῖν. Τοῦ δὲ ἐλεοῦντός ἐστι, βοθηεῖν ὅση δύναμις, καὶ ἐξευρίσκειν, ὅθεν ἄν οἴηται ὀνήσαι τι. Οὐκοῦν κατ' ἐκείτηρόν μοι προσήκει συμβουλεύσαι σοι τὸ φαινόμενον βέλτιστον. Ἔοικε δὲ ταῦτόν εἶναι συμφέρον αὐτῷ τε ὄντι, καὶ ἀνατίμῳ. Ἔθι παρὰ τοὺς νόμους, καὶ σαυτὸν ἐπίδοσ τῷ δικαστῇ μετὰ ἀθρόων τῶν λογιτῶν, εἰ τι κήδη κάκεινων. Καὶ εἰ μὲν ἐπράχθη τὸ δεινὸν, δεθήθητι, καθιχέτευσον, ἀντιδόλησον, μὴ ἀνῆς προκαλενδούμενος, πρὶν ἄν διαπράξῃ τὸ [γρ. τῷ] παρὰ τῆς ψήφου συστήναι δημίῳ, καὶ δοῦναι τὴν δίκην. Ἐν καλῷ σοι κείσεται παρὰ τοῖς κάτω δικαστηρίοις, τὸ προκαθηράμενον ἀπελθεῖν, ἔταϊρε Ἰωάννη. Μὴ λόγον ἄλλως οἰηθῆς τὴν παραίνεσιν, μὴδὲ προσπαίσειν με νομίσης σαυτῷ. Ὑπὸ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ὄναιμην, καὶ προσέτι τῶν παιδίων τῶν ἑμαυτοῦ, ὡς οὐκ ἄν μὴ φιλετάτω σοι τυγχάνοντι συνεβούλευσά τι τοιοῦτον, ὃ γὰρ ἀπέυχομαι τοῖς ἐχθροῖς τοῖς ἐμοῖς· καὶ μὴ ποτε αὐτῶν ἐπὶ νοῦν ἀναβαίη, τὸ κάλλιον εἶναι τὸν ἀδικούοντα δοῦναι τιμωρίαν αὐθαίρετον. Ἄλλὰ μὴδὲ παύσαιτο εὐτυχοῦντες ἐν οἷς ἀδικοῦσιν, ἵνα κλειῶ τε χρόνον εἰεν κακοί, καὶ πάσας ἐκεῖ τὰς δικὰς ὀφείλοισιν. Πρὸς σέ δὲ διὰ φιλίαν κινδυνεύω τι καὶ τῶν ἀπορρήτων εἰπεῖν· ὡς ἀνόμοιον ἐστὶ ἐν παχεί σώματι, καὶ ἐν εἰδώλῳ δοῦναι τὴν δίκην. Ἰσχυρότερον μὲν γὰρ ἀνθρώπου Θεός· τοῦ δὲ θεοῦ παντὸς διάκόμου, σκιά δὲ ἀνθρώπινον. Ἄλλ' ὅπερ εἰσὶν ἐν ταῖς πολιταῖς οἱ δῆμοι, χεῖρες τῶν νόμων, τὴν αὐτὴν αἰ ποῖναι χρεῖαν τῇ φύσει τοῦ κόσμου παρέχονται. Δαιμονές εἰσι καθαρτήριαι, τέχνην ἔχοντες ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς. ἦν οἱ κναφεῖς ἐπὶ τοῖς ἱματίοις (58) τοῖς πιναροῖς. Ἄλλ' εἰ τις ἱματίους ἀσθησις ἦν, τί ἄν οἴη πάσχειν αὐτὰ λακτιζόμενα, καὶ νιτρούμενα, καὶ πάντα τρέπον

DION. PETAVII NOTÆ.

(57) *Εἰ μὲν θεός ἐστιν ἡ φήμη.* Hesiod. :

Φήμη δ' ὅστις πάμπαν ἀπόλλυται, ἤτινα πολλοὶ λαοὶ φημίλοισι, θεός γὰρ τοι ἐστὶ καὶ αὕτη.

(58) *Ἦν οἱ κναφεῖς ἐπὶ τοῖς ἱματίοις.* Sumptum id e fabula Platonis x *De rep.*, ubi inter alia ἀνδρες ἄγριοι, καὶ διάπυροι ἰδεῖν sotes animas trahunt, ἐπ' ἀσπαλάθων κνάμποντες. Idem habet et in *Gorgia*, cujus verba describuntur ab Eusebio xii *De præp.* Gregorius Nyssenus *Catech. orat.* c. 8, non his dissimilia [LII] quædam affert. Ac Synesius

quidem de æterno damnatorum supplicio recte et ex Christiana regula sentit cum ait, ἀλλ' ἀθάνατος οὐσα τίθει δίκην ἀθάνατον, non ut Origenes, ejusque sectatores opinati sunt, tam damnatos quam dæmones post longam purgationem ad vitam ac salutem esse venturos. Sane obscura quædam ac minus commoda super hac re disserit Gregorius Nyssenus *Orat. catech.* cap. 26, pag. 516 et 517, ubi Christi incarnationem non solum hominibus, sed etiam deceptoribus eorum dæmonibus utilem fuisse significat, οὐ μόνον τὸν ἀπολωλότα διὰ τούτων

κναπτόμενα; Διὰ πόσων δ' ἂν ὀδυνῶν ἐκπεκλύσθαι ἀ κληίδας ἀρχαίας καὶ προστετηχότα ὁμόργματα; Ἐγὼ γὰρ λέγειν ὅτι πολλοὶς ὁ ῥύπος οὕτως ἐνέφου σφόδρα διὰ τοῦ βάθους, ὡς ἀναπάλλατος εἶναι, καὶ φθάνει διαφθαρέντα, πρὶν εἰς τὴν φύσιν ἐπανελθεῖν, ὅτι τὸ πάθος αὐτοῖς γέγονε φύσις, ἢ διὰ χρόνου πληθος, ἢ διὰ μέγεθος. Οὕτω δὲ ἐχούση ψυχῇ καλῶς ἂν εἴχεν εἶναι φθαρτῆ. Νῦν δὲ τὰ μὲν ἀμαρτήματα λόγον ἔχει πρὸς τὰς ἀνεκπλύτους κληίδας· ἢ ψυχῇ δὲ οὐκ ἔστι πρὸς θοιμάτιον ἐκεῖνο τὸ πιναρόν τε καὶ οὐκ ἀντέχον, ἀλλ' ἀθάνατος οὐσα, τίνας δίκην ἀθάνατον, ὅταν ἀμάρτη δευσοποιᾷ τε καὶ ἀναπόνηπτα. Ἄλλ' ἐν ᾧ γὰρ τις ἤμαρτε βίβυ δίκας διδοῦς, οὐ [γρ, οὕτω] πᾶνυ προστετηχὸς ἔχει, καὶ προσιζήσαν τὸ πάθος, ἀλλ' ὡς ἂν εἴποι τις, ἀρτιβαφῆς οὐσα ψυχῇ, τάχιστα πλύνεται· διὸ ῥοτέον ἔστιν ὡς ἐνι διὰ τάχους τὴν δίκην, καὶ τιμωροὶς ἀνθρώποις, ἀλλὰ μὴ δαίμοσι. Λέγεται δὲ τις λόγος, ὅς με πείθει, τοὺς ἡδικημένους κυρλοῦς εἶναι, μακροτέρας τε ποιεῖν, καὶ ἐπιτέμνειν τὰς τιμωρίας. Διὸ παραπλήσιόν ἐστιν ἕνα κακόν τι μέγα ἐργάσασθαι, καὶ πολλοὺς κατὰ μικρὸν ἀδικῆσαι. Ἐπέξειται γὰρ ἕκαστος ἐν τῷ μέρει, καὶ δαί πᾶσιν ὑπηρετῆσαι τὴν δίκην. Ὅταν δὲ τις λάσιμος ἦ, μέγα παρὰ τῷ δικαστῇ δύναται τὸ τοσαῦτα προπεπονθέναι τὴν ψυχὴν, ὡς ἤδη παρ' αὐτῶν τῶν ἡδικημένων εἰσον εὐρέσθαι. Πότε τοίνυν εἰκός ἐστι τῆς μακαρτίδος Διμυλλίου ψυχῆς συγγνωμονεστέρως τυχεῖν; Ἐγὼ μὲν οὐν οἶμαι, μᾶλλον δὲ αἶδα σαφῶς, ὡς ἅπας ἐκείτης αἰδέσιμος, ὅστις ἑαυτὸν τετιμώρηται. Καὶ τις ἤδη παρ' ἡμῖν εἰς ἀπολογία ἀμαρτήματος καταστάς, αὐτῷ τῷ φθάσαι τὴν αἰτίαν ὁμολογήσαι, καὶ φῆσαι κολάσεως ἄξιος εἶναι, τὴν κλάσιν ἐξωνήσατο. Τὸ δὲ ἐνευαχηθῆναι τοῖς δι' αὐτὸς ἡδικήσεν, εἴτε χρήμασιν, εἴτε σώμασι, βαρυθυμότερον τὸν ἡδικημένον καθίστασι. Καὶ τίς ἂν γένοιτο τοῦ σώματος ἐξελθὼν, εἰθ' ὑπὸ βιαίας δίκης, εἴτε ἕτερον τρόπον, κἄπειτα αὐτὴν τὴν [γρ. μόνην τὴν] ψυχὴν αὐτῇ τῇ ψυχῇ θεασάμενος, οὐκ οὐσης ἀρνεῖσθαι σοι γλώττης (59), ἀλλ' ἐγκεκολαμμένον ἔχων τοῦπίσημον τὸ τῆς πράξεως; οὐκ ἰλιγγιάσεις; οὐκ ἀπορήσεις; ἔλξη σιγῶν, καὶ ἐκκείσῃ τῇ δίκῃ, καὶ σὺ, κἀγώ, καὶ πᾶς ὃν οὐ προκαθαίρει μετάνοια δημοσιουθεΐας. Ἄλλ' ἀνδριστέον, ὡ γενναῖε, γενναῖος γὰρ εἶης, καὶ τῶν μὲν ἡδονῶν ὑπεροπτεόν, ἄς ἀδικούντας ἐπορισάμεθα· τοὺς δὲ ἀνθρώπους οὐκ αἰσχυντέον, ἀλλὰ τῷ δικαστῇ μὲν ὁμολογητέον τὴν πρᾶξιν· ἐξίλαστέον δὲ τῇ παρατυχία τίσει τὰς κάτω ποινάς. Μεγίστου γὰρ ὄντος ἀγαθοῦ τοῦ μὴ ἀμαρτεῖν, δεύτερον ἀγαθὸν τὸ δικαιοθῆναι.

A humanæ res. Et quem in rebus publicis usum habent carnifices, ut legum veluti manus sint, idem univērsæ naturæ officium præstant vindices diræ. Dæmones quidam expiandis sceleribus præsumunt, eandem in animis hominum artem exercentes, quam in sordidis vestibus fullones instituunt. Quod si quis vestibus sensus inesset, quid eas demum facturas arbitraris, cum et calcibus subiguntur, et nitro perficiantur, et omni ratione depectuntur? quantis vero cum cruciatibus veteres sordes et insitas penitus maculas elutum iri? 183 Nondum hoc dico, plerisque sordes illas tam penitus adhærescere, difficile ut exui possint, ac prius corrupte lacera- tæque diffuant, quam ad nativum statum revocari potuerint. Propterea quod vitium in naturam B transit, sive id temporis longinquitas, sive vitii magnitudo fecerit. Hoc vero modo affectæ animæ corruptionis capaci esse conduceret. Jam vero ut peccata maculis ejusmodi, quæ elui nequeant, proportionē respondeant: anima tamen obsolete illi vesti, nec lotionem sustinenti, non perinde similis est; sed cum immortalis sit, pœnas immortales luit, quoties hærente penitus et illutibili noxa semet obstringit. At enim si in qua quis deliquerit vita, in ea puniatur, non plane insitum et inolitum hunc affectum gerit; sed recens infectus, ut ita dicam, animus, cito abluitur. Ideo celerrime, quoad possumus, pœna subeunda est, sic ut homines, non dæmones carnifices experiamur. Præterea quorundam sermone celebratum est, facileque persuadeo, eos qui injuriam acceperint pœnarum arbitros esse, et eas vel productiores vel breviores facere. Idcirco perinde est uni ingens aliquod malum inferre, ac pluribus mediocrem injuriam facere. Uliciscitur enim invicem unusquisque: et universis in pœnas erogari necesse est. Verum quando aliquis ejusmodi est ut sanari possit, multum apud judicem valet, tanta jam animum antea perpessum esse, ut vel apud affectos injuria misericordiam obtineat. Quandonam igitur verisimile est beatos Æmylii manes placatioris futuros? Equidem sic existimo, vel certo potius mihi persuadeo, supplicii omni reverentiam haberi, qui in seipsum animadvertit. Et apud nos interdum qui ad purgandum crimen producebatur, hoc ipso quod noxam fateretur, seque supplicio dignum diceret, supplicio est exemptus. At in iis etiam gloriari, ac velut epulari, ob quæ injuste fecerit, sive eæ

DION. PETAVII NOTÆ.

εὐεργετῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὴν ἀπώλειαν καθ' ἡμῶν ἐνεργήσαντα· quod ut aurum igni percocuum consumptis sordibus, ac sæce omni, purum redditur, ac naturæ suæ restituitur, ita longo cruciatu non homo, sed mali etiam inventor remedium assequitur, τὸν τε ἀνθρώπον τῆς κακίας ἐλευθερῶν, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς κακίας εὐρετὴν λύμενος. Capite vero 35 sub finem, eorum animas qui sine baptismo ac pœnitentiâ moriuntur, igne purgari asserit, et ad Deum reverti. Οἷς δὲ προσεπωρήθη τὰ πάθη, καὶ οὐδὲν προσήχθη τῆς κληίδος καθάρσιον, οὐχ ἕδωρ μυστικῶν,

οὐκ ἐπίκλησις θείας δυνάμεως, οὐχ ἢ ἐκ μεταμελείας ὀρθωσις, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τούτοις ἐν τῷ καταλλήλῳ γενέσθαι· κατάλληλον δὲ τῷ κεκλιθλευμένῳ χρυσίῳ τὸ χωνευτήριον, ὡς τῆς ἐμυχθείσης αὐτοῖς κακίας ἀποκαταλίσης μακροῖς ὑπεροπτεόν αἰῶσι καθάραν ἀποσθῆναι τῷ θεῷ τὴν φύσιν. Quæ sic interpretari, ut ab Origeniano dogmate vindicentur, non valde facile est; et de iis alibi dicitur.

(59) Οὐκ οὐσης ἀρνεῖσθαι σοι γλώττης. Notanda locutio, κατ' ἑλλειψίν particulæ εἰς τὸ ἀρν. Nisi, malis οὐκ ἐχούσης.

opes sint, sive corpora, offensioem eum reddit, qui injuria sit affectus. Quonam vero tete vertes, posteaquam corpore excesseris, sive violenta aliqua pœna, sive alia quavis ratione, cum tu animam ipsam anima ipsa coram intueberis; neque ad inficiandum futura lingua sit, sed recens adhuc sceleris vestigium expressum atque insculptum præ se ferens? Non vertigine tum corriperis? non lærebis? Tacens scilicet attraheris, ac judicio sisteris tu, et ego pariter, et quemcunque publica pœnitentia non prius expiarit. Sed constantem esse oportet, fortis ac generose vir. Talem enim te esse cupio, ac voluptates negligendæ, **184** quas per facinus quæsimus; neque hominum pudere nos debet, sed judici confitendum crimen est, et subita pœna vindices leniendæ furis. Nam cum nihil omnino peccare maximum omnium honorum est, tum ad justitiam revocari secundum in bonis locum obtinet. Quisquis autem longo tempore injuriam faciens pœnæ expers manet, eum par est infelicissimum haberi, qui neque Deo neque homini curæ sit. Ita enim considerare debes. Impunitum esse tam dictu quam auditu ipso malum quidpiam est. Igitur punitum esse in bonis censebitur. Nam contraria contrariis esse tribuenda, persuadet ratio.

Equidem si tibi præsens adessem, nihil te necesse foret molestiam hanc capere, ut pudore omni deposito te ipsum deferres; me enim ultro tibi advocatum præberem, teque ad leges tanquam ad medicos adducerem. Nam etsi forte stultus aliquis diceret, Joannem a Synesio accusari, tu tamen rei utilitatem intelligeres, a me, ut tibi parcerem, tuique curam gererem hanc esse accusandi provinciam susceptam, ut, quantum in malis licet, beatiore esses in statu. Atque hæc quidem ita demum faciendæ censeo, si admissum facinus est; quod et tui ipsius, et urbis gratia, factum esse minime velim. Hæc enim, cognata cæde perpetrata, tota illius parricidii piaculo contaminata videbitur. Sin tu et manu et animo innocens es; quod utinam ita sit, detestandi quidem ii sunt qui ea adversus te committunt; et illos quoque inferiorum illa manent supplicia; quoniam nullius perinde mores Deo execrabiles sunt, ac famigeratoris, qui ex obscuro vulnus infligit. Nam cum sit ignavissimus, ingentia mala consciscit; ac nescio quod iis inesse fatum dicitur, ut cinædi fiant: atque hoc ipsum genus hominum in illa arte principatum tenere. Sunt enim alii in multis callidi ac solertes. Quare si quis rumores falsis de rebus spargere deprehendatur, de hoc homine neque tu amplius interrogaveris, nec omnino dubitaveris, sed quamlibet firmus et constans esse videatur, audacter hominem pronuntia semimarem esse, ac purum putum Cottytonis asseclam. Tibi vero summa facultas ex iis rumoribus datur convincendæ calumniæ, si te tuosque judicio permiseris. Ita enim omnium in conspectum prodians loqueris: Nonnulli sunt occulti mei calumniatores, qui cum sua jam opinione damnati sint, latere nihilominus **185** volunt. Sed multa tamen eaque peracerba nobis obijciunt. quæ aliquibus etiam probaturi videntur: adeo versuti

Ἄσστις δὲ χρόνον πολλὸν ἀδικῶν ἀκόλαστος μένει, τοῦτον δεῖ νομίζειν τὸν ἀτυχεστάτον, οὐ μήτε θεὸς, μήτ' ἄνθρωπος κήδεταί. Σκόπει γὰρ καὶ ταύτη. Τὸ ἀκόλαστον εἶναι, πρὸς κακοῦ καὶ λέγεται, καὶ ἀκούεται. Οὐκοῦν τὸ κεκολάσθαι πρὸς ἀγαθοῦ. Τῷ γὰρ ἐναντῖον τὸ ἐναντίον ὁ λόγος νέμει.

se ferens? Non vertigine tum corriperis? non lærebis? Tacens scilicet attraheris, ac judicio sisteris tu, et ego pariter, et quemcunque publica pœnitentia non prius expiarit. Sed constantem esse oportet, fortis ac generose vir. Talem enim te esse cupio, ac voluptates negligendæ, **184** quas per facinus quæsimus; neque hominum pudere nos debet, sed judici confitendum crimen est, et subita pœna vindices leniendæ furis. Nam cum nihil omnino peccare maximum omnium honorum est, tum ad justitiam revocari secundum in bonis locum obtinet. Quisquis autem longo tempore injuriam faciens pœnæ expers manet, eum par est infelicissimum haberi, qui neque Deo neque homini curæ sit. Ita enim considerare debes. Impunitum esse tam dictu quam auditu ipso malum quidpiam est. Igitur punitum esse in bonis censebitur. Nam contraria contrariis esse tribuenda, persuadet ratio.

Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ παρὼν ἐτύγγανον, οὐδὲν ἂν ἔδει σε πρᾶγμα σχεῖν ἀπερυθριῶντα, καὶ σαυτὸν καταγγέλλοντα· ἀλλ' ἔμαυτὸν ἂν ἔταξα συνηγορήσοντά σοι· καὶ προσήγαγον ἂν σε, καθάπερ ἰατροῖς, τοῖς νόμοις. Ἀνόητος μὲν γὰρ ἂν τις εἶπεν, ὡς Συνέσιος Ἰωάννου κατηγορεῖ, σὺ δ' ἂν ἤπιστασο τάληθες, ὅτι φειδοὶ καὶ κηδεμονίᾳ τῆ σῆ τὴν κατηγορίαν εἰλόμην, ἴν' ὡς ἐν κακοῖς ἄμεινον πράξειας. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, εἰ τὰδίκχημα γέγονεν, ὃ μὴ γένοιτό σου τε ἔνεκα καὶ τῆς πόλεως. Ἄπαντα γὰρ ἂν εἴη μιὰρὰ τῷ φόνο, τολμηθέντος αἵματος ὁμογνίου. Εἰ δὲ σὺ καθαρὸς καὶ χεῖρα καὶ γνώμην· εἴη δὲ οὕτως· ἐπ' ἀρατοὶ μὲν οἱ ταῦτα συνθέντες ἐπὶ σοι, κάκεινους δὲ περιμένει τὰ κατὰ γῆς κολαστήρια. Ὡς οὐχ ἕτερος ἔτιω τρίπος θεομισῆς, ὡς ὁ λογοποιὸς ὁ τιτρώσκων ἐξ ἀφανοῦς. Ἀγεννέστατος γὰρ ὢν, μέγιστα κακὰ διαπράττεται. Καὶ λέγεται τις αὐτοῖς μοῖρα κιναιδοῖς προσκείσθαι (60), καὶ τῶν ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ εἶναι τὸ κράτιστον· ἐπεὶ καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ σοφιστάλ γίνονται καὶ εὐμήχανοι· ὅστε ἂν τις ἀλῶ φήμας ἐπὶ τοῖς οὐκ οὔσι ποιῶν, τοῦτο ἐκεῖνο, μηδὲ ἐπ' ἀνέρῃ, μηδὲ διστάσῃ. Ἄλλὰ καὶ ἀν στερεώτατος εἶναι δοκῇ, θαρρῶν ἀποφαίνου τὸν ἄνδρα ἡμίγνον, αὐτόχρομηθια θιασώτην τῆς Κότους. Σοὶ δὲ ἔξεστιν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων ἀποφῆναι συκοφαντοῦσαν τὴν δόξαν, εἰ σαυτὸν τε καὶ τοὺς σοὺς ἐπιδοίης τῇ δίκῃ. Εἰπέ γὰρ εἰσελθὼν, ὡς Ἐμοῦ κατηγοροὶ τινεῖ; εἰσιν ἀφανεῖς, οἱ προκατεγνωκότες αὐτῶν, ἀξιοῦσι λανθάνειν· κατηγοροῦσι δὲ ὅμοι; πολλὰ καὶ χαλεπὰ, καὶ κινδυνεύουσι πεθεῖν ἐνίους· οὕτως εἰσὶν ἐπιβουλοὶ, καὶ δεινὸν παραδύναται λόγον τῆ φήμῃ. Κἄτα διελθὼν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἀκούεις κακῶς, γάμον καὶ φόνον ἄνοστιον· ἐπειδὴ σπάταλον, οἶμαι, τινὰ φασὶ παρὰ σοῦ κάθετον ἐξεργάσθαι τὸν φόνον· τοῦτον ἅμα προσίγων δεξιόητι τοῦ δικαστηρίου (61) λιπαρίων καὶ προσπίπτων, μὴ ἀνεξέταστος ἀπελθεῖν, μηδὲ ἐρήμην ἄλωναί. Οὐ γὰρ δὴ, κράτιστε τῶν ἡγεμόνων (ἐρεῖς), διότι

DION. PETAVII NOTÆ.

(60) Μοῖρα κιναιδοῖς προσκείσθαι. Forte μοῖρα κιναιδος, ut γνώμη φιλόσοφος, etc.

(61) Δειόητι τοῦ δικαστηρίου. Melius est δικα-

στοῦ. Nam postea quasi de uno homine in singulari loquitur, εἰ δὲ φιλόσοφος, etc.

γραφην εἰς τοῦμφανὲς οὐδεὶς ἀπηγγέκατο, παρὰ τοῦτο
σε δεῖ ποιήσασθαι, τὸ μὴ διὰ πάσης ἐλθεῖν βασάνου,
μετιόντα, καὶ θηρώμενον τὴν ἀλήθειαν. Ὁ διαβε-
δομημένος σπάταλος, οὗτός ἐστιν. Ἐχεις τὸν ἀνδρα-
χρῶν τῷ σώματι. Τοῦτον εἰ τι γέγονε, τήμερον ἀνα-
φανῆναι γε δεῖ κατηγοροῦν αὐτοῦ τε χάμοῦ. Κἂν μὲν
οὕτω σοῦ λέγοντος μὴ πειθῆται σοι· καὶ τοῦθ' ἄλις
ἔχει πρὸς γε ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους· εἰ δὲ φιλόφρω-
πὸς τε εἴη καὶ χαρισαιτὸ σοι τὴν περὶ τούτων ἀκρόα-
σιν, ἅπαν ἐνταῦθ' ἔστι τὸ λαμπρῶς ἀπολογησασθαι,
καὶ τοὺς λογοποιούς κατασιχῦναι τε καὶ κατασι-
γάσαι. Τὴν γάρδῃ σπάταλον τοῦτον οὐ δεήσει τρυφᾶν
ἀλλὰ καὶ δεθῆσεται, καὶ κρεμήσεται, καὶ τῷ πλευρῷ
διορυγῆσεται. Δεινὸν γὰρ ἐξελέγξαι προσποίησιν οἱ
βασανισταί· καὶ τινες αὐτοῖς ὄνυχές εἰσιν ἐξευρη-
μένοι, συλλογισμῶν ἐπιστημονικῶν ἔχοντες δύναμιν.
Ἄθ' ὅ τι ἂν ἐκεῖνων κρατούντων ἀναφανῆ, τοῦτ'
ἐστὶν αὐτὸ τάληθές. Ἄν οὕτως ἀπολυθῆς μὴδὲν ἀδι-
κῶν, ἅπει τοῦ δικαστηρίου νενικηκῶς καὶ γαῦρος,
εὐαγῆς τε ὦν καὶ δοκῶν. Εἰ δὲ ἐγὼ μὲν εἰσηγησάμην
ἅττα σοι λυσιτελεῖν οἶμαι, σὺ δὲ οὐ ποιήσεις, οὐδὲ
πρὸς τὸν δικαστὴν πρόσει, τὸ μὲν ἀληθές εἶδὲ τε,
καὶ οἶδεν ἡ δίκη. Πάντως ὁ δία πάντων ἤκων ὀφθαλ-
μὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Λιθύην ἑώρα, καὶ φάραγγα ἐκελ-
νῆν, καὶ θροῦν ἐκεῖνον, εἶτε τὸν ὄντως, εἶτε τὸν ἐπι-
ποιήτον, καὶ τὸν Αἰμυλίου δρόμον· καὶ ὅ τι κέπονθε,
καὶ ὑφ' οὗ, καὶ ὅ τι εἶπε, καὶ ὅ τι ἤκουσεν· εἰ δὴ τι
καὶ εἶπε, καὶ ἤκουσε. Εἰ δὲ ἂν ἀνάτιος σὺ καὶ καθα-
ρὸς τῷ Θεῷ, μὴτε πράξας, μὴτε βουλευσας ἔργον ἐξ-
άγιστον, ἀλλὰ ἡμῖν γε τοῖς ἀνθρώποις οὐπω καθαρὸς,
ἕως ἀναπολόγητος ἦς. Οὐδὲ ἐμβαλοῦμέν σοι δεξιάν·
οὐδὲ ἀπὸ τῆς αὐτῆς σιτησόμεθα. Τοὺς Αἰμυλίου γὰρ
ἀλάστορας δέδιμεν, εἰ θιγγάνων ἡμῶν ἐναπομόρησεν τὴν
προστροπήν. Εἰαί καὶ ἡμῖν οἰκτεῖται κηλίδες, οὐ δεῖ
καὶ προσερανίζεσθαι.

oculus et tunc Libyam aspexit, et convallem illam,
et Æmylii cursum; quæque is, et a quo perpessus est;
quid dixerit ipse, quidve audierit; si quid
aut dixerit, aut audierit. Et hoc insuper novit, quamlibet
apud Deum innocens sis, et sceleris ex-
pers, ut execrandum hocce facinus neque factis, neque consiliis
admiseris; nondum te tamen apud
nos homines innocentem **186** videri, quandiu purgatus non eris.
Itaque nec dextram tecum jun-
gemus, nec ex eadem mensa vescemur. Nam Æmylii ultrices
furias exhorrescimus, ne contagione tua
idem in nobis piaculum exprimas. Non desunt nobis domesticæ
labes, ut alienas conciliare nihil
necesse sit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ'

Ὀλυμπίω.

Αυποῦσι τὴν Ἐκκλησίαν ἀλλότριον πονηροί. Διά-
βηθι κατ' αὐτῶν· οἱ πάτταλοι γὰρ παττάλοις ἐκ-
κρούονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ'.

Ἀραστασίω.

Οὐδὲ Ἀμασις μὲν καλὸς (62), φυλαξάμενος ἐπι-
δακρῦσαι τοῦ Πολυκράτους ταῖς συμφοραῖς, ἃς ἐσο-
μένης προείβeto. Ἄλλ' οἷς ἐτύχουντι κήρυκα πέμ-
φας τὴν φίλιαν ἀπέπειτο, ὅηλον ἐποίησεν ὅτι κἂν
ἐδάκρυσεν, εἰ προὔλαβεν ἡ συμφορὰ τὴν ἀπόρρησιν.

A sunt, et ad disseminandos rumores instructi. Tum
crimina percensens, ob quæ male audieris, nuptias
scilicet, et execrandum parricidium, quoniam
spatulum quemdam apud te esse dicunt, qui abs
te subornatus eam cædem fecerit: eundem ipsum
sistens, ab iudicibus supplex omnique ope conten-
dito, ne sine quæstione dimittatur, neve indicta
causa damnetur. Neque enim, ducum optime (dices
eum alloquens), tametsi nemo aperte accusatio-
nem hanc intenderit, ideo tibi committendum est,
ut non omne quæstionum genus adhibeas ad vesti-
gandam explorandamque rei veritatem. En ille ipse
spatulus est, de quo omnes loquuntur. Hominem
tenes; utere ejus corpore: hunc, si quid sceleris
admissum est, hodie sui pariter ac mei accusato-
rem oportet fieri. Quod si iudex ita te obstantem
non audiat, hoc ipsum satis superque erit nobis
hominibus. Sin et humanum se præbeat, et tui
gratia causam illam velit cognoscere, tum vero ope-
ræ pretium erit egregie crimen diluere, et famige-
ratos illos pudore afficere ac compescere. Nam
spatulum istum nequaquam agere delicias oportebit;
sed et vincietur, et suspendetur, et latera fodietur.
Mirifici enim ad convincendam simulationem sunt
carnifices; et ungues quidam ab illis excogitati
sunt, eadem vi præditi, quam habent scientiæ
proprii syllogismi. Unde quidquid iis vin-
centibus expressum fuerit, ea certissima veritas
est habenda. Hunc si in modum absolutus eris,
recipies e iudicio te victor ac triumphans, et tam
re ipsa quam opinione hominum, purus et inno-
cens. Verum si et ego illa suggesti quæ in rem
tuam esse videntur; et tu nihil horum facies, ne-
que te sistes iudici; rei quidem veritatem vidit,
novitque justitia. Prorsus ille Dei cuncta penetrans

et rumorem illum seu verum, sive conflictum; et
Æmylii cursum; quæque is, et a quo perpessus est;
quid dixerit ipse, quidve audierit; si quid
aut dixerit, aut audierit. Et hoc insuper novit, quamlibet
apud Deum innocens sis, et sceleris ex-
pers, ut execrandum hocce facinus neque factis, neque consiliis
admiseris; nondum te tamen apud
nos homines innocentem **186** videri, quandiu purgatus non eris.
Itaque nec dextram tecum jun-
gemus, nec ex eadem mensa vescemur. Nam Æmylii ultrices
furias exhorrescimus, ne contagione tua
idem in nobis piaculum exprimas. Non desunt nobis domesticæ
labes, ut alienas conciliare nihil
necesse sit.

D

EPISTOLA XLV.

Olympio.

Molesti Ecclesiæ sunt alieni quidam homines
nequam; fac illis obsistas: clavus enim clavo pel-
litur.

EPISTOLA XLVI.

Anastasio.

Nec Amasis quidem probandus, qui ne Polyera-
tis calamitatibus, quas futuras providebat, illacry-
maretur, cavendum sibi iuravit. Verumtamen quod
ei adhuc integra felicitate per præconem renun-
tiavit amicitiam, non obscure declaravit lacryma-

DION. PETAVII NOTÆ.

(62) Οὐδ' Ἄμισις μὲν καλός. Vide Herodot. *Thalia*.

turum fuisse se, si renuntiationem illam calamitas antecessisset. Tu vero, quandiu adversa fortuna non fuit, nobiscum perseverasti. Inde una cum illa recessisti. Sic enim ab iis qui e Thracia venere, nuntiatum est, nihil te de nobis sentire, aut loqui moderate. Atqui hoc ipsum non plane renuntiare amicitiam est, sed inimicitiam denuntiare. Satis fuerat (si quidem id erat committendum), non mecum dolere; at dolorem afferre insuper, acerbiter omnem superat; neque vel Amasidis est, vel hominis omnino. Verum tu forsitan rebus tuis melius consulueris. Fac igitur quod faciendum est: tantum ut fortunatus lætusque facias; dimidium quas patior, amicis voluptatem conciliem.

EPISTOLA XLVII.

Theolimo.

Ad eorum numerum quibus irata Pentapolis est, Petrum ascribito, hominem ad leges corrumpendas sine fuco fallaciaque grassantem. Tametsi et eum oderim, qui sic ambiat: testis hujus rei Deus est, et Dioscurides. Sed is homine isto longe impudentior est. Quidquid enim concupiverit, ubi primum rapuerit, et in suam potestatem averterit, postmodum iudicio permittit. Si sententia iudicis vincatur, manu superior est. Sic igitur fecit: Primum amphoram rapuit: idcirco dies illi a quodam dicitur. Hic cum eum convicisset; neque reddidit ille, et apparitoribus insuper 187 verbera comminatus est. Contra quem indignatione commotus, nec ibi vitalem mihi esse vitam ratus, ubi privati quidam manus haberent legibus potentiores, feci, ut splendidissimi homines decreti auctoritate adducti reipublicæ statui optularentur. Si enim hoc ei processisset, multos brevi Petros vidissemus. In quo clarissimo viro Martyrio magnam habeo gratiam, qui cum maxime hoc nostro casu doluit, tum omnium fuit in ope ferenda promptissimus. Propter quæ boni aliquid a Deo consequatur. Sed optimum tamen erit apud Anthemium rem illam fraudi ei non esse, si ab illo Petrus, quemadmodum minatus est, repeterit. Sed ne hoc contingat, te etiam atque etiam obtestor, ac per te admirabilem illum ac sapientem Troilum: prohibete importunam illam pestem, ne legum adversus leges præsidio se confirmet. Ego vero et Pentapolis curam gero, et hujus præterea, ne amico homini calamitatem attulerim. Quemadmodum autem sycophanta coerceatur, non meum est invenire, sed tuum potius, o vir ad honesta omnia excogitanda solertissime.

EPISTOLA XLVIII.

Pylæmeni.

Quod ad regiam te civitatem confers, bene facis. Tametsi enim vel inter Isaurorum montes prospera fortuna uteris, nihilominus felicitas ipsa propter locum infelicior est. Mea autem nonnihil privatim interest, in ipsa te regia commode haberi, ubi commorans accipies, et dabis litteras, quæ mihi sunt omnium, quæ e Thracia exportantur, merces pretiosissimæ.

Σὺ δὲ ἡμῖν, ἕως μὲν οὐ προσεκκόπομεν τῇ τύχῃ συνέμεινας. Ἐπειτα συναπῆρας αὐτῇ. Λέγει γὰρ ἡ φήμη διὰ τῶν ἀπὸ Θράκης ἠκόντων, οὐδὲν οὔτε φρονεῖν σε περὶ ἡμῶν, οὔτε λέγειν ἐπιεικῆς. Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ὄλιγος φίλων ἀπειπεῖν, ἀλλ' ἔχθραν ἀνειπεῖν. Ἦρκει δὲ, εἴπερ ἄρα, τὸ μὴ συνανιδῆσθαι· τὸ δὲ καὶ προσανιδῆσαι, πόρρω δεῖνῶν· καὶ οὔτε Ἀμάσιδος, οὔτε ὄλιγος ἀνθρώπων. Ἀλλὰ σοὶ γὰρ ἴσως ὑπὲρ τῶν σεαυτοῦ πραγμάτων ἔσκαπται κάλλιον. Ποιεῖ τὸ ποιητέον· μόνον εἰ χαίρων ποιεῖς. Ἡμῶν γὰρ ἂν εἴη κακὸν, εἰ καὶ οἷς πάσχω κακῶς, ἡδῦς εἴην τοῖς φίλοις.

enim mali mihi contigerit, si vel his ipsis ærumnis

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ'

Θεοτίμω.

Ἀριθμοὶ καὶ Πέτρον ὀργὴν Πενταπόλεως, ἀνθρώπων οὐ τέχνη μετιόντα τὰ λύειν τοὺς νόμους· καίτοι καὶ τὸν οὕτω μετιόντα, μισῶ· καὶ ὁ θεὸς σύνοιδε, καὶ ὁ Διοσκουρίδης. Ἀλλ' οὗτός ἐστι νεανικώτερος ἐκείνου τάνδρός. Ὅτου γὰρ ἐπιθυμῆσαι χρήματος πρῶτον ἀρπάσας, καὶ ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, ἔπειτα πράττει τὴν δίκην. Κὰν ἀλλ' τῇ ψήφῳ, κρατεῖ τῇ χειρὶ. Οὕτως ἐποίησε· πρῶτον ἤρπασε κεράμιον· ἐγράψατό τις αὐτὸν· ὁ μὲν ἤλεγξεν· ὁ δὲ οὐκ ἀπέδωκεν, ἀλλὰ καὶ προσπαλιῆσε τοὺς δημίους πληγὰς. Πρὸς δὲ νεμεσήσας ἐγὼ, καὶ νομίσας οὐκ εἶναι βιώσιμον, ὅπου τινὲς ἰδιώται χειράς ἔχουσι μείζους τῶν νόμων, παρεσκευάσα λαμπροτάτους ἀνδρας εἰζαντας ἀποφάσει βοηθῆσαι τῇ καταστάσει τῆς πολιτείας. Εἰ γὰρ προῦχώρησεν αὐτῷ, πολλοὺς ἂν ἐντὸς ὀλίγου Πέτρον ἐθεασάμεθα· Ἐν ᾧ χάριν ἔχω τῷ θαυμαστῷ Μαρτυρίῳ, καὶ συνηγανακτικῷ μάλιστα, καὶ προθυμώτατα πάντων ὑπηρετήσαντι. Ἀνθ' ὧν ἀγαθὸν αὐτοῦ τι γένοιτο παρὰ τοῦ Θεοῦ. Παρὰ δὲ Ἀνθελίου καλῶς ἂν ἔχοι τὸ μὴ κακὸν τι λαθεῖν, εἰ Πέτρος αὐτὸν, ὥσπερ ἠπαλιῆσεν, ἀπαιτήσειεν. Ἀλλ' ἵνα μὴ γένηται τοῦτο, δέομαι πάντων, δέομαι σοῦ τε αὐτοῦ, καὶ διὰ σοῦ τοῦ θαυμασίου ἀνδρός καὶ φιλοσόφου Τρωῖλου, κωλύσατε τὸν ἀληθέριον ἀνθρώπων τὴν διὰ τῶν νόμων ἐπὶ τοὺς νόμους ἔλθειν. Ἔμοι καὶ Πενταπόλεως μέλει, καὶ τοῦ μὴ γεγονέναι φίλῳ συμφορᾷς αἰτιῶν. Τὸ δὲ πῶς ἂν συκοφάντης ἀνακοπέη, οὐκ ἐμὸν εὐρεῖν, ἀλλὰ σὸν, ὧ πρὸς τὰ καλὰ πάντων σὺ κορμύτατε.

Quemadmodum autem sycophanta coerceatur, non meum est invenire, sed tuum potius, o vir ad honesta omnia excogitanda solertissime.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗΨ.

Πυλαμένει.

Καλῶς ποιεῖς εἰς τὴν ἔχουσαν τὸν βασιλεῖα πόλιν ἐπανελθῶν. Εἰ γὰρ κὰν τοῖς Ἰσαυρῶν ὄρεσιν ἡ ἀγαθὴ σοὶ τύχη συνῆ· ἀλλ' ἔστιν εὐτυχία παρὰ τὸν τόπον ἀτυχεστέρα. Ἔμοι δὲ τι καὶ ἰδίᾳ διαφέρει, τὸ παρ' αὐτὰ σε πράττειν εὖ τὰ βασιλεία, οὐ διατρέβων, καὶ λήψῃ καὶ πέμψῃς ἐπιστολὰς, τὸ τιμαλφέστατον ἔμοι τῶν ἀπὸ Θράκης ἀγωγίμων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ.

Θεοτίμω.

Πλέω καλά τῆς Σιμωνίδου συνουσίας Ἱέρων ἀπ-
 κλαυσεν, ἢ Σιμωνίδης Ἱέρωνος. Καὶ ναὶ μὰ τὸν φίλιον
 τὸν ἐμὸν τε καὶ σὸν, οὔτε σε πλεόν ἐμακάρισα τῆς
 Ἀνθεμίου τοῦ μεγάλου φίλλας, ἢ τῆς σῆς αὐτὸν ἐκεί-
 νον τὸν μέγαν Ἀνθέμιον. Ἀνδρὶ γὰρ ἔχοντι δύναμιν
 τί πτῆμα κάλλιον, ἢ φίλος ἦθος ἀκατήλευτον παρ-
 εχόμενος; Οἷον ἐγὼ Θεοτίμω οἶδα, τὴν πρασατήτην,
 καὶ θεοφιλῆ κεφαλῆν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν σὺ Σιμωνίδου
 πλέον ποιεῖς. Σιμωνίδης γὰρ αὐτὸς ὠμολόγει (63)
 πρὸς ἀργύριον διαλέγεσθαι. Ἐκείνω δὲ κοινὸν, ἔτι καὶ
 Σιμωνίδης Ἱέρωνα τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου συνέστησε·
 καὶ διὰ τῆς Θεοτίμου ποιήσεως [γρ. τὰς Σιμων. ποιή-
 σεις], ἔστ' ἂν Ἑλληνας ὦσι, πολὺς Ἀνθέμιος ἐν ταῖς
 τῶν λόγων διατριβαῖς. Ἀλλὰ τὰ μὲν Ῥωμαίων ἐκεί-
 νος ἀξιοῖ· σὺ δὲ ἐκείνω τὸ ὄνομα. Ποιητικῇ γὰρ ἔδω-
 κεν ὁ Θεὸς ταμιεύειν [γρ. ἀποταμιεύειν] τὴν εὐ-
 κλειαν, ἧς τὸ καλὸν εἰς σὲ περιήκει.

Hoc enim poetice a Deo concessum est, ut gloriam
 omnium ac decus redundat.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἀπέκτονε [γρ. ἀπέκτεινε], φησὶ τις, Ἰωάννης Αἰ-
 μύλιον ἑτερος δέ· τις, τοὺς πολιτευομένους ἐχθροὺς
 ἐπ' αὐτῷ ταῦτα συμπλάσαι. Τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς οἶδεν
 ἢ δίκη, καὶ ὁ χρόνος εὐρήσει. Ἐγὼ δὲ καίπερ ἀδήλου
 τοῦ πράγματος ὄντος, οἶμαι δεῖν ἀπαντας ἐξῆς ἀπο-
 τροπιάζεσθαι· τὸν μὲν, ἔτι τοιοῦτός ἐστιν, ὥστ' εἰ
 καὶ μὴ πεπονηκεν, ἀλλ' ἵπονησεν ἂν· καὶ τοῖς ἐαυτοῦ
 τρόποις πρέπουσαν αἰτίαν εἰδέξατο· τοὺς δὲ καὶ μὴ C
 πλάσαντας, ἔτι συνέπλασαν ἂν· καὶ πρὸς αὐτῶν τὸ
 ἐγγεῖρημα. Ὡς ἐστὶν ἦθος ἀνοίκειον ὑποψία τινί (64)
 κἂν εἰ συνωμῶται πολλοὶ μαρτυροῖεν, οὐδὲν αὐτοῖς
 ἔσται πλεόν εἰς πίστιν. Οἷον εἰ τις ἐταιρήσας διώκοι
 τὸν Αἰάντα, γέλωσ ἂν εἴη πλατύς. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος,
 εἰ μὴ θῆλος, ἀλλὰ θηλυδρίας γε ἦν, καὶ τὴν αἰτίαν
 ἐχώρει. Τὸν Σίσυφον δὲ καὶ τὸν Ὀδυσσεά μισῶ. Καὶ
 γὰρ εἰ τι καὶ λέγοιεν ἀληθὲς, ἀλλὰ τοιοῦτοί γε ἦσαν,
 οἷοι τὰ πλείω [γρ. πλείω] ψεύδεσθαι. Ἐγὼ δὲ οἷς
 ἀτυχῶ, λίαν εὐτυχῶ, πολιτῶν τοιούτων ἐχθρῶν καὶ
 φίλων στερούμενος. Διατατεχνίσθω μοι τὰ πρὸς ἀπαν-
 τας. Οὐδὲν ἐμοὶ πρὸς ἐκείνων οὐδένα. Ζένοε ἐν ξένοις

DION. PETAVII NOTÆ.

(63) Σιμωνίδης γὰρ αὐτὸς ὠμολόγει. Simonidis D
 cum Hierone familiaritas celebris fuit. Xenoph.,
 Hieron., Plat. epist. 2. Illiberalitas notata apud
 Athen. 14 : Οὕτως δὲ ἦν ὡς ἀληθῶς κίμβιξ ὁ Σιμωνί-
 δης ὡς Χαμαλέων φησὶν, etc.

(64) Ὡς ἐστὶν ἦθος ἀνοίκειον ὑποψία τινί. Obs-
 curus et perplexus locus, quem implicatorem
 reddit recens illa editio. In uno vet. ὑποψίας legi-
 tur, levi discrimine, sed quod magnam huic loco
 lucem afferat. Sic enim intelligimus τινί, non ad
 ὑποψία referendum, sed de persona accipiendum
 esse; ita tamen ut interrogandi nota adjiciatur,
 hoc sensu: Etenim estne alicujus vita a suspitione
 criminis aliena? Quod si minus hoc cuiquam ar-
 riserit, videat equid rectius addenda sit particula
 οἷς, hoc modo, ὡς οἷς ἐστίν, etc. Auctoris enim
 ea mens est: odisse se famigeratores, quod etsi

crimen illud commenti non sint, at ejusmodi saltem
 sunt, ut idipsum libenter fuerint conficturi. Καὶ πρὸς
 αὐτῶν τὸ ἐγγεῖρημα, id est, faveatque ipse illis conatus,
 et bene succedit, propterea quod Joannis indoles ei
 criminationi pateat. Nam quorum vita ab aliqua su-
 spicione aliena est, ne iis quidem qui cum ipsis
 criminis participes fuerint, fides habeatur. Sic
 ego de hujus loci sententia constituo. [LIII]
 Antea quidem verba hæc, καὶ πρὸς αὐτῶν τὸ ἐγ-
 γεῖρημα, sic interpretabar: Estque istud criminis
 genus eorum naturæ consentaneum; sed ἐνακό-
 λουθα mihi posteriora videbantur. Porro ad hunc
 locum facit omnino elegans Ciceronis sententia
Orat. pro Rosc. Com.: Nonne, ait, ut ignis in aquam
conjectus continuo restinguitur, et refrigeratur, sic
refervens falsum crimen in purissimam et castissimam
vitam collatum statim concidit et extinguitur?

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧΛΙΧ.

Theotimo.

Piura ex Simonidis familiaritate comoda Hiero
 consecutus est, quam ex Hieronis Simonides. Ac
 Deum testor amicitiae nostræ præsidem, neque te
 beatiorem de magni illius Anthemii familiaritate
 prædicavi, quam de tua magnum eundem An-
 themium. Homini enim potestate prædito, quæ me-
 lior est possessio, quam amicus, qui sinceris sit
 minimeque fucatis moribus? qualem ego Theoti-
 mum novi, mitissimum, ac Deo charissimum caput.
 At hoc Simonide amplius facis. Nam Simonides
 188 ipse pretio adduci se ad disserendum fate-
 batur. Hoc ambobus commune est, quod et Simo-
 nides Hieronem posteris temporibus commendavit,
 et Theotimi poetices beneficio, quandiu Græci du-
 rabunt, Anthemius erit omnium litterarum moni-
 mentis celeberrimus. Verum res ille quidem Roma-
 nas amplificet, tu illius nomen atque memoriam.
 hominum famamque dispenses, cujus in te splendor

EPISTOLA L.

Fratri.

Joannes, ait iste, Æmylium occidit, alius vero hæc
 ab inimicis ejus, qui rempublicam gerunt, conficta
 esse dicit. Quamobrem rei quidem veritatem novit
 justitia, tempusque deprehendet. Ego vero, quam-
 vis adhuc incerta re, omnes ad unum detestandos
 puto: illum quidem, quoniam ejusmodi est, ut, li-
 cet hoc non commiserit, at commissurus certe fue-
 rit, nec abhorrentem a suis moribus criminationem
 sustineat: hos autem, vel si minime confinxerint,
 quoniam erant conficturi; atque illorum ingenio
 consentaneum hoc facinus est. Nam cum cujuspiam
 vitæ ratio abhorret ab aliqua suspitione, quamlibet
 multi conjurati testimonium dicant, nihilo magia
 probaverint. Veluti si quis tanquam cinædum ac-
 cuset Ajacem, risu omnium obruatur. Alexander
 vero, ut cinædus non esset, at effeminatus erat;
 et ad hanc criminationem idoneus. Sisyphum porro,
 et Ulysem odi, quod, etsi aliquid veri dicerent,
 ejusmodi tamen essent, ut sæpius mentirentur. Ego
 vero in hac ipsa mea calamitate sum fortunatissim-

mus, dum id genus inimicis atque amicis careo. Interclusum mihi sit cum omnibus commercium; nec sit cura istorum ullo commune quidquam. Peregrinus inter peregrinos degam. Mores ipsi nos ante, quam locus, separarunt. Equidem Cyrenes illustre solum deploro, quod Carneade olim habebant, et Aristippi; nunc Joannes et Julii, quibuscum opportune non vivens, opportune peregrinor. At tu ne scribito quidem ad me ulla de re quæ illic geritur, nec eos qui litem habent commendato. Non enim amplius me cuiquam eorum tradiderim. Profecto enim infelicissimus forem, si charissimæ patriæ bonis carerem, **189** controversiarum vero ac negotiorum particeps essem, quæ me ab otio revocarent philosophiæ; et cum paupertatem ex cessatione, tanquam ingens lucrum, adamarim, gratis

EPISTOLA LI.

Eidem

E Phyconte diluculo solventes, sub vesperam ad Erythræ sinum appulimus; ubi tantulum moræ facientes, quantum ad bibendum et aquandum necesse fuit (fontes enim puri et suavissimi laticis in ipsum litus erumpunt), Carpathiis protectionem urgentibus, rursus in altum evecti sumus. Cum autem vento uteremur moderato alioqui, sed ad puppim perpetuo spirante, nec multum quolibet die spatii confecturos nos esse putarimus, quantum satis esset, imprudentes confecimus. Quinto inde die facem eminuis conspicati, quam e turri appellentibus nautis in signum erigunt, dicto citius exscendentes in insula Pharo fuimus. Insula ipsa sterilis est, in qua neque nativæ silvæ quidquam,

EPISTOLA LII.

Eidem.

Venire nescio quis Athenis dicitur crepidarum institor; de quo mihi videris anno superiore pertusa illa calceamenta coemisse. Nunc vero aiunt illum ampliorem institutam aggredi, Atticas stolas comportantem, et theristra tibi et mihi ad æstivum anni tempus accommodata. Quare priusquam omnia vendiderit, aut quæ exquisitoris erunt operis (qui enim primi incidunt, non posterioribus, sed sibi utique consulere volunt), hospitem ad te vocato, mihi que tres aut quatuor vestes emito. Omnino quidquid in pretium persolveris, cum fenore tibi a me rependetur.

EPISTOLA LIII.

Eidem.

Epistolarum prolixitas argumento est eum a quo perferuntur alienum esse. Cæterum præclarus Acacius eadem quidem novit, quæ ego; plura autem, quam quæ noverit, dicet: partim quia summo te amore prosequitur: partim **190** quia linguam habet res ipsas superantem. Ideo hanc epistolam magis salutandi tui officio, ac legi, quam necessitati tribui. Hoc vero habeat honoris epistola, ut de filio Dioscurio quemadmodum recte se habeat, ac quemadmodum legat, et ibris sit deditus, renuntiet. Nos autem fratrum illi turbam dedimus, He-

βίβην. Ὁ τρόπος ἡμᾶς πρὸ τοῦ τόπου διψαίειν. Ὀδύρομαι δὲ τὸ κλεινὸν ἕδαφος τῆς Κυρήνης, ὃ πάλαι μὲν εἶχον Καρνεάδαι ἴτε καὶ Ἀρίστιπποι· νυνὶ δὲ Ἰωάνναι καὶ Ἰούλιοι· μεθ' ὧν οὐκ εὐκαιρῶς γενόμενος, εὐκαιρῶς ἀποδημῶ. Σὺ δὲ ἀλλὰ μὴδὲ γράφειν ἔτι μοι περὶ τῶν ἐκεῖθεν πραγμάτων τινός· μὴδὲ συνιστάναι τοὺς ἔχοντας δίκας. Οὐ γὰρ ἂν ἐπιδοίην ἔμαυτὸν ἔτι τούτων τινί. Ἀτυχέστατος μὲν τ' ἂν εἶην, εἰ τῶν μὲν ἀγαθῶν τῆς φιλάττης πατρίδος σπειροίμην, μετέχοιμι δὲ ἀντιλογιῶν καὶ πραγμάτων, ἀφελκόντων με τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ βρασύωνης· καὶ πέναν ἐξ ἀπραξίας ὡς κέρδος ἐλόμενος, τάλλοττοι κακὰ προῖκα περιεργάζομαι.

B

EPISTOLA NA'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἄραντες ἐκ Φυκοῦντος ἀρχομένης ἑώας, δειλῆς ὄψιας τῷ κατ' Ἐρυθρὰν κόλπον προσέσχομεν· ἐνίαυτρίψαντες δὲ, ὅσον ὕδωρ πιεῖν καὶ ὑδρεύσασθαι (πηγαὶ δὲ ἐπ' αὐτὴν ἐκιδόδασι τὴν ἡλίαν [γρ. τῆς ἡϊόνος] καθαροῦ, καὶ ἡδίστου νάματος), ἐπισπευδόντων τῶν Καρπαθίων, αὐθις ἀνήχθημεν. Πνεύματι δὲ χρησάμενοι· μετρίῳ μὲν, ἀλλ' ἐκ πρύμνης ἀεὶ, καὶ μέγα οὐδὲν ἑφ' ἑκάστης ἡμέρας ἀνύειν ἐπίψαντες, ἐλάβομεν ἐξηγυκότες ὅσον ἔδει. Καὶ πεμπτατοὶ τὸν φρουρὸν ἰδόντες, ὃν ἀφρουσιν ἀπὸ πύργου τοῖς καταγομένοις σύνημα· θάττον ἢ λόγος ἀποβιβασθέντες ἤμεν ἐν τῇ νήσῳ τῇ Φάρῳ. Λυπρὰ δὲ ἡ νῆσος, ἐν ἣ μῆτε δάσος ἐστὶν αὐτοφυῆς, μῆτε καρπός, ἀλλ' ἄλλες τινές. neque frugis est, sed salis duntaxat aliquantulum.

C

EPISTOLA NB'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἦκειν τις Ἀθήνηθεν λέγεται κρηπιδοπώλης ἀθροῦς, παρ' οὗ μοι δοκίμεις καὶ πέρυσιν ἐκινήσασθαι τὰς ἀνατρήτους ἐμβάδας. Νῦν δὲ φασιν αὐτὸν ἐπὶ μείζον ἐμπορεύεσθαι, κομιζόντα στολὰς Ἀττικουργεῖς· σοὶ τε θερίστρια πρέποντα καὶ ἡμῖν ἀναβολὰς εἰς τὴν ὥραν τοῦ ἔτους. Πρὶν ἂν οὖν ἀπάσας φθάσειεν ἀποδόμενος, ἢ τὰς τῆς καλλιῶνος ἐργασίας (οἱ γὰρ προεντυγχάνοντες, οὐχ ὑπὲρ τῶν κατόπιν, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτῶν δῆπουθεν ἀξιοῦσι βουλευέσθαι), εἰσκάλει τοὶ τὸν ξένον, καὶ πρὶω μοι τρεῖς ἢ τέτταρας τῶν ἀναβολῶν. Πάντως ὁ τ' ἂν ὑπὲρ τῆς τιμῆς κατάρθῃ, παρ' ἐμοὶ σοι πολλαπλάσιον κείσεται.

EPISTOLA NG'.

Τῷ αὐτῷ.

Μήκος ἐπιστολῆς ἀνοικειότητα κατηγορεῖ τοῦ διακομιζόντος. Ἄλλ' ὁ θαυμαστός Ἀκάκιος οἶδός μιν ὅσα καγῶ, ἐρεῖ δὲ καὶ ὧν οἶδε πλείονα, τῷ τε σὸς ἐραστῆς εἶναι, καὶ τὴν γλώτταν ἔχειν νικῶσαν τὰ πράγματα. Ὡστε τὴν ἐπιστολὴν τῷ νόμῳ τοῦ προσεπειν σε πλέον, ἢ τῇ χρείᾳ χαρίζομαι. Τὸ δ' ἀπαγγεῖλαι σοὶ περὶ τοῦ υἱοῦ Διοσκορίου [γρ. Διοσκορίου], τοῦτο μὲν ὡς ὑγιαίνει· τοῦτο δ' ὡς ἀναγινώσκει, καὶ πρόσκειται τοῖς βιβλίοις, τοῦτο γὰρ ἐπιστολῆς ὑπαρχέτω τιμῆ. Ἡμεῖς δὲ αὐτῷ συμμορίαν ἀδελφῶν παρεσχόμεθα, προσθέντες Ἦουχίῳ ζεύγος ἀδελφῶν

ἀρβύλων. Οὐς εὐτυχεῖς ποιήσειεν ὁ Θεός, αὐτοῖς τε καὶ ἀδελφοῖς, καὶ γονέων οἴκῳ, καὶ λοιπῷ γένει, καὶ ταῖς πατρίοις πόλεσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Συχοὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἰδιῶται καὶ ἱερεῖς, πλαττόμενοι τινὰς δνεῖρους, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἀποκαλύψεις, εὐκασιῖν ὑπαρ μοι δῶσειν καχὸν, ἂν μὴ τάχιστα τὰς ἱερὰς Ἀθήνας καταλαθεῖν μοι γένηται. Ὅσαίκις ἂν οὖν ἐντυχεῖν σοι γένοιτο ναυκλήρῳ Πειραικῷ, γράψε πρὸς ἡμᾶς. Ἐκεῖτε γὰρ ἐντευξόμεθα ταῖς ἐπιστολαῖς. Ὀνήσομαι δὲ οὐ μόνον τοῦτο τῆς ἐπὶ τὰς Ἀθήνας ἰδοῦ, τὸ τῶν παρόντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ μηκέτι τοὺς ἐκεῖθεν ἦχοντας ἐπὶ λόγοις προσκυνεῖν· οἳ μὴδὲν ἡμῶν [γρ. μὲν ἡμ.] τῶν θνητῶν διαφέρουσιν· οὐκ οὖν εἰς σύνεσιν γε τῶν Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἀναστρέφονται δὲ ἐν ἡμῖν, ὡς περ ἐν ἡμιόνοις ἡμίθεοι, διότι τεθέαυται τὴν Ἀκαδημίαν τε καὶ τὸ Λύκειον, καὶ τὴν ἐν ἧ Ζήνων ἐφιλοσόφει Ποικίλην, νῦν οὐκέτι· οὐσαν ποικίλην. Ὁ γὰρ ἀνθύπατος τὰς σανίδας ὑπέλειτο [γρ. ἀφέλειτο]. Ἐπειτα ἐκώλυσεν αὐτοὺς ἐπὶ σοφίᾳ μεῖζον φρονεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐλυσας τὸ πρυμνήσιον. Κἀγὼ τὰς ἡμιόνοιας ἔστησα παρὰ τὴν Ζεφυρίτιν ἤλιον. Τῆς ἀπήνης δὲ ἀποβαίνοντος, ἦδη σοι τὸ ἱστῖον ἦρτο, καὶ κατὰ πρύμναν ὁ ἀνεμος. Ἀλλὰ τοῖς τε ὀρθαλομοῖς ὑμᾶς ἐφ' ὅσον ἐξυνοῦντο προὔπεμψα, καὶ πολλὰ τοῖς ἀνέμοις ὑπέρ τῆς ἐρωμένης ψυχῆς διείλεγμα, συνιστὰς αὐταῖς τὸ σκάφος, ὅτι μοι τὸ τιμαλφέστατον φορτίον πεπίστευτο. Οἱ δὲ (οὐ γὰρ εἰσιν ἀνέραστοι τῶν καλῶν), ὑπέσχετό μοι τὴν σὴν κομιδὴν τε καὶ ἀνακομιδὴν. Οὗτοι μὲν οὖν ἀγαθοὶ δαίμονες ὄντες, οὐκ ἂν ποτε ζεύσαιντο. Σὺ δὲ ὡς περ αὐτῶν ἐδεήθης, ἐντεῦθεν ἐκεῖσε πορθμεύων, δεήθητι κακεῖθεν ἐνθάδε. Πολὺ γὰρ ἂν ἡδέους τότε σοι παραγένοιτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἀδικεῖς με, ὡ θεῖα καὶ ἱερὰ κεφαλῆ, ψυχὴν ἀπλήν, καὶ ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμον, ἐνσεισας μὲν εἰς τὸ διαφερόντως ἀγαπᾶν σέ τε καὶ τὴν ἀδελφιδὴν, ἀφελόμενος δὲ σαυτοῦ τε καὶ τῆς ἀδελφιδῆς. Ἐκείνην μὲν οὖν ἔχων, διπλὴν ἐθεώμην εἰκόνα· καὶ παρῆν μοι διὰ τῆς νεάνιδος ὁ θεὸς αὐτῆς. Νῦν δὲ ἅπαντα τὰ φίλα φροῦδα· καὶ μέμφομαι τῇ φύσει, διὰ τὴν ἀμετρίαν τῆς εἰς τὸ ἀδικεῖσθαι ῥοπῆς. Καὶ εἰ τι φιλοσοφίας ὄφελος, εἰς ἀρβενωπότερον ἀνακτῆσομαι, καὶ τοῦ λοιποῦ σφενδαμίνῳ μοι, καὶ ἀκλινεστέρω συνέσεσθε.

A sychio masculorum fratrum par adjunctes. Quos utinam beatos esse velit Deus, tum sui ipsorum gratia, tum fratrum et parentum familia, et reliqui generis, ac civitatum patriarum.

EPISTOLA LIV.

Eidem.

Plerique apud nos tam privati quam sacerdotes, somnia quædam comminiscetes, quas ipsi revelationes appellant, vigilantibus mihi malum allaturi videntur, nisi propediem sacras Athenas pervenire contigerit. Quoties igitur in Piræicum navarcham incideris, ad nos scribito. Illic enim tuas litteras accipiemus. Non solum autem ex ea profectio id utilitatis consequar, quod presentibus me malis exsolvam: sed quod deinceps non amplius illinc venientes eruditionis nomine venerabor. Qui cum nihil a mortalibus nobis discrepent, laud sanc quantum ad Aristotelis Platonisve intelligentiam attinet, nihilominus inter nos, perinde atque inter mulos semidei, versantur: pro eo quod Academiae et Lyæum viderint, et variam illam Porticum, ubi Zeno philosophabatur: quæ nunc varia esse destitit. Proconsul enim asseres ademit. Inde ob sapientiam arrogantiores eos esse prohibuit.

EPISTOLA LV.

Eidem.

Commodum rulentem solveras cum ego mulas ad Zephyrium littus admovi; cumque e vehiculo descenderem, velum jam tibi sublatum erat, et ad puppim ventus spirabat. Verum oculis, quoad pertingere poteram, sum vos consecutus. Inultaque pro charissima mihi anima ventis collocutus sum, navem illis eam commendans, cui pretiosissimum mihi onus concredendum erat. At illi (neque enim pulchrorum amoris expertes sunt) vectionem ac revectionem tuam mihi sunt polliciti. Et ii quidem boni cum sint demones, nunquam fidem suam sefellerint. Tu vero quemadmodum 191 hinc illic trajiciens illos precatus es, ita, huc illinc rediturus precare. Tunc enim multis tibi libentius aderunt.

D

EPISTOLA LVI.

Eidem.

Injuriam facis, o divinum sacramque caput, qui cum simplicem animum, et consuetudine ipsa captu facilem, in mirificum tui ac fratris filie amorem impuleris, eum tamen abs te et fratris filia sejunxeris. Atqui cum eam intuerer, duplex ob oculos imago versabatur, mihiq; in puella patris illius adesse videbatur. Nunc autem quidquid amicum erat, abiit penitus, atque ego naturam interdum meam accuso, quod ad injuriam accipiendam immoderate proclivis esse videatur. Quod si que philosophiæ utilitas est, in virilem me statum confirmabo, rigidiorumque me de cætero ac contumaciorum experiemini.

EPISTOLA LVII.

Adversus Andronicum.

Quæ in mundo sunt maleficæ virtutes, etiam si ex usu divinæ providentiæ sint, cum ab illis pœnas repetant qui eas commiserint, sunt illæ tamen et invisæ Deo et execrabiles. *Suscitabo enim*, inquit, *gentem adversum vos*, a qua hæc et illa patieminus; ac tandem illos ipsos, quos tanquam milites armat, puniturum se esse dicit; quoniam cum in suam vos potestatem accepissent, non sunt miserti, neque humaniter tractarunt. Etenim sacra ipsa verba memoria non teneo: certo autem asseveraverim alicubi in sacris Voluminibus Deum hæc loquentem induci. Neque vero ita cum dixisset, aliter re ipsa gessit. Quippe Babylonius rex Jerosolymorum evertit urbem, ac gentem ipsam in servitutem redegit. At is ipse non multo post furore correptus est, divinaque animadversione factum ut illius urbs vastitate ac solitudine damnaretur; adeo ut urbem unquam in eo fuisse loco incredibile videretur. Ecquid ergo sciscitari de Deo hunc in modum nos audebimus? Quid tu homines adversus delinquentes tui ultores excitas: viderem postquam divinæ voluntati tuæ operam navaverint, iisque se carnifices præbuerint, ad quos mittuntur; cum iis operæ suæ mercedem ac gratiam rependere oporteret, tunc vel maxime puniuntur? An et ille nobis ad respondendum huic interrogationi ista suggestit? Cum hic violata divina **192** lege, in homines mala pervenissent: in malorum vero genere principatum tenent, quæ malefica sunt; hæc enim naturæ quadam abundantia efficiendi vim habent: postquam igitur mala semel existerunt, divinæ sapientiæ, et virtutis, et facultatis fuisse, non modo bonum facere: natura enim, ut ita loquar, hæc Dei est, velut ignis calefacere, vel lucere lucis: sed illud imprimis, per mala ipsa, quæ a nonnullis excogitata fuerint, bonum aliquem, et commedum finem efficere, et utiliter his uti quæ mala videantur. Est enim solertis hoc sapientiæ, vel malis ipsis opportune uti posse. Quoties itaque pœnarum exactoribus indiget, interdum locustarum agmini præfectis dæmonibus utetur; nonnunquam iis, quorum munus est pestilentia; alias barbara aliqua natione; alias nefario principe: et, ut uno verbo dicam, publicis velut administris, naturis, quæ ad malefaciendum idoneæ sunt. Nihilominus

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ' (65).

Katà 'Αρθρορικου.

Αἱ κακοποιοὶ δυνάμεις ἐν κόσμῳ, συντελοῦσι μὲν τῇ χρεῖ τῆς προνοίας· κολάζουσι γὰρ τοὺς ἀξίους κολάζεσθαι· εἰσι δὲ ὁμοῦ θεομισοί· τε καὶ ἀποτρόπαοι. « Ἐγερῶ γάρ, » φησὶν, « ἔθνος ἐφ' ὑμᾶς, » ἀφ' οὗ πάσαις τόσαι καὶ τόσαι. Καὶ τελευταίων, αὐτοῖς ἐκείνοις, οἷς ἐπιστρατεύει, φησὶν ἐπιχειλεῖσθαι, ὅτι παραλαβόντες ὑμᾶς οὐκ ἠλέησαν, οὐδὲ ἀνθρωπίνως ἐχρήσαντο. Αὐτὰς μὲν γὰρ [ἴπρ. μὲν οὖν] οὐκ ἐξεμελέτησα τὰς ἱερὰς συλλαβάς. Διευχρίζομαι δὲ, ὡς ἔστιν οὗ τῶν βιβλίων ὁ θεὸς ταῦτα λέγων πεποιήται. Καὶ οὐκ εἶπε μὲν οὕτως, οὐκ ἐποίησε δέ. Ἄλλὰ Βαβυλωνίος βασιλεὺς Ἱερουσαλήμ μὲν τὴν πόλιν κατέσκαψε, τὸ δὲ ἔθνος ἠνδραποδίσαστο. Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος οὐκ εἰς μακρὰν ἐμμεῖναι· καὶ γέγονε δίκη Θεοῦ ἐξερημαθῆναι τὴν πόλιν, ὡς εἰ καὶ γέγονεν ἐν τῷ τόπῳ πόλις, ἀπιστηθῆναι. Ἄρα πολυμήτερον ἔρεσθαι Θεόν; Διὰ τί σὺ μὲν ἀνίστης ἀνδρας ἐπὶ τοὺς ἡμαρτηκότας; σοὶ τιμωροῦς· ὅταν δὲ ὑπηρετήσῃ τῷ θεῷ βουλήματι, καὶ γένωνται δῆμοι τούτοις, ἐφ' οὓς καταπέμπονται, δέον ἐκτίσαι χάριν τῆς ὑποργίας, τότε δὴ μάλιστα καὶ κολάζονται; Ἄλλ' ἦ κεκίνησεν ἡμᾶς εἰς ἀπόκρισιν ὧν αὐτοῦ πυνθανόμεθα; Ἐπειδὴ γὰρ βεβλαμμένου τῆδε τοῦ θεοῦ νόμου, παρῆλθεν εἰς ἀνθρώπους κακὰ· τὰ δὲ κακοποιοὶ, διαφερόντως κακὰ· περιουσία γὰρ φύσεως καὶ δραστήρια γίνονται· ἐπεὶ δ' οὖν ἀπαξ γέγονε τὰ κακὰ· τῆς θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ δυνάμειος ἔργον ἔστιν, οὐ μόνον τὸ ἀγαθοποιεῖν. Φύσις γὰρ, ὡς εἶπεν, αὕτη Θεοῦ, ὡς τοῦ πυρὸς τὸ θερμαίνειν, καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν· ἀλλὰ κακῆνο μάλιστα, τὸ διὰ κακῶν (66) ἐπινοηθέντων πρὸς τιῶν, ἀγαθὸν τι καὶ χρηστὸν τέλος ἀποτελεῖν. καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκοῦσι φαύλους χρῆσθαι. Καὶ γὰρ σοφίας ἔστιν εὐμηχάνου, καὶ τοῖς κακοῖς ἐν δέοντι χρῆσασθαι. Ὅταν οὖν δεῖται κολαστῶν, χρῆται νῦν μὲν ἀγελάρχαις ἀκρίδων δαίμοσι· νῦν δὲ ὧν ἔργα λοιμοί· καὶ νῦν μὲν ἔθνευ βαρβάρων· νῦν δὲ ἀρχοντι πονηρῶ· καὶ καθάπαξ εἶπεν, ταῖς ἐπιτηδείοις εἰς τὸ ποιῆσαι κακὰ δημοσiais φύσει. Μισοί δ' ὁμοῦ αὐτάς, ὅτι πρὸς τοῦτο γαγόνασιν ἐπιτηδείοι. Οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς ὄργανα συμφορῶν, ἀλλ' ὕψ' αὐτῶν εἰς τοῦτο ταχθεῖσιν ἐτοίμως ἐχρήσατο. Καὶ διότι πρὸς τοῦτο εὐ γέγονας χρήσιμοι, αὐτὸ τοῦτο ἔστιν, ὃ καὶ παντάπασιν ἀποκόπτει Θεοῦ. Οὕτω καὶ σκεῖος τὸ μὲν ἄτιμον, τὸ δὲ τίμιον ἐστὶ τε καὶ νομίζεται. Κρίνεται γὰρ ἐκότερον πρὸς ἥτινα χρεῖαν παρέχεται. Τράπεζα μὲν,

DION. PETAVII NOTÆ.

(65) In quibusdam codicibus hæc inter epistolas non censetur, sed post easdem inter καταστάσεις. Sic enim appellare solet declamationes quasdam. Neque revera epistola est; sed, quod ad sequentium intellectum conferat, et in vulgatis editionibus, atque in mss. plerisque suum inter illas locum habeat, nihil immutare decrevimus. Cæterum Andronicus iste Beronicensis Pentapoli præfectus, cum scelerate multa et impie in Deum atque homines inliretur, coacto Ptolemaide concilio, a fidelium communiione de episcoporum sententia rejectus est. Habita igitur hæc invectiva est post concilii decre-

tum, quod sequens ad episcopos epistola continet.

(66) Ἄλλὰ κακῆνο μάλιστα, τὸ διὰ κακῶν. S. August. *De civit.*, cap. 1: *Multa enim sunt a malis quidem contra voluntatem Dei; sed tantæ est ille sapientia tantæque virtutis, ut in eos exitus, sive finis, quos bonos et justos ipse provocavit, tendant omnia quæ voluntati ejus videntur adversa.* Plotinus apud Theodor. *De curandis Græc.*: Καὶ οὐ γέγονε τὰ κακὰ διὰ ταῦτα, ἀλλ' ὅτι χρῆται καὶ αὐτοῖς εἰς δέον, ἐπειπερ ἔγενετο, εἴρηται· τοῦτο δὲ δυνάμειος μεγίστης, καλῶς καὶ τοῖς κακοῖς χρῆσασθαι ἱκανὴν εἶναι. Vide Philonem apud Euseb. lib. viii *De præparat.*, pag. 233.

ἰερὸν χρῆμα, δι' ἧς ὁ Θεὸς τιμᾶται φίλιός τε καὶ ξένιος, Α καὶ τὸν Ἀβραάμ ἢ φιλοξενία Θεοῦ πεποιηκεν ἐστιά-
 τора. Μάλιστα δὲ ἀποτρόπαιον θυμῷ γὰρ ὑπηρετεῖται.
 Καὶ τις ἤδη χρυσάμενος αὐτῇ, μετενόησεν. Τῶν μέν-
 ται κολαζομένων (67) ὁ Θεὸς κηδεταί. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ
 τοῦτο μικρὸν, ἐπισκοπῆς ἀξιωθῆναι Θεοῦ, καὶ καθή-
 ρασθαι διὰ δίκης τὰ ἁμαρτήματα. Αἱ δὲ τιμωροὶ φύ-
 σεις, αἱ παντάπασιν ἀπότροφοὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸ γὰρ
 ἀφανιστικόν, τῷ Δημιουργῷ δῆπου πολέμιον. Οὐ
 γὰρ οὐδὲ δικάζεται τὴν γνώμην ὁ τιμωρὸς, ἢ δαι-
 μων, ἢ ἄνθρωπος, ὡς λειτουργίαν τινὰ ταύτην εἰσφέ-
 ρων Θεῷ· ἀλλὰ τῇ μογηρίᾳ τῆς φύσεως χαρίζομενος,
 ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς ἐπεξέρχεται. Οὐ τοίνυν ἐπιεὶδῆ
 δυστυχεῖν ἔδει τὴν πόλιν, οὐ δὲ τοῦτ' εἰργάσω, παρὰ
 τοῦτό σε δεῖ διαδράναι τὴν δίκην. Ταύτην γὰρ ἂν τὴν
 ἀπολογίαν καὶ Ἰούδας ἀπελογήσατο. Ἔδει γὰρ ὑπὲρ
 τῆς ἀπάντων ἁμαρτίας [ἱερ. σωτηρίας] (68) σταυρω-
 θῆναι Χριστόν. Ἄλλ' ἔδει μιν, φησὶν, Οὐαὶ δὲ, δι'
 οὐ γίνεσται· καὶ, Καλὸν ἦν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ ἐγέ-
 κτο. Οὐκοῦν τὸ μὲν ὀρώμενον, ἀγγόνη τὴν προδοσίαν
 αὐτοῦ διεδέξατο. Τὸ δὲ οὐχ ὀρώμενον, οὐδ' ἂν ἐπι-
 νοήσεσσι τις. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐπίνοιαν ἀνθρώπου χωρή-
 σαι, τίνα γένοιτ' ἂν τῷ Χριστοῦ προδότῃ τὰ κολαστή-
 ρια. Τὲ γὰρ ἢ δεῖ γενέσθαι ὑπηρετῆσαι τῷ χρεῶν,
 οὐκ ἀστείας ἀπολογίας ἐστί. Δεῖ τοίνυν ὅσον οὐδέπω
 καὶ Αὔσουριανούς καὶ Ἀνδρόνικον, ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμᾶς
 εἰργάσαντο, δίκην ἀξίαν κομίσασθαι. Καὶ γὰρ τὴν
 ἀκρίδα τὴν λυμνημένην ἡμῶν τοὺς καρπούς, καὶ
 μέχρι μὲν καλάμης τὸ λήθον, μέχρι δὲ φλοιοῦ τὰ φυτὰ
 θάπανθῃσαν, καταποντιστῆς ἄνεμος ἄρας ὡσεν εἰς
 μέσον τὸ πάλαιος. Ταύτῃ μὲν οὖν τῇ πληγῇ τὸν
 νότον ἀντέταξεν ὁ Θεός· καὶ ἐπ' Αὔσουριανούς (69)
 ἤδη τις ἤρηται παρ' αὐτοῦ στρατηγός· ὡς εἴη γε τοῦ-
 τον ἡμῖν [ἱερ. ἡμῶν] εἶναι τῶν παρ' αὐτοῦ πρόποτε
 στρατηγῶν εὐσεβέστατόν τε καὶ δικαιοτάτον. Τοῦτον
 ἐπὶ τῷ κατ' αὐτῶν τροπαίῳ μακαρίσαι μοι γένοιτο.
 Μακάριος γάρ, φησὶν, ὃς ἀνταποδώσει τὸ ἀν-
 ταπόδομα αὐτοῖς· Μακάριος ὃς ἐδαφίει τὰ νήπια
 αὐτῶν πρὸς τὴν κέτρην. Τίς δὲ ἄρα, τίς δλεθρὸς
 περιμένει τὸν παλαμναῖον τῆς χώρας Ἀνδρόνικον;
 Τίς ἀξία γένοιτ' ἂν δίκη ψυχῆς κακεργάτιδος; Ὡς
 ἐμοὶ τῶν πληγῶν ἀπασῶν, αἷς μετῴθε τὰς ἁμαρτίας
 ἡμῶν ὁ Θεός, Ἀνδρόνικός ἐστί μακροῦ πάντων βαρύ-
 τερος. Πρὸς γὰρ ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς, οὗτος ἐμόν
 ἐστί κακὸν Ἴδιον. Διὰ τοῦτου μέτεισιν ὁ πειράζων, ἵνα
 δραπατεύσω τοῦ θυσιαστηρίου τὴν λειτουργίαν. Ἐπ-
 ανακτέον δὲ μοι μικρὸν ἄνω τὸν λόγον, ἵν' οἷς ἴστε,
 προσθεῖς ἂ μὴ πάντας γινώσκετε, ἀκλόουθον ὑμῖν

A tamen eas odio prosequitur, quod ad id idoneæ
 reperiantur. Non enim calamitatum instrumenta
 molitur Deus, sed suapte sponte ad hoc officium
 accommodata in promptu habet. Et quoniam tu ad
 id idoneus redditus es, hoc ipsum est, quod te a
 Deo penitus abscondit. Ita vas aliud inhonoratum,
 aliud pretiosum et est, et esse creditur. Unumquod-
 que enim ex eo usu, quem præstat, dijudicatur.
 Exempli gratia, mensa sacrum est aliquid, per quam
 Deus honoratur amicorum hospitemve præses.
 Hinc Abrahamum illa in hospites humanitas Dei
 convivatorem reddidit. At flagellum e contrario dete-
 standum est; nam iræ ministrat, et nunquam qui
 eo usus est pœnitentia ducitur. Sed eorum, qui pœnæ
 subjiuntur, curam habet Deus. Non enim profecto,
 B non illud exiguum est, divina providentia dignum ha-
 beri, et perpassione pœnæ ab sceleribus purgari.
 Verum pœnarum administræ naturæ a Deo sunt pro-
 sus aversæ. Etenim quod destruendi vim habet, con-
 ditori haud dubie repugnat. Sed nec ita est affectus
 animo vindex, sive dæmon, sive homo, quasi munus
 hoc Deo præstet; sed naturæ improbitati serviens
 communes calamitates persequitur. Non igitur quo-
 niam, verbi causa, ærumnis conflictari civitatem
 oportebat, tua est vero id opera perfectum; ideo me-
 ritas pœnas effugies. Alioqui eadem defensione et Ju-
 das uti poterat. Oportebat enim pro peccatis omnium
 in crucem tolli Christum Dominum. Sed oportebat
 quidem, inquit, 193 *Væ autem ei* 4, per quem istud
 fit; et, *Bonum esset huic homini, si non esset natus* 5.
 C Quamobrem, quod quidem videri poterat, prodi-
 tionem illius suspendium est consecutum; quod
 autem videri non potest, nemo cogitatione compre-
 hendere possit. Neque enim id animus hominum
 capere potest, proditori Christi quanta sint sup-
 plicia constituta. Hoc enim, quod fato ac neces-
 sitati, quatenus accidere oportebat, ministratum
 sit, non habet probabilem excusationem. Quam-
 obrem tam Ausurianos, quam Andronicum, pro eo
 quod in nos commiserunt, par est dignas pœnas
 exsolvere. Nam et locustam, quæ fruges nostras
 vastaverat, quæque ad culmen usque segetes,
 stirpes ad corticem adederat, depressor ventus at-
 tollens, medium in mare præcipitavit. Atque ut ei
 D plagæ austrum Deus opposuit, sic adversus Ausu-
 rianos aliquis jam ab eo dux electus est; qui uti-
 nam nobis omnium, qui unquam ab eo submissi
 sunt, ducum religiosissimus sit ac justissimus!

4 Matth. xxvi, 24. 5 ibid.

DION. PETAVII NOTÆ.

(67) Τῶν μέντοι κολαζομένων. Prosper Aquil. De Provid.:

Jam quos peccantes Deus arguit, hos etiam nunc Diligit, et patrio vult emendare flagello: Meque istis potius societ, quam congreget illis, etc.

Idem Prosper in psal. cxvii ad hæc: « Castigans castigavit me Dominus: » — *Sæpe filios suos paternis castigavit per nequissimos servos emendari jubet, cum illis hæreditatem, his compedes præparet. Naz. orat.*

15 De plaga grandinis: Ὡς βέλτιον εἶναι νῦν παι-
 δευθῆναι, καὶ καθαρῶθῆναι, ἢ τῇ ἐκεῖθεν βασάνῳ παρα-
 πεμφθῆναι, ἢ νίκα κολάσεως καιρὸς, οὐ καθάρσεως.

(68) Ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἁμαρτίας. Non quod
 altera lectio displiceret, quæ σωτηρίας habet, sed
 quod illam in quatuor miss. videram, rescripsi
 ἁμαρτίας.

(69) Καὶ ἐπ' Αὔσουριανούς. Ausuriorum me-
 minit et alibi, ut in καταστάσει de Cyrene, ad quam
 de iis agemus.

Utinam hunc mihi aliquando fas sit, ob reportatum de illis triumphum, prædicare beatum! *Beatus enim, ait, qui retribuet retributionem ipsi. Beatus qui allidet infantes eorum ad petram* *. Quænam ergo tandem perniciæ Andronicum provinciæ pestem atque exitium exspectat? Quænam digna plagis omnibus, quibus vindæ Deus peccata nostra persecutus est, longe atrocior esse poterit? Mihi enim Andronicus. Nam præter communes acerbitates, is præcipuum mihi est ac peculiare malum. Per eum tentator id molitur, ut altaris munus defugiam. Sed mihi altius paulo repetenda oratio est, ut iis, quæ comperta vobis sunt, addens ea, quæ non omnibus sunt cognita, ea ordine vobis exponam quæ mihi contigerunt. Etenim ad illa, quæ postea dicturus sum, intelligenda, optimum erit vos ista a me prius accepisse.

Mihi jam inde ab ineunte ætate statui, divinum quoddam esse bonum, otium vivendique facilitatem; id quod divinis ingeniiis convenire quidam dixit: idque esse, mentem alere, ac Deo conciliare illum, qui eam possideat, et ea perfruatur. Quæcunque ergo pueris inesse, aut usuvenire solent, minimum ego eorum participes fui, ut et eorum, quæ in adolescentulis, et quæ in juvenibus cernuntur. Cumque jam virilem ætatem attigissem, **194** nihil a puerulo, quantum spectat ad quietem et vitæ tranquillitatem discrepavi; sed perinde ut in festiva aliqua celebritate ætatem exigens, pacatum ac nullis perturbatum fluctibus statum animi mei servare studui. Neque tamen ideo me Deus hominibus inutilem fecit, sed plerumque tam privati, quam civitates opera mea ad summas opportunitates usi sunt. Hoc enim mihi divinitus tributum fuerat, ut cum ego auctoritate plurimum possem, tum optima quæque vellem. Nihil me istarum occupationum a philosophia sejunxit, neque felici exemit otio. Tum demum enim, cum violenter atque ægre, nec sine labore aliquid facias, tempus consumitur, atque infinitis negotiorum molestiis animus immergitur. Quicumque vero verbo solo fungitur: quo et dicente statim persuasio sequitur, et est maxima apud audientes sermonis illius efficacia; quis est quod sermone suo parcat, uti quispiam a calamitate revocetur? Magni est homo pretii animal: magni, inquam, pretii, cum pro eo sit Christus in cruce suspensus. Mihi vero ut persuadere possem hominibus, ad hunc usque annum fortasse divina quædam sorte concessum est: fortassis etiam, quod ægre me negotiis implicarem, quæ vellem ad exitum perducebam. Jam vero res tota in irritum cecidisse deprehenditur, cum aliis plerisque, quæ haud obscura erant in me Dei beneficia; quæ a Deo manifeste erant attributa: inter quæ illud ei

* Psal. cxxvii, 8, 9.

DION. PETAVII NOTÆ.

(70) *Τάχα μὲν θεῖος κληρὸς ἐγένετο.* Duas causas fuisse ait, cur in consuecendis negotiis opes suas feliciter experiretur. Prima est divina quædam sors, ac felicitas; altera quod ægre ac cunctanter ea susciperet. In multis veter. alio modo conceptum membrum reperi, nimirum, *τάχα δὲ μόλις πραγμάτων ἀπόμομος, ἔστιν ὅταν βίηται, vel ἄπτηται.* Deerat vox ἐπετύχανον, quam alii scripti et vulgati omnes agnoscunt, prorsus ut ita legendum videatur, *πραγμ. ἀπτ. ἐπιτυγᾶνων ἔστιν ὅταν ἄπτηται.*

την διδασκαλίαν τῶν περὶ ἐμῆ πραγμάτων ποιήσωμαι. Καὶ γὰρ πρὸς τὰ μετὰ ταῦτά μοι καλῶς ἔχει τούτων ὑμᾶς ἀχροατὰς μοι γενέσθαι.

ergo tandem perniciæ Andronicum provinciæ pestem atque exitium exspectat? Quænam digna plagis omnibus, quibus vindæ Deus peccata nostra persecutus est, longe atrocior esse poterit? Mihi enim Andronicus. Nam præter communes acerbitates, is præcipuum mihi est ac peculiare malum. Per eum tentator id molitur, ut altaris munus defugiam. Sed mihi altius paulo repetenda oratio est, ut iis, quæ comperta vobis sunt, addens ea, quæ non omnibus sunt cognita, ea ordine vobis exponam quæ mihi contigerunt. Etenim ad illa, quæ postea dicturus sum, intelligenda, optimum erit vos ista a me prius accepisse.

Ἔμοι παιδῶθεν παρέστη θεῖον ἀγαθὸν εἶναι, σχολὴ καὶ τοῦ ζῆν εὐμαρεία· τοῦθ', ὃ ταῖς θείαις φύσει προσήκειν τις ἔφη· αὐτὸ τοῦτ' εἶναι, τὸ τὸν νοῦν ἐκτρέφειν. καὶ συνιστᾶν τῷ θεῷ τὸν ἔχοντά τε αὐτὴν καὶ καρπούμενον. Ὅσα δὲ παισὶν ἔστιν ἢ γίνεται πράγματα, τούτων ἐλάχιστον ἐγὼ μετέσχον, καὶ ὅσα μειρακίαις, καὶ ὅσα νέοις. Καὶ εἰς ἄνδρα παραγγεῖλαι, οὐδὲν τι παιδαρίου πρὸς ἀπραγμοσύνην παρήλλαξα· ἀλλ' ὥσπερ ἐν πανηγύρει σεμνῇ διεξάγων τὸν βίον, διὰ πάσης ἡλικίας πλεον καὶ ἀκύμαντον τῆς ψυχῆς ἐτήρησα τὴν διάθεσιν. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀνθρώποις ἀσυντελή με πεποίηκεν ὁ θεός, ἀλλὰ πολλάκις ἡμῖν καὶ ἰδιῶται καὶ πόλεις εἰς δόσον ἐχρήσαντο. Ἐδίδου γὰρ ὁ θεός δύνασθαι τε τὰ μέγιστα, καὶ τὰ κάλλιστα βούλεσθαι. Τούτων οὐδὲν ἐμὲ φιλοσοφίας ἀφεῖλεκεν, οὐδὲ τὴν εὐδαιμονία μοι σχολῆν ὑπετέμνετο. Τὸ γὰρ ὠθισμῶ, καὶ μόχθῳ, καὶ μόλις ποιεῖν, τοῦτο ἔστιν ὃ δαπανᾷ τὸν χρόνον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐμβαπτίζει μερίμναις πραγμάτων. Ὅτω δὲ εἰπεῖν μόνον καθήκει, ἢ πειθῶ δὲ ἔπεται, καὶ ὃ λόγος ἀνυσιμώτατός ἐστι παρὰ τοῖς ἀκούουσι, τίς φεδῶ ρημάτων, ἵνα δυστυχίας τις ἐλευθερωθῆ; Τιμίον ζῶον ὁ ἀνθρώπος· τίμιον γὰρ, εἰ δι' αὐτὸν ἱσταυρώθῃ Χριστός. Ἔμοι δὲ τὸ πειθεῖν ἀνθρώπους εἰς τὸν μέχρι τοῦ παρόντος ἔνιαυτόν, τάχα μὲν θεῖος κληρὸς ἐγένετο (70)· τάχα δὲ μόλις πραγμάτων ἀπόμομος, ἐπετύχανον. Νῦν γὰρ δὴ τὸ πρᾶγμα ἔοικεν ἐξεληλέγχεσθαι (71), μετὰ πολλῶν, ἅτινα σαφῶς ἦν τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦτ' ἀνετίθουν αὐτῷ· καὶ ἔζων μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπιδῶν, ὥσπερ ἐν ἱερῷ περιδῶν τῷ κόσμῳ, ζῶον ἄφετον, ἀνειμένον [ἦρ. ἀνειμένον ζῶν], εὐχῆ, καὶ βίβλῳ, καὶ θήρᾳ μερίζων τὸν βίον· ἵνα γὰρ ὑγιαίνῃ ψυχὴ τε καὶ σῶμα, τὸ μὲν τι δεῖ ποιεῖν, τὸ δὲ αἰτεῖν τὸν θεόν. Μετὰ τοιαύτης εὐμαρείας εἰλκυσα τοὺς ἔνιαυτοὺς τοὺς μέχρι τῆς ἱερωσύνης αἰρέσεως (72)· πρὸς ἦν ἐγὼ παρὰ τοῖς πῶποτε δειλοτάτος γέγονα. Μαρτύρουμαι τὸν ἐπὶ πάντι

(71) *Νῦν γὰρ δὴ τὸ πρᾶγμα ἔοικεν ἐξεληλέγχεσθαι.* Sola interpunctione magnam huic loco lucem attulimus. Nam in duobus mss. quæ sequuntur μετὰ πολλῶν, etc., στιγμῆ separantur ab antecedentibus. Est autem ἐξελέγχεσθαι [LIV] imbecillitatis convinci et irritum deprehendi. Sic Plut. in *Bruto*: *Οὐ δέομαι πάλιν ἄλλας ἐλπίδας ἐξελέγχεσθαι καὶ παρασκευάζ.*

(72) *Μέχρι τῆς ἱερωσύνης αἰρέσεως.* Forsitan vox ἱερωσύνης glossema est; neque tamen immutare ausus sum, quod ita in mss. quinque legatur.

Θεόν, οὐ δὲ ὕμεις ἐγὼ τὰς ἀπορρήτους ἐδάστασα τελετὰς, διχα τῶν ἀνθρωπίνων περιόδων τε καὶ σπουδῶν, αὐτῷ καταμόνας ἐν πολλοῖς καιροῖς τε καὶ τόποις προσήλθον Θεῷ· καὶ πρηνῆς καὶ γονυπετῆς ἐκέτης γενόμενος, θάνατον ἀνθ' ἱερωσύνης ἠρούμην. Αἰδώς γάρ εἰς με καὶ φιλία κατέχευε τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ σχολῆς, ὑπὲρ ἧς ἅπαντα δεῖν ἔμην ποιεῖν τε καὶ λέγειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐκράτουν, τοῦ Θεοῦ δὲ ἠτώμην, ὡς κοινὴ φήμη [γρ. γνώμη] τὸν ἀξιούμενον (73) εἶναι γνώριμον Θεοῦ, ἔφερον, ἀλλὰ δυσηιότατος τὴν καινοτομίαν τοῦ βίου. Δρασμῷ γὰρ ἐπιθέμενος, ἐλπεις ἀγαθῶν, καὶ φόβος χειρόνων ἀνέκοψε. Καὶ λεγόντων ἤκουσα γερόντων ἱερῶν, ὅτι με Θεὸς ποικαίνει· καὶ τις ἐπὶ λέξεως εἶπεν, ὡς ἰλαρὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἰλαρύνει τοὺς μετόχους αὐτοῦ. Καὶ προσέθηκεν, ὡς ἡμφισθέτησαν ἡμῖν πρὸς Θεὸν δαίμονες, οὓς λυπῶ προσχωρήσας τῇ μερίδι τῇ κρείττει. Ἀλλὰ κἀν τι προσβάλλωσι χαλεπὸν, οὐκ ἀμελεῖται, φησί, φιλόσοφος ἱερωμένος. Ἐγὼ μὲν οὖν (οὐ γὰρ βλάβος εἰμι χανωθῆναι, καὶ λαμπρὸν τι λογίσασθαι περὶ ἔμαντοῦ) τὴν ἀτυχίαν ἠτιασάμην· ἀλλ' οὐχ ὑπὸ φθόρου δαίμονος (74). Οὐ γὰρ οἰμάλ μοι προσήκειν ἀρετῆν, ἧτις ἀν τοὺς βασκάνους ἐκίνησεν. Ἀλλ' ἐφόβει με μᾶλλον δίκας ὄφλοντα παρ' ἀξίαν ἀψασθαι μυστηρίων Θεοῦ. Καὶ ταύτην τὴν ἀτυχίαν ἔμαντευόμην, εἰς ἣν οὐ καταμικρὸν ὄλισθον· ἀλλὰ παρῆν ἐνθάδε, καὶ τὰ δεινὰ πάντα παρῆν· καὶ χορηγὸς πάντων Ἀνδρόνικος, δαίμων ἀρῆιος, ἀπληστος συμφορῶν, τῆς πόλεως τοῖς λευφάνοις ἔγκαιμενος. Ἐὰν πανταχοῦ τῆς ἀγορᾶς Ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγαί, παιδῶν ὀλοφυρμολί· σχῆμα πόλεως ἐταλκυίας αὐτῇ περιτέθεικεν, ἧς τὸ κάλλιστον μέρος ἀποτερούμενος, τίσεως χωρῶν ὀνομασθῆναι γέγονεν αἰτίας, τὴν στοδὴν τὴν βασιλείων (75), τὸ πάλαι κριτήριον, ἀποδείξα· βασιανιστήριον. Ταύτην δαίμοσι ποινίμοις, οἷς ἐαυτὸν ἄρας προσένειμυ, βωμῶν καὶ τράπεζαν παρέθηκεν. Ὡ πόσους πολιτῶν εἰστίασε δάκρυσι! Ποιοὶ Ταυροσκυθαί, τίνες Λακεδαιμόνιοι τοσοῦτ' ἔμ' διὰ τῶν μαστίγων αἵματι τὴν παρ' αὐτοῖς ἐτίμησαν Ἄρτεμιν; Δρόμος ἀπάντων εὐθύς ἐπ' ἐμὲ· καὶ πανταχόθεν εὐθύς ἐβαλλόμεν ἀκοή καὶ θέξ κακῶν. Νοθετήσας, οὐκ ἔπεισα· ἐπιτιμήσας, ἠρέθισα. Ὁ παρῶν καιρὸς ἤλεγξεν ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, ἣν μέχρι νῦν ἔκρυψεν [γρ. ἔκρυπτε] ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων Θεός· συγχωρουμένω γὰρ αἰετὶ τιμὴν καρπωσάμενος, παρέσχον ὑποψίαν τῇ πατρίδι δυνάμεως. Καὶ τοῦτο χαλεπώτατον τῶν συμβεβηκότων ἐστὶ μοι. Πρὸς γὰρ τὴν ἐλπίδα τῶν ἠγνοηκότων με κρῖνομαι. Οὐδὲ γὰρ πειθῶ λέγων αὐτοὺς ὡς οὐ δύναμαι, ἀλλ' ἀξιούμαι πάντα τὰ δίκαια δύνασθαι. Περίεστιν οὖν αἰσγύνεσθαι καὶ

tribuebam; vivebamque optima cum spe in mundo, velut in religioso quodam septo, solutum animal, libere degens, oratione, et libris, et venatione vitam distinguens. Etenim ut et animo, et corpori sua sanitas constet, partim id laborandum, partim a Deo postulandum est. In hac vivendi facilitate annos meos usque ad sacerdotii onus exegi, ad quod subeundum præ cæteris, qui hactenus fuerunt, timidissimus exstiti. Testor præsidem omnium Deum, cujus arcana mysteria vestri causa suscepi, citra humanas prentationes et studia, ego ad ipsammet Deum multis temporibus ac locis privatim adii; cum pronus flexisque genibus mortem præ sacerdotio suppliciter peterem. Tenebat enim me adversus philosophiæ tranquillitatem reverentia quædam atque amor: pro qua nihil non et agendum mihi, et dicendum putabam. Sed postquam superatis hominibus a Deo sum victus: ut communis fama fert, eum qui honore illo dignatus sit, familiarum Dei fieri; 195 ferebam equidem, sed invitus ac repugnans, novum hoc et insolens vitæ genus: ac jam jamque fugam meditantem bonorum spes ac deteriorum metus a proposito revocavit. Quin istud de sacris senibus audiivi, me a Deo gubernari. Et alius quidam his verbis usus est: hilarem esse Spiritum sanctum, et sui participes exhilarare: addiditque de me cum Deo contendisse dæmonas, quibus meliorem in partem transiens mœrorem afferam. Ac tametsi molestiæ aliquid infligant, nunquam tamen, aiebat, philosophus Deo consecratus negligitur. Ego vero, cum non facile insolescere, ac de me magnifice aliquid cogitare solem, infelicitate accusavi meam: non tamen id invidia ulla dæmonis accidisse mihi statui. Non enim tantum mihi sumo virtutis, ut hæc invidiam movere possit. Sed hoc unum magis terrebat, ne cum pœnis ipse obnoxius essem, divina mysteria indigne tractarem. Eamque animo calamitatem præsignebam, in quam haud paulatim ego sum delapsus; sed statim atque huc adfui, omnia mihi præsto fuere malorum genera: quorum præbitor est Andronicus, Martius dæmon, calamitatum insatiabilis, patriæ reliquias insectans. Heu! heu! toto foro exaudiebatur. Virorum, inquam, gemitus, mulierum ululatus, puerorum planctus; patriæ denique speciem captæ urbis affinxit: cujus pulcherrimam partem eximens, supplicii locum appellari fecit, ac regiam porticum, ubi olim jus dicebatur, in carnificinam convertit. Hanc ille vindicibus dæmonibus, quorum se numero aggregavit, aram ac mensam apposuit. O quam multos ille cives tanquam

DION. PETAVII NOTÆ.

(73) Ὡς κοινὴ φήμη τὸν ἀξιούμενον. Ita in omnibus scriptis, pro quo libenter scripserim τῶν ἀξιούμενων εἶναι γνώριμον.

(74) Ἀλλ' οὐχ ὑπὸ φθόρου δαίμονος. Deesse nonnihil arbitror ad hujus loci integritatem.

(75) Τὴν στοδὴν τῆν βασιλείων. Nam reges olim Cyrenis, divinus inter fratres Ægypti regno. At Pto-

lemæus Appio moriens pop. Rom. hæredem reitquit. Eutrop. lib. vi: Quo tempore, ait, Libya quoque Romano imperio per testamentum Appionis, qui rex ejus fuerat, accessit, in qua inclytæ civitates erant Berenice, Ptolemæis et Cyrene. Epitom. Liv. lib. lxx; Just. lib. xxxviii.

convivio, lacrymis excepit! Quinam Tauroscythæ? A
aut qui Lacedæmonii tanto per verbera sanguine unquam suam Dianam coluerunt? Fit omnium illico concursus ad me: et undique statim impetebat auditu malorum ac spectaculo; ac, cum illum admonerem, persuadere non potui: cum increparem, irritavi: præsens tempus imbecillitatem nostram coarguit, quam Deus homines hucusque celaverat. Nam cum eorum, quæ mea opera obtinebantur, honor ad me perveniret, auctoritatis ac potentiae de me opinionem patriæ præbui. Quod quidem mihi omnium, quæ acciderunt, longe est molestissimum. De me enim ex eorum, qui me ignorant, spe iudicium fertur. Neque quantumvis nihil posse me dicam, illis persuadeo; **196** quin justa omnia facere posse existimor. Superest itaque ut pudore ac mœrore suffundar. Hinc repentina in animo commotio, curarum ac sollicitudinum varietas, negotiorum imagines ac species, et longe Deus abscedit. Quare si dæmonum incursiones sunt, quæ Andronicus molitur, quantum libuit illi perfecerunt. Nihil jam de solita in orando suavitate percepi: sed species ipsa quidem orationis est. Ego vero per omnes negotiorum partes cogitatione circumferor, ira, dolore, omnique affectuum genere distractus. Atqui mente ipsa cum Deo versamur. Lingua hominibus eorum, quæ ad homines pertinent, ministerio fungitur. Si igitur id mihi calamitatis accidit, ut inter orandum attentus esse nequeam, in promptu est rei hujus experientia. Verumenimvero ex ea vitæ mutatione non id tantum mali cepi, ut ex mentis evagatione negotiis implicarer; sed, cum luctus funebris expers hactenus fuissem, mortuum vidi, quem morte prævenire cupiebam. Adeo asperis nos, et molestis honorum initalis civitas excepit. Quandoquidem una cum ipsis hominibus humanæ res susque deque versantur: ac multa confertim modo prospera, modo adversa velut quidam affert aquarum fluor. Sed posteaquam contigit, ut liberorum mihi charissimum amitterem, parum absuit, quin mihi malum aliquod consciscerem: usque eo sum dolore superatus. Etenim cum cæteris in rebus virili animo esse solemus: quod apud conscios audacter profiteor; et in plerisque rationi obtemperem: ita tamen consuetudine vincor, ut ex hac parte ratio perturbatione superetur. Proinde nullis philosophiæ præceptis præsentem mœrorem expugnare potui. Sed contrariam me in partem Andronicus impulit, et ut communibus in ærumnis mentem occuparem coegit.

Ita mihi calamitates factæ sunt calamitatum remedia, dum me ad sese ex adverso protrahunt, ac dolore dolorem repellunt. Igitur una cum molesto præsentium malorum sensu, præteritorum subito bonorum recordatio, reputantem ex quibus in quæ simul prolapsi. Sic insuavem vitam duco, omnibus eodem tempore spoliatus. Jam quod malorum omnium summum est, quodque desperatam mihi penitus vitam facit; cum hactenus precibus ad Deum fuis repulsam minime pati solerem, **197** nunc primum frustra orasse me sentio. Deinde infelicem domum video; patriam miseriis oppressam habitare compellor. Tum omnibus expositus, ut in sinum meum ærumnas suas deponant, et apud me singuli privata deplorent incommoda, inutili eos commiseratione prosequor. Quin

λυπεῖσθαι. Πάθος εὐθύς ἐν ψυχῇ, καὶ ποικιλία φροντίδων, καὶ εἰδωλοποιία πραγμάτων, καὶ μακρὰν ὁ Θεός. Εἰ δαιμόνων εἶσι προσβολαὶ τὰ γινόμενα ἐκ Ἀνδρονίκου, πᾶν ἐποίησαν ὅσον ἐβούλοντο. Οὐδέ τι τῆς συνήθους ἐν εὐχαῖς γλυκυθυμίας ἠσθόμεν· ἀλλὰ τὸ μὲν σῆμα, εὐχῆς· ἐγὼ δὲ καὶ περιηγήθησαν ἀπανταχοῦ τῶν πραγμάτων, ὀργῇ, καὶ λύπῃ, καὶ πᾶσι πάθεσι μεριζόμενος. Καίτοι διὰ τοῦ τῷ Θεῷ συγγινόμεθα. Γλῶττα δὲ ἀνθρώποις τὰ πρὸς ἀνθρώπους ὑπηρετεῖ. Εἰ τοίνυν ἐν εὐχαῖς (76) ἀπροσεξίαν ἠτύχηκα, καὶ παραποδᾶς ἡ πείρα· τῆς γὰρ τοῦ τοῦ βίου μεταβολῆς οὐ ταύτη μόνον εἰς κακὸν ἀπολέλαυκα, ἐξ ἀπραξίας [γρ. ἀπροσεξίας] εὐράμενος πράγματα, ἀλλ' ἀπενθῆς τομέχρι πρώην διαγεγόμενος, νεκρὸν ἐπέειπον, οὐ προαποθανεῖν ἠσθόμεν. Οὕτω πικροὶς ἡμᾶς ἡ πόλις ἐπιδατηρίους ἐξένισεν. Ὡς ἅμα τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα νῦν μὲν ἄνω, νῦν δὲ κάτω χωρεῖ [γρ. περιχωρεῖ], καὶ βροῦς ἦκει φέρον ἀθρόα πολλὰ, νῦν μὲν αἴσια, νῦν δὲ ἀπαίσια. Ἄλλ' ἐπειδὴ μοι συνέπεσεν ἀποβαλεῖν τῶν παιδίων τὸ φιλετατον, κἂν ἐργασάμην αὐτοῖς τι δεῖν ἑμαυτὸν· οὕτως ἐαλώκειν τοῦ πάθους. Ἐργαγέ τοι τὰ μὲν ἄλλα ἀρῆν εἶμι (λέγω δὲ ἐν εἰδόσι), καὶ τὰ πολλὰ δοῦλος [γρ. καὶ πολλὰ δοῦλα] τοῦ λόγου· συνηθείας δὲ οὕτω τοι ἦττων, ὡς ταύτη κρατεῖν τὴν ἀλογίαν τοῦ λόγου. Οὐκ οὖν οὐδὲ τοῖς ἐκ φιλοσοφίας δόγμασι τοῦ παρόντος πάθους ἐκράτησα. Ἄλλ' Ἀνδρόνικος ἀντιπεριήγαγε, καὶ πρὸς ταῖς κοιναῖς συμφοραῖς τὸν νοῦν ἔχειν ἐποίησε.

C Καὶ γεγόνασι μοι συμφοραὶ παραμυθίαι τῶν συμφορῶν, πρὸς αὐτὰς ἀνθέλκουσαι, καὶ πάθει πάθος ἐκχρούουσαι. Συνεπιτίθεται δὲ μοι τῇ πικρῇ τῶν παρόντων αἰσθήσει μνήμη τῶν παρελθόντων αγαθῶν, ἐξ ὧν ἄρα ἐν οἰοῖς γεγόναμεν. Καὶ ζῶ πονήρως, ἅμα πάντων ἀφηρημένος. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον τῶν κακῶν, ὃ μοι καὶ δούσεσθαι εἶναι τὸν βίον ποιεῖ, οὐκ εἰσθῶς ἀποτυγχάνειν ἐν ἰκεσίαις Θεοῦ, νῦν πρῶτον οἶδα μάτην εὐξάμενος. Εἶτα τὴν μὲν οἰκίαν κακῶς πράττουσαν ὄρω, τὴν δὲ πατρίδα δυστυχοῦσαν οἰκεῖν ἀναγκάζομαι. Πᾶσι δὲ ἰκκεῖμενος, ἐφ' ᾧ προσανακλάσθαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἕκαστον ὀλοφύρεσθαι, εἶσον αὐτοῦς ἀνόνητον ἐλεῶ. Καὶ πρόσσεσι τὸ αἰσχύνεσθαι, ὅτι πολλὴν ἀνδρὰ χρησάμενον συμφοραῖς, καὶ κλαπέντα χρυσίον δημόσιον, ἀπαιτήσας ὑπὲρ στατήρας μυρίους, ἔγκωκεν, ἀναβολὴν μὴ διδοῦς, ἀποκτείνει

DION. PETAVII NOTÆ.

(76) *Ei toίνυν ἐν εὐχαῖς.* Forte Ἐν τοίνυν.

διὰ χιλίους· μάλλον δὲ δι' ἐμέ. Δι' ἐμὲ γὰρ αὐτὸν ἔχει καθείρξας εἰς ἀνεπιχείρητον φρούριον, ἐν οἷψ τοὺς Τινάνας δεδέσθαι ποιητῶν παῖδες φαντάζονται. Καὶ ἵνα μὴ ἀφαιρεθῆ, φησὶ, παρ' ἐμοῦ [γρ. ὑπ' ἐμοῦ], δεῖ πέμπτην ταύτην ἡμέραν ἀπόσιτον εἶναι τὸν ἄνθρωπον, εἰσαγωγῆς ἄρτων ἀπηγορευμένης τοῖς δεσμοφύλαξι. Ἀλλὰ πρῶην αὐτοῦ κεκραχότος ἀπαντες ἤκουσαν, ὡς ὠφελιμώτερος ἔσται τῶν χιλίων στατήρων ἀποθανῶν ὁ πολιτευόμενος. Διδὲ καὶ τοὺς προσόντας αὐτῷ τῇ [σοι. ἐπὶ τῇ] τῶν χωρίων ὠνῆ, φοβεῖ καὶ ταράττει καὶ πάντα τρόπον ἀφίστησιν. Οὐ γὰρ, οἶμαι, δεῖ τοῦ χρυσοῦ· τοῦ δὲ τεθνάναι τὸν ἄνθρωπον δεῖ. Ἐγὼ δὲ οὔτε ἰσχυρότερός εἰμι πρὸς τὸ τείχεσιν ἐρυμοῖς προσβαλεῖν· οὔτε εὐμήχανος εἰσερπύσαι [γρ. προσερπύσαι], καὶ τῆς συμφορᾶς ἐξελεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον. Παρήσει δὲ, φασὶ τινες, οὐδεις οὐδένα. Οἱ γὰρ ὑπερέται, φύσει μὲν εἰσὶν οἵτινές εἰσι, νῦν δὲ καὶ πρὸς παράδειγμα ζῶσιν Ἀνδρόνικον· ὃς ἐπὶ τῷ τῆν Ἐκκλησίαν ἀτιμοῦν προκαθέζεται. Τῶν μὲν οὖν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ, λόγος οὐδεὶς. Ὡς ἐγὼ κἄν χάριν ἰδεῖην αὐτῷ, τῆν διὰ Θεὸν ἀτιμίαν δεχόμενος ὡς μαρτύριον. Ἀναμνήσθητε γὰρ ὑμεῖς, τίς ἦν πρὸς ἐμὲ, τὸν μηδὲν ἄλλο, ἐξ ἐκείνων γενόμενον (ἀπ' Εὐρυσθέου τοῦ καταγαγόντος Δωριέας εἰς Σπάρτην, μέχρι τοῦμοῦ πατρὸς αἱ διαδοχαὶ ταῖς δημοσίαις ἐνεκολάφθησαν κύρθεσιν). Ἄνθρωπος οὐκ ἔχων εἰπεῖν ἧνομα πάππου· ἀλλ' οὐδὲ πατρὸς, φασὶ, πλην ὅσον εἰκάσαι· ἀπὸ θυννοσκοπείου δὲ ἐπὶ τῆν ἡγεμονικὴν ἀπήνην (77) ἀλάμενος. Οὗτος οὖν τῆν ἐν πόλει λαμπρότητα τεθαυμακῶς, αἰσχυνέσθω τοῖς ἔλλειμμασιν. Ἄλλ' ἔγωγε τὸ μέχρι τῆς ἱερωσύνης, καὶ τιμῆς ἐνεφορήθην, καὶ ἀτιμίας οὐκ ἔγυσάμην. Νῦν δὲ οὗτ' ἂν ἡσθέην τιμώμενος, οὔτε καταφρονούμενος ἄχθομαι. Οὐδέτερον γὰρ αὐτῶν ἔτι παρὰ τοῦ ποιούντος εἰς ἐμὲ δοκεῖ γίνεσθαι, ἀλλ' ἐκάτερον εἰς ἀναφορὰν τοῦ Θεοῦ. Διόπερ ὁ πάντα τολμῶν οὗτος ἄνθρωπος, ὡς οὐδὲν οὔτε λέγων, οὔτε ποιῶν παρεκίνησεν, ἀρθεὶς ἀφ' ἡμῶν, αὐτῷ διακυρίττεται τῷ Θεῷ, καὶ φωνὰς ἀφῆκεν ἐπὶ συνεστῶτων καὶ περιεστῶτων ἀνθρώπων [γρ. λαῶν], ὃς αὐτίκα, τῆς πρὸς ἀπανταχοῦ γῆς Ἐκκλησίας ἀναγινωσκομένης ἐπιστολῆς ἀκούσασθε. Τοιοῦτόν ἐστι φύσις ἀπαίδευτος ἐπιειλημμένη δυνάμει· τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανὸν ἐξαράσσειν ἐπιχειρεῖ. Ἔστω, δυνάσθω, κεχρήσθω τῇ φύσει, τῷ καιρῷ, ἀποκτινύτω, καὶ δέξτω τῶν πολιτῶν [γρ. τῶν πολεμίων] ὄντινα βούλεται· ἡμῖν δὲ ἀπόχρη μένουσιν ἐπὶ τῆς τάξεως, ἐφ' ἧς ἡμᾶς ἔταξεν ὁ Θεός, ἀπηλλάχθαι μὲν τῆς κοινωνίας τῶν πονηρῶν,

A illud me pudore afficit, quod civem quemdam calamitatibus oppressum, cui publicæ pecuniæ furto ereptæ sunt, postquam supra decem solidorum millia ab eo jam repetiit, absque dilatione, ob mille reliquos, interficere constituit, vel propter me potius; nam propter me illum in castellum inexpugnabile conclusit; cujusmodi illud fuit in quo victos esse Titanas poetæ fabulantur. Ac ne mea, inquit, opera extrahatur, quintum hunc diem homini cibo interdici oportet, prohibitis custodibus, ne panem inferri sinant. Sed et nuper vociferantem illum omnes audierunt: utiliorem sibi mille solidis mortem futuram hominis publicam functionem obeuntis. Propterea iis qui se pro prædiorum licitatione adeunt, metum injicit, perterret, omnique ratione revocat. Neque enim, opinor, auro opus est; sed hominis nece opus est. Ego vero neque adeo fortis sum, ut firmissimos in muros impetum faciam; neque ad irrependum, hominemque ex ea calamitate detrahendum solers et industrius. Nullus autem, ut aiunt, a quoquam introducitur. Nam satellitis natura quidem sunt, qualescunque tandem sunt. nunc vero ad Andronicum, tanquam exemplum, vitam suam accommodant; qui ad id præesse videtur, ut Ecclesiæ ignominiam imponat. Verum quæ ille adversus me molitur facile contemno. Imo et gratiam ei insuper habeam, si propter Deum illatam mihi infamiam, tanquam martyrium, accipiam. Mementote enim cujusmodi erga me exstiterit, qui, ut nihil aliud, certe ab illis majoribus ortum duxeram (nam ab Eurysthene, qui Dorienses in Spartam deduxit, ad meum usque patrem generis successiones publicis tabulis inscriptæ sunt), is qui ne avi quidem nomen edere possit; imo neque parentis, ut aiunt, nisi quantum conjectura assequi potest; porro a piscatu ad præfecti curram sit evectus. Quare pudeat eum, qui splendorem illum in civitate suspiciat, obscuritatis illius atque defectus. Ego vero usque ad sacerdotium honore satius sum, neque quidquam infamiæ 198 degustavi. Nunc autem neque honore affectus gaudeo, neque contemptus moleste fero. Neutrum enim jam eorum ab eo, qui intulerit, in me commixti videtur; sed utrumque ad Deum pertinet. Idcirco homo iste projectæ ad omne facinus audaciæ, cum neque dicendo, neque faciendo me commoveret, altius se a nobis effudit coram coactis et circumstantibus populis, quas lectis iis litteris audietis, quæ ad universam orbis terrarum Ecclesiam sunt scriptæ. Tale quiddam est rude ac disciplinæ expers ingenium, ubi potestatem adeptum est; cælum ipsum, quod dicitur, capite tundere conatur. Esto, sit in potestate, utatur natura sua, tempore: occidat, et vinciat quemcunque civium libuerit. Nobis quidem sufficit in eo ordine perseverantibus, in quo sumus a Deo collocati, segregari a nefariorum hominum consortio,

Ἀγνεῦσαι δ' ἀκοὰς βλασφημοσύνης ἀλεγεινῆς,

Et vacuas aures probris servare nefandis,

DION. PETAVII NOTÆ

(77) Ἐπὶ τῆν ἡγεμονικὴν ἀπήνην. Mulis enim provinciales magistratus usi, iisque publice attribuiti. Cic. Agrar. II, et in Verr.

necnon de oppressorum patrocinio desperare, A justam ex irrito conatu apud populum excusationem nactus. Quod autem experimentum facere, hominis erat excellenti quadam sapientia prælitum; sed ex ipsis rebus sententiæ meæ suffragatores habere vos destinabam; mecum ut agnosceretis, reipublicæ administrandæ vim cum sacerdotio coniungere, perinde esse atque ea nere, quæ nendō connecti nequeant.

Prisca tempora eisdem sacerdotes ac iudices tulerunt. Nam Ægyptii et Hebræi longo tempore sacerdotum imperio usi sunt. Deinde posteaquam, ut mihi videtur, divinum opus humano more fieri cœptum est, Deus ambo vitæ genera separavit; nnumque horum sacrum, alterum ad regimen atque imperium constitutum est. Alios enim ad infimarum rerum faciem convertit, alios sibi sociavit: illi in negotiis, nos in oratione collocati. B Ab utrisque vero quod honestum et consentaneum est, requirit Deus. Quid tu igitur antiquum illud revocas? quid ea coniungere vis, quæ Deus scjunxit? qui nos non administrare, sed administrando depravare postulas; quo quid infelicus esse potest? Patrono opus habes? Vade ad eum qui reipublicæ legibus præest. Deo quoniam in re indiges? Vade ad urbis antistitem; non quod istic penitus voti compotem fieri necesse sit; sed quod omnem ad id 199 operam sim adhibiturus. Sim quiescere uti possim mihi aliquis concesserit: forsitan aliquando istud poterō: simul enim a rerum terrenarum facie sacerdos avertitur, et ad Deum convertitur. Contemplatio sacerdoti finis est, si non falso id sibi nomen usurpet. Contemplatio vero et actio nequaquam in unum conveniunt. Voluntatis enim impetus, motus est in actionem: nullus autem sine affectu aliquo esse potest. At omnium expertem affectuum animam illam esse oportet, quæ Dei receptaculum futura sit. Nam ei qui impurus sit, ait ille⁷, quod purum est attingere nefas est. *Vacate enim et cognoscite quoniam ego sum Deus*⁸. Vacatione opus ei est, qui cum philosophiæ studio sacris operatur. Nec episcopus damno, qui negotiis detinentur; sed eum noverim vix me horum alterutrum assequi posse, qui utrumque præstare possint, eos admirari soles. Non est id mearum virium, duobus ut dominis serviam. Sin aliqui reperiantur, quibus D ne mentis quidem ad inferiora descensus detrimentum afferat, merito illi possunt sacerdotes fieri, et præesse civitatibus. Solaris radius, quamvis cœnum contingat, purus, nec inquinatus manet. Ego si idem fecero, fontibus ac mari opus

⁷ Levit. xii, 4. ⁸ Psal. xlv, 11.

DION. PETAVII NOTÆ.

(79) *Kal ei dunaton ên aggelw.* Oratorie hæc et ad amplificandum dicta. Neque enim τῆ ἀκριβῆς θεολογίᾳ satis hæc probata ratio. Quid vero vir quidam doctus, ut in nova illa epistolarum editione est, post ἀγγέλω vocem ὀλίγῃ ex conjectura subjicit,

ἀπογνῶναι δὲ προστασίας ἀδικουμένων, ἀπολελογημένους τῷ δήμῳ διὰ τῆς μάτην ἐπιχειρήσεως. Ὁ νοῦ μέγεθος ἔχοντος ἦν καὶ πρὸ πείρας ποιῆσαι· νοῦ δὲ περιμείναμεν ὑμᾶς ἐκ τῶν πραγμάτων συμψήφους ποιήσασθαι, ὅτι πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερωσύνη συνάπτειν, τὸ κλῶθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα.

Ὁ πάλαι χρόνος ἤνεγκε τοὺς αὐτοὺς ἱερέας καὶ καὶ κριτάς. Καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ τὸ Ἑβραίων ἔθνος, χρόνον συχῶν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐθασλευθήσαν. Εἴτ' ἐπειδὴ μοι δοκεῖ τὸ θεῖον ἔργον ἀνθρωπίνως ἐπράττετο, διψκίσειεν ὁ θεὸς τοὺς βίους· καὶ ὁ μὲν ἱερός, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπεδείχθη. Τοὺς μὲν γὰρ εἰς ὕλην ἐπέστρεψε, τοὺς δὲ συνέταξεν αὐτῶν. Τετάρταται δὲ οἱ μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν· ἡμεῖς δὲ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἶναι. Τὸ δὲ καλὸν ἀπαιτεῖ παρ' ἀμφοῖν ὁ θεός. Τί οὖν ἐπανάγει; τί δὲ συνάπτειν πειρᾶ τὰ κεχωρισμένα παρὰ τοῦ θεοῦ; Ὅς οὐδὲ διοικεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ παραδιοικεῖν ἀξίως. Οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; Προστάτου σοι δεῖ; Βάδιζε παρὰ τὸν ἐπιτροπεύοντα τῶν νόμων τῆς πολιτείας. Τοῦ θεοῦ σοὶ τί δεῖ; Ἔθι παρὰ τὸν ἱερέα τῆς πόλεως. Οὐχ ὡς ἐνταῦθ' ἐνὸν τὸ πάντως ἐπιτυχεῖν· ἀλλ' ὡς ἐγὼ προθυμηθήσομαι. Ἄν δ' ἐπιτρέπη τις ἡρμεῖν, τάχα ποτὲ καὶ δυνήσομαι· ὅμα γὰρ ἀποστρέφεται τὴν ὕλην, καὶ πρὸς θεὸν ἐπιστρέφεται. Θεωρία τέλος ἐστὶν ἱερωσύνης μὴ ψευδομένης τὸ ὄνομα· θεωρία δὲ καὶ πρᾶξις οὐκ ἀξιοῦσι συγγινεσθαι. Ὅρμη [γρ. ἀρχὴ αἰ. ὄρμη] μὲν γὰρ κινήσις πράξεων· οὐδεμία δὲ ἀπαθῆς. Ἀλλὰ δεῖ κενὴν εἶναι παθῶν τὴν ψυχὴν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι δοχείον θεοῦ. Μὴ καθαρῶ γὰρ, φησὶ, καθαροῦ ἐφάπτεσθαι, μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ. *Σχολιάσατε καὶ γρῶτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ θεός.* Σχολῆς δεῖ τῷ μετὰ φιλοσοφίας ἱερατεύοντι. Οὐ καταδικάζω τῶν ἐπισκόπων τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν· ἀλλ' ἐμαυτὸν εἰδὼς μόλις εἰς θάτερον ἐξικνούμενον, ἀγαμαὶ τῶν δυναμένων ἐκότερα. Ἐμοὶ δύναμις οὐκ ἐστὶ δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. Εἰ δ' εἰσὶ τινες, οἱ μὴδ' ἀπὸ τῆς συγκαταβάσεως βλάπτονται, δύναντο ἂν καὶ ἱεραῖοι, καὶ πολλῶν προστατεῖν. Ἄκτις ἡλίου κἂν ὀμίληση βορβόρῳ, μένει καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος· ἐγὼ δὲ ταῦτο τοῦτο παθῶν, πηγῶν καὶ θαλάττης δεήσομαι. Καὶ εἰ δυνατόν ἦν ἀγγέλω (78) πλεῖστον ἢ τριάκοντα ἐνιαυτοὺς συνανθρωπεύσαντι [γρ. ἐνανθρωπήσαντι] μηδὲν ἀπολαύσαι τῶν τῆς ὕλης κακῶν εἰς προσάθειαν, τί δεῖ καταθῆναι τὸν Ἰῖδον τοῦ θεοῦ; Ἄλλ' ἐστὶ περιουσία δυνάμεως, ὀμιλοῦντα τοῖς χεῖροσι μένειν ἐπὶ τῆς φύσεως, καὶ μηδένα τρόπον παθαίνεσθαι. Τοῦτο θεοῦ μὲν ὕμνος ἐστὶν· ἀνθρώπων δὲ παραίτησις γίνεται διευλαβουμένῃ τῆς φύσεως αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν.

tanquam necessariam, equidem non probo. Sensus enim obscuritate vacat. Nam cum Christus in terris annos supra triginta vixerit, negat Synesius angelum idem citra labem aliquam et contagionem præstare potuisse.

Κατὰ τοῦτους ὑμῖν ἐγὼ τοὺς ὄρους συνέσομαι. Οὐ μὴν τό γε κρίνειν καιροὺς ἑμαυτὸν ἀφαιρήσομαι, ὡς ὅταν ἐξῆ κατιόντα [γρ. καρπούνητα] μὴ κατιέναι, τουτέστι διὰ τῆς τυρούσης ἐπιστροφῆς ἀγαθὸν τι μέγα ποιεῖν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πολιτεύεται. Τὸ προσετατημένα: δὲ ἐστὶ τὸ δεῖνόν, οὐ μῆτε Θεοῦ φύσις ἀνέχεται, μῆτε ὅστις ἑαυτὸν ἀπευθύνει πρὸς τὸν Θεόν. Εἰ γέγονα χρημάτων, ἢ κτημάτων ἐπιμελής, εἰ σύνιστέ μοι λογισμοὺς δεχομένῃ τῆς καθ' ἡμέραν, ἢ τῆς κατ' ἔτος θαπάνης, εἶτα ἐν τοῖς ὑμετέροις τοῦ χρόνου φειδομαι, ἀλαζύν εἰμι, καὶ οὐκ ἀξιώ συγγινώσκεσθαι. Εἰ δὲ ἀμελήσας τῶν οἰκoi πρότερον, τῆ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖα συνέταξα τὴν ζωὴν, τί δεῖνόν εἰ τῶν ἴσων ὑμᾶς ἀξιώ; 'Ἄλλ' ἐπαι τοῦτοις ὑμᾶς οὐκ ἀρέσκομεν, ὡς ὄντων ἐτέρων, οἱ δύνανται κατὰ ταῦτὸν ἐν ἀμφοῖν εὖ διαγίνεσθαι, ἐξεστὶ βουλευέσασθαι τὸ λῶν τῆ τε πόλει καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις, κάμοι. Οὐκ ἐφομῶμαι τὴν ἰερωσύνην· μήποτε δυνηθεῖη τοσοῦτον Ἀνδρόνικος. 'Ἄλλ' ὡσπερ οὐδὲ φιλόσοφος ἐγενόμενος δημόσιος, οὐδὲ θεατροσκοπίας [γρ. θεατροκοπ.] ἐπιθέμην· οὐδὲ εἰδασκαλεῖον ἤνοιξα. Καὶ οὐδὲν ἤττον ἦν τε καὶ εἶην φιλόσοφος! Οὕτως οὐδὲ ἱερεὺς δημόσιος εἶναι βούλομαι. Οὐχ ἅπασ ἀπαντα δύνανται. Ἐγὼ συγγενόμενος ἑμαυτῷ, καὶ διὰ τοῦ τῷ Θεῷ, καταβάς ἀπὸ θεωρίας, δύναμαι συνουσίας οὐκ ἀχρήστους ποιεῖσθαι πρὸς ἕνα καὶ δύο· καὶ οὐδὲ τοῦτους ἀγελαίους, ἀλλ' εἰ τινες εἶεν ἢ φύσεως λαχόντες, ἢ ἐγωγῆς εὐτυχῆσαντες, ὥστε νοῦν τεθουμακέναι πρὸ σώματος. Ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοῦ πραγμάτων (79) ἀπόμμενος μετὰ τῆς ἑμαυτοῦ βρασύνης, γενόμενος ἂν τῷ καιρῷ χρήσιμος. Καταχωννύμενος δὲ ὑπ' αὐτῶν, ἑμαυτοῦ τε ἐπιλήσιμον εἶμι, καὶ τῶν πραγμάτων ζημίαν ποιῶ. Οὐ γὰρ ἐστὶ μισούντα καλῶς τι ποιεῖν. 'Ἄλλ' ὁ μὴ πάση τῇ γνώμῃ δεδογμένα ποιῶν, ἀθυμο ἔρχεται πρὸς τὴν πρᾶξιν, ἧς προστῆναι δεῖ. Ὅστις δὲ πρὸς μὲν σχολὴν ἀνοικείως ἔχει, καὶ οὐκ ἐστὶν ὅπως τῷ σχολάζοντι (80) χρῆσαιτο, αὐτὸ δὲ τὸ πᾶν ὅπερ ἐστὶ δημοφελέστατος ἀνθρώπος, πολυχωροτάτη ψυχῆταῖς ἀπάντων ἀρκούσα φροντίσιν. Ὅστις ἐπειδὴ [γρ. δὴ] πέφυκεν οὕτω καὶ βούλεται, ὁ τοιοῦτος κἂν χάριν εἰδείη ταῖς ἑλκυσταῖς αὐτῶν ἐφ' ἑαυτὰς περιστώσειν. Ὑποθέσεις γὰρ αὐτοῦ τῇ φύσει χαρίζονται [γρ. πορίζονται], καὶ μέγιστον εἰς τὸ κατορθοῦν ἐφόδιον ἢ φιλία τοῦ πράγματος. Ἐξαιρετέος οὖν ἅπασιν ὑμῖν ὁ λυσिताλέστατος ἀνθρώπος, καὶ ἀθαιρετέος ἡμῶν, οἱ μόνοι μολίς σωζόμεθα. Τί κεκράτατε; Οὐ δότι μῆπω γέγονεν, ἀξίον ἐστὶ μὴδὲ νῦν γενέσθαι; Πολλὰ τῶν δόντων ὁ χρόνος ἐξεῦρε καὶ θιωρθώσατο. Οὐχ ἅπαντα πρὸς παράδειγμα [γρ. παραδείγματα] γίνεται. Καὶ τῶν γενομένων ἕκαστον ἀρχὴν ἔσχε· καὶ πρὶν γενέσθαι μῆπω γενομένον ἦν. Ἀξιώτερόν ἐστι προτιμηθῆναι τῆς συνθηλας τὸ χρήσιμον. Ἡμεῖς ἀρχὴν δώμενθεοι βελτίον. Ἀθαιρετέος οὖν ἡμῶν, ἢ μεθ' ἡμῶν αἰρετέος, πάντως δὲ αἰρετέος

A habeo. Ac si angelus posset supra triginta annos cum hominibus ita consuescere, nulla ut ex materia contagio malorum in eum redundaret, quid necesse est descendere Filium Dei? Sed abundantia quædam virium est, ita inter deteriora versari, ut in naturæ statu consistat, nec ullo modo ab illis inficiatur. Dei ista laus ac prædicatio est. Homini vero deprecandum illud est, naturæ suæ imbecillitatem metuenti. His ego vobiscum legibus versabor. Non tamen temporum atque opportunitatum iudicium mihi adimam, ut, cum licebit, me ad inferiora demittam: hoc est levi cura et animadversione ingens aliquod bonum efficiam, quemadmodum Deus se ipse gerere consuevit. Affici autem et adhaerescere penitus, hoc demum malum est; quod neque natura Dei sustinet, neque quisquis se ad Dei exemplar exigit. Si pecuniarum ac possessionum curam et sollicitudinem admisi; si diurnorum et annuorum expensorum rationes accipere me cognoritis postea in iis quæ ad vos pertinent, tempori parco, vanus et arrogans sum, 200 nec ignosci mihi postulo. Sin rei domesticæ prius ipse cura deposita, in mentis actione vitam meam collocatam habeo; quid mirum est si et idem a vobis requiro? Quoniam autem ob hæc minus vobis placemur, quasi alii sint, qui eodem modo recte in utrisque versari possint, consilium vobis capere licet, quid et civitati, et ecclesiis, et mihi magis expediat. Non ego sacerdotium ejurabo. Nolo tantum habere potestatis Andronicum. Sed quemadmodum neque philosophus popularis fui, nec me theatralibus spectaculis dedidi; nec ludum aperui: nihilominus tamen erant tum, et utinam sim philosophus! ita neque popularis antistes esse volo. Non omnia omnes possunt. Ego mecum et mente cum Deo versatus, et a contemplatione descendens, non absurda colloquia miscere possum cum uno, vel altero, iisque non vulgaribus; sed si qui sint vel indolem nacti, vel feliciter instituti, adeo ut corpori mentem præferant. Præterea longo intervallo ad negotia tractanda me conferens, quod commodo meo faciam, utilis in tempore esse possum. Sin iis opprimor, non modo mei obliviosus reddor, sed et negotiis ipsis detrimentum facio. Fieri enim non potest, ut quod quis oderit, recte et ex ordine conficiat. Sed qui non ex totius animi sui sententia aliquid facit, languidus ac tristis ad opus accedit, cui præesse illum convenit. Contra qui ab otio alienus est, nec ulla ratione vacuus esse et a negotiis feriari potest: sed quantus quantus est, populo utilissimus est, et plurimarum rerum capax animus, omnium curæ sustinendæ sufficiens: qui quoniam ita a natura comparatus est, ejusmodi præstare sese studet: qui sic affectus est, etiam occupationibus ac

DION. PETAVII NOTÆ.

(79) Ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοῦ πραγμάτων. Rectissime pro πολλῶν. Subauditur enim χρόνου. Sic autem in vetustis fere omnibus.

(80) Καὶ οὐκ ἐστὶν ὅπως τῷ σχολάζοντι. Quid

si ταυτῷ σχολ. ? Sea mutilus forsitan hic locus, qui suppleri utcumque potest, si post δημοφελέστατος aliud ἐστὶν adjungatur.

negotii gratiam habeat, quæ ipsum ad se pertrahant. Materiam enim naturæ suæ suppeditant; estque hoc maximum ad rem conficiendam adjuvamentum, amare idipsum quod agitur. Quare seligendus vobis aliquis est, qui sit omnium utilissimus, nostroque in loco eligendus, qui ægre admotum servari soli possumus. Quid exclamastis? Non quia nondum factum illud est, fieri idcircone nunc quidem convenit? Multa quæ necessaria erant, invenit tempus et emendavit. Non ad exemplum sunt omnia: et unumquodque eorum, quæ facta sunt, initium habuit; et antequam **201** fieret, nondum erat factum. Consuetudini utilitatem anteferre præstat. Demus et nos initium meliori consuetudini. Pro nobis igitur eligendus, vel nobiscum eligendus: omnino eligendus homo est. Quisquis ille fuerit, prorsus in civilibus rebus longe meipso peritior videbitur; ac misellos istos homunciones vestri causa conciliare tractareque poterit. Itaque si nondum id vobis probatur, hoc in posterum differamus. Libebit enim ea de re privatim atque in commune consulere. Jam vero quibusnam præmis de consilii sententia in Andronici furorem sit animadversum attendite.

EPISTOLA LVIII.

Ad episcopos

Andronicum Beronicensem, infelici Pentapolis fato editum, et educatum, et adultum, quique patriæ præfecturam pecunia redemit, nemo aut existimet, aut appellet Christianum; sed tanquam a Deo execratus, cum universa sua familia ab omni sit ejectus Ecclesia: non quia Pentapolis extrema plaga fuit, post terræ motum, post locustam, post pestilentiam, post incendium, post bellum, illorum omnium reliquias diligenter persequens; horrenda ad carnificinam instrumentorum genera ac formas primus in provinciam inferens: utinam discere liceat, et his solus utens! digitale, pedum distortorium, prelum, et nasipressorium, et auribus ac labris distrahendis forcipes: quorum qui experimentum ac spectaculum morte prævenerunt, quique ante bello sublati sunt, ab iis qui male liberati fuerant, felices appellati sunt; sed quoniam primus apud nos et solus factis verbisque Christo maledixit: factis quidem, ex quo edicta sua ad ecclesiæ valvas affixit; quibus contra leges a se vexatis aditum ac supplicationem ad sacrum altare, tanquam asylum, intercludebat, Dei vero sacerdotibus ea minabatur, quæ vel Phalaris Agrigentinus, vel Cephren Ægyptius, vel Sennacherib Βαβυλωνius timuisset, is, qui Hierosolymam nuntios misit, qui Deo, et Ezechia convicia dicerent. Illum dico diem alteram Deo crucem attulisse. Nam ad Christi contumeliam infamis iste libellus e sacris foribus pendebat. Et hæc sol vidit, et homines legerunt; non Tiborio **202** Claudio rempublicam administrante, a quo Pilatus ad Judæorum præfecturam missus est, sed pia Theodosii stirpe Romanorum sceptris moderante, a qua furtim Andronicus sibi præfecturam exambiit, eadem qua Pilatus mente præditus. Risui prætereuntibus erant infidelibus illæ tabulæ: quemadmodum Judæis quæ

Α ὁ ἄνθρωπος. Ὅστις ἂν ἦ, πάντως ἐμοῦ τὰ πολιτικὰ μακρῶ φανείται σφωτέρως, καὶ δυνήσεται τὰ δύστηνα ταῦτ' ἀνθρώπια ὑπὲρ ὁμῶν ἐξομιλεῖν καὶ μεταχειρίζεσθαι. Οὐκοῦν εἰ μήπω δοκεῖ, τοῦτο μὲν εἰσαῶθις ἀναθώμεθα. Ἐξέσται [γρ. ἔξεσσι] γὰρ ὑπὲρ αὐτοῦ καταμόνας καὶ μετ' ἀλλήλων βουλευσασθαι. Νυνὶ δὲ οἷς τὸ συνέδριον μετήλθε τὴν Ἀνδρονίκου μανίαν, ἀκούσατε.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΗ'.

Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους.

Ἀνδρόνικον τὸν Βερονικέα. τὸν κακῆ Πενταπόλεως μοῖρα καὶ φύνα, καὶ τραφέντα, καὶ ἀξήθοντα, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεγκούσης αὐτὸν ὠνησάμενον, μήτε ἡγείσθω τις, μήτε καλεῖτω Χριστιανόν· ἀλλ' ὡς ἀλιτήριος ὢν τοῦ Θεοῦ, πάσης Ἐκκλησίας ἀπεληλάσθω πανέστιος. Οὐ δῖοτι γέγονε Πενταπόλεως ἐσχάτη πληγῆ, μετὰ σεισμὸν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λιμὸν [γρ. λοιμὸν], μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον, ἐπεξεληθὼν ἀκριθῶς τοῖς ἐκείνων ἐγκαταλείμμασιν, ἀποπικολαστηρίων ὀργάνων γένη καὶ σχήματα πρῶτος εἰς τὴν χώραν [γρ. πόλιν] εἰσνεγκῶν (εἶη δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ μόνος χρησάμενος!), δακτυλήθραν, καὶ ποδοστράθην, καὶ πισστήριον, καὶ ρινολαθίδα, καὶ ὠτάγραν, καὶ χειλοστροφίον· ὧν οἱ' προλαβόντες [γρ. μὴ λαβόντες] τὴν πείραν τε καὶ τὴν θέαν, καὶ τῷ πολέμῳ προαπολόμενοι. παρὰ τῶν κακῶς περισωθέντων ἐμακαρίσθησαν· ἀλλ' ὅτι πρῶτος παρ' ἡμῖν καὶ μόνος ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸν Χριστὸν ἐδολασφίμησεν· ἔργῳ μὲν, ἀφ' οὗ τῆ θύρῃ τῆς ἐκκλησίας προσεπατιτάλευσεν αὐτοῦ διατάγματα· τοῖς μὲν ὑπ' αὐτοῦ παρανομούμενοις, τῆς ἀσύλου τραπεζῆς ἀποκλείων τὴν ἐκτελείαν· ἀνατεινόμενος δὲ τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Θεοῦ ταῦτα, ἃ καὶ Φάλαρις ὁ Ἀκραγαντινός, καὶ Κεφρὴν ὁ Αἰγύπτιος (81), καὶ Σενναχηρείμ ὁ Βαβυλωνίος ὠνησεν, ὁ πέμψας εἰς Ἱερουσαλήμ τοὺς ὀνειδιούντας Ἐζεκίαν καὶ τῷ Θεῷ. Ἐκεῖνη ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἐνηγοχέμαι φημί τὸν δεῦτερον σταυρὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ γὰρ ὀνειδιζομῆ τοῦ Χριστοῦ τὸ λοιδορεῖν ἐκεῖνο βιβλίον ἀπὸ τῆς ἱερᾶς θύρας ἐκρέματο. Καὶ ταῦτα ἐπειθεὶς ἦλιος, καὶ ἀνέγνωσαν ἄνθρωποι· οὐ Τιβερίου Κλαυδίου τῆς πολιτείας ἐπιτροπεύοντος, ἀφ' οὗ Πιλᾶτος ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων ἡγεμονίαν ἐστάλη· ἀλλὰ τῆς εὐσεβοῦς Θεοδοσίου γενεᾶς τὰ σκήπτρα Ῥωμαίων ἐχούσης, ἀφ' ἧς ἔλαθεν Ἀνδρόνικος αὐτοῦ μνηστεύσας ἀρχὴν, ὑπὸ τῷ Πιλᾶτου φρονήματι. Γέλως ἦν τοῖς παριοῦσι [γρ. παροῦσι] τῶν ἑτεροδόξων

DION. PETAVII NOTÆ.

(81) Κἀν Κεφρὴν ὁ Αἰγύπτιος. Herod. Ester. Regnavit hic A. 56, sub cuius imperio refert ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις τε πᾶσαν εἶναι κακότητα, καὶ τὰ ἱερὰ

χρόνου τοσούτου κατακλητθέντα οὐκ ἀνοιχθῆναι. Adulit eumdem et fratrem Cheopam aἱ Ἄγυπτίαι non nominari, præ utriusque execratione.

τὰ γράμματα, καθάπερ Ἰουδαίους τὰ παραγεγραμ-
 μένα τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι τὸ ἐπίγραμμα
 τοῦ σταυροῦ, γεγονὸς ἀπὸ γνώμης οὐκ εὐσεβοῦς,
 σεμνὸν ἦν ἐπὶ λίθῳ; δι' οὗ βασιλεὺς ὁ Χριστὸς
 ἐκηρύττετο. Ἐνταῦθα δὲ ἡ γλώττα τῇ γνώμῃ συν-
 ἔβαινε. Τὰ δὲ δὴ μετὰ ταῦτα τῶν πρώην ἐστηλιτευμέ-
 νων βαρύτερα. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν τινα κατ' ἐχθροῦ
 πρόφασιν εὐράμενος (ἐχθρα δὲ ἦν αὐτοῖς, ὅτι γάμος
 ὁ μὲν ἐσπούδαζεν, ὁ δὲ ἐκώλυεν), ἐκείνοις αὐτὸν τοῖς
 ἀποτροπαικίως κολαστηρίοις ἠκίεζτο, ἃ μὴ παραδοθεῖη
 τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου· μετ' αὐτοῦ δὲ ὡς περ ἤρξατο,
 παύσαιτο· καὶ γένοιτο τοῖς μετ' ἡμᾶς ἀκοή ταῦτα τῆς
 ἡγεμονίας Ἀνδρονίκου συνθήματα. Ἐπειδὴ οὖν ἀνὴρ
 εὐγενής, οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ' ἀτυχῶν, ἐπ' αὐτοῖς κατ-
 ετεινέτο, καὶ ταῦτα τῆ τῆς μεσημβρίας ἐδράτο σταθε-
 ρώτατον, ἵν' ὑπὸ μόνις μάρτυσι τοῖς δημοῖς ἀπ-
 ὄλοιτο· καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἔγνω γινομένην αὐτῷ
 συμπαθῆ, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δὲ μαθόντες εὐ-
 θύς, ὡς εἴχομεν, ἐξεδράμομεν, ἐφ' ᾧ παρακαθίζῃσαι,
 καὶ συνδιενέγκαι τὴν συμφορὰν· λυττᾶ πρὸς τὴν
 ἀκοήν, εἰ τις ἐπίσκοπος ὦν ἐλεῆσαι τετόλμηκεν ἀν-
 θρωπον ἀπηχθῆμενον αὐτῷ. Καὶ πολλὰ καὶ παράνομα
 νεανειυσάμενος, τοῦ θρασυτάτου τῶν ὑπηρετῶν
 θάνατος αὐτὸν ἐρεθίζοντας, ᾧ χρῆται πρὸς τὰς δημο-
 σίας συμφορὰς ὀργάνῳ, πέρας ἐπέθηκε τῇ μανίᾳ τὴν
 ἀθεωτάτην φωνὴν εἰπὼν, ὅτι Μάτην ἐπὶ τὴν Ἐκ-
 κλησίαν ἤλπισε, καὶ οὐδεὶς ἂν ἐξαιρεθεῖη τῶν Ἀν-
 δρονίκου χειρῶν, οὐδ' ἂν εἰ τις τὸν πόδα κρατῆσαι
 αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Ταύτην ἀκαιδέυτῳ γνώμῃ καὶ
 γλώττῃ τρις ἀνεφθέγγετο τὴν φωνὴν, μεθ' ἣν οὐκέτι
 νοουθετητός ὁ ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς περ μέλος ἀνιάτως
 ἔχον ἀποκοπιέος ἡμῶν, ἵνα μὴ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ
 θγιαίνον συμφορῆται. Ὅ γὰρ μολυσμὸς διαδόσιμος
 γίνεται, καὶ ὁ θίγων ἐναγοῦς, ἀπολαύει τῆς προστρο-
 πῆς. Δεῖ δὲ εἶναι καὶ γνώμῃ καὶ σώματι καθαρὸς
 τῷ Θεῷ. Ἐπὶ τούτοις, ἡ Πτολεμαίδος Ἐκκλησία,
 τὰδε πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ γῆς ταυτῆς ἀδελφὰς δια-
 τάττεται·

mente et corpore puros convenit. Ob hæc Ptolemaidis
 Ecclesias hæc decernenda censuit.

Ἀνδρονίκῳ, καὶ τοῖς αὐτοῦ, θάνατι, καὶ τοῖς αὐτοῦ
 μηδὲν ἀνοικνύσθω τέμενος τοῦ Θεοῦ· ἅπας αὐτοῖς
 ἱερὸς ἀποκεκλισθῶ, καὶ σηκός, καὶ περιβόλος. Οὐκ
 ἔστι τῷ διαδόλῳ μέρος ἐν παραδείσῳ· δε κὰν λάθη
 διαδύς, ἐξελαύνεται. Παραινῶ μὲν οὖν καὶ ἰδιώτῃ
 παντὶ καὶ ἄρχοντι, μήτε ὁμορφιον αὐτῷ, μήτε
 ὁμοτράπεζον γίνεσθαι· ἱερεῦσι δὲ διαφερόντως, οἱ
 μήτε ζῶντας αὐτοὺς προσερούσι, μήτε τελευτή-
 σαντας συμπροπέμψουσιν. Εἰ δὲ τις ὡς μικροπο-
 λῆτιν ἀποσκυβαλίσει τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δέξεται (82)
 τοὺς ἀποκηρύκτους αὐτῆς, ὡς οὐκ ἀνάγκη τῇ
 πίνητι παθεῖσθαι· ἴστω σχίσας τὴν Ἐκκλησίαν,
 ἦν μίαν ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται. Ὁ δὲ τοιοῦτος,
 εἴτε λευίτης ἐστίν, εἴτε πρεσβύτερος, εἴτε ἐπίσκο-
 πος, παρ' ἡμῖν ἐν Ἀνδρονίκου μοίρᾳ τετάξεται,

DION. PETAVII NOTÆ.

(82) Καὶ δέξεται. Vide Loc. Comm. de dectois in Excommunic. et Censur.

Ad crucem Christi ascripta legobantur. Quan-
 quam ipsa crucis inscriptio, ut non religioso ab
 animo profecta, at verbis ipsis perhonorifica fuit,
 quibus rex Christus prædicabatur: hic autem lin-
 gua cum animo congruebat. Quæ vero deinceps
 acciderunt, longe iis quæ affixa sunt acerbiora
 fuerunt. Cum enim nonnihil adversus inimicum
 occasionis nactus esset (inimicitia autem inde
 inter eos ortæ fuerant, quod nuptias hic affecta-
 bat, ille prohibebat), iis illum furialibus suppliciis
 torquere instituit, quæ minime posteritatis memo-
 riæ prodantur, sed cum ipso, uti cæpere, desi-
 nant, sintque hæc ad posteros Andronici magi-
 stratus signa auditione tenus propagata. Sed cum
 nobilis vir nihil injuste molitus, sed calamitosus,
 ob hæc excarnificaretur, et ista sub meridianum
 ipsum diei ardorem agerentur, ut solis carnifici-
 bus testibus periret; postquam condolere illi Eccle-
 siam sensit, nullo quidem alio ex indicio, sed quod
 statim ut audivimus, e vestigio accurrimus, ut ei
 assideremus, et miseriam participes essemus, his
 ille auditis furore præceps agitur; quod episco-
 pus ullus misereri illius auderet hominis, cui ipse
 esset inimicus, ac plurima impiaque insolenter
 jactitans, audacissimo satellitum Thoante ad id
 eum incitante, quo ad publicas calamitates admi-
 nistro utitur; tandem scelestissima in voce furo-
 rem terminavit suum, frustra illum dicens spem
 aliquam in Ecclesia collocasse, neque quemquam
 ex Andronici manibus ereptum iri, non si pedem
 ipsum Christi manibus amplectatur. In hac ille
 vocem imperita mente ac lingua ter erupit, secun-
 dum quam nihil est quod amplius moneamus homi-
 nem, sed, velut membrum insanabile, a nobis
 est segregandus, ne illius contagione quod sinec-
 rum est corrumpatur. Labes enim facile commu-
 nicatur, et qui impurum tetigerit, piaculum no-
 xamque contrahit. 203 Esse autem coram Deo et
 Ecclesia ad omnes ubique terrarum sorores suas

Andronico ejusque sociis, Thoanti et ejus sociis
 nullum Dei templum aperitur. Omnis illis religiosa
 ædes ac septa claudantur. Nulla diabolo in para-
 diso pars est. Qui si clam irrepserit, expellitur.
 Ac cum privatos omnes et magistratus hortor, ut
 nec ejusdem cum illo tecti, neque mensæ partici-
 pes esse velint; tum sacerdotes imprimis, qui nec
 viventes illos salutabunt, nec mortuos funehri
 pompa deducunt. Sin quisquam, velut exiguæ
 urbis, Ecclesiam nostram contempserit, et ab ea
 damnatos receperit, quasi pauperi parere nihil
 necesse sit; noverit scissam a se Ecclesiam esse,
 quam unam esse vult Christus. Atque hic sive
 Levita, sive sacerdos sit, sive episcopus, apud nos
 eodem, atque Andronicus loco censebitur: neque

cum eo dextram jungemus, nec eadem ex mensa vescemur unquam. Tantum abest ut cum iis arcana mysteria communicemus, qui cum Andronico et Thoante partem aliquam habere voluerint.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΙΧ.

Anysio.

Cui ego litteras commisi, etsi is animo philosophus, arte tamen ac professione orator est. Itaque quandiu Anysius aderat, et Pentapolis supererat, apud nos eam adhuc artem exercebat. Cum autem post discessum tuum insequens tempus nos hostibus vendidisset, et quoddam nobis justitium indixisset, ad aliud forum navigare constituit, ubi venalis lingua, quod mercimonium est oratorum, illustrem reddit oratorem. Fac ut illi cujuspian viri familiaritatem concilies, cui gentium praefectura contigerit. Ac Deum testor tuae meaque amicitiae praesidem, is ipse, a quo tu gratiam postularis, gratias tibi aget, cum post factum periculum revertetur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΧ.

Auxentio.

Si te ob illatam amicitiae nostrae injuriam accusavero, et Deo, et divinis viris judicantibus, omnium te sententia vincam. Nam quae tibi sui inimicitiarum, quas cum meo fratre capiebas, accessio? Nam cum ille, contra quam vellem, 204 adversus Sabbatum beatæ memoriae Phai partes in republica sequeretur, nec tu eum oratione tua posses inflectere, iram in me omnem vertisti, et quidquid mali poteras intulisti. Ego vero, tum, cum licebat, inimicitiarum denuntiationem accepi. Nunc autem nec licet, nec volo. Nam et aetas ipsa praclare faciens, ambitionem omnem restinguit; et sacrae, ut aiunt, leges istud prohibent. Praeterea venit mihi in memoriam communis educationis et institutionis, commorationisque Cyrenae nostrae: quae omnia Sabbatii litibus fortiora putanda sunt. Age igitur, amicitiam colere incipe, rem praestantissimam, et a me plurimum salveto, qui tempus illud omne, quo sili, detrimentum arbitror; quanto putas vel

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΧΙ.

Pylameni.

Tapetem magnum Aegyptiacum, non qui stragulo supponatur, sed qui vel solus straguli vice esse possit, Asterius notarius cum vidisset, a me postulavit, quo tempore mihi ante palatium dormiendum erat: illum ego discedens muneris ipsi loco relicturum me esse promisi. Non enim licebat mihi Thracum nivibus confligenti quidquam ejusmodi largiri. Nunc ad eum mitto: tum enim non reliqueram: tu vero dabis ei cum excusatione, cujus tu ipse testis eris, si temporum recorderis et modi quibus ab urbe sum digressus. Tum enim de die

DION. PETAVII NOTAE

(83) Ἄρ ὑπομνησθῆς τῶν καιρῶν, καὶ προτοῦ. Unus cod., τοῦ καιροῦ καθ' ὄν. Caeteri addunt καὶ προτοῦ καθ' ὄν. Unde facile conjicio καὶ τρόπου καθ'

καὶ οὕτε ἐμβαλοῦμεν αὐτῶν δεξιάν, οὕτε ἀπὸ τῆς αὐτῆς ποτα σιτησόμεθα· πολλοὺ δὴ δεήσομεν κοινωνῆσαι τῆς ἀπορρήτου τελετῆς τοῖς θελήσασιν ἔχειν μερίδα μετὰ Ἀνδρονικοῦ καὶ Θόαντος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ.

Ἀνυσίῳ.

Ἦ δέδωκα τὴν ἐπιστολὴν, εἰ καὶ φιλόσοφος ἔσται τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ῥήτωρ [γρ. καὶ ῥη.] τὴν τέχνην. Ἔως μὲν οὖν Ἀνυσίος τε παρῆν, καὶ Πεντάπολις ἦν, ἔτι παρ' ἡμῖν ταύτην εἰργάζετο. Ἐπει δὲ ὁ μετὰ σὲ χρόνος τοῖς πολεμίοις ἡμᾶς ἀποδόμενος, δικῶν εἰρήνην ἐποίησεν, ἔγνωκε πλεῖν εἰς ἑτέραν ἀγοράν, ὅπου γλώττα ὤνιος, τὸ ῥητόρων ἀγωγίμον, τὸν ῥήτορα γνῶριμον ποιεῖ. Μνήστευσον αὐτῶ φίλαν ἀνδρὸς λαχόντος ἀρχεῖν ἐθῶν· καὶ, ναὶ μὰ τὸν φίλιον τὸν ἐμὸν τε καὶ σὸν, ὃν αἰτήσεις [γρ. αἰταῖς] τὴν χάριν, εἴσεται σοὶ τὴν χάριν, ὅταν ἐπανήκη μετὰ τὴν παύσαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ξ.

Αὐξεντίῳ.

Ἦν [γρ. ἄν] γράψωμαι σε φιλίας ἀδικουμένης, καὶ Θεοῦ, καὶ θεῶν ἀνδρῶν δικαζόντων, ἀπάσαις αἰρήσει. Τίς γὰρ παρενόηθη σοὶ γέγονα τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν δυσμενείας; Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος, οὐδ' ἐμοὶ δοκοῦν, ἐπολιτεύετο κατὰ Σαββατίου τῶ μακαρίτη Φάω, σὺ δὲ αὐτὸν λέγων οὐκ ἐπειθεῖς, ἐτρῆσας ἐπ' ἐμὲ τὴν ὀργὴν, καὶ ἐποίησας κακὸν ὅσον ἡδύνα· καὶ γὰρ (τότε γὰρ ἐξῆν) ἰδεξάμην τὴν πρόκλησιν τῆς διαφορᾶς. Νυνὶ δὲ οὐτε ἐξεστίν, οὐτε βούλομαι. Ἦ τε γὰρ ἡλικία καλῶς ποιοῦσα μαραίνει μοὶ τὸ φιλότιμον· καὶ ἱεροί, φασί, νόμοι κωλύουσιν. Ἄμα δὲ ὑπομνησσομαι καὶ κοινῶν τροφῶν, καὶ παιδείας, καὶ τῆς ἐν Κυρῆνῃ διατριβῆς. Ἄ χρῆ νομίσει τῶν Σαββατίου δικῶν ἰσχυρότερα. Ἄρχου δὲ [γρ. ἔχου δὲ] φιλίας ἀγαθοῦ πράγματος· καὶ χαίρει παρ' ἐμοῦ, ζημίαν ἡγουμένου τὸν χρόνον, ὃν ἐκουπίψα· πῶς οἶε καὶ τότε δακνόμενος; Ἄλλ' ἐνεκαρτέρου, ὡς οἶόν τε. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διαφιλοτιμῆσθαι κακόν.

tum mœrore affectus? Sed utcumque tolerabam.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΑ.

Πυλαιμένει.

Δάπιδα μεγάλην τῶν Αἰγυπτίων, οὐχ οἷαν ὑποθεβλήσθαι στρωμνῆ, ἀλλ' οἷαν αὐτὴν εἶναι καὶ μόνην στρωμνὴν, Ἀστέριος ὁ ταχυγράφος ἰδὼν, ἦτησε παρ' ἡμῶν, ὅπηνίκα με πρὸ τῶν μεγάλων ἀρχείων εἶδει καθυόδειν. Ταύτην ὑπεσχόμην ἐξῶν ἀπολείψειν αὐτῶ δῶρον. Οὐ γὰρ ἦν πρὸς τὴν θρακῶν χιόνα παραβαλλόμενον τοιαῦτα χαρίζεσθαι. Νῦν οὖν ἐκπέμπω· τότε γὰρ οὐ κατέλιπον· σὺ δὲ δώσεις αὐτῶ, μετὰ τῆς ἀπολογίας, ἧς αὐτὸς ἐση μάρτυς, ἂν ὑπομνησθῆς τῶν καιρῶν, καὶ προτοῦ (83), καθ' οὓς ἀνεχώρουσιν τοῦ ἁσπετος, ἔσσις ὁ Θεὸς τῆς ἡμέρας πολλάκις· καὶ

ὄν. Duo enim erant, quae Synesium excusabant, temporis incommoda, et accelerata profectio.

πρὸς ἱκετηρίας ἦσαν οἱ ἄνθρωποι [γρ. ἱκετηρίας ἄνθρ.], πρηναὲς οἱ πλείους· τὸ γὰρ ἔδαφος ἐκτραδαίνετο. Ἐν ᾧ νομίσας ἐγὼ τὴν θάλατταν τῆς γῆς ἀσφαλτέστερον καὶ τὸ πέλαιος, κατατείνω δρόμον ἐπὶ τὸν λιμένα, μηδενὶ λόγον δοῦς, ὅτι μὴ μακαρίτη Φωτίῳ, καὶ τοῦτον πόρρωθεν ἐγκραγῶν, καὶ τῇ χειρὶ σημήνας, ὅτι οἰχίσομαι. Ὁ δὲ, Αὐρηλιανὸν φίλον ἄνδρα (84), καὶ ὕπατον ἀφελὲς ἀπροσαύθητον, ἀπολελόγηται περὶ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν ὑπέρτερον [γρ. ἐταίρον] Ἀστέριον (85). Τότε μὲν οὕτως ἐγένετο. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἐμὴν ἐκείθεν ἀποδημίαν τρίτον τουτουὶ στόλον ἡ ναῦς εἰς τὰπὶ Θράκης χωρία στέλλεται, ἀλλὰ νῦν πρῶτον ὑπ' ἐμοῦ στέλλεται. Νῦν ὅτε πρῶτον ἔξειστιν, ἀποδίδωμι διὰ σοῦ τὸ χρέος. Χάρισαι μοι τῶν ἀνθρώπων ἔξουριον. Τοῦνομα μὲν δὴ καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φθάνω δηλώσας· ἀλλὰ δεῖ πλείω προσθεῖναι γνωρίσματα (γένοντο γὰρ ἂν τις ὁμώνυμος καὶ ὁμοτεχνος· χαλεπῶς δὲ ἅπαντα ταῦτ' ἐ συγκυροὶ [γρ. συγκυρεῖ]· ἀλλὰ γένοιτο γὰρ ἂν ἐν τῷ χρόνῳ [86]). Σύρος τὸ γένος, μέλας τὸ χρώμα, τὸ πρόσωπον ἰσχνός, τὸ μέγεθος μέτριος· οἰκεῖ παρὰ τὴν βασιλικὴν οἰκίαν, οὐ τὴν δημοσίαν, ἀλλὰ τὴν κατόπιν αὐτῆς· ἦτις Ἀδριαβίου μὲν πρότερον ἦν, νυνὶ δὲ Πλακιδίας ἐστὶ τῆς τοῖν βασιλείων ἀδελφῆς. Εἰ δὲ μετώκησε (γινόμενον γὰρ), οὐ δὲ ἀλλὰ Μάρκον ζητήσεις, φανερώτατον ἄνδρα, τὸν ἐκ τῆς ὑπάρχου τάξεως (87). Οὗτος ἦν τότε [γρ. ὁ τότε] τῆς συμμορίας ἄρχων τῶν ταχυγράφων τῆς τὸν Ἀστέριον ἐχούσης. Εὐρήσεις οὖν διὰ Μάρκου τὴν συμμορίαν, ἥς οὐκ Ἀστέριος ἔσχατος, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τρίτος, ἢ τέταρτος· νυνὶ δὲ κἀν πρῶτος εἶη. Τοῦτω δώσεις τὴν παχίαν ταύτην δάπιδα, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρεῖς, ὅσα ἡμεῖς περὶ τοῦ χρόνου πρὸς σέ. Εἰ δὲ βούλει, καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ἀναγνώσῃ· σχολὴν γὰρ ἡμῖν ὁ πόλεμος οὐ δίδωσι τοῦ καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστεῖλαι· εἶναι δὲ δικαίους, οὐδὲν ἴσως κωλύει. Μήποτε τοσοῦτον δυνηθεῖν τὰ ἔπλα.

EPISTOLÆ EB' (88).

Τῷ ἡγεμόνι.

Μισθὸς ἀρετῆς ἱπαινος, ὃν εἰσφέρομεν Μαρχελλίῳ τῷ λαμπροτάτῳ· νῦν ὅτε πέπαιται τῆς ἀρχῆς· νῦν ὅτε σχολάζει κολακείας ἀπάσης ὑπόνοια· ὅστις παραλαβὼν πολεμουμένας τὰς πόλεις, ἔξωθεν μὲν, ὑπὸ πλήθους καὶ μανίας βαρβαρικῆς, ἐνδοθεν δὲ, ἐπὶ στρατιωτικῆς ἀταξίας καὶ τῶν ταξιαρχῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(84) *Αὐρηλιανὸν φίλον ἄνδρα*. Aureliani consulatus, quem cum Stilicone gessit, incidit in A. 400, Arcadii et Honorii vi. Vide quæ ad orat. *De regno adnotavimus*.

(85) *Πρὸς τὸν ὑπέρτερον Ἀστέριον*. Pro ἐταίρον ὑπέρτερον scripsimus. Nam in duobus scriptis ἐρέτην reperi, et in margine alterius ὑπέρτερον, quæ ipsissima lectio est. Est enim aptissima antithesis consulis et apparitoris.

(86) *Ἀλλὰ γένοιτο γὰρ ἂν ἐν τῷ χρόνῳ*. Mendosus, ut arbitrator, hic locus. In uno vet., οὐδὲ γένοιτο ἂν. Tentabam, ἀλλὰ γένοιτο γὰρ ἂν αὐτὸς μόνος.

A *sæpius terra quatiebatur, passimque homines pronos se in preces abiciebant: nam solum succusabatur. In quo cum mare terra tutius et altum crederem, cursu ad portum contendo, nemini loquens, præterquam beato Photio, et hunc eminus clamore compellans, ac manu discessurum me significans. Jam qui Aurelianum amicum virum, et consulem insalutatum reliquit, super eadem re apud officialem Asterium excusationem habet. Ac tum, quidem ita res accidit. Quamvis autem post meam inde profectionem tertio jam navis in Thraciam mittatur, nunc tamen primum a me mittitur. Quare nunc cum primum licet, per te debitum reddo. Gratificare mihi, quæso, et hominem investigo, 205* *cujus quidem nomen et artem antea significavi. Verum plura his indicia subjungenda sunt. Etenim fieri potest, ut ejusdem cum illo et nominis quispiam et artis inveniat. In eundem autem omnia convenire difficile est: etsi hoc fortassis aliquando contigerit. Ergo iste genere est Syrus, colore niger, facie macilenta, statura mediocri. Prope regias ædes habitat, non publicas, sed quæ pone illas sunt, quæ ad Ablavium quondam, nunc ad Placidiam imperatorum sororem pertinent. Sin alio commigraverit (fieri enim nonnunquam solet), tu vero Marcum quærito, notissimum hominem ex præfecti cohorte; hic tum scholæ notariorum præerat, in qua numerabatur Asterius. Itaque per Marcum ordinem ipsum reperies; in quo non postremus erat Asterius; sed tertius fere vel quartus: nunc fortasse primus. Huic pinguem illum tapetem dabis, eique quæ de tempore ad te scribimus, expones, aut etiam, si ita placet, hanc illi epistolam leges. Neque enim per bellum satis otii nobis conceditur, ut ad illum scribamus: quin autem justi simus, fortasse nihil prohibet. Absit ut tantum armis unquam liceat.*

EPISTOLA LXII.

Duci.

Virtutis in laude præmium est: quam in clarissimum Marcellinum conferimus, cum magistratu exiit; nunc cum vacat omnis adulationis suspicio: qui cum bello vexatas urbes accepisset, foris quidem a multitudo et furore barbarico, intus vero a militari insolentia et militarum præfectorum

(87) [LV] *Τῆς ὑπάρχου τάξεως*. Ὑπάρχου, non ἐπάρχου, ut in vulgatis erat. Præfectum autem prætorio intelligit, cujus in officio præter alia ministeria erant scholæ exceptorum, qui acta judiciorum scribebant, notisque utebantur compendii gratia. Unde *συμμορίαν* hoc loco scholam esse puto. Vide *Notit. imper. Orient.*

(88) Scripta videtur hæc epistola Ptolemæensium nomine, continetque Marcellini, qui ei provincie præfuerat, commendationem, cum is in judicium esset vocalus. Usitatae autem id genus laudationes erant in iudiciis, ut ex Ciceronis non uno loco constat.

avaritia, tanquam Deus aliquis offrens sese, et hostes unico praelio, et sibi subjectos quotidiana diligentia moderatiores effecit, et ab ambobus incommodis pacem civitatibus dedit. Lucra contempnit, quæ prope jam legitima diuturna consuetudo fecerat. Non opibus insidiatus est; non in paupertatem contumeliose se gessit; pietatem erga Deum, justitiam in cives, in supplices humanitatem coluit. Ob id philosophus sacerdos in eo prædicando non erubescit; a quo nullus corruptum gratia testimonium extorsit. Et præsentem adesse quidem nobis vellemus ipsum consessum iudicium quo publice privatimque Ptolemæenses omnes, si non meritis parem, qualem certe possumus symbolam contribueremus; quoniam oratio factis ipsis nequaquam par esse potest. Plane ego tum communi nomine orationem instituerem. Sed quoniam longinquo is a nobis spatio remotus est, litteris testimonium de eo nostrum, non interpellati, sed interpellantes ultro, mandavimus.

EPISTOLA LXIII.

Joanni.

Uti potentum amicitiiis, non abuti convenit.

EPISTOLA LXIV.

Eidem.

Noli ingentia postulare, ne duorum alterum contingat: ut, sive obtinueris, molestiam facias, sive non obtinueris, molestiam capias.

EPISTOLA LXV.

Fratri.

Ambos ad te Dionysios misi, ut librorum alterum accipias, alterum recipias.

EPISTOLA LXVI.

Theophilo.

Quoniam nonnihil sciscitaturus abs te sum, qua de re sciscitaturus sim, ante omnia libet exponere. Alexander e senatorio ordine, Cyrenensis, adhuc adolescens monasticam vitam professus est, ac cum una ætate monasticum illud vitæ institutum proccederet, primum ad diaconi, inde ad sacerdotis in Ecclesia dignitatem provectus est. Post hæc occasione negotii cujusdam cum ad comitatum venisset et beatæ memoriæ Joanni commendatus (honoretur enim a nobis mortui memoria; quoniam omnis cum vita simultas exiit), huic igitur conciliatus, ante motus illos ac tumultus Ecclesiarum, Basinopolitanus in Bithynia episcopus illius manibus est consecratus. Post exorta contentione, in ejus, a quo electus erat, amicitia perseveravit, et illius

πλεονεξίας, ὡς περ θεός ἐπιφανείς, μάχη μὲν μὲ τούς πολεμίους, ἐπιμελείη δὲ καθημερινῇ τοὺς ὑπηκόους σωφρονεστέρους ἐποίησας, καὶ παρασκευάσασαν ἀπ' [γρ. ἐπ'] ἀμφοῖν τῶν δευνῶν εἰρήνην ταῖς πόλεσιν. Ὑπερείδης κερδῶν, ἃ δοκεῖν εἶναι νόμιμα πεποίηκεν ἢ συνήθεια. Οὐκ ἐπεδοῦλευσε πλούτῳ· πενίαν οὐχ ὕβρισε, τὰ πρὸς θεὸν εὐσεβής, τὰ πρὸς πολιτευσόμενους δίκαιος, τὰ πρὸς δεομένους φιλόφρονος. Διὰ τοῦτο φιλόσοφος ἱερεὺς ἐπαινῶν αὐτῶν οὐκ αἰσχύνεται· παρ' ἧ μηδεὶς εὐρετο μαρτυρίαν χάριτι δεδεκασμένην. Παρεῖναι μὲν οὖν ὑμῖν καὶ τὸ δικαστήριον ἐβουλόμεθα· καὶ κοινή, καὶ καθ' ἓνα Πτολεμαίων ἕκαστος, ἀντιστηνέγκαμεν αὐτῷ τὸν δυνατόν, εἰ μὴ τὸν δίκαιον ἔρανον· ὅτι λόγος ἔργου παραπολὺ τῆς [γρ. τι ἤτων] ἐστί. Πάντως ἂν ἐγὼ καὶ τότε τοῦ κοινοῦ προηγόρευσα. Ἐπεὶ δὲ τυγχάνει [γρ. τυγχάνω] ὢν ὑπερόριος, ἐν γράμμασιν αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν κατατιθέμεθα, οὐκ ἐνοχληθέντες, ἀλλ' ἐνοχλήσαντες (89).

EPISTOLA ΕΓ'.

Ἰωάννη.

Χρῆσθαι δεῖ ταῖς τῶν δυνατῶν φιλίαις, οὐ καταχρῆσθαι.

EPISTOLA ΕΔ'.

Τῷ αὐτῷ.

Μὴ αἰτεῖ μεγάλα, ἵνα μὴ δυοῖν θάτερον, ἢ τυγχάνω λυπῆς, ἢ μὴ τυγχάνω λυπῆ.

EPISTOLA ΕΕ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἄμφω τοὺς Διονυσίους ἀπέστειλα, ἵνα τῶν βιβλίων τὸ μὲν ἦς εἰληφώς, τὸ δ' ἀπειληφώς.

EPISTOLA ΕΖ'.

Θεοφίλω.

Πεῦσίν τινα πυθέσθαι σου προελόμενος, ὑπὲρ οὗ πέυσσμαι, προαφηγήσασθαι βούλομαι. Ἀλέξανδρος ἀπὸ βουλῆς Κυρηναῖος, ἐτι μενράκιον ὢν, εἰς μοναδικὸν βίον ἐτέλεσε. Τῇ δὲ ἡλικίᾳ συμπτουούσης τῆς μοναδικῆς τῆς κατὰ τὸν βίον ἐνοστάσεως, ἠξιώθη μὲν ἐκκλησιαστικῆς διακονίας· ἠξιώθη δὲ τοῦ πρεσβύτερος εἶναι. Κατὰ δὲ τινα χρεῖαν ἐπὶ στρατοπέδου γενόμενος, καὶ Ἰωάννη τῷ μακαρίτῃ (90) συστάς· τιμάσθω γὰρ παρ' ἡμῶν ἢ μνήμη τοῦ τελευτήσαντος, ὅτι πᾶσα δυσμένεια τῷ βίῳ τούτῳ συναποτίθεται· τούτῳ συστάς, πρὶν μὲν στασιασθῆναι τὰς Ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν ἐκείνου χειρῶν ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη τῆς Βιθυνῶν Βασινουπόλεως. Συμβάσης δὲ τῆς διαφορᾶς, διέμεινε τῷ χειροτονήσαντι φίλος, καὶ γέγονε τῶν ἐκείνου στασιωτῶν. Ἐπεὶ δὲ ἡ συνοδικὴ γνώμη

DION. PETAVII NOTÆ.

(89) Οὐκ ἐνοχληθέντες, ἀλλ' ἐνοχλήσαντες. Quam importune atque ambiciose eas laudationes extorserint, quam etiam insolentes se in eo provinciales præbuerint, ex Tacito liquet xv Annal. : Ideo auctore principe (verba ejus sunt) sanxere, ne quis ad concilium sociorum referret agendas apud

senatum propraetoribus. proveconsulibus grates, ne quis ea laudatione fungeretur. Ὅτι τινὲς, αἰτ Διὸς lib. lvi, μαρτυρίαν παρ' αὐτῶν καὶ ἐπαινοὺς προ[σ]- παρασκευάζόμενοι, πολλὰ διὰ τούτων ἔλακούργουν. (90) Ἰωάννη τῷ μακαρίτῃ. Joanni Chrysostomō, quocumq notæ Theophili inimicitia.

κατίσχυσε, χρόνον μὲν τινα συνείμενεν ἢ στάσις. Τί δ' ἂν διηγοίμην εἰδότε, μᾶλλον δὲ αὐτῷ διωκησώτι τὰ περὶ τὰς γενομένας διαλλαγάς; Ἐπει τι καὶ βιβλίον ἀνέγνων σοφόν, ὃ πρὸς τὸν μακάριον, ἐμοὶ δοκεῖν, Ἀττικὸν Ἐγγραφές, ἐνάγων αὐτὸν τῇ καταδοχῇ τῶν ἀνδρῶν. Τὰ μὲν ἐξέχει μέχρι τούτου Ἀλέξανδρον πρὸς τοὺς συναποστάτας κοινά. "Ἴδιον δὲ, ἢ μετ' ὀλίγων, ὅτι τοῦτι μὲν ἔτος ἦδη τρίτον ἐξήκει, μετὰ τὴν ἀμνηστίαν καὶ τὰς διαλλαγάς· ὃ δὲ οὐκ ἐδάδισεν τὴν εὐθὺ Βιθυνίας, οὐδὲ τῆς λαχούσης αὐτὸν [γρ. συλλαχούσης αὐτῷ ἢ αὐτὸν] καθέδρας ἐλάβετο· μένει δὲ παρ' ἡμῖν, ὡς περ μὴδὲν αὐτῷ διαφέρον, ἂν καὶ τις ὡς ἰδιώτῃ προσφέρηται. Ἐγὼ μὲν οὖν οὐτε πόρρωθεν ἐνετράφην τοῖς νόμοις τοῖς ἱεροῖς, οὐτε ἦδη μοι καθήκει πολλὰ μεμαθηκέναι πέρυσιν οὐπω γεγονότι τοῦ καταλόγου. Αἰσθόμενος δὲ γέροντας ἐνίους, οὐδ' αὐτοὺς μὲν τι σαφές εἰδέναι προσποιουμένους, ἀποδεδεικασίας δὲ, μὴ λάθωσι πρὸς τινα κανόνα τῆς Ἐκκλησίας προσκόψαντες, καὶ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἀπηνέστερον αὐτῷ προσσηνεγμένους, καὶ ὑπὲρ ἀσαφοῦς ὑπονοίας ἀτιμίαν σαφῆ τοῦ ξένου κατασκεδάσαντας· ὅ μὴ δὲ κοινῆς στέγης ἠνέσχοτον· οὐτε ἐμεμψάμην, οὐτε ἐμιμησάμην αὐτοῦς. Οἶσθα οὖν ὅπως ἐποίησα, Πάτερ σεβασμιώτατε; Ἐκκλησίᾳ μὲν οὐκ ἐδεξάμην αὐτὸν, οὐδὲ τραπέζης ἱερᾶς ἐκωνῶνῃσα· οἶκοι δὲ ἴσα καὶ τοῖς ἀναιτιοῖς ἐτίμησα· ὅστις ὁ τρόπος καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιχωρίων οὐμός. Ὅταν τις αὐτῶν ἐφέστιος ἡμῖν γένηται, παντὶ παντὸς ἔργου καὶ λόγου τιμὴν ἔχοντος ἐξιστᾶμεθα, φλυαρεῖν ἡγούμενοι τοὺς δυσχεραίνοντας, ὅτι τὰ μητρῶα τῆς πόλεως καταβάλλομεν δίκαια. Καίτοι διὰ τοῦτο τὰς ἀπάντων φροντίδας κατωμαδὸν ἀράμενος φέρω, καὶ μόνος ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ἀσχυλοῦμαι σχολῆς. Ἄλλ' ἐν καλῷ μοι κείσεται παρὰ τῷ Θεῷ, πλεονεκεῖν μὲν πόνοις, μειονεκεῖν δὲ τιμῶν. Καὶ τὸν Ἀλέξανδρον δὲ τοῦτον, ὅταν μὲν εἰς Ἐκκλησίαν προῶ, βουλομένη μὲν ἂν μηδαμῶθεν τῆς ἀγορᾶς ἰδεῖν· συμβᾶν δὲ ἰδεῖν, ἐτέρωσέ μοι τρέπω τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ εὐθὺς ἐπανθεῖ μοι κατὰ τῆς παρεΐας ἐρύθημα. Ὑπερβάντα δὲ τὴν οἰκίαν [γρ. πατρῶαν] αὐλήν, καὶ γενόμενον ὁμορφιον, ἅπασιν τοῖς εἰκόσι τιμῷ. Τί δὴ ποτ' οὖν ἀσύμφωνός εἰμι πρὸς ἑμαυτὸν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἐν οὐδετέρῳ τῶν καιρῶν δεδογμένα ποιῶν; Ἀλλὰ τὸ μὲν εἶκω τῷ νόμῳ, τὸ δὲ τῇ φύσει χαρίζομαι, βεποση πρὸς τὸ φιλόδηρον. Καίτοι κἂν ἀπεβιασάμην τὴν φύσιν, εἴ τι σαφές ἠπιστάμην ὑπὲρ τοῦ νόμου. Αὐτὸ δὲ τοῦτό ἐστι τὸ ἐρώτημα, πρὸς ὃ δεῖ τὴν αὐθεντίαν τῆς εὐαγγελικῆς [γρ. ἀποστολικῆς] διαδοχῆς (91) ἀποκρίνασθαι ἀπλῶς καὶ σαφῶς, καὶ ὡς περ [γρ. ἄπερ] πυνθάνομαι, Ἀλέξανδρον ἐπισκοπῶν χρῆ νομίζειν, ἢ μή;

proclivior est. Quanquam etiam vim naturæ facerem, si quid de lege certo mihi constaret. Hæc igitur summa percontationis est nostræ, ad quam evangelicæ successione auctoritatem aperte ac

DION. PETAVII NOTÆ.

(91) Τῆς εὐαγγελικῆς διαδοχῆς. Alii ἀποστολικῆς. Nos εὐαγγελικῆς maluimus, ut erat perspicuus in duobus veteribus. In altero vero, ἀγγελικῆς. Evangelicæ vero successionis auctoritatem indicio

partes secutus est. Postquam autem synodale decretum obtinuit, aliquanto tempore dissensio ista permansit. Quid hoc vero scienti narrem, vel ei ipsi potius, cujus opera omnis illa compositio reconciliatioque perfecta est? Cum præsertim libellam quemdam scitum et eruditum perlegerim, quem ad beatum, nisi fallor, Atticum scripseras; quo tu illum ad recipiendos homines adducebas. 207 Et hæcenus quidem communis Alexandro causa fuit cum cæteris, qui defectionem fecerant. Præcipuum hoc, vel commune cum paucis, quod tertius ferme abhinc annus est ab sopitis dissensionibus reconciliataque pace; necdum tamen ille recta in Bithyniam profectus est, nec quam sortitus erat sedem repetit; manet autem apud nos, quasi nihil sua intersit, si quis eum privati loco habeat. Ego vero neque diu sacris lucusque legibus institutus sum, nec multa admodum didicisse par est, qui superiore nondum anno in episcoporum essem numerum ascriptus. Sed cum senes quosdam animadverterim, qui se certum quidem nescire non dissimularent, magno autem in metu versarentur, ne quem in Ecclesiæ canonem imprudens offenderent, ideoque cum eo se atrocius gererent, et pro incerta suspicione certam hospiti infamiam aspergerent, qui neque communi lecto eum excipere vellet: ego illos nec reprehendi, nec imitari volui. Scis igitur quemadmodum egi, pater omni veneratione dignissime? In Ecclesiam quidem admittere illum nolui, nec sacram cum eo mensam communem habui: domi vero juxta atque innocentes honoravi: quæ mea agendi cum indigenis ratio est. Nam cum eorum aliquis domum nostram venerit, in omni facto ac sermone, in quo honoris inest aliquid, primas illi deferimus, nugari eos existimantes qui hinc succensent, quod materna civitatis jura nimiamus. Quanquam ob id omnium ego curas humeris sustineo, solusque pro omnium otio otii sum expers. Sed magno id mihi apud Deum æstimabitur, ut laboris amplius, sic minus honoris ac dignitatis capere. Hunc autem ipsum Alexandrum, quoties ad ecclesiam vado, vellem quidem nusquam in foro videre. Sed cum videre contigerit, alio quopiam oculos convertito: statimque per genus rubor suffunditur. At simul domesticum atrium præterit, et sub eodem mecum lecto versatur, consentaneo omni honore prosequor. Quid igitur tandem a me ipso privatim publiceque dissentio, neutro in tempore ex animi mei sententia faciens? Sed partim legi obtempero, partim naturæ obsequor, quæ ad humanitatem

vocat, quod Alexandrinam sedem Marcus obtinuerit. In conc. Chalced., act. III, in libello supplicii Ischyrionis vocatur εὐαγγελικὸς θρόνος. Liberatio cap. 15, evangelistæ sedes.

simpliciter respondere convenit, 208 ac prout concepta quæstio est, Alexandrum habere episcopum oporteat, necne.

EPISTOLA LXVII.

Eidem.

Mihi quidem et libet et divina prope imposita necessitas est pro lege id habendi quicquid thronus ille statuerit. Propterea funebrem occupationem abiciens, et affectum etiamnum corpusculum ad labores compellens, et suspecta loca perinde, ac si tuta essent, obiens, quæ hostilibus armis interclusa erant, Palæbiscam et Hydracem perveni. Vici sunt Pentapolis, iidemque siticulosæ Libyæ vicini. Ubi conventu populi habito, et litterarum aliis lectis, aliis redditus (quædam enim ad eos, nonnullæ de iis ad me scriptæ fuerant), et accommodata ad suffragia habenda oratione instituta, ut vel persuaderem, vel si fieri posset, invitos adducerem, ut de episcopo eligendo deliberarent, populi in religiosissimum Paulum studium evincere minime potui. Velim mihi a parente fidem adhiberi. Nolebam frustra eo contendisse cursum. In populi offensionem incidi, qui me præcipuo honore prosequeretur. Ex iis manifestissimos quosque. sive quis alius vociferaretur, sive crepidinem nactus, et eam conscendens patronum agere vellet, et sermonem contenderet, tanquam pretio comparatos, ac conjuratos licitorum manibus traditos, et ex conventu pulsos exturbari jussi: ac subinde et sæpius perturbatum populum componens et comprimens, vias omnes sum orationis ingressus: cum et pontificium illum thronum magnifice prædicarem, et cum contemptu, vel honore vestro contemptum Dei, vel honorem assererem esse conjunctum. At illi honorificentissima voce felix pietatis tuæ nomen appellabant, ac proni supplicabant, velut coram præsentem clamores lamentationesque tollerent. Sed virorum contentio etsi expectationem superabat, erat tamen remissior. At mulieres, genus tractatu difficile, manus attollentes, infantes porrigentes, et oculos claudentes, ne solito præsule orbatam sedem in-

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ' (92).

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ καὶ βούλομαι, καὶ ἀνάγκη μοι θεία, νόμον ἡγεῖσθαι πᾶν ὃ τι ἂν ἐκεῖνος ὁ θρόνος θεσπίσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ πένθιμον ἀσχολίαν παρατησάμενος, καὶ νοσοκομούμενον ἔτι τὸ σῶμα πρὸς τοὺς πόνοὺς ἐκθιασάμενος, καὶ διοδεύσας τὴν ὑποπτον, ὡς ἀν- ὑποπτον, ἦν διετείχισεν ὄπλα πολέμια, γέγονα κατὰ Παλαίβισκάν (93) τε καὶ Ὑδρακα. Κῶμαι δὲ αὐταὶ Πενταπόλεως, καὶ τῆς διψηρᾶς Λιβύης αὐτὰ τὰ μεθόρια. Ἐν αἷς τὸν τε δῆμον ἐκκλησιάσας, καὶ γράμματα, τὰ μὲν ἀναγνούς, τὰ δὲ ἀποδούς (τὰ μὲν γὰρ ἦν πρὸς αὐτοὺς, τὰ δὲ περὶ αὐτῶν πρὸς ἐμὲ)· καὶ λόγους διεξελθὼν ἐπιτηδεύεις εἰς ἀρχαιρείαν εἰς τὸ καὶ πείσαι, καὶ, εἰ προχωροῖη, βιάσασθαι B προθέσθαι τὴν περὶ ἐπισκόπου σκέψιν, οὐκ ἐξενίκησα τοῦ δήμου τὴν περὶ τὸν εὐλαβεστάτον Παῦλον σκου- δὴν. Ἀξιῶ πιστεύεσθαι παρὰ πατρός· οὐκ ἦν μοι βουλομένῳ μάτην δεδραμηκέναι. Πολλὰ τιμῶντί με τῷ δήμῳ προσέκοφα· τοὺς φανερωτάτους αὐτῶν, εἴ τις ἀνέκραγε μείζον, εἴ τις εὐράμενος κρηπίδα, καὶ ἐπαναθὰς αὐτῇ, καὶ προήγορος ἤξιωσεν εἶναι, καὶ λόγον ἀπέτεινεν, ὡς ὀνίους, ὡς συνωμότας, ὑπηρε- τῶν χεροὶ παραδίδους, ἐκκυλισθῆναι τῆς ἐκκλησίας ὠθουμένους προσέταξα. Συγχεθέντα δὲ αὖθις καὶ C πολλαίαι ἀναλαθὼν τε καὶ καταστήσας τὸν δῆμον, διὰ πάσης ἤλαθον ἐν λόγοις ὀδοῦ, τὸν ἀρχιερατικὸν ἐκεῖνον θρόνον ἀποσεμνύμενον, καὶ πείθων ὅτι διὰ τῆς εἰς ὕμᾶς ἀθετήσεως καὶ τιμῆς, ὁ θεὸς ἀθετεῖται δὴ καὶ τιμᾶται. Οἱ δὲ, εὐφῆμῳ τε φωνῇ τὸ μακάριον C ὄνομα τῆς σῆς θεοσεβείας ἐπεκαλέσαντο, καὶ πεζόν- τες ἰκέτευσον, ὡς πρὸς παρόντα τὰς ἐκδοσεις καὶ τὰς ὀλοφύρσεις ποιούμενοι. Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ καὶ πέρα προσδοκίας, ἀλλ' ἔλαττον ἦν· αἱ δὲ γυναῖκες, πρᾶγμα δυσμεταχειρίστον, χεῖρας ἀφρου- σαι, βρέφη προτείνουσαι, καὶ μύουσαι τοὺς ὀφθαλ- μούς, ἵνα μὴ εἰς ἔρημον τοῦ συνήθους προστάτου τὸν θρόνον ἐνατενίσαιαν, μικρὸν ἐδέησαν τοὺς τάναν- τία πολιτευομένους ἡμᾶς, εἰς πάθος παραπλήσιον

DION. PETAVII NOTÆ.

(92) Theophilus Alexandrinus Synesio Pentapolitano episcopo negotia quædam ecclesiastica commiserat, nimirum ut de Pauli Erythritæ episcopi causa cognosceret, atlisque, de quibus singillatim admonebimus. Horum omnium rationem reddit hac epistola, quæ circa annum 411 scripta videtur. Nam sequenti Theophilus excessit e vita.

(93) *Γέγονα κατὰ Παλαίβισκιν.* Prima causa, cujus Synesio permessa disceptatio est, fuisse videtur ejusmodi: Erythron Pentapolitanæ provinciæ vicus aut oppidum fuit, cujus episcopus erat Paulus. Huic oppide vicini erant duo vici, Palæbisca et Hydrax, eidemque, quod ad sacra pertinet, ex antiquo contributi. Verum sub Orione Erythri episcopo ambæ istæ Ecclesiæ ab Erythro divulsæ proprio habuerant episcopum Siderium, Valentis tempore. Quod cum propter temporum difficultatem dissimulasset Athanasius, Siderium inde in metropolitanam Ptolemaidis sedem transtulit, a qua

rursus ad vicus suos rediit. Quos ejus postea morte vacuefactos redire pristinam ad Erythri sedem, ac proprio carere deinceps episcopo jussit Theophilus. Verum cum nonnulli interim egissent, ut peculiaris denuo illic ordinaretur episcopus, ejusque negotii curatorem Theophilus instituisset Synesium; vicani, qui se ob amorem Pauli Erythritæ, Erythro contrihui, quam alteri subesse mallent, vehementius obstiterunt, antiquo illius Ecclesiæ jure freti, cui novella in Palæbiscam antistitis intrusio præjudicare [LV1] non debuit. Cautum illud antiquis canonibus erat, ut ne in pagis ac vicis episcopi crearentur, ne ex loci obscuritate dignitas illa vilesceret. De hoc exstat Laodic. 57 et Sardic. 6. Itaque perperam illic constitutus erat episcopus. Quod tamen Theophilus instaurare voluit; ejusque mandato id efficere conatus est Synesius, etsi consensu populi victus persequi destiterit.

ἐκκαλέσασθαι. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθω, φοβηθεὶς (ἡσθα-
νίμην γὰρ ἀγόμενος). ἔλυσά τὴν ἐκκλησίαν· καὶ εἰς
τετάρτην ἤκειν ἐπήγγειλα, ἐπαρασάμενος τὰς πα-
λαμναιοτάτας ἀράς, εἰ τις ἐμμίσησας, εἰ τις κατὰ
χρεῖαν, ἢ χάριν, ἢ ὄλωσ ἰδίᾳ τι διαφέρων αὐτῷ,
φθίγγεται ὅτι τῶν ἡκόντων εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας
παρακοήν. Ἦκεν ἡ κυρία, καὶ ὁ δῆμος παρῆν πάλιν
ἐνστάτης καὶ ἀναγώνιος· ὃς οὐδὲ περιέμεινε πύσιν·
ἀλλ' εὐθύς ἦν ἅπαντα κυκεῶν, φωνὴ παμμυγῆς,
ὕπο τοῦ ἴλαν ἐνηγεῖν ταῖς ἀκοαῖς, ἀδιάκριτος. Κατα-
παραζώντων δὲ τῶν ἱεροκηρύκων, εἰς θρήνον αὐτοῖς
ἀπετελεύτησεν ἡ βοή. Καὶ ἦν ἄκουσμα σκυθρωπῶν,
ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὄλολυγαί, παίδων ὄλο-
φυρμοί. Ὁ μὲν ἔφη πατέρα ποθεῖν, ὁ δὲ υἱόν, ὁ δὲ
ἀδελφόν· οὕτως ἐμερίζετο ταῖς ἡλικίαις τὰ τῆς
συγγενείας ὀνόματα. Ἐμοῦ δὲ τι μεταξὺ λέγειν ἐπι-
χειροῦντος, ἀναδείκνυται γρημμάτιον ἐκ μέσου τοῦ
πλήθους. Καὶ ἐνεύχεται τις εἰς κοινὸν αὐτὸ πᾶσιν
ἀναγνωσθῆναι. Τὸ δὲ ἦν ἐνορκισμὸς πρὸς ἐμὲ πύ-
σασθαι σὺν βίᾳ τοῦ πλήθους ἀποπειρώμενον, καὶ
ἀναθέσθαι τὸ σέμμιμα, μέχρις ἂν αὐτοῖς δὴ γένηται
πρὸς τὴν μακαριωτάτην σου κεφαλὴν ὕπερ τοῦτου
ψήφισμα πέμψαι καὶ πρεσβεύτην. Μᾶλλον δὲ ἐμοῦ
κατεδόντο ποιήσασθαι συνηγορίαν ἐν γράμμασιν,
ἄπερ ἐδεδάχθη διδάσκοντα. Ἐλέγετο τοίνυν καὶ ἐν
συνεδρίῳ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ δημοσίᾳ παρὰ
τοῦ πλήθους, καὶ τὸ γραμμάτιον αὐτὰ ταῦτα καθ'
ἕκαστον διεξήκει, πάτριον εἶναι, καὶ ἀποστολικὸν,
Ἐρυθρίτιδας εἶναι καὶ ταύτας τὰς Ἐκκλησίας· ἀπο-
στασιάζει δὲ αὐτὰς πρὸς Ὀρίωνα τὸν μακάριον,
πρῶτῶν τε ὄντα πρεσβύτην, καὶ αἰτίαν ἔχοντα
πρασάτων εἶναι. Τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ λοιδορήμα γέ-
γονεν ὑπὸ τῶν ἀξιούτων ἱερωσύνην προστάειν εἶναι
τὰ εἰς ἀνθρώπους καὶ πολυπράγμονα. Καὶ ἐπειδὴ
καρτεῖνε ζῶν, οὐκ ἀνασχέσθαι περιμείναι τοῦ δι-
καίου τὴν τελευτήν, ἀλλὰ προβαλέσθαι τὸν μακαρί-
την Σιδήριον. Ἐδόκει γὰρ οὗτος νέος τε εἶναι καὶ
βέκτης ἀνὴρ, ἀπὸ τῆς παρὰ βασιλεῖ Βάλεντι στρα-
τείας ἤκων κατὰ χρεῖαν ἀγρῶν αἰτηθέντων ἐπιμε-
λείας, ὅσος ἔχθρους τε κακῶσαι, καὶ φίλους ὀνήσαι.
Τότε δὲ καὶ ἐκράται τὰ τῶν αἰρέσεων. Πλήθει γὰρ
περιῆσαν· καὶ καιρὸν εἶχεν ἡ δεινότης, ὄργανον
οὐσα φρονήσεως. Τοῦτον οὖν ἵνα καὶ μόνον ἀποδεδει-
χθῆαι Παλαιόισι ἐπίσκοπον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτον
ἐνθέσμως· ἐκθέσμως μὲν οὖν (94), ὅσα γε τῶν γε-

tuerentur, pene nos contraria instituire molien-
tes, eundem in affectum impulerunt. Quod
209 ne mihi accideret formidans (paulatim enim
adduci me sentiebam), conventum dimisi, et ante
diem quartum adesse jussi, ultimi exempli diras
imprecatus, si qui mercede conductus, aut privatæ
utilitatis gratia, aut favore, aut denique ulla alia
re ductus, quæ privatim interesset, quidquam con-
tra debitum Ecclesiæ obsequium auderet dicere.
Commodum dicta dies advenerat, et jam populus
aderat ad reclamandum et certandum compositus:
qui ne interrogationem quidem exspectavit. Sed re-
pente perturbata ac permista omnia, confusa vox,
quæque, quod aures acrius verberaret, discerni
non poterat. Indicto a sacris præconibus silentio,
vox illis in planctum desiit. Ibi auditu tristes erant
virorum luctus, mulierum ululatus, puerorum plo-
ratus. Hic parentem desiderare, hic filium, fratrem
alius dicebat: ita pro ætatum gradibus cognationis
nomina dividebant. Inter hæc cum dicere nonnihil
aggrederer, media de turba libellus profertur. Rogat
aliquis ut in publicum omnibus legoretur. Nihil hic
præter obstationem continebat; desinerem vio-
lenter tentare plebis animos, deliberationemque
tantisper differre, dum liceat sibi ad beatitudinem
tuam decretum de ea re ac legatum mittere. Ac
me potius orabant, ut iis per litteras advocatus
essem, quæ didiceram edocens. Igitur et in con-
sessu presbyteri, et vulgo plebs ferebant, et eadem
ipsa sigillatim libellus complectebatur, ex patria
et apostolica ordinatione Erythro contributas esse
has Ecclesias; sed a beato Orione defecisse, lon-
gius tum ætate progresso, et cui summa facilitas
vitio tribuebatur. Jam enim convicii id esse loco
cœpit apud eos, qui sacerdotium humanis etiam in
rebus præsidio ac patrocinio esse, et in actu re-
rum versari putant oportere. Qui cum diutius vi-
tam produceret, non fecisse illos, ut justi hominis
exitum præstolarentur, sed beatæ memoriæ Side-
rium elegisse. Juvenis enim hic esse videbatur, et
in agendo strenuus, qui ab Valentis imperatoris
exercitu veniebat, ut agros postulatos administra-
ret, ejusmodi vir, qui et inimicis nocere, et amicis
prodesse posset. Per id tempus hæresis domina-
tur. Nam multitudine superabat; et opportuna ad-

DION. PETAVII NOTÆ.

(94) *Ἐκθέσμως μὲν οὖν*. Nicænus canon 4
episcopum jubet a provincialibus omnibus consti-
tuiti, si id commode possit fieri. Sin minus, tres
omnino interesse, qui reliquorum consensum ha-
beant scriptis expressum. Τὸ δὲ κύρος τῶν γινόμε-
νων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπο-
λίτῃ. *Firmitas autem eorum quæ geruntur, per
anamquamque provinciam, metropolitano tribuatur
episcopo.* Quo in canone de episcopi creatione ipsa
sive electione agitur; quæ ita populi suffragiis per-
mitti solebat, ut iis moderandis ac gubernandis
adessent, imo præessent episcopi. Nec audiendus
Balsamo, qui ad hunc canonem observat, olim qui-
dem episcopus a populo consuevisse deligi; sed

quod in suffragiis ferendis de eorum vita quedam
interdum minus decora et honesta jactarentur, mo-
rem illum hoc canone abrogatum fuisse, ac dein-
ceps statutum ut ab episcopis fieret electio. Quo nihil
dici potest absurdum. Non enim popularia suffragia
Nicænus iste canon sustulit, sed his, uti dixi,
moderandis, vel cum illis etiam episcoporum auc-
toritatem jussit adhiberi. Quemadmodum Athenis
popularibus concionibus aderant *πρόεδροι*, ut docet
Julius Pollux lib. viii, et Harpocratio. Quin-
etiam multo post Nicænum concilium tempore per-
severavit in Ecclesia, ut a populo crearentur epi-
scopi; idque et pontificum Romanorum et concilio-
rum decreta sanxerunt. Cælestinus papa ad epi-

simpliciter respondere convenit, 208 ac prout concepta quæstio est, Alexandrum habere episcopum oporteat, necne.

EPISTOLA LXVII.

Eidem.

Mihi quidem et libet et divina prope imposita necessitas est pro lege id habendi quicquid thronus ille statuerit. Propterea funebrem occupationem abiciens, et affectum etiamnum corpusculum ad labores compellens, et suspecta loca perinde, ac si tuta essent, obiens, quæ hostilibus armis interclusa erant, Palæbiscam et Hydracem perveni. Vici sunt Pentapolis, iidemque siticulosæ Libyæ vicini. Ubi conventu populi habito, et litterarum aliis lectis, aliis redditis (quædam enim ad eos, nonnullæ de iis ad me scriptæ fuerant), et accommodata ad suffragia habenda oratione instituta, ut vel persuaderem, vel si fieri posset, invitos adducerem, ut de episcopo eligendo deliberarent, populi in religiosissimum Paulum studium evincere minime potui. Velim mihi a parente fidem adhiberi. Nolebam frustra eo contendisse cursum. In populi offensionem incidi, qui me præcipuo honore prosequeretur. Ex iis manifestissimos quosque, sive quis altius vociferaretur, sive crepidinem nactus, et eam conscendens patronum agere vellet, et sermonem contenderet, tanquam pretio comparatos, ac conjuratos lictorum manibus traditos, et ex conventu pulsos exturbari jussi: ac subinde et sæpius perturbatum populum componens et comprimens, vias omnes sum orationis ingressus: cum et pontificium illum thronum magnifice prædicarem, et cum contemptu, vel honore vestro contemptum Dei, vel honorem assererem esse conjunctum. At illi honorificentissima voce felix pietatis tuæ nomen appellabant, ac proni supplicabant, velut coram præsentē clamores lamentationesque tollerent. Sed virorum contentio etsi exspectionem superabat, erat tamen remissior. At mulieres, genus tractatu difficile, manus extollentes, infantes porrigentes, et oculos claudentes, ne solito præsole orbatam sedem in-

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΞ' (92).

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ καὶ βούλομαι, καὶ ἀνάγκη μοι θεία, νόμον ἡγεῖσθαι πᾶν ὃ τι ἂν ἐκεῖνος ὁ θρόνος θεσπίσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ πένθιμον ἀσχολίαν παραιτησάμενος, καὶ νοσοκομούμενον ἐτι τὸ σῶμα πρὸς τοὺς πόρους ἐκθιασάμενος, καὶ διοδεύσας τὴν ὑποπτον, ὡς ἀνυποπτον, ἦν διετείχιεν ὄπλα πολέμια, γέγονα κατὰ Παλαίβισκάν (93) τε καὶ Ὑδρακα. Κῶμαι δὲ αὐταὶ Πενταπόλειος, καὶ τῆς διψηρᾶς Λιθύης αὐτὰ τὰ μεθόρια. Ἐν αἷς τὸν τε δῆμον ἐκκλησιάσας, καὶ γράμματα, τὰ μὲν ἀναγνοὺς, τὰ δὲ ἀποδοὺς (τὰ μὲν γὰρ ἦν πρὸς αὐτοὺς, τὰ δὲ περὶ αὐτῶν πρὸς ἐμὲ)· καὶ λόγους διεξελθὼν ἐπιτηδεύσας εἰς ἀρχαιρείαν εἰς τὸ καὶ πείσαι, καὶ, εἰ προχωροίη, βιάσασθαι προθέσθαι τὴν περὶ ἐπισκόπου σκέψιν, οὐκ ἐξενίκησα τοῦ δήμου τὴν περὶ τὸν εὐλαβεστάτον Παῦλον σπουδὴν. Ἀξιῶ πιστεύεσθαι παρὰ πατρός· οὐκ ἦν μοι βουλομένη μάτην δεδραμηκέναι. Πολλὰ τιμῶντί με τῷ δήμῳ προσέκοφα· τοὺς φανερωτάτους αὐτῶν, εἴ τις ἀνέκραγε μείζον, εἴ τις εὐράμενος κρηπίδα, καὶ ἐπαναθὰς αὐτῇ, καὶ προήγορος ἤξιωσεν εἶναι, καὶ λόγον ἀπέτεινεν, ὡς ὠνίους, ὡς συνωμότας, ὑπηρετῶν χερεὶ παραδίδοις, ἐκκυλισθῆναι τῆς ἐκκλησίας ὄθουμένους προσέταξα. Συγχεθέντα δὲ αὐθις καὶ πολλάκις ἀναλαβὼν τε καὶ καταστήσας τὸν δῆμον, διὰ πάσης ἤλθον ἐν λόγοις ὁδοῦ, τὸν ἀρχιερατικὸν ἐκεῖνον θρόνον ἀποσεμνύων, καὶ πείθων διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς ἀθετήσεως καὶ τιμῆς, ὁ θεὸς ἀθετεῖται δὴ καὶ τιμᾶται. Οἱ δὲ, εὐφῆμῳ τε φωνῇ τὸ μακάριον ὄνομα τῆς σῆς θεοσεβείας ἐπεκαλέσαντο, καὶ παρόντες ἰκέτευσον, ὡς πρὸς παρόντα τὰς ἐκβοήσεις καὶ τὰς ὀλοφύσεις ποιοῦμενοι. Τὸ μὲν οὖν τῶν ἀνδρῶν, εἰ καὶ πέρα προσδοκίας, ἀλλ' ἔλαττον ἦν· αἱ δὲ γυναῖκες, πρῆγμα δυσμεταχειρίστον, χεῖρας ἀφροῦσαι, βρέφη προτεινέουσαι, καὶ μύουσαι τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα μὴ εἰς ἐρημον τοῦ συνήθους προστάτου τὸν θρόνον ἐνατενείσασιν, μικρὸν ἰδέθησαν τοὺς τάναντια πολιτευομένους ἡμᾶς, εἰς πάθος παρακλήσων

DION. PETAVII NOTÆ.

(92) Theophilus Alexandrinus Synesio Pentapolitano episcopo negotia quædam ecclesiastica commiserat, nimirum ut de Pauli Erythritæ episcopi causa cognosceret, atisque, de quibus singillatim admoneremus. Horum omnium rationem reddit hac epistola, quæ circa annum 411 scripta videtur. Nam sequenti Theophilus excessit e vita.

(93) Γέγονα κατὰ Παλαίβισκον. Primum causa, cujus Synesio permissa disceptatio est, fuisse videtur ejusmodi: Erythron Pentapolitanæ provinciæ vicus aut oppidum fuit, cujus episcopus erat Paulus. Huic oppide vicini erant duo vicī, Palæbisca et Hydrax, eidemque, quod ad sacra pertinet, ex antiquo contributi. Verum sub Orione Erythri episcopo ambæ istæ Ecclesiæ ab Erythro divulsæ proprium habuerant episcopum Siderium, Valentis tempore. Quod cum propter temporum difficultatem dissimulasset Athanasius, Siderium inde in metropolitanam Ptolemaidis sedem transtulit, a qua

rursus ad vicus suos rediit. Quos ejus postea morte vacuifacitos redire pristinam ad Erythri sedem, ac proprio carere deinceps episcopo jussit Theophilus. Verum cum nonnulli interim egissent, ut peculiaris denuo illic ordinaretur episcopus, ejusque negotii curatorem Theophilus instituisset Synesium; vicani, qui se ob amorem Pauli Erythritæ, Erythro contribui, quam alteri subesse mallent, vehementius obstiterunt, antiquo illius Ecclesiæ jure freti, cui novella in Palæbiscam antistitis intrusio præjudicare [LVI] non debuit. Cautum illud antiqui canonibus erat, ut ne in pagis ac vicis episcopi crearentur, ne ex loci obscuritate dignitas illa vilesceret. De hoc exstat Laodic. 57 et Sardic. 6. Itaque perperam illic constitutus erat episcopus. Quod tamen Theophilus instaurare voluit; ejusque mandato id efficere conatus est Synesius, etsi consensu populi victus persequi destiterit.

ἐκκαλέσασθαι. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθω, φοβηθεὶς (ἡσθα-
 νήμην γὰρ ἀγόμενος). Ἐλυσα τὴν ἐκκλησίαν· καὶ εἰς
 τετάρτην ἤκειν ἐπήγγειλα, ἐπαρασάμενος τὰς πα-
 λαμναιοτάτας ἀράς, εἰ τις ἐμμίσθως, εἰ τις κατὰ
 χρεῖαν, ἢ χάριν, ἢ ὅλως ἴδια τι διαφέρον αὐτῷ,
 φθέγγαί τοι τῶν ἡκόντων εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας
 παρακοήν. Ἦκεν ἡ κυρία, καὶ ὁ δῆμος παρῆν πάλιν
 ἐνστάτης καὶ ἀναγώνιος· ὃς οὐδὲ περιέμεινε πεύσιν·
 ἀλλ' εὐθύς ἦν ἅπαντα κυκεῶν, φωνὴ παμμυγῆς,
 ὑπὸ τοῦ λίαν ἐνηχεῖν ταῖς ἀκοαῖς, ἀδιάκριτος. Κατα-
 σιγαζόντων δὲ τῶν ἱεροκηρύκων, εἰς θρήνον αὐτοῖς
 ἀπετελεύτησεν ἡ βοή. Καὶ ἦν ἀκουσμα σκυθρωπῶν,
 ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλουγαί, παιδῶν ὀλο-
 φυρμοί. Ὁ μὲν ἔφη πατέρα ποθεῖν, ὁ δὲ υἱόν, ὁ δὲ
 ἀδελφόν· οὕτως ἐμερίζετο ταῖς ἡλικίαις τὰ τῆς
 συγγενείας ὀνόματα. Ἐμοῦ δὲ τι μεταξὺ λέγειν ἐπι-
 χειροῦντος, ἀναδείκνυται γροσμάτιον ἐκ μέσου τοῦ
 πλήθους. Καὶ ἐνεύχεται τις εἰς κοινὸν αὐτὸ πᾶσιν
 ἀναγνωσθῆναι. Τὸ δὲ ἦν ἐνορκισμὸς πρὸς ἐμὲ πᾶ-
 σασθαι σὺν βίᾳ τοῦ πλήθους ἀποπειρώμενον, καὶ
 ἀναθέσθαι τὸ σκέμμα, μέχρις ἂν αὐτοῖς δὴ γένηται
 πρὸς τὴν μακαριωτάτην σου κεφαλὴν ὑπὲρ τοῦτου
 ψήφισμα κέμψαι καὶ πρᾶσθαι. Μᾶλλον δὲ ἐμοῦ
 κατέδδοντο ποιήσασθαι συνηγορίαν ἐν γράμμασιν,
 ἅπερ ἐδιδάχθη διδάσκοντα. Ἐλέγετο τοίνυν καὶ ἐν
 συνεδρίῳ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ δημοσίᾳ παρὰ
 τοῦ πλήθους, καὶ τὸ γραμμάτιον αὐτὰ ταῦτα καθ'
 ἕκαστον διεξῆει, πάτριον εἶναι, καὶ ἀποστολικόν,
 Ἐρυθρίτιδας εἶναι καὶ ταύτας τὰς Ἐκκλησίας· ἀπο-
 στασιάζουσαι δὲ αὐτὰς πρὸς Ὀρίωνα τὸν μακάριον,
 κορυφαίω τε ὄντα πρεσβύτην, καὶ αἰτίαν ἔχοντα
 πρᾶστατον εἶναι. Τοῦτο γὰρ ἤδη καὶ λοιδορήμα γέ-
 γονεν ὑπὸ τῶν ἀξιούτων ἐρωσύνην προστάτιν εἶναι
 τὰ εἰς ἀνθρώπους καὶ πολυπράγμονα. Καὶ ἐπειδὴ
 παρτεῖνε ζῶν, οὐκ ἀνασχέσθαι περιμῆναι τοῦ δι-
 καιοῦ τὴν τελευτήν, ἀλλὰ προβαλέσθαι τὸν μακαρί-
 τιν Σιδήριον. Ἐδόκει γὰρ οὗτος νέος τε εἶναι καὶ
 βέκτης ἀνὴρ, ἀπὸ τῆς παρὰ βασιλεῖ Βάλεντι στρα-
 τείας ἤκων κατὰ χρεῖαν ἀγρῶν αἰτηθέντων ἐπιμε-
 λειας, ὅς ἐχθροὺς τε κακώσαι, καὶ φίλους ὀνήσαι.
 Τότε δὲ καὶ ἐκράτει τὰ τῶν αἰρέσεων. Πλήθει γὰρ
 περιῆσαν· καὶ καιρὸν εἶχεν ἡ δεινότης, ὄργανον
 οὐσα φρονήσεως. Τοῦτον οὖν ἵνα καὶ μόνον ἀποδει-
 χθαι Παλαιστίνης ἐπίσκοπον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτον
 ἐνθέσμως· ἐκθέσμως μὲν οὖν (94), ὅσα γε τῶν γε-

tuerentur, pene nos contraria instituere molien-
 tes, eumdem in affectum impulerunt. Quod
 209 ne mihi accideret formidans (paulatim enim
 adduci me sentiebam), conventum dimisi, et ante
 diem quartum adesse jussi, ultimi exempli diras
 imprecatus, si qui mercede conductus, aut privatæ
 utilitatis gratia, aut favore, aut denique ulla alia
 re ductus, quæ privatim interesset, quidquam con-
 tra debitum Ecclesiæ obsequium auderet dicere.
 Commodum dicta dies advenerat, et jam populus
 aderat ad reclamandum et certandum compositus :
 qui ne interrogationem quidem exspectavit. Sed re-
 pente perturbata ac permista omnia, confusa vox,
 quæque, quod aures acrius verberaret, discerni
 non poterat. Indicto a sacris præconibus silentio,
 vox illis in planctum desiit. Ibi auditu tristes erant
 virorum luctus, mulierum ululatus, puerorum plo-
 ratus. Hic parentem desiderare, hic filium, fratrem
 alius dicebat : ita pro ætatum gradibus cognationis
 nomina dividebant. Inter hæc cum dicere nonnihil
 aggrededer, media de turba libellus profertur. Rogat
 aliquis ut in publicum omnibus legeretur. Nihil hic
 præter obstationem continebat ; desinerem vio-
 lenter tentare plebis animos, deliberationemque
 tantisper differrem, dum liceat sibi ad beatitudinem
 tuam decretum de ea re ac legatum mittere. Ac
 me potius orabant, ut iis per litteras advocatus
 essem, quæ didiceram edocens. Igitur et in con-
 sessorio presbyteri, et vulgo plebs ferebant, et eadem
 ipsa sigillatim libellus complectebatur, ex patria
 et apostolica ordinatione Erythro contributas esse
 has Ecclesias ; sed a beato Orione defecisse, longi-
 us tum ætate progresso, et cui summa facilitas
 vitio tribuebatur. Jam enim convicii id esse loco
 cœpit apud eos, qui sacerdotium humanis etiam in
 rebus præsidio ac patrocinio esse, et in actu rerum
 versari putant oportere. Qui cum diutius vi-
 tam produceret, non fecisse illos, ut justus hominis
 exitum præstolarentur, sed beatæ memoriæ Siderium
 elegisse. Juvenis enim hic esse videbatur, et
 in agendo strenuus, qui ab Valentis imperatoris
 exercitu veniebat, ut agros postulat administraret,
 ejusmodi vir, qui et inimicis nocere, et amicis
 prodesse posset. Per id tempus hæresis dominaba-
 tur. Nam multitudine superabat ; et opportuna ad-

DION. PETAVII NOTÆ.

(94) *Ἐκθέσμως μὲν οὖν*. Nicænus canon 4
 episcopum jubet a provincialibus omnibus consti-
 tuti, si id commode possit fieri. Sin minus, tres
 omnino interesse, qui reliquorum consensum ha-
 beant scriptis expressum. Τὸ δὲ κύριος τῶν γινόμε-
 νων διδοσθαι καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπο-
 λίτῃ. *Firmitas autem eorum quæ geruntur, per
 unanimitatem provinciam, metropolitano tribuitur
 episcopo.* Quo in canone de episcopi creatione ipsa
 sive electione agitur ; quæ ita populi suffragiis per-
 mitti solebat, ut iis moderandis ac gubernandis
 adessent, imo præessent episcopi. Nec audiendus
 Balsamo, qui ad hunc canonem observat, olim qui-
 dem episcopus a populo consuevisse deligi ; sed

quod in suffragiis ferendis de eorum vita quedam
 interdum minus decora et honesta jactarentur, mo-
 rem illum hoc canone abrogatum fuisse, ac dein-
 cept statutum ut ab episcopis fieret electio. Quo nihil
 dici potest absurdum. Non enim popularia suffragia
 Nicænus iste canon sustulit, sed his, uti dixi,
 moderandis, vel cum illis etiam episcoporum aucto-
 ritatem jussit adhiberi. Quemadmodum Athenis
 popularibus concionibus aderant πρόεδροι, ut docet
 Julius Pollux lib. viii, et Harpocratio. Quin-
 etiam multo post Nicænum concilium tempore per-
 severavit in Ecclesia, ut a populo crearentur epi-
 scopi ; idque et pontificum Romanorum et concilio-
 rum decreta sanxerunt. Celestinus papa ad epi-

modum erat agendarum rerum calliditas, quæ **210** A est administra prudentiæ. Quamobrem unum illum ac solum esse Palæbiscæ creatum episcopum. Sed nec ipsum legitime, imo contra jura omnia, quantum de senioribus accepi: cum neque Alexandria sit, nec a tribus hic constitutus, quamvis illinc ordinandi esset facta potestas. Etenim solum beatæ memoriæ Philonem ausum esse collegam suum episcopum renuntiare. Cyrenensis hic fuit anti-

ρόνων ηκούσαμεν, εἰ μήτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατέστη, μήτε παρὰ τριῶν ἐνθάδε, καὶ εἰ τὸ σύνθημα τῆς χειροτονίας ἐκαίθεν ἐδέδοτο. Μόνον γάρ φασι δὴ τὸν μακάριον Φίλιωνα θαροῦσαι τὴν τοῦ συναιρέως ἀνάβησιν. Φίλων ἐγένετο Κυρηναῖος ἐπὶ παλαιότερος [ἡρ. ἐπὶ παλαιότερος], ὁ τοῦ νεωτέρου θεοῦ τε καὶ ὁμώνυμος· τὰ μὲν [ἡρ. μὲν οὖν] ἄλλα, ἐποίησεν ἂν γένοιτο παιδαῦμα τοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ εἰς τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι, θαρραλεώτερος μᾶλλον, ἢ νομιμώτερος.

DION. PETAVII NOTÆ.

scopus Narbon., can. 5 : *Nullus inritis detur episcopus. Cleri, plebis et ordinis consensus ac desiderium requiratur.* Leo M., epist. 89 : *Exspectarentur certe vota civium, testimonia populorum : quæreretur honoratorum arbitrium, electio clericorum : quæ in sacerdotum solem ordinacionibus ab his, qui norunt Patrum regulas, custodiri.* Et paulo post : *Teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus et plebis : qui præfuturus est omnibus, ab omnibus eligatur.* Carthaginense IV, can. 1 : *Ut cum idonee probatus fuerit, cum consensu clericorum et laicorum, et conventu totius provinciæ episcoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate, vel præsentia ordinetur episcopus.* Arelatense vero II, can. 54 : *Placuit in ordinatione episcopi hunc ordinem custodiri, ut primo loco venalitate vel ambitione submoti, tres ab episcopis nominentur, de quibus clerici vel cives erga unum eligendi habeant potestatem.* Vide et epist. 76 Synesii, ubi ab universo populo Olbiatarum creatus dicitur episcopus Antonius. Sed in re trita et vulgata nihil opus est testimoniis. In illius episcopi creatione, de qua scripsit Synesius, contra leges ecclesiasticas dupliciter ait esse commissum. Primo, quod Alexandria non erat constitutus. Hoc vero sic interpretor, ut injussu Alexandrini episcopi creatus sit, ac nulla ab eo potestate facta. Non enim necesse fuit ut episcopi omnes, etiam minimorum oppidorum, adeoque pagorum, cujusmodi Palæbiscæ et Hydrax erant, Alexandria ordinarentur; præsertim cum ipsius mandato Theophili Synesius in illos pagos [LVII] eo consilio se venisse significet, ut ibi episcopo creando conventus haberet, non ut Alexandriam creandos mitteret. Quinetiam epist. 76 ab Olbiatis æccitum se, ait, episcopum sibi, quem populus universus dari sibi petierat, cum aliis duobus collegis instituisse, quam electionem ab Theophilo ratam haberi cupit. Quamobrem verba illa, εἰ μήτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατέστη, καὶ εἰ τὸ σύνθημα τῆς χειροτονίας ἐκαίθεν ἐδέδοτο.

Alterum haud rite factum : quod tametsi creandi illic episcopi licentiam ab Alexandrino patriarcha impetrasset, non a tribus episcopis, ut canones præscribunt, institutus fuerit. Ambiguum est de qua episcopi creatione loquitur Synesius. Nam χειροτονία solum interdum electionem significat; quæ populi, cleri, et episcoporum suffragatione sit, citra consecrationem, ut in canone 5 Laodicensi constitutum est, Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκρωμένων γίνεσθαι. Alias χειροτονία et consecrationem exprimit. Si posteriorem hanc intelligit, non dubium est quin gravissime in illa ordinatione peccatum sit, eaque irrita fuerit. Itaque in concilio Regiensi in Gallia Narbonensi II, Armeniarum, qui Ebeduni a duobus ordinatus erat, irrita censetur creatio : *Ordinationem*, inquit can. 2, *quam canones irritam definiunt, nos quoque evacuandam esse censuimus; in qua prætermissa trium præsentia, nec expetiitis comprovincialium literis, metropolitani quoque voluntate neglecta, prorsus nihil, quod episcopum faceret, ostensum est.* De

priori quoque non minus cautum videtur: imo vero de illa canon 4 Nicænus accipiendus est, qui tres, ut minimum, electioni episcopi interesse jubet episcopos, quo modo et Innocentius I epist. ad Victric. Rothom., cap. 1, ejus loca ad hunc locum Synesii pertinent : *Primum, ut extra conscientiam metropolitani episcopum nullus audeat ordinare. Integrum enim est judicium, quod plurimorum sententiis confirmatur. Nec unus episcopus ordinare præsumat episcopum, ne factitium beneficium præstitum videatur. Hoc enim et in synodo Nicæna constitutum est atque definitum.* Sed et ante Nicænum, Arelatense I, can. 20, ita sancit : *De his qui usurpant sibi, quod soli debeant episcopos ordinare, placuit ut nullus hoc sibi præsumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis.* Si tamen non potuerit septem, infra tres non audeat ordinare. Quæ fortasse ad utrumque χειροτονίας genus pertinent. De quo et Synesius, opinor, loquitur, idque verba illius ostendunt. Nam appellat ἀνάβησιν, et ἀποδείξαι, atque ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίσαι. De simplici porro electione a tribus saltem faciendâ disertus est canon 45 Carthagin. in collectione Græca. Primus canon eorum, qui apostolici nominantur, episcopum jubet χειροτονεῖσθαι ὑπὸ ἐπισκόπων δύο, ἢ τριῶν, ubi χειροτονία non ψῆφον, et electionem, sed τελεσιουργίαν, id est consecrationem significat, ut Zonaras et Balsamo doceant. Sed a duobus episcopum consecrari nunquam licuit: quod et Nicænus canon 4 paulo ante citatus ostendit. Et alioqui canones isti a Gelasio inter apocryphos habitii sunt. At Zonaras cum hoc apostolico canone componit Laodicenum 5, qui velat χειροτονίας episcoporum fieri coram audientibus, id est catechumenis, et observat χειροτονίαν hic esse ψῆφον, non consecrationem. Quoniam, inquit, consecratio fit coram multis: at in electione, cum varia crimina interdum [LVIII] objiciantur, plures interesse non licet. Quæ ratio prorsus aliena est. Non enim Laodicensis ab episcoporum electione plebem excludit fidelium, sed solos ἀκρωμένους, id est audientes, catechumenos nondum fideles.

Ad extremum quod Nicænus canon decrevit ab ἄλλοις τῶν γινομένων metropolitano tribui, auctoritatem intelligit, ut eo videlicet jubente ac permitte, comitia celebrentur; tum ab eodem, quod gestum erit, confirmetur; quod posterius intellexere solum in isto canone interpretando Zonaras et Balsamo. Quorum prior etiam καθιέρωσιν et χειροτονίαν significari putat, quasi ab metropolitano consecrandus postea sit. At hoc non solum canon iste voluit, sed et episcopi electi et consecratio eo præsentē, aut saltem ex ejus nutu et voluntate geratur. Plus tamen aliquid in Alexandrini patriarchæ diocesi in episcoporum creatione videtur exactum; ut non penes solos metropolitano jus illud esset, sed ut ab ipso patriarcha repereretur auctoritas. Nam Pentapolitani provinciæ metropolitano erat Ptolemaidis episcopus, ut statim indicat Synesius. Vide epist. 76.

Ἄλλὰ γὰρ αἰτοῦμαι συγγνώμην ἐπὶ τῷ λόγῳ τὴν Ἰσραὴν τοῦ πρεσβύτου ψυχὴν. Τοῦτων ἦγοντα μόνον ἀποδείξαι τε, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίσαι τὸν μακαρίτην Σιδήριον. Ἄλλ' ἀνάγκη γὰρ ἐν καιροῖς ἀπαρρησιάζεσθαι τὴν ἀκριβείαν παραβαίνεισθαι. Διὰ τοῦτο τὸν πάμμεγαν Ἀθανάσιον συγχωρῆσαι τὰ τῷ καιρῷ· καὶ μετ' οὐ πολὺ δεῖσαν ἐν Πτολεμαίδι τὸν ἐνόητα μικρὸν εἶτι τῆς ὀρθοδοξίας σπινθῆρα θάλασαι τε, καὶ ἐπιπλέον ἐξάψαι, τὸν ἄνδρα τούτου ὡς μίջουσι πράγμασιν ἐπιτήθειον ἐκεῖ διαβῆναι κελύσαι, τὴν μητροπολίτην Ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύουσα. Γῆρας δ' αὐτὸν εἰς τὰς κωμήτιδας ἐπανήγαγεν· οὐ καταλύσας, οὐκ ἔσχε διάδοχον, δε οὐδὲ αὐτὸς ὑπήλαθεν ἐτέρου διαδοχὴν. Παλαιδίσκα δὲ, καὶ Ὑδραξ εἰς τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἐτάχθησαν, καὶ πρὸς τὸ Ἐρυθρὸν ἀνελήφθησαν, δόγματι, φασί, τῆς σεβασμίας σου κεφαλῆς. Καὶ τούτω δὴ μάλιστα πάντων ἐνεκείντο, τῷ μὴ δεῖν ἀθετεῖσθαι τὸν παρὰ σοῦ θρονισμὸν. Γράμματα μὲν οὖν, ἤτιστα γὰρ, οὐκ εἶχον ἀποδεικνύουσι [γρ. ἐπιδεικν.] ἐπισκόπους δὲ τῶν συνήρων ἀνίστασαν μάρτυρας. Οὐτοὶ δὲ ἔφασαν, ἐπιστολῆ πειθαρχοῦντες ἐκεῖθεν ἡκούσῃ, πεῦσιν παρὶ Παύλου προθεῖναι τῷ δήμῳ· καὶ δόξαν ἅπασιν ἐπίσκοπον ἔχειν, ἀνεύχαι περὶ αὐτοῦ· τοὺς δὲ θρονιστὰς ἐτέρους γενέσθαι. Καὶ εἰ μοι δίδω; εἰπεῖν, Πάτερ σεβασμιώτατε, ἐκεῖνος ἦν ὄντως ὁ καιρὸς ὁ τῆς ἐπέφτας. Τὸ γὰρ ἀφελείσθαι τοῦ μὴ χαρίσασθαι λυπηρότερον. Ἄλλὰ κρατεῖτω καὶ νῦν ὁ τι ἂν δόξειε τῇ πατρικῇ σου κεφαλῇ. Εἰ γὰρ τὸ δόξαν [γρ. δόξαι] τότε δίκαιον αὐτοῖς γέγονε, καὶ τοῦτο προτιχόνται· τὸ μηκέτι δοκεῖν, τὸ δίκαιον μετατιθῆσιν. Ὄσθ' ὁ τι δ. γινῶς, τοῦτο τῷ πλήθει δίκαιον γίνεσθαι. Ἀκοῆ γὰρ ζῶη, καὶ θάνατος ἡ παρακοῆ. Διόπερ οὐκ ἀντιφρούσι χεῖρας· ἀλλ' ἰκετεύουσι μὴ γενέσθαι, ζῶντος αὐτοῖς; εἶτι τοῦ πατρὸς, ὀρφανοί. Οὕτω γὰρ ἐπὶ λέξεως λέγουσι. Κἀγὼ τὸν νεανίσκον οὐκ οἶδα πότερον ἐπαινέσκειμ' ἂν τῆς παρὰ πάντων εὐνοίας, ἡ μακαρίσασθαι. Ἡ γὰρ τέχνης ἐστὶ, καὶ δυνάμειως, ἡ χάριτος θείας, οὕτω τοὺς ἀνθρώπους ἐξομιλῆσαι, καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ πλῆθος, ὥστε τὸν χωρὶς αὐτοῦ βίον ἀβίωτον ἅπασιν εἶναι. Διὸ δόξει μὲν παρὶ αὐτῶν τῇ φιλανθρωπίῳ σου φύσει φιλανθρωπότερα· ἐμοὶ δὲ ἐπαινετέον εἰς ὅσον· κακεῖ περιμενῶ τοῦ ποιητέου τὸ σύνθημα. Ἄ δ' οὖν ἐν ταῖς τέτρασιν ἡμέραις διμνησάμην, ἃς ἐν τοῖς τῆδε τόποις διέτριψα. τούτων οὐκ ἀγνοήσεις ὄντινα τύπον ἕκαστον εὔρατο· καὶ μὴ θαυμάσης εἰ ποτε τὸν αὐτὸν εὔ τε, καὶ κακῶς εἰπεῖν μοι συμβαίη. Οὐ γὰρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς; ἐκότερα. Τὰ πράγματα δὲ ἐπαινεῖται καὶ φέγγεται.

diebus gessi, quibus sum in his locis versatus, nec eorum quidquam ignorabis qua sit a me ratione dispositum. Neque vero mirum tibi videri debet, si eundem aliquando laudare ac vituperare mihi contingat. Nam non isdem de causis utrumque instituitur : res ipsæ porro laudantur ac vituperantur,

Στάσις ἐν τοῖς (95) κατὰ Χριστὸν ἀδελφοῖς, καλῶν

quior, junioris patris, et ejusdem cum eo nominis : cæteris quidem in rebus ex præscripto Christianæ disciplinæ vivens ; quod autem ad regendam et parendum attinet, audacior quam legum observantior. Verumenimvero sermonis istius veniam a sacra senis anima postulo. Hunc solum venientem ferunt beatum Syderium creasse, et in throno collocasse. Sed formidolosis temporibus summum jaxtermitti necesse est. Ideo magnum illum Athanasium id tempore dedisse ; ac non multo post, cum exiguam adhuc orthodoxæ fidei scintillam, quæ in Ptolewaide erat, fovere, et magis magisque oporteret accendere, hominem illum majoribus rebus gerendis idoneum eo commigrare jussisse, ut metropolitana Ecclesiam gubernaret. Sed illum seconnectus ad paganas ecclesias redexit ; ubi e vita discedens successorem non habuit ; qui ne ipse quidem alterius in locum successerat. Palæbisca porro et Hydrax in antiquam formam redactæ sunt, et Erythro contributæ, tuo, ut asserunt, decreto. Et in hoc potissimum insistebant : non esse suam illam creationem antiquandam. Ac litteras quidem cum peterem, repræsentare minime potuerunt ; episcopus vero ex concilio aliquot testes produxerunt : atque ii dixerunt se, missis illinc litteris morem gerentes, rogationem ad populum de Paulo tulisse ; quem cum omnibus placuisset episcopum habere, de eo retulisse ; alios porro eadem in sede collocasse. Ac si mihi dicere per te, Pater venerande, liceat, illud vere deliberationis tempus fuit. Nam auferre multo erat, quam non concedere, molestius. Nihilominus vincat etiamnum quidquid paternitati tuæ visum fuerit. Nam ad quod tum visum erat pro justo ab illis habitum est, et hoc ipsum allegant ; non amplius videri, justitiam rationem commutat. Quare quodcumque statueris, hoc plebi **211** justum erit. Auditis enim vita, et contumacia mors est. Idcirco non contra manus attollunt, sed orant duntaxat et obstantur, ne parente vivo orphani esse cogantur : ita enim conceptis verbis loquuntur. Equidem juvenem illum de tanta omnium benevolentia ac studio laudante, an beatum prædicem, nescio. Aut enim iudæstris est, aut facultatis, aut gratiæ divini, usque eo demereri sibi, ac conciliare homines, ut sine ipso vitam sibi minime vitalem existiment. Quamobrem pro tua humanitate tu quidem humaniora de illo statues ; mihi vero in urbem redendum est : ibi ejus, quod mihi faciendum sit, tesseram ac signum præstolabor. Jam vero quæ totis qualior

eorum quidquam ignorabis qua sit a me ratione dispositum. Neque vero mirum tibi videri debet, si eundem aliquando laudare ac vituperare mihi contingat. Nam non isdem de causis utrumque instituitur : res ipsæ porro laudantur ac vituperantur,

Animorum Christianos inter fratres dissensiu-

DION. PETAVII NOTÆ.

(95) Στάσις ἐν τοῖς. Altera controversia duos inter episcopos orta fuerat, Paulum Erythriten, de PATROL. GR. LXVI.

quæ superius mentio facta est, et Dioscorum Dardanitem. Est autem Dardanis apud Ptolemaicam 85

nem nullo quidem oriri tempore bonum est; nec minus bonum, postea quam exorta fuerit, paulo post restingui. Propterea litteris tuis morem gerens, causam disceptandam suscepi, et ejusmodi controversiæ aures adhibui. In Hydrace vico locus quidem est editissima in parte; quod olim castellum erat munitissimum; quo terræ motu disjecto, nihil præter desertas parietinas superfuit. Et hactenus quidem aliquot sui partibus ad utrosque usus accommodatum fuerat. Sed ingruentia belli tempora, quandoquidem muro cingi, et ad priscum usum revocari potest, faciunt ut possessoribus suis ingentis admodum pretii esse videatur. De hoc inter fratres nostros (ut et alios antea), religiosissimos episcopos Dioscorum et Paulum, summa erat contentio. Erythritem Dardanites insinulabat, quod fraudulentissimum consilium iniisset, quemadmodum quod ad se non pertinere vindicare sibi posset, dum alienum locum Deo consecravit, et post usurpatam illam religionis speciem deinceps vi ac manu facinus suum tutatus est. Ad hæc religiosissimus Paulus nonnihil quidem allegare conatus est; se clivum prius occupasse; fuisse jam olim ecclesiam, antequam **212** religiosissimus Dioscorus locum illum possideret. Verum dum haud segniter in causæ inquisitionem incumbitur, cito rei veritas investigatur: uti tunc vanum illud omne ac futile deprehensum est. Quod enim hostili excursionem compulsi homines necessario ibi precati sunt, non ea res locum illum consecrat. Alioqui montes homines, omnesque convalles ecclesiæ sint; nec ullum erit castellum, quod non ea ratione publicum esse possit. In quibus omnibus, cum populabundi hostes excurrunt, preces et sacra mysteria fieri solent. Idem de ædibus omnibus erit iudicium, quæ impiis Arianorum temporibus preces ac sacra mysteria receperunt. Quæ privati juris nihilominus habentur: fugæ enim et illud instar habet, quoniam hostes sunt et illi. At ego tempus consecratae ecclesiæ quærebam, si ultro condonantibus, si permittentibus iis, ad quos pertineret, factum istud esset. His contraria omnia perspicue demonstrata sunt. Episcoporum petebat alter; alter cuius erat illa possessio, negabat. Tandem abeunte illo, et claves secum deferente, aperit iste, et mensam importans ædiculam parvam vasto in colle consecrat. Verum nusquam, nisi per transversum totum collem, ad ædiculam patet aditus, callideque istud excogitatum erat, quo sibi clivum usurparet. Mihi vero acerba res illa cum primis videbatur, et omni acerbitate major; nec æquo id animo ferendum, cum sacrarum legum gratia, tum propter reipublicæ jura. Permisceri enim simul omnia;

A μὲν εἰ μὴδέποτε φύοιτο· φουίσα [γρ. φύσα] δὲ καλὸν εἰ μετὰ μικρὸν παύοιτο. Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο, καὶ γράμματι καταπεμφθέντι πειθόμενος, διαίτην ἴκεσχόμην, καὶ δέδωκα τὰς ἀκοὰς ἀμφισθητῆσι τοῖσδε. Ἐν Ὑδρακί τῇ κώμῃ, χωρίον ἐστὶ τῆς κώμης αὐτὸ τὸ μετὰ τὸν ἄντον, ὃ πάλα μὲν ἦν φρούριον ἐρυμνότερον· κατασεισάντων δὲ τοῦ Θεοῦ, γέγονεν ἐκλειμμένον ἐρείπιον. Τέως μὲν οὐν ὀλίγοις τισὶ τῶν αὐτοῦ μερῶν, εἰς ἑκατέρας [γρ. ἐτέρας] χρείας διεσχημάτιστο. Οἱ δὲ παρόντες οὗτοι τῶν πολεμίων καιροί, διότι δύναται ἂν ἐκταχισθῆναι, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν χρείαν ἐπανελθεῖν, τοῦ παντὸς ἄξιον αὐτὸ τοῖς κεκτημένοις παραέχονται. Τοῦτο τοῖς ἀδελφοῖς ἡμῶν, ἤδη δὲ καὶ ἄλλοις (96), τοῖς εὐλαβεστάτοις ἐπισκόποις Διοσκόρῳ [γρ. Διοσχορίῳ] καὶ Παύλῳ τὸ περιμάχητον ἦν. Ἐν αἰτίᾳ γὰρ ἐπεποιήτο τὸν Ἐρυθρίτην ὁ Δαρδανίτης ἐπιβουλότατα σκέψασθαι, ὅπως ἂν τὸ μὴ προσήκον περιποιησάτο, καθοσιώσαντα μὲν τῷ Θεῷ τόπον ἄλλοτριον· ἀρπάσαντα δὲ οὕτως τὴν τῆς εὐσεβείας ὑπέθεσιν, ἤδη χειρὶ βίαιᾳ προσθῆναι τοῦ πανουργήματος. Πρὸς ταῦτα ὁ εὐλαβεστάτος Παῦλος ἐπεχείρησε μὲν ἀντιλογίαις κομίσει τινὰς, ὅτι τε προκατεσχῆκε τὸν λόφον, καὶ Ἐκκλησία παλαιότερον ἀπεδέδεικτο, πρὶν τὸν εὐλαβεστάτον Διοσκόρον ἀποδειχθῆναι τοῦ χωρίου δεσπότην. Ἀλλὰ ἂν μὴ μαλακώτερόν τις ἄπτηται τῆς ζητήσεως, ταχὺ τάληθῆς εὐθὺλον γίνεται. Ὡστερ οὐκ ἅπαν τοῦτο πέφηνεν ἔωλον. Τὸ γὰρ ἐν ἐπιδρομῇ τότε πολεμίων ἐκεῖ συμφυγόντας ἀνθρώπους εὐξασθε τὰναγκαῖα, τοῦτο τὸν τόπον οὐ καθιεροί. Ἡ πάντα μὲν βρη, πᾶσαι δὲ φάραγγες ἐκκλησίαι. Καὶ οὐδὲν ἔτι φρούριον ἐκφεύγει τὸ δημόσιον εἶναι. Ἐν οἷς ἀπισιν ὅταν οἱ πολέμιοι προνομιεύσωσιν, εὐχαί, καὶ μυστήρια γίνονται. Οἰκίαι δὲ ὅσαι κατὰ τοὺς ἀθέλους τῶν ἐξ Ἀρείου καιρῶν [γρ. καιρῶν], εὐχὰς ἐδέξαντο, καὶ μυστήρια. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττόν εἰσιν ἰδιώτιδες· φυγῆ γὰρ κάκεινο· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι πολέμιοι. Ἄλλ' ἐγὼ τὸν καιρὸν ἐζήτησα τῆς καθιδρύσεως, εἰ παρὰ διδόντων, εἰ παρὰ συγχωρούντων τῶν κυρίων ἐγένετο. Ἀπεδείχθη λαμπρῶς ἅπαντα τὰναντία. Τῶν ἐπισκόπων ὁ μὲν ἦται λαβεῖν, ὁ δὲ οὐκ εἶδου κύριος ὢν. Τέλος ὁ μὲν ἔρχετο τὰς κλεῖς ἔχων· ὁ δὲ ἀνοίγνυσε καὶ τράπεζαν εἰσφορῆσας [γρ. εἰσφορῆτας] καθιεροῖ μικρὸν οἰκίσκον ἐν λόφῳ πλάται. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἔσπε παρητητέον ἐπὶ τὸν οἰκίσκον, εἰ μὴ δε' ὀλοκλήρου τοῦ πλάτους, ὥστε τέχνη τις ἦν, ἐφ' ᾗ τὸν λόφον περιποιήσασθαι. Ἐδόκει δὴ μοι τὸ πρᾶγμα δεινὸν εἶναι, καὶ πέρα δεινοῦ, καὶ ἀγανακτητέον ὁμοῦ μὲν ὑπὲρ τῶν νόμων τῶν ἱερῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς πολιτείας. Συγχυθῆναι γὰρ ἄμα πάντα, τοῦτο μὲν, εἰ τρόπος· καὶ νόμος ἐπινοηθεὶς δημιύσεως· τοῦτο δὲ, εἰ διὰ τῶν παναγεστάτων τὰ ἐναγίστατα κρῖνοιο, εὐχῆ, καὶ τράπεζα, καὶ καταπίετασμα μυστικῶν, ἐφ' ὅδου βίαιας ὑργανα· καὶ περὶ τούτων ἤδη

DION. PETAVII NOTÆ.

Pentapolitani tractus oppidum. Hi super clivi cuiusdam possessione litigabant; quem ab Erythrita per fraudem et pretextum religionis occupatum, reprecabat alter.

(96) Ἠδη δὲ καὶ ἄλλοις. Hæc parenthesi claudenda sunt, ut sensus sit: cum alios antea, tum hos novissime de clivo isto contendisse.

καὶ ἐν ἄστει διέγνωστο. Καὶ συνέτυχε γὰρ οὕτως, ὥστε παρ' ὀλίγους ἅπαντας ἐπισκόπους ἐν τῇ Πτολεμαίδι τότε συνδραμηκέναι κατὰ τινὰ σκέψιν πολιτικὴν. Ἀκρωμένοι δὲ, τὴν μὲν πρᾶξιν ἐμίτουν· τὴν δὲ μετᾶθεσιν [γρ. μετᾶστασιν] ὤκνου(97). Ἐγὼ δὲ τὴν δεισιδαιμονίαν ἀξίω διαστῆλαι ἀπὸ τῆς εὐσεβείας. κακία γάρ ἐστιν ἀρετῆς προσωπεῖον περιειρημένη· ἦν φιλοσοφία τὸ τρίτον οὖσαν τῆς ἀθείας εἶδος ἐφ' ὥρασεν. Οὐδὲν οὖν ἱερὸν, οὐδὲ δσιον ἤγγημαι, τὸ μὴ δικαίως τε, καὶ δσίως γενόμενον [γρ. γίνομενον]. Οὐκ οὐν ἐπῆει μοι πεφρικέναι τὴν λεγομένην καθήρουσιν. Οὐ γάρ ἐστι τὰ Χριστιανῶν, ὡς ἐπάναγκες εἶναι ταῖς τελεστικαῖς ὑλαῖς τε, καὶ φωναῖς, ὡσπερ ὀλαῖς τισὶν φυσικαῖς, ἀκολουθησῆαι τὸ θεῖον· ὅπερ ἂν πάθει πνεῦμα ἐγκόσμιον· ἀλλ' ὥστε παρῆναι ταῖς ἀπαθείαι καὶ ταῖς οικειαῖς τῷ θεῷ διαθέσειν. Ὅπου δὲ ὀργὴ καὶ θυμὸς ἀγνωμον [γρ. ἀγνώμων], καὶ δύστηρι πάθος, ἠγεῖται τῆς πρᾶξεως, πῶς ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγίνεται, ὧν ἐπεισελθόντων, καὶ συμβῆ προσηκῆς, ἐξοικίζεται; Ἐγὼ μὲν οὖν εἶχον ὡς ἀποφανόμενος τὴν μετᾶθεσιν· ὃ δὲ καὶ ἐξηλέγετο, καὶ πρότερον ὑποσχόμενος, αὐτὴν ὄρκου τὴν ὑπόσχασιν βεβαίωσαντος. Τοῦτου λαβόμενος ἀσμένως, ἤδη τὴν ἀπόφασιν ἀπεδίδρασκον· ἀλλ' ἐκεῖνον αὐτὸν ἀπέφαινον ἐαυτῷ δικαστὴν, καὶ τὸν οικεῖον ὄρον ἐκδιδάξιν (98) ἠνάγκαζον. Ἀνατιθεμένου δὲ, καὶ διατρίβοντος, ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἕνεκα σκέψεως αὐτόθι παρεγενόμην, ἐδέξασεν ἐπιβαλεῖν τὰς ὕψεις τῷ τόπῳ, καὶ ἐπιδιαγῶναι τὰ τῆς ὑποθέσεως. Καὶ πάλιν παρῆν ὄμιλος ἐπισκόπων ἐκ τῆς περιοικίδος, ἄλλου κατ' ἄλλην χρεῖαν συνελεγμένον· ἐφ' ὧν ἀπάντων, κἄμοῦ, οἳ τε ὄροι διεδείκνυντο τὴν τῶν Δαρδανίτου μερίδα σαφῶς ἀποτεμένονοι, καὶ μαρτυρία γερόντων, καὶ συγκαταθέσεις τῶν τῶς ἀντιλεγόντων τὸν εὐλαβέστατον Διόσκορον τοῦ χωρίου δεσπότην ἀπέφηναν. Ἐγκειμένου δὲ τοῦ ἀδελφοῦ Διοσκόρου, γέγονεν ἀνάγκη καὶ τὸ γραμματεῖον [γρ. γραμματίον] τὸ λοῖδορον εἰς κοινὸν ἅπασιν ἀναγνωσθῆναι, ὃ πρὸς τὴν ἀγιότητα τὴν σὴν ὃ εὐλαβέστατος Παῦλος (99) ἐπεποίητο ἐν ἐπιτολῆς εἶδει κωμῶδιαν ἐπὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνασευρμένην καὶ πλεμμελῆ, ἀφ' ἧς αἰσχύνεσθαι περιτὴν οὐ τῷ κακῶς ἀκούσαντι, τῷ δὲ κακῶς ἀγορεύσαντι. Ἄλλ' ἐστὶν ἄρα καὶ τοῦτο δεῦτερον ἀγαθόν, τὸ εἰσχύνεσθαι. Τὸ μὲν γὰρ ἀναμάρτητον, θείας ἀντικρύς ἐστι καὶ μοίρας καὶ φύσεως· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς οὐκ εὖ γενομένοις ἐρύθημα, σωφροσύνης τις ἂν ἀπερῆματο. Ἀπὲρ ὑποστάς ἐπὶ τοῦ παρόντος πράγματος ὃ εὐλαβέστατος Παῦλος, ἀπίσης βητορείας ἰσχυροτέ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(97) *Τὴν δὲ μετᾶθεσιν ὤκνου.* Nam locum omnem quacunque de causa, et a quocunque ritibus sacris et religionibus occupatum reseccrare et profanum fieri nefas putabant. In synodo Constant. sub Menna in libello monach. ad Mennam, pag. 648: Καὶ γὰρ οἱ βασιλικὸν νόμοι θεσπίζουσι πάντα τόπων, καὶ πράγμα ἐν ᾧ, καὶ δι' οὗ, εἴτε κατὰ πλάνην, εἴτε κατὰ ἀλήθειαν ἱερὸν τι ἐτελίσθη, ταῖς ἀγλαῖς τοῦ θεοῦ προσήκει ἐκκλησιαστικῶς.

(98) *Καὶ τὸν οικεῖον ὄρον ἐκδιδάξιν.* Legendum est omnino ὄρκον ἐκδιδάξιν, *jusjurandum sumi sequi.* Sic τὸ πρῶσταγμα ἐκδιδάξιν. Et in Ephes.

sive nova publicandi ratio, et lex institueretur; sive sanctissimis ex rebus de execrandis maxime judicium ferretur; ut oratio, sacra mensa, et mysticum velum violentæ impressionis instrumenta reddantur; ac de istis jam in urbe decretum fuerat. Sic enim evenerat, paucis ut exceptis Ptolemaidem episcopi omnes convenirent, ut de civili quodam negotio deliberarent. Qui cum istud audivissent, factum ipsum detestabantur; mutare tamen non audebant. Ego vero superstitionem a pietate separari volo. Est enim illa vitium virtutis larva circumdatum; quod philosophia tertium genus impietatis esse deprehendit. Nihil ergo sacrum, nihil sanctum arbitror, quod neque juste, neque legitime sit susceptum. Neque id mihi occurrebat, ut illam, quæ jactabatur, dedicationem perhorrescerem. Non enim Christianorum res ejusmodi sunt, **213** ut sacris illis cæremoniæ elementis aut vocibus, tanquam naturali quadam attrahendi vi, necessario adductum numen sequatur; quod mundano spiritui contingeret: sed ita ut ad perturbationibus vacuam, et Deo quàm conjunctissimam affectionem mentis accedat. Ubi autem et furor inconsultus, ac pervicax animi motus ad agendum prærit, qui fieri potest ut ei rei Spiritus sanctus intersit, cum, iis morbis subeuntibus, tametsi prius habitare cœperit, abscedat? Quamobrem sic eram paratus, ut mutandum illud omne pronuntiarem. Ille autem et antea mutationem illam recepisse, et **C** jurejurando confirmasse manifeste convincebatur. Quod cum libenter arripuissem, jam lationem sententiæ declinabam, atque illum sibi judicem statuebam, suumque ipsum jusjurandum exsequi compellebam. Tergiversante autem illo, ac protrahente, cum ecclesiastici negotii causa eo me contulisset, necesse habui in rem præsentem venire, ibique controversiam disceptare. Eodem rursus finitimis ex locis episcoporum turba concurrat, cum aliis aliis de causis eo venisset. Quibus omnibus præsentibus, meque ipso, limites ostendebantur, qui Dardaniæ partem manifeste separabant. Ad hæc seniorum testimonia et consensus eorum, qui hactenus repugnabant, religiosissimum Dioscorum loci illius dominum approbarunt. Instante vero **D** Dioscoro fratre, necesse fuit libellum infamem omnibus in commune legi, quem ad sanctitatem tuam religiosissimus Paulus epistolæ nomine conscripserat, sædam ac petulantem adversus fratrem

conc.. part. II. act. II, in epistola Coelestini papæ, τὰ πρὸ ἡμῶν πάλαι ὀρισθέντα ἐκδιδάσουσιν. Et in Firmi Cesarientis sententia, τὸν τῶν ἐκδιδάξιν, hoc est exsequi, et in Chalcedonensi, act. III, in libello Sophronii, τοὺς θεοῦς τύπος, et τὰς ἀποφάσεις ἐκδιδάσθηναι.

(99) *Ὁ εὐλαβέστατος Παῦλος.* Credidit in Commentariis Budæus ironice Paulum hoc εὐλαβέστατον nominari. Sed nulla est ironia. Nam communis hæc episcoporum appellatio fuit, ut ἀδέσμιος, *venerendus, venerabilis*, et Græcis θαυμάσιος

comœdiam, ex qua non in eum, qui male audiret, sed qui male diceret, pudor redundaret. Sed est sane secundum in bonis pudore afflicti. Vacare enim peccato, divinæ prorsus et conditionis est, et naturæ: ruborem autem illum, qui ob malefacta subrepat, modestiæ esse merito quispiam dixerit. Quod cum religiosissimus Paulus in præsentem se tulisset, oratorio omni potentiorum artificio illam ex animo susceptam pœnitentiam ostendit. Quod enim peccasse fatebatur; quodque turpem dolorem, tanquam de voluntaria noxa, conceperat; nos ei omnes benevolos, et eodem fere modo affectos reddidit. Ac nostrum quidem hac in re factum minus admirandum est. Verum religiosissimus **214** episcopus Dioscorus, postquam eum, qui pervicacius hactenus contenderat, moderatorem vidit, sententiis iudicum superior, voluntate superatus est, ut in religiosissimi Pauli arbitrio positum fuerit utrum vellet, collem retineret an redderet: cum egregius Dioscorus multas condiciones admitteret, quarum ne unam quidem ante huius pœnitentiam audire sustinisset. Nam et solum clivum venditurum se dixit, et totam simul hanc possessionem cum alia re commutaturum, et alia excogitabat quamplurima, vias illi, ac rationes abunde suppeditans, quibus qui eas proponere occuparet, alterum sibi demereretur. At is ceteras condiciones aspernabatur: cupiebat vero in eandem emptionem ipse succedere, qua Dioscorus locum illum possederat, ejusque loco totius fundi dominus pari omnino jure constitui. Factus itaque est, præter collem, etiam vinearum et olivetorum dominus. At ille pro minori ista majorem quamdam magnificentiæ possessionem adiit, fraternæ charitatis; quod amborum commune bonum est: necnon ejus, ut intra evangelicas leges maneret, quæ præcepta omnia charitatis potissimum affectu contineri pronuntiant. Unum illud commemorare ac significare par erat, fratrum reconciliationem et concordiam: quæ autem interim accidissent, omittere; si in re quapiam offenderet, convictusque esset episcopus. Nam quæ fieri minime decebat, ea oblivione deleri consultum videtur. Verum ne in omnibus inferiores partes haberet Dioscorus, dedi

Α ραν ἀπέφνηε τὴν ἐξ οἰκείας γνώμης μετάνοιαν. Τὸ γὰρ ὁμολογήσαι τε ἀμαρτεῖν, καὶ φανῆναι τὴν αἰσχρὰν λύπην τὴν ὡς ἐπὶ κακοῖς αὐθαιρέτοις λυπούμενον, πάντας ἡμᾶς εὐνοῦς αὐτῆ, καὶ συνδιατιθεμένου παρέσχετο. Καὶ τὸ μὲν ἡμέτερον οὐ θαυμαστὸν. Ἄλλ' ὁ εὐλαβεστάτος ἐπίσκοπος Διόσκορος, ἐπειδὴ τὸν τῶς διαφιλοτιμούμενον ταπεινότερον ἐθεάσατο, τῆ ψήφῳ κρατῶν, ἠττήθη τῆ γνώμῃ, καὶ γέγονεν ἐπὶ τῷ εὐλαβεστάτῳ Παύλῳ, ποιεῖν ὁπότερα βούλατο, κατασχέιν, ἢ παραδοῦναι τὸν λόφον, τοῦ θαυμαστοῦ Διοσκόρου πολλαῖς ἐνδόντος αἰρέσεσιν, ὧν οὐδεμὶς ἂν ἀκοῆν [γρ. ἀκοῆς] πρὸ τῆς ἐκεῖνου μετανόιας ἠέσχετο. Καὶ γὰρ ἀποδοῦναι μόνον τὸν λόφον, καὶ ἀμοιβὴν δοῦναι πᾶν ἅμα τὸ κτήμα, καὶ ἕλλα πολλά προσεζεύρεν, ἐπιδαφιευόμενος αὐτῷ πόρους, ἀφ' ὧν ἂν τις προλήψῃ χρισάσαιο. Ὁ δὲ ταῦτα μὲν ὤκνει· ἤξιον δὲ ὑπεισθλαθεῖν [γρ. ὑπελθεῖν] αὐτὸς τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν Διόσκορον γενομένην ὄνην, καὶ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀντικαταστήναι δεσπότης τοῦ κτήματος. Ἐγένετο πρὸς τῷ λόφῳ, καὶ τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐλαιῶνων ἐγκρατής. Τῷ δὲ ἡ μεγαλοφροσύνη κτήμα ἀντὶ κτήματος, μείζον ἀντ' ἐλάττονος περιγέγωνε· κοινὸν [for. καὶ κοινὸν] ἀμοιβῶν ἀγαθῶν, ἢ φιλαδελφία, καὶ τὸ εἶσω γενέσθαι τῶν νόμων εὐαγγελικῶν, οἱ συνεκτικωτάτην τῶν ἐντολῶν τὴν ἀγαπητικὴν διάθεσιν ἀπεφῆναντο. Ἐν τούτῳ μόνον εἶδει μνήμης ἀξιώσασαι μνηύσαντα τῶν ἀδελφῶν τὰς συμβάσεις, καὶ τὴν ὁμόνοιαν· τὰν μέσῳ δὲ παραλείπειν, εἰ τις ἐπίσκοπος ἂν ἦλῳ τὶ πταίσας. Ἄ γὰρ οὐκ εἶδει πεπραχθαι, ταῦτα καλῶς ἔχει διδόναι τῆ λήθη. Ἄλλ' ἵνα μὴ πάντα ἐκ πάντων ὁ ἀδελφὸς Διόσκορος ἀποτυγχάνῃ, ταῖς αἰτήσεσιν αὐτοῦ δέδωκα, τὸ πᾶσιν ἀκριβῶς ἐπεξελεῖν, ἵνα μὴδὲν ἀγνοήσῃεν ἡ σὴ θεοσέβεια· ἦν οὐ παρὰ φαῦλον, ἀλλ' ἀντὶ παντὸς ἐποιοῖτο περισθῆναι διὰ τῶν ἀποδόντων, ὅτι μὴ ἐπ' ἀδικίαις ἐφιλονεικήσῃ. Κατὰ τὸν ἄνδρα τὰ τε ἄλλα ἐπαινῶ· πάντῳ γὰρ μοι πρὸς τρέπου· καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἐκεῖνον αἰδοῦς ὑπεράγαμαι. Καὶ ναὶ μὰ τὴν φιλίην σου καὶ σεβασμίαν κεφαλῆν, πολλὴν οἶμαι χάριν ὀφείλειν αὐτῷ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμπύχους (1), ὧν τοὺς ἀγροὺς ἐκποιεῖ, ταχὺ πανταχοῦ γινόμενος, καὶ ἐξ ἀπόρων φόρους ἐκλέγων, καὶ τοῖς καιροῖς παριστάμενος. Τὰ μὲν περὶ τὴν τῶν ἐπισκόπων στάσιν οὕτως ἐχώρησεν.

hoc ejus postulationi, omnia ut accuratius expone-

DION. PETAVII NOTÆ.

(1) *Τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συμπύχους.* Ingentes Alexandriae pecuniæ in pauperes insumi solebant, visque in illos frumenti maxima distributa est; cujus instituti auctorem Diocletianum Procopius in suppressa Historia facere videtur, pag. 119: Διοκλητιανὸς Ῥωμαίων γεγονὸς αὐτοκράτωρ σέσω μέγα χρῆμα διδοῦσαι παρὰ τοῦ δήμου τῶν Ἀλεξανδρέων τοῖς δεομένοις ἀνά πᾶν ἔτος διώρισεν. Ταῦτα ὁ δῆμος τῆνικαδὲ διαδικασάμενοι (forte διαδασάμενοι) ἐν στίσις αὐτοῖς εἰς [LIX] ἀπαγόνους τοὺς μέχρι δεῦρο παρέπεψαν. Ἄλλ' Ἡφαιστος ἐνθένδε μυριάδας εἰς διακοσίας ἐπετελοῦς μεδύμων τοῖς τῶν ἀναγκαίων ὑποσπανίζοντας ἀφελόμενος τῷ δημοσίῳ ἐνέθεικε. Sed aliud insuper fuisset, quod in mendicos divideretur. De quo in Chalced. syn. act. iii, ubi Ischyron Dioscorum accusat, quod

D interverterit τὸν παρεχόμενον παρὰ τῶν βασιλέων σίτον πρὸς τὸ τοὺς παρεπιδημοῦντας, ἐπὶ δὲ καὶ ἐντοπίους πένθητας παραμυθεῖσθαι. Sed et πτωχικά χρήματα pagina sequenti commemorantur, quorum curator erat Lamponianus presbyter, quem chorepiscopus fuisse verisimile est; ut et Dioscorum istum. Fuit enim chorepiscoporum officium πτωχικά χρήματα, pauperum redditus ac pecunias administrare, ut indicat canon 14 Neocæsar. Same πτωχικά χρήματα ecclesiastica bona vocantur, ut testes sunt Zonaras et Balsamo ad can. 59 apost., quod ad pauperum alimoniam pars illorum pertinet, ut antiqui Patres et concilia non semel admonent. De frumento in πτωγούς, id est mendicos Romæ, distribui solito meminit Procopius in suppressa Hist., pag. 117, ubi Theodoricum ait decrevisse ut in

rem ; ne quid religionem tuam lateret : quam non parvi interesse, sed maximi momenti esse arbitrabatur, ex eventu ipso persuasum habere, non injustis de causis hanc a te contentionem esse susceptam. Ego vero cum cæteris in rebus hominem laudo : nam valde cum meis moribus consentit : tum præsertim ob singularem erga sedem illam reverentiam complector. Testor tuum illud mihi charissimum et venerandum caput, plurimum illi debere mea quidem sententia Alexandrinos pauperes, quorum agros procurat : dum repente adest ubique, et ex rebus desperatis proventus colligit, neque temporum opportunitatibus deest. Quæ igitur ad episcoporum dissensiones attinebant, hunc exitum habuerunt.

Ἐπίταγμα δὲ ἦν, ὅπως ἀκούσομαι καὶ Ἰάσονος, ὃς ἐφη πολλά καὶ ἄδικα παρὰ συμπρεσβυτέρου παθεῖν. Οὕτως οὖν ἔχει κάκεινα. Λαμπωνιανὸν Ἰάσων εἶλεν ἀδικίας · ὃ δὲ φθάσας ὁμολογία (2) τὸν ἐλεγχον, ἔχει τὴν δίκην, ἐκκλησιαστικῶν συνόδων εἰργόμενος. Καὶ τοὶ καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε, καὶ δῆμος ἰκέτης αὐτὸν ἐξητήσατο. Ἄλλ' ἐγὼ τοῖς δεδογμένοις ἐνεκαρτέρησα · τοῦ δὲ λύσαι τὴν αὐθεντίαν εἰς τὴν ἱερατικὴν καθέδραν ἀνέπεμψα. Τοσοῦτον οὖν ἑμαυτῷ συγχώρησα (3), εἰ προσπλάσσει Λαμπωνιανῶ τὸ χρεῶν, καὶ ἡ κυρία παρῆναι δόξειε, πᾶσι ἐφήκα τοὺς τότε παραιομένους πρεσβυτέροις, κοινῶν αὐτῷ μεταδοῦναι. Μηδεὶς γὰρ ἀποθάνοι δεδεμένος ἐμοί. Ἀναρρώσθεις δε, πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπόδικος ἔστω, καὶ παρὰ τῆς θεοσεσίας σου, καὶ φιλανθρώπου ψυχῆς περιμέντω τῆς συγγνώμης τὸ σύνθημα. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἰάσων πάντα ἀναίτιος ἑαυτῷ. Προπετής ἀνθρώπος γλυῦταν, ἐνέτυχεν ἀνδρὶ προπετεστέρῳ τὴν χεῖρα · καὶ

Præterea mandatum a te mihi fuerat, ut et Jasonem audirem, qui multa et indigna 215 a presbytero collega passum se esse dicebat. Ad hunc ergo modum ista se habent : Lamponianum Jason injuriarum convicit ; ille convictionem confessione criminis antevertens, pœnas luit, ab ecclesiastica communione separatus. Quanquam ex animi pœnitentia lacrymas sudit, et supplex eum populus condonari sibi petiit. Sed ego in iis perseveravi, quæ semel decreveram ; solvendi porro jus, et auctoritatem ad pontificiam sedem rejeci. Unum hoc ergo mihi sumpsit, si Lamponiano fatalis necessitas immineret, et præstituta mortis dies adesse videretur ; tum omnibus, qui eo tempore adessent, presbyteris concessi, ut eum communioni restituerent. Nemo enim, quantum in me erit, ecclesiasticis vinculis obstrictus moriatur. Sin convalescerit, rursus iisdem pœnis teneatur, atque a divina humanissi-

DION. PETAVII NOTÆ.

mendicos, qui ad basilicam Sancti Petri residebant, annua medimnorum millia tria dividebantur.

(2) Ὁ δὲ φθάσας ὁμολογία. Significat Lamponianum presbyterum ob pulsatum collegam excommunicatum fuisse : ita ut, si vitæ periculum instaret, ab iis, qui tum adessent, presbyteris reconciliari posset. Sin minus, legitimum tempus expleret. Quod autem subjicit, καίτοι καὶ δάκρυον ἐκ μετανοίας ἀφῆκε, perperam ab non nemine trahitur ad exemplum τῆς προσκλαύσεως, qui primus gradus pœnitentium fuit. Non enim animadvertit de presbyteris hic agere Synesium, qui publicæ isti et luctuosæ pœnitentiæ minime subjiciebantur. Nam, ut S. Leo ep. 92, inquis. 2, scribit, *alienum est a consuetudine ecclesiastica, ut qui in presbyterali honore, aut in diaconii gradu fuerint consecrati, hi pro crimine aliquo suo per manus impositionem remedium accipiant pœnitendi : quod sine dubio ex apostolica traditione descendit, secundum quod scriptum est : « Sacerdos si peccaverit, quis orabit pro eo ? » Unde hujusmodi lapsi ad promerendam misericordiam Dei privata est expetenda secessio ; ubi illis satisfactio, si fuerit digna, sit etiam fructuosa.* Optatus Milevitanus in fine libri II : *Multis notum est et probatum, persecutionis tempore episcopos aliquos inertia a confessione Dei delapsos thurificasse ; et tamen nullus eorum, qui evaserunt, aut manum lapsi imposuit, aut ut genua figerent, imperavit.* August. lib. I cont. Donat. de bapt. cap. 4 scribit, *ordinatis, cum ad Ecclesiam a schismate redeunt, non imponi eis manus inter laicos.* Sed et concil. Carth. v, cap. 11, *Item confirmatum, ait, ut si quando presbyteri, vel diaconi in aliqua gravius culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse fuerit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus, vel tanquam fidelibus laicis imponatur.* Vide Grat. dist. 82, can. *Presbyter si fornicat.* Qui enim

publicam pœnitentiam obiisset, is a sacris ordinibus, vel eorum functione in perpetuum excluderetur ; quod et Orig. lib. II contra Celsum, pag. 147, refert. Et apud Hieron. Dial. cont. Lucifer. : *Episcopus aut pœnitentiam non agit, et sacerdos est ; aut si pœnitentiam egerit, esse episcopus non potest.* Ideo canones illi veteres, qui pœnitentiam clericis indigunt, de privata sunt intelligendi. Ut Araus. I, can. 4, *decernitur pœnitentiam desiderantibus, etiam clericis, non negandam.*

(3) Τοσοῦτον οὖν ἑμαυτῷ συγχώρησα. Observatione dignum est, quod hæc [LX] loco indicat potuisse metropolitanos in subjectos sibi clericos excommunicationis ferre sententiam ; latam semel revocare non potuisse : sed hoc Alexandrinus patriarchæ reservasse, cujus sedem appellat ἱερατικὴν καθέδραν · ubi ἱερατικοῦ vox ad primariam sedem restringitur. Hoc se unum tamen sumpsisse sibi admonet, ut si Lamponiano, quem ab Ecclesiæ communione segregaverat, vitæ periculum instaret, a quocunque presbytero reconciliari posset. Quod usus veteris Ecclesiæ, atque illius potissimum temporis ferebat, maxime post Nicænæ synodi canonem 13. Itaque quod ita Synesius loquitur, τοσοῦτον ἑμαυτῷ συγχώρησα, non sic debes accipere, quasi in dubia ignotaque re id consilii cepit. Non enim aut morem istum Ecclesiæ, ac Nicænæ sanctionem ignorare ; aut non saltem ab antiquioribus episcopis admoneri potuit. Verum hoc sibi sumpsisse permisisset dicit ; hoc est sibi hoc jûris, quod canones tribuebant, usurpasse. Ac tametsi de pœnitentibus, hoc est publicam et famosam illam pœnitentiam obeuntibus, non hic sermonem fecit Synesius (fuit enim ille, de quo agit, clericus, cujusmodi publicæ pœnitentiæ subjecti non erant) ; nihilominus valet hæc in omnes regula ; ut ne quantumvis immanium scelerum reis reconciliatio sub mortem negata fuerit.

maque anima tua indulgentiæ tesseram expectet. Α τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον (4), κουφοτάτου πράγματος
Nam nec Jason culpa vacat omnino. Homo lingua λόγου βαρυτάτην τὴν τιμωρίαν ἐξέτισε.
promptus in hominem incidit manu promptiore[m] ; et, quod dici solet, levissimæ rei, sermonis, gra-
vissimas pœnas exsolvit.

Quod vero ad pecunias attinet, de quibus egi an-
tea, Lamponianus eas habere se fatetur, nec quid-
quam se naufragio sublevari cupit, quo contractus
perit; ac tempus duntaxat postulat distrahendis
fructibus opportunum; seseque posthabitis omni-
bus id unum laboraturum recipit, ut pauperum pe-
cunias persolvat. Nummi erant septem et quinquaginta supra contenos.

Operæ pretium est de iis etiam referre, quæ apud
nos geruntur, ut fieri deinceps desinant. Sacer-
dotes a sacerdotibus variorum criminum accusan-
tur, utrum falso, nondum dico: prorsus tamen malo
et fraudulentulo id fit animo. Non enim persequen-
darum pœnarum gratia, sed ut exercituum præ-
fectis injusta lucra concilient. Necesse est autem
omnium opera humeris meis imponi. Quamobrem
scribe, obsecro, et decreto tuo præcipe, ne cui tale
quidquam facere liceat. Nam et magno me benefi-
cio devinxeris; et eos necum, qui tranquilliori
animo sunt; et oppressis subvenies; et multo ampli-
ori beneficio eos ipsos affeceris, qui injuriam
faciunt, cum majus bonum sit majore a malo liberari;
majus autem malum est injuriam inferre, quam
perpeti. Illud enim proprium malum est, hoc
alienum. Verum ego quinam ii sint significare
nolui, 216 neque tu, si noris, nominatim quem-
quam redargue, ne in fratrum offensionem incidam;
quos etsi coram privatim vehementer increpavi,
Deus illis ignoscet. Sed rem ipsam duntaxat in iis
quas ad me dabis litteris odisse videre. Inveniam
enim, adsit modo Deus, quemadmodum sine cu-
jusquam offensione non ultra se turpitudine, atque
infamiam dixerim.

Unum adhuc constituendum superest, statimque
scribendi finem faciam. Vagantur quidam apud nos
Vacantivi. Patieris enim me paululum barbare lo-
quentem, ut usitata in republica voce nonnullorum
nequitiam expressius declarem. Hi certam quidem
nullam sedem habere volunt, qui quam habebant
antea reliquerunt; non ulla calamitate pulsati, sed
sponte locum mutantes. Honoribus porro fruuntur,

Καὶ περὶ τῶν ἐγκλημάτων (5) ἃ διεληφα, ταῦτα
Λαμπωνιανὸς ἔχειν ὁμολογεῖ, καὶ οὐδὲν ἀξιοῖ παρὰ
τῆς ναυαγίας ὠφελεῖσθαι, τῆς ποιήσεως ἀφανὲς τὸ
συμβόλαιον· ἀλλὰ καιρὸν αἰτεῖ, τοὺς καρποὺς ὠνίου
γενέσθαι· καὶ ἔφη πάντων ἀμελήσας, ἐνὶ τούτῳ προσ-
έχειν τὸν νοῦν, ὡς ἂν τὰ πτωχικὰ καταθεῖτο χρήματα.
Νομίσματα δὲ ἦν ἑπτὰ καὶ πενήκοντα πρὸς τοὺς
ἑκατόν.

Ἄνοιστέον ἐστὶ καὶ περὶ τῶνδε τῶν γινόμενων
παρ' ἡμῖν. Ἴνα γινόμενα παύσθαι [γρ. γνώσῃτε].
Ἱερεῖς ἱερέας παρανόμων διώκουσι· εἰ μὲν ἐπὶ ψεύ-
δεσιν, οὐπω λέγω· πάντως δὲ μετ' ἐπιβούλου τῆς
προαιρέσεως. Οὐ γὰρ ἵνα λάβωσι δίκας, ἀλλ' ἵνα
τοῖς ἀρχουσι τῶν στρατευμάτων ἀδίκᾳ κέρδη μνη-
στεύσωσιν. Ἐπὶ δὲ τοὺς ἐμούς ὄμους ἀναβαίνειν
ἀνάγκη τὰ πάντων φορτία. Διὸ, δέομαι, γράψε καὶ
διατάττου μηδὲν μηδὲν ἐξείναι τοιοῦτο ποιεῖν. Καὶ
γὰρ ἐμοὶ χαρῆ, καὶ τοῖς ἀπραγμονοστέροις, καὶ κα-
κῶς πάσχουσιν ἀμυνεῖς, καὶ πολὺ πλεονεῦ πεποιηκῶς
ἔση τοὺς ἀδικούντας αὐτοὺς, εἴπερ μείζον ἀγαθόν, τὸ
μείζονος ἀπὴλλάχθαι κακοῦ· κακὸν δὲ μείζον τοῦ
ἀδικεῖσθαι τὸ ἀδικεῖν. Τὸ μὲν γὰρ, ἴδιόν ἐστι κακόν.
τὸ δὲ, ἀλλότριον. Ἄλλ' οὐτ' ἐγὼ κατεμήνυσα τίνες
εἰσὶ, μήτ' αὐτὸς εἰ καὶ μάθοις, ἐπ' ὀνόμασιν ἐξ-
ελέγξης τινὰ, ἵνα μὴ ἀπεχθολίμην ἀδελφοῖς, οἷς εἰ καὶ
κατὰ πρόσωπον ἴδια λαν ἐπιτετίμηκα, συγχωρήσει
θεός. Ἄλλὰ φάνηθι τὸ πρᾶγμα μόνον μισῶν ἐν τοῖς
πρὸς ἐμὲ γράμμασιν. Εἴσομαι γὰρ σὺν θεῷ μετὰ
τοῦ πᾶσιν ἀλύτου τὸ μηκέτι προσελθεῖν περαιτέρω
τὴν ἀσχημοσύνην ἡμῶν. Μὴ γὰρ εἰποιμι τῆς Ἐκκλη-
σίας.

infamia nostra proferat. Non enim Ecclesiæ

Οἰκονομήσασθαι δὲ ἐν ἐτι λοιπὸν, καὶ λόγου πεπαύ-
σομαι [γρ. παύσομαι]. Περινοστοῦσι τινες (6) βασκαν-
τίθιοι παρ' ἡμῖν. Ἀνέξη γὰρ μου μικρὸν ὑποδαρ-
θῆρισαντος, ἵνα διὰ τῆς συνηθεστέρως τῆ πολιτείας
φωνῆς τὴν ἐνίωιν κακίαν ἐμφαντικώτερον παραστή-
σαιμι. Οὕτω καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ
βούλονται· οἱ γε τὴν οὖσαν ἀπολελοίπασιν, οὐ κατὰ
συμφορὰν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάσται γινόμενοι.

DION. PETAVII NOTÆ.

(4) [LXI-LXXV.] Καὶ τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον.
Sumpsit e Platone, libro iv De legibus.

(5) Καὶ περὶ τῶν ἐγκλημάτων. Difficilis et sale-
brosus locus. Sic verti, quasi esset χρημάτων, nec
sic tamen mihi ipse satisfacio.

(6) Περινοστοῦσι τινες. Contra desertores istos
et vagos exstat Nicæni concilii canon 16, qui tamen
episcoporum nominatim non meminuit; ut et Antio-
chenus 3, et Apost. 15. Sed neque Synesius de
episcopis expresse loquitur, quamvis horum vacan-
tiorum causam ejusdem generis esse demonstret,
ejus erat illa, de qua antecedente epistola scripsit,
Alexandri Basinopolitani episcopi. Unde colligas
de episcopis, si non solis, certe de his hoc locu si-

gnificare. Quod ad vacantivos istos attinet, Hæschel-
lius, in notis ad Photii cod. 59, Βασκαντίθους, de
quibus hic Synesius eos esse credit qui in actis
synodi ad Quercum vocantur οἱ κοινωτικοὶ τῆς
οἰκουμένης, sunt catholici, qui cum tota
Ecclesia communione junguntur. In concilio Ver-
nensi sub Pipino rege, can. 13: De episcopis vagan-
tibus, qui Ecclesias non habent, nec acimus ordina-
tionem eorum, qualiter fiat, placuit juxta instituta
sanctorum Patrum, ut in alterius parochia ministrare,
nec ullam ordinationem facere debeant sine jussione
episcopi cujus parochia est.

Καρποῦνται δὲ τὰς τιμὰς, ἐκεῖ περινοστοῦντες, ὅπου κερδαλιώτερον. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, πᾶτερ σεβασμιώτατε, χρῆναι τοῖτοις, ὅσοι τὰς οἰκίας Ἐκκλησίας ἀπέπαυτο, πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀπέπαυσαι· καὶ πρὶν ἂν ἀπελθόντες (7) ἐκεῖ [ἴπ. ἐκεῖνα] καταστήσονται, μηδ-

A eo vagantes, ubi majus compendium est. Mibi vero, reverendissime Pater, ita videtur: oportere iis, qui suas ecclesias reliquerint, omni ecclesia in terdici; et priusquam illuc redeunt se receperint, neminem ad altare eos admittere; neque ad pri-

DION. PETAVII NOTÆ.

(7) Καὶ πρὶν ἂν ἀπελθόντες. Hæc nimirum forma est, et ratio [LXXVII] laicæ communionis, in quam clerici regredabantur, cum scilicet a θυσιαστηρίῳ et clericorum consensu et ordine rejecti, inter laicos habebantur, cum iisque mysteria participabant. Nam solis ministerio sacro deditis ad altare ingredi et communicare ibidem licebat, ait Laodic. can. 19, ex interpretatione Dionysii Exigui: καὶ μόνοις ἔξῃν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσεῖναι εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ κοινωνεῖν. Perperam in quibusdam Latinis, solis sacerdotibus. Vide et can. 15 apost., ubi vagis istis clericis ita sacris ministeriis interdicitur, ut tamen laica communio permittatur, quæ λειτουργία discrete istic opponitur. Itaque duo in laica communione clericis pœnæ loco inflicta fuerunt: primum quod nullum sacrum ministerium attingerent; alterum, quod extra clericorum locum et ἱερατικόν sepositi, cum promiscua plebe communicarent. Ex quo deinceps pro laicis habiti nullam ecclesiastici ordinis prerogativam honoremque capiebant. Contra eosdem vagos clericos Nicæna synodus canones edidit duos, 15 et 16. Quorum in posteriora jubet illos, quocunque se receperint, ibi esse ἀκοινωνήτους, communionis privatos. Hoc vero Zonaras et Balsamo ad eam communionem referunt, quæ clericorum propria sit. Non enim interdicti putant illis penitus usum sacramentorum et communionem laicam, ne canon 15 apostolorum derogare videatur, qui laicam vagis illis indulsit: Ἄλλὰ τὴν τῶν ἱερῶν συμμεταχρίσιν, καὶ κοινοπραξίαν, καὶ τὸ συλλειτουργεῖν τοῖς ὁσπερ προσήλθοι, ait Zonaras. Verum non audiendos illos arbitror; et omnino ἀκοινωνήτους idem esse ac communionem privatos, sive excommunicatos plena et absoluta excommunicatione. Id enim vox illa ἀκοινωνήτος et ἀκοινωνήσια significat, ut in can. 10 apost., dum ait, τῶν καθαιρουμένων τινὲς μὲν μόνης λειτουργίας κωλύονται, οὐ μέντοι καὶ κοινωνίας, ἣ τοῦ συνεκκλησιάζειν. Οἱ δὲ αὖν τῇ καθαρῶσαι, καὶ ἀκοινωνήτοι εἶσι, καὶ ἀφορισμένοι. Igitur clerici ab Ecclesia sua profugii ex decreto Nicæni concilii prorsus excommunicantur. Quæ tamen veritas insequentium usu temporum imminuta videtur. Certe laicam illis communionem concedit Synesius. At epistola 66 Alexandrum episcopum, qui ad sedem suam redire nollet, ἀκοινωνήσια multavit. Nam nec ad Ecclesiam, nec ad usum sacramentorum admisit. Felix vero papa, epist. 7, de episcopis, presbyteris et diaconis rebaptizatis ita decernit, ut usque ad diem exitus sui in penitentia jaceant; nec orationi non modo fidelium, sed nec catechumenorum omnimodis interesse, quibus communio laica tantum in morte reddenda est. Quæ verba, et iis similia, in quibus laica communio in morte repræsentatur, non eo pertinent, ut laica communio aliud quidpiam fuerit, quam quod docuimus; quoniam, ut quidam argumentantur, nihil sub ipsam mortem usurpari potuerit, quo communio illis præstita alia fieret quam laica. Hoc enim Felix papa decrevit, illos non ante mortis periculum communione impertiendos esse, quæ tum, quod ad Eucharistiam attinet, non alia quam laica esse potuerit. In cæteris porro, quæ mortuis eorumque memoris deferuntur, nihil plus quam laicis exhiberi; et omnino eodem, quo laicos, ordine locoque censebatur. Apud Socratem lib. vi, cap. 9, et Sozomenum lib. viii, cap. 13, aliter Joannes Chrysostomus erga Dioscorum et Ammonium se gessit, qui a Theophilo

excommunicati [LXXVII] Constantinopolim confugerant. Nam ad precum in ecclesia communionem illos recepit; a mysteriis vero interim exclusit, dum eorum causa cognosceretur. Hanc esse quam antiqui canones peregrinam communionem vocant, viri quidam eruditi suspicati sunt; quibus ego non assentior. Etenim peregrinam communionem, quæ pœnæ loco episcopis ac clericis infligebatur, nihil aliud puto fuisse, quam et precum et sacramentorum cum clericis, et in ἱερατικῷ percipiendorum jus, citra functionem ac ministerium: ut, exempli causa, sacerdotes et diaconi cum aliis clericis liturgiis interessent, in iisque Dominicum corpus cum illis et in eorum ordine perciperent, sed nullo ministerio fungerentur, episcopi vero neque Eucharistiam aliis porrigerent, neque ordinarent. Ita enim, tanquam peregrini in alienis Ecclesiis, jus nullum ac jurisdictionem exercebant ordinis alioquæ sui propriam. In concilio Regensi, quod anno 459 celebratum est, canone 3, cautum est, ut Armentario, qui a duobus tantum episcopis ordinatus erat Ebredunensis antistes, unam quispiam episcopum parochiarum suarum ecclesiam concedat, in qua aut chorepiscopi nomine, ut Nicænus canon 8 loquitur, aut peregrina, ut aiunt, communionem foveatur. Quid hoc vero sit, statim explicat, nempe ut ne unquam in civitatibus, vel sub episcoporum absentia, offerre præsumat; nec ordinare vel ultimum clericum, nec in ea quidem ecclesia, quæ ei cujusquam misericordia fuerit attributa; nec ulli episcoporum, vel succedente ætate assumpto, in rudimentis suis huic in aliquo, quasi pro ætatis reverentia, cedere licent; nec usquam ipsi quidquam de episcopalibus officiis usurpare, præterquam in ecclesia, quam cujusquam misericordia fuerit indeptus, in qua ei solum neophytos confirmare et ante presbyteros offerre conceditur.

Cum igitur episcopalis dignitatis proprium sit ordinare clericos, in civitatibus offerre, ante eos episcopos, qui posterius ordinati sunt, sedere, et id genus præstare cætera: qui in ea ipsa diocesi; in qua episcopus creatus fuerat, iis spoliatur omnibus, et ad inferiora quædam ac simplicium sacerdotum officia redigitur; sic ille tractari videtur, tanquam peregrinus sit, et non in sua, sed in aliena civitate versetur. Quocirca ex episcopo chorepiscopum esse juberi, idem opinor est ac peregrina communione damnari: ut verba illa canonis, aut peregrina, ut aiunt, communionem foveatur, interpretatio sint antecedentium in qua aut chorepiscopi nomine, ut idem canon loquitur; etenim quidquid in Armentarium Nicæni concilii Patres illo canone decernunt, ex Nicæni concilii auctoritate id se facere profitentur. Est autem canon 8, in quo Nicæna synodus statuit, ut si quis Catharorum partis episcopus ad catholicam transit, ubi jam constitutus est episcopus, in presbyteri ordinem relegatur; et ut illi chorepiscopi, vel presbyteri locum alicubi assignet episcopos: ne duo in eadem civitate sint episcopi. Apparet ergo peregrinam communionem appellari, cum ab episcopi dignitate, et ordine, in chorepiscoporum gradum summovetur episcopus. In simplici vero presbytero, vel diacono tum peregrina communio vocatur, cum sine propria ordinis illorum functione, inter clericos alios versari, et cum illis mysteriorum esse participes sicutur. Quæ quidem Leptinens

mas sedes invitare; sed inter gregarios in plebeis subselliis relinquere, cum ecclesiam adibunt. Nam citius ad sua loca revertentur, si honoris sui jacturam metuant, quem capere ubivis malunt, quam ibi, ubi convenit: malent autem illic saltem, quam nusquam omnino percipere. Ac publice quidem ita cum iis agendum erit, tanquam cum privatis; si augustissimæ tuæ sedi ita visum fuerit. Privatim vero, ac dum quoadmodum uti iis oportebit, tunc sciemus, cum a pietate tua responsum allatum erit de ea quæstione, quam nuper de Alexandro proposui, qui genere Cyrenensis est, Ecclesiæ autem cujusdam Bithynorum episcopus fuit: qua per seditionem pulsus, cum redire modo liberum ei sit, nequaquam revertitur; sed apud nos commoratur. De ea re ad sanctitatem tuam scripsi, omnia diligenter exponens quæ illi accidissent, tuamque sententiam requirans, quo in numero haberi hominem oporteret. Sed quamvis rescriptum ad me nullum afferret, exciderintne, an ad tuam usque beatitudinem pervenerint litteræ dubitans, de ea re cum clarissimo viro Dioscoro episcopo sum collocatus, et 217 amanuensibus earum, quas tum scripsi, exemplum dare jussi, ut si forte nondum epistolam acceperis, eo perlecto reposcere, et mutuas ad me reddere possis. Postremo Deum pro me deprecari. Nam pro destituto precaberis, atque ab omnibus deserto, cui tali præsidio est opus; quoniam pro me ipse Deum interpellare vereor. Etenim in contrarium mihi omnia recidunt, ob projectam temeritatem meam; quod homo peccatis irretitus, extra Ecclesiam educatus, alio disciplinæ genere institutus, ad altare Dei accedere non dubitaverim.

EPISTOLA LXVIII.

Eidem.

Cui hanc epistolam commisi, negotii gerendi causa proficiascitur, quod mihi nefas est exponere.

DION. PETAVII NOTÆ.

concilium can. 4, paucis ita complectitur: [LXXVIII] *Statuimus etiam ut secundum canonicam cautelam, omnes undecunque venientes ignotos episcopos vel presbyteros, ante probationem synodalem in ecclesiasticum ministerium non admittentur.*

Quocirca peregrina communio, qualem Regensis concilii canō ille significat, non ex eo more dicta derivataque videtur, quo peregrini illi clerici, qui sine formatis litteris advenirent, ac de quorum statu vel juris integritate dubitari poterat, ab episcopis tractabantur; sed inde potius quod in aliena Ecclesia peregrini episcopi vel clerici nullum ministerii ac functionis ordini suo consentaneæ obeundæ jus habeant, tametsi ab earum civitatibus, in quibus peregrinabantur, episcopis adhiberentur ad illa præstanda. Sed ex eo præcise, quod suis locis egressi, usque ordinis sui careant; inde peregrina communio, quæ quidem pœnalis fuit, appellata videtur, qua, similiter ac peregrini, in civitatibus suis jus nullum habent exercendi.

Quamobrem peregrina communione multatos, ab Dominico corpore abstentos fuisse non puto; quod nonnullis est visum. Aliud enim Regensis canon ille persuadet. Nec est quod quemquam moveat. Herdensis canon 16, quo clerici illi qui defunctio-

Α ένα δέχεται θυσιαστηρίω, μηδ' εἰς προεδρίαν καλεῖν· ἀλλὰ περιορᾶν [ἱερ. παρορᾶν] ἀγγελίους ἐν ταῖς δημοτικαῖς καθέδραις, ὅταν εἰς ἐκκλησίαν ἐμβάλλωσι. Ταχὺ γὰρ ἂν ἐπανέλθοιεν, εἰ περὶ τῆς τιμῆς κενουνοῦσιν, ἢς ἀξίωσιν ἀπολαύειν ἀπανταχοῦ μᾶλλον, ἢ οἱ προσήκει· δέξαιτο γὰρ ἐκεῖ [ἱερ. ἂν ἐκεῖ] μᾶλλον ἢ μηδαμοῦ. Καὶ δημοσίᾳ μὲν, οὕτω προσοιστέον αὐτοῖς, ὡς ἀντικρυς ἰδιώταις, ἂν καὶ τῷ σεμνοτάτῳ σου θρόνῳ συνδοκῆ. Ἰδίᾳ δὲ, καὶ κατ' οἶκον, εἰσόμεθα πῶς, ὅταν ἤκη παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας ἀπόκρισις ἐκαίνης τῆς πεύσεως, ἣν πρώτην ἠρώτησα περὶ Ἀλεξάνδρου Κυρηναίου μὲν ἀνδρὸς [ἱερ. μὲν τὸ γένος] τὸ γένος, ἱερατευσάμενου δὲ ἐν τινὶ πόλει τῶν Βιθυνῶν· ἢς ἐκπέσῳν κατὰ δὴ τινα στάσιμ, ἐξῶν ἐπανελθεῖν, οὐκ ἐπᾶνεισιν· ἀλλ' ἡμῖν ἐπιχωριάζει. Περὶ τοῦτου γέγραφα πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα, πᾶσιν ἀκριδῶς ἐπεξεληθῶν τοῖς περὶ αὐτὸν γενομένοις, καὶ γνώμην αἰτῶν οἱ τακτέον τὸν ἀνδρα. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἤκει μοι περὶ τούτων ἀντίγραφον, ἀμφίβολος ὢν, πότερον διαπέπτωκεν ἢ διεκομισθῆ τὰ γράμματα μέχρι τῆς μακαρίας σου κεφαλῆς, διελλεγμαί περὶ τοῦτου πρὸς τὸν θαυμαστὸν Διδάσκον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ τοῖς ταχυγράφοις τὰ ἀντίτυπα δοῦναι τῶν τότε γραφέντων ἐπέταξα, ἵνα εἰ μὴ τυγχάνεις δεξάμενος τὴν ἐπιστολὴν, ἔχοις παραναγνοῦς [ἱερ. παραγνοῦς] αἰτῆσαι τε, καὶ πρὸς ἐμὲ διαπέμψασθαι τὰ ἀμοιβαία. Ἐπὶ πᾶσιν εὐχου περὶ ἐμοῦ· περὶ καταλειμμένου γὰρ εἴδη, καὶ τοῖς πᾶσιν ἐρήμου, καὶ δεομένου συνεργείας τοιαύτης, ὡς αὐτῆς ὀκνῶ περὶ ἐμαυτοῦ φθέγγασθαι πρὸς θεόν. Ἄπαντα γὰρ εἰς δοῦναντίον μοι περιίσταται, διὰ βυχοκίνδυνον τόλμαν, ὅτι ἀνθρωπος ἐν ἀμαρτίαις, ἀπότροφος Ἐκκλησίας, ἀγωγὴν ἑτέραν ἤχημένος, θυσιαστηρίων ἡφάμην θεοῦ.

EPISTOLA LXVIII.

Eidem.

Ἡ δέδωκα τὴν ἐπιστολήν, στέλλεται μὲν ἐπὶ πρῶτον, ἢν οὐχ ὄσιον ἐμοὶ διαγγεῖσθαι. Ὅτι δὲ ἀρετῆ

rum episcoporum bona supprimunt, sacrilegii damnantur: reus, inquit, sacrilegii prolisiori anathematis damnatur, et vix quoque peregrina ei communio concedatur. Ex quo ita ratiocinantur ii, quos modo commemoravi: cum anathematis vox devotionem et atrociorē quamdam excommunicationis sententiam præ se ferat, non videri participes factos esse Dominici corporis, quibus peregrina communio sit inflictā. Verum cum ne illum quidem humanitatis officium dampnatis anathemate, hoc est, ultima illa execratione percussis, ab Ecclesia præberi solitum fuerit, qua tandem ratione peregrinam communionem sic illi describunt, ut qui in eam reducti essent, Ecclesiam interim sumptibus alerentur? Igitur anathematis nomen late ac minus proprie ab Herdensi synodo sumptum apparet, pro quavis ecclesiastica pœna, et, ut vocant, cenura, qua utcuque jus alicui vel in totum eripitur ecclesiasticæ communionis, vel certe minuitur. Quemadmodum et ipsa vox excommunicationis ab Augustino epist. 118 aliisque nonnunquam accipitur, ut solam ab usu Dominici corporis segregationem significet; non majorem illam ab Christi corpore et Ecclesiæ communione, cui demonstrandæ vocabulum istud sæpius adhibetur.

ἐκ νέας ἀσκει, τοῦτο καὶ θέμις εἶπαι, καὶ παντάπα-
σιν ἀληθές. Ὡς μὲν οὖν ἀγαθὸν ἄνδρα, τιμήσεις· ἦν
δὲ ἐγράφατο γραφῆν, οἰκείαν εἰμαρμένην πληροῦται.
Μηδὲ γὰρ δικαίου ποτὲ φόνου προσάψωιο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΘ'.

Τῷ αὐτῷ.

Μέλει γὰρ σοι, μέλει καὶ Πενταπόλεως. Οὐκοῦν ἐν-
τεύξῃ μὲν ταῖς δημοσίαις ἐπιστολαῖς. Ὅτι δὲ κακὰ
κλειώ καὶ μεῖζω γέγονεν, ἢ φοβεῖ τὰ γράμματα, λέ-
γοντος ἀκούσῃ τοῦ διακομιστοῦ. Στέλλεται μὲν γὰρ
ἐπὶ συμμαχίαν, ὡς ἐκείθεν αἰτήσων. Τὰ δὲ τῶν
πολεμίων οὐδὲ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ περιέμεινεν· ἀλλ'
ἐφθασαν ἐκχυθέντες ἀθρόον κατὰ τῆς χώρας. Πάντα
οἴχεται· πάντα ἀνήρηται· αἱ πόλεις ἔτι λοιπαί, τὸ
μέχρις οὗ γράφω, λοιπαί· τὸ δὲ εἰς τὴν ἐπισῶσαν, ^B
θεὸς οἶδε. Πρὸς ταῦτα εὐχῶν δεῖ τῶν σῶν, εὐχῶν
λέγω τῶν ἐθόδων δυσωπεῖν τὸν θεόν. Ὡς ἐγὼ πολ-
λάκις ἤδη καὶ τὰ ἴδια, καὶ τὰ κοινὰ μάτην ἠύξά-
μην. Τί λέγω μάτην; Εἰς τούναντιόν μοι περι-
ίσταται. Τοιοῦτόν εἰσιν αἱ ἁμαρτίαι βαρεῖαι τε καὶ
πολλαί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ο'.

Πρόκλῳ.

Πέρυσιν οὐχ ἤκει μοι γράμματα παρὰ τῆς ἱερᾶς
σου χειρὸς. Ἠρίθμισα καὶ τοῦτο μετὰ τῶν συντυ-
χόντων μοι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ δυσχερῶν. Πολλὰ γὰρ
ἐπὶ πολλῶν ἐγὼ πέρυσιν ἠνιάθην· ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς
χειρῶν, ὃ τί μοι λοιπὸν ἦν εἰς τὴν ψυχαγωγίαν ἀφεί-
λετο τὸ παιδίον [γρ. παιδάριον]. Εἴμαρτο γὰρ ἄρα,
συνόντι μὲν ὑμῖν, εὐτυχεῖν· ἀπόντι δὲ, χαλεποῦ πει-
ρᾶσθαι τοῦ δαίμονος. Γενέσθω δὴ τις παραμυθία, τὸ
δέξασθαι τῆς πατρικῆς σου κεφαλῆς γράμματα, τὸ
τιμαλφέτασιν τῶν ἀπὸ Θράκης ἀγώγιμον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ'.

Πυλαιμένῳ.

Διτετοὶ λόγοι [γρ. δὴ λόγ.] λέγονται περὶ σοῦ. Τοι-
γαροῦν ὁμοῦ μὲν ἐπὶ Θράκης, ὁμοῦ δὲ εἰς Ἰσαύρους
γράφω, τοῦ περιτυχεῖν σε πάντως μετὰ γέ τιμι τῶν
ἐπιστολῶν. Ὑπόθεσις δὲ ἄμφοῖν, ἀσπᾶσασθαι τὴν
φιλιτάτην κεφαλὴν, Πυλαιμένην τὸν φιλόσοφον. Τοῦτο
γὰρ ἐστὶ κλν βούληται, κλν μὴ βούληται. Οὐ γὰρ
μήποτε κατισχύσῃ [γρ. κατισχύσει] τοῦ πεφυκότος,
οὐδ' οὐ μὴ σθέσι τὸν σπινθῆρα τοῦ θεοῦ πυρός·
ἀλλ' ἀνάψει ποτὲ, τῆς μαχθηρᾶς ἀγωγῆς ὑπεράνω
γενόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΒ'.

Τοῖς ἐπισκόποις (8).

Ἀνδρόνικος τὴν Ἐκκλησίαν ψευδάμενος ἀληθευού-
σης αὐτῆς πειραθῆτω. Πρώην, οὕτω πάνυ πρώην,

Quemadmodum vero virtutem jam a prima ætate
colnerit, et dictu fas est, et verissimum. Igitur tu
eum, perinde ac virum probum honorabis; quam
vero accusationem suscepit, ea fatum suum expleat.
Nunquam enim quantumvis justam necem attigeris.

EPISTOLA LXIX.

Eidem.

Est vero tibi curæ Pentapolis, est profecto.
Quocirca publicas litteras leges. Sed plura et gra-
viora incidisse mala, quam quorum metum litterarum
denuntiant, de eo cognosces, qui illas detulit. Hic
enim auxilii inde postulandi gratia profectus est.
At hostes ne digressum quidem illius exspectarant,
sed prius repente tota regione diffusi sunt. Actum
de omnibus est; periere funditus omnia: solæ ur-
bes adhuc reliquæ; atque ad hoc usque tempus,
quo scribimus, reliquæ: quid sequenti die even-
turum sit, novit Deus. Ad hæc precibus tuis opus
est, iis, inquam, precibus, quæ Deum flectere ac
mitigare solent. Equidem sæpius et privatim et
publice frustra sum deprecatus. Quid frustra dico?
In contrarium mihi vertuntur omnia. Ea demum
peccatorum et gravium et multorum conditio est.

EPISTOLA LXX.

Proclo.

Nullæ mihi superiore anno a sacra 218 manu
tua allatæ sunt litteræ. Et hoc inter alias, quæ illo
mihi tempore accidere, difficultates, a me est nu-
meratum. Plurimum enim quamplurimis in rebus
ego superiore anno mærorem accepi, sed et hieme
proxima qui unus ad solatium restabat filius erep-
tus est. Hoc enim erat in fatiis, ut quandiu vobis-
cum versarer, felici in statu essem; absens vero
adversam fortunam experirer. Detur mihi, quæso,
solutium aliquod; paterni ut capitis tui litteras
accipiam, mercem omnium, quæ advehuntur e
Thracia, longe pretiosissimam.

EPISTOLA LXXI.

Pylæmeni.

Duplex de te nuntius affertur. Idcirco eodem
tempore in Thraciam et in Isanros scribo, ut in
unas saltem litterarum incidas. Ambarum vero ar-
gumentum est, charissimo mihi capiti Pylæmeni
philosopho salutem plurimam dicere. Idipsum enim
est, velit, nohit. Nam nunquam quod a natura in-
sistum est pervincet; nec divini scintillam ignis
extinguet; sed aliquando prava institutione super-
ior illum excitabit.

EPISTOLA LXXII.

Episcopis (8).

Andronicus, qui Ecclesiam sefellit, veram illam
experiat. Haud nuper admodum in Deum deli-

DION. PETAVII NOTÆ.

(8) Scripta hæc est ad episcopos, postquam An-
dronicus, ecclesiasticæ animadversionis terrore

ostenso, veniam ille quidem obtinuit, sed mox ad
ingenium rediit.

quit : contumeliosus in homines fuit. Quas ob res nostram illi ecclesiam intercludentes, litteras ad fraternitatem vestram dictavimus, quibus nostram de illo sententiam significabamus. Harum missionem antevertit, supplicem se esse fingens, et poenitentiam promittens, quam omnes admittendam, uno excepto me, censuerunt. Ego enim nosse penitus hominem videbar, qui quidvis facile diceret ac faceret : idque exspectabam adeo, ac prædicebam, qualibet illum de causa ad ingenium esse rediturum : quem minus audacem futurum verisimile foret, quandiu ecclesis teneretur obnoxius ; multo magis, quam si nihil ei suspectum relinqueretur. Propterea sic eram, ut in decreto persisterem, quasi et quod ad Deum attinet, religiosius, et quod ad cives spectat, utilius ea re consulens. **219** Verum pluribus unum obsistere, pervicacis animi est ; senioribus maxime juniorem ; iisque qui ætatem suam in sacerdotio contriverant, eum qui nondum ante hunc annum eam rem attigisset. Cessi itaque deprecantibus, ut nondum litteras mitterem, sed ea lege reciperem, ut in ejusdem secum conditionis homines non amplius sæviret, ut vitæ suæ rationem pro perturbatione ducem præficeret. Ac si quidem, siebam, intra eos limites maneat, quos tibi ipse posuisti, non solum nunc pro peccato tuo deprecabimur, sed de cætero tecum una precabimur. Sin sponsonem illam defugeris, poena constituta remanet ; et ubique publicabitur : tantum dilata temporis, quantum ad hoc sufficiat, ut ingenium tuum emendationem nullam admittere omnes intelligant. Ita fieri placuit, ejusque rei experimentum, et daturum se ipse, et capturos nos esse dixit. Dedit ille vero, et nos cepimus. Magnam ad excommunicationis causas accessionem fecit. Nondum tentata erat honorum præscriptio, nondum cædes perpetrata. Quam multi per eum extorres facti ! quam multi antea locupletes per illum ad mendicitatem redacti ! Sed levia hæc, si eum nobilissimi Magni, sed per summam crudelitatem sublatis, exitu comparentur. Jacet clarissimi viri filius bonis omnibus suis in functiones reipublicæ collatis, per occasionem susceptæ in alium invidiæ miserabiliter extinctus. Aurum poscebatur ; quod cum minime daret, vapulabat : cum dedisset, nihilominus, quod conficiendæ pecuniæ rationem invenisset, vapulabat. Quid enim ? non amicis suis, sed duci agrum vendidit. Ego quidem et juventutem deploro tam indigne habitam ; et inanes de ea spes. Sed illius juventute, matris est senectus miseratione dignior, cui de duobus maribus alter propter Andronicum exsulat, nec ubinam terrarum versetur illa novit : alterum scit ubi terrarum defoderit. **Hou ! leges**

DION. PETAVII NOTÆ.

(9) *Πόσοι διὰ τοῦτον ἀλλήται.* Conveniunt in ea voce ms. omnes ; quare recipiendam existimavimus pro ἀλλώνται.

(10) *Τί γάρ ; οὐ τοῖς αὐτοῦ φίλοις.* Perplexa

sententia. Forte τοιγαροῦν οὐ τοῖς αὐτοῦ φίλοις, hoc sensu, ut aurum illud penderet, coactus est provinciali præfecto agrum suum dare.

eadem injuria pulsatas, contra quas patriæ suæ imperant : contra quas pecunias ad emenda imperia fenebantur. Sed harum custodes esse vult alios Deus ; nobis inter pueros puris esse sufficit : si quidem intra sacra septa permanere possimus, et execrandis hominibus sanctissimis ac religiosissimis rebus interdicere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΥ΄.

Τρωίλω.

Σὺ γάρ δὴ καὶ φιλόσοφος εἶ (11), καὶ φιλόφρωνος. Σοὶ με δεῖ προσανακλαύσασθαι τὰς τῆς ἐνεγκούσης συμφορᾶς [γρ. με συμ.] ἢ τιμῆσεις μὲν, διὰ πολίτην φιλόσοφον ἔλεησεις δὲ, διὰ τὸ τῆς σαυτοῦ φύσεως ἡμερον· δι' ἀμφοτέρω δὲ πεσοῦσαν ἀνορθῶσαι πειράσει. Δύνασαι δὲ, ἐπειδὴ σώζειν τὰς πόλεις Ἀνθέμιος (11'), καὶ φύσιν ἔχει, καὶ τύχην, καὶ τέχνην. ὦ πολλῶν ὑπαρξάντων εἰς τοῦτο παρὰ Θεοῦ, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν οἱ φίλοι, καὶ τούτων Τρωίλος τὸ μέγιστον. Ὅπως οὖν μὴ μόνον τὰς δόξαις ἐπιβαλεῖς, ἀλλὰ καὶ τὴν νοῦν πάνυ σφόδρα προσέξεις τοῖς γράμμασιν, ὧν ἐγὼ πολλὰ κατέσπεισα δάκρυα. Τί γάρ δὴ Φοινίκων μὲν (12) οὐκ ἄρχουσι Φοίνικες, οὐδὲ Κοινοῦρων Κοιλόσυροι, Αἰγύπτιοι δὲ πάσης μάλ-
 λον, ἢ τῆς ἑαυτῶν, Αἰθιοῦς δὲ μόνου τῆς ἑαυτῶν ; ἢ μόνου Αἰθιοῦς εἰσὶν ἀνδρείστατοι, καὶ χωρεῖν ὁμοσε τοῖς νόμοις ἐγνώκασιν ; Ὦν ὅτε πλεῖστοι καὶ φοβερώτερα τοῖς παραβαίνουσι γόους ἐνεκυβίστησαν. Ἐδεῖ μὲν ἄρδην ἀνηρῆσθαι τὴν πρὸς Κυρήνην Πεντάπολιν ὅ δὲ λιμὸς καὶ ὁ πόλεμος οὕτω πᾶν ὅσον εἶδει κατήνυσαν, ἀλλὰ διατρέθουσι, καὶ κατὰ μικρὸν ἀπολλύουσιν. Οὐκοῦν τὸ λείπον εἰς τὸ ταχὺ κατεργάσθαι προσεξευρήκαμεν. Καίτοι τοῦτ' ἔστιν, ὃ τὸ παλαιφρονόλογον ἐπεχρησμένης τῆ τελευτη Πενταπόλεως. Πατέρων αὐτὸ καὶ πάππων ἠκούσαμεν, ὅτι φθερεῖ τὰ Λιβύων ἡγεμόνων κακότης. Αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστι τοῦ χρησμοῦ τὸ τεμάχιον. Ἄλλ' εἰ καὶ πέπρωται τοῦτο, ἀναβολὴν τινα τοῦ κακοῦ μηχανήσασθε. Καὶ γὰρ ἡ τῶν λατρῶν τέχνη, τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ φύσις ἐστίν, οὐ καθ' ἑαυτὴ κωλύει ἔμποισι δὲ τινα διατριβὴν τῷ χρεῶν. Ὅμοιον τι αἰτούμεν καὶ παρὰ τῆς τέχνης τῆς ἀρχικῆς βοήθησάτω τῆ φύσει κατὰ τῆς νόσου μὴ μέντοι καταπευδέτω τὸν βλεθρον. Μὴ, δέομαι, μὴ γένοιτο, τῶν Ἀνθελίου τοῦ μεγάλου καιρῶν, ἐπαρχίαν Ῥωμαϊκὴν ἐκ μέσης ἀνηρῆσθαι τῆς διοικήσεως. Εἰπέτε πρὸς αὐτὸν, εἰπέτε πρὸς τῶν λόγων· οὐ σὺ καταπευθεθῆσαι τὸν νόμον γέγονας εἰς, ἐπὶ τοῖς κάλοι τὸν πρόσφατον, ὅς ἀνατείνεται πολλὰ καὶ καλεπὲ τοῖς μνηστεύουσι τὴν τῆς ἐνεγκούσης ἀρχήν ; Πῶς οὖν οὐ νεμεσῆς τοῖς φιλοτιμουμένοις ἐπὶ σοῦ διαβήγγυ-
 ναι τὰ σὰ πολιτεύματα ; Εἰ μὲν οὖν οὐ λανθάνουσιν, ἀδικεῖς· εἰ δὲ λανθάνουσιν, ἀμαλεις. Χρῆν δὲ οὐχί

Α

EPISTOLA LXXIII

Troilo.

Cum et tu philosophus sis, et humanitate præditus, deplorandæ mihi 220 apud te sunt patriæ calamitates ; cui tu honorem quidem habebis civis philosophi gratia ; misericordiam vero tribues ob insitam animi lenitatem ; et utriusque demum causa jacentem erigere conaberis. Hoc enim est in tua potestate situm, quoniam ad civitates servandas Anthemius et natura, et fortuna, et industria comparatus est. Cui cum multa divinitus ad id bona concessa sunt, tum summum est, amicorum copia, et inter eos Troilus longe potissimum. Quamobrem vide, quæso, ne oculos duntaxat adicias, sed et mentem etiam litteris advertas, quas ego ubertim stillantibus lacrymis respersi. Qui sit enim ut Phœnicibus quidem Phœnices non impent ; nec Cœlosyri Cœlosyris, Ægyptii iidem omnibus potius provinciis, quam patriæ ; Libyes soli patriæ præficiantur ? Soline Libyes fortissimi sunt, ac legibus opponere sese constitutum habent ? Quibus cum plura adversus violatores supplicia apposita fuerint, tum perditia ingenia impetu in eas graviore præcipitant. Necessè erat perire funditus Cyrenensem Pentapolin. Verum fames, et bellum nondum quantum salis erat consumperunt, sed moram faciunt, et paulatim disperdunt. Igitur quod ad interitus celeritatem restabat excogitavimus. Quanquam hoc ipsum est, quod vetus admodum oraculum de Pentapolis exitu vaticinatum est. De parentibus hoc et avis accepimus : *Res Libyæ ducum pravitate perditum iri*. Hoc enim oraculi fragmentum est. Sed et si in fatis hoc positum sit, aliquam tamen mali dilationem invenite. Etenim medicorum ars ipsa mortem quidem ab hominibus, quoniam hæc eorum est natura, non penitus propulsat ; sed moram tamen aliquam fatali necessitati injicit. Ejusmodi aliquid ab imperandi scientia petimus ; naturæ ut contra morbi vim opituletur ; non interitum maturet. Ne, quæso, ne hoc magni Anthemii temporibus eveniat, ut Romana provincia media ex diocesi funditus pereat. Dic illi, dic, per scientias obtestor : non tu novæ supra veterem mittendæ legis auctor exstitisti, quæ lex multa et acerba minuitur iis qui patriæ suæ imperium ambient ? Cur non igitur iis succenses, qui acta

DION. PETAVII NOTÆ.

(11) Σὺ γάρ δὴ καὶ φιλόσοφος. In vet. initium epistolæ est, Σοὶ με δεῖ, etc., tum οὐ γάρ δὴ, etc. [LXXIX] (11') Ἐπειδὴ σώζειν τὰς πόλεις Ἀνθέμιος. Anthemius hic, insignis ac spectatæ prohibitæ vir, consulatum gessit cum Stilicone A. 405, Joannis Chrysostomi amicissimus. Qui postea præfectus Urbis sub juniore Theodosio imperium omne prudenter administravit. Vide Socrat. lib. vii, cap. 1, ubi et Troili sophistæ mentionem facit.

(12) Τί γάρ δὴ φοινίκων μὲν. Observatione digna lex, qua nemini liceret in patria sua præfecturam provinciam adipisci. Quam eandem Sinarum institutis receptam didicimus. Causam indicat Casiodorus lib. 1, epist. 3, ubi necesse est, inquit, aut gratiam parentela provocet, aut odium longæ contentiones exasperent. At in edicto Clotarii, tom. I Conc. Gall., p. 475, statuitur, ut nullus iudex de aliis provinciis aut regionibus in alia loca ordinetur.

tuæ rescindere omni ope contendunt? ac si non ignoti tibi illi sunt, injuriam facis; sin **221** ignoti, negligis. Minime autem facere ita decebat hominem imperandi peritissimum, sed huic uni maxime animum adjungere, ut qui sub te præfecturas obituri sunt quam optimi deligantur. Divina quippe ac magnifica illa providentia est, in qua sedulo cura in boni viri delectum impenditur. In hoc enim gentis universæ cura suscipitur. Imprimis igitur ab administratione rejiciendi illi sunt, qui leges quasi infestis calcibus petunt; contra quas patriæ suæ præfecturam obtinent: contra quas, nobis velut prædiis oppigneratis, matuam pecuniam accipiunt. Modum huic malo facite. Mittite ad nos magis legitimos magistratus, qui neque noverint nos, neque nobis cogniti sint, atque ex natura ipsa, non privato animi affectu, de rebus judicium ferant. Nunc enim ita se res habet. Navigat huc dominus, qui antea in republica dissidebat; suamque illam civilem dissensionem e tribunali persequitur. Pleraque vero et alia inde mala nascuntur. Versantur in conviviis calumnix. Mulieris donum sit civis alicujus calamitas. Inde excitatus accusator; quicumque vero legum violatarum actionem intendere nolit, condemnatur ipse, nisi antequam damnetur, eadem cum damnatis perpressus fuerit. Vidimus qui ob hæc in vincula conjiceretur; quod eum, qui nuper optime magistratu sanctus esset, peculatus accusare nollet. Imo ne illum quidem vidimus ipsi: quin accedere propius interdictum erat, velut sceleratis, aut majestatis reis, donec quidquid libitum est perfecerunt; et ea lege solem intueri homini concessum est, ut Gennadium in jus vocaret. Sed Pentapolis nostra in multis est a Gennadio Syro sublevata: quorum illud maximum est, quod sermone ac persuasione imperium exercens, nemine nostrum advertente, plus pecuniæ in publicas rationes intulit, quam crudelissimi quique et atrocitatis nomine celeberrimi: propter quam pecuniam nemo lacrymatus est; propter quam nemo agrum vendidit. Contributionem illam piam merito aliquis appellaverit, quam non injuria, aut verbera ingratiis extorserunt. Quod vero ad cives attinet: heu præteritorum memoriam! heu experimentum præsentium! Nihil ergo novum postulamus, sed pro legibus Anthemium deprecamur; pro legibus, inquam, earum custodem, quarum vetustatem quidem revereri convenit. **222** Legis enim est illa quoque dignitas. Aut si ita cuiquam videatur: decretorum etiam recentiora quæque: quæ vivum adhuc, et, ut ita dicam, animatum regnum præ se

EPISTOLA LXXIV.

Pylæmeni.

Opus ad te misi Attico imprimis lepore ac diligenter elucubratum. Quod si teretes et acerrimi iudicii Pylæmenis aures probaverint, hoc ipsum

τὸν ἀνδρα τὸν ἡγεμονικώτατον· ἀλλ' ἐν τούτῳ μάλιστα προσέχειν τὸν νοῦν, τοὺς ὑπάρχοντας ὡς βελτίστους αἰραῖσθαι. Θεία γὰρ αὕτη καὶ μεγαλοπρεπῆς ἡ πρόνοια, πρὸς ἣν δαπανᾶται φροντὶς εἰς ἐκλογὴν ἀνδρῶν ἀγαθῶν. Ἄλλ' ἐν τούτῳ γὰρ ἔστιν ἔθνος δλοκλήρου πεποιτῆσθαι φροντίδα. Τούτων οὖν εἰδὺς ἀπεγνωκῆναι προσήκει τῶν ἐναλλομένων τοῖς νόμοις, παρ' οὗς ἀρχοῦσι τῆς ἐαυτῶν. Παρ' οὗς ἐφ' ἡμῖν. Ὡς περ ἐπὶ κτήμασι, δανείζονται χρήματα. Στήσατε τὸ κακόν. Ἄρχοντας ἡμῖν νομιμωτέρους ἐκπέμψατε, ἀγνωσύντας, ἀγνοουμένους, ταῖς φύσεσιν, οὗ τοῖς περὶ ἑκάστον πάθει τὰ πράγματα κρίνοντας. Ὡς τὰ νῦν, ταῦτα· καταπλεῖ δεσπότης ὁ πρῶτον ἀντιπολιτευόμενος, καὶ τὴν ἐν πολιτείᾳ διαφορὰν ἀπὸ τοῦ βήματος ἀγωνίζεται. Ὅσα δὲ ἄλλα παραβλαστάνει κακὰ· συκοφαντεῖται συμπτώσια, καὶ γυναῖκα δίδοται χάρις, ἢ τοῦ πολίτου συμφορὰ· καὶ κατήγορος ἐκκλειυστος· οὗ δ' ἂν μὴ γράφηται [γρ. οὗ δ' ἂν μὴ γράφη] παρανόμων, ἐάλωκεν, εἰ μὴ καὶ πρὶν ἀλῶναι τὰ τῶν ἐαλωκότων ὑπέμεινεν. Ἐθεασάμεθα δεσμώτην ἀπὸ [γρ. ὑπὸ] τούτου γενόμενον, ὅτι μὴ τὸν ἀρτι παυσάμενον τῆς ἀρίστης ἀρχῆς ἐπὶ κλοπῇ δημοσίων ἐδίωκε. Μᾶλλον δὲ τούτων οὐδὲ τεθεάμεθα, ἀλλ' ἀπειρητὸ προσιέναι καθάπερ τοῖς ἐναγέσιν, ἢ τοῖς βασιλέωσιν ἐχθροῖς. Ἔως διεπράξαντο πᾶν ὅσον ἐβούλοντο· καὶ τὸν ἥλιον εἶδεν ἐπὶ ῥητοῖς ἀνθρώπων, ἐφ' ᾧ Γεννάδιον ἔγραψεν. Ἄλλ' ἤγε ἡμετέρα Πεντάπολις Γενναδίου μὲν τοῦ Σύρου πολλὰ ἐπὶ πολλῶν ὄντα· καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι καὶ λόγῳ καὶ πειθῶ τὴν ἀρχὴν ἐπιτρέψας, ἔλαθεν ἡμᾶς τῶν ἀπηνεστάτων τε, καὶ ὀνομαστοτάτων ἐπὶ σκληρότητι πλείονα χρήματα ταῖς δημοσίαις ψήφοις εἰσενεγκῶν. Ἐφ' οὗσιν οὐδεὶς ἐδάκρυσεν ἐφ' οὗσιν οὐδεὶς ἀπέδοτο τὸν ἀγρόν. Ἐκείνην ἂν τις εἰσφορὰν εὐσεβῆ δικαίως ἐκέλευσεν, ἢν οὐχ ὕβρις ἢ μάστιξ ἠνάγκασε. Τὰ δὲ περὶ τῶν πολιτῶν, φεῦ τῆς μνήμης τῶν παυσαμένων· φεῦ τῆς πείρας τῶν ὀρωμένων. Οὐδὲν εὖν ἀξιούμεν καινόν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν νόμων Ἄνθεμιον ἰκετεύομεν· ὑπὲρ τῶν νόμων τὸν τούτων φύλακα· ὧν ἀξιὸν μὲν αἰδεῖσθαι τὴν ἀρχαιότητα. Νόμου γὰρ δὴ καὶ τοῦτο σεμνότης. Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ, τῶν διαταγμάτων (13) τὰ νεώτερα, τῆς ὡς ἂν εἴποι τις ἐμψυχὸν εἰς βασιλείαν ἐπιγραφόμενα.

D

EPISTOLA OX.

Πυλαιμένει.

Ἐπεμψά σοι τὸν λόγον Ἀττικουρῆ, τῆς ἀκασιτοῦς ἐργασίας. Ὅν ἂν μὲν ἐπαινέσῃ Πυλαιμένης ἢ ἀριτωκάτη τῶν ἀκοῶν, αὐτὸ τοῦτο τῇ διαδοχῇ τοῦ χρό-

DION. PETAVH NOTÆ.

(13) Εἰ δὲ τῷ δοκεῖ, τῶν διαταγμάτων. Deesse aliquid opinor. In omnibus porro mes. erat ἐπιγραφόμενα, et ad ἀξιὸν αἰδεῖσθαι referri potest.

νου συνέστησεν· εἰ δὲ μῆτεν φανεῖται σπουδαῖον, A temporum illud memoriæ commendabit; sin nihil
ἔξεστι δῆπου παίζειν τὰ παίγνια. in eo studio dignum videtur, licet profecto in
ludicris ludere.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΕ'.

Νικάνδρω.

Τοῦπίγραμμά σου τὸ κλεινόν (14). Πῶς γὰρ οὐ
κλεινόν, ὅπερ ὁ μέγας ἐπήνεσε Νικάνδρος;

Τῆς χρυσοῦς εἰκὼν ἡ Κύπριδος· ἡ Στρατοῦρκης·
ἐπίστασαι πάντως, ὅτι καὶ εἰς ἐμὴν ἀδελφὴν ἐποίηθη
παρ' ἐμοῦ τότε, παρὰ τοῦ στίχου μαθῶν. Ταύτη τῆ
φιλιότη μου τῶν ἀδελφῶν, ἣν καὶ τῆς εἰκόνος ἤξιωσα,
καὶ τοῦ στίχου, Θεοδοσίος ὁ βασιλέως ὑπασπιστής
σύνοικος, ἕνεκα μὲν τοῦ χρόνου, καὶ τῆς ἐν στρατείᾳ
προσεδρίας, κἄν ἐπροστάτησε πάλαι· αἱ δὲ σπουδαῖ
πλέον δύνανται τῶν ἐνιαυτῶν. Ταύτη τε οὖν ὄφελος
αὐτῷ γενοῦ, κἄν ταῖς δίκαις, εἰ τινες εἴεν αὐτῷ
πρὸς Ἐλθέμιον· ὀνάσθω δὲ τι τοῦ μεγάλου Νικάν-
δρου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΣ'.

Θεοφιλέω.

Ὀλβιάταις (οὔτοι δὲ δῆμὸς εἰσι κωμήτης) ἐδέησεν
αἰρέσεως ἐπισκόπου, τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς Ἀθά-
μαντος· τῷ μακρῷ βίῳ τὴν ἱερωσύνην συγκαταλύ-
σαντος. Ἐπεκαλέσαντο δὴ χάμῃ, κοινῶν αὐτοῖς γε-
νέσθαι τοῦ σκέμματος. Καὶ συνήσθη μὲν ἀνδράσιν
ἐκ πολλῶν καὶ πάντων ἀγαθῶν ποιουμένοις τὴν αἰ-
ρεσιν· πολὺ δὲ πλέον Ἀντωνίῳ συνήσθη τῆς γαλο-
καγαθίας, ὅτι καὶ καλῶν ἔδοξεν εἶναι καλλίων. Ἐπὶ
γὰρ τούτου ἡ πάνδημος ψήφος ἠνέχθη. Προστεθέντων
δὲ καὶ δυοῖν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων τῆ γνῶμῃ τοῦ
πλήθους, οἷς συνετέθηραπτο, καὶ ὧν τῆ θατέρου χειρὶ
προσδύτερος ἀπεδέδικο· ἐτύγχανον μὲν οὐδ' αὐτὸς
ἀγνοῶν πᾶν τὸν Ἀντώνιον, ἀλλὰ δι' ὅσων αὐτὸν
ἔγνω λόγων καὶ πράξεων, διὰ τοσοῦτων ἐπήνεσα·
προσθεὶς δὲ οἷς ἠπιστάμην καλοῖς, ἅπερ ἤκουσα,
φέρω καὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψήφον ἐπὶ τὸν ἄνδρα. Καὶ
γένοιτ' ἂν μοι βουλομένῳ κοινῶν αὐτὸν εἰς τὴν
ὁμότιμον ἱερωσύνην προσδέξασθαι. Ἐνὸς οὖν ἐτι δεῖ,
τοῦ κυριωτάτου μέντοι, τῆς ἱερᾶς σου χειρὸς, Τού-
του μὲν Ὀλβιάταις δεῖ· ἐμοὶ δὲ εὐχῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΖ'.

Ἀνυσίῳ.

Οὐκ ἐθέλει περιμένειν [γρ. παραμένειν] ἄλληλα τὸ
φῶς καὶ τὸ σκότος· ἀλλὰ νόμῳ φύσεως περιστάται.
Ἐπανεθόντες ἀπὸ τῆς σῆς πομπῆς [15], Ἀνδρόνι-
κον κατελάδομεν.

DION. PETAVII NOTÆ.

(14) Τοῦπίγραμμά σου τὸ κλεινόν. Forte
μου. Initium autem hoc epigramm. exstat in calce
Anthologiæ.

EPISTOLA LXXV.

Nicandro.

Insigne illud tuum epigramma: qui enim non
insigne dicatur, quod magnus Nicander lau-
daverit?

Aut pulchre effigies hæc Cypridis, aut Stratonices;
nosti omnino fuisse a me tunc in sororem scri-
ptum; idque vel ex versiculo intelligere potuisti.
Hujus mihi sororum charissimæ, quam et statua,
et carmine dignatus sum, conjux est Theodosius
imperatoris protector: qui, si diuturnitatem tem-
poris, et assiduitatem militiæ spectes, jamdudum
principem habere locum debuerat, sed favor et
gratia plusquam annorum ratio valet. Hac tu igitur
illam parte sublevabis; necnon in causis, si quæ
illi fuerint apud Anthemium, omnino magnus ei
Nicander aliqua in re adjumento sit.

EPISTOLA LXXVI.

Theophilo.

Olbiatis (vici cujusdam hic populus est) epi-
scopi creatione opus fuit, cum beatissimus Pater
Athanas longiore vita pariter et sacerdotio fun-
ctus esset. Me igitur in hujus deliberationis com-
munionem advocarunt. Ego vero gratulatus sum
hominibus, quod e multis, iisque bonis omnibus
delectum instituerent; sed multo magis Antonio
de sua probitate sum gratulatus, quod bonis
melior judicatus esset. Nam in eum commune
omnium suffragium collatum est, cumque se mul-
titudinis sententiæ duo religiosissimi episcopi ad-
junxissent, quibuscum educatus, et quorum alterius
manu sacerdos consecratus fuerat: ne ipse qui-
dem omnino Antonium ignorabam, sed illum de
quibuscunque 223 noram dictis aut factis, de
omnibus collaudavi. Tum ad ea, quæ sciebam,
præconia, ea quæ audieram adjungens, meo quoque
illum suffragio renuntio. Ac pergratum mihi qui-
dem erit, si illum in episcopatu collegam ac
socium habuerim. Unum igitur id opus est, sacra
tua scilicet manus. Hoc unum Olbiatis; mihi vero
preces necessariæ sunt.

EPISTOLA LXXVII.

Anysio.

Non sese invicem opperiantur lux et tenebræ,
sed naturæ se lege fugiunt. Cum a tui deductione
reverteremur, Andronicum offendimus.

(15) Ἀπὸ τῆς σῆς πομπῆς. Deductionem intel-
ligo, cum exeuntem magistratu et domum redun-
tem deducerent.

EPISTOLA LXXVIII.

A

Eidem.

Nihil Pentapoli utilius esse potest, quam ut boni viri juxta, et milites Unnigardas cæteris militibus anteponanur, non indigenis modo, sed quotquot unquam auxiliares ad ea loca profecti sunt. Nam isti multo plures cum paucioribus hostibus nunquam audacter manum conseruerunt; illi vero in totum quadraginta bis jam, terve cum hominibus amplius mille, Deo ac te freti imperatore, dimicauerunt, maximasque et insignes victorias reportarunt. Ex barbaris vero quicumque comparuerunt, aliis cæsis, pulsis aliis, in editis provincie locis oberrant; et irruptiones observant, canum in morem e caulis prosilientes, ne fera in gregem inruptum faciat. Sed pudet nos egregiorum militum, qui in laboribus nostri causa toleratis lacrymare coguntur. Quæ enim ad nos scripserunt, equidem non sine gravi mœrore cum legerentur audire potui, æquum autem arbitror neque illorum a te preces negligi. A te enim per nos, ac per te ab imperatore hoc postulant; quod vel ipsis tacentibus efficere nos oportuit, ut ne ad indigenarum numeros ascribantur. Tam enim sibi, quam nobis inutiles erunt, si imperatoris donatione spolientur; **224** si neque equorum supplementum habeant, nec armorum apparatus, nec sumptum militaribus hominibus competentem. Ne, queso, tu, qui cum iis omniam fortissime te gessisti, ne milites patiari inferiorem in ordinem regradari, sed illi præmiis nequaquam fraudati, integra ac stabili dignitate persistent. Quod quidem fiet, si ex tua relatione clementissimus imperator didicerit, quam ii Pentapoli utiles exstiterint. Quin aliud nobis tuis litteris ab imperatore postulato, uti c et lx ad quadraginta illos adjiciantur. Quis enim non, opitulante Deo, certissime dixerit, ducentos Unnigardas animo iis ac manu similes, quorum iuprimis humanitatem collaudamus, duce te imperatori ad debellandum cum Ausurianiis hostibus idoneos futuros? Nam quid delectibus multis opus est, et annuis sumptibus in hujus loci exercitus? Manibus ad bellum opus est, non multis nominibus.

δει καταλόγων πολλῶν, καὶ τῆς φοιτώσης κατ' δει τῶ πολέμου, καὶ οὐκ ὀνομάτων πολλῶν.

EPISTOLA LXXIX.

D

Anastasio.

Ego nihil Evagrio presbytero prodesse potui: nam nec inique oppressorum alteri cuiquam. Etenim dominatur apud nos Beronicensis Andronicus, execrandus homo, et animum et linguam consceleratam gerens. Qui quod meipsum nihili facit, leve et contemnendum est, sed pudere eum

DION. PETAVII NOTÆ.

(16) Ad hanc epistolam pertinet κατέστasis illa de Pentapolitana clade; ubi et Anysil et Unnigardarum mentio fit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΘΗ'.

Τῷ αὐτῷ (16).

Οὐδὲν ἂν γένοιτο Πενταπόλει λυσιτελέστερον τοῦ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀνδρα καὶ στρατιώτας Οὐννιγάρδας προτετιμῆσθαι πάντων στρατιωτῶν, οὐ τῶν ἐγχωρῶν λεγομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι κίπποτε κατὰ συμμάχων εἰς τοῦσδε τοὺς τόπους ἀφίκοντο. Ἐκείνοι μὲν γὰρ οὐδέπωποτε πολλαπλάσιοι [γρ. πολυπλάσιοι] ἐλάττωσι τῶν πολεμίων μετὰ τοῦ θαρρῆν συνηγήθησαν· οὗτοι δὲ δις ἤδη καὶ τρις πρὸς ἀνδρα ὑπὲρ χίλους τὸν ἀριθμὸν, μόνον τετταράκοντα μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ σοῦ στρατηγοῦ παρετάξαντο, καὶ νίκας τὰς μεγίστας καὶ καλλίστας ἀνείλοντο. Τῶν δὲ εἰς ἔβην αὐτοῖς ἐλθόντων βαρβάρων τοὺς μὲν ἀπολωλεκότες, τοὺς δὲ ἀπεληλακότες, τὰ τε μετέωρα τῆς χώρας εἰς περιουτοῦσι, καὶ τὰς εἰσβολὰς τῶν πολεμίων φυλάττουσιν, ὡσπερ σκύλακας αὐλῆς προπηθήσαντες, ἐφ' ᾧ θηρίον οὐκ ἐναλεῖται τῇ ποιμνῇ. Ἄλλ' ἡμεῖς αἰσχυνόμεθα τοὺς ἀριστεάς, ἐν αὐτοῖς τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἰδρῶσι δακρύοντες. Οἶα γὰρ καὶ γεγράρασι πρὸς ἡμᾶς, ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπαθῶς ἀναγινωσκομένων ἀκήκοα· ἀξίω δὲ μῆδὲ σὲ τὴν ἰκεσίαν αὐτῶν παραιδεῖν. Δέονται γὰρ δὴ σοῦ μὲν δι' ἡμῶν, βασιλέως δὲ διὰ σοῦ δέησιν, ἣν εἰκὸς ἡμᾶς ἦν, ἐκείνων σιωπῶντων, ποιησασθαι, μὴ καταλεγήναι τοὺς ἀνδρας ἀριθμοῖς ἐγχωρῶν. Ἀρχεῖοι γὰρ ἂν ἑαυτοῖς τε καὶ ἡμῖν γένοιτο, τῶν βασιλικῶν δωρεῶν ἀφηρημένοι, εἰ μῆτε ἴππων ἐξουσι [γρ. καὶ μῆθ' ἴππων ἔχοντες] διαδοχῆν, μῆτε ὀπλων παρασκευῆν, μῆτε δαπάνην ἀγωνισταῖς ἀνδράσιν ἀρκοῦσαν. Μὴ σὺ γε, ὦ μετ' αὐτῶν ἀριστεῦ [γρ. ἀριστεύων], μὴ περιβῆς τοὺς στρατιώτας εἰς ἀτιμοτέραν τάξιν χωροῦντας· ἀλλ' οὗτοι τε μενόντων ἀσυλοὶ τῶν γερῶν ἐν βεβαίῃ τῆς πρότερον ἀξίας. Ὁ γένοιτο· ἂν, εἰ διὰ τῆς σῆς ἀναφορᾶς ὁ φιλανθρωπότητος ἡμῶν βασιλεὺς μάθοι, πῶσον ὄφελος ἐγένοντο Πενταπόλει· καὶ δεήθητι βασιλέως ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν τοῖς σαυτοῦ γράμμασι δέησιν ἐτέραν, ἀνδρας ἑκατὸν ἐξήκοντα τοῖς τετταράκοντα τοῦτοις προστεθῆναι. Μετὰ τοῦ θεοῦ, τίς οὐκ [γρ. τίς ἂν] ἂν ἀποφῆναιτο παροσχοῦς Οὐννιγάρδας, καὶ γνώμην καὶ χεῖρα τοῦτοις παραπλησίους, ὧν οὐχ ἥκιστα ἐπαινοῦμεν τὸ πρῶον τῆς γνώμης, σοῦ στρατηγούοντος, ἀρκέσειν εἰς τὸ διαπολεμηθῆναι βασιλεῖ τὸν Ἀσυριανὸν [f. Αὔσυριανὸν] πόλεμον; Καὶ εἰ ἐναντιὸν δαπάνης τοῖς ἐνθάδε στρατεύουσι; Χειρῶν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΘΘ'.

Ἀναστασίῳ.

Οὐδὲν ἐγὼ γέγονα χρήσιμος· Εὐαγγίῳ τῷ πρεσβυτέρῳ· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐτέρῳ τινὶ τῶν ἀδικουμένων. Ἄρχει γὰρ παρ' ἡμῖν ὁ Βερβρονικεὺς Ἀνδρόνικος, ἀποφράς ἀνθρώπος, παλαμναίαν ἔχων καὶ γνώμην, καὶ γλώτταν. Ὅς εἰ μὲν ἐμοῦ καταφρονεῖ, πρᾶγμα οὐδὲν· ἀλλ' αἰσχύνεσθαι μοι δοκεῖ καὶ τὰ θεῖα τι-

μησαι· ἔστος ἀράσσει τῇ κεφαλῇ τὸν οὐρανόν. Νῆ A τὴν ἱερὰν σου καὶ τριπόθητον κεφαλὴν, σχῆμα Πενταπόλει πένθιμον περιτέθεικε, δακτυλήθρας, καὶ ποδοστράβας ἐξευρών, καὶ ἕνα ἄττα κολαστήρια κατ' οὐδενὸς τῶν ἀδικούντων (πάνυ γὰρ τούν ἐξέστι τῷ βουλομένῳ ἀδικεῖν), κατὰ δὲ τῶν συντελούντων ὑπὲρ τῶν οὐσιῶν, καὶ τῶν ἄλλων ὀσίουν ὀφειλόντων. Δεινὸς γὰρ ἀνὴρ ὑποθέσεις ἐξευρίσκειν, τῇ τε ἑαυτοῦ καὶ τῇ θάνατος φύσει πρεπούσας· ὃν ἐπὶ τῶν δεσμωτῶν ὄντα, ταῖς [γρ. ἔταξεν ἐν ταῖς] ἀπαιτήσεσιν ἔταξε τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσοῦ, τοῦ καλουμένου Τιρωνικοῦ, καὶ συνῆψε τὰ ἀύλανα (17)· καὶ ἀεὶ τι καινὸν ἐπὶ παλαιῷ κακόν, ἐφ' ᾧ κατὰ φύλα καὶ δῆμους αἰκίζεσθαι. Οὐ γὰρ ἔστιν οὐδὲ τοῖς ἔχουσι καὶ πλουτοῦσιν ἀμαστιγώτοις ἀναχωρήσαι· ἀλλ' ἕως ὁ παῖς ὁκαδὲ βαδίζει τὸ χρυσιὸν ὀσων, ὁ δεσπότης ἡλόηται, B καὶ παρ' ἐνίοις τῶν δακτύλων (18) ἐγένετο. Ὅταν δὲ προφάσεως ἀπορῆθ' δυναμένης αὐτὸν ἐπιτάσαι, Μαξιμίνοσ καὶ Κλεινίας (19) ἐφεδροί. Ἐν ἐκείνοις χαρίζεται τῷ πάθει. Ἄλλὰ μοι δοκεῖ τοιοῦτος ὢν, πονηρῶν δαιμόνων προνοίας τυγχάνειν, οἱ βούλονται μὲν ἐπαινεῖσθαι, καὶ εὐτυχεῖν τὰς παλαμναϊστάτας [γρ. παλαμναίας ταύτας] ψυχὰς, αἷς ὀργάνοις δύνανται χρῆσθαι πρὸς τὰς κοινὰς συμφοράς. Ἀπὸ τούτων οὖν παρασκευάζουσιν αὐτῷ δόξαν ὡς ἀνδρὶ γενναίῳ. Καίτοι πῶς εὐλογον, ὅστις ὑπερύψωσε τὸν ὑψηλόν, καὶ τὸν ταπεινὸν ἐταπεινώσεν; Ἐφ' οὗ πᾶς μὲν μέτριος, καὶ πρὸς τὸν τρόπον, ἐν Κάρῳ μοίρα καὶ ἀτιμος· δύνανται δὲ μόνοι Ζηναῖ καὶ Ἰούλιος· Ζηναῖ δὲ πρᾶξας πέρυσι τοὺς διπλοῦς φόρους, ὃς ἀπειλεῖ C τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν Ἀναστάσιον παραπροσθείας καὶ διώξεσθαι, καὶ ἀιρήσειν. Οὗτος μέντοι ἐκόντος αὐτοῦ δύνανται· Ἰούλιος δὲ ἀκοντός τε καὶ κλαίοντος· καὶ κατ' οὐδενὸς οὕτως, ὡς κατ' Ἀνδρονίκου γέγονεν ἰσχυρότερος. Ἐγκρατῶν γὰρ αὐτῷ δίς που καὶ τρίς, καὶ τοῖς ἐξ ἀμάξης λοιδορησάμενος, καὶ πάντα ἐπανατείνάμενος, ἄπερ ἂν εἰρηθῆαι καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ παντὸς ἂν ἐτιμησάμην, ἀπέδειξε τὸ καθαρμα μῦν ἀντὶ λέοντος· καὶ ἐξ ἐπειῶν χροῖται καθάπερ ἀνδραπόδῳ· παρόσον ἀδεῶς οὐδὲ ἐν ταῖς γωνίαις ὑποψιθυρίζειν κατὰ τοῦ δεσπότητος τολμᾷ· τοῦτο δὲ δῆπουθεν ἐξέστι τοῖς οἰκέταις ποιεῖν. Ἀνδρόνικος δὲ οὐδὲ τοῦτο. Τὸ γὰρ ἀλόγιστον ἀνδρείον μὲν οὐδαμῶ· παρὰ δὲ τοὺς καιροὺς, δεῖλόν τε καὶ θρασὺ γίνεται,

DION. PETAVII NOTÆ.

(17) Καὶ συνῆψε τὰ ἀύλανα. Aurum Tironicum, D et Aulanæa tributorum genera fuisse, facilis est suspicio. Ac prius quidem a tironibus deducitur; quod in eorum stipendium insumptum sit. De posteriori quid pro certo dicam non habeo. Meursius in Vocabulario ἀπὸ τῆς αὐλῆς derivatum existimat, quod in aulam exigeretur. Conjector ille nescio quis, qui de suburbicariis vindiciis scripsit, non hariolantis more (quod ipsum tolerabile esset), sed tanquam Pythius aliquis e cortina pronuntiat, τὰ ἀύλανα esse superindicta, seu augmenta indictionum et incrementa. Ita enim vocem ἀύλανα vertere debuit interpret, ait ille. Sed multis modis vana est ac temeraria ista castigatio. Primum ἀύλανα non legitur apud Synesium, sed ἀύλανα, tam in editione Turnebi, quam in mss. omnibus. At iste, qui

videtur, etiam divina revereri. Hic cœlum capitè tundit. Testor sacrum tuum ac ter optatum caput: lugubrem ille Pentapoli cultum, atque habitum indixit: digitorum pressoria, ac pedum tortoria, aliaque quamplurima quæstionum argumenta commentus, non ad quemquam maleficiorum premedum (nunc enim magna cuilibet maleficiorum licentia est); sed adversus eos, qui vectigalia pro bonis suis pensitant, aut qui alio quovis nomine aliquid debent. Est enim ad investigandas rationes suo et Thoantis ingenio dignas solertissimus; quem ex commentariensi coactorem fecit militaris auri, quod Tironicum vocant; et Aulanæa addidit, ac semper novum aliquod ex vetere malum: cujus gratia per nationes populosque crucientur. Neque enim iis etiam, qui unde solvant, habent, et locupletibus a flagris tergum suum licet defendere; sed interim cum servus domum ad aurum deportandum vadit, 225 herus cæditur, et digitorum aliquo torquetur. Cumque occasione crudelitatis explendæ, quasi epulandi, caret; Maximinus et Clinias subsidiarii præsto sunt. In iis furori obsequitur suo. Sed mihi videtur ille, cum ejusmodi sit, malorum dæmonum providentia ac præsidio fulciri; qui laude hominum, ac secundis rebus affluere diras illas ac detestabiles animas volunt; quibus ad publicas calamitates administris uti queant. Quare ex iis gloriam illi, quasi forti viro, ac strenuo, comparant. Quanquam qui istud convenit, cum excelsum ac sublimem extulerit, et humilem ac dejectum depresserit? sub quo quisquis moderatus ac placidis moribus est, Caris loco, atque infamis ducitur, soli vero apud eum possunt Zenas et Julius: quorum Zenas ille est, qui duplex hoc anno vectigal extorsit; qui fratrem meum Anastasium minatur se falsæ legationis accusaturum ac damnaturum esse. Atque ille volente Andronico plurimum potest; Julius vero invito ac plorante; nec in quemquam fortior, quam in Andronicum existit. Bis enim jam ac ter in illum vociferans, et conviciis de plaustro, ut aiunt, proscindens, et intentans omnia, quæ dicta a me esse plurimi facerem, scelus illud murem ex leone reddidit. Atque exinde illo tanquam mancipio utitur; quando ne secure quidem

D Græca non consuluit. In eam opinionem inductus est solo errore typographico, quo in Latina nostra *aulanæa* pro *aulanæa* irrepsit.

Deinde ab eo, quod est ἀύλανα, derivari τὰ ἀύλανα, nemo Græce vel mediocriter eruditus dixerit. Hoc enim per leges grammaticæ non licet.

(18) Καὶ παρ' ἐνίοις τῶν δακτύλων. Mutilumne dices, an δακτυλήθρας, et id genus instrumenti carnificinæ tortum ac digitis retentum?

(19) Μαξιμίνος καὶ Κλεινίας ἐφεδροί. Nova vocis ἐφεδρος acceptio. Non enim crudelitatis administris et quasi de palma certantes significat, sed eos potius in quos crudelitatem exercet suam. Nisi antagonistas sic usurpat, ut leno ille Terentianus:

Ille verberando, ego vapulando, ambo defessi sumus.

in angulis murmurare contra dominum audet; quod tamen etiam servis licet. At Andronico ne hoc quidem conceditur. Nam vecordia fortis quidem nusquam est; pro temporum lamen ratione forniculosa et temeraria est; hoc est, ubique pessima. Egregius Hero, ut eo dignum est, quæ ad ipsum pertinent explicabit: si tamen superstes esse queat. Sic enim affectus est ex eo solum, quod cum hominis improbitate consuetudinem habuit, et quotidie disruptus est, tam his, quæ audivit, quam quæ passus est, malis; vix ut pestifera extricatus consuetudine, vitam se recuperaturum esse prope modum desperet. Necdum Thoas ab celeberrima illa profectione reverterat. Nunc enim is est, qui contra nobiles omnes Deceliam, ipsum, inquam, opposuit, arcanum præfectorum insomnium portans: quod nonnullos, qui hic sunt, morte affeii; vinciri alios jubet. Ergo apud nos injecta quibusdam vincula, propter secretum **226** in somnium. Alii nulla certa de causa moriuntur. Etsi enim nondum mortui sint, at statim moriuntur. Quantum enim in verberibus fuit, perierunt. Quantum in corporum robore ac firmitate est, ad hanc usque diem vivunt qua hasce tibi litteras mitto. Sed magnus, ait, Anthemius non convalescet, nec a febris Romanorum præfectus liberabitur, nisi Maximinus et Clinias pereant. Hos rumores Thoas clanculum serit. Propterea neque contribuere Maximinum patitur; sed eos omnes Andronicus rejicit, qui Leucippi bona emere volunt. Proposita enim est non ærarii locupletatio, sed præfectorum valetudo. Qui quidem solo Thoante domum introducto, solo, ait, præsentate sophista, somnium et exposuerunt; clausique sunt portus omnes; ut quidem Thoas dejerat; donec ipse navigasset, et

Α τουτέστιν ἀπανταχοῦ πονηρόν. Ὁ θαυμάσιος Ἦρωσ ἀξίως αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς ἐρεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ, ἂν γὰρ ἦ διαγένηται. Διετέθη γὰρ οὕτως ὅτι· αὐτοῦ τοῦ συναῖναι τῆ μογηθρία [τρ. πονηρία] τοῦ ἀνθρώπου, καὶ καθ' ἡμέραν ἀποβρῆγυσθαι, καὶ οἷς ἤκουσε δεινοῖς, καὶ οἷς ἐπασχεν, ὡς καὶ μόλις ἐλευθερωθεὶς τῆς θαυατηφόρου συνουσίας, δύσελπις εἶναι τὴν αὐτοῦ ζωὴν καταλήψασθαι (20). Καὶ οὕτω τότε θόας ἀπὸ τῆς ἐνδοξοτάτης ἀποδημίας παρήν. Νυνὶ γὰρ οὗτός ἐστιν (20) ὁ πᾶσιν αὐτὸν τοῖς εὐγενέσιν ἐπιταχίσας ἀεκέλειαν, τὴ ἀπόβρῆτον τῶν ὑπάρχων (21) διαχομίσας ἐνὺπνιον· ὃ βούλεται μὲν τῶν ἐνθάδε τεθνάναι τινὰς· βούλεται δὲ δεδέσθαι τινὰς. Καὶ δίδονται παρ' ἡμῖν ἀνθρώποι, διὰ τὸ ἐνὺπνιον τὸ ἀπόβρῆτον· οἱ δὲ ἀπ' οὐδεμιᾶς φαινομένης αἰτίας ἀποθνήσκουσι. Καὶ γὰρ εἰ μηδέπω τεθνήκασι, ἀλλ' αὐτίκα τεθνήξονται. Τὸ μὲν γὰρ ἐπὶ ταῖς μάστιγι ἀπολώλασι. Τὸ δὲ ἐπὶ τῆ τῶν σωμάτων ἰσχύϊ, ζῶσιν ἐτι μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας, ἐν ἧ πέμπω τὰ γράμματα. Ἄλλ' οὐχ ὑγιανεῖ, φησὶν, ὁ μέγας Ἀνθέμιος, οὐδὲ παύσεται πυρέττων ὁ Ῥωμαίων ὑπαρχος, ἂν μὴ Μαξιμίνος καὶ Κλεινίας ἀπώλωνται. Ταῦτα θόας ἡσυχῆ θυλλεῖ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἰσφέροντος ἀνέχεται Μαξιμίνου· ἀλλ' ἀνασθεῖ πάντας ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς ὠνομένους τὰ Λευκίππου Πρόκειται γὰρ οὐ τὸ πληρωθῆναι τὰ δημόσια, ἀλλὰ τοὺς ὑπάρχους ὀγαλιεῖν. Οἴτινες, εἰσακληθέντος οὐκ ὀθαντος μόνου, τοῦ σοφιστοῦ, φησὶ, μόνου παρόντος, ἐξενηνόχασι πρὸς αὐτὸν τὸ ἐνὺπνιον· καὶ οἱ λιμένες ἐκλείσθησαν, ὅσα γὰρ δὴ θόας ἔμυσιν, ἕως αὐτὸς ἐκπλεύσας φθάσῃ, καὶ πρὸς Ἀνδρόνικον ἐξενέγκῃ τὸ ἀπόβρῆτον, ἵνα μὴ λάθῃ τις διαβρὰς τῶν ἀξίων ἀντὶ τῆς Ἀνθεμίου τεθνάναι ψυχῆς. Ἔστα ἀφ' ὧν ἕτερος ὕναρ ὀρᾷ, μᾶλλον δὲ ἰδεῖν λέγεται, Πεντάπολις ὕναρ πέπραγε πονηρός. Ἀνδρόνικος γὰρ ὁ τὰ ταῦτα πιστευθεὶς, καὶ εὐεργέτης τῆς εὐτυχούς (22) τῶν

DION. PETAVII NOTÆ.

(20) Τὴν αὐτοῦ ζωὴν καταλήψασθαι. Forte ἀναλήψασθαι.

[LXXX] (20) Νυνὶ γὰρ οὗτός ἐστιν. Subobscurum locum explicat marginale scholion, quod ex veteribus eod. hic ascribam: Ἡ Δεκέλεια φρούριόν τι ἦν ἀπέχον Ἀθηναίων (for. Ἀθηῶν) σταδίους εἰκοσὶ καὶ ἑκατὸν· ὃ Λακεδαιμόνιοι ἔσχον δυναστεύσαντες, καὶ ἐπιταχίσαντες ἐνταῦθεν ὀρμύμενοι ἐβλαπτον Ἀθηναίους. Λέγει οὖν, ὡς περ τοῦτο ἐπιταχίσαν Ἀθηναίους Λακεδαιμόνιοι, οὕτω καὶ θόας Ἀνδρόνικον πᾶσι τοῖς εὐγενέσιν ὡς περ ἐπιταχισμά τι, καὶ βλάβῃν κατέστησεν. Hoc igitur Synesius ait, Thoanem adversus nobilitatem, et in ejus perniciem, sic, tanquam Lacedæmonii Deceliam adversus Athenienses, Andronicum armasse, munimentique instar objecisse.

(21) Τὸ ἀπόβρῆτον τῶν ὑπάρχων. Thoas ab Andronico Constantinopolim missus erat, quo tempore prætorio præfectus Anthemius agrotabat. Inde reversus in Pentapolim insomnium quoddam retulit, quod, ad præcti procurandam valetudinem, male affici quosdam occidit jubeat. Ὑπαρχος numero multitudinis nominat Synesius, non quod plures agrotarent, sed quod uno male habente, videlicet Anthemio, tam ab hoc quam ab altero præfecto, fortassis Urbis, insomnium et inandatum se accepisse Thoas assereret. Quod unus Anthemius æger esset, ac febris laboraret, paulo post exprimit:

Ἄλλ' οὐχ ὑγιανεῖ, φησὶν, ὁ μέγας Ἀνθέμιος· οὐδὲ παύσεται πυρέττων ὁ Ῥωμαίων ὑπαρχος, quæ de uno eodemque dicuntur. Cave enim audiendum rutes suburbicarium conjectorem, qui dnos ibi præfectos commemorari putat; alterum Orientis prætorio, Anthemium; alterum Augustalem: ad quem illa de febris posteriora pertinere credit. Quod est ineptissimum. Nam ista, ὁ Ῥωμαίων ὑπαρχος, non Augustalem, sed majorem aliquem præfectum indicant.

(22) Καὶ εὐεργέτης τῆς εὐτυχούς. Conjector idem ex fide Cujacii lib. xxiii *Observat.*, cap. 3, putat his verbis, τῆς εὐτυχούς τῶν ὑπάρχων οἰκίας, ad umbrari præfecto Augustalem, cujus prætorium *Eutycheum* κυρίως appellatum est, ut ex subscriptione legis 2 C. Th. de Alexand. pleb. prim. colligit: *PP. Eutycheo Alexandriae*. Verum non inanis solum hæc est conjectura, sed a Synesii mente tam est aliena, nihil ut singi possit absurdius. Quod ut Cujacii viri eruditissimi pace dictum velim: sic ad conjectoris castigandam temeritatem valere debet, qui eo nomine Synesii interpretem accusat inscitia, quod non ad idem saxum offenderit. Quod a Synesii mente divinatio hæc abhorreat, facile est animadvertere, si quis haud præcipitem animum ad illius lectionem afferat. Præfecti illi, de quibus loquitur, et a quibus Thoas insomnium accepit, erant Constantinopoli: ubi et Anthemius

ὄπαρχων οὐκίας ἐσόμενος, γίνεται ἐκπάγλως πένθος θάνατι, οὐδέ τι ὀδὸν εἶναι

effugiat. Ergo ex his, quis in somnis quispiam viderit, vel vidisse potius dicitur, Pentapolis vere, nec per somnium ærumnis afficitur. Andronicus enim, cui ea commissa sunt, bene de fortunata præfectorum demo meriturus perfurit horrendum Thoante

Ἀνέρας, οὐδὲ θεοῦ κρατερῆ δὲ ἐλπίσιν δέδουκεν.

Ἐν τούτοις τῇ πατρίδι τῶν πραγμάτων ὄντων, οὐκ ἐδέχθη Εὐάγριον μάντιος εἰς προαγόρευσιν τοῦ πονηρῶς ἀπαλλάξαι, εἰς τὸ δικαστήριον ἀπαλθόντι. Ἄλλ' αὐτῆς Ἀνδρόνικος ἀντικρυς, οὐ πρὸς αὐτόν, οὐδὲ πρὸς ἐκείνον, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν Εὐάγριον ἐξηγήσει τὴν γνώμην τὴν αὐτοῦ, καὶ ἐχέσθαι τῆς λειτουργίας ἐθέλοντὴν ἐκλείψαι, εἰν σωφρονῇ πάντως γὰρ ἀποφανείσθαι τὴν καταδικάζουσαν. Ἀπολελόγημαι ἤ καὶ Θεῷ, καὶ τῷ θεῷ Διοσκουριδῇ, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἔργοις ἀτιμότερος ἐξ ἐντιμότερου γέγονα, τὰ γε ἀνθρώπινα· ἀσθενέστερος δὲ ἐξ ἰσχυροτέρου. Καὶ Ἀνδρόνικος ἀπόντων μὲν ἡμῶν τὴν δύναμιν ἐθεράπευσε, δεῖ ἦν οὐ γέγονε εἰς ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἀγώγιμος. Παρόντι δὲ οὕτω χρῆται, νῆ τὴν ἱερὰν ἡμῶν κεφαλὴν, ὡς ἐπειδὴ μοι συνέπεσεν ἀποβαλεῖν τῶν παιδίων τὸ φιλατον, κἄν ἐξήγαγον ἐμαυτὸν κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους (οἶσθα γὰρ ὅτι θηλὺς εἰμι περὶ τοῦτο πέρα τοῦ δέοντος)· νῦν δὲ οὐ λογισμῷ τοῦ πάθους ἐκράτησα· ἀλλ' Ἀνδρόνικος ἀντιπεριήγαγε, καὶ πρὸς ταῖς κοινὰς συμφορὰς τὸν νοῦν ἔχειν ἐποίησε· καὶ γέγραφα μοι συμφορὰ παραμυθίας τῶν συμφορῶν, πρὸς αὐτὰς ἀνθελκουςαι, καὶ πάθει πάθος ἐκκρούουσαι, ἔργη συμμύτης λύπη τὴν ἐπὶ τῷ παιδίῳ λύπη. Οἶσθα ὅτι μοι μαντευτὸς ἦν θάνατος εἰς κυρίαν τοῦ ἔτους ἡμέραν. Καὶ γέγονε ἐκείνη, καθ' ἣν ἱερασαμην. Ἡσθόμην μεταβολῆς βίου, ὅς ἄχρι νῦν ἐμπανηγυρίσας αὐτῷ, καὶ τιμῆς ἀνθρωπίνης, καὶ πάσης γλυκυθυμίας παρ' ὄντινόν τῶν πώποτε πεφιλοσφεκτότων ἀπολελαυκῶς, οὐχ ἤττον διὰ τὰ θύραθεν, ἢ διὰ τὴν παρασκευὴν τῆς ψυχῆς, ἔμα πάντων ἀφηρημένος αἰσθάνομαι. Τὸ μὲν οὖν μέγιστον τῶν κακῶν, ὅ μοι καὶ δύσελπιν τὸν βίον ποιεῖ, οὐκ εὐδῶς ἀποτυγχάνειν ἐκτελείς Θεοῦ, νῦν πρώτων οἶδα μάτην εὐξάμενος· ὅς τὴν μὲν οἰκίαν κακῶς ὁρῶ πράττουσαν, τὴν δὲ πατρίδα δυστυχούσαν οἰκίαν ἀναγκάζομαι. Καὶ πᾶσιν ἐκκαίμενος ἐφ'

A ad Andronicum arcana pertulisset; ne dignus quispiam, qui pro Anthemii anima morti obijciatur, vel vidisse potius dicitur, Pentapolis vere, nec per somnium ærumnis afficitur. Andronicus enim, cui ea commissa sunt, bene de fortunata præfectorum demo meriturus perfurit horrendum Thoante fretes, neque novit honorare,

Mortalesque deosque, furorque hunc corripit ingens.

Cum eo patriæ res devenissent, nihil Evagrius vate opus habuit, qui infelicem causæ suæ exitum prædiceret, si in iudicium veniret. Sed Andronicus ipse palam non huic aut illi, sed Evagrio ipsi suam sententiā denuntiavit; ac sponte publicæ functioni jussit insistere, si saperet: prorsus enim se in illum condemnationis sententiā esse dicturum. Quare satisfactum a me est tam Deo, quam divino Dioscuridi, et universis mortalibus, quod ex honorariis redditus sum inhonorari, quantum ad humana pertinet: et ex potentiori imbecillior. Andronicus vero, absente me, potentiam et auctoritatem observabat meam, per quam bis in nexum Alexandriæ non est abductus. In præsentem autem ita, per sacrum caput vestrum, sese gerit, ut cum mihi liberorum meorum charissimum amittere contigisset, pene ut ex hac me vita liberet educere, luctu ac mœrore superato: scis enim quam in iis sim ultra quam deceat, muliebri animo et infracto: cum 227 hæc, inquam, ita se haberent, non ratione tamen dolorem vicerim; sed animum meum ad sese revocari Andronicus, ac communibus miseriis mentem advertere coegerit. Ac mihi ærumnæ fuerunt ærumnarum remedia, quæ me ex adverso traxerunt, et commotionem animi commotione alia repulerunt; ira nempe dolori mista, dolorem, quem ex filii morte ceperam. Nosti ad certum anni diem mortem mihi prædictam fuisse. Fuit ille ipse, quo sum episcopus factus. Sensi ego mutationem vitæ; quam cum hactenus perpetua quadam hilaritate, ac velut festiva celebritate traduxissem, cum humanos honores, ac nullam non animi voluptatē supra omnes, qui se unquam philosophiæ dederunt, expertus essem, non minus ob externa illa bona, quam ob animi comparationem ac statum; video

DION. PETAVII NOTÆ.

ægrotabat; qui Theodosii pueri imperatoris ac reipublicæ curam sustinens, non alibi quam in comitatu debebat. In eadem urbe Thoanti editum insomnium manifeste declarant verba illa Synesii: Οἷτινες (præfecti) εἰσκληθέντος οἴκου θάνατος μόνου, τοῦ σοφιστοῦ, φησὶ, μόνου παρόντος, ἐξηνόχασιν πρὸς αὐτὸν τὸ ἐνύπνιον. Si unus ex iis præfectis fuit Anthemius, ut conjecitor agnoscat, Constantinopoli autem versabatur idem, ubi et ægrotabat, necesse est ibidem fuisse Thoantem, ut ab illis præfectus domum accerseretur, ac de insomnio doceretur. Proinde εὐτυχῆς τῶν ὑπάρχων οὐκία, non est Augustalis prætorium nescio quod Eutycheum, sed fortunata præfectorum domus, ut Anthemium Orientis prætorio præfectum intelligat, cum aliquo alio, forte an nrbis præfecto, Anthemii cognato, et ex ejus οἰκίᾳ, hoc est domo ac familia. Nam quod Eutycheum præfecti Augustalis [LXXXI] Alexandriæ, et Ægypti prætorium fuisse dicit, cedo, quo

argumento probare potest? An non alibi, quam in prætorii præfectorum proponi leges consueverant? In eodem ecce *Cod. Theod.* de privil. corporat. urbis Romæ, lex ἡ hanc habet subscriptionem, *Dat. Kalend. Jun. Bonamansione, PP. in foro Trajani.* Num Trajani forum prætorium Romæ fuisse conjecitor audebit asserere? Tum l. 10 de pistoriibus et catalo-lensibus, *Dat. Non. Jul. in Pantheo.* Pantheum, quod sciam, prætorium non fuit. Vana est itaque conjecitoris bariolatio, et castigatione, uti dixi, digna temeritas, qui cap. 2, *Dissert. 2 De suburbicariis* eam inscriptionem prælixit: *Synesii locus ab interpretis incititia vindicatus*, et in capite ipso: *Quem locum mirum quam perperam interpretatus fuerit etiam nuperus Synesii enarrator.* Ac si, quid incititia sit, scire conjecitor volet, *Veterem mundi descriptionem* legat, quam Græce ex Latino a se conversam nuper edidit. Nihil erit quod quid illa sit, alibi requiratur.

me eodem tempore omnibus orbatum, ac despoliatum esse. Sed quod malorum est longe maximum, quodque mihi desperatam vitam facit, nunquam antea in precibus ad Deum fundendis frustrari voto solitus, nunc primum frustra me precatum sentio : qui ærumnis oppressam familiam video ; et in afflictæ patriæ versari cogor ; et omnibus palam propositus, suas ut apud me calamitates deplorent ac lugeant, Andronicum malorum omnium colophonem ad ea accessionis habui loco ; propter quem ne momento quidem familiari mihi otio perfrui licet. Necesse autem est me, cum nulli ulla in re prodesse possim, adeuntibus omnibus, et imbecillitatem nostram arguentibus, æquæ animo tolerare. Ob hæc supplex rogo, magnopere, inquam, rogo, cum utrumque vestrum, tum charum te imprimis mihi caput, frater Anastasi : te enim fama est in furiosum ac rabidum hominem juris nonnihil habere ; si quid in te auctoritatis est : justius enim est te ea in Synesii, quam in Andronici gratiam uti : libera mœrore ac tristitia Ptolemaidem ; quam ego urbem sortitus sum, equidem minime volens : novit omnia pervadens oculus Dei. Quibus de causis tam graves pœnas exsolvam nescio. Et si cujus, aiunt, deorum invidiam in nos concitaverimus, satis superque pœnarum dedimus. Verum hæc ipsa voce merito pro Maximino et Clinia est utendum. Quorum vel crudelissimus quisque, ut opinor, dæmonum misericordiam caperet. Thoanem et Andronicum excipio, qui soli sunt dæmonum implicabiles.

228 EPISTOLA LXXIX bis.

Theophilo.

Equidem paternis mandatis et manum, et videntem ministram eram adhibiturus ; sed ne Ampelium quidem diligentius arbitror suis commodis prospexisse, quam Nicæum, ut suis ipse bonis excideret. Nam neque quid causæ antea ad proficiscendum habuerit, satis scio ; neque cur redierit ; neque cur iterum peregre sit profectus. Qui enim nossem, cum nec eum viderim, nec certi de eo quidquam renuntiaretur ? Quin sacra tua manu scriptas litteras alius quidam attulit, et has vicissim petiit ; quoniam jam Nicæus e portu solvisset. Neque verò mihi quidem ille visus non est ; dux autem aut vidit, aut de eo aliquid audiit. Sed ne ille quidem vidit, aut audiit. Quomodo igitur Nicæus videret, qui in agro procul ab iis finibus degit, et pro eo commoditates plurimas, quascunque agricolis tempestates ferunt, percipit ? Plures autem forent, si materna bona retinuisset.

EPISTOLA LXXX.

Philosophæ magistræ.

Tametsi non omnia mihi eripere fortuna potest, vult tamen quæcunque potest :

Quæ natis memè ornavit multisque bonisque.

Sed optima quæque velle et injuria oppressis adesse, mihi nunquam eripiet. Absit enim ut animum quoque meum expugnet ! Odi igitur injuriam : hoc enim licet ; prohibere autem vellem equidem. Verum et hoc ex eorum genere est, quæ mihi erepta sunt : et ante liberos ea re sum privatus.

Ἄψ προσανακλέεσθαι, καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἕκαστον ὀλοφύρεσθαι, προσθήκην ἔσχον Ἀνδρόνικον τὸν κολοφῶνα τῶν κακῶν, δι' ὃν οὐδὲ ἀκαρῆ καρποῦμαι τὴν σύντροφόν μοι σχολήν. Ἄλλ' ἐμὲ δεῖ μηδὲν ἐφελος ὄντα μηδενί, πάντων προσόντων, καὶ τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν διαλεγχόντων, ἀνέχεσθαι. Πρὸς ταῦτα δέομαι, πᾶνυ σφόδρα δέομαι ἀμφοῖν μὲν ὑμῶν, διαφερόντως δὲ σοῦ τῆς φίλης μοι κεφαλῆς, ἀδελφῆ Ἀναστασίας· σὺ γὰρ δὴ φήμην ἔχεις προστατεῖν ἀνδρὸς λυσσώντος· εἰ τίς σοι δύναμις πάρεστιν· ὑπὲρ Συνεσίου γὰρ μᾶλλον, ἢ ὑπὲρ Ἀνδρονίκου δικαιοτέρος ἂν εἴης αὐτῇ χρώμενος· ἀπάλλαξον κατηφείας Πτολεμαῖδα τὴν λαχοῦσάν με πόλιν, οὐκ ἐμοῦ γ' ἐθέλοντος· οἶδεν ὁ πάντα ἕρῶν ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐκ οἶδα ὑπὲρ τίνων ἐκτίνω τοσαύτας δίκας· καὶ εἰ τῶν, φησί, θεῶν ἐπιφθονοὶ πρότερον ἤμεν, ἀποχρώντως τετιμωρήμεθα. Ἄλλὰ ταύτην γε τὴν φωνὴν ἀξιὸν εἰπεῖν καὶ ὑπὲρ Μαξιμίνου, καὶ ὑπὲρ Κλεινίου, οὗς ἐμοὶ δοκεῖν [γρ. δοκεῖ] ἂν καὶ ὅστις ὠμότατος δαιμόνων ἤλθειεν. Ἐξηρήσθων τοῦ λόγου Θεός τε καὶ Ἀνδρόνικος, οἱ μόνοι δαιμόνων ἀμειλιχτοί.

Ἐπιφθονοὶ πρότερον ἤμεν, ἀποχρώντως τετιμωρήμεθα. Ἄλλὰ ταύτην γε τὴν φωνὴν ἀξιὸν εἰπεῖν καὶ ὑπὲρ Μαξιμίνου, καὶ ὑπὲρ Κλεινίου, οὗς ἐμοὶ δοκεῖν [γρ. δοκεῖ] ἂν καὶ ὅστις ὠμότατος δαιμόνων ἤλθειεν. Ἐξηρήσθων τοῦ λόγου Θεός τε καὶ Ἀνδρόνικος, οἱ μόνοι δαιμόνων ἀμειλιχτοί.

EPISTOLA Θ΄.

Θεοφίλω [γρ. Θεοσίμω].

Ἐγὼ μὲν ὅσος ἦν τῶν πατρικῶν προστάγματι καὶ χεῖρα καὶ γνώμην ὑπηρέτιν εἰσενεγκεῖν· ἄλλ' οὐκ ἔβουλομαι, κάλλιον Ἀμπέλιος ἐσκέψατο περὶ τῶν ἐαυτοῦ λουσιταλούντων, ἢ Νίκαιος ὑπὲρ τοῦ πῶς ἀλλοτρίωθει τῶν ἐαυτοῦ. Οὐτε γὰρ ἐφ' οἷς πρότερον ἀπήρην οἶδα καλῶς· οὐτ' ἐπὶ τίσιν ἐπανήλθεν· οὐτ' ἐπὶ τίσιν αὐθις ἀπόδημι. Πῶς γὰρ, ὃν οὐτ' εἶδον, οὐτε περὶ αὐτοῦ τι σαφὲς ἀπηγγέλλετο· ἀλλὰ τὴν ἐπιστολὴν τῆς ἱερᾶς σου χειρὸς ἑτερός τις ἐκόμισε, καὶ ταύτην ἀνῆτησεν, ὡς ἦδη Νικαίου λύσαντος τὸ πρυμνήσιον ; Καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν οὐκ εἶδον αὐτόν· ὁ δ' ἤγε μὲν εἶδεν, ἢ ἤκουσεν. Ἄλλὰ κάκεινος οὐτ' εἶδεν, οὐτ' ἤκουσε. Πῶς οὖν ἐστὶ Νίκαιον νικᾶν ὑπερόριον ἐν ἀγρῶ διατιόμενον· ἄλλ' ἀντὶ τοῦτο πολλά κάγαθα, καὶ ὅσα φέρουσιν ὤραι τοῖς γεωργοῖς ἔχοντα ; Πλῆσι δ' ἂν ἦν, εἰ καὶ τῶν μητρῶν ἐκράτησε.

EPISTOLA Π΄.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Εἰ καὶ μὴ πάντα ὁ δαίμων ἀφελέσθαι μοι δύναται, ἀλλὰ βούλεται ὅσα γε δύναται :

Ὅς μ' ὠκὼν πολλῶν τε καὶ ἐσθλῶν εὖνιν ἐθήκεν. Ἄλλὰ τό γε προαιρεῖσθαι τὰ βέλτεστα, καὶ τίθεσθαι τοῖς ἀδικουμένοις, οὐκ ἀφαιρήσεται. Μὴ γὰρ δὴ καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν κατισχύσει ! Μισῶ μὲν οἶν ἀδικίαν· ἔξεστι γὰρ· κωλύειν δὲ βουλομένη μὲν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῶν ἀφαιρεθέντων ἐστὶ, καὶ οἴχεται καὶ τοῦτο πρὸ τῶν παιδίων.

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Ἦν ὅτε καὶ γὰρ φίλος θελος ἦν· καὶ σύ με ἐκάλες ἄλλοτριον ἀγαθὸν εἰς ἐτέρους θαπανῶντα τὴν παρὰ τῶν μέγα δυναμένων αἰδῶ· καὶ ἦσαν ἐκεῖνοι χεῖρες ἐμαί. Νυνὶ δὲ ἀπάντων ἐρημος ὑπολείπομαι, κλῆν εἶ τι σύ δύνη· καὶ γὰρ θη καὶ σὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς ἀγαθὸν ἄσυλον ἀριθμῶ. Σὺ μὲν οὖν ἀεὶ καὶ δύνη, καὶ δύναο κάλλιστα χρωμένη τῷ δύνασθαι. Νίκαιος δὲ καὶ Φιλόλαος οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ νεανῖαι καὶ συγγενεῖς, ὅπως ἐπανάθουεν τῶν ἰδίων γενόμενοι κύριοι, πᾶσι μελέτω τοῖς τὰ σά τιμῶσι καὶ ἰδιώταις καὶ ἀρχουσι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τίνα μὲν τοι, τίνα παρὰ τῶν οἴος αὐτὸς εἶ, προσήκει θαυμάζεσθαι; Τὸν αὐφρονα, τὸν ἐμμελῆ, τὸν παιδείας ἐταίρον, τὸν προσανέχοντα τῷ θεῷ καθάπαξ, τὸν οἴος ἐστὶ Γερόντιος. Ἔχεις οὖν τὸν ἄνδρα μετὰ τῆς ἐπιστολῆς, ᾧ χρησάμενος, ἐρεῖς οὐ φαῦλον ἐπαινέτην ἐμέ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΗΒ'.

Χρύση.

Οὐχ ὅτι μοι τῶν παιδιῶν συγγενῆς ἐστὶν ὁ θαυμαστός Γερόντιος, συνίστημι τὸν νεανίσκον τῇ φίλᾳ τῇ σῆ· καὶ τοῦτο μὲν γὰρ· ἀλλ' ὅτι πρέπων ἐστὶ τοῦ χρυσοῦ Χρύσου τοῖς πρόποις, εἰ δεῖ μὲ τι καὶ ψυχρὸν εἰπεῖν καὶ Γοργιαῖον (23). Παντὸς μόντοι μᾶλλον ἐστὶν ἀληθὲς εἰπεῖν, σὲ εἶναι ἀπάσης ἀρετῆς εἰσω, καὶ τὸν διδόντα σοὶ τὴν ἐπιστολὴν, ἀξιώτατον ἀπολαύειν σοὶ τῆς συνοουσίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Μήκος ἐπιστολῆς ἀνοικειότητα κατηγορεῖ τοῦ διακομιζόντος. Ἄλλ' ὁ θαυμαστός Γερόντιος, οἶδε μὲν ὅσα καὶ γὰρ· εἰ δὲ μὴ πρὸς τὸ ψεῦδος ἀνοικειῶς εἶχε, διεγῆσαστο ἂν καὶ ὧν ἠπίστατο πλείονα, τῷ φιλεῖν ἐμὲ, καὶ τῷ γλώτταν ἔχειν ἀρχουσαν τῇ γνώμῃ. Ὅν ἂν ἴδῃς ἡδέως, εἶδες ὡς ἐγὼ βούλομαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΔ'.

Τῷ ἀντῷ.

Δέδεξο μετὰ τῆς ἐμφύχου καὶ τὴν ἀψυχον ἐπιστολήν· μετὰ τοῦ θαυμαστοῦ Γεροντίου, ταῦτα τὰ γράμματα, νόμῳ τὸ πλέον ἢ τῇ χρεῖα τοῦ προσειπεῖν σε γενόμενα. Ὅτι γὰρ ἡμεῖς συζῶμεν τῇ περὶ σοῦ μνήμῃ, μυρίων ἐπιστολῶν μακρῷ μεγαλοφωνώτερον ὁ νεανίσκος ἂν διεγῆσαιτο.

DION. PETAVII NOTÆ.

(23) Ψυχρὸν εἰπεῖν, καὶ Γοργιαῖον. Contra apud Philostratum epist. 13, Γοργιάζειν ἐστὶ τὸ ῥητορεύειν, ὀρθῶτε ac rhetorice dicere. Καὶ οὕτω τῷ Γορ-

A

Fortes fuerant primitus Milesii.

Fuit tempus illud, cum ego amicis meis essem utilis, et tu me alienum bonum appellares, potentiorum scilicet in me observantia ad aliorum commodum abutenstem : quos ego sic tanquam manus habebam. Nunc omnibus destitutus relinquo; nisi si tu quidpiam potes. Nam et te cum virtute in bonis deputo, quæ auferri nequeunt; ac tu sane semper et potes plurimum, et possis, potestate optime utens tua. Nicæus autem et Philolaus, præstantissimi juvenes, et cognati, quemadmodum rerum suarum domini revertantur, curæ sit omnibus, qui te observant, et privatis et magistratibus.

B

EPISTOLA LXXXI.

Fratri.

Ecquem vero, ecquem admirationi esse 229 par est, apud tuos similes? Eum nempe, qui et frugi homo sit, et elegans, et disciplinæ socius, et divino cultui deditus : et, ut uno verbo dicam, qui Gerontii sit similis. Habes igitur cum litteris hominem, quo cum usus fueris, non malum me laudatorem dixeris.

EPISTOLA LXXXII.

Chryse.

Non quod liberorum meorum cognatus est præclarus Gerontius, idcirco adolescentem tuæ amicitie commendatum volo, tametsi id quoque verum est : sed quod aurei Chryse moribus congruit, si quid frigidum dicepe me, et Gorgiæ non dissimile oportet. Verum cæteris istud omnibus longe verius dixerim, te intra genus omne virtutis esse constitutum; eumque, qui ad te hasce litteras defert, tua esse familiaritate dignissimum.

EPISTOLA LXXXIII.

Fratri.

Epistolæ longitudo alienum esse eum, a quo perferatur, arguit. Præclarus autem Gerontius novit quidem eadem, quæ ego, omnia; sed nisi ab omni mendacio esset alienus, etiam iis quæ novit plura diceret; pro eo quod me amat, et linguam habet ad intimos animi sensus aperiendos idoneam. Quem si tu libenter videbis, videbis sane, quemadmodum D videri abs te cupio.

EPISTOLA LXXXIV.

Eidem.

Accipe cum animata etiam animæ expertem epistolam, cum egregio Gerontio, quas ad te scripsi litteras : quas legi cuidam potius, quam salutandi tui necessitati tribui. Nam nos cum assidua tui recordatione vivere, multo inlinitis litteris evidentius adolefens iste narraverit.

γία παρήσει τὸ αὐτοῦ ἄμεινον Γοργιάζειν, αἰτ δα Πλάτωνα loquens.

EPISTOLA LXXXV.

A

Eidem.

Litteras ad sacrum tuum, mihi que imprimis optatum caput, præclaro Gerontio commisi; quibus primi illi ad te aditus occasio præbeatur. Tunc enim illum mea causa forsitan honorabis. Postquam vero periculum ejus feceris, ipsius etiam causa alterum quempiam.

EPISTOLA LXXXVI.

230 *Eidem.*

Cui hanc epistolam commisi, Dalmatarum ordinis quæstor est, et annonæ præfectus. Ego vero Dalmatas omnes, perinde ac filios meos, amplector. Populus enim urbis ejus sunt, quæ me sortita est. Hoc unum significare tibi debui. Tuam erit talem te erga meos, qualem erga tuos, præbere.

EPISTOLA LXXXVII.

Pylæmeni.

Cum ego vernas ex Thracia litteras accepissem, epistolarum fasciculum diu multumque versavi, si oai forte præclarum Pylæmenis æmonea esset inscriptum; quod nefas ducorem aliquid prius scriptum attingere. Sed nihil usquam visum est. Itaque si quidem absens es, prope diem, feliciterque revertere. Sin tum præsens aderas, cum noti omnes Zosimo litteras ad me dabant, sane mirum fuerit quemquam me magis esse recordatum, quam Pylæmenem.

EPISTOLA LXXXVIII.

Fratri.

Hactenus res nostræ felici in statu fuerant. Inde, velut reciproco quodam fluctuum impetu, et publica mihi, et privata mœrorem afferunt. Vivo enim in infesta hostibus regione minime privatus, mihi que singulorum calamitates deplorandæ sunt; et in mense sæpius ad propugnacula prosiliendum, quasi ad militiæ societatem, non ad fundendas preces conductus fuerim. Tribus ex maribus filiis, unus adhuc mihi superest. Tu vero si secundo vento naviges, feliciterque vivas; non penitus adversa fortuna constictamur.

EPISTOLA LXXXIX.

Theophilo.

Sublata ex hominibus justitia est. Andronicus et antea faciebat, et modo patitur injuriam. Sunt autem Ecclesiæ mores ejusmodi, ut depressos extollat, elatos deprimat. Hunc igitur Andronicum oderat quidem antea, ob illa quæ perpetrabat; et idcirco illum eousque passa est recidere. Nunc ejusdem miseretur, quod illum imprecatione graviora quædam expertum sentiat. Itaque potentibus etiam viris ejus gratia molestiam fecimus. 231 Enimvero acerbum illud est, si nunquam nos cum felicibus ac florentibus stabimus; sed cum flentibus perpetuo flebimus. Quare nos hic eum e funesto tribunali detraximus, ac cæteris in rebus leviores illi multo calamitates reddidimus. Quod si qua tua illum pietas cura ac sollicitudine dignabitur, magno hoc mihi argumento fuerit, hominem a Deo non omnino esse derelictum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕ.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐπιστολὴν ἐπέθηκα τῷ θαυμασιῷ Γερωντίῳ πρὸς τὴν ἱερὰν σου καὶ τριπλόητον κεφαλὴν, τῆς πρώτης ἐνταύθως παρέξουσιν πρόσασιν. Τότε μὲν γὰρ αὐτὸν ἰσως δι' ἐμὲ τιμήσεις, μετὰ δὲ τὴν πείραν, ἕτερόν τινα δι' αὐτόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐδίδωκα τὴν ἐπιστολὴν, ταμίᾳς ἐστὶ καὶ σκεδότης τοῦ Δαλματῶν τάγματος. Πάντας δ' ἐγὼ τοὺς Δαλμάτας, ἴσα καὶ τοὺς υἱέας τιμῶ. Δῆμος γὰρ εἰσι λαχούσης με πόλεως. Μόνα ἦν ταῦτα μηνύσαι πρὸς σέ. Σὺν δὲ τοῖς ἐμοῖς ὡς σουτοῦ χρήσασθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ.

Πυλαιμένει.

Ἦρινὰς ἀπὸ Θράκης ἐπιστολὰς κομισάμενος, ἠνώχλησα τῷ φακέλῳ τῶν γραμμάτων, εἶπου τις εἴη τὸ κλεινὸν ἐπιγεγραμμένη Πυλαιμένους ὄνομα ὡς οὐκ ἔξισιν ἑτέρῳ βιβλίῳ προεντυχεῖν. Ἄλλ' ἦν οὐδὲν οὐδαμοῦ. Εἰ μὲν οὖν τυγχάνεις ἀποδημῶν, ἀλλ' ἐπανέλθοις ταχέως τε καὶ καλῶς. Εἰ δ' ἐπαδήμεις, ἦνίκα πάντας οἱ γνῶριμοὶ Ζωσίμῳ εἰς ἐπιστολὰς ἐπέδιδουσαν, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ παράδοξον, εἰ εἰς ἐγένετο περὶ ἐμὲ Πυλαιμένους μνημονικώτερος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗ.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τῶς μὲν ἐπράττομεν εὖ. Εἰθ' ὥσπερ βούματος ἀνθυπνεχθέντος, καὶ τὰ κοινὰ λυπεῖ, καὶ τὰ ἴσα. Ζῶ τε γὰρ οὐκ ἰδιώτης ἐν χώρῃ παλαιουμένη ἡ κἀμὲ δεῖ κλέειν αἰετὴν τὴν ἐκάστου συμφορὰν ὡς καὶ τοῦ μνηρὸς πολλάκις ἐπὶ τὰς ἐπάλλξεις πηδῶν, ὡς ἐφ' ᾧ γε συστρατεύσομαι μεμισθωμένον, οὐκ ἐφ' ᾧ γε προσεύξομαι. Τριῶν ἀρρένων ἐν ἔτι μοι λείπεται. Σὺ δὲ ἐὰν ἐξ οὐρίας πλήρης, καὶ ζῆς ἡδέως, οὐ πάντα ἡμᾶς ὁ δαίμων λυπεῖ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΘ.

Θεοφίλῳ.

Οἴχεται τὸ δίκαιον ἐξ ἀνθρώπων. Ἀνδρόνικος καὶ πρότερον ἠδίκει, καὶ νῦν ἀδικεῖται [γρ. πρότερον μὲν ἡδ. νῦν δὲ ἀδ.]. Τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἦθος [γρ. ἔθος], οἷον ὑψῶσαι μὲν ταπεινὸν, ταπεινῶσαι δὲ ὑψηλόν. Τοῦτον δὲ τὸν Ἀνδρόνικον, ἐμοῖσι μὲν ἐπ' οἷς ἐποίησιν (δὴ καὶ προήκατο μέχρι τοῦτων ἐλθεῖν) ἔλεος δὲ νῦν, ἐπ' οἷς ἦθη τοῖς ὑπὲρ κατέραν ὁμιλήσων ὅτι [γρ. ὅτι] καὶ τοὺς νῦν ἐν θυνάμει δι' αὐτὸν ἐλυπήσαμεν. Ἄλλὰ δεῖνόν, εἰ μὴδέποτε μετὰ τὸν εὐήμεροῦντων στησόμεθα, τοῖς δὲ κλέουσιν αἰετὴν συνδακρύσομεν. Ἡμεῖς τε οὖν ἐνταῦθα συγγνώμῃς ἡμᾶτος αὐτὸν ἐξελόμεθα, καὶ τῆλλα ἐλάττους αὐτῷ παρὰ πολλὴ τῆς συμφορᾶς ἐπαρήσαμεν. Κἀν ἡ σὴ θεοσέβεια φροντίδος αὐτὸν ἀξιώσῃ, τοῦτο μέγιστον ἐγὼ τεκμήριον εἶξομαι, τοῦ μὴ παντάπασιν τὸν ἀνθρώπον ἀπογνωσθῆναι παρὰ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι΄.

Τρωλίω.

Πάσαι μὲν ἀπραγμονεστέρως ἐπιούσῃ τὰς πρὸς τοὺς ἐταίρους ἐντεύξεις καὶ παρὼν καὶ γράφων. Ἐζῶν γὰρ ἐπὶ τῶν βιβλίων, τρόπον τινὰ ἀσύντακτος πάσῃ πόλει καὶ πολιτείᾳ. Νυνὶ δὲ (ἐπέταξε γὰρ ὁ Θεὸς εἰς ἀποδοδεγμένον χωρίον οἰκεῖν, καὶ αὐτὸν ἔχειν ἐν τῇ πόλει τινὰ τάξιν, καὶ ζῆν ἐν διηριθμημένοις ἀνθρώποις) βουλομένη ἂν οὖν ὄρεως εἶναι τοῖς συλλαχοῦσι, καὶ ποιεῖν ἀγαθὸν, ὃ τι δυναίμην, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ, καὶ τὴν πόλιν κοινῇ, ἵν' ὀρώην τε καὶ ὀρώμην ἡδέως παρὰ τῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, συμπλῶν τοῦ βίου. Εἴ τι τοίνυν Μαρτύριος θναίτο τῆς δι' αὐτὸν γενομένης ἐπιστολῆς, ἴσθι μοι χαρισάμενος ἐν ἀνδρὶ συνδιημερεύοντι, καὶ ναὶ μὰ τοὺς λόγους τὰ μὰ καὶ σὰ παιδικὰ, πολλάκις εἰς τὸ συναίναί μοι πολὺ καὶ τῆς

νυκτὸς μέρος ἐπιλαμδάνοντι. B

mibi in eo viro gratificaturum, qui mecum assidue versetur; quique, testor disciplinas omnes, meas tuasque delicias, sæpe dum nostra consuetudine sonatur, bonam partem noctis insumit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Καθὼν οὐ μικρὸν ἀπολαύσω τῆς ἀγροικίας, τῶν τρόπων λίαν [γρ. τῶν τρόπων · λίαν] ἀληθεύων διάθεσιν, εὐ ἴσθι δεῖ, καὶ ἐπὶ τῆς Λιβύου ἐσχατιᾶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ΄.

Ἐσυχίῳ.

Ἀθηναῖοι Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέους ἐπήνεσαν, ὅτι, καίτοι πολιτικῆς δυνάμεως ἐραστής παρ' ὄντινόν τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ [γρ. ἑαυτῷ] γενόμενος, ἀπηύξατο πᾶσαν ἀρχὴν, ἐν ἣ τῶν ξένων οὐδὲν ἐμελλον πλέον C ἔξειν οἱ γνώριμοι. Σοῦ δὲ ὅτι μὲν ἐπέγνωσαν τὴν ἀρετὴν οἱ κακοί, καὶ διὰ σὲ παρήλθεν εἰς τὴν πολιτείαν ἀρχῆς ὄνομα, καὶ πρᾶγμα καινὸν, ἥσθην μὲν, ὡσπερ εἰκὸς ἐταίρους ἐκ παλαιῶν γεγονότας, τῆς ἱερᾶς γεωμετρίας ἀλλήλοις ἡμᾶς μνηστευσάσης. Ὅτι δὲ ἐν τοῖς βουλευταῖς καὶ τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν ἀξίους ἀριθμεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀπαλείφεις τὴν οἰκίαν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ βιβλίου, κἂν εἴ τι κατὰ συμφορὰν ἀρχαίαν προειλήφει γενόμενος · τοῦτο δὲ, οὐ κατὰ Θεμιστοκλέα σὲ φημι ποιεῖν, οὐκ ἀδοκίμαται τῇ θεῇ γεωμετρίᾳ. Εὐόπτιον γὰρ ἐν ἀδελφοῖς ἔχει τετάχθαι τοῖς σοῖς, εἴ τὰ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτά, καὶ ἀλλήλοις εἶναι δεῖ τὰ αὐτά. Εἴ δὲ διὰ τὸν τῶν περιεχυμένων πραγμάτων ἦχλον τὸ χρεῶν ἡμέληται μέχρι τοῦ νῦν, δεῖξον, ὧ θαυμάσιε · καὶ λαβὼν τὴν ἐπιστολήν, ἕως τὴν πανθέρην αὐτοῦ τῆς ἀτόπου ζημίας, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ τὰ προτοῦ. Καὶ ἀπόδος μοι τὸν ἀδελφόν · ὅς εἰ μὲν δὲ αὐτὸ τοῦτο ἀποδημῇ, Θεὸς οἶδε. Πρὸς ἐμὲ δὲ πάνυ παραμυθίας δεόμενον ἐπὶ πολλαῖς, ὧν οὐκ ἀνήκοος εἶ, συμφοραῖς, οὐδὲν ἕτερον προφασίζεσθαι.

qui utrum ejus rei gratia peregre sit profectus, novit Deus: apud me quidem, qui ob plerasque, quæ auditæ tibi sunt, calamitates consolatione ego,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ΄.

Ἀνυσίῳ.

Πρώην οὐκ ἔφθασα τὴν βαρεῖαν ἀκοήν ἀπὸ τῆς Κυρήνης πυθόμενος · καὶ γὰρ μὲν διανοούμην ἢ τάχος ἐπὶ τὰ Τεύχειρα παραπέμψαι τὴν φήμην, ἥκει δὲ τις ἀγγέλλων, ὡς ὁ στρατηγὸς ἦδη τὰ μετέωρα τῆς χῶ-

EPISTOLA XC.

Troilo.

Olim quidem securiori ac faciliori amicorum consuetudine perfruebar, cum præsens ipse, tum per litteras. Ætatem enim in libris consumebam, ab omni quodammodo et civitate abhorrens, et administratione reipublicæ. Jam vero, præcepit quippe mihi Deus, ut in loco constituto degerem, certumque in civitate ordinem tenerem, et cum definitis hominibus ætatem agerem; vellem equidem iis, quibuscum mihi vivendum est, aliqua in re commodare, beneque de iis quacunque possem ratione mereri, cum unoquoque privatim, tum publice universa civitate, ut et videre et videri ab iis libenter possem, ejusdem, ut ita dicam, vitæ navigationis sociis. Quare si qua in re Martyrio, quam pro illo scripsi, epistola adjumento fuerit, scito te

EPISTOLA XCI.

Fratri.

Non mediocre mihi damnum ipsis illa morum rusticitate consciscam: cum valde ingenio meæ naturæque serviam, etiam in extremis illis Libyæ finibus.

EPISTOLA XCII.

Hesychio.

Athenienses Themistoclem Neoclis filium laudant, quod, tametsi præ cæteris, qui hisdem temporibus vixerunt, civilis potentis appetens foret; imperium tamen omne detrectabat, in quo nihilo plus noti ignotis ac peregrinis consequerentur. Tua vero virtus, quoniam iis temporibus experta est, ac propter te novum in republicam nomen, novaque res est introducta; gavisus equidem sum; quod facere par erat eos, quos vetus necessitudo conjunxerat, cum nimirum sacra nos invicem geometria conciliasset. **232** Quod autem in senatorum numerum etiam fratrem meum ascribis, nec ejus familiam ex infelicibus tabulis eximis, etiam si præ veteri calamitate antebac aliquid ejuamodi contigisset: istud vero non jam Themistoclis simile fieri abs te dico, nec divinæ geometriæ consentaneum. Evoptium enim tibi fratrum tuorum loco esse oportebat; si quæ eadem uni sunt, eadem et esse inter se necesse est. Quod si affluentium negotiorum multitudine districtus, officii tui rationem nullam haecenus habuisti, fac istud comprobas, o præclare vir; statimque ut has litteras acceperis, socrum ejus ab iniqua multa exime, tam futuri quam præteriti temporis. Ac fratrem meum mihi reddito;

EPISTOLA XCIII.

Anysio.

Nuper ego, simul atque molestam e Cyrene nuntium acceperissem, statueram, quam possem celerime ejus rei famam ad Teuchira transmittere, cum ad me perlatum est, duces extremos provincis

finis insedissee. Prius enim istud ipsum audieras. Utinam tantæ diligentiae præmium a Deo, et in posterum consequaris! Ego vero, et qui ea ipsa collaudarent, et in quæ nunc esses statu quærerent, misi. Esse vero te in omnium bonorum abundantia cupio. Curam enim, curam, inquam, Pentapolis habeo. Qui enim non habeam, quæ mihi, ut Cretes dixerint, materna civitas exstitit? maxime vero tui, gloriæque ac dignitatis tuæ curam gero. Nam in unoquoque successu tuo, mihi omnes gratulari censent oportere. Igitur velut in te periclitans, virorum ac ducum optime, merito tuarum rerum statum nosse debeo. Joannem adhortatus sum, quam fortissime ut se gereret; nec aliqui instrenuum militem, modo illum Deus adjuvet. Præbe illi dextram, fratris causa, qui tibi multorum vice ministrabit. Hoc mihi optimum consilium visum est, qui juvenum indoles spectatas habeam, quoque sint erga se invicem pudore ac verecundia. Quod si tibi etiam videbitur, ratum esto. Sodales eos, qui militant, meo nomine salutato. Contubernalis meus cito ad me redeat, præclarum aliquem belli nuntium reportans: qui etsi formidolosissimus est, viæ tamen committere se ausus est, tuis armis protegentibus. Da Cyrenæ astulit, et aluit, depugnabunt.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ ΧCIV.

Fratri.

Quod tu mandatis tuis obtemperare nos arbitraris, ita enim scripsisti, recte facis, et, ut æquum est, de nobis existimas; atque ejus rei gratia plurima tibi bona contingant, quoniam hoc pacto etiam me abs te gratiam accepisse puto: si quæ juniori majore ab fratre gratia debetur; quod equidem non arbitror. Nobis vero satis est, id tibi mercodis loco rependere, ut propositum nostrum intelligas; nimirum nos ex te uno pendere mortaliæ. Quod vero certo comperisse te dicis, Julium amicitiaæ nostræ desiderio teneri, non hoc item probari convenit. Valde enim hoc decepti et illius hominis est, non enim illudentis dixerim. Nam eodem tempore et tuas ego litteras legebam, et ab illo scriptas alius: ac tu quidem istud ais; ille vero contraria omnia, tam legisse quam audisse qui dicere, nequaquam illum congruos de nobis sermones severe. Quare neque ego honestissimo viro fidem derogare poteram; et cum eam adhiberem, non me, per fraternæ tuæ meæque necessitudinis præsidem, beneficiorum pœnitabat, quæ in hominem contuleram, cum pridie accusatorem per vim amolitus essem, qui majestatis illum arcessebat, tanquam qui imperatoris domui injuriam faceret. Etenim, per sacrum caput tuum juro, nisi infinitis conatibus restituissem, partim timori judicis, qui

ρας κατελιπεν. Ἐφθάκεις γὰρ ἄρα πυθόμενος. Ἐβραιο τῆς προθυμίας ἀμοιβὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ νῦν, καὶ εἰς ἔπειτα. Ἐγὼ δὲ αὐτὰ ταῦτα καὶ νῦν ἐπιανεσόμενος ἐπιμῆα, καὶ παυσόμενος ἐν οἷς εἶης· εἶης δὲ ἐν ἅπασιν ἀγαθοῖς. Μίλει μὲν γὰρ μοι, μίλει καὶ Πενταπόλειως (πῶς γὰρ οὐ;) τῆς γε μητρὸς, ὡς ἀνκρήτες εἴποιεν· οὐχ ἤκατα δὲ σοῦ, καὶ τῆς δόξης τῆς σῆς. Ἐφ' ἐκάστῳ γὰρ δὴ τῶν σῶν ἀγαθῶν ἐμοὶ πάντες ἀξιοῦσι συνήδεσθαι. Ὡς οὖν ἐν σοὶ κρινόμενος, ἄριστε ἀνδρῶν τε καὶ στρατηγῶν, δίκαιός εἰμι καὶ εἰδέναι τὰ σά. Ἰωάννην προετρεψάμην ὡς ἐντὴν ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἄλλως οὐκ ἄθυμον στρατιώτην, ἐὰν ὁ Θεὸς αὐτῷ τιθῆται. Ἄδς αὐτῷ χεῖρα διὰ τὸν ἀδελφόν, ὃς ἀντὶ πολλῶν ὑποργήσει. Τοῦτο ἐμοὶ μὲν ἀριστον δοκεῖ βούλευμα, τῷ τῆς φύσεως εἰδοτὶ τῶν νεανίσκων, καὶ ὡς ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους αἰδοῦς. Εἰ δὲ καὶ σοὶ φανεῖται, κύριον ἔστω. Τῶν ἐταίρων τοῖς στρατευομένοις [γρ. στρατευσαμένων], ἀσπαραι· Ὁ ἀντιροφός μου ταχέως ἐπανηκίτω, καλόν τι φέρω περὶ πολέμου διήχημα· ὃς καίτοι δειλότατος ὢν, ἐθάρασε τὴν ὁδόν, τῶν σῶν ὄπλων ἐμπροσθεν ἦντων. Ἄδς τῇ Κυρήνῃ τὴν συνωρίδα τῶν ἀδελφῶν· μαχοῦνται γὰρ ὑπὲρ τῆς ἐνεγκούσης τε καὶ τρεφούσης αὐτούς.

par illud fratrum: pro ea enim urbe, quæ illo

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ἐπιπείθεσθαι χάρις, ὡς οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Ἄλλ' ἡμῖν εἰς ἀντίδοσιν ἀρκεῖ, τὸ μὴ ἀγνοεῖσθαι παρὰ σοῦ τὴν ἐνστασιν ἡμῶν, ὅτι μόνῳ σοὶ τῶν ζώντων ἐκείμεθα. Ὅτι δὲ φῆς εἰδέναι σαφῶς, ὡς δι' εὐχῆς ἄγοι τὰ τῆς φιλίας ἡμῶν Ἰούλιος (24), τοῦτο δὲ οὐκέτ' ἀξιὸν ἀποδέχεσθαι. Λίαν γὰρ ἐστὶν ἀνδρός ἀπατωμένου, μὴ ἀπατῶντός γε εἶποιμι. Ὅμοῦ γὰρ ἐγὼ τε παρὰ σοῦ γράμματα ἀνεγίνωσκον, καὶ ἑτερός τις τὰ παρ' αὐτοῦ· καὶ σὺ μὲν ταῦτα φῆς, ἐκεῖνος δὲ τάναντία· καὶ ἀνεγνωκέναι καὶ ἀκηκοέναι λεγόντων, ὅτι διαλέγοιτο περὶ ἡμῶν ἀνεπιτηδέους λόγους. Οὐτ' οὖν ἀπιστεῖν εἶχον ἀνδρὶ καλῷ κάγαθῷ, καὶ πιστεῦναι, οὐ μὰ τὸν δμόγχιον τὸν ἐμόν τε καὶ σόν, οὐ μετενοῦν ἐφ' οἷς εὐ παποιήκειν τὸν ἀνθρωπον, αὐτῇ τῇ προτεραίᾳ οὐκ βία τὸν καθήγορον ἀποσκευάσας, ὃς εἰδῶκεν αὐτὸν ἀσεβείας, ὡς ἀδικοῦντα τὴν βασιλείας ἐστίαν. Νῆ γὰρ τὴν ἰσράν σου κεφαλῆν, εἰ μὴ ταῖς συχναῖς πείραις ἀντέσχον, τοῦτο μὲν τῇ τοῦ δικαστοῦ δειλίᾳ μετάνοιαν ἐπὶ τοιαύτης ὑποθέσεως οὐ προσιεμένου· τοῦτο δὲ σοῦ κατηγοροῦντος ἀπονοία, προσποιουμένου μὲν τὴν ἀνάγκην, προθυμουμένου δὲ δράσαι τε κακόν τι καὶ

DION. PETAVII NOTÆ.

(24) Τὰ τῆς φιλίας ἡμῶν Ἰούλιος. Fuit hic, ut opinor, Julius unus ex Andronici familiaribus, cuius meminit epist. 79.

παθειν, και γαμετης αν αυτου και παιδων ηψατο το Α
 δεινότετον, και συγγενων συκων, και πανυ φιλων,
 πλουσιων τε και πενήτων· και ολωσ κακων αν 'Ιλιας
 περιεστη την πολιν ημων, υπ' ανδρως απογονόντος την
 σωτηριαν, και θανατωντος· ενίκησε δ' αν 'Ιούλιος
 νικην, επ' η ζην ουκ αν ηρξατο. 'Υπαρ ων απάντων
 ωψθησ ποιητέα μοι ταυτα είναι τα γεγενημένα. Της
 δε έμης φύσεως τε και προαιρέσεως καταπολαυέτω
 και οστις έχθιστος. Παλλή γάρ έμοι κάλλιον έχει, τδ
 αναξίως τινά πεποιηκέται καλώς, η περιουδειν πολλους,
 έξδν κωλύσαι, παρά την άξίαν πεισομένους κακώ.
 Ου γάρ δη και την ευγενή γυναίκα και τα παιδια
 του ανθρωπου μισω. Καίτοιγε ουδ' αυτος αξίως
 εστιν επι ταίς και· έμου λοιδορίας παθειν τι κακόν
 [γρ. κακώ] υπ' έμου· πολλου γε και δεί. Μισεσθαι
 μεν γάρ και πανυ. Αυπειν γάρ οίόμενος λέγει (25), Β
 και ως θηξόμενος φθέγγεται. 'Η προαιρέσις ουν ουκ
 άνευθυνος, άλλ' υπαίτιος. 'Ιστω μέντοι, μάλλον δε
 μη ιστω· παύσαιτο γάρ αν εϋ ποιων ημας. Συ μέν-
 τοι σαφώς ισθι τδ πάλα λεγόμενον, 'Υπ' έχθρων ως
 εστιν ωφέλεισθαι, νυν έργω φανόμενον. Τί γάρ εις
 ευκλειαν (26) ο άνθρ ημίον ου συντελει; Πάς οστις
 ημας επαινεϊν βούλεται, μηδεν έτερον εξευρίσκων
 ειπειν [γρ. επαινεϊν], λέγει τουτο πρώτον, και μό-
 νον, και μέγιστον, ως 'Ιούλιος αυτον αγορεύει κα-
 κώ. Ενι [f. ενι] δε τούτω τῷ λόγῳ ποιοσ ουκ
 έσμεν αγαθών; Τδ γάρ αντικειμένωσ έχειν πρδσ παν-
 τοδαπην πονηριαν, οικειώσ εστιν έχειν πρδσ παντο-
 दाπην άρετην. 'Εγω μεν ουν ουδεν αν έμαυτῷ συνει-
 δεϊην τοιούτον· εκεινωσ δε φησιν. Οίς γάρ τάναντία
 φησι, τουτο πιστούται· ωστε και χάριν αν ειδειην
 αυτῷ. Μη την Ιεράν σου κεφαλήν, και την τῶν παι-
 δων μου σωτηριαν, ουκ εστιν ο τι αν μοι μεζζον
 [γρ. κρείττον μοι] του λοιδορείσθαι χαρίζαιτο. Καί
 γάρ και πρδσ θεου και πρδσ ανθρωπων, εν τῷ καλ-
 λίστω μοι κείσεται τουτο. 'Αλλά και της προαιρέσεωσ
 δώσει δικασ· έμοι μεν, ου· τυχδν μεν γάρ ουδ' αν ει
 δυναίμην, βουλοίμην· πάντως δε, ουδ' αν ει βουλοί-
 μην, δυναίμην. Τί γάρ παρά τον επι καιρου δυνά-
 στην ανθρωπος ούτως άτυχής [γρ. εϋτυχής], ως άλλ-
 σθαι φεύγων την έαυτου; και μηδ' έλπίδας έχειν καθ-
 οδου, τῶν πολεμίων έστρατοπεδευκότων εν τοίς
 έμοίς, κάκεινοις ορημητηροις κατά Κυρήνης χωρμέ-
 νων; Τίνοι μέντοι, τίνοι δώσει δικασ; Αύτῃ τῇ δίκῃ. 'Εγ-
 γυώμαι γάρ εγω, τουτο σαφώς [γρ. τουτο σαφώς, εϋ]
 ειδέναι δοκῶν. Μετελεύσεται γάρ αυτον υπέρ έμου,
 και της κοινής πατριδος, υπέρ ης τάναντία πεπολιτεύ-
 μεθα, και δι' ην άλλήλοις άπηχθήμεθα. Ου γάρ υπέρ
 τῶν έμαυτου τινος, ουδ' αν αυτος ειπειν έχοι. 'Αλλά τα
 πρώτα μεν οτι τδ στρατιωτικόν τε και τδ βουλευσι-
 κόν έωρων εις θητικόν, και επειρώμην άντέχειν·

in ejusmodi causa consilii mutationem nullam ad-
 mittebat; partim desperatæ accusatoris audaciæ,
 qui per necessitatis speciem mali aliquid facere et
 pati cupiebat: non modo illius uxorem ac liberos
 pestifera illa labe invasisset, sed etiam cognatos et
 amicos quamplurimos, divites æque ac pauperes.
 Ac prorsus malorum quædam His urbem nostram
 corripuisset, unius hominis causa, qui salute des-
 perata in exitum sponte præcipitaret: Julius
 porro victoriam obtinuisset, secundum quam vi-
 vere nequaquam voluisset. Quas ob res facienda
 234 mihi ea omnia putavi, quæcunque facta
 sunt. Capiat ex natura, animoque meo utilitatis
 aliquid etiam inimicissimus quisque. Mihi enim
 multo præstabilius est aliquem a me præter meri-
 tum beneficio esse devinctum, quam multos pati,
 cum prohibere liceat, indigne malis quamplurimis
 affici. Non enim vel nobilem ejus uxorem, vel filios
 odio habeo. Quanquam ne ipse quidem ob convi-
 cia, quæ identidem in me jactat, dignus est, quæ
 mali aliquid a me patiat, tantum abest. Odio
 sane quidem prorsus est dignus. Næc enim jacti-
 tat, molestiam se mihi facere arbitrans, ac velut
 mærorem daturus loquitur. Quare voluntas ipsa
 reprehensione non caret, sed est in culpa. Sciat
 hoc ille tamen, vel potius nesciat: desineret enim
 hanc mecum gratiam inire; tu vero scias omnino,
 quod veteri proverbio tritum est, *Utilitatem capi
 ex inimicis posse*, nunc re ipsa esse comprobatum.
 C. Quid enim non ad gloriam nobis atque existima-
 tionem homo iste confert? Quicumque laudare nec
 nititur, cum invenire quid dicat aliud nihil potest,
 hoc primum, et unum et maximum profert: Julium
 de illo detrahere. Hoc autem uno verbo quæ non
 bonorum copia continetur? siquidem nequitia gen-
 eri omni adversari nihil aliud est, quam esse ge-
 neri omni virtutis affinem. Atque ego sane nihil
 ejusmodi in me esse intelligo; sed hoc ille ipse
 dicit. Nam dum contraria omnia dicit, fidem illius
 astruit: adeo ut vel ei gratiam habeam. Per sac-
 rum tuum caput et liberorum salutem juro, ni-
 hil esse, in quo melius de me, quam conviciis ac
 probris lacessendo, mereatur. Nam et apud Deum
 et apud homines præclarum hoc mihi erit atque
 D. amplissimum. Quinetiam mali animi pœnas dabit,
 mihi quidem nequaquam: fortassis enim non, ut
 maxime possem, vellem: omnino vero non si vel-
 lem, possem. Quid enim apud eum posset, quæ
 modo præest provincie, tam infelici homo condi-
 tione, patriis ut ab sedibus vagus ac profugus
 erret, nec reditus spem ullam habeat; cum meis

DION. PETAVII NOTÆ.

(25) Αυπειν γάρ οίόμενος λέγει. Sic apud
 Platonem Socrates in Apologia: Καί εγωγε τοίς
 καταψηφισαμένοις μου και τοίς καταγροίσις ου πανυ
 γαλεπαίω· καίτοι ου ταύτη τῇ διανοίᾳ καταψηφι-
 ζοντό μου και καταγρόουσι, άλλ' οίόμενοι βλέπειν
 τι· τουτο αυτοίς άξιον μέμφεσθαι. Quod ita Cicero i
 Tusc. exprimit: *Nec vero iis, a quibus accusatus
 sum, ani a quibus condemnatus, habeo quod sus-*

censeam; nisi quod mihi nocere se crediderunt.
 (26) Τί γάρ εις εδκλίσται. Seneca lib. De remed.
 fortuit. : *Male de te loquuntur homines: sed mali.*
Moverer si de me M. Cato, si Lælius sapiens, si alter
Cato, si duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis:
displicere, laudari est. Non potest ullam auctorita-
tem habere sententia, ubi qui damnandus est damna-

in prædiis hostes castra sua collocaverint, easque tanquam arce ac præsidio contra Cyrenen utantur? Cuinam igitur, cuinam pœnas dabit? Justitiam ipsi. Ita enim procul dubio fore polliceor, quod præclare scire videor. Nam illum meo et communis patriæ **235** nomine ulciscetur, pro qua diversas in administrando partes tenuimus; et propter quam mutuas offensiones atque inimicitias suscepimus. Non enim ullius inorum rerum causa suscepimus: neque id dicere ille potest. Sed primum omnium, quod rem militare et civitatis consilium ad operas atque mercenarios devenisse animadverteram, eique resistere conabar. Postea vero legatio ipsa nos maxime invicem abalienavit. Mitto quæ in sodalis Dioscoridis causa contigerunt, quam a me cum omni moderatione facta, nec Dei aut hominum indignationem provocarem. Hæc tamen ipsa Nemesis est, de qua ad Iyram canimus:

*Clam vestigia gradiens premis;
Filaque cotla reprimis.
Sub norma vitam hominum tenes.*

Verum cum decretum faciendum esset, ego quidem pro patria auctor eram, ut peregrini a militia immunes essent: at ille pro Helladio et Theodoro repugnabat. Quanquam quis est quin intelligat magistratus omnes, etiam eos qui natura maxime militares sunt, a peregrinis dedoceri, et in mercatores transformari? Rursus alterius decreti auctor eram, de abolendo apud nos ducatu. Id quod omnes, qui hic sunt, uno consensu asserunt unicum esse malorum remedium, ut antiquæ præfecturæ civitates contribuantur, hoc est ut ab Ægypti præfecto Libyæ quoque urbes administrantur. At ille lucri causa refragatus est; palamque dicere ausus est, expedire humiles atque abjectos esse milites. Sed, heus! tu (operæ pretium enim est, hoc illi abs te dici), propter ista nunc quidem execrabilis es, qui communis fortunæ contra quam cæteri sis particeps. Nam beatus inter miseros degis; at ego communem cum civitate infelicitatem sustineo. Scito tamen naturæ hanc esse legem ut partes in toto comprehendantur. Ac quando ex corporis detrimento splen supra modum excreverit, donec universum corpus steterit, gliscit quidem et distenditur; eo vero pereunte, simul etiam perit. Sic tu præsentis successu fruens, paulatim consiliis tuis fatalis et patriæ, et tui pestis atque exitium eris. Eo usque Lasthenes Philippi amicus appellabatur, beatus esse qui potest?

236 EPISTOLA XCV.

Olympio.

Ego Deum testem voco, quem et philosophia et amicitia veneratur, præ episcopatu, me non nam mortem libenter esse toleraturum. Sed quoniam mihi Deus non quæ peterem, sed quæ vellet im-

ἄπειτα μέντοι τὰ περὶ τὴν πρεσβειαν καὶ πάνυ λαμπρῶς διεστράσιασεν ἡμᾶς. Ἐγὼ τὰ κατὰ τὸν Ἰταῖρον Διοσκουρήτην, ὅτι μετρίως ἐπράχθη, καὶ οὐχ ὡς ἂν κινήσαι Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων νέμεσιν. Ἀυτὴ μέντοι σαφῶς ἐστὶ περὶ ἧς πρὸς Ἰούραν ἔδομεν.

in administrando partes tenuimus; et propter quam mutuas offensiones atque inimicitias suscepimus. Non enim ullius inorum rerum causa suscepimus: neque id dicere ille potest. Sed primum omnium, quod rem militare et civitatis consilium ad operas atque mercenarios devenisse animadverteram, eique resistere conabar. Postea vero legatio ipsa nos maxime invicem abalienavit. Mitto quæ in sodalis Dioscoridis causa contigerunt, quam a me cum omni moderatione facta, nec Dei aut hominum indignationem provocarem. Hæc tamen ipsa Nemesis est, de qua ad Iyram canimus:

*Λήθουσα δὲ παρὰ πόδα βάλεις·
Γαυρούμενον αὐχένα κλίσεις·
Ἵπὸ πῆχυν δαί βιοτᾶν κρατεῖς*

Ἄλλὰ ψηφίζεσθαι δεόν, ἐγὼ μὲν ἔγραφον ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀστρατεῖαν εἶναι τοῖς ξένοις· ὁ δὲ ἀντέλεγεν ὑπὲρ Ἑλλάδιου καὶ Θεοδώρου. Καίτοι τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ τοὺς φύσει στρατιωτικῶς ἔχοντας τῶν ἀρχόντων οἱ ξένοι μεταδιδάσκουσι καὶ μετασκευάζουσιν εἰς ἐμπόρους; Πάλιν ἔγραφον (27) ὑπὲρ τοῦ λελύσθαι τὴν παρ' ἡμῖν στρατηγίαν, ὅπερ ἅπαντες ὁμοφώνως οἱ τῆδε ἀνθρώποι μόνον εἶναι φασὶ λυτήριον τῶν δεινῶν, ἐπανελθεῖν εἰς ἀρχαίαν ἡγεμονίαν τὰς πόλεις· τουτέστιν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀρχόντων καὶ τὰς Λιβύων τετάχθαι. Ὁ δὲ ἀντέλεγεν ὑπὲρ τῶν κερδῶν καὶ ἀντικρυς ἀπέδραμα λέγειν, ὅτι λυσιστελεῖ ταπεινοῖς εἶναι στρατιώτας. Ἄλλ' ὡ τᾶν (ἄξιον γὰρ διὰ σοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρησθαι), διὰ ταῦτα, κῶν μὲν ἐπάρατος εἶ, τῆς κοινῆς τύχης ἐπὶ τάναντία περιώμενος. Εὐτυχεῖς γὰρ ἐν ἀτυχοῦσιν· ἐγὼ δὲ τῇ πόλει συνατυχῶ. Ἰσθὶ μέντοι σαφῶς, ὅτι φύσιώς ἐστὶ νόμος, ἐμπεριέχεσθαι τῷ καθόλου τὰ μέρη. Καὶ ὅταν πάνυ πολὺς ἀπὸ τῆς τοῦ σώματος συμφορᾶς ὁ σπλὴν αὐξηθῆ, ἕως μὲν ἀντέχει τὸ ὅλον, εὐσθίνει τε καὶ πιαίνεται· ἀπολλυμένῳ δὲ συναπόλλυται. Καὶ οὗ τὸ παρὸν εὐ τιθέμενος, λήσεις τοῖς σαυτοῦ πολιτεύμασιν εἰμαρμένῃ τῆς πατρίδος τε ὧν καὶ σαυτοῦ. Μέχρι τούτου Λασθένης ἐνομάζετο φῶλος Φιλίππου, μέχρι προῦδωκεν Ὀλυμπον. Τὸν δὲ ἀπολιν, πῶς εἰκόσ ἐστὶ εὐτυχεῖν;

donec Olynthum prodidit. Qui vero patria caret,

EPISTOLA XCV.

Olympio.

Ἐγὼ μάρτυρα ποιούμαι Θεόν, ὃν καὶ φιλοσοφία καὶ φιλία πρεσβεύει, πολλοὺς μὲν ἂν θανάτους ἀνθ' ἱερωσύνης εἰλόμην. Τοῦ Θεοῦ δὲ ἐπιανεγκόντος οὐχ ὅπερ ἦθουν, ἀλλ' ὅπερ ἐβούλετο, εὐχομαι τὸν γενέ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(27) Πάλιν ἔγραφον. Pentapolitana provincia, ut et Libya, sub Augustalis præfecti dispositione perpetuo fuit. Sed rei militaris administratio alia temporibus aliis fuisse videtur. Nam principio dux idem Libyæ civitatum, qui et Alexandria, militibus præerat. Postea Libyæ suus quidam militum dux est attributus; quod propter ingruentes, opinor, e vicino barbaros, maturandæ erant expeditiones.

Tum vero deterior esse cœpit militum conditio, quo ab minori et imbecilliori duce regebantur. Itaque Synesius pristinum morem revocandum esse censuerat, cui obstitit Julius. Hæc est ἡγεμονία et στρατηγία, de qua hic agitur. Nam præter Augustalem præfectum, qui Alexandria ac toti Ægypto, Libyæ et Pentapoli præerat, militiæ duces erant, qui bellicam rem gerebant.

μενον καρὰ τοῦ βίου, γενεσθαι καὶ τοῦ νεμηθέντος προστάτην ὡς μὴ φανῆναι μοι τὸ πρᾶγμα φιλοσοφίας ἀπόδοσιν, ἀλλ' εἰς αὐτήν ἐπανάδοσιν. Τέως δὲ ὡσπερ εἰ τι μοι τῶν ἡθέων συνεπεπτώκει, ἐκοινωσάμην ἂν σοὶ τῇ πάντων φιλιότητι μοι κεφαλῇ· οὕτω καὶ τῶν δυσχερῶν εἰς σὲ παραπέμπω τὴν ἀκοήν, ἵνα συνᾷχοσὶ τέ, καὶ εἰ τι δύναται πρὸς τὴν ἐμὴν φύσιν τὸ πρᾶγμα ἐξετάσας, εἰσηγήσαιο γινώμην, ὃ τί με δεήσει ποιεῖν. Νῦν γὰρ ἐγὼ πόρρωθεν οὕτω διαπειρώμαι τοῦ πράγματος, ὡς ἔδομον ἤδη μῆνα γενόμενος ἐν τῷ δεινῷ, μακρὰν ἀποδημίῳ τῶν ἀνθρώπων παρ' εἰς ἐράσομαι, ἕως ἂν ἀκριβῶς ὁποῖον ποτέ ἐστι τῆς φύσεως κατανοήσω. Κἀν μὲν ἰγγωφῆ μετὰ φιλοσοφίας πρᾶγμα ἐργάσομαι· εἰ δὲ ἄλλοιόν ἐστιν, ἢ κατὰ τὴν ἐμὴν ἀγωγὴν τέ καὶ προαίρεσιν, τί ἄλλο, ἢ τὴν εὐθύτης κλεινῆς Ἑλλάδος ἀποκλείων οἰχῆσομαι; Ἀπειπαμένῳ γὰρ τὴν ἱερωσίτην, ἀπογνωστόν ἐστι καὶ τῆς πατριδος, εἰ μὴ με δεῖ πάντων ἀτιμότητον εἶναι καὶ ἐπαρετότατον, ἐν ὄχλῳ μισούτων ἀναστρεφόμενον.

vero, desperandus mihi patriæ conspectus est, nisi esse oporteat, in eorum turba quibus sum exosus, assidus versantem.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Τὴν ἐπιστολὴν ἀναγινώσκων, ἐν ἣ διηγῆσω περὶ τῆς ἀρρώστιας, καὶ ἐφοβήθη ἀρχόμενος, καὶ παύμενος ἀνεθάρρησα. Ἀπειλήσας γὰρ κίνδυνον, εὐηγγελίσει τὰ λήσνα. Περὶ ὧν δὲ ἤσθησας πεμφθῆναι παρ' ἡμῶν ἢ κομισθῆναι, τὰ δυνατὰ πάντα πάντως ἢ πεμφθήσεται, ἢ κομισθήσεται. Τίνα δὲ αὐτῶν τὰ δυνατὰ, καὶ τὰ μὴ δυνατὰ, περιττὸν γράφει. Αὐτῇ γὰρ ἢ εὐσις ἐπιδείξει. Ἐρρωμένως καὶ εὐδαιμῶν διαβιώσης Θεῷ κεχαρισμένος, εὐταίρε τριπόθητε. Γένοιτο ἡμᾶς καὶ συμμίξαντας ἀλλήλων αὐθις ἀπολαῦσαι, καὶ μὴ προεξέλθοις πρὶν ἂν ἀλλήλοις ἐντύχωμεν. Εἰ δὲ Θεὸς ἕλλη πη βεβώλλεται, σὺ δὲ καὶ ἀπόντων ἡμῶν μέμνησο. Βελτίοσι μὲν γὰρ Συνεσίῳ ἐνταύτῃ πολλοῖς φιλοῦσι δὲ μᾶλλον, οὐκ ἂν ἄλλοις ἐντύχοις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Πῶς οἶε με διψῶντα ταῖς ἡδίσταις ἐπιστολαῖς ἐντετυχημένοι; Περὶ ποῖα δὲ μέρη τῶν ἐπιστολῶν οὐχὶ πάσῃ διαχυθῆναι τῇ ψυχῇ; Ἀφ' ὧν ἦλθον εἰς πολλὰ πλάσιαν διάθεσιν, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν προσδοκῶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔχουσαν εἶ τι τὴν φίλην κεφαλὴν ὑφίσθαι. Καὶ ἐφ' οἷς γὰρ Σεκουῶνον εὐ ἐποίησας, ἡμᾶς ἐτίμησας· καὶ ἐφ' οἷς αὐτῷ γράφων τιμᾶς, ἐξηρτήσω σαυτοῦ, καὶ ἐποίησας εἶναι σούς· παρ' ὅσον τῶν χαμαὶ ἐρχομένων ὄντες, οὐκ ἐπιγινώσκωμεν τὴν ἀξίαν, διπλῆ τιμώμενοι, καὶ τῷ μεγέθει τῶν γραφομένων, καὶ τῇ σπουδῇ τῶν γενομένων. Τῷ δεσπότητι μου τῷ Κόμητι γέγραφα μὲν ἤδη πολλάκις· ἐπεὶ δὲ ἐν ταῖς διὰ τοῦ παιδὸς ἐπιστολαῖς αἰτιᾶ μὴ γεγραφότα πρὸς αὐτόν, ἐπέθηκα καὶ τῷ δεσπότητι μου τῷ ἀδελφῷ πρὸς αὐτόν γράμματα. Ἐρρωμένως καὶ εὐδαιμονῶν διατέλει φιλοσοφίας ἔχων φροντίδα, ὅση προσήκει τῷ μετὰ θεῶν ἐρώτων ἡργμένῳ ταύτης. Ἀπὸ τῆς κλίνης σοὶ

posuit; illum ipsum precor, qui mihi ejusmodi vitæ attributor existit, esse et ejus, quod attribuit, moderatorem ac patrosum: ne mihi res ista de seensus a philosophia, sed ad illam ascensus esse videatur. Interim vero, quemadmodum si quid mihi ex animi sententia contigisset, tibi omnium amicissimo mihi communicassem; sic et molestorum ad te narrationem transmittito, uti et condoleas mihi, et si quid possis, re ad ingenium meum exensa, sententiam tuam de eo proferas, quid me facere oporteat. Ego enim adeo nunc e longinquo rei periculum facio, ut cum septimum jam mensem molestum et invisum manus ingressus sim, procul degam ab iis apud quos episcopus esse debeo; donec quæ ejus rei natura sit, accurate penitusque didicerim. Quod si una cum philosophia facere istud liceat, eam obibo functionem. Sin es: ut abhorreat ab institutione animoque nostro, quid aliud quam recta in celeberrimam Græciam navigans demigrabo? Etenim simul episcopatum ejurame omnium inhonoratissimum et execratissimum assidus versantem.

EPISTOLA XCVI.

Eidem.

Cum epistolam legerem, in qua ægrotudinem expebas tuam, et initio veritus sum, et postremo animam resumpsit. Postquam enim periculum minatus es, meliora postea significasti. De quibus vero postulas, ut a nobis aut mittantur aut perferantur, quæcumque in nostra erunt potestate, omnia utique mittentur aut perferentur. Porro quæ in nostra sunt potestate quæve non sint, scribere supervacaneum est. Id enim donatio ipsa monstrabit. Sanus felixque perpetuo vivas, Deoque acceptus, o sodalis optatissime! Et utinam aliquando mutua consuetudine gaudentes invicem frui liceat, nec tu ante discedas quam nos inter nos viderimus! Sin aliud Deo visum fuerit, tu vero etiam absentis nostri recordare. Etenim meliores Synesio multos invenies; qui vero impensius diligant, non facile multos invenies.

EPISTOLA XCVII.

Eidem.

Quam me putas sitientem suavissimas legisse litteras tuas? Quam porro in earum partem non animum omnem effudisse? Ex quibus variis sum modis affectus; nec longo post tempore spero me Alexandriam amicum adhuc mihi habentem caput esse visuram. Nam quod tu de Secundo bene es meritis, ea re mihi honorem tribuisti, et quod adeo honorifice scribis, me tibi penitus devinctum, ac tuum reddidisti, quandoquidem humi nos repentes tantæ rei meritum non agnoscimus, eum dupliciter honoramur, et eorum quæ scribuntur magnitudine, et eorum quæ facta sunt studio ac diligentia. Domino meo Comiti scripsi quidem et alias sæpe; sed quoniam in litteris quas per puerum misisti, accusas me quod nihil ad eum scripserim, domino meo fratri litteras ad eum dedi. Incolumis beatusque perseveres, philosophiæ tanto addictus studio,

quantum par est eum habere, qui divini cujusdam amoris impulsu illam attigerit. E-lectulo ad te scripsi, ad litteras conscribendas ægre sustentatus. Tu nobis precare quamoptima, quæ scilicet Deus optima esse judicaverit. Si convalesco, statim Alexandriam aspirabo.

EPISTOLA XCVIII.

Eidem.

Epistolarum nova hæc a nobis inita ratio est. Non enim eo scripsi ut illum amicitie tuæ conciliarem, a quo has litteras accipies, sed ut eum tibi beneficii potius ac gratiæ loco darem, qui non mediocri tibi, ac magno Diogeni deliciis tuis sit lucro futurus. Neque vero succensere te mihi par est, si non vos Theotime, sed Theotimum vobis lucro futurum sentio, atque dico. Sed hoc nimirum ita se habet, si et vir ille est omnium, qui vivunt hodie, poetarum divinissimus, et poetica vi opus quispian habet, ut et posteris illustris videatur, et ne absentibus quidem sit ignotus. Etenim præelata quæque facinora, si orationis ~~288~~ careant præconio, e memoria excidunt, et oblivione sepeliuntur, per id solùm, quæ geruntur, tempus apud eos celebrata, qui coram intuentur. Quamobrem præter spem oblatum vobis hoc commodum magni faciendum est, ac vel citra necessitatem summo studio complectendum. Nam ob Musarum reverentiam, earum etiam sacerdotibus omnem adhibere humanitatem convenit: nec inferiores iis ducere, qui ad limina principum adlandi periti veniunt. Accadat et tertia quædam honoris erga eum vestri ratio, Synesius illum per omnia probans, et admirans, ob quæ homines ab hominibus collaudari ac prædicari solent. Perpetuo sanus et in eolumis de causis mihi imprimis observande. Sacram animi tui affectionem salutant omnes, qui in eadem mecum domo sunt, præ cæteris vero tuus Isio; vicissim autem et nos iis, qui tecum sunt, salutem omnibus dicimus, præsertim autem Abramio meo. Comiti quæ scripsi dandane sint, neone, judicabis.

EPISTOLA XCIX.

Pylæmeni.

Hic ille est sæpius a me memoratus Anastasius. Sed et si te ipsum illi significarem, eadem tui prædicatione uterer. Igitur tanquam apud me pridem consociati, conjunctionem illam mutua agnitionis instar habentes, mutua vos humanitate complectimini, atque hoc in communi videte, quemadmodum boni mihi aliquid conciliare possitis. Otium porro maximum bonum est; quod opimi instar et uberis soli, bonorum genera omnia philosophi animo conferre dici non immerito potest. Otio vero tum fruar, cum ab Romana republica extricari potuero: quod ita demum eveniet, si ab exsecrando illo publicæ functionis onere vacationem obtineam, a qua, quantum in imperatore fuit, im-

A γέγραφα, μόλις ἀνεχόμενος εἰς διασκευὴν τῶν γραμμάτων. Εὐξαι τὰ ἀριστα ἡμῖν, ἅπερ ἂν ὁ Θεὸς ἀριστα δοκιμάσοι. Ἐὰν ἀνασκήσω, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν εὐθύς ἔρχομαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Καινὸς οὗτος τρόπος ἐπιτηδεύεται παρ' ἐμοῦ χρείας ἐπιστολῶν. Οὐ γὰρ ἵνα συστήσω τῇ φίλῃ τῇ σῆ τὸν ἐκιδιδόντα τὴν ἐπιστολήν, γέγραφα· ἵνα δέ σοι τὸν ἄνδρα χαρίσωμαι, κέρδος οὐ μικρὸν ἐσόμενον σοὶ τε καὶ τῷ μεγάλῳ Διογένει τοῖς σοῖς παιδικοῖς. Καὶ μὴ χαλεπήγης εἰ κέρδος οὐχ ὑμᾶς θεοτίμω, θεοτίμω δὲ ὑμῖν εἶναι δοκιμάζω, καὶ λέγω. Ἀλλὰ τοῦτο εἰ γε ποιητῆς ἄνθρωπος τῶν νῦν ἐνθεώτατος δυνάμειος δέοιτο· δυνάμειος δὲ δεῖται (28) τις [ἢ] ποιητικῆς, ἵνα καὶ τοῖς μετέπειτα δόξῃ, καὶ μὴδὲ τοὺς ἀπόντας λάθῃ. Τὰ γὰρ μεγάλα τῶν ἔργων, ἂν μὴ τύχῃ λόγων κηρύκων, ἀπορρεῖ τῆς μνήμης, καὶ λήθην ἀμπίσχεται, παρ' αὐτὸν μόνον τὸν τοῦ πράττειν καιρὸν ἐν τοῖς ὄρωσιν ἀνθήσαντα. Ταύτη ταὸν τιμητὸν ὑμῖν τὸ ἔρμαιον, καὶ ἀνεὶ παντὸς σπουδαστῆος, καὶ δὴα τῆς χρείας. Αἰδοῦ γὰρ μουσῶν τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἄξιον περιέπειν, καὶ μὴ δευτέρους τίθεσθαι τῶν κολακεύειν τὰς θύρας εἰδόντων. Προσκέισθω καὶ τρίτη τις αἰτία τῆς παρ' ὑμῶν εἰς τὸν ἄνδρα τιμῆς, Δυνέσιος ἀγαθεὺς αὐτοῦ πάντα, ἐφ' οἷς ἀνθρώπους ἀνθρώποι καὶ ἐπαινοῦσι καὶ μακαρίζουσιν. Ἐβρωμένους διαδωρῆς πάντων ἕνεκα ἐμοὶ τίμιε. Προσγορεύουσι τὴν ἱεράν σου διάθεσιν πάντες οἱ τὴν αὐτὴν ἡμῖν οἰκίαν οἰκοῦντες· ἐξ ἀπάντων δὲ μέλιστα ὁ σὸς Ἰσίω· καὶ ἡμεῖς τοὺς ἅμα σοὶ· μέλιστα δὲ τὸν ἐμὸν Ἀδράμιον. Τῷ Κόμητι γε δοῦναι, ἂ γέγραφα, αὐτὸς δοκιμάσει, εἴτε μὴ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ΄.

Πυλαιμένει.

Οὗτος ἐκεῖνος ὁ πολὺς ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν Ἀναστάσιος. Καὶ σὲ δ' ἂν αὐτῷ δεῖξας, τὸν αὐτὸν ἐπαινοῦ εἶπον ἂν περὶ σοῦ. Ὅσπερ οὖν ἐν ἐμοὶ συνελθόντες πάλαι, καὶ τὴν συντυχίαν ἀναγνωρισμὸν ποιησάμενοι, φιλοφρονήσασθὲ τε ἀλλήλους, καὶ κοινῇ σχολάζετε πῶς ἂν ἀγαθόν τι με ποιήσῃτε. Σχολῆ δὲ μέγιστον ἀγαθόν, ἦν εἶποι τις ἂν, ὥσπερ χώραν πάμπορον, ἅπαντα καλὰ φέρειν τῇ τοῦ φιλοσόφου ψυχῇ. Καρκώσομαι δὲ σχολῆν, ἂν τοῦ συντετάχθαι τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων ἀπαλλαγῆναι μοι γένηται. Τοῦτο δὲ παρέσται, τῆς λειτουργίας ἀνειμένω τῆς καταράτου· ἥς τὸ μὲν ἐπὶ βασιλεῖ, γέγονα ἐκτός· ἐμαυτὸν δ' ἂν αἰτιασαίμην δικαίως, αἰσχυνοῦς θνατοῦ σπουδῆς οἰκίας. Ἀπολογησομαι τοίνυν αὐτὸς ἐμαυτῷ. Δόξω γὰρ αὐτοῦ-

DION. PETAVII NOTÆ.

(28) Δυνάμειος δὲ δεῖται. Vitii plurimum in eo loco est, quem ita concipiendum puto. Ἀλλὰ τοῦτο εἰ γε ποιητῆς ἄνθρωπος τῶν νῦν ἐνθεώτατος, δυνάμειος δὲ δεῖται τις ποιητικῆς. Quasi diceret: Sed hoc ni-

mimum ita esse dicendum est, cum et [LXXXII] vir ille poeta sit omnium divinissimus, etc. Hæc autem duo verba, δυνάμειος δέοιτο, expungenda sunt.

ρεῖν τὴν πρεσβείαν. Πάλιν γὰρ ἐμὴ γλώττα πρεσβεύει. Καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ τῶν Πυθαγόραν ἐπαινεσάντων, ὃς τὸν φίλον ἄλλον ἑαυτὸν ὠρίαστο.

Videbor enim rursus per me legationem obire. Nam rursus linguæ meæ legatione fungitur. Nec quisquam eorum contradicet, qui Pythagoram laudant, qui amicum alium esse semetipsum asseruit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ρ.

Τῷ αὐτῷ.

Φυκούντιος ἄνθρωπος (Κυρηναῖον δ' ἐπίνειον ὁ Φρ[υ]κούς) ἐπέδωκέ μοι φέρων ἐπιστολὴν τὸ σὸν ἐπιγεγραμμένην βνομα. Ταύτην ἀνέγνων ἡδέως ἅμα καὶ ἀγαμένως. Ὀφειλετο γὰρ τὸ μὲν, τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς· τὸ δὲ, τῷ κάλλει τῆς γλώττης. Καὶ δῆτα παρεσκευασά σοι θέατρον ἐπὶ Λιβύης Ἑλληνικόν, ἐπαγγελίας ἦκειν ἀχροασομένοις ἔλλογιμῶν γραμμάτων. Καὶ νῦν ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν πόλεσιν ὁ Πυλαιμένης πολὺς, ὁ δημιουργὸς τῆς θεσπεσίας ἐπιστολῆς. Ἐν τούτῳ ἀποποιεῖ ἐφάνη, καὶ παρὰ δόξαν ἀπήνησε τῷ θεάτρῳ· τὰς Κυρηνητικὰς ἦταις τὰς ἐμάς, ὡς δὴ τι σπουδαῖον αὐταῖς ἔβον. Ἐδοξας οὖν σεσηρὸς ἦθος περιχεσθαι, καὶ εἰρωνείας ἀνάπλεων. Οὐ γὰρ ἤξιον τῶν παρὰ σοῖσι τὸν φαυλότατον εἰπεῖν, ἐξενέγκαι τι παίγνιον τῆς παρὰ σοὶ σπουδῆς ἄξιον. Ἐγὼ δὲ τούτου μὲν σε παρητούμην τῆς εἰρωνείας· ἐδίδασκον δὲ, ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἃ σοὶ πάρεστιν ἀγαθὰ, φιλοφρονεῖσθαι εἰς εἴης, καὶ τῶν ἄλλων φιλοδωρότατος. Οὐκ οὖν ἐπὶ καταγέλωτι πεποιτῆσθαι τὴν αἴτησιν· ἀλλ' ἵνα ἡδοίμην, τῇ παρὰ τοῦ τοιοῦδε μαρτυρίᾳ τιμώμενος. Γράψε οὖν ὁσάκις ἂν ἐγχωρῇ, καὶ ἐστία Κυρηναῖος τῷ λόγῳ· ὡς οὐδὲν ἂν αὐτοῖς ἦδον ἀνάγνωσται γένοιτο τῶν Πυλαιμένων γραμμάτων, ἧδη κατεσχημένοις ὑπὸ τοῦ δειγματος (29). Πάντως δὲ συχοῖς ἐντεύξῃ τοῖς δεῦρο ἀφικνουμένοις· καὶ εἰ μὴδέσιν ἄλλοις, ἀλλὰ τοῖς ἀρχουσιν [γρ. ἀρχασιν, ἢ ἀρχουσιν] ἡμῶν καὶ τὴν ἐλάττω, καὶ τὴν μεζῶ (30), καὶ τὴν Αἰγυπτίων ἀρχὴν· οὐς οὐκ εἰκὸς ἀγνοεῖσθαι διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν δανεισῶν. Ἐπεὶ δὲ διαφέρει σοὶ τὰμὰ εἰδέναι, φιλοσοφοῦμεν, ὧ γὰρ, τὴν ἐρημίαν ἀγαθὴν ἔχοντες συνεργόν, ἀνθρώπων δὲ οὐδένα. Οὐδ' ἐστὶν οὗτου ποτὲ ἐπὶ Λιβύης ἀκήχοσα φωνὴν ἀφιέντος φιλόσοφου, ὅτι μὴ τῆς ἡχοῦς ἀντιφθεγομένης ἡμῖν [γρ. ἑμαί]. Ἄλλα κόσμη, φησὶν, ἂν ἔλαχες Σπάρταν. Κάγω μοι δοκῶ τὴν εἰμαρμένην ἀγαπήσειν τε καὶ κοσμήσειν τὴν αὐτὸς ἐμαυτοῦ, ἡγούμενος ἀγώνισμα τοῦτο προχεῖσθαι τῷ βίῳ καὶ βάσανον, εἰ μὴδὲ ἀτυχοῦσαν ἀπολιμπάνω φιλοσοφίαν. Ἐμοὶ γὰρ εἰ μὴδεὶς ἄλλος μαρτυρεῖ, ἀλλ' αὐτὸς γε πάντως ὁ θεός, [γρ. πάντως γε ὁ θεός.] οὐ σπέρμα ὁ νοῦς ἐς ἀνθρώπους ἦκει. Δοκῶ δὲ μοι καὶ τοὺς ἀστέρους εὐμένως ἐνατενίζειν [γρ. ἀτενίζειν] ἐκάστοτε, ὅν ἐν ἡπείρῳ πολλῇ μόνον ὁρῶσι θεωρῶν αὐτῶν σὺν ἐπιστήμῃ γινόμενον. Σύνευξαι τοίνυν ἡμῖν ἐν οἷς ἔσμεν εἶναι· σαυτῷ δὲ ἀπολιπεῖν τὴν

munitatem sum adeptus. Sed merito meipsum accusaverim, qui ex proprio studio capere commodè aliquid erubuerim. Itaque mihi ipse patrocinator.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ.

Εἰδὸς.

Phycuntius homo (est autem Cyrenæorum navale Phycus) litteras 239 ad me tuo nomine inseriptas detulit: quas cum jucunde, tum non sine stupore perlegi. Illud enim amor erga te meus, hac sermonis elegantia merebatur; statimque Græcum tibi in Libya spectaculum constitui, denuntians omnibus ut ad eruditæ litteras audiendas convenirent. Et nunc per urbes nostras in ore omnium frequens est Pylæmenes, divinæ illius auctor epistolæ. Unum hoc absurdum, ac præter conventus expectationem accidit, quod Cynegeticas meas peteres, tanquam studio dignum aliquid iis inesset. Videbaris ergo ingenium præ te ferre cavillatione ac simulatione plenum. Non enim fieri posse arbitrabantur, ut qui apud se omnium esset ad dicendum ineptissimus, ludicrum aliquid oderet, quod studio tuo dignum videretur. At ego hac quidem te simulationis suspitione liberabam: docebam vero te, præter cæteras animi dotes, longe humanissimum esse, et in laudando apprime liberalem. Quare non ad irrisionem hanc esse petitionem comparatam, sed ut mihi ipse gratularer, tanti viri testimonio collaudatus. Itaque scribe quoties licuerit, et orationis tuæ quasi epulas quasdam Cyrenensis præbe, quoniam nulla iis lectio jucundior accidere potest Pylæmenis litteris, qui quidem hujus speciminis admiratione detinentur. Prorsus vero multos reperies, qui huc profliciscantur; et si nullos alios, at eos saltem, qui minorem aut majorem apud nos, vel Ægypti præfecturam obierunt, quos ex creditorum comitatu nemo non facile cognoverit. Et quia rerum mearum statum nosse, tua interesse putas, philosophamur, o bone vir, optimam ad id adjutricem solitudinem naeti; hominum vero neminem, nec ullum in Libya unquam audivi, qui philosophiam redolentem vocem emitteret, præterquam fortassis echo, quæ nostram remittit. Verum orna, ut est in proverbio, quam sortitus es Spartam. Ac mihi videor hoc meo fato fore contentus, meamque patriam ornaturus, qui certamen hoc vitæ propositum et experimentum arbitror, utrumne infelicem quidem philosophiam deseram. Mibi enim, ut omni alio teste caream, Deus ipse tamen testis erit, cujus semen quoddam mens est hominibus 240 insita. Ac me stellæ etiam ipsæ benigne identidem

DION. PETAVII NOTÆ.

(29) Κατεσχημένοις ὑπὸ τοῦ δειγματος. Δειγματος erat in veter. duobus; in uno, παραδείγματος. Paulo post τοῖς ἀρχουσιν restituumus ex iisdem codicibus.

(30) Καὶ τὴν ἐλάττω, καὶ τὴν μεζῶ. Sub Augustalis præfecti dispositione erat, uti diximus, Libya,

Thebais, Ægyptus, etc. Atque huic parebant præsides earum provinciarum, ut est in *Notit. Imper. Orient.*, c. 118. Qui itidem aliis minoribus magistratibus præerant. Hoc sensu, opinor, μεζῶ et ἐλάττω ἀρχὴν dixit, eamque domesticam, cui aliam addit, τὴν Αἰγυπτίων.

despectare videntur, quem in vastissima regione solum cum scientia sui contemplatorem vident. Igitur nobis istud precare, ut eodem in statu perseveremus; tibi vero ut infelix forum relinquas, o tua abutens indole! Equidem magnopere te velina adhuc externis affluentem commodis ad interiora converti. Nam secundis rebus commutare felicitatem aurea est pro æreis rependere. Ego vero ob hoc irrideri me gaudeo, quod cognatis magistratus ambientibus, solus inter multos privatus existam. Animum enim virtutem velut stipatur cingi, quam corpus militibus, malo, eam præsens rerum status reipublicæ administratorem philosophum non amplius capiat. Sin nihilo in forensibus negotiis commodius versaris, quemadmodum neque opinor; nec male de te unquam speravi, fore ut a te ipso dissentires, et notariorum istorum similis esses, qui hominum sermone celebrantur, neque enim oratorum dixerim. Si, inquam, nulla alia in vestro foro ditandi sui ratio est, quam si divina omnia et humana jura misceantur, et pro libero, atque ingenuo, veterator aliquis efficiatur: si igitur ne ditaris quidem, multo magis philosophiam respice. Quod si hominem nactus fueris, qui strenue fortiterque philosophetur, ad eum vero investigandum, et Græciam, et barbarorum oras peragrarè, minime reprehendendum fuerit: fac ita nobis oblatum istud lucrum impertias. Sin, velut in annonæ sterilitate, nos tibi satisfacere posse videamur; veni, et nostri et nostrorum omnium particeps futurus, dum æquo atque eodem jure istud facias; ut in Lacedæmoniorum scribo continetur. Salutem meo nomine, etiam atque etiam impertias venerabili imprimis Marciano: quem si ante Aristidem Mercurii doctrinarum præsidis typum ad homines pervenisse dixissem, non essem ejus meritum assecutus. Plus enim aliquid est, quam typus. Epistolam ad ipsum recta mittere etsi maxime vellem, non sum ausus, ne varia eruditione refertis illis ratio mihi reddenda esset, qui vœculas omnes ad vivum resecant. Non parum enim periculi est, ne in totius Græciæ conventu epistola legatur. Ita 241 enim locum eum appello, ubi sæpe graves curas suscepi, undique duorum hominum affluente copia, ad sacram senis vocem audiendam, quæ vetera ac recentia, omnia perscrutatur. Sed et sodalem meum Eucharistum salvere a me jubeas, omnesque quos æquum esse judicaveris.

EPISTOLA CH.

Eidem.

Commendo amicitie patrocinioque tuo egregium Sosenam, cui quidem inter disciplinas educato et adulto, fortuna nequaquam pro meritis respon-

DION. PETAVII NOTÆ.

(31) Τὸ γὰρ εὐτυχίας εὐδαιμονίας. Perperam hactenus, ἀτυχίας εὐδαιμονίας. Nos germanam lectionem præsentibus veteribus reddidimus. Nimirum εὐτυχία ad exteriorum bonorum copiam pertinet, εὐδαιμονία in internis alimique propriis ædem habet. Vide orat. De regno.
 (32) Ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ὅμοια. Non dubito quin contra veterum fidem legendum sit, ἐπὶ τὰ ἴσα, καὶ τὰ ὅμοια. Est enim Derisum et Laconici foederis

κακοδαίμονα ἀγοράν, ὃ κακῶς σὺ τῇ φύσει χρώμενε. Μάλιστα μὲν οὖν ἀξιώ σε καὶ εὐροούντων τῶν ἔθων, ἰδεῖν εἰς τὰ ἔσω. Τὸ γὰρ εὐτυχίας εὐδαιμονίαν (31) ἀλλάξασθαι, χρύσεια χαλκείων ἐστὶ. Κατὰ χαίρω καταγελάμενος, ὅτι τῶν συγγενῶν σπουδαρχούντων, μόνος ἐν πολλοῖς ἰδιότης εἰμί. Τὴν γὰρ ψυχὴν ἀρεταῖς δορυφορεῖσθαι προτιμῶ μᾶλλον, ἢ στρατιωταῖς τὸ σῶμα, οὐκέτι τῶν πραγμάτων χωρούντων ἐπιμελητὴν πολιτείας φιλόσοφον. Εἰ δὲ μήδ' ἐν τοῖς κατ' ἀγοράν βέλτιον πέπραχας· ὥσπερ οὐδὲ οἶμαι, οὐδ' ἐστὶν διεπερὶ σοῦ πονηρὰς ἔσχον ἐλπίδας, ὡς ὅρα ἐκστῆση σαυτοῦ, καὶ ὁμότροπος ἔσῃ τοῖς εὐδοκίμοις τῶν γραμματέων· οὐ γὰρ ἂν εἰποιμι τῶν βητόρων· ἐτέρως δὲ οὐκ ἐστὶ πλουτεῖν ἐν ταῖς καθ' ὅμους ἀγοραῖς, μὴ πάντα μιγνύντα καὶ θεία καὶ ἀνθρώπινα δίκαια, καὶ κέρωπα ἀντ' ἐλευθέρου γινόμενον. Εἰ τοίνυν οὐδὲ πλουτεῖς, ἐτι μᾶλλον εἰς φιλοσοφίαν ἴδε. Κἂν μὲν ἐντύχης ἀνδρὶ συντόνωσ ἐργαζομένῳ φιλοσοφίαν (ἀνεμέσθον [γρ. οὐ νεμεσητόν] δὲ ἐκπερισσοτεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον ἐπὶ θήρᾳ τοῖσδε), καὶ ἡμῖν τὸ ἔρμαιον κόνισσαι. Εἰ δὲ ὡς ἐν ἀσχυμῶσῃ τῇ φορᾷ, καὶ ἡμεῖς ἀρκεῖν σοι δοκοῦμεν, ἤκε μεθέξω καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων, ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τὰ ὅμοια (32), φησὶ τὸ γράμμα τὸ Λακωνικόν. Πῆρσείπει παρ' ἐμοῦ πάνυ πολλὰ τὸν σεβασμώτατον Μαρκιανόν· ὃν εἰ προλαθὼν Ἀριστέιδην Ἐρμού λογίου τύπον (33) εἰς ἀνθρώπους ἔφην ἐληλυθέναι, μόλις ἂν ἔτυχον τῆς ἀξίας, ὅτι πλέον ἐστὶν ἢ τόπος. Ἐπιστολὴν δὲ ἐξ εὐθείας πρὸς αὐτὸν ἐπιθεῖναι, καίτοι προθυμηθεὶς ἐνάρακῆσα, ἵνα μὴ εὐθύνας ὑπόσχω τοῖς πανδέκταις (34), τοῖς ἀποσμιλευσοῖσι τὰ ὀνόματα. Οὐ γὰρ μικρὸς ὁ κίνδυνος ἐν τῷ Πανελληνίῳ τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνωσθῆναι. Καλῶ γὰρ οὕτω τὸν τόπον, ἐν ᾧ πολλάκις ἐφρόντισα τὰς βαρείας φροντίδας, τῶν ἀπανταχθὲν ἰλλογίμων συνδόντων, ἐφ' ᾧ τῆς ἰερᾶς ἀκούσαι τοῦ πρεσβύτου φωνῆς, παλαιὰ καὶ νέα καταμαστευούσης διηγήματα. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἑκαῖρον Εὐχάριστον χαίρειν κέλευσον παρ' ἐμοῦ, καὶ πάντας δσοὺς ἄξιον

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΒ.

Τῷ αὐτῷ.

Συνίστημι τῇ φιλιᾷ καὶ τῇ προστασίᾳ τῇ σῇ τὸν θαυμάσιον Σωσηνᾶν· ᾧ τὴν διὰ λόγων τραφέντι, καὶ αὐξηθέντι, τὰ παρὰ τῆς τύχης οὐκ ἀπαντᾷ κατὰ λό-

formula.
 (33) Ἐρμού λογίου τύπον. Vide Jun. Adag. Marciani quoque meminit Suidas.
 (34) Τοῖς πανδέκταις. Totus hic locus apud Suidam existat nullo auctoris nomine descriptus. Pandectas existimo homines appellari varia eruditione refertos, translatione quadam, sicut libri nonnulli πανδέκταις inscripti. Plin. Prae-

γον. Αἰτιάται δὴ τὴν τῆς πατρίδος ἀκλήριαν· καὶ Α
 τείθει τις αὐτὸν λόγος, ὡς ἔστι συμμεταβαλεῖν τῷ
 χωρὶς τὴν τύχην. Ἀφίξεται δὲ παρὰ τὴν ἔχουσαν
 τὸν βασιλέα πόλιν, ὡς ὅπου βασιλεὺς, ἔχει καὶ πάνυ
 τῆς τύχης οὖσης, καὶ τυχὸν ἐπιγνωσμένης αὐτόν.
 Εἰ δὲ τίς σοι δύναις, συντέλεσον αὐτῷ πρὸς ὃ τι
 βούλεται. Δοῦ γὰρ ἄξιον εὐ καὶ δύνασθαι, καὶ τοὺς
 δεομένους συνιστάναι τῇ ἀγαθῇ τύχῃ. Ἐὰν δέηται
 τῶν σοι φίλων, αὐτοὺς προσοίσεις αὐτόν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ' (35).

Τῷ αὐτῷ.

Οὐ μὰ τὸν φίλον τὸν ἐμὸν σε καὶ ὄν, οὐκ ἔγωγε,
 ὧ Πυλαίμενες, ἀπέσκηψά σου τὴν εἰς τὴν ἐνεγκοῦ-
 σαν εὐνοίαν. Οὐχ οὕτως ἀπολίς εἰμί τις, οὐδὲ ἀ-
 ἔστιος· ἀλλὰ σὺ κακῶς ἐξεδέξην τὸν νοῦν τῆς ἐπιστο-
 λῆς· καὶ κατηγορήκας ἡμῶν ἄττα οὐκ ἔξιον. Ἐγὼ
 γὰρ ὅτι μὲν Ἡρακλείδης ἔραξ, καὶ πρῶθυμος εἰ ποιεῖν
 τι τὴν πόλιν ἀγαθόν, ἐπαινώ. Τοὺς λόγους δ' ἐποιού-
 μην ὑπὲρ τοῦ δεῖν ἀνθελέσθαι φιλοσοφίαν τῆς ἀγο-
 ραίου ταύτης διατριβῆς. Εἶτα σὺ μοι δοκεῖς, δίκας
 ἀγορευῶν [γρ. εἰ δίκας ἀγορεύεις], οἰεσθαι μᾶλλον,
 ἢ φιλοσοφῶν, ὠφελιμώτερος ἴσασθαι τῇ πατρίδι. Πῶς
 τοῦτο; "Οἱ τοῦ μὴ μεταθεσθαι [γρ. μεταθεσθαι]
 σου τὴν προαίρεσιν, ἤτιάσω εὐ τῆς γνώμης φιλόπα-
 τρι. Τοῦτ' οὖν ἀπέσκηψα, καὶ οὐχὶ τὴν εὐνοίαν, ὅτι
 κακῶς οἰεῖ προὔργου σοὶ τι ποιήσεν εἰς τὸν καλὸν
 τοῦτον ἔρωτα, τὸ προσεδρεύειν ταῖς δίκαις. Καὶ γὰρ
 εἰ λέγοιμι φιλοσοφίαν ἱκανὴν εἶναι τὰς πόλεις ὀρ-
 θοῦν, ἀλέγξει με Κυρήνη, καί μιν (36) πολὺ δῆπου C
 τῶν ἐν τῷ Πόντῳ πόλεων ἀκριβέστερον. Ἄλλ' εἴ-
 ποιμι μὲν ἀν, ὅτι φιλοσοφία καὶ ῥητορικῆς, καὶ ἕστι-
 ναις βούλει καὶ τέχνης, καὶ ἐπιστήμης, ἅτ' ἐπὶ πά-
 σαις οὖσα, παρέχεται τὸν ἔχοντα καὶ ἰδιώτῃ, καὶ
 οἴκῳ, καὶ πόλεσιν ὠφελιμώτερον. Οὐ μὴν ἀρκεῖ τὸ
 καθ' ἑαυτὴν ἀγαθόν τι ποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους. Ἔχει
 γὰρ οὕτως, ὧ λῆστε Πυλαίμενες· εὐ καλὰ τῶν ἐπι-
 τηδεμάτων δυνάμεις τινὲς εἰσι, καὶ παρασκευαζέ
 ψυχῆς, καὶ ὅλον αὐτὸ μόνον τὸ χρώμενον· κερκοὶ δὲ,
 καὶ τύχαι φέρουσιν ἄνω καὶ κάτω τὰ τῶν πόλεων
 πράγματα. Καὶ νῦν μὲν οὕτως ἔχει, νῦν δ' ἐτέρως,
 ἀνάγκη φύσεως ἦς μετελιφε. Φιλόπολις μὲν οὖν εἰ
 σὺ· τυγχάνω δὲ ὧν καὶ ἐγὼ [γρ. αὐτός]· καὶ σὺ μὲν
 ἐργάζῃ ῥητορικὴν· καὶ συγχωρῶ σοὶ μὴ ταύτην D
 ἐπιτηδεύειν, ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν καὶ γενναίαν (37), ἣν
 οὐδὲ Πλάτων, οἶμαι, διαγράφειν παρᾶται. Ἐγὼ δὲ
 φιλοσοφίαν τιμῶ σε καὶ τῶν ὄσα ἀνθρώπινα ἀγαθὰ
 προτιμῶ. Τί οὖν ταύτη παρ' ἡμῶν πλέον ταῖς πόλε-
 σιν, εἰ μὴ καὶ βίαι τινὲς ὑποβλήθησιν ἀρκεῖντες
 ταῖς προαίρεσιν; Δεῖ μὲν γὰρ ὅλης ἐπιτηδείας· δεῖ

det. Ac patriæ ille quidem infelicitatem incusat;
 et nonnulla huic opinio persuadet posse fortunam
 una cum loco mutari. Mirus est ergo regiam in
 civitatem, quasi ibi, ubi est imperator, etiam for-
 tuna ipsa resideat; et fortassis eum agnitura sit.
 Si quid igitur in te potestatis est, adjumento sis
 ei ad id omne quod voluerit. Te enim dignum est
 et posse plurimum, et qui istud desiderent, meliori
 fortunæ commendare. Quod si ei amicis tuis opus
 est, tute illis ipsam offeres.

EPISTOLA CIII.

Eidem.

Non per amicitiæ tuæ meæque præsidem, non ego,
 o Pylæmenes, tuam in patriam charitatem sum
 cavillatus. Non ita sum inops urbis, ac lare desti-
 tatus. Sed tu male epistolæ sensum interpretatus
 es, meque de quibus minime oportebat accusasti.
 Nam quod Heracleam amas, et quoquo modo bene
 de ea civitate mereri studeas, laudo equidem. At id
 ego verbis meis significabam, esse forensi huic
 occupationi philosophiam anteponendam. Tu vero
 mihi in animum induxisse videris, plus te causa-
 rum ex actione patriæ, quam ex philosophiæ stu-
 dio utilitatis allaturum. Quinam istud? Quoniam
 tibi, quod sententiam non mutasses, tuum in pa-
 triam amorem causam esse dixisti. Hoc igitur, non
 patriæ charitatem, irrisi, quod operæ pretium futu-
 rum tibi ad egregium illum amorem patriæ censes,
 si assidæ in causis volueris. Nam si philosophiam
 idoneam esse dicam ad civitates erigendas, ipsa me
 Cyrene arguet; quæ magis quam ulla Ponti civitas
 facit. Verum hoc ego 242 dixerim, philosophiam
 non modo oratoria, sed et alia omni arte scientiæ,
 ex parte quæ præsit omnibus, utiliorem eum qui
 possideat, et privatis, et familiis, et civitatibus
 præstare. Non tamen per sese sufficiens est, ut
 boni aliquid afferre possit hominibus. Sic enim se
 res habet, optime Pylæmenes; præstantissimæ quæ-
 que disciplinæ facultates quædam sunt, et animi
 comparationes, ac tanquam utendi sola vis et habi-
 litas. Temporum autem ac fortunæ vicissitudines
 suæque deque res civitatum impellunt; et modo
 ita sese, modo aliter habent, pro naturæ, quam
 sortitæ sunt, necessitate. Tu igitur patriæ quidem
 amans es: ego vero non minus hoc idem ipse sum.
 Tu oratoriam proferis; ego te in ea occupari non
 sino; sed in præclara illa et egregia disciplina,
 quam nec ipse, ut opinor, Plato describere co-
 natus est. Ego philosophiam colo, cæterisque, quæ
 in vita sunt hominum, bonis antepono. Quid igitur

DION. PETAVII NOTÆ.

(35) Pylæmenes, lecta Synesii epistola, qua ad
 philosophiam: ab oratoria professione revocabatur,
 quæ est 99, eundem rescripto incusabat, objicie-
 batque, quo minus id faceret, amore se patriæ re-
 tineri, cui illius artis beneficio subveniret. Quippe
 inutile ad id esse sapientię studium. Ad hæc ita
 respondet noster; ut charitatem patriæ neget a se
 reprehensam; tum philosophiæ causam ac patro-

cinium suscipiat.

(36) Ἐλέγξει με Κυρήνη, καί μιν. Jam tum ante
 Synesium. Amm. l. xxi: In Pentapoli Libya Cy-
 rene posita est, urbs antiqua, sed deserta, quam
 Spartanus condidit Battus, et Ptolemæis, etc.

(37) Ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν καὶ γενναίαν. Vide Platonis Gorgiam.

tur tandem hac ratione boni procurare civitatibus possumus, nisi vitæ quædam genera subji-antur, quæ ad voluntatem ac propositum exsequendum sufficiant? Materia quippe idonea opus est; opus itidem instrumentis ei, qui uti possit, atque hæc omnia comparare fortunæ proprium est. Jam si illo duntaxat modo, hoc est unico rhetoricæ præsidio fortunam tibi adfuturam confidis, ut aut aliquando præfecturam aliquam capere, aut summum aliquem magistratum assequi ejus beneficio possis: quid philosophiam infelicitatis accusas? Sin ex æquo ab utraque abesse, aut adesse ista contingat; quid tu hactenus non ex apparentibus et incertis quod præstantissimum sit eligis? Nam ipsam per sese philosophiam rhetoricæ antecellere tute ipse fateris; quod vero prodesse patriæ debeas, id tibi quod deterius est magis necessarium reddit. Quasi nunc quidem mellora sperare liceat: simul vero philosophari cœperis, dii tibi omnes inimici sint, fortunamque omnem alto derivent, ut ne in spe quidem relinquatur. Ego vero nondum in hanc usque diem audire memini, hanc esse sanctæ philosophiæ sortem divinitus attributam, ut infelix esset. Verumtamen ægre quidem in communi mortalium natura vis et prudentia simul convenerint; nonnunquam tamen ambas Deus conjunxit. Quamobrem licebit ex mea oratione, vel necesse erit **243** potius eundem et philosophum esse, et amantem patriæ: nec fortunam desperare, sed pro suis etiam meritis sperare meliora. Etenim hoc uno præsertim, ut veteri proverbio dicitur, prohi malos superant, bona spe. Quomodo igitur inferiori illos esse conditione fatebimur? Necessarium autem id erit, si quid opinionis tuæ tribuimus; quæ te eo erroris adduxit, ut diceres tibi reipublicæ causa in tua arte esse perseverandum. Patere enim me in accusationem convertere illius cavilli purificationem, qui cum nullus esset omnino, tibi esse visus est aliquis. Neque enim amplius, oprobrius, videbitur. Alioqui periculum est, ne apud sacram Cyrenen tu me præsertim amicissimum caput in crimen adducas. Nam si hoc civitatibus persuasum erit solam oratoriam *arsis presentia incommode mutare posse, idque unicuique eorum esse decus, qui in opulentur, qui de contractibus lites habeant;* nobis illæ succensebunt, quod aliis omnibus, quam tribunali, sanus additū. Una igitur mihi ad te, et civitates omnes, pro philosophia responsio est: Fortuna cum adfuerit, et illam ad negotia capessenda temporum ratio revocaverit, nullam artem, ac ne omnes quidem simul, de ordinando citius aut immutando reipublicæ statu, aut omnino in melius constituendis hominum rebus, cum philosophia

A δὲ ὀργάνων τῶ χρηθθαί δυναμένω· τὸ δὲ ταῦτα παρασκευάζον, ἢ τύχη· εἰ μὲν οὖν ἐκείνος μόνον, τουτέστι διὰ τῆς ῥητορικῆς οἷοι παρῆσθαι τὴν τύχην, ὥστε ἄρξαι ποτὲ (38) παρασχεῖν, ἢ ὑπάρξει τὴν μεγίστην ἀρχὴν, τί κατέγνωκας ἀτυχίαν φιλοσοφίας; Εἰ δ' ἐπίσης ἀμφοῖν ἐνδέχεται καὶ ἀπαίνας καὶ παραγενέσθαι, τί μὴ τῶς αἰρή τῶν φαινομένων τὸ ἀριστον; αὐτὸ μὲν γὰρ καθ' αὐτὸ φιλοσοφίαν καὶ εὐφῆς εἶναι καλλίω ῥητορικῆς· τὸ δὲ δεῖν θνασθαί σου τὴν πόλιν, ἀναγκαιότερόν σοι τὸ χειρὸν ποιεῖ· ὡς δὴ νῦν μὲν ἔξεστιν ἐλπίζειν τὰ ἀμείνω· φιλοσοφῆσαντι δὲ οἱ θεοὶ πάντας ἔχθροί, καὶ τὴν τύχην ἐξοχετεύουσιν, ὡς μηδ' ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀπαλειφθῆαι. Ἐγὼ δὲ οὕτω καὶ τήμερον τοῦτον ἀνηκούως οἶδα τὸν λόγον, ὅτι τῆ σεμνῆ φιλοσοφίᾳ θεός ἐστι κληρὸς ἀτυχεῖν. Ἄλλὰ μόλις μὲν ἔν ἐν τῆ κοινῇ τῆ θνητῆ φύσει συνῆλθοιεν ἰσχύς τε καὶ φρόνησις. Ἔστι μὴν δετε συνήγαγεν αὐτὰς ὁ θεός. Ἐξεστιν οὖν ἐκ τοῦ λόγου, μᾶλλον δὲ πᾶσα ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν εἶναι, καὶ φιλόσοφον, καὶ φιλόπολιν, καὶ μηδ' ἀπογινώσκαι τῆς τύχης, ἀλλὰ καὶ προσδοκᾶν τὰ ἀμείνω, διὰ τὴν οικειάν ἀξίαν. Οὐχ ἤκιστα γὰρ μόνω πλεονεκτοῦσιν, ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, οἱ χρηστοὶ τῶν πονηρῶν, ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίζουσι. Πῶς οὖν ἐλαττον αὐτοὺς ἔχουσιν συγχωρησόμεν; Ἄνάγκη δ', εἰ πρὸς τὸν παρὰ σοῦ λόγον ἐνδοιμημέν, ὅς εἰς τοῦτο σε προήγαγεν ἀμαρτίας, τὸ [γρ. ὥστε] φάναί τῆς πόλεως ἐνεκα δεῖν μένειν ἐπὶ τῆς τέχνης. Ἀνάσχοι γὰρ μου μετατιθέντος εἰς κατηγορίαν τὴν περὶ τοῦ σωμματος ἀπολογία, ὃ δὴ μὴ ἐν ἔδοξεν εἶναι σοι πρότερον. Θύ γὰρ, οἶμαι, νῦν εἶτι δοκεῖ. Ἐπαί τοι κινδυνεύω καὶ διαβεβληθῆαι πρὸς τὴν ἱερὰν Κυρήνην ὑπὸ σοῦ, καὶ ταῦτα τῆς φίλης μοι κεφαλῆς. Εἰ γὰρ δὴ πεισθεῖεν αἱ πόλεις (39), ὅτι ῥητορικὴ μόνη δύναται μεταθεῖναι τὰς παρούσας αὐτοὺς συμφορὰς, καὶ μόνον ἐστὶ τοῦτο γέρας τῶν βοηθούσων τὰς ἔχουσι περὶ συμβολαίων τὰς βίαιας, χαλεπανοῦσιν ἡμῖν τοῖς ἄλλοις τι θεραπεύουσιν ἀντὶ τοῦ βήματος. Εἰς οὖν ἐμοὶ πρὸς σέ τε καὶ τὰς πόλεις ἀπάσας ὑπὲρ φιλοσοφίας ὁ λόγος; ὅτι παρούσης μὲν τύχης, καὶ καλεσάντων αὐτὴν ἐπὶ τὰ πράγματα τῶν καιρῶν, οὐδεμίαν ἐστὶ τέχνης, ἀλλ' οὐδ' ἅμα πασῶν, ἄρξαι φιλοσοφίᾳ περὶ τοῦ τὴν συντονιστέραν ἀρμόσαι, καὶ μετατάξαι, καὶ βελτίω τοῖς ἀνθρώποις ποιῆσαι τὰ πράγματα. Τῆς εἰμαρμένης δὲ οὕτω ταύτη βουίσης, νῦν ἔχει πολὺν οικειοπραγεῖν, ἀλλὰ μὴ παραδοικεῖν, μηδ' ἀσχημονεῖν ἀξιοῦντας ὠθίζεσθαι παρὰ τὸ εὐ δεῖνον ἀρχεῖον, ὅς μὴ [γρ. εἰ μὴ] πᾶσα ἀνάγκη. Ἄνάγκη δὲ οὐδὲ θεοί, φασί, μάχονται. Ἡμῖν δὲ ἐστὶν ἄλλα σεμνότερα· καὶ δεταν ὁ νοῦς ἀνεύρητος ἢ περὶ τὰ ἐνθάδε, περὶ τὸν θεὸν ἐνεργεῖ. Δύο γὰρ αὐταὶ μερίδες φιλοσοφίας, θεωρία καὶ πράξις· καὶ δεητα δύο δυνάμεις ἐκατέρα παρ' ἐκατέραν μερίδα, σοφία, καὶ φρόνησις· αὕτη μὲν δεομένη τύχης· σο-

DION. PETAVII NOTÆ.

(38) Ἄρξαι ποτὲ. Crediderim verbum ἄρξαι de majore aliqua præfectura vel magistratu dici; ὑπάρξαι de eo qui majori subest; quod olim aliter interpretabar.

(39) Εἰ γὰρ δὴ πεισθεῖεν αἱ πόλεις. Insita plerisque persuasio, homines sapientiæ studio deditos actui rerum nequaquam idoneos esse. De quo Socrates apud Plat. *Theæt.* et l. vi *De republ.*

φία δὲ αὐτάρκης, καὶ ἀκώλυτος ἢ κατ' ἐκείνην ἐνέρι- A posse contendere. Sed cum nondum eo fatalis necessitas pervenerit, sapientis est suarum rerum satagere; non perperam actui rerum immiscere se, nec præter decorum ad hujus prætorium percurrere, nisi extrema necessitas impulerit. *Necessitati vero ne dii quidem*, ut aiunt, *repugnant*. Nobis autem alia sanctiora sunt, et cum ab iis inferioribus vacat animus, circa Deum occupatur. Duæ quippe sunt hæ philosophiæ partes, contemplatio et actio: ac totidem idcirco facultates singulæ singulis attributæ partium, sapientia et prudentia; hæc fortunæ indigens, illa sibi sufficiens, cujus nec impediri functio potest.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τοὺς αὐτοὺς ἂν ἴδοις ἐν μὲν εἰρήνῃ θρασεῖς, ἐν δὲ πολέμῳ δειλοὺς, τούτεστιν ἀπανταχοῦ πονηροὺς. Ὅστε μοι δοκεῖ ταύτην τις δικαίως εἶδέναι τῷ πολέμῳ χάριν, ὅτι βράσανός ἐστι τοῦ περι τὴν καρδίαν αἵματος ἀκριβοῦς, καὶ συγχοῦς ἀλαζόνια παραλαβῶν, με- B τριωτέρους ἡμῖν ἀποδίδωσιν. Οὐ γάρ, οἶμαι, τὸ ἀπὸ τοῦδε σοθήσειν διὰ τῆς ἀγορᾶς Ἰωάννην τὸν ἀλιτήριον, οὐδὲ πῦξ ἐντείνειν, οὐδὲ λᾶξ ἐναλεῖσθαι τῶν ἐπιεικεστέρων τινί. Χθές τοι πάνυ λαμπρῶς συνηγορήκει ἐπὶ παροιμίᾳ, μᾶλλον δὲ τῷ χρησμῷ. Χρησμός γάρ ἀντικρυς. Τοῦτό γε πάντως οἶσθα, τὸ.

Οὐδεὶς κομητῆς, δστις οὐ ψηφίζεται.

Ἡμέρας μὲν γάρ τινες ἐξῆς οἱ πολέμιοι προσηγγέλλοντο· κάμοι τε ἀπαντητέον ἐδόκει, καὶ Βαλαγρίτας συντεταγμένους ἐξῆγεν ὁ φύλαρχος (41). Ἔτα φθάσαντες εἰς τὴν πεδινήν, περιεμένομεν. Οὐδαμοῦ δὲ φαινομένων, περὶ βουλευτῶν ἀπεχωροῦμεν ἕκαστος οἶκαδε [γρ. οἶκοι], συνθιμένοιο πάλιν ἤξω εἰς τὴν οὐστεραίαν· ὁ δὲ Φρόξ Ἰωάννης (42) τέως μὲν ἦν οὐδαμοῦ· οὐκουν ὥστε καὶ φανερός εἶναι· φήμας δὲ ὑπέπεμπε, νῦν μὲν ὡς κατεαγῶς εἶη, καὶ διαπρίεται τὸ σκέλος· νῦν δὲ ὡς τὸ ἄσθμα νοσεῖ· νῦν δὲ ἄλλο τι κακὸν ἐξαίσιον ἔχει. Τοιοῦτοί τινες ἐφοῦτων λογοποιοῖ, ἄλλος ἄλλοθεν ἔχειν φάμενοι, τοῦ μὴδὲ σαφές εἶναι πολὺ γῆς Ἰωάννης δέδουκεν, ἢ κρύπτεται. Μεταξὺ δ' ἂν διηγούμενοι πρὸς τὴν ἀκαιρίαν τῆς συμφορᾶς ἐσχετλάζον, ὑπεδάκρυον. Νῦν ἔδει τοῦ γενναίου λήματος· νῦν τῶν ἐκείνου χειρῶν. Τί ἂν ἐποίησε; τί ἂν ἐγένετο; Καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ὦ τοῦ δαίμονος! εἰπῶν ἂν ἕκαστος, καὶ τῷ χεῖρε πατάξας, ἀπηλλάττετο. Ἦσαν δὲ οὗτοι τῶν ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ πάλαι παρατρεφομένων αὐτῷ, κομητῆται καὶ οὗτοι, D καὶ οὐδὲν ὕγιε,

Ἄρνῳν ἡδ' ἐρίφων ἐπιδήμιος ἀρπακτῆρος.
II. ω.

Καὶ νῆ τοὺς θεοὺς, ἔστιν ὅπου καὶ γυναικῶν. Τοιούτους λογιτάς ἐκ πολλοῦ παρεσκευάσται· μεθ' ὧν εἰ-

EPISTOLA CIV.

Fratri.

Homines eosdem videas tempore pacis audaces, militiæ ignavos, hoc est ubique improbos. 244 Unde hujus rei causa habenda bello gratia merito mihi videtur, quod qualis circa cor cuique sanguis sit, optima sit probandi ratio; compluresque, quos arrogantes acceperit, moderatiores nobis efficiat. Non enim deinceps, opinor, superbe volitabit in foro dirus ille Joannes; nec pugno impetet; nec calcibus in quemquam modestiorem insiliet. Heri quidem manifeste proverbium illud approbavit, vel oraculum potius. Oraculum enim est profecto, quod omnino tu nosse debes:

Nullus capillum, quin cinædus sit, sovet.

Aliquos enim dies continuo hostium excursio nuntiabatur; ac mihi placebat occurri et Balagrítas instructos tribunus eduxerat. Post hæc in apertum campum prodeuntes opperiebamur. Sed cum nusquam comparerent, ad vesperam domum quisque rediimus, cum ita convenisset, ut postridie iterum adessenius. Interea Phryx Joannes nusquam erat, ut se in conspectum daret hominum; sed rōmores spargebat: interdum fregisse crus, atque ideo præcidi: interdum suspiriosum se esse; alias grande aliquod sibi malum accidisse. Ejusmodi quidam famigeratores volitabant, alius aliunde venire se nuntiantes, ut ne certo constaret quonam terrarum subilisset, atque ubi lateret Joannes. Inter narrandum importunitatem calamitatis hujus lacrymabundi querebantur. Nunc audaci illo pectore opus foret: nunc illius manibus; quid fecisset? cujusmodi fuisset? Ac demum, o infelix fatum! cum singuli dixissent, manusque complosissent; abibant e medio, et erant illi ex eorum numero, qui nulli bono apud eum alebantur: capillati et ipsi, frugisque nullius:

Quique agnos hædosque palam raptare solebant,

ac per deos nonnunquam etiam mulieres. Ejusmodi manipulos jamdudum comparavit; quibuscum

DION. PETAVII NOTÆ.

(40) Joannis, cujus sæpe in superioribus epistolis meminit, vanitatem, ac fucata in ambitiosaque stoliditatem elegantissime depingit, qui, dum abesset periculum, strenuus ac fortis videbatur; idem ubi tuba inceptuisset, turpissimam se in fugam coniciebat.

(41) Ἐξῆγεν ὁ φύλαρχος. Balagrítarum dux φύλαρχος dicebatur, quo nomine Saracenorum quoque duces appellari.

(42) [LXIII] Ὁ δὲ Φρόξ Ἰωάννης. Vel quia indidem oriundus, vel quia hoc nomine ignavi etiam appellatur. Hinc proverb. apud Suidam:

Φρόξ ἀνήρ

Ἰλληγεις ἀμείνων καὶ διηκονέστερος.

Ἐπεὶ δοκοῦσιν ἀργότεροι καὶ νοητέστεροι οἱ Φρόγες οἰκέται.

virum se præbere ne conatur quidem : difficile est enim. Callidus autem est ; et quemadmodum præceteris, qui tales re ipsa sunt, virili esse animo putatur, optime consuluit. Sed mihi fortuna præclare illius consiliis obtulisse videtur. Quintum enim jam diem cum armis progressi fueramus, cum adhuc hostes extremos provincie fines popularentur, tum is de illorum adventu desperans penitus, quod nequaquam in interiora penetrare ausuri essent, advolat **245** et omnia rursus perturbatione complet. Tum autem aegritudinis mentio nulla, quin eos irridebat, qui id audire sustinuisent ; se vero e longinqua regione nescio qua revertere aiebat. Illo quippe auxilii ferendi gratia excitum se esse ; et hac una re eorum, qui vocaverant, agros esse servatos ; neque enim irrupisse hostes, sola adventus Joannis fama percussos. Rebus igitur ibi constitutis, statim ad eam provincie partem, quæ laborasset, accurrisset dicebat : propediem enim exspectare se venturos, si ejus præsentia celaretur, nec nomen efferretur. Repente igitur perturbare cœpit omnia, cum se perperam officio ducis immisceret, ac brevi vincendi artem traditurum pollicetur, hæc identidem succlamans, in frontem, in phalangem, et ad cornu sæpius, et quadratum oblongum ingeminans, ordinumque appellans nomina, quorum ignorabat usum. Sane quibusdam ob id aliquis esse visus est, qui ejus prædicabant indolem, ac discipuli esse cupiebant. Et jam advesperascebat, tempusque irruptionis appetebat : itaque brevi montibus digressi longe processimus. Hic adolescentes quatuor rustico habitu, vociferantes quantum capita ferebant, cursu ad nos contendebant, ut nemini vale opus esset ad divinandum hostes ab iis metui, festinatoque eos ad arma nostra receptum habere velle. Ac priusquam penitus illos adesse hostem nuntiantes exaudiremus, miseros homunciones in equis conspicimus, qui mihi famis ductu regi videbantur, et ad mortem pro invadendis bonis nostris obeundam esse paratissimi. Qui cum nos conspexissent, conspectique essent, antequam intra teli jactum veniretur, illi, ut solebant, equis delapsi se ad certamen accingebant : mihique homines imitari factu optimum esse videbatur : nam regio ipsa equitatu opportuna non erat. Verum generosus ille nequaquam se in equitum jura peccaturum esse dixit, sed equestre certamen initutum. Quid tum igitur ? frenis violenter detortis, aversus ipse, quanto poterat impetu fugiebat, equum cruore spargens, effusis habenis omnibus, stimulisque omnibus admotis : tum crebra verbera, et vox ad incitandum acrius insonabat. In quo difficile est dictu, **246** utrum potius laudasset quispiam, equinæ au equitem. Nam ille per declivia perinde ac per acclivia perque consita

ναί μὲν ἀνὴρ οὐδ' ἐπιχειρεῖ· χαλεπὸν γὰρ· σοφιστῆς δ' ἐστὶ, καὶ ὡς ἂν δείξειεν ἀνὴρ εἶναι παρὰ τοὺς ὄντας ἄνδρας, ἀριστα σκέπτεται. Ἄλλὰ μοι δοκεῖ καλῶς αὐτῷ τὸ δαιμόνιον ἀντιπολεμῆσαι. Πέμπτην μὲν γὰρ ἤδη ἐν τοῖς ὄπλοις μάχην προελθὺν λῦθειμεν, εἰ τὰ μετεωρότερα κακουργούντων τῶν πολεμίων· ὁ δὲ καὶ παντάπασιν ἀπογνοὺς ἤξειν αὐτοῦς, ὡς οὐκ ἂν τὸ βάθος τῆς χώρας θεβήσοντας, παρήν, καὶ πάντα εὐθύς (43) ἀκοσμίας ἐμπίλησι. Καὶ ἀσθενείας μὲν οὐκ ἐμέμνητο· κατεγέλα γέ τοι καὶ ἀνασχομένους ἀκοῦσαι· αὐτὸς δὲ ἤκειν ἐφη κέρβωθεν, οὐκ οἶδα ὅθεν. Ἐκεῖ γὰρ εἰς συμμαχίαν παρακεκλησθαι· παρ' ὃ καὶ σεῶσθαι τοὺς ἐπικαλεσαμένους ἀγροῦς. Οὐδὲ γὰρ ἐμβεδληκέναι τοὺς πολεμίους, πρὸς τὴν φήμην τῆς Ἰωάννου παρουσίας καταπλαγίντας. Ἀσφαλῶς δὲ τάκει καταστησάμενος, πρὸς τὸ ποιοῦν ἐφη δεδραμηκέναι [ἴπρ. καταθεθεραμ.]. προσδέχεσθαι γὰρ ὅσον οὐπω τοὺς ἄνδρας, ἦν λάθῃ παρών, καὶ μὴ διαδοθῆ τούνομα. Εὐθύς οὖν ἅπαντα ἀκοσμίας ἐμπίλησι παραστρατηγέειν ἀξίων, καὶ ἐν βραχεῖ τέρχην τοῦ νικᾶν παραδώσειν ὑπισχνούμενος, βῶν ἐπὶ μέτωπον, ἐπὶ φάλαγγα, καὶ κατὰ τὸ κέρασ πολλῶ, τὸ πλάσιον· ποιῶν ὀνόματα τάξεων, ὧν ἠγνόει τὴν χρεῖαν. Καὶ τισιν ἀπὸ τούτου ἔδοξε τις εἶναι, καὶ τὴν γε φύσιν ἐμακέρησον, καὶ ἐμαθητίων πολλοί. Ἡδὲ δὲ δεῖλη τε ἦν ὄψια, καὶ καιρὸς ἐφόδου· καὶ δὴ πρόσω τῆς ὀρεινῆς καταβαίνοντες ἐγενόμεθα. Κάνταυθα νεανίαί τεσσαρες, ἐσταλμένοι χωρικῶς [ἴπρ. χωρικῶς], καὶ κεκραγέτες ὅσον ἐχώρουν αἱ κεφαλαί, δρόμῳ πρὸς ἡμᾶς ἔθειον, ὡς μὴδὲν μάντεως δεῖν, εἰ πολεμίους πεφόδηται, καὶ σπεύδουσιν εἰσω τῶν ὀπλων γενέσθαι. Πρὶν δὲ καὶ καλῶς αὐτῶν ἐκεῖνων ἀκοῦσαι, λεγόντων εἰ καὶ δὴ πάραισιν, ὀρώμεν ἐφ' ἵππων ἀνδράρια πονηρὰ, καὶ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖν [ἴπρ. δοκεῖ], ὑπὸ λιμοῦ στρατηγόμενα· προχειρότατα δ' οὖν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἀποθηήσκαι ἐθέλοντα. Ἐπειδὴ δ' οὖν εἶδον καὶ ὠφθησαν, πρὶν εἰσω βέλους ἔλθειν, οἱ μὲν ἀποδάντες, ὥσπερ εἰώθησαν, τῶν ἵππων, ὡς εἰς μάχην εἰσκευάζοντο· καὶ μοι καλῶς ἔχειν ἰδοῦμαι μισθῆσαι τοὺς ἄνδρας· καὶ γὰρ ἀφιππα ἦν. Ὁ δὲ γεννάδας οὐκ ἐφη παρανομήσειν εἰς τὴν ἵπτικὴν, ἀλλὰ τὸν ἀγῶνα τῶν ἵππων ποιήσειν. Τί οὖν ; Παρενεγκῶν βίβ τὸ ψάλιον, καὶ μεταστραφεῖς, ἐφευγεν ἀνακράτος ἐξ ἐλαύνων, ἐξαιματῶν τὸν ἵππον, ἅπασαν ἦνιαν ἀφελς, κέντρῳ παντὶ χρώμενος· καὶ ἡ μάστιγι πυκνή· καὶ ἡ βοή τὸ κελευστικὸν ἤχει. Ἐν τούτῳ δὲ οὐκ ἐστι βῆδιον εἰπεῖν, ὅτινὰ τις μᾶλλον ἐπήνεσε, πότερον τὸν ἵππον, ἢ τὸν ἵππεά· ὁ μὲν γὰρ ὁμοίως κατὰ πρᾶνῶν, ὁμοίως κατ' ὀρθίων ἐφέρετο, καὶ διὰ τῶν δασείων, καὶ διὰ τῶν ψιλῶν, ῥύμη μὲν διεπήδα τάφρους, ὑπὲρ τοὺς ὄχθους ἤρετο· ὁ δὲ, διὰ πάντων τῶν χωρῶν ἐποχῆς ἦν, καὶ ἐν οὐδενὶ τῆς καθέδρας ὠλισθήσε. Δοκεῖ γὰρ μοι καὶ τοῖς πολεμίσι καλὴ θεία γενέσθαι, καὶ ὡς πολλὰ ἂν εὐξάνητο τοιαῦτα θεάσα-

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Παρήν, καὶ πάντα εὐθύς. Dispunximus aliquot voces perperam inculcatas. Sic enim in vul-

gatis παρήν, καὶ πάντα εὐλημμένος, καὶ πάντα εὐθύς, quæ a veteribus aberant.

σβαι. Οὐ μὴν τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν, εἶδον. Ἄλλ' ἀθυρότεροι μὲν, ὡς τὸ εἶδος, ἐγενομένα, ψευθεύοντες παρὰ πολὺ πῶν εἰς τὸν κομητήν ἐλπίδων. Ἐταξάμεθα γοῦν, ὡς εἴ τις ἐπτοί, δεξόμενοι· αὐτοὶ δὲ μάχης ἀρχεῖν οὐ διανοούμεθα. Καὶ γὰρ ὅστις αὐτὸς εὐψυχος ἦν, ἠπίσται τῷ πέλας, πρὸς παραδειγμα τὸ γεγονός ὄρων. Ἐνθα οὐδὲν ἦν ἀσχιον κόμης. Οὕτω γὰρ ἦν πρῶτος οὗτος ἐπιδοξότατος πρὸς τὸ προδύσειν ἡμᾶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις ταυτέν ἴσως τοῦτο παρέστη· καὶ ταξάμενοι περιέμενον ἡμᾶς, ὡς ἦν ἐμβάλλωμεν, ἀμυνοῦμενοι. Ἐπεὶ δὲ παρ' οὐδετέρων ἐπαχειρείτο, πρῶτον μὲν αὐτοὶ τὴν ἐπὶ τὰ λαῖα φέρουσαν, καὶ μετ' ἐκείνους ἡμεῖς τὴν ἐπὶ θάτερα ἐτραπόμεθα, οὐδ' ἕτεροι θάττον ἢ βάρην, ἀλλὰ σχολαίῳ βράδισματι, τῷ μὴ δοκεῖν εἶναι φυγὴν τὴν ἀναχώρησιν. Εἶτα μέντοι καίπερ ἐν τούτοις ὄντες, ἐκυνθανόμεθα ποί γῆς Ἰωάννης. Ὁ δ' ἐν πνεύματι καταλαβὼν ἀρα τὴν Βομβάϊαν, δίκην ἀρουραίου μυδρ, ἐνεδεύκει τῇ πέτρῳ. Ὁρος ἐστὶν ἡ Βομβάϊα κολλων, δ συνελθοῦσαι τέχνη καὶ φύσις εἰργάσαντο φρούριον ἐρυμνότατον. Τοῦτο καὶ πάλαι μὲν εὐδοκίμει δικαίως· καὶ τινες αὐτὸ παρὰ τὰς Αἰγυπτίας ἐξήταζον σύριγγας (44)· νοὺν δὲ κέκριται τὰ πανταχοῦ ταίχη νεκρῶν, οἷς ὁ παρὰ πάντας ἑαυτοῦ προμηθέστατος, ἴνα μὴ λίαν ἀγροίκως εἴπω δειλότατος, αὐτὸ τὸ τοῦ πράγματος ὄνομα, τοῦτω παρακάθηται· καὶ τὴν ἴσ. εἰς τὴν ἰσσηρίαν προὔτειμμε. Καὶ γὰρ εἰσελθόντι λαθυρινθῶδες ἐστὶ, καὶ δυσδιαξίτητον, ὡς μόνους ἀνχωρῆσαι τοὺς Ἰωάννου δρασμούς.

rito celeberrimum erat; nonnullique cum Ægyptiis cuniculis comparabant. Sed nunc muros omnes, ac propugnacula omnium iudicio superat, quandoquidem ille præ cæteris sui providentissimus, ne nimium inepte dixerim formidolosissimus, quæ propria rei appellatio est, in eo delitescit, et hoc ad salutem animæ cæteris prætulit. Est enim ingredienti statim in flexus et ambages sinuatus, et explicatu difficilis, ut solam Joannis fugam capere possit.

EPISTOLÆ PE,

Τῷ αὐτῷ (45).

Ἀνόητος ἀν εἶην, εἰ μὴ καλλὴν χάριν εἶδειν Πτολεμαίοις, ὅτι με τοσοῦτων ἀξιαῦσαν, ὄνων αὐδὲ αὐτὸς ἐμαυτῶν. Ἄλλ' οὐκ εἰ μέγαρα χαρίζονται, τοῦτο προσήκει ἀποκαῖν· ἀλλ' εἰ λαβεῖν ἐμὰ δυνατὰ. Τὸ γὰρ ἀνθρωπῶν ὄντα, μικροῦ θεας καρποῦσθαι τιμὰς, δικαίῳ μὲν ὄντι· συγγάνει, ἡδίστον εἰς ἀπάλαυσιν ἐρχεται· λαμπομένη δὲ παραπολὺ τῆς ἀξίας, ἐλπίζει πικρὰν ἀποκαῖνει τοῦ μέλλοντος. Οὐ γὰρ νεώτερόν ἐστι τὸ δέος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀρχαῖον, τὸ μὴ τι περὶ Θεοῦ ἀμαλακίων, τιμῶν πρὸς ἀνθρώπων ἐρασίῳ. Ἐγὼ δὲ καταμανθάνων ἐμαυτῶν, εὐφρίσκω παντάπασιν ὑπερότερον, ἢ ὡς ἀρμόσαι τῇ τῆς ἱερωαίνης σέμνότητι. Καὶ δῆτα διαλέξομαι πρὸς αὐτὸ περὶ τῶν τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς νουημάτων. Οὐ γὰρ ἔχω πρὸς ὄντινα ἄλλον ἀντὶ τῆς οἷς φιλῆς, καὶ συντρόφου μοι κεφαλῆς. Σε γὰρ εἶδος καὶ μεταχειν μοι τῶν ἴσων φρονεῖων, καὶ νύκτωρ ἀγρυπνεῖν, καὶ μεθ' ἡμέραν σκοπεῖν, ὅπως ἀν ἀγαθὸν εἰ μοι γένηται, καὶ ὅπως

A non minus quam nuda ferebatur: uno fossas impetu transmittibat, supra tumulos atollibatur: hic ubique insidebat equo, nec usquam de cessione prolapsus est. Mibi enim et hostibus jucundum hoc spectaculum accidisse videtur: ejusmodi inveni quam plurima cupiant, quæ tamen, quantum in nobis fuit, minime viderunt. Sed animo, ut par erat, contractiores suinus, plurimum spe falsi, quam in cincinnato isto habemus. Itaque aciem instruximus, tanquam hostem, si prior aggredetur, excepturi; ipsi autem prælium invadere minime statuimus. Etenim qui strenuus ipse ac fortis esset, socio tamen diffidebat, cum ad recens exemplum respiceret. Tum nihil vero coma turpius videbatur; quam ut habebat quisque, ita primus nos maxime proditurus existimabatur. Verum nescio an idem quoque hostibus in animo erat: nam et instructi opperiebantur nos, velut repulsuri si eos aggredemur. Posteaquam vero neutra ex parte tentatum prælium est, primum illi ad lævam, inde nos alteram ad partem aciem convertimus; neutri accelerato gradu, sed lentiore progressu, ne receptus iste fuga videretur. Postea tamen, quamvis in hisce rebus versaremur, sciscitati sumus ubi nam terratum esset Joannes. At ille uno spiritu Bombæam usque perveniens, agrestis muris instar, sese in rupem abdiderat. Est Bombæa mons concavus, quem ars et natura consentientes munitissimum castellum reddiderunt. Hoc jam olim me-

C

EPISTOLA CV.

Eidem.

Ineptus profecto forem, si non Ptolemæis ingentes gratias haberem, 247 quod me tantis rebus dignantur, quantis ne ego quidem me dignum judico. Verum non istud demum, quam magna deferant, spectare convenit; sed quam sint ejusmodi, a me ut accipi possint. Etenim hominem prope divinos honores capere, si quidem dignus sit qui assequatur, ad animi fructum accidit suavissimum; sin multum rei dignitate sit inferior, id acerbam illi futuri spem objicit. Neque enim receptus ille mihi motus est, sed cum primis antiquus, ne qua re in Deum peccans, honorem ab hominibus consequar. Ego vero cum me ipsum considero, omnino inferiorem sentio, quam ut episcopali fastigio respondere possim. Ac libet modo mei tibi animi motus, exponere. Non enim apud alium quam apicissimum tuum, unaque mecum educatum caput, commodius hoc possum facere. Nam te est æquum et earundem me-

DIGN. PETAVII NOTÆ.

(44) Παρὰ τὰς Αἰγυπτίας ἐξήταζον σύριγγας. De his vide Heliodorum, l. i. Æthiop.

(45) Scripsit hanc epistolam, cum a Ptolemæen-

sibus ad episcopatum peteretur; cæjus pleraque in Synesii Vita discussimus.

cum curarum participem esse, et cum noctu vigilare, tum interdū cogitare, quemadmodum aut boni mihi contingat aliquid, aut mali quidpiam evitare possim. Audi igitur qui sit mearum rerum status, quarum pleraque jam te arbitror cognoscere. Cum exiguum onus suscepissem, hoc mihi hactenus commode sustinuisse videor, philosophiam nimium. Pro eo vero quod non penitus ab ea aberrare videor, a nonnullis laudatus, majoribus dignus ab iis existimor, qui animi facultatem habilitatemque discernere nequeant. Vereor autem ne, arrogantior factus, et eum honorem admittens, ab utroque excidam; cum alterum quidem contempsero, alterius vero nou fuero dignitatem assecutus. Sic enim habeto. Duobus hisce tempus identidem distinguo, Iudo atque studiis. Ac cum in studiis occupor, tum mihi uni deditus sum, in divinis præsertim. In ludendo vero maxime sum omnibus expositus. Scis enim me, cum a libris oculis avocavi, ad omne ludorum genus esse propensum. Civilis porro curæ ac sollicitudinis et natura et studio sum prorsus expers. At episcopum divinum esse hominem oportet; utpote qui ab omni ludo peræque ac Deus ipse, alienus et inexorabilis esse debeat: qui quo vitæ suæ propositum teneat, ab innumerabilibus oculis custoditur; quorum aut nulla, aut perexigua utilitas est, nisi ita sit factus quispiam, ut ad mœstitiam sit compositus, et ad nullam voluptatem infringi atque emoliri possit. In iis autem quæ ad Deum pertinent, non 248 ille sibi uni vacans, sed communissimus omnium esse debeat, ut qui legum doctor sit, et quæ legibus consentanea sunt loquatur. Necesse vero est ipsum tam multa unum negotia sustinere, quam multa cæteri simul omnes. Unus enim quæ omnium sunt efflicere debet, aut criminationibus omnibus obnoxius sit oportet. Quomodo igitur non ingentis cujusdam et præstantissimi erit animi, tantam curarum molem pondusque sustinere, nec iis mentem ohruere, nec in animo restructam divinam particulam negligere, cum ipsum tanta studiorum varietas distraherit? Nec me præterit, fieri istud ab aliquibus posse; et istiusmodi felicem indolem prædico, ac reipsa divinos illos esse viros censeo, quos assidua humanarum rerum tractatio a divina consuetudine non avocet. Sed ego meipsum intelligo et ad urbem descendere, et ab urbe ascendere solere, iisque rebus implicari quæ ad terrena et infima detrahant, et quantis nemo dixerit sordibus inquinari. Nam ad ipsum, quod privatæ mihi et inveteratæ labes inoleverint, quidquid vel minimum adjectum fuerit, cumulatissimam accessionem facit. Robur autem nullum mihi est; nec quæ intus sunt firma

A ἂν κακὸν τι διαφυγοίμι. Ἄκουε τῶντων ὡς ἔχει τὰμῃ, τὰ πλείω δ' ἂν αὐτῶν καὶ εἰδείης. Μικρὸν ἀράμενος φορτίον, καλῶς ἐνεγκεῖν μοι δοκῶ τὸ μέχρι τοῦδε, φιλοσοφίαν. Διὰ δὲ τὸ δόξαι μὴ παντάπασιν αὐτῆς ἀμαρτάνειν, ἐπαινεθεὶς ὕπ' ἐνίων, ἀξιοῦμαι μειζόνων παρὰ τῶν οὐκ εἰδῶτων κρίναι ψυχῆς ἐπιτηδεύουσα. Φοδοῦμαι δὲ μὴ χαῦνος γενόμενος, καὶ προστιέμενος τὴν τιμὴν, ἀμφοῖν διαμάρτω, τοῦ μὲν ὑπεριδῶν, τοῦ δὲ τῆς ἀξίας οὐκ ἐπιχόμενος. Σκόπει γὰρ οὕτω. Δύο τοῦτοις ἐκάστοτε μερίζω τὸν χρόνον, παιδείᾳ, καὶ σπουδῇ. Καὶ σπουδᾶζων ἰδίως εἰμι, μάλιστα γὰρ τὰ θεῖα. Καὶ παιζων, κοινώτατος. Οἴσθα γὰρ ὡς ὅταν ἀνακῶψω τῶν βιβλίων, ἐπιβρέπῃς εἰμι πρὸς ἅπαντα παιδεῖαν. Πολιτικῆς δὲ φροντίδος ἀμοιρῶ καὶ φύσει, καὶ μελέτῃ. Τὸν δὲ ἱερέα, ἄνδρα δεῖ (46) θεοπέσιον εἶναι, ὄν γε πρὸς μὲν παιδεῖαν ἅπασαν, ἴσα καὶ θεῶν. ἀμειλικτον εἶναι χρῆ· ὅς ἵνα τηρῇ τὴν ὑπόθεσιν, ὑπὸ μυρίων ὀμμάτων φρουρεῖται· ὦν οὐδὲν ἢ μικρὸν ὄφελος, εἰ μὴ τις εἴη κατεσκευασμένος σύννους τε καὶ πρὸς ἅπασαν γλυκυθυμίαν ἀνένδοτος. Τὰ δὲ γε πρὸς τὸν θεὸν, οὐκ ἂν ἴδιος, ἀλλὰ κοινώτατος εἴη, νομοδιδάσκαλος ὢν, καὶ νενομισμένα φθειγγόμενος. Χρῆ δὲ αὐτὸν καὶ πράγματα πράττειν, ὅσα πάντες ἄμα. Τὰ γὰρ ἀπάντων μόνον δεῖ πράττειν, ἢ πάσαις αἰτίαις ἐνέχεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ εἴη εὐμεγεθοῦς ψυχῆς καὶ κρατίστης, ἐνέγκαι τοσοῦτον ἔγκον φροντιδῶν, καὶ μὴ κατακλύσαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ κατασεθεῖσιν ἐν τῇ ψυχῇ περιεῖδιν τὴν μοῖραν τὴν θείαν, οὕτω παντοδαπῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαγαγόντων [γρ. ἀπαγόντων] αὐτόν; Εὖ οἶδα ὅτι δυνατόν ἐνίοις τοῦτο· καὶ μακαρίζω τὰς φύσεις αὐτῶν, κάκεινους ἀληθῶς εἶναι ἡγοῦμαι τοὺς θεοὺς ἄνδρας· οὗς τὸ ὀμμελεῖν πᾶντο πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸν [γρ. ἑμαυτὸν] οἶδα εἰς ἄστου τε κατιόντα, καὶ ἀπ' ἄστος ἀνιόντα, καὶ ἐνεκλούμενον τοῖς πρὸς τὰ γαῖωδη μεθελκουσι [γρ. με ἔλκ.], καὶ ἐμπιμπλάμενον κηλίδος, οὐκ ἂν εἴποι τις ὄση. Τῷ γὰρ οἰκείους εἶναι μοι καὶ πάλαι μολυσμοῦς, καὶ τὸ τυχὸν μέρος ἐπιγενόμενον εἰς προσθήκην μέγα συμβάλλεται. Ῥώμη δ' οὐκ ἔστι μοι, καὶ τᾶνδον [γρ. τὰ τε ἐνδον] οὐχ οὐγιῆ, καὶ πρὸς τὸ ἐκτὸς ἀρκεῖν οὐχ ἰός τ' εἰμι, καὶ πολλοῦ δέω τὴν ἐκ τοῦ συνειδότεος φέρειν ἄνταν. Καὶ ὁσάκις ἂν μέ τις ἐροῖτο [γρ. ἐρηται], λέγειν διαβρῆδην οὐκ ἀναδύομαι, ὡς τὸν ἱερέα διὰ πάντων. Ἀκηλίδωτον εἶναι προσήκει πολλῷ τῷ περιόντι, ὡς καὶ ἐτέρους τῶν μισμάτων ἐκπλύνοντα. Κάκεινο δεῖ προσεῖναι τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμμασι. Πάντως δὲ ἀναγκάσσονται συγχολτὴν ἐπιστολῆν. Καὶ γὰρ οὐχ ἥμιστα τοῦτου χάριν αὐτὴν ὑπηγόρευσα, τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι (47), τὸ πρᾶγμα δεδιώς· ὡς ὅ τι ἂν ἀποβῇ, καὶ πρὸς θεοῦ, καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀναίτιος ὦ, καὶ οὐχ ἥμιστα πρὸς τοῦ πατρὸς Θεοφίλου. Τίθεις γὰρ ἐν μέσῳ τὰμᾶ, καὶ διδοῦς ἐξ

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Τὸν δ' ἱερέα ἄνδρα δεῖ. Isidor. Pelus. lib. 1, ep. 319: Εἰ τύπος ἱερέως τοῦ ποιμνίου, καὶ φῶς τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάσθη, καὶ ὑπάρχει, ἀνάγκη τοῖς ἡθεσιν αὐτοῦ συνεκτυπούσθαι τὸ ὑπῆκοον, ὡς σημάτων κηρόν. Εἰ τῶντων φῶς εἶναι βούλει, μίσεις τὴν εὐτρα-

πλίαν, καὶ τὴν περιφορὰν τοῦ γέλωτος.

(47) Τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι. Forte καταφανής, ut omnes intelligant, me rem illam perhorrescere.

ἐπιάντων αὐτῆ βουλευσασθαι περὶ ἡμῶν, πῶς ἂν ὑπαίτιος εἶην; Ἐμοὶ τοιγαροῦν ὁ τε θεὸς (48), ὁ τε νόμος, ἢ τε ἱερὰ Θεοφίλου χεῖρ, γυναῖκα ἐπέδωκε. Προσαγορεύω τοίνυν ἅπασιν, καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἐγὼ ταύτης οὕτε ἀλλοτριώσομαι καθάπαξ, οὕτε ὡς μοιχὸς αὐτῆ λάθρα συνέσομαι. Τὸ μὲν γὰρ ἤκιστα εὐσεβές· τὸ δὲ ἤκιστα νόμιμον. Ἀλλὰ βουλήσομαι τε καὶ εὐξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρηστά γενέσθαι παιδία. Ἐν δὴ τοῦτο δεῖ τὸν κύριον τῆς χειροτονίας μὴ ἀγνοῆσαι· μαθέτω δὲ αὐτὰ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν ἐταῖρον Παῦλον, καὶ Διονύσιον, οὓς πρεσβευτὰς ἤρῃσθαι παρὰ τοῦ δήμου πυνθάνομαι. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν δεῖ μαθεῖν αὐτόν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι· διαλέξομαι δὲ πλείω περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἂν ἅπαντα τὰ μικρὰ πρὸς ἕν τις ἂν τοῦτο θέιτο. Καλεπὸν ἔστιν, εἰ μὴ καὶ λίαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι' ἐπιστήμης εἰς ἀπόδειξιν ἐλθόντα δόγματα σαλευθῆναι. Οἶσα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θρῦλλουμένοις τούτοις ἀντιδιατάττειται δόγμασιν. Ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξιώσω ποτὲ σώματος ἄστερογενῆ νομίζειν. Τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τὰλλα μέρη συνδιαφθεῖρεσθαι. Τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν (49) ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον ἡγημαί, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψειςιν ὁμολογήσαι. Νοῦς μὲν οὐν φιλόσοφος ἐπόπτης ὦν τάληθους, συγχωρεῖ τῇ χρεῖα τοῦ ψεύδεσθαι [ἢ ψεύδους]. Ἀνάλογον γάρ ἐστι πῶς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἕμμα πρὸς δῆμον. Ἡ οὖν ὀφθαλμὸς εἰς κακὸν ἂν ἀπολαύσειεν ἀπῆλθου φωτὸς καὶ ἢ τοῖς ὀφθαλμῶσι τὸ σκότος ὠφελιμώτερον· ταύτῃ καὶ τὸ ψεῦδος ὄφελος εἶναι τίθεμαι δῆμῳ, καὶ βλαβερὸν τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐνατείνσαι πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐνάργησιν.

DION. PEI AVII NOTÆ.

(48) Ἐμοὶ τοιγαροῦν ὁ τε θεὸς. Hinc potest colligi, jamdudum Christianum fuisse Synesium, qui ab episcopo conjugem acceperit. Vide quæ in ejus *Vita* disputamus. Alterum porro consequens ex hoc loco est: episcopos per id tempus ab uxoribus continere solitos. Quod de Orientis et Ægypti clericis disertè testatur Hieronymus *contra Vigil.*: *Quid facient Orientis Ecclesie? Quid Ægypti et sedis apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes; aut si uxores habuerint, mariti esse desiderant?* Idem habet de episcopis et aliis clericis ep. 46 ad *Pamm.* Vide Epiph. *hær.* 59, n. 4, et in *Exposit. fid.*, n. 21; Euseb., *De demonstr.*, p. 25. Palladius in *Dial. de vita Chrys.* refert, indict. 13, hoc est anno 400, Chrysostomum in Asiam profectum Antoninum Ephesinum episcopum damnasse, quod cum uxori renuntiasset, rursus cum ea consuetudinem habuisset.

Ex hoc vero Synesii loco Græculi canonum interpretes redarguuntur, Zonaras et Balsamo, qui ad can. 5 apost. et Trullanum 12 observant, ante sextam synodum fas episcopis fuisse uxores retinere, cum iisque consuescere, quas ante ordinationem habuerunt, quemadmodum sacerdotibus et diaconis licuit. Nam Græci presbyteris et diaconis, antequam consecrarentur, uxores ducere permittunt; post ordinationem vero non amplius concedunt. Hanc vero licentiam primum in sexta synodo episcopis oblatam esse sentiunt isti; quos superiora testimonia falsitatis et inscitæ convincunt. Quin et Socrates refellit, qui lib. v, cap. 22, scribit Orientis episcopos, si ipsis libeat, ab uxoribus abstinere; cogi tamen invitum neminem; imo com-

sunt satis, et ad externa sufficere nequeo, iongeque absum a conscientia ferendis angoribus. Ac quoties a me aliquis sciscitatur, palam sine ulla cunctatione dico: episcopum nulla omnino labe pollui debere, multum ut ei supersit, tanquam qui aliorum piacula ac sordes abstergat. Quin etiam in iis, quas fratri scribo, litteris, hoc apponi insuper necesse est. Omnino enim plerique hanc epistolam legent. Nam hujus potissimum eam gratia dictavi, quo manifeste omnibus constaret me onus istud reformidare; ut, quidquid acciderit, et apud Deum, et apud homines culpa omni caream: imprimis vero apud Patrem Theophilum. Cum enim mea omnia palam in medium proferam, atque ex omnibus de me illi deliberandi potestatem faciam, quid est quod ego accusari merito possim? Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico, testorque, neque me ab ea prorsus velle separari, neque adulteri more cum ea clanculum consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, 249 alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam, ac precabor, plurimos mihi et quam optimos esse liberos. Hoc unum ab eo ignorari non oportet, penes quem creandi potestas est. Quod de sodali Paulo ac Dionysio intelligere potest, quos quidem legatos a populo decretos audio. Illud vero docendum non est, sed in memoriam duntaxat ei revocandum; ac plura sane ea de re disputabo. Nam cætera omnia si quis cum hoc uno contulerit, parva ac contemnenda censeantur. Difficile est, vel

plures episcoporum tempore liberos suscepisse. Πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμου γαμετῆς παποιήσασι. Theasiam excipit et Græciam, in quarum Ecclesiis cœlibatus vigeat. Sed si vera dicit Socrates, ex Epiphaniï sententia respondendum est, ubicumque factum illud est, ex disciplinæ [LXXXIV] ecclesiasticæ corruptela manasse. Quanquam in episcopis nullam ejusmodi depravationem accidisse Epiphanius indicat, sed in presbyteris et diaconis tantum.

(49) Τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν. Ut se habent hæc verba, non simpliciter negare videtur ἀνάστασιν, sed ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον appellat, quod in meliorem partem accipi potest, quasi rem sacram et arcanam, neque vulgo committendam esse dicat. Sic infra, Τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν θεῶν ἀπόρρητον εἶναι δεῖ. Verum quod subinde adjicit, non se posse cum vulgo consentire, et falsis dogmatibus esse decipiendum populum, argumento sunt, de resurrectione aliter ipsum, ac communis et vulgata Christianorum habebat fides, existimasse. Nimirum Platonicus genus quoddam resurrectionis mortuorum admittebant. Quippe Plato in *Phædome* immortales hominum esse animas ex eo disputat, quod necesse sit contrariorum esse vicissitudinem, atque a vitâ ad mortem; et a morte vicissim ad vitam fieri transitum, quod ille vocat ἀναδιώσασθαι, *reviviscere*. Hoc vero sic interpretor, ut animas ex aliis in alia corpora transfundi velit; quod Platonis inter decreta Diogenes Laertius recenset. Sic enim *reviviscere* dicebant qui erant mortui. Ita ergo Synesium puto resurrectionem intellisisse, cum se aliter ac vulgus de ea sentire dicit.

tes æquo nobiscum Marte decertare cogemus, qui nullum armorum munimentum habemus. Prælium autem, quantum conjicio, postridie committetur. Nam cum hostium quidam in speculatores nostros incidissent, totisque viribus insecuti essent, ubi velociores eos esse, quam ut capi possent, agnoverunt, renuntiare nobis jusserunt, quæ jucundissima 252 sunt; si nimirum non amplius oberandum nobis erit, ad eos homines investigandos, qui in vastas continentis regiones subeunt. Manere enim sese dixerunt, velleque cognoscere, cujusmodi tandem homines simus, qui tot dierum itinere ab nostris sedibus abstrahi non dubitaverimus, ut cum bellicosis hominibus manus consereamus; qui palantes ac segregati vivunt, eademque reip. forma, qua nos expeditionis atque exercitus, utuntur. Igitur tanquam crastina die favente Deo hostes superaturus; aut, si ita tamen necesse sit, liberorum meorum curam tuæ fidei commendo. Te enim, qui patrius sis, meæ apud te gratiæ memoriam in eos transferre convenit.

EPISTOLA CIX.

Eidem.

Neque asini mihi, neque muli, aut equi copia est, omnibus ad pabula dimissis, quibus ad te amicissimum mihi caput possem contendere. Pedibus porro iter facere plane quidem volebam, ac fortassis etiam poteram; sed propinqui committendum istud negarunt, ne iis qui occurrerent risum de nobis præberemus. Hos enim, qualescunque demum sint, usque adeo sapientes esse putant, tantaque mentis solertia, ut unusquisque melius quid me deceat, quam ego ipse, pervideat. Ita multis nos arbitris devinciunt; qui nos hominum famæ existimationique servire cogunt. Pervicere autem non admonendo duntaxat, sed majore quadam adhibita vi. Quippe cum ego proficiscerer, permittere noluerunt, sed me pallio retraxerunt. Quid igitur reliquum erit, nisi ut vicariam mei hanc ad te epistolam mitterem, qua tibi salutem impertio: tum illud abs te quæro, quidnam e Ptolemaide alatum sit: recentes nescio quos sermones intelligo, quos e prætorio reportare te verisimile est, præsertim quid sit illud per vulgatum arcanum ex Occidente. Scis enim mea interesse, ita factum, an secus fuerit. Itaque si quidem litteras ad me perspicua omnia significantes miseris, manebo; sin minus, tu me ipse quoque de suscepto ad te cursu reprehendes.

EPISTOLA CX.

Eidem.

Chilas leno, quem a paucis ignorari præ artis claritate verisimile est. 253 Etenim Andromacha minima, quæ pulchritudinis laude præ omnibus ætatis nostræ mulieribus floruit, de ejus cohorte fuit. Hic igitur per adeo præclara studia juventutem traducens, anteactæ vitæ convenire arbitratus est, ut in senectute militaribus gradibus nomen suum illustraret. Nuper igitur venit fortissimorum Marcomanorum præfecturam ab imperatore sortitus; quos credibile est, vobis, cum antea milites optimi fuerint, si jam idoneum ducem obtinuerint,

τῶν ἀλοήσαντες ἐν ἰσῷ στήσομεν αὐτοὺς οἱ μὲν ἔχοντες ὅπλων πρόβλημα. Ὁ δὲ ἀγών, ὃ; εἰκάσαι, τῆς ὑστεραίας. Τοῖς γὰρ σκοποῖς ἡμῶν προεντυχόντες ἐνιοὶ τῶν πολεμίων, καὶ διώξαντες ἀνακράτος, ὡς ἔγνωσαν κρείττους ὄντας ἢ ἀλδῶναι, ἐκίλευσαν ἀγγέλλειν ἡμῖν ἅττα ἡδίστα· εἰ μὴ καὶ δεήσει κλιανθῶσαι, ζητοῦντας ἀνθρώπους ἐνδομένους ἡτέρου πλάτη. Μένειν γὰρ ἔφασαν, καὶ ἐθέλειν μαθεῖν οἵτινες ὄντες ἡμερῶν τοσοῦτων ὁδῶν ἀποσπάσαι τῆς χώρας ἐτολμῆσαμεν, ἐφ' ᾧ συμμίξαι πολεμισταῖς ἀνθρώποις βίον ζωῆς νομαδικῶν, καὶ τὰ εἰς πολιτείαν οὕτω καταστησάμενοις. Ὅσπερ ἡμεῖς τὰ ἐπὶ τῆς στρατιᾶς. Ὡς οὖν αὐρίον σὺν θεῷ τοὺς πολεμίους νικήσω, ἀν μόντοι δέη πάλιν, νικήσω (μηδὲν γὰρ ἀπίσιον φθαγγαίμην), ἐπισκήπτω σοὶ τῶν παιδίων ἐπιμεληθῆναι. Προσθήκαι δὲ ὄντι θεῶν εἰς αὐτὰ ἀπομνημονεύσαι τὴν χάριν.

sit, rursum superaturus (nihil enim male ominari vellem), liberorum meorum curam tuæ fidei commendo. Te enim, qui patrius sis, meæ apud te gratiæ memoriam in eos transferre convenit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΘ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ ἦνος, οὐκ ἡμίονος, οὐκ ἵππος ἐστὶ μοι, ἀπάντων ἀνειμένων εἰς πόναν, οἷς χρῆσάμενος ἀν ἤλθον εἰς σε τὴν φιλότατην μοι κεφαλὴν [γρ. εἰς σοῦ τῆς φιλότατης μοι κεφαλῆς]. Βαβίζειν δὲ πάνυ μὲν ἐβουλόμην, καὶ τυχὼν ἡδυνάμην· οὐ μὴν ἔφασαν οἱ προσήκοντες δεῖν· ἵνα μὴ διατριβῆ τοῖς ἀπαντῶσι γενοίμεθα. Τοῦτους γὰρ, οἷτινες ἀν ὧσιν, οὕτω πάνυ σοφοὺς ἡγηταί. C καὶ τοσοῦτον νοῦν ἔχειν, ὡς ἔκαστον αὐτῶν ἔμενον ἀν ἐμοῦ σκέψασθαι περὶ τῶν πρεσπόντων ἐμοί. Τοσοῦτων ἡμᾶς ἐξαρτῶσι χριτῶν, οἱ πρὸς ὄξαν τὴν ἔξω ζῆν ἀναγκάζοντες. Περιεγέοντο δὲ οὐ νοθεύοντες, ἀλλὰ τὸν βιαιότερον τρόπον, ἐπειδὴ προφηεῖν, οὐκ ἐπιτρέποντες, ἀλλ' ἀντιλαμβάνομενοι τοῦ τριβωνίου. Τί οὖν ὑπόλοιπον, ἢ τὴν ἐπιστολὴν ἀντ' ἐμοῦ σταλεῖαι πρὸς σέ; εἰ' ἧς ἀσπάζομαι τέ σε, καὶ πυνθάνομαι εἶνα τὰ ἀπὸ Πτολεμαίδος ἀγώγιμα, λόγους καινοῖς, οὓς εἰκὸς σε κομίζειν ἀπὸ τοῦ στρατηγίου. Καὶ μάλιστα τί τὸ θρυλλοῦμενον ἀπόρρητον ἀπὸ τῆς ἐστέρρας. Οἶσθα γὰρ ὅτι πάνυ μοι διαφέρει γενόμενον οὕτω, καὶ μὴ γενόμενον. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστα σαφῶς ἔχουσιν ἐπιστολὴν ἐκπέμψεις, ἔξω κατὰ χώραν· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ μέμψῃ περὶ τοῦ δρόμου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΡ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Κεῖλας ὁ πορνεοσκόξ, ὃν οὐκ εἰκὸς ὑπὸ πολλῶν ἀγνωεῖσθαι, διὰ τὴν ἐκ τῆς τέχνης λαμπρότητα. Καὶ γὰρ ἡ μίμος Ἀνδρομάχη, τῆς τούτου γέγονε φάλαγγος, ἢ τὸ κάλλιστον τῶν γυναικῶν ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνήσασα. Οὗτος ἐννεάσας τοῖς οὕτω καλοῖς ἐπιτηδεύμασι, πρέπον ψήθη τοῖς προθεστωμένοις αὐτῷ, ἐν γῆρξ στρατιωτικαῖς ἐλλαμπρύνεσθαι τάξεισιν [γρ. ἐλαμπ. πράξ.]. Ἐναγχος οὖν ἦκει παρὰ βασιλέως στρατηγεῖν εὐράμενος τῶν γενναιωτάτων Μαρχομάνων· οὓς εἰκὸς ἡμῖν ἐστί καὶ πρότερον ἀγαθοῦς στρατιώτας ὄντας, νῦν ἐπιτυχόντας καὶ πρέπον-

τος στρατηγῶν, μέγα τι καὶ γενναῖον ἔργον ἐπιδεί-
 ξασθαι. Ἔλεγε γοῦν Συριανῶ [ἡρ. Σερηνιανῶ] συγγε-
 νόμενος· οἶσθα τὴν ἐκ γειτόνων τὸν ἰατρὸν. Ὁ δὲ
 Συριανὸς [ἡρ. Σερηνιανὸς] ἀπήγγειλε πρὸς ἡμᾶς, ἐν
 οἷς ἀπολείπει τὸ θεῖον στρατόπεδον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα
 τί ἂν δεῖο [ἡρ. δεήσοι] πρὸς σὲ γράφειν, ὧν καὶ ὡς
 παρέργως ἠκροασάμην; Ἐφ' οἷς δὲ αὐτὸς ἀκούσας
 ἠσθὴν ὑπερφυῶς, σέ τε δι' αὐτῶν εὐφρανθῆναι βού-
 λομαι, τάδε ἐστίν· Ὁ θαυμαστός Ἰωάννης, μικρὸν
 εἶπεῖν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστίν, ἐπιδοῦσης τῆς τύχης
 ἐν τοῖς ἐκείνου πράγμασι, ὅσον ἐπιδοῦσης χωρεῖ,
 καὶ τινα καθ' ἑαυτὴν ὑπερβολὴν ἐξευρούσης. Αὐτῷ
 τε γὰρ ἀνεῖται τὰ βασιλείως ὧτα· καὶ πρὸ τούτων ἡ
 γνώμη χρῆσθαι πρὸς ὃ τὸ δεῖο. Καὶ ὅσα Ἀντιό-
 χος (53) δύναται, δύναται τούτῳ· δύναται δὲ Ἀντιό-
 χος ὅσα βούλεται. Ἀντιόχον ἡγοῦ μὴ τὸν ἀπὸ Γρατια-
 νοῦ, τὸ ἱερὸν ἀνθρώπιον, τὸ βέλτιστον μὲν τοὺς πρό-
 πους, εἰδεχθέστατον δὲ τὴν ἔψιν. Ἄλλ' ἕτερός ἐστιν
 ὁ νεανίσκος ὁ πρόκοιλος, ὁ Ναρση τῷ Πέρσῃ παρα-
 δυναστεύσας. Τούτον ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν ἡ τύχη
 μέγαν ποιεῖ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰκόσ ἐστι κο-
 ρωνῆς ἐνιαυτοῦ ἄρξει παρ' ἡμῖν τὸν δικαιοτάτον ἀρ-
 χοντα, τοῦ μὲν ὄντα συγγενῆ, τοῦ δὲ οἰκίον γενό-
 μενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ'.

Τρωτῶ.

Πυνθάγη περὶ Διοσκορίου πόσους ἀπαγγέλλει [ἡρ.
 ἀπαγγέλλοι] στίχους ἐκάστης ἡμέρας; πεντήμοντα.
 Τούτους ἀποδίδωσιν, οὐ προσπαλῶν, οὐ διλογῶν,
 οὐκ ἐπιστάμενος ἐφ' ᾧ τὴν ἀνάμνησιν ἀθροῖσαι σὺν
 χρόνῳ· ἀλλ' ἐπειδὴν ἀρξῆται λέγειν, κατατείνει συν-
 εχῶς· καὶ ἡ σωτὴ τέλος ἐστὶ τῆς ἀπαγγελίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ὅτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποι φιλοῦσι καὶ ἐπαι-
 νοῦσιν· οὔτε μία δύναμις τῆς ψυχῆς ἐπ' ἄμφω τέ-
 τακται ταῦτα. Ἀλλὰ τῷ παθητικῷ μὲν οἰκειούμεθα,
 καὶ ἀλλοτριούμεθα· τῷ δὲ κρίνειν δυναμένῳ, καὶ
 λόγον ἔχοντι τῆς ψυχῆς, ἐπαινοῦμέν τε καὶ μεμφο-
 μεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Εἶτα τοὺς μὲν κακοδαίμονας τούτους ὀρώμεν ἀπο-
 θνήσκειν ἐθέλοντας ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, ἅττα ἂν
 λείαν περιποιήσονται, τοῦ μηκέτι προσέσθαι τοῖς
 κυρίοις αὐτά· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ χώρας, ὑπὲρ ἱερῶν,
 ὑπὲρ νόμων, ὑπὲρ κτημάτων, οἷς ἡμᾶς ὁ χρόνος
 συνηθεστέρους ἐποίησεν, οὐκ ἀπειδήσομεν ἑαυτῶν,
 ἀλλὰ περιεξόμεθα τῶν ψυχῶν; οὐκ ἄρα δόξομεν
 ἄνδρες εἶναι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἰτητέον ἐστὶν ἐπ' αὐτοὺς

DION. PETAVII NOTÆ.

(53) Καὶ ὅσα Ἀντιόχος. Hic ille est, opinor, Antiochus, quem Isdegerdes, post susceptam ex Arcadii testamento Theodosii tutelam, curatorem ad eum destinavit. Vide Zonaram, Cædren. et Niceph. lib. xiv, c. 1. De altero Antiocho, quem ἀπὸ

A memorabile aliquod atque egregium facinus edi-
 tuos. Hoc inter colloquendum Syriano dixit :
 nosti illum de vicinia medicum. Syrianus ad nos
 detulit, quoniam in statu divina illa castra reli-
 quisset. Cætera porro quid attinet scribere, quæ
 ego etiam obiter accepi? Sed quibus auditis mi-
 rifice sum delectatus, quorumque lætitiā imper-
 tiri volo, ea sunt ejusmodi: Egregius noster Joannes,
 parvum hoc dictu est, in iisdem semper ver-
 sator, cum illius in rebus fortuna se in dies esseret,
 quantum efferrī potest; imo vero incrementum
 etiam sui aliquod excogitaverit. Nam illi patent
 imperatoris aures, et, quod caput est, animus
 ipse, quod ad ea omnia quæ velit, utatur. Et quid-
 quid Antiochus potestatis habet, in illius commo-
 dum habet: potest autem Antiochus quæcunque
 libet. Antiochum dico, non eum qui cum Gratiano
 fuit, sanctum homuncionem, moribus spectatissi-
 mis, sed oppido deformem. Verum alius quidam
 est juvenis ventrosus, qui apud Narsen Persam
 præcipua in auctoritate fuit, eandemque post
 eum retinuit. Ab eo tempore magnum illum huc-
 usque fortuna reddit. Quæ cum ita sint, consenta-
 neum est cornicis annos præfuturum nobis æquis-
 simum magistratum, qui cum altero cognatione,
 cum altero necessitudine sit conjunctus

EPISTOLA CXI.

Τρωίτο.

Quæris de Dioscoro, quot versus quotidie pronun-
 tiant? quinquaginta. Hos quidem reddit, nihil
 hæsitans, nihil iterato repetens, neque identidem
 insistens ad colligendam cum tempore memoriam:
 sed postquam cœperit, continuo percurrit, pronun-
 tiandique finis est silentium.

254 EPISTOLA CXII.

Eidem.

Neque eadem ob causas diligunt ac laudant
 homines, nec eadem animæ facultas utrisque illis
 præstandis attributa est. Sed ea quidem parte, qua
 affectibus movemur, conciliamur, aut alienamur
 invicem: quæ vero judicandi vi prædita est, et rationem
 continet, ea laudamus, aut reprehendimus.

EPISTOLA CXIII

Κρατρί.

Itane vero? miseros illos videamus sponte mor-
 tem cupere pro alienis rebus oppetere, quascun-
 que deprædati fuerint; ne rursus iis, quorum illæ
 sunt, reddere cogantur: nos pro sedibus nostris,
 pro sacris, pro legibus, pro fortunis, quibus nos
 magis temporis diuturnitas assuefecit, non peri-
 culis omnibus vitam exponemus, sed animæ nostræ
 consulemus? Haud sane viri esse videbimur. Mihi

Γρατιανῶ nominat, nihil extrico. Isidorus Pelus. lib. 1, epist. 36, Antiocho cuidam scribit eunucho palatii; quem illum ipsum ab Isdegerde missum esse suspicor.

quidem, utut habeo, recta in illos eundum est, experimentumque de tam audacibus hominibus capiendum; quales tandem cum sint, insultare Romanis non dubitent, quocumque ii modo sese habeant. Camelus enim, aiunt, etiam scabiosus multorum asinorum onera sustinet. Enimvero et mori ferine in ejusmodi casibus eos video, qui vitæ suæ conservandæ plurimum student; et vivere, quicunque vitam desperaverint. Horum ego unus ero. Pugnabo enim tanquam moriturus: nec dubito quin superstes sim futurus. A Lacedæmoniiis enim ortum duco, et magistratuum ad Leonidam litteras probe teneo: Tanquam illioco meritori dimittent, et non morientur.

EPISTOLA CXIV.

Eidem.

Et miraris, cum apud æstuosos Phycuntas habites, si rigeas, et sanguinem corrueris? At contra mirandum hoc sane foret, si corpus tuum ardorem illum posset pervincere. Verum potes tu, favente Deo, si ad nos migraveris, valetudinem recuperare, postquam aere ex palustri vapore infecto liberatus fueris; liberatus item aquis salsis, ac tepidis, penitusque stantibus; quod idem est ac si mortuis dicam. Quæ vere tandem voluptas est, in hitoris arena recumbere, qui unicus vobis est accessus? **255** Nam quo demum vos vertetis? Apud nos vero licet sub arboris umbra considerare. Sin te fastidium capiat, ab una ad aliam arborem, aut ab nemore transire ad nemus aliud licet. Quale est autem præterfluentem aquulam transmittere? Quam est jucundus favonius qui ramos leniter impellit? Sed neque varii concentus volucrum desunt; neque florum picturæ; aut in pratis frutices, partim agriculturæ opera, partim naturæ munera, fragrantia omnia, ac telluris bene habitæ succi. Nympharum porro spelancam hic ego minime prædicabo. aliud est quiddam.

EPISTOLA CXV.

Theodoro medico.

Necessarium bonum est cibi parcimonia. Quam ut alius quispiam irriserit, tibi certe nefas est, qui Hippocratem jaetes, qui in brevibus sententiis inediam dixit sanitatis esse matrem.

EPISTOLA CXVI.

Aszentio.

In montem aut pelagi undantes cum murmure fluctus.

Homerus contentionis mala procul amandari desiderat. Philosophia vero ne initio quidem aditum illis ad animum præbet. Verum imbecilliores nos sumus, quam ut philosophemur: quod ad me quidem attinet. Nolumus tamen militibus esse

DION. PETAVII NOTÆ.

(54) Ὅς ἀφορίζω. Hanc Hippocratis sententiam commendat Isidor. Pelus. lib. 1, epist. 277, et lib. III, epist. 192.

ὡς ἔγω, καὶ πείραν ληπτέον τῶν πάντα τοῦτων τειμένων, οἵτινες ὄντες ἀξιοῦσι Ῥωμαίων καταγέλῃν, ἔχόντων ὅπως ποτὲ ἔχουσιν. Ἄλλ' ἢ κέρηλος γάρ τοι, φασί, καὶ ψωριῶσα πολλῶν ὄνων ἀνατίθεται φορτία. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀποδνήσκοντας ὡς ἐπίπαν ἐν τοῖς τοιούτοις ὁρῶ τοὺς περὶ πλείστου ποιούμενους τὸ ζῆν· καὶ ζῶντας, ὅσοι τοῦ ζῆν ἀπεγνωσκίαισι. Τοῦτων ἴσομαι Μαχέσθωμαι γὰρ ὡς ἀποθανοῦμενος καὶ εὐ οἶδ' ὅτι περίσσομαι. Λάκων γὰρ ἀνωθὲν εἶμι, καὶ οἶδα τὴν πρὸς Λαωνίαν ἐπιστολὴν τῶν τελῶν· Μαχέσθω ὡς τετραξέδρομοι, καὶ οὐ τεθνήξονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Εἶτα θαυμάσεις, τοὺς ἀσχμάδας Φυκούντας οἰκῶν, εἰ βίγσις, καὶ τὸ αἶμα ἐξεπνήθρευσας; Τούναντιον μὲντοι θαυμάζειν ἔρχην, εἰ σοι τὸ σῶμα κρεϊτέον ἐστὶ τῆς αὐτοῦ φλογός. Ἄλλ' ἐστὶ σοι κατ' ἡμᾶς ἐλθόντι σὺν τῷ θεῷ, ῥέθνη γενέσθαι, ἀπαλλαγέντι μὲν ἀέρος διεσφορότος ἐκ τῆς ἐλώδους ἀεμιῆς, ἀπαλλαγέντι δὲ ὕδατος ἀλυκοῦ, καὶ χλιαροῦ, καὶ τὸ ἔλιν ἐστώτος· ὃ ταυτὸν ἐπιείναι καὶ νεκροῦ. Τί δὲ καὶ κὰλὸν ἐπὶ τὴν ψάμμον τὴν αἰγιαλλεῖν ἀναπνεῖν, ἣν μόνην ἔχετε διατριβὴν; ποῦ γὰρ δὴ καὶ τραπήσασθε; Ἐνθαδὶ δὲ, οἷον μὲν ἐστὶν ὑπελθεῖν δένδρου σικιάν. Κὰν δυσαρεστήσης, ἐστὶν ἀμείψαι δένδρον ἐκ δένδρου, καὶ ἔθιν ἄλλος ἐξ ἄλλου. Οἷον δὲ τὸ διασθῆναι παραρρέον ὕδατιον; Ὅς ἡδὲ ὁ ζέφυρος ὑποκινῶν ἡρέμα τοὺς κλάδους; ποικίλαι δὲ καὶ ὀρνίθων φῶδαι, καὶ ἀνθέων χροαίαι, καὶ λειμῶνος θάμνοι· τὰ μὲν, γεωργίας ἔργα· τὰ δὲ, φύσεως δῶρα· πάντα εὐώδη· γῆς ὕγαινοῦσης χυμοί. Τὸ δὲ τῶν Νυμφῶν ἀντρον οὐκ ἐπαινέσομαι. Θεοκρίτου γὰρ δεῖ. Ἔστι δὲ τι καὶ παρὰ ταῦτα.

Theocrito enim opus est. Ac præter hæc, etiam

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΕ'.

Θεοδώρῳ λατρῷ.

Ἄγαθὸν ἀναγκαῖον ἢ ὀλιγοστία. Ἦν ἕτερος μὲν ἄν τις καὶ σκίψειε· σοὶ δὲ οὐ θέμις Ἴπποκράτην ἀρχοῦντι, δὲ ἀφορίζων (54), τὴν Ἐνδειαν ἔφη ὑγείας εἶναι μητέρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Αὐξεντίῳ [γρ. Αὐξάνορτι].

Εἰς ὄρος, ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.

Ὅμηρος ἀποδιοπομπεῖται τὰ ἐκ φιλονεικίας κακὰ. Φιλοσοφία δὲ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς δίδωσι πάροθον εἰς ψυχὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀσθενέστεροί μὲν, ἢ ὥστε φιλοσοφεῖν, τὸ γε ἐμὸν μέρος. Οὐ μὴν ἀξιοῦμεν παντάπαστι φαυλότερον ἔχειν ἀνθρώπων στρατιωτῶν, ἐφ'

ὡς ἡ πόλις γέγνηται. Πάλιν οὖν Ὁμήρῳ χρησάμενος, ἄς ποῦ φησιν,

deteriores, quos versibus suis ille descripsit. Ergo iterum Homerus adhibendus erit, qui alicubi dixit,

Ἄρχε, σὺ γὰρ γυνεῆσαι νεώτερος.

Incipe, nam natū minor es.

Μάχη γὰρ μὴ γένοιτο μὲν· εἰ δὲ γένοιτο, ὁ νεώτερος αὐτῆς ἀρχέτω. Τοιοῦτον γὰρ τι νοεῖται τῷ Προσιδῶνι, τὸ παραχωρεῖν τοῦ προκατάρξασθαι τῷ νεωτέρῳ θεῷ. Τὸν δὲ πρεσβύτερον, ἡγεμόνα δεῖ τῶν καλλίστων εἶναι· κάλλιστον δὲ ὁμόνοια. Ἐγὼ δὲ ὡς οὐ σου πρεσβύτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤδη πρεσβύτης, χρῆ δῆλον, ὁ Φερεκύδης φησίν. Οὐκοῦν τὰ τῆς ἀπολογίας εἰς ἐμὲ περιττάται. Εἰ δὲ καὶ τὸν πρότερον ἀμαρτάνοντα δεῖ πρότερον ἐνδοῦναι, σὺ δ' ἐμὲ βούλει τοῦτον εἶναι, συγχωρῶ σὴν χάριν καὶ τοῦτο. Δεῖ γὰρ ἀντιποιηθέντα σου πρότερον, εὐθὺς ἐθελήσαντί σοι χαρισασθαι

Pugna enim atque contentio absit quidem omnino; sin aliqua intervenerit, eam junior incipiat. Nam ejusmodi quidpiam Neptuno in animum venit, ut auspiciandi prælii juniori deo potestatem faceret. Grandiore vero natu, præstare ad honestissimam quoque consentaneum est: honestissima porro concordia est. Ego autem quam te non modo senior sim, verum etiam senex, de cæte manifestum est, aiebat Pherecydes. Quare meæ sunt excusandi parites. Quod si insuper eum, qui primus peccavit, primum cedere et animum remittere oportet; acta me eum esse vis, hoc etiam tua causa concedo. Hunc enim par est, qui te prior conciliare sibi studuerit, subinde tibi condonare quæ volueris.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΖ΄.

B

256 EPISTOLA CXVII.

Ἡλιοδώρῳ.

Heliodoro.

Ἡ φήμη λέγει δύνασθαι σε πολλὰ παρὰ τῶν νῦν ἔχοντι τὴν Αἴγυπτίων ἀρχήν· καὶ ἀληθῆ λέγει· δικαιοτάτος γὰρ εἶ, καλῶς τῷ δύνασθαι χρώμενος. Ὅπως οὖν δυναίῃ τῆς σῆς φύσεως καὶ δυνάμεως, ὑπὲρ ὧν ἂ ἐμπὸς Ἡσίοδωρος δεῖται, λέγοντος ἀκούσων; ἐν εἰδήσῃ οὐ καὶ βήτορα συνεστήσαμεν.

Faam est plurimum te apud Ægypti præfectum gratia et auctoritate valere; vereque illa de te prædicat: dignissimus enim es qui potestatem quam honeste uteris. Ut igitur aliquem ex indole potestatisque tua fructum capias, quæ meus Eusebius abs te desideret, ea exponentem illum audias; ut etiam oratorum intelligas a me esse commendatum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΗ΄.

Τρωίλῳ.

EPISTOLA CXVIII.

Troilo.

Εἰ τὸν ἥρωα Μαξιμίον [γρ. Μαξιμανόν] οἶσθα· διέτριψε γὰρ χρόνον ὑπόσυχον ἐπὶ στρατοπέδῳ· πάντως καὶ οὐ χρηστός ἦν, ἴσθα. Τοῦτου παῖς, ἐμὸς ἐξανέψιος, ὃς ἐπιδώσει σοι τὴν ἐπιστολήν· ὃν ἔπερος μὲν τις ἴσως καὶ διὰ τὴν τύχην τιμήσει· τῶν γὰρ ἀρξάντων ἔστιν οὐκ ἀφιλότιμον ἀρχήν. Ὅσῃ δὲ φιλόσοφος Τρωίλος τάνδον ὄψεται τοῦ νεανίου, κακεῖθον αὐτὸν ἐπαινέσει. Δῆλον δὲ οὐ καὶ συνδιόσεις τὰ παρόντα αὐτῷ. Σπαράττεται γὰρ ὑπὸ ἐνθεικτῶν κακῶς ἐπιφύοντων τῇ Κυρήνῃ, εἰ μὴ σὺ γε δύσσαι ἀλλήλῃ. Ὅ τι γὰρ Ἀνθέμιον, ἢ τινα τῶν ὁμοτίμων αὐτῷ πείσεις ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ τάληθους φθέγγεσθαι, τοῦτο οὖν ἴσται πάντως, καὶ σὺ αἰτίαν ἔχεις τοῦ γενομένου. Δι' ἐνὸς οὖν ἀνδρός τε καὶ πράγματος, δέομαι, προθυμήθητι τῶν παμπονήρων τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι θηρίων. Τὸ γὰρ εὐτυχηθῆναι τὴν πείραν τοῖς φθάσαι, πολλοὺς ὁμοίους γενέσθαι προτρέφεται. liberemur. Hoc enim ipsum, quod iis qui periculum

C

Si Maximium herodem cognoscis: diu enim in comitatu versatus est: prorsus et eundem bonum virum esse cognoscis. Hujus filius, consobrinnus ex patre meus est, qui tibi hasce litteras dabit; cui etiam fortasse quispiam vel ob fortunam honorem tribuet: ex iis enim est qui non obscurum magistratum gesserunt. At philosophus Troilus intimos adolescentis recessus penetrabit, et eum inde laudabit. Perspicuum autem est te illi in præsentī necessitate auxilio futurum. Laceratur enim a delatoribus in Cyrenæa grassantibus, nisi vires induis ipse. Quidquid enim Anthemio, vel alteri cuilibet pari auctoritate pro nobis, ac veritate loqui persuaseris; tuum hoc utique erit, ejusque, quidquid factum erit, causa esse putabere. Per unum itaque hominem, unumque negotium, quæce te, da operam ut a nequissimis istis belluis prius feocerint, prospere successerit, plerogue ut similes esse velint horribiliter.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΘ΄.

D

EPISTOLA CXIX.

Τρωίλῳ.

Troilo.

Εἰς ἀνογήτην ὁ εἰς ἀνογήτης, ὧν σοι φύσις ἔστιν ἐργάζεσθαι, οὐδὲν καιρὸν ἔση πεποιηκῶς, ἀλλ' ἐποικοδομῶν τοῖς εαυτοῦ. Κυρηναῖος γὰρ ἔστι, τῆς δὲ ὕμης εἰς πόλιος. Δεῖ δὲ οὐ μόνον ἀθρόους, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕνα εὐεργετεῖν. Τίνα δὲ ἴσται ἐν οἷς φίλων δεήσεται ἀνογήτης, οὐκ ἐμοῦ γράφοντος ἀναγινώσκειν, ἀλλ' αὐτοῦ λέγοντος ἀκούειν σε δεῖ. Οὐδὲν γὰρ ἐν γένοιτο τοῦ παθόντος βητορικώτερον. Μαρκιανὸν τὸν φιλόσοφον τὸν ἀρξάντα Παγλαγῶνων πρόσειπε παρ'

Quidquid in Diogenem contuleris eorum ad quæ præstanda natura comparatus es, nihil novi feceris, sed tuis aliquid meritis astruxeris. Cyrenæus enim est, ex ea, quæ vestra opera etiamnum urbs est. Non solum autem de universis, verum etiam de singulis bene mereri convenit. Quæ sint ea porro, propter quæ amicis opus habeat Diogenes, non scribente me legere, sed eo dicente audire te oportet. Nihil enim possit co esse, qui perpressus

virum se præbere ne conatur quidem : difficile est enim. Callidus autem est ; et quemadmodum præ caeteris, qui tales re ipsa sunt, virili esse animo putatur, optime consuluit. Sed mihi fortuna præclare illius consiliis obstitiisse videtur. Quintum enim jam diem cum armis progressi fueramus, cum adhuc hostes extremos provinciae fines popularentur, tum is de illorum adventu desperans penitus, quod nequaquam in interiora penetrare ausuri essent, advolat **245** et omnia rursus perturbatione complet. Tum autem ægritudinis mentio nulla, quin eos irridebat, qui id audire sustinuissem ; se vero e longinqua regione nescio qua revertere aiebat. Illo quippe auxilii ferendi gratia exercitum se esse ; et hac una re eorum, qui vocaverant, agros esse servatos ; neque enim irrupisse hostes, sola adventus Joannis fama percussos. Rebus igitur ibi constitutis, statim ad eam provinciae partem, quæ laborasset, accurrisse dicebat : propediem enim exspectare se venturos, si ejus præsentia celaretur, nec nomen efferretur. Repente igitur perturbare cæpit omnia, cum se perperam officio ducis immisceret, ac brevi vincendi artem traditurum pollicetur, hæc identidem succlamans, in frontem, in phalangem, et ad cornu sæpius, et quadratum oblongum ingeminans, ordinumque appellans nomina, quorum ignorabat usum. Sane quibusdam ob id aliquis esse visus est, qui ejus prædicabant indolem, ac discipuli esse cupiebant. Et jam advesperascebat, tempusque irruptionis appetebat : itaque brevi montibus digressi longe processimus. Hic adolescentes quatuor rustico habitu, vociferantes quantum capita ferebant, cursu ad nos contendebant, ut nemini vate opus esset ad divinandum hostes ab iis metui, festinatoque eos ad arma nostra receptum habere velle. Ac priusquam penitus illos adesse hostem nuntiantes exaudiremus, miseros homunciones in equis conspicimus, qui mihi famis ductu regi videbantur, et ad mortem pro invadendis bonis nostris obeundam esse paratissimi. Qui cum nos conspexissent, conspectique essent, antequam intra teli factum veniretur, illi, ut solebant, equis delapsi se ad certamen accingebant : mibique homines imitari factu optimum esse videbatur : nam regio ipsa equitatu opportuna non erat. Verum generosus ille nequaquam se in equitum jura peccatorum esse dixit, sed equestre certamen initurum. Quid tum igitur ? frenis violenter detortis, aversus ipse, quanto poterat impetu fugiebat, equum cruore spargens, effusis habentibus omnibus, stimulisque omnibus admotis : tum crebra verbera, et vox ad incitandum acrius insonabat. In quo difficile est dictu, **246** utrum potius laudasset quispiam, equumne an equitem. Nam ille per declivia perinde ac per acclivia perque consita

ναί μὲν ἀνὴρ οὐδ' ἐπιχειρεῖ· χαλεπὸν γὰρ· σοφιστῆς δ' ἐστὶ, καὶ ὡς ἂν δεῖξειεν ἀνὴρ εἶναι παρὰ τοῖς ὄντας ἄνδρας, ἀριστα σκέπτεται. Ἄλλὰ μοι δοκεῖ καλῶς αὐτῷ τὸ δαιμόνιον ἀντιπολεμειῖσθαι. Πέμπτην μὲν γὰρ ἤδη ἐν τοῖς ὄπλοις μάτην προελθὺν λυθεῖμεν, ἐτι τὰ μεταωρότερα κακουργούντων τῶν πολεμίων· ὁ δὲ καὶ παντάπασιν ἀπογοῦος ἤξειν αὐτοῦς, ὡς οὐκ ἂν τὸ βάθος τῆς χώρας θεβρήσοντας, παρῆν, καὶ πάντα εὐθύς (43) ἀκοσμίας ἐμπύπλησι. Καὶ ἀσθενέας μὲν οὐκ ἐμέμνητο· κατεγέλα δὲ τοὺς καὶ ἀνασχομένους ἀκούσαι· αὐτοὺς δὲ ἤκειν ἐφη πέφρωθεν, οὐκ οἶδα ὅθεν. Ἐκεῖ γὰρ εἰς συμμαχίαν παρακαλεῖσθαι· παρ' ὃ καὶ σεῦσθαι τοὺς ἐπικαλεσαμένους ἀγροῦς. Οὐδὲ γὰρ ἐμβεδληκέναι τοὺς πολεμίους, πρὸς τὴν φήμην τῆς Ἰωάννου παρουσίας καταπλαγέντας. Ἀσφαλῶς δὲ τάκεῖ καταστησάμενος, πρὸς τὸ πονοῦν ἐφη δεδραμηκέναι [ἱπρ. καταδεδραμ.]· προσδέχεσθαι γὰρ ὅσον οὐκω τοὺς ἄνδρας, ἣν λάθη παρών, καὶ μὴ διαδοθῆ τοῦνομα. Εὐθύς οὖν ἅπαντα ἀκοσμίας ἐμπύπλησι παραστρατηγῆν ἀξίων, καὶ ἐν βραχεῖ τέχνῃ τοῦ νικᾶν παραδώσειν ὑπισχνούμενος, βῶν ἐπὶ μέτωπον, ἐπὶ φάλαγγα, καὶ κατὰ τὸ κέρασ πολλῶ, τὸ πλάσιον· ποιῶν ὄνυματὰ τάξειον, ὧν ἠγγόνει τὴν χρεῖαν. Καὶ τὴν ἀπὸ τούτου ἐδοξέ τις εἶναι, καὶ τὴν γε φύσιν ἐμκαίριζον, καὶ ἐμαθητέων πολλοί. Ἦδη δὲ δεληγ τε ἦν ὄψια, καὶ καιρὸς ἐφόδου· καὶ δὴ πρόσω τῆς ὀρεινῆς καταβαίνοντες ἐγενόμεθα. Κάνταῦθα νεανία τέσσαρες, ἐσταλμένοι χωριτικῶς [ἱπρ. χωρικῶς], καὶ κεκραγέτες ὅσον ἐχώρου αἱ κεφαλαί, ὀρόμῃ πρὸς ἡμᾶς ἔθεον, ὡς μηδενὶ μάντεως δεῖν, ὅτι πολεμίους παρόδηνται, καὶ σπεύδουσιν εἰσω τῶν ὄπλων γενέσθαι. Πρὶν δὲ καὶ καλῶς αὐτῶν ἐκείνων ἀκούσαι, λεγόντων δτι καὶ δὴ πάρεστιν, ὀρώμεν ἐφ' ἔππων ἀνδράρια πονηρὰ, καὶ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖν [ἱπρ. δοκεῖ], ὅπλιμοῦ στρατηγόμενα· προχειρότατα δ' οὖν ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἀποθνήσκειν ἐθέλοντα. Ἐπειδὴ δ' οὖν εἶδον καὶ ὤφθησαν, πρὶν εἰσω βέλους ἔλθειν, οἱ μὲν ἀποδάντες, ὥσπερ κείθεσαν, τῶν ἔππων, ὡς εἰς μάχην διασκευάζοντο· καὶ μοι καλῶς ἔχειν ἐδόκει μιμεῖσθαι τοὺς ἄνδρας· καὶ γὰρ ἀφιππα ἦν. Ὁ δὲ γεννάδας οὐκ ἐφη παρανομήσειν εἰς τὴν ἱππικὴν, ἀλλὰ τὸν ἀγῶνα τῶν ἔππων ποιήσειν. Τί οὖν ; Παρευεγκῶν βίβ τὸ ψάλιον, καὶ μεταστραφεῖς, ἐφευγεν ἀνακράτος ἐξ ἐλαύνων, ἐξαιματών τὸν ἔππον, ἄπασαν ἠνίαν ἀφείλε, κέντρῳ παντὶ χρώμενος· καὶ ἡ μάλιστα πυκνή· καὶ ἡ βοή τὸ κελευστικὸν ἤκει. Ἐν τούτῳ δὲ οὐκ ἐστι βῆδιον εἰπεῖν, ὅτινὰ τις μάλλον ἐπήνεσε, πότερον τὸν ἔππον, ἢ τὸν ἱππέα· ὁ μὲν γὰρ ὁμοίως κατὰ πρῶτων, ὁμοίως κατ' ὀρθίων ἐφέρετο, καὶ διὰ τῶν δασέων, καὶ διὰ τῶν ψιλῶν, ῥύμη μῆ διεπῆδα τάφρους, ὑπὲρ τοὺς ὄχθους ἤερετο· ὁ δὲ, διὰ πάντων τῶν χωρίων ἔποχος ἦν, καὶ ἐν οὐδενὶ τῆς καθέδρας ὠλισθήσε. Δοκεῖ γὰρ μοι καὶ τοῖς πολεμίους καλὴ θέα γενέσθαι, καὶ ὡς πολλὰ ἂν εὐξάντο τοιαῦτα θεάσα-

DION. PETAVII NOTÆ.

(43) Παρῆν, καὶ πάντα εὐθύς. Dispunximus aliquot voces perperam inculcatas. Sic enim in vul-

gatis παρῆν, καὶ πάντα εὐλημμένος, καὶ πάντα εὐθύς, quæ a veteribus aberant.

σβαι. Οὐ μὴν τὸ γ' ἐφ' ἡμῖν, εἶδον. Ἄλλ' ἄθυμότεροι μὲν, ὡς τὸ εἰκὸς, ἐγενόμεθα, ψευθεύτες κατὰ πολλὸν τῶν εἰς τὸν κομήτην ἐπιπίδων. Ἐταξάμεθα γούν, ὡς εἴ τις ἐπιτοί, δεξόμενοι· αὐτοὶ δὲ μάχης ἄρχων οὐ διανοούμεθα. Καὶ γὰρ ὅστις αὐτὸς εὐψυχος ἦν, ἠπίσται τῷ πέλας, πρὸς παρὰδειγμα τὸ γεγονός δρῶν. Ἐνθα οὐδὲν ἦν ἀσχιον κόμης. Οὕτω γὰρ ἦν πρῶτος οὗτος ἐπιδοξότατος πρὸς τὸ προδύσσειν ἡμᾶς. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις ταυτὸν ἴσως τοῦτο παρέστη· καὶ ταξάμενοι περιέμενον ἡμᾶς, ὡς ἦν ἐμβάλωμεν, ἀμυνούμενοι. Ἐπεὶ δὲ παρ' οὐδετέρων ἐπαχειρεῖτο, πρῶτον μὲν αὐτοὶ τὴν ἐπὶ τὰ λαῖα φέρουσαν, καὶ μετ' ἐκείνουσ ἡμεῖς τὴν ἐπὶ θάτερα ἐτραπούμεθα, οὐδ' ἕτεροι θάττον ἢ βῆδην, ἀλλὰ σχολαίῳ βαδίσματι, τῷ μὴ δοκεῖν εἶναι φυγὴν τὴν ἀναχώρησιν. Εἶτα μέντοι καίπερ ἐν τούτοις ὄντες, ἐπυθδανόμεθα τοῖς γῆς Ἰωάννης. Ὁ δ' ἐν πνεύματι καταλαβὼν ἄρα τὴν Βομβάϊαν, δικτὴν ἀρουραίου μυδός, ἐνεδεδύκει τῇ πέτρῳ. Ὁρος ἐστὶν ἡ Βομβάϊα κολλῶν, δὲ συνελθοῦσαι τέχνη καὶ φύσις εἰργάσαντο φρούριον ἐρυμνότατον. Τοῦτο καὶ πάλα μὲν εὐδοκίμει δικαίως· καὶ τινες αὐτὸ παρὰ τὰς Αἰγυπτίας ἐξήταζον σύριγγας (44)· νυνὶ δὲ κέκριται τὰ πανταχοῦ τεῖχη νεκρῶν, οἷς ὁ παρὰ πάντας ἑαυτοῦ προμηθέστατος, ἵνα μὴ λίαν ἀγροικῶς ἐπιτω δεσλότατος, αὐτὸ τὸ τοῦ πράγματος ὄνομα, τούτω παρακάθηται· καὶ τὴν [σ. εἰς τὴν] σωτηρίαν προτείμησε. Καὶ γὰρ εἰσελθόντι λαθυρινθωδὲς ἐστὶ, καὶ δυσθεξίτητον, ὡς μόνους ἀνχωρῆσαι τοὺς Ἰωάννου δρασμοῦς.

rito celeberrimum erat; nonnullique cum Ægyptiis cuniculis comparabant. Sed nunc muros omnes, ac propugnacula omnium iudicio superat, quandoquidem ille præ cæteris sui providentissimus, ne nimium inepte dixerim formidolosissimus, quæ propria rei appellatio est, in eo delitescit, et hoc ad salutem æream cæteris prætulit. Est enim ingredienti statim in flexus et ambages sinuatus, et explicatu difficilis, ut solam Joannis fugam capere possit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΕ΄

Τῷ αὐτῷ (45).

Ἄνοητος ἀν εἶην, εἰ μὴ καλλὴν χάριν εἶδειν Πτολεμαίους, ὅτι με τοσοῦτων ἀξιαῦσιν, ὄσων οὐδὲ αὐτὸς ἐμαντόν. Ἄλλ' οὐκ εἰ μεγάλη χαρίζονται, τοῦτο προσήκει αποκρίν· ἀλλ' εἰ λαβεῖν ἐμοὶ δυνατόν. Τὸ γὰρ ἀνθρώπων ὄντα, μικροῦ θεός καρποῦσθαι τιμᾶς, δικαίῳ μὲν ἔστι συγγάνειν, ἡδιστον εἰς ἀπάλαυσιν ἐρχεσθαι· ἀειπομένη δὲ παραπολὺ τῆς ἀξίας, ἐλπίζει πικρὰν ἀποκρίναι τοῦ μέλλοντος. Οὐ γὰρ νεώτερόν ἐστι τὸ δέος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀρχαῖον, τὸ, μὴ τι περὶ θεῶν ἀμαλακίον, τιμᾶν πρὸς ἀνθρώπων ἐπαίρω. Ἐγὼ δὲ καταμανθάνων ἐμαυτὸν, εὐρίσκω παντάπασιν ἐνδεέστερον, ἢ ὡς ἀρμόσαι τῇ τῆς ἱερουσαλῆς σὺμνήτη. Καὶ ὄντα φιλάλωμαι πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς κινήσεων. Οὐ γὰρ ἔχω πρὸς ὄντινα ἄλλω ἀντὶ τῆς οὐκ φθλῆς, καὶ συντρόφου μοι κεφαλής. Σὺ γὰρ εἰσὶς καὶ μετέχειν μοι τῶν ἴσων φρονεῖσιν, καὶ νύκτωρ ἀγρυπνεῖν, καὶ μεθ' ἡμέραν σκοπεῖν, ὅπως ἀν ἀγαθόν τί μοι γένηται, καὶ ὅπως

A non minus quam nuda ferebatur: uno fossas impetu transmittibat, supra tumulos attollebatur: hic ubique insidebat equo, nec usquam de sessione prolapsus est. Mibi enim et hostibus jucundum hoc spectaculum accidisse videtur: eujusmodi in tneri quam plurima cupiant, quæ tamen, quantum in nobis fuit, minime viderunt. Sed animo, ut par erat, contractiores fuimus, plurimum spe facti, quam in cincinnato isto habemus. Itaque aciem instruximus, tanquam hostem, si prior aggredere- tur, excepturi; ipsi autem prælium invadere minime statuimus. Etenim qui strenuus ipse ac fortis esset, socio tamen diffidebat, cum ad recessus exemplum respiceret. Tum nihil vero coma turpius videbatur; quam ut habebat quisque, ita primus nos maxime proditurus existimabatur. Verum nescio an idem quoque hostibus in animo erat: nam et instructi opperiebantur nos, velut repulsuri si eos aggredemur. Posteaquam vero neutra ex parte tentatum prælium est, primum illi ad lævam, inde nos alteram ad partem aciem convertimus; neutri accelerato gradu, sed lentiore progressu, ne receptus iste fuga videretur. Postea tamen, quamvis in hisce rebus versaremur, sciscitanti sumus ubi- nam terrarum esset Joannes. At ille uno spiritu Bombæam usque perveniens, ægrestis muris instar, sese in rupem abdiderat. Est Bombæa mons concavus, quem ars et natura consentientes munitissimum castellum reddiderunt. Hoc jam olim me-

C

EPISTOLA CV.

Eidem.

Ineptus profecto forem, si non Ptolemæis ingentes gratias haberem, 247 quod me tantis rebus dignantur, quantis ne ego quidem me dignum iudico. Verum non istud demum, quam magna deferant, spectare convenit; sed quam sint ejusmodi, a me ut accipi possint. Etenim hominem prope divinos honores capere, si quidem dignus sit qui assequatur, ad animi fructum accidit suavissimum; sin multum rei dignitate sit inferior, id acerbam illi futuri spem obijcit. Neque enim recess ille mihi motus est, sed cum primis antiquus, ne qua re in Deum peccans, honorem ab hominibus consequar. Ego vero cum me ipsum considero, omnino inferiorem sentio, quam ut episcopali fastigio respondere possim. Ac libet modo mei sibi animi motus exponere. Non enim apud alium quam apicissimum tuum, una- que mecum educatum caput, commodius hoc possum facere. Nam te est æquum et earundem me-

DION. PETAVII NOTÆ.

(44) Παρὰ τὰς Αἰγυπτίας ἐξήταζον σύριγγας. De his vide Heliodorum, l. i. Æthiop.

(45) Scripsit hanc epistolam, cum a Ptolemæen-

sibus ad episcopatum peteretur; cujus ploraque in Synesii Vita discussimus.

cum curarum participem esse, et cum noctu vigilare, tum interdiu cogitare, quemadmodum aut boni mihi contingat aliquid, aut mali quidpiam evitare possim. Audi igitur qui sit mearum rerum status, quarum pleraque jam te arbitror cognoscere. Cum exiguum onus suscepissem, hoc mihi hactenus commode sustinuisse videor, philosophiam nimirum. Pro eo vero quod non penitus ab ea aberrare videor, a nonnullis laudatus, maioribus dignus ab iis existimor, qui animi facultatem habilitatemque discernere nequeant. Vereor autem ne, arrogantior factus, et eum honorem admittens, ab utroque excidam; cum alterum quidem contempsero, alterius vero non fuero dignitatem assecutus. Sic enim habeto. Duobus hisce tempus identidem distinguo, ludo atque studiis. Ac cum in studiis occupor, tum mihi uni deditus sum, in divinis præsertim. In ludendo vero maxime sum omnibus expositus. Scis enim me, cum a libris oculis avocavi, ad omne ludorum genus esse propensum. Civilis porro curæ ac sollicitudinis et natura et studio sum prorsus expertus. At episcopum divinum esse hominem oportet; utpote qui ab omni ludo peræque ac Deus ipse, alienus et inexorabilis esse debeat: qui quo vitæ suæ propositum teneat, ab innumerabilibus oculis custoditur; quorum aut nulla, aut perexigua utilitas est, nisi ita sit factus quispiam, ut ad mæstitiam sit compositus, et ad nullam voluptatem infringi atque emolliri possit. In iis autem quæ ad Deum pertinent, non **248** ille sibi uni vacans, sed communissimus omnium esse debeat, ut qui legum doctor sit, et quæ legibus consentanea sunt loquatur. Necessè vero est ipsum tam multa unum negotia sustinere, quam multa cæteri simul omnes. Unus enim quæ omnium sunt efficere debet, aut criminationibus omnibus obnoxius sit oportet. Quomodo igitur non ingentis cujusdam et præstantissimi erit animi, tantam curarum molem pondusque sustinere, nec iis mentem obruere, nec in animo restinctam divinam particulam negligere, cum ipsum tanta studiorum varietas distraherit? Nec me præterit, fieri istud ab aliquibus posse; et istiusmodi felicem indolem prædico, ac reipsa divinos illos esse viros censeo, quos assidua humanarum rerum tractatio a divina consuetudine non avocet. Sed ego meipsum intelligo et ad urbem descendere, et ab urbe ascendere solere, iisque rebus implicari quæ ad terrena et infima detrahant; et quantis nemo dixerit sordibus inquinari. Nam ad ipsum, quod privatæ mihi et inveteratæ habes inoleverint, quidquid vel minimum adjectum fuerit, cumulatissimam accessionem facit. Robur autem nullum mihi est; nec quæ intus sunt firma

Α ἂν κακὸν τι διαφυγοίμι. Ἄκουε τοίνυν ὡς ἔχει τὰ μὲν, τὰ πλεῖν δ' ἂν αὐτῶν καὶ εἰδείης. Μικρὸν ἀράμενος φορτίον, καλῶς ἐνεγκεῖν μοι δοκῶ τὸ μέχρι τοῦδε, φιλοσοφίαν. Διὰ δὲ τὸ δόξαι μὴ παντάπασιν αὐτῆς ἀμαρτάνειν, ἐπαινεθεὶς ὑπ' ἐνίων, ἀξιούμαι μειζόνων παρὰ τῶν οὐκ εἰδόντων κρίναι ψυχῆς ἐπιτηδεύουσα. Φοβοῦμαι δὲ μὴ χαῦνος γενόμενος, καὶ προσειόμενος τὴν τιμὴν, ἀμφοῖν διαμάρτω, τοῦ μὲν ὑπεριδῶν, τοῦ δὲ τῆς ἀξίας οὐκ ἐπιχόμενος. Σκόπει γὰρ οὕτω. Δύο τούτους ἐλάχιστοι μερίζω τὸν χρόνον, παιδιᾷ, καὶ σπουδῇ. Καὶ σπουδάζων ἑαυτὸς εἰμι, μάλιστα γὰρ τὰ θεῖα. Καὶ παιζῶν, κοινότητος. Οἶσθα γὰρ ὡς ὅταν ἀνακίψω τῶν βιβλίων, ἐπιβρέπης εἰμι πρὸς ἅπαντα παιδιάν. Πολιτικῆς δὲ φροντίδος ἀμοιρῶ καὶ φύσει, καὶ μελέτῃ. Τὸν δὲ ἱερέα, ἄνδρα δεῖ (46) θεοπέσιον εἶναι, ὃν γὰρ πρὸς μὲν παιδιάν ἅπασαν, ἴσα καὶ θεῶν, ἀμελιχτόν εἶναι χρὴ· ὅς ἴνα τηρῇ τὴν ὑπόθεσιν, ὑπὸ μυρίων ὀμμάτων φρουρεῖται· ὧν οὐδὲν ἢ μικρὸν ὄφελος, εἰ μὴ τις εἴη κατεσκευασμένος σύννοος τε καὶ πρὸς ἅπασαν γλυκυθυμίαν ἀνένδοτος. Τὰ δὲ γὰρ πρὸς τὸν Θεόν, οὐκ ἂν ἴδιος, ἀλλὰ κοινότητος εἴη, νομοδιδάσκαλος ὧν, καὶ ἐνομιμαμένα φθειγγόμενος. Χρὴ δὲ αὐτὸν καὶ πράγματα πράττειν, ὅσα πάντες ἄμα. Τὰ γὰρ ἀπάντων μόνον δεῖ πράττειν, ἢ πάσαις αἰτίαις ἐνέχεσθαι. Πῶς οὖν οὐκ εἴη εὐμεγέθους ψυχῆς καὶ κρατίστης, ἐνέγκαι τοσοῦτον ὄγκον φροντίδων, καὶ μὴ κατακλύσαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ κατασβεσθεῖσαν ἐν τῇ ψυχῇ περιεῖδεν τὴν μοῖραν τὴν θέαν, οὕτω παντοδαπῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαγαγόντων [γρ. ἀπαγόντων] αὐτόν; Εὖ οἶδα ὅτι δυνατόν ἐνίοις τοῦτο· καὶ μακαρίζω τὰς φύσεις αὐτῶν, κάκεινους ἀληθῶς εἶναι ἡγούμενοι τοὺς θεοὺς ἄνδρας· οὐδ' τὸ ὁμολεῖν πάνυ πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸν [γρ. ἑαυτὸν] οἶδα εἰς ἄστυ τε κατιόντα, καὶ ἀπ' ἄστυος ἀνιόντα, καὶ ἐνεκλούμενον τοῖς πρὸς τὰ γέωδη μεθέλκουσι [γρ. με ἔλκ.], καὶ ἐμπιμπλάμενον κηλίδος, οὐκ ἂν εἴποι τις ὅσης. Τῷ γὰρ οἰκείους εἶναι μοι καὶ πάλαι μολυσμοὺς, καὶ τὸ τυχόν μέρος ἐπιγενόμενον εἰς προσθήκην μέγα συμβάλλεται. Ῥώμη δ' οὐκ ἔστι μοι, καὶ τάνδον [γρ. τὰ τε ἔνδον] οὐχ ὕγιη, καὶ πρὸς τὸ ἐκτὸς ἀρκεῖν οὐχ οἶός τέ εἰμι, καὶ πολλοῦ δέω τὴν ἐκ τοῦ συνειδότος φέρειν ἄνταν. Καὶ ὁτάνεις ἂν μέ τις ἔροιο [γρ. ἔροται], λέγειν διαβρόθην οὐκ ἀναδύομαι, ὡς τὸν ἱερέα διὰ πάντων. Ἀκηλίθωτον εἶναι προσήκει πολλῶ τῷ περιόντι, ὡς καὶ ἐτέρους τῶν μiasμάτων ἐκπλύνοντα. Κάκεινο δεῖ προσεῖναι τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμμασι. Πάντως δὲ ἀναγνώσκονται συχνοὶ τὴν ἐπιστολήν. Καὶ γὰρ οὐχ ἥμισυα τούτου χάριν αὐτὴν ὀνηγόρευσα, τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι (47), τὸ πρᾶγμα δεδιώς· ὡς ὅ τι ἂν ἀποβῇ, καὶ πρὸς Θεοῦ, καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀνάτιος ὦ, καὶ οὐχ ἥμισυα πρὸς τοῦ πατρὸς Θεοφίλου. Τιθεὶς γὰρ ἐν μέσῳ τὰ μὲν, καὶ διδοὺς ἐξ

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Τὸν δ' ἱερέα ἄνδρα δεῖ. Isidor. Pelus. lib. 1, ep. 319 : Εἰ τύπος ἱερεὺς τοῦ ποιμνίου, καὶ φῶς τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάσθη, καὶ ὑπάρχει, ἀνάγκη τοῖς ἡθεῖσιν αὐτοῦ συνεκτυποῦσθαι τὸ ὑπῆκοον, ὡς σημάτων κηρὸν. Εἰ τοίνυν φῶς εἶναι βούλει, μίσει τὴν εὐτρα-

πέλιαν, καὶ τὴν περιφορὰν τοῦ γέλωτος.

(47) Τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι. Forte καταφανής, ut omnes intelligant, me rem illam perhorrescere.

ἀδικάντων αὐτῇ βουλεύσασθαι περὶ ἡμῶν, πῶς ἂν ὑπαίτιος εἴην; Ἔμοι τοιγαροῦν ὁ τε θεός (48), ὁ τε νόμος, ἡ τε ἱερά Θεοφίλου χεῖρ, γυναῖκα ἐπέδεδωκε. Προαγορεύω τολύν ἅπαναι, καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἐγὼ ταύτης οὔτε ἀλλοτριώσομαι καθάπαξ, οὔτε ὡς μοιχὸς αὐτῇ λάθρα συνέσομαι. Τὸ μὲν γὰρ ἤκιστα εὐσεβές· τὸ δὲ ἤκιστα νόμιμον. Ἀλλὰ βουλήσομαι τε καὶ εὐξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρηστὰ γενέσθαι παιδία. Ἐν δὲ τούτῳ δεῖ τὸν κύριον τῆς χειροτονίας μὴ ἀγνοῆσαι· μαθέτω δὲ αὐτὸ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν ἐταῖρον Παῦλον, καὶ Διονύσιον, οὓς πρεσβυτέρους ἤρῃσθαι παρὰ τοῦ δήμου πυνθάνομαι. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν δεῖ μαθεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι· διαλέξομαι δὲ πλείω περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἂν ἅπαντα τὰλλα μικρὰ πρὸς ἕν τις ἂν τούτῳ θέτο. Καλεπὸν ἐστίν, εἰ μὴ καὶ λιαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι' ἐπιστήμης εἰς ἀπόδειξιν ἰλιθόντα δόγματα σαλευθῆναι. Οἴσθα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θρυλλουμένοις τούτοις ἀντιδιατάττεται δόγμασιν. Ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀζώσω ποτὲ σώματος ὑστερογενῆ νομίζειν. Τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τὰλλα μέρη συνδιαφθεῖρεσθαι. Τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν (49) ἱερόν τι καὶ ἀπόρρητον ἤγημαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογήσαι. Νοῦς μὲν οὖν φιλόσοφος ἐπόπτης ὢν τάληθους, συγχωρεῖ τῇ χρεῖα τοῦ ψεύδεσθαι [γρ. ψεύδους]. Ἀνάλογον γάρ ἐστι φῶς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ὄμμα πρὸς δῆμον. Ἢ οὖν ὀφθαλμῶς εἰς κακὸν ἂν ἀπολαύσειεν ἀπλήστου φωτός· καὶ ἡ τοῖς ὀφθαλμῶσι τὸ σκότος ὠφελιμώτερον· ταύτῃ καὶ τὸ ψεύδος ὄραλος εἶναι τίθεμαι δῆμῳ, καὶ βλαβερὸν τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐνατενίσαι πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐνάργειαν.

sunt satis, et ad externa sufficere nequeo, longeque absum a conscientiae ferendis angoribus. Ac quoties a me aliquis sciscitatur, palam sine ulla cunctatione dico: episcopum nulla omnino labe pollui debere, multum ut ei supersit, tanquam qui aliorum piacula ac sordes abstergat. Quin etiam in iis, quas fratri scribo, litteris, hoc apponi insuper necesse est. Omnino enim plerique hanc epistolam legent. Nam hujus potissimum eam gratia dictavi, quo manifeste omnibus constaret me onus istud reformidare; ut, quidquid acciderit, et apud Deum, et apud homines culpa omni caream: imprimis vero apud Patrem Theophilum. Cum enim mea omnia palam in medium proferam, atque ex omnibus de me illi deliberandi potestatem faciam, quid est quod ego accusari merito possim? Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico, testorque, neque me ab ea prorsus velle separari, neque adulteri more cum ea clandestinum consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam, ac precabor, plurimos mihi et quam optimos esse liberos. Hoc unum ab eo ignorari non oportet, penes quem creandi potestas est. Quod de sodali Paulo ac Dionysio intelligere potest, quos quidem legatos a populo decretos audio. Illud vero docendus non est, sed in memoriam duntaxat ei revocandum; ac plura sane ea de re disputabo. Nam cætera omnia si quis cum hoc uno contulerit, parva ac contemnenda censeantur. Difficile est, vel

DION. PETAVII NOTÆ.

(48) Ἔμοι τοιγαροῦν ὁ τε θεός. Hinc potest colligi, jamdudum Christianum fuisse Synesium, qui ab episcopo conjugem acceperit. Vide quæ in ejus Vita disputamus. Alterum porro consequens ex hoc loco est: episcopos per id tempus ab uxoribus continere solitos. Quod de Orientis et Ægypti clericis disertè testatur Hieronymus contra Vigil.: Quid facient Orientis Ecclesie? Quid Ægypti et sedis apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes; aut si uxores habuerint, mariti esse desierunt? Idem habet de episcopis et aliis clericis ep. 46 ad Pam. Vide Epiph. hæf. 59, n. 4, et in Exposit. fid., n. 21; Euseb., De demonstr., p. 23. Palladius in Dial. de vita Chrys. refert, indict. 13, hoc est anno 400, Chrysostomum in Asiam profectum Antoninum Ephesinum episcopum damnasse, quod cum uxori renuntiasset, rursus cum ea consuetudinem habuisset.

Ex hoc vero Synesii loco Græculi canonum interpretes redarguuntur, Zonaras et Balsamo, qui ad can. 5 apost. et Trullanum 12 observant, ante sextam synodum fas episcopis fuisse uxores retinere, cum iisque consuescere, quas ante ordinationem habuerunt, quemadmodum sacerdotibus et diaconis licuit. Nam Græci presbyteris et diaconis, antequam consecrentur, uxores ducere permittunt; post ordinationem vero non amplius concedunt. Hanc vero licentiam primum in sexta synodo episcopis oblatam esse sentiunt isti; quos superiora testimonia falsitatis et inscitie convincunt. Quin et Socrates refellitur, qui lib. v, cap. 22, scribit Orientis episcopos, si ipsis libeat, ab uxoribus abstinere; cogi tamen invitum neminem: imo com-

plures episcopatus tempore liberos suscepisse. Πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμου γαμετῆς πεποιήκασι. Thessaliam excipit et Græciam, in quarum Ecclesiis cœlibatus vigeat. Sed si vera dicit Socrates, ex Epiphania sententia respondendum est, ubicunq; factum illud est, ex disciplinæ [LXXXIV] ecclesiasticæ corruptela manasse. Quoniam in episcopis nullam ejusmodi depravationem accidisse Epiphania indicat, sed in presbyteris et diaconis tantum.

(49) Τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν. Ut se habent hæc verba, non simpliciter negare videtur ἀνάστασιν, sed ἱερόν τι καὶ ἀπόρρητον appellat, quod in meliorem partem accipi potest, quasi rem sacram et arcanam, neque vulgo committendam esse dicat. Sic infra, Τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν θεῶν ἀπόρρητον εἶναι δεῖ. Verum quod subinde adjicit, non se posse cum vulgo consentire, et falsis dogmatibus esse decipiendum populum, argumento sunt, de resurrectione aliter ipsum, ac communis et vulgata Christianorum habebat fides, existimasse. Nimirum Platonici genus quoddam resurrectionis mortuorum admittebant. Quippe Plato in Phædone immortales hominum esse animas ex eo disputat, quod necesse sit contrariorum esse vicissitudinem, atque a vitâ ad mortem, et a morte vicissim ad vitam fieri transitum, quod ille vocat ἀναβιώσασθαι, reviviscere. Hoc vero sic interpretor, ut animas ex aliis in alia corpora transfundi velit; quod Platonis inter decreta Diogenes Laertius recenset. Sic enim reviviscere dicebant qui erant mortui. Ita ergo Synesium puto resurrectionem intellexisse, cum se aliter ac vulgus de ea sentire dicit.

tes æquò nobiscum Marte decertare cogemus, qui nullum armorum munimentum habemus. Prælium autem, quantum conjicio, postridie committetur. Nam cum hostium quidam in speculatores nostros incidissent, totisque viribus insecuti essent, ubi velociores eos esse, quam ut capi possent, agnovērunt, renuntiare nobis jusserunt, quæ jucundissima sunt; si nimirum non amplius oberandum nobis erit, ad eos homines vestigandos, qui in vastas continentis regiones subeunt. Manere enim sese dixerunt, velleque cognoscere, cujusmodi tandem homines simus, qui tot dierum itinere ab nostris sedibus abstrahi non dubitaverimus, ut cum bellicosis hominibus manus consereamus; qui palantes ac segregati vivunt, eademque reip. forma, qua nos expeditionis atque exercitus, utuntur. Igitur tanquam crastina die favente Deo hostes superaturus; aut, si ita tamen necesse sit, rursum superaturus (nihil enim male ominari velim), liberorum meorum curam tuæ fidei commendo. Te enim, qui patruus sis, meæ apud te gratiæ memoriam in eos transferre convenit.

EPISTOLA CIX.

Eidem.

Neque asini mihi, neque muli, aut equi copia est, omnibus ad pabula dimissis, quibus ad te amicissimum mihi caput possem contendere. Pedibus porro iter facere plane quidem volebam, ac fortassis etiam poteram; sed propinqui committendum istud negarunt, ne iis qui occurrerent risum de nobis præberemus. Hos enim, qualescunque demum sint, usque adeo sapientes esse putant, tantæque mentis solertia, ut unusquisque melius quid me deceat, quam ego ipse, pervideat. Ita multis nos arbitris devinciunt; qui nos hominum famæ existimationique servire cogunt. Pervicere autem non admonendo duntaxat, sed majore quadam adhibita vi. Quippe cum ego proficiscerer, permittere noluerunt, sed me pallio retraxerunt. Quid igitur reliquum erit, nisi ut vicariam mei hanc ad te epistolam mitterem, qua tibi salutem impertio: tum illud abs te quæro, quidnam e Ptolemaide alatum sit: recētes nescio quos sermones intelligo, quos e prætorio reportare te verisimile est, præsertim quid sit illud pervulgatum arcanum ex Occidente. Scis enim mea interesse, ita factum, an secus fuerit. Itaque si quidem litteras ad me perspicua omnia significantes miseris, manebo; sin minus, tu me ipse quoque de suscepto ad te cursu reprehendes.

EPISTOLA CX.

Eidem.

Chilas leno, quem a paucis ignorari præ artis claritate verisimile est. 253 Etenim Andromacha minima, quæ pulchritudinis laude præ omnibus ætatis nostræ mulieribus floruit, de ejus cohorte fuit. Hic igitur per adeo præclara studia juventutem traducens, anteactæ vitæ convenire arbitratus est, ut in senectute militaribus gradibus nomen suum illustraret. Nuper igitur venit fortissimorum Marcomanorum præfecturam ab imperatore sortitus; quos credibile est, nobis, cum antea milites optimi fuerint, si jam idoneum ducem obtinuerint,

τῶν ἀλοήσαντες ἐν Ἰσῳ στήσομεν αὐτοὺς οἱ μὲν ἔχοντες ὄπλων πρόδδλημα. Ὁ δὲ ἀγὼν, ὃς εἰκάσαι τῆς ὑστεραίας. Τοῖς γὰρ σκοποῖς ἡμῶν προεντυχόντες ἐνιοὶ τῶν πολεμίων, καὶ διώξαντες ἀνακράτος, ὡς ἔγνωσαν κρείττους ὄντας ἢ ἄλλῶναι, ἐκέλευσαν ἀργέλλειν ἡμῖν ἅτα ἥδιστα· εἰ μὴ κέτι δεήσει κλιθεῖσθαι, ζητοῦντας ἀνθρώπους ἐνδομένους ἡταίρου πλάτῃ. Μένειν γὰρ ἐφασαν, καὶ ἐθέλειν μαθεῖν ὅτινες ὄντες ἡμερῶν τοσοῦτων ὄδῶν ἀποσπάσαι τῆς χώρας ἐτολμήσαμεν, ἐφ' ᾧ συμμίξαι πολεμισταῖς ἀνθρώποις βίον ζωῆς νομαδικῶν, καὶ τὰ εἰς πολιτείαν οὕτω καταστησάμενοις. Ὡς περ ἡμεῖς τὰ ἐπὶ τῆς στρατιᾶς. Ὡς οὖν αὐρίον σὺν θεῷ τοὺς πολεμίους νικήσων, ἀν μέντοι δὴ πάλιν, νικήσων (μὴδὲν γὰρ ἀπίσιον φθεγγεῖται), ἐπισκῆπτω σοὶ τῶν παιδίων ἐπιμνησθῆναι. Προσθήκει δὲ ὄντι θεῷ εἰς αὐτὰ ἀπομνημονεῦσαι τὴν χάριν.

EPISTOLA PΘ.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ ἦνος, οὐχ ἡμίονος, οὐχ ἵππος ἐστὶ μοι, ἀπάντων ἀνειμένῶν εἰς πᾶσαν, οἷς χρησάμενος ἀν ἤλιθον εἰς σε τὴν φιλότατην μοι κεφαλὴν [γρ. εἰς σοῦ τῆς φιλότατης μοι κεφαλῆς]. Βαθίζειν δὲ πάνυ μὲν ἐβουλόμην, καὶ τυχὼν ἡδυνάμην· οὐ μὴν ἐφασαν οἱ προσήκοιες δεῖν· ἵνα μὴ διατριβῇ τοῖς ἀπαντῶσι γενοίμεθα. Ταῦτους γὰρ, οἷτινες ἀν ὄσιν, οὕτω πάνυ σοφοὺς ἡγηταί, καὶ τοσοῦτον νοῦν ἔχουσιν, ὡς ἕκαστον αὐτῶν ἀμεινον ἀν ἐμοῦ σκέψασθαι περὶ τῶν πρᾶπόντων ἐμοί. Τοσοῦτων ἡμᾶς ἐξαρτῶσι κριτῶν, οἱ πρὸς ὄξαν τὴν ἐφ' ἣν ζῆν ἀναγκάζοντες. Περιεγέγοντο δὲ οὐ νοθεύοντες, ἀλλὰ τὸν βιαιότερον τρόπον, ἐπειδὴ προφητεῖν, οὐς ἐπιτρέποντες, ἀλλ' ἀντιλαμβάνομενοι τοῦ τριδωρίου. Τί οὖν ὑπόλοιπον, ἢ τὴν ἐπιστολὴν ἀντ' ἐμοῦ σταλαί πρὸς σέ; δι' ἧς ἀσπάζομαι τί σε, καὶ πυνθάνομαι τίνα τὰ ἀπὸ Πτολεμαίδος ἀγώγιμα, λόγους καινοῖς, οὓς εἰκὸς σε κομιζειν ἀπὸ τοῦ στρατηγίου. Καὶ μέλιστα τί τὸ θρυλούμενον ἀπόρρητον ἀπὸ τῆς ἐσπέρας. Οἶσθα γὰρ ὅτι πάνυ μοι διαφέρει γενόμενον οὕτω, καὶ μὴ γενόμενον. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστα σαφῶς ἔχουσιν ἐπιστολὴν ἐκπέμψεις, ἔξω κατὰ χώραν· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ μὲν περὶ τοῦ δρόμου.

EPISTOLA PΠ.

Τῷ αὐτῷ.

Χεῖλας ὁ πορνεοσκόπος, δὴ οὐκ εἰκὸς ὑπὸ πολλῶν ἀγνωεῖσθαι, διὰ τὴν ἐκ τῆς τέχνης λαμπρότητα. Καὶ γὰρ ἡ μίμος Ἀνδρομάχη, τῆς τούτου γέγονε φάλαγγος, ἢ τὸ κάλλιστον τῶν γυναικῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνθήσασα. Οὗτος ἐννεάσας τοῖς οὕτω καλοῖς ἐπιτηδεύμασι, πρέπον ᾤθητο τοῖς προδεδιωμένοις αὐτῷ, ἐν γῆρ στρατιωτικαῖς ἐλλαμπρύνεσθαι τάξι-σιν [γρ. ἐλαμπ. πράξ.]. Ἐναγχος οὖν ἦκει παρὰ βασιλέως εὐράμενος εἰν ἐστὶ Μαρχο θούς σ ἐπιτε

τος στρατηγῶ, μέγα τι καὶ γενναῖον ἔργον ἐπιδεί-
 ξασθαι. Ἔλεγε γοῦν Συριανῶ [γρ. Σερηνιανῶ] συγγε-
 νόμενος· ὁσα τὴν ἐκ γειτόνων τὸν ἰατρὸν. Ὁ δὲ
 Συριανὸς [γρ. Σερηνιανὸς] ἀπήγγειλε πρὸς ἡμᾶς, ἐν
 οἷς ἀπολείπει τὸ θεῖον στρατόπεδον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα
 τί ἂν δέοι [γρ. δεήσοι] πρὸς σὲ γράφειν, ὧν καὶ γὰρ
 παρέργως ἠκροασάμην; Ἐφ' οἷς δὲ αὐτὸς ἀκούσας
 ἦσθη ὑπερφυῶς, σέ τε δι' αὐτῶν εὐφρανθῆναι βού-
 λομαι, τάδε ἐστίν· Ὁ θαυμαστὸς Ἰωάννης, μικρὸν
 εἶπεῖν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστίν, ἐπιδιδούσης τῆς τύχης
 ἐν τοῖς ἐκείνου πράγματι, ὅσον ἐπιδόστωι χωραῖ,
 καὶ τινα καθ' ἑαυτὴν ὑπερβολὴν ἐξευρούσης. Αὐτῷ
 τε γὰρ ἀνεῖται τὰ βασιλείω· ὧτα· καὶ πρὸ τούτων ἡ
 γνώμη χρῆσθαι πρὸς ὃ τι δέοιτο. Καὶ ὅσα Ἀντιό-
 χος (53) δύναται, δύναται τούτῳ· δύναται δὲ Ἀντιό-
 χος ὅσα βούλεται. Ἀντιόχον ἡγοῦ μὴ τὸν ἀπὸ Γρατια-
 νοῦ, τὸ ἱερὸν ἀνθρώπιον, τὸ βέλτιστον μὲν τοῖς τρό-
 πους, εἰδεχθέστατον δὲ τὴν ἔψιν. Ἄλλ' ἑτερός ἐστίν
 ὁ νεανίσκος ὁ πρόκοιλος, ὁ Ναρσῆ τῷ Πέρσῃ παρα-
 δυναστεύσας. Τούτῳ ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν ἡ τύχη
 μέγαν ποιεῖ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰκὸς ἐστὶ κο-
 ρώνης ἐνιαυτοῦ ἄρξει παρ' ἡμῶν τὸν δικαιοτάτον ἀρ-
 χοντα, τοῦ μὲν ὄντα συγγενῆ, τοῦ δὲ οἰκεῖον γεγό-
 μενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ΄.

Τριῶλοι.

Πυνθάγη περὶ Διοσκορίου πόσους ἀπαγγέλλει [γρ.
 ἀπαγγέλλοι] στίχους ἐκάστης ἡμέρας; παντήκοντα. C
 Τούτους ἀποδίδωσιν, οὐ προσπαλιων, οὐ διλογῶν,
 οὐκ ἐπιστάμενος ἐφ' ᾧ τὴν ἀνάμνησιν ἀδροῖσαι σὺν
 χρόνῳ· ἀλλ' ἐπειδὴν ἀρξῆται λέγειν, κατατείνει συ-
 αχῶς· καὶ ἡ σωτὴ τέλος ἐστὶ τῆς ἀπαγγελίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΒ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ὅτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποι φιλοῦσι καὶ ἐπαι-
 νοῦσιν· οὐτε μία δύναμις τῆς ψυχῆς ἐπ' ἀμφω τέ-
 τακται ταῦτα. Ἄλλὰ τῷ παθητικῷ μὲν οἰκειούμεθα,
 καὶ ἀλλοτριούμεθα· τῷ δὲ κρίνειν δυναμένῳ, καὶ
 λόγον ἔχοντι τῆς ψυχῆς, ἐπαινοῦμέν τε καὶ μεμφο-
 μέθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Εἶτα τοὺς μὲν κακοδαίμονας τούτους ὀρῶμεν ἀπο-
 θνήσκειν ἐθέλοντας ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων, ἅτα ἂν
 λείαν περιποιήσωνται, τοῦ μηκέτι προσέσθαι τοῖς
 κυρίοις αὐτά· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ χώρας, ὑπὲρ ἱερῶν,
 ὑπὲρ νόμων, ὑπὲρ κτημάτων, οἷς ἡμᾶς ὁ χρόνος
 συνθηθεστέρους ἐποίησεν, οὐκ ἀφειδήσομεν ἑαυτῶν,
 ἀλλὰ περιεξόμεθα τῶν ψυχῶν; οὐκ ἄρα δόξομεν
 ἄνδρες εἶναι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἰστέον ἐστὶν ἐπ' αὐτοῖς

DION. PETAVII NOTÆ.

(53) Καὶ ὅσα Ἀντιόχος. Hic ille est, opinor,
 Antiochus, quem Isdegerdes, post susceptam ex
 Arcadii testamentum Theodosii tutelam, curatorem
 ad eum destinavit. Vide Zonaram, Cedren. et Ni-
 cerph. lib. xiv, c. 1. De altero Antiocho, quem ἀπὸ

A memorabile aliquod atque egregium facinus edi-
 turos. Hoc inter colloquendum Syriano dixit :
 nosti illum de vicinia medicum. Syrianus ad nos
 detulit, quoniam in statu divina illa castra reli-
 quisset. Cætera porro quid attinet scribere, quæ
 ego etiam obiter accepi? Sed quibus auditis mi-
 rifice sum delectatus, quorumque lætitiā imper-
 tiri volo, ea sunt ejusmodi : Egregius noster Joan-
 nes, parvum hoc dictu est, in iisdem semper ver-
 sator, cum illius in rebus fortuna se in dies efferat,
 quantum efferri potest ; imo vero incrementum
 etiam sui aliquod excogitaverit. Nam illi patent
 imperatoris aures, et, quod caput est, animus
 ipse, quod ad ea omnia quæ velit, utatur. Et quid-
 quid Antiochus potestatis habet, in illius commo-
 dum habet : potest autem Antiochus quæcunque
 libet. Antiochum dico, non eum qui cum Gratiano
 fuit, sanctum homuncionem, moribus spectatissi-
 mis, sed oppido deformem. Verum alius quidam
 est juvenis ventrosus, qui apud Narsen Persam
 præcipua in auctoritate fuit, eandemque post
 eum retinuit. Ab eo tempore magnum illum huc-
 usque fortuna reddit. Quæ cum ita sint, consenta-
 neum est cornicis annos præfuturum vobis æquis-
 simum magistratum, qui cum altero cognatione,
 cum altero necessitudine sit conjunctus

EPISTOLA CXI.

Τριτο.

Quæris de Dioscoro, quot versus quotidie pro-
 nuntiat? quinquaginta. Hos quidem reddit, nihil
 hæsitans, nihil iterato repetens, neque identidem
 insistens ad colligendam cum tempore memoriam :
 sed postquam cœperit, continuo percurrit, pro-
 nuntiandi que finis est silentium.

254 EPISTOLA CXII.

Eidem.

Neque easdem ob causas diligunt ac laudant
 homines, nec eadem animæ facultas utrisque iHis
 præstandis attributa est. Sed ea quidem parte, qua
 affectibus movemur, conciliamur, aut alienamur
 invicem : quæ vero judicandi vi prædita est, et rati-
 onem continet, ea laudamus, aut reprehendimus.

EPISTOLA CXIII

Patri.

Itane vero? miseros illos videamus sponte mor-
 tem cupere pro alienis rebus oppetere, quasun-
 que deprædati fuerint ; ne rursum iis, quorum illæ
 sunt, reddere cogantur : nos pro sedibus nostris,
 pro sacris, pro legibus, pro fortunis, quibus nos
 magis temporis diuturnitas assuefecit, non peri-
 culis omnibus vitam exponemus, sed animæ nostræ
 consulemus? Haud sane viri esse videbimur. Mihi

Γρατιανοῦ nominat, nihil extrico. Isidorus Pelus.
 lib. 1, epist. 36, Antiocho cuidam scribit eunucho
 palatii; quem illum ipsum ab Isdegerde missum
 esse suspicor.

cum curarum participem esse, et cum noctu vigilare, tum interdū cogitare, quemadmodum aut boni mihi contingat aliquid, aut mali quidpiam evitare possim. Audi igitur qui sit mearum rerum status, quarum pleraque jam te arbitror cognoscere. Cum exiguum onus suscepissem, hoc mihi hactenus commode sustinuisse videor, philosophiam nimirum. Pro eo vero quod non penitus ab ea aberrare videor, a nonnullis laudatus, majoribus dignus ab iis existimor, qui animi facultatem habilitatamque discernere nequeant. Vereor autem ne, arrogantiōr factus, et eum honorem admittens, ab utroque excidam; cum alterum quidem contempsero, alterius vero non fuero dignitatem assecutus. Sic enim habeto. Duobus hisce tempus identidem distinguo, ludo atque studiis. Ac cum in studiis occupor, tum mihi uni deditus sum, in divinis præserim. In ludendo vero maxime sum omnibus expositus. Scis enim me, cum a libris oculos avocavi, ad omne ludorum genus esse propensum. Civilis porro curæ ac sollicitudinis et natura et studio sum prorsus expers. At episcopum divinum esse hominem oportet; utpote qui ab omni ludo peræque ac Deus ipse, alienus et inexorabilis esse debeat: qui quo vitæ suæ propositum teneat, ab innumerabilibus oculis custoditur; quorum aut nulla, aut perexigua utilitas est, nisi ita sit factus quispiam, ut ad mœstitiam sit compositus, et ad nullam voluntatem infringi atque emolliri possit. In iis autem quæ ad Deum pertinent, non 248 ille sibi uni vacans, sed communissimus omnium esse debeat, ut qui legum doctor sit, et quæ legibus consentanea sunt loquatur. Necesse vero est ipsum tam multa unum negotia sustinere, quam multa cæteri simul omnes. Unus enim quæ omnium sunt efflicere debet, aut criminationibus omnibus obnoxius sit oportet. Quomodo igitur non ingentis cujusdam et præstantissimi erit animi, tantam curarum molem pondusque sustinere, nec iis nientem ohruere, nec in animo restinctam divinam particulam negligere, cum ipsum tanta studiorum varietas distraherit? Nec me præterit, fieri istud ab aliquibus posse; et istiusmodi felicem indolem prædico, ac reipsa divinos illos esse viros censeo, quos assidua humanarum rerum tractatio a divina consuetudine non avocet. Sed ego meipsum intelligo et ad urbem descendere, et ab urbe ascendere solere, iisque rebus implicari quæ ad terrena et infima detrahant, et quantis nemo dixerit sordibus inquinari. Nam ad ipsum, quod privatæ mihi et inveteratæ labes inoleverint, quidquid vel minimum adjectum fuerit, cumulatissimam accessionem facit. Robur autem nullum mihi est; nec quæ intus sunt firma

Α ἂν καχὸν τι διαφύγοιμι. Ἄκουε τοῖνον ὡς ἔχει τὰ μὲν, τὰ πλεῖψ δ' ἂν αὐτῶν καὶ εἰδείης. Μικρὸν ἀράμενος φορτίον, καλῶς ἐνεγκεῖν μοι δοκῶ τὸ μέχρι τούδε, φιλοσοφίαν. Διὰ δὲ τὸ δόξαι μὴ παντάπασιν αὐτῆς ἀμαρτάνειν, ἐπαινεθεὶς ὕπ' ἐνίων, ἀξιοῦμαι μειζῶνως παρὰ τῶν οὐκ εἰδῶτων κρίναι ψυχῆς ἐπιτηδεύσαστα. Φοβοῦμαι δὲ μὴ χαῖνος γενόμενος, καὶ προσεῖμενος τὴν τιμὴν, ἀμφοῖν διαμάρτω, τοῦ μὲν ὑπεριβῶν, τοῦ δὲ τῆς ἀξίας οὐκ ἐπικόμενος. Σκόπει γὰρ οὕτω. Δύο τούτοις ἐκάστοτε μερίζω τὸν χρόνον, παιδιᾶ, καὶ σπουδῆ. Καὶ σπουδάξων ἰδίως εἰμι, μάλιστα γὰρ τὰ θεῖα. Καὶ παιζων, κοινώτατος. Οἴσθα γὰρ ὡς ὅταν ἀνακλύψω τῶν βιβλίων, ἐπιβρέπτης εἰμι πρὸς ἅπασαν παιδιάν. Πολιτικῆς δὲ φροντίδος ἀμοιρῶ καὶ φύσει, καὶ μελέτῃ. Τὸν δὲ ἱερέα, ἄνδρα δεῖ (46) θεοπέσιον εἶναι, ὃν γὰρ πρὸς μὲν παιδιάν ἅπασαν, ἴσα καὶ Θεῶ, ἀμειλίχτων εἶναι χρῆ· ὅς ἵνα τηρῆ τὴν ὑπόθεσιν, ὑπὸ μυρίων ὀμμάτων φρουρεῖται· ὃν οὐδὲν ἢ μικρὸν ὄφελος, εἰ μὴ τις εἴη κατασκευασμένος σύννοος τε καὶ πρὸς ἅπασαν γλυκυθυμίαν ἀνένδοτος. Τὰ δὲ γὰρ πρὸς τὸν Θεόν, οὐκ ἂν ἴδιος, ἀλλὰ κοινώτατος εἴη, νομοδιδάσκαλος ὢν, καὶ νενομισμένα φθεγγόμενος. Χρῆ δὲ αὐτὸν καὶ πράγματα πράττειν, ὅσα πάντες ἄμα. Τὰ γὰρ ἁπάντων μόνον δεῖ πράττειν, ἢ πάσαις αἰτίαις ἐνέχασθαι. Πῶς οὖν οὐκ εἴη εὐμεγέθους ψυχῆς καὶ κρατίστης, ἐνέγκαι τοσοῦτον ὄγκον φροντιδῶν, καὶ μὴ κατακλύσαι τὸν νοῦν, καὶ μὴ κατασθεσεῖσαν ἐν τῇ ψυχῇ περιεῖδεν τὴν μοῖραν τὴν θεῖαν, οὕτως παντοδαπῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπαγαγόντων [γρ. ἀπαγόντων] αὐτόν; Εὖ οἶδα ὅτι δυνατόν ἐνίοις τούτου· καὶ μακαρίζω τὰς φύσεις αὐτῶν, κάκεινους ἀληθῶς εἶναι ἡγοῦμαι τοὺς θεοὺς ἄνδρας· οὗς τὸ ὀμμεῖν πᾶντο πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ θεοῦ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸν [γρ. ἐμαυτὸν] οἶδα εἰς ἄστυ τε κατιόντα, καὶ ἀπ' ἄστυος ἀνιόντα, καὶ ἐνεκλούμενον τοῖς πρὸς τὰ γεώδη μεθέλκουσι [γρ. με ἔλκ.], καὶ ἐμπιμπλάμενον κηλίδος, οὐκ ἂν εἴποι τις ὄσης. Τῷ γὰρ οἰκείου εἶναι μοι καὶ πάλαι μολυσμοῦς, καὶ τὸ τυχὸν μέρος ἐπιγενομένων εἰς προσθήκην μέγα συμβάλλεται. Ῥώμη δ' οὐκ ἔστι μοι, καὶ τᾶνδον [γρ. τὰ τε ἔνδον] οὐχ ὄγη, καὶ πρὸς τὸ ἐκτὸς ἀρκεῖν οὐχ οἶός τέ εἰμι, καὶ πολλοῦ δέω τὴν ἐκ τοῦ συνειδότος φέρειν ἀνίαν. Καὶ ὁσάκις ἂν μέ τις ἔροιο [γρ. ἐρηται], λέγειν διαβρῆδην οὐκ ἀναδύομαι, ὡς τὸν ἱερέα διὰ πάντων. Ἀκηλίθωτον εἶναι προσήκει πολλῶ τῷ περιόντι, ὡς καὶ ἑτέρους τῶν μισμαμάτων ἐκπλύνοντα. Κάκεινο δεῖ προσεῖναι τοῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν γράμμασι. Πάντως δὲ ἀναγνώσσονται συχνοτὴν ἐπιστολῆν. Καὶ γὰρ οὐχ ἥμισυ τούτου χάριν αὐτὴν ὑπηγόρευσα, τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι (47), τὸ πρᾶγμα δεδιώς· ὡς ὁ τι ἂν ἀποδῆ, καὶ πρὸς Θεοῦ, καὶ πρὸς ἀνθρώπων ἀνάγκης ὦ, καὶ οὐχ ἥμισυ πρὸς τοῦ πατρὸς Θεοφίλου. Τιθεὶς γὰρ ἐν μέσῳ τὰ μὲν, καὶ διδοὺς ἐξ

DION. PETAVII NOTÆ.

(46) Τὸν δ' ἱερέα ἄνδρα δεῖ. Isidor. Pelus. lib. 1, ep. 319 : Εἰ τύπος ἱερεὺς τοῦ ποιμνίου, καὶ φῶς τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάσθη, καὶ ὑπάρχει, ἀνάγκη τοῖς ἡθεσιν αὐτοῦ συνεκτυποῦσθαι τὸ ὑπῆκοον, ὡς σημάτῳ κηρόν. Εἰ τοῖνον φῶς εἶναι βούλει, μίσειε τὴν εὐτρα-

παλίαν, καὶ τὴν περιφορὰν τοῦ γέλωτος.

(47) Τοῦ πᾶσι καταφανὲς εἶναι. Forte καταφανῆς, ut omnes intelligant, me rem illam perhorrescere.

ἀιάντων αὐτῆ βουλεύσασθαι περὶ ἡμῶν, πῶς ἂν ὑπαίτιος εἶην; Ἔμοι τοιγαροῦν ὁ τε θεός (48), ὁ τε νόμος, ἡ τε ἱερὰ Θεοφίλου χεῖρ, γυναῖκα ἐπέδεδωκε. Προαγορεύω τοίνυν ἅπασιν, καὶ μαρτύρομαι, ὡς ἐγὼ ταύτης οὔτε ἀλλοτριώσομαι καθάπαξ, οὔτε ὡς μοιχὸς αὐτῆ λάθρα συνέσσομαι. Τὸ μὲν γὰρ ἥκιστα εὐσεβὲς· τὸ δὲ ἥκιστα νόμιμον. Ἀλλὰ βουλήσομαι τε καὶ εὐξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρηστά γενέσθαι παιδία. Ἐν δὲ τούτῳ δεῖ τὸν κύριον τῆς χειροτονίας μὴ ἀγνοῆσαι· μαθῆτω δὲ αὐτὰ παρὰ τῶν ἀμφὶ τὸν ἐταῖρον Παῦλον, καὶ Διονύσιον, οὓς πρεσβυτέρους ἤρῃσθαι παρὰ τοῦ δήμου πυνθάνομαι. Ἐκεῖνο δὲ οὐδὲν δεῖ μαθεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ὑπομνησθῆναι· διαλέξομαι δὲ πλείω περὶ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἂν ἅπαντα τὰλλα μικρὰ πρὸς ἕν τις ἂν τούτῳ θεῖτο. Καλεπὸν ἐστίν, εἰ μὴ καὶ λίαν ἀδύνατον, εἰς ψυχὴν τὰ δι' ἐπιστήμης εἰς ἀπόδειξιν εἰλόβητα δόγματα σαλευθῆναι. Οἶσθα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφίαι τοῖς θρυλλουμένοις τούτοις ἀντιδιατάττανται δόγμασιν. Ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀζώσω ποτὲ σώματος ὕστερογενῆ νομίζειν. Τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τὰλλα μέρη συνδιαφθεῖρεσθαι. Τὴν καθωμλημένην ἀνάστασιν (49) ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον ἤγημαι, καὶ πολλοῦ δέω τοῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογήσαι. Νοῦς μὲν οὖν φιλόσοφος ἐπόπτης ὢν τάληθους, συγχωρεῖ τῆ χρεῖα τοῦ ψεύδεσθαι [γρ. ψεύδους]. Ἀνάλογον γάρ ἐστι πῶς πρὸς ἀλήθειαν, καὶ δῖμα πρὸς δῆμον. Ἡ οὖν ὀφθαλμὸς εἰς κακὸν ἂν ἀπολαύσειεν ἀπλήστου φωτός καὶ ἢ τοῖς ὀφθαλμῶσι τὸ σκότος ὠφελιμώτερον· ταύτῃ καὶ τὸ ψεύδος ὄραλος εἶναι τιθεμαι δῆμῳ, καὶ βλαβερὸν τὴν ἀλήθειαν τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐνατενίσαι πρὸς τὴν τῶν ὄντων ἐνάργειαν.

sunt satis, et ad externa sufficere nequeo, longeque absum a conscientiae ferendis angoribus. Ac quoties a me aliquis sciscitatur, palam sine ulla cunctatione dico: episcopum nulla omnino labe pollui debere, multum ut ei supersit, tanquam qui aliorum piacula ac sordes abstergat. Quin etiam in iis, quas fratri scribo, litteris, hoc apponi insuper necesse est. Omnino enim plerique hanc epistolam legent. Nam hujus potissimum eam gratia dictavi, quo manifeste omnibus constaret me onus istud reformidare; ut, quidquid acciderit, et apud Deum, et apud homines culpa omni caream: imprimis vero apud Patrem Theophilum. Cum enim mea omnia palam in medium proferam, atque ex omnibus de me illi deliberandi potestatem faciam, quid est quod ego accusari merito possim? Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico, testorque, neque me ab ea prorsus velle separari, neque adulteri more cum ea clanculum consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, **249** alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam, ac precabor, plurimos mihi et quam optimos esse liberos. Hoc unum ab eo ignorari non oportet, penes quem creandi potestas est. Quod de sodali Paulo ac Dionysio intelligere potest, quos quidem legatos a populo decretis audio. Illud vero docendus non est, sed in memoriam duntaxat ei revocandum; ac plura sane ea de re disputabo. Nam cætera omnia si quis cum hoc uno contulerit, parva ac contemnenda censeantur. Difficile est, vel

DION. PE'AVII NOTÆ.

(48) Ἔμοι τοιγαροῦν ὁ τε θεός. Hinc potest colligi, jamdudum Christianum fuisse Synesium, qui ab episcopo conjugem acceperit. Vide quæ in ejus *Vita* disputamus. Alterum porro consequens ex hoc loco est: ut episcopos per id tempus ab uxori bus continere solitos. Quod de Orientis et Ægypti clericis diserte testatur Hieronymus *contra Vigil.*: *Quid facient Orientis Ecclesie? Quid Ægypti et sedis apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes; aut si uxores habuerint, mariti esse desierunt?* Idem habet de episcopis et aliis clericis ep. 46 ad Pam. Vide Epiph. hæp. 59, n. 4, et in *Exposit. fid.*, n. 21; Euseb., *De demonst.*, p. 23. Palladius in *Dial. de vita Chrys.* refert, indict. 13, hoc est anno 400, Chrysostomum in Asiam profectum Antoninum Ephesinum episcopum damnasse, quod cum uxori renuntiasset, rursus cum ea consuetudinem habuisset.

Ex hoc vero Synesii loco Græculi canonum interpretes redarguuntur, Zonaras et Balsamo, qui ad can. 5 apost. et Trullanum 12 observant, ante sextam synodum fas episcopis fuisse uxores retinere, cum iisque consuescere, quas ante ordinationem habuerunt, quemadmodum sacerdotibus et diaconis licuit. Nam Græci presbyteris et diaconis, antequam consecrarentur, uxores ducere permittunt; post ordinationem vero non amplius concedunt. Hanc vero licentiam primum in sexta synodo episcopis oblatam esse sentiunt isti; quos superiora testimonia falsitatis et inscitie convincunt. Quin et Socrates refellit, qui lib. v, cap. 22, scribit Orientis episcopos, si ipsis libeat, ab uxori bus abstinere; cogi tamen invitum neminem: imo com-

plures episcopatus tempore liberos suscepisse. Πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμου γαμετῆς πεποιήκασι. Thessaliam excipit et Græciam, in quarum Ecclesiis cœlibatus vigeat. Sed si vera dicit Socrates, ex Epiphani sententia respondendum est, ubicunq; factum illud est, ex disciplinæ [LXXXIV] ecclesiasticæ corruptela manasse. Quoniam in episcopis nullam ejusmodi depravationem accidisse Epiphanius indicat, sed in presbyteris et diaconis tantum.

(49) Τὴν καθωμλημένην ἀνάστασιν. Ut se habent hæc verba, non simpliciter negare videtur ἀνάστασιν, sed ἱερὸν τι καὶ ἀπόρρητον appellat, quod in meliorem partem accipi potest, quasi rem sacram et arcanam, neque vulgo committendam esse dicat. Sic infra, Τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν θεῶν ἀπόρρητον εἶναι δεῖ. Verum quod subinde adjicit, non se posse cum vulgo consentire, et falsis dogmatibus esse decipiendum populum, argumento sunt, de resurrectione aliter ipsum, ac communis et vulgata Christianorum habebat fides, existimasse. Nimirum Platonici genus quoddam resurrectionis mortuorum admittebant. Quippe Plato in *Phædone* immortales hominum esse animas ex eo disputat, quod necesse sit contrariorum esse vicissitudinem, atque a vitâ ad mortem; et a morte vicissim ad vitam fieri transitum, quod ille vocat ἀναβιώσασθαι, *reviviscere*. Hoc vero sic interpretor, ut animas ex aliis in alia corpora transfundi velit; quod Platonis inter decreta Diogenes Laertius recenset. Sic enim *reviviscere* dicebant qui erant mortui. Ita ergo Synesium puto resurrectionem intellexisse, cum se aliter ac vulgus de ea sentire dicit.

ferri potius nullo pacto potest, ut quæ scientiæ beneficium ad demonstrationem deducta in animum pervenerint dogmata convellantur. Scis autem philosophiam cum plerisque ex pervulgatis istis pugare decretis. Etenim nunquam profecto mihi persuasero, animum origine esse posteriorem corpore. Mundum ac cæteras ejus partes una interire nunquam dixerō. Tritam illam ac decantatam resurrectionem, sacrum quidpiam atque arcanum arbitror; longeque absum ab vulgi comprobandis opinionibus. Animus certe quidem philosophia imbutus ac veritatis inspector, mentiendi necessitati nonnihil renitit. Lux enim veritati; oculus visio, proportione quadam respondent. Et ut oculus ipse non sine damno suo immodica luce perfruat, atque ut ophthalmicis caligo magis expedit: sic mendacium vulgo prodesse arbitror: e contrario nocere veritatem illi qui in rerum perspicuitate intendere mentis aciem nequeunt. Hæc si mihi episcopatus nostri jura permittant, possum hanc dignitatem admittere: ita ut domi quidem philosopher; foris vero fabulas seram, ut nihil penitus docens, sic nihil etiam dedocens, atque in præsumpta opinione animi permanere sinens. Sin ita etiam moveri dixerint oportere, et episcopum opinionibus esse popularem; ego me illico manifestam omnibus præbebo. Vulgo enim cum philosophia quid esse commune potest? Divinarum quidem rerum veritatem occultam esse convenit: vulgus

A Εἰ ταῦτα καὶ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης συγχοροῦσιν ἐμοὶ νόμοι, δυναίμην ἂν ἱερῶσαι, τὰ μὲν οἰκοφιλοσοφῶν (50), τὰ δ' ἐξω φιλομουθῶν· εἰ μὴ διδάσκων, ἀλλ' οὐδὲ μέντοι μεταδιδάσκων, μένεν δὲ εἰς ἐπὶ τῆς προλήψεως. Εἰ δὲ φασιν οὕτως δεῖν καὶ κινεῖσθαι, καὶ δῆμον εἶναι τὸν ἱερεῖα ταῖς δόξαις, οὐκ ἂν φθάνοιμι φανερὸν ἔμαυτὸν ἅπασι καθιστάς. Δῆμος γὰρ δὴ καὶ φιλοσοφία τί πρὸς ἀλλήλα; τὴν μὲν ἀλήθειαν τῶν θεῶν ἀπόρρητον εἶναι δεῖ· τὸ δὲ κληθὸς ἐτέρας ἕξως δεῖται. Αὐθὺς δὲ καὶ παλλάκις ἱερῶ, μηδεμίαν ἀνάγκης παρουσίας, οὐτ' ἐλέγγειν σοφῶν, οὐτ' ἐλέγγεσθαι. Καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύνην, οὐκ ἀξιώ προσκοιτῆσαι δόγματα. Ταῦτα θεῶν, ταῦτα ἀνθρώπου μαρτύρομαι. Οἰκείον ἀλήθεια Θεῶ, ὃ διὰ πάντων ἀναγκαῖον εἶναι βούλομαι. Ἐν τούτῳ μόνον οὐκ ὑποκρίνομαι. Ἐπεὶ καὶ φιλοπαίγμων ὢν (ὅς γε παιδόθεν αἰτίαν ἔσχον ἐπιλομανεῖν τε καὶ ἱππομανεῖν πέρα τοῦ δέοντος), ἀνάσσομαι μὲν· τί γὰρ καὶ πῶθε τὰς φιλότατας κόνας ἀθήρω ὄρον, καὶ τὰ τόξα θριπιδέστατα; Καρτερῶσα δὲ, ἂν ἐπιτάτῃ Θεός. Καὶ μισόφροντις ὢν ἔδυνήσομαι μὲν, ἀνέξομαι δὲ δικιδίων, καὶ πραγμάτων, λειτουργίαν τινα ταύτην, εἰ καὶ βαρεῖαν, ἐπιμυκλὰς τῷ Θεῶ. Δόγματα δὲ οὐκ ἐπηλυγάσομαι, οὐδὲ στασιάζει μοι πρὸς τὴν γλώτταν ἡ γνώμη. Οὕτω φρονῶν, οὕτω λέγων ἀρέσκων οἶμαι Θεῶ. Οὐ βούλομαι δὲ καταλειθεῖσθαι τινι [γρ. τινα] περὶ ἐμοῦ λόγον, ὡς ἀγνωστὸς ἤρπασα τὴν χειροτονωσαν. Ἄλλ' εἰδὸς ὁ θεοφιλέστατος πατήρ Θεόφιλος, καὶ ὡς ἐπίσταται, σαφές μοι ποιήσας, οὕτω βουλευσάσθω περὶ ἐμοῦ. Ἡ γὰρ κατὰ χώραν ἔλασει μένειν ἐπ' ἐμαυτοῦ φιλοσοφοῦντα· ἡ τοῦ μετὰ ταῦτα κρῖνειν, καὶ διαγράφειν ἡμᾶς τοῦ χοροῦ τῶν ἱερῶν ἑαυτῇ χώραν οὐκ ὑπολείψει. Πρὸς τοῦτα ληρὸς ἐστὶν ἅπασα γνώμη. Τὸ γὰρ ἀληθές, εὐ οἶδ' ὅτι τῷ Θεῶ προσφιλέστατον. Καὶ νῆ τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν, καὶ ἐτι πρὸ ταύτης, νῆ τὸν ἑσπορον ἀληθείας Θεῶν, ἀχθόμεναι μὲν. Πῶς γὰρ οὐ μέλλω, δεῖσαν ὡσπερ εἰς βίον ἀπὸ βίου μετασυσυδέσθαι; Εἰ δὲ τούτων φανερῶν γενομένων, ἅπερ οὐκ ἀξιώ λυθάναναι, ἐγκρίνειν ἡμᾶς ἱερεῦσιν, ὃ τούτο δέδωκεν ὁ Θεός, ὑποδύσομαι τὴν ἀνάγκην, καὶ ὡς θεῶν σύνθημα καταδέξομαι. Λογίζομαι γὰρ ὅτι καὶ βασιλέως ἀν' ἐπιτάξαντος, καὶ κακοδαίμονός τινος Ἀγούσταλου, δέκην ἂν ἔδωκα μὴ πεθεῖσθαι. Τῷ Θεῶ δὲ ἐθελοντὴν δεῖ πειθεσθαι. Εἰ δὲ μὴ προσέται με λειτουργῶν ὁ Θεός, καὶ ἐκ προομιῶν δεῖ τὸ θεῖοτατον ἀγαπᾶν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μὴ διὰ τῶν ἐναντιωτάτων, ὁποῖόν ἐστι τὸ ψεῦδος, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ παραδύεσθαι. Γενοῦ δὴ τοῦ (51) τοῦς σχολαστικὸς εἰδέναι ταῦτα, καὶ πρὸς ἐκείνον ἐξαγγελῆαι.

DION. PETAVII. NOTÆ.

(50) Τὰ μὲν οἰκοφιλοσοφῶν. Eleganter hanc διπλὴν exprimit Cicero lib. II De fin.: Quod si vultum tibi, si incessum fingeres, quo gravior viderere, non esses tui similis. Verba tu fingas, et ea dicas quæ non sentias; aut etiam ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occul-

letur; vide, quæso, rectumne sit. Vide Tertull. in fine capituli 26 libri De præscriptione.

(51) Γενοῦ δὴ τοῦ. Observatione digna locutio, Γενοῦ τοῦ τοῦς σχολαστικὸς εἰδέναι, Da operam ut hæc sciant scholastici. Scholasticos appellat eruditos ac politos homines, qui in museo Alexandrino litteris vacabant: quive alias elegantè erant inge-

admodum probe omnia norit perspicue mihi significans, ita de meipso statuat. Aut enim meo me in vitæ stata persistere, ac mecum philosophari permittet; aut iudicii de me postea ferendi, meique ab episcopali ordine depouendi locum sibi nullum relinquet. Cum his alia omnia consilia si comparantur, magis sunt meræ. Veritatem enim scio Deo imprimis acceptam esse. Ac per sacrum caput tuum iuro, et, quod eo mihi antiquius est, per veritatis præsidem Deum, moleste id quidem fero. Qui enim nos debeam, cum me ab uno ad aliud vitæ genus demigrare necesse sit? Sed si posteaquam ista manifesta fuerint, quæ celari minime volo, in episcoporum numerum nos ascribat, cui ejus potestas a Deo commissa est: cedam necessitati, ac tanquam divinitus oblatam tesseram accipiam. Ita enim apud me existimo: si quid mihi aut imperator præcipiat, aut infelix nescio quis Augustalis, potestas utique dem, nisi mandatis obtemperem. Deo autem sponte obtemperandum est. Quod si administro me uti noluerit Deus, vel ipso statim initio bonorum omnium longe divinissimum admandanda veritas est potius quam ut contraria maxime ratione, cujusmodi membra est, in famulatum illius irrepam. Quamobrem cura ut hæc a scholasticis intelligantur, et ad illum perferantur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΓ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἡρότην τὸ μετράκιον ὑπὲρ τοῦ σιλοῦ, πότερον ἀπὸ γεωργίας σοι γέγονεν, ἢ δῶρον λαβῶν, ἔθου μεριθὰ καί μοι. Καὶ δῆτα μαθὼν ὡς τὸ σπουδαζόμενον ὑπὸ σοῦ κηπίον πρὸς ἅπαντα καὶ τοῦτον ἐκόμισε τὸν καρπὸν, ἥσθην διπλή, τῷ τε κάλλει τοῦ λαχάνου, καὶ τῇ φήμῃ τοῦ τόπου. Ὀναίο τοῦ κριμφοῦ χωρίου καὶ μήτε σὺ κάμοις ἐπαυελὼν τὰς φιλάταις πρασιῶς· μήτ' ἐκείναι ποτε πρὸς τὰς ὠδύνας ἀπαγορεύσταν, ἢ ἔχῃς αὐτὸς τε χρῆσθαι, καὶ ἡμῖν διαπέμψαι ὅσα φέρουσιν ὄρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΖ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἦδὺς εἴ κωλύων ἡμᾶς ὅπλα κατασκευάζεσθαι, τῶν πολεμίων μὲν ἐπεχόντων, καὶ λείαν ἔπαντα ποιουμένων, καὶ ἀποσφατόντων ἡμετέρας δῆμους ἀθρόους, στρατιωτῶν δὲ οὐκ ὄντων, ὥστε καὶ φαίνεσθαι. Εἶτα λέξεις ὡς οὐκ ἔξην ἰδιώτας ἀνθρώπους ὀπλοφορεῖν, ἀποθησκειν δὲ ἔξην, εἴπερ καὶ ἡ πολιτεία χαλεπαίνει [γρ. χαλεπαίνου] τῷ περιωμένῳ σώζεσθαι; Ἄλλ' εἰ μηδὲν ἄλλο περὶ αὐτῶν, τὸ γοῦν τοὺς νόμους γενέσθαι κυρίουσιν ἀπὸ τούτων τῶν ἀλαστόρων. Καὶ πόσου δοκεῖς τοῦτο τιμῶμαι, πάλιν εἰρήνην ἰδεῖν, καὶ βῆμα κεκοσμημένον, καὶ κήρυκα εἰρήνῃ ἐπιτάττοντα; Ἀντίκα εὐθεῖαν, τὸ πρῶτον σχῆμα τῆς πατρίδος ἀπολαύσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἔμοι λόγχοι μὲν ἦδη γεγόνασι τριακόσαιο, καὶ κοπίδες τοσαῦται (52). Ἐφη δὲ ἀμφήκη καὶ πρότερον ἦν οὐ πλείω τῶν δέκα. Παρ' ἡμῖν δὲ οὐ χαλκεύεται τὰ πάνυ προμήκη ταῦτα σιδήρια. Ἄλλ' οἶμαι τὰς κοπίδας ἐφρωμενέστερον ἐμβάλλειν τοῖς τῶν ἀντιταγμένων σώμασι. Τούτοις οὖν χρῆσόμεθα. Εἰ χρηστότερον δὲ, καὶ κορύνας ἔξομεν. Ἄγαθοι δὲ οἱ κότινοι παρ' ἡμῖν. Ἐνίοις δὲ ἡμῶν εἰσι καὶ πελέκεις ἐτερόστομοι περὶ τὴν ζώνην ἐκάστη, οἷς τὰς ἀσπίδας αὐ-

DION. PETAVII NOTÆ.

nio, ac bonis artibus exercitato. Hier. lib. *De script. eccles. in Serapione*: Qui ob elegantiam ingenii cognomen Scholastici meruit. De hac appellatione pluribus disputat Rosweidus noster ad *Vitas Patrum*.

A

EPISTOLA CVI.

Eidem.

De laserpitio ab adolescente quæsi, 251 num ex cultura tibi provenisset; an eo tibi munere dato partem mihi seposuisses. Statimque ut intellexi, hortulum illum tuum, cujus tantopere studiosus es, præter alia omnia, hunc etiam fructus attulisse, dupliciter gavisus sum, cum oleris pulchritudine, tum loci illius fama. Macte esto tam fertili atque uberi prædio: nec tu unquam charissimas areolas irrigans fatigeris; nec ille ad ejusmodi partus lassæ unquam effectæque sint, ut et utaris ipse, et ad nos mittere possis, quæcunque tempestates ferunt.

EPISTOLA CVII.

Eidem.

B

Jucundus es, cum nos arma comparare prohibes; hostibus late omnia tenentibus, omniaque deprædantibus, atque in dies integros populos jugulantibus, cum neque miles ullus adsit, qui quidem compareat. Quæ cum ita sint, tamen licere negabis privatis hominibus arma ferre? Mori autem licere dices, si iis qui salutis suæ consulant, resp. succenseat? Verum si nihil aliud, hoc saltem lucrificiam, ut pro execrandis illis pestibus leges ac jura dominantur. Quanti vero istud a me fieri putas, pacem ut rursam videam, tribunal ornatum, et præconem silentium indicentem? Extemplo moriar, ubi primum pristinam formam patria recuperarit.

C

EPISTOLA CVIII.

Eidem.

Mihi jam trecentæ lanceæ fabricatæ sunt, et machæræ totidem; ancipites vero gladii jam antea non plures decem fuere. Apud nos autem oblonga ista ferramenta non cuduntur. Sed machæræ opinor validius in corpora hostium incumbere. Quare iis utemur. Atque etiam si iis opus sit, clavas habebimus. Optimi enim sunt apud nos oleastri. Quidam nostrum securas habent in zona singuli altera tantum acutas parte; quibus eorum scuta tunden-

(52) Καὶ κοπίδες τοσαῦται. Curtius lib. viii: Copides vocant gladios leviter curvatos, falcibus similes, quæ appetebant beluarum manus.

tes æquo nobiscum Marte decertare cogemus, qui nullum armorum munimentum habemus. Prælium autem, quantum conjicio, postridie committetur. Nam cum hostium quidam in speculatores nostros incidissent, totisque viribus insecuti essent, ubi velociores eos esse, quam ut capi possent, agnoverunt, renuntiare nobis jusserunt, quæ jucundissima sunt; si nimirum non amplius oberandum nobis erit, ad eos homines vestigandos, qui in vastas continentis regiones subeunt. Manere enim sese dixerunt, velleque cognoscere, cujusmodi tandem homines simus, qui tot dierum itinere ab nostris sedibus abstrahi non dubitaverimus, ut cum bellicosis hominibus manus consereremus; qui palantes ac segregati vivunt, eademque reip. forma, qua nos expeditionis atque exercitus, utuntur. Igitur tanquam crastina die favente Deo hostes superaturus; aut, si ita tamen necesse sit, rursus superaturus (nihil enim male ominari velim), liberorum meorum curam tuæ fidei commendo. Te enim, qui patruus sis, meæ apud te gratiæ memoriam in eos transferre convenit.

EPISTOLA CIX.

Eidem.

Neque asini mihi, neque muli, aut equi copia est, omnibus ad pabula dimissis, quibus ad te amicissimum mihi caput possem contendere. Pedibus porro iter facere plane quidem volebam, ac fortassis etiam poteram; sed propinqui committendum istud negarunt, ne iis qui occurrerent risum de nobis præberemus. Hos enim, qualescunque demum sint, usque adeo sapientes esse putant, tantaque mentis solertia, ut unusquisque melius quid me deceat, quam ego ipse, pervideat. Ita multis nos arbitris devinciunt; qui nos hominum famæ existimationique servire cogunt. Pervicere autem non admonendo duntaxat, sed majore quadam adhibita vi. Quippe cum ego proficiscerer, permittere noluerunt, sed me pallio retraxerunt. Quid igitur reliquum erit, nisi ut vicariam mei hanc ad te epistolam mitterem, qua tibi salutem impertio: tum illud abs te quero, quidnam e Ptolemaide alatum sit: recētes nescio quos sermones intelligo, quos e prætorio reportare te verisimile est, præsertim quid sit illud pervulgatum arcanum ex Occidente. Scis enim mea interesse, ita factum, an secus fuerit. Itaque si quidem litteras ad me perspicua omnia significantes miseris, manebo; sin minus, tu me ipse quoque de suscepto ad te cursu reprehendes.

EPISTOLA CX.

Eidem.

Chilas leno, quem a paucis ignorari præ artis claritate verisimile est. **253** Etenim Andromacha minima, quæ pulchritudinis laude præ omnibus ætatis nostræ mulieribus floruit, de ejus coborte fuit. Hic igitur per adeo præclara studia juventutem traducens, anteactæ vitæ convenire arbitratus est, ut in senectute militaribus gradibus nomen suum illustraret. Nuper igitur venit fortissimorum Marcomanorum præfecturam ab imperatore sortitus; quos credibile est, nobis, cum antea milites optimi fuerint, si jam idoneum duces obtinuerint,

τῶν ἀλοήσαντες ἐν ἰσῷ στήσομεν αὐτοὺς οἱ μὲν ἔχοντες ὄπλων πρόβλημα. Ὁ δὲ ἀγὼν, ὃ; εἰκάσαι, τῆς ὑστεραίας. Τοῖς γὰρ σκοποῖς ἡμῶν προεντυχόντες ἐνοιὶ τῶν πολεμίων, καὶ διώξαντες ἀνακράτος, ὡς ἔγνωσαν κρείττους ὄντας ἢ ἄλδωναι, ἐκέλευσαν ἀγγέλλειν ἡμῖν ἅττα ἥδιστα· εἰ μὴ καὶ δεήσει κινῆσθαι, ζητοῦντας ἀνθρώπους ἐνδομομένους ἡτταίρου πλάτη. Μένειν γὰρ ἔφασαν, καὶ ἐθέλειν μαθεῖν ὀτινες ὄντες ἡμερῶν τοσοῦτων ὄδῶν ἀποσπάσαι τῆς χώρας ἐτολήσασμεν, ἐφ' ᾧ συμμίξαι πολεμισταῖς ἀνθρώποις βίον ζῶσι νομαδικῶν, καὶ τὰ εἰς πολιταίαν οὕτω καταστησάμενοις. Ὡσπερ ἡμεῖς τὰ ἐπὶ τῆς στρατιᾶς. Ὡς οὖν αὐρίων σὺν Θεῷ τοὺς πολεμίους νικήσωμεν, ἂν μὲντοι δέη πάλιν, νικήσωμεν (μὴδὲν γὰρ ἀπαίσιον φθεγγαίμην), ἐπισκήπτω σοι τῶν παιδίων ἐπιμεληθῆναι. Προσῆκαι δὲ ὄντι θεῖαι εἰς αὐτὰ ἀπομνημονεῦσαι τὴν χάριν.

EPISTOLA PΘ.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ ἦνος, οὐκ ἡμίονος, οὐκ ἵππος ἐστὶ μοι, ἀπάντων ἀνεμμένων εἰς πόαν, οἷς χρησάμενος ἂν ἦλθον εἰς σε τὴν φιλότατην μοι κεφαλὴν [ἢ εἰς σοῦ τῆς φιλότατης μοι κεφαλῆς]. Βαδίζειν δὲ πάνυ μὲν ἐβουλόμην, καὶ τυχὸν ἠδυνάμην· οὐ μὴν ἔφασαν οἱ προσήκοντες δεῖν· ἵνα μὴ διατριβῇ τοῖς ἀπαντῶσι γενοίμαθα. Τοῦτους γὰρ, ὅτινες ἂν ὦσιν, οὕτω πάνυ σοφοὺς ἤγηται. καὶ τοσοῦτον νοῦν ἔχειν, ὡς ἕκαστον αὐτῶν ἀμεινον ἂν ἐμοῦ σκέψασθαι περὶ τῶν προπόντων ἐμοί. Τοσοῦτων ἡμᾶς ἐξαρτῶσι κριτῶν, οἱ πρὸς ὄξαν τὴν ἔξω ζῆν ἀναγκάζοντες. Περιεργόντων δὲ οὐ νοθεύοντες, ἀλλὰ τὸν βιαιότερον τρόπον, ἐπειθὶ προφητεῖν, οὐκ ἐπιτρέποντες, ἀλλ' ἀντιλαμβάνομενοι τοῦ τριδωνίου. Τί οὖν ὑπόλοιπον, ἢ τὴν ἐπιστολὴν ἀντ' ἐμοῦ σταῖλαι πρὸς σέ; δι' ἧς ἀσπάζομαι τέ σε, καὶ πυνθάνομαι τίνα τὰ ἀπὸ Πτολεμαίδος ἀγώγιμα, λόγους καινοὺς, οὓς εἰκάς σε κομίζειν ἀπὸ τοῦ στρατηγίου. Καὶ μάλιστα τί τὸ θρυλλούμενον ἀπόρρητον ἀπὸ τῆς ἐσπέρας. Οἶσθα γὰρ ὅτι πάνυ μοι διαφέρει γενόμενον οὕτως, καὶ μὴ γενόμενον. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστα σαφῶς ἔχουσιν ἐπιστολὴν ἐκπέμψεις, ἔξω κατὰ χώραν· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ μέμψῃ περὶ τοῦ δρόμου.

D

EPISTOLA PΠ.

Τῷ αὐτῷ.

Κεῖλας ὁ κορυμβοσκάς, ὃν οὐκ εἰκάς ὑπὸ πολλῶν ἀγνωεῖσθαι, διὰ τὴν ἐκ τῆς τέχνης λαμπρότητα. Καὶ γὰρ ἡ μῦθος Ἀνδρομάχη, τῆς τούτου γέγονε φάλαγγος, ἢ τὸ κάλλιστον τῶν γυναικῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀνθίσασα. Οὗτος ἐνεσάας τοῖς οὕτω καλοῖς ἐπιτηδεύμασι, πρέπον ᾤθη τοῖς προβεβιωμένοις αὐτῷ, ἐν γῆρῳ στρατιωτικαῖς ἔλλαμπρύνεσθαι τάξισιν [ἢ ἐκλαμπ. πράξ.]. Ἐναγχος οὖν ἔκει παρα βασιλέως στρατηγεῖν εὐράμενος τῶν γενναϊοτάτων Μαρκομάνων· οὓς εἰκάς ἡμῖν ἐστὶ καὶ πρότερον ἀγαθοῦς στρατιώτας ὄντας, νῦν ἐπιτυχόντας καὶ πρέπον-

τος στρατηγού; μέγα τι καὶ γενναῖον ἔργον ἐπιδεί-
 ξασθαι. Ἔλεγε γοῦν Συριανῷ [γρ. Σερηνιανῷ] συγγε-
 νόμος· ὄσατα τὴν ἐκ γειτόνων τὸν ἰατρόν. Ὁ δὲ
 Συριανὸς [γρ. Σερηνιανὸς] ἀπήγγειλε πρὸς ἡμᾶς, ἐν
 οἷς ἀπολείπει τὸ θεῖον στρατόπεδον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα
 τί ἂν δεῖοι [γρ. δεήσοι] πρὸς σέ γράφειν, ὦν καὶ γὰρ
 παρέργως ἤκροασάμην; Ἐφ' οἷς δὲ αὐτὸς ἀκούσας
 ἤσθη ὑπερφυῶς, σέ τε δι' αὐτῶν εὐφρανθῆναι βού-
 λομαι, τάδε ἐστίν· Ὁ θαυμαστὸς Ἰωάννης, μικρὸν
 εἶπεῖν, ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστίν, ἐπιδιδούσης τῆς τύχης
 ἐν τοῖς ἐκείνου πράγμασιν, ὅσον ἐπιδόσεως χωρεῖ,
 καὶ τινα καθ' ἑαυτὴν ὑπερβολὴν ἐξευρούσης. Αὐτῷ
 τε γὰρ ἀνεῖται τὰ βασιλείως ὤτα· καὶ πρὸ τούτων ἡ
 γνώμη χρῆσθαι πρὸς ὃ τι δεῖται. Καὶ ὅσα Ἀντί-
 οχος (53) δύναται, δύναται τούτῳ· δύναται δὲ Ἀντί-
 οχος ὅσα βούλεται. Ἀντίοχον ἡγοῦ μὴ τὸν ἀπὸ Γρατια-
 νοῦ, τὸ ἱερὸν ἀνθρώπιον, τὸ βέλτιστον μὲν τοὺς τρέ-
 πους, εἰδεχθέστατον δὲ τὴν ἔψιν. Ἄλλ' ἑτερός ἐστίν
 ὁ νεανίσκος ὁ πρόκοιλος, ὁ Ναρση τῷ Πέρσῃ παρα-
 δυναστεύσας. Τούτον ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν ἡ τύχη
 μέγαν ποιεῖ. Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἰκόσ ἐστι κο-
 ρώνης ἑναιατοῦς ἄρξει παρ' ἡμῖν τὸν δικαιοτάτον ἄρ-
 χοντα, τοῦ μὲν ὄντα συγγενῆ, τοῦ δὲ οἰκεῖον γενό-
 μενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ'.

Τρωτίῳ.

Πυνθάγη περὶ Διοσκορίου πόσους ἀπαγγέλλει [γρ.
 ἀπαγγέλλοι] στίχους ἐκάστης ἡμέρας; πενήτηντα.
 Τούτους ἀποδίδωσιν, οὐ προσκταίων, οὐ δилоγῶν,
 οὐκ ἐπιστάμενος ἐφ' ᾧ τὴν ἀνάμνησιν ἀθροῖσαι σὺν
 χρόνῳ· ἄλλ' ἐπειδὴν ἄρξεται λέγειν, καταταίνει συν-
 εχῶς· καὶ ἡ σωπὴ τέλος ἐστὶ τῆς ἀπαγγελίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ὅτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποι φιλοῦσι καὶ ἐπαι-
 νοῦσιν· οὔτε μία δύναμις τῆς ψυχῆς ἐπ' ἄμφω τέ-
 τακται ταῦτα. Ἀλλὰ τῷ παθητικῷ μὲν οἰκειούμεθα,
 καὶ ἄλλοτριούμεθα· τῷ δὲ κρῖνειν δυναμένῳ, καὶ
 λόγον ἔχοντι τῆς ψυχῆς, ἐπαινοῦμέν τε καὶ μεμφό-
 μεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Εἶτα τοὺς μὲν κακοδαίμονας τούτους ὀρωμεν ἀπο-
 θνήσκειν ἐθέλοντας ὑπὲρ τῶν ἄλλοτρίων, ἅττα ἂν
 λείαν περιποιήσωνται, τοῦ μηκέτι προσέσθαι τοῖς
 κυρίοις αὐτά· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ χώρας, ὑπὲρ ἱερῶν,
 ὑπὲρ νόμων, ὑπὲρ κτημάτων, οἷς ἡμᾶς ὁ χρόνος
 συνηθεστέρους ἐποίησεν, οὐκ ἀπειθήσομεν ἑαυτῶν,
 ἀλλὰ περιεξόμεθα τῶν ψυχῶν; οὐκ ἄρα δόξομεν
 ἄνδρες εἶναι. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἰσητέον ἐστὶν ἐπ' αὐτούς

DION. PETAVII NOTÆ.

(53) Καὶ ὅσα Ἀντίοχος. Hic ille est, opinor,
 Antiochus, quem Isdegerdes, post susceptam ex
 Arcadii testamento Theodosii tutelam, curatorem
 ad eum destinavit. Vide Zonaram, Cedren. et Ni-
 ceph. lib. xiv, c. 1. De altero Antiocho, quem ἀπὸ

A memorabile aliquod atque egregium facinus edi-
 turos. Hoc inter colloquendum Syriano dixit :
 nosti illum de vicinia medicum. Syrianus ad nos
 detulit, quonam in statu divina illa castra reli-
 quisset. Cætera porro quid attinet scribere, quæ
 ego etiam obiter accepti? Sed quibus auditis mi-
 rifice sum delectatus, quorumque lætitiā imper-
 tiri volo, ea sunt ejusmodi: Egregius noster Joan-
 nes, parvum hoc dictu est, in iisdem semper ver-
 satur, cum illius in rebus fortuna se in dies efferat,
 quantum efferri potest; imo vero incrementum
 etiam sui aliquod excogitaverit. Nam illi patent
 imperatoris aures, et, quod caput est, animus
 ipse, quod ad ea omnia quæ velit, utatur. Et quid-
 quid Antiochus potestatis habet, in illius commo-
 dum habet: potest autem Antiochus quæcunque
 libet. Antiochum dico, non eum qui cum Gratiano
 fuit, sanctum homuncionem, moribus spectatissi-
 mis, sed oppido deformem. Verum alius quidam
 est juvenis ventrosus, qui apud Narsen Persiam
 præcipua in auctoritate fuit, eandemque post
 eum retinuit. Ab eo tempore magnum illum buc-
 usque fortuna reddit. Quæ cum ita sint, consenta-
 neum est cornicis annos præfuturum nobis æquis-
 simum magistratum, qui cum altero cognatione,
 cum altero necessitudine sit conjunctus

EPISTOLA CXI.

Troilo.

Quæris de Dioscoro, quot versus quotidie pro-
 nuntiat? quinquaginta. Hos quidem reddit, nihil
 hæsitans, nihil iterato repetens, neque identidem
 insistens ad colligendam cum tempore memoriam:
 sed postquam cœperit, continuo percurrit, pro-
 nuntiandique finis est silentium.

254 EPISTOLA CXII.

Eidem.

Neque easdem ob causas diligunt ac laudant
 homines, nec eadem animæ facultas utrisque illis
 præstandis attributa est. Sed ea quidem parte, qua
 affectibus movemur, conciliamur, aut alienamur
 invicem: quæ vero judicandi vi prædita est, et ra-
 tionem continet, ea laudamus, aut reprehendimus.

EPISTOLA CXIII

Fratri.

Itane vero? miseros illos videamus sponte mor-
 tem cupere pro alienis rebus oppetere, quascun-
 que deprædati fuerint; ne rursus iis, quorum illæ
 sunt, reddere cogantur: nos pro sedibus nostris,
 pro sacris, pro legibus, pro fortunis, quibus nos
 magis temporis diuturnitas assuefecit, non peri-
 culis omnibus vitam exponemus, sed animæ nostræ
 consulemus? Haud sane viri esse videbimur. Mihi

Gratianou nominat, nihil extrico. Isidorus Pelus.
 lib. 1, epist. 36, Antiocho cuidam scribit eunucho
 palatii; quem illum ipsum ab Isdegerde missum
 esse suspicor.

quidem, utut habeo, recta in illos eundem est, **A** ὡς ἔχω, καὶ πείραν ληπτέον τῶν πάντα τούτων τελεμένων, οἵτινες ὄντες ἀξιοῦσι Ῥωμαίων καταγέλασθαι, ἔχόντων ὅπως ποτὲ ἔχουσιν. Ἄλλ' ἢ κάμηλος γὰρ τοι, φασί, καὶ ψωριῶσα πολλῶν ὄνων ἀπέτιθεται φορτία. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἀποθνήσκοντας ὡς ἐπίπαν ἐν τοῖς τοιούτοις ὄρω τοὺς περὶ πλείστου ποιούμενους τὸ ζῆν· καὶ ζῶντας, ὅσοι τοῦ ζῆν ἀπεγνώσκουσιν. Τοῦτων ἔσομαι Μαχέσθωμι γὰρ ὡς ἀποθανούμενος καὶ εὖ οἶδ' ὅτι περίσομαι. Λάκων γὰρ ἀνωθέν εἰμι, καὶ οἶδα τὴν πρὸς Λαωνίδαν ἐπιστολὴν τῶν τέλειων· Μαχέσθω ὡς τεθραξέομενοι, καὶ οὐ τεθνήξομεναι.

EPISTOLA CXIV.

Eidem.

Et miraris, cum apud aestuosos Phycuntas habites, si rigeas, et sanguinem corruperis? At contra mirandum hoc sane foret, si corpus tuum ardorem illum posset pervincere. Verum potes tu, favente Deo, si ad nos migraveris, valetudinem reciperare, postquam aere ex palustri vapore infecto liberatus fueris; liberatus item aquis salis, ac tepidis, penitusque stantibus; quod idem est ac si mortuis dicam. Quæ vero tandem voluptas est, in litoris arena recumbere, qui unicus vobis est accessus? **255** Nam quo demum vos vertetis? Apud nos vero licet sub arboris umbra considerare. Sin te fastidium capiat, ab una ad aliam arborem, aut ab memore transire ad nemus aliud licet. Quale est autem præterfluentem aquolam transmittere? Quam est jucundus favonius qui ramos leniter impellit? Sed neque varii concentus volucrum desunt; neque florum picturæ; aut in pratis frutices, partim agriculturæ opera, partim naturæ munera, fragrantia omnia, ac telluris bene habitæ succi. Nympharum porro spelæcam hic ego minime prædicabo. Aliud est quiddam.

EPISTOLA CXV.

Theodoro medico.

Necessarium bonum est cibi parcimonia. Quam ut alius quispiam irriserit, tibi certe nefas est, qui Hippocratem jaetes, qui in brevibus sententiis inediam dixit sanitatis esse matrem.

EPISTOLA CXVI.

Auxentio.

In montem aut pelagi undantes cum murmure fluctus.

Homerus contentionis mala procul amandari desiderat. Philosophia vero ne initio quidem aditum illis ad animum præbet. Verum imbecilliores nos sumus, quam ut philosophemur: quod ad me quidem attinet. Nolumus tamen militibus esse

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Εἶτα θαυμάζεις, τοὺς ἀχμῆδας θυκούντας οἰκῶν, εἰ βίγεις, καὶ τὸ αἷμα ἐξοπνήρευσας; Τοῦναντίον μέντοι θαυμάζειν ἐχρῆν, εἰ σοι τὸ σῶμα κρεῖττόν ἐστι τῆς αὐτοῦ φλογός. Ἄλλ' ἐστὶ σοι παρ' ἡμᾶς ἐλθόντι σὺν τῷ θεῷ, βέβησι γενέσθαι, ἀπαλλαγέντι μὲν ἀέρος διεφορότος ἐκ τῆς ἐλώδους ἀτμίδος, ἀπαλλαγέντι δὲ ὕδατος ἀλυκοῦ, καὶ χλιαροῦ, καὶ τὸ ὅλον ἐστῶτος· ὃ ταυτὸν εἰπεῖν καὶ νεκροῦ. Τί δὲ καὶ κάλλιν ἐπὶ τὴν ψάμμον τὴν αἰγιαλλίτην ἀναπαισίν, ἣν μόνην ἔχετε διατριβήν; ποῦ γὰρ δὴ καὶ τραχησσοῦ; Ἐνθαδὶ δὲ, οἶον μὲν ἐστὶν ὑπάλθειν δένδρου σκιάν. Κἂν δυσαρεστήσης, ἐστὶν ἀμείψαι δένδρον ἐκ δένδρου, καὶ ὄλον ἄλλος ἐξ ἄλλος. Οἶον δὲ τὸ διασθῆναι παραρῆτον ὕδατιον; Ὡς ἡδὺ ὃ ζέφυρος ὀποκινῶν ἡρέμα τοὺς κλάδους; ποικιλίαι δὲ καὶ ὀρνίθων ὠδαί, καὶ ἀνθέων χροαί, καὶ λειμῶνες θάμνοι· τὰ μὲν, γεωργίας ἔργα· τὰ δὲ, φύσεως ὄντα· πάντα εὐώδη· γῆς ὀγαινούσης χυμοί. Τὸ δὲ πῶν Νυμφῶν ἀντρον οὐκ ἐπαίνεσομαι. Θεοκρίτου γὰρ δεῖ. Ἔστι δὲ τι καὶ παρὰ ταῦτα.

Theocrito enim opus est. Ac præter hæc, etiam

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΕ'.

Θεοδώρῳ ἱατρῷ.

Ἄγαθὸν ἀναγκαῖον ἢ ὀλιγοστία. Ἦν ἕτερος μὲν ἂν τις καὶ σκόψεται· σοὶ δὲ οὐ θέμις Ἴπποκράτην αὐχοῦντι, ὃς ἀφορίζων (54), τὴν ἐνδειαν ἐφη ὑγείας εἶναι μητέρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΓ'.

Αὐξεντίῳ [γρ. Αὐξάνορτι].

D Εἰς ὄρος, ἢ εἰς κύμα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.

Ὅμηρος ἀποδιοπομπεῖται τὰ ἐκ φιλονεικίας κακῆ. Φιλοσοφία δὲ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς δίδωσι πάροδον εἰς ψυχὴν. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀσθενέστεροι μὲν, ἢ ὅστε φιλοσοφεῖν, τὸ γε ἐμὸν μέρος. Οὐ μὴν ἀξιοῦμεν παντάπασι φαυλότερον ἔχειν ἀνθρώπων στρατιωτῶν, ἐφ'

DION. PETAVII NOTÆ.

(54) Ὡς ἀφορίζων. Hanc Hippocratis sententiam commendat Isidor. Pelus. lib. 1, epist. 277, et lib. III, epist. 192.

ὅς ἢ ποιήσας γέγασε. Πάλιν οὖν Ὁμήρου χρησιότατον, ἂν

deteriores, quos versibus suis ille descripsit. Ergo itecum Homerus adhibendus erit, qui alicubi dixit,

Ἄρχε, σὺ γὰρ γυνεῆσσι νεώτερος.

Incipe, nam nata minor es.

Μάχη γὰρ μὴ γένοιτο μὲν· εἰ δὲ γένοιτο, ὁ νεώτερος αὐτῆς ἀρχέτω. Τοιοῦτον γὰρ τι νοεῖται τῷ Ἡσσιδῶνι, τὸ παραχωρεῖν τοῦ προκατάρξασθαι τῷ νεωτέρῳ θεῷ. Τὸν δὲ πρεσβύτερον, ἡγεμόνα δεῖ τῶν καλλίστων εἶναι· καλλίστων δὲ ὁμόνοια. Ἐγὼ δὲ ὡς οὐ σου πρεσβύτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤδη πρεσβύτερος, χρῶν ὄηλον, ὁ Φερεκύδης φησίν. Οὐκοῦν τὰ τῆς ἀπολογίας εἰς ἐμὰ περιττοῦται. Εἰ δὲ καὶ τὸν πρότερον ἀμαρτάνοντα δεῖ πρότερον ἐνδοῦναι, σὺ δ' ἐμὰ βούλει τοῦτον εἶναι, συγχωρῶ σὴν χάριν καὶ τοῦτο. Δεῖ γὰρ ἀντιποιηθέντα σου πρότερον, εὐθὺς ἐθελήσαντι σοι χαρίσασθαι

cedo. Hunc enim par est, qui te prior conciliare sibi studuerit, subinde tibi condonare quæ volueris.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΖ΄.

B

256 EPISTOLA CXVII.

Heliodoro.

Ἡλιοδώρῳ.

Ἡ φήμη λέγει δύνασθαι σε πολλὰ παρὰ τῶν νῦν ἔχοντι τὴν Αἰγυπτίων ἀρχὴν· καὶ ἀληθῆ λέγει· δικαιοτάτος γὰρ εἶ, καλῶς τῷ δύνασθαι χρώμενος. Ὅπως οὖν δυναὸς τῆς σῆς φύσεως καὶ δυνάμεως, ὑπὲρ ἄν ἂν ἐπὶ τῆς Ἡσιδῶνι δεῖται, λέγοντος ἀκούσων· ἐν εἰδῆς ὅτι καὶ βήτορα συνεστήσαμεν.

Faam est plurimum te apud Ægypti præfectum gratia et auctoritate valere; vereque illa de te prædicat: dignissimus enim es qui potestatem quam honeste uteris. Ut igitur aliquem ex indole potestatisque tua fractorem capias, quæ meus Eusebius ab te desideret, ea exponentem illum audias; ut etiam oratorem intelligas a me esse commendatum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΗΓ΄.

Τρωίλῳ.

Εἰ τὸν ἦρωα Μαξιμίον [γρ. Μαξιμιανόν] ἴσθα· διέτριψε γὰρ χρόνον ὑπόσυχον ἐπὶ στρατοπέδου· πάντως καὶ ὅτι χρηστός ἦν, ἴσθα. Τούτου παῖς, ἐμὸς ἐξανέσιος, ὅς ἐπιδώσει σοι τὴν ἐπιστολήν· ὃν ἔτερος μὲν τις ἴσως καὶ διὰ τὴν εὐχὴν τιμήσει· τῶν γὰρ ἀρετάντων ἴσθιν οὐκ ἀφιλότιμον ἀρχὴν. Ὅτι δὲ φιλόσοφος Τρωίλος τάνδον ἐστὶν τοῦ νεανίου, κακεῖθεν αὐτὸν ἐπαινῶσι. Ἀῆλον δὲ ὅτι καὶ συνδιόσεις τὰ παρόντα αὐτῷ. Σπαράττεται γὰρ ὑπὸ ἐνθεϊκῶν κακῶς ἐπιφόντων τῇ Κυρήνῃ, εἰ μὴ σὺ γε δύσσαι ἀλλήλῃ. Ὅτι γὰρ Ἀνθέμιον, ἢ τινα τῶν ὁμοτίμων αὐτῷ παῖσις ὑπὲρ ἡμῶν τε καὶ ἀλλήλοισι φθέγγεσθαι, τοῦτο οὖν ἔσται πάντως, καὶ σὺ αἰτίαν ἔξεις τοῦ γενομένου. Δι' ἑνὸς οὖν ἀνδρός τε καὶ πράγματος, δέομαι, προθυμηθῆτι τῶν παμπονήρων τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι θηρίων. Τὸ γὰρ εὐτυχηθῆναι τὴν πειραν τοῖς φθάσαι, πολλοὺς ὁμοίους γενέσθαι προτρέφεται. liberemur. Hoc enim ipsum, quod iis qui periculum quæ ut similes esse velint hortabimur.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΙΘ΄.

D

EPISTOLA CXIX.

Troilo.

Τρωίλῳ.

Εἰς Διογέτην ὃ εἰ ἀν ποιήσας, ὃν σοι φύσις ἐστιν ἐργάζεσθαι, οὐδὲν καιρὸν ἐστὶν πεποιθῆναι, ἀλλ' ἐποικοδομῆν τοῖς καιροῖς. Κορηναῖος γὰρ ἐστὶ, τῆς δὲ ὕμης ἐστὶ πόλις. Δεῖ δὲ οὐ μόνον ἀθρόους, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕνα εὐεργετεῖν. Τίνα δὲ ἐστὶν ἐν οἷς φίλων δεήσεται Διογέτης, οὐκ ἐμοῦ γράφοντος ἀναγιγνώσκεις, ἀλλ' αὐτοῦ λέγοντος ἀκούεις σε δεῖ. Οὐδὲν γὰρ ἀν γένοιτο τοῦ παθόντος ῥητορικώτερον. Μαρκιανὸν τὸν φιλόσοφον τὸν ἀρετὰν Παπαλάγωνν πρόσειπε παρ'

Quidquid in Diogenem contuleris eorum ad quæ præstanda natura comparatus es, nihil novi feceris, sed tuis aliquid meritis astruxeris. Cyrenæus enim est, ex ea, quæ vestra opera etiamnum urbs est. Non solum autem de universis, verum etiam de singulis bene mereri conveniit. Quæ sint ea porro, propter quæ amicis opus habeat Diogenes, non scribente me legere, sed eo dicente audire te oportet. Nihil enim possit eo esse, qui perpressus

sit, disertius. Marcianum philosophum, qui Pa-
phlagoniæ præfuit, meo nomine salutes velim. Et
si quidpiam potest, **257** posse autem conjicio,
istud prohibere contendat, ne is qui mecum ad-
modum cognatione conjunctus et consobrinus est,
a delatoribus calumniantibus, certissimis patriæ
nostræ pestibus, misere conficiatur : quem tibi
cum duo duntaxat fratres sinus, tres numeramur.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ CXX.

Fratri.

Medici solent iis qui ægre evomunt tepidæ
aque sorbitionem præscribere, ut quod intus est
cum ea simul extrahant. Volo igitur novos tibi
rumores nuntiare, qui ad me nuper ex continenti
sunt allati, ut illos cum fenore mihi reddas, si
quid nosti amplius, adjiciens

ΕΠΙΣΤΟΛΑ CXXI.

Anastasio hydrocometæ.

Ulysses Polyphemo suadebat ut e spelunca se
dimitteret. Veterator enim, aiebat, ego sum, op-
portunèque tibi admodum subsidio fuerim, cui
marini amores illi non satis ex voto respondent.
Etenim ego cantiones quasdam scio, et nexos, et
amatorias illecebras, quibus vel tantillum Galatea
resistere non potest. Hoc tu solum ostium amo-
veto, vel saxum istud ingens potius : mihi enim
vel promontorium esse videtur. Ego vero ad te
revertar, cum dicto citius puellam adegero. Quid
dixi, adegero? Ipsam illam multis præstigiliis adductam
facilem præbebo. Orabit te, et obsecrabit : tu vero
delicias ages, et illudes. Verumtamen nescio quid
interim ejusmodi scrupulum injicit; ne vellerum
succidorum fetor delicate puellæ, sæpiusque
de die lavanti ingratus accidat. Consulto itaque
feceris, si omnia componens evertas, et eluas, ac
suffias cubiculum : multoque adhuc consultius, si
et coronas paraveris ex hedera, et similace, quas
tibi, tuisque deliciis imponas. Sed quid etiam
resistas? Non jam fores emollris? Ad hæc igitur
Polyphemos cachinnum extulit, quantum potuit
maximum, manusque composuit. Et Ulysses quidem
præ gaudio illum sui compotem non esse arbitra-
batur, quod se suis deliciis potiturum speraret.
At ille mentum ejus leniter demulcens, **258**
Nemo! dixit, vaferrimus homuncio mihi videris,
et rerum usu detritus. Verum aliud quiddam mo-
lire : nec enim ipse fugam inde capesses. Atque
Ulyssi quidem (nam injuriam sane patiebatur)
sua prorsus erat profutura calliditas. De te vero,
qui audacia Cyclopem, factis Sisypthum referres,
justitia pœnas sumpsit, lexque constrinxit, quibus
nunquam utinam illudas. Quod si omnino legibus
superiorem te esse necesse est : at ego non is
siv qui eas solvam, aut carceris fores effringam.
Etenim si reip. penes episcopos esset admini-
stratio, eosdem ipsos oporteret nequitiae esse

Α έμοῦ. Κάν τι δύνηται· στοχάζομαι δὲ ὅτι δύναται,
κωλύσατω συγγενῇ μου σφόδρα αὐτανέψιον [γρ. ἀν-
τανέψιον], ἔργον γενέσθαι συκοφαντῶν ἐνδεικτῶν,
κοινῶν ἀλαστορῶν τῆς χώρας· ὃν σοι μετὰ τῆς ἐπι-
στολῆς υἶδν ἐγγχειρίζω, δι' ὃν ὄντες ἀδελφοὶ δύο, τρεῖς
ἀριθμούμεθα.
cum hac epistola filii loco committit, propter quem.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ PK'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Οἱ Ἀσκληπιάδαι τοῖς δυσμετέτοις ὕδατος χλιαροῦ
διδάσιν ἀπορροφεῖν, ἵνα τοῦτω συνεπισπάσωνται
καὶ τὸ προαποκείμενον. Βούλομαι δὲ σοι κατὰ φημάς
καὶ τὸ καινὰς ἐναγχοῦς ἐκ τῆς ἡπείρου διακομισθείσας ἀπαγ-
γεῖλαι, ἵνα μοι πολλαπλασίους αὐτάς ἀποδώς, προσ-
θεῖς εἰ τι πλέον εἰδῶς τυγχάνεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ PKA'.

Ἀναστασίῳ ὕδροκωμητῇ [γρ. ὕδρομύστῃ],

Οδυσσεὺς ἐπειθε τὸν Πολύφημον διαφεῖναι αὐτὸν
ἐκ τοῦ σπηλαίου. Γόης γάρ εἰμι, καὶ εἰς καιρὸν ἐν
σοι παρείην οὐκ εὐτυχοῦντι τὰ εἰς τὸν θαλάττειον
ἔρωτα. Ἄλλ' ἐγὼ τοι καὶ ἐπιπόδ' οἶδα, καὶ κατα-
δέσμους, καὶ ἐρωτικὰς κατανάγκας, αἷς οὐκ εἰκὸς
ἀντισχεῖν οὐδὲ προσδραχῆ τὴν Γαλάτειαν. Μόνον
ὑπόστηθι σὺ τὴν θύραν ἀποκινήσαι· μᾶλλον δὲ τὸν
θυρεὸν τοῦτον. Ἔμοι μὲν γὰρ καὶ ἀκρωτήριον εἶναι
φαίνεται. Ἐγὼ δὲ ἐπανήξω σοι, θάττον ἢ λόγος τὴν
παῖδα κατεργασάμενος. Τί λέγω κατεργασάμενος;
Ἄυτην ἐκείνην ἀποφανῶ σοι δεῦρο πολλαῖς εὐχῆ γενε-
μένην ἀγῶγιμον· καὶ δεήσεται σου καὶ ἀντιδοθήσει·
σὺ δὲ ἀκκιτῇ καὶ κατειρωνεύσῃ. Ἄτάρ μεταξὺ μὲ τι
καὶ τοιούτον ἔθραξ, μὴ τῶν κωδίων ὀ-γράφος ἀηθῆς
γένηται κόρη τρυφώσῃ, καὶ λουομένη τῆς ἡμέρας
πολλάκις. Καλὸν οὖν εἰ πάντα εὐθετήσας, ἐκκορη-
σεῖς τε καὶ ἐκπλυνεῖς, καὶ ἐνθυμιάσειας τὸ δοσιμά-
τιον· ἔτι δὲ κάλλιον, εἰ καὶ στεφάνους παρασκευά-
σαι, κιττοῦ τε καὶ μιλακος [γρ. σμιλ.], οἷς σωτῆν
τε καὶ τὰ παιδικὰ ἀναθήσαι. Ἄλλὰ τί διατρέβεις;
Οὐκ ἐγγχειρεῖς ἤδη τῇ θύρᾳ; Πρὸς οὖν ταῦτα ὁ Πολύ-
φημος ἐξεκάγαξέ τε ὄσον ἡδύνατο μέγιστον, καὶ τὸ
χεῖρε ἐκρότησε. Καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς ᾤετο αὐτὸν
ὑπὸ χαρμονῆς οὐκ εἶχεν ὃ τι ἐαυτῷ χρῆσαιτο, κατε-
ελπίσαντα τῶν παιδικῶν περιέσεσθαι. Ὁ δὲ, ὄπο-
γενεῖσας αὐτὸν, Ὡ οὐεῖ, ἐφ' ὀρυμύτατον μὲν ἀν-
θρώπιον ἔοικας εἶναι, καὶ ἐγκατατετριμμένον ἐν
πράγμασιν. Ἄλλο μένοι τι ποίκιλλε· ἐθέλονδε γὰρ
οὐκ ἀποδράσεις. Ὁ μὲν οὖν Ὀδυσσεὺς (ἡδικοῦτο γὰρ
ὄντως) ἐμάλLEN ἄρα τῆς πανουργίας ἠήσεσθαι. Σὲ δὲ
Κύκλωπα μὲν ὄντα τῇ τόλμῃ, Σίσυφον δὲ τοῖς ἐγγχει-
ρήμασι δίχῃ μετήλαθε, καὶ νόμος καθέρξεν, ὧν μὴ
ποτε σὺ καταγέλασειας. Εἰ δὲ δεῖ πάντως ὑπερέχων
σὲ τῶν νόμων· ἀλλὰ μὴ ἐγωγε εἶην ὁ παραλίω αὐ-
τοῦς, καὶ τὰς θύρας καταβρῆγγνύς τοῦ ἐπὶ τοῖς θε-
σμῶνταις οἰκήματος. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἦν ἐπὶ τοῖς θε-
ρεῦσιν ἡ πολιτεία, τοῦτους ἔδει τῆς πονηρίας κωλα-
στάς εἶναι. Ὡς ἔστι γε τὸ δημόσιον ξίφος οὐκ ἤττον,

ἡ τὰ ἐν τοῖς προτεμενίσμασι (55) χέρνιβα, πώλεως Ἀ καθαρῆριον.

Οὕτω καὶ τῶν πρόσθεν εὐευθόμεθα κλέα ἀνδρῶν.

Οὕτως ἐποιοῦν, ἕως ἐδόκει καλὸν εἶναι τὴν αὐτὸν εὐχεσθαι τε ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν, καὶ πράττειν ὅπως ἂν παραγένοντο. Καὶ γὰρ Αἰγύπτιοι, καὶ Ἑβραίων γένος χρόνον συχὸν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐδασι- λεύθησαν. Ἐπει δὲ διωκίσθησαν οἱ βίοι, καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπαδείχθη, τετάχεται δὲ ἕτεροι μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἶναι· οἷς ὁ νόμος ἀπαγορεύει χεῖρα ὀρέγειν τῇ δίκῃ, καὶ ἀποκτείνουσαι τὸν πονηρότατον· πῶς ἂν τις αὐτοῖς ἐπιτρέψειεν ἀνδρὶ πανούργῳ χεῖρα ὀρέξει κατὰ τῆς δίκης; Ἄλλ' ἐγὼ, τό γε εἰς ἐμὲ ἤκον, ἅπαν ποιῶ· εὐχομαι καὶ οἰκoi, καὶ ἐπὶ τῶν κοινῶν ἱερῶν ὑπερ- σχεῖν τῆς ἀδικίας τὴν δίκην, καὶ πονηρίας ἐκκαθαρ- θῆναι τὴν πόλιν. Τοῦτο δὲ ταυτὸν ἐστὶ τῷ κακῶν κα- κῶς ἀπολωλέναι καὶ σὲ, καὶ ἄλλον ὅστις σοὶ παρα- πλῆσιος. Ἐστὼ δὲ σοὶ τοῦτο τεκμήριον, τίς ἂν ἐγε- νόμην, ἐξόν τι ποιεῖν, ὅς, ἐπειδὴ οὐκ ἐξεστὶ, κατ- αρῶμαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΒ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Πολλὰ κάγαθὰ γένοντο τοῖς ἱερευσιν Αὐξουμιτῶν [ἢ Δύξειτῶν], οἱ τῶν στρατιωτῶν καταδεδυκῶν ἐν χηραμοῖς ὄρων, καὶ ἀξιοῦντων τὸ αἷμα φρουρεῖν, οἱ δὲ τὸν ἀγροίκον λεῶν παρακαλέσαντες, ἀπὸ τῶν ἱε- ρῶν αὐτῶν τὴν εὐθὺ τῶν πολεμίων ἠγήσαντο· καὶ προσευξάμενοι, τρόπαιον ἔστησαν ἐν τῇ Μυρσινίτιδι. Φάραγξ δὲ αὐτῆ προμήκης τε καὶ βαθεῖα, καὶ ὕλη συνηρηφής· ἄλλ' ὑπὸ τοῦ μηδὲν τοῖς βαρβάρους ὄπλον πολέμιον ἀπηντηκῆναι, καὶ τὰς δυσχωρίας ἐθάραση- σαν. Ἐμελλον δὲ ποῦ καὶ μελαμπύγου τεύξεσθαι Φαύστου τοῦ διακόνου τῶν ἱερῶν. Οὗτός ἐστιν ὁ πρῶτος ὑποστάς ὄπλιτην γυμνός, καὶ παίσας ἐκ χει- ρὸς λίθῳ χροταφιαλαν πληγῆν, οὐ βελῶν, ἀλλ' ὡσπερ πύξ ἐνθορῶν. Πειθόντα δὲ ἤδη περιδύσας τὰ ὄπλα, σπυχοὺς ἐπ' αὐτῷ κατείργασται. Καὶ ὅστις δὲ ἔτε- ρος ἀνήρ ἀγαθὸς ἔδοξεν ἐν τῷ τότε, Φαῦστον αἰτια- τέον τῶν γενομένων, καὶ οἷς ἐποίησε, καὶ οἷς παρὰ τὸν καιρὸν ἐφθέγγετο. Ἐγὼ δὲ καὶ ἅπαντας τοὺς παραγε- νομένους τῷ ἔργῳ ἥδιστα ἂν στεφανώσαιμι καὶ ἀνακη- ρύξαιμι. Πρῶτοι γὰρ ἦσαντο καλῶν ἔργων, δέλξαι τοῖς κατὰ πλῆγμένους, ὅτι μὴ Κορύθαντές εἰσι, μηδὲ τῶν παρὰ τὴν Ῥεῖαν δαιμόνων, ἀλλ' ἀνθρώποι καὶ τρω- τοὶ, καὶ θνητοὶ, καθάπερ ἡμεῖς. Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς ἄν- δρες γενοίμεθα ἐν τοῖς τοιοῦτοις, οὐδὲ τὰ δευτερεῖα γένοιτο ἂν ἀφιλόσιμα. Τυχὸν δ' ἂν καὶ πρωτεῖα συγ- χωρηθεῖμεν, εἰ μὴ λοχίσαντες ἐν φάραγγι παντε- καίδεκα προνομούμεντες εὐτυχῆσαμεν, ἀλλὰ νομίμῳ

vindices. Quandoquidem publicus gladius non minus quam lustralis aqua, quæ in templorum vestibulis collocatur, civitatis est piaculum.

Sic veterum decus audimus, sanamque virorum.

Hunc in modum factitabant, quoad optimum vi- debatur, eundem pro communi bono vota facere, idque ipsum uti contingeret operam dare. Nam et Ægyptii, et Hebræorum genus, longo tempore sacerdotum imperio usi sunt. Sed posteaquam utriusque vitæ factum est divortium, et alia sacris, alia principatui est attributa; alique negotiis gerendis, nos fundendis precibus præpositi sumus, quibus lex vetat manum præstare legibus, et vel sceleratissimum interficere: quonam modo quisquam iis concesserit, manum homini veteratori contra jura porrigere? At ego quantum in me est, omnem lapidem moveo, idque ei privatim, et communibus in sacris oro, ut injustitia superior justitia sit, et civitas ab omni nequitia repurgetur. Hoc autem idem est, ac male malum perire, et te, et alium quemlibet tui similium. Et hoc argumen- tum tibi sit, qualisnam futurus fuerim, si quid mihi facere licuisset, qui, quod nihil liceat, diris te devoveo.

EPISTOLA CXXII.

Fratri.

Plurima Auxiditarum sacerdotibus bona contigant, qui, cum milites in montium se latebras abdidiissent, suumque ipsi sanguinem custodire vellent, rusticam plebem convocantes, statim ab sacris ipsis, recta ad hostes duxerunt, fasisque ad Deum precibus, tropæum erexerunt in Myr- sinitide. Vallis hæc in 259 longum directa, et profunda, ac sitivis condensa; barbari autem, quod nihil sibi hostilium occurrisset armorum, etiam audacter erant ingressi. Sed offensuri utique erant animosum ac strenuum Faustum, qui in sacris diaconi munere fungitur. Hic ille est qui princeps armatum militem inermis excepit: quem cominus lapide temporis illi ferit, non ut eum jaceret, sed ut quasi pugnis infestis insiliret. Quo, cum cecidisset, armis spoliato, plurimos super illum prostravit. Ac si quis alius id temporis fortis vir esse visus est, uni Fausto rei totius gloria tribuenda est, cum ob ea quæ gessit, tum ob ea quæ per tempus illud dixit. Ego vero omnes illos qui rei interfuerunt, libentissime coronarem, ac præconis voce prædicarem. Primi enim egregiorum facinorum auctores se præbuerunt; ut hoc attonitis ac lymphatis istis ostenderent, non eos esse Corybantas, neque ex Rheæ matris æscleis dæmonibus, sed homines æque ac nos vulneribus ac morti obnoxios. Quod si etiam nos viri essemus.

DION. PETAVII NOTÆ.

(55) Τὰ ἐν τοῖς προτεμενίσμασι. Chrysost. orat. 6 *De penit.*, t. VI edit. Savil., p. 794: Διὰ τοῦτο ὡσπερ οἱ λουτήρες ὕδατος πεπληγμένοι ἐστή-

κασι πρὸ [LXXXV] τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἕκ- νίφης τὰς χεῖράς σου· οὕτω τῆς ἐκκλησίας ἕξω, καθ- ἕζονται οἱ πένητες.

ejusmodi in rebus ne secundæ quidem partes honore carerent. Et forsitan vel primæ tribuerentur, si non, insidiis in convalle dispositis, quindecim tantum prædabundi felici successu pugnaremus, sed justo certamine ac manifesto apparatu collatis copiis decerneremus.

πολέμῳ καὶ φαινομέναις παρασκευαῖς κλῆθαι πρὸς κλῆθος ἀγωνισαίμεθα. tantum prædabundi felici successu pugnaremus, sed justo certamine ac manifesto apparatu collatis copiis decerneremus.

EPISTOLA CXXIII.

Troilo.

Quod si Erebo vita functorum oblivio tanguit, illic vel charta potero meminisse sodalis.

Sunt illi quidem ab Homero versus scripti; sed eorum sensus nescio an ab Achille potius de Patroclo quam a me de te amicissimo, ac benefico capite, usurpari merito possit. Quandoquidem, ut testis est mihi Deus, quem philosophia colit, sacri tui ac suavissimi animi infixam imaginem medio in corde circumfero, et auribus etiamnum illa sapientissimorum tuorum sermonum vox insonat. Cum autem ex Ægypto in patriam rediissem, ac duorum annorum simul epistolas legissem, magnam equidem in litteras vim lacrymarum profudi. Non tam enim, quod te per litteras quodammodo fruerer, mihi voluptatem afferebat, quam illud doctore efficiebat, cum ex scriptis tuis litteris præsentem ac vivam in animum consuetudinem revocarem; cujusmodi scilicet et amico simul, et vere parente vivo essem orbatus. Libenter igitur graviora pro patria certamina subeam, mihi ut iterum professionis occasu præbeatur. Num quando conspectu tuo perfruar, Pater vere germanissime? num quando sacrum tuum caput amplectar? num conchii propter te beati particeps ero? Si enim ea mihi obtinere contigerit, efficiam profecto, ut jam fabula non sit, quod de Æsone Thessalo dicitur; quem bis puberem fuisse poetarum carmina prædicant, cum ex sene repente esset juvenis factus.

EPISTOLA CXXIV.

Philosophiæ Magistræ.

Quod si Erebo vita functorum oblivio tanguit,

At ego illic vel chartæ potero meminisse Hypatiæ. Ego, inquam, patriæ malis circumfusus, ejusque pertæsus, cum hostilia in dies arma videam, et homines pecudum instar jugulatos, aeremque traham ex tabe corporum infectum, atque ipse consimilia quædam propediem exspectem: (quis enim bene sperare potest, cum et aeris ipsius tristissima sit facies, qui carnivorarum avium umbra subtextitur?) et nihilominus inter hæc ei loco sim affixus. Quid enim possum, cum Libycus sim, illic editus, et avorum non ignobilia sepulcra ibidem aspiciens? Propter te unam, patriam mihi aspernaturus videor, et quamprimum otium suppetet, denigraturus.

EPISTOLA CXXV.

Fratri.

Misere hoc ipso nobiscum agitur, quod infelibus nuntiis abundamus, quos invicem transmitamus. Ecce enim jam Battiam depopulati sunt; et in Aprosylim excurrerunt; areas incenderunt; agros vastarunt; mulieres in servitutem abegerunt. Maribus enim nequaquam parcitur: tametsi antea

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΓ΄.

Τρωίῳ.

Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντι εἰν ἄδαιο, Ἀδτὰρ ἐγὼ κάκειθι φίλου μεμνήσομ' ἐταίρου.

Ὁμήρω μὲν ἐποιήθησαν οἱ στίχοι, ὁ δὲ νοῦς αὐτῶν οὐκ οἶδα εἰ Ἀχιλλεῖ περὶ Πατρόκλου μῆλλον ἄξιος εἰρῆσθαι ἢ ἐμοὶ περὶ σοῦ τῆς φιλιότητος τε καὶ εὐεργετίας κεφαλῆς. Ὡς ἐγὼ μάρτυρα ποιῶμαι θεόν, ὃν φιλοσοφία πρεσβεύει, τῆς ἰσῶς σου, καὶ γλυκειῆς ψυχῆς ἐπὶ μέσῃ καρδίᾳ ἀγαλμα περιφέρω, καὶ ἐμποθεῖ μοι ταῖς ἀκοαῖς ἢ θαυμασθῆ σου τῶν σοφῶν λόγων ἤχῳ. Τῇ πατρίδι δὲ ἐποδημίας ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, καὶ δυσῶν ἐνταυτῶν ἐπιστολὰς ἄμα ἀνεργνωκῶς, κλῆθος ὅσον δακρῶν κατασπείσα τῶν γραμμάτων. Οὐ γὰρ οἷς ἀπέλευσόν σου διὰ τῶν γεγραμμένων ἡδόμεν· ἀλλ' ἠνιδίωμην ἀναφέρων ἀπὸ τῶν γεγραμμένων τὴν ἐμφυχόν σου συνουσίαν, οἴου φίλου τε ἄμα καὶ πατρὸς ὄντως ζῶντος στεροίμην. Δεξαίμην οὖν ἂν βαρυτέρους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐθέλοντης, ἵνα μοι γένοιτο πάλιν πρόφασις ἀποδημίας. Ἄρα σέ ποτε βίβομαι, Πάτερ ἀληθῶς γνησιώτατε; ἄρα ποτε τὴν ἰερὰν σου κεφαλὴν περιπτύξομαι; ἄρα μεθέξω τοῦ συνεδρίου, τοὶ δὲ σέ μακαρίζω; Εἰ γὰρ γένοιτό μοι τούτων τυχεῖν ἀποδείξω μηκέτι μῦθον ὄντα τὸν ἐπὶ Αἴσωνι τῷ θετταλῷ λόγον, ὃν φασιν αἱ ποιήσεις δις ἀνηθήσασιν, νέον ἐκ πρεσβυτέρου γενόμενον

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΔ΄.

Τῇ φιλοσόφῳ

Εἰ δὲ θανόντων περ καταλήθοντι εἰν ἄδαιο.

Ἀδτὰρ ἐγὼ κάκειθι [γρ. κάκει] τῆς φίλης Ἐκτίας μεμνήσομαι. Ἐγὼ γέ τοι τοῖς πάθεσι τῆς πατρίδος περιεχόμενος, καὶ δυσχεραίνων αὐτὴν, ἐφ' οἷς ὁρῶ καθήμεραν ὄπλα πολέμια, καὶ ἀποσφαττομένους ἀνθρώπους, ὥσπερ ἰσρεία, καὶ τὸν ἀέρα διεσφραρμένον ἔλαιον ἀπὸ τῆς σήφους τῶν σωμάτων, καὶ αὐτὸς ἕτερα τοιαῦτα παθεῖν προσδοκῶν· (τίς γὰρ εὐελπίς, ἐν ᾧ καὶ τὸ περιέχον ἐστὶ κατηφέστατον, κατελιγμένον τῇ σικῆ τῶν σαρκοφάγων ὀρνέων;) ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτοις φιλοχωρῶν. Τί γὰρ καὶ πάθω, Λίβυς ὢν, καὶ ἐνταῦθα γενόμενος, καὶ τῶν πάππων τοὺς τάφους οὐκ ἀτίμους ὄρον, διὰ σέ μοι δοκῶ μόνην ὑπερβέσθαι τῆς πατρίδος, κἂν λάβωμαι σχολῆς, μεταναστεύσειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΕ΄.

Τῷ ἀδελφῷ.

Δυστυχοῦμεν, οἷς εὐποροῦμεν πονηραῖς ἀλλήλους ἀγγελίαις ἀμείβεσθαι. Ἴδου γὰρ καὶ Βαττίαν [γρ. Βαττείαν] ἐπενείμαντο, καὶ Ἀπροσύλειος ἤφαντο, καὶ ἄλλως ἐνέπρησαν, καὶ γῆν ἔδρωσαν, καὶ γυναῖκας ἠνδραποδίασαν. Ἀρρέωνος δὲ οὐδεμία φειδῶ. Καίτοι πρότερον εἰώθεισαν ζωγρεῖν τὰ παιδάρια.

Ἄλλὰ νῦν, ὄμαι, τὸν ἀριθμὸν ἐλάττους ἴσασιν ὄντες, ἢ ὥστε νέμειν τῇ λείᾳ φύλακας συχνούς, καὶ ἀρκεῖν τοῖς λειπορένοισι ὡς ἐπὶ πόλεμον εἰ τις ἐπιβῆι. Ἡμῶν δὲ οὐδεὶς ἀγανακτεῖ· ἀλλ' οἴκοι καθήμεθα, τὴν συκίνην ἐπιμοῦριαν τοῖς στρατιώταις προσδεχόμενοι, καὶ τὸ σιτηράτιον, καὶ τὰς ἐν εἰρήνῃ πλεονεξίας διὰ στόματος ἔχομεν· ὥσπερ τοῦτοις δικάζεσθαι δεόν, ἀλλ' οἴκῃ ἐκείνοις ἀκύνεσθαι. Οὐ παυσήμεθα φιλοαροῦντες; οὐ σωφροσήμενοι ποιεῖ, καὶ γεωργοὺς φιλοκόπους ἀφροίσαιτες, ὁμοσε χωρήσομεν τοῖς ἐχθροῖς, ὑπὲρ παιδῶν, ὑπὲρ γυναικῶν, ὑπὲρ χάρας, εἰ δὲ βούλει, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς στρατιωτῶν; Καλὸν γὰρ ἐν εἰρήνῃ λαλεῖσθαι ταῦτα, ὡς ἡμεῖς αὐτοὺς τρέφομεν τε καὶ αἰσῶμεν. Ἐγὼ μὲν οὖν μονοῦκῃ ἔποχος ὡν ἔπαυ, τὴν ἐπιστολὴν ὑπεγράψα. Καὶ γὰρ λόχος, καὶ κορυγὸς ἐκ τῶν παρόντων ἐποίησα. Ἀθροίζεται δὲ μοι καὶ ἐν Ἀσουσάμαντι κληῖθος συχνόν. Καὶ γὰρ Σοῖστῆσι ἀπαντῶν [γρ. Δισιθίταις, ἢ Δηώσταϊς] ἐπὶ τὴν Κλεοπάτραν ἐπήγειλα. Ἐλπίζω δὲ ἐπειδὴν πρὸ ὁδοῦ γενόμεθα [γρ. γένωμας], καὶ περιαιγελῶν νευακῆ τις συστάσῃ περὶ ἐμὲ δύναμις, πολὺ πλείους ἔσεσθαι τοὺς ἀκλήτους. Ἡξῶσι γὰρ ἀπανταχόθεν, οἱ βέλτεστοι μὲν, ἐφ' ᾧ μετασχεῖν ἔργου καλοῦ· οἱ κνηρότατοι δὲ, καὶ ἐπὶ διαρπαγῇ λαφύρων.

A viros capere puerulos solerent. Sed nunc, opinor, minores se esse numero intelligunt, quam ut prædæ plurimos custodes imponere, et iis, quæ relicta fuerint, a bello vindicandis, si quis irruptionat, sufficere possint. Nostrum autem neminem subito indignatio; sed domi sedemus, 261 scilicet auxilium, militem scilicet præstolantes, et stipendium, illorumque per pacis tempus commoda in ore habemus, quasi cum his iudicio experiri, non illos propulsare oporteat. Non tandem aliquando nugari desistemus? non sapere incipiemus, et agriculturalium glebas exercituum manu contracta, hostibus nos opponemus, pro liberis, pro uxoribus, pro sedibus nostris, imo etiam pro militibus ipsis? Præclara enim dictu in pace ista sunt: nos alere illos, ac tueri. Atqui ego tantum non equo insidens hæcæ litteras dictavi. Nam et cohortes, et centuriones, prout in præsentia suppellebat, constitui. Mihi autem nec poenitendus militum numerus in Asusamante cogitur: siquidem Soestis diem indixi, quo ad Cleopatram adessent. Spero autem, simul nos progredi experietur, idque dissipatum erit, egregiam circa nos manam esse collectam, multo plures non vocatos adfuturos. Undique enim confluent; optati quidem, quo præclari facinoris partem aliquam decerpant: possimi vero ad diripienda spolia.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΣΓ'.
Ἀσκληπιόδοτῳ.

Οἰμοί! τί δὲ οἰμοί (56); θνητὰ τοι ἀκρόθυμα. Ὁ τρίτος γε καὶ λοιπὸς οἴχεται τῶν νείων. Ἄλλὰ τὸ γε δόγμα τὸ περὶ τοῦ μηδὲν εἶναι τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῶν ἀγαθόν, ἢ κακόν, εἶτι παρ' ἐμοῦ αἰσῆται. Μᾶλλον δὲ πάλαι μὲν ἦν μάθημα, νῦν δὲ γέγονε δόγμα ψυχῆς ἀγγεγυμνασμένης ταῖς περιστάσεσιν. Ἐδεῖ δὲ ἄρα χαλεπωτέραν μοι γενέσθαι τοῦ πάθους τὴν προσβολὴν· καὶ διὰ τοῦτο ὁ δαίμων, ᾧ μέλει βλάπτειν τὰ μὰ, προσωνομήσατο μηδέ σε τὴν φιλην μοι παρῆναι κερφαλήν. Ἄλλ' ἔλθῃς ποτὲ, θαυμάσιε, καὶ ἐριπέθητε, καὶ φῶλον ἀδολώτατε. Μάρτυς εἶμι τῷ θαυμαστῷ Μανέλαρ τῆς περὶ σὲ διαθέσεως. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἠδέως συνθεμέρευσα, ὅτι σε εἰ εὐφήμευ μνήμης διετίθετο [γρ. ἐτίθετε]. Καὶ πολλὰ τῇ ψυχῇ προσκεκυφώς, καὶ τοῖς ἐπιτροποις οὐδὲ ἀπάγουσιν [γρ. ἐπιτρόποις ἀπάγ. (57)] αὐτὸν εὐθὺς Τευχίρων· περὶ τῶν μέγαν Ἀσκληπιόδοτον εὐγνώμων ἦν, καὶ εὐχαριστῶν, ὡς ἐπὶ μεγίστοις εὐεργεσίαις διατετέλεκεν. Ἴν' ἔχωμεν ὕδωρ ψυχρὸν, ὕδριαν ἢ πίθον ἐκ μαρμάρου ζητῶ, ὅσῳ μεζῶν [γρ. μεζῶ], τοσοῦτω κάλλιον. Κεῖσεται δὲ ἐν Ἀσκληπιῷ τῷ ποταμῷ· παρ' αὐτῷ

EPISTOLA CXXVI.
Asclepiodoto.

C Hex me! quid hex me? digna mortali fero. Tertius ac postremus liberorum excessit. Sed illud decretum, nihil eorum, quæ in potestate nostra sita non sint, bonum esse, vel malum, adhuc in animo meo perseverat. Aut potius, olim quidem doctrina a me erat comprehensum, nunc dogma animi factum est, multis casibus exercitati. Necesse autem erat vehementiorem esse mali huius impetum. Atque ob id dæmon ille, cui curæ est meis ut rebus noceat, ante hoc providit, ut ne tu quidem, amicissimum mihi caput, adesses. Sed adsis tandem, o præclare, et ter optate mihi, atque amicorum omnium sincerissime. Testis sum egregio Menæleo tui erga illum affectus. Ob id sæpius iucunde sum cum eo versatus, quod te honorificentissima recordatione prosequatur; quodque, tametsi totus animi curæ sit affixus, ac moderatoribus, qui ad Teuchira recta illum abducunt, gratum se tamen in magnum Asclepiodotum præbeat, eique, tanquam de se optime merito, gratias agere insistat. Ut nobis aquæ frigidæ copia sit, hydriam aut do-

DION. PETAVII NOTÆ.

(56) Οἰμοί! τί δ' οἰμοί. Lysias in fine: Ἐπιταφίου λόγου· Ἄλλὰ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ τοιαῦτα ὀλοφύρεσθαι. Οὐ γὰρ ἐλανθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὄντες θνητόν. Ὡστε τι δεῖ ἃ πάλαι προσδοκῶμεν πεσεσθαι, ὑπὲρ τούτων νῦν ἀχθεσθαι, ἢ λίαν οὕτω βαρῶς φέρειν ἐπὶ ταῖς τῆς φύσεως συμφοραῖς, ἐπισταμένους ὅτι ὁ θάνατος κοινὸς καὶ τοῖς χειρίστοις, καὶ τοῖς βελτίστοις;
(57) Καὶ τοῖς ἐπιτρόποις οὐδὲ ἀπάγουσιν.

Obscura næc et implicata. In duobus scriptis legitur προσκεκυφώς, non προσκεκυφώς. In uno deerat particula οὐδέ. Videri potest hic Menelaus sese ad monasticam vitam transtulisse, in qua cum penitus sibi atque animo suo vacaret, et moderatoribus obnoxius esset, Asclepiodoti nihilominus inenotiam et amicitiam colebat. Ac nescio an pro οὐδέ, οἱ δὲ legendum sit, ut moderatores Menelaum dicat eundem recta Teuchira ducere.

lium marmoreum requiro : quanto majus erit, A γὰρ κτίζω τὸ ἀσκητήριον, καὶ ἀγνὰ σκευή προσ-
tanto erit melius. Nam ad Asclepium 262 flumen τρεπίσσομαι. Σὺν θεῷ δὲ εἶην ἐπιβαλλόμενος.
collocabitur. Juxta enim cœnobium instituo, ad idque vasa pura ac sancta præparo. Atque utinam cum
Deo opus aggrediar!

EPISTOLA CXXVII.

Fratri.

*Aspide abi procul, angue, rubeta, et Laodicens.
Junge canem rabidum, Ladiceasque iterum.*

Verum post humanissimum, ac philosophum ap-
prime Pentadium, codicillos, quos Ægyptiaca præ-
fecturæ signum respublica constituit, accepit Euthalium Laodicens. Adolescentem nosti, qui, quantum conjicere licet, sub idem nobiscum tempus in castris versatus est. Neque enim latere illum aut mores, aut cognomen ipsum sinebant. Marsupium quemdam audisti, qui non a patre egregii istius nominis hæreditatem acceperit, sed illud sibi ipse pepererit. Cum enim, opinor, Lydiæ præpositus circa Ruffini tempora Lydos vexaret, ac diriperet, indignatus Ruffinus auri libris xv multavit. Ad id milites ex cohorte sua, ut putabat, fortissimos ac fidelissimos apposuit, qui aurum illud violenter extortum bona fide ad mensam suam deferrent. Quid ad hæc Sisyphus iste? Sed ne admodum ineptus sim adeo vulgata subtexens. Auditum omnino tibi est par illud marsupiorum, quæ multo Eumeli equis similiora faciens, in uno quidem æreos obolos, in altero aureos nummos condidit. Inde alterum horum ostendens, alterum occultans, ubi enumeraverunt, ubi appenderunt, ubi denique publico sigillo aurum obsignarunt, clam alterum loco illius subjecit, et pro aureis obolos misit. At illi in publicis tabulis confessi erant penes se aurum esse; idque quantum perlaturos.

Ex illo Dapnis pastorum primus habetur.

Hæc una res Euthalium in amplam fortunam provexit. Nulli enim risus pro republica dolere permittebat. Sed ut virum præ omnibus, qui unquam existerant, præstigiariam callidum videre gestiebant. Venit igitur accersitus, tanquam de Romanis bene meritus, publico vehiculo solemnè pompa per urbes investus. Ego vero hominem novi 263 subbasilicanis omnibus loquaciorem. Atque ille mox sodali Pentadio in magistratu succedit.

EPISTOLA CXXVIII.

Ad episcopum episcopatu pulsum, quod Arii doctrinæ acquiescere noluerat.

Quod eras, receptum a te, non amissum est. Non enim quando quis ab impietatis cortu sejungitur, tunc etiam pietatis throno spoliatur. Hanc autem ab Ægypto avulsionem complectere : idque tibi etiam magna voce clamasse prophetam existima :

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΖ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

*Ἀσπίδα, φρῦνον, ὄφιν, καὶ λαδικίας περίφουρη,
καὶ κύνα λυσσητήν, καὶ πάλι λαδικίας.*

Ἄλλὰ μετὰ τὸν ἡμερώτατον καὶ φιλοσοφώτατον Πεντάδιον, τὰς πινακίδας, ἃς ἡ πολιτεία σύνθημα ποιεῖται τῆς Αἰγυπτίας ἀρχῆς, Εὐθάλιος ὁ Λαδικεὺς ἔχει λαθίων. Οἶσθα τὸν νεανίσκον, ὡς εἰκάζειν ἔξεστιν, ὅπῃ τοὺς αὐτοὺς ἡμῖν χρόνους ἐπὶ στρατοπέδου διαγαγόντα. Καὶ γὰρ οὐκ εἶα λανθάνειν αὐτὸν ὅτι ὁ τρόπος, οὔτε τὸ ἐπώνυμον. Βάλλαντά [γρ. Βαλλαντῶν] τίνα ἤκουες, οὐ πατρῷον τῆς σεργῆς ταύτης προσηγορίας κληρονομήσαντα, ἀλλ' αὐτὸν περιποιησάμενον. Ἐπειδὴ γὰρ, οἶμαι, Λυδίας ἄρχον ἀποδειχθῆς, ὅπῃ τὸν Ῥουφίνου καιροὺς, ἦγε καὶ ἔφερε τὰ Λυδίων, νεμισθ' Ῥουφίνος, καὶ μετὰ τριζήμιγα χρυσοῦ λιτρῶν πεντεκαίδεκα · τάττει δὲ στρατιώτας ἐκ τῶν ὑπηρετῶν, ὡς ἔρετο, τοὺς ἀνδρειωτικῶς καὶ εὐνουστάτους, ἐφ' ᾧ σὺν βίᾳ πράξαντας τὸ χρυσίον, ἀνακομισαὶ πιστῶς εἰς τὴν τράπεζαν τῆς αὐτοῦ. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Σίσυφος; Ἄλλὰ μὴ λίαν ἀπειρόκαλος ὦ [γρ. ἀλλ'] εἶμι λίαν ἀπ., ὡς], βεβημένα ἐπιδηγούμενος · πέπυσαι πάντως τὴν συνωρθε τῶν βαλαντίων, ἃ τῶν ἵππων Εὐμήλου πολὺ μᾶλλον ἀλλήλους εἰκότα κατασκευάσας, τῷ μὲν ἐπέθηκον ὄβολους ἐκ χαλκοῦ, τῷ δὲ στατήρας χρυσοῦ. Καὶ τοῦτο μὲν δειξας, ἐκείνῳ δὲ πρύφας, ὡς ἀπερήθησαν, ὡς ἐξυγοστάτησαν, ὡς κατεσημήναντο τῇ δημοσίᾳ σφραγίδι τὸ χρυσίον, λανθάνει θάτερον ἀντιθεῖς, καὶ πέμψας ἀντὶ τῶν στατήρων τοὺς ὄβολους. Οἱ δὲ ὠμολογήθησαν ἐν δημοσίῳ γράμμασιν ἔχειν καὶ διακομῆν τὸ χρυσίον.

Καὶ τοῦτου Δάφνης παρὰ ποιήσει πρώτος ἔρετο.

Τοῦτο τὸν Εὐθάλιον ἐπὶ μέγα τύχης ἐξῆρεν. Ὁδὲν γὰρ ἐπέτρεψεν ὁ γέλως ὑπὲρ τῆς πολιτείας ἀγανακτῆσαι · ἀλλ' ὡς ἄνδρα παρὰ τοὺς πώποτε θαυματοποιεῖν ἰδεῖν ἐπεθύμησαν. Καὶ ἦγε μετὰ πεμπτος εὐσεβῆς εὐεργέτης Ῥωμαίων, ὀχλήματι δημοσίᾳ πομπῆς διὰ τῶν πόλεων. Καθὼ τὰνθρώπιον οἶδα τῶν συνδεδρευόντων ἐν τῷ προτεμνίσματι (58) τοῦ βουλευτηρίου λαλίστερον. Ὅπως ὅσον οὐπω παραλύσει τῆς ἀρχῆς τὸν ἐταῖρον Πεντάδιον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΗ'.

Πρὸς ἐπίσκοπον ἐξωσθέντα τῆς ἐπισκοπῆς μὴ βουλθθέντα συνθέσθαι τῷ Ἀρείου δόγματι.

Ἀπέλαβες ὅπερ ἦς, οὐκ ἀπέβαλες. Οὐ γὰρ ὅταν τις τοῦ τῆς ἀσεβείας χωρισθῆ καταλόγου, τότε καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀπαστέρηται θρόνων Αἰγυπτίου δὲ περιπτύσσου τὴν ἀλλοτριώσιν, καὶ νόμιζε καὶ πρὸς σὲ τὸν προφήτην μεγαλοφώνως κεκραγῆναι · Τί

DION. PETAVII NOTÆ.

(58) Τῶν συνδεδρευόντων ἐν τῷ προτεμνίσματι. Subbasilicanos verti, Plautina voce in Casina.

σοι καὶ τῇ γῆ Αἰγύπτου, τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γεῶν (59); Ἄ Quid tibi, et terræ Ægypti, ut bibas aquam Geon? Τὸ γὰρ ἔθνος, θεομάχον ἀρχαῖον, καὶ Πατρᾶσιν ἀγίους πολέμιον

Gens enim ista Deo jampridem rebellis est, ac sanctis Patribus inimica.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΘ΄.

EPISTOLA CXXIX.

Πυλαιμένει.

Pylæmeni.

Πλάτωνι Σωκράτης πεποίηται προσῶν μὲν ὀφέ ποτε πρὸς τὰ παιδικὰ, ἀξίων δὲ αὐτὰ μὴ θαυμάζειν, εἰ ὥσπερ, φησὶ, μόλις ἠρξάμην, οὕτω καὶ μόλις παυσαίμην. Ἐγὼ δὲ μοι δοκῶ ταῦτο πεπονθέναι πάθος πρὸς σὲ, καὶ τὴν αὐτὴν δίκαιος εἶναι παραιτεῖσθαι συγγνώμην, ἐνιαυτὸν ὄλον, οὐκ ἄξιον, οὐδὲ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐπισχῶν, ἀλλὰ μάτην σταίλας τὰς ἐπιστολάς, τῷ πάλιν αὐτὰς εἰς τὰς ἐμὰς χεῖρας ἀνακομισθῆναι· νῦν οὖν ἀθρόα [γρ. νῦν ἀθρόα] ἐκπέμπω. Ἄς οὐ μόνον ὥσπερ φόρων ἑλλείμματα ἀποδοῖς μακρηγοῦν· ἀλλὰ καὶ προσνεγκεῖν σοι βούλομαι (60). Καίτοι, νῆ τὸν φίλιον τὸν ἐμὸν τε καὶ σὸν, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατέβη ἐπὶ θάλατταν, καὶ τοῖς Φυκουντίων κωπέυσι διεβηγαί, σχασάμενος ἱπτικὴν, ἵνα σταίλω πρὸς ὑμᾶς τοῦτο μὲν, γράμμα, τοῦτο δὲ· ἀλλ' οὐκ ἄξιον ποιεῖσθαι κατάλογον τῶν πεμφθέντων μὲν, ὥστε Πυλαιμένη λαβεῖν· ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἐκτεθέντων διὰ τὸν δυστυχεστάτον ἀπόπλου. Καὶ σου μὲν ἕνεκα· καίτοι τῶν ἐκεῖ φίλων ὁ φιλικώτατός μοι Πυλαιμένης ἐστίν· ἀλλὰ νῆ τὴν τιμίαν σου διάθεσιν, ῥῆζον ἂν ἤνεγκα, ἢ δι' ἐτέρους συχνοῦς, καὶ μάλιστα διὰ τὸν θαυμασίον Πρόκλον, καὶ Τρύφωνα. Περὶ ὧν καὶ μόνων, ὡς προσαγορευόντων με γέγραφας. Ἀπέστειλα οὖν τῇ μὲν τιμίᾳ σου διαθήσει, χρυσοῦ νομίσματα δέκα, τῷ δὲ ἑταίρῳ Πρόκλῳ, κατὰ τὸν θεσπίσιον (61) Ἡσιόδου, τριτημόρια πλείω τῶν παρ' αὐτοῦ. Ἔχει γὰρ οὕτως· Ἀποδημῶν ἰδεξάμην εἰς τὸν ἀπόπλου δετήσαν παρ' αὐτοῦ χρυσίνους ἐξήκοντα. Τούτους γεγραφήκει μὲν ἑβδομήκοντα· ἀπέστειλα δὲ ὄγδοήκοντα. Ἐγένοντο δ' ἂν ἑπὶ πολλῷ πλείους, εἰ τὰ πρῶτα πρὸς ὑμᾶς ἑκατόμιστο γράμματα, καὶ ἡ ναῦς ἐπ' ἐκαίνους τοῖς τότε φορτίοις. Νῦν δὲ ἐγὼ μὲν, τύχη τινὶ χρησάμενος, ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἀπεδήμησα· καὶ τοῖς ὑμετέροις λιμέσι προσορμιεῖν ἦμην τὸ σκάφος· τὸ δ' ἐλάνθανεν ἐξώσταις ἀνέμοις ἀπὸ Κρήτης μόλις εἰς τὴν Αἰγυπτίαν ἀποσωθὲν θάλατταν. Ἡ τί ἐκώλυεν ὑμᾶς, ὥσπερ τὰς ἀλεκτορίδας, οὕτω τὰς χερσαίας τρέφειν στρουθοῦς; Ἀποδοθῆναι τοῖς ἐμοῖς τὸ γραμμάτιον παρὰ τοῦ θαυμασιωτάτου Πατρὸς Πρόκλου δίκαιον, τοὺς ὄγδοήκοντα χρυσίνους κομισάμενον· καὶ τὸν ἑταῖρον Τρωῖλον παρασκευάσον (62)

Socrates apud Platonem inducitur sero ad amatos suos accedens, atque idcirco postulans, minime ut mirentur si, uti, inquit, ægre cœperim, ita ægre desinam. Ego vero eundem erga te affectum animi suscepisse videor, eademque abs te veniam merito posse deprecari, qui toto anno non dicam, neque enim id vere possum, omiserim; sed frustra dederim litteras; quoniam rursus ad meas manus reversæ sunt. Nunc itaque simul omnes ad te remitto; quas non modo velut residuum pensitationis exsolvens, ago verbosius; sed et aliquid offerre insuper volo. Quanquam tuum meumque præsidem amicitizæ testor; ob id unum ad mare descenderam, et cum Phycuntis remigibus egeram, equestrem omittens, ut ad vos partim litteras mitterem; partim; sed minime percensenda sunt, quæ cum eo animo misissem, ut ad Pylæmenem pervenirent, Alexandriæ exposita sunt, propter incommodam navigationem. Ac quantum sane ad te pertinet, etsi omnium, quos illic habeo, amicorum amicissimus mihi est Pylæmenes, nihilominus tamen, per egregium animi tui affectum juro, minus id moleste tulissem; quam aliorum multorum causæ; præsertim clarissimorum virorum Procli ac Tryphonis; de quibus solus, ut qui me salutarem, mentionem fecisti. Quamobrem egregio tuo animo decem nummos aureos misi; 264 sodali autem Proclo, quemadmodum divinus Hesiodus jubet, triente plus quam ab eo mihi erogatum erat, rependi. Sic enim sese res habet: Cum peregre essem, itaque necesse habuissem, aureos ab illo sexagenos in comæatum accepi; pro quibus ille septuagenos scripserat. At ego octogenos misi; multoque plures fuissent, si priores ad eos litteræ pervenisent, unaque navis illa, cum iis quas tum vehebat mercibus. Jam vero casu aliquo coactus Alexandriam profectus sum: cumque ad portus vestros navigium appulsurum crederem, nullo animadvertente, contrariorum impetu ventorum ægre a Creta repulsum, in mare Ægyptium evasis. Alioqui quid prohiberet modo vos, quemadmodum gallinas, ita et terrestres struthiocamelos alere? Syngrapham

DION. PETAVII NOTÆ.

(59) Τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γεῶν. Jerem. 11, 18, pro quo in Hebræo est *ἡγῆ*, quam vocem Hieron. exprimit initio epist. 151: *Ei omissis aquis Siloe, quæ vadunt cum silentio, desideres aquas Sihor, quæ turbidinis hujus sæculi vitiiis sordidantur.*

(60) Ἀλλὰ καὶ προσνεγκεῖν σοι βούλομαι. Vitiosa, nisi fallor, lectio. Deest forte ante προσνεγκεῖν, nomen aliquod, puta δῶρα.

(61) Κατὰ τὸν θεσπίσιον Ἡσιόδου. In *Ærg.* καὶ ἡμ.

Ἐὺ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι

Ἀὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ δῶρον, αὖ καὶ δύνῃαι,

Ὅς ἂν χρητῶν καὶ ἐς ὑστερον ἀρκίον εὐρησῇ.

Cic. lib. xii *Epist. ad Att.*, epist. 12: *Ego autem te parabam ad id, quod ille mihi misisset, ut autῶ τῷ μέτρῳ, καὶ λῶιον, si modo potuissem: nam hoc etiam Hesiodus ascribit, αὖ καὶ δύνῃαι.*

(62) Καὶ τὸν ἑταῖρον Τρωῖλον παρασκευάσον. In tribus veteribus scriptum erat, ἀποστειλά μοι δι' κομισάμενος συγγάνει τὰ βιβλία, etc. Quæ tamen, quod per se satis nostra lectio constaret, addenda non putavi.

nostram meis æquum est a clarissimo Patre Pro-
elo reddi, postquam octogenos illos aureos acce-
perit. Da etiam operam ut sodalis meus Troilus,
quos tu ei reddideras libros, quam citissime ad me
mittat; Nicostrateum dico, et Aphrodisiensis
Alexandri. Si per sacrum et eximium animi tui
affectum conciliati nobis hic versentur, qui provinciæ nostræ præfuturi sunt, multum nobis ad
philosophiam pro virili tua parte contuleris; quantum scilicet ignominia et contemptu impediri exi-
stimat Plato.

EPISTOLA CXXIX.

Simplicio.

Cum nos per Cerealem salutasti, hoc ei contu-
listi, uti quinque dies illius nequitia celeretur.
Boni enim aliquid civitates ab eo homine sperarunt,
quem Simplicius nosse non gravaretur. At ille cito
admodum pudore affectus, non te quidem (absit
enim, ut tuæ res sint ex altero suspensæ), sed
seipsum potius ac suum magistratum; et, ne lon-
gius faciam, Romanam rempublicam; homo exiguo
pretio venalis; famæ atque existimationis contem-
ptor; bellicæ rei imperitus; in pace importunus,
qua brevissimo tempore potitus est. Non enim
longo tempore opus habuit ad evertenda pertur-
badaque omnia. Nam perinde ac si lege aliqua
militum fortunæ ad ducem pertinerent, quæ quisque
possideret accipiens, vicissim illis vacationem
et immunitatem ordine servando largiebatur; co-
piam omnibus faciens eo se conferendi, ubi ali se
posse sperarent. Hæc cum indigenis fecisset, quo-
niam a peregrinis argentum exprimere 265 non
poterat, expressit ab illorum civitatibus, copias
suas eo deducens, commigransque, non ubi major
opportunitas, sed ubi compendii uberioris spes
erat. Cum enim ejus commoratione civitates op-
primerentur, aurum contribuebant. Hæc cito Macetæ sentire; moxque a semibarbaris ad barbaros
ejus rei fama propagata est.

Hinc, quot vere novo frondes floresque, ruebant.

Heu juventutem male a nobis amissam! Heu
frugum a nobis frustra speratos proventus! Ho-
stilibus flammis agros consecimus. Plerisque no-
strum opes erant in pecore, in armentis camelo-
rum, in gregalibus equabus; periire omnia; omnia
sunt abacta. Sentio me præ dolore non esse mei
compotem. Verum ignosce, quæso. Mœnibus enim
septus sum; et obsessus hæc scribo, per horam
sepius facies aspiciens, easque accendens et ipse,
et in signum aliis extollens. Porro venationes illæ
longinquæ, quibus securi antea tuo maxime bene-
ficio fruebamur, penitus abierunt. Itaque identi-
dem ingemiscimus, cum juventutis illius reminisci-
mur, illiusque mentis ac prudentiæ. At nunc equo-

ἀποσιναῖαι μοι τάχιστα τὰ βιβλία, ἅπερ ἀποδέχων
αὐτῷ· τὸ Νικοστράτειον δὲ λέγω, καὶ τὸ τοῦ Ἀφρο-
δισίου Ἀλεξάνδρου. Εἰ διὰ τὴν ἱεράν σου διάθεσιν
φίλοι ἡμῖν οἱ ἀρξῶντες ἡμῶν ἐπιδημοῦσιν, πρὸς εὐιο-
σοφίαν ἡμῖν συντελέσεις τὸ μέρος τὸ σὸν, ὅσον Πλά-
των ἡγεῖται παρὰ τῆς ἀτιμίας καλύεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΚΘ.

Σιμπλίχιω.

Ἐχαρίσω Κερσαλλῶ, δὲ αὐτοῦ προσειπὼν ἡμῶν,
τὸ λαθεῖν ἡμέρας πέντε πονηρὸν ὄντα. Ἦλπισαν γάρ
τι χρηστὸν αἱ πόλεις παρ' ἀνδρός, ὃν οὐκ ἀπηξίω-
σεν (65) εἶδέναι Σιμπλίχιος. Ὅ δὲ ταχὺ μάλα ἤγνων,
σὲ μὲν οὐ (μὴ γάρ ποτε ἐπ' ἄλλῳ τὰ σὰ γένοιτο),
ἐαυτὸν δὲ, καὶ τὴν ἀρχὴν, καὶ ἵνα μὴ διατρέβω, τὰ
Ῥωμαίων (64) πράγματα, ὧντος ἀνθρώπος ἐλαχί-
στου (65), δόξης βραχυτάτου ἀπολλέσκων. Οὐ γάρ
ἔδεξθη χρόνου πρὸς τὸ πάντα ἀνατρέψαι τε καὶ
συγγῆαι. Ὅσπερ γὰρ ὄντος νόμου, τὰ τῶν στρατιω-
τῶν εἶναι τῶν στρατηγῶν, ἃ πάντες εἶχον λαθῶν,
ἀντέδωκεν αὐτοῖς ἀστρατίαν, καὶ τὸ μὴ συντετά-
χθαι, βαλίζεω ἐπιτρέψας, ἧ τις φρετο θρόβεσθαι.
Ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους ποιήσας, ἐπεὶ τοὺς ξένους
οὐκ ἦν ἀργυρολογεῖν, ἠργυρολόγησεν αὐτῶν τὰς
πόλεις, ἀγῶν καὶ μεθιστάς, οὐκ ἦ λυσιτελέστερον
ἦν, ἀλλ' ἦ κερδαλεώτερον. Βαρυνόμεναι γὰρ αὐτῶν
τὴν καθέδραν αἱ πόλεις χρυσοῖον εἰσάφερον. Τούτων
ὄξως ἦσθοντο Μακείται, καὶ γέγονε διαδόσιμος ἀπὸ
τῶν μισοβαρδάρων εἰς τοὺς βαρδάρους ἡ φήμη.
Cum enim ejus commoratione civitates op-
primerentur, aurum contribuebant. Hæc cito Macetæ sentire; moxque a semibarbaris ad barbaros

Ἦλθον ἐπειθ' ὄσα φύλλα καὶ ἀνάσσει γίνεται ἦρος.

Φεῦ τῆς νεότητος, ἣν ἀπολλώλεκαμεν! Φεῦ τῶν
καρπῶν, οὓς μάτην ἠλπίσσαμεν! Ἐσπείραμεν τῷ
παλεμῶν πυρὶ. Τοῖς πλείοσιν ἡμῶν τὸ πλουτεῖν ἐν
βασκῆμασιν ἦν, ἐν ἀγαλακίαις καμήλοις, ἐν ἱπποῖς
φαρβάσι. Πάντα οἰχεται· πάντα ἐλήθεται. Δισθάνο-
μαι γινόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους ἔκφορος. Ἀλλὰ σύγ-
γνωθι. Τειχῆρης γάρ εἰμι, καὶ πολιορκούμενος
γράφω, τῆς ὥρας πολλάκις φρυκτοῦς ὄρων, καὶ αὐ-
τῶν ἀνάπτων καὶ αὐτῶν, καὶ αἶρων τὰς ἄλλας ἐγ-
μεία. Κυνηγέσια δὲ ἐκαίνα τὰ πρόσω, αἷς [γρ. τὰ
πρόσω κατανοῶν] ἐπ' ἐξουσίας ἐχρῶμεθα πρότερον
οὐκ ἤκιστα διὰ σέ, πάντα ἐρῆει. Καὶ στένομεν με-
μνημένοι ἡθδης τ' ἐκαίνης, νοῦ τ' ἐκαίνου καὶ φρενῶν.
Ἄλλ' ἔπιπροσάτω [γρ. ἔπιπροσάτω.] μὲν ἀπὸνεα,

DION. PETAVII NOTÆ.

(63) Ὅν οὐκ ἀπηξίωσεν. Diu antea ἀπαξ ἤξλω-
σεν, quod in excubis erat, mutandum conjec-
eram in ἀπηξίωσεν. Quod postea in uno veteri
reperi.

(64) Καὶ ἵνα μὴ διατρέβω, τὰ Ῥωμαίων. Si sana
lectio est, referenda hæc sunt ad ἤγνων. Verum
verba hæc (τὰ Ῥωμαίων πράγματα) luxata, et suo

loco mota esse censeo; itaque post συγγῆαι repro-
nenda.

(65) Ὀνιος ἀνθρωπος ἐλαχίστου. Non dubitavi
contra veterum omnium consensum post ἐλαχίστου
distinctionem adijcere, ut ad ὄνιος referatur. Nam
scripti omnes post δόξης, στήγμην habent.

καὶ τὴν χώραν ἔχουσι νῦν οἱ πολέμοι. Ἐγὼ δὲ ὑπὸ
μεσοπυργίῳ τεταγμένος ὑπνομαχῶ.

Ἐν δορὶ μὲν μοι μάλα μεμαγμένη, ἐν δορὶ οἶνος
Ἰσμαρικός· πίνω δ' ἐν δορὶ κεκλυμένος.

Οὐκ οἶδα εἰ μᾶλλον Ἀρχιλόχῳ εἰπεῖν ταῦτα προσ-
ήκοντα ἦν. Κακὸς κακῶς ἀπόλοιτο Κεραάλιος, εἰ μὴ
καὶ προαπώλωλε τῆς ἀράς· ὡς θεῖός γε ἦν ἔργον γε-
γονέναι τοῦ πρώην χειμῶνος· ὃς ἐπειθὴ τὴν χώραν
εἶδεν ἐν ᾧ κινδύνου κατέστησεν, ἠπιστήσῃσθε καθάπαξ
τῆ γῆ· καὶ τὸ χρυσίου ἐνθεῖς διαρμενίος· ὀλκασίν,
ἐπὶ μετώπῳ σαλεύει. Τὰς δὲ ἐπιστολάς αὐτοῦ παρα-
φέρει κελήτριον· ταῦτα δὲ καὶ ποιῶμεν ἐπιτατού-
σας, εἴσω τειχῶν εἶναι, μηδένα προπηθῶν τῶν τάφρων,
μηδὲ ὁμοσε χωρεῖν ἀμάχους ἀνθρώποις· ἡ διαμαρ-
τύρεται καθαρὸς σιτίας εἶναι. Φυλακὰς δὲ καθιστάναι
διδάσκει τῆς νυκτὸς τέτταρας, ὡς ἐν τῷ μὴ καθεύ-
δειν οὐσῶν τῶν ἐλπίδων. Ἔοικε γὰρ εἶναι τὰ τοιαῦτα
σοφὸς, ὅτε ἐπιτήδειος ἀτυχεῖν ἀνθρώπος. Καὶ τοὶ γε
ἡμῖν οὐδὲ μετέχειν ἡβουλήθη τῶν συμφορῶν. Οὐ γὰρ
παρ' ἐπαλξίν ὡσπερ ἐγὼ Συνέσιος ὁ φιλόσοφος, ἀλλὰ
παρὰ κόπην ὁ στρατηγὸς Ἰσταται. Εἰ δὲ τῶν ποιη-
μάτων ἐρᾷς ἄπερ ἤτησας· καὶ τοὶ γε ἡμῆς οὐδὲν
αὐτοῖς σὺνισμεν ἀγαθόν, ὅτι μὴ τὴν ὑπόθεσιν· σύν-
ευσαι Κυρηναίους μικρὸν ἀπὸ τῶν δέλτων γενέσθαι.
Ὡς γὰρ νῦν ἔχομεν, οὐκ ἔστιν ἀπὸ κιβωτίων ἐξερά-
σαι [γρ. ἐξάρασθαι] βιβλία.

precare, ut ab armis respirare liceat. Nam ut nunc
est nullum.

EPISTOLA PA'.

Πυλαμῆναι.

Τοὺς γεωμετρικοὺς δρους ἀληθεστάτους ἤγῃ, ὅτε
γε καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμας ὑπάρχει σεμνύνεσθαι,
κἂν καταμικρὸν εἰς τὰς ἀποδείξεις αὐτῶν ἐκ γεωμε-
τρίας τι συμπορίσωνται. Ἔστι δὴπου τις ἐν αὐτοῖς
λόγος ἀξίων τὰ τῷ αὐτῷ τὰ αὐτὰ, καὶ ἀλλήλοις εἰναι
δεῖν τὰ αὐτὰ. Ἔμοι δὲ σε μὲν ὁ τρόπος ἐποίησε φι-
λοσ· τὸν δὲ θαυμάσιον Διογένη, καὶ ἡ φύσις· ἄμφω
δὲ ἐνός ἐστε φίλοι. Δεῖ δὲ καὶ ἀλλήλων ὑμᾶς ἐξηρ-
τῆσθαι, καθάπερ ἐμοῦ τοῦ μέσου. Συνάπτω τοι-
γαροῦν ὑμᾶς ἀλλήλοις διὰ τῆς ἐπιστολῆς, μεθ' ἧς
ἑαυτὸν μὲν ἐπιδύσει ἐπὶ φίλιᾳ τῆς σῆς σεμνοπρε-
πείας ὁ θαυμάσιος Διογένης· ἀντιλήφεται δὲ, εὐ οἶδ'
ὅτι, τὸν ἐμὸν Πυλαμῆναι. Καλῶν γὰρ ἐμὸν, οὐτε
αἰσχύνειν, οὐτε αἰσχύνεσθαι φησαιμ' ἀν ἔγωγε. Ὅτι
δὲ διὰ σοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἔξει τοὺς ἐμὲ ἀγαπῶντας
φίλους, ὅσοις δὲ δύναμις ἐστι, καὶ χρῆσιμους, οὐκ
ἀν δίκαιος εἶην, εἰ ἀμφιβάλλοιμι· δεῖ δὲ αὐτῷ φίλων
χρησίμων, εἴπερ τῷ πῶποτε. Τὰ γὰρ κατ' αὐτὸν,
ὡς ἐν βραχυτάτοις, οὕτως ἔχει· Νέος ἐστὶν ἀπλοῦς
καὶ γενναῖος, θυμοειδής, καὶ πρᾶξος, οἷος ὁ Πλάτων
ἀξιοῦ τῆς ἑαυτοῦ πόλεως τοὺς φύλακας εἶναι. Ἐστρά-
τευται γέ τοι καὶ οὗτος κομιδῆ μεράκιον ὢν. Ἄρτι
δὲ ἐξ ἐφήδων ἤρξε παρ' ἡμῖν τὴν τῶν στρατευμάτων
ἀρχὴν, παραβαλλόμενος ἐπὶ βασικῶν μαρτύρων.
Τοιοῦτοι γὰρ οἱ πολλοὶ πρὸς ἅπαν τὸ εὐτυχοῦν·
ἀλλ' οὗτος ἑαυτὸν παρέσχε καὶ φθόνου κρείττω (66).

DION. PETAVU NOTÆ.

(66) Ἐαυτὸν παρέσχε καὶ φόβου κρείττω. Quod
difficillimum aii D. Hieron. ad Salvinian : *Difficile,*

rum unguis pulsantur omnia, omnemque late re-
gionem hostes obtinent. Ego pro mœnibus inter
turres collocatus somno conflictor.

*Masa mihi hastato præbetur, Bacchus in hasta
Ismaricus : dum me sustinet hasta, bibo.*

Nescio an Archilochum magis hæc usurpare con-
veniret. Male malus pereat Cerealis, nisi ante im-
precationem perierit ; adeo dignus erat quem proxi-
ma tempestas e medio tolleret. Qui postquam
animadvertit quænam in pericula provinciam con-
jecisset, terræ penitus diffidit. Itaque auro omni in
actuarius binis velis instructas imposito, in salo et
anchoris fluctuat. Litteræ vero illius parvula celoce
deferuntur : quæ idem, quod nos facimus, præci-
piunt, ut intra muros contineamur ; ne quisquam
extra fossas exsiliet, neve cum invictis viris ma-
num conseramus, alioqui deos hominesque testatur,
omni se culpa vacaturum. Ad hæc quaternas per
noctem vigiliis constitui jubet ; quasi in insomnia
spes sit omnis nostra posita. Videtur enim hisce
in rebus expertus ; utpote ærumnis ac miseris as-
suefactus. Etsi ne nobiscum quidem ærumnarum
esse voluit particeps. Non enim ad propugnacula,
266 ut ego Synesius philosophus, sed ad remum
dux consistit. Quare si poemata desideras, quæ a
me postulasti, tametsi in iis nihil, præter argu-
mentum, laude dignum agnoscimus, cum Cyrenæis
se nostræ res habent, libros e loculis egerere otium

EPISTOLA CXXX.

Pylæmeni.

Geometricas definitiones verissimas esse puta ;
cum cæteræ etiam disciplinæ gloriantur, quoties
exiguum aliquid ad suas demonstrationes ex geo-
metria corrogaverint. Est autem nimis ratio
quædam inter illas, quæ ratio eadem inter se
definit esse oportere, quæ eadem cum uno eo-
demque fuerint. Jam cum te mihi animus, mo-
resque conciliariant, egregium vero Diogenem na-
tura etiam ipsa, ambo autem ejusdem amici sitis,
necesse est profecto invicem vos esse devinctos ;
quemadmodum necum estis, tanquam cum me-
dio, colligati. Quamobrem vos ego invicem hæc
epistola conjungo ; qua cum seipsam magnificentie
tux amicitia præclarus Diogenes committet, ac
deferet : vicissim autem, uti confido, Pylæmenem
meum accipiet. Quem cum appello meum, neque
illi pudorem facere, neque affici me, audacter di-
xerim. Sed reliquos insuper, qui me ament, ami-
cos, eos etiam utiles, quibus facultas suppetet,
per te illum habiturum, iniquus sim si dubitem.
Est autem ipsi, si cui unquam alteri, amicitis opus
utilibus. Is enim est, ut paucis expediam, rerum
illius status : Adolescens simplex est, ac genero-
sus, animi plenus, atque mitis, cajúsmodi Plato
reip, suæ custodes esse desiderat. Militavit porro
et is admodum puer. Statim autem, postquam ex-

ait, *factu est gloriam virtute superare, et ab iis dili-
gi, [LXXXVI] quos præcedas. Ubi nihil muto, neq*

cessit ex ephēbis, apud nos cum imperio copiis præfuit, sub iniquis testibus pericula suscipiens. Tales enim adversus secunda omnia cives esse solent. Verum ille omni se invidia superiorem præstitit; de quo plura quidem alius quispiam dixerit. Sed nos eodem affecti modo videmur ambo, ego ad prædicandas laudes, ille ad audiendas. Sed ut uno verbo dicam, ille armis hostes patriæ; virtute, qui in ea erant perdit, superavit. Adulta jam ætate potentiam nactus, philosophi necessitudine nihil indignum admisit. **267** Atque ejusmodi cum sit, difficillimis negotiis implicatur, ob id maxime quod probus et honestus est. Nam ut quisque candidus, ac bene moratus est, ita a malignis et perditis in lucro deputatur: atque ex altera parte ingens malis proventus, atque compendium oritur. Igitur delator nescio quis mercedem ab ipso exprimere volens, ubi nihil promovet, litem illi intendit; sed cum nihilo magis hac ratione quidquam posset alienæ rei pellicere, cum a nobis jura ac leges essent, alio se convertit, et litem in accusationem commutat, crimen reo ipso antiquius intentans. Ergo ante vadimonium sese sistit. Neque enim desperato calumniatori ullo modo credendum est; neque paterna et avita bona opus habet sinceris, minime fucatis, prudentibus, dictum a me sit) te primum opera mea, tua vero, beneficii in illum contulerit, hujus me gratiæ par

EPISTOLA CXXXI

Fratri.

Mulieres quidem vociferari, ac pectus plangere, et comam vellere, visis aut nuntiatis hostibus, tolerabilis videri potest: quanquam non tolerandum quidem existimat Plato, quod instar gallinarum ad pullos tegendos, cuicunque etiam validissimo sese nolint opponere: sed pessimam humano generi famam aspergant; præ omnibus id esse bestiis ignavissimum. Te vero eadem illa committere, nocturne intemperis, ac terroribus agitari, et exsilire, et identidem vociferari, sub ipsis præsidii portis astare barbarum (ejusmodi enim de te quædam ad me perlata sunt), etianne ferri istud potest, cum id absonum utique videatur, eum qui frater meus sit, esse formidolosum? Atqui ego primo statim diluculo quam fieri longissime potest obequitans, auribus atque oculis de abactoribus iis quæ possum inquiri. Neque enim hostes appellaverim, sed latrones ac grassatores, aut si quod aliud abjectius nomen est, qui neminem fortius invadentem sustineant, sed timidos ac attonitos duntaxat **268** jugulant, tanquam pecudes, ac despoliant. Noctu vero

Α Περὶ οὐ πολλὰ μὲν ἂν ἕτερος εἶπεν. Ἄλλ' ἔδοξα μὲν γὰρ ὁμοίως ἔχειν, ἐγὼ τε πρὸς τὸ ἐπαινεῖν, καὶ οὐτος πρὸς τὸ ἐπαινεῖσθαι. Συνελόντι δὲ, ἐνίκησεν, ὅπλοις μὲν τοὺς τῆς πατρίδος ἐχθρούς· ἀρετῇ δὲ, τοὺς ἐν αὐτῇ· πονηρούς. Νέος ἐν ἐξουσίᾳ γενόμενος, οὐκ ἤσχυε φιλοσόφου συγγένειαν. Τοιοῦτος ὢν πράγμασιν ὁμιλεῖ δυσκόλους, δι' αὐτὸ οὐχ ἡκιστα τὸ καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι. Ἑρμαιον γὰρ ἐστὶ τῶν κακοῦθων ἅπας ἐπιεικῆς· καὶ ἡ πρόσδος τοῖς πονηροῖς ἐκ τῆς ἐτέρας μερίδος παραγίνεται. Ἐνδείκτης οὖν τις ἀξίων μισθοδοτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ μὴ τυγχάνων, δίκην πρὸς αὐτὸν ἔλαχεν. Ὡς δὲ οὐ προύχουσι ταύτη τὸ σπᾶσαι τι τῶν οὐ προσηκόντων, ἀλλ' ἦσαν οἱ νόμοι μεθ' ἡμῶν, ἐτέραν ἐτρέπετο. Καὶ ποιεῖται τὴν δίκην γραφῆν, ἀνατεινόμενος ἐγκλημα τοῦ κατηγορουμένου Β πρεσβύτερον. Ἦκει δὴ τὸ κληθῆναι φθάσας. Οὐ γὰρ ἀξιον ἐνδοῦναι θανατῶντι γε συκοφαντῆ, καὶ προεῖσθαι τὰ πατρῴα τε, καὶ τὰ παπῆρα μετὰ δόξης αἰσχροῦς. Πρὸς ταῦτα, δαίται φίλων ἀδόλων, ἀκατηλεύτων, νοῦν ἔχόντων, ὅς ἐστι σύ. Ἐξεῖ δὲ (σὺν θεῶ ἐιρήσῃ) σὲ μὲν δι' ἐμοῦ, διὰ σοῦ δὲ τοὺς φίλους τοὺς ἐμούς τε καὶ σοὺς· ὢν δ' τι ἂν τις ἀγαθὸν εἰς αὐτὸν ἐργάσθαι, τούτου τὴν χάριν ὀφείλειν ἐγὼ δίκαιός εἰμι.

turpi cum dedecore perdenda sunt. Ad hoc amicis cujusmodi es tu; habebit vero (quod Deo probante amicos meos, tuosque: quorum quidquid ullas est debitorem agnoscere.

C

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΑ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Τὸ μὲν τὰς γυναῖκας βοᾶν καὶ στερονοτυπεῖσθαι, καὶ σπαράττειν τὰς κόμας, ἐπιφανέντων, ἢ προαγγελέντων πολέμιον, ἤττον ἂν δόξειε δεινόν· καίτοι καὶ τοῦτο δεινὸν ὁ Πλάτων (67) οἰεταί, τὸ μὴδὲ ὥσπερ τὰς θρνεὶς ἐθέλειν ἀμυνομένας ὑπὲρ τῶν νεοτῶν πρὸς ὀτιοῦν τῶν ἀκλιμωτάτων ἀνθίστασθαι· ἀλλὰ δόξαν καταχεῖν [γρ. κατατρεῖν] τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, ὅτι πάντων θηρίων ἀτολμώτατον γέγονε. Τὸ δὲ καὶ σε ταῦτα ἐκείναις πλημμελεῖν, καὶ νύκτωρ ἐκδειματίζεσθαι, καὶ διανίστασθαι, καὶ βοᾶν παρ' αὐτὴν τοῦ φρουρίου τὴν θύραν ἐστάναι βάρβαρον· τοιαῦτα γὰρ τις ἀπήγγειλε περὶ σοῦ· πῶς ἐτι ταῦτα οἰστά· κἂν ἄλλοίως σοικεν εἶναι, ἐμὸν ἀδελφὸν ὄντα, ἔπειτα δεινὸν εἶναι; Ἐγὼ γὰρ τοὶ παρανατειλῶσης εὐθύς ἡμέρας ἐξιππασάμενος, ὡς ἀνυστὸν πορθησάτω, καὶ ὡς καὶ ὀφθαλμοῖς τὰ κατὰ τοὺς ἀπελάτας τούτους ἅπαντα πολυπραγμονῶ. Οὐδὲ γὰρ ἀξιον καλεῖν αὐτοὺς πολεμίους, ἀλλὰ ληστὰς ἢ λωποδύτας, ἢ τι τοιοῦτον ὄνομα μικροπρεπέστατον, οἱ μὴδὲνα τῶν ἐβρωμένως ἐπιφερομένων ὑφίστανται, ἀλλὰ μόνους τοὺς καταπληγὰς ἀποσφάττουσιν, ὥσπερ ἱερεῖα, καὶ περιδύουσι. Νύ-

D

DION. PETAVII NOTÆ.

Erasmi conjecturam probō, qui invidiam pro gloria describit. Nam gloriæ invideri solet, virtus diligitur. Felix itaque est, qui gloriam virtute transcendit; ita enim plus amoris quam invidiæ meretur.

(67) Καὶ τοὶ καὶ τοῦτο δεινὸν ὁ Πλάτων. Lib. De leg. vii: Πολλὴ που κακία πολιτείας, οὕτως αἰσχροῦς τὰς γυναῖκας εἶναι τετραμμένας, ὡς μὴδ'

ὥσπερ θρνεὶς περὶ τέκνων μαχομένας πρὸς ὀτιοῦν τῶν ἰσχυρωτάτων θηρίων θέλειν ἀποθνήσκειν τε. καὶ πάντας κινδύνους κινδυνεύειν, ἀλλ' εὐθύς πρὸς ἱερὰ φερομένας, πάντας βωμούς τε καὶ ναοὺς ἐμπιπλάναν, καὶ δόξαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους καταχεῖν, ὡς πάντων δειλότερον φύσει θηρίον εἶναι. Seneca De remed. fortuit.: Imbecilles natura sumus. Naturam infamare nolite. Illa fortes nos femina.

κτωρ δὲ μετὰ τῶν ἐφθίδων περιπολῶ τὸν λόφον, καὶ παρέχω ταῖς γυναῖξί τοῦ καθεῦθεν ἄδειαν, ἐπισταμένας, ὅτι πρὸ αὐτῶν τινες ἐγρηγόρασι. Πάρεσι δέ μοι καὶ στρατιώται τοῦ τῶν Βαλαγγριτῶν τάγματος. Οὗτοι πρότερον μὲν ἢ Κερεάλιον ἄρχειν, ἦσαν ἱπποτοξόται· τούτου δὲ καταστάντος· εἰς τὴν ἀρχὴν, ἀπημπολημένων αὐτοῖς τῶν ἱππων, ἐγένοντο μόνον τοξόται· ἐμοὶ δ' οὖν ἀποχωρῶσι καὶ ἀνιπποῖ. Δεῖ δὲ τοξείας ἡμῖν ὑπὲρ φρεάτων, ὑπὲρ τοῦ ποταμοῦ· ὕδωρ γὰρ οὐκ ἔχομεν εἰσω τοῦ περιβόλου. Ἐπεὶ τί ἐκώλυε διαφέρειν τὴν πολιορκίαν αὐλομένους τε καὶ κωμάζοντας; Νῦν δὲ ἢ κρατεῖν δεῖ μαχομένους, ἢ ἀποθνήσκειν εἰς χεῖρας ἰόντας τοῖς πολεμίοις, ἀντὶ τοῦ διψῆν. Οὐ τί ἂν ἐλεσιώτερον γένοιτο; Ὅστε κἂν ὑπ' ἀνάγκης, ἄνδρες εἴημεν ἄγαθοί. Καὶ σὺ δὴ προθυμοῦ, καὶ ἐτέρους παρακάλει, καὶ τὸ ζεύγος τῶν ἱππων τῶν ἀδδηφάγων τῶν ἐπὶ τῷ φόρῳ τρεφομένων, ἀγεσθαι κέλευε παρὰ σέ. Παντὸς μᾶλλον ἐν τοῖς τοιοῦτοις καιροῖς ἱππος οὐκ ἀχρεῖον τὸ κτήμα. Καὶ γὰρ προδραμεῖν τε, καὶ κατασκέψασθαι, καὶ ἀπαγγεῖλαι δι' ἐλαχίστου, πάντα ταῦτα ἱππος δύναται βραδίως ποιεῖν. Κἂν δέη σοι τοξοτῶν, μεταπέμπου, καὶ ἤξουσι. Τοὺς γὰρ κωπέας τοὺς Φουκουντίους οὐδ' ἐγὼ θαρρῶ συμμάχος, ὥσπερ οὐδὲ τοὺς παρ' ἐμοὶ κηπωροῦς. Ζητῶ δὲ ἄνδρας ὀλίγους οὐ ψευδομένους τὸν ἄνδρα. Κἂν ἐπιτύχω τοιούτων, σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω, θαρρῶ. Δεήσαν δὲ ἀποθνήσκειν, ἐνταῦθα τὸ φιλοσοφίας ὄφελος, τὸ μηδὲν ἠγεῖσθαι δεινὸν ἀναχωρῆσαι τοῦ θυλακίου τῶν κρεῦλλίων. Εἰ δὲ πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸ παιδίον ἀτεγκτος ἔσομαι, τοῦτο δὲ οὐ σφόδρα διεγγυῶμαι. Ὡς ἔγωγε βουλομένη ἂν τοσαῦτα φιλοσοφίαν δύνασθαι. Ἄλλὰ μὴ τοί ποτε διάπειραν λάβοιμι, μὴ, ὡ σῶτερ, μὴ, ὡ ἐλευθέρει.

posset! Sed nunquam ejus rei periculum fieri a me

EPISTOLÆ PAB'.

Ὀλυμπίῳ.

Χθὲς καὶ πρῶν (67') ἐπὶ τῶν ἑναγχοῦ ὑπάτων, ὧν ἄτερὸς [γρ. ὁ ἄτερος] ἐστὶν Ἀρισταίνετος· τὸν γὰρ συνάρχοντα ἀγνοῶ· καταστημασμένην ἐκομισάμην [γρ. ἐδεξάμην] ἐπιστολήν, τὸ σὺν τῆς ἱερᾶς κεφαλῆς ἐπιγεγραμμένην ὄνομα. Τεκμαίρομαι δὲ αὐτὴν εἶναι παμπάλαιον, τῷ τε θρητηδέστατον γεγενῆσθαι, καὶ τῷ συγκεχυθῆσθαι τὰ πλείονα τῶν γραμμάτων. Ἐγὼ δὲ ἤξιον μὴ καθάπερ δασμὸν τινα ἐτή-

A cum juvenum manu collem oboe, et mulieribus dormiendi securitatem præbeo, dum aliquos pro sua salute excubare intelligunt. Adsunt et mihi ex Balagritarum ordine milites aliquot. Hi antequam Cerealis provincię præfuisset, equites erant sagittarii. Posteaquam is imperium est adeptus, distractis sibi equis, ad sagittarios rescripti sunt: mihi vero vel sine equis sufficiunt. Sagittatione autem opus est nobis ad puteorum, ad fluminis copiam habendam. Aquæ enim intra muros nihil habemus. Alioqui quid eam obsidionem tolerare tibiis ac comessationibus indulgentes prohibeat? Jam vero vel pugnando vincere necesse est, vel manu concerta cum hostibus oppetere potius, quam siti conciamur. Quo quid miserius posset accidere? Ita vel necessitate coactos viros nos præbere convenit. Ac tu etiam cura ut is sis, aliosque cohortare; et par illud voracium equorum, qui ad tributum aluntur, adduci ad te impera. Nulla iis temporibus possessio equo utilior atque opportunior esse potest. Nam et procurrere, et speculari, et brevissimo tempore renuntiare, omnia hæc facile præstabit equus. Quod si tibi sagittariis opus est, eos arcesse, et confestim aderunt. Phycuntiorum enim remigum auxiliis nihil magis confido, quam meis olitoribus. Paucos autem viros desidero, qui viros non mentiantur. Ac si aliquos ejusmodi nactus ero, quod cum Deo a me dictum sit, bono animo sum. Sin obeunda mors est, tum vero utilis atque opportuna philosophia est; minime ut acerbum videatur ex hoc caruncularum sacculo discedere. Quod autem adversus uxorem ac filiolum siccis oculis esse possim, nequaquam id valde asseverare audeam. Quod utinam philosophia contingat, te, o salutis, o libertatis præses, obtestor.

EPISTOLA CXXXII.

Olympio.

Heri et nudius tertius, proximis coss., quorum alter Aristænetus est, nam collegam ejus ignoro, ob-signatas accepi litteras; quibus religiosi tui capitis nomen erat inscriptum. Esse autem vetustissimas 269 ex eo conjicio, quod et a tineis corrosæ essent, et litterarum pars major exolevisset. At ego vellem non tanquam annum vectigal epistolam ad me mitteres; nec uni duntaxat amicissimo Syro

DION. PETAVII NOTÆ.

(67') Χθὲς καὶ πρῶν. Anni superioris consules significat, qui fuit Christi 404. Collega porro fuit Aristænetus Honorii imperatoris. Hunc vero ab Aristæneto ignorari potuisse mirum videtur. Cujus eam in priori editione causam reddidimus, quod consularis honos principali fastigio, velut stella solis lumine conderetur. Unde quem imperatorem norat Synesius, in Occidente consulem nescivit. Hanc nostram conjecturam Nicolaus Alemannus, amicus, dum viveret, noster, elevare conatus est in Comment. ad Procopii Ἀνέκδοτα, quod ludi, venationes, munera statim initio consulatus ab Honorio de more data, publicæ tabulæ ejus nomine consignatæ, consulem prodidissent. Quare idcirco putat ignoratum a Synesio consulis alterius nomen, quod consulum alter Romæ, Byzantii alter ederetur. Orientis autem consulem commode, sta-

D timque nosse potuerit Synesius; Occidentis consulem nec commode, nec statim. Quocirca tabulis publicis consulis, cujus nomen latebat, sic mentio fiebat, καὶ τοῦ δηλωθησομένου. Hæc ille. Quæ ut vera sunt, sic ad hunc Synesii locum nullo modo pertinent: imo vero sua se oratione evertit ipse. Etenim hanc epistolam scripsit anno sequente post illos consules, ut satis ostendit, dum eos vocat τοὺς ἑναγχοῦ ὑπάτους. Unde, ut suam in illum rationem retorqueamus, quinam, obsecro, post annum consulis nomen nescire potuit Synesius, si ex ludis publicisque tabulis necesse est cognitum fuisse? Verum neque ludos in Oriente aut Ægypto consulatus nomine edidit Honorius; neque tabulas istas in promptu tunc habebat Synesius. Itaque multo est conjectura nostra, quam τοῦ μακαρίτου amici nostri probabilior.

perferendas traderes. Ita enim sit, ut nunquam recentes, sed vetustate consumptæ ad me perveniant. Fac igitur, quod me facere vides. Nullus imperatoris veredarius equum publicum mutans urbe proficiscitur, cui non humeralis sarcinæ pars aliqua sit, quod ad eruditionem tuam mittitur. Quare si tibi fideliter reddant, sive omnes, sive eorum aliqui, multa iis prospera contingant. Boni enim viri sunt. Sin minus, hac tu in parte prudentior es, qui iis fidem non adhibeas, quibus haberi nullam oportet. Sed ne librarium et nos frustra fatigemus, cum minime perferendas ad te litteras dictamus, certior reddi cupio. Mutabimus enim deinceps sententiam; solique Petro committam. Has porro litteras a Petro perlatum iri arbitror, quas de sacra manu acceperit. Mitto enim has e Pentapoli ad communem magistratam; hæc autem cuiuscunque libuerit committet: libebit autem, optime scio, ei tradere, qui sit notissimus. Neque enim scimus, o charissime ac præclare vir, an postea salutandi invicem facultas sit affutura, propterea quod ignavia dum sine certamine regionis hostes potiuntur; solique nos superstites sumus, qui ad munita loca confugimus, omnibus, quotquot in campestribus deprehensi sunt, pecudum præter jugulatis. Veremur autem ne diuturna in iis locis illorum comoratio quam plurima castella siti ad deditiorem compellat. Quæ causa est, cur recriminationi illi tuæ, quæ de muneribus erat, non responderim. Neque enim otium fuit, eo quod in machinæ cuiusdam fabricatione occupabar. Hoc enim mollor, quemadmodum e turribus non contemnendi ponderis lapides quam longissime jaculemur. Simul autem et mittendi ad me munera potestatem facio. Synesium quippe Olympio cedere necesse est: verum ea lege, ne lautiora munera sint. Nam et tunc luxum, quo in contubernii diversoris usus es, minime probavi: sed militaria ea dona sint, arcus scilicet ac spicula. Hæc autem una cum cuspidibus. Arcus quidem vel aliunde coemere possum; aut quos ipse jam habeo 270 reficere: spicula vero ægre comparantur, quæ quidem usui esse possint. Ægyptia enim ista geniculis protuberantia substrictiore internodio sunt. Idcirco per seipsa frustrantur. Similia enim iis sunt, qui statim a primis carceribus impediuntur, et offendunt. Vestra autem oblonga sunt, et in unius cylindri figuram rotundantur: quod ad volatus rectitudinem unice confert. Hæc tu ad me mittes; necnon equorum frenata ad usum accommodata: nam et equum illum Italicum, quem tu venusta illa tua

σιον, τὴν ἐπιστολὴν πέμπεσθαι, μὴ δὲ ἕνα ποιῆσθαι διακομιστὴν μόνον τὸν φιλατεον Σύρον. Οὕτω γὰρ συμβαίνει τὸ μὴ δὲ νεαρὸς, ἀλλ' ἑλώσις αὐτοῖς περιτυγχάνειν. Ὅσπερ οὖν ἐγὼ, καὶ αὐτὸς οὕτω ποιεῖ. Οὐδεὶς βασιλέως ἀγγελιαφόρος δημοσίαν ἔκπον ἐμείβων ἐξεῖσι τῆς πόλεως, ἢ μὴ τὰ πρὸς τὴν σὴν λογίτητα μέρος γίνεται τοῦ κατόπιν φορτίου. Εἰ μὲν οὖν ἀποδιδοῦσιν ἢ πάντες, ἢ τινες αὐτῶν, πολλὰ κάγαθὰ τοῖς ἀποδιδοῦσι γένοιτο, χρηστοῖς οὖσιν· εἰ δὲ μὴ, καὶ ταύτη σὺ σοφώτερος, ἀπιστῶν οἷς εἶσιον. Ἄλλ' ἕνα μὴδὲ ἡμεῖς μάτην κόπτωμεν τὸν ὑπογραφεά, εὐδὲ οὐκ ἀποδοθησομένης ἐπιστολᾶς ὑπαγορευόντες, μαθεῖν ἀξιῶ. Μεταρροσόμεθα γὰρ τοῦ λοιποῦ, καὶ μόνον πιστεύσω τῷ Πέτρῳ. Ταύτην γέ τοι τὴν ἐπιστολὴν Πέτρον οἶμαι διακομῆναι, παρὰ μέσης λαβόντα τῆς ἰερᾶς χειρὸς. Στέλλω γὰρ αὐτὴν ἀπὸ Πενταπόλεως ἐγὼ πρὸς τὴν διδάσκαλον τὴν κοινήν. Αὕτη δὲ ἔσπερ βούλεται δώσει· βουλήσεται δὲ, εὐ οἷδ' ὅτι, τῷ γνωριμωτάτῳ παρασχεῖν. Καὶ γὰρ οὐδ' ἴσμεν, ὧ φιλάτεε καὶ θαυμάσιε, εἰ καὶ πάλιν ἐξεσι προσιπεῖν ἡμᾶς ἀλλήλους. Κακίᾳ γὰρ στρατηγῶν, ἀμαχεὶ γέγονε τῶν πολεμίων ἡ χώρα, καὶ μόνου ζῶμεν ὄσοι τὰ ἐρυκνὰ κατειλήφαμεν, τῶν ἐν τοῖς πεδίοις κατειλημμένων, ὥσπερ ἱερῶν ἀπεσφαγμένων [ἢ ἀποσφαττομένων]. Δέδιμεν δὲ τὴν προσεδραίαν αὐτῶν, μὴ χρονία γενομένη διψεῖ παραστήσεται τὰ πολλὰ τῶν φρουρίων. Ταύτη καὶ τοῖς ἀντεγκλήμασι (68) τοῖς περὶ τῶν δώρων οὐκ ἀπεκρινάμεν. Οὐ γὰρ μοι σχολή, πρὸς τινι μηχανῇ τὸν νοῦν ἔχοντι. Κατασκευάζομαι γὰρ ὡς ἀπὸ τῶν πύργων ἐκβολώτατα πέμπωμεν [ἢ καταπεμ.] ἀξιόλογα λίθων βάρη. Ἄμα δὲ καὶ ἐνδιδωμί σοι πέμπω μοι δῶρα. Δεῖ γὰρ εἶχειν Ὀλυμπίῳ Συνέσιον· μὴ μέντοι τρυφῶντα δῶρα. Καὶ γὰρ καὶ τότε τὴν τρυφὴν ἐμμεψάμεν (69) τῶν καταλυμάτων τοῦ συσσιτείου· ἀλλ' ἔστω στρατιωτικά, τόξα καὶ βέλη, μετὰ τῶν στυρακίων μέντοι τὰ βέλη. Τόξα μὲν οὖν καὶ ἐτέρωθεν ὠνησαίμεν, καὶ τὰ ὄντα ἀνακτησαίμεν· βέλη δὲ οὐ ῥᾶδιόν ἐστι πορῆσθαι, οὐκ οὖν ὥστε καὶ ἐπιτήδεια. Τὰ γὰρ Αἰγύπτια ταῦτα τοῖς γόνασιν οἰδοῦντα, τοῖς παραγονατοῖς συνίζανται. Ταύτη καὶ σφάλλεται παρ' ἑαυτῶν. Ἔσκε γὰρ τοῖς ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἐμποδιζομένοις τε, καὶ προσκόπτουσι. Τὰ παρ' ὑμῖν δὲ, εὐμήκη τέ ἐστι, καὶ ἀκριδῶς εἰς ἐνὸς κυλίνδρου σχῆμα στρογγύλλεται· ὅπερ τὸ πᾶν ἐστὶν εἰς εὐθυπρίαν τῆς πηχίσεως. Ταῦτά μοι πέμπω· καὶ χαλινούς [ἢ πῶν ἀγαθούς] εἰς χρῆσιν· ἐπεὶ καὶ τὸν ἔκπον τὸν Ἰταλόν, ὃν ἐπήνεσας τῇ γλώττῃ τῇ καλῇ, σφόδρα ἀν εἶδον ἰδέως· ἐπιπέθη καὶ πατέρα πῶλων ἀγαθῶν (70) ἡμῖν αὐτὸν ὑποισχυοῦ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κάτω που τῆς ἐπιστολῆς, μετὰ τὴν ὑπογραφήν εὐρον, ὅτι μένειν ἐδέησε τὸν

DION. PETAVII NOTÆ.

(68) Ταύτη καὶ τοῖς ἀντεγκλήμασι. Sic erat in duobus scriptis. Alii προτεμενίσμασι, quod quid sit hescio. Planior vero nostra est; ex qua intelligimus Olympium cum amico a Synesio esset objurgatus, vicissim recriminatum, quod a se dona aliqua nollet accipere.

(69) Τὴν τρυφὴν ἐμμεψάμεν. Quid sint καταλύματα τοῦ συσσιτείου hoc loco expedire nequeo.

(70) Πατέρα πῶλων ἀγαθῶν. Vel hic unus locus argumento esse potest, quam e re litteraria sis velerum codicum et scriptorum sedula attentisque lectio. Etenim quod erat hactenus, πατέρα πολλῶν ἀγαθῶν, quam absurdum et inane est! Hanc autem quam restituiimus vocem ex Regio cod. deprompsimus.

ἔπικον ἐν τῇ Σελευκίᾳ, τοῦ ναυκλήρου διὰ τὸν καιρὸν παραιτησαμένου τοιοῦτο φορτίον. Ἐπειδὴ δὲ μήτε τὴν λέξιν ἐπέγνων ἀδελφῆν οὖσαν τῆς σῆς, μήτε τὴν χεῖρα, μήτε τὴν ἀκριβείαν τῆς γραφῆς, ἐδικαίωσα μὴ ἀγνοῖσθαί σοι τοῦτο. Ἄποπον γάρ, εἰ τοιοῦτος ὢν ὁ ἵππος μήτε ἐμοί, μήτε σοι σῶζοιτο.

quoniam ipseque dictionem ipsam, neque manum, neque exactam scripturæ rationem tuæ germanam agnovi, ac similem, æquum putavi te ea de re non juxta ac tibi perire.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΓ'.

Πυλαιμένει.

Ἐδεξάμην τὴν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ πάλιν ἐμέμψω τὴν τύχην, ὡς οὐδὲν περὶ σοῦ βεβουλευμένην φιλανθρωπότατον. Μὴ σὺ γε, ὡ φίλτατε ἑταῖρον. Οὐ γὰρ ἄξιον ἔγκαλῆν, ἀλλὰ παραμυθεῖσθαι. Ἐξεστὶ δὲ ὄντι τοιοῦτω, ἦκειν πρὸς ἡμᾶς · ἀδελφὸν εὐρήσεις οἶκον. Οὐ πλουτοῦμεν, ὡ γὰρ, ἀλλὰ τὰ παρόντα ἀρκεῖ καὶ Πυλαιμέναι κάμοι. Εἰ δὲ καὶ σὺ παρέση, τυχὸν καὶ αὐλοῦσόμεν. Ἀπὸ τῶν ἰσων ἀφορμῶν ἕτεροι πλείω τῶν μετρίων ἔχουσιν · ἐγὼ δὲ κακὸς οἰκονόμος. Ἀλλὰ τίως ἀντέχει καὶ πρὸς τὴν ἀκριβοστάτην ἀμέλειαν τὰ παρῶρα, ἃ δὴ δύναται βόσκειν φιλόσοφον. Μὴ τὰ τυχόντα ἡγοῦ προσλαβόντα καὶ πρόνοϊαν. Ταῦτα περὶ τούτων, καὶ μὴ ἄλλως ποιεῖ · εἰ μὴ τι μεταξὺ βέλτιον πέπραχας, καὶ πάλιν διανοῆ τὴν Ἡράκλειαν ἀνίσταται καιμένην. Ἐπιστολάς οὐ γέγραφα πρὸς οὐδὲ εἴωθα, διὰ τὸν καιρὸν · ἀλλὰ πρῶτον ἅπασιν γέγραφα, φάκελλον ἐπιστολῶν Διογένει δούς. Ἀνεψιὸς ἐστὶν ὁ Διογένης ἐμός. Εἰ μὲν οὖν ἐπέτυχέ σου ζητῶν (ἐζήτησε γὰρ οὗδ' ὄντι), καὶ δὴ τὸν φάκελλον ἐπέδωκεν. Οὐ γὰρ ἐπεγέγραπτο (71). Εἰ δὲ μὴ, ναύκληρον αἴτει δεῖξαι σοι τὸν νεανίσκον, καὶ κομισάμενος τὰς ἐπιστολάς, αὐτὸς ἅπασιν δίδου. Εἰσὶ δὲ οὐδὲ περὶ πλείστου ποιῶμαι παρ' ἐμοῦ προσειρησθαι · ὁ πατήρ Πρόκλος · Τρύφων ὁ παρ' ἡμῖν ἀρχαίος · Σιμπλικίος καὶ ἀνὴρ, καὶ ἀρχὸν ἀγαθὸς, καὶ φίλος ἐμός. Ἐπιδοὺς αὐτῷ τὴν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ πάρεστι χρόνῳ, χρῆσαι τάνδρῃ. Καλὸν γὰρ καὶ συσχολάσαι στρατιώτῃ ποιητικῷ. Στρουθοὺς μεγάλας ἀπὸ τῶν ἐν εἰρήνῃ κυνηγεσίῳν εἶχομεν. Ἄλλ' οὐκ ἦν αὐτὰς στέλλειν ἐπὶ θάλατταν, διὰ τῶν ὄπλων τῶν πολεμίων, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν παρὰ τὰς ἀκτὰς ὄντων ἐξῆν ἐνθεῖναι τοῖς πλοίοις. Οἶνος οὖν μόνος ἐστὶ τὸ φορτίον. Ἐλαίου δὲ οὐ μὰ τὴν τιμίαν σου κεφαλὴν, οὐδὲ κύαθον ἀγώγιμον ἔχουσιν · οὐκοῦν ὅσα γε καὶ ἐμὲ εἰδέναι. Τοσάδε οὖν οἶνου ξιστία λάβε. Αἰψὴ δὲ, ἐπιδοὺς τὸ πρὸς Ἰούλιον πρόσταγμα. Πρόσκειται δὲ τῇ ἐπιστολῇ, τοῦ μὴ διαπεσεῖν ἕνεκα. Καὶ τῷ πατρὶ Πρόκλῳ γεγράφηκα, καὶ ταῦτα πέπομφα. Δεξάσθω καὶ τὴν ἐπιστολήν παρὰ σοῦ, καὶ τὸν οἶνον παρὰ τοῦ Ἰουλίου. Τρύφωνι τῷ χρυσῷ (δεῖ γὰρ τι καὶ ἐν τούτοις ψυχρὸν εἰπεῖν καὶ Γοργυλῶν), Τρύφωνι τὰ δῶρα παρεσκευάσαμεν, ὅπῃν οὐλοῦμαι πολὺν. Βάττου γὰρ ἀκούεις αὐτὸ δῆπου · καὶ κρόκον ἀριστον. Ἀγαθὸν γὰρ ἡ Κυρήνη (72) καὶ

A lingua prædicasti, videre admodum desiderassem & eoque magis quod tu egregiorum puliorum patrem illum sponderas. Verum in calce litterarum infra subscriptionem, scriptum reperi: equum istum Seleuciz relinqui oportuisse, quod navarchus, ob temporis incommoda, id oneris recusasset. Sed celari. Absurdum enim est talem equum mihi

EPISTOLA CXXXIII

Pythemeni.

Accepi tuas litteras, quibus iterum fortunam incusas, quod nihilo tibi humanius adhuc consulerit. Nequaquam, o sodalium amicissime. Neque enim criminari illam attinet, sed consolationem capere. Licet autem ejusmodi cum sis, tibi ad me venire; fraternali domum invenies. Non locupletes sumus, o bone vir, sed vel præsentia mihi ac Pythæmeni sufficiunt. Quod si tu una mecum aderis, fortasse ditiores erimus. Ab iisdem rei familiaris subsidiis, alii supra mediocres opes adepti sunt: ego vero malus sum dispensator. Nihilominus tamen hactenus vel contra maximam incuriam patrimonium durat, quod philosophum alere possit. Neque tu aspernandum hoc existimes, si cura ac diligentia accesserit. Hoc modo te in illis, neque aliter gere; nisi quid forte interim melius acciderit, ac rursus jacentem Heracleam instaurare cogites. Epistolas quibus soleo nullas scripsi, ob temporis difficultatem; sed nuper omnibus scripsi, ac litterarum fasciculum Diogeni commisi. Patruelis meus Diogenes iste est, qui si te quærens invenerit (non enim 271 dubito quin quæserit), simul et fasciculum dedit. Non enim erat inscriptus. Sin minus, nauclerum roga, ut tibi adolescentem indicet: cumque ab eo litteras acceperis, ipse omnibus reddas velle. Nonnulli sunt, quos meo nomine compelli summo opere cupiam: pater Proclus; Trypho, qui provinciæ nostræ præfuit; Simplicius non minus vir, quam magistratus optimus, et amicus meus: cui postquam litteras obtuleris, quandiu præsentis copiam habes, homine uteré. Præclarum enim est cum milite versari poeticæ studioso. Struthiocamelos magnos habebamus ex venationibus, quas tempore pacis exercuimus. Verum mittere eos ad mare per infesta hostium arma non potuimus, neque aliud quidquam eorum, quæ in littore erant, navigiis imponere licuit. Vino igitur duntaxat oneravimus. Olei vero, per charissimum caput suum, ne cyathum quidem importarunt, quantum scire potuerim. Accipe igitur vini totidem sextarios. Accipies vero, postquam mandatum, quod ad Julium scriptum est, dederis: quod epistolæ adjunctum est, ne excidere

DION. PETAVII NOTÆ.

(71) [LXXXVH] Οὐ γὰρ ἐπεγέγραπτο. Imo quod illi inscriptus esset fasciculus. Leg. itaque σοὶ γάρ.

(72) Ἀγαθὸν γὰρ ἡ Κυρήνη. Supplevimus ex veteri voces aliquot. Nimirum Βάττου γὰρ ἀκούεις

αὐτὸ δῆπου καὶ κρόκον ἀριστον, etc. Quamquam post δῆπου vox sola quedam erat, quam legere prorsus non potui. Sic autem depicta fuit (V). Cæterum ali-quid ante ἀγαθὸν γὰρ ἡ Κυρ., etc., præter ὅπῃν οὐλο-

posset. Scripsi et patri Proclo, eademque nisi. A
Accipiat a te litteras, vinumque ab Julio. Tryphoni
aureo (oportet enim in iis frigidum aliquid et Gorgiæ simile dicere), Tryphoni, inquam, dona paravimus, laseris magnam copiam. Hoc enim de Bato et hoc probum Cyrenis provenit. Hoc tamen mittere in præsentia non potui: sed in alteram postea navem imponetur, tum cum ad vos mittemus cum illo quidem struthiocamelos, privatim autem oleum.

EPISTOLA CXXXIV.

Fratri.

Pœmenius hic, a quo has litteras accipies, missus est ad nos ab Artabazaco, qui paulo ante principatum tenuit, honorum omnium curator, quæ in his locis possideret. Sed in eo munere oheundo perhumanum se ac facilem præbuit. Quanquam quis alius ita occasione hac uteretur? At Pœmenii potestas nemini Libyæ gravis et onerosa fuit. Cujus rei non leve hoc argumentum est, quod magno civitatum omnium mœrore discedit. At tu hominem amice, atque uti par est, probitatis nomine collaudato.

272 EPISTOLA CXXXV.

Eidem.

Fructum ex Athenis quantumcunque velis, capiam: adeo mihi videor palmio uno ac digito factus doctior. Licet autem subinde tibi divinæ illius sapientiæ periculum facere. Ecce enim ex Anagyrunte ad te scribo, et Sphettum obii, atque Thrium, et Cephesum, ac Phalerum. Ut ille male pereat infelix nauclerus, qui me huc advexit: nihil enim jam Athenæ splendidum habent, præter celeberrima locorum nomina. Ac velut ex hostia consumpta sola pellis superest, animalis, quod olim aliquando fuerat, indicium: sic inde translata philosophia, restat ut oberrando Academiam ac Lyceum mireris: atque etiam variam illam porticum, a qua Chrysippi secta nomen accepit; quæ quidem minime nunc varia est. Nam proconsul tabulata sustulit, in quæ artem omnem suam Polygotus Thasius contulerat. Nunc itaque nostra ætate alit Ægyptus quæ ab Hypatia sapientiæ semina suscepit; Athenæ vero quondam civitas fuit, sapientum domicilium: nunc eam mellatores celebrant. Quibus par illud sapientium Plutarcheorum adjice; qui non orationum suarum fama juvenes in theatris congregant, sed mellis ex Hymetto amphoris.

τοῦτον ἐκτρέφει. Οὐ μὴν ἐξεγένετο πέμπειν, τὸ γὰρ νῦν ἔχον. Ἄλλ' ἐκπέμφομεν ἄν εἰς ἑτέραν ναῦν, ὅταν καὶ ὁμῖν μετ' αὐτοῦ μὲν τὰς στρουθίους, καταμόνας δὲ τοῦλαιον.

scilicet accepisti: ad hæc crocum optimum. Nam in præsentia non potui: sed in alteram postea navem imponetur, tum cum ad vos mittemus cum illo quidem struthiocamelos, privatim autem oleum.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΔ'.

Τῷ ἀδελφῷ.

Ποιμένιος οὗτος ὁ τὴν ἐπιστολὴν σοι διδοὺς ἐστὶν ἄλλος πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ μικρῷ πρότερον δυναστεύσαντος Ἀρταβαζάκου, ἐπὶ ταῖς οὐσίαις ἀπάσαις, ὧν ἐν ταῖς τῆδε τόποις ἐγεγόνει κύριος. Ἄλλ' ἐν ὑποθέσει τοιαύτῃ πρῶτον ἑαυτὸν παρέσχε καὶ μετριώτατον. Καί τοι τίς ἕτερος οὕτως ἐχρήσατο τῷ καιρῷ; Ποιμένῳ δὲ οὐδεὶς Λιθύων τὴν τότε δύναμιν ἐβαρύνετο. Μεγά τεκμήριον ἕλπει τὰς πόλεις ἀναχωρῶν. Σὺ δὲ μοι τὸν ἀνδρᾶ φίλως, καὶ ὡς περ εἰκόσ, ἐπαίνεσον ἐπὶ καλοκαγαθίᾳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ὁναίμην τῶν Ἀθηνῶν (73), ὅποσα βούλει ὡς μοι δοκῶ πλεῖν ἢ παλαιστῆ, καὶ δακτύλῳ γεγενῆσθαι σοφώτερος. Ἔξεστι δὲ καὶ αὐτόθεν τῆς θείας σοφίας πείραν σοὶ τίνα παρασχεῖν. Ἀμέλει γὰρ Ἀναγυρῶν τοῦ ἐν σοὶ γράφω· καὶ Σφηττοῦ γέγονα, καὶ Θρωῆ, καὶ Κηφισίσι, καὶ Φαληροῖ. Καὶ κακὸς κακῶς ἐδεῦρό με κομίσας ἀπόλοιτο ναύκληρος· ὡς οὐδὲν ἔχουσιν αἱ νῦν Ἀθῆναι σεμνόν, ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων ὀνόματα. Καὶ καθάρῃ ἱερῶν διαπεπραγμένου τὸ δέσμα λείπεται, γνώρισμα τοῦ πάλαι ποτὶ ζῶου· οὕτως ἐνθὺνδε φιλοσοφίας ἐξηκριμένης, λείπεται περινοσοῦντα θαυμάζειν τὴν Ἀκαδημίαν τε, καὶ τὸ Λύκειον, καὶ τὴν Δία τὴν ποικίλην στοάν, τὴν ἐπώνυμον τῆς Χρυσίππου φιλοσοφίας, νῦν οὐκέτι οὕσαν ποικίλην. Ὁ γὰρ ἀνθύπατος τὰς σανίδας ἀπέλετο [γρ. ὑφέλ.], αἷς ἐγκατέθετο τὴν τέχνην ὁ ἐκ Θάσου Πολύγνωτος. Νῦν μὲν οὖν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις Ἀἴγυπτος τρέφει τὰς Ὑπατίας δεξαμένη γυνὰς· αἱ δὲ Ἀθῆναι, πάλαι μὲν ἦν ἡ πόλις ἐστὶν σοφῶν. Τὸ δὲ νῦν ἔχον, σεμνύνουσιν αὐτὰς οἱ μελιτοουργοί. Ταῦτ' ἄρα καὶ ἡ συνωρίς τῶν σοφῶν [γρ. σοφιστῶν] Ἰππουταρχεῖων, οἵτινες οὐ τῆ φήμῃ τῶν λόγων ἀγείρουσιν ἐν τοῖς θεάτροις τοὺς νέους, ἀλλὰ τοῖς ἐξ Ὑμηττοῦ σταμνίοις.

DION. PETAVII NOTÆ.

φλου desiderari ex eo convincitur, quod de silphio necesse non fuerit proloqui Synesium, ipsum etiam Cyrenis non malum provenire: cum ibidem omnium haud dubie præstantissimum nasceretur. Sed de croco ambiguum erat. De quo Plin. lib. XXI, c. 6, Sed nec ubique secundum (de sativo loquitur), etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. Postea, Contra Cyrenæico vitium, quod omni croco nigrius est, et celerrime marcescit. Ideo apud Dioscor. lib. I, cap. 25, Cyrenæicus crocus omnium est infimus: Ὁ δὲ Κυρηναϊκὸς, ὁ ἐκ Κεντορίας πάντων τῶν κατὰ τὴν Σικελίαν ἀσθενῆς κατὰ δύναμιν, λαχανώδεις ὄντες πάντες. Quæ verba obiter emaculanda sunt. Vitium enim

in iis manifestum, cum Centuripino croco cæteris Siculos præferre videatur, et herbarii tamen Centuripini croci in Sicilia nominatim, quasi cæteris præcellentis, meminerint. Sic igitur rescribo: Ὁ δὲ Κυρηναϊκὸς, ὁ ἐκ Κεντορίας, καὶ πάντες οἱ κατὰ τὴν Σικελίαν, vel μετὰ πάντων.

(73) Ὁναίμην τῶν Ἀθηνῶν. De Athenarum misera sorte vide Gregor. Naz. orat. 20 in S. Basil. p. 529, et Æneam Gazæum initio Theophr. Eusebii in Oribasio: ὡς περ τοῖς Ἀθηναῖσι γεγενησὶ κατὰ τοὺς λόγους πολλὸς ἄνω χωρεῖ λόγος, ὅτι Ἀττικὴ μοῦσα, καὶ τὸ ἀγαθὸν οἰκίειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΤ΄.

A

EPISTOLA CXXXVI.

Ἐρκουλιανῶ.

Herculiano.

Εἰ τῆς Ὀδυσσεῶς πλάνης κέρδος ἔφησεν Ὅμηρος, πολλῶν ἀνθρώπων ἰδεῖν τε ἄσπετα, καὶ γινῶναι τὸν νόον· καὶ ταῦτα τῆς προσομισησεως αὐτῷ γενομένης οὐ πρὸς ἄνδρας χαρίεντας, ἀλλὰ πρὸς Λαιστρυγῶνας, καὶ Κύκλωπας· ἢ που θαυμαστῶς ἂν ἢ ποιήσῃς ἔμνησε [ἡρ. ἦσεν ἢ ποι.] τὴν ἐμὴν τε καὶ σὴν ἀποδημίαν, παρασχούσαν ἡμῖν εἰς πείραν ἔλθεῖν τῶν καὶ διὰ φήμης ἀπιστομένων. Αὐτέπται γάρ τοι καὶ αὐτέγκοι γεγόναμεν τῆς γνησίας καθηγεμόνος τῶν φιλοσοφίας [ἡρ. τῆς φιλοσοφ.] ὄργων. Εἰ δὲ καὶ ἀνθρωπικαὶ χρεῖαι τοὺς κοιωνησαντας διαθέσει συνδέουσιν· ἡμᾶς κατὰ τὸν νοῦν τῶν ἐν ἡμῖν τὸ ἀριστον συγγενομένους θεῖος ἀπαιτεῖ νόμος τάλλήλων τιμῶν. Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ τῆς σωματικῆς συνηθείας ἀπολελυκώς, ὄρᾳν τε ἀπόντα δοκῶ, τὸ ἐναποτεθὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως εἶδος προχειριζομένης τῆς μνήμης, καὶ ἐμδομβεῖ μου ταῖς ἀκοαῖς ἢ θαυμαστῶς γλυκεῖα αἰνῶν ἱερῶν σου λογίων [ἡρ. λόγων] ἤχῳ. Σὺ δὲ ἡμῖν εἴπερ οὐχ οὕτως ἔχεις, ἀδικεῖς· εἰ δὲ ἔχεις, οὐ μέγα ποιεῖς. Ἀποδίδως γάρ διαθέσεως ἠφλημα. Ὅταν δὲ πρὸς τὴν ἐν φιλοσοφίᾳ κοιωνίαν ἀπίδω, καὶ φιλοσοφίαν ἐκείνην περὶ ἧς πολλὰ συγχεκύφαμεν· ἐνταῦθα ἡῶν τοῦ λογισμοῦ γινόμενος, Θεῶν βραβευτῆ τὴν συντυχίαν ἡμῶν ἀνατίθῃμι. Οὐ γὰρ ἂν ἀπ' ἐλάττονος ἢ θελας αἰτίας Συνέσιος, ὃ τὸ πρᾶγμα ἤκιστα δημοσιεύων, καὶ πλείστοις μὲν συνῶν, ἐπ' ἀνθρωπικαῖς δὲ κοιωνίαις τὰς συνοσίας ποιοῦμενος, φιλοσοφίαν δὲ ἐν ἀρρήτων ἀρρήτοτάτοις ἔχων, οὕτω προχειρῶς ἐμαυτὸν τε, καὶ τὰ ἐμαυτοῦ κτήματα ἀνεκάλυφα ἀνδρὶ καταβραχὺ δόντι μοι καὶ λαβόντι τὸν λόγον. Ἐπειδ' οὖν γέγονε τις οὕτος, πρὸς δὲ ἐξωρησάμην τὰ τέως (74) ἀνέκπυστα, καὶ τῆς σοφῆς τοῦ Πρωτέως ἐπελαθόμεν τέρχης· οὐ γὰρ ἄλλη τις ἦν, ἢ συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις οὐ θεῶς, ἀλλὰ πολιτικῶς· ἐπει γέγονε τοῦτο, οὐ προθεμένης μοι τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀκατασκευάστον ἄρην παρελθόν, ἐγὼ Θεὸν ἡγεμόνα τοῦ παραδόξου λογίζομαι, παρ' οὐ τέλος αἰτήσομεν τῶν δι' αὐτὸν ἡρμένων. Καὶ δόη μετ' ἀλλήλων φιλοσοφεῖν. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πάντως φιλοσοφεῖν. Ὡς ἔγωγε ἐνόησας μοί τινος τῆ ψυχῆ λόγους περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἣν ἐπραγματεύομεθα, καταχέαι μὲν ὠδίνω τῆς ἐπιστολῆς· οὐ μὴν τοῦτο ποιήσω. Σοὶ γὰρ ἂν κατὰ Θεὸν γένεστο, καὶ ἡμῖν περὶ τούτων, καὶ πολλοῖς ἀμεινον εἶδόν. Ἐμοὶ δὲ οὐ καλῶς ἔχει γραμματεῖψ πιστεῦσιν τὰ τοιαῦτα. Τὸ γὰρ τῆς ἐπιστολῆς πρᾶγμα οὐκ ἐχέμυθον· ἀλλὰ φύσιν ἔχει τῷ περιτυχόντι προσδιλέγεσθαι. Ἐβρῶσο, καὶ φιλοσόφει, καὶ διατέλει τὸ ἐν ἡμῖν ἀνακεχωσμένον δμμα ἀνορῦτων. Τὸ γὰρ τοι βιοῦν ὀρθῶς, ἅτε δν οἶμαι προοίμιον τοῦ φρονεῖν, ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ φρονιμῶν ἀνδρῶν σπουδάζεσθαι κατεδείχθη. Μὴ κα-

Si ex Ulyssis erroribus lucrum hoc exstitisse Homerus cecinit, multorum hominum urbes intueri, moresque cognoscere; præsertim cum non ad politos homines appelleret, sed ad Læstrygonas et Cyclopas: procul dubio majorem in modum tuam meanque peregrinationem poesis celebrasset, quæ nobis periculum eorum facere concessum est, quæ fama audita incredibilia videbantur. Ipsi enim spectatores atque auditores germanæ philosophiæ sacrorum ducis ac magistræ fuimus. Quod si humana negotia eorum communione conjunctos affectu inter se colligant ac devinciunt; nos utique mente consociatos, quæ pars est nostri præcipua, nostris invicem rebus studere divina lex efflagitat. Equidem 273 cum præsentis corpore tui consuetudine sum usus aliquando, absentem intueri modo videor, speciem et imaginem ex affectu expressam repræsentante memoria, ac meis auribus etiamnum mirum in modum suavis illa sacrorum tuorum sermonum vox insonat. Tu vero nisi ita es affectus, injuriam facis; sin et affectus, non multum facis. Amoris enim debitum rependis. Sed cum ad illam in philosophiæ studiis communionem respicio, illamque ipsam philosophiam, in quam diu ac multum incubuimus: ubi eo, inquam, ratiocinando perveni, rectori, moderatorique Deo occursum hunc nostrum tribuere soleo. Laud enira levior aliqua, quam divina molientē ac destinante causa, Synesius, qui rem ejusmodi minime in vulgus enuntiare soleam; quique etsi cum plerisque familiariter vivam, eam tamen familiaritatem ob humanam aliquam communionem suscipiam, philosophiam vero in arcanis ac secretis rebus secretissimam habeam: tam facile meipsum, meque omnia homini detexi, quocum paululum ultro citroque sermonem contuli. Sed quoniam aliquis demum inventus est, apud quem inaudita efferrem, et prudentis illius Protei artificii sum oblitus, quod nihil aliud fuit, quam cum hominibus non divina, sed civili ratione versari. Quoniam igitur ita contigit, non quod ante constituissem animo, sed quod citra studium e re nata succurrit: ego tam inopinati eventus ducem et auctorem Deum apud me reputo; a quo felicem exitum precabimur eorum, quæ per ipsum inchoata sunt. Atque utinam nobiscum invicem philosophari concedat! Sin minus, at omnino saltem philosophari. Nam ego nonnullos sermones de eo argumento, quod tractabamus, occurrentes animo meo, tametsi epistolæ committere gestiam, non id tamen faciam. Dabitur enim aliquando tibi, favente Deo, mecum

DION. PETAVII NOTÆ.

(74) Πρὸς δὲ ἐξωρησάμην τὰ τέως. Ἐξορχεισθαι verbum est sacris retlegendis aptissimum, quod ἐκπομπέειν τὰ μυστήρια, alia voce dixit Isidor Pelus. l. i, epist. 81. Est ubi ἐξορχεισθαι in

deterius accipitur. ut apud eundem epist. proxima, hoc est 82, οἱ ἀνδρόγυνοι dicuntur τὸν ἀνθρώπινον ἐξορχεισθαι βίον. Ubi ἐξορχεισθαι: puto idem esse ac propudiose ignominioseque traducere.

bisce de rebus colloqui, et cum aliis, qui melius ista noverint. Mibi vero nequaquam consilii esse videtur, tantas res epistolæ concedere. Totum enim hoc epistolarum negotium minime est silentii tenax, sed ita comparatum, ut cum quolibet sermocinetur. Vale, et philosophiæ operam adhibe, jugique studio defossum in nobis oculum extrahere. Quippe recte ut vitam instituamus, perinde, arbitror, ut initium sapientiæ, veteres ac sapientes viri summopere procurandum 274 esse docuerunt. Nam ei qui impurus sit, rem puram attingere nefas esse, divina vox testatur. Sed vulgus istud ipsum, recte vivere, non ad sapientiam referri, sed ipsum per sese consistere, atque humanæ vitæ perfectionem continere putat; hoc est, iter non iter, sed id ad quod per illud contendere oportet, esse statuit, ac perperam de rebus existimat. Etenim rationis quædam expers temperantia ei a carniæ usu abstinentia plerisque est admodum ratione carentibus a natura indita. Sed neque cornicem laudamus; nec aliud quidpiam eorum quæ nativam hanc virtutem adepta fuerint, quod prudentia careant. Vita autem, quæ secundum mentem est, finis est hominis. Hanc nos omni studio quæramus; et cum a Deo divina sapere postulemus, tunc ipsi quacunque ratione possumus, undequaque sapientiam comparemus.

EPISTOLA CXXAVII.

Eidem.

Audivi aliquando quempiam disertum, ac copiosum hominem, qui epistolarum usum utilitatemque commendaret. Quod ipsum multorum, et admirabilem sermonum argumentum sophista ille instituerat. Cæterum ejus rei præconium cum ex aliis multis capitibus, tum ex hoc uno potissimum arcebat, quod epistolam posse diceret infelicitium amorum esse solatium, ut quæ per absentiam corporum imaginem quamdam præsentiam referret, eoque ipso, quod colloqui videretur, animorum desiderium expleret. Ob hæc igitur epistolarum inventorem laudabat; atque hoc munus non ab ullo homine profectum, sed a Deo in homines esse derivatum existimabat. Ego itaque divino illo beneficio fruor, et ad eum ipsum, quocum colloqui oporteret, si minus colloqui possum, quoniam scribere possum, sæpius hoc facio; et, quoad fieri a me potest, cum eo versor, meisque deliciis perfruor. Tu vero, nisi id dictu acerbum est, animum una cum loco disjuxisti. Quod si te ab iis abstrahere, qui sincerissime ac sine fuco amarunt, non desieris, hirundines imitaris, quæ in hominum velut amicitiæ cum voce ac clamore sese conferunt; silentio vero demigrant. Atque hoc, quod ad hominem adhuc pertinet, hominisque querimonias. Quod si per philosophiam quæ hic sejuncta sunt, consociasti; et amicum id esse omne, quod honestum est, 275 et honestum idem esse; atque utrumque unum esse, de dicente istud mente percepisti, tuum illud ad nos silentium non amplius superbæ tribuo, sed philosophanti tibi gratulor,

A θαρῶ γὰρ καθαροῦ ἐφάπτεσθαι, φησὶν οὐ θεμιτὸν ἢ θεσπασία φωνή. Οἱ πολλοὶ δὲ οὐ διὰ τὸ φρονεῖν, ἀλλ' αὐτὸ δι' αὐτὸ, καὶ τελειότητα ἀνθρωπίνην ἡγῆται τὸ βιοῦν ὀρθῶς· τὴν ἔδδν οὐχ ἔδδν, ἀλλ' ἐφ' ὃ δεῖ δι' αὐτῆς φθάσαι νομίζοντας, κακῶς φρονούντας. Σωφροσύνη γὰρ ἀλογος, καὶ ἀποχὴ κρεωδαισίας πολλὴ παρὰ πολλοῖς ἀλόγοις εἴδεται ἐν-δέδοται παρὰ τῆς φύσεως. 'Ἄλλ' οὐκ ἐπαινοῦμεν οὐτε κορώνην, οὐτ' ἄλλο τι τῶν εὐραμέων φυσικῆν ἀρετῆν, ὅτι φρονήσεως ἔρημα. Ἡ δὲ κατὰ νοῦν ζωὴ, τέλος ἀνθρώπου. Ταύτην μετώμεν· θεόθεν τε αἰτοῦντες θεῖα φρονεῖν, καὶ αὐτοὶ, τὸν δυνατὸν τρόπον, τὸ φρονεῖν ἀπανταχοῦθεν συλλέγοντες.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἦκουσά του τῶν δεινῶν λέγειν ἀνδρὸς ἐπαινοῦν-
τος χρεῖαν ἐπιστολῆς· καὶ τοῦτ' αὐτὸ τῶν πολλῶν,
καὶ θαυμαστῶν λόγων σοφιστῆς ὑπόθεσιν ἐπαποίητο.
Ἐχορηγεῖτο δὲ αὐτῆς τὸ ἐγκώμιον πολλαχῆ μὲν καὶ
ἄλλῃ, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ δύνασθαι τὴν ἐπιστολὴν
ἐρώτων οὐκ εὐτυχοῦντων εἶναι παραμυθίαν, παρ-
εχομένην ἐν ἀπουσίᾳ σωμάτων φαντασίαν τῆς παρ-
ουσίας, καὶ τῷ δοκεῖν προσδιαλέγεσθαι, ψυχῆς ἐκ-
πιμπλάσαν τὸ ἐπιέμενον. Ταῦτα οὖν ἀνύμνει [γρ.
ἀνυμνεῖν] τὸν εὐρετὴν τῶν γραμμάτων· καὶ ἀνθρώ-
που μὲν οὐδενὸς ἤξειο, Θεοῦ δὲ εἰς ἀνθρώπους εἶναι
τὴν ἔδδσιν. Ἐγὼ μὲν οὖν ἀπολαύω τῆς ἐπράς τῆσε
τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ πρὸς ἑν ἔδει λαλεῖν, εἰ μὴ
δύναμαι λαλεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ γράφειν δύναμαι, θαμὰ
τοῦτο ποιῶ· καὶ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον σύνειμι, καὶ
ἀπολαύω τῶν ἐμῶν παιδικῶν. Αὐτὸς δὲ, εἰ μὴ περὶ
εἰπεῖν, συνδίστησας καὶ τῷ τόπῳ τὴν γνώμην. Ἐάν
μὴ παύσῃ σαυτὸν ἀφίλων τῶν ἀδολώτατα καὶ ἀσκή-
τως ἡγαπηκῶτων, ἐμιμήσω τὰς χελιδόνας, αἱ ταῖς
τῶν ἀνθρώπων ὄϊον φιλαίαις ἐνοικίζονται μὲν μετὰ τοῦ
φθέγγεσθαι, σιωπῶσαι δὲ ἐξοικίζονται. Ταῦτα πρὸς
ἀνθρωπον εἶτι, καὶ ἀνθρωπικὰ τὰ ἐγκλήματα. Εἰ δὲ
ἦνωσας διὰ φιλοσοφίας τὰ δεῦρο διεστώτα, καὶ φίλον
μὲν τὸ καλὸν, καλὸν δὲ τὸ αὐτό· τοῦτο δὲ ἐν ἐν τοῦ
νοῦ [γρ. νῦν] λέγοντος ἤκουσας (75)· οὐκέτι κρῖνομεν
ὑπερβολῶν τὴν πρὸς ἡμᾶς σιωπὴν, ἀλλὰ συνηδόμεθα
φιλοσοφούντι, καὶ παραιτούμεν μὲν τὸ μικροκρε-
πέυσθαι, συνόντι δὲ τῷ παρὰ σοὶ κρεῖττονι, τοῖς ἐν
ἡμῖν κρεῖττοσιν. Εἴης τοιοῦτος, ἀνδρῶν ἄριστος, καὶ
ἐμοὶ τριπόθητος ὄντως ἀδελφε.

C

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(75) Τοῦ νοῦ λέγοντος ἤκουσας. Suspecta mihi vox est νοῦ, ac forte loco ejus θεόγνιδος, vel ποιη-
τοῦ rescribendum. Hoc enim istius poetæ carmen est, quod Musas in Pelei nuptiis cecinisse ait,

Ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν οὐ φίλον
[ἐστὶ].
Τοῦτ' ἐπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων.

quod in te præstantissimum est, in iis, quæ apud nos præstantissima sunt, occupanti. Ejusmodi utinam sis, hominum optime, plurimumque mihi expetite frater!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΗ.

A

EPISTOLA CXXXVIII.

Eidem.

Τῷ αὐτῷ

Ἐ τοσοῦτόν ἐστι κέντρον παιθοῦς ἐν τοῖς γράμμασιν· εἰ τοσοῦτον αἱ τῶν ἡθῶν εἰκόνες τῆς ζωῆς χρεῖται συμπαθείας καὶ χάριτος, θέλκτρον ἐνιδῆσαι τοῖς ἀναγκώσκουσιν, ἥπου πρᾶγμα ἄμαχον ἂν εἴη τὸ αὐτοπροσώπως αὐτῶν ἐπαφήσασθαι. Ἐμέ γέ τοι καὶ παρῶν μὲν ἤρεις τῇ γλυκεῖα Σειρήνι τῶν λόγων. Οὐ μὴν αἰσχυνοῖσθαι ἀληθῆ λέγων, ὡς ἡδίων ἂν ἡ δευτέρα μοι παῖρα γένοιτο. Οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἀγαθοῦ παρόντος, ὡσπερ ἀπόντος, τῷ πεπειραμένῳ συναίσθησις. Τοῦ μὲν γάρ, ἡ συνέχεια τῆς ἀπολαύσεως, κλέπτει τῆς εὐφροσύνης τὴν αἴσθησιν· ὁ δὲ, κατὰ μικρὸν χωρισθεὶς τῶν ἡδίων, εὐθύς ἔχει κεντούσαν ἐκ παραλλήλου τὴν μνήμην, οἷων ἄρα ὄντως στερίσκειται. Ἐλθοῖς οὖν, φιλετάτη κεφαλή, καὶ ἀλλήλοισι ἐπὶ φιλοσοφίᾳ συγγενοίμαθα, τοῖς ἐνηργημένοις κρείσσοντα ἐποικοδομοῦντες, ἵν' ἐκ τελίων τέλειον ἐκφανῆ κάλλος, ἀλλὰ μὴ κολοδόν. Εἰ δὲ, ὅπερ ἀπεύχεσθαι δίκαιον, ἀλλήλων διαμάρτοιμεν, δῆλον ὡς τοῦμόν ἐστι τὸ βλαπτόμενον. Σοὶ μὲν γὰρ εὐτυχούσης ἐνθάδε πολυανδρίαν παιδείας, συνέσσονται πολλοὶ Συνεσίου καὶ βελτίους, καὶ ὅμοιοι. Ἡ δὲ πατρις, ὅτι μὲν πατρίς, ἐμοὶ τίμιον. Πρὸς δὲ φιλοσοφίαν, ὡς οἷδ' ὄντινα τρόπον ἀπεσκληρότως ἔχει. Ἔστιν οὖν οὐκ ἀδελὸς ἀδοθηθῆναι μένειν, οὐκ ὄντος τοῦ συγκορυθαυτιώτους. Εἰ δὲ δὴ καὶ δοίμεν εἶναι τινας, quatenus quidem patria est, longe est eharissima. Cæterum nescio quo pacto ad philosophiam obduruit. Quare minime tutum est sine alienjus auxilio permanere, si non sit qui iisdem veluti Corybantum sacris insaniat. Atque ut esse aliquos demus,

Πῶς ἂν ἔκειε' Ὀδυσῆος ἐγὼ θελοῖο λαθομένη; C
πρὸς ποῖον ἄλλο πυρεῖον παρατριθεῖς, μετὰ τὴν ἱερὰν σου ψυχὴν, ἀποτέκοιμι τοῦ νοῦ φωτισθῆναι ἔργον; Τίς οὕτως οἷος σφοδρῶς σπανθῆρα κερκισμένον, καὶ ἀγαπῶντα λανθάνειν μηχαναῖς ἀπάσαις ἐκκαλέσασθαι, καὶ ἐξάψαι, καὶ πῦρ λαμπρὸν ἀναδεῖξαι; Θεὸς οὖν ἀμφοῖν ἀποῦσί τε καὶ συνοῦσι παρήν· Θεοῦ δὲ παρόντος, ἅπαν ἀπορον πόριμον. Ἐρῶσο, καὶ φιλοσοφεῖ, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θεῖον ἀναγεῖ ἐπὶ τὸ πρωτόγονον [ἡρ. πρόγονον] θεῖον. Καλὸν ἀνὰ πᾶσαν ἐμὴν ἐπιστολὴν, τοῦτο παρ' ἐμοῦ τῇ τιμῇ σου διαθέσει λέγειν, ὃ φασὶ τὸν Πλωτῖνον εἰπεῖν τοῖς παραγενομένοις, ἀναλύοντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος. tui affectioni istud a me dici, quod ad eos, qui aderant, Plotinum usurpasse ferunt, cum a corpore animum avocaret.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑΘ'

Τῷ αὐτῷ.

Τῶν ἐρώτων οἱ μὲν χαμαὶ ἐρχομένας καὶ ἀνθρωπικὰς τὰς ἀρχὰς ἔχοντες, ἀπεχθεῖς τέ εἰσι, καὶ ἐξίτηλοι, τῇ παρουσίᾳ μόνῃ καὶ μόλις μετρούμενοι. Οἷς δὲ ὁ ἐφεστὼς βραβεῖει Θεός, κατὰ τὴν θεοπιστίαν Πλάτωνος φωνῆν, συντήξας τῇ τέχνῃ, καὶ ἕνα ἄμφω ποιήσας τοὺς ἀντερῶντας, οὗτοι καὶ χρόνου, καὶ τόπου φύσιν ἐλέγχουσιν. Οὐδὲν γὰρ ἐμποδῶν ψυχὰς ἐπιεμνῆναις ἀλλήλων ἀρρήτοις συνόδοις ὁμοσε χωρεῖν καὶ συμπλέεσθαι. Ἐκείθεν ποθεν ἡρτησθαι δεῖ τὸ ἡμέτερον, εἰ μὴ τὰ φιλοσοφίας τροφεία μέλλοιμεν

D

EPISTOLA CXXXIX.

Eidem.

In amorum genere qui ex humilibus, humanisque causis excitantur, odiosi sunt, et exolescentes, quos sola præsentia, nec nisi difficulter, metuantur. Quos autem assistens Numen moderatur, ac regit, iuxta divinum Platonis oraculum, miro quodam artificio colliguans, unumque e duobus mutuo sese amantes efficiens: istiusmodi et temporis et loci naturam imbecillam comprobant. Nihil enim obstare potest animis sui invicem desiderio flagrantibus, quominus secretis quibusdam con-

gressionibus una convenient, mutuoque jungantur. A Inde nimirum alicunde devinctam esse necessitudinem nostram oportet, si nihil philosophiæ educatione indignum velimus admittere, sensibus affixi, ut cum ipsi ab subjectis corporibus non pulsantur, animorum respuamus præsentiam. Ecquid igitur quiritaris? quid litteras tuas lacrymis respersis? Si enim nostri commiseratione adductus id facis, quod nondum philosophamur; præsertim cum id agere videamur, et profliteamur: vere a te deplorari istud agnosco. Sin ideo conquereris, quod familiaritati nostræ parum æqua sors injuriam fecerit (id enim litteris tuis velle tibi visus es), muliebri sane, ac puerile est, amare ista, in quibus consiliorum nostrorum finibus obstare casus aliquis, ac disturbare possit. Ego vero sacrum illud caput, Herculianum sursum aspicere vellem, totumque in rerum contemplatione ac mortalium omnium, atque caducorum principiis considerandis esse defixum; virtutes eas jamdiu supergressum, quæ ad infima conversæ res nostras gubernant. Ac tanquam is ejusmodi sit, ita, cum ad eum scribo, salutationis hac utor formula, *sapere multum, non salvere, aut feliciter agere*, quod videtur moderatius. Siquidem actionibus nostris inferior mens præsidet, quam minime apud te obrutam ac defosam esse cupiebam. Qua de re quamplurima apud te duabus prioribus epistolis disserui; quarum neutram ii, quibus dederam, tibi reddiderunt. Itaque quintam hanc ad te mitto; et utinam ne eam quidem frustra! frustra autem missa non fuerit **277**, primum si erit reddita. Deinde, quod multo gravius atque antiquius est, si te monitis institutum atque edoctum dimiserit, persuaseritque corporis robur ad animi fortitudinem transferre: non illam dico, quæ in primo et infimo virtutum quaternario censetur, sed eam potius, quæ proportionem quadam in ternis, quaternisque respondet. Quam tum demum attigeris, cum nihil humanarum rerum admiraberis. Quod si nondum illam ejus, quod modo dixi, divisionem intelligis, quæ videlicet antiquiores, ac primariæ virtutes sint, quæve in inferiori ordine sitæ: cum id adeptus fueris, nullam ut ob rem lugeas; sed infima omnia, et humana merito contempnas: hæc tibi regula sit, ac veluti Lydius lapis, quo te ad prima pervenisse cognoscas: ut tibi a me istud, *Sapere plurimum*, in litteris redeat. Incolumis sanusque vitam traducas, nullis fluctibus agitatam animi hilaritatem conciliante philosophia, domine mihi imprimis amande. Si philosophia motuum omnium vacuitate potius nihil, aut antiquius habet, medii vero habitus in motuum mediocritate consistunt: quanam in sede affectum animi collocabimus, infinitis perturbationibus agitatum, quique dejici facile ac contrahi possit? Non procul a philosophia eum amandabimus, cujus te mystam esse omnibus volis expetimus? Absit hoc a te, quæso, omnium mihi charissime. Quin mihi potius constantiorem ac fortiozem amicum exhibe. Mea omnis familia uti suo nomine salutem tibi dicerem a me flagitavit. Omnium igitur nomine salutem tibi dico; in qua precanda

αἰσχύειν, αἰσθησιν ἀγαπῶντες, καὶ ὅταν αὐτὴ μὴ ὑπὸ σωμάτων θυροκοπῆται, ψυχῆς παρουσίαν οὐ προσιέμενοι. Τί οὖν ποτινῶ, καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν δακρῶν ἔγγεις; Εἰ μὲν γὰρ ἡμᾶς ἐλεῶν, ὅτι μήπω φιλοσοφοῦμεν, καὶ ταῦτα δοκοῦντες, καὶ λέγοντες, ἐπιγινώσκω τοῦ θρήνου τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δ' ἔπι τὴν συνουσίαν ἡμῶν ἠδίκησεν ἀγῶμων ἡ τύχη· (τοῦτο γὰρ σοι τῶν ἐπιστολῶν τὸ βούλημα·) θῆλυ καὶ παιδαριῶδες τὸ ταῦτα ἀγαπᾶν, ἐφ' ὧν δύναται βλάπτειν ὁ δαίμων τὰ τέλη τῶν προαιρέσεων. Ἐγὼ δὲ τὴν ἱερὰν κεφαλὴν, Ἐρκοιλιανὸν ἡξίου ἀνω βλέπειν, καὶ ὄλον εἶναι θεωρῶν τῶν ὄντων, καὶ τῆς τῶν θνητῶν ἀρχῆς τὰς ἀρετὰς διαβάτῃ, καὶ πάλας τὰς ἀπεστραμμένας καὶ κοσμοῦσας τὰ δεῦρο. Καὶ ὡς πρὸς τοιοῦτόν μοι τῆς ἐπιστολῆς τὸ πρόσρημα (76)· *πολλὰ φρονεῖν· οὐ χαίρειν, οὐδὲ εὐ πράττειν*, τὸ μετριώτερον. Ἐπιστατεῖ γὰρ πράξει νοῦς ἐλάττων, οὐχ ὅτι ἡξίου ἀνακεχωσθαι παρὰ σοί. Περὶ οὗ σοι καὶ πάλιν πολλὰ διὰ δύο τῶν πρώτων ἐπιστολῶν διελέχθη· ὧν οὐδεμίαν οἱ λαθόντες ἐπιδεδούκασι. Ἐπεὶ τοι πέμπτη ταύτην ἐκπέμπω τὴν ἐπιστολήν. Ἄλλ' εἴθε μὴ καὶ ταύτην μάτην, γένοιτο δ' ἀν οὐ μάτην, εἰ πρῶτον μὲν ἐπιδοθεῖ. Τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ, καὶ τούτου σεμνότερον, κατανοουθεῖσαι σε, καὶ παιδαγωγῆσαι, καὶ κτεῖσαι μεταθεῖναι τὴν τοῦ σώματος ἰσχὺν ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρίαν, οὗ τὴν ἐκ τῆς πρώτης, καὶ περιγεῖου τετρακτύος τῶν ἀρετῶν· ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀνάλογον ἐν τρίταις [ἢ τρίταις] τε καὶ τετάρταις. Ἄψαι δ' οὖν αὐτῆς, ὅταν μὴδὲν τῶν ἀνθρωπίνων θαυμάζῃς. **C** Κὰν μήπω σοι σαφῆς ἡ διαίρεσις ἢ τοῦ λελεγμένου, τίνες ἀρχεγονώτεροι, καὶ τίνες αἱ πολλοστὰς τῶν ἀρετῶν· τὸ ἐπὶ μὴδὲν κλάειν, ἀλλὰ πάντων τῶν τῆδε ἐν δίκῃ καταφρονεῖν, ὅταν σοι παραγένηται, τοῦτο ἔστω σοι κανὼν, καὶ κριτήριον τῶν πρώτων τῆς τεύξεως, ἵνα σοι καὶ παρ' ἡμῶν τὸ *πολλὰ φρονεῖν*, ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐπανάβη. Ἐρῶμένως διαδύως, φιλοσοφίας εὐθυμίαν πρυτανευούσης ἀκύμονα, δέσποτα ἀξιάγαστε. Εἰ φιλοσοφία πρᾶσθεύειν οἶδεν ἀπάθειαν αὐτῆν, αἰ μέσαι δὲ ἕξεις εἰς μετριπάθειαν ἴστανται, τὴν ἀπειροπάθειαν, καὶ τὸ εὐταπεινώτων ποῦ χώρας τάξομεν; ἀρ' οὐχὶ πόρρω φιλοσοφίας, ἢς μύστην γενέσθαι σε κατηυξάμεθα; μὴ δῆτα, ὡ πάντων ἐμοὶ προσφιλέστατα· ἀλλ' ἀρβενωπότερον ἡμῖν τὸν φίλον ἀποδείκνυς [ἢ ὑπόδ.]. Ἄπασά μου ἡ **D** οἰκία κατεδέθη προσειπεῖν σε ὑπὲρ αὐτῆς. Προσεῖρησο οὖν παρὰ πάντων, ἐκάστου μονοῦ ἐγγέαντος τὴν ψυχὴν τῇ προσρήσει. Καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἱπποτοξότην πρᾶσειπε, παρακαλῶ.

DION. PETAVII NOTÆ.

(76) Τοιοῦτόν μοι τῆς ἐπιστολῆς τὸ πρόσρημα. Seneca l. ii, epist. 15: *Mos antiquus fuit, usque ad meam servatus ætatem, prius epistolæ verbis adji-*

cere: Si vales, bene est; ego valeo. Recte et nos dicimus: Si philosopharis, bene est. Valere enim hoc demum est; sine hoc æger est animus.

singuli tantum non animam effundebant. Tu vero vicissim equitem sagittarium nostro nomine salutes.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Μὴ θαυμάσης εἰ διακομιστῆ δυοῖν ἐπιστολῶν ἐνὶ χρωμαί. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν αἰσθάνου δίκας ὑπέχων ἐγκλήματος ἀκαίρου, καὶ ἐμφοροῦ τῆς ἀδολεσχίας ἡμῶν· εἶτα καὶ χρεῖαν ἐτέραν ἐθέλω μοι πληρῶσαι τὰ δευτέρα γράμματα. Αἰτῷ γὰρ τὸ ἐν λάμβοις ἐκαίνο συνταγματίου, δι' οὐ πρὸς τὴν ψυχὴν ὁ γεγραφώς διαλέγεται. Ἐπεὶ τότε μὲν ὤμην ἀπὸ τῆς μνήμης αὐτὸ συναθροίσαι. Νῦν δὲ κινδυνεύει τὸ ἀντ' ἐκαίνου μηδὲν εἶναι πρὸς ἐκαίνο. Ἀλλ' ἂν ἐπιτρέψω τὸ γράφειν, γνώμη μᾶλλον ἢ μνήμη χρήσομαι. Καὶ ἴσως μὲν χειρὸν, ἴσως δὲ καὶ βέλτιον. Οὐ μὴν δεῖ εἴκειν δις τὸν αὐτὸν τόκον, ἐξὼν ἔχειν τὸ τετεγμένον. Ἀντιγραφὸν οὖν τῆς τετραδὸς ἀπόστειλον, πρὸς αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ἣν κοσμεῖν βούλεται τὸ βιβλίον· ἀλλ' ὥπως τάχιστα τε καὶ ἀσφαλῶς. Τοῦτο δὲ ἐστίν, εἰ διὰ τῶν ταχέως καὶ πάντως (77) ἀποδωσόντων ποιήσεις. Τῷ γὰρ παρὰ θάτερον διαμαρτεῖν, πάντως οὐ ποιήσεις· κἄν σχολαιότερον [γρ. σχολαιτερον] ἀποστειλῆς, ὑστερήσει γάρ μου τῆς παρουσίας, κἄν ἕως τῷ μὴ πάντως δώσονται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΑ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Τὸν μὲν Ὀδυσσεῖα (78) διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐπέγνων, πολλῶν ἐπαναγόντων ἐπὶ τὴν μνήμην τοῦ ἥρωος· τὸν δὲ Πρωτέα ἠγνόησα. Σὲ μὲν γὰρ ὄντα τοιόνδε, καὶ ἡμιθέων ψαύειν οὐκ ἀπειχός. Ἐγὼ δὲ ἄλλο μὲν τι σοφός· κατὰ δὲ τὸ Δελφικὸν γράμμα, ἑμαυτὸν ἐγνωκώς, καταδικάζω πενιαν τῆς φύσεως, καὶ ἀπογινώσκω τὴν εἰς ἥρωας οἰκειότητα· πλὴν ὅσον μιμητῆς εἶναι τῆς ἐχεμυθίας ἠϋξάμην, ἣν καὶ αὐτὴν σὺ μοι συνέχεας κατὰ τὸν ἐκ Σπάρτης Μενέλειων. Ὅσατε κινδυνεύεις συνωρίδι προσήκειν ἡρώων, οὐκ Ὀδυσσεῖ μόνῃ. Ταῦτα μὲν ταῦτη. Τὴν δὲ ἀνεπιτηδειότητα τοῦ γράφειν μεμψάμενος, οὐκ εἰ δίκαιος ἀπαιτεῖν πλῆθος ἀνιασόντων γραμμάτων· διὸ συνέστειλα τῆς ἐπιστολῆς τὸ μῆκος, ἵνα μὴ πόνος ἢ πλείων ἀναγινώσκοντι πλείονα. Ἐβρώμενος, εὐθύμως διαβίψης, φιλοσοφία χρώμενος εἰς τὸ θεῖον ποδηγετούση, ἀξιάγαστο· τὸν θαυμάσιον κόμητα (72) πρόσειπε, πρὸς ὃν αὐτοπροσώπως ποιεῖσθαι προσήσεις ἑαυτοῖς οὐκ ἐπετρέψαμεν. Τὸ γὰρ ἐκ τῆς ποιήσεως, ἀδελφίαν ἀπαιτεῖν ἐπιτρέψαμεν. Εἰ δὲ ἐκ τῆς ποιήσεως, ἀδελφίαν ἀπαιτεῖν ἐπιτρέψαμεν, ἔστιν ἐπιτρέψαμεν. Εἰ δὲ ἐκ τῆς ποιήσεως, ἀδελφίαν ἀπαιτεῖν ἐπιτρέψαμεν, ἔστιν ἐπιτρέψαμεν. Εἰ δὲ ἐκ τῆς ποιήσεως, ἀδελφίαν ἀπαιτεῖν ἐπιτρέψαμεν, ἔστιν ἐπιτρέψαμεν.

Ἄρχε· σὺ γὰρ γενεῆσι νεώτερος·

πολέμου μὲν γὰρ καὶ στάσεως ἀρχεσθαι, δίκαιοι τὸν γένος φιλοφροσύνης δὲ τὸν προσβύτερον. Καίτοι παρ'

DION. PETAVII NOTÆ.

(77) Διὰ τῶν ταχέως, καὶ πάντως. In vet. cod. erat ταχέως πάντως. Nos particulam καὶ adjunctimus, quam sententia postulabat, uti sequentia declarant. Duo enim cavenda præcipit, ne aut tardius ea mittat, aut per eum mittat, qui minime sit daturus.

A

EPISTOLA CXL.

Eidem.

Noli mirari quod duas epistolas uni homini perferendas dederim. Sed primum quidem scito pœnas te intempestivæ criminationis dependere, atque etiam nostra loquacitate satiare; deinde vero aliud mihi negotium conficere posteriores litteras volo. Opusculum enim illud peto iambicis versibus scriptum, in quo auctor animum suam alloquitur, quoniam cum illud tunc e memoria colligere me posse considerem, nunc vereor ne quod pro illo substituat, nihil comparatione alterius sit. Sed si scriptioni rem commisero, iudicio magis utar quam memoria, 278 et fortasse quidem deterius, fortasse melius. Non est tamen quod bis eundem fetum pariam; cum præsertim ejus, quod jam editum est, copia esse possit. Mitte igitur ad me quaternarii exemplar, per animum ipsum rogo, quem ornare libellus iste conatur; idque quam celerrime, et tutissime. Hoc autem erit, si per eos mittas, qui omnino sint reddituri: si enim in alterutro pecces, prorsus id non perficies; sive tardius miseris; me enim præsentem non pervenient; sive ei des, qui utique non reddat.

EPISTOLA CXLII.

Eidem.

Ulyssem quidem ex epistola cognovi, multis ex rebus ad herois memoriam reductus: verum Proteum ignoravi. Te enim, qui ejusmodi sis, etiam ad semideos accedere, nequaquam dissentaneum est. Ego vero aliarum quidem fortasse rerum non imperitus; cæterum, juxta Delphicam sententiam, meipsum noscens, naturam inopiæ ac paupertatis condemno, omnemque a me cum heroibus affinitatem abjudico; nisi quod illorum taciturnitatem imitari voluissem, quam ipsam tamen Spartani illius Menelai instar mihi conturbasti; adeoque videris non ad Ulyssem unum, sed ad heroum par illud pertinere. Sed de his hæcenus. Cum autem minime te ad scribendum idoneum esse dicas, immerito a me litterarum copiam, quæ tibi molestiam allaturæ sunt, efflagitas. Idcirco epistolæ longitudinem contraxi, ne plura legendo plus laboris capias. Incolumis, hilarisque persistas, philosophiam adhibens, quæ te ad divina perducatur, amice imprimis amplectende. Egregium comitem saluta, quem ex persona propria salutare, nobis ipsis permit-

Incipe: natu etenim tu junior;

ad bellum quidem, ac seditionem præire junioris esse dicit; ad humanitatis autem officia, senioria.

(78) [LXXXVIII] Τὸν μὲν Ὀδυσσεῖα. Rescripserat ad Synesium Herculianus, seque cum Ulysse, cum Proteo Synesium comparaverat.

(79) Τὸν θαυμάσιον κόμητα. Pæonium intelligit. Vide opusc. Περὶ δώρου.

Etsi apud me sane in honore ille est, eumque per-
magni facio, qui doctrinam atque militiam ingen-
tibus septis a se invicem disclusas primus in
unum adduxit; antiquam in utrisque studiis quam-
dam necessitudinem inveniens: cumque magnifi-
centia tanta præditus sit, quanta nemo unquam
militaris homo, in magnificentiae confinio positam
arrogantiam devitat. Talem igitur virum, etsi nihil
scribam, diligo; etsi obsequium nullum impendam,
honore prosequor.

279 EPISTOLA CXLII.

Eidem.

Minime vero tu, charissime, promissam mihi
fidem exhibes, te quæ occultanda essent, nemini
unquam esse communicaturum. Nam ego nonnul-
los abs te profectos audivi, qui aliquot verba comme-
morantes, sensum eorum sibi a me pateferi postu-
labant. Nos autem, more nostro, neque monumenta
nobis ista vindicavimus, neque ea cognoscere nos
diximus. Opus itaque ibi jam non nostra commo-
mitione est; minor est enim, quam ut persuadere
tibi possit; sed Lysidis Pythagorei ad Hipparchum
epistolam quære; quam sicubi inveneris, hoc mihi
gratificare, ut eam sæpius relegas. Fortasse non
leviter te perperam ista evulgasse pœniteat. *Etenim
in vniqus philosophari* (ita ille Dorice loquens ait)
*magnam in hominum genus contemptum divinarum
rerum invenit.* Nam ego cum plerisque versari me-
mini non modo pridem, sed et nuper, hominibus,
qui quod temere augustiores aliquot voculas audi-
verant, sibi ipsis non crederent, se, uti re ipsa erant,
plebeios et imperitos esse; ac superbia inflati divina
dogmata corrumpent, ejus rei magisterium usur-
pando, ejus nunquam erant rudimenta consecuti.
Atque iidem tamen tres quatuorve auditores sibi
conciliaverant, qui, quod ad animum attinet, nulla
in re ab operariis differrent; nec eorum aliqui libe-
ralibus erant unquam disciplinis exenti. Mira enim,
ac subdola quædam res est vana de sua sapientia
persuasio, quæ inter imperitos nihil recusat, nihil
non inconsiderate auscipit. Quid enim inscitia esse
possit audacius? In id ego genus arrogantium homi-
num, tanquam fucos quosdam, incidens, qui neque
doctrinas calleant, neque concupiscant; nationem
istam perosus, non aliam educationis illorum cau-
sam invenio, quam quod inepte, atque ante tempus
initio fortasse sunt ab sui similibus ad exquisitissi-
marum rerum auditionem admissi. Ob hæc philoso-
phiæ sacrorum custos et ipse diligentior sum, et uti
esse velis, etiam atque etiam rogo. Quod enim Her-
culiano ista congrua sint, probe scio. Te autem opor-
tet, si ad philosophiam sincere accesseris, eorum
consortia devitare, qui ab ea sunt alieni, **280**
quique falsa usurpatione summam illius dignitatem
adulterando corrumpunt. Per amicitiae præsidem
Deum obtestor, ne in illos hanc epistolam efferas.

Α ἔμολ τιμίος ὁ ἀνὴρ καὶ παντὸς ἄξιος, ὃς παιδείαν
καὶ στρατεῖαν διατετεταγμένως θριγγόις μεγάλους
τῶν ἐφ' ἡμῖν μόνος εἰς ταυτὸν ἤγαγε [ἡρ. συνήγαγε],
παλαιὰν τινα ἐξευρῶν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τούτοις
συγγένειαν. Μεγαλόφρων δὲ ὢν, ὡς οὐδεὶς ποῦ στρα-
τιώτης, ἐκ γειτόνων τῆς μεγαλοφροσύνης παροικου-
σαν τὴν ἀλαζονείαν ἐκφεύγει. Τὸν οὖν τοιοῦτον, καὶ
μὴ γράφω, φιλῶ· καὶ μὴ θεραπεύω, τιμῶ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΒ.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ ἐμπεδὸς τὰ ὠμολογημένα πρὸς ἡμᾶς, ὃ φι-
λότης, μὴ ἐκπυστα [ἡρ. φιλότης, ἐκ. π.] ποιεῖν τὰ
ἄξια κρύπτεσθαι. Ὡς ἐγὼ τινῶν ἤκουσα τῶν ἀφικου-
μένων [ἡρ. ἀφικνουμένων] παρὰ σοῦ, οἱ καὶ λέξεναι
ἐνίων μεμνημένοι, τὴν διάνοιαν ἤτουν αὐτοῖς παρ'
ἡμῶν ἀνακαλύπτεσθαι. Ἄλλ' ἡμῖς τὸν ἡμέτερον
τρόπον, καὶ πρὸς αὐτοὺς οὕτε μετεποιεθῆμεν τῶν
συγγραμμάτων, οὐτ' ἐπιγινώσκω αὐτὰ ἔφαμεν. Δεῖ
δὲ σοὶ νοθεύσας οὐκέθ' ἡμετέρας, ὃ φιλη κεφαλῆ·
μικρὰ γάρ, ἢ ὥστε σε πείθειν· τὴν δὲ Λύσιδος τοῦ
Πυθαγορείου πρὸς Ἰππαρχον ἐπιστολὴν ἐπιζήτησον,
καὶ ποῦ περιτύχης, ἐμολ χάρισαι τὸ πολλάκι ἐκαί-
θειν. Τάχ' ἂν ἰσχυρὰ σοὶ γένοιτο μετάνοια τῆς οὐ
δεούσης ἐκφάνσεως. Τὸ γὰρ *δαμοσιὰ φιλοσοφῆν*
(οὕτω γὰρ πῶς ὁ Λύσις ὑποδωρίσας λέγει) *μεγάλως
εἰς ἀνθρώπους ἤρξε τῶν θείων καταφρονήσεως.*
Ἐπαί τοι συγγεγονῶς ἐγὼ τισιν οἶδα, καὶ πάσαι μὲν,
C ἀτάρ τοι καὶ ἐναγχοῦ, ἀνθρώποις, οἱ διὰ τὸ πρόβλεψ
ἀνηκούσαι βηματίων σεμνοτέρων, ἠπίστησαν ἑαυτοῖς,
ἔπερ ἦσαν, ἰδιώταις εἶναι, καὶ φύσης ἐμπλησθέντες,
ἐμδύναν θεσπέσια δόγματα, μεταποιήσῃ διδασκα-
λίᾳ, ὧν οὐκ εὐτύχησαν μάθησιν. Καὶ μέντοι καὶ
τοὺς θαυμασομένους τρεῖς τινες, ἢ τέτταρας, οὐδὲν
ἀποδόντας βαναύσους εἶναι, τὸ γε κατὰ ψυχὰς,
ἀνηρτήσαντο, μὴδὲ διὰ τῶν προπαιδευμάτων ἐνίοις
ἡγμένους. Δεινὸν γὰρ ἡ δοξοσοφία, καὶ ἀπατηλὸν,
ἐν οὐκ εἰδόσιν οὐδὲν ἀναδυομένη, καὶ πάντα ἀπει-
ροσέπτως τολμῶσα. Τί γὰρ ἂν ἀμαθίας γένοιτο θαρ-
ραλεώτερον; Τοιοῦτοις ἀνθρώποις ἀλαζδαί περιτυ-
χῶν κηρῆσιν, οὕτε ἐπαλοῦσιν λόγων, οὕτε ἐφιεμένοις,
μισήσας τὸ φύλον, οὐχ ἕτεραν αἰτίαν ἐδρίσκω τῆς
τροφῆς αὐτῶν, ἢ τὸ ἀναγώγως, καὶ πρὸ ὥρας ἤξειῶ-
D σθαι τὴν ἀρχὴν, ἴσως ὑφ' ἑτέρων ὁμοίων, ὡς οἶόν τε
πολυτελῶν (80) ἀκροάσεων. Ταῦτά τοι καὶ προμη-
θέστερος φύλαξ αὐτὸς τέ εἰμι, καὶ σε παρακαλῶ τῶν
φιλοσοφίας ὄργων εἶναι. Ὅτι μὲν γὰρ Ἐρκοῦλιανῶ
πρέποντα ταῦτα, ἐγὼ γινώσκω· δεῖ δὲ σε, εἴπερ αὐτῇ
φιλοσοφίᾳ γνησίως προσελήλυθας, ἀφίστασθαι κοινω-
νίας τῆς πρὸς τοὺς ἀποστρόφους αὐτῆς, καὶ νοθεύου-
τας τῇ μεταποιήσῃ τὸ ὑπέροιστον αὐτῆς. Τὸν ἐφ-
ορὸν σοὶ φίλας θεῶν, μὴ ἐξενέγχεις πρὸς τινες τὴν
ἐπιστολὴν. Εἰ γὰρ ποιήσῃς, οἱ τῆς κακίας χαρακτή-
ρας ἐξοῦσι λυπουμένους τοὺς ἐπιγινώσκοντας παρ'
ἑαυτοῖς, ἢ τοῖς αὐτῶν φίλοις τὰ εἰρημῆνα σφμβολα.

DION. PETAVII NOTÆ.

(80) Ὡς οἶόν τε πολυτελῶν. Forte οἶόνται.

Τὸ δὲ λυπεῖν ἔστι μὲν δεῖν ἀρῆν, καὶ πρὸς τρέπου φιλοσοφίας, δεῖν πρὸς παρόντας· τὸ δὲ καὶ γράφειν περὶ τούτων, μικροπρεπὲς δοκεῖ. Ἄλλ' ἄπειρ ἂν Συνέσιον πρὸς αὐτὸν διαλεγθεῖν, ταῦτα καὶ πρὸς τὴν τιμίαν σου κεφαλὴν διαλέγεται, τοῦ μόνου φίλου, ἢ μετὰ δυοῖν μάλιστα φίλου· ὡς ἐμοί γε ἐκτεδὸς τῆς τριττύος ὑμῶν, οὐδὲν ἔστιν ἀνθρώπινον τίμιον. Προσκειμένος δὲ καὶ αὐτὸς, τάχα συμπληρῶ τετρακτὺν ἰερὰς φιλας. Ἄλλ' εὐφημῶσω τῆς ἐν ἀρχαῖς ὀμωνύμου τετρακτύος ἢ φύσις. Ἐν τῷ τετραδίῳ τῶν λαμβείων (81) εὐρον ἐπὶ τέλους τοὺς δώδεκα στίχους γραφέντας ἄμα, ὡς ἐν ὄν ἐπιγράμμα. Ἐπὶ οὖν σε εἰκὸς ἔχειν αὐτοὺς, ἴσθι ὡς οὕτε ἐν εἰσιν, οὕτε ἐνός· ἀλλ' οἱ μὲν ὀκτὼ πρῶτοι μετ' ἐπιστήμης γραφέντες ποιητικῆς, μίγιστος ἕξως ἀστρονομικῆς, εἰς τὸ σου φίλου· οἱ δὲ τελευταῖοι τέσσαρες, ποιητικῆς εἰσι τρυφώσης μόνου. Καὶ ἔστιν ἀρχαῖον Ἡγοῦμαι δὲ ἀσεδέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν, ἢ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν. Ἐβρωμένως διαβίης, εὐαγῶς καὶ εὐλαδῶς φιλοσοφίας ἀντιποιούμενος. Εἰκοσι τοῦ Μεσῶρι ἡμέρας συντίθειμαί σοι περιμένειν σε, μισθ' ἄς σὺν θεῷ τῆς ὁδοῦ ἔξομαι. Τὸν ἀγαθώτατον ἑταῖρον πλείστα μοι πρόσσιτε· φίλῳ γὰρ αὐτὸν, δίδῃ σε πᾶν φιλεῖ.

arbitror mortuorum lucubrationes, quam vestes furari, quod sepulcra perfodere dicitur. Vale perpetuo, et religiose atque circumspicte philosophiam tracta. Viginti totos Mesori dies me tibi præstolaturum paciscor : quibus exactis, favente Deo iter aggrediar. Optimo sodali plurimam meo nomine salutem dicitur ; diligo enim ipsum, propterea quod etiam te diligit.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Φοιδάμων [γρ. Φοιδάμμων] ὃ τῆν ἐπιστολὴν ἐπιδοῦς, καὶ ἀνὴρ ἔστιν ἀγαθὸς, καὶ φίλος, καὶ ἀδικεῖται. Διὰ πάντα οὖν αὐτῷ συλλαβῆσθαι δίκαιος εἶ, καὶ δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὸν τρόπον, καὶ διὰ τὴν περίστασιν. Τοῦτο μὲν οὕτω γενέσθω· καὶ γὰρ εἰσικε σφόδρα πιστεῦσαι τῇ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν εὐνοίᾳ. Σοῦ γὰρ δεόμενος, ἐπ' ἐμὲ κατέφυγε, ταθαρήκως, δεῖ δι' ἐμοῦ, σου τεύξεται. Καὶ ὑπεσχόμην αὐτῷ τὸν Ἐρκουλιανὸν, διὰ Συνέσιον· τὸ δὲ νικᾶν τοὺς λυπούντας, δε' Ἐρκουλιανὸς τῆς ἰερὰς καὶ τιμίας κεφαλῆς. Περὶ τοῦ κήμητος (82) ἔγεγράφεις δι' Οὐρσικίου· λέγω δὲ τοῦ τυχόντος ἀρχῆς τῶν ἐν τῇ πατρίδι στρατιωτῶν· καὶ ἦτερος συνθήματα παρ' ἡμῶν, τοῦ γενέσθαι, παρὰ τῶν δυναμένων τοῦτο ποιεῖν ὧν φίλων, γράμματα πρὸς τε αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν ὀρδινάριον ἀρχοντα. Τὴν μὲν οὖν προαίρεσιν ἀπαεσχόμην καὶ τότε· τὸ δὲ ἔργον, ὡς παρέλκον, ἠρνούμην, γυμνὸν ἐμαυτὸν εἰς φιλοσοφίαν ἰστάς. Νῦν δὲ ἀδικούμενοι φίλοι, καὶ ἰδιῶται, καὶ στρατιῶται, βιάζονται με βούλεσθαι

DION. PETAVII NOTÆ.

(81) Ἐν δὲ τῷ τετραδίῳ τῶν λαμβείων. Versus hi duodecim existant in oratione *Περὶ δόρου*, quorum priores quatuor Ptolemæi sunt, reliqui Synesiani, qui leguntur etiam in *Anthologia*.

(82) *Περὶ τοῦ κήμητος*. Obscuritatem loci istius disculit brevia scholion ad Reg. col. marginem adnotatum, quod hic placuit exscribere : Ἐρκουλιανὸς ἰδεῖσθαι τοῦ κήμητος ὑπὲρ Συνέσιον, ὅπως ἀρχῆς τινος τύχη, καὶ γράφει τῷ Συνέσιῳ ἵνα εἰ τοῦτο ἀποδέχοιτο, παρασκευάσῃ τοὺς αὐτοῦ φίλους γράμματα πέμψαι πρὸς τὸν κήμητα, καὶ τὸν ὀρδινάριον.

A Si enim istud feceris, expressæ istæ nequitie descriptiones mœrore illos afficient, qui apud se, aut amicos suos commemorata a me indicia deprehenderint. Dolore autem afficere cum interdum virilibus animi sit, philosophicæque moribus consentaneum, quando illud coram, et apud præsentem agitur, tum ejusmodi de rebus scribere, angustum ac sordidum videtur. Sed quæ Synesius secum ipse disputaverit, ea apud te longe charissimum sibi caput disputat : unicum, inquam, aut cum duobus maxime amicis : quoniam extra tertionem vestrum nihil humanarum rerum magni admodum facio : quibus adjuuctus ego sacræ amicitie quaternionem fortassis expleo. Verum quaternionis illius naturæ, qui eadem appellatione inest rerum omnium principiis, B lingua favendum est. Cæterum in quaternario illo Ianibicorum, in fine duodecim versus simul per scriptos reperi, perinde ac si unum esset epigramma. Quoniam ergo verisimile est penes te illos esse, scito neque unum quid, neque unius esse ; sed octo quidem primi cum poetica scientia scripti, admista astronomica facultate, amici tui sunt : postremi vero quatuor, poetices solius lascivientis, estque id ipsum antiquum. Magis autem impium esse

esse, scito neque unum quid, neque unius esse ; sed octo quidem primi cum poetica scientia scripti, admista astronomica facultate, amici tui sunt : postremi vero quatuor, poetices solius lascivientis, estque id ipsum antiquum. Magis autem impium esse

EPISTOLA CXLIII.

C

Eidem.

Phœhamon, qui tibi hæc litteras offert, et vir bonus est, et amicus, et injuriam patitur. Quibus omnibus de causis æquum est illum abs te sublevari, sive nostri causa, sive ob mores ipsos, sive propter calamitatem. Hoc igitur ita a te fieri volo : nam in nostra amicitia fiduciam plurimum collocasse videtur ; qui cum de te impetrare aliquid vellet, ad me confugit, certo confidens per me tuam se esse gratiam assecuturum. Atque ego Herculianum illi 281 per Synesium promisi ; de his porro, quæ sibi molesti sunt, victoriam, per Herculianum, charum illud ac religiosum caput. De comite per Ursicinum scripseras : eum autem intellige, qui militum in patria præfecturam est sortitus : ac velut conficiendæ rei tesseram a nobis petebas ; litteras nimirum ab amicis tuis, qui id facere possent, tam ad ipsum, quam ad ordinarium magistratum. Atque ego quidem tum consilium probavi ; rem autem ipsam, tanquam supervacaneam, repu-

Τὸ δὲ ὧν φέλλω, οὐ τῶν τοῦ Ἐρκουλιανοῦ, ἀλλὰ τῶν τοῦ Συνέσιου. Ἔστι δὲ ὁ λόγος ἀπὸ τοῦ Ἐρκουλιανοῦ πρὸς τὸν Συνέσιον, καὶ ὡς ἐκεῖνον λέγοντός ἐστι τὸ ὧν. Quæ tamen non omnia mihi probantur. Quare sic existimo : scripsisse Herculianum Synesio, se, si quidem permitteret, ab amicis suis litteras ad comitem et ordinarium impetraturum, ut magistratu quopiam ornaretur, quod eorum causæ quæ ad sese confugebant juvanderum permittit Synesius.

diavi; quod nulum me ad philosophiam contulissem. Nunc autem affecti injuria amici, et privati, et milites cogunt me, ut civilem mihi potentiam assumam; ad quam minime a natura comparatum me esse scio: atque hoc mecum illi satis intelligunt; sed suapte causa vel invitum quidpiam agere compellant. Quamobrem si ita tibi faciendum videtur, facio potestatem. Salutem meo nomine dicito religioso sodali, diacono, qui quidem contra adversarium equitem strenue sese exerceat. Salutatur te universa nostra familia; ad quam Isionis accessio facta est, quem tu ab actis desiderabas: qui mihi ignavæ et indignæ philosopho litterarum ad magistratus postulationis causam præbuit; cum me partim coram pro multis interpellaret, partim per litteras, quas ipse deferebat. Et is quoque te usque ad conductum diem vicesimum expectat.

EPISTOLA CXLIV.

Eidem.

Servus quidam meus aufugit, non ex paternis meis, aut qui alia ratione mecum una sunt educati: ii enim liberaliter instituti, ac prope æquali mecum honore habiti, tanquam ex electione imperantem amant potius, quam velut ex lege dominum reformidant; sed Philoromus (hoc enim fugitivo nomen est) consobrinæ meæ Amelii filix servus, qui meus quidem propter illam factus est. Sed cum dissolute, ac citra disciplinam esset educatus, philosopho dignum et Laconicum regimen non tulit; et nunc Alexandrinum pro me dominum nactus, cum eo Ægyptum peragrat. Harporatio quidam est Heracliani satellitum, ex eorum ordine, qui adjutores adjuvant. Vox enim *Subadjuva* id significare creditur. Apud hunc Philoromus est. Ego vero, quod ad me attinet, valere illum juberem. Qui enim convenit, deteriore nihil opus habere melioribus: **282** eos vero, qui se meliores esse profitentur, opus habere deterioribus? Sed infelicis illius hera nondum omnino adduci potest ut philosophetur; ita ut ea contemnat, quæ minime ad nos adhærescunt: summoque a me opere contendit, ut aliquos mitterem, qui illum a fuga retraherent. Quam quidem provinciam in se recepit contubernialis meus Aithales; quem ego et duce Deo fretus dimisi; et humanum ei sum a te subsidium pollicitus. Tantum igitur hæc tibi in manus litteræ dentur: cætera, postquam argumentum omne permitto.

EPISTOLA CXLV.

Eidem.

Cum ego multo ante sanctum animum tuum corroborare cuperem, vehemens illud tuum consue-

Α μεταποιείσθαι τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, πρὸς τὴν ἀποπεφυκῶς οὐδα· καὶ αὐτοὶ μοι τοῦτο συνίστασιν, ἀλλὰ βιάζονται σφῶν ἕνεκα ποιεῖν τι καὶ ἀκούσιον. Νῦν οὖν εἰ δοκοῖ σοι τοῦτο ποιεῖν, ἐπιτρέπω. Πρὸς εἰπέ μοι τὸν ἱερὸν ἑταῖρον τὸν διάκονον, καὶ γυμναζέσθω πρὸς ἀνταγωνιστὴν ἱππέα. Προσαγορεύει σε πᾶς μου ὁ οἶκος, προσγενομένου αὐτῷ νῦν καὶ Ἰσίωνος, ὃν ἐπόθεις ἀπὸ διηγημάτων (83), ὃς αἰτιὸς μοι γέγονε τῆς ἀγεννοῦς καὶ ἀφιλοσόφου τῶν γραμμάτων αἰτήσεως πρὸς τοὺς ἄρχοντας, καταδεθῆς τὰ μὲν αὐτοπρόσωπος ὑπὲρ πολλῶν· τὰ δὲ δι' ὧν ἐκόμισεν ἐπιστολῶν. Καὶ οὗτος οὖν σε μέχρι τῆς διηγορευμένης εἰκόδος περιμένει.

B

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Οἰκέτης ἐμὸς ἐδραπέτευσεν, οὗ τῶν πατρῶων τῶν ἐμῶν, οὐδὲ τῶν ἄλλων συντραφέντων ἐμοί. Ἄγαθῆς γὰρ ἐλευθερίου μετασχόντες, καὶ μικροῦ δέω λέγειν ἐν ὁμοτίμοις ἀγόμενοι, φιλοῦσιν ὡς αἰρετὸν ἄρχοντα μᾶλλον, ἢ δεδίασιν ὡς νόμῳ δεσπότην· ἀλλ' ὁ Φιλώρωμος (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ δραπέτῃ) τῆς ἀδελφίδης μου τῆς Ἀμελίου θυγατρὸς οἰκέτης ὢν, ἐμὸς γίνεται δι' ἐκείνης. Τραφεὶς δὲ ἐκμελῆς καὶ ἀνάγωγος, φιλόσοφον καὶ Λακωνικὴν ἐπιστάσιαν οὐκ ἤνεγκε· καὶ νῦν ἀντ' ἐμοῦ δεσπότην εὐράμενος Ἀλεξανδρέα, περιστέλει μετ' ἐκείνου τὴν Αἴγυπτον. Ἀρποκρατίων τίς ἐστι τῶν Ἡρακλειανοῦ δορυφόρων, τάξιν ἔχων τῷ βοηθῷ βουλομένη. Ἡ γὰρ *σουβαδιουβα* λέξις (84) τοῦ οὗ ἐρμηνεύειν πιστεύεται. Τοῦτῳ σύνεστιν ὁ Φιλώρωμος. Κἀγὼ, τό γ' ἐμὸν, εἴασα ἂν χαίρειν αὐτόν. Ποῦ γὰρ εὐλογον τὸν μὲν χεῖρω τῶν βελτιῶνων μὴ δεῖσθαι, τοὺς δὲ βελτιῶνας ὁμολογοῦντας εἶναι, δεῖσθαι τοῦ χειρόνος; Ἄλλ' ἢ δέσποινα τοῦ κακοδαίμονος οὕτω πείθεται πάνυ φιλοσοφεῖν, ὥστε καταφρονεῖν τῶν οὐκ ἀντεχομένων, καὶ κατεδεθῆ πολλὰ σταλῆναι τοὺς ἐπανάζοντας αὐτόν. Ὑπέστη δὲ τὴν ὑπερσίαν αὐθαίρετος ὁ σύσκητος ἡμῶν Ἀειθαλής, ὃν ἐγὼ Θεῶν τε ἡγεμόνι βαρῶν ἔστειλα, καὶ ἀνθρωπίνην ἐπικουρίαν ὑποσχόμενος τὴν παρὰ σοῦ. Εἴη σοι τὴν ἐπιστολὴν ἐπιδοθῆναι· τὰ δὲ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ παρελιθῆς τὴν ὑπόθεσιν, Θεῶν, καὶ αὐτῷ σοι, καὶ Ἀειθαλεὶ μελήσει. D

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐπιθυμῆσας ἀρρηνῶσαι τὴν ἱερὰν σου ψυχὴν τῷ δι' ἐπιστολῶν ἐπιπλήξαι τῷ σφοδρῷ τῆς εἰς τὴν

DION. PETAVII NOTÆ.

(83) *Ὁν ἐπόθεις ἀπὸ διηγημάτων.* Magna mihi suspicio est ἀπὸ διηγημάτων officii quoddam genus esse, quomodo Latine a consiliis dicimus, a *comentariis, ab actis*, etc. Διηγήματα Latine *acta* vertere possis. Sic apud Theodor. l. ii *Eccles. hist.*, διηγήματα pro actis consilii sumuntur. Unde ἀπὸ διηγημάτων dicuntur exceptores, qui acta iudicio-

ram præscribent et redigebant in memoriam. Fuit autem Heraclianus vir nobilis, et præfectura aliqua ornatus, ut ex sequenti epistola liquet.

(84) *Ἡ γὰρ σουβαδιουβα λέξις.* Subadjuvam Justinianus vocat, quasi adjutoris adiutorem. Nam magister officiorum adiutorem habuit, cui *subadjuvæ* dati. Vide *Notitiam Imper. Orient.*

συντυχίαν ἡμῶν συστάσεως, πολλῶν πρότερον (85) ὑπὸ τῷ κατακλισμοῦ τῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἰδγγων αὐτὸς ἐθελύθη, καὶ εἰμὶ νῦν τοιοῦτος, ὅποιός σοι τυγχάνοντι πρότερον ἐνεκάλου. Ἄρ' οὖν ἀγαθῶν μοι μεγάλων αἴτιος ὁ θαυμάσιος Ἐρκουλιανός, οὕτως τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀναρτήσας ἑαυτοῦ, καὶ καταβιάσας τοῦ φιλοσοφίας ἀξιώματος; Ἐγὼ μὲν οὐ δι' ἄλλο τι τὰς Σειρῆνας ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἠγοῦμαι βλασφημεῖσθαι, ἢ ὅτι τῷ μελιχρῷ τῆς φωνῆς ἀπώλλουσι, προσ- ἀγόμεναι τὸν πιστεύσαντα. Ἦκουσα δὲ τοῦ τῶν σοφῶν καὶ ἀλληγοροῦντος τὸν μῦθον. Σειρῆνας γὰρ αὐτὰς αἰνίττεσθαι τὰς ἀπολαυστικὰς ἡδονὰς, αἱ τοὺς εἰ- ξαντας, καὶ καταγοητευθέντας αὐτῶν τῷ προσηγεῖ μετὰ μικρὸν ἀπολλύουσι. Τί οὖν ἀποδέουσι εἶναι Σειρῆνες αἱ τῶν σῶν ἐπιστολῶν ἡδοναί, ὅφ' ὦν-ἐγὼ τὸ ἐμδριθὲς ἀφελῶ, ὅλος Ἐρκουλιανῶ γέγονα; Μάρ- τυς Θεός, οὐ νόμος τοῦ γράφειν, ἀντ' ἄλλου τοὺς περὶ τοῦτου πεποιήμεαι λόγους, ἔν' ὑπόθεσιν ἔχω γραμ- μάτων. Ἀλλὰ τῶν παρ' Οὐρσικίνου δοθεισῶν ἐπιστο- λῶν ἦσαν δὲ τρεῖς ἡ μέση κατὰ τὸ μέγεθος ἐμβίον τι ψυχῆς πάθος ἐνέσταξέ μοι κομίσασσα καὶ γέγονα τῆς ἐν τοῖς γράμμασι κολακείας ἤττων τοσοῦτον, ὅσον αἰσχύνεσθαι. Τὸν ἀδελφὸν Κύρον (86) ἔδει κο- μίσασθαι παρὰ σοῦ γράμματα περὶ ὧν ἐδήλωσας, διὰ τὸν ἐκ Πενταπόλεως κόμητα. Καὶ χάριν μὲν ἔσχον τῇ προαιρέσει τοῦ συστήσαντος ἑπελάθου δὲ ὅτι φιλοσοφεῖν πειρώμαι, καὶ μικρὸν ἠγοῦμαι τιμὴν ἄπασαν, εἰ μὴ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ γένοιτο. Δέομαι οὖν διὰ τὸν Θεὸν οὐδέν. Οὕτε γὰρ ἀδικούμεν, οὕτε ἀδικού- μεθα. Τὸ δὲ τοιοῦτον, ἐκείνῳ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἔπρεπε ποιεῖν ἡμῖν δὲ αἰτεῖν, οὐ πρότερον. Εἰ γὰρ ἔδει ζη- τεῖν ἐπιστολάς, αἰτεῖν ἔδει πρὸς ἐμὲ γενέσθαι οὕτω γὰρ ἂν ἐτιμῆθην οὐχ ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ἕτερον. Ἐθ- ρωμένος εὐθυμῶν διαβίωης, φιλοσοφίαν ἀδολώτατα μετιών. Πᾶσα ὁμοῦ σε ἡ οἰκία, μάρτυς Θεός, καὶ παῖδες, καὶ γέροντες, καὶ γυναῖκες, προσαγορεύου- σιν. Ἴσως δ' ἂν αὐτὸς καὶ φιλοφρονουμένας τὰς γυναῖκας μισοίης. Ἴδὸν τί πεποίηκας ἔν' ὀδῷ με- θυα ἀπριξὲ λαδόμενος κατέχεις. Ἦσαν ἄρα Αἰγύ- πτιοι φαρμακεῖς, καὶ οὐ πάντα Ὅμηρος ψεύδεται, ὅτε καὶ αὐτὸς ἰδγγων πλήρεις ἐπιστολάς ἐκπέμ- πεις ἀπ' Αἰγύπτου. Ἐλένη μὲν οὖν τὸ λαθικηδὲς φάρμακον

tudinis nostræ desiderium per litteras redarguens : nunc illecebrarum , quæ in tuis litteris insunt , re- dundante copia fractus ipse , et emollitus sum ; et modo talem me invenio , qualis antea cum esses tete reprehenderam . Num igitur ingentium mihi bonorum causa egregius Herculianus existit , qui animum meum adeo sibi devinxerit , atque a phi- losophiæ dignitate dejecerit ? Equidem non aliam ob causam arbitror Sirenas poetarum probris ac maledictis exagitari , quam quod mellita vocis sua- vitate interitum afferebant , cum eum illexissent , qui iis fidem habuisset . Memini vero me nescio quem olim audire sapientem , qui sic fabulæ istius allegoriam enarraret . Etenim Sirenas aiebat volu- ptates illas significare , quibus fruimur ; quæ suc- cumbentes , atque earum blanditiis delinitis pau- latim perderent . Quidam igitur abest , quominus Sirenes sint quædam litterarum tuarum illecebræ , quibus ego gravitate constantiaque illa posita to- tus Herculiani sum factus ? Testis est Deus me non scribendi more , alterius cujuspiam loco , de ea re verba facere , quo litterarum argumentum aliquod haberem . Verum ex iis litteris , quas ab Ursicino tres accepi , quæ amplitudine media erat , vivum mihi quemdam instillavit affectum animi : adeoque sum litterarum adulatione superatus , ut meipsum puderet . Oportebat te ad fratrem Cyrum de eo , quod significasti , litteras dedisse , propter Pentapo- litanum comitem . Ac voluntati quidem commen- dantis 283 gratias egi . Videris mihi tamen istud obli- tus , quemadmodum philosophari instituerim ; atque omnem honorem parvi pendam , qui non a philoso- phia proficiscatur . Itaque nihil propter Deum ea commendatione opus habeo . Neque enim aut facio cuiquam injuriam , aut accipio . Quare istud ipsum in illum nostri causa conferre oportebat , tibi au- tem postulare nequaquam congruit . Nam ut maxime litteræ petendæ essent , ad me potius ut scriberentur , peti deberet ; ita enim mihi honos haberetur , non pro nobis ad alterum . Incolumis perpetuo hilarisque degas , philosophiam sincerissime ambiens . Uni- versa te simul familia , testis est Deus , tam pueri , quam senes , et mulieres salutant . Quanquam for- lassis etiam blandientes , atque humanitate prosequentes mulieres oderis . Vide quid feceris : me , cum in via essem , mordicus apprehensum detines . Profecto Ægyptiî incantatores sunt ; nec omnia falso ab Homero sunt prodita : cum tu ipse incantationum plenas litteras ab Ægypto mittas . Atque Helene- quidem obliviosum mæroris poculum

Πολύδαμνα πὸς Θῶνος παράκοιτις.

D dedit Thonis conjux Polydamna.

Σοὶ δὲ τίς τὸ ἀνιαρὸν δέδωκεν, ᾧ χρίσας ἐπεμψας τὴν ἐπιστολήν;

Tibi vero quis mæroris efficiens illud dedit, quo delibutam ad me epistolam misisti?

EPISTOLA PMG'.

EPISTOLA CXLVI.

Ἰωάννη.

Joanni.

Οἶμά σε καὶ πρὸ εὐχῆς εὐ πράττειν, ὅς γε ἀφελῶ τοὺς ἀνθρώπους ἡμᾶς,

Ego te supra votum felicem esse arbitror, qui nos homines derelinquens,

DION. PETAVII NOTÆ.

(85) *Συστάσεως, πολλῶν πρότερον.* Assentior eruditissimo viro Federico Morello, qui hic ἐνστά- σεως legendum animadvertit. Cui addo legendum insuper οὐ πολλῶν πρότερον. Innuit enim se non

multo ante litteras dedidisse, quibus vehemens illud desiderium castigaret.

(86) *Τὸν ἀδελφὸν Κύρον.* Vide epist. 143.

Ales in pratis, tenebrosa in nocte vagantes;
 et in terrenis curis volutatos, te supra illas erigens,
 cum hic adhuc esses, recessisti, ac beatum institui-
 tui vitæ genus; nisi amicus tuus Ganus in rebus
 tuis ad nos perferendis ac narrandis mentiendam
 nonnihil arbitretur. Solet enim veritatem imprimis
 occultare benevolentia. Ganus igitur iste monachium
 tibi vitæ institutum tribuit, ac tibi libros,
 eorumque sensum, qui quidem ad theologiam per-
 tinet, adeundæ urbis occasionem dedisse confirmat.
 Pullo te insuper amictum esse pallio dicit. Atqui
 nihilo deterius erat, candidum si esset. Splendi-
 dissimæ quippe naturæ dicatum magis et consecra-
 tum id fuerit, quod in his, quæ percipiuntur sensi-
 bus, purum est, magisque lucidum. Sed si pullum
 ideo colorem probasti, quod id aliorum, qui ante
 te usurparunt, imitatione feceris: laudo quidquid
 Dei causa suscipiatur. **284** Nam illud ipsum, eu-
 jus gratia sit, facienti tribuit, ut præclare sit hoc
 ab eo factum; inestque in voluntate ipsa virtus.
 Quamobrem nos tibi gratulamur, qui ad eum finem
 subito perveneris, ejus nos pridem fores ægre et
 cum labore pulsamus. Tu vero nobiscum precare,
 ut et ipsi olim assequamur; lucrique nonnihil ex
 in libris ætatem attriverimus. Incolumem, felicemque vitam traducas, vir egregie.

EPISTOLA CXLVII.

Olympio.

Tributi pendendi partes meas, ac munus præteri-
 misi. Quid enim facerem, cum nullus e Græcis, qui
 Libyam incolunt, onerarias ad mare nostrum mittere
 velit? Ac te etiam omni pensitatione libero. Non enim
 Syris curæ est navalia Cyrenensium appellere. Quod si
 quando contingeret, me tamen insciente fieret. Quippe
 neque mari proximam, nec in portu frequens; sed ad
 austrum in extremis sum Cyrenensium situs finibus.
 Atque e vicino nobis habitant, quales Ulysses in Ithaca
 clavum tenens quæritabat, iram Neptuni ex præscripto
 oraculi procurans,

*qui nec freta norunt
 Mortales, sale nec condita cibaria rodunt.*

Sed ne temere istud a me dictum arbitreris, ne ad
 salem quidem usque nostros maris uti commercio:
 neque tamen insulis ob id carnibus, aut libis vesci
 puta. Est enim, per sacram Vestam juro, est apud
 nos terrestre sal, quod minore intervallo ab austro
 distat, quam ab aquilone mare. Hoc Ammonis sal
 a nobis appellatur. Lapide hoc friabili allitur, atque
 tegitur; quem crustæ in modum insidentem cum
 detraxeris, facili negotio manibus ac sarculis
 altius proscindi subjecta tellus potest. Id porro

DION. PETAVII NOTÆ.

(87) *Τούτους Ἀμμωνος καλοῦμεν τοὺς ἄλας.*
 Plin. l. xxxi, c. 7: *Cyrenaiici tractus nobilitantur ammoniaci et ipso, quia sub arena inveniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapor, et medicinæ utilis. Probatum quam maxime perspicuum, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quod*

A *Ἄτης ἐν λαιμῶνι κατὰ σῦδρον ἠλάσκοντας,*
 καὶ ταῖς χθονίαις ἐγκαλινδουμένους φροντίσιν, αὐτῆς
 ὑπὲρ ταύτας στήσας σαυτῶν, ἀνεχώρησας ἔτι δεῦρο
 ὦν, καὶ μακαρίας ἤφω ζωῆς· εἰ μὴ φίλος ἦν Γάνος,
 ἐν τῷ λέγειν, καὶ διαγγέλλειν τὰ σὰ πρὸς ἡμᾶς οἰε-
 ται δεῖν τι καὶ ψεῦδεσθαι. Δεινὸν γὰρ ἡ εὐνοια κλι-
 ψαι τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος οὖν ὁ Γάνος ἐπαφήμισέ σοι
 τὸν μονήρη βίον· καὶ πρόφασιν τῆς εἰς τὴν πόλιν
 εἰσόδου βιβλία, καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν, ὅσος εἰς θεολο-
 γίαν συνταίει· καὶ φαῖν τριδώνιον ἀμπέχεσθαι σέ
 φησιν. Οὐδὲν μὲν ἦν μετῶν, εἰ καὶ λευκὸν ἦν. Τῆ
 γὰρ φανοτάτῃ φύσει μᾶλλον ἀνακείμενον εἴη τὸ ἐν
 τοῖς αἰσθητοῖς καθαρὸν, καὶ φωτειοδέστερον. Εἰ δὲ καὶ
 τὸ μέλαν ἐπήνεσας, ἐπειθὴ ζήλω τινῶν προλαβόντων
 ἐποίησας, ἐπαίνῳ πᾶν τὸ ἐπὶ τῷ θεῷ γινόμενον. Τὸ
 γὰρ οὐ χάριν γίνεται, διδῶσι κατορθοῦν τῷ ποιοῦντι,
 καὶ ἡ προαίρεσις ἔχει τὴν ἀρετὴν. Ἡμεῖς μὲν οὖν σοι
 συνηδόμεθα, σχεδιάσαντι τὸ τέλος, ὅπερ ἡμεῖς κάλαι
 σὺν πόνῳ μόλις θυροκοποῦμεν. Σὺ δὲ ἡμῖν σύνευξαι,
 φθάσαι ποτὲ καὶ αὐτοῖς, καὶ εὐρέσθαι τι κέρδος ἀπὸ
 τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ μερίμνης, ἵνα μὴ τὴν ἄλως ὤμων
 κατατετριφότες πρὸς τοὺς βιβλίους τὸν βίον. Ἐββα-
 μένως εὐδαιμονῶν διαδιψῆς, θαυμάσιε.

philosophiæ curis, ac vigiliis obtineamus; ne frustra

ΕΠΙΣΤΟΛΗ PMZ.

Ὀλυμπίῳ.

Ἀπέλιπον τὴν τάξιν τῶν φόρων. Τί γὰρ ἦν ποτεῖν,
 οὐδενὸς Ἑλλήνων τῶν τὴν Αἰθιοπία ἐμπρηκτότων θέ-
 λοντος εἰς τὴν παρ' ἡμᾶς θάλατταν ἐκπέμπειν ἀλά-
 δας; Καὶ σὲ δὲ ἀφίημι τῆς συντάξεως. Οὐδὲ γὰρ
 Σύροις ἐπιμελὲς καταίρειν εἰς τὰ Κυρηναίων ἐπέμψαι.
 Λάθοι δ' ἂν με τοῦτο ποτε καὶ γενόμενον. Οὐ γὰρ εἰμι
 γείτων θαλάττης, οὐδ' ἑλλιμενίζω συχνά· ἀλλ' ἀν-
 ψικισμαὶ πρὸς νότον ἀνεμους, Κυρηναίων ἔσχατος· καὶ
 γείτονες ἡμῖν εἰσιν, οἱ οὐς Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν Ἰθά-
 κην τὸ πηδάλιον ἔχων ἐζήτει, μῆνιν Ποσειδῶνος ἐκ
 τοῦ χρησμοῦ παραιτούμενος,

*οὐ οὐκ ἴσασι θάλασσαν
 Ἄνερες, οὐδὲ θ' ἄλεσσι μεμμημένον εἶδαι ἔδου-
 [σιν.*

Ἄλλὰ μὴ λόγον ἄλλως οἰηθῆς, τὸ μὴδὲ μέχρις ἁλῶν
 τοὺς δεῦρο κερῆσθαι θαλάττῃ· μήτε μὴν ἀναλτα ἐκ
 τοῦτο κατεσθίειν ἡγοῦ τὰ κρέα τε, καὶ τὰ πέμματα.
D Εἰσὶ νῆ τὴν ἱερὰν Ἑστίαν, εἰσὶν ἡπειρώται παρ'
 ἡμῖν ἄλας, ἀπέχοντες πρὸς νότον ἑλαττον ἢ πρὸς
 ἀπαρκτίαν ἢ θάλαττα. Τούτους Ἀμμωνος καλοῦμεν
 τοὺς ἄλας (87). Πέτρα δὲ αὐτοῦς φαφάρη καὶ τρέ-
 φει, καὶ κρύπτει· ἦν δταν ἀφίλης ἐπιθεδημένῃν
 ὡσπερ ἐφελκίδα, βρῶσῶν ἡ πολλὴ καὶ χερσὶ καὶ σα-
 λισίν ἀροῦν τὸ βάθος. Τὸ δὲ ἀναγωννύμενον ἄλας

*levissimus intra specus suos, in lucem universam pro-
 latus vix credibili pondere ingravescat.* Dioscor. l. v,
 c. 26. De sale fossitio vide Arrian. lib. iii De rebus
 Alex. Herodotus in *Melpom.* scribit in Libya interiore
 ἄλας κυλωνοῦς εἶσε διὰ δέκα ἡμερῶν ὄδοῦ usque ad
 fretum.

είσιν, ἰδεῖν τε ἡδεῖς, καὶ γεύσασθαι τὴν ἄλλην ἡδονήν. Ἄλλ' ὅπως μὴ σοφιστικὴν ἀπειροκαλίαν οἰηθῆς, τὸ ἐπεξελεθεῖν τῶν ἐπιχειρῶν ἄλῶν τῷ διηγήματι. Ἥκιστα γὰρ τοῖς ἀγροδιαίτοις ἡμῖν προσίζανει τὸ φιλότιμον πάθος. Ἄλλὰ σὺ γὰρ ἀπαιτεῖς ἕκαστα παρ' ἡμῶν τὰ περὶ ἡμῶν εἰδέναι. Ἀνέχου τοίνυν ἀδολεσχοῦσης ἐπιστολῆς, ἵνα καὶ τῆς ἀκαίρου πολυπραγμοσύνης ὄψις δίκην. Ἄμα δὲ καὶ χαλεπὸν εἰς πίστιν τὸ ἕκαστος ἀπότροπον. Οὐ φαῦλον οὖν ἔργον Σύρον ἀναπεῖσαι περὶ χειρῶν ἄλῶν. Ἐπεὶ καὶ δεῦρο πράγματα ἔχω, περὶ νεῶν, καὶ ἰστίων, καὶ θαλάττης ἀνακρινόμενος. Οἶσθα γὰρ ὡς ἐγὼ καὶ φιλοσοφῶν ποτε ἄμα ὑμῖν ἐθελεσάμην τὸν χρῆμα τοῦτο τὴν θάλασσαν, καὶ πρὸς Φάρω, καὶ πρὸς Κανώβω, τὴν μεγάλην λίμνην τὴν ἀλμυρὰν (88). Καὶ εἴλετο ναῦς, καὶ ἀνήγετο πρὸς οὐρον αὐτῆ, κώπαις ἕκαίνη. Ἐγελάτε γοῦν εἰκάσαντος αὐτὴν ἐμοῦ ζῶψ πολυπόδι. Οἱ δὲ, διακκινεῖται τὰς γνώμας, ὡς περ ἡμεῖς, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐπέκεινα Θούλης ἀκούωμεν, ἥτις ποτέ ἐστιν ἡ Θούλη, διδοῦσα τοῖς διαβάσιν αὐτὴν ἀνεύθυνα καὶ ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι. Ἄλλ' οὐτοί γε κἂν προσίωνται ποτε τὰ περὶ τῶν νεῶν, ἣ δόξωσιν ἐκεῖνο γελᾶν, ἀνακράτος ἀπιστοῦσιν, ὅτι δύνανται τρέφειν ἀνθρώπους καὶ θάλαττα. Τοῦτο γὰρ μόνην ἔχειν ἀξιοῦσι τὴν μητέρα γῆν τὸ πρεσβεῖον. Ἐγὼ δὲ ποτε αὐτοῖς ἀνανεύουσι πρὸς τὰ περὶ τῶν ἰχθύων, ἀναλαβῶν καὶ προσαβράξας πέτρας τινὰ [γρ. πέτρων τινι] κέραμον, ἐδειξα τῶν ἀπ' Αἰγύπτου ταρίχη συχὰ· οἱ δὲ, ὄψεων πονηρῶν ἔφασαν εἶναι σώματα· καὶ ἀναθορόντες ἔφρευγον, τὰς ἀκάνθας ὑποπτεῦοντες, ὡς οὐδὲν ἠπιωτέρας τοῦ διὰ τῶν ὁδόντων φαρμάκου. Καὶ ἔφη τις ὁ γεραίτατος, καὶ ἐν τῇ δόξῃ φρενῶν ἐπιβολώτατος, σχολῆ γοῦν περὶ ὕδατος ἀλυκοῦ πιστεῦσαι, καλὸν τι αὐτίθι [γρ. ἐναυθα] τρέφεσθαι καὶ ἐδώδιμον, τῶν πηγαιῶν, τῶν ἀγαθῶν καὶ ποτίμων ναμάτων, βατράχους καὶ βδέλλας γεννώντων, ὧν οὐδ' ἂν ὁ μαινόμενος γεύσασαίτο. Καὶ εἰκότα γε ἀγνοοῦσιν.

suasum esse dixit, ut in ea honi aliquid vescique nutritur, cum in fontanis aquis optimis, et ad primum idoneis, nihil præter ranas et hirudines gignatur; quas nemo adeo insanus est ut gustare velit. Nec immerito isud ignorant.

Οὐ γὰρ σφᾶς ἐκ νυκτὸς ἐγείρει κῆρ' ἐπιθρῶσκον πελάγους· ἄλλ' ἵππων χρεμετισμοί, καὶ μηκάζων αἰπόλιον, καὶ προβατίων βληχῆ, καὶ ταύρου μύκημα· πρώτης δὲ ἀκτίνας ἐπιβαλοῦσης, τῶν μελιττῶν ὁ βόμβος, εἰς ἡδονῆς λόγον οὐδεμιᾶ παραχωρῶν μουσικῆ. Μῆτις σοι δοκοῦμεν ἐκδιηγέσθαι τὰς ἄγγελμάχου [γρ. ἄγεμάχου], τοιοῦτον οἰκοῦντες ἄγρον, πόρρω πόλεως, καὶ ὁδῶν, καὶ ἐμπορίας, καὶ τρόπων ποικίλων; Ἡμῖν γὰρ ἐστὶ σχολῆ μὲν φιλοσοφεῖν, ἀσχολία δὲ κακούργεῖν. Σύνοδοι δὲ πᾶσαι πᾶσιν ἐταιρικαί, χρωμένων ἀλλήλοις ἐπὶ γεωργίαν, ἐπὶ ποιμένας, ἐπὶ ποιμένας, ἐπὶ θήραν ὧν ἡ γῆ φέρει παντοδαπὴν. Οὐδὲ γὰρ νόμος ἡμῖν, οὐτ' αὐτοῖς οὐθ' ἵπποις, ἀνδρωτὶ σίτον αἰρεῖσθαι. Ἀριστῶμεν δὲ ἐπ'

A quod effoditur, sal est, cum visu ipso, cum alia gustandi voluptate jucundissimum. Verum ne tu sophisticæ hoc insolentiæ putes esse, de vernaculo sale narrationem instituire; minime enim rusticanis nobis hæret ambitiosa gloriæ contentio. Sed enim sigillatim quæ sunt apud nos scire a nobis postulas. Quare loquacem epistolam sustine, ut importunæ curiositatis 285 pœnas persolvas. Quin et hoc persuasum difficile est, quod ab uniuscujusque educatione usque alienum est. Quamobrem non parum negotii est Syro posse de terreno sale persuadere: cum ego molestiam hic habeam de navibus, ac velis, atque mari sæpius interrogatus. Meministi enim me, cum aliquando vobiscum philosopharer, rem illam, mare scilicet, aspexisse; et ad Pharum; ad Canobum, vastum illum lacum ac salsum vidisse. Ac tum forte navis trahebatur, aliaque velis in altum, altera remis agebatur. Ridebatis igitur me, quod eam animali multipedi similem esse dicerem. At illi eodem modo afficiuntur animo, quomodo nos, cum de iis quæ ultra Thulen sunt audimus: quæcunque demum Thule est, quæ iis qui eo penetraverint, impune ac citra reprehensionem mentiendo potestatem facit. Verum ii utcunque tandem ea quæ de navibus dicuntur admittant, aut ridere idipsum videantur, pertinacissime tamen credere istud nolunt, posse ex mari hominibus alimenta suppeditari. Hoc enim velut honorarium parenti terræ præcipuum ac peculiare esse censent oportere. Ego vero cum ipsi aliquando quæ de piscibus narrantur abnuerent, fictile quoddam apprehendens, et ad saxum allidens, allatam ex Ægypto salsamentorum copiam iis ostendi; quæ illi malorum serpentum corpora esse dicebant; statimque in fugam prosiliebant, spinas reformidantes, tanquam nihilodentium veneno mitiores. Inter quos unus ætate omnium provectissimus, atque in opinando sagacissimus, ægre sibi de aqua salsa persuasum esse dixit, ut in ea honi aliquid vescique nutritur, cum in fontanis aquis optimis, et ad primum idoneis, nihil præter ranas et hirudines gignatur; quas nemo adeo insanus est ut gustare velit. Nec immerito isud ignorant.

Non etenim de nocte tumens hos excitat unda pelagi: sed equorum hinnitus, et caprarum vociferantes greges, et ovium balatus, et taurorum mugitus. Inde ad prinns solis radios apium sonitus, nihil quod ad voluptatem attinet musico concentui deterior. An non tibi eas quæ Anchemachi fuerunt narrare videmur, qui talen agrum incolamus ab urbe dissitum, et viis, et mercatu, et versutis moribus? Nobis 286 enim philosophandi otium est, malefaciendi nullum. Jam conventus omnes omnibus sociales sunt, sibi invicem ad agriculturam opitulantibus, ad greges, ad pastores, ad venatum eorum quæ terra fert, multiplicem. Nefas enim sive ipsis nobis, sive equis nostris est, sine sudore cibum

DION. PETAVII NOTÆ.

(88) [LXXXIX] Ἀλμυρὴν τὴν ἀλμυρὰν. Haud emittenter ἀλμυρὰν scripsimus. Nam mare λίμνην appellat, ut et Hom. II. Ω, et apud Herod. lib. vii Xer-

xes Hellespontium vocat ἀλμυρὸν ποταμὸν. Atqui in VV. οἱν. λαμυρὰν leg.

capere. Polenta autem vescimur cum in cibo. A
 tum in potu suavissima; cujusmodi Nestori apud
 Homerum miscet Hecamede. Secundum vehemen-
 tem fatigationem ista sorbitio æstivi caloris reme-
 dium est. Sunt et nobis insuper liba triticea, et edules
 arborum fructus, partim domestici, partim
 agrestes, vernaculi omnes, telluris optimæ succi:
 nec apum favi desunt, aut caprinum lac. Non enim
 mulgere boves apud nos receptum est. Nec mino-
 rem mensis nostris copiam frequens canibus et
 equis venatus suppeditat: quem nescio cur Home-
 rus *viris gloriosum* non appellet, nec illustres in
 ea homines fieri dixerit, cum eo præconio forum
 affecerit, ex quo perfrictæ frontis homunciones
 ac nequissimi prodeunt, nec sani quidquam, sed
 contumeliosi et dolorum machinatores callidi; B
 quos irridere passim solemus, quoties nobiscum
 iisdem in ædibus versantur. Horrent enim, cum ex
 camino promptas ferinas carnes vident. Quid feri-
 nas dico? Venenum sane citius, quam eas apud nos
 degustaverint. Vinum porro quærunt tenuissimum,
 mel crassissimum, et oleum levissimum, frumen-
 tum vero ponderosissimum. Quin patrias illorum
 celebrant, Cyprum, et Hymettum nescio quem, ac
 Phœnicem, et barbaram. Ager vero noster, etsi
 singulis rebus ab eorum unoquoque vincitur,
 qui summum earum frugum fastigium obtinent;
 cæteris tamen unumquemque superat. Atque hic
 ex secundis principatus est, quem Peleus et The-
 mistocles nacti, in omnibus optimi omnium inter
 Græcos celebrati sunt. Quamvis autem istud de-
 mus, niel nostrum Hymettio deterius esse, at
 ejusmodi est, ut eo præsentē nihil sit quod pere-
 grinum liquorem desideremus. Inter olei vero ge-
 nera haud dubie nostrum antecellit, si non iis ar-
 bitrium permittatur, quorum vivendi depravata est
 ratio. Nam hi appendere illud solent, pondere boni-
 tatem metientes; et præcipuam ejus notam in levi-
 tate collocant. Nobis etsi 287 nullæ ad oleum tru-
 titiæ cuduntur. Quod si hoc tamen omnino facien-
 dum est, naturæ consentaneum esse dicimus, ut
 in eo genere quod ponderosius est præferatur. Et
 certe egregium illud oleum, ac venale in ellychniis
 præ infirmitate alere flammam nequit. Quod apud
 nos nascitur, qua est generositate, rogam excita-
 verit, ac dum lucerna opus est, manufactam quo-
 dammodo diem infert. Ad hæc pinguefaciendæ
 mazæ aptum est: aptam item iis qui corpus exer-
 cent, ad nervos fovendos. Sed et musica ipsa apud
 nos, ut si quid aliud, tralætita est: estque An-
 chemachetis pastoralis quædam exigua lyra, rudis
 et incondita, sed felicitis conventus, et cumprimis
 virilis; quæ non immerito instituendis in Platonis
 rep. liberis accommodetur, propterea quod mo-

ἀλφίτοις, ἡδίστοις μὲν ἐμπαγεῖν, ἡδίστοις δὲ ἐμπεῖν,
 ἃ καὶ τῷ Νέστορι κίρησιν Ἐκαμήθην. Μετὰ τὸν κό-
 πον Ἰσχυρὸν δὲ κυκεῶν τῆς θερινῆς ὥρας ἀλέξημα.
 Καὶ μὴν ἐστὶν ἡμῖν καὶ πύρινα πέμματα· καὶ
 τρακτὰ ἀκροδρύων (89), τὰ μὲν, ἡμερα, τὰ δ' ἄγρια,
 πάντα ἐγγώρια, γῆς ἀρίστης χυμοὶ, καὶ κηρία μελι-
 τῶν, καὶ γάλα ἐξ αἰγῶν. Οὐ γὰρ νομίζομεν βούς
 ἀμέλγειν. Ποιεῖ δὲ οὐκ ἐλάττω τὴν ἀφθονίαν ἐν ταῖς
 τραπέζαις, καὶ ἡ διὰ τῶν κυνῶν καὶ τῶν ἱππῶν θή-
 ρα· ἦν οὐκ οἶδα πῶς οὐ προσεῖπεν Ὅμηρος κυδιά-
 νειραν, οὐδὲ ἀριπρεπείας ἔφη τοὺς ἄνδρας ἐν αὐτῇ
 γίγνεσθαι· τὴν δὲ ἀγορὰν ἐγκωμίῳ τοιοῦτῳ τετίμη-
 κέν, ἀνθρώπια παρεχομένην ἀναϊδῆ, καὶ παμπόνηρα,
 καὶ οὐδὲν ὑγιές· ἀλλὰ λαιδωρα, καὶ κακοβραφεῖν εἰ-
 δότα; Ἐφ' οἷς καὶ γελῶμεν ἡμεῖς, ὅταν ποτὲ ἡμῖν
 ὁμόδρῳφα γένηται. Φρίττουσι γὰρ τοὶ πρὸς τὰ ἐκ
 τῶν καμίνων κρέα τὰ θήρεια. Καὶ τί λέγω τὰ θή-
 ρεια; Φαρμάκου γ' ἂν θάττων, ἢ τούτων παρ' ἡμῖν
 γεύονται. Ζητοῦσι δὲ ὅταν μὲν τὸν λεπτότατον, μέλι
 δὲ τὸ παχύτατον, καὶ ἔλαιον μὲν τὸ κοφύοτατον,
 πυρὸν δὲ τὸν βαρύτατον· καὶ πατριδας αὐτῶν ὕμνου-
 σι, Κύπρον καὶ Ὑμηττὸν τινα, καὶ Φοινίκην, καὶ
 βάρβαρον. Ἡμῖν δὲ ἡ χώρα, καὶ εἰ καθ' ἐν ἐκάστης
 ἡττάται τῆς τὸ ἄκρον φεροῦσης, τοῖς λοιποῖς ἐκάστην
 νικᾷ. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐκ δευτέρων πρωτεῖον, ὃ καὶ
 Πηλεὺς καὶ Θεμιστοκλῆς εὐράμενοι, πάντα πάντων
 ἀριστοὶ τοῖς Ἕλλησιν ἐκηρύχθησαν. Εἰ δὲ δὴ καὶ
 δοίημεν τὸ δεῦρο μέλι χειρὸν εἶναι πρὸς τὸ Ὑμητ-
 τειον. Ἀλλὰ τοιοῦτόν ἐστιν, οἴου παρόντος, οὐδὲν
 δεῖν τοῦ ξένου χυμοῦ. Ἐλαιον μέντοι σαφῶς τὸ
 ἡμεδαπὸν ἀριστον, ἦν μὴ κριώσιν οἱ διεφθορό-
 τῃ τὴν διαίταν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτὸ ζυγοσπα-
 τοῦσι, βροπῆ τὴν ἀρετὴν ἐξετάζοντες, καὶ τὸ μαιαγω-
 γοῦν ἐν πλευνεκτικῆς μοίρᾳ λογίζονται. Ἡμῖν
 δὲ οὐ χαλκεύονται μὲν ἐπὶ τοῦλαιον τάλαντα· φα-
 μὲν δὲ, εἴπερ αὐτὸ δέοι ποιεῖν, φύσιν εἶναι τὸ
 πλέον ἔλκον τιμᾶν. Ἀμέλει τὸ θαυμαστὸν αὐτοῖς καὶ
 ὄνιον ἔλαιον ἐν ταῖς θρυαλλίσιν, ὅπ' οὐδενείας ἀσθε-
 νεῖ θρέψαι φλόγα. Τὸ δὲ αὐτόχθον, ὅπ' γενναιοῦτος
 πυρκαϊᾶν ὄλην ἀνίστησι, καίτ' ἐπιπέδῳ λύχνου δέοι,
 χειροποίητον ἡμέραν ποιεῖ. Ἀγαθὸν δὲ λιπῆναι μάζαν·
 ἀγαθὸν δὲ σωμασκοῦσι τρέψαι νεῦρα. Ἡμῖν δὲ καὶ
 τὸ μουσικῆς χρῆμα ἐπιχώριον ὡς οὐδὲν ἄλλο, καὶ
 ἐστὶν Ἀγχεμαχηταῖς [γρ. Ἀγχεμαχητ.] λύριον τι
 ποιμενικὸν λιτὸν καὶ αὐτόσκευον, εὐφημὸν τε καὶ
 ἄρρεν ἐπεικῶς, οὐκ ἀνάξιον τοὺς ἐν τῇ Πλάτωνος
 πόλει παιδας ἐκτρέφειν. Ὡς οὐ λογίζεται τοῦτο (90),
 οὐδὲ ἀρετὴν ἔχει παμφανῶς ἡρμόσθαι· τῷ δὲ ἀπλῶ
 τῶν χορδῶν, συμβαίνουσιν οἱ προσάδοντες. Οὐ γὰρ
 ἐπιτίθενται τρυφώσας ὑποθέσεις· ἀλλ' ἐστὶν ἡμῖν
 καλὸν τι χρῆμα φῶδης, ἔπαινος ἐνόρχου κριοῦ, καὶ
 ὁ μελουργὸς κύων ἐγκωμίου τυγχάνει, ὅτι, οἶμαι, δι-
 καιῶς ἐστὶ, τὰς δαίνας οὐκ ὄρθωδῶν, καὶ λαρυγγίζων
 τοὺς λύκους. Καὶ ὁ κυνηγέτης οὐχ ἥμισυ φῶδῃ γίνε-

DION. PETAVII NOTÆ.

(89) Καὶ τρακτὰ ἀκροδρύων. E glossmate esse videtur alterutra vox. Τρακτὰ enim idem sunt quod ἀκρόδρυα. Suidæ quippe τὰ κατακτὰ τῶν ὀπωρῶν dicuntur, οἶον κάρνα, καὶ βέλαντοι· nuces scilicet,

sive fructus omnes lignoso putamine.

(90) Ὡς οὐ λογίζεται τοῦτο. Corrigo λυγί-
 ζεται. Quod ad inflexionem vocis et modulationem
 attinet.

ται, ταῖς κατανομαῖς εἰρήνην ποιῶν, καὶ εὐωχῶν ἡμᾶς πανθεσία κρεῶν· ἥ τε διδυμοτόκος ὄϊς, οὐκ ἀπαξιούται τῆς λύρας, ὅτι κλείω τῶν ἐτῶν ἐκτρέφει τὰ ἔγγραφα· τὴν δὲ κρᾶδην θαμὰ, καὶ τὴν ἀμπελον ἐντείναντες ψάλλομεν. Οὐδὲν δὲ ὄσον εὐχαί, τινες, ἔτι τε ἄσμα, καὶ αἰτήσεις ἀγαθῶν ἀνθρώποις, καὶ φυτοῖς, καὶ βοτοῖς. Ταῦτά σοι καὶ τὰ τοιαῦτα παρ' ἡμῖν ὄρια, καὶ ἀρχαῖα, καὶ πενήτων ἀγαθά. Βασιλεὺς δὲ, καὶ βασιλέως φίλοι, καὶ δαίμονος ἑρχησις, οἷα δὴ συνιόντες ἀκούομεν, ὀνόματά τινα καθάπερ αἱ φλόγες ἐπὶ μέγα τῆς δόξης ἐξαπτόμενα καὶ σβεννύμενα· ταῦτα δεῦρο ἐπιεικῶς σιγᾶται, καὶ σχολῇ ταῖς ἀκοαῖς τοιούτων ἀκροαμάτων. Ἐπεὶ καὶ βασιλεὺς, ὅτι μὲν ζῆ τις ἀεὶ, τοῦτ' ἴσως ἐπίστανται σαφῶς· ὑπομιμνησκόμθθα γὰρ ἅπαν κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐκλεγόντων τοὺς ἑβδούρους. Ὅστις δὲ οὗτός ἐστιν, οὐ μάλα ἔτι τοῦτο σαφῶς. Ἄλλ' εἰσὶ τινες ἐν ἡμῖν, οἳ μέχρι καὶ νῦν Ἀγαμέμνονα κρατεῖν ἤγηγναι τὸν Ἀτρεΐδην, τὸν ἐπὶ Τροίαν, τὸν μάλα καλὸν τε καὶ ἀγαθόν. Τοῦτο γὰρ παιδόμεν ἡμῖν ὡς βασιλικὸν παραδέδοται τοβνομα. Καὶ Ἰδυσσέα τινὰ φίλον αὐτοῦ ὀνομαζοῦσιν οἱ χρηστοὶ βουκκοί, φαλακρὸν μὲν ἄνθρωπον, ἀλλὰ δεῖνὸν ὀμιλῆσαι πράγμασι, καὶ πόρον ἐν ἀμηχάνοις εὑρεῖν. Ἀμέλει γε λῶσιν, ὅταν περὶ αὐτοῦ λέγωσιν, ἠγούμενοι πέρυσιν ἐκτετεφλώσθαι τὸν Κύκλωπα· καὶ ὡς εἴλετο μὲν ὑπὸ τῷ κριῶ τὸ γερόντιον· τὸ δὲ κάθαρμα τὴν θύραν ἐτήρει, καὶ οὐραγεῖν ἔρετο τὸν ἠγεμόνα τῆς ποιμνῆς, οὐκ ἀχθόμενον τῷ φορτίῳ, τῇ δὲ αὐτοῦ συμφορᾷ συναχθόμενον. Ἐγένου βραχὺ τι διὰ τῆς ἐπιστολῆς μεθ' ἡμῶν τῇ γκώμῃ· τεθέσασαι τὸν ἀγρόν· εἶδες ἀπλόην πολιτευμάτων· τὸν ἐπὶ Νῶε βίον ἐρεῖς, πρὶν γενέσθαι τὴν δίχην ἐν δουλείᾳ.

atque optimum principem. Hoc enim tanquam regium nomen a pueritia nobis traditum est. Hujus amicum Ulysses quemdam nominant optimi bubulci, calvum hominem, sed rerum agendarum ac difficillimorum quorumque expediendorum peritum. Certe enim rident, cum de ipso narrant, anno superiore excæcatum Cyclopem putantes, et quemadmodum sub ariete senex traheretur; ad januam scelestus observabat, qui ducem gregis arbitrabatur non onere prægravatum, sed ipsius dolentem infortunio, agmen claudere. Paululum animo nobiscum epistolæ beneficio fuisti; agrum contemplatus es; vivendi agendique simplicitatem vidisti. Tale vitæ genus esse dixeris, quale sub Noe exsistit, antequam servitus in pœnam cederet.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΗ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἡμῖν ἀεὶ καὶ ἀπὼν ἐπιδημεῖς τῇ μνήμῃ. Καὶ γὰρ οὐδ' ἂν εἰ πάνυ βουλευθῆμεν, ἐπιλαθέσθαι δυνάμεθα τῆς γλυκυτάτης σου ψυχῆς, καὶ τῶν ἀδολωτάτων ἡθῶν, ἀδελφὲ διὰ πάντα θαυμάσιε. Ὅς οὐδὲν ἂν ἐν ἡμῖν γένοιτο τῆς περὶ σὲ μνήμης ἰερώτερον, ἢ τὸ πάλιν περιπτύξασθαι τὴν σεβασμίαν σου κεφαλὴν· ὃ δόξαι ποτὲ θεός, καὶ ἡδοιμέν σε, καὶ ἀκούσαιμέν σου τῆς ἡδίστης τῶν λόγων ἠχούς. Ἦσας δὲ ἡμᾶς καὶ οἷς ἀπέστειλας, ἅπαντα γὰρ ἐκομισάμεθα. Πλέον δὲ ἠνίασας ἡμᾶς τῷ λογισμῷ, τῷ, πόλου τίνος ἑταίρου ζώντος ζῶντες στεροίμεθα. Ἐλθοὶ δὴ ποτε καὶ συντυχίας καιρὸς, καὶ εὐτυχῆσαιμι τοῦτο παρὰ Θεοῦ. Utinam tandem illud tempus adveniat, quo mutua beneficio felicitas contingat!

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΜΘ'.

Πυλαίμενι.

Οὐδὲ τὴν σπὴν Ἡράκλειαν ἀνήκοον ὀμαι γεγονέναι.

dulationis inflexionem non recipit, nec ad omne genus est vocis temperata. Cui quidem fidium simplicitati si qui acciunt accommodant sese. Non enim fracta ac mollia argumenta tractant; sed præclara nobis cantionis species est masculi arietis præconium, aut cauda mutilatus canis laude sua afficitur, quod opinor, merito id ei tribuatur, qui nec hyænas formidet, et lupos strangulet: ac præsertim venator eo carmine celebratur, pascuis securitatem pacemque concilians; nobisque carniū generis omnis opiparum convivium præbens. Nec gemellipara ovis a lyra rejicitur, quod numerosiore annis setum enutriat. Sæpe etiam ficum aut vitem in numeros versusque conjectam canimus; sed nihil tam frequens quam vota quædam, nec non et canticum, et honorum postulationes, quæ cum hominum sint, tum stirpium pecudumque propria. Hæc et talia sunt apud nos tempestiva simul et antiqua, et pauperum bona. Cæterum imperator, et imperatoris amici, atque omnis illa sortis casusque veluti saltatio (cujusmodi in quotidiana consuetudine nomina quædam audimus, flammæ instar ad summum gloriæ excitata fastigium, vicissimque restincta), de his, inquam, omnibus altum apud nos silentium, et ab eo genere acroamatū aures nostræ feriantur. Etenim imperatorem semper aliquem vivere, probe hoc fortassis norunt: revocatur enim nobis in memoriam annis singulis ab tributorum exactoribus. Quisnam autem ille sit, non æque istud accurate sciunt. Nec desunt inter nos qui hodieque Agamemnonem imperare putent Atræi filium, 288

C eum qui ad Trojam profectus est, egregium illum atque optimum principem. Hoc enim tanquam regium nomen a pueritia nobis traditum est. Hujus amicū Ulysses quemdam nominant optimi bubulci, calvum hominem, sed rerum agendarum ac difficillimorum quorumque expediendorum peritum. Certe enim rident, cum de ipso narrant, anno superiore excæcatum Cyclopem putantes, et quemadmodum sub ariete senex traheretur; ad januam scelestus observabat, qui ducem gregis arbitrabatur non onere prægravatum, sed ipsius dolentem infortunio, agmen claudere. Paululum animo nobiscum epistolæ beneficio fuisti; agrum contemplatus es; vivendi agendique simplicitatem vidisti. Tale vitæ genus esse dixeris, quale sub Noe exsistit, antequam servitus in pœnam cederet.

EPISTOLA CXLVIII.

Eidem.

Nobis etiam absens semper in memoria versaris. Neque enim, ut maxime velimus, suavissimum animum tuum moresque sincerissimos oblivisci possumus, D frater in omnibus admirande; quandoquidem nihil in nobis esse potest tui recordatione sanctius, nisi forte ut iterum venerabile tuum amplectamur caput: quod utinam aliquando tandem Deus concedat, ut et te videamus, et suavissimam sermonis tui vocem audiamus! Cæterum iis quæ misisti, magnam nobis voluptatem attulisti. Accepimus enim omnia: sed plus tamen mœroris ea cogitatione dedisti, cujusmodi nos amico vivo ac spirante privaremur. consuetudine fruamur! utinam tanta mihi divina

EPISTOLA CXLIX.

Pylæmeni.

Neque tuam Heracleam puto de Alexandro colā

tam esse, qui apud nos philosophatus est, viro ejusmodi qui ubique magna est cum gloria et existimatione versatus :

Mutus homo est, qui non Alcidae admoverit ora.

Hujus filius consobrinus meus has tibi litteras dabit, qui ad patris æmulationem non habitu ipso, sed animo sese contulit. Igitur ad nequissimos homines vadit, ut Herculis more patriam ab iis repurget, **289** vero scilicet, et Hercule opus fuit; sed et lolao socio atque adjutore. Itaque Deum quidem ille sibi omni ope cum vitæ integritate, tum animi pietate propitiabit ac flectet. Tuam vero illi per litteras pro lolai amicitia conciliamus. Tantum porro illius consuetudini, quantum nostræ tribues. Quod si adolescentis familiaritate usus fueris, omnino me non malum laudatorem fuisse dices.

EPISTOLA CL.

Eidem.

Num tu mihi philosophus perseverabis? Num ille, quem reliqui, Pylæmenes, recens absolutus animus, divinumque semen? Tempus illud vereor, quod ab ortu intercessit; multoque magis consuetudinem fori vercor, ne multiplicium casuum, ac negotiorum tractatio sanctissimum templum inquinet; sacram mentem tuam intelligo, quam ego in paucis dignissimum Dei conceptaculum esse arbitror. Memini me quidem olim in votis habuisse, una tecum philosophiæ sacra celebrare. Sed quoniam plus apud te patriæ charitas potuit, hoc precatus sum, ut quacunquē terræ in parte degeres, pro virili in philosophiam incumberes. Quamobrem sacrum tuum caput saluto, iterumque ac sæpius amicam caput saluto, sive tacens, sive loquens, sive scribens, sive nihil scribens.

EPISTOLA CLI.

Eidem.

Pylæmenem me puta, ipsum animum animo ipso complecti. Desunt mihi verba quibus quanta est voluntatis animi mei vis effundatur, vel potius ne ipse quidem affectus ejusmodi erga te in animo meo insit, invenio. Sed homo quidam exstitit amatoriarum rerum peritus, Plato Aristonis filius Atheniensis in amatoris natura, eoque quod circa delicias suas sibi accidere vellet, inveniendos solers, in explicando disertus ac facilis. Quare is pro me istud et inveniat et dicat. *Vellet igitur, ait ille, Vulcani quadam arte colliuvari et coalescere, unumque ex ambobus effici.*

290 EPISTOLA CLII.

Eidem.

Tuæ ad nos litteræ quotannis afferuntur, quasi is sit etiam tempestatum proventus. Atque est ille quidem mihi fructus fortasse jucundior, quam qui mensium vicissitudine, et agricolarum labore profertur. Tu vero inique facis, qui earum nobis voluptatem subtrahas. Verum fac sententiam mutas, nobisque hoc saltem anno litterarum ubertatem præbeas.

Α τοῦ παρ' ἡμῖν φιλοσοφησαντος Ἀλεξάνδρου, ἀνδρὸς ἀπανταχοῦ διαδάντος μετὰ δόξης.

Κωρὸς ἀνὴρ, ὃς Ἡρακλεῖ στόμα μὴ παραβάλλῃ.

Τούτου παῖς, ἐμὸς ἀνεψιὸς, ἐπιδώσει σοὶ τὴν ἐπιστολὴν, τὸν πατρῶον ζῆλον ὑπεισελθὼν, οὐ διὰ τῆς στολῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς γνώμης. Στέλλεται οὖν ἐπὶ πονηροὺς ἀνδρας, τὸν Ἡράκλειον τρόπον ἐκκαθαίρων αὐτῶν τὴν πατρίδα. Θεοῦ δὲ εἰδὲ ὀήπου καὶ Ἡρακλέους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἰόλεω συμμαχοῦ καὶ παραστάτου. Οὐκοῦν τὸν μὲν Θεὸν ἐαυτῷ ποριεῖται τὸν ἐνόντα τρόπον, καὶ προσκλίνει βίου τε ἀρετῆ καὶ γνώμης εὐσεβεῖα· τὴν δὲ σὴν φίλιαν, ἀντὶ τῆς Ἰόλεω μνηστεύομεν ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τῆς ἐπιστολῆς. Συνέστη δὲ τοσαῦτα αὐτῷ, ὅσα ἡμῖν. Κἀν χρῆσθαι τῇ φίλι τῷ νεανίσκου, πάντως ἐρεῖς οὐ φαῦλον ἐπαινέτην ἐμέ.

EPISTOAH PN.

Τῷ αὐτῷ.

Ἄρα μοι μενεῖς [γρ. μένεις] φιλόσοφος; Ἄρα ἐκαίνος ὃν ἀπολέλοιπα, Πυλαιμένης, ἡ νεοτελῆς ψυχὴ, τὸ σπέρμα τὸ θεῖον; Φοβούμαι τὸν χρόνον τὸν ἀπὸ γενέσεως. Πλεῖον φοβοῦμαι τὴν ὀμίλιαν τῆς ἀγορᾶς, τὸ ἐνειλινοῦσθαι [γρ. ἐγκαλιν.] συχναῖς ῥῆθι τύχαις καὶ πράξεσι, μὴ μολύνη τὸν ἀγιώτατον νεῶν, τὸν νοῦν σου τὸν ἱερὸν, ὃν ἐγὼ μετ' ὀλίγων ἀξιωτάτων ἡγοῦμαι [γρ. ἡγημαί] δοχεῖα Θεοῦ. Καὶ οἶδα μὲν τοὶ συνεργιάσαι σοὶ τὰ φιλοσοφίας εὐχὴν ποτε ποιησάμενος. Ἐπεὶ δ' οὖν κρείττων ὁ τῆς πατρίδος ἔρως ἐγένετο, ἠυξάμην ὅπου ποτὲ γῆς εἴης, φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι· σε κατὰ δύναμιν. Τοιγαροῦν ἀσπάζομαι τὴν φίλην κεφαλὴν, καὶ πάνυ πολλάκις ἀσπάζομαι τὴν φίλην κεφαλὴν, καὶ σιγῶν, καὶ λέγων, καὶ γράφων, καὶ μὴ γράφων.

EPISTOAH PNA.

Τῷ αὐτῷ.

Οἶδον με περιπτύσσασθαι Πυλαιμένην, αὐτὴν τὴν ψυχὴν, αὐτῇ τῇ ψυχῇ. Ἀπορῶ λόγων οὐκ ἐκχέομαι ὅσον ἐστὶ τῆς γνώμης μου τὸ βουλόμενον· μάλλον δὲ οὐδὲ αὐτό μου τὸ πάθος, ὃ τί ποτὲ ἐστὶ τὸ περὶ σέ μου τῆς ψυχῆς ἐξευρίσκω. Ἐγένετο δὲ τις ἀνὴρ δεῖνός τε ἐρωτικά, Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος Ἀθηναῖος, εὐπορος εὐρεῖν, εὐκολος εἰπεῖν ἐραστοῦ φύσιν, καὶ διὰ καὶ ὃ τι αὐτῷ γενέσθαι περὶ τὰ παιδικὰ βούλεται· καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοίνυν ἐξευρήκως τε ἔστω, καὶ εἰρηκῶς. *Βούλοιτ' ἄν ὄν, φησί, Ἕψαιστοῦ τέγγη συντακῆναι τε καὶ συμφυῆναι, καὶ ἐν ἀμφοῖν γενέσθαι.*

EPISTOAH PNB.

Τῷ αὐτῷ.

Δι' ἔτους ἡμῖν ἀφικνεῖται παρὰ σοῦ γράμματα. ὡσπερ τῶν ὠρῶν καὶ τοῦτο φερούσων. Ἐμοὶ μὲν οὖν ἴσως καρπὸς ἡδίων οὗτος, ἢ ὃν ἐκτρέφουσι μηνῶν κύκλοι, καὶ γεωργοί. Σὺ δὲ οὐκ ἂν εἰκότα ποιόηης, τῆς ἐπὶ τούτοις ἡμᾶς εὐφροσύνης ἀποστερῶν. Ἀλλὰ μετὰθου τὴν γνώμην, καὶ ποιήσον ἡμῖν τὸ γούν τῆς εὐετηρίαν ἐπιστολῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΓ.

Τῇ φιλοσόφῳ.

Τῆτες ἐξήνεγκα δύο βιβλία (91), τὸ μὲν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κινήθει· τὸ δὲ, ὑπὸ λοιδορίας ἀνθρώπων. Καὶ γὰρ τῶν ἐν λευκοῖς ἔνιοι τρίβωσι, καὶ τῶν ἐν φαιοῖς, ἔφασάν με παρανομενεῖς φιλοσοφίαν, ἐπαίοντα κάλλους ἐν λέξεσι, καὶ ρυθμοῦ, καὶ περὶ Ὁμήρου τι λέγειν ἀξιούντα, καὶ τῶν ἐν ταῖς ῥητορταῖς σχημάτων· ὡς δὴ τὸν φιλόσοφον μισολόγον εἶναι προσήκειν [γρ. προσήκει], καὶ μόνον περιεργάζεσθαι τὰ δαιμόνια πράγματα. Καὶ αὐτοὶ μὲν θεωροῦν τοῦ νοητοῦ γεγονότες· ἐμὲ δὲ οὐ θέμις, διότι νέμω τινὰ σχολὴν ἐκ τοῦ βίου τῷ καὶ τὴν γλώτταν καθήρασθαι, καὶ τὴν γνώμην ἠδὲ γενέσθαι. Ἐνῆγε γὰρ αὐτοὺς εἰς τὸ καταδικάσαι μου πρὸς μόνην παιδιὰν ἐπιτήθειον εἶναι, τὸ τὰς Κυνηγετικὰς ἐκ τῆς οἰκίας οὐκ οἶδ' ὅπως διαβρῦσαι, σπουδασθῆναι διαφερόντως ὑπὸ νεανίσκων ἐνίων, οἷς Ἑλληνισμοῦ τε καὶ χάριτος ἔμελε· καὶ τινὰ τῶν ἐκ ποιητικῆς ἐπιμελῶς ἔχοντα, καὶ παραδεικνύοντα τι τῆς ἀρχαίας χειρὸς· ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀνδριάντων λέγειν εἰώθαμεν. Ἄλλ' ἐκείνων οἱ μὲν, ἀμαθίας ἡγουμένης τοῦ θράσους, προχειρότατοι πάντων εἰσι περὶ τοῦ Θεοῦ διαλέγεσθαι· οἷς ἂν ἐντύχη, εὐθύς ἀκούσῃ τινὰ περὶ τῶν ἀσυλλογίστων συλλογισμῶν· καὶ μὴ δεομένων ἐπαντοῦσι τῶν λόγων, ἰδίᾳ τι δοκῶ μοι διαφέρειν αὐτοῖς. Ἀπὸ γὰρ τούτων ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ δημοδιδάσκαλοι γίνονται, ὁ ταῦτον [γρ. ᾧ] ἐστὶ καὶ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαθειας, ᾧ οὗτοί γε δεῖν ὄνεται χρῆσθαι. Ἐπιγινώσκεις, οἶμαι, τὸ φῦλον τοῦτο τὸ βῆδιον, ὃ διαβάλλει γενναίαν ὑπόθεσιν. C

quod idem est ac si Amaltheæ cornu dixeris, quo

facilem ac proclivem hominum nationem, quæ generosum animi propositum criminatur. Oὗτοί με μαθητῶν ἑαυτοῖς ἀξιούσι, καὶ φασιν ἀποφανεῖν ἐντὸς ὀλίγου τὰ περὶ Θεοῦ παντομύεσθαι, ἡμέρας ἐξῆς καὶ νύκτας ἀγορεύειν δυνάμενον. Ἐτεροι δὲ οἱ κάλλιον ἠσθημένοι, παραπολὺ τούτων εἰσι κακοδαιμονέστεροι σοφισταί· καὶ βούλονται μὲν ἂν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς εὐδοκίμειν· ἀλλ' εὐτυχούσι τὸ μὴδὲ τοῦτο δύνασθαι. Καὶ οἷσθ' αἰσῶς ἐν λογιστηρίοις ἀποδύνας, ἢ πάντως ἀπὸ μιᾶς γέ του συμφορᾶς ἀναπεσθέντας ἐν μεσημβρίᾳ τοῦ βίου φιλοσοφεῖν, ἀπὸ μόνου τοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπομόσαι, καὶ κατομόσαι Πλατωνικῶς· οὐδ' φθάσειεν ἂν ἡ σικιὰ φεγγαμένη τι τῶν δεόντων. Δεινὴ δὲ ὁμῶς ἡ προσποίησις. Ἡ τε γὰρ ὄφρυς, βαβαὶ τῆς ἀνατάσεως εἰς ὅσον ἤρται· καὶ ἡ χεὶρ ὑπερείδει τὸ γένειον. Τὰ τε ἄλλα σεμνοπροσωποῦσιν ὑπὲρ τὰς Ξενοκράτους εἰκόνας. Οἱ γε καὶ νομοθετεῖν ἡμῖν ἀξιούσιν ἅτα σφίσι λυσιτελέστατα, μηδένα μὴδὲν ἀγαθὸν εἰδὸτα φανερόν εἶναι· ἡγούμενοι σφῶν αὐτῶν ἔλεγχον, εἰ τις φιλόσοφος εἶναι δοκῶν, ἐπιστήσεται φθέγγεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἂν ὑπὸ τῆς προσποιήσεως λαθεῖν, καὶ δόξαι τένδοθεν εἶναι σοφίας ἀνάπλεω. Ἄμφοι με τοῦτ' αὖ γένη διαβεβλήκατον, ὡς ἐπὶ τοῖς οὐδενὸς ἀξίους ἐσπουδακῶτα· τὸ μὲν, ὅτι μὴ

A

EPISTOLA CLIII.

Philosophæ magistræ.

Duos hoc anno libros edidi, alterum a Deo, alterum conviciis hominum impulsus. Etenim nonnulli candidum, pullum alii amictum præferentium, peccare me in philosophiam jactabant, quod in verbis venustatem numerumque consecraret; quod de Homero, propriisque oratorii artificii figuris mentionem ullam facerem: quasi philosophum litterarum osorem esse oporteat, solaque divinarum rerum investigatione distentum. Et illi quidem ejus quod intelligentia comprehenditur speculatores sunt: mihi autem nefas est, propterea quod otii aliquam e vita partem eximo ad linguam procudendam, mentemque aliqua hilaritate recreandam. Ideo autem adducti sunt ut me ad ludricra duntaxat idoneum esse dicerent, quod cum Cynegetica mea nescio quomodo meis ex ædibus erupissent, magnum imprimis in quibusdam adolescentibus excitarunt studium sui, qui Græcam facundiam et leporem adamarent; nonnullaque a poetica cum studio profecta, et antiquæ manus aliquid præ se ferentia probarent, quod de statuis dicere solemus. Sed inter illos alii, inscitia audaciæ præeunte, omnium sunt ad sermones de Deo instituendos promptissimi; in quos si incidas, quædam statim de perperam collectis ratiocinationibus audies: ac vel aliud agentibus istiusmodi sermones infundunt, quod privatim sua, ut opinor, interest. Ex iis enim concionatores in civitatibus fiunt: quidem utendum esse illi putant. Agnoscis, opinor, facilem ac proclivem hominum nationem, quæ generosum animi propositum criminatur.

291 Hi me in suam venire disciplinam postulant, brevique repromittunt, me in divinis rebus audacissimum sua opera futurum, ut noctes deinceps cum diebus disputando possim conjungere. Alii, qui melius sentiunt, longe sunt his infeliciores sophistæ. Nam vellent ii quidem eadem facultate florere; sed in eo felices sunt, quod ne id quidem assequantur. Nosti aliquos, qui in aulis rationariis spoliati, aut ex alia omnino calamitate compulsi sunt, ut in vitæ quasi meridie philosopharentur, hoc ipso tantum, quod Platónico more jurando deos, negarent aliquid aut assererent, ut umbra prius utile atque opportunum aliquid dictura videatur. Mira nihilominus simulatio est. Nam supercilium, papæ! quantopere sublatum. Manus ipsa barbam suffulcit. In cæteris Xenocratis imagines vultus gravitate superant. Qui quidem etiam ea nobis jura præscribere contendunt, quæ ipsis utilissima sint; ne quis, qui boni aliquid sciat, palam illud habeat; sui ipsorum reprehensionem esse rati, si quisquam, qui philosophus esse videatur, eloquendi sit non ignarus. Ita enim sub ea simula-

D

DION. PETAVII NOTÆ.

(91) Accusatus ab imperitis et ineptis hominibus fuerat Synesius, quod in tractanda philosophia orationem suam venustate sermonis, atque elegantia: lepore condidit: adversus quos *De Dione*, seu

De vita sua inscriptum librum edidit: quem una cum altero, *De insomniis*, et *De dono astrolabii* ad Hypatiam mittit.

tione delitescere se putant posse, ut intus pleni esse sapientiæ credantur. Ambo me hominum genera calumniantur, quasi inutilium rerum studiis occupatum: illud quidem, quod non eadem effutiam; hoc autem, quod ore clauso non sim, neque bovem illum linguæ imposuerim. Adversus istos opus illud elucubratum est, et illorum quidem voci, horum vero silentio opposuit sese. Nam etsi præcipue contra mutos illos et invidos progredietur (atque hoc ipsum quam apta putas ac venusta figuratone), nihilominus et illud invenit, quemadmodum alios una quoque traheret, nec eruditionis minus speciem quam præconium esse contendit. Neque enim objectum crimen ejuravi, sed, quo amplius morderentur, pleraque ambitiosius, magnoque cum studio tractavi. Progressu tandem ipso in vitæ status inquirens, philosophiam commendat, tanquam statuum omnium, conditionumque vitæ sapientissimam, quam cujusmodi esse oportere putandum sit, ex opere ipso discat. Demam scriniorum nostrorum purgationem continet, quibus et ipsis nonnihil erat criminationis aspersum, quod inemendatos libros haberent. Nam ne **292** ab iis quidem furiosi ac lividi homines abstinerunt. Jam si singula congruo ordine digesta, et omnia cum specie ac decore quodam explicata, atque opportune ad eas quæ ubique promuntur, disputationes transitus; si cum pluribus capitibus distinguatur, ad divini operis imitationem, Phædri scilicet, quem de omnibus simul generibus pulchri edidit Plato; ad unum tamen omnia propositum scopumque collineant; sicubi supina ac jacens narratio idonea probatione suffulta est; et ex probatione, quatenus in ejusmodi esse potest, orta demonstratio est, et id quod causa alterius assumitur: hæc omnia munus artis et naturæ fuerint. Sed quisquis ad divinam aliquam faciem, quæ sub viliori forma lateat, dignoscendam minime rudis est et inexercitatus, quemadmodum Athenis artifices factitabant, qui Venerem, aut Gratias, cæterasque id genus numinum pulchritudines, Silenorum ac Satyrorum simulacris vestiebant: facile is deprehendet illo in opere innumera dogmata ex sacris arcanisque declarari, quæ, quod supervacuum atque inutilem speciem habeant, quodque temere, et, ut videtur, simpliciter orationi inspersa sint, cæteros facillimè lateant. Quemadmodum enim quæ a luna oriuntur refrigerationes ab iis duplaxat qui comitiali morbo laborant, sentiuntur: sic notionum mentis illustrationes soli illi capiunt quibus sanum mentis oculum ac defæctum habentibus cognatum Deus lumen accendit: quæ et intelligentia præditis, intelligendi, et iis quæ intelliguntur, causa est ut intelligantur. Velut nostrum illud aspectabile lumen oculum cum colore conjungit; quo præsentem, si lumen sustuleris, otiosa illius videndi facultas et sine actione manet. De iis omnibus tuum arbitrium exspectabimus. Ac si quidem proferendum opus istud esse decreveris, oratoribus juxta et philoso-

ταυτὰ φλουαρῶ· τὸ δὲ, ὅτι μὴ στόμα συγχελεῖσας ἔχω, καὶ τὸν βουὴν τὸν ἐκαίνον ἐπὶ τῆς γλώττης τίθεμαι. Ἐπὶ τούτοις συνετέθη τὸ σύγγραμμα, καὶ ἀπήνησε τῶν μὲν τῆ φωνῆ, τῶν δὲ τῆ σιγῆ. Προῆται μὲν γὰρ ὡς ἐπὶ τούτους αὐτοὺς τοὺς ἀφώνους τε καὶ βασκάνους, (πῶς οἶμι μετ' εὐπρεποῦς τοῦ σχήματος,) οὐ μὴν ἀλλ' ἐξεῦρεν, ὡς ἂν κάκεινους συνεφελευσάτο. Καὶ βούλεται μὲν πολυμαθείας οὐχ ἦττον ἐπίδειξις, ἢ ἐγκώμιον εἶναι, οὐ γὰρ ἐξωμοσάμην τὰς αἰτίας· ἀλλ' ἵν' ἐτι μᾶλλον ἀνιῶντο, συχνὰ καὶ παφίλοτιμῆμαι. Προῖδν δὲ βίων αἰρέσεις ἐξετάζειν, ἐπαινεῖ τὴν φιλοσοφίαν, ὡς φιλοσοφωτάτην αἰρέσεων, ἣν ποίαν τῶν νομίζειν εἶναι χρῆ, τοῦ βιβλίου πυνθάνου. Τελευτῶν δὲ, καὶ ὑπὲρ τῶν κιωτικῶν ἀπολελογῆται, σχόντων τινὰ καὶ τούτων αἰτίας, ἀδιόρθωτα κρύπταιν βιβλία. Οὐ γὰρ οὐδὲ τῶν τοιούτων οἱ τελγίνες ἀπέσχοντο. Εἰ δὲ ἕκαστον ἐν τάξει τῆ προσηκούση, καὶ πάντα σὺν ὥρῃ, καὶ ἀφορμαὶ δίκαιαι τῶν ἕκασταχοῦ προκχειρισμένων· καὶ εἰ μερίζεται μὲν πλείοσι κεφαλαῖσι κατὰ τὸ θεοπέσιον γράμμα, τὸν Φαῖδρον, ὃν περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν εἰδῶν τοῦ καλοῦ Πλάτων ἐξήνεγκε· μεμηχάνηται δὲ ἅπαντα συνευεῖν εἰς ἓν τὸ προκείμενον· καὶ εἰ που γέγονε πίστις ὑφέρπουσα τὸ ὑπτιάσαν διήγημα· καὶ εἰ προῆλθεν, ὡς ἐν τοιούτοις, ἀπόδειξις ἐκ τῆς πίστεως· καὶ εἰ τὸ δι' ἄλλο γενόμενον· ταῦτα μὲν τέχνης ἂν εἴη δῶρα καὶ φύσεως. Ὅστις δὲ οὐκ ἀγύμναστος ἐπιφωράσαι τι καὶ πρόσωπον θεῖον ὑπὸ φαυλοτέρῳ κρυπτόμενον σχήματι· ὡσπερ ἐπίουσι Ἀθήνησιν οἱ δημιουργοί, Ἀφροδίτην καὶ Χάριτας καὶ τοιαῦτα ἀλλή θείων ἀγάλμασι Σαίλων καὶ Σατύρων ἀμπίσχοντες· τοῦτον οὐ λήσεται τὸ γράμμα, συχνὰ καὶ τῶν ἀβεβήλων ἀποκαλύψαν δογματῶν. Ὑπὸ τῆ προσηκούση τοῦ παρέλκειν ἑτέρους λαμβάνοντα, καὶ τῷ λῖαν εἰκῆ, καὶ ὡς ἂν δόξειεν ἀφελῶς ἐγκατεσπάρθαι τῷ λόγῳ. Τῶν μὲν γὰρ ἐκ τῆς σεληνιακῆς αἰτίας ἀποφύξουν οἱ νοσοῦντες ἐπιληψίαν αἰσθάνονται· μόνον· τῶν δὲ κατὰ νοῦν ἐπιβολῶν μόνον δέχονται τὰς ἐκλάμψεις, οἷς ὑγταίνουσι τὸ νοερόν ὀμμα φῶς ἀνάπτει συγγενὲς ὁ θεός, ὃ τοῖς τε νοεροῖς τοῦ νοεῖν, καὶ τοῖς νοητοῖς αἰτιον τοῦ νοεῖσθαι· καθάπερ τὸ τῆδε φῶς ὄψιν συνάπτει τῷ χρώματι, κὰν ἀφελῆς, παρόντος, ἢ πρὸς αὐτὸ δύναμις ἀνερέργητος. Ὑπερ δὲ τούτων ἀπάντων σε κρίνουσαν περιμενοῦμεν. Κὰν μὲν ψηφίσῃ προσηκούση εἶναι, βήτορσιν ἅμα καὶ φιλοσόφοις ἐκκείσεται· τοὺς μὲν γὰρ ἦσει, τοὺς δὲ ὄνησει· πάντως γε, εἰ μὴ παρὰ σοῦ τῆς δυναμένης κρίνειν διαγεγράφεται. Εἰ δὲ μὴ φανεῖται σοι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἀκοῆς ἀξίον, καὶ σὺ δὲ δήπου μετ' Ἀριστοτέλους πρὸ τοῦ φίλου τὴν ἀλήθειαν θήσῃ, πυκνὸν καὶ βαθὺ σκότος ἐπιλυγάζεται, καὶ λήσεται τοὺς ἀνθρώπους λεγόμενον. Ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Θάτερον δὲ ὁ θεός καὶ ἐπέταξε καὶ ἀνέκρινεν [ἱερ. ἐνέκρ.], ὃ τῆ φανταστικῆ φύσει χαριστήριον ἀνατέθειται. Ἐσκεπται δὲ ἐν αὐτῷ περὶ τῆς εἰδωλικῆς ἀπάσης ψυχῆς, καὶ ἕτερα ἅττα προκχειρίζεται δόγματα τῶν οὐτω φιλοσοφηθέντων Ἑλλήσι. Καὶ εἰ ἂν τις ἀπομηκνῶσι περὶ αὐτοῦ; ἀλλ' ἐξείργασται μὲν ἐπὶ μῖς ἅπαν νυκτὸς, μᾶλλον δὲ λευφάνου νυκτὸς, ἢ καὶ τὴν ὄψιν ἠνεγκε τὴν περὶ τοῦ δεῖν αὐτὸ συγγε-

γράφαι. Ἔστι δὲ οὗ τῶν λόγων, δὶς που καὶ τρίς, ὡς περ τις ἕτερος ὢν, ἑμαυτοῦ γέγονα μετὰ τῶν παρόντων ἀκροατῆς· καὶ νῦν ὁσάκις ἂν ἐπίω τὸ σύγγραμμα, θαυμαστὴ τις περὶ ἐμὲ διάθεσις γίνεται, καὶ τις ὁμῆ με θεία περιχεῖται κατὰ τὴν ποιήσιν. Εἰ δὲ μὴ μόνον τὸ πάθος ἐμοῦ, καὶ περὶ ἕτερον δ' ἂν ταῦτα γένοιτο, σὺ καὶ τοῦτο μηνύσεις. Σὺ γὰρ δή μετ' ἐμὲ πρώτη τῶν Ἑλλήνων ἐντεύξῃ. Ταῦτα τῶν τέως ἀνεχδότων ἀπέστειλα. Καὶ ἵνα τέλειος ἀριθμὸς ᾖ, προσέθηκα τὸν περὶ τοῦ δώρου (92), πάλαι γένομενον ἐν τῷ καιρῷ τῆς πρεσβείας πρὸς ἄνδρα παρὰ βασιλεῖ παραδυναστεύοντα· καὶ τι τοῦ λόγου τε καὶ τοῦ δώρου Πεντάπτε ὄνατο.

quid attinet plura dicere? Universum vero illud opus una nocte elaboratum est, seu noctis potius reliqua parte, per quam et de eo conscribendo oblata mihi visio est. Quinetiam in quibusdam orationis partibus bis ferme vel ter, tanquam alius forem, mei ipsius cum iis qui aderant, factus sum auditor. Et nunc quoties opus percurro, miro quodam modo afficior, et vox me quædam, juxta poetas, divina circumsonat. Utrum vero non ita ego solus afficiar, sed idem etiam aliis contingat, mihi et illud significabis. Tu enim post me prima omnium ex Græcis leges. Hæc nondum edita hactenus ad te misi; atque ut perfectus sit numerus, adjeci librum illum de dono, quem olim legationis tempore ad virum scripseram qui tum plurimum apud imperatorem poterat. Estque Pentapolis non-nihil ex eo libro, donoque utilitatis consecuta.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΔ'.

Δομητιανῷ Σχολαστικῷ.

Πάνυ σαφῶς δι' αὐτῶν καταμεμαθηκῶς τῶν ἔργων τὴν σὴν θαυμασίαν κεφαλὴν χαίρουσάν τε φιλανθρωπίαν, καὶ τοῖς δεομένοις χεῖρα βουλομένην ὀρέγειν· ἐπ' αὐτὸ δὴ τοῦτο παρακαλῶ, ἵππων εἰς πεδίον, τοῦτο δὴ τὸ τοῦ λόγου, προτρέπειν ἡγούμενος. Καὶ σοι πλέον ἢ πρότερον, ὡς φίλη κεφαλὴ, νῦν τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδεικτέον, ὅσῳ καὶ τὸ πρόσωπον ἐλευνότερόν ἐστι νῦν τὸ εὖ πεισόμενον. Ἰυνῆ τε γὰρ ἐστὶν αὕτη, καὶ γυνὴ δυστυχίσασα χηρεῖαν· εἶτα σὺν ὀρφανῷ παιδίῳ παθοῦσα, ἃ πέπονθεν. Ὅστις δὲ ἐστὶν ὁ ταύτην ἀδικήσας, καὶ ὅ τι, καὶ ὅπως, αὕτη διδάξει τὴν σὴν καλοκαγαθίαν. Ὅρα τοίνυν, ὡς θαυμάσιος, ὅπως ἐπαμυνεῖς τῇ γυναικί, καὶ διὰ τὸ καλῶς ἔχειν, καὶ διὰ τὸ σὸν πρέπον, καὶ δι' ἐμέ. Μετέξω γὰρ ἐτι σοι καγὼ τῶν εἰς αὐτὴν γινομένων, συγγενίδα τε εὔσαν ἐμήν, καὶ τεθραμμένην ὑπὸ μητρὶ κοσμίᾳ σωφρόνους παρ' ἡμῖν. contuleris, beneficiorum particeps; propterea quod honesta matre caste ac pudice est educata.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΕ'.

Τῷ αὐτῷ.

Τὰ δίκαια χρήζει συμμάχων, καὶ γίνονται ἂν οἱ βοηθοῦντες αὐτοῖς εὐδαίμονες, τοῖς ὀρθῶς ἔχουσι συμπονοῦντες. Εἰλόμην δὲ σε τοῦτων πρόβολον, γνώμη τε ἀμύνονα καὶ τέχνη. Τὸ μὲν οὖν ἐμὸν, ἅπασιν εὐποιεῖν, οἷς ἂν δύνωμαι. Δίδου δὲ αὐτὸς ἀφορμάς. Αἰσθήσῃ γὰρ φιλίας, ἣν οὔτε αὐτὸς μέμψῃ, γελᾶσει τε ἴσως οὐδέεις.

præbe. Amicitiam enim senties, quam neque ipse contemnas nemo vero fortassis irrideat.

Numerus 156 Epistolarum completur, cum p. 266 nota numeralis 129 legatur. Pagina etiam 228 numerus 79 invenitur scriptus; at deficiente postea num. 101, res bene quoad summam se habet. Mirabitur forte lector novam et rectam numerorum seriem in editione nova non fuisse institutam, sed cum ab omnibus jamdudum citentur Synesii epistolæ juxta editionem Dionysii Petavii, nihil mutandum censuimus. Ob eandem rationem, sequentem epistolam, quæ inter editas a P. Petavio non compareret, aliis postposuimus. Edit.

(92) Προσέθηκα τὸν περὶ τοῦ δώρου. Quæ oratio perperam in editione Cornarii in censu epistolarum posita, cum falsa inscriptione ad Orum.

A phis proponetur. His enim voluptatem, utilitatem illis afferet; omnino, nisi a te, quæ judicare potes, rejectum atque inductum fuerit. Sin tibi Græcorum auribus indignum videatur, et cum Aristotele, amico veritatem antiquiorem habeas, alta densaque caligine obvolvatur, nec ulla inter homines de eo fiet mentio. Sed de eo hactenus. Alterum opus Dei mandato scriptum, et ab eodem examinatum, 293 ac perpensum est, quod imaginandi vi tanquam grati animi munus est consecratum. Instituta vero in eo disputatio est de anima simulacris affixa; aliaque nonnulla dogmata promuntur, de quibus a nullo haetenus Græcorum est disputatum. De quo

opus una nocte elaboratum est, seu noctis potius oblata mihi visio est. Quinetiam in quibusdam orationis partibus bis ferme vel ter, tanquam alius forem, mei ipsius cum iis qui aderant, factus sum auditor. Et nunc quoties opus percurro, miro quodam modo afficior, et vox me quædam, juxta poetas, divina circumsonat. Utrum vero non ita ego solus afficiar, sed idem etiam aliis contingat, mihi et illud significabis. Tu enim post me prima omnium ex Græcis leges. Hæc nondum edita hactenus ad te misi; atque ut perfectus sit numerus, adjeci librum illum de dono, quem olim legationis tempore ad virum scripseram qui tum plurimum apud imperatorem poterat. Estque Pentapolis non-nihil ex eo libro, donoque utilitatis consecuta.

B

EPISTOLA CLIV.

Domitiano Scholastico.

Cam illud perspicue ex rebus ipsis factisque didicerim, te egregium ac præclarum caput ad omne humanitatis officium esse propensum, libenterque supplicibus manum velle porrigere, ad id ipsum te provoce, equum, ut aiunt, ad campum hortari me existimans. Tibi vero magis quam antea, vir amicissime, præbendum humanitatis tuæ specimen est, quanto et miserabilior persona est in quam beneficium contuleris. Mulier quippe est, et ad viduitatem redacta mulier: tum ea passa cum pupillo filio, quæcunque passa est. A quonam vero injuria sit affecta, et qua in re, et quomodo, ipsa tuæ prohibiti declarabit. Quamobrem, vir eximie, vide ut mulierem defendas, cum pro eo quod honestum est, tum quod tuis moribus consentaneum, tum mei denique gratia. Ero enim omnium, quæ in illam et cognatione conjuncta mecum est, et apud nos sub-

C

294 EPISTOLA CLV.

Eidem.

Quæ justa sunt socios et adjutores desiderant, atque ubi demum qui iis auxilium præbuerint, felices habendi sunt, cum pro æquitate laborent. Quamobrem te horum patronum ac defensorem elegi, qui et animo et arte subsidium afferas. Ac quod ad me attinet, de quibuscunque possum bene mereri, sum paratissimus. Tu vero occasionem aliquam

sum paratissimus. Tu vero occasionem aliquam

SUPPLEMENTUM AD EPISTOLAS SYNESII.

EPISTOLA CLVI.

Synesii epistola ad quemdam familiarium qui episcopatum absens ex longinquo petierat, post constitutos in ecclesiis vacantibus episcopos.

Bapientissimum scriptum, cum valde concionum, tum valde breve, sed et valde argutum, quod tibi mirifica mens peperit, ad nos delatum delectavit maxime, placuitque duplici simul nomine; quod et ab optimo eodemque laudatissimo sodale, et quod cum plurima conditum exstaret gratia. Quin et pene provocavit ad aliud quid majus audaciusque tentandum, quod utique, nisi amor vetus, utpote vim habens longe dissita conjungendi adversaque invicem plerumque conciliandi, veniam facto deprecaretur, parum absuit quin nos in eorum ordinem redigeret quibus jure meritoque succenseatur. Ad quidnam, fortasse quæres: nempe ad, cum tanto viro, haud scio an non interius quam quisvis alter mustis initiato (quem si videat Demosthenes inter nos, dicat Mercurii faciendi simulacrum ad nos venisse) comparationem et commutationem attentandam nostræ hujus quam vides linguæ, nec olim exquisitoris elegantia vel per summi explorationem digiti gustu imbutæ, et nunc longa rusticatione sic agrestis reddita, ut vix sciat scapham scapham dicere. Confliteor enim tibi vitium tacitum et clam in sinu habitum, nunc ita invalescens fato quodam meo, ut periculum sit ne in solidum mei deinceps dominetur. Habes unde persuadearis miserari nos potius quam felices prædicare, quibus ne contigerit quidem cum quoquam ex optimo illo vestro genere ac ordine politissimorum congregari, cujus usu attrituque nos e sæce barbarorum abradere aliquantulum possemus de pingui hoc succido pasturarii horroris, quo vestrum delicate mandorum nitorem offendimus. Sed majorem ista priori miserandi et dolendi causam offeret, quod modo accidit; petitionem videlicet tuam ad tempus non occurrisset. Nam oleum quod tu petis et ego velim, aut, ut vere dicam, in votis habui, ad aliquem isthuc talem qualis tu es transire, detentum in loco, prout rerum natura tulit, collatum in usum est; adeoque nec oliva jam super ulla est, supra quam inoculationi locus vacet (sine enim me exiguum quid linguæ communi indulgere) cui dulcis amicus inseratur. Plena enim unaqueque est, jamque fructum odere pro se singulæ inceptant (95). Hæc quidem hactenus; cætera tabellarius præsens exponet; et quomodo quæ postulasti opportunitatem non invenerint, utique ad liquidum edisseret. Vale, et homo animo iacumbe in dudum captum ad omnem philosophiam impetum.

(92*) Ex codice Vaticano edidit P. Possinus S. J. in notis ad Pachymeris Historiam, p. 447, Romæ, typis Barberinis, 1666, in-f° maximo. In codice est

A

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΝΓ'.

Συνεσιου επιστολή (92*) προς τινα των εταρων επισκοπην εκ μακροθεν αιτησαντα, μετα την των επισκοπων αποκυταστασιν.

Τὸ σοφώτατον γράμμα, τὸ μάλα μὲν ἐμμελές, μάλα δὲ βραχὺ, ἀλλὰ καὶ μάλα λιγύ, ὃ δὴ τοι ὁ θαυμαστός σοι νοῦς ἀπέτεκεν, ἡμῖν κοιμισθὲν ὄνησέ τε τὰ μέγιστα, καὶ ἦσεν ἔμα διπλή· τῷ τε πρὸς ἀρίστου καὶ κοιμῆ τῶν ἐπαινετῶν ἐταίρου, καὶ τῷ μετὰ συχνῆς ὅτι δημιουργηθῆναι τῆς χάριτος. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄλλο τι μελίζον ἡρέμισέ που καὶ τολμηρότερον, ὃ τάχ' ἂν, εἰ μὴ πόθος δῆπουθεν παρελθὼν, ἄτ' εὖ ἔχων καὶ τὰ πόρθω διεστῶτα συνάπτειν, καὶ τὰ πρὸς ἄλλα ἐναντίως ἔχοντα πολλὰκις συμφέρειν, συγγνώμην τῷ πράγματι παραιτήσοιτο μετὰ τῶν νεμεσῶσθαι δικαίων οὐ πολλῶν δεήσει τοῦ ἡμᾶς στήσαι. Πρὸς πῶλον, Ἰσως ἔρεϊς· τὸ πρὸς τηλικούτου ἀνδρα, μοῦσαις, οὐκ οἶδ' εἰ τις, τετελεσμένον (ὅν ἂν ἰδὼν Δημοσθένης, μεθ' ἡμῶν εἶπεν, Ἐρμοῦ λογίου τύπον εἰς ἀνθρώπους ἦκειν) γλώτταν ὡς ὄρεξ ἀντιδοῦναι τὴν ἡμετέραν, τὴν πάλαι μὲν οὐδ' ἄκριφ λιχανῶ τοῦ κρείττους μετασχούσαν, νῦν δὲ καὶ λιαν ἡγροικισμένην, ἣ μόγις ἂν οἶδε καὶ τὴν σκάφην σκάφην λέγειν. Κοινοῦμαι γάρ σοι καὶ πάθος ἐγεμυθούμενον ἰδίως ἐμοὶ καὶ νῦν μᾶλλον οὕτω κινδυνεύον κύριον ὡς εἴμαρτο γίνεσθαι. Τοῦτό σοι καὶ ταλανίζειν ἡμᾶς αὐτοῦς, ἀλλ' οὐκ εὐδαιμονίζειν πείθον, οἷς οὐδὲ συμμίζαι τῷ γέγονε βελτίστῃς ὄντι μοίρας ὁποῖω σοὶ (ἵνα ἡμῶν τι τοῦ βραδέου μέρους ἐντεῦθεν τυχὼν ἀποσιμλευθεῖη, καὶ οὕτω τοῦ μακροῦ γράσου τὰ ἡμῶν ἐκστατῆ κατὰ βραχὺ) νῦν ὅτι μὴ κατὰ καιρὸν σοὶ τὸ ζητούμενον ἀνεφάνη, μᾶλλον τοῦ προτέρου ταλανίζειν παρέχεται. Ὁ γὰρ ἔλαιον, σὺ τε ἀξιοῖς, καγὼ βούλομαι, ἢ τοῦτ' εἰπεῖν, δι' εὐχῆς εἶχον, πρὸς τοιοῦτόν τινα διαδῆναι, κατὰ χώραν μεμενηκός, ὡς ἡ τῶν πραγμάτων ἔδωκε φύσις, ἐπὶ τὰ πρὸς χρεῖαν κατέστη. Τοῖνον οὐδ' ἐλαία τις ἐστὶν ἐνοφθαλμισμάτων ἐσπερημένη (ἀνάσχου γάρ μου καὶ μικρὸν τῇ κοινῇ γλώττῃ χαρισάμενον) ἐφ' ἧπερ ἂν ὁ ἡδὺς φίλος ἐγκεντριασθεῖη. Πεπλήρωται γὰρ ἐκάστη, καὶ καρποδοτεῖν ὡς οἶόν τε ἤδη ἀπάρχεται. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα· τ' ἄλλα δὲ καὶ ὁ καιρὸν δῆλα θῆσαι· καὶ ὅπως ἄπερ ἤτησας οὐκ ἔσχε καιρὸν, τάχ' ἂν σοὶ διατρανάσαιτο. Ἐβῶσο, καὶ εὐθύμει φιλοσοφίας ἀπάσης ἀντιποιοῦμενος.

D

epistola 93. Edit.

(93) Omnibus sedibus vacuis episcopos jam impositos fuisse ænigmatice significat. Edit.

SYNESII HOMILIÆ.

OMIAIA A' (*).

(95) Οὐ θήσομαι τὴν πανηγυριν ἀφῶνον, ἀλλὰ οὐδὲ μέντοι παλύφωνον, τῇ μὲν φωνῇ τιμῶν τὴν Θεοῦ· τῷ δὲ ταχὺ πεπαῦσθαι, τῇ πανηγύρει χαριζόμενος. Ἄλλ' ὅπως ἔση πανηγυριστῆς ἄξιος τοῦ Θεοῦ, μὴ πόθει τράπεζαν, ἀπὸ τῆς νησιέμου τὴν μέθυσον. Στέφον τῷ Θεῷ κρατῆρα νήφοντος κράματος. Ὁ Θεὸς ἡμῶν σοφία καὶ λόγος ἐστίν. Κρατῆρ ὁ παρακινῶν τὸ φρονοῦν, ὁ ταραττων τὸ λογιζόμενον, οὐδὲν προσήκει τῷ λόγῳ. Ἔστιν ἀνεσις πρέπουσα Θεῷ· καὶ ἐστὶν ἀνεσις πρέπουσα δαίμοσιν. Ἀγαλλιᾶσθε τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ. Ὅταν εὐωχῆ, φησί, μέμνησο τοῦ Θεοῦ. Τότε γὰρ ὁ πολὺς εἰς ἀμαρτίαν δλισθος γίνεται. Ὅταν εὐτροφῆ σῶμα περὶ σάρκωσιν, ἀποστρέφει ψυχὴν περὶ φρόνησιν. Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος. Καὶ ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκωνώθη. Ἐκεῖνο πλε τοῦ ποτηρίου, καὶ γέγονας ἄξιος τοῦ συμποσίου τοῦ νομφίου. Ἀριστοποιόν ἐστὶν ἐκαίνο τὸ ποτήριον, οἴνου πλήρες, ὅγε καὶ μνησθευθὲν, εἰς νοῦν ἡμᾶς ἄξιοι διεγείρεσθαι. Καὶ δὴ σαφῆς αὐτόθεν ὁ λόγος, ἀλλ' οὐ πολλοῦ πολλὰ δεῖται τοῦ νοῦ. Ποτήριον ἐν οἴνῳ ἀκράτῳ πλήρες κεράσματος, Καὶ ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο. Εἰ μὲν ἀκράτος, πῶς πλήρες κεράσματος; Εἰ δὲ ἐν, πῶς ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο; Παντάπασιν ἀτόποις ἔοικε τὰ λεγόμενα· οὐ μὴν τάγε νοούμενα. Οὐδὲν μέλει τῷ Θεῷ θεοφορήτου λέξεως. Πνεῦμα θεῖον ὑπερορᾷ μικρολογίαν συγγραφικῆν. Σὺ δὲ βούλει τὴν ἐν τῇ διαφωνίᾳ συμφωνίαν θεάσασθαι; περὶ ποίου ποτηρίου, φησὶν; Ὅν τοῖς ἀνθρώποις θεοθεν προποθέντα λόγον ἔχομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ Νέᾳ. Τοῦτω γὰρ ἀρδύεται ψυχὴ τῷ ποτῷ. Ὅτι μὲν λόγος ἐστίν, ἀκρατός ἐστὶν ἐκείνος. Κιρνᾶται γὰρ καὶ διττὸς ὢν. Ἐν γὰρ τὸ ἐξ ἀμφοῖν συνιστάμενον, τελείωσις γνώσεως. Ἡ μὲν Παλαιὰ τὴν ὑπόσχεσιν ἔσχεν· ἡ δὲ Νέα τὸν ἀπόστολον ἐξήνεγκε· τὸ δὲ, Ἐκλινεν ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, τὴν διαδοχὴν τῶν διδασκάλων αἰνίττεται, τοῦ νόμου τοῦ Μωσαϊκοῦ καὶ τοῦ Κυριακοῦ· καὶ τὸ ποτήριον ἐν. Ἐν γὰρ ἔπνευσε Πνεῦμα, καὶ εἰς προφήτην, καὶ εἰς ἀπόστολον. Καὶ κατὰ τοὺς ἀγαθοὺς ζωγράφους, πάλαι μὲν ἐσκιαγράφησεν, ἔπειτα μέντοι διηκρίδωσε τὰ μέλη τῆς γνώσεως. Πλὴν ὁ τρυγίας αὐτοῦ οὐκ ἐξεκωνώθη.

ex hoc in hoc, magistrorum successionem significat, Mosaicæ nimirum, ac Dominicæ legis. Calix Porro unus est: unus enim idemque spiritus prophetarum, atque eum, qui a Deo missus est, inaspavit. Et quod boni pictores faciunt, olim quidem adumbrate delineavit; postea vero singulas cognitionis partes elaboravit: *Verumtamen saxe ejus non est exinanita*.

¹ Psal. II, 11. ² Psal. LXXIV, 9.

DION. PETAVII NOTÆ.

(95) In hac homilia ostendit Synesius dies festos pie et sobrie celebrandos, atque unum eundemque esse spiritum Novi ac Veteris Testamenti.

(*) Dionysio Petavio interprete.

HOMILIA I.

295. In hac ego publica celebritate si non nullus, at paucos sane sermones faciam, et voce quidem ipsa divinum numen venerabor: quamprimum autem sermonem desinendo, celebritati consulam. Sed uti Deo dignum te celebratorem præbeas, ne a sobria jejuni mensa ad ebriam et vinolentam te conferas: quin potius craterem sobria mistura plenum Deo immortali offeras. Deus noster sapientia et verbum est; poculum vero, quod mentem e statu suo dimovet, quod animi rationem percellit, a verbo alienum est. Est enim ut Deo conveniens quædam, sic daemonebus altera consentanea animi relaxatio. *Exsultate Domino in timore*¹. Dum epularis, inquit, Dei memineris. Siquidem tunc qui e plebe est, in peccatum proclivis est, ac lubricus, corpusque ipsum dum ex secundiori alimonia gliscit, et carne repletur, animus a sapientia studio revocatur. *Calix in manu Domini vini meri, plenus misto; et inclinavit ex hoc in hoc; verumtamen saxe ejus non est exinanita*². Ex hoc calice si biberis, dignum te sponsi convivio præstiteris. Utilis in primis est calix iste vino plenus, qui dum appetitur, animum ad se redire atque excitari postulat; atque hinc manifesta quidem oratio est. Sed multiplicem ea sensum non postulant, quæ multiplicia ac diversa esse videntur. Calix in vino mero misto plenus, *Et inclinavit ex hoc in hoc*. Si mero plenus, quomodo misto esse potest? aut si unus est, quomodo ex hoc in hoc inclinatur? Omnino absurda videntur esse quæ dicuntur, at non ea quæ sub iis intelliguntur. Nulla Deo cura divini ac numine affati sermonis est, anxiamque in minutis rebus scriptorum diligentiam asperratur. Tu porro vis discordiæ hujus concordiam contemplari? de quonam calice loquitur? de eo scilicet verbo, quod in Veteri ac Novo Testamento caelitus a Deo hominibus propinatum habemus; hoc enim potu animus noster irrigatur. At cum utrumque verbum sit, **296** merum, ideo est utrumque. Miscetur vero cum duplex sit: unum enim est, quod ex ambobus conalescit, scientiæ scilicet cognitionisque perfectio. Vetus quidem promissionem habuit: novus vero eum qui a Deo missus est, dedit. *Hoc autem, Et inclinavit*

ex hoc in hoc, magistrorum successionem significat, Mosaicæ nimirum, ac Dominicæ legis. Calix Porro unus est: unus enim idemque spiritus prophetarum, atque eum, qui a Deo missus est, inaspavit. Et quod boni pictores faciunt, olim quidem adumbrate delineavit; postea vero singulas cognitionis partes elaboravit: *Verumtamen saxe ejus non est exinanita*.

HOMILIA II (94).

A

ΟΜΙΛΙΑ Β.

297 Nox sacra, quæ lucem tantam attulit iis qui exsecrati erant, quantum nullus unquam sol diem illustravit. Nec enim fas est profecto quidquam, licet omnium quæ in terra sunt pulcherrimum sit, cum præpotenti rerum opifice comparandum censere. Verum ne opificium quidem est illa lux quæ illuminat animos, et aspectabilem hunc solem illustravit. Agnoscite beatitatem quæ adest, quæque præsens est. Si hoc in statu firmi permanseritis, optabiliorem vobis ac feliciorem solem hunc diem, quamdiu vitam producere dabitur, observabitis. Nunc quidem certe unusquisque vestrum angelus Deive nuntius in urbe versatur : atque etiam nunc existimate plane vobis in cœlis conversationem habentes. Cæterum timeate ne excidatis ab hac dignitate. Etenim iniquitatio quæ post februationem et expiationem accidit, piaculum est quod vix eluitur.

Νύξ ἱερὰ (94'), φῶς ἐνεγκοῦσα τοῖς κατηραμένοις ὄσον οὐδεὶς ἡμέραν ἔλαμψεν ἥλιος· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὄσον ἐξετασθῆναι τῷ Δημιουργῷ, κἀν τὸ κάλλιστον ἐπὶ γῆς. Ἄλλ' οὐδὲ δημιούργημα ἐκεῖνο τὸ φῶς, ὃ φωτίζει ψυχὰς, καὶ τὸν αἰσθητὸν ἐφώτισεν ἥλιον. Ὁμολογία τῆς παρούσης μακαριούσης μακαριότητος. "Ανοῦτω διαμείνητε, εὐζήλωτοτέραν" ὑμῖν τὴν παροῦσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος, κἀν μὴ διὰ βίου, τηρήσετε. Νῦν μὲν ἕκαστος ὑμῶν ἀγγελος ἐν τῇ πόλει περινοστεῖ. Νῦν ἤγειςθε περὶ ὑμῶν εἶναι τὸ λεγόμενον, ἐπὶ γῆς ὄντες, καὶ ἐν οὐρανῷ τὸ πολιτεύμα ἔχοντες. Φοβήθητε τῆς ἀξίας ἀποπνεῖσθαι· δυσέκνικτον τὸ μετὰ κάθαρσιν μύλωμα.

congruere quod dictum est : in terris degentes, et in cœlis conversationem habentes. Cæterum timeate ne excidatis ab hac dignitate. Etenim iniquitatio quæ post februationem et expiationem accidit, piaculum est quod vix eluitur.

B

Decreverunt aliquid Leontopolitani mitius quam ipsorum natura ferat, cum a se invicem abstinentes, vicinos violataram legum accusarunt. Quandoquidem heri et nudius tertius fratres adversus fratres, et filius contra patrem, et pater contra suos advocabat carnificem. Neque porro id quod nunc aggressi sunt, hominum est mutuam illam eadem patriam amolientium : verum privatim quidem singuli in singulos impetum faciunt : communiter vero civitas astygitones insectatur, eos qui non feliciter nec bono suo sunt urbis vicini. Nam non præclare secum actum iri eederent, nisi etiam publice conformatio civitatis accusatoria foret, et calumniatoris vicem subiisset. Jam vero nobis ea quæ accusatorie objiciuntur, claras probationes exhibent, ut nemini inferamus injuriam : quibus judex patientem accommodat aurem. Atqui nos arva colere, non causas acclitare didicimus. Cur tandem igitur, cum jamdudum hæc ita se habuerint, convenientia sibi munera et **298** tempora transcendere æquum censent, et adversus nos prodeunt, qui plus quam ipsi accendimur? et majore siti correptis, atque injuria affectis ratione situs, veni semper exponunt avide id quod superest? Quoniam autem hoc anno argenti nihil reliqui fuit, volunt nostras ærumnas in lucro deputare. Eo nimirum tendunt recentes illæ delationes : nec alius ipsis finis est scitorum. Fatentur etiam aliquid secundo, quod dignum est ut a nobis primis et solis enuntietur : cum ejusmodi sit ut maxime ob oculos ponat injustissimum ipsorum institutum. Nam cum jam olim calumniæ fundamenta alte jecerint pro securitate, quod non ad se attinentibus aquis utantur, ad hoc venerabile prætorium aditum sibi fecerunt.

Ἐβουλεύσαντό τι (95) Λεοντοπολίται τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἡμερώτερον· ἀλλήλων ἀφήμενοι, τοὺς γείτονας παρανόμων ἐγράψαντο. Ἐπεὶ μέχρι χθὲς καὶ πρόωγν ἀδελφοὶ τε ἐπ' ἀδελφοῖς, καὶ παῖς ἐπὶ πατρί, καὶ πατήρ ἐπὶ τῷ γένει παρεκάλει τὸν δῆμιον. Τάχα δὲ οὐδὲ τὸ νῦν ἐγχειρούμενον, καταλυόντων ἐπὶ τὴν ἀλληλοφονίαν τὴν πατριον· ἀλλ' ἰδίᾳ μὲν ἕκαστος ἐπὶ τὸν ἴδιον φέρεται· κοινή δὲ ἡ πόλις ἐπὶ τοὺς οὐκ εὐτυχῶς ἀστυγείτονας. Οὐ γὰρ ἀνεκτὸν αὐτοῖς, εἰ μὴ καὶ δημοσίᾳ τὸ σχῆμα τῆς πόλεως κατηγορευθῆναι, καὶ συκοφαντοῦ χώραν ὑπεισελεύσεται· ἀλλ' ἡμῖν γε εἰς τὸ μὴδὲν ἀδικεῖν, αὐτὰ τὰ κατηγορημένα σαφεῖς ἀποδείξεις παρέχεται, εὐτυχηκόσιν ἀκοῦην δικαστοῦ. Γεωργεῖν δὲ ἡμεῖς, οὐκ ἀγορεύειν δίκας ἐμάθομεν. Τί ποτ' οὖν ἀποδεδειγμένων αὐτοῖς πάλαι καὶ πρότερον παλαι τῶν προσηκόντων μέσων ὑπερβαίνειν ἀξιοῦσι, καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἔρχονται τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦς καιομένους; διψηροτέροις τε οὖσι, καὶ ἡδικημένοις παρὰ τῆς θέσεως, ἀπεμπολοῦσι αἰετὸν τὸ περιγιγνόμενον; Ἐπειδὴ τῆτες οὐ περιγέγονεν ἀργύριον, ἀξιοῦσιν αὐτὸ γενέσθαι τὰς ἡμετέρας συμφορὰς. Εἰς τοῦτο ταῖνοισι αἱ πρόωγν γραφαί, καὶ σκοπὸς αὐτοῖς τῶν ψηφισμάτων οὐχ ἕτερος. Ὁμολογοῦσι δὲ τι καὶ δεύτερον, ὃ παρὰ πρώτων ἡμῶν καὶ μόνων ἔξιν εἰρηθεῖν, παρασταταῖον δὲ τῆς ἀδικωτάτης αὐτῶν ἐγχειρήσεως. Πόρρωθεν γὰρ αὐτοὶ κρηπίδα τῇ συκοφαντικῇ βαλλόμενοι ὑπὲρ ἀδικίας τοῦ τοῖς μὴ προσήκουσιν ὑδασι χρῆσασθαι, τῷ σεμνῷ

D τούτῳ δικαστηρίῳ πρόσδοον ἐποιήσαντο.

primis et solis enuntietur : cum ejusmodi sit ut institutum. Nam cum jam olim calumniæ fundamenta alte jecerint pro securitate, quod non ad se attinentibus aquis utantur, ad hoc venerabile prætorium aditum sibi fecerunt.

DION. PETAVII NOTÆ.

(94) In pervigilio Natalis Domini. Fed. Morello interprete.

(94') Νύξ ἱερὰ. Falsa est inscriptio Latina. Non enim in pervigilio Natalis Domini, sed Resurrectionis habita videtur ad neophytos, ut ea verba significant, δυσέκνικτον τὸ μετὰ κάθαρσιν μύλωμα, qui-

bus ostenditur, recentes illos a baptismo esse; tum φωτὸς et φωτισμοῦ mentio. Quocirca pro κατηραμένοις non dubito quin legi debeat καθηραμένοις.

(95) Ἐβουλεύσαντό τι. Factenus hæc cum antecedentibus erant conjuncta, sed perperam. Sunt enim alterius argumenti.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ (96)

Ῥηθεῖσα ἐπὶ τῇ μερίσῃ τῶν βαρβάρων ἐφόδῳ, ἡγεμονεύοντος Γενναδίου, καὶ Δουκὸς ὄντος Ἰννοκετίου.

SYNESII CYRENÆI

CATASTASIS

Dicta in maximam barbarorum excursionem, præfecto Gennadio, ac duce Innocentio (*).

Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ χρὴ λέγειν ὑπὲρ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς συμφορῶν· οὔτε γὰρ σχολὴ λέγειν, οἷς κλαίειν ἀνάγκη, οὔτε λόγος ἄν γένοιτο τοῖς πράγμασι σύμμετρος. Καίτοι καὶ τὸ δακρῦειν ἐνίοις, τῷ μεγέθει τῶν συντυχόντων κακῶν ἐκπλαγέντας, ἐπέλιπεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κλαίωντων μὲν Θεὸς αἰσθάνεται· δεῖ δὲ εἶδέναι καὶ τοὺς τὰ Ῥωμαίων σῆπτερα διέποντας· γράψε σὺ πρὸς οὐδὸν οἶόν τε τῶν δυναμένων λόγον εἰσνεγκεῖν εἰς τὸ βασιλέως συνέδριον. Ἀγγελιάτω τις αὐτοῖς ἐν βραχεῖ, ὅτι Πεντάπολις βασιλεῖ τὸ μέχρι τρίτης ἦν ἐτι κτήμα ἀγαθόν· εἰ καὶ δυνάμει λειπόμενον ἐτέρων· ἀλλὰ τῶν μεζῶ δυναμένων εὐνούμετερον. Ἰσασιν αὐτῶν ὅσοι δεδημοσιεύκασι (97) μεταρὰ τοῦ προσέχειν τοῖς πράγμασιν· ὧν τὸν μέγαν Ἀνθέμιον ἐγὼ τὰ πρῶτα καὶ ἀκούω, καὶ πείθομαι. Οὐκοῦν εἶδεν ἐν ὅσοις καιροῖς, καὶ μάλιστα τούτων ὅποσοι τυραννικοὶ, γεγόναμεν ἀπροφάσιτοι βασιλεῖ. Ἀλλὰ μέχρι τούτων τὰ Πενταπόλεως χθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν ἐγένετο Ῥωμαίοις, ἔθρους ζήμια τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν παρὰ Πεντάπολιν ἀριθμήσασιν (98). Οἴχεται Πεντάπολις νῦν ἀκριβῶς· εἰς τοῦσχατον ο-

299 Equidem nescio quid de iisce calamitibus dici oporteat, quæ in oculis omnium versantur. Nam neque sermonem instituere vacat iis quibus flere necesse est, neque rerum acerbitati par inveniri potest oratio. Quanquam nonnullos etiam ingruentium malorum magnitudine percussos lacrymæ ipsæ defecerunt. Sed cum fientes Deus respiciat, et ista scire conveniat eos qui Romanorum imperium administrant, ad quoscumque potes eorum scribe, qui de hac re ad imperatorium consessum referre possint. Fac ut illis propediem aliquis renuntiet, quemadmodum Pentapolis nudiustertius optima adhuc imperatori possessio fuerit: quæ ut copiis atque potentia aliis cederet, benevolentia tamen potentiores etiam vincibat. Hoc illi probe inter eos sciunt, qui in re tractanda cum cura studioque versati sunt: inter quos magnum illum Anthemium præcipuum locum tenere cum audio, tum mihi facile persuadeo. Hic igitur haud ignorat quot quibusve temporibus, illis maxime per quæ tyranni grassati

DION. PETAVII NOTÆ.

(96) Κατάστασις appellat Synesius concionem, ὁμιλίαν, translato vocabulo ab usu forensi. Nam et oratores declamatoresque κατάστηναι dicuntur, cum ad dicendum procedunt, suntque velut in provincinctu. Herodotus lib. III, p. 114: Ἐπει τε δὲ οἱ ἐξελαθέντες Σαμίων ὑπὸ Πολυκράτους ἀπίκοντο ἐς τὴν Σπάρτην, καταστάντες ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας ἔλεγον πολλά, ὅσα κάρτα δεδμένοι· οἱ δὲ σφι τῇ πρώτῃ καταστάσει ὑπεκρίνοντο, etc. Mox μετὰ δὲ ταῦτα, δεύτερα καταστάντες, etc. Eusebius lib. VI Προπαρ. pag. 15: Μηδὲ διατεινίσθω περὶ μηδενὸς καταστάσεως πρὸς μὲν Ἀρκεσίου παρόντα, πρὸς δὲ Ἐπίκουρον οὐ παρόντα. Apud Harpocrationem in voce Ἐισαγγελία, Ἀλλὰ πρὸς τὴν βουλήν, ἣ τὸν δῆμον ἢ πρώτην κατάστασις ἔστω, prima illi constituitio. Deplorat autem

patriæ cladem et exitium, quod finitimi inferebant barbari, maxime Ausuriani; qui ex antiquo Cyrenaicam vicinasque provincias atrocissimi infestas habebant. Eisdem esse puto quos Ammianus Austurianos nominat lib. XXVI et XXVIII. In hoc vero præcipue, ubi tales illos describit quales Ausuriani Synesius, et insignem eorum excursionis historiani refert, quæ Joviani ac Valentiniani temporibus accidit.

[XC] (97) Ὅσοι δεδημοσιεύκασι. Utitur et hac voce eadem in significatione i De provid., cloμένη δημοσιεύσιν τὴν πολιτείαν.

(98) Παρὰ Πεντάπολιν ἀριθμήσασιν. Nota satis Græce haud imperitis loquendi ratio, acceptioque præpositionis istius παρὰ. Significat enim provincia illa profligata, in suarum provinciarum recensendo numero eam esse præteritam.

(*) Interprete Dionysio Petavio.

sunt, citra ullam tergiversationem parati ad nutum imperatoris fuerimus. Sed hactenus Pentapolitanæ res heri ac nudius tertius in Romanorum potestate manserunt, qui deinceps, amissa ea gente, in recensendis præfecturis suis illam præterierunt. Prorsus nunc de Pentapoli actum est; funditus, inquam, illa concidit: quæ variis quidem ærumnis annum jam ante septimum conflictari cœperat: sed quemadmodum animal quoddam ægre moriens, sic illa spiritus sui reliquias cogebat atque contrahebat. Felix sit Anysii memoria. 300 Is enim annum ad illius tempus adjecit, cum clypeis quidem omnium, Unnigardarum vero manibus opportune uteretur. Itaque nonnihil dilata calamitas est. Neque enim confertis copiis regionem pervagati sunt. Ad latrocinia sese converterunt, fugientes identidem, atque irrumpentes. Posteaquam vero ter instructa acie præliati consilium mutant, nunc campos longe lateque omnes eques obtinet, nunc intra mœnia conclusi milites tenentur, alii alio disipati, quod Cerealis tempore malum accidit; nec utiles sibi esse invicem possunt, quod non collecti in unum ac coacti sint. Quamobrem hostium res luculentæ ac prosperæ sunt. Qui enim superiore anno velites erant, et ad fugam expediti, nunc oppugnatores urbium sunt. Nunc posteaquam pagorum muros everterunt, oppida ipsa justo exercitu circumdant. Quid enim non illis successit? Ausuriani Thracum equitum loricas induerunt, non quod iis opus haberent, sed ut ornatum atque habitum irriderent. Posthæc Marcomanorum clypeis usi sunt. Ad velites atque expeditos Romanorum legio redacta est, qui quidem miseratione hostium salutem consecuti sunt. Ejusmodi homines deploro, calamitatem non exprobro. Quid enim adversus multo majores copias facerent Unnigardæ, dum confertis ipsi in lacinias dispersi occurrerent? Itaque quantum in Deo et virtute atque armorum peritia fuit, salvi atque incolumes sunt. Quantum vero ad duces attinet, quo tandem ingenti malo afficere hostes possent, in quos qui ipsos ducunt, non libenter eos immittunt, sed si quando catulorum instar eruperint, illi rursus ipsos ante reducunt; ac revocant, illum semper cursu ac ferina cæde satiare potuerunt. Quanquam extremo etiam agmine esset opus Unnigardis, ordinatoque exercitu. Oportet enim, ut opinor, phalangis, velut validi cujusdam ensis, vegetiorem quidem partem in fronte, graviorem in subsidiis locari. Ita enim altius plaga penetrat. Atque, ut uno verbo dicam, multitudo omnium illorum paucior est quam ut bellum istud sustinere possit. Quod ne in nostra quidem regione commode

Α χεται· ἔβδομον μὲν ἔτος ἦδη προπράξασα πονηρῶς ἀλλ' ὡσπερ ζῶον δυσθανατοῦν, ἀνέφερε καὶ συνήθροϊζε τοῦ πνεύματος τὸ λειπόμενον. Εὐφημος Ἀνυσίου μνήμη ἐνιαυτῶ τὸν χρόνον αὐτῆς πλείω πεποίηκε, ταῖς μὲν ἀπάντων ἀσπίαι, ταῖς δὲ Οὐνιγάρδων χερσὶν εἰς δέον χρῆσάμενος. Τοιγαροῦν, ἀναβολὴ τις ἐγένετο τοῦ κακοῦ. Οὐ γὰρ ἐξεχύθησαν ὅλῳ πλήθει κατὰ τῆς χώρας· εἰς ληστήρια μετετέβαντο· ἀφῆλλοντο καὶ προσήλλοντο. Ἐπεὶ δὲ τρεῖς καταταξαμένοι αὐτοὺς μετέμλησε, νῦν μὲν ἰπποκρατεῖται τὰ πέλαια, νῦν οἱ [Ἰσ. νῦν δὲ] στρατιώται τευχῆρεις, ἄλλος ἀλλαχόσε διειλημμένοι, τὸ ἐπὶ Κερεαλλοῦ κακὸν (99), οὐδὲν ἀλλήλοις ὄφελος ὄντες, ὅτι μὴ συνετάχθησαν. Τοιγαροῦν τὰ τῶν πολεμίων λαμπρὰ οἱ πέρουσι· εὐζῶνοι, καὶ πρὸς τὸ φυγεῖν εὐτρεπαῖς, νῦν πολιορκηταί, νῦν τὰ κωμητικὰ [ἢ κωμικὰ] τεύχη καθελόντες, πλατεῖ στρατεύματι τὰς πόλεις περιστοιχίζονται. Τί γὰρ οὐ προὐχώρησεν αὐτοῖς; Αὐσουριανοὶ τοὺς τῶν θρακῶν τῶν ἰππέων ἐνεδύσαντο θώρακας, οὐ κατὰ χρεῖαν, ἀλλ' ἐπεγγελῶντες τῷ σχήματι· ταῖς Μαρκομανῶν ἀσπίσιν, ἐπὶ τούτοις ἐχρήσαντο· εἰς γυμναστικὸν ἐτέλεσε τὸ Ῥωμαίων ὀπαιτικόν, ἐχθρῶν ἐλέψθην τὴν σωτηρίαν εὐράμενοι. Δακρύω τοὺς ἀνδρας, οὐκ ὀνειδίω τὴν συμφορὰν. Τί γὰρ ἂν ἐποίησαν εἰς πολυπλάσιον κλήθος, οἱ κατὰ μέρος [ἢ μέρους] αὐτοῖς ἀθροῖς ἐντυγχάνοντες Οὐνιγάρδαι; Τὸ μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ τῇ βώμῃ, καὶ τῇ τῶν ὀπλων ἐμπειρίᾳ σώζονται. Τὸ δὲ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, τί ἂν καὶ μέγα κακὸν τοὺς πολεμίους εἰργάσαντο, καθ' ὧν οὐ παρ' ἐκόντων ἀφίενται τῶν ἀγόντων αὐτούς· ἀλλ' εἶποτε σκυλάκιον δίκην ἀποβάσαντα, οἱ δὲ πάλιν ἤψαν αὐτούς (1)· καὶ ἀνεκαλέσαντο, πρὶν κορεσθῆναι δρόμου, καὶ φόνου θηρέου. Καίτοι καὶ Οὐνιγάρδαις οὐραγίας ἔδει, καὶ συνεταγμένου στρατεύματος. Ἔδει γὰρ, οἶμαι, φάλαγγος, ὡσπερ ἐνεργοῦ μαχαίρας, τὸ μὲν ἀκμαιότερον προβεβῆσθαι, τὸ δὲ στιβαρότερον ἐπελαύνεσθαι. Οὕτως ἡ πληγὴ τομωτέρα γίνεται. Ὅλως δὲ τὸ πλῆθος αὐτῶν ὀλίγον ἐστὶ πρὸς τὸ διαπολεμῆσαι τὸν πόλεμον. Ὅς οὐδ' ἂν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς τόποις διαπολεμηθεῖη καλῶς. Ἄλλ' εἰ μὴ τις εἰς τὴν ἐκείνων Οὐνιγάρδων διαδιόσσειεν, ἐπὶ τούτους δεῖ πλῆθους ἑκατοστίων τεττάρων· μᾶλλον δὲ πρότερον ἔδει τοσούτου πλῆθους καὶ στρατηγού, πρὶν ἡμᾶς οἰχεσθαι κομιδῇ, πρὶν εἰς τοσούτον ἀξιεθῆναι τοῖς πολεμίοις τὰ πράγματα. Εἰς τὰ τελευταῖα ταῦτα, καὶ γυναῖκες συνεστράτευσαντο. Εἶδον, εἶδον συχνὰ [ἢ συχνοί] γυναῖκα μαχαιοφόρον ὁμοῦ, καὶ βρέφη τιθνηομένην. Τίς οὐ ζηλοῖ τὸν ἀκίνδυνον (2) πόλεμον; Ὑπὲρ ἑαυτοῦ πεφοβημένος, ὑπὲρ τῶν καιρῶν [ἢ Καισάρων], ὑπὲρ τῆς πολιτείας αἰσχύνομαι. Ὡ τοῦ πάλαι Ῥωμαίων φρονήματος! οἱ πάντα πανταχοῦ νικῶντες, οἱ τὰς ἡπείρους τροπαίους [ἢ τροπαίας] συνάψαντες, νῦν [Ἰσ. τὰ ἡπει-

DION. PETAVII NOTÆ.

(99) Τὸ ἐπὶ Κερεαλλοῦ κακόν. De Cereali vide in epist. 130.

(1) Πάλιν ἤψαν αὐτούς. Quid si ἴψαν, id est subito revocarunt? aut ἤσαν;

(2) Τίς οὐ ζηλοῖ τὸν ἀκίνδυνον. Sic cum locum

interpretor, ut tantam in hostibus fuisse fiduciam dicat, ut ipse etiam mulieres, quasi ad certissimam prædam bellumque periculi omnis expertus, cum infantibus perrexerint.

ρωτικά τρόπαια, ὡς παρα Μ. Τυρίῳ. Δ. κα.] ὑπὸ
 δυστήνου, καὶ νομαδίτου γένους κινδυνεύουσι ταῖς
 Ἑλληνίσι Λιθύας προσαποβαλεῖν, καὶ τὴν παρ' Αἰ-
 γυπτον Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκεῖνο μεῖζον εἰς λόγον χρη-
 μάτων, τοῦτο δὲ εἰς εὐδοξίαν οὐκ ἔλαττον, εἰ τις οἶδεν
 αἰσχύνεσθαι, καὶ ποιεῖται τινα λόγον τοῦ πρόποντος.
 Ὡ τοῦ φρονήματος, μεθ' ὅσου τὴν χώραν σεσαγηνεύ-
 κασι! Τούτοις οὐδὲν οὔτε δρος ἄβατον γέγονεν, οὔτε
 φρούριον ἐρυμνόν· πᾶσαν ὑπεξήλθον [Ἰσ. κώμην] πᾶ-
 σαν διηρευθήσαντο· πᾶσαν ἠλικίαν [Ἰσ. οἰκίαν] ἠν-
 δραποδίσαντο. Πάλαι ποτὲ τῶν παρ' Ἑλλήσι λογο-
 γράφων ἀκούω, **ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΡΙΑ (3),**
ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΡΘΗΣΕΩΝ ΥΠΕΛΕΙΠΕΤΟ.
 Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα μάλιστα γέγονε Πενταπόλει. Τί
 γὰρ Αὐσουριανῶν κάλλιον κτήμα γυναίου καὶ βρέφους;
 Ἴν' αἱ μὲν αὐτοῖς τίκτοιεν, οἱ δὲ, ἵνα αὐξηθέντες
 στρατεύοιντο. Εὐνοὶ γὰρ ἀντὶ τῶν τεκόντων τοῖς θρέ-
 ψασι γίνονται. Ὡ πονηρᾶς ἀποικίας ἦν ἀποικίζομεν!
 Ἄγεται νεότης ἀχμάλωτος, τὰ τάγματα τῶν πολε-
 μίων αὐξήσουσα. Ἦξει δῆμος ἐπὶ τὴν ἐνεργουσαν πο-
 λέμιος. Κερεὶ νεανίας τὴν γῆν, ἣν μεράκιον ἔτι
 μετὰ τοῦ πατρὸς ἐξεργάσατο. Νῦν ἐν ὀδῷ· νῦν ἀ-
 γεται· νῦν ἔτι δεσμώτις ἡ Πενταπόλις ἐφέθεια.
 Ἀμύνει δὲ οὐδεὶς, οὐδὲ δύναται. Καίτοι φασὶ προ-
 θυμείσθαι τὸν στρατηγόν· ἀλλὰ οὐ γὰρ ἔωσιν Ἀλε-
 ξανδρέων οἱ κακῆ μοίρᾳ Πενταπόλιος ἐν αὐτῇ στρα-
 τευσάμενοι. Τί γὰρ ἂν τις αἰτιάσαιτο τὸν ἀναίτιον;
 ᾧ καὶ γῆρας βαθύ, καὶ νόσου καταβολὴ πολυχρόνιος
 τὴν συγγνώμην ἐμνηστεύσατο; Καίτοι ῥᾶστον ἦν,
 εἰ στρατηγῶν ἠτύχησαμεν, ὑπερήφανον στρατεύμα,
 καὶ προσκεκοφῶς τῷ Θεῷ, δίκην ἀσεβείας εἰσπράξασ-
 θαι. Ποίων ἱερῶν οὗτοι, ποίων ὀσίων ἐφέσαντο; Οὐ
 πολλαχοῦ τοῦ τῶν Βαρκαίων πεδίου τὰ νεοσκαφῆ τῶν
 μνημάτων ἀνέχουσαν; Οὐ παρὰ τούτων αἱ πανταχοῦ
 τῆς ὑφ' ἡμᾶς Ἀμπελίτιδος ἐκκλησίαι πυρκαυστοί,
 καὶ ἐρείπια; Οὐ τὰς μὲν τραπέζας τὰς ἱερὰς, ὡς
 βεβήλους, ἐπὶ κρεανομίᾳ παρέθεντο· τὰ δὲ μυστικά
 σκευῆ, τὰ λειτουργικὰ τῆ δημιουργικῆ σπον-
 δεῖα (4) τελετῆ, δαίμοσιν εἰς τὴν πολεμίαν κομίζε-
 ται; Τί τούτων ἀνεκτὸν εἰς ἀκοὴν ἔλθειν εὐσεβῆ;
 Ὅστις γὰρ ἀξιοὶ μνήμης ἂ κατέσεισαν φρουρία, τὴν
 σκευαγωγίαν, τὰ ἐπιπλά, τὰς βοῦς, τὰς δὲ, ὅσαι
 τῶν βαρβαρικῶν ληστηρίων ἦσαν ἐγκαταλείμματα
 ταῖς φάραξιν ἐγκατακρυπτόμεναι, ἐν τηλικούτοις
 κακοῖς μικρολογίας αἰτίαν οὐ διαπέφουγε. Καίτοι πεν-
 τακισχυλίαις ταῖς καμήλοις ἐσκευαγώγησαν. Ἀριθμῶ
 δὲ ἀναλύουσι τριπλασίονι τῆ τῶν ἀχμάλωτων προσ-
 θήκη, τοσοῦτω πλείωσι γῆ μόνον. Τέθνηκεν ἀπέσθη
 τὰ Πενταπόλιος· τέλος ἔχει· διακεχειρίσται· ἀπόλωλεν·
 οὐκ ἔσ' ἐστὶ παντελῶς, οὐθ' ἡμῖν, οὔτε βασιλεῖ. Οὔτε
 γὰρ βασιλεῖ κτήμα γένοιτ' ἂν, ὅθεν οὐδὲν ἀποίσταται.

A administrari potest. **381** Sed nisi forte quispiam
 in illorum agmen Unnigardas immittat, quatuor
 adversus eos centuriis opus est; vel erat potius
 tanto numero opus, ac duce, antequam funditus
 periissemus, antequam usque adeo hostium res
 auctæ ac confirmatæ fuissent. In hoc ultimo bello
 ipsæ etiam mulieres ad expeditionem profectæ
 sunt. Vidi, inquam, sæpenumero gladio accinctam
 mulierem, atque una infantem suum lactantem.
 Quis securum adeo bellum non fortunatum putet?
 Pudet me et mihi ipsi, et tempori, et reipub.
 timuisse. O veteres illos Romanorum spiritus, qui
 ubique omnia debellare solebant, qui dissitas
 continentes tropæis suis conjunxerunt, nunc ab
 infelici dispersaque gente eo redacti sunt, ut peri-
 culum sit ne præter Græcas urbes, etiam Africa-
 nas, ipsamque adeo, quæ in Ægypto est, Alexan-
 driam amittant! Est illud quidem quod ad pecu-
 niarum rationem attinet, majoris momenti: hoc
 vero ad splendorem ac gloriam non minus, si
 quis erubescere modo novit, ac decoris rationem
 ullam atque honestatis habet. Proh audaciam il-
 lam, qua freli velut retibus universam provinciam
 amplexi sunt! Nullus iis accessu mons arduus,
 nullum satis munitum castellum fuit: regionem
 omnem pervagati, omnem perscrutati sunt, æta-
 temque omnem in servitutem redegerunt. Olim ex
 historicorum numero ita scribentem nescio queis
 audio: **FEMINAS ET PUERULOS EXCIDIORUM
 AC SUBVERSIONUM ARGUMENTO RELINQUE-
 BANT.** Sed longe aliud Pentapoli contigit. Quæ
 enim Ausuriano possessio commodior muliercula
 et infantulo? Ut et illæ ipsis pariant, et ii simul
 atque adoleverint, una ad militiam ducantur. Sunt
 enim erga nutritios potius quam parentes animo
 propensi. O miseram illam quam propagamus coloni-
 am! Captiva juvenus agitur quæ hostium exer-
 citus augeat. Veniet hostilis aliquando contra pa-
 triam populus. Eum agrum populabit atque ex-
 scindet juvenis, quem, cum adolescentulus esset,
 una cum patre coluerat. Nunc in via est: nunc
 abducitur: nunc in vinculis adhuc Pentapolitana
 pubertas est; nec est ullus qui iis opem ferat, aut
 ferre possit. **302** Neque enim istud sinunt Alexan-
 D drini illi, qui pessimo Pentapoleos fato in ea ipsa
 militarunt. Quid enim est cur quisquam innocen-
 tem criminetur, cui et affecta ætas, et diuturna
 morbi accessio veniam obtinuit? Atqui facillimum
 erat, modo bonorum ducum copia esset, ab inso-
 lenti exercitu, qui que Deum offensum haberet,
 impietatis pœnas repeteret. Quibusnam illi sacris,

DION. PETAVII NOTÆ.

(3) *Γυναῖκας καὶ παιδάρια.* Conjecturam ad
 hujus loci emendationem non adhibuissimus, nisi
 ea foret ejusmodi, cuivis ut probari possit. Quis
 enim non videt vocem illam *γυναῖκας* cum *παι-
 δάρια* esse copulandam? ut in cladis indicium mu-
 lieres duntaxat et pueruli relinquerentur: id quod
 sequentia omnino convincunt, cum ait Ausurianos

ne mulieres quidem ac puerulos reliquisse. Porro
 pro eo quod erat antea, *γυναῖκα* (quasi historiam
 illam: mulier quædam scripserit) substituendum
 puto *γυναῖκες*, ut ὑπελείπετο ad *γνωρίσματα* refe-
 ratur, alioqui active sumetur.

(4) *Τῆ δημιουργικῆ σπονδεῖα.* Exponenda vox
 τελετῆ, quæ glossema sapit vocis σπονδεῖας.

quibus religiosis locis pepercerunt? Nonne in multis agri Barcei locis sepulcra recentia effoderunt? Nonne ab iisdem ipsis per universam Ampelitidem; quæ quidem sub nostra potestate est, ecclesiam omnes succensæ sunt, atque in rudera et ruinas redactæ? Non sacras mensas perinde ac profanas ad dividendas carnes apposuerunt? Mystica porro vasa, quibus ad publicas sacrasque libationes utebantur, nonne ad obeundas dæmonum cæremonias in hostilem regionem translata sunt? Quidnam horum religiosis auribus tolerabile est? Nam qui commemorare velit quot castella demoliti sint, boves item ovesque omnes, quæ quidem e barbarorum præda servatæ reliquæ in præruptis montium et cavernis abdita fuerant: is in tantis malis non sine vitio aliquo minutis persequendis nimium anxius videatur. Quanquam quinque camelorum millibus prædam avexisse dicuntur. Numero autem triplo majore redeunt, accessione captivorum tanto plures effecti. Periere, extinctæ sunt Pentapolitanae res, ad exitum venerunt, confectæ sunt, occiderunt: neque nobis omnino amplius, neque imperatori supersunt. Neque enim imperatoris ea possessio dici potest, e qua nihil utilitatis reportet. Ecquis veto fructus ex deserto colligere ullus possit? Neque mihi patria superest, quam deseram: sola enim navis inopia facit, ut nondum in alto navigem, et ad insulam aliquam appellam. Nam Ægypto diffido, propterea quod eo quoque camelus pervenire potest Ausurianum militem gestans. In insulis itaque degam, inops ex divite, inquilinus, Cytherio cive ignobilior. Nunc enim demum curiosius inquirens audio Cythera ultra Pentapolim esse sita. Illuc me fortassis austri deferent, apud illos degam hospes profugus. Quod si quid de generis mei nobilitate jactare audeam, fidem nullam adhibebunt.

303 Heu Cyrenem, cujus publicæ tabulæ ad me usque stirpis Herculeæ successionem deducunt! Non enim ineptus videar, cum inter scientes propagatam inde nobilitatem deploro. Prohi sepulcra ista Dorica, quorum particeps non ero! Heu infelicem Ptolemaidem, cujus ego postremus omnium sacerdos fui! Verum ea calamitas animo meo adhærescit. Nihil dicere amplius possum, lacrymæ linguam meam impediunt: totus sum in ea cogitatione defixus, quod mihi sacra derelinquenda sint. Navigatione quidem hinc me subducere oporteret: sed cum ad navem conscendendam quispiam vocabit, paulisper ut exspectet ab illo petam. Primum enim ad Dei templum accedam: tum altare circummibo: pretiosissimum pavementum lacrymis perfundam. Non prius abscedam, quam januam illam thronumque illum osculatus fuero. O quoties Dei fidem appellabo, ac vultum convertam! O quoties cancellis manus injiciam! Sed vehemens quædam res est ac violenta, necessitas. Cupio somnum oculis meis nullo tubarum strepitu interruptum concedere. Quo tandem usque ad murorum propugnaculum stabo? Quousque turrium intervalla custodiam! Defessus sum nocturnas excubias disponens, ac vicissim et custodiens ipse alios, et ab aliis custoditus. Et qui sæpenumero in contemplando siderum exortu pervigilem noctem duxi, eundem me modo tædet observandis hostium incursionibus invigilare. Ad aquam demensam dormimus: atque ea somni pars, quæ mihi sorte

A Τίς δ' ἀνοίσεται παρά τῆς ἐρήμου καρπῶς; Ὅτι ἔμοι πατρὶς, ἣν ἀπολείψω· παρὰ γὰρ ναῦν ἐστὶ μοι, τὸ μὴ οὐκ ἤδη πελάγιον εἶναι, καὶ νῆσῳ περισκοπεῖν (5). Αἰγύπτῳ γὰρ ἀπιστῶ· κάκει δύνата διαβῆναι κάμηλος Ἀδουριανὸν ὀπλίτην βαστάσασα. Νησιώτης οἰκήσω, πένης ἀπὸ κτηματικῶ· μέτοικος ἀτιμότερος ἀστοῦ Κυθηρίου. Πολυπραγμονῶν γὰρ ἤδη μανθάνω Κύθηρα τὸ πέραν εἶναι τῆς Πενταπόλεως. Ἐκεῖ με τυχὸν ὀσουςιν ἀνεμοὶ νότοι· παρ' ἐκεῖνοις βιώσομαι, ξένος, ἀλήτης. Καὶ ἂν ἐπιχειρήσω τι περὶ εὐγενείας εἰπεῖν, ἀπιστήσουσιν.

quantum utensilium, ac supellectilis avexerint

B Ὅμοι Κυρήνης, ἥς αἱ δημόσιαι κύρβεις μέχρις ἐμοῦ κατάγουσι τὰς ἀφ' Ἡρακλέους διαδοχάς! Οὐ γὰρ ἂν εἴην ἀρχαῖος, ἐν εἰδόσιν ὀλοφυρόμενος τῆν καταβελημένην εὐγένειαν. Ὅμοι τῶν τάφων, ὧν οὐ μεθέξω τῶν Δωρικῶν! Ὅμοι Πτολεμαῖδος, ἥς ἀνεδείχθη ὑστατος ἱερεὺς! Ἄλλὰ πρόσσοτι μοι τὸ δεινόν· οὐκέτι δύναμαι λέγειν· ἐπιλαμβάνεται μοι τῆς γλώττης τὰ δάκρυα. Γέγονα πρὸς τὴν φαντασίαν τῆς τῶν ἱερῶν ἀπολείψεως. Ἔδει μὲν οἰχεσθαι πλεόντας· ἀλλ' ὅταν ἐπὶ ναῦν τις καλῆ, μικρὸν ἀναμείναι δεήσομαι. Βαδιοῦμαι γὰρ πρώτων ἐπὶ τὸν νεῶν τοῦ θεοῦ· κυκλώσομαι τὸ θυσιαστήριον· δάκρυσι βρέξω τὸ τιμαλφέστατον ἔδαφος. Οὐκ ἀποδραμοῦμαι πρὶν θύραν ἐκείνην καὶ θρόνον ἐκεῖνον ἀσπάσασθαι. Ὡσὸς ἀξίς θεοκλυτήσω τε, καὶ μεταστραφήσομαι! Ὡσὸς ἀξίς τὰς κιγκλῖσι τὰ χεῖρε προσμάξομαι! Ἄλλ' ἰσχυρὸν ἀνάγκη· πρῶγμα, καὶ βίαιον. Ἐπιθυμῶ δοῦναι ὀφθαλμοῖς ὑπνον ἀπεριστάπιστον. Μέχρι πότε παρὰ ἑπαλξιν στήσομαι; Μέχρι πότε τηρήσω τὸ μεταπύργιον; Ἀπαγορεύω φυλακὰς ἐπιτάττων νυκτερινὰς, καὶ φυλάττων ἐν τῷ μέρει, καὶ φυλαττόμενος, ὁ πολλὰ πρότερον ἀγρυπνήσας ἐπὶ ταῖς ἄστρον ἐπιστολαῖς. Ἀποκναίομαι νῦν ἐγγρηγορῶν ἐπὶ ταῖς τῶν πολεμίων ἐπιβολαῖς. Πρὸς διαμετρημένον ὕδωρ καθεύδομαι· καὶ τὸ λαχόν μοι μέρος εἰς ὑπνον ἀφαιρεῖται πολλάκις ὁ κώδων ὁ φυλακτήριος (6). Ἄν δὲ καταμύσω μικρὸν, ὧ τῶν ἐνυπνίων τῶν σκυθρωπῶν! εἰς οἶα παρατέμψουσιν ἡμᾶς αἱ μεθ' ἡμῶν φροντίδες. Τὸ λῆξαι πόνον, ἄρξασθαι πόνων ἐστὶ. Φεύγομεν, ἀλίσκόμεθα, τιρωσκόμεθα, δεδέ-

DIOS. PETAVII NOTE.

(5) Καὶ νῆσῳ περισκοπεῖν. Forte προσκοπεῖν, quod est appellere. Γρ. νῆσον.

(6) Ὁ κώδων ὁ φυλακτήριος. Istiusmodi κώ-

δωνος, quo vigilans ntebantur, meminit Plutarch. in Agaiu: Ἀναβαινόντων δὲ τῶν πρώτων, ὁ τὴν ἐωθινήν φυλακὴν παραδιδούς ἐφώδευε τῷ κώδωνι, etc.

μεθα, πιπρασκόμεθα. Ποσάκις ἐξανέστην ἄσμενος, ἅτε δεσπότην ἀπέλιπον ἢ Ποσάκις ἐξανέστην ὑπέρασθμος, ἰδρώτι βαινόμενος, ὁμοῦ τὸν ὕπνον καὶ τὸν ἐρόμον ἀπολιπὼν, ὃν κατατεινας ἐφευγον ὀπλίτην πολέμιον ἢ Μόνοις ἡμῖν Ἡσίοδος οὐδὲν λέγει, τὴν ἐλπίδα τηρήσας εἰσω τοῦ πύθου. Πάντες ἀθαροεῖς καὶ δυσέλπιδες· ὁ πεπαιρωμένος βίος (7) ἀβίωτος οὐχ ἑτερός ἐστιν, ἄνδρες, ἀλλ' ὃν ζῶμεν ἡμεῖς. Τίς ἢ διατριβή; Τί μέλλομεν; Ἀπήχθηται Πεντάπολις τῷ Θεῷ. Ποινὰς ἐκδεδόμεθα. Ἡ γὰρ ἀκρις, οὐκ ἐστὶ κακὸν ἀκριθέστερον, τὸ δὲ πῦρ δὲ πρὸ τῶν πολεμίων τριῶν πόλεων ἐπενείματο λήϊα. Τί πέρας κακῶν; Εἰ τούτων ἀγούσιν ἐλευθερίαν αἱ νῆσοι, ἐγὼ μὲν ὅταν ἀφυβρίσῃ τὸ πέλαγος, πλευσούμαι. Ἄλλὰ φοβοῦμαι, μὴ προλάβῃ με τὸ δεινόν. Πελάζει γὰρ ἡ κυρία τῆς προσβολῆς, ἦν τῇ πόλει, φασιν, ὁ πτεροφόρος ἠπειλήσεν, ὁ τοῦ πολεμίου ἐξηγούμενος στρατεύματος. Μάλιστα δὴ καιρῶν ἐκείνος ἱερεῦσι τὸν ἐπὶ τὰς ἀύλας τοῦ Θεοῦ ἄναγκαλον ἀποφανεί, ἂν ἐν χρῶ τῆς πόλεως ὁ κίνδυνος γένηται. Ἐγὼ κατὰ χώραν ἐπ' ἐκκλησίας μενῶ. Τὰς παναγεῖς προσθήσομαι χέρνιθας. Προσφύσομαι τῶν κίωνων τῶν ἱερῶν, αἶ τὴν ἄστυλον ἀπὸ γῆς ἀνέχουσι τράπεζαν. Ἐκεῖ καὶ ζῶν καθιδοῦμαι, καὶ ἀποθανὼν κείσομαι. Λειτουργός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ψυχὴν ἰσως ἀπολειτουργῆσαι με δεῖ. Οὐ μὴν δὲ γὰρ θεὸς περιώφεται τὸν βωμὸν τὸν ἀναίμακτον ἱερέως αἵματι μαινόμενον.

ipsam urbem praesens periculum accesserit. Ego in loco meo in ecclesia permanebo. Lustralis ante me aquae sanctissima vasa collocabo. Sacratas columnas amplectar, quae puram et incontaminatam a terra mensam sustinent: illic ego et sedebo vivus, et mortuus jacebo. Dei minister ego sum, ac sacrificus, ac fortasse animam ipsam sacram sacrificare illi me convenit. Neque vero aram illam incruentam Deus sacerdotis cruore pollutam negliget.

Εἰς κράτιστος ἐν λόγοις καὶ πράγμασι,
ἢ πᾶσα, Θαλέλας, πιδεῖα κρέπει (8).

C

Sermone praestes rebus et gestis precor
Quem cuncta, Thalelae, doctrina addecat.

DION. PETAVII NOTAE.

(7) Ὁ πεπαιρωμένος βίος. Commode ex veteri germanam lectionem eruiimus. Antea enim πεπαιρωσιασμένος perperam legebatur.

(8) Εἰς κράτιστος. Duos illos esse senarios deprehendimus, et aliunde huc intrusos, planeque ab hac Catastasi alienos.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΗΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ.

SYNESII CYRENÆI CONSTITUTIO (a).

Ὅτε φιλοσοφίαν ἀπολιτέυτον προελέμενος, καὶ τῆς φιλανθρωποτάτης θρησκείας ἐναγούσης εἰς ἥθους φιλόκοινων· ὑπήκουσά τε καλούμενος ὑπ' ὁμῶν, καὶ χαίρων

305. Cum studium sapientiae non alienum a civili conversatione elegerim, et cultus omnium humanissimus invitet atque inducat ad mores so-

(a) Sive *Elogium Anysii*. Fed. Morello interprete.

cietatis amantes, obaudiui vocatus a vobis, et gaudeo quod didicerim qua de causa urbes concurrerint inter se. Nam operæ pretium ipsas facturas opinor, si et nunc et in posterum erga eos qui ultro beneficia in ipsas contulerunt, gratæ et sint et videantur. Quamobrem communes populi voces suscepimus, et si quispiam privatim sermones habuit, omnes utique laudibus extuli. Enimvero par est me esse ex eorum numero qui bene dictis certant. Quin etiam hæc ad me magis quam ad alios attinent, quæ communia sunt: et gratiam pro singulis, pro cive et civitate, ipse meo nomine debere iis qui benigne fecerint, existimo. Quidni enim is quem pro communibus bonis preces fundere oportet, illi gratiam debeat, qui ipsa tum exercitu, tum alia cura ac sollicitudine auxerit? Qui vero non quovis honore afficerem eum cui ut voti compos forem sudoribus perfecit? Equidem a Deo petii ut male perirent mali et exsecrandi barbari. Hoc autem Anysii manus Dei virtute perfecerunt. Ex iis certe equitibus, qui supra mille nuper impressionem fecerant, ne quintam quidem relictam esse partem aiunt tam illi ipsi qui in inferiores fuerunt, quam qui prostratos enumeraverunt, et adhuc superstites sunt: idque peregit non magnis copiis præfectus atque instructus: quippe quadraginta tantum viri cum ipso stabant in acie. Atqui de iis profecto mali nihil dicam tam equitibus quam peditibus, quibus frumentum damus. Verum hic putat Unnigardarum opera ad omnia esse utendum: istos vero, quorum major est numerus, ne alienorum quidem operum spectatores induxit. Unnigardæ ipsius solius **306** bellica acta et consilia capiunt. Eorum est manipularius et cohortis ductor: eorumdem commilito et imperator: cum hiis excurrit per campum, cursu in armis confectio. Celeriter ubique locorum est: vincit autem quæcumque adfuerit. Quod si hi plures essent, puta præter eos quos habemus, ducenti, Dei fretus ope audeo asseverare hunc animosum juvenem in barbarorum terram bellum trajecturum. Quare Anysio duci ducentos Unnigardas poscemus, si cogitemus et vestitus consanguineos a barbarorum regione revocare. Utinam possem videre spoliatorum acervum et prædam manipulariorum barbaricorum, atque eum qui nuper dominus erat, vicissim aliis servientem! Hæc nudius quidem tertius optare facile erat: nunc vero etiam sperare eadem integrum est. Nam quæ oculis subjecta fidem faciunt, eorum quæ expectantur pignora facta sunt; verumtamen ad hæc obtinenda Anysio ducentorum præfecto opus est. Hic Unnigardis utendi et indolem habet et artem: et idem potest viros exarmare, excastrare, et ut lubet regere. Unnigardæ cum Anysio, Romanæ sunt manus, Romana militiæ. Jam sine isto, quadragenos etiam præsentis laudare quidem possum ob robur: sed pro ipsorum animo spondere nolim. Relatio adornetur quæ de Anysio oret, et milites et tempus poscat strenuo huic viro. At in

Α μαθῶν ἐφ' οἷς αἱ πόλεις συνδεδραμήκατον. Προῦργον γὰρ αὐταῖς ὀλομαι καὶ νῦν καὶ ἐσῦστερον, ἐς τοὺς ὑπάρξαντας ἔργων ἀγαθῶν εὐχαριστοὺς καὶ εἶναι καὶ φαίνεσθαι. Τὰς τε οὖν κοινὰς ὑπεδεξάμην τοῦ δήμου φωνὰς, καὶ ὅστις ἰδίᾳ λόγον διέθετο, πάντας ὁμοῦ τοῖς ἐπαίνους ἐπήνεσα. Ἀλλὰ καί με δεῖ γενέσθαι τῶν εὐλογοῦντων, κάμολ προσήκει μᾶλλον ἐτέρων, καὶ τὰ κοινὰ, καὶ τὴν ὑπὲρ ἐκάστου χάριν, καὶ ἰδιώτου, καὶ πόλεως αὐτὸς ὀφείλειν τοῖς εὖ τι ποιήσασιν ὀλομαι. Ὅν γὰρ ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν εὐξασθαι δεῖ, πῶς οὐκ ὀφλήσει χάριν τῷ διὰ στρατείας αὐτὰ καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας αὐξήσαντι; Πῶς δὲ οὐ διὰ πάσης ὁσω τιμῆς τὸν, ἵνα τύχῃ τῆς εὐχῆς, ἰδρῶτι διαπραξάμενον; Κακοὺς κακῶς ἀπολωλεκέναι τοὺς καταράτους βαρδάρους, ἐγὼ μὲν ἤτησα τὸν Θεόν. Αἱ δὲ Ἄνουσιου χεῖρες κατὰ Θεὸν ἐξειργάσαντο. Τῶν γέ τοι πρώτῃ εἰσδεδηκῶτων ἱππέων, ὑπὲρ χιλοὺς ὄντων τὸν ἀριθμὸν, οὐδὲ πεμπτημόρια λείπεται, φασὶν οἱ πεπνοθότες, αὐτοὶ οὕτοι ζῶσι τοὺς πεπιτωκότας διαριθμήσαντες. Καὶ ταῦτα οὐ πολλοῦ στρατεύματος ἐξηγουμένου εἰργασται· ἀλλ' ἀνδρες αὐτῷ συμπαρετάττοντο τεσσαράκοντα. Κἀγὼ μὲν οὐδὲν ἐρῶ φαῖλον οἷς σιτοδοῦμεν ἱππέων τε καὶ πεζῶν. Οὐτοσί δὲ ὄννιγάρδαις δεῖν οἴεται πρὸς ἅπαντα χρῆσθαι· τοὺς δὲ πολλοὺς τούτους, οὐδὲ τῶν ἀλλοτριῶν ἔργων ἐπιτηγάγετο θεατὰς. Οὗτοι χωροῦσιν αὐτοῦ μόνου τὰ στρατηγήματα. Τούτων ἐστὶ λοχίτης καὶ λοχαγός· τούτων ἐστὶ συστρατιώτης καὶ στρατηγός· μετὰ τούτων τρέχει διὰ τῆς χώρας δρόμον ἐνοπλον. Ταχὺ μὲν ἅπανταχοῦ γίνεται· νικᾷ δὲ ὅπου καὶ γένοιτο. Ὀλοιοὶ πλείους εἰ γένοιτο, πρὸς οἷς ἔχομεν διακόσιοι, μετὰ τοῦ Θεοῦ θαρρῶν ἀποφαίνομαι, τρυτονὶ τὸν νεανίαν εἰς τὴν ἐκείνων διαδιδάσκειν τὸν πόλεμον. Ἄνουσιψ στρατηγῷ διακόσιοι ὄννιγάρδαις αἰτήσομεν εἰ μέλλον ἐπανάξειν ἀπὸ τῆς βαρδάρους τοὺς συγγενεῖς. Ἐθε γενοίμην λαφύρων ἰδεῖν νομῆν, ἀνδραπέδων βαρβαρικῶν τὸν τέως δεσπότην ἀντιδουλεύοντα! Ταῦτα πρώτῃ μὲν εὐξασθαι ῥῆον ἦν· νῦν δὲ ἐστὶν αὐτὰ καὶ ἐλπῖσαι. Τὰ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς πιστὰ, τῶν προσδοκωμένων ἐνέχυρα γέγονε. Πρὸς οὖν ταῦτα Ἄνουσιου δεῖ τῶν διακοσίων ἡγουμένου. Οὕτως ὄννιγάρδαις κεχρησθαι καὶ φύσιν ἔχει καὶ τέχνην. Δύναται τοὺς ἀνδρας ἐξοκλιζέσθαι καὶ μεταχειρίζεσθαι. ὄννιγάρδαι μετὰ Ἄνουσιου Ῥωμαῖκαὶ χεῖρες εἰσιν. Ἄνευ δὲ τούτου καὶ τοὺς τεσσαράκοντα τοὺς παρόντας ἐπαινεῖν μὲν ἔχω τῆς βώμης, ἐγγυήσασθαι δὲ τῆς γνώμης οὐ βούλομαι. Ἄναφορὰ στελλέσθω περὶ τούτου πρεσβεύουσα, στρατιώτας καὶ χρόνον αἰτούσα τῷ γενναίῳ. Καὶ τᾶλλ' ὅποιοι ἀνήρ; τὸν ἐπὶ εἰρήνης δὲ πόλεμον, τὸν μικροῦ τοῦ βαρβαρικοῦ χαλεπώτερον, τὸν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἀταξίας καὶ τῆς τῶν ταξιάρχων πλεονεξίας, οὐχ οὗτος ὁ παύσας ἐστίν; Ἐφ' οὗ μόνου γε τῶν πολλῶν στρατηγῶν ἰδιώτης ἡδίκημένος, μείζον στρατιώτου φθέγγεται. Τίνα δὲ ἔξεστι καλεῖν ἀδωρόταν; Οὐ τὸν ὑπερορῶντα καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ νόμου κερδόν; Ὁ θεοσεβῆς δὲ τίς ἂν γένοιτο μᾶλλον, ἢ ὅστις ἅπαντος ἔργου καὶ λόγου θεόθεν ἄρχεται; ἀνθ' ὧν ἅπάντων ἔξεστι δὴ πᾶσι κἀνθάδε προσεῦξασθαι γῆρας αὐτῷ βαθὺ καὶ λιπα-

ρὸν παραμένειν, τοῖς ἐνιαυτοῖς συμπεροῖούσης τῆς A cæteris qualem se præbuit? Bellum pacis tempore arietum, et hoc barbarico paulo molestius ex militum incondita tumultuatione, deliciis, atque avaritia insolentiaque ducum excitatam, nonne hic est qui compescuit et oppressit? Sub quo solo e multis ducibus, privatus injuria affectus liberius et altius clamat, quam miles? Quem porro licet alienum a muneribus accipiendis, et abhorrentem dona, vocare? Nonne eum qui despicit etiam lucra quæ lege obveniunt? Religiosior vero quisnam potius foret quam is qui omnia facta et dicta a Deo orditur? Pro his certe omnibus fas est cunctos etiamnum Deum precari, ut senectus ipsam proveceta et viridis maneat, ejus virtute simul cum annis progressum faciente.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΗΝΑΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΠΑΙΟΝΙΟΝ

ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΔΩΡΟΥ ΑΣΤΡΟΛΑΒΙΟΥ ΛΟΓΟΣ.

SYNESII CYRENÆI

AD PRÆONTUM

SERMO DE DONO ASTROLABII (1).

Ἀκούων σου πρώην ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀγανακτοῦν- A
τος, εἰ μὴδὲν ἔσται πέρας ἀνθρώποις τῆς εἰς αὐτὴν
ἀσεβείας, καὶ ἅμα ὅτι χαλεπῆ χροῖτο τύχη καὶ λίαν
ἀγνώμονι, ἦν οἱ μὲν προσποιούμενοι, διὰ συχνῆς
τερατείας εὐδοκίμουσιν παρά τε δυνάσταις καὶ ἐν
τοῖς πλήθεσιν· οἱ δὲ ἀληθεύοντες ἀπιστοῦνται, καὶ ἐν
Καρδὸς μοίρα τιμῶνται, τῆς μὲν ὀρμῆς ἠγάμην· ἀπὸ
γὰρ πάνυ γενναίας προῆκτο φύσεως· οὐ μὴν ἀγανα-
κτεῖν τινα οἴομαι δεῖν, ὅταν τὸ κατὰ λόγον συμβαίη.
Ἐβλογον δὲ δῆπου τυγχάνειν ἕκαστον, ὧν τυχεῖν
ἔσπουδακεν, καὶ περὶ ἃ πεπραγμάτευται· καὶ ἀπο-
τυγχάνειν αὐ πάλιν ἐκείνων, ὧν ὅτε ὠρέθη ποτὲ,
ὅτε ἐπεμελήθη ὅπως ἂν αὐτῷ παραγέναιτο. Εἰ τοί-
νων ὁ μὲν ἐφρόντισεν τοῦ γενέσθαι σοφός, ὁ δὲ μόνον
τοῦ δόξαι, ἐκάτερος τὸ προσῆκον ἔχουσιν, ὁ μὲν ὧν, ὁ
δὲ εἶναι δοκῶν. Ἡ δεινὰ γ' ἂν πάθοιεν καὶ δικαιοτέ- B
ρον ἀγανακτοῖεν, οἱ διὰ τῆς οὐκ οὐσης, ἀλλὰ φαινο-
μένης φιλοσοφίας, δόξαν θηρώμενοι, εἰ τοῖς μὲν
ἐκότερον ὑπάρξει θατέρον φροντίσασιν, τφισι δὲ μὴδ-
έτερον. Καίτοι τὸ βῆστον οὐ δι' ἐλάττονος ἐπιμε-
λείας ἐπιτετηδεύκασιν, ἀπατήσαι τοὺς οὐκ εἰδότες
περὶ ὧν ἀπατῶνται. Οὗτοι μὲν οὖν ἔστων λαμπροί,
καὶ τοῖς θατέροις στεφανούσθων, εἰ βούλονται. Τῆς
γὰρ ἀληθείας παραχωρήσαντες, ὀνόματος ἡμφι-
σθήτησαν. Ἡμῖν δὲ ἐλιγωρουμένοις· ἐπειδὴ σύ με
βούλει τοῖς ἐκ τοῦ σπανίου γένους συναριθμεῖν, καὶ
οὐχ ἥμισθα δι' ἐμὲ τὴν φιλοσοφίας τύχην ἐδυσχέρα-
νας· ἡμῖν οὖν ἀμελουμένοις ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων
ἀγαπητέον τὴν τάξιν, εἰς ἣν ὑφ' ἐαυτῶν ἐτάχθημεν·

307 Cum non ita pridem te philosophiæ vicem
graviter ferre, et conqueri audirem, quod finem
nullum aut modum facerent homines impie se erga
eam gerendi : tum quod tam tristi et difficili for-
tuna uteretur, tamque iniqua atque ingrata : cum
qui hanc simulatam affectant, ob crebras præsti-
gias, celebrentur magnique fiant, tam apud pro-
ceres ac potentes, quam in populo ; sed iis
qui vere eam profiteantur, fides non adhibeatur,
nec pluris quam Cares æstimentur : admiratus
sum jure istum animi tui impetum ; is enim motus
a generosa plane natura fuit. Verumtamen suc-
censere quemquam oportere non existimo, si quid,
ut ratio fert, eveniat. Jam vero rationi consenta-
neum est unumquemque ea consequi quæ ut ob-
tineret elaboravit, et in quibus occupatus fuit :
et contra non assequi ea quæ neque appetivit un-
quam, neque, ut sibi adessent, curæ habuit. Quo-
niam ergo alius hoc studuit egitque ut sapiens
esset, alius autem ut is videretur tantum ; uterque
certe id habet quod ei competit ; cum hic quidem
re vera est, ille videtur esse. Quidni vero illi gra-
vius affigerentur, et justius indignarentur, qui ex
ea quæ reapse non est philosophia, sed ejus solum
speciem præ se fert, gloriam aucupantur, si iis
quidem utrumque suppetat, qui de altero tantum
soliciti fuerunt : ipsis autem neutrum succurrat ?
tamen etsi ei quod facillimum est non minore cura
studuerint, atque incubuerint, nempe ut decipiant

(1) Interprete Fed. Morello.
PATROL. GR. LXVI.

eos qui ea non norunt in quibus occipiuntur. Hi igitur splendidi et illustres sane sunt, et in theatris coronentur, si lubet: a veritate enim cum deflexerint, de nomine controversiam moverunt. Nobis vero qui despiciuntur (quandoquidem tu me vis iis qui e rariore genere sunt annumerare, et **308** propter me potissimum de sorte philosophiæ succensens conquestus es), nobis igitur, qui ab hominibus contemnimur, amplexandus locus est, in quem ipsimet nos constituimus: neque æmulari, nec beatos putare illos semidoctos debemus, quod a plane indoctis in altum evebantur. Nam perpurgati animi decus et pulchritudinem intueri nequeunt qui puri non sunt: et præconem sui esse, atque ad ostentationem et pompam omnia facere, non sapientiæ est, sed sophisticæ versutiæ. Quocirca eos qui a vulgo honorem reverentiamque non obtinent, præclarum rectumque fuerit dicere,

.... nil moror hunc ego honorem :
Jupiter, ut spero, ingenti me ornabit honore :

præclare etiam secum agi existiment, et in sinu gaudeant, si eum nacti fuerint virum qui prudentiam simul et potentiam possederit. Sic enim neque cum indignis versabimur, neque ignobiles atque inglorii omnino censebimur.

Cur ergo cunctarer tribuere intimum in animo locum admirabili Pæonio nostro, qui longo jam tempore sepimentorum magnorum intervallis inter se distinctas philosophiam et rem militarem unum in locum adducere et inter se copulare orsus est, cum antiquam horum studiorum cognitionem ease acute observasset? At enim cum Italia quondam eosdem haberet et Pythagoræ auditores, et civitatum rectores, Magna Græcia cognominabatur: nec id injuria; quippe cum apud eas gentes Charondas quidem et Zaleucus leges conderent: bellorum autem duces essent Archytæ et Philolai: princeps autem ille astronomorum Timæus urbi præficeretur, et legationes obiret, aliisque civilis administrationis muneribus fungeretur: quo etiam auctore Plato nobis de mundi natura disputationem instituit. Cum igitur horum fidei resp. credita fuisset, ad nonam usque a Pythagora ætatem, beatam ac florentem Italiam conservarunt. Et certe Eleatica Athenis schola litteras simul et arma, pari honore, curæ habuit. Nam haud facile numeraveris quam multas tyrannides Zeno exciderit, et cum adversus eas saniores civitatum partes concitasset. Xenophon autem decem millium exercitum, qui sub calamitatibus desperassent, et oppressi jam occubissent, ab extrema regni Persici ora acceptos re-duxit, vincentes omne quod ipsis adversaretur. At **309** quid jam de Dione aliquis dicat, quod adiit Dionysii principatum: qui Græcas quidem in Sicilia urbes servituti addixerat, neque potentia et auctoritate minimas e Barbaris; tum Carthaginensium fastum depresserat; jam vero usque ad oram maritimam Italiæ grassabatur? Contra hanc monarchiam collectis externorum copiis, Platonis ille amator, et a Platone amatus, cum in unam navem, et illam quidem rotundam, totum sociorum exercitum collocasset, in Siciliam adnavigavit. Ab hoc igitur tanto apparatu et Dionysius ex-

καὶ οὐ ζηλωτῶν, οὐδὲ μακαριστῶν τοὺς ἡμιπαιδευ-
τους τούτους, ὅταν ὑπὸ τῶν παντελῶς ἀπαιδευ-
των μετέωροι φέρονται. Οὕτε γὰρ ὄρῃν ψυχῆς ἐκκεκα-
θαρμένης κάλλος οἱ μὴ καθαροὶ δυνατοί· καὶ τὸ κη-
ρύττειν ἑαυτὸν, καὶ πάντα ποιεῖν ὑπὲρ ἐπιδείξεως,
οὐ σοφίας, ἀλλὰ σοφιστείας ἐστίν. Ἀπὸ τῆς παρὰ
πολλῶν ἀμοιροῦντας αἰδοῦς καλῶς ἔχει λέγειν·

.... οὐτι με ταύτης
B Χρῶ τιμῆς· φρονεῖν δὲ τετιμησθαι διὰς αἰσῆ·

ἀγαπᾶν τε καὶ διασπινδίζεω, ἐντυχεῖν ἀνδρὶ φρό-
νησιν ἅμα καὶ δύναμιν κεκτημένῳ. Οὕτω γὰρ οὐτ'
ἀναξίους ἂν συγγενοίμεθα, οὐτ' ἂν ἄτιμοι παντάπασιν
νομιζοίμεθα.

Πῶς οὖν οὐ μέλλω τὴν μέσσην ἐν τῇ ψυχῇ χώραν
τῷ θαυμαστῷ Παιονίῳ νέμειν, ὃς ἐκ πολλοῦ διατε-
τειχισμένος θρηγκοῖς μεγάλους, φιλοσοφίαν καὶ στρα-
τείαν, ἐξεύρεν ἐπαναγαγεῖν καὶ συνάψαι, παλαιῶν
τινα ἐνδῶν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τούτοις συγγένειαν;
Ἴταλία μὲν γὰρ πάλαι τοὺς αὐτοὺς ἔχουσα Πυθα-
γόρου τε ἀκουστάς, καὶ τῶν πόλεων ἀρμοστάς, Ἑλλὰς
ἡ μεγάλη προσηγορεύετο· καὶ μάλα ἐν δίκῃ· παρ'
C οἷς Χαρώνδας μὲν ἐνομοθέτει, καὶ Ζάλευκος, ἐστρα-
τήγουν δὲ Ἀρχύται καὶ Φιλόλοιοι, ὃ δὲ ἀστρονομικώ-
τατος Τίμαιος ἐπολιάρχει [γρ. ἐπολιτάρχει] τε καὶ
ἐπρέσβευε, καὶ τὰλλα ἐπολιτεύετο· παρ' οὐ καὶ Πλά-
των ἡμῖν περὶ κόσμου φύσεως διαλέγεται. Ταῦτ'
ἅρα μέχρις ἐνάτης ἀπὸ Πυθαγόρου γενεᾶς τὰ κοινὰ
πιστευθέντες, εὐδαίμονα τὴν Ἴταλίαν διετήρησαν·
καὶ μὴ τὸ Ἑλαιατικὸν Ἀθήνησι διδασκαλεῖν, λόγων
τε ἅμα καὶ ὅλων ἡμοσιμίας ἐπεμελήθησαν. Ζήνων
τε γὰρ οὐδ' ἂν ἀριθμησαίς βραβύς σδας ἐξέκοψε τυ-
ραννίδας, συνιστάς ἐπ' αὐτάς [γρ. αὐταῖς] τὸ ὑγιαῖνον
τῶν πόλεων. Καὶ Ἑσπεῶν ἀπειρηκότας ὑπὸ τῶν
συμφορῶν καὶ θανατῶντας ἤδη τοὺς μυρίους παρα-
λαβῶν, ἀπ' ἄκρας τῆς Περσῶν ἐπικρατείας κατήγα-
γε νικῶντας ἅπαν τὸ ὑφιστάμενον. Τί δ' ἂν τις εἰποι,
D τὸ, Δίωνα ἐπὶ τὴν Διονυσίου μοναρχίαν ἐλθεῖν, δου-
λωσαμένην μὲν τὰς Ἑλληνίδας ἐν Σικελίᾳ πόλεις, οὐκ
ἐλαχίστας δὲ ἐν ἀρχῇ [γρ. αὐτῇ] καὶ βαρβάρους· τὸ
δὲ Καρχηδονίων φρόνημα καθελούσαν, ἐπιπεπομένην
δὲ ἤδη τῆς Ἴταλίας τὴν παραλίαν; Ἄλλ' ἐπὶ ταύτῃ
ξενολογῆσας ὁ Πλάτωνος ἐραστὴς καὶ ἐρώμενος, ἐν
πλοίῳ καὶ τούτῳ στοργγύλῳ: τὸ συμμαχικὸν ἅπαν
ἐμβιβάσας, τῇ Σικελίᾳ προσέπλευσεν. Καὶ ἀπὸ
τῆς τοσαύτης παρασκευῆς Διονύσιος μὲν ἐξηλαύνετο,
τὴν πολιτείαν δὲ Δίω μετεσημάτιζεν, ἀποδοῦς τῇ
τῶν νόμων ἡγεμονίᾳ τὰς πόλεις. Οὕτω πάλαι μὲν
συνεγίνοντο φιλοσοφία καὶ πολιτεία, καὶ ἐπιτεῖδαν
συνέλθειν, τοιαῦτα ἐργάζοντο.

Ab hoc igitur tanto apparatu et Dionysius ex-

tueret. Ita societas olim philosophia et civilis administratio fuisse, et ubi sic convenere, tantas res præstitissent.

Ὅσπερ δὲ τὰ ἄλλα τὰ καλὰ καὶ σεμνὰ, καθ' ὧν Α ἀπάντων ὁ χρόνος ἐνεανειύσατο· καὶ τοῦτο κατιόντα τὸν βίον ἀπέλιπε τὸ διττὸν εἶδος, καὶ κατεχωρίσθη παρὰ τὸν ὑστερον. Τοιγαροῦν οὐδὲ ἀξίον εἰπεῖν, ὅπως ἔχει τοῖς ἀνθρώποις τὰ πράγματα. Μὴ γὰρ διότι τοῦτο καὶ τᾶλλα ἡμᾶς ἀπολέλοιπεν ἀγαθὰ; Ὡς οὐδὲν ἂν γένοιτο πόλεισι δυστύχημα μείζον, τοῦ τὸ μὲν ἰσχυρὸν ἀνόητον ἔχειν, τὸ δ' ἔμφορον, ἀδύνατον. Ἄλλ' ἔοικας γὰρ αὐτὸς ἀρξῆσαι [ἴσ. ἀρξῶν] ἐπανάγειν ἡμῖν τὸν συνδυασμὸν τοῦτον. Τὰ τε γὰρ κοινὰ πράττειν πιστεῦν [ἴσ. πιστεύης], καὶ φιλοσοφίαν οἷαι δεῖν ἐπιτηδεύειν. Βάλλ' οὕτως, ὡς ἀγῶνα καλὸν ὑπὲρ τε ἡμῶν, ὑπὲρ τε Μουσῶν ἀγωνίζῃ, τοῦ μὴ τινα αὐτὰς ὡς ἀπράκτους καὶ ἀχειρας ἀγορᾶς τε καὶ στρατείας ἀπαλαύνειν, ἅτε μὴδὲν μὲν ὄφελος οὐσας ἐς τὰς ἐν ὑπαίθρῳ πράξεις, κομψὰς δὲ παιδαρίοις προσαθύρειν τε καὶ στωμύλλεσθαι. Καὶ ἡμᾶς σοὶ προσήκει χεῖρα ὀρέγειν ἐκάστους, ὅση δύναμις. Οὕτω γὰρ ἂν σὺ τε ἀπειργασμένος εἴης οὐχ ἡμιτελής σοφῆς οὐδὲ κολοβῆς, ἐπὶ μόνῃς ὀχοῦμενος τῆς φυσικῆς ὑποσχέσεως· τῇ τε πολιτεῖα καλῶς ἂν ἔχοι παρὰ τοιούτων ἐπιτροπεύεσθαι, καὶ ἡμεῖς ὀνησόμεθα, τιμὴν ἐξ ἀνθρώπων φιλοσοφίᾳ μνηστεύσαντες μετὰ τοῦ μένειν ἐν ἡθεσι πρέπουσιν. Γένοιτο γὰρ ἂν οὕτως εἰκόλις τούναντίον τῷ μικρῷ πρόσθεν εἰκότι, ὅτε τῇ μὲν τοῦ πλήθους ἀμαθία τὸ σοφιστικὸν φύλον ἐλέγξωμεν ἐπιτίθεσθαι· ἐκ δὲ τούτου, συμβαίνειν τοὺς ἀληθεῖς φιλοσοφίας συντρόφους. Εἰαττον ἔχειν εἰς δόξαν τῶν ὑποδολιμαίων καὶ παρεγγράπτων. Ἄλλ' ὅταν οἱ τὰς ἀρχὰς ἀρχόντες, καὶ διὰ χεῖρας ἔχοντες τὰ τῶν πόλεων πράγματα, μὴ τοῦ πλήθους ὦσιν, ἀλλ' ἔχωσιν νοῦν, ταχὺ διαγνώσκονται τὸν νόθον τε καὶ τὸν γνήσιον· καὶ οὐκ ἔτ' ἂν χαλεπῶς ὁ δῆμος τὴν ἀπάτην μεταδιδάσκωτο. Οὐ γὰρ εἰπεῖν τι δεῖ πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ἀφανεῖα διαγράψαι τοὺς κισθῆλους. Καὶ φύσις ἐστὶ διὰ τῆς τῶν ἀρχομένων συγκαταθέσεως θαυμάζεσθαι· τὸ ἡγούμενον· ἐπεὶ καὶ νῦν οὐχ ἥμισυ τῇ τῶν πραγμάτων ἀτοπία τὸ πλήθος ἐπόμενον τοὺς ἀκερσεκόμας, καὶ πάντας τοὺς τολμῶντας, περιττοὺς δὴ τινὰς ἤγηται· τὰ τε ἄλλα ποικιλώτερα γένη τῶν σοφιστῶν μονονουχὶ σέβονται τε καὶ ἄζονται, καὶ μάλιστα αὐτῶν ὅσοι βαίνουσι κορόνη, καὶ πρὸ τοῦ φθέγξασθαι χρέμπτονται. Οὐκοῦν καὶ βοηθήσεις τῇ τύχῃ φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐ κατηγορήσεις αὐτῆς οὐδὲν ἀδικούσης. Τὸ γὰρ εἶδος ἐφάνη γινόμενον, ὃ σὺ μεταθήσεις ἐπὶ τὸ προσήκον καὶ βέλτιον, ὅταν ἐβρωμενέστερον σου τὰ φιλοσοφίας ἀνθάψηται. Ἐπεὶ μὴδὲ νῦν ἀγένως ἐνήρξας τῆς συμμαχίας, τοὺς κύνας ἀνθυλακτῆσας, καὶ τὴν δεκείλειαν ἡμῶν ἀποτείχιζεν ἐπιλαβόμενος. Πυθόμενός τε σὺν περὶ σοῦ παρὰ τῶν προλαβόντων ἐπὶ τὴν σὴν συνθήειαν, καὶ αὐτὸς δι' ὀλίγου κατανοήσας ἐρῶ τοὺς ἀστρονομικοὺς σπινθηρας ἐνόοντας σου τῇ ψυχῇ τούτους ἐξάψαι, καὶ ἐπὶ μέγα ἄραι διὰ τῶν ἐνόοντων ἐπιβαλλόμενος. Ἀστρονομία γὰρ αὕτη τε ὑπέρσεμνός ἐστιν ἐπιστήμη, καὶ τάχ' ἀναδιδοσμός ἐπὶ τι πρεσβύτερον γένοιτ' ἂν· ἦν ἐγὼ προσεχὲς ἡγοῦμαι πορθμεῖον τῆς ἀπορρήτου θεολογίας. Ὑλην

Porro, sicut aliæ res honestæ et graves, adversus quas universas tempus vim petulantem exercuit : ita hoc etiam duplex genus succedentem hominum ætatem destituit, et a posteris fuit se-junctum. Indenam ergo ne dici quidem honeste queat, quo modo res humanæ se habeant. Nunquid vero ex eo quod hæc et alia nos deseruerunt bona? Nulla siquidem urbibus contingere potest gravior calamitas, quam si robur habeant mentis inops et prudentiam sine viribus. At enim ipse hoc aggressus videris, ut copulam hanc ad nos revoques. Nam et publica negotia tibi committuntur, et philosophiæ operam dandam esse existimus. Hac perge, macte animo, ut pulchrum certamen pro nobis et pro Musis decertes, ne quis has ut vanas, inefficaces et mancas, foro militiaque exagitet, ac si nihil conducerent ad serias actiones, quæ sub aperto cælo geruntur, scitæ autem sint ad delicias et ludicra puerilia, atque nugas effluentias. Nos etiam tibi manum opitulatricem porrigere par est singulos, quantum quisque conitit poterit. Sic enim absolutus sapiens fueris, non inchoatus, neque imperfectus et mutilus, ut qui eo solo evehitur, quod a natura suggeritur. Et cum rebus quoque præclare agatur, cum tales hujus curam gerant : nobis hoc in bonum vertet, honorem ab hominibus philosophiæ despondisse, iis moribus perseverando qui decori sunt. Nam ita verisimile existet contrarium ei verisimili, quod paulo ante expositum fuit, cum multitudinis inscitæ et ruditati gentem sophistarum 310 insidiari diximus : unde usuveniat ut veri philosophiæ alumni minus honorentur quam subdititii et ascriptitii. Cum autem ii qui magistratus gerunt, et civitatum negotia tractant, non quidam e vulgo fuerint, sed intelligentes homines, confestim illi discernent spurium a vero et legitimo : neque jam difficile populo esset errorem suum dediscere. Non enim dicere his quidquam oportet, verum ignobilitatis nota inducere improbos et adulterinos. Et natura comparatum est, ut is qui præficitur, ex plena sibi subditorum assensione, in admirationem veniat. Quandoquidem etiamnum maxime rerum absurditati vulgus adhærens, cirratos, intonsos et omnes audaciores, priuos et eximios quosdam viros esse censet. Reliqua autem, magis varia et callidiora sophistarum genera tantum non omni cultu et veneratione prosequuntur, eos præsertim qui cum clava aut scipione incedunt, et sputa ante quam verba fundunt. Quare et iniquæ sorti, qua philosophia utitur, succurres, neque illam criminaberis, quæ injuriam non facit. Nam quo æquum et consentaneum est, id apparuit fieri. Hoc tu transferes ad id quod magis decorum et præstantius est, quando valentius et flagrantius te philosophica corripuerint : cum ne nunc quidem segniter pro-pugnationem adortus sis : quippe qui canibus la-

irantibus allatrasti, et Devediam nobis muro cin-
gere cœpisti. Hæc igitur cum acceperim de te ab
iis qui ante me in familiaritatem tuam venerunt,
et ipse parvæ consuetudinis usu animadverterim,
aveo astronomicas illas in animo tuo insidentes
scutillas incendere, et in altum per ea quæ adsunt
cœnæ exaggerare. Astronomia enim summe hone-
sta et veneranda scientia est, fortasse ad antiquius
aliquid traductio et sublatio esse possit: quam ego
continentem quemdam trajectum esse opinor cum
recondita theologia. Nam subjectam materiam habet
beatum illud cœli corpus, cujus etiam motum
mentis imitationem habere nobilibus et claris in
philosophia viris videtur, et ad demonstrationes
non controverso modo se confert: sed administris
utilitur geometria et arithmetica, quas si quis in-
errantem et non fallentem veritatis regulam ap-
pellarit, haudquaquam a decoro aberrarit. Offero
igitur tibi munus quod et me dare, **311** et te

tionis nostræ, quantum mihi in hoc genere contulit
autem ex iis quæ apud nos sunt ad argenteum
præfatus aliquid fuero, operæ pretium quod sit ad
notitiam scopi, præstitero. Scopus autem est na-
turæ in te ad philosophiam incitationes impetusque
oculos admoveadi iis quæ apparent, tunc majus
tibi munus porrigam de iis quæ ad ipsam scien-
tiam referuntur. Sed ut nunc etiam advertas mentem
iis quæ dicuntur de eo quod demonstratur.

Globosæ superfaciei complanationem in figuræ
diversitate eandem rationem conservantem, sub-
obscure quidem notavit Hipparchus ille peranti-
quus, et primus huic contemplationi incubuit. Nos
vero (nisi forte grandius hoc sit, quam ut id nobis
tribuamus) usque ad extremam fimbriæ oram per-
texuimus et absolvimus, cum plurimo illo inter-
jecto tempore problema neglectum fuisset: quod
summus ille Ptolemæus, et divinum istud colle-
gium successorum ejus, illius tantum usu contenti
fuerint, quem ad nocturnarum horarum specta-
tationem præstandam sedecim illæ stellæ suppedi-
tant, quas solas Hipparchus transferens disposuit
in organo. Venia tamen concedenda viris, cum eæ
res, quæ majoris momenti emolumentique erant,
tum essent inabsolutæ; et veluti adhuc ab ubere
pendens et tenella geometria, si in hypothesibus
laborarint. Nos autem pro elaborato pulcherrimo
corpore scientiæ hujus, cum id sine ullo labore
nostro traditum acceperimus, gratiam habemus
illis qui præmonuerunt beatis viris: non tamen a
philosophia alienum studium ducimus, et expoli-
tiones speciosas modo introducere, atque arte
moliri quidpiam, amplius atque elegantius aliquid
perficere. Quemadmodum enim urbes cum conduc-
tur, ad necessaria tantum respiciunt, quomodo
conservari et durare possint: augescentes autem
non amplius necessariis illis contentæ sunt, sed
maxima pars impendiorum jam in porticus specio-
sas et gymnasiorum amplitudinem transfertur, et
fori splendorem. Ita scientiæ aditus consistit in
rebus necessariis, incrementum autem in excellen-
tioribus. Hanc ergo de explanatione globi conside-
rationem, **312** cum ipsam per se dignam studio

τε γὰρ ὑποβέβληται τὸ μακρῖον οὐρανῶν σῶμα· ὃ
καὶ τὴν κίνησιν, νοῦ μίμησιν εἶναι, τοῖς κορυφαί-
οις ἐν φιλοσοφίᾳ δοκεῖ· καὶ ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις
οὐκ ἀμυθηθησίμως πορεύεται· ἀλλ' ὑπὲρ τὴν
χρητὰν γεωμετρικῆ καὶ ἀριθμητικῆ, ἥς ἀστραβῆ τῆς
ἀληθείας κανόνα τις εἰπὼν, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρό-
ποντος. Προσάγω δὴ σοι δῶρον, ἐμοὶ τε δοῦναι,
σοὶ τε λαβεῖν πρεπυθέστατον· διανοίας μὲν ἔργον
ἐμῆς, ὅσα μοι συνευπόρησεν ἡ σεβασμιωτάτη διέ-
σκαλος· χειρὸς δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς δημιουργίαν
ἀργύρου τῆς ἀρίστης. Περὶ οὐ προδιδασχθεὶς προῦρ-
γου τι ἂν τῷ σκοπῷ ποιήσαιμι. Ὅ δὲ σκοπός, τὰς
ἐν σοὶ φυσικὰς περὶ φιλοσοφίαν ὁρμὰς ἐκκαλέσασθαι.
Εἰ γὰρ ἔφασκίς σοι παραγένοιτο τοῦ συντείνοντα τὰς
δύεις ἐπιβαλεῖν τῷ φαινομένῳ, τότε σοὶ μείζον ὄρεξω
δῶρον, τὰ περὶ τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς. Ἄλλ' ὅπως καὶ
νῦν προσέξεις τοῖς λεγομένοις περὶ τοῦ δεικνυ-
μένου.

accipere maxime deceat: opus quidem excogita-
et suppediavit reverendissima magistra: manus
opificium elaborandum præstantissimæ. De quo si
provocare. Quod si cupiditas te incesserit intentos
te incesserit intentos
de iis quæ ad ipsam scien-
tiam referuntur.

Σφαιρικῆς ἐπιφανείας ἐξάπλωσιν, ταυτότητα λόγων
ἐν ἑτερότητι τῶν σχημάτων τηρούσαν, ἠνίκατο μὲν
Ἴππαρχος ὁ παμπάλαιος, καὶ ἐπέθετό γε πρῶτος τῷ
σκέμματι· ἡμεῖς δὲ (εἰ μὴ μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς εἰ-
πεῖν) ἐξυψηλαμέν τε ἄχρι τῶν κρασπέδων αὐτῶ, καὶ
ἐτελειώσαμεν, ἐν πλείστω δὴ τινι τῷ μεταξὺ χρόνῳ
τοῦ προβλήματος ἀμεληθέντος, Πτολεμαίου τοῦ πᾶν-
καὶ τοῦ θεσπεσίου θιάσου τῶν διαδεξιμένων, αὐτὴν
μόνην ἔχειν ἀγαπηάντων τὴν χρεῖαν ἦν ἀρκῶσαν εἰς
τὸ νυκτερινὸν ὠροσκοπεῖον οἱ ἐκκαίδεκα ἀστέρες
παρείχοντο, ὅς μόνους Ἴππαρχος μετατιθεὶς ἐγχα-
τέταξεν τῷ ὄργανῳ. Καὶ συγγνώμη δὲ τοῖς ἀνδράσιν
τῶν προῦργιατέρων ἀτελεῖον ἦντων, γεωμετρίας ἐπι-
τιθηνομένης, περὶ τὰς ὑπόθεσεις ἀσχοληθῆναι.
Ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τοῦ σώματος πάγκαλον ἐξεργάσασθαι
τῆς ἐπιστήμης, ἀπόνως αὐτοὶ παραδεξάμενοι, χάριν
ἴσμεν τοῖς προηγορηκόσι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν. Οὐ μὴν
ἀφιλόσοφον φιλοτιμίαν ἠγοῦμεθα τὸ καὶ ὠραῖτρούς
ἐπεισαγαγεῖν ἤδη τινὰς, καὶ τεχνιτεῦσαι τι, καὶ προσ-
εξεργάσασθαι περιττόν. Ὅσπερ γὰρ αἰ πόλεις οἰκισζόμε-
ναι πρὸς τὰ ἀναγκαῖα μόνον ὁρῶσιν, ὅπως ἂν σώζοιντο,
καὶ ὅπως ἂν διαγίνοντο· ἐπιδιδούσαι δὲ οὐκ ἔσ' ἀγα-
πῶσιν τὸ ἀναγκαῖον, ἀλλ' ἡ δαπάνη κλειῶν αὐταῖς εἰς
κάλῃ στοῦν καὶ γυμνασίον μετετέθη [γρ. μεγέθη]
καὶ λαμπρότητα ἀγοράς. Οὕτως ἐπιστήμης ἡ μὲν πρό-
οδος ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, ἡ δὲ ἀβήσις ἐν τοῖς περι-
τοῖς. Τὸ δὲ [γρ. δὴ] σκέμμα τὸ περὶ τῆς ἐξαπλώσεως,
αὐτὸ δι' αὐτὸ φροντίδος ἀξιώσαντες, ἐξεπονήσαμεν
τε καὶ σύγγραμμα ἐργασάμεθα, πλήθει τε ἀναγκαίῳ
καὶ ποικιλίᾳ θεωρημάτων αὐτὸ καταποικύσαντες·
καὶ εἰς ὕλην μεταθεῖναι τοὺς λόγους σπουδῆν ἐθέ-
μεθα, ἀγαλμα πάγκαλον τοῦ κοσμοῦ πλάτους δη-
μιουργήσαντες. Τῆς δὲ αὐτῆς ἐφόδου καὶ ἐπίπεδον
ἐπιφάνειαν, καὶ τὴν ὁμαλὴν κοίλην εἰς τοὺς αὐτοὺς

λόγους τέμνειν διδούσης, συγγενεστέραν ἡγούμενοι τὴν ὄψωσὺν κοίλην τῇ τέλει σφαιρικῇ· ὑπεβολαίξ τὸ πλάτος ἐκοιλίναμεν, τὰ τε ἄλλα ἐπεμελήθημεν, ὅπως ἂν ἡ φαντασία τοῦ ὄργάνου τῆς ἀληθείας ὑπομνήσκη τὸν ἔννοιον θεατῆν. Καὶ γὰρ τοῖς ἐξ μεγέθεισιν τοὺς διαφέροντας ἀστέρας ἐνετάξαμεν, καὶ τοὺς πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν σχηματισμοὺς ἐτηρήσαμεν. Τῶν δὲ κύκλων τοὺς μὲν περιηγόμεν, τοὺς δὲ διηγόμεν· ἅπαντας δὲ ἐτέμομεν μοιρικῶς, τὰς πέντε μοιριαίας γραμμὰς μείζους τῶν μοιριαίων ποιήσαντες· ὅτι καὶ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἀριθμῶν κατ' αὐτὰς παρηυξήσαμεν, καὶ ἐν ἀργύρῳ τοῦ μέλανος ἐμφασιν βιβλίου ποιούντος τὸ ὑποκείμενον. Τέτμηνται δὲ οὐχ ὁμοσολίως ἅπαντες, οὐθ' ἑαυτοῖς οὐτ' ἀλλήλοις· ἀλλ' οἱ μὲν εἰς [σας τομάς, οἱ δὲ ἀνωμάλως μὲν καὶ ἀνίσως κατὰ τὴν αἰσθησιν, τῷ λόγῳ δὲ ὁμαλῶς τε καὶ [σα [γρ. [σως]]. Τοῦτο γὰρ ἔδει συμβαίνειν. Ἐν ὁμολογήσῃ τὰ διαφέροντα σχήματα. Δι' ἦν αἰτίαν καὶ οἱ διὰ τῶν πῶλων τε καὶ τῶν τροπικῶν σημείων γραφόμενοι μέγιστοι κύκλοι, τῷ λόγῳ μένοντες κύκλοι, γεγόνασιν εὐθείαι τῇ μεταθέσει τοῦ θεωρήματος· ὅ τε Ἀνταρκτικὴς μείζων ἐνετάχται τῶν μεγίστων, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους διαστήματα τῶν ἀστέρων ἐμεγεθύνθη κατ' ἐκεῖνο τῆς ἐξαπλώσεως. Τῶν δὲ ἐπιγραμμάτων ἃ διὰ χρυσοῦ στερεοῦ ταῖς σχολαζούσαις ἀστέρων χώραις, κατὰ τὸν Ἀνταρκτικὸν κύκλον ἐγχολεύσαντες ἐνεθῆκαμεν, τὸ μὲν ὕστερον τὸ τετραστίχον ἀρχαῖόν ἐστιν, ἀπλουστέρωσ ἔχον εἰς ἀστρονομίαν ἐγκώμιον·

cum circulorum rationem retineant, theoremate mutato, rectæ lineæ facti sunt : Antarcticusque ita insertus est, ut major sit quam illi maximi : tum intervalla quibus stellæ inter se distant, majora facta sunt in illa explanationis ratione. De epigrammatis autem, quæ ex solido auro in vacuis stellis locis, sub circulo Antartico exarata apposuimus : de his, Inquam, alterum posterius et quatuor versuum, id vetus est, quod astronomiæ laudem continet, simplicioris cujusdam modi.

Οἶδ' ὅτι θνατὸς ἐγὼ, καὶ ἐφάμερος· ἀλλ' ὅταν
 [ἀστρῶν
 Ἰγνεύω πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἔλικας,
 Οὐκ ἔτ' ἐπιψαύω γαίης ποσσίν, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ
 Ζητῆ διωτρεφέως πίμπλαμαι ἀμβροσίης.

Τὸ δὲ ἡγούμενον αὐτοῦ τὸ ὀκτάστιχον, ἐποιήθη μὲν ὄψ' οὐ τὸ ἔργον, ἐμοῦ· σπερματικὴν δὲ ἔχει καὶ καθολικὴν περινοίαν τῶν ἐνορωμένων, μετ' ἰσχύος ἀπηγγελέμενον, καὶ ἐπιστημονικῶς μᾶλλον ἢ ἀκριβῶς [γρ. ἀβρῶς] συγκαίμενον. Ὁ διαλέγεται πρὸς μόνον τὸν ἀστρονόμον, τί ἂν θναίτο τοῦ ὄργάνου. Τὰς γὰρ ἐποχὰς ὑπισχνεῖται τῶν ἀστέρων· ἀλλ' οὐτε φησὶ πρὸς τὸν ζωδιακὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἰσημερινόν. Ἐφάνη γὰρ διὰ τῶν γραμμάτων τὸ ἐκείνης ἐλεῖν ἀδύνατον. Καὶ τὰς λοξώσεις φησὶν διδοῦσθαι, τῶν μερῶν τοῦ ζωδιακοῦ δηλονότι πρὸς τὰ μέρη τοῦ ἰσημερινοῦ· ἐπὶ πᾶσι τὰς συναναφορὰς, τοῦτ' ἐστὶ ταῖς πόσαις τοῦ ζωδιακοῦ μοίραις αἱ πόσαι τοῦ ἰσημερινοῦ τὸν αὐτὸν ἰσημερινὸν διεξέρχονται. Ἔστι δὲ τότε· γεγράφθω δὲ τῶν ὕστερον ἀναγνωσομένων εἰνεκα· ἐπεὶ σοὶ γε κἀν τῷ πίνακι κείμενον ἐξαρκεῖ. rorum causa hoc loco ascriptum est, qui sint lecturi : nam tibi quidem satis est, in tabula esse incisum.

Ἡ σοφίη στίβον εὗρεν ἐς οὐρανόν· Ὡ μέγα θαῦμα!
 Καὶ νόος ἐξ αὐτῶν ἦλθεν ἐπουρανίων.

et cura statuissemus, elaboravimus, et scriptum edidimus, quod cum copia necessaria, tum varietate theorematum stipavimus, et ad materiam traducere disputationes studuimus, pulcherrimum tabulæ mundi simulacrum moliti. Cum vero eadem tractatio et planam superficiem, et æquabiliter cavam in rationes certas secare concedat, quia majorem cognationem habere ducebamus qualescunque cavum cum corpore perfecte globoso : idcirco plana tabula cavum deprimendo perfecimus : tum alia exquisivimus, quo organi species sagacem spectatorem de veritate admoneat. Nam et stellas illas, quarum sena magnitudinum discrimina sunt, ordine inseruimus, et harum inter se conformationes servavimus. De circulis autem quosdam circum alios, quosdam per alios duximus : universos autem in partes secuitus ; et quintarum certe partium lineas grandiores quam singularum partium fecimus : propterea quod numerorum etiam inscriptiones juxta has exsculpsimus, atque in argento, in quo atrum libri speciem præ se fert, id quod litteras excipit. Dissecti autem sunt non pari serie universi, tam ipsi per se quam respectu inter se : sed alii quidem in sectiones æquales, alii vero inæquabiliter et inæqualiter sensu, ratione autem et æquabiliter et æqualiter. Id enim accidere oportet, ut consentanea sint diversæ figuræ. Qua de causa et illi maximi circuli qui per polos et puncta tropica describuntur, cum circulo rationem retineant, theoremate mutato, rectæ lineæ facti sunt : Antarcticusque ita insertus est, ut major sit quam illi maximi : tum intervalla quibus stellæ inter se distant, majora facta sunt in illa explanationis ratione. De epigrammatis autem, quæ ex solido auro in vacuis stellis locis, sub circulo Antartico exarata apposuimus : de his, Inquam, alterum posterius et quatuor versuum, id vetus est, quod astronomiæ laudem continet, simplicioris cujusdam modi.

Sum mortalis homo, vitæ quoque perbrevis : at cum
 Astra globosque poli scandere fert animus ;
 Tum pedibus non calco solum : sed celsior alto
 Adsto Jovi, atque alma perfusor ambrosia.

313 Alterum vero ordine prius, quod octo versus habet, compositum est ab eo a quo et opus, a me scilicet. Sparsam autem continet et generalem considerationem eorum quæ cernuntur, proferturque cum vi, cum ita factum sit, ut doctrinæ plus quam elegantia habeat. Enarrat quippe tantum astronomo, quid fructus ab ~~ab~~ ~~ergano~~ percipere possit. Nam et loca promittit siderum, non tamen Signiferi respectu, sed Æquinoctialis : hoc enim de expositione scriptæ jam patuit, fieri non posse ut illo modo deprehendantur. Tum obliquationes ait effectas esse ; partium scilicet Zodiaci ad partes Æquinoctialis, et in singulis quæ cum illis una se proferunt : id est, cum quot partibus Zodiaci, quot Æquinoctialis per illum ipsum Æquinoctialem transeunt. Est autem Epigramma quod posterum lecturi : nam tibi quidem satis est, in tabula esse incisum.

Invenit sophia ad cælos aditum : o via mira !
 Ut mens cælitibus venit ab ætheriis.

*Ecce globi expandit sinuata volumina , et orbes
Equos cœsuris imparibus secuit.
Omnia sidera contemplator in orbita , Apollo*

*Tempora nocturnis qua æqua diurna facit.
Obliquasque vias signorum habe : at incluta puncta
Te haud fugient , medius queis patet axe dies.*

*Α Ἦνιδε καὶ γὰρ σφίρας ἐπετάσσας ῥῶτα,
Ἴσα δὲ κύκλα τομαῖς οὐχ ὀμαλαῖσι τέμνε.
Σκέπτεο τέρρα πάντα πρὸς ἄντυγα, τῆς ἔτι
[Τιτῶν
Νύκτα τιλαρτεύει καὶ φῶς ἀρχόμενος·
Ἄθεο ζωδιακοῦ λοξώσας, οὐδέ σε λήσει
Κλειρὰ μισημερινῆς κέντρα συνηλύσας.*

MONITUM.

Sequentes hymni decem duplicis sunt ordinis. Quatuor scilicet priores, quos Christianis dogmatibus jam imbutus, ast nondum baptismo initiatus condidisse videtur Synesius, piarum meditationum fructus precesve ad Deum directæ, affectus ardentissimos ac sublimissimos spirant. Sex autem posteriores, ab ipso jam Christiano facti, ubique fere Christi laudes canunt, ejusque opem invocant.

ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΥΜΝΟΙ.

SYNESII EPISCOPI

HYMNI.

HYMNUM PRIMUM (1).

- 314** Eia mihi, sonera cithara,
Post Teium cantum,
Post Lesbiamque modulationem,
Augustioribus hymnis
Cane Dorium carmen,
Teneras non in virgines
Venustum ridentes.
Florentium nec in juvenum
Multum amabilem pubertatem.
10 Divinæ enim sancta
Sapientix pura parturitio
Carmina ad divina urget
Citharæ fides ut pulsem.
Dulces autem jubet curas
Terrenarum fugere cupiditatum.
Quid enim vires, quid vero forma,
Quid vero aurum, quid vero fama,
Regique honores,
Si conferantur cum curis de Deo?
20 Alius equos scite agitet,
Alius arcum bene tendat,
Alius acervos custodiat
Opum, aureas divitias :
Alii vero (sit) decus coma
Demissa cervicibus :
Celebris admodum alius sit
Apud juvenes, apud puellas,
Nitenti decore vultus.
At mihi tranquillam liceat
30 Vitam ignotam ducere,
Cæteris quidem ignotam,
315 Deo autem notam.
Sapientia vero mihi adsit
Commoda ad juventutem.

(1) Interprete Fr. Porto.

ΥΜΝΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ἄγε μοι λίγεια φόρμιγγε,
Μετὰ Τηϊαν δοιδάν,
Μετὰ Λεσβίαν τε μολπᾶν,
Γεραρωτέροις ἐφ' ὕμνοις
Κελάδει Δώριον ᾠδάν,
Ἄπαλαις οὐκ ἐπὶ νύμφαις,
Ἄφροδίτιον γελώσας,
Θαλερῶν οὐδ' ἐπὶ κούρων
Πολυηράτοις ἡβαῖς.
10 Θεοκύμονος γὰρ ἀγνὰ
Σοφίας ἀχραντος ὕδατος
Μέλος ἐς θεῖον ἐπείγει
Κιθάρας μίτους ἐρέσσειν.
Μελιχρᾶν δ' ἄνωγεν ἄταν
Χθονίων φυγεῖν ἐρώτων.
Τί γὰρ ἀλά, τί δὲ κάλλος,
Τί δὲ χρυσοῦς, τί δὲ φάμα,
Βασιλῆϊοί τε τιμαὶ
Παρὰ τὰς Θεοῦ μερίμνας ;
20 Ὅ μὲν ἴππον εὐ διώχοι,
Ὅ δὲ τόξον εὐ τιταῖνοι,
Ὅ δὲ θημῶνας φυλάσσοι
Κτεάνων, χρύσειον ἔλθον·
Ἐτέρῳ δ' ἄγαλμα χαίτη
Κατακειμένη τερόντων·
Πολύυμνος δὲ κεν εἴη
Παρὰ κούροις, παρὰ κούραις,
Ἄμαρῦμασι προσώπων.
Ἐμὲ δ' ἀφόρητον εἴη
30 Βιοτᾶν ἀσημον ἔλκειν,
Τὰ μὲν ἐς ἄλλους ἀσημον,
Τὰ δὲ πρὸς θεὸν εἰδῶτα.
Σοφία δὲ μοι παρείη
Ἄγαθὰ μὲν νεότατα,

Ἄγαθὰ δὲ γῆρας ἔλκειν,
 Ἄγαθὰ δ' ἀνασσα πλούτου·
 Πενίαν δ' ἄμογθος οἶσει
 Σοφία γελῶσα, πικραῖς
 Ἄβατον βίου μερίμναις.
 40 Μόνον εἰ τόσον παρείη,
 Ὅσον ἄρκιον καλιῆς
 Ἀπὸ γειτόνων ἐρύκειν·
 Ἵνα μὴ χρεῖώ με κάμπτοι
 Ἐπὶ φροντίδας μελαίνας.
 Κλύε καὶ τέττιγος ὦδάν,
 Ἀρσῶν ὄρθριαν πινόνας.
 Ἴδε μοι βῶσι νευραὶ
 Ἀχέλευστα, καὶ τίς ὀμφή
 Περὶ τ' ἄμφι με ποταῖται.
 50 Τί ποτ' ἄρα τέζεται μοι
 Μέλος ἄθεσκελος ὠδῆς;
 Ὅ μὲν, αὐτόστυτος ἀρχά,
 Ταμίης πατήρ τε δυνῶν,
 Ἄλόγευτος, ὑψιθῶκων
 Ἵπὲρ οὐρανοῦ καρῆνων
 Ἄλύτῳ κύδει γαίῳν,
 Θεὸς ἔμπεδος θαλάσσει·
 Ἐνοτήτων ἐνάς ἀγνή,
 Μονάδων μονάς τε πρώτη,
 60 Ἀπλότητας ἀκροτήτων
 Ἐνώσασα, καὶ τεκούσα
 Ἵπερουσίοις λογιαῖς·
 Ὅθεν αὐτῇ προθοροῦσα
 Διὰ πρωτόσπορον εἰδος,
 Μονάς ἀρρήτα χυθεῖσα
 Τρικόρυμβον ἔσχεν ἀλάκην.
 Ἵπερούσιος δὲ παγὰ
 Στέφεται κάλλιαι παίδων
 Ἀπὸ κέντρον τε θορόντων,
 70 Περὶ κέντρον τε βυέντων.
 Μένε μοι, θρασειά φέρμιγξ,
 Μένε, μηδὲ φαῖνε δήμοις
 Τελετὰς ἀνοργιάστους.
 Ἰθι, καὶ τὰ νέρθε φῶναι·
 Τὰ δ' ἄνω σιγὰ καλύπτου.
 Ὅ δὲ νοῦς οἴοισιν ἤδη
 Μέλειται νόοισι κόσμοις.
 Ἄγαθὰ γὰρ ἔνθεν ἤδη
 Βροτέου πνεύματος ἀρχά
 80 Ἀμερίστως ἐμερίσθη.
 Ὅ καταϊδάτας ἐς ὕλαν
 Νόος ἀφθιτος τοκήων
 Θεοκοιράνων ἀπορρώξ,
 Ὅλιγα μὲν ἄλλ' ἐκείνων
 Ὅλος οὗτος εἰς τε πάντη
 Ὅλος εἰς ὅλον δεδυκῶς
 Κύτος οὐρανῶν ἐλίσει·
 Τὸ δ' ὅλον τοῦτο φυλάσσω
 Νενεμημέναισι μορφαῖς
 90 Μεμερισμένως παρέστη·
 Ὅ μὲν, ἀστέρων διφραῖαις,
 Ὅ δ' ἐς ἀγγέλων χορηαῖς,
 Ὅ δὲ καὶ βέποντι δεσμῶ
 Χθονίαν εὐρετο μορφάν,
 Ἀπὸ δ' ἐστάθη τοκήων,
 Δνοφερὰν ἤρυσσε λάθαν,
 Ἄλαστοῖσι μερίμναις
 Χθόνα θαυμάσας ἀτερπῆ.
 Θεὸς ἐς θνητὰ δεδορκῶς
 100 Ἐνὶ μάν, ἐνὶ τε φέγγος
 Κεκαλυμμέναισι γλήναις·
 Ἐνὶ καὶ δεῦρο πεσόντων
 Ἀναγωγίος τις ἀλάκ,
 Ὅτε κυμάτων φυγόντες
 Βιοτησίων, ἀκηδεῖς
 Ἄγιος ἔστειλαν οἶμους
 Πρὸς ἀνάκτορον Τοκήος.
 Μάκαρ ὅστις βορὸν ὕλας
 Προφυγῶν ὕλαγμα, καὶ γὰς
 110 Ἀναδύς, ἄλματι κούφω
 Ἵχνος ἐς θεὸν τιταίνει.

Commoda ad senectutem ducendam,
 Commoda domina divitiarum :
 Pauperiem autem sine negotio feret
 Sapientia ridens, amaris
 Inaccessam vitæ curis.
 40 Solummodo mihi tantum adait,
 Quantum (sit) satis, ut a tuguriis
 Vicinorum (me) arceat :
 Ne necessitas me adiget
 Ad curas tetras.
 Audi et cicadæ cantum,
 Quæ rorem matutinum ebibit.
 Eū mihi sonant nervi
 Injussa, et quidam afflatus
 Undique me circumvolat.
 50 Quid igitur tandem pariet mihi
 Carminis divinus partus?
 Ille quidem, ex se ortum principium,
 Gubernator, paterque rerum omnium,
 Ingenitus, excelsa
 Super cæli cacumina
 Immortali gloria lætus
 Deus constanter sedet :
 Unitatum unitas sancta,
 Monadumque monas prima,
 60 Simplicitates summitatum
 Quæ junxit, et peperit
 Supersubstantiali partu :
 Unde ipsa proliens
 Per primigenam formam,
 Unitas ineffabilem in modum diffusa,
 Trinam adepta est vim.
 Supersubstantialis vero fons
 Coronatur pulchritudine prolis,
 Quæ ex centro profluxit,
 70 Et circa contrum volvitur.
 Sile mihi, audax o cithara :
 Sile, neque efferto in vulgus
 Sacra arcana maxime.
 I, et terrena caue :
 Superna silentium operiat.
 Mens vero solos jam
 Curat intellectuales mundos.
 316 Bona enim inde jam
 Humani spiritus origo
 80 Individue divisa est :
 Ac mens delapsa in hylam,
 Mens immortalis parentum
 Divinorum propago,
 Exigua quidem : sed illorum
 Tota ista et una ubique,
 Tota in totum infusa,
 Vastam cavitatem colorum torquet :
 Universumque hoc conservaas,
 In diversas formas
 90 Distributa adest.
 Pars ejus, stellarum cursus,
 Pars, angelorum cœtus,
 Pars etiam gravi nexu
 Terrenam sortita est formam.
 Disjunctaque a parentibus
 Tenebrosam hausit oblivionem,
 Cæcis sollicitudinibus
 Terram admirata injucundam.
 Deus humana intueus
 100 Inest tamen, inest aliquid lucis
 Opertis oculis :
 Inest etiam iis qui huc delapsi sunt,
 In cœlum revocans quedam vis,
 Cum fluctibus emersi.
 Vitæ, læti
 Sanctum ingrediuntur iter
 Ad regiam parentis.
 Beatus, qui voracem hylæ
 Vitans latratum et e terra
 110 Emergens, saltu levi
 Vestigia ad Deum dirigit.

Beatus, qui post facta,
Post labores, post acerbas
Terrenas curas,
Ingressus mentis vias
Altitudinem vidit divina refrigentem luce.
Laboriosum est totum intendere
Animum totis alis
Cœlestia affectantium cupidinum.
120 Tu modo confirma consertum
Ad intellectualia ferente impetr :
Ille vero tibi propius in conspectum se
Parens, manus porrigens. [dabit

317 Præcurrens enim aliquis radius
Illustrabit semitas,
Pandetque tibi intellectualæ
Campum, pulchritudinis originem.
Eia mihi, o anima, hibens
Ex honorum perenni fonte.
130 Conceptis suppliciter precibus ad pa-
Ascende, neque cunctare, [rentem
Terræ terrena linquens :
Mox vero juncta cum Patre
Dea in Deo exsultabit.

HYMNUS SECUNDUS.

Iterum lux, iterum aurora,
Iterum dies fulget
Post noctivagas tenebras.
Iterum mihi cane, o anime,
Deum matutinis carminibus.
Qui dedit lucem diei,
Qui dedit stellas nocti,
Mundum ambientem choream :
Fluctuantis et hylæ
10 Texit dorsum rether
Ignis insidens summitati,
Ubi clarissima Inna
Imum orbem secat.
Super octavam autem sphaeram
Gyrorum stelliferorum,
Orbis stellarum expers
Sub sinu suo agitans
Orbes contrario cursu currentes,
Magnam circa mentem movetur,
20 Quæ cœlestis oras mundi
Canis obtegit alis.
Ulteriora beatorum silentium,
Intelligentium et intellectuum
Individuum divisionem legit.
Unus fons, una radix,
Ter splendens elucet forma.
318 Ubi enim profunditas Patris,
Ibi etiam illustris Filius,
Cordis ingens partus,
30 Sapientia mundi opifex,
Conciliatrixque lux
Sancti elucet Spiritus.
Unus fons, una radix
Bonorum talit copiam,
Et supersubstantialem propaginem
Genitalibus ferventem motibus,
Conditorum etiam lucentes
Beatorum admirandos fulgores :
Unde in mundo constitutus jam
40 Coetus immortalium angelorum,
Patris gloriam
Et primogenitam formam
Cœlestibus canit carminibus
Prope benignos parentes :
Exercitus angelorum omnium expers,
Et partim in mentem respiciens
Decerpit pulchritudinis principium,
Partim in sphaeras respiciens
Regit altitudinem mundi,
50 Supernum ornatum trahens
Ad imam usque hylam :
Ubi dæmonum turbam

Μάκαρ ὄστις μετὰ μοίρας,
Μετὰ μύθους, μετὰ πικρὰς
Χθονογηθεὶς μελεδῶνας,
Ἐπιβὰς νόου κελεύθων
Βυθὸν εἶδεν θεολαμπῆ.
Ἦνός εἰς ὄλαν ταύσσαι
Κραδίαν ὄλοισι ταρσοῖς
Ἀναγωγίων ἐρώτων.
120 Μόνον ἐμπέδωσον ὄρμᾶν
Νοερηφόροισιν ὄρμαϊς·
Ὁ δὲ τοι πέλας φανεῖται
Γενέτας χεῖρας ὄρεγγύς.
Προθέοισα γάρ τις ἀκτὶς
Καταλάμψει μὲν ἀταρπούς,
Πετάσει δὲ τοι νοητὸν
Πεδίον, κάλλεος ἀρχάν.
Ἄγε μοι, ψυχά, ποιῶσα
Ἀγαθοβρότοιτο παγὰς,
130 Ἰκετεύσασα Τοκτῆα
Ἀνάβαινε, μὴ δὲ μέλλε,
Χθονὶ τὰ χθονὸς λιποῖσα·
Τάχα δ' ἂν μίγεισα Πατρὶ
Θεῷ ἐν Θεῷ χορεύσεις.

HYMNOS AETHEPOS.

Πάλι φέγγος, πάλιν ἄως,
Πάλιν ἡμέρα προλάμπει
Μετὰ νυκτιφοίτων ὄρμᾶν.
Πάλι μοι λταίνε θυμὲ
Θεὸν ὀρθροῖσιν ἕμινοῖς,
Ὅς ἔδωκε φέγγος ἀοί,
Ὅς ἔδωκεν ἀστρα νυκτὶ,
Περικοσμίαν χορείαν.
Πολυκύμονος μὲν ὕλας
10 Ἐκάλυψε νῶτον αἰθῆρ
Πυρὸς ἐμβαδὸς αὐτῶν,
Ἴνα κυδίμα σελάνα
Πυμάταν ἀντυγα τέμνη.
Ἵπὲρ ὄγδῶν δὲ δίαν
Ἐλίκων ἀστροφορήτων
Ἦρός ἀστέρων ἔρημος
Ἵποκολπίους εἰαυτων
Πτύχας ἀντίον θεοῖσας,
Μέγαν ἄμφι νοῦν χορεύει,
20 Ὅς ἀνάκτος ἀκρα κόσμου
Πολιοῖς ἔραψε ταρτοῖς.
Τὰ πρόσω μάκαιρα σιγὰ,
Νοερῶν τε καὶ νοητῶν
Ἄτομον τομᾶν καλύπτει.
Μία παγὰ, μία ρίζα,
Τριφασῆς εἰαμψι μορφά.
Ἴνα γὰρ βυθὸς Πατρὸς,
Τόθι καὶ κυδίμος Ἰῆος,
Κραδιαζόν τι λόγευμα,
30 Σοφία κοσμοτεχνῆτις
Ἐνοτήσιόν τε φέγγος
Ἄγιος εἰαμψι Πνοῖδς.
Μία παγὰ, μία ρίζα
Ἀγαθῶν ἀνέσχευ διθον,
Ἵπεροῦσίον τε βλάσταν
Γονίμοις ζῴοισαν ὄρμαϊς,
Τὰ τ' ἐνοῦσίον προλάμπει
Μακάρων ἀγρητὰ φέγγη.
Ἦθεν ἐγγέσμιος ἦδη
40 Χορὸς ἀφῆταν ἀνάκτων,
Γενετηρῶν τε κύδος,
Τὸ τε πρωτόσπορον εἶδος,
Νοεροῖς ἐμαίφεν ἕμινοῖς
Πέλας εὐμενῶν τοκῆων,
Στρατὸς ἀγγέλων ἀγῆρως,
Τὰ μὲν ἐς νόον δεδορκῶς,
Δρέπεται κάλλεος ἀρχάν,
Τὰ δ' ἐς ἀντυγας δεδορκῶς
Διέπει βένθεα κόσμου,
50 Τὸν ὑπερθε κόσμον εἰκων
Νεάτας καὶ μέγας ὕλας.
Ἴνα δαιμόνων ὄμιλον

Φύσις ἰζάνοισα τίχεται
 Πολύθρονον καὶ πολυμήταν·
 Ὅθεν ἤρωε, ὅθεν ἤδη
 Περὶ γᾶν, σπαρείσα πνοιᾶ.
 Χθονὸς ἐξίωσε μοίρας
 Πολυβαϊδίλοισι μορφαῖς.
 Γὰρ δὲ πάντα σεο βουλᾶς
 60 Ἐχεται· σὺ δ' ἐσοὶ ρίζα
 Παρεόντων, πρὸ τ' ἐόντων,
 Μετεόντων, ἐνεόντων.
 Σὺ πατήρ, σὺ δ' ἐσοὶ μάτηρ,
 Σὺ δ' ἀρῆν, σὺ δὲ θῆλυς·
 Σὺ δὲ φωνᾶ, σὺ δὲ σιγᾶ·
 Φύσεως φύσις γονύσα.
 Σὺ δ' Ἄναξ, αἰώνος αἰών,
 Τὸ μὲν ἦ θέμις βοῦσαι,
 Μέγα χαίρει ρίζα κόσμου,
 70 Μέγα χαίρει, κέντρον ὄντων,
 Μονὰς ἀμύρτων ἀριθμῶν
 Πρανουσίων ἀνάκτων.
 Μέγα χαίροις, μέγα χαίροις
 Ὅτι παρ' θεῶν τὸ χαίρειν.
 Ἐπ' ἐμοῖς Ἰαον οὐκ
 ἴανουσιν χοροῖσιν ὑμνων·
 Σοφίας ἀνοίγει φέγγος,
 Κατάχει κύδιμον ὄθρον,
 Κατάχει χάριν λιπῶσαν
 80 Βιοτᾶς γαληνιώσας,
 Πενίαν ἐκπῶς ἐλαύνων,
 Χθονίαν τε κῆρα πλούτου.
 Μελέων ἔρυκε νούσους·
 Παθέων δ' ἄκοσμον ὄρμαν,
 Φρενοκηθεῖς τε μερίμνας
 Ἀπὸ μοι ζωᾶς ἐρύκοις,
 Ἴνα μὴ τὸ νοῦ πτέρωμα
 Ἐπιδρίσῃ χθονὸς ἄπα·
 Ἄνετόν δὲ ταροῦν αἰρών
 90 Περὶ σᾶς ὄργια βλάστας
 Τὰ πανάρρητα χορεύσας.

ΥΜΝΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Ἄγε μοι, ψυχᾶ,
 Ἴεροῖς ὕμνοις
 Ἐπιβαλλομένα,
 Ἰληγενέας
 Ἐβασσαν ἀστρῶν·
 Θώρησσε δὲ νόου
 Ζαμενεῖς ὄρμας.
 Βασίλῃ θεῶν
 Πλέκομεν στέφανον,
 10 Θῦμ' ἀναίμακτον,
 Ἐπίων λοιδᾶς.
 Σὺ μὲν ἐν παλάγῃ,
 Σὺ δ' ὑπὲρ νάσων,
 Σὺ δ' ἐν ἀπείροις,
 Ἐπὶ τε πτολίων,
 Κραναιῶν τ' ὄρων,
 Καὶ κατὰ κλεινῶν
 Ὅπταν πεδίων
 Στάσω διδύμους
 20 Γύων ταρσοῦς,
 Σὺ, μέγαρ, μέλιτω,
 Γενέτα κόσμου.
 Σοὶ νῦξ με φέρει
 Τὸν αἰθέρον, Ἄναξ·
 Σοὶ δ' ἀμέριους,
 Σοὶ δ' ἄφρους,
 Σοὶ δ' ἑσπερίους
 Ἵγμονος ἀνάγω.
 Ἴστορος αὔγαλ
 30 Πολύων ἀστρῶν,
 Μάνας τε δρόμοι·
 Καὶ μέγας Ἰτωρ
 Ἄλιος, ἀγνῶν
 Ἄστρων πρύτανις,
 Ὀσίων ψυχῶν
 Ἄγιος ταμίης.

HYMNUS TERTIUS.

Eia mihi, o anima,
 Sacra carmina
 Aggressa,
 Corporeos
 Sopito aestros :
 Acue mentis
 Celeres motus.
 Regi deorum
 Nectimus coronam,
 10 Hostiam incruentam,
 Carminum libamina.
 Te in mari,
 Te super insulis,
 Te in continenti,
 Inque urbibus.
 Asperisque montibus,
 Et super inclytis
 Cum campis
 20 Statuam geminas
 Pedom plantas,
 Te, beate, canam,
 Genitor mundi.
 Tibi nox me ducit
 Vatem, o Rex :
 Tibi diurna,
 Tibi matutina,
 Tibi vespertina
 Carmina feram.
 Testes fulgores
 30 Micantium siderum,
 Lunæque cursus,
 Et ingens textis
 Sol, purarum
 Stellarum moderator,
 Piarum animarum
 Sanctus arbiter.

Natura subsidens parit,
 Tumultuosam et astutam.
 Ude heros, unde jam
 Circa terram disseminatus flatus,
 Ejus vivificavit partes
 Variis formis.
 Cuncta vero ex tuo consilio
 60 Pendent : tu autem es radix
 Præsestium, præretorum,
 Futurorum, eorum quæ sunt.
 Tu pater, tu es mater :
 Tu mas, tu femina :
 Tu vox, tu silentium :
 Natura natura secunda.
 Tu, o Rex, sæculi sæculum,
 Quantum id quidem fas est voce testari,
 Longum salve, radix mundi,
 70 Longum salve, centrum rerum,
 Unitas divinorum numerorum
 Substantia eorumque regum.
 319 Longum salve, longum salve,
 Quis penes Deum gaudia.
 Ad meorum propitias aures
 Pandito feativitatem carminum,
 Sapientiæ pandito lucem,
 Largior illustrem felicitatem,
 Largior deus splendidum
 80 Vitæ tranquillæ ;
 Paupertatem foras pellens,
 Terrenamque pestem divitiarum.
 Ab artibus arceto morbos,
 Et libidinum sædum impetum :
 Edacesque animi curas
 A mea vita propulsa ;
 Ne mentis alæ
 Gravatae in terram decident,
 Sed liberae pennas tollens,
 90 In tui sacris Nati
 Arcanis saltem.

Ἐπὶ σᾶς αὐλάς,
 Ἐπὶ σοῦς κόλπους
 Τὸν ἀπόστροπον
 40 Ταναᾶς ἕλας
 Ταροῦν ἐλαφρίων,
 Χαίρων ἴνα σου
 Προμολᾶν ἰκόμαν,
 Νῦν ἐπὶ σεμνᾶς
 Τελετηφορίας
 Σηχοῦς ἀγίους
 Ἰκέτας ἔμολον.
 Νῦν ἐπὶ κλεινῶν
 Κορυφῶν ὄρων
 50 Ἰκέτας ἔμολον.
 Νῦν ἐς ἐρήμας
 Αὐλώνα μέγαν
 Λιθύας ἔμολον.
 Πέξαν νοτίαν·
 Τὰν οὐτ' ἄθειον
 Πνεῦμα μολύνει,
 Οὔτε χαράσσει
 Ἴγνος ἀνθρώπων
 Ἄστουμερίμων.
 60 Ἴνα σοὶ ψυχᾶ
 Καθαρὰ παθέων,
 Λύσασα πόθους,
 Αἰξασα πόνων,
 Αἰξασα γόνων,
 Θυμῶν, ἐρίδων,
 ("Ὅσα κητριρεψῆ)
 Ἄποσεισαμένα,
 Καθαρὰ γλώσσα,
 Γνώμη θ' ὄσα
 70 Τὸν ὀφειλόμενον
 Ἵγμονος ἀποίη.
 Εὐφραμεῖτω
 Αἰθὴρ καὶ γᾶ·

Ad tua atria,
 Ad tuos sinus
 Aversas
 40 A vasta hyla
 Alas sublevans,
 Lætus ut ad tuum
 Vestibulum pervenirem.
 Nunc ad venerandorum
 Sacrorum
 Templâ sancta
 Supplex venio.
 Nunc ad inclytorum
 Verticem montium
 50 Supplex venio :
 Nunc ad desertæ
 Convallem ingentem
 Libyæ venio :
 Oram australem,
 Quam neque imoius
 Flatus polluit :
 Nec signat
 Vestigium hominum
 Urbana curantium.
 60 Ubi tibi anima
 Pura affectuum,
 Soluta cupiditatibus,
 Desinens a laboribus,
 Cessans a luctibus.
 321 Ira, contentionibus,
 (Quæ in corde aluntur)
 Ea excuties,
 Pura lingua,
 Menteque sancta
 70 Debita
 Carmina referat.
 Pax sit
 In æthere et in terra :

Sistat mare,
Sistat aer :
Cessate, afflatus
Variorum ventorum ;
Cessate, impetus
Curvatorum fluctuum,
80 Fluviurum cursus,
Fontiumque lapsus.
Teneat silentium
Mundi plagas,
Dum sacrantur
Sancta carmina.
Condant se sub terram
Serpentes sinuosi,
Condant se sub terram
Et alatus draco,
90 Dæmon hylæ,
Nubes animæ,
Idolis gaudens,
Adversus preces qui canes
Advocat.
Tu, o Pater, tu, o beate,
Tu voraces animi
Procul arceat canes
Ab anima mea,
A precibus meis,
100 A vita mea,
A factis meis :
At nostræ
Mentis libamen
Tuis honoratissimis
Curæ sit ministris
Sapientibus, qui ad te
transmittunt
Sanctos hymnos.
Jam feror
Ad carceres
110 Sacrorum carminum :
322 Jam strepit
Oraculum in mente.
O beate, esto propitius
mibi :
O Pater, esto propitius
mibi :
Si forte præter decorum,
Si forte præter modum
Tua attractavi.
Cujus oculus sapiens,
Cujus acris acies,
120 Tuis fulgoribus
Repressa
Non perstringetur?
Intentis enim oculis in-
tueri
In tuas faces
Licet ne diis quidem :
Sed decidens mens
De tua specula
Proxima quæque ample-
ctitur :
Non vestigabilia vestigare
130 Deum tentat,
Lucemque intueri
Immensa in profunditate
Fulgentem.
Ab inaccessis autem dela-
in primæ lucis psa,
Specie figit
Oculi aciem :
Unde decerpens
In tuas laudes
140 Flores lucis,
Vagorum ventorum
Sedet flatus,
Tua tibi resituens.
Quid enim non tuum, o
Rex ?

Στάτω πόντος,
Στάτω δ' ἀήρ ·
Λήγετε, πνοαί
Βαλίων ἀνέμων,
Λήγετε, ριπαί
Γυρῶν ῥοθίων,
80 Ποταμῶν προχολαί,
Κρανααί λιβάδες.
Ἐγέτω σιγά
Κόσμου λαγόνος,
Ἰερευρομένων
Ἁγίων ὕμνων.
Αὐτὸν κατὰ γὰρ
Ἵψλων συρμῆς,
Αὐτὸν κατὰ γὰρ
Καὶ πτανὸς ὄφιος,
90 Δαίμων ὕλας,
Νεφέλα ψυχᾶς,
Εἰδωλοχαρῆς,
Εὐχαίς σκύλακας
Ἐπιθῶσσαν.
Σὺ, Πάτερ, σὺ, μάκαρ,
Σὺ ψυχοδόρους,
Ἀπέρυκε κύνας,
Ψυχᾶς ἀπ' ἐμᾶς,
Εὐχᾶς ἀπ' ἐμᾶς,
100 Ζωᾶς ἀπ' ἐμᾶς,
Ἐργῶν ἀπ' ἐμῶν.
Ἄ δ' ἀμετέρα
Πραπίδων λοιβὰ
Σοῖς ἐριτίμοις
Μελέτω προπόλοις,
Πορθημοῦσι σοφοῖς
Ἁγίων ὕμνων.
Ἡδὴ φέρομαι
Ἐπὶ θαλίβιδας
110 Ἰερῶν ἐπέων.
Ἡδὴ καναγεῖ
Ἵμνὰ περὶ νοῦν ·
Μάκαρ, θαλί μοι ·
Πάτερ, θαλί μοι,
Εἰ παρὰ κόσμον,
Εἰ παρὰ μοῖραν
Τῶν ὧν ἐθιγον.
Τίνος ἕμμα σφῶν,
Τίνος ἕμμα πολλῶ,
120 Ὅταίς αἰεὶ στεροπαῖς
Ἀνακοπτόμενον
Οὐ καταμύσει ;
Ἄσενδς δὲ δρακεῖν ·
Ἐπὶ σοῦς πυρσοῦς
Θέμις οὐδὲ θεοῖς ·
Πίπτων δὲ νόος
Ἄπὸ αἰῶς σκοπιᾶς,
Τὰ πέλας αἰνεῖ ·
Ἀκίχγητα κίχην
130 Ἐπιβαλλόμενος,
Προσιδεῖν αἰγλαν
Ἀκάματι βυθῶ
Ἀμαρυσσομένην.
Ἀδάτων δ' ἀποδάς,
Ἐπὶ πρωτοφανῆς
Εἶδος ἐρεῖδει
Ἵμματος ἀλκάν.
Ἵθην ἀνύμενος
Ἐπὶ σοῦς ὕμνους
140 Ἄνθεα φωτῆς,
Ἄοριστοῖς ἀνέμοις
Ἀναπαύσαι βολάν,
Τὰ σὰ σοὶ πάλι δούς.
Τί γὰρ οὐ σὸν. Ἄναξ ;

Patrum omnium
Pater, Pater tuiipsius,
Ante pater, sine patre,
Fili tuiipsius :
Unitas unitate prior,
150 Entium semen,
Omnium centrum,
Æterna expers substantiæ
mens,
Mundi radix,
Rerum ab initio creatura
rum
Lux undique collucens,
Veritas sapiens,
323 Fons sapientiæ,
Mens lecta
Propriis fulgoribus.
160 Oculi tuiipsius,
Fulminum potens,
Sæculorum parens,
Sæculorum vita,
Superans deos,
Superans mentes,
In diversas partes versaus,
Mentium parens mens,
Originem præbens diis,
Spirituum opifex,
170 Et animarum altor.
Fons fontium,
Principiorum principium,
Radicum radix :
Unitas es unitatum,
Numerorum numerus,
Unitas et numerus,
Intelligentia, et intelli-
gens,
Et quod intelligi potest,
Et ante id quod potest in-
telligi.
180 Unum et omnia,
Unum autem omnium,
Et unum ante omnia,
Semen omnium,
Radix, et summus ramus,
Natura inter intelligentias,
Femina et mas.
Mystica autem mens
Hæc atque illa dicit,
Profunditatem ineffabilem
190 Circa duccens cho-
reas.
Tu es quod parit,
Tu es quod paritur,
Tu, qui illustras,
Tu, qui illustraris :
Tu, qui appares,
Tu, qui occultaris
Propriis fulgoribus
Unum, et omnia,
Unum in teipso,
200 Et per omnia.
Tu enim effusus es,
Ineffabili modo nate,
324 Ut Fillium pareres,
Inclutam sapientiam,
Rerum omnium opifcem.
Profusus autem manes
Individuis sectionibus
Obstetricatus.
Cano te, unitas :
210 Cano te, Trinitas.
Unitas es, trinitas cum sis :
Trinitas es, unitas cum sis.
Quæ autem intellectu per-
cipitur sectio
Indivisum adhuc
Quod divisum est, tenet.

Πατέρων πάντων
Πάτερ, αὐτοπάτωρ,
Προπάτωρ, ἀπάτωρ,
Υἱὲ σταυτοῦ ·
Ἐν ἐνὸς πρότερον.
150 Ὄντων σπέρμα,
Πάντων κέντρον,
Προανούσιε νοῦ,
Κόσμου ῥίζα,
Τῶν ἀρχηγόνων
Ἀμφιφαῖς φῶς,
Ἀτρέκεια σοφᾶ,
Παγὰ σοφίας,
Κεκαλυμμένη νοῦ
Ἰδίαις αὐγαῖς,
160 Ὄμμα σταυτοῦ,
Προσητηροκράτορ,
Ἀλωνοτόκε,
Ἀλωνόδιε,
Ἐπέκεινα θεῶν,
Ἐπέκεινα νόων ·
Ἐπὶ θάτερα νομῶν,
Νοσητητόκε νοῦ,
Ἵχητηγὲ θεῶν,
Πνευματοεργῆ,
170 Καὶ ψυχοτρόφε.
Παγὰ παγῶν,
Ἀρχῶν ἀρχή,
Ῥιζῶν ῥίζα ·
Μονὰς εἰ μονάδων,
Ἀριθμῶν ἀριθμῶς,
Μονὰς ἡδ' ἀριθμῶς,
Νοῦς καὶ νοσηρῶς,
Καὶ τὸ νοητὸν,
Καὶ πρὸ νοητοῦ.
180 Ἐν καὶ πάντα,
Ἐν δὲ ἀπάντων,
Ἐν τε πρὸ πάντων,
Σπέρμα τὸ πάντων,
Ῥίζα καὶ ὄραξ,
Φύσις ἐν νοσοῖς,
Θῆλυ καὶ ἀρρεν.
Μυστας δὲ νόος
Τὰ τε καὶ τὰ λέγει,
Βυθὸν ἀρρήτων
190 Ἀμφιχορευῶν.
Σὺ τὸ τίχτων ἐφυς,
Σὺ τὸ τιχτόμενον,
Σὺ τὸ φωτίζον,
Σὺ τὸ λαμπρόμενον.
Σὺ τὸ φαίνόμενον,
Σὺ τὸ κρυπτόμενον
Ἰδίαις αὐγαῖς.
Ἐν καὶ πάντα
Ἐν καθ' ἑαυτὸ,
200 Καὶ διὰ πάντων.
Σὺ γὰρ ἐξεγύθης,
Ἀρρητοτόκε,
Ἵνα Παῖδα τέχης,
Κλεινὴν σοφίαν,
Δημιουργόν.
Προγυθῆεις δὲ μένεις
Ἀτόμοις τόμας
Μαιευτικῶς.
Ἵμνω σε, μονὰς.
210 Ἵμνω σε, Τριάς.
Μονὰς εἰ, τριάς ὧν ·
Τριάς εἰ, μονὰς ὧν ·
Νοσηρὰ δὲ τομὰ
Ἀσχιστον ἐτι
Τὸ μερισθῆν ἔχει.

Ἐπὶ Παιδί γυθείς
Ἰστάται σοφῶ.
Αὐτὰ δ' ἰότας
Ἐλάσθηες μέλα
220 Φύσις ἀφθεικτος,
Τὸ προούσιον ἐν.

Οὐ θέμις εἰπεῖν
Δεύτερον ἐκ σοῦ·
Οὐ θέμις εἰπεῖν
Τρίτον ἐκ πρώτου.
Ἵδις ἱερὰ,
Ἄρρητες γονά.
Ἔπος εἰ φυσίων
Τὰς τιχτοίσας,
230 Καὶ τιχτομένας.
Σέβομαι νοσεῶν
Κρυφίαν τάξιν.
Χωρεῖ τι μέσον

Οὐ καταχυθὲν.

Ἄφθεικτε γόνε
Πατρὸς ἀφθίγκτου,
Ἵδις διὰ σέ,
Διὰ δ' ὠδίνος,
Ἀδύτος ἐφάνθης,
240 Ἄμα Πατρὶ φανεῖς,
Ἰστάται ἱστροφός·
Ἰότας σὶ ἀεὶ

Παρὰ σέο Πατρί·
Οὐδ' ὁ βαθύβροτος
Χρόνος ὄλεε γονάς
Τὰς ἀρρήτους·
Αἰὼν δὲ γέρων
Τὸν ἀμήρυτον

Τόκον οὐκ ἐδάη.

250 Ἄμα Πατρὶ φάνη,

Αἰὼν γενόμενος
Ὁ γενησόμενος.
Τίς ἐπ' ἀφθίγκτους

Ἐδράβευσε τόλμαν;

Ἄλαῶν μερόπων

Δαιδαλογλώσσω
Ἄθεοι τόλμαι.
Σὺ δὲ φωτοδότας
Φωτὸς νοσεροῦ·
Σου Σκολιάς δ' ἀπάτας
Ἄνεγεις ὄσιον
Πραπίδας μερόπων,
Ἐς ζόφον ἕλας
Μη καταδύναι.

Σὲ, Πάτερ κόσμων,
Πάτερ αἰώνων,
Αὐτουργεθεῶν,
Εὐαγέ; αἰνεῖν.
Σὲ μὲν οἱ νοσεροὶ
270 Μέλπουσιν, Ἄναξ,
Σὲ δὲ κοσμαγοὶ
Ὀρματολαμπεῖς
Νόες ἀστέριοι
Ἵμνοῦσι, μάκαρ,
Ὅς περὶ κλεινὸν
Σῶμα χορεύει.
Πᾶσα σε μέλπει
Γενεὰ μακάρων,
Οἱ περὶ κόσμον,
280 Οἱ κατὰ κόσμον,
Οἱ ζωναιοί,
Οἱ τ' ἄζωνοί

In Filium effusus
Consilio sapienti.
Ipsum autem consilium
Natum est media
220 Natura ineffabilis,
Quæ est ante naturas om-

nies.
Nefas (est) dicere
Secundum abs te.
Nefas (est) dicere
Tertium a primo.
Partus sacer.
Ineffabilis fetus.
Terminus es naturarum
Parentis.
230 Et partæ.
Veneror intellectualium
Arcanum ordinem.
Capiunt hæ medium quid-

dam
Non (extrinsecus) infu-
sum.

Ineffabilis proles
Patris ineffabilis,
Partus propter te,
Per partum autem
Tu es in lucem editus.
240 Una cum Patre editus
Consilio Patris:
Consilium autem tu (es)

semper
Apud tuum Patrem.
Ne immensum quidem
Tempus novi ortus
Tuos ineffabiles.
Sæculumque vetus,
Nulla temporis serie tex-

tum
325 Partum non cogno-
vit.
250 Una cum Patre appa-
ruit

Semper natus
Qui nasciturus erat.
Quis in rebus inenarrabi-
libus
Acuit audaciam, tanquam
proposito
Cæcorum hominum præ-
mio?

Varia loquentium
Impiæ audaciæ (sunt).
Tu autem lucis largitor,
Lucis intelligibilis:
260 Obliqua et a fraude
Abducis sanctorum
Mentes hominum,
In tenebris hylæ
Ne demergantur.

Te, Pater mundorum,
Pater sæculorum,
Opifex divorum,
Fas est laudare.
Te quidem intelligentiæ
270 Canunt, o Rex;
Te mundi rectores,
Oculi fulgentes,
Mentes sidereæ
Celebrant, o beate,
Quas circum inclytum
Corpus movetur,
Omnis te canit
Cætus beatorum,
Qui circa mundum,
280 Qui in mundo,
Qui in zonis,
Quique extra zonas

Κόσμου μόρας
Ἐφέπουσι σοφοὶ
Ἀμφιδατήρες,
Οἱ παρὰ κλεινούς
Οἰηκοφόρους·
Ὅς ἀγγελικὰ
Προχέει σειρά·
290 Τὸ τε κυδῆεν
Γένος ἡρώων,
Ἔργα τὰ θνητῶν
Κρυφιαῖσιν ὁδοῖς
Δανισσόμενον,
Ἔργα βρότεια.
Ψυχὰ τ' ἀκλινῆς
Καὶ κλινομένα
Ἐς μελαναυγεῖς
Χθονίους ἄγκους.
300 Σὲ μάκατρα φύσις
Φύσειώς τε γονά
Ἵμνεῖ, μάκαρ,
Τὰς ζειδώρους
Ἐσέπεις πνοιαῖς,
Ἀπὸ σῶν ὀχετῶν
Κατασυρομένας
Προκυλινδομένας.
Σὺ γὰρ ἀχράντων
Ἠγέτα κόσμων,
310 Φύσις εἰ φυσίων·
Σὺ φύσιν θάλπεις
Γένεσιν θνατῶν,
Τὰς ἀενάω
Ἰνδάλμονα,
Ἵνα καὶ πυμάτα
Μερός ἐν κόσμῳ
Λελάχη ζωῆς
Ἐπαμειβομένας.
Οὐ γὰρ θέμις ἦν
320 Τρύγα τὰν κόσμου
Κορυφαῖς ἐρίσαι.
Τὸ δὲ ταχθὲν ὄλωσ
Ἐς χορὸν ἐντων,
Οὐκέτ' ὀλεῖται·

Ἄλλο δ' ἀπ' ἄλλου,
Διὰ δ' ἀλλήλων,
Πάντ' ἀπολαύει.
Ἐξ ὄλλυμένων.
Κύκλος αἰδίου,
330 Ταῖς σαῖς πνοιαῖς
Ἀναθαλπόμενος,
Σοὶ διὰ πάντων
Ἴσθησι χορούς.
Μάτειρα φύσις,
Συῖς χροῖσιν,
Ἵδιος ἔργου
Δαιδαλλομένων.
Ἐκ δὲ ζῶων
Ἐτεροφθόγγων
340 Μίαν ἄρμονίαν
Ὀμόσωνον ἄγει.

Σοὶ πάντα φέρει
Αἶνον ἀγῆρων·
Ἄως καὶ νύξ,
Στεροπαῖ, νιφάδες,
Οὐρανός, αἰθήρ,
Καὶ γὰρ ῥίζαι,
Ἵδωρ, ἀήρ,
Σώματα πάντα,
350 Πνεύματα πάντα,
Σπέρματα, καρποί,
Φυτὰ, καὶ πόαι,
Ῥίζαι, βοτάναι,
Βοτὰ καὶ πτηνὰ,
Καὶ νηχομένω
Νεπόδων ἀγέλαι.
Ἴδὲ καὶ ψυχᾶν

Mundi partes
Gubernant sapientes
Ministri,
Qui ad inclytos
Clavi gubernatores (stant):
Quos angelica
Profunditis series.
290 Atque illustre
Genus herouum,
Opera mortalium,
Occultis viis
Quod permeat,
326 Opera mortalia.
Animaque non proclivis
Et prona
In caliginosos
Terrenos globos.
300 Te, beata natura,
Naturæque proles
Laudat, o beate,
Quas almis
Regis auris,
De tuis canalibus
Deductas
(Et) provolutas.
Tu namque immensi
Moderator mundi,
310 Natura es naturarum,
Tu naturam foves
Originem mortalium,
Immortalis
Imaginem.
Ut etiam ima
Pars in mundo
Sortiatur vitam
Alternam.
Neque enim fas erat
320 Fæcem mundi
In summo vertice statnere,
At quod statutum omnino
In cœtu entium,
Nunquam post hac inter-
ibit;

Aliud vero ab alio
Mutua vicissitudine
Omnia fruuntur.
Rerum interuentium
Orbis æternus,
330 Tu spiritu
Reviviscens,
Tibi per omnia
Statuit choreas.
Mater natura
Suis coloribus,
Suis operibus
Picta variis.
Ex animantibus vero
Diversa voce præditis
340 Unum concentum ta-
men

327 Concordem tibi mittit.
Tibi omnia ferunt
Laudes perpetuas:
Dies et nox,
Fulgura, nives,
Cœlum, æther,
Et terræ radices,
Aqua, aer,
Corpora omnia,
350 Spiritus omnes,
Semina, fructus,
Plantæ et gramina,
Radices, herbæ,
Pecora, et volucres,
Et natantium
Piscium greges.
Respice et animam

Languentem,
Deficientem
360 In tua Libya,
In tuis venerandis
Sacris,
Sanctis precibus
Intentam :
Quam circumdat
Nubes corporea :
Sed tuus oculus, o Pater,
Potest discutere nubem
illam corpoream.

Nunc mihi animus
370 Tuis hymnis
Fecundatus,
Acuit mentem
Igneis motibus :
Tu autem, illustra, o Rex,
Lumina, ut caelestia suspi-
ciant.

Annue, Pater,
Corpore ut elapsa,
Non posthac mergatur
In terræ noxa.

380 Sed quandiu vitæ
Corporeæ

In vinculis maneo,
Placida, o beate,
Alat me fortuna :
Neque adversa aura
Spiret, animi

328 Curis tristibus
Exedens vitam,

Rebus divinis
390 Ut semper vacem,
Neque in talibus
Voluter,

Unde jam elapsus
Munificentia tua,
Coronam sanctis
Ex pratis

Tibi hanc necto :
Tibi istas affero

Laudes, purorum
400 Princeps mundorum

Et Filio sapienti,
Una cum ejus Sapientia,
Quem ex ineffabili
Effudisti sinu :

In te autem manet,
Ex te quamvis progenitus,
Ut omnia sapienti
Moderetur Spiritu :
Moderetur vetustorum
410 Profunditatem sæcu-
lorum,

Moderetur oras
Immensi mundi,
Usque ad innum
Fundum entium
Terrenæ portionis,
Piorum animis
Afulgens :
Solvit autem labores,
Et curas
420 Miserorum mortalium,
Auctor bonorum,
Propulsator dolorum.
Quid vero mirum est,

Mundi opificem,
A suis operibus
Mala arcere ?
Hoc tibi, ingentis
Rex mundi,
Persoluturus venio
430 Votum debitum ex
Thracia,

Ἰλιγοδραπέα,
Ἰλιγηπελέα
360 Ἐπὶ σᾶς Λιβύας,
Ἐπὶ σᾶς σσιπτάς
Ἰερηπολίαις
Ἰστιάς εὐγαίς
Ἐπιμελομένηαν.
Τᾶν ἀμφοτερεῶν
Νέφος ὑλαίων·
Σὸν δὲ ὄμμα, Πάτερ,
Κοπτικὸν ὕλας.

Nūn μοι κραδία
360 Τοῖς σοῖς ὕμνοις
Παινωμένα
Ἐδόωσα νόον
Πυρίαις ὄμμαίς,
Σὺ δὲ λάμψον, Ἄναξ,
Ἀνάγωγα φάη.

Νεῦσον δὲ, Πάτερ,
Σώμα φυγέσταν
Μηκέτι δύναι
Ἐς χρονοῦς ἄταν.

380 Ὅφρα δὲ ζωᾶς
Ἰγλοδαίτου

Δεσμοῖσι μένω,
Πραεῖα, μάκαρ,
Βόσχοι με τύχα·
Μηδ' ἐμπόδιον
Πνεύσετε, νόου

Φροντίαις λυγραῖς
Δάπτοισα βίον,

Ἴνα μὴ τὰ Θεοῦ
390 Ἀρχολοῦς εἶην

Μηδέ τι τοιοῦς
Ἐναλινοῦμαι.

Ἵθεν ἐκπροφυγῶν
Δώροισι τεοῦς,
Στέφανος εὐαγέων

Ἄπο λειμῶνων
Σοὶ τοῦτο πλέκω·
Σοὶ τόνδε φέρω

Αἶνον, ἀχράντων
400 Ἠγεῖτα κόσμων,

Καὶ Παιδί σαφῶ,
Σὺν αὐτῷ σοφίᾳ·
Τὸν ἀπ' ἀρρήτων

Ἔχασας κόλπων·
Ἐν σοὶ δὲ μένει,
Σέθεν ἐκπροδορῶν,

Ἴνα πάντα σαφαῖς
Ἐφέψη πνοιαῖς,
Διέπη πολιῶν

410 Βάθος αἰώνων,
Διέπη ταρσαῶς
Κρανῶν κόσμου,
Μέχρι καὶ νεάτου
Πυθιμένος ὄντων,
Χθονίας μοίρας,
Ἰστιάς πραπίσιν
Ἐλλαμπόμενος·
Λύη δὲ πόνους,
Καὶ μερίμας
420 Διεῶν μερόπων,
Ἀγαθῶν κράντωρ,
Ἐλατήρ ἀχέων.

τί δὲ θαῦμα, Θεὸν
Τὸν κοσμοτέχνηαν,
Ἰδίων ἔργων
Κῆρας ἐρύκειν ;
Τόδε σοι, μεγάλου
Κοίρανε κόσμου,
Τίσων ἔμολον
430 Χρέος ἐκ Θρήκης,

Ubi per triennium
Habitavi in vicinia,
329 Prope regias
Terræ ædes :

Tulique labores,
Tuli cruciatus

Valde lacrymabiles,
Humeris ferens

Matrem patriam.
440 Rigabatur tellus

Artuum sudore
Decertantium

De die in diem :
Rigabatur lectus

Oculorum rivis
Plorantium

De nocte in noctem.
Templa vero quolquod

Exstructa sunt, o Rex,
450 Ut tuis sanctis

Serviant sacris,
Omnia adii :

Procumbens supplex,
Solum palpebrarum

Rigans roribus,
Ne mihi inane

Iter contingeret.
Supplex oravi deos,

Ministros quotquot
460 Fecundum Thraciæ

Tenant solum,
Quique ex opposita conti-
nenti

Chalcedoniis
Præsident arvis,

Quos angelicis
Coronasti, o Rex,

Fulgoribus, tuos
Sacros ministros.

Hi meas beati
470 Adjuverunt preces :

Hi meus multos
Adjuverunt labores.

Non mihi vita
Tunc erat grata

Propter tellurem patriam
Vexatam,

Quam ex mœrore
Excitasti, o Rex,
330 Ipse qui senio sub-
jectus non es,

480 Rector mundi.
Dum jam anima

Deficeret,
Dum jam artus

Collaberentur,
Suffulsisti meam

Articulorum vim,
Miseræ animæ

Vim inspirans :
Laborum autem dulcem

490 Invenisti finem,
Ex animo meo,

Negotiis, o Rex,
Præbens longorum

Requiem laborum.
Quæ tu omnia, o beate,

Afris conserva
Ad longam

Seriem temporis,
Ob tui memoriam

500 Beneficii,
Et propter animam

Gravia passam.
Supplici autem da

Vitam innoxiam :
Libera me laboribus,
Libera me morbis,

Ἴνα τὰν τριετην
Ἰστιάς ἀγυῖαν,
Παρ' ἀνακτόριον
Γαίας μέλαθρον

Ἐτλαν δὲ πόνους
Ἐτλαν δ' ὄδυνας
Πολυδακρύτους,
Ἵμοιοι φέρων
Ματέρα πάτραν.
440 Ραίνετο μὲν γὰρ
Ἰδρῶτι μελῶν
Ἀεθλευόντων
Ἄμαρ ἐπ' ἄμαρ.
Ραίνετο δ' εὐνά
Κανθῶν λιβάσιν
Ἰλασσομένων
Νύκτ' ἐπὶ νύκτα
Νηοὶ δ' ὅποσοι
Δοιμήθεν, Ἄναξ ;
450 Ἐπὶ σαῖς ἀγίαις
Τελετηφοραῖς,
Ἐπὶ πάντα ἔβαν·
Πρηνῆς ἰκίτας,
Δάπτερον βλαφάρων
Δεῦν νοτίαι,
Μή μοι κενεᾶν
Ἵδὸν ἀντάσαι,
Ἰκέτευσά θεοῦς,
Δρηστήρας ὄσοι
460 Γόνιμον Θρήκης
Κατέχουσι πέδον,
Ὅς τ' ἀντιπέτρην

Χαλκηδονίας
Ἰφέπουσι γυίας,
Ὅς ἀγγελικαῖς
Ἰστεφας, Ἄναξ,
Ἀγαῖσι, τεοῦς
Ἰεροῦς προπόλους.
Σὺν μοι μάκαρες
470 Ἐλάθοντο λιτᾶν.
Σὺν μοι πολέων
Ἐλάθοντο πόνων.
Ὅθι μοι ζωᾶ
Τίμος δὲ φιλᾶ
Διὰ γὰρ πατρίαν
Συμφαλιζομένηαν,
Τὴν ἐξ ἀχέων
Ἔστασας, Ἄναξ,
Αὐτὸς ἀτήρως,

450 Κοίρανε κόσμου.
Ἰδὴ ψυχᾶς
Ἀποτριμμένηας,
Ἰδὴ μελῶν
Κατερειπομένων
Ἰπέρευσας ἐμᾶν
Ἄρθρων δύναμιν,
Τλάμονι ψυχᾶ
Μένους ἐμπνεύσας.
Καμάτου δὲ γλυκῶ
490 Εὐρεο τέχμωρ,
Κατὰ θυμὸν ἐμὸν,
Ἐργοισιν, Ἄναξ,
Ἰπάσας δολιχῶν
Ἄμπαυμα πόνων·
Τὰ σὺ πάντα, μάκαρ,
Λιθῆσαι σάου
Ἐς μηκεδανὸν
Μήρυμα χρόνου,
Διὰ σᾶς μνάμαν
500 Εὐεργεσίας,
Διὰ τε ψυχᾶν
Αἰνὰ παθοῖσαν.
Ἰκίτα δὲ δίδου
Βιοτᾶν ἀσινή·
Λύε με μόχθων,
Λύε με νοῦσων,

450 Κοίρανε κόσμου.

Ἰδὴ ψυχᾶς

Ἀποτριμμένηας,

Ἰδὴ μελῶν

Κατερειπομένων

Ἰπέρευσας ἐμᾶν

Ἄρθρων δύναμιν,

Τλάμονι ψυχᾶ

Μένους ἐμπνεύσας.

Καμάτου δὲ γλυκῶ

490 Εὐρεο τέχμωρ,

Κατὰ θυμὸν ἐμὸν,

Ἐργοισιν, Ἄναξ,

Ἰπάσας δολιχῶν

Ἄμπαυμα πόνων·

Τὰ σὺ πάντα, μάκαρ,

Λιθῆσαι σάου

Ἐς μηκεδανὸν

Μήρυμα χρόνου,

Διὰ σᾶς μνάμαν

500 Εὐεργεσίας,

Διὰ τε ψυχᾶν

Αἰνὰ παθοῖσαν.

Ἰκίτα δὲ δίδου

Βιοτᾶν ἀσινή·

Λύε με μόχθων,

Λύε με νοῦσων,

Ἀδὲ μεριμνῶν
 Κηριτρεφίων ·
 Νεύσον νοεράν
 510 Προπόλπ ζωάν.
 Μῆ μοι χθονίους
 Ὀμβροὺς ἀφένου
 Κρίνειας, Ἄναξ,
 Ἴνα μὴ τὰ Θεοῦ
 Ἄσχυλος εἴην.
 Μηδὲ κατηφῆς
 Πενία μελάβροισ
 Ἐγχιπτομένα,
 Περὶ γὰν ἔλκοι
 520 Φροντίδα θυμοῦ.
 Ἄμφω ψυχάν
 Βρίθει περὶ γὰν ·
 Ἄμφω δὲ νόου
 Ἐπίληθα πέλει.
 Ὅτε μὴ σὺ, μάκαρ,
 Ὀρέγοις ἀλάκν.
 Ναί, Πάτερ, ἀγνάς
 Παγὰ σοφίας
 Λάμψον κραπίσιν
 530 Ἄπὸ σῶν κώλων
 Νοερόν φέγγος.
 Στραφίον κραδίαν
 Ἄπὸ σῆς ἀλάκς
 Σοφίας αὐγάν ·
 Καὶ τὰν ἐπὶ σοὶ
 Ἰερὰν ἀτραπὸν,
 Σύνθημα δίδου,
 Σφραγίδα τεάν,
 Κηριτρεφίας
 540 Δαίμονος ὕλας
 Σεύων ζωᾶς,
 Εὐχᾶς τ' ἀπ' ἐμᾶς ·
 Καὶ σῶμα σάου
 Ἄρτεμάς, ἐχθραῖς
 Ἄδατον λώδαις ·
 Καὶ πνεῦμα σάου
 Ἀρόλυτον, Ἄναξ.
 Ἥ μὰν ἤδη
 Ἄνοφερὰν ὕλας
 550 Κηλίδα φέρω ·
 Ἐχομαι δὲ πόθοις,

Χθονίους δεσμοῖς.
 Σὺ δὲ ῥύσιος εἶ.
 Σὺ καθάρσιος εἶ ·
 Ἄπολυε κακῶν,
 Ἄπολυε νόσων,
 Ἄπολυε πένθας.
 Σὺν σπέρμα φέρω,
 Εὐγγενέος
 560 Σπινθήρα νόου,
 Ἐς βάθος ὕλας
 Κατακεχλιμένον.
 Σὺ γὰρ ἐν κόσμῳ
 Κατέθου ψυχάν,
 Διὰ δὲ ψυχᾶς
 Ἐν σώματι νοῦν
 Ἐσπεύρας, Ἄναξ.
 Τὰν σὺν κούραν
 Ἐλέαιρε, μάκαρ,
 570 Κατέβαν ἀπὸ σοῦ
 Χθονὶ θηταῦσαι.
 Ἄντι δὲ θήσας
 Γενόμεν δούλα ·
 Ἵνα με μάγοις
 Ἐπέθησεν τέχλαις.
 Ἐτι μὰν ἐνὶ μοι
 Βατόν τι μένος
 Κρυφίας γλήκας ·
 Οὐπω πάσαν
 580 Ἐσέσεν ἀλάκν.
 Κέχυται δὲ πολὺς
 Ἐφύπερθε κλύδων,

Libera me curis,
 Quæ animos edunt :
 Annue intellectualem
 510 Servo vitam.
 Ne mihi terrenos
 Imbres divitiarum
 Decernas, o Rex,
 Quo rebus divinis
 Vacem.
 Neque tristis
 Paupertas tectis
 Adhærescens,
 Ad terram trahat
 520 Curas animi.
 Utraque hæc res animam
 Deprimit ad terram,
 Utraque mentis
 Oblivioem asfert.
331 Nisi tu, beate,
 Ministres vires.
 Næ, Pater, pura
 Fons sapientiæ,
 Illustra animam
 530 De tuo sinu
 Intellectuali luce.
 Illustra cor
 Ex tua vi
 Sapientiæ jubare ;
 Et ducentem ad te
 Sacram viam
 Tesseram dato,
 Signum tuum,
 Qui vexant animos
 540 Spiritus hylæ
 Abigens a vita,
 Precibusque a meis :
 Et corpus conserva
 Incolente infestis
 Inaccessum morbis :
 Et spiritum conserva
 Impollutum, o Rex.
 Equidem nunc
 Caliginosam hylæ
 550 Maculam fero,
 Teneor autem cupiditati-
 bus,

Terrenis vinculis.
 Tu autem liberator es,
 Tu expiator es :
 Libera malis,
 Libera morbis,
 Libera compedibus.
 Tuum semen fero ;
 Generosæ
 560 Scintillam mentis,
 In altitudine hylæ
 Absconditam.
 Tu enim in mundo
 Deposuisti animam :
 Per animam vero
 In corpore mentem
 Sevisti, o Rex.
 Tuam filiam
 Miseretor, o beate.
 570 Descendi abs te
332 Terræ ut famularer,
 Ex lamula vero
 Facta sum serva :
 Hyle me magicis
 Irretivit artibus.
 Adhuc tamen insunt mihi
 Exiguæ quædam vires,
 Abdutæ pupillæ ;
 Nondum omnem
 580 Restinxit vim :
 Sed circumfusa est multa
 Superne tempestas,

Ἄλαῶπα τιθεῖς
 Τὰν θεοδεσπῆ.
 Ἐλέαιρε, Πάτερ,
 Κούραν ἱκέτιν,
 Τὰν πολλάκι δὴ
 Νοεραῖς ἀνόδοις
 Ἐπιβάλλομέναν,
 590 Ἀμυρᾶς ὕλας
 Ἴμερος ἄγχει.
 Σὺ δὲ λάμψον, Ἄναξ,
 Ἀνάγωγα φᾶν.
 Ἄφον δὲ σέλας
 Καὶ πυρκαϊάν,
 Σπέρμα τὸ βαιόν
 Ἀδύων ἐν ἐμῷ
 Κρατὸς αὐτῷ.
 Θρόνισόν με, Πάτερ,
 600 Φωτὸς ἐν ἀλάκῃ
 Ζωηφορίου,
 Ἴνα χεῖρα φύσις
 Οὐκ ἐπιβάλλει,
 Ὅθεν οὐκέτι γᾶ,
 Οὐ μοιραῖς
 Κλωσῖς ἀνάγκας
 Παλίνροσον ἄγει.
 Διπέτω, φυγέτω
 Δολερὰ γένεσις
 610 Θεράποντα τεόν ·
 Ἐμέθεν δὲ, Πάτερ,
 Χθονίου τε κλόνου

Πῦρ μέσον εἴη.
 Νεύσον, Γενέτα,
 Νεύσον προπόλπ
 Ἥδη νοερούς
 Πετάσαι τερσοῦς.
 Ἥδη φερέτω
 Σφραγίδα Πατρὸς
 620 Ἰκέτις ψυχᾶς,
 Δεῖμα μὲν ἐχθροῖς

Δαίμοσιν, οἱ γὰς
 Ἄπὸ κευθμώνων
 Ἀναπαλλόμενοι
 Πνεύσοις βροτοῖς
 Ἄθέους ὁρμάς ·
 Σύνθημα δὲ σοῖς
 Ἄγνοῖς προπόλοισ,
 Οἱ κατὰ κλεινοῦ
 630 Βίνθεα κόσμου
 Πυρίων ἀνόδων
 Κληθιδόφοροι ·
 Ἴνα μοι φάκος
 Πετάσῃσι πύλας
 Ἐτι δ' ἀλεμάτας
 Ἐπι γὰς ἔρπων,
 Μὴ χθονὸς εἴην ·
 Πυρίων δ' ἔργων
 Καὶ τῆδε δίδου
 640 Μάρτυρα καρπῶν,
 Ὀμφᾶς ἀτρακαῖς,
 Ὅσα τ' ἐν ψυχᾶίς
 Τὰν ἀμβροσίαν.
 Ἐλπίδα δάλται.
 Μετὰ μοι μέλεται
 Χθονίας βιοτᾶς.
 Ἐρρέτε, λῆμαι

Ἄθείων μερόπων,
 Πτολίων τε κράτη ·
 650 Ἐρρέτε, πάσαι
 Ἄται γλυκεραῖ,
 Ἄχαρις τε χάρις,
 Οἷσι ψυχάν

Cæcam efficiens
 Quæ in Deum aciem dirigit.
 Miseretor, Pater,
 Filiam supplicem,
 Quam sæpius jam
 Intellectuali ascensu
 Scandere (cœlium) conan-
 tem
 560 Blandæ hylæ
 Desiderium suffocat.
 Tu vero, illustra, o Rex,
 Oculos ut ad cœlestia se
 alloliant.

Accende ignem
 Et incendium,
 Semen illud exiguum
 Alens in meo
 Capitis apice.
 Colloca me, Pater,
 600 Lucis in vi
 Salutaris,
 Quo manum natura
 Non injicit,
 Unde non amplius terra,
 Non Parcarum
 Fila necessitatis
 Revocare possunt :
 Linquat, fugiat
 Turpidus ortus
 610 Famulum tuum.
 Inter me, Pater,
 Terrenamque turbulen-
 tiam

Ignis intercedat.
 Annue, Genitor,
 Annue famulo
 Jam intellectuales
333 Pandere alas.
 Jam ferat
 Signum Patris
 620 Supplex anima,
 Quod terreat quidem iusto-
 stus

Demonas, qui terræ
 Ex laebris
 Loca petentes supera,
 Amant mortalibus
 Impios comatus :
 Signum autem tuis
 Sanctis famulis,
 Qui in inclyti
 630 Sublimitate mundi
 Ætheri ascensus
 Clavigeri (sunt) :
 Ut mihi lucis
 Aperiant portas.
 Dumque vana
 In terra serpo,
 Ne terræ simi :
 Sed ætheriorum operum
 Hic quoque de
 640 Testes fructus ·
 Voces veridicus,
 Et quæcumque in animis
 Divinam
 Spem fovent.
 Jam me pœnitet
 Terrenæ vitæ.
 Abite in malam rem, lippi-
 tudines
 Impiorum mortalium,
 Urbiumque opes :
 650 Abite in malam rem,
 omnes
 Noxæ blandæ,
 Ingratæ gratiæ,
 Quibus animam

Allectam
Terra servam retinet.
Quæ valde misera,
Suorumque bonorum
Ebibit oblivionem,
Donec inciderit
660 Invidiam in portionem.
Geminas enim habet
Blanda (portiones) hyle.
334 Qui autem in mensa
Porrecta manu
Epulas dulces attigit,
Eum valde sane pœnitebit
Acerbæ portionis
Contrariis ponderibus
Eum detrahentibus.
670 Hæc enim terrenæ
Lex necessitatis,
Binis ex crateribus, mor-
talibus

Vitam fundit.
Purum autem
Impermistumque bonum,
Deus, vel res divinæ.
Inebriata dulci
Cratere, oras
Attigi malorum,
680 Incidi in cassem,
Sensi damnum
Epimethei. m.
Odi tamen leges
Inconstantes,
Ad curarum expertia
Prata Patris
Properans, intendo
Fugaces pedes,
Fugaces geminorum
690 Hylæ munerum.
Respice me, o vitæ
Intellectualis arbiter;
Respice tuam supplicem
Animum in terris
Intellectuales ascensus
Tentantem,
Tu autem illustra, o Rex,
Cælum affectantia lumina,
Alas leves præbens:
700 Retinacula vero ab-
scindito,

Laxato vincula
Geminorum affectuum,
Quibus animas
Fallax natura
Deprimit in terram.
Da mihi ut elapsa
Ex corporis noxa,
Cœterem saltum dem
335 Ad tuas aulas
710 Ad tuos sinus:
Unde animæ
Profluit fons.
Gutta cœlestis
Effusa sum in terram.
Fonti me restitue,
Unde sum effusa
Profusa vagans.
Annue ut progenitrici
Luci misceatur:
720 Annue ut sub te
Patre custodita
Cum cœlitum cœstu
Offerat sancte
Cœlestes hymnos.
Annue, inquam, Pater,
Ut luci mista,
Non posthac mergatur
In terræ sordibus:

Θωπευομένην
Γὰ λάριν έχει
'Α μέγα δεῖλὰ,
'Ἰδίων τ' ἀγαθῶν
'Ἐπιεν λάθων,
Μέχρις ἐγκύρῃ
660 Φθονερᾷ μερίδι.
Δοιὰς γὰρ έχει
Μαστροπῶς ὕλα.
'Ὅς δὲ τραπέζας
'Ἐπορεξάμενος
Μελιχρῶν ἔθιγεν.
'Ἡ μέγα κλαύσει
Πικρὰν μερίδα,
Τῶν ἀντίξων
Συμφελοκομήνων.
670 'Ὅδε γὰρ χθονίως
Θεομὸς ἀνάγκας
Διχόθεν θνατοῖς

Βίον οἰνοχοεῖ.
Τὸ δ' ἀκηράσιον
'Αμιγῆς τ' ἀγαθῶν,
Θεός, ἡ τὰ θεοῦ.
Μελιθοῖσα γαυκαῖ
Κρητήρι, γυλας
'Ἐβανσα κακῶν,
680 'Ἐνέκυρσα πάγᾳ,
'Ἐδάην ἄταν
'Ἐπιμηθεΐδα.
Στυγῆν δὲ νόμους
'Ἄλλοτροσάλλους,
'Ἐς τὴν ἀκηδῆ
Λειμῶνα πατρὸς
Σπυδῶν, τανύω
Φυγάδας ταρσοῦς,
Φυγάδας διδύμων
690 'Υλας δώρων.
'Ἴδε με, ζωᾷς
Νοερᾶς ταμῖα,
'Ἴδε σὴν ἰκέτιν
Ψυχᾶν ἐπὶ γᾶς
Νοερᾶς ἀνόδοις
'Ἐπιβαλλομένην.
Σὺ δὲ λάμψον, ἀναξ,
'Ανάγωγα φάη,
Πτερὰ κοῦφα διδούς·
700 'Αμμὰ δὲ κόψον,

Χάλασον περὶ ἄνα
Διδύμων παθῆων,
Οἷσι ψυχὰς
Δολέσσα φύσις
Κάμπτει κατὰ γᾶς·
Δός με φυγοῖσαν
Σώματος ἄταν,
Θοδὸν ἄλμα βαλεῖν
'Ἐπὶ σὰς αὐλάς.
710 'Ἐπὶ σοῦς κλιπούς·
'Ὅθεν ἄ ψυχᾶς
Προρέει παγὰ.
Λιθάς οὐρανία
Κέχυμαι κατὰ γᾶς·
Παγᾶ με δίδου
'Ὅθεν ἐξεχύθη
Φυγάς ἀλήτης.
Νεῦσον προγόνῳ
Φωτὶ μιγῆναι·
720 Νεῦσον δ' ὑπὸ σολ
Πατρὶ ταμειουμένην,
Σὺν ἀνακτι χορῶ
'Ανάγειν ὁσίως
Νοερῶς ὑμνοῦς.
Νεῦσον δὲ Πάτερ,
Φωτὶ μιγείσαν
Μηκέτι δύναι
'Ἐς χθονὸς ἄταν·

Sed dum vitæ
730 Corporeæ
In vinculis maneo,
Placida, o beate,
Alat me fortuna.

HYMNUS QUARTUS.

Te quidem, oriente,
Te vero, crescente,
Te autem, consistente,
Te vero, decedente
Die sacro,
Ambrosiaque nocte,
Cano, Genitor,
Curator animarum,
Curator artium,
10 Largitor sapientiæ,
Propulsator morborum,
Largitor animis
336 Placida vitæ,
Quam non premunt
Terrenæ curæ
Matres dolorum,
Matres ærumnarum,
Quarum mihi vita
Pura permaneat,
20 Quo rerum omnium
Absruram originem
Celebrans memorem,
Neque rebellibus
Pœccatis a Deo
Abstrahar.

Te, beate, cano,
Rex mundi:
Tellus vero sikeat.
Ad tuos hymnos,
30 Ad tuas preces
Faveant linguis
Quæcumque mundus con-
tinet:
(Tua namque [sunt] opera
o Pater),

Cesset
Ventorum sibilus,
Susurrus arborum,
Cantusque avium.
Tacitus æther,
Tacitus aer
40 Audiat cantus;
Aquarumque fluxus
Streptu jam carens,
Cursum in terris sistat.
Qui vero interpellant
Sanctos hymnos,
Latebris gaudentes,
Monumentaque obsidentes
Dæmones jam
Fugiant meas
50 Sanctas preces:
Boni autem quotquot
Beati cœlestis
Famuli Genitoris
Tenent intinias
Extremasque plagas mun-
di,

Hymnos benigna mente
Audiant Patris,
Benigna mente preces
337 Referant meas (ad
eum),

60 Unitas o unitatum,
Pater o patrum,
Principiorum principium,
Fontium fons,
Radicum radix,
Bonorum bonum,
Siderum sidus,

'Ὅρα δὲ ζωᾷς
730 'Υλοδιαίτου
Δεσμοῖσι μένω,
Πραεῖα, μάκαρ,
Βόσκοι με τύχα.

ΥΜΝΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Σὲ μὲν, ἀρχομένης,
Σὲ δ', ἀεθόμενης,
Σὲ δὲ, μεσοίστας,
Σὲ δὲ, παυομένης
'Αοῦς ἱερᾶς,
Ζαθέας νυκτὸς
Μέλπω, Γενέτα,
Πατρὸν ψυχῶν,
Πατρὸν γυλιῶν,
10 Δώτορ σοφίας,
'Ἐλατήρ νοῦσων,
Δώτορ ψυχᾶς
'Ἀπόνου βιοταῖς,
'Αν μὴ στείβει
Χθονία φροντίς,
Μήτηρ ἀγῶν,
Μήτηρ παθῶν,
'Ὅν μοι ζωᾷ
Καθαρὰ μενέτω,
20 'Ἴνα τὰν πάντων
Κρυφίαν ρίζαν
'Υμνοῖσα λέγω,
Μηδ' ἀπαγωγῶς
'Ατρσι θεοῦ
Νοσφιζοίμαν.
Σὲ, μάκαρ, μέλπω,
Κοίρανε κόσμου.
Γὰ δὲ σιγάτω.
'Ἐπὶ σοῖς ὑμνοῖς,
30 'Ἐπὶ σοῖς εὐχαῖς
Εὐφραμίτω
'Ὅσα κόσμος έχει·

(Σὰ γὰρ ἔργ', ὦ Πάτερ)

Καταπαυέσθω
'Ανέμων ῥοῖζος,
'Ἥχος δένδρων,
Θρόος ὀρνίθων.
'Ἦσυχος αἰθέρ,
'Ἦσυχος ἀήρ
40 Κλυέτω μολπᾶς·
'Υδάτων δὲ χύσις
'Αφορος ἤδη
Στήτω κατὰ γᾶς.
Οἱ δ' ἑμπόδοι
'Αγίων ὑμνων
Κευθμονογαρεῖς
Καὶ τυμβανόμεοι
Δαίμονες ἤδη
Φευγέτωσαν ἐμὰν
50 'Ὅσιν εὐχάν·
'Αγαθοὶ δ' ὁπίσσοι
Μάκαρες νοερῶ
Πρόπολοι γενέτου
Κατέπολοι βάθῃ.
'Ακρὰ τε κόσμου,

'Υμνων Πλω
Πεύθοντο Πατρὸς,
'Ἴσω δὲ λιτάς
'Ανάγοτεν ἐμάς.

60 Μονὰς ὦ μονάδων,
Πάτερ ὦ πατέρων,
'Αρχῶν ἀρχᾶ,
Πατρῶν παγὰ,
'Ριζῶν ρίζα,
'Αγαθῶν ἀγαθῶν,
'Αστρων ἀστρον,

Κόσμων κόσμη,
Ἰδεῖν ἰδέα,
Βύθιον κάλλος,
70 Κρύφιον σπέρμα,
Πάτερ αἰώνων,
Πάτερ ἀφθέγκτων
Νοερῶν κόσμων ·

Ἔθεν ἀμβροσία
Σταλάσσα πνοά,
Σώματος ὄγκος
Ἐπινηξαμένα,
Δεύτερον ἤδη
Κόσμον ἀνάπτει.
80 Ἵμῶ σε, μάκαρ,
Καὶ διὰ φωνᾶς,
Ἵμῶ σε, μάκαρ,
Καὶ διὰ σιγᾶς.
Ἔσα γὰρ φωνᾶς,
Τόσα καὶ σιγᾶς
Ἄεις νοερᾶς.
Ἵμῶ δὲ γόνον
Πρωτόγονον,
Καὶ πρωτοφαῆ.
90 Γόνε κύνιστε
Πατρός ἀφθέγκτου,
Σὲ, μάκαρ, μέγαλῳ
Πατρὶ συνυμνῶ,
Καὶ τὰν ἐπ' σοὶ
Ἰδίῃ Πατρός,
Γόνιμον βουλᾶν,
Μεσάταν ἀρχάν,
Ἄγλαν Πνοῖάν,
Κέντρον Γενέτου,
100 Κέντρον δὲ κόρου.
Αὐτὰ μάτηρ,
Αὐτὰ γνωστὰ,
Αὐτὰ θυγάτηρ,
Μαιωσαμένα
Κρυφίαν ῥίζαν.
Ἵνα γὰρ προχυθῆ
Ἐπὶ Πατρὶ Πατῆρ,
Αὐτὰ πρόχυσις
Εὐρετο βλάσταν.
110 Ἔστη δὲ μέσα,
Θεὸς ἐκ τε Θεοῦ,
Διὰ παῖδά τε · · ·
Καὶ διὰ κλεινάν
Πατρός ἀθανάτου
Πρόχυσιν Ἰδὲ
Εὐρετο βλάσταν.
Μονὰς εἰ Τριάς ὢν ·

Μονὰς ἃ δὴ μένει,
Καὶ Τριάς εἰ δὴ,
120 Νοερὰ δὲ τομὰ

Ἄσχιτον ἐτι
Τὸ μερισθὲν ἔχει ·
Προθορῶν δὲ μένει
Γόνος ἐς Γενέταν,
Καὶ πάλιν ἔξω
Τὰ Πατρός διέπει,
Κόσμοις κατὰ γῶν
Ἰδίῃ ζωᾶς,
Ἔθεν αὐτὸς ἔχει.
130 Λόγος, ὃν μέγαλῳ
Πατρὶ συνυμνῶ,
Νόος ἀρρήτου
Τίττει σε Πατρός
Καὶ σὺ κηθεῖς
Δόγος εἰς Γενέτου,
Πρώτος πρώτας
Προθορῶν ῥίζας,
Ῥίζα δὲ πάντων
Τῶν μετὰ κλεινάν

Mundorum munde,
Idearum idea,
Immensa pulchritudo,
70 Abstrusum semen,
Pater sæculorum,
Pater ineffabilium
Intellectualium mundo-
rum :

Unde ambrosius
Destillans spiritus,
Corporis molī
Aduatans,
Secundum jam
Mundum excitat.
80 Cano te, o beate,
Et voce :
Cano te, o beate,
Etiam silentio.
Quantum enim vocem,
Tantum et silentium
Percipis intellectus.
Cano etiam prolem
Primigeniam,
Et primumcūlam,
90 Fili clarissime
Patris ineffabilis,
Te, beate, magno
Cum Patre laudo,
Et quem tulit tui causa
Partum Pater,
Fecundum consilium,
Medians principium,
Sanctum spiritum,
Centrum Genitoris.
100 Centrum etiam Filii.
Ipsa mater,
Ipsa soror,
Ipsa filia,
Quæ obstetricata es
338 Abditam radicem.
Nam ut diffunderetur
In Filium Pater,
Ipsa diffusio
Invenit germen.
110 Stetitque media,
Deus ex Deo

Et per inclytam
Patris immortalis
Profusionem Filius
Invenit germinationem.
Unitas es, Trinitas cum
sis :
Unitas quæ permanet,
Et Trinitas quæ permanet.
120 Intellectualis autem
sectio

Indivisum adhuc
Quod est divisum, habet :
Prosiliens autem manet
Filius in Patre,
Et rursus extra,
Quæ sunt Patris, regit,
Mundis deducens
Felicitem vitæ,
Unde ipse habet.
130 Verbum, quod magno
Cum Patre, cano,
Mens ineffabilis
Parit te Patris :
Et tu conceptum
Verbum es Patris.
Primus ex prima
Prognatus radice,
Radix autem omnium,
Quæ condita sunt post in-
clytum

140 Τὰν σὴν γένναν·
Μονὰς ἀρρήτος,
Σπέρμα τὸ πάντων
Σπέρμα σε πάντων
Ἐσπερήτης.
Σὺ γὰρ ἐν πᾶσι.
Διὰ σοῦ δὲ φύσις
Ἵπάτα, μεσάτα,
Νεάτα τε, Θεοῦ
Ἀπέλαυσε Πατρός
150 Ἀγαθῶν δῶρων
Γονίμου ζωᾶς.
Σοὶ μὲν ἀγήρω
Ἄπονον τροχίαν
Σφαῖρα κυλίνδει ·
Ἵπὸ σὴν τάξιν
Κύτειος μεγάλου
Βριαραῖς δίναις
Ἐβδομάς ἄστρων
Ἄντιγορευεῖ.
160 Τὰ δὲ πολλὰ μίαν
Πτόχα καλλύνει
Φέγγεα κόσμου
Διὰ σὴν βουλάν,
Ἰόνε κύνιστε.
Σὺ γὰρ ἀμφιθέων
Κύτος οὐράνιον,
Δρόμον αἰώνων
Ἄλυτον συνέχεις.
Ἵπὸ σοῦ δὲ, μάκαρ,
170 Ἄγιος θεσμοῖς
Ἐν ἀπειροθαβοῦς
Ἄθρας λαγῶσι
Πολίων ἄστρων
Ἄγέλα νέμεται.
Σὺ μὲν οὐρανόις,
Σὺ δ' ἐνηερίοις,
Σὺ δ' ἐπιχθονίοις,
Σὺ δ' ὑποχθονίοις
Ἔργα μερίζεις.
180 Ζωάν τε νέμεις.
Σὺ νόου πρύτανις
Ταμίης τε θεοῦ
Θνατίων θ' ὀπίσοι
Νοερᾶς μοίρας
Ἐσπασαν ὄμβρους.
Σὺ ψυχοθάτας,
Οἷς ἐκ ψυχᾶς
Τέταται ζωά.
Καὶ φύσιν ἀκμής.
190 Ἄλαδν ψυχᾶς
Βλάστημα τεᾶς
Κρέμαται οσιρᾶς.
Κωπόσα πετάσας
Στέρεται πνοιᾶς,
Ἄπὸ σὴν κόλπων
Ἀρέπεται συνοχάν

Πορθυμομέναν
Διὰ σᾶς ἀλάς
Ἐξ ἀρρήτων
200 Πατρικῶν κόλπων
Κρυφίας μονάδος,
Ἔθεν ὁ ζωᾶς
Ἰσχυρὸς προφῶν
Φέρεται μέχρι γὰς
Διὰ σᾶς ἀλάς,
Δι' ἀτεκμάρτων
Νοερῶν κόσμων,
Ἐνθεν δέχεται
Καταβαίνουσαν
210 Ἀγαθῶν κρᾶναν
Νοερῶν μορφᾶ

Κόσμος ὄρατός.
Ἄλιον οὐτός
Δεύτερον ἔσχεν,

140 Tuum ortum.
Unitas ineffabilis,
Semen omnium rerum,
Semen te omnium
Sevit.
Tu namque in omnibus.
Per te natura
Suprema, media,
Et infima Dei
Perfruitur Patris
150 Bonis muneribus
339 Fecundæ vitæ.
Tibi senii expers
Indefesso cursu
Sphæra volvitur ;
Sub tuum ordinem
Cavitatis ingentis
Rapidis conversionibus
Septeni orbis siderum
Contrario motu feruntur.
160 Multæ vero unum
Orbem decorant
Stellæ mundi
Tuo consilio,
Fili maxime inclyte.
Tu enim discurrens
Per cælorum orbem,
Cursum sæculorum
Indissolubilem contines.
Subque tuis, o beate,
170 Sanctis legibus
In immensæ altitudinis
Æthereo sinu
Candentium siderum
Greges pascuntur,
Tu cælitibus,
Tu aeris,
Tu terrestribus,
Tu infernis
Opera dispensas.
180 Vitamque largiris.
Tu, mentis rector
Dispensatorque cælitibus,
Mortalibusque, quicquid
Intellectualis sortis
Hauserunt imbres.
Tu dator animæ
Quibus ex anima
Pendet vita,
Et natura indefessa.
190 Cæca animæ
Propagu ex tua
Pendet cæcena.
Et quæcunque
Carent spiritu,
De tuo sinu
Decerpunt vim qua sus-
tentantur,

340 Transmissam
Tua virtute
Ex ineffabili
200 Paterno sinu
Abditæ unitatis ;
Unde vitæ
Rivus profluens
Fertur ad terram usque
Tua virtute,
Per incomprehensibiles
Intellectuales mundos,
Unde recipit
Descendentem
210 Bonorum fontem
Intellectualis (mundi) for-
ma
Mundus aspectabilis.
Solem iste
Secundum habuit

Ejus, quæ posterius emi-
cuit,

Lucis parentem,
Oculos illustrantem,
Ejus quæ gignitur
Et interit,
220 Dispensatorem hylæ.
Filium, qui est illius (solis)
Intellectualis

Forma sensilis,
Bonorum largitorem
Quæ in mundo nascuntur:
Tuo consilio,
Fili maxime, inclyte,
Pater, qui cognosci non
potes;

Pater ineffabilis,
Qui cognosci non potes
mente,

230 Exprimi non potes
ratione:

Mens es mentis,
Animarum anima,
Natura es naturarum.
Genu tibi flectens
Ecce hoc, servus,
Procumbo in terram
Supplex oculi captus.
Tu autem lucis largitor,
Lucis intellectualis,
240 Miserere, o beate,
Supplicis animæ.

Pelle morbos,

341 Pelle curas,

Quæ vorant animas.

Pelle impudentem

Canem infernam,

Dæmonem terræ,

Anima a mea,

Precibus a meis,

250 Vita a mea,

Factis a meis.

Corpore procul,

Spiritu procul,

Omnibus procul

A nostris rebus

Dæmon maneat.

Linquat (me), fugiat

Υπερορεγγούς

Φωτὸς γενέταν,
Ὅμματολαμπή,
Τὰς γινόμενας
Καὶ φθερομένας
220 Ταμίαν ὕλας,
Υἱὸν, νοεροῦ

Τύπον αισθητῶν,
Ἀγαθῶν παροχᾶν
Ἐγκοσμογενῶν·
Διὰ σὺν βουλᾶν,
Γόνε, κύδιστε,
Πάτερ ἀγνωστε,

Πάτερ ἀρρήτη,
Ἄγνωστε νόω,

230 Ἀρρήτη λόγῳ.

Νόος ἐστὶ νόου,
Ψυχᾶν ψυχᾶ,
Φύσις εἰ φύσιων.

Γόνυ σοι κάμπτω

Ἴδὲ τοῦτο, λάτρις
Πίπτω κατὰ γᾶς
Ἰκέτας ἀλαός.
Σὺ δὲ φωτοδότας
Φωτὸς νοεροῦ,
240 Ἐλάειρε, μάκαρ,
Ἰκέτιν ψυχᾶν.

Σεῦε δὲ νούσους,

Σεῦε δὲ μερίμνας,

Τὰς φοροδόρους.

Σεῦε δ' ἀναίδῃ

Κύνα τὸν χθόνιον,

Δαίμονα γαίας,

Ψυχᾶς ἀπ' ἐμᾶς,

Εὐχᾶς ἀπ' ἐμᾶς,

250 Ζωῆς ἀπ' ἐμᾶς,
Ἔργων ἀπ' ἐμῶν.

Σώματος ἔξω,

Πνεύματος ἔξω,

Πάντων ἔξω

Τῶν ἀμπετέρων

Δαίμων μανέτω.

Λιπέτω, φυγέτω

Dæmon, qui est hylæ

Affectuum robur,

260 Ad cælestia iter

Qui intercludit:

Deum vestigantes

Qui impedit constans.

Comitem vero da

Consortem, o Rex,

Sancti sanctum

Angelum roboris,

Angelum precum

Divino instinctu susce-

ptarum;

270 Amicum bona sub-

ministrantem:

Custodem animæ,

Custodem vitæ,

Precum custodem,

Factorum custodem,

Qui corpus servet

Liberam a morbis:

Qui spiritum servet

Liberum a labe,

Animoque afferat

280 Cupiditatum oblivio-

nem:

Ut etiam in vita,

Quam in terris degit,

Tuis laudibus

Pinguescat

Ala animæ:

Ut etiam vitam

Post fata,

Post vincula

342 Terrenum pondus

habentia

290 Puram ab hylæ,

Quantum fieri potest, de-

gam,

Ad tuam regiam,

Ad tuos sinus,

Unde animæ

Profluit fons.

Tu autem manum porrige,

Tu evoca, tu, o beate,

Ex hylæ edueto

Supplicem animam.

Δαίμων, ὕλας

Παθέων ἀλά,

260 Ἀνάγωγον ὁδῶν

Διατεγγίτων·

Τὰς θεοδιερεῖς

Βλάπτων ὁρμάς.

Ἐταρον δὲ εἶδου

Συνωνόν, ἀναξ,

Ἄγιος ἄγιον

Ἄγγελον ἀλά,

Ἄγγελον εὐχᾶς

Τὰς θεολαμποῦς·

270 Φίλον ἐπιλοδοτέον,

Φύλακα ψυχᾶς,

Φύλακα ζωᾶς,

Εὐχῶν φρουρὸν,

Ἔργων φρουρὸν.

Σώμα δὲ σώζοι

Καθαρὸν νοῦσων·

Πνεῦμα δὲ σώζοι

Καθαρὸν λάβας,

Ψυχᾶ δ' ἐπάγοι

280 Παθέων λάθρον.

Ἴνα καὶ ζωὴν

Τὴν γαιστρεφῆ,

Τοῖς σοῖς ὕμνοις

Πιλινηταί

Ταρὸς ψυχᾶς·

Ἴνα καὶ ζωὴν

Τὴν μετὰ πόλεως,

Τὴν μετὰ δεσμοῦς

Τοῖς χθονοδριθεῖς

290 Καθαρὴν ὕλας

Ἄσπον ἐξανάω,

Ἐπὶ σὰς αὐλάς,

Ἐπὶ σοῖς κόλπους,

Ἄσπον ἄ ψυχᾶς

Προρρεῖ παγά.

Σὺ δὲ χεῖρα δίδου,

Σὺ κάλει, σὺ, μάκαρ,

Ἰλας ἀνάγει

Ἰκέτιν ψυχᾶν.

HYMNUS QUINTUS.

Canamus Filium sponsæ,
Sponsæ non nuptæ
Hominum mortali connubio.
Ineffabile Patris consilium:
Serum Christi partum
Venerandus Virginis partus
Hominis edidit formam,
Qui inter mortales deductor
Venit lucis fontanæ.
10 Hæc ineffabilis propago
Sæculorum novit radicem.
Tu lux es prima,
Una micans radius cum Patre,
Qui perruptis hylæ tenebris,
In animis fulges sanctis.
Tu mundi conditor,
Fulgentium orbium et siderum,
Centrorum terræ stabilitor:
Tu hominum servator.
20 Tibi sol equitat,
Diei perennis fons:
Tibi taurina fonte luna
Noctis tenebras pellit.
Tibi nascuntur fructus,
Tibi pascuntur greges.
Ex tuo ineffabili fonte
Vividum emittens splendorem,

ΥΜΝΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

Ἵμνοῦμεν κοῦρον νύμφας,
Νύμφας οὐ νυμφευθείσας
Ἀνθρώπων μοιραίας κοίταις.
Ἀρρήτοι Πατρὸς βουλαί·
Ἐσπεραν Χριστοῦ γένναν
Ἄσπονά νύμφας ὠδὶς
Ἀνθρώπου φηνας μορφᾶν,
Ὁς ἐν θνατοταῖς πορθμευτάς
Ἦλθεν φωτὸς παγαίου.
10 Ἄ δ' ἀρρήτος εὐδλάστα
Αἰώνων οἶδεν ρίζαν.
Αὐτὸς φῶς εἰ παγαῖον,
Συλλάμψασ' ἀκτίς Πατρὸς,
Ῥήμας δ' ὁρανοῖαν ὕλαν
Ψυχᾶς· ἐλλάμψεις ἀγαλῆς.
Αὐτὸς μὲν κόσμου κτίστας.
Κλεινῶν σφαιρωτάς ἀστρων,
Κέντρων γαίας ριζωτάς,
Αὐτὸς δ' ἀνθρώπων σωτήρ.
20 Σοὶ μὲν τιτὰν ἱππεύει,
Ἴππους ἀσβεστος παγά,
Σοὶ δ' ἄ ταυρωτὸς μήνα
Τὴν νυκτῶν ἄσπον λυεῖ.
Σοὶ καὶ τίχτονται καρποὶ,
Σοὶ καὶ βόσκονται ποιμαῖα.
Ἐκ σᾶς ἀρρήτου παγάς
Ζεῖδωρον πύμπων ἀγλαν,

Πιαινεις κόσμων ταρσούς ·
 Ἐκ σῶν βλάστησε κόλπων
 30 Καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ ψυχά.
 Τὰν σὰν οὐκτειρον κούραν
 Γυλοῖς εἰργθεῖσαν θνατοῖς,
 Μοίρας θ' ὀλαίοις μέτροις.
 Νούσων ἐκωσῶζος λώδας,
 Ἄσκηθῆ γυλῶν ἀλκάν.
 Νεῦσον μὲν μύθοις πιεθῶ,
 Νεῦσον δ' ἔργοισι κῦδος,
 Ἀρχαίοις πρέψαι φάμαις
 Τὰς Κυράνας καὶ Σπάρτας ·
 40 Λύπαις δ' ἄστιπτος ψυχά
 Πραεῖαν ἔλκοι ζῶαν,
 Θράπτετραν, δισσὰς γλήνας
 Ἔς σὸν τείνοισα φέγγος,
 Ὡς ἐξ ὕλας φοιθαθεῖς
 Ἀστρέπτους οἰμοῦσ πευῖσω,
 Φύξηλις γαίας μόχθων,
 Μιχθῆναι ψυχᾶς παγᾶ,
 Τοῖαν ἀχραντον ζῶαν
 Τῷ σῷ κραίνοις φορμικτῆ.
 50 Εὖτ' ἂν σοι στέλλων μολπᾶν
 Τὰν σὰν κωδαίων βίξαν,
 Μήκιστον Πατρὸς κῦδος,
 Καὶ τὰν σύνθωκον Πνοϊάν
 Μέσσαν βίξας καὶ βλάστας,
 Καὶ Πατρὸς μέλπων ἀλκάν,
 Τοῖς τοῖς ὕμνοις ἀμπαῖω
 Κλεινὰν ὠδίνα ψυχᾶς.
 Χαίροις, ὦ Παῖδός παγὰ !
 Χαίροις, ὦ Πατρὸς μορφά !
 60 Χαίροις, ὦ Παῖδός κρηπίς !
 Χαίροις, ὦ Πατρὸς σφρηγίς !
 Χαίροις, ὦ Παῖδός κάρτος !
 Χαίροις, ὦ Πατρὸς κάλλος !
 Χαίροις δ' ἀκραντος Πνοῖα.
 Κέντρον Κόρου καὶ Πατρὸς.
 Τὰν μοι πέμποις σὺν Πατρὶ
 Ἄρδοισαν ψυχᾶς ταρσούς,
 Κράντειτραν θείων δωρων.

ΥΜΝΟΣ ΕΚΤΟΣ.

Μετὰ παγᾶς ἀγίας αὐτολοχεύτου
 Ἀρρήτων ἐνοτήτων ἐπέκεινα,
 Θεὸν ἀμβρότου Θεοῦ κύδιμον Υἱα,
 Μόνον ἐκ μόνου Πατρὸς Παῖδα θορόντα
 Στεφανώσω σοφοῖς ἀνθεσιν ὕμνων,
 Ὅν βουλᾶς πατρικᾶς ἀερατος ὠδὶς
 Ἀγνώστων ἀνέδειξε Παῖδα κόλπων,
 Ἄ Πατρὸς λογιούς ἐψηγε καρποῖς,
 Καὶ φήνασα φάνη μεσοπαγεῖς νοῦς.
 10 Ἐν παγᾶ δὲ μένουσι καὶ χυθέντες,
 Σοφία νόου Πατρὸς, κάλλος αἰγᾶ,
 Σοὶ τεχθέντι Πατῆρ ἐνευσε τίκτηιν,
 Σὺ τὸ κρυπτόν εἰ Πατρὸς σπέρμα.
 Σὲ γὰρ ἀρχαν γενέτας ἔδωκε κόσμοις,
 Κατάγειν ἐκ νοερῶν σώμασι μορφᾶς.
 Σὺ μὲν οὐρανοῦ σσφάν ἀντυγα νομᾶς,
 Τὰν δ' ἄστρων ἀγέλιαν αἰε νομεύεις.
 Σὺ δὲ τὰς ἀγγελικᾶς, Ἄναξ, χορείας,
 Καὶ τὰς δαιμονίας φάλαγγος ἀρχείας,
 20 Σὺ δὲ καὶ φύσιν φθίταν ἀμφιχοραύεις,
 Ἄμεριστον περὶ γᾶν πνευμᾶ μερίζεις,
 Καὶ παγᾶ τὸ δοθὲν πάλιν συνάπτεις,
 Θνατοῦς ἐκ θανάτου λύων ἀνάγκας.
 Ἰλήκοις ἐπὶ σῶν στέμμασιν ὕμνων,
 Βιοτᾶς ὕμνοπόλι νέμων γαλάταν,
 Εὐρίπων προχοᾶν στήσον ἀλήτιν,
 Ψευδαῖνων ὀλοούς κλύδωνας ὕλας ·
 Ψυχᾶς καὶ μελέων ἔρωκε νοῦσους.
 Παθέων οὐλομένην κοίμισον ὄρμᾶν ·
 30 Πλούτου καὶ πενίας θλακε κήρας,
 Ἐργοῖς κωδαλίμαν ὄμφᾶν ὀπάσεις.
 Ἐν λαοῖς ἀγαθὰν ἀνοίγε φάμαν ·
 Πιεθούς πραυλόγου στέφ' αὐτῶν,
 ἵνα μὴ νόος ὀρέποι σχολᾶν ἀκρυμῶν,

Alis mundorum oras,
 Ex tuo emicuit sinu
 30 Et lux, et intellectus, et anima.
 Tuæ miserere filia
 Artubus inclusæ mortalibus,
 Fatigue terrestri mensura,
 Morborum serva ex vitio
 Illæsum artuum robur.
 Annue verbis suadelam,
 Annue factis gloriam,
 Pristina ut clara sit fama
 Cyrenæ et Sparta.
 40 Molestiis et nullis pressa anima.
 Placidam trahat vitam,
 Almam, gemina lumina
 In tuam intendens lucem,
 Ut ex hyla purgatus
 Oblitum reditus iter properem,
 Fugitans terra labores,
 Ut miscear cum animæ fonte.
 Talem impollutam vitam
 Tuo annuas vati.
 50 Cum tibi pangens carmina,
 Tuam celebrans radicem,
 Excelsam Patris gloriam,
 Et socium ejusdem solii Spiritum,
 Medium inter radicem et germen,
 Et Patris canens vim,
 In tuis laudibus recreem
 Inclytum fetum animæ.
 Salve, o Filii fons !
 Salve, o Patris forma !
 60 Salve, o Filii sedes !
 Salve, o Patris imago !
 Salve, o Filii potentia !
 Salve, o Patris pulchritudo !
 Salve, o purissime Spiritus !
 Centrum Filii et Patris.
 Nunc mihi mittas cum Patre
 Rigantem animæ atas,
 Ut percipiat divina munera.

344. HYMNUS SEXTUS.

Una cum fonte sancto per se secundo
 Ineffabiles unitates supra,
 Deum immortalis Dei clarissimum Filium
 Solum ex Patre Filium progenatum
 Coronabo odoratis floribus carminum.
 Quem consilii paterni ineffabilis partus
 Ex abdito ostendit Filium sinu,
 Qui (partus) Patris abditos in lucem edidit fructus,
 Et illustrare visus est deltaxas in terram animas · ·
 10 In fonte vero permanent quantum profusi,
 Sapientia mentis Patris, pulchritudinis splendor :
 Tibi parto Pater annuit ut parias.
 Tu abditum es Patris semen :
 Te enim originem Pater dedit mundis
 Ut deduceres corporibus formas ex intellectualibus.
 Tu cæli sapientem orbem circumagis,
 Et siderum greges semper pascis.
 Tu angelici, o Rex, ordinis.
 Tu dæmonum phalangis imperium obtines :
 20 Tu et naturam mortalem regis,
 Individuum circa terram spiritum dividis,
 Et cum fonte, quod datum est, rursus conjungis,
 Mortales mortis liberans necessitate.
 Adis propitius ad tuarum coronas laudum,
 Vite vati tribuens tranquillitatem,
 Euripi æstum sistito vagum,
 Sedans sævas tempestates hylæ :
 Animæ et artuum arecto morbos :
 Cupiditatum perditum sopito impetum.
 30 Opum, et paupertatis propulsa incommoda,
 Facis clarissimam famam dato,
 Inter gentes bonam pande famam,
 345 Suadela blandiloquæ redimito (me) honore,
 Ut meus decerpat otium quicta,

Neque terrenis ingemam curis,
Sed ex tuis rivis excelsis
Partubus sapientiæ mentem rigem.

HYMNUS SEPTIMUS.

Primus modos inveni
Tui causa, beate, immortalis,
Nate clarissime Virginis,
Jesu Solymitane,
Nuper aptatis numeris
Quos resonent citharæ fides.
Tu vero propitius esto, o Rex,
Et accipe musicam
Ex sanctis carminibus.
10 Canamus immortalem
Deum, Filium Dei ingentem,
Sæculorum conditoris Patris,
Mundi opificem Filium:
Omnibus immiscentem se naturam,
Sapientiam immensam;
Cœlitibus Deum,
Inferis mortuum.
Effusus fuisti cum in terram
Mortali ex utero,
20 Magorum sapiens ars
Ex stellæ ortu
Obstupuit, dubia
Quis (esset) qui nasceretur infans
Quis, qui includeretur Deus,
Deus, an mortuus, an rex.
Eia, munera ferte,
Myrrhæ libamina,
Aurique donaria,
Thurisque vapores suaves.
30 Deus es, thus accipe:
Aurum regi fero:
Myrrha monumento congruet,
346 Et terram lustrasti,
Et maritimos fluctus
Et dæmonum vias,
Liquidos campos aeris,
Et infernas latebras,
Mortuis subsidium
Deus ad inferos profectus.
40 Sed propitius esto, o Rex,
Et accipe musicam
Ex sanctis carminibus.

HYMNUS OCTAVUS.

Ad Dorios numeros lyræ
Ebori alligatarum fidium
Tollam argutam vocem
Tui causa, beate, immortalis,
Nate clarissime Virginis.
Tu autem mihi vitam serua
Malorum omnium expertem, o rex,
Molestiis inaccessam (eam) reddens
Noctesque diesque.
10 Illustra mentem jubare,
Intellectuali ex fonte:
Robur integris artubus,
Et gloriam factis
Juventuti da mee,
Lætumque affer ævum
Ad senectam extremam,
Valde honoratam augens
Prudentiam cum bona valetudine.
Fratrem conserva,
20 Quem mihi nuper, o immortalis,
Jam infernas portas
Prætergredientem pede,
Ad superos revocasti,
Curasque et luctus,
Meas lacrymas, et animi
Restinxisti ardentem flammam.
347 Vitæque restitueris mortuum,
Propter (me) tuum, o Pater, supplicem.

Μηδ' ἐν ταῖς χθονίαις στένων μερίμναις·
Ἄλλ' ἐκ τῶν ὀχετῶν ὑψιφορητῶν
Ὡδίαιν σοφίας νόον κατάρδω.

ΥΜΝΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ.

Πρῶτος νόμον εὐρύμαν
Ἐπὶ σοί, μάκαρ, ἀμβροτε,
Γόνε κύδιμε Παρθένου,
Ἰησοῦ Σολυμῆτε,
Νεοπηγέσιν ἀρμογαῖς
Κρέξαι· κithάρας μίτους.
Ἄλλ' εὐμενέοις, Ἄναξ,
Καὶ δέχνησο μουσικῶν
Ἐξ εὐαγέων μελῶν.
10 Ὑμνήσομεν ἀφθιτον
θεόν, Ἰα θεοῦ μέγαν,
Αἰωνοτόκου Πατρός,
Τὸν κοσμογόνον κέρον·
Τὰν παντομειγῇ φύσιν,
Σοφίαν ἀπειρέσιον,
Τὴν ἐπουρανίως θεόν,
Τὴν ὑποχθονίως νέκυν.
Ἐχύθης δὲ ἐπὶ χθονὶ
Βροτέας ἀπὸ νηδύος,
20 Μάγος ἂ πολύφρων τέχνη
Ἐξ ἀστέρος ἀντολάς
Θάμβησεν ἀμήχανος
Τί τὸ τιτκόμενον βρέφος,
Τίς ὁ κρυπτόμενος θεός,
θεός, ἢ νέκυς, ἢ βασιλεὺς.
Ἄγε, δῶρα κομίζετε,
Σμύρνης ἱναγίσματα,
Χρυσοῦ τ' ἀναθήματα,
Λιβάνου τε θύη καλά.
30 θεός εἶ, λίβανον δέχου·
Χρυσὸν βασιλεῖ φέρω·
Σμύρνη τάφος ἀρμόσει.
Καὶ γὰρ ἐκάθηρας,
Καὶ πόντια κύματα,
Καὶ δαιμονίας ὁδοῦς,
Ῥαδινὰν χύσιν ἀέρος.
Καὶ νερετρίους μυχοῦς
Φθιμένοιτι βοηθός
θεός εἰς ἄδην σταλείς.
40 Ἄλλ' εὐμενέοις, Ἄναξ,
Καὶ δέχνησο μουσικῶν
Ἐξ εὐαγέων μελῶν.

ΥΜΝΟΣ ΟΓΔΩΟΣ.

Ὑπὸ Δώριον ἀρμογῶν
Ἐλεφαντοδέτων μίτων λύρας
Στάσω λιγυρὰν ὄκα
Ἐπὶ σοί, μάκαρ, ἀμβροτε,
Γόνε κύδιμε Παρθένου.
Σὺ δὲ μοι βιωτὰν σόου
Παναπήμονα, κοίραν,
Λύπαις ἀβατον διδοῦς,
Καὶ νύκτα καὶ ἡμέραν.
10 Λάμπους ποσπίσιν σέλα;
Νοσῶς ἀπὸ παγῶς·
Σθένος ἀρτεμιῶν μελῶν,
Καὶ κύδος ἐπ' ἔργμασι
Νεότατι νέμοις ἐμῶ·
Αἰπαρὸν δὲ φέρεις ἔτος
Ἐς γήρας ἀδόντων,
Ἐρίτιμον ἀέζων
Πινυτὰν σὺν ὄγαια,
Γνωτῶν δὲ φυλάσσοις
20 Τὸν μοι νέον, ἀφθιτε,
Ἡδὴ χθονίαν πύλιν
Παραμειδόμενον ποδί,
Ἄφορρον ἀνήγαγες,
Ἐμὰ κήδεα καὶ γόους,
Ἐμὰ δάκρυα καὶ φρονῶν
Σβέσσα· αἰθομέναν φλόγα.
Ἐδίωσας καὶ νέκυν,
Διὶ σὸν, Πάτερ, ἰκέταν.

Γνωτάν τε, συνωρίδα
 30 Τεχέων τε φυλάσσεις,
 Ὅλον ἤσυχίαν δόμον
 Ὑπὸ σῆ χειρὶ κρύπτεις.
 Καί μοι ζυγίων, Ἄναξ,
 Εὐνήνα δεμνίων,
 Ἀπόνουσον, ἀπήμονα,
 Ἐρήρον, ὁμόφρονα,
 Κρυφίων ἀδάημονα
 Ὀάρων ἔλογον σάου.
 Ὅσιον δ' ἐφέποι λέχος
 40 Πανακῆρατον, εὐαγές,
 Ἀδίκους ἄδατον πόθοις.
 Ψυχάν δὲ λυθείσαν
 Χθονίου βίτου πίδαξ
 Ἐξείνυσο πημάτων,
 Καὶ λευγαλέας ἄτας.
 Σὺν δ' εὐαγέων χοροῖς
 Ὑμνοὺς ἀνάγειν εἶδου
 Ἐπὶ κῦδει σου Πατρὸς
 Καὶ κάρτει σῶ, μάκαρ.
 50 Πάλιν ὕμνοπολεῦσω,
 Πάλιν σοι μέλος ἔσω.
 Τάχα καὶ κιθάραν πάλιν
 Πάλιν ἀκῆρατον ἀρμῶσω.

ΥΜΝΟΣ ΕΝΝΑΤΟΣ

Πολυήρατε κύδιμος,
 Σὲ μάκαρ γόνε Παρθένου
 Ὑμῶ Σολυμητῶς,
 Ὅς τᾶν δολίαν πάγαν
 Χθόνιον μεγάλων ὄφιν
 Πατρὸς ἤλασας ὀρχάτων.
 Καταβάς μέχρι καὶ χθονός
 Ἐπίδημος ἐφαμέροις,
 Κατέβας δ' ὑπὸ τάρταρα,
 10 Ψυχῶν ὄθι μυρία
 Θάνατος νέμεν ἔθνεα.
 Φρίξεν σε γέρων τότε
 Ἄιδας ὁ παλαιγενής,
 Καὶ λαοδόρος κύων
 Ἀνεχάσαστο βηλοῦ.
 Λύσας δ' ἀπὸ πημάτων
 Ψυχῶν ὄσιους χοροῦς
 Θιάσσοισιν ἀκηράτοις
 Ὑμνοὺς ἀνάγεις Πατρι.
 20 Ἀνιόντα σέ, Κοίρανε,
 Τὰ κατ' ἡέρος ἀσπετα
 Τρέσεν ἔθνεα δαιμόνων.
 Θάμβησε δ' ἀκηράτων
 Χορὸς ἀμβροτος ἀστέρων.
 Αἰθήρ δὲ γελάσας,
 Σοφὸς ἀρμονίας πατήρ,
 Ἐξ ἐπτατόνου λύρας
 Ἐκεράσαστο μουσικᾶν
 Ἐπινίκιον ἐς μένος.
 30 Μελῶσεν ἑωσφόρος,
 Ὁ διάκτορος ἀμέρας,
 Καὶ χρύσος ἑσπερος,
 Κυθερήϊος ἀστήρ.
 Ἄ μὲν κερῶεν στήλας
 Πλήσασα βόου πυρὸς
 Ἀγείτο σελάνα,
 Ποιμὴν νυχίων θεῶν.
 Τᾶν δ' εὐρυφαῆ κόμην
 Τιτάν ἐπετάσαστο
 40 Ἀβρόητον ὑπ' Ἴχθυον.
 Ἐγνώ δὲ γόνον Θεοῦ
 Τὴν ἀριστοτέχνην νόον
 Ἴδου πυρὸς ἀρχάν.
 Σὺ δὲ ταρσὸν ἐλάσασας,
 Κυανάντυγος οὐρανοῦ
 Ὑπερήλαο κώτων,
 Σφαίρησι δ' ἐπετάσθη
 Νοεραῖσιν ἀκηράτοις
 Ἀγαθῶν ὄθι παγὰ,
 50 Σιγώμενος οὐρανός.

Sororemque, et par
 30 Liberorum serva,
 Totamque tranquillum domum
 Tua manu protegas.
 Et mihi ejusdem, o Rex,
 Consortem tori jugalis
 A morbis noxisque liberam,
 Charissimam, unanimum,
 Kurtivi ignaram
 Congressus uxorem serva :
 Sanctumque colat jus connubii
 40 Impollutum, purum,
 Non legitimis inaccessum amoribus.
 Animam vero solutam
 Terrenæ vitæ vinculis
 Eximito malis
 Et tristi noxa,
 Et cum piorum ordinibus
 Carmina offerre da
 In laudem tui Patris,
 Tuæque potentæ, o beate,
 50 Iterum canam hymnos,
 Iterum tibi carmina canam.
 Fortasse et citharam
 Iterum integram temperaoo.

HYMNUS NONUS.

Majorem in modum expetende, clarissime,
 Te, o beate nate Virginis,
 Cano, Solymitanæ,
 Qui dolosum laqueum,
 Terrenum ingentibus anguem
 Patris expulisti hortis :
 Descendisti usque ad terram,
 Advena inter mortales,
 Et descendisti sub tartara,
 348 10 Animarum ubi plurima
 Mors tenebat agmina.
 Horruit te senex tunc
 Orcus antiquus,
 Et voracissimus canis
 Recessit a limine.
 Tu vero cum solviasses catenis
 Animarum sanctos cœtus,
 Comitatu integerrimo
 Laudes referebas Patri.
 20 Redeuntem te, o Rex,
 Aëria immensa
 Horruit turba demonum :
 Expavit autem purissimarum
 Cœtus immortalis stellarum.
 Æther autem ridens,
 Sapiens harmoniæ pater,
 Ex septem fidium lyra
 Temperavit musicam
 Triumphale in carmen.
 30 Risit lucifer,
 Nuntius diei,
 Et aureus hesperus,
 Cythereium sidus.
 Ipsa quidem cornutum lumen
 Replens ex fluxu ignis,
 Præibat luna,
 Pastor nocturnorum deorum.
 Late vero lucentem comam
 Titan expandit
 40 Ineffabile sub vestigium.
 Agnovit autem natum Dei,
 Mentem, quæ est optima opifex,
 Proprii ignis originem.
 Tu vero alas agitans
 Cærulei cœli
 Scandisti super dorsum,
 (In) sphaerisque constitisti
 Intellectualibus purissimis :
 Bonorum ubi fons,
 50 Silentio suppressum cœlum.

Ubi neque immensum,
Indefessumque tempus
Terra orta trahens,
Neque morbi impudentes
Frendæ hylæ.

349 Sed ipsum senii expers
Ævum antiquum,
Quod juvenis est simul et senex,
Perpetuæ mansionis
60 Dispensator est diis.

HYMNUS DECIMUS.

Memento, Christe,
Fili Dei
Alte regnantis,
Servi tui,
Qui misera sorte est pec-
calor;

Qui scripsit hæc :
Et mihi præbe
Expiationem scelerum
Cordi insitorum,
10 Quæ mihi sunt innata

ΥΜΝΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

Μνήσσο, Χριστέ,
Υἱε Θεοῦ
Υψιμέδοντος,
Οἰκέτω σέο,
Κῆρ' ἀλιτροῖο,

Γράψαντος τάδε.
Καί μοι ὕπασσον
Λύσιν παθέων
Κηριτρεφέων, ..
10 Τά μοι ἐμφυῖ

Ἐνθ' οὔτε βαθύρροος
Ἀκαμαντοπόδας χρόνος
Χθονός ἔκχονα σύρων.
Οὐ κῆρας ἀναιδέες
Βαθυκύμωνος ὕλας.
Ἄλλ' αὐτῆς ἀγήραος
Αἰών ὁ παλαιγενής,
Νέος ὢν ἅμα καὶ γέρον
Τῆς ἀενάου μονᾶς
60 Ταμίης πέλεται θεοῖς.

Animo sordido.
Da vero ut aspiciam,
Servator Jesu,
Divinum splendorem
Tuum, ad quem cum ar-
parvero,

Canam carmina
Animarum medico,
Medico corporum,
Patri simul excelso,
Spirituique sancto.

Ψυχῆ ρυπαρᾶ.
Δός δὲ ιδέσθαι,
Σώτηρ Ἰησοῦ,
Ζαθέαν αἴγλαν
Σάν· ἔνθα φανεῖς

Μέλπω ἀοιδᾶν
Ψυχᾶν παῖτον,
Παῖτον γυῖων,
Πατρὶ σὺν μεγάλῳ,
Πνεύματι θ' ἀγνῷ.

ANNO DOMINI CCCXCIV-CDXLIX.

S. ARSENIUS EREMITA

NOTITIA.

(GALLAND., *Veterum Patrum Biblioth.*, tom VII, Proleg. p XLII.)

I. De magno Arsenio multa Metaphrastes (a), multa Nicephorus (b) litteris tradidere, quæ tamen viris criticis, laud sane immerito, minus probantur : cujusmodi est id, quod præter Menologium Græcorum (c) memoriæ prodidit etiam Zouaras (d), ipsum videlicet sanctæ Romanæ Ecclesiæ diaconum existisse. Qua de re post Tillemontium (e) plura Bollandiani (f). Illud vero magis exploratum habemus, eum et Romanum, ex τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, et ex ordine senatorio fuisse (g) ; Græcis præterea Latinisque litteris omnique disciplinarum genere apprime excultum (h) : sive ut habent Apophthegmata Patrum (i), παῖδασιν Ῥωμαϊκῆν καὶ Ἑλληνικὴν ἐπιστάμενος. Tantus itaque vir doctrina et eruditione plurimum præstans a magno Theodosio in aulam accitus Arcadium et Honorium Augustos instituit ; qui et eos de baptismo suscepisse traditur : ut propterea pater imperatorum diceretur, quemadmodum ex Cyrillo sæculi vi scriptore intelligimus (j).

II. At vero Arsenius, ætatis anno 40, Christi 394, ut videtur Tillemontio (k), relicta denique imperatoris aula, in solitudinem recessit, Scetique primum consedit ; ubi, exactis annis 40, deinceps Troen superioris Babylonis versus Memphis se contulit, ibique annos decem egisse comperitur. Exinde vero digressus, tres alios annos Canopo ALEXANDRIÆ mansit : quibus emensis Troen rediens, eo loci duos reliquos peregrinationis suæ annos complevit. Et hanc quidem certiore Arsenianæ vitæ solitariae chronotaxin produunt Apophthegmata Patrum (l). Annum igitur agens 95 beatus Arsenius, postquam in solitu-

(a) Metaph. apud Sur., 19 Jul., pag. 253 seqq.

(b) Niceph. *Hist. eccl.* lib. XII, cap. 25.

(c) Menol. Gr. part. III, pag. 88, edit. Urbin. 1727.

(d) Zonar. *Annal.* part. II, pag. 37, edit. Paris.(e) Tillem. *Mem. eccl.*, tom. XIV, pag. 735, not. 1, Sur S. Arsène.(f) Bolland. *Act. SS.*, Jul. tom. IV, pag. 605, numm. 3, 4.(g) *Vit. Patr.* lib. V, cap. 6, § 2.(h) *Ibid.* capp. 10, § 5 et 15, § 7.

(i) Apophth. Patr. in Arsenio.

(j) Cyrill. in *Vit. Enthym.* apud Cotel. *Mon. Eccl. Gr.*, tom. II, pag. 248, et in *Analect. Gr. BB.*, pag. 45.

(k) Tillem. l. c., pag. 796, not. 3.

(l) Apophth. Patr., § 42.

dine annos 55 exegisset, ætæ tandem vulgaris 449, vitæ suæ cursum feliciter consummavit. Ejus memoriam recolunt Græci die 8 Maii, Latini vero 10 Julii. Quæ autem in eremo præclare gessit ac docuit sanetus abbas, studiose collegit litterisque mandavit Leatus Theodorus Studita, ejusque lucubrationem ex pervetusto codice Segueriano descriptam edidit hagiographi Bollandiani (m), eruditissimæque annotationibus illustrarunt.

III. Græca pariter ac Romana sapientia fuisse admirandum magnum Arsenium, testatur idem qui ejus acta in litteras retulit Studita (n), Ἑλληνικῆ τε καὶ Ῥωμαϊκῆ σοφία θαυμαζόμενος. Neque aliter Apophthegmata Patrum, ut superius vidimus. Quin etiam, si Nicephoro fides (o), et libros quoque complures ille beatus senex reliquisse traditur, quos historia quæ de eo est, refert: καὶ λόγους κλειστός καταλελοιπώ, οὗς ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία διέξεισιν. Verum una tantum ad nos pervenit Magni Arsenii doctrina et exhortatio ad monachos, ut videtur, quam primus publici juris fecit Combessius (p), nulla majestate et claritate, brevi adeo verborum complexu, expressam. Ita quidem de hujusmodi opusculo censet doctus editor (q); ejusque sententiæ subscribit Guillelmus Cavous (r). Hæc autem Arsenianæ Doctrinæ, magis sane faciendæ, quæ præterea de illius sancti abbatis gestis dictisque habentur in Apophthegmatibus Patrum Cotelierianis ac Possinianis, adjecimus. Quod superest, admonendum ritianus, de nostro beatissimo senæ tria tetrasticha, et digna quidem quæ legantur, contexuisse Joannem Geomctram (s); suntque numm. 9, 10 et 11.

(m) Bolland. Act. SS., Jul. tom. IV, p. 617 seq.

(n) Bolland. l. c. pag. 618, § 3.

(o) Niceph. Hist. eccl. lib. XII, cap. 23, sub fin.

(p) Combef. Auctar. noviss. part. 1, pagg. 304

(q) Id. ibid. pag. 315, col. 1.

(r) Cav. Hist. litter., tom. I, pag. 279.

(s) Joan. Geom. Parad. Tetrast. in Bibl. PP. Paris., tom. XIV, pag. 449.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΑΡΣΕΝΙΟΥ

ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΙΝΗΣΙΣ

MAGNI SANCTIQUE ARSENI

DOCTRINA ET EXHORTATIO.

Α'. Ἀδελφοὶ καὶ Πατέρες, παντὸς πράγματος ὡς ἂν τις ἐπιχειροῖ, αἰτία τις προηγείται καὶ σκοπὸς, καὶ ὃν πράττεται. Αἰτίαν δὲ τῆς ἡμῶν ἐκ τοῦ κόσμου φυγῆς, οὐδεμίαν ἄλλην εἰποιμεν ἢ τὴν τῆς ψυχῆς κάθαρσιν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπομένην αὐτῆς σωτηρίαν. Σπουδαστόν οὖν ἡμῖν ὅση δύναμις ἐαυτοὺς ἐκκαθάραι, καὶ μᾶλλον τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, ἔνθα ὁ πόλεμος μερίζων, καὶ ἡ νίκη δυσχερατέρα. Πολλοὶ γὰρ εἰσιν, οἱ περὶ μὲν μολυσμῶν σαρκὸς, καὶ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας, πολὺ πρὸ ἔγκρατὸς ἐπεδελξαντο, νηστείας ἐχρήσαντο, καὶ ἀγρυπνίας, καὶ ἄλλαις ὅσαις κακοπαθείαις· περὶ δὲ τοῦ κατὰ διάνοιαν μολυσμοῦ, καὶ τῆς ἐνταλοῦς καθάρσεως, οὐδὲν, ἢ ὀλίγα παντελοῦς ἐφρόνησαν· καίτοι τοῦ παραγγέλματος οὐ περὶ καθάρσεως τοῦ τῆς σαρκὸς μολυσμοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πνεύματος ἔχοντος. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ πορνείαν μὲν καὶ τὴν ἄλλην ἐκφυγεῖν ἠδυσπάθειαν, πολλοὶ ἐμέλησε· ὥστε μέντοι τῶν κρυφιοτέρων παθῶν, ὅσων ψόβου, φιλοδοξίας, οἱ-

I. Fratres ac Patres, quidquid tandem aliquis negotii aggrediatur, ratio aliqua finisque proprius præest necesse est, quo se operi accingat. Rationem vero ac causam, cur a sæculo fugam nobis inveniendam duximus, nullam aliam dixerimus, quam ut animam emundantes, quæ huic comes est emundationi, salutem consequamur. Adhibenda igitur nobis pro virili diligentia, ut nos ipsos emundemus, præsertim vero interiorem hominem, penes quem et gravior incumbit belli moles, et victoria difficilior est. Sunt enim multi, qui emundandis carnalibus sordibus, ac peccato quod opere præstat, eliminando, continentia plurimum exhibuerunt, jejuniæque et vigiliis adhibuerunt, ac reliquis strenue corporis afflictationibus functi sunt; ad animi autem sordes quod attinet, perfectamque emundationem, nihil aut parum quid admodum curaverunt; quamquam non in eo nullis sita professio est, ut carnis duntaxat, sed ut etiam

spiritus emundationi studeamus. Atqui multis sane ea incessit cura, ut scortationem ac carnales reliquas libidines affectusque diligenter caverent: ut autem occultiora vitia eluerent, puta invidiæ, inanis gloriæ, vanæ suæ opinionis et jactantiæ, amoris pecuniarum, omniumque vitiorum deterrimi, superbæ, seque hominum molestia liberarent, pauci admodum curavere. Hinc fit ut dimidio mutilam hi emundationem obtineant; quin imo majori poliorique parte immundi perseverant; suntque statuis similes, foris quidem sæpius auro aut etiam alla vilissima materia infercitæ sint.

II. His nos itaque etiam obscuris vitiis ac affectibus majorem in modum emundari studeamus. Quia ne hoc quoque nos lateat, fratres, hostem nostrum diabolum multis variisque machinis hoc moliri ut seducat bonique ac honesti specie in seveam malorum ac exitium trahat. Puta, hospitalitatem colere admonet, et ut adventantes fratres læti suscipiamus, quibuscum pari mensa cibum potumque sumamus. Hujus ratio, charitatis bonum; tumque aden sensim obrepens ac illicitis, eo occulte trahit ut ventri serviamus; indeque libidinibus ac voluptatibus impudicitisque ad nauseam usque inquinemur. Aliis rursus elemosynam suadens ac benignitatem, inque egenos beneficentiam, per eam occasionem pecuniarum amorem accendit, et ut avaritiæ œstro insaniant. Aliis aliorum utilitatem, iis capiendis escam subseminans, auctor fuit ut solitudinem quasi inutilem ejusque otia desererent, et ut sæcularium vulgo colloquia miscerent: quandoque etiam suasit, ut et cum feminis, velut jam arrepta imperturbationis arce, id ipsum incautius præstarent: inque eum modum libidinosos ac voluptatibus deditos miseros effecit. Alios omni cogitationem æstu liberis sinens, eaque ratione elidens, quod cunctis vitiis superiores viderentur, in superbiam extulit, sicque facile prostravit. Quandoque vero etiam, dando belli inducias pugnaque abstinens, erga eos maxime qui ad vitæ religiosæ agones se nuper exuissent, sui securos esse, nec cura sollicitos seductor induxit; hincque adeo in segnitatem impellens, atque labores neglectim habere faciens, repente adortus ut debiles atque inermes, innumerabilem cogitationum æstum illis commovit atque miscuit conturbavitque: quin et sæpius profundo vitiorum mersit. Aliis rursus suasit ut sibi ipsi, tanquam jam majorem modum consecuti, confiderent, et ut aliorum creditas cogitationes acciperent, affectusque et libidines atque prælia detegentes audirent: quodque necdum suos ipsi affectus atque vitia probe eluissent, cum auditorum memoriam formasque libidinosæ animo primum immisit, tumque etiam ad carnem polluendam miserabili eos exitu præcipitavit. Cum igitur sic variis ac multiplicibus, quosque ægre deprehendas, sint tentatoris assultus, magna quoque nobis opus erit cautione ac vigilantia, animoque boni cura intento: ut eo illustrante, his quæ sunt mala, ut bonis, imprudentes non ut-

A σως, χρημάτων ἔρωτος· καὶ τοῦ πάντων χειρόνος, ὑπερφηφανείας· τούτων ἐκφυγεῖν τὰς δόλησεις, ὀλιγοὶ κομῶν παφροντήκασι. Ταύτητοι τὴν κάθαρσιν ἐξ ἡμιστίας ἔχουσιν οὗτοι· μᾶλλον δὲ, τῶ πλείονι καὶ κυρωτέρῳ μέρει ἀκάθαρτοι μεμενήκασι· καὶ ὅσον ἀνδριάντες εἰσιν, οἱ ἐξῶθεν μὲν τῶ χρυσῷ πολλακίς ἢ καὶ χαλκῷ στίβουσι, τὰ δὲ ἔνδον, ἀκαθαρσίας καὶ ὕλης πάσης ἄλλης πεπλήρωται φαυλοτάτης.

are fulgentibus, cum intus immunditia omnique

B'. Τούτων οὖν καὶ μᾶλλον ἡμεῖς τῶν ἀδῆλων καθῶν ἐκκαθαίρεσθαι σπουδάσωμεν. Καὶ τούτο δὲ μὴ λανθανέτω ἡμᾶς, ἀδελφοί, ὅπως ὁ ἐχθραίων ἡμῖν διάβολος, πολλαῖς καὶ ποικίλαις ταῖς μηχαναῖς χρώμενος ἐξαπατᾶν πειράται, καὶ προφάσει τοῦ ἀγαθοῦ, τοῖς πονηροῖς ἐμπίπτειν παρασκευάζει. Οἷον φιλοφρονίαν ὑποτιθέμενος, καὶ τὴν τῶν παραβαλλόντων ἀδελφῶν ἀκολουθῶν φιλοφροσύνην, συνεσθίειν αὐτοῖς καὶ συμπίνειν παρασκευάζει. Καὶ ἡ αἰτία, τὸ τῆς ἀγάπης κáλόν· εἶθ' οὕτως ὑποκλέπτων ἡρέμα καὶ ὑποσπῶν, εἰς τὸ τῆ γαστρὶ δουλεύειν ἡμᾶς λάθρα εἰλκυστὶ· κánτεῦθεν ἐμπαθείας καὶ ἡδοναῖς εἰς κόρον ἐμβλυνεν. Ἄλλοις πάλιν ἐλεημοσύνην ὑποβάλλων καὶ χρηστότητα, καὶ τὴν περὶ τοὺς πένητας εὐπορίαν, ἐντεῦθεν ἔρωτα χρημάτων αὐτοῖς ἐνήκε, καὶ πρὸς φιλαργυρίαν ἐξέμηνεν. Ἐτέροις τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν εἰς ἐλεαρ ὑποσπείρων, τὴν ἡσυχίαν ὡς ἄκαρπον ἀπολιπεῖν παρεσκευάσει· καὶ πολλοῖς μὲν τῶν κοσμικῶν ὀμιλεῖν· Ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς γυναίκας ἀφυλάκτως τούτοις ποιεῖν ἀνέπεισεν, ὡς ἦδη πρὸς ἀπάθειαν ἐφθάκοσι, καὶ οὕτω φιληδόνοὺς καὶ ἐμπαθεῖς τοὺς ἀθλίους ἀπέδειξεν. Ἄλλοις ἀνενοχλήτους ἐάσας, καὶ τῶ μηδενὶ τῶν παθῶν ἀλωτοὺς εἶναι παρακρουσάμενος, εἰς ὑπερφηφανίαν ἐπήγε, καὶ οὕτω βράδως κατήνεγκεν. Ἔστι δὲ οὗς καὶ τοῦ πολεμεῖν ἀποτχοόμενος, καὶ μάλιστα τοὺς πρὸς τοὺς ἀσκητικούς ἀγῶνας ἐναγχος ἀποδυσασάμενος, ἀδεῶς ἔχειν αὐτοὺς καὶ ἀμερίμνωσ ἠπάτησεν· ἐξ οὐπερ εἰς βραθυμίαν ἐμβαλὼν, καὶ πόνων ἀμελῆσαι παρασκευάσας, ἀθρόον ὡς εὐχειράτοις ἐπέθετο καὶ ἀόπλοις, καὶ οὕτω μυρίων σάλον τῶν λογισμῶν διέσεισέ τε καὶ συνετάραξε· πολλακίς μέντοι καὶ τῶ τῶν παθῶν βυθῷ κατεδάπτεισεν. Ἐτέρους αὖθις, θαρβῆν ἐαυτοὺς ἀνέπεισεν, ὡς μέτρου ἦδη μείζονος ἐπιχομένοις· πιστεύεσθαι τε καὶ ἄλλων λογισμοὺς, καὶ παθῶν καὶ πολέμων ἐξαγορεύσεις ὑπέβαλεν· οἷς μήπω τὰ οικεῖα πάθη καλῶς ἀπονεμαμένοις, πρῶτον μὲν ὑπομνήσεις καὶ διατυπώσεις τῶν ὧν ἀχηκάσιν ἐμπαθῶς ἐνήκεν· Ἐπειτα καὶ πρὸς μολυσμοὺς σαρκὸς ἀθλίως κατήνεγκεν. Ἐπεὶ οὖν αἱ τοῦ πειράζοντος προσβολαὶ ποικίλαι οὕτως καὶ πολυεῖδεις καὶ δυσφώρατοι, πολλῆς καὶ ἡμῖν δεήσει τῆς φυλακῆς καὶ νήψεως, καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν προσοχῆς· Ἰνα παρ' αὐτοῦ φωτισθῶμενοι, μὴ λάθωμεν ὡς καλῶν τῶν πονηρῶν χρώμενοι· μὴ δὲ τοῖς βλαβεροῖς περιπίπτοντες ἀδῆλως· ἀλλὰ γρηγορώμενοι καὶ νήφωμεν περισκοποῦντες πόθεν, καὶ πότε, καὶ πῶς τὰς προσβολὰς ἐκείνος ποιεῖται· καὶ μηδενὶ μηδ' ὀλως δι' ἀπροσεξίαν προσιπίπτωμεν.

mur; nec in noxia, cæcis animi sensibus, incidamus: sed vigilemus ac sobrii simus, sedulo considerantes unde, quando et quomodo ille adoriatur: inque nullo prorsus, per præsentis animi absentiam ac socordiam offendamus.

ARSENII ABBATIS APOPHTHEGMATA.

Vide hujusce Patrologiæ Græcæ tom. LXV, col. 87 sqq.

ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΙΡΑΣΤΗΝ ΝΟΜΙΚΟΝ.

ARSENII MONACHI

AD NOMICUM TENTATOREM.

Ang. Mai Classici auctores, t. X, p. 555. Romæ 1838.

Ἴδε βρόχον ἀντὶ βρόχου, ὡ νομικὲ, παγίδα ἀνθ' ἧς ἄ
 ἔστησας παγίδος· Ἴδε πῶς ἐμπέπτωκας εἰς δυνωρυξας
 βόθρον κατὰ Χριστοῦ· Ἰδεν ὁ σὸς σε νόμος ἀντὶ Χρι-
 στοῦ ἐξελεγχέτω, πότερον ὡς Θεῷ, ἢ ὡς ψιλῷ ἀν-
 θρώπῳ τὰ τῆς πείρας ἐφήπλωσας ἄθεσμα δίκτυα;
 εἰ μὲν τὸ πρῶτον, μεματαλώσαι· Θεὸς γὰρ πειραστῶν
 δικτύοις οὐδαμῶς ζωγρεῖται· μάλλον δὲ καὶ ἀγαπᾷ
 ὀφειλεις ἐξ ὅλης διανοίας, καὶ ψυχῆς, καὶ ἰσχύος· εἰ
 δὲ τὸ δεύτερον, ὁ ὡς σεαυτὸν τὸν πλησίον ἀγαπᾷ,
 παρὰ τοῦ νόμου δεδιδαγμένος, οὐδαμῶς πειράζειν
 δίκαιος ἂν εἴης· οὐτε γὰρ ἂν πειράσειε τις ἑαυτὸν,
 οὐτε ἐν λόγῳ παγιδεύσαι, καὶ θανάτῳ παραδοῦναι
 ζητήσῃ. Πῶς οὖν σεαυτὸν διὰ τῶν κατὰ τοῦ πλησίον
 βρόχων καταπνίγων οὐκ αἰσθάνῃ; οὐδ' ἔννοεῖς ὅτι
 τοῖς πονηροῖς γέιτοσιν ἑπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον
 τὰ δεινὰ ἀποδίδοται; Ἄλλὰ Χριστὸς τῇ οικίᾳ μα-
 κροθυμίᾳ καὶ ἀνεξικακίᾳ χρώμενος, ὀρθῶς μὲν οὐ
 πράττειν, οὐδὲ διανοεῖσθαι, ὀρθῶς δὲ ἀποκριθῆναι
 φησιν, ἴσως κἂν τοὺς ἑαυτῆς λόγους ἐπαισχυνθεὶς
 παλινοδίαν ἀπὸ τῆς ἐν πλάνῃ ματαιότητος ἄστειν·
 «Οὕτω, φησί, ποίει, καὶ ζήσῃ»· οὕτω πάντα τὸν ἐν
 κινδύνῳ, τὸν ἐν ἀνάγκῃ, τὸν ἐν περιστάσει σεαυτοῦ
 πλησίον ἔχει. Ὁ δὲ μήτε ἐξ αὐτῆς τῆς ἐν νόμῳ ἐντο-
 λῆς, μήτε ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος προτροπῆς ὠφελῆ-
 θεις, μηδὲ ὑπὸ τοῦ οικείου συνειδήτος ἀπελεγχθεῖς,
 οἷα δὲ τις ὄφρις πονηρὸς μικρᾶ τῇ διὰ νόμου πληγῇ
 τὴν κάραν ἀλγῆσας, τὴν ἰσοδύνατον γλώτταν κινεῖ, καὶ
 τὴν θανατηφόρον πᾶσαν εἰς τὸ μφανὲς ἀπογυμνοῖ
 κακίαν. Θέλων γάρ, φησι, δικαιοῦν ἑαυτὸν, τουτέστιν
 ἑαυτὸν ὑπὲρ ἅπαντας νομίζων δίκαιον, καὶ μηδένα

En laqueum pro laqueo, nomicæ, et pedicam pe-
 dicæ oppositam. Videsne te in illam ipsam foveam,
 quam Christo fodieras, delapsum esse? Quare lex
 tua Christi loco in te inquirat, ut sciamus, utrum
 ut Deo an mero homini perfidas illas struxeris
 insidias. Si ut Deo, sane frustratus es; Deus enim
 insidiantium dolis circumveniri nequit; quem a
 fortiori ex tota mente, ex toto animo, totis viri-
 bus diligere debes: si ut mero homini, tentamen-
 tum id non minus injustum erit, siquidem proxi-
 mum sicut te ipsum amare lex jubet. Et revera
 quis tandem seipsum tentare dolosis verborum
 ambagibus voluerit, ut postmodum morti semet
 tradat? Annon vides te, dum proximo tuo laqueum
 neectis, eodem supplicio circumstringi? Nonne vi-
 des vicinos maleficos septemplexim maleficii pœ-
 nam dare? Econtra Christus pro ea qua est animi
 mansuetudine ac patientia, ommissa bene faciendi
 cogitandique necessitate, sermonis congruentiam
 commendat, metum eximendo ne aliquando falsi-
 loqui retractationem experiamur: « Sic, inquit,
 facito, et vives. » Sic tu omnem habeto proximum
 in periculis, in necessitatibus, in quibuscumque
 rebus constitutum. Qui autem neque ex legis man-
 datis, neque ex Salvatoris ipsius præceptis, neque
 ab ipsa conscientia redargutus respicit, is, sicut
 serpens venenosus, dum caput ejus legis plectitur
 verberibus, linguam movet venenatam et omnem
 malitiam mortis genitricem in lucem prodit. Nam-
 que seipsum vult justificare, se omnibus cæteris

Justitiam autem, tantum abest ut qui parem credat, ut eadem motus superbia: « Quis est proximus meus? » roget. At nomine est tibi pater, o homo, nonne mater, frater, amicus, cognatus, vicinus, affinis, nemo denique in tota civitate tui similis? Proh! fatuitatem vanæ mentis indicatricem hominis qui humanæ se naturæ superiores credit! Quæ cum Saluator sic stolidè superbientem videret, in mentem ejus inducit alios qui natura, alios qui voluntate ei propinqui sunt, addendo ea quæ in parabola in rem commemorantur. Adamum ut communem omnium proavum in medium affert, quippe ex quo omnes fratres et proximi sint et habendi et nominandi; dein fratres et propinquos eos nuncupat qui mutuo ac voluntario beneficentiæ vinculo junguntur, eoque magis quod non natura, sed libera voluntate societatem inter se inierunt. « Homo descendit. » Vides parabolam, et cum ea Christum qui legisperiti animum ad saniora reducit; vides Christum ex Adamo procedentem, nosque omnes edocentem quod, si de virtutum fastigio ad vitiorum abyssum delabimur, a dolosis decipiæmur prædonibus, et nisi quantocius inde emergamus, morti animi æternæ trademur. Sic igitur legisperiti mores corriguntur, ipse enim secundum præceptum « Dilige proximum tuum, » et, « Odio habe inimicum tuum, » naturam in duo dividendo omnem alienigenam pro hoste habet. Lex enim quædam hostilem in alienigenas gerere animum jubet, non tam odio — communis enim omnibus natura —, sed quia cum illis committentes non raro eorum idololatriam amplectebantur. Non omnes porro Judæos sibi propinquos putabat, sed eos tantum qui in virtutibus exercendis cum ipso certabant. Sed nomicus noster, sui plenus, omnibus præcellere ratus, neminem re aut nomine senetipso dignum arbitrabatur. Quare Christus istius, et omnium qui eadem misera conditione afflicti erant, morbum sanaturus, universim « Homo quidam » dicens, non hunc aut illum, naturæ humanæ participem proximi denominatione designandam esse innuit, et legem quæ « Ama proximum, » et, « Odio habeto inimicum, » tanquam imperfectam præterit, suam substituendo quam alibi quoque commendat, « Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, et orate pro persequentibus vos. » Omnes hujusmodi Judæi inimicos credebant, proximos autem qui contrarium faciebant. Tali modo igitur legisperitum tentat et per parabolam eo redigit, ut vel invitatus fateatur legem esse imperfectam qua præcipit odiosum inimicum et diligere proximum; perfectam autem et perficiendis iis qui eam sequuntur, idoneam eam quam illi substituit, et quæ docet omnes diligendos, neminem pro hoste habendum esse, pro proximo autem quicumque auxilium indiget, sive ethnicus, sive Judæus. Sic igitur sacerdotem ac levitam qui nullam ei qui inter latrones ceciderat opem tulere, velut non proximos, imò ut alienigenas, ut sicarios demonstrat. Quicumque enim manum non porrigit ei

μηδαμῶς αὐτῷ ἴσον, ἢ καὶ πλησίον αὐτοῦ τυγχάνειν. Ἡ δαινῆς ὑπερηφανίας! « Καὶ τίς μοῦ ἐστὶ πλησίον, » φησί; Καὶ μεθ' ἑτέρα· Ἔρα οὐ πατήρ σοι ἐστίν, ἔνθροπε, οὐ μήτηρ, οὐκ ἀδελφός, οὐ φίλος, οὐ σύγγενής, οὐ γείτων, οὐκ ἀγγιστεῖων, οὐδέ τις τῶν ἐν τῇ πόλει ἕτερος; Φεῦ τῆς οἰήσεως καὶ τῆς ἀλαζονείας! οὕτως αὐτὸν ὑπέρτερον τῆς ἀνθρωπίνης ἡγείται φύσεως. Διδὸν καὶ ὁ Σωτὴρ οὕτως ἰδὼν ἀνοηταίνοντα, καὶ τῶν ἐν φύσει ὑπομιμνήσκει πλησιαζόντων, καὶ τῶν ἐν προαιρέσει, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ παραβολῇ δηλωθησομένων, ἵνα πατέρα μὲν κοινὸν τὸν προπάτορα ἡμῶν Ἀδὰμ ἐπιγνῶ, ἐξ οὗ πάντες ἀνθρώποι ἀλλήλων ἀδελφοί, καὶ πλησίον, διὰ τὴν ἐν ἐκείνῳ κοινωνίαν, καλεῖσθαι ἄξιοι· εἶτα καὶ τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀλλήλους εὐεργετεῖν, καὶ ὑπ' ἀλλήλων εὐεργετεῖσθαι ἐθέλοντας, ἀδελφοὺς καὶ πλησίον καλέσειεν· οἱ καὶ τοῦ πλησίον εἰσι πλησιαίτεροι, ἐπεὶ περ οὐ φύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ προαιρέσει τὸν πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι πλησιασμόν. « Ἀνθρώπος τις κατέβαινεν. » Ὅρα παραβολὴν, καὶ τὴν τοῦ νομικοῦ ἐσφαλμένην διάνοιαν διορθουμένην, καὶ τὴν ἐξ Ἀδὰμ ἔως Χριστοῦ κατάστασιν ὑπαινιττομένην, καὶ ἡμῶν ἕκαστον διδάσκουσαν, ὅπως ὅταν ἐξ ὑψους πολιτείας ἐναρέτου εἰς βάθος ἀνομιῶν ἑαυτοὺς κατενέγκωμεν, ὑπὸ ληστῶν τιτρωσόμεθα νοητῶν, καὶ εἰ μὴ θάπτον ἀνανήψαντες ἐκείθεν ἀνακληθώμεν, τῷ τῆς ψυχῆς αἰωνίῳ καθυποβαλλόμεθα θανάτῳ· καὶ τὸν μὲν νομικὸν οὕτως διορθοῦται, αὐτὸς γὰρ κατὰ τὸν, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, » καὶ, « Μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου, » καλεῖοντα νόμον, διχῆ τὴν φύσιν διαιρῶν, ἐχθρόν μὲν αὐτοῦ, πάντα ἀνθρώπων ἡγείται ἄλλοεθνή· καὶ γὰρ δὴ καὶ ἦν νόμος αὐτοῖς ἐχθρῶδώς πρὸς πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν διακεῖσθαι, οὐ μίσει τῷ πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ πλειστάκις αὐτοὺς ἐκ τῆς πρὸς τὰ ἔθνη οικειώσεως εἰς τὴν ἐκείνων εἰδωλολατρείαν ἐκκλίνειν· Ἰουδαίους δὲ πλησίον αὐτοῦ ἡγείτο, καὶ οὐδὲ τοῦτους πάντας, ἀλλ' εἰ τινες ἂν εὐεθεῖεν αὐτῷ τὴν ἀρετὴν ἐπάμιλλοι. Οἰηματίας δὲ τις ὢν, καὶ δοκῶν πάντων τῇ ἀρετῇ ὑπέρχειν, οὐδένα ἔξιοι πλησίον αὐτοῦ ἢ εἶναι ἢ λέγεσθαι· ἀλλ' ὁ Χριστὸς τὴν αὐτοῦ καὶ τῶν τὰ ἴσα αὐτῷ νοουμένων ἀγνωσίαν ἐπανορθῶν, ὁμῶματι κοινῷ τῷ, « Ἀνθρώπος τις, » οὐ τόνδε ἢ τόνδε, ἀλλὰ πάντα τὸν ἀνθρωπίνης μετέχοντα φύσεως πλησίον δεῖν καλεῖσθαι διδάσκει· καὶ ἐχθρὸν μὲθ' ὄντιναοῦν εἰδέναι θεσμοθετεῖ, τὸν μὲν λέγοντα νόμον, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, » καὶ, « Μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου, » ὡς ἀτελῆ παριών, τὸν δὲ αὐτοῦ συνεισφέρων, ὃν καὶ ἀλλαχοῦ τίθησι λέγων· « Ἀγαπήσεις τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσέχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς· » δῆλον γὰρ ὅτι τοὺς τοιοῦτους πάντας ἐχθροὺς ἡγοῦντο Ἰουδαῖοι· τοὺς δὲ τὰναντία ποιοῦντας, πλησίον. Ὅθεν οὕτω τὸν νομικὸν ἐκτελεῖ, καὶ καταγγεῖ τῇ τῆς παραβολῆς δυνάμει, ὡς καὶ ἄκοντα ἀνομολογήσαι ἀτελεῖ μὲν εἶναι, καὶ ἀτελεῖσιν εἰρησθαι τὸν, μίσειν τὸν ἐχθρόν, ἀγαπᾶν δὲ τὸν πλησίον, καλεῖοντα νόμον· τελειότατον δὲ καὶ τελειοποιῶν, ὃν αὐτὸς θεσμοθετεῖ· ἀγαπᾶν πάντως ἀπλῶς διδάσκων, καὶ μηδένα, ἐνθα χρὴ εὐεργετεῖν,

ὡς ἐχθρὸν ὄραν· πάντα δὲ ἀνθρώπων πλησίον ἡγεῖσθαι τὸν εὐεργεσίας δεόμενον, κἄν τε ἐθνικὸς ἦ, κἄν τε Ἰουδαῖος. Τούτω γοῦν τῷ τρόπῳ, καὶ τὸν τε ἱερέα, καὶ τὸν Λευίτην τοὺς μὴ εὖ ποιήσαντας τὸν ὑπὸ τῶν ληστῶν τετραυματισμένον ἀποδείκνυσιν, οὐ πλησίον ὄντας, ἀλλ' ἄλλοτρίους· μᾶλλον, καὶ φρονεῖς καὶ ἐχθροὺς· παντὶ γὰρ τῷ ἐν τινι πόνῳ, ἢ κινδύνῳ, ἢ φόνῳ βοηθεῖν δυναμένῳ, καὶ μὴ βοηθὸν παρέχοντι χεῖρα, τὸ τοῦ φόνου αἵτιος ἐπιγράφεται· καὶ οὐδεὶς ὅς οὐ τοὺς τοιοῦτους μέμφεται· καὶ μέντοι τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ τὸν ἐθνικὸν Σαμαρείτην φιλανθρωπότερον τοῦ ἱερέως καὶ Λευίτου, ἐπὶ τὸν ἐξ Ἱερουσαλήμ καταβαίνοντα Ἰουδαῖον πείθει καὶ τὸν νομικὸν ἀνομολογήσαι, μᾶλλον δὲ πλησίον· καὶ μηδένα διαιρεῖν, ἀπλῶς δὲ πάντα εὐεργετῆν καὶ ἀγαπᾶν τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν φύσιν τελούonta· « οὕτω γάρ, φησί, ποιεῖ καὶ σῶζῃ. »

JOAN. GEORGII KRABINGERI

NOTÆ

AD SYNESII ENCOMIUM CALVITHI *.

(1-2) *Συνεσίου φαλάκρας ἐγκώμιον*. Sic codd. Par. A D Vatic. et Monac. C una cum editis libris. Flor. A et Par. C *Συνεσίου om.* Veneti. B C exhibent τοῦ αὐτοῦ φαλάκρας ἐγκώμιον. Post *Συνεσίου Rehil.* inserit λόγος. Monac. A habet *Συνεσίου Κυρηναίου φιλοσόφου φαλάκρας ἐγκ.*, cod. Matrit. n. LXIX, apud Iriarten (Reg. biblioth. Matrit. codd. Græcæ. mss. vol. I, p. 247), *Συνεσίου Κυρηναίου φιλοσόφου καὶ ῥήτορος φαλάκρας ἐγκ.* Monac. E, *Συνεσίου Κυρηναίου λόγος, φαλάκρας ἐγκ.* Monac. B D, τοῦ αὐτοῦ φαλάκρ. ἐγκ. λόγος τρίτος. Contra Flor. B, τοῦ αὐτοῦ ὑπὲρ φαλ. Par. B, et Barb., *Συνεσίου Κυρηναίου φιλοσόφου καὶ ἐπισκόπου Πτολεμαῖδος* (Barb. Πτολεμαῖδος, sic) λόγος κατὰ κόμης καὶ ὑπὲρ φαλάκρας. Veneti. A, *Συνεσίου Κυρηναίου ἐπισκόπου ἐγκώμιον περὶ φαλάκρας*. Sed φαλάκρας ἐγκώμιον confirmatur quoque a Nicephoro Callisto *Hist. eccl.* xiv, 55, t. II, pag. 571, C, et a Macario Chrysocephalo in *Roset.* ap. Villosion. in *Anecdott. Gr.*, t. II, pag. 9, nec non ab Eudocia in *Viol.* ap. eundem Villosion., t. I, p. 389, et ab Suida v. *Συνέσιος*, ubi tamen ut in Joan. Tzetæ *Chiliad.* xi, 725, inverso ordine legitur *Ἐγκώμιον φαλάκρας*.

Post dicta a Petavio in *Monito*, digna vero imprimis est quæ apponatur ipsius Synesii epistola 74, ad Pylæmenem amicum una cum hujus opusculi exemplo Constantinopolitan missa, cujus verba hæc sunt: *Ἐπεμψά σοι τὸν λόγον Ἀττικουργῆ τῆς ἀκριβοῦς ἐργασίας, ὃν ἂν μὲν ἐπαινήσῃ Πυλαμηνῆς ἢ κριτικωτάτη τῶν ἀκούων, αὐτὸ τοῦτο τῇ διαδοχῇ του χρόνου συνέστησεν· εἰ δὲ μηδὲν φανερῆται σπουδαῖον· ἔξεστι παίζειν τὰ παίγνια*. Ejusdem fere generis est epist. 1, ad Nicandrum scripta, ex qua, cum prolixior sit, quam ut integram addere possimus, ea tantum, quæ ad rem nostram maximi sunt momenti, delibemus. *Ὁ δὲ παρὸν οὕτος λόγος, inquit Synesius, ἡστικός μὲν ἐστὶ μερίδος (sc. τῆς σεμνοτάτης φιλοσοφίας καὶ τῆς συννάου ταύτης ποιητικῆς, ἢ τῆς πανδημοῦ ῥητορικῆς), ἀπὸ τῆς ὑποσχέσεως αὐτοῦ κατερεῖ· παρ' ἐμοῦ δὲ οὕτως ἡγαπήθη διαφροντικῶς, ὡς ἦδιστ' ἂν αὐτὸν εἰσποίησαι· φιλοσοφίᾳ καὶ τοῖς γνησίοις ἐγκρίναι. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φασιν ἐπιτρέψαι οὐδὲ οἱ νόμοι τῆς πολιτείας· δεινοὶ γάρ*

εἰσιν εὐγενεῖας προστάται. Ἐχει δὲ κέρδος ὃ τι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίζωμαι· καὶ πολλὰ τῆς σπουδαίας μερίδος εἰσήνεγκα (codd. Lips. et Monac. 476, c. edit. Ald. et Naogeorg., atque marg. Morell. exhibent συνεισήνεγκα. quod præferendum videtur). Ἄν μὲν οὖν καὶ σοὶ δοκῇ, κοίνωσαι (cod. Mon. 490, scribit κοίνωσον) τὸν λόγον τοῖς Ἑλλησιν· ἀποφρασίθεις δ' ἐπαντῶ παρὰ τὸν πέμψαντα. Cæterum vid. quæ de ingeniosissimo ac lepulissimo hoc nostri libello docte accurateque nuper disputavit vir erudit. Emilinus Theodorus Clausen in *Comment. de Synesio philosopho, Libyæ Pentapoleos metropolita*, quæ prodiit Hafniæ 1851, 8

CAPUT PRIMUM.

(3) *Δίῳ τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν*. De Dione Prusæo, ob insignia linguæ ornata Chrysoστόμῳ (s. χρυσῷ τὴν γλῶτταν, cf. *Themist. or.* v, p. 65 D) appellato (vid. *Fabric. Bibl. Græc.*, vol. V, p. 122 sq., ed. Harles.), qui imperante Cæsare Trajano floruit, ipse noster in *Dion.*, pag. 33, C, ita judicat: *Ἡμῖν δὲ ὁ Δίῳ τῇ μὲν περιβολῇ τῆς γλώττης, ἣν χρυσῆν εἶχεν, ὡσπερ καὶ λέγεται, σοφιστῆς ἔστω διὰ πάντων τῶν ἑαυτοῦ, εἰ τις ἀξιοὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς φωνῆς σοφιστικῶν ἀγωνίσματα ὀφείδει. Theodor. Metochit. *Miscell.*, p. 745: *Ἔοικε δὲ καὶ Δίῳ ἐ Προυσαεῦς, ὃν ἐπ' εὐφωνίᾳ τοσοῦτον ἐθαύμασαν, ὥστε καὶ χρυσοῦν τὴν γλῶτταν καλεῖν, Ἑλληνας, τοῦτ' αὐτὸ ζυνεωρακῶς, ὃ νῦν φασιν, καὶ οἰκοθεν, οἰμαί, πεπετραμένος*. — Mox in Venet. A, pro κόμης perperam scribitur κόμης.*

(4) *Οὕτω δὴ τὴ λαμπρόν*. Sic codd. mei omnes. Vulg. ὄητα. Herodot. III, 12, Αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων (sc. κεφαλαὶ εἰσιν) οὕτω δὴ τὴ ἰσχυραί, μόγις ἂν λίθῳ παίσας διαβρόχῆσαι. Cf. Boissoniad. ad Eunar., p. 557, interpret. ad Theocrit. *Id.* xv, 85, p. 420, ed. Riessl., Bekker. *Spec. Philostr.*, p. 65 sq., Jacobs. ad Philostrat. *Sen. imagg.*, p. 434, et indic. ad Agath. p. 415, ed. Niebulr. Nostri hæc verba laudans Thomas Mag., p. 665, habet δή τοι, confusione frequentissima. Vid. Heindorf. ad Plat. *Phædr.*, p. 257.

* Cf. supra, col. 1167. not. (a).

(5) *Συνοπιθεται γάρ.* Par. B γάρ. Superscriptum δέ.

(6) *Ο λόγος τῆ φύσει.* Venet. B δλος δ λόγος. Articulus τῆ excidit in Petav., 1, 2. In Mon. D erat τῆ φύσει δέ, quod vitium in. rec. correxit, deleto artic. τῆ et ad marginem ascriptis voce. τῆ φύσει.

(7) *Πρὸς δ μέγα μέρος — συμβάλλονται.* Locutione μέγα μέρος συμβάλλεσθαι, de qua vid. Schömann. ad Isæum p. 492, utitur noster etiam *De insomn.*, p. 153. Αἱ τε παρ' ἄξιν καλούμενας συμφοραὶ μέγα μέρος συμβάλλονται πρὸς τὸ λύσαι τὴν σχέσιν, κ. τ. λ. — Petronius c. 109:

Quod solum formæ decus est, cecidere capilli:

Vernantesque comas tristis abegit hiems.

Nunc umbra nudata sua jam tempora marcent,

Areaque attritis ridet adusta pilis.

O fallax natura Deum, quæ prima dedisti

Ætati nostræ gaudia, prima rapis. PETAV.

Vid. interpret. ad hunc Petronii locum t. I, p. 651 sq. ed. Burm. alt. Cæterum cf. *Anecdota Hemsterhusiana*, p. 1, p. 104 sqq. Pro αἷς Venet. C vitiose habet οἷς in ras., et mox Mon. C ἐκ πέδων pro ἐκ παίδων. Venet. C. om. ἡ φύσις.

(8) *Καὶ ὀπηρῖκα.* A Flor. B καὶ abest. Proxime Mon. E habet ἥρακτο. In Mon. A p a m. rec. correctum. Mox in Flor. B vitiose legitur ἀπερρῖκα. Elegantem usum verbi ἀπορρῖν, *desuere*, pro *decidere, excidere, delabi*, cum sensu Latinis quoque usurpat *effuere aut desuere*, egregie illustrat Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. II, p. 387, ed. Lips. Cf. Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 239 sq. et Held. ad Plut. *Vit. Timol.*, p. 352. Noster infr. c. 7, p. 70, Παραγενομένου δέ, ἀυά πάντα, καὶ ἀπερρῖ τῆς ὕλης τὰ παίγνια, epist. 99, p. 237, sq. Τὰ γὰρ μεγάλα τῶν ἔργων, ἀν μὴ τύχη λόγων κηρύκων, ἀπορρῖ τῆς μνήμης.

(9) *Μέσορ — δέδηγμαί τὴν καρδίαν.* Flor. B δέδειγμαί. Barb. et Rehd. ἐδέδηγμαν. Par. B δέδηγμαν. Δάξεισθαι est *morderi vel pungi*, i. e. *dolore affici* (vid. Lambin. ad Horat. epist. 1, 16, 38, tom. II, p. 269, A B, ed. Francof., Wolf. ad Liban. epist. 67, p. 35. Fr. E. Theod. Schmid. ad Horat. l. 1, t. I, p. 330, Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 6). Respexit hand dubie noster et hr. l. et *De regn.*, c. 1, p. 2 (ubi vid. mea, p. 129 seq.); itemque epist. 7, p. 169; aut Platonis *Sympos.*, p. 218, A; aut Aristophanis illud (*Acharn.* v. 1):

Ὅσα δὴ δέδηγμαί τὴν ἑμαυτοῦ καρδίαν.

Cf. Heyler. ad Julian. epist., p. 457.

(10) *Προσέκειτο.* Synes. epist. 44, p. 184, καὶ λέγεται τις αὐτοῖς μοῖρα κιναιδοῖς προσκεισθαι. Plato *Phædr.*, p. 240, E. ἀνάγκης αἰε προσκειμένης μεταχειρίζεσθαι, ad quem locum vid. Cl. Astii annotat., p. 331, vol. X. Mox pro ἐπ' ἄλλην in Vatic. est ἐπ' ἄλλης. Par. A, Mon. B D et Veneti omnes habent ἐπ' ἄλλην. Sic etiam Mon. A a m. pr.; sed postea v. erasum. In Barb. m. rec. ἐπ' ἄλλη perperam in ἐπ' ἄλλην mutavit. Vid. Matthiæ *Gr. Gr.*, t. II, p. 1167, Jacobs. ad Philostr. *Sen. imagg.*, p. 400 et 562, et in *Lectt. Stobenss.*, p. 104; Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 37, Bachmann. ad Lycophron. *Alexandr.* vol. I, p. 67. Synes. epist. 4, p. 166, Καὶ ἔχει τις ἄλλος ἐπ' ἄλλω, παῖς ἐπ' ἀνδρῖ, καὶ ἀνὴρ ἐπὶ παιδῖ, κ. τ. λ. Dion., p. 52, Οὐκ οὐν ἐθέλησθε πόνων ἐπὶ πόνους ἀνέχεσθαι; Lucian. *Epigr.* xxxvii, v. 3-4 (in Brunck. *Analect.*, tom. II, p. 315); ἄλλον ἐπ' ἄλλω σωρεύειν αἰεὶ πλοῦτον. Philostr. *Her.*, p. 4, infr. καὶ ἄλλο ἐπ' ἄλλω ποτεῖν. Nicéphor. Greg. *Comment.* ad Synes. *De insomn.*, priefat., p. 351, A, Οὐδὲν καινὸν (cod. Mon. 29, κενὸν) ·· εἰ πολλὰ τῶν κάλας κακῶς (leg. cum codd. Monacc. 10, 29 et 87, Rehd. atque Parisinis 831, 2629 et Coisl. 173 apud Boissonad. in *Anecdotti. Græcc.*, vol. II, p. 379, καλῶς) εὐρημῶν, καινοτομοῦσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὥσπερ ἐκ χρονικῶν περιόδων

ἐπ' ἄλλαις (postremum vocabulum in Mon. 29 deest) ἄλλαι μεγάλαί φέουσας βλαστάνουσι, ἐφετε τοῦ χρόνου φύσιν ἔχοντες, ἄλλα ἐπ' ἄλλοις αἰε ἐπιφέρειν (cod. Mon. 10, ἐπιφέρει) καινότερα ·· εἴτε τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἀμχανουσίης εὐθύς ἐξ ἀρχῆς (codd. Mon. 10, 29 et 461, cum Rehd. ἐξαρχῆς) ἐπὶ (codd. mon. 10, 29 et 87 atque Rehd. ἐς) τὸ ἐντελέως. Deinceps in Par. B est lacuna usque ad v. ὑπεξίστατο (cap. 2, p. 4, l. 3).

(11) *Καὶ σύνδυο.* Sic pro vulg. σύν δύο recte Par. A C D, Flor. A B (sed a corr. m., ut videtur), Barb., Vat., Veneti A C, Mon. A B C et Rehd. Vid. Reiz de Prosodia Græc. accentus inclinat., p. 103, ibique F. A. Wolf., coll. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 419, et ad Nicet. Eugen., p. 378, nec non in *Anecdotti. Gr.* vol. IV, p. 235. In Mon. D erat σύν δύο. quod altera manus mutavit in σύν δυο (sic). Mon. E vulgat. sequitur. Proxime Mon. C. καταπλείους. Flor. A καταπλείονας. Mon. B κατὰ πλείους. Superscr. γρ. πλείοσι. p. 235. Par. A κατὰ πλείοσι, Barb. καταπλείοσι, Rehd. καταπλείοστ, ους a pr. in. superscripto. Verba καὶ φερομένης in Mon. C bis exarata. Ἄγειν καὶ φέρειν, *abducere, diripere*, proverbialis formula est (vid. Hemsterhus. ad Lucian., t. II, p. 264; Porpo ad Lucian. *Dialogg. deorr.*, p. 21, Bähr. ad Plutarch. *Flaminin.*, p. 116, et in indic., p. 253). Synes. epist. 127, p. 262, ἦγε καὶ ἔφερε τὰ Λυδῶν.

(12) *Τότε δὴ, τότε.* De simplice τότε in apodosis collocato dixit Jacob ad Lucian. *Toxar.*, p. 73; de diptasiismo vid. *Anecdota Hemsterhus.* t. I, p. 54, Duker. ad Thucyd. v. 16, vol. III, p. 526. Bip., C. F. Hermann. ad Lucian. libell., *Quomodo histor. conscribi oporteat*, p. 308 seq. Similiter noster infr. c. 17, p. 81, Εἶδον γάρ, εἶδον. *Catastas. dict. in max. barbaror. excurs.*, p. 301, A, εἶδον, εἶδον. Cf. ep. 47, p. 187; ep. 69, p. 217; ep. 75, p. 220; ep. 82, (ubi male 81) p. 228; ep. 94, p. 232; Euripid. *Bacch.*, v. 971, δεινὸς σὺ, δεινὸς ·· v. 1198, μεγάλα, μεγάλα ·· v. 1242, μακάριος γάρ εἶ, μακάριος, et v. 1373, δεινὸς γάρ, δεινὸς. Demosth. *Philipp.* 1, p. 45, Reisk., Εἶσι γάρ, εἰσίν, et p. 53, οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐστιν.

(13) *Καλεπώτερα πάσχειν ὄμηρ, ἢ ὄπ' Ἄρχιδάμου τοῦς Ἀθηναίους.* Noster c. 2, p. 64, Κάτω μοι δοκῶ παραπλήσιόν τι παθεῖν ὑπὸ Δίωνος, et p. c., καὶ σὺ περὶ μὴδὲν ὑπὸ τούτου παθεῖν. C. 9, p. 72, epist. 95, p. 234, Πλαθεῖν τι κακὸν ὑπ' ἐμοῦ. Cf. Heindorf. ad Plat. *Phædon.*, p. 118.

(14) *Ἦπ' Ἀρχιδάμου τοῦς Ἀθηναίους.* Vid. Thucyd. II, 49-21, Plutarch. *Vit. Periclis*, c. 33, Diodor. Sic., XII, 52. Unde proverbium istud Ἀρχιδάμειος πόλεμος, quod ἐπὶ τῶν λαν πικρῶν πολέμων dicitur. Vid. Mich. Apost. iv, 50, *Arsen Violet.*, p. 77, et Lexic. Segner. in Bekkeri *Anecdotti. Gr.*, t. I, p. 450, coll. Erasmi aliorumque Adagg. Francof. 1679, p. 551. — Vox *δενδροτομία* Lexicis inserenda. Proxime Barb. mendose ὀχαρῶν. Mon. D ἀργανῶν, marg. ἀχαρῶν. Mon. ἡ ἀχαρῶν — . . . B. ἀργανῶν. Imitatus est nostrum Theodulus magister in epist. ad Joseph. philosophum apud Boisson. *Anecdotti. Græc.*, vol. II, p. 226. Pro ἀπεδείχθην Mon. C, ἀδείχθην. Dein e Flor. B., Mon. A, Par. C., Vat. et Venet. A recepti ἀνεπιτήδευτος. Mon. E habet οὐκ (superscr. ἀν) ἐπιτήδευτος (sic). Mon. B, οὐκ ἐπιτήδευτος. Superscr. ἀνεπιτήδευτος. Reliqui libri tam scripti, quam editti exhibent οὐκ ἐπιτήδευτος. Ἀνεπιτήδευτος, *inaffectatus*, illustrat Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. I, p. 396. Jamblich. *Vit. Pythag.*, c. 32, p. 446; Kiessl. Δέξης τε καὶ πλοῦτου καὶ τῶν ὁμοίων ἀνεπιτήδευτος καταφρόνησις, ubi codd. Monacc. 102 et 392 male φρόνησις. Ultima vocis Εὐδοκῆς syllaba in Flor. A secunda: manui debetur. Quod sequitur οὐκ non τὸ ρητόν, sed τὸ σηματοῦμενον respicit. De hoc schemate vide Matthiæ *Gramm. Gr.*, §. 431, 2, B, p. 810

Cf. infra c. 22, init. Ita Livius xii, 57: *L. Cantilius, scriba pontificis, quos nunc minores pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, a pontifice maximo eo usque virginis in comitio casus erat.* Aliter Synes. Dion., p. 55, *Φέρων άκουσμα γάριν τε και ήδύ τοις άγρωποις αυτού (vulg. αυτού) παιδικως, δι' οδς έχτι μόν πονήρω, x. τ. λ., ubi orator a neutro genere ad masculinum transit. Sic etiam De Provid., p. 107, *παιδάρια τε άκολαστότερα τότε δη και πασιους μάλλον εις την ειλιαν εισηήθησαν, ubi codd. Mon. 476, Parisin. 1038 (teste Boissonadio ad Gregor. Corinth. ed. Schæfer., p. 94), Vatic. 92, et Vindob. addunt hoc Schol., Δέον ειπειν πλειω, πλειους ειπε προς τδ σημαινόμενον. Conf. Lenting. Animadvers. critt. in Euripid., in *Notis Actis litterar. Societ. Rheno-Traject.*, t. I, p. 34.**

(15) *Οδς άπιθερ κομώντας.* Par. A C, Flor. B, Barb., Monacc. omnes, Vat. et Venet. C, dant *δπιθερν.* Flor. A et Rehd. *δπισθε.* Cf. ad c. 18, p. 82, cap. 3, init. pro *εωθεν Mon. C* *εωθε.* De his formis vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 284 sq. Dein Flor. A a m. pr. *κομώντας*, a rec. *κομώντας*, Mon. E *κομώντας.* *Iliad.* B [v. 542], Plut. *Theseo* t. I, p. 2, F., ed. Francof., Philostratus *Heroicis*, p. 152, ed. Boissonad. : *Κομῶν δὲ τὸν Μανέλαων μερακωιδῶς φησιν, ἐπεὶ δὲ ἡ Σπάρτη ἐκόμα, ἐγγυγνώσκων αὐτῶ τοῦ; Ἀγαίους ἐπιχωρίζοντι. Οὐδὲ γὰρ τοῦς ἀπ' Εὐβοίας ἤκοντας ἐτόθαρον, καίτοι γελώως κομώντας.* Vide Dionem Chryssost. *Orat. ii de regno*, p. 20 (p. 76, et orat. vii, p. 221, ed. Reisk). PETAV. — Noster *De regn.*, c. 22, p. 42, ed. meæ, Scythas vocat *κομώντας* Εὐβοικῶς.

(16) *Ἐστράτευσε.* Synes. *De regn.*, c. 5, p. 7, *ὅτ δὲ στρατεύει τὸ βασιλεύειν.* Theodorēt. *Fab.*, l. II, Præf., p. 218, t. IV, Sirmond., *Ἄλλὰ ἄλλους πάλιν κατά τῆς ἀληθείας ἐστράτευσε.* Cf. Abrisch. Dilucidat. Thucyd., p. 1, p. 88. Deinceps Venet. A *ἐπὶ τὴν Τροίαν.* Vitiose Venet. B *οὐ ποίησις.* Τῆ ποίησις a Synesio significatur modo ἡ *Ἰλιάς*, modo ἡ *Ὀδύσσεια.* Vid. infra c. 5, p. 67; c. 19, p. 82; c. 20, p. 83; *De provid.*, p. 126, epist. 116, p. 255, et ep. 157, p. 272. Diserte Hermog. *Progymn.*, c. 2; in *Rhet. Gr.*, ed. Walz., vol. I, p. 16, *διαφέρει δὲ διήγημα διηγήσεως, ὡς ποίημα κρησεως, ποίημα μὲν γὰρ και διήγημα περὶ πράγμα ἐν ποίησις δὲ και διήγησις περὶ πλεόνα. Οἷον ποίησις ἡ Ὀδύσσεια. Ποιήματα δὲ, ἀσπιδοποιία, νεκρομαντεία, μνηστορηφοποιία.* Cf. Aphthon. *Progymn.*, c. 2, *ibid.* vol. c. p. 60.

(17) *Τίνα μὲν θεῶν, τίνα δὲ δαιμόνων.* Pari modo θεός et δαίμων distinguuntur a nostro ep. 43, init. *Ἐωσηγῶν τις* (ita edit. Nangeorg. et Morell., codd. autem Guelf. Lips. et Monacc. 50, 476 et 481, *Ἐωσηγῶν τις.* Male Petav. l. 2, *Ἐωσηγῶν τις*) *ἔπεισον ἢ θεός ἢ λόγος ἢ δαίμων, x. τ. λ., et De insonn.*, p. 157, *Τὸ γέ τοι πνεῦμα τοῦτο τὸ φυχτικόν — και θεός και δαίμων παντοδαπός και εἰδωλον γίνεται, ubi Nicephorus, p. 380, C, Οὐ μὲν πάλλιν Ἑλληνες θεῶν και δαιμόνων ἔλεγον εἶναι διαφορᾶν, και θεός μὲν ἐκάλουν τοῦς μετῶνας, δαίμονας δὲ τοῦς ἤττονας. ὁ δὲ Συνέσιος ποτὲ μὲν δίδωσι τοῦτοις διαφορᾶν, ποτὲ δὲ ἀδιαφόρως κέχηται τοῖς ὀνόμασιν.* Cf. Hermann. ad Euripid. *Hec.*, v. 161, p. 27.

(18) *Ἐπαθήμεν.* Sic unus Mon. C; reliqui cum edit. *ἐπιθόμεν.* Vertit et Cornarius, *Aggrediebar etiam Epicuri encomium quoddam scribere.* Deinceps Venet. C mendose habet *ἐπικήρου.* Mon. A C *καταταυτά (sic).* Rehd. et Mon. E *κατά ταυτά*, ut editi libri. Par. C et Vat. *κατά ταυτά* (και ὁμοίως supra-scripto). Glossam *και ὁμοίως* exstare in cod. Paris. 1038 annotavit jam Boissonadius in *Anecdott. Græc.*, vol. II, p. 264. Epicuri de diis sententiam expressit Lucretius, l. 57 seqq.:

*Omnis enim per se diuum natura necesse est
Immortali avo summa cum pace fruatur,*

*Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam, privata dolore omni, privata periculis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.*

Vid. Ciceron. *De nat. D.*, l. 1, 16 seqq.; II, 29 et 65; et III, 32. Add. qui hac de re docte copioseque exposuit, Brucker. *Hist. crit. philosophiæ*, t. I, p. 1283 seqq. Mox Mon. D *δυναμην*, marg. *δυναμην.* Dein Flor. A *ἀντιδεδόμενος*, et pro η a m. rec. superaddito. Par. D. *ἀντιδεδόμενος*, δη pro δεi superscripto. Sed Par. A C, Barb., Mon. A B C D E, Vat. et Veneti omnes una cum Rehd. optime habent *ἀντιδεδόμενος.* In Mon. C et Rehd. η natum videtur ex et. Vulg. *ἀντιδεδόμενος.* Lectionem a me receptam conjecturam jam assecutus est C. Bevingius in Synes. part. II, quæ inserta est *Noorum annalium philolog. et pædagog.*, curantibus G. Seebodio, J. Chr. Jahnio et R. Klotzio, supplement. I, 4, 1832, p. 618, ubi de h. l. annotavit vir doctissimus: Synesius narrat se præ dolore et ira erga deos de scribenda Epicuri laude cogitasse, non quod eadem cum illo de diis sentiat, ἀλλ' ὡς δὲ τὴν κάγω δυναμην ἀντιδεδόμενος. Nostrum elegantiarum studiosum scripsisse arbitror, ἀντιδεδόμενος tanquam deos, quantum posset, remorsurus, quod so dolore afflixissent. Conjecturæ huic nonnihil favent quæ paulo ante dixit, *μέσσην δέδηγμαί τὴν καρδίαν.* Antiquum enim est illud τὸν δακόντα δακείν. Vid. Jacobs. *Lect. Stob.*, p. 44. — Epist. 94, p. 324 (imo epist. 95, p. 234), *Λυπεῖν γὰρ οἰόμενος λέγει και ὡς δηξόμενος φθέγγεται.*

(19) *Τὰ τῆς προνοίας.* Alterum articulum, cuius emissionem in mss. nihil frequentius est (vid. Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 398, 569 et 779 sq., idemque ad Philostr. *Imagg.*, p. 229 infr. 353 supr. et 670, Jacob Ouzest. Lucian. *Spec.*, ad calcem Lucian. *Toxar.*, l. p. 5, Heyler. ad Julian. epist., p. 204), restitui ex Flor. A, in quo a m. rec. superscriptus est. Reliqui mss. et edit. legunt *τὰ προνοίας* (Mon. E *ταπρονοίας*). Par. C et Vat. in contextu male τοῦ προνοίας τὰ ἐν τῷ, in marg. vero γρ. τοῦ τὰ πρ. ἐν τῷ. Cæterum verba illa τὰ τῆς προνοίας ita sunt vertenda: *ea quæ Providentiam spectant.* Vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 214. Sic noster epist. 95, p. 233, τὰ τῆς φιλας ἡμῶν. Agath. *Hist.* IV, 25, p. 262, τὰ τῆς τέχνης. Plura huius locutionis exempla dederunt H. Steph. *De dialect. Attic.*, p. 178; Fischer. ad Weller. *Gramm.* t. I, p. 355; Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 46; Wyttenbach. ad Eunap., p. 104 sq.; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 574; Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 84.

(20) *Ἐν τῷ παρ' ἀξίαν.* Mon. C *παραξίαν.* Verte, *In eo, quod præter meritum est.* Vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.*, t. I, p. 218, Basilii Magn. epist. 180, t. III, p. 265, A, ed. Garn.: *Τὶ γὰρ οὐκ ἐμελλον, ἀνθρωπος ὢν, ἀνθρώπῳ ἐλευθέρῳ παρ' ἀξίαν ἐμπλεγεμένῳ πράγμασι συναλεγειν;* Deinceps Mon. E, pro *ἐκίστου* scribit *ἐκίστην.* Rehd. ἐν τῷ παρ' ἀξίαν, superscr. *δέδοσθαι, ἐκίστην.* Male Petavius, *Ubinam illa Providentia est, quæ unicuique quod æquum est promeritumque non rependit?*

(21) *Ἄδικῶν.* Pro ἡδίκηκῶς. De quo præsentis pro perfecto usu vid. Heindorf. ad Plat. *Protog.*, p. 463 sq. Mon. E *γυναξίν*, accentu omisso. Pro *ἀσιδέστερος* in Par. ACD, Flor. B, Vat., Barb., Monac. ABCD et Venet. AB legitur *ἀσδέστερος*, et pro η superscr. Flor. A exhibit *ἀσδέστερος*, et a m. rec. superaddito. Mon. E *ἀσιδέστερον.* Eadem confusione in nostri epist. 40, p. 180, et δὲ Νισσαίων (cod. Mon. 50 dat *νισσαίων.* Mon. 490 *νισσαίων.* Sed leg. *Νισαίων.* Vid. Wernsdorf. ad Himer. p. 257 seqq., et Baehr. ad Plut. *Pyrrh.*, p. 169), ἴππων ἰδῆιν ἄστιν *ἀσιδέστερος*, cod. Guelferbytanus c. Monacc. 50, 481 et 490, habet *ἀσδέστε-*

ρος. De permutatione conf. Jacobs. ad Philostr. *Imagg.*, p. 447 sq. Deinde in Petav. 1, operarum vitio irrepserunt hæc, Οὐ δεινὸν εἰ ταῖς γυναῖξιν ἀειδέστερος.

(22) Οὐ δεινὸν, εἰ ταῖς ἐκ γειτόνων. In Mon. C δεινὸν e δεινῶν corr. Mox Flor. A, Par. D, Venet. C et Mon. D scribunt ἐγγετόνων (i. e. ἐν γειτόνων). Et ita primitus erat in Rehd.; postea tamen corr. ἐκ γειτ. Mon. C ἐγγεϊτόνων (sic). De hac discrepantia vid. Bast. ad Gregor. Corinth., p. 47, Boissonad. ad Eunap., t. I, p. 554, ibidemque Wyttenbach. t. II, p. 280; Mon. E habet ἐγγετόνων, ἐκ pro ἐγ supersc. Mon. AE ἐγγεϊτόνων, junctim. AI ἐκ γειτόνων sunt vicinæ. Vid. Fischer. ad Weller. Gramm., t. III, b, p. 125. Cf. Synes. *De inomin.*, p. 141, epist. 110, p. 253, et epist. 142, p. 278.

(23) Τὰ γὰρ ἐς ἀφροδίτην. Citat hæc Suidas in v. σωφροσύνη, ubi legitur τὸ γὰρ ἐς σωφροσύνην, item in v. τὰ γὰρ, ubi exstat τὰ γὰρ ἐς σωφροσύνην. Barb., Par. D, Venet. B et Mon. E, c. edit. pseudo-Petav. (Paris. 1651) præbent eīs pro ἐς. Supple legonta vel φέροντα. Plenius noster *De Provid.*, p. 91, τῶν φερόντων εἰς λοιδορίαν Ὑσείδος. Eunap., p. 28, Τὰ ἐς ἀλθθεῖαν φέροντα. Vid. Stebelis ad Pausan., t. I, p. 10. Pro ἐγὼ Suidas l. alt. habet αὐτός. Post δικαιοτάτος (apud Suid., pro l. est δικαιοτάτα) intellige ὧν. Proxime Flor. B exhibet βελλεροφόντη. Vat. βελλερόντη (sic). Margo codicis Barb. et codices Mon. BD βελλεροφώντι. Mon. E βελλεροφόντο, η superscr. o. Ante σωφροσύνης in Flor. A superscriptus est a m. rec. articulus τῆς. Dein Mon. B vitiose habet ἀμφισθηθήσαιμι. Suidas l. alt. ἀμφισθητήσαι. Addit idem pr. l., post hoc verbum, φησὶν Ἀριστοτέλης. De re vid. Homer., II, vi, 155 seqq. Cf. Hadr. Jun. *Adagg.* in Collect. supra citat., p. 615.

(24) Ἀλλὰ καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ ἀδελφαί. Alterum ἀλλὰ omittunt Mon. AE. Male. Nam iterata particula ἀλλὰ, ut Latinorum *at*, vel *sed*, orationis vim auget. Vid. Wyttenbach. ad Platon. *Phædon.*, p. 142, et in *Philomath.* t. III, p. 87, et Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.* p. 146, coll. Heindorf. ad Horat., sat. 1, 3, v. 52 seq., p. 67. Noster infr. c. 18, p. 82, Ἀλλὰ κὲν ἐμοῦ τις, ἀλλὰ (in Flor. B et Mon. AE ἀλλὰ neglectum) κὲν αὐτοῦ Σωκράτους, κὲν (ita libri omnes et scripti et editi; sed, nisi fallor, legendum ἀλλὰ κὲν) τοῦ γεραϊτάτου τῶν Ἑλλήνων ἔπισθεν λάβοιτο. Dion., p. 7, ἀλλὰ καὶ (in codd. Par. A B D, Mon. B C D et Venetis n. 264, et 422, deest καὶ) Γλαύκων, ἀλλὰ (particula hæc in Mon. C om.) καὶ (deletum καὶ in Par. D) Κριτίας ἐκ τῆς ὁμοίας αὐτῷ διελέγοντο. Eustath. Hysui. x, p. 389 ed. Paris., ἄλλ' ὁ τύραννος; ἐκαίνο; ἀλλ' (codd. Mon. 96 et 460, ignorant ἀλλ') ὁ θρασύς; ἀλλ' (novissima voce iidem libri eurent) ὁ τὸ κηρύκιον καταπαίζων, καὶ δλον καταφευσμένος αὐτῷ. τὴν σὴν παρθενίαν ἀποσεούληκεν (iidem codd. dant σεούληκεν). — Pro ἀδελφαί Mon. E mendose scribit ἀδελφού.

(25) Τι νέμουσι. Rehd. τί v. τί h. l. est *eximium, insigne quid*. Sic ap. nostrum *De regn.*, c. 32, p. 56, ὧν τι (i. e. μέγα) καὶ ἄελο; *De provid.*, p. 149, Γνώμην ἐποιούνο δρώντες τι καὶ παθεῖν καὶ σχεῖν ἐντάφιον ἀρετῆν. Plato *Phædr.*, p. 242, E, σεμνύνεσθαι, ὡς τι ἄνε; Gregor. Naz. or. XIX, p. 566, C. — Ina τιγένωνται. Vid. Reynlers ad Plat. *Sympos.*, p. 4 seq., et quæ infra annotavi ad c. 24, p. 87.

(26) Ἐδήλωσεν δέ. Cod. Flor. A δέ. Ven. C καὶ ἡ παρῴσατι. Eadem lectio exstat in cod. Paris. 851, teste c. i. Boissonadio *Anecdott. Gr.*, vol. IV, p. 297, cui merito improbat. De re cf. Xenoph. *Anab.*, I, 1, § 4.

CAPUT II.

(27) Ταῦτ' ἄρα. Mon. E habet πᾶντ' (sic). De Attica loquendi formula ταῦτ' ἄρα, Synesio frequenter usurpata, vid. mea ad or. *De regn.*, p. 182

Ada. nostrum infr. c. 12, p. 76; et *Serm. ad Pison.*, p. 308.

(28) Ἐποτιώμην. Timæus Lex, Platon., p. 221 (184, ed. Koch.) : Ποτιώμενος ἐπιχαλούμενος (vid. Bast. Append. ad epist. crit., p. 24) σύν λύπη, ubi vid. Ruhnken, coll. Pierson. ad Mær. Attic., p. 327, et Boissonad. ad Eunap., p. 264 sq. et 451, eodemque ad Aristænet., p. 681 sq.; noster ep. 4, p. 162, Πρὸς τοῦτο ἀφραταί θέρου; ἐς ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγῆ, γυναικῶν ὀλογῆ. Ἄπαντες ἀθεοκλήτου, ἐποτιώντο (ubi cod. Guelferbyt. hoc exhibet schol., παρεκάλου) Mon. vero n. 481, μετὰ κλαυθμοῦ παρεκάλου), τῶν φιλετάτων ὑπεμνήσκοντο. Ep. 140, p. 276, Τί οὖν ποτιώ (Schol. codicis Guelferb., Ἀσφορεῖς καὶ μετὰ θενοπαθείας ἱκετεύεις), καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν θακρῶν ἐγγεῖ. Anna Comnena *Alex.*, l. III, p. 98, D, ed. Possin, Θροῦς δ' ἐπῆρτο κόλῳ; ὤμωζον, ἐποτιώντο, ἀθεοκλήτου (malim ἀθεοκλήτου) Ἰδὸν σωτήρα ἐπιχαλούμενοι. Cf. Thom. Mag., p. 751 sq.

(28) Καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπερόνουν. Venet. C ὑπερόνουν. Loquendi usum illustrant Fritzschius ad Lucian. *Alexandr.*, c. 4, p. 221, et Jacob ad eundem libell., c. 4, p. 3.

(29) Ὁ τε χρόνος. Vitiose Mon. E. δτι Dein Mon. C pro συνθηστέραν mutilæ συνηστέραν. Tum e Flor. A rescripti ἐποίησεν. Nam illud vñ quod vocant ἐπελαυστικόν ante consonantes litteras a recentioribus cum vi addi solet. Vid. Boissonad. ad Eunap., p. 464, et ad Aristænet., p. 455, Poppo Prolegg. ad Thucyd., p. 219, Grauert ad Aristid., p. 417, Ast. ad Plat. *Prolag.*, p. 30, et 128, idemque ad Plat. *Phædr.*, p. 429, quibus addantur Censor Diodori Biblioth. hist., Excerptit. Vaticc. ex edit. Ludov. Dindorf. in *Ephemeridibus univers. litterar.*, tom. I, anni 1830, p. 141, et Jacobs ad Ælian. *De nat. animall.*, t. I, Præfat., p. xxii sqq. Cæterum cf. Synes., ep. 115, p. 254, Οἷς ἡμᾶς ὁ χρόνος συνηστέρους ἐποίησεν. De re vid. Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 4 et 76.

(31) Κατεξανέστη τοῦ πάθους. Sic Mon. A. Par. C, Vat. et Veneti B C. Flor. A κατεξανίστη, ἐ supra l scripto. Reliqui libri scripti et editi κατεξανίστη. In Rhed. t supra ras. positum. De huius verbi cum genitivo structura vid. Wesseling. ad Diodor. Sic., t. II, p. 175, 84. Noster *De Provid.*, p. 100, Καὶ ὑπ' αὐτῶν δυναμοῦται τοῦ νοῦ κατεξανιστάμενα. Pro vulg. τῶς δέ codd. omnes recte habent τὸ δέ, excerptio Par. A, in quo est τὸ κατὰ μικρῶν. Vid. Matthiæ Gramm. Gr., p. 575, Fritzschius in Questu. Lucian., p. 46 seq., Jacobs in *Darmstadtensibus Ephemerid. scholast.*, 1828, sect. II, n. 152, p. 1089, Grauert ad Arist. *Declamati.* Leptin., p. 105; Mon. A C καταμικρῶν, junctim.

(32) Διὰ ταῦτα ῥᾶων ἦν καὶ ἀνέφερον. Mon. A C διαταῦτα. Mon. C ῥᾶων. Achill. Tat., II, 7, p. 30, 50, ῥᾶων γεγονέναι II, 8, p. 31, 28, ῥᾶων οὖν ἐγγόνειν v, 22, p. 125, 6, ῥᾶων ἐγγόνει. Noster ep. 114, p. 254, ἀλλ' ἔστι σοι — — ῥᾶων γενέσθαι. Basil. M. ep. 1, t. III, p. 70 ed. Garn. ῥᾶων γέγονε τοῖς γράμμασι. Cf. Bergler. ad Alciphr. I, 58, p. 183, Reitz. ad Lucian. *Lexiph.* t. V, p. 514, Reiff. ad Artemid., t. II, p. 507, Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. II, p. 45 ed. Lips. Ἀναφῆρται. *resipiscere, respirare, recreari*, illustrant Zeunius ad Viger. *De idiot. l. Gr.* p. 187, Wernsdorf. f. ad Himer., p. 141, Matthæi in xxi, Vett. et clarorr. medicorum Græc. varr. opusc., p. 176; Boissonad. ad Eunap., t. I, p. 525 sq. et 375; Jacobs ad Philostr. *Imagg.*, p. 609; Fritzsche ad Lucian. *Alexandr.*, c. 25, p. 256; Jacobs ad eundem, p. 51; noster *Catalas. dict. in maximam barbarorum excurs.*, p. 299 (ubi perperam excus. 301), ἀλλ' ὡσπερ ζῶον δυσθανάτου, ἀνέφερε καὶ συνήθοις (sc. Pentapolis) τοῦ πνεύματος τὸ λεπτόμενον.

(33) Ἀρθυκίτησαν ἀπὸ βῆμα ἔτερον. Noster ep. 89, p. 230. — Ὅσπερ βῆματος ἀνθυκίτησαν

τος, καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια. Pro vulg. αὐτῷ ex codd. Par. A B C, Barb., Mon. A B C D, Vat. et Venetis A B restitui αὐτό. Flor. A legit αὐτὸ, ὃ superscripto. Αὐτὸ h. l. est *vel, adeo, s. statim*. Vid. Hermann. ad Viger. *De idiot. l. Gr.*, p. 755. Vocabulum βεῦμα, ut χῦμα et κλύδων, ad belli vel pugnæ impetum transferri monuit Blomfieldius in Glossar. ad Æschyl. *Sept. c. Theb.*, v. 64. Proxime Mon. C om. καί. Dein Venet. A μετὰ τοῦ συνηγούρου scribit.

(34) *Πρὸς δύο — οὐδ' Ἑρακλῆς*. De hoc proverbio celebratissimo vide Hadr. Jun. *Adag.*, p. 95, Heindorf. ad Plat. *Euthyd.*, p. 535, Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 256 sq., Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 516, et *Phædon.*, p. 688, Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 551 sq. et egregiam Ruhkenii Annotationem in *Biblioth. crit. nov.*, vol. II, p. 15 seq., nuper publici juris factam. Quibus add. Walz. ad Arsen. *Violet.*, p. 394 seq.

(35) *Τοὺς Μολιουρίδας*. Cteatum et Eurytum, Actoris et Moliones filios, alias a patre Actoridas (s. Actorionas), hic a matre Molionidas (s. Molionas) vocatos (vid. Homer. *Il.* II, 621, IX, 708 et 749, et XXIII, 638, Pausan., v. 2, 1, VI, 20, 8 et VIII, 14, 6. Apollodor., II, 7, 2; ibique Heyn., t. II, p. 184, et Walz. ad Arsen., l. c.), qui, cum Augeæ, Eleorum regi, contra Herculeum opitulatum venissent, Dameone ejus socio interfecto, ipsum ab Elide propulsarunt; postea vero quam ludos Isthmios spectatum iverunt, prope Cleonas ex insidiis ab eo interempti sunt. Vid. Pausan. VI, 20, 8; v. 2, 1 et II, 15, 1.

(36) *Πρὸς τὴν ὕδραν*. Τὴν in Rehd. erasum. De locutione εἰς ἐντὶν. Færtsch. Comment. crit. de locis nonnullis Lysie et Demosth., p. 44 seq., coll. Beier. ad Cic. *De offic.*, t. I, p. 128. Deinceps Barb. habet συνεστήχεσαν.

(37) *Ὁ καρχίνος*. Accentus in Mon. C a m. rec. correctus. Barb. et Mon. C E una cum Rhed. scribunt καρχίνος. Vitiose Flor. A αἰτή.

(38) *κἄρ ἀπειπεν*. Etiam defecisset. De verbo ἀπειπεν vid. Blomfield. Glossar. in Æschyl. *Sept. c. Theb.*, v. 840, et Bæht. ad Plutarch. *Flamin.*, p. 91, idemque ad Plut. *Pyrrh.*, p. 198. Noster *De regn.* c. 19, p. 55, ἀπειπεν πρὸς τοὺς πόνοους ἐκὼν ἰδιώτης ἐγήρα. Cf. *De insomn.*, p. 148; et Nicephor. Commentar., p. 426, C. Eodem sensu usurpatur a Synesio verbum ἀπειρηκέναι, de quo vide Hehd. ad Plut. *Timol.*, p. 384, in *Serm. ad Pæon.*, p. 508, καὶ Ξενοφῶν ἀπειρηκός, ὑπὸ τῶν συμφορῶν καὶ θανάτων, ἦδη τοὺς μυρίους παραλαβὼν, ἀπ' ἀκρας τῆς Ἡερῶν ἐπικρατίας κατήγαγεν, κ. τ. λ. Cf. Basil. M. *epist.* I, t. III, p. 69, ed. Garn. Mox in Vat. est τὸν Ἰώλεον. Par. C habet Ἰώλε (sic) v scripto supra ω. In Mon. C Ἰώλεω ex Ἰώλεω natum. Jolai, Irbiclis filii, qui ab Hercule contra hydram Lernæam et qui eam adjuvatum venerat cancerum dimicante in auxilium vocatus esse dicitur, item mentio fit in nostri ep. 150, p. 289, Θεοῦ δὲ ἔδει δῆπου καὶ Ἑρακλέους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἰώλεω συμμάχου καὶ παραστάτου. — Flor. A scribit ἀναπαγάγετο (sic).

(39) *Κἀγὼ μοι δοκῶ — παθεῖν*. Noster *De regn.* c. 28 p. 50, Κατῶδιν ἐμοὶ δοκῶ καὶ τοῖς ἰδιώταις. Cum perfecti infinitivo legitur μοι δοκῶ *epist.* 19. init., Οὐκ ἐν αἰτίαι μοι δοκῶ πεποιθῆσθαι τὴν κοινωνίαν τῆς ἐπιστολῆς. Constructur a nostro etiam cum infinitivo presentis et futuri. *De insomn.* p. 147; ep. 44, p. 182; et ep. 101, p. 259. Vid. Boissonad. ad Aristænet., p. 547. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 251 seq., coll. Jacobs. ad Achill. *Tat.* p. 436, et in *Lectt. Stobh.*, p. 116.

(40) *Ἐλεγῖα ποιῶ*. *Elegos facio*. Nam elegia nunc ad merum spectare et de distichis adhiberi post Francium ad Callin., p. 53 seqq. monuit Bæhrinus ad Plutarch. *Alcib.*, p. 254 sq., et ad ejusdem *Pyrrh.*, p. 225 ubi et. Indic. ferr. et verbb.,

p. 255; Rehd. dat ἐλεγείον. Flor. A et Mon. AC post ποιῶ distinguunt. — Petronius [c. 109, t. I, p. 650, ed. Burm. alt.], *Donec consumpta frigidissima urbanitate rediit ad carmina sua, cœpitque eapillorum elegidiaria* [sed Petron. edit. habent *elegidiarion.*] *dicere*. PETAV. — Deinde pro vulg. ὀρθῶν e codd. Par. B et Barb. recepi ὀρθῶν, quod conjecit nuper Bevingius.

(41) *Σὺ δέ*. Par. C σὺ δέ, superscr. πρὸς ἐαυτῶν. Ed. Turneb. σὺ δ'. Dein Mon. E ἐπὶ δέ. Post φαλακρῶν e Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Mon. ABDE, Vat., Venetis ABC et Rehd. inserui μέν, quam particulam libri editi, omittunt. Pro δοκεῖς Mon. E vitiose legit δοκεῖ. Pronomen indefinitum, cui h. l. inest vis intensiva atque affirmativa, significat *gar*. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 389. et 491. sq. idemque ad Plat. *Protag.*, p. 156. et *Phædr.*, p. 235. coll. nostro c. 7, p. 71. et *De provid.*, p. 92, et 93. Γεννάδας est *generosus, magnanimus*. Vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 359. Proxime Mon. E ἐμπελῆξη. Sed in. rec. deleto ei superscripsit a. Par. B ἐμπάξῃ, διαβοῆ, superscripto. Par. C et Vat. ἐμπάξῃ, φρονιζῆσαι superscripto Par. A πεμπάξῃ. Verbum ἐμπάξῃσθαι cum genitivo constructum ex usu Homericæ est. Vid. *Il.*, XVI; 50, et *Odys.* I, 271, et 505, II, 201; IX, 555; XVII, 483 al.

(42) *Ἔτρους προχειμένον*. Mendose Mon. E scribit ἔθρους. De voc. ἔτρουσ. vid. Ruhken. ad *Timæ.*, p. 105, ed. Roch. — Convivalem morem indicat. Multa enim in conviviis ac computationibus in calvos dicitur jaciebantur. Quo spectat elegans illa Carini, sive, ut nos emendavimus, Probi historia ἐν τῷ περὶ βασιλ. [c. 18, p. 32], qui cum lumi accubans pulvinutoque apposito a Parthorum legatis inventus esset, detracto pileo, caput, quod ei calvum erat, aperiens interuinatus est, sese, ni sniora consilia capesserent, agrum eorum omnem capite suo glabriorem redditurum. Vide quæ ad illum locum adnotavimus. Petronius [c. 109, t. I, p. 650 sq.] *Jam Tryphæna Gitona extrema parte putionis spargebat cum Eumolpus, et ipse vino solutus, dicta voluit in calvos stigmatosque jaculari*. PETAV. — Conf. Gonsalii de Salas Comment. ad Petron. b. I., t. II, p. 208 ed. Burm. alt. et Jacobs. in *Antholog. Gr.* t. IX, p. 423.

(43) *Γίνηται*. Sic Par. ABD, Florr. AB, Barb., Mon. ABD, Vat. et Venet. ABC; Mon. E γέννηται, γίνηται superscripto. Rehd. c. libris editi, γέννηται. Par. C et Mon. C γίνεται. Pro σαυτόν Flor. B et Vat. exhibent σαυτόν, Mon. B σαυτόν, ἐαυτόν superscripto. Mon. C et Venet. A ἐαυτόν. Litteras ε et σ in codicibus non raro confusas esse docuit Bastius Commentat. palæographi., p. 712 sq. Quapropter lectionem ἐαυτόν, si plurium codicum niteretur auctoritate, libenter recepissem, præsertim cum hoc pronomen ad secundam et primam quoque referatur personam et in libris Mss. sæpius obliuiscaturum sit. Noster ep. 8, p. 169, ἀλλ' εἴπερ ἐν ἀπασι λυπούμαι τοῖς ἐμαυτοῖς (at codd. Heidelberg. et Mon. 481 dant ἐαυτοῦ, quod etiam Guelferby., a pr. m. habebat. Cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 326), βουλόμην ἂν ἐν τοῖς ὀμπετέροις εὐφραίνεσθαι. Ep. 66, p. 207, Τί δή ποτ' οὐν ἀσύμφωνός ἐμι πρὸς ἐμαυτόν (ubi cod. Guelf., πρὸς ἐαυτόν scribit, quod videtur fuisse etiam in Mon. 476, in quo nunc exstat πρὸς αὐτόν ita, ut ante au una littera erasa sit); ep. 105), p. 248, ἀλλὰ καὶ αὐτόν (codd. Mon. 50 et 490, c. Lips. et marg. Petav. exhibent ἐμαυτόν, quod glossam sapit) οἶδα ἐν ἀσπεί (sic edit. Ald., Turneb. et Morell., quibuscumque faciunt codd. Monacæ. 50, 476, et 481, pro εἰ, ἀσπυ, quod Petav. 1, 2, haud merito in textum induxit) τε κατόντα καὶ ἀπ' ἀσπυ ἀνόντα, κ. τ. λ. Ep. 113, p. 254, Ἥμεῖς δὲ — οὐκ ἀρεϊθήσομεν ἐαυτῶν. Add. ep. 142, p. 278, *Serm. ad Pæon.* p. 308, et *De insomn.*, p. 147. Vid. etiam Jacobs.

ρος. De permutatione conf. Jacobs. ad Philostr. *Imagg.*, p. 447 sq. Deinde in Petav. 1, operarum vitio irrepserunt hæc, Οὐ δεινὸν εἰ ταῖς γυναιξίν ἀειδέστερα.

(22) Οὐ δεινὸν, εἰ ταῖς ἐκ γειτόνων. In Mon. C δεινὸν ε δεινὸν corr. Mox Flor. A, Par. D, Venet. C et Mon. D scribunt ἔγγειτόνων (i. e. ἐν γειτόνων). Et ita primitus erat in Rehd.; postea tamen corr. ἐκ γειτ. Mon. C ἔγγειτόνων (sic). De hac discrepantiâ vid. Bast. ad Gregor. Corinth., p. 47, Boissonad. ad Eunap., t. I, p. 554, ibidemque Wytenbach. t. II, p. 280; Mon. E habet ἔγγειτόνων, ἐκ pro ἐγ supersc. Mon. AE ἔγγειτόνων, junctim. Αἱ ἐκ γειτόνων sunt vicinæ. Vid. Fischer. ad Weller. Gramm., t. III, b, p. 125. Cf. Synes. *De incomm.*, p. 141, epist. 110, p. 253, et epist. 142, p. 278.

(23) Τὰ γὰρ ἐς ἀφροδίτην. Citat hæc Suidas in v. σωφροσύνη, ubi legitur τὸ γὰρ ἐς σωφροσύνην, item in v. τὰ γὰρ, ubi exstat τὰ γὰρ ἐς σωφροσύνην. Barb., Par. D, Venet. B et Mon. E, c. edit. pseudo-Petav. (Paris. 1651) præbent eis pro ἐς. Supple ἔγοντα vel φέροντα. Plenius noster *De Provid.*, p. 91, τῶν φερόντων εἰς λοιδορίαν Ὀστίδος. Eunap., p. 28, Τὰ ἐς ἀλήθειαν φέροντα. Vid. Siebelis ad Pausan., t. I, p. 10. Pro ἐγὼ Suidas l. alt. habet αὐτός. Post δικαιοτάτος (apud Suid., pro l. est δικαιοτάτα) intellige ὄν. Proxime Flor. B exhibet βελεροφόντη. Vat. βελλερόντη (sic). Margo codicis Barb. et codices Mon. BD βελλεροφώντη. Mon. E βελλεροφόντο, η supersc. o. Ante σωφροσύνης in Flor. A superscriptus est a m. rec. articulus τῆς. Dein Mon. B vitiose habet ἀμφοσθησάμ. Suidas l. alt. ἀμφοσθησάμ. Addit idem pr. l., post hoc verbum, φησὶν Ἀριστοτέλης. De re vid. Homer., II, vi, 155 seqq. Cf. Hadr. Jun. *Adagg.* in Collect. supra citat., p. 615.

(24) Ἀλλὰ καὶ μήτηρ, ἀλλὰ καὶ ἀδελφὸν. Alterum ἀλλὰ omittunt Mon. AE. Male. Nam iterata particula ἀλλὰ, ut Latinorum at, vel sed, orationis vim auget. Vid. Wytenbach. ad Platon. *Phædon.*, p. 142, et in *Philomath.* t. III, p. 87, et Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.* p. 146, coll. Heindorf. ad Horat., sat. I, 3, v. 32 seqq., p. 67. Noster infr. c. 18, p. 82, Ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ τις, ἀλλὰ (in Flor. B et Mon. AE ἀλλὰ neglectum) καὶ αὐτοῦ Σωκράτους, καὶ (ita libri omnes et scripti et editi; sed, ni fallor, legendum ἀλλὰ καὶ) τοῦ γεραϊτάτου τῶν Ἑλλήνων ἔπισθεν λάβοιτο. Dion., p. 7, ἀλλὰ καὶ (in codd. Par. A B D, Mon. B C D et Venetis n. 264, et 422, deest καὶ) Γλαύκων, ἀλλὰ (particula hæc in Mon. C om.) καὶ (deletum καὶ in Par. D) Κριτίας ἐκ τῆς ὁμοίας αὐτῷ διελέγοντο. Eustath. *Hysus.* x, p. 389 ed. Paris., Ἄλλ' ὁ τύραννος ἐκεῖνος, ἀλλ' (codd. Mon. 96 et 460, ignorant ἀλλ') ὁ θρασύς, ἀλλ' (novissima voce iidem libri carent) ὁ τὴν κηρύκτιον καταπαίζων, καὶ ὄλον καταψευσμένος αὐτό, τὴν σὴν παρθενίαν ἀποσεούληξεν (iidem codd. dant σεούληξεν). — Pro ἀδελφῶν Mon. E mendose scribit ἀδελφοί.

(25) Τὴν ῥέμουσι. Rehd. τί v. Τί h. l. est *eximium, insigne quid*. Sic ap. nostrum *De regn.*, c. 32, p. 56, ὧν τι (i. e. μέγα) καὶ ἥραλος. *De provid.*, p. 119, ἡ μὴν ἐπιποιῶντο δρώντες τι καὶ παθεῖν καὶ σφειν ἐντάφιον ἀρετήν. Plato *Phædr.*, p. 242, E, σεμνυνοσθαί, ὧς τι ὄντα. Gregor. Naz. or. XIX, p. 566, C. — Ἔς τι γίνονται. Vid. Reynders ad Plat. *Sympos.*, p. 4 seqq., et quæ infra annotavi ad c. 24, p. 87.

(26) Ἐδήλωσε δέ. Cod. Flor. A δέ. Ven. C καὶ ἡ παρύσατι. Eadem lectio exstat in cod. Paris. 851, teste c. l. Boissonadio *Anecdott. Gr.*, vol. IV, p. 297, cui merito improbat. De re cf. Xenoph. *Anab.*, I, 1, § 4.

CAPUT II.

(27) Ταῦτ' ἄρα. Mon. E habet πέναν' (sic). De Attica loquendi formula ταῦτ' ἄρα, Synesio frequenter usurpata, vid. mica ad or. *De regn.*, p. 182

Ada. nostrum infr. c. 12, p. 76; et *Serm. ad Pion.*, p. 308.

(28) Ἐποτινῶμην. Timæus Lex, Flaton., p. 221 (184, ed. Koch.): Ποτινῶμος ἐπικαλούμενος (vid. Bast. Append. ad epist. crit., p. 24) οὐ λῶπη, ubi vid. Ruhnkens, coll. Pierson. ad Mar. Attic., p. 527, et Boissonad. ad Eunap., p. 261 sq. et 451, eodemque ad Aristænet., p. 681 sq.; noster ep. 4, p. 162, Πρὸς τοῦτο ἀφεται θόρυδος ἐξ ἀρχῆς, ἀνδρῶν οἰμωγῆ, γυναικῶν ὀλογγῆ. Ἀπαντὰς ἔθεοκλύτου, ἐποτινῶντο (ubi cod. Guelferbyt. hoc exhibet schol., παρεκάλουν) Mon. vero n. 481, μετὰ κλαυθροῦ παρεκάλουν), τῶν φιλετάτων ὑπερμυήσκοντο. Ep. 140, p. 276, Τί οὐν ποτινῆ (Schol. codicis Guelferib., Δυσφορεῖς καὶ μετὰ θεινοπαθείας ἰκετεύεις), καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς τῶν θαυρῶν ἐγγεῖ. Anna Comnena *Alex.*, l. III, p. 98, D, ed. Possin, Θεοῦς δ' ἐπῆρετο πολὺς ὀμωζόν, ἐποτινῶντο, ἰθεοκλήτου (malim ἰθεοκλύτου), Θεὸν σωτήρα ἐπικαλούμενοι. Cf. Thom. Mag., p. 751 sq.

(28) Καὶ μικρὸν οὐδὲν ἐπερόσcur. Venet. C ὑπερόσcur. Loquendi usum illustrant Fritzschius ad Lucian. *Alexandr.*, c. 4, p. 224, et Jacob ad eundem libell., c. 1, p. 3.

(29) Ὁ τε χρόνος. Vitiose Mon. E. δτι Dein Mon. C pro συνηθετέρων inutile συνθετέρων. Tum c Flor. A rescripsi ἐποίησεν. Nam illud vō quod vocant ἐφαλκυστικόν ante consonantes litteras a recentioribus cum vi addi solet. Vid. Boissonad. ad Eunap., p. 464, et ad Aristænet., p. 455, Poppo Prolegg. ad Thucyd., p. 219, Grauert ad Aristid., p. 117, Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 30, et 123, idemque ad Plat. *Phædr.*, p. 429, quibus addantur Censor Diodori Biblioth. hist., Excerpt. Vatic. ex edit. Ludov. Dindorf. in *Ephemeridibus univers. litterar.*, tom. I, anni 1830, p. 141, et Jacobs ad Ælian. *De nat. animal.*, t. I, Præfat., p. xii sqq. Cæterum cf. Synes., ep. 115, p. 254, Οἱς ἡμᾶς ὁ χρόνος συνηθετέρος ἐποίησεν. De re vid. Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 4 et 76.

(31) Κατεξάρστη τοῦ πάθους. Sic Mon. A. Par. C, Vat. et Veneti B C. Flor. A κατεξάνιστη, ἐ supra l scriptio. Reliqui libri scripti et editi κατεξάνιστη. In Rhed. i supra ras. positum. De huius verbi cum genitivo structura vid. Wesseling. ad Diodor. Sic., t. II, p. 175, 84. Noster *De Provid.*, p. 100, Καὶ ὑπ' αὐτῶν δυναμοῦται τοῦ νοῦ καταξανιστάμενα. Pro vulg. τὸδε δέ codd. omnes recte habent τὸ δέ, excerpto Par. A, in quo est τὸ κατὰ μικρόν. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 575, Fritzschius in *Questis*. Lucian., p. 46 seqq., Jacobs in *Darmstadtensibus Ephemerid. scholast.*, 1828, sect. II, n. 152, p. 1089, Grauert ad Arist. *Declamatt. Leptin.*, p. 105; Mon. A C καταμικρόν, junctim.

(32) Διὰ ταῦτα ῥᾶον ἦρ καὶ ἀνέφερον. Mon. A C διαταῦτα. Mon. C ῥᾶον. Achill. Tat., II, 7, p. 30, 50, ῥᾶον γεγονάται II, 8, p. 31, 28, ῥᾶον οὐν ἐγεγόνειν v, 22, p. 125, 6, ῥᾶον ἐγεγόνει. Noster ep. 114, p. 254, ἀλλ' ἐστὶ σοι — — ῥᾶον γενέσθαι. Basil. M. ep. 1, t. III, p. 70 ed. Garn. ῥᾶον γέγονε τοῖς γράμμασι. Cf. Bergler. ad Alciphr. I, 58, p. 185, Reitz. ad Lucian. *Lexiph.* t. V, p. 514, Reiff. ad Artemid., t. II, p. 507, Wytenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. II, p. 45 ed. Lips. Ἀναφέρειν, *resipiscere, respirare, recreari*, illustrant Zetunius ad Viger. *De idiot. l. Gr.* p. 187, Wernsdorf. f. ad Himer., p. 141, Matthæi in xxi, Vett. et clarorr. medicorum Græc. varr. opuscul., p. 176; Boissonad. ad Eunap., t. I, p. 523 sq. et 575; Jacobs ad Philostr. *Imagg.*, p. 609; Fritzsche ad Lucian. *Alexand.*, c. 25, p. 256; Jacobs ad eundem, p. 51; noster *Catass. dict. in maximam barbarorum excurs.*, p. 299 (ubi perperam excus. 301), ἀλλ' ὡσπερ ζῶον δυσθανατοῦν, ἀνέφερε καὶ συνήροζε (sc. Pentapolis) τοῦ πνεύματος τὸ λειπόμενον.

(33) Ἀρθυπήγευσεν αὐτὸν βεῦμά ἔταρον. Noster ep. 89, p. 250. — Ὅσπερ βεῦματος ἀνθυπευσχέιν

τος, καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια. Pro vulg. αὐτῶ ex codd. Par. A B C, Barb., Mon. A B C D, Vat. et Venetis A B restitui αὐτό. Flor. A legit αὐτό, ᾧ superscripto. Αὐτό h. l. est *vel, adeo, s. statim*. Vid. Hermann. ad Viger. *De idiot. l. Gr.*, p. 755. Vocabulum ἔμψμα, ἢ κύμα et κλύδων, ad belli vel pugnae impetum transferri monuit Blomfieldius in Glossar. ad Æschyl. *Sept. c. Theb.*, v. 64. Proxime Mon. C om. καί. Dein Venet. A μετὰ τοῦ συνήγορου scribit.

(34) *Πρὸς δύο — οὐδ' Ἑρακλῆς*. De hoc pro-verbio celebratissimo vide Hausr. *Jun. Adagg.*, p. 95, Heindorf. ad Plat. *Euthyd.*, p. 535, Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 236 sq., Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 516, et *Phædon.*, p. 688, Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 551 sq. et egregiam Rubnkenij Annotationem in *Biblioth. crit. nov.*, vol. II, p. 15 seq., nuper publici juris factam. Quibus add. Walz. ad Arsen. *Violet.*, p. 394 seq.

(35) *Τὸς Μολιωνίδας*. Cleatium et Eurytum, Actoris et Moliones Ilios, alias a patre Actoridas (s. Actorionas), hic a matre Molionidas (s. Molionas) vocatos (vid. Homer. *Il.* II, 621, IX, 708 et 749, et XIII, 638, Pausan., v. 2, 4, VI, 20, 8 et VIII, 14, 6. Apollodor., II, 7, 2; ibique Heyn., t. II, p. 184, et Walz. ad Arsen., l. c.), qui, cum Ageus, Eleorum regi, contra Herculeum opitulatum venissent, Dæmeone ejus socio interfecto, ipsum ab Elide propulsarunt; postea vero quam ludos Isthmicos spectatum iverunt, prope Cleonas ex insidiis ab eo interempti sunt. Vid. Pausan. VI, 20, 8; v. 2, 4 et II, 15, 1.

(36) *Πρὸς τὴν ὕδρα*. Τὴν in Rehd. erasum. De locutione εἰς ἐνὶ vid. Færtsch. *Comment. crit. de locis nonnullis Lysiae et Demosth.*, p. 44 seq., coll. Beier. ad Cic. *De offic.*, t. I, p. 128. Deinceps Barb. habet συνειστήκεσαν.

(37) *Ὁ καρκίνος*. Accentus in Mon. C a m. rec. correctus. Barb. et Mon. C E una cum Rhed. scribunt καρκίνος. Vitiose Flor. A αὐτή.

(38) *Κῆρ ἀπέπειν*. Etiam defecisset. De verbo ἀπέπειν vid. Blomfield. *Glossar. in Æschyl. Sept. c. Theb.*, v. 840, et Baehr. ad Plutarch. *Flamin.*, p. 91, idemque ad Plut. *Pyrrh.*, p. 198. Noster *De regn.*, c. 19, p. 55, ἀπειπὼν πρὸς τοὺς πόνοους ἐκὼν ἰδιώτης ἐγήρα. Cf. *De insomn.*, p. 148; et Nicephor. *Commentar.*, p. 426, C. Eodem sensu usurpatur a Synesio verbum ἀπειρηχέναι, de quo vide Held. ad Rhin. *Timol.*, p. 384, in *Serm. ad Pæon.*, p. 508, Καὶ Ξανοφῶν ἀπειρηχότας ὑπὸ τῶν συμφορῶν καὶ θανατώνας, ἦδη τοὺς μυρίους παραλαβὼν, ἀπ' ἀκρας τῆς Περατῶν ἐπικρατείας κατήγαγεν, x. τ. λ. Cf. Basil. M. epist. I, t. III, p. 69, ed. Garn. Mox in Vat. est τὸν Ἰόλεω. Par. C habet Ἰόλεω (sic) v scripto supra ω. In Mon. C Ἰόλεω ex Ἰώλεω natum. Jolai, Iphiclis filii, qui ab Hercule contra hydram Lernæam et qui eam adjuvum venerat cancrum dimicante in auxilium vocatus esse dicitur, iteum mentio sit in nostri ep. 150, p. 289, Θεοῦ δὲ ἔδει δῆπου καὶ Ἑρακλέους; οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἰόλεω συμμάχου καὶ παραστάτου. — Flor. A scribit ἀντεπύγατο (sic).

(39) *Κάρω μοι δοκῶ — παθεῖν*. Noster *De regn.*, c. 28 p. 50, Κατιδεῖν ἐμοὶ δοκῶ καὶ τοῖς ἰδιώταις. Cum perfecti infinitivo legitur μοι δοκῶ epist. 19. init., Οὐκ ἐν αἰτίᾳ μοι δοκῶ ποιοῦσθαι τὴν κοινωνίαν τῆς ἐπιστολῆς. Construitur a nostro etiam cum infinitivo præsentis et futuri. *De insomn.* p. 147; ep. 44, p. 182; et ep. 101, p. 255. Vid. Boissonad. ad Aristænet. p. 547. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 251 seq. coll. Jacobs. ad Achill. *Tat.* p. 436, et in *Lect. Stobh.*, p. 116.

(40) *Ἐλεγεῖα ποιῶ*. *Elegos facio*. Nam ἐλεγεῖα unice ad merum spectare et de distichis adhiberi præst. Franciscum ad Callin., p. 53 seqq. monuit Bæchris ad Plutarch. *Alcib.*, p. 234 sq., et ad ejusdem *Pyrrh.*, p. 225 ubi cf. Indic. rerr. et verb.,

p. 255; Rehd. dat ἐλεγεῖον. Flor. A et Mon. AC post ποιῶ distinguunt. — Petronius [c. 109, t. I, p. 650, ed. Burm. alt.], *Donec consumpta frigidissima urbanitate rediit ad carmina sua, cœpitque capillorum elegiaria* [sed Petron. editi. habent *elegiariarum*] *dicere*. ΠΕΤΑΥ. — Deinde pro vulg. θρηγῶν e codd. Par. B et Barb. recepti θρηγῶν, quod conjecit nuper Bevingius.

(41) *Σὺ δέ*. Par. C οὐ δέ, superscr. πρὸς ἑαυτὸν. Ed. Turneb. οὐ δ'. Dein Mon. E ἐπὶ δέ. Post φαλακρῶν e Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Mon. ABDE, Vat., Venetis ABC et Rehd. inserui μέν, quam particulam libri editi. omittunt. Pro δοκεῖ Mon. E vitiose legit δοκεῖ. Pronomen indefinitum τις, cui h. l. inest vis intensiva atque affirmativa, significat *gar*. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 389, et 491. sq. idemque ad Plat. *Protag.*, p. 156, et *Phædr.*, p. 235. coll. nostro c. 7, p. 71. et *De provid.*, p. 92, et 93. Γεννάδας est *generosus, magnanimus*. Vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 359. Proxime Mon. E ἐμπείρη. Sed m. rec. deleta et superscripta a. Par. B ἐμπάξη, διανοῖ, superscripto. Par. C et Vat. ἐμπάξη, φρονιζέτις superscripto Par. A πεμπάξη. Verbum ἐμπάξασθαι cum genitivo constructum ex usu Homérico est. Vid. *Il.*, XVI; 50, et *Odys.* I, 271, et 505, II, 201; IX, 553; XVII, 488 al.

(42) *Ἐτρούς προκειμένον*. Mendose Mon. E scribit ἔθρους. De voc. ἔτρούς vid. Kuhnken. ad *Ti-mæ.*, p. 105, ed. Roch. — Convivalem morem indicat. Multa enim in conviviis ac computationibus in calvos dicitaria jaciebantur. Quo spectat elegans illa Carini, sive, ut nos emendavimus, Probi historia ἐν τῷ περὶ βασιλ. [c. 18, p. 52], qui cum humi accubans pulvinetisque appposito a Parthorum legatis inventus esset, detracto pileo, caput, quod ei calvum erat, aperiens interminatus est, sese, ni sæniora consilia capesserent, agrum eorum omnem capite suo glabriore redditurum. Vide quæ ad illum locum adnotavimus. Petronius [c. 109, t. I, p. 650 sq.] *Jam Tryphæna Gitona extrema parte potitionis spargebat cum Eumolpus, et ipse vino solutus, dicta voluit in calvos stigmatosque jaculari*. ΠΕΤΑΥ. — Conf. Gonsalii de Salas *Comment. ad Petron.* h. l., t. II, p. 208 ed. Burm. alt. et Jacobs. : d *Antholog. Gr.* t. IX, p. 423.

(43) *Γίνηται*. Sic Par. ABD, Florr. AB, Barb., Mon. ABD, Vat. et Veneti. ABC; Mon. E γέννηται, γίνηται superscripto. Rehd. c. libris editi. γέννηται. Par. C et Mon. C γίνεται. Pro σαυτὸν Flor. B et Vat. exhibent σεαυτὸν, Mon. B σαυτὸν, ἑαυτὸν superscripto. Mon. C et Venet. A ἑαυτὸν. Litteras e et s in codicibus non raro confusas esse docuit Bastius *Commentat. palæograph.*, p. 712 sq. Quapropter lectionem ἑαυτὸν, si plurimum codicum niteretur auctoritate, libenter recepissem. præsertim cum hoc pronomen ad secundam et primam quoque referatur personam et in libris Mss. sæpius obliterratum sit. Noster ep. 8, p. 169, ἀλλ' εἶπερ ἐν ἄσπαι λυπούμαι τοῖς ἑμαυτοῦ (at codd. Heidelberg. et Mon. 481 dant ἑαυτοῦ, quod etiam Guelferbyt., a pr. m. habebat. Cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 326). βουλόμην ἂν ἐν τοῖς ὑμετέροις εὐφραίνεσθαι. Ep. 66, p. 207, Τί δὴ ποτ' οὐκ ἀσύμμελός εἰμι πρὸς ἑμαυτὸν (ubi cod. Guelf., πρὸς ἑαυτὸν scribit, quod videtur fuisse etiam in Mon. 476., in quo nunc exstat πρὸς αὐτὸν ita, ut ante ea una littera erasa sit); ep. 105, p. 248, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν (codd. Mon. 50 et 490, c. Lips. et marg. Petav. exhibent ἑμαυτὸν, quod glossam sapit) οἶδα ἐν ἄσπαι: (sic editi. Ald., Turneb. et Morell., quibuscumque faciunt codd. Monac. 50, 476, et 481, pro εἰ, ἄσπαι, quod Petav. 1, 2, haud merito in textum induxit) τε κατιόντα καὶ ἀπ' ἄσπαις ἀνιόντα, x. τ. λ. Ep. 113, p. 254, Ἥμεῖς δὲ — οὐκ ἀφειδήσομεν ἑαυτῶν. Add. ep. 142, p. 278, *Serm. ad Pæon.* p. 308, et *De insomn.*, p. 147. Vid. etiam Jacobs.

ad Themist. orat. xxi. p. 285. ad calc. Dionys. Halic., *De composit. verbis*. ed. Götter. et ad Achill. Tat., p. 421, ac 932., Bekker. *Spec. Philostr.*, p. 68., Boissonad. ad Eunap. p. 342 et 591. et in *Anecdotti. Græc.*, Vol. II. p. 18, Bornemann. ad Xenoph. Anab., p. 451, Heid. ad Plutarch. *Æmil. Paul.*, p. 130.

(44) *Δή τιρι*. Par. A. δὴ τι.

(45) *Ἀνάσχου τοῦ λόγου*. In Petav. 2 typothe-
tarum errore exstat ἀνάσχου. De verbo ἀνάσχειν
cum genitivo constructo vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*
t. II. p. 675 et 1315. Jacobs. ad Achill. Tat.,
p. 745, et Bähr. ad Plutarch. *Flamin.*, p. 129,
noster. *De regn.*, c. 2, p. 5 : Ὅπως οὖν ἀνάσχεις
τοῦ ξένου γένους τῶν λόγων. *Dion.* p. 46. Οὐδ' οὗτοι
μέντοι διαρκῶς ἀνάχονται τῆς βαρχείας. *Ibid.* ἤς
(i. e. σχολῆς) ἢ φύσις ἡμῶν οὐκ ἀνάχεται. Cf. p. 52,
58, *De provid.* p. 113, 126. *De insomn.*, p. 142.
Ep. 52, p. 178; ep. 57, p. 199; ep. 66, p. 207;
ep. 67, p. 216; ep. 79, p. 226, 227; ep. 103, p. 243;
et ep. 148, p. 284.

(46) *Τήρησον ἐν πίσση, φασι, τὴν καρδίαν*. Par.
AC, Florr. AB, Mon. AC et Vat. dant ἐν πείσει. Barb.
ἐν πείσει (sic). Inter litt. ἐ et π superse. v. Mon. BD
ἐμπείσει. Mon. E ἐν πίσση, πίσση superscripto.
Rehd. ἐν πίσση. Mon. A in marg. hoc exhibet
schol. Τὸ, πείσει, ἐ μὲν ἀμφοτέρω διφθογγᾷ γρά-
φεις (a), οὕτως ἐπέσι· Τήρησον καὶ φύλαξον καὶ ἐκ-
φυγε τὸ πεισθῆναι. Εἰ δὲ ἰ καὶ ἰ καὶ δύο σίγμα (b)
(εὐρησαι γὰρ καὶ οὕτω), λέξεις οὕτω· Τήρησον τὴν
καρδίαν ἐν Πίσση [scribendum ῥήσιος erat Πίσση
et in seqq. Πίσαν. Vid. Bachmann. ad Lycophron
Alexandr., v. 1241 et 1359. Vol. I, p. 254 et 274].
Τουτέστι, Παρασκευάσον σεαυτὸν εἰς τὴν μάχην τοῦ
Δίωτος, ὡσπερ ἂν εἰ παρὰ Πίσσαν τὸν Ὀλυμπιακὸν
ἀγῶνα ἐμελεῖς ἀγωνισσῆσαι. Τὸ δὲ, φασι, λέγει, ἐπειδὴ
παροιμία ἐστίν. De confusione, videsis Boissonad.
in *Notices et extraits de mss. de la Biblioth. du Roi.*
t. XI, p. II, p. 87. Codd. Veneti BC. scribunt ἐν
πεισομῇ φασιν, quod merum est glossema. Egregie
Zonar. *Lexic.*, t. II, p. 1531, Πείσα· ἢ πείσις καὶ ἢ
πεισομῆ. Homericus locus, quem respexit noster,
exstat *Odyss.* xx, 25, ubi cod. Mon. 519, B, su-
perscriptum habet glossam ἐν τῇ καταπέσει. Vul-
gatum lectionem ἐν πείση probat etiam Gatakerus
(ad Marc. Antonin., III, § 6, p. 77. A), qui nostri
loci non immemor fuit. Cf. Kuster. ad Hesych.,
t. I, p. 1255, et Adolph. Meckerch., De vet. et rect.
pronuntiat. lingue Græc. in *Sylloge Scriptorum,*
qui de lingue Græc. vera et recta pronuntiatione
commentarios reliquerunt, p. 147 sq. Proverbium
illustrat Mich. Apostolius, VIII, 32, quem descripsit
Arsenius Violet., p. 250 : Ἐν πίσση τήρησον τὴν
καρδίαν ἀντὶ τοῦ Γενοῦ ἀνδρείου. Pro φασι in Par.
B et Barb. legitur φησι, non male. Intell. τις (i. e.
dicunt). Vid. Boissonad. ad Marin., p. 142 sq., et
ad Eunap., p. 417; *Usteri ad Plutarch. Consolat. ad*
Apollon., p. 61. Sic noster ep. 79, p. 227 : Οὐκ οἶδα
ὕπερ τίνων ἐκείνω (codd. Mon. 50 et 490, offerunt
ἀποτίνω) τοσαύτας δίχας (cod. Lips. in verso ver-
borum ordine legit τοσαύτας ἐκτίνω δίχας), καὶ εἰ
τω, φησί, θεῶν ἐπίφοβοι πρότερον ἤμεν, ἀποχρώντως
(cod. Mon. 490, addit γε) τετιμωρόμεθα. Ep. 101,
p. 259. Ἀλλὰ κόσμηται, φησὶν, ἂν ἐλαγες Σπάρ-
ταν.

(47) *Ὁ Ὀδυσσεύς*. Deletus est articulus in Ve-
net. A. In seqq. Mon. BD et Venet. B ante ἀνέκ-
πλητος (Par. B scribit ἀνέκπλητος) insertum habent
καὶ. Mon. C περὶ (sic). Dein Mon. B ὑπὸ τού-
του., γρ. ὑπὸ τοῦ λόγου superscr. Mon. E ὑπὸ τού-
του., τοῦ superscripto, Barb., Vat. et Mon. C ὑπὸ

(a) De locutione διφθογγᾷ (hæc vox in cod. per
compendium scripta est) γράφω vid. Bats. ad Gre-
gor. Corinth. p. 34 sqq. et Comment. palæogr.,
p. 805.

(b) Indeclinabile esse voc. σίγμα videbis e

τοῦ. Par. ABCD, Florr. AB, Mon. A et Venet. A ὑπὸ
του. Venet. C ὑπὸ τούτου.

(48) *Τι φῆς*. Dedi φῆς sine i subscr. Vulgo
φῆς. Vid. Asi. ad Plat. *Protag.*, p. 12. Cæterum de
hac interrogandi formula, qua Plato, Lucianus
aliique orationis animandæ causa frequenter usi
sunt, egregie observavit Jacobs ad Lucian. *Toxar.*
p. 41.

(49) *Τοιγαροῦν ἄκουε*. Mon. C Τοιγαροῦν (sic).
Simile est ἄκουε δὴ, de quo vid. Boissonad. ad
Philostr. Her., p. 350.

(50) *Οὐδὲν ἐξέλττειν*. Mon. BD habent οὐδέ,
quod fortasse non spernendum est. Vid. Jacobs ad
Philostr. Imag., p. 624 et 642. Rariorem verbi ἐξ-
έλττειν usum attigit Lobeckius, ad Phrynich.,
p. 30.

(51) *Ἀπτόε ἐρῶ*. Similes Platoni familiares lo-
quendi formulæ sunt ἐγὼ ἐρῶ, ἐγὼ φράσω, quæ
præsertim in responsonum exordiiis non sine qua-
dam gravitatis affectatione ponuntur. Vid. C. F.
Hermann. ad Luciani libell., *Quomodo histor.*
conscribi oport., p. 27.

(52) *Γλαφυρόν*. Vid. Boissonad. ad Marin.,
p. 94; *Anecdotti. Hemsterhuss.*, t. I, p. 85; Bähr.
ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 162. Proxime a Flor. B
καὶ abest.

(53) *Προσιζάνει τῇ μνήμῃ*. Flor. A προσζά-
νον εἰ supra non scripto. Par. B προσζάνων. Barb.
προσιζάνει. Verbum προσιζάνει sæpius metarpho-
rice usurpant; e. c. *Æschyl. Prometh.*, v. 285 sq.

Ταῦτά τοι πλανωμένη
Πρὸς ἄλλοτ' ἄλλον πημονῆ προσιζάνει.

Ibid. v. 692 sq.

Φίλου γὰρ ἐχθρὰ μοι πατρός τέλει ἀπὸ
Σπρῶς ἀκλυῶτοις δμμασι προσιζάνει.

Noster ep. 148, p. 284. Ἥκιστα γὰρ τοῖς ἀγορευταῖς
ἡμῖν προσιζάνει τὸ φιλότιμον πάθος. Ep. 44, p. 183.
Ἄλλ' ἐν ᾧ γὰρ τις ἤμαρτε βίω δίχας διδοῦς, οὐ πάνυ
προσετηκὸς ἔχει καὶ προσιζῆσαν τὸ πάθος, x. t. l.
Aristænet. II, 1, p. 139 ed. Boiss., Ἀνασθεῖ γὰρ
καὶ ἀπηνηθῆσθε σώματι οὐ πέφυκε προσιζάνειν ὁ
Ἔρως. Agath. *Histor. Pref.*, p. 5, ed. Niebuhr.,
Τὸ γὰρ προσηκὲς ἀταίς καὶ αὐθαίρετον μᾶλλον εἰ
ἐμφύεται καὶ προσιζάνει. Cf. Boissonad. ad *Phi-*
lostr. Her., p. 579.

(54) *Οὐδὲ βουλόμενον ἐπιλαθῆσθαι με οἶόν τε*.
Par. C et Vat. mutato verborum ordine legit me
ἐπιλαθῆσθαι, et pro me Mon. E perperam me. Simili-
ter noster ep. 149, p. 288. Οὐδ' ἂν εἰ πάνυ βουλη-
θῆίμεν, ἐπιλαθῆσθαι δυνάμεθα τῆς γλυκυτάτης σου
ψυχῆς. — Mon. CE c. Rehd. οἶόν τε.

CAP. III.

(55) P. 4. *Ἀναστάς ἔωθερ*. Mon. C ἔωθε, qua de
forma vid. ad c. 1, p. 65. A. Idem liber in marg.
habet. Ἐξ τοῦ Δίωτος· λόγου. Venet. C, ἐξ τῶν τοῦ
Δίωτος. — Neque exstat hæc Dionis Oratio : neque
Photius in Catalogo illarum, quas 78 numerat,
istam recenset. PETAV. — Pro ὅπερ in Vat. est
ὅπως, deinde in Mon. E ἔωθε.

(56) *Ἐπεμειλούμην τῆς κόμης*. Sic infra. Καὶ
τὰς κόμας παρὶ πλείστον ποιούμενοι, ἐπιμελοῦνται
οὐ βαθύμως, et paulo post ἐκάθηγτο ἀσκούντας ἐπὶ
κόμας. De his similibusque verbis, quibus Græci
cognæ curam atque ornatum designabant. Vid.
Anecdotti. Hemsterhuss. t. I, p. 106.

(57) *Μυλαχώτερον τὸ σῶμα ἔχωρ*. Venet. C μα-
λαχώτερον. Articulus, qui in vulgatis libris deest,

Schäeferi Annotat., ad Gregor. Corinth. p. 712.
Add. Porson. et Schäefer. ad Euripid. *Med.* v. 476,
p. 58, ed. Lips. tert. ibique Schäefer. in *Indic. Gr.*,
p. 137.

repositi ex Florr. AB, Monacc. CD et Venet. C. Par. D habet το superscript. ante σῶμα. Cf. cap. 4, p. 66, ubi eadem repetuntur verba et codices mei omnes τὸ σῶμα præbent. Idem articuli usus obliquet infra, ubi est καθάρων φέρειν τὴν κόμην c. 5, init. Τί γάρ, εἰ ψιλὴν μὲν ἔχει τὴν κεφαλὴν, λάπιον δὲ τὸ φρονούν, κ. τ. λ.; c. 6, p. 69, A, Λαβόντας ἀποχρῶν τὸ ταχυήριον. Ep. 4, p. 161. — Οὐδὲνί θέμις ἐστὶν ἐνεργὸν ἔχειν τὴν χεῖρα. Et apud Platon. *Phædon.*, p., 80. C: 'Ἐάν μὲν τις καὶ χαρμέντως ἔχων τὸ σῶμα τελευτήσῃ καὶ ἐν τοιαύτῃ ὥρᾳ.

(58) Πάνυ τῶν συνέστρακτο. « Apuleius *Apolo-* *log.* 1, t. II, p. 388 sq. ed. Oudendorp. *Capilius*, *ipse, quem isti aperte mendacis ad leucocinium decoris promissam dicere, — vides quam sit amœnus ac delicatus, — horrore implexus utque impeditus, superbo tomento assumilis, et inæqualiter hirtus, et globosus, et congestus, prorsus inenodabilis diutina inebria non modo comendi, sed saltem expediendi et discriminandi.* » ΡΕΤΑΥ.

(59) Συνεπέλεκτο. Barb. a. m. pr. συνεπέλε- *κτο*, a sec. vero συνεπέλεκτο. Venet. AC συνε- *επέλεκτο*. Vat. συνεπεπέλεκτο (sic). Idem liber cum *Par. C oia*, ον superscripto, Mon. C oio. Pro ὄλων *Petav.* 1, 2, οἰων. Proxime Mon. A παρὰ τοῖς σκέ- *λεσιν*. Mon. B σκέλεσιν (sic) κα superscrib. loco *σκ...* — « Latini *soloecem* appellabant. Festus (*Fragm.* p. 53, ed. Dacier.), *solox lana crassa*, vel *pecus lana contextum*. Lucil. (48, p. 47. ed. *Dous.*).

Puscali pecore ac montano, hirtio atque soloce. *Gloss.* Solox ἰσρὸν καὶ παχύ. Ubi ἴσριον παχύ le- *gendum.* » ΡΕΤΑΥ.

(60) Πολὺ δέ. De tractione vocis πολὺ vid. *Annotat.* ad c. 21, p. 85. Vat. δὲ male om. Ὡς *ἀν*, participio iunctum, est *utpote*. Vid. Jacobs. ad *Achil.* *Tal.*, p. 541. Ita noster infr. c. 6, p. 68, ὡς *ἀν*, οἶμαι, τῆ μέθρ κερκτραμένους. Deinde Mon. E *συνεπεπλαγμένα* (sic) συμ... superscr. Articulus *τῶν* ante *τριῶν* a Venetis BC auest.

(61) Ὁρθήναι ἐς ἀγρία ἢ κόμη καὶ βαρεία. *Flor.* B ἢ κόμη ἀγρία καὶ βαρεία. *Par. C.* et *Vat.* *ἀγρία καὶ βαρεία ἢ κόμη*. De constructione ad- *jectivorum* cum infinitivo passivi vid. *Matthiæ* *Gramm.* *Gr.* p. 1049, seq. Pro βαρεία *Wytenbach.* *Epist. crit. ad Kuhnken.* p. 248, ed. Schaefer. *legendum* censebat βαρεία. Sed quantum voce, *βαδύς* et *βαρύς* facile confunduntur (vid. *Boissonad.* *ad Marin.*, p. 76, et ad *Eunap.*, p. 289) et noster *infra*, c. 9, p. 72, βαθείας *τριχός*, et c. 15, p. 79, *κόμη* καὶ *πίγωνα* βαδύν habet, tamen, cum *ἀγρία* et *βαρεία* h. l. bene sibi respondeant, mutatione *non* opus esse mihi videtur.

(62) Ἀσπικότο. Sic *Florr.* AB, Barb., Mon. *ABD*, *Rehd.*, *Morell.* *Schediasmat.* in *Dion.*, *Chry-* *sost.* t. II, p. 702, ed. *Reisk.*; et *Petav.* 2. Mon. C. *ἀσπικότο*. Mon. E *ἐπισπάτο*, ἀπτα superscripto, *Editt.* *Turneb.* et *Petav.* 1, c. *Pseudo-Petav.*, qui- *buscum* conspirare videntur *codd.* *Vatic.* et *Venet.* A, habent ἀσπικότο. *Venet. C.* *διασπάτο*, *Venet.* B *ἐσπίτο*.

(65) Ἐπῆμι μοι — ἐπανεῖν. Mon. BD *perperam* *scribunt* ἐποῖσι, quod primo fuit etiam in *Mon. C.* De hac permutatione facillima vid. *Boissonad.* *Anecdott.* *Gr.* vol. II, p. 444 seq. *Rehd.* a. m. pr. *habebat* ἀπῆσι. Sed α postea mutatum in ε. Con- *structionem* verborum ἐπῆναι et ἐπέργασθαι, qui- *buss* inest significatio *einfallen*, illustratam dederunt *Hemsterhus.* ad *Lucian.* I, p. 206: *Bakius* ad *Cleo-* *med.*, p. 421 sq.; *Stebens* ad *Paus.*, v. 4, 4; *Blehr.* ad *Plutarch.* *Flamin.* p. 108; *Astius* ad *Plat.* *Phædr.*, p. 538; *Gorg.*, p. 271; et *Phædon.*, *p.* 491. Ita noster *Dion.*, p. 41, *Διδάσκων* ἄπτα *μοι* φρονεῖν ἐπιτοεὶ περὶ ἐκάστου συγγραφείως τε *καὶ* συγγράμματος. *Ibid.*, p. c., Ταῦτά μοι περὶ *Δίωνος* εἰπεῖν ἄλλῳ. P. 51, οἷς — ἐπῆλθε διενέγ-

καὶ τοῦ πλήθους, εἰ εἰ γὰρ ἐπέλθοι φιλοσοφεῖν τοῖς *κρίσις*. Cf. *infr.* c. 19, p. 82, et *Gregor. Naz.* or. II, *p.* 63, C; et or. IV, p. 100, B.

(64) Οἱ φιλόκαλοι ὄντες. Ita *Par.* ABC. *Flor.* *B*, *Barb.*, *Mon.* *ABCD*, *Vat.*, *Venet.* *ABC* et *Rehd.* *c.* *Morell.*; reliqui c. *editt.* *Turneb.* et *Petav.*, 1, *2*, *perperam* οἱ. *Venet. C.* *φιλόκαλοι* (sic).

(65) Τὰς κόμας περὶ πλείστον ποιούμενοι. Cf. *Seneca* *De brevitate vitæ*, c. 12; *Mon. C.* *οὐραθύμως* (sic).

(66) Ἀλλὰ καὶ κλάμῳν τινα ἔχουσιν. Καί, *quod* facile excidere potuit, *receptum* ex *Mon. E.* De ἀλλὰ καί, *quin etiam*, vid. *Ast.* ad *Plat.* *Protag.* *p.* 208, *Pro* αἰεῖ, quod *Flor.* A, *Par.* *BCD*, *Barb.* et *Vat.* c. *Morell.* atque *Petav.*, 1, 2, agnoscunt, in *Par.* A, *Flor.* B, *Monacc.* omnibus, *Venet.* A et *Rehd.*, atque *edit.* *Turneb.* exstat αἰεῖ. *Venet.* *BC* hanc vocem omittunt. De utraque forma vid. *Bornemann.* ad *Xenoph.* *Anab.*, II, 3, 13, p. 118; et *Ast.* ad *Plat.* *Phædr.*, p. 424, coll. eodem, *p.* 230.

(67) Ἐξαιρουσιν αὐτήν. *Mon. E* ὦ. *Deim* *Turneb.* et *Petav.* 1, c. *pseudo-Petav.* *ξαιρουσιν*. In *proximis* e *Florr.* *AB* ἀδορτανῆ ἀγωνισιν. *Reliqui* *libri* *scripti* et *editi* *dant* ἀγωνισι. *Vid.* *supr.* ad c. 2, *p.* 64.

(68) Καὶ τοῦτο δὴ τὸ χαλεπώτατον. *Venet.* *C* καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ χ. *Barb.* δει pro δῆ. *Articulum* *Mon. D* om. in *nostris* ep. 57, p. 195, ubi *editt.* *Turneb.* et *Petav.*, 1, 2, c. *pseudo-Petav.* male *legunt*: καὶ τοῦτο χαλεπώτατον τῶν συμβεβηκό- *των* ἐστὶ μοι. *codd.* *Guelserb.*, *Lips.* et *Mon.* 476, *ac* 481, una cum *editt.* *Ald.* et *Morell.* recte *habent* *τοῦτο* τὸ χ. — *Paulo* post *Flor.* A *exhibet* ὑπερσεί- *δοιτες*, v *superponit*. *litt.* i, ὑπὲρ (sic m. *rec.* scrip- *sit* pro ὑπὸ, quod pr. m. *dererat*) τῆς κεφαλῆς. *Pro* ὑπὸ τῆς κεφαλῆς, quod exstat in *libris* *editt.*, *recepti* ex *cod.* *Mon.* A, *Turneb.* *lect.* *Varr.* et *marg.* *Petav.*, 2, ὑπὸ τὴν κεφαλὴν. *Par.* *ABCD*, *Barb.*, *Vat.*, *Venet.* et *Mon.* *BCD* *scribunt* ὑπὲρ *τὴν* *κεφαλὴν*. *Flor.* B, *Rehd.* et *Mon.* E ὑπὲρ τῆς *κεφαλῆς*. De permutatione præpositionum ὑπὸ et ὑπὲρ ob unum idemque compendium, quo in *codd.* *nounnunquam* *scribuntur*, sane facillima vid. *Bast.* *Commentat.* *paleograph.*, p. 846 seq. Cf. *infr.* ad c. 12, *init.* *Mox* *Venet.* B *iotacismi* vitio *habet* ἀπέχει.

(69) Καλοῦς τε καὶ φοβεροῦς αὐτοὺς *κοι-* *σεις* *ποιεῖν*. *Mon.* E *καλοῦσε* (sic). Αὐτοῦς, *quibus* *editions* *carent*, præbuerunt *codd.* *Par.* *ABCD*, *Flor.* A, *Barb.*, *Venet.* *AB* et *Mon.* *ABCD*; *habent* *etiam* *Flor.* B et *Vat.*, sed hoc ordine: φοβ. *κοικεν* αὐ- *τοῦς* *ποιεῖν*. Verbi *ποιεῖν* *novissima* *syllaba* in *Mon.* *C* *supra* *ras.* *correcta* *est*.

(70) Ἐάν πάνυ ἠδύς ἤ. *Par* *ABD*, *Barb.*, *Mon.* *BCD*, *Venet.* *BC* et *Rehd.* *pro* *κάν* offerunt *ἄν*. Ita *exhibebat* *etiam* *Flor.* A; *correctum* *tamen* a *m.* *rec.* *κάν*. *Pro* ἠδύς in *Flor.* B *est* *γλυκύς*. Deinde in *Mon.* E *vitiose* *scribitur* *βραδύς*.

(71) Δοκίμοι δὲ μοι καὶ λακεδαίμονιοι. *Historiam* *vide* *apud* *Herod.* *Polih.* (c. 208 et 209); *Plut.* *Arophih.* (t. II, p. 189, F. ed. *Frcof.*); *Just.*, I, 2 (c. 11); *Valerium* I, 3, c. 2 (*Extern.* 3). *ΡΕΤΑΥ.*

(72) Ὡς τότε ἤκουες. *Vitiose* *Mon.* *BCD* *vid.* Deinde *Venet.* *BC* ὄποτε. *Τότε* h. t. *est* *otim.* *Vid.* *Lexic.* *Xenoph.*, t. IV, p. 321, et *Jacobs.* *Addita-* *ment.* in *Athenæ.*, p. 36 seq.

(73) Τῶν Ἑλλήνων. *Rehd.* τῶν ἑλλ. ὄν pro ὦν *superscript.* a. m. pr. *Sed* *postea* *erasum.*

(74) Βασιλέα. l. e. *regem* *Persarum*, a *Græcis* *βασιλέα*, vel τὸν βασιλέα κατ' ἐξοχὴν *vocatim.* *Vid.* *Sturz.* *Lexic.* *Xenophon.*, t. I, p. 525 sq.; *Bre-* *minus* *ad* *Cornel.* *Nep.* *Agessil.*, II, 1.

(75) Τριακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες. *Barb.* τῶν *ἀριθμὸν* (sic). *Noster* *ep.* 78, p. 225: Οὗτοι δὲ εἰς *ἦδη* *καὶ* *τρὶς* *πρὸς* *ἄνδρας* ὑπὲρ *χιλίους* τὸν *ἀριθμὸν*

μόνο τετραράκοντα μετά τοῦ Θεοῦ — παρὰ-
ξάντο. *Catastas.*, s. *Elog. Anysii*, p. 305; ὅπερ
χίλους ὄντων τὸν ἀριθμὸν. Legitur omissio articulo
ap. Pausan. iii, 5, 3, οἱ ὀνομαζόμενοι γέροντες
ὄκτω καὶ εἴκοσι ὄντες ἀριθμὸν. De hoc loquendi
usu, cui respondet nostrum *an der Zahl*, vid.
Heur. Steph. *Thes. L. Gr.*, t. 1, p. 565. E., Bast.
Ep. crit., p. 225, ibique Append., p. 50., Bern-
hardy *Wissenschaftliche Syntax der Gr. Spr.*, p.
418. — Mon. E perperam scribit ἀξίθητο. Locu-
tionem ἀσκεῖν τὰς κόμας illustrant Boissonad. ad
Philostr. *Her.*, p. 575, Creuzer. et Ochsner. in
Orell. Supplement. ad Nicol. Damasc., p. 54; cf.
infr. c. 15, p. 79. A. De re vid. Wesseling. et Val-
cken. ad Herodot., vii, 208, p. 602, 73.

(76) *Τὸ τοιοῦτον*. Par. AB, Florr. AB, Barb.,
Mon. AB et Veneti omnes exhibent τὸ τοιοῦτο. Mon.
D τὸ τοιοῦτον (sic). Ita infra c. 9, c. fin. μηδὲν
τοιοῦτο, ubi soli Barb. et Mon. C τοιοῦτον scribunt,
et c. 10, p. 73, A, τὸ τοιοῦτο, quo loco in Mon. D
legitur τὸ τοιοῦτον. In Mon. C v abrasum. Cf. Ast.
ad Plat. *Protag.*, p. 43, et *Phædr.*, p. 598; Bre-
mnius ad Lys. *Oratt. select.*, p. 32; idemque ad
Demosth. *Oratt. select.* sect. 1, p. 72. Verumtan-
tamen h. l. retinendam censui alteram formam,
utpote in clausula pleniore atque graviore,
quam reliqui codd. cum vulgati. libris tuentur.

(77) *Ἀπό γε μὴν ὀρθαλμῶν*. Ge μὴν est *certe*
vero, at vero. Vid. Hermann. ad Viger. *De L. Gr.*
Idiot., p. 828, et Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 23. Cf.
infr., p. 83, et c. 20, p. 85, et *De Provid.*, p. 104.
In seqq. Mon. C a m. pr. habebat τοῦ; καλλούζ.
Sed alterum λ postea erasum. Mox in Flor. A οὐδὲ
m. rec. in εἰ δὲ mutavi.

(78) *Οὐδενός οὖν*. Flor. A οὖν a m. rec. habet;
Par. B omittit. Paulo post in eodem libro Flor. a
m. pr. scriptum erat ὡ περ. Altera corr. ὡπερ.
Dein Barb. τὸ. ἄλλω. De re vid. II, ii, 477 sqq.,
et iii, 166 sqq.

(79) *Τὸς Ἑλληνας ἐλίκοπας καλεῖ*. Mon. E
ἐλίκοπας. Vid. II, i, 389 (coll. v. 98), et al.

(80) *Τὸ κοινόν*. Sc. ὄνομα. Locutionem τινὰ
καλεῖν ὄνομα illustrat Matthiæ *Gramm. Gr.* p.
769; Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 802; Stallbaum.
ad Plat. *Phædon.*, p. 175, et ad *Sympos.*, p. 152,
Euripid. *Med.*, v. 466.

Ἦ παρὰκλιστε τούτο γάρ σ' εἰπεῖν ἔχω
Γλώσσῃ, κ. τ. λ.

Noster ep. 152, p. 267: Οὐδὲ γὰρ ἄξιον καλεῖν αὐ-
τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ λητάς ἢ λιποδύτας, ἢ τι
τοιοῦτον ὄνομα μικροπροπέττατον. Cf. infr., c. 10,
p. 74. - Proxime pro πάντας Par. ABD, Florr.
AB, Barb., Vat., Veneti, Mon. BCD et Rehd. legunt
πάντας. Verba πρώτων μὲν Ἀχιλλέα in Venet. C
desunt. Venet. A scribit τὸν Ἀχιλλέα, Mon. E
Ἀχιλλέα. Post ξενθῆς Rehd. δὲ om. Vid. II, i, 197.
Ceterum cf. Dion. Chrysost., or. xxi, p. 508.
Dein Vat. et Venet. A c. Mon. D dant Πηλεΐονα.
Pro Μενέλαον e Par. AB, Florr. AB, Barb., Venet.
BC atque Mon. BCD adoptavi Atticam formam
Μενέλαων, quæ occurrit etiam in nostri Dion.,
p. 44, ep. 126, p. 261, et ep. 142, p. 278. Contra
vulgaris forma ὁ Μενέλαος legitur c. 20 init. Post
ξανθὸν intellige αὐτόν. Deinceps Mon. E perperam
scribit ἐπινομάζων. Ita a m. pr. exhibebat etiam
Rehd. Mon. A dat ὀνομάζων. Pro vulg. ἀπὸ κόμης
codd. mei omnes cum Morell. recte habent ἀπὸ
τῆς κόμης. Vid. II, iiii, 284. Proxime Mon. C ἔκτο-
ρος. In Flor. A χαίτης inter lineas correctum.
Deinceps Mon. A a m. pr. videtur habuisse μέ-
μνηται, cum ante ται una littera erasa sit. Pro
πεφόρητο in Morell. erratum est πεφόρητο. In
Flor. A vitium πεφόρητο τα καὶ altera manus cor-
rexit. Veneti tres præbent πεφόρηται. Vid. II,
xiii, 401 sq., et ibi Heyn., t. VIII, p. 529 sq. Cf.

etiam Dio. Chrysost. loco supra citato et noster
c. 19, p. 82, ibidemque Petavii *Annotat.*

(81) *Ἐυφρόβου γε μὴν*. In Flor. A a pr. m.
erat μέν, quod ab altera mutatum est in γε
μὴν. De Euphorho vid. Homer. II. xvii, 51 sq.,
Horat. Od. i, 28, 10 seqq.; ibique interpret.
Ovid. *Metamorphos.* xv, 160 seqq., Dio. Chry-
sost., l. 1., et Lucian. *Somn.*, c. 13, p. 266.
ed. Fritzsche. — Barb. vitiose ἄλλω pro ἄλλο
habet. Mon. C αἰματίοι (sic) et χαρίτεσιν. Mon. E
ὁμοῖοι, αἰ superscripto. Post χρυσῶ Par. ABD et
Mon. BCD c. Rehd. te om. Kal deest in Petav. 1,
2. Mox Par. BC, Barb., Mon. A et Vat. exhibent
ἐσφῆκοντο, quod vitium plures occupavit codd. in
Lucian., l. c. Flor. A ἐσφῆκοντο, ω superscripto,
o syll. xov. Cf. Heyn. ad Homer. l. 1., tom. VII,
p. 289 sq.

(82) *Καὶ τὸν Ὀδυσσεά δέ*. Δέ obtulerunt codd.
Mon. A et Venet. A; reliqui libri c. editi. om.
Deinceps Venet. A scribit ὅταν ἐθέλοι. In Mon. C
η corr. ex et. Paulo post Flor. A habet ἐπίδειξαι,
ἀνα superscribitur. Sed vitiosa egregie firmata
iis, quæ supra dixit: οὐδὲ — ἡγείται τὸ κάλλος
ἐπίδειξεν. Ita et Plato *Conviv.*, p. 195, D: Πουητοῦ
δ' ἐστὶν ἐνδής — πρὸς τὸ ἐπίδειξαι θεοῦ ἀπαιλό-
τητα. — Δ' οὖν, quod idem liber Flor. pro γούν a
pr. m. habebat, postea deletum est. Idem dai ἐβει-
ραι, τριχῆς superscript. Respexit sc. noster *Odys.*
xvi, 476, ubi olim legebatur ἐβειράδες; post vero,
præeunte Aristotele, receptum est γαντιάδες.

(83) *Πάλιν δ'*. Par. ABCD et Mon. ABCD c.
Rehd. legunt δέ. In Flor. A καδὲ a m. sec. in καὶ
δέ mutatum est. Ante καδὲ κάρητος textui codicis
Mon. C inserti sunt versus Homericis ex *Odys.*
xxiii, 156—157, et 159—163. Cf. *Odys.* vi, 250,
252—255, quos cod. Mon. A in marg. a m. rec.
habet. Mon. E ὀκλήθων ἄνθαι, ὀκλήθωv superscr.
Cf. Bast. Ep. crit., p. 256, Boissonad. ad Philostr.
Her., p. 475, interpretes ad Aristanet., p. 221
sq. ed. Boisson., Jacobs ad Philostr. *Imagg.*, p.
551. Deinde idem liber dat ἡμοῖως.

(84) *Πρᾶπειν*. Barb. πρέπει. In proximis codd.
mei omnes, præter Venet. AC, cum edit. Turueb.
et Morell. recte habent ὁ κόσμος ὁ τῶν τριχῶν.
A Petav. 1, 2, τῶν abest.

(85) *Γυναικῶν γούν περὶ τοῦ κάλλους*. In Flor.
A erat γούν a m. pr.; a sec. scriptum δ' οὖν. De
permutatione vid. Boissonad. ad Philostr. *Her.*,
p. 512 et 521. Adde meo ad *Or. de regn.*, p. 253.
Mon. A. Par. C et Venet. A exhibent οὖν. Articulu-
m ante κάλλους inserui ex Mon. A, Par. C et
Vat. Rehd. dat περὶ κάλους, λ superscripto, a pr.
m. De verbo φαίνεσθαι cum participio constructo
vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 385, coll. nostro intr.,
c. 4, p. 66; c. 6, p. 68; c. 21, p. 85; al. Ἐπεὶ
τοὶ καὶ (vid. Porson. ad Euripid. *Med.*, v. 675;
eiusdemque *Advers.*, p. 241), occurrit etiam infr.
c. 17, p. 81, et Dion., p. 58. In Mon. C ἐπαίνει
ex ἐπαίνειν correctum.

(86) *Χρυσῆν γὰρ Ἀφροδίτην*. Vid. II, iii, 64;
et xiii, 470. Cf. Fischer. ad Anacreont., *Od.*
xxvii, 8.

(87) *Βρώπιον Ἡρην*. Mon. E et Rehd. dant βρώπιον
ποτιῖαν Ἡρην. Sed ποτιῖαν in marg. codicis non.
E delendi signo notatum. Jungitur quidem utrum-
que adjectivum in II, i, 551 et 568; iv, 50; xiv,
159, 222 et 263, alt.; sed cum eadem Dionis verba
c. 20, p. 83, sine illa lectionis varietate repetan-
tur, nihil novandum censui. Ἡρην pro vulg.
Ἡραν obtulerunt item Veneti BC. Mon. D in con-
textu habet ὄραν, in marg. ἦραν.

(88) *Θέτω ἀργυρόπεδον*. II, i, 558 et 556; xviii,
427 et 446, al.

(89) *Τοῦ Διὸς δέ*. De particula δέ tertio vel
quarto posita loco vid. mea ad *Or. de regn.* p. 146,
et Fritzsche *Quæst. Lucian.* p. 100, coll. nostro
c. 2, p. 64; c. 4, p. 66; c. 3, p. 67; c. 7, p. 70;

c. 10, p. 75 et p. sq.; c. 13, p. 77; c. 13, p. 78; c. 16, p. 80, et c. 20, p. 83.

(90) Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται. II. 1, 529.

CAP. IV.

(91) Ἀτάρ. Mon. C. αὐτάρ. Ἀτάρ (Hesych. s. v. Ἀτάρ δὲ, πλὴν, ὄμως δὲ), quod respondet progressivo μέν, significat δέ. Vid. Zeun. ad Viger. *De idiot. L. Gr.* p. 536.

(92) Οὐδὲ μάντις εἰμι ποτηρός. Sophocl. *Electr.*, v. 1495, Ἐγὼ σοι μάντις εἰμι τῶνδ' ἄκρος. Similes loquendi formulas, Platoni ejusque sectatoribus familiares, laudat Heylerus ad Julian. imper. epist., p. 300. Deinde in Venet. C, legitur ἕσθην. Ita videtur habuisse etiam Rehd. liber, in quo u nominis Θρασύμαχον ex i natum est. Post ἀνθρωπῶντα fort. exedit ἄν. Flor. B. margini a manu sæc. xiv, ascripta habet hæc: Ἡ (i. e. σημεῖται, vel σημεῖωσαι, vel σημειωτέον. Vid. Schaefer. et Bast. ad Greg. Corinth., p. 215 seq.), ἐκ τῆς α' τῶν τοῦ Πλάτωνος πολιτειῶν τότε καὶ εἶδον ἐγὼ, πρότερον δὲ οὐπω, Θρασύμαχον ἀνθρωπῶντα. — Proverbium sapit in eos, qui velinunt de sententia dejectiuntur aut convicii tenentur. Apud Platonem [*Polit.* p. 350, D.], de Thrasymacho mole argumentorum oppresso, τότε καὶ εἶδον ἐγὼ, πρότερον δ' οὐπω, Θρασύμαχον ἀνθρωπῶντα. » PETAV. — Cf. Ast. Annotat. ad Plat., l. c., p. 381. De Thrasymacho, sophista Chalcedonio, vid. Rupert. ad Juvenal., Sat. vii. Ast. Annotat. ad Plat. *Phædrum in linguam vernaculam translatum*, p. 244, Kreuzer. ad Procl. Comment. in Plat. *Alcib.* 1, p. 295; Geel. Hist. crit. Sophist. in *Novis. Act. litterarr. Societ. Rheno-Traj.* p. 11, p. 201 seq.

(93) Οὐκέτι παρακλήσιον πάθος. Οὐκέτι obtulerunt Par. AC, Mon. ABDE cum Rehd. Vulg. οὐκέτι. Deinde Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. AB inserunt τὸ, quod a m. rec. superscriptum legitur item in Flor. B. In Barb. voc. πάθος a sec. m. inter lineas suppletum; in Venet. A omissum est.

(94) Γέ τοι τὴν πρώτην ἐαλωκώς τοῦ λόγου. Γέ τοι est Lat. certe quidem, vernac. wenigstens doch. Vid. Fritsch. Epist. crit. ad Friedemann., p. xxvi seq. Τὴν πρώτην illustravi ad *Or. de regn.*, p. 149 sq. Domiceps Mon. E scribit ἐαλωκώς. Rehd. αὐκ et ως correct. in ras. habet. In Par. B est ἐαλωκώς. De hoc nominativo absoluto vid. Stallbaum. ad Plat. *Apolog. Socrat.*, p. 27, ed. 1; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1095 sq.; Lenting. *Animadvers.* critt. in Euripid., in *Novis actis litterarr. soc. Rheno-Traj.*, t. 1, p. 51. Verbi ἀλώκεσθαι cum genitivo constructione, de qua multus est Hemsterhusius ad Xenoph. Ephes., p. 255, ed. Locell., utitur noster etiam epist. 57, p. 136, Οὕτως ἐαλωκῶν τῷ πάθους, *De insomn.*, p. 147, Ἄλλ' ἢ παρὰ μικρὸν ἀγνωμοσύνης ἐάλωκα, *De provid.*, p. 105, ubi vulgo legitur, ἐάλωκε τε αὐδὶς ὁ τυφῶς; Codd. Cousin. 249, Parisin. 1038 (cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 481), 1039 et 1040, Mon. ABDE, Pirckheimer., quem Joach. Camerarius olim cum Esromo Rudingero communicaverat. Rehd. et Vindob. pro αὐδὶς recte scribunt αὐτῆς, quod in mentem venit etiam Bevingio Eminent. in Synes. in *nov. Anall. philolog. et pædagog. cur. G. Seebod. etc. Suppl.* 1, 4, 1832, p. 621. Item Appianus *De bello civ.*, v. 8, vol. II, p. n, p. 722, ed. Schweigh. de Antonio, qui vehementissimo in Cleopatram amore exarserat, εὐθὺς αὐτῆς μετρακιδῶς ἐάλωκε. Cf. Themist. or. x, p. 129, C; et or. xii, p. 168, D; et Gregor. Naz. or. xxiv, p. 442, C.

(95) Ἀέρειν — δειρός. De hac locutione vid. Locella ad Xenoph. Ephes. p. 240; Baehr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 111 sq., et *Pyrrh.*, p. 180; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1049 sq. In proximis pro vulg.

λέγει (Mon. AC dant λέγειν) e Par. C, Vat. et Venet. A receptum λέγοι.

(96) Πολλὸν θαυμασιώτερος. Usitatus foret πολὺ θαυμ. Noster ep. 95, p. 254, πολλὸν κάλλιον. ep. 129, p. 264, πολλὸν πλείους. Agath. iv, 25, p. 262, πολλὸν πλείον. De hac forma rariore vid. Jacobs. ad Achill. Tat., p. 649 sq., Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 143, et ad *Alexandr.*, p. 47; Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. 1, p. 297. Dein Mon. AE φανῆναι, tribus punctis supra notatis. Barb. φανῆναι. Sed legendum videtur φανεῖν. Verba τὸ καθ' ἡμᾶς πράγμα τῆς κεφαλῆς eprexgesi serviunt. Cf. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 466 et 601, idemque ad ejusdem *Protag.*, p. 54, et Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 135. Adde nostrum infr. c. 11, init.

(97) Ἐν ἀπόροις εὐπορος. Mon. A οἱς in voc. ἀπόροις a m. rec. in ras. habet. Similiter noster *De provid.*, p. 112, οὐτος εἷς ἐν ἀπόροις πόρος τοῖς περρωμένοις αὐτοῦ δυσχεροῦς. Ibid. p. 93, Βουλεύσαι μὲν ἀπορος, ἐπιβουλεύσαι δὲ ποριμώτατος. Ep. 129, p. 275, Θεοῦ δὲ παρόντος ἀπαν ἀπορον πόριμον. *De provid.*, p. 112, Ἐν ἀμυγχανῆς — ἕστην ἐπ' αὐτὸν δύο μυχναί. Cf. Jacobs. ad *Ælian. Hist. animal.*, p. 99 et 114. — In Mon. D, χωρούση a m. sec. e χωρούσης corr. Flor. B scribit χωρηγούση. De verbo χωρεῖν, *capere, capacem esse*, cum accusativo constructio, annotavi ad *Or. de regn.*, p. 160. Cf. infr. c. 9, p. 72, et c. 17, p. 80; ep. 50, p. 188; ep. 57, p. 193; ep. 101, p. 240, et ep. 104, p. 246. — Pro περι τῆς κόμης Mon. BD perperam legunt παρὰ τῆς κόμης.

(98) Παρούργως. Callide, more sophistarum. Vid. Plat. *Phædr.*, p. 271, C, ibique Ast. Annotat. p. 578.

(99) Οὐ γὰρ ἕτερός τις — ἀλλ'. Flor. B et Venet. A om. τις. Post οὐχ ἕτερος pro ἡ σαρπη a nostro ponitur ἀλλὰ, vel ἀντὶ c. genitivo, e. c. *De provid.*, p. 125, Τὰδε οὖν πάλα περι αὐτῆς (sc. τῆς παρθένου τῆς νῦν ἀστράφης) ἄβδόμενα ποιηταῖς οὐχ ἕτερος ἔσχε χρόνος, ἀλλ' ὁ τῆς ἐπικυδεστέρης βασιλείας Ὀσίριδος. Ep. 4, p. 163, Ὅ δὲ ἐποίησε παρὰ πόδας τὸν κίνδυνον, οὐχ ἕτερον ἦν, ἀλλ' ὅτι πᾶσιν ἱστοῖς ἡ ναὺς ἐφέρετο. *Calastias*, p. 304, Ὁ πεπρωμισμένος βίος ἀβίωτος οὐχ ἕτερός ἐστιν, ἄνδρες, ἀλλ' ὃν ζῶμεν ἡμεῖς. *Calv. enc.*, p. 74, Οὐ γὰρ ἕτεροί τινές εἰσιν ἀντὶ τῶν οὕτως ἐχόντων ἀντίθετα. — Pro καλλύων Flor. B exhibit καλλύνας.

(1) Ὅτω ποτέ τῷ καλάμῳ — ξυνέγραψεν. Par. C ὅτῳ ποτε. Articulum ante καλάμῳ, qui vulgo deest, rescripsi ex Par. ABC, Flor. A, Barb., Mon. AE et Venet. A, cum in formula ὅστις ἐστὶ, si repetatur præcedens vocabulum, idem articulum requirat; nam verba illa ita resolvenda sunt: ὅστις ποτέ ἦν ὁ καλάμος, φ — ξυνέγραψεν. Sic noster Dion. p. 60: Πυθαγόρας Μνησάρχου Σάμιος ἐπιγέγραπται τῷ νόμῳ, ὅστις ὁ νόμος οὐκ ἐπ' τοῖς βιβλοῖς ἐπιποιεῖν (i. e. ὅστις ὁ νόμος ἐστίν, ὅς οὐκ ἐπ' x. τ. λ.). Dein codd. Par. AB, Flor. AB, Barb., Mon. ABCD et Veneti tres suppeditant ξυνέγραψεν. Par. D ξυνέγραψε. Par. C et Vat. συνέγραψεν. De horum temporum confusione haud infrequenti vid. Annotat. ad c. 15, p. 79, et Boissonad. ad Nicet. Eugen. p. 171.

(2) Πλείονι κάλλιον. Flor. A πλείον, t, ut videtur, eraso. Par. B πλείον.

(3) Ἀρταποδόμοι. Adversus illum in certamen descendo. Dicitur enim ἀποδύεσθαι: de athleticis, qui vestibis depositis certamen inire solebant. Vid. Sturz ad Basil. Magn. *De modo e litteris Græc. utilitatem percipiendi* § 64, Matthæi *Animadvers.* in av homilias Chrysostomi, p. 29, Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imag.*, p. 509, Grauert. ad Aristid. *Declamatt. Lept.*, p. 113 sq.; Agath. *Hist. præfat.*, p. 4: Οὐ γὰρ, οἶμαι, κοτίνου γε ἕνεκα καὶ σελίνου οἱ Ὀλυμπιονίχαι ἐν ταῖς κοινίστρας ἐναπεδύοντο. Clemens Alex. *Protrept.*, t. 1, p. 77, 25,

'Αποδυσάμενοι δ' ὄν περιφανῶς ἐν τῷ τῆς ἀληθείας σταδίῳ γνησίως ἀγωνιζόμεθα, κ. τ. λ.

(4) *Ἐμᾶτου τε*. Addidi ex libris Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A, particulam τε, qua earent editi. caeterique codd. Sic noster c. 2, p. 64, Ἐκλαθμένος ἑμαυτοῦ τε καὶ τῶν λογισμῶν.

(5) *Ἀντιπεριτῆσαι τοῖς κομῆταις τὸ βρεῖδος*. De locutione modo vid. Baehr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 173. Vitiose Mon. E et Venet. C κομῆταις.

(6) *Ἀκμυῖόν τι καὶ τορόν*. In Mon. A prima littera vocis ἀκμυῖον correctori debetur, itemque τι, quod superscriptum est. De voc. ἀκμυῖος vid. Ernesti *Techn. Graec. rhet.*, p. 10, et 273. Τορόν τε habet noster etiam in *Dion.*, p. 55, Ἴνα τορόν τε καὶ εὐχῆς φθέγγηται. Cf. Jacobs. ad *Ælian.*, p. 38. Pro οἷω Mon. BD perperam legunt ὄω.

(7) *Ὅπερ δῶν ἐποίησεν*. Vat. ὡπερ. De permutacione vid. Annotat. ad c. 19, p. 82, D. Mon. E ὡπερ. Deinde Vat. et Venet. C inserunt articulum ὁ. Par. C in contextu habet ὡπερ ὁ δῶν, in marg. ὡπερ δῶν.

(8) *Μέλος ἀναβεβλημένον*. Heliodorus 2. [ii, 8, p. 62, ed. Coray.] *Æthiopic.*, Καὶ ποτε καὶ παρεδοκιμήσατο τὴν Ἀραϊσὴν ἀναβεβλημένον αὐλοῦσαν, ἐπίτρογον αὐτῆ φάλλουσα καὶ γλαφυρὸν τῆ χιθάρῃ προσέβουσα, ubi τὸ ἀναβεβλημένον opponitur τῷ ἐπίτροχῳ, ut hoc loco τορῷ καὶ ἀκμυῖω. Nam in proœmiis et — ἢ ὑποκρέξει minor esse debet conculatio. PETAV. — Vid. *Dion. Chrysost. Or. 1, De regn.*, p. 1 et 44, *Himer. or. iii*, p. 432, *Gregor. Naz. or. xix*, p. 365 C. Cf. etiam Ernesti *Lexic. techn. Gr. rhet.*, p. 16.

(9) *Προανακρουσάμενος*. Sic cod. Mon. D. Mon. B, προανακρουσάμενος, προανακρούσατο superscripto. Superiores autem editt. et reliqui mss. male προανακρούσατο. Quem locum depravatam ut sanaret, ante verba progressa ἄτε χιθάρῳ. νόμου Β. virgilius restituit δ, qua medela non opus est. Minor Jacobsium, virum sagacissimum, et ad Philostrat. *Jun. Imagg.*, p. 578, et ad *Ælian. De nat. animal.*, p. 190, hæc laudantem nihil offendisse.

(10) *Ἐπεμελούμην*. Vitiose Barb. ἐπιμελούμην, Vat. ἐπελούμην, et Mon. E ἐπεμελουμένην, tribus punctis supra notatis. Mox codd. mei omnes τὸ σῶμα μαλακώτερον ἔχων, inverso verborum ordine. Vid. c. 3, init.

(11) *Κῆθ' οὕτω*. Mon. E καθ' οὕτω (sic). Cf. infr. c. 16, p. 79, et *Dion.*, p. 53. Verba, quæ inter ἀμελείας et ἐπιμελείας leguntur, cod. Barb. a m. rec. in marg. habet. In seqq. pro ἡμᾶς Mon. E perperam scribit ὡμᾶς.

(12) *Καταστάς εἰς ἑπαινον τῆς ἐπιμελείας*. Philostrat. *Vit. sophist.*, de *Dion. Chrysost.* ante *Synesii Dion.*, ed. Petav., p. 33, B : Πόλεων τε εὐνομούμενων ἐς ἐπαινοῦς καταστάς, οὗτε ἐπαίρειν αὐτάς ἔδοξεν. Cf. *Synes. ep. 44*, p. 183; *ep. 132*, p. 268; et *Joseph. Antiq. Jud.*, xviii, 5, 1, tom. I, p. 883, ed. Havercamp.

(13) *Νῦν μὲν κηλοῦσιν, νῦν δὲ καταπλήττουσιν*. Par. ABCD, Flor. A, Monacc. omnes, Vat. et Rehd. κηλοῦσι. Sed vulgatam lectionem, quæ τῷ καταπλήττουσιν respondeat, propter τὸ ὁμοιοτέλετον imitari noli. Cæterum τῷ νῦ ἔφελκ. ante consonantem quoque locum dari monui ad c. 2, p. 64. Verbum κηλεῖν (*caulibus, carminibus*, vel, ut h. l., *orationibus mulcere s. blandiri*), quò præeunte Platone (*Protag.*, p. 315, A; *Menex.*, p. 235 A; *Polit.*, p. 358 B; et alibi) imprimis delectatis sunt sophistæ, v. c. *Dio. Chrysost.*, or. xii, p. 372; or. xvi, p. 457; or. xiiii, p. 277 bis; *Lucian. Deorr. dialog.* xix, p. 55, Bip.; *Themistius*, qui sæpius eo usus est, illustrant *Rittersbus. ad Porphy. Vit. Pythag.*, p. 39 sq. ed. Kust.; *Huschke Commentat. De inseript. vasculi Locris in Italia reperti*, p. 19 sq.; *Wytttenbach. ad Plutarch. Opp. mor. l. II*, p. 150, et ad *Eunap. 97* (ad quem vid. etiam *Boissonad. p. 228*), *Ast. ad Plat. Protag.*, p. 49, et

Phadr., p. 511; *noster Dion.*, p. 56: Ταύτη καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, οὗς λέγοντες ἐκλήουν τῷ κάλει τῶν ὀνομάτων, ἤκειοντο τῆς προσγορίας τοῦ σοφιστοῦ. — *Dein Mon. C* habet νῦν μὲν pro νῦν δέ. De verbo καταπλήττειν vid. *Baehr. ad Plutarch. Pyrrh.*, p. 220.

(14) *Ἀνυμίμην*. Addendum videtur ἔν.

(15) *Ὁὐ χεῖρον*. Vid. *Bernhardy. Wissenschaftl. Synt. d. Gr. Spr.* p. 433.

(16) *Συριέναι περὶ πραγμάτων*. Periphrastice pro συνίεναι πράγματα. Item c. 17, p. 80, Ἰσασί περὶ τοῦ σχήματος. Vid. *Ast. ad Plat. Phadr.*, p. 258 sq., et 305.

(17) *Ῥητορικὴν — ἐργάζομαι*. Ita noster etiam *ep. 59*, p. 205: Ταύτην (sc. Ῥητορικὴν) εἰργάζετο, *ep. 103*, p. 242, καὶ σὺ μὲν ἐργάζῃ Ῥητορικὴν, *Dion.* p. 59, ταύτην (sc. ποιητικὴν) — εἰργάσατο καὶ Σωκράτης, *ep. 101*, p. 240, ἐργαζόμενον φιλοσοφίαν, et *ep. 151*, p. 289, φιλοσοφίαν ἐργάζεσθαι, respiciens fortasse Platonium illud in *Phædon.*, p. 60, Ε, μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου, ubi vid. *Wytttenbach.*, p. 126, coll. *Jacobs. Additament. in Athenæ.*, p. 215, tum *Mon. ACE, Rehd.* et editi. libri exhibent προσθησάμην, Barb. προσθησάμεν. Pro τέγνα in Mon. A est τέγνα comparante τασυρα, et pro φυτχομεῖν in Flor. AB atque Venetis AHC φυτοκομεῖν. Par. B et Barb. dant φυτοκομεῖν, ἢ superser. voci το. In *Eustath.*, *Hygm.* x, p. 381, ubi legitur λειμών μοι πάλς εὐανθῆς καὶ φυτχομέος, codd. Monacc. 96, 405 et 460 præbent φυτοκόμος. Sed l. iv, p. 110, vulgatam lectionem φυτχομέον confirmant. Proba quidem utraque forma (vid. *Schaefer. in rer. et verb. Indic. ad Marini Vit. Procli*, ed. Boiss. p. 158, *Lobeck. ad Phrynich.*, p. 654, *Boissonad. Anecdott. Græc.* vol. II, p. 337); malini tamen h. l. φυτοκομεῖν. De re vid. noster *ep. 105*, p. 250, et *De insomn.* p. 148.

(18) *Προβολοῖς*. Flor. A *προβολοῖς (sic)*, σ superser. inter lit. o et b. Idem liber cum *Mon. BCD, Par. BC, Venet. B* et *Rehd.* in marg. hoc exhibet scholium, Ὅπλον Μακεδονικόν (Flor. A dat Μακεδόνας) δόρατι παραπλήσιον, quod in *Venet. C* inter λέγεις (sic) et ἀντὶ τοῦ γραφέος in textum irrepsit. *Suid.* s. v., *Προβόλιον* εἶδος τι δόρατος, ᾧ χρώνται οἱ κωνηγῆται περὶ τῶν σῶν βήραν. Cf. *Jacobs. ad Philostr. Sen. imagg.* p. 216. Deinde *Mon. E* καλάμων (sic), κάλαμον superscripto. Ἄντι καλάμων h. l. positum pro ἀντὶ τοῦ καλάμοις τετρίφθαι. Eadem brevilocquentia utitur noster *ep. 152*, p. 268, Νῦν δὲ ἡ κρατεῖν δει μαχομένους ἢ ἀποβησκείν εἰς γῆρας; ἴοντας τοῖς ποιεμοῖς ἀντὶ τοῦ διψῆν (i. e. ἀντὶ τοῦ τῷ διψῆν ἀποβησκείν). Vid. *Fritsch. Quest. Lucian.*, p. 108 sq. In Barb. tetρίφθαι ad marg. restitutum. Par. C et Vat. habent tetρίφθαι, διατρίβουσι superscripto. De Ionica perfecti forma vii. *Matthiæ Gramm. Gr.* p. 378, et *Jacobs. ad Philostr. Imagg.* p. 258.

(19) *Εἰ μὴ — λέγοις*. *Mon. C* λέγοις ex emend.; *Flor. B, Par. D, Rehd.* et *Venet. C* λέγεις. Articulus ante γραφέος a *Petav.* 1, 2, male abest. Deinde pro τὸν ἐν βέλει *Flor. A* scribit τὸν ἐμβελῆ. *Par. B* in contextu habet τὸν ἐν βέλει, in marg. τὸν ἐμμελῆ. *Barb.* in ordine τὸν ἐμμελῆ, in marg. ἐν βέλει. *Par. A* et *Flor. B* τὸν ἐμμελῆ. Sed ultimum vocabulum non a pr. m. videtur esse profectum. *Mon. B* τὸν ἐν βέλει, γρ. τὸν ἐμμελῆ καὶ τὸν ἐν μέλει superscripto. In *Rehd.* existat quidem τὸν ἐν βέλει, sed β in ras. correctum.

(20) *Τούτῳ μὲν γάρ*. *Mon. C* τούτο. *Vat.* τῷ. *Flor. B* om. μὲν, *Rehd.* γάρ. Pro οὐδὲν *Par. ABCD, Flor. B, Mon. ABCD, Vat.* et *Rehd.* exhibent οὐ. Deinde *Barb.* et καὶ (sic). *Flor. A* προστετήχασι, omisso ν ἔφελκ.

(21) *Ὁὐ δὴ καταισχνῶ τὰ πάτρια τῶν ἀγγῶν*. Fortasse respicit *Odys.* xxiv, 508, Μῆτι καταισχνῶναι πατέρον γένος, et l. c. v. 512, οὐτι καταισχνῶντα τῶν γένος. *Æschyl. Sept. adv. Theb.* v.

541, Μακρὸς καλεῖσθαι δ' οὐ κατασχύνειν πόρον. Cornarius vertit, *Non itaque dedecore afficiam paternos agros*; rectius, ut videtur, Petavius, *Nunquam ego mehercule paternæ rusticitati pudori futurus sum*. Aliter Bevingius, qui observavit hæc: Merito in prioribus verbis hæsit Petavius; vertit, *paternam rusticitatem*! — Non longe a vero aberaverit emendatio: οὐ δὲ κατασχυνῶ τὰ πάτρια θέατρον ἀγέλων, x. τ. λ., paterna ruris et venatus studia dedecore afficiam auditores cogens. — Coniortæ enim oratiunculæ, proœmia et præludia erant rhetorum deliciæ in theatris prælegentium. Quorum sudores ridet noster in *Cato. encom.*, 86, epist. 100 [imo 101, p. 259], epist. 57, p. 200, ἀλλ' ὡς περ οὐδὲ φιλόσοφος ἐγενόμην δημόσιος, οὐδὲ θεατροκοπίας [sic marg. Petav. 1, 2, et cold. Lips. atque Mon. 481; contra Guelf. Mon. 476, et Mon. 490, cum edit. θεατροσκοπ., excepto Mon. 50, in quo inutile scribitur θεατροπίας] ἐπεθέμην· οὐδὲ διδασκαλείων ἤνοιξα· καὶ οὐδὲν ἤτρον ἦν τε καὶ εἶην φιλόσοφος. — In primis notabilis est locus in Diono, p. 54. — Θέατρον, auditores, Synesio genties usurpatum. Dio., p. 54, Μέλλει εἰς δικαστήριον ἀγνωμονέστερον εἰσέναι τὸ θέατρον· 55, προσελεῖ τῷ θεάτρῳ (cf. quæ infr. posui ad c. 23). Sed vehementer dubito, an hæc viri doctissimi conjectura, quamquam valde ingeniosa, etiam vera sit; nam verbis quibus significatur τὰ πάτρια, τὸ εἶδος τῶν πατέρων (vid. Schwebel. ad Onosandr., p. 104, et *Anecdota Hemsterhuss.*, t. 1, p. 100. Noster *De regn.*, p. 15, Ῥωμαίων τὰ πάτρια) genitivus τῶν ἀγρῶν proprietatis exprimendæ causa pœtarum more additus videtur, ita, ut pro adjective accipi possit. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 623.

(22) Οὐδὲ φανοῦμαι. Flor. B οὐδέν. — Hunc locum tanto, suo more, scriptoris nomine profert Suidas in voce Δώριος, sed corruptissime, quod Erasmo imposuit, qui quasi in tenebris hunc locum a tigit in proverb. *A Dorio ad Ithygium*. PETAV. — Suid. in v. Λογάρια habet οὐ φανοῦμαι δέ, at in v. Δώριος em. δέ. Pro στραγγύλλων Par. B, Mon. DE, Turneb. et Suid. locis citatis male scribunt στραγγύλων. Vid. Bast. *Appendic. ad Ep. crit.*, p. 18. Mon. A στραγγύλλων (sic, ex em.). Voc. λογάρια, quod Suidas s. b. v. interpretatur ὀ λογοί, illustrat Wytenbach. ad Eunap., p. 243. Προίμια ap. Suid., l. c. deest; cod. Paris. 1038, notaute etiam Boissonadio ad Eunap. p. 335 (una cum Vatic.), præbet προίμια τινα καὶ προλόγια, et ad marg. γρ. προνόμια. Addit vir doctissimus: Inter utramque lectionem potest ambigere lector. Δόγος et νόμος permutantur ap. Menandrum Heerenii, p. 95. Sed mutatione non opus. Ita utrumque vocabulum jungitur etiam a Juliano or. ii, 56, D, τὸν ἐκ τοιοῦτων προνομίων καὶ προνομίων ἀρξάμενον. De voce προίμια vid. Hemsterhus. ad Lucian. *Somn.*, t. 1, p. 176 Bip., ubi et Juliani et nostri locos laudavit, itemque *Anecdota*, t. 1, p. 411 sq. — In seqq. vitiose Mon. E ἀλλ' ὅ.

(23) Ἀγροκόω. Mon. E ἀγρίω. Barb. ἀγροκόων. Deinde Mon. AC προστρόπου. Locutio πρὸς τρόπου, de qua vid. Lobbeck. ad Piry nich., p. 10, et Jacobs. ad Philostrat. *Sen. imagg.*, p. 259 sq., occurrit item ep. 67, p. 214, Πάνω γὰρ μοι πρὸς τρόπου (sc. ἐστὶ), ubi Schol. Guelferhyt., Ὅμοιος τῷ ἐμῷ τρόπου. Item ep. 143, p. 280, Τὸ δὲ λυπεῖν ἐστὶ μὲν ὅτε (cod. Mon. 50, ἐστὶ ὅτε μὲν) ἄρξεν καὶ πρὸς τρόπου (Mon. 50 πρὸς τρόπον, male) φιλοσοφίας (suspicor φιλοσοφία, vid. Jacobs., l. c.), ὅταν πρὸς παρόντας. Mox Barb. ὄνομάτων, unde patet primo scriptum fuisse νοημάτων. Dein Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A dant φύσεις (sic), a superscripto s. Veneti BC φύσεις. Ap. Suid. in v. Δώριος hæc ita sunt depravata, Αὐτὰς δὲ τὰς θέσεις τῶν νοημάτων εἰς μέσον τίθημενος. Par. C et Vat. εἰς (pro εἰς) μέσον. Mon. E κατατιθέμενοι, ὅς superscr. litteris. Proxime Flor. B, et τὸν τόνον τῆς

γλώττης, inverso verborum ordine. Barb. γλώσσας.

(24) Ἀπὸ τῆς διαλέξεως εἰς ἐπιστροφὴν. Cupere se ait Synesius a disputationis angustiis ad plenam rei propositæ considerationem et liberiorum quasi campum orationem convertere, ne nimis sit in dicendo jejunus ac fastidii plenus. Sic enim Dorius modus severus ac tetricus fuit, Phrygius uherior ac floridus. Noster 1. *De provident.*, p. 113 [Πρὸς λύραν ἦδε τὸν τρόπον τὸν Δώριον, ὃν μόνον ὥστε χωρεῖν βάρος ἤθους καὶ λέξεως. Aristot. sect. 19, *Probl. quest.*, 49, t. IV, p. 164, ed. Du-Vall.; i, 48, vol. II, p. 922, col. 2, l. 12—15, ed. Bekker.]: Ἦθος δὲ ἔχει ἡ μὲν [sc. ἀρμονία] ὑποφυγιστὴ πρακτικὸν, ἡ δὲ ὑποδωριστὴ μεγαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον. PETAV. — Διάλεξις est *dissertatio, disputatio philosopha*. Vid. Ernesti *Lex. Techn. Græc. Rhet.*, p. 78, et Wytenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor. t. 1*, p. 270, et ad Eunap., p. 221; Jo. Chrysostr. *De sacerdot.*, IV, 7, § 427, ed. Bengel., Τί ἄν τις λέγοι τὰς πρὸς τοὺς Ἐπικουρεῖους διαλέξεις καὶ Στωϊκούς; Cf. etiam noster Dion., p. 40 et 43. Mon. E εἰς ἀποστροφὴν (sic), et superscr. litt. ἀ. Verba ἂν τῶν Δωρίου ἐπὶ Φρύγιον interpretatur Mich. Apostolius IV, 9, Ἀπὸ τοῦ ἀνειμένου εἰς τὸ ἐντονώτερον καὶ ἀπὸ τοῦ ἥττονος εἰς τὸ χρεῖττον, ubi cf. Pantin., p. 297. Cæterum de natura et indole harmoniæ Doricæ atque Phrygiæ egregie disputavit Cl. Astius ad Plat. *Politi.*, p. 454 sq.

(25) Δεῖ γέ τοι. Hæc verba Mon. A ex emend. in rasura habet. Par. C scribit δέ τοι. De verbo ἀρκεῖν vid. Lennep. ad Phalarid., p. 151, edit. Schæfer.

CAP. V.

(26) Ὀδμος — Λόγος. Mon. BCDE cum Venet. BC οὐμός. Cf. Bachmann. ad Lycophr. *Alexandr.*, v. 224, vol. I, p. 60. Vat. οὐμός (sic). Rehd. ἐμός. Marg. codicis Par. B ἀνάγνωθι σὺν ἐπιστροφῇ.

(27) Φαλακρὴν ἄνδρα. Fabricius in *Bibliothec. Gr.*, vol. IX, p. 193: «Petavius homini calvo reddid; sed virum de industria posuit Synesius, quoniam Dio, contra quem disputat, conatus erat demonstrare viros potius, quam feminas decere comam, v. p. 65 et 85.» Recte Cornarius, *calvum virum*. Cæterum vid. cap. 4 init.

(28) Ψιλλῆρ — ἔχει. Prioris vocis ultimam syllabam codici Mon. A m. sec. in ras. dedit; Mon. C male scribit ἔχειν. Mox Venet. A τὸ φρόνημα, in marg. γρ. τὸ φρονούν. Vid. mea ad *Or. de regn.*, p. 198, coll. Additament. ad calc. *Xenophonis Ephes. in linguam vernaculam translati*, p. 183. Noster homil. 1, p. 205; Κρατῆρ ὁ παρακινῶν τὸ φρονούν. — Villosum pectus fortitudinis ac prudentiæ argumentum est passim apud Hom. [II, 1, 189; II, 851; XVI, 554 al.], quod Eustathius ad primum *Iliados* [p. 79, ed. Rom.] observat. Cf. Hesych. v. Λασίοισι et v. Λάσιον χῆρ. Vide Clem. Alex. lib. III *Pad.* c. 3 [t. 1, p. 263, 3—4. ed. Potter]. Contra, quem fatuam ac insulsam, aut nequam significabant, vulsa mente ess: dicebant. Martial. 1, II [epigr. xxxvi, v. 5—6]:

*Nunc tibi crura pilis, et sunt tibi pectora setis
Horrida: sed mens est, Pannice, vulsa tibi.*

Theognis, v. 123 sq.:

*Εἰ δὲ φίλον νόος ἀνδρὸς ἐπὶ στηθεσσι λάληθῃ
Ψεδρός ἐών, δόλιον δ' ἐν φρεσὶν ἦτορ ἔχει.*

Ubi ψεδρὸν [sed Brunckius et all. legunt ψεδρός. Vid. ejusdem annotat.] vocat hominem raræ ūdi, uti et pili. » PETAV.

(29) Τῶν τριχῶν. Articulum Par. C om.

(30) Ἄς καὶ ὄψεσται· νεκρῶν. II. XXIII, 141 seqq. Proxime Rehd. νεκρῶν γὰρ τοι (pro τῷ), nōn male. Noster. *De regn.*, c. 14, p. 22, Οὐ γὰρ τοι σμικρὸν ἐν χρεῖα· ὁρῶς ὀνομάσαι μὲν στρατηγὸν x. τ. λ., ubi intelligendum τῷ. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 67 et 89. De re vid. Hadr. Jun. *Com-*

ment. de coma, c. 2, p. 443, et noster infr. cap. 15, p. 79. — Mon. B vitiose scribit αὔται, et quod sequitur καὶ omittit. Tum Par. C pro μέρη exhibet τὰ μέρη.

(31) Ταύτη τῶν ζώων τὰ ἀλογώτερα. Post ταύτη Par. C, Vat. et Venet. A inserunt καί. Marginibus codicum Par. C, Vatic. et Mon. C additum hoc schol. πρώτων ἐπιχειρήμα, ὅτι οὐ καλὸν αἱ τρίχες. Mox Venet. A αὐτὰς om. Venet. C vitiose habet αὐτὰ συμφθεσθαι. Ante σώματος in Par. C, Vat. et Venet. A articulus deest. — « Aristot. II, De part. [animal.] cap. 14 [t. II, p. 506, E. ed. Du Vall.; vol. 1, p. 658, col. 1, l. 28-30, ed. Bekker]: 'Ἄλλ' ἀντὶ τούτων τὰ μὲν καθ' ὅλον τὸ σῶμα πρᾶνές δεδᾶσονται ταῖς θριξίν, ὅλον τὸ τῶν κυνῶν γένος· τὰ δὲ λοιπὰν ἔχει, καθάπερ ἴπποι καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ζώων, etc. » PETAU. — De nomine ἀνθρωπος sine articulo generatim posito vid. Ast. ad Plat. Protag., p. 19. In seqq. pro ζωῆς Mon. C perperam ζωῆς.

(32) Γυμνός — τοῦ συμφθοῦς φορτίου. De adjectivi γυμνός c. genit. constructione vid. Matthiæ Gramm. Gr., p. 662; et Bernhardt in libro: Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr., p. 174. Barb. συμφοῦς. Mon. E τοῦ συμφ. καὶ φ. Rehd. a m. pr. φορτίου. Postea tamen ω mutatum in ο.

(33) Ἀνεπίμικτον ἔρ. Flor. A, Par. BD, Barb., Venet. BC et Mon. CD habent ἀνεπίμνηστον, Par. C, Vat. et Venet. A in contextu ἀνεπίμνηστον, in marg. γρ. ἀνεπίμικτον, Mon. B ἀνεπίμνηστον, γρ. ἀνεπίμικτον superscr. Rehd. ἀνεπίμνηστον, ἴκτων superscr. loco νηστον. Participium ὄν h. l. positum pro ὄν. Vid. Jacobs. Additament. in Athenæum, p. 7, et Held. ad Plutarch. Vit. Timol., p. 403. Mox Barb. κοινωνοίας et Venet. A ἀλαζωνεύεται, itemque Rehd. a m. pr.

(34) Οὗτος ἔστι. Mon. E οὗτός ἐστι, τοῦτ' ἐστὶ superscripto. Par. ABCD τοῦτ' ἐστὶ. Flor. A τοῦτ' ἐστὶ. Barb., Mon. ABCD et Vat. τοῦτ' ἐστὶ. Rehd. τοῦτ' ἐστὶν (sic). Reliqui codd. et vulgati. editi. οὗτός ἐστι, quod in οὗτος ἐστὶ mutandum duxi; nam ἐστὶ h. l. proprium verbum, non simplex copula est. Paulo post Mon. E πρὸς θηρίον, εἰς superscr. loco πρὸς. Mon. A εἰς θηρίον.

(35) Φρονιμώτατον. Mon. E φρονιμώτατον. In Rehd. i. correctum ex η. Deinde Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A τε om. Mox Venet. BC habent ψιλώτατον.

(36) Τοῦτο δὲ ἐστίν. Scripsi ἐστίν pro enclitico ἐστίν, quod editi et scripti libri præhent, cum h. l. non sine quadam vi positum sit. Mox Par. A dat διακεκρυμένος. Barb. κατακεκρυμμένας δια pro κατα superscript.

(37) Ἀρίστην. Emitit. Vid. Markland. ad Max. Tyr., xvi, 4, p. 681, et Matthæi ad nov. ex Jo. Chrysost. Eclogg., p. 423. Dein Mon. B κινδυνεύει, ἀντ': τοῦ ἐλέγχεται superscr. Verba superscripta in Venet. B textum occuparunt; sunt tamen punctis distincta. De eleganti locutione πόλεμον ἔχειν πρὸς φρόνησιν cf. Grauert ad Aristid. Declamit. Lept., p. 101 sq.

(38) Οὐδενὶ γὰρ ἐθέλουσιν ἄμα συγγίνασθαι. Noster Dion. p. 43: Οὐδὲν γὰρ ἐθέλει τῶν θείων ἔσχατον εἶναι. De provid., p. 127: Ὅσον ἐν μὲν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν οὐ μάλ' ἐθέλει συμβαίνειν τοῖς ἡμιμοχθήροις τε καὶ ἐξ ἡμικείας χρηστοῖς. Ita codd. mei omnes et ed. Turn. i. in Petau. 1, 2, desiderantur verba τε καὶ ἐξ ἡμισ. Calv. Enc., c. 8, init., Ὅσον μὲν οὖν ἐστὶ τοῦ θεοῦ τὸ μὴ φαινόμενον, τί ἂν τις περιεργάζοιτο, ἀπᾶς γε μὴ βουλόμενον ἐμφανὲς εἶναι; De hoc ἐθέλειν usu vid. Wyllub. ad Plat. Phædr., p. 272; Boissonad. ad Nicet. eug., t. II, p. 80 et 208. Ast. ad Plat. Phædr., p. 249 sq.; Stallbaum. ad Rempubl., p. 370, tom. I, p. 131, ed. Goth. Similiter noster ep. 57, p. 199: Θεωρία δὲ καὶ πράξις οὐκ ἀξιοῦσι συγγίνασθαι.

(39) Ἀεὶ τι. Mon. E δεῖ τι, om. circumfl. Proxi-

me articulus ante ἔδρας in Par. AB, Flor. A, Mon. BD et Venet. B neglectus. Μετέρχεσθαι τέχνην est artem tractare, vid. Matthæi ad nov. ex Jo. Chrysost. Eclogg., p. 206.

(40) Ἐκείναι σοφώταται τῶν κυνῶν. Flor. B αἱ κείναι. De generis feminini usu vid. mea ad Or. de regn., p. 289. Noster ep. 103, p. 250. Τί γὰρ καὶ πᾶσιν τὰς φιλάτας κύνας ἀθήρους ὄρων;

(41) Ὅν ὡτα καὶ γαστέρες ψιλᾶι. « Xenoph. Cy-neg. iv, 1, Pollux lib. v, c. 10 [t. I, p. 507 seqq. ed. Heusterh.]. Quod sequitur, villosos canes audaces esse, et ad venatum inutiles, non abhorret ab eo, quod Colum. lib. vii, c. 12, § 4, ed. Schneid. prodit, villaticis canibus, qui hominibus maleficiis opponuntur, convenire amplium villosum-que pectus, crura crassa hirtaque. Fronto item 9, Geop. l. xix, c. 2, § 5, t. IV, p. 1213, ed. Niclas.: Δοκίμ' δὲ ἡ δασύτης ἰκάνων (l. cum Niclas. ἰκάνην) ἐμπλήξην (sed in Geop. edd. omnes exhibeat κατά-πλήξην) ἐμποιεῖν. » PETAU.

(42) Ἄλ' ἄλλοι δὲ. Venet. C λάτριοι. Mon. D ἐμπάλιν, λιχτοὶ superscr. ab una eademque manu. Ἐμπλήκτοι opponitur prægresso σοφώταται. Hunc locum laudans Niclasius ad Geop., l. c., versionem Platavianam sic emendat: non attonitii, ut verlerunt, sed, cum impetu irruentes et audaces. Equidem cum Cornario verterim stolidi. De voc. ἐμπλήκτοι dixi ad Orat. de regn., p. 185; cf. Segar. ad Clem. Alex. Quis dives salvetur, p. 125; Held. ad Plat. Timol., p. 325, et Ast. ad Plat. Gorg., p. 241. Noster De provid., p. 98: Φύσις ἐμπλήκτος καὶ θρασεία· et De insomn., p. 138: Νῦν γὰρ πῶς καλὸν βίος ἐμπλήκτος καὶ ἀνόητος. Dein βέλτιους εἶπεν ἀκούσαι eleganter dixit pro βέλτιον ἐστίν αὐτὰς ἀπᾶναι. Ita etiam in Dion., p. 39: Διὸ βέλτιους (sc. εἶπεν) οἱ τᾶπτοντες αὐτὸν μετὰ τὸν ἔσχατον περὶ βασιλείας. Ibid., p. 45, ἀμείνους δ' ἂν ἦσαν διαστειλόντες εἰς τὸ προσῆκον ἐκατέρω τῶ γένει. Vid. et Lobeck. ad Sophocl. Ajax., p. 315.

(43) Εἰ δὲ καὶ Πλάτων ὁ σοφός. In Phædro p. 253. » PETAU. — Epitheton ὁ σοφός Atticæ urbanitatis est proprium. Plato Phædr., p. 253 C: ἄλλον δὲ, ὅτι τινὸν ἀκήκοα, ἡ που Σακφούς τῆς κελῆς ἢ Ἀνακρέοντος τοῦ σοφοῦ x. t. λ., ubi vid. Astii Annotat., p. 291; Æschin. Azioc., in Plat. Opp. t. ix, p. 404, ed. Ast.: Καὶ ταῦτα δὲ δ' λέγεις, Προδίκου ἐστὶ τοῦ σοφοῦ ἀπηχήματα. Noster infr. c. 12, p. 76: Χείρωνα τὸν σοφόν. Nicephor. Gregor. ad Synes. De insomn., p. 361, ὁ σοφός Κικλήριον. P. 364, Ὅριγένει τῷ σοφῷ. P. 357, 359, 366, 379 et 383, ὁ σοφός οὗτος Συνέσιος. Cf. Heyler. ad Juliam. epist., p. 169. — Pro εὐνωρίδος Par. ABCD, Flor. B, Mon. ABCD, Vat., Veneti omnes et Rehd. dant εὐνωρίδος (Barb. συνορίδος). De hac varietate videbis Lennep. ad Phalarid., p. 378 sq. ed. Schaef., Ast. ad Plat. Phædr., p. 391; Bekker., Spec. Philostrat., p. 5.

(44) Περὶ ὡτα λασιώκορον. Barb. vitiose λασιώκορον. Vid. de hoc vocabulo Ast. ad Plat., l. c., p. 474.

(45) Ἀλλὰ καὶ μὴ λεγ. In Rehd. μὴ a pr. m. in ras. correctum. Post ἀνάγκη intellige ἐστὶ, quod omitti solet. Vid. infr. p. 68, et c. 9, p. 72. De regn., p. 10; Dion. p. 62; De provid., p. 89, 98 et 103; De insomn., p. 144; ep. 67, p. 208, 210 et 215. Dein Barb. κοφόν. Pro ταύτη Par. A cum Flor. B et hic et in seqq. scribit ταῦτα.

(46) Τέρας ἐστίν. Infr. c. 10, p. 74, καὶ φανέντες δὲ τέρας εἰσὶ πονηρῶν. Vid. Ochsner. ad Cicero. Eclogg. collecti. ad Oliveio, ed. 2, p. 3.

(47) Ἐθὴρ δὲ ἀρεγύτην. Post δὲ Veneti BC addunt καί. Non male. Cf. infr. c. 7, p. 70 et Dion., p. 45.

(48) Τὸ ἔσχατον εἶναι κακῶν. Extremum (s. summum) esse malorum. V. Stallbaum. ad Plat. Gorg., p. 170, ed. Goth.; et Ast. ad eundem Platonis locum, tom. XI Plat. Opp., p. 319. Par. C κακῶν,

ων superscripto. Infr. c. 13, p. 78 : Τὸ γοῦν ἔσχατον ἀπεισι τῶν κακῶν. *De insomn.* p. 438 : Καὶ τοῦτο κακῶν ἂν εἴη (ita codd. Mon. 476 et 490, cum Rehd. pro vulg. ἦν. Vitiose Mon. 481, ἦ). Τὸ ἔσχατον, μηδ' ἐπαίνει κακοῦ παρόντος. — Paulo post pro φάσσαι Barb. φάσσω σοι. Mox Mon. F. ἐξωφάσαι, Mon. C. ἐξοφάσαι, Venet. C. ἐξοφάσαι.

(49) Ἀρέχεται — σύννοτα. De verbo ἀρέχεται cum participio constructo annotavi ad *Or. de regn.*, p. 293. Add. Blomfield. Glossar. ad Æschyl. *Pers.*, v. 843, et Addend., p. 204, ed. Cantabrig. alt., Jacobs. ad Achill. Tat., p. 660, Schaefer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 572, Bernhardt in libro, cui titulus est : *Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr.* p. 477.

(50) Τιμώματα — τὰ ἀλοθητήρια. De hac re vid. Marin. *Vit. Procli*, p. 2 sq., ibique interpret. p. 67 sq. ed. Boisson.

(51) Τὰς ἐαυτῆς δυνάμεις ἐμέρισεν. Flor. Bet Mon. E. ἐαυτοῖς. Dinde Mon. E. ἡμέρισεν.

(52) Ὀψις — τὸ πᾶν ἰσοθεύτωρ. Plato *Phædr.*, p. 250. D : ὄψις γὰρ ἡμῖν δευτέρα τῶν διὰ τοῦ σώματος ἐρχεται ἀισθήσεων, ubi vid. Cl. Astii *Annotatt.*, p. 445 sq. Tum Mon. C. καὶ ἀλλὰ τοι καὶ. Venet. B. ψιλώτατον.

(53) Τὰ τιμώματα φαλακρότατα. Mon. AE, Par. C. et Venet. A. exhibent τιμώματα, καὶ φαλακρότατα.

(54) Καὶ δι' ὀλοκλήρου τοῦ γένους. Καὶ h. l. est *idque*. Vid. Jacobs. *Addimenta in Athenæum* p. 157 et Foertsch. *Observatt. critt. in Lys. Oratt.*, p. 58. Noster ep. 155, p. 293 : Γυνή τε γὰρ ἐστὶν αὐτή, καὶ γυνή δυστυχήσασα χηρεῖαν. *De provid.*, p. 117 : Ἀνεχώρουν τοῦ ἄστος, παῖδας, γυναῖκας καὶ τὰ τιμώματα κλέπτοντες. Post γένους pro vulg. οὐ, quod in Par. B. deletum, in Barb. autem omissum est, ex Flor. B. Mon. ACE, Par. C, Vat., Venet. A. atque Rehd. scripsi δ. Verba ἀναχωρεῖν, παραχωρεῖν, etc. scum genitivo construi docet *Matthæi Gramm. Gr.*, p. 667. Noster *Dion.*, c. 40 : Ἀναχωρεῖν τῶν ὀλοκλήρων ἦθῶν. *Calv. Enc.*, c. 11, p. 75 : Ἀναχωρεῖ τῶν χειρόνων. *Ibid.*, c. 16, p. 80. Τοῖς Ἑρακλείδασι τοὺς Ἀγαμέμνιδας παραχωρήσαι τὸν ἀρχῆς τῆ συνοικίῳ τῆ κρείττων. et c. 21, p. 40 : Παραχωρήσαι — ἑτέροις τῆς ἐν πολέμῳ φιλοτιμίας. Ep. 116, p. 255 : Παραχωρεῖν τοῦ προκατάρξασθαι τῶ νεωτέρῳ θεῶ. Niciph. *Gregor. Prefat.* ad *Nostri Insomn.*, p. 352 : Ἄλλοις τοῦ φιλοτιμίου παραχωρήσας.

(55) Ζῶων — ἀπάντων ἰερώτατον ἀνθρώπος. Vid. quem noster imitatus est, Plat. *De legg.*, p. 766, ibique Ast. p. 305, coll. auctore Minois e. potius *Dialogi de lege*, p. 319, et Jamblich. *Adhortat. ad philosoph.*, c. 9, p. 144, ed. Kiessl.

(56) Οἷς ὑπῆρξεν εὐμοιρῆσαι. Rehd. ὑπῆρξεν. Infr. c. 17, p. 80 : Οἷς μὲν ὑπῆρξεν ἀμφοίσασθαι κρᾶνος. Ubi vid. *Annotatt.*

(57) Εὐμοιρῆσαι τὴν ἀποβολὴν τῶν τριχῶν. *Hesych.* t. I, p. 1514, Εὐμοιρῆσαν εὐτύχσαν ἔκληρωσατο, ubi cf. Alberti. *Noster Dion.*, p. 51, B : Εὐμοιρῆσαντας ἐκάλειν τῆς φυχῆς τὴν ἀξίαν. Sic cum accusandi casu usurpatur quoque εὐτυχεῖν et δυστυχεῖν. Ep. 121, p. 257 : Οὐκ εὐτυχοῦντι τὰ εἰς τὸν θαλάττιον ἔρωτα. Ep. 139, p. 275 : Εὐτυχοῦσης ἐνθάδε πολυανδρίαν παιδείας. Ep. 147, p. 279 : Ἄν οὐκ εὐτύχσαν μάθειαν. Ep. 149, p. 288 : Εὐτυχεῖσαι μὲν τοῦτο παρὰ θεοῦ. Ep. 154, p. 291 : Ἄλλ' εὐτυχοῦσι τὸ μηδὲ τοῦτο δύνασθαι. *Hom.* II, p. 297 : Εὐτυχήσῃν ἀχόην δικαστοῦ. Ep. 155, p. 293 : Γυνὴ δυστυχήσασα χηρεῖαν. *Agath. Hist.* v, 13, p. 304. Καὶ συμφορὰν πασῶν μεζίονα ἰδυστύχουν. Cf. *Boissonad.* ad *Eunap.*, p. 198, 460 et 479 ; ad *Nicet.*, p. 311, et ad *Aristanet.*, p. 246, 395 et 477 ; ibique *Abresch.* et *Boissonad.*, p. 500, itemque *Jacobs.* ad *Achill. Tat.*, p. 539 et 433. Cum genitivo junctum

legitur εὐτυχεῖν apud nostrum, ep. 57, p. 290. Ἀγωγῆς εὐτυχῆσαντες, et ap. *Long. Pastoral.* p. 79, Schæf. : Καὶ εὐδαιμόνιζον αὐτοῦς τοιοῦτου γηροτρόπου, εὐτυχῆσαντας.

(58) Τὸ θεύωτατον. In Mon. A. τὸ θεῖ m. rec. in ras. correxit.

CAP. VI.

(59) Ἐξῆστι δὲ τοὺς ἐν μουσεῖῳ θεάσασθαι. (Arnobius lib. 1, c. 64, p. 44, ed. Orell.) de philosphiis agens : *Admirantes, plaudentes ad cæli sustollitis sidera : bibliothecarum repentiis in arcanis*, etc. Quinque præsertim in locis invenio collocatas fuisse ab antiquis imagines : atrio, limine, cubiculo, pinacotheca, bibliotheca. Nec eadem erant in omnibus. In atrio gentilitiæ imagines et avorum ex cera expressi vultus ordine stabant. Foris vero et in limine eorum imagines ponebantur ex ære solidave alia materia, qui præ cæteris illustres atque insignes exstiterant. De utrisque *Plin.* lib. xxxiv, cap. 2. In cubiculis Lares erant ; et in totum, quas cubiculares appellabant, ut eorum, quos charissimos haberent. In pinacothecis temere, neque ad vivum expressas imagines aut deorum aut heroum, sive fabulas aliquas atque historias depictas habebant. *Plinius lib. xxxv, c. 2 : Pinacothecas veteribus tabulis consuntur (forte, constructur) alienaque effigies colunt*, etc. *Petronius c. 83 : In pinacothecam perveni, vario genere tabularum mirabilem : nam et Zeuxidis manus vidi, nondum vetustatis injuria victas, et Prothenis rudimenta*, etc. Nonnulli pinacothecam qua idem esse cum tablino, qua promiscue saltem usurpari autumant, atque ita *Scaliger Comment. ad Festum*. Quod secus se habet. Tametsi enim πινάξ tabulam significet, Latini tamen tablinum a tabulis non pictis, sed quibus acta ac rerum gestarum commentarii prescriberentur appellarunt. *Plinius quoque manifeste tablinum a pinacotheca separat. Separat et Vitruvius lib. vi, cap. 4, et 5, [lib. vi, c. 3, § 5, ed. Schneid.]*, licet *Philander*, ubi de tablino agit c. 3, his verbis, *Tablinum, si latitudo atrii erit pedum viginti*, etc. ; tablinum ab eo pro pinacotheca positum dicat, parum attente, ut quidem opinor, cum sequenti capite de pinacothecarum structura privatim disputet. Sequitur eodem capite apud *Vitruv. § 6 : Imagines item alie cum suis ornamentis ad latitudinem alarum sint constitutæ* : quæ verba ad tablinum idem ille interpret retulisse videtur, cum de ipso atrio prorsus capienda sint. Dixerat antea alis dextra, ac sinistra latitudinem, cum sit atrii longitudo ab xxx pedibus ad pedes xl, ex tertia parte ejus constituendam. Unde ego istiusmodi atriorum structuram fuisse conjicio, ut longitudo, quæ latitudinem superabat, in transversum dextra ac sinistra ingredientibus porrigeretur. Alas vero, sive duas peristyllii porticus appellari puto, quæ utrinque ad impluvium et hypæthro spatium atrii latitudinem adæquant, sive parietes ipsos secundum atrii latitudinem porrectos. Id enim περὰ sive περὶώματα significat. Jam utraque in peristyllii parte secundum latitudinem gentilitia stemmata suis disponebantur armariis : eratque locus is laquearibus superne contextus. Hinc laqueata atria ab *Ausonio Idyll. x, Mosell., v. 49*, proprie etiam dicta ; nec solum quia pro ædibus ipsis usurpantur, ut vir doctus existimat. Utrunque porro bibliothecas, pinacothecas, tablina atque exhedras construebant. Quo fit, ut alarum nomine totum illud spatium comprehendatur. *Glossæ vet. : Ala, εἰλημα, σκολη, ἐξέδρα*. *Corr. Ωη, μασχάλη*. Nam Ωη Græcæ ala dicitur, etsi turnam potius esse Lipsius existimet. In voce ἐξέδρα, quæ nonnullos torquet, nihil immuto. Dixi de quatuor imaginum sedibus. Superest bibliotheca, in qua eruditorum hominum, ut philosophorum, oratorum, poetarum imagines positæ, partim expressæ ad vivum, partim conflictæ. *Plin.* loco citato alique

sexcenti. Noster hic μουσείον pro bibliotheca, aut non dissimili alio loco usurpat. ΠΕΤΑΥ.

(60) *Τὸς Διογέρας* — καὶ τὸς *Σωκράτης*. Ita Flor. A, Par. B], Barb. et a pr. m. Rehd. (sed postea ας — ας mutata sunt in εις — εις); ita etiam Turneb. Lectt. Varr. Mon. B τὸς Διογένης, ας superse. — καὶ τ. Σωκράτης, ας superse. Mon. D τ. Διογένας, εις superse. — καὶ τ. Σωκράτας, εις sup. — Venet. C, τ. Διογένας. Mon. E, τ. Διογένης. Vulg. τὸς Διογένης; — καὶ τ. Σωκράτης. Item in nostri *Dione*, p. 39, pro vulg. Διογένης; τε καὶ Σωκράτης, Par. B cum Barb. legit Διογένας; τε καὶ Σωκράτας. Mon. 29, 88 et 481 exhibent Διογένης, ας superse., τε καὶ Σωκράτης, ας superse. Lectioni a me receptæ, utpote Atticæ, patrocinatur Grammaticus in Bekkeri *Anecdott.* t. III, p. 1191, laudatus a Stallbaumio ad Plat. *Sympos.*, p. 149, ed. Goth., (p. 218, B, ed. Steph.) ubi vir doctissimus pro vulg. Ἀριστοφάνης; e Cod. Boll. rescripsit Ἀριστοφάνης. Cf. Buttman. *Ausführl Griech. Gramm.* t. I, p. 210. Noster infr. c. 21, p. 85: Ὅθεν οἱ Κλεισθένας καὶ Τιμαρχοι, ubi vid. not.

(61) *Καὶ τὸς οὐστίνας βούλει τῶν — σοφῶν*. Infra, p. 68, τὸ μὲν ὅσον ἐστὶ τοῦ θιάσου, δατὸ τριχλ. P. 69, Εὐαγῶς περιτεταίη τὸ ὅσον ἀβέβηλον. Et c. 22, p. 86, Καὶ τὸς ὅσοι προλαβόντες ἐχρήσαντο. *Dion.*, p. 35, Καὶ τῶν ὅσοι φιλοσοφῆσαντες — εις τοῦ; σοφιστὰς ἀπηνέχθησαν. Ep. 103, p. 242, Καὶ τῶν ὅσα ἀνθρώπινα ἀγαθὰ προτιμῶ. *De provid.*, p. 93, Ἀπεῖναι τῶν ἐν οἷς εἰη τῶν νοῦν. Ep. 82, p. 228, Τίνα παρὰ τῶν οἶος αὐτῶς εἰ, κ. τ. λ., et p. sq. Τὸν οἶος ἐστὶ Γερώντιος. Hunc usum articuli, qui in his pronominis vices gerit, illustrant Astius ad Plat. *Legg.*, p. 252, et *Protag.*, p. 80; Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 577; Bernhady in libro qui inscribitur: *Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr.*, p. 312 sq.

(62) *Φαλακρῶν* — — *θέατρον*. Sic Par. A B C D, Barb., Mon. ABC D, Vat. et Veneti B C. Reliqui codd. et superiores editt. exhibent φαλακρῶν. Particula γὰρ in Rehd. a m. sec. in ras. posita est. Par. C ἄν om. Dein Barb. habet δόξαιεν θέατρον. Item infr. c. 12, p. 76; codd. Flor. B, δόξαιεν δ' ἄν, et *De Provid.*, p. 126; codd. Monacc. 29, 87 et 481; e. Vatic. 91 et 94, δόξαιεν γὰρ ἄν. De v̄ euphonico ante consonam vid. ad c. 2, p. 64.

(63) *Ἀπολλώνιος μὴ ἐροχλήτω τῷ λόγῳ*. Arioli et præstigiatores prouissiori erant capillo. Plautus *Rudent.* II, 3, 46:

Capillum promittam, optimum est, occipnamque [ariolari].

Ca'siris apud Heliodorum, in *Æthiop.* [c. 17, p. 150], Τῆν τε κόμην διαστίας καὶ τοὺς κατόχους μιμούμενος. ΠΕΤΑΥ. — Verbum ἐροχλήτω modo cum dativo, modo cum accusativo jungi notarunt Abreschius ad Xenoph. *Ephes.*, ed. Locell., p. 256; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 721; Bremius *Fasc. Observat. philologg. et critt. ad calcem Opusculi Rauchensteiniani de orat. Olynth. ord.*, p. 94; Boissonadius *Anecdott. Græcc.*, vol. II, p. 353; Held. ad Plutarch. *Vit. Timol.*, p. 319. Sed rarior constructio cum dandi casu est (vid. Bernhady in libro supra citato, p. 213), qua utitur etiam noster *De Provid.*, p. 101, Μηκέτ' οὖν ἐνόχλει τοῖς θεοῖς.

(64) *Μηδ' εἰ τις ἕτερος*. Mon. omnes et Rehd. μη δ', idque semper fere. Et τις ἕτερος modeste dictum. Vid. Stallbaumius ad Plat. *Eutyphr.*, p. 17, Bremius ad Cornel. Nep. *Epaminond.*, c. 1, § 3. Basil. M., epist. 74, t. III, p. 169, C ed. Garn., Καὶ τοι εἰ λέγω Σιμωνίδην; Δέον Ἀλφύλον εἰπεῖν, ἢ εἰ δὴ τις ἕτερος παραπλησίως ἐκάλω συμφορὰς μέγεθος ἐναργῶς διαθέμενος, μεγαλοφώνως εὐόρατο. De voc. γόνος, *præstigiator*, vid. Sturz. *Comment. philolog.* in *Novis Actis Societ. Lat. Jenens.*, vol. I, p. 74, aut ad Empedocle., p. 42 sq., Creuzer ad Plotin: *De Pulchrit.*, p. 348 sq., Curt. Sprengel in libro: *Versuch einer pragmat. Geschichte der Arzneikunde*, ed. 3, t. II, p. 187 sq.; Boissonad. ad Eunap., p.

234. Voc. περιττός (Venet. C legit περιτῶδες, quod est excellens, eximius, egregius, exquisitus (vid. Held. ad Plut. *Æmil. Paul.*, p. 294 sq.), addito accusandi casu legitur etiam in *Orat. de regno*, p. 18, Τὰς κόμας ξανθὰς τε καὶ περιττοί, et *De Provid.*, p. 89, Περιττοὶ σοφῶν Ἀλύπτιοι. Item ap. Julian., or. 14, p. 154, ubi majores Romanorum laudantur, Ἄτε, οἶμαι, φύσει θεοὶ καὶ περιττοὶ τὴν διάνοιαν. Simpliciter autem positum id vocabulum exstat infra, c. 7, p. 71: Σοφὸν δὲ τι ἐνόουν (sc. οἱ ἐν Ἀλύπτῳ θεοραπυταί), ἄτε ὄντας περιττοὶ (sc. τὴν σοφίαν) καὶ Ἀλύπτιοι.

(65) *Καὶ γὰρ οὐκ ὄντας*. Γὰρ Mon. C om.; idem habet οὐκόντας. Deinde Mon. E κυμῆται, δύνονται (sic).

(66) *Τὸ τῶν γοήτων*. Articulum τὸ Par. D om. Par. AC, Flor. B, Mon. A E, Vat. et Venet. C post γοήτων addunt πρᾶγμα. Τὸ τῶν γοήτων i. q. ἡ γοητεία. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 573 sq., et Bernhady l. c., p. 325 sq. In seqq. e Flor. A et Barb. scripsi ἐστὶν pro vulg. ἐστὶ, quod a Rehd. abest.

(67) *Ὁδῶ γὰρ*. Ὁδῶ h. l. est ideo. Vid. *Lexic. Xenoph.*, t. III, p. 372.

(68) *Σοφῶν μὲν τῶν τιμωπάτων ἐρόμζον*. Sc. εἶναι. Simili modo dicitur Νομίζειν τὴν ἀθανασία ψυχῆς, ἀθανάτους τὰς ψυχὰς, νομίζειν θεοῦς. Vid. Boissonad. in *Notices et extraits des Mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. II, p. 29, et Stallbaum. ad Plat. *Eutyphr.*, p. 13 sq.

(69) *Ἐπὶ δὲ τοῦ γοήτας ἔτρεπον τοὺς δημίους*. Mon. E ἐπιδὴ (sic). — Idem lib. *De insomn.* [p. 148, C, ubi vid. Niceph. Gregor., p. 412 — 414; cf. etiam p. 365, A B], *Apul. Apolog.* 1 [t. II, p. 504, ed. Lugd.-Bat. nov.]: *Magia ista, quantum ego audio, res est legibus delegata, jam inde antiquitus xii tabulis propter incredundas frugum illecebras interdita*. Γόητος nomine genus omne maleficorum, aruspicum ac mathematicorum intellige, quorum præna vivicombarum. Leg. 3 et 5, cod. de malef. et mathem. [cod. Theod., l. ix, tit. xvi, p. 425 et 430 ed. Ritter., ibique Gothofred.], Cassiodorus, lib. 9 [18, p. 150 ed. Rothomag]. ΠΕΤΑΥ. — Vid. Hüllmann. de Cercopibus atque Cyclopiibus, p. 12.

(70) *Ὅστε εἰ καὶ κομητής ἦν Ἀπολλώνιος*. Par. C et Vat. ὄστ'. Philostrat. *Vit. Apollon.*, I, 8, p. 10 ed. Olear., Καὶ λίνου ἐσθῆτα ἀμπισχεταί, παρατησάμενος τὴν ἀπὸ τῶν ζώων, ἀνήκει τε τὴν κομητ. Mox Flor. B, Barb., Mon. A E cum Venet. A legunt πρὸς τὸν λόγον. Noster infr. c. 19, p. 82, οὐδὲν ὄντας πρὸς ἔπος. Vid. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 587, et Stallbaum. ad ejusdem Phileb., p. 40.

(71) *Καίτοι φίλα μοι πρὸς τὸν ἄρθρα*. Sic codd. Par. A B C, Flor. A B, Barb., Mon. A B C D, Vat. et Veneti omnes; reliqui cum editis libris φίλα. Et ita Philostrat. *Heroic.*, p. 170 Boiss., Πρὸς δὲ Ἀχιλλέα φίλα ἦν αὐτῷ. *Imagg.*, I, 19, p. 32, l. 27 sq., Φίλα δὲ τῷ Διονυσίῳ πρὸς τὸ ζῶον. At lectio a me recepta firmatur simili loco nostri ep. 43, p. 181, Et δὴ σοι φίλα πρὸς τὴν δαίμονα, σύστησον αὐτῇ τὸν νεανίσκον, ubi codd. Guelferbyl., Lips. et Mon. 50 ac 476 una cum edit. Ald., Turneb., Naageorg. et utraque Petaviana φίλα tventur (Mon. 481, in contextu habet φίλα πρὸς τ. δ., τὰ superscr. post φίλα, in marg. φίλα πρὸς τ. δ. Morell. legit φίλα τις). Huc facit etiam Herodotus illud (II, 152, t. I, p. 447 Schweigh.), Ὅ δὲ — — φίλα — τοῖσι ἴωσι καὶ Καροὶ ποιεῖται. De confusione videsis Porson. ad Euripid. *Med.*, v. 158. Loquendi morem attingit Davisius ad Ciceron. *Acad.* I, 3, p. 47, ubi et hunc locum excitavit.

(72) *Υγιῶς ἀντιστρέφει*. Υγιῶς h. l. est apte. Vid. Boissonad. ad Philostrat. *Her.*; p. 336. Rehd. deinceps distinguit. Ad ἀντιστρέφειν Par. C., Vat. et Mon. E in marg. habent hoc schol., Ἐν ἀντιθέσει ἀντιστροφή, et Mon. A ἀντιστροφή, σὺν ἀντιθέσει superscr., ita, ut post ἀντιθέσει una vox crasa sit.

Ad hæc illustranda non alienum videtur apponere similem locum ex Procli Comment. ad Plat. *Alcib.*, i. p. 262 ed. Creuz., Οἱ γὰρ τὸ ἀληθὲς εἰδότες ἅπαντες οὐ διαφέρονται περὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους. Οὐκοῦν γένοιτο τὸ συνημμένον τοιαύτων, εἰ γινώσκουσι τινες τὸ ἀληθὲς, οὐ διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, εἴτα κατὰ τὴν σὺν ἀντιθέσει λεγόμενην ἀντιστροφὴν, εἰ δὲ διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, οὐ γινώσκουσι τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' ἢ τοὶ πάντες ἢ τινες αὐτῶν ἀγνοοῦσιν. Cf. eundem, p. 339, cum *Annotat.* Creuzeri, ejusque *Epi-metr.*, alt. p. iv, p. 221 sq. Noster infr., p. 69, Ἄλλὰ τὰχὺ γὰρ ἐντεῦθεν ἐπανακτεόν, λαβόντας ἀποχρῶν τεκμηρίων, ὡς ἐκεῖ φρένες, θθεν οἴχονται τρίγες· ἐκεῖ δὲ τρίγες, θθεν οἴχονται φρένες. — Proxime Mon. B habet superòs τις, γρ. σοφιστῆς superscripto.

(73) *Ὁὲτω δέ.* Mon. A δ.

(74) *Ὅς τὴν Διονύσου θεάσαστα τελετήν.* Par. A, Flor. B, Mon. A E, Vat. et Venet. A dant et τις ἐστίν, δς. Sed verba ista, quæ in Par. C superscripta sunt, merum glossema redolent; nam δς h. l. pro et posum esse satis liquet. Vid. Stallbaum, ad Plat. *Euthyphr.*, p. 17. Pro τελετήν (in) Rehld. alterum e in ras. correctum Venet. C ἐορτήν legit. Mox Vat. omittit pro θιάσου, qua voce significantur Bacchi comites, inter quos a Strabone, l. X, c. 3, § 10, t. IV, p. 169 ed. Tzsch. censentur Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thyades, Mimallones, Naides, Nymphæ, Tityri. De hac re multus est Creuzerus *Symbol. et Mythol.*, t. III, p. 185 seqq. Ante δαπὺ commate distincti, adstipulantibus libris Monacc. A B D et Rehld. (Mon. C habet semicolon). Omisso ante τριχὶ eodem interpunctionis signo, quod ignorant etiam Mon. A B D E et Rehld. Mon. E vitiose scribit τριχὺ, et ita videtur habuisse Mon. A, cum t. finale a m. alt. supra ras. additum sit. Deinde Par. ABC, Flor. AB, Barb., Mon. BCDE, Vat., Venet. A et Rehld., Turneb. *Lectt. Varr.* atque margo Petav. 2 præbuerunt τῆ μὲν οἰκείῃ· τῆ δὲ, ἀλλοτρ. (Mon. A τῆ μὲν — τῆ δὲ (sic), et Venet. B τὸν μὲν — τῆ δὲ) pro vulg. τὸ μὲν — τὸ δὲ. De τῆ μὲν, *einesheits*, — τῆ δὲ, *anderenheits*. Cf. Math. *Gramm. Gr.*, p. 585. Mon. C κατάστασις κομον (sic). — *Ælianus* lib. iii *Variar.* [Hist.] cap. 4 [40], Ἐοθὴς δὲ ἦν τοῖς Σιληνοῖς ἀμφιμάλλοι χιτώνες· αἰνιττεται δὲ ἡ στολή τὴν ἐν τῷ Διονύσῳ φτεταίαν, καὶ τὰ τῶν οὐνάδων, καὶ τὰ τῶν κλημάτων δάση. *Dionys.* *De situ orbis*, v. 946 sq.:

Ἀτὰρ ὁ μὲν νεβρίδα κατωμαδίην ἐτάνυσσεν, Κισσῶ δ' ἡμερόσεντι κυλάς ἐστειψεν ἐθείρας. PETAV.

(75) *Βακχικῶν — οὐδὲν οὐτως, ὅς ἡ νεβρίς.* Vid. *Wesseling*, nostri haud immemorem, ad *Diodor.* Sic. i, 41, t. I, p. 15, 34, *Harpocrat. Lex.*, p. 251, ibique *Maussac.*, *Jacobs.* ad *Antholog. Gr.*, t. IX, p. 224, et T. XI, p. 360, *Moser.* ad *Nonni Dionys.*, p. 228, *Frid. Godolph.* *Schœn.* de personarum in *Euripid.* *Bacchabus* habitu scenico commentat., p. 80 seqq. *Dio Chrysost.*, or. xxiii ad *Alexandrinus*, p. 682. — Οὐκοῦν ὅτι τῶν νεβρίδων τε καὶ θύρσων ἔνδει. *Long.* in *Fragmento nuper reperto*: Τῆ δὲ (sc. τῆ Χλόη) νεβρίδα Βακχικὴν (sc. Δόρκων ἐκόμισε), καὶ αὐτῆ τὸ χρώμα ἦν ὡσπερ γεγραμμένον λευκόμασιν. Eleganter de hac re exposuit *Creuzerus* in *Commentat.*: *Ein alt-athenisches Gefäß*, p. 44 seqq. et 75 seqq. *Add. Description of the collection of ancient Marbles in the British Museum*, part. II, *Plat.* 24, ubi statua Fauni ridens ac nebride amici adumbrata habetur. — De advrb. οὐτως cum emphasi postposito plura collegerunt exempla *Behrius* ad *Plutarch.* *Philopœm.*, p. 248, et *Stallbaum* ad *Plat. Rem-publ.*, p. 500, in *Plat. Dialog. select.*, vol. III, p. 54 ed. Goth., quibus addere juvat *Synes. Dion.*, p. 36, Μὴ ἀπλῶς οὕτως συγκαταριθμῆσαι (sic codd. Barb., Monacc. 29, 87 et 481, Paris. 1040, Rehld., Venet. 264, una cum ed. Turneb., Petav. 1, 2, οὕτω. Vid. quæ infra posui ad c. 16, p. 79). *Ibid.* p. 46, λαμπρῶς οὕτως. Ep. 96, p. 236, πόρρωθεν

εὕτω. *Plat. Gorg.*, p. 468, et *Basil. M. De gentiliis libris utiliter legendis*, t. II, p. 177, E ed. *Garn.* ἀπλῶς οὕτως. *Lucian. Timon*, c. 25, t. I, p. 95, *Bip.* ἀμαυρὸν οὕτω. *Idem Gall.*, c. 6, t. VI, p. 298, μελιχρῶς οὕτω.

(76) *Παρὰ τῶν πυτῶν κόμας δανειζονται.* *Παρὰ* in *Rehd.* e *perl* corr. — *Pinelis* coronis sive piceis utebantur cum *Bacchi* assecia, tum *Bacchus* ipse. *Unle* et *πιτύσταπτος* dictus, *Suida* auctore (v. *πίτυς*). *Plutarchus* v *Problem. conviv.*, probl. 5 [3, t. II, p. 675 ed. *Francosf.*] causam reddit, cur sacra sit *Baccho* *πίτυς*. *PETAV.* — *Conf.* *Cuper.* *Harpocrat.*, p. 40.

(77) *Εἶδεν.* Ita Par. A B C D, Flor. A B, Vat. et Mon. B D; ita et Barb. a m. pr.; a sec. autem ἴδεις, quod cum vulg. libris Mon. C et a corr. *Rehd.* habent. Mon. E ἴδεις, ov superser. Veneti B C ἴδης: Mon. A et Venet. A εἶδον. Quæ sequuntur verba ἀνασειομένους τε καὶ βρουάζοντας (Mon. E habet βιάζοντας), βρου superser. Monacc. B D et Venet. A interpretantur vocabulis ἡδομένους, γαυριώντας (Flor. A, Par. B, et Barb. exhibent ἡδομένους τε καὶ γαυριώντας. Sed particulam τε Par. B. om.), contra Mon. A, Par. C et Vat. vocabulis τρυφώντας καὶ θάλλοντας. In Venetis B C post βρουάζοντας glossæ ἡδομένους, γαυριώντας, περιτρεπόντας textum occupant. De verbo βρουάζειν vid. *Loheek. Aglaoph.*, t. II, p. 1087 sq., ubi vir doctissimus etiam h. l. tetigit.

(78) Ὅς ἄν, οἶμαι, τ. μ. κεκρατημέρους. Usum particularum ὅς ἄν participio junctarum attingi supra ad c. 3, p. 64. Οἶμαι, credo, sive scilicet, ironiæ servit. Vid. ad c. 8, p. 71.

(79) Ἥτις ποτέ ἐστιν — ἡ μέθη. *Noster* ep. 448, p. 285, Ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐπέκεινα θούλης ἀκούωμεν, ἤτις ποτέ ἐστιν ἡ θούλη. Ep. 152, p. 289, Μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτό μου τὸ πάθος, ὅτι ποτέ ἐστὶ τὸ περὶ σέ μου τῆς ψυχῆς (sc. πάθος, quod hic merito abes e potest), ἐξευρίσκαω. *Basil. M.* ep. 186, t. III, p. 267, Οὐδὲ τὴν ἀμβροσίαν ἐκελίην, ἤτις ποτ' ἄρα ἦν ἡ τοῦ Ὀλυμπίου χορτάζουσα. Cf. *Blomfisch. Glossar.* in *Æschyl. Agamemn.*, v. 135, et *Fritsch. Quæst.* *Lucian.*, p. 194. Pro ἐν τελεταῖς Par. C cum Vat. scribit ἐν ταῖς τελεταῖς. De voc. μέθη vid. *Creuzer.* in *Studd.*, t. II, p. 238 sqq. Mox Flor. B, Mon. A B C, Par. C et Vat. habent εἰς τὸ πλημελέε. Deinde Venet. C ἐπενηγέθαι, Flor. B ὑπενηγέθαι, Venet. A ὑπερηγέθαι.

(80) *Σείληνῶ δέ.* Sic codd. mei omnes, præter Par. D et *Rehd.*, quorum in posteriore et a m. rec. in t mutatum est. *Vulg.* Σιληνῶ. De cuius nominis ætymologia vide *Moser.* ad *Nonni Dionys.*, p. 239.

(81) *Καθέδρα καὶ σκύθος.* Quod hactenus in omnibus editionibus [imo, quod sciam, sola in *Turnebiana*] fuit, σκύτος, meras huic loco tenebras offudit [verit enim *Cornarius* tenebræ]. Pro quo σκύτος ex ms. [Med. et Henr.] restituitur. *Sileni* gestamen scuticæ fuit. Idéo *Bacchanalibus* scuticam ferre consueverant *Athenis*, qui *Satyrorum* ac *Silenorum* personas imitabantur. *Demosthenes* contr. *Midiam* [in *Orat. Attic.* ed. *Bekker.* t. IV, p. 513; in *Buttmann.* edit. c. 48, p. 97] *Ctesiclem* quemdam *Athenis* morte damnatum significat: Ὅτι σκύτος ἔγων ἐπόμπειν, καὶ τοῦτω μεθῶν ἐπάταξέ τινα ἐγθρόν ὑπάρχονθ' αὐτῷ. *Ulpianus* [p. 104, A ex ed. H. Wolf. *Basil.* 1572]: Οἱ τομπεινόντες τῷ θανάτῳ κατὰ μίμησιν τῆς περὶ αὐτὸν θεραπείας ἐπόμπειν, οἱ μὲν τὸ τῶν Σατύρων σῆμα οὐκόντες, αἱ δὲ τὰ τῶν Βάκχων, οἱ δὲ τὸ τῶν Σιληνῶν ἐμμοῦστο. PETAV. — Pro σκύτος (sic *Petav.* 1, 2, et codd. mei ad *normiam* *Philemonis Grammat.* p. 120 ed. *Osann.* Sed rectius esset σκύτος. Vide *Passov. Lex.* s. v.) in *Turneb.* et marg. *Petav.* 2 perperam legitur σκύτος.

(82) *Τοῦ Διονύσου παιδαγωγός.* *Julian. Cæsar.*, p. 5 ed. *Heusing.*: Ὁ Σείληνῶς πληταίη αὐτοῦ, τροφεύς τις οἶα καὶ παιδαγωγός, καθήσασα.

(83) *Φαλακρὸν ὄντα*. Vide Euripid. *Cyclop.*, v. 226. Ibiq. interpret. t. III, p. 529 ed. Beck., et Lucian. *Deorr. concil.* c. 4, t. IX, p. 182 Bip.

(84) *Ἐν τοσοῦτοις παρακινήσασι*. Flor. B, Barb., Mon. ACE, Par. C, Vat. et Rehd. dant παρακινήμασι. Verbum παρακινήσασιν, quod egregie illustravit Astius V. Cl. ad Plat. *Phaedr.*, p. 454, h. l. insaniendi notionem habet. Activo sensu, quo significat *perturbare, verrücken*, occurrit in nostri Homil. I, p. 295: Κρατὴρ ὁ παρακινῶν τὸ φρονεῖν, ἔ παρακινῶν τὸ λογίζομενον, οὐδὲν προσήκει τῷ λόγῳ. Vide etiam c. 9, p. 72.

(85) *Μὴ μικρὸν οὐθῆς*. Sic Flor. B. Reliqui codd. et editi. μικρὸν. Dein pro vulg. ὑπονοηθῆς (Flor. A scribit ὑπονοηθεὶς) ex codd. Par. A, Mon. A, Vat. et Venet. A receptum οὐθῆς (Flor. B habet ἰσθῆς, sic, loco raso). In seqq. Mon. C προτετιμηθῶ, vulgata superscripta. Venet. C προτιμηθῆναι. Deinde Mon. D in textu mutila habet μόνων pro δαιμόνων, quod tamen in marg. exstat. Ante παρῆναι, cuius loco Bevingius laud recte suspicatur παρῆναι, suppl. ὤσα. Cf. Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 346. De verbo φρενοῦν vide Blomfield. *Glossar. ad Æschyl. Prometh.*, v. 343. Pro vulg. αὐτοῦ ex Flor. AB, Par. BCD, Mon. ABCD, Vat. et tribus Venetis rescripsit αὐτῷ. Mon. E dat αὐτοῦ, αὐτῷ superscr. Annotavit etiam Bevingius: « Παρῆναι requirit nomen in tertio casu. » Par. A vitiose scribit αὐτό. Noster infr., c. 6, p. 69, Μετρεῖ δὲ αὐτῷ τὴν μανίαν ὁ Σειληνός. P. c., Νοῦ δοχεῖον αὐτῷ κατασκευάσασθαι τὴν κεφαλὴν. C. 20, p. 83, Ἐξεκέκοπτο γὰρ ἴσως αὐτῷ τὸ βιβλίον ἐπὶν ἀγαθῶν καὶ σοφῶν. De regn., c. 11, p. 20, Τὴν δύναμιν αὐτῷ πολυπλασιάζων, ubi cf. Annotat. p. 210. C. 14, p. 23, Ἄλλ' οὕτος αὐτῷ καὶ τὸν ἀδελφὸν νουθετεῖ. C. 18, p. 32, Πᾶν μὲν ἄλλος αὐτῷ..... ψιλοτέρων ἔσσεσθαι τῆς Καρίνου κεφαλῆς. C. 19, p. 36, Νεανίσκου δὲ Ἀττικοῦ τῆς μαχαίρας αὐτῷ τὴν κώπην ἐπισκώψαντος. De hoc schemate, quod Colophonium vocant, vide Boissonad. *Commentat. ad Inscript. Actiac. in Diario classico Valp.*; noster 34, p. 369 sq., et ad Nicet. Eug., p. 271; coll. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 9; Jacob. ad Lucian. *Tox.* p. 49, et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 714 sq.

(86) *Δεῖ μὲν γὰρ αὐτῷ..... γυῖσασθαι*. Par. CD αὐτῷ, τὸ superscr. Par. A αὐτό. Mon. A αὐτό, ὡ superscripto. Vide Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 754. Voc. ζωρῶν doctæ, ut solet, illustrat Lobeck. ad Phrynich., p. 146. Dein Barb. manevnαι.

(87) *Προελθεῖν τὴν παραφορὰν*. « Trium hæc ms. [i. e. Med. et Henr. duorum. Vide Petav., 1, p. 29] certissima lectio est. » PETAV. — In Turneb. scilicet perperam exstat παρελθεῖν. Mon. E habet παρελθεῖν, pro superscr. Reliqui omnes emendationem Petavianam confirmant. Dein Mon. B παραφορᾶν, e i superscrip. Mon. D παραφοραν (sic), i i superscrip. marg. περιφορᾶν. Mon. E παραφορᾶν, περι superscr. In Mon. A παραφορᾶν e περιφορᾶν corr. Παραφορᾶν est insania, a παραφέρω, auferre, quod de fluvio dicitur, qui impetu suo alias res secum trahunt abreptas suo ex loco aut itinere (vide Wesseling. ad Diodor. Sic. xviii, 35, t. II, p. 284, 95, et Wytenhach. ad Plutareh. Opp. mor., t. I, p. 272). Noster *De Provid.*, p. 93, Παρενεχθεὶς τὴν γνώμην εἰς ἄλλοκότους ὑπονοίας ἐξέπικτεν. Cf. infr. c. 10, p. 73. Adjectivum παράφορος, insanus, occurrit *De Provid.*, p. 95, Οὐ μὲν ἐλέγγειν ἐδόκει φύσιν παράφορον (sc. Τυφῶνος). Pro τοῖς Βάχχοις, quod exstat in editi. Turneb., Petav. 1, et pseudo-Petav.; item in codd. Florr. AB, Barb., Mon. BCDE, Rehd. ac Venetis (Mon. A præbet τοῖς, αἷς superscr., Βάχχοις, αἷς superscr., et Par. C una cum Vat. ταῖς, οἷς superscr., Βαχχαῖς, οἷς superscr.) Petavius in sec. edit. tacite scripsit ταῖς Βάχχαῖς. Bacchi comites ac ministri in universum quidem vocabantur Βάχχοι (vide scholiast. ad Aristophan., *Equit.*, v. 408); sed cum deus iste semper in Baccharum

cœtu versatus omnibus libidinibus indulsisset (vide Lucian. *Deorr. Dialog.*, xviii, 4, t. II, p. 51 Bip., et Præfat. seu Bacch. 1, t. VII, p. 303), hæc lectionem probandam putavi. Deinde ex ed. Turneb. reduxi συνεξορχήσασται, assentientibus codd. Par. AB, Flor. A, Barb. et Mon. BD, cum ἐξ ὁ, quod Herodoto imprimis familiare est (vid. Gregor. Corinth. ibique Roen. p. 472, ed. Schæf.), ut ἔσται, progressio infinitivo, conjunctivum sibi asciscat. In Par. D exstat συνεξορχήσεται, ἡ superscr. syllab. σσ. Reliqui libri et scripti et editi præbent συνεξορχήσεται. Cæterum hoc verbo, quod, si quid video, h. l. non simpliciter, ut vertit Petavius, saltare significat, sed ob præpositionem ἐξ, quæ ei inest, lascive saltandi (i. e. τοῦ χορδαρίζειν, vide *Interpret.* ad Theophrast. *Charact.*, ed. Ast., p. 85, et quos laudat Astius ad Plat. *Legg.*, p. 382) notionem habet, Lexica ditari possunt.

(88) *Ὁ Σειληνός*. Sic codd. mei omnes, exceptis Flor. B et Par. D, qui cum editi, ὁ Σειληνός habent. In seq. pro vulgato πολὺ ex Flor. B, Mon. A, Par. C et Vat. receptum πολὺς. In Venet. A post πολὺ rasura comparat. Πολὺς βεῖ, quod est magno cum impetu fertur, illustrant Heindorf. ad Horat. *Sat.*, p. 171; Jacobus ad Achill. *Tat.*, p. 855, et Heyler. ad Julian. epist., p. 400. Similiter Arrian. vii, 7, Ὁ δὲ Εὐφράτης μετέωρος τε βεῖ καὶ ἰσογελῆς παναχοῦ τῆ γῆ. Long. *Pastoral.*, p. 75 ed. Schæf.. Ἀάβροι μὲν οἱ χεῖμαρροι κατέρβρον. Eodem modo construitur verbum πνεῖν. Vide Blomfield. *Glossar. in Æschyl. Agamemn.*, v. 1151. Voc. δυσανάγωγος, quo proprie significatur is, qui difficulter reducitur (vide Matthæi ad novv. ex Jo. Chrysost. *Eclog.*, p. 2), a Suida, qui nostrum fortasse respexit, explicatur vocabulis δυσχερῆς, ἀπειθῆς. Miror hanc vocis significationem in Lexico Schneideriano e Suida laudatam in Passoviano desiderari.

(89) *Ἐπανακτέον*. Cod. Venet. B ἀπανακτέον. Intellig. τὸν λόγον. Noster ep. 57, p. 193, Ἐπανακτέον δὲ μοι μικρὸν ἄνω τὸν λόγον. De regn., c. 20, p. 57, Ἐπαναγάγωμεν δὲ ἡμῖς..... τὸν λόγον εἰς τὴν οἰκείαν ἀρχήν. Libanius t. IV, p. 959 Reisk., Ἄλλα γὰρ ἐπὶ τὰς μάχας πάλιν (sic recte vulgat. πάλαι emendavit Jacobs. in *Acti. philolog. Monacc.*, t. II, fasc. III, p. 450) ἐπανακτέον τὸν λόγον. Gregor. Naz. Or. iv, p. 131, Ἄλλ' ἀνακτέον μοι πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τοῖς λόγοις. Cf. Lobeck. ad Phrynich., p. 767. Proxime ante τεκμήριον e Par. C et Vat. inserui artic. τὸ, quo reliqui mss. et editi. carent. Vide Annotat. ad c. 3, init. Mox pro οἰγοντας Mon. E οἰγοντο habet. Verba ἔχει δὲ τρήχεις, ὅθεν οἰγονται φρένες a Par. ABCD, Flor. B, Barb., Mon. ABCD et Vat. male absunt. De hac σύν ἀντιθέσει λεγομένη ἀντιστροφῆ supra exposui.

(90) *Ταυτ' ἄρα*. Vide ad c. 2, init. Mox Mon. E pro ὁ Σωφρονίσκου corrupte ὅσα φρονίσκου. Libri Mon. BCD παρ' ὄντιν ὄν. Rehd. παρ' ὄντιν ὄν (sic). Παρ' ὄντιν ὄν est supra membris, ut recte vertit Cornarius. Vide Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 240, coll. nostro in *Dion.*, p. 37 et 41; ep. 79, p. 227, et ep. 93, p. 231. Deinde Par. C et Vat., ἐπαίνων οἰκείων, inverso verborum ordine. Pro Attica forma ἡδύνατο codd. Parisini, Monacc. et Veneti omnes una cum Vat. atque Rehd. præbent ἐδύνατο, quæ de confusione vide Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 554.

(91) *Πρός τὸν Σειληνόν*. Sic codd. mei omnes præter Par. B, D, qui cum editi. habet Σειληνόν. — « Apud Julianum imp. [p. 9 ed. Heusing.] Silenus ita de seipso loquitur: Οὐκ οἶσθα δεῖ καὶ ὁ Σωκράτης τοῖς ἐμοῖς τὰ πρωταῖα κατὰ τὴν φιλοσοφίαν ἀπηνέγκω. Locus est apud Plat. in *Sympos.* [p. 215, AB]. Vide et Xenoph. æque in *Sympos.* [iv, 19, et v, 6]. » PETAV. — Vide quos laudant Hemsterhus. ad Lucian., t. II, p. 507 sq. Bip., et in *Anecdol.* ed. Gecl., t. I, p. 205 sq.; Ast. Annot.

a1 Plat. *Sympos.* in linguam vernaculam transl., p. 350 sq.; Stallbaum. ad eundem Plat. loc., p. 140; Bornemann. ad Xenoph. *Conviv.*, p. 149 sq.

(92) Ἐν τούτῳ. Mon. C ἐν τούτῳ.

(93) Νοῦ δοχεῖον. Noster ep. 57, p. 199, Ἄλλὰ δεῖ κενὴ εἶναι παθῶν τὴν ψυχὴν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι δοχεῖον Θεοῦ. Ep. 151, p. 289. Πλεῖτον φοβούμαι τὴν ὁμίλιαν τῆς ἀγορᾶς; τὸ ἐνεκινεῖσθαι συχναῖς ἤδη τύχαις καὶ πράξεσι, μὴ μολύνη τὸν ἀγιώτατον νεῶν, τὸν νοῦν σου τὸν ἱερὸν, ὃν ἐγὼ μετ' ὀλίγων ἀξιώτατον ἡγοῦμαι δοχεῖα Θεοῦ. Cf. infr. c. 8, p. 71; c. 20, p. 84, et *Dion.*, p. 49. Cicero *Tusc. quæst.* 1, 22: *Nam corpus quidem quasi vas est aut aliquod animi receptaculum.*

(94) Τῷ Σειληνῷ. Sic libri mss. omnes, excepto Par. D. In Flor. B et, ut supra, a sec. m. profectum. Vulg. τῷ Σειληνῷ. Mox pro vulg. ἀπεσέμνυνε ex Flor. AB, Par. B, Barb., Mon. BDE atque Rehd. receptum ἀπεσέμνυνεν. Vide ad c. 2, p. 64. Mon. C dat ἐπεσέμνυνεν.

(95) Τὸ δὲ δὴ παιδαριόεις..... ἐπιτρέπειν. Barb. om. δὴ, quod librariorum incuria sæpius excidit. Vide Bekker. *Spec. Philostrat.*, p. 25. De junctioe particularum δὲ δὴ consule Boissonnad. ad Philostr. *Her.*, p. 308, et ad Nicet. *Eug.*, p. 367 sq.; Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 738; coll. nostro *De regn.*, p. 23 et 30; *Dion.*, p. 36 et 48; *De Provid.*, p. 97; item ep. 159, p. 275. — Deinde Par. A scribit παιδίους. Pro ἐπιτρέπειν, quod Jacobsio ad Philostrat. *Imagg.*, p. 584 hæc laudanti minime suspectum fuit, e codd. Mon. A et Vat. dedi ἐπιτρέπειν, quod Venet. A ex correctione in ras. habet (Mon. E offert ἐπιτρέπειν, pro loc. *tr* superscr.), Veneti BC ἐπιτρέπειν [*sic*], et in suo codice videtur invenisse quoque Phrea, vertens, *juvenes decet coma*. Nec aliter legit Cornarius, quippe qui reddiderit, ad *vero pueros quidem decere florem comæ*. De utriusque verbi confusione multus est Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 357 sq., qui in Annotat. ad *Ælian. De nat. animall.*, p. 404, item hunc nostri locum citans tacite scripsit ἐπιτρέπειν. Bevingius male conjecit ἐπιτρέγειν. — Τὴν ἀνθρῶν est i. q. τὴν ἀνθρῶν, more Atticorum. Vide Thom. *Mag.*, p. 127; mea ad *Synes. Or. de Regn.*, p. 335 sq.; et Jacobs. ad Philostr. *Imagg.*, p. 584 sq.; cf. noster, c. 7, p. 70. — In Barb. primum scripserat librariorum μήπω φρονούτων. Τὸ δὲ γήρως, post vero correxit, ut exstat in editis. Recte libri Monaco. BCD τὸ δὲ γήρως ἀποφοιτῶν pro τοῦτο δὲ γ. ἀποφ. Mon. A litteram ω vocis γήρως a m. alt. in ras. habet. Mox Rehd. μή om. Deinde Mon. E dat περιμένην, μή α a εν superscr. Mon. A παραμένειν, permutatione frequentissima. Vide Bekker. *Spec. Philostrat.*, p. 69. De verbo περιμένειν egregie nuper exposuit Stallbaum. ad Plat. *Phaedon.*, p. 28 sq. Noster paulo post, Ἐχει μὲν οὖν οὕτως, ὡς μὴ περιμένειν ἄλλα ναῦν τε καὶ κόμην, ubi aliquot libri item offerunt παραμένειν. *De regn.*, c. 3, p. 4, Ἴνα μοι καὶ περιμένεις τὸν λόγον. *Dion.*, p. 61, Πολλὰκι οὐδὲ περιμένειν ἀξίω τοῦ βεβλίου τὴν συμφορὰν (leg. cum cod. Rehd. συγγραφῆν. Mon. 87 habet συγγραφῆν, συμφορὰν superscr. Vertit etiam Cornarius, *libri scripturam*), Ἴν' ἀγαθόν τι μοι γένηται. Ep. 9, p. 170, Βαθὺ εὖ γήρας καὶ λιπαρὸν περιμένειν. Ep. 59, p. 180, Πυνθάνομαι τοίνυν, εἰ περιμένεις ἤξοντα. Ep. 57, p. 193, Τί; δὲ ἄρα, τίς διαθροσ περιμένει τὸν παλαμναῖον τῆς χώρας Ἀνδρόνικον; Ep. 77, p. 223, Οὐκ ἐθέλει περιμένειν (ubi Guelferbys., Mon. 50, 476 et 484, cum edit. Ald., Turneb., Morell. atque marg. Petav. male scribunt παραμένειν) ἄλλα τὸ φῶς; καὶ τὸ σκότος. Add. ep. 67, p. 209 et 211; ep. 69, p. 217; ep. 104, p. 244; ep. 154, p. 292.

(96) Ἐνοικίσει τῷ ὄντι. Barb. ἐνοικίσει. Noster c. 7, p. 70, ἐνοικίσειται δὲ κεφαλῇ; c. 8, p. 71, εἰς κομήτην κεφαλῇ ἐνοικίσεισθαι. — Post τί ἄν

εἴποις suppl. ἄλλο. Vide Lamb. *Bos. Ellipsis. Grr.*, p. 27; Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 256; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 917; Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 33. Cf. noster *De regn.*, c. 21, p. 39, et ep. 96, p. 256. — De constructione verborum seqq., καταδικάζειν ἀλογίαν τῆς φύσεως τῶν τριχῶν (ita et noster ep. 142, p. 278, καταδικάζω πένιν τῆς φύσεως), vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 693 sqq.; et Bernhardt in libro, qui inscribitur: *Wissenschaftliche Syntax d. Gr. Spr.*, p. 242 sq. Τῆς φύσεως τῶν τριχῶν elegans est periphrasis pro τῶν τριχῶν, velut *De regn.*, c. 8, p. 13, pro ἀρετῇ dixit ἀρετῆς φύσεως; ubi vid. Annotat., p. 190; *De Provid.*, p. 89, ἡ τοῦ κόσμου φύσις. Ib. p. 102, et *De insomn.*, p. 139, τῇ φύσει τοῦ κόσμου. P. 92, φυτοῦ τῆς φύσεως. P. 117, φύσιν ὑπνου, et p. 125, πολυτελεῖς φύσις. *De Insomn.*, p. 139, τῇ φύσει τῆς ὕλης. Add. Jacobs. in *Darmstadiensibus ephemerid. scholast.* anni 1828, sect. 2, n. 132, p. 1092 seq.; idemque ad *Ælian. De nat. animall.*, p. 204, et qui aliter de hac re sentit, Ast. ad Plat. *Phaedr.*, p. 423.

(97) Εἰ δὲ κομᾶ τις καὶ γέρων. Mon. C κομᾶ τις. Καὶ in Mon. AE om. Ad γέρων intellig. ὄν. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1079. Noster *Catistas.*, p. 301. Κερεῖ νεανίας τὴν γῆν, ἦν μετράχιον ἔτι (sc. ὦν) μετὰ τοῦ πατρὸς ἐξεργάσατο. Cæterum pro apodosis, quæ post εἰ δὲ non raro supprimitur (cf. c. 10, p. 75 et 74, c. 12, p. 75, c. 17, p. 80, et c. 22, p. 85), subaud. εἰ ἔχει vel simile quid. Vid. Lamb. *Bos. Ellipsis. Grr.*, p. 803 sqq.; Lennep. ad Phalarid. ep. 8, p. 31; Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 598, et *Protag.*, p. 101; Bornemann. ad Xenoph. *Anab.*, p. 559 sq.; Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 98 et 99, ed. Goth. I. In proximis Flor. B exhibet καὶ γὰρ καλ, et Barb. τίς καὶ γέρων. Sed altero καὶ jure carere possumus, cum καὶ γὰρ b. l. pro nam etiam accipiendum sit. Vid. Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 31.

(98) Οὐχ ἀπάρτες ἀνθρώποι δῆπουθεν. Vitiose Venet. C ἅπαν ἀνθρώποι et Mon. E δῆπουθεν pro δῆπουθεν, quod est vitiose (vid. Suid. s. v.; Zeun. ad Viger. *De idiot. L. Gr.*, p. 499; Usteri ad Platarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 59; Koch *Observat.* in *Timæum*, p. 11), velut ep. 52, p. 189, ὑπὲρ ἐαυτῶν ἐῆπουθεν ἀξιοῦσι βουλεύεσθαι, et ep. 79, p. 225. In seqq. Barb. mendose habet ἐπὶ τὴν ἀνθρ. φθάνουσι τελειώτητα. Similiter noster *De regn.*, c. 15, p. 25, Ἐως οὖν ἀταξιοῦτε τὸν ἀνθρώπων, οὐδὲ τῆς ἀνθρώπου τυγχάνετε τελειότητος.

(99) Ἐχει μὲν οὖν οὕτως. In Flor. B οὖν deest. Pro οὕτως Mon. E perperam scribit ὄντως, de qua permutatione haud infrequenti vid. quæ annotavi ad *Or. de regn.*, p. 351, et Jacobs. ad Callistrat. *Statt.*, p. 702. Deinde Mon. E habet περιμένειν α a superscr. περι, ut legatur παρα, et litteris e et i signo delendi, id est puncto, notatis. Mon. A et Veneti BC dant παραμένειν. De re conf. ep. 77, p. 223, quem locum supra laudavi, et Boissonnad. *Anecd. Gr.*, vol. I, p. 355.

(1) Ἐκζητοῦσι. Quæ sequuntur verba usque ad ὄσον in Mon. E prima manus neglexerat; altera tamen in margini adjecit, sed pro ὁ λόγος male scripsit ἄλογος, δ' ante ὄν omisso. Particula δ' item ab Rehd. abest. Ὁ λόγος ἀπορόρητος est Platonicorum doctrina esoterica. Vid. Wyttenbach. ad Plat. *Phaedon.*, p. 134 seqq., et Lobeck. *Aglaoph.* t. I, p. 428 seq. et 443 seq.

(2) Εἰς τὴν παρούσαν χρῆσιν. Par. C εἰς τ. π. χρ.

(3) Λαβόντες. Flor. A et Mon. BD dant λαβόντες.

(4) Εὐαγῶς περιστέλλαι. Ep. 443, p. 280, Ἐρρωμένως διαβύης, εὐαγῶς καὶ εὐλαβῶς φιλοσοφίας ἀντιποιούμενο; Περιστέλλαι sensu oblegendi, occultandi item legitur infra c. 10, p. 75. Αὐτοὶ δὲ (sc. οἱ Αἰγύπτιοι προφῆται) καταδύντες εἰς τοὺς ἱεροῦς

χηραμούς, ἄτ' ἂν ἀπεργάζωνται, περιστέλλουσιν. De τῷ ὄσον vid. supra ad c. 6, p. 68. Ἀβέηλον est sacrum, arcanum; opponitur βέηλον, profanum (Horat. Od. III, 1, 1. *Odi profanum vulgus et arceo*, ubi vid. interpreti.). Synes. De insomnia., præfat. p. 130, Ἀργαῖον οἶμαι καὶ ἰλιαν Πλατωνικὸν ὑπὸ προσχῆματι (Alit. ὑπὸ σχήματι, Rehd. ὑποσχῆματι) φαυλοτέρως ὑποθέσσεις κρῖπτειν τὰ ἐν φιλοσοφίᾳ σπουδαῖα τοῦ μήτε τὰ μόλις εὐρεθέντα πάλιν ἐξ ἀνθρώπων ἀπόλλυσθαι, μήτε μολύνεσθαι δήμοις βεβήλοις ἐκκαίμενα. Ibid. p. 145, δήμου βεβήλου γέγονε θεάματά τε καὶ ἀκροάματα. Cf. cap. seq. p. 70. Βεβήλους vocalis esse ἀμύητους notum est e celebratissimo Orphei versu: Φόγγομαι οἷς ὀμίς ἐστὶ· θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλο, quem respexit Synes. epist. 154, p. 291, in proverbio illo: Τὸν βουὴν τὸν ἐκείνον ἐπὶ τῆς γλώττης; τίθεμαι. Vid. Ruhnken. ad *Timæum*, p. 51 seq.; Creuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 532 seq., et Lobeck. *Aglaoph.*, t. 1, p. 36. Cæterum hujus loci haud dissimile est quod dixit Noster De *Provid.*, p. 124, καὶ λέγομεν ἢ δυνάμεθα παρακαλύπτοντες τὰ ἀβέηλα, ubi codd. Mon. 476, Pirckheim. et Vindob. περικαλύπτοντες legunt.

CAP. VII.

(5) Ἡ φύσις ποικίλλεται. Mon. C ποικίλλεται. Noster in Dion., p. 44 ποικίλον ἢ φύσις ἡμῶν. Ib., p. 45, κατὰ πάσιν ᾗσαι (libri Mon. 29, 88 et 481, c. Venetis 264 et 422 dant ζητήσαι. Sed scribendum potius cum Bevingio Emendat. in Synes. P. 1, in *Novv. Annal. philolog. et paedagog. Suppl.* 1, 3, 1832, p. 346, ζέσαι) τὴν ποικίλιν τῆς φύσεως.

(6) Ἡ δὲ ὄλη τῶν ὄντων τὸ ἔσχατον. Noster De *provid.* p. 98: Τὸ φύσει πλάνον τῆς ἐν γενέσει φύσεως, τῆς τε σωματικῆς μοίρας τὸ ἔσχατον εἰληγεν καὶ ἐπικηρύσσον. Deinde Mon. A scribit ποικιλότατον, de quo vitio sapius obvio conf. Annotat. ad *Or. de regn.*, p. 242. Ante αὐτῆ, quod in Mon. A deest, cum Barb., Mon. C et Rehd. puncto; post vero cum Rehd. commate distincti. In editis libris hoc pronomen cum antecedentibus jungitur.

(7) Κἄν τι δέχεται θεῖον. Mon. E in textu κἄν τι οὐ; habet tamen in marg., ut ante αὐτῆ inseueruntium. — ε θεῖον appellat λόγον cuiusque rei, hoc est εἶδος et μορφή. Aristot. i *Physic.*, cap. 9, [cap. 10, 7, t. 1, p. 461, ed. Du-Vall.; cap. 9, t. 1, p. 192, col. 1, l. 16 — 18, ed. Bekker.]. Ὀντος γὰρ τινος [in Petav. 4, 2, τινος deest] θεῖου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ἔφατόν, τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαμεν εἶναι, τὸ δὲ ὃ πέφυκεν ἐπίσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ. ΡΕΤΑΥ. — Ante ἐδέξατο Veneti BC inserunt καί. Deinde Mon. E habet ἐμφύσεις, á supra á scripto, et pro περιπλέκεται ts Rehd. περιπλέκται (ita etiam Par. AD et Mon. D; Mon. B περιπλέκται, ἢ περιπλέκται superscript.) τι. Quod sequitur αὐτοῖς; in Mon. C ex αὐτῆς enatum. Πλεῖστη περὶ αὐτὰ γίνεται: est tota in illis versatur, s. occupatur. Vid. Lexic. Xenoph., vol. III, p. 512, § 7; C. F. Hermann. ad Lucian libell., *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 147.

(8) Τάχα μὲν οὖν ἔχει δεξιουμένην. Mss. mei omnes præter Venet. B pro οὖν exhibent οἷς. Quam si probaveris lectionem, ante τάχα μὲν cum libris Mon. AD commate distinguendum tibi erit, ita, ut hæc cum præcedentibus connectenda sint. Οἷς ἔχει δεξιουμένην i. q. ἔχει, τοῦτοῖς δεξ. Δεξιουμένη igitur, quod alias cum accusativo constitui solet, h. l., ut in *Æschyl. Agamemn.*, v. 854, cum dativo junctum ponas necesse est. Præferenda tamen vulgata, in qua ex prægressis intelligenda αὐτά. Ἐχει δεξιουμένην — κατισχύουσα fortius est dictum, quam δεξιουμένη — κατισχύει. Vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 1105 sq.; Ast. ad Plat. *Phædr.*, in Plat. *Opp.* t. X, p. 304; Ellendt ad *Arrian.* t. II, p. 275, col.

Nostro De *provid.*, p. 117 et 128; De *insomn.*, p. 431; ep. 154, p. 291, et ep. 57, p. 197. Deinceps Barb. scribit τάχα δὲ καί. Vitiose Mon. E ἀναγκάζειν et πρώτω. Idem κατισχύουσα (sic), ὁ superfluo. Noster ep. 71, p. 218, Οὐ γὰρ μήποτε κατισχύει τῷ πεφυκότῳ. Ep. 81, p. 228, Μὴ γὰρ δὴ καί τῆς γνώμης ἡμῶν κατισχύσει. Pro τελεωθῆναι in Flor. B est τελεωθῆναι, varietate haud infrequenti. Cf. annota ad p. 70. Proba tamen utraque forma. Vid. Heindorf. ad Plat. *Cratyl.*, p. 70; Segaar. ad Clement. Alex., *Quis dives salvetur*, p. 195.

(9) Δύναται δ' ἄρ καὶ ἐκτέρον. Subobscuri hujus loci sententia est: Materia genitali velut gremio divinum aliquid semen complexa nequit ipsum, quantum est, recipere, sed vel subito prælocat et exstinguit, vel tandem excipit, vel utriusque præstat, hoc est, partim prævalet atque immutat, partim fovet. Nec enim materia semper divinum illum λόγον, quem recipit, penitus conficere potest; sed ita tamen conservat, ut, priusquam perficiatur, nugamenta quadam ac ludicra γενήματα proferat, quibus vigor ille divinus quodammodo debilitatur. ΡΕΤΑΥ.

(10) Ὅδ γὰρ ἔχουσιν, ὡσπερ δοκοῦσι. Sic codd. omnes præter unum Par. B, qui cum edit. hæc et δοκοῦσιν. In Mon. C y abrasum.

(11) Δι' ἕτερα. Δι' Mon. A in ras. habet a m. sec. Mox in Par. D legitur περὶ τῶν πραγμάτων. Paulo inferius pro vulg. δυναμένοις e Par. C, Barb., Mon. AE, Vat. atque Rehd. restituit δυναμουμένοις; Mon. C et Veneti BC totacum vitio habent δυναμουμένης. Venet. A δυναμουμένη. Mon. BD δυναμουμένων, commate apposito. Verbum δυναμουέσθαι, quod lexicis inserendum jam monuit Lobeckius ad Phrynich., p. 605, occurrit etiam in libro De *Provid.*, p. 100: καὶ ὅτ' αὐτῶν δυναμουέται. Ar. Dionys. Areop. De *divinis nominibus*, c. 8, § 2, t. 1, p. 775, ed. Corder., τὴν ἀσθένειαν δυναμοῖ (ad quem locum cf. ejus interpret. S. Maxim., p. 784). Ib. § 5, p. seq., καὶ δυναμοῖ τὰ ἡνωμένα.

(12) Ἄρ' οὖν οὐχί. Mon. BD ἄρ'. Mon. E ἄρ' οὐχί, in marg. ἄρ' οὖν οὐχί. Rehd. ἄρ' οὐχί. De ἄρ' οὖν οὐχί vid. quos laudat Jacobs. ad Philostr. *Imagg.*, p. 671; Heindorf. ad Plat. *Cratyl.*, p. 19, et Stallb. ad *Phileb.*, p. 225. Mox ἐν γῆ positum pro eis γῆν. De hoc usu post verba movendi exponi ad *Or. de regn.*, p. 345 sq., et in *Additament.*, p. 197 sq. Τῶν — σπερμάτων οἱ λόγοι, *seminum rationes*, ut recte vertit Cornarius (Lucilius ap. Cicero. De *nat. deorr.* II, 32, p. 35b, ed. Creuz. dixit *seminum vis*), idem sunt, quos Stoicorum λόγοι σπερματικοί, *rationes seminales*, *Keimstoffe*. Parum accurate Petavius: *Quæ terræ mandantur semina, nonne divina ea credendum est, quæ in infima, constare ratione?* Cæterum respexit Noster Plotin. *Ennead.* III, 8, 1, p. 344; ad quem locum videatur Creuzer in *Studd.*, t. 1, p. 78 sq.; Dionys. t. I, p. 76, et ad Cic. De *nat. deorr.* II, 22, p. 291.

(13) Τοῦτων τέλος. Mon. E τοῦτω. Pro ἀλλὰ in Barb. est καί. De parum accurata imperativi forma θέα, quam hoc quoque loco codd. omnes tulerunt, monui ad *Or. de regn.*, p. 225. Vid. et Segaar. ad Clement. Alex. *Quis dives salutem consequi possit*, p. 322, ubi Themist. Or. III, p. 44, et Or. XI, p. 146, ubi eadem occurrit lectio, L. Dindorfius, p. 53, conjectavit θέασαι, cui conjecturæ, si qua mutatione opus foret, equidem prætulit multo faciliorem correctionem θεώ, quam olim proposuit doctissimus Boissonadius ad Philostrat. *Heroic.*, p. 421, et in F. A. Wolfii *Analect. litterar.*, fasc. III, p. 91. Θέα item legitur ad Jo. Chrysost. De *sacerdot.* VI, 9, § 567: θέα τὴν ἄβυσσον τῶν πόντων καὶ τῶν φροντίδων. In proximis Mon. D legit τὰ κάλλιστα τῆ; φύσεως; Mon. B τὰ κάλλιστα, γρ. κάλλι superse., τ. φ., mendose Mon. C et Venet. C τὰ κάλλιτ. φ. pro τὰ κάλλη τ. φ. Thomas Mag., p. 750,

hæc nostri laudans, inverso ordine exhibet : Θέα τῆ κάλλη καὶ τὴν πομπεὶαν τῆς φύσεως, quod nimis languidum est. Vulgatæ lectioni respondent infra τριχὼν κάλλεσιν, et ep. 41, p. 171, τοῖς νοῦ κάλλεσιν. Cf. C. F. Hermann. ad Lucian. *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 97.

(14) *Πίζαι, καλάμη, φλοιός.* « Varro 1 *De re rust.*, c. 48 : *Spica ea, quæ mutilata non est, in ordeo et tritico tria habet continentia, granum, glutinam, aristam, et etiam primitus spica cum oritur, vaginam. Granum dictum, quod est intimum solidum : glutina, quæ est folliculus ejus : arista, quæ ut acus tenuis longa eminet e [Petav. e om.] glutina.* Vid. Greg. Nyss. n. *Orat. de Mortuis*, p. 1063, ΠΕΤΑΥ. — De voc. λέμματα vid. Mær. *Attic.* p. 243, et ibi Pierson. Proxime in Par. C pro ἀτελής ἐστὶ scriptum legitur ἀτελής ἐστὶ.

(15) *Παραγενομένου δὲ, αἶθα πάντα.* Sic Par. ABCD, Flor. AB, Barb.; Mon. ABD, Veneti AB et Rehd.; Vat. π. δ., αὐ πάντα (sic). Mon. E vitiose οἶθα, in marg. αἶθα. Mon. C π. δ., αὐ πάντα, acuto supra παν deleto. Vulg. παραγενομένου δὲ τούτου, πάντα. Sed τούτου non opus est. Noster ep. 67, p. 213, Ἀνατιθεμένου δὲ καὶ διατρίβοντος, ἐπειδὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἔνεκα σκίψεως αὐτόθι παρεγνομένη, ἐβήσεν ἐπιβαλεῖν τὰς ὕψεις τῷ τόπῳ κ. τ. λ. Ep. 104, p. 244, οὐδαμοῦ δε φαινόμενον, περὶ βουλυτὸν ἀπαχωρούμεν ἕκαστος οἰκάδα. Dion. p. 57, γενομένου δὲ, λυμανέται τὴν δόξαν. Cf. *De Provid.*, p. 90, 91, 95 et 95; et quæ annotavit Schæferus ad L. Bos. *Ellipss.* p. 50 sq. Cæterum post αἶθα intellig. ἐστὶ. Venet. C habet παραγενομένου δὲ ἀπερβύθη.

(16) Ἀπερβύθη τῆς ὕλης τὰ καίγνια. De verbo ἀπερβύθη vid. ad cap. 1, p. 63. *Infr.* cap. 20, *In.*, dixit καίγνια φύσεως. *De Provid.*, p. 129, Καὶ μοι δοκεῖ παγκάλως εἰρησθαι Θεοῦ καίγνιον ἄνθρωπον εἶναι κ. τ. λ., quo loco hand dubie ab oculis habuit P. at. *De legg.*, p. 644, Θαύμα μὲν ἕκαστον ἡμῶν ἠγγνώμεθα τῶν ζῶων θεῶν, εἴτε ὡς καίγνιον ἐκείων, εἴτε ὡς σπουδῆ τινι ξυνεστηκόσ, et p. 803, Φημί — φύσει — εἶναι Θεὸν μὲν πάσης μακαρίου σπουδῆς ἄξιον, ἄνθρωπον δὲ, ὅπερ εἴπομεν ἐμπροσθεν, Θεοῦ τι καίγνιον εἶναι μεμηχανημένον, καὶ ὅπως τοῦτο αὐτοῦ τὸ βέλτιστον γεγονέναι. Respiciens Platonem dixit etiam Gregor. *Naz. Or.* vii, p. 210, Τοιοῦτο τὸ ἐπὶ γῆς καίγνιον· οὐκ ὄντες γενέσθαι, καὶ γενομένου ἀναλυθῆναι Eustath. *Hom.* viii, p. 297, παράδειγμα τύχης ἐγῶ, νερέτων σκιά, δαιμόνων καίγνιον, Ἐρινύων τράπεζα. Cf. Boissonad. ad Philostrat. *Her.* p. 476, et ad Eunap., p. 216; ibique Wyttenbach. t. II, p. 82; Jacobs. ad *Antholog. Gr.* t. X, p. 47; Segar. ad Clement. *Alex. Quis dicitur salutaris.* p. 285 sq.

(17) Ὁρατισμοῦ γὰρ οὐ δεῖται τὸ τέλειον. Noster *Serm. ad Pæon.*, p. 311, Οὐ μὴν ἀφιλόσοφον φιλοτιμίαν ἠγούμεθα τὸ καὶ ὠρατισμοῦς ἐπισαγαγεῖν ἢ δὲ τινὰς, καὶ τεχνιτοῦσαι τι, καὶ προσπεριεργάσασθαι περιττόν. In Dion., p. 39, ubi Dio Chrysost. comparatur cum pavone, Ἐν ἐκτίνας (sc. ταῖς σοφιστικαῖς ὑποθέσει) μὲν — ὑπιάζει καὶ ὠρατίζεται, καθάπερ ὁ ταῖς περιαιθρῶν αὐτῶν, καὶ οἷον γαννύμενος ἐπὶ ταῖς ἀγλάταις τοῦ λόγου. Vid. Pierson. ad Mær. *Att.*, p. 76. — In seqq. Mon. C pro τέλειος habet τέλος. Par. D τέλειος; v superscr.

(18) Ἐπὶ τούτοις. Barb. ταῦτα ἐπὶ τούτοις, ἐπὶ a m. rec. scripto. Dein Mon. E ἄγει pro ἀγει. — « Ἀνακαλυπτήρια. Cereris sacra vocat, quo nomine appellata a quoquam non memini. Causam autem hanc esse existimo, quod in Cereris prodeuntis, atque et glutina et involucris explicitæ ac relectæ honorem celebrarentur. Nam postea calvorum capita effluentibus pilis ἀνακαλύπτεσθαι ait, ob idque eorum ἀνακαλυπτήρια celebranda. Ad hoc pertinere videntur Ovidiani illi versus x *Metam.* v. 431 sq.

Festa pie Cereris celebrabant Orgia [editt. annua] matres

Illæ, quibus nivea velatæ corpora veste Primitias frugum dant, spicæ sertæ, suarum.

Corrigendus obiter in ea voce Hesych. t. I, p. 1175 sq. Ita enim ille, Ἐλευθῶ· Ἐρχομαι, Εἰληθῶτα· Ἐλευθῶτα ἀγῶν θυμεικῶς ἀγόμενος Ἀθήμητρι παρὰ Λάκωσιν. Quæ verba ex prava interpunctione maculam contrahunt. Nam εἰληθῶτα [in]ιο Εἰληθῶτα. Et *infr.* Ἐλευθῶ — Εἰληθῶτα. Cf. Schæfer. ad Greg. Corinth. p. 911 sq.] ad superiorem vocem attinet; Ἐλευθῶ enim dicta εἰληθῶτα. Lego itaque Ἐλευθῶ· Ἐρχομαι· Ἐλευθῶ εἰληθῶτα [scr. Εἰληθῶτα], etc. » ΠΕΤΑΥ. — Vid. interpretes ad Hesych. l. l. Meursius *Eleusin.*, p. 11.: « [Synesius] ludens, quæ μυστήρια alii, ἀνακαλυπτήρια dicit, in quibus nempe Cereris acta revelarentur. »

(19) *Νοῦς τὸ θεϊοτάτον ἐστὶ τῶν ἀνωτέρων σπερμάτων.* Mon. BD ἐστὶν. De re vid. Brucker. *Otium Vindelic.*, p. 51 sqq., et Heindorf. ad Horat. sat. ii, 2, 79, p. 269. Ad. Noster hymn. I, 76 sqq., iii, 558 sqq., 590 sqq., 713 sqq.; v, 29-30. — Mox pro αὐτῆ (Par. B vitiose habet αὐτῆ) legendum videtur αὐτῆς, quod respondeat verbis *infr.* sequentibus ἐκείνου τοῦ λόγου. Litteras enim c et i subscr. sæpe confusas esse monuit Poppo in *Observat. crit.* in Thucyd., p. 165. In proximis veram lectionem ὁ ἔνυλος νοῦς servavit unus Venet. C; reliqui mss. cum edit. articulum male omittunt.

(20) *Τριχὼν αὐτῆν ἀγάλλει κάλλεσιν.* Αὐτῆν abest a Venet. C. Deinde Mon. E habet ἀγάλλει (sic), l. superscr. Venet. C ἀγάλλη. Cæterum ἀγάλλει h. l. idem est, quod κοσμεῖ. Vid. Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 590; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 465. Paulo post Barb. vitiose scribit ἦ — ἦ pro ἦ — ἦ. Ante ἦ Δία Par. AC, Mon. AE, Vat. et Venet. A inserunt καί, quod adoptavi. De voc. ἄνη vid. ad cap. 6, p. 69, Ἀκρόδρου h. l. sunt *fructus*. De hujus vocis potestate egerunt Ægid. Menagius in *juris civil. Anacritatt.*, c. 53, p. 212, et Astius ad Theophrast. *Characteres*, p. 120. — « Cave hic ullum locum dederis Criticorum λεπτολογία in vocibus ἀκρόδρου et ὄπωρα. Sæpe enim ἀκρόδρου per omne fructuum genus funditur, ut immerito veteris Onomastici auctor viro docto erroris suspectus sit, quod apud eum baccæ τὰ ἀκρόδρου legatur. Neque enim ἀκρόδρου voluit pro baccis dumtaxat usurpari; sed eam hujus vocis significationem attulit, quæ ab usu esset communi remotior. Sumi vero ἀκρόδρου interdum pro quovis fructuum genere, vel unico Xenophontis testimonio evincitur, cujus ex *Oeconom.* [c. 19, § 12] hæc verba: Ἡ καὶ σικῆν (ἐφη ἐγὼ) οὕτω δεῖ φυτεῖν; Οἶμα δ' (ἐφη ὁ Ἰσχυμαχος) καὶ τὰλλα ἀκρόδρου πάντα. Suidæ quoque ἀκρόδρου πάντες οἱ τῶν δένδρων καρποί, et Hesychio absolute καρποί. » ΠΕΤΑΥ.

(21) Ἄλλ' ὅτε ἀκρόδρου — τοῦς τε. Noster *Or. de regn.*, c. 19, p. 34, Ἄλλ' ὅτε αὐτοκράτωρ αὐτοῖς ὅτε μόναρχος ἦν, καὶ σπουδαῖον ἦν καὶ πρῶγμα καὶ ὄνομα, ubi secutus auctoritatem VV. DD. Locellæ ad Xenoph. *Ephes.*, p. 176 et 255, et Schæferi ad Dionys. Hal. de composit. verb. p. 409, invitibus libris scriptis atque editis, disjunctum dedi ὅ τε, quo tamen non opus fuit. Vid. Stallbaum. ad Plat. *Philob.*, p. 50, et ad *Apolog. Socrat.* ed. Goth. 1, p. 44. Ita Latini etiam usurpant neque — ei, vel ei — neque. Deinde pro vulg. ἐν τῷ φυτῷ, quod solus agnoscit Rehd. (Mon. E dat ἐν τῷ φυτῷ, superscripto οἷς οἷς, ut legatur τοῖς φυτοῖς) e Par. ABD, Florr. AB, Mon. BCD atque Venet. AB, rescripsit ἐν φυτῷ, cui respondet καρὰ τῆ. Venet. C vitiose habet ἐν φυτῷ. Par. C et Vat. offerunt ἐν φυτῷ, οἷς superscr. Barb. et Mon. A ἐν φυτοῖς. Proxime Mon. E ἀπανθῆσαι et παραγίνωτο, e superl. scripto. Rehd. παραγίνωτο. Mox Flor. B πῆν pro πῆν. De hac permutatione vid. Jacobs. ad

Achill. Tat., p. 934. Deinceps Mon. BD cum Rehd. exhibent τελεωθεισαν (Par. B et Barb. τελεωθεισα). Pleniotem formam tuentur etiam supra, p. 69, omnes mei libri praeter unum Flor. B. Contra paulo inferius (p. 70) quatuor tantum cum vulg. τελειον conspirant; reliqui omnes habent τελειον. Et cap. 8, p. 72, ubi vulgo legitur προς τελειαν ἀκριβειαν, undecim mss. praebuerunt τελειαν. In libro autem *De provid.*, p. 90, pro vulg. τελουμένων, quod Coislin., Flor. A, Mon. 29 et 481, atque Rehd. agnoscunt, Mon. 87 et 476, Paris. reg. 1038 et 1040, Pireckheim., Vat. et Vindob. scribunt τελουμένων, Barb. autem et Parisin. reg. 1039 τελουμένων. — Cf. Stallbaum. ad Plat. *Rempubl.*, p. 387. in Plat. Dialogg. selectu. vol. III sect. p. 235. Deinde in Par. B et Barb. iotacismi errore scribitur ἀποσκυβαλῆσαι pro ἀποσκυβαλλῆσαι, quod verbum proprie significat aliquid quasi purgamentum excutere, tum rejicere, nihili pendere, contemnere. Vid. Gataker. *Adversar.* Miscell. posth., c. 43, p. 369 sq. Noster *De inoimn.* p. 140, Ὑλης γὰρ σκύβαλον οὐκ ἂν εἴη τὸ θεσπέσιον σῶμα (sc. τὸ φανταστικὸν πνεῦμα). Ep. 58, p. 203, εἰ δέ τις ὡς μικροπολίτην ἀποσκυβαλλῆσαι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δέξεται τοὺς ἀποκηρύκτους αὐτῆς, ὡς οὐκ ἀνάγκη τῆι πένητι παθεῖσθαι, ἴστω σχίσας τὴν ἐκκλησίαν. ἦν μίαν ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται, ubi Schol. codicis Monac. B ἀποσκυβαλλῆσαι explicit verbis περιφρονῆσαι, ἐξουθενῆσαι, φανταῖσαι, Guelferbyt. verbo ἐξευτελλῆσαι.

(22) Καθάπερ ὑπὸ πύθου, τοῦ χρόνου. I. e. ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθάπερ ὑπὸ πύθου. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 296. Coll. Jacobs. ad *Antholog. Gr.*, t. XIII, p. 96, et Additament. in Athenæum, p. 329. Noster *De Provid.*, p. 94, Οὗτοι μὲν ὡς περὶ καρδίαν, τὴν βασιλέα κύκλος εἰς πρῶτος. Venet. C vitiose scribit ὑποπύθουσα τοῦ χρόνου. Ad ὑπὸ τοῦ χρόνου conf. Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 345. — Ἀποσκυβαλλῆσαι sensu abijciendi vel projiciendi illustrant Creuzer. ad Proclum *De uniat. et pulchritud.*, p. 80, et Jacobs. ad Achill. Tat. p. 990. Noster ep. 95, p. 253, Σὺν βίᾳ τὴν καθήγορον ἀποσκυβάσας. Ita usurpatur etiam ἀποφορτίζεσθαι. Ep. 4, p. 164, Οὕτως οὐν παρὰ δόξαν ἀποφορτισάμενοι (Schol. cod. Mon. B ἀποβαλόντας, ἀπορρίψαντας) τὴν ἀπλησίαν τῆς βιαίας φορᾶς, ἡμέραν ἐξῆς καὶ νύκτα ἠνέχθημεν.

(23) Τέλειον. Sic Par. ABC, Flor. B, Barb., Mon. ABCD, Veneti omnes et Rehd. pro vulg. τελειον, de qua varietate supra dixi. Cf. c. 8 p. 71.

(24) Ἦν ἄν — ἰδῆς ἐκλελεμμένην. Pro ἦν in Flor. A exstat ἦν. Ἄν, quod vulg. deest, inserui ex Par. AC, Mon. AE, Vat., et Venet. A. Pro ἰδῆς, quod editi habent libri, e Par. ABD, Flor. AB, Barb., Mon. ABCD atque Venetis BC receptum ἰδῆς. Rehd. cum vulg. facit; sed oi ex η natum videtur. Dein Par. ABC et Mon. ACE una cum Vat. recte suppeditant ἐκλελεμμένην. Ita est etiam in Rehd. a m. sec. Par. D in contextu dat ἐκλελεγμένην, in marg. vero ab eadem manu scriptum ἐκλελεμμένην. Mon. A syllabas εκλελε in ras. habet. In Flor. A a m. rec. in ras. est ἐκλελεμμένην. Vulgati libri tuentur ἐκλελεμμένην. Mox pro κατσκοπημέναι reduxi ex Venet. BC atque Rehd. κατσκοπημένα. Par. C, Vat., Venet. A et Mon. C dant κατσκοπηνάται, η supersc. Noster *De Provid.*, p. 118, δρᾶσθαι γὰρ ταῦτα τοῦ μηδὲν ἐνέχυρον αὐτῶν ἔχειν τὸ ἄστυ, ὥστε, ἐπιπιδὼν τάχιστα ἀποκηρύσσωσι (ita c. libris editi. codd. Rehd. et Vindob.; Coislin. autem, Parisini regii 1038, 1039 et 1040, Mon. 29, 87, 476 et 481, itemque Pireckh. male ἀποκηρήσσωσι), χειρῶν ἀδικῶν ἄρξεν αὐτούς, ἀδελῆς ὄντας τοῦ μή τι παραπολύσσωσιν, ὁμωσίων ὄντων τοῖς ἀδικουμένοις τῶν ἀδικούντων. Ibid. p. c. εἰ μετασκηνοῦτε; Proxime Mon. D ἐκάλην. In Mon. C ἐκάλην ex ἐκάλιον correctum videtur. Pro νεῶν (sic habet Rehd. quoque a m. alt., quae addidit v) in Par. B et Barb.

scribitur νεῶν, qua de forma Attica vid. Maittarius *De dialect.*, ed. Sturz., p. 27; Locella ad Xenoph. Ephes., p. 269; Bast. *Epist. crit.*, p. 176; Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 153. Ita vulgo quidem legitur infr. c. 19, p. 82, Εἰ τα εἰς Ἰλιον γέγονας, εὐθύς εἰστώντι πᾶς Ἰλιεύς ἡγείται τὴν ἐπὶ τὸν νεῶν τὸν Ἐκτόρειον κ. τ. λ.; sed plurimi codd. ibi dant νεῶν, quod ideo in textum recepi. Eadem forma occurrit in ep. 151, p. 289. De sententia vid. quae congesse-runt Gataker. ad Marc. Antonin., p. 358, et Segasr. ad Clem. Alex. *Quis dives salvetur*, p. 294. Egre-gie Jamblich. *Protrept.*, c. 8, p. 158, ed. Kiessl., Ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεός, εἰτε Ἐρμῆτιμος, εἰτε Ἀναξαγόρας εἰτε τοῦτο. Cf. Annotat. ad c. 6, p. 69, ubi νεῶν δοχεῖον illustratur.

(25) Μυστήρια κεφαλῆς ἀνακαλυπτῆρια. Editi. Turneb. et Pelav. I, ἀνακαλυπτῆρια.

(26) Διὰ μὲν τοὺς θεθῆλους. Vid. ad c. 6, fin. Deinde Mon. ABCD et Rehd. dant οὕτωςι πας. Mon. E τοῖς. Elegantem particulam οὕτωςι sive οὕτως verbis vocandi junctae usum illustrant Ja-cobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 542, et Baehr. ad Plutarch. *Flaminin.*, p. 96 seq.

(27) Οἱ σοφοὶ δ' ἄν εἰδῆσι. Particulam δὲ tertio loco positam attingi ad c. 5, fin. Venet. C εἰδοῖεν. Ἐπιβατήρια sunt *Einzugsfeste*. De hujus vocis potestate vid. Pierson. ad Moer. *Attic.*, p. 222 sq. Noster ep. 57, p. 196, οὕτω πικροῖς ἡμᾶς ἡ πῶλις ἐπιβατηρίους ἐγένισεν, ubi Schol. cod. Guelferbyt. φιλοφρονήμασιν, εἰσητηρίους (sic); recte Mon. B εἰσητηρίους.

(28) Ὁ δὲ ἀρτι παραγγελλας εἰς φαλακρούς. Sic libri mss. omnes. Vulgo δὲ ἀρτι. δε. Παραγγέλ-λειν, ut τελειν, h. l. est censeri s. annumerari. Sensu arcessendi, s. vocandi legitur hoc verbum *De Pro-vid.*, p. 128, Ὁ τοι Σάμιος Πυθαγόρας τὸν σοφὸν ἄλλ' οὐδὲ (optime conjecit Petavius in Not. ad h. l., p. 42, ἄλλ' οὐδὲν ἤ, assentientibus Gatakerō ad Marc. Antonin., p. 223, et Davisio ad Cicero. *Tusc. quaest.* v, 3, p. 348) θεάμονά φησιν εἶναι τῶν τε ὄντων καὶ γινομένων· παραγγελλαι γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον, ὥσπερ εἰς ἀγῶνα ἱερῶν, ἐφ' ᾧ θεάσασθαι τὰ γινόμενα. Pro παραγγελλαι Davi-sius l. l. suspicatur παραγίνεσθαι, quod merito improbavit Hemsterhusius *Anecdotti.*, p. 256. Noster ep. 57, p. 193, Καὶ εἰς ἀνδρα παραγγελλας (in codd. Lips. et Mon. B est glossa φθάσας. Margō Monac. libri exhibet hoc scholium: Ἦγουν εἰς ἀνδρῶν ἡλικίαν φθάσας, et in Guelferbyt. superscr. est glossa πληθίσας), οὐδὲν τι παιδαρίου πρὸς ἀπραγμοσύνην παρήλλαξα. Cf. Lobeck ad Phrynich., p. 212. Eodem modo usus est verbo τελειν *De regn.*, c. 16, p. 28, εἰς δεσπότας τελῶν, ubi vid. Annotat., p. 246. Ep. 66, p. 206, Ἀλέξανδρος ἀπὸ βουλῆς Κυρηναῖος, ἐτι μεράκιον ὦν, εἰς μοναδικὸν βίον ἐτέλεσε. *Catastas.* 1, p. 300 (ubi perperam est 302), Εἰς γυμνητικὸν ἐτέλεσε τὸ Ῥωμαίων ὀπλιτικόν. Cfr. C. F. Hermann. ad Lucian. *De conscrib. histor.* V. L. p. 43, et Annot. p. 225; Grauert. ad Ari-stid., p. 166. — Ὁ νεοτελής est recens initiatus. Vid. Kuhnken. ad *Timæum*, p. 154 sq. ed. Koch.; Ast. ad Plat. *Phaedr.*, p. 447. Noster ep. 151, p. 289, ἄρα ἐκείνος, ὃν ἀπολλέοιτε, Πυλαιμένος, ἡ νεοτελής ψυχῆ, τὸ σπέρμα τὸ θεῖον; Ubi Schol. cod. Guelferbyt. ἡ νεοτελής interpretatur per ἡ νεοδίδαχτος.

(29) Θεοφάνεια. Venet. C θεοφάνεια. Val. θεφά-νια (sic).

(30) Καὶ βροιαὶ καὶ κάρνα ποτηρά. Mon. D καὶ κάρνα (in marg. κάρνα)· καὶ βροιαὶ ποτηρά. Eum-deim ordinem sequuntur Mon. B et Veneti BC. Mon. E scribit ποτηρά. Deinde Mon. C in ἀποθνή-σκοντα. Paulo post ante κακὰ κεφαλαὶ ex codd. Mon. A et Venet. A inserui καλ, quod h. l. facile excidere potuit. Κακὰ desideratur in Venet. A. Similia ὁμοφωνίας, ne dicam καχοφωνίας exempla habes in Xenoph. *OEc.*, V, 17, Ἐρῶνται καὶ αἱ

ἄλλαι τέχνηαι ἀπασαι, et in Nostri Dion., p. 40. Ἴδους ἂν ἐκατέρην ἰδέαν ἀρχαίχην. Ib. p. 51, ἄτ' ἂν ἀντὶ τούτων προσθεύσαιεν. Ep. 140, p. 276, Ἐπειταὶ πέμπτην ταύτην ἐκπέμπω τὴν ἐπιστολήν. Ἄλλ' εἶθε μὴ καὶ ταύτην μάτην κ. τ. λ. Cf. Bornemann. Indic. Grammatic. ad Xenoph. Anab., v. Casopbonia; Foerisch. Observat. crit. in Lysiae Orat., p. 15. — Proxime Barb. mendose ἀμυρόσαι, πολλοὶ δὲ τὸ νεκρὸν παρακαίμεναι. Postorius autem verbum m. rec. in perich. mutavit. Vid. Annotat. ad Or. de regn., p. 168.

(31) Ἠδῆ δὲ ἐγὼ κατανόησα. e Herodot. Euterp. η. 36, Οἱ ἱερεῖς τῶν θεῶν τῇ μὲν ἄλλῃ κοιμούνται ἐν Αἰγύπτῳ δὲ ξυρεῦνται. Item [η. 37], Οἱ δὲ ἱερεῖς ξυρεῦνται πᾶν τὸ σῶμα διὰ τρίτης ἡμέρης, ἵνα μήτε φθεῖρ, μήτε τι ἄλλο μυσαρὸν μηδὲν ἐγγίνηται σφί θεραπεύουσαι τοὺς θεούς. Plut. de Iside et Osir. [t. II, p. 352, Francof.; t. II, c. 3, p. 308, ed. Wyttenb. Oxon. Cf. etiam c. 4, p. c.]. Apul. 11 [l. xi, p. 773, ed. Oudendorp.], *Metamorph.*, *Hi capillum derasi funditus, vertice præniēntes, magnæ religionis terrena sidera.* Neque barbam tantum, aut capillos, sed et supercilia et τὴν ἕβην depilabant. Laërt. lib. viii [viii, 86, p. 545, Meib.] de Eudoxo, scribit eum in Ægypto apud sacerdotέας fuisse ξυρόμενόν τε ἕβην καὶ ὄφρυς. Iidem tamen in funeribus barbam et capillum promittebant, cum cæteri mortales tunc deradere solerent, ut ait Herod. [η. 36.] PETAV. — Add. Lucian. De sacrificiis, § 14, t. III, p. 78 et seq., et de dea Syr. § 6, t. IX, p. 89 ed. Bip.; Lactant. *Iustit.* 1, 21, t. I, p. 141 ed. Bunem., et qui Nostrum laudat, Isaac. Casaubonus in egregia sua annotatione ad Ael. Lamprid., p. 96. Mox pro ἐπιβλεφαριδίων Flor. B. Venet. A. Rhed. et Mon. CE exhibent ἐπιβλεφαριδών. Ita fuit a pr. m. in M. n. quoque A. Verbum ἀνέχεσθαι genitivo junctum illustravi ad c. 2, p. 64. De re vid. Diodor. Sic. 1, 84, et iii, 3, et ibi Wesseling.

(32) Ἰδεῖν γελοῖοι. Mon. C γελοῖον. Noster *De Provid.*, p. 105, ὡς μὲν καλῶς ἰδεῖν, ὡς δὲ σοφῶς εἰπεῖν ὁ νέος βασιλεὺς. Ep. 148, p. 284, ἰδεῖν ἡδεῖς. De hac locutione egerunt Boissonad. ad Marin., p. 72 et 125; Stallbaum. ad Plat. *Phaedon.*, p. 112 ed. Goth.; Heyler. ad Julian. epist. p. 588; Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 1050; Jacobs. ad Aelian. *De nat. animal.*, p. 359.

(33) Σοφὸν δὲ τι ἐρόουν. In his verbis pronomen indefinitum vim intensivam atque affirmativam habet, significans vernac. *gar*, s. *sehr*. Vid. ad c. 2, p. 64. Ægyptiorum sapientia nostro item laudatur, c. 10 init.; *Or. de regn.*, c. 7, p. 41, et *De Provid.*, p. 89. Vid. etiam Plessing. *Memnon.* tom. II, p. 624 seqq.

(34) Ἄτε ὄντες περιετοὶ καὶ Αἰγύπτιοι. e Ἐμφασίς est in gentili cognominē. Hinc Αἰγυπτιάζειν Hesych. est κακοτροπεύειν, κακοργεῖν [sed apud Lexicographum, t. I, p. 142 ed. Albert. legitur: Αἰγυπτιάζων κακοτροπεύμενος. Κακοργεῖν igitur Petavium interpretandi causa de suo addidisse manifestum est]. Aeschyl. [ap. Scholiast. in Aristoph. *Nub.*, v. 1133] :

Ἄσινοι πλέκειν τοὺ μηχανὰς Αἰγύπτιοι.
Theocrit. Ἄδωνιας. [v. 47 sq.] :
— — — οὐδεις κικροεργός
Ἀλαίστιμ τὸν ἰόντα, παρέρπων Αἰγυπτιστί.)
PETAV.

(35) Ταῖς ἀιδίους καὶ οὐσιωμέναις ζωῇ. Mon. E τοῖς, ed. Petav. 1, αἰδίους. De voce αἰδίος vid. Heild. ad Plutarch. *Vit. Timol.*, p. 495. Pariter, ut hic, verbum οὐσιωσθαι cum dativo jungitur *De insomniis*, p. 131, Καὶ πραγματεύεται περὶ νόσην, ἧ δὲ θελον οὐσιώσεται. Ibid. p. 137, Γένη — ὅλα δαιμόνων οὐσιώσεται τῇ τοιαύτῃ ζωῇ. *De regn.*, c. 41, p. 20, Ἰώμενος οὖν τὴν τῆς φύσεως ἐνδειαν, συνου-

σιούται τοῖς φίλοις, τὴν δύναμιν αὐτῶ πολυπλασιάζων. — Quod sequitur tautais cum vi appositum. Vid. Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 877. Cf. supra p. 70; infra c. 40, p. 75; *De provid.*, p. 108, Τοὺς γενναίους δὴ τούτους, τὰ πάγκαλα θρόμματα, καὶ τοὺς ἐγνωκεν ἀποσφάζει πρὸ ἧβης. *Serm. ad Pæon.*, p. 310, Ἐρῶ τοὺς ἀστρονομικοὺς σπινθῆρας ἐνότας σου τῇ ψυχῇ, τούτους ἐξάβη. *Calv. enc.*, c. 17, p. 80, Τὸ γὰρ ἀποστῆλον αὐτῆς καὶ λείον, αὐτὸ τοῦτο παλάκτρα τε ἂν εἴη καὶ φώβητρον. Dion., p. 45, Καὶ τὸ φυγεῖν τὴν ἀμετρίαν, αὐτὸ τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ σοφοῦ τὸ ἀγώνισμα. — Deinde pro οὐ χρεῶν ἐστὶ πελάζειν Rehd. habet οὐ χρεῶν ἐπιπελάζειν.

(36) Ὁ ξυραῖος χειροποίητος. Mon. E ξυραῖος, vitio satis frequenti. Cf. infr. ad c. 12, p. 75; c. 14, p. 78, et c. 15, p. 79; item ad *Or. de regn.*, p. 285. Usum vocis χειροποίητος illustravit Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 473 sq. et 621. Noster infr. c. 11, p. 74, φῶς ἀπτοντα χειροποίηταν. *De Provid.*, p. 107, θερμὰ χειροποίητα. Ep. 148, p. 287, χειροποίητον ἡμέραν. — Αὐτοφυῶς est *naturaliter, sicut natura*. Adjectivo αὐτοφυῆς sapius utitur noster, velut c. 41, p. 75, αὐτοφυῆς σκιάδειον. Ep. 51, p. 189, ἕασος αὐτοφυῆς. Dion., p. 49, αὐτοφυῆς νοῦς. Ep. 4, p. 163, αὐτοφυῆς Ὀμηρίδας. Cf. Matthaei in Indic. ad xxi veterum et clarorum medicorum Græc. varia opuscula, p. 370; Jacobs. ad Philostrat. *Sen. imagg.*, p. 553, et ad Philostrat. Jun., p. 640.

(37) Ὀκλειώται. Mon. E οικειώσαι. De οικειώσαι s. ὁμοίωσαι τῷ θεῷ, in qua philosophiæ finem posuerunt Platonicus, vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 624 sq.; Stallbaum. ad eundem Plat. *loc.*, t. II, p. 354, ed. Goth., Kreuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 288 seqq. coll.; p. 394 Boissonad. ad Marin., p. 403 sq.; Segaar. ad Clem. Alex., *Quis dives salvetur*, p. 166 sq.; Jamblich. *Adhortat. ad philosoph.*, c. 6, p. 96 sq. Kiessl. ἀλογία; δὲ ἀφαιρεθεῖς, μόνων δ' ἐν τῷ νῷ ὁμοιοῦται θεῷ.

(38) Μήποτε γὰρ — ἐστίν. De constructione τοῦ μήποτε cum indicativo vid. Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 31. Pro interrogationis signo, quod additum habent Turneb., Petav. 4, et pseudo-Petav., Petavium, quem secutus sum, in sec. ed. puncto distinxit. Recte. Vid. Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 30 sq.

(39) Ἰλιωρ. Mon. CE Ἰλιον. Venet. BC Ἰλιω. Ἰλιως proprie dicitur de deo propitio. Ita a nostro *De regn.*, c. 20, p. 38, Θεὸς δὲ ἀγαθὸς αἰεὶ τε καὶ πάντως παραστάτης καὶ Ἰλιως. Cf. *De Provid.*, p. 97 et 117. In seqq. Mon. E habet πάνυ, καὶ superscripto, γὰρ, Mon. A καὶ γὰρ. Sed particulam καὶ ab homine scilicet, quem πάνυ h. l. cum emphasi quadam ab auctore transpositum offenderit, profectam esse satis liquet. Jung. ἀπὸ πάνυ εὐσεβοῦς διανοίας. Sic noster ep. 15 init., Ὅστω πάνυ πέπραγα πονηρῶς. Ep. 67, p. 214, Πάνυ γὰρ μοι πρὸς τρόπου. Ep. 93, p. 232, Πρὸς ἐμὲ δὲ πάνυ παραμυθίας δεόμενον ἐπὶ πάλλας, ὧν οὐκ ἀνήκοος εἰ, συμφοραῖς οὐδὲν ἕτερον προφασίζεται. Eodemque modo trajectum ἴλιαν infra, c. 11 fin., Τῷ ἴλιαν εἶναι κατάσχοι καὶ κατάκομοι. *De insomniis*, p. 134, Οὐδὲ τούτων ἴλιαν ἐστὶ παραδόξων. Ep. 44, p. 182, ἐγὼ δὲ μοι δοκῶ ἴλιαν ὑπὸ συνηθείας ἀλώσιμος ὧν κάκεινος ἂν τὴν μὲν πρᾶξιν μισεῖν. Cf. Krüger. ad Xenoph. *Exped. Cyr.* 1, 5, 8, p. 45; Stallbaum. ad Plat. *Apolog.*, p. 89; C. F. Hermann ad Luciani libellum, *Quomodo historiam conscribi oporteat*, p. 17. Tum Mon. E scribit ἐπ' εὐσεβ. (Mon. C ἐπευσεβ.) διαν. Sed præstat vulgata. Vid. Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 1131. Noster *De insomniis*, p. 139, Ὅταν ποτ' ἀπὸ βαθείας τῆς γνώμης ἡσθόμεν. Ep. 58, p. 202, Καὶ τοι τὸ ἐπιγράμμα τοῦ σταυροῦ, γεγονός ἀπὸ γνώμης οὐκ εὐσεβοῦς, σμυρνὸν ἦν ἐπὶ λέξιος

x. τ. λ. De præpositionum ἀπό et ἐπί confusione frequentissima vid. ad *Or. de regn.*, p. 178.

(40) *Εἰρήσεται*. Participio εἰρησομένουσιν utitur noster in Dion., p. 54. De hoc futuri εἰρήσεται pro ῥηθήσεται usu fusiis egit Wurmianus ad Dinarch. Orat., p. 174 sq.

CAP. VIII.

(41) Ὅσον μὲν οὖν ἐστὶ. Mon. E οὖν, ἐστὶ superscr. Mon. A, Par. C et Venet. A οὖν om. In Rehd. pro ἐστὶ legebatur ἐπί, quod expunctum est. Περιεργάζεσθαι est *curiose admodum investigare*. Ita ep. 154, p. 292. Ὡς δὴ τὴν φιλόσοφον μισόλογον εἶναι προσήκειν, καὶ μόνον περιεργάζεσθαι τὰ δαιμόνια πράγματα. Προσπεριεργάζεσθαι, de quo vid. Toup. ad Longin., p. 214, habes infra, c. 10, p. 73, et in Dion., p. 50 et 60.

(42) Βουλόμενον κίμανός εἶναι. Vid. supra ad c. 5, p. 67. Respexit procul dubio Plat. *Legg.* vii, p. 821, Τὸν μάλιστα Θεὸν καὶ ὅλον τὸν κόσμον φαμέν οὐτε ζητεῖν δεῖν, οὐτε πολυπραγματεῖν τὰς ἀτίλας ἐρευνώντας· οὐ γὰρ οὐδ' ὄσιον εἶναι. Τὸ δὲ εἶκος πᾶν τούτου τούναντίον γιγνόμενον ὀρθῶς ἂν γίγνεσθαι.

(43) Τὸ δὲ ὄρῳμενον. Mon. E ὄρῳμενον. Intell. τοῦ θεοῦ. De re vid. Plat. *Legg.*, vii, p. 821, et x, p. 886, *Epinom.*, p. 984, (coll. p. 981), et *Timæ.*, p. 40; item Cic. *De nat. deorr.*, ii, 21, p. 288, et x, 31, p. 334 ed. Creuz., coll. Koppio, viro celeberrimo, in *Palæograph. crit.*, part. iii, p. 366 sqq. Mox pro ἥλιος, σελήνη, πάντες ἀστέραις. Mon. MD præbent ἥλιος καὶ σελήνη, π. ἀστ. Venet. C καὶ σελήνη καὶ π. ἀστ. Præstat tamen quod vocitatur asyndeion. Ita noster etiam in libr. I *De Provid.*, p. 95 sq. Καὶ ἤξας μετὰπεμπτος Ὅσιρις ὁ μὴδὲν πραγματευσάμενος, θεῶν, ἱερέων, ἀπάντων ἀπλῶς ἅμα στέμματα ἱεροῦσιν καὶ αὐλοῖσιν ἱεροῦσιν παρὰ τὴν δόξαν ἀπαντώντων. Cf. Heindorf. ad Plat. *Gorg.*, p. 214.

(44) *Εἰ δὲ μελοῦς* — *σιστῶν*. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. ABDE, Vat., Venet. AB et Rehd. et δὲ om. In Barb. a m. rec. suppletum χᾶν, quod legitur etiam in Mon. C; in Flor. autem B deletum est. Venet. A scribit μελοῦς δὲ καὶ. Ἄλλ', tamen, saltem, progressio ei δὲ, et καὶ, et καὶ μὴ in apodosis poni solere annotarunt Jacob. ad Lucian. *Toxar.*, p. 45, et Foertsch. *Observat. crit.* in *Lysæ Orat.*, p. 4. Cf. noster infra, p. 72, et c. 21, p. 84 et 85. Pro ὁμοιοσχημους (i. e. σφαιροειδεῖς) Mon. E vitiose habet ὁμοιοσχημους. Infra c. 10, p. 71, πάντα σφαιρικὰ τὰ μακάρια σώματα.

(45) *Τι δ' ἂν σφαιραῖς γένοιτο* — *θεσπεσιώτερον*. Mon. E vitiose μένοιτο. Flor. B in marg. habet δόξα πλατωνική, Par. autem C et Venet. A inverse πλατωνική δόξα. Platonis locus, quem ob oculos habuit, exstat in *Timæo*, p. 35. Vid. qui de hac Eleaticorum, Platoniceorum, Stoicorum sententia pluribus egerunt Heindorf. ad Horat. *Sat.* ii, 7, 86, p. 419; Brandis. *Commentat. Elæticæ*, part. i, p. 38 sq., 80, 119 sq. et 146; Bake ad *Cleomed.*, p. 558, ibique Balfor., p. 359.

(46) Βούλεται μὲν ἢ ψυχὴ μιμῆσθαι θεόν. Mon. AD et Par. C μὲν om. Fuerant sc. Pythagorei, Platonici et Stoici, qui censerent, *velle animam, ut particulam (μέρος, ἀπόσπασμα, ἀπορρώξ)*, vid. Brucker. *Otium Vindelic.*, p. 51 sqq. et Heindorf. ad Horat. *Sat.* ii, 2, 79, p. 269; et Synes. *Hymn.* 1, 76 sqq., 3, 558 sqq., 596 sqq., 713 sqq., et hic paulo inferius *animæ mundanæ, imitari deum* (sc. *animam mundanam*) i. e. *animæ mundanæ instar gubernare corpora et animam mundanam esse*. Vid. Plotin. *Ennead.* iv, 7, 13, et iv, 8, 2-3.

(47) Ὁ τρίτος θεός, ἢ τοῦ κόσμου ψυχῆ. Tertium deum appellat mundi animam. Nempe alius est, isque summus opifex νοητῶ mundo præ-

sidiens, a quo non quidem procreatur mundi animus, qui æternus est, ut ait Alcinoüs lib. *De doctr. Plat.*, c. 12 [14], sed regitur et quasi ex profundissimo somno revocatur, quique et ipse secundus deus est: cuius tamen parentem summum illum facit Synesius. Tertius deus mundus ipse est, etiam aspectabilis ex Platoniceorum sententia et Stoicorum. Cicero 2 [c. 8, p. 242; ii, 11, p. 254; ii, 13, p. 261, et ii, 14, p. 263 ed. Creuz.] *De nat. deorum*. Atque hic in deorum enumeratione dignitatis ordo est: Τρίτος enim θεός hoc loco is est, quem secundum posuimus. ΡΕΤΑΥ. — De mundi anima vid. Plat. *Timæ.*, p. 34, et 36. Origenes *Contra Cels.*, p. 308. Σαφῶς δὴ τὸν ὅλον κόσμον (sc. ἐμφύγον, proprie tamen τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν) λέγουσιν εἶναι θεόν, Στωϊκοὶ μὲν τὸν πρῶτον, οἱ δὲ ἀπὸ Πλάτωνος τὸν δεύτερον, τινὲς δὲ αὐτῶν τὸν τρίτον. Porphyrius ap. Cyrill. *Contra Julian.*, l. viii, p. 271. Platonem loquentem facit, Ἄχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν θεοῦ προελθεῖν οὐσίαν· εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν τὸ ἀγαθόν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεύτερον τὸν δημιουργόν, τρίτην δὲ καὶ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν· ἄχρι γὰρ ψυχῆς τὴν θεότητα προελθεῖν. Vid. Lips. *Physiolog. Stoicorum* i, 8, et Cudworth. *Syst. intellect.*, t. i, p. 810 sq., 825 sq., 826 sqq., et 898 sqq. — In seqq. Bevingius sine causa corrigat ex τελῶν pro καὶ ὅλον, coll. p. 96, ἔσσεσθαι τέλειον ἢ τελῶν. Mon. C habet καὶ ὅλον καὶ πάντα (pro πᾶν). Flor. B a m. pr. legebat πάντων. Postea tamen corr. πᾶν. Καὶ ὅλον καὶ πᾶν i. q. καὶ ὅλον καὶ παντὶ, ganz und gar. Vid. Wyttenb. ad Plat. *Phædon.*, p. 203; Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 249; *Polit.*, p. 567. et *Phædon.*, p. 626 et 545. Ἀπεργάζεσθαι, quod h. l. est reddere, illustrat Jacob. ad Lucian. *Alexandr.*, p. 62. Cf. Plat. *Rempubl.*, p. 580, et 600; item Jamblich. *Protrept.*, c. 5, p. 76, 78 bis; et c. 6, p. 88 et 90. Cæterum noster respexit Plat. *Timæ.*, p. 33, 34 et 92 tin. Post σχῆμα cod. Mon. A commate distinguit. Ad περιετικώτατον intell. ὅν. Laudat Petavius Plat. *Timæ.*, p. 33; Cic. 2, c. 18, p. 275 sq., et c. 45, p. 397 sq. *De nat. deor.*, præter quos dignissimus est qui videatur Proclus ad Plat. *Timæ.*, l. c., p. 160 seq. Nec silentio prætereundus est Alcinoüs *De doctr. Plat.*, c. 12, Σχῆμα δ' αὐτῶ περιέθηκε τὸ σφαιροειδές, εὐμορφώτατον σχῆματόν, καὶ πολυχωρότατον, καὶ εὐκίνητότατον. Cf. etiam Davis. ad Cic. *De nat. deor.*, l. c.

(48) Τῶν — *ἰσοπεριμέτρων μείζον*. Mon. BD εἶσω περιμέτρων, in marg. a m. rec. ἰσοπεριμέτρων. Mon. E ἰσοπεριμετρήτων, quod a m. pr. videtur habuisse etiam Mon. A, cum inter p et ω rasura compareat. Quod sequitur vocabulum desideratur in Mon. AE atque Vat. Proxime Mon. E perperam scribit πολυγωνώτερον, Venet. AB πολυγωνώτερον. Ita et Rehd. a m. pr.; post vero corr. πολυγωνώτερον. Dein Venet. A πολυγώνων. Paulo inferius pro σφαιρα Barb. σφαιραν.

(49) *Οἱ γεωμετρίαι καὶ στερεωμετρίαις ἐπήβολοι*. Par. A et Mon. E στερεωμετρίαις. Dein Mon. CE cum Rehd. ἐπίβολοι. Barb. ἐπίβολοι, quod m. rec. correxit. Vat. ἐπήβολοι, β' supersec., καὶ στερ., α' superscr. (*sic*). Margo codicis Monac. A a m. rec. habet gloss. ἐπιτευκτικοί, εὐτυχεῖς. De confusione atque significationis vocis ἐπίβολος vid. Wesseling. ad Diol. Sic., l. i, p. 329 ed. Bip., Blomfield. *Glossar. ad Aeschyl.* *Prometh.* v. 455, p. 144 sq., et mca ad *Or. de regn.*, p. 187.

(50) *Σφαιραν ὅντα τὸν ὅλον κόσμον*. Vid. Plat. *Timæ.*, p. 53.

(51) *Ψυχοί*. Mon. C ψιλοί.

(52) *Αἱ τὲ ἀπὸ τῆς δόξης ὀφείσονται*. Cic. *Somn. Scipion.* [c. 3], *Pisique animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera et stellæ vocatis*. Quæ sequuntur ex Platonice dogmate, cui addictissimus noster; sic accipies: P. ato, x, *De leg.* [p. 898]

νοῦν ἐντόρου σφαίρας, id est globi similem facit: et in *Timæo* [p. 36] ex pluribus circulis eundem constituit, de quo multa Arist. 1, *De anim.*, cap. 3 [1, 3, 12 seqq., tom. II, p. 9 sq. ed. Du-Vall.; vol. I, p. 406, col. 2, l. 25 seqq. ed. Bekker.]. Itaque hæc Platonis verba Proclus interpretis exposuit ὁμοίωτον τὰ αὐτὸ ἐαυτῷ σχήματων, quasi dicat deum ideo globosum mundum condidisse, ut esset sui simillimus: atque ita Laertius [VII, 140 seq.]. σφαιροειδῆ, διὰ τὸ καὶ τῶν γεννήσαντα τοιοῦτον ἔχειν σχῆμα [cf. Menag. Observat., t. II, p. 314]. Ex quo denique liquet, quid sit illud, ἅπερ ἐστὶν ἡ πᾶσα ψυχὴ. Unaquæque (inquit) anima, quasi ἀπόσπασμα quoddam superioris et mundanæ animæ, idipsam quod animis omnibus insitum est, nimirum ut sphaericæ sint, et globi quidam, in ea, quæ subit corpora transfundere conatur. Ac novus in eo sensu et elegans erit usus verbi διοικεῖν, pro eo quod est administrando transfundere. Nisi ita potius explicare libeat, cupere quamlibet animam hoc ipsum, ad quod a natura comparata est, exsequi, nempe διοικεῖν σώματα. » ΠΕΤΑΥ. — Adde Lips. *Physiologia Stoicorum*, III, 8. In seqq. Petav. 2, mendose habet τοῦτ' pro τοῦθ'. Ἔστιν, quod in edit. post δπερ legitur, Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Monacc. omnes, Vat. et Venet. C cum marg. Petav. 2, recte omittunt. Rehd. ἐστὶν ψυχὴ (ἡ πᾶσα voci ψυχὴ quod exterminavi, intell. θέλει. Verba διοικεῖν σώματα καὶ κόσμων εἶναι ψυχὰν per epecegesin addita sunt. Cf. Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 115. Tum Par. C αἰτίων αὐταῖς, cum signo transponendi β' α'.

(53) Κάτω δὲ κεφαλαῖα διεπλάσθησαν. Plato *Timæo*, p. 44. Ταῦτ' μὲν οὖν θέλας περιόδους δύο οὐσας, τὸ τοῦ παντὸς σχῆμα ἀπειρησάμενοι περιφερὲς δὲν, εἰς σφαιροειδῆς σώματα ἐνέδησαν, τοῦτο δὲ ἦν κεφαλῆν ἐπινομήσαντες, δὲ θεοτάτον τ' ἐστὶ καὶ τῶν ἐν ἡμῖν πάντων δεσποτοῦν. Pseudo-Plutarch. *De placitis philosoph.*, IV, 21, Τὸ ἡγεμονικὸν αὐτὸ, ὡς περ ἐν κόσμῳ, κατοικεῖν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σφαιροειδεῖ κεφαλῇ. Cf. Gataker. ad Marc. Antonin., p. 95 seqq. et 114, ubi, ut in Creuzeri Dionys., t. I, p. 42, pro Synesii *Conv. enc.*, p. 71, perperam citatur Synes. *De Provid.*, I.

(54) Ἐδει γὰρ, οἶμαι, εἶναι κόν' κόσμον ζωῶν x. τ. λ. Οἶμαι, quod ab εἶναι facile absorberi potuit, receptum est Venet. C. Ita noster supra, c. 6, p. 68, ἔδει γὰρ, οἶμαι, φαλακρὸν ὄντα, νοῦν ἔχειν. *De insomniis*, p. 152, ἔδει γὰρ, οἶμαι, τοῦ παντὸς τοῦτου συμπλοῦς τε ὄντος καὶ συμπλοῦν τὰ μέρη προσχεῖν ἀλλήλοις. *Catast.* I, p. 300 (ubi perperam typis excus. p. 302), Ἐδει γὰρ, οἶμαι, φαλακρός, ὡς περ ἐνεργοῦ μαγαίρας, τὸ μὲν ἀκμαῖότερον προσδῆλῆσαι x. τ. λ. Pariter οἶμαι post αἰτε, αἰτε γὰρ, οὐ γὰρ ironice intercalari solet, velut infra, c. 19, p. 82, Ἄτε, οἶμαι, τῶν μὲν συστρατιώτης γενόμενος, ἐπὶ δὲ τοὺς στρατευσάμενος. Dion., p. 57, Ἄτε γὰρ, οἶμαι, φύσους λαχὼν ἐχούσης ἰσχύν. *Eracl.* 3, p. 158. Οὐ γὰρ, οἶμαι, νομίζεται νομφουτρίαις βαδίζεῖν ἐπ' ἐκφοράν. De hoc verbi οἶμαι usu, quo non dubitandi, sed allirmandi vim habet, dixit Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 597 *De ipsa re vid.* Plat. *Timæo*, p. 30, et 69; Diog. Laert. VII, 158; Synes. *De insomniis*, p. 151, et Niceph. Greg. *Comment.*, p. 560, item Lips. *Physiologia Stoicorum*, II, 10; Gataker. ad Marc. Antonin., p. 124 sq.

(55) Διαφέρει. Ad marginem libri Mon. D addita est glossa καλῶς. Τινὲς οὐδὲν διαφέρει vernac. est *verschlägt einen nichts*. Vid. Held. ad *Plut. Vit. Timol.*, p. 365 sq. Deinde Mon. A quod aberat καὶ a s-c. in. suprascriptum habet. Mox pro ἐνοικίσαθαι Par. A et Mon. AC dant ἐνοικῆσαθαι, Par. C una cum Vat. ἐνοικίσαθαι (sic), ἣ post x superscr. De hac permutatione annotavit Locella ad

Xenoph. *Ephes.*, p. 189. Cæterum vid. ad c. 6, p. 69. — Tum Mon. BD, Vat. et Rehd. scribunt παραπλεῖστον, junctim; ita habet etiam Thom. *Mag.* p. 687, ubi h. l. laudatur Barb. dat περὶ, α δ superscr., πλ. (sic). Locutionem παρά πλεῖστον εἶναι τινος, plurimum abesse ab aliqua re, illustrant Thom. *Mag.*, l. c.; Viger. *De idiot. L. Gr.*, p. 646; Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 398 et 504.

(56) Τοῦ σχήματος. Sc. σφαιρικοῦ. Sphæra enim levissima est (vid. Plat. *Timæo*, p. 33): unde nostro supra p. 71, calvissima atque divinissima vocatur.

(57) Ἡ μὲν ὄστρον — ἐνρίματο. Respexit Plat. *Timæo*, p. 41, quem locum laudat etiam *De insomni.*, p. 151. Cf. Hymn. I, v. 91 sqq.

(58) Εἰ γὰρ — ἀλλὰ — γέ. Usum particularum ἀλλὰ — γέ, ἀλλ' οὖν — γέ, s. simplicis ἀλλὰ, post εἰ, et καὶ, εἰ καὶ μὴ, ἐπειδὴ, vocabulo aliquo inter ἀλλὰ et γέ locato, μωτικῶς positatum docte illustrant Bæhr. *Spec. observat. Plutarch.*, P. III, p. 26; Fœrtisch. *Observat.* in *Lys. Orat.*, p. 5 sq.; Jacobs. *Præfat.* ad *Ælian.*, p. xxvii; Held. ad *Plutarch.*, VII, *Timol.*, p. 352 sq.; Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 182 et 328. Cf. quæ supra notavi ad p. 71. Obiter corrigendus noster ep. 8, p. 169: Καὶ γὰρ εἰ μὴ γεγόνειμεν ἀπὸ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ (sic codd. Monacc. 481 et 490. Vulgo ἀλλὰ deest) τρωαὶ κοινὰ καὶ παιδεία κοινὰ. Ep. 81, p. 228, Εἰ καὶ μὴ πάντα ὁ δαίμων ἀφελῆσθαι μου δύναται, ἀλλὰ βούλεται ὅσα γε δύναται. Cf. *infr.* c. 20, *initt.*, et ep. 50, p. 188; Dion., p. 41; *De Provid.*, p. 122. Ita etiam Latini, e. c. Cic. *pro Sex. Roscio Amer.*, c. 16: Si tibi fortuna non dedit — at natura certe dedit, etc. — Pro τῆδε Rehd. primitus videtur legisse τῆ δέ, cum supra δε rasura compareat. Mox Flor. A, Par. BCD, Barb., Mon. ABD, Vat., Rehd. et Venet. C obtulerunt πρὸς τελέαν (pro vulg. τελεῖαν) ἀκρίβειαν. Vid. ad c. 7, p. 70.

(59) Οὐκ ἀρέσεται μὴ οὐ. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 248 et *Matthiæ Gramm.*, p. 1229.

(60) Ἀναπέφηνεν ὄσα. Mon. E ἀναπέφηνεν (sic), v superscr. pro x. Vat. ἀναπέφηνεν. De verbo ἀναφαίνεσθαι cum participio constructo vid. *Lexic. Xenoph.*, t. I, p. 222. Mox pro ἂν Mon. E vitiose scribit ἐν. Deinde Par. C et Vat. habent εἴπη. Tum Mon. C σφαῖραν pro σφαίρας.

CAP. IX.

(60*) Πρὸς ταῦτα. Cornarius, *Adversus hæc*, quod placet. Petavius. *Quamobrem*.

(61) Γραφέτω. Mon. C γραφέτω. Pro πλαττέτω Mon. B) πραττέτω, Mon. E πλαττέτω εἰ (sic), πραττέτω δὲ εἰ superscr. De hac confusione vid. annotata ad *Or. de regn.*, p. 286 sq.

(62) Χυλιτῆρ τῷ Διὶ καθιέρτες. II, 1, 528 sqq.:

Ἡ, καὶ κτανέησιν ἐπ' ὀφρῶσι ρεῖσε Κροτων.
Ἀμθρόσιαι δ' ἄρα χαιται ἐπερῶσαντο ἀναπτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθαράτοιο μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμ-
πον,

quibus versibus quasi magistro usum Phidiam Jovis Olympii simulacrum, quo nullum præstantius aut admirabilius humanæ fabricatæ sint manus; ab Olymp. lxxxv, 3. usque lxxxvi 4, vid. Sillig. *Catalog. artificum*, p. 338 seqq.) fecisse narrat Valer. Max. III, 7, 4, quorum consentiunt Polybius *Reliq.* xxx, 15, 5; et Strabo l. VIII, t. I, p. 545, et Almelov., t. III, p. 130 ed. Tzschuck. Aliter tamen Cicero in *Orator.* ad M. Brut., c. 2: « Phidiæ simulacris — nihil in illo genere perfectius videmus. — Nec vero ille artifex cum saceret Jovis formam aut Minervæ, contemplabatur atque, e quo similitudinem duceret, sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quædam, quam intuens in eaque defixus ad illius similitudinem artem et manum dirigebat. » Philippus Thessalonic. in ve-

nustissimo, quod exstat ap. Brunek *Analect.*, t. II, p. 225, epigrammate :

"*Ἦ θεός ἦ δὲ ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ, εἰκόνα δειξάν, Φειδία, ἢ σὺ γ' ἔδης τὸν θεὸν ὀνόμαζον.*

Neque prætermittendus est egregius locus Quintilian. Institut. orat. xii, 10, 8-9, *Phidias diis, quam hominibus, efficiendis melior artifex traditur, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil, nisi Minervam Athenis aut Olympiam in Elide Jovem fecisset, cujus pulchritudo adjecisse aliquid etiam receptæ religioni videtur: adeo majestas operis deum æquavit.* Et quis nescit Plinii (II. N. xxxiv, 19, 1, t. II, p. 649, ed. Hard.) dictum: *Jovem Olympium nemo æmulatur?* Laudatur idem Jovis simulacrum Dione Chrysost. Or. xii, p. 200, πάντων, ὅσα ἐστὶν ἐπὶ γῆς ἀγάλματα, κάλλιστον καὶ θεοφιλέστατον. Cæterum de hoc Phidias opere a Pausania V, 10-12, descripto ex recentioribus exposuerunt Volkelius in libello *Ueber den grossen Tempel und die Statue des Jupiters zu Olympia*. Leipz. 1794, 8; Joh. Philipp. Siebenkeesius, cujus lucubratiōni titulus est: *Ueber den Tempel und die Bildsäule des Jupiters zu Olympia*. Nürnberg. 1795, 8; Ern. Henr. Tœlken in *Observatt. de Phidias Jove Olympio editis Göttingæ 1812, 8*, et qui omnium copiosissime de hoc celeberrimo artis monumento egit, vir illustris atque doctissimus Quatremère in libro splendidissimo, qui inscribitur *Le Jupiter Olympien*, quique nuper Parisiis prodit. Cf. et Böttigeri V. Cl. *Andeutungen zu vier und zwanzig Vorträgen über die Archæologie*, sect. 1, p. 93 seqq.

(63) *Βαθελας τριχός.* Mon. E. *τριχός ὡς superscr.* III. ἄς Pro ἔχη Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. BD, Vat., Venet. A et Rehd. dant ἔχοι. Deinde secutus auctoritatem codicum Florentini A, Parisini C et Vaticani pro vulg. ὅποτε θέλοι scripsi ὅπότε' ἐθέλοι. Mon. A habet ὅπότε' ἐθέλει. Mon. E cum Rehd. ὅποτε θέλει. De utraque forma vid. ad *Or. de regn.*, p. 172; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 406; Car. Ern. Christoph. Schneider. ad Plat. *Cirit.*, t. 1, p. 250; et Walzium meum ad Arsen. *Violet.*, p. 204. In Flor. B est ὅποτε βούλοιο. Reliqui cum vulg. conspirant.

(64) *Ὁ γὰρ ὀράμενος ἐν οὐρανῷ Ζεὺς.* I. e. quæ in caelo conspicitur Jovis stella. Plato *Epinom.*, p. 984, Περὶ θεοῦς μὲν δὴ, Δία τε καὶ Ἥραν καὶ τοὺς ἄλλους πάντας, ὅπη τις ἐθέλει, ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν τιθέσθω νόμον καὶ πάγιον ἐχέτω τούτων τὸν λόγον. Θεοὺς γὰρ δὴ τοὺς ὀρατούς, μεγίστους καὶ τιμωτάτους καὶ ὀξυτάτους ὀρώντας πάντη, τοὺς πρώτους τὴν τῶν ἄστρον φύσιν λεκτέον καὶ ὅσα μετὰ τούτων αἰσθανόμεθα γηγόντα. — Mon. A es vocis ἄπαντες a m. sec. in ras. habet. Dein Mon. E ὄσος, ὄος superscr., ἐστίν, Rehd. ὄσος ἐστίν. Quippe sphaeroειδής est. Noster c. 20, p. 83, ὡς οὐδὲν γε τῆς ἐν ἄστροις Ἀφροδίτης ὁ Ζεὺς ἀκριβέστερος εἰς σφαιρικὴν ἐπιφάνειαν. Proxime scripsi si δὲ τις ἐστὶ οἱ εἴ τις ἐστὶ. Turueb. et nonnulli codd. et δὲ τις ἐστὶ et εἴ τις ἐστὶ. Petav. 1, 2, una cum Pseudo-Petav.. et δὲ τις ἐστὶ, deinde et τις ἐστὶ. Pro οἶδα μὲν Par. A male scribit οἶδαμεν.

(65) *Ἦ πρῶτος, ἢ μετὰ φύτον.* Mon. E ἢ πρῶτος. Flor. A μετὰ τούτων. Sed w hand distincte scriptum. Bevingius Emendat. in Synes., p. 1, in *Nov. Annal. philolog. et pædag. suppl.*, 1, 5, 1852, p. 346 sq. : « Sententia postulante scribo ἢ πρὸ τοῦ et ἢ παράδειγμα τούτου. » Ego retinui vulgat., πρῶτος loco τῷ πρότερος positum accipiens. De hoc superlativi pro comparativo usu passim monuit Jacobsius ad *Ælianum*.

(66) *Ὀποτέρως δ' ἂν ἔχη.* Mon. A ὀπότερα (sic), ὡς a m. emendat. superposito. Ἐχη obtulit unus Venet. C. Reliqui cum editis habent ἔχοι. Χωρήση (Par. A vitiose habet χωρήση) in Mon. C e χωρήσει a m. pr. corr. De hoc verbo videsis Annotat. ad c. 4, p. 66.

(67) *Ποιητικὴ τε καὶ πλαστικὴ.* Pro τε in Flor. B exstat μὲν

(68) *Τὸ μιμητικὸν ἅπαν γένος.* Rehd. in marg. a m. rec. habet hanc notulam : Τὸ μιμητικὸν γένος φέγεται ὑπὸ Πλάτωνος ἐν πολιτεῖα II, p. 373, et x, p. 595 sqq. — ἤμιστα in marg. codicis Mon. A explicatur (a m. rec.) vocabulis οὐδαμῶς οὐχ ἦτρον, quæ ex Suida videntur depropterea. Φιλαληθές et δημαγωγικὸν dependent a verbis τὸ μιμητικὸν ἅπαν γένος, quibus, ut genere, prægressa ποιητικὴ τε καὶ πλαστικὴ, ut species, continentur. Pro δημαγωγικὸν in Rehd. legitur δημαγωγόν. Δημαγωγικός est demagogorum more pelliciens, blandiens, fallax. Cf. *Or. de regn.*, c. 1, p. 1; ibique Annotat. p. 124, et *Calv. enc.* infr. c. 20, p. 83.

(69) *Ποιεῖν ἅτα ποιεῖ.* Mon. D ποιοῦν ἅτα π., Mon. B ποιοῦν, εἰν superscr., ἅτα π.

(70) *Τιμὸρ—ἀλλότριον.* Intell. γόημα, vel πρῆγμα, vel τι. Vid. Lamb. Bos. *Ellips. I. Gr.*, ed. Schæfer., p. 535 et 415; Frotscher. ad Xenoph. *Hier.*, p. 48, coll. Nostro c. 15, p. 79, c. 20 p. 84, et c. 22, p. 85; ep. 1, p. 157. Vitiose Mon. E ἢ κόμη. Post ἔξωθεν Rehd. semicolo distinguit; commate Mon. ABD. Sed post τεταύμαξεν Rehd. comma omittit. Τεταύμαξεν h. l. significat *admirari solet*. Vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 933 sq.; Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 114. Eadem significatione hoc perfectum occurrit Dion., p. 50; ep. 57, p. 197 et 200. Huc pertinet quoque ex Dion., p. 49, ἐξτρώκασι; item p. 51, ἡτιμάκασιν. In seqq. Mon. A verba καὶ συνοικίας a m. sec. superscripta habet. Mox Mon. E τῆ φύσεως (sic).

(71) *Πόρρω γὰρ εἰσι τοῦ καὶ θεοῦ.* Nam longe sunt a mente et deo. Aristot. *Eth. Nicom.*, x, 10, vol. II, p. 1181, col. 1, l. 12 seq. ed. Bekker., τῶν δὲ σοφιστῶν οἱ ἐπαγγελλόμενοι λίαν φαίνονται πόρρω εἶναι τοῦ διδάξαι. De locutione vid. Heindorf. ad Plat. *Lys.*, p. 24 sq.; et Stallbaum. ad Plat. *Remp.*, p. 581, in Plat. *Dialog. select.*, vol. III, sect. 2, p. 271. Mon. A scribit εἰσιν, nimis dure. Verba seqq. καὶ ἀντὶ τοῦ καὶ θεοῦ, utpote in textu neglecta, Barb. a m. rec. in margine habet. Deinceps Mon. E dat αὐτός (sic) οὐς ἄς superscr. Mon. A αὐτούς, ἄς a m. sec. superscr. Sed αὐτούς (i. e. ἀμαθεῖς) recte legitur.

(72) *Ὅστις [δ'] οὐκ ἴστω γράφει καὶ δῆμῳ λέγει.* Barb. ὡς τις. Particula δ', quod abest a Par. AC, Flor. B, Mon. A et tribus Venetis, uncis inclusi. Barb. dat γράφει. Venet. C in verso verborum ordine δῆμῳ λέγει καὶ δῆμῳ γράφει. Ad ἀνάγκη suppl. ἐστί. Vid. supra ad c. 5, p. 67.

(73) *Διπρὸν εἶναι τῆ δόξῃ.* Ut Horat. *Ep. 1, 1, 59, Plebs oris*, et Sallust. *Catil.*, c. 20. *Vulgus sumus.* Dein Mon. A δόξῃ a m. sec. in ras. habet.

(74) *Ἀπὸ τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ.* Nach seinem Gefallen. Vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 1150 sq. Cæterum de hac insolentiore ac fortiore verborum collocatione exempla dedit Fœrsted. *Observatt. critt.* in *Lys. Oratt.*, p. 38. In Rehd. πλάττη a pr. m. ex πλάττει correctum est. Mox Par. B habet διαλέγεται (sic), η superscripta. Barb. διαλέγεται.

(75) *Ἀμαθεῖς ὄντες.* Mon. E ὄντινες, ὄντες superscr. Intell. ὁ δῆμος. Hoc σχῆμα πρὸς τὸ σηματοῦμενον illustrant Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 456; ad Ennap. 234; et ad Nicet., p. 457; Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 416; *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 1095, not. 3. Cf. nostrum *De Provid.*, p. 117 et 94; Themist. *Or. xx*, p. 234, et 239. Quod vero attinet sententiam, ob oculos habuit noster Aristot. *Eth.* vii, 10, vol. II, p. 1151, col. 2, l. 4 seqq. ed. Bekker., εἰσὶ δὲ τινες καὶ ἐμμενετικοὶ τῆ δόξῃ, οὐς καλοῦσιν ἰσχυρογνώμονας, ὁὖν ὑσπεριστοὶ καὶ οὐχ εὐμετάπειστοι. Et ibid., paucis intermissis, εἰσὶ δὲ ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ ἀγροικοί. Paulo inferius cum Flor. A, Par. BD,

Barb. et Mon. C scripsi ἄν τις τι τῶν πατρῶν π. Ti. quod vulgo deest. Par. C et Vat. inserunt post παρακινή. Τὰ πάτρια recte vertit Petavus patrii ritus atque instituta. Vid. H. Vales. ad Euseb. *Hist. oecol.* iv, 16, p. 174, ed. Reading.; Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. II, p. 474; Wytenbach. ad Plutarch. *Opp. mor.*, t. II, p. 475 sq.; Cicero *De republ.*, III, 20 fin. — si patrii videretur institutis et moribus. Cf. idem V, 4. Deimle Barb. παρακινῶ. De hoc verbo, cui respondet Latinorum *deflectere*, vid. Annotat. ad c. 6, p. 68, et Wesseling. ad Diodor. *Sic.* t. I, p. 469, ubi vir doctissimus etiam nostri hunc locum tetigit. Mox pro πικία Flor. B, Barb. et Mon. BD perperam exhibent ποικίται, confusione haud infrequenti. Vid. Boissonad. ad Marin., p. 89, ad Eunap., p. 195, 571, et ad Syntip., p. 201: nec non Jacobs. ad Themist. *Or.* xxi, p. 281. De futuri forma πικίσαι vil. qui hæc nostri laudat, auctorem Fragmenti lexicæ Gr. ap. Hermann. *De emend. rat. Grammat.* Gr., p. 321, 42, et Interpret. ad Phrynich., p. 30 sq., ed. Lobeck. Ad πόνειον col. Mon. A in marg. a m. rec. habet gloss. φάρμακον θανάσιμον (cf. Suid. v. κωνιαζόμεναι). De hoc voc. vid. Rupertum ad Juvenal. *Sat.* vii, v. 206, et Wytenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 527.

(76) *Ti δ' ἄν οὐρ δοκεῖ Ὀμηροῦ — παθεῖν.* Monacc. omnes et Rehd. om. δ'. Par. C et Vat. cum Venet. A habent εἰ οὐν ἄν, varietate sæpius obvia. Vid. Krüger. ad Xenoph. *Exped. Cyr.*, II, 5, 20, p. 126; Bornemann. ad eundem locum, p. 145; Fr. Volkman. Fritsch. *Epist. crit.* ad Friedemann. p. xxx sq. Δοκεῖς recepi ex libris Par. AB, Flor. A, Barb. et Mon. C. Reliqui cum editis mendose habent δοκῆς. *Ti δ' ἄν* junctum cum verbo παθεῖν. Tum Mon. E ὑπὸ τῶν ἀλλήλων, ἄλλην scripto supra litteras ἄλλῃ— et posteriori λ signo delendi notato, ut legatur ἄλλῶν, motique τὰ ληθῆ (sic). Pro ἄπνευτα in Barb. vitiose scriptum ὄπνευτα. Proxime idem liber cum Mon. C legit τοιοῦτον pro τοιοῦτο. Vid. Annotat. ad c. 3, p. 65. Τερατεύεσθαι est portenta s. commenta absurda confingere. De poetarum portentis annotavit Ochsner. ad Cic. *Eclogg.* collect. ab Olivo et illustrat. ab Hottingero, p. 3. Noster c. seq. 73, ζεῖται γὰρ (sc. ὁ δῆμος) τερατείας. Vid. Cudworth. *System. intellect.* t. 1, p. 812 sq., ibique Moshemii Annotat. Deinceps Mon. E mendose ὡσα παθάρια habet pro ὡσα π. Mon. D καταλήττεται, corr. tamen in marg. κατακλήττεται. In Mon. A πλῆ α m. sec. in ras. emendatum.

CAP. X.

(77) *Αἰγύπτιοι δὲ καὶ τοῦτο σοφοί.* Par. AC, Mon. AD, Vat. et Venet. A exhibent τὰτα. Mon. E τοῦτο, τὰτα superscr. Mon. B τὰτα, τοῦτο superscr. Σοφός cum accusativo construxit Noster etiam *De insomn.*, p. 147, σοφῆ τὰ περὶ ὄνειρων, *De Provid.*, p. 94, σοὶ τῶν ἱερῶν τῶν μεγάλῃν σοφίαν σοφολ. Ep. 150, p. 265, τὰ τοιαῦτα σοφός. Plat. *Apolog. Socrat.*, p. 20, Τῷ δναι γὰρ κινδυνεύω ταύτην (i. e. ἀνθρωπίνην σοφίαν) εἶναι σοφός· οὗτοι δὲ τάχ' ἄν— — μείζων τινὰ ἢ κατ' ἀνθρώπων σοφίαν σοφοί εἰεν. *Ibid.*, p. 21 et 22. Alia Platonica laudat exempla Ast. ad Protag., p. 32. Cf. Dio Chrysost. *Or.* lxxi, p. 380 sq.; Lucian. *Dialog. deorr.*, xx, 4, t. II, p. 57; Philostrat. *Her.*, p. 4. Rarius hoc adjectivum jungitur cum περὶ et genitivo (Plat. *Apolog.*, p. 19, *Εἰ τις περὶ τῶν τοιοῦτων σοφός ἐστι*), vel cum simplici genitivo (vid. Bernhardt in libro: *Wissenschaftl. Syntax d. Gr. Spr.*, p. 175). De Aegyptiorum sapientia vid. ad c. 7, p. 71.

(78) *Τὰ προφητικά γένη.* Barb. a m. pr. γένηται, a sec. ta. deletum. Prophetas apud Aegyptios omnibus sacerdotibus auctoritate atque dignitate antecessisse, præter inscriptionem Rosettanam L. 6, testantur Clemens Alex. *Strom.* vi, 4, t. II.

p. 758 ed. Potter., et i, 45, t. I, p. 559; Porphyr. *De abst.* iv, 8, p. 321; et ipse Synesius *De Provid.*, p. 94, his verbis, *Κωμῶσαι δὲ καὶ ζάχαροι, καὶ προφηταὶ ψηφοποροῦσι· πλῆθος ἕλαττον τούτου, δύναται δὲ παρὰ πολὺ πλείστον· προφητικὴ μὲν γὰρ φήσας ἕκαστὸν γέρας εἶσι, κωμῶστικὴ δὲ σκῆσι, καὶ ὁ ζάχαρος δέκα δύναται γέρας.* Vid. Frid. Sam. de Schmidt *Dissertat. de sacerdotibus et sacrificiis Aegyptiorum*, p. 106 sqq., ubi nostri quoque mentionem facit. Pro βαναύσοι μὲν Mon. C mendose scribit βαναύσει; δέ. Suid.: *Βαναύσος, πᾶς τεχνίτης διὰ τοῦδος ἐργαζόμενος· βαῦνος γὰρ ἡ χάμιμος.* Hesych.: *Βαναύσια, πᾶσα τέχνη διὰ τοῦδος, κυρίως δὲ ἡ περὶ τῶν καμίνους· καὶ πᾶς τεχνίτης χαλκεύς, ἢ χρυσοδόχος, βαναύσος.* Addeere juvat etiam auctoris inediti, Davidis Armen. (Exposit. in Porphyrii et Aristotelis Scripta logica) explicationem hujus vocis e cod. Mon. Nr. 399, fol. 178, L. 2, lin.: *Βαναύσοι εἶσι τέχνη, ἔσαι παρὰ τὸν ναῦσον βαῖνοισι· ναῦσος δὲ ἐστὶ τὸ πῦρ· οἷον χαλκευτικὴ καὶ ἀλουργικὴ. Νῦν δὲ καταχρηστικῶς καὶ αἱ λοιπαὶ τέχνηαι βαναύσοι λέγονται. Βαναύσοι sc. in univ. artem dicuntur ὀψίφες, quæ in sordida arte versantur.* Vid. qui docte de hac re disputavit, V. Cl. Ast. *Programm. de studiis humanitatis.* Monach. 1826, 4, p. 7 sq. Quod sequitur vocabulum χειρῶναξ in Mon. A v finale a sec. m. appositam habet. Hesych., *Χειρῶναξ, χειροτέχνας, et χειρῶνας, λαὸς ὁ χειροτέχνης.* Suid., *Χειρῶνας· τεχνίτης, χειρῶν μόνων δασκότων, ἢ διὰ χειρῶν κταεζόμενος· ἢ χειρῶναξ, διὰ χειρῶν ταλαίπωροίμοι.* Frid. Sam. de Schmidt lib. c., p. 214 vertit: *Prophete Aegyptiorum non permittunt, ut metalli artifices sculptoresque deos representent.* Cornarius: *mechanicis quidem et opificibus non permittunt, etc.* Pelavus: *sordidus atque illiberabilis opificibus, etc.* Deinde Mon. C ἐπιτρέπουσιν pro ἐπιτρέπουσι. Usus est plurali numero verbi, quasi præcessisset ὁ προφήται. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 599 sq. Mox Venet. C exhibet εἰδη θεῶν δημιουργεῖν, inverso verborum ordine. Tum pro εἰδη vitiose Barb. ἕδη. De hac re conf. quem noster videtur respexisse, Plat. *De legg.* p. 656, et v. cl. Hirt. in libro, qui inscribitur: *Geschichte der bildenden Künste bei den Alten*, p. 7. Proxime Mon. D τοιοῦτον. Ita etiam Mon. C a m. pr. habebat. Sed postea v. abrasum. Vid. ad c. 3, p. 65, et c. 9, p. 72. Ad voc. ῥάμφοι Mon. A in marg. habet hoc schol.: *ἕγγον τῶν ὀρνέων τὸ πρόσσωπον.* Post ἱεράων ex Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A inserui τε.— De vulturibus idem refert *Ælian.*, 10, *De hist. anim.*, cap. 22, Αἰγύπτιοι δὲ Ἡραὶ μὲν ἱεράων ὀρνῆν εἶναι πισπιτύκασι τὸν γύπα· κοσμοῦσι δὲ τὴν τῆς Ἰουδος κεφαλὴν γυπὸς περὶ, καὶ τῶν προπιλαίων ὀρόφοι ὅτε τέρπουσι γυπῶν] postremum vocabulum in edit. Petav. desideratur] πτερυγας. Vide Herodot. {u. 65 et 74 sq.} PETAV.—Dein Mon. ABGD ἱεῶν, Barb. ἱεῶν (sic). De re vid. Diodor. *Sic.*, i, 87, t. I, p. 98, ibique Wesseling.; Creuzer. *Symbol. et mythol.* t. I, p. 486 sqq.; Kopp. *Palæograph. crit.*, p. iv, p. 229. In seqq. Par. A perperam scribit προτενίσμασιν. Mon. A dai προτενίσμασιν, μὲ a sec. m. supra notato. Mox c. Rehd. scripsi ἐγκολάπτουσιν, cum v. ἐπελχ. Vid. annotata ad c. 2, p. 64. In Petav., 1 quacum conspirat Pseudo-Petav., exstat ἐγκολάπτουσι, typothetæ errore. Edit. Turneb. et Petav. 2 cum reliquis codd. dant ἐγκολάπτουσι. Rehd. in ordine recte καταμωκῶνται, in marg. γρ. καταμωκῶνται. Venet. C κατακομῶνται. Mon. A habet gl. marg. χλωαζόμενοι a m. rec.

(79) *Αὐτοὶ δὲ καταδύντες.* Sic Monacc. omnes et Rehd. Vulg. καταδύνας. Masculinum genus pro neutro posuit secundum σχῆμα πρὸς τὸ σημαίνονον (vid. Annotat. ad *Or. de regn.* p. 235, 259 et 261), quasi supra dixisset ὁ προφήται, non τὰ προφητικά γένη. Ad voc. χηραμοῦς Mon. A in marg. a m. rec. habet gl. φωλάς. Deinde Mon. E ἄτ' ἄν, et Barb. ἀπεινάσσονται (Par. C ἀπεργάζονται).

Tum Mon. BD περιτέλλουσιν, quod recepi. Reliqui c. editi. περιτέλλουσι.

(80) Καὶ ἔστιν αὐτοῖς κωμαστήρια τὰ κιβώτια. «Κωμαστήρια et κωμασταὶ quidnam Ægyptiis fuerint, nusquam a me lectum: neque ab ullo glossographo, quod sciam, adnotatum. Certum apud illos sacerdotii genus fuisse conjicio, quod epulis ac sacrificiis præesset, cujusmodi apud Romanos epulones erant. Ægypti enim convivia atque epulas in templis instruere, et in multis dies producere solebant. Juven., Sat. 15 [41 sqq.] :

ne magna gaudia cœnæ

Sentirent positis ad templa et compta mensis,
Peruigilique toro, quem nocte ac luce jacentem
Septimus interdum sol invenit.

Clem. Alex., v. Strom. [c. 7, p. 671], ἦδη δὲ πάντας καλούμενους παρ' αὐτοῖς κωμαστίας τῶν θεῶν χρυσῶ ἀγάλματα, etc. Κωμασταὶ igitur sacerdotes ii dicti, a κῶμος, quod commensationem significat. Noster i De Provid. [p. 94], ubi de regum inaugurandorum ritu loquitur, κωμαστίας, ζαχόρους et προφήτας suffragia tulisse ait, ex quibus prophetæ centum manus æquarent, comastæ xx, ζαχοροί, x. Quare comastarum dignitas ut prophetica inferior, sic ædituorum gradu potior fuit. Κωμαστήρια vero aut sacrum ipsum adytum nominat, in quo ritus ab his et cæremoniæ perficerentur; aut ea ipsa sacra, quæ in iis religiose haberentur. Alioqui κωμασταὶ dicebantur, qui intempestivis conviviis ac commensationibus religionis etiam causa noctem traherent. Xenoph. vii [c. 5, § 26 Schneid.] Κύρου παιδ. Κύριον religionis causa in honorem Bacchi fieri Athenis soliti mentio est in lege, quam citat Demosth. Contr. Mid. [c. 4, p. 14, ed. Buttmann.; in Orat. Atticæ. ed. Bekker., t. IV, p. 1, p. 465, sq.] De sphæra quod ait Synesius, eam ab Ægyptiis in adytis coli consuevisse, potest illustrari, si cum eo componatur, quod in iii De præp. [evangel.] scribit Euseb. [immo Porphyrius ap. Euseb.] p. 60 edit. Græcæ [Rob. Steph.; ut, 7, p. 98, ed. Viger., Paris. 1628.], ubi sphæram et sphærica dicit mundo, et Soli Lunæque consecrari solere: necnon circulos et circulum arcus. » PETAV. — Κωμαστήρια, quæ Vatic. liber interpretatur voce θυσιαστήρια, codd. mei omnes agnoscunt. Idem occurrit vocabulum ap. Nostrum de Provid. p. 94, ubi ritum creandi Ægyptiorum regis sic describit: οὐ τὸ κύρος (vulg. κύρος) ἔχοντες τῆς ἀλφειῶς, ἐπειδὴν ἐπιθεϊσάτην βασιλεύς, καὶ οἷς τούτο τὸ ἔργον, ἅπαν κινήσῃσι κωμαστήριον — στρατιώται μὲν γέρας ἀφροῦσι, κ. τ. λ. Sed priore loco Wesselingius ad Diod. Sic. iii, 5, t. I, p. 477, legendum proposuit κωμαστήρια, assentientibus F. S. de Schmidt Dissert. de sacerdot. et sacrific. Ægyptiorum, p. 214; Schneidero in Lexico Græco-Germ. v. κωμαστήριον, in quo perperam citatur Synes. De Provid., 1, p. 94; et Sturzio De dialect. Maced. et Alexandr., p. 104. Contra Lobeckius Aglaoph., t. I, p. 372, not., conjiciebat καὶ μυστήρια, additis verbis, Habent quoque illi secreta sua, scil. τὰ κιβώτια, etc. Neque dissentit Cornarius, vertens, Et sunt ipsi sacra mysteria, arculæ occultantes, ut aiunt, has sphaeras. Equidem nihil mutandum censeo; nam voc. κωμαστήρια pro adjectivo positum videtur, ita ut sensus sit: Sunt etiam iis, quæ a comastis, s. pastophoris, in pompa circumferantur, cistæ illæ, de quibus Appuleius Metamorph. xi, p. 777 ed. Oudendorp., Ferebatur ab aliis cistæ secretorum capax, penitus celans operata magnificæ religionis. Vertit etiam Zoëga De orig. et us. obeliscæ., p. 512, quem secutus est Creuzerus in Dionys. vol. 1, p. 112, In pompis autem præferunt cistas, in quibus occultantur globi illi, quos si videret populus, indignè ferret. Cæterum de hoc comastarum munere vid. F. S. de Schmidt Dissert. cit., p. 211, sqq., Sturz. lib. c. p. 102 sqq.; Drumann. in libro,

qui inscribitur: Historisch-antiquarische Untersuchungen über Aegypten od. die Inschrift von Rosette, p. 124 et 226, seq.; de κιβωτίοις autem consule Alex. Xav. Panellium de cistophoris c. 3. — Pro ταύτας τὰς σφαῖρας (in Mon. C σφαῖρας e σφαῖρας corr.; vitiose Vat. σφῆρας) Meric. Casaubonus ap. Selden. Opp. t. III, p. 251, conjectabat ταύτας τὰς φαλάκρας, male. Cæterum hunc locum egregie illustrant hæc Porphyrii ap. Euseb. Præparat. evangel. l. iii, c. 7, p. 98, ed. Viger., Ὅθεν πᾶν τὸ λευκὸν τοῖς οὐρανίοις θεοῖς ἀπένειμαν, σφαῖραν τε καὶ τὰ σφαιρικά πάντα, ἰδίως τε κόσμῳ καὶ ἡλίῳ καὶ Σελήνῃ — — — κύκλον δὲ καὶ τὰ κυκλικὰ αἰῶνι καὶ τῇ κατ' οὐρανὸν κινήσει, ταῖς τε ἐν αὐτῷ ζῶναις καὶ τοῖς κύκλοις κύκλων δὲ τμήματα τοῖς σφαιρισμοῖς τῆς Σελήνης. Neque dubito, quin Lobeckius Aglaoph. l. c., si ad manus habuisset alteram Petavianam, ubi p. 50 noster ex Eusebii l. I explicatur, hanc notulam omisisset: «Sphærae illæ quid sibi velint, nemo explicat.» — Docte de hæc re nuper disputavit Koppius in Palæograph. crit. part. iv, p. 145 sq. § 702. Deinceps Mon. E καὶ, ἄς superscrip. Pro ὅθι Par. ABD. Flor. B, Barb. et Mon. BD habent εἰδῆ, Mon. C ἦδη, Rehd. in textu ἔαν εἰδῆ, in marg. γρ. ἔαν ὅθι. Inepte Thomas Gale ad Jamblich. De myster., p. 289, Deos per sphaeras populo ostendere solebant sacerdotes Ægyptii: auctor est Synesius in Calvithio.

(81) Τὸ δὲ ῥῆστον καταγελάσεται. Post ῥῆστον Mon. C addit τοῦ δήμου, quod procul dubio ex glossate fluxit. Codd. Mon. A E post ῥῆστον incidunt, unde hæc pro appositione (vid. Matthæi Gramm. Gr., p. 805 sqq.) capienda esse conjici possit; hoc sensu, Et id quod facillimum est, deridebit. Vertit enim Cornarius: Quod vero facillimum est deridet. Male Petavius, quos (sc. globos) si populus viderit, succenseat, et ut faciles nimium parvibique derideat. Nam τὸ ῥῆστον videtur esse levissima pars (sc. populi).

(82) Δεῖται γὰρ τεραστίας. Mon. E τεραστίας, corr. θεραστίας, litteris τε et τ signo delendi notatis et θε π super impositis. Mon. A, Par. C et Vat. θεραστίας. Vid. c. 9, in fin. ibique Annotat.

(83) Αἰὶδ τεθεῖσθαι. Intellige φαῖν vel ἡγούμα. Vid. Bernhady Doctrin. Syntax. Gr., p. 368. Recte Cornarius: Quapropter in omnibus status posita esse aiunt rostra ibidem. Petavius, quem hic lingue idiotismus fugit, tacite legit τεθεῖται, vertens: Propterea ibidem rostra simulacris omnibus imposita sunt. Proxime Par. A vitiose scribit ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι. Mon. C habet ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι, ab una eademque manu. Dein Mon. A τῶν ἰσίων, ut supra.

(84) Οὐ κρύπτουσιν, ἀλλ' ἀναδεικνύουσι. Mon. C κρύπτουσι. Flor. B ἀλλὰ δεικνύουσι, et Venet. C ἀλλὰ δεικνύουσι. De forma ἀναδεικνύουσι (pro ἀναδεικνύασιν) vid. Poppo ad Xenoph. Cyrop. iv, 5, 20; Bornemann. ad Anab., p. 289 et 412; Krüger. ad ejusdem operis v. 10, 2, p. 318, Bremi ad Demosth. Orat. select., sect. 1 p. 74, ed. Goth., Car. Ern. Christoph. Schneider. ad Plat. Civit. vol. II, p. 250.

(85) Τούτων, cum emphasi positum. Vid. Annotat. ad c. 7, p. 71. Mox Barb., Vat. et Venet. C exhibent ἄν ἰδῆς (pro ἰδοῖς). Ad ὑπέρου in Mon. A exstat hoc schol. a m. rec. margini ascript., Ἰπὶν περιποτήν' μηδὲν περαινῶν. Vid. Zenob. Proverb. vi, 25, ibique Schott, p. 160., et Proverb. e Suida ibid. collect. xiv, 14, p. 561. Ὑπέρου πολὺ φαλακρότερον (Mon. C dat φαλακρότερον), interprete Erasmo Adagg., p. 254, est, proverbialis hyperbole de magno opere glabris; nam ima pistilli pars calvi cranium referre videtur. Sic dicitur Æsculapius ob singularem eximiaque, quæ pollebat, sapientiam. Vid. Hadr. Jun. de coma Comment., c. 11, p. 592. Cæterum cf. Toelken. ad Minutolii Iter ad templ. Jovis Ammon. p. 424.

(86) Ἀ.Α. οὗτος ἐν Ἐπιδαύρῳ κομᾶ. « Varias fuisse Æsculapii imagines vel ex eo constat, quod alias promissa barba, alias investis prolixoque capillibus pingetur. Callistratus in *Ecphras.* [X, p. 158 ed. Jacobs.] Æsculapii comam elegantem describit: Πλοκάμων δὲ ἔλικες βέβημοι χάρισιν, οἱ μὲν εἰς νότα τεθλότας ἀφροί κέχυνται, οἱ δὲ ὑπὲρ μετώπου πρὸς τὰς ὀφρῶς ἐπιμαίνοντες τοῖς ὀμμασιν εἰλούνται (ubi pro ἐπιμαίνοντες, ἐπικυμαίνοντες rescribo, aut ἐπιμένοντες). Ibidemque puerum eum vocat, et perpeluam ipsi atque ἀνώλεθρον ἀκμήν tribuit. Orpheus item in *Hymnis* [LXVII, 5, p. 356 ed. Herin.] αὐθθαλῆ κόρον illum vocat. Contra Albricus lib. *De deor. imag.* [c. 20, in *Auct. Mythograph. Lat.* ed. Stäver., p. 928] prolixam ei barbam effingit, a quo est et Lucian. in *Jove tragædo* [c. 26, tom. VI, p. 254, bip.]. Sed et Catalect. Virgil. [Priap. Carm. xxxvi, 8.]:

Intonsa semper Æsculapio barba est.

Vid. Pausan. in *Corinth.* [c. 13, 3] et Phoc. [c. 32, 8] PETAV. — Minuc. Felix c. 21: *Æsculapius bene barbatus, etsi semper adolescentis Apollinis filius*, ubi v. Elmenhorst. Annotat. Codd. Mon. A, Par. C et Vat. in marg. exhibetur hoc scholium: Ἐπιδαυρος πόλις Ἴονική· Ἐπιδαυμος δὲ Ἰλλυρικὴ, τὸ λεγόμενον Δυρβόχτιον [Mon. Δυρβάχτιον, β̄ superscripto e corr.; Par. cum Vat. Δυρβάχτιον].

(87) Ἑλληνιστὶ γὰρ ἀταλαπωρος τῆς ἀληθείας ἢ ζήτησις. « Verba sunt Thucyd. I. 1, [c. 20, tom. I, p. 32. Bip.]. Quibus consentanum illud est Herod. *Euterpe* [c. 45]: Λέγουσι δὲ πολλὰ καὶ ἄλλα ἀπερισκεπίτως [sed ap. Herodot. legitur ἀνεπισκέπτως οἱ Ἕλληνας.] PETAV. — Cf. Thom. Gale ad *Jamblich. De myster.*, p. 295, — ὁ συγγραφεὺς (codd. Par. C et Vat. inter lineas habent gl. ὁ Θουκυδίδης) κατ' ἐξοχὴν vocari solet Thucydides, ut Homerus κατ' ἐξοχὴν appellatur ὁ ποιητής. Vid. Boissonad. in *Notices et extraits des mss. de la Biblioth. du roi*, t. XI, p. II, p. 101 et 155. Usterius ad *Plutarch. Consolat. ad Apollon.* p. 22. Cf. nostrum in *Or. de Regn.*, p. 13.

(88) Ὀσημέραι. Barb. ὠσειμέραι. Margini codicis Mon. A m. rec. ascripsit διὰ παντός· καθημέρας. Ὀσημέραι est i. q. ὄσαι ημέραι. Vid. Ast. ad *Plat. Legg.*, p. 427. Dein Flor. B et Mon. C habent τὴν διαλόγων, et idem Mon. συγγίνονται: Τὴν διὰ λόγων (sc. ὄδον) συγγίνεσθαι, ut διὰ λόγων συνείναι vel διὰ λόγων ἔρχεσθαι τινι (vid. Bachr. ad *Plutarch. Pyrrh.*, p. 201), est cum aliquo in colloquio venire, cum aliquo colloqui. Paulo post in Venet. A legitur ἔχει pro ἔχει. In seqq. Rehd. οὐδ' ὡς ἂν ex emend. habet. Mon. E οὐδ' ὡς ἂν, superscript. οἰδοῦσαν. Par. A et Flor. B οἰδοῦσαν. Par. C una cum Vat. οἰδοῦσαν, οὐ superscr., Mon. B οἰδοῦσαν, ὠ superscr. Barb. et Mon. AD cum tribus Venetis οἰδοῦσαν. Par. BD οἰδοῦσαν. Mox Mon. C προέληται. Mon. E προέληται π̄ duplici puncto subnotato.

(89) Ἀ.Α. ἐγὼ γὰρ ἀκούω. « Heliodorus 3. *Æthiop.* [c. 16], ubi duo τῆς περὶ τὰ δαιμόνια σοφίας genera distinguit. Vide Euseb., in *De præp.*, p. 79 [ed. R. Steph.; iv, 4, p. 132 ed. Viger.], et 5, p. 118; [ed. R. St.; v, 10, p. 198. ed. Vig.] ubi obscuris quibusdam et barbaricis vocibus illigari dæmones asserit. » PETAV.

(90) Ὡς ἀήρ Αἰγύπτιος. Ante ἀήρ particulam ἂν, quæ occurrit in vulgatt. libris et in codd. Flor. A, Par. BD, Barb. et Mon. E, omisi præeuntibus mss. Par AC, Flor. B, Mon. ABCD, Vat., tribus Venetis et Rehd., in quo abrasa est.

(91) Τέχνην ἐπὶ τοὺς θεοὺς. I. e. artem magicam, qua deos aut dæmones pellicere solebat (vid. Synes. de *Insomn.*, p. 152.). De *Ægyptiorum magia* vid. Tiedemann. *Disputat.* de quæstione, Quæ fuerit artium magicarum origo, etc., p. 23 seqq. Pro ἔχει in Rehd. est ἔχη, η̄ in ras. posito. Verba τινὰς ἰσχυρὰς scholium margini codicis Mon. A a. m.

rec. adjectum interpretatur vocabulis ἐπιθυμίας, ἔρωτας, inepte; intelligit enim auctor noster τὸν Ἐκατικὸν στρόφαλον, de quo oracula Chaldaica præcipiunt hoc: Ἐνέργει περὶ τὸν Ἐκατικὸν στρόφαλον, ubi Mich. Pellus, p. 96: Ἐκατικὸς στρόφαλος σφαῖρά ἐστι χρυσεῖ, μέσον εἰσπεριτρον περικλειούσα, διὰ ταμυροῦ στρεφομένη ἱμάντος, δι' ὧν ἀδ- τῆς ἔχουσα χαρακτῆρας· ἦν δὲ στρόφοντες ἐποιοῦντο τὰς ἐπικλήσεις, καὶ τὰ τοιαῦτα καλεῖν εἰώθησαν ἰσχυρὰς, εἶτε σφαιρικὸν εἶλον, εἶτε τρίγωνον, εἶτε καὶ ὅ τι (cod. Parisin. 2832, ap. Boissonad. ad *Marin.*, p. 122, exhibet eke ἄλλο τι) οὔημα: Eadem fere leguntur in *Nicephori Greg. ad Synes. De insomn. Comment.*, p. 364, A., quo loco pro vulg. στρόφος codd. Mon. 29, 85 et 87, cum Rehd. στρόφαλος præbent. Cf. Tiedemann. *Disputat. cit.*, p. 69, Huschke, *Commentat. de inscriptione vasculi Locris in Italia reperti*, p. 19, J. H. Voss. ad *Virgii. Eclog.* viii, 68, tom. II, p. 419 seqq. Hæc amuleta conficienda spectare opinatur *Koppis Palæograph. crit.*, p. III, p. 404.

(92) Ὡς θ', δταν ἐθέλοι, μικρὸν ὑπερβαρῆσαι, ἅπαν εἰλικυσε. Pro δταν Par. A habet ἂν. Ἐθέλοι dederunt Par. ABCD, Flor. AB, Mon. BCD et Vat., et ἡ videtur habuisse a pr. m. etiam Barb. Vulgo legitur ἐθέλη. Ὑπερβαρῆσαι in Barb. corruptum in ὑποβάν βαρῆσαι. *Memoria Nicephori I. c.*: Περὶ δὲ τῶν ὀνομάτων, & φωνῶν, παραγγέλλουσι λέγοντες (sc. οἱ χρησμοί), ὀνόματα βάρβαρα μή ποτ' ἀλλάξῃς· εἰσὶ γὰρ ὀνόματα παρ' ἑκάστων (addit Pellus, p. 70, ap. Boissonad. I. c. ἔθνεσσι) θεοδοτα, δύνανται ἐν τελεταῖς ἀρρήτων ἔχοντα, ὡς περὶ τὸ Σαδαῶθ, τὸ Ἀδωνάθ, τὸ Χερουβὶμ, καὶ τὸ Σεραφὶμ (tres postremas voces om. Mon. 87), τὸ Ἀβραῆμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· & (Mon. 85, ἅτινα), φησὶν, ἐὰν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταθῆς διάλεκτον, ἀφανίζεις τὴν αὐτῶν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ὡς καὶ Ὀριγένει (codd. Mon. 85 et Rehd. ὠριγένει, Mon. 29 et 87 ὠριγένει) δοκίμῳ σοφῷ. Pro nominibus barbaris quæ habet Nicæphorus, Pellus I. c. utitur Σεραφὶμ, Χερουβὶμ, Μιχαήλ, Γαβριήλ. Cf. *Origen. Contra Cels.*, lib. I, p. 542. *Jamblich. De myster.*, sect. 7, cap. 5, p. 154 sq. Add. *Kopp. Palæograph. crit.*, p. III, p. 112 sqq., 121, sqq. et 404. De vocabulis εἰδικοῦσιν — ὀλκαῖς e magia petitis vid. quæ docte copioseque disputavit *Creuzerus* ad *Plotin.* *De pulchritud.*, p. 249 sqq. Deinde Mon. E ἐπεσθαι pro ἐπεσθαι.

(93) Παρὰ τούτων — ληπτέον. Barb. περὶ τ. Ληπτέον in Mon. C. ex ληπτέον enatum.

(94) Καίτοιγε ἀπόρητο, τὸ — εἰρημέρον. Καίτοιγε dederunt *Monac.* omnes et *Rehd.* Vulgo legitur καὶ τοί γε. Illud agnoscunt sine dubio etiam reliqui mss., ex quibus tamen nihil varietatis enotatum est. Cæterum vid. ad *Or. de regn.*, p. 307. Deinceps Mon. E perperam scribit ἀπόρητο μικρῷ. Μικρῷ pro μικρῶ habent reliqui quoque *Monac.* cum *Rehd.* Τὸ μικρῶ πρότερον εἰρημένον idem est, quod ὡς περὶ σμ. πρ. εἰρηται (vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 806), sc. cap. 8, p. 71. Deinde Barb. εἰον pro ἔιον. Contra Mon. E c. 14, p. 82, εἰς ἥλιον pro εἰς Ἴλιον. Par. C et Vat. ἰδόντα (sic). Mon. C μηδὲν πρὸς περὶ ἐργάζεσθαι (sic). De hoc verbo vid. Annotat. ad c. 8 init.

(95) Εἰ δὲ τις ἐστὶ καὶ κομήτης ἀστήρ. Ἔστι mea sponte scripsi. Vulg. εἰ δὲ τίς ἐστὶ. Mon. BD κομήτης ἀστήρ, Mon. C κομή τις &. (sic). — Nihil hoc loco totaque disputatione venustus. Dubitanter porro id dictum, quoniam plerique verum sidus cometen esse arbitrati sunt, ut *Sen. 7, Nat. quæst.* [c. 17 seqq.], et ante hunc *Pythagoras*, *Hippocrates Chius*, de quibus *Arist. 4, Meteor.*, c. 6, *Plin. lib. II* [c. 22 — 23]. » PETAV. — Cf. *Schol. ad Arat. Diosem.* v. 1091, p. 151 sq. ed. Bekker.

(96) Τὸ κύκλω σώμα κινούμενον. Noster *De Provid.*, p. 127, κατὰ λόγον ἂν αἰτιασόμεθα (ita pro vulgato αἰτιασόμεθα, coda. Par. ABD et Flor. A. Vid. ad *Orat. de Regno*, p. 353, Reisig. ad *Aristoph.*

Nubb., p. 99 seqq. et Jacobs. ad *Ælian.*, p. 129, 428 et 587. Cod. Vatic. 91, habet ατσιασώμεθα, ατ superscr., τών περι τὰ τῆδε τὸ μακάριον σῶμα τὸ κύκλω κινούμενον, et *Serm.* ad *Pawon.*, p. 310, ὄλην — ὑποτέλλεται τὸ μακάριον οὐρανοῦ σῶμα, quæ ex fonte Platónico (*Timæo*, p. 40, et *Epinom.*, p. 981), hausta sunt.

(97) *Οὐδὲν οὐδέποτε νεώτερον γίνεται.* Οὐδὲν in Barb. a quo aberat, m. rec. inter versus restituit. Dein Mon. ABD cum Venet. C habent οὐδέπω, Mon. E οὐδέποτε πω scripto supra πω. Plato in *Timæo*, p. 40, Ἐξ ἧς δὴ τῆς αἰτίας γέγονεν ὅς' ἀπλανῆ τὸν ἄστρον, ζωα θεία ὄντα, καὶ διὰ ταῦτα ἐν ταύτῳ στρεφόμενα ἀεὶ μένει. Vid. etiam Cicer. *De nat. deorr.*, II, 21.

(98) *Ὁ δὲ ὕπὸ σελήνην τόπος.* Mon. C ὑποσέληνην. Mon. E τόποις τόποις superscr. Vid. Wytenbach. ad *Eunap.*, p. 120 sq. Mon. E γένεως γενέσεως superscr. Γένεσι; ab auctoribus philosophis pro *materia et terrestribus vitiiis* poni solere monuit Boissonad. ad *Marin.*, p. 104. Plato *Polit.*, p. 519. Steph. VII, 4, p. 205. Ast. Τοῦτο μέντοι — τὸ τῆς τοιαύτης φύσεως εἰ ἐκ παιδὸς εὐθύς κοπτόμενον περιεχόμεν τὰ τῆς γενέσεως συγγενῆ, ὡσπερ μολύβδινος, x. τ. λ. Cæterum illustrationis causa addam hæc Nicephori ad nostrum *Dē insomn.*, p. 385: Ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην κόσμον, ὃν καὶ (ita codd. Mon. 85, 87, 461 et 481, una cum Rehd., in edit. καὶ deest) ἀμφικυψή φασὶ (sc. Χαλδαῖοι. Cf. enmдем, p. 391), καὶ τούτων Ἄϊδην καλοῦσι· κόπε δὲ αὐτὴν τὴν σεληνιακὴν (sic iidem libri mss. pro vulg. σεληνικὴν) σφαῖραν, ἣν καὶ μεθόριον εἰθεναὶ τοῦ τε αἰθερίου κόσμου καὶ τοῦ ὕδατος. Ἡυθὺν δὲ φασὶ τὴν ὄλην, ἣν (artic. rel. Mon. 87, om.) ἐν τῷ ὑπὸ τῆν (deest articulus in Mon. 85; editt. Turneb. et Petav. 1, mendose habent τῶν) σελήνην τόπω τάττουσιν (ita libri omnes c. Turneb. et Petav. 1; Petav. 2, τάττουσι). — Dein Mon. B. ἴσχει, in marg. γρ. ἴσχυει. a m. rec. Rehd. ἴσχυει. Noster *De regn.*, c. 4, p. 6. Ἐπαίνεται (sc. τίς) ἐπὶ τοῖς Ἐνδοθῶν, ἐφ' ὧν εὐδαιμονία τὴν ἔδραν ἴσχει. Plat. *Timæo*, p. 40, Τὰ δὲ τρεπόμενα καὶ πλάνην τοιαύτην ἴσχοντα. Sed Attica forma ἴσχειν, de qua vid. Moer. *Attic.*, p. 198 ed. Piers., Thom. Mag., p. 477. Fischer. ad Plat. *Phædon.*, p. 427, Baehr. ad *Ctes.*, p. 310, sæpius abiit in vulgarem ἔχειν, velut in nostri libro *De insomn.*, p. 134, Τὴν ἀντίληψιν τῶν ἐκεῖ μόνων ἔχει τὸ ζῶον, ubi codd. Mon. 85, 476 et 481, atque Rehd. cum ed. Ald. recte scribunt ἴσχει (Mon. 490 vitiose habet ἴσχι). Ibid. paulo post corrigendum, Οὐδὲ τῶν ἐν τῇ πρώτῃ ψυχῇ τὴν ἀντίληψιν ἴσχομεν e codd. Mon. 85, 476, 481 et 490, itemque Rehd. et ed. Ald. pro ἴσχομεν, in quo unus Mon. 464, cum Turneb. atque Petav. 1, 2, conspirat. Ibid., p. c. C. edd. Turneb. et Petav. 1, 2, exhibent, καὶ ἀφῆς πηληκικωτάτην ἀντίληψιν ἴσχομεν. Sed codd. Mon. 85, 476, 481 et 490, cum Rehd. et ed. Ald. recte ἴσχομεν, perperam Mon. 464 ἴσχομεν. — Deinceps Mon. E τὰ ὑπερχαύματα ὑπερχαύματα superscr. Ὑπερχαύματα sunt *faces, trabes igneæ* aliæque similia, quæ siderum speciem mentiuntur. Vid. Cicer. *De nat. deorr.*, II, 21, p. 290 ed. Creuz., et ibi Davis. atque Wytenbach., *Selecta scholarum*, p. 761, necnon Senec. *Questi. nat.*, VII, 21 init. Pro ψευδωνύμους Mon. E scribit ψευδωνύμους. Mox Vat. κινούμενους pro στρεφόμενους. et pro πλημελῶς Flor. B, Mon. ABD, Par. C et Vat. πλημελῶς.

(99) *Ἡκέ τις* — κακείθεν ἦξει. « Vituperat immoderatos planetarum cursus; in nientem igitur venit cum scripsisse ἦξει et ἄξει. — De isdem p. 134, [132 ed. Petav. 2] ἄστρα πυρσὰ διάττοντα. Theopist. Or. xx, p. 254, ἦξας μετέωρος ἀνω. — Or. VII, p. 95: τὴν ὁ Φίλιππος; οὐκ εὐθύς ἦκεν ἐπὶ τὸν αἰθρον. — Lego ἦξει, hoc enim est viri ira comitot. » BEVING.

(1) *Ἀπὸ τοῦ θυτηρίου.* Codices Mon. A, Par. C et Vat. in marg. exhibent hoc scholium: Θυτήριον,

ἀστέρες πολλοὶ συνεστῶτες καὶ θυτηρίου παρέχοντες ἔμφασιν. — « Aram intelligit, de qua Aratus *Phænomen.* [v. 403 ed. Bekker.; cf. schol., p. 86, 34]; *Hyg. 2, Astron.*, [c. 39, p. 491 in Auctoribus mythograph. Lat. ed. van Staveren.]. » Petav. — Cf. Ideler. V. Cl. *Untersuchungen über den Ursprung und die Bedeutung der Sternnamen*, p. 280 sq.

(2) *Παραφερόμενος ἐπὶ τὸν πόλον τὸν βόρειον.* Par. BC et Vat. παραφερόμενος ἐπι superscr. pro παρα. Barb. περιφερόμενος. De verbo παραφέρεσθαι vid. Annotat. ad c. 6, p. 69. Venet. C inverso ordine legit ἐπὶ τὸν πόλον (sic) τὴν βορ. παραφ.

(3) *Τούτων γὰρ ὄψει τινὰ πολυμήκη.* Barb. τούτων (sic), Flor. A in contextu πολὺν εἰκῆ, in marg. a. m. rec. πολυμήκη. Ita etiam Rehd.; sed πολυμήκη, sine accentu. Mon. BD πολὺν εἰκῆ, in marg. γρ. πολυμήκη. Contra Mon. E in textu πολυμήκη, in marg. πολὺν εἰκῆ. Par. ACD, Flor. B, Mon. A, Vat. et Veneti omnes πολὺν εἰκῆ. Mox pro ἐπέχοντα Vat. ἀπέχοντα. Mon. B ἀπέχοντα in contextu, in marg. γρ. ἐπέχοντα. Item Mon. D om. tamen γρ. Flor. A ἀπέχοντα. Ἐπέχειν, quod h. l. de mensura dicitur, significans *continere, betragen*, illustrat Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 356, et in *Ancdotis Græcc.*, vol. III, p. 61 sq. Eodem sensu hoc verbum occurrit ap. Eustath. *Hymn.*, III, p. 85, Ἡ ὄν κέντρον λόγον ἐπέχει πρὸς ἄλλον τὸ κύκλωμα.

(4) *Εἰς τρίτην.* Sc. ἤμεραν. Vid. Pierson. ad Moer. *Att.*, p. 152, et Lamb. *Bos. Ellipsis. I. Gr.*, ed. Schæf., p. 174 sq. Quod sequitur δὲ in Par. D supra scriptum.

(5) *Οὐδὲ τριτημόριον.* Mon. e perperam τρίτη μύριον.

(6) *Εἰς τριακοστήν.* Praepositio in Mon. A deest. Καλῶς ποιῶν est *bene faciens, ganz wohl daran thwend.* Vid. Stallbaum. ad Plat. *Sympos.*, p. 26 sq. C. F. Hermann. ad Lucian., *Quomodo hist. conscrib. oport.*, p. 29, et Indic. Gr. ad Agath. ed. Niebuhr., p. 413, s. v. εὐ ποιῶν. Noster ep. 60, p. 204, Ἡ ἡλικία καλῶς ποιούσα μαρταίνει μὴ τὸ φιλότιμον. Proxime Mon. C dat. κατασπικρὸν, junctim; Par. C, Vat. et Venet. C κατὰ μικρὸν. Elegantem verbi ἀποσδῆναι usum attigi ad *Or. de regn.*, p. 351. Pro οὐδαμού Par. D scribit οὐδαμῆ. De locutione οὐδεὶς γενόμενος οὐδαμού videsis Wytenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 174 sq., et Ast. ad ejusd. *Gorg.*, p. 66 sq.

(7) *Εἰ δὲ σὺ βούλει καλεῖν.* Desiderantur hæc in Flor. A et Mon. A; in priore tamen libro a m. rec. margini ascripta sunt, post καλεῖν addito κάλει, quod Veneti BC in contextu habent. Quo verbo apposito annotator habet dubie apodosin omisam (vid. ad c. 6, p. 69 B) supplere voluit. Verba a καλεῖν usque ad καλ ἐν ἀστροφ. utpote in texto neglecta. Barberinus a m. rec. in marg. offert. — Mox liber Mon. E ἐργάζεσθαι ἔξαρ superscr. Par. A, Mon. A et Venet. A ἐξεργάζεσθαι. Sed bene habet vulgata; namque ἐργάζεσθαι non raro sensu τοῦ ποιεῖν usurpatur. Vid. Heindorf. ad Plat. *Gorg.* p. 248, et Wytenb. ad *Eunap.*, p. 297.

(8) *Φανέρως.* In Mon. A ἐς a manu sec. in ras. correct. De verbis seqq. τέρας εἰσὶ πονηρὸν vid. Cicer. *De nat. deorr.* II, 5, p. 229 seqq. ed. Creuz.; *Hygin. Fab.* 192, p. 521; ibique Muncker. et van Staveren. Proxime Mon. E vitiose scribit οἱ μάντες. Deinde cum editt. Turneb. et Petav. 1, atque pseudo-Petav. pro ἐκθύονται dat ἐκθύονται, quo de vitio jam monuit Schneiderus in Lexic. suo v. ἐκθύω. Rehd. in texto habet ἐκθύονται, in marg. γρ. ἐκθύονται. Verbum ἐκθύεσθαι, *sacrificiis omnia et prodigia expiare*, illustrant Wesseling. et Valcken. ad Herodot. VI, 91, l. VI, p. 213 ed. Schweigh., Wytenb. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. II, p. 222.

(9) *Μαντεύουσι.* Vat. μαντεύονται οὐσι superscr. pro ονται. Mon. E μαντεύονται (sic) οὐσι superscr. pro ονται.

(10) *Ἀνδραποδισμοῦς — ἀναστάσεως.* Lauda

Abreschius in Dilucidat. Thucyd., p. 1, p. 2. Demosth. *Olynth.* 1, p. 3 [§ 5, p. 124 ed. Voemel.], 'Ανάστασις καὶ ἀνδραποδιᾶς τῆς πατρίδος, et Chryss., t. III Opusc., p. 160, extr., 'Απανάστασις καὶ ἀνδραποδιᾶς τῆς πατρίδος.

(11) Οὐδὲ μέτριον. I. e. μέγα, vid. Boissonad. ad Eunap., p. 390.

(12) Πάντα πέρα δεινῶν. Noster ep. 7, p. 169, Δεινῆ τινα καὶ πέρα δεινῆς ὀφθαλμίας. Ep. 67, p. 208, Πέρα προσδοκίας et p. 212, Πέρα δεινοῦ. Ep. 79, p. 226. Πέρα τοῦ δέοντος. Agath. *Hist.* iv, 29, p. 272, πέρα τοῦ μετρίου. Cf. Boissonad. ad Philostr. *Her.* p. 584, et *Anecdott. Gr.*, vol. II, p. 239, Jacobs. ad Philostr. *Sen. Imagg.*, p. 429; Fritsch. *Quæstt. Lucian.*, p. 422, et *Lucian. Deorr. dialog.* xvi, p. 35 sq.

(13) 'Απόλλωθεν ἀπειθῆς ἐκ διᾶς ἀστήρ. Barb. ἀπόλλωθεν, οὐκ ἔστιν ἀστήρ, quod m. rec. in marg. correxit. Mon. E ἀπαυθῆς ἐκ διᾶς ἀστήρ (sic); in marg. ἐκ διᾶς ἀπαυθῆς ἀστήρ. Mon. A ἐκ διᾶς ἀπαυθῆς (ad enatum ex εὐθ) ἀστήρ. Vat. et Turneb. *Lecl.* varr. ἐκ διᾶς ἀπαυθῆς ἀστήρ. Par. AC et Venet. A ἐκ δ. ἀπειθῆς. Venet. C ἀπαιθῆς. Rehd. ἀπειθῆς, in marg. γρ. ἀπαυθῆς. In vers. seq. Par. B habet γεῖθεν (sic) ve supers. pro γεῖ. Sumpsit noster hos versus ex Arati *Phænomen.*, v. 259 sq.

(14) 'Ὅστις οὐρ ἀπόλλωθεν. *Corpora enim qui credit cælitus posse labi* (ait Ammian. lib. xxv, [c. 2, § 5, Wagn.]) *profanus merito judicatur, et demena.* PETAVIUS. — Verbis seqq. οὐκ ἔστιν ἀστήρ significat ὀπειακάματα, ψευδωνύμους ἀστέρων, de quibus vid. quæ supra monui. Cf. Nicéphor. Greg. ad libr. *De inomin.*, p. 360.

(15) Πάντα σφαιρικά τὰ μακρῆρα σώματα. Vid. c. 8, p. 71, ibique annotat.

(16) Ἄντι τῶν οὕτως ἐχόντων. De usu propositionis ἀντί post ἕτερος, ἄλλος, etc. vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 680, et quæ annotavi supra ad p. 66. Vocabula ἀντίθεοι, Θεοειδέες et Θεοεικέλους ex idiomate Homericō petitā sunt. Οὐδ' ante εὖ; μάλλον Rehd. in ras. habet. Θεοειδῆς a Platone ejusque sectatoribus frequentatum esse, docuit Creuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 251 seqq. Barb., Mon. E et Rehd. male scribunt Θεοεικέλους. Mox in Mon. C est τ' ἄλλα. Τὰ post πάντα om. Flor. A et Par. B; Par. autem D superscriptum habet. De locutione τινὰ καλεῖν ὄνομα vid. Annotat. ad c. 3, p. 65.

(17) Ἐτέρως δὲ γίνονται. Mon. E ἕτερος; δῆ. Idem liber mox ὑποχοριζομένων (Mon. C. ὑποκομιζομένων) pro ὑποχοριζομένων. In marg. libri Mon. A a m. rec. exstat gl. εὐφημιζομένων, Verbum ὑποχοριζομαι egregie illustrant Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 222 sq. ed. Koch., et Wyttienb. ad *Plut. Oppomor.*, t. I, p. 362 sq., quibus addatur Jacobs. ad *Philostr. Jun. Imagg.*, p. 577. — Ἄντικρος est i. q. εὐθῆ, *geradezu.*

(18) Σελήνια καλούντων τοὺς φαλακροὺς. Turnebus in *Adversarr. I.* xviii, c. 50, p. 979: « Cur Synesius in *Calvitii laud.* σελήνια calvos appellari joco populari dicit? Video enim in ejus rei expositione quosdam vaccillare. Equidem arbitror, cum calvitium anteriorem partem ad verticem usque populari solet atque nudare, reliquo capite piloso et denso speciem effici lunæ corniculatæ, cum area media pilis vacet: neque hic quidquam aliud latere suspiceor. Lucere volunt alii caput calvorum: mihi quidem, quod fortasse sum hebetiori acie, nihil lucet. » — PETAVIUS. « Calvi σελήνια vocabantur, quod lunæ levorem capite referrent; vel quod, ut ipse ait, qui effluvium capillorum patiuntur, paulatim lunæ alternantis facies imitantur. » — Memorat Nicetas Choniata. *Annal. I.* n, c. 11, p. 222 A, de Joanne Duca imperium frustra ambiente, Συνεκτώς δὲ ὁ δηλωθεὶς ἄνωθεν Δούκας, τὸν πῆλον τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος, ἐαυτῷ περιθέσθαι ἰκέτευε τὸ διάδημα, ἐψιλωμένον τριγῶν προδεδικνῶν κρανίον

καὶ τὴν φαλάκραν ὡς πλησιέστερον σελήνην ὑποφαίνουσαν. Cæterum cf. Creuzer. in *Ephemerid. litterar. Heidelberg.* 1826, fasc. 1, p. 86 sq., ubi de hoc nostri loco, ut solet, eleganter disputavit. — Vocis φαλακροῦ novissimas duas syllabas Mou. A a m. sec. in ras. habet.

CAP. XI.

(19) Μικροῦ μὲ παρήλθεν — — εἰπαίν. Venet. C παρήλθεν εἰπαίν. De hoc loquendi usu vid. Bæhr. *Spec. Observationum Plutarch.* in Creuzer. *Meletem.* p. iii, p. 48, et Stallbaum. ad *Plat. Remp.* in *Plat. Dialogg. selectt.* vol. III, sect. 2, p. 216 ed. Goth. Ad verba τῆς σελήνης αἱ φάσεις vid. Balfor. ad *Cleomed.*, p. 456. Deinde Mon. A habet ὦν, αἷς superscrip. a sec. m. Par. C et Vat. αἷς, ὦν superscrip. Venet., ὦν. Proba quidem utraque lectio (vid. Schæfer. ad *Schol. Apollon. Rhod.* p. 168); sed præstat b. l. vulgata, utpote quæ a plurimis optimisque libris confirmatur. Φαλακρῶν παῖδες elegans est periphrasis pro οἱ φαλακροί, velut infr. c. 14, p. 78, γεωργῶν παῖδες pro οἱ γεωργοί. Annotat Anonymus de Atticismis in *classicozum auctororum e Vatic. codd. editorum t. IV*, curante A. Maio p. 528, Ἄντι τοῦ εἰπαίν ὁ ἱατροῦς. ἱατρῶν παῖδες λέγουσι καὶ Ἄσκληπιῶν. Vid. mea ad *Or. de regn.*, p. 292.

(20) Ἀρχεται μηνουειδῆς. Mon. A μηνουειδῆς, quod forsitan Rehd. quoque exhibebat, cum η in hoc libro a corr. m. profectum sit. De re vid. *Cleomed. Circular. doctrin. de sublimitibus.* p. 131, ibique Balfor., p. 456 sq. Mox Rehd. suppeditat διχόμοτος, τομος ab al. m. superaddito. Corrigitur igitur διχότομος (luna dividua, dimidiata. *Arales Diosem.* v. 806 et 808 usurpat διχαιομένη, διχᾶς, sc. σελήνη). Διχόμοτος autem idem est, quod πανσέληνος, plenilunium, vel, ut ita dicimus, *medietas mensis.* Vid. *Macrob. in Cicero. Somnium Scip.* 1, 6, p. 26 ed. Gronov., et J. H. Voss. ad *Arat. Diosem.* p. 133 et 145. Proxime Mon. A E pro τελευταῖα δὲ offerunt καὶ τελευταῖα.

(21) Τὸς εἰς ἄκρον σύτυχας ἀηλακότητας. Noster *Dion.*, p. 35, Καὶ τρυφῆς ἀπάσης οὐκ ἤφατο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς (cod. Par. ABCD, Mon. ABCD, Rehd. et Vindob. exhibent εἰς) ἄκρον ἐλήλακεν. Gregor. *Naz. Or.* xiv, p. 270, ed. Maurin., Κᾶν εἰς τὸ ἄκρον ὡσιν ἐληλακότες, ὁ μὲν σοφίας, ὁ δὲ περιουσίας, ἡ δὲ δυνάμεως. *Clem. Alex. Pædag.* iii, 3, t. I, p. 264, 32 Potter., Καὶ νῦν μὲν εἰς τοσούτων ἀκολασίας ἐλήλακεν ὁ βλος, ἐντροφώσης ἀδικίας. *Agathias Hist.* v, 13, p. 304, ἐς τοῦτο γὰρ τύχης τὰ Ῥωμαίων πράγματα ἠληλάκει. *Simonides* xiv, 6, in *Brunck. Analectt.*, t. I, p. 123, ἔκητ' ἐς ἄκρον ἀνδρείας. *Liban. epist.* 1126, p. 536, ἐπ' ἔργατα ἤκειν εὐδαιμονίας. Noster *epist.* 127, p. 262, Τούτο τὸν Εὐθάλιον ἐπὶ μέγα τύχης ἐξῆραν. Cf. *Irmisch. ad Herodian.* vol. I, p. 71 sq.; Jacobs. *Exercitiat. critt.* t. I, p. 142, ad *Antholog. gr.*, t. VIII, p. 387, et ad *Ælian.* p. 522; Schæfer. ad *Dionys. Hal. De compos. verb.*, p. 372; Kiessling. ad *Theocrit.* 1, 26, p. 15; Boissonad. ad *Eunap.*, p. 128 sq. et 557; Siebelis. ad *Pausan.*, t. I, p. 25 et 208; Jacobs. ad *Lucian. Alexandr.*, p. 100 sq.; *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 649; Usteri. ad *Plutarch. Consolat. ad Apollon.*, p. 17. Pronomen αὐτοὺς post participium ἐμπρατικῶς positum. Vid. *Matthiæ Gramm. Gr.* p. 877 sq. Mox Barb. pro ἤθη vitiose habet ἤθη.

(22) Οὐδέτι γὰρ ἐπαρτασιν ἐπὶ τὰς φάσεις. Scripsi οὐδέτι auctoritate codicum Mon. ABDE atque Rehd. Vulg. οὐκ ἔτι. Deinceps Par. ABCD et Mon. AC obtulerunt ἐπανίασιν, quod vulgato ἐπανιάσιν præferendum patavi. Pro φάσεις in Mon. BD exstat φράσεις. Flor. A legit quidem φάσεις; sed a debet servari: hæc manui. Proxime Par. AB, Mon. AE, Vat. et Venet. A exhibent ὄλω pro ὀλοκλήρω, quod in Barb. m. rec. in ὀλοκλήρου corruptum. Sed ὄλω

sine dubio ex glossemate fluxit. Noster c. 5, p. 68, δι' ὀλοκλήρου τοῦ γένους. Dion., p. 38, δι' ὀλοκλήρου τοῦ βίου. Cæterum cum verbis διατελοῦσιν ὀλοκλήρω τῷ κύκλῳ τοῖς κατ' οὐρανὸν ἀντιλάμποντες comparari potest Porphyg. ap. Euseb. *De Præp. evang.*, iii, 11, p. 140 B ed. Viger., ubi de Sileno dicit, Σύμβολα δέ ἐστι τὸ μὲν φίλανθον (scr. cum Creuzero in *Ephemerid. litterarr. Heidelbergg.* ann. 1826, fasc. 1, p. 86, φάλανθον) καὶ στείλινον κατὰ τὴν κεφαλὴν τῆς οὐρανοῦ περιφορᾶς. Mox verba τὸν Ὀδυσσεῖα in Mon. C a prim. m. superscripta sunt. Mon. E dat Ὀδυσσεῖα superser. uno σ. — Eurymachus Odys. Σ [xviii, 354 sq.] :

Ἐμπηθι μοι δουεῖσι θαῖδων σέλας ἔμμεναι αὐτοῦ
καὶ κεφαλῆς, ἐπεὶ οὐ οἱ ἐπιτρίχες, οὐδ' ἦβαιυ.
ΡΕΤΑΥ.

(23) Διαβρόδου. In Mon. C prius ρα m. emend. insertum. De hoc verbo, quod significat mollitie, voluptatibus, divitiis diffuere, annotavi ad *Or. de regn.* p. 133 sq. Add. Plutarch. de aud. poetis. c. 12, t. I, p. 114 ed. Wyttenb. Lips., δειλὸς ἀνὴρ καὶ ἀναλκις, ὑπὸ πλοῦτου καὶ μαλακίας διεβροθῆκας.

(24) Κακῶς ἀπολούμενα. *De Provid.*, p. 108, Κακῶς αὐτὸν τε καὶ σὲ καὶ παῖδας ἀπολέσαι. Ep. 121, p. 258, Τοῦτο δὲ ταῦτόν ἐστι τῷ κακῶν κακῶς ἀπολῶναι καὶ σὲ καὶ ἄλλων, κ. τ. λ. Ep. 130, p. 265, Κακῶς κακῶς ἀπόλοιο Κερεάλω, Alciphr. iii, 40, Ἐπιτριβαίη καὶ κακῶς κακῶς ἀπόλοιο ὁ κάκιστος ἀλεκτρυὼν καὶ μαριώτατος. Cf. C. F. Hermann. ad Luciani libell., *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 105. Mox Rehd. habet πλείν e corr.; in marg. γρ. πλείον. Mon. E πλείν, εἶον sup. Synes. ep. 4, p. 160, ὄντας ἐπιβάται πλείν, ἢ πενήχοντα, ubi schol. codicis Mon. 481, πλείον, πλείους. De utraque forma vid. Pierson. ad Mær. Att., p. 294, Bæhr. *Spec. Observatt. Plutarch.* in Cruzer. *Meletem.* p. iii, p. 76. Post πλείον, quod h. l. adverbialiter positum est (vid. Sturz. *Lex. Xenoph.*, t. III, p. 617, a.), et alios hujusmodi comparativos particulam ἢ, ut Latiorum quam post *amplius, plus, minus*, omitti solere docent Lamb. Bos. *Ellipsis. L. Gr.*, p. 763 ed. Schæfer. et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 851. not. 4. Cf. Herzog. ad Cæs. *B. G.* iv, 12, et viii, 10; Zumpt. *Gramm. lat.* § 485, p. 395, ed. vi. — Pro λαμπηδοῦμων. quod edit. tenent, recepi verissimam Lohbeckii (ad Phrynich. p. 685) conjecturam λαμπηδόμων, a codicibus meis omnibus confirmatam. Cæterum vid. *Odys.* xviii, 317 sqq. et 345 sq. Dein Barb. vitiose scribit ἄποντα pro ἄποντα. Vocabulo χειροποίητον, quod supra ad c. 7, p. 74, illustratum dedi, de flamma utitur Thucyd., ii, 77, Ἐγένετο φλόξ τσαυτή, ὅσην οὐδεὶς γρη ἔξεῖνον τὸν χρόνον χειροποίητον εἶδεν. Verbum ἀρεῖν, posse, cum infinitivo constructum attingi ad *Or. de regn.*, p. 338 sq. A vocis ὀλην Rehd. a corr. m. in ras. habet.

(25) Οὐκ ἔστιν ἐμφερές. Cornarius intellexit μόνον, veritens, quod etiam Deis non modo est simile. Recte. De hoc usu elliptico vid. Lamb. Bos. *Ellipsis.*, p. 309 ed. Schæfer., et ibi Schwebel., p. 772 sq. Cf. nostrum infr., p. 75.

(26) Τοῦτον μὲν ὄνν, τῆς στείλινότητος. Neutro pronominis demonstrativi τούτου, cujus novissimam litteram Rehd. e corr. in ras. habet, verba seqq. τῆς στείλινότητος præparantur. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 480. Mox quæ post ἢ λειψῆς sequuntur usque ad ἢ παντελής in Mon. D librarii incuria exoiderunt. Priorem syllabam vocabuli τριχῶν Rehd. ex emend. in ras. exhibet.

(27) Ἀναχωρεῖ τῶν χειρῶν. De verbo ἀναχωρεῖν cum genitivo constructo vid. supra ad c. 5, p. 68. Mon. E χειρῶν (sic). Deinde Barb. πρόσ-εισσι. De re vid. supra c. 5, p. 68.

(28) Τῆς ἀγαθῆς συστοιχίας ἐστὶ τε καὶ νομιζέται. Mox. E præbet συστοιχίας. De qua varietate vid. Jacobs. *Lectt. Stobens.*, p. 37, coll. Nicol.

Methon. *Refutat. Institut. theolog. Procli Plat.*, p. 134. Noster *De Provid.*, p. 96, Ταῦτ' ἀρα καθαρῆν τε ἤξουσι καὶ περιτέμνειν τῆς ἀγαθῆς τε καὶ θαλάς συστοιχίας φύσιν ἔχθραν. Pro vulg. ἐστὶ cum codd. Mon. BCDE atque Rehd. scripti ἐστὶ, quod h. l., ut oppositum τῷ νομιζέται, cum emphasi quadam efferatur. Vid. Jacobs. ad *Ælian.*, p. 245 et 325. Ita noster ep. 57 p. 192, Οὐτὼ καὶ σκευὸς τὸ μὲν ἄτιμον, τὸ δὲ τίμιον ἐστὶ τε καὶ νομιζέται. Ut εἶναι et νομιζέσθαι, ita junguntur etiam εἶναι et λέγεσθαι: s. ὀνομάζεσθαι. Ep. 4, p. 164, ἄξιον δὲ δήπου καὶ ἐστὶ καὶ παρ' ὑμῖν λέγεται. Themist. *Or.* xviii, p. 289, σοφιστὰς ὄμως καὶ ἥσθην καὶ λέγεσθαι: s. ὀνομάζεσθαι. Ep. 4, p. 181, ed. Garn., καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι. Noster Dion., p. 48, Ἄλλ' ὄγε ἄνθρωπος — λογικὸς ἐστὶ τε καὶ προσωροῦεται, ubi pro vulg. ἐστὶ τε plures libri recte scribunt ἐστὶ τε. Cf. Boissonad. ad *Eunap.*, p. 549. et in *Anecdott. Græc.* vol. I, p. 319. De καλεῖσθαι et μένειν vid. Lennep. ad *Phalarid.*, p. 296 ed. Schæfer.

(29) Σκότω κρέσσιν. Flor. A πρέπει.

(30) Οὐκ ἐλόγον ἔστιν, ἀλλὰ καὶ. Mon. BD ἔλογον, solemnī permutatione. Vid. Boissonad. ad *Nicet. Eugen.*, p. 87 sq. et mea ad *Or. de regn.*, p. 280. Subaudiendum μόνον, de qua ellipsis vid. supra. Pro ἐστὶν Mon. C vitiose habet στυ. Καὶ in Rehd. deest.

(31) Πειθῶ τινα δεῖ προσαγαγεῖν τῷ λόγῳ. Respexit noster Plotin. *Ennead.* i, 2, 1, p. 12, F: Δεῖ δὲ πειθῶ ἐπάγειν τῷ λόγῳ, μὴ μένοντας ἐπὶ τῆς βίας. Synes. *Dion.*, p. 60, πειθῶ τινα δεῖ προσεῖναι, ubi Bevingius suspicatur προσεῖναι. Pro ἐπὶ τῷ βιαίῳ, quod exstat in vulgatis libris, Mss. mei omnes optime legunt ἐπὶ τοῦ βιαίου. Μένειν ἐπὶ τινος Nostro usurpatur etiam in Dion., p. 46, 50 et 60; *De Provid.*, *Præf.* p. 88; ep. 57, p. 198, 199, et ep. 105, p. 249.

(32) Αὐτοφύες — σιιάδιον. Vat. αὐτοφύες. Vid. ad c. 7. fin. Σιιάδιον præbuerunt Par. ABC, Florr. AB, Barb., Mon. ABD, Vat. et Veneti BC. Vulg. legitur σιιάδιον, quod Rehd. e corr. habet. Proba quidem utraque forma (vid. Matthiæ *Appendic. ad xxi Veterum et clarorum medicorum Græc. varr. opuscul.*, p. 360); sed eum codd. plurimi, antiquissimi optimique alteram exhibent, obtemperandum iis putavi. Cæterum permutatio τοῦ εἰ et ι ex iotacismi vitio nata in codd. mss. frequentissima est. De comæ longioris atque densioris decore multus est Ignatius Liebel ad *Archiloch. Reliqq.* p. 86 sq.

(33) Ὁ κάλλιπτος ποιητῶν Ἀρχιλόχος. Barb. Ἀρχιλόχος (sic). Sed nomina λόγος et λόγος non raro confusa esse monuit Schæferus ad *Dionys. Hal. De comp. verb.*, p. 67 sq. Cf. infr. Annotat. ad c. 20, p. 85. De laudibus Archilochi vid. Ignat. Liebel. *Commentat. de vita et scriptis Archilochi*, quam præmisit Archilochi *Reliqq.*, p. 17 seq. Flor. A, Par. B et Barb. inserunt αὐτὴν post ὄσαν. In Flor. A et Mon. A ἐταρας ex ἐτέρας videtur correctum. De hac permutatione haud infrequenti vid. Ast. ad *Plat. Polit.*, p. 478, et *Phædr.*, p. 456, 540 et 615., Boissonad. ad *Marin.*, p. 69 et 120; item in *Notices et Extraits des Manuscrits de la Biblioth. du Roi*, t. X, p. ii, p. 244. Codd. Mon. CE atque Rehd. habent ἐτέρω. Correctum tamen in marg. Monacensis E ἐταρας. Venet. A item ἐτέρω, in ras. Pro λέγει Par. C et Vat. scribunt φησὶ, Venet. A φησὶ, γρ. λέγει superser., et καὶ φησὶ Venet. C. Quos laudat h. l. Synesius Archilochi versus, e carminibus in laudem Neobules videtur sumpsisse, iudice Jacobio ad *Antholog. Gr.*, t. VI, p. 168, quem cf. etiam t. X, p. 181. Pro καταστιάσει, in quo libri scripti et editi mire consentiunt, ex emendatione Rich. Bentleii (vid. Thom. Gaisford. *Poet. minor. Græc.*, vol. I, p. 302) et Ignatii Liebel (*1848*

cit., p. 85) restitui *κατακλαζε*, metro flagitante. — Ovid. 15 [v. 844. sq.] *Metamorph.* :

Coma plurima torvos

*Prominet in vultus, humerosque ut lucus, umbra-
PETAV.*

(34) Προσιούσι καὶ ἀπομόνοις τοῦ πράγματος. Sunt dativi absoluti pro nominativis (vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 1409 sq.); τις enim, quod sequitur, collective accipi potest (vid. *Abresch. Dilucidat. Thucyd.*, p. 1, p. 240; *Ast. ad Plat. Polit.*, p. 370). — ἀπομόνοις τοῦ πράγματος. Sic noster ep. 72, p. 219, ἡμῶν τοῦ πράγματος. *Dion.* p. 52, τοῦ πράγματος ἤφασθε. Ep. 57, p. 194, et p. 200, πραγμάτων ἀπομόνος. Ep. 67, p. 212, ἀλλὰ ἂν μὴ μαλακώτερόν τις ἀπτηται τῆς ζητήσεως. Ep. 122, p. 259, ἤφαντο καλῶν ἔργων. Ep. 147, p. 283, μακαρίας ἤλω ζωῆς. Ep. 57, p. 195, ἀφασθαι μυστηρίων θεοῦ. *Dion.*, p. 47, ἀπτεσθαι τινος εὐφροσύνης. *Ibid.* p. 35, τρυφεῖς ἀπίσης ἤφατο. *Jo. Chrysost. De sacerdot.* 1, 1, § 2 ed. *Bengel.*, μαθημάτων ἡδάμεθα τῶν αὐτῶν. Cf. *Boissonad. ad Philostrat. Her.*, p. 418 et 518., *Heindorf. ad Plat. Phædon.*, p. 132, *Held. ad Plutarch. Emil. Paul.*, p. 123. — Deinceps *Mon.* A pro ἴδοι perperam habet ἴδη. *Tum Mon.* E νίκα. *Articulum ante μεγίστην Venetus C* omitit. *Post μεγίστην in Mon. B* deletum γῆς. *Mox in Mon. D* ἀκτίσι mutatum in ἀκτίσι, quod exstat etiam in *Mon. ABE* atque *Rehd.* De hac permutatione cf. *Annotat. ad Or. de Regn.*, p. 261

(35) Μεθ' ἡμέραν. *Mon. C* μεθ' ἡμέραν. *Ad συναρραφῆς* margo codicis *Mon. A* præbet gl. ἐστεργασμένα, a m. rec. ascriptam. De transpositione vocis *ἡμῶν* vid. *Annotat. ad c. 7, fin.* *Figuratum vocabuli κατάκομος* usum illustrat *Boissonadii Anecdott. Gr.* vol. IV p. 419.

CAP. XII.

(36) Ταυὲ μὲν οὖν in *Mon. E* ταυτὶ ex ταυτῇ corr. *Intell. εἰρησῶν* vel simile quid. *Proxime Flor. A, Barb., Mon. BDE, Rehd. et Venet. BC* una cum edit. *Turneb., Petav. 1,* atque pseudo-Petav. suppeditant ὕπῳ. *Sed alt. Pataviana, ὕπῳ ad marginem rejecto, in contextu habet ὕπερ, quæ verissima emendatio egregie firmatur codicibus Flor. B, Mon. AC, Venet. A et Vat., in quo posteriore exstat compendium, distincte superscripto ὕπερ, ubi Bassus meus allegavit Montfaucon. Palæograph. Gr., p. 346. Cf. etiam annotat. ad c. 3, p. 65. Par. D* in contextu habet ὕπῳ, in marg. ὕπερ. *Φανωτάτοις in Mon. C* e φανωτάτοις a pr. m. correctum. *Par. D et Vatic. inter versus exhibent hoc scholium, ἡλίω καὶ σελήνῃ. Quam explicationem simillimo loco addidit Heliodor. Æthiop. x, 4, p. 394, ἅτε γὰρ τοῖς καθαρωτάτοις καὶ φανωτάτοις (recte Cod. Mon. 157 φανωτάτοις. Diserte enim Suid. Φανός· φανῶνδς κατὰ συγκοπήν) θεῶν, ἡλίω τε καὶ Σελήνῃ, τῆς θυσίας τελομένης, ἐπιμύνησθαι τὸ θῆλυ γένος οὐ νεώμιστο. In Agapet. Sched. reg., c. 51, ubi vulgo exstat: κάκεινου (i. e. ἡλίου) δὲ φανώτερος δ' εὐσεβῆς βασιλεύς, Cod. Heidelberg. 356 sinceram lectionem φανώτερος præbet. In nostri autem ep. 147, p. 283, τῇ γὰρ φανωτάτῃ φύσει μᾶλλον (unus liber *Mon.* 50 hic inserit ἂν, idque recte) ἀνακελευμένον εἶη τὸ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καθαρόν καὶ φωτεινότερον. *Cod. Lips.* offert φανωτάτη. *Mon. B* superscriptum habet hoc schol., τῇ καθαρῇ καὶ τῇ θεῷ. Cf. *Bornemann. ad Xenoph. Conviv.*, p. 194, et in *Indic.*, p. 249, *Jacobs. ad Philostrat. Sen. Imag.*, p. 460. *C. E. Christoph. Schneid. ad Plat. Civitat.*, vol. II, p. 264; *Boissonad. Anecdott. Græc.* vol. II, p. 484; *Ellendt ad Arrian. t. II, p. 434.* — Προ ἀνακελεσθαι *Cornarius* videtur legisse ἀνάκεινται. *Vertit enim, Quapropter ab eo, quod divina est hæc res, etiam lucidissimis in æthere deis attributa est. De verbo ἀνακελεσθαι, quod de donariis e parietibus templorum suspensis et de expositis imaginibus dici solet,**

vid. *Stallbaum. ad Plat. Sympos.* p. 94 (p. 197) οὗτος — ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος — τῷ θεῷ ἀνακελεσθῶ, add. *Boissonad. ad Philostrat. Her.*, p. 362, et ad *Eunap.*, p. 339, necnon *Osann. ad Philemon.*, p. 247. *Cf. etiam nostri ep. 147, p. 283, loco supra laudato. Usurpatur eodem modo ἀνατίθειναι, e. c. Ep. 137, p. 273, θεῷ βραβευτῇ τὴν συντυχίαν ἡμῶν ἀνατίθειμι, et ep. 154, p. 293, ἡ τῇ φανταστικῇ φύσει χαριστήριον ἀνατίθειται. — Deinde Barb. vitiose ἐναδέροι pro ἐν αἰθέρι.*

(37) Εἰ δὲ καὶ ὄγεια καλόν. De apodosi post *ei* δὲ suppressa vid. ad c. 6, p. 69.

(38) Τὸ κάλλιστον μὲν οὖν τῶν καλῶν. *Pro μὲν οὖν in Mon. BD* exstat οἷμαι. *Sed vulgata minime sollicitanda. De usu particularum μὲν οὖν, ja, allerdings, quibus h. l. augendi atque corrigendi vis inest, dixit Stallbaumius ad Plat. Criton., c. 2, fin., p. 108. Ita noster etiam infr., c. 21, p. 84, Καὶ μοιχὸς ἔστιν αὐτὸς οὗτος· τὰ κράτιστα μὲν οὖν τῶν μοιχῶν· εἰς δὲ ἀπέβριπται τὸν νεῖδος. Celebratissimum est illud *Simonid. Scol. xi, 1, in Brunckii Analect., t. I, p. 122, Ὑγιαίνειν μὲν ἀριστον ἀνδρὶ θνατῷ. Cf. Ast. ad Plat. Legg., p. 34, et Gorg. p. 32 seq. Cum nostro convenit Suid. v. Ὑγιαία· τῶν ἀνθρώπων ἀγαθῶν τὸ κάλλιστον.**

(39) Ἐπὶ τὸ ξυρόν. *Sic Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. ABCD, Vat. et Veneti AB.* *Tὸ fuerat etiam in Rehd. a m. pr.; post vero additum v. quod leviter erasum est. Reliqui libri c. editi. dant ἐπὶ τὸν ξυρόν. Dein Mon. E* vitiose scribit ξηρόν. *De qua permutatione vid. ad c. 7, p. 71.*

(40) Τὸν δρώπακα. *Margini libri Mon. A* a m. rec. adjecta est gl. κεκαλλωπισμένον suprascr. μόν, quæ excerpta videtur ex *Suida*, ubi s. v. Δρώπαξ leguntur hæc, Δρώπαξ· ὁ κεκαλλωπισμένος ἀνὴρ. *Παλλοῦς δρώξ διὰ τὴν ὄγεια ἐπὶ τὸν ξυρόν καὶ δρώπακα καταφύγοντας. Nec prætereunda sunt, quæ annotavit Toupius Emendat. in Suid. p. 1, p. 94 ed. Lips., integro nostri loco citato: «Hinc mirari subit interpretationem Suidæ δρώπαξ, ὁ κεκαλλωπισμένος ἀνὴρ. Nisi forte comicus aliquis homunculum quemdam molliorem et deglabratum ludo jocoque ita vocaverit, quia δρώπακι scilicet ad formam et molliem uteretur. Erat autem δρώπαξ unguentum quoddam ex pice maximam partem confectum, quod ad crura læviganda atque alias corporis partes depilandas molles et κίναιδος adhibebant: de quo consulendi *Iatρῶν παιδες. Martial. Epigramm. x, 65:**

Lævis dropace tu quotidiano,

Hirsutis ego cruribus genisque. »

Similiter *Juvenal. Sat. viii, v. 412* sqq. :

Despicias tu

Forsitan imbelles Rhodios unctamque Corinthum:

Despicias merito. Quid resinata juventus,

Cruraque totius facient tibi lævia gentis?

*Ubi vid. Ruperti. De usu τοῦ δρώπακος consule Antyll. in xxi vet. et clarorr. medicorum Græc. opusc., p. 296 sq., et quos ibi laudat Matthæi, Galen. De sanitat. tuenda, 6, 8., Ruf. Ephes., p. 243 ed. Mosquens.; Paul. Ægin., 7, 19., qui Antylli locum pene ad verbum transcripsit; item, quem in *Indic.* addendum monet, *Theoph. Nonnum cap. 166, 209. (Conf. etiam Cæl. Aurelian. De morbis chronicis, t. 1, p. 281 et 283.**

(41) Ἐξάντεις — τῆς νόσου. *Margo libri Monac. C* a m. rec. habet, ἔξω βλάδης. *Noster De Provid., p. 97, καὶ ἐξάντης ἴσομαι τοῦ δαιμονίου μνημάτος, et De insomn. p. 134: καὶ ὅσοις ὑπνος ἐστὶν ἐξάντης τὴν νόσον ἐπόλησεν, ubi Nicerphorus, p. 374, ἐξάντης interpretatur vocabulis ἔξω βλάδης. Respexit scilicet noster Plat. Phædr., p. 244, E. καθαρόν τε καὶ τελευτῶν τυχοῦσα (i. e. ἡ μανία): ἐξάντης ἐπόλησε τὸν αὐτὴν ἔχοντα, κ. τ. λ. *Vid. Ruhnken. ad Timæ., p. 92. ed. Koch., et Jacobs. ad Ælian. De nat. animal., p. 476.**

(42) Ἐρύρζα. *Barb. κόριζα. Proxime Mon. C*

τάλλα, et inverse Mon. A πάντα τάλλα pro τάλλα πάντα. Mox Mon. E αὐτόν, ἢν superscr. pro ὄν. Ultimam vocis κεφαλὴν Rehd. ex em. in ras. habet. Tum Mon. C τῷ φορτῶν τοῦτο (pro τοῦτῳ) συναπαλάττειται. — « Hinc ἀπὸ τοῦ καθῆναι τὸ χαρῆναι κατὰ παράλλαις στοιχείου, ait Artemid. lib. 1, c. 23 [l. 1, c. 22, p. 36, ubi vero est παραλλάττειν, ut jam monuit Reiffius in Not. t. II, p. 239]. » ΠΕΤΑΥ. — Post εἴη Veneti BC om. καί. In seqq. Barb. habet σπλάγχνοις pro σπλάγγνοις. Sed qui fieri possit, ut et pedibus et visceribus id conducatur, hujus rei causam affert noster *De insomn.* p. 132, CD, ubi vid. Nicephor., p. 364, CD sq.

(43) *Ὀῦτοι.* In Par. D. et Vat. superscr. οἱ κορῆται. Dein Flor. B et alii om. Pro εἰσιν, οἱ Mon. C scribit οἱ δεινοί.

(44) *Οἱ ταῦτα δυστυχεῖς* Sic *De Provid.*, p. 123, τῶ πάντα εὐδαίμωνι. Eunar. Vit. *Aedes.* p. 26, infr., ὁ πάντα εὐδαίμων Ἀβλάσιος. Julian. *Misopog.*, p. 344, πάντα μοχθηρέ. Xenoph. *Ephes.*, 1, 4, p. 7, ὁ πάντα θανάθρος ἐστὶ καὶ πόνηρος; III, 5, p. 60, ὁ πάντα ἄδικος ἐγώ. V. 10, p. 109, ὁ πάντα ἐγὼ δυστυχῆς. Longus p. 103, Schæf. πάντα ἀγαθῆ. Eustath. *Hysmin.* VII, p. 258, ὁ τὰ πάντα σοφὸς κυβερνήτης, p. 261, ὁ δὲ (tres codd. Mon. δὴ) τὰ πάντα σοφὸς καὶ κυβερνήτης. Cf. Abresch. *Animadverss.* ad *Æschyl.*, p. 239 sq., Lobeck. ad Sophocl. *Ajac.*, p. 417; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 748.

(45) *Τοὺς καλουμένους κύκλους ὀπὸ τῶν ἰατρῶν.* Bene illustrat Palladius Commentar. inedit. in Hippocrat. *Epidem.* VI, sect. 3, aphor. 16, γῆν ἀμειβεῖν κ. τ. λ. τοῖς κύκλοις χρῆσόμεθα. Κύκλους δὲ καλοῦσι τὰς πολλὰς γενομένας περιόδους, φλεβοτομίας, καθάρσεις, τοπικὰ βοηθήματα. Ἐλήφθησαν πάλιν καὶ πάλιν οὕτως, καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται κύκλοι. Quem locum litteris d. 19 Sept. anni 1829 Florentia missis benignissime mecum communicavit Dietzius meus, vir doctissimus et de Hippocraticis textu restituendo insigniter meritorus. De variis cyclis vario modo in cephalæa adhibendis accurate exposuit Cæl. Aurelianus *De morbis chronicis*, 1, 1, c. 1, p. 275 sqq., quem laudat Wowerius *De Poly-math.*, p. 213, locutionem κύκλων θεραπεύειν illustrans, nec Synesii nostri immemor. — Mox Par. C et Vat. μέση, a superscr. pro η. Vere corr. μέσα. Vid. Lobeck. *Aglaoph.* t. 1, p. 530 sq. Dein Mon. E perperam scribit ὡς pro δε; et pro ἐπεξέρχεται cum Rehd. ὑπεξέρχεται, de qua confusione conf. Matthæi ad Nemes. *De nat. hominis*, p. 235. Noster ep. 58, p. 201 : γέγονε (sc. Andronicus, homo sceleratissimus) Πενταπλῆως ἐσχάτη κληγῆ, μετὰ σεισμόν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λιμὸν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον ἐπεξελθὼν ἀκριδῶς τοῖς ἐκείνων ἰγκαταλειμμασίν.

(46) *Ἐξ ἀπερσυσμένων χωρῶν.* Mon. A ἔξυπερκ. χ. eraso, ut videtur, aspero supra u.

(47) *Καθάπερ ἐξ ἀεροπόλεως, ἀπὸ τῆς ἀεραλῆς.* Non rara apud Platonicos capitis nostri cum arce comparatio. Vid. Plat. *Timæ.* p. 70, et 90. A, itam *Politia*, p. 560. B. Cicer. *Tuscc. Quest.*, 1, 10, et *De nat. D.*, II, 56, p. 445 ed. Creuz., ubi conf. Davis., Philon. *Jud. De somniis*, t. V, p. 16 ed. Pfeiff., Max. Tyr. xvii, 8, p. 201, et xxii, 4, p. 267; Synes. *De insomn.*, p. 135; coll. Gatak. ad Marc. Antonin., p. 95 sq., et Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 525 sq., ubi vir doctissimus hunc locum silentio non præterit.

(48) *Ἐξήρθαι.* *De Provid.*, p. 89, ἡ δὲ (sc. ἡ πηγὴ φωτεινῆς) τῶν οὐρανοῦ νότων ἐξήρται. *De insomn.*, p. 131, καὶ Ὀμήρω δὲ ἔρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γῶμης ἐξήρται τὰ τῶν θεῶν πράγματα. Ep. 16, p. 173, ἡμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξήρται. Pro ὑγιείας Mon. A, Par. C et Venet. A et hic et in seqq. exhibent ὑγιείας, quod reproband Atticæ. Vid. Mær. *Att.*, p. 380 ed. Piers.; coll. Reiffio ad Artemidor., t. II, p. 273. Πείσματα proprie sunt navis retinacula, vid. Blomfield. *Glossar.* ad *Æschyl. Pers.*, v. 117, et *Agamemn.*, v. 188. De

re consule Hadr. Jun. de coma *Comment.*, c. 2, p. 473.

(49) *Ὀβχοῦν καὶ ὄγιστας οὐκ ἴσον μέρος μετέχομεν.* Par. AD et Monacc. omnes cum Rehd. *dat. obchou.* Tum Mon. ACE atque Rehd. ἴσον contra Atticorum morem i breve flagitantem. Vid. Poppo *Observat.* in *Thucyd.*, p. 93. Par. B et Barb. *ὄγιστος.* De plena constructione verbi μετέχειν dixi ad *Or. de regn.*, p. 167. Add. Werfer. et Bæhr. ad *Ctes.*, p. 307 sq. De re cf. *Plat. Polit.*, p. 618, B.

(50) *Σὺν θεῷ φάται.* Mon. BD φάται. Item a m. pr. Mon. E.; postea tamen corr. φάται. *Plato Protag.*, p. 317, B et *Theætel.*, p. 151, B οὐν θεῷ εἴπειν. Aristoph. *Plut.*, v. 144, εἰν θεῷ δ' εἰρησται. Synes. ep. 131, p. 267, οὐν θεῷ εἰρηστω, ubi cum codd. Guelf., Lips., Mon. 481; itemque Paris. 1039 et 1040 (teste Boissonadio in *Anecdott. Græc.*, vol. II, p. 90) legendum est οὐν θεῷ δὲ εἶρ. ep. 132, p. 268, οὐν θεῷ δὲ εἰρηστω. Cf. Palairot. ad *Acta Apost.* VII, 20, p. 292; Heindorf. ad *Plat. Theætel.*, p. 344; Elmsley ad *Euripid. Med.*, v. 625, p. 476; Ast. ad *Plat. Protag.*, p. 62.

(51) *Δόξεις δ' ἄρ.* Flor. B δόξειν. Vid. ad c. 6, p. 68. Dein Flor. A αὐτὸ ἄν τοῦτο, mutato verborum ordine. In Par. B et Barb. ἄν post τοῦτο insertum. Ultimam verbi ἀντίτασθαι Rehd. a corr. m. in ras. habet. Tum Venet. B βρέτα η superscr. pro α, Venet. C βρέτη. Margini codicis Mon. A m. rec. ascripsit glossam εἰδωλα. Lexic. Seguer. in *Bekkeri Anecdott. Gr.*, t. 1, p. 225, βρέτας, εἰδωλὸν, ἀγαλμα καὶ μορφήν. Schol. ad Aristoph. *Æquis.*, v. 31, h. voc. interpretatur ἀγαλμα θεῶν, addens: βρέτας δὲ εἰρηται ἀπὸ τοῦ βροτῶν ἰοῦνάται αὐτό. Cf. *Suid.* s. h. v. et *Blomfield. Glossar.* ad *Æschyl. Sept. adv. Theb.*, v. 169. De varia accentus sede in voc. Ἀσκληπίεια vid. Lobeck. ad *Phrynich.*, p. 370. Καίτοι a Mon. C et Veneti BC abest. Par. AD et Barb. cum Mon. BD dat καὶ τι, omisso φιλᾶ, quod ignorant etiam Flor. B, Par. BC, Mon. A, Vat. et Venet. A. Flor. A habet καὶ ψι τριχῶν λᾶ superscr. super ψι. Mon. C ψι τριχῶν (sic). In Rehd. φιλᾶ a m. rec. superscriptum, quod vocabulum, cum a plurimis optimisque libris omittatur, et procul dubio ex interpretatione aliquo fluxerit, uncis includendum censui; nam genitivus τριχῶν cum sequentibus jungendum est, cum διακρίσθαι cum adverbio suo non solum accusativum (vid. *Sturz. Lexic. Xenophon.* t. 1, p. 684 sq.), sed etiam genitivum sibi asciascat, velut in *Plat. Conviv.*, p. 216: — Σωκράτης ἐρωτικῶς διακρίσθαι τῶν καλῶν, quæ in summo vertit Aristænetus, 1, 18, p. 86. Construitur item verbum ἔχειν a nostro in *Or. de regn.*, p. 18 A, Οἱ δὲ ἀπλῶς ταυτῶν ἔχον, a Juliano in *Cæsariibus*, p. 3 ed. Heusing. : ἐρωτικῶς ἔχειν δοχῶν μοι τοῦ Διονύσου καλοῦ καὶ νέου, a Gregorio Naz. ep. 37, t. 1, p. 790 C, πονήρως ἔχειν τοῦ σίματος. Cf. Jacobs. ad *Alian.*, p. 398. Sensus igitur est: *Da sie in Ansehung der Haare nach Ägyptischer Weise beschaffen* (h. e. von Haaren entblösst, sive kah) sind. Dixit enim supra, c. 10, p. 73, τὸν Ἀσκληπίδων (i. e. τὸν παρ' Ἀλυπτοῦ) — ἄν ἴβουσι ὑπέροον πολὺ φαλακρότερον. Dignus est qui de hac re videatur *Teelken* ad *Minutolii* iter ad templum Jovis Ammon., p. 424. — Mon. E habet τριχός.

(52) *Εἰη γὰρ ἄν.* Mon. E δν, superscr. εἴη. In seqq. articulum τὸ ante ὑγιαινοστων, qui vulgo deest, præbuerunt codd. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Monacc. omnes, Vat., Veneti tres et Rehd.

(53) *Μονονουχί.* Est tantum non, fere. Vid. *Viger. De idiot.* 1. *Gr.*, p. 492. Noster ep. 125, p. 261, ἐγὼ μὲν οὐν μονονουχί ἔποχος ὢν ἴππῳ, τὴν ἐπιστολὴν ὑπηγόρευσα. *Serm. ad Pison.*, p. 310, Τὰ τα ἄλλα ποιικιότερα γένη τῶν σοφιστῶν μονονουχί σέβονται τε καὶ ἀζονται. Nicephor. ad *Nostrum De insomn.*, p. 357, μονονουχί λέγων. Cf. Jacobs. ad *Philostrat. Sen. Imagg.*, p. 241. Dein Mon. C ἔοικεν et ἐρᾶ, leni omisso.

(54) *Ελληθεροῦν γὰρ κρατίον*. Sic Flor. AB. Barb. et Mon. BD una cum Petav. 2; reliqui libri scripti atque editi ελληθεροῦν, excepto Mon. E, qui habet ἡλεθεροῦν. η superse. Hesych. Ελληθερεῖν· ἐν ἡλῶ θερμαινεσθαι, ελληγ γὰρ φασὶ τὴν τοῦ ἡλίου αὐγὴν (cf. Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 81, ed. Koch.). Quod vero attinet scribendi rationem, asperum prætuli jam in *Orat. de regn.*, c. 16, p. 29, ubi ex codd. Monacc. 29, 476, 484, 490 et 515, pro vulg., πρὸς τὴν ελληγ, recepi πρ. τ. ελληγ, præeunte Astio ad Plat. *Legg.*, p. 475 sq., cuius sententiæ accessit Car. Ern. Christoph. Schneiderus in Plat. *Civitat.*, t. I, p. (380 E) 197. Cf. et Passov. in Lex. Gr. s. his vocc. Marg. Mon. A a m. rec. habet gl. θερμαινόμενον. Cæterum vid. Varro ap. Plin. *H. N.*, xxviii, 6. — Proxime legendum esse suspicari possis πλάσας τὰς αἰρας (pro ὤραις) ἐκκείμενον, si compareris quæ paulo post sequuntur. De utriusque vocabuli permutatione solemni vid. Jacobs. ad Calistrat. *Statt.*, p. 704. Par. B male habet ἐγκείμενον. Par. D κείμενον.

(55) *Ἀπάσαις ἄν εἴη νόσοις δ*. In Vat. quod aberat νόσοις voci ἀπάσαις a m. rec. superscriptum. De voc. δυσσεβολώτατων vid. Wass. et Duker. ad Thueyd. iii, 401, vol. II, p. 569.

(56) *Τὸν δοράτων τὰ μὲν ἔλαια*. Articulus ante δοράτων deest in Mon. A. Idem liber ad ἔλαια exhibit a m. rec. hoc scholium marg., ἀπὸ τοῦ ἔλος· τὸ δάσος. Cf. Suid. v. ἔλος et ἔλος. Pro πεδινὰ in Barb. est πεδινά. Dein Mon. E vitiose scribit ἔρειτ pro δρεια. Eodem errore infr. Mon. A et vulgg. editi. habent ἔρειος.

(57) *Τὴν δὲ αἰτλαν Ὀμήρου πυρθάνου*. Hæc verba usque ad ἐξήρκετε in parenthesi sunt accipienda. Mon. E παυθάνου, ὡν superscr. pro αυ. Mox in Mon. A desideratur λέγοντος. Noster *De regn.*, c. 26, p. 48, Ὀμήρου γὰρ -- ἦκουσα λέγοντος. *De insomn.*, p. 147, δοκῶ μοι διὰ τῶν τοιοῦτων ἀκούειν Ὀμήρου λέγοντος. Ep. 57, p. 195, καὶ λεγόντων ἦκουσα γερόντων ἱερῶν. Ep. 69, p. 217, λέγοντος ἀκούσθ τοῦ διαχομιστοῦ. Ep. 117, p. 256, λέγοντος ἀκούσων. Ep. 119, p. 256, λέγοντος ἀκούσιν. Add. Plat. *Menex.*, p. 249 D; *Charmid.*, p. 161 B; *Jon.*, p. 536 D al.; Max. Tyr., xxxvi, 6, p. 431; xxxviii, 7, p. 453; xl, 2, p. 471.

(58) *Ἄνεμοτροφεῖ*. Barb. ἀνεμοτροφεῖ. Homer. *Il.* xi, 256, Ἄλλ' ἐπόρουσε (sc. Ἀγαμέμνων) Κῶνι, ἔχων ἀνεμοτροφεῖς ἔγχος. Cf. *Il.* xv, 625, Vocab. ἀνεμοτροφῆς, de quo bene exposuit Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 257 et 417; ipse Synesius paulo post explicat his verbis οὗ τὰς ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέχουεν. Cf. Lexic. Seguer., t. I, p. 397 ed. Bekker. Seneca *De Provid.*, c. 4, An., *Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur et radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creverunt.* — Deinde pro ἐστὶ Flor. A, Par. B et Barb. exhibent εἰσι. De quæ permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 420 et 604; item ad Herodian. *Epim.*, p. 13.

(59) *Χαίρωρα τὸν σοφόν*. Vitiose Mon. C χείρωρα. Σοφός laudatur Chiron ob insignem, qua excellabat, variarum artium cognitionem; is enim Ἄσκληπιον docuit artem medicam, is præstantissimos Græcorum heroes, Jasonem, Achillem aliosque educavit et in medicina, venatione atque musica erudit. Vid. Homer. *Il.* iv, 219, et xi, 830; Pindar. *Pyth.* III, 10 sqq. et 79 sqq.; iv, 180 sqq. et 204 sqq.; vi, 20 sqq.; Nem. iii, 75 sqq.; Xenoph. *De venat.*, c. 1, Plat. *Politi.*, III, 4, p. 71, ibique Ast., p. 443, Horat. *Epod.*, xiii, 41; Philostrat. *Her.*, p. 140, et ibi Boissonad., p. 524; Gregor. Naz. Or. xliii, t. I, p. 779. A; coll. Nostro infr., c. 17, p. 81. B. — Pro εἰκὴ Mon. E habet εἰμὲ, εἰκὲ superscr. Mox idem πολεῖ, η superscr. pro πο, et δέρη. Vid. *Il.* xvi, 143 sq. Ad Τερπῶν in Mon. A existat glossa ὄρων, a m. rec. margini ascripta, Suid. s. v. Τέρ-

πη, τὰ μεταξὺ τῶν τῆς Θεσσαλίας ὄρων περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαν στνάδ. Vid. in primis Ovid. *Metamorph.* i, 569 seqq. et *Elían.* V. H. iii, 4.

(60) *Ἀπὸ τινος δρους*. Beving.: «δρους sententiæ plane repugnat. Lege ἔλους.» Minime, nam δρος, utpote oppositum verbis Πηλίου ἐκ κορυφῆς, h. l. est mons depressior, s. collis. Proxime pro φάραγος, οὗ Mon. E mendose scribit φάλαγγος (de hac confusione vid. Schæfer. ad Schol. Apollonii Rhod. p. 48), οὗ. Deinceps Mon. BD exhibet μάλιστα καὶ λεία, inverso verborum ordine. Paulo post Par. C et Vat. η (suprascribitur οὗ) τὰς ἐμβολαῖς.

(61) *Ταῦτ' ἄρα*. Vid. ad c. 2, init. In Rehd. ὄγε natum ex δε.

(62) *Ὀύτως ἔχει*. Rehd. ut et a corr. m. in ras. habet. Tum Mon. D περὶ τούτω τὴν κεφαλὰ a superscr. pro τῷ. Pseudo-Petav., περὶ τούτων τὰ κεφαλὰ, male; generi enim feminino dualis numeri Attico more masculinum præmitti satis notum est. Vid. Kæn. ad Gregor. Corinth., p. 634; *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 812 sq.; Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. II, p. 233. Noster *De regn.*, c. 28, p. 54, τὴν χεῖρε αἰρων. Cf. *De Provid.*, p. 114, *De insomn.*, p. 155; Ep. 121, p. 257; *Catastas.* i, p. 303, in Petav. 2 perperam est τὰ χεῖρε προσμάζομαι, quod correxit Boissonad. l. c. Προσάζομαι, quod idem vir doctissimus e codd. Paris. 1760 et 1638 enotavit, habent etiam Lips. et Monac. 87 et 476 cum ed. Canter. In Guelf. libro existat προσέζομαι. Solus Mon. 481 scribit προσμάζομαι, idque recte, cum hæc lectio multo fortior sit. — Mox Rehd. δασταῖν.

(63) *Σκιτροφείσται*. Flor. B, Par. C, Vat. et Mon. C præbent σκιατροφείσται, item. Flor. A et Mon. A ab alt. m. De utraque forma vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 578, et Schneider. ad Plat. *Civit.*, p. 556 B, t. III, p. 55. Plerumque autem σκιατροφείσθαι, sive, quod Atticismo accommodatius est, σκιατροφείσθαι, in umbra degere, in umbraculis et otio, s. umbratilium vitam agere, Græcis dicebantur homines molles et otiosi (vid. Budæus *Comment. L. Gr.*, p. 828; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 323), qui inde pingues albigue (Horat. *Sat.* ii, 2, 21, ubi vid. Heindorf., p. 257) audiebant.

(64) *Ἡ δὲ ὄρσιος*. Sic Mon. BCDE cum Rehd.; Mon. A et editi libri ὄρσιος. Ex reliquis mss. nihil enotatum varietatis. Cæterum vid. supra ad p. 76.

CAP. XIII.

(65) *Ἐξστὶ δὲ*. Mon. E ἐξστὶ. Δὲ Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A om. De locutione περὶ τινος λαβεῖν vid. Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 13. Mox Venet. C συνερράγαι pro συνεράγγη. Συρρήγησθαι est Latinorum *configera*, vid. Budæus *comment. L. Gr.*, p. 784. Cf. infr. c. 21, p. 85 A. In Mon. A accentus supra τὸ secundæ debetur manui et post τὸ in eodem libro rasura est. Deinde Mon. D habet χαμβύσου, μ superscr. pro 6, lineola infra notata. Mon. B χαμύσου, quod ex χαμύσου (sic Rehd.) per errorem natum videtur. Par. D et Mon. C χαμδύσου. Proxime Mon. C φαμμυτίχου Veneti BC φαμμυτίχου, quod videtur fuisse etiam in Mon. A, ut qui τ ex corr. habeat. Reliqui omnes tam scripti, quam editi præbent Ψαμμυτίχου. Cf. Jacobs. ad *Elían.*, t. II, p. 561. Petavius in Notis suis præmisso Ψαμμυτίχου hanc subiecit observationem: «Sic omnes codd. mss. levi errore quod ad vocem spectat, re maximo. Pro Ψαμμυτίχου igitur Ψαμμνιτίχου restituo. Historiam habes apud Herod. *Thalia* [c. 10-12]. — Dein Mon. E καὶ τὰ, κατὰ superscr. Mox Par. AC, Fior. B et Mon. AC ἐξ ἀραβίας. Proxime Mon. E εἰσβολῆν (sic) συμβολῆν superscr. Par. C et Vat. in textu εἰσβολῆν, in marg. γρ. συμβολῆν. Mon. A cum Venet. A συμβολῆν.

(66) *Τούτω γὰρ ἀλλήλων — περιώμνοι, καὶ — ἐκίτεροι — — ἠγούμενοι — — διαλύθησθαι*. Par. C et Vat. τούτω, οὗτω superscr. Sic

τάλλα, et inverse Mon. A πάντα τάλλα pro τάλλα πάντα. Mox Mon. E αὐτόν, ἢν superscr. pro ὄν. Ultimam vocis κεφαλήν Rehd. ex em. in ras. habet. Tum Mon. C τῷ φορτίῳ τούτῳ (pro τούτῳ) συναπαλάττεται. — «Hinc ἀπὸ τοῦ χαρῆναι τὸ χαρῆναι κατὰ παράλλαξιν στοιχείου, ait Artemid. lib. 1, c. 23 [l. 1, c. 22, p. 36, ubi vero est παραλλαγήν. ut jam monuit Reiffius in Not. t. II, p. 239]. » Πεται. — Post εἴη Veneti BC om. καί. In seqq. Barb. habet σπλάγγον pro σπλάγγονος. Sed qui fieri possit, ut et pedibus et visceribus id conducatur, hujus rei causam affert noster *De insomn.* p. 132, CD, ubi vid. Nicephor., p. 364, CD sq.

(43) Οὄτροι. In Par. D. et Vat. superscr. οἱ κομῆται. Dein Flor. B εἰσίν om. Pro εἰσίν, οἱ Mon. C scribit οἱ δεινοί.

(44) Οἱ ταῦτα δυστυχεῖς Sic *De Provid.*, p. 123, τῶ πάντα εὐδαίμωνι. Eunar. *Vit. Edes.*, p. 26, infr., ὁ πάντα εὐδαίμων Ἀδελφίος. Julian. *Misopog.*, p. 344, πάντα μοχθηρέ. Xenoph. *Ephes.*, 1, 4, p. 7, ὡ πάντα ἀνανδρός ἐτι καὶ πόνηρος; III, 5, p. 60, ὡ πάντα ἄδικος ἐγώ. V. 10, p. 109, ὡ πάντα ἐγὼ δυστυχής. Longus p. 103, Schæf. πάντα ἀγαθῆ. Eustath. *Hymn.* vii, p. 258, ὁ τὰ πάντα σοφός κυθερήτης, p. 261, ὁ δὲ (tres codd. Mon. δη) τὰ πάντα σοφός καὶ κυβερνήτης. Cf. Adresch. *Animadv.* ad *Æschyl.*, p. 259 sq., Lobeck. ad *Proocl. Ajax.*, p. 417; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 748.

(45) Τοὺς καλουμένους κύκλους ὑπὸ τῶν ἰατρῶν. Bene illustrat Palladius Commentar. inedit. in Hippocrat. *Epidem.* vi, sect. 5, aphor. 16, γῆν ἀμείβειν κ. τ. λ. — τοὺς κύκλους χρῆσθαι μεθὰ. Κύκλους δὲ καλοῦσι τὰς πολλὰς γενομένας περιόδους, φλεβοτομίας, καθάρσεις, τοπικὰ βοηθήματα. Ἐλήφθησαν πάλιν καὶ πάλιν οὕτως, καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται κύκλοι. Quem locum litteris d. 19 Sept. anni 1829 Florentia missis benignissime mecum communicavit Dietzius meus, vir doctissimus et de Hippocratis textu restituendo insigniter meritorus. De variis cyclis vario modo in cephalæa adhibendis accurate exposuit Cæl. Aurelianus *De morbis chronicis*, 1, 1, c. 1, p. 275 sqq., quem laudat Wowerius *De Poly-math.*, p. 213, locutionem κύκλω θεραπεύειν illustrans, nec Synesii nostri immemor. — Mox Par. C et Vat. μέσα, a superscr. pro η. Vere corr. μέσα. Vid. Lobeck. *Aglaoph.* t. I, p. 530 sq. Dein Mon. E perperam scribit ὡς pro ὅς, et pro ἐπεξέρχεται cum Rehd. ὑπεξέρχεται, de qua confusione conf. Matthæi ad Nemes. *De nat. hominis*, p. 235. Noster ep. 53, p. 201 : γέγονε (sc. Andronicus, homo sceleratissimus) Πενταπόλειος ἐσχάτη κληγῆ, μετὰ σεισμόν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λυμὸν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον ἐπεξελθὼν ἀκριβῶς τοὺς ἐκείνων ἐγκαταλείμμασιν.

(46) Ἐξ ὑπερμεμέκρον χωρίον. Mon. A ἔξυπερκ. x. eraso, ut videtur, aspero supra v.

(47) Καθάρσας ἐξ ἀκροπόλεως, ἀπὸ τῆς κεράλης. Non rara apud Platonicos capitis nostri cum arce comparatio. Vid. Plat. *Timæ.*, p. 70, et 90 A, item *Politia*, p. 560, B, Cicer. *Tusc. Quest.*, 1, 10, et *De nat. D.*, II, 56, p. 445 ed. Creuz., ubi conf. Davis., Philon. *Jud. De somniis*, t. V, p. 16 ed. Pfeiff., Max. *Tyr.* xvii, 8, p. 201, et xvii, 4, p. 267; Synes. *De insomn.*, p. 135; coll. Gatak. ad Marc. Antonin., p. 95 sq., et Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 525 sq., ubi vir doctissimus hunc locum silentio non præterit.

(48) Ἐξήρθαι. *De Provid.*, p. 80, ἡ δὲ (sc. ἡ πηγὴ φωτεινῆς) τῶν οὐρανῶν νύκτων ἐξήρται. *De insomn.*, p. 131, καὶ Ὀμήρω δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γυνώμης ἐξήρται τὰ τῶν θεῶν πράγματα. Ep. 16, p. 173, ἡμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξήρται. Pro ὑγιείας Mon. A, Par. C et Venet. A et hiet in seqq. exhibent ὑγιείας, quod reprobant Atticistæ. Vid. Mær. *Atl.*, p. 380 ed. Piers.; coll. Reiffio ad Artemidor., t. II, p. 273. Πίσματα proprie sunt navis *retinacula*, vid. Blomfield. *Glossar.* ad *Æschyl. Pers.*, v. 117, et *Agamemn.*, v. 188. De

re consule Hadr. Jun. de coma *Comment.*, c. 2, p. 475.

(49) Οὄκουν καὶ ὄγιστας οὐκ ἴσον μέρος μετέχομεν. Par. AD et Monacc. omnes cum Rehd. dant οὄκουν. Tum Mon. ACE atque Rehd. ἴσον contra Atticorum morem et breve flagitantem. Vid. Poppo *Observatt.* in Thncyd., p. 93. Par. B et Barb. οὐγ δσον. De plena constructione verbi μετέχειν dixi ad *Or. de regn.*, p. 167. Ad. Werfer. et Bæhr. ad *Ctes.*, p. 307 sq. De rec. *Plat. Polit.*, p. 618, B.

(50) Σὺν θεῷ φάναί. Mon. BD φάναί. Item a m. pr. Mon. E.; postea tamen corr. φάναί. Plato *Protat.*, p. 317, B et *Theætet.*, p. 151, B σὺν θεῷ εἰπεῖν. Aristoph. *Plut.*, v. 114, εἰν θεῷ δ' εἰρήσεται. Synes. ep. 131, p. 267, σὺν θεῷ εἰρήσῃω, ubi cum codd. Guelf., Lips., Mon. 481; itemque Paris. 1039 et 1040 (teste Boissonadio in *Anecdott. Græc.*, vol. II, p. 90) legendum est σὺν θεῷ δὲ εἰρ. ep. 132, p. 268, σὺν θεῷ δὲ εἰρήσῃω. Cf. Palaiet. ad *Acta Apost.* vii, 20, p. 292; Heindorf. ad *Plat. Theæt.*, p. 341; Elmsley ad Euripid. *Med.*, v. 625, p. 176; Ast. ad *Plat. Protat.*, p. 62.

(51) Δόξεις δ' ἄρ. Flor. B δόξειν. Vid. ad c. 6, p. 68. Dein Flor. A αὐτὸ ἄν τούτο, mutato verborum ordine. In Par. B et Barb. ἄν post τούτο insertum. Ultimam verbi ἀντίτασται Rehd. a corr. m. in ras. habet. Tum Venet. B βρέτα η superscr. pro α, Venet. C βρέτη. Margini codicis Mon. A m. rec. ascripsit glossam εἰδῶλα. Lexic. Seguer. in Bekkeri *Anecdott. Gr.*, t. I, p. 225, βρέτας· εἰδῶλον, ἀγαλμα καὶ μορφήν. Schol. ad Aristoph. *Æquit.*, v. 31, h. voc. interpretatur ἀγαλμα θεῶν, addens: βρέτας δὲ εἰρηται ἀπὸ τοῦ βροτῷ εἰκέναι αὐτό. Cf. Suid. s. h. v. et Blomfield. *Glossar.* ad *Æschyl. Sept. adv. Theb.*, v. 169. De varia accentus sede in voc. Ἀσκληπίεια vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 370. Κατῶς a Mon. C et Venetis BC abest. Par. AD et Barb. cum Mon. BD dat καί τι, omisso φιλὰ, quod ignorant etiam Flor. B, Par. BC, Mon. A, Vat. et Venet. A. Flor. A habet καὶ ψι τριγών ἄσ superscr. super ψι. Mon. C ψι τριγών (sic). In Rehd. φιλὰ a m. rec. superscriptum, quod vocabulum, cum a plurimis optimisque libris omittatur, et proculdubio ex interpretatione aliquo fluxerit, uncis includendum censui; nam genitivus τριγών cum sequentibus jungendum est, cum διακρίσθαι cum adverbio suo non solum accusativum (vid. Sturz. *Lexic. Xenophont.* t. I, p. 684 sq.), sed etiam genitivum sibi asciscat, velut in *Plat. Cæm.*, p. 216: — Σωκράτης ἐρωτικῶς διακρίται τῶν καλῶν, quæ in suam vertit Aristænetus, 1, 18, p. 86. Constructur item verbum ἔχειν a nostro in *Or. de regn.*, p. 18 A, Οἱ δὲ ἀπλῶς ταῦτων εἶχον, a Juliano in *Cæsariis*, p. 3 ed. Heusing. : ἐρωτικῶς ἔχειν δοκίμων τοῦ Διονύσου καλοῦ καὶ νέου, a Gregorio Naz. ep. 57, t. I, p. 799 C, πονήρους ἔχειν τοῦ σώματος. Cf. Jacobs. ad *Ælian.*, p. 398. Sensus igitur est: *Da sie in Ansehung der Haare nach Egyptischer Weise beschaffen* (h. e. von Haaren entblößt, sive kahl) sind. Dixit enim supra, e. 10, p. 73, τὸν Ἀσκληπίων (i. e. τὸν παρ' Αἰγυπτίους). — ἄν ἴσως ὑπέρου πολὺ φελακρότερον. Dignus est qui de hac re videatur Toelken ad *Mimotolii* Iler ad templum Jovis Ammon., p. 424. — Mon. E habet φριχός.

(52) Εἴη γὰρ ἄρ. Mon. E ὄν, superscr. εἴη. In seqq. articulum τὸ ante ὑγιανώτατον, qui vulgo deest, præbuerunt codd. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Monacc. omnes, Vat., Veneti tres et Rehd.

(53) Μονονουχί. Est tantum non, fere. Vid. Viger. *De idiot.* l. Gr., p. 422. Noster ep. 125, p. 261, ἐγὼ μὲν οὐν μονονουχὶ ἔποχος ὢν ἴππῳ, τὴν ἐπιτολήν ὑπηγούρευσα. *Serm.* ad *Paom.*, p. 310, Τὰ τὰ ἄλλα ποικιλώτερα γένῃ τῶν σοφιστῶν μονονουχί σέβονται τε καὶ ἄγονται. Nicephor. ad *Nostrum De insomn.*, p. 357, μονονουχί λέγων. Cf. Jacobs. ad *Philostrat. Sen. Imagg.*, p. 241. Dein Mon. C εἰκνευ et ἐρᾶ, leni omisso.

(54) *Ελληθερούς γάρ κριτίος*. Sic Flor. AB, Barb. et Mon. BD una cum Petav. 2; reliqui libri scripti atque editi ελληθερούς, excepto Mon. E, qui habet ἡλεθερούς. η superse. Hesych. Ελληθερεῖν· ἐν ἡλίω θερμαινεσθαι, εἰλην γάρ φασι τὴν τοῦ ἡλίου αὐγὴν (cf. Ruhnk. ad Timæ., p. 81, ed. Koch.). Quod vero attinet scribendi rationem, asperum prætulī jam in *Orat. de regn.*, c. 16, p. 29, ubi ex codd. Monacc. 29, 476, 481, 490 et 515, pro vulg., πρὸς τὴν εἰλην, recepi πρ. τ. εἰλην, præeunte Astio ad Plat. *Legg.*, p. 275 sq., cuius sententiæ accessit Car. Ern. Christoph. Schneiderus in Plat. *Civitat.*, t. I, p. (380 E) 197. Cf. et Passov. in Lex. Gr. s. his voc. Marg. Mon. A a m. rec. habet gl. θερμαινόμενον. Cæterum vid. Varro ap. Plin. *H. N.*, xxviii, 6. — Proxime legendum esse suspicari possis πάσαις ταῖς αὖραις (pro ὠραις) ἐκκαίμενον, si comparaveris quæ paulo post sequuntur. De utriusque vocabuli permutatione solemnī vid. Jacobs. ad Calistrat. *Statt.*, p. 704. Par. B male habet ἐκκαίμενον. Par. D καίμενον.

(55) *Ἀπάσαις ἀν εἰη ῥόσοις δ*. In Vat. quod aberat νόσοις voci ἀπάσαις a m. rec. superscriptum. De voc. δυσσεμολότων vid. Wass. et Duker. ad Thucyd. iii, 101, vol. II, p. 569.

(56) *Ἰὼν δοράτων τὰ μὲν ἔλαια*. Articulus ante δοράτων deest in Mon. A. Idem liber ad ἔλαια exhibet a m. rec. hoc scholium marg., ἀπὸ τοῦ ἔλαος· τὸ δάσος. Cf. Suid. v. Ἐλαίος et Ἐλαός. Pro πεδινὰ in Barb. est πεδινά. Dein Mon. E vitiose scribit ἔρειτα pro ἔρεια. Eodem errore infr. Mon. A et vulgg. editi. habent ἔρειτα.

(57) *Τὴν δὲ αἰτῆραν Ὀμήρου πυνθάρου*. Hæc verba usque ad ἐξήρασαν in parenthesis sunt accipienda. Mon. E πανθάνου, ὡν superscr. pro αυ. Mox in Mon. A desideratur λέγοντος. Noster *De regn.*, c. 26, p. 48, Ὀμήρου γάρ -- ἤκουσα λέγοντος. *De insomn.*, p. 147, δοκῶ μοι διὰ τῶν τοιούτων ἀκούειν Ὀμήρου λέγοντος. Ep. 57, p. 195, καὶ λεγόντων ἤκουσα γερόντων ἱερῶν. Ep. 69, p. 217, λέγοντος ἀκούση τοῦ διακομιστοῦ. Ep. 117, p. 256, λέγοντος ἀκουσον. Ep. 119, p. 256, λέγοντος ἀκούειν. Add. Plat. *Menez.*, p. 249 D; *Charmid.*, p. 161 B; *Jon.*, p. 536 D al.; Max. Tyr., xxxvi, 6, p. 431; xxxviii, 7, p. 453; xl, 2, p. 471.

(58) *Ἄνεμοτρεφῆ*. Barb. ἀνεμοτρεφεῖ. Homer. *II.* xi, 256, Ἄλλ' ἐπόρουσε (sc. Ἀγαμέμνων) Κῶνιν, ἔχων ἀνεμοτρεφεῖς ἔγχος. Cf. *II.* xv, 625, Vocab. ἀνεμοτρεφῆς, de quo bene exposuit Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 257 et 417; ipse Synesius paulo post explicat his verbis οὗ ταῖς ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέκειτο. Cf. Lexic. Seguer., t. I, p. 397 ed. Bekker. Seneca *De Provid.*, c. 4, fin., *Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incurrat: ipsa enim vexatione restringitur et radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creverunt.* — Deinde pro ἐστὶ Flor. A, Par. B et Barb. exhibent εἶσι. De quâ permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 420 et 601; item ad Herodian. *Epim.*, p. 13.

(59) *Χειρῶνα τὸν σοφόν*. Vitiose Mon. C χειρῶνα. Σοφός laudatur Chiron ob insignem, qua excellerat, variarum artium cognitionem; is enim Ἄσκληπιον docuit artem medicam, is præstantissimos Græcorum heroes, Jasonem, Achillem aliosque educavit et in medicina, venatione atque musica erudit. Vid. Homer. *II.* iv, 219, et xi, 830; Pindar. *Pyth.* III, 10 sqq. et 79 sqq.; iv, 180 sqq. et 204 sq.; vi, 20 sqq.; Nem. iii, 75 sqq.; Xenoph. *De venat.*, c. 1, Plat. *Polit.*, III, 4, p. 71, ibique Ast., p. 445, Horat. *Epod.*, xiii, 11; Philostrat. *Her.*, p. 146, et ibi Boissonad., p. 521; Gregor. Naz. Or. xliii, t. I, p. 779. A; coll. Nostro infr., c. 17, p. 81. B. — Pro εἰκῆ Mon. Σ habet εἰμῆ, εἰκῆ superscr. Mox idem πολεῖ, η superscr. pro πο, et δόρη. Vid. *II.* xvi, 143 sq. Ad Τερμῶν in Mon. A existat glossa ὀρών, a m. rec. margini ascripta, Suid. s. v. Τέρ-

πη, τὰ μεταξὺ τῶν της Θεταλιᾶς ὄρων περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαυ στενά. Vid. in priusis Ovid. *Metamorph.* i, 569 seqq. et *Ælian.* V. H. vi, 1.

(60) *Ἀπό τιος ὄρουσ*. Beving. : « ὄρους sententiæ plane repugnat. Lege ἔλους. » Minime, nam ὄρος, utpote oppositum verbis Πηλίου ἐκ κορυφῆς, h. i. est mons depressior, s. collis. Proxime pro φάραγος, οὗ Mon. E mendose scribit φάλαγος (de hac confusione vid. Schæfer. ad Schol. Apollonii Rhod. p. 48), οὗ. Deinceps Mon. BD exhibet μῆχιστα καὶ λεία, in verso verborum ordine. Paulo post Par. C et Vat. η (superscripto οὗ) ταῖς ἐμβολαῖς.

(61) *Ταῦτ' ἀρα*. Vid. ad c. 2, init. In Rehd. ἄγε natum ex δετα.

(62) *Ὀδῶς ἔχει*. Rehd. ut et εἰ a corr. m. in ras. habet. Tum Mon. D περὶ τούτω τῷ κεφαλᾷ a superscr. pro τῷ. Pseudo-Petav., περὶ τούτων τὰ κεφαλᾷ, male; generi enim feminino dualis numeri Atticorum more masculinum præmitti satis notum est. Vid. Kœn. ad Gregor. Corinth., p. 631; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 812 sq.; Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. II, p. 255. Noster *De regn.*, c. 28, p. 51, τῷ χεῖρε αἰρών. Cf. *De Provid.*, p. 114, *De insomn.*, p. 155; Ep. 121, p. 257; *Catastas.* i, p. 305, in Petav. 2 perperam est τὰ χεῖρε προσμάζομαι, quod correxit Boissonad. l. c. Προσάζομαι, quod idem vir doctissimus e codd. Paris. 1760 et 1038 enotavit, habent etiam Lips. et Monac. 87 et 476 cum ed. Canter. In Guelf. libro existat προσέζομαι. Solus Mon. 481 scribit προσμάζομαι, idque recte, cum hæc lectio multo fortior sit. — Mox Rehd. ἐσσίαν.

(63) *Σκιατροφεῖται*. Flor. B, Par. C, Vat. et Mon. C præbent σκιατραφεῖται, item. Flor. A et Mon. A ab alt. m. De utraque forma vid. Lobeek. ad Phrynich., p. 578, et Schneider. ad Plat. *Civit.*, p. 556 D, t. III, p. 55. Plerumque autem σκιατροφεῖσθαι, sive, quod Atticismo aecommodatius est, σκιατροφεῖσθαι, in umbra degere, in umbraculis et otio, s. umbratilem vitam agere, Græcis dicebantur homines molles et otiosi (vid. Budæus Comment. L. Gr., p. 828; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 323), qui inde pingues albique (Horat. Sat. ii, 2, 21, ubi vid. Heindorf., p. 257) audiebant.

(64) *Ἡ δὲ ὄρσιος*. Sic Mon. BCDE cum Rehd.; Mon. A et editi libri ὄρσιος. Ex reliquis mss. nihil enotatum varietatis. Cæterum vid. supra ad p. 76.

CAP. XIII.

(65) *Ἐξέσσι δὲ*. Mon. E ἔξεσσι. Δὲ Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A om. De locutione πειρᾶν τινος λαθεῖν vid. Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 13. Mox Venet. C συνεβράγχι pro συνεβράγη. Συνβρήγνυσθαι est Latinorum *configera*, vid. Budæus comment. L. Gr., p. 784. Cf. infr. c. 21, p. 85 A. In Mon. A accentus supra τὸ secundæ debetur manui et post τὸ in eodem libro rasura est. Deinde Mon. D habet καμβύσου, μ superscr. pro β, lineola infra notato. Mon. B καμβύσου, quod ex καμβύσου (sic Rehd.) per errorem natum videtur. Par. D et Mon. C καμβύσσου. Proxime Mon. C φαμμυτίου Veneti BC φαμμυτείου, quod videtur fuisse etiam in Mon. A, ut qui τ ex corr. habeat. Reliqui omnes tam scripti, quam editi præbent Φαμμυτίου. Cf. Jacobs. ad *Ælian.*, t. II, p. 561. Petavius in Notis suis præmisso Φαμμυτίου hanc subjecit observationem : « Sic omnes codd. mss. levi erratone quod ad vocem spectat, re maximo. Pro Ψαμμυτείου igitur Ψαμμυτίου restitua. Historiam habes apud Herod. *Thalia* [c. 10-12]. — Dein Mon. E καὶ τὰ, κατὰ superscr. Mox Par. AC, Fior. B et Mon. AC ἐξ ἀραβίας. Proxime Mon. E εἰσβόλην (sic) συμβολῆν superscr. Par. C et Vat. in texto εἰσβολῆν, in marg. γρ. συμβολῆν. Mon. A cum Venet. A συμβολῆν.

(66) *Τούτω γάρ ἀλλήλων — περιώμινοι. καὶ — ἐκίτεροι — — ἠγούμενοι — — διαλύθησαν*. Par. C et Vat. τούτω, οὗτοι superscr. Sed quod

τάλλα, et inverse Mon. A πάντα τέλλα pro τέλλα πάντα. Mox Mon. E αὐτόν, ἢν superscr. pro ὄν. Ultimam vocis κεφαλὴν Rehd. ex em. in ras. habet. Tum Mon. C τῷ φορτίῳ τοῦτο (pro τούτῳ) συναπαλλάττεται. — Ἦν ἀπὸ τοῦ καρῆναι τὸ γαρῆναι κατὰ παράλλαξιν στοιχείου, ait Artemid. lib. 1, c. 23 [l. 1, c. 22, p. 36, ubi vero est παραλλαγήν. ut jam monuit Reiffius in Not. t. II, p. 239]. ἢ Πεταύ. — Post εἴη Veneti BC om. καί. In seqq. Barb. habet σπλάγγους pro σπλάγγους. Sed qui fieri possit, ut et pedibus et visceribus id conducat, hujus rei causam affert noster *De inoimn.* p. 132, CD, ubi vid. Nicephor., p. 364, CD sq.

(43) *Ὀδοί.* In Par. D. et Vat. superscr. οἱ κομηταί. Dein Flor. B εἰσὶν om. Pro εἰσὶν, οἱ Mon. C scribit οἱ δεῖνοί.

(44) *Οἱ ταῦτα δυστυχεῖς* Sic *De Provid.*, p. 123, τῶ πάντα εὐδαίμων. Eunap. *Vit. Aedes.* p. 26, ἰστ., ὁ πάντα εὐδαίμων Ἀβλάδιος. Julian. *Misopog.*, p. 344, πάντα μοχθηρά. Xenoph. *Ephes.*, 1, 4, p. 7, ὡ πάντα ἀνανδρὸς ἐτι καὶ πόνηρος; iii, 5, p. 60, ὡ πάντα δίκιος ἄγος. V. 40, p. 109, ὡ πάντα ἐγὼ δυστυχῆς. Longus p. 105, Schäf. πάντα ἀγαθῆ. Eustath. *Hymn.* vii, p. 258, ὁ τὰ πάντα σοφὸς κυβερνήτης, p. 261, ὁ δὲ (tres codd. Mon. δὴ) τὰ πάντα σοφὸς καὶ κυβερνήτης. Cf. Abresch. *Animadverss.* ad *Æschyl.*, p. 239 sq., Lobeck. ad *Sophocl. Ajax.*, p. 417; *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 748.

(45) *Τοὺς καλουμένους κύκλους ὅπῳ τῶν ἰατρῶν.* Bene Illustrat Palladius Commentar. inedit. in *Hippocrat. Epidem.* vi, sect. 5, aphor. 16, γῆν ἀμαίειν x. τ. λ. — τοῖς κύκλοις χρῆσθεσθα. Κύκλους δὲ καλοῦσι τὰς πολλὰς γενομένης περιόδους, φλεβοτομίας, καθάρσεις, τοπικὰ βοηθήματα. Ἐλήφθησαν πάλιν καὶ πάλιν οὕτως, καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται κύκλοι. Quem locum litteris d. 19 Sept. anni 1829 Florentia missis benignissime mecum communicavit Dietzius meus, vir doctissimus et de Hippocraticis textu restituendo insigniter meriturus. De variis cyclis vario modo in cephalæa adhibendis accurate exposuit Cæl. Aurelianus *De morbis chronicis*, l. 1, c. 1, p. 275 sqq., quem laudat Wowerius *De Poly-math.*, p. 213, locutionem χύκλω θεραπεύειν illustrans, nec Synesii nostri immemor. — Mox Par. C et Vat. μέση, a superscr. pro η. Vere corr. μέσα. Vid. Lobeck. *Aglaoph.* t. I, p. 530 sq. Dein Mon. E perperam scribit ὡς pro ὅς, et pro ἐπεξέρχεται cum Rehd. ὄνεξέρχεται, de qua confusione conf. *Matthæi ad Nemes. De nat. hominis*, p. 235. Noster ep. 58, p. 201 : γέρονε (sc. Andronicus, homo sceleratissimus) Πενταπλευρὸς ἐσχάτη πλῆγη, μετὰ οὐρανόν, μετὰ ἀρκίδα, μετὰ λιμὸν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον ἐπεξελθὼν ἀρκιδίως τοῖς ἐπεικῶν ἐγκαταλείμασιν.

(46) *Ἐξ ὑπερκειμένου χρωλον.* Mon. A ἔξυπερ. χ. eraso, ut videtur, aspero supra u.

(47) *Καθάπερ ἐξ ἀεροπόλιως, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς.* Non rara apud Platonicos capitis nostri cum arce comparatio. Vid. *Plat. Timæ.* p. 70, et 90 A, item *Politia*, p. 560, B, *Cicer. Tuscul. Quæst.*, 1, 10, et *De nat. D.*, n. 56, p. 445 ed. Creuz., ubi conf. Davis., *Philon. Jud. De somniis*, t. V, p. 16 ed. Pfeiff., *Max. Tyr.* xvii, 8, p. 201, et xvii, 4, p. 267; *Synes. De inoimn.*, p. 135; coll. *Galak. ad Marc. Antonin.*, p. 95 sq., et *Jacobs. ad Philostrat. Sen. Imagin.*, p. 525 sq., ubi vir doctissimus hunc locum silentio non præterit.

(48) *Ἐξήρθη.* *De Provid.*, p. 89, ἡ δὲ (sc. ἡ πηγή φυσικοῦ) τῶν οὐρανοῦ κινήτων ἐξήρθη. *De inoimn.*, p. 131, καὶ Ὀμήρω δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γνώμης ἐξήρθη τὰ τῶν θεῶν πράγματα. Ep. 16, p. 473, ἐμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξήρθη. Pro ὑγείας Mon. A, Par. C et Venet. A et hic et in seqq. exhibent ὑγείας, quod reprobant Atticistæ. Vid. *Mær. Atl.*, p. 380 ed. Piers.; coll. *Reiffio ad Artemidor.*, t. II, p. 273. *Πίσματα* proprie sunt *navis retinacula*, vid. *Blomfield. Glossar. ad Æschyl. Pers.*, v. 117, et *Agamemn.*, v. 188. De

re consule *Hadr. Jun. de coma Comment.*, c. 5 p. 475.

(49) *Ὀβκοῦν καὶ θγισίας οὐκ ἴσον μέρος μετ ἔχομεν.* Par. AD et Monacc. omnes cum Rehd. dan οὐκοῦν. Tum Mon. ACE atque Rehd. ἴσον contra Atticorum morem i breve flagitantem. Vid. *Popp. Observatt.* in *Thucyd.*, p. 93. Par. B et Barb. οὐ ἴσον. De plena constructione verbi μετέχων dixi a *Or. de regn.*, p. 167. Add. *Werfer. et Behr. a Ctes.*, p. 307 sq. De re cf. *Plat. Polit.*, p. 618, B.

(50) *Σὺν θεῷ φάνας.* Mon. BD φάνας. Item a n pr. Mon. E.; postea tamen corr. φάνας. *Plato Protag.*, p. 317, B et *Theætet.*, p. 151, B σὺν θεῷ εἰπέ Aristoph. *Plut.*, v. 114, εἰν θεῷ δὲ εἰρησται. *Synes.* ep. 131, p. 267, σὺν θεῷ εἰρησθω, ubi cum codd. Guelph., Lips., Mon. 481; itemque Paris. 1039 et 1040 (teste Boissonadio in *Anecdott. Græc.*, vol. I p. 90) legendum est σὺν θεῷ δὲ εἰρ. ep. 132, p. 261 σὺν θεῷ δὲ εἰρησθω. Cf. *Palairret. ad Acta Apost.* vi 20, p. 292; *Heindorf. ad Plat. Theætet.*, p. 344 *Elmsley ad Euripid. Med.*, v. 625, p. 476; *Asl. : Plat. Protag.*, p. 62.

(51) *Δόξεις δ' ἄν.* Flor. B δόξειν. Vid. ad c. p. 68. *Dein Flor.* A αὐτὸ ἄν τοῦτο, mutato verbort ordine. In Par. B et Barb. ἄν post τοῦτο inserto Ultimam verbi ἀντίτασθαι Rehd. a corr. m. in i habet. Tum Venet. B βρέτα η superscr. pro α, net. C βρέτη. Margini codicis Mon. A m. rec. as... psit glossam εἰδωλα. *Lexic. Seguer.* in *Bekkeri Anecdott. Gr.*, t. I, p. 225, βρέτας' εἰδωλον, ἔγαλαμα καὶ μορφήν. *Schol. ad Aristoph. Equit.*, v. 34, h. voc. interpretatur ἔγαλαμα θεῶν, addens: βρέτας δὲ εἰρησται ἀπὸ τοῦ βροτῶ ἐοικέναι αὐτό. Cf. *Suid.* s. h. v. et *Blomfield. Glossar. ad Æschyl. Sept. adv. Theb.*, v. 169. De varia accentus sede in voc. Ἀσκληπία vid. *Lobeck. ad Phrynich.*, p. 370. Καίτοι a Mon. C et Venetis BC abest. Par. AD et Barb. cum Mon. BD dat καί τι, omissio φιλὰ, quod ignorant etiam Flor. B, Par. BC, Mon. A, Vat. et Venet. A. Flor. A habet καί τι τριγῶν λά superscr. super φι. Mon. C φι τριγῶν (sic). In Rehd. φιλὰ a m. rec. superscriptum, quod vocabulum, cum a plurimis optimisque libris omittatur, et proculdubio ex interpretamento aliquo fluxerit, uncis includendum censui; nam genitivus τριγῶν cum sequentibus jungendum est, cum διακρίσθαι cum adverbio suo non solum acensativum (vid. *Sturz. Lexic. Xenophont.* t. I, p. 684 sq.), sed etiam genitivum sibi asciscat, velut in *Plat. Conviv.*, p. 246: — Σωκράτης ἐρωτικῶς διάκειται τῶν καλῶν, quæ in suum vertit *Aristænetus*, 1, 48, p. 86. Construitur item verbum ἔστιν a nostro in *Or. de regn.*, p. 48 A, Οἱ δὲ ἀπλῶς ἐαυτῶν εἶλον, a *Juliano in Casaribus*, p. 3 ed. *Heusing.*: ἐρωτικῶς ἔχειν δοκῶν μοι τοῦ Διονύσου καλοῦ καὶ νέου, a *Gregorio Naz.* ep. 37, t. I, p. 799 C, πονήρως ἔστιν τοῦ σώματος. Cf. *Jacobs. ad Ælian.*, p. 398. Sensus igitur est: *Do sie in Anzeihung der Haare nach Ägyptischer Weise beschaffen (h. e. von Haaren entblößt, sive kahl) sind. Dixit enim supra, c. 10, p. 73, τῶν Ἀσκληπιδῶν (i. e. τῶν παρ' Αἰγυπτίους). — ἄν ἴσως ὑπεροχὴν πολλὴν φερόμενον. Dignus est qui de hac re videatur *Toelken ad Mianulii Iter ad templum Jovis Ammon.*, p. 424. — Mon. E habet τριγῶς.*

(52) *Εἴη γὰρ ἄν.* Mon. E ὄν, superscr. εἴη. In seqq. articulum τὸ ante ὑγαινότατον, qui vulgo deest, præbuerunt codd. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Monacc. omnes, Vat., Veneti tres et Rehd.

(53) *Μονοουχί.* Est tantum non, fere. Vid. *Viger. De idiot.* l. Gr., p. 422. Noster ep. 123, p. 261, ἐγὼ μὲν οὐν μονοουχί ἐποχῶ ὡν ἴππῳ, τὴν ἐπιστολὴν ὑπηγόρευσα. *Serm. ad Pison.*, p. 310, Τὰ τε ἄλλα ποικιλώτερα γένη τῶν σφιστῶν μονοουχί εἶδονται τε καὶ ἄζονται. *Nicephor. ad Nostrum De inoimn.*, p. 357, μονοουχί λέγων. Cf. *Jacobs. ad Philostrat. Sen. Imagin.*, p. 241. *Dein Mon.* C εἰσεν et ἐρᾶ, leni omissio.

πρίον. Sic Flor. AB, Barb. iv. 2; reliqui libri scripti cepto Mon. E, qui habet ych. Εἰληθερεῖν ἐν ἡλίω π τὴν τοῦ ἡλίου ἀύγην (cf. l, ed. Koch.). Quod vero n, asperum prætuli jam v. 29, ubi ex codd. Mo- 515, pro vulg., πρὸς τὴν præeunte Astio ad Plat. sententiæ accessit Car. us in Plat. Civitat., t. I, ssov, in Lex. Gr. s. his rec. habet gl. θερμαίνό- ap. Plin. H. N., xxviii, esse suspicari possis πά- c) ἐπικείμενον, si compa- equuntur. De utriusque omni vid. Jacobs. ad Cal- B male habet ἐπικείμενον.

πόσις δ. In Vat. quod a m. rec. superscriptum. vid. Wass. et Duker. ad v. 569.

ἐν ἔλαια. Articulus ante Idem liber ad ἔλαια ex- Julium marg., ἀπὸ τοῦ ἔλαιος τὸ δάσος. Cf. Suid. v. Ἐλειος et Ἐλαιος. Pro πεδινὰ in Barb. est πεδινά. Dein Mon. E vitiose scribit ἔρειτ pro ἔρεια. Eodem errore infr. Mon. A et vulgg. editt. habent ἔρειος.

(57) Τὴν δὲ αἰετῶν Ὀμήρου πνυθάνου. Hæc verba usque ad ἐξήρακεν in parenthesi sunt accipienda. Mon. E παυθάνου, ὅν superscr. pro αυ. Mox in Mon. A desideratur λέγοντος. Noster *De regn.*, c. 26, p. 48, Ὀμήρου γὰρ — ἤκουσα λέγοντος. *De insomn.*, p. 147, δοκῶ μοι διὰ πῶν τοιοῦτων ἀκούειν Ὀμήρου λέγοντος. Ep. 57, p. 195, καὶ λεγόντων ἤκουσα γερόντων λερών. Ep. 69, p. 217, λέγοντος ἀκούσῃ τοῦ διακομιστοῦ. Ep. 117, p. 256, λέγοντος ἀκούσον. Ep. 119, p. 256, λέγοντος ἀκούειν. Add. Plat. *Menez.*, p. 249 D; *Charmid.*, p. 161 B; *Jon.*, p. 356 D al.; *Max. Tyr.*, xxxvi, 6, p. 431; xxxviii, 7, p. 453; xl, 2, p. 471.

(58) Ἄνεμοτρεφῆ. Barb. ἀνεμοτρεφεῖ. Homer. *Il.* xi, 256, Ἄλλ' ἐπόρουσε (sc. Ἀγαμέμνων) Κῶων, ἔχων ἀνεμοτρεφεῖς ἔγχος. Cf. *Il.* xv, 625, Vocab. ἀνεμοτρεφῆς, de quo bene exposuit Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 257 et 417; ipse Synesius paulo post explicat his verbis οὗ ταις ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέκειτο. Cf. *Lexic. Seguer.*, t. I, p. 397 ed. Bekker. Seneca *De Provid.*, c. 4, fin., *Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat: ipsa enim vexatione constringitur et radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creverunt.* — Deinde pro εστὶ Flor. A, Par. B et Barb. exhibent εστ. De qua permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 420 et 601; item ad Herodian. *Epim.*, p. 13.

(59) Χειρῶα τὸν σοφόν. Vitiose Mon. C χειρῶνα. Σοφὸς laudatur Chiron ob insignem, qua excellat, variarum artium cognitionem; is enim Æsculapium docuit artem medicam, is præstantissimos Græcorum heroes, Jasonem, Achillem aliosque educavit et in medicina, venatione atque musica erudit. Vid. Homer. *Il.* iv, 219, et xi, 830; Pindar. *Pyth.* III, 10 sqq. et 79 sqq.; iv, 180 sqq. et 204 sq.; vi, 20 sqq.; Nem. iii, 75 sqq.; Xenoph. *De venat.*, c. 1, Plat. *Polit.*, III, 4, p. 71, ibique Ast., p. 445, Horat. *Epod.*, xiii, 11; Philostrat. *Her.*, p. 140, et ibi Boissonad., p. 521; Gregor. Naz. Or. xliiii, t. I, p. 779, A; coll. Noster infr., c. 17, p. 81, B. — Pro εἰκῆ Mon. Σ habet εἰσῆ, εἰκεῖ superscr. Mox idem πολεῖ, η superscr. pro πο, et δόρη. Vid. *Il.* xvi, 143 sq. Ad Τεμπῶν in Mon. A existat glossa δρῶν, a m. rec. margini ascripta, Suid. s. v. Τέμ-

πη, τὰ μεταξὺ τῶν τῆς Θετταλικῆς ἑρῶν περὶ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαν στενά. Vid. in primis Ovid. *Metamorph.* i, 569 seqq. et Ælian. *V. H.* iii, 4.

(60) Ἀπό τιρος δρους. Beving. : ἔδρους sententiæ plane repugnat. Lege ἔλους. Minime, nam ἔρος, utpote oppositum verbis Πηλίου ἐκ κορυφῆς, li. l. est mons depressior, s. collis. Proxime pro φάραγο-, οὗ Mon. E mendose scribit φάλαγος (de hac confusione vid. Schæfer. ad Schol. Apollonii Rhod. p. 48), οὐ. Deinceps Mon. BD exhibitet μῆκιστα καὶ λεῖτα, inverso verborum ordine. Paulo post Par. C et Vat. η (suprascripto οὐ) ταις ἐμβολαῖς.

(61) Ταῦτ' ἄρα. Vid. ad c. 2, init. In Rehd. ἔγε natum ex ἔτε.

(62) Οὕτως ἔχει. Rehd. ut et a corr. m. in ras. habet. Tum Mon. D περὶ τοῦτω τῷ κεφαλὰ a superscr. pro τῷ. Pseudo-Petav., περὶ τούτων τὰ κεφαλὰ, male; generi enim feminino dualis numeri Atticorum more masculinum præmitti satis notum est. Vid. Kæn. ad Gregor. Corinth., p. 631; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 812 sq.; Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. II, p. 235. Noster *De regn.*, c. 28, p. 51, τῷ χεῖρε αἰρών. Cf. *De Provid.*, p. 114, *De insomn.*, p. 155; Ep. 121, p. 257; *Catast.* i, p. 303, in Petav. 2 perperam est τὰ χεῖρε προσμάζομαι, quod correxit Boissonad. l. c. Προμάζομαι, quod idem vir doctissimus e codd. Paris. 1760 et 1038 enotavit, habent etiam Lips. et Monac. 87 et 476 eam ed. Canter. In Guelf. libro exstat προσέζομαι. Solutus Mon. 481 scribit προσμάζομαι, idque recte, cum hæc lectio multo fortior sit. — Mox Rehd. βασίαν.

(63) Σκιωτροφείσται. Flor. B, Par. C, Vat. et Mon. C præbent σκιατραφείσται, item. Flor. A et Mon. A ab alt. m. De utraque forma vid. Lobeek. ad Phrynich., p. 578, et Schneider. ad Plat. *Civit.*, p. 556 B, t. III, p. 55. Plerumque autem σκιατροφείσθαι, sive, quod Atticismo aecommodatius est, σκιατραφείσθαι, in umbra degere, in umbraculis et otio, s. umbratilem vitam agere, Græcis dicebantur homines molles et otiosi (vid. Budæus *Comment. L. Gr.*, p. 828; Ast. ad Plat. *Phaedr.*, p. 323), qui inde pingues albique (Horat. *Sat.* ii, 2, 21, ubi vid. Heindorf., p. 257) audiebant.

(64) Ἡ δὲ ἄριστος. Sic Mon. BCDE cum Rehd.; Mon. A et editi libri ἄριστος. Ex reliquis mss. nihil enotatum varietatis. Cæterum vid. supra ad p. 76.

CAP. XIII.

(65) Ἐξέσται δέ. Mon. E ἔξεσται. Δὲ Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A om. De locutione πειράν τινος λαβεῖν vid. Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 13. Mox Venet. C συνεβράγισι pro συνεβράγη. Συβρήγυσσαι est Latinorum *confingere*, vid. Budæus *comment. L. Gr.*, p. 784. Cf. infr. c. 21, p. 85 A. In Mon. A accentus supra τὸ secundæ debetur manui et post τὸ in eodem libro rasura est. Deinde Mon. D habet χαμβύσου, μ superscr. pro β, lineola infra notato. Mon. B χαμμύσου, quod ex χαμμύσου (sic Rehd.) per errore natum videtur. Par. D et Mon. C χαμβύσου. Proxime Mon. C φαμμυτίκου Venet. BC φαμμυτίγου, quod videtur fuisse etiam in Mon. A, ut qui τ ex corr. habeat. Reliqui omnes tam scripti, quam editi præbent Ψαμμυτίγου. Cf. Jacobs. ad Ælian., t. II, p. 561. Petavius in Notis suis præmisso Ψαμμυτίγου hanc subjecit observationem: « Sic omnes codd. mss. lovi errato quod ad vocem spectat, re maximo. Pro Ψαμμευίχο igitur Ψαμμενίτου resūto. Historiam habes apud Herod. *Thalia* [c. 10-12]. — Dein Mon. E καὶ τὰ, κατὰ superscr. Mox Par. AC, Fior. B et Mon. AC ἐξ ἀρραβίας. Proxime Mon. E εἰσβολῆν (sic) συμβολῆν superscr. Par. C et Vat. in texto εἰσβολῆν, in marg. γρ. συμβολῆν. Mon. A cum Venet. A συμβολῆν.

(66) Τοῦτω γὰρ ἀλλήλων — περιόρμενοι, καὶ — ἐκίτεροι — — ἠγούμενοι — — διελύθησαν. Par. C et Vat. τοῦτω, οὔτοι superscr. Scd quod

superscriptum legitur οὔτοι, merum est glossema. Nec raro enim dualem subjecti pluralis numerus verbi subsequitur. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 600 et 814. Πειράσθαι ἀλλήλων, vernac. *sich mit einander messen*, illustrat Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 72. Mox Mon. D vitiose scribit ἐκάτερον.

(67) *Μόλις ποτέ. Vix tandem.* Vid. Ellendt ad Arrian. t. II, p. 285.

(68) *Γενομένου δὲ φόρου.* Venet. B καὶ γενομένου δὲ, Venet. C καὶ γενομένου φ. Proxime Mon. E παίδους α superscr. pro αι. De locutione χριστιανός οὗτος, ἢ κατ' ἀνάγκην τῶν νεκρῶν vid. Bergler. ad Alcipher. i, 17, p. 65, Perizon. ad Ælian. V. H. II, 42, Villoison. ad Longi *Past.*, p. 290, Bake ad Cleomed., p. 414, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 843 sq. Synes. *Dion.*, p. 58, Καίτοι καὶ τοῦτο μείζον. ἢ καθ' ἐκὸν ὦστο. Basil. Magn. *De gentium libris utiliter legendis*; t. II, p. 174 C, ed. Garn.; § 8, ed. Sturz: Τίς δὲ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ δπη, καὶ ὅπως αὐτῶν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν, ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν ἐπικέσθαι· μισθῶν δὲ, ἢ καθ' ὅμας ἀκρασιῶν ἀκούσαι. In seqq. pro ἄλλο Barb. perperam scribit ἄλλω. Mox Venet. A in texto οὐ περιγεγόμενοι, in marg. γρ. οὐ γεγόμενοι.

(69) *Ἀναμίξιδ δὲ δρτας — ἀλλήλων διεκρίναν.* Mon. E δρτας, ων superscr. pro τας, Mon. A δρτων. Mox Par. D ὡς ἕκαστος superscr., ἐτύγχανε πεπτωκῶς, ἐπὶ παρατάξεισ superscr.

(70) *Δύο θημῶνες ὄστεων.* Mon. D θημῶνες, Mon. C θημῶνες. Noster *De regn.*, p. 24, θημῶνα πυρῶν. Hymn. 22 sq. θημῶνας—κτεάνων. *De regn.*, p. 3, πλοῦτου θημῶνας. Cf. Jacobs. ad *Antholog. Palat.*, p. xxxix. Pro ὁ μὲν Αἰγυπτίων Barb. scribit ὁ μὲν μὴ (at negativam particulam m. rec. delevit) Αἰπτίων (sic). Dein pro vulg. Μήδων e codd. Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Mon. ABCD, Vat., Venetis et Rehd., itemque ex Turnebi *Lectt. varr.* restitui Μηδικῶν. Mon. E dat μῆδων superscr. μηδικῶν.

(71) *Θαυμάζει τοῖνυρ Ἡρόδοτος.* Mon. E ἠρώδοτος. Sc. III, 12, ubi vid. Wesseling. et Valken., t. V, p. II, p. 11 ed. Schweigh. coll. Constantin. Manass. *Fragm. IX*, 76 sqq. ad calc. Nicetæ Eugen. ex ed. Boissonad.

(72) *Ἐοικε.* H. I. non est videtur, ut verterunt Cornarius et Petavium, sed patet, colligere licet ex verbis ejus, vid. Ast. *Additament.* ad Plat. *Phaedr.*, p. 635, et Annotat. ad *translat. Germanic.*, p. 191. Proxime Par. D pro ἐμπελακέναι corrupte habet ἐμπελακέναι. Mon. C ἐμπελακέναι. Mon. E ἐμπελακέναι, παρφοκνέναι superscr. Par. C ἐμπαρφοκνέναι, in marg. γρ. ἐμπελακέναι. Mon. A ἐμπαρφοκνέναι cum lacunula ex ras. relicta; in marg. a m. sec. γρ. ἐμπελακέναι. Par. A ἐμπαρφοκνέναι superscr. γρ. ἐμπελακέναι. Item Par. B, om. tamen γρ. Mon. B ἐμπελακέναι superscr. γρ. ἐμπεπαρφοκνέναι. Flor. A cum Barb. ἐμπεπαρφοκνέναι. Flor. B ἐμπεπαρφοκνέναι. Vat. ἐμπαρφοκνέναι, in marg. γρ. ἐμπεπαλακέναι (sic). Venet. A ἐμπεπαρφοκνέναι, in marg. vero. ἐμπελακέναι.

(73) *Ψηφίδι.* Sic Flor. A, Barb., Mon. A et Veneti cum editis. Contra Flor. B, Monacc. BDE, Vat. et Rehd. ψηφίδι (Mon. C ψηφίσι). Vid. Boissonad. ad Marin. p. 66, Hess. ad Plutarch. vit. Timoleont., p. 119, Lobeck. ad Phrynich. p. 171 sq., Bachmann. ad Lycophron. *Alex.*, vol. I, p. 139 et 277 sq. Tum Venet. A διὰ τετραναγῆς cum asterisco margini apposito. Idem vitium in Rehd. erat; post vero accentus supra δια erasus est. Mon. A ἦς α corr. m. in ras. habet.

(74) *Τὸ παχύν.* Barb. a m. pr. exhibebat παχύν; a rec. vero v deletum. De re vid. Hadr. Jun., de coma *Comment.*, c. 11, p. 594.

(75) *Ἀπήντων.* Mon. E ἀπαντων (sic). Litteræ δ α signo delendi notantur, et superscribitur: ἄ ἢ, ut fiat ἀπήντων. Paulo post pro ἐπ' αὐτάς Venet. C legit ἐπ' αὐτούς. Proxime Mon. E κορύνας pro κο-

ρύνης. Deinde Veneti AC pro ἄν δέοι scribunt ἄνδρη. (76) *Ἀλτῶν δὲ γέ φασι.* Ge Venet. C om. Mon. B dat φασι et superscr. Florr. autem AB, Mon. AC, Par. CD et Vat. c. Venetis exhibent φησι (sc. Ἡρόδοτος). Sed vulgatum firmatur Herodoti I. c., cuius hæc verba sunt, αἰτίων δὲ τοῦτου τοῦδε ἄλεγον (i. e. οὐ ἐπιχώριοι), καὶ ἐμέ γ' εὐπετέως ἐπειθον, κ. τ. λ. De confusione τοῦ φασι et φησι vid. Boissonad. ad Aristænet. p. 600. — Deinceps Mon. BD pro ἐπ' ἦν perperam habent ἐπην. De formula forensi τινὰ καλεῖν μάρτυρα, quam ex Nostro laudat Hemsterhus. ad Luciani *judicium vocalium t. I*, p. 318, Bip., cf. Raphael. ad II Corinth. I, 23.

(77) *Τῶν μὲν τούτῳ κίλους.* Refert hoc ipsum Herod. [I. c.] additque, Αἰγυπτίων γὰρ ἄν τις ἐλαχίστους ἴδοιτο φαλακρούς πάντων ἀνθρώπων. Pileis vero qui utantur citius canescere docet Aristot., 5 *De generat. anim.*, c. 5 [t. II, p. 707, A, ed. Du Vall., vol. I, p. 785, col. 1, l. 25 seqq. ed. Bekker.], et 3 *De Hist. [anim.]* cap. 14 [III, 10, 5, t. I, p. 111 ed. Schneid.; vol. c. p. 518, col. 1, l. 45 seqq. ed. Bekk.] Vide Clem. Alex. lib. 3 *Pæd.*, cap. 14 [t. I, p. 290 Potter.]. Ὁ ΠΕΤΑΥ.

(78) *Εἰ δὲ χυλεπὸν μέν.* Barb. pro ei male ol. Post μὲν Rehd. ita pergīt: ὁδὲ λίθω πατάξαι, etc. Supplevit tamen, quæ interciderant, prima manus in marg., ὁδὲ illo, quod in contextu scripserat, in οὐδὲ mutato.

(79) *Ὅδον προελίσθαι διὰ τοσοῦτων ἐθνῶν ὑπερόριον.* Mon. C habet διατοσοῦτων (sic), ultima ex ton enata. Ante τοσοῦτων Mon. AE una cum Venet. A inserunt artic. τῶν. Ultimam vocis ἐθνῶν Rehdigeriano manus emendatrix in ras. dedit. Ὅδον προαιρέσθαι ὑπερόριον est *iler extra patriam sine suscipere*. Similiter Noster *De Insomn.*, p. 143 D, βαδίζειν ὄδον μακρὰν ἢ πλοῦτον ὑπερόριον, ὡτπερ Πυθῶδε καὶ ἐς Ἀμμωνος. *De regn.*, p. 29, D. Ἄλλὰ τοι δεῖ καὶ ὑπερορούς ἀρμωστὰς ἐκπέμπειν. — In seqq. pro νεκροῦ Venet. C scribit νεκρῶν. Par. B ἐχθροῦ (ita etiam Barb.), in marg. γρ. νεκροῦ.

(80) *Ἐροδοτῶ δὲ ἀπιστεῖς.* De verbo ἀπιστεῖν dixit Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 350. Noster *Catastas. in max. barb. excurs.*, p. 502, Αἰγυπτῶ γὰρ ἀπιστῶ. Themist. Or. XXI, p. 244. A, Καὶ οὐκ ἀπιστῶ τῇ μητρὶ. Καὶ ante συγχοῖς ἄλλοις Mon. C om. Deinde Venet. A scribit ἐν ἀστῶ (sic), quod exhibebat etiam Venet. C a pr. m. Mon. A dat σκῦθαι. Tum Barb. σκυθικοῦς (sic), quod m. rec. in σκυθικῆς mutavit.

(81) *Ἀνεκίως τὰς κόμας.* Annotat auctor anonymus de Atticismis in classicorum auctorum e Vattic. codd. editorum t. IV curante A. Maio, p. 524. Ἄντι τοῦ εἰπεῖν εἰς μήκος ἐκτεταμένην ἔστι τὴν κόμην, ἀνεκίως τὴν κόμην λέγουσι. Noster infra, c. 16, init. κόμην ἀνεκίως εἰς τὸ περιττόν.

(82) *Ἄν τις ἐντελὴν κόνδυλον.* In Rehd. a m. poster. superscriptum est κόνδυλον (sic), utpote a pr. m. neglectum. Margini libri Mon. A m. rec. addidit gloss. κολαφισμῶν. Cæterum vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcibiad.* p. 268. Tum Flor. B, Par. BCD, Barb., Mon. ABCD et Vat. exhibent ἀπολώλεκε, omisso ν ἐφέλκ. Venet. C ἀπολλώλεκεν. Rehd. videtur habuisse ἀπολώλεκεν superimposito altero λ, cum supra λ rasura compareat.

(83) *Τὸν ἐν θεάτρῳ δὲ ἀνθρωπον.* In Rehd. a m. pr. erat θεάτρῳ. Postea corr. θεάτρῳ. Quod vero attinet particulam δὲ quarto positam loco, vid. Annotat. ad c. 3, p. 65 C, Τὸν ἀνθρωπον non sine contemptu dictum. Vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 68; Heyler. ad Julian. imp. epist. 43, p. 379; coll. Nostro infr. c. 21, p. 85; *De Provid.*, p. 105; ep. 4, p. 162; ep. 14; ep. 58, p. 202; ep. 72, p. 218. Deinceps Rehd. a m. pr. perperam exhibebat ὡς; a sec. recte emendatum ὅς. Particulæ καὶ post πολὺς insertæ usum illustratum dederunt Lennep. ad Phalarid., p. 381 ed. Schæf.; Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 352 et 628, Blomfield. ad Æschyl.

Pers., v. 249; Held. in *Actis philologorum Monacc.*, t. II, fasc. 1, p. 27, Bremi ad Cornel. Nep. *Eumen.*, n. 3. De locutione *παρέχειν διατριβήν* vid. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 570; Boissonad. ad Eunap., p. 389 sq. (ubi vir doctissimus commodè laudat Nostri ep. 4, 160, Τοιοῦτον οὐ μὲτριαν παρέχει τὴν διατριβήν), et Held. ad Plutarch. *Vit. Timol.*, p. 377. Proxime Mon. ABD juncium scribunt *καθεκάστην* (in Mon. C vitiose legitur καθ' ἐκάστη) *ἱερομηνίαν*. — « Kalendis enim ipsis ludos ac varii generis spectacula præbebant. Julianus *Misopog.* [p. 339 C, ed. Spanh.] εἰργω τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἰσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμῆλην, ἔξω τῆς νεομηνίας [Petavius in vitis omnibus editionibus, quibuscum facium quinque codd. Monacc., scripsit *νομηνίας*]. Inde *ἱερομηνία* pro ludis ac supplicationibus [passim] apud Dionem Nicæum. Demostheni quoque in orat. contra Timocratem [in Oratt. Att. ed. Bekker. t. V, p. 17] sunt *ἑορτώδεις ἡμέραι*. Auctor Harpocratō [p. 195]. Hesych. [t. II, p. 26] *ἑορτάσμοι* [ubi vid. Hemsterhus. et Albert.] Gloss. *ἱερομηνία, sacri- mēnsis*. Maximus [imo Marinus] in *Proclo* [c. 19, p. 46 ed. Boissonad.] scribit hunc philosophum ultimam diem mensis, hoc est ἔτην καὶ νέαν sine cibo transegit, ὡς περ δὴ τὰς νομηνίας λαμπρῶς ἐπετέλει καὶ ἱεροπρεπῶς [ubi vid. Fabric. et Boissonad., p. 407]. » PETAV. — Cf. Duker. ad Thucyd. III, 56, vol. II, p. 546 sq. ed. Bip.

(84) *τῷ καταλαβόντι θάναθ' ὁμοίως*. Petavius in Notis suis citans hæc tacite scripsit τὴν θάναθ, adversantibus omnibus libris tam scriptis, quam editis. Articulum in talibus rectius omitti docuit Schæferus in *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 179. Addidit deinde idem Petavius: « Eleganter τὴν [sic] θάναθ καταλαβεῖν, id est locum ad spectandum opportunum. Sic etiam Theophr. ἀγοράζειν τὴν θάναθ [articulum Editt. non agnoscunt] dixit in *Eth. Charact.*, c. περὶ ἀναίτηχ. [c. 9, p. 14 ed. Ast.]: καὶ ξένους δὲ αὐτοῦ [leg. αὐτοῦ] θάναθ ἀγοράσας, μὴ δοῦς τὸ μέρος, θεωρεῖν. Sic enim recte Casaubonus olim restituit. »

(85) *Ὀυτός ἐστι*. Ita Monacc. omnes c. Rehd. Turn. et Petav. 1, 2, οὐτός ἐστι. Pseudo-Petav. οὐτός ἐστιν. In proximis Mon. E autōν οὐ superscr. φύσει.

(86) *Βαδίζων ἐπὶ τὰ κούρεια*. « Quod facere solent ob γελωτοποιῶν. Artemidorus lib. 1, cap. 23 [t. 22, t. I, p. 35 Reiff.]: Εὐραδῆσαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὄλην πλὴν [novissimam vocem Reiskium secutus jure expunxit Reiffus] Αἰγυπτίων θεῶν ἱερῶσι καὶ γελωτοποιῶς, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους ἔχουσιν εὐραδῆσαι ἀγαθόν [ubi conf. Rigaltii not. t. II, p. 41 sq.]. Asterius Hom. 4 [p. 57] vocat istiusmodi homines ἐξυρμένους πρὸς κόνδυλον. Qui in theatro alapis ac pugnis tundi se patiebantur, ob idque genas depilabant. Naz. *Stelit.* 1 [Or. IV, c. 78, t. I, p. 166 A, ed. Maur.]: Πάντως οὐ ποτ' ἂν ὑπερβαλλομένα τοῦ βράδιως, ἐκεῖ κατὰ τῆς [artic., quem habent editi., Petavius om.] κέρρης, τὰ γε τοιαῦτα παιζομένους καὶ παίζοντας. Et orat. 20 [Or. XLIII, c. 64, p. 820, A]: Καὶ τοὺς ἐπὶ σκηνῆς θανυμάζοι, ὡς ἡδεῖς τε καὶ φιλανθρωπούς, οὗτοι τοῖς δήμοις χαρίζονται, καὶ κινουσι γέλωτα τοῖς ἐπὶ κέρρης βραβίσματα καὶ φορημασι. » PETAV.

(87) *τῆς ἡμέρας πολλαίς*. In Rehd. pro τῆς ἡμέρας perperam scribitur τῆς ἡμετέρας. Locutionem τῆς ἡμέρας πολλαίς habet Noster etiam ep. 121. p. 257 D. Item ep. 130, p. 265 B, τῆς ὥρας πολλαίς. Inverso ord. ep. 29, p. 177 A, πολλαίς τῆς ἡμέρας.

(88) *Πάρεσι δὲ εἰς τὸν δῆμον*. Atque prodit in publicum. Plutarch. *Themistocl.* c. 20, ὁ δ' εἰς τὸν δῆμον παρελθών. Lucian. *Harmonid.* c. 2, t. IV p. 139 Bip.: ἐς τὰ πλήθη παριών. Vid. Wyttenbach. ad Eunap., p. 293.

(89) *Ἐπ' αὐτὸ τοῦτο*. Hoc ipso consilio. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.* p. 350, 385 et 481. Lobeck. ad Phrynich., p. 473. Noster ep. 38, p. 179, Οἴμαί σου τὴν

θεσπασίαν ψυχὴν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο (sed Codd. Monacc. 50 et 481, una cum Lips., præbent ἐπ' αὐτὸ τοῦτω. Ita exhibebant etiam Guelferb. et Monac. 476, in quibus sec. m. vulgatum lectionem superscripsit) *καταπαρθεῖται*, ἐφ' ᾧ (Guelf. cum Monacc. 481 et 490 ἐφῶ. Ed. Ald. ἐφῶ. Consentit Mon. liber 476; sed o in hoc Cod. a m. rec. in ras. scriptum. In Guelf. corr. ἐφ' ὁ) κοινὸν ἀγαθὸν ἀνθρώπων εἶναι. At Lobeckius laudans hæc l. c. nihil immutare ausus est, idque recte, cum in eodem verborum ambitu non raro uterque casus occurrat. Contra in ep. 129, p. 263, καὶ τοι — ἐπ' αὐτὸ τοῦτω κατέβην ἐπὶ θάλατταν, Guelf. a m. pr. habebat ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, a sec. autem corr. ἐπ' αὐτὸ τοῦτω. *De regn.* p. 12, ἄπει τοῖς ἐν ταῖς αὐλαῖς ὄπλοις ἐπὶ τοῦτω γρηῖσθαι, μὴ λάθῃ παρεσδύσα κολακεία, quo loco nihil variant mss. Cf. Ast. ad Plat. *Gorg.* p. 233. — Proxime Mon. E ἐπίδειξάμενος, o scripto supra ἄ, punctis deletoriis notato. Venet. A ἐπίδειξόμενοι.

(90) *Πρὸς πῖτταν ἀναξέουσαν παραβάλλεται*. Mon. D *πρὸς πῖτταν*, in marg. corr. *πρὸς πῖτταν*. Mon. E *παραβάλλεται*, superscripto *πρὸς*. *Παραβάλλεται* est Latinorum *se objicere* (cf. Cic. *pro Arch. poet.*, c. 6.), s. *perichitari*. Vid. Bæhr. ad Plutarchi *Vit. Philopæm.*, p. 52. Sic Noster ep. 4, p. 160, *πρὸς κύμα παραβάλλομενος*, ubi schol. cod. Mon. 481, *διαμαχόμενος, διαμιλλώμενος*, Guelferb. *ἀντιμαχόμενος*. Ep. 61, p. 204, οὐ γὰρ ἦν *πρὸς τὴν θρησκῶν χιόνα παραβάλλομενος* (schol. codd. Lips. et Mon. c. *μυθοκινδυνούοντα*, Guelferb. *μαχόμενον*) τοιαῦτα χαρίζεσθαι. Ep. 131, p. 266, *παραβάλλομενος* (schol. cod. Mon. c. *συγκρινόμενος*) ἐπὶ βασιλέων μαρτύρων. *Sensu contendendi, s. comparandi* hoc verbo usus est noster *Dion.* p. 41, ἀλλὰ πολὺ γε καὶ δεῖ *παραβάλλεσθαι* πρὸς τὴν τοῦδε πικρότητα. P. 62, καὶ οὐδ' ἐστὶν ἰδέα φιλομετρίας τινδὲς ἢ ποιήσεως, πρὸς ἦντινα οὐ διαίρομαι καὶ ἐπιδάγω (cod. Mon. 515 *ἐπιξάγω*) τὴν πείραν, καὶ ὅλα συγγραμμάτα πρὸς ὅλα ποιῶν, καὶ ταμναχίσις (codd. Mon. 476 et Vindob. *τεμαχίσις*) παραβάλλομενος (Cod. Mon. 87., ut supra, *παραβάλλομενος*, supra scripto *περι*).

(91) *Διακρυπτεται* *δεδιδαγμένω* κριῶ. Par. A *διακρυπτεται* u et ἱ scriptis supra η et ὄ, Venet. A *διακρυπτεται* cum obelo. Et sic videtur habuisse Rehd. a pr. m., in quo u et ἱ supra ras. correctæ sint. In marg. codicis Mon. A est gl. *κερατίζει*, a m. rec. ascripta. Hesych. s. v. *Διακρυπτεσθαι*: ἀντιμάχεσθαι κριῶς δὲ κριῶν. *Sensu translate* Noster ep. 57, p. 198, αὐτῷ *διακρυπτεται* τῷ θεῷ, ubi schol. codicis Guelferb.: *διαμάχεται* ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν κεραφῶν (legendum videtur aut κερασφόρων aut κερατοφόρων) ζώων, Monacensis autem supra cit.: *μάχεται*, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κριῶν τῶν τοῖς κέρασι πληττόντων κρυπτεται γὰρ ἐστὶ τὸ τῶν κέρασι πληττεται. De re apud Gregorium Naz. loco elegantissimo epist. 62, t. I, p. 819 ed. Bill.: Οἶον ἠγγόνισα ὡς σκαῖν ἴαν καὶ ἀπαίδευστον ἄνδρα σοφιστὴν ἐνουθέτησα, ὧ (rectius ed. Hagan. ὦ. Cf. Boissonad. *Anecd. Gr.* vol. I, p. 263, et vol. V, p. 279) τῆς ἀπονοίας, καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς παρομίας τῆς ἰδιωτικῆς ἐπαιδεύθη φαλακρὸς ὢν κατὰ κριῶν μὴ νυστάζειν ἀντιπρόσωπος, μᾶρδὲ σφηκίαν ἐγειρεῖν (ita cod. Bodl. Vulg. σφικίαν. Verbum ἐγειρεῖν in editi. deest) κατ' ἐμαυτοῦ, γλώσσαν πρὸς τὸ κακῶς λέγειν ἐτοιμοτέρα.

(92) *Πόρρωθεν εὐ μάλλιν τὸν πῖτυλον κατασείοντι*. Ad πῖτυλον Mon. A in marg. a m. rec. præbet gl. *κτυπητόν*, quæ vox in lexicis deest. De voc. πῖτυλος vid. Blomfield. Glossar. in Æschyl. *Sept. contr. Theb.*, v. 855. In Par. A male scribitur *κατασειουσα*. — « Quid sit πῖτυλον κατασειῖν, expedire facile nequeo. Cornarius κεφαλήν legisse videtur. Reddidi, qui eminus concinna quadam agitatione et capitis micatione fertur. Est enim πῖτυλος *μεμφαρογῆ, micatio*, cuiusmodi appareret in remotione

ἄροσι καὶ ὄσει. Erit igitur κατασειν τὴν πίνων in ariele caput identidem agitare, quod in coniscando, ἐν τῷ διαχυρίττεσθαι, facere solet. » PETAV.

(93) Ἐπιλείπει δὲ τὰ Μεγαρέων κεράμια. Barb. ἐπιλείπει. Venet. A κεράμια. Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 147. De re ipsa adisis Hemsterhus. ad Aristoph. *Plut.* v. 808, p. 274 sq.

(94) Τῆ γενναίας τινὲρ. Sc. κεραλή. Adfect. γενναίος de juslibet rei praestantia dici adnotavit Ruhnkenius ad Timaei Lex. Plat., p. 57 ed. Koch. Proxime Mon. A προσκατα — γυμνα (sic) c. lineola supra ras. ducta. Caeterum verbo προσκατάγγυμι lexica ditanda sunt.

(95) Τέμνεται δὲ καὶ κατατέμνεται. Mon. C τέμνεται — κατατέμνεται. Deinde idem liber καὶ οὐδὲν οὐ ἐφίσταται, οὐ. Sic etiam Flor. B, omisso tamen οὐ. Sed quod inserunt verbum ἐφίσταται, merum est glossema, e margine in textum illatum; linguae enim lex flagitareτ καὶ οὐδὲν, δ, τι οὐχ ἐφίσταται. Sana vulgata οὐδὲν (sc. ἐστίν), δ τι οὐ, nihil non (sit), i. e. omnia (sunt). Vid. Ast. ad Plat. *Alcib. I.*, p. 305; *Polit.* p. 614, et *Protag.* p. 62. sq.; *Matthiae Gramm. Gr.* p. 607 et 906. Mox Mon. C primitiis habebat ὀρώων. Post vero v abrasum.

(96) Ἡ γε καὶ προσάλλονται βλαύτης Ἀρτικῆς ἀκριδέστερον. « Cornarius: cui sane etiam insilium exactius ac certius, quam *Blautis Atticæ loco*. Frastira est. Licet enim βλαύτης Athenis locus quidam ita dictus fuerit auctore Hesych. et Polluc. *lib. vii.* cap. 22 [P. n, p. 749 ed. Hemsterh.], nihil tamen ad hunc locum facit. Quare προσάλλεται scribendum censeo, ut ea sit verborum ejusmodi sententia, hominem illum capite insilire accuratius et firmius, quam alius quisquam calcamento Attico. Est autem βλαύτη non modo γυναικείον σαρδάμιον, sed et virile ὑπόδημα, solea videlicet et calcuus depressior. Hesych. βλαύδες (corr. βλαύται) ἐμβάδες, κρηπίδες, σαρδάμια, ὑπόδηματα, et βλαύρια (corr. βλαύτια), σαρδάμια [ubi vid. Albert. t. I, p. 732]. Addit Phavor. σαρδάμια ἰσχνά. Gloss. βλαύτιον ὑπόδημα. Solea. Baxeas opinor appellat *Plautus Menæch.* [II, in, 40], et *Apul. xi Metam.* [p. 769 ed. Oudendorp.]. Nam baxeæ calcamenta sunt philosophorum, ut ex *Apul.* liquet, cum ait: *Nec qui pallio baculoque et baxeis, et hircino barbitio phisosophum fingeret.* Idemque ex 2 Flor. [N. 9, p. 36] colligitur. At ejusmodi etiam βλαύτια fuere. Hinc epigramma illud ap. *Suid.* [v. βλαύτη, t. I, p. 436]:
Ὁ σάλπιγξ καὶ ταῦτα τὰ βλαύτια, ποτρία Κύπρι,
Ἐγκείται Κυρκικοῦ σάβλα Ποσωχάρσος.

Ubi dicitur pro εγκείται leg. » PETAV. — In Rehd. ἦ γε ortum videtur ex ἦγε. Mon. A γ in ras. corr. offert. Deinde Par. ACD, Florr. AB, Mon. ABD, Vat. et Veneti AB exhibent προσήλωνται, Par. B et Barb. προσήλωνται, Venet. C προσήλωται, Mon. σή λ

E προσάλλονται (sic). Vulgatam soli tuentur Mon. ....

C et Rehd. Caeterum non est, cur pluralis verbi numerus, qui a voce κεράμια regitur, offendant, praesertim cum recentioris ætatis scriptores ab antiquo construendi more non abhorrent (vid. *Bernhardy Doctrin. Synt. Gr.* p. 418 sq., *Matthiae Gramm. Gr.* p. 599, §. 300, et *Held ad Plutarch. Vit. Emil. Paul.*, p. 280), et, quod hunc praesertim atinet locum, auctori noster, progressis verbis τέμνεται καὶ κατατέμνεται, ad quæ intelligenda est ἡ γενναία αὐτῆ κεραλή, pluralem numerum perspicuitatis causa prætulisse videatur. — Pro βλαύτης, quod in Par. B mutatum est in βλάττης, Barb. corrupte habet ἀπὸ ταύτης. Margini codicis Mon. A m. rec. addidit schol. βλαύτη εἶδος ὑπόδηματος. Dignum est, ut notetur, *calces saltatorum* a *Libanio* pro saltat. p. 585 vocari βλαύτας, quod ad sensum hujus loci obscuri bene ca-

piendum egregie facit. Dein Mon. E ἀρτικῶς ἦς scripto supra litteras ὡς quæ punctis deletoriis notantur. In Par. B ἀκριδέστερον superscriptum.

(97) Τῆς εὐτυχίας ἐμυνοτὸν ἐμακάρισα. Τῆς in Rehd. a pr. m. supra lin. positum. Mox Par. B et Vat. in textu habent αὐτὸν (voluit fort. librarius αὐτὸν), in marg. γρ. ἐμαυτὸν. Vid. *Adnotat. ad c. 2, p. 64.*

(98) Δυναίμην. Mon. E δυναίμην, at supra et scripto.

(99) Εἰς τοῦτο τῆς τόλμης. Mon. BD articulum omittunt. Nom male (vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 279-281, et *Bremium ad Lys. Orat. ælect.*, p. 22); Noster supra c. 14, c. init., εἰς ἀπρον εὐτυχίας, ubi cf. not.; præstat tamen h. l. vulgata. Ita infr. c. 14, p. 78, εἰς τοῦτο τῆς φύσεως. C. 18, p. 81, κἀν τοῦτο τῆς ἡλικίας. *De Provid.* p. 90, m. supra lin. positum. *Aristoph. Nub.* v. 510, εἰς βιβὸ τῆς ἡλικίας. Similiter *Synes. De regn.*, c. 32 init., ἐναυθα τοῦ λόγου. *Ep.* 157, p. 273, ἐναυθα ἦθη τοῦ λογισμοῦ γινόμενος. — Tum Mon. E et Rehd. προήγαγε.

(1) Ἐμοὶ δὲ τῆς κείρας οὐτα δεῖ, μήτε εἶδος. *Petav.* 2 peripram habet μήτε pro οὐτα, ejus particulae primam syllabam in Mon. A sec. m. in ras. correxit. — « *Lucian. Περὶ τῶν ἐπι μισθ.* [t. III, c. 1, p. 215 Bip.]: Οὐ γὰρ ἐν ἀνάγκῃ μὴ ἡ κείρα ἐγένετο. μὴ δὲ, ὡ θεοί, γένοιτο. » *Petav.* — Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 723 (ubi in verbis ex *Diog. Laert.* v, 12, 275, allegatis male excusum est μὴδὲ ἔστατ pro οὐδὲ ἔστατ) *Boissiad. ad Aristænet.* p. 598., *Brem.*, et *Schæfer. ad Demosth.* in *Schæferianæ Apparat.* t. I, p. 527 sq.

(2) Ἐτερον αὐτοῦ τὸ παρμύγσδες ἀγαστέρ. *Flor. B, Mon. A et Vat.* αὐτό. Ἐτερός τινος h. l. est *diversus ab aliquo.* Vid. *Stallbaum. ad Plat. Euthyphr.*, p. 63, et *Matthiae Gramm. Gr.* p. 680. Deinceps Mon. E habet ἡ superscripto δ. De verbo ἀπολείπεσθαι. s. λείπεσθαι, cum genitivo constructo vid. *Matthiae Gramm. Gr.* p. 672 sq. et C. F. *Hermann. ad Luciani libell. Quomodo histor. conscribi oport.*, p. 279 seq. *Coil. Aristænet. i.* 24, p. 106 ed. *Boiss.*, *ibique Bast.* p. 543, *Basil.* M. *De gentill. libris utiliter legendis*, t. II *Opp.* p. 184 ed. *Garu.*; c. 24, § 94 ed. *Sturz.*, et *Long. Past.* p. 29 et 98 ed. *Schæf.*

(3) Πινδάρου. In marg. codicis Mon. A exstat hoc schol., ab antiquiore manu ascriptum: Φησὶ γὰρ οὗτος (*Olymp.* v, 53. seqq. ed. *Heyn.*; v, v. 2^a sq. ed. *Bæckh.*):

— — — ὄγι-
εντα (cod. ὄγησεντα) δ' εἰ τις δίδω
Ἄρδει, ἐξαρκίων (cod. ἐπαρκίων) κτεάτεσσι
(cod. κτεάτεσι), καὶ
Εὐλογίαν προστιθεὶς, μὴ ματεύ-
ση θεὸς γινέσθαι.

Vid. *Bæckh. ad Fragm. Pindar.*, t. II, p. π, p. 652. Vocis εὐχῆς novissima syllaba in Rehd. a corr. m. in ras. posita. In proximis Barb. pro ζῆν viliosè scribit ζεῖν et Mon. CE atque Rehd. ἐχομεν pro ἐχωμεν. Deinde Mon. E αὐτὸ (pro ἀπὸ) τῶν οἰκίων. De locutione ἐν καλῷ τῷ θεάτρον vid. *Lobeck. ad Phrynich.*, p. 280. *Aristoph. Thesmoph.*, v. 292,

Ποῦ, ποῦ καθίζωμαι ἔν καλῷ, τῶν ρητόρων
Ἴν' ἐξακούω;

Mox *Flor. B ἀκροατὰ τῶν γινόμενων* (pro τῶν δεικνυμένων). Ἀκροατὰ et θεατὰ junguntur etiam a *Gregor. Naz. Or. IV.* p. 144 B, ut a nostro (*De Provid.*, p. 129; *De insomn.*, p. 145; *De regn.*, c. 28, p. 51), *Xenoph. Memorab.* II 1, § 31, et *Symp.* II, § 2, aliisque θεάματα et ἀκροάματα s. ἀκούσματα.

(4) Κἀν χωρηῆσαι δέη. Mon. E χωρηῆσαι. De verbo χωρηεῖν, quo sapius noster utitur, vid. *Wolf. ad Demosth. Sept.* Proleg. p. lxxxix, et

Creuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 321, sq. Tum Venet. AC δία, item Rehd., in quo a m. divers. δέη in δέοι mutatum est. Flor. B exhibet δέθη. Mox pro ἐπιδόσεις, largitiones, s. pecuniarum collationes (vid. Behr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 100) in Mon. C male scribitur ἐπιδόσεις. Pro αὐτῇ Flor. B vitiose habet αὐτῆ. Mox Mon. A οὐσι pro ὑπάρχουσι. Mon. E τοῖς ὑπάρχουσι, superscriptum τοῖς οὐσι.

(5) Τοῦ δαιμονίου δὲ ἀντιπνεύσαντος. Ad τοῦ δαιμονίου Mon. A in marg. a m. rec. habet gl. τῆς τύχης. Dein Mon. C mendose ἀντὶ πνεύματος. Ἀντιπνεῖν, quod est Latinorum *reflare*, egregie illustrat Ruhnken. ad Rutil. Lup., 122 sq. Exemplis a viro summo collectis addam Marin. *Vit. Procli*, c. 15, p. 12 ed. Boisson., πνευμάτων τυφωνείων ἀντιπνεύοντων τῇ ἐνὸνίμω ζωῇ. Eustath. *Hysm.* vii, p. 265, Ὁ τύχης ὀλης (postremum vocabulum tres codd. Monacc. omittunt) ἀντιπνεύουσας ἤμιν. Pro ἐπιλείποντων Flor. B, Monacc. ABCD, Par. C et Venet. A præbent ἐπιλείποντων. Par. D ἀπολείποντων, supra scripto γρ. ἐπι. Vat. ἀπολείποντων. Sed mutatione non opus; solet enim non raro aoristus cum præsentii jungi (vid. Buttmann. *Gramm. Gr.*, § 124, 5, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 948 sq., Behr. ad Plutarch. *Philopæm.*, p. 45, coll. Nostro *De regn.*, c. 21, p. 39, infr., et c. 22, p. 41). De differentia verborum ἐπιλείπειν et ἀπολείπειν eorumque permutatione disputavit Werferus in *Actis Philologorum Monacc.*, t. I, p. 85 seqq. Noster *Catastas. dict. in maxim. barbarorr. excurs.*, p. 209 (in ed. perperam excus. 301), Καὶ τοι καὶ τὸ ἐακρῆεν ἐνίουσι — ἐπέλειπεν. Plura dabit Bæhrus ad Plutarch. *Pyrh.*, p. 221.

(6) Ὁ μῆδενὶ τῶν θείων ἀνδρῶν παρεγένετο. Ita recte Par. AC, Flor. B, Mon. A, Vat. et Venet. A; reliqui cum edit. vitiose παρεγένετο. Cf. Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 260, et quos supra laudavi ad Formulam οὕτως δαί, μήτε δέοι.

(7) Ἀκασσι. Flor. B ἀκασσι. Venet. C λιμός, ἀκασσι. Pro θαυμαστοποιός in Barb. errore iurifico scriptum θανατοποιός. De variis θαυμαστοπιῶν generibus consule Casauboniana, p. 52 sqq., et Casaubon. de tragœd. et comœd. in Gronov. *Antiquitatt. Græc.* tom. VIII, col. 1610. Mox Flor. A ἀπερυθρίασαι, neglecto ν ἐφελκ. De hoc verbo, quod significat *erubescere desinere*, vid. Blomfield. *Glossar.* ad Æschyl. *Sept. advers. Theb.*, v. 480, p. 168. Noster *De Provid.*, p. 92, Εἰς δὲ τις αὐτῶν ὁ μάλιστα ἀνδρείωτατος ἀπερυθρίασε πρὸς ἄπν. *Ibid.*, p. 119, B — ἀπερυθρίασαι τοῖς βαρβάρους συνέκλειτο. Jo. Chrystos. *De sacerdot.* ii, 4, § 112, Ψυχή γὰρ ἐπειδὴν ἅπας ἀπερυθρίασαι βιασθῆ, εἰς ἀναληξίαν ἐκπίπτει. Dein pro vulg. ἐν τῷ λογίῳ cum Mon. CBD et margine Florentini A recepi ἐν τῷ λογιῳ (Par. D habet λογίῳ, et superscr.), idque protulit etiam Oudendorpius ad Thom. Mag., p. 579 sq., ubi hæc Nostri laudantur, e cod. Leid. pr. Ἀποδοῦναι (in Par. D supra scriptum γρ. δύναι) est reddere, quasi *debitum exhibere*, vid. Wyttenbach. ad Juliani *Or. in Constant. laud.*, p. 211 ed. Schæfer., et Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 84, sq.: Σχεδιάσαι (Attic. αὐτοσχεδιάσαι), nostram *ans dem Siegreife entfallen*, illustrant Pierson. ad Mær. *Attic.*, p. 46 sq., Gottleber. ad Plat. *Menex.*, p. 20, Stallbaum. ad Plat. *Eutyphr.*, p. 33.

CAP. XIV.

(8) Πρέπειν πολὺ μᾶλλον ἀνδράσι ἢ γυναιξὶ τὴν κόμη. Mon. C ἀνδράσιν. De re vid. supra, c. 3, p. 65. Aliter Paulus apostol. ep. I ad Corinth., c. 11, v. 14 sq.: Ἡ οὐδὲ αὐτῆ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾶ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστι; Γυνή δὲ ἐὰν κομᾶ, δόξα αὐτῇ ἐστίν, ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δίδοται αὐτῇ.

(9) Πῶς οὐ. *Nonne*, vid. Annotat. ad *Or. de regn.*, p. 296. Mon. A verba οὐ τοῖς οὐσι ab al. m. superscripta habet. Pro τοῖς φανεροῖς Mon. C legit τοῖς φαιδροῖς.

(10) Ὁ γάρ. Mon. CE ὁ γάρ. Rehd. ἔχοντος; (sic). In eodem libro γο in ras. correctum.

(11) Ἀμέλει. Margo codicis Mon. A (a m. rec.): τοιγαροῦν ἀντὶ τοῦ μή σοι μελέτω, ὅτι καὶ φύσει, quæ Suidam redolent.

(12) Καὶ φύσει καὶ νόμῳ. Vocc. φύσις et νόμος sæpe sibi opponi monuit Boissonad. ad Aristænet., p. 656. Sic etiam *De insomn.*, p. 152: Πῶς ἂν οὐν ἐν τοῖς ἀνομοῖσι καὶ φύσει, καὶ νόμῳ, καὶ πάθει, ταῦτά ἂν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφανίζοιτο;

(13) Πᾶσι καλόν. Mon. E καλὸν πᾶσι. Mox pro τοῖς αὐτοῖς. Mon. D iotacismi vitio exhibet τῆς αὐτῆς. Mon. B τῆς αὐτῆς, οἱ οἱ superscr. pro ἡ ἡ.

(14) Λακεδαιμόντι γάρ. «Historiam lege apud Herodotum in *Clio* [c. 82]. Meminit et Strabo lib. viii [p. 577 sq. ed. Almelov., t. III, p. 251 sq. ed. Tzsch.] Valer. Max. lib. iii, cap. 2. » ΠΕΤΑΥ.

(15) Μετὰ Θυρέαν — πρὸ Θυρέας. Ita Rhed. cum vulgatis libris. Par. D habet μετὰ Θυρέαν at pro ε superscr. — πρὸ Θυρέας: αὶ pro ε superscr. Reliqui μετὰ Θυραίαν — πρὸ Θυραίας. In Mon. C est *προθυραίας*. De hac scripturæ discrepantia vid. Wasse et Daker. ad Thucyd. iv, 56, t. III, p. 435, Bip. Præstat vulgata. Vid. Tzschuck, ad Strab. l. c. et Siebelis ad Pausan., t. I, p. 238. Cæterum μετὰ Θυρέαν — πρὸ Θυρέας brevier dictum pro μετὰ τὴν ἐν Θυρέῳ μάχην πρὸ τῆς ἐν Θυρέῳ μάχης, vid. Schæfer. ad Tyrwhitt. Dissertat. de Babrio in *Fabulis Æsopicis*, curante Fr. de Furia, p. cxc sq., et ad Plutarch. *Vitas*, vol. V, p. 33, Lobeck. *Aglaoph.*, t. II, p. 1191, infr. De ipsa pugna adisis etiam Pausan. u, 38, 5, coll. Plat. *Phodon.*, p. 53, Wyttenb. — Tum Venet. A male ἐκόμισαν. Mon. C et Venet. C ἐκόμισαν in ras., η ex i enato.

(16) Συχνά. In Par. B corr. συχνοί. Barb. dat συχνοί.

(17) Πανταχοῦ. Flor. B πανταχῇ, confusione haud infrequenti. Vid. Annotat. ad *Or. de regn.*, p. 201 sq., ubi dictum est de permutatione vocabulorum πολλαγοῦ et πολλαχῇ. Pro τερπὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Mon. C habet περὶ τ. ἐπι μελ.

(18) Οὐ γὰρ ἔστιν. Flor. B οὐτε γάρ. Sed mutatione non opus. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 123. Scripsi οὐ γὰρ ἔστιν, accentus ratione id postulante. Vulg. οὐ γὰρ ἔστιν. Mon. E pro ἡ τις dat εἰ τις. Rehd. in contextu εἰ τις, in marg. a m. al. γρ. ἦτις. Mox Flor. B τῷ εὐρῳ pro εὐρῳ.

(19) Ὅτι μὴ κατ' ἀπαισίον τινα — συμφορᾶν. Ὅτι μὴ (vulg. δ, τι μὴ. In adnotat. Petavii σφάλματι μνημονικῶ scriptis Et μὴ) est nisi. Vid. Sturz. ad Basil. M. ad adolescentes *Orat.* § 33, p. 48, Hermann. ad Viger., p. 849: Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 602; Fritsch. *Quæst.* Lucian., p. 25. Cf. noster *De insomn.*, p. 148; ep. 101, p. 259; ep. 61, p. 204. — «Quod olim contigisse scribit Codinus in Constantinop. [p. 14 ed. Lambec.]: Τῆς Ἀφροδίτης τὸ ἀγάλμα πλάττουσι κτένα φέρον [Lamb. legit τὸ ἀγ. κτένα φέροι]. Ἐπειδὴ συνέθη ποτὲ ταῖς τῶν Ῥωμαίων γυναιξὶ κνήφην λοιδώθην γενέσθαι, καὶ εὐρομένων πασῶν γηγόνων ἀταλάς οἱ κτένες ἀχρεῖοι, εὐχαμένως δὲ τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατριχυθῆναι, τιμῆσαι τε αὐτὴν ἀγάλματι κτένα φέρουσαν [Lamb. ἀγάλμασι κτένα φέρουσι, puncto apposito] πλάττουσιν αὐτὴν [Lamb. πλάττουσι δὲ αὐτὴν], καὶ γίνετον ἔχειν· ἐτι δὲ καὶ ἀρβένος καὶ θηλειᾶς ὄργανα. Quæ postrema depravatissima sunt. Expurgo πλάττουσιν αὐτὴν, et ἔχειν. Tum pro εἰ lego εἰτι δὲ, vel ἔχει δὲ. » ΠΕΤΑΥ.

(20) Τι καὶ τοιοῦτον. Referuntur hæc ad prægræσα ἀπαισίον τινα καὶ ἀποτρόπιον συμφορᾶν. Nam generis mutatio haud inusitata. Vid. Jacobs. ad Achill. *Tat.* p. 543, Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 436, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 819, § 439.

(21) Ὁ χρόνος ἤνεγκεν. *De insomn.*, p. 151, ὡσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος ἤνεγκεν. Ep. 57, p. 198,

ὁ πάλοι χρόνος ἤνεγκε τοὺς αὐτοὺς ἱερέας τε καὶ κριτάς.

(22) Ἐγὼ γὰρ οὐτε εἶδον, οὐτε ἤκουσα. Flor. B. ἐγὼ μὲν. Deinde Par. C, Vat. et Venet. A, οὐτ' εἶδ., οὐτ' ἤκ. Οὐτ' ἤκ. Exstat quoque in Mon. C. Cf. ad *Or. de regn.*, p. 267.

(23) Γυνὴ μὲν γὰρ οὐδέμια. Mon. C pro μὲν γὰρ scribit δέ. Veneti. BC μὲν non agnoscunt. Mon. AE om. γὰρ, quod in Venet. A deletum est. Tum Mon. C οὐδὲ μία. Dein Flor. B τῶν ἀπαιτώνος (sic) pro τῶν ἐξ αἰώνος. — Aristot. in *De hist. anim.*, cap. 11 [10, 7, t. I, p. 111 ed. Schneid., cujus vid. Adnotat. t. III, p. 151; vol. I, p. 518, col. 1, l. 30 ed. Bekker.], Plin. lib. xi, c. 37 [47, t. I, p. 615, Hard.]. Meminit et Zonar. ad Can. 17. Conc. Gangr.) PETAV.

(24) Οἱ κεκρύφαλοι. Margini libri Mon. A m. rec. allevit gl. σουδάριον (corr. a supra ov). Κεκρύφαλος sc. est *Haarnetz*, *Haube*. Vid. Böttiger. *Archäolog. Mus.* 1, p. 23. Noster ep. 3, p. 158, ἀλλ' ἐν φοινικίδι (sc. ἦν ἡ ἀδελφιδῆ) καὶ τότε, καὶ διαφανῆς ὁ κεκρύφαλος, καὶ χρυσά καὶ λίθους ἐξήρητό τε περιέκειτο. Hom. *Iliad.* xxii, 468 sqq. :

Τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς γέε δέσματα σιγαλόεντα,
Ἄμικτα, κεκρύφαλόν τ' ἠδὲ πλεκτήν ἀναδέσμην,
Κρήθεμνόν θ', κ. τ. λ.

Agathias epigr. v. 9-10 (in Brunck. *Analect.*, t. III, p. 35) :

Ὅφρα σοι ἐκτελέσαιμι καὶ ἀργυφῆν ἀναδέσμην,
Καὶ λιθοκολλῆτων ἀλέγματα κεκρυφάλων.

Paulus Silentarius epigr. xxxiv, 1-2. (Ibid., t. c., p. 81) :

Κεκρύφαλοι σφιγγουσι τῆν τριχα; τήκομαι οἱ-
στρω.]

Ῥεῖς πυρροφόρου δεικτελορ εἰσορόων.

Cf. ejusdem epigr. xvii, 1-2. (Ibid., t. c., p. 76), Antipat. Sidon. epigr. xxi, 3-4. (Ibid., t. II, p. 14), epigr. xxvii, 4 (Ib., t. c., p. 13), et epigr. lxxxii, 4 (Ib., t. c., p. 28), Arch. epigr. v, 1-2 (Ib., t. c., p. 92), et epigr. ἀδσπ. cxv, 2 (Ib., t. III, p. 173).

(25) Διὰ τούτων ὄρωσιν. Mon. E διατούτων. Ita correctum quoque in Mon. C ex diaτούτων. Venet. B habet ὄρωσι καὶ δι' ἐλαχίστης cum lacuna magna sine nota. Eadem lacuna patet in Venet. C.

(26) Νόσον τινὰ ταύτην νοσεῖ. Est hic *fere ejus morbus*, vel, ut nostrates dicunt, *so ist das so ihre Krankheit*. Τινὰ enim h. l. est *fere*. Vid. Ast. ad Plat. *Sympos.*, p. 204, et ad ejusdem dialogi interpretationem Theotisc., p. 265. In Mon. A ultima vocis νόσον a m. sec. in ras. correcta. Mon. E dat νοσεῖ et supra corr. νόσον. Par. C et Vat. νοσεῖ, in marg. γρ. νόσον Venet. A νόσον, in ora γρ. νοσεῖ. Mon. A νόσον. Sed νόσον vocis Græcismus usitatissimus est. Vid. Frotcher. ad Xenoph. *Hieron.*, p. 28, et Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 744 sq. *Æschyl. Prometh.*, v. 384 :

Ἐα με τήνδε τὴν νόσον νοσεῖν.

Philod. Jud., t. II, p. 305, ed. Mangey., νόσον θήλειαν νοσεῖν. Similiter accusandi casum verbo νοσεῖν addidit noster ep. 104, p. 244, τὸ ἄσθμα νοσεῖ. Ep. 154, p. 292, οἱ νοσοῦντες ἐπιληψίαν.

(27) Εἰς τὸ περικλὸς ἐπαπέροχεται. Flor. B ἐρχεται. Ep. 72, p. 218, εἰς τὴν φύσιν ἐπανελεύσεται. Ep. 67, p. 211, εἰς τὴν ἀρχαίαν χρεῖαν ἐπανελεύσεται.

(28) Ἄξιον ἀνδρας καλεῖν. Ad ἄξιον intell. ἐστίν, itemque post οὐ ῥάδιον. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 152. Cf. cap. seq. init. Ἄνδρας h. l. sensu eminenti dicitur (vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 311, et Jacobs. ad *Philostat. Sen. Imag.*, p. 557). Noster ep. 132, p. 268, Ζητῶ δὲ ἀνδρας ὀλίγους, οὐ ψευδομένους τὸν ἀνδρα.

(29) Δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο. Δι' in Par. C et in Vat. omissum; restitutum in Marg. Verba γὰρ τοῦτο desiderantur in Mon. E; a Par. D abest τοῦτο. Pro

εἰ καὶ μὴ Flor. A optime legit καὶ εἰ μὴ. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 135, et Schæfer. *Apparat. crit. et exeget.* ad Demosth., t. I, p. 548.

(30) Γεωργῶν παίδες. Vid. ad c. 11, init. Mox pro vulg. συνιέντες, quod Rehd. a corr. m. habet, et Par. ACD, Flor. AB, Barb. Mon. ABCD, Vat. et Venetis ABC reduxi συνιέντες. In Mon. B superscr. ἡ συνιέντες. Cf. infr. c. 16, p. 80 A. Quod sequitur ὡς Par. A om. Tum Mon. E dat ἀίρεσθαι pro ἀίρεσθαι. Venet. A. ὅσα δὲ (in Mon. A δὲ videtur erasum) μὴ pro ὅσα μὴ. Proxime Venet. C scribit παρ' αὐτῶν. Deinde Mon. A ἰσχύει pro ἐξισχύει. In seqq. Par. et Vat. alio ordine κοινῶς καὶ χάρειν αὐτὰ ὄπ. Cæterum cf. Wyttenbach. ad *Plutarch. Opp. Mor.*, t. I, p. 52.

(31) Περφύρασι. Mon. C περφύρασι. De hac permutatione vid. Elmsley ad Euripid. *Bacch.* v. 858, et mea ad *Or. de regn.*, c. 9, p. 192. In proximis Mon. A habet παραπλήσιως, ὡς, ὡς ὡς a m. sec. in ras. corr. Deinceps Barb. ἐνεῖ, μοί superscr. Προφύρα. Mon. E suo more perperam legit ἐξφύρα. Vid. ad c. 7, c. fin. Tum Par. A οὐχ om. De usu verbi ἐπανορθῶν adnotavi ad *Or. de regn.*, p. 148 sq. Adde Stallbaum. ad Plat. *Eutypbr.*, p. 60 sq.

CAP. XV.

(32) Λακσδαμορίων. Vid. c. 3, p. 65, ibique PETAV.

(33) Ἄξιον. Sc. ἐστὶ. Vid. ad c. 14, p. 78. Mox pro ἡσυχῶτων in Venet. C perperam scribitur ἡσκηῶσι.

(34) Δι' αὐτὸ τοῦτο. Mon. A δι' a m. sec. in ras habet.

(35) Τριχες κὰν τοῖς ζωσιν ἐστι νεκρόν. Κὰν obtulerunt Mon. A et Rehd. Vulg. κὰν. Tum Flor. B, Mon. A, Par. C, Vat. et a corr. m. Flor. A et Venet. A una cum marg. Petavianæ 2, scribunt εἰσι νεκρόν, neque aliter legit Hadr. Junius in codice quodam laudato in Commentario suo *De coma*, cap. 4, p. 494, ubi h. l. in censuram vocavit. Sed cum statim sequatur ἀβουσι, tamen vulgatum ἐστι, utpote a prædicato pendens, non mutandum videtur. Eadem construendi ratione utitur noster *De Provid.*, p. 94: Οἱ δὲ στρατιῶται κύκλος ἄλλος ἔχεται τούτου. Plura collegerunt exempla Matthiae *Gramm. Gr.*, p. 606, Bernhardt *Syntax.*, p. 421 sq., Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 359, et Walzius meus ad *Arsen. Violet.*, p. 335. Mon. B dat ὅτι cum ἐστὶ supra-scripto. Par. autem B, Barb. et Mon. D ὅτι. De re vid. c. 5, p. 67. — Αβουσι h. l. pro ἀβουσι positum, de quo usu apud Nostrum sæpius obvio dixi ad *Or. de regn.*, p. 349. — Aristot., 3, *De histor. anim.*, cap. 11 [10, 9, t. I, p. 113 ed. Schneid., vol. I, p. 518, col. 2, l. 20-23]: Αβύονται δὲ αἱ τριχες ἐν τε νόσοις τισίν, ὅσιν ἐν ταῖς φθίσει μᾶλλον, καὶ ἐν γήρα καὶ ταβνιώτων, καὶ σκληρότερα γίνονται ἀντὶ μαλακῶν. At Arnobius fieri hoc posse negat lib. v [c. 14, fin.]. *Hocine (ait) quisquam admisit, aut credulitatis assensione firmavit, pilum in mortuo crescere* [ad quem locum cf. Elmenhorst. et Orell.].? PETAV.

(36) Διατεθρόληται. Ita vetustissimi libri, Par. AB et Flor. A; reliqui, sicut editi, minus recte διατεθρόληται. Vid. C. E. Christoph. Schneider. ad Plat. *Civil.*, vol. I, p. 103 seq. et vol. III, p. 95; coll. Baiter. ad Isocrat. *Paneg.*, p. 57, et Ast. ad Plat. *Phædon.*, p. 537 et 606. Prætulit etiam Vir Cl. Dindorfius in Themistio suo simplex λ; duplicatum retinuit Held. ad *Plut. Emil. Paul.*, p. 257. Item in Nostro *De Provid.*, p. 122. Par. AB recte offerunt θρυλούμενα et p. 124, θρυλούμενον. Itemque *De insomn.*, p. 139, unus Monac. 490, πολυθρυλούτους. Ep. 4, p. 164, πολυθρυλήτων. Guelferbyl., Mon. 50 et a m. sec. Mon. 481, ep. 5, p. 167, θρυλούμενην. Mon. 50, ep. 79, p. 226, Guelf. atque Lips. c. Mon. 50 et 515, θρυλεῖ, ep. 105, p. 249, Guelf. et Mon. 50, θρυλούμενος, iidemque libri ep. 109, p. 252, θρυλούμενον. — Mox pro κουρίας,

Par. B scribit *κουρελας*. De locutione *ἐν χρίῳ κουρίας*, quam ex Nostro laudat Thom. Mag., p. 318, vid. Lobeck. ad Phrynich, p. 60. Proxime Par. C dat *ἐς νέωτα* pro *εἰς ν.*

(37) *Κόμην καὶ πάγωνα βαθύ*. Noster cap. seq. init. γένειον βαθύ. Lucian. *De merced. cond.*, c. 25, t. III, p. 247 Bip., *πάγωνα* *ἔχεις βαθύ*. Gregor. Naz., Or. v, p. 150, οἱ τὰς βαθείας ὑπήνας ἔλκοντες. Cf. Heusinger. Indic. ad Julian. *Cæs.* v, βαθεῖα ὀπήνη, Wagner. ad Alciph. III, 55, p. 167; Wyttienbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 344, et C. F. Hermann. ad Luc. libell., *Quomodo histor. conscribi oport.*, p. 123. Deinde cum Par. B scribe *ἤνεγκεν*.

(38) *Ἐλλκυσεν*. Mon. E *ἐλλκυσεν*.

(39) *Τῶν δὲ τὰς καλλίστας τε καὶ μεγίστας νίκας ἀνηρημένων*. Pro *μεγίστας* in Mon. BD est *μεγάλας*. De locutione Herodotea *νίκας ἀναιρεῖσθαι*, qua summopere delectatus est Pausanias, dixi ad *Or. de regn.*, p. 279, et in *Additament.*, p. 190. Præposit. ὑπὲρ ante τῆς ἄλλης Ἑλλάδος Mon. C, Par. C et Vat. om. Ἄλλη h. I. idem significat, quod λοιπὴ. Vid. Boissonad. ad Philostrat., p. 541, et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 376. Mox pro *ἐπιλανθάνεται* λέγω δὲ Μακεδόνας, Flor. B habet *λανθάνεται*. *μακεδόνας τε λέγω καὶ*, etc. Δὲ, quod Par. A omittit, h. I. est *scilicet*. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 90. Proxime Mon. C pro *συναναθάνας* legit *συναναθάτας*. De verbo *συναναθαίνειν* videsis Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. IV, p. 166.

(40) *Ὅρ οὐκ ἐγένοντο μόνοι Ἀακεδαιμόνιοι*. « Imo Alexandro sæpe infesti. Curt. lib. v [vi, c. 1], Alludit ad donarium et spoliurum inscriptionem, Ἀλέξανδρος ὁ Φίλιππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων. Plutarch. [*Vid. Alex. M.*, c. 16]. » PETAV.

(41) *Ἐν Ἀρβήλοις*. Venet. BC in Ἀρβύλη. Paulo post cum Mon. BD scripsi *προσαγορεύσειεν* c. v *ἐφέλιχ*. Ad *πονηρὸν* intell. τι vel χρέμα. Vid. ad c. 9, p. 72. Mon. E in contextu habet αὶ τήχιας ε supra a scripto, ut fiat *τρίχες*; in marg. ἡ κόμη, quod in Mon. A textum invasit. Dein Barb. et Rehd. pro *πανδημει* exhibent *πανδημ*, quam veram huius vocis scripturam esse censet Sturzius *De adverbis Græcorum* in t et ei exeuntibus p. 6 et 14. Eandem laudat Blomfield. in *Glossar. ad Æschyl. Sept. c. Theb.*, v. 284. Cf. Annotat. ad c. 46, p. 80 B. De forma *πανδημει* plura dedit exempla Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 299. Vid. etiam Buttmann. *Ausführliche Gr. Gramm.*, II, 2, p. 343 sq. Tum in Mon. E perperam legitur *ξηράμειοι*. (vid. ad c. 7, p. 71 A, et 14 fin.) pro *ξυράμειοι*. De forma *ξυρομαι* vid. Schæfer. ad Long., p. 401 sq., et Lobeck. ad Phrynich. p. 205 infr. Altera forma *ξυρῶ* occurrit cap. seq., p. 80, οὔτοι — *πανδημει* τοὺς Μακεδόνας ἐξύρθησαν.

(42) *Μετὰ Θεοῦ καὶ τύχης καὶ ἀρετῆς*. Beving. : « Afle, nempe capillis derasis, Macedones Persis evasere superiores. Loco τύχης igitur legendum τέχνης. *Catastas*, p. 299 [300 C ed. Petav. 2.]: Τὸ μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ τῇ βίωμῃ, καὶ τῇ τῶν ὀπλων ἐμπειρίᾳ. » Sed fallitur vir doctus. Ita etiam Noster *De Provid.*, p. 106, οὕτως ἡμῖν Θεὸς καὶ τύχη περιτίθησιν ὡσπερ προσωπεῖα τοὺς βίους ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ κόσμου δράματι. Crates Cynic. *epist.* V, in *Notices et Extraits des Mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. II, p. 21 : Πράττων δὲ οὐδὲν οὐδέποτε ἀνευ Θεοῦ καὶ τύχης. Marcus Antonin. *De rebus suis*, I, 17, p. 34, Πάντα γὰρ ταῦτα θεῶν βοηθῶν καὶ τύχης δέσται, ubi vid. Gatak., qui bene observavit. Marc. Antoninum expressisse videri quod Plat. *De legg.* I, IV, p. 709, B [Ὁς Θεὸς μὲν πάντα καὶ μετὰ Θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τὰνθρώπινα διακυβερνῶσι ξυμπαντα.]

(43) *Ὁς ὁ τοῦ Λάγου Πτολεμῖος ἐνέγραψεν*. Artic. ὁ Rehd. a m. al. habet. Venet. BC dant *λαγού*, Barb. *λόγου*, item Rehd. a m. pr.; post vero

corr. *λάγου*. Par. A, Mon. A et Vat. *λάγω*. Venet. A *λαγώ*. Deinde *receptum* ex Flor. B *ἐνέγραψεν* (Par. ABCD, Flor. A, Barb. et Mon. BCD cum Vonetis AB dant *ἐνέγραφεν*. Vat. *ἐνέγραφε*). Ita Arrianus *Expedit. Alexandri* Proem. init. : Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου ὄσα μὲν ταῦτά ἄμφω περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου ἐνέγραψαν, ταῦτα ἐγὼ ὡς πάντῃ ἀληθῆ ἀναγράψω, quem locum haud dubie nositer respexit. Vulgo συνέγραψεν. Rehd. συνέγραψεν, φ supra ψposito. Mon. A συνέγραψεν. Venet. A συνέγραφέ. De Ptolemæo Lagi filio, qui ipse Alexandri Magni, sub quo militarat, res gestas memoriæ prodidit, conf. G. J. Voss. *De historicis Græciæ*, I, 1, c. 10, p. 60 sq. ed. alt. in Flor. B παρῆν, quod aberat, sec. m. ante ἠπίστατο inter versus restituit.

(44) *Ὅτι δὲ βασιλεὺς ἦν*. — *οὐκ ἐψεύδατο*. Sumptum id ex Arrian., I. c. § 3, ubi hæc sunt, Ἄλλ' ἐμοὶ Πτολεμαῖος τε καὶ Ἀριστόβουλος πιστότεροι ἔδοξαν ἐς τὴν ἀφήγησιν· ὁ μὲν, ὅτι συνεστράτευτος βασιλεὺς Ἀλεξάνδρῳ, Ἀριστόβουλος, Πτολεμαῖος δὲ, πρὸς τῷ ἐυστρατεῦσαι ὅτι καὶ αὐτῷ βασιλεὺς ὄντι ἀισχρότερον ἢ τῷ ἄλλω ψεύσασθαι ἦν· ἄμφω δὲ, ὅτι τετελευτηκότος ἦδη Ἀλεξάνδρου ἐγγράφουσι ἀνὰ τοῖς ἡ τε ἀνάγκη καὶ ὁ μετὰ τοῦ ἄλλου τι ἢ ὡς συνηγήθη ἐγγράφαι ἀπῆν. — Pro *συνέγραψεν* Venet. C dat *συνέγραψεν*. At Par. C et Vat. exhibent *ἐνέγραψεν*, unde et hic legendum videtur *ἐνέγραψεν*.

CAP. XVI.

(45) *Ἀπὴρ Μακεδών*. « De hac historia altum apud Alexandri gestorum scriptores silentium. Solum eam delibat in *Theseo* Plutarch. [c. 5]: Τοῦτο δὲ ἀμέλει καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἐνοήσαντά φασι προσταῖαι τοῖς στρατηγῶς ζυρεῖν τὰ γένεια τῶν Μακεδόνων, ὡς λαθὴν ταύτην ἐν ταῖς μάχαις οὖσαν προχειροτάτην. » PETAV. — Adde Plutarch. *Aprophthegm. regg. et imperat.*, p. 180 B, et Polyæn. *Strategem.* IV, 3, 2. — Mox Par. AB, Flor. B, Barb., Mon. D et Rehd. cum Turneb. Lectt. Varr. pro *ἀνεικῶς* vitiose scribunt *ἀνατῶν*. Par. D habet *ἀνεικῶν*, ὡς pro ὠν superscrip. Mon. B *ἀνετῶν*, η pro εἰ superscr. Mon. ACE, Par. C, Vat. et Veneti omnes *ἀνήκων*, itemque a sec. m. Flor. A. Noster c. 13, p. 77, *Ὀυκὼν οὐκείται χάμοι καὶ συγνοὶς ἄλλοις εἰσὶν ἐν ἄστει Σκύθαί καὶ Σκυθικῶς ἀνεικότες τὰς κόμας*, ubi vid. Annotat. Deiniceps Veneti AC præbent *ἐς* pro *εἰς*. Τὸ ante *περιτῶν* Mon. ACE cum Par. C om. Non male; articulus enim in hac similibusque locutionibus abesse etiam potest. V. Ellendt. ad Arrian. *Expedit. Alex.*, I, p. 9. Sed præferenda vulgata, quod patet ex infra ad c. 18, p. 82 A, positus. In Flor. A *καθεκῶς* perperam mutatum in *καθηκῶς*. Atticista ap. Angel. *Malum* t. IV, p. 524, Ἄντι τοῦ εἰπεῖν εἰς μῆχος ἐκτεταμένον χειρὶ τὸ γένειον, καθεκῶς τὸ γένειον λέγουσι. Φέρεσθαι est *ferri*, i. e. *ruere cum impetu*. Vid. Wyttienbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 415.

(46) *Συμφορησας δέ*. Rehd. a m. pr. videtur habuisse *συμφορησας*. Postea tamen corr. o. Pro δὲ Mon. C legit δ'. Proxime idem liber scribit ἐν δεινῷ pro ἐν δεινῷ.

(47) *Γέροντο* — *ἐκείνο*. *Scutum illud*, i. e. *scutum Persis proprium*, de quo vid. Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. I, p. 580 sq. Ἐκείνο (Venet. A *ἐκείνω*) Platavius non expressit. Tum Mon. C *ἀφῆσι* (sic) a pr. m. In seqq. post ὡς οὐχ ἱκανά ταῦτα intell. ἔντα. Vid. Ast. ad *Polit.*, p. 336, et *Protag.* p. 90 sq., et 566.

(48) *Τῷ Μακεδόνι*. Articulus Mon. C om.

(49) *Ἄττει δὲ ὁμοσε*. Mon. AE ἄττει. De verbo ἄττειν vid. ad *Or. de regn.*, p. 222 sq. Similes locutiones sunt ὁμοσε ἐρχεσθαι, ἔλναι, φέρεσθαι (vid. Ruhnken. ad *Timæ.* p. 160, ed. Koch.; Lexic. Xenoph., t. III, p. 284), χωρεῖν (vid. Synes. ep. 73, p. 220; ep. 125, p. 261; ep. 130, p. 265; ep. 140,

τάλλα, et inverse Mon. A πάντα τάλλα pro τάλλα πάντα. Mox Mon. E ατόν, ἢν superscr. pro ὄν. Ultimam vocis παραλήν Rehd. ex em. in ras. habet. Tum Mon. C τῷ φορτῆν τοῦτο (pro τούτῳ) συναπαλάττεται. — « Hinc ἀπὸ τοῦ καθῆναι τὸ καθῆναι κατὰ παράλλαξιν στοιχείου, ait Artemid. lib. 1, c. 23 [l. 1, c. 22, p. 36, ubi vero est παραλλάγην. ut jam monuit Reiffius in Not. t. II, p. 239]. » ΠΕΤΑΥ. — Post εἴη Veneti BC om. καί. In seqq. Barb. habet σπλάγγους pro σπλάγγους. Sed qui fieri possit, ut et pedibus et visceribus id condecat, huius rei causam affert noster *De insomn.* p. 132, CD, ubi vid. Nicephor., p. 364, CD sq.

(43) *Ὀῦτοι.* In Par. D. et Vat. superscr. αὐ κομήται. Dein Flor. B εἰσὶν om. Pro εἰσὶν, αὐ Mon. C scribit οἱ δεῖνοι.

(44) *Ὅτι ταῦτα δυστυχεῖς* Sic *De Provid.*, p. 123, τῶ πάντα εὐδαίμων. Eunap. *Vit. Aedes.* p. 226, inf., ὁ πάντα εὐδαίμων Ἀδελβίος. Julian. *Misopog.*, p. 344, πάντα μοχθηρά. Xenoph. *Ephes.*, 1, 4, p. 7, ὡ πάντα ἀναδρόσῃ ἐτι καὶ πόνηρος; III, 5, p. 60, ὡ πάντα δίκιος ἐγὼ. V. 10, p. 109, ὡ πάντα ἐγὼ δυστυχῆς. Longus p. 105, Schaf. πάντα ἀγαθῆ. Eustath. *Hysmin.* vi, p. 258, ὁ τὰ πάντα σοφὸς κυβερνήτης, p. 261, ὁ δὲ (tres codd. Mon. dh) τὰ πάντα σοφὸς καὶ κυβερνήτης. Cf. Abresch. *Animadverss.* ad *Æschyl.*, p. 259 sq., Lobeck. ad *Sophocli. Ajax.*, p. 417; *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 748.

(45) *Τοὺς καλουμένους κύκλους* ἠπὸ τῶν ἰατρῶν. Bene Illustrat Palladius Commentar. inedit. in *Hippocrat. Epidem.* vi, sect. 5, aphor. 16, γῆν ἀμείβειν κ. τ. λ. — τοῖς κύκλοις χρῆσόμεθα. Κύκλους δὲ καλοῦσι τὰς πολλὰς γενομένης περιόδους, φλεβοτομίας, καθάρσεις, τοπικὰ βοηθήματα. Ἐλήφθησαν πάλιν καὶ πάλιν οὕτως, καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται κύκλοι. Quem locum litteris d. 19 Sept. anni 1829 Florentia missis benignissime mecum communicavit Dietzius meus, vir doctissimus et de Hippocratis textu restituendo insigniter meriturus. De variis cyclis vario modo in cephalæa adhibendis accurate exposuit Cæl. Aurelianus *De morbis chronicis*, l. 1, c. 1, p. 275 sqq., quem laudat Wowerius *De Poly-math.*, p. 213, locutionem κύκλω θεραπεύειν illustrans, nec Synesii nostri immemor. — Mox Par. C et Vat. μέση, α superscr. pro γ. Verè corr. μέσα. Vid. Lobeck. *Aglaoph.* t. I, p. 530 sq. Dein Mon. E perperam scribit ὡς pro ὅς, et pro ἐπεξέρχεται cum Rehd. ὑπεξέρχεται, de qua confusione conf. *Matthæi ad Nemes. De nat. hominis*, p. 235. Noster ep. 58, p. 201 γέρονε sc. Andronicus, homo sceleratissimus Πενταπλευς ἐσχάτη πληγή, μετὰ σιτισμόν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λιμὸν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον ἐπεξελθὼν ἀκριβῶς τοῖς ἐκείνων ἐγκαταλείμασιν.

(46) *Ἐξ ὑπερκειμένου χρωλον.* Mon. A ἔξυπερ. χ. eraso, ut videtur, aspero supra u.

(47) *Καθάπερ ἐξ ἀπροσέλευς, ἀπὸ τῆς κερφαλῆς.* Non rara apud Platonicos capitis nostri cum arce comparatio. Vid. *Plat. Timæ.* p. 70, et 90. A, itam *Politia*, p. 560. B, *Cicer. Tuscul. Quæst.*, 1, 10, et *De nat. D.*, II, 56, p. 445 ed. Creuz., ubi conf. Davis., *Philon. Jud. De somniis*, t. V, p. 16 ed. Pfeiff., *Max. Tyr.* xvii, 8, p. 201, et xvii, 4, p. 267; *Synes. De insomn.*, p. 135; coll. *Galaik. ad Marc. Antonin.*, p. 95 sq., et *Jacobs. ad Philostrat. Sen. Imag.*, p. 525 sq., ubi vir doctissimus hunc locum silentio non præterit.

(48) *Ἐξήρηθη.* *De Provid.*, p. 80, ἢ δὲ (sc. ἡ πηγὴ φυσικοῦ) τῶν οὐρανοῦ κώτων ἐξήπται. *De insomn.*, p. 131, καὶ Ὀμήρω δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τῆς τοῦ Διὸς γνώμης ἐξήπται τὰ τῶν θεῶν πράγματα. Ep. 16, p. 473, ἀμοὶ δὲ τὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας ψυχικῆς αἰτίας ἐξήπται. Pro ὑγείας Mon. A, Par. C et Venet. A et hic et in seqq. exhibent ὑγείας, quod reprobant Atticistæ. Vid. *Mær. Alt.*, p. 380 ed. Piers.; coll. *Reiffius ad Artemidor.*, t. II, p. 273. Πιστώματα proprie sunt *navis retinacula*, vid. *Blomfield. Glossar. ad Æschyl. Pers.*, v. 117, et *Agamemn.*, v. 188. De

re consule *Hadr. Jun. de coma Comment.*, c. 2, p. 475.

(49) *Ὀῦκουν καὶ ὄγιστας οὐκ ἴσον μέρος μετέχομεν.* Par. AD et Monacc. omnes cum Rehd. dant οὐκούν. Tum Mon. ACE atque Rehd. ἴσον contra Atticorum morem i breve flagitantem. Vid. *Poppo Observatt.* in *Thucyd.*, p. 95. Par. B et Barb. οὐγ ἴσον. De plena constructione verbi μετέχειν dixi ad *Or. de regn.*, p. 167. Add. *Werfer. et Behr. ad Ctes.*, p. 307 sq. De re cf. *Plat. Polit.*, p. 618, B.

(50) *Σὺν θεῷ φάνα.* Mon. BD φάνα. Item a m. pr. Mon. E.; postea tamen corr. φάνα. *Plato Protag.*, p. 317, B et *Theætet.*, p. 151. B σὺν θεῷ εἰπαίν. *Aristoph. Plut.*, v. 114, ἔνθ θεῷ δ' εἰρήσεται. *Synes. ep.* 131, p. 267, σὺν θεῷ εἰρήσθω, ubi cum codd. *Guelf.*, *Lips.*, Mon. 481; itemque *Paris. 1039 et 1040* (teste *Boissonadio in Anecdott. Græc.*, vol. II, p. 90) legendum est σὺν θεῷ δὲ εἰρ. ep. 132, p. 268, σὺν θεῷ δὲ εἰρήσθω. Cf. *Palaioret. ad Acta Apost. vii*, 20, p. 292; *Heindorf. ad Plat. Theætet.*, p. 344; *Elmsley ad Euripid. Med.*, v. 625, p. 476; *Ast. ad Plat. Protag.*, p. 62.

(51) *Δόξεις δ' ἄν.* Flor. B δόξιν. Vid. ad c. 6, p. 68. *Dein Flor.* A αὐτὸ ἄν τοῦτο, mutato verborum ordine. In Par. B et Barb. ἄν post τοῦτο insertum. Ultimam verbi ἀνίττασθαι Rehd. a corr. m. in ras. habet. Tum Venet. B βρέτα η superscr. pro α, Venet. C βρέτη. *Margini codicis Mon. A m. rec. ascriptis glossam εἰδῶλα. Lexic. Seguer. in Bekkeri Anecdott. Gr.*, t. I, p. 225, Βρέτας εἰδῶλον, ἀγαλλμα καὶ μορφήν. *Schol. ad Aristoph. Equit.*, v. 31, h. voc. interpretatur ἀγαλλμα θεῶν, addens: Βρέτας δὲ εἰρηται ἀπὸ τοῦ βροτῶν τοικίαι αὐτό. Cf. *Suid. s. h. v.* et *Blomfield. Glossar. ad Æschyl. Sept. adv. Theb.*, v. 160. De varia accentus sede in voc. Ἀσκληπεία vid. *Lobeck. ad Phrynich.*, p. 370. Καίτοι a Mon. C et Venetis BC abest. Par. AD et Barb. cum Mon. BD dat καί τι, omissio φιλὰ, quod ignorat etiam Flor. B, Par. BC, Mon. A, Vat. et Venet. A. Flor. A habet καί φι τριχῶν λα superscr. super φι. Mon. C φι τριχῶν (sic). In Rehd. φιλὰ a m. rec. superscriptum, quod vocabulum, cum a plurimis optimisque libris omittatur, et procul dubio ex interpretatione aliquo fluxerit, uncis includendum censui; nam genitivus τριχῶν cum æquentibus jungendum est, cum διακρίσθαι cum adverbio suo non solum accusativum (vid. *Sturz. Lexic. Xenophon. t. I*, p. 684 sq.), sed etiam genitivum sibi asciscat, velut in *Plat. Conviv.*, p. 216: — Σωκράτης ἐρωτικῶς διακρίσθαι τῶν καλῶν, quæ in summo vertit *Aristæmetus*, t. 18, p. 86. Construitur item verbum ἔχειν a nostro in *Or. de regn.*, p. 18 A. Οἱ δὲ ἀπλῶς ἐαυτῶν εἶλον, a *Juliano in Cesaribus*, p. 3 ed. *Heusing.*: ἐρωτικῶς ἔχειν δοχῶν μοι τοῦ διονύσου καλοῦ καὶ νέου, a *Gregorio Naz.* ep. 37, t. I, p. 799 C, πονήρους ἔχειν τοῦ σώματος. Cf. *Jacobs. ad Ælian.*, p. 308. Senans igitur est: *Da sie in Anziehung der Haare nach Ägyptischer Weise beschaffen* (h. e. von Haaren entblößt, sive kah) sind. Dixi enī supra, c. 10, p. 75, τὸν Ἀσκληπιῶν (i. e. τὸν παρ' Ἀλυπτεῖος). — ἄν ἴσως ὑπέρου πολύ φαλακρότερον. Dignus est qui de hac re videatur *Toelken ad Minutollii iter ad templum Jovis Ammon.*, p. 424. — Mon. E habet τριχός.

(52) *Εἶη γὰρ ἄν.* Mon. E δν, superscr. εἶη. In seqq. articulum τὸ ante ὄγιστάσθω, qui vulgo deest, præbuerunt codd. Par. ABCD, Flor. A, Barb., Monacc. omnes, Vat., Veneti tres et Rehd.

(53) *Μονονουχί.* Est tantum non, fere. Vid. *Vigor. De idiot. t. Gr.*, p. 492. Noster ep. 125, p. 261, ἐγὼ μὲν οὐκ μονονουχί ἐποχοῦς ὢν ἴππῳ, τὴν ἐπιτοκίην ὑπηγόρευσα. *Serm. ad Pæon.*, p. 310, Τὰ τε ἄλλα ποικιλώτερα γένη τῶν σφιστῶν μονονουχί σέβονται τε καὶ ἄζονται. *Nicephor. ad Nostrum De insomn.*, p. 557, μονονουχί λέγων. Cf. *Jacobs. ad Philostrat. Sen. Imag.*, p. 241. *Dein Mon. C* τοικεν et ερὰ, leni omissione.

(54) *Ελληθεροῦν γὰρ κρῆνον*. Sic Flor. AB, Barb. et Mon. BD una cum Petav. 2; reliqui libri scripti atque editi ελληθεροῦν, excepto Mon. E, qui habet ἡλεθεροῦν. η superse. Hesych. Ελληθερεῖν· ἐν ἡλκῷ θερμαίνεσθαι, ελληγὰρ φασι τὴν τοῦ ἡλκῶ ἀύγην (cf. Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 81, ed. Koch.). Quod vero attinet scribendi rationem, asperum prætuli jam in *Orat. de regn.*, c. 16, p. 29, ubi ex codd. Monacc. 29, 476, 481, 490 et 515, pro vulg., πῶς τὴν ελληγ, recepi pr. τ. ελληγ, præeunte Astio ad Plat. *Legg.*, p. 275 sq., cujus sententiæ accessit Car. Ern. Christoph. Schneiderus in Plat. *Civitat.*, t. I, p. (380 E) 197. Cf. et Passov. in Lex. Gr. s. his vocc. Marg. Mon. A a m. rec. habet gl. θερμαίνόμενον. Cæterum vid. Varro ap. Plin. *H. N.*, xxviii, 6. — Proxime legendum esse suspicari possis πάσαις ταῖς ἀβραῖς (pro ὤραις) ἐκκαίμενον, si comparaveris quæ paulo post sequuntur. De utriusque vocabuli permutatione solemni vid. Jacobs. ad Calistrat. *Statt.*, p. 704. Par. B male habet ἐκκαίμενον. Par. D καίμενον.

(55) *Ἀπάσαις ἀν εἰη νόσοις δ*. In Vat. quod aberat νόσοις voci ἀπάσαις a m. rec. superscriptum. De voc. δυσειβολώτατων vid. Wass. et Duker. ad Thucyd. iii, 101, vol. II, p. 569.

(56) *Ἰὼν δοράτων τὰ μὲν ἔλαια*. Articulus ante δοράτων deest in Mon. A. Idem liber ad *Ελαια* exhibet a m. rec. hoc scholium marg., ἀπὸ τοῦ ἔλος· τὸ δάσος. Cf. Suid. v. "Ελειος et "Ελος. Pro πεδινὰ in Barb. est πεδινά. Dein Mon. E vitiose scribit δρεῖτ pro δρεῖα. Eodem errore infr. Mon. A et vulgg. editi. habent δρεῖος.

(57) *Τὴν δὲ αἰτῆσαν Ὀμήρου πυνθάνου*. Hæc verba usque ad ἐξήρακεν in parenthesis sunt accipienda. Mon. E πυνθάνου, ὅν superscr. pro αυ. Mox in Mon. A desideratur λέγοντος. Noster *De regn.*, c. 26, p. 48, Ὀμήρου γὰρ -- ἡχουσα λέγοντος. *De insomn.*, p. 147, δοκῶ μοι διὰ τῶν τοιούτων ἀκούειν Ὀμήρου λέγοντος. Ep. 57, p. 195, καὶ λεγόντων ἡχουσα γερόντων ἱερῶν. Ep. 69, p. 217, λέγοντος ἀκούση τοῦ διακομιστοῦ. Ep. 117, p. 256, λέγοντος ἀκούειν. Add. Plat. *Menex.*, p. 249 D; *Charmid.*, p. 161 B; *Jon.*, p. 356 D al.; Max. Tyr., xxxvi, 6, p. 431; xxviii, 7, p. 453; xi, 2, p. 471.

(58) *Ἄνεμοτρεφεῖ*. Barb. ἀνεμοτρεφεῖ. Homer. *Il.* xi, 256, Ἄλλ' ἐπόρουσε (sc. Ἀγαμέμνων) Κῶνι, ἔχων ἀνεμοτρεφεῖς ἔγχος. Cf. *Il.* xv, 625, Vocab. ἀνεμοτρεφῆς, de quo bene exposuit Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 257 et 417; ipse Synesius paulo post explicat his verbis οὗ ταῖς ἐμβολαῖς τῶν ἀνέμων ἐξέκετο. Cf. Lexic. Seguer., t. I, p. 397 ed. Bekker. Seneca *De Provid.*, c. 4, An., *Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incurSAT; ipsa enim vezatione constringitur et radices certius figit. Fragiles sunt, quæ in aprica valle creverunt.* — Deinde pro ἔστι Flor. A, Par. B et Barb. exhibent εἶσι. De qua permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 420 et 601; item ad Herodian. *Epim.*, p. 13.

(59) *Χεῖρωνα τὸν σοφόν*. Vitiose Mon. C χεῖρωνα. Σοφὸς laudatur Chiron ob insignem, qua excellat, variarum artium cognitionem; is enim Æsculapium docuit artem medicam, is præstantissimos Græcorum heroes, Jasonem, Achillem aiosque educavit et in medicina, venatione atque musica erudit. Vid. Homer. *Il.* iv, 219, et xi, 830; Pindar. *Pyth.* III, 10 sqq. et 79 sqq.; iv, 180 sqq. et 204 sqq.; vi, 20 sqq.; Nem. iii, 75 sqq.; Xenoph. *De venat.*, c. 1, Plat. *Polit.*, III, 4, p. 71, ibique Ast., p. 445, Horat. *Epod.*, xiii, 41; Philostrat. *Her.*, p. 140, et ibi Boissonad., p. 521; Gregor. Naz. *Or.* xliii, t. I, p. 779, A; coll. Noster infr., c. 17, p. 81. B. — Pro εἰκῆ Mon. Σ habet εἰμῆ, εἰκεῖ superscr. Mox idem πολεῖ, η superscr. pro πο, et δδρη. Vid. *Il.* xvi, 143 sq. Ad Τεμπῶν in Mon. A existit glossa ὄρων, a m. rec. margini ascripta, Said. s. v. Τέμ-

πη, τὰ μεταξὺ τῶν της Θεταλιᾶς ἔρων πρὸς τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν Ὀσσαμ στενά. Vid. in prius Ovid. *Metamorph.* i, 569 seqq. et *Ælian.* V. H. iii, 1.

(60) *Ἀπὸ τινοσ δρους*. Beving. : δρους sententiæ plane repugnat. Lege ἔλους. Minime, nam δρος, utpote oppositum verbis Πηλίου ἐκ κορυφῆς, h. l. est mons depressior, s. collis. Proxime pro φάραγγος, οὗ Mon. E mendose scribit φάλαγγος (de hac confusione vid. Schæfer. ad Schol. Apollonii Rhod. p. 48), οὗ. Deinceps Mon. BB exhibet μῆχιστα καὶ λεία, inverso verborum ordine. Paulo post Par. C et Vat. η (suprascripto οὗ) ταῖς ἐμβολαῖς.

(61) *Ταῦτ' ἄρα*. Vid. ad c. 2, init. In Rehd. ὄγε natum ex δε.

(62) *Ὀὕτως ἔχει*. Rehd. ut et a corr. m. in ras. habet. Tum Mon. D præp. τὸν τὸ κεφαλά a superscr. pro τῷ. Pseudo-Petav., περὶ τούτων τὰ κεφαλά, male; generi enim feminini dualis numeri Atticorum more masculinum præmitti satis notam est. Vid. Kœn. ad Gregor. Corinth., p. 631; *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 812 sq.; Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. II, p. 235. Noster *De regn.*, c. 28, p. 51, τὸ χεῖρε αἰρων. Cf. *De Provid.*, p. 114, *De insomn.*, p. 155; Ep. 121, p. 257; *Catastas.* i, p. 305, in Petav. 2 perperam est τὰ χεῖρε προσμάζομαι, quod correxit Boissonad. l. c. Προμάζομαι, quod idem vir doctissimus e codd. Paris. 1760 et 1638 enotavit, habent etiam Lips. et Monac. 87 et 476 cum ed. Canter. In Guelph. libro existat προσέζομαι. Solus Mon. 481 scribit προσμάζομαι, idque recte, cum hæc lectio multo fortior sit. — Mox Rehd. δασαίαν.

(63) *Σκιατροφείται*. Flor. B, Par. C, Vat. et Mon. C præbent σκιατραφείται, item. Flor. A et Mon. A ab alt. m. De utraque forma vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 578, et Schneider. ad Plat. *Civit.*, p. 556 B, t. III, p. 55. Plerumque autem σκιατροφείσθαι, sive, quod Atticismo aecommodatius est, σκιατραφείσθαι, in umbra degere, in umbraculis et otio, s. umbratilem vitam agere, Græcis dicebantur homines molles et otiosi (vid. Budæus Comment. L. Gr., p. 828; Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 323), qui inde pingues albiæ (Horat. *Sat.* ii, 2, 21, ubi vid. Heindorf., p. 257) audiebant.

(64) *Ἡ δὲ ὄρσιος*. Sic Mon. BCDE cum Rehd.; Mon. A et editi libri ὄρσιος. Ex reliquis mss. nihil enotatum varietatis. Cæterum vid. supra ad p. 76.

CAP. XIII.

(65) *Ἐξέστι δὲ*. Mon. E ἔξεστι. Δὲ Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. A om. De locutione πατῶν τινοσ λαβείν vid. Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 13. Mox Venet. C συναρράγει pro συναρράγη. Συναρρήγυσθαι est Latinorum *configere*, vid. Budæus comment. L. Gr., p. 784. Cf. infr. c. 21, p. 85 A. In Mon. A accentus supra τὸ secundæ debetur manui et post τὸ in eodem libro rasura est. Deinde Mon. D habet χαμβύσου, μ superscr. pro β, lineola infra notato. Mon. B χαμύσου, quod ex χαμύσου (sic Rehd.) per errorem natum videtur. Par. D et Mon. C χαμβύσου. Proxime Mon. C φαμμίτιχου Venet. BC φαμμίτιχου, quod videtur fuisse etiam in Mon. A, ut qui τ ex corr. habeat. Reliqui omnes tam scripti, quam editi præbent Ψαμμίτιχου. Cf. Jacobs. ad *Ælian.*, t. II, p. 561. Petavius in Notis suis præmissis Ψαμμίτιχου hanc subjecit observationem : « Sic omnes codd. mas. levi errato quod ad vocem spectat, re maximo. Pro Ψαμμίτιχου igitur Ψαμμενιτῆνον restituo. Historiam habes apud Herod. *Thalia* [c. 10-12]. — Dein Mon. E καὶ τὰ, κατὰ superscr. Mox Par. AC, Flor. B et Mon. AC ἐξ ἄραβιας. Proxime Mon. E εἰπέωλην (sic) συμβολῆν superscr. Par. C et Vat. in texto εἰσβολῆν, in marg. γρ. συμβολῆν. Mon. A cum Venet. A συμβολῆν.

(66) *Τούτω γὰρ ἀλλήλων — περιώμενοι. καὶ — ἐκίτεροι — — ἡγούμενοι — — διελεύθησαν*. Par. C et Vat. τούτω, οὗτοι superscr. Sed quod

superscriptum legitur ὄδοι, merum est glossema. Nec raro enim dualem subjecti pluralis numerus verbi subsequitur. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 600 et 814. Πειράσθαι ἀλλήλων, vernac. *sich mit einander messen*, illustrat Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 72. Mox Mon. D vitiose scribit ἐκότερον.

(67) *Μόλις κατά.* Vix tandem. Vid. Ellendt ad Arrian. t. II, p. 285.

(68) *Γενομένου δὲ γόνου.* Venet. B καὶ γενομένου δὲ, Venet. C καὶ γενομένου γ. Proxime Mon. E παίθου; a superscr. pro εἰ. De locutione κρεττονος ὄντας, ἢ κατ' ἀνάγκην τῶν νεφρῶν vid. Bergler. ad Alciphr. t. 17, p. 65, Perizon. ad *Ælian. V. H.* II, 42, Villoison. ad Longi *Past.*, p. 290, Bake ad Cleomed., p. 414, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 845 sq. Synes. *Dion.*, p. 58, Καίτοι καὶ τοῦτο μεῖζον. ἢ καθ' ἐαυτὸν ἴστρο. Basil. Magn. *De gentiliis libris utiliter legendis*, t. II, p. 174 C, ed. Garn.; § 8, ed. Sturz: Τίς δὴ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὄπη, καὶ ὄπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν, ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν ἐπιπέσει· μειζόνων δὲ, ἢ καθ' ὁμάς ἀκρασιῶν ἀκούσαι. In seqq. pro ἄλλο Barb. perperam scribit ἄλλω. Mox Venet. A in texto οἱ περιγενομένοι, in marg. γρ. οἱ γενομένοι.

(69) *Ἀγαμίξ δὲ δρτας — ἀλλήλων διέκριναρ.* Mon. E δντας, ων superscr. pro τας, Mon. A δντων. Mox Par. D ὡς ἕκαστος superscr., ἐτύχχανε πεπτωκῶς, ἐπὶ παρατάξεως superscr.

(70) *Ἄνο θημῶνες δόστεωρ.* Mon. D θημῶνες, Mon. C θημῶνες. Noster *De regn.*, p. 24, θημῶνα πυρῶν. Hymn. 22 sq. θημῶνας — κτάων. *De regn.*, p. 3, πλοῦτου θημῶνας. Cf. Jacobs. ad *Antholog. Palat.*, p. xxxix. Pro ὁμῶν Αἰγυπτίων Barb. scribit ὁ μὲν μὴ (at negativam! particulam m. rec. delevit) Αἰγυπτῶν (sic). Dein pro vulg. Μήδων e codd. Par. ABCD, Florr. AB, Barb., Mon. ABCD, Vat., Venetis et Rehd., itemque ex Turnebi *Lectt. varr. restitui* Μηδικῶν. Mon. E dat μῆδων superscr. μηδικῶν.

(71) *Θαυμάζει τοῖνον Ἡρόδοτος.* Mon. E ἡρόδοτος. Sc. III, 12, ubi vid. Wesseling. et Valken., t. V, p. II, p. 11 ed. Schweigh. coll. Constantin. Manass. *Fragm. IX*, 76 sqq. ad calc. Nicetæ Eugen. ex ed. Boissonad.

(72) *Ἐοικεν.* H. I. non est videtur, ut verterunt Cornarius et Petavius, sed patet, colligere licet ex verbis ejus, vid. Ast. *Additament. ad Plat. Phaedr.*, p. 635, et Annotat. ad *translat. Germanic.*, p. 191. Proxime Par. D pro ἐμπελακίναι corrupte habet ἐμπελακίναι. Mon. C ἐμπελακίναι. Mon. E ἐμπελακίναι, παρωκινίναι superscr. Par. C ἐμπαρωκίναι, in marg. γρ. ἐμπελακίναι. Mon. A ἐμπαρωκίναι cum lacunula ex ras. relicta; in marg. a m. sec. γρ. ἐμπελακίναι. Par. A ἐμπαρωκίναι superscr. γρ. ἐμπελακίναι. Item Par. B, om. tamen γρ. Mon. B ἐμπελακίναι superscr. γρ. ἐμπεπαρωκίναι. Flor. A cum Barb. ἐμπεπαρωκίναι. Flor. B ἐμπεπαρωκίναι. Vat. ἐμπαρωκίναι, in marg. γρ. ἐμπεπαλακίναι (sic). Venet. A ἐμπεπαρωκίναι, in marg. vero. ἐμπελακίναι.

(73) *Ψηφίδι.* Sic Flor. A, Barb., Mon. A et Veneti cum editis. Contra Flor. B, Monac. BDE, Vat. et Rehd. ψηφίδι (Mon. C ψηφισί). Vid. Boissonad. ad Marin. p. 66, Hess. ad Plutarch. vit. Timoleont., p. 119, Lobeck. ad Phrynich. p. 171 sq., Bachmann. ad Lycophron. *Alex.*, vol. I, p. 159 et 277 sq. Tum Venet. A διὰ τετραναίης cum asterisco margini apposito. Idem vitium in Rehd. erat; post vero accentus supra δια erasus est. Mon. A ης a corr. m. in ras. habet.

(74) *Τὸ παχύ.* Barb. a m. pr. exhibebat παχύν; a rec. vero v. deletum. De re vid. Hadr. Jun., de *coma Comment.*, c. 11, p. 594.

(75) *Ἀπήντων.* Mon. E ἀπαντων (sic). Litteræ δ a signo delendi notantur, et superscribitur; δ ἢ, ut fiat ἀπήνων. Paulo post pro ἐπ' αὐτῶς Venet. C legit ἐπ' αὐτούς. Proxime Mon. E κορύνας pro κο-

ρύνης. Deinde Veneti AC pro ἄν δέοι scribunt ἄνδρη. (76) *Αἰτλαρ δὲ γέ φασιν.* Γς Venet. C om. Mon. B dat φασιν η superscr. Florr. autem AB, Mon. AC, Par. CD et Vat. c. Venetis exhibent φσαν (sc. Ἡρόδοτος). Sed vulgatum firmatur Herodoti I. c., cuius hæc verba sunt, αἴτιον δὲ τοῦτο τὸδε ἄερον (i. e. οἱ ἐπιχώριοι), καὶ ἐμὲ γ' εὐπέτως ἔπειθον, κ. τ. λ. De confusione τοῦ φασίν et φσαν vid. Boissonad. ad Aristænet. p. 600. — Deinceps Mon. BD pro ἐπ' ἦν perperam habent ἔφη. De formula forensi τινὰ καλεῖν μάρτυρα, quam ex Nostro laudat Hemsterhus. ad Luciani *judicium vocalium t. I*, p. 318, Bip., cf. Raphael. ad II Corinth. t. 1, 25.

(77) *Τὸν μὲν τοὺς πλοῦς.* ε Refert hoc ipsum Herod. [I. c.] additque, Αἰγυπτίων γὰρ ἄν τις ἐλαχίστους ἴδοιτο φαλακροὺς πάντων ἀνθρώπων. Pleis vero qui tantum citius canescere docet Aristot., 5 *De generat. anim.*, c. 5 [t. II, p. 707, A, ed. Du Vall., vol. I, p. 785, col. 1, l. 25 seqq. ed. Bekker.], et 3 *De Hist. [anim.]* cap. 11 [III, 40, 5, t. I, p. 141 ed. Schneid.; vol. c. p. 518, col. 1, l. 45 seqq. ed. Bekk.] Vide Clem. Alex. lib. 3 *Pæd.*, cap. 11 [t. I, p. 290 Potter.]. — ΠΕΤΑΥ.

(78) *Εἰ δὲ χαλεπὸν μὲν.* Barb. pro ei male oi. Post μὲν Rehd. ita pergit: ὅδὲ λίθω πατάξαι, etc. Supplevit tamen, quæ interciderant, prima manus in marg., ὅδὲ illo, quod in contextu scripserat, in οὐδὲ mutato.

(79) *Ὅδον προσέσθαι διὰ τοσοῦτων ἔδων ὑπερόριον.* Mon. C habet διατοσοῦτων (sic), ultima ex them enata. Ante τοσοῦτων Mon. AE una cum Venet. A inserunt artic. τῶν. Ultimam vocis ἔδων Rehdigeriano manus emendatrix in ras. dedit. Ὅδον προαυριεῖσθαι ὑπερόριον est iter extra patriæ fines suscipere. Similiter Noster *De Insomn.*, p. 143 D, βαδίζεν ὄδον μακρὰν ἢ πλοῦν ὑπερόριον, ὡς περ Πυθιδε καὶ ἐς Ἀμμωνίως. *De regn.*, p. 29, D. Ἄλλὰ τοῦ δει καὶ ὑπερορίου ἀρροστῆς ἐκπέμπειν. — In seqq. pro νεκροῦ Venet. C scribit νεκρῶν. Par. B ἐχθρῶ (ita etiam Barb.), in marg. γρ. νεκροῦ.

(80) *Ἡρόδοτος δὲ ἀπιστεῖς.* De verbo ἀπιστεῖν dixit Boissonad. ad Philostrat. *Her.*, p. 350. Noster *Catastas in max. barb. excurs.*, p. 502, Αἰγύπτω γὰρ ἀπιστῶ. Themist. *Or. xxi*, p. 244. A, Καὶ ὅπως ἀπιστῶ τῇ μητρὶ. Καὶ ante συγκοίς ἄλλοις Mon. C om. Deinde Venet. A scribit ἐν ἀστῶ (sic), quod exhibebat etiam Venet. C a pr. m. Mon. A dat ἀσῶθαι. Tum Barb. σκυθικῶς (sic), quod m. rec. in σκυθικῆς mutavit.

(81) *Ἀνεκίως τὰς κόμας.* Annotat auctor anonymus de Atticismis in classicorum auctorum e Vatic. codd. editorum t. IV curante A. Maio, p. 524. Ἄντι τοῦ εἰπεῖν εἰς μήκος ἐκτεταμένην ἔχει τὴν κόμην, ἀνεκίως τὴν κόμην λέγουσι. Noster infra, c. 16, init. κόμην ἀνεκίως εἰς τὸ περιττόν.

(82) *Ἄν τις ἐντείνῃ κόνδυλον.* In Rehd. a m. poster. superscriptum est κόνδυλον (sic), utpote a pr. m. neglectum. Margini libri Mon. A m. rec. addidit gloss. κολαφισμὸν. Cæterum vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcibiad.* p. 268. Tum Flor. B, Par. BCD, Barb., Mon. ABCD et Vat. exhibent ἀπολώλεκε, omisso v. ἐφέλε. Venet. C ἀπολλώλεκεν. Rehd. videtur habuisse ἀπολλώλεκεν superimposito altero λ, cum supra λ rasura compareat.

(83) *Τὸν ἐν θεάτρῳ δὲ ἀνθρώπων.* In Rehd. a m. pr. erat θεάτρῳ. Postea corr. θεάτρῳ. Quod vero attinet particulam δὲ quarto positam loco, vid. Annotat. ad c. 3, p. 65 C, Τὸν ἀνθρώπων non sine contemptu dictum. Vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 68; Heyler. ad Julian. imp. epist. 43, p. 379; coll. Nostro infr. c. 21, p. 85; *De Provid.*, p. 105; ep. 4, p. 162; ep. 14; ep. 58, p. 202; ep. 72, p. 218. Deinceps Rehd. a m. pr. perperam exhibebat ὡς; a sec. recte emendatum ὄς. Particulæ καὶ post πολλῶς insertæ usum illustratum dederunt Lennep. ad Phalarid., p. 381 ed. Schæf.; Ast. ad Plat. *Potit.*, p. 352 et 628, Blomfield. ad *Æschyl.*

Pers., v. 249; Held. in *Actis philologorum Monacc.*, I. II, fasc. 1, p. 27, Bremi ad Cornel. Nep. *Eumen.*, II, 3. De locutione *παρέχειν διατριβήν* vid. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 570; Boissonad. ad Eunap., p. 389 sq. (ubi vir doctissimus commode laudat Nostri ep. 4, 160, Τοιοῦτον οὐ μετρίαν παρέχει τὴν διατριβήν), et Held. ad Plutarch. *Vit. Timol.*, p. 377. Proxime Mon. ABD juncim scribunt *καθεξάστην* (in Mon. C vitiose legitur *καθ' ἐξάστην*) *ἱερομηνίαν*. — « Kalendis enim ipsis ludos ac varii generis spectacula præbebant. Julianus *Misopog.* [p. 339 C, ed. Spanh.] *ἐργῶ τῶν θεάτρων ἑμαυτὸν ὑπ' ἀβελτηρίας, οὐδ' εἰσὼ τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμῆν. ἔξω τῆς ἱερομηνίας* [Petavius invitis omnibus editionibus, quibuscum faciant quinque codd. Monacc., scripsit *νομηνίας*]. Inde *ἱερομηνία* pro ludis ac supplicationibus [passim] apud Dionem Nicæum. Demostheni quoque in orat. contra Timocratem [in Oratt. Att. ed. Bekker. t. V, p. 17] sunt *ἐορτάδεις ἡμέραι*. Auctor Harpocration [p. 195]. Hesych. [t. II, p. 26] *ἐορτάσμοι* [ubi vid. Hemsterhus. et Albert.] Gloss. *ἱερομηνία, sacrificiis*. Maximus [imo Marinus] in *Proclo* [c. 19, p. 16 ed. Boissonad.] scribit hunc philosophum ultimam diem mensis, hoc est ἔτην καὶ νέαν sine cibo transegisse, ὡσπερ δὴ τὰς νομηνίας λαμπρῶς ἐπέστειλε καὶ ἱεροπρεπῶς [ubi vid. Fabric. et Boissonad., p. 107]. » PETAV. — Cf. Duker. ad Thucyd. II, 56, vol. II, p. 546 sq. ed. Bip.

(84) *Τῷ καταλαβόντι θεῶν θεασθαι*. Petavius in Notis suis citans hæc tacite scripsit τὴν θεῶν, adversantibus omnibus libris tam scriptis, quam editis. Articulum in talibus rectius omitti docuit Schæferus in *Armarat. crit. et exeget. ad Demosth.* t. I, p. 179. Addidit deinde idem Petavius: « *Εlegantem τὴν [sic] θεῶν καταλαβεῖν*, id est locum ad spectandum opportunitum. Sic etiam Theophr. ἀγοράζειν τὴν θεῶν [articulum Editt. non agnoscunt] dixit in *Eth. Charact.*, c. περὶ ἀναίτη. [c. 9, p. 14 ed. Ast.]: καὶ ξένους δὲ αὐτοῦ [leg. αὐτοῦ] θεῶν ἀγοράσας, μὴ δούξ τὸ μέρος, θεωρεῖν. Sic enim recte Casaubonus olim restituit. »

(85) *Ὀδὸς ἔστι*. Ita Monacc. omnes c. Rehd. Turn. et Petav. 1, 2, οὐδὲς ἔστι. Pseudo-Petav. οὐδὲς ἔστιν. In proximis Mon. E autῶν οὐ superscr. φύσει.

(86) *Βαβίλωρ ἐπὶ τὰ κούρτια*. « Quod facere solebant οἱ γελωτοποιοί. Artemidorus lib. I, cap. 23 [t. 22, t. I, p. 35 Reiff.]: *Ξυρᾶσθαι δὲ δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλὴν [novissimam vocem Reiskium secutus jure expunxit Reiffus] Ἀγυπτίων θεῶν ἱερεῦσι καὶ γελωτοποιοῖς, καὶ τοῖς ἐξ ἔθους ἔχουσι ξυρᾶσθαι ἀγαθόν* [ubi conf. Rigaltii not. t. II, p. 11 sq.]. Asterius Hom. 4 [p. 57] vocat istiusmodi homines ἐξυρημένους πρὸς κούδουλον. Qui in theatro alapis ac pugnīs tundi se patiebantur, ob idque genas depilabant. Naz. Stelit. 1 [Or. IV, c. 78, t. I, p. 166 A, ed. Maur.]: Πάντως οὐ ποτ' ἂν ὑπερβαλλοίμεθα τοὺς ῥόδιως, ἐκεῖ κατὰ τῆς [artic., quem habent editi., Petavius om.] κέρῃς, τὰ γε τοιαῦτα παιζομένους καὶ παίζοντας. Et orat. 20 [Or. XLIII, c. 64, p. 820, A]: Καὶ τοὺς ἐπὶ σκηνῆς θανμάζοι, ὡς ἦδειξ τε καὶ φιλανθρώπους, ὅτι τοῖς δῆμοις χαρίζονται, καὶ κινουσι γέλωτα τοῖς ἐπὶ κέρῃς ῥαπίσμασι καὶ φορήμασι. » PETAV.

(87) *Τῆς ἡμέρας πολλαίαις*. In Rehd. pro τῆς ἡμέρας *perperam* scribitur τῆς ἡμετέρας. Locutionem τῆς ἡμέρας πολλαίαις habet Noster etiam ep. 121, p. 257 D. Item ep. 130, p. 265 B, τῆς ὥρας πολλαίαις. Inverso ord. ep. 29, p. 177 A, πολλαίαις τῆς ἡμέρας.

(88) *Ἦάρεισι δὲ εἰς τὸν δῆμον*. Atque prodit in publicum. Plutarch. *Themistocl.* c. 20, ὁ δ' εἰς τὸν δῆμον παρελθὼν. Lucian. *Harmonid.* c. 2, t. IV p. 139 Bip. : ἐς τὰ πλῆθη παριών. Vid. Wyttenbach. ad Eunap., p. 293.

(89) *Ἐπ' αὐτὸ τοῦτο*. Hoc ipso consilio. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.* p. 330, 385 et 481. Lobeck. ad Phrynich., p. 473. Noster ep. 38, p. 179, Οἱμαί σου τὴν

θεσπασίαν ψυχὴν ἐπ' αὐτὸ τοῦτο (sed Codd. Monacc. 50 et 481, una cum Lips., præbent ἐπ' αὐτὸ τοῦτω. Ita exhibebant etiam Guelferb. et Monac. 476, in quibus sec. m. vulgatam lectionem superscripsit) *καταπαμφθείσαν, ἐφ' ᾧ* (Guelf. cum Monacc. 481 et 490 ἐφῶ. Ed. Ald. ἐφῶ. Consentit Mon. liber 476; sed o in hoc Cod. a m. rec. in ras. scriptum. In Guelf. corr. ἐφ' ὁ) *κοινὸν ἀγαθὸν ἀνθρώπων εἶναι*. At Lobeckius laudans hæc l. c. nihil immutare ausus est, idque recte, cum in eodem verborum ambitu non raro uterque casus occurrat. Contra in ep. 129, p. 263, καὶ τοι—ἐπ' αὐτὸ τοῦτω κατέβην ἐπὶ θάλατταν, Guelf. a m. pr. habebat ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, a sec. autem corr. ἐπ' αὐτὸ τοῦτω. De regn. p. 12, ἀπιστοῖς ἐν ταῖς αὐλαῖς ὁπλοῖς ἐπὶ τοῦτω χρῆσθαι, μὴ λάθῃ παρισπῶσα *κολακεία*, quo loco nihil variant mas. Cf. Ast. ad Plat. *Gorg.* p. 233. — Proxime Mon. E ἐπιειξόμενος, o scriptio supra á, punctis deletoriis notato. Venet. A ἐπιειξόμενος.

(90) *Πρὸς πίτταν ἀναβουσαν παραβάλλεται*. Mon. D *πρὸς πίτταν*, in marg. corr. *πρὸς πίτταν*. Mon. E *παραβάλλεται*, superscripto *περι*. *Παραβάλλεται* est Latinorum *se objicere* (cf. Cic. *pro Arch. poet.*, c. 6.), s. *perichitari*. Vid. Bæhr. ad Plutarchi *Vit. Philopar.*, p. 52. Sic Noster ep. 4, p. 160, *πρὸς κύμα παραβάλλομενος*, ubi schol. cod. Mon. 481, *διαμαχόμενος, διαμιλλόμενος, Guelferb. ἀντιταττόμενος*. Ep. 61, p. 204, οὐ γὰρ ἦν *πρὸς τὴν Θρακίαν χίονα παραβάλλομενον* (schol. codd. Lips. et Mon. c. *βιφοκινδουούτα, Guelferb. μαχόμενον*) τοιαῦτα *χαρίζεσθαι*. Ep. 131, p. 266, *παραβάλλομενος* (schol. cod. Mon. c. *συγκρινόμενος*) ἐπὶ βασιάνων *μαρτύρων*. *Sensu contendendi, s. comparandi* hoc verbo usus est noster *Dion.* p. 41, ἀλλὰ πολλὸ γε καὶ δεῖ *παραβάλλεσθαι πρὸς τὴν τοῦδε πικνούττηα*. P. 62, καὶ οὐδ' ἔστιν ἰδία *φιλομετρίας τινὸς ἢ ποιήσεως, πρὸς ἦντινα οὐ διαίρομαι καὶ ἐπεξάγω* (cod. Mon. 545 *ἐπεξάγων*) τὴν *πίτραν*, καὶ *διασυγράμματα πρὸς ἴδια ποῦν, καὶ τεμαχίαις* (codd. Mon. 476 et Vindob. *τεμαχίαις*) *παραβάλλομενος* (Cod. Mon. 87., ut supra, *παραβάλλομενος, supra scripto περι*).

(91) *Διακυρίττεται δεδιδωμένῳ κριῶ*. Par. A *διακυρίττεται* u et t scriptis supra η et ú, Venet. A *διακρηύττεται* cum obelo. Et sic videtur habuisse Rehd. a m. m., in quo u et i supra ras. correctæ sint. In marg. codicis Mon. A est gl. *κερατίζει*, a m. rec. ascripta. Hesych. s. v. *Διακυρίττεσθαι*· ἀντιμάχεσθαι· *κυρίως δὲ κριῶν*. *Sensu translato* Noster ep. 57, p. 198, αὐτῷ *διακυρίττεται τῷ θεῷ*, ubi schol. codicis Guelferb : *διαμάχεται ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν κεραφόρων* (legendum *videtur* aut *κεραφόρων* aut *κερατοφόρων*) *ζῶων, Monacensis autem supra cit. : μάχεται, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κριῶν τῶν τοῖς κέρασι πληττόντων*· *κυρίττειν γὰρ ἐστὶ τὸ τοῖς κέρασι πληττεῖν*. De re apud Gregorium Naz. loco elegantissimo *epist.* 62, t. I, p. 819 ed. Bill. : Οἶον ἠγγόνεσσι ὡς σκαιδὸν *λίαν καὶ ἀπαίδευτον ἄνδρα σοφιστὴν ἐνουθέτησα, ὧ (reclius ed. Hagan. ὦ. Cf. Boissonad. Anecd. Gr. vol. I, p. 265, et vol. V, p. 279) τῆς ἀπονοίας, καὶ οὐδὲ ὑπὸ τῆς παροιμίας τῆς ἰδιωτικῆς ἐπαιδεύθην φαλακρὸς ὢν κατὰ κριῶν μὴ νυστάζειν ἀντιπρόσωπος, μηδὲ σφηκίαν ἐγείρειν* (ita cod. Bodl. Vulg. σφικίαν. Verbum *ἐγείρειν* in editi. deest) *κατ' ἑμαυτοῦ, γλώσσαν πρὸς τὸ κακῶς λέγειν ἐτοιμοτέρα*.

(92) *Πόρρωθεν εὐ μάλλιν τὸν πίτυλον κατασειοῦντι*. Ad *πίτυλον* Mon. A in marg. a m. rec. præbet gl. *κτυπητὸν, quæ vox in lexicis deest*. De voc. *πίτυλος* vid. Blomfield. *Glossar. in Æschyl. Sept. contr. Theb.*, v. 855. In Par. A male scribitur *κατασειουσα*. — « Quid sit *πίτυλον κατασειεῖν*, expedire facile nequeo. Cornarius *κεφαλὴν legisse* videtur. Reddidi, qui eminus concinna quadam agitatione et capitis micatione fertur. Est enim *πίτυλος* *μεμετρυγῆ, micatio*, cuiusmodi apparet in *remorum*

ἀροσι καὶ ὄσει. Erit igitur κατασελεῖν τὸν πτε-
λον in ariete caput identidem agitare, quod in co-
niscando, ἐν τῷ διακυρήττεσθαι, facere solet. » PETAV.

(95) Ἐπιλείπει δὲ τὰ Μεγαρέων κεράμια. Barb.
ἐπιλείπει. Venet. A κεράμια. Vid. Lobeck. ad
Phrynich. p. 147. De re ipsa adisid Hemsterhus. ad
Aristoph. *Plut.* v. 808, p. 274 sq.

(94) Τῆ γενναίᾳ ταύτῃ. Sc. κεφαλή. Adject. γεν-
ναίος de cuiuslibet rei præstantia dici adnotavit
Ruhnkenius ad Timæi Lex. Plat., p. 57 ed. Koch.
Proxime Mon. A προσκατα — γνύμενα (sic) c. li-
neola supra ras. ducta. Cæterum verbo προσκα-
τάγνυμι lexica ditanda sunt.

(93) Τέμνεται δὲ καὶ κατατέμνεται. Mon. C
τέμνεται — κατατέμνεται. Beinde idem liber καὶ
οὐδὲν ὅτι ὀφίσταται, οὐ. Sic etiam Flor. B, omissis
tamen οὐ. Sed quod inserunt verbum ὀφίσταται,
merum est glossema, e margine in textum illatum;
linguæ enim lex flagitare, καὶ οὐδὲν, δ, τι οὐχ ὀφ-
ίσταται. Sana vulgata οὐδὲν (sc. ἐστίν), δ τι οὐ, *νήκῃ*
non (sit), i. e. *οπισθία* (sunt). Vid. Ast. ad Plat.
Alcib. I, p. 305; *Polit.* p. 614, et *Protag.* p. 62. sq.,
Matthiæ Gramm. Gr. p. 607 et 906. Mox Mon. C
primarius habebat ὀφίσθιν. Post vero v abrasum.

(96) Ἢ γε καὶ προσάλλονται βλαύτης Ἀττικῆς
ἀκριδέστερον. « Cornarius: cui sane etiam insinuat
exactius ac certius, quam *Blautæ Atticæ loco*. Fru-
stra est. Licet enim βλαύτη Athenis locus quidam
ita dictus fuerit auctore Hesych. et Polluc. lib. vi,
cap. 22 [P. n, p. 749 ed. Hemsterh.], nihil
tamen ad hunc locum facit. Quare προσάλλεται
scribendum censeo, ut ea sit verborum ejusmodi
sententia, hominem illum capite insilire accura-
tius et firmitus, quam alius nonquam calcamento
Attico. Est autem βλαύτη quis modo γυναικίον σαν-
δάκιον, sed et virile ὑπόδημα, solea videlicet et cal-
ceus depressor. Hesych. βλαύδες (corr. βλαύται)
ἐμβάδες, κρηπίδες, σανδάλια, ὑπόδηματα, et βλαύ-
ρια (corr. βλαύτια), σανδάλια [ubi vid. Albert. t. I,
p. 752]. Addit Phavor. σανδάλια ἰσχνά. Gloss.
Ἠλαύτιον ὑπόδημα. Solea. Baxeæ opinor appellat
Plautus *Menæch.* [II, iii, 40], et Apul. xi *Metam.*
[p. 769 ed. Oudendorp.]. Nam baxeæ calcamenta
sunt philosophorum, ut ex Apul. liquet, cum ait:
*Nec qui pallio baculoque et baxeis, et hircino bar-
bitio philosophum fingeret.* Idemque ex 2 Flor. [N.
9, p. 36] colligitur. At ejusmodi etiam βλαύτια
fuerunt. Hinc epigramma illud ap. Suid. [v. βλαύτη,
t. I, p. 436]:

Ὁ σκίπων καὶ ταῦτα τὰ βλαύτια, ποτρία Κήπρι,
Ἔρχεται Κυρικῷ σκύλα Ποσωχάρως.

Ubi dicitur pro ἔρχεται leg. » PETAV. — In Rehd.
ἦ γε ortum videtur ex ἦγε. Mon. A γ in ras. corr.
offert. Deinde Par. ACD, Florr. AB, Mon. ABD,
Vat. et Venet. AB exhibent προσήλωνται, Par. B
et Barb. προσήλονται, Venet. C προσήλωται, Mon.
σῆ λ

E προσάλλονται (sic). Vulgatam soli tuentur Mon.

C et Rehd. Cæterum non est, cur pluralis verbi
numerus, qui a voce κεράμια regitur, offendant,
præsertim cum recentioris ætatis scriptores ab
antiquo construendi more non abhorrent (vid.
Bernhardy *Doctrin. Synt. Gr.* p. 418 sq., *Matthiæ*
Gramm. Gr. p. 599, §. 300, et Held ad *Plutarch.*
Vit. Æmil. Paul., p. 280), et, quod hunc præsertim
attinet locum, aucto noster, prægressis verbis
τέμνεται καὶ κατατέμνεται, ad quæ intelligenda est
ἡ γενναία αὐτῆ κεφαλή, pluralum numerum per-
spicuitatis causa prætulisse videatur. — Pro βλαύ-
της, quod in Par. B mutatum est in βλάττης,
Barb. corrupte habet ἀπὸ ταύτης. Margini codi-
cis Mon. A m. rec. addidit schol. βλαύτη εἶδος
ὑπόδηματος. Dignum est, ut notetur, *calceæ salta-
torum* a Libanio pro sallat. p. 585 vocari βλαύ-
τας, quod ad sensum hujus loci obscuri bene ca-

piendum egregie facit. Dein Mon. E ἀττικός ἦς
scripto supra litteras ὦς quæ punctis deletoris
notantur. In Par. B ἀκριδέστερον superscriptum.

(97) Τῆς εὐτυχίας ἑμαυτὸν ἠμακάρωσα. Τῆς in
Rehd. a pr. m. supra lin. positum. Mox Par. B et
Vat. in textu habent αὐτὸν (voluit fort. librarius
αὐτὸν), in marg. γρ. ἑμαυτὸν. Vid. Adnotat. ad
c. 2, p. 64.

(98) Δυναίμην. Mon. E δυναίμην, at supra ol
scripto.

(99) Εἰς τοῦτο τῆς τάλμης. Mon. BD artien-
hum omittunt. Non male (vid. Lobeck. ad Phry-
nich. p. 279-291, et *Bremium* ad Lys. *Orat. se-
lect.*, p. 22); Noster supra c. 11, c. init., εἰς
ἄκρον εὐτυχίας, ubi cf. not.; præstat tamen h. l.
vulgata. Ita infr. c. 14, p. 78, εἰς τοῦτο τῆς φύ-
σεως. C. 18, p. 81, καὶ τούτῳ τῆς ἡλικίας. *De*
Provid. p. 90, ἐν ταύτῳ τῆς ἡλικίας. *Aristoph. Nub.*
v. 510, εἰς βᾶθῦ τῆς ἡλικίας. Similiter *Synes. De*
regn., c. 32 init., ἐνταῦθα τοῦ λόγου. *Æp.* 137,
p. 273, ἐνταῦθα ἡδὴ τοῦ λογισμοῦ γινόμενος. —
Tum Mon. E et Rehd. προήγαγε.

(1) Ἐμοὶ δὲ τῆς πείρας οὐτα δεῖ, μήτε δεοί.
Petav. 2 perperam habet μήτε pro οὐτα, cujus
particula primam syllabam in Mon. A sec. m. in
ras. correat. — Lucian. *Ἐπι τῶν ἐπι μισθ.*
[t. III, c. 1, p. 215 Bip.]: Οὐ γὰρ ἐν ἀνάγκῃ μὴ
ἡ πείρα ἐγένετο, μηδὲ, ὡ θεοί, γένοιτο. » PETAV. —
Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 725 (ubi in verbis
ex Diog. Laërt. v, 12, 275, allegatis male excu-
sum est μηδὲ ἔσται pro οὐδὲ ἔσται) Boissonad. ad
Aristanet. p. 598, *Brem.*, et Schæfer. ad Demosth.
in *Schæferiano Appar.* t. I, p. 527 sq.

(2) Ἐτερον αὐτοῦ τὸ καμμέγεδες ἀγοσθόν.
Flor. B, Mon. A et Vat. αὐτό. Ἐτερός τινος h. l.
est *diversus ab aliquo*. Vid. *Stallbaum*. ad Plat.
Euthyphr., p. 65, et *Matthiæ Gramm.* Gr. p. 680.
Deinceps Mon. E habet ἡ superscripto ὁ. De verbo
ἀπολείπεσθαι. s. λείπεσθαι, cum genitivo constru-
cto vid. *Matthiæ Gramm.* Gr. p. 672 sq. et C. F.
Hermann. ad *Luciani Hæch.*, *Quomodo histor. con-
scribi oport.*, p. 279 seq. Coll. *Aristanet.* I, 24,
p. 106 ed. Boiss., ibique *Bast.* p. 543, *Basil. M.*
De gentill. libris utiliter legendis, t. II *Opp.* p. 184
ed. Garu.; c. 21, § 94 ed. Sturz., et *Long. Past.*
p. 29 et 98 ed. Schæf.

(3) Πυθάρου. In marg. codicis Mon. A exstat
hoc schol., ab antiquiore manu ascriptum: Φησὶ
γὰρ οὐτως (*Olymp.* v, 53. seqq. ed. Heyn.; v, v. 2.
sq. ed. Bœckh.):

— — — — — ὀρί-
εντα (cod. ὀρήεντα) δ' εἰ τις εἴδῃ
Ἄρδει, ἐξαρκέων (cod. ἄραρκέων) κτεάτεσσι
(cod. κτεάτεσσι), καὶ
Εὐλογίαν προστιθεὶς, μὴ μετῶ-
ση θεὸς γαρέσθαι.

Vid. Bœckh. ad *Fragm. Pindar.*, t. II, p. II, p. 652.
Vocis εὐχῆς novissima syllaba in Rehd. a corr. m.
in ras. posita. In proximis Barb. pro ζῆν vitiose
seribit ζεῖν et Mon. CE atque Rehd. ζῆμον pro
ἐχῶμεν. Deinde Mon. E αὐτό (pro ἀπὸ τῶν οικειῶν.
De locutione ἐν καλῷ τοῦ θεάτρον vid. Lobeck. ad
Phrynich., p. 280. *Aristoph. Thesmoph.*, v. 292,

Ποῦ, ποῦ καθίζωμαι ἔν καλῷ, τῶν ρητόρων
Ἴν' ἐξακούω;

Mox Flor. B ἀπροαταί τῶν γινομένων (pro τῶν
δεικνυμένων). Ἀπροαταί et θεαταί junguntur etiam
a Gregor. Naz. Or. IV, p. 144 B, ut a nostro (*De*
Provid., p. 129; *De insomn.*, p. 145; *De regn.*,
c. 28, p. 51), *Xenoph. Memorab.* II 1, § 31, et
Symp. II, § 2, aliisque θεάματα et ἀπροαταί s.
ἀκούματα.

(4) Κὰν χορηγήσαι δέη. Mon. E χορηγήσαι.
De verbo χορηγεῖν, quo sæpius noster utitur, vid.
Wolf. ad *Demosth. Lept. Proleg.* p. LXXXIX, et

Creuzer. ad Plotin. *De pulchrit.*, p. 324, sq. Tum Venet. AC δέοι, item Rehd., in quo a m. divers. δέη in δέοι mutatum est. Flor. B exhibet δέηση. Mox pro επιδόσεις, largitiones, s. pecuniarum collationes (vid. Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 100) in Mon. C male scribitur ἐπι δόσεις. Pro αὐτῇ Flor. B vitiose habet ἀτσί. Mox Mon. A οἶσι pro ὑπάρχουσι. Mon. E τοῖς ὑπάρχουσι, suprascriptum τοῖς οἶσι.

(5) Τοῦ δαιμονίου Mon. A in marg. a m. rec. habet gl. τῆς τύχης. Dein Mon. C mendose ἀντι πνεύματος. Ἀντιπνεῦν, quod est Latinorum *reflare*, egregie illustrat Rubnken. ad Rutil. Lup., 122 sq. Exemplis a viro summo collectis addam Marin. *Vit. Procli.*, c. 15, p. 12 ed. Boisson., πνευμάτων τυφωμένων ἀντιπνεύτων τῇ ἐννόμῳ ζωῇ. Eustath. *Hysm.* vii, p. 265, ὅ τῆς τύχης ὄλης (postremum vocabulum tres codd. Monacc. omittunt) ἀντιπνεύουσες ἡμῶν. Pro ἐπιλείποντων Flor. B, Monacc. ABCD, Par. C et Venet. A præbent ἐπιλείποντων. Par. D ἀπολείποντων, supra scripto γρ. ἐπι. Vat. ἀπολείποντων. Sed mutatione non opus; solet enim non raro aoristus cum præsentii jungi (vid. Buttman. *Gramm. Gr.*, § 124, 5, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 948 sq., Bæhr. ad Plutarch. *Philopæm.*, p. 45, coll. Nostro *De regn.*, c. 21, p. 39, infr., et c. 22, p. 41). De differentiâ verborum ἐπιλείπειν et ἀπολείπειν eorumque permutatione disputavit Werferus in *Artis Philologorum Monacc.*, t. I, p. 85 seqq. Noster *Catatas. dirt. in maxim. barbarorr. eacurs.*, p. 299 (in ed. perperam excus. 301), καὶ τοὶ καὶ τὸ ἐακρῦεν ἐνίους — — — ἐπέλειπεν. Plura dabit Bæhrus ad Plutarch. *Pyrhh.*, p. 221.

(6) Ὁ μηδὲν τὸν θάινον ἀνδρῶν παραγένοιτο. Ita recte Par. AC, Flor. B, Mon. A, Vat. et Venet. A; reliqui cum editi. vitiose παραγένοιτο. Cf. Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 260, et quos supra laudavi ad formulam οὕτε δαί, μήτε δέοι.

(7) Ἀκασσι. Flor. B ἀπάσσω. Venet. C λιμὸς, ἀπιστιν. Pro θαυμαστοποιός in Barb. errore mirifico scriptum θανατοποιός. De variis θαυμαστοποιῶν generibus consule Casauboniana, p. 52 sqq., et Casaubon. De tragœd. et comœd. in Gronov. *Antiquitatt. Græc.* tom. VIII, col. 1610. Mox Flor. A ἀπερυθρίασαι, neglecto ν ἐφελκ. De hoc verbo, quod significat *erubescere desinere*, vid. Blomfield. *Glossar.* ad Æschyl. *Sept. advers. Theb.*, v. 480, p. 168. Noster *De Provid.*, p. 92, Εἰς δὲ τις αὐτῶν ὁ μάλιστα ἀνδρωτάτος ἀπερυθρίασε πρὸς ἄπην. *Ibid.*, p. 119, B — ἀπερυθρίασαι τοὺς βαρβάρους συνέκαστο. Jo. Chrysost. *De sacerdot.* ii, 4, § 112, Ψυχὴ γὰρ ἐπιπέδων ἀπὰς ἀπερυθρίασαι βιασθῆ, εἰς ἀναληγίαν ἐκπίπτει. Dein pro vulg. ἐν τῷ λογίῳ cum Mon. CBD et margine Florentini A recepi ἐν τῷ λογίῳ (Par. D habet λογίῳ, et superscr.), idque protulit etiam Oudendorpius ad Thom. Mag., p. 579 sq., ubi hæc Nostri laudantur, e cod. Leid. pr. Ἀποδοῦναι (in Par. D supra scriptum γρ. δοῦναι) est *reddere, quasi debitum exhibere*, vid. Wytenbach. ad Juliani *Or. in Constant. laud.*, p. 211 ed. Schæfer., et Stallbaum. ad Plat. *Symp.*, p. 84, sq.: Σχεδιάσαι (Attic. αὐτοσχεδιάσαι), nostrum *aus dem Stęgreife entfallen*, illustrant Pierson. ad Moer. *Attic.*, p. 46 sq., Gottleber. ad Plat. *Menex.*, p. 20, Stallbaum. ad Plat. *Eutyphr.*, p. 33.

CAP. XIV.

(8) Πρῆκεν πολὺ μᾶλλον ἀνδράσι ἢ γυναῖξι τῆρ κόμη. Mon. C ἀνδράσι. De re vid. supra, c. 3, p. 65. Aliter Paulus apostol. ep. I ad Corinth., c. 11, v. 14 sq.: Ἡ οὐδὲ αὐτῆ ἢ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾶ, ἀτίμητα αὐτῷ ἐστι; Γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾶ, δόξα αὐτῇ ἐστίν, ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δίδεται αὐτῇ.

(9) Πῶς οὐ. *Nonne*, vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 296. Mon. A verba οὐ τοῖς οἶσι ab a. m. superscripta habet. Pro τοῖς φανεροῖς Mon. C legit τοῖς φατέροῖς.

(10) Ὁ γάρ. Mon. CE ὁ γάρ. Rehd. ἔχοντος; (sic). In eodem libro γο in ras. correctum.

(11) Ἀμέλει. Margo codicis Mon. A (a m. rec.): τοιγαροῦν ἀντὶ τοῦ μή σοι μελέτω, ὅτι καὶ φύσει, quæ Suidam redolent.

(12) Καὶ φύσει καὶ νόμῳ. Vocc. φύσις et νόμος sæpe sibi opponi monuit Boissonad. ad Aristenel., p. 656. Sic etiam *De insomn.*, p. 152: Πῶς ἂν οὐ ἐν τοῖς ἀνομοῖσι καὶ φύσει, καὶ νόμῳ, καὶ πάθει, ταῦτά ἂν ὅπδ τῶν αὐτῶν ἐμφανίζοιτο;

(13) Πᾶσι καλῶρ. Mon. E καλῶν πᾶσι. Mox pro τοῖς αὐτοῖς. Mon. D iotacismi vitio exhibet τῆς αὐτῆς. Mon. B τῆς αὐτῆς, οἱ οἱ superscr. pro ἡ ἡ.

(14) Λακεδαιμόνιοι γάρ. «Historiam lege apud Herodotum in *Clio* [c. 82]. Meminit et Strabo lib. viii [p. 577 sq. ed. Almelov., t. III, p. 251 sq. ed. Tzsch.], Valer. Max. lib. iii, cap. 2. » PETAV.

(15) Μετὰ Θυρέαν — πρὸ Θυρέας. Ita Rhed. cum vulgatis libris. Par. D habet μετὰ Θυρέας ἀλ pro ἐ superscr. — πρὸ Θυρέας: ἀλ pro ἐ superscr. Reliqui μετὰ Θυραῖαν — πρὸ Θυραίας. In Mon. C est προθυραίας. De hac scripturæ discrepantia vid. Wasse et Duker. ad Thucyd. iv, 56, t. III, p. 435, Bip. Præstat vulgata. Vid. Tzschuck, ad Strab. I. c. et Siebelis ad Pausan., t. I, p. 258. Cæterum μετὰ Θυρέαν — πρὸ Θυρέας breviter dictum pro μετὰ τὴν ἐν Θυρέζ μάχην πρὸ τῆς ἐν Θυρέζ μάχης, vid. Schæfer. ad Tyrwhitt. *Dissert.* de Babrio in *Fabulis Æsopicis*, curante Fr. de Furia, p. cxc sq., et ad Plutarch. *Vitas*, vol. V, p. 33, Lobeck. *Aglaoph.*, t. II, p. 1194, infr. De ipsa pugna adisid etiam Pausan. u, 38, 5, coll. Plat. *Phædon.*, p. 53, Wytenbach. — Tum Venet. A male ἐκόμισαν. Mon. C et Venet. C ἐκόμησαν in ras., η ex t. enato.

(16) Συχρά. In Par. B corr. συχβολ. Barb. dat συχβολ.

(17) Πανταχού. Flor. B πανταχῇ, confusione haud infrequenti. Vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 201 sq., ubi dictum est de permutatione vocabulorum πολλαγού et πολλαχῇ. Pro παρὶ τὴν ἐπιμέλειαν. Mon. C habet παρὶ τ. ἐπι μελ.

(18) Οὐ γὰρ ἔστιν. Flor. B οὕτε γάρ. Sed mutatione non opus. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 123. Scripsi οὐ γὰρ ἔστιν, accentus ratione id postulante. Vulg. οὐ γὰρ ἔστιν. Mon. E pro ἡ τις dat εἰ τις. Rehd. in contextu et τις, in marg. a m. al. γρ. ἤ τις. Mox Flor. B. τῷ ξυρῶ pro ξυρῶ.

(19) Ὅτι μὴ κατ' ἀκαιοσίῳν τινα — συμφορᾶν. Ὅτι μὴ (vulg. ὅ, τι μὴ. In adnotat. Petaviius σφέλματι μνημονικῶ scriptis El μὴ) est nisi. Vid. Sturz. ad Basil. M. ad adolescentes *Orat.* § 33, p. 48, Hermann. ad Viger., p. 849: Ast. ad Plat. *Pelit.*, p. 602; Fritzschn. *Quæst.* Lucian., p. 25. Cf. noster *De insomn.*, p. 148; ep. 101, p. 259; ep. 61, p. 204. — «Quod olim contigisse scribit Codinus in Constantinop. [p. 14 ed. Lambec.]: Τῆς Ἀφροδίτης τὸ ἀγάλμα πλάττουσι κτένα φέρον [Lamb. legit τὸ ἀγ. κτένα φέρει]. Ἐπειδὴ συνέθη ποτὲ ταῖς τῶν Ἰωμαίων γυναῖξι κνήφην λοιμώδη γενέσθαι, καὶ ξυρουμένων πασῶν γεγόνασι αὐταῖς οὐ κτένας ἀρρεῖοι, εὐχαμένας δὲ τῇ Ἀφροδίτῃ ἀνατριχυθῆναι, τιμήσαι τε αὐτὴν ἀγάλματι κτένα φέρουσαν [Lamb. ἀγάλμασι κτένα φέρουσι, puncto apposito] πλάττουσιν αὐτὴν [Lamb. πλάττουσι δὲ αὐτὴν], καὶ γίνετον ἔχειν: ἐτι δὲ καὶ ἀρρῆνος καὶ θηλείας ὄργανα. Quæ postrema depravatissima sunt. Expurgo πλάττουσιν αὐτὴν, et ἔχειν. Tum pro ἐτι lego ἐστι δὲ, vel ἔχει δὲ. » PETAV.

(20) Τι καὶ τοιοῦτον. Referuntur hæc ad prægressa ἀπαισίῳν τινα καὶ ἀποτρόπαιον συμφορᾶν. Nam generis mutatio haud inusitata. Vid. Jacobs. ad Achill. *Tat.* p. 543, Jacob. ad Lucian. *Tox.* p. 136, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 819, § 439.

(21) Ὁ χρόνος ἤνεγκεν. *De insomn.*, p. 154, ὡσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος ἤνεγκεν. Ep. 57, p. 198,

ὁ πάλοι χρόνος ἤνεγκε τοὺς αὐτοὺς κέριας τε καὶ κριτίας.

(22) Ἐγὼ γὰρ οὐτε εἶδον, οὐτε ἤκουσα. Flor. B. ἐγὼ μὲν. Deinde Par. C, Vat. et Venet. A, οὐτ' εἶδ., οὐτ' ἤκ. Οὐτ' ἤκ. Exstat quoque in Mon. C. Cf. ad *Or. de regn.*, p. 267.

(23) *Γυνή μὲν γὰρ οὐδέμια.* Mon. C pro μὲν γὰρ scribit δέ. Veneti. BC μὲν non agnoscunt. Mon. AE om. γὰρ, quod in Venet. A deletum est. Tum Mon. C οὐδὲ μία. Dein Flor. B τῶν ἀπαιτώνος (sic) pro τῶν ἐξ αἰώνος. — Aristot. in *De hist. anim.*, cap. 11 [10, 7, t. 1, p. 111 ed. Schneid., cujus vid. Adnotat. t. III, p. 151; vol. I, p. 518, col. 1, l. 30 ed. Bekker.], Plin. lib. xi, c. 37 [47, t. 1, p. 615, Hard.]. Meminit et Zonar. ad Can. 17. Conc. Gangr. > PETAV.

(24) *Οἱ κεκρύφαλοι.* Margini libri Mon. A m. rec. allevit gl. σουδάριον (corr. a supra on). Κεκρύφαλος sc. est *Haarnetz*, *Haube*. Vid. Böttiger. *Archäolog. Mus.* 1, p. 23. Noster ep. 3, p. 158, ἀλλ' ἐν φοινικίδι (sc. ἦν ἡ ἀδελφιδή) καὶ τότε, καὶ διαφανῆς ὁ κεκρύφαλος, καὶ χρυσία καὶ λίθους ἐξήρτητό τε περιέτεκετο. Hom. *Iliad.* xxii, 468 sqq. :

*Τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς γέε δέσματα σιγαλόοντα,
Ἄμπυκα, κεκρύφαλόν τ' ἠδὲ πλεκτηὴν ἀναδέσμην,
Κρήθεμνόν θ', κ. τ. λ.*

Agathias epigr. v. 9-10 (in Brunck. *Analect.*, t. III, p. 35) :

**Ὅφρα σοι ἐκτελέσαιμι καὶ ἀργυφεὴν ἀναδέσμην,
Καὶ λιθοκολλήτων ἀλέγγυτα κεκρυφάλων.*

Paulus Silentarius epigr. xxiv, 1-2. (Ibid., t. c., p. 84) :

*Κεκρύφαλοι σφιγγουσι τειρὴν τρίχα; τήκομαι οἱ-
στρῶν.]*

*Ρεῖξ κυρροφόρου δελταῖον εἰσορόων.

Cf. ejusdem epigr. xvii, 1-2. (Ibid., t. c., p. 76), Anipat. Sidon. epigr. xi, 3-4. (Ibid., t. II, p. 11), epigr. xxvii, 4 (Ib., t. c., p. 13), et epigr. lxxvii, 4 (Ib., t. c., p. 28), Arch. epigr. v, 1-2 (Ib., t. c., p. 92), et epigr. ἀδσπ. cxv, 2 (Ib., t. III, p. 173).

(25) *Διὰ τούτων ὄρωσιν.* Mon. E διατούτων. Ita correctum quoque in Mon. C ex diamτούτων. Venet. B habet ὄρωσι καὶ δι' ἐλαχίστης cum lacuna magna sine nota. Eadem lacuna patet in Venet. C.

(26) *Νόσον τινὰ ταύτην νοσεῖ.* Est hic fere ejus morbus, vel, ut nostrates dicunt, so ist das so ihre Krankheit. Τινὰ enim h. l. est fere. Vid. Ast. ad Plat. *Sympos.*, p. 204, et ad ejusdem dialogi interpretationem Theotisc., p. 265. In Mon. A ultima vocis νόσον a m. sec. in ras. correcta. Mon. E dat νοσεῖ et supra corr. νόσον. Par. C et Vat. νοσεῖ, in marg. γρ. νόσον Venet. A νόσον, in ora γρ. νοσεῖ. Mon. A νόσον. Sed νόσον νοσεῖν Græcismus usitatissimus est. Vid. Frotscher. ad Xenoph. *Hieron.*, p. 28, et Matthiæ Gramm. Gr., p. 744; sq. Æschyl. *Prometh.*, v. 384 :

*Ἐα με τήνδε τὴν νόσον νοσεῖν.

Philo Jud., t. II, p. 305, ed. Mangey., νόσον θήλειαν νοσεῖν. Similiter accusandi casum verbo νοσεῖν addidit noster ep. 104, p. 244, τὸ ἄσθμα νοσεῖ. Ep. 154, p. 292, οἱ νοσοῦντες ἐπιληψίαν.

(27) *Εἰς τὸ περικλὸς ἐπαπέρχεται.* Flor. B ἐρχεται. Ep. 72, p. 218, εἰς τὴν φύσιν ἐπανελεύσεται. Ep. 67, p. 211, εἰς τὴν ἀρχαίαν χρεῖαν ἐπανελεύσεται.

(28) *Ἄξιον ἀνδρας καλεῖν.* Ad ἄξιον intell. ἐστίν, itemque post οὐ ῥάδιον. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 152. Cf. cap. seq. init. Ἄνδρας h. l. sensu eminenti dicitur (vid. Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 311, et Jacobs. ad Philostrat. Sen. *Imagg.*, p. 557). Noster ep. 132, p. 268, Ζητῶ δὲ ἀνδρας ὀλίγους, οὐ ψευδομένους τὸν ἀνδρα.

(29) *Δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο.* Δι' in Par. C et in Vat. omisum; restitutum in Marg. Verba γὰρ τοῦτο desiderantur in Mon. E; a Par. D abest τοῦτο. Pro

εἰ καὶ μὴ Flor. A optime legit καὶ εἰ μὴ. Vid. ad *Or. de regn.*, p. 135, et Schæfer. *Apparat. crit. et exeget.* ad Demosth., t. I, p. 548.

(30) *Γεωργίων παιδες.* Vid. ad c. 11, init. Mox pro vulg. συνέντες, quod Rehd. a corr. m. habet, et Par. ACD, Flor. AB, Barb. Mon. ABCD, Vat. et Venetis ABC reduxi συνέντες. In Mon. B superscr. ἡ συνέντες. Cf. infr. c. 16, p. 80 A. Quod sequitur ὡς Par. A om. Tum Mon. E dat ἀρεσθαι pro ἀρεσθαι. Venet. A. ὅσα δὲ (in Mon. A δὲ videtur erasum) μὴ pro ὅσα μὴ. Proxime Venet. C scribit παρ' αὐτῶν. Deinde Mon. A ἰσχύει pro ἐξισχύει. In seqq. Par. et Vat. alio ordine κοπιῶς καὶ χάρειν αὐτὰ ὄπ. Cæterum cf. Wytttenbach. ad Platarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 52.

(31) *Περύρασιον.* Mon. C περύρασιον. De hac permutatione vid. Elmsley ad Euripid. *Bacch.* v. 858, et mea ad *Or. de regn.* c. 9, p. 192. In proximis Mon. A habet παραπησιῶς, ὡς, ὡς ὡς a m. sec. in ras. corr. Deinceps Barb. ἐνεῖ, μοί superscr. Προξυρῶ. Mon. E suo more perperam legit ἐξυρῶ. Vid. ad c. 7, c. fin. Tum Par. A οὐχ om. De usu verbi ἐπανορθοῦν adnotavi ad *Or. de regn.*, p. 148 sq. Adde Stallbaum. ad Plat. *Eurphr.*, p. 60 sq.

CAP. XV.

(32) *Λακεδαιμονίων.* Vid. c. 3, p. 65, ibique PETAV.

(33) *Ἄξιον.* Sc. ἐστὶ. Vid. ad c. 14, p. 78. Mox pro ἡσυχότων in Venet. C perperam scribitur ἡσυχόσι.

(34) *Δι' αὐτὸ τοῦτο.* Mon. A δι' a m. sec. in ras habet.

(35) *Τρίχες κὰν τοῖς ὤσιν ἐστί νεκρόν.* Κὰν obtulerunt Mon. A et Rehd. Vulg. κὰν. Tum Flor. B, Mon. A, Par. C, Vat. et a corr. m. Flor. A et Venet. A una cum marg. Petavianæ 2, scribitur εἰσι νεκρόν, neque aliter legit Hadr. Junius in codice quodam laudato in Commentario suo *De coma*, cap. 4, p. 494, ubi h. l. in censuram vocavit. Sed cum statim sequatur αἰψουσι, tamen vulgatum ἐστί, utpote a prædicato pendens, non mutandum videtur. Eadem construendi ratione utitur noster *De Provid.*, p. 94: Οἱ δὲ στρατιῶται κύκλος ἄλλος ἔχεται τούτου. Plura collegerunt exempla Matthiæ Gramm. Gr., p. 606, Bernhardt Syntax., p. 421 sq., Ast. ad Plat. *Gorg.*, p. 359, et Walzuis meus ad *Arsen. Violet.*, p. 333. Mon. B dat ἐτι cum ἐστί supra-scripto. Par. autem B, Barb. et Mon. D ἐτι. De re vid. c. 5, p. 67. — Αἰψουσι h. l. pro αἰζονται positum, de quo usu apud Nostrum sæpius obvio dixi ad *Or. de regn.*, p. 349. — Aristot., 3. *De histor. anim.*, cap. 11 [10, 9, t. 1, p. 113 ed. Schneid., vol. I, p. 518, col. 2, l. 20-23] : Αἰψονται δὲ αἱ τρίχες ἐν τε νόσοις τιτίν, ὅσιν ἐν ταῖς φθίσει μᾶλλον, καὶ ἐν γήρα καὶ τεθνώτων, καὶ σκληρότερα γίγνονται ἀντὶ μαλακῶν. At Arnobius fieri hoc posse negat lib. v [c. 14, fin.]. *Hocine (ait) quisquam admisit, aut credulitatis assensione firmavit, pilum in mortuo crescere ad quem locum cf. Elmenhorst. et Orell.]?* PETAV.

(36) *Διατεθρόληται.* Ita vetustissimi libri, Par. AB et Flor. A; reliqui, sicut editi, minus recte διατεθρόλληται. Vid. C. E. Christoph. Schneider. ad Plat. *Civil.*, vol. I, p. 103 seq. et vol. III, p. 93; coll. Baier. ad Isocrat. *Paneg.*, p. 57, et Ast. ad Plat. *Phædon.*, p. 537 et 606. Prætulit etiam Vir Cl. Dindorfus in Themistio suo simplex λ; duplicatum retinuit Held. ad Plut. *Emil. Paul.*, p. 257. Item in Nostro *De Provid.*, p. 122. Par. AB recte offerunt θρυλούμενα et p. 124, θρυλούμενον. Itemque *De insomn.*, p. 139, unus Monac. 490, πολυθρυλούτους. Ep. 4, p. 164, πολυθρυλλήτων. Guelferbyt., Mon. 50 et a m. sec. Mon. 481, ep. 5, p. 167, θρυλούμένην. Mon. 50, ep. 79, p. 226, Guelf. atque Lips. c. Mon. 50 et 515, θρυλεῖ, ep. 105, p. 249, Guelf. et Mon. 50, θρυλούμένους, hidemque libri ep. 109, p. 252, θρυλούμενον. — Mox pro κουρίας,

Par. B scribit *κουρείας*. De locutione ἐν χρίῳ *κουρείας*, quam ex Nostro laudat Thom. Mag., p. 318, vid. Lobeck. ad Phrynich, p. 60. Proxime Par. C dat ἐς νέωτα pro εἰς v.

(37) *Κόμηρ καὶ πάγωνα βαθύν*. Noster cap. seq. init. γένειον βαθύν. Lucian. *De merced. cond.*, c. 25, t. III, p. 247 Bip., *πάγωνα* ἔχεις βαθύν. Gregor. Naz., Or. v, p. 150, οἱ τὰς βαθείας ὄπηνας ἔλκοντες. Cf. Heusinger. Indic. ad Julian. *Cæs. v*, βαθεῖα ὄπηνη, Wagner. ad Alciph. III, 55, p. 167; Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 344, et C. F. Hermann. ad Luc. libell., *Quomodo histor. conscribi oport.*, p. 123. Deinde cum Par. B scribe ἤνεγεν.

(38) *Ἐλλκυσεν*. Mon. E ελλκυσεν.

(39) *Τῶν δὲ τὰς καλλίστας τε καὶ μερίστας νίκας ἀνηρημένων*. Pro μερίστας in Mon. BD est *νίκας ἀνηρημένων*. De locutione Herodotea νίκας ἀναιρησθαι, qua summopere delectatus est Pausanias, dixi ad *Or. de regn.*, p. 279, et in *Additament.*, p. 190. Præposit. ὄπρ ante τῆς ἄλλης Ἑλλάδος Mon. C, Par. C et Vat. om. Ἄλλη h. l. idem significat, quod λοιπή. Vid. Boissonad. ad Philostrat., p. 544, et Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 376. Mox pro ἐπιλανθάνεται λέγω δε Μακεδόνας, Flor. B habet λανθάνεται. μακεδόνας τε λέγω καὶ, etc. Δε, quod Par. A omittit, h. l. est *scilicet*. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 90. Proxime Mon. C pro συναναβάντας legit συναναβάτας. De verbo συναναβαίνειν videsis Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. IV, p. 166.

(40) *Ὅρ οὐκ ἐγένοντο μόνοι Ἀακκαδαμόνιοι*. Imo Alexandro sæpe infesti. Curt. lib. v [vi, c. 1], Alludit ad donarium et spoliurum inscriptionem, Ἀλέξανδρος ὁ Φίλιππου καὶ οἱ Ἑλλήνες, πλὴν Λακκαδαμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τῆν Ἀσίαν κατοικοῦντων. Plutarch. [*Vit. Alex. M.*, c. 16]. PETAV.

(41) *Ἐν Ἀρβήλοισι*. Venet. BC ἐν Ἀρβύλῃ. Paulo post cum Mon. BD scripsi προσαγορεύσειεν c. v ἐφέλι. Ad πονηρὸν intell. τι vel χροῖμα. Vid. ad c. 9, p. 72. Mon. E in contextu habet αἱ τριχαις ε supra a scripto, ut fiat τριχες; in marg. ἡ κομήρ, quod in Mon. A textum invasit. Dein Barb. et Rehd. pro πανδημεὶ exhibent πανδημί, quam veram hujus vocis scripturam esse censet Sturz. *De adverbis Græcorum* in t et et exeuntibus p. 6 et 14. Eadem laudat Blomfield. in *Glossar. ad Æschyl. Sept. c. Theb.*, v. 284. Cf. Adnotat. ad c. 16, p. 80 B. De forma πανδημεὶ plura dedit exempla Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 299. Vid. etiam Buttman. *Ausführliche Gr. Gramm.*, II 2, p. 343 sq. Tum in Mon. E perperam legitur ξηράμειοι. (vid. ad c. 7, p. 71 A, et 14 fin.) pro *εὐράμειοι*. De forma *εὐράμειοι* vid. Schæfer. ad Long., p. 401 sq., et Lobeck. ad Phrynich. p. 205 infr. Altera forma *εὐρω* occurrit cap. seq., p. 80, οὔτοι — πανδημεὶ τοὺς Μακεδόνας ἐξέωρσαν.

(42) *Μετὰ Θεοῦ καὶ τύχης καὶ ἀρετῆς*. Beving. : « Ate, nempe capillis derasis, Macedones Persis evasere superiores. Loco τύχης igitur legendum τέχνης. *Catastas*, p. 299 [300 C ed. Petav. 2.]: Τὸ μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ τῇ βίωμῃ, καὶ τῇ τῶν ὀπλῶν ἐμπειρίᾳ. » Sed fallitur vir doctus. Ita etiam Noster *De Provid.*, p. 106, Οὕτως ἡμῖν Θεὸς καὶ τύχη περιτίθουσιν ὡς περ προσωπεῖα τοὺς βίους ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ κόσμου δράματι. Crates Cynic. epist. V, in *Notices et Extraits des Mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. 11, p. 21 : Πράττων δὲ οὐδὲν οὐδέποτε ἄνευ Θεοῦ καὶ τύχης. Marcus Antonin. *De rebus suis*, I, 17, p. 34, Πάντα γὰρ ταῦτα θεῶν βοηθῶν καὶ τύχης δέονται, ubi vid. Gatak., qui bene observavit, Marc. Antoninum expressisse videri quod Plat. *De legg.* I, iv, p. 709, B [Ὁς Θεὸς μὲν πάντα καὶ μετὰ Θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τάνθρώπων διακυβερνώσι ξύμπαντα.]

(43) *Ὁς ὁ τοῦ Λάγου Πτολεμῆος ἐνέγραψεν*. Artic. ὁ Rehd. a m. al. habet. Venet. BC dant λαγοῦ, Barb. λέγου, item Rehd. a m. pr.; post vero

corr. λέγου. Par. A, Mon. A et Vat. λέγω. Venet. A λαγῷ. Deinde receptum ex Flor. B *ἐνέγραφε* (Par. ABCD, Flor. A, Barb. et Mon. BCD cum Venetis AB dant *ἐνέγραφεν*. Vat. *ἐνέγραφε*). Ita Arrianus *Expedit. Alexandri* Proem. init. : Πτολεμαῖος ὁ Λάγου καὶ Ἀριστόβουλος ὁ Ἀριστοβούλου ὅσα μὲν ταῦτα ἄμφω περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου ἐνέγραψαν, ταῦτα ἐγὼ ὡς πάντη ἀληθῆ ἀναγράψω, quem locum haud dubie noster respexit. Vulgo συνέγραψεν. Rehd. συνέγραψεν, φ supra ψ positio. Mon. A συνέγραψεν. Venet. A συνέγραφέ. De Ptolemæo Lagi filio, qui ipse Alexandri Magni, sub quo militarat, res gestas memoriæ prodidit, conf. G. J. Voss. *De historicis Græciæ*, I, 1, c. 10, p. 60 sq. ed. alt. in Flor. B παρῆν, quod aberat, sec. m. ante ἠπίστατο inter versus restituit.

(44) *Ὅτι δὲ βασιλεὺς ἦν*, — οὐκ ἐνεστέδοτο. Sumptum id ex Arrian., I. c. § 3, ubi hæc sunt, Ἄλλ' ἐμοὶ Πτολεμαῖος τε καὶ Ἀριστόβουλος πιστότεροι ἔδοξαν ἐς τὴν ἀφήγησιν. ὁ μὲν, ὅτι συνεστράτευσε βασιλεὶ Ἀλεξάνδρῳ, Ἀριστόβουλος, Πτολεμαῖος δὲ, πρὸς τῷ εὐστρατεύσαι ὅτι καὶ αὐτῷ βασιλεὶ ὄντι αἰσχροτέρων ἢ τῶν ἄλλων ψεύσασθαι ἦν ἄμφω δὲ, ὅτι τετελευτηκὸς ἦδ' Ἀλεξάνδρου ἐγγράφουσι αὐτοῖς ἢ τε ἀνάγκη καὶ ὁ μισθὸς τοῦ ἄλλως τι ἢ ὡς συνήνεχθη ἐγγράφαί ἀπῆν. — Pro συνέγραψεν Venet. C dat συνέγραψεν. At Par. C et Vat. exhibent *ἐνέγραψεν*, unde et hic legendum videtur *ἐνέγραψεν*.

CAP. XVI.

(45) *Ἀνὴρ Μακεδῶν*. « De hac historia altum apud Alexandri gestorum scriptores silentium. Solum eam delibit in *Theseo* Plutarch. [c. 5] : Τοῦτο δὲ ἀμέλει καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἐνοήσαντά φασι προτάξαι τοὺς στρατηγούς εὐρεῖν τὰ γένηια τῶν Μακεδόνων, ὡς λαβὴν ταύτην ἐν ταῖς μάχαις οὖσαν προχειροτάτην. » PETAV. — Adde Plutarch. *Apophthegm. regg. et imperat.*, p. 180 B, et Polyæn. *Strategem.* IV, 3, 2. — Mox Par. AB, Flor. B, Barb., Mon. D et Rehd. cum Turneb. Lectt. Varr. pro ἀνεικῶς vitiose scribunt ἀνεικῶν. Par. D habet ἀνεικῶν, ὡς pro ὦν superscrip. Mon. B ἀνεικῶν, η pro ει superscr. Mon. ACE, Par. C, Vat. et Veneti omnes ἀνήκων, itemque a sec. m. Flor. A. Noster c. 13, p. 77, Οὐκὼν οὐκίεται κάμοι καὶ συγχοῖς ἄλλοις εἰσὶν ἐν ἄστει Σκύθαι καὶ ξυμικῶς ἀνεικότες τὰς κόμας, ubi vid. Adnotat. Deinceps Veneti AC præbent ἐς pro εἰς. Τὸ ante περιτῶν Mon. ACE cum Par. C om. Non male; articulus enim in hac similibusque locutionibus abesse etiam potest. V. Ellendt. ad Arrian. *Expedit. Alex.*, t. I, p. 9. Sed præferenda vulgata, quod patet ex infra ad c. 18, p. 82 A, positus. In Flor. A καθεκῶς perperam mutatum in καθηκῶς. Atticista ap. Angel. Maium t. IV, p. 524, Ἄντι τοῦ εἰπεῖν εἰς μῆχος ἐκτεταμένον ἔχει τὸ γένειον, καθηκῶς τὸ γένειον λέγουσι. Φέρεσθαι est ferri, i. e. ruere cum impetu. Vid. Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 415.

(46) *Συμφορησας δέ*. Rehd. a m. pr. videtur habuisse *συμφορησας*. Postea tamen corr. o. Pro δέ Mon. C legit δ'. Proxime idem liber scribit ἐν δεινοῖς pro ἐν δεινῷ.

(47) *Γέβρον — ἐκείνο*. Scutum illud, i. e. scutum Persis proprium, de quo vid. Sturz. *Lexic. Xenoph.*, t. I, p. 580 sq. Ἐκείνο (Venet. A ἐκείνω) Pelavins non expressit. Tum Mon. C ἀφῆσι (sic) a pr. m. In seqq. post ὡς οὐκ ἔκτανά ταῦτα intell. ἔντα. Vid. Ast. ad *Polit.*, p. 336, et *Protag.* p. 90 sq., et 566.

(48) *Τῷ Μακεδόνι*. Articulus Mon. C om.

(49) *Ἄττει δὲ ὁμοσε*. Mon. AE ἄττει. De verbo ἄττειν vid. ad *Or. de regn.*, p. 222 sq. Similes locutiones sunt ὁμοσε ἐρχεσθαι, ἔλναι, φέρεσθαι (vid. Rubnken. ad *Timæ.* p. 160, ed. Koch.; *Lexic. Xenoph.*, t. III, p. 284), χωρεῖν (vid. Synes. ep. 73, p. 220; ep. 125, p. 261; ep. 130, p. 265; ep. 140,

p. 276; coll. Boissonad. ad Phitostat., p. 610, et C. F. Hermann. ad Luciani libell. *Quomodo histor. conscr. oport.*, p. 187 et 189.

(50) *Φάσας εἶσω τῶν τοῦ πολεμίου δειλῶν γενέσθαι.* Ep. 104, p. 245, Καὶ σπεύδουσιν εἶσω τῶν δειλῶν γενέσθαι. Sic infr. c. 21, p. 84, Εἶσω τοῦ τεύχους τῶν δημοφύλων. Ep. 72, p. 219, Μένειν εἶσω τῶν περιδύλων τῶν ἰερῶν. Ep. 67, p. 214, Τὸ εἶσω γενέσθαι τῶν νόμων εὐαγγελικῶν. Ep. 72, p. 219, Κἀν μὲν — εἶσω μένης τῶν ὄρων, οὐ; ἔθου. Ep. 83, p. 229, Σὲ εἶσαι ἀπάσης ἀρετῆς εἶσω. *Or. de regn.*, p. 6, Ἦν μὴ παρὰ φιλοσοφίας εἶσω τῶν τῆς ἀρετῆς ὄρων φυλάττεται. Horat. sat. I, 1, 49-50, *Intra natura fines viventi.*

(51) *Λαμβάνεται τοῦ πάγωνος, κ. τ. λ.* De verborum λαμβάνεσθαι et ἐπιλαμβάνεσθαι cum genitivo constructione vid. Hemsterhus. *Anecdott.*, t. I, p. 135 sq.; Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 602; Ast. ad eundem dialog., p. 177, et mea ad Nostri *Or. de regn.*, p. 307. Cf. infr. c. 18, p. 81 et 82; ep. 4, p. 165 et sq.; ep. 66, p. 207; ep. 67, p. 213.

(52) *Ὀύτως καταβάλλει.* Pro vulg. οὕτω ex Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A receptum οὕτως, quod ante consonantem ἐμφατικῶς poni solet. Vid. Weisk. ad Longin., p. 347 seq.; Frotscher. ad Xenoph. *Hieron.*, p. 9 sq.; Bornemann. ad Xenoph. *Anab.*, I, 1, 10, p. 7; et Schæfer. *Apparat. crit. et exeget.* ad Demosth., t. I, p. 207; coll. Adnotat. ad c. 20, p. 83.

(53) *Δίχην ἰχθύος.* De regno, c. 26, p. 48, δίχην Θεοῦ, Ep. 104, p. 246, δίχην ἀρουραίου μυός. Plato *De legg.*, p. 705 E, δίχην τοξότου. Lucian. *Demosth. Enc.*, c. 31, vol. IX, p. 159, Δίχην τῶν δαλινῶν πνευμάτων. Cf. Hermann. ad Viger. *De idiot. I. Gr.* p. 701, Blomfield. *Glossar.* ad Æschyl. *Agamemn.*, v. 5. Post genitivum ponitur δίχην a Nicoph. Greg. Præfat. ad Synes. *De insomn.*, p. 353, Ζεχνίων δίχην.

(54) *Τὸν ἀκινδάνη σπασάμενος.* Stricto acinace, s. gladio Persico. Vid. Lambin. ad Horat., od. I, 27, 5, *Lex. Xenoph.* t. I, p. 99 sq. Verbo medio σπᾶσθαι activam inesse notionem monuit Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 265, et *Philopæm.*, p. 26; cf. etiam Frotscher. ad Xenoph. *Cyrop.*, p. 490, et Sturz. *Lex. Xenoph.*, t. IV, p. 69. Eodem modo Synes. *De Provid.*, p. 118, Τὴν κοπίδα σπασάμενος. Ep. 4, p. 162, Τὸ ἔξρος σπασάμενος. S. Marc. xiv, 47, Σπασάμενος τὴν μάχαιραν. Add. Xenoph. *Ephes.* iv, 5, p. 82, et Eustath. *Hysm.* viii, p. 278.

(55) *Εἶδα δὴ τις καὶ ἔτερος Πέρσης.* Mon. C δὲ pro δὴ. Idem liber cum Venet. A καὶ om. Sic Noster c. 6, init. Μηδ' εἰ τις ἔτερος γόης καὶ περιττός τὰ δαιμόνια. *De insomn.*, p. 140, Καὶ εἰ δὴ τις ἔτερος ἐλευθερίᾳ κατὰ τὸ κάρτερον ἐπεχέλησε. Sed vulgata firmatur simili loco in *Dion.*, p. 41, Εἰ δὲ τις καὶ ἔτερος σοφιστῆς ἦν εὐπορος, κ. τ. λ. — Paulo inferius Mon. C librarii errore mutile habet ἄλ (in fin. lin.) ἄλλον. Deinceps Mon. A ἀπολαβόντες κομήτην, alio ordine. Mox idem παίδιον ita, ut a m. sec. in ras. positum sit. Fuit, opinor, a pr. m. παιδίον, qua confusione in libris Mss. nil frequentius est. Vid. Jacobs. ad Achill. *Tat.*, p. 714, 731 et 750 sq., necnon ad Philostat. *Sen. Imagg.*, p. 475; item peccavit librarius codicis Mon. 87, in nostri *Catastas.* I, p. 300 et 302. Deinde in Mon. E ἐδίωκον ex ἐδίωκεν corr.

(56) *Παρήει γὰρ, ὥσπερ σύνθημα.* Mon. BD παραίη, permutatione haud infrequenti. Cf. Boissonad. *Anecd. Gr.*, vol. V, p. 33; Xenoph. *Anab.* vi, 5, 25, Σύνθημα παραίη. De voc. σύνθημα, *Parole*, vid. *Lex. Xenoph.*, t. IV, p. 186. Noster *De Provid.* p. 117: Φυγῆ φεύγοντες ὑπὸ σύνθημα κοινὸν ἀνεχώρουσιν τοῦ ἄσπεος. De significationibus vocis ἀλώσιμος egit Blomfield. in *Glossar.* ad Æschyl. *Agamemn.* v. 9. Cf. etiam Adnotat. ad *Or. de regn.*, p. 219.

(57) *Συρταγαμένρον διέμεινεν.* Mon. C ζυντα-

ταγαμένον. Pro διέμεινεν Petavius in utraque edit., invitis omnibus codd. atque edit. Turneb., tacite dedit διέμεινεν.

(58) *Ἐν τούτω.* Barb. ἐν τούτω (sic).

(59) *Ἀπορία συνέλεγο.* De *Provid.*, p. 93: Ἀπόρια συνέλεγο. *Ibid.*, p. 104, ἐγρηγόρασι συνέλεγο. *Themist. Or. XXI*, p. 243 A, τὶ δὲ συνέλεγεσθε ὑπὸ θάμβους. Cf. Heindorf. ad Plat. *Sophist.*, p. 346, Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 185, Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. II, p. 196 et 334, et Beving. *Emendat.* in Synes., p. II, in *Noev. Anal. philolog. et pædag.* Suppl. 1, 4, 1852, p. 620 infr. Proxime pro ὠπλισμένοι; Par. C et Mon. C scribunt ὠπλισμένος, male. Deinde Venet. C αἰσχροδὲ pro αἰσχροῦς.

(60) *Ἀρέλυσεν ἐπὶ Κιλικίας.* De usu præpositionis ἐπὶ cum genitivo post verba motus junctæ vid. Locella ad Xenoph. *Ephes.* p. 206, Jacobs. ad Antholog. *Gr.* t. X, p. 102, et t. XII, p. 6, Ellendt ad Arrian., t. II, p. 410. Ita et Plutarch. *Viz. Ptolipid.*, c. 17: Ἀνεχώρησαν ἐπ' οὐκνο μέγα φρόνουντες. Tum Barb. a m. pr. κοιλίας, a sec. κιλικίας habet. —

(61) *Τριχομαχία κερρατημένος.* Mon. B τριχομαχία, τριχομαχία supersc. Mon. C τριχομαχίη a prima manu scripto supra v, ut fiat μαχίη. Mon. D in lecto τριχομαχίη, in marg. tamen τριχομαχίη. Cum vulg. τριχομαχίη (Mon. E scribit τριχομαχίη) conspirat Mon. A, sed v a m. sec. in ras. corr. Τριχομαχίη, a me receptum, conjecerat jam Piersonus ad *Moer. Attic.*, p. 407.

(62) *Νυνὶ δὲ μοιρίδιον γὰρ ἦν ἤδη.* In libris Mon. ACE et Rehd. sicut in edit. post νυνὶ δὲ commate distinguitur. Sed tu pone semicolon, verba illa cum iis, quæ parenthesin excipiunt, conjungens, nisi forte scribendam sit νυν δὲ μοιρίδιον (uno tenore. Vid. Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 59, sq.; Engelhardt. ad Plat. *Apolog.*, p. 230, sq.; Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 1216), aut, si mavis, νυν δὲ μοιρ., cum νυν δὲ, non νυνὶ δὲ, si sequatur γὰρ in enuntiato interposito, usurpari soleat (vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget.* ad *Demosth.* t. I, p. 197), et vocula νυν atque νυνὶ in Codd. interdum confusæ reperiantur (vid. Schneider. ad Plat. *Civit.*, t. I, p. 71). Cornarius vertit: *Nunc autem: erat enim jam fatum quod Achemenidæ Heraclidis de sceptris cessuri essent: cito intellecto periculo jubet tubas receptui canere. PETAVIUS: Verum ut erat in factis, Heraclidis Achemenidas sceptris imperii cessuros, classico receptui cani jubet.* Vitiosus Barb. et Venet. A exhibent νυνὶ δὲ μοιρίδιον γὰρ. Deinde Barb. ἦν ἤδη τῆς ἡρακλ. Par. C ἦν ἤδη ἦν

Flor. A ἤδη (sic, ab ead. m.). Venet. A ἤδη om.

(63) *Τοῖς Ἑρακλισίδασι.* I. e. Alexandro, qui paternum genus ab Hercule deduxit (vid. Plutarch. *Vit. Alex. M.*, c. 2, et Arrian. *Expedit. Alexandri*, iv, 10 et 11). Tum Rehd. et Mon. E corrumpit ἑρακλισίδασι habent pro Ἀγαμεινίδασι, quod idem est, atque τὸν Περσῶν βασιλέα. Persarum enim regibus quippe qui omnes usque ad Darium ab Achæmene, Perset et Andromedæ filio ac primo Persarum rege, descenderint, cognomen fuisse Achæmenidas satis notum est. Vid. Herodot. vii, 11, ibique Wesseling. et Schweighäus., itemque I, 125; cf. Plat. *Alcib.* I, p. 120, E. et Olympiodor. *Comment. ed. Creuz.*, p. 151. Interdum autem non solum Persarum reges, sed etiam Persæ ab auctoribus recentioris ætatis Achæmenidas vocantur. Laudat hunc locum Thomas Mag., p. 711, ubi observat: Τοῖς Πέρσαις οἱ ὑστερον καὶ Μήδοις καὶ Ἀρακλιδὰς καὶ Ἀγαμεινίδασι λέγουσι. De constructione verbi παραχωρεῖν vid. ad c. 5, p. 68.

(64) *Συνεῖς τι τοῦ δεινοῦ.* Mendose Barb. συνέισθησ. Flor. B συνεῖς τοῦ δεινοῦ (sic, vacuo spatio post ras. relicto). Mon. BD τι om. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.* p. 658, § 348. in proximis Par.

A et Mon. AE cum Venet. A præbent τὸ ἀνακλητικὸν ἡγήσασθαι. Sic Noster ep. 104, p. 245, τὸ κελουστῶν ἡγεί. Cf. Lamb. Bos. *Ellipss.* p. 272. Sed omittitur quoque articulus, velut ap. Long. p. 67 Schæf.: Ἐσφύρισε — ἀνακλητικὸν, ὡς ἐπιζήτητων, et p. 121: Μετ' ὀλίγον ἀνακλητικὸν ἐφθέγγατο. Add. Julian. or. v, p. 169 C., Chariton. vi, 4, 8, et viii, 2, 14. De hac locutione plura congescit Gataker. ad Marc. Antonin. p. 74.

(65) Καθίσας ἐν καλῷ τὸν στρατόν. De verbo καθίζειν cum accusandi casu constructo vid. Jacobs. ad Achill. Tat. p. 409. Ἐν καλῷ idem est, quod καλῶς, *commode*, vid. Boissonad. ad Philostrat. p. 312, Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 596; Jacobs. ad Achill. Tat. p. 791. Noster c. 13, p. 77, ἐν καλῷ τοῦ θεάτρον καθιζήσόμεθα. Alciph. Ep. iii, 20, init., Ἄγει μὲ τις εἰς τὸ θέατρον, καὶ καθίσας ἐν καλῷ, διαφόροις ἐφυχαγῶναι θεωροίαις. In seqq. Rehd. a. m. pr. exhibebat αὐτοῦ. Post vero correctum αὐτῷ. Articulus ante κούρειας idem liber in ras. scriptum offert.

(66) Ἀναπισθόντες. Barb. ἀναπισθόντες. Mon. C ἀναπισθόντες. Deinde Barb. πανδημί (sic). Rehd. in contextu πανδημί, in marg. ab al. m. πανδημί. Vid. ad c. 15, p. 79. B. Mox Mon. C ἐξώρησαν, v. ex η correcto. Cf. ad c. 7, c. fin. De re vid. Wyttenbach. ad Plut. *Opp. mor.* t. II, p. 340.

(67) Δαράλω δέ. Mon. E scribit δῆ, non male quidem; sed vulgata tamen minime sollicitanda, cum δὲ nonnunquam pro δῆ vel οὖν poni soleat. Mox Flor. B et Mon. C pro οὐκέτι dant οὐκ ἔτι. Deinde idem liber Flor. atque Venet. C κατ' ἐλπίδας τὸ πρᾶγμα ἐχώρησε, ordine inverso. Vitiose Barb. ἐχώρησαι. Paulo post in eodem libro est ἐκρίναντο (corrector, ἐκρίνοντο).

CAP. XVII.

(68) Εἰ μὴ γε τῶν βρεφῶν εἰσι μορμολύχεια. Mon. D εἰ μὴ τε, male. De formula εἰ μὴ γε, nisi forte, vernac. wenn nicht etwa, vid. Fritsch. ad Lucian. *Deorr. Dialogg.*, p. 57. Cornarius vertit: *Coma itaque neque facit reverendos, neque ostendit, nisi sane infantium est terriculum.* Sed non est, quod corrigas ἐστὶ. Εἰσι enim pendet a vocabulo ἀνθρώπους, quod intelligendum est ad verba ποιεῖ φοβερούς et δεικνύσιν. Recte igitur Petavius: *Quamobrem coma ipsa neque terribiles ut sint, neque ut videantur, facit, nisi infantium forte spectra terriculaque esse velint.* Cf. Held. ad Plut. *Æmil. Paul.*, p. 279 seq. Pro vulg. μορμολύχεια auctoritate codicum Flor. B, quinque Monacc., Par. CD, Vat., Venet. A et Rehd. scripsi μορμολύχεια. Deh. v. vid. Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 151 sq. ed. Koch., et Fischer. ad Plat. *Phædon.*, p. 322.

(69) Ἐπει — γε. *Siquidem.* Vid. Jacob. ad Lucian. *Toxar.* p. 160. Cf. Nostrum in seqq. Mox in Barb. legitur παρακειμένους pro περικειμ., de qua permutatione vid. Adnotat. ad c. 7, p. 70. De locutione κράνη περικεῖσθαι nuper exposuit C. F. Hermannus ad Luciani libell. *Quomodo histor. conscr. oport.*, p. 150 sq.

(70) Τὸ δὲ κράνος οὐδὲν ἀλλ' ἢ — χαλκῶν κρανίον ἐστίν. Vulg. οὐδὲν ἄλλο ἢ. Illud, quod habet quidem Rehd. liber, invito me irrepisit. Scrib. potius c. codd. Par. ACD, Flor. AB, Mon. ABCD et Vat. οὐδὲν ἄλλ' ἢ. Vid. Ast. ad Plat. *Legg.* p. 359, et ad *Protag.* p. 196, Bremi ad Demosth. *Orat. select.*, sect. 1, p. 66, et Jacobs. ad *Ælian.* p. 498. Vitiose Barb. ἀλλ' ἢ. Cf. infra c. 22, p. 85. Pro χαλκῶν Mon. C habet χαλκῶ, quod æque probatur. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, §. 374. b. Noster *De Regn.* c. 18 fin., μετὰ γιγνώσκου φαύλων ἐρίων καὶ πύλων. Longus p. 5 ed. Schæf., κεκλύματα (sc. Μιτυλήνη) γεφυραῖς ἕστου καὶ λευκοῦ λίθου.

(71) Ἰαπων θριξίτην ἐνοσκευάζονται. Hoc verbum, quod proprie significat *amicire, vestire*, illustrant Marklandus ad Max. Tyr. xiv, 2, p. 677, et Villosionus ad Long. p. 294 sq.

(72) Οὐκ μὲν ὑπῆρξεν ἀμφιέσασθαι κράνος.

In Pseudo-Petav. excidit μὲν. Ὑπῆρξεν suppediaturum codd. omnes, præter Rehd. et Mon. E, qui cum editis exhibent ὑπῆρξεν. Noster c. 5 fin., ἀνθρώπων δὲ, οἷς ὑπῆρξεν εὐμοιρῆσαι τὴν ἀποβολὴν τῶν τριγῶν, φαλακρὸς ἂν εἴη τῶν ἐπὶ γῆς τὸ θεϊοτάτων. Eodem loquendi modo ulitur noster c. 24, p. 87, μακαρίσαι δὲ, οἷς ὑπάρχει μὴδὲ δεῖσθαι κούρειας. Ep. 18, p. 174: Τῷ δὲ ὑπάρχει συγγενεῖ τε εἶναι τοῦ μακαρίτου Θεοδώρου σφόδρα διὰ μνήμης ἡμῖν ἀνδρὸς γενομένου, καὶ μὴδὲν ἀμελεῖσθαι (ἀξίω, quod subsequitur in edit. Ald., Turneb. ac Morell., item in codd. Guelf. et Mon. 476, in quo posteriore a m. sec. superscriptum est [Lips. habet ἀξίου], Petavius merito secluit, assentientibus codicibus Heidelberg. atque Monacc. 50 et 490) παρὰ τῶν τῆδε κατὰ πρῶτα ἐχόντων ἐν τῷ πολιτεύεσθαι. Ep. 42, p. 181: Ἐκ μᾶς οὖν προσοχῆς ὑπάρξει σοὶ κάμοι καὶ τοῖς νόμοις χαρίσασθαι. Ep. 131, p. 266. Τοὺς γεωμετρικοὺς ὄρους ἀληθεύτους ἡγοῦ, ὅτε γε καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιστήμαις ὑπάρχει σεμνύεσθαι, x. τ. λ. Vid. etiam Heindorf. ad Plat. *Phædon.* p. 408, Creuzer. ad Plotin. *De Pulcr.* p. 312 sq., et Reynders ad Plat. *Sympos.*, p. 142. — Ἀμφιέσασθαι κράνος. Noster *De Provid.*, p. 106: Ὅσπερ ἐσθῆτας ἐστὶν αὐτοῦς (sc. βίους) ἀμφιέσασθαι καὶ μεταμφιέσασθαι, ubi Pa ἀμφιέσασθαι καὶ μεταμφιέσασθαι (ab ἀμφιάζεσθαι. Vid. Abresch. et Boissonad. ad Aristænet. p. 511); Pb ἀμφιέσασθαι καὶ μεταμφιέσασθαι, s. supra ἀφί. Similiter Noster ibid. paulo superius: ἀλλοτρίους (sc. βίους) δὲ ἐξώθεν περικεῖμεθα. Cf. Gatak. ad Marc. Antonin. p. 358, 1. C.

(73) Ἰσασί περὶ τοῦ σχήματος. Periphrastice posuit pro Ἰσασί τὸ σχῆμα. Vid. Adnotat. ad c. 4.

(74) Διδάκτεον δ' ἂν εἴη. Barb. διδάκτατον γάρ, δ' ἂν loco γάρ supsc. Deinde ante τοὺς οὐκ εἰδότηας Vat. inserit καὶ. Abest a Mon. C artic. τοὺς, qui omitti etiam potest. Noster infr. p. 81: Πολὺν ἂν οἶμαι τὸν λέγοντα παρὰ τοῖς εἰδόντων ὀφλήσαι καταγέλων. Ep. 57, p. 196: Λέγω δὲ ἐν εἰδοῖσι. *Catastas.*, p. 303, Ἐν εἰδόντων ὀλοφύρομενος τὴν καταβλημένην εὐγένειαν. Cf. Segaar. ad Clem. Alex. *Quis dives salutem consequi possit*, p. 202 sq., Blomfield. Glossar. in *Æschyl. Agamemn.*, v. 1373. Pro δπισθεν (vitiose Mon. E δπισθεν) Mon. A una cum Rehd. scribit δπισθε, qua de forma vid. Lobeck. ad Phrynich., p. 284 sq., et qui nuper de hac varietate copiose accurateque exposuit v. cl. Schneider. ad Plat. *Civit.*, t. I, p. 124 sqq. Cf. ad c. 1, p. 63, et ad c. 18, p. 81, et 82. Deinceps Mon. BD om. σκευάζονται. Pro vulg. στοιχίζον ex Par. C et Vat. dedi στοιχίζον. De utraque voce vid. Jacobs. ad Achill. Tat., p. 396 sq., et Ellendt. ad Arrian., t. II, p. 154. In Mon. C perperam legitur διατεθήσας. Mox Mon. A i vocis πύλου a corr. m. in ras. habet.

(75) Ἐχουσα δὲ, ὡσπερ ἔχει. Similiter Ep. 153, p. 293, Παθούσα ἄ πέπονθεν. *De regn.*, c. 10, p. 17, fin., Πράττει γάρ, ὅ τι ἂν πράττει, δεδογμένα ἀπασιν τοῖς μέρεσι τῆς ψυχῆς πράττων. Epist. 57, p. 197, Οἱ γὰρ ὑπῆρταί φῦσαι μὲν εἰσιν οὐτινές εἰσι. Plura de hoc loquendi usu collegerunt exempla Lenting. *Animadverss. critt. in Euripid. in Novis Actis litterarr. Soc. Rheno-Traj.*, t. I, p. 16 sq. et Fritzs. *Quæst. Lucian.*, p. 159 sq.

(76) Ὅσα στρατιώταις περικεῖται. Flor. AB στρατιώτης. Barb. a m. pr. παράκειται, corr. tamen a m. rec. περικεῖται.

(77) Ἀναθαροῖσαι τοὺς Τρῶας. Mon. A ἀναθαροῖσαι. Barb. ἀναθαρσίσαι (sic). De re vid. II. XVI, 69 sq. Mox Flor. B male scribit ἐωρουμένην, de qua confusione cf. Boissonad. ad Cratet. *Cynic.* Ep. 23, in *Notices et Extraits des mss. de la Bibliothèque du Roi*, t. XI, p. II, p. 45. Pro σόβην Mon. E habet σόβην. — Ἐ Aiqui Claudianus de Achillis coma loquens in Epithal. Honor. et Mar., territos ait Achillis coma fuisse [v. 18 sq.] :

— — — *et mox, quos horruit Ide,*
Thesalico roseos pectebat pectine crines.

Sic enim legendum, non ut in vulgatis. *Idem*, in duobus MS. reperi. [Conf. C. Barth. Adversarr. L. XVII, c. 14, p. 878.] » ΠΕΤΑΥ.

(78) *Ἀσίσσουσι μέτωπον.* Ita soli Mon. A, Par. C et Vat. cum editis; ad Par. ABD, Florr. AB, Barb., Monacc. BCDE, Veneti atque Rehd. dant *λεύσουσι*, quod non probatur. Vid. Heyn. ad *Il.* l. c. tom. VII, p. 150 et 163; Boissonad. ad Nicet. Eug. p. 302; Buttman. *Gramm. Gr.* ampl. t. I, p. 384., Bachmann. ad Lycophr. *Alex.* v. 52, 86, 216, 990 et 318. Inverso ordine Mon. BD et Venet. BC scribunt *λεύσουσι κόρυθος*. Pro vulg. *μέτωπα*, quod exstat in Barb. et Rehd., e Par. AC, Florr. AB, Monacc. ABCD, Vat. et Venetis BC resitui, ducē Homero *Il.* XVI, 70, *μέτωπον*. Venet. A *μέτωπα*, Mon. E, *μέλωπα* (*sic*), in utroque ov suprascribitur litteræ a; deinde in Barb. *ἐγγύθει* pro *ἐγγύθει*. Homericum versum respexit quoque The-mistius Or. XIV, p. 181, C.

(79) *Τὸ γὰρ ἀποστρίλλω — —, αὐτὸ τοῦτο.* Vid. ad c. 7, p. 71.

(80) *Εἰ δὲ Ἀχιλλεύς ἐκόμα.* Mon. C δ'. De apo-σισi suppressa vid. ad c. 6, p. 129.

(81) *Ὁξύρροπος ἦν εἰς ὄρητ.* Rehd. a m. pr. exhibebat *ὀξύρροπος*. Post vero ρ duplicatum. Nicephor. Greg. Plat. Theatret. p. 144, *πρὸς τὰς ὄργας ὀξύρροποι εἰσι*. Præfat. ad Synes. *de Insomn.* p. 355, *πρὸς κακίαν ὀξύρροποι*. De re cf. Horat. Ep. ad Pison., v. 121. Tum Mon. C om. ἦν. Verbum *χωρεῖν* accusativo junctum attigi jam supra ad c. 4.

(82) *Ἀναζεῖν.* Par. A, Mon. BD et Vat. dant *ἀναζην*. Mon. C *ἀναζην*, suprascripto *εἰν*. In Flor. A *ἀναζην* mutatum in *ἀναζειν*. De hac confusione facillima, item de metaphorico usu verbi *ἀναζειν* vid. Porson. ad Euripid. *Hec.*, v. 1038, p. 75 ed. Schæffer. noviss., Blomfield. Glossar. ad Æschyl. *Prometh.*, v. 578; Jacobs. ad Achill. Tat., p. 774, et Beving. Emendat. in Synes. P. I, in *Novv. Annall. philolog. et pædagog.*, Suppl. I, 3, 1832, p. 346. Exemplis ab his viris doctissimis prolatis addendus est Gregorius Nyss., t. I, p. 396, ex emendatione Cl. Boissonadii (*Anecdott. Græcc.*, vol. IV, p. 85): *Ἡ μὲν γὰρ αἰδώς ἐρυθμασι μόνω ἐπισημαίνεται, συμπαιθόντος πως τῆ ψυχῆ τοῦ σώματος κατὰ τινα φυσικὴν συνδιάθεσιν καὶ τοῦ περὶ καρδίαν θερμοῦ πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὄψεως ἀναλέσσαντος*. Eodem modo simplex verb. *ζειν* legitur Jamblichi *Protrept.*, p. 336 ed. Kiessl.: *Ζεῖ γὰρ ὁ θυμὸς, ὡσπερ λέβης πυρὶ θαλάττω*. Proprio autem sensu verbum *ἀναζειν* occurrit supra c. 15. In seqq. pro vulg. *τῆς καρδίας* cum codd. meis omnibus scripsi *τὴν καρδίαν*, idemque conjecerat Bevingius l. c.

(83) *Ὅσπερ οὐκ ἐπαινεῖται.* Mon. E ὅπερ, ὡς litteræ δ suprascripto. Mox Barb. *παρὰ ψυχὴν*, post vero corr. *περὶ ψ.*

(84) *Ὅδδὲ περὶ σῶμα ἡ κόμη τῶν θαυμαστῶν.* Libri scripti et editi *κόμη*. Articulum, quem de meo addidi, poscunt verba prægressa ὁ θυμὸς. Cornarius veritè: *Verum quemadmodum non laudatur propter Achillem animæ ira, sic neque circa corpus coma admirationi est*. Petavius: *Sed ut Achilles causa nemo est, cui animi furor probetur, sic neque clarissimorum virorum in corpore est coma laudabilis*. Jo. Luzac. *Lectt. Att.*, p. 259: *At vero, sicuti propter Achillem non laudatur ira impotens animus, sic neque propter corpus laudatur coma virorum quos admiramur*. Unde apparet Cornarium ad verba τῶν θαυμαστῶν suppressisse *ἔστι*, Petavium autem et Luzacium ex antecedentibus repetiisse *ἐπαινεῖται*. Intellig. potius *δὲ αὐτόν*.

(85) *Φύναι.* Rehd. *φύναι*.

(86) *Γνώμη ἀποραιομαι.* Sententiam meam declaro (vid. Heindorf. ad Plat. *Gorg.*, p. 67, *Lex. Xenoph.*, Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 161; Ast.

ad Plat. *Gorg.*, p. 154 sq. coll. Demosth. *Philipp.* i. in it.). Γνώμη in hac similibusque locutionibus sine articulo usurpari annotavit Krügerus ad Xenoph. *Exped. Cyr.* i, 6, 9, p. 53. Omissio vocabulo γνώμη, verbo ἀποραιομαι utitur Noster infr., p. 81. In seqq. Flor. A particulam ἄν, quam Venet. C omitit, inter versus a sec. m. additam habet. Par. D scribit αὐτόν ἄν inverso ordine.

(87) *Νέος ὄρ.* Mon. C νέως. Deinde pro ἀμωσγέτω; Mon. BD præbent ἀμωσγέτω; de qua varietate vid. Ast. ad Plat. *Protag.*, p. 91, et *Phædr.*, p. 227, nec non C. E. Chr. Schneider. ad Plat. *Civitat.*, vol. II, p. 112 seq.; eodemque modo scribunt libri Monacc. 29, 87 et 481 in *Dion.*, p. 59, ubi vulg. est *πρὶν ἀμωσγέτω; ἐμφορηθῆναι ῥητορικῆς καὶ ποιητικῆς*. Rehd. post h. voc. distinctionis notulam habet.

(88) *Ἰατρικῆς τε καὶ μουσικῆς ἤτατο.* De locutione vid. ad c. 11, fin.; de ipsa re ad c. 12, p. 76.

(89) *Πρὸς ἀς εἶχε —, δυσχερῶς εἶχε.* Mon. E τὸς ἀς, ἀς superscr. Sic cum πρὸς et accusativo etiam verbum *δυσχεραίνε* et similia construntur (vid. Maxim. Tyr. ix, 2, 93; Synes. *De Prov.*, p. 115). Cum accusativo sine præpositione legitur *δυσχεραίνε* in Nostri *Dion.*, p. 59; *De insomn.*, p. 159, ep. 124, p. 260, et *Serm. ad Pæon.*, p. 308. Eodem verbo cum præpositione ἐπὶ et dativo adjuncto utitur noster *Or. de regn.*, c. 2, p. 2, ad quem locum vid. quæ annotavi, p. 133; cum simplice autem dativo ibid., c. 3, p. 4; item Julian. *Misopog.*, p. 338 et 346. Cf. Hess. *Observat. critt. in Plutarch. Timol.*, p. 53 sqq.; Bæhr. ad Plutarch. *Philopæm.*, p. 63 sq., Held. ad Plut. *Vit. Tim.*, p. 376. — Proxime Barb. *ιατροῖς, ἱεροῖς* superscr. Venet. C *ιατρῆς*. In Mon. C *τεροῖς* corr. *ἐξ ἱεροῖς*. Pro ἱεροῖς Venet. C dat ἱεροῖς. In Vat. exstat gloss. interlinear. *κνοταφλοῖς*. Tum Mon. E habet *ἀπέρεασθαι* (*sic*) ἄ superscr. loc. ε. Par. B *ἀπέρεασθαι*, et a corr. m. *ἀπέρεασθαι*. De re vid. *Il.* xxiii, 141 sqq.

(90) *Ἐπέ τοι καὶ Σωκράτην.* De *ἐπέ τοι καὶ* vid. ad c. 3, fin. — Plutarch. *Περὶ τῆς κακοῦθ.* *Ἡρόδ.* t. II, p. 856 ed. Fref.; t. IV, p. 295 sq. Wyttenb., *Ἐγγὺς δὲ τούτων εἰσὶν οἱ τοῖς ψόγοις ἐπαινοῦς τινὰς παρατιθέντες, ὡς ἐπὶ Σωκράτους Ἀριστόξενος, ἀπαίδευτος, καὶ ἀμαθῆ, καὶ ἀκάλωτος ἐπιπρόντων ἐπίτηκην, ἀδικία δ' οὐ προσήν.* Neque Socratis tantum, sed et Platonis obtrectator fuit. Lærtius in *Vita Democr.* l. ix, segm. 40, t. I, p. 571. Vid. Luzac. *Lectt. Att.*, p. 242, not., et Platonis l. iii, segm. 37, t. c., p. 186. Quem eundem et musicum illum celeberrimum fuisse arbitror. De quo Gellius lib. iv. cap. 11, et Suidas [v. *Ἀριστόξενος*]. » ΠΕΤΑΥ.— Vid. Mahne Diatrib. de Aristoxeno, philosopho Peripatetico, in *Thesaur. critt. nov.*, t. I, p. 58 sqq., et Luzac. *Lectt. Att.*, p. 244 sqq. et 290 sq.

(91) *Ὡς γύσσι γεγόνει τραχὺς [εἰς] ὄρητ.* Pro vulg. *γεγόνει* e Par. C, Vat., Venet. A et Mon. E recepi *γέγονει*. Rehd. exhibet *γεγόνει* a pr. m., corr. oi secunda. Mon. A *ἐγεγόνει*. Venet. C *ἐγεγόνει*. Confusio hæc sane facillima, cum ei in codd. per compendium sicscribi solet, ut simile sit τῷ ο. In Mon. C est γέγονα. Mahne V. Cl. l. c. dedit γέγονε. Cæterum omissi augmenti exempla habes etiam in Nostri ep. 8, p. 169, *γεγόνειμεν*, ubi cod. Lips. *ἐγεγόνειμεν*, Heidelb. autem et Mon. 490, *γεγόνειμεν* præbent. Ep. 55, p. 190, *πεπίστειτο*. Ep. 95, p. 253, *πεποθήκειν*. Ep. 67, p. 213, cod. Lips. pro vulg. *ἐπεποίητο* optime scribit *πεποίητο* (cf. Ellendt. ad Arrian. *De exped. Alex.*, t. I, p. 313). Ep. 129, p. 264, *γεγραφήκει*. Ep. 67, p. 211, vulgo legitur *ἀπεδέδεικτο*. Scrib. sine hæsitacione auctoritate Codicum Guelf., Lips. et Mon. 476, 481 et 515, *ἀποδέδεικτο*. Restituenda eadem lectio e codd. Guelf., Lips. atque Mon. 50, 476 et 481. in ep. 76, p. 222. Add. Hemsterhus. et Locella ad Xenoph. *Ephes.*, p. 196, Boissonad. ad Eunap., p. 304, et Aristænet.,

p. 545, idemque in *Notices et Extraits des mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, P. II, p. 71 et 154: item in *Anecdott. Gr.*, vol. IV, p. 337; Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 68, Matthiæ Gramm. Gr., § 165, p. 301, Ellendt. ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 264 sq. et 284; Jacobs. ad Ælian., p. 56. — Præpositionem ante ὄργην, a Par. AB, Flor. AB, Barb. et Mon. BD. omissam, uncis inclusi, ut minime necessarium. Sic Plutarch. *Vit. Poplic.*, c. 3, ἀρεπτος ἀνὴρ καὶ τραχὺς ὄργην. Aristoph. *Equit.*, v. 41, ἀγροικὸς ὄργην, ubi schol. Herodot. I, 73, ὄργην ἄκρος, ubi vid. Interpretes, v. 124, φύχην οὐκ ἄκρος. Conf. Wesseling. VII, 5, ἀρεθὴν ἄκρη. Add. Bæhr. ad Plutarch. *Pyrrh.*, p. 162. Mox Barb. vitiose κρατήθη.

(92) Διὰ πάσης ἀσχημοσύνης ἐδάδιζεν. Ita *De insomn.*, p. 153, Διὰ πάντων λέναι φαύλων τε καὶ σπουδαίων. Ep. 44, p. 185, Διὰ πάσης ἐλθεῖν βασάνου. Ep. 67, p. 208, Διὰ πάσης ἦλθον ἐν λόγοις ὀδοῦ. Cf. Valckenaer. ad Euripid. *Phæniss.*, v. 482, Brunck. ad Sophoc. *Œdip. Tyr.*, v. 773, Matthæi Novv. ex Jo. Chrysost. *Eclogg.*, p. 450 sq., Heindorf. ad Plat. *Gorg.*, p. 512.

(93) Οὐδὲ Σωκράτης πω τότε. Par. B et Barb. πώποτε. Mon. A et Rehd. πω τότε a corr. m. Pro εἰκοσι Mon. C vitiose εἰων. Deinde Mon. E ἐτι pro ἐτη. Barb. ἐτών, ἐτη superscr. Mon. A ἐτών. Laudat Petavius Plat. *Parmenid.*, p. 127, et *Theætet.*, p. 183. Cf. Ast. in libro cui titulus est: *Platons Leben und Schriften*, p. 246 sqq., et Socher. in ejusdem argumenti libro, p. 279 sq.

(94) Τὰ Ἰλαραθήραια. Vid. Meurs. *Panathen.*, p. 1 sqq., et Creuzer. *Symbol. et Mytholog.*, t. II, p. 808 sqq.

(95) Ἦ ὡς περὶ κομήτου. Mon. E ἦ ὡς. Mox Petav. 2, mendose πολλήν pro πολὺν, et in seqq. Par. A τὸν καταγέλων.

(96) Ὡς οὐτός ἐστιν. In Rehd. primitus fuerat ὡς καὶ ὡτος. Deleta tamen particula καὶ a pr. m.

(97) Ὁ τὸν πώποτε περιλοσορηκότων φαλακρότατος. Epist. 79, p. 227, Πάσης γλυκυθυρίας παρ' ὀντινῶν τὸν πώποτε περιλοσορηκότων ἀπολελευκώς. Epist. 57, p. 193, Ὡς εἰ γε τοῦτον ἡμῖν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῦ πώποτε στρατηγῶν εὐλαβίστατόν τε καὶ δειαιότατον, ubi legendum videtur τὸν τῶν. Ibid., p. 194, Πρὸς τὴν ἱερωσύνην ἐγὼ παρὰ τοὺς πώποτε δειαιότατος γέγονα. Cf. Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 335. Dein Par. A scribit φαλακρός. De re Hadr. Junius *De coma*, c. 41, p. 592; præter D. Hieronymum *adversus Jovinian.*, t. IV, p. II, p. 190 ed. Martianay., qui Socratem *recalva fronte* depingit, laudavit Varronis dictum in *Sexagesi*, servatum a Nonnio, v. *Ericium* et v. *Proboscis*: *tam glaber, quam Socrates*, neque nostri h. l. silentio præterit. Conf. supra, c. 6 init.

(98) Πραότατος. Cf. Ælian. *V. H.* ix, 7, p. 579 et ibi Kuhn.

(99) Μὴ δὴ καταδίκαζε. Mon. E scribit δέ. Par. B et Barb. καταβάδιζε. Deinceps Mon. E κόμην.

(1) Ἐν ᾧ γάρ. A Rehd. et Mon. E γάρ abest. Paulo post in Flor. B, loco τοῦ πρώην, perperam scribitur πατὶς per compendium.

(2) Χρώμενος. Flor. B χρῆσάμενος, corr. χρώ. Ad ἀποφαίνῃ intelligendum γνώμην, quod supra monui.

(3) Ὡς κἂν τὸ γῆρας. Mon. E ὅς. Κἂν Mon. A a m. sec. in ras. habet. Mon. C κἂν — γείρας, ita tamen, ut et mutatum sit in η. Pro κἂν Venet. A offert καί. Dein Flor. B τῷ γῆρα.

(4) Ἐγὼ δὲ, ὡς — περιμέμιναν. Desiderantur hæc in Par. B et Barb.

(5) Ἐλθὼν γάρ, εἶδον. De hac repetitione vid. quæ annotavi ad c. 1. Add. Segaar. ad Clem. Alex. *Quis dives salvetur*, p. 239.

(6) Τὸ συγγενῆ γρηγορεῖαι ὄσων. Τὸ in Mon. A et Rehd. in ras. corr. Par. A et Veneti AB habent τῷ, Par. B et Barb. τὸν, Mon. C τῶν. Florentino

A sec. m. dedit συγγενεῖς, quod exstat quoque in Venet. BC.

(7) Ἄπαξ δὲ εἰρημέρον — περὶ τοῦ σχήματος τῶν θεῶν. Cap. 8, 9 et 10.

CAP. XVII.

(8) Ὅσπερ ἔρμαιον λαβόμενος ἔχη. Ita recte Par. AC, Flor. B, Monacc. AC, Vat. et Venet. A. Vulgo ἔρμαιον. Mon. E ἔρμαι, ἔρμαιον superscripto. Vocabulo ἔρμαιον significatur ἀπροσδόκητον κέρδος. Vid. Schol. ad Lucian. *Somn.*, t. I, p. 10 Bip., et Fragment. Lexici Græc. ap. Hermann. *De emend. rat. Græc. Grammat.*, P. I, p. 342, 149. Cæterum de h. v. consule Ruhnken. ad *Timæ.*, p. 102 sq., Fischer. ad Plat. *Phædon.*, p. 448, et Interpret. ad Aristænet. p. 498. Synes. Ep. 101, p. 240, καὶ ἡμῖν τὸ ἔρμαιον κοίνωσαι. — Λαβόμενος in Mon. C corr. ex λαδών. Post ἔχη suppli. τοῦ. Cf. *Or. de regn.*, c. 32, p. 57, et Heyler. ad Julian. Ep. p. 382. In fragmento versus Homericum, qui exstat *Il.* I, 197, cod. Par. BC male habent πηλεῖονα.

(9) Διὰ τί. Barb., Monacc. omnes, Vat. et Rehd. διατί. Pro τεμάχιον Monacc. BCD, Par. C, Vat. et Venet. A offerunt τεμμάχιον, quod Barb. a sec. m. habet. Mox in Par. B, Barb., Rehd. et Mon. E vitiose scribitur ἔλχη.

(10) Ἐπεὶ μὴ σὺ βούλει. Mon. AE, Par. C, Vat. et Venet. C præbent σὺ μὴ, quod prætulerim. Noster in *Dion.*, p. 59, ἐτι σοὶ μὴ διώρθωσα τὰ δαιώως γράμματα. Post βούλει pro interrogationis signo comma pon. Proxime Mon. AE pro αὐτὸ suppediant αὐτὸ πως. Bene. De vi particulæ πως vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 291 sq. Mox Mon. E ἐποήσας, ας supra e scripto.

(11) Ἐπὶ δ' ὀπιθεῖν. Mon. C legit δέ. Tum Venet. B ὀπιθε. Vid. ad c. 17. Mon. A ὀπιθε. Par. C, Venet. AC et Mon. E ὀπισθεν. Vat. ὀπισθεν c. asp. Ὅπισθεν fuerat a pr. m. etiam in Rehd.; post vero s abrasum. Pro Πηλεῖονα Par. BC perperam legunt πηλεῖονα.

(12) Ἐν αἷς. Mon. C ἐναῖς, et pro ἐν Mon. E ἐνί.

(13) Τοῦναντιον ᾧ βούλει. Flor. A, Par. BD, Barb. et Mon. BD male δ. At Par. AC, Flor. B, Mon. A, Vat. et Veneti AC una cum marg. Monaccensis E legunt οὐ, quod æque probum est, ut ᾧ, cum vox ἐναντίος modo cum dativo, modo cum genitivo constructi solet. Vid. Fischer. ad Weller. *Gramm.*, t. III, a. p. 396, *Lex. Xenoph.*, t. II, p. 169, Siebelis. ad Pausan., t. I, p. 107, Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 680, Fœrtsch. *Observat. critt. in Lys. Oratt.*, p. 28. Cf. infr. c. 20, p. 84; *De regn.*, c. 11, p. 19; *Dion.*, c. 35. In Mon. C exstat ἡ βούλει, in Venet. B ἡ βούλει.

(14) Μαντεύομαι. Rehd. et Mon. E μαντεύομαι. Deinde Turneb. κἂν, Petav. 1, 2, κἂν, Mon. E κἂν, recte Barb., Mon. ABCD et Rehd. κἂν. Perperam Barb. et Mon. C τούτο (pro τούτω) τῆς ἡλικίας. Cæterum vid. ad c. 13. Statim Mon. E ἀχλεῖ.

(15) Φαλακρὰς μετῆναι. Intell. μέρος. Vid. Lamb. Bos. *Ellips.*, p. 280; Werfer. ad Cæs. *Operum Reliqq.*, ed. Bæhr. p. 307 sq., Boissonad. ad Eunap., p. 295.

(16) Ἦκουσα. In Par. A est gl. ἐλθοῦσα.

(17) Ὅπισθεν αὐτοῦ. Sic Par. A, Barb., Mon. AE et Rehd. (Mon. C ὀπισθεν) pro poetico ὀπιθεν, quod h. l. vix tolerari possit.

(18) Τῆς κόρης ἐλάθετο. Vid. ad c. 16.

(19) Ἐμοῦ τις. Mon. C ὀμοῦ τις. Quod sequitur ἀλλὰ Flor. B, Mon. AE atque Par. D male omittunt. Eadem particula videtur deesse post Σοκράτους. Vid. Adnotat. ad c. 1, p. 63. Mox pro vulg. ὀπιθεν (Rehd. legit ὀπιθε) cum Par. AC, Flor. B, Mon. ACE, Vat. et Venet. AC scripsi ὀπισθεν.

(20) Ἐκεῖ γινῆ ἡμῖν ὑπολείπεται. Par. B pro ἡμῖν male exhibet ὕμν. — c Aristot. *in De Hist. animal.*, c. 41 [10, G, t. I, p. 144 ed. Schneid.; vol. I, p. 518, col. 1, l. 26 seq. ed. Bekker.], τὰ

γὰρ ὄπισθεν οὐδὲς γίνεταί φαλακρός. Plin. [H. N.] lib. xi, cap. 57 [c. 47, t. I, p. 615, ed. Harduin.] ΡΕΤΑΥ.

(21) Τὰ τῆς ἐπικήρου φύσεως σύμβολα. Mon. AE omi. τά. Noster Dion., p. 46, ἡ ἐπικήρος φύσις. Origenes De orat. c. 1 init., τῆς ἐπικήρου φύσεως. Aeschin. Socrat. Axioch., c. 9, p. 152 ed. Fisch. Iert., τὸ τῆς φύσεως ἐπικήρου, ubi cf. Indic. verbort. in voc. ἐπικήρος. Themist. or. xxiv, p. 301, ἐπικήρα καὶ τῆς ἀσθενούς φύσεως μέτοχα. Cf. Boissonad. ad Eunap. t. I, p. 245.

(22) Οὐτε ἀνθρώπων ἐστίν. Par. C. et Vat. οὐτ'. Dein Mon. C ἐστίν.

(23) Θείας ἀντικρύς καὶ μοίρας καὶ φύσεως. Ἀντικρύς h. l. idem est, quod φανερώς (vid. Ammon. p. 17). Eadem significatione occurrit infr. c. 19, p. 82; c. 20, p. 84; c. 21, p. 85; et c. 22, p. 86; Dion. p. 59, ep. 104, p. 244, al., ep. 67, p. 243, τὸ μὲν γὰρ ἀναμάρτητον θείας ἀντικρύς ἐστὶ καὶ μοίρας καὶ φύσεως.

(24) Εἰς τὸ παντελὲς ἀπηλλάχθαι. Sic recte Flor. B, Par. C et Vat. Reliqui mss. cum editis male exhibent eis τὸ παντελῶς ἀπηλλάχθαι, quod Bevingius deleta praepositione corrigere putabat. Ita et Procop. Anecdol. c. 5, εἰς τὸ παντελῶς καταλλάττειν. Luc. Evangel. xiii, 11, Ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελῶς. Basil. M. epist. cxxviii, t. III, p. 262, Οὐκ ἀπορόβηται ἡμᾶς εἰς τὸ παντελῶς. Greg. Naz. or. iv, p. 105, Οὐ μὲν εἰς τὸ παντελῶς τοῦτο γε διεσώσατο, et or. vii, p. 209, Εἰς τὸ παντελῶς ἀπελευθέρω. Eodem modo Noster c. 16, init., εἰς τὸ περιττόν, et in Dion. p. 56, εἰς τὸ ἀκριβές. Plura dedit Ellendt ad Arriam. De expedit. Alex., t. I, p. 9, et t. II, p. 180. Deinde Mon. E ἀπηλλάχθαι, supra τ scripto.

(25) Στῆ δ' εὐιδεν. Par. AC, Flor. B, Mon. AC et Vat. ὄπισθεν. Rehd. autem ὄπισθε a m. pr.; post vero o abrasum. Proxime Barb. om. δέ. Mon. E vitiose habet κόμης et cum Par. C Πηλεόνα.

(26) Λάβοιτο τῆς κόμης. Mon. BD λάβοι τὸ τῆς κόμης. Mox ὄπισθεν receptum ex Flor. B, Mon. ACE, Par. AC, Vat., Venet. C atque Rehd. Vulgo ἔπιθεν. Pro ἔστη Venet. C dat ἐπέστη.

(27) Ἐκ τοῦ προσθίου. Flor. A scribit ἐκ τοῦ ἐμπροσθίου. Venet. C ἐκ τ. προσθείου.

CAP. XIX.

(28) Ἀγαθὸν μὲν. Nōn in Par. C et Vat. deficit. Tum Mon. A exhibet περὶ τῆς (articulum agnoscit etiam Mon. E) φύσεως τῶν τριχῶν, pro ὑπὲρ φύσεως (in Flor. A et Mon. C est ὑπερφύσεως) τ. τρ. Noster c. 20, p. 84, Περὶ φύσεως εἰρήται τῶν τριχῶν.

(29) Καλοῖται. Sic Flor. B, Monac. omnes, Vat. et Rehd.; Barb. καίται. Vulg. καὶ τοί γε. Mox Par. D particulam ἄν et ante ἐξέψεν et ante αὐτὸ om.

(30) Εἰ συμκρόν ἦν. Mon. D μικρόν. In Mon. B o erasum. Verba δὲ καὶ νῦν — οὐδέν, utpote in textu omissa, Mon. E in marg. offert.

(31) Οὕτω πόρρωθεν ἐξευρίσκει μὲν Λακεδαιμονίους. Οὕτω h. l. cum sarcasmo quodam positum, ut paulo post in his verbis: Οὕτω δὲ ἀδίκως πάνυ καὶ ῥητορικῶς χρῆται τῷ λόγῳ. Cap. 29, p. 85, Ὅστις οὕτως ἀνδρείως ἐπέθετο. Ep. 96, p. 256, Νῦν γὰρ ἐγὼ πόρρωθεν οὕτω διαπερίσκει τοῦ πράγματός. De regn., c. 4, Οὕτως ἀπραγματεύτως διατίθεται. De re vid. c. 3, p. 65. Mox in Mon. C scribitur καὶ ἔπος. De locutione οὐδέν εἶναι πρὸς ἔπος vid. Heindorf. ad Plat. Euthyd., p. 370. Cf. Adnotat. ad c. 6. Deinceps pro οὐκουν Mon. BD exhibit αὐκούν. Tum Rehd. ὅσα γε. De structura ὅσα γε — δοκίον consule Viger. De idiot. L. Gr., p. 129, Wagner, ad Alciphr. t. I, p. 28 et 191; Boissonad. ad Eunap. t. I, p. 152, et Wyttenbach. ad eumdem t. II, p. 26; Matthiae Gramm. Gr., p. 1070.

(32) Ὀμήρου δὲ ἐσαφάμενος. Suidas s. v. Ἐσαφάμενος καταχθῶν, περιπλάκει.

(33) Ὅσπερ ἱερὸς ἀγκύρας, ἔχεται. Mon. C ἀγγύρας. Mon. E ἐγκύρας. Haec dictio proverbialis usurpatur de iis qui, graviter periclitantes, alicui homini aut rei, quasi unico praesidio, innituntur; nam ἐρεὰ (s. ἡ ἔσχατη) ἀγκυρα jaciebatur a nautis in summo discrimine versantibus. Vid. Erasm. Adagg. Francofurt. 1670, in fol., p. 229; Schott. Adagg. p. 568 sq. quem cf. etiam p. 458 sq.; Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 509; Porson. ad Euripid. Hec., v. 78.

(34) Οὕτω δὲ ἀδίκως πάνυ. De adverso πάνυ postposito, vid.: Bæhr. ad Plutarch. Philopæm., p. 49, et Schæfer. ad Plutarch. Vit., vol. IV, p. 370. Noster ep. 105, p. 249, Ἀλλὰ βουλῆσομαι τε καὶ εὐξομαι συχνά μοι πάνυ καὶ χρυστά γενέσθαι παιδία.

(35) Ἀπέκοψεν, ὥσπερ ῥόμου, τοῦ στίλιου. Inepte Cornarius, ut — resecat a vera parte, velut a cantilena; nam sensus est: Dio ausus est mutilare versum, quo quasi lege utitur. Verbum ἀποκόπτειν Nostro familiare. De regn., p. 23, Τῶν ἐν βουλευτηρίῳ γερῶν ἀποκεκόφθων. Ep. 12, p. 171, Ἡ; (sc. τῆς Ἐκκλησίας) οὐκ ἀπεκόπη. Ep. 57, p. 192, Ὁ καὶ παντάπασιν ἀποκόπτου θεοῦ. Ep. 58, p. 202, (ὁ ἄνθρωπος) ὥσπερ μέλος ἀνιάτως ἔχον ἀποκοπίται; ἡμῶν. Ep. 105, p. 248, Οὐ; τὸ ὀμιλεῖν πάνυ πράγμασιν ἀνθρωπίνους μὴ ἀποκόπτει τοῦ θεοῦ.

(36) Οὐκ ὄντων στίχων. Par. B dat οὐκ ὄντων τῶν στίχων. Voc. μέρη Florentino A, in quo exciderat, m. rec. inter versus restituit. Barb. vitiose habet μέρεϊ.

(37) Ἐκτορος γὰρ ἀντικρύς καταψεύδεται. Mon. C et hic et in seqq. scribit Ἐκτορος. De voc. ἀντικρύς vid. ad c. 18, p. 82. Dein Mon. E καταψεύδεται. De verbo καταψεύδεται τιнос vel τινός τι Platonica exempla habes ap. Mitchell. in Indic. Græcitat. Platon. t. I, p. 383. Mάλλον δέ, quia potius (vid. Jacobs. ad Lucian. Alexandr. p. 46, et C. F. Hermann. Spec. comment. crit. ad Plutarch. De superst., p. 15 infr., et Lucian. De conscrib. histor., p. 61); occurrit etiam infra c. 20, p. 85; De regn., c. 7, p. 41; De Provid. p. 100, et al. Ante Ὀμήρου Mon. C inserit καί. Verba Ὀμήρου — — τάχα δὲ in Flor. B desiderantur. In Par. C τάχα δὲ καὶ Ὀμήρου καὶ Ἐκτορος margini ascripta sunt. Quod legitur καὶ ante Ὀμήρου Par. A omittit.

(38) Ὁ μὲν. Vat. in marg. habet gl. ἔκτωρ. Mox Rehd. τὰ παρὰ τὴν κορυάν, e corr. manus sec. Pro ὁμοιώματα, quod in Mon. A sec. m. correxit, Venet. A exhibet ἰδιώματα, itemque Mon. CD in contextu; in marg. ὁμοιώματα. Par. B. ὁμοιώματα, et a corr. m. ὁμοιώματα. Mon. B. ἰδιώματα, et supra γρ. ὁμοιώματα. Scripsi deinde τοῖς πάνυ σὺμφρασι cum Florr. AB et Par. D. Reliqui, ut editi., articulo carent. Πάνυ in Barb. ex πάντα correctum. Mox idem liber una cum Rehd. dat δὲ ἀληθέστατα, Venet. C δὲ ἀληθέστατα. Proxime Flor. Βεγγεγεγραφῶς (sic), Flor. A συγγράφων, Venet. C συγγέγραψεν pro συγγεγραφῶς. In Vat. superscriptum est ὁ Φιλίστρατος.

(39) Οἶμα. Vid. ad c. 8, p. 71. Pro συστρατιώτης. Flor. B, Rehd. et Mon. E perperam legunt στρατιώτης. Mon. B habet συστρατιώτης. γρ. οὐ scripto supra σα. Mox Mon. BD φασι, Par. autem B cum Barb. φασι pro φησι.

Εἰς Ἴλιον γέγονας. Mon. E mendose εἰς ἔλιον, qua de confusione conf. ad c. 10, p. 75. Structuram γεγονέναι εἰς τόπον τινὰ illustratum dederunt Heindorf. ad Plat. Phædon. p. 4; Bekker. Spec. Philostrat., p. 80 sq.; Boissonad. ad Nicet. Eug., p. 152 sq., Jacobs. ad Achill. Tat. p. 579 sq., et Elian. p. 406, Nitzsch. ad Plat. Ion. p. 84 sq.; Jacobs. ad Lucian. Alexand., p. 29; Usterius ad Plutarch. Consol. ad Apollon., p. 60; Ellendt ad Arrian. Expedit. Alex. t. II, p. 91. Cf. etiam Indic. Græc. ad Agath., ed. Niebuhr. p. 415. Similiter Noster De Provid., p. 116, Ὅσπερ εἰς τὸ ἄστυ κερυμμένης τινός ἀντιστάσεως. Longus Pastoral. l. II, p. 67 ed. Schæf. Ἐπειτα χλόη μὲν εἰς τὴν

ὄλην, ὡς εἰς ἔλος, κρύπτεται. Cf. Sintenis ad Plutarch. *Vit. Themist.*, p. 168.

(41) *Τὴν ἐπὶ τὸν νεῶν*. Pro τὴν (sc. ὄδον. Vid. Lamb. Bos. *Ellipsis. Gr.*, p. 331 sq.; Basil. M. ep. 1, t. III, p. 70, *Τὴν ἐπὶ Πέρσας βαδίζειν ἔδει*) libri Mon. BD exhibent τὸν. In Rehd. a. m. pr. erat τοὺς. A sec. autem, ou in α, ut videtur, mutato, supra ους correctum est τὴν. Deinde ex Par. AC, Flor. B, Mon. BCD, Vat., Venetis tribus et Rehd. pro νεῶν recepi νεῶν, quam formam alteri praelulit etiam Jacobsius ad Achill. Tat. p. 629. Cf. supra ad c. 7, p. 70 Mon. E dat νεῶν, suprascripto ad Mon. A νεῶν. De utraque scriptura dixit Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.* t. I, p. 56 sq. Ad illustrandum hunc locum egregie facit Philostrat. *Her.* p. 68 ed. Boiss. : Τὸ — ἐν Ἰλίῳ ἀγαλμα τοῦ Ἐκτορος ἡμιθέῳ ἀνθρώπῳ εἴκοι καὶ πολλὰ ἴση ἐπιφαίνει τῷ θεωροῦντι αὐτὸ ἐν ὀρθῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ φρονηματώδες δοκεῖ καὶ γοργὸν καὶ φαίδρον καὶ ξὺν ἀσρότητι σφριγῶν, καὶ ἡ ὥρα μετ' οὐδεμιᾶς κόμης. Ἔστι δ' οὕτω τοι (mrlim τῆ) ἔμπνοον, ὡς τὸν θεατὴν ἐπισπάσασθαι θίγειν. Τοῦτο ἴδρυται μὲν ἐν περιβλέπτῳ τοῦ Ἰλίου, πολλὰ δὲ ἐργάζεται χροστὰ, κοινῇ τε καὶ εἰ; ἐνα ὄδον εὐχονται αὐτῷ καὶ ἀγῶνα θύουσιν ὅτε δὴ θερμὸν οὕτω καὶ ἐναγῶντιον γίγνεται, ὡς καὶ ἰδρωτά ἀπ' αὐτοῦ λείβεσθαι. Refert quoque Athenagoras *Legat. pro Christianis*, c. 1, p. 3 ed. Dechair : Ἄλλ' ὁ μὲν Ἰλιεύς θεὸν Ἐκτορα λέγει, et c. 12, p. 50, Ἰλιεὺς δὲ Ἐκτορα φέρουσι.

(42) *Πρόχειρον*. Intell. ἐστὶ. Sic etiam infra cap. 21, p. 85, Εὐθύς ἅπασι πρόχειρον λέγειν.

(43) *Ἐπέρχεται δὲ τοῖς ἰδούσιν σπείρ*. Vid. Adnotat. ad c. 3, p. 64.

(44) *Ὅπερ ἔχωρ*. Sic Par. AC, Flor. B. in ras., Mon. AC, Vat. et Venet. A, idque ex Parisin. 1058 protulit jam probavitque Cl. Boissonadius ad Philostrat. *Her.* p. 427. Sic in contextu quoque Mon. D, in marg. autem ἤπερ. Mon. B ὅπερ, γρ. ὡςπερ suprascripto, Vulg. ὡςπερ.

(45) *Ὀνειδίσει ἀδελφῶν τὸ κάλλος τὸ ἐπιποίητον*. Flor. B ονειδίσει, et Mon. C ονειδίσει ἀδελφῶν (sic). Mon. A, Par. C, Vat. et Venet. A τῶ ἀδελφῶν. Τὸ κάλλος τὸ ἐπιποίητον est *pulchritudo fucata*. Ita in orat. *De regn.*, p. 17, Ἐραστῆς ἀληθινοῦ βασιλέως κάλλος, ἀφελὲ τὸ φαινόμενον τς καὶ ἐπιποίητον. *De Provid.* p. 105, Typhonis uxor vocatur θηλυτάτη μὲν γυναικῶν τρύφημα προσεξευρεῖν καὶ ἐπιποιῆσαι κάλλει, κ. τ. λ. *Dion.* p. 40, Οὐ τῆς νεωτέρας ἡκούς τῆς ἐπιποιούσης τῶ κάλλει τῆς φύσεως. P. 60, Ἰός; βιβλίος ἐπιποιεῖται. Cf. Jacobs. *Lectt. Stob.*, p. 115 sq., et *Lectt. memorabb.* in Philostrati *Vitas Sophist.* in Seebodii, etc., *Novis Annall. philolog.* Supplement. I, fasc. II, 1832, p. 331. Respexit videlicet Noster II. III, 55; cf. etiam infra c. 21, p. 84.

(46) *Ἄ δὲ γέγραπεν ὡς Ὀμήρῳ*. « Insigne prorsus ἀμαρτήμα μυμηονικόν, dum id alteri affingere conatur. Nec enim Ione ullo, aut rhapsodo opus est, qui duo hæc hemistichia *Iliad.* x [xxii, 401 sq.], deprehendat. Quanquam non πεφόρητο, sed πίαναντο, aut πίμπαντο vulgo legitur. Sed nihil in eo prasidii erroris sui habet Synesius : quippe qui non tam de verbis quam de ipsa coma Hectoris contendat, quam negat usquam ab Homero commendatam, aut ullam omnino fuisse. Falso id quidem. Nam et Hectorea coma apud antiquos celebris. Lycophron [v. 1132 sq.] :

— νομφίους ἀρνούμεναι,

Τοὺς Ἐκτορεῖσις ἠλαϊσμένους κόμαις.

Et, quod magis mirare, Ἐκτορεῖσις dicti sunt οἱ κομήται. Hesych. [t. I, p. 1154.] : Ἐκτορεῖσις κομήται· Δαυνοὶ καὶ Πευκτίοι ἔχοντες τὴν ἀπ' ἡλίου τοῖς ὤμοις περιεχυμένην τρίχα. Ubi *lily* leg., quod occiput significat [cf. Interpret. ad h. l., itemque ad Lycophr. l. c.]. Quod ad Homeri lectionem pertinet, apparet veterem hanc et receptam apud antiquos

Homericis illius loci lectionem excidisse, summo criticorum atque interpolatorum flagitiū, cum multo aptius elegantiusque sit πεφόρητο illud, quam πίμπαντο aut πίαναντο. » PETAV.

(47) *Πεφόρητο*. Mon. E πεφόρητο. Eodem re-dit quod coniecerat olim Valckenarius (*Opusc. philolog.*, tom. II, p. 61 sq.), πεφόρητο. « Facile inducor, » inquit vir summus, « ut credam hos aliquot versus [*Homericos*], 401, 402, 403 et 404, in codice Synesii non existitisse : fieri enim vix potuit, ut homo doctus, quique scriberet cum cura, lectos adeo fuisset oblitus. Locum Homericum e nostris exemplaribus, non quid sibi de lectione Dionis videretur, indicavit Paulus Leopardus in *Emend.*, c. 19; sed Petavius in Synes., p. 34, lectionem Dionis πεφόρητο olim recepit, ac vulgata multo elegantior esse iudicavit : et certe sensum optimum fundunt : ἀμφὶ δὲ χεῖται Κυάνεαι πεφόρητο. Virgilius I *Æn.*, v. 480 :

*Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen : huic cervixque comæque trahun-
Per terram.* [ur

Neque tamen illud πεφόρητο ab Homero positum existimo, aut etiam a Dione. Unica littera mutata dictio subnasceretur Homericæ et apprimè loco nostro conveniens, πεφόρητο. Hoc adeo accommodandum, ut existimem genuinum esse : ἀμφὶ δὲ χεῖται Κυάνεαι πεφόρητο, *capitis raplati comæ cum pulvere commixtæ sædabantur*. De cibis humi cum sor-dibus mistis et inquinatis in *Odys.*, x, v. 21, Σιτός τε κρέα τ' ὄπτα φορόντο. Antipater in epigramm. quod ad Suidam in v. Ἀμφίχλαστον edidit L. Kusterus : Λεῖψαντο ἀμφίχλαστον — ἅπαντα φορογυμένον ἀρρῶν. Hesychius : Πεφορόνθαι, μεμάνθαι, μεμολύνθαι. Vera lectio olim superscriptum fuit interpretamentum ἐπίμπαντο, nimirum τοῦ κομισσάου, quod præcesserat : hoc, ut scripsit alias, locum non suum occupavit : deinceps, quia πίμπαντο minus videretur aptum, alia sunt com-menti. Forte quis aliquando πεπάλυτο legendum contendit; me tamen ab altera lectione non facile demovebit. » Aliter tamen Hevnius, qui, præeunte Ernestio, in *Observat.* tom. VIII, p. 330, Homero vindicavit πίτναντο, additis his verbis : « Verum recte monet Ernesti πεφόρητο ap. Synes. nihil aliud esse quam interpretamentum. » Quæ cum ita sint, in nostro nihil mutandum duxi.

(48) *Δειξάτω*. Barb. δεῖξάτω (sic).

(49) *Ὁδ' — τῶν Ὀμήρων ραψωδιῶν*. De constructione adverbii ὄδ cum genitivo vid. Bernhardt *Doctr. Syntax. L. Gr.*, p. 157. Al' Ὀμήρων ραψωδία sunt Homericæ carmina. Voc. *ραψωδία* illustravit Astius in libro qui inscribitur *Grundriss der Philologie*, p. 65 sq.

(50) *Ὁδ' ἄρ Ἰῶρα*. Scilicet istum Ὀμήρων ἐπι-νέτην, de quo videatur Plato in dialogo *Jone*. De rhapsodis nuper disseruerunt Nitzschius in *Prolegg.* ad Platonicum hunc dialog., p. 4 seqq., et auctor anonymus commentationis historico-criticæ *De Rhapsodis*, quæ prodiit Vindobonæ, 1824, 4, p. 5 sqq. Pro δὲκῶ Mon. E vitiose scribit δὲκῶ. Ἐξευρεῖν restitutum ex Suida v. εὔ, ubi h. l. laudatur, proban-tibus Porsono in *Adversarr.*, p. 22 ed. Cantabrig. et Lobeckio ad Phrynich., p. 720. Nam codd. fere omnes cum editis libris conspirantes suppeditant ἐξευρήσειν (cod. Par. D ἐξευρήσειν suprascr. ἐφ). In Monacensi E iotacismi vitio scriptum ἐξευρήσειν.

(51) *Πῶς*. Flor. B πῶς (sic) corr. πῶς. Mox pro κομήτην Mon. E mutilè habet μήτην. Πῶσειν, *vorstellen, schildern, von einem erzählen*, præcipue, si poetarum loca memorantur, usurpari solet. Vid. F. A. Wolf. ad Plat. *Sympos.*, c. 2, § 5, p. 8, et Usterius ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 23. Sic Noster infra, c. 21, p. 84 : Καὶ γὰρ Ὀμήρος ἐχόμενον τοῦ κέραι ἀγλαοῦ τὴν παρθενοπίασαν ἐποίησεν.

De regn., p. 13 : — Οὐκ ὄνοματι μόνον καλοῦντα τοὺς στρατιώτας πεποίηεν (sc. Ὀμηρος) Ἀγαμέμνονα. Basil. M. *De gentiliis libris utiliter legendis*, cap. 9, § 33, ed. Sturz. : — τὸν στρατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε γυμνὸν ἐκ τοῦ ναυαγίου περιωθέντα. Cf. Pausan. iv, 28, 4, 30, 5 et 33, 7. Synes. epist. 129, p. 263 : Πλάτωνι Σωκράτης πεποιήται προσῶν μὲν ὄψε ποτε πρὸς τὰ παιδικά. Hec torae statuæ attribuit a Philostrato, p. 68, ἡ ὥρα μετ' οὐδεμιᾶς κόμης.

(52) *Καλλωπιστῆ*. In Rehd. primo fuerat καλλωπιστῆ. Post vero istud ierasum.

(53) Ὅμοιοι εἰ καὶ Φιλίας. Rehd. φιλίας a m. pr.; a rec. pro altero i. cōfr. e. Laudat h. l. Suidas v. Φιλίας (sic perperam edd. Port. et Kust. Recte Mediol., Ald. et Basil. Φιλίας, et sic correxit quoque Toup. *Opuscul. crit.* p. iii, p. 542 ed. Lips.), itemque v. ὅμοιον. — Vide Plutarchum, *Themistoc.* [c. 10]. Sic Juvenal. Sat. ii [v. 24 sqq.] :

Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?

Quis cælum terris non misceat et mare cælo,

Sì fur displiceat Verri, homicida Miloni,

Clodius accuset mæchos, Catilina Cethegum?

PETAVIUS.

Pro τῷ Γοργόνειον Par. ABCD, Flor. A, Barb., Mon. ACE, Vat., Veneti AB et Rehd. exhibent τὸ γοργόνειον. Vulgatam vero præter reliquos codd. tuentur Suidas locc. citi. et Eustath. ad *Odys.*, p. 1704, 38 sqq. ed. Rom. Respexit Noster fortasse Isocrat., *Orat. adversus Callimach.*, § 57, p. 457 ed. Bekker in *Oratt. Att.*, t. II : Καὶ τοιαῦθ ἡμαρτητικῶς ἐπιχειρήσει λέγειν ὡς ἡμεῖς ψευδόμεθα, ὅμοιον ἐργαζόμενος ὡσπερ ἂν εἴ τῳ Φρυονίδας πανουργίαν ὀνειδίσειεν, ἢ Φιλοργῆς (ita Bekkerus auctore cod. Vat. 65 scripsit. Suidas habet Φιλουργός. Editt. ante Bekkerum Φιλεργός, pro quo Taylorus ad Lys. in *Oratt. Græc.*, vol. V, p. 190 ed. Reisk., et ad *Æschin. Orat. in Ctesiph.*, ibid., vol. III, p. 530, ex Nostro et Suidæ supra citatis locis Φιλίας legendum proposuit) ὁ τῷ Γοργόνειον (id e Suida primus recepit Augerius. Codd. ac veti. editt. τὸ γοργόνειον) ὑπελόμενος, τοὺς ἄλλους; ἱεροσύλους ἐφασκεν εἶναι. Conferenda etiam hæc Plutarch. *Vit. Themistoc.*, c. 10 : Καταβαίνοντων γὰρ εἰς Πειραιᾶ τῶν Ἀθηναίων φησὶν ἀπολέσθαι τὸ Γοργόνειον ἀπὸ τῆς θεοῦ τοῦ ἀγάλματος. Τὸ Γοργόνειον (sc. πρόσωπον), Athenienses vocabant Gorgonis effigiem (vid. Coraes ad Isocrat., tom. II, p. 274) e pectoralibus signi Minervæ in Parthenone positi exstantem. Addere juvat quæ hæc de re observavit vir eximius Aug. Bœckhiius in *Corp. Inscripti. Græc.*, vol. I, p. 242 : « Aliud est Gorgoneum aureum, quod Phileas s. Philergus furatus est (Isocrat. *adv. Callimach.* 22; Suid. v. Φιλίας), quod in magna Minervæ statua fuisse conjicio, licet hoc Pausanias i, 24, eburneum fuisse perhibeat, credo, quod aureum subripuerat Philergus : et alia posthac detraxit Lachares. Nec tamen obsum, si etiam aliud præterea Gorgoneum in arce fuisse putes : modo ne cum Böttigero *Amalth.*, t. II, p. 314, illud a Philergo raptum Gorgoneum putes Ἀθηναῖς; Προμάγῳ fuisse, quæ tota videtur ærea fuisse, sub dio posita, non, ut dicitur, in æde Poliadis. Χρυσῆαν Γοργόνα in arce memorat etiam Euripides *Fragm. Erechth.*, ubi plures docuerunt scribendum ἀντ' ἐλαίας χρυσῆας τε Γοργόνος. Γοργόνα autem hoc loco Γοργόνειον esse, non ipsam Minervam, ipso orationis nexu duce confidenter pronuntio adversus Völckerum *Mythol. Japetid.*, p. 216. » Cæterum de Minervæ illa in Parthenone statua, nobilissimo Phidie opere, vid. Pausan. i, 24, Böttiger. in libro qui inscribitur *Andeutungen*, etc., I, p. 86 sqq.; Henr. Meyer. *Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen*, t. I, p. 64 sqq., et t. II, p. 56 sqq.; Quatremère de Quincy *Monuments et Ouvrages d'art antique*, t. I, p. 63 sqq.; Sillig. *Catalog. artificum*, p. 343. — Pro ἐξ ἀκροπόλεως; ap. Suid. v.

Φιλίας et Eustath. l. c. legitur ἐκ τῆς ἀκροπόλεως. At v. ὅμοιον ille cum vulgato. facit. Bene. Vox enim ἀκρόπολις sæpe ponitur sine articulo. Vid. Schæfer. *Apparat. crit. et exeget. ad Demosth.*, t. I, p. 577. Eodem loco pro ὑπελόμενος; lexicographus male habet ἀπελόμενος.

(54) Ἔχει σοί. Sic Monacc. omnes. Vulgo ἔχει σοί. Mox Flor. B et Monacc. ACE cum Venet. A dant ἔρωα pro ἔρωα. Thomas Mag., p. 424 : Ἐρω Ἀττικόν, οὐχ ἔρωα. Nec raro tamen utraque forma promiscue usurpatur (vid. interpretes ad Thom. l. I; et Lobeck. ad Phrynich., p. 159), velut ab ipso Synesio Ep. 118, p. 256, ubi habet ἔρωα.

CAP. XX.

(55) *Κἀρῆ ξανθός*. Prioris vocabuli ultima littera in Mon. A supra ras. correcta. Cf. cap. 3, p. 65, ibique not. Ante Μενέλαος Mon. C articulum om. De particulis ἀλλά — γέ, at saltem, attamen, in apodosis collocatis vid. supr. ad c. 8, p. 72. Pro οὔτι (omnino non, nostrum keineswegs. Vid. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 324). Cod. Flor. B scribit οὔτοι. Ad ὅσα γε intell. εἰκάζειν vel στοχάζεσθαι. Vid. Schæfer. ad L. Bos. *Ellipsis. Gr.*, p. 603.

(56) Ἀλλ' οὐδ' ἐπαινος. Flor. AB, Par. BD, Barb., Monacc. omnes, Vat. et Rehd., οὐδέ. Deinceps Rehd. a m. pr. habebat τοῦτο, a rec. autem corr. τοῦτο. Mox liber Mon. C dat ὡς (pro ὡσπερ) εἰχεν.

(57) Ὅ τι ἄρ — ὄρομῳ. Mon A ὄρομῳ.

(58) Ὑπὲρ εὐπορίας. Mon. A ὑπὸ ἀπορίας, corr. ὑπὲρ εὐπορίας; a m. rec. Par. C ὑπὸ εὐπορίας, corr. ὑπὲρ. Malim ὑπὸ ἀπορίας (vid. c. 4, p. 66 et c. 19, init.), quod in suo quoque codice videtur invenisse Phrea, quippe qui verterit *ob materiæ penuriam*; idque conjecit etiam Cornarius, reddens *ob materiæ inopiam*; nam ὑπὸ et ὑπὲρ, item a et ev in libris mss. sæpe confusa reperitur. Vid. ad c. 12, init., et Jacobs. *Additam. in Athenæ.*, p. 270. Deinde Monacc. omnes cum Rehd. pro ταῦτον exhibent ταῦτόν, moxque Mon. E μνημα (sic) pro μνήμη. De usu vocis οὔτω; (Mon. C perperam scribit οὔτω;) cum sarcasmo quodam positæ, vid. quæ adnotavi supra ad c. 19, p. 82. Tum Par. B et Barb. male scribunt ἀνδρείας pro ἀνδρείως, quod h. l. efficiatier dictum est. Vid. Bake ad Cleomed., p. 448. Similiter Plato in *Phædr.*, c. 47, p. 41 ed. Ast., ἐμοὶ μὲν γὰρ ἔδοξεν, ὡς μηδὲν εἰδότες, οὐκ ἀγεννῶς τὸ ἐπιπὸν εἰρήσθαι τῷ γράφοντι, ad quem locum vid. cl. editoris adnotat., p. 357, aut in Plat. *Opp.*, t. X, p. 558. In seqq. Par. B cum Barb. vitiose legit ὡστ' ἴνα. Deinde Flor. B πείση pro πείση. Paulo post Flor. A, φησὶν Ὀμηρος τὰς μὲν θηλείας, inverso ordine. Penultimam vocem θηλείας Mon. A ex corr. in ras. habet. Mox pro ἄλλως in Petav. ii, male excusum ἔλλως. Cf. c. 3 fin.

(59) Ἐξεκέκοπτο γὰρ Ἴσως. Barb. ἐξεκέκοπτο (sic). Hoc verbum, quod proprie dicitur de *cæden-dis exstirpandisque arboribus* (vid. C. F. Hermann. ad Lucian. *Quomodo histor. conscrib. oport.*, p. 209, seq. coll. Nostro *De Provid.*, p. 100), sæpius metaphorico sensu de rebus quibuscumque, quæ *funditus tolluntur s. eradicantur*. usurpari solet, e. c. a Nostro *De Provid.*, p. 112 : Ἐπέθετο τοίνυν ὁ Τυφῶς καὶ παντάπασι τὴν Ὀσίριδος βασιλείαν τῆς ἀνθρώπων μνήμης ἐκκόψαι. *Serm. ad Pæon.*, p. 308 : Ζήνων — οὐδ' ἂν ἀριθμηταὶ βαδίως ὅσας ἐξέκοψε τυραννίδας. Epist. 43, p. 181, — τῶν πατρῶν ἀκριδῶς ἐκκοπέται, ἔγνωκε πλεῖν εἰς τὰ πλ. Ὀρχητῆς χωρία. Cf. Segaar. ad Clem. Alex. *Quis dies salvetur*, p. 267 sqq., C. F. Hermann. l. c. p. 210; Behr. ad Plutarch. *Flamin.*, p. 102. Ἴσως, quod in Flor. A post βέλων insertum legitur, h. l. est nostrum *vermuthlich*. Vid. Locella ad Xenoph. *Ephes.*, p. 188 et 224. Mon. A habet quidem αὐτῶ; sed ὡ a correctore profectum. Ἐπη sunt *versus heroiici*. Vid. Ast. ad Plat. *Phædr.*, p. 310, et Vægelin. ad Plu-

tarch. *Vit. Brutii*, p. 48; coll. Nostro *De insomn.*, p. 140; ep. 4, p. 162.

(60) Ἀπόλλωνι ἀνακτι. Vid. *Iliad.* 1, 36. Vers. seq. exstat ibid. vi, 273. Mon. A exhibet ἀθηναίους, ης a m. sec. superaddito. Vitiose Barb. ἠχώμοις.

(61) Περὶ δὲ τῆς Ἥρας ἐπιβουλεύουσης. Verbum ἐπιβουλεύειν cum infinitivo illustrant Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 585, et Astius ad eundem Plat. dialog., p. 167. Noster *De Provid.*, p. 101, δὲ ταῦτα μὲν ἐπιβουλεύουσαν ἀνελεῖν καὶ ἰδούτην καὶ ἀργοντα. Cæterum vid. *Il.* xiv, 159 sqq. Pro κατακοιμῆσαι in Mon. E perperam scribitur κατακοιμῆσαι, de qua confusione vid. Boissonad. ad Nicet. Eugen., p. 69, et Jacobs. ad Achill. Tat., p. 577. Verbum κατακοιμίζειν attingit Heusdius in *Spec. crit. in Plat.*, p. 89 sq.; et quod sequitur verbum χοιμωτικῆς εἶδος a Nostro laudat Piersonus ad *Mær. Att.*, p. 237 sq.

(62) Τοῦ κροτοῦ. Celebratissimus locus Homericus, quem respexit Noster, exstat *Il.* xiv, 214 sqq. Paulo post Flor. A male scribit τὸν ἐχόντων, et Venet. C τὸν νόον. Bevingius: «Petavius interpretatur, subripit mentem iis, qui mentem habent. Sed quam inanis et nostro indigna est hæc sententia, cui ne verba quidem satis respondent. Cestui illi inest secundum Homeri *Iliad.* Σ, 217:

Πάρφασις, ἧτ' ἐκλεψε νόον κύκα περ φρονούντων.]

Exinde loco τῶν ἐχόντων propono τῶν φρονούντων, vel leniori mutatione τῶν νηρόντων. — At nihil est, quod de hujus loci integritate dubites, si modo referas verba τὸν νόον tam ad κλέπτει, quam ad τῶν ἐχόντων. Nam ita loqui solebant Græci brevitate studentes, e. c. Xenoph. *Anab.* vi, 6, 21: Ἐγὼ εἶμι, ὦ Κλέανδρε, ὁ ἀφελόμενος Δεξίππου ἄγοντος τοῦτον τὸν ἄνδρα, ubi verba τοῦτον τὸν ἄνδρα et ad proximum ἄγοντος et ad remotius ὁ ἀφελόμενος pertinent. Cæterum τῶν ἐχόντων (sc. τὸν νόον) idem significat, quod τῶν φρονούντων vel τῶν νηρόντων. Bene Cornarius, *surrripit mentem prudentium.*

(63) Ἐν ταύτῳ μυραλοιοῦνται. Monacc. omnes cum Rehd. habent ταυτῷ. Dein Mon. A, Par. C et Vat. μυραλοιοῦνται. Sed: in priori libro a m. sec. in ras. positum. Flor. A, Par. B, Barb., Monacc. BCDE et Veneti BC dant μοιραλοιοῦνται. Ita legabatur etiam in Rehd., in quo: ante ρ a m. poster. erasum est. Clem. Alex. *Pædag.* ii, 8, p. 210: Λιαφεῖται δὲ ὅλος τὸ μυραλοιοῦν τοῦ μόρφω χρεῖσθαι: τὸ μὲν γὰρ, θηλυδρωῶδες τὸ δὲ χρεῖσθαι τῷ μόρφω, καὶ λυσταλεῖ ἔσθ' ὅτε, ubi conf. Potter. Vid. *Anecdota Hemsterhuss.*, t. I, p. 175, et Lobeck. ad Phrynich., p. 571 sq.

(64) Πεξαμένη. «Correxi ex Hom. *Iliad.* Σ [176]:

Πεξαμένη χερσὶ πλοκάμους ἐπλεξε φαεινούς.

Nam scripti omnes hoc loco mendosi. » PETAV. — Codd. Mon. ACE, Par. C, Vat. et Venet. A exhibent πλεξαμένη (ita etiam Par. BD et Veneti BC) χερσὶ πλ., omisso ἐπλεξε. Rehd. cum ed. Turneb. πλεξαμένη (sed λ in Rehd. abstrusum) χαιτας πλοκ. πλεξαμένη φαεινούς. Mon. BD χερσὶ πλοκ. πεξαμένη, ordine inverso et sine ἐπλεξε. Πεξαμένη pro ἐπλεξε dant etiam Par. BD., Flor. A et Barb. χαιτας χερσὶ πλοκ. πλεξαμένη φαεινούς. Flor. B πλέξατο (Veneti BC πλέξατο) φαεινούς. Cf. Heynius ad h. l. T. VI, p. 558. Vers. seq. Mon. C vitiose habet καλόους. A Mon. E post ἑγχωμῶν abest ἄξιον.

(65) Ὁ λόγος. Sic Flor. A, Mon. BDE nec non a sec. m. Rehd. idemque Bevingius coniecit. Vulgo ὁ λόγος. De utriusque vocis permutatione vid. ad c. 11, p. 75, et Jacobs. ad Ælian. p. 382 et 447. Deinde Mon. E, ἐπεὶ τὸν δια.

(66) Ἄν τις εἶποι. Venet. C ἄν τις εἴ τις εἶποι (sic). Par. C et Vat. εἶποι τις ἄν.

(67) Τῶν Δίωνι π. Flor. B, Monacc. et Venet. omnes una cum Vat. præbent τῷ Δίωνι π.

(68) Οὐκ ἄγω γε [τὰ] ψευδῆ. Rehd. ἔγω γε, supra corr. a m. rec. ἄγω γε. Par. A ἀγωγά τὰ ψευδῆ. Mon. C ἀγωγά (τὰ ψ.), in marg. ἔγω γε. Flor. A τὰ (suprascriptum ταῦτα) ψευδῆ. Flor. B ταῦτα τὰ ψευδῆ. Mon. A et Vat. recte οὐκ ἄγω γε ψευδῆ. Par. C οὐκ ἄγω γε ψευδῆ (sic) cum lacunula. Seclusi igitur articulum prorsus inutilem.

(69) Περὶ τε τῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν. Flor. B et Mon. A ante θηλειῶν inserunt τῶν, quo non opus est. Vid. ad *Or. de Regno*, p. 208, 219 sq., et 321. Dein Mon. A et proximæ vocis e corr. in ras. habet.

(70) Τῆς ἐν ἀστροῖς Ἀφροδίτης. Barb. et Mon. A τοῖς pro τῆς, quod ip Mon. C e τοῖς correctum est. Barb. et Mon. C ἐνάστροις. Ἐν ἀστροῖς dixit pro ἐν οὐρανῷ ἀστερόεντι. De Veneris stella vid. Plat. *Epinom.*, p. 987 B.; p. 513 ed. Ast.; et Ciceron. *De nat. deor.* ii, 20, p. 286 seqq., ibique Davis. et Creuzer. Commode cum nostro loco comparat Lobeckius *Aglaoph.* t. I, p. 79. Sophocl. *Trach.* v. 4106:

Ὁ τοῦ κατ' ἀστρο Ζηνὸς αὐθηθεὶς γένος.

(71) Εἰς σφαιρικῆν ἐπιφωριαν. Præposito εἰς h. l. est quod attinet ad, de (vid. Matthiæ Gramm. Gr. p. 4144). Noster infra c. 22, p. 85, Πάμπῳ γὰρ οἱ πάλοι τῶν νῦν εἰς ἀθήθειαν εὐστοχώτεροι. *De Provid.*, p. 91, τὸ μικρὸν εἰς διαφορὰν. *Catastas.* i, p. 301., Ἐκεῖνο μείζον εἰς λόγον χρημάτων, τοῦτο δὲ εἰς εὐδοξίαν οὐκ ἔλαττον. *Serm. ad Pæon.* p. 310, ἔλαττον ἔχειν εἰς δόξαν. Cf. Indic. Græc. ad Agath. *Hist.*, p. 415 ed. Niebuhr. Cæterum vid. supra c. 9, p. 72, ibique adnotat.

(72) Εἴρηται δὲ οὕτω καὶ περὶ τοῦ Διός. Barb. οὕτως. De forma οὕτως sequente consona vid. ad c. 16, p. 79. Idem liber una cum Par. B post καὶ male inserit τοῦ. Proxime Venet. C pro χορωνίδα vitiose scribit χορωνίδα. Deinde Par. C, Vat. et Mon. C τῶν λόγων. Ante Δίων Par. C et Vat. ponunt ὁ. Statim Mon. C scribit ἀπέθηκεν. Locutionem proverbialem χορωνίδα ἐπιτιθέναι, Latin. *coronidem vel finem imponere*, vernac. *die Krone aufsetzen*, exemplis illustrat Hadr. Junius in *Adagiorum Collectione* sæpius memorata p. 574 sq.

(73) Ὡς ἂ Ὀμήρω τεθεολόγηται. «Sic ego ex vet. cod. restitui, cum hactenus articulus subjunctivus desideraretur. » PETAV. — Ἄ deest in Par. ABD, Florr. AB, Barb., Mon. BD atque Rehd. De re conf. c. 9, p. 72. Mox Barb. habet πρὸς ἀθήθειαν.

(74) Ἐρ δὴ τι. Tt Flor. A om. Εἷς τις est Latinorum unus aliquis, nostrum *irgend einer*.

(75) Αἱ βωννόμεναι τριχες ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Male vertit Cornarius *valentes comæ in capite Jovis*. Recte Petavius *agitata Jovis cæsaries*; nam βώνυσθαι h. l. idem est, quod Homericum βῶεσθαι (vid. Heyn. ad *Il.* i, 529), *vehementer moveri, agitari*. Cf. supra c. 9, in it., ibique not. In seqq. Mon. E pro ὁ perperam habet ὁ.

(76) Οὐδὲν ἐτι μέγος. Pro μέγος Venet. C scribit λόγος. Adnotat Bevingius: «Quid? Homero et Lacedæmoniis sublatis nulla pars relinquitur orationi Dionis. (Omitto quod solocum sit nulla pars relinquitur orationi, etc., pro nulla pars orationis relinq.) Minime verum; sed iis sublatis nulla probatio relinquitur. Lego itaque οὐδὲν τευχῆριον ὅπ. — Ibid. p. 86, μέγα δὲ καὶ ὁ ζωγράφος παρέχονται τῷ λόγῳ τευχῆριον. » — Tum Par. BC et Mon. BD τῷ λόγῳ τοῦ Δίωνος. Flor. B τῷ Δίωνος λόγῳ. De vulg. lectione conf. Siebelis. ad Pausan. t. I, p. 17. Dativus autem, qui offendere non debet Bevingium, pro genitivo a Nostro positus est schemate Colophonio, de quo dixi ad c. 6, p. 124.

(77) Ὅπερ. Rehd. π e corr. habet. In seqq. idem

liber vitiose scribit *ἐξευρων*. In Mon. C *ὄν enatum* ex *ὄν*.

(78) *ὄυξ δ τι ποτέ εἰσιν*. Mon. A *δ τι ποτέ εἰσιν*. Vat. et Mon. C *ὄυξ ὅτι τι ποτέ εἰσιν*. Verba ab ἐδίδασκεν usque ad *ὄυξ ὡς κακὸν* in contextu codicis Flor. A desiderantur. Restituta sunt a sec. m. in marg., omisso *ἐδειξεν*. Post *ὄις* a Par. BD et Mon. BD abest *ἄν*, de cuius particulæ usu videantur Astius ad Plat. *Polit.*, p. 341, et Bekkerus *Spec. Philostrat.*, p. 43. Tum Mon. E pro *ὄπάρξωσιν* dat *ὄπέρξωσιν*. Par. D *ὄπάρξουσιν*.

(79) *Αὐτάς*. Par. B et Barb. *αὐτός*. Rehd. *αὐτάς*, σ in ras. correcto. Ad θεῶν intell. τι. Vid. Annotat. ad c. 9, p. 72. Ἐξεύρε pro vulg. *ἐξεύρε* receptum ex Flor. A, Barb. et Mon. C. De ν *εφελκυστικῶ* ante consonam cum vi apposito monui ad c. 2, p. 84. Ἄντικρος est vernac. *offenbar*. Vid. ad c. 18, p. 82. Deinde pro *ὄ φρονούμεν* θεοῦ auctoritate Florentini A scripsi *ὄ φρ. Θεῶ*. Nam σηκὸν θεοῦ recte dicitur secundum σχῆμα Κολοφώνιον, de quo vid. supra ad c. 6, p. 124. De locutione *ἄλλα — καὶ περὶ σῶμα καὶ ψυχήν* (Par. D habet *περὶ ψυχήν*) ἀγαθὰ vid. Locella ad Xenoph. *Ephes.*, p. 128. Statim Mon. A κατέχαστον ἐπέξιόν. Mox Par. B, Barb. et Mon. BD *ἔχη*. Deinde Flor. AB, Barb., Mon. ABDE, Vat. et Rehd. *διατί*, item e corr. Mon. C pro *διά τι*, ut c. 18, p. 81. D.

(80) *Προήνεγκαν*. Sic Par. A, Mon. AC, Vat. et Venet. A. Par. C *προ ἠνεγκαν*, sic. Reliqui cum vulgati. libris *προσήνεγκαν*. Barb. *προσήνεγκαν*. Fragment. Lexici Græci ap. Hermann. *De emend. rat. Græc. Grammat.* p. 1, p. 536, 118: Προφέρω λόγους ἀντι τοῦ ἐμπροσθεν καὶ εἰς μέσον φέρω. Noster in *Dion.*, p. 40, τεκμήριον ποιῶ (plurimi eodd. cum pr. edit. exhibent ποιῶν) τοῦ στραγγύλους καὶ σὺν εὐροία προσενηγχαί, κ. τ. λ., ubi omnes fere mss. recte offerunt *προενηγχαί*. Ibid. D: — *ἔταν* ε: *παρὰσκινδονεῦμένον* καὶ νεανικὸν προενηγχαίται. De utriusque verbi permutatione vid. Boissonad. ad Eunap., p. 368.

(81) *Ἄλλοτρία, καὶ τῶα*. Vid. c. 5 et 6. Proxime in Rehd. et Mon. E pro τῶ Θεῶ scribitur τοῦ Θεοῦ, quod æque probum est. Vid. ad c. 18, p. 81. *Ἐστὶ* Flor. B om.

(82) *Ἀδέρεις τινές — τοῦ ζώου, κ. τ. λ.* Vid. c. 7, p. 70.

(83) *Υγῆς ἀτελοῦς ἐξανθήματα*. Laudans hunc locum Hadrian. Junius in *Comment. de coma*, c. 4, p. 508, vertit, *imperfectæ materiae suffrutices*. Noster *De Insomn.*, p. 149, φύσεως ἀτελοῦς ἐξανθήματα. Item Nicephor. Greg. ad *Nostri Insomn.* p. 421, φύσεως ἀτελοῦς ἐξανθήματα.

CAP. XXI.

(84) *Κατὰ γένος — διελέσθαι τοὺς ἀνδρας*. *De regn.* p. 26, διχῆ διαιρεθέντι κατὰ τὸν δχλον τὸν ἐπιλασμένον καὶ ἄοπλον. Dicitur etiam διαιρεῖσθαι εἰς τι, πρὸς τι, imo, quod mirum est, ὑπὸ τινι. Vid. Hase in *Notices et Extr. des mss. de la Bibliothèque du Roi*, t. IX, p. II, p. 174. Usus medii διελέσθαι pro activo exemplis Platonis illustravit Astius ad Plat. *Phædr.*, p. 471.

(85) *Ἐρεκωμίαςεν*. Mon. C *ἐγκωμίαςεν*.

(86) *Ὀμηρος*. Vat. corrupte *ἑμοίρος*.

(87) *Ἐγόμενον τοῦ κέρα ἀγλαοῦ τὸν παρθενοπικάρ*. Ἐγεσθαι genitivum iunctum idem est, quod *ἄπτεσθαι* τινος. Vid. Boissonad. ad Eunap., p. 437. Cf. supra ad c. 11, fin. Respexit noster Homer. *Il.* XI, 385, ubi Diomedes Paridem imbellem objurgat:

Τοξότα, λωδητήρ, κέρα ἀγλαῶ, παρθενοπικα.

Κέρα (sic libri omnes tam scripti, quam editi; neque improbat hanc scribam rationem Heynius ad *Il.* v. l. tom. VI, p. 187.) Synesium, ut multos veterum (vid. Heyn. t. c. p. 186), *de coma ornati*, non *de arcu* dictum cepisse ex verbis mox sequentibus ἡγλατισμένης τῆς κέρμης satis apparet. *Κέρα, eornua*, sunt sc. *capillorum satis et implicationes*.

Suid. v. *Κέρ'* ἀγλαῶ· οὐ τὴν τρίχα ψιλῶς· ἀλλ' ἐμπλοκῆς τι γένος, ἐπὶ κέρατος τρόπον ἐμπλεκόμενος. Vid. etiam Henr. Stephan. *Thes. L. Gr.*, v. *κέρα*, et Salmas. ad Solin., p. 762. Juvenal. *Sat.* xiii, 164:

*Cæruia quis stupuit Germani lœmina, flavam
Cæsariem et madido torquentem cornua cirro?*

Cæterum quod nostrum attinet locum, commode laudat Hadr. Junius *Comment. de coma*, c. 4, p. 505. Philostrat. *Heroic.* [p. 180, ed. Boissonad.]: Διετέθητο δὲ (sc. Hector) πρὸς τὸν Πάριον, ὡς δεῖλόν καὶ ἦττω τοῦ κομμεῖσθαι. Τό τοι κομμεν, καὶ τὰ σπουδαζόμενον βασιλεύει τε καὶ βασιλέων παισίν, ἀνάξιον ἑαυτοῦ δι' ἑκείνον ἠγείτο, et Horat. [*Od.* iv, 9, 13 sqq.]:

*Non sola comptos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus
Et comites, Helene Lacæna.*

Quibus addam hæc Horat. *od.* I, 15, 15 sqq.:

*Nequidquam, Veneris præsidio ferox,
Pectus cæsariem grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides;*

et *ibid.* v. 19 sq.:

— — *heu, serus adulteros
Crines pulvere collines.*

In Rehd. a m. pr. scriptum erat *παρθενοπικάρ*; a sec. deleto τ superadditum *πιν*. De h. voc. vid. Heyn. ad *Il.* l. c. tom. VI, p. 188. et Lobeck. in F. A. Wolffii *Analect. litter.* t. II, p. 57.

(88) *Ἐποήσεσεν*. Vid. ad c. 19, p. 82. Tum Mon. C *ἐπιδιαφθορὰ*. De usu præpositionis ἐπὶ vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 1165 sq. Sequitur deinde in eodem Mon. libro vacuum spatium novem linearum.

(89) *Τὰ κρτίσιστα μὲν οὖν τῶν μοιγῶν*. Pro *ὁ κρτίστος* κ. τ. λ., vid. *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 828. Usum particularum μὲν οὖν attingi jam supra ad c. 12, p. 75.

(90) *Εἰς ὃν ἀπέρριπτου τοῦ νεῖδος*. Herodian. viii, 5, 4. εἰς τε αὐτὸν καὶ τὸν παῖδα ἀποβρίπτειν δυσφήμους καὶ αἰσχρὰς βλασφημίας. Agath. iii, 8, p. 154, αὐτίκα δὲ πολλοὶ ἀπεβρίπτοντο λόγοι. Cf. Blomfield. *Glossar. ad Æschyl. Prometh.*, v. 320.

(91) *Ἐν μὲν δὴ*. Mon. E *ἐν*. In Mon. C μὲν superscriptum. Par. D *νέος* τοῦτο, inverso ordine.

(92) *Εἶσω τοῦ τειχους τῶν ὀμοφύλων*. Barb. τ. ὀμοφίλων. Cæterum vid. ad c. 16, p. 79. In Rehd. *πολεμώτατον* correctum ex *πολεμώτατος*.

(93) *Ἄν οὕτω τύχη*. Flor. B et Mon. AD habent *τύχοι*, idque in Mon. B enatum est ex *τύχη*. Proxime Turneb. *perperam* legit *εὐπάρειφον* (Par. D *εὐπάρυφον* cum ei scripto supra *υφ* pro *εὐπάρυφον*, quæ vox significat *præstatatum, eleganter vestitum, potentem, divitem*. Deinceps Par. C et Vat. exhibent *λαθὸν ἀγει* mutato ordine.

(94) *Οἱ γῆς καὶ θαλάττης*. Mon. E *θαλάσσης*. Noster *De Provid.* p. 111, φρονῶ τε εὐθὺς αὐτῶν αὐτὸν, ὅποι ποτὲ γῆς ἢ θαλάττης, κ. τ. λ. *Ep.* 72, p. 219, — *δουὶν ἀρρέων ὁ μὲν οἴχεται φυγὰς δι' Ἀνδρόνικον, καὶ οὐδὲ οἶδεν οἱ γῆς — τὸν δὲ οἶδεν οἱ γῆς κατορώρυχε*. *Ep.* 104, p. 244, — *μηδὲ σαφὲς εἶναι ποῖ γῆς Ἰωάννης δέδουκεν ἢ κρύπτεται*. Conf. Jacobs. ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 503 sq.

(95) *Ἄλλα γωνίας ἢ σκότον*. Par. B *ἀλλ' ἀγωνίας*. Barb. *σκότους*, deleto *ς* fin. Noster. c. 11, p. 75, σκότω πρέπειν ἠγγεῖτον τὴν κόμην. *De Provid.* p. 93, φύσις — *σκότω προσκρούσας*. *Ep.* 32, p. 175, τὰς ἐν σκότῳ καὶ γωνίας ἐλπίδας, ubi cod. Paris. 2988, suppeditat *σκότει*, teste Boissonadio ad Eunap. p. 266. Sed mei libri nihil variant. De utriusque formæ usu vid. Lecapen. *Excerpti. ex Gram-*

matica in *Matthæi Lectt. Mosq.*, vol. 1, p. 76. Heindorf. ad *Plat. Phædon.* p. 187 sq.; Boissonad. ad *Eunap.* l. c., et ad Basil. Cæsar. *Scholias in Gregor. Naz. or. i contra Julian. imp. in Notices et Extraits des mss. de la Biblioth. du Roi*, tom. XI, p. II, p. 115 sq. (a); Passov. *Lexic. Gr. h. v.*, Bachmann. ad *Lycophron. Alexandr.*, vol. I, p. 11 et 93; Ast. ad *Plat. Phædon.*, p. 740. Τὸ ακότος habet noster ep. 105, p. 249, et ep. 154, p. 292, πυκνὸν καὶ βαθὺ ακότος. Cf. supra c. 6, p. 69.

(96) *Δοριαλῶτον — γυναικός.* Flor. B. Mon. ABCD, Par. D, Vat. et Veneti scribunt *δοριαλῶτον*. In Nostri libro *De insomn.*, p. 148, Ἡ γὰρ (i. e. ἡ τύχη) ὑπέδειξεν ἑσμούςς διχτυαλῶτων καὶ δοριαλῶτων (sic ed. Turneb. cum codd. Monacc. 85, 461 et 481, itemque Rehd.), Petav. 1, 2, adoptavit *δοριαλῶτων*, quod mihi non probatur. Vid. Theognost. in *Indic.* ad Bekkeri *Anecdott. Gr.*, t. III, p. 1336. V. *Γαστριδουλοσ*, Boissonad. ad *Philostat. Her.*, p. 645, Lobeck. ad *Sophocl. Ajax.*, p. 253 sq., Bachmann. ad *Lycophron.* vol. I, p. 200, 231, 274 et 290. In seqq. ἡ γυνῆν idem significat quod ἡ ἔβνοια. Pro *συμμενίσταν* Par. B et a sec. m. Barb. habent *συμμενίσταν*. Mon. E *συμμενίσταν*.

(97) Ὁ καὶ πρῶτος. Mon. E ὁ. Ante τῆς ψυχῆς intell. ἐκ. Ita etiam Homerus *Il.* iv, 116: Ἀὐτὰρ ὁ οὐλὰ πόμα φερέτρης. Τοῦ συμφυκῆτος est *matrimonio cum ea juncti, s. mariti*, de qua verbi συνοικεῖν notione egregie exposuit Wyttenbach. ad *Plutarch. Opp. Mor.* t. II, p. 191 sq. ed. Lips. Cornarius vertit: *Equidem captivæ mulieris mens etiam cum marito manere poterit. Aut (l. at) adulter hoc ipsum est, quod etiam primum animæ conjugis mariti benevolentiam spoliavit.* Petavius: *Atqui bello capta uxore, eadem in conjugæ charitas perseverare potest; ab adultero autem omnis est primum e virorum animis sublatâ benevolentia.* Cæterum ob oculos videtur habuisse Noster *Xenophon. Hier.* III, 3-4: Οὐ μὲν δὴ λήθηθεν οὐδὲ τὰς πόλεις, ὅτι ἡ φίλια μέγιστον ἀγαθὸν καὶ ἥδιπτον ἀνθρώποις ἐστὶ· μόνους γοῦν τοὺς μοιχοὺς νομίζουσι πολλὰ τῶν πόλειων νηποινὴ ἀποκτείνειν, ὅπλον ὅτι διὰ ταῦτα, ὅτι λυμαντήρας αὐτοὺς νομίζουσι τῆς τῶν γυναικῶν φίλιας πρὸς τοὺς ἀνδρας εἶναι. Ἐπιτὸν γὰρ ἀφροδισιασθῆ κατὰ συμφορὰν τινα γυνή, οὐδὲν ἥττον τοῦτου ἔνεκεν τιμωσίν αὐτὰς οἱ ἄνδρες, ἐάν περ ἡ φίλια δοκῆ αὐταὶ ἀκήρατος διαμένειν.

(98) Ἐξ ἡμισείας. Noster *De Provid.*, p. 123, Ἴνα μὴ ἐξ ἡμισείας τὰ Αἰγύπτια πράττοι κακῶς, et p. 127, Τοῖς ἡμιμοθῆροις τε καὶ ἐξ ἡμισείας χρηστοῖς. Verba te καὶ ἐξ ἡμια. exciderunt in editi. Petav. *Dion.* p. 52, Ἐξ ἡμισείας εἰδότες. Ep. 10, p. 170, Ἐξ ἡμισείας ἀν ἐπράττον πονήρωσ, ἐν οὖν εὐτυγῶν. Vid. Schaefer. ad L. Bos. *Ellipses L. Gr.*, p. 306 sq. Τὴν ante τοῦ. γυν. ζημίαν Mon. C om.

(99) Αὐτοῖς — τοῖς δημίους ἀπλίζουσιν. Barb. ἐπ' αὐτῆς ex iotacismi perturbatione. Mon. E ἐπ' αὐτοῦς. Ita supra c. 6, p. 68, Ἐπιτὸν δὲ τοὺς γόητας ἔτρεφον τοὺς δημίους. *De Provid.* p. 128, Ἐπιτὸν Ἑλλανοδίκαι τοὺς ματιγοφόρους ἀπλίζουσι. *Serm. ad Pwon.*, p. 308, Ζήθυμ—γὰρ οὐδ' ἀν ἀριθμησας ῥαδίως δασα ἐξέκαψε τυραννίδας, συνιστὰς ἐπ' αὐτάς (sed Canter. c. marg. Petav. habet ἐπ' αὐταῖς, quod in libro Mon. 476 a m. sec. in ἐπ' αὐτάς mutatam est) τὸ ὑγιαίνον τῶν πόλειων. At Hom. η, p. 297, μέχρι γῆρας καὶ πρῶν ἀδελφοί τε ἐπ' ἀδελφοῖς (ubi quinque codd. Monacc. una cum Guelferbyt. atque ed. Canter. ἐπ' ἀδελφοῦς legunt), καὶ παῖς ἐπὶ πατρὶ (cod. Guelf. μητρὶ), καὶ πατήρ ἐπὶ τῷ γένει παρκαλάει τὸν δῆμιον. De constructione prepositionis ἐπί, in, adversus, cum dandi casu vid. etiam *Matthæi Gramm. Gr.* p. 1168. Pro κηπουροὶ libri Monacc. omnes, Rehd., Venet. C, *Lectt. Varr.* Turneb., marg. Petav. et qui laudat

h. l., Thomas Mag. p. 778, exhibent κηπουροί. Contra in Nostri ep. 132, p. 268, pro edito κηπουροὺς codd. Mon. 50 et 481 dant κηπουρούς. Deinde in libris scriptis et editis exstat *ραφανίδας* (Par. B vitiose habet *εραφανίδας*), non *ραφανίδας*, ut Kuster. ad *Suid.* V. *ραφανίς*, t. III, p. 253 citans hunc locum scripsit. Hujus vocabuli litteram t apud Atticos corripit præcipitur in regulis de prosodia ap. Hermann. *De emend. rat. Græc. gramm.*, p. 1, p. 447. Ita legitur etiam ap. Lucian. *De morte Peregrini*, c. 9, t. VIII, p. 277 Bip., *ραφανίδι* τὴν πυτῆν βεβυσμένους. Sed apud Aristophanem et in comicorum fragmentis ultimam longam esse docuit Bachmannus ad *Lycophr. Alexandr.* vol. I, p. 278. Cf. Passov. *Lexic. Gr.*, s. v.

(1) Αἷς — *τιμωρίαι ἀπόρχονται.* Par. B ὑπάρχονται. De re vid. Aristoph. *Nubb.* v. 1083 ibique schol.; Lucian. l. c., *Suid.* l. I, et ibi Kuster., Reiff. ad *Artemidor.* t. II, p. 297; Wagner. ad *Alciphro.* t. II, p. 192. Pro ἐπειδὴν codd. Monacc. BD scribitur ἐπεὶδ' ἀν (quod ante exhibebat etiam Mon. C), varietate in mss. solemn. Cf. Bekker. *Spec. Philostrat.* p. 24. Mon. C dat ἀπὸ τις et Flor. A τις pro τις.

(2) Ἐν μὲν δὴ. Mon. A et Venet. A om. δὴ. In proximis μὲν a Mon. C abest.

(3) *Συγγράς μὲν οἰκίας ἀναστάτους ἐποίησεν.* Οἰκία pro familia habet Noster etiam *De Prov.* p. 92 et ep. 79, p. 227, itemque οἶκος *De Provid.* p. 103, et *De regn.* p. 3 et 8; cf. *Held.* ad *Plut. Timol.* p. 334, Ἀνάστατον ποιεῖν, s. ἀνιστάται (vid. *Or. de regn.* p. 25), *sedibus expellere, evertere, s. subvertere*, illustrant Budæus in *Comment. in L. Gr.*, p. 472, et *Held.* ad *Plut. Timol.* p. 304 sq.

(4) *Συρράγηται.* De hoc verbo vid. ad c. 15, init. — Clem. Alex. in *Pæd.*, c. 2 [t. I, p. 259, 35, Potter.]: Ἦπειροι κεκλήθηται δύο ἀπαιδεῦτοις ἡβοναῖς, καὶ κλονεῖται τὰ πάντα μετράλιω βαρβάρῳ· Ἑλλάς ὅλη ναυτίλλεται· στενοχωρεῖται δὲ ἡ θάλασσα, ἡ πέλους φέρουσα. » Petav. — Mox Barb. ἀλλήλους, corr. αις, Mon. E ἀλλήλους (sic, c. lineola), corr. αις. In seqq. idem Mon. liber σκήπτρα. Ad verba μοιχεία γέγονε πρόφασις vid. *Herodot.* I, 2-4.

(5) Ὁ τοῦτου πολὺ γέρον ἐστίν. Mon. E ὁ. Dein Mon. AC, Pat. C et Veneti AC πολὺ τοῦτου χ., ordine inverso et ap. Nostrum sæpius obvio, veluti supra c. 3, p. 64, Πολὺ δὲ ταῦτα σκληρότερα. Ep. 154, p. 291, Παρὰ πολὺ τούτων εἰσι κακοδαίμονέστεροι ἡμισοισαί. Ep. 55, p. 191, Πολὺ γὰρ ἀν ἡβίους τότε σοι παραγένοιντο. Ep. 105, p. 241, Ἐλάττει με Κυρήνην, κειμένη πολὺ δόπου τῶν ἐν τῷ Πόντῳ πόλειων ἀκριδέστερον. Cf. Bornemann. ad *Xenoph. Convo.* t. 4, p. 46, et *Stallbaum.* ad *Plat. Euthyphr.* p. 92, et *Remp.* t. II, p. 290 ed. Goth. Ἔστιν pro vulgat. ἐστὶ dederunt libri Mon. BD. Tum Flor. A et Mon. E perperam scribunt τοῦτον pro τοῦ τόν.

(6) Οἱ Κλεισθέται. Flor. A, Monacc. omnes, Vat., Veneti AC et *Suidas* v. *Θιασωτῆς* exhibent οἱ κλεισθέναις (Venet. B οἱ κλεισθῆναις). Tuentur tamen vulgatam Flor. B, Barb. et Rehd., item *Suidas* v. *Κότυς*. Vid. supra ad c. 6, init. De Clithene cinædo adisis Aristoph. *Nubb.* v. 354, ibique schol. p. 329 sq. ed. Herm., et *Acharn.*, v. 117 sqq., Max. Tyr. xv, 3, p. 505 et 505, necnon *Suid.* v. *Βινεῖν*, coll. *Hadr. Jun. De coma*, c. 4, p. 503; de Timarcho vid. *Æschin. orat. adversus Timarch.*, t. I, p. 37 seqq. ed. Brem.; in *Oratt. Att.* ed. Bekk. t. III, p. 262, § 39 seqq., et *Suidam* v. *Τιμαρχος*.

(7) Οἱ πρὸς ἀργύριον τὴν ὥραν διατίθεται. Qui argento juventutis florem vendunt, i. e. cinædi. Vid. Ruhnken. ad *Hesych.* t. II, p. 1594 ed. Albert., v. *ὠραιπόλας*. Τὴν in Mon. C superscriptum. Locutionem τὴν ὥραν διατίθεσθαι, δαπανᾶν sive πωλεῖν attigit *Jacobsius* ad *Achill. Tat.* p. 960.

Similiter Aristænet. I, 24, p. 106, Προίκα δὲ μόνῃ τῷ Ἀυσίᾳ τὴν σὴν ἐκδέδωκας ὤραν. Plutarch. Vit. Timol., c. 14, Τοῖς ἀφ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναικοῖς. Verba καὶ εἰ μὴ — — πρὸς μηδοτιοῦν, ἀλλὰ desiderantur ap. Suid. v. *θιασώτης*. Sed v. *Κότυς*, ubi plene citatur hic locus, pro ei corrupte legitur et. Sic etiam cod. Par. C una cum Vat. et hic et in sequentibus habet. Particula ἀλλά, *tamen, saltem*, præcedente εἰ μὴ usu exquisitiori apodosin exorditur. Vid. adnotat. ad c. 8, p. 71 et 72. Deinde Suid. v. *Κότυς* recte habet πρὸς ἄλλο τι. Vulg. πρὸς ἄλλο τι. Mon. ABD et Rehd. πρὸς ἄλλο τι. Mon. E πρὸς ἄλλο τι. Mon. C πρὸς ἄλλ' ὅτι. In seqq. Flor. A et Rehd. πρὸς μὴδ' ὅτιοῦν. Item Vat.; supposito tamen jungendi signo. Mon. ABD πρ. μὴ δ' ὅτιοῦν. Mon. C πρ. μὴ δ' ὅτι οὖν. Barb. πρ. μὴδ' ὅτι οὖν. Suid. I. c. πρ. μὴδὲν ὅτιοῦν.

(8) Διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονήν. Laudantur a Suida v. *ἐξάριστος*. T. I, p. 759, ubi Kusterus nostri non immemore fuit, et *Θηλυδρίας*, t. II, p. 194. *Ἐξάριστος* est *sceleratus*, vid. Viger. *De idiot. L. Gr.*, p. 77, Musgrav. ad Sophocl. *OEdip. Col.* v. 1516, p. 600 ed. Heller., Dæderl., et Blomfield. Glossar. in *Æschyl. Agamemn.*, v. 624. Cf. Nostri ep. 44, p. 185.

(9) Καὶ καθάπαξ. Καί, quod cum editis ignorat Suidas v. *ἐξάριστος, θιασώτης* et *Κότυς*, receptum ex Mon. ACE, Par. CD atque Vat. Sic in suo codice legit etiam Phreæ, vertens, *atque ut semel dicam*. Hanc particulam sæpe noster cum καθάπαξ jungit, v. c. *De regn.* c. 6, p. 9; et c. 21, p. 38, quo loco posteriori in cod. Mon. 88 excidit, item *De Prov.* p. 91, ubi a Pirckh. libro abest, ibid. p. 122, *De insomn.* p. 142 et ep. 57, p. 192. Deest καὶ ante καθάπαξ in libro *De Provid.* p. 103, et ep. 82, p. 229. Parum accurate h. l. excerptis Suidas v. *Θηλυδρίας*, quam interpretatur *τηθελυμένος*, addens διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονήν· οἱ δὲ *θηλυδρία* τριγωνόπλαστοι εἰσὶ. Noster ep. 50, p. 188, Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἰ μὴ θηλὺς, ἀλλὰ *θηλυδρίας* γε ἦν, καὶ τὴν αἰτίαν ἔχωρει. Deinde Suidas v. *Κότυς* legit τριχὼν πλάσται — εἰσὶ.

(10) Οἱ μὲν ἐπὶ τῶν οἰκημάτων. Flor. B εἰ pro οἱ. — e Quod alias ἐπὶ τέγουσιν dicunt Græci, Clem. Alex. I. in *Pæd.* c. 3 [t. I, p. 264, 35, ed. Potter.], quæ voces pro fornice vulgo accipiuntur. Nec semel tamen in iis peccatum ab interpretibus est, qui de domo simpliciter accipiunt.) PETAV. — De voc. οἶκημα, τέγουσ, s. στέγουσ, *cella meretricia*, vid. Hesych. t. II, p. 724, ibique Albertii not., interpretes ad Xenoph. Ephes. p. 273 sq.; Jacobs. ad Achill. Tat. p. 956; Ast. ad Plat. *Protag.* p. 52 sqq. Add. Clem. Alex. *Pæd.* III, 11, t. I, p. 297, Ἐνθα καὶ ἑταιρικῶς κεκοσμημένα, ὡσπερ ἐπὶ τέγουσ καθέζονται, διημερεύουσι. De voc. ἄντικρυς vid. ad c. 18, p. 82. Proxime in Mon. E erratum θήλυ. Deinde Par. C et Vat. habent ἐκμιμησάμενοι, corr. σό.

(11) Ὅστις. Rehd. ὅτι, in marg. a m. rec. γρ. ὅστις. Pro ἔστι Mon. D scribit ἔστιν. Ἐξομῶσαιτο Suidas h. v. explicat παντελῶς ἀρνήσαιτο, respiciens hunc locum, quem pessime ibi se habentem ex Nostro correxit Albertius ad Hesych. t. I, p. 1301. v. *ἐξομῶσαιτο*.

(12) Θιασώτης — τῆς Κότυος. Θιασώτης modo sensu honestiori (ut Nostri *Dion.* p. 60, Ὁ Πυθαγόρου θιασώτης, et Niceph. Greg. ad Synes. *De insomn.* præfat. p. 353, Τῶν Χαλδαίων θιασώτην ἀπάντων ὀργίων), modò turpiori, ut h. l., dicitur. Vid. Hadr. Jun. *Animadverss.* I. III, c. 15, p. 199 sq.; Hudson. et Pierson, ad *Moer. Attic.* p. 186; *Lezic. Xenoph.* t. II, p. 537; Bake ad *Cleomed.* p. 443. Dein cod. Mon. D in contextu habet τῆς Κότυος, in marg. autem τοῦ προ τῆς. Mon. B τῆς Κότυος cum τοῦ suprascripto. Noster ep. 44, p. 184, Θαρβῶν ἀποραίνου τὸν ἀνδρα ἡμίγυνον, αὐτόχρομα θιασώτην τῆς Κότυος, ubi schol. codic. Mon. B: Κότυς, δαίμων παρὰ τοῖς Κορινθίοις τιμώμενος ἐφο-

ρὸς τῶν αἰσχροῦν, quæ eadem leguntur ap. Suid. v. *θιασώτης* et *Κότυς*, omisso ante Κορινθίοις articulo. Sed quod posteriore Nostri locum attingit, P. Francius in marg. sui exemplaris emendavit τῆς Κοτυτοῦς, astipulante Petro Burmanno Sec. in Mantiss. Adnotationum ad t. I *Antholog. vet. Latin. epigrammatum et poematum*, t. II, p. 728, qua mutatione nihil opus est, cum Κότυς et Κοτυτῶ promiscue usurpentur, unde interdum etiam libri scripti inter utramque lectionem fluctuant, e. c. in Nostri ep. 32, p. 178, Κοτυτῶ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις Ἀττικοῖς κοινάλοις νεωχορεῖ, ubi cod. Guelserb. Κοτυτῶ et supra γρ. Κότυι, Mon. B Κοτυτῶ, corrector, γρ. Κότυι, in marg. γρ. Κοτυτῶ, Mon. 50 Κότυι (sic), et minus recte Lips. ac Mon. A Κοτυτῶ (vid. Siebelis. ad Pausan. t. I, p. 233) habent; margo autem libri Mon. A hoc præbet scholium: Ἡ Κοτυτῶ, ἦτις καὶ Κότυς λέγεται, ὡς καὶ αὐτὸς ἄνω (sc. in ep. 44; nam epistolæ ordō in mss. longe alius est atque in editis) εἶπε. καὶ οἱ κοινάλοιοι θεοὶ ἦσαν αἰσχροῦν (scr. τῶν αἰσχροῦν) ἐφοροί, quod scholium vulgatum jam ab Hæschelio ad Annæ Comnenæ Alex. p. 58, 3, nuper citavit Lobeckius *Aglaoph.* t. II, p. 1014. Cotys scilicet, s. Cotytto, impudentiæ et obscenæ libidinis dea fuit, cujus orgia, quæ ab ea vocabantur Cotytia, e Thracia, ubi, teste Strabone x, p. 470 infr., colebantur; in Græcia translata sunt. Vid. Sainte-Croix in *Recherches historiques et critiques sur les mystères du paganisme. Seconde édit., revue et corrigée par Sivo. de Sacy*, t. II, p. 176 sq., Rupert. ad Juvenal. Sat. II, 92, Buttmann. in *Abhandlungen der historisch-philolog. Klasse der k. Akad. d. Wiss. zu Berlin*, 1822-1823, p. 213 seqq., sive in *Mytholog.* t. II, p. 139 seqq., Carol. Guill. Lucas Dissertat. quæ inscribitur: *Cratinus et Eupolis*, p. 96 seqq.; C. Carol. Barth. *Hertha* p. 194; Lobeck. *Aglaoph.* t. II, p. 1007 seqq., 1014 seq. et 1025 seqq. Cæterum locutione θιασώτης τῆς Κότυος, quæ in proverbium abiit, significatur homo mollis, effeminatus (vid. Hadr. Jun. *Adagg.*, v. *Cotygos contubernalis*, et *Comment. de coma*, c. 4, p. 504, atque Frid. Adolph. Lampe *De cymbalis veterum*, I. III, c. 9, p. 338) imo et *calamistratus* (secundum schol. a P. Burmanno l. c. ex antiquo proverbiorum codice Meermano laudatum, cujus hæc verba sunt: *Cotygi sacrificare, calamistratum esse: huic enim dea apud Corinthios culta intemperantes ac calamistratura studiosi formamque venditantes sacrificabant*). Nostri auctorem his verbis tetigisse cinædos s. pathicos satis liquet.

(13) Περὶ πλείστου. Mon. E περιπλήστου.

(14) Πρόχειρον. Par. C et Vat. πρόχειρος, v. supra scripto. Rehd. et Mon. E πρόχειρος. Intell. ἔστι. Vid. ad c. 19, p. 82. Proxima verba τῆ Χίτων θεῶ καί, quæ a Flor. B absunt, Flor. A in marg. habet. — Per Chiorum deam Cotyttonem intelligo.) PETAV. — Deinde in Barb., Par. C, Vat., Mon. ACE atque Rehd. vitiose legitur ἰθυφάλος, De vocis etymologia vid. Eustath. ad *Odys.*, I, 226, p. 1413, 35, 38; de ipsis mysteriis Arnob. *Adv. gentes* I. v. c. 28 et 39, ibique interpret., t. II, p. 325 ed. Orell. Pro ὄργιαξεν Mon. BD perperam scribunt ὄργιαξεν. De verbo ὀργιάζειν, *sacra facere, orgia celebrare*, adnotarunt Ruhnkienius ad *Timæ.* p. 163 ed. Koch., Astius ad *Plat. Legg.*, p. 221, et Jacobsius ad Philostrat. *Sen. Imagg.*, p. 325. Translatum hujus verbi usum egregie illustrat Lobeckius in *Aglaoph.*, t. I, p. 651. Noster *Dion.*, p. 43, καὶ οὕτω μειονεκτεῖν ἀνάγκη τὸν ἀνδρα ἐκείνον, δε σὺ προετέλεσθη τῷ κύκλῳ καὶ τὰ Μουσῶν οὐκ ὄργιαξεν. Ep. 151, p. 289, καὶ οἶδα μὲν τοι συνοργιάσαι σοὶ τὰ φιλοσοφίας εὐχὴν ποτε ποιησάμενος. Ep. 143, p. 279: Ταῦτά τοι καὶ προμηθεστερος φύλαξ αὐτὸς τέ εἰμι, καὶ σὲ παρακαλῶ τῶν φιλοσοφίας ὀργίων εἶναι. Marin. *Vit. Procli*, c. 6, p. 6, εὐ ταύτης (sc. *Μινερῶ*) ὀργιάζειν.

(15) Ὁ μὲν γὰρ Φερεκύδης. Pro γὰρ ap. Suid., qui excitavit h. l. v. Ἐπὶ λυγάζονται, legitur οὖν. — Ἐλιαν. l. iv, [c. 28] et v, [c. 2] Var. [Hist.]; Aristot. v, [v, 25, 4, t. I, p. 237 ed. Schneid.]; v, 31, vol. I, p. 556 seq. ed. Bekker. [Hist. Anim.]; Plin. l. vii, c. 51; Apul. ii, Flor., [p. 351 sq. Elmenh.]; l. ii, n. 15, t. i, p. 58 ed. Lugd. Bat. nov., qui ambo serpentes erupisse ex ejus corpore scribunt. At Plut. in Vita Pelop., [t. I, p. 289] cum in Sylla, [t. I, p. 474] idem, quod reliqui, de Pherecyde narraasset, refert Φερεκύδην τὸν σοφὸν hostiæ instar ὑπὸ Λακεδαιμονίων ἀναιρεθέντα, καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ τὴν λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρομένην, ΠΕΤΑΥ. — Vid. Sturz. Commentat. de Pherecydē. quam Pherecydi suo præmisit, ed. alt. p. 14 seqq. Vitiose Par. B et Barb., θυμάτιον pro θυμάτιον. Suidas l. c. inverso ordine habet ἐπιλυγασάμενος θυμάτιον. Veneti AB dant ἐπιλυγασάμενος, de qua scriptura vid. Ruhnken. ad Timæ. p. 100; et Pierson. ad Mær. p. 163. Ἐπὶ λυγασάμενος; schol. margini libri Mon. A a m. rec. adjectum interpretatur σκεπάσας, καλύψας. Ita et Suidas h. v., additis verbis λύγη γὰρ ἡ σκιά. Pariter usus est v. ἐπιλυγάζεσθαι, de quo docte copioseque exposuerunt Budæus Comment. L. Gr., p. 346; Wassius et Dukerus ad Thucyd. vi, 36, vol. IV, p. 392 ed. Bip., Ruhnkenius ad Timæ. p. 99 sq.; Sallierius et Piersonus ad Mær. l. c., Schneiderus ad Aristot. De animalibus, t. IV, p. 57, et Jacobs. ad Elian. p. 37. Synes. noster ep. 154, p. 292, πυκνὸν καὶ βαθύ σκοτὸς ἐπιλυγάζεται (Cod. Rehd., qui fragmentum hujus epistolæ orationi De regn., c. 34, p. 53 ed. meæ, post μεταπεσοῦνται: mirum in modum immistum habet, una cum Monac. 50 ἐπιλυγάζεται scribit). Figurato sensu hoc verbum legitur ep. 105, p. 250, Δόγματα δὲ οὐκ ἐπιλυγάζομαι, ubi cod. Guelferbyti. ἐπικρύψω ἀπὸ τοῦ ἡ λύγη, ἡ νόξ. Lipsiensis vero et Monac. B ἐπικρύψω superaddunt.

(16) Χρῶ δῆλον, ἐρη. Memorat Diogenes Laërt. I, 118: Οἱ δὲ (sc. φασι) φθειράσαντα (i. e. Φερεκύδην) τὸν βίον τελευτῆσαι. Ὅτε καὶ Πυθαγόρου παραγενομένου καὶ πυνθανομένου, πῶς διακείτο, διαβαλόντα τῆς θύρας τὸν δάκτυλον εἰπεῖν· Χρωτὶ δῆλα. Καὶ τούνευθεν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις (sic e Suida v. χρῶτ δῆλα legendum, suadente Sturzio in Comment. de Pherecydē. p. 17, necnon ex Arsen. Violet., p. 477, pro vulg. παρὰ τοῖς φιλολόγοις) ἡ λέξις ἐπὶ τῶν χειρῶν τάττεται· οἱ δ' ἐπὶ τῶν βελτίστον χρώματι διαμαρτάνουσι. Pürs Noster ep. 116, p. 255: Ἐγὼ δὲ ὡς οὐ σου پرسσύτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡδὴ پرسσύτερος, χρῶ δῆλον, ὁ Φερεκύδης φησιν.

(17) Τὴν νόσον. I. e. φθειρίασιν. Deinde pro vulg. εἰδείναι cum Flor. A et Mon. ABD scripsi εἰδείναι.

(18) Πασχητιῶν. Vid. Hesyh. v. Πασχητιῶν, t. II, p. 890 ed. Albert.

(19) Ταῖς θριεῖς σημαίνόμεθα. Aristoph. Nub. v. 347 sq., κομήτην Ἄγριόν τινα τῶν λασίων τούτων, et v. 1094 sqq., τούτον Γοῦν οἶδ' ἐγὼ, κάκεινον, καὶ τὸν κομήτην τούτον. Cf. Wyttenbach. ad Plat. Phædon., p. 207. — Σημαίνόμεθα idem est quod τεμαρῶμεθα. Vid. Lobeck. ad Sophocl. Ajax., p. 225.

CAP. XXII.

(20) Εἰ δὲ καὶ ἡ παροιμία σοφόν. Intell. γρήμα vel τι. Vid. ad c. 9, p. 72. Coll. Wyttenbach. ad Plutarch. Opp. Mor., t. I, p. 45 ed. Lips. Apodosis post ei δὲ suppressi solere monitum jam ad c. 6, p. 69.

(21) Πῶς δ' οὐχὶ σοφόν. Absunt hæc verba codice Mon. C. Pro δ' in Mon. A exstat δέ. Verba δὲ — περὶ idem liber a linea ad lineam e corr. sec. m. habet. Flor. B scribit γὰρ pro δ'. Περί οὖν posuit, quasi præcessisset ai παροιμίαι, secundum

σχῆμα πρὸς τὸ σημαίνόμενον. Vid. ad c. 1, p. 78. Aristotelem proverbiorum collectionem edidisse veterum plures testantur, quos recensent Menagius ad Diog. Laërt., t. II, p. 197, et Fabricius in Bibl. Gr., vol. III, p. 399 ed. Harl. Mox Venet. C in contextu habet ἱστορίας, in marg. φιλοσοφίας. Dein Mon. E μεγίστας corr. αἰς. Flor. A φθοραῖς, in marg. γρ. φθοραῖς: de qua permutatione adnotavit Boissonadius ad Philostrat. Her. p. 344, ad Nicet. Eug., p. 383, et Herodian. Epimer., p. 287. Pro ἀπολομένης in Vat. est ἀπολογουμένης. Mon. C η a m. emend. habet. Tum Par. C et Vat. vitiose scribunt ἐγκαταλείματα. De elegantii vocis ἐγκατάλειμα similliumque usu multus est Ruhnkenius ad Timæ. p. 109 sq. Respexit Noster, monente eodem Ruhnkenio, Plat. Legg., III, p. 677: Ὡς οἱ τότε περιφυγόντες τὴν φθορὰν σχεδὸν δροιοὶ τινες ἀνείην νομῆς, ἐν κορυφαῖς που σμικρὰ ζώπυρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους διασσωσμένα. Sed dignus inprimis est qui apponatur similis Aristotelis locus, Metaphys. XII, 8, ed. Brandis. p. 254, 13-19; Bekker. ed. vol. II, p. 1074, b. 8-13: Εἰ τις — — λάβοι — — ὅτι θεοῦ ἴφροντο (sc. οἱ ἀργαῖοι καὶ καρπῶλατοι) τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θεῖως ἀνείρησθαι νομίσαιεν, καὶ κατὰ τὸ εἶδος πολλάκις εὐρημένης εἰς τὸ δυνατὸν ἐκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας καὶ πάλιν φθειρομένων καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων οἷον λείψανα περισσῶσθαι μέχρι τοῦ νῦν. Cæterum conf. etiam Plat. in Critia, p. 109 sqq. — Proxime pro διὰ συντομίαν Mon C suppeditat διὰ τὴν σ.

(22) Παροιμία δῆπον. Sic Par. ACD, Flor. A, Mon. ACE, Vat. et Venet. A. Reliqui cum editi. pro δῆπον habent δῆ. Ep. 57, p. 192, τὸ γὰρ ἀφανιστικὸν τῷ δημιουργικῷ δῆπον πολέμιον.

(23) Βόσειον. Exstat in marg. codicis Mon. A gl. μέγα. Item Suidas βόσια explicat voce μέγαλα. Adnotavit de h. l. Thom. Reinesius Varr. Lectt. l. II, p. 150 sq.: Interpretes, qui τὸ βόσιον modo per adverbium superbe, modo gravi truciſque aspectu esse reddiderunt, nihil ad rem dixisse perspicue planum est. Βόσιον ἐπιβλέπειν nova notione Synesius dixit pro acute, intentis oculis, ἀτενὲς καὶ συντόμως intueri et bene — penitus perlustrare; quod alius kainότητος ὀνομάζων ζηλωτῆς posset non infelicius βουβλέπειν. Βόσιος enim συνώνυμον est τοῦ μέγας apud Plut. Qu. Græc., 36, quemadmodum poeta βοῶπιν appellavit τὴν μεγαλόφθαλμον, καὶ βουγάτιον τὸν μεγαλάχων.

(24) Εἰς ἀλήθειαν. Quod attinet veritatem. Vid. ad c. 20, p. 83. Εὐστοχος dicitur is, cui recte conijcendi vis inest. Vid. Ernesti Lexic. techn. Græc. Rhet., p. 145; Ast. ad Platon, Legg., p. 556 sq.; Jacob. ad Lucian. Tox., p. 60. Noster in Dion., p. 37: Πείσαιμι δ' ἄν καὶ ἄλλον, ὅστις εὐστοχος ἦθους ἐρωνείαν τε καὶ ἀλήθειαν ἐκ παντοδαποῦ λόγου φωράσαι. Ib., p. 61, ἦδη δὲ ποτε τοῦ μὲν ἐνθυμήματος εὐστοχοὶ γέγονα.

(25) Τίς οὐρ ποτ'. Mon. BD c. Turn. et Petav. t. I, 2, πόντ'.

(26) Καὶ τί βούλεται. De regn., c. 9, p. 15: Τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια βούλεται ὀνόματος, ἐπερμηνεύειν τὸν θεὸν ἀφῆλον ἀγαθῶν.

(27) Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ. Mon. C οὐδεὶς κομήτης (sic). Addunt Mon. A, Paris. C et Vat. hoc scholium: Οὕτως ἔχει πᾶσα ἡ παροιμία· οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ βνητιῶν, quod ex Parisino libro excitavit jam vir cl. Boissonadius ad Eunap., 420. In contextu Monacensis libri aut βνητιῶν aut simile videtur fuisse verbum, cum post ὅστις οὐ rasura compareat. Plene noster ep. 104, p. 244, Τοῦτό γε πάντως οἶσα τὸ,

Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ ψηφίζεται.

Consentit Suidas v. Κομήτης et v. Ψηφίζω, quo utroque loco etiam hæc Nostri citantur. Sed v. Οὐδεὶς κομήτης lexicographus versus istum ita exhibet:

Similiter Aristænet. I, 24, p. 106, Προῖχα δὲ μόνω τῷ Ἀυσίᾳ τὴν σὴν ἐκδέδωκας ὄραν. Plutarch. Vit. Timol., c. 14, Τοῖς ἀπ' ὧρας ἐργαζομένοις γυναῖκες. Verba καὶ εἰ μὴ — — πρὸς μηδοτιῶν, ἀλλὰ desiderantur ap. Suid. v. *θιασώτης*. Sed v. *Κότυς*, ubi plene citatur hic locus, pro εἰ corrupte legitur οἱ. Sic etiam cod. Par. C una cum Vat. et hic et in sequentibus habet. Particula ἀλλὰ, tamen, saltem, præcedente εἰ μὴ usu exquisitiori apodosin exorditur. Vid. adnotat. ad c. 8, p. 71 et 72: Deinde Suid. v. *Κότυς* recte habet πρὸς ἄλλο τι. Vulg. πρὸς ἄλλο τι. Mon. ABD et Rehd. πρὸς ἄλλο τι. Mon. E πρὸς ἄλλοτι. Mon. C πρὸς ἄλλ' ὅτι. In seqq. Flor. A et Rehd. πρὸς μὴδ' ὅτιον. Item Vat.; supposito tamen jungendi signo. Mon. ABD πρ. μὴ δ' ὅτιον. Mon. C πρ. μὴ δ' ὅτι οὖν. Barb. πρ. μὴδ' ὅτι οὖν. Suid. I. c. πρ. μὴδὲν ὅτιον.

(8) Διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονήν. Laudantur a Suida v. *ἐξάριστος*. T. I, p. 759, ubi Kusterus nostri non immemor fuit, et *θηλυδρίας*, t. II, p. 194. Ἐξάριστος est *sceleratus*, vid. Viger. De idiot. L. Gr., p. 77. Musgrav. ad Sophocli. *OEdip. Col.* v. 1516, p. 600 ed. Heller., Dœderl., et Blomfield. Glossar. in *Æschyl. Agamemn.*, v. 624. Cf. Nostri ep. 44, p. 185.

(9) Καὶ καθάπτει. Κατ., quod cum editis ignorat Suidas v. *ἐξάριστος*, *θιασώτης* et *Κότυς*, receptum ex Mon. ACE, Par. CD atque Vat. Sic in suo codice legit etiam Phrea, vertens, atque ut *semel dicam*. Hanc particulam sæpe noster cum καθάπτει jungit, v. c. *De regn.* c. 6, p. 9; et c. 21, p. 38, quo loco posteriori in cod. Mon. 38 excidit, item *De Prov.* p. 91, ubi a Pirckh. libro abest, ibid. p. 122, *De insomn.* p. 142 et ep. 57, p. 192. Deest καὶ ante καθάπτει in libro *De Provid.* p. 103, et ep. 82, p. 229. Parum accurate h. l. excerptit Suidas v. *θηλυδρίας*, quam interpretatur τῆθελυμμένος, addens διὰ τὴν ἐξάριστον ἡδονήν· οἱ δὲ θηλυδρίαί τριχοπλάται εἰσι. Noster ep. 50, p. 188, Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εἰ μὴ θηλὺς, ἀλλὰ θηλυδρίας γε ἦν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐχώρει. Deinde Suidas v. *Κότυς* legit τριχῶν πλάται· εἰσι.

(10) Οἱ μὲν ἐπὶ τῶν οἰκημάτων. Flor. B et pro oi. — « Quod alias ἐπὶ τέγουσ dicunt Græci, Clem. Alex. I. III *Pæd.* c. 3 [t. I, p. 264, 35, ed. Potter.], quæ voces pro fornice vulgo accipiuntur. Nec semel tamen in iis peccatum ab interpretibus est, qui de domo simpliciter accipiunt. » PETAV. — De voc. οἶχημα, τέγουσ, s. στέγουσ, cella meretricia, vid. Hesych. t. II, p. 724, ibique Albertii not., interpretis ad Xenoph. Ephes. p. 273 sq.; Jacobs. ad Achill. Tat. p. 956; Ast. ad Plat. *Protag.* p. 52 sqq. Add. Clem. Alex. *Pæd.* III, 11, t. I, p. 297, Ἐνθα καὶ ἐταιρικῶσ κεκοσμημέναι, ὡσπερ ἐπὶ τέγουσ καθεζόμεναι, διημερεύουσι. De voc. ἀντικρυσ vid. ad c. 18, p. 82. Proxima in Mon. E erratum θήλυ. Deinde Par. C et Vat. habent ἐκμυτησάμενοι, corr. σσ.

(11) Ὅστις. Rehd. ὅτι, in marg. a m. rec. γρ. ὅστις. Pro ἔστι Mon. D scribit ἔστιν. Ἐξομῶσαιτο Suidas h. v. explicat παντελῶσ ἀρνήσαιτο, respiciens hunc locum, quem pessime ibi se habentem ex Nostro correxit Albertius ad Hesych. t. I, p. 1301, v. *ἐξομῶσαιτο*.

(12) Θιασώτης — τῆσ Κότυσ. Θιασώτης modo sensu honestiori (ut Nostri *Dion.* p. 60, Ὁ Πυθαγόρου θιασώτης, et Niceph. Greg. ad Synes. *De insomn.* præfat. p. 353, Τῶν Χαλδαίων θιασώτην ἀπάντων ὀργίων), modo turpiori, ut h. l., dicitur. Vid. Hadr. Jun. *Animadvers.* I. III, c. 15, p. 199 sq., Hudson. et Pierson. ad Mær. *Attic.* p. 186; *Lexic. Xenoph.* t. II, p. 537; Bake ad Cleomed. p. 443. Dein cod. Mon. D in contextu habet τῆσ Κότυσ, in marg. autem τοῦ προ τῆσ, Mon. B τῆσ Κότυσ cum τοῦ suprascripto. Noster ep. 44, p. 184, Θάρβων ἀποφαίνου τὸν ἄνδρα ἡμίγυνον, αὐτόχρομα θιασώτην τῆσ Κότυσ, ubi schol. codic. Mon. B: Κότυσ, δαίμων παρὰ τοῖσ Κορινθίοισ τιμώμενος ἔφο-

ρὸσ τῶν αἰσχροῶν, quæ eadem leguntur ap. Suid. v. *θιασώτης* et *Κότυς*, omissa ante Κορινθίους articulo. Sed quod posteriore Nostri locum attinet, P. Francius in marg. sui exemplaris emendavit τῆσ Κοτυτοῦσ, astipulante Petro Burmanno Sec. in Mantiss. Adnotationum ad t. I *Antholog. vet. Latine. epigrammatum et poematum*, t. II, p. 728, qua mutatione nihil opus est, cum Κότυσ et Κοτυτῶσ promiscue usurpentur, unde interdum etiam libri scripti inter utramque lectionem fluctuant, e. c. in Nostri ep. 32, p. 178, Κοτυτοῖ δὲ καὶ τοῖσ ἄλλοισ Ἀττικοῖσ κονισσάλοισ νεωκορεῖ, ubi cod. Guelferb. Κοτυτοῖ et supra γρ. Κότυι, Mon. B Κοτυτοῖ, corrector, γρ. Κότυι, in marg. γρ. Κοτυτοῖ, Mon. 50 Κότυι (sic), et minus recte Lips. ac Mon. A Κοτυτοῖ (vid. Siebelis. ad Pausan. t. I, p. 253) habent; margo autem libri Mon. A hoc præbet scholium: Ἡ Κοτυτοῖ, ἦτις καὶ Κότυσ λέγεται, ὡσ καὶ αὐτῆσ ἄνω (sc. in ep. 44; nam epistolarum ordo in mss. longe alius est atque in editis) εἶπα, καὶ οἱ κονισσάλοι θεοὶ ἦσαν αἰσχροῶν (scr. τῶν αἰσχροῶν) ἔφοροι, quod scholium vulgatum jam ab Hæschelio ad Annæ Comnenæ Alex. p. 58, 3, nuper citavit Lobeckius *Aglaoph.* t. II, p. 1014. Cotys scilicet, s. Cotytto, impudentia et obscenæ libidinis dea fuit, cuius orgia, quæ ab ea vocabantur Cotytia, e Thracia, ubi, teste Strabone x, p. 470 infr., colebantur; in Græciam translata sunt. Vid. Sainte-Croix in *Recherches historiques et critiques sur les mystères du paganisme. Seconde édit., revue et corrigée par Silv. de Sacy*, t. II, p. 176 sq., Rupert. ad Juvenal. Sat. II, 92, Buttman. in *Abhandlungen der historisch-philolog. Klasse der k. Akad. d. Wiss. zu Berlin*, 1822-1823, p. 213 seqq., sive in *Mytholog.* t. II, p. 139 seqq., Carol. Guil. Lucas Dissertat. quæ inscribitur: *Cratinus et Eupolis*, p. 96 seqq.; C. Carol. Barth. *Hertha* p. 194; Lobeck. *Aglaoph.* t. II, p. 1007 seqq., 1014 seq. et 1025 seqq. Cæterum locutione θιασώτης τῆσ Κότυσ, quæ in proverbium abiit, significatur homo mollis, effeminatus (vid. Hadr. Jun. *Adagg.*, v. *Cotyos contubernalis*, et *Comment. de coma*, c. 4, p. 504, atque Frid. Adolph. Lampe *De cymbalis veterum*, I. III, c. 9, p. 338) imo et calamistratus (secundum schol. a P. Burmanno l. c. ex antiquo proverbiorum codice Meermano laudatum, cuius hæc verba sunt: *Coty sacrificare, calamistratum esse: huic enim deæ apud Corinthios cultæ intemperantia ac calamistraturæ studiosi formamque venditantes sacrificabant*). Nostrum auctorem his verbis tetigisse cinædos s. pathicos satis liquet.

(13) Περί πλειστοῦ. Mon. E περιπλήστου.

(14) Πρόχειρον. Par. C et Vat. πρόχειρος, v supra scripto. Rehd. et Mon. E πρόχειρος. Intell. ἔστι. Vid. ad c. 19, p. 82. Proxima verba τῆσ Χίτων θεῶ καὶ, quæ a Flor. B absunt, Flor. A in marg. habet. — « Per Chiorum deam Cotyttonem intelligo. » PETAV. — Deinde in Barb., Par. C, Vat., Mon. ACE atque Rehd. vitiose legitur ἰθυόλοισ, De vocis etymologia vid. Eustath. ad *Odys.*, I, 226, p. 1413, 35, 38; et ipsis mysteriis Arnob. *Adv. gentes* I. v. c. 28 et 39, ibique interpret., t. II, p. 325 ed. Orell. Pro ὀργίακεν Mon. BD perperam scribunt ὀργίακεν. De verbo ὀργιάζειν, *sacra facere, orgia celebrare*, adnotatur Ruhnkenius ad *Time.* p. 163 ed. Koch., Astius ad Plat. *Legg.*, p. 221, et Jacobsius ad Philostrat. Sen. *Imagg.*, p. 325. Translatum hujus verbi usum egregie illustrat Lobeckius in *Aglaoph.*, t. I, p. 651. Noster *Dion.*, p. 45, καὶ οὕτω μειονεκτεῖν ἀνάγκη τὸν ἄνδρα ἐκείνον, ὃς οὐ προετέλεσθη τῷ κύκλῳ καὶ τὰ Μουσῶν οὐκ ὀργίακε. Ep. 151, p. 289, καὶ οἶδα μὲν τοῦ συνοργιάσαι σοὶ τὰ φιλοσοφίας εὐχὴν ποτε ποιησάμενος. Ep. 143, p. 279: Ταῦτά τοι καὶ προμηθέστροφος φύλαξ αὐτῆσ τέ εἰμι, καὶ σὲ παρακαλῶ τῶν φιλοσοφίας ὀργίων εἶναι. Marin. Vit. *Procli.* c. 6, p. 6, εὐ ταύτης (sc. Miner- γῆσ) ὀργιάζειν.

(15) Ὁ μὲν γὰρ Φερεκύδης. Pro γὰρ ap. Suid., qui exclavit h. l. v. Ἐπιπυλάσεται, legitur οὖν. — «*Ælian. l. iv. [c. 28] et v. [c. 2] Var. [Hist.]; Aristot. v. [v, 25, 1, t. 1, p. 237 ed. Schneid.]; v. 31, vol. I, p. 556 seq. ed. Bekker. [Hist. [Anim.]; Plin. l. vii. c. 54; Apul. ii. Flor., [p. 351 sq. Elmenh.]; l. ii. n. 15, t. i, p. 58 ed. Lugd. Bat. nov.*, qui ambo serpentes erupisse ex ejus corpore scribunt. At Plut. in *Vita Pelop.*, [t. I, p. 289] cum in *Sylla*, [t. I, p. 474] idem, quod reliqui, de Pherecyde narrasset, refert Φερεκύδην τὸν σοφὸν hostie instar ὑπὸ Λακκαδαμονίων ἀναιρεθέντα, καὶ τὴν δορὰν αὐτοῦ κατὰ τι λόγιον ὑπὸ τῶν βασιλέων φρουρουμένην, » ΠΕΤΑΥ. — Vid. Sturz. *Commentat. de Pherecyde*. quam Pherecydi suo præmisit, ed. alt. p. 14 seqq. Vitiose Par. B et Barb., θυμάτιον pro θυμάτιον. Suidas l. c. inverso ordine habet ἐπιπυλάσεται θυμάτιον. Veneti AB dant ἐπιπυλάσεται, de qua scriptura vid. Ruhnken. ad *Timæ.* p. 100; et Pierson. ad Mær. p. 163. Ἐπιπυλάσεται schol. margini libri Mon. A a m. rec. adjectum interpretatur σκεπάσας, καλύψας. Ita et Suidas h. v., additis verbis λύγη γὰρ ἡ οἰκία. Pariter usus est v. ἐπιπυλάσεται, de quo docte copioseque exposuerunt Budæus *Comment. L. Gr.*, p. 346; Wassius et Duker. ad *Thucyd.* vi, 36, vol. IV, p. 392 ed. Bip., Ruhnkenius ad *Timæ.* p. 99 sq.; Sallierius et Piersonus ad Mær. l. c., Schneiderus ad Aristot. *De animalibus*, t. IV, p. 57, et Jacobs. ad *Ælian.*, p. 37. Synes. noster ep. 154, p. 292, πυκνὸν καὶ βαθύ σκοτός ἐπιπυλάσεται (Cod. Rehd., qui fragmentum hujus epistolæ orationi *De regn.*, c. 31, p. 55 ed. meæ, post μεταπεσοῦνται mirum in modum immistum habet, una cum Monac. 50 ἐπιπυλάσεται scribit). Figurato sensu hoc verbum legitur ep. 105, p. 250, Δόγματα δὲ οὐκ ἐπιπυλάσεται, ubi cod. Guelferbyt. ἐπιπυλάσεται ἀπὸ τοῦ ἡ λύγη, ἡ νύξ. Lipsiensis vero et Monac. B ἐπιπυλάσεται superaddunt.

(16) Χρῶ δὴλον, ἔφη. Memorat Diogenes Laërt. i, 118: Οἱ δὲ (sc. φασί) φθειρίζαντα (i. e. Φερεκύδην) τὸν βίον τελευτήσαι. Ὅτε καὶ Πυθαγόρου παραγενομένου καὶ πυνθανομένου, πῶς διακείτοι, διαβαλόντα τῆς θύρας τὸν δάκτυλον εἰπεῖν Ἰωρῶ δῆλα. Καὶ τούνευθεν παρὰ τοῖς φιλοσόφοις (sic e Suida v. *χρῶ δῆλα* legendum, suadente Sturzio in *Comment. de Pherecyde*, p. 17, necnon ex Arsen. Violet., p. 477, pro vulg. παρὰ τοῖς φιλολόγοις) ἡ λέξις ἐπὶ τῶν χερσῶν τάττεται: οἱ δ' ἐπὶ τῶν βελτίστων χρώμενοι διαμαρτάνουσι. Rursus Noster ep. 116, p. 255: Ἐγὼ δὲ ὡς οὐ σοῦ πρεσβύτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἤδη πρεσβύτερος, χρῶ δὴλον, ὁ Φερεκύδης φησί.

(17) Τὴν νόσον. I. e. φθειρίσασιν. Deinde pro vulg. εἰδείκνυε cum Flor. A et Mon. ABD scripsi εἰδείκνυεν.

(18) Πασχητιῶν. Vid. Hesych. v. Πασχητιῶν, t. II, p. 890 ed. Albert.

(19) Ταῖς θριεὶ σημαίνόμεθα. Aristoph. *Nub.* v. 347 sq., κομήτην Ἄγριόν τινα τῶν λασιῶν τούτων, et v. 1094 sqq., τούτον Γοῦν οἶδ' ἐγὼ, κάκεινον, καὶ τὸν κομήτην τούτον. Cf. Wyttenbach. ad Plat. *Phædon.*, p. 207. — Σημαινόμεθα idem est quod τεκμαιρόμεθα. Vid. Lobeck. ad Sophocl. *Ajac.*, p. 225.

CAP. XXII.

(20) Εἰ δὲ καὶ ἡ παροιμία σοφόν. Intell. χρῆμα vel τι. Vid. ad c. 9, p. 72. Coll. Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 45 ed. Lips. Apodosisi post εἰ δὲ supprimi solere monitum jam ad c. 6, p. 69.

(21) Πῶς δ' οὐχὶ σοφόν. Absunt hæc verba codice Mon. C. Pro δ' in Mon. A existat δέ. Verba δὲ — περὶ idem liber a linea ad lineam e corr. sec. m. habet. Flor. B scribit γὰρ pro δ'. Περὶ ὧν posuit, quasi præcessisset αἱ παροιμίαι, secundum

σχῆμα πρὸς τὸ σημαίνόμενον. Vid. ad c. 1, p. 78. Aristotelem proverborum collectionem edidisse veterum plures testantur, quos recensent Menagius ad Diog. Laërt., t. II, p. 197, et Fabricius in *Bibl. Gr.*, vol. III, p. 399 ed. Harl. Mox Venet. C in contextu habet ἱστορίας, in marg. φιλοσοφίας. Dein Mon. E μεγίστας corr. αἰς. Flor. A φοραῖς, in marg. γρ. φοραῖς: de qua permutatione adnotavit Boissonadius ad Philostrat. *Her.* p. 344, ad Nicet. Eug., p. 383, et Herodian. *Epimer.*, p. 287. Pro ἀπολομένης in Vat. est ἀπολογουμένης. Mon. C η a m. emend. habet. Tum Par. C et Vat. vitiose scribunt ἐγκαταλείματα. De elegantis vocis ἐγκατάλειμα simillimumque usu multus est Ruhnkenius ad *Timæ.* p. 109 sq. Respexit Noster, momente eodem Ruhnkenio, Plat. *Legg.*, iii, p. 677: Ὡς οἱ τότε περιφυγόντες τὴν φθορὰν σχεδὸν ὄρεοι τινας ἀν' εἰεν νομῆς, ἐν κορυφαῖς που σμικρὰ ζώπυρα τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους διασεσώσμενα. Sed dignus inprimis est qui apponatur similis Aristotelis locus, *Metaphys.* xii, 8, ed. Brandis. p. 254, 13-19; Bekker. ed. vol. II, p. 1074, b. 8-13: Εἴ τις — λάβοι — — δτι θεοῦς ὄντο (sc. οἱ ἀρχαῖοι καὶ παμπάλαιοι) τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἀν' εἰρησθαι νομίσαιεν, καὶ κατὰ τὸ εἶδος πολλάκις εὐρημένης: εἰς τὸ δυνατὸν ἐκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας καὶ πάλιν φθειρομένην καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων οἷον λείψανα περισσώσασθαι μέχρι τοῦ νῦν. Cæterum conf. etiam Plat. in *Critia*, p. 109 sqq. — Proxime pro διὰ συντομίαν Mon. C suppeditat διὰ τὴν σ.

(22) Παροιμία δῆπου. Sic Par. ACD, Flor. A, Mon. ACE, Vat. et Venet. A. Reliqui cum editi. pro δῆπου habent δῆ. Ep. 57, p. 192, τὸ γὰρ ἀφανιστικὸν τῷ δημιουργικῷ δῆπου πολέμιον.

(23) Βόειον. Exstat in marg. codicis Mon. A gl. μέγα. Item Suidas βόεια explicat voce μέγαλα. Adnotavit de h. l. Thom. Reinesius *Varr. Lecti.* l. ii, p. 150 sq.: «*Interpretes, qui τὸ βόειον modo per adverbium superbe, modo gravi truciue aspectu esse reddiderunt, nihil ad rem dixisse perspicue planum est. Βόειον ἐπιβλέπων nova notione Synesius dixit pro acute, intentis oculis, ἀτενὲς καὶ συντόμως intueri et bene — penitus perustrare; quod alius kainότητος ὀνόμαζον ζηλωτῆς posset non infelicitis βουδλέπειν. Βόειος enim συνουρυον est τὸ μέγας apud Plut. *Qu. Græc.*, 36, quemadmodum poeta βωώπιν appellavit τὴν μεγάλωφθαλμον, καὶ βουγάϊον τὸν μεγάλωφθαλμον.*»

(24) Εἰς ἀλήθειαν. Quod attinet veritatem. Vid. ad c. 20, p. 83. Εἰστοχος dicitur is, cui recte conjiciendi vis inest. Vid. Ernesti *Lexic. techn. Græc. Rhet.*, p. 145; Ast. ad Platon. *Legg.*, p. 556 sq., Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 60. Noster in *Dion.*, p. 37: Πείσαιμι δ' ἂν καὶ ἄλλον, ὅστις εἰστοχος ἦθους εἰρωνείαν τε καὶ ἀλήθειαν ἐκ παντοδαποῦ λόγου φωράσαι. Ib., p. 64, ἤδη δὲ ποτε τοῦ μὲν ἐνθυμήματος εἰστοχοὶ γέγονα.

(25) Τίς οὖν ποτ'. Mon. BD c. Turn. et Petav. t. 1, 2, πόν'.

(26) Καὶ τί βούλεται. *De regn.*, c. 9, p. 15. Τοῦτο γὰρ ἡ διάνοια βούλεται ὀνόματος, ἐφερημεύειν τὸν θεὸν αἰτιον αγαθῶν.

(27) Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ. Mon. C οὐδεὶς κομήτης (sic). Addunt Mon. A, Paris. C et Vat. hoc scholium: Οὐτως ἔχει πᾶσα ἡ παροιμία: οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ βινητιῆ, quod ex Parisino libro excitavit jam vir cl. Boissonadius ad Eunap., 420. In contextu Monacensis libri aut βινητιῆ aut simile videtur fuisse verbum, cum post ὅστις οὐ rasura compareat. Plene noster ep. 104, p. 244, Τοῦτο γὰρ πάντως οἶσθα τὸ,

Οὐδεὶς κομήτης, ὅστις οὐ ψηνήζεται.

Consentit Suidas v. Κομήτης et v. Ψηνήζω, quo utroque loco etiam hæc Nostri citantur. Sed v. Οὐδεὶς κομήτης lexicographus versum istum ita exhibet:

Οὐδεις κομητης, οστις ου περαινεται,

CAP. XXXII.

Michaël Apostolius *Proverbb.* xv, 5, Οὐδεις κομητης, οστις ου παραίνεται | Ἐπὶ τοῦ διαβεβημένου ἄλλοι δὲ λέγουσι, φηνίζεται | ἄλλοι βινια (sic). Leg. βινια. Cf. Hadr. Jun. *Comment. de coma*, c. 4, p. 504, et C. Barth. *Adversarr.* lib. III, cap. 9, pag. 2496.

(28) *Πρὸς τὴν ἡχώ.* Mon. E ἡχώ. Deinde idem liber τριμέτρου, superser. λόγου. Pro τριμέτρου Venet. A habet μέτρου, Mon. AC λόγου. Par. C τοῦ λόγου, in marg. γρ. μέτρου.

(29) *Τὸ δευτὸν ἐκείνο.* Barb. ἐκείνω (sic). Quod sequitur καὶ Suidas v. *Κομητης* et v. *Ψηριζω* omitit. Vocc. πρᾶγμα et δυομα sæpius conjungi dictum jam supra est ad c. 17, p. 80.

(30-31) *Τι σοι φαίνεται; Sc. ἡ παροιμία. Quid (pro qualis) tibi videtur (parœmia)?* Vid. Heindorf. ad Horat., *Sat.* I, 6, 55, p. 148, Stallbaum. ad Plat. *Phileb.* p. 53, et ad ejusdem *Rempubl.*, p. 328, t. I p. 10, ed. Goth., Jacob. ad Lucian. *Taxar.*, p. 87, Fritzsche *Epist. crit.* ad Friedemann, *Luciani Dialogi deorum premissa*, p. xxxiii.

(32) *Βαβαὶ τῆς ἀληθείας.* Βαβαὶ, *παρᾶ*, est φωνὴ ὀυμαστικὴ, cujus Platonica exempla collegit Astius ad *Politiam* p. 396. Addantur Julian. in *Cæs.* ed. Heus., p. 4: Βαβαὶ τοῦ παντοδαποῦ τοῦτου θηρίου. P. 7, βαβαὶ τῆς μικρολογίας. P. 26, βαβαὶ τῆς διαλεκτικῆς. Synes. *epist.* 154, p. 291: βαβαὶ τῆς ἀνατάσεως. Eustath. *Hymn.* p. 54, ed. Gaultm.: Βαβαὶ μοι τῶν γονακίων, βαβαὶ μοι τοῦ θαύματος, βαβαὶ τῆς ἡλικίας, βαβαὶ τῶν ῥυτίδων, βαβαὶ τοῦ στήματος, τῆς δουλοπρεπείας. Alterum moi in tribus libris Monacc. deest. Idem I. V, p. 150: Βαβαὶ τῆς σκηπῆς, τῆς ὑποκρισίας. Theodor. Metochit. *Miscell.* c. 35, p. 225: Βαβαὶ τῆς ὄψρους, βαβαὶ τῆς εὐφορίας.

(33) *Χρησμός γὰρ ἀντικρυς.* Sic Mon. AE, Par. C et Vat.; et sic quoque Noster *epist.* 104, p. 244: Χθὲς τοι πᾶν λαμπρὸς συνηγορήσει τῇ παροιμίᾳ, μᾶλλον δὲ τῷ χρησμίῳ· χρησμός γὰρ ἀντικρυς. Τοῦτό γε πάντως οἶσα, τὸ,

Οὐδεις κομητης, οστις οὐ φηνίζεται.

Reliqui libri tam scripti, quam editi γὰρ om. De v. ἀντικρυς vid. quæ posui ad c. 18, p. 82.

(34) *Δήλη.* « Ante leg. δῆλα, sensu nullo. Veram lectionem in vet. deprehendi, ut ad ἀθήθειαν [imò ad παροιμίαν] referatur. » PETAV. — Δήλη exstat quoque in Par. C. et in Vat., idque habet e corr. m. rec. Mon. A. Mon. E δῆλα, η rescripto supra α. Reliqui omnes δῆλα. Δήλη αὐτὸθεν dictio est Philostrate. Vid. Jacobs. ad Philostr. *Jun. Imagg.*, p. 624 et 636.

(35) *Ἐφέλεκται.* Mon. A λκε a correctoris manu habet.

(36) *Τοὺς δοοὶ προλαβόντες.* Vid. quæ de locutione τοὺς δοοὶ adnotavi ad c. 6, p. 117. Adde Schæfer. in *Julian. Or. in Constant. laud.* p. xv. In Mon. C m. pr. scripserat προλαβόντες. Altera tamen litteram cæ præpositionis lineolis insignivit.

(37) *Ἀπαθανατίζον.* Vitiose Mon. E ἀπαθανατίζον. Ἀπαθανατίζεν τὰς παροιμίας significat, explicante Wesselingio ad *Diodor.* Sic. II, 20, tom. II, p. 420 Bip., *eamum usum perpetuum et quodam modo æternum reddere.* Cf. Heindorf. ad Plat. *Charmid.*, p. 65 sq.; Agathias *Hist. Præf.* p. 5, τῆς ιστορίας αὐτοὺς ἀπαθανατίζούσης.

(38) *Ἀὐτὸ τοῦτο — ἡ συνέχεια τῶν χρωμένων.* Par. C τοῦτ' ἔστιν. Verba ἡ συνέχεια τ. χρ. explanationi inservit. Vid. ad c. 11, init.

(39) *Ὁρώμενα γὰρ.* Mon. E ὀρώμενα, corr. ai. Flor. AB, Par. B, Barb., Mon. ABCD, Vat. et Veneti ABC ὀρώμενα. Vulgatam tuctur Rehd. Forsan legendum τὰ ὀρώμενα· nam articulus absorberi facile potuit prægresso πρᾶγματα.

(40) *Καίπερ τούτων οὕτως ἐχόντων.* Barb. καὶ περὶ τούτων

(41) *Θαυμαστὸν ὄλον. Mirum qualem.* Vid. Viger. *De idiot. L. G.*, p. 128, ubique Hoogveen., Schæfer. ad *Dionys.* Hal. *De compos. verb.*, p. 184, et *Matthiæ Gramm. Gr.*, p. 851 sq.; Basil. Magn. *De utiliter leg. gentill. librr.*, c. 11. § 43, et c. 13, § 53 ed. Sturtz., θαυμαστὸν τι ὄλον κάλλος.

(42) *Δόξον ἐξήνεγκε.* Mon. D προσήνεγκε, Mon. B προσήνεγκε, ἐξ scripto supra προς. Sed bene habet vulgata; nam ἐξέφερεν est edere, evulgare (vid. Wyttenbach. ad *Plut. Opp. Mor.*, t. I, p. 81, ed. Lips.). Ita c. 24: Ἐξενεθῆς εἰς τὸ κοινὸν (sc. ὁ λόγος). *Dion.* p. 35, συγγράμματα ἐξενεγοῦσθε εἰς τοὺς Ἕλληνας. *Ibid.* p. 36, λόγους ἐξενεγκῶν ἁπὸ τῶν ἐναντιῶν ἐνοστάσεων, et pag. 39, οὐδένα λόγον ἀκαρπὸν ἐξενήνοχε. *De Provid.* p. 113, οὐ μὴν ἐξέφερον εἰς τὸ πᾶθος, et *ibid.*, τότε ἐξέφερε, τότε τοὺς λόγους ἐδέειxon. *Add. Dion.* p. 51, *De insomn.*, p. 156; ep. 104, p. 239; ep. 154, p. 290 et 292.

(43) *Πλάτωρος ἐξελέγχοντος.* Vid. Plat. *Gorg.* p. 465; cf. *Synes. ep.* 103, p. 242, et *Themist. or.* xxiv, p. 304; mox Venet. C κομωτικῆν.

(44) *Ἀπέφηνεν.* Vulg. ἀπέφηνεν. Flor. A, Mon. ABCE, Par. C atque Vat. ἀπέφηνε. Barb. ἀπέφηναι (sic).

(45) *Ἡ σὺ δοκεῖς.* Par. C et Vat. ἡ σὺ δοκεῖ. Mon. C ἡ σὺ δοκεῖ. Statim Rehd. et Mon. E cum editt. Turneb., Petav. 1, atque Pseudo-Petav., τὰς τριχόδαπτας. Vertit etiam Petavius in ed. I, *capillorum tinctrices.* Recte Cornarius *pilorum tinctorum.* At in sec. ed. Petavius rescriptit τοὺς τριχόδ., correxitque in vers. *capillorum tinctorum.*

(46) *Ἄνδρος Ἑλλήνος τὴν φωνήν. Ingenui Græci,* vid. Lobeck. *Aglaoph.* t. I, p. 15.

(47) *Ἐπὶ θεάτρῳ.* In auditorio frequenti (vid. Cresoll. in *Theatr. Rhet.* I, III, c. 12, p. 216 sq. in Gronov. *Thes. Græcæ Antiquitat.* tom. X, et Wyttenbach. ad *Eunap.* t. II, p. 220 sq.); solebant enim sophistarum auditores vocari θεάτρον. Sic a nostro in *Dione*, p. 35, Aristocles, qui ex philosopho gravi in sophistam degeneraverat, dicitur καλεῖσθαι τὰ Ἰταλιωτικὰ (ita quatuordecim codd. pro vulg. Ἰταλικὰ, quocum solus Rehd. conspirat, recte exhibent, eademque lectionem ex uno Augustanorum codicum laudatam probavit jam Wyttenbachius ad *Eunap.* I. c.) τε (abest hæc vocula codice Mon. A) καὶ Ἀσιανὰ θεάτρον, μελέταις ἐναγωνιζόμενον. Item noster *ibid.* p. 54: Ἐμὲ δὲ ἀφίρει καὶ οὐ στενοχωρεῖ προθεσμία τῷ μῆτι πρὸς οὕτως ἄτοκον παρασκευάζεσθαι δικαστήν, ἀλλὰ μὴδὲ μέλλειν εἰς δικαστήριον ἀγωνιωνέστερον εἰσιέναι, τὸ θεάτρον θυροκοπήσαντα καὶ ἐπαγγελλαντα τοῖς ἐν ἄστει μαιρακίαις ἀκρόαμα ἐπιδέξιν· ὡς σχετλια γὰρ τῶν δεικνύτων (Rehd. δεικνύτων) ἐν τοῖς θεάτροις τοὺς λόγους, κ. τ. λ. Distinxi cum Cornario ante, non (ut editi libri) post τὸ θεάτρον, hæc verba cum θυροκοπήσαντα jungens, idque pro simpliciter κάθαντα accipiens (cf. *Nostrum De insomn.*, p. 136; *epist.* 140, p. 276, et *epist.* 147, p. 284). P. 55, καὶ προσγελαῖ τῷ θεάτρῳ καὶ χαιρῖσι δῆθεν. *Serm.*, ad *Pæon.*, p. 307, οὕτοι μὲν οὖν ἔστων λαμπροί, κἀν (ita recte codd. Mon. 29, 87 et 481, pro vulg. καὶ) τοῖς θεάτροις στεφανούσθων, εἰ βούλονται. *Add. epist.* 104, p. 259 et ep. 136, p. 272.

(48) *Τοὺς ἐν τοῖς Κυβέλλοις — τοὺς καταργότας.* « Κυβέλια Cybeles sacra sunt, quibus molles et effeminati intererant. Arnob. lib. v. [c. 17, p. 179 ed. Orell.]: *Evirati isti, mollesque, quos interesse vobiscum in istius numinis videmus sacris, quidnam istic habeant negotii?* etc., et paulo post [p. 180]: *Quis est enim, qui credat honestatis aliquid in ea re esse, quam ineant* [Orellius legit *initiant*]. Vid. ejus adnot. tom. II, p. 298.] *viles galli, effeminati conficiant exoleti.* » PETAV.—Par. D scribit Κυβελίας.

Mon. C et edit. Turneb. Κυβελλοίς, qua de scriptura c. Hemsterhus. ad Lucian. t. I, p. 309 Bip., et Tzschuck. ad Strab. xii, p. 182. Cornarius vertit: *Eos, qui inter pocula fracti versantur*, ut κυπέλλοις legisse videatur. Phrea, ii, qui se lustris dedunt, moxque vicinum (leg. vicinam) etc. Addunt Mon. A, Par. C et Vat. hoc scholium: Πορρείους, ἀπό τινος Κυβέλης πόρνης περιφανούς. Sed auctor noster, respiciens Cybeles sacerdotes, s. gallos, eviratos istos homines (vid. Juvenal. Sat. ii, v. 411 sqq., et Sat. vi, v. 512 sqq., Hadr. Jun. in Adagg. s. v., in *Cybeles sacrario fractus*, Böttiger. in libro cui titulus est: *Ideen zur Kunst-Mythologie*. Curs. I, p. 281 sqq.), his verbis perstrinxit *pathicos*. Vid. Lobeck. *Aglaoph.* t. II, p. 1015, ubi vir præstantissimus laudans h. l. tacite scripsit Κυβελλοίς. Dein Mon. E habet τὸν καταγύγας. Ὁ καταγύγας est *fractus, effeminatus, mollis*, vid. Albertius ad Hesych. t. II, p. 91, et in Auctar. Emendat. ad Hesych. t. c., p. 192, Schæfer. ad Dionys. Hal. *De composit. verb.*, p. 257; Bake ad Cleomed. p. 419 sq.; Clemens Alex. *Pædag.* iii, 3, t. I, p. 262; σύφισμα τοῦτο καταγύγτων ἀνδρῶνων, εἰς τὴν γυναικωνίτην κατασυρομένων, κ. τ. λ. Cf. vii, 11, t. c., p. 203; Dio Chrysost. or. ii de Regn., p. 91, καὶ καταγύγας μέλη ἀμούσις χαμπαίς, καὶ πολυφώνων ποικιλίας.

(49) Ἀθλοῖς ὀφθαλμοῖς ὄρα. Par. C et Vat. ὀφθαλμοῖς ἀδίκους ὄρα, ord. invers. De loquendi ratione vid. Schæfer. ad Long., p. 350; Jacobs. ad Philestr. Jun. *Imagg.*, p. 672. Usum verbi κατανελεῖν illustrat Astius ad Plat. *Politiam*, p. 372 sq., ubi et h. l. laudat.

(50, 51) Ὅρα — τύχη. Flor. B τύχοι, τ, supra οἱ scripto. Par. B τύχοι.

(52) Ὁ τὸν ἐπαίνους διατιθέμενος. Mon. E τὸν ἐπαίνας (sic). Ἐπαίνους διατίθεσθαι est *laudes dividere*, i. e. *laudare*. Similiter noster in *Catantast.* s. *Elog. Anys.*, p. 305, habet λόγον διέθετο. Horatii od. i, 15, 15, *carmina divides*, et od. i, 56, 6, *dividit oscula*.

(53) Κῦρ ἀβήσσειεν. Mon. A et Venet. A καὶ pro κῦν.

(54) Φαλάκρα δὲ ἔρα. Postremum vocabulum iidem libri om. Dein Mon. C pro ποῖα ἄττα scribit ποῖ ἄττα. Mon. A ποῖα ἄττα. Reliqui c. editis ποῖα ἄττα, varietate sæpissime obvia. Vid. Fischer. ad Welleri Gramm., t. II, p. 225 sq., Boissonad. in *Notices et Extraits des mss. de la Biblioth. du Roi*, t. XI, p. ii, p. 96, et *Anecdote. Gr.*, vol. II, p. 278.

(55) Ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ Ζάκοροι. Prophetas ex omnibus sacerdotibus summam apud Ægyptios habuisse auctoritatem; minorem Zacoros ostendi supra ad c. 10, p. 75. Voc. Ζάκοροι vertunt *æditi*, ut a νεωκόροι id non distinguant. Suid. v. Ζάκορος νεωκόρος καὶ ὁ ὑπηρέτης ἢ ἱερεὺς ὁ τὸν ναὸν σαρῶν κορεῖν γὰρ τὸ σαίνειν παρὰ Ἀττικοῖς. Pariter fere schol. ap. Lucian. in *Amoribus*, t. v, p. 275 Bip., et ap. nostrum paulo inferius codicis Mon. A. Sed Thomas Mag., p. 404, Ζάκορος καὶ νεωκόρος διαφέρει ἔ γὰρ Ζάκορος σεμνότερόν τι ἦν νεωκόρου, ubi cf. interpretes.

(56) Διδασκαλείους. Mon. A εἰοῖς e corr. in ras. habet. Par. B scribit διδασκαλοῖς.

(57) Οἱ ταξιαρχοί. Articulum Flor. B om.

(58) Ὑπό τῶν πολλῶν. Par. AC, Mon. A, Vat. et Venet. A cum marg. Mon. E dant ὑπὸ τῶν λοιπῶν. Corr. tamen in marg. Par. C et Vat. γρ. πολλῶν.

(59) Καὶ τὸν δοιδόν. « Hom. *Odys.* Γ [v. 267 sqq.]. » Petav. Proxime Mon. C κλυτεῖμνήστρα. Mox pro ἀπολέλοιπε ex Flor. A dedi ἀπολέλοιπεν. Flor. B offert καταλέλοιπεν.

(60) Ἐκ διαβεβλημένης οἰκίας. Διαβάλλειν, *ignominia afficere*, illustrant Boissonad. ad Philostr. *Her.*, p. 411 sq., et Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 515. Pro οἰκίας in Par. B vitiose scribitur οἰκεία. Ἐπι-

στευσεν receptum ex Flor. A. Reliqui omnes cum edit. exhibent ἐπίστευσε.

(61) Μῆγε — παρέχονται τῷ λόγῳ τεκμήριον. Locutio est Platonica. *Sympos.*, p. 195, μέγα δὲ τεκμήριον τῷ λόγῳ αὐτὸς παρέχεται, κ. τ. λ. Vid. Heindorf. ad Plat. *Phædon.*, p. 156.

(62) Πρὸς ἀρχέτυπον γράψωσιν. Bar. γράψωσι, οἱ scripto supra u. Πρὸς ἀρχέτυπον γράφειν vernaculum est *nach einem Originale malen*.

(63) Ἄλλ' ἐπ' αὐτοῖς τις προσποιήσεται — ἐξευρσίς. Ἐπ' αὐτοῖς accipiendum videtur pro ἐπὶ τοῖς, *præterea, adeo* (vid. Sturz. *Lexic. Xenophont.*, t. II, p. 261); αὐτὸς enim non raro Attice pro οὗτος poni solet. Mon. E perperam habet προσποιήσεται. Mon. C ποιήσεται, varietate solemnī, de qua vid. *Addimenta ad Or. de regn.*, p. 189 sq. Cornarius vertit, sed ut in ipsis studiis formam *inveniant studio habent*. Petavus: *sed ab aliquo fisdem permittatur, ut — excogitent*. Malæ. *Reddendum potius erat: sed adeo aliquis profiteatur* (vel *præ se ferat*), *se excogitaturum*. Deinde pro ἐπιτηδεύματι libri Mon. BCD præbent ἐπιτηδεύμασι.

(64) Ἐκδῶ. Ἐκδιδόναι est *Latinorum opus faciendum locare* (vid. Ast. ad Plat. *Legg.*, p. 519).

(65) Κίτραιδον. Gl. marg. Cod. Mon. A ἀσελήγῃ, μαλακόν, quæ verba ex Suida v. *κίτραιδος* videntur esse deprompta.

(66) Ἀπέχει τοῦπίταγμα. Bene interpretatur Gatakerus ad Marc. Antonin. iv, 49, p. 135: *Habet totum id, quod in junctum est; nihil amplius requirit*, ubi vir doct. de hoc usu verbi ἀπέχει plura exempla congescit. Mon. E scribit τῶπίταγμα, cui videtur subesse τὸ πίταγμα, ut paulo post Flor. A τὸ πίστημον pro τοῦπίσημον habet.

(67) Ἄρ δὲ φιλόσοφον ἐπαγγελίης. Flor. B ἀπαγγελίης, permutatione solemnī. Vid. Walz ad *Rhett. Gr.*, vol. I, p. 15.

(68) Ζάκορον. Schol. marg. Cod. Mon. A: νεωκόρον ἢ ἱερέα κορεῖν γὰρ τὸ σαίνειν λέγεται παρὰ Ἀττικοῖς. Conf. quæ supra notavi. Proxime Mon. BD perperam exhibent ἐστάναι. Mon. E ἐστάναι. Mutile deinde Mon. C φακρός pro φαλακρός. De voc. ὑπόσεμνος, quod est *subhonestus, subgravis*, vid. Abresch. *Lectt. Aristænet.*, p. 288 et Jacobs. ad Philostrat. *Imagg.*, p. 386.

(69) Τουτί. Venet. B τοῦτί. Petav. 1, et Pseudo-Petav. τοῦ τί, itemque primitus Mon. C. Mox Flor. A τὸ πίστημον. At noster ep. 4, p. 160, ἕκαστος ἐν γέ τι εἶχε τοῦπίσημον, et ep. 44, p. 185, ἐγκεκολλημένον ἔχων τοῦπίσημον τὸ τῆς πράξεως. Tum Mon. E τοῦ νοσηματος, νομήματος supersecr.

CAP. XXIV.

(70) Ἐχορισάμην τὸν λόγον. Flor. B τῷ λόγῳ.

(71) Τὰ τε πρὸς τὸ θεῖον εὐσεβῆται, κ. τ. λ. Similiter epist. 72, p. 218, Διὰ ταῦτα μὲν οἷος ἦν ἐγκατερεῖσθαι τῷ δόγματι; ὡς ἅμα τὰ τε πρὸς θεῖον εὐσεβέστερον βουλευσάμενος καὶ τὰ πρὸς τοὺς πολλοὺς ὡφελιμώτερον. Pro εὐ συμβεβούλευται Flor. B εὐ βεβούλευται.

(72) Ἐξενεχθῆς εἰς τὸ κοινόν. Rehd. ἐξενεχθ, et s. m. al. in ras. correcto. Mon. E ἐξενεχθῆς. Par. B et Barb. ἐξενεγθῆ. Cæterum vid. ad c. 23, p. 86.

(73) Εὐδοκίμησεν παρὰ τοῖς πλήθεσιν. *Serm. ad Pæson.*, p. 307, Διὰ συγγῆς τερατείας εὐδοκίμοισιν παρὰ τε δυνάσταις καὶ ἐν τοῖς πλήθεσιν. *Dion.*, p. 56, βούλοιο γὰρ ἂν ὁ διδάσκαλος ἀνὴρ εὐδοκίμειν ἐν τοῖς μαθητοῖς, κ. τ. λ. Plato *Phæd.* p. 243, εὐδοκίμηστον ἐν αὐτοῖς. Lucian. *Vitarum Auct.*, c. 12, vol. III, p. 94 Bip., Καὶ σφόδρα εὐδοκίμαι παρ' αὐτοῖς. Cf. Heindorf. ad Plat. *Protag.*, p. 585, et Usteri ad Plutarch. *Consolat. ad Apollon.*, p. 22.

(74) Φιλοκόμους. Mon. C habet φιλοκόσμούς proximeque ἐπιτηδεύσαι.

(75) Μετριωτέραν κοῦραν καὶ σώφρονα. Par. AC, Mon. AE, Vat. et Venet. A scribunt κοῦραν μετριωτέραν, ord. invers. Sed præstat vulgatus ordo.

Sic quoque Noster *De insomn.*, p. 150. Καὶ διὰ μετρίως διαίτης καὶ σώφρονος ἥμισθα μὲν ἐξοιστρούσης τὸ ζῶον. In *Dion.*, p. 38, καὶ παράδειγμα τιθεμένων γενναίων βίου καὶ σώφρονος. Voc. σώφρων etiam de rebus usurpari monuit Jacobsius in *Lectt. Stob.*, p. 39. Exemplis a viro doctissimo prolatis accedant Demosth. *contra Aristot.*, 1, 77, 8 ed. Bekker. in *Oratt. Att.*, et; τὸν αὐτοῦ βίον καταφύξεται ὡς σώφρονα καὶ μέτριον. Julian. in *Cæs.*, p. 12 ed. Heusing. : "H τε γὰρ ὑπήνη βαθεῖα παντάπασιν ἦν αὐτῷ, καὶ τὰ ἱμάτια λιτὰ καὶ σώφρονα. Synes. *Or. de regn.*, p. 21, Ὅς οὐκ ἀπὸ τῶν ἐκφύλων τε καὶ σοβαρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μετρίων τε καὶ σωφρόνων πάντα ἐκ πάντων συναίρεται. Ib., p. 27, Ἄντι σώφρονος χρείας ἀλαζόνα φιλοτιμίαν πρесеβύοντι. Agath. v, 13, p. 304 ed. Nieh., καὶ σώφρονα δίαιταν ἠρημένων.

(76) Ὅτι ὑπάρχει μηδὲ δεῖσθαι κουρέως. De usu verbi ὑπάρχειν vid. Annotat. ad c. 17, p. 80. Dein Mon. AE habent μὴ δέ. Mon. D μὴ δεδεισθαι κουρέων (sic). Mon. C μὴ δεῖσθαι. Par. C μὴ (δὲ superscripto) δεῖσθαι. Mon. B μὴ δεδεισθαι κουρέων, corr. inter lineas γρ. δεδέχθαι κουρέως. Par. A μὴ δεδέχθαι. Item Flor. A; inter lineas autem μὴ δὲ δεχθῆναι. Flor. B μὴ δεθηῆναι, itemque in ora Veneti B rubro colore scriptum legitur. In Par. B et Barb. est δέχεσθαι. Verba seqq. οὐκ ἐμῆν (sic) χάριν — τῆς ὑποθέσεως Rehd. in marg. habet.

(77) Ὁ φανότατος εἰπαῖρ. Epist. 101, p. 239. Οὐ γὰρ ἤξιον τῶν παρὰ σφίσι τῶν φανότατων εἰπεῖν ἐξενέγκαι τι παγίων τῆς παρὰ σοὶ σπουδῆς ἄξιον.

(78) Παρὰ τὸν ἀριστον. Mon. E παρὰ, περὶ superscripto, τὸν ἀριστον. Venet. A περὶ τ. ἀ. Sed παρὰ τὸν ἀριστον (i. e. cum optimo comparatus. Vid. Viger. *De idiot. L. Gr.* p. 649), recte habet. Male Cornarius, supra optimum.

(79) *Elval τις. Esse aliquis, i. e. eximius quis.* Vid. Ruperti ad Juvenal., Sat. 1, 74, et iii, 230; Reitz. ad Lucian. *Piscator.* c. 6, t. III, p. 462 Bip. Ast. ad Plat. *Polit.*, p. 487; Wyttenbach. ad Plutarch. *Opp. Mor.*, t. I, p. 399; Reynders. ad Plat. *Symp.*, p. 5; Matthiæ *Gramm. Gr.*, t. II, p. 912, § 487, 5; *De Provid.*, p. 119. Αὐτός τις ἕκαστος; εἶναι βουλούμενος. Epist. 104, p. 245, Καὶ τισιν ἀπὸ τούτου ἔδοξέ τις εἶναι.

(80) *Τις ἄρ τοῦμόν.* Par. C τοῦμόν τις ἄν, ὅ supra τ scripto, τι; cum á superscripto. Τοῦμόν positum pro ἐμὲ more Atticorum. Vid. Heindorf. ad Plat. *Theætet.*, p. 349, Boissonad. et Bast. ad Philostrat. *Her.* p. 296 sq.; eundemque Boissonad. ad *Aristænet.*, p. 443, Lenting. Animadverss. critt. in *Euripid.*; in *Novis Actis litter. Soc. Rheno-Traject.*, t. I, p. 39; Jacob. ad Lucian. *Tox.*, p. 89, Heyler. ad *Julian. imperat. Epist.* p. 421. Noster epist. 81, p. 228, Πᾶσι μελέτω τοῖς τὰ σά τιμῶσι καὶ ἰδιώταις καὶ ἀρχουσιν, ubi schol. codicis Mon. B τὰ σά interpretatur περιφραστικῶς ἀντὶ τοῦ σέ. Ep. 126, p. 261, Καὶ διὰ τοῦτο ὁ δαίμων, ὃ μέλει βλάπτειν τὰμὰ, προωκονομήσατο μηδὲ σὲ τὴν φίλην μοι παραίνα κεφαλὴν. Cf. ep. 130, p. 264.

(81) *Εἴη.* H. I. est *contingat*, ideoque recte accu-

sativum cum infinitivo additum habet. Ita ep. 58, p. 204, Εἴη δὲ εἰπαῖν.

(82) *Τῆς — ὠφέλειας εἴνεκα.* Flor. B τοῖς προτῆς. Deinde Par. ABC, Barb., Mon. ACE, Vat. et Venet. A εἴνεκα. Præstat altera forma utpote exquisitor et Atticistis frequentatissima. Vid. Reitz. ad Lucian., t. VII, p. 504, et t. IX, p. 389, 440; Siebelis. ad Pausan., t. I, p. 22; Bæhr. ad Plutarch. *Alcib.*, p. 132; Bornemann. ad Xenoph. *Anab.*, p. 451; Grauert. ad Aristid. *Declamatt. Lepi.*, p. 86; Ellendt ad Arrian. *De expedit. Alex.*, t. I, p. 245. Apud Nostrum in *Dion.*, p. 44, ubi vulgo legitur, Καὶ ἡμῶν οὖν αὐτῶν εἴνεκα μετρίτεον τοὺς ἀνθρωπινωτέρους τῶν λόγων, codd. Par. ABD, Mon. 29, 88, 481 et 515 cum Barb. atque Venetis 264 et 422 optime scribunt εἴνεκα. Revocanda eadem forma in epist. 44, p. 184, Ὅ μὴ γένοιτο σοῦ τε εἴνεκα καὶ τῆς πόλεως, e codd. Guelf., Lips. ac Monacc. 50, 476 et 481.

(83) *Ἀνελήφθαι ταῖς χερσίν.* Mon. C ἀνελεῖσθαι, Venet. C ἀνηλεῖσθαι, ex iotacismi perturbatione. Cf. Lobeck ad Phrynich. p. 31, et Creuzer. in libello, *Ein altathen. Gefäss mit Malerei und Inschrift*, etc., p. 71. Barb. ἀληλεῖσθαι (sic). Placeret omnino ἀληλεῖσθαι, nisi addita essent verba ταῖς χερσίν. Nam verbum ἀλεῖσθαι per metaphoram ab athletis repetitam (vid. Suid. v. ἀλεῖσθαι et Lexic. rhet. ap. Bekker. *Anecd. Gr.*, t. I, p. 375) sensu excitandi recentioris ætatis scriptoribus, præcipuè ecclesiasticis, frequentatum esse docuerunt Saicerus *Thesaur. eccl.*, t. I, p. 186 sq., Segaar ad Clem. Alex. *Quis dives salutem consequi possit*, p. 360 sq.; et Creuzer. l. c. Sic Plutarch. *Vit. Themistocl.* c. 3 fin., Ἐαυτὸν ὑπὲρ τῆς ὄλης Ἑλλάδος ἠλείψεν ἀεὶ (sc. ἐπὶ μελίζονας ἀγῶνας). Philo Jud. *De insomn.* 1, p. 688 ed. Mang. — Πάντας τοὺς περὶ ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας ἀλείψας καὶ συγχροτήσας λόγους. Vulgatam vero genuinam esse ego nullus dubito. Vertit Cornarius : *Contingat autem multorum utilitatis gratia, ut etiam hæc oratio in manus sumatur.* Petavius : *Utinam vero hæc in plurimorum utilitatem nobis assumpta in manus fuerit oratio, hæc de auctore, non de lectoribus, quod Cornarius fecit, intelligens. Recte. Cæterum equidem verterim : Utinam vero in plerorumque utilitatem hæc scripta fuerit oratio.* Censeo enim verba ἀνελεῖσθαι ταῖς χερσίν auctorem posse pro γεγράφθαι, s. ἀναγεγράφθαι, perfectio autem usum esse, indicaturum, ut conditio illa, quam significavit, permaneat. Vid. Matthiæ *Gramm. Gr.*, p. 946 sq. Qui usus potissimum in imperativo frequens est. Noster *De Provid.* p. 124, Μέχρι τούτων ἀποτετομησῶ τὰ ὕστριδος. *De insomn.*, p. 141, Ἄλλὰ περὶ μὲν τῆς ἐκ τῶν στοιχείων μοίρας ταῦτα εἰρήσῶ. Cf. epist. 131, p. 267, et epist. 132, p. 268, quæ loca supra laudavi ad c. 12, p. 76. Xenoph. *De re equestr.* x, 17, Καὶ ταῦτα μὲν δὴ — — μέχρι τούτων ἡμῖν γεγράφθω, ubi vid. P. Courier. p. 104. — Par. B exhibet χερσίν et e corr. χάρσιν, i. e. Χάρσιν, quod tamen in hunc locum non quadrat.

INDICES VOLUMINIS.

INDEX

Ad Theodori Mopsuesteni Commentarium in XII Prophetas.

Paginæ sunt editionis Romanæ quas typis crassioribus expressimus.

A

Æternum (in) pro valde diu, 187.
Æthiopes alii proximi Ægypto, alii longinqui, 228, 260.
Alexandria condita quadringentis circiter post prophetam Nabumum annis, 226.
Amessiam regem non occiderunt Lachis cives, 175.
Ammon non est Alexandria, 226.
Amosi locutio lucide explicatur, quæ videbatur obscura S. Hieronymo, 46. Et quidem conferatur Amosus etiam cap. n. p. 4 et 6.
Angelus distinguendus in SS. Scripturis a Filio Dei, 292.
Angeli custodes hominum, 506.
Angeli cum apparent hominibus, ideo humanam formam induunt, quia hæc congrua est cernentibus, 294.
Aquila interpres citatur, 391, 393.
Arbores umbrosas flagitiis idololatrarum idoneas, 22.
ἄγγελος pro ἀγγελία lectio insignis, 51.
Auditio Dei, id est revelatio, 244.

B

Blasphemia dicitur pro imperitia linguæ, 57.
Botrus, aliis Caræ vel Charran, vel Cyrene, aliis aliter, 136.

C

Canon criticus de prophetis intelligendis aut explanandis, 333.
Cognoscit Deus, pro diligit, 55.
Cornua quatuor apud Zachariam prophetam quid significant, 286, 289.

D

David primus et magnus propheta, 1, 68.
Diareseos figura, 26.

E

Electus, etsi non unctus, dictus *χρηστός*, 114.
Enallage temporum in S. Scriptura, 41 et alibi.
Ephraimi potens tribus pro universo Israele sumitur 24, 26. (Josephi similiter, 122.)

F

Filii Dei personam dicit ignotam priscis Hebræis Mopsuestenus, 291. Sed reprehenditur in annot.

G

Græcis non est numerus pluralis nisi post dualem, 97.

H

Hermeneuticæ regulæ a Mopsuesteno traditæ, 335, cum ann.

I

Idola culta ab ethnicis propter metalli pretium, 11. (Hinc S. Paulus avaritiam dicit esse idolorum servitutum.)
Imperativus modus pro futuro, 52, 542.
Interpretum LXX proluxa laudatio, 252. Eorum editio communis Christianis omnibus, ibidem.
Interpunctio quanti interdum momenti sit, 365.
Israelitæ pravi dicuntur Chananaei, 362.

J

Jacobus apostolus interpretatur dictum Amosi, 138.

Jarim est Ægyptus, 28, 48.

Joel contemporaneus Oseæ, 69.

Jonam (in) scribit præcimum insigne Mopsuestenus, 150-157.

Jonas cur non dicatur fugisse a Deo, sed a facie Dei, 159.

Jonas vocabulum male intellectum a Syro interprete, 265.

Judæ tribus Deo prædicta propter oriturum ex ea Christum, 2, 92.

Judæorum pertinacia adversus Christum, 183.

Justitiæ ac pietatis vera forma, 321.

L

Lectiones biblicæ variæ aut insigniores, 22, 27, 30, 31, 44, 51, 52, 74, 78, 99, 121, 136, 208, 265, 280, 313, 327.
Lætitia nemini imperari potest, 342.

M

Melchomus vocabulum male intellectum a Syro interprete, id est rex pro *idolum*, 252.

Metaphoræ avium, ferarum, serpentium, pro hostium vastationibus, 12, 19.

Molochus idolum, 120.

Mopsuesteni consuetudo intelligendi vaticinia *per* LXX. *ev.*, 84. Ibi locus insignis de hac re, 85. Item, 139, 150, 192, 332, 381.

Mopsuestenus curiosam eruditionem sponte vitat, 156, 159, 247. Non est *ἰουδαίωπος*, 139, 150, 191, 352. Cæteroqui idem reprehenditur a Græco scholiaste, 289, 290, 292; itemque a nobis, 581. Reprehendit quasdam opiniones, contra nonnullos Patres, 95, 195.

O

On idolum, 25, 48, 56.

Oseæ vaticinium variis temporibus editum, 3, 16.

Oseas cur jussum meretricem conjugem ducere, 5.

P

Panis luctus qui sit, 42.

Pauperes apud templum stipem querebant, 585.

Peccata populi comedere quid sit, 21.

Portæ urbium delectæ ad publicas consultationes et judicia, 116.

Prophetarum mos miscendi jucunda vaticinia molestis, 7, 15, 188.

Prophetarum argumentum sæpe commune, 68, 170.

Prophetarum exacta veracitas, 94.

Prophetarum silentium dicitur fuisse a Davide usque ad Oseam, 1.

Prophetis cur Deus insolita quædam facere mandaverit, 4.

R

Retenticæ figura, 145.

Rhabdomantia, 22.

S

Sacerdotium dicitur communis utilitas, 20.

Sacrificium rationale, 382 cum ann.

Scriptura (S.) hyperbolice interdum loquitur, 251, 352

Sectio corporum apud veteres superstitiosa, 36.

Sophonias quidam apocryphus, 268 ann.

Spiritus sancti personam ignotam fuisse Hebræis dicit Mopsuestenus, 85, 276, 290. Sed reprehenditur in ann.

Spiritus propheticus non desiverat Ozis regis temporibus, 94.

Stephani M. dictum conciliatur cum Amoso, 121.
Superbia dicitur interdum pro apostasia neglectaque
Dei, 14, 25.
Sycamina, vel sycamini, dicuntur ficus, 120.
Synaroga adumbrata in Oseæ meretrice, 8.
Syrus ex Hebraico interpres valde reprehenditur atque
irridetur, 241, 252, 263. Ejus ignotum nomen, ibidem.

T.

Tacere pro negligere, 50.

Tharsis, aliis Tarsus vel Rhodus, 159.
Typi vera notio, 183, 296.

V

Visio idem significat quod sermo Domini, cura præcla-
ra de hac re doctriua, 142.

Z

Zelus Dei, id est ira, 216.
Zorobabel de stirpe Davidica, 18, 181.
ὁ ἀγαθὸς ναζαριθ, non admirantis, 76. Sed videsis an-
notationem.

INDICULUS

EORUM AD QUOS SCRIPTÆ SUNT SYNESII EPISTOLÆ.

A.

Anastasio, 175, 181, 186, 229.
Anastasio Hydrocometæ, 257. Contra Andronicum,
191.
Anysio, 168, 172, 179, 203. Duæ, 225, 232.
Asclepiodoto, 261.
Aurellano, 177, 178, 179.
Auxentio, 205, 254.

C

Chryse, 229.
Constanti, 176.
Cyrillo, 171.

D

Diogeni, 174, 175.
Domitiano scholastico, 293, 294.
Duci, 174, 205.

E

Ad episcopum exsulem, 265. Ad episcopos, 201, 218.
Evoplio fratri, 158, 159, 169, 173, 177, duæ, 179, 188,
tres, 189, duæ, 190, 191, 206 tres, 229 duæ, 270, 251,
255, 245, 216, 250 duæ, 251 duæ, 232 duæ, 254, 257, 238,
267, 262, 267, 271, 272.

H

Heliodoro, 173, 175, 256.
Herculiano, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281,
282.
Herodi et Martyrio, 174.

Hesychio, 231.

Hypatias philosophiæ magistræ, 170, 172, 173, 178,
228, 260, 290.

I

Joanni, 158, 181 duæ, 206, 285.

N

Nicandro, 157, 222.

O

Olympio, 186 duæ, 256 duæ, 257, 268, 281, 288.

P

Pentadio augustali, 176, 177.
Petro presbytero, 171.
Proclo, 217.
Pylæmeni, 187, 201, 218, 222, 250 duæ, 238 duæ, 211,
263, 267, 270, 288 duæ, 289, 290.

S

Sacerdotibus, 167, 170
Simplicio, 176, 176, 264.

T

Theodoro medico, 235.
Theodoro et sorori, 169.
Theophilo, 170, 208, 208 duæ, 217, 222, 250.
Theotimo, 186, 187.
Troilo, 176, 219, 231, 235, 254 duæ, 256, 260

U

Uranio, 180.

INDEX ANALYTICUS
IN SYNESIUM.

Revocatur Lector ad numeros crassiori caractere textui insertos.

A

Abrahæ in Ægyptum profecturo qua ratione res quæ
ipsi eventuræ erant indicaverit Daus, 422.
Absinthium somnare quid significet, 424.
Achilles juvenis, comatus; calvitii sapientiæque non
expers futurus, si sospes fuisset, 79, 80. Mortem in aquis
perhorrescit, 162, 163. Achillis, Agamemnonis, et Jovis
processus, quoad expugnationem Trojæ, 411.
Actionibus nostris quas mens præsideat, 276.
Actionis et contemplationis discrimen, 199.
Admonitione quomodo utendum, 3.
Adrastæ leges, 163.
Adulatio venenatis potionibus similis, 2. Quam noxia
regibus, 12.
Adulteri comæ studiosi, 84. Subvertunt familias, 85.
Æmulatio quomodo augeatur, 104.
Ægyptii duplici Deum specie fingunt, 7. Ægyptii et fa-
bulosi et sapientes admodum, 89. Deos apud se reguasse

credunt, 95. Regum apud eos creatio, et sacerdotum gra-
dus varii, 94 per tot. Scytharum auxiliis usi, 108, 109. Ci-
lilis carebant eorum sacerdotes, 70, 71. Accipitrum et ibi-
dum rostra portis insculpebant, 75. Incantatores sunt,
285. Ægyptii et Hebræi diu sacerdotum imperio usi,
Illorum prudentia in imaginibus deorum effinge-
Illorum artificium in diis pellicendiis, 75. Luctu et cala-
mitates sub Typhone, 111, 112. Ægyptus virtutis schola
sub Osiride, 105. Deo rebellis jampridem et S^c Patribus
inimica, 265.

Æsculapius quomodo apud Ægyptios pictus, et cur in
propatulo collocatus, 75.
Affectuum vacuitas in sola Dei natura, 45.
Agamemnon uxorem Castori commisit, 86. Ubinam
etiam hodie imperare credatur, 287, 288.
Agesilai familiaritas et conversatio, 20.
Agricolæ cur fragrantibus fœtida, amarit dulcia asse-
rant, 126.

Ajacis mors, 162.
 Alexander M. Persis cedere coactus, 80.
 Alienum omne ut a corporibus, ita a civitatibus excernendum, 22, 23, 24, 25.
 Άλογα, probationes, 60.
 Amantes sese mutuo coeunt in unum, 276, 289.
 Amici consortium quam regi necessarium, 11. Amico sincero non melior possessio, 187. Amicum, quod honestum, et utrumque idem et unum, 274, 275. Amicus summi Regis quis appellari possit, 8.
 Amorum duo genera, 276.
 Amus Ægyptius quam solers, 48.
 Anacalypteria quæ sacra, 70.
 Andromacha mima quam pulchra, 255.
 Andronici præfati impietas, 191, 192, et deinceps. Excommunicatur, 201, 218. Christo verbis factisque maledixit, 201, 218. Pilato assimilatur, 202. Crudelitas adversus inimicum, 202. Eiusdem administri excommunicantur, 205. Cælum capite tundit, 221. Malorum dæmonum providentia fulciri videtur, 225. Perstringuntur nova ejus delicta. Ibidem et seqq. Ecclesia ejusdem miseretur, 230.
 Anima, quoad ejus fieri potest, Deum imitatur, 71. Anima quas continet formas, 134. Quomodo trahat et trahatur, 158. Quomodo repurgetur a materia, 139, 140, 141. Eiusdem penæ, 138. Animæ subiectio castum et pudicum requirit lectulum, 145. Animæ hominum status et conditio quomodo apprehendi possint, 142. Animæ quælibet contubernale sidus habent, ex Timæo, et unde spiritum inquirunt, 151. Cur raro bonæ, 98. A diis huc transmissæ, 99.
 Animæ pilosa, stælda, 67.
 Animi robur quomodo perficitur, 15, 16. Animi relatio quædam ut Deo, sic dæmonibus quædam convenit, 15. Animorum et corporum non eadem cognatio, 89. Ratio explicatur, 125, 126, etc. Animus quomodo evehendus et ad Deum convertendus, 50. Cito abluendus, 183.
 Anthemius vir egregius, 187, 220, 501.
 Anus barbara et stælda convenitur ab uxore Typhonis, et quid utraque molita sit adversus Osiridem, 108, 109, 110.
 Anyssi elogium, 301, 305, 306.
 Apollonius, præstigiator comatus, notatur, 69.
 Apparatus superflui insalubres sunt corpori, 2.
 Aquæ lustralis usus, 258.
 Aquilam simul et cycaum esse, avibus non hominibus quomodo negatum, 51.
 Aquilarum pulli ut volare discant, 61.
 Arborea montana firmiores, 70. Arborum natura in fructibus producendis, qualis, 126.
 Archimedes quam industrius et solers, 133.
 Area lunæ. Vide Luna.
 Aristides contra Platonem scripsit, 40.
 Aristoteles ex philosopho sophista, 53.
 Aristoxenus Socratis obtractator, 81.
 Arma, quibus non danda a legislatore, 22.
 Armatorum manus, nullo invadente superata, 115, 116.
 Ars, exercitatio, ætas, naturæ præstantia, præ Deo, partem admodum possunt, 121. Artes quomodo a principe fovende, 103, 104.
 As, robabili laus, 307, 308 et seqq.
 Athenæ quondam sapientum domicilium, nunc mellatorum, 272.
 Auditus et visus sintne sensus, 156.
 Aurelianus consul, 204.
 Auscultare melius quam dicere, 57.
 Ausuriani Pentapolitanis infesti, 301, 302.
 Auxillium Dei ubicunque necessarium, sed quibus præsertim, 5.
 Avari egregie notati, 28.

B

Bacchi sacra a quibus et quomodo celebrata, 68. Bacchi orgia qui temere irrumpens inspiciebat repente lanabatur, 121.
 Βασιλεὺς, milites, 260.
 B. in servando proposito constantior Græco est, 46. Barbari virtutis sensum non capiunt, 25. Bathrum sive spelunq. quæ reddebat oracula, 485.
 Beatitatis in laudis discrimen, 4.
 Beatitudo in est in potentia constituta a Deo, 7.
 Belligerare, morum sit, 255, 278.
 Bello cuiusque animus probatur, 244. Bellorum artifex imperator est, uti sutor calceamentorum, 14. Bellum cuius rei causa instituitur, 26. Bellum servile in Gallia calamitosius Romanis, 24.
 Beneficere aliis id solum homines habent cum Deo commune, 177.

PATROL. GR. LXVI.

Benevolentia, regis signum notaque, 23.
 Benevolentia firmissimum regis præsidium, 21.
 Benotiorum temeritas non impunita, 124.
 Bona labore parantur, 5, 13, 151. Bona externa non beant, 4. Cur ab Aristotele et Platone dicantur administrata, 8. Cuiam optanda, 8. Boni nomen quomodo Deo conveniat, 9. Ad bonum quomodo progrediendum, 50.
 Bonus, ab insidiis et invasione securus, 27. Ubivis honeste degere potest, 106. Vide Probus.
 Bourbæa muns, 246.

C

Cadmi semen quantæ virtutis, 52.
 Calamitatibus alienis illudere iniquum, 51. Calamitates gentium, pravorum dæmonum epulæ sunt, 97. Calamitatum instrumenta non molitur Deus: cur his tamen utilis, 192.
 Calchas omnia noverat, 131.
 Calculorum usus apud Ægyptios, 94.
 Calix in manu Domini vini meri, plenus misto, etc., horum verborum intellectus, 295, 296.
 Calliope quam benigna studentibus, 53.
 Calvorum et calvitii laudes non pauca, 63, 64, 65.
 Cambysis et Psammithici prælium, 76, 77.
 Canes ad venationem utiles, 67.
 Capillitium et prudentia inter se pugnant, 67.
 Capillum nullus, quin claudus sit, fovet, 244.
 Carini historia notata digna, 17, 18.
 Carneades inter sophistas, 53.
 Carnifices, legum manus, 182.
 Carpathiæ naves, 180.
 Castimonie sanctioris usus apud Ægyptios in consulenda diis, 95.
 Castra imperatori repurganda ut frumentum repurgari solet, 24.
 Cerealis quam nequam, 264, 265.
 Cereris sacra, 70.
 Certamina jaculandi pugnantique publica cum sint, turpe est nulla esse virtutis, 28.
 Chilas qualis leno, 252.
 Chordarum singularum lyra nomina, 166.
 Civitates dum conduntur ad quid respiciant, 314.
 Clavis clavo pellitur, 186.
 Clericorum avaritia notata, 170, 171.
 Cognitionis. In cognitione nonnulla etiam inter partes dissensio est, 152.
 Coma Macedonibus infausta, 79, 80. Adolescentes decet, 80. Non est laudabilis in viris clarissimis, 81. Corruptelæ mulierum causa, 84.
 Comæ encomium, 63, 64, 65. Vituperium, 66, 67, 68.
 Cometæ sidera non sunt, 73. Varii sunt, 73. Mali habentur omnis propter comam, 74.
 Conventus ex contrariis, 133.
 Concilium deorum senumque adversus Typhonem, 122, 123.
 Conclonatores nonnulli imperiti, 290. Nonnulli sophistæ infelices, 291.
 Consuetudini anteferenda utilitas, 201.
 Consul cultus, 16.
 Contemplatio et actio nullo modo conveniunt, 199. Contemplationis et actionis ænigmata, 98.
 Contentio procul amandanda, 235. Juniorum est propria, 253, 278.
 Cranium insolatum transit in ferri duritiem, 76, 77.
 Crinibus arrepti facile superati, 79.
 Cruxi et Spartaci rebellio, 24.
 Cultus superbus. Vide Imperator. Ornatu.
 Curiositas sacrorum fugienda, 124, 128, 129.
 Custodes reipublicæ cum canibus a Platone comparati, 21, 22.
 Cyrène civitas, 2. Quam claros viros tulerit, 183.

D

Dari divitiæ, 5.
 Dæmones interiori naturæ affines; et qualis eorum naturæ conditio, 98, 100. Naturam habent phantasia constantem, 137. Dæmonum et fulionum comparatio, 182. Dæmonum instinctu tyrannus excita, 107, 108.
 Deus et sapientia et verbum est, 295. Quomodo humana moderatur, 20, 30. Rebus humanis veluti alea ludit, 120. Deus et homines quosnam oderint, 129. Deus ab homine qui differat, 151. Dei nomina quomodo intelligenda, 8. Bonus ab omnibus ubique celebratur, 9. Deo præsentem, inextricabile explicari facile potest, 275. Dei naturæ benefacere, 192.
 Dii quid sint, 151. An aliquando ventitent in hæc inferiora, 101, 102. Deorum simulacra quomodo et quibus fingere permissum apud Ægyptios, 75. Deorum natura et gradus, 97. Quomodo universo præsent, 97, 99. Sunt in

cælo quod dæmones in elementis, 98.
 Dies postremi testes sapientissimi, 129.
 Dignitas imperatoria penes animum, non penes ornatum, 18.
 Dio Prusæus qualis vir, 55. Trajano quam charus, 54.
 Philosophus ex sophista, 56. Varia ejus scripta, 56. Sophistas omnes antecelluit, 41. Notatur sua oratione de pilorum natura commendanda, 82, 85.
 Dirarum officium, 182.
 Discere et assequi idem, 155. Discere melius quam docere, 57.
 Disciplinæ præstantissimæ quid sint, 242.
 Dissimilia a dissimilibus an representari possint, 152.
 Divinatio, quantum bonum, 131, 135, 143, 144. Quanta ejus utilitas, 145, 146 et deinceps.
 Dolia Jovis hinc, 126.
 Dropax quid, 75.

E

Ecclesia depressos extollit, elatos deprimit, 250.
 Educatio optima, quo modo habeatur, 150.
 Effecta cum causis eadem quomodo revocari possint, 127.
 Effeminati omnes fucato comæ nitore delectantur, 85.
 Eloquentiæ studium non rejiciendum, 59.
 Epaminondæ frugalitas mira, 20. Capulum ensis ligneum irritatio quid responderit, 20.
 Ephemeridæ, optimæ magistræ, 155.
 Episcopus et philosophus an coalescant, 275. Episcopum divinum esse hominem oportet, 247. Quomodo se gerere debeat, 247, 248. Episcopi non reipub., sed fundendis precibus præpositi, 258. Negotiis distenti vix Deo serviunt, 199.
 Epistolarum prolixitas quid arguat, 189, 229.
 Equi dotes, 180.
 Eruditio fons virtutis, 105.
 Eudoxus Cnidius, 55.
 Eunomiani heretici, 167.
 Exemplum. Ad exemplum non sunt omnia, 200.
 Exsiliium aliquando utile, 125.
 Expiatum decedere, bene cedit etiam apud inferos, 182.

F

Fabula puerorum studium ac disciplina est, 90.
 Fabula ex insomniis, 154.
 Facinora præclara, orationis carere non debent præconio, 237, 238.
 Fama dea est, 181.
 Famigator Deo exsecrabilis, 184.
 Familia. In familia et rebus publicis protectio penes mares; penes feminas, eorum quæ intra aedes sunt, cura, 22.
 Fatum et necessitas an excusent cum quid accidit quod accidere oportebat, 193. Fall sors conditioque duplex, 240.
 Favor corrupendis suffragiis quam efficax, 158.
 Felicitas in quibus stabilienda, 4. Felicitas, onus quoddam est plumbo gravius, 15. Est in naturæ fortunæque muneribus secundum stultos, 72. Animo metienda, 106. Felicitatis culmen quinam attingisse quodammodo dicendus, 7.
 Ficus fructus cur suavissimus; folia vero cortex et amarissima, 126.
 Figura major quæ, 71.
 Fillorum in moribus diversitas. Vide Fratres.
 Flagello utens, nonnunquam penitentia ducit, 102.]
 Fons duplex ab universi natura constitutus, 89.
 Fortuna virtutis causa esse nequit, 4.
 Fortunæ communio homines diversæ nationis consentire facit, 24. Fjus inconstantia malis viæ comitibus comparata, 5. Civitates susdeque agit, 242.
 Fratres duo quam dissimiles, licet ex eodem satu editi, 89. Causa hujus rei discutitur, 125, 126, etc.

G

Galea quid sit, cur setis equinis ornatur, et quomodo caviltium referat, 80.
 Generationis causa in mundo superiore est, 127.
 Geometriæ definitiones quam veræ, 266.
 Gerontium commendatur, 229.
 Gladii publici et aquæ lustralis comparatio, 258.
 Gotthi imperio Romano infesti, 17, 22. A militia et magistratibus excludendi, 23. Servi ex eis plerique, 25. Imbelles et sæpe victi, 25. Ad Romanos supplices confugiunt, 25.
 Græcus qua in re Barbaro antependus, 47.
 Græci in indaganda veritate segnes, 75.
 Grammatici quidam evadere possunt etiam philosophicis libris, 56.

Gubernari quam gubernare beatius, 98.

H

Hastæ deteriores et potiores non eodem loco nascuntur, 76.
 Hercules (ne) contra duos, 64.
 Homo quomodo multiplex, 10. Qui distet a belluis, 151. Est magni pretii animal, 194.
 Hominis pars inferior quomodo ab animo roboretur, 100.
 Homini licet esse sacundo et philosopho, 54.
 Homines mediæ conditionis qui dicantur Platoni, 51.
 Homines Dei ludibrium, 120.
 Homuncio etiam stolidus, regi munus, 15.
 Honestæ honeste faciendæ, 166.
 Honestum et amicum idem et unum, 274, 275.
 Honorem deferre quid sit, 14.
 Quod in honore est, inclarescere atque augeri necesse est, 105.

Icaro pedum usum dedignato quid acciderit, 55.

Idola rerum. Vide Res.

Imitatio, conciliatio quædam est, 177.

Imperator quidam, sub specie legationis, exploratoris officio functus, 19. Imperatoris juvenis animus ut cohibendus, egregia ad id comparatio, 2. Imperatoris appellatio unde orta, 19. Imperator quidam semper vivere creditus, 287. Imperatorum luxur notatur, 16. Frugalitas quorundam commendatur, 17, 18. Imperatori prospicere ut optimus sit, quantum referat, 5.

Imperium communis discrepantium a se invicem vitarum materia, 6. Non sufficit ad felicitatem, 7. Imperium tutius quod, 15.

Impudicitia perniciosa, 107.

Impunitum esse, malum quidpiam est, 184.

Impuro pura tractare nefas, 50, 199, 274.

Inferiora hæc ut regantur, juxta dictum regis Egypti, 97, 98.

Infortunis quinam potissimum obnoxii, 4.

Injuriam inferre quam accipere deterius, 177. Injuriam facienti quid melius, 182, 184.

Inimicis quid deprecaretur Synesius, 182. Ex ipsis capi potest utilitas, 254.

Intiando quid præcipiat Aristoteles, 48.

Inquinatio post expiationem quale piaculum, 297

Inscilla nihil audacis, 279, 280.

Insomnia, 150, 151 aqq.

Intellectiones. An formentur a materia sejunctæ 137.

Intellectus cum intelligibilibus conjugatum nomen est, 50.

Invidia qualis perturbatio, 57.

Itali quodam Magna Græcia appellata, 508.

J

Jovis cæsaries qualis, 72. Dolia, 126.

Judæ proditoris et Andronici comparatio, 192. Quanta illi a Christo fuerint constituta supplicia, an sciri possint, 195.

Judæi Sabbato ab omni labore feriuntur, noctemque cum sequenti die computant, 193.

Judex quidam capitalium causarum quam ineptus, 54.

Judicum munus exercere olim sacerdotes, 196.

Judicium fit ex usu quem unumquodque præstat, 192.

Justitia olim terrestres habitans oras, cur cæcis se recepit, 124, 125. Ad justitiam revocari, secundum in bonis locum obtinet, 184.

Juventus cujuslibet incrementi capax, 6. Juventus numerosa alienis institutis educata, et suis utens moribus, metuenda principi, 22.

Juniorum est ad bellum et seditionem præire, 278.

L

Labor etiam principibus subeundus, 12.

Lacedæmonii prælium inuituri comam adornabant, 65.

Lacedæmonis coma infasta, 79.

Laus in quo consistat, 4. Quæ sit perniciosior imperatori, 2. Laus publice delata quomodo magnificendæ, 86.

Legationes, sacrum quidpiam sunt, et quanta earum utilitas, 27.

Leges timere quanta securitas, 158.

Legislator stultus et impius qui dicendus, 155.

Legum violatarum actionem intendere nolens, damnatur, 221. Earum vetustas reverenda, 221

Leo Byzantius, 55.

Lepas quæ concha, 165.

Liber cura vacat omni, 155. Libris addere quiddam aut innovare qua lege prohibitum, 60. Eorum occupatio in quo posita, 60. Quanta ex degravatis utilitas, 61.

Liberales disciplinae, sunt sapientiae administratae, 105.
 Litterarum humaniorum commendatio, 44, 45, 47, 51, 52, 53, 290.
 Livor non tam virtute reprimitur quam exardescit, 104.
 Lucrum perniciosa pestis, 28.
 Ludus non convenit episcopis, 217.
 Lumen oculum cum colore conjungit, 292.
 Luna, lunaeque facies, calvorum generi similis, 71.
 Lux veritati, oculus vulgo, quomodo respondeant, 219.
 Lux et tenebrae non sese invicem operiuntur, 225.
 Lyra Orphei quot chordis constabat, et de variis earum tonis et appellationibus, 166.
 Lysidis Pythagorei epistola, 279.
 Lysippus et Apelles mutuo se consulebant, 158.

M

Macedonis et Persae conflictus, 79.
 Magorum incantationes, 152.
 Magistratum delectus ut a principe faciendum, 39, 50.
 Major natus in honestis praesire debet, 255, 272.
 Maleficae virtutes unde sint invisae et execrabiles Deo, 191.
 Mali quomodo superentur a bonis, 245.
 Malum ingens inferre alicui, an idem ac pluribus medicum injuriam facere, 185. Ut mala incipientia superantur, sic progressa firmantur, 24. Malorum supremum quod et quorum proprium, 158. Malis ipsis opportune uti cuius sit, 192.
 Marcomanni milites fortissimi, 255.
 Mare. In mari periclitantur mos, 163, 164. Mari nemo securus se commisit unquam, 161.
 Maris et feminis functiones, 22, 23.
 Materia rerum omnium extrema, 69. Materis sex divinum corpus esse non potest, 140.
 Meteoritatis in fructu argumentum, 70. Medicorum artis et imperandi scientiae similitudo, 220.
 Mediocres et mendicis calamitatis magnitudinem non capiunt, 4.
 Mens seminum divinissimum, 70.
 Mens et prudentia si adsint seni, bene ei est, 157. Mens in homine media quaedam natura, 10. Mentis et animae quae ratio, 154. Mentis natura an flecti possit, 155. Mentis actiones quomodo intelligamus, 154. Mentis illustrationes qui capiunt, 292. Mentis eximia magnitudine praediti quidam, 48, 51. Meati nihil est ratione conjunctus, 47. Multa praecara de utraque, 47, 48.
 Mensa sacrum est aliquid, 102.
 Mercurius duplici specie fictus, 101.
 Milites consuetudine facile capiuntur, 13. Cur custodes eos appellet Plato, canique comparet, 15. Militibus indigenis, non externis, utendum, 21, 22. Quomodo continendi, 27.
 Mœchus aut cinesos quomodo pingantur, 86, 87.
 Monarchia singularis Dei providentia est, 99. Monarchiam tyrannicam invisam reddit, regia potestas amabilem efficit, 19. Bonum divinum eam appellat Plato, 19.
 Morbo comitali laborantes, lunae refrigerationes duntaxat sentiunt, 292.
 Mortuorum lucubrationes quam vestes furari magis impium, 280.
 Mors in aquis, quid de ea senserit Homerus, 162.
 Mulieris cujusdam factio et luxus, 105. Animus in periculis, 107. Stolidam convenit animum, 108. Parit marito regnum, 112. Mulieres gallinis comparatae, 267. Mulieres expeditione bellica functae, excidiorum ac subversionum argumento relictae etiam cum puerulis, 305. Earum pro pensio erga nutritos, 305.
 Mundus sitne animal, 71. Quid sit, 152, 153.
 Muses, initiativum quiddam sunt, et quomodo afficere possint et detinere, 55. Honoris et reverentiae ansam suis cultoribus praebent, 238. Earumdem appellatio unde orta, 42. Quanta earum utilitas, 44.
 Mutatio in melius nihil habet novitatis neque absurditatis, 351. Non sic subita est, ut in deterius, 125.
 Mysta qualis esse debeat, 129.

N

Natura quam amans ejus quod peperit, 157. Naturae munera an habeant aliquid felicitatis, 72. Eiusdem processum in imperfectis, et valentioribus ut se habeat, 69. Naturae solatio est opus aliquo, 45.
 Naves onerariae ratione usae, 180.
 Navigatione ab hominibus inducta, ab eorumdem societate iustitia se subduxit, 125.
 Necessitati ne dii quidem repugnant, 245.
 Nemesi quid sit, 255.
 Nequitia nullo docente discitur, 125. Nequitia, sua

enique sufficiens est poena, 178. Nequitiae adversari quid sit, 254.
 Nox umbrarum maxima, 75. Mysteria illi committuntur, 124. Nox sacra quam lunivosa, 297.

O

Opinio quantum valeat in imperitis, 72.
 Oracula non perspicua omnibus responsa reddunt, 155.
 Oratorum quorundam miserima conditio, 54, 55.
 Ornatus imperatorum prope scenicus, Romani imperii pernicies, 14, 15, 16, 17.
 Osiridis et Typhonis historia, 89, 90.
 Otium quale bonum, 238.
 Ovium stoliditas ex capillitio, 67.

P

Palaeonica et Hydrax Libyae vici, 216.
 Palpebrae duplici pullulantes pilorum serie quid designent, 67.
 Pastor non debet lupos inter canes collocare, 23. Pastorem quid faciat, 5, 6.
 Patria instituta non violanda, 13. Patriae ritus et instituta violans cicutam profutius bibebat, 72.
 Pauper. An pauperes ad magistratum promovendi, 30, 31.
 Pax bello felicior, 26.
 Peccans in Deum, honorem ab hominibus consequi non debet, 247. Nihil peccare quantum bonum, 184.
 Peccato vacare divinae prorsus conditionis est et naturae, 213.
 Pelei hasta cur tantopere celebrata, 76.
 Pentapolis calamitates, 501, 502.
 Perturbationes quid in animo faciant, 10, 11.
 Pervicax in delictis, castigandus, 5.
 Phantasia, qui sensus et quam utilis, 154, 153, 156 et seqq.
 Philosophiae domicilium apud Deum, 51. Ea praesente, aut absente, humanae res sunt meliores aut deteriores, 32. Luxuriantis linguae delicias amovet, 59. Sermones eius quales, 1, 2. Philosophia quando aspera et difficilis, 5. Principi necessaria, 6, 21, 31. Quam utilis, 241. Non est per se sufficiens ad bonum aliquid hominibus afferendum, 242. Rhetoricae antecellit, 242. Sors ejus ut sit infelix, 242. Philosophiae partes duae, 245. Non multum de nominibus pugnat, 26. Quis in ea magna ac seria sunt quomodo tegenda, 150. Philosophia et vulgus quomodo discrepent, 219, 279.
 Philosophus, quid in eo requiratur, 42, 43. Quomodo pingatur, 87. Philosophus Deo consecratus nunquam negligitur, 195. Philosophi et oratores discrepantia, 55, 56, 57. Philosophi a Dione male habitus, 37-40.
 Philostratus arguitur, 55, 56, 57.
 Phoenice circuitus temporum metiuntur Aegyptii, 49.
 Pietas, et religio familiaris Aegyptii sub Osiridis tempora, 105.
 Pili etiam in mortuis crescunt, 79. Millibus summo detrimento fuerunt, 79.
 Pilorum natura inops rationis, 69.
 Pilosa, stupida, 64.
 Pisces marinos qui abnuerint, 265.
 Plagii crimen grave, 260.
 Platonici sub villioribus rebus praestantiores occultant, 52.
 Plotini morientis dictum, 276.
 Pocalum periculosum, quod, 295.
 Poena cur celeriter subeunda, 185. Plura de poenis, 185. Poena cuique sua est malitia, 178. Poenae materiales quae dicantur, 140. Poenae impiorum, 142. Poenarum arbitri qui, 185. Poenarum administratae naturae sunt a Deo prorsus alienae, 192. Poenarum extractores quosnam adhibeat Deus, 192. Poenae luere in crasso corpore non idem atque in simulacro, 182.
 Poenitentiae vis quanta, 159.
 Poesis adjecta philosophis, 59.
 Poetae elegantissimi beneficio phantasiae, 154.
 Poetica ars, popularis, 72. Quid a Deo ei concessum, 188. Poeticae studioso praeciarum est cum milite versari, 271.
 Polyphemus. Vide Ulysses.
 Populus quod exterius adjacet, miratur, 72. In opinio ne pertinax, 72. Illusus ab Aegyptiis, quoad deorum cognitionem, 75.
 Potentum amicitias utendum, non abutendum, 206.
 Praeceptorum fatale est invidia laborare, 57.
 Praestigiatorem sigilla quomodo moveantur, 98.
 Probi malos superant, bona spe, 245.
 Profusio et frugalitas opponuntur, 17.
 Propinquissimum, quomodo alienissimum, 146.

Proportio. Vnde Euclides.
 Protei fabula explicatur, 44.
 Proverbia unde immortalia, 86. Proverbia nonnulla : *Camelus etiam scabiosus multorum asinorum onera sustinet*, 251. Item, *Equum hortari ad campum*, 293. Item, *Nullus comatus qui non*, 85. Item, *Procul Jove et fulmine*, 11. Item, *Scytharum solitudo*, 25.
 Providentia. Quomodo ea utatur Deus in rebus gerendis, 30. Eandem adhibere debet rex in administratione regni, 30. Agnoscat in rebus desperatis, 116. Providentia regia, 103, 104. Providentia se sapientibus approbat, 139. Providentia deorum Ægyptis adversus Typhonis exitum comprobata, 116, 117. Providentiæ divini est, unus hominis intervenit infinitos regere, 99.
 Prudentia quam utilis et necessaria rerum administrationi, 7. Prudentia vis, et potestas, quale propugnaculum, 101. Prudentiæ locus est, ubi pili non sunt, 67, 69. Prudentiæ symbolum, 69.
 Pueros exquisita insoles, 90. Mala item, 92.
 Pulchritudinis laudandæ argumentum ex crinibus non ex oculis capiebat Homerus, 65. Pulchritudines numinum quomodo depictæ, 392.
 Purgatio areolæ, 126.
 Purgatricibus virtutibus studendum, 47, 50.
 Punitio optanda sceleris compertis, 182, 183. In bonis censetur, 184.
 Pythius vates cur Loxias appellatus, 135.

Q

Quæstiones admiratione dignæ : *Cur ex eadem domo duo filii moribus diversi edantur*, 125, 126. Item, *Cur diversi in hominum moribus et temporibus eadem sæpe contingant, eaque homines in senectute videant, quæ jam olim a pueris, aut ex libris didicerant, aut ab avis acceperant*, 127.
 Quæstionarii nature contrarii, et formicis ignobiliores atque insipientiores, 28.

R

Radix ejusdem cur diversa germina, 125, 126, 127.
 Ratio et mens, 47, 48, 49.
 Religio et pietas sunt regni basis, 9.
 Resurrectio. Quid de ea sentiat Synesius, 249.
 Rex liberum et ingenium sermone magni facere debet, 2. Unde laudandus, 4. Leges et pro moribus esse debent, 6. Quomodo securus et tutus ab insidiis esse possit, 15. Rex a tyranno quid differat, 5, 6. Deum imitari debet, 8, 20, 50. Rex sui esse debet, 10, 11. Quomodo se gerere debeat rex propinquos et amicos, 11, 12. Et cum militibus versari, 12, 13, 14, 21. Omnibus se exponat, 20. Laborem non detrectat, 15. Imago Dei est, 8. Non debet abditus esse, 14, 15. Mimos et id genus hominum submoveat, 15. Quæ virtutes ei potissimum conveniant, 7, 8, 9. Bellicosus sit et pacificus, 26. Luat imperium, 27. Tribus suos ne exhauriat, 28. Beneficus sit, 29. Quo gaudet, hoc a plerisque affectatur, 31. Rex pecunie appetens multo est institor turpior, 28. Rex providus, quoad divitias, non sibi sed aliis, 103. Regis appellatio vero ab imperatoribus admissa, 19. Regis aures de plerisque celantur, 125. Reges apud Ægyptios dii habebantur, 95. (De rege et regno multa et præclara si desideres, lege Orationem de regno, 1, 2, 3 et seq.)
 Regium corpus minime labore tentatur, 12. Regia dignitas divinum inter homines bonum, 19.
 Rhetoricæ et poesiæ filii, quales, 1. Rhetorica ferendi lenocinifque aptandi ars, 88.
 Rostra accipitram et ibidem cur in templi vestibulis insculpta, 75.
 Rubor ob malefacta, modestiæ est, 215.
 Rumores de rebus falsis seminans, seminas, et Cotytone esse caeca, 184.

S

Sacerdos. Sacerdotis finis quis, 190. Sacerdotes apud Ægyptios et Hebræos fuere reges, 198, 258. Sacerdotes Ægyptii a ciliis, gentis adnascantibus, abhorrebant, 79. Sacerdotibus quid a Synesio commendetur, 167, 168.
 Sacerdotii et reipublicæ administratio separata a Deo, 198.
 Sacris auctoritatem addit ignorantio, 124.
 Sal ammoniacum, 284.
 Salsam esse qui infestas terret, 285.
 Salutationis formula egregia, 276.
 Sapere plurimum, egregia in litteris clausula, 276, 277.
 Sapiens quis, ex Pythagora, 198. Sapiens quomodo affectus esse debeat, 249. Anima stoca est, 158. Cum Deo necessitudine quadam conjunctus est, 151. Sapiens spectator mundi curiosus esse non debet, 128. Sapientis certamen in ova positum, 45. Sapientem in magis eum esse

nefas est, qui ne in minimis quidem esse possit, 45. Sapientis varii, 152. Sapientia undequaque comparanda, 274. Sapientia vana persuasio imperitiæ annumeratur, 279. Sapientia culmen si quis attigerit, meminerit se esse hominem, 44.
 Scelerato quid agendum, legatur epist. 44, p. 181, 182, et deinceps.
 Scelus blandum, 178.
 Schola elæctica quæ dicta, 508.
 Sciens quis appellandus, 42.
 Scientia est mentis digressus, 47.
 Scythæ, invasores Ægypti, quomodo expulsi, 116, 117 et seq. Quid de illis dicat Herodotus, 25.
 Seditiosus auctores, sæpe amplissimi, 24.
 Semen divina ratione constat, 70.
 Senioris est ad humanitatis officia præire, 278.
 Sensus quomodo percipiunt, 156. Externi proprie sensus non sunt, 158. Fallaces sunt, 158. Sensus crassissimus et animalis qui, 156.
 Sensuum domicilium penes phantasiam, 154.
 Sermo rei umbra quædam est, 52.
 Servus Dei, qualis esse debeat, 199. Quomodo negotiis domesticis vacare debeat, 199, 200. Sit alienus a ludo, 247.
 Servi natura, victoriam comotes, dominorum hostes sunt, 21.
 Siderum figura, 71. Locus et plura alia de eis, 73. Siderum globorumque celestium in eandem partem redeuntes circuitus quid arguant, 127.
 Silenus Bacchi pædagogus, 68, 69. Amabatur a Socrate, 69.
 Similarem natura erga suos fetus, 157.
 Simile simili gaudet, 158.
 Simulacrorum ars, 150, 151, 152.
 Sirenæ cor poetarum probris et maledictis exagitate, 282.
 Socrates ne deciperetur admodum timebat, 53. Poeticæ in carcere studeat, 59. Sapiens sibi non videbatur, cum esset, 57. Quam placidus, 58. Philosophia visus est, 59. Nondum calvus, ad iracundiam quam proclivis, 81. Quomodo inducatur ad amicos suos, 283.
 Solis eucomium, 155.
 Somnia quantum vim habeant, 156. Non esse falsa, 149.
 Somniorum portæ duplices, 147.
 Sophista quis haberi possit, 55.
 Sophistæ cur sic appellati, 56. Hanc appellationem improbat Plato, 56. Duo genera ex Philostrato Lemnio, 55.
 Sophroniscus de sua cum Sileno similitudine gloriabatur, 69.
 Sortes duæ, 140, 141.
 Speculationes et theoretæ sunt mentis inferioris officia quædam, 47.
 Spei encomium, 147.
 Sphinx effigies cur in vestibulis ædium ab Ægyptiis collocata, et ejus rei symbolum habeatur, 7, 10.
 Spiritus quam versatilis, 152.
 Spiritus malignus quomodo phantasiam subeat, 142.
 Stellarum nulla crinita; et quis earum locus, 75.
 Stolidi, stulti, ac tudes etiam in curia admittuntur tanquam munus, 15.
 Studiorum disparitas progredientes disjungit, 91.
 Suada in litteris aculeus, 275.
 Suffragia apud Ægyptios quomodo lata, 95. Favore corumpuntur, 158.
 Superstitio, quomodo a pietate differat, 212.
 Supplicationum usus apud Ægyptios, 121.
 Supplicii quando habenda reverentia, 183.
 Synesius legatus ad imperatorem missus, 1, 2. Libertatis amatus, 56. Ingeniosus, 61. Calvus erat, 63, 67. Venationi deditus, 66. Quæ vita ejus, 194, 195, 217. Uxorem relinquere detrectat, 248. Resurrectionem non probat, 249. Cynegetica scripsit, 239, 290.
 Syrorum luxus, 175.

T

Temperantiæ virtus male a quibusdam intellecta, 49.
 Tempestatis descriptio, 163, 164.
 Thebæ Ægypti metropolis, 117. Quot ejus portæ, 120.
 Themistocles ab Atheniensibus laudatus, 251.
 Theodori memoria quam grata Synesio, 174.
 Theodosius imperator quomodo ad imperium evectus, 5. Tyrannos duos expugnat, 5. Gotthis debellatis pepercit, 25.
 Theologos sativos nulla fabularum prodigia finire, 52.
 Theoponia mysteria, 70.
 Thous Andronici scelerati socius pari cum eo pæ-

damnatur, 205. Maleficia ejus perstringuntur, 224, 225.

Thule, quibus fecerit impone mentiendi potestatem, 285.

Timoris vacuitas maxima, est legum timor, 158.

Tragœdiarum actor ridiculus, qui dicendus, 106.

Tributus civitates exhaurire, regium non est, 27.

Tunica lapidea, Homericæ imprecatio, 16.

Turpitudine imperitii major, 52.

Typhonis indoles et odium in fratrem, 91 et deinceps.

Uxor ejus quæ pestis, 105. Luxus ejusdem, 107. In fratrem conjurat et regno ejicit, 107 et seqq. Ægyptum misere habet, 111. Extruditur tandem, 122, 123.

Tyrannidis occipandæ consilium quomodo suggestum, 107, 108, 10, 1109.

Tyrannis regis dignitati vicina, 6. Regiæ virtutis moribus, 6.

Tyrannus qui censeandus, 6. Mores et pro legibus, 6.

Ulysses et Polyphemi fabula, 257. Illius industria, ne voluptatibus periret, 178. Quod lucrum ex peregrinatione cepit, 272. Regnare adhuc creditur, 288.

Umbra nihil aliud quam tenebræ, 75.

Universi natura totum quoddam est, 127, 132. Illius partes mutua quadam necessitudine copulantur, 132, 135.

Unergardæ milites, 302.

Unum pluribus obstistere, animi pervicacis est, 219.

Valetudo, quale bonum, 75.

Vas aliud inhonoratum, aliud pretiosum, locus super hoc egregius, 192.

Venationis laus, 286. Inservit ei phantasia, 148.

Vera dicere, divinum est, 142.

Verecundiæ commendatio, 5, 215.

Veritas verborum nobilitas est, 2. Veritas in primis Deo accepta, 250. Bonorum omnium longe divinissimum, 2.9. Omnibus in propatulo non est, 52. Quibus noceat,

219. Affinis est Deo, et accepta, 249, 250.

Victoria a quibus expectanda, 120. Non comparatur, nisi deorum auxilio, 116.

Vidus honestæ commendatio, 295.

Villa cum pretiosis sociari natura non patitur, 67.

Virtus vitio proxima, 6. Certamen ejus instituendum,

28. Illius est habenda ratio in concedendis dignitatibus, 50, 51. Est ei locus etiam apud barbaros, 111. Non nisi labore paratur, 125. Sape secundas res prævenit, 4. Virtus et fortuna an aliquando coeant, 101. Virtutis materia, omnis hominum vita, 106. Virtutis et nequitiae non eadem materies, 166. Virtutes principii necessariae, sed maxime prudentia, 7. Virtutes secundum quosdam tres numero: et quomodo stabiliantur, 49. De illis præclara nonnulla, 50, 51.

Vis sine prudentia inutilis, 101. Inter mortales ægre conveniunt, 242.

Visus cur pilis omnium sensuum maxime vacuus, 68.

Vita nostra scenicæ actioni similis, 106. Vita et lumen in serie bonorum esse creduntur, 75. Vita secundum mentem, finis hominis, 274. Vita tristitia et acerbitate temperata perutilis est, 387. Vitæ nostræ conditionem non patienter expectare, inscitiae regula est, 107. Vitam superi mortalibus abduunt, 128, 131, 357. Vitæ priores, posteriorum sunt præparationes, 137.

Vitium in naturam transit, 185.

Voluntas omnium ditorum factorumque radix, 387.

Voluptas sincera in agendo necessaria, 45.

Voluptates sunt sirenæ, 282.

Vomentibus ægre, quid præscribant medici, 257.

Vulgi cognitio qualis, 151. Vulgo oculus, veritati lux, qui respondeant, 249. Vulgo cum philosophia nihil commune, 249, 274, 279.

X

Xantippa irata non movebatur Socrates, 58.

Z

Zenonis porticus diruta, 190, 272.

INDEX

Rerum insigniorum, quæ in Synesianis notis occurrunt.

Numeri indicantur, ut aiunt, Romani, inter uncas in notis positi.

A

Αἰὼς, quale orationis genus, 16.

Αἰὸδρον quid, 28.

Αἰσθητικὸς, 15.

Ægyptiorum milites peregrini erant, 59.

Æones Valentini fuerintne omnes hermaphroditii, 102.

Æsculapii imagines variæ, 30. Coma ejus eleganter descripta, 50.

Αἰσθητικὸς quæ vox, 40.

Αἰσθητικὸς, 15.

Alexander Basinopolitanus, 75.

Αἰσθητικὸς verbi usus elegans, 16.

Alumen schistum, 88.

Ammonius excommunicatus quomodo a Chrysostomo admissus, 76, 77.

Ἀμμοειδὲς vocis explicatio, 45.

Ἀμμοειδὲς, 15.

Ἀνακταστέρων, Cereris sacra cur ita vocata, 28.

Anancærum vas, 51.

Anastasio Synesii frater, 1. Anastasio liberis regendis ab imperatore præpositus, 50.

Andronicus ab Synesio damnatus, 4.

Anima quæque spherica juxta Platonem, 29. Animarum immortalitatem unde probet Plato, 84.

Anthemius vir insignis, 79. Ægrotat, 80.

Ἀπολλωνίαν, quid dicatur, 41. Et Ἀπολλωνίαν, 80.

Apollonia urbs, 46.

Aquarii, 13.

Arcadii imperatoris ortus, 8.

Ἀργεῖον quoddam elocutionis genus, 16.

Ariolorum et præstigatorum capillus, 27.

Aristemetus collega Honorii, 86.

Aristippi patria, 1.

Arma deoretoria, 40.

Armenarius Ebredunensis a duobus episcopis ordinatus, 77.

Ἄρσις vox quæ vox, 47.

Artes bono præmio incitantur, 57.

Arsinoe urbs, 46.

Asterius notarius, 6.

Astrææ in terris consortium, 4.

Asymboli qui, 37.

Athanasius quidam cum scriba Testamenta adulterabat, 51.

Atrii partes, 26.

Aves ἀνοδοί, 45.

Augurum familia illustris, 53.

Augustalis præfectus. Vide Præfectus.

Aulanæum tributum, 79.

Aurelianus consul, 4, 6.

Aurosa arena, 10.

Aurum coronarium, 7.

Aurum tyronicum, 79.

Ausuriani et Austuriani, qui, 89. Eorum excursio, 89. Crudelitas, 90.

Azar mons, et Azari, 49.

B

Bacchus cur dictus βακχάντιος, 27.

Balagritarum dux, 82.

Barbarorum nomine qui veniant, 10.

Bassus consul, 8.

Battus Lacedæm. Cyrenes conditor, 7.

Baxæ, quæ calcamenta, 51.

Beronice urbs, 46.

Bibliotheca, qui locus, 26.

Βιβλίον quid sit, 31.

Boreales populi, 12.
 Bravium quid sit, 38.

C

Calendæ ipsis præbita spectacula, 31.
 Calvi irrideri soliti in conviviis, 24. Cur *calvus* vocabantur, 30.
 Calviti encomium, quæ opus, 21.
 Cantantium in ecclesia officium, 19.
 Cantores cur fabarii appellati, 20.
 Καρπηδόνος sæpe confunditur cum γαλακθόνος, 22.
 Carinus loco Cari a Synesio acceptus, et de utroque nonnulla, 10.
 Carmen a musis in Pelei nuptiis decantatum, 87.
 Carneadis patria, 1.
 Καταβολή, 17.
 Κατακρίσις pro concione, sive homilia, 89.
 Κατακρίσις qui dicantur, 89.
 Cathari, 77.
 Καπιδανος ἰσθμίου, 17.
 Certamina iselastica, 38.
 Clearchus consul, 8.
 Clepsydra veterum an eadem quæ nostra : et translata ejus appellatio, 20, 21.
 Clerici in communione laica duo pœnæ loco inflicta, 20.
 Καρπηδόνος et καρπηδόνος quid sint, 29, 30.
 Cometem verum sidus qui senserint, 30.
 Communio vocabulum quam usitatum, 61.
 Communio laica, ratione vagorum clericorum, 76. Communio peregrina quæ vocetur ab antiquis canonibus, 77, 78.
 Consularis honos quantus, 86. Consularis palmata. *Vide Toga*.
 Consul et apparitoris antithesis, 34.
 Consules duo Orientis et Occidentis, 86.
 Convivia in templis apud Ægyptios instructa, 29.
 Copadium, 11.
 Coptides gladii, 84.
 Coronæ pineæ sive piceæ, 27. Coronarum aurearum usus, 7. Triumphantium, 7.
 Corpora cælitus labi posse credentes, profani et demones judicandi ex Ammiano, 30.
 Cottabus vel Cottabismus, quod ludi genus, et quotuplex, 14, 15. Præmium, 14, 15.
 Cotytto, Chiorum dea, 33.
 Κροταῖς quid sit, 17, 18.
 Critias tyrannus, 14.
 Crocus Cyrenæicus et Centuripinus, 87.
 Cybeles sacris molles intererant, 35.
 Cyrene quæ civitas et a quo condita, 1.
 Cyrene calamitas, 6. Quæ colonia, 7, 8.
 Cyrenæici tractus descriptio brevis, 88.
 Cyrillus episcopus, 1.

D

Dæmones obscuris et barbaricis vocibus illigari asserit Eusebius, 30.
 Damnatorum supplicium, quid de eo sentiant nonnulli, 52.
 Danistici teterrimi, 15.
 Dardanis, quod oppidum, 58.
 Deus triplex juxta Platonem, 39.
 Deorum gradus triplex, 56.
 Desperatorum mos, 39.
 Δαυδαῖος varie explicatur, 50, 51.
 Δαυδαῖος sunt *acta*, 88.
 Diei septimi ratio habita frequenter apud veteres, 16.
 Diogenis Cynici querela, 13.
 Dioscorus Dardanites, 38, 39. Dioscorus excommunicatus, quatenus admissus, 76.
 Dioscurus Synesii filius, 3.
 Dori et Phrygii modi discrimen, 23.

E

Ἐπίσκοπος vocis acceptio, 79.
 Ἐπίσκοποι quinque iudices apud Athenienses, 19.
 Epaminondas qualis vir, 11.
 Episcopi in pagis ac vicis non creandi, 56. Nonnulla de eorum constitutione, 56, 57, 58. Et de pœnitentiis eorumdem, 59. Vagantes qui vocati, 75. Olim uxorati, 85. Episcoporum appellationes aliquot, 58.
 Epistolæ Synesii cur maculosæ, 45. Epistolæ verba prima hæc, *Si valeas, bene est, adiciendi mos antiquus*, 87.
 Equi Nissæi quam celebres, 5.
 Erythros, et de ejus episcopo, 55.
 Ἐπιδαμνία, et κύριος quid sunt, 82.
 Eudoxus, deque eo hallucinatio Synesii, 14.
 Evoptius Synesii frater, Ptolemæidis episcopus, 1, 5.
 Excommunicatio, an lata a metropolitanis in subjectos ceteri clericos, ab iisdem revocari possit, 60.

Exhomologesis quid sit, 61.
 Ἐξομολογῆσαι quid sit, 21.
 Exungulare quid sit, 21.

F

Famigeratores odibiles, 52.
 Fatuus et insulsus ac nequam, vix mente dictus, 25.
 Federati sub Constantino et Theodosio, Gothi dicebantur, 12.
 Furnarius qui dictus, 15.

G

Galatæ mercatores, 15.
 γαλακθόνος, qui vocati, 31.
 Gothorum in Romanos grassatio, 11, 12.
 Gratianus odia contra se militum excitat, 11.
 Gubernationis omnium similitudo, 36.

H

Hæredipetæ perstricti elegantèr, 51.
 Harmonii progenies, 46, 47.
 Hectoris coma commendata, adversus Synesium, 35.
 Hieronicæ qui, 37.
 Homicidæ quatenus a communione rejecti, 72.
 Honorii natalitas, 8.
 Honorius x et Theodosius vi cons., 1.
 Hora decretoria, 40.
 Hori bellum adversus Typhonem parentis responsio ad Osirim, 40.
 Hypatia cujus filia, quanta ejus doctrina, et quam fœnestum exitum, 1.

I

Imagines quot et quibus in locis ab antiquis collocatæ, 26.
 Imperatoris sui copiam facientis suis similitudo cum die atque sole, 11.
 Incarnatio Christi an solis hominibus utilis, 52.
 Inversio vocabulorum elegans apud Græcos, 19.
 Ἰσως quæ vox, 15.

J

Joannes quidam sceleratus, egregia Synesii ad eum epistola, ut luat aut diluat crimen, 51.

K

Kalendis ipsis præbita spectacula, 31.

L

Lamponianus presbyter excommunicatus, 30, 6.
 Lares in cubiculis erant, 26.
 Λατῶν et λατῶν, 15.
 Lecti : de his, eorumque partibus nonnulla, 45, 46.
 Lex de non adipiscenda præfectura provinciali in patria, 79.
 Liberalitas Alexandriæ in pauperes, 58 et Romæ, 59.
 Λιβανῶν pro mari sumitur, 89.
 Litterarum inventor, 17.
 Λόγος ὅτιος quomodo recipiatur in materia, 37.
 Ludendi modus quidam est retinendus, 16.
 Ludorum exhibitio quando debebat, 31.

M

Magia interdicta, 27.
 Maleficorum nomine qui veniant, et quæ possit eorum, 27.
 Μάγος quod sigillum, 15.
 Manuum impositio. *Vide Impositio*.
 Matrimonium Christianorum proprium quod, 3.
 Mendicorum sustentatio commendata, 56, 59.
 Menelaus sit monachus, 85.
 Μεταπολιτευτής, 9.
 Modulatio varia flectitur, habetque plasma, 23.
 Μουσικῶν pro Bibliotheca, 26, 27.
 Mundus et mundi anima, dii duo ex mente Platonis, 29. Cur globosus, 29.
 Musæ cur sic appellatæ, 16.

N

Natura non infamanda, 86.
 Navigatio periculosa circa lunæ coitum, 48.
 Nephtys Typhonis uxor, prima omnium sterilis, 38.
 Spectaculis et luxu delectabatur, 38.
 Niceteria, 37, 38.
 Νόσος et διαίτη quomodo distinguat Plato, 19.

O

Oratio Dominica, loca de ea nonnulla, 9.
 Orator virga percussus solius, ut finem faceret, 21.
 Ordinatio clericorum, 77.

P

Palæstica, 55, 56.
 Pandectæ quid sint, 82.
 παρὰ πόρον quid sit, 18, 19.
 Parasitiorum prytanea, 37. Vestimenta, 58.

Pascha in quem diem denuntiata a Synesio, 2. Epistola Paschales Theophili patriarchae, 49.
 Paulus Erythraea, 55, 58. Eiusdem et Dioscori Dardanitae controversia, 58.
 Pectus villosus quid tenet, 25.
 Pelopidas qualis vir, 11.
 Pentapoleos urbes quinque, 46.
 Perdicca et Arridaei metus mutus, 55, 56.
 Peregrini Romanos oppresserunt, 11, 12.
Periphrasis, 15.
Phis et phid, 51.
 Philosophorum calceamenta, 51.
 Phoenix : quid de eo scribat Aelianus, 18.
 Phoenix qui dux, 82.
 Pileus utentes citius canescunt, 51.
 Pinocothera an idem quod tablinum, 26.
Pinocothera quid sit, 51.
Pinocothera qualem magistratus, 12.
Pinocothera quale forum, 12.
 Poenitentia publica, 59.
 Poenitentia iuxta mores veteris Ecclesiae, 60.
 Pconius Synesii familiaris, 4, 6.
 Praefectorum obire cur in patria non icitum, etiam apud Sinas, 79.
 Praefectus Augustalis, 80, 81, 82.
Probi qui lapsus, 12.
 Probi imperatoris historia, 21.
Probi, 56.
 Proseucha Latinis quid, 40.
 Protectorum scholas, 10.
 Proverbum Graecorum *οὐκ ἔστιν ἄρα* vel *ἀρα*, ne legas *ἄρα*, 8. Aliud in eos qui vel invit de sententia deiciuntur, aut convicti tenentur, 25. Aliud a Dorio ad Phrygium, 25. Aliud *ἔστιν ἀρα*, etc., 83.
 Providentia; libri Synesiani de ea figurati sunt, 51.
 Pritanea quae loca, 57.
 Psaltria in comessionibus prohibita, 15.
 Psammethicus. *Lege* Psammethius, 51.
Psalmus quid vocet Theognis, 25.
Παππὸς sive *παππῶνα* in atrils quid significant, 26.
 Ptolemais urbs, 46, 58.
 Puerorum institutio; locus de ea, 25.
 Pulvis aurosus, 10.

R

Reges apud Rom. ex Augurali familia, 35.
 Resurrectio an admissa a Synesio, 2, 3, 4. Resurrectionis mortuorum genus quoddam a Platonice admissum, 84.
 Rhetores, cum philosophis comparati, servorum instar sunt, 19.
 Rhetoricæ genus duplex, 16.
 Ricimer consul, 8, 12.
 Romani imperii eversio unde manarit, 11, 12.
 Rosa fragrantior fiet, si alta iuxta serantur, 42.
 Rubor in juvenibus, virtutis est color, 8.

S

Sabbati observatio, 48.
 Sacerdotes quondam pills erasis, nisi in funeribus, 28.
 Sacerdotes comatae apud Aegyptios, 29, 30.
 Sacrilegii reis vix peregrina communitio concedebatur, 78.
 Sapiens contemplator est universalis, 42.
 Saraceni Julianum adorant, 7.
 Saracenorum duces qui dicti, 82.
 Scholas exceptorum, 55.
 Scholasticorum nomine quos appellet Synesius, 84.
Σαρματιώτης, 15.

Scripta eius unumquemque fallunt, 44.
 Scriptor illustrior, varietate lectionum et mendis u plurimum refertur, 45.
 Scyllae saxa, 47.
 Scytharum nomine quinam intellecti, 11, 12.
Σαίρων: quid sit, 27.
 Sententia nullam auctoritatem habet, si damnandus damnat, 81.
 Sileri gestamen scutica, 27.
 Simonides praetor, 8. Simouidis cum Hierone familiaritas celebris, 52.
 Solem condere quid sit, 18.
 Solox quid dicatur, 25.
 Sphaera et sphaerica ab Aegyptiis culta, 50.
 Spicae non mutilatae partes, 26.
 Sportulae vox discutitur, 37.
Σταθμῶν apud Platonem qui dicantur, 25.
 Stilicho consul, 6.
Στίλχιος quid sit, 20.
 Stratonice Synesii soror, 1.
 Strucior apud Juvenalem qui dictus, 15.
 Subadjuvam quid vocet Justinianus, 88.
 Suffragia. De suffragiis in creatione episcop., 56.
Συνημία et *σπιννοῦ*, quid, 47.
 Synesii vita et scripta. (*Hæc operibus sunt præmissa*).
 Eius oratio *De regno* ad quem habita; nonnulla de eius legatione; audacia ejusdem apud principem. *Vide in Homino ad orat. De regno*. Depravatus ejus locus restituitur, 50. Alius, 86.

T

Tablinum et tabula quid apud Latinos, 6.
Ταβύλια quæ civitas, 46.
 Taurus qualis vir, 51.
Ταύρος quid, 10, 11.
 Theodosii, duobus debellatis tyrannis, obitus, 5, 8.
 Theon mathematicus insignis, 1.
 Theophilus patriarcha Alexandrinus nuptiis Synesii præfuit, 1, 3. *Λαοφίλιος* sanciens auctor post Chrysostomi mortem, 28. Eius libellus de paschate, 49. Quæ negotia commiserit Synesio, 55. Eiusdem cum Chrysostomo inimicitia, 55.
 Theramenes cicutam bibere jusens, 11.
 Thoantis insomnium, 80. Plura de eo, 80.
 Thrasymachus Calchedonius erat non Carthaginensis, 22. Argumentis oppressus, 25.
Τηροῦλα et *τηροῦλα*, 22.
τι quando cum interrogatione, et contra legendum, 19.
 Togæ pictæ, sive consularis palmatæ usus, 9.
Τροπαιοῦς, 15.
 Tributi impositio iuxta Seleucidam, et quinam ab eo immunes, 7.
 Trichedipna, 57, 58.
 Typho. *Lege* notas ad lib. II, 40, 41, etc.

U

Ursus præfectus, 7.
 Uxores ducere quatenus clericis licitum apud Graecos, 85.

V

Vacantini qui dicti, 75, 76.
 Valentini Romani imp. interitus, 11.
 Vectigalium magistratus apud Athenienses, 12.
 Veterum codicum et scriptorum lectio e re litteraria est, 86.
 Viatici appellatio quid apud Patres, 66.
 Victoriæ homini optime parato tribuens suam Deo gloriam detrahit, 40.
 Villositas quid arguat, 25.

INDEX AUCTORUM.

Qui in notis ad Synesium citantur, illustrantur, emendantur.

A

Aelianus de Epaminonda fallitur, 11. De Phoenice locus, 18. Citatur, 22, 27. De vulturibus, 29. Citatur, 33, 44.
 Aeschylus, 28.
 Athensia, 30

Alcinous, 29.
 Alemannus, N., 86.
 Ambrosius, 58, 44.
 Ammianus, 11, 12, 34, 39, 89.
 Anianus, 57.
 Apuleius, 20, 24, 27, 28, 31, 55.
 Aratus, 41.

Arati Schol. Latius, 41.
 Aristides, 16.
 Aristophanes, 12, 14, 16, 21, 22, 25, 38.
 Aristophanis Scholiastes, 12. Peccat in Aristotelem, 38. Citatur, 45.
 Aristoteles, 8 *passim* 15, 16, 18

19 *passim*, 20, 23, 25 *bis*, 27, 28, 30, 51, 52, 53, 58, 49.
 Arrianus, 17, 21, 22, 59, 49, 88.
 Arnobius, 26, 52, 53, 44.
 Artemidorus, 51.
 Asterius, 10, 12, 31.
 Athenæus, 15, 14, 15, 49, 52.
 Athenagoras, 47.
 Auctor lib. *De mundo*, 56 *bis*.
 Augustinus, 9, 15, 18, 46, 53, 59, 78.
 Aurelius Victor, 11, 15.

B

Basilius, 9.
 Balsamo, 57, 58, 59, 76, 83.
 Budæus, 58.

C

Callimachus, 18.
 Callistratus, 50.
 Camerarius, 9.
 Canon, *Canantes*, 19.
 Canon apostol., 75, 76.
 Casaubonus, 51, 57.
 Cassiodorus, 8, 10, 34, 53, 49, 79.
 Cedrenus, 22, 84.
 Chrysostomus (S.), 8, 9, 10, 12, 57, 59, 46, 76, 84.
 Cicero, 14, 16, 29 *bis*, 44, 53, 54, 84, 85.
 Claudianus, 8, 12, 52, 54.
 Clemens Alexand., 7, 9, 17, 18, 22, 25, 29, 51, 53 *bis*, 54, 55 *bis*, 44.
 Codex Theod., 7, 80, 81.
 Codinus, 52.
 Collumella, 25.
 Concil. Antiochen., 75.
 Concil. Arausic., 59.
 Concil. Arelat., 56, 57.
 Concil. Chalcedon., 58, 59.
 Concil. Carthag., 56, 57, 59.
 Concil. Constant., 58.
 Concil. Ephes., 1, 58.
 Concil. Gall., 79.
 Concil. Herdense, 78.
 Concil. Laodic., 56, 57, 76.
 Concil. Liptinense, 77.
 Concil. Neocæs., 59.
 Concil. Nicænum, 56, 57, 76.
 Concil. Regense, 57, 77.
 Concil. Sardic., 56.
 Concil. Vernense, 75.
 Corippus, 10.
 Cornarius arguitur, 15, 18. Citatur, 81. Peccat in voce *παλις*, *βίβλ*, et *επιγινωσκ*, 54.
 Cornelius nepos, 10.
 Cujacius, 80.
 Curtius, 7, 52, 84.

D

Demosthenes, 51, 41, 50.
 Didymus, 42.
 Dio Nicæus, 51.
 Dionysius (S.), 56.
 Dionys. Alexand., 44.
 Dionysius Exiguus, 76.
 Dioscoridis locus de croco Cyrenalico emaculatur, 86. Citatur, 88.

E

Ecclesiasticus, 46.
 Ennodius, 41.
 Epictetus, 57, 59 *bis*.
 Epiphanius, 83.
 Erasmi conjectura de invidia pro gloria non probatur, 86.
 Etymologicon, 45 *ter*.
 Evagrius quid de Synesio dicat, 2, 5.
 Euripides Phœn., 14, 42.
 Eusebius, 14, 15, 22, 50 *bis*, 51, 53, 85, 89.
 Eustratius, 41.
 Eutropius, 11, 54.

F

Felix papa, 76.
 Festus, 15, 25.
 Fronto in Geoponicis, 23.

G

Galenus, 16, 19.
 Gellius, 7, 32.
 Gregoras arguitur, 9.
 Greg. Nazianzenus, 8, 27, 51, 34, 46, 48, 53.
 Greg. Nyssenus, 9, 51, 52.
 Glossæ Isidori, 47.
 Glossarium vetus, 11, 15, 23, 51, 41, 47.

H

Harpocratio, 59, 41, 89.
 Heliodorus, 25, 27, 50, 40, 85.
 Heraclius, 16.
 Hermogenes, 17.
 Herodotus, 8, 15, 23, 28, 29, 51, 52, 53, 54, 88, 89.
 Hesiodus, 56, 51.
 Hezychius, 15, 14, 20, 21, 23. Corrigitur, 28. Citatur, 28, 51. Corrigitur, 51. Citatur, 53, 40, 44.
 Hieremias, 85.
 Hierocles, 51.
 Hieronymus *De orat. Dom.* 9. *De parentalib.* 46. *Contra Lucif.* 59. *Contra Vig.*, 83. *De scriptor.* 84. *Ad Sallustianam*, 85.
 Hippocrates, 84.
 Hoëschelius, 75.
 Homerus, 25, 50, 53, 55, 86.
 Horatius, 18, 59.
 Hyginus, 50.

I

Innocentius I, 57.
 Iornandes, 12, 13.
 Isidorus, 20, 53, 49.
 Isidorus Pelusiota corrigitur, 8. Citatur, 85, 84 *bis*, 87.

J

Josephus, 40.
 Jovius Monachus, 10.
 Junius, 47, 82.
 Justinus historicus, 25, 54.
 Juvenalis, 15, 22, 29, 53, 57.

L

Laertius, 8, 9, 19, 28, 29, 52, 84.
 Lampridius, 10.
 Latinus Pacatus, 9, 11, 15.
 Leo Magnus, 59.
 Lipsius, 40.
 Livius, 54.
 Lucianus, 17, 20, 23, 50, 52, 59.
 Lycophron, 33.
 Lysias, 83.

M

Macrobius, 56.
 Marcellinus, 54.
 Martialis, 19, 25.
 Maximus Tyrius, 16, 51, 42.
 Meursius, 79, 88.

N

Nicephorus historicus, 2, 5, 50, 84.
 Notitia Orient., 47, 53, 83, 88.

O

Optatus Milevitans, 59.
 Origenes, 47, 52, 59.
 Orosius, 54.
 Orpheus, 16.
 Ovidius, 28, 50.

P

Paulus diaconus, 22.
 Pausanias, 50.
 Petronius, 11, 21, 24 *ter*, 26. Depravatus ejus locus, 41.
 Phavorinus, 31, 43.

Philo, 53.

Philostratus, 15, 16, 23, 24.

Photius, 2, 7, 19, 24, 46.

Pindarus, 54.

Plato, 7, 8, 9 *passim*, 17, 18, 19 *bis*, 21 *bis*, 22 *series*, 23 *bis*, 25 *bis*, 27, 29 *bis*, 32, 34, 35, 56 *bis*, 57, 58, 51, 81, 82, 84.

Plautus, 12, 15, 15, 21 *bis*, 27, 51, 58, 59.

Plinius, 7, 12, 20, 26, 52, 53, 46, 49, 87.

Plotinus, 55.

Plutarchus, 10, 11, 18, 24, 25, 27, 28, 32, 33, 36, 37, 58, 59, 42, 44, 47, 54, 90.

Pollux corrigitur, 11. Citatur, 14, 19, 25, 51, 44, 47, 56.

Pratum spirituale, 4.

Proclus, 29.

Procopius. Restituitur ei vox, 12.

Citatur, 12, 15, 58.

Prosper, 54.

Ptolemæus, 47, 49.

Q

Quintilianus, 44.

R

Rambam, 47.

Rosweidus, 84.

Ruellius, 18.

Rufinus, 44.

S

Seneca, 50, 40, 86, 87.

Sidonius, 12, 59.

Sophocles, 47.

Sophoclis schoilastes, 47.

Socrates, 8, 11, 34, 50 *ter*, 76, 79.

Refellitur, 85.

Sozomenus, 54, 50, 51, 76.

Stephanus, 46.

Strabo, 7, 12, 52, 53, 59, 46, 47, 51.

Suidas in voce *κατάρα* mendosus, 11.

Quid apud eum *κατάρα*, 12. *κατάρα*, item, 15. Citatur, 14. Arguitur in voce *κατάρα*, 19. Citatur, 20, 27, 32, 33, 40, 45, 50, 85, 88.

Symmachus, 15, 57.

T

Tacitus, 53.

Talmudica digesta, 47.

Tertentius, 79.

Tertullianus, 3, 10, 46. Citatur, 84.

Themistius, 7, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 57, 41.

Theodoreus, 9, 14, 88.

Theognis, 17, 23, 67.

Theophrastus, 19, 31.

Thucydides, 13, 50, 33, 36.

U

Ulpianus Demosth. interpres arguitur, 51.

V

Valerius Maximus, 25, 52.

Valla, 35.

Varro, 28.

Virgilius, 18, 50.

Vitruvius, 26, 50.

X

Xenophon, 8, 14, 25, 27, 28, 50, 41, 44, 49, 52.

Z

Zeno Veron., 46.

Zonaras, 32, 57, 58, 59, 62, 76, 85, 84.

Zozimus, 54.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

THEODORUS MOPSUESTENUS.

Præfatio.	9
Commentatio historica et theologica de Theodori vita et scriptis.	11
PARS PRIOR. — De Theodori vita.	11
PARS POSTERIOR. — De Theodori scriptis.	23
CAPUT PRIMUM. — De duobus libris argumenti hermetici.	23
CAP. II. — De commentariis in libros Veteris Testamenti.	27
A. — Commentarii in Psalmos.	37
B. — Commentarii in libros Veteris Testamenti historicos.	34
C. — Commentarii in prophetas.	40
D. — Commentarii in Jobum, Ecclesiasten et Canticum canticorum.	46
CAP. III. — De Commentariis in libros Novi Testamenti.	47
A. — Commentarii in Evangelia.	49
B. — Commentarii in Acta apostolorum et Epistolas.	52
CAP. IV. — De scriptis dogmaticis.	55
A. — De incarnatione libri quindecim.	55
B. — Libri contra Eunomium.	60
C. — De Spiritu sancto libri.	63
D. — De Apollinario et ejus hæresi liber.	62
E. — Libri de miraculis.	61
F. — Contra magiam Persicam libri tres.	64
G. — De perfectione regimulius.	65
I. — Libri mystici.	71
K. — Epistolæ.	72
CAP. V. — De scriptis argumenti practici.	72
A. — Liber de sacerdote.	72
B. — Liber ad monachos.	72
C. — Oratio de legislatione.	73
D. — Liber ad baptizandos.	73
E. — Liturgia.	75
Diatriha de Theodori.	77
COMMENTARIUS IN XII PROPHETAS MINORES.	105
Præfatio Ang. Mali.	105
Præfatio altera ejusdem Mali.	119
Commentarius in Oseam prophetam.	125
Commentarius in Joëlem prophetam.	111
Commentarius in prophetam Amosum.	122
Commentarius in Abdiam.	303
Commentarius in Jonam.	318
Commentarius in Michæam.	346
Commentarius in Nahumum.	338
Commentarius in Habacucum.	425
Commentarius in Sophoniam.	450
Commentarius in Aggæum.	474
Commentarius in Zachariam.	494
Commentarius in Malachiam.	508
Fragmenta in Genesim.	633
Expositio in psalmos.	647
Expositio in Jobum.	698
Expositio in Canticum canticorum.	699
COMMENTARIUM IN NOVUM TESTAMENTUM.	702
Præfatio.	702
Fragmenta commentarii in Evangelium Matthæi.	703
Fragmenta in Marcum.	714
Fragmenta in Lucam.	715
Fragmenta in Joannem.	727
Fragmentum in Acta apostolorum.	788
Fragmenta in Epistolam Pauli ad Romanos.	787
Fragmenta in Epistolam I ad Corinthios.	878
Fragmenta in Epistolam II ad Corinthios.	894
Fragmenta in Epistolam ad Galatas.	898
Fragmenta in Epistolam ad Ephesios.	911
Fragmenta in Epistolam ad Philippenses.	922
Fragmenta in Epistolam ad Colossenses.	926
Fragmenta in Epistolam I ad Thessalonicenses.	931
Fragmenta in Epistolam II ad Thessalonicenses.	934
Fragmenta in Epistolam I ad Timotheum.	935

Fragmenta in Epistolam II ad Timotheum.	946
Fragmenta in Epistolam ad Titum.	947
Fragmenta in Epistolam ad Philemone.	950
Fragmenta in Epistolam ad Hebræos.	951
FRAGMENTA DOGMATICA.	969
Ex libris de Incarnatione Filii Dei.	966
Ex libris contra Apollinarianum.	993
Ex libro contra Eunomium.	1001
De Apollinario et ejus hæresi.	1002
Ex libro contra defensores peccati originalis.	1005
Ex tertio decimo libro codicis mystici.	1011
Ex Theodori Epistola II ad Artemium Alexandr.	1011
Ex ejusdem Epistola ad Domnum.	1012
Ex libro ad baptizandos.	1014
Exemplum expositionis Symboli depravati.	1015

SYNESIUS EPISCOPUS PTOLEMAIDIS.

Notitia historica.	1022
Notitia litteraria.	1026
Testimonia veterum.	1042
De Hypatia Alexandrina Synesii magistra.	1047
Epistola nuncupatoria Hadriani Turnebi.	1047
Notitia codicum manuscriptorum.	1050
Monitum in Orationem de regno.	1050
ORATIO DE REGNO, ad Arcadium imperat.	1054
Monitum in libellum de Dione.	1107
DE DIONE, ex Philostrato.	1110
DIO SYNESII, vel de ipsius vitæ instituto.	1111
CALVITIUM ENCOMIUM.	1167
LIBER DE PROVIDENTIA.	1250
LIBER DE INSOMNIIS.	1262
EPISTOLÆ.	1322
Epistola prima. — Nicandro.	1322
Epist. II. — Joanni.	1325
Epist. III. — Fratri.	1324
Epist. IV. — Eidem.	1327
Epist. V. — Sacerdotibus.	1342
Epist. VI. — Anysio.	1345
Epist. VII. — Theodoro et sorori.	1346
Epist. VIII. — Fratri.	1346
Epist. IX. — Theophilo archiepiscopo.	1346
Epist. X. — Philosophiæ magistræ Hypatiæ.	1347
Epist. XI. — Presbyteris.	1347
Epist. XII. — Cyrillo.	1350
Epist. XIII. — Petro presbytero.	1350
Epist. XIV. — Anysio.	1350
Epist. XV. — Philosophæ magistræ.	1351
Epist. XVI. — Eidem.	1351
Epist. XVII. — Heliodoro.	1351
Epist. XVIII. — Fratri.	1351
Epist. XIX. — Herodi et Martyrio.	1351
Epist. XX. — Diogeni.	1354
Epist. XXI. — Duci.	1354
Epist. XXII. — Anastasio.	1355
Epist. XXIII. — Diogeni.	1355
Epist. XXIV. — Simplicio.	1355
Epist. XXV. — Heliodoro.	1355
Epist. XXVI. — Troilo.	1355
Epist. XXVII. — Constanti.	1358
Epist. XXVIII. — Simplicio.	1358
Epist. XXIX. — Pentadio Augustali.	1358
Epist. XXX. — Eidem.	1358
Epist. XXXI. — Aureliano.	1359
Epist. XXXII. — Fratri.	1359
Epist. XXXIII. — Philosophæ.	1362
Epist. XXXIV. — Aureliano.	1362
Epist. XXXV. — Fratri.	1362
Epist. XXXVI. — Eidem.	1362
Epist. XXXVII. — Anysio.	1365
Epist. XXXVIII. — Aureliano.	1365
Epist. XXXIX. — Fratri.	1365
Epist. XL. — Uranio.	1365
Epist. XLI. — Sodali.	1366
Epist. XLII. — Cledonio.	1366

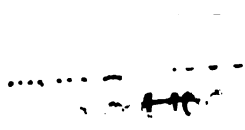

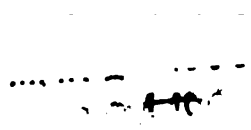

3 2044 020 884 102

**THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY**

17

3 2044 020 884 102

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

H

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>